AÇIKLAMALAR

TAKDİM

İslâmın, Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci kaynağı Peygamber (sallallâhu aleyhi vesellem) Efendimizin Hadîs-i Şerifleridir.

Peygamber (Sallallâhu aleyhivesellem) Efendimizin hadîs-i Şerifleri, hicrî ikinci asrın başlarından itibâren toplanıp yazılarak kitap hâline getirilmiştir.

Bu hadîs kitaplarından bilhassa altısı, İslâm âlimleri arasında diğerlerini gölgede bırakacak derecede rağbet görmüş ve bu eserler "Kütûb-i Sitte" adıyla Şöhret bulmuştur.

Bu kitapların birkaçında veya tamamında yahud bir hadîs kitabının içinde ayrı bablarda mükerrer olarak zikredilen hadîs-i şerîfler mevcuttur.

Bazı hadis âlimleri,bu mükerrer hadisleri almadan, Kütûb-i Sitte'yi özetleyerek bir kitapta toplama çalışmaları yapmışlardır.

Bu cümleden olarak, İbnu Deybe, Kütüb-i Sitte hadislerini Teysîru'l-Vûsûl ilâ Câmii'l Usul adlı eserinde toplamıştır. Bu eserde, Kütüb-i Sitte'deki hadîs-i Şeriflerin tamamı mevcuttur ve ihtiva ettiği hüküm ve malumat bakımından Kütüb-i Sitte'yi kâmilen temsil etmektedir.

Bidayette, Kütüb-i Sitte denilince Buharî ve Müslim in sahihleri ile, Nesâî, Ebû Dâvud ve Tirmizi'nin Sünen'leri ve İmam Mâlik'in Muvattâ'i akla gelmekte idi. Teysîru'l-Vüsûl da bu altı kitaptan meydana gelmiştir.

Ancak, sonradan gelen âlimler, İbnu Mâce'nin Sünen inde yer alan ve diğer hadîs kitaplarında bulunmayan (ziyâde) hadîslerin çokluğunu gözönüne alıp, Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı olarak, -Muvatta yerine- bunu kabul etmişlerdir.

Bu durumu nazarı dikkate olarak, Kütüb-i Sitte Muhtasarı adını verdiğimiz bu esere İbnu Mâce'nin Sünen'i de dahil edilmiş, böylece bu eser, altı değil yedi sahih hadîs kitabındaki bütün hadîs-i şerifleri ihtiva eden bir kitap hâline getirilmiştir.

Bu eser, hadîs-i şeriflerin metni yanında, tercüme ve şerhlerini de ihtiva etmektedir.

Ayrıca, kitabın başına hadîs usûlü bölümü eklenmiş ve yeri geldikçe hadîs rivâyet eden sahâbelerin tercüme-i halleri de yazılmıştır.

Eserin sonuna da lügatça ile gerekli fihrist ve indeksler eklenerek, bu değerli eserden faydalanmanın kolaylaştırılması sağlanmıştır.

Tefsir-, hadîs, fıkıh gibi İslâmî ilimlerin temel eserlerini, en iyi bir şekilde neşretmek amacında olan AKÇAĞ; Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Efendimizin hadîs-i

Şeriflerini ihtivâ eden bütün sahih kitaplarını temin etmenin ekonomik güçlüğünün ve bunlardan zaman bakımından yararlanmanın zorluğunun idrâkiyle Kütüb-i sitte Muhtasarı'nı neşretmekle, Türk irfan hayatındaki büyük bir boşluğu doldurduğu ve okuyucuya hizmet ettiği kanaatindedir.

Gayret bizden, yardım ise ancak Allahü Teâlâ'dandır.

AÇIKLAMA

Okuyucularımız ellerindeki şu kitabın mahiyetini, gayesini anlamak için öncelikle birkaç maddelik açıklamamızı okumalıdırlar :

1- BU KİTABI NİÇİN HAZIRLADIK?

Yüce Kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'in "OKU!" emriyle başlamış olması mânidardır. Bu emir, bir müslümanın en mümtaz vasfının okumak, çok okumak olması gerektiğini belirler.

Evet çok okuyacağız, ama neleri okumalıyız? Her sahada okunacak şey o kadar çok ki, seçim yapmak bile zor.

Şüphesiz, biz müslümanlar, öncelikle, dinimizi anlamaya çalışacağız. Yaradanımızı tanıtan, Rabbimize gerçek kulluğu, hayattaki vazifelerimizi öğreten kitaplara öncelik vereceğiz. Değilse fâni dünyanın boş meselelerine bizi çekip, yıldız falıydı, artistti, sporcuydu, modaydı, romandı, hikâyeydi... gibi ne dünyamıza ne de âhiretimize, hiçbir faydası olmayan meselelerle meşgul eden neşriyata öncelik verip ömrümüzü onlarla tüketmek bize hüsran ve pişmanlık getirecektir.

Dinî eserleri okumaya karar vermiş olsak bile, müşkilattan kurtulmuş sayılmayız.

Zamanımız Türkiye'sinde gerçekten pek çok dinî neşriyât var. Kur'ân tercümeleri, tefsirler, hadîs tercümeleri, fıkıh, fetva ve tasavvuf kitapları tercümeleri vs.. Tercümelere yerli te'lifler de eklenmektedir. Bunların hepsini alıp okumaya ne maddî imkanlarımız elverişlidir, ne de ömrümüz yeterlidir.

Yani, mutlaka bazı seçimler ve tercihler yapmak zorundayız.

Hadîs sahasından misal verelim. Şüphesiz dinimizi öğrenmede mutlaka baş vurmamız gereken bir sahadır. Hadîs okumadan müslümanlığımızın kemâle ermesini beklemek oldukça zordur. Ama hadîs sâhası o kadar geniştir ki, bu sahaya giren te'lifatı gerekli ciddiyetle değme araştırıcı bile görme fırsatı bulamaz. Bu sebeple tâ ilk asırlardan beri âlimlerimiz, hadîslerden çeşitli seçmeler yaparak en zarurî, en faydalı olanları bir araya getirmeye çalışmışlardır. "Kütüb-i Sitte" adı altında şöhret kazanan altı hadîs kitabı böylece ortaya çıkmıştır. Yani bunlar seçme hadîsleri ihtiva eder.

Kütüb-i Sitte'deki hadîsler seçilirken "sıhhat" vasfı düşünülmüştür. Yâni hadîsin sahîh olması ön plana alınmıştır. Bir hadîste aranan ilk şart onun "sahîhlik" i yâni Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olmasıdır. Kütüb-i Sitte, "sahîhlik" vasfını taşıması sebebiyle ümmetçe büyük rağbete mazhar olmuştur. Dinî ve dünyevî hayatımızı tanzimde muhtaç olacağımız her çeşit hadîs bu altı kitapta mevcuttur.

Hemen belirtelim ki, bu altı kitabın her biri bir çok ciltten meydana gelen bir külliyattır.

Şöyle ki: Buhârî 9, Müslim 4, Nesâî 8, Tirmizî 10, Ebu Dâvud 5, İbnu Mâce 2 cilttir.

Üstelik bunlardan her biri tekrarlarla doludur. Meselâ Buharî aynı hadîsi, durumuna göre 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve daha fazla bölümde tekrar tekrar kaydeder. Çünkü bir hadîste, iki, üç, dört, beş... meseleye beraberce temas edilmiş olabilmektedir. Nitekim Buharî'de 2761

hadîs mevcut iken tekrarlarla sayı 9082'ye ulaşmaktadır.

Hadîslerin tekrarı, sadece bir kitabın içinde söz konusu değildir. Aynı hadîs Kütüb-i Sitte'nin hepsinde veya birkaçında tekrar edilebilir. Bazı hadîsler de bu altı kitabın sadece birinde kaydedilmiştir, diğerlerinde yoktur. Hadîslerin Kütüb-i Sitte içerisindeki tekrarları hakkında bir bilgi vermek için şu rakamlara bir göz atalım: Bu te'lifimizin aslı olan "Teysîru'l-Vüsûl"da 10.490 hadîs bulunmaktadır. Teysîru'l-Vüsûl ise 32632 adedi bulan Kütüb-i Sitte hadîslerinden tekrarlar atılarak derlenmiştir. Şöyle ki: 1- Buharî: 9082 hadîs, 4- Ebu Dâvud: 5274 hadîs,

2- Müslim: 7275 hadîs, 5- Tirmizî: 3951 hadîs,

3- Nesâî: 5724 hadîs, 6- Muvatta: 1326 hadîs.

Öyle ise, araştırıcı olmayan, sadece dinî kültürünü artırmak için hadîs kitabı almak ve okumak isteyen bir müslüman için tekrarları atarak yeni bir eser te'lif etmek mümkündür.

Bu ihtiyaç çoktan duyulmuş ve bu maksatla muhtelif te'lifat yapılmıştır.

Elimizdeki şu eser onlardan biridir. "Kütüb-i Sitte" denen şu altı kitaptaki müstakil hadîsleri bir araya getirmektedir: Sahîh-i Buharî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Nesâî, Süneni Tirmizî, Sünen-i Ebu Dâvud, Muvatta-ı Mâlik. İleride açıklayacağımız üzere biz, buna İbnu Mâce'nin "Sünen" adlı kitabını da ekledik. Kitap, bir hadîsi, bir yerde kaydettikten sonra bu hadîsin Kütüb-i Sitte'nin hangilerinde ve nerelerinde geçmektedir belirtir.

Şu hâlde bu kitap, Kütüb-i Sitte'de yer alan bütün hadîsleri eksiksiz ihtiva etmektedir.

Araştırıcı olmayan bir müslüman bunu temin ettikten sonra, artık Kütüb-i Sitte'ye ihtiyaç duymayacaktır. Böylece, hem harcamadan tasarruf etmiş olacak, hem de okumada zamandan.

Üstelik, hadîsleri şerhsiz okumanın mahzurları var. Hadîslerin bir kısmı "mensûh" tur.

Yani hükmüyle amel edilmez, bazıları belli şartlar altında amele elverişlidir, bazıları mezhepten mezhebe farklı yorumlara mazhar olmuştur. Kısacası hadîslerin anlaşılması, kendileriyle amel edilme durumlarının bilinmesi ayrı bir konudur. Bu hususta hükme gitmek herkesin harcı değildir: Fıkha müteallik bir hadîsi değerlendirmek için birçok ilmi bilmek, müctehid olmak gereklidir. Aksi takdirde, her okuduğu hadîs ile amel etmek son derece yanlış olur ve dinî sorumluluğu gerektirir. Sevâb işleyeyim derken günah işlemek, Allah'ın rızasını elde edeyim derken gazabına sebep olmak söz konusu olabilir.

Biz bu mahzuru gidermek için, fıkhî hadîsler başta olmak üzere, anlaşılması zor olan, yanlış hükme gidilebilecek olan bütün hadîsleri açıklamaya ehemmiyet verdik. Hadîs'in açıklamasında dayanağımız İslâm âlimlerinin eserleri ve yorumları olmuştur.

2) TERCÜMEDE NELERE DİKKAT ETTİK?

Tercümeyi yaparken hem aslına sâdık kalmaya hem de anlaşılır ve açık olmaya çalışılmıştır. Tercüme yapanların karşılaştığı zorluklardan biri budur. Açık anlaşılır bir tercüme yapmak ve aynı zamanda da asla sâdık kalmak. Bu oldukça zordur. Üstelik her bir kelimesi ve hatta edatı, yerine göre, büyük ehemmiyet taşıyan dinî metinlerde çok daha zordur. Biz, tercümemizin anlaşılır olması için, ister istemez, bazı hadîslere aslında olmayan kelime ve ibâreler ekledik. Bu eklentiler mühimse parantez içerisinde gösterilmek suretiyle dikkat çekilmiştir. Yine belirtelim ki, parantez içerisinde sunulan açıklayıcı kısımlar, mümkün mertebe aynı hadîsin bir başka "vech" inde gelmiş olan

"ziyâde"den veya âlimlerin hadîsle ilgili açıklamalarından alınmaya çalışılmıştır.

Hemen belirtelim ki, tercümelerde karşılaşılan mühim bir zorluk da Türkçemizin durumudur. Dilde özleştirme yaftası altında, asırlardır, kültürümüze girmiş, ruhumuza işlemiş kelimeleri atıp yerine uydurmalarını koymak suretiyle, hiçbir millette görülmeyecek derecede ve ancak ihânet kelimesiyle ifade edilebilecek korkunç tahribâtlar yapılmıştır. Çoğu kere şu kelime mi, bu kelime mi diye bocaladığımız olmuştur. Bir hadîsin ifade ettiği mânayı daha açık olsun diye değişik bir kelime ile ifade etmeye kalkınca mâna zenginliği kayba uğramaktadır. Biz, ölene dek, uzun yıllar Türk Dil Kurumu'nun yetkili bir makamında kalarak dilimizi tahrîp faaliyetlerini yönlendiren Ermeni Agob Dilaçar'a izâfeten halkımızın agobça dediği kelimelerden mümkün mertebe kaçındık. Anlaşılır, yaşayan Türkçe ile ifade etmeye çalıştık. Ancak ıstılah edilebilecek bazı hususî ve teknik kelimeleri de olduğu gibi koruduk. Yer yer bunları dipnotlarda açıkladık. İfadenin bütünü içerisinde bu çeşit kelimelerin anlaşılır hâle gelmesine de gayret ettik. Tek başına alındığı takdirde tamamen kapalı ve anlaşılmaz kalacak bir kelimenin cümle içerisinde öyle olmayacağı ümidindeyiz. Yine de en sona koyacağımız bir lügatçe bu konuda yardımcı olacaktır.

3) KİTAPTA NELERE YER VERİLMİŞTİR?

Bu kitap Teysîru'l-Vüsûl'ün tercümesinden ibaret değildir. Şu hususlara da yer verilmiştir:

1- MUKADDİME KISMI: Burada hadîsle ilgili bilinmesi gereken hususlar yeterince açıklanmıştır. Şöyle ki:

a) Hadîs târihi ve belli başlı hadîs te'lîfatı Kütüb-i Sitte ve müellifleri (hayat, metod ve hususiyetleri),

b) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ilmi yayma tedbirleri, e) Bazı hadîs meseleleri,

d) Usul-i Hadis ilminin mühim bahisleri.

2- ŞERH KISMI: Hadîsleri metin olarak verip tercümesini kaydettikten sonra ihtiyaç duyulan hadîslere açıklama getirdik. Açıklamalar esas olarak şerhlerden alınmadır. Bu, kaynaklarda daha geniştir, biz özetlemeye çalıştık. Araştırıcılar kaynaklara inebilir ve inmelidir de. Halk için yeterli olan miktarı aktardığımıza inanıyoruz. Fıkha müteallik

meselelerde Hanefi görüş esas alınmış ise de, şârihlerimizin yaptığı üzere, gerekli yerlerde başta Şâfiî ve diğer mezhep imamlarımızın görüşleri de belirtilmiştir.

Şu hususu da belirtmek isteriz: Eserde, günümüzde üzerinde durulan bir kısım fıkhî ve içtimâ meselelere yeri geldikçe ağırlıklı olarak temas edilecek, yeni gelişen "ehl-i sünnet"e uygun görüşler aksettirilecektir. Sosyoloji, psikoloji, pedagoji gibi tamamen yeni sayılan sahalarda tetkik konusu yapılan meselelere geniş ve tatminkâr açıklamalar getirilecektir. Bu husus, belki de kitabımızın en orijinal ve en mühim yönlerinden birini teşkil edecektir. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, bundan ondört asır önce, insanlığın bütün meselelerine nasıl dikkat çekmiş bulunduğunu gören mü'min okuyucuya şu yakîni kazandıracaktır: "Sayısız problemlerle muzdarib insanlığın dertlerine en şafi ilaç İslâm'dadır; Kur'ân'da ve Sünnet'tedir; sadece İslâm dünyasının değil, insanlık âleminin gerçek bir kurtuluşu Sünnet'in anlaşılmasına ve bütün müesseseleriyle ictimâî hayata intikâl etmesine bağlıdır: Sünnet bir örf; terdî bir değer değil, ilahî bir rehberdir, dünya ve âhiret saadetine götüren Sırat-ı Müstakim. Cadde-i Kübrâdır."

3- SAHABE HAYATI: Bazen hâdîsin râvisi olarak bazen de rivâyet edilen hadisenin kahramanı olarak adı geçen sahâbeler hakkında bilgi verilmiştir. Sahâbelerin tanıtılmasına ayrı bir ehemmiyet atfediyoruz. Çünkü onlar (radıyallahü anhüm), fiil haline geçmiş sünnet gibidirler. İslâm'ı hakkıyla anlayan ve yaşayan kimselerdir. Canlı ve yaşanan İslâm'ı anlamak isteyenler Ashâbı bilmek ve anlamak zorundadırlar.

Hayatları hakkında bilgi verilen sahâbeler, -hangi cilt ve sahifede bulunabilecekse- son ciltte alfabetik sırayla gösterilmiştir.

4- İBNU MÂCE'NİN ZİYÂDELERİ: "Kütüb-i Sitte Muhtasarı Şerhi" adını verdiğimiz bu kitap esas itibâriyle İbnu Deybe'nin "Teysîru'l-Vüsûl" adlı kitabına dayanır. Bu eser altıncı kitap olarak İbnu Mâce'nin "Sünen"ine değil, İmam Mâlik'in "Muvatta" adlı kitabına yer verir. Halbuki, günümüzde Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabını İbnu Mâce'nin "Sünen"i teşkil eder. Bu durumda Kütüb-i Sitte deyince zihinler ister istemez, -haklı olarak-, İbnu Mâce'nin "Sünen"ini arayacaktır. İşte bu ihtiyacı da karşılamak maksadıyla İbnu Mâce'nin Kütüb-i Sitte'ye ziyâde olan yani İbnu Mâce'de olduğu halde diğer kitaplarda yer almayan hadîsleri en sona ayrı bir bölüm hâlinde koymayı uygun gördük. Bu hadîslerin kitapta ilgili bahislere dağıtılması da düşünülmedi değil. Ancak, bu durumda Teysîru'l-Vüsûl'ün orijinalitesi kaybolacaktı. İbnu Mâce'nin ayrı tutulmasından doğacak mahzuru şöyle giderdik: Mefhum fihristinde her konunun geçtiği yerler gösterilirken, o konuya temâs eden İbnu Mâce hadîsleri de gösterilmiştir.

İbnu Mâce'de geçen ziyâde hadîslerin miktarca 1339'u bulduğunu göz önüne alacak olursak bu ilâvenin eserimize nasıl bir zenginlik kazandıracağı anlaşılır.

5- FİHRİSTLER: Kitabın bu kısmında, öncelikle "Mefhumlar Fihristi" olmak üzere, kitapta geçen şahıs, kitap ve yer isimleri, âyet-i kerîmelerle ilgili fihristler yer alacaktır.

"Mefhumlar Fihristi" sayesinde istenen bir konuya giren âyet, hadîs ve açıklamalar kitabın nerelerinde geçmektedir, topluca görülecektir. Fihristler kısmı son ciltte yer alacaktır.

Eser, bilhassa bu "Mefhumlar Fihristi" sayesinde, arayacağımız her meseleyle ilgili bahsi hemen bulmanızı sağlayacaktır. Eserin, esas itibariyle, dinimizin yer verdiği meselelerin kâhir ekseriyetine yer veren geniş muhtevası göz önüne alınınca, kitaba,istediğimiz yüzde doksan meseleyi bulabileceğimiz bir İslâm ansiklopedisi gözüyle bakabileceğiz.

6- LÜGATÇE: Eserde geçtiği hâlde anlaşılmasında zorluk çekileceğini tahmin ettiğimiz bir kısım kelime ve tâbirleri ve değişik ilim dalına giren ıstılahları kısaca açıklayacağız.

Bu kısım da son ciltte yer alacaktır.

Kitap bu hâliyle gerek rivâyet, gerek dirâyet ve gerekse usûl bahislerinde, araştırıcı dışında her müslümanı, hadîs sahasında bir başka kitaba ihtiyaç duyurmayacak zengin bir muhteva taşıyacaktır.

Cenâb-ı Hakk şeriat-ı garrasını öğrenmek sonra da yaşamak isteyenlere yardımcı olsun, bu çalışmamızı mağfiret ve rızasına vesile kılsın.

Amîn

Doç.Dr. İbrahim CANAN

MUKADDİME KISMI

MUKADDİME: Bu Kısım; Hadisle ilgili şu bölümleri ihtiva etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM : Hadis Tarihi

(Kütüb-i Sitte ve belli başlı hadis te'lifatı)

İKİNCİ BÖLÜM : Bazı Hadîs Meseleleri

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : Hz. Peygamber (s.a.s.)'in - İlmi Yayma Tedbirleri
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM : Hadis Usûlü

BİRİNCİ BÖLÜM: HADİS TARİHİ

İslâmî ilimlerin en eskisi hadis ilmidir (1). Hadîs ilmi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la başlayıp zamanla kemâle ermiş bir ilimdir. Hatta bu ilmin, başlangıçtan beri ara vermeden gelişmeler kaydederek yol aldığını, günümüzde bile insanlığa hizmetler vererek tekâmülünü devam ettirdiğini söyleyebiliriz. Elbette her devirde aynı derecede terakkî ve parlama gösterememiştir. Çok parlak gelişmeler ve şaşaalı asırlar, kemâlin zirvesine ulaştığı devreler yaşadığı gibi, durakladığı,hizmet ve tesirinin sınırlandığı zamanlar da olmuştur. Hulâseten şu söylenebilir: Hadîs tarihi, şaşaa yönüyle, İslâm tarihiyle belli bir paralellik arz eder: İslâm'ın parlama döneminde o da parlamış, güzîde, en orijinal ve en mûteber muhalled eserlerini vermiştir. İslâm'ın duraklama döneminde

de duraklamış,orijinallikten uzaklaşmış, öncekilerin tekrarından dışarı çıkamayan eserler vermiştir. Şu demek oluyor: Mü'minler Nebilerinin sünnetine ehemmiyet verip ilmini geliştirdikçe, Allah da maddi terakki, siyasî üstünlük şeklinde onları mükâfatlandırmıştır.

Araştırıcılar, umumiyetle, hadîs sahasında yapılan çalışmaların mahiyetini göz önüne, alarak, hadîs târihini başlıca dört safhaya ayırırlar:

1- Tesbit Safhası

2- Tedvin Safhası

3- Tasnif Safhası

4- Tehzib Safhası

---

(1) Hadis nedir, ne değildir, gibi "hadis"le ilgili teknik açıklamayı usul-i hadisle ilgili bölümde yapacağız.

1. Safha: Tesbit Safhası

HADÎSLERİN YAZIYLA TESBİTİ-1

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde hadîslerin en sağlam tesbit yolu şüphesiz yazı idi. Ancak hadîslerin yazı ile tesbitine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ne derece yer verdi veya vermedi bir kaç cümle ile ifâde edilecek bir konu değildir.

Mevzuyu aydınlatacak bir kısım teferruata inmek gerekecek. Zira bazı rivâyetler Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadîs yazmayı yasakladığını ifâde ederken, diğer bazı rivâyetler de, tam aksine yasaklamadığını ve hatta teşvîk ettiğini ifâde etmektedir. Ayrıca, bir kısım sahâbelerin hadîsleri yazdığına dair ve hatta yazdığını Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm)'a kontrol ettirdiğine dair rivâyetler var.

Bu farklı rivâyetleri göz önüne alarak bu bahsi birkaç başlık altında inceleyeceğiz: 1- Câhiliye devrinde okuma yazma durumu,

2- Hz. Peygamber'in hadîs yazmayı yasakladığını ifâde eden rivâyetler,
3- Hadîs yazmayı tecviz ve teşvîk eden rivâyetler,

4- Hadîs yazan sahâbeler,

5- Hadîs yazma yasağının mâhiyeti.

1- CÂHİLİYE DEVRİNDE OKUMA YAZMA DURUMU:

Câhiliye devri Arapları, komşuları olan Bizans ve İran'a nazaran okuma-yazma meselesinde çok yeni idiler. Dış dünya ile ticârî münâsebetleri sebebiyle Mekkeliler, Medinelilere nazaran daha ileri bir durumda idi. Bu durumun İbnu Sa'd'da: "Mekkeliler okuma yazma bilirler, Medineliler bilmezlerdi" diye ifâde edildiğine şâhid oluruz. Bazı rivâyetler, İslâm'ın doğuşu sırasında Kureyşliler arasında on yedi kişinin okuma yazma bildiğini belirtir ve ismen sayar.

Araplar arasında okuma-yazma cehâleti o kadar yaygındır ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gönderdiği mektuplar, bâzan, kabilelerde okuyacak adam bulamamaktadır. Bir rivâyette Bekr İbnu

Vâil Kabilesi'nin, böyle bir zorlukla karşılaşıp Benu Dubey'a Kabilesi'nden güçlükle, yazıyı bilen bir kimse bularak okuttuklarını görmekteyiz. Bu hâdise, Kabîle'nin "Benû'l-Kâtib" diye isimlendirilmesine sebep olur. Bir diğer rivâyet de, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ummân köylerinden birine gönderdiği mektubun okuyucu bulmakta güçlük çektiğini haber verir. Râvi Ebu Şeddâd:

"Sonunda siyah bir köle bulduk, o bize okudu" der.

Bu rivâyetlere, Hire'yi, fetheden Hâlid İbnu Velid'in ordusunda binden fazla sayı olduğunu bilmeyen askerlerin varlığını belirten rivayetler ilâve edilince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ramazan ayının bâzan 29, bazan 30 çektiğini belirtirken bizzat parmaklarıyla göstermesindeki hikmeti ve bunu yaparken sarfettiği: "Biz ümmî bir ümmetiz, ne yazı, ne de hesap biliriz" sözünde ifâde edilen gerçeği daha iyi anlarız.

Ancak şunu da ilâve edelim ki, İslâm öncesi devrede gerek Mekke'de ve gerekse Medine'de okuma-yazma bilenler mevcuttu. Hattâ nazarlarında ehemmiyet kazanan edebî metinler, kabîleler arasında cereyân eden anlaşmalar yazılarak mevsûk hâle getirilmekteydi. "Mu'allakâtı Seb'a" denen ve Kabe'ye asılmış bulunan mükâfatlandırılmış şiirler gibi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye'de iken, Huzâalılar, dedesi Abdülmuttalib'in kendileriyle yaptığı yazılı bir anlaşmayı getirirler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ufak bir tâdille bunu yeniler.

Kalkaşandî, meşhur eserinde, Vâkidî'den naklen, Medineliler arasında yazı bilenlerin az olduğunu, ancak, yahudilerden Mâsike adında birinin Arap yazısını öğrenip, çocuklara öğrettiğini böylece, İslâm geldiği zaman Medîne'de on küsür (10-13 arası) kimsenin yazı bildiğini kaydeder ve bunlardan on tanesinin ismini verir.

Kaynaklarımızda oldukça kesin ifâdelerle zikredilmiş bulunan bu rakamları ihtiyatla karşılamak gereğini de kaydetmek isteriz. Zira, yakından incelenince, haberlerin, kendi aralarında mütenâkız olduğu görülür. Sözgelimi yukarıda Mekke ile Medine arasında okuma-yazma bilenlerin sayısı açısından Medine aleyhine dikkat çekilen farkı ele alalım.

İbnu Sa'd: "Mekke ehli yazıyı bilir, Medîne ehli bilmezdi" demişti. Bu söz, Mekke'de on yedi, Medine'de on küsur kişinin yazı bildiğini ifâde eden rivâyetlerle değerlendirilecek olursa, İbnu Sa'd'daki ifâdenin bir hayli mübâlağalı olduğu anlaşılır. Çünkü bunlar birbirine yakın sayılardır. Kaldı ki, Medine'de yazı bilenlerle ilgili olarak yaptığımız bir tahkikte, bilenlerin ismen 15'e ulaştığını gördük (1).

Öte yandan Kalkaşandî, câhiliye devrinde yazıyı bilenler meyanında Zeyd İbnu Sâbit'i de zikreder, onun Arabça ve İbranice olmak üzere iki yazıyı da bildiğini belirtir. Mevsûk ve sıhhatli kaynaklarımız Zeyd'in, Arap yazısını Bedir esirlerinden öğrendiğini, İbrânice'yide yine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) emriyle öğrendiğini kaydederler.

Bu mütenâkız duruma Enes İbnu Mâlik ve Üseyd İbnu Hudayr (radıyallahu anhüma)'la ilgili teferruatı da ilâve edebiliriz: Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivâyetine göre Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği sırada on yâşlarında olan Enes'i, annesi Ümmü Süleym (radıyallahu anha), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hizmet etmek üzere teslim ettiği zaman Enes (radıyallahu anh), okuma-yazma bilmektedir. Annesi onu şöyle takdim eder: "Ey Allah'ın Resûlü, bu oğlumdur ve yazıyı bilir".

Kur'ân tilâvetindeki ses güzelliğiyle meşhur olan Üseyd'in câhiliye devrinde kavminin ileri gelenlerinden olduğu, aklı ve re'yi ile kendini kabul ettirmiş bulunduğu ve babası Hudayr gibi İslâm'dan önce okuma-yazma bildiği belirtilir.

Öte yandan İbnu Sa'd ve Fütûhu'l-Büldân'da gelen bir ifâde, gerek Mekke'de ve gerekse Medine'de, hürmet edilen, saygı duyulan ve maddî imkânı da yerinde olan âileleri, çocuklarına okuma-yazma öğretmeye zorlayacak içtimâ'î bir baskının varlığını haber vermektedir. Bu ifâdeye göre, o devirde kâmil kişi (2) vasfını, yazı, yüzme ve atış bilen kimseler alabilmektedir. Mekke'de yazı bilenlerin çoklukla asîl ailelerden olması, bunlardan Sâd İbnu'l-As'ın üç oğlunun yazı bilenler arasında zikri, keza Üseyd (radıyallahu anh)'in yazı bildiği belirtilirken, babası Hudayr'ın da yazıyı bildiğinin belirtilmiş olması söylenen hususu teyîd eder, Mekke ve Medine'ye yazı, İslâm'ın başlarına yakın girmiş olsa bile, oldukça rağbette olduğunu gösterir.

2- HADİSİN YAZILMASINI YASAKLAYAN RİVÂYETLER

Hadîs yazılmalı mı yazılmamalı mı? şeklinde bir münâkaşa hem Sahâbe hem de Tâbiîn arasında görülmüştür. Bazıları yazılmasını müdâfaa ederken bazıları da aksini söylemişlerdir. Bu sebeple konuya temas eden kitaplarda umumiyetle bu münâkaşaya yer verilir.

Hemen belirtelim ki söz konusu münâkaşa, kaynağını, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nisbet edilen rivâyetlerden alır. Zira bizzat hadîslerde lehte ve aleyhte deliller mevcuttur:

Ebu Sa'îdu'l-Hudrî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini rivâyet etmiştir: "Benden (Kur'ân dışında) bir şey yazmayın. Kim benden, Kur'ân'dan başka bir şey yazdı ise onu imha etsin. Benden (şifâhî) rivâyette bulunun, bunda bir mahzur yok.

Ancak, kim bilerek bana yalan nisbet eder (ve söylemediğim şeyi söyletirse) ateşteki yerini hazırlasın".

Zeyd İbnu Sâbit de: "Kur'ân ve teşehhüdden başka bir şey yazmadık" demiştir.

Yasaklama üzerine Hz. Ömer, Muaz İbn Cebel, İbnu Abbâs, Abdullah İbnu Ömer, Ebû Mûsa, Ebu Hüreyre gibi başka sahâbelerden de (radıyallahu anhüm ecmain) rivâyetler gelmiştir.

3- HADÎSLERİN YAZILMASINA İZİN VEREN RİVAYETLER

Hadîslerin yazılmasına ruhsat veren, yazıldığını gösteren rivâyetlere gelince, bunlar da çoktur. Bunlardan biri, yazdığı hadîsler, kitap halinde sonraki nesillere intikal eden Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anh)'a aittir. Der ki:

"Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den işittiğim şeyleri ezberlemek arzusuyla yazıyordum. Kureyş beni menederek: "Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan her duyduğunu yazıyorsun, halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir insandır, öfke ve rıza, her iki hâlde de konuşur" dediler. Bunun üzerine yazmaktan vazgeçtim. Ancak durumu da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e arzettim.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) parmağıyla mübârek ağızlarına işâret buyurarak:

"Yaz, dedi Nefsimi elinde tutan Allah'a kasem ederim, buradan haktan başka bir şey çıkmaz".

Abdullah İbnu Amr, (radıyallahu anh)'ın sistemli şekilde hadîs yazdığını te'yid eden bir rivâyet Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'ye aittir ve üstelik Buhâri'de kaydedilmiş

bulunmaktadır. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) şöyle buyurur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den çok hadîs (bilmede) Abdullah İbnu Amr hâriç, bana yetişen yoktur. O, beni geçer, zira o yazardı, ben ise yazmazdım".

Hadîslerin yazılması hususunda ruhsat ifade eden rivâyetler bundan ibâret değildir.

Hâfızasından şikâyet edenlere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Sağ elinizi yardıma çağırın", "İlmi yazı ile bağlayın" gibi tavsiyeleri, bazı konuşmaların yazılı metnini isteyenlere yazılı verilmesi, hepsi de hadîsten ibâret olan -uzunluğu birkaç satırdan bir kaç sayfaya ulaşan- ve sayısı 300'ü bulan pek çok "mektup (yani yazılı vesika)" ların varlığı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, hadîslerin yazılması husustundaki ruhsatına yeterli delillerdir (3). Sadece mektuplar değerlendirilse bile Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Kur'ân'dan başka bir şeyin yazılmasına sistematik, ısrarlı bir muhalefette bulunmadığı, tam tersine, medenî hayatta yazının geniş çapta kullanılmasına büyük ehemmiyet verdiği anlaşılır.

4- HADÎS YAZAN SAHABELER:

ABDULLAH İBNU AMR İBNİ'L-AS'IN SAHÎFE-İ SÂDIKA'SI:

Yukarıda kaydettiğimiz Abdullah İbnu Amr İbni'l-As hadîs yazan sahâbelerin başında gelir. Yazdığı mecmûaya "Sahîfe-i Sâdıka" demiştir. Onun bu kitabından bahseden muhtelif rivâyetler var. Tâbiînden Mücâhid İbnu Cebr, "Sahîfe-i Sadıka"yı Abdullah'ın yanında gördüğünü ifâde etmiştir. Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anh) hadîs imlâ ettiren sahâbelerdendir. Bu işi ezberden mi, kitaptan mı yaptırdığı rivâyetlerde sarîh değilse de kitaptan yaptırma ihtimâli daha kuvvetli gözüküyor.

Abdullah (radıyallahu anh)'ın bu sahife'ye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bizzat işittiği hadîsleri almış olmalı. Zira Mücâhid'e: "Bu, sâdıkadır, bunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işittiklerim mevcuttur. Bu rivâyetlerde benimle Resûlullah (aleyissalâtu vesselâm), arasına hiç kimse girmemiştir" demiştir. Hz. Abdullah bu tasrihi şunun için yapmış olmalıdır: "Sâhâbeler her zaman kendi işittiklerini rivâyet etmezler, bir kısım rivâyetleri başka sahâbelerin anlattıklarına dayanır." Nitekim İbnu Abbas (radıyallahu anh)'ın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den yaptığı rivâyetler esas itibariyle diğer sahabelerden işittiklerine dayanır. İlgili kısımda açıklanacağı üzere bunlara sahâbe mürseli denir.

Abdullah İbnu Amr'ın sahifesinin bazı rivâyetlerde bin kadar hadîs ihtiva ettiği belirtilmiştir. Bu rivâyetler Ahmed İbnu Hanbel'in "Müsned"inde yer alır.

Sahîfe-i Sâdıka Abdullah'ın vefatından sonra torunlarına intikal etmiş ve torunları vâsıtasıyla rivâyet edilmiştir. Kaynaklar, umumiyetle Abdullah (radıyallahu anh)'ın torunu Amr İbnu Şuayb'ın ceddinden intikal eden bir sahifeden rivâyet ettiğini kaydederler.

Binaenâleyh Abdullah'ın sahîfesindeki hadîsler, hadîs mecmualarına Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihi senediyle intikal etmiştir. Bu sened üzerine hadîsçilerin bazı ihtilaflarına burada girmeyeceğiz.

Ancak şunu belirtmemiz gerekecek: Yukarıda Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den kaydettiğimiz rivâyete göre Abdullah İbnu Amr'ın, Ebu Hureyre'ye nazaran daha çok hadîs rivâyet etmiş olması gerekir. Halbuki Ebu Hüreyre çok rivâyette başı çekmekten başka, Abdullah müksirûn denen çok rivâyetiyle tanınanlar arasına bile girmez. Bu durumu âlimler birkaç sebebe bağlarlar.

1- Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anh), Ebu Hureyre gibi kendisini rivâyete adamış

birisi değildir. Münzevî meşreb ve zâhid bir kimsedir. Daha ziyade ibadetle meşgul olmuştur.

2- Abdullah İbnu Amr, Mekke'nin fethinden sonra Mısır'a gitmiş, uzun müddet orada kalmıştır. Halbuki Ebu Hüreyre Medine'den ayrılmamış, hac, ticâret, ziyâret, ilim gibi çeşitli maksadlarla insanların çokça uğradığı bir yer olan Medîne'de rivâyette bulunmuştur. Mısır ise o sıralar henüz hadis tâliblerinin çokça uğradıkları bir yer değildi.

3- Abdullah İbnu Amr Süryanice de biliyor, bu dilde yazılmış kitapları okuyordu. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in israiliyattan rivâyet edilebileceğine dair ruhsatına dayanarak, İsrâilî hikayeleri rivâyetten çekinmiyordu. Hadîsleri derleyen muhaddisler ise, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadîslerine israiliyat karışır endişesiyle Abdullah (radıyallahu anh)'a karşı ihtiyatlı davranıp, rivâyetlerini almıyorlardı. Bu sebeple onun bir çok hadîsleri rivâyet edilemedi.

EBU HÜREYRE'NİN SAHİFE-İ SAHÎHA'SI:

Bazı rivâyetler Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işittiği hadîslerini yazdığını ifâde etmektedir. Bu sahifenin ismi Sahife-i

Sahîha'dır. El-Hasan İbnu Amr İbnu Umeyye ed-Damrî anlatıyor: "Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'nin yanında bir hadîs rivâyet ettim. Ancak o : "Böyle bir hadîs yok" diye inkâr etti. Bunu kendisinden işittiğimi söyledim. O vakit: "Bunu benden işitmişsen o bende yazılıdır" dedi ve elimden tutarak beni evine götürdü. Orada bana Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadîslerinin yazılı bulunduğu pek çok kitap

"kütüben kesireten" gösterdi. Rivâyet ettiğim hadîsi burada buldu ve: "Ben sana demedim mi? Eğer ben bir hadîs rivâyet etti isem, o, yanımda yazılı olarak mevcuttur."

Bu rivâyet açık bir şekilde Ebu Hüreyre'nin de hadîslerini yazdığını göstermektedir.

Ancak bu hadîs Buhâri'de gelen ve yukarıda kaydettiğimiz hadîsle teâruz etmektedir.

Zira orada Ebu Hureyre hazretleri (radıyallahu anh) Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anh)'ın yazdığını, kendisinin yazmadığını ifâde ediyordu.

İbnu Abdilber ve İbnu Hacer gibi, hadîs sahasının büyük üstadları bu hadîsin de sahîh olduğunu belirterek aradaki teâruzu şöyle te'lif ederler:

1- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sağlığında yazmamış olabilir, bilâhare hadîsleri yazmıştır.

2- Hadîsin yanında yazılı olarak bulunması illâ da kendisi tarafından yazılmış olmasını gerektirmez. Kendisi gerçekten yazmamış olabilir de. Bir başkasına yazdırma ihtimali var.

Ebu Hüreyre'nin Sahife'sinden sadece bir kısmı talebesi Hemmâm İbnu Münebbih kanalıyla bize intikal etmiştir. Bu "Sahîfetu Hemmâm" diye şöhret bulmuştur. Bu Sahîfe'nin Hemmâm'a nisbeti sebebiyle Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin değil, Hemmâm'ın bir te'lifi kabul edilecek olsa, mevzumuz açısından değerinden ve taşıdığı mânadan bir şey kaybetmez, zira Ebu Hüreyre hazretlerinin sağlığında hadîslerin kitap halinde yazıya geçirilmiş olduğunu gösterir.

Bu sahife, zamanımızda Profesör Muhammed Hamidullah tarafından bulunmuş ve neşredilmiştir. Hamidullah'a göre bulunan bu risâle, hadîslerin yazılmasını yasaklayan rivâyetlere dayanarak "Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Sahâbe (radıyallahu anhüm ecmain) zamamnda hadîs yazılmamıştır, hadîsler, Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den iki veya üç yüz sene sonra yazılmıştır" gibi demagoji yapan müsteşriklere fevkalâde susturucu bir cevap olmaktadır.

Ehemmiyetine binaen yorumunu aynen kaydediyoruz:

"Hicretin takriben birinci asrı ortasına ait olan bu mecmua, târihî ehemmiyeti bakımından çok kıymetli bir vesikadır. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in "hadîslerinin yazılması, Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den iki veya üç yüz sene sonra başlamıştır" iddiasında bulunanlar olmuş ve bu faraziyeye dayanarak İbnu Hanbel, Buhârî, Müslim, Tirmizî vs... gibi şahsiyetlere (hâşâ) hilekârlık isnad edilmiştir. Delillerini, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashâbı (radıyallahu anhüm ecmain) zamanında hadîslerin yazılmadığı iddiası üzerine dayamışlardır. Halbuki şimdi, Resûl-i

Ekrem (aleyhisselâtu vesselâm)'in en yakın Ashâbından birinin te'lîfi elimizde bulunuyor.

Dikkatle mukâyese edildiği ve karşılaştırıldığı zaman İbnu Hanbel, Buhârî, Tirmizi gibi sonradan gelen müelliflerin, hadîslerin umumî mânası şöyle dursun, onların bir harfini, bir noktasını dahi değiştirmemiş olduklarını görüyoruz. "Sahîfe-i Hemmâm"ın Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'ye atfen rivâyet edilmiş her hadîsi yalnız "Sıhah-ı Sitte"

denilen muteber hadîs kitaplarında bulunmuyor, belki orada bulunan her hadîsin manası (meali) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in diğer Ashâbı tarafından da rivâyet edilmiş bulunuyor. Böylece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e atfedilen hadîslerin hayâlî ve mesnedsiz olmadığının delillerini ortaya koymuş oluyor. Meselâ: Elimizde bulunan bu mecmüada 56 numaralı hadîsin, Buhârî'nin Sahîh'inde, Enes (radıyallahu anh) tarafından rivâyet edilmiş olduğunu görüyoruz ve 124 numarada gösterilen hadîsi, Buharî'den Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) tarafından rivâyet edilmiş buluyoruz. Bu 54 numaralı hadîs Buhârî'de hem Enes (radıyallahu anh), hem de Sehl İbnu Sa'd es-Saidî (radıyallahu anh) tarafından rivâyet edilmiş buluyoruz ve bu mutâbakatlar böylece devam edip gidiyor..."(4).

HZ. ALİ'NİN SAHÎFESİ:

Sahâbeler tarafından hadîslerin yazılmış olduğuna en muknî delillerden biri budur.

Başta Buharî ve Müslim'in sahîhleri olmak üzere en muteber kitaplarda gelen muhtelif rivâyetler Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin kılıcının kabzasına asmış olarak beraberinde taşıdığı yazılı bir tomardan bahseder.

Belki de Hz. Ali (radıyallahu anh) hakkında "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan husûsî bir ilim tevârüs" etmiştir şeklinde çıkarılan şâyiayı tahkik için olacak, kendisine sorulur: "Sizde Kur'ân-ı Kerîm'den başka Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den intikal eden bir şey var mı?" Ali (radıyallahu anh) şu cevabı verir: "Hayır. Allah'ın Kitabı, bir kuluna verdiği anlayış kabiliyeti ve bir de şu sahîfe'den başka bir şey yoktur". Tekrar:

"Pekiyi, bu sahîfede ne var?" dendikte: "Diyet, esirleri serbest bırakma, bir kâfire mukabil bir müslümanın öldürülmeyeceği vardır" der.

Söylediğimiz gibi bu hadîs farklı tarîklerde rivâyet edilmiştir. Târık İbnu Şihâb rivâyetinde bu sahifenin "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından verildiği" belirtilir.

Sahîfenin içinde ne vardır? sorusuna verilen cevaplar her rivâyette farklı şeyler ifade eder. Bir kısım cevaplarda belirtilen hususlar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye gelince oradaki farklı gruplarla yaptığı ve "anayasa" olarak değerlendirilmiş

bulunan anlaşmada yer alan maddelerin bir kısmına benzediği için, bazı müellifler, bu tomarın mezkûr anlaşmanın bir nüshası olduğu zannına düşmüştür. Ancak, rivâyetlerde zikredilenlerin tamamı anlaşma metninde zikredilenlerle mukâyese edilince, metinde olmayan başka şeylerin de tomarda yer aldığı görülür. Muhakkak ki Hz. Ali (radıyallahu anh) bunu çeşitli hadîslerden derlemiştir.

Ancak, bu sahifenin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından verilmiş olduğunu tasrih eden kayıt fevkalâde ehemmiyet taşır. Zira, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında Kur'ân'dan başka bir şey yazılmamıştır diyenlere bir cevap olmakta,

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kur'ân dışında bazı yazılı metinler bulundurup icâbında bunlardan Ashâb'a verdiğine delâlet etmektedir.

CÂBİR İBNU ABDİLLAH SAHÎFESİ:

Zehebî, bu sahîfenin menâsik-i hacc üzerine olduğunu zikreder. Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in Mescid-i Nebevî'de ders halkası kurup talebelerine hadîs rivâyet ettiği, talebelerinin kendisinden bunları yazdığı, kitaplarda belirtilmiştir. Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in mezkûr tedrisâtını bu sahifeden yapmış olması kuvvetle muhtemeldir.

ENES İBNU MALİK'İN SAHİFESİ:

Bağdâdî'nin Takyîdu'l-İlm'de kaydettiği bir rivâyete göre, Enes (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bütün işittiklerini yazmış ve sonra da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arzetmiştir: Hübeyre İbnu Abdirrahmân anlatıyor: "Halk Enes'e hadîs hususunda fazla ısrar etmişti. Onlara bir kısım mecmualar getirerek:

"Bunlar, Resülullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitip yazdıklarımdır. Yazdıktan sonra bunları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a okuyup arzettim." Enes hazretleri, ayrıca iki oğluna, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan mervi âsâr ve hadîsleri yazmalarıı emreder ve: "Biz yazmayanların ilmini ilim addetmezdik" der".

SEMÜRE İBNU CUNDEB SAHÎFESİ:

Bir kısım rivâyetler Semüre (radıyallahu anh)'nin de bazı hadîslerini bir kitap hâlinde topladığını belirtir. Bu kitabı Semüre'nin oğluna bıraktığı ve Mervan İbnu Câfer'in yanında bulunan "vasiyetnamesi" olması kuvvetle muhtemeldir.

ABDULLAH İBNU ABBÂS'IN SAHÎFELERİ:

İbnu Abbâs (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatında yaşça küçük idi. Ancak ilim ve bilhassa hadîs hususunda büyük bir aşk sahibi idi. Beraberinde yazı levhaları olduğu halde ilim meclislerinde dolaşır hadisleri yazardı. İbnu Abbâs, hadîs alabileceği zatları da birer birer ziyaret edip, sorar ve onlardan da yazardı. Vefat ettiği zaman bir deve yükü kitap bıraktığı tevâtüren rivâyet edilmiştir. Onun bu kitapları elden ele dolaşmıştır.

Bunlardan başka Sa'd İbnu Ubâde el-Ensârî, Abdullah İbnu Ömer, Abdurrahman İbnu Ebî Evfa, Mugire İbnu Şu'be, Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anhüm ecmain) gibi daha bir kısım sahâbenin hadîsleri yazdıklarına dair rivâyetler mevcuttur. Burada teferruata girmeden hadîslerde gelen "hadîs yazma yasağı" hakkındaki yorumlara temas etmek istiyoruz.

5- HADÎS YAZMA YASAĞININ MAHİYETİ:

İslâm âlimleri, hadîslerin yazılmasını yasaklayan ve tecvîz eden rivâyetleri değerlendirerek şu durumları tesbit ederler:

1- Yasak ilk yıllara aittir. İlk yıllarda henüz Kur'ân ve hadîsleri tefrik edecek derecede dinî kültür seviyesi gelişmemişti. Üstelik okuma-yazma bilenler sayıca azdı. Bunların hadîs yazmaya da tevessül etmeleri, hem Kur'ân'a gösterilmesi gereken alâkayı azaltacak hem de bir kısım iltibaslara yol açabilecekti. Halbuki asıl olan, Kur'ân'ın muhâfazası ve neşri idi. Onu her çeşit şüphe tevlid edecek durumlardan, iltibaslardan uzak tutmak gerekiyordu. Binâenaleyh müslümanlar, Kur'ân'a olan mârifet ve âşinalıklarını artırdıkça, okuma-yazma bilenlerin sayısı arttıkça bu yasak kaldırılmış, ruhsat gelmiştir.

Bu nokta-i nazardan, yasakla ilgili rivâyetlerin kâhir ekseriyetle, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Vahiy kâtipleri" meyânında zikri geçen sahâbelerden gelmiş

olması mânidârdır.

2- Yasak, hâfızası kuvvetli olanlara hastır. Maksat da, onların yazıya güvenerek, hadîsleri hıfza alma işini ihmal etmelerini önlemektir. Hâfızası zayıf olanlar yazma hususunda izin istediler ve kendilerine izin verildi.

3- Hadîsin yazılmasındaki yasak, Kur'ân'ın yazıldığı sayfâlarla ilgilidir. Yani aynı sayfaya hem Kur'ân ve hem de hadîs yazılması yasaktır. Ayrı ayrı sayfalara yazılması yasaklanmamıştır.

Nitekim fiilî durum kesinlikle şunu göstermektedir: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân gibi, hadîslerin de yazılmasını bir prensip haline getirerek, yaygın bir tatbikat şekline sokmamıştır. İsteyen yazmakta, isteyen ezberlemektedir. Bütün sahâbiler (radıyallahu anhüm) şu husûsu bilmekte müşterektirler: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözleri ve fiilleri kendileri için hüccettir, delîldir. Bizzat Kur'ân, sünnet ve hadîslerin ehemmiyetinden bahsetmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'de hadîslerine ehemmiyet verilmesi, neşredilmesi, her çeşit yalan ve tahrifattan korunması için sık sık dikkatleri çekmiştir. Nitekim mütevâtir hadîsler arasında en çok tarîkle geleni: "Bana yalan nisbet eden cehennemdeki yerini hazırlasın"

hadîsidir.

Bu bilgilerde müşterek olan Ashâb (radıyallahu anhüm), fıtrî meyline, ferdi zevk ve kapasitesine uygun şekilde Sünnet karşısında farklı tavırlar göstermiştir: Kimisi ezberlemiştir. Kimisi hem yazmış, hem ezberlemiştir. Kimisi yazmıştır. Kimisi hadîs öğrenmek için "karın tokluğuna" sağlığında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, vefatından sonra da hadis bilen Ashâb'ın peşini bırakmamış ve bildiğini de başkasına anlatmak için ders halkaları kurup talebeler yetiştirmiştir. Kimisi normal hayatını sürdürmüş, sorulunca veya münasebet düşünce hadîs rivâyet etmiştir. Kimisi de rivâyeti sıhhatli yapamama endişesiyle fazla hadîs rivâyet etmekten şuurla kaçınmıştır.

İnsanlar her devirde böyle değil mi? Herkes âlim ruhlu, herkes sofu tabiatlı, herkes münzevîmeşreb, herkes yazmaktan veya ezberlemekten zevk alır durumda olur mu?

Şu halde, hadîsin yazılmasıyla ilgili olarak gelen farklı rivâyetleri, biraz da insan fıtratının bu tabiî yapı ve seyri ile açıklamak gerekiyor.

Hadîslerin yazılması husûsunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın herkese şâmil sıkı ve sistemli bir emri olmayınca, ilme meyil ve hevesi olanlar tabiî bir şekilde bu işi yapmışlar, zaman zaman tereddüt ve problemler çıktıkça da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e mürâcaat etmişlerdir. Bu çeşit, husûsî heves sâhipleri her defasında, yazma husûsunda ruhsat ve izin almışlardır. Aksini ifâde eden rivâyet mevcut değildir.

HZ. PEYGAMBER (ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM)'DEN SONRA ASHÂBIN TAVRI: Hadîslerin yazılması konusunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından ciddî bir yasak konmadığıın gösteren bir diğer husus Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatından sonra Ashâb'ın takındığı tavırdır. "Hadîs yazılmaz" diye müşterek bir görüş ifade edilmediği gibi, bu mânâya gelen bir tavır da izhar edilmemiştir.

Aksine, bâzıları yazma hususunda tereddüde düşerken, diğer bir kısmı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında olduğu şekilde yazma işine azimle devam etmiştir.

Başta Hz. Ömer (radıyallahu anh) olmak üzere, bâzılarının tereddüdü, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den vâki, herkese şâmil umumî bir emre dayanmaz. Daha ziyade şahsi mülâhazalara dayanır. Şâyet, böyle nebevî bir yasak konmuş olsaydı, bu herkesçe bilinecekti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir çift sözü için hayatlarını vermeye her an hazır olan bir cemaatin, bilerek, onun tavsiyeleri hilâfına hareket edeceği düşünülemez. Hele böyle ciddî bir meselede hiç mi hiç düşünülemez.

HZ. EBU BEKİR (RADIYALLAHU ANH)'İN TEREDDÜDÜ:

Hadîslerin yazılması meselesindeki tereddüdle ilgili ilk örnek, Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'den rivâyet edilmektedir: Sıhhati husûsunda, büyük muhaddis Zehebî'nin ihtiyatı tercih ettiği ve hatta "sahîh değil" dediği rivâyeti Hz. Aişe (radıyallahu anhiye) nakleder:

"Babam Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm)'dan 500 kadar hadîs yazmıştı. Bir gece hiç uyuyamadı ve yatakta döndü durdu.

Bu duruma üzülerek: "Babacığım, sana yapılan bir şikâyet veya ulaşan bir haber yüzünden mi uyuyamadın?" dedim. Sabah olunca: "Kızım, yanındaki hadîsi getir" dedi.

Ben de getirdim. Ateş yaktırdı ve hepsini yaktı."

HZ. ÖMER (RADIYALLAHU ANH)'İN TEREDDÜDÜ:

Hadîslerin, yazılması husûsundaki mütereddid tavra, burada kaydı gereken bir diğer mühim örnek, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dir. Zira rivâyetler onun, hadîslerin yazılması meselesini halife olarak resmen gündeme getirdiğini ve Ashâbın (radıyallahu anhüm) da yazılması husûsunda fikir beyân ettiklerini göstermektedir. Hâdiseyi rivâyetten tâkip edelim: "Urve anlatıyor: Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) sünneti yazmayı arzu etti.

Mesele üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ashâbıyla istişâre etti.

Yazması husûsunda görüş beyân ettiler. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) bir ay kadar istihârede bulundu. (Yani bu işin hayırlı olup olmayacağı husûsunda Cenâb-ı

Hak'tan rüyada bir işâret vermesini taleb etti). Bir sabah, Cenâb-ı Hak, kendisine azîm verdi de şöyle buyurdu. "Sizden önce yaşayan bir kavim hatırladım. Onlar bir kısım kitaplar yazarak, himmet ve alâkalarını bunlara haşr ederek Allah'ın Kitâbını terk ve ihmal etmişlerdi. Ben, Allah'a kasem olsun, Kitabullah'a ebediyyen hiçbir libas giydirmeyeceğim".

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in tereddüdü, görüldüğü üzere, sünnetin yazılması husûsunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den gelen bir yasağa dayanmıyor.

Böyle bir yasağa dayansa idi:

1- Ashâbla istişâre etmezdi.

2- Ashâb ittifakla müsbet kanaat izhar etmez, ihtilâf ederdi.

3- Bir ay boyu istihâreye hâcet görülmezdi.

4- Menfi olarak tecelli eden kararına gerekçe ve sebep olarak, söz konusu yasağı gösterirdi.

Onun tereddüdü başka bir endişeden neş'et etmiştir: Kur'an'ın ihmâle uğraması.

Hz. Ömer devrinde bu endişe son derece mâkul ve yerinde bir endîşedir. Zira henüz, Kur'an tek nüshadır. Onu çok iyi anlayan, onu anlamada dersini bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan almış bulunan Sahâbe (radıyallahu anh) nesli hayattadır.

Sünneti herkes bilmektedir. Ayrıca şifâhî olarak hadîslerin talim ve taallümü husûsunda herkes iştiyaklı ve hırslıdır. Husûsi himmetler bu işi yürütmektedir. Yâni hadîslerin ayrıca resmen yazdırılmasına ciddî bir ihtiyaç yoktur.

Bir başka açıdan da şunu söyleyebiliriz. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu teşebbüsü, resmî bir teşebbüstür, yânî resmî tedvîn işidir. Bu devir ise, bir yandan fütûhât, bir yandan da devletin teşkîlatlandırılma ve müesseseleştirilme (strüktüre edilme) devridir.

Meşguliyetlerinin bu kadar çok ve kesif olduğu bir dönemde, çok fazla ihtiyaç duyulmayan bir meseleye el atmak, gerçekten mesâiyi dağıtacak ve daha mühim husûslara sarfedilmesi gereken himmeti azaltacaktı. Hz. Ömer'in dilinde bu, "Kur'an'a olan himmetin azaltılması" şeklinde ifadesini bulmuştur.

Ama ne var ki, bir müddet sonra, Sünnet'in yazılması işi de, hâdisâtın gelişmesiyle ciddî bir ihtiyâç hâlini alacak, o zaman mes'ele resmen gündeme getirilecektir. Nitekim Kur'an'ın tedvîni işi de şöyle olmuştu: Ridde harbleri sırasında birçok değerli hafızların şehid düşmesi, Kur'an'ın kaybolabileceği endişesini doğurmuş ve Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) zamanında iki kapak arasında bir kitap yâni "Mushaf" hâline getirilmiş, bilâhare, kıraat ihtilafları sonunda da tertip ve imlâya müteveccih çalışmalarla hem bugünkü şekil verilmiş ve hem de çoğaltılmıştır.

Gelişen hadisat "Sünnetin kaybolma endişesi"ni Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den üç çeyrek asır sonra, Emevî halifelerinden Ömer İbn Abdilaziz'in vicdanında uyandıracaktır.

Gerek: İslâm'a bağlılığı ve gerekse yaptığı hizmetin büyüklüğü ile "İkinci Ömer"

ünvanına lâyık halife Ömer İbnu Abdilâziz, devlet başkanı sıfatıyla hadîslerin yazılması emrini resmen verdiği zaman tıpkı Kur'an'ın tedvîn edilmesi teklifi, Hz. Ömer (radıyallahu anh) tarafından yapılınca Hz. Ebu Bekir ve Zeyd İbnu Sâbit'te hâsıl olan şok ve tereddüt nev'inden bâzı tereddüdler olmuştur. Ancak "olurdu", "olmazdı" şeklinde hiçbir ilmî cedelleşme mevzûbahis olmadan, başta Muhammed İbnu Şihâbi'z-Zührî olmak üzere bütün âlimler, bu işi benimseyip dört elle sarılmışlardır. İlk şok ve tereddüt geçirenlerden biri olan Zühri, şöyle der: "Biz hadîsin yazılmasını şu ümera (idareciler) mecbur edinceye kadar doğru bulmuyorduk. Bundan sonra da müslümanlardan kimseyi bu işten men etmememiz gerektiğini anladık".

Şunu da belirtelim ki, hadîsleri yazma işinde Ashâb'tan bir kısmını tereddüde sevkeden

"Kur'an'a himmet azalır", "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbet edilen söze karışacak yanlış ebedîleşir" gibi endişeler, müteakip devirlerde "ilme olan himmet azalır; ilim, layık olmayanların, ilim yolunda çile çekmeyenlerin eline geçer; yazıya güvenilerek ilmin hıfza alınması ihmal edilir..." gibi bir kısım endişelere yerini bırakmıştır. Yukarıda Zühri'de görülen endişe bu çeşit bir düşünceden gelir.

Tâbiîn ve Etbauttâbiîn alimlerinin bir kısmında rastlanan bu endişeyi Evzâî'nin şu sözü çok güzel ifâde eder: "Bu ilim çok şerefli idi. Zira insanların göğsünde idi ve şifâhi olarak alınır müzâkere edilirdi. Ne zaman kitaplara geçti, nuru gitti ve nâehlin eline düştü."

Bu düşüncede olan âlimler "ilm"i ezberlemek için yazmış, ezberledikten sonra da yazdıklarını imha etmişlerdir. Bu davranışta hadîslerin yazılmasına sistemli bir muhâlefet aramak gerekmez.

SAHABENİN SÜNNET KARŞISINDAKİ TİTİZLİĞİ

Ashab-ı Kiram'ı "en büyük ve yegâne dâvası Allah'ın rızasını aramak olan nesil" olarak târif edebiliriz. Onlar hayatın gerçek mânasını, yaratılışın hakiki gâyesini hakkıyla bilen insanlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara öncelikle bu dersi vermiş idi. Bu sebeple, her hareketleriyle, her yaptıklarıyla, her düşündükleriyle sâdece ve sâdece Allah'ın rızasını arıyorlardı.

Onların, Nebîlerinden (aleyhissalâtu vesselâm) ve kitapları olan Kur'ân-ı Kerîm'den aldıkları derse göre, hayatlarının gâyesi olan Allah'ın rızasını kazanmanın da tek yolu vardı: Sünnet'e uymak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yolunda gitmek(5).

Çünkü Cenâb-ı Hak, en güzel olanı, en ideal olanı en iyiyi,en hayırlıyı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vasıtasıyla kendilerine öğretiyordu, her şeyin, bütün yolların, tarzların en iyisi onda vardı (6).

O'nda olanlar mutlak güzeldi, her çeşit kirlilikten, bulanıklıktan, şâibeden uzak, güzeldi.

Çünkü ilâhî garanti vardı: O başıboş, hevâsına tâbi değildi. Vahiyle konuşur, ilâhi murakabe altında hareket eder davranırdı (7). Öyle ise ona koşmalı, onun sünnetine sarılmalı, onun sünnetinde olmayan her şeyden kaçmalı, sünnetine zıd düşen her şeyi,

yakıp yutucu ateş bilmeli idi. Rabb'ül-âlemin de böyle emrediyordu: Mü'min, Resûlünü tam bir aşkla sevecek, sünnetine eksiksiz teslim olacak idi:

"De ki: Èğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, kabîleniz, elinize geçirdiğiniz mallar, kesâda uğramasından korka geldiğiniz bir ticâret ve hoşunuza gitmekte olan meskenler size Allah'dan, O'nun Peygamberinden ve O'nun yolundaki bir cihâddan daha sevgili ise, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleye durun. Allah fâsıklar gürûhunu hidâyete erdirmez" (Tevbe, 24).

Öyle ise yapılacak bir işi önce O'nda, O'nun söz ve fiillerinde, yani sünnette aramak, sünnete uyuyorsa yapmak, uymuyorsa terketmek, uyup uymadığı belli değilse ihtiyatlı davranmak gerekiyordu. Buna sünnete teslimiyet diyoruz.

İşte, Ashab (radıyallahu anhüm ecmain)'a hâkim olan bu ruhu iyice kavramada, onların sünnet karşısındaki tutumlarını anlamak için, öncelikle zihnimizde onlardaki sünnete teslimiyet ruhunu canlı tutmamız gerekmektedir.

Meselâ, Kur'ân-ı Kerîm'in kitap hâline konması (tedvin) hadisesini düşünelim. Tanınmış

Kur'ân hafızlarının Ridde harplerinde birer birer şehîd olmaya başlamaları üzerine Hz.

Ömer (radıyallahu anh), Kur'an-ı Kerîm'in, istikbalinden endişe etmeye başlar. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vahyin ne zaman kesileceğini bilmediği, hayatının son günlerine kadar vahiy gelmeye devam ettiği için, Kur'ân-ı Kerîm'e nihâî bir şekil, bir kitap düzeni vermeden vefat etmişti. Tâbir câizse Kur'ân-ı Kerîm âyetleri vardı, fakat Kur'ân-ı Kerîm diye müstakil bir kitap henüz yoktu. Ayetler, sureler birbirinden ayrı parçalar üzerinde idi: Kemik parçaları, demir, tahta vs.

Evet, Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu parçalara bir kitap şeklinin verilmesi gereğini hissediyordu. Ama bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yapmamıştı. Bu işe emir verecek yetki ve makamda da değildi.

Hissiyâtını müslümanların başı ve yetkilisi ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın halifesi olan Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'e açtı. Fakat ne garib, Hz. Ebu Bekir bu fikir yadırgamış ve reddetmişti; gerekçesi açık: Bu iş Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yapmadığı bir işti. Hz. Ebu Bekir'in Hz. Ömer (radıyallahu anhüma)'e verdiği cevap aynen şöyledir: "Resülallah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yapmadığı bir şeyi ben nasıl yaparım?"

Hz. Ömer'in mesele üzerine ısrarı karşısında yumuşamak zorunda kalan Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vahiy kâtibi Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh)'i görmesini söyler. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in teklifi karşısında şoke olan Zeyd İbnu Sâbît (radıyallahu anh) de aynı aksülâmeli gösterir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yapmadığı bir şeyi ben nasıl yaparım?"

Hz. Ömer (radıyallahu anh) ısrar eder, bunda hayır olduğunu açıklar. Sonunda Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cem işini yapmamış olması, bu işi yapmanın kerih veya haram olduğu mânasına gelmeyeceği

anlaşılır.

Cenâb-ı Hak onun kalbini de, Hz. Ebubekir'in kalbi gibi bu işin hayırlı olacağı hususunda açar. "Yardımcılar verilmek" şartıyla kabul eder. Kabul eder ama, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yapmadığı bu işi yapmayı, öylesine ruhuna ağır bulur ki:

"Sırtıma bir dağ konsaydı bu kadar ağır olmazdı!" demekten de kendini alamaz.

Ashâb (radıyallahu anhüm ecmain)'ın, sünnete teslimiyet rûhunu gösteren bir başka örnek, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in irtidâd edenlere karşı tavrıdır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra, isyân eden bir kısım Bedevîler:

"Namaz kılarız ama zekat vermeyiz" diyorlardı. Mesûliyet makamındaki Hz. Ebu Bekir:

"Namaz zekattan ayrılmaz. Hz. Peygamber'e vermekte olduğu bir çebici bile vermeyenle savaşacağım" diye büyük bir azîm ortaya koymuş ise de Hz. Ömer (radıyallahu anh); buna karşı gelmişti. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:

"Ben insanlar lâilahe illallah deyinceye kadar onlarla savaşmakla emir olundum. Bunu söyleyince mallarını ve kanlarını benden emîn kılıp korumuşlardır... Gerçek hesapları Allah'a aittir" dediğini işitmiştir. Bedevîler ise sâdece zekat vermeyi reddetmektedirler, öyle ise onlarla savaşılamaz...

Ashâb'ın sünnete teslimiyet ruhuna bir başka misal yine Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den. Hz. Ömer, kocanın hatasıyla vukûa gelen cinayet sebebiyle ödenmesi gereken diyete sâdece kocanın âkilesi (8) iştirak edip, karısının buna karıştırılmaması prensibinden hareket ederek, hatâen kocası öldürülen kadının, kocası için ödenecek diyetten pay almaması gereğine inanıyordu ve vukûat oldukça tatbikatı böyle yaptırıyordu.

Bilâhare, Dahhâk İbnu Süfyân (radıyallahu anh)'ın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu meseleyle ilgili farklı tatbikatını haber verince, Hz. Ömer kıyâs yoluyla tesbît etmiş olduğu hükmü derhal değiştirmiştir. Dahhâk (radıyallahu anh)'ın verdiği haber şu idi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine mektup yazarak hatâen öldürülmüş olan Üşeym ed-Dıbâbî'nin diyetinden karısına da verilmesini emretmiştir."

Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh) sünnete teslimiyeti öylesine ince noktalara götürmüştür ki bu mesele de âdeta darb-ı mesel olmuştur: İbnu Ömer bir sefer sırasında yoldan ayrılıp tekrar gelir. Niçin böyle yaptığı sorulduğunda, bu yerde sefer sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i de öyle yapar gördüğünü söyler. Yine İbnu Ömer, Mekke ile Medine arasında yer alan bir ağacın altında kaylûle (gündüz uykusu) yapar, niçin diye sorulunca, "Bu ağacın altında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uyumuştu" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mescid-i Nebevî'nin bir kapısı için

"Bu kapıyı kadınlara bıraksak" dediği için Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh) o kapıdan ölünceye kadar geçmemiştir.

Kadınların mescide devam edip etmemeleri mevzubahis edildiği bir fırsatta Abdullah İbnu Ömer: "Erkek, ehlinin mescitlere gitmesine mâni olmasın" hadîsini hatırlatır.

Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in Bilal (veya Vâkid) adındaki bir oğlu: "Biz kadınların oralara gitmesine mâni oluruz" der.

Bunun üzerine Abdullah (radıyallahu anh): "Ben sana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan rivayette bulunuyorum, sen hâlâ böyle söylersin! Bir daha benimle konuşma" der ve Ahmet İbnu Hanbel'in bir rivayetindeki sarâhete göre ölünceye kadar bir daha konuşmaz.

Hadis karşısındaki bu hassasiyet sâdece birkaç sahâbeye has değildir. Hepsinin müşterek vasfıdır. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan şu dersi almışlardı:

"Hevâsı (arzu ve istekleri), benim getirdiğime tabi olmadıkça sizden hiç kimse inanmış

sayılmaz." Nitekim Abdullah İbnu Muğaffel (radıyallahu anh) otururken, yanına elinde sapan olan bir yeğeni gelerek kuşlara taş atmaya başlar. Abdullah (radıyallahu anh) sapan atmakla ilgili Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir hadisini hatırlatarak yeğenini bu işten meneder. Ancak yeğeni, bu işe devam eder. Abdullah (radıyallahu anh): "Ben sana, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu yasakladığını söylüyorum, sen hâlâ sapan atıyosun öyle mi! Bir daha benimle konuşma!" der.

Hz. Ubâde İbnu's-Sâmit, Hz. Muâviye (radıyallahu anhüma) ile Rum diyarına gazveye çıkar. Orada halkın dinarla (altın para) altın parçalarını, dirhemle de (gümüş para) gümüş parçalarını alıp sattıklarını görür. Bu muâmelenin fâiz olduğunu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından yasaklandığını duyurur. Bu yasaktan habersiz olduğu anlaşılan Hz. Muâviye: "...Ben, vâde karışmadıkça bunda faiz görmüyorum" der, Ubâde (radıyallahu anh) "Ben, sana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan rivayette bulunuyorum, sen kendi re'yini söylüyorsun. Allah beni şu seferden çıkarsın, bir daha senin âmir olduğun yerde ikâmet etmeyeceğim" der. Seferden dönünce Medine'ye gider ve Hz. Ömer'in huzuruna çıkarak durumu anlatır. Hz Ömer (radıyallahu anh) kendisine:

"Ey Ebu'l-Velîd, yerine dön, sen ve emsallerinin bulunmadığı bir yerde hayır yoktur" der.

Ve Hz. Muâviye'ye şöyle yazar: "Ubâde üzerinde hiçbir surette âmirliğin yok. Halkı da onun söylediği tatbikata sevket, çünkü Resulallah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emri öyledir."

SÜNNET KARŞISINDAKİ TİTİZLİKTEN DOĞAN İKİ NETİCE

Ashâb (radıyallahu anhüm ecmain)'ın sünnetle ilgili en ufak, en tabiî âdaba büyük ehemmiyet vermiş olması, sünnetin zabt ve tesbîti meselesinde çok mühim iki sonuç hâsıl etmiştir:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la ilgili nazarlarına çarpan herşey, en küçük teferruata varıncaya kadar değerlendirilmiştir. Bu sayede son derece zengin, akla gelmedik teferruatlara kadar inen bir sünnet repertuarı ortaya çıkmıştır. Öylesine zengin ve teferruatlı ki, bilâhare, -meşrep ve meslek itibariyle rivâyetlerde öncelikle fıkhî bir hüküm arayan- bir kısım fakihler, hadisçileri "lüzumsuz ve gereksiz şeyleri de rivâyet etmekle" itham edecekler, bu mesele, bir cedelleşme konusu olacaktır.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la ilgili rivayetlerde son derece titiz ve sorumluluk duygusuyla hareket etmeye sevketmiştir. İşte sünnete atfedilen bu ehemmiyet, sünnet karşısında izhâr edilen bu titizliktir ki, ilmu'l-hadîs denen bir ilmin daha Ashâb (radıyallahu anhüm) zamanında tekevvün etmeye başlamasına sebep olmuştur. Bu ilim, ilk bâni ve üstadlarını sâdece rivâyetu'l-hadis dalında değil, aynı zamanda dirâyetu'l-hadis ve usûl dalında da Sahâbe (radıyallahu anhüm)'den seçmekle şerefyâb olacaktır.

Zehebî'nin "Hadîste tesebbüt yolunu ilk açan Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'tır"

sözü burada hatırlatılmaya değer. Zira tesebbüt ve bunun getireceği prensipler usûl-i hadis'in ana meselelerini teşkil eder.

RİVAYETTE İHTİYAT

Ashab'ın sünnet karşısında gösterdiği titizliğin ilk tezâhürü rivayet konusundaki ihtiyatıdır. Bunu ilk büyüklerde göstermeye çalışacağız:

HZ. EBU BEKİR'İN İHTİYATI:

Sünnet'e atfedilen ehemmiyetin fiilî tezahürlerinden biri ihtiyattır. İhtiyatın başını da Hz.

Ebu Bekir (radıyallahu anh) çeker. Zehebî'nin kaydına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra halkı toplayarak: "Siz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan üzerinde ihtilafta bulunduğunuz hadisleri rivâyet ediyorsunuz. Halbuki sizden sonra gelecekler bunlar üzerine daha şiddetli ihtilaflara düşeceklerdir. Sizler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam)'dan rivâyette bulunmayın. Size bir şeyler soranlara: Sizinle bizim aramızda Allah'ın Kitabı vardır. Onun haram kıldıklarını haram, helâl kıldıklarını helâl bilin diye cevap verin" diyor. Nitekim, kendisine yaşlı bir kadın gelerek, büyükannenin (cedde) miras hakkını sorunca: "Senin için Allah'ın Kitabı'nda bir hüküm yok. Resûlullah'ın (aleyhissalâtu vesselâm) da bu hususta birşey söylediğini bilmiyorum"

cevabını veriyor. Arkadan da cemaate: "Bu hususta bir şey işitmiş olan var mı?" diye soru tevcih eder. Mugîre (radıyallahu anh) kalkarak: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın büyükanneye altıda bir verdiğine şâhid oldum" der.

Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) verilen cevaba mutmain olmaz. "Buna şehâdet edecek biri var mı?" diyerek şâhid arar. Muhammed İbnu Mesleme (radıyallahu anh) şehâdet edince, cedde için altıda bir hisseye hükmeder.

Zehebi, Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in sünnete kayıtsız şartsız bağlılığını te'yîden şu vak'ayı da kaydeder: Hz. Ebu Bekir, bir gün bir zâta hadîs rivâyet eder. Muhâtabı, yapılan rivâyetin açıklanmasını ister. Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in cevabı kısa ve kesin olur:

- Hadîs, sana rivâyet ettiğim gibidir. Ben bilmediğim bir şeyi sana söylersem hangi arz beni kabul eder!"

Hadîslerin yazılması meseleleriyle ilgili bahiste genişçe temâs ettiğimiz üzere Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) hadîsleri yazmayı düşünmüş ve beşyüz kadar- hadîs yazmış, ancak "hata girmiş olabilir" endişesiyle yakmıştır.

---

1) Peygamberimizin İlmi Yayma Tedbirleri kısmında gelecek.

2) Kâmil kişi, günümüzdeki aydın kişi veya kültürlü kişi tâbirlerini karşılıyor gibi.

3)Hadîslerin yazılmasıyla ilgili hadîsler için bkz. 7734-7740 numaralı hadîsler.

4)Bu sahife hakkında ve sahâbeler tarafından yazılan diğer sahifeler hakkında daha fazla bilgi için Kemal Kuşçu tarafından dilimize tercüme edilen Hamidullah'ın "Muhtasar Hadîs Tarihi" görülebilir.

5) "(Habibim) de ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah'da sizi sevsin ve suçlarınızı örtsün..." (Âl-i İmrân , 31).

6) "Andolsun ki, Resûlullahda sizin için, Allah'ı ve âhiret gününü dileyenler ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir (imtisâl) nümunesi vardır".

7) "O kendi hevâsından konuşmaz, O'nun konuştuğu (Allah'ın) kendisine yaptığı vahiyden başka bir şey değildir. Bu vahyi ona öğreten de müthiş bir güç sahibi (Cebrâil) dir" (Necm, 3-5).

8) Akile: Baba tarafından olan akraba ki, hatâ ile maktulün diyetini ödemeye iştirak eder.

HZ. ÖMER'İN İHTİYATİ:

Hz. Ömer (radıyallahu anh) hadîs rivâyetini tahdidde olsun, tahkikde olsun titizliği daha da ileri götürmüş, âdeta sistemleştirmiş, bir nevi devlet politikası hâline getirmiştir.

Zehebî kendisinden "Hadîs naklinde hadîsçiler için tesebbüt (araştırma, titiz davranma) yolunu açtı" diye bahseder.

a) TAHKÎK: Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in dikkatimizi çeken ilk vasfı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında hiç işitmediği bir hadîs rivâyet edilecek olursa, ikinci bir şâhit istemek sûretiyle bunu tahkîk etmektir. Bunun muhtelif örnekleri var: Ebu Sa'îdi'l-Hudri (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensârın bulunduğu bir mecliste oturuyordum. Ebu Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh) beti benzi atmış olarak çıkageldi.

Korku içinde olduğu hâlinden belli idi. Bize: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in huzuruna girmek için izin istedim. Üç sefer tekrar etmeme rağmen cevap alamadım. Ben de geri döndüm. Arkamdan adam göndererek geri çağırttı ve: "Niye girmedin" diye sordu. "Üç sefer izin istedim, cevap alamayınca geri döndüm. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Biriniz üç sefer izin istedikten sonra cevap alamazsa geri dönsün"

dediğini işittim" diye açıklama yaptım. Bu cevabım üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh):

"Hz. Resûl (aleyhissalâtu vesselâm)'ın böyle söylediğine dâir ya delil getirirsin veya elimden çekeceğini sen bilirsin" dedi. İçinizde Resûlullah (âleyhissalâtu vesselâm)'dan

bunu işiten var mı?" diye sordu. Ubey İbnu Ka'ab: "Seninle cemaatin en küçüğü gelebilir" dedi. Cemaatin en küçüğü bendim. Kalktım. Ebu Musa (radıyallahu anh) ile beraber gittik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu söylemiş olduğunu haber verdim. Bunun üzerine Hz. Ömer, Ebu Musa (radıyallahu anhüma)'ya: "Ben seni itham etmiyorum. Fakat halkın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında gelişigüzel konuşmasından korktum" dedi."

Bu hadîsin fârklı tariklerinde bâzı açıklayıcı ziyadeler gelmiştir. Ebu Bürde (radıyallahu anh)'nin rivayetinde Ubey İbnu Ka'ab (radıyallahu anh) Hz. Ömer'e çıkışır: "Ey İbnu'l-Hattâb, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbına azâb (verici) olma!" Hz. Ömer de ona şu cevabı verir: "Subhânallah! (Niye yanlış anladınız!) Ben yeni bir hadîs işittim ve tahkik edeyim dedim".

Zürkânî'nin de kaydettiği üzere, âlimler, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu davranışına bazı açıklamalar getirmişledir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), kendisinin de söylediği üzere Ebu Musâ hazretlerini ithamı düşünmemiştir, ancak devrinde, Medine'de yeni müslüman olanlar mevcut. Bunların, içinde bulundukları şu veya bu durumdan bir çıkış

ümid veya korkusuyla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında hadîs uydurmaya tevvessül edeceklerinden korkmuş olabilir. Bu durumu önlemek için, yeni müslümanlar nezdinde (caydırıcı, psikolojik bir baskı hâsıl etmek için) şu fikrin yaygınlık kazanmasını istemiştir: "Kim böyle bir işe (yeni bir rivayete) tevessül ederse, bilsin ki şâhid getirmedikçe rivâyeti reddedilecektir ve sigaya çekilecektir. "

Bazı âlimler de: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu davranışının hedefi Ebu Musa değildir, onun rivayetinden şüphe etmiş olması söz konusu değildir, böyle davranarak başkalarını caydırmayı düşünmüştür. Yâni. kalbinde maraz bulunup, hadîs uydurmayı düşünecek olanların, bu kıssayı işiterek kendi başlarına da Ebu Musa'nın başına gelenlerin gelmesinden korkmalarını düşünmüştür" diye açıklama getirmişlerdir.

Nitekim, Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu düşünce ve bu korkuyu hâkim kılıcı benzer davranışları eksik etmemiştir: Mescid-i Nebevî'yi genişletmek isteyen Hz. Ömer (radıyallahu anh), Mescide mücâvir bulunan -Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çok sevdiği ve saygı duyduğu amcası- Hz. Abbâs'ın evini istimlak etmek ister. Abbas (radıyallahu anh)'ı çağırarak "evi sat veya bağışla, veya sana inşa ettireceğim bir eve mukabil bunu terket" teklifinde bulunur. Hz. Abbas (radıyallahu anh) hiç bir şıkkı kabul etmez ve teklifi reddeder. Hz. Ömer (radıyallahu anh) teklifinde ısrar edince ihtilaf ortaya çıkar. Meseleyi çözmek üzere Übey İbnu Ka'ab hakem seçilir. Hz. Übey (radıyallahu anh), ev sâhibinin rızası olmadan evin istimlak edilemeyeceğini, Hz. Ömer'in ısrar etmeye hakkı bulunmadığını söyler. Kendisini bu hükme gitmeye delil olarak da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bir hadîs rivâyet eder. Hadîs, Beytü'l-Makdis'in inşaatıyla ilgilidir. Hadîse göre Beytü'l-Makdîs'in inşasını Cenâb-ı Hak, Hz. Dâvud (aleyhisselâm)'a emrettiği zaman, inşaat sahasındaki bir evi zorla yıktırmak isteyen Hz.

Dâvut (aleyhisselâm)'a Cenâb-ı Hak şöyle vahyediyor: "Ey Dâvud, Ben sana içerisinde Bana zikredilecek, Benim için bir ev inşa etmeni emrettim. Sen ise evime gasb sokmak istedin. Gasb bana yakışmaz. Sana Benim için ev inşa etmemek cezası veriyorum."

Hz. Übey (radıyallahu anh) bu hadîsi anlatır. Ama Hz. Ömer daha önce bunu duymuş

değildir. Übey'in elbisesinden tutarak Mescid'e kadar getirir. cemaatin huzurunda vak'ayı anlatarak "Bu hadîsi işiteniniz var mı?" diye sorup şahid ister Cemaatten birçok kimsenin "Evet"i üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) Übey İbnu Ka'ab'ı bırakır ve Hz.

Abbâs (radıyallahu anh)'a ısrardan vazgeçer.

Bilâhare Übey İbnu Ka'ab, Hz. Ömer (radıyallahu anhüma)'in huzuruna çıkarak

"Resülullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan rivâyet ettiğim hadîs husunda beni itham mı ediyorsun?" diye sorar. Hz. Ömer:

"- Hayır! Allah'a yemin ederim ki seni ithâm etmiyorum. Fakat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan rivâyet edilen hadîsin halk arasında çok "zahir" olmasını istemedim" der.

Şahit isteme hususunda Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Übey İbnu Ka'ab gibi Ashâb (radıyallahu anhüm)'ın büyüklerinden, eskilerinden diğerleri arasında fazlaca itibarı olan birini seçmesi gerçekten mânidardır. Ve üstelik, kendisinden şüphe etmediğini yeminle temin ve te'kid de edince.

Şu halde bu davranışın asıl gâyesi bütün cemiyet üzerinde psikolojik baskı meydana getirerek yeniler arasında zuhûru muhtemel kötü niyetleri caydırıp hadîs konusundaki laubalilikten vazgeçirmektir. İbnu Abdilber, Hz. Ömer'in münafık, fâcir ve bedevîlerden korktuğunu belirtir. Hadîse kizb, hile, tedlîs bunlardan gelebilecektir. Nitekim, Hz.

Osman (radıyallahu anh) zamanında patlak verecek olan fitne hareketleri, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in yeni müslümanlar karşısındaki ihtiyatkârlıkta ne kadar haklı bulunduğunu gösterecektir.

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'le ilgili son bir misâlimiz Misver İbnu Mahreme'nin rivâyetidir.

Der ki: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), kadınlarda düşüğe sebep olanların cezası hakkında bir şey bilmiyordu. Halka sordu. Muğîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh): "Resülullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu mevzuda, erkek veya kadın bir köleye hükmettiğine şâhid oldum" dedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bu hadîs için, seninle beraber şâhid olan bir başkasını daha getir!" diye emretti. Muhammed İbnu Mesleme (radıyallahu anh) şâhidlik etti."

HATIRA GELEN BİR SUAL: Hz. Ömer (radıyallahu anh) sonradan işittiği her hadîs için şâhid istemiş midir?

Cevabımız "hayır"dır. Hiç kimse böyle bir iddiada bulunmamıştır, bulunamaz da. Aslında buna gerek de yoktu. Çünkü, bazı kereler şâhid istemek ve bunu kasd-ı mahsusla mescid cemaatinin huzurunda yapmak güdülen gâyenin tahakkuku için yeterli idi.

Nitekim Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in ilk defa işittiği halde şâhid istemeksizin, hükmüyle amel ettiği rivayetler de mevcuttur. Nitekim, bu bahsin başında Ashâb (radıyallahu anhüma)'daki sünnete teslimiyet ruhunu göstermek sadedinde kaydettiğimiz Said İbnu Müseyyeb hadîsi bunlardan biridir. Rivâyette belirtildiği üzere, Dahhâk İbnu Süfyan'ın büyükanneye (cedde) mirastan ayrılması gereken payla ilgili yaptığı rivâyeti Hz. Ömer-

(radıyallahu anh) şâhid istemeksizin kabul etmiş ve tatbikata koymuştur.

Aynı şekilde sebep olunan düşüğün bir köle ile hükme bağlanmasında Hammat İbnu Mâlik (radıyallahu anh)'in rivâyetine uymuştur, şâhid istememiştir.

Keza, Hz. Ömer Şam seferine çıktığı zaman yolda iken Suriye arâzisinde veba salgını haberi gelir. Yoluna devam edip etmeme ve alınması gereken tedbir hususunda tereddüde düşer. Önce yanındaki Muhacirûnu dinler, farklı tavsiyelerde bulunurlar.

Sonra Ensârı çağırır,onları dinler onlar da farklı görüşler ileri sürerler. Sonra: "Bana fetih muhâcirlerinden olan Kureyş yaşlılarını çağırın" der. Bunlar ihtilaf etmeksizin dönmeyi teklif ederler. Hz. Ömer (radıyallahu anh) kararda zorluk çekerse de, bir ihtiyacı için oradan ayrılmış bulunan Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh)'ın dönüşü meseleyi çözer: "Ben, der, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim: "Bir yerde veba olduğunu duyarsanız oraya gitmeyin, bulunduğunuz yerde çıkarsa orayı terketmeyin"

demişti".

Sâlim İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'ın kesin ifadesine göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu rivayet üzerine geri dönme emri verir. Hadîs için ikinci şâhid istendiğine dair hiç bir rivayet mevcut değildir.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) İran fethedildiği zaman oradaki mecusîlere müşrik statüsü mü, ehl-i kitap statüsü mü uygulanacağı hususunda karar veremez. Yine aynı Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh)'ın "ehl-i kitaba karşı uygulanan statü'nün tâkip edileceği" ne dair rivayetini benimsemiş ve şâhid istememiştir.

Zina yapan mecnûn bir kadının recmedilme kararından dönmede, tek kişinin, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivâyet ettiği şu hadîse uymuştur ve şahid istememiştir: "Üç kimse hakkında kalem yürütülmez (yani günah yazılmaz, sorumlulukları yoktur): Uyanıncaya kadar uyuyan, büluğa erinceye kadar küçük, kendine gelinceye kadar mecnun (deli)."

Hz. Ömer (radıyallahu anh), parmaklarla ilgili diyetin farklı olması gereğine inanıyordu.

Çünkü elde ifa ettikleri hizmet bir değildi. Ancak, parmaklara aynı değerde diyet takdir edileceğine dâir hadîs-i şerifi işitince, şâhid istemeksizin eski kanaatinden dönmüş ve hadîsi uygulamaya koymuştur.

İbnu Hazm, el-Muhallâ'da, kadınların mihrini belli bir miktara bağlamak isteyen Hz.

Ömer (radıyallahu anh)'e bir kadının, Kur'ân-ı Kerîm'den âyet okuyarak (Nisa suresi 201. âyet) buna karşı çıkması üzerine, kararından dönmesini de Hz. Ömer'in haber-i vâhid'le ameline örnekler meyanında kaydeder.

Misaller çoğaltılabilir. Biz son olarak, daha önce kaydettiğimiz muknî bir rivâyeti hatırlatacağız. Hz. Ömer (radıyallahu anh) bizzat itiraf etmiştir ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hergün tâkib edebilmek için Ensar'dan bir komşusu ile anlaşmıştır. Bir gün biri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın meclisine gitmekte, diğer gün öbürü. Akşam olunca herkes kendi gününde görüp işittiklerini arkadaşına anlatmaktadır. Bu da, şâhitsiz olarak, tek kişinin rivâyetini kabul etmeye bir başka örnektir.

b) TAHDÎD: Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in hadîsleri tahkîk hususunda tâkip ettiği siyâseti açıkladıktan sonra, bunu tamamlayıcı mahiyetteki ikinci bir prensibi ve davranışı daha belirtmemiz gerekmektedir: Tahdid. Yâni hadîs rivâyetini sınırlamak, azaltmak.

Aslında bu hususa önceki açıklamalarımızda yeterince dikkat çekmiş sayılırız. Zira, Ebu Musa el-Eş'arî ve Ubey İbnu Ka'ab (radıyallahu anhüma) gibi Ashâb (radıyallahu anh)'ın ulularından olan ve bizzat Hz. Ömer (radıyallahu anh) tarafından da haklarında suizanna düşmediği, nazarında müttehem olmadıkları itiraf edilen zâtlara karşı, rivâyetleri sebebiyle "tahkîk eylemi" ne tevessül edişinin gerçek sebebi olarak halkı, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında rastgele konuşmaktan caydırmak, bir başka ifâde ile hadîs rivâyetini tahdîd etmek, sınırlamak olduğunu belirtmiştik.

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in icraatı arasında bu mânayı te'yid eden daha sarih tatbikata rastlamaktayız. İbnu Abdilber'in Câmiu Beyâni'l-

İlmi ve Fadlihi adlı kitabında kaydettiği bir rivâyette, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Ammâr İbnu Yâsir'le birlikte Kufe'ye gönderdiği Karaza İbnu Ka'ab'ın anlattığına göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) onları, Medine'nin üç mil kadar dışında yer alan Sırâr mevkiine kadar uğurladıktan sonra durur, abdest tazeler -ve oraya kadar geliş maksadının, bu tenbîhi yapmak olduğunu da belirttikten sonra- şu tenbihte bulunur:

"Siz öyle bir beldeye gidiyorsunuz ki, ora halkının Kur'ân okuyuşu arı uğultusu gibidir.

Sakın hadîs rivâyetiyle onları meşgul edip Kur'ân'dan uzaklaştırmayın. Kur'ân'ı tecvîd üzere okuyun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan rivâyeti az yapın... " Karaza (radıyallahu anh) Kûfe'ye varınca halk: "Bize hadîs rivâyet et!" diye talebde bulundu.

Karaza: "Hayır! Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) bunu bize yasakladı" cevabını verdi.

Zehebî'nin bir rivâyeti, hadîs rivâyetini fazla yapanlara Hz. Ömer'in "nasihatten" de öte zecrî tedbirler aldığını göstermektedir. Zira İbnu Mes'ûd, Ebu'd-Derdâ ve Ebu Mes'ud el-Ensârî'yi "çok hadîs rivâyet ettikleri için" hapse atmıştır.

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in çok rivâyeti sebebiyle dikkat çeken, târizlere mâruz kalan Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ye karşı tutumu da burada kayda değer. Bir gün Ebu Hüreyre'yi, çok rivâyetten menetmek maksadıyla huzuruna çağırır ve sorar:

- Falancanın evinde Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber olduğumuz günü hatırladın mı?" Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) :

- Evet! Ve beni de ne için çağırdığını şimdi anladım" der. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh):

- Hayır (mâdem öyle, seni menetmiyorum!) git ve rivâyet et!" der. Ama, yine de bir başka rivâyetten anlıyoruz ki, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in getirdiği yasaklama havası Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) üzerinde bile tesir icra etmiş ve onu az ve ölçülü rivâyete sevketmiştir:

Ebu Seleme der ki: "Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den sordum: "Sen Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında da böyle (çok) hadîs rivâyet eder miydin?" Bana şu cevabı verdi: "Ben Ömer zamanında, size rivâyet ettiğim gibi çok hadîs rivâyet etseydim, o beni kamçısıyla döverdi".

HZ. ÖMER'İN HADÎS ÖĞRENMEYE TEŞVÎKLERİ: Sözü bu noktada bırakıp asıl mevzuumuza devam ettiğimiz takdirde, Hz. Ömer (radıyallahu anh) hakkında yanlış

kanaat edinmemize sevkedebilecek bir eksiklik olacaktır. Halbuki ilimde esas olan, bir mevzuya giren her noktayı imkan nisbetinde ibraz etmek, nazar-ı dikkatlere arzetmekir.

Meseleyi bu noktada bırakmak ayrıca hadîs düşmanlarının eline de istismar edecekleri bir koz vermek olur. Çünkü, İbnu Abdilber'in kaydettiği üzere, başta yukarıda sunduğumuz Karaza hadîsi olmak üzere, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in hadîs rivâyetine koyduğu tahdidle ilgili rivâyetleri, "Sünnete sataşmayı meslek edinmiş, bid'at ehli ve benzerlerinden câhil ve mârifetsiz takımı, delil olarak kullanarak müslümanları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadîslerinden uzaklaştırmaya, hadîse gerek olmadığına inandırmaya çalışmışlar, hadîs ehlini de kötülemeye vesile kılmışlardır.

Halbuki Kitabullah'ın gösterdiği hedefe ancak sünnetle ulaşılabilir."

İbnu Abdilber, âlimlerce dermeyan edilen bir çok sebeplerle, Hz. Ömer'in tahdid siyâsetinden, kötü niyetlilerin çıkardığı mânâları çıkarmanın mümkün olmadığını belirtir.

Özetleyelim:

1- Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu tahdidiyle Kur'ân'ı ihmal etmeyi önlemeye çalışmıştır.

2- Söz konusu yasaklama bir hüküm ifade etmeyen, sünnet olmayan sözlerle ilgilidir.

Hatta bu görüş sâhipleri Karaza hadîsinin zayıflığına dikkat çekerler. Çünkü daha mevsuk rivâyetler Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in hadîs öğrenmeye teşvîk ettiğini göstermektedir. Mesela şu delillere bakalım:

"Ubeydullah İbnu Abdillah İbnu Utbe, Hz. Ömer'in bir cuma günü şu hutbeyi irad ettiğini rivâyet etmiştir:

".... Ben size Allah'ın söylememi takdir ettiği bir konuşma yapacağım. Kim bunu öğrenir, anlar ve ezberlerse gidebildiği yere kadar gidip anlatsın. Kim de bunu (aynen) aklında tutmaktan korkarsa ben ona hakkımda yalan söylemesini helâl etmiyorum. Allah (celle celâluhu), Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i hak ile gönderdi. O'nunla birlikte Kitap indirdi. O'nunla indirdiklerinden biri de recmdir..." Şu halde bu rivâyet de gösteriyor ki, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den çok rivâyeti yasaklayıp, az rivâyeti emretmesinden maksad, Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) hakkında yalan ve hatayı önlemektir. O, çok rivâyet edilince iyi akılda tutulmamış, hıfzı güzel yapılmamış şeylerin de rivayet edilebileceğinden korkuyordu. Çünkü rivâyeti az olanın zabtı, çok olanın zabtından daha kuvvetli olur. Az rivâyet, çok rivâyette emin olunamayan sehiv ve hatadan daha selâmettedir. İşte bu sebeple Hz. Ömer (radiyallahu anh) rivâyette azlığı emretmiştir. Şâyet rivâyetten hoşlanmayıp kötü addedseydi onun azını da çoğunu da yasaklardı. Nitekim şöyle dememiş midir:

"- Kim hadîsi hıfzetmiş ve aklında tutmuş ise rivâyet etsin."

Nasıl olur da, onlara, Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm)'dan hem hadîs rivayet etmeyi emreder hem de yasaklar. Bu doğru ve makul değildir. Resûlullah (aleyhissalatu vesselâm)'dan az rivâyette bulunmayı emrederken nasıl olur da rivâyet yasağı koymuş

olur. Üstelik: "Kim benim sözümü öğrenir, anlar ve ezberlerse gidebildiği yere kadar gidip anlatsın" diyerek kendi sözünü rivayete teşvik etsin ve ilâveten: "Kim de onu (aynen) aklında tutmaktan korkarsa hakkımda yalan söylemesin" dediği halde Hz.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında kesin yasak koysun, bu mâkul değil..."

İbnu Abdilber, Medine ehlince Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den rivâyet edilen sahîh âsâr'dan başka, Kitap ve Sünnete olan muhâlefeti sebebiyle Karaza hadîsinin bu babta hüccet olamayacağını söyledikten sonra Kitap ve Sünnet'ten bazı örnekler kaydeder:

"Kitaptan örnekler: "Allah'ın Resûlünde sizin için güzel bir örnek vardır." (Ahzab, 21),

"Resûl size ne getirmişse onu alın" (Haşr, 7), "O halde Allah'a ve O'nun ümmî peygamber olan Resûlüne -ki kendisi de o Allah'a ve O'nun sözlerine iman etmekte olandır- iman edin, ona tâbi olun,tâ ki doğru yolu bulmuş olasınız" (A'râf, 158).

"Şüphesiz ki sen herhalde doğru bir yolun rehberliğini yapıyorsun. O yol Allah'ın yoludur..." (Şura, 52).

Kur'an'da bu çeşit âyet çoktur. Bu âyetlere tâbi olmak, hükmünü yerine getirmek, emirlerin hududunda durabilmek ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan gelecek rivâyetlerle mümkündür. Öyleyse Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Allah'ın emrine muhalif bir emirde bulunacağını kim aklından geçirebilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Allah, benim sözümü dinleyip belleyen, sonra da dinlemiyene ulaştıran kulun yüzünü (kıyâmet günü) tâze kılsın" buyurmuştur. Bu hadîste de kendisinden tebliğde bulunmaya, te'kidli bir teşvik mevcuttur. Keza Resülullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Benim konuştuklarım dışında da benden alın ve bana nisbet ederek rivâyet edin"... Bu söz de, bu bahta, aklı ve idraki olanlar için gündüzden daha aydınlıktır".

İbnu Abdilber bir de şu mülâhazayı yürütür: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan rivâyet ya hayırdır, ya şer. Şayet hayırsa -ki hayır olduğunda şüphemiz yok- hayırda çokluk efdaldir, daha iyidir. Şayet şerse Hz. Ömer (radıyallahn anh)'in halka şerden az miktarda işlemelerini tavsiye edeceğini zannetmek câiz olmaz. Öyle ise bu söylediğimiz husus, sana, Hz. Ömer'in hadîs rivâyetini az yapmayı emretmesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında yalan ve hataya düşülme korkusundan, Sünnet ve Kur'an üzerine düşünmeye vakit kalmayacak kadar meşguliyete dalmak korkusundan olduğunu göstermelidir. Zira çok rivâyet eden kimseyi mutlaka tefekkürsüz ve kavrayışsız bulursun."

Bundan sonra İbnu Abdilber Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in mevzuya müteallik bazı sözlerini kaydeder:

"Kim bir hadîs dinler, sonra da duyduğu şekilde (yani artırıp eksiltmeden) rivayet ederse selâmete erer."

"Ferâizi ve sünneti öğrenin, tıpkı Kur'ân'ı öğrendiğiniz gibi:" (Kur'ân ve sünneti burada bir tutmuştur.)

"Sünnet, feraiz ve lahm (dilin doğru kullanış kaideleri) tıpkı Kur'ân'ı öğrendiğiniz gibi öğrenin".

"Rey'den sakının. Zira rey ashabı sünnet düşmanıdır. Hadîsler, onları kör etmiştir, ezberleyemezler".

"Yolların en hayırlısı Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in yoludur".

"Birgün gelecek Kur'ân-ı Kerîm'in müteşâbih ayetlerini kendilerine delil yaparak sizinle mücâdeleye girişecek kimseler çıkacak. O zaman onlara karşı sünneti esas alın. Zira, Sünnet ehli, Kur'ân'ı iyi bilen kimselerdir."

Ayrıca daha önce kaydedildiği üzere birçok durumlarda Hz. Ömer halka başvurarak, ortaya çıkan vak'ayı aydınlatıcı rivâyet sormuş ve söylenince hükmüyle amel etmiştir.

İbnu Abdilber, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den rivâyet edilen sözleri sahîh ve ittifâk edilmiş sözler olduğunu belirttikten sonra şu NETİCE'nin çıkacağını belirtir:

"Kim bir hadîste şüpheye düşerse terketmelidir, aksine eksiksiz olarak ezberlemişse onu rivâyet etmesi câizdir".

Bu mevzuyu aynı minval üzere işlemiş bulunan İbnu Hazm da, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in hadîs rivâyetini yasaklamasıyla ilgili rivâyetlerin, hüccet kılınamayacak kadar zayıf olduğuna hükmettikten sonra şöyle der: "Şayet bu rivâyetler sahihse, yasaklama, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadîsleriyle ilgili olamaz, geçmiş ümmetlere ait hikâyelere veya onlar gibi içerisinde fıkıh bulunmayan kıssalara aittir... Çünkü hadîs rivâyetinden men etmek değil Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e, hiçbir müslümana helâl olmaz."

Mevzu üzerine serdedilen mütâlaa ve açıklamalar -ki çoğunluğunu yukarıda kaydettik-Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in hadîs rivâyetine tahdid koyduğunu ifâde eden rivâyetlerin reddine hükmetmeye veya zayıflığını iddia etmeye hâcet bırakmıyor. Çünkü hadîse, ihtiyaca muhâlif bir yönü yok. Tıpkı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bidayette hadîs yazmayı yasaklaması gibi, Hz. Ömer (radıyallahu anh) de, Kur'ân-ı Kerîm'e verilmesi gereken himmetin zayıflamaması, hadîs rivâyetinin rastgele, disiplinsiz bir tarzda yapılarak, hatalı ve yanlış sözlerin hadîslere karışmaması, yapılan rivâyetlerin anlaşılması, iyi öğrenilmesi gibi maksatlarla bazı tahdîdler, yasaklamalar koymuştur.

Onun bu davranışı sünnete olan bağlılığının ve hadîse atfettiği kıymetin bir tezâhürüdür.

HZ. PEYGAMBER DE AZ RİVAYETİ EMREDER

İbnu Abdilber kaydettiğimiz sonucu yani Hz. Ömer'in yasaklamalarının iyice öğrenilmemiş şeylerin rivâyetini ilgilendirdiği hususunu belirttikten sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadîslerinde de bu yasaklamanın mevcudiyetine dikkat çeker ve örnek olarak birkaç hadîs kaydeder:

"Kişi için, yalan olarak her işittiğini rivâyet etmesi yeterlidir."

"Çok sözden sakının. Benden bahiste bulunan sadece hak olanı söylesin." "Kim benim hakkımda, rastgele konuşur, söylemediğimi bana söyletirse ateşteki verini hazırlasın."

"Kim benden olmadığını sandığı bir hadîsi rivâyet ederse bu kimse iki yalancıdan biridir."

"Kim, yalan sanılan bir hadîsi benden rivâyet ederse, o kimse iki yalancıdan biridir".

Az rivâyet etmeyi prensip edinenlerle ilgili olarak az sonra kaydedeceğimiz açıklamalara ve onların sözlerine dikkat edilince yukarıda kaydettiğimiz bu rivâyetlerin tesiri ayân beyan görülecektir.

DİĞER SAHÂBELERİN TUTUMU

Hadîs rivâyetindeki ihtiyatkâr tutum sâdece Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhüma)'de görülen bir husus değildir. Başka sahâbeler (radıyallahu anhüm ecmain)'de de benzer davranışlar mevcuttur.

Hz. Ali yemin ettiriyor: Şu rivâyet Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin Resûlullâh (aleyhissalâtu vesselâm)'dan yapılan yeni bir rivâyet işitince, mutmain olmadığı takdirde yemîn ettirdiğini ifâde eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan hadîs işittiğim vakit Allah'ın dilediği kadar ondan istifade ediyordum. Başkası tarafından rivâyet edilince de şüpheye düşersem yemîn teklif ediyordum, şâyet yemin ederse inanıyordum..."

Hz. Muâviye tahdîd koyuyor: Zehebî'nin belirttiğine göre, Hz. Muâviye (radıyallahu anh) de, hadîs rivâyetini Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında yapılmış olanlarla sınırlamak ve dondurmak istemiştir. Recâ İbnu Ebî Seleme'nin rivâyetine göre Hz. Muâviye: "Size Hz. Ömer zamanında rivâyet edilmiş olan hadîslerle iktifa etmenizi tavsiye ediyorum.

Zira O, Resûlullah (aleyhissalûtu vesselâm)'dan hadîs rivâyeti hususunda halkı korkutmuştur. (Böylece onun zamanında kendinden emin olanlar hadîs rivâyet etti.)"

HADÎS RİVAYETİNİ TERK EDENLER

Mevzuumuzun başında Ashab-ı Kiram (radıyallahu anh)'da mevcut olan sünnete teslimiyet ruhundan bahsetmiş, bu ruhun Ashab'ı nelere sevkettiğini belirtmeye çalışmıştık. Hemen belirtmek isteriz ki, aynı ruh bazılarını, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bir söz, bir fiil naklederken eksik bırakma veya ilavede bulunma

korkusuyla hadîs rivâyetini terketmeye sevketmiştir. Bu grubu, daha ziyade hâfızasından emin olmayan, bu yönden kendilerine güveni bulunmayan kimselerin teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

Bu meseleye temas eden İbnu Kuteybe, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığı olan Hz. Ebu Bekir, Zübeyr, Ebu Ubeyde, Abbâs İbnu Abdilmuttalib (radıyallahu anhüm ecmain) gibi büyüklerin, az hadîs rivâyet ettiklerine dikkat çektikten sonra Aşere-i Mübeşşere'den olan Sâd İbnu Zeyd'in rivâyeti tamamen terk ettiğini belirtir.

Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) birçok hadîsi rivâyet etmeyi terkettiğini şöyle ifade etmiştir: "Hata etmekten korkmasaydım, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den işittiğim çok şey rivâyet ederdim."

Zübeyr İbnu'l-Avvâm'a oğlu Abdullah sorar: "Ben, İbnu Abbas (radıyallahu anh) ve diğer birçoklarından işittiğim gibi senden niye hadis dinlemiyorum?"

Zübeyr (radıyallahu anh) şu cevâbı verir: "Gerçi ben, müslüman olduğum günden beri, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den ayrılmadım, (bu sebeple çok hadîs bilirim), fakat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim bile bile bana yalan isnâd ederse cehennemdeki yerini hazırlasın".

Hz. Zübeyr (radıyallahu anh) bazı rivâyetlerde bu hadîsi: "Kim bana yalan isnad ederse cehennemdeki yerini hazırlasın" şeklinde nakledip sözlerine şunu eklemiştir: "İnsanlara bakıyorum da hadîse bir de "bile bile (müteammiden)" ziyâdesini ekliyorlar, Allah'a kasem olsun ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "bile bile" dediğini duymadım."

Zeyd İbnu Erkâm (radıyallahu anh) da, hadîs rivâyet etmesi için müracaat edenlere şöyle demiştir: "İhtiyarladık ve unuttuk. Halbuki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den hadîs rivâyet etmek ağır mesuliyeti mûcibtir".

İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anh)'dan şöyle söylediği nakledilmiştir:

"Allah'a yemin ederim, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den hadîs rivâyet etmek istesem, hiç durmadan üst üste iki gün rivâyet edebilirim. Fakat yapmıyorum.

Beni bundan alıkoyan husûsa gelince, bakıyorum, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i benim gibi dinlemiş, cemaatlerinde hazır bulunmuş olan bâzıları, hadîs rivâyet ediyorlar ama, rivâyetleri, aslına tam uygun değil. Ben, bu duruma düşmekten korkuyorum. Hemen sana bildirmek isterim, onlar bunu bile bile yapmıyorlar, yanılıyorlar."

ÇOK RİVAYET: Ashâb'ın sünnete karşı taşıdığı titizlikten tahkîk ve tahdîd prensiplerinin doğduğunu gösterdik ve bunlarla ilgili muhtelif meseleleri açıkladık. Aslında, rivâyetleri bir bütün olarak alınca, bu iki prensibe ters düşen bir üçüncü prensibin daha tezâhür ettiğini görürüz. Buna da rivâyette iksâr yâni "çok hadîs rivâyeti" diyebiliriz. Çünkü, Ebu Hüreyre, Ebu Zerr, İbnu Abbas (radıyallahu anhüm ecmain) gibi bâzı sahâbelerden gelen bazı rivâyet ve fiilî durumlar, her şeye rağmen hadîs rivâyetine zorlandıklarını, buna kendilerini mecbur hissettiklerini ifade etmektedir.

Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) niçin çok hadîs rivâyet ettiğini açıklama sadedinde, bu emri Kur'ân'dan aldığını söyleyerek kendini buna âdeta mecbur hissettiğini dile getiriyor;

"Allah'a kasem olsun, eğer Kur'ân'da iki âyet olmasaydı Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan asla bir şey rivâyet etmezdim" ve âyeti okuyor:

(Meâlen): "İndirdiğimiz apaçık hükümleri ve doğru yolu, insanlara biz Kitap'ta beyan ettikten sonra gizleyenler (var ya) şüphesiz Allah onlara lânet eder ve bütün lânet edebilenler de onlara lânet eder..." (Bakara, 159-160)

Hz. Ebu Zerr el-Gıfarî hazretlerinin (radıyallahu anh) ifâdesi daha çarpıcı: "Allah'a yemin olsun! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan duyduğum bir kelimeyi terketmem için kılıcı boğazıma dayasanız, siz kesme işini tamamlayıncaya kadar ben onu yine de söylerim."

Ebu Zerr hazretleri (radıyallahu anh) bu sözü kendisi hakkında konuşma yasağı konduğunu hatırlatan bir zata söylemiştir. İbnu Sa'd'dan gelen rivâyet şöyle: وبا ان رَبْخَا

كهني ملأ ل

: اقف لجر هيلع فقو ذإ يرافغلا رذ يبأ ىلإ ُتسل :

ج لاق هيبأ نع دثرم نبا وا دثرم ينَثدح يعازوا ينعي ورمع

نم اهتعمس ةملك كرتا نا ىلع هقلح ىلإ راشأو هذه ىلع ةماصمصلا مُتعَضو ول هاللَّو :رذ وبا لاقف ايتفلا نع نينمؤملا ريمأ

كلذ نوكي نأ لبق اهتذفن ملسو هيلع هاللَّ ىلص هاللَّ لوسر.

Hadîsin baş kısmı şöyle: Evzâ'î'nin Mersed'den nakline göre, Mersed şunu anlatmıştır:

"Ben Ebu Zerr el-Gıfarî hazretlerinin yanına oturdum, konuşuyorduk. (Ajan olduğu anlaşılan) Bir adam gelerek tepesine ekşiyip: "Emîrül-Mü'minîn fetva vermekten seni men etmedi mi?" dedi. Bunun üzerine Ebu Zerr (radıyallahu anh) (öfkeli bir eda ile) şunu söyledi..."

Gerek Ebu Hüreyre ve Ebu Zerr (radıyallahu anhüma)'i kaydettiğimiz şekilde konuşmaya sevkeden şey, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bildiklerini söylemek, ilimlerini neşretmek hususundaki dersler idi. Zira O, Ashâbına: "Kim bildiği bir ilmi gizlerse kıyâmet günü ağzına ateşten bir gem vurularak getirilir" diyerek bildiklerini söylemelerini tavsiye etmiştir. Bu mânâda başka hadîsler de var. Râvilerinin İbnu Abbâs, Ebu Hüreyre, Ebu Sâd el-Hudrî (radıyallahu anhüm) gibi çok rivâyetle tanınmış

(müksir) veya İbnu Mes'ud gibi, yine rivâyeti fazla olan sahâbelerden olması oldukça mânidardır.

Bu açıklamalarımızdan şöyle bir neticeye varabiliriz: İdarî sorumluluk altında bulunan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman, Hz. Muâviye (radiyallahu anhüm ecmain) gibi büyükler hadîs rivâyetinde "tahkîk siyâseti" güdüp rastgele herkesin (fasık, bedevî, münâfık, dikkatsiz...) rivâyet cesaretini kırarak hadîslere yabancı unsurların girmesini önlemeye çalışmışlardır.

Hafızası zayıf olanlar veya zabt cihetinden kendilerine güvenemeyenler de "tahdid prensibi"ni esas alıp az rivâyet etme yolunu tutmuşlar,iyice emîn olmadıkları, aslına uyup uymamakta şüphe ettikleri mâlumatlarını, hâtıralarını rivâyet etmemişlerdir.

Aksine, hâfızası kuvvetli olduğu veya yazdığı için, hadîsleri aslına uygun şekilde koruduğundan emin olanlar da çok rivâyetten çekinmemişlerdir. İlmin gizlenmemesini emreden rivâyetlerin bu sahâbeler tarafından rivâyet edilmesi de mânidardır. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) prensip olarak her zaman muhatabına en muvafık gelen tavsiyede bulunmuştur.

Şurası muhakkak ki, hadîs rivâyetinde Ashab (radıyallahu anhüm)'da müşahede ettiğimiz bu üç çeşit davranışın sübjektif ve ruhî muharriki aynı düşüncededir. Sünnete atfedilen kıymet, sünnet karşısında takınılan titizlik tavrı.

TAHKİKİN MAHİYETİ

Sahabelerden bazılarının, ilk defa işittikleri bir hadîs karşısında, diğer sahâbeye karşı şâhid istemek, yemin ettirmek gibi tavır almaları veya bazan birbirlerini "kizb"le ithamları,üzerinde iyice durulması gereken bir mevzudur. Çünkü bu çeşit tavırlar, muhatabı "ithâm" mânası taşır. Halbuki Ehl-i Sünnet uleması Sahâbe'nin hepsinin âdil olduğuna hükmeder.

Burada bir tezâd söz konusu olamaz mı?

Bu husus tâ bidâyetten beri müslüman âlimlerin dikkatini çekmiş ve mesele üzerinde açıklama yapma gereğini hissettirmiştir.

İmâm Şâfi hazretleri (radıyallahu anh) meseleyi, haber-i vâhid'le amel prensibine bağlı olarak: izah eder. Ona göre, haber-i vâhid'le, yani bir kişinin getirdiği haberle amel edilebilir bu câizdir. Ancak, bâzı mülâhazalarla, haber-i vâhidle amelin cevâzına rağmen, şâhid istenebilir. Ona göre kişiyi, haberi getirenden bir de şâhid istemeye sevkeden mülahaza üçtür:

1- Haber-i vâhid, makbul olsa da, rivâyetin çokluğu, getirilen haberi takviye eder, bu sebeple ihtiyâten şâhit istenir.

2- Muhbiri, yâni haberi getiren kimseyi tanımıyorsa, kişi, haberine güvenebilmek için tanıdıklarından bir şâhid ister,

3- Muhbir, kişi nazarında sözüne güvenilir birisi değildir, sözüne güvenebileceklerinden bir şâhid getirmesini ister.

İmam Şafiî bu açıklamasını şöyle tamamlar: "Hz. Ömer'in, Ebu Mûsa el-Eş'arî (radıyallahu anhüma)'ye karşı tutumu birinci şıkka girer, yani ihtiyat için."

Sahâbelerin birbirlerine itirazı, aslında, rivâyet ettiği şeye değil, ondan çıkardığı hükmedir. Meselâ daha önce kaydettik, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i ateşte pişen bir şeyi yedikten sonra abdest aldığını görünce

"ateşte pişenin yenmesi abdesti bozar" hükmüne varmıştır. İbnu Abbas buna itiraz etmiştir. Şu halde İbnu Abbas (radıyallahu anh) burada Hz. Ebu Hüreyre'nin naklettiği vak'ayı reddetmiyor, ondan çıkardığı hükmü reddediyor. Acaba yemek sırasında Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in abdesti var mıydı?

Şurası muhakkak ki, bu çeşit itirazların gerisinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işitileni kısmen unutma, eksik işitme, yanlış anlama, nâsih hükümden haberi olmama şüpheleri de vardır. Nitekim bu şüphelere hak verdiren birçok vak'a mevcuttur, burada teferruata girmiyeceğiz.

Kendisi için "yeni" olan bir hadisi dinleyen Sahâbi, hadîsi rivâyet eden Sahâbî'ye inanmakta ve güvenmekte olmasına rağmen, o konuda daha bir itminan aramaktadır.

Tıpkı Hz. İbrahim gibi... Hz. İbrahim (aleyhisselâm), Allah'ın varlığına, birliğine, yaratmasına, ölümden sonra yeniden dirilmeye vs. tam bir imanla inandığı halde

"ölülerin dirilişi" husûsunda bir de rü'yet yâni "gözü ile görmek" taleb etmiştir. Cenâb-ı Hak: "Ölüyü dirilttiğime inanmadın mı?" deyince: "İnandım fakat kalbimin tatmin olmasını istedim" meâlinde cevap vermiştir (Bakara, 260). Bizzât Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Biz şüpheye İbrahim'den daha haklıyız" diyerek -Nevevî'nin ifâdesiyle- burada "yakinin ziyâdeleşmesi"ni taleb etmiştir. Alimler, Sahâbelerin birbirlerine karşı tutumunu buna benzetirler: Onlar, meşru olan "yakîn'in ziyâdeleşmesini" ve itminanın kuvvetlenmesini taleb etmişlerdir."(1) Şu halde, sahâbenin birbirini tenkidinden sahâbelerin cerhedilmesi gereğine delil bulmaya çalışanlar, kalplerindeki bir marazı ortaya koymuş olmaktadırlar.

ASHABDA HADÎS ÖĞRENMEK GAYRETİ

Altının kıymetini sarraf bilir. Hadîsin kıymetini de Ashâb bilmiştir. Ashab, "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördük, feyzimizi aldık" deyip hadîs öğrenmeye karşı kendini müstağni hissetmemiştir. Müslüman nesiller arasında hadîse en çok alaka gösterenlerin ilk nümûnelerine onlarda rastlarız. Bu yolda en büyük gayretler, fedâkarlıklar, yorucu ve uzun seyâhat örnekleri onlardadır.

Ashâb'ın ilmiyle meşhur olanlarından İbnu Mes'ûd'u dinleyelim: "Kendisinden başka ilah olmayan Zât-ı Zülcelal'e kasemle söylüyorum: Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ağzından yetmiş küsur sûreyi kendi kulaklarımla dinleyip öğrendim. Buna rağmen, bilsem ki, bir adam Kitabullah'ı benden daha iyi bilmekte ve bu adamın bulunduğu yere deve ile ulaşmak mümkündür, mutlaka o zâta kadar giderim. "Hadîsin bir başka vechine göre İbnu Mes'ûd Kur'ân hakkındaki ilminin genişliğini şöyle ifâde etmiştir. "İnen hiçbir âyet yoktur ki ben onun ne sebeple inmiş olduğunu bilmiş

olmayayım."

Ebu'd-Derda hazretleri (radıyallahu anh) de şöyle der: "Kur'ân'dan bir âyete takılacak olsam, müşkilimi giderecek zât, Birkû'l-Gımâd'da bile olsa mutlaka giderim"(2) Ashab'ın başlıca dört maksadla hadîs peşine düşüp çok zahmetli seyahatlere giriştiğini görmekteyiz:

1- Bilmediği hadîsleri öğrenmek için,

2- Duyduğu hadîsin sıhhatini tahkîk için,

3- Bildiği hadîste düştüğü tereddüdü izâle için,

4- Uluvvü isnâd (yani kulağına gelen bir hadîsi rivâyet edeninden dinlemek) için.

ULUVVÜ İSNAD ARAMAK:

Birçok durumlarda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gönderdiği elçiler üzerine, bedevîler Medine'ye adam göndererek tahkik etmişlerdir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e çıkan elçi bedevîler: "Senin gönderdiğin kimseler şöyle şöyle söylediler" diye anlatmışlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de: "Evet" diye te'yid etmiş ve davranışlarını ayıplamamıştır. Bu örneklerden hareket eden muhaddis sahâbeler bilâhare, kendilerine yeni bir rivâyet ulaşınca zahmetli seyahatler pahasına bile olsa rivâyet edeni bularak sormuşlardır.

Bunun güzel bir örneği Hz. Câbir'den rivâyet edilmiştir. Zira o kulağına gelen tek bir hadîsi kaynağından öğrenmek için bir aylık yolu göze almıştır. Hikâyesini aynen, kendisinden dinleyelim:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbından birinin rivâyet ettiği bir hadîs bana ulaştı. Derhal bir deve satın aldım. Yol levâzımını üzerine bağlayıp hadîsi rivâyet edeni bulmak üzere yola çıktım. Tam bir ay yürüdükten sonra Şam'a geldim (3). Rivâyeti yapan meğerse Abdullah İbnu Üneys el-Ensârî (radıyallahu anh) imiş. Evine gittim. Ve

"kapıda Câbir seni bekliyor" diye haber saldım. Elçim geri gelip "Yâni, Câbir İbnu Abdillah mı?" diye sordu. "Evet" dedim.

Abdullah İbnu Ünevs çıktı ve kucaklaştık. Kendisine:

- Bana bir hadîs ulaştı. Onu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sen dinlemişsin, ben dinlemedim, mezâlimle ilgili bir hadîs (sen veya ben ölüveririz diye korktum) dedim.

"Bunun üzerine hadîsi şöylece rivâyet etti: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim, buyurmuştu ki: "Allah kullarını veya insanları-râvilerden Hemmâm şüpheye düştü ve eliyle Şam'a işaret etti-ayakkabısız, elbisesiz ve (dünyada rastlanan körlük, sağırlık, sakatlık gibi arazlardan sâlim ve) eksiksiz olarak haşredip toplar. Uzakta ve yakında bulunan herkesin işiteceği bir sesle nida eder: "Ben hükmeden kahhâr olan melikim. Cennet ehlinden hiç kimsenin -cehennemlik bile olsa- kendisinden taleb ettiği tek tokatlık bir zulmü kaldıkça cennete girmesi câiz değildir. Kezâ cehennem

ehlinden hiç kimsenin, cennetlik birinin kendisinden talep ettiği -tek tokatlık bile olsa- bir zulmü kaldığı müddetçe cehenneme girmesi câiz değildir."

Abdullah der ki: "Biz, bu nasıl olur, zâten Allah'u Zü'l-Celâl Hazretlerine ayakkabısız, elbisesiz ve sünnet edilmemiş vaziyette (anadan doğduğumuz gibi, hiçbir şeysiz) geleceğiz? diye sorduk da bize: "İyilikler ve kötülüklerle" diye cevap verdi."(4) Hadîs öğrenme hususunda, gösterilen gayrete en iyi örneklerden biri İbnu Abbâs (radıyallahu anhüma)'dır. Zira, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatında yaşı küçük olan İbnu Abbas (radıyallahu anhüma), kendisini müksirun (çok hadîs rivâyet edenler) arasına dâhil edecek miktara ulaşan rivâyetlerini, çoğunlukla, hadîs bilen Sahâbeleri tâkib etmek suretiyle öğrenmiştir. Kendisinden kaydedeceğimiz şu sözleri, bir hadîs kulağına gelince, bu şekliyle yetinmeyip, ilk râvisini bulmaya ehemmiyet verdiğini gösterir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ashab'ından birinin rivâyet ettiği bir hadîs bana ulaşınca, dilediğim takdirde, kendisine bir adam göndererek yanıma çağırıp, onu dinleyebilirdim(5). Fakat böyle yapmıyor ben onun ayağına gidiyor, çıkıp hadîsi anlatıncaya kadar kapısında bekliyordum."

Tereddüdü izale için yapılan seyahatle ilgili en güzel örneği, Ebu Eyyub el-Ensarî Hazretleri'nden kaydederek tek bir hadîs için Kuzey Afrika'ya gittiğini belirttik.

---

1) İlimde kesinlik (yakin) derecelidir. İslâm âlimleri, bizzât âyet ve hadîslere dayanarak kesin ilmin üç mertebe üzere olduğunu belirtirler:1 - İlme'l-yâkin: Uzakta bir duman görünce orada ateşin varlığına hükmederiz. Zira dumanın ateşten çıktığı hususunda şaşmaz ilmimiz (yakin) var.2- Ayne'l-yakîn: Gözle görerek elde ettiğimiz ilim. Bu, ilmi yakin'den daha üstündür. Dumanın çıktığı yere varıp, ateşi bizzat görmemiz, burada ateş var, görüyorum dememiz gibi.3- Hakka'l-yakîn: İlmin en üstün derecesidir, O

hakikati bizzat idraktır. Dumanın çıktığı yerde ateşe elimizi vurarak, yakarak onun ateş

olduğunu idrakimiz gibi. Şu halde, Hz. İbrahim örneğinde gaybi hakikatlere imânımızın üst mertebelere çıkmasını istemek meşru olduğu gibi. Hz. Ömer örneğinde de hadise, haber-i vâhite itminanımızın artmasını istemek, bu maksadla araştırma yapmak meşrudur, hakkımızdır.

2) Birku'l-Ğımâd, Mekke'ye, deniz cihetinden, beş gece mesâfede veya Yemen'de bir yer adı.

3) Hadisin Hatibu'l-Bağdadi tarafından er-Rıhle'de kaydedilen veçhinde Câbir'in seyahati Mısır'adır. Hadisi sorduğu kimsenin adı belli değildir. Rivâyetin muhtevası da farklıdır. İki ayrı seyâhat de olabilir.

4) Yani hesaplaşma, kişilerin sevapları ve günahlarıyla yapılır. Zâlimin sevabından alınıp malı ona verilir. Zâlimin sevâbı yoksa öbürünün günâhından alınıp berikine (zâlime) yüklenir. Böylece zâlimin cezası artırılır.

5) İbnu Abbas (radıyallahu anhüma)'ın hayatını anlatırken belirteceğimiz üzere, Hz.

Peygamber (aleyhissaltu vesselam)'in yeğeni olması sebebiyle, büyük bir itibar ve saygıya mazhardı. Herkes ona gelmek isterdi.

SAHABEDEN SONRA HADÎS

Sahâbe'yi takib eden Tabiîn ve bunları tâkip eden Etbauttâbiîn devrinde de hadîsle ilgili benzer meseleler devam etmiştir. Aslında selef diye tek bir kelime ile ifade edilen bu ilk üç nesil dinîn meseleleri karşısında müşterek davranışlara ve vasıflara sâhiptirler. Hadîs karşısında aynı titizlik, sünnete bağlılık hususunda üstadları olan o güzîde Sahabe neslinden gördükleri aynı gayret ve hassasiyet onlarda da mevcuttur.

1- HADÎSİN YAZILMASINA KARŞI OLANLAR

Hadîs yazılmalı mı yazılmamalı mı münâkaşası belli bir ölçüde devam etmiştir.

Bir kısmı yazılmasının gereğine kesinlikle inanırken, diğer bir kısmı ezberlenmesinin esas olduğunu kabul etmiş, yazdıklarını ezberledikten sonra yakmış veya -kendisinden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında hatânın ibka edilmemesi için- ölürken yakılmasını vasiyet etmiştir. Bunlardan her iki görüşün de delili, sahâbeler arasında câri olan delildir. Ebu Ömer İbnu Abdilberr, Câmiu Beyani'l-İlm adlı eserinde bu mevzuyu aydınlatan rivâyetler sunar. Bazılarını aynen kaydediyoruz:

"Ebu Sâdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) kendisinden dinlediği hadîsleri yaymak isteyenlere müsâade etmez ve: "Hadîslerden "mushaflar" mı yapmak istiyorsunuz? Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) bize söylüyordu biz de ezberliyorduk. Öyleyse siz de bizim gibi ezberleyin" der.

İmam Malik der ki: "İbnu Şihâbi'z-Zührî'de sâdece kavminin nesebini ihtiva eden bir kitap vardı. O zaman halk yazmıyordu, ezberliyorlardı. Bir şeyler yazanlar da vardı.

Ancak onlar ezberlemek için yazıyordu. Ezberleyince imha ediyorlardı."

İbnu Abbas şöyle demiştir: "Biz ilmi ne yazarız, ne de yazdırırız."

İbnu Mes'ud ilmin yazılmasını hoş bulmazdı.

Ebu Bürde demiştir ki: "Babamdan bir çok kitap yazdım. Bana: Şu kitaplarını getir dedi.

Ben de getirip kendisine verdim. Alıp hepsini yakdı". İbnu Şirin der ki: "Benî İsrâil atalarından tevârüs ettikleri kitaplar sebebiyle delâlete düştüler."

İbnu Cübeyr der ki: "Biz bazı meselelerde ihtilaf ederdik. Ben bunları bir kitapta topladım. Sonra kitabı alarak İbnu Ömer'e gittim. Maksadım o meseleleri gizlice kendisinden sormaktı. Yanımda kitabın varlığını bilseydi, bu ayrılmamıza sebep olurdu."

Ebu Bürde der ki: "Ebu Musa bize bir kısım hadîsler rivâyet etti. Biz bunları yazmaya kalktık. Bize: "Yoksa benden işittiklerinizi yazıyor musunuz?" dedi". "Evet" cevabımız üzerine: "Bana onları getirin" dedi. Su da getirtip hepsini yıkadı ve: "Biz nasıl ezberledi isek, siz de ezberleyin" dedi."

İbrahim Neha'î anlatıyor: "Mesrûk, Alkame'ye: "Bana nezâir'i yazdır" demişti de şu itirazla karşılaşmıştı:

"- Bilmiyor musun, yazmak mekruktur?"

"- Mesruk da şu cevabı verdi:

"- Elbette, ancak, ezberlemek için yazmak istiyorum, sonra imha edeceğim".

Tabiîn'in iki büyük âlimi Esved ve Alkame'den gelen bir rivâyet: Esved diyor ki: "Ben ve Alkame bir "sahife" ele geçirdik, berâberce onu İbnu Mes'ûd'a götürdük. Öğle vaktiydi veya güneş zevâle (öğle noktasından kaymaya) yüz tutmuştu. Kapıya oturup beklemeye başladık. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) hizmetçisine: "Kapıda kim var hele bir bak!"

dedi. Hizmetçi kız: "Alkame ve Esved!" deyince: "Al içeri!" emretti.

Girdik. Bize: "Galiba fazla beklediniz?... dedi. "Evet" deyince, niye gelir gelmez kapıyı çalmadığımızı sordu. "Uykuda olmandan korktuk, rahatsız etmeyelim" dedik" diye cevap verdik. "Hayır, bu vakti gece namazıyla mukayese ederek uyumuyoruz" dedi. Biz geliş

maksadımızı açıkladık:

"- Bu, dedik, içinde güzel hadîsler bulunan bir sahife'dir! İbnu Mes'ud, derhal câriyesine su dolu bir leğen getirmesini emretti. Gelince kendi elleriyle sahife'yi imha etmeye başladı. Bir taraftan da: "Biz sana en güzel kıssaları anlatıyoruz... (Yusuf, 3) ayetini tilavet buyuruyordu. Biz: "Hele içine bir bakın, içinde acaib bir hadîs var" dediysek de, yıkamaya devam ediyor ve şöyle diyordu:

"- Bu kâlpler birer kaptırlar. Onları Kur'ân'la doldurun, başkasıyla meşgul etmeyin" Ebu Ubeyd: "Görülüyor ki, bu sahife ehl-i kitaptan alınmadır ve Abdullah ona bakmayı bu sebeple istemiştir" dedi."

Muhammed İbnu Şîrîn der ki: "Abîde'ye: "Senden dinlediklerimi yazayım mı?" diye sordum. "Hayır!" dedi ve bana sordu: "Ben sana kitaptan mı okuyorum?" Ben de:

"Hayır!" dedim."

İbrahim Nehâî de Abîde ile ilgili olarak şunu anlatır: "Abîde'nin yanında dinlediklerimi yazıyordum, müdâhele etti: "Benden herhangi bir kitap ebedîleştirmeyin".

Ebu Yezîd el-Murâdî der ki "Abîde öleceği vakit kitaplarını getirtip imha etti".

İbnu Şübrime, Şa'bî'nin şu sözünü nakleder: "Ben beyaz üzerine siyah hiç yazmadım.

Bir kimseden dinlediğim hadîsi bana bir kere daha tekrar etmesini de arzulamadım. O

kadar çok hadîs unuttum ki, bir kimse onları ezberlemiş olsa âlim olurdu".

Evzâî şöyle demiştir: "Bu ilim, insanların ağzından alındığı ve müzâkere edildiği zaman bu ilim şerefli idi. Ne zaman ki, kitaplara girdi nuru gitti ve ehil olmayanların eline düştü".

İbrahim Nehâ'î: "İlmi yazmayın, yazıya güvenir. (öğrenme işinde tenbelleşir)siniz"

demiştir.

El-Fudayl İbnu Amr anlatıyor: "İbrâhim'e: "Sana gelip gidiyorum, bu esnada çok mesele derledim. Ancak sizi gördüm mü, sanki benden kaçışıveriyorlar. Siz de yazmayı uygun görmüyorsunuz" dedim. Bana şu cevabı verdi:

"Hayır, sakın yazma. Zira, taleb edene Allah mutlaka yeterince ilim vermiştir. İlmi yazıya döken de mutlaka ona güvenmiş (tenbellik etmiştir).

İBNU ABDİLBERR'İN DEĞERLENDİRMESi: Yazıya taraftar olmayanları aksettiren -bir kısmını yukarıda kaydettiğimiz- rivâyetleri kaydettikten sonra İbnu Abdilberr şu yoruma yer verir:

"Ebu Ömer (İbnu Abdilberr) der ki: "İlmin yazılmasını mekruh addedenler, iki sebeple bu görüşü benimsediler: Birinci sebep: "Kur'ân'la birlikte, onunla baş ölçüşecek bir başka kitaba yer vermemek. İkinci sebep: İlim tâlibinin yazdığına güvenerek ezberleme işinde tenbelleşmemesi, ezberi azaltmaması için. Nitekim el-Halil: "İlim, dolaba değil akla yerleştirilendir" demiştir."

İbnu Abdilberr, gerçek ilmi, dolaplarda muhafaza edilen defterler değil, ezberlenerek hâfızaya alınan şeylerin teşkil ettiğini belirten epeyce bir şiir ve vecîze kaydettikten sonra şu değerli açıklamayı yapar:

"Bu babta (yani yazıya muhâlefet mevzuunda) sözlerini kaydettiğimiz kimseler, bu hususta Arab ırkına has bir yolda gidenlerdir. Zira onlar, fıtraten hafıza yönüyle güçlüdürler. (Kültürel mahsulâtlarını) hafıza yoluyla nakletmek onlara has bir vasıf olmuştur. İbnu Abbas (radıyallahu anh), Şâ'bî, İbu Şihâbi'z-Zuhrî, Nehâ'î, Katâde ve bunların yolu üzerine giderek yazıyı hoş görmeyenler, onların fıtratlarıyla mecbûl olanlar, hep hafızası kuvvetli olan kimselerdi.

Onlardan her birine dinlemek kâfi geliyordu. İbnu Şihâb'tan rivâyet edileni görmüyor musun: Demiştir ki: "Ben Bakî'den geçerken, kaba bir söz gelmesin diye kulaklarımı tıkarım. Vallahi kulağıma girip de unutmuş olduğum hiçbir şey yok". Şâbî'den de buna benzer rivâyet gelmiştir. Bunların hepsi (aynı vasıfları taşıyan) Araptır. Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da şöyle buyurmuştur: "Biz, ümmî bir ümmetiz yazı ve hesap bilmeyiz". Ezberciliğin Araplara has bir vasıf oluşu meşhurdur. Birçokları, bir kısım şiirleri bir işitmede ezberleyi vermiştir. Sözgelimi, İbnu Abbas (radıyallahu anh) Ömer İbnu Ebî Rebî'a'ya ait bir kasideyi tek dinlemede ezberlemiştir. Kaside şöyle başlar: ركبمف داغ تنأ معن آ

ل نمأ

Bugün, böylesini bulmak mümkün değildir. Şâyet hadîsler yazılmasaydı pek Çoğu kaybolurdu. Nitekim Resûlullah (aleyhîssalâtu vesselâm)'da ilmin yazılmasına ruhsat vermiştir. Âlimlerden birçok cemaat de sâdece ruhsat vermekte kalmayıp, yazıyı övdüler de..."

2- HADİSİN YAZILMASINA TARAFTAR OLANLAR

Hâdisle ilgili olarak sahabeler arasında ne gibi mesele varsa, Tâbiîn ve Etbauttâbiîn arasında da benzerlerinin olduğunu yukarıda söylemiştik. İşte bu meselelerden biri de hadîslerin yazılması gereğine inançtır.

Yazmayı reddedenlere bedel taraftar olanlar da mevcuttur. Burada da İbnu Abdilberr'in kaydettiği rivâyetlerden bazılarını aktaracağız.

Hemen belirtelim ki İbnu Abdilberr, önce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hâdis yazmaya verdiği ruhsatla ilgili rivâyetlerini kaydeder. Biz bunlar daha önce belirttiğimiz için, onlar üzerinde fazla durmayıp, daha çok sonradan gelen büyüklerin rivâyetlerinden örnekler kaydedeceğiz.

İbrahim Neha'î: "Hâdisler'i kısmî olarak (etrâf) yazmada bir beis yoktur" demiştir.

Dahhâk der ki: "Ben birşey istesem duvar üzerine bile olsa yazarım". Beşîr İbnu Nehîk der ki: "Ben Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den işittiğimi yazmıştım. Ondan ayrılacağım zaman, yazdıklarımı alarak yanına geldim: "Bunlar senden yazdıklarım değil mi?" diye arzettim. "Evet" diye te'yid etti."

Hüseyin İbnu Akîl der ki: "Dehhâk bana menâsiku'l-hacc'ı imla ettirdi."

İbnu Şîrîn der ki: "Ben Ubeyde'ye etrafı arzeder, onu sorardım." Sâd İbnu Cübeyr: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhüma)'la beraber olur. Ondan işittiklerini yazardı. Bineğinin semerine de yazdığı olurdu. İnince temize çekerdî."

Ebu Kılâbe: "Yazmak, nazarımda, unutmaktan daha iyidir" demiştir. Ebu'l-Müleyh der ki:

"Yazdığımız için bizi ayıplarlar. Halbuki Cenâb-ı Hakk şöyle buyuruyor: "Onların bilgisi Rabbimin katında yazılıdır" (Taha, 52).

Enes çocuklarına: "İlmi yazı ile bağlayın" diye tavsiye ediyordu.

Hârun İbnu Antere babasından İbnu Abbâs'ın kendisine yazı ruhsatı vermiş olduğunu nakleder.

Abdurrahman İbnu Harmele der ki: "Ben hâfızası zayıf birisiydim. Sâd İbnu'l-Müseyyib, bana yazmam için müsaade etti".

Muâviye İbnu Kurre demiştir: "Kim ilmi yazmamışsa onu ilim saymayın". İmam Mâlik bazı talebelerine şu nasihatta bulunmuştur: "Gizli ve açık olarak Allah'a takvâda bulunun her müslümana hayırhah olun, ehlinden ilim yazın".

Yahya İbnu Sâd der ki: "Her işittiğini yazmış olmam malımın bir misline daha sahip olmamdan iyidir".

Hasan-ı Basrî demiştir ki: "Bir kısmı kitaplarımız vardı, onları aramızda karşılıklı olarak tedâvül ettirirdik (birbirimize gönderdik)". Âmîru's-Şâ'hî: "Yazı ilmi bağlamaktır"

buyurmuştur.

İshak İbnu Mansûr anlatıyor: "Ahmed İbnu Hanbel'e sordum: "İlmin yazılmasından kimler hoşlanmaz?" Dedi ki: "Bu hususta bazıları ruhsat verirken bazıları vermedi" Ben tekrar: "İyi ama ilim yazılmazsa kaybolur!" dedim. O: "Evet, dedi, ilmi yazmasaydık, biz ne olurduk?"

İshak İbnu Mansûr: "Aynı şeyi İshâk İbnu Râhüye ile konuştum. O da tıpkı Ahmed İbnu Hanbel gibi konuştu" der.

Ahmed İbnu Hanbel ve Yahya İbnu Main şunu söylemişlerdir: "İlmi yazmayanların hata etmelerinden emin olunamaz".

Süfyan-ı Sevrî demiştir "Ben üç çeşit hadîs yazarım: "Bir kısım hadîsleri kendime din edinmek için yazarım. Bir kısmı var, onun üzerinde durmak için yazarım, bunları ne atarım, ne de din edinirim. Bir de zayıf ravinin hadîsi var, bilmek arzusuyla bunu da yazarım, fakat beş para değer vermem".

İmam Malik der ki: "İlmi ilk tedvin eden (yazan) İbnu Şihâb ez-Zührî'dir." İbnu Şihâb der ki: "Ömer İbnu Abdilaziz Sünen'i cem etmemizi emretti. Bizde onları defter defter yazdık.

Üzerinde hâkimiyeti bulunan her yere bunlardan bir defter yolladı".

Yine Zührî anlatıyor: "Bu ümerâ bize emredinceye kadar hadîs yazmayı hoş

karşılamıyordum. Sonra, müslümanlardan kimseye mâni olmamak gerektiğine inandık".

Görüldüğü gibi, sahâbeden sonra, onlardaki aynı mülâhazalarla, Tâbiîn tarafından da hadîs yazma işi münâkaşa edilir olmuş, bir kısmı yazarken bir kısmı yazmamıştır.

En dikkate şâyan husus da önceleri yazıya karşı olanların sonra, şiddetli bir yazı taraftarı olmasıdır. Bu sebeple aynı isimlere hem "taraftarlar" hem de "aleyhtarlar"

arasında rastlamak mümkündür, bu bir tezât değildir. Hadîslerde, zâten kayıt ve şarta bağlı olarak konduğu için münâkaşa edilmiş bir konuda, âlimler tâbi oldukları şartlara muvafık tavır almışlar, şartlar değiştikçe tavırlarını değiştirmişlerdir. Şu halde sünnette kesin bir yazı yasağı söz konusu değildir.

HADÎSLERİN KONTROLÜ (MU'ÂRAZA)

Daha önce Hz. Enes'ten gelen bir rivâyeti kaydetmiştik. Hz. Enes (radıyallahu anh) Bağdâdî'nin Takyîdu'l-İlm'de kaydettiği bir rivâyette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den yazdığı hadîsleri sonra gidip Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a okuyarak arz ettiğini belirtiyordu. Bu arz usulü, böylece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sağlığında başlatılan bir müessese olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonradan hadîsçiler bunu, hadîs ilminin vazgeçilmez, mühim prensiplerinden biri yapmışlardır.

Talebenin hocadan (yazı veya ezber yoluyle) tekammül ettiği hadîsleri, doğru mu, bir yanlışlık var mı yok mù? diye kontrol ettirmek için okuması işine, daha teknik bir tâbirle:

"Muarazatu'l-hadîs" denir. Hişâm İbnu Urve, babasının kendisine: "Hadîs yazdın mı?"

diye sorunca "Evet" dediğini, babasının tekrar: "Pekiyi arzedip kontrol ettin mi?"

sorusuna "Hayır" deyince babasının: "Öyle ise yazmadın!" diye çıkıştığını belirtir.

Başta Evzâî, Yahya İbnu Ebî Kesir gibi bâzı âlimler, muâraza'nın ehemmiyetini belirtmek için: "Hadîsi yazıp sonra arz ve kontrol etmeyen, helâya girip istincâ etmeden çıkan kimse gibidir" demiştir. Keza Abdurrezzâk, Ma'mer'in: "Yazılan bir kitap, yüz kere arz edilse yine de bir kısım kelime düşmeleri ve hatalardan emin olunamaz" dediğini anlatır.

Kontrol, şeyhin ezberiyle yapılabileceği gibi elindeki "asıl"la veya bununla mukâbele edilmiş bir fer' ile de yapılabilir. Mukabele edilmemiş nüshadan rivâyette bulunmak câiz değildir. Ancak Ebu İshâk İsferâînî, Ebu Bekr İsmâilî, Ebu Bekr el-Berkânî ve Ebu Bekr el-Hatîb üç şart tahtında bunu câiz görmüşlerdir:

1- Nüsha sâhibi, sahîh hadîs rivâyet eden, zabt yönüyle hataları az olan biri olmalı.

2- Nüsha bir fer'den değil, bir asıl'dan menkul olmalı

3- Râvi, rivâyet sırasında, nüshasının mukabele edilmediğini beyan etmiş olmalı.

HADÎS RİVAYETİYLE İLGİLİ BAZI ÂDAB

Hadîs rivayetinde bir kısım âdab mevcuttur. Âlimler bu âdabı tesbit ederken, rivâyetlerin asla uygun olmasını sağlamayı düşünmüşlerdir. Aşağıda belirtilen hususlara riâyet ve hatta teşeddüt nisbetinde asla uygunluk nisbeti artar ve rivayetin sıhhati hususunda güven meydana gelir.

Günümüzde, hadîs ta'lim ve taallümünde bu âdab ve şartlara uymak diye bir mesele söz konusu olmamakla beraber, selef dediğimiz ilk üç asır mensuplarının hadîs konusunda gösterdikleri titizlik ve gayreti, haşyet ve saygıyı bilmekte, anlamakta fayda var. Böylece dinimizin ikinci mühim kaynağı olan Sünnet hakkında, kalplere sokulmaya çalışılan şüphe ve teşvîşe karşı hazırlıklı olur, onların yersizliğini daha kolay anlarız. Bu sebeple hadîs ulemasının, usûl kitaplarında yer verdikleri âdablardan mühim olanlarını burada açıklamaya çalışacağız.

1- İCÂZET:

Bir râvi, şeyhinden hâfıza veya kitâbet (yazı) yoluyla almış olduğu hadîsleri rivâyet edebilmek için şeyhinin iznine muhtaçtır. Böyle bir rivâyet izni olmadan hadîs rivâyet edemez. Rivâyetin azami nisbette asla uygunluğunu sağlayan âdab ve tedbirlerden biri ve belki de birincisi olarak zikretmede gerek var. Bu icâzet, şeyhten tahammül edilmiş

(öğrenilmiş, alınmış) olan rivâyetlerin aynı şeyhe arz edilerek, aslına uygun mu değil mi, bir hata var mı yok mu kontrol etmesinden sonra şeyh tarafından verilir.

2- BAŞKASININ NÜSHASINDAN RİVÂYET MESELESİ

Râvi, mesmuatından olan bir şeyi rivâyet etmek isteyince, semâi hangi nüshadan vâki olmuş ise, o nüshadan, yahud güvenilen (sika) biri tarafından o nüsha ile mukabele edilmiş diğer bir nüshadan rivâyet etmelidir. Kendi nüshasını bırakıp da şeyhinin aslından, yâhud şeyhinin nüshasından yazılıp sıhhatine kalben mutmain olduğu başka nüshadan rivayet etmek isterse bu, -Hatîb'in dediğine göre- muhaddislerin kâhir ekseriyetine göre câiz değildir. Bununla beraber Hatîbu'l-Bağdadî, Eyyub Sahtiyânî (V .

131 /748) ile Muhammed İbnu Bekr-i Bürsânî'den (V . 203/818) rivâyete ruhsatı da nakleder. Ebu Nasr İbnu's-Sabbâğ'ın (477/1084)

da: "Kendi işitmiş olduğu hadîsleri ihtiva etmemekle berâber şeyhinin huzurunda okunmuş bir kitaptan yahut kendi işittiği hadîsleri ihtiva eden nüsha ile mukabele edilmemiş bir nüshadan rivayet etmek katiyen câiz değildir" dediği kaydedilir. Çünkü bu durumlarda, bu nüshalarda, kendi işitmiş

bulunduğu nüshada yer almayan bâzı ziyade rivâyetler bulunabilir ki bunları şeyhine nisbet ederek rivâyet etmesi câiz değildir. İbnu's-Salâh (643/ 1245) böyle bir rivayetin bir şartla câiz olabileceğini söylemiştir: "Şayet, şeyhi, kendisine bütün rivayetlerini rivâyet edebileceğine dair icâzet-i âmme vermişse."

3- EZBER VE KİTAPTAN RİVAYET MESELESİ

Selef ulemâsından bâzıları, her ne kadar, hadîslerin yazılmasını câiz görmüşse de, râvinin sâdece yazıyla yetinmesini uygun bulmamıştır. Bunlara göre yazılsın yazılmasın hadîsin ezberlenmesi esas prensiptir. Çünkü muhaddisin kitabına gıyâbında hile karıştırılabilir, bir şeyler sokuşturulabilir. İmam-ı Azam

Ebû Hanîfe Hazretleriyle İmam-Mâlik hazretlerine (rahime hümullah) göre, râvinin ezberden rivâyet ettiği ve tezekkürde bulunduğu hadîsten başkasıyla ihticâc edilmez.

Şafiiyye'den Ebu Bekr es-Saydalânî el-Mervezî de bu görüştedir. Hâkim'in kaydına göre İmam Mâlik'e:

"- Sika olduğu halde hadîsini ezberlememiş kimseden ilim alınır mı?" diye sorulunca:

"- Hayır!" cevabını vermiştir. Tekrar:

"- Ya sika olduğu halde, "bu hadîsleri dinlemiştim" diyerek bir kitap gösterse?" diye sorulmuş:

"- Böylesinden de alınmaz. Gece kendisinden habersizce bâzı şeyler ziyâde edilmesinden korkarım" diye açıklamada bulunmuştur.

Râvi hakkında bilgi verirken görüleceği üzere, hadîs almada böylesine sıkı bir şart konulmuş olsaydı bize çok az sayıda hadîs intikal ederdi. Bu sebeple cumhur, âdabına uygun şekilde hadîs rivâyet eden râviden hadîs almayı prensip kabul etmiştir. Râvi, rivâyetini iyice zabtedmiş, kitabını şeyhindeki asıl'la veya bu asılla mukâbele edilmiş

(karşılaştırılmış) bir fer' ile mukâbele etmiş ise, ondan rivâyet etmesi câizdir.

Kitaptan rivayeti câiz addeden bazıları, teşeddüd göstererek, bu cevaz, kitabın sahibinin elinden herhangi bir sebeple çıkmaması şartını koşmuştur. Yitirir, bir başkasına iâreten

verirse... artık ondan rivâyeti câiz olmaz. Zira kitaba bir şeyler sokuşturulmuş olma ihtimali vardır.

Dediğimiz gibi cumhur bunu da ifratkâr bularak mukabele edilmiş bulunan bir kitap, bir müddet sâhibinin elinden çıkmış bile bulunsa, kitabın herhangi bir tahrîfe uğramadığı kanaatine varırsa ondan rivâyeti câizdir. Ve hele kitabın mâruz kalması muhtemel tahrifât ve tegayyûratı farkedecek ilim ve kudrette olursa o kitaptan rivayet etmesinde bir beis yoktur.

4- UNUTULAN BİR HADÎSİN RİVÂYETİ MESELESİ

Bir kimse, kendi işitmiş bulunduğu hadîsleri ihtiva eden bir kitapta, kendi rivâyeti olduğunu hatırlayamadığı hadîse rastlarsa bunu rivayet etmeli mi etmemeli mi? diye bir mesele ortaya çıkmıştır. Çünkü hadîs, başkalarınca sokuşturulmuş olabilir. İmam-ı Azam (rahimehullah)'a göre onu hatırlamadıkça rivâyet etmesi câiz değildir. Şafiî âlimlerinden bazıları da bu görüştedir. Ancak, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ile İmam Şâfiî (rahimehümullah) ve Şafiîlerin çoğunluğu câiz olacağına hükmetmişlerdir. Nevevî de bu görüşün râcih olduğunu belirtir. İbnu Salâh bu cevâzı bir şarta bağlar: "Kitabın sâhibi, kitabının sıhhatine kendisi inanmalıdır, şüpheye düşerse câiz olmaz."

5- HÂFIZ OLMAYAN ÂMÂ İLE ÜMMÎ OLAN BASÎR'İN RİVAYETLERİ MESELESİ

Görmesi sağlıklı (basîr) olan ümmî (okuma-yazması olmayan) kimse ile, hadîsini ezberlememiş âmâ'nın (gözlerini kaybetmiş, kör'ün) rivâyetleri makbul mü, değil mi?

sorusu da ihtilaflara yol açmıştır. Makbul görüşe göre, basîr, ümmî ile âmâ, semâını zabt ve kitabını tegayyürden korumak için bir sikadan yardım ister. Ondan sonra o hadîsler huzurunda okunduğu zaman tegayyürden sâlim kaldığı hususunda kanaati hâsıl olursa rivayeti sahihtir.

6- YAZILMIŞ OLANLA EZBERLENMİŞ OLAN ARASINDA İHTİLAF ÇIKARSA Bir kimse ezberinde olanla kitabta yazılı olan arasında fark görürse, bakılır, eğer hadîsi o kitaptan ezberlemiş ise, kitaptakine uyar. O kitaptan değil de Şeyh'in ağzından ezberlemiş veya arz-ı kıraat esnasında bellemiş, hıfzı da kuvvetli ve hıfzından emin olduğu takdirde hıfzına itimâd eder. Ancak rivayet sırasında: "Hıfzımda şöyle, kitabımda da şöyle" diye belirtmesi gerekir. Ezberi, İtkân sahibi birinin rivâyetine uymadığı takdirde: "Benim ezberim şöyle, falancanın rivâyeti de şöyle" diye belirtmesi gerekir(1).

7- HADÎSİN LÂFZEN VEYA MANEN RİVAYETİ

Selef'in hadîs karşısında duyduğu saygı, haşyet ve titizliği gösteren bir diğer husus, hadîs'in lâfzen rivâyetine gösterdiği gayrettir. Bütün selef, hadîsin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ağzından çıktığı şekilde rivayet etmenin ehemmiyetinde müttefiktir. Bile bile hadîste tağyirde bulunmak, kelimeleri artırıp eksiltmek müterâdifi ile değiştirmek câiz değildir.

Umumî prensip bu olmakla beraber, mânanın aynen korunması kaydıyla hadîsin değişik şekilde rivâyet edilebileceğini söyleyenler de olmuştur. Bu çeşit rivâyete rivâyet-i bilmâna denir. Rivâyet-i bilmâna'yı kabul edenler de, belirteceğimiz üzere çok sıkı kayıtlar ve şartlarla bunu tecvîz ederler.

Hadîsin lâfzan rivayet edilmesi gereğine inananların şerî delilleri olduğu gibi, mânen rivâyet edilebileceğine hükmedenlerin de hükümlerini meşrulaştıran şerî delilleri vardır.

Şimdi bunları görelim:

1- Hadîs lâfzen rivayet edilmelidir, mânen rivâyet haramdır diyenlerin delilleri: Bir hadîste Resûlullâh (aleyhissalâtu vesselâm), kendi sözlerinin işitildiği şekilde rivayetini emreder:

عمس نم ىعوا غلبم ّب ُرَف َعمَس امك ُهَغلبف ًائيش انم َعِمس ًأرما ُ هاللَّ َرّضَن

"Bizden bir şey işitip de, işittiği şekilde teblîğ edenin Allah yüzünü tâze kılsın. Kendisine tebliğ edilenlerin bazen dinleyenden daha anlayışlı olması mümkündür"

Burada emredilen "işittiği şekilde tebliğ"in lafzî rivâyetle gerçekleşeceği açıktır.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisini "Arab'ın en fasîh" olanı olarak tarif eder ve kendisine "cevâmi'u'l-kelim" verildiğini belirtir(2). Bu çeşit ifadelerde bir kelimenin değişmesi, takdim veya tehire uğraması, artması, eksilmesi mânayı, mana derinliğini mutlaka bozacağından, aynıyla muhâfaza edilmesi ehemmiyet taşır.

3- Ayrıca bâzı rivâyetlerde aynı mânaya gelen iki kelimeden birinin diğeri yerine kullanılmış olmasına Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şâhid olunca müsaade etmeyip düzelttirmiştir. Bunun en güzel örneği Bera İbnu'l-Azîb tarafından rivâyet edilmektedir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana buyurdular ki: "Yatağına vardığında önce namaz abdesti gibi bir abdest al, sonra sağ tarafına uzanıp şu duayı oku: أجلت َكيلاإ ًةبهرو ًةبغر َكيلاإ يرهظ ُتأجلأو َكيلاإ يرمأ ُتْضوفو كيلاإ يهجو ُتملسا ّمُهّل ا

.تلسرا يذلا َكيبنو َتلزنا يذلا كباتكب ُتنمآ مههل ا َكيلاإ إ َكنم

Şayet o gece ölecek olursan fıtrat, yani İslâm Dini üzere ölürsün. Bu sözler, yatakta söyleyeceğin dünya kelamının en sonu olsun."

Berâ (radıyallahu anh) der ki: Bu sözleri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda tekrar ettim. Duada geçen "senin neb'îne (nebiyyike)" yerine (aynı mânada olan) "senin res'ûlüne (resûlüke)" kelimesini kullandım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale edip: "Hayır, "resûl" değil "nebî" diyeceksin" buyurdu".

Rivâyet sırasında yapılan böyle bir değişikliğe şâhid olan Ashab'tan "kizb" tavsîfiyle şiddetli reaksiyona şâhid olmaktayız: Ubeyd İbnu Umeyr anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Münâfık'ın misâli iki sürü arasında duran koyun (eş-şâtu'r-râbıda) gibidir..." Abdullah İbnu Ömer atılarak: "Yazık size, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında yalan söylemeyin. Zira Efendimiz: "Münâfık'ın misali iki sürü arasında ki kör koyun (eş-şâtu'l-â'ire) gibidir" buyurdu" der.

Ulemayı hadîsleri aslî kelimeleriyle rivâyet etmeye zorlayan, mânen rivayeti ancak, Arapçayı, fıkhı çok iyi bilenlere caiz görmeye sevkeden haklı durumlar da var. Buna en güzel örnek, hadîs ilminde yüce bir mevkie sâhip olan Şu'be'den verilmektedir. Bu zat, yaşça kendisinden küçük olan İsmail İbnu Uleyye'den erkekleri, elbiselerini zaferanla boyamaktan men eden hadîsi almıştı. Rivâyet sırasında Şube: "Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) zaferanla boyanmaktan yasakladı" diyerek yasağı kadınlara da teşmîl eden bir üslubla rivayet eder. Bu hatayı farkeden İsmâil İbnu Ubeyye derhal müdâhale ederek, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın böyle söylememiş olduğunu belirtir.

Hadîsleri mânen rivâyete cevaz vermeyenler bir de şunu söylerler: Hadîsi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işitenin bu lâfızları değiştirme yetkisi olsa ondan işitenin de fazlasıyla böyle bir yetkiye sâhip olması gerekir. Zira önceki Şâri'in sözüdür. Bunun değiştirilmesi câiz olunca, ikinci, üçüncü ravilerin rivâyetlerini değiştirmek fazlasıyla câiz olur. Değişe değişe rivâyet edilen bir rivayetin sonuncu râvide aldığı şekille Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylemiş bulunduğu şekil arasına büyük fark girmiş olur.

Şu halde bu delil ve mülâhazalardan hareket eden selef uleması hadîsin mânen değil lâfzan rivâyetinde ısrar etmişlerdir. Bu görüşü Tâbii'nden Kasım İbnu Muhammed, İbnu Sîrîn, İbrahim İbnu Meysere, İbnu Mehdî, Reca İbnu Hayre, Süfyân İbnu Uyeyne... gibi bir çokları iltizam etmiştir. İbnu Hazm başta bütün Zâhiriye âlimleri de bu görüştedirler, rivâyet-i bilmânâ'yı haram telakki ederler. Müslim de bu görüşü iltizam edenlerdendir.

2- Hadîsî mânen rivâyet câizdir diyenlere gelince: Başta dört mezheb imamı olmak üzere âlimlerin çoğunluğu bu görüştedir. Sâhâbe de çoğunluk itibariyle bunun tatbikatını fiilen yapmışlardır. Hasan-ı Basrî, Süfyan-ı Sevrî, Vekî İbnu'l-Cerrâh, Şâbi, İbrahim Nehâî, Âmir İbnu Dinar hep mâna ile rivayeti esas almışlardır. Vekî: "Hadîsi edâ ederken, mânayı esas almak olmasaydı âlimler perişan olurdu" demiştir. Süfyan'ı Sevrî'nin de "Eğer ben size işittiğim gibisini söylüyorum dersem sakın inanmayın, söylediğim hep mânâdır" diyerek fiilî gerçeği ifade ettiği belirtilir. Nitekim aynı hâdiseyi rivâyet eden sahâbelerin rivâyetlerinde farklılıklar olduğu gibi, muayyen bir hadîsi aynı sahâbeden almış olan farklı râvilerin rivayetleri arasında da farklılıklar mevcuttur.

Kur'ân-ı Kerîm gibi anında yazdırılıp ezberletilen sonra da kontroldan geçirilerek asliyeti korunma altına alınmamış olan hadîs rivâyetinde gerçek vak'anın da bu olacağı tabiîdir.

Nitekim, hadîslerin mâna üzere rivâyetini caiz görenler de gerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den ve gerekse Ashab (radıyallahu anhüma)'dan kendilerine deliller, örnekler göstermektedirler. Ezcümle:

l- Abdullah İbnu Süleyman el-Leysî'nin rivâyetîne göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e: "Ey Allah'ın Resûlü, biz senden bir hadîsi işittiğimiz gibi eda edemiyoruz"

demeleri üzerine: "Eğer bir haramı helal, bir helali haram etmez, mânayı da doğru olarak ifade edebilirseniz istediğiniz lâfız ile rivâyet etmenizde bir beis yoktur"

buyurmuştur. Hasan-ı Basrî hazretleri bu hadîsi işitince: "Bu ruhsat olmasaydı biz hadîs rivâyet edemezdik" demiştir.

2- Sahâbeden gelen bir çok rivâyet de onların mâna ile rivayeti esas aldıklarını gösterir: Urve İbnu Zübeyr anlatıyor: "Hz. Aişe bana: "Sen benden bir hadîsi yazıyor, dönüp tekrar yazıyormuşsun doğru mu?" dedi. Cevâben: "- Ben bir hadîsi sizden bir seferinde başka, öbür seferinde bir başka şekilde işitiyorum" dedim.

"- Mânâda bir değişiklik buluyor musun?" dedi.

"- Hayır!" karşılığını verince:

"- Böyle rivâyette bir mahzur yoktur" dedi.

İbnu Sîrîn de şöyle demiştir: "Ben bir hadîsin, her defasında mâna aynı kalmak şartıyla on şekilde rivâyet edildiğine rastladım".

Zürâre İbnu Ebi Evfa'nın şöyle söylediğini Katâde rivayet eder: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ashabı'ndan pek çoğuna rastladım. Hadîslerin mânasında ittifak ediyorlar, lâfzında ihtilafa düşüyorlardı." İmam Şâfi'nin bir rivâyetine göre, bu duruma dikkat çekilen bir sahâbî: "Mânasına halel gelmedikçe bunda beis yoktur"

cevâbını vermiştir. Aynı şekilde rivâyetlerindeki farklılığa dikkati çekilen Huzeyfe (radıyallahu anh)'nin: "Biz Arab kavmindeniz, dilimiz fasihtir, hadîsleri irâd ederken elfâzı takdim, tehir ederiz (mânâyı değiştirmeyiz)" dediğini Hz. Câbir (radıyallahu anh) rivâyet eder. Bu farklılıklar sebebiyle ashab birbirini tenkîd ve itham etmemiştir.

İbnu Mes'ud, Ebu'd-Derda, Enes, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüma ecmain) gibi birçok sahâbe rivâyetlerinin sonuna "ihtiyat kaydı" diyebileceğimiz, kayıtlar ilâve ederek, rivâyetlerinin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ağzından çıktığı şekle uyması hususundaki şüphelerini belirtmişler, dinleyicileri yanlış bir zanna düşmekten korumaya çalışmışlardır. İhtiyat kaydı dediğimiz bu tâbirler şunlardır: هلكشكف اذه نكي مل نإ مهل ا. "Tam söylediğim gibi değilse de ona yakın bir söz söyledi."

هاللَّ لوسر لاق امكوَا. "Resûlullah ya da buna yakın bir şey söylemişti."

اذه هبش وا اذه وحن وا. "Bunun gibi, buna benzer bir şey söylemişti."

كلذ نم ابيرق وا كلذ وحن وا. "Bunun gibi veya buna yakın bir şey söylemişti."

3- İslâm Dini'ni âyet ve hadîsleriyle Arap olmayanlara kendi dillerinde açıklamak, tercüme etmek câiz olduğuna göre, Arap olanlara da müterâdif ve müsâvi olan başka Arapça kelimelerle nakletmek de câiz olmalıdır.

Bazı âlimler bu delili pek kuvvetli bulmazlar. Çünkü, Arap olmayan kimse kendi diliyle işittiği bir sözün, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadîsi olmadığını bilir. Bu cevazdan hareket edenler yine de, lâfzın esas alınması gerektiği durumlarda mânen nakli ve tercümeyi câiz görmemişlerdir. Ezan ve kamette olduğu gibi. Bunların mânasını öğretmek için tercümesi câiz ise de, Ezanın başka kelimelerle okunması, tahiyyat ve kunut'un namazda tercümesinin okunması câiz değildir.

4- Hadîsler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda yazılmadığına göre, Ashab sonradan aklında kalan mânayı rivâyet etmiştir.

5- Hadîslerde lâfız maksûd değildir, vâsıtadır. Esas olan mânadır. Öyle ise mânanın şu veya bu elfazla rivayeti mühim değildir.

6- Mâna ile rivâyeti câiz görenler, muhâlif tarafın dayandığı delilleri de çürütürler.

Mesela: Yukarıda kaydettiğimiz: "Bizden bir şey işitip de işittiği şekilde teblîğ edenin Allah yüzünü taze kılsın" hadîsi;

a) Pek çok tarikten ve farklı lâfızlarla gelmiştir, şu halde o da mânen rivayet edilmiştir.

b) Ayrıca "işittiği şekilde" tabirindeki "şekilde" sözü "işittiği mânaya benzer bir mânada"

mânasını da taşır. "Aynı elfazla" demek değildir... Keza "Berâ'nın rivâyetinde "Resûl"

kelimesinin yerine "nebî" kelimesinin konmasını reddetmiş olması Nebî (aleyhissalâtu vesselâm) ile Cebrâil'in karıştırılmaması nüktesine binâendir..." denmiştir.

MÜHİM BİR KAYIT: Mânen rivayeti câiz görenler, bu cevazı verirken bazı mühim şartlar koşarlar.

1- Rivâyete ehil olan kişi bunu yapar. Bu da öncelikle Arapça'yı iyi bilmeyi, hadîsi anlamayı gerektirir.

2- Mânen rivâyet yapacak kimse elfazı hatırladığı takdirde, aslî elfazla rivâyet etmelidir.

Cevaz, mânayı tam hatırlayıp, aslî elfazı hatırlayamayanlara mahsustur.

3- Mânen rivâyet meselesi, günümüzün meselesi değildir. Yâni hadîs kitaplarına girmiş

olan hadîsler değişik şekilde rivâyet edilemezler. Kitaplarda nasıl yer etmişse olduğu gibi alınmalıdır. Bu hususta âlimler ittifak ederler. Bu münakaşa, hadîslerin şeyhlerden alınma dönemiyle ilgilidir, cevâz da: Dinlenmiş olan lâfızları aynen zabt veya tahkikin mümkün olmadığı durumlarla ilgilidir: İşitildiği mânen hatırlanan bir rivâyet ya mânasıyla kayda geçirilecek veya terkedilecektir. Terkinde dine zarar vardır, bu zararı önlemek için

mânasını zabtedmek, rivâyet etmek lâzımdır. Değilse, kitaba geçmiş olan el-fazın değiştirilmesine gerek de yok, zaruret de yok, binaenaleyh cevaz da yoktur.

MÂNEN RİVAYET ÜÇ SÛRETLE OLUR, İKİSİ CÂİZDİR

1- Bir lâfzı, onun tam müterâdifi yâni aynı mânadaki bir başka kelime ile değiştirmek câizdir: Cülûs-kuûd: ilim-mârifet; İstitâa-kudret; memmâm-kattât gibi. Bu kelimeler tam müterâdiftir, biri diğerinin yerine kullanılabilir.

2- Kelimeler arasındaki müterâdiflik kat'î değil de zannî olursa bu durumda rivâyet câiz değildir.

3- Ravi, mânayı kavradığı hususunda kesin kanaat sâhibi olduğu takdirde müteradif kelimelere müracaat etmeden, mânaya eksiklik, fazlalık katmadan, dilediği şekilde rivâyet edebilir, bu da câizdir.

Manen rivâyet işi, daha önce de belirtildiği gibi ehliyetli kişinin işidir. Herkesin bu işe tevessülü câiz değildir.

8- LAHN'IN DÜZELTİLMESİ MESELESİ

Lahn. Arapça ifadede karşılaşılan bazı bozukluklara denir. İrâb ve şive hatası diye de tarif edilebilir. Hadîsçiler, bir kısım rivayetlerde rastlanan bu dil hatalarının düzeltilip düzeltilemiyeceği hususunda ihtilaf ederler. Lâfzî rivâyeti esas alanlar, duydukları üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunmaksızın aynen rivâyet etme mesleğinde gittikleri için onların lahn'ı düzeltmeden koruyacakları açıktır. Ancak mânâ üzerine rivâyeti esas alanlar hadîslerde rastladıkları lahn'ı düzeltmek gerektiğini söylerler. "Çünkü, rivayetin asıl kaynağı olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashâb Araptırlar ve dilleri fasihtir. Öyle ise onların lahn'da bulunması söz konusu olamaz. Bu sebeple rivâyetlerde rastlanan bozukluklar senette yer alan diğer râvilere aittir, öyle ise düzeltilmelidir." İbnu Hazm, lahn'lı olarak işitilen rivayetin düzeltilmesini vâcib görür.

Hadîslere Lahn'ın girmesine sebep olan râviler daha ziyâde Arapça'yı sonradan öğrenen Arap asıllı olmayan kimselerdir. Tâbiîn ve Etbauttâbiîn arasında gayr-ı Arap râvi çoktu.

Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, Buhârî ile Müslim arasında bile bu noktada görüş

ayrılığı vardır. Müslim, mânaya tesir etmese bile hocalarından duyduğu şekliyle bütün farklılıkları olduğu gibi korur. Buhârî ise, rivâyet-i bilmânayı câiz gördüğünden çok ince teferruatı, Lahn'ı olduğu gibi korumayı uygun bulmaz.

Hadîslere karışan bu Lahn sebebiyle Arap dilcileri nahivle ilgili şâhidleri hadîslerden almayıp, câhiliye şiirlerinden almayı an'ane hâline getirmişlerdir.

9- HADÎSİN İHTİSAR EDİLMESİ MESELESİ

İhtisar özetleme demektir. Bir hadîsi rivayet ederken bazı kısımlarını hazfedip kısaltmak onu ihtisar etmektir.

Hadîs rivâyetinde bunun câiz olup olmadığı hususunda farklı görüşler vardır: 1- Mutlak surette memnudur. İhtisârı câiz görmeyenler, daha ziyade rivâyet-i bilmânaya karşı olanlardır. Bunlara göre, hadîsten tek harfi bile hazfı câiz değildir. Bunlar hazfetme sırasında mânânın bozulacağını ileri sürerler. İmam Malik bilhassa Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait (merfu) kelamın ihtisarını hiç câiz görmezdi.

2- Hadîs, -râvînin kendisi veya bir başkası tarafından- tam olarak rivayet edilmişse, ihtisar edilerek rivayet edilmesi câizdir, rivayet edilmemişse câiz değildir. Çünkü hazfedilen kısım kaybolmaya mahkûm demektir.

3- Âlim ve ârif olan râvinin, hadîsi, ihtisar etmesi bir şartla câizdir: Hazfedilen kısım, nakledilen kısımdan ayrı olmalıdır. Aksi takdirde iki kısım mânâ ve delalet yönüyle birbirini tamamlayıp bir irtibat içinde olur da, hazfedilen kısım, rivayet edilen kısmın delâlet ve mânasına tesir edecekse bu câiz değildir.

Cumhur'un, fıkıh ve hadîs usulcülerinin görüşü budur. Bu şartlarda ihtisâr'ın, rivâyet-i bilmânayı câiz görmeyenlerce de mûteber olması gerekir. Zira, bu tarzda hazfedilen bir hadîs iki ayrı hadîse bölünmüş olmaktadır, üstelik bu cevaz, sahanın mütehassısı olan kimselere tanınmış olmaktadır

10- HADÎSİN TAKTİ'İ (BÖLÜNEREK RİVÂYETİ)

Takt'i, kısımlara bölmek demektir. Istılah olarak bir hadîsi, ihtiva ettiği hükümlere göre parçalayıp, parçalardan her birini kitabın ilgili bölümünde kaydetmektir. Aslında takti', ihtisardan tamamen farklı bir ameliye değildir, bir cüzdür. Kitabın hacmini kabartmamak maksadıyla, bilhassa fıkhî hadîslerde, ilgili babta, hadîsin sâdece babla ilgili kısmı alınır, gerisi alınmaz.

Böylesi bir tasarruf mânaya eksiklik, fazlalık getirmeyeceği gibi, yanlış anlamaya da bâis olmaz. Bu sebeple Buhârî, İmam Mâlik, Ebu Dâvud, Nesâî, Tirmizî gibi hadîs ilminin büyük üstadları buna başvurmuşlardır.

Hemen belirtelim ki, her şeye rağmen hadîste taktî'e taraftar olmayan, mahzurlu bulan âlimlerimiz de vardır. Sözgelimi Ahmed İbnu Hanbel, İbnu Salâh takti'in kerâhattan hâlî olmadığı kanaatindedirler.

Herhangi bir rivâyette sıhhati şüpheli bir ziyâde olduğu takdirde bu ziyâdeyi rivâyetten çıkarmanın câiz olduğunda ihtilaf yoktur, yeter ki, şüpheli olan bu ziyâde kısım, hadîsin diğer kısmı ile irtibatlı olmasın. İrtibat bulunduğu takdirde o kısmın çıkarılması öbür kısmın bütünlüğünü bozacağı için câiz olmaz

11- BİR HADÎSİ BİRDEN FAZLA SENEDLE RİVAYET

Hadîs ulemasının, rivayet ve dolayısıyla hadîs karşısındaki titizlik ve hassasiyetini gösteren bir diğer âdâb, farklı senedleri olan bir hadîsin rivayetinde kendini gösterir.

Muhaddis, bir hadîsi rivayet ettikten sonra, aynı hadîsi ikinci bir senedle daha irad etmek istediği zaman, metni aynen zikretmeyip "mislehu (öncekinin metni gibi)" veya "nahvehu (öncekine benzer)" der geçer. İşte bu kısaltmayı bazı muhaddisler doğru bulmazlar.

Metin tıpatıp aynı olsa bile senedden sonra elfazın da zikri gerekir derler. Şu'be'nin:

"Fülan fülandan onun mislini rivâyet etti demek kifayet etmez" dediği belirtilir. Ayrıca, Şu'be'nin: "Fülan fülandan benzerini (nahvehu) rivayet etti demesi de rivâyette şekdir"

dediği kaydedilir.

Kısaltma ile ilgili ikinci bir görüş daha var. Buna göre, râvinin şeyhi zabt yönünden kuvvetli, hıfzı yerinde, kelimelerin birini diğerinden tefrik hususunda, güçlü, rivayet ettiği şeyin kelimelerine bile dikkat edecek hassâsiyette sika birisi ise, ikinci senedde metin vermemesi câizdir. Bu vasıflar yoksa, câiz değildir, her bir senedde metni de ayrı ayrı zikretmesi gerekir. Süfvân-ı Sevrî bu görüştedir.

Üçüncü bir görüş Yahya İbnu Main ve Hâkim'e aittir. Buna göre râvinin şeyhi, sayılan vasıfları taşıyorsa "mislehu (öncekinin misli)" demesi câiz "nahvehu (öncekinin benzeri)"

demesi gayr-ı câizdir. "Mislehu (öncekinin mislidir)" diyebilmek için metinlerin lâfzan aynı olduğuna cezmetmek gerekir. Metinler sâdece mânen müttehid ise nahvehu demesi câiz olur.

Hâtibu'l Bağdâdî, bu tefriki yapanların rivâyet-i bilmâna'ya cevaz vermeyenler olduğunu, cevaz verenlerin böyle bir tefrike gitmediklerini, nahvehu ve mislehu kelimelerinin müteradif olarak kullandıklarını belirtir.

Nahvehu ve mislehu tâbirleri bilhassa Sahîh-i Müslim'de çok geçer. Müslim hazretleri bir hadîsin bütün senetlerini bir arada vermek prensibinde olduğu için senetleri verdikten sonra metinler birbirine yakınsa metni tekrar etmez, dikkat çekmeye değer bir farklılık varsa, senedi verdikten sonra o farklılığa dikkat çeker, onu kaydeder.

12- RİVÂYETLERİN BİRLEŞTİRİLMESİ (TELFÎK-İ RİVÂYÂT)

Râvi, bir hadîsi muhtelif şeyhlerden almıştır, rivâyetler mânaları itibariyle müttehiddir, ancak lâfızları yönüyle farklıdır. Bu durumda şöyle bir ifade kullanarak rivâyetleri birleştirmek mümkündür: "Fülan ile fülan bize haber verdiler, söyleyeceğim lâfız da fülâna aittir."

Bu, Müslim'de çok sık rastlanan bir usuldür. Rivâyet-i bilmânâ'yı esas alanlar için bu tarz câizdir.

Bâzan da bir cemaatten, aynı mânaya gelen bir rivayet zikredilir, ama kaydedilen metin hangisine ait olduğu belirtilmez, belki de metin hiçbirine ait değildir, ancak isimleri zikredilen şahıslar o mânada müttefiktirler. Buhârî, Abdullah İbnu Vehb ve Hammâd İbnu Seleme gibi bir kısım muhaddisler bu tarz rivâyete yer verirler. Kendileri bu sebeple

tenkit de edilmediğine göre, bu tarz da çoğunlukla kabul edilmiş bir telfîk şekli olmaktadır.

1) Bu gibi inceliklerin belirtilmesi, o rivâyetle amel sırasında, başta tariklerden de gelen vecihleriyle karşılaştırmalarda râcih veya mercûhun tesbitinde işe yarar.

2) Cevâmi'u'l-kelim: Özlü sözler demektir. Yani kelime adedi itibariyle az olmakla birlikte pek çok ve derin mânalar ifade eden sözler, ibâreler.

2.SAFHA: TEDVİNÜ-S-SÜNNE

TEDVÎN SAFHASI: Hadîs tarihinin ikinci mühim devresini "tedvinü's-sünne" dediğimiz çalışmalar teşkil eder. Zaman olarak ikinci hicrî asrı içine alır.

TEDVÎN NEDİR?

Tedvin, lügat olarak cem edip kitap hâline koymak mânasına gelir. Bir hadîs ıstılahı olarak, hadîslerin resmen yazılıp kitap haline konması demektir. Burada "resmen"

tabirinin bilhassa ehemmiyeti var. Zira, önceki bahislerde de görüldüğü üzere, hadîslerin yazılması, ferdî ve hususî olarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde başlamış

bir faaliyettir. Hatta bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından pek çok yanlı vesîkanın bırakıldığını ve hepsine de "sünnet" dendiğini belirtmiştik.

Ama bunların hiçbiri tedvîn kelimesiyle ifade edilen "yazma" işine girmez. Çünkü tedvîn'de hadîslerin tamamının yazılması söz konusudur. Öyle ise tedvîn'in daha mükemmel bir târifini: "Hadîslerin hepsine şâmil olan ve devlet eliyle yürütülen ikinci hicrî asırdaki yazma faaliyetidir" şeklinde yapabiliriz.

NASIL BAŞLADI? Tedvîn işi, Emevi halifelerinden Ömer İbnu Abdilaziz'le başlar.

Dindarlığı ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine düşkünlüğü ile meşhur olan Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehulllah), sünneti bilen Ashab neslinin, arkadan da büyük alimlerin çeşitli sebeplerle birer birer hayattan çekilmelerini görerek hadîsin kaybolacağından endişe eder. Tehlikeyi önlemek için her tarafdaki mevcut âlimleri hadîslerin yazılması işine sevketmeyi düşünür. Bu maksadla, halife sıfatıyla vâlilere emirler, tamimler gönderir.

Ömer İbnu Abdilaziz'in gönderdiği bu mektuplardan bir tanesinin metni Buhârî'de mevcuttur. Bu, Medîne valisi Ebu Bekr İbnu Hazm'a gönderilen mektuptur: باهذو ملعلا سورد تفح ىناف ُهبتكاف ملسو هيلع هاللَّ ىلص هاللَّ لوسر ثيدح نم ناك ام رظنا

ملعي نم ملعي ىتَح اوسلجيلو َملعلا اوشفيلو ملسو هيلع هاللَّ ىلص يبنلا ثيدح ا لبقي و□ ءاملعلا

.ارس نكي ىتح كلهي َملعلا ناف □

"Beldende Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le ilgili rivayetleri araştır, topla ve yaz. Ben ilmin (hadîslerin) yok olmasından ve âlimlerin tükenmesinden korkuyorum. Bu iş yapılırken sâdece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti kabul edilsin. Âlimler

mescid gibi herkese açık ve malum yerlerde oturup tedrisatta bulunarak ilmi yaysınlar, bilmeyenlere öğretsinler. Zira ilim gizli kalmadıkça yok olmaz."

İbnu Sa'd'ın kaydettiği rivayette Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah) İbnu Hazm'a yazdığı mektupta şu ziyadede bulunmuştur:

نمحرلادبع تنب ةرمع ثيدح وا ةيضام ةنسوا

Yani "....câri, bilinen bir sünnet veya Amra bintu Abdirrahmân'ın rivâyetleri kabul edilsin..."

Dârimi'nin rivayetinde şu ziyâde mevcut:

رمع ثيدحبو ملسو هيلع هاللَّ ىلص هاللَّ لسر نع ثيدحلا نم كدنع تبث امب ّىلإ بتكا "Sizce (veya bölgenizde) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sâbit ve sahîh olan rivâyetlerle Hz. Ömer'den sâbit olan rivayetleri yaz".

Ebu Nuaym'ın Târîhu İsfehan'da kaydettiğine göre Ömer İbnu Abdilaziz, mektubu, bütün İslâm beldelerine göndermiştir.

ملسو هيلعو هاللَّ ىلص هاللَّ لوسر ثيدح اورظنا :قاف IŒ ىلإ زيزعلادبع نب رمع بتك

هوعمجاف.

Şu halde tedvîn işinden bahseden muhtelif rivâyetleri göz önüne alarak konu hakkında daha bütün bir fikre varabilmekteyiz.

Hadîslerin tedvîninde Halîfe Ömer İbnu Abdilaziz'in bu teşebbüsünü takdir edebilmek için; Tedvîn'de en büyük hizmeti geçen ve bu faaliyete ismini veren Muhammed İbnu Şihâb ez-Zührî'nin şu itirafını bir kere daha kaydetmek isteriz:

"Bizi bu ümera (idâreciler) mecbur edinceye kadar ilmin yazılmasını uygun bulmuyorduk. (Ümerânın müdâhale ve icbarıyla bu işe girişince) hiçbir müslümanı yazmaktan men etmemek gerektiğine inandık".

TEDVÎNE SEVKEDEN SEBEPLER

Hadîslerin yazılıp kitaplar halinde bir yerde toplanmasına sevkeden gerçek âmilleri daha yakından görmekte fayda var:

1- Alimlerin ittifakıyla bunlardan biri, Ömer İbnu Abdilazîz'in mektubunda da ifâde edilen husustur: Ulemânın inkırazı ile hadîslerin yok olma endişesi: Bu gerçekten mühim bir husustur. Her ne kadar hadîsler ferdî olarak yazılıyor idiyse de çoğunlukla

"Ezberlenmek için" yazılıyordu ve ezberlenince yakılıyordu veya ölürken, kendisinden yazılanların imhası tavsiye ediliyordu. Yukarıda Zührî'den kaydettiğimiz rivâyet bile, hadîslerin yazılması hususunda, ilmî çevrelerdeki tereddüdü anlamaya kâfidir.

Üstelik bu dönem, siyasî çalkantıların, iç kargaşaların sıkça görüldüğü bir devredir. 95.

hicrî yılında Haccâc-ı Zâlim tarafından öldürülen, devrin meşhur muhaddisi Said İbnu Cübeyr'in kaybı bile Ömer İbnu Abdilaziz'i "hadîsler kaybolacak" diye korkutmaya yeterli bir hâdisedir. Kaldı ki, aynı hâdiseler Talk İbnu Habîb'in ölümüne sebep olur, meşhurlardan Mücâhid kıl payı idamdan kurtulursa da hapse atılır(1).

2- Ömer İbnu Abdilaziz'in mektubuna açık bir şekilde aksetmemiş olsa bile, tedvîne sevkeden ikinci mühim âmil, siyasî ve mezhebî ihtilaflar sebebiyle hadîs uydurma faaliyetlerinin artmasıdır. Bu hususu, Zührî (rahimehullah)'in şu sözleri tevsîk ve te'yîd eder: "Eğer şark cihetinden gelen ve nezdimizde meçhûl ve merdûd olan hadîsler olmasaydı ne tek hadîs yazardım ne de yazılmasına izin verirdim".

Suyûtî hazretleri, hadîs uydurma faaliyetlerinin tedvîndeki rolüne şöyle parmak basmıştır: "Ulemanın çeşitli beldelere dağıldığı, Hâricîlerin ve Râfizîlerin uydurma ve bidatlarının çoğaldığı bir vakitte, sünnet, Sahâbe'nin akvâli ve Tâbiî'nin fetvalarıyla karışık olarak tedvîn edildi".

TEDVÎN'İN CEREYAN TARZI:

Rivâyetler, Ömer İbnu Abdilazîz'in, meseleyi bir tamimle bırakmayıp, tedvîn çalışmalarını titizlikle takip ettiğini göstermektedir. Meselâ merkezde, bu işte çalışacak, hususî katipler tutulmuştur. Sözgelimi Hişâm İbnu Abdilmelik, Zührî'nin emrine iki kâtip vermiştir. Bunlar tam bir yıl boyu Zührî'nin hadîslerini yazmışlardır.

Tedvîn faaliyetlerine, halife Ömer İbnu Abdilazîz (rahimehullah) bizzât katılmış, elinde defter kalem namazlara devam etmiş, namazlardan sonra teşkil edilen ders halkalarına oturarak Avn İbnu Abdillah'dan, Yezîb İbnu'r-Rakkâşî'den hadîs yazmıştır.

Tedvîn sırasında, sâdece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbet edilen rivâyetler değil, Sahâbe hazerâtından ve Tâbiîn'den rivâyet edilen âsâr da bâzı muhaddislerce

"sünnet" mefhumuna dâhil edilerek yazılmıştır.

Halife'nin, emriyle taşrada yazılan hadîsler defterler hâlinde merkeze gönderilmekte, orada çoğaltılarak tekrar İslâm beldelerine yollanmaktaydı. Bu mühim hususu tevsîk eden bir rivâyet Zührî'den gelmektedir: "Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah) Sünnet'in cem edilmesini emretti. Biz de onu defter defter yazdık. Ömer İbnu Abdilazîz (rahimehullah) üzerinde hâkimiyeti bulunan her bir yere bunlardan bir defter yolladı."

Bu yollanan defterlerin, merkezdeki aslî nüshalardan çoğaltılan tâli nüshalar olduğu muhakkaktır.

Bazı rivâyetler, merkezde toplanan hadîslerin, ulemâ nezâretinde belli bir kontrolden geçirildiğini ifâde etmektedir: Ebu'z-Zinâd Abdullah İbnu'z-Zekvân anlatıyor: "Ömer İbnu Abdilaziz'in fukahâ'yı topladığını gördüm. Ulema ona pek çok sünnet toplamıştı. (Bunları fukahâ ile birlikte okuyor) kendisiyle amel olunmayan bir sünnet zikredilince: "Bu fazladandır, üzerine amel yoktur" diyordu".

Yukarıda, merkezden taşraya gönderildiği belirtilen nüshaların bu kontrol muâmelesinden sonra istinsah edilmiş olabileceği söylenebilir.

Tedvîn faaliyetlerinin mühim bir hususiyeti, hadîslerin, sünen, sahîh veya müsned gibi herhangi bir tasnîf tarzında yazılmamış olmasıdır. Burada hadîsleri yazıya geçirmek, yazı ile tesbît etmek esas alınmıştır, şu veya bu tarzda, şu veya bu maksada uygun olması değil. Bu sebeple, merfu, mevkuf ve maktu rivâyetler sahîhi, haseni ve zayıfıyla birlikte iç içe, yan yana yazılmıştır. Bunların temyîz ve tanzimi müteakip asırda tebvîb devrî'nde ele alınacaktır.

EBU BEKR İBNU HAZM'IN ROLÜ:

Medine Valisi Ebu Bekr İbnu Hazm, devrinin büyük bir hadîs âlimi olmasına rağmen Ömer İbnu Abdilazîz'in emrine icâbet ederek şahsen hadîs yazdığına dâir elimizde kayıt yoktur. O, vali sıfatıyla ulemâyı bu faaliyete icbar etmekle yetinmiş olabilir. Nitekim bu işi can u gönülden benimseyip birinci derecede rol oynayan Zührî, bir Medîne âlimidir ve Ebu Bekr İbnu Hazm'ın emriyle işe başlamış olması şüphe götürmeyen bir husustur.

Tedvîn işinin meyvesini tam olarak görmeye Ömer İbnu Abdilazîz'in ömrü vefa etmemiş

olsa da onun devrinde tedvîn edilenlerin istinsah edilerek taşra vilâyetlere gönderilecek bir seviyeyi bulduğunu bizzat Zührî'den intikal eden bir rivâyete istinâden az önce kaydettik. Bu sebeple İslâm âlimleri, ilk tedvîn işinin Ömer İbnu Abdilazîz (rahimehullah) zamanında,birinci hicrî asrın son yıllarında ele alındığında ittifak ederler.

TEDVÎN SAYILMAYAN BAZI YAZMA VAK'ALARI

Tedvîn deyince daha ziyade "bütün hadîslerin tesbit ve cem edilmesini hedefleyen resmî yazdırma faaliyetini" anlayınca bunun dışında kalan çalışmalar tedvîn sayılamaz.

Öyleyse:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bıraktığı yazılı vesikalar tedvîn değildir.

2- Başta Abdullah İbnu Amr İbni'l-As tarafından yazılmış olan Sahife-i Sâdıka, diğer bazı sahâbîler tarafından yazıldığını belirttiğimiz hiçbir sahîfe tedvîn sayılmaz.

3- Hz. Mu'âviye (radıyallahu anh)'nin, Muğire İbnu Şube'ye mektup göndererek

"namazın ardından Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl bir dua okuduğunu işitti ise kendisine yazmasını" istemesi ve bu talebe Muğire'nin yazılı olarak cevap vermesi de bir tedvîn değildir.

4- Keza Emevî halifesi Abdülazîz İbnu Mervân, Mısır vâlisi iken, Humus'ta bulunan -ve yetmiş kadar Bedîr ashabını gördüğü belirtilen- Kesîr İbnu Mürre'ye "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbından (radıyallahu anhüm) işittiği hadîsleri kendisine yazması"nı bir mektupla taleb etme vak'ası da bir tedvîn değildir. İbnu Sa'd bu vak'ayı kaydeder, fakat Kesîr İbnu Mürre'nin bu talebi yerine getirip getirmediğini belirtmez.

Farz-ı muhal, Kesîr, duyduğu hadîsleri yazmış bile olsa, yine bu, mevziî, mahallî, kısmî bir "yazma" olacağı için yine de tedvîn sayılmayacaktı.

TEDVÎNDE HİZMETİ GEÇENLER

Hadîslerin tedvîni Zührî başkanlığında çalışan bir grup âlimin Şam'da yürüttüğü sınırlı bir faaliyet değildir. İslâm aleminin her tarafında bu faaliyet yürütülmüştür. Tedvînde ilk hizmet verenler arasında şu isimler geçer:

Mekke'de: Abdülmelik İbnu Cüreye (V. 150/767), Medine'de: Muhammed İbnu İshâk el-Muttalibî, (151/768); yahud İmam Mâlik (179/795), İbnu Ebî Zi'b, Basra'da: Rebî' İbnu Sabîh (160/777); yahud Said İbnu Ebî Arûbe (156/772) yahud Hammâd İbnu Seleme (167/783); Kufe'de: Süfyan Sevrî (161/777); Şam'da: Abdurrahman Evzâ (157/773); Vâsıt'ta: Hüşeym İbnu Beşir es-Selemî (183/799); Yemen'de: Hâlid İbnu Cemil, Ma'mer İbnu Râşid (153/770); Rey'de Cerîr İbnu Abdi'l-Hâmid (188/803); Horasan'da Abdullah İbnu'l-Mubârek (181/797). Bunlardan başka Hişam İbnu Hibbân'ın (147/764); Yahya İbnu Zekeriyya İbni Ebî Zâide'nin (183/779); Vekî İbnu'l-Cerrâh'ın (196/811), Abdurrahmân İbnu Mehdî'nin (198/813) de isimleri tedvînde zikredilir.

Bu zatların hepsi de ikinci asır ricâlidir ve tedvînleri, Sahâbe'nin akvali ve Tabiîn'in fetvalarıyla doludur.

İkinci Asır'da tedvîn edilen kitaplardan meşhur olanlar şunlardır: İmam Malik'in Muvatta'ı, İmâm Şâfiî'nin Müsned'i, İmâm Abdurrezzâk İbnu Hümâm'ın (211/826) Muhtelifu'l-Hadîs'i ve el-Câmi'si, Şu'be İbnu'l-Haccâc'ın (160/776) Musannaf'ı, Süfyan İbnu Üyeyne'nin (198/813) Musannaf'ı, Leys İbnu Sa'd'ın (175/791) Musanaf'ıdır.

ZÜHRÎ

Ebu Bekr Muhammed İbnu Müslim İbni Ubeydillah İbni Şihâb ez-Zührî: Hicri 50-123 yılları arasında yaşamıştır. Doğumu için, 50, 51, 56, 58; ölümü için de 123, 124, 125 gibi farklı yıllar ileri sürülmüştür. Ölümünde 72 yaşında idi. Medîne âlimlerindendir. Abdullah İbnu Ömer, Abdullah İbnu Câfer, Câbir İbnu Abdillah, Enes İbnu Mâlik, Sehl İbnu Sa'd gibi sayısı ona ulaşan sahabe ve A'rec, Atâ, Alkame, Urvetu'bnu Zübeyr, Amrâ bintu Abdirrahman gibi çok sayıda Tâbiîn'den hadîs dinlemiştir. Kendisinden de Atâ, Ebu'z-Zübeyr el-Mekkî, Ömer İbnu Abdilaziz, Amr İbnu Dinâr, Sâlih İbnu Keysan, Eyûb Sahtiyânî, Evzâ'î, Ebu Cüreye, Süfyân İbnu Üyeyne gibi pekçokları hadîs rivâyet etmişlerdir.

Zührî, hadîslerin tedvînînde birinci derecede hizmet vermiş bir zâttır. Hatta bâzı klasik kaynaklarda "Hadîsi ilk tedvîn eden Muhammed İbnu Şihab ez-Zührî'dir" ifadesine rastlanır. Bu ifadeyi "tedvînde en büyük hizmeti veren", "tedvîn işlerini tedvîr eden"

mânasında anlamamız gerekir.

Tedvîn hizmetinin ne derece sıhhatli ve titizlikle yürütüldüğünü anlamak için, bu işte başı çekmiş olan Zührî'nin şahsiyetini, ilmî yönünü iyi bilmemiz gerekmektedir.

İbrahim İbnu Sa'd'a göre; "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra, hadîsi Zührî kadar nefsinde cem eden bir başka insan mevcut değildir". İmam Mâlik de buna yakın bir ifâde ile, "Medine'de muhaddis ve fakîh olarak tek kişiye rastladığını, onun da Zührî olduğunu" söylemiştir. İmam Malîk'e göre; "Zührî ve muktesebâtı dünyada bir örnek olarak kalacaktır". Yine İmâm Mâlik'in rivâyetine göre; "Zührî Medine'ye girince hiç bir âlim, o ayrılıncaya kadar hadîs rivayet etmezdi."

Zührî, ilim aşkı, gayreti, kabiliyet ve hâfızası ile emsâli arasında temâyüz etmiş ve onlara tefevvuk etmiş bir zattır. Sâd İbnu Müseyyib'in sekiz sene dizine diz dayadığını, tek bir hadîs için üç gün peşinde dolaştığını, Ubeydullah İbnu Abdillah'dan hadîs dinlemek için hizmetçilik yaptığını kendisi anlatır. Öyle ki, Ubeydullah'ın câriyesi Zührî'yi hizmette çok gördüğü için onun kölesi bilirdi.

Leys der ki: "Ben İbnu Şihâb kadar nefsinde çeşitli ve çok miktarda ilim toplamış bir başkasını bilmiyorum. Onu ne zaman tergîb (güzel amellere teşvîk edici) hadîsler konusunda dinlesen "en iyi bildiği budur" dersin. Ne zaman ensâb'tan bahseder görsen

"en iyi bildiği budur" dersin. Kur'ân ve sünnetten bahsederken dinlesen bu sefer de: "en iyi bildiği budur" dersin. Her konuda bilgisi tamdı."

İbrahim İbnu Sa'd, Zührî'nin bu kadar geniş ilmi nasıl elde ettiğini merak ederek babasından sorar. Aldığı cevap, ibretlerle dolu: "İbnu Şihâb, ilim meclislerine en evvel gelir, mecliste bir yaşlı mı gördü birşeyler sorardı, genç mi gördü sorardı. Sonra Ensâr'ın oturduğu mahallelere uğrar, oralarda da karşılaştıklarına genç, orta yaşlı, ihtiyar erkek ve hatta kadın demeden sorardı." Suâl sormanın önemini belirtmek için Zührî: "İlim bir hazineyse anahtarı sualdir" demiştir. Salih İbnu Keysân şunu anlatır: "Ben ve Zührî elbirliğiyle ilim taleb ediyorduk. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den yapılan rivâyetleri yazdık. Zühri bir ara: "Sahâbeden yapılan rivâyetleri de yazalım. Onlar da sünnettir" dedi. Ben ise: "Hayır, onlar sünnet değildir" dedim. O yazdı ben yazmadım.

Neticede o kârlı ben de zararlı çıktım".

Ebu'z-Zinâd: "Zührî ile ulemâyı dolaşırdık, o yanında bukalar (levhalar) ve sayfalar taşır, her duyduğunu yazardı" der. Ve ayrıca belirtir: "Biz helal ve haram yazıyorduk. İbnu Şihâb da bütün işittiklerini yazıyordu. Kendisine ihtiyâç hâsıl olunca anladım ki, o herkesten âlimdir".

Zührî, hâfızasındaki kuvvetle de temâyüz etmiştir. Öğrendiği hiçbir şeyi bir daha unutmadığını kendisi söyler. Kur'ân-ı Kerîm'i seksen günde ezberlemiştir. Talebeliği sırasında yazdıklarını ezberler sonra da yırtardı. "Ezberlediğim şeylerden hiçbirini unutmadım, sâdece bir hadîsten şüphe ettim. Bir arkadaşımdan sorduğum vakit o da benim gibi rivâyet etti" der.

Dillere destan olan Zührî'nin hâfızasını Halîfe Hişâm İbnu Abdilmelik bir denemek ister.

Bir gün çocuklarından biri için bir miktar hadîs imla ettirmesini söyler. Çağrılan bir

kâtibe, Zührî, dört yüz kadar hadîs imla ettirir. Aradan epeyce bir zaman geçtikten sonra Halîfe, Zührî'yi çağırıp defteri kaybettiğini, aynı hadîsleri bir kere daha imla ettirmesini rica eder. Sonra iki defter karşılaştırılınca tek harfin bile ihmal edilmediği görülür.

Zührî, hafızasındaki kuvveti sâdece fıtrî kapasitesine borçlu değildir. Hâfıza sağlığı için bazı tedbirler aldığı, gayret gösterdiği de anlaşılmaktadır. Zira rivâyetler, onun bu maksadla bal şerbetini bol içtiğini, ekşi şeyleri ve bu meyanda elmayı yemediğini belirtir.

"Hadîs ezberlemek isteyenler kuru üzüm yesin" diye de tavsiyede bulunur.

Zührî'nin hadîs ezberlemede hâfızasına güvenmeyip hususî gayret gösterdiği de anlaşılmaktadır. Rivâyetler onun da Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) gibi geceyi üçe taksim ettiğini, bir kısmını istirahat, bir kısımını ibâdet ve üçüncü kısmını da hadîs müzakeresine ayırdığını ifade etmektedir. Duyduğu hadîsleri başkalarıyla müzâkere ettiği, bu meclislerde bazan sabâha kadar kaldığı rivâyetlerde belirtilir. Birçok seferler şeyhlerinden yeni işittiği hadîsleri eve gelince hizmetçisine anlatır, bu şekilde müzâkere ederdi. Eğer hizmetçi uykuda ise uyandırır, yine de anlatırdı. Bir gün yine eve geç dönmüş, hizmetçisini yataktan kaldırmış: "An fülan an fülan..." diye hadîs anlatmaya başlamıştı. Gözlerini oğuşturan ve uyandırılmış olmaktan memnun kalmayan hizmetçi:

"İyi ama bunlardan bana ne?" demekten kendini alamaz. Zührî:

"- Bunların seni ilgilendirmediğini ben de biliyorum. Fakat onları yeni işittim de müzâkere edeyim arzu ettim" der. Zührî'nin hanımı, onun bu ilmî meşguliyetinden o kadar müşteki ve o kadar bıkmıştır ki, "kocasının etrafında döndüğü bu kitapların, eve getireceği diğer üç zevceden daha tahammül-fersa olduğunu" söylemiştir.

Zühri'nin ilme ve bâhusus hadîse olan düşkünlüğü çok eser bırakmasını netice vermiştir.

İlk müdevvin olmaktan başka, siyer sâhasında ilk müellif olduğu da söylenmiştir.

Zührî'nin ilminden yazılan defterler, Halîfe Velîd öldürüldüğü zaman birkaç deveye yüklenerek nakledilmiştir.

Ebu Dâvud, Zührî'ye ait rivâyetlerin -yarısı müsned olmak üzere- 2200 kadar olduğunu söyler. Bunlardan 200 kadarı sika olmayan râvilerden alınmıştır. 50 kadarı ihtilaflıdır. 70

tanesinin rivâyetinde de teferrüd eder. Kendisinin sika olduğunda ihtilaf yoktur.

Zührî'nin bir başka yönü cömertliğidir. O kadar cömerttir ki, -tek kusuru olan borçluluktan- bir türlü yakayı kurtaramamıştır. Halife Hişam, Abdülmelik ve bazen arkadaşları birkaç kere borcunu ödeyivermişlerdir. Amr İbnu Dinar onun hakkında şöyle der: "Dinar ve dirhemin Zührî'nin nezdinde olduğu kadar başka hiç kimsenin nezdinde değerini bu kadar kaybettiğini görmedim.

Onun yanında para deve mayısı hükmünde idi". Dilencilere mutlaka birşeyler verir, parası yoksa borçlanarak temîn eder yine de verirdi.

Öğretme aşkı da zikre değen bir husustur. Bu maksatla bedevilerin bulunduğu çöllere seyahatler tertipleyerek onlara hadîs ve fıkıh öğretmiştir. Son olarak şunu da kaydedelim. İslâm ve İslâm büyükleri hakkında müslümanları teşvişe, tereddüde

sevketmek isteyen müşteşrikler Zührî (rahimehullah)'yi de dile dolamak, onun hakkında yanlış bilgi vermek, bazı hâdisleri çarpıtarak, istedikleri doğrultuda yorum yapmak yollarına sapmışlardır. Maksad onu nazardan düşürmek suretiyle tedvîn faaliyetlerine şüphe sokmak, hadîslerin sıhhatine olan güveni sarsmaktır.

En çok istismar edilen husus Zührî'nin "saray âlimi olması" "Emevi halifelerinden himâye ve destek görmesi" dir.

Halbuki, İslâm âleminde devlet büyükleri, âlimleri, şâirleri, edib ve san'atkârları her devirde himâye etmişlerdir. Menfaati için bunlar arasında fire veren olmuşsa da hükmü hepsine teşmîl etmek insafsızlık olur. Üstelik devletten aldığı yardımla vicdanını satanları efkar-ı umumiye affetmemiş, onları derhal teşhîr etmesini bilmiş, târihler yazmıştır. Terâcim kitaplarında bunlar da belirtilir. Halbuki Zührî hakkında öyle bir cerhe rastlanmamıştır. Bütün cerh ve tâdil âlimleri Zührî'yi sadece sena ederler. Nevevî:

"Zührî'nin büyüklüğü, sağlamlığı ve titizliği hususunda âlimler ittifâk eder" demiştir.

Söylenenlerin bir iftira ve yakıştırma olduğunu göstermek için bir misal kaydedelim: Zührî, saray âlimi olduğu için Emevî halifelerinin keyfine göre hadîs uydurmuştur ve mesela "Üç mescid'den başkasına ziyâret için seyâhat gerekmez: Biri şu benim mescidimdir, biri Mescid-i Haram, biri de Mescid-i Aksâ'dır."

.ىصقا دجسمو مارحلا دجسمو اذه ىدجسم َدجاسم ةثث ىلاِ إ لاَحرلا ّدشُت

hadîsini de uydurmuştur". Çünkü, "Emevi halifesi Abdülmelik Kubbetü's-Sahra'yı inşa ederek Şam ve Irak ahâlisinin Ka'be'ye haccetmelerini önlemek, onların istikâmetini Kudüs'e çevirmek istemiştir. Bu menfur düşüncesine dinî bir renk vermek için de bu hadîsi uydurmuştur".

Bu "iftira ve târihî gerçeklerin tahrifi "ne Mustafa Sibâî, dilimize de çevrilmiş olan es-Sünne ve Mekânetuhâ fî Teşrî'i'l-İslâmî adlı eserinde genişçe cevap vermiştir. Biz bazı mühim noktaları oradan aktaracağız:

1- Kubbetu's-Sahrâ'yı inşa eden halîfe Abdülmelik değil onun oğlu Velîd'dir (yani el-Velîd İbnu Abdi'l-Melik). İbnu Asâkir, Taberî, İbnu'l-Esîr, İbnu Haldun, İbnu Kesir vs.

bütün târihçiler böyle yazmaktadır. Hele, bu inşaatın Kabe'nin yerini alacak bir bina olması, haccın burada ifa edilmesi diye bir düşünce söz konusu değildir. Böyle bir iddia muazzam bir hadisedir. Gerek şahıslarla gerek vakalarla ilgili en küçük teferruatı bile yazan İslâm tarihçileri böyle birşey olsa mutlaka yazardı. Arife günü Mescid-i Aksa'da vakfe yapıldığına dair kayıt vardır. Ancak bu ona has değil, başka yerlerde de o günü teşrîfen ve hacca gidemiyenlerin, hacılara teşebbühen baş vurdukları bir âdettir.

Fakihler bunun kerâhetini belirtmişlerdir. Bu davranışın gerçek hacla ilgisi yoktur.

2- Hac maksadıyla Kabe dışında yeni bir bina inşası açık bir küfürdür. Zira Kur'ân-ı Kerîm hac mahalli olacak yerleri belirtmiştir, kimsenin bunu değiştirmesi mümkün değildir. Hususan Abdülmelik gibi dindar bir halife bunu asla düşünemez. Abdülmelik, çok namaz kıldığı için mescid güvercini lakabı verilmiş bir halîfedir. Muârızları bu zâta

bazı ithamlarda bulunsa bile tekfir etmemişler, Kubbetu's-Sahra'yı bu maksatla yaptığını hiç söylememişlerdir.

3- Abdullah İbnu Zübeyr hâdisesiyle hacc işinin aksaması yıllarında (hicrî 73), Zührî 22-23 yaşlarında birisi idi. Yani tanınmış, duyulmuş, itimad edilen birisi değildi. Onun adına piyasaya sürülecek bir hadîsin ümmetçe kabul görüp, amele esas alınacağı düşünülemez.

4- Zührî, İbnü'z-Zübeyr zamanında, Abdülmelik'le ne karşılaşmıştır ne de onu görmüştür. Zira tarihi kaynaklar Zührî'nin Abdülmelik'le 80'li yıllarda (Zehebî'ye göre 80

senesi civarı, İbnu Asâkir'e göre 82 yılında) karşılaştığını belirtir. Yani İbnu'z-Zübeyr'in katlinden yıllarca sonra. Bu ilk karşılaşmada Abdülmelik Zührî'ye "ensar'ın yaşadığı yerleri dolaşarak hadîs toplamasını" tavsiye etmiştir. Zührî'nin, arkadaşı Abdülmelik'in arzusuna uyarak, kendisine, halkın İbnu'z-Zübeyr zamanında haccetmesi için Beytü'l-Makdis'le ilgili hadîsi uyduruvermesi pek mantıksız bir kuruntu olur.

5- Mezkûr hadîs, bütün hadîs kitaplarında rivâyet edilmiştir ve Zührî dışında başka râviler de rivâyet etmiştir. Buhâri'de Zührî'nin bulunmadığı bir tarîkle rivayet edilir.

Müslim'de üç ayrı tarikten birinde Zührî var, diğer ikisinde yok. Hülasa hadîs müstefiz, sahîh bir hadîstir, ehl-i ilim sıhhatinde icma etmiştir.

6- Hadîsi Zührî, Sâd İbnu'l-Müseyyib'ten almıştır. Said ise Emeviler'le arası açık olan, onların ezâsına mâruz kalan birisidir. 93 hicrî yılında öldüğü düşünülürse, kendi adına Zührî'nin hadîs uydurduğunu işitmiş olacaktı ve Zührî'yi tekzîb edecekti. Böyle bir rivayet mevcut değil.

7- Esasen hadîs üç mescidde kılınacak namazın faziletini beyan etmekte, sâdece Mescid-i Aksâ'nın değil. Üstelik bu namaz hac mevsimiyle sınırlanmış değil, senenin herhangi bir gününde olabilir. Bunun haccın orada yapılmasıyla ne ilgisi var? Zaten Mescid-i Aksa Kur'ân'da da zikredilmiş değil mi?

8- Kubbetu's-Sahra ve Mescid-i Aksa'nın faziletiyle ilgili uydurma hadîsler de var. Ancak Zührî'nin o rivayetlerle bir ilgisi yok. Ulema da onları tenkid etmiş, üç tanesi dışındaki hadîslerin uydurma olduğunu belirtmiştir.

Allah, Ümmet-i Muhammed'i müsteşriklerin, müşteşriklerin iğfâlâtına kapılan zavallıların, münafıkların şerrinden korusun.

ÖMER İBNU ABDİLAZİZ

Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah) Emevî halifelerinden biri olmak haysiyetiyle daha ziyâde siyâsi bir şahsiyet olmakla birlikte, hadîs târihinin, tedvîn gibi mühim bir safhasına ismini vermekle hadîsçiler, hadîsle ilgili kitaplarda, kendisinden minnetle, sitayişle bahsetmeyi hem ilmin hem de kadirşinaslığın gereği bilmişlerdir. Biz de İslâm'ın bu yüce evlâdına, kitabımızda hususî bir yer vereceğiz.

Ömer İbnu Abdilaziz İbn-i Mervân, Medine'de Yezîd zamanında doğdu. Babasının valiliği sırasında Mısır'da yetişti. 60-101 yılları arasında yaşamıştır. Anne tarafından Hz.

Ömer'in torunu olur. Devrinin büyük âlimlerindendir. İmâm, fakîh, müctehid, hâfız, hüccet, müttakî, müdakkik, âbîd, zâhîd gibi en mümtaz sıfatlarla anılır. Sünneti çok iyi bildiği belirtilir. Abdullah İbnu Câfer, Enes İbnu Mâlik, Ebu Bekr İbnu Abdirrahmân, Sâd İbnu'l-Müseyyib gibi pek çoklarından rivayette bulunmuştur. Kendisinden de iki oğlu Abdullah ve Abdülaziz'den başka Zührî, Eyûb, Humeyd, Ebu Bekr İbnu Hazm, Ebu Seleme İbnu Abdirrahman, annesi Ümmü Âsım bintu Âsım İbni Ömer İbni'l-Hattâb vs. rivâyette bulunmuştur.

Ömer İbnu Abdilaziz müctehid derecesinde geniş ilmine rağmen, idarecilikle meşgul olması ve bir de henüz hocalarının hayatta bulunduğu genç denecek bir yaşta ölmüş

olması sebebiyle ilmini talebelere verememiştir. Bilindiği üzere kırk yaşlarında ölmüştür ve hocalarının sağlığında rivayet, o devrin örfünde edebe muvafık değildir.

Ömer İbnu Abdilaziz bazı mümtaz vasıflara sahiptir: Adâletiyle cedd-i emcedi Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'a, zühd ve takvasıyla Hasan-ı Basrî (rahimehullah)'ye, ilmiyle Zührî (rahimehullah)'ye benzetilir. Mücâhid: "Ömer'e ilim öğretmek için gelmiştik, ondan ilim alıp ayrıldık" der. Meymûn İbnu Mihrân: "Ulema, Ömer İbnu Abdilaziz'in yanında talebe kalırlar" demiştir. Kendisi de: "Medine'den ayrıldığımda benden daha âlimi yoktu, Şam'a gelince unuttum" der.

İdarecilik yönü de ibretlerle doludur. Adâlet en mümtaz vasfıdır. Medîne'de valiliği sırasında, şehrin tanınmış âlimlerinden on kişilik bir belediye meclisi teşkil eder, her işi onlarla istişâre ederdi. Bu önceleri hiç görülmeyen bir tatbikat, idarî bir teceddüd ve reformdu.

Hilâfete geçer geçmez ilk yaptığı icraattan biri, cuma ve bayram hutbelerinde Hz. Ali ve ahfadı aleyhine yapılan konuşmaları ve lânetlemeleri yasaklamak oldu. Bu yasağın konulmasını, esâsen, babası Mısır vâlisi tâyin edildiği zamandan beri teklif etmiş

bulunduğu, ancak bu durumda Hz. Ali (radıyallahu anh) taraftarlarının hilâfet dâvasına kalkarak Emevî hânedanının menfaatlerini haleldâr edeceği gerekçesi ile teklifinin reddedildiği belirtilir. Bu durum halk arasında öyle bir tedirginlik hâsıl etmiştir ki, müslümanlar hutbe dinlememek için çeşitli hîlelere başvuruyorlardı. Meselâ bayram günleri, bayram namazını kılan halk, namazdan sonra okunan hutbeyi dinlememek için, namaz biter bitmez câmileri boşaltıyordu. Bunun önüne geçmek için halife Mervân hutbeyi namazdan önce okumaya başlamış, fakat cemaat rıza göstermemiştir. Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah)'in yasağı büyük bir ferahlık ve memnuniyete sebep olmuştur.

İmam-Şâfiî: "Hülefâyı Râşidin beştir" der, Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz.

Osman (radıyallahu anhüm)'dan sonra beşincisinin Ömer İbnu Abdilazîz olduğunu kabul ederdi.

İcraata getirdiği adalet, vergi sistemindeki ıslâhât halkta öyle memnuniyet hasıl etmişti ki, kendisini adaleti getireceğine inanılan "mehdî" kabul etmeye sevketmişti. Mâlik İbnu Dinar şunu anlatır: "Ömer İbnu Abdilaziz halife seçildiği vakit dağ başlarındaki çobanlar:

- Halkın başına geçen bu sâlih kul kimdir? diye sormaya başladılar. Kendilerine:

- Bunun sâlih olduğunu nerden bildiniz? denilince Şu cevabı verdiler:

- Çünkü, ne zaman başa âdil birisi geçer, o vakit kurtlar koyunlarımıza saldırmazlar!

Bu adâletli idare, iki buçuk sene gibi çok da uzun sayılmayan, Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah) saltanatı döneminde, iktisadî hayatı, memleketin her tarafında öylesine düzeltmişti ki, Mısır gibi bâzı yerlerde zekat verecek fakir bırakmamıştı.

İhtilalle başa geçen Abbasîler zamanında, hınçla, kinle, öfkeyle dolmuş olan halk bütün Emevî halifelerinin mezarlarına bile saldırıp ortadan kaldırdığı halde Ömer İbnu Abdilaziz'in mezarına dokunmamıştır.

İbrahim İbnu Ca'fer babasından şunu nakleder: "Ebu Bekr İbnu

Muhammed İbn-i Hazm, Halife Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah)'den aldığı her mektupta, ya bir haksızlığın telâfisi, ya bir sünnetin ihyası, ya bir bid'anın temizlenmesi, ya bir ihsan, ya bir bağışta bulunma veya buna benzer bir hayır emri yer alırdı. Bu durum, halife ölünceye kadar devam etti."

Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah)'in mevzumuz açısından en mühim tarafı sünnete olan bağlılığı ve onun ihyası için göstermiş olduğu gayrettir. Hadîslerin tedvîn ettirilmesi şeklinde kristalize olacak olan bu sünnet aşkını şöyle ifâde etmiştir: "Eğer Allah, her seferinde cesedimden bir parça koparılmak şartıyla benim vâsıtamla her bir bid'ayı temizlemeyi ve her bir sünneti ihya etmeyi nasib etseydi ben buna can u gönülden hazırdım."

Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah)'in halife olmadan önceki hayatı ile, halife olduktan, devlet sorumluluğu sırtına bindikten sonraki hayat ve yaşayışı arasında büyük değişmeler olmuştur. İdareciliği tahakküm, tefâhur, istibdâd ve fırsatları istismar kabul eden günümüz anlayışıyla gerçek müslümanın idârecilik anlayışı arasında bir mukâyese imkânı sağlamak üzere hakkında yazılanlardan bazı pasajlar sunacağız:

"Ömer İbn-i Abdilaziz, Kureyş'in ...en iyi giyinenlerindendi. Halife olunca kıyâfetçe en hasisi, yaşayışça en darlıklısı oldu."

"Halîfe olmazdan önce 400 dirheme alınan elbiseyi beğenmez, kaba bulurdu. Halife olduktan sonra 14 dirhemlik elbise için: "Subhânallah! Ne güzel, ne hoş, ne zarîf!"

diyerek takdîrle kabul etmişti."

"Ömer İbn-i Abdilaziz halife olunca, kendisine, saltanat atı getirilmişti, ona binmedi, mûtad bineğine bindi. Saraya gelince taht hazırlanmıştı, ona oturmadı, bir minder

üzerine oturdu... Halka ilk hitâbesinde şöyle dedi: "...Hiç kimse bana körü körüne itaat etmeyecek! Allah'ın şeriatına uymayan emirlere de itaat yok. Ben sizin en hayırlınız değilim, sâdece sizden biriyim..."

"Ömer İbn-i Abdilaziz, halife olunca elbise, köle, koku nevinden bütün maddî varlığını gözden geçirdi. Zenginlik nevinden ne varsa sattı. Yekûnu 23 bin dinar tutmuştu.

Hepsini de Allah yolunda bağışladı."

"Ömer İbn-i Abdilaziz, halife olunca usûlsüz vergileri kaldırdı."

"Ömer İbn-i Abdilaziz, halife olur olmaz, devlet dâirelerine gönderdiği bir tamimle,

"Yazışmalarda, bundan böyle tomar şeklinde, uzun kağıt kullanılmayacak, yazılar kalın uçla yazılmayacak, uzun ifâdeden kaçınılacak" diye emretti. Kendi mektupları da bir karışı pek aşmıyordu."

"(Ömer İbn-i Abdilaziz halife olup, kâğıt tahsisatını kısması üzerine Medine Vâlisi Ebû Bekr İbn-i Hazm, bir mektup yazarak tahsîsatın artırılmasını taleb edince şu cevâbı aldı): "Bana yazıyorsun ki, nezdindeki kağıt stoku bitmiştir ve biz sana daha önce almakta olduğun miktardan daha az tahsisatta bulunduk. Kaleminin ucunu incelt, satırları sık tut, ihtiyaçlarını ayrı ayrı değil, toptan yaz. Ben müslümanların malından, (onlar için faydalı olmayan, lüzumsuz sarfiyâta) tahsisat ayıramam".

TEDVÎNDE BİR KADIN: AMRA BİNTU ABDİRRAHMAN

Hadîslerin zabt ve tesbitinde kadınların hizmetine ayrıca dikkat çektiğimiz gibi, tedvînindeki hizmetlerine de dikkat çekmemiz gerekecektir. Bu maksadla, Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah)'in Ebu Bekr İbnu Hazm'a yazdığı mektupta ismi geçen Amra Bintu Abdirrahman'ı tanıtacağız.

Amra, Hz. Aişe'nin terbiyesinde yetişmiş bir kadındır. Vefat tarihi hususunda ihtilaf edilmiştir; hicrî 98, 103, 106. Öldüğünde 77 yaşında idi. Babası Abdurrahmân Ensâr'dan Sa'd İbnu Zürâre'nin oğludur.

Amra, Hz. Aişe'nin rivâyetlerini en iyi bilen üç kişiden biridir. Diğer ikisi el-Kâsım İbnu Muhammed ve Urvetu'bnu Zübeyr'dir.

Amra, başta Hz.Aişe (radıyallahu anhâ) olmak üzere birçok sahâbeden hadîs rivayet etmiştir: Ümmü Hişâm bintü Hârise, Habibe bintu Sehl, Ümmü Habîbe Hamna bintü Cahş gibi. Amra'dan da oğlu Ebu'r-Ricâl, kardeşi Muhammed İbnu Abdirrahmân, yeğeni Yahya İbnu Abdillah, torunu Hârise İbnu Ebî'r-Ricâl, yeğeni Ebu Bekr İbnu Muhammed İbni Amr İbnu Hazm, Abdullah İbnu Ebi Bekr, Said İbn'ul Kays'ın evlatları Yahya, Sa'd, Abdu Rabbih, Urvetu'bnu Zübeyr, Süleymân İbnu Yesâr, ez-Zührî, Amr İbnu Dînâr ve başkaları hadîs rivayet etmişlerdir.

Cerh ve ta'dil âlimleri Amra'nın sika ve hüccet olduğunda ve hadîs rivâyetinde mühim bir mevki işgal ettiğinde müttefiktirler. Abdurrahman İbnu'l-Ka'sım, Hz. Aişe (radıyallahu

anhâ)'nin hadîslerini Amra'dan sorardı. Ömer İbnu Abdilaziz de ona çok güvenir ve kendisine zaman zaman müracaat ederdi. Onun güven veren ilmi sebebiyle, Ebu Bekr İbn-i Hazm'a yazarak Amra'nın rivâyetlerini yazmasını emretmiştir.

SAÎD İBNU CÜBEYR

Tâbiîn'in büyüklerindendir. Siyâhîdir. Haccâc-ı Zâlim tarafından 95 hicri yılında öldürülmüştür. İbnu Abbâs, Adiy İbnu Hâtim, İbnu Ömer, Abdullah İbnu Muğaffel gibi büyük sahâbelerden ders almıştır. Kendisinden de Câfer İbnu Ebî'l-Muğire, Ebu Bişr Cafer İbnu İyâs, Eyyûb es-Sahtiyânî, el-A'meş, Atâ İbnu's-Sâib gibi pek çokları hadîs almışlardır. Öldüğünde, meşhur kavle göre, 49 yaşında idi.

Bilhassa tefsîr sahasında tanınmıştır. Halîfe Abdülmelik İbnu Hişâm için bir tefsîr kitabı yazmıştır. Kûfe halkı, hacc sırasında, İbnu Abbas (radıyallahu anh)'a bazı meseleleri sorunca İbnu Abbas: "Sizde, Küfe'de yaşayan Saîd İbnu Cübeyr yok mu, gidip ondan sorun" diye cevap verirdi.

Saîd İbnu Cübeyr hadîs yazmasıyla da tanınmıştır. Talebelik döneminde İbnu Abbas (radıyallahu anh)'ı boş bırakmaz hep onu takip eder, rivâyetlerini yazardı. O kadar ki, bazan berâberindeki kağıtları dolar, yazacak yeri kalmazdı. Böyle durumlarda, hadîsleri elbisesine, eline, ayakkabısına bineğinin semerine yani müsait bulduğu her yerine yazar eve varınca temize çekerdi.

Saîd İbnu Cübeyr, Ata İbnu Ebî Rabâh'ın hacc'la ilgili, Tâvus İbnu Keysân'ın helâl ve haramla ilgili, Mücâhid'in tefsirle ilgili, Saîd İbnu'l-Müseyyib'in talâkla ilgili meselelere giren bilgilerini nefsinde toplamıştı. Bunları kendi talebelerine topluca aktarmış, onlar da rivayet etmiştir.

Saîd İbnu Cübeyr'in dinî yönü de ibretlerle doludur. Geceleri ağlamaktan gözlerinin zayıfladığı rivâyet edilir. Şu ayeti yirmi küsür sefer tekrar ederken işitenler olmuştur (meâlen): "Allah'a döneceğiniz ve sonra haksızlığa uğramadan herkesin kazancının kendisine eksiksiz verileceği günden korkunuz" (Bakara, 281). Bir gece Ka'be'ye girerek bir rek'atte Kur'ân'ın tamamını okuduğu, her iki gecede bir hatim indirdiği, hiç kimsenin yanında gıybet edilmesine müsaade etmediği, onun hakkında yapılan rivayetlerdendir.

Haccâc'ın onu öldürme sebebi, İbnu'l-Eş'as'ın yanında yer alarak kendisine karşı mücâdele etmiş olmasıdır. Haccâc, kendisini çağırır. Aralarında şu konuşma geçer:

- Sen Şakî İbnu Küseyr'sin!

- Ben Saîd İbnu Cübeyr'im...

- Seni öldüreceğim!

- Öyleyse ben annemin verdiği isim üzereyim (Şakî yani bedbaht değil saîdim (bahtiyarım), zulmen öldürüleceğim için cennetlik olacağım, bahtiyarım). Bırak beni, iki rek'at namaz kılayım.

- Bunu hıristiyanların kıblesine çevirin.

- "Doğu da batı da Allah'ındır, nereye dönerseniz Allah'ın yönü orasıdır" (Bakara, 115).

Saîd İbnu Cübeyr, Haccac'a şunu söyler:

- Ben, sana karşı, Hz. Meryem'in istiâzesiyle istiârede bulunacağım. O şöyle diyerek istiâze etmişti: "Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen, senden Rahmana sığınırım"

(Meryem 18, 19)

Saîd İbnu Cübeyr, babasının öldürülme haberine ağlayan oğluna: "Niye ağlıyorsun?

Babanın elli yedi yaşından sonra ölmesine mi?" der. Meymûn İbnu Mihrân: "Saîd İbnu Cübeyr öldüğü zaman yeryüzünde bulunan herkes ona muhtaçtı" demiştir.

Said'in koparılan başı, birincide çok fâsih olmak üzere üç kere "Allahüekber" der.

Saîd İbnu Cübeyr öldürülünce Haccâc'ın aklına şaşkınlık gelir, sözlerini tartamaz.

Uyuduğu zaman rüyasında Saîd'i görür, yakasından tutup: "Ey Allah'ın düşmanı beni niye öldürdün?" der. Haccâc da "Saîd İbnu Cübeyr'e yazık ettim, Saîd İbnu Cübeyr'e yazık ettim!" diye sayıklar.

SAÎD İBNU'L-MÜSEYYİB

(Ebu Muhammed) (Vefatı 94 hicri) Medine'nin yedi büyük fakîhinden biridir. Tâbiîn'in büyüklerindendir. Hz. Ömer'in hilâfetinin ikinci yılında doğmuştur. Hz. Ömer, Hz.

Osman, Hz. Zeyd İbnu Sâbit, Hz. Aişe, Hz. Sa'd, Hz. Ebu Hüreyre başta pekçok büyük Sahâbî (radıyallahu anhüm ecmâin)'den hadis dinlemiştir. İlmi geniş, büyüklere saygıca fazla, diyâneti kuvvetli, hakkı söyler, nefsini tanır bir büyük zât idi. Fetvalarıyla da şöhret kazanmıştı, öyle ki, İbnu Ömer onun için: "Müftilerden biri" diye yemin etmiştir. Katâde:

"Sâd'den daha bilgin birini bilmiyorum" demiştir. Zührî, Mekhul ve başka büyükler de Katâde'nin hükmünü te'yîd etmişlerdir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Hz.

Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallahu anhüm)'ın fetvalarını en iyi bilen insandı. Hasan-ı Basrî Hazretleri herhangi bir meselede sıkışacak olsa Saîd İbnu'l-Müseyyib'e yazar, fetvasını sorardı. Hadîs bilgisi hepsinden üstündür. Bir tek hadîs için günler geceler süren seyahatler yaptığını söyler.

Saîd İbnu'l-Müseyyîb idarecilerden hediye kabul etmezdi. Dört yüz dinar kadar sermayesi vardı, onunla ticaret yapar geçimini sağlardı. Saîd İbnu'l-Müseyyib, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin kızıyla evliydi.

Sâid İbnu'l-Müseyyib diyânet yönüyle de tanınmıştır. Zühdü, takvası herkese nasib olmayacak bir dereceyi bulmuştu. Kırk defa haccettiği, birinci saftaki yerini muhâfaza

için elli yıl namazını mescitte kılmış ve namaz esnasında tek kişinin başını görmemiştir.

Ayrıca elli yıl yatsı abdesti ile sabah namazını kıldığı bilinir.

Ölüm tarihi hususunda çok ihtilaf edilmiştir, 89, 91, 92, 93, 94, 105 gibi. Zehebî 94'ün en kuvvetli ihtimal olduğunu söyler, Hâkim, hadîs imamlarının ölüm tarihlerinin çoklukla ihtilaflı olduğuna dikkat çeker.

ŞU'BE İBNU'L-HACCAC:

83-160 yılları arasında yaşamıştır. Vâsıt'da doğdu, Kûfe'de yetişti. Tâbiîndendir.

Sâhabeden Enes İbnu Mâlik ve Amr İbnu Seleme'yi görmüştür. Tâbiîn'den 400 kadarını dinleyip hadîs almıştır. Birçok Tâbiî de ondan hadîs almıştır. Hasan-ı Basrî, Muâviye İbnu Kurre, Katâde hocalarındandır. Süfyan-ı Sevrî, İbnu'l-Mubârek, Ebu Dâvud, Eyub Sahtiyanî de kendisini dinleyenlerdendir.

Hadîste hafız, hüccet, şeyhülislâm ünvanlarını almıştır. Süfyân-ı Sevri: "Şu'be hadîste emîrü'l-mü'minîn" demiştir. Büyük hadîs hâfızlarından olan İmam Hammâd İbnu Zeyd

"Şu'be bana muhalefet etse ona tâbi olurum, zira o, bir hadîsi yirmi kere dinlemeden kabul etmezdi, ben ondan bir kerecik dinledim mi kabul ederdim" demiştir.

Şu'be hadîsin durumunu, râvilerinin durumlarını araştırmaya büyük gayret gösterirdi.

Öyle ki şu söz onundur. "Hadîs taleb eden iflas eder, ben annemin leğenini bu yolda yedi dinâra sattım". Şu'be, Ahmed İbnu Hanbel'in tavsîfiyle "hadîs ilminde tek başına bir ümmetti". Bilhassa ricâl hususunda çok titizdi. Hureyş, rüyasında Şu'be'yi görür ve

"Sana hesap vermede en zor gelen ne oldu?" diye sorar; "Râviler hakkındaki müsamaham" cevabını verir. "Gökten düşüp param parça olmayı, hadîste bir tedlîs yapmaya tercih ederim" der.

Diyanet yönüyle de tanınmıştır. Devamlı oruç tuttuğu, çok namazdan derisinin kemiği üzerinde kuruyup siyahlaştığı söylenir. Cömertlik ve yumuşak kalplilik Şu'be'nin bir başka vasfıdır.

Hadîs tahkikindeki hassasiyetine bir örnek kaydedeceğiz: Nasr İbnu Hammâd el-Verrâk anlatıyor: "Şu'be'nin kapısının önünde oturmuş hadîs müzâkere ediyorduk. Ben dedim ki: "Bize İsrail tahdis etti, o da Ebu İshâk'tan, o da Abdullah İbnu Atâ'dan, o da Ukbe İbnu Âmir'den nakletti. Ukbe İbnu Âmir demiş ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, münâvebe ile deve güdüyorduk. Birgün ben nöbetimde Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e uğradığımda, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın etrafında Ashâbı (radıyallahu anhüm) toplanmış onu dinliyorlardı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim abdest alır ve abdestini de güzel yapar, sonra iki rek'at namaz kılar, Allah'a istiğfarda bulunursa mutlaka mağfirete mazhar olur."

Ben memnuniyetimden "yaşasın, yaşasın" demekten kendimi alamadım. Bunun üzerine birisi arkamdan beni çekti. Dönüp baktım, bu Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'tı.

Bana: "Ey İbnu Âmir, sen gelmezden önce buyrulan, bundan da hoştu" dedi. Ben: "Ne söylemişti, annem babam sana kurban olsun, hele söyle!" dedim. Ömer İbnu'l-Hattâb:

"- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim Allah'tan başka ilahın olmadığına ve benim de O'nun Resûlü bulunduğuma şehâdet ederse, onun için cennetin sekiz kapısı açılır, istediğinden cennete girer" buyurdu" dedi.

Nasr İbnu Hammâd devamla der ki:

"Şu'be benim bu sözümü işitmişti. Yanıma geldi bana bir tokat aşketti ve tekrar evine girdi. Az sonra çıkıp: "Bu niye ağlıyor?" diye sordu. Orada bulunan Abdullah İbnu İdrîs:

- Canını yaktınız! dedi. Şu'be dedi ki:

- Duymadın mı İsrail, Ebu İshâk'tan, O, Abdullah İbnu Atâ'dan, O da Ukbe'den ne anlatıyor?

Ben, Ebu İshak'a "Abdullah İbnu Atâ, acaba Ukbe İbnu Âmir'den hadîs dinledi mi? diye sormuştum da "Hayır!" demiş ve de kızmıştı. Mis'âr İbnu Kıdâm da orada idi. Mis'ar bana: "Şeyhi kızdırdın" dedi. Ben: "Nesi var? Ya bu hadîsî düzeltir, ya da ben onun hadîsini reddederim dedim. Bunun üzerine Mis'ar:

"- Abdullah İbnu Atâ Mekke'dedir" dedi.

Ben hemen oraya gittim. Bu gidişimde hacc yapmayı düşünmedim, hadîsi dinlemeyi arzu ediyordum. Nitekim Abdullah İbnu Atâ'yı buldum ve hadîsi sordum. Şu cevabı verdi:

- Bunu bana Sa'd İbnu İbrâhim rivayet etti.

Mâlik İbnu Enes de: "Sa'd İbnu İbrâhîm Medine'dedir, bu yıl haccetmedi" dedi. Ben derhal Medine'ye gittim ve orada Sa'd İbnu İbrahim'i buldum. Hadîsi ona sordum. Bana:

- Bu hadîs'i sizin memleketten, Ziyâd İbnu Mihrâk rivayet etti" demez mi! Şaşırdım ve kendi kendime: "Allah Allah, bu ne hadîsmiş! Kûfi iken mekkî oldu, medenî oldu ve basrî oldu! dedim. Hemen Basra'ya döndüm. Orada Ziyad İbnu Mihrâk'ı bulup sordum. Bana:

- O sana yaramaz! dedi Ben: "Öyle mi?" deyince:

- İstemiyor musun? dedi.

- Hayır istiyorum, rivayet et! dedim. Bunun üzerine dedi ki:

- Şehr İbnu Havşeb bana Ebu Reyhâne'den, O da Ukbe İbnu Âmir'den rivayet etti.

Şu'be der ki: "Şehr İbnu Havşeb'in ismi geçer geçmez: "O, bu hadîsi nazarımda yıktı, şayet sahîh olsaydı benim için, ailemden, malımdan ve bütün dünyadan daha sevimli olurdu" dedim."

---

1) Abdullah İbnu Ömer'in 83 yılında vefatı da Haccâc'ın zehirlemesiyle olmuştur.

3.SAFHA: TASNİFU'S-SÜNNE

TASNİF NEDİR?

Tasnif, tedvin'den sonra ele alınan hadîs çalışmalarının müşterek adıdır. Kelimenin lügat mânası bu çalışmaların mahiyeti hakkında bir fikir verir: Tasnif, sınıflara ayırmak, sınıflamak demektir. Yani, tedvîn devrinde, sıhhat durumu ve ifâde ettiği muhteva nazarı dikkate alınmadan yazıya geçirilmiş olan karma-karışık hadîs malzemesinin, belli maksadlarla ayrılması, istenilen istikamette istifadeyi kolaylaştıracak şekilde yeni düzenlere, nizamlara sokulması, sistem kazandırılması demektir.

Bu safhada yapılan işlemlere bazan tebvîb dendiği ve bu safhanın tebvîbü's-sünne tabiriyle ifâde edildiği görülür. Yine aynı safhanın, yakın mânaya gelen ifrâd kelimesiyle ifâde edilerek ifrâdu's sünne şeklinde ifâde edildiği olmuştur. Tebvîb, hadîs malzemesinin bablar haline konmasını yani fıkhî konularına ayrılmasını, aynı mevzuya giren hadîslerin bir araya getirilerek sunulmasını ifâde eder. İfrâd ise, ferdlere ayırarak, tefrîk etmek mânasına gelir. Tebvîb'de olduğu şekilde fıkhî ayırım mânasına geldiği gibi, sahîh-hasen-zayıf vs. ayrımı da ifâde eder. Kütüb-i Sitte'nin te'lif vasfını bu kelime ile ifâde daha uygun olabilir.

Ancak, bu safhadaki çalışmaları tasnîf kelimesiyle ifâde etmek daha uygundur. Zira tasnîf, tebvîb'i de ifrâd'ı da içine alacak daha umumî bir mâna taşımaktadır.

BU SAFHANIN ZAMANI:

Hadîs târihini ana hatlarıyla dört safhaya ayırırken, kabaca her safhanın bir asra tekabül ettiğini söylemiştik. O sırada da belirtildiği üzere böyle bir zamanlama, mevzuun umumî hatlarıyla şematize edilmesinden ibârettir. Mutlak durumu ifâde etmez. Zira, yukarıda açıkladığımız mânâda tasnîf faaliyetlerini, ikinci asrın birinci çeyreğinden başlatmak bile mümkündür. Zira, ilk te'lîf edilen eserlerden sayılan Mecmû'ul-İmâm-ı Zeyd'de hadîsler, fıkıh bablarına göre tanzim edilmiş durumdadır. Daha önce de kaydettiğimiz gibi, eserin müellifin Zeyd İbnu Ali Zeynelâbidin İbni'l-Hüseyn İbni Ali İbni

Ebi Tâlib'in vefat târihi 122/739'dur. Keza ilk musannaf eser veren kimseler oldukları kabul edilen Abdü'l-Melik İbnu Cüreye ve Sâd İbnu Ebî Arûbe, ikinci asrın birinci yarısına ait âlimlerdir. İbnu Cüreye'in vefatı 150/767, İbnu Ebî Arûbe'nin vefatı 156/772'dir.

Bu devre, en kıymetli eserlerini üçüncü asır içerisinde Kütüb-i Sitte ile vermiş olmakla beraber, yine râvilerden, seyahatlerle, derlemek suretiyle ortaya konan Taberânî'nin

mu'cemleri örneğindeki bazı orijinal eserler göz önüne alınınca dördüncü hicrî asrın ortalarına kadar devam ettiği söylenebilir.

TASNÎF ÇEŞİTLERİ:

Muhaddisler, tasnîf safhasından itibâren, hadîsleri farklı şekillerde tasnîfe tâbi tutmuşlardır:

1- Ale'l-Ebvâb Tasnif: Bu, hadîslerin fıkhî bablara, yani, ifâde ettikleri mânâlara göre tasnifini ifâde eder. Yani, hadîsler, belli bir meseleyi açıklamak, o meseleye delil olmak üzere zikredilir. Bu gruba giren eserler bazı farklı hususiyetler taşıyan câmi'ler, sünen'ler, musannaflar olmak üzere başka çeşitlere ayrılır.

Hemen kaydedelim ki, tehzîb devrinde ortaya konacak olan müstedrek, müstahrec, zevâid ve cem' kitabları da muhteva olarak ale'l-ebvâb tertip sınıfına girer ise de "tasnîf devri mahsûlü" demek hatalı olur.

2- Ale'r-Ricâl Tasnîf: Bu tasnîf çeşidinde hadîsler, ravilerinin adına göre yapılır. Râvi olarak Sahâbeyi esas alan tasnîfler olduğu gibi, eseri te'lîf eden müellifi hadîs aldığı şeyhleri esas alan tasnîfler de olmuştur. Sahabeyi esas alanlara çoğunluk itibâriyle müsned denmiş ise de mu'cem denen de olmuştur. Ancak şüyuhu esas alanlara muc'em denmiş fakat müsned denmemiştir. Nitekim Taberâni, Ashab'a göre tertiplediği el-Mu'cemu'l-Kebîr'ini müsned diye isimlendirmemiştir.

Bazı âlimler alel-ricâl tasnîfin fıkhî maksatla yapılmadığını, hadîsleri öğrenmek, daha doğrusu ezberlemek maksadıyla yapıldığını söylemiştir.

Müsned tarzında râviler, belli bir prensibe göre sıralanır. Sözgelimi, Ahmed İbnu Hanbel ve Ebu Dâvud et-Tayâlisî, tasnifte esas aldıkları Ashâb'ı fazîlet sırasına göre tanzim ettikten sonra, her birinden rivâyet edilmiş olan hadîsleri, isimlerinin altına kaydetmişlerdir.

Mu'cem'lerde, müellifin şeyhleri alfabetik sıraya göre veya kabîlelerine göre sıraya konduktan sonra her birinden alınmış olan hadîsler alt alta kaydedilir.

Bu sistemde istenen raviyi bulmanın bile zorluğundan başka, herhangi bir konuya giren hadîsleri bulmak çok daha büyük zorluk arzeder. Hadîsler, konuları için aranmaları sebebiyle, bu tarzla ortaya konan kitaplar üzerinde müteakip çalışmalar yaparak ale'l-ebvâb tanzîme tâbi tutulma ihtiyaç duyulmuştur. Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'ini tanıtırken bunu belirteceğiz.

Tasnîf Devri'nde ortaya konan Ebu Ya'la el-Mevsilî'nin (276/889) Müsned'inde bu ikisini birleştirir mâhiyette bir yol tutulduğu görülür. Kitabını bâb sistemine göre fasıllara ayırıp, aynı mevzuya giren hadîsleri bir arada vermiş, her fasla giren hadîsleri tanzîm ederken de onları râvilerine göre kaydetmeyi esas almıştır.

BABLARA GÖRE TASNÎF ÇEŞİTLERİ

Yukarıda ale'l-ebvâb tasnif'e giren eserlerin başlıca üç gruba ayrıldığını belirtmiş fakat açıklamamıştık, şimdi onları açıklayacağız:

1-CÂMİ'LER: Câmi', muhaddisler arasında mâlum ve mukarrer olan sekiz ana bölümün hepsine yer veren hadîs kitaplarına denir. Bu sekiz bölüm şunlardır: 1- İlm-i tevhîd ve sıfât. Yani iman ve akaide ait hadîsler.

2- Sünen yâni ahkâma giren hadîsler.

3- Rikak ve zühd, yâni ruhen ve ahlâken yücelmeyi konu edinen hadîsler.

4- Âdâb'a giren yani: yeme, içme, oturma, yatma, konuşma, giyinme vs. âdâbı beyan eden hadîsler.

5- Tefsir, yani bazı Kur'ân ayetlerinin açıklanmasıyla ilgili hadîsler.

6- Siyer, yani tarih ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatıyla ilgili hadîsler.

7- Fiten, yani Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından kıyamete kadar vukua gelecek hâdisâttan bahseden hadîsler.

8- Menâkıb, yani bazı şehirlerin, şahısların veya kabîlelerin zemm ve medihleriyle ilgili hadîsler.

Hadîs kitaplarının hepsi, bu konularla ilgili hadîslere yer vermez. Şu halde bunların hepsine yer verenlere câmi' denmektedir. Bazan bunlardan birine sokulamayan hadîslere de câmi'lerde rastlayabiliriz. Kütüb-i Sitte'den sâdece Buharî, Müslim ve Tirmizî'nin eserine câmi' denmiştir.

2- SÜNEN'LER: Bunlar, ahkâma müteallik hadîsleri fıkıh bablarına göre cemeden kitaplardır. Bu kitaplarda, ahkama konu olmayan hadîslere pek yer verilmez. Öncelikle ibâdet, muâmelât ve ukûbâtı beyân eden merfu' hadîsler cemedilir. Merfu' hadîsler esas olur derken mevkuf ve maktuların tamâmen tecrîd edildiği söylenmiş olmuyor.

Sâhasında en mükemmellerden biri olan Süneni Ebî Dâvud'da bile yer yer mevkuf hadîs görülür.

Sünen deyince öncelikle Sünenü Erba'a da denen Ebu Dâvud, Nesâî, Tirmizî ve İbnu Mâce'nin sahîhleri akla gelirse de Dârimî, Dârakutnî, Sâd İbnu Mansur, gibi birçokları da aynı ismi taşıyan, aynı tertipte eserler vücuda getirmişlerdir. Sünenler çoğunlukla Kitâbu't-Tahâretle başlar, sonra ibadet bahislerine, sonra da sırayla muâmelât ve ukûbât bahislerine yer verirler.

3- MUSANNAF'LAR: Hadîsleri bablara göre (ale'l-ebvâb) tasnîf eden grubun bir çeşidini teşkîl eden musannaflar, esâs itibâriyle sünen gibidirler. Ancak, bunlarda mevkuf ve maktu hadîsler de çokça yer alır.

Musannaf adı altında birçok eser verilmiştir:

* Musannafu Ebî Süfyan Vekî İbnu'l-Cerrah er-Rü'âsî (V. 197/812);

* Musannafu Ebî Seleme Hammadi İbni Seleme İbni Dinâr (V.167/783);

* Musannafu Ebî Bekr Abdullahi İbni Muhammed İbni Ebî Şeybe (V. 235/849);

* Musannafu Bakiy İbnu Mahled İbni Yezîd el-Kurtubî (V. 276/889);

* Musannafu Abdirrezzâk İbnu Hammâm es-San'ânî (V. 211/826); Vs. Bunlar arasında, elimizde hal-i hazırda, matbu olarak bulunan Musannafu Abdirrezzâk-ı ayrıca tanıtacağız.

ABDURREZZAK VE MUSÂNNAF'I

El-Hâfızu'l-Kebir Ebu Bekr İbnu Hammâm Abdurrezzâk es-San'ânî (126/743-211/826).

Yemen'in büyük muhaddislerindendir. Babası Hemmâm, amcası Vehb, Ma'mer İbnu Râşid, Ubeydullah İbnu Ömer el-Amrî, Eymen İbnu Nâil, İkrime İbnu Ammâr, İbnu Cüreye, Evzâî, İmam Mâlik, es Süfyâneyn, Zekeriya İbnu İshâk el-Mekkî gibi pek çok meşhurları dinleme imkânını bulmuştur. Şam'a ticâri maksadla yaptığı bir seyahat, bir çok büyük hadîsçilerle karşılaşmasına imkân tanımıştır. Kendisinden İbnu Uyeyne, Mu'temir İbnu Süleymân (ki her ikisi de şeyhlerindendir). Vekî', Ebu Usâme, Ahmed, Ishâk, Ali İbnu'l-Medînî, Yahya İbnu Ma'în, Ebu Heyseme, Ahmed İbnu Sâlih, Muhammed İbnu Yahya ez-Zühlî, vs. pekçok tanınmış muhaddisler hadîs rivâyet etmiştir.

Ahmed İbnu Salih el-Mısrî der ki: "Ahmed İbnu Hanbel'e: "Hadîste, Abdurrezzâk'tan daha hasen birini gördün mü?" diye sordum da bana "Hayır" cevabını verdi". Ebu Zür'a ed-Dımeşkî de Abdurrezzak'ın rivâyetlerinin sâbit olduğunu belirtmiş, Ma'mer de, kendisinden hadîs alan dört kişiyle kıyaslayarak Abdurrezzak'ı yüceltmiş ve: "Eğer yaşarsa âlimler onu görmek için uzak diyarlardan kendisini ziyarete gelecektir" demiştir.

Abdurrezzâk hayatının sonlarına doğru gözlerini kaybetmiş, telkîn'e mâruz olarak, kendinden olmayan rivayetlere "benden" diyebilmiştir. Bu sebeple ondan amalığından sonra alınan hadîsler zayıf addedilmiştir: Abdurrezzâk, daha ağır ithamlara da hedef olmuştur. Kizb, sarakat, şiîlik gibi. Şiî diyenler, daha çok Hz. Ali'yi tafdîl eden, münferid rivayetlerini delil getirmişlerdir. Kendisinin de: "Hz. Ebu Bekir ve Ömer'i Ali'den (radıyallahu anhüm) efdâl bulurum. Çünkü Hz. Ali onları kendisine tafdîl etmiştir. Şayet Hz. Ali onları tafdîl etmemiş olsaydı, ben de tafdil etmezdim" dediği rivayet edilmiştir.

Muhammed İbnu İsmâil el-Fezârî'nin şu sözü de bu hususu aydınlatıcıdır: "Biz San'a'da

iken kulağımıza, Ahmed İbnu Hanbel ve Yahya İbnu Mân'in, Abdurrezzâk'ın hadîsini terkettikleri haberi ulaştı, buna çok üzüldük. Hac sırasında İbnu Mân'i gördüm ve durumu ona arzettim. Bana: "Ey Ebu Sâlih!, Abdurrezzâk irtidat bile etse onun hadîsini terketmeyiz" dedi." Rivâyete göre Abdurrezzâk şunu söylemiştir: "Hacc ettim, Mekke'de üç gün kaldım. Ashâbu'l-hadîs'ten kimse bana uğramadı. Ka'be'nin örtüsüne asılarak:

"Ey Allah'ım dedim, neyim var, ben bir yalancı veya müdellis miyim?" Bundan sonra bana geldiler."

Hakkında söylenenler ona olan güveni sarsmamıştır. Onun rivâyetlerini alanlar arasında başta Buhârî, Kütüb-i Sitte imamlarının hepsi vardır.

MUSANNAF'ına gelince; günümüze kadar gelebilmiş ve onbir cilt halinde basılmıştır.

Zehebî'nin tâbiriyle büyük bir "ilim hazînesi"dir. İçerisinde 21033 adet hadîs mevcuttur.

Son kısmını (10. cilt 379 sayfadan itibâren) Ma'mer İbnu Râşid'in el-Câmi'i teşkil eder.

el-Cami'in Ma'mer'den rivâyeti de Abdurrezzâk vâsıtasıyla yapılmaktadır.

Bu Musannafın tertib hususiyetleri daha sonra te'lif edilenlere yakınlık arzeder. Onlar'ın çoğunda görüldüğü gibi bu da Kitâbu't-Tahâretle başlar, Kitâbu'l-Hayz, Kitâbu's-Salât, Kitâbu'l-Cum'a, Kitâbu'l-Fedâilu'l-Kur'ân, Kitâbu'l-Cenâiz gibi ibâdâta müteallik bölümlerden sonra... Kitâbu'l-Ferâiz, Kitâbu Ehli-l-kitâbeyn diye muâmelât bahisleriyle devam ederek Ma'mer'in "Kitâbu'l-Câmi"ine ulaşır. El-Cami'de "Kitap" diye ana bölümler yoktur, 282 adet bâb vardır. Bâblar, müstakil üniteler olup çoğu kere bir önceki veya bir sonraki bâbla mantıkî bir irtibat taşımaz. Bâblar birçok hadîsi içine alır, az da olsa tek hadîsten müteşekkil bâblar da mevcuttur.

Kitabın birinci cildinin başında nâşirin haber verdiği eseri tahkîk eden Abdurrahman el-A'zamî tarafından hazırlanmakta olan -müstakil bir cild hacmindeki eserle ilgili tahlîlî mukaddime henüz basılmamıştır.

İMAM MÂLİK VE MUVATTA

İmam Mâlik'in künyesi Ebu Abdullah'dır. İsmi Mâlik İbnu Enes İbni Mâlik İbni Ebî Amr'dır. Üçüncü göbekten dedesi olan Ebu Amr'ın, sahâbe'den olduğu, Bedir hâriç, bütün gazvelere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte katıldığı söylenmiştir, bu görüşe katılmayanlar da var. Zehebî ve İbnu Hacer ikinci görüşte olanlardandır. Dedesi Mâlik Tabiîn'in büyüklerinden ve âlimlerinden biridir.

Abdullah İbnu Zübeyr'in oğlu Âmir, Nâfi Mevlâ İbnu Ömer, Humeyd et-Tavîl, Sa'îd el-Makberî, Sâlih İbnu Keysân, Zührî, Ebu'z-Zinâd, Abdullah İbnu Dînâr gibi pek çok kimselerden hadîs almıştır. Kendisinden de Zührî, Yahya İbnu Sâd el-Ensârî, Evzâ'î, Sevrî, Şu'be, İbnu Cüreyc, Leys İbnu Sa'd, İbnu Uyeyne, Yahya İbnu Sâd el-Kattân, Abdurrahman İbnu Mehdî, Şâfi'î, İbnu'l-Mubârek, Said İbnu Mansûr gibi sayısız büyükler hadîs dinlemiştir. Buhârî'ye esahhu'l-esânid sorulunca: "Mâlik + Nâfi + İbnu Ömer"

demiştir.

Mâlikî mezhebinin kurucusu olan Mâlik İbnu Enes, İslâm'ın yetiştirdiği nâdir büyüklerdendir. İmâm Dâri'l-Hicre unvanına sâhiptir. İlim talebi için Medîne'den dışarı çıkmadığı söylenir. İlim aldığı dokuzyüzden fazla şeyhten birkaçı dışında hepsi Medînelidir. Yetmiş kadar imâm, fetva vermeye ehliyetli olduğu hususunda şehâdet etmedikçe fetva vermemiştir. Elleriyle yüzbin hadîs yazdığı teyîd edilir.

Onyedi yaşında iken ders vermeye başlamıştır. Onun derslerine gösterilen alâka, sağlıklarında hocalarına gösterilen alâkadan daha fazla ve cemaati daha kalabalık olmuştur. Kapısına hadîs ve fıkıh almak için gelenler, sultan kapısına dünyalık için gidenler gibi çoktu. Kapıcısı önce ileri gelenleri, onlardan boşalınca, halkı içeri alırdı.

SÜNNETE SAYGISI:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl yediğine dair rivayet yok diye, kavun yemeyi terkedecek kadar sünnete bağlı idi. Fıkıh dersi verecekse olduğu hal üzere otururdu. Hadîs takrir edecekse, hadîse olan hürmet ve tâzîmi sebebiyle yıkanır, koku sürer, yeni elbiselerini giyerdi. Sonra huşû, hürmet ve büyük bir vekârla ders kürsüsüne geçerdi. Yine hadîse tazîmen, salon, dersin başladığı andan sona erdiği âna kadar ûd ile buhurlandırılırdı. Hadîse olan hürmetinin büyüklüğüne örnek olarak şu hâdise anlatılır: Bir gün ders anlatırken, İmam'ı bir akreb sokar. İmam, dersi kesmemek için normal müddetin sonunu kadar tahammül eder, bu esnada rengi sararır, kıvranır fakat sözünü kesmez.

İmam Şafiî Hazretleri şunu anlatır: "Mâlik'in kapısında Horasan atlarından ve Mısır katırlarından (hediye) binek hayvanları gördüm. Böylesine güzel hayvanları hiç görmemiştim. Kendisine: "Bunlar ne güzel!" diye takdirimi ifâde etmiştim. "Hepsi, sana, benden hediye olsun!" dedi. Ben: "Hiç olmazsa binmeniz için kendinize bir tâne havyan bırakın!" dedim. Şu cevabı verdi:

- Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bulunduğu bir toprağa, bir havyan ayağı ile basmaktan Allah'a karşı haya ederim."

İmam Mâlik, yaşlanınca, talebesi Ma'n İbnu İsâ'ya dayanarak, Mescid'e gidip gelmiştir.

Rahimehullah...

FETVADA TİTİZLİĞİ:

Kendisine fetva sorulunca cevapta acele etmez: "Sen git, ben bir bakayım!" derdi. Soru sorulunca bazan, ağlar ve soru sorana "Kıyâmetin korkunç gününde mesul olmaktan korkuyorum" derdi. Fazla sual soracak olsalar: "Bu kadar yeter, kim çok konuşursa hatâ eder, kim her soruya cevap vermek isterse, karşısına cenneti de cehennemi de alsın sonra cevap versin. Biz öylelerine yetiştik ki, birisine bir şey sorulacak olsa, sanki ölümle karşılaşmış gibi sıkıntıya düşerdi" derdi. Kendisine kırksekiz sual sorulmuştu bunlardan otuz iki tânesine "Bilmiyorum" diye cevap verdi. Çevresine tekrarladığı nasîhatlarden biri şu idi: "Bir âlim talebelerine "Bilmiyorum" demeyi vâris bırakmalıdır, tâ ki, bu, ellerinde gerektiği zaman sığınabilecekleri bir düstur olsun". Böyle büyük bir titizlikle verdiği fetva

için, yine de şöyle derdi: "Ben bir insanım, hata da yaparım, isâbet de. Fetvamı inceleyin, Sünnete uygunsa alın".

İmâm, hep sika (güvenilir) kimselerden hadîs alırdı. Herhangi bir hadîsten şüphelenecek olsa hemen terkederdi. Bu konudaki titizliğini anlamada şu rivâyet önemlidir: "İmam, Mescid-i Nebevî'nin sütunlarını göstererek şöyle demiştir: "Şu sütunlar dibinde,

"Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki..." diyen yetmiş kişiye rastladım.

Bunların hiçbirinden bir şey almadım. Bunlar belki, devlet hazînesi kendilerine emânet edilecek kadar güvenilir kimselerdi. Fakat bunların hiçbiri hadîs almaya elverişli değillerdi".

Rivayetlerinin, fetvalarının sağlamlığı sebebiyle İmam Şâfiî hazretleri, Mâlik (rahimehullah) için: "Malik, Allah'ın mahlûkâtı üzerinde, Tâbiîn'den sonraki hücceti"

demiştir. İbnu Hibbân, Mâlik'in, hadîste sika olmayanlardan yüz çevirdiğini, sadece sahîh hadîsleri rivâyet ettiğini, rivâyeti de fıkıh, diyânet, fazîlet, gibi vasıfları taşıyan sika kimselerden yaptığını belirtir. Ali İbnu'l-Medînî de bu mânâyı te'yîden: "Hadisinde bir takım kusurlar bulunmadıkça Mâlik hiç kimseyi terketmez. Eğer o birinden hadîs almıyorsa, rivâyetinde mutlaka bir kusur vardır" demiştir. Abdurrahman İbnu Mehdî, Mâlik'i herkese tercih ederdi. Şâfiî hazretleri: "Mâlik ve İbnu Uyeyne olmasaydı Hicaz'ın ilmi yok olurdu" der ve şunu söyler: "Allah'ın dini hususunda bana Malik'den emîni yoktur" İbnu Vehb de: "Mâlik'le el-Leys İbnu Sa'd olmasaydı yolumuzu şaşırırdık"

demiştir. "İnsanların ilim taleb etmek üzere yola çıkacakları, ancak "Medîne âlimi"nden daha bilgin birini bulamayacakları zaman, yakındır" hadisini Süfyân İbnu Uveyne, Mâlik'le yorumlardı.

İmâm-ı A'zam, İmam Mâlik'ten onüç yaş büyük olduğu halde önüne diz çöküp ders almıştır.

İmam Mâlik'in vakûr ve mehîb olduğu, bir meseleye cevap verdiği zaman, heybeti sebebiyle, hiç kimsenin: "Bunu nereden aldınız?" diye sormaya cesaret edemediği, insanların onun önünde -tıpkı Ümerânın önünde ayağa kalktıkları gibi- ayağa kalktıkları belirtilir.

Zehebî "İmam Mâlik'te bâzı mümtâz vasıflar var ki bunların bir başkasında bir araya geldiğini görmedim" der ve sayar:

1- Uzun bir ömür ve rivâyetlerinde ulviyet (kendisiyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) arasında az sayıda râvi var).

2- Keskin bir zekâ, kuvvetli bir anlayış, geniş bir ilim.

3- Kendisinin hüccet ve rivâyetlerinin sahîh olduğu hususunda imamların ittifak etmiş

olmaları.

4- Yine imamların, onun dindar, âdalet sâhibi, ve sünnete bağlı oluşunda ittifak etmeleri.

5- Fıkıh, fetva ve kâidelerinin sıhhatinde herkesten önde olması. Rivayetindeki ulviyeti göstermek için Dârakutnî, Mâlik'den aynı hadîsi almış olan Zührî ile Ebu Huzâfe'nin ölümleri arasında 130 yıl fark gösterir.

İmam Malik (rahimehullah)'in ibretli yönlerinden biri de zamanı boşa geçirmeme hususundaki disiplinidir. Üç günde bir kere helâya gidecek şekilde bir yemek düzeni takip etmesine rağmen: "Allah'a kasem olsun, çok helaya gidip gelmekten sıkılıyorum"

derdi.

MEZHEBİ: İmam Malik hadîs yönü kadar fıkıh yönü de olan bir âlimdir. Hâlen etbâı bulunan sünnî ve hak mezheplerden Mâliki Mezhebi'nin kurucusudur. Mısır ve Mağrîb müslümanları çoğunluk itibârıyla Mâlikî'dirler.

İmam Mâlik'in mezhebi, imamlar nezdinde muteber olan esaslara dayanır: Kitap, sünnet, icma ve kıyas. Bu dört esâsa iki şey daha ilâve edilmiştir: 1- Medîne ehlinin ameli.

2- Mesâlihu'l-Mürsele.

Mâlik'e göre Medîne halkının bilicmâ amel ettiği şey, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yaptığı bir fiili, yaşadığı bir hali gösteren bir delildir. Ona göre Medîne ehlinin ameli haber-i vâhid'den daha kuvvetlidir. Aralarında teâruz olursa önceki tercih edilir. Bu prensibine kendinden sonra gelen hiçbir imam ve âlim uymamıştır. Başta İbnu Hazm ve Şafiî, bazı âlimler, Mâlik'in Medîne örfünü tercih prensibini tenkîd etmişlerdir, el-Leys İbnu Sa'd, Mâlik'in Muvatta'da yer verdiği halde amel etmediği yetmiş kadar sünneti göstermiştir.

Mesâlih-i Mürsele'ye gelince; bu gerçekleşmesi için şâri tarafından hüküm konulmamış, kabul veya ilga edildiğine dair bir delil de bulunmayan maslahatlardır. Hakkında nass, icma ve kıyas bulunmayan her vak'ada insanların menfaatı varsa, tahakkuku için müctehidin münâsib bir hüküm koyması caizdir.

MUVATTA

İmam Mâlik (rahimehullah)'in en meşhur eseridir. Bir rivâyete göre Abbâsî Halifeleri'nden Ebu Câfer el-Mansur, kendisine: "Bu ilmi bir kitap halinde tedvîn et" der ve şu mahiyette olmasını tenbihler: "Kitab'a İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in şiddete kaçan ve İbnu Abbas (radıyallahu anh)'ın ruhsata kaçan rivâyetlerini, İbnu Mes'ud'un da şâz (başkası tarafından yapılmayan) rivayetlerini alma. Orta yolu tut ve bilhassa sahâbe (radıyallahu anhüm) ve diğer imamların ittifak ettiklerini esas al!"

İmam Mâlik, Muvatta'yı kırk yılda hazırladığını söyler. Muhtelif rivâyetlere göre, eserini rivâyet ettiği yüzbin hadîsten, önce on binlik (veya yedi, veya dört binlik) bir mecmua yapmış Kur'ân ve Sünnet'le karşılaştırıp Sahâbe ve Tâbiîne ait asâr ve âhbârla kıyaslıyarak, ölünceye kadar her yıl bir miktarını daha ata ata müslümanlar için en uygun, din için en ideal dediği bugünkü miktarda karar kılmıştır. Muvatta'yı bazıları İmam Malik'e kırk günde arzederler. Mâlik: "Benim kırk yılda cemettiğimi siz kırk günde aldınız, bundan anladığınız ne kadar az!" der.

Muvatta'yı İmâm Mâlik'ten otuzdan fazla talebesi rivâyet etmiştir. Her bir rivayet diğerlerine nazaran farklılıklar taşır. Takdîm ve tehirler, ziyâde ve noksanlar vardır. Bu nüshalardan en meşhuru Yahya İbnu Yahya el-Leysî el-Masmûdî'nin nüshasıdır. Yahya İbnu Yahya bu nüshayı bizzat Mâlik'ten, öldüğü yıl içinde işitmiştir. Sonradan, Mâlik'in ileri gelen talebelerinden de işitecektir. Muvatta Kuzey Afrika ve Endülüs'te bu nüshadan çoğalacaktır. Bugün Muvatta denince bu nüsha kastedilir. Diğer nüshalara nazaran muhtevası daha zengindir. Ebu Bekr el-Ebherî'nin sayımına göre içerisinde merfû', mevkuf ve maktu toplam 1720 rivayet mevcuttur. Bunun 600'ü müsned, 222'si mürsel, 613'ü mevkuf, 285'i maktu (Tâbiîn sözü) dur.

Bilhassa Hindistan ve Harameyn'de şöhret yapmış bulunan bir diğer nüsha, İmam Azam'ın meşhur talebesi Muhammed İbnu'l-Hasan eş-Şeybânî'ye ait olan nüshadır.

Hindistan ve İran'da bu nüsha tabedilmiştir.

Bu nüsha, Yahya İbnu Yahya el-Leysî nüshasına nazaran bir kısım ziyâde rivâyetler ihtivâ eder. Bunlar, Hanefi mezhebine muvafık düşen, Mâlik tarîkinden olmayan, zayıf âsardır. Öte yandan Muvatta nüshalarında mevcut, sâbit rivâyetlerden bir çoğu da bu nüshada eksiktir. Şeybânî nüshasında toplam 1180 rivayet mevcuttur. Şeybânî'nin bâzı şahsî şerh ve tenkîdlere de yer verdiği, farklardan bir kısmının bundan ileri geldiğini söyleyen olmuştur.

Muvatta'nın otuzdan fazla olduğunu belirttiğimiz nüshalardan 14'ü hakkında, Muhammed Fuad Abdülbâki merhum, tahkikli Muvatta neşrine koyduğu mukaddime kısmında, kısa bilgi verir. Burada fazla teferruatı gereksiz buluyoruz.

Ancak iki hususa dikkat çekmek istiyoruz: Bu nüshalardan en mazbut, en sıhhatli olanı hangisidir? sorusuna kesin bir cevap verilmemiştir. Bâzıları Abdullah İbnu Mesleme el-Ka'nebî'nin, sonra da Abdullah İbnu Yusuf ve et-Tinnîsî nüshalarının en sağlam olduğunu söyler. Ma'n İbnu İsâ' ve İbnu'l-Kâsım'ın en sağlam (esbet) olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Belirtmek istediğimiz ikinci husus, büyük âlimlerin esas aldıkları Muvatta nüshalarının da ihtilâflı oluşudur. Yani Muvatta'dan istifâde eden fakîh ve muhaddîslerden her biri, Muvatta'nın değişik nüshalarını esas almışlardır. Zürkanî, Muvatta'ya yaptığı değerli şerhinin Mukaddime kısmında bazı âlimlerle ilgili açıklama yapar. Buna göre:

* Ahmet İbnu Hanbel, Müsned'inde İbnu Mehdî'nin rivayetini,

* Buhârî, et-Tinnîsî'nin rivâyetini,

* Müslim, Yahya İbnu Yahyâ'nın rivâyetini

* Ebu Dâvud, el-Ka'nebî'nin rivâyetini

* En-Nesâî, Kuteybe İbnu Sa'îd'in rivâyetini esas almıştır.

MUVATTA'NIN SIHHAT DURUMU:

Muvatta İslâm âleminin en mûteber, en sahîh kitaplarından biridir. Yukarıda İmam Mâlik'ten bahsederken hadîs hususunda çok titiz olduğunu, ufak bir kusuru olan ravilerden hadîs almadığını söylemiştik. Onun bu durumuna,senetlerindeki ulviyet (yâni senetlerin kısalığı) ilâve edilince müsned, yani senetli hadîslerinin ne kadar kıymetli ne kadar sıhhatli olduğu anlaşılır.

Ancak Muvatta'da sayısı 61'i bulan munkat'ı hadîsler vardır. İmâm Mâlik bunları "ani's-sika" veya "belağanî" (yani "güvenilir kişiden" "bana ulaştığına göre") diyerek kaydeder, senedi eksik bırakır. Bu çeşit hadîslere belâğ (veya cemi' şekliyle belâğât) denir. Elbette senette noksanlık, hadîslerin zayıflığına delalet eder. Bu sebeple Muvatta'yı bir bütün olarak "sahîh" kabûl etmek zorlaşır. Fakat, İbnu Abdilberr bu munkatı hadîsleri diğer hadîs kitaplarında araştırınca dördü hâriç hepsini senetli olarak bulmuştur. Geri kalan dörd hadîs hakkında Şeyh Sâlih el-Füllânî: "İbnu's-Salâh, müstakil bir te'lifte bu dört hadîsi senetli olarak göstermiştir, bu benim yanımda kendi hattıyla mevcuttur" diye bir açıklama yapmıştır. Ancak senedini kaydetmemiştir.

Şunu da kaydedelim ki, her şeye rağmen bazı âlimler Muvatta'ya mutlak bir ifade ile "es-sahîh" demiştir. Ebu Zür'a: "Bir kimse, Muvatta'nın bütün hadîsleri sahîhtir diye talak vererek yemin etse hanımı boş olmaz" der.

Muvatta'ya "es-sahîh" diyenler İbnu's-Salâh'ın: "Sahîh sâhasında ilk eseri Buhârî te'lif etmiştir" sözünü tenkîd etmişlerdir. Çünkü Buhârî'nin vefatı hicrî 256 olduğu halde İmam Mâlik'in vefatı 179'dur. Yani Muvatta çok önce yazılmıştır. Alâeddîn Moğoltay şunu söyler: "Sahîhlik şartına uymama hususunda Buhârî ile Muvatta arasında fark yoktur.

Çünkü (Muvatta'da belâgât denen munkatı hadîs varsa) Buhârî'de de muallâk hadîsler vardır". Moğaltay ilave eder: "Sahîh sahasında ilk te'lîfi Mâlik yaptı."

İbnu Hacer, Moğaltay'ı tenkîdle, Buhârî'nin, bu hadîslerin kendi şartlarına uymadıklarını belirtmek, onlar hakkında sahîhlik iddiasında bulunmadığını göstermek maksadıyla, senetsiz verdiğini söyleyerek Buhârî lehine bir fark görür ve Moğaltay'ın sözünü şöyle te'vîl eder: "Muvatta O'nun ve O'nun gibi mürsel, munkatı ve benzeri hadîslerle amel edenlerin nazarında sahîhtir. Fakat bir hadîsin sahîh olması için, umumiyetle benimsenen şartları arayanlar nazarında değil."

Buhâri ve Müslim'in eserlerini görmemiş olan İmam Şâfiî, Muvatta için "Yeryüzünde Kitabullah'tan sonra en sahîh kitap Muvatta'dır" demiştir. Aynı mânada olmak üzere şu sözler de Şâfiî'ye atfedilir: "Yeryüzünde Kur'ân'a Mâlik'in kitabından daha yakını yoktur."

"Kitabullah'tan sonra en faydalı kitap Muvatta'dır".

Celâleddin Suyûtî, Muvatta'da yer alan bütün mürsellerin bir veya daha fazla âzıd'ı yâni sıhhatini kuvvetlendiren başka rivâyetler bulunduğunu söyler ve "Doğru olanı, Muvatta'nın tamamı sahîhtir, bu hükümden, anda yer alan hiçbir rivâyet hâriç değildir"

der:

Hüccetu'l-Lahi'l-Bâliğâ sahibi Şah Veliyullah ed-Dehlevî, Muvatta hakkında şunları söyler:

"Muvatta, kitapların en sahîhi, en meşhurudur. (Sıhhat ve kıymette) en önde geleni ve en câmî olanıdır. Ümmet-i Merhume'nin büyük çoğunluğu onunla amel etmede, rivâyet ve dirâyetiyle ictihadda bulunmada ittifak etmiştir. Kitaba atfettiği ehemmiyet sebebiyle rivayetlerde rastlanan müşkil ve muğlak yerlerin açıklanmasına itinâ göstermiş, ifade ettiği mânâları ortaya çıkarmak, dayandığı esasların sıhhat ve doğruluğunu isbatlamak için gerekli gayreti sarfetmiştir. Kim tam bir insaf ve tarafsızlıkla dört mezhebi tetkîk edecek olsa, kesinlikle görecektir ki, Muvatta, hem Mâlikî mezhebinin esası ve dayanağı, hem Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin başı ve temeli, hem de Ebû Hanîfe ve iki arkadaşı (Ebu Yusuf ve Muhammed)'in mezheplerinin kandil ve lambasıdır.

Bu mezhepler, Muvatta'ya nisbet edilince onun metinlerinin şerhleri durumunu arzederler. Muvatta onlara nisbet edilince, o da dallara nisbeten ağacın ana gövdesi olur.

Nâs, -Mâlik'in fetvalarına karşı kabûl ve red, övgü ve yergi tavırlarını alsa bile- onun metodunca çalışmadan, onun üslûbunca içtihad etmeden emîn ve kolay bir yolda gidemeyecektir. İşte bu yüzden Şâfiî hazretleri: "Allah'ın dîni hususunda, bana, Mâlik'ten daha emin hiç kimse yoktur" demiştir.

Şunu da bil ki: Sünen sâhasında(1) yazılmış olan -Sahîhu Müslim, Sünenu Ebî Dâvud gibi- kitaplar ve Buhârî'nin sahîhindeki fıkha müteallik olan hadîsler ve Câmi'u'-t-Tirmizî, Muvatta üzerine yapılmış müstahrec çalışmalar(2) durumundadır. Çünkü tarzları onun tarzı, arzuları onun arzusu. Yöneldikleri hedef de ondan (muktebes); onun mürsellerini vasletmek (senedini bulmak), mevkuflarını refetmek (sahâbe sözü diye kaydettiklerinin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözü olduğunu göstermek), gözünden kaçanları da yakalamak, senetli olarak kaydettiği rivâyetlerinin de mütâbi ve şâhidlerini zikretmek (yani bunları destekleyen aynı mânâda başka rivâyetleri bulup çıkarmak), ona muhâlif rivâyetleri de zikrederek onun sözlerini her yönden ihâta etmek.

Hülâsa: Ne beriki ne öteki için, gerçeğin ortaya çıkarılması, Muvatta'ya eğilmeden mümkün değildir."

Eserine bu parçayı iktibas eden Delîlu'l-Mesâlik ilâ Muvatta-ı Imâm Mâlik adlı eserin sâhibi Muhammed Habîbullah eş-Şinkıytî, Dehlevî'nin bu beyanını takdîr eder, gerçeği ortaya koyan insaflı bir açıklama olduğunu belirtir ve ilâve eder:

"Dehlevî'yi takdîr etmem, Muvatta hususunda beslediğim taassubtan ileri gelmez.

Aksine gerçeğin böyle olduğunu bildiğim içindir. Çünkü rivâyetlerini inceledim ve belli

başlı hadîslerinin Kütüb-i Sitte'de, senetleriyle birlikte yer aldığını gördüm, geri kalan hadisleri de, halen müslümanların ellerinde mütedâvil olan diğer hadîs kitaplarında mevcutturlar.

Muhaddislerce kesinlikle bilinen bir husus şudur: Kütüb-i Sitte müellifleri ve onların muasırları -ki Ahmed İbnu Hanbel onlardan biridir- çoğunlukla İmam Mâlik'in talebesidir.

Bunlar Mâlik'ten, pekçok rivâyetlerle Muvatta'yı rivâyet ettiler. Onlardan birinin, herhangi ziyade bir rivayetle teferrüdleri nâdirdir. Her hal u kârda Muvatta'nın rivâyetlerinden hiçbirini terketmediler, hepsini eserlerine aldılar. Çoğu kere mürsel, munkatı ve mevkuf rivâyetlerini vaslettiler. İşte bu husus bilindiği takdirdedir ki Veliyyullah ed-Dehlevî'nin yukarıdaki kaydettiğim sözleri daha iyi anlaşılacak ve hakkıyla takdir edilecektir.

Ancak burada Dehlevî'ye bir küçük itirazımız var. Onun: "Buhârî'nin Sahîh'inde fıkha müteallik hadîsler" sözüne katılmıyoruz. Çünkü Buhârî, Sahîh'inde, İmam Malik'ten fıkha müteallik olmayan hadîsler de tahric etmiştir, akâide, semiyyâta, kıyâmet alâmetlerine ve benzer konulara giren hadîsler gibi. Öyle ise doğru olanı, Buhârî hakkında da, Müslim hakkında yaptığı gibi -kayda yer vermeden- mutlak bir ifade kullanmaktır".

Ebu Bekr İbnu'l-Arabî (V.435/1043), Ârizatul-Ahvazî adlı Tirmizî şerhinin başında, Hadîs sâhasında yazılan kitapların ilki ve en âlâsı Muvatta'dır, Buhâri'nin sahîh'i ise ikinci asıl'dır" dedikten sonra "Müslim ve Tirmîzî ile bunlar dışında kalan müelliflerin bu iki asl'a dayanarak eserlerini ortaya koyduklarını ifâde eder.

MUVATTA NİÇİN KUTÜB-İ SİTTE'YE DAHİL EDİLMEDİ?

Muvatta'nın gerek sıhhatı ve gerekse diğer hadîs te'lifatı arasındaki yeri ve ehemmiyeti belirtildikten sonra ilk akla gelecek soru budur: Bu kadar mühim bir eser niye en muteber hadis mecmuaları âilesi'ne, yâni Kütüb-i Sitte'ye dâhil edilmemiştir?

CEVAP: Bidâyette İslâm âlimleri Muvatta'yı -hadîslerin sahîh oluşunu göz önüne alarak-Kütüb-i Sitte'nin içinde görmüşlerdir. Rezîn İbnu

Mu'âviye el-Abterî, Mecdü'd-Dîn Ebu's-Se'âdat, İbnu'l-Esîr, Muvatta'yı Kütüb-i Sitte'-den mütalaa edenlerdendir. Ancak, bu eserin bir hadîs kitabından ziyâde bir fıkıh kitabı olarak yazılmış olması ve dolayısıyla içinde merfu' hadislerin azınlık teşkil etmesi gibi durumları göz önüne alan muahhar âlimler, Muvatta'yı hadîs kitapları arasında mütâlaa etmemek gerektiği kanaatini izhâr etmişlerdir. Şu halde, Muvatta'yı Kütüb-i Sitte meyanında zikretmiyen muahhar âlimler, onun hadislerindeki sıhhat durumunu düşük gördükleri için böyle davranmış değillerdir, muhtevâsının diğer Kütüb-i Sitte kitaplarında olduğu gibi hadîse değil, fıkha ağırlık vermesini gözönüne almışlardır.

Ancak ne var ki, İmam Mâlik, fıkıh yaparken öyle bir metod uygulamıştır ki, o sayede İslâm dünyasının en orijinal en müstesna te'liflerinden biri ortaya çıkmıştır: O bir fıkıh kitabıdır, fıkıh kitabı olduğu kadar da hadis kitabıdır. Fıkhın bütün meselelerini imkân nisbetinde merfu, mevkuf ve maktu hadîslerle kaideleştirmeye açıklamaya çalışmıştır.

Maalesef, sonraki devirlerde ortaya konan fıkhî te'liflerde hadîsten ziyâde, fukaha'nın akvâli dikkati çeker, halbuki temelde onlar da hadîsin dışına çıkmış değillerdir.

MUVATTA TARZI: İslâm'ın rönesansından bahsedilen günümüzde Muvatta tarzının tekrar ihya edilmesi gereğine inanıyoruz. Cehâletin gittikçe arttığı şartlarda hâl-i hazır bir fıkıh kitabını gören nesiller: "Bunlar imamların sözü, herkes kendine göre konuşmuş, ortada âyet var hadîs var, bu kaynaklardan biz de istifâde ederiz" gibi câhilane sözler sarf edebiliyorlar. Temelde yanlış olan bu iddiaları söylemeye cesaret veren, söyleyenin vicdanında haklılık uyandıran şey dediğimiz gibi fıkıh kitaplarımızın Muvatta tarzı'nı takîp etmemelerinden ileri gelmektedir. Fıkhî hükümden önce onun mukaddes olan ilâhî ve semâvî kaynağı kaydedilmelidir. İnsanları ikna, iz'an, iltizam ve teslimiyete sevkedecek olan husus, kaynaktaki bu kudsiyettir. İşte Muvatta'nın fıkıh kitabı olarak, diğerlerinden üstünlüğü bunu yapmasından ileri gelir. Temas ettiğimiz yanılgıyla günümüzde ortaya çıkan "bencecilik"i önleyip, müslümanlar arasında fıkhî, itikadî ve hattâ siyasî birliği sağlıyacak olan en müessir yolun bu olduğu kanaatindeyiz.

Muvatta tarzı'nın, bilhassa beşerî ilimler sahasında daha mühim, daha müessir ve daha orijinal çalışmalara imkân vereceği de bilinmelidir. Psikoloji, sosyoloji, pedagoji, terbiye gibi son zamanların üzerinde ısrarla durup sistematize ettiği ilimler, maalesef Batı'da doğmuş ve üstelik Batının materyalist, hümanist çevrelerince ele alınıp geliştirilmiştir.

Temel prensipleri inançsızlığa dayanmaktadır. Bugün için bu ilimlerden vazgeçmek, hatta gereksiz görmek bile mümkün değildir. Yanlış istikamette gelişmelerine seyirci kalıncaya, olduğu gibi bunları Batı'dan alıncaya kadar, bu modern ilim dallarının meselelerini kendi değerlerimiz çerçevesinde tahlîl, terkîb ve yoruma tâbî tutarak müstakil te'lifat ortaya koymalıyız. İslâm dünyasında bu meselelerde de birliğimizi sağlamak, asırların müesseseleştirdiği içtimâ değerlerimizle tezada düşmeyi önlemek için takip edilecek tek yol var: Muvatta tarzı. Bu, her bir beşerî meseleyi: Âyet, merfu, mevkuf ve maktu hadîs çerçevesinde değerlendirip, -gerekiyorsa- sonra da şahsî yoruma müracaat etmektir.

MUVATTA'NIN ŞÖHRETİ: Muvatta, İmam Mâlik'in sağlığında büyük bir alâka ve şöhrete ulaşır. O derecede ki, hacc maksadıyla Medîne'ye gelmiş bulunan halife Hârun Reşîd, Muvatta'yı İmam'dan dinler, çok memnun kalır ve üçbin dinar ihsanda bulunduktan sonra:

"- Bizimle beraber (payîtahta) sen de gel. Ben insanların Muvatta ile amel etmelerine karar verdim. Tıpkı Hz. Osmân (radıyallahu anh)'ın, ümmeti, (aynı imlâya, aynı lehçeye göre çoğaltılan) Kur'ân'a sevkettiği gibi, (ben de fıkıhta Muvatta yoluyla tek mezhebe sevkedeceğim)" der. Muvatta'nın Kâbe'ye asılmasını teklif eder. İmam şu cevabta bulunur:

"- İnsanları Muvatta'ya sevketmek mümkün değil. Zira, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâb (radıyallahu anhüm)'ı, kendisinden sonra İslâm diyarına dağıldılar ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan gördüklerini, öğrendiklerini oralara götürdüler. Böylece her bölge ahalisi kendine göre bir ilmin sâhibidir. Hepsi de haktır ve hepsi de Allah'ın rızasını aramaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:

"Ümmetimin ihtilâfı rahmettir" buyurmuştur.

"Sizinle gelmek üzere burayı terketme teklîfinize gelince, bu da mümkün değil.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsanlar bilseler, Medîne onlar için daha hayırlıdır" buyurmuştur. (Ben bu hadîsle amel etmek istiyorum.) Verdiğiniz dinarlar işte, olduğu gibi duruyor. Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şehrine dünyayı tercîh etmem".

Şunu da belirtelim ki, bazı rivâyetler, aynı teklifi Hârun'dan önce Mansûr'un yaptığını ve İmam'ın her ikisine de red cevabı verdiğini açıklar. İmâm Mâlik (rahimehullah), ilmî izzet ve kanaatinden hiçbir surette tâviz vermemiştir. Bunun en iyi misâli, Halife Mansûr'la arasında geçen bir meseledir: Mansur, ona mükreh'in (zor karşısında kalan kimsenin) talâkı ile alakalı hadîsi rivâyet etmeyi yasaklar. Fakat, birisi, fitne düşüncesiyle aynı meseleden İmam'a soru sorar. İmam da cemaatin huzurunda: "Müstekreh'e (zorla, baskıyla hanımını boşayana) talak yoktur" hadîsini rivâyet eder.

Mansur onu kamçılatır. Fakat o hadîs rivâyetini terketmez.

İlmî izzetini korumasıyla ilgili rivâyetlerden bir diğerine göre, Harun Reşîd Medine'ye geldiği zaman İmâm Mâlik'in halka Muvatta'yı okuduğunu, halkın bunu büyük bir alâka ile takip ettiğini işitir. Vezirî el-Bermekî ile selam gönderip, Muvatta'yı kendisine de okumasını rica eder. İmam Mâlik: "Halife'ye benden selam söyle, ilim ziyâret edilir, o ziyaret etmez, ilme gelinir, o gitmez" der, reddeder. Hârun: "Kendisine, halktan ayrı olarak okumasını" teklif edince, İmam: "İlimde hususiyet onu söndürür" diyerek bu teklîfi de geri çevirir.

MUVATTA'NIN ŞERHLERİ: Üzerine en çok eser te'lîf edilen kitaplardan biri Muvatta'dır.

Ricali, garibleri, müşkilleri, senedleri, hadîsleri vs. için çok sayıda eser te'lîf edilmiştir.

Günümüzde bile Muvatta üzerine yeni çalışmalar yapılmaktadır. Biz burada birkaç kitap ismi vereceğiz:

1- Tenvîru'l-Havâlik, Celaleddin Suyutî'nindir. Kısa bir şerhtir. Muvatta ile birlikte Hâmişte basılmıştır.

2- Şerhu-l Muvatta, Zürkânî'nindir. (Ebu Abdillah Muhammned İbnu Abdül-Bâki (1122/

1710). Mısır'da basılmıştır, beş cilttir, tatminkâr bir şerhtir.

3- Et-Temhîd Li-mâ Fi'l-Muvatta mine'l-Meânî ve'l-Esânîd, İbnu Abdil-berr yazmıştır.

4- El-İstizkâr fi Şerhi Mezâhibi Ulemai'l-Emsâr, bunu da İbnu Abdilberr yazmıştır.

Ebu Bekr İbnu'l-Arabî (543/ 1 148), Dehlevî (1176/ 1762), Aliyyül-Karî (1122/ 1710), el-Leknevî, Dârakutnî, İbnu Asâkir, vs. başkaları da Muvatta üzerine çeşitli çalışmalar yapmıştır.

---

1) İleride genişçe açıklanacağı üzere fıkıh bablarına göre hadisleri tanzim eden eserlere

"Sünen" denir.

2) Müstahrec:Bir müellifin hadislerini başka senedlerle bulma çalışması.

AHMET İBNU HANBEL

Ahmed İbnu Hanbel İslâm'ın yetiştirdiği pek nâdir alimlerden biridir. Annesi ona hâmile olarak Merv'den ayrılmış 164 yılında Bağdat'ta dünyaya getirmiştir. Nesebi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birleşir. Hayatı, Abbasî

İmparatorluğu'nun en parlak dönemine rastlar. Babasını küçük yaşta kaybetmiş

olmasına rağmen, mükemmel bir tahsîl hayatı geçirmiştir. Devrin büyük alimlerinden ders almıştır: Ebu Yusuf, Hüşeym İbnu Beşîr, İbrahim İbnu Sa'd, Sufyan İbnu Uyeyne, Yahya İbnu Ebî Zâide, Abdurrezzâk, Şâfiî, Gunder, Yahya İbnu Sâd el-Kattân, İsmâil İbnu Uleyyegi.

Ahmed İbnu Hanbel'in ilim tahsîlinde seyâhatler de mühim bir yer tutar. 186 yılında ilk seyahata başladığını kendisi anlatır. Basra, Kûfe, Vâsıt, Mekke, Yemen ilim için gittiği belli başlı yerlerdir.

Ahmed İbnu Hanbel, ilmî gayreti sonunda bir milyon hadîsî ezberlemiş ve hadîste hâfız ve hüccet unvanlarını almıştır. İbrahim el-Harbî: "Evvelîn ve âhirînin ilmini Allah, Ahmed'de topladı" der. Onun ilmî üstünlüğünü te'yîden İmam Şâfiî hazretleri de şöyle demiştir. "Bağdat'tan çıktığımda Ahmed'den daha efdal, daha âlim, daha fakîh birini geride bırakmadım". El-Kattân da: "Bana Ahmed gibisi hiç gelmedi". "Ahmed bu ümmetin nâdir âlimlerinden biridir (habr)" der. İbnu Mâkûla, Sahâbe ve Tâbiîn'in mezheplerini en iyi bilen kişinin Ahmed olduğunu söyler.

Ahmed İbnu Hanbel'in ilmî yönü kadar diyânet ve takvası da takdîr edilmiştir. Hiç izhâr etmediği bir vera, hiç ara vermediği bir ibâdet sahibi olduğunu İbnu Hibbân te'yîd eder.

Oğlu Abdullah: "Babam gece ve gündüz, hergün üçyüz rek'at namaz kılardı" der.

Ahmed İbnu Hanbel'in bir diğer mümtaz yönü halku'l-Kur'ân meselesinde gösterdiği celâdet ve tahammül olmuştur. Mutezile mezhebi, Abbasi sarayına sızmayı becererek, kendi görüşlerini resmî devlet doktrini haline getirmişlerdir. 218-234 yılları arasında sırayla Halîfe Me'mûn, Mutasım, Vâsık ve Mütevekkil tarafından tam 16 yıl, bu görüşün zorla halka benimsetilmesine çalışıldı. İşe önce ulema ve kuzât gibi yüksek mevkîlerdeki kimselerden başlandı. Önce, "Kur'ân mahlûktur" görüşünün gerçek tevhîd akidesi olduğu, bunun aksine inanmanın küfür ve şirk olduğu söyleniyor, bu düşüncede olmayanların öldürüleceği belirtilip, sonra da teker teker kanaatleri soruluyordu. Hapse atılanlar, kamçılananlar, öldürülenler çoktu. Bu devlet terörü karşısında pek çokları vicdanlarına rağmen inançlarının aksini itiraf etmek zorunda bırakıldılar. Bu baskıya dayanamayıp eğilenler arasında kimler yoktu ki: Yahya İbnu Ma'în, Muhammed İbnu Sa'd, Ahmed İbnu İbrahim ed-Devrakî, Züheyr İbnu Harb Ebu Heyseme vs.

Birçokları belli bir noktaya kadar dayanmış olsa bile baskının sıkleti karşısında neticede

"Kur'ân mahluktur" demek zorunda kalıyordu.

İşte, târihe devr-i mihne diye geçen bu işkenceli, kanlı şiddet devrinde ölümü de göze alıp, fikrini açıkça söylemekten çekinmeyen yegâne şahıs Ahmed İbnu Hanbel olmuştur.

Mihne devrinde O, 18 ay hapiste kaldı. Ayaklarına zincirler vuruldu. 150 vazifeli kırbaçladı. Dayağın tesiriyle bayılır, ayılınca aynı sorulara maruz kalır, aynı cevabı verirdi. Bu sırada ağır yaralandı, bileği kırıldı, öldürüleceği, hiç ışık olmayan zindana atılacağı tehdidleri yapıldı.

Ahmed İbnu Hanbel, eğilmedi, taviz vermedi. Hep sünnî görüşü açık bir dille müdâfaa etti. İşkence sırasında yapılan ilmî münâzaralarda, muhâtaplarını hep susturdu, cevap veremez hâle soktu. Onun metâneti halka kuvve-i mânevî oldu. Halk bilhassa onun durumuyla ilgilendi, zaman zaman Saray'ın etrafında büyük kalabalıklar teşkîl etti. İşte bu alâkadır ki, Ahmed'i idam hususunda Saray'ın cesâretini kırdı. Herşeye rağmen öldürülmek üzere Bağdat'tan Tarsus'a gönderilirken 218 yılında Halîfe Me'mun'un ölüm haberi gelince, Bağdad'a geri çevrildi.

Bazı âlimler, Ahmed İbnu Hanbel bu metanetî göstermeseydi, mutezilî görüşün hâkimiyetini sarayda daha da kökleştirip, halka intikal edebileceği kanaatini beyan ederler. Bu sebeple, dine gelecek büyük bir fitnenin onun sabrı sayesinde atlatıldığı, bu yüzden hizmetinin büyük olduğu belirtilmiştir. Mesela Ali İbnu'l-Medînî: "Allah bu dini ridde zamanında Ebu Bekir (radıyallahu anh)'le, mihne zamanında Ahmed'le teyîd etti"

der. İbnu Hibbân da: " ...Allah onunla Muhammed ümmetine yardım etti. Yani, (bir lütf i ilâhi olarak) mihnet sırasında sabredip direndi. O kendisini Allah için feda ederek, öldüresiye atılan dayaklara mâruz kaldı. Allah onu küfürden korudu ve kendisine uyulacak bir önder, sığınılacak bir melce yaptı."

Hem Ahmed İbnu Hanbel'in hizmetinin büyüklüğünü daha iyi anlamak ve hem de her zaman mâruz kalınmış ve -insanlık hayatta kaldığı müddetçe- maruz kalınmaya devam edilecek bu çeşit siyasî baskılar karşısında ulemanın göstereceği metânet, sabır ve direnmenin tesîr ve kıymetini belirtmek üzere mevzuyu derinlemesine tahlîl etmiş

bulunan Talât Koçyiğit'in "Hadîsçilerle Kelamcılar Arasındaki Münâkaşalar" adlı kitabından bir pasaj sunuyoruz.

"Yahya İbnu Mâîn'in halku'l-Kur'ân'ı ikrarı, İmam Ahmed İbnu Hanbel üzerinde çok büyük tesir icra etmişti. İlerde de zikredeceğimiz gibi, İbnu Hanbel, Mutezile mezâlimine karşı direnen yegâne kimse idi. Ona göre, içlerinde Yahya İbnu Mâîn ve Züheyr İbnu Harb gibi meşhur hadîs imamlarının bulunduğu bu ilk gurup, eğer halifeye karşı direnseler, Kur'ân'ın mahluk olmadığını müdafaa etselerdi, durum bu derece inkişâf etmez ve Halîfe, daha başkalarını da imtihan etmek cesaretini gösteremezdi. Fakat onlar ikrar ettiler ve imtihan hadîsesinin daha geniş bir şekilde yayılmasına ön ayak oldular. Ahmed İbnu Hanbel, bu sebepten Yahya İbnu Mâîn'e darılmıştı. O derecede ki, İbnu'l Cevzî'nin rivâyeti doğru ise, bir hadîs imamı olarak, daima methettiği Yahya İbnu Mâîn'in, Halife'nin arzusuna uyduğu ve Kur'ân'ın mahlûk olduğunu söylediği için, hadîslerinin yazılamayacağını, ondan hadîs rivâyet edilemeyeceğini söylemiştir. Yine

İbnu'l-Cevzî'nin rivâyetine göre, Ahmed İbnu Hanbel hastalandığı zaman, kendisini ziyârete gelen Yahya İbnu Maîn'e, aynı sebepten, yattığı yerde arkasını dönmüş, onun yüzüne hiç bakmamış ve onunla hiç konuşmamıştır."(1).

Ahmed İbnu Hanbel, Halife Mütevekkil'in hilafetinin ikinci yılında yani hicrî 234, miladi 848 yılında mihne kaldırıldıktan sonra resmî itibâra da mazhar olmuş, gıyâbında âilesine maaş bile bağlanmıştır. Bişr İbnu'l Hâris: "Allah, Ahmed'i saf altın olarak çıkacağı bir ateşe atmıştır" der.

241 yılında vefat ettiği zaman cenâzesine, Zehebî'nin yazdığına göre, 60 bin kadın 800

bin erkek olmak üzere büyük bir kalabalık katılmış ve cenâze namazı kılmıştır. İbnu Hacer kaydeder ki tam 230 yıl sonra Ahmed İbnu Hanbel'in kabrinin yanına eş-Şerîf Ebu Cafer İbnu Ebî Musa için kabir kazılırken, İmam'ın kabri açılır ve bu esnada kefeninin hiç çürümemiş, kirlenmemiş, taptaze kaldığı görülür.

TALEBELERİ: Şüphesiz Ahmed İbnu Hanbel'in İslâm'a hizmeti mihne sırasında gösterdiği direnmeden ibaret değildir. Hadîsin kendisinden sonrakilere sıhhatlî bir şekilde intikâline de köprü olmuştur. Buhârî, Müslim, Şâfiî, Abdurrezzâk, Vekî, Ebu Kudâme es-Serahsî, Yahya İbnu Adem, Ebu'l-Kâsım el-Bagavî, iki oğlu Abdullah ve Sâlih, İbnu Vehbî gibi meşhurlar Ahmed İbnu Hanbel'in talebeleri arasında zikredilirler.

MEZHEBİ: Ahmed İbnu Hanbel, hüccet mertebesinde bir muhaddis olmaktan öte büyük bir fakîh ve müçtehiddir. Hanbelî Mezhebi'nin kurucusudur. Fıkhî görüşlerini öncelikle hadîslere dayandırır. Ehl-i hadîs denen ilmî bir guruba mensuptur. Bunlar her meseleyi hadîsle çözme taraftarıdır. "Bana göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan olma ihtimali bulunan bir söz (yani zayıf bir hadîs), insan sözünden (yani fukahânın kıyasından) daha iyidir" derler. Bu sebeple bir mesele ile ilgili zayıf bir hadîs varsa orada kıyası terkederek o zayıf hadîsle amel ederler. Hadîse olan bu kuvvetli bağlılık, bir kısım hükümleri pek zayıf hadîslere dayandırmaya sebep olmuştur.

Sahâbe'nin görüşlerine ittiba da Ahmed İbnu Hanbel'in mühim bir prensibidir. Bir konuda Ashâb'tan farklı iki veya üç görüş rivâyet edilmişse o konuda Ahmed'in iki veya üç görüşü var demektir. Bu tutumu sebebiyle, onu fukahadan addetmemek görüşünde olanlar bile çıkmıştır. İbnu Abdi'l-Berr ve Taberî gibi. Bu yüzden Hanbeliler Taberî'ye karşı husûmet beslerler. Ancak çoğunluk itibariyle İslâm âlimleri, onun müçtehîd bir fakîh olduğunu, mezhebinin diğer mezhepler gibi Kur'ân, sünnet, icma ve kıyâs'a dayandığını kabûl ederler. Ancak mübrem zaruretlerde re'ye cevaz verir ve imkân oldukça fıkhî âhkâmı doğrudan doğruya hadîsten çıkarır.

Hanbelîler, sünnete olan sıkı bağlılıkları sebebiyle, bid'atı reddetmede diğer mezhep mensuplarından daha çok şiddet gösterirler. 661-728 yıllarında (Miladî 1263-1328) yaşamış olan Takiyyud'dîn İbnu Teymiye ve onun sâdık talebesi Muhammed İbnu Kayyim el-Cevziye (751/1351) Hanbelî Mezhebi lehinde yeniden mücâdeleye girişmiş

ve şu iki prensibte ısrar etmişlerdir.

1- Kur'ân ve hadîs'in aklî izâhını yâni te'vîl'i reddetmek.

2- Her çeşit bid'atı ve bu meyanda mezar ziyâretini, evliyâdan istimdadı reddetmek.

Birçok meselede icmayı ümmete muhâlefeti gerektiren bu davranış sünnî çevrelerde soğukluk uyanmasına sebep oldu. Kendilerini tekfire kadar götüren reaksiyonlar ortaya çıktı. Bu durum Hanbeli Mezhebi'nin gözden düşmesine yol açtı. O derece ki, İslâm Ansiklopedisi'nin verdiği bilgiye göre, 1906'da Ezher Üniversitesi'nin Hanbelilere mahsus bölümünde (Rivâku'l-Hanâbile'de) 3 Hanbeli muallimle 28 talebe kalmıştır. O yıl Ezher'de 312 muallim ve 9069 talebenin mevcudiyeti söz konusudur.

Onsekizinci asırda ortaya çıkan Vahhâbî hareketi de İbnu Teymiye'nin bir devamından başka bir şey değildir. Temelde, Hanbelî Mezhebi'nin ısrar ettiği, yukarıda kısaca temas ettiğimiz sünnet anlayışı yatar.

ESERLERİ: Ahmed İbnu Hanbel, bir çok eser vermiş bir zattır: Kitâbu'z-Zühd, Kitâbu'l-İlel, Kitâbu's-Salât ve mâ Yelzemu fîhâ, er-Reddu alâ'l-Zenâdika ve'l-Cehmiyye fî mâ Şekket fîhi min Müteşâbihi'l-Kur'ân, Kitâbu't-Taâti'r-Resûl, Kitâbu's-Sünne, Fetâva, Mesâilu's-Sâlih, et-Tefsîr, en-Nâsih ve'l-Mensûh, el-Müsned gibi.

EL-MÛSNED

Ahmed İbnu Hanbel'in en hacimli, en meşhur eseri Müsned'idir. Müsned tarzında yazılmış bulunan pek çok hadîs kitabı içerisinde de en çok şöhrete erişen Ahmed İbnu Hanbel'in müsnedidir. El-Müsned denince bu kastedilir.

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'i iki sebeple alâka görmüş ve şöhrete ermiştir: 1-Muhtevasının zenginliği, 2- Hadîslerin sıhhati.

El-Müsned, onbini mükerrer olmak üzere kırk bin civarında hadîs ihtiva etmektedir.

Hadîsler müsned esasına göre tanzîm edilmiştir. Yani, hadîsleri, rivâyet eden sahâbelerinin adına nisbet ederek zikretmek, mevzuuna göre değil.

Bazı yorumcular, bu tarzın, hadîsleri ezberlemek maksadıyla tanzîminden ortaya çıktığını söylemişlerdir. Öncelikle fıkhî istifâde düşünülseydi, sünen tarzına baş vurulurdu. Nitekim, bundan çok daha önce yazılmış olan Zeyd İbnu Ali Zeynelâbidîn'in eseri ile İmâm Mâlik'in eseri, hadîsleri fıkıh bablarına göre tanzîm etmişlerdir.

Ahmed İbnu Hanbel, sahâbeleri fazîlet sırasına göre tanzim etmiştir. Bunda temel prensip İslâm olmadaki önceliktir. Bu sebeple Aşere-i mübeşşere dediğimiz cennetle müjdelenen on kişi ilk başta gelir. Sonra bunlara yakın olanlar, sonra Ehl-i Beyt ve Benu Hâşim'e mensûb olanlar, bunları Mekkeliler, Medineliler, Şamlılar, Basralılar, Ümmehatu'l-mü'minîn ve diğer kadın sahâbeler tâkip eder.

Tabiî ki bu tarz tanzîm edilmiş bir kitapta değil bir hadîs, bir sahâbenin müsnedini bulmak bile çok zor bir iştir. Bu sebeple Müsned'in yeni baskılarının baş kısmına, kitapta müsnedi olan sahâbelerin alfabetik sıraya göre isim listeleri konmuştur. İstenen ismin

karşısında, o zatın müsnedi kaçıncı cilt ve sayfada yer almıştır, hemen bulmak mümkündür.

Ahmed İbnu Hanbel, el-Müsned'i bir rivâyete göre 1.000.000, diğer bir rivâyete göre 750.000 hadîsten seçerek ortaya koymuştur. Eseri yirmisekiz yıl kadar çalışarak 228'de tamamladığı rivâyetlerde gelmiştir.

EL MÜSNED'İN SIHHAT DURUMU:

Ahmed İbnu Hanbel "sahîh" hadîsleri toplayan bir eser te'lif ettiğini iddia etmemiştir. Ehli hadîs denen diğer âlimler gibi, o da ulemaca terkinde ittifak hâsıl olmadıkça, kizbi zâhir olmadıkça râviden hadîs almıştır. Mecbûr kalmadıkça muhaddisleri cerhetme cihetine de gitmemiştir. Buna rağmen Müsned'e aldığı hadîsleri seçerek almış ve devamlı ayıklamalar yapmıştır. Oğlu Abdullah'ın rivâyetine göre ölüm döşeğinde bile Müsned'den bir hadîsin çıkarılmasını emretmiştir.

Bugünkü Müsned'in muhtevasında dörtte bir nisbetinde oğlu Abdullah'ın ilâvesi vardır.

Az miktarda da, Müsned'i Abdullah'tan rivâyet eden Ebu Bekr Ahmed İbnu Ca'fer el-Kati'î'nin (v. 368/978) ilâvesi vardır.

Hadîs üstadları Müsned'in hadîslerine bir bütün olarak "sahîh" demezlerse de "makbûl"

derler. Esâsen tenkide mâruz kalan hadîsler daha ziyâde Ebu Bekr el-Kâti'î ve oğlu Abdullah'ın ilâve ettikleri arasında yer alır. Muhammed İbnu Ca'fer el-Kettânî, Müsned'in hadîsleriyle ilgili şu bilgileri dermeyan eder: "...Bazıları mübâlağa ederek Müsned'e

"sahîh" vasfını, ıtlak etmişlerdir. Ancak gerçek şudur: İçinde çok miktarda zayıf hadîs var." Zayıflıkta bir kısmının durumu daha da ileri gider. Öyle ki, İbnu'l-Cevzî meşhur el-Mevzuat adlı kitabında, Müsned'in bir kısım hadîslerinin mevzu (uydurma) olduğunu söylemiştir. Ancak, Hâfız Ebu'l-Fadl el-Irakî bazı hadîslerden mevzuluk iddiasını reddetmiştir. Geri kalanlardaki mevzuluk iddiasını da Hâfız İbnu Hacer (el-Kavlu'l-müsedded fi'z-zebbî an Müsnedi Ahmed adlı kitabında) ve Suyutî (İbnu Hacer'in mezkûr kitabına yaptığı ez-Zeylu'l-Mümehhed alâ'l-Kavli'l-Müsedded adlı zeylinde) reddederler.

Bunlardan İbnu Hacer, Müsned'in içerisinde hiçbir mevzu hadîsin olmadığını söyler ve

"Sahîh hadîsleri cemetmek maksadı gütmeksizin ortaya konmuş te'liflerin en güzeli olduğuna hükmeder. Der ki: "Müsned'de Sahîheyn'e ziyâde teşkil eden hadîsler, zayıflıkta Sünenu Ebî Dâvud ve Tırmizî'de mevcut Sâhîheyn'e ziyâde hadîslerden daha ileri değildir". Bâzı âlimler de şöyle demiştir: "Müsned'de yer alan zayıf hadîslerin durumu, müteahhîr ulemânın sahîh addettiği hadîslerden geri değildir."

Suyutî: "Müsned'in içindeki her hadîs makbûldur, zira zayıflar da hasen'e yakındır" der.

İbnu'l-Cevzî tarafından mevzû olduğu ileri sürülen hadîslerin sayısı 29'dur. lrakî'nin ilâve ettiği miktar da 9'dur. Bu iddiaların doğruluğu bilfarz bütün âlimlerce kabul edilmiş bile olsa 30 bin hadîslik bir te'lifden fazla bir bir şey ifâde etmez. Kaldı ki, bu iddianın sahibi, İbnu'l-Cevzî vasfı müteşeddîd olan bir zâttır, İbnu Hacer ve Suyûtî gibi cerh ve ta'dîl'de görüşleri mûteber olan mûtedil âlimlerce reddedilmiştir. Bu durum da Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde yer alan hadîslerin sıhhat durumu hakkında ikna edici bir bilgi

verir. Nitekim ileride belirteceğimiz üzere, Dehlevî, Müsned'i Ebu Davud, Tirmizî, Nesâî'nin tabakasında (ikinci tabaka) zikredecektir.

MÜSNED'İN RİVAYETİ;

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'ini, önce oğlu Abdullah almış o da talebesi Ebu Bekr Ahmed İbnu Ca'ferel-Kati'î'ye rivâyet etmiştir. Şu halde elimizdeki Müsned nüshası el-Kati'î rivâyetidir. Gerek Abdullah ve gerekse el-Kati'î'nin Müsned'e ilâvelerde bulunduğunu söylemiştik. Bunu rivâyet sigasından anlamak mümkün: 1- Ahmed'in rivâyetleri şu sigayla başlar:

Haddesenî Abdullah haddesenî Ebî. (Yani: Bana Abdullah rivâyet etti ve dedi ki: Bana babam (Ahmed) rivâyet etti ve dediki...)

2- Abdullah'ın ilaveleri şu sigayla başlar:

Haddesenî Abdullah, haddesenî fülân (yani bana Abdullah anlattı, ona da falan anlattı...)

3- Ebu Bekr el-Katî'î'nin ilâveleri de şöyle başlar: Haddesenî fülan (yani bana falanca anlattı...)

Ayrıca Abdullah, Müsned'i babasından hep sema yoluyla almamıştır. Bir kısmını sema, bir kısmını arz, bir kısmını vicâde, bir kısmını sema-arz, bir kısmını da sema-vicâde yoluyla almıştır. Hadîslerin sevk sigasından bunlar derhal anlaşılmaktadır.

MÜSNED ÜZERİNE ÇALIŞMALAR

Müsned, kıymeti nisbetinde âlâka görmüş, eskiden beri istinsâh edilmiş, üzerine bazı çalışmalar yapılmış bir kitaptır. Keşfu'z-Zünûn, Müsned üzerine Ebu Ömer Muhammed İbnu Abdi'l-Vâhid, Sirâcü'd-Din Ömer İbnu Ali (İbnu Mulakkin diye meşhurdur), Suyûtî'nin çeşitli çalışmalar yaptığını Ebu'l-Hasan İbnu Abdi'l-Hâdi es-Sindî'nin (v.

1139/1726) geniş bir şerh yaptığını belirtir.

Muasır muhaddislerden Mısırlı Ahmed Muhammed Şâkir (merhum) Müsned'deki hadîsleri tahkik ederek, numaralayarak yeni bir baskıya başlamış; her cildin sonuna, hadîsleri konularına göre tertiplemiş hadîs numaralarını muhtevî listeler koymuş, isnadları açıklayan dipnotlar koymuş, ancak çalışmayı tamamlayamadan vefat etmiştir.

Müsned üzerine, yine Mısır'da yapılan bir çalışma Ahmed Abdurrahman es-Sâati'ye aittir. Bu zat, Müsned'deki hadîsleri konularına göre tertiplemiş, senedleri, sahâbe hâriç, atmış, birçok konuya temas eden hadîsleri bir yerde tam olarak vermiş, başka yerlerde sâdece bâbla ilgili kısımları almak suretiyle kısaltmıştır, el-Fethu'r-Rabbânî li-Tertîbi Müsnedi'l-İmâm Ahmed İbnu Hanbel eş-Şeybânî adını taşıyan eser yedi ana bölüme (kitap), her bölüm bâblara ayrılır. Es-Saâtî, sonradan esere, kelime açıklamasıyla sınırlı

diyebileceğimiz kısalıkta bir de şerh eklemiştir. Bugün beraberce 16 cilt halinde matbûdur.

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsnedî'ndeki hadîslerin baş kısmını esas alarak, Müsned'deki yerlerini gösteren alfabetik bir fihristi 1985 yılında basılmıştır. Eserin sâhibi Ebu Hâcir Muhammed es-Sâd İbnu Besyûnî'dir. Beyrut'ta basılmıştır.

Hal-i hazırda, Müsned'in 1313 yılında Mısır'da yapılmış bir baskısı ve o baskıdan yapılan ofset baskıları piyasada mevcuttur.

---

1) Ahmed İbnu Hanbel'in "Mihne" vesilesiyle kırıldığı Yahya İbnu Mân'in ne kadar mühim bir şahsiyed olduğunu şu şehadetten anlamak mümkündür: "Hilâl İbnu'l-Alâ der ki: "Allah bu ümmete zamanlarında dört şahısla nimette bulundu. Şafiî ile; O, Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm)'ın hadislerini öğrenip fıkhını ortaya koydu. Ahmed'le; O mihne sırasında zulme karşı direndi; Yahya İbnu Mâîn'le; O,

Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm)'ın hadîslerinden uydurmaları ayıkladı ve uydurmalara karşı korudu. Ve Ebu Ubeyd'le bu zat da garib kelimeleri açıklayarak hadîslerin anlaşılmasını kolaylaştırdı."

KÜTÜB-İ SİTTE MÜELLİFLERİ, ŞARTLARI, MEVKİLERİ

KISA TANITMA: "Kütüb" Arapça'da kitaplar demektir, "sitte" kelimesi de altı olunca, Kütüb-i Sitte altı kitaplar mânâsına gelir. Tasnif devrinin en mühim teliflerini teşkil ederler. Bunlar Buhârî ve Müslim'in Câmîleri ile Ebu Davud, Tirmizi, Nesâî ve İbnu Mâce'nin Sünenleridir.

Evet Kütüb-i Sitte altı meşhur kitabın teşkîl ettiği bir grup kitabı ifâde eder. Bunların şöhreti önce, yazılışlarındaki gâyeden ileri gelir. Müellifleri, bunları te'lîf ederken: "Sahîh hadîsler"den müteşekkil bir eser te'lîf etmeyi gâye edinmişlerdir. Ortaya konan pek çok hadîs mecmuasında "sahîhlerini seçmek" diye peşin bir prensip ve gâye olmamıştır.

Ancak bu kitaplarda o gâye güdülmüş ve bunda büyük ölçüde muvaffak olunmuştur.

Arkadan gelen İslâm uleması, dinî veya dünyevî meselelerin çözümünde, Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasında, ahlâk ve âdâb'ın tanziminde vs. hadîse duyduğu ihtiyacı karşılamak için sıhhat durumu üstün olan bu kitaplara müracaat etmiştir.

Ravilerinin tanıtılması, garîb kelimelerinin açıklanması, hadîslerinin şerh edilerek herkesin anlıyacağı hale getirilmesi gibi bir kısım çalışmaları da âlimler daha ziyâde bu eserler üzerine yapmışlardır. Bir başka ifâde ile İslâm uleması, sıhhat yönünden arzettiği ehemmiyet nisbetinde hadîs kitaplarına himmet ve alâka göstermiştir. Bu nisbette de o kitaplar meşhur olmuşlar ve kıymet kazanmışlardır.

UMUMÎ BİLGİLER:

Kütüb-i Sitte'nin her biri hakkında ayrı ayrı bilgi vermezden önce bazı umumî bilgiler kaydetmek isteriz:

1- Sıhhat dereceleri farklıdır. Yâni hepsine "sahîh" vasfı ıtlak edilirse de; sıhhatte hepsi aynı derecede eşit değildir. Bu açıdan Buhârî en başta gelir. İbnu Mâce en son sırada yer alır.

2- Bir kitabın içindeki bütün hadîsler eşit derecede değildir. Yani, kitaplara "sahîh" vasfı umumiyet itibâriyle, hadîslerinin çoğunda hâkim olan vasfa binaen verilmiştir. Meselâ Buhârî'nin bütün hadîsleri aynı eşitlikte "sahîh" değildir. Bazılarının sıhhati, diğerlerine nazaran daha üstündür.

3- Sıhhat yönüyle en üstün hadîsler sâdece Buhârî'de değildir. "Buhârî en üst", veya

"İbnu Mâce en alt mertebede yer alır" derken bu üstünlük veya mâdunluk her bir hadîs için geçerli değildir. İbnu Mâce'de, Buhârî'nin en sıhhatli hadîsleri derecesinde hadîs bulunabilir ve gerçekten de mevcuttur. Buhârî'de de İbnu Mâce'nin bazı hadîslerindeki sıhhata erişemiyen, derecesi düşük hadîsler bulunabilir ve vardır da.

4- Bu kitaplarda tekrar edilen hadîsler vardır. Yani bir hadîs, bir kitabın içinde bir kaç kere tekrar edilmiş olabilir. Bu hadîs sâdece bir kitapta değil, altı kitabın bir kaçında veya hepsinde tekerrür edebilir. Sözgelimi Buhârî, bir hadîsi, o hadîste mevcut farklı fıkhî hüküm sayısınca değişik yerlerde tekrâr eder. Aynı bir hadîsin diğer kitaplarda da yer alması sıkça görülen bir vak'adır.

5- Kütüb-i Sitte müellifleri hadîslerin sıhhatini aramakta prensip olarak müşterek iseler de, sahîh olması için koştukları şartlarda az çok farklılıklar var. Buhârî en sıkı şartları koştuğu için onun kitabı Kur'ân'dan sonra en sahîh kitap addedilmiştir.

6- Kütüb-i Sitte'nin hepsi, hadîsleri, mevzularını esâs alarak tanzîm ederler. Namazla ilgili olanlar, oruçla ilgili olanlar bir arada verilir. Hadîslerin tanzîminde tâkip edilen bu temel prensip hepsinde müşterek olmakla birlikte, yine tanzîm yönüyle, aralarında, bâzı teferruat ve inceliklerde farklar vardır. Sözgelimi Müslim, bir hadîsin bütün turûkunu bir arada vermeyi mühim bir prensip yaparken Buhârî böyle bir hususu hiç düşünmemiştir, o fıkıh yapmayı esas alarak, hadîsleri, içindeki fıkha göre, her seferinde bir başka tarîkini vererek tekrar eder.

7- Buhârî ve Müslim dâhil, hiç biri, kendi kitabı dışında kalan hadîslerin gayr-ı sahîh olduğunu iddia etmemiştir.

8- Sırf sahîh hadîsleri ihtiva eden bir kitap yazma işini ilk ele alıp gerçekleştiren Buhârî olmuştur. Diğerleri onun açtığı çığırda yürümüşlerdir.

HADÎS MİKTARI:

Kütüb-i Sitte'de ne kadar hadîs vardır? diye bir soru hatıra gelebilir. Buna kesin bir rakam verilemez. Çünkü, yukarıda belirttiğimiz veçhile, her kitapta mevcut olan hadîs sayısını tekrarlı ve tekrarsız diye ayrı ayrı mütâlaa etmemiz gerektiği gibi, toplam altı kitabın tekrar olan ve olmayan hadîslerini de ayrı ayrı mütâlaa etmemiz gerekmektedir.

Ve ayrıca, mâna itibariyle birbirine çok yakın hadîsler var. Bunların senetleri farklı

olduğu için hadîsler ayrı ayrı sayıya girer. Öte yandan bir kısım hadîsler, aynı sahâbenin rivâyetidir, sonradan ravilerde değişiklik olmuştur. Normalde bunlar da ayrı ayrı sayıya girer. Öyle ise, aynı veya yakın muhtevadaki hadîsleri senedine bakarak, ayrı ayrı sayıya dâhîl etmiş oluyoruz. Halbuki mâna açısından bir mütalaa etmek daha uygundur.

Demek ki, hadîslerin miktarını tesbitte bâzı zorluklar söz konusu. Biz yine de bir fikir vermek için şu rakamları kaydedeceğiz:

Buhârî 9082 hadîs (Tekrarlarıyla)

Müslim 7275 hadîs (Tekrarlarıyla)

Nesâî 5724 hadîs (Tekrarlarıyla)

Ebu Dâvud 5274 hadîs (Tekrarlarıyla)

Tirmizî 3951 hadîs (Tekrarlarıyla)

İbnu Mace 4341 hadîs (Tekrarlarıyla)

Toplam 35647 hadîs (Tekrarlarıyla)

Bazılarınca Kütüb-i Sitte'den sayılması haysiyetiyle Muvattayı da göz önüne almak gerekirse, Muhammed Fuad Abdulbâki'nin baskısı itibariyle 1826 hadîs mevcuttur.

En başta AÇIKLAMALAR kısmında da belirttiğimiz üzere, altıncı kitabı Muvatta olan Kütüb-i Sitte'nin muhtasarı durumundaki Teysîru'l-Vüsûl'da 5988 hadîs mevcuttur.

Hemen belirtelim ki, bu eserin müellifi İbnu Deybe kitaba, Kütüb-i Sitte'de bulunmayan bir kısım hadîsler ilâve etmiştir ve ayrıca yukarıdaki sayıya öyle rivâyetler girmiştir ki, muhteva olarak bir öncekinden ayırmak, müstakil addetmek zordur.

Şu halde, Kütüb-i Sitte'deki hadîslerin sayısı hususunda izâfiliği esas alıp, ortalama takrîbî, nisbî rakamlardan söz etmek gerekir.

KÜTÜB-İ SİTTE'NİN ŞARTLARI

Hadîs ilmi açısından Kütüb-i Sitte'nin şartlarının bilinmesi mühim bir meseledir. Ancak hemen belirtelim ki, bunların şartları şunlardır diye üç beş maddede sıralayıvermek mümkün değildir. Sebebine gelince:

1- Muhammed İbnu Tâhir el-Makdisî'nin ifâdesiyle, İmamlardan hiç biri: "Ben kitabıma şu şartlara uygun olan hadîsleri aldım" diye bir açıklamada bulunmamıştır"(1). Bazı münferid beyanlar varsa da bunlarla genellemeye gitmek mümkün değildir.

2- Aradıkları şartlarda müşterek prensiplerle birlikte, her birinin kendine has nokta-i nazarı ve şurûtu var.

Bu sebeplerden dolayı tâ bidâyetten beri muhakkik âlimler, Kütüb-i Sitte imamlarının istinad ettiği şartları, o kitapları inceleyerek, hadîsleri rivâyet eden râvilerin durumlarını, taşıdıkları evsafı tedkik ederek bulmanın gereğine inanmışlardır. Bu maksadla bazan müstakil eserler yazılmış bazan da umumî eserlerde yeri geldikçe meseleye temâs edilmiştir.

MUSTAKİL ESERLER: Kütüb-i Sitte'nin şartları üzerine te'lîf edilen müstakil eserler şunlardır:

1- İbnu Mende diye meşhur el-Hâfız Ebu Abdillah Muhammed İbnu İshâk (v. 395/1004): Şurûtu'l-Cimme Fi'l-Kırâeti ve's-Semâi ve'l-Münâveleti ve'l-İcâze.

2- El-Hâfız Muhammed İbnu Tâhir el-Makdisî (507/1113): Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte.

3 El-Hâfız Ebu Bekr Muhammed İbnu Musa el-Hazimî (584/ 1188): Şurutu'l-Eimmeti'l-Hamse.

MÜŞTEREK ŞARTLAR:Kütüb-i Sitte imamlarından her birinin, diğerinden farklı olan yönlerine geçmeden müştereken tâbi olduğu şartları belirtmede fayda var. Kitabımızın Usul Bahsi'nde daha geniş olarak durulacağı üzere, bir rivâyetin sahîh olabilmesi için, bütün İslâm ulemasının müştereken kabul ettiği bazı temel şartlar bulunmakta. Bu şartları Kütüb-i Sitte imamları aynen aramışlardır. Onlar, sahîh hadîsi tarîf ederken zikredilen evsaf olup, şunlardır:

1. Ravi müslüman olacak, gayr-ı müslimin rivâyeti alınmaz.

2. Râvi âkil olacak, mümeyyiz olmayan çocuk veya mecnunun rivâyeti makbul değildir.

3. Râvi doğru sözlü olacak, yalancı bilinen kimsenin rivâyeti alınmaz.
4. Râvi meşhur olacak, yani kendisinden, en az iki kişi hadîs almış olacak veya cerh ve tâdîl yönünden hali bilinecek.

5. Müdellis olmayacak, yani hadîs rivâyetini dürüst şekilde yapmalıdır. Hadîsin, gerek senedinde ve gerekse metnindeki bir kısım kusurları gizlemeye kalkarsa bu kimsenin rivâyeti sahîh olmaz.

6. Diyânet sahibi olacak, fâsık olmayacak. Farzları yapmayan, haramları işleyen kimseden hadîs alınmaz.

7. İtikadı düzgün olacak. Küfrünü gerektiren sapık inanç sahiplerinden hadîs alınmaz.

Ehl-i bid'a denen şiadan hadîs alınırsa da, onların küfre götüren bâtıl inançlara düşenlerinden alınmaz.

8. Mürüvvet denen insanî yönü, ahlâkî durumu, örf ve edeb kaidelerine riâyetkârlığı da aranmıştır. Mürüvveti noksan kimselerin rivâyette dürüst olamayacağı, hadîslerinin sahîh addedilmemesi gereği kabul edilmiştir.

9. Zabt'ı tam olacak. Yazdıklarına, ezberlediklerine hâkim olacak.

Bu sayılanlardan 1., 3., 4., 5., 6. ve 7. maddeler bazan ADALET kelimesiyle ifâde edilir.

Râvi adâlet sâhibi olmalıdır dendi mi hepsi kastedilmiş olur. Bunlar râvilerde aranan şartlar. Bu şartlarda çoğunluk müttefiktir. Bazı teferruatta farklılıklar söz konusudur, bunlara usul bahislerinde temas edeceğiz.

10. İttisal şartı. Hadîsin sıhhatine tesîr eden mühim bir şarttır. Senette kopukluk olmamalıdır. Yâni rivâyet, Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm)'a kadar birbirini görmüş

olan râviler kanalıyla gelmelidir.

11. Muhâlefet olmamalıdır. Yani hadîs, bir başka hadîs'in veya âyetin hükmüne muhâlefet etmemelidir. Muhalefet taşıyan hadîslere şazz, münker gibi isimler de verilmiştir.

12. Son bir müşterek şart hadîsin muallel olmamasıdır. Yani herkesin fark edemeyeceği, hadîs ilmini çok iyi bilenlerin keşfedeceği gâmız, ince bir kusur. Şu halde, bir hadîsi sahîh kabul edebilmek için bu şartları aramada âlimler müttefiktirler. Bunlardan biri eksik olsa hadîs

"sahih" olmaz.

HUSUSÎ ŞARTLAR: Yukarıda kaydedilen şartlarda herkes müşterek olmakla beraber, bunların anlaşılması ve tahakkuk şartlarına inildikçe ortaya çıkan teferruatta ayrılıklar, farklılıklar zuhûr etmektedir. Burada kaydedeceğimiz en mühim mesele ittisal'in tahakkukuyla ilgili hususî şarttır. Buhârî bu meselede münferid ve çok kesin bir yol tutmuştur.

Ona göre, ittisalin gerçek mânada tahakkuku, râvi hadîsi kimden rivâyet ediyorsa, onunla berâberliği zanna dayanmamalı, kesin olmalı ve mümârese şartı gerçekleşmelidir.

Bu husus râvinin şahsî vasfına girmez, hocası ile temas durumunu ifade eder. Râvi şahsî vasıflarıyla mükemmel olsa bile, hadîs rivâyet ettiği kimse (şeyhi veya hocası) ile temâs ve berâberlik durumu ikna edici değilse, Buhârî hazretleri o rivâyeti sahîh addetmez.

RÂVİLERİN TABAKALARI:

Mevzuumuza girerken isminden bahsettiğimiz Hâzimî, Kütüb-i Sitte kitapları arasında mevcut olan farkları göstermek maksadıyla; râvileri, az yukarıda verdiğimiz vasıflara uyma yönlerinden bir sınıflamaya - kendi ifâdesiyle tabakalara ayırmaya- tabi tutar. Ona göre, hangisi olursa olsun, bütün râviler şu beş tabakadan birinde yer alır, rivâyeti de ona göre sıhhat açısından az veya çok bir değer taşır:

BİRİNCİ TABAKA: Bunlar, bir râvide aranan bütün sıhhat şartlarını, gerek adâlet ve gerekse zabt yönünden tam ve eksiksiz olarak hâiz olan râvilerdir.

Ayrıca, hadîs aldığı zâtı uzun müddet görmüş, tam bir mümârese, tanışma hâsıl olmuştur.

Bu tabakada olan râviler sıhhatçe en üstün râvilerdir. Rivâyetleri bir babta asıl olarak kabul edilir.

Bu tabaka Buhârî'nin tabakasıdır. Buhârî bir hadîsi sahîh kabul ederek herhangi bir bâba asıl yapmak için, bu şartları haiz râvilerce rivâyet edilmesini şart koşmuştur.

İKİNCİ TABAKA: Adalet ve Zabt vasıfları yönüyle birinci tabadaki râviler gibi olmakla berâber, şeyhi ile berâberliği az olan ve bu sebeple şeyhinin rivâyetleri hakkında fazla mümâresesi, bilgisi olmayan kimselerdir. Bunlar itkânda birinci tabakadan geridirler.

Bir hadîsin sahîh addedilmesi için Müslim bu azıcık beraberliği yeterli bulur. Buhârî'ye göre bu vasıftaki râvinin rivâyeti bir bâbta asıl olmazken, Müslim'e göre olmaktadır.

Az sonra, kendi ifadesinden kaydedeceğimiz üzere Müslim, görüşme şartları içinde bulunan sikaları görüştüklerine dâir sarâhat olmasa bile görüşmüş kabul edecek, bu şartlardaki rivâyeti sahîh addedecektir.

ÜÇÜNCÜ TABAKA: Bu tabakada yer alan râvîler hocaları ile uzun zaman berâber olmuş mümâresesi tam olmakla beraber, adelet ve zabt yönlerinde bir kusur, bir eksiklik bulunan râvilerdir. Bunlar kabul ve red ortasındadırlar. Bazıları makbûl addederken diğer bazıları reddetmiştir. Bir başka ifade ile muhtelefun fih'tirler. Ebu Davud ve Nesâî'nin, hadîs kabûlünde yeterli buldukları şartlar budur. Onlara göre, bu vasıftaki şahısların rivâyetleri sahîhtir.

DÖRDÜNCÜ TABAKA: Bunlar, üçüncü tabakadakiler gibi, cerh sebeplerinden birini taşımaktan başka, hadîs aldığı şeyhi ile mümâresesi de eksik olan râvilerdir. Bu tabaka Tirmizî'nin tabakasıdır. O, bu şartları taşıyan râvilerin hadîslerini kitabına almakta beis görmemiştir.

Hemen belirtelim ki, Tirmizî, yeri gelince açıklayacağımız üzere, bu çeşit hadîsleri -aynı babta gelen eşit derecede veya daha sahîh hadîslerin desteği gibi- başka bazı şartlarla kitabına almıştır.

BEŞİNCİ TABAKA: Zayıf ve meçhul râvilerin dâhil olduğu grubu teşkil eder.

Ebu Dâvud ve ondan sonra gelenlerin şartlarına uygun olarak fıkhî mevzularda hadîs tahrîc eden bir kimse için, bu tabakaya mensup ricâlden itibâr (yâni başka bir zayıfı güçlendirmek) maksadıyla hadîs almak câiz ise de Buhârî ve Müslim'in şartlarıyla hareket edenlere câiz değildir.

Az ilerde, belirteceğimiz üzere, bir kısım mûcib sebeplerle Buhârî ikinci, Müslim de üçüncü tabaka ricalinin bâzılarından hadîs almışlardır. Ebu Dâvud da dördüncü tabaka ricâlinden hadîs almıştır.

Görüldüğü gibi bu taksîm'de İbnu Mâce'nin ismi geçmemektedir. Çünkü, Hâzimî'ye göre Kütüb-i Sitte değil, Kütüb-i Hamse yâni altı değil, beş kitap mevzubahistir.

Yine belirtelim ki, Hâzimî, bu taksimle ricâl bilgisi olanlara, hadîsin senedine bakar bakmaz, hadîsin değerlendirilmesi hususunda umumî bir mi'yâr, oldukça muteber bir kriter, her kapıyı açacak bir anahtar vermiş olmaktadır.

Hazimî açısından en mühim şart Buhârî ve Müslim'in şartlarıdır. Diğerleri arasında ciddî bir fark yoktur. Şu ifâde onundur: "Ebu Dâvud ve ondan sonra gelenlerin şartlarına gelince, bunların şartları birbirine yakındır. Bunlardan bir tanesinin sözünü nakletmekle yetineceğiz, diğerleri ise onun gibidir" Hazimî, arkadan, Ebu Dâvud'un Mekke ahâlisine hitâben, Sünen'inde yer alan hadîslerin durumlarını bildiren bir mektubundan nakilde bulunur. Ebu Dâvud'la ilgili bahiste bu mektuptan bazı pasajlar vereceğiz.

---

1) Makdisi, Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte'de kesin ve mutlak bir uslûpla bu iddiada bulunur.

Bunu itlâk'ı üzere almak yanlış olur. Zira görüleceği üzere Buhâri, Müslim ve Ebû Davud'un bazı açıklamaları mevcuttur.

SAHÎHEYN

Hâkim en-Neysâbûrî, el-Medhal ilâ Mârifeti Kitâbi'l-İklîl'de, Sahîheyn'de yer alan hadîslerin, Sahâbe'den itibâren hep meşhûr olan (yani kendisinden en az iki kişinin hadîs almış bulunduğu) râviler tarafından rivâyet edilen hadîsler olduğunu ileri sürmüş

ise de bunun hatalı olduğu açıklanmıştır. Nitekim Muhammed İbnu Tâhir el-Makdisî, yukarıda adını verdiğimiz eserinde, Buhârî ve Müslim'in meşhur olmayan râvilerinden örnekler vererek bu iddianın geçersizliğini gösterir. Ayrıca, Hâfız Ziyâu'l-Makdisî'de, Buhârî ve Müslim'in tek tarîkden yaptıkları garîb ve ferd rivâyetlerini Garîbu's-Sahîhayn adında müstakil bir te'lifde cemetmiştir. Burada yer alan ikiyüzden fazla rivâyet, Şeyheyn'în hadîs kabulünde böyle bir şart koşmadıklarının daha muknî bir delili olmaktadır.

Ancak, konuyu tahlil eden İbnu Hacer, Hâkim'in bu iddiasının mutlak olmasa bile bâzı kayıtlarla doğruluğuna hükmeder. Şöyle der: "Hâkim'in mevzubahs ettiği şart, kendilerinden Buhârî'nin tahriçte bulunduğu bir kısım Sahâbe hakkında geçersiz olsa bile, Sahâbe'den sonra gelen râviler hakkında mûteberdir. Buhârî'de asıl (yani bir babın istinad ettiği, babtaki fıkhî hükme delîl olan müsned rivâyet) olarak rivâyet edilen hadîsler arasında, tek râvisi olan (yani meşhur olmayan) kimseden tek bir râvi mevcut değildir". Suyutî de, Tedrîb'de, Hâkim'in sözünü az bir te'ville, kabul eden başkalarını kaydeder. Bu te'vîle göre, Hâkim, meşhur iddiasında "Sahîheyn'deki hadîslerin ikişer tarîk'den gelmiş olduğunu söylemek istememiş, en az iki râvisi bulunan yâni meçhûl olmaktan çıkıp meşhûr vasfını alan râvîlerden rivâyet edilmiş olduğunu söylemek istemiştir". Ne var ki, Suyutî'nin de belirttiği üzere, bu iddia, Hâkim'in ilmî tesâhül'ünden yani gevşekliğinden ileri gelen bir durumdur, gerçeği aksettirmekten uzaktır.

BUHÂRİ İLE MÜSLİM ARASINDAKİ FARK: Buhârî ve Müslim, râvilerinin, adalet ve zabt yönünden mükemmel olmalarını aramakta müttefiktirler. En mühim fark râvinin hocası ile münâsebeti noktasında düğümlenir. Buhârî, hoca ile talebe arasında lika'yı yâni yüz yüze gelmeyi şart koşarken Müslim, muâsara'yı yâni aynı asırda, görüşebilmiş

olma şartları dâhilinde yaşamış olmayı yeterli bulmaktadır.

Müslim, Sahih'inin mukaddime kısmında sika bir râvinin, muâsırı olan bir diğer sikadan karşılaşmış olmayı tasrîh etmeden, yâni mu'an'an bir siga ile rivâyet ettiği hadîsin mevsul kabul edilmesi gereğine inandığını belirtmekle kalmaz, buna karşı çıkana ağır bir dille hücum eder. İsim vermese de bu sözüyle tenkîd ettiği kimse Buhârî'dir. Zira, her ne kadar Buhârî'nin hocalarından Ali İbnu'l-Medîni gibi başkaları da mu'an'an rivâyetin, Lika bilinmedikçe, muttasıl kabul edilmemesi gerektiğini söylemişlerse de, bu hususta ısrar edip, eserinde fiilen tatbîk eden Buhârî olmuştur. Müslim'in beyanı özetle şöyle:

"...Kavlini anlatmaktan ve çürük fikrini haber vermekten söz açtığımız bu kimsenin zu'muna göre, 'Senedinde fülânun an fülânin' ibâresi bulunan her hadîsin râvilerinin -

aynı asırda yaşadıkları ilmen sâbit ve râvînin hadîsi, şeyhinin ağzından işitmiş olması pek âla mümkün olduğu halde, yalnız ondan işittiğini biz bilmiyor ve rivâyetlerin hiç birinde bu iki râvinin-buluştukları veya bir hadîs söyleştikleri zikredilmiyorsa, bu şekilde gelen hiçbir haberden hüccet olmaz." İsnadlara ta'n husûsunda bu kavl -Allah sana merhamet etsin- uydurma, yeni çıkma, sâhibinden önce kimse tarafından söylenmemiş

ve ehl-i ilimden hiçbir taraftarı bulunmayan bir sözdür... Mevsuk (güvenilir) olan her râvi, kendi gibi sika olana bir hadîs rivâyet eder ve her ikisi bir asırda bulunmakla onunla görüşmek ve kendisinden hadîs dinlemek câiz ve mümkün olunca, bir araya geldikleri ve vicâhen görüştükleri hiçbir haberde bulunmasa bile, o rivâyet sâbittir ve hücciyyeti (delil olması, kendisiyle amel edilmesi) lâzımdır. Ancak ortada, bu râvinin rivâyette bulunduğu zatla görüşmediğine, yahut ondan bir şey işitmediğine apaçık delalet eden bir delîl bulunursa o başka..."

Şu halde, Müslim'le Buhârî arasındaki en mühim farkı, sikanın mu'an'an rivâyetini mevsûl addedip sahîh kabul edip etmemek teşkîl ediyor. Buhârî Lika şart derken Müslim, yukarıdaki beyanından da anlaşılacağı üzere mu'an'an bir rivâyeti, şu şartlarla mevsûl kabûl ediyor:

1- Mu'an'ın (yani hadîsi "falandan işittim" diyerek bizzat işitmiş olma durumunu açıklamadan rivayet yapan kimse) sika olacak. Şu halde müdellis'in mu'an'an rivâyetini Müslim de mevsul addetmiyor.

2- Aynı asırda yaşamış olacaklar.

3- Görüşme imkânı içinde bulunacaklar.

4- Görüşmediklerine dair sarâhat olmayacak.

Arada küçük gibi görünen bu fark, bir hadîsin sahîh olabilmesi için akla gelebilecek bütün şartları tamamlayarak, her çeşit tereddüdü izâle ettiğinden Buhârî'ye müstesna bir üstünlük kazandırmıştır.

SAHÎHEYN'DE MUALLAK HADÎS: Muallak diye rivâyetin senedinin baş tarafından (yani müellif tarafından bir veya bir kaç ravinin düşmüş bulunduğu rivayete denir. Hadîsi bu şekilde rivayet etmeye de ta'lîk denir. Sözgelimi, Buhârî, herhangi bir hadîsi:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki" veya "Ebu Hüreyre'nin rivâyetine göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:" diyerek kaydetmişse buna muallak hadîs denir. Görüldüğü üzere, burada senet yoktur. Elbetteki, senette eksiklik olduğu takdirde o hadîs zayıftır.

Hemen belirtelim ki, Buhârî ve Müslim'de muallak hadîs vardır. Ancak muallaklar Müslim'de 14 tane olmasına rağmen, Buhâri'de kıyaslanamayacak kadar çoktur: 1341

tâne. Ve Buhârî'de muallak hadîsler, ayrıca ele alınacak kadar ehemmiyet arzeden bir husustur. Çünkü, bu kadar muallak hadîse rağmen nasıl "sahîh" denebilmektedir?. Bu muallakları niçin almıştır? gibi sorular hatıra gelebilir. Açıklayalım: **BUHÂRÎ'DE MUALLAK HADÎSLER:** Önce şunu belirtelim: Buhârî'nin muallak hadîsleri iki gruptur. Birinci gruba, Buhârî'de senedi geçen muallak hadîsler girer. Yani, Buhârî hadîsleri ihtiva ettiği fıkıh adedince başka yerlerde ikinci, üçüncü... kere tekrar ederken, kitabın hacmini kabartmamak için senetleri atmıştır. Şüphesiz bu çeşit ta'lik sıhhate zarar vermez. Hacmi hafifletmek gayesini (tahfif) güder. Bunların muallak oluşu mutlak değildir, belli bir babla kayıtlıdır.

İkinci grup muallaklara gelince, bunların Buhârî'de senedi hiç bir surette geçmez. Buhârî hazretleri bu hadîsleri kasden senetsiz bırakmıştır. Senetlerini atışının sebebi, hadîslerdeki zaa'fa dikkat çekmektir. Yani bu hadîsler kendisinin bir rivâyete "sahîh"

demek için aradığı hâricî şartları tam taşımayan rivâyetlerdir. Sözgelimi, talebenin, hadîs aldığı hocayı görme durumu kesinlik kazanmamıştır, veya hıfzı sebebiyle tenkide mâruz kalmıştır vs. Şu halde, bu objektif olan şartlarında eksiklik varsa, ona göre hadîs zayıftır. Buhârî, o hadîsin kendi şartlarını taşımadığını, yânî, kendi açısından -hâricî şartlara göre- zayıf olduğunu okuyucuya haber vermek için senedi atmıştır.

Bu ikinci gruba giren muallaklar iki kısımdır: Bir kısmının sıhhati hususunda kanaati daha kuvvetlidir, zann-ı gâlib'i vardır diye ifade ediyoruz. Diğer bir kısmının sıhhati hususunda o kadar kesin kanaat sâhibi değildir, kısmen mütereddiddir. Bir başka ifâde ile birinci kısma girenler, -taşıdıkları şartlar açısından- daha sıhhatli, ikinci kısımdakiler -

yine taşıdıkları şartlar açısından- sıhhatçe daha düşük rivâyetlerdir.

Herhangi bir muallak hadîsin hangi kısma girdiğini nereden bileceğiz? diye tereddüde gerek yok. Zira birinci kısma giren, yani sıhhatinden emîn olduklarını cezm sigası ile sunmuştur: Hadîs'i, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu", "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle yaptı", "Ebu Hüreyre rivâyet etti ki..."

ةريره وبأ نور ، هاللَّ لوسر َلَعَف ، هاللَّ لوسر لاق gibi kesinlik ifade eden tabirlerle rivâyeti sunar. Bu tabirlere cezm sigası denir.

İkinci kısım muallakları, yani, dış şartları açısından, sıhhati hususunda çok emîn olmadığı hadîsleri tamrîz sigası ile sunar. Bu sigada, kesinlik yoktur, ilk nazarda

tereddüd gözükür: "Söylendiğine...", "rivâyet edildiğine göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştur ki...", "....yapmıştır ki..." veya "Bu babta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan şu rivâyet gelmiştir: ...." (هاللَّ لوسر نع نور ، هاللَّ لوسر نع ركذُي

هاللَّ لوسر نع بابلا يفو) gibi sigalar.

Bu tabirlerle sevk edilen muallaklar, sıhhatçe daha dûn bir mertebededirler. Hadîs münekkidleri, Buhârî'de bu mutlak şekilde muallak olan hadîslerin, Buhârî'nin usûl olarak kaydettiği hadîslerde aradığı sıhhat şartlarına haiz olmadığını bilerek kitabına aldığını ve bunu bildiğini göstermek için de senetlerini attığını belirtirler. Hiç biri de, Buhârî'yi ve hatta Müslim'i bu çeşit hadîsleri sebebiyle "şartlarına uymayan hadîsi almış

olmak" la itham etmemiştir. Onların sıhhat iddiaları müsned rivâyetler içindir. Nitekim, teşeddüdüyle tanınan, Dârakutnî (v. 385/995), Sahîheyni tahlil ederken bazı tenkîdler yöneltse bile, onlar bu muallaklar sebebiyle değildir.

Esasen, muhaddislerin hadîs karşısındaki tavrını hakkıyla değerlendirebilmek için şu hususu bir kere daha tekrâr edelim: Hadîslerin zayıf sahîh oluş durumları, dış şartlara bakar, nefsü'l-emre (gerçek duruma) bakmaz. Çünkü gerçekten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onu, o şekilde söyleyip söylemediğini Allah bilir. Levh-i Mahfuz'a kimse nüfuz edemeyeceğine göre âlimler, zâhire göre hükmedeceklerdir.

Üstelik "sahîh"lik ölçüsü, görüldüğü üzere, âlimden âlime az çok değişebilmektedir.

Buhârî'nin "zayıftır" diyerek terkettiği şahsı Müslim "sika" diye benimsemiştir. Her ikisinin de zayıf addettiklerini, diğer dördü "sika" addetmişlerdir. Aynı hadîs metni, bir tarîkden gelince "sahîh" addedilmiştir, bir başka tarîkden gelince "zayıf" addedilmiştir. Sebep aynı: Hadîs hakkında verilen hüküm "nefsü'l-emr'e" değil, râvileri ilgilendiren dış şartlara göredir.

Şöyle bir SORU da hatıra gelebilir: İkiyüzbin sahîh hadîs bildiğini söyleyen Buhârî, niçin

"zayıf" addettiği bu muallaklara yer verdi, bunlar yerine niye müsned rivâyet koymadı?

veya: Bunları da almasaydı, niye aldı?

Bu soru bir kaç vecihten cevaplanabilir:

1- Buhârî, kitabını tanzîm ederken fıkhî bir endişe taşımıştır. Bab başlıklarında fukaha beyninde müsellem olan fıkhı beyan etmiş, sonra bunların âyet ve sahîh hadîsten dayanağını göstermek istemiştir. Bir babla ilgili -kendi şartlarına uyan- sahîh hadîs bulamadı ise şartlarına uymayan hadîslerden istişhâd ve mütâbaat maksadıyla almıştır, uymadığını göstermek için de tâlik etmiştir.

2- Buhârî, muallakların nüfsü'l-emir'de zayıf olduğunu söylemiyor. Binaenaleyh, muallaklar da onun nazarında fıkhen sâhîhtir, nitekim fukaha onlarla amel etmiştir, sâdece kendisinin koyduğu dış şartlar açısından zayıftır.

SAHÎHEYN DIŞINDA SAHÎH HADÎS:

Bilhassâ günümüzde hadîsle ilgili mühim bahislerden biridir. Bazı çevreler, İslâm'ın meselelerini küçümsemek, reddetmek için, "Bu mesele zâten Buhârî ve Müslim'de yok"

diye târîhte eşine rastlanmayan bir delîl getiriyorlar. Mehdî inancını reddetmek isteyenlerin yaptığı gibi.

Halbuki, ehlince mâlûm olduğu üzere bu sözün ciddi bir yönü yoktur. Tarihen hiç kimse, "Sahîheyn dışında sahîh hadîs yoktur, bütün sahîhler Buhârî'de Müslim'de toplanmıştır"

diye bir iddiada bulunmamıştır. Nitekim, Buhârî ikiyüzbin sahîh hadîs ve ikiyüzbin gayr-i sahîh hadîs ezberlediğini belirtmiş; ayrıca -İbnu Hacer ve Suyutî'nin de kaydettikleri üzere- el-Câmi'u's-Sahîh'ine sâdece sahîh rivâyetleri aldığını söylemekle beraber -

kitabının hacmini artırmamak için- terkettiği sahîhlerin aldıklarından daha çok olduğunu dile getirmiştir.

Bu meselede Müslim de şöyle der: "Ben bu kitapta, nazarımda sahîh olan bütün hadîsleri cemetmedim, sıhhatınde icmâ edilenleri cemettim." Kevserî, bu sözde geçen icmâ'dan Müslim'in şeyhlerinin hadîsi kabul etmedeki icmalarını anlar. Şu halde Müslim'in bu itirafı da, onun nazarında sahîh olan pek çok hadîsin Sahih'inin dışında kaldığını ifâde eder.

SÜNEN-İ ERBA'A'NIN ŞARTLARI

Sünen-i Erba'a, dört sünen demektir. Bu tabirle Kütüb-i Sitte'nin Buhârî ve Müslim dışındaki kitapları kastedilir. Sünen-i Erba'a daha isimleriyle, Sahîheyn'den farklılık arz ederler. Bunlar da, öbür ikisi gibi, sahîh hadîsleri cemetme gayretinde olmakla birlikte, sahîh olmakta onlar kadar iddialı değildirler.

Gerek Hâzimi ve gerekse Makdîsi bunları berâber mütâlaa etmekte, birbirlerine, takip ettikleri şartlar yönüyle, yakınlıklarını belirtmede müttefiktirler. Aradaki farkı en açık şekilde Hâzimî, yukarıda kaydettiğimiz tabloda ortaya koyar. Ravilerinin müşterek bir tarafı, ister adalet ve zabt cihetinden isterse lika cihetinden olsun taşıdıkları gir eksiklik, bir zaaftır. Bir diğer ifade ile âlimlerin zayıf olduklarını bildikleri, fakat hadîs alma meselesinde terkedilmelerinde ittifak etmedikleri kimselerdir. Tirmizî ile ilgili açıklamamızda Makdîsî'den yapacağımız bir iktibasta da görüleceği üzere, Sünen-i Erba'a hadîslerinin "bazıları"nda görülen zaaf, mütâbaat yoluyla giderilmiştir. Yani aynı mânayı veya yakın mânayı ifade eden birden fazla rivâyet gelmiştir.

Esâsen şu da bir gerçek ki, hadîslerin "zayıf" vasfını almaları, nefsü'l-emre (gerçeğe) bakmaz, dış şartlara, yani, râvîye, rivâyet şekline bakar.

SÜNEN-İ ERBA'A'DA ÜÇ KISIM HADÎS:

Makdisî: "Sünen-i Erba'a'da üç kısım hadîs vardır" der ve açıklar:

Birinci Kısım: Sahîhtir. Bunlar, Buhârî ve Müslim'in sahîhlerinde tahric edilmiş bulunan hadîslerin şartlarını taşırlar, aynı çeşide giren hadîslerdir. Esasen bu kitaplardaki rivâyetlerin pek çoğu Sahîheyn'de tahric edilmiştir. Bu kısım üzerinde söylenecek söz, Sahîheyn'in ittifak ve ihtilaf ettikleri hadîsler hakkında söylenecek sözün aynıdır.

İkinci Kısım: Kendi şartlarına göre sahîhtir. Bunlar sahîheyn şartına uymaz. Ancak Buhârî ve Müslim'in kitaplarına almadıkları sahîh hadîsler cümlesindendir. Nitekim her ikisi de, kitaplarına almadıkları sahîh hadîsin varlığını te'yîd etmişlerdir.

İbnu Mende; Ebu Dâvud ve Nesâî'nin şartını "Hadîs muttasıl olmak şartıyla, alimlerin terkinde ittifak etmedikleri râvilerden gelmiş olmasıdır"diye özetler.

Üçüncü Kısım: Zıddiyyet hadîsleridir. Yani belli bir mesele ile ilgili olarak az önce zikredilen sahîh hadîslere zıdlık taşıyan zayıf hadîslerdir. Bu gruba giren hadîslere, müellifler, kesin bir dille "sahîh" hükmünü vermemişler, aksine, ehlinin anlıyacağı bir üslubla zaaflarını beyan etmişlerdir. Kendi açılarından "zayıf" olan bu hadîsleri, "sahîh"

hadîsleri cem'etmek gâyesi güden kitaplarına niye aldılar? diye bir sual hatıra gelebilir.

Bu soruyu alimlerimizin, bitaraflık ve ilmilik anlayışıyla izâh edebiliriz. Zira, o hadîsler zaten rivâyet edilmiştir ve amel eden bile mevcuttur. Ancak, kendi şartlarına göre

"sahîh" değildir. Nefsülemir meçhûl olduğuna göre, kendi benimsediği rivâyetin

"sahîhlik" durumu da zannî'dir, yakînî değil. Öyle ise, en doğrusu, bir bab'a giren her çeşit rivâyeti aynen dercetmek, zayıf olanın da zaafına dikkat çekmek. İşte zıddiyet hadîsleri, bu mülâhaza ile Sünen-î Erba'a' da yer alır.

Burada dikkat çekmemiz gereken hususî bir tabir Tirmizî ile ilgili. Tirmizî hazretleri kitâbına, "ma'mûlun bih" hadîsleri aldığını söyler. Yani fukahânın kendisiyle amel ettiği hadîsleri bir araya getirmiş oluyor. Bu, bir bakıma terkinde ittifak edilmeyen râvilerin rivâyetleri demektir. Ancak tatbikîlik yönünden bu ikinci durumdan farklıdır. Zira Tirmizî'nin rivâyetleri, kendisinin açıkça ifâde ettiği üzere, iki tanesi hâriç geri kalanların hepsi fakihler tarafından fiîlen fetva ve amel konusu yapılmıştır. Nitekim, Makdîsî, Tirmizî'nin ihtivâ ettiği hadîsleri tahlîl ederken, buna, yukarda kaydettiğimiz üç çeşide bir dördüncüsünü ekler: "Bazı fukaha amel ettiği için tahrîç ettiği hadîsler."

Bu çok geniş bir şarttır. Bu şartın içine zaafı şiddetli olan hadîsler de girebilir. Ancak, Tirmizî, her hadîsin sonunda, hadîs hakkında bilgi verdiği için, gelecek tenkidleri önlemiş olmaktadır.

İbnu Mâce'ye gelince: Makdîsî, onunla ilgili olarak farklı bir hususiyetten bahsetmez.

Yani onu, Sünen-i Erba'a ile ilgili tavsîfât ve açıklamalar zımnında beyan etmiş

olmaktadır. Bâriz vasfı, çok zayıf râvilerden, onların münferid rivâyetlerini almasına rağmen hiçbir açıklamaya yer vermemiş olmasıdır.

Böylece Kütüb-i Sitte imamlarının, hadîs kabul etmedeki şartlarıyla ilgili olarak, mukayeseli, kuş bakışı bir açıklama yaptıktan sonra her biri hakkında, daha detaylı bilgi sunmaya geçebiliriz.

KÜTÜB-İ SİTTE MÜELLİFLERİNİN HAYAT VE ESERLERİ

Yukarıda, kısaca, her birini hadîs kabulündeki şartları açısından ele alarak benziyen yönlerini, ayrılan yönlerini açıkladık. Râvilerinin umumî vasıfları nelerdir, Sahîheyn'in diğerlerine üstünlüğü, bunlardan Buhârî'nin Müslim'e üstünlüğü nereden gelmektedir

izah ettik. Şüphesiz o imamları ve eserlerini tanımada bu bilgiler yeterli değildir.

Bilhassa tebârüz ettirmek gerekir ki, bu eserler arasında tertip tarzından gelen ciddî farklılıklar mevcuttur. Ve tertip güzelliğine sahip olanlar ayrı bir takdîr ve alâka toplamışlardır. Ayrıca, bu ana kaynaklarımızı hakkıyla tanımak, onlardan istifademizî kolaylaştırmak ve artırmak için tertip vs. hususiyetlerini de bilmemiz gerekmektedir. Bu sebeple burada, onları, nokta-i nazarınızı değiştirerek, yeni baştan, ayrı ayrı ele alıp, haklarında detaylı teknik bilgiler sunacağız.

İMAM BUHÂRÎ VE SAHÎHİ

Buhârî deyince, yerine göre, hem müellifi ve hem de müellifinin en meşhur eseri olan el-Câmi'u's-Sahîh'ini kastederiz. Aslında bu, pek çok insanın müşterek olan bir nisbetidir.

Buhâra şehrine ait yâni "Buhâralı" demektir.

NESEBÎ:

İmam'ın künyesi: Ebu Abdillah, ismi Muhammed İbnu İsmâil'dir. Ünvanıyla birlikte şöyle tesmiye edilmiştir: Şeyhu'l-İslâm ve İmâmu'l-Huffâz Ebu Abdillah Muhammed İbnu İsmâil İbni İbrâhim İbni'l-Muğîre İbni'l-Berdizbe el-Buhârî el-Cu'fî (radıyallahu anh)'dir.

Buhâra'da doğmuş 194-256 yıllarında yaşamıştır. Orta boylu, zayıf, esmerce bir zattı.

YETİŞMESİ: Babasını küçük yaşta kaybetmiş ise de annesi onun yetişmesi için gerekli alâkayı göstermiştir. 10 yaşında iken hadîs dinlemeye başlamış, küçükken ezberlediği hadîs miktarı 70 bini bulmuştur. İlk defa İbnu'l-Mübârek'in te'lîfatını ezberlediği, kendi memleketinde iken Muhammed İbnu Selâm, el-Müsnidî ve Muhammed İbnu Yusuf el-Beykendî'den hadîs aldığı, bunlardan sonra, ilim merkezlerine, annesinin refakatinde seyahate çıktığı, Belh'te Mekkî İbnu İbrahim'den, Bağdat'ta Affan'dan, Mekke'de Mukrî'den, Basra'da Ebu Âsım ve el-Ensarî'den, Kufe'de Ubeydullah İbnu Mûsa'dan, Şam'da Ebu'l-Muğîre ve el-Feryâbî'den, Askalân'da Âdem'den ilim aldığı belirtilir.

Abdurrezzâk'ı dinlemek üzere Yemen'e yol hazırlığı yaparken ölüm haberi gelir.

Zehebî, "Buhârî'nin tahsilini tamamlayıp te'lîf ve hadîs rivâyetine başladığı zaman henüz yüzünde tüy çıkmamıştı" der. Ancak, te'lîfe geçmesi hadîs talebine son vermesi değildir.

"Kişi, kendisinden büyük olanlardan, akranlarından ve kendisinden küçük olanlardan ilim almadıkça kemâle eremez" diyen Buhârî hazretlerinin 1080 kişiden hadîs aldığı bilinmektedir.

KENDİSİNDEN HADÎS ALANLAR:

Buhârî, sağlığında lâyık olduğu şöhret ve itibara ulaşmış bu sebeple çok sayıda kimse kendisini dinlemiş hadîs rivâyet etmiştir. Müslim, Tirmizî, Muhammed İbnu Nasrı'l-Mervezî, Sâlih İbnu Muhammed, İbnu Huzeyme, Ebu Kureyş Muhammed İbnu Cum'a, İbnu Sâid, İbnu Ebi Dâvud, Ebu Abdullah el-Firebrî, Ebu Hâmid İbnu'ş-Şarkî, Mansur İbnu Muhammed el-Bezdevî, Ebu Abdillah el-Mehâmilî meşhurlardandır.

Buhârî, muasırlarına sadece hadîs vermekle kalmamış te'lif metodu da vermiştir. Belki bu daha mühim bir husustur. Çünkü, sahîh hadîsleri müstakil bir te'lifte toplama işine ilk teşebbüs edip gerçekleştirme şerefi Buhârî'ye aittir. Başta Müslim olmak üzere, diğer sahîh müelliflerinin hepsi, Buharî'nin açtığı çığırda giderek eser vermişlerdir.

Binaenaleyh onlardaki payını inkâr etmek mümkün değildir.

FIKIH YÖNÜ:

Buhârî Hazretleri, muhaddis olduğu kadar da fakîhtir. Az ilerde temas edeceğimiz üzere bâzı âlimlerce "mutlak müçtehid" olarak değerlendirilecek kadar fıkha hâkimdir ve eserine fıkhî incelikleri aksettirmiştir. Esasen, eserini sâdece sahîh hadîsleri cemetmek için te'lîf etmemiştir. Te'lifden bir gayesi de âlimler arasında müsellem fıkhî meselelerin âyet ve sahîh hadîslerde gelen delillerini göstermektir. Nitekim kendisi şöyle der: "İhtiyaç duyulan her hususta mutlaka Kur'an ve hadîsten benim nezdimde delîl vardır".

Buhârî'nin fıkhî yönü muasırlarının da dikkatini çekmiş ve takdirlerini celbetmiştir.

Nuaym İbnu Hammâd el-Huza'î şöyle der: "Muhammed İbnu İsmâil, bu ümmetin fakîhidir". Bündâr (Muhammed İbnu Beşşâr) da: "O (Buhârî), zamanımız insanlarının en fakîhidir" demiştir. Dârimî'nin şehâdeti de şöyle: "Ben Harameyn'de, Hicâz'da, Şâm'da ve Irâk'da pek çok âlime rastladım. Onlar arasında çeşitli ilimleri, Muhammed İbnu İsmâil kadar nefsinde cemedenini görmedim. O, hepimizden daha âlim, daha fakîh ve ilim talebinde hepimizden daha ileridir".

ZEKA VE HÂFIZASI:

Buhâri Hazretleri mümtaz vasıfları olan bir zattır. Zehebi: "Zekâda, ilimde, vera ve ibadette en önde gelen bir kimseydi" diye tavsîf eder. Nitekim öyle bir zekâ ve hâfıza gücüne sahipti ki, bir kitabı bir kere okumakla hıfzına alıyor, işittiklerini olduğu gibi ezberliyordu. Hafıza durumu daha küçükken dikkatleri çekmişti. Buhârî'nin varrâkı (kâtibi) Muhammed İbnu Ebî Hâtim şunu anlatır: "Buhârî çocuktu, beraber hadîs derslerine devam ediyorduk. Biz dinlediğimiz hadîsleri muntazaman yazıyorduk, fakat o yazmıyor, sâdece dinliyordu. Biz bir ara: "Sen niye yazmıyor, vaktini aylak geçiriyorsun?" diye çıkışmaya başladık. Israr edince "Çıkarın yazdıklarınızı!" dedi. 15

bin kadardı, bunlar. O hepsini ezberden okuyuverdi. Biz defterden takip ettik, hiç eksiği yoktu.

"- Gördünüz mü? Boşa mı gidip geliyor muşum?" dedi. Biz o zaman anlamıştık ki, kimse ilimde Buhârî'nin önüne geçemeyecek".

Buhârî'deki bu hâfıza ve zekâ gücünü bazıları belâzur denen bir ilâç içerek elde ettiğine dair dedikodu yaparlar. Bunun üzerine Muhammed İbnu Ebî Hâtim, yalnız kaldıkları bir sırada sorar:

"- Hâfızayı güçlendirmek için bir ilaç var mı?" Buhârî:

"- Bilmiyorum!" dedikten sonra, kendisine yaklaşıp:

"- Hafıza için kişinin, kendisini ("gayretin yetersiz, öğrendiklerine güvenme!" diye) ithâm etmesinden ve çalışmaya devamından daha faydalı bir şey bilmiyorum!" der.

Buhârî'nin her gün iki adet bâdem yediği kaydedilir.

Buhârî'nin Bağdâd ulemasınca imtihan edilme hâdîsesi onun hâfıza durumu kadar, hadîs sâhasındaki ilminin genişliğini göstermesi bakımından da son derece ehemmiyetlidir. Buhârî hadîslerinin kıymetini anlamamıza da yardımcı olur ümidiyle özetlemekte fayda ümîd ediyoruz: Buhârî, hadîste epeyce bir şöhret kazandıktan sonra Bağdâd'a ilk geldiğinde, Bağdâdlı âlimler, bu şöhrete hakikaten layık olup olmadığını anlamak, ilim ve hıfzdaki derecesini ölçmek için hazırlık yaparlar, çok kalabalık ders meclisinde hazırlıklı on kişi kalkıp onar hadîs sorarlar. Ancak hadîsleri okurken hadîslerin senedlerini değiştirirler. Böylece her biri, hadîslerini, kendine ait olmayan bir senedle okur. Buhârî, bunların hepsini sonuna kadar dinler ve her hadîs okundukça:

"Böyle bir hadîs bilmiyorum! " der. Sorular bitince, birinci hadîsten yüzüncü hadîse kadar, her birinin senedini yerli yerine koyarak, doğru şekilde rivâyet eder ve "Böyle olmaları lâzım" der. Bu manzara karşısında Bağdad uleması ilminin genişliği ve hâfızasının kuvvetini takdir etmekten kendini alamaz.

Hadîs ve rical bilgisini takdir etmede şu vak'a da zikre şayandır: Nişâbur'da iken, İshâk İbnu Râhuye'nin meclisinde ders takriri sırasında, İshâk bir hadîs okurken, rivâyette Ata el-Keyharânî ismi geçer ve sorar: "Keyharân nedir?" Mecliste hazır bulunan Buhârî cevap verir: "Yemen'de bir köydür. Bu zatı (Ata'yı) Hz. Muâviye (radıyallahu anh) orada bulunan Sahâbe'den birinin yanına göndermişti. İşte Ata, o sahâbîden iki hadîs dinledi".

Bu cevap üzerine İshâk, Buhâri'ye hayranlığını şöyle ifâde eder: "Ey Ebu Abdillah sen, sanki insanları (tek tek) görmüş gibisin".

Mahmûd İbnu'n-Nâzır İbni Sehl der ki: "Basra'ya, Şâm'a, Hicaz'a, Kufe'ye gittim, bütün âlimleriyle görüştüm. Her tarafta, ne zaman Muhammed İbnu İsmâil el-Buhârî'nin ismi zikredilmişse onun kendilerinden üstün olduğunu söylediler." İbnu Hüzeyme: "Şu gök kubbesinin altında hadîsi Buhârî kadar bilen yoktur" demiştir.

DİNDARLIĞI:

Buhârî, diğer selef büyükleri gibi dindarlığı ve verâsı ile de tanınmış bir zattır. İlimde olduğu kadar dindarlıkta da başı çektiğini, Zehebî'den naklen kaydetmiştik. Ramazan ayında, terâvihten sonra Kur'ân'ın üçte biri ile namaz kıldığı belirtilir. İbnu Hibbân, Kur'ân okuyuşunu öyle anlatır: "Muhammned İbnu İsmâil Kur'ân okuyunca, kendisini öyle kaptırırdı ki artık kalbi, gözü, kulağı hep onunla meşgul olur, ayetlerde geçen temsiller üzerine tefekkür eder, haramların, helâllerin idrâkine varırdı". Bu durumu te'yîden Zehebî'nin kaydettiği bir vak'aya göre, Buhârî, namaz kılarken dayanılmaz ızdıraplara mâruz kalır. Fakat O, namazını bozmaz. Namazdan sonra anlaşılır ki, eşek arısı tam 17

yerinden sokmuştur.

MEZHEBİ:

Buhârî itikad'da ehl-i sünnettir. Ancak îmanı amelden ayırmaz. Ona göre îman, "kavl ve fiildir, artar, eksilir". Sahîh'inde bu kanaatini âyet ve hadîslerle isbât etmeye çalışır.

Halku'l-Kur'ân meselesi'ne ismi kârışmış ve hocası Zühli, Buhârî'nin Kur'ân'a: "Mahluk"

dediğini ileri sürmüş ise de aslında bu bir yanlış anlamadır. Ehemmiyetine binaen, bû mevzuyu, Hadîsle İlgili Bazı Meseleler kısmında genişçe vereceğiz.

Amelde mezhebi hususunda ihtilâf edilmiştir. Dört sünnî mezheb mensupları, yazdıkları terâcim-tabakât kitaplarında Buhârî'yi kendilerinden göstermeye çalışmışlardır.

Umûmiyetle delilleri, Buhârî'nin hocaları arasında yer alan şahsiyetlerdir. Zira her mezhebe mensup büyüklerden hadîs almıştır. Sübkî Tabakâtu'ş-Şâfiyye'de ona yer verirken delili, Buhârî'nin şeyhlerinden olan: Ez-Za'ferânî, Ebu Sevr, Kerâbîsî, Humeydî gibi Şâfiî mezhebine mensup kimselerdir. Ayrıca, fıkhından, Şâfiî görüşe uygun meseleler de gösterilir.

El-Ferrâ da, Tabakâtu'l-Hanâbile'de yer vermiş, delil olarak, Ahmed İbnu Hanbel'in Buhârî'nin şeyhlerinden biri olduğunu zikretmiştir.

Keza Buhârî, Mâlikîlere göre de Mâlikîdir. Çünkü Muvatta'yı Abdullah İbnu Yusuf et-Tinîsî'den ders almıştır.

El-Ahnef: "Buhârî, Hanefî'dir çünkü, Sahîh'in te'lif edilmesini tavsiye eden üstadı İshak İbnu Rahûye Hanefi'dir" der.

Meselenin münakaşasına girmeden, şunu belirteceğiz, Buhârî Hazretlerine: "Mutlak müctehiddir bu mezheplerden hiçbirine mensup değildir" diyen de olmuştur. Buhârî üzerine kıymetli araştırmalarda bulunan Muhammed Enver Keşmîrî, Buhârî'nin müctehid olduğunu, bazı meselelerde Şafiî veya Hanefi'ye benzemekle, onlardan sayılmayacağını ifade eder. Keza el-Mübârekfûrî de aynen Keşmîrî gibi, tahkîke dayanarak Buhârî'nin müçtehid olduğunu, herhangi bir mezhebin mukallidi olmadığını söyler.

BUHÂRÎ'NİN EBÛ HANÎFE İLE İHTİLAFI:

Buhârî'den bahsederken, zamanımızda bu meseleye de yer vermemiz gerekmektedir.

Onun için, mevzunun gerçek mahiyetini kısaca açıklamaya çalışacağız.

Aslında Buhârî ile Ebû Hanîfe muasır değildir. Çünkü Ebû Hanîfe 80-150 yılları arasında yaşamıştır. Yani Buhârî hazretleri Ebû Hanîfe (radıyallahu anh)'nin ölümünden tam 44

yıl sonra doğmuştur. Buna rağmen, aralarında bir ihtilaf söz konusudur ve bu gerçektir.

Pek çok müellif bu meseleye temas etmiş ve bilhassa Hanefîler, İmam-ı Azâm'ı müdafaa için mevzu üzerine eğilmişler, müstakil eserler vermişlerdir. El-Lübâb'ın sahibi, Abdülgani el-Meydânî ed-Dımeşkî'nin Keşfu'l-iltibas Ammâ Evredehu'l-Buhârî alâ Bâzı'n-Nâs adlı eseri bu teliflerden biridir.

Buhârî, Sahîh'inin tam 18 yerinde Ebû Hanîfe'ye hücûm eder. Ancak hiçbirinde ismen Ebû Hanîfe'yi zikretmez. Her defasında: "Kâle ba'zu'n-nâs" (âlimlerden biri demiştir ki)

der ve arkadan reddedeceği, tenkîd edeceği fıkhî bir görüş kaydeder. Âlimler ittifakla

"Ba'zu'n-nâs" tâbiriyle Ebû Hanîfe'nin kastedildiğini belirtirler.

Terâcim kitapları, umumiyetle Buhârî'nin, Ebû Hanîfe'ye cephe almasında Nuaym İbnu Hammâd el Mervezî'nin müessir olduğuna dikkat çekerler. Bu zat, Buhârî'nin sohbetine katıldığı kimselerden biridir. Başlıca hususiyeti de, Ebû Hanîfe'ye karşı beslediği aşırı taassubudur. Çünkü kendisi ehlü'l-hadîstir, sünneti takviye için hadîs bile uydurmaktadır.

Ebû Hanîfe ise ehl-i rey bilinmektedir. Bu sebeple Nuaym, Ebû Hanîfe aleyhinde şenî yalanlar uydurmaktan çekinmemiş ve Buhârî'ye bu meselede müessir olabilmiştir.

Buhâri'deki Ebû Hanîfe husûmetinin sebebiyle ilgili bu açıklamaya, başka makul izahlar da yapılmıştır. Bunlardan birine göre, Buhârî ilmî seyahatlerden Buhârâ'ya dönünce, oradaki Hanefi olan âlimler kendisini kıskandı. Hatalı bir fetvasını bahâne ederek onun Buhârâ'dan sürülmesini sağladılar. Bu işin başında, Buhârî'nin talebelik arkadaşı olan Ebu Hafsı's-Sağîr el-Buhârî baş rolü oynamıştır. Ebu Hafsı's-Sağîr Mâverâünnehir'de Hanefiye şeyhidir. Kendisine karşı bed muâmelede bulunanlara karşı kırılmış olan Buhârî Hazretlerinin bir insan olarak hissiyata kapılıp Hanefilere kırıldığı, Ebû Hanîfe'ye karşı taassuba düştüğü ifâde edilir.

Bir başka yoruma göre, Buhârî, kendisinde hadîs ve eser galebe çalan bir fakîhtir, nazarında iman kavl ve amelden ibârettir, artar ve eksilir. Ebû Hanîfe ise kendisinde fıkıh ve rey galebe çalan bir muhaddistir. Bunun nazarında iman, kalb ile tasdik, dil ile ikrârdır, artmaz ve eksilmez. Farklı görüşlere mensub bu iki zümre arasında ihmal edilemiyecek açıklık meydana gelmiş, cedelleşmeler olmuştur. Binâenaleyh, Buhârî Hazretleri de bu görüş ayrılıkları sebebiyle, ehl-i rey'den olan Ebû Hanîfe'ye karşı taassuba düşmüş olmalıdır.

Bu yorumun haklılığını kavramak için Ahmed İbnu Hanbel'in şu sözünü kaydetmede fayda var. Der ki: "Biz ehl-i reyi, onlar da bizi durmadan lânetlerdik. Bu hal Şâfiî'nin gelmesine kadar devam etti. O gelince aramızı bulup bizi kaynaştırdı."

BUHARA VALİSİ İLE ANLAŞMAZLIĞI:

Buhârî'nin burada kayda değer bir menkıbesi Buhâra Vâlisi ile arasında çıkan anlaşmazlıktır. Selef büyüklerinin ilmin izzetini korumak, siyasetçilere müdâhene etmemek hususunda nasıl hassas davrandıklarını, bu yolda nice sıkıntılar çektiklerini göstermek için bu anlaşmazlık da güzel bir örnektir. İbret alınması için kaydediyoruz: Terâcim kitaplarının kaydettiği üzere, Nişabur'dan kendi memleketi olan Buhâra'ya gelen âlimimiz, muhteşem bir merasimle karşılanır. Şehrin bir fersah dışında çadırlar kurulur, beklenir. Geldiği zaman üzerine altın ve gümüş paralar saçılır. Alimler başta bütün halk etrafını sarar, hadîslerini dinlerler. Mescid'de, evinde durmadan hadîs rivâyet eder. Dersleri büyük bir ilgi ile tâkip edilir.

Bir ara Buhârâ Vâlisi Hâlid İbnu Ahmed de alâka gösterir. İlminden istifade etmek ister, ama hususî şekilde. Buhârî Hazretlerine elçi göndererek "kitaplarını alarak saraya

gelmesini, onları kendisine ve evladlarına hususî şekilde tedrîs etmesini" bildirir. Buhârî, bu teklife "ilim ve hilm evine gelinir" diyerek, ilmin kimsenin ayağına gitmediğini, tâlibin ilmin bulunduğu yere koşması gerektiğini ihsas eder. Bunun üzerine, Vali, elçisini ikinci sefer yollayarak, evladlarına, başkasının katılmayacağı hususî bir ders programı uygulamasını taleb eder. Buhârî Hazretleri, buna da menfi cevap verir: "Ben dersime bazılarını alıp, bazılarını da almamazlık edemem".

Hâdiseyi anlatan -Hatîbu'l-Bağdadî'nin- bir başka rivâyetine göre, Buhârî'nin Buhâra Valisi'ne cevabı şöyledir: "Ben ilmi zelil kılamam (ayağa düşüremem), onu (ümerânın) kapılarına, sultanlara götüremem. Şayet ilme ihtiyaç duyuyorsan, mescidimdeki veya evimdeki derslerimde hazır bulun. Söylediğim şartlarda derslerimin devamını istemiyorsan sen Sultan'sın, yetki sâhibisin, beni ders vermekten menedebilirsin (Ben ya dediğim gibi derslerime devam ederim ya da dersi terkederim). Bu da bana Allah nezdinde, kıyamet günü dersi kesişim hususunda bir özür olur. Ben ilmi kendi arzumla kesmem. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):"Kim kendine ilimden sorulur, o da gizler, söylemezse kıyamet günü ateşten bir gemle gemlenir" buyurmuştur".

Vali ile aralarındaki îhtilâfın sebebi bu idi.

Vali, Buhârî Hazretleri'ne karşı husumeti devam ettirir ve aleyhinde değerlendirecek fırsatlar kollarken, Nisâbur'dan Muhammed İbnu Yayha ez-Zühlî'nin aleyhteki mektubu gelir. Zühlî, maalesef, Buhârî'yi Nisâbur'da gözden düşürmek, orayı terketmek mecburiyetinde bırakmakla yetinmemiş, sağa sola, civar vâli ve ulemâya da Buhârî'nin îtizâl ettiğine ve Kur'an'a mahlûk dediğine dair ihbar mektupları yazmıştı. Bu mektuplardan biri de Buhâra Valisine gelmişti.

Vali bu fırsatı değerlendirerek, halkın Buhârî'ye olan teveccühünü kırmak, derslerinden yüz çevirmelerini sağlamak istedi. Ancak halkın hürmetini, alâkasını kıramadı. O

Buhâra'nın merkez camiinde ilim meclislerine devam ediyordu.

Vali otoritesini, makamın verdiği selâhiyeti kullanarak onu yasaklamaya, Buhârâ'dan çıkarmaya azmetti. Buhârî, orayı terkederek, Buhâra ile Ceyhun arasında Buhâra'ya bir merhale mesafedeki Beykent'e, oradan da iki üç fersah uzaklıktaki Hartenk denen köye geçmek zorunda kaldı. Rivayete göre oradan çıkarken, kendisiyle uğraşanlara bedduada bulundu. Bir ay geçmeden başta Hâlid İbnu Ahmed olmak üzere her biri, çoluk çocuklarıyla çeşitli musîbetlere dûçar oldular.

VEFATI:

Buhârî, hicrî 256 yılında vefat etmiştir. Buhâra'ya geldikten sonra, yukarıda anlattığımız üzere Buhâra Valisi Hâlid İbnû Ahmed'le arasında çıkan tatsızlık sonunda, Vali, Buhârî'nin şehri terketmesini emreder. Buhârî kendisine bu zulmü yapanlara beddualar ederek Buhâra'yı terkeder ve Semerkant'ın bir köyü olan Hartenk'e gelir, orada bulunan akrabalarının yanına yerleşir. Bir gece, gece namazından sonra "Ya Rab yeryüzü bütün genişliğine rağmen bana daraldı, beni yanına al" diye dua eder. Bu duadan bir ay geçmeden ruhunu Râbb-i Kerîmine teslim eder.

Anlatıldığına göre, ölümünden önce Semerkant ahâlisinden ısrarlı dâvet alır, oraya gelmesini isterler. Buhârî müsbet cevap verir, yola çıkmak üzere hazırlıklarını tamamlar, hayvanına binmek üzere yirmi adım kadar atar, ama mecalinin kesildiğini görünce yatağına geri döner ve bir cumartesi gecesi, Ramazan bayramı gecesinde vefat eder.

Kabrine konduğu zaman, kabrinden miskden daha hoş bir koku çıkmaya başlar, bu hal günlerce devam eder. Halk kabre üşüşerek toprağından birer parça yağmalamaya başlar. Bunu önlemek maksadıyla kabrinin üzerine tahta parmaklık örülür.

Abdu'l-Vâhid İbnu Âdem et-Tavâsî, Buhârî ile ilgili şu rüyayı anlatır: "Rüyâmda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm. Ashabından bir grup etrafında olduğu halde bir yerde sabit duruyordu. Kendisine selam verdim. Selamıma mukabelede bulundu. "Ey Allah'ın Resûlü burada niye duruyorsunuz?" diye sordum. "Muhammed İbnu İsmâl'i bekliyorum!" dedi. Aradan birkaç gün geçmişti ki, Buhârî'nin ölüm haberi geldi. Hesab edince Buhârî'nin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı rüyamda gördüğüm anda ölmüş olduğu ortaya çıktı".

Buhârî öldüğü zaman 62 yaşında idi. Allah rahmetini bol kılsın. Buhârî'nin hayatı ile ilgili açıklamaları burada tamamlarken, çocukluğu ile ilgili bir menkıbesini kaydedelim: Hayatını anlatan kitaplarda geldiği üzere, Buhârî çocukken gözlerini kaybeder. Annesi günlerce yalvarır, dualar eder. Derken bir gün rüyasında, Halîlurrahmân Hz. İbrahim (aleyhisselam)'i görür. Kendisine: "Ey kadın, Allah, senin yaptığın duaların çokluğu sebebiyle, oğlunun gözlerini geri verdi" der. Annesi uyanınca, oğlu Muhammed'in gözlerine tekrar kavuştuğunu görür.

Buhârî'den bahseden rivayetler, kendisinin de, annesinin de mücâbu'd-da've yani duaları makbul kimseler olduklarını kaydederler.

TE'LİFATI:

Buhârî, erken yaşta büyük bir şevkle ilim tahsiline çıktığı için erken yaşta eser vermeye başlamıştır. Kendisi: "18 yaşına basınca Sahâbe ve Tâbiî'nin fetva ve sözlerini, Ubeydullah İbnu Musâ devrinde yazmaya başladım. Bundan sonra da et-Târîh'i, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabr-i şeriflerinin yanında, mehtaplı gecelerde te'lif ettim" der.

Buhârî, az sonra tanıtacağımız es-Sahîh'i ile daha çok tanınmış ise de, onun son derece ehemmiyetli başka eserleri de vardır. Rical üzerine yazdığı et-Târîhu'l-Kebîr bunlardan biridir. Keza et-Târîhu'l-Evsat, et-Târîhu's-Sağîr, el-Edebü'l-Müfred, Ref'u'l-Yedeyn fi'sSalât, Hayru'i-Kelam fi'l-Kırâât Halfe'l-İmâm, Birru'l-Valideyn, et-Tefsîru'l-Kebîr li'l-Kur'ân, Halku Ef'âli'l-İbâd, Kitâbu'l-İlel fi'l-Hadîs, Kitâbu'l-Müsnedi'l-Kebîr, Kitâbu'l-Vühdân, Kitâbu'l-Mebsut vs. başka kitapları da vardır.

BUHÂRÎ'NİN SAHİH'İ:

Kısaca müellifine nisbet ederek Buhârî diye bilinen Câmi'u's-Sahîh'in tam adı: El-Câmi'u's-Sahîh el-Müsned min Hadîsi Resûlullâh sallallahu aleyhi ve sellem ve Sünenihî ve Eyyâmihi'dir.

Hocası İshak İbnu Râhuye'nin: "Biriniz sahîh hadîsleri müstakil muhtasar bir kitapta cemetse" tavsiyesi üzerine yola çıkan Buhârî, Sahîh'ini 16 yılda; 600 bin hadîsten seçerek vücuda getirmiştir. Firebrî'nin rivâyetine göre, herhangi bir hadîsi Sahîh'e dahil etmezden önce yıkanıp iki rekat namaz kılan Buhârî, Allah'a istihârede bulunup mânevî bir işâret aramış, ondan sonra hadîsin sıhhatine hükmetmiştir.

"Bu şekilde sıhhati nazarında sübût bulmayan hiçbir hadîsi Sahih'e almadım" der. Es-Sahîh'in bu şartlar altında tebyîz'i Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabr-i şerifleriyle, minberi arasında gerçekleşir.

Buhârî, eserini tamamlayınca Ahmed İbnu Hanbel, Yahya İbnu Mâin, Ali İbnu'l-Medînî gibi devrinin üstadlarına arzeder. Bunlar, rivâyete göre, dört tanesi hariç bütün hadîslerin sıhhatinde ittifak edip, takdirlerini ifâde ederler. Zehebî: "Buhârî'nin el-Cami'u's-Sahîh'i, Kitabullah'tan sonra Kütüb-i İslâmiye'nin en kıymetlisi, en üstünüdür.

Bir kimse onu dinlemek için bin fersahlık mesâfeye yolculuk yapsa, bu zahmete değer, seyahati boşa gitmez" der. Buhârî, sağlığında, lâyık olduğu takdir ve hürmeti gören âlimlerdendir. Müslim, ona karşı son derece hürmetkârdı. Halku'l-Kur'ân meselesindeki yanlış anlama sonucu Zühlî ile Buhârî arasında çıkan tatsızlık sırasında, herkes Buhârî'nin meclisini terkederken, ondan ayrılmayan iki kişiden biri Müslim idi. Rivâyete göre, Buhârî'nin huzuruna her girişinde: "Müsaade et ayaklarını öpeyim ey hadîs hastalıklarının doktoru, ey muhaddislerin şeyhi" derdi. Bağdadî, Zühlî'nin tutumu sebebiyle Buhârî ile Zühlî arasındaki hâdîse çıkıncaya kadar Müslim'in Buhârî'yi desteklediğini, ondan sonra bunların arasına da soğukluk girdiğini belirtir.

Eser, te'lîfinde müellifin takip ettiği titizlik sebebiyle en sahih hadîsleri cemederek, bütün ümmetin icmaya yakın bir ittifakla tam bir güvenine mazhar olmuş, "Kur'ân'dan sonra ikinci Kitap" olma şerefini kazanmıştır. Öyle ki, musîbet ve belâlara karşı, tıpkı Kur'ân gibi teberrüken okunması bile müesseseleşmiştir. Sağlam bir senetle Buhârî'nin kendisinden şu rivâyet anlatılmaktadır: "Bir gece rüyamda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm. Ben önünde durmuş, elindeki yelpaze ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı sineklerin tâcizinden koruyordum. Bunun mânasını bir tabirciden sordum.

Bana: "Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı kizbe karşı müdafaa edeceksin" diye yordu. Beni, el-Cami'u's-Sahîh'i te'life sevkeden bu rüya oldu."

Eserin ehemmiyet ve makbuliyetini anlatma zımnında Ebu Zeyd el-Mervezî'den şu rivâyet kaydedilir. Ebu Zeyd demiştir ki: "Ben, birgün Rükn ile Makam arasında uyuyordum. Rüyamda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i gördüm. Bana: "Ey Ebu Zeyd, ne zamana kadar benim kitabımı değil de Şâfiî'nin kitabını tedrîs edeceksin?"

dedi. Ben: Ey Allah'ın Resûlü senin kitabın hangisi? diye sordum.

"Muhammed İbnu İsmâil'in Camiî" dedi."

ÜSTÜNLÜK SEBEBİ:

Sahîh-i Buhârî'yi diğer kitaplara üstün kılan tarafı Buhârî'nin bir rivâyetin sahîh olması için, âlimlerin koştuğu şartlarda hiç tâviz vermemesidir. Adalet, zabt, şöhret bütün âlimlerin müşterek şartı ise de, Buhârî bu meselelerde tavizsiz olmuştur. En bâriz davranışı da lika meselesinde ortaya çıkar. Yani, Buhârî'ye göre bir hadîsin sahîh olabilmesi için, senette yer alan bütün râvîlerin adalet ve zabt yönleriyle mükemmel yâni sika (güvenilir) olması yeterli değildir. Bu râvilerden her biri hem kendisinden hadîs rivâyet ettiği hocası durumundaki zatla fiilen karşılaşmış hem de kendisinden hadîsi rivâyet eden talebesi durumundaki zatla fiilen karşılaşmış olmalıdır. Lika denen bu karşılaşmalar da âlimlerce bilinmiş olmalıdır. Bilinmeyen, zanda kalan karşılaşmalar Buhârî için karşılaşma sayılmaz, böyle bir durum ona göre ınkıta, kopukluk ifâde eder.

Şu halde, durumu bu olan hoca-talebeden yapılan mu'an'an rivâyet mevsul değil munkatı'dır, yanî kopukluk vardır. Senette ınkıta ise zayıflık sebebidir. Dolayısıyla böyle bir hadîs Buharî'ye göre sahîh değildir. Halbuki, Müslim, ileride kaydedeceğimiz üzere, hadîsin sahîh olması için "lika"yı şart koşmamış, üstelik, Mukaddime'sinde, bu şartı koşmayı bid'at olarak tavsif etmiştir.

Şu noktayı da belirtmemizde fayda var: Buhârî'de görülen bir hususiyet olarak sunduğumuz lika şartını bazı âlimler mümârese kelimesiyle ifade eder. Ricâl taksimatıyle ilgili olarak kendisinden bahsettiğimiz Hâzimî bunlardan biridir. Hattâ Hâzimî, mümârese'yi açıklarken tûlu'l-mülâzeme tâbirine yer vererek uzun müddet beraberlik'i zikreder, bâzılarında hazerde ve seferde bile berâberlik'in tahakkuk ettiğine dikkat çeker.

HADÎSTE METODU:

Buhâri, ulemânın bu takdirlerine boşa mazhar olmamıştı. "Hâfızada âyetti" denecek hafıza gücüne, onun meselelere nâfiz zekâsı, hadîs uğrunda yorulmak bilmez gayreti inzimâm etmişti.

Araştırıcılar, Buhârî'nin hadîs metodunu tahlil edince, onun şu hususlara ehemmiyet verdiğini görmüşlerdir.

1- Sened,

2- Senedde yer alanların durumları,

3- Metin,

4- Metnin ihtiva ettiği mefhumun "asıl"ları.

Yâni, hadîsin sahîh olması için senedde bir kısım şartlar aramaktadır. Bu şartlar çoğunlukta râvilerin ahvâliyle ilgilidir. Râviler Buhârî'nin aradığı şartları kemâliyle taşımazsa o hadîsi kitabına ya hiç almamakta veya muallak olarak almaktadır.

Metnin alınmasında merfu olması esastır. Bir bâbta aradığı şartları taşıyan merfu hadîs yoksa mevkuf ve maktu olanları almakta, ancak bunlar için "asıl" araştırmaktadır.

"Asıl"dan maksad o mefhumu öz olarak ifâde eden âyet ve müsned-sahîh-hadîs'tir. Bu cümleden olarak, her bir mevkuf ve maktu hadîsin mutlaka âyet ve sahîh-müsned-sünnet'te bir aslını bildiğini kendisi ifâde etmektedir: "Sana, Sahâbe ve Tâbiîn'den bir hadîs getirmişsem, onların çoğunun doğumunu, vefâtını ve yaşadığı yerini bilirim.

Ayrıca, Sahâbe ve Tâbiîn'den bir hadîs rivâyet etmişsem, onun için yanımda mutlaka, Kur'an veya (sahîh) sünnetten hıfzettiğim bir asıl vardır".

RAVİ'NİN AHVALİ:

Buhârî, râviler hakkında tesebbütün gerçekleşmesi için ezberlediği hadîslerde adı geçen bütün raviler hakkında: Nesebi, memleketi, yaşadığı asrı, şeyhleri, doğum ve ölüm târihleri, haklarında söylenenler hususlarında bilgi sâhibi olurdu. Hadîs rivâyet eden bir şeyh duyacak olsa, ona seyahat eder önce hakkında bilgi toplar ondan sonra hadîsini alırdı. Buhârî bu şartlarla 1080 kişiden hadîs yazmıştır. Bunların hepsinin de sâhib-i hadîs olduğu belirtilir. Tirmizî, Buhârî'nin rical bilgisini te'yîden şunu söyler: "Ne Irak'ta ne de Horasan'da Buhârî kadar ilel ve târik bilen, senedleri hakkıyla tanıyan bir başkasını görmedim." Raviler konusunda ilminin genişliğini kendisinden yapılan şu açıklama da te'yîd eder: "Birgün, Enes (radıyallahu anh)'ın ashabını (kendisinden hadîs rivâyet edenler) düşündüm, birden üçyüz kişi aklıma geldi". Ebu'l-Ezher de şunu anlatır:

"Semerkant'ta hadîs tahsîliyle meşgul 400 kişi vardı. Bunlar yedi gün aralarında toplantılar yaparak Buhârî'yi hadîs hususunda şaşırtmak için plân hazırladılar. Şâmî senedleri Irâkîlere, Irâkî isnadları Şâmî isnadlara, Haram'ın isnadlarını Yemen'in isnadlarına katıp karıştırdılar. Ama nâfile, ne metinde ne senette ona tek bir aksama nisbet edemediler."

SAHÎH-İ BUHÂRi'NİN TERTİBİ:

Buhârî, hadîs kabûlünde tâkip ettiği şartlarda husûsiyet arzettiği gibi eserini tertipte takip ettiği tarzda da husûsiyet arzeder. Tirmizî, Nesâî, Ebu Dâvud gibi daha başka alimler de aynı tertibte gitmeye çalışsalar da Buhârî bir kısım husûsiyetlerini korur.

TERTİBDE FIKHÎ GAYE: Buhârî'de kitabın tertibine yön veren husus, öncelikle babları tanzîmdeki gâyedir. O, bâblarda fıkıh yapmak ister. Ulema arasında mâlum ve müsellem olan fıkhî hükümleri önce bâb başlığı hâlinde beyân eder, sonra bu hükümlerin -varsa- Kur'ânî delillerini ve kendi şartlarına göre sahîh olan hadîslerden delillerini serdeder.

Hemen kaydedelim ki, Buhârî, "Bab başlıklarında fıkıh yapar, fıkhî hüküm beyan eder"

derken "fıkıh" kelimesiyle bugünkü kullanılan mânâda, dinî meselelere veya, muâmelâta giren hükümleri anlamayacağız. Aksine usûle, furu'a, zühde, edebe temsîle vs...

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadîslerinde yer verdiği her konuya giren hükümleri, meseleleri anlayacağız.

HADÎSLERİN TEKRARI:

Hadîsler, bablara, öncelikle fıkha delîl olarak konduğu için, kitap içerisinde tekrar edilir.

Çünkü hadîslerde çoğunlukla birden fazla hüküm vardır. Hattâ bâzan Buhârî bir hadîste, çok zâhir olmayan bir hüküm, bir irtibat sezerek, hadîsi, hiç ilgisi yok gibi görülen bir babta zikredivermiştir. Buhârî'nin bu prensibini bilen şârihler o gâmız irtibatı bulmak için çok mâhir ve dakîk izahlara, tevillere yer verirler.

Buhârî, hadîsleri müteâkip bablarda tekrar ederken, her seferinde, aynı hadîsin bir başka veçhini, bir başka tarîkini koymaya gayret eder. Öyleyse hadîs tekerrür ettikçe, hadîslerin o vecihlerinde -gerek senet ve gerek metin yönüyle- bazı farklılıklar, yâni noksanlıklar veya ziyâdeler ihtiva ederler. Bu durumda bir Buhârî hadîsini tamamiyeti içerisinde görebilmek için, hadîsin tekerrür ettiği diğer bâbların hepsini bilmek gerekecektir. Bu da müşkilatlı bir iştir.

Buhârî'nin tekrarlarıyla ilgili olarak bilinmesi gereken bir diğer husus şudur: Buhârî tekrar yaparken, senedi değiştirdiği gibi, metnin de yeni babı ilgilendirmeyen kısmını imkân nisbetinde atar, yani hadîste takti'e yer verir. Kastalânî bu konuyla ilgili açıklamayı şöyle sürdürür:

"...Metin kısa ve metnin şâmil olduğu kısımlar birbirine murtabıt olarak birkaç hükme şâmil iseler, -hadîsi bölmenin zorluğuna binâen- aynen tekrâr eder. Bu durumda, hadîsin değişik bir tarîki varsa o tarîkle sevkeder. Böylece aynı hadîsin değişik tarîklerini vererek onu takviye etmiş olur. Bâzan, hadîsin tek bir tarîki vardır, başka tarîki yoktur, bu durumda bizzat hadîste tasarrufta bulunarak bir yerde mevsul, bir yerde muallak olarak tahrîc eder. Bazen hadîsin tam metnini, bazen kaydettiği babta lâzım olan bir tarafını zikreder. Eğer metin birkaç cümleye şâmil ise, ve bunların birbiriyle irtibatı da yoksa -uzunluktan kaçınmak için- bu cümlelerden herbirini müstakil bir babta zikreder... Buhârî, Sahîh'inde hiçbir hadîsi metin ve senedi ile aynen tekrâr etmek istememiştir. Bu çeşit tekrarlar çok azdır ve arzusunun hilâfına vâki olmuştur".

Kastalâni, bu açıklamayı sunduktan sonra aynen tekerrür eden hadîslerini kaydeder ki bunlar 21 adettir.

BAB BAŞLIĞI: Buhârî'de, tercüme (cem'i-terâcim'dir) de denen bâb başlığı nerdeyse müstakil bir konudur. Çünkü müstesna bir ehemmiyet taşır. Buhârî'nin orijinal yönlerinden biri bab başlıklarıdır. Buhâri, bu başlıklarda fıkhını ortaya kor.

Buhârî'nin Sahîh'inde 3730 bab mevcuttur. Bu bâbların başlıklarında, pek nâdir istisnalar dışında(1). mutlaka bir meseleye temâs eder. Bu mesele ya cezm halindedir, kesin bir hüküm taşır, ya da cezm yoktur ihtimal taşır. Kesin hükme, ulemânın ittifak ettiği meselelerini işlerken yer verir. İhtimalli ifâdeye de münâkaşalı bahislere girerken yer verir. Meselâ, Kitâbu'l-İmân'da geçen: "Duânız İmânınızdır Bâbı" birinciye misaldir.

Keza Kitabu'l-İlim'de geçen: "İlmin Yazılması Bâbı" da ikinciye misaldir. Burada kesin bir hüküm yok, zira ulemâ bu konuda münakaşa etmiştir.

Buhârî'nin babları ve tercümeleri (bab başlığı) ile ilgili olarak beyân edilen hususiyetlerden bir kısmı şöyledir.

1-Bâzı tercümeleri açıktır, ne maksadla başlık atmışsa, buna uygun hadîsler kaydedilmiştir.

2-Bazan tercüme, arkadan kaydedilecek hadîsin lafızlarını aynen ihtiva eder.

3-Tercüme, aşağıda kaydedilecek hadîsin sözlerinden bir kısmıyla teşkîl edilir.

----

37) Az ileride belirteceğimiz üzere Buhârî, bazan: "Babun" dedikten sonra başka bir ifadeye yer vermez. Belki zamanla uygun bir tercüme koyacaktı, ömrü vefa etmediği için bunlar eksik kaldı.

4- Bâzan hadîste geçen kelâmdan kastedilmiş olan mânayı açıklar mâhiyette bir tercüme konur. Bu tercüme ile hadîs vuzûh (açıklık) kazanır.

5- Bâzan, hususî bir hadîs için, umumî mânada bir tercüme konulur. Böylece tercüme, hadîs için bir nevi te'vîl hizmeti görür ve burada, tercüme fakîh'in: "Bu hadîs-i hâs'dan murad, (hususî değil) âm'dır" sözünün yerine geçer. Bununla da -câmi bir illetin mevcudiyeti sebebiyle- başvurulacak kıyası ihsâs eder.

6- Bazan da âm bir hadîs için hâs (hususiyet ifâde eden) bir tercüme gelir.

7- Bazan tercümenin lafzını kaydeder, arkadan bir âyet veya -müsned bir hadîs değil-bir eser kaydeder. Sanki, böylece: "Bu babta şartıma uygun bir rivâyet yok" demek ister.

8- Bazan da, şartına uymayan bir hadîsi tercüme olarak kaydeder. Babta da ona şâid olacak şartına uygun bir hadîs koyar.

9- Bazan bir ayetle başlık (tercüme) açar, sonra hadîs kaydeder.

10- Bazan tercümeyi soru tarzında yapar: "Falan şey olur mu? Babı" gibi. Burada iki ihtimalden birine yönelmez. Maksadı da, bu hükmün sabit olup olmadığını beyan etmektir.

Vs. burada da, mevzuyu uzatmamak için, bu kaydedilen bab başlıklarıyla ilgili örnek vermekten sarf-ı nazar ettik.

BUHÂRÎ'DE HADÎS MİKTARI: İbnu Hacer el-Askalânî'nin Fethu'l-Bâri'nin Mukaddimesi olan Hedyü's Sârî'de yaptığı sayıma göre, Buhârî'nin Sahîh'inde, mükerrer olanlar dâhil 7397 mevsul hadîs mevcuttur. Muallak ve mütâbaatlar buna dâhil değildir. Muallak

hadîsler ise 1341 tanedir. Bunlardan 160 tanesinin sahîh'te senedi mevcut değildir.

Mutâbi olarak kaydedilen ve ihtilatlarına dikkat çekilenler ise 344'dür.

Mükerrer olmayan mevsullerin sayısı da 2602'dir. Böylece mevsul, muallak, mükerrer ve mütâbî bütün hadîslerin sayısı cem'an 9082'dir. İbnu Hacer mevkûf ve maktu rivâyetlerin sayısını vermez.

Sahîh-i Buhârî, ayrıca 9 cilde, 97 kitaba (ana bölüm) ve 3730 bâba ayrılmıştır.

BUHÂRÎ'Yİ TENKİD: İslâm âlimleri, Buhârî'yi kazandığı şöhrete bakarak tenkîd dışı tutmamışlardır. Tâ bidâyetlerden beri bir kısım râvî ve hadîslerinin zayıf olduğu sıhhat şartlarına uymadığı ileri sürülmüştür. Bunu ilk yapanlardan biri tenkidcilikte teşeddüdüyle şöhret yapmış olan Dârakutnîdir (v. 385). İbnu Kayyîm el-Cevzîyye de bir hadîsin mevzu olduğunu iddia etmiştir. Ancak, diğer İslâm alimleri, bu iddiaları cevaplandırarak vaz' ve hatta zayıflık iddialarını reddederler.

Buhârî'ye yöneltilen tenkîdlerin mahiyetini ve onlara verilen cevaplarla ilgili bir kısım teferruatı Sahîheyn'i Tenkîd bahsinde az ilerde işleyeceğiz. Burada, Buhârî hakkında yapılan tenkitlerle ilgili olarak İbnu Hacer'in yaptığı bir açıklamadan kısa bir iktibas yapacağız. Hedyü's-Sârî'de şunları söyler: "Buhârî ye yöneltilen illet iddialarının hepsi de hadîsi cerh edici mâhiyette değildir. Aksine çoğunluğuna verilecek cevap pek açıktır ve bu kısım cerh'ten berîdir. Bir miktarına da cevap verilecek durumdadır. Az bir miktarına cevap vermekte zorluk var. Kim, tenkîde uğrayan bu hadîslere müracaat eder ve bunlara yöneltilen tenkîdlere muttali olursa, şu gerçeği görür: Bu tenkidler Sahîh'in özüne temas etmemekte, şeklî bir tenkid olmaktadır. Ulemâyı bu tenkîdlere sevkeden husus da, onların titizlikteki aşırılıkları ve dinî meseleler karşısındaki uyanıklıklarıdır.

Sözgelimi, mürsel görünmesine rağmen, gerçekte mevsul olan ve mevsul muâmelesi gören bir hadîsin mürsel olduğunu söylemeleri gibi".

Hülâsa, Buhârî'nin râvilerine olsun, hadîslerine olsun tevcih edilen tenkidler, Sahîh'in ilmî değeri hususunda ulemânın icmâına, Cumhûr'un da Kur'ân'dan sonra gelen en sahîh kitap olduğu husûsundaki ittifakına zarar verecek mahiyette değildir. Sahîh'de yer alan her bir hadîsin kesin ilim ifâde edip etmiyeceği hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.

İbnu Salâh: "Kesin ilim ifâde eder" demiştir. Nevevî buna itiraz etmiş, "sıhhatte en üst derecede de olsa kesin ilim değil, zan ifâde eder" demiştir. Cumhur'un görüşü de budur.

BUHÂRÎ'NİN NÜSHALARI: Buhârî'nin sağlığında ermiş olduğu şöhret sebebiyle, Sahîh'ini 90 binle ifâde edilen büyük sayıda kimse kendisinden dinleme fırsatı bulmuştur. Bunlar arasından bin kadarının Sahîh'i dinlemekle kalmayıp rivâyet de ettiği yine kaynaklarda ifade edilir. Ancak bunlardan beşi ismen bilinmektedir: Muhammed İbnu Yûsuf el-Firebrî (v. 320), İbrahim İbnu Ma'kıl en-Nesefî (v. 194), Muhammed İbnu Hârun el-Hadramî, en-Nesevî (v. 290), Mansur İbnu Muhammed el-Bezdevî (v. 329) ve el-Hüseyin İbnu İsmail el-Mehâmilî (v 330).

Bunlardan ilk ikisi müteâkib asırlarda çeşitli çalışmalara kaynak yapıldığı, şerh vs.

çalışmalarına esas kılındığı halde diğerleri çabucak unutulup gitmiştir. Buhârî'nin bu iki

nüshası arasında bazılarınca mübâlağalı şekilde büyütülen, bazılarınca da pek mühim sayılmayacak farklılıklar vardır.

NESEFÎ NÜSHASI: Yedinci asra kadar, âlimlerce ilgi gösterilen nüshadır. Buhârî üzerine yapılan ilk çalışmalarda bu nüsha esas alınmıştır. İlk Buhârî şârihi Hattâbî (Ebu Süleymân Hamd İbnu Muhammed (v. 388), eseri olan İ'lâmu's-Sünen'i, Ebu Nuaynı el-İsfehânî (v. 430), el-Müstahrec ala Sahîh-i'l-Buhârî'yi, Humeydî (v. 488) el-Cem'u Beyne's-Sahîheyn'i hazırlarken hep Nesefî nüshasını esas almışlardır. Bazı bahislerde Firebrî daha mufassal ve gereksiz bâzı tekrarlar ihtiva ettiği halde, Nesefî bunlardan sâlim ve özlüdür. Firebrî'de muhtelif yerlere dağıtılan filolojik unsurlar Nesefî'de en uygun yerde bulunur. Bâzı müşkillerin çözümü Nesefî'yi doğrulamaktadır. Şunu da belirtelim ki, Sahîh'i, Firebrî'den dokuz kişi rivâyet ettiği halde, Nesefî'den iki kişi rivâyet etmiştir.

Yedinci asra kadar birinci derecede rağbet ve alakaya mazhar olan en-Nesefî nüshası, bu asırdan sonra itibar makamına geçen el-Firebrî nüshası karşısında sahneden tamamen çekilecek, Buhârî'nin Sahîhi üzerine yapılacak bütün şerh, ricâl, ihtisar, zevâid vs. çalışmalarında Firebrî nüshası esas alınacaktır.

Nesefî nüshası'nın yedinci asırda şöhretten düşmesi, usûl-i hadîs ilminin gelişmesi ve oturmasıyle izah edilmektedir. Bu ilim, müstekâr bir hâl alınca herkesçe bilinen bir kaidesi şu olmuştur: "Sema yoluyla tahammül edilen, yani hocadan öğrenilen, rivayeti için izin istihsâl edilen) bir hadîs veya bir kitap, icâzet yoluyla tahammül edilen bir hadîs veya bir kitaptan daha kıymetli, daha üstündür". Öte yandan bilinmektedir ki, en-Nesefî nüshası, büyük ekseriyeti Buhârî'den sema yoluyla alınmış olsa da sondan cüz'î bir kısmı icâzet yoluyla alınmıştır. Buna karşılık Firebrî nüshası birincisi 248, ikincisi de 252'de olmak üzere iki kere semâ yoluyla Buhârî'den alınmıştır.

İşte tamâmının, doğrudan Buhârî'den iki defa alınmış olma durumu, yedinci asırdan sonra Firebrî nüshasının şöhret-şiâr olmasında müessir olmuştur denmektedir. Ancak Firebrî nüshasından istinsah edilen ve aralarında bâzı farklılıklar ortaya çıkan muhtelif nüshaların büyük bir dikkatle Yûnînî (v. 701) tarafından birleştirilerek tek nüsha hâline getirilmesinin de bu meselede müessir olduğu kabul edilmektedir.

YÛNÎNÎ TARAFINDAN SUNULAN HİZMET: Buhârî'den rivâyet izni almış olan Firebrî'deki Sahîh nüshası ile yine aynı şekilde rivâyet izni alan Nesefî'deki sahîh nüshaları arasında yukarda belirtilen bazı farklar mevcuttur. Daha enteresanı Sahîh-i Buhârî'yi Firebrî'deki aynı "asl"dan almış olan dokuz farklı nüshada da farklılıklar tesbit edilmiştir. İşte, Ebu'l-Hasan Ali İbnu Muhammed İbni abdillah el-Yûnînî (v. 701), bu farklı Firebrî nüshalarını birleştirmiş, aralarındaki farklı durumları bazı hususî işaretlerle, remzlerle sayfa kenarlarında göstermiştir.

Yûnînî bu kıymetli mesâiyi tamamladıktan sonra bununla yetinmeyip, Sahîhte rastlanan gramere müteallik bir kısım müşkilleri de, devrinin meşhur nahiveisi (filolog) İbnu Mâlik en-Nehvî'ye (v. 672) çözdürmüştür. Nüshaların birleştirilmesine ilâve edilen bu mühim

hizmet de Firebrî nüshasının kıymetini âlimler nazarında artırarak dikkatlerin buna çekilmesine, himmetlerin buna yönelmesine müessir olmuştur.

Yûnînî, yedinci asırda dokuz ayrı nüshayı birleştirme hizmetini yaparken, bu dokuz ayrı nüshayı teker teker almamış, bunlar arasında, büyük mesâi sarfıyla ortaya konmuş bâzı birleşik nüshaları esas almış, onları birleştirmiştir. Bu noktadan diyebiliriz ki, Yûnînî'nin birleştirdiği nüshaların sayısı dörttür. Fakat, bu dörtlerden her biri birleşik nüshadır: 1- Asîlî nüshası: Bu, Cüreânî ve Mervezî nüshalarını birleştirmişti.

2- Ebu Zer nüshası: Bu, Hamevî, Küşmîhenî ve Müstemlî nüshalarını birleştirmişti.

3- Ebu'l-Vakt nüshası: Küşmîhenî ve Hamevî nüshalarını birleştirmişti.

4- İbnu Asâkir nüshası: Bu, Ebu'l-Vakt ve Hamevî nüshalarını birleştirmişti.

Yûnînî, bu birleştirmeyi yaparken farklılıkların hiçbirini ihmal etmeden, en küçük bir teferruata kadar hepsini sayfa üzerinde rumuzlarla göstermiş, kullandığı rumuzların neye delalet ettiği de ayrı bir risalede açıklanmıştır.

Bugün piyasadaki Sahîh-i Buhârî nüshaları, Yûnînî'nin İstanbul'da mevcut olan kendi el yazısı nüshasından 1313 yılında Sultan Abdülhâmîd Hân Hazretleri tarafından Mısır'da yaptırılan baskısına dayanır. Mezkûr baskıda, Yûnînî nüshasının bütün hususiyetleri aynen korunmuştur. Satırların üzerlerinde yer alan bir kısım işaretler, sayfaların kenarlarında -satırlardan gelen rakamlara bağlı olarak- yapılan açıklamalar nüsha farklarını göstermektedir. Bu yan açıklamalar zımnında görülen rumuzların hangi nüshalara delâlet ettiğini her cildin baş kısmında açıklamıştır.

NÜSHA FARKLARININ SEBEPLERİ VE MAHİYETİ

Sahîh-i Buhârî gibi İslâm Dini'nin ana kaynakları arasında yer alan mühim bir kitabın nüshaları arasında farklılık bulunduğunu söyledikten sonra bunun sebeplerini ve mâhiyetini de bilmek gerekir. Aksi takdirde, bu mesele Buhârî'ye karşı olan itimadı sarsabileceği gibi, bu meseleyi istismar etmek isteyen kötü niyet sahiplerinin iğfallerini ve habbeyi kubbe yaparak, mübalağalandırarak başka şekilde anlatanların teşvîşleri karşısında cevapsız da kalınabilir. Nitekim başta Goldziher olmak üzere bir kısım müsteşrîkler bu meselelere çoktan müşteri çıkıp, müslümanlar arasında fitne vesîlesi yapmışlardır. Öyle ise meselenin iç yüzünü kısaca bilmek ciddî bir ihtiyaçtır. Esâsen, eskiden beri İslâm âlimleri bu meselenin aydınlatılması için mesâî sarfetmişler, bir kısım yorumlarda bulunmuşlardır.

Hemen belirtelim ki nüshalarını birleştirme çalışmaları Firebrî'den (v. 320) hemen sonra başlamıştır. Nitekim bu hususta hizmeti geçtiğini belirttiğimiz Ebu Muhammed el-Asîlî'nin (vefat târihi 392), birleştirdiği nüsha sahiplerinden Ebu Muhammed el-Cüreânî'ninki 373, Ebu Zeyd el-Mervezî'ninki de 371'dir.

Firebrî'deki asıldan yapılan istinsahların farklılıklar arzetmesi, bu "asl'ın tanzim yönünden bâzı gevşeklikler taşımasından ileri geldiği kabul edilmektedir. Bu tahmîni te'yîd eden bir şehâdeti, Firebrî nüshasının ikinci dereceden râvisi olan Ebu Zerr el-Herevî (v. 434), Firebrî ile kendi arasındaki râviden ibâret bulunan şeyhi Ebu İshak el-Müstemlî'nin (v. 374) şu sözünü nakleder: "Buhârî'nin kitâbının Muhammed İbnu Yûsuf el-Firebrî'nin yanında bulunan "aslından istinsah ettim, (son şeklini alıp) tamamlanmamış yerlerle (tamamen) boş bırakılmış yerler gördüm. Meselâ bâzı bab başlıkları vardı,

fakat altında hiç bir şey yoktu. Bazan da hadîsler yazılmış, ancak üstünde bab başlığı yazılmamıştı. Biz bunların bir kısmını bir kısmına birleştirdik". Bu açıklamayı Buhârî'nin râvilerine tahsîs ettiği Esmâu Ricâlî'l-Buhârî adlı kitapta nakleden Mâlikî ulemâsından Ebu'l-Velîd el-Bâcî (v. 747) şunu ilâve eder: "Bu sözün doğruluğunu şu da gösteriyor ki, Ebu İshâk el-Müstemlî, Ebu Muhammed es-Serahsî, Ebu'l-Heysem el-Küşmîhenî, Ebu Zeyd el-Mervezî, nüshalarını ayrı "asıl"dan istinsah ettikleri halde rivayetlerinde takdîm, te'hir'ler vardır. Bu da onların her birinin herhangi bir yerdeki bir hâmisi veya -kitaba yerleştirilmek üzere- eklenmiş bir kağıdın muhtevasını, kendi takdîrlerine göre, kitabın bir yerine yerleştirmiş olmalarından ileri geliyor. Bu durum sana, kitapta bazan bir ve bazan da iki ve daha fazla bâb başlığını peş peşe gördüğün halde aralarında hiçbir hadîs bulunmayışının sebebini açıklar". İbnu Hacer, bu şehâdeti fevkalâde ehemmiyetli bularak teracim (bâb başlığı) ile hadîs arasında irtibat kurmanın zor olduğu nâdir durumlarda onların izâhını yapmada değerlendirir.

Kastalânî, bu meselede İbnu Hacer'den ayrılarak, ilk nüshada tanzîm gevşekliği olmayacağı, bazı tasarrufların sonradan gelen müstensihlerce yapılmış olabileceğini söyler.

Ancak, Firebrî'nin, Buhârî'den dört yıl ara ile iki aynı icâzeti bilinmektedir. Aradan geçen dört yıl içinde Buhârî'nin, eseri üzerinde bâzı değişiklikler yapmış olması pekâlâ mümkündür. Şu halde Firebrî'de Sahîh-i Buhârî'nin birbirinden farklı iki nüshasının bulunma ihtimali var. Ulema'nın ihtilaf ettikleri bir husus, Firebrî'nin üçüncü bir nüshaya daha sâhib olma ihtimâlini zihne getiriyor. Şöyle ki: Yukarıda kaydetmiş bulunduğumuz el-Müstemlî'nin açıklamasında geçen "asıl" nedir? Buhârî'nin kendi el yazısıyla yazdığı asıl mı, yoksa Firebrî'nin icâzet aldığı diğer iki nüshadan biri mi? Bâzı yorumcular bunu, Buhârî'nin kendi "asl"ı anlamıştır. Bu durumda, Buhârî'nin vefatından sonra kendi nüshasının da Firebrî'ye intikâl etmiş olma ihtimalini doğurmaktadır. Bu tahmînin doğruluğu halinde, Firebrî'nin nezdinde birbirinden az-çok farklı üç nüshadan bile bahsetmek mümkün olacaktır. Firebrî'nin 252 yılındaki ikinci semaından sonra da Buhârî'nin Sahîh üzerinde bir kısım değişikliklere gitmiş olması pek alâ mümkündür.

Çünkü vefat tarihi 256'dır ve arada 4 yıllık zaman mevcuttur. Daha önce, Ahmed İbnu Hanbel'in ölüm döşeğinde iken Müsned'den bir hadîsin çıkarılması için oğluna emir verdiğini kaydetmiştik. Muhaddisler, her an arayış ve tahkîk içindedirler. Eserlerine her geçen gün bir kemal getirmeleri tabiîdir. Öyle ise Firebrî nezdinde varlığı muhtemel olan bu nüshalardan istinsah edenler, ihtilaflı nüshalara ulaşmış oluyorlar.

Bir çok te'lifatta rastlanan bir durumu, Zâhidû'l-Kevserî merhum, Buhârî'nin sahîhi için de vârid görür: Ona göre "Buhârî eserini temize çekmeden vefat etmiş olduğu için bir kısım tenkîdler, bu beşerî zaaftan ileri gelmiştir. Ömrü vefa edip eserini tamamlayarak temize çekseydi, söz konusu aksamalar olmayacaktı."

Sahîh-i Buhârî'de bâzan "Bab-un" şeklinde kalıp hiçbir fıkhî hüküm ifade etmeyen başlıkların yer alması, bazan başlık olduğu halde arkadan hadîs kaydetmeden bir başka bab başlığına geçmesi, eserin kendi şartlarına uygun şekilde zaman içerisinde tamamlanmaya bırakılma ihtimâlini kuvvetlendirmektedir. Bu durumdaki bir esere nihâî şekli kazandırmadan müellifin vefat etmesi, veya Firebrî misalinde olduğu üzere, eserin tamamlanma vetîresi içerisinde daha dûn bir safhada iken tahammül etmesi, nüshada bazı boşluklar hâsıl edecektir. Kaydedilen açıklamalar, arkadan gelen müstensihlerin bu boşlukları doldurma ihtiyacını duyduklarını ve bunu farklı şekillerde yaptıkları için farklı nüshalar ortaya çıktığını belirtmektedir. Nesefî nüshasının, tertîb yönüyle mazbut, lüzumsuz tekrarlardan hâli, daha mütekâmil olduğuna dâir kayıtlar dahi, söylenen hususu te'yîd eder. Öyle gözüküyor ki bu nüsha daha muahhar bir icâzete müstenittir.

Tahminimizi kuvvetlendiren son bir durum Firebrî nüshaları arasında görülen farklılıklarla ilgili. Açıklayacağımız üzere ciddi bir fark mevcut değil, daha ziyade takdim-te'hîr farkı söz konusu.

NÜSHA FARKLARININ MAHİYETİ:

"Firebrî'den istinsah edilen nüshalarda, müstensihler tarafından yapılan bazı tasarruflar sonucu bir kısım farklılıklar ortaya çıkmıştır" derken bu tasarrufun yanlış anlaşılmaması gerekir. Buhârî'nin eserinden hadîs çıkarma veya esere kendi gönüllerine göre hadîs ilâve etme diye bir durum söz konusu değildir. Kitabın "bâb-un" diye hükümsüz başlıklarına uygun tercüme koymak, veya onu kaldırıp, mevzu itibâriyle zâten birbirine yakın olan hadîsleri üstteki başlığın altında toplamak, bazı kereler "bâb" yerine "kitap"

kelimesini

koymak, bırakılan boşluklara, Buhârî'nin diğer kısımlarında yer alan hadîslerden uygun birini koymak gibi -ki bu tasarruftan takdîm-tehir dediğimiz durum hâsıl olmuştur-tasarruflardır. Bir kısım farklılıklar da filolojik açıklamalarla ilgilidir.

Bu mühim meselenin daha iyi kavranması için meseleyi kaynaklara inerek tahlîl eden Fuat Sezgin'in vardığı sonuçtan bir iki pasajı aynen iktibas edeceğiz. Der ki:

"Aynı "asıl"dan gelen muhtelif fer'î rivâyetler arasındaki farklar, Yûnînî edisyonu (neşri) vâsıtasıyla, umumî bir kontrole tâbi tutulacak olursa, hadîslerinin senedlerinden ve hattâ metinlerinden ziyâde, Buhârî'nin "terâcim" adı verilen, yani babların isimleriyle mütemmim malumat şeklinde irâd edilen kısımlar arasında görülmektedir. Mesela, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hirakl'e yazmış olduğu mektûbu ihtiva eden ve matbu kitapta iki sayfa kadar yer tutan hadîsin metnine dâir, Yûnînî'nin tesbît etmiş

oldukları, bir-kaç basit varyantı (farklılığı) ve birkaç harf değişikliğini geçmemektedir.

"Yûnînî'nin, bize râvilerin faaliyetinden muhâfaza ettiği kısımların tedkikinden anlaşıldığına göre, râviler, musannıfın kaleminden sehven çıkmış bâzı basit hataları düzeltmeyi kendi hakları olarak addetmişlerdir. Meselâ Ebu Zerr, böyle bir yanlışlığın bir âyet ile alâkalı olduğunu görünce tashîh, fakat aslına da işâret etmek ihtiyacını hissetmiştir.

"Bundan başka, râvilerin, harflerin bâzı noktalarını değiştirmekle izâle edebilecekleri bâzı yanlışlıklar metinde bulunmaktadır. Meselâ, Buhârî'nin filologlarla münâsebetlerini araştırırken, yazının yanlış okunmasından ileri gelen bu tip yanlışlıklara rastlanıyor ki, bunların, acaba Buhârî tarafından mı yoksa Sahîh'in râvileri tarafından mı böyle okunduğunu tahmîn mümkün değildir. (...)

"Buhârî'nin şeyhlerinden "haddesenâ Muhammed" kaydiyle mübhem bırakmış olduğu bir isim, Firebrî'den sonra gelen İbnu's-Seken'in rivâyetinde lağvolunup yerine, "en-Nüfeylî" konulmuştur. Şârihler, bunun fâilinin İbnu's-Seken olduğunu söylerler. Hattâ İbnu's-Seken'in böyle bir tasarrufuna başka bir yerde de işâret imkânını bulurlar.

"Buhârî'nin muhaddislerin âdetine tâbi olarak yerini boş bıraktığı ve sözün siyâkı bakımından kolayca hatırlanabilecek, biraz müstehcen bir kelimenin, bâzı râviler tarafından mahall-i mahsûsuna yerleştirildiği vâkidir.

Bunlardan başka Ebu Zerr rivâyetinde, filolojik kaynaklardan gelen kısımların baş

tarafında zikrolunan "ve kâlegayruhu" kaydı bulunmaz. Bu kaydın diğer râviler tarafından kendi rivâyetlerine ilâve edilmiş olmasından ziyâde, Ebu Zerr'in, kendi rivâyetinden çıkarmış olmak ihtimali daha kolaylıkla kabul edilebilir."

(...) Şu halde Buhârî'nin Sahîh'inde mevcut nüsha farklarını büyütmeyi mâkul kılacak bir durum mevcut değildir.

BUHÂRÎ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR:

İmam Buhârî, hayatı ve eserleri üzerine en çok çalışma yapılan büyüklerden biridir.

Hususen el-Câmi'u's-Sahîh'i başka hiçbir kitaba nasîb olmayan bir alakâya mazhar olmuştur. Ricali, metodu, tanzîmi, garib kelimeleri, müşkilleri, terâcim'i, fıkhı... vs. yönleri ayrı ayrı kitaplara, araştırmalara konu olmuştur. Keşfü'z-Zünûn'da bunlardan yüze yakını tanıtılır. Buhârî üzerine çalışmalar hâlâ devam etmektedir.

Hakkında yazılanların maalesef sâdece cüz'î bi kısmı matbudur. Buhârî ile ilgili bazı mühim kitaplar:

1- İ'lâmu's-Sünen: İlk Buhârî şerhidir, Vefatı 388 olan Ebu Süleyman Hamd İbnu Muhammed el-Hattâbî telif etmiştir.

2- Behçetu'n-Nüfûs: Müellifi Ebu Muhammed Abdullah İbnu Ebî Cemre'dir (v.699/1299) Buhârî'nin tasavvufa müteallik hadîslerini şerheder.

3- El-Kevâkibu'd-Derârî fî Şerhî Sahîhi'l-Buhârî: Kirmânî nisbetiyle meşhur Şemsüd'Dîn Muhammed İbnu Yûsuf (796) te'lîf etmiştir.

4- Et-Telvîh fî Şerhi'l-Câmi'i's-Sahîh: Müellifi Alaeddin Moğoltay İbni Kılıç'dır (792). .

S- Fethu'l-Barî bi-Şerhi'l-Buhârî: Müellifi İbnu Hacer diye ma'rufel-Hâfız Şihabuddin Ebu'l-Fadl el-Askalânî'dir (v. 852). Birkaç kere tabedilmiştir.

6- Umdetu'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî: Müellifi Bedruddin Ebu Muhammed Mahmud İbnu Ahmed el-Aynî'dir (v. 855/ 1451). Mükerreren tabedilmiştir.

7- İrşâdu's-Sârî Li-Şerhi Sahîhi'l-Buharî: Müellifi Kastalânî diye ma'ruf Ebu'l-Abbas Şihabüddin Ahmed İbnu Muhammed'dir (g. 923/1517), matbudur.

8- Kevserü'l-Câri ila Riyâzi'l-Buhârî: Meşhur Molla Gürânî'nin şerhidir, henüz matbu değildir.

9- Feyzu'l-Bârî ila Sahîhi'l-Buhârî: Müellifi Muhammed Enver el-Keşmîrî'dir (v.

1352/1933). Daha çok mefhumlar üzerinde durulur, farklı, faydalı bir şerhtir, matbudur.

10- Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar: Fuad Sezgin'in eseridir. 1956 yılında İstanbul'da basılmıştır.

Buhârî'nin müşkilleri üzerine yapılan çalışmalar:

1- Meşâriku'l-Envâr alâ Sahîhi'l-Asâr: Kadı İyâz telif etmiştir, Sahîheyn ve Muvatta'nın müşkillerini açar.

2- Şevâhidu't-Tavzîh ve't-Tashîh li-Müşkilâtı'l Câmi'i's-Sahîh: Müellifi. İbnu Mâlik en-Nahvî (v. 672/ 1273).

3- Keşfu'l-İltibas ammâ Evredehu'l-Buhâriyyu alâ Ba'zı'n-Nâs: Müellifi Abdü'l-Ganî el-Meydânî (v. 1298/1881). Buhârî'nin "Kâle ba'zu'n-Nas" diyerek İmam Âzâm'a çattığı meseleleri inceler, cevap verir.

4- Tağlîku't-Ta'lîk: İbnu Hacer el-Askalânî, Buhârî'deki muallak hadîslerin senetlerini verir.

5- Esmâ'u'r-Ricâli'i-Buhârî: Ebu'l-Velîd el-Bâci (v. 474/1081).

6- Mukaddimetu Fethi'l-Barî: Hedyü's-Sârî de denen bu kitap, iki cilttir. Bunu da İbnu Hacer te'lîf etmiştir. Burada, Buhârî'nin ricali, lügati, müşkilatı, garîb kelimeleri, muallak hadîsleri, hayati, metodu vs. hususlarda yapılan çalışmaları özetleyerek Buhârî ile alakalı her hususta topluca özet bilgi verir. Muhtevasının zenginliğiyle paha biçilmez bir eserdir. Buhârî'yi tanımada derli toplu tek kitaptır.

İMAM MUSLİM VE SAHÎHİ

HAYATI:

El-İmam el-Hâfız Hüccetu'l-İslâm Ebu'l-Hüseyn Müslim İbnu'l-Haccâc el-Kuşeyrî, en-Nîsâbûrî: 204-261 yılları arasında yaşamıştır. Hadîs dinlemeye küçük yaşta başlar. İlk defa 218 yılında hadîs meclislerine devama başladığı belirtilir.

Hadîs tahsili için Irak, Hicaz, Şam ve Mısır'a gitmiş, mükerrer seferler Bağdad'a uğramıştır. Bu seyahatleri sırasında Buhârî'nin şeyhlerini ve daha başkalarını da dinleme fırsatı bulur. Hadîs aldığı kimseler arasında Buhârî, İshak İbnu Râhuye, Abdullah İbnu Mesleme el-Ka'nebî, Harmele İbnu Yahya Sahîbu Şâfiî, Ahmed İbnu Yunus, Sâd İbnu Mansûr, Yahya İbnu Yahya, Heysem İbnu Hârice, Ahmed İbnu Hanbel vs. de var.

Müslim birçoklarına da hocalık yapmıştır. Ebu Avâne Ya'kub İbnu İshâk el-Esferâînî, Tirmizî, Ebu Amr el-Müstemlî gibi.

Babası Haccâc da hadîs rivayet eden şeyhlerdendi. Kendisinin, bezzâz olduğu yani bugünün tâbiriyle manifaturacılık yaptığı kaynaklarda belirtilir.

Müslim 261 yılında 57 yaşında olduğu halde Neysâbur'da vefat etmiştir. Vefat sebebiyle ilgili olarak şu vak'a anlatılır: Bir gün kendisi için akdedilen bir müzakere meclisinde Müslim'e bir hadîs sorulur, fakat bilemez. Aramak üzere evine çekilir. kitaplarını karıştırmaya başlar. Bu sırada eve bir sepet hurma gelir. Müslim, hem arar hem hurmadan ağzına arada bir atar. Bu hâl üzere sabahı eder, hurma biter, hadîs de bulunur. Bazı terâcim yazarları Müslim'in bu sebeple öldüğünü söylemiştir.

ESERLERİ:

Müslim, üzerinde ayrıca duracağımız Sahîh'i ile tanınmışsa da onun dışında pek çok ciddî eserler vermiştir: El-Müsnedü'l-Kebîr (ala'r-ricâl), Kitâbu'l-Câmi' ala'l-Ebvâb, Kitâbul-Esma ve'l-Künâ, Kitâbu't-Temyîz, Kitâbu'l-İlel, Kitâbu'l-Vuhdân, Kitâbu'l-Efrâd, Kitâbu'l-Akrân, Kitâbu Suâlâtihi Ahmede'bne Hanbel, Kitâbu Hadîsi Amri'bni Şuayb, Kitâbu'l-İntifâ' bi-Ühübi's-Sibâ', Kitâbu Meşâyihi Mâlik, Meşâyihi Şu'be, Kitabu Men Leyse Lehu İllâ Râvin Vâhid, Kitabu'l-Muhadramîn, Kitabu Evlâdi's-Sahâbe, Kitâbu Evhâmi'l-Muhaddisîn, Kitabu't-Tabakât, Kitâbu'l-Efrâd.

FAZİLETİ:

Müslim yaşadığı devrin en başta gelen hadîs âlimlerinden biridir. Şüphesiz bunda Buhârî, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhuye gibi meşhur muhaddîslere talebelik yapmış olmasının büyük payı vardı. İbnu'l-Ahram: "Şu şehrimiz (Nisâbur) üç büyük muhaddîs yetiştirmiştir: Muhammed İbnu Yahya (ez-Zühlî), İbrahim İbnu Ebî Tâlib ve Müslim" der. Bündâr da: "Hâfızlar dörttür: Ebu Zür'a, Muhammed İbnu İsmail el-Buhârî, ed-Dârimî ve Müslim" demiştir. Şeyhlerinden Muhammed İbnu Abdilvehhâb el-Ferrâ'nın

da: "Müslim, halkın âlimlerinden ve ilim dağarcıklarından biridir. Onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum" dediği belirtilir.

SAHÎH'İ:

Müslim, çok sayıda eser vermiş olmakla berâber, es-Sahîh'i ile şöhret bulmuştur. İslâm uleması bu kitabı Sâni'u'l-İsneyn bilmekte icma eder. Yani Kur'an-ı Kerîm'den sonra gelen en muteber iki kitabın ikincisi. Bu iki kitaba kısaca Sahîheyn denir. Bunlarda geçen hadîsler es-Sahîh olarak vasıflandırılmıştır. Yâni, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbetlerine kesin nazarıyla bakılır. Yani, hadîs, sadece hâricî şartlarıyla değil, nefsülemrde de sahîhtir.

Az ilerde, Sahîheyn'in Mukâyesesi başlığı altında detaylı olarak açıklayacağımız üzere, Müslim'in kitabı bilhassa sıhhat şartları ve fıkhî inceliklere müteallik noktalarda Buhârî'nin kitabına yetişemez ise de, tertib güzelliği ve rivâyet inceliklerinde gösterdiği hassasiyet ve asla sadâkat noktalarında Buhârî'yi geçer.

Müslim, Sahîh'ini, bizzat işiterek aldığı 300 bin hadisten seçtiğini ifâde eder. İlâveten, kitabına delilsiz hiçbir şey koymadığını, keza hiçbir şeyi de delilsiz kitap dışı tutmadığını belirtir. Yine belirtir ki, kitabındaki hadîsler, (sıhhati hususunda şeyhlerinin) icma ettikleri hadîslerdir.

Der ki: "Kitabım (tamamlanınca), Ebu Zür'a ya arzettim, illet var dediği her rivâyeti terkettim".

Müslim'de tekrarlarıyla birlikte 7275 hadîs mevcuttur. Tekrarlar nazara alınmadığı takdirde 3033 hadîs mevcuttur.

TERTİB TARZI: Hadîsleri, Müslim, prensip olarak konularına göre tanzîm etmiştir.

Ancak, bu işi yaparken, bir hadîsin bütün farklı senet ve metinlerini bir arada toplamayı ön plana almıştır. Bu tarzdan üç mühim netîce hâsıl olmuştur: 1- Bir hadîsi tam olarak ihata ve kavrama imkânı: Hadîsleri anlamada bu husus ehemmiyetli bir noktadır. Bir rivâyet tek başına alınınca mübhem noktalar taşıdığı gibi, o konuya giren müfredâtın tamamına da şamil olmaz. O mübhemliğin giderilmesi, konuya giren diğer ferdlerin yakalanmasında en sâlim yol hadîse, daha doğrusu o konuya giren başka hadîslere müracaattır. İşte Müslim, konuyla ilgili, kendi şartlarını taşıyan hadîsleri bir arada kaydeder. Bir misal vermek gerekirse, Müslim'in Kitâbu'l-Kader bölümünde, insanın ana karnında yaratılışını anlatan hadîste, kırkıncı gün rahme inen melek, Rabbi'nin emriyle, çocuğun kaderiyle ilgili olarak, Abdullah İbnu Mes'ud'un rivâyetinde çocuğun rızkını, ecelini, amelini cennetlik veya cehennemlik olacağını yazar. Huzeyfe İbnu Esîd rivâyetinde bunlardan başka "kız veya erkek olacağı" "eseri" de yazılır. Bir başka vecihte, rahime inen meleğin göz, kulak, deri, et ve kemikleri yaratıp şekillendirdiği de belirtilir. Bir başka vecihte, çocuğun sağlam veya sakat olacağının, ahlâk durumunun da o zaman yazıldığı belirtilir.

Aynı baba giren müteakip hadîslerde "Kaderimiz anne karnında yazıldı ise niye çalışıyoruz. kadere tevekkül etmemiz gerekmez mi?" gibi sorular, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından verilen cevapları buluruz: Bu kolaylık Buhârî'de mevcut değildir.

2- Tekrarların asgariye düşmesi: Hadîslerde, çoğunluk itibariyle, birden fazla meseleye temas edildiği için, fıkhî konulara göre tanzîm edilen kitaplarda tekrar kaçınılması zor bir durumdur. Nitekim Buhâri, fıkhî espiriyi ön planda tuttuğu için çok sayıda hadîsi tekrar etmek zorunda kalmıştır. Tekrar, fıkıh nazarıyla kaçınılmaz ve faydalı ise de, hadîs tekniği açısından bir kusurdur. Bir kısım mahzurlar getirir.

İşte Müslim, bu meselede oldukça başarılı olmuş ve Buhârî ile mukayesede lehine kaydedilen bir fazîlet elde etmiştir.

Bu meseleye temas eden bazılarının "Müslim'de tekrar yok" gibi mübalağalı ifâdeye yer verdiği görülür. Ancak bu ifâde hakikati aksettirmez. Gerçi Müslim, kitabının Mukaddime kısmında tekrarlardan imkân nisbetinde kaçtığını belirtir. Ancak "Hiç tekrara yer vermedim" demez. Nitekim Muhammed Fuat Abdülbaki merhum, Müslim'e yaptığı tahkîkli neşirde tekrarları tesbîte ayrı bir itina sarfeder ve onları teker teker göstermeye ehemmiyet verir. Şu halde onun açıklamasına göre, Müslim'de 137 hadîs mükerrerdir.

Bunlardan bir kısmı aynı bölümler (kitap) içinde tekrar edilirken, 71 adedi farklı kitaplarda tekrar edilmektedir. Mezkûr baskıda, zaman zaman hadîslerdeki müsteselsil rakamların sırayı birden kaybettiği görülür. Sıraya uymayan o rakam, hadîsin ilk geçtiği yerde aldığı numaraya delalet eder ve bu hâl o hadîsin mükerrer olduğunu gösterir.

3- Hadîslerin taktî'e (bölünmeye) uğramadan tam olarak verilmesi: Buhârî, bir hadîsi ikinci sefer tekrar ederken, hadîsin bu yeni babı ilgilendiren kısmı alır, bâbı ilgilendirmeyen kısmı terkeder. Kitabın hacmini artırmaktan (tatvîl) kaçınmak için başvurulan bu ameliyeye hadîsçiler taktî' (bölme, kesme) derler. Bu, çoğunluk tarafından her ne kadar câiz görülmüşse de câiz görmeyenler de mevcuttur ve bunu Buhârî hakkında bir kusur bilirken, buna yer vermeyen Müslim'i de tafdîl etmişlerdir.

HADÎS SEVKİNDE TİTİZLİĞİ: Müslim, turûk'un bir araya getirilmesindeki imtiyazından başka, hadîsleri sevkde gösterdiği hassâsiyetle de temâyüz eder. Hadîsleri, nasıl işitti ise onu aynen muhâfazayı esâs alır. Aynı hadîsi birkaç şeyhten farklı şekillerde dinledi ise, aradaki fark tek bir harf bile olsa onu korur ve belirtir. Öncelikle kaydettiği metin kime aitse "ve'l-Lafzu li-fülânin" diyerek o zâtın ismini kaydeder. Sonra da benzer kısımları bertaraf ederek, her bir râviye ait farklılıkları teker teker açıklar.

Asla bağlılık Müslim'i -yukarıda açıkladığımız üzere- taktî'e yer vermemeye sevkettiği gibi, hadîsleri mâna ile rivâyet etmekten de uzak tutmuştur. Âlimler ekseriyet itibâriyle rivâyet-i bi'l-mânâ'yı câiz görür ise de, câiz görmeyen de vardır ve teâruz durumunda lafzen rivâyet, mânen rivâyete tercih edilir. Dolayısıyla, lafzen rivâyeti prensip edinmesi de Müslim'e imtiyaz kazandıran bir husus olmuştur.

Bu mümtaz yönleriyle Müslim'i tâkib edenler olmuşsa da, İbnu Hacer'in belirttiğine göre onun derecesine ulaşamamışlardır.

MUHTEVADA SEÇKİNLİK: Müslim, Mukaddime kısmından sonra kitaba hadîsten başka bir söz koymamaya da gayret etmiştir. Öyle ki, bir babtan diğerine geçerken bu yeni babta işlenecek konuyu hatırlatan bab başlığı (tercüme) şöyle dursun "bâbun"

kelimesini bile koymaktan kaçınmıştır. Bunu, bilerek, kasıtla yaptığını kendisi açıklar.

İslâm âlimleri, Ebu Ali en-Neysâbûrî'nin: "Gök kubbesi altında Müslim'inkinden daha sahîh kitap görmedim" sözü ile emsâli ifadeleri, belirtmeye çalıştığımız tertip güzelliği ve muhtevadaki seçkinlikle te'vîl ederek kabul ederler.

RİCAL'DE TİTİZLİĞİ: Müslim'in mua'an'an rivâyeti bazı şartlarla muttasıl kabul etmekle birlikte, ricâl hususunda titiz davrandığı belirtilir. Zehebî ve İbni Hacer'in müştereken kaydettiklerine göre İbnu Ukde, Buhârî'nin Şamlılarla ilgili rivâyetlerde zaman zaman galat yaptığını, çünkü Buhârî'nin Şamlılarla ilgili rivâyeti kitaptan yaparak, bir şahsı, bir yerde künyesiyle zikrederken, ikinci bir yerde -ayrı bir şahıs zannederek- ismiyle zikrettiğini, halbuki Müslim'in, rivâyeti, kişinin kendisinden yazdığını, ilel hususunda da nâdiren galatına rastlandığını çünkü, müsned rivâyetleri yazıp munkati ve mürselleri almadığını dile getirerek, bu açıdan Müslim'in efdaliyetini tebârüz ettirmiştir.

MÜSLİM ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR: Sahîh-i Müslim'in muhtelif neşirleri mevcuttur. En mükemmel neşrini son devir Mısır muhaddislerinden merhum Muhammed Fuad Abdülbaki yapmıştır. Bu tahkikli bir neşir olup, hadîsler, bablar ayrı ayrı numaralanmıştır. Numaralamada, kısaca Concordence diye bilinen Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Hadîs'in-Nebevî adlı fihriste, Müslim'le ilgili numaralamayı esas alır.

Hadîsleri baştan sona kadar müteselsilen numaraladığı gibi, bir de her bölümün (kitâb) hadîslerini kendi içinde müstakillen numaralar. Hadîsin önündeki iri rakamlarla yazılan ilk numara bölüm içindeki numarasıdır, bunu takiben daha küçük puntolarla parantez içerisindeki numaralar, baştan itibaren verilen müteselsil numaradır. Birinci rakam Concordence ile uyuşan rakamdır. Bu baskının mühim bir hususiyeti, hadîs metninde geçen garîb kelimelerin, bazı tabirlerin, mefhumların dipnotta açıklanmış olmasıdır. Bu açıklamalar Nevevî şerhinden alındığı için, bu şerhin özetlenmesi mahiyetini arzeder ve Müslim'den istifâdeyi fevkalâde kolaylaştırır.

Yine bu neşrin diğer mühim bir tarafı fihristler cildidir. Beşinci cilt muhtelif fihristleri ihtiva eder.

1- Kitaplar ve bablara göre mevzu fihristi.

2- Hadîslerin müselsel rakamlara göre fihristi: Hangi numaralı hadis, hangi kitapta yer alır, râvisi kimdir belirtilir.

3- Mükerrer hadîsler fihristi: Hangi hadîsler, nerelerde tekerrür ediyor, gösterilir.

4- Sahâbe râvilerin alfabetik sırayla tanzim edildiği ve rivâyetlerinin nerelerde geçtiği gösterilir. Ayrıca o hadis Buhârî'de var mı, varsa numarası belirtilir.

5- Kavlî hadislerin alfabetik sırayla tanzim edilerek hangi sayfada geçtiğini gösteren fihrist. Hadîsin yerini bulmada fevkalâde kolaylık sağlayan bir fihrist. Ancak zaman zaman bazı atlamalar mevcuttur.

6- Bazı garîb kelimelerin yerlerini gösteren fihrist.

7- Dipnotlarda açıklanan bazı tabîr ve mefhumlar ve bunların yerini gösteren fihrist.

8- Sahîh'te geçen 54 kitabın alfabetik fihristi.

9- Müslim'in hayatı ve Sahîh'in tanıtılması.

Bu fihrist cildi 608 sayfadır ve büyük bir emeğin mahsulüdür. Bu hizmeti sunan Muhammed Fuad Abdülbâkî'ye Allah'tan rahmetini bol kılmasını dileriz.

MÜSLİM'İN ŞERHLERİ:

Müslim üzerine birçok şerh yapılmıştır. Keşfu'z-Zünun'da 15 kadarı zikredilir. Fuat Sezgin'in Târihu't-Türas'ında 30'a yakın şerhin ismi verilir. Bunlardan bazıları mühimdir.

1- El-İkmâl fî Şerhi Müslim: El-Kâdı İyâz el-Yahsubî (544/1149) tarafından yapılan bir şerhtir. Kadı İyaz bu şerhle, Muhammed İbnu Ali el-Mâzerî'nin (v. 536/1141) el-Mu'lim bi-Fevaidi Kitab-ı Müslim adındaki şerhini ikmal etmiştir.

2- El-Müfhim li-mâ Eşkele min Telhîs-i Kitabi Müslim: Ebu'l-Abbâs Ahmed İbnu Ömerel-Kurtubî'nin (v 656/1258) şerhidir. Müslim önce telhis edilmiş sonra da şerhedilmiştir.

3- İkmâlu İkmâli'l-Mu'lim: Ebu Abdillah Muhammed İbnu Halîfe el-Mâlikî (v. 827/ 1423) bu şerhte Mâzirî, Kadı İyaz, Kurtubî ve Nevevî'nin şerhlerini yeni ilavelerle birleştirmiştir.

4- el-Minhâc fi Şerhi Sahîh-i Müslim İbni'l-Haccâc: Bu şerh, kısaca Nevevî diye bilinen Ebu Zekeriya Yahya İbnu Şeref en-Nevevî (v. 676/1277) tarafından yapılmıştır. Bugün ençok mütedâvil olan Müslim Şerhî budur.

Müslim dilimize merhum Mehmet Sofuoğlu tarafından tercüme edilmiş, merhum Ahmed Davudoğlu tarafından da hem tercüme hem de şerhedilmiştir (rahmetullahi aleyhima).

SAHÎHEYN'İN MUKÂYESESİ:

Sahîheyn bazı noktalarda birbirine benzerse de bazı noktalarda ayrılırlar, bunları kısaca belirtelim:

1- Sıhhat Nokta-i Nazarından: Bu açıdan Buhârî'nin üstünlüğü kabul edilmiştir.

* Buhârî, bir hadisin mevsul olması için Lika'yı şart koştuğu halde, Müslim muâsara'yı yeterli bulur. Müslim'le Buhârî arasındaki en mühim farkı teşkîl eden bu meseleyi daha önce açıkladık, burada hatırlatmakla iktifa ediyoruz.

Ancak, sıhhat meselesinde, Buhârî'nin üstünlüğünü te'yid eden birkaç hususu daha belirtmede fayda var:

* Sahiheyn'in ricâlinden toplam 210 kişi cerhe mâruz kalmıştır. Zayıf oldukları ileri sürülen bu ravilerden 32'si hem Buhârî ve hem de Müslim'in ricâli arasında yer alırken 78'inde Buhârî, 100'ünde de Müslim teferrüd eder. Yâni Müslim'in cerhedilen râvisi daha çok. İbnu Hacer: "Cerh, isnadı yaralayıcı çeşitten olmasa bile, cerh edilmeyenlerden almak, cerh edilenlerden almaktan daha iyidir" der.

* Şu da bilinmeli ki, Buhârî'nin, teferrüd ettiği zayıfların çoğu, Buhârî'nin bizzat tanıdığı şeyhleridir. Yani bazıları onları zayıf

addetmiş olsa bile Buhârî, şahsen tanıdığı, ahvâlini yakından bildiği için bu çeşit cerhin ehemmiyeti kalmamaktadır. Halbuki Müslim'in cerhedilen râvileri çoğunluk itibariyle Müslim'in temâs ettiği kimseler değil, daha önceki tabakalara mensup kimselerdir. Müslim'in onları şahsen tanıması mümkün değildir, dolayısıyla bunlar hakkındaki cerh muteberlik kazanmaktadır.

* Buhârî'nin, Müslim'e nisbetle teferrüd ettiği râvilerin sayısı 430, Müslim'in Buhâri'ye nisbetle teferrüd ettiği râvilerin sayısı 620'dir. Burada görülen fark da Buhârî lehine bir durumdur.

* Buhârî, Hâzimî'nin taksiminde ikinci tabakaya mensup râvilerden mutâbaat niyetiyle hadîs alırken, Müslim bu tabakadan usûl hadîsi almaktadır.

2- Tertîb nokta-i nazarından: Bu açıdan Müslim'in üstünlüğü kabul edilir. Buhârî, hadîsleri, hadîste mevcut olan fıkıh adedince kitabında, taktî ederek (bölerek) tekrâr ederken, Müslim kitabının en uygun yerinde kaydeder, nâdiren tekrara yer verir.

Müslim'in esâs gâyesi, fıkıh yapmak değil, hadîslerin senedlerini bir araya getirmektir.

Bir hadîsin muhtelif turûk ve metinleri hakkında bilgi edinmek Buhârî'de pek çok müşkilâtla ancak imkân dâhiline girerken, bu, Müslim'de pek kolaydır. Çünkü bir hadisin ne kadar tarîk ve farklı metni var ise hepsini bir arada kaydeder.

3- Fıkıh Nokta-i Nazarından: Bu hususta Buhârî üstündür. Buhârî, daha önce belirttiğimiz üzere bâbları fıkhî mülâhaza ile tanzim etmiş, terâcim denen bâb başlıklArında bilhassa fıkıh beyanına gayret göstermiş, bablar arasında mantıkî bir irtibat da gözetmiştir. Müslim'de fıkıh mülahazası olmamıştır. Buhârî'de fıkıh öylesine galebe çalar ki, bâzı âlimler onun müstakil bir müctehid olduğuna hükmeder.

Müslim, kitâbını tertibde fıkhî mülâhazadan o kadar uzak durmuştur ki, bablara başlık bile koymamıştır. Elimizdeki hal-i hâzır matbu Müslim nüshalarındaki bab başlıkları bilâhare, Nevevî tarafından konmuştur. Müslim'in bu davranışı, kitâbına,

"Mukaddime'den sonra hadîs'ten başka bir şey koymamak" arzu ve prensibinden ileri gelir. Bazı kaynaklarda gelen ve Müslim'i diğer bütün hadîs kitaplarına tafdîl edici

sözleri, bazı Mağrîb ulemâsının, Müslim'in Sahîh'indeki bu durumu nazar-ı itibara alarak sarfedilmiş olduğunu, İbnu Hacer tahkîke dayanarak ortaya koyar.

BUHÂRÎ'NİN ÜSTÜNLÜĞÜ: İslâm uleması icmaya yakın bir ittifakla Buhârî'nin, Müslim'den üstün olduğunu söyler. Ancak bazı Mağrib ulemasının Müslim'in en sahîh hadîs kitabı olduğunu söylediği de rivâyet edilmiştir. Hâfız Ebu Ali en-Nîsâbûrî de: "Gök kubbesi altında Müslim'in eserinden daha sahîhini görmedim" demiştir. Zehebi bu sözü:

"Onun eline Buhârî'nin Sahîh'i geçmemiş olabilir" diyerek te'vîl eder. İbnu Salah: "...Bu söz eğer, kitabın içinde, sahîh hadîsten başka bir şey yoktur mülahâzası ile söylendi ise doğrudur. Çünkü Müslim, giriş kısmından sonra sahîh hadîsten başka bir şey koymaz.

Halbuki Buhârî kitabına eserinde takîp ettiği şartlara uygun olmayan bir kısım sözleri, bâb başlıkları (terâcim) şeklinde, fıkhî hükümler tarzında dercetmiştir... Eğer sıhhat nokta-i nazarında en sahîh kitap Müslim'dir demek istemişse bu söz merduddur" der.

Dârakutnî de: "Buhârî olmasaydı Müslim olmazdı" diyerek Buhârî'nin Müslim'e olan tefevvuk ve yardımını dile getirir. Esâsen Buhârî, Müslim'in şeyhlerindendir. Buhârî Müslim'den rivayette bulunmaz, ama Müslim, Buhârî'den hadîs rivâyet eder.

SAHİHEYN'İ TENKİD: Şimdi bir nebze de Sahiheyn'e yöneltilen tenkidlerin mâhiyetinden söz edelim. Daha önce belirttiğimiz üzere, Buhârî ve Müslim, diğer meslektaşlarına göre, hadîs kabûlünde çok daha titiz olmalarına rağmen bir kısım tenkidlerden uzak kalamamışlardır. Kastalânî, Sahiheyn hadislerine gelen tenkîdleri altı kısma ayırır. Her birini teker teker ele alarak, tenkîdlerin haksızlığını gösterir, haklı olunan nokta varsa ona da parmak basar. Burada altı maddeyi özetle kaydedecek, sâdece birinci madde ile ilgili açıklamasını hülâsa ederek sunacağız: 1- Bâzı senedlerin ricâlinde şahıslar sayıca farklıdır. Kastalânî der ki: "Sahîh hadîs sahibi, ziyâde râvi bulunan bir senedle bir hadîs rivâyet etse, tenkîdci de, bu rivâyeti, eksik râvili senede dayanarak tenkîd etse, bu tenkîd merduddur. Çünki, râvi, bunu nâkıs tarîkli olarak işitmişse bu nâkıs rivâyet munkatı'dır. Munkatı rivâyet zayıf kısmına girer.

Mâlumdur ki, zayıf hadîs, sahih hadîsi illetli kılmaz, (zayıflatamaz). Eğer sahih hadîs rivâyet eden kimse, nâkıs tarîkli hadîs'i rivâyet etmiş, bu yüzden de nâkıd (tenkidci) bu hadîsi ziyâdeli tarîka dayanarak illetli kılmışsa, bu îtirazı, musannıfın sahîh addettiği rivâyette inkıta iddiâsı mânasına gelir. Bu durumda, ziyâdeli tarîkle rivâyet eden kimsenin başka rivâyetlerde müdellis olup olmadığı araştırılır. Eğer tedlîsi ortaya çıkarılırsa nâkıdın itirazı, buna dayanılarak reddedilir. Şâyet tedlîs'e rastlanmazsa, itiraza uğrayan rivayette inkıta var demektir. Bu durumda, sahîh rivâyet sâhibi hakkında verilecek cevap şudur: "Bu zât, böylesi bir rivâyeti, mütâbi'i ve âzıdı olmayan, kendini takviye edici başka bir karînenin şemsiyesi altına girmeyen bir bâbta yapmış demektir.

Bu durumda tashih, mecmuun nazar-ı itibâra alınmasıyla meydâna gelir. Buhârî ve Müslim'de bu çeşitten hadîs vardır ve şu tarîkle gelir..."

2- İsnâdın değişmesiyle râvileri ihtilaf eden rivâyetler.

3- Bâzı râviler, ziyâdelerinde teferrüd ederler.

4- Zayıf addedilen râvilerin teferrüd ettiği hadîs mevcuttur (Buhârî'de 2 aded).

3- Vehm'ine hükmedilen (zayıf râviden rivâyet var).

6- Bâzı metinlerde elfaz değişmektedir.

Kastalâni, bunlara teker teker izâh getirerek, tenkidlerin haksızlığını gösterir.

Râviler'e yöneltilen cerh sebeplerine gelince, bunlar, bid'at (ehl-i sünnet dışı bir mezhepten olma), cehâlet (râviden sâdece bir kişinin hadîs rivâyet etmesi), galat, muhâlefet, tedlîs ve irsâl cihetlerinden gelmektedir. Bunlardan biri veya bir kaçıyla cerhedilen râvilerin sayısı, -çoğunluğu Müslim'e âit olmak üzere- 210 adeddir. Bu ithamların müessir bir taz'îf olmayacağını göstermek için İbnu Salâh, Hâzimî, Nevevî, Suyûtî, İbnu Hâcer gibi muhakkik âlimlerimiz bâzı açıklıklar getirirler. Şöyle ki: 1. Bu râvilerdeki zayıflık, hadîslerini terkettirecek derecede şiddetli değildir.

2- Onlardan alınan rivâyetler şevâhid ve mütâbaat nevindendir, asıl değildir.

3- Buhârî ve Müslim'in bu zayıf râvilerden hadîs alma târihleri, zaaf sebebinin onlara ârız olma târihinden evvele âittir. Meselâ bir muhtalit'ten rivâyet varsa, bu rivâyeti, o şahsa ihtilat ârız olmazdan önce almışlardır veya ihtilattan önce kendilerinden hadîs almış olan râvilerden almışlardır. Buhârî'nin böyle bir muhtalitin ihtilattan sonraki rivâyetini aldığı da görülmüş, ancak bu durumda, Buhârî, ulemânın, o hadîsi almada ittifak etmiş olma şartını aramıştır. Keza Şeyheyn'in mukıll'dan hadîs alırken çok dikkatli davrandıklarını, güvenilir olanlarının münferid rivayetlerini aldıkları, güvenilir olmayanlardan ise, başkaları tarafından da rivâyet edilmiş olan rivayetlerini aldıklarını belirtir.

4- Zayıflardan hadîs alma işi bazan onların senedindeki ulviyet sebebiyledir. Yani, biri âli fakat zayıf, diğeri nâzil fakat sağlam iki ayrı senedle rivâyet edilen bir hadîsin ulvî senedle gelen veçhini, öbürünün desteğine binâen kitaplarına almışlardır. Nitekim Hâzimî'nin kaydettiği bir rivâyete göre Ebu Zür'a tarafından reddedilen bir rivayeti için, Müslim, yaptığı açıklamada, aynı hadîs evsak fakat nâzil bir isnadla da kendisine ulaşması sebebiyle zayıf olmasına rağmen mezkûr âli senedden kabul ettiğini söylemiştir.

5- Buhârî ve Müslim'in bâzı zayıf râvileri hakkında da şu söylenmiştir: Bunlara başkaları tarafından yapılan zayıflık ithamı Buhârî ve Müslim açısından sâbit ve muteber değildir.

Cerh ve ta'dil ictihâdî bir keyfiyettir. Herkes kendi elde ettiği bilgiye göre hüküm verir.

Buhârî ve Müslim, demek ki bu râvileri sika biliyor. Üstelik bâzı ithamlar çok çabuk yapılı vermiştir. Bîd'a ithamı bunlardan biridir. Bizzat Buhârî'nin kendisi de halku'l-Kur'an meselesinde ağır ithamlara mâruz kalmıştır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in râvileri arasında 32 kişinin ehl-i bid'adan olduğuna dair itham yedikleri söylenmişse de onların gerçekten ehl-i bid'a oldukları sübut bulmamıştır.

6- Nevevî, bir kısım râviler hakkında cerhin müfesser olmadığını, Buhârî ve Müslim de bu sebeple onlar hakkındaki cerhi kabul etmediklerini söyler.

Hadîs ilminin umumî kaidelerinden birine göre, râvinin mecruh (zayıf kabul edilmesi için cerh yapanın cerh sebebini iyi açıklaması gerekir. Hangi sebeple mecrûh? Sadece

"zayıftır" demek makbul değildir.

7- Buhârî ve Müslim, kendi tabakaları dışından hadîs almış ise de Buhâri bu meselede de titiz davranmıştır. Şöyleki ikinci tabakadan aldığı hadisleri muallak olarak kaydetmiştir. Üçüncü tabakanın sâdece müksirlerinden ve nâdiren almış. Keza bunları da muallak olarak kaydetmiştir.

Hülâsa etmek gerekirse, İslâm âlimlerinin müteşeddid kısmı Sahîheyn'i didik didik ederek, tenkîd edilebilecek hiçbir noktasını bırakmadan, söylenebilecek her şeyi söylemekten çekinmemişlerdir. İlim ve vukufta onlardan geri kalmayan ve hatta onları geçen mutavassıt âlimler de bunlara cevaplar vermişler, haklı oldukları noktalarda hak vererek, haksız oldukları yerlerde de haksızlıklarını göstererek, Sahîheyn'in gerçek değerini ortaya koymuşlardır.

Bu duruma göre, İmâmu'l-Harameyn'in: "Birkimse Sahîheyn'de yeralan bütün hadîslerin sahîh olduğu hususunda yemîn etse, veya talakta bulunsa ne hânis olur ne de tatlîk vâki olur" sözünün doğruluğunda fukahâ ve diğer ehl-i ilmin tamâmı icma ederek Kur'an'dan sonra en mûteber, en sahîh olduklarını kabul etmişlerdir. Bir kısım rivayetleri değerlendiren Kastalânî şu sonucu ifade eder: "Öyle ise Buhârî ve Müslim kitaplarına illetsiz hadîsleri almışlardır. Şâyet illetli olanı varsa, bu da müessir olan, sıhhati bozan bir illet değildir."

Bu iki kitaptan bilhassa Buhârî, felâket anlarında teberrüken okunmasında fayda umulacak kadar ümmet arasında müstesna bir rağbete mazhar olmuştur.

Durum bu iken, güneşin ziyasından rahatsız olan dîde-i huffâş gibi, İslâm'ın hakkaniyetini hazm edemiyerek, içlerinde asırların kaynattığı kinin şevkiyle, dinî kaynakları hakkında kasden câhil bırakılan müslüman nesilleri iğfâl edip saptırmak için Buhârî'ye, Müslim'e, Kütüb-i Sitte'ye taş atan, mevzu hadîs var iddiasında bulunan müsteşrîkler ve onların iddialarını tekrar edenler keyfi, subjektif, isbatsız, sonu çıkmaz bir yola sülük etmiş olmaktadırlar. Böylelerinin misâli, gökteki yıldızları düşürmek üzere, geceleyin sapanıyla taş atan çocuklara benzerler.

EBU DAVUD VE SÜNEN'İ

HAYATI

el-İmâm es-Sebt Seyyidü'l-Huffâz Süleymân İbnu'l-Eş'as İbni İshâk es-Sicistânî. 212-275 yılları arasında yaşamıştır. Ceddi İmrân'ın Sıffîn savaşında Hz. Ali (radıyallahu anh) saflarında şehîd olduğu belirtilir. Basra'da yaşadı. Ancak Irak, Hicaz, Şam, Mısır, Cezire, Horasan gibi ilim merkezlerine seyahatler yaptı, pek çok kereler Bağdad'a uğradı. Hadîs aldığı hocalarını sayısı 300'ü bulur. Buhârî ve Müslim'in meşayihinden hadîs aldı. Ebu Seleme, Ebu'l-Velîd et-Tayâlesi, Ahmed İbnu Hanbel, İbnu Ebî Şeybe, Ali İbnu' Medînî, Yâhya İbnu Ma'în, Kuteybe İbnu Sa'îd, İshâk İbnu Râhuye hocalarının

meşhurlarındandır. Iraklılar, Horasanlılar, Şamlılar, Mısırlılar, Cezîreliler hep onun hocaları arasında yer alır.

Kendisinden hadîs alanlara gelince, Ahmed İbnu Hanbel ondan bir hadîs almıştır. Ebu Dâvud'un bunu (iftiharla) zikrettiği belirtilir. Tirmizî, Nesâ oğlu Ebu Bekr İbnu Ebî Dâvud, Ebu Avâne, Ebu Bişr ed-Dûlâbî, el-Lu'luî (Ebu Ali Muhammed İbnu Ahmed İbni Amr), İbnu'l-A'râbî (Ebu Sa'îd Ahmed İbnu Muhammed İbni Ziyâd el-A'râbî), İbnu Dâse (Ebu Bekr Muhammed İbnu Abdirrezzâk) er-Remlî (Ebu İsâ İshak İbnu Musâ İbni Sâid) kendisinden hadîs alanların başında gelirler.

FAZÎLETİ: Ulema, Ebu Dâvud'u birçok yönüyle övmüş, takdir etmiştir. Hadîs bilgisi, hıfzı, anlayışı, fıkıh bilgisi, verâ ve dindarlığı, ilminde itkânı ayrı ayrı dile getirilmiştir.

İlmiyle âmel eden alimlerden olduğu bilhassa belirtilir. Hâl ve hareketlerinde istikâmetinin doğruluğunu ifâde etmek için bâzı âlimler şöyle derler: "Ebu Dâvud yaşayışında, ahvalinde, huy ve tavırlarında Ahmed İbnu Hanbel'e benzerdi. Ahmed de bu hususlarda Vekî'e benzerdi. Vekî de Süfyân'a benzerdi. Süfyan ise Mansur'a benzerdi. Mansur İbrâhim en-Neha'î'ye , İbrahim de Alkame'ye benzerdi. Alkame ise Abdullah İbnu Mes'ud'a benzerdi. Alkame demiştir ki: İbnu Mes'ud yaşayışında, ahvâlinde huy ve tavırlarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a benzerdi".

Ebu Dâvud, hadîsi metniyle, senetleriyle illetleriyle çok iyi bilirdi. Onun bu ilimdeki yüksek derecesini ifâde için, Muhammed İbnu İshâk es-Sağânî ve İbrahim el Harbî: "Hz.

Dâvud'a demir yumuşatıldığı gibi Ebû Davud'a da hadîs yumuşatılmıştır" demişlerdir.

Mûsâ İbnu Harun takdirlerini ifade için "Ebu Davud dünyada hadîs, âhirette de cennet için yaratılmıştır" der. Hadîsi iyi bilirdi. Bu sebeple Sünneti, mevzu ve şiddetli zayıflara karşı korumuştur. Ebu Abdillah İbnu Mende, onun bu hizmetini şöyle dile getirmiştir:

"Hadîs tahric edip sahîhleri illetli olanlardan, hatâlıları da doğrulardan ayıran dört kişi var: Buhârî, Müslim, bunlardan sonra da Ebu Dâvud ve Nesâî gelir. Ebu Bekr el-Hallâl takdirde daha da ileri giderek: "Zamanının el-İmâmu'l-Mukaddem'i" (en önde giden İmâm) diye vasıflandıracaktır. El-Hakîm Ebu Abdillah da: "Ebu Dâvud, asrında ehlü'l-hadîs'in rakipsiz imamıydı" der. Hadîs rivayetindeki hayranlarından meşhur mutasavvıf Sehl İbnu Abdillah et-Tüsterî, Ebu Dâvud'u ziyâret eder ve: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadîslerini rivâyet eden dilinî çıkar, onu öpeceğim" der. Ebu Davut çıkarır, o da öper.

HADÎS ALMADA PRENSİBİ:

Ebu Dâvud, ehl-i hadîs'in başını çekenlerden olması hususiyetiyle, nazarında zayıf hadîs fukahânın kıyasından evlâdır. Bu sebeple bir babta, başka rivâyet yoksa zayıf hadîsi tahrîç etmekten çekinmez. Bu durumda zayıfın terki kıyâsa gitmek mânasına gelir. Ancak, şurası da muhakkak ki, terki hususunda ulemânın ittifak ettiklerinden hadîs olmamıştır. Şu açıklamayı yapar: "Sünen'imde metrûku'l-hadîs olan kimseden hadîs rivâyeti almadım. Kitapta münker bir rivâyet varsa durumunu bildirdim. Bu mevzuda başka rivayet olmadığı için bunu aldım." Ebu Davud'un zayıf hadîsi kıyastan üstün tutma prensibini aydınlatan bir rivâyeti İbnu Hazm, el-Muhalla'da, İmâm'ın oğlu Abdullah'tan kaydeder:

"Babama, "bir beldede, sahîh hadîsi, sakîm hadîsten temyiz etmeden rivayette bulunan bir ehl-i hadîsle bir ehl-i reyden başkasını bulamayan bir kimsenin başına bir iş gelse, ehl-i reye mi, yoksa ehl-i hadîse mi müracaat etmeli?" diye sordum. Babam cevaben:

"Ehl-i hadîse müracaat etsin, ehl-i reye değil. Çünkü zayıf hadîs reyden daha kavîdir"

dedi."

ESERLERİ: Ebu Dâvud, Sünen'i ile meşhur olmuşsa da başka te'lifâtı da var: 1- Er-Reddû alâ Ehli'l-Kader. Bunu kendisinden Ebu Abdillah Muhammed İbnu Ahmed rivâyet etmiştir.

2- Kitâbu'n-Nâsih ve'l-Mensûh. Bunu kendisinden Ebu Bekr Ahmed İbnu Süleymân en-Neccâr rivâyet etmiştir.

3- El-Mesâil. Bunu Ebu Ubeyd Muhammed İbnu Ali el-Âcirî rivâyet etmiştir.

4- Müsnedu Mâlik: Bunu kendisinden İsmâil İbnu Muhammed es-Saffâr rivâyet etmiştir.

5- Es-Sünen, el-Lü'lu'î, İbnu Dâse, İbnu'l-A'rabî, er-Remlî tarafından rivâyet edilen bu eser en meşhur eseridir. Bunu ayrıca tanıtacağız.

EBU DAVUD'UN BİR UYARISI:

Ebu Davud bir kaç hadîsin ehemmiyetini belirtmek için şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan 500 bin hadîs yazdım. Onlar arasından, sâdece şu kitabıma koyduklarımı seçtim. Ancak, kişiye, dinini doğru kılması için bu hadîslerden dört tânesi yeterlidir.

Birincisi: "Ameller niyetlere göredir..." hadîsidir.

İkincisi: "Kişinin müslümanlığının kemâli mâlâyâni'yi terketmesine bağlıdır" hadîsidir.

Üçüncüsü: "Mü'min kendisi için istediğini kardeşi için istemedikçe (kâmil) mü'min olamaz" hadîsidir.

Dördüncüsü: "Helâl olanlar açıklanmıştır, haram olanlar da açıklanmıştır.

Bu ikisi arasında (durumu açık olmayan) şüpheli şeyler vardır. Bunların (haram mı helal mı olduğunu) çokları bilemez. Kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini ve ırzını korumuş

olur. Kim şüpheli şeyi işlerse harama düşer. Tıpkı, sürüsünü, yasak koruluğun etrafında güden çoban gibi.) Koyunları her an koruluğa kayabilir. Bilesiniz! Her melikin bir koruluğu olduğu gibi, (Allah'ın da bir koruluğu vardır.) Allah'ın koruluğu haramlardır.

Bilesiniz! Vücudda bir et parçası vardır, bu sıhhatli oldu mu vücudun tamamı sıhhatlidir, bozuldu mu, vücudun tamamı sıhhatini kaybeder. İşte bu parça kalptir" hadîsidir".

SÜNENU EBÎ DÂVUD:

Ebu Dâvud'un ismini ebedîleştiren eseridir. Bâzı görüşlere göre Sünen, tarzında ilk yazılan eser olma şerefine de sâhiptir. Ebu Dâvud eserini şöyle tanıtır: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbet edilen 500 bin hadîs yazdım. Onlardan şu Sünen'i seçtim. Kitabımın içerisinde 4800 hadîs mevcuttur".

Ebu Dâvud, Sünen'in hadîslerini seçerken, ahkâm hadîsleriyle yetinmiştir. Bu sebeple sünen ve sıhâh müellifleri arasında ahkâm sâhasında ilk eser veren kimse olmuştur.

Ebu Dâvud'un Sünen'i, muhtelif beldelerdeki fukahânın istidlâl edip üzerine ahkâm bina ettikleri hadîslerini ihtiva eder. Ebu Süleymân el-Hattâbî, Me'âlimu's-Sünen adlı şerhinde şöyle der: "Biliniz ki, Ebu Dâvud'un es-Sünen kitabı, kıymetli bir telîftir. İlmu'dDîn sâhasında onun misli te'lîf edilmemiştir. (Her mezhebe mensub) âlimlerin kabûlüne mazhar olmuş, böylece muhtelif fırkalar teşkil eden âlimler ve farklı mezheplere mensup fakîhler arasında hakem rolü oynamıştır. Irak, Mısır, Mağrib ahalisi, İslâm âleminin ekseri beldelerinin müslümanları ona sarıldılar. Onun bu kitabı ehl-i hadîs nezdinde hoşlanılan bir makam tuttu. Bu kitap için meşakkatli yolculuklar yapıldı, arandı da arandı". Gazâlî'nin, Sünen hakkında: "Bir müçtehide, ahkam hadîsleri hususunda kifayet eder" dediği rivayet olunur. Nevevî, Sünen'e yaptığı şerhte: "Fıkıhla olsun, başka şeyle olsun, İslâmî mevzularla meşgul olan herkesin Ebu Dâvud'un Sünen'ine alâka göstermesi, onu iyi bilmesi gerekir. Zira onun içindeki hadîslerin çoğuyla ihticâc edilir ve bu hadîsleri tefrik de kolaydır. Ayrıca hadîslerin (fıkha girmeyen fazlalıklardan) özetlenmiş olması, musannıfının emsaline üstünlüğü ve eserin tehzîbine gösterdiği itina, Sünen'in ehemmiyetini artıran hususlardır." Sünen'in râvilerinden Ebu Sâd İbnu'l-A'râbî de şunları söylemiştir: "Bir fakîh'in yanında, Allah'ın kelamını ihtiva eden Mushaf'la Ebu Dâvud'un Sünen'inden başka kitap bulunmasa, (fıkhın tedvîni için) bir başka kitaba ihtiyaç duymaz". Muhammed İbnu Mahled: "Ebu Dâvud, Sünen'ini telif edip halka okuduktan sonra, kitabı, Ehl-i hadîs için, kendisine uydukları bir "mushaf" oldu" der.

Ebu Dâvud Sünen'ini yazdıktan sonra Ahmed İbnu Hanbel'e arzeder. Ahmed İbnu Hanbel istihsan ederek takdîrlerini ifâde eder. Ebu Dâvud, Sünen'i Bağdat'ta rivayet etmiştir.

SÜNEN'İN SIHHAT DURUMU:

Bu konuda daha önce, Kütübü Erba'a'nın şartlarıyla ilgili bahiste dört sünen'in her birinde üç çeşit hadîs bulunduğunu, birinci grubu "sahîheyn hadîsleri" nevinden hadîslerin, ikinci grubu "kendi şartlarına göre sahîh olan" hadîslerin, üçüncü grubu da zıddiyet hadîslerinin teşkîl ettiğini belirtmiş ve bunların ne demek olduğunu açıklamıştık.

Burada aynı bilgileri tekrar etmeyeceğiz. Ancak Ebu Dâvud'un bir tabiri üzerinde kısaca duracağız: Sâlih tabiri(1).

Ebu Dâvud, Sünen'i hakkında bir kısım teknik bilgiler vermek maksadıyla kaleme aldığı Risâletu Ebî Dâvud İlâ Ehli Mekke diye meşhur mektubunda şu açıklamayı yapar:

"Kitabımda yer alan bir hadîste şiddetli vehn (zayıflık) varsa bunu belirttim. Kitapta senedi sahîh olmayan rivâyet de var. Hakkında sükût ettiğim sâlihtir. Bâzısı bâzısından daha sahîhtir". İbnu Salah, bu söz üzerine şu açıklamayı yapar: "Ebu Dâvud'un

kitabında bu şekilde "zayıftır" diye meşruhat verdiği hadîslerden hiçbirisi Sahîheyn'de mevcut değildir. Ayrıca Ebu Dâvud'da "hasen" olarak zikredilen hadîslerden herhangi birisinin, sahîh ve hasen hadîsleri temyiz edenlerce "sahîh'dir" diye hükme bağlandığına da rastlamadım."

NİÇİN SÂLİH?

Ebu Dâvud'un yukarıda kaydettiğimiz açıklamasıyla ilgili iki noktaya dikkat çekeceğiz: Birinci nokta: Sâlih'ten kastedilen şey nedir? Yani sükût edilen hadîs, kendisiyle ihticâc etmeye mi sâlihtir (uygundur, elverişlidir) yoksa i'tibâr etme'ye mi sâlihtir? Zira, sâlih tâbiri, kayıtsız olarak, bu mutlak hâliyle kullanılınca şuna sâlihtir diye ulema nezdinde oturmuş bir ıstılah değildir. Bu sebeple normalde böyle kullanılmaz. İşte belirttiğimiz bu durum, Ebu Dâvud'un sâlih tâbirinden neyi kasteddiği sorusuna sebep olmuştur. Bazı muhaddîsler "ihticâc'ı kasteddiği"ni söylerken bâzıları da "itibar'ı kasteddiğini" söylemiş

ve ihtilaf etmişlerdir. Son Osmanlı muhaddislerinden Zâhidu'l-Kevserî de bu mevzuya mesâî sarfedenlerden biridir. O, özetle, bu çeşit hadîslerin hepsini aynı kategoriye sokmanın yanlış olduğu kanaatindedir. Yani ona göre bâzıları ihticâca, bazıları da itibâra sâlihtir. Hangisine salîh olduğunu tâyin de hadîsin incelenmesiyle elde edilecek karîne'ye bağlıdır. Bu da hadîsten hadîse değişebilir. O sözünü şöyle tamamlar:

"Bundan maksad sâdece ihticâcâ salâhiyettir" diyen kimse Ebu Dâvud'u keyfine göre konuşturmuş olur".

İkinci Nokta'ya gelince, bu temâs edeceğimiz husus, en az önceki kadar ehemmiyet taşır: Ebu Dâvud'un hakkında sükût ettiği bütün hadîsler "sâlih" midir?

Yukarıda iktibas ettiğimiz pasajdan şu mâna çıkmaktadır: Salâhat ister itibâr'a ister ihticâc'a olsun, her hadîs sâlihdir, ifâdeden anlaşılan bu. Halbuki, mudakkik hadîsçiler, Ebu Dâvud'un sükût ettiği hadîsleri tahlîl edince şu neticeye varmışlardır: Durumu (ehli nezdinde) çok açık olan bir kısım fazla zayıf hadîslerin zaafına dikkat çekmeyi zâit addederek açıklama yapmadan geçmiştir, yâni haklarında sükut etmiştir.

Biz, ehemmiyetine binânen, bu mevzuya tahsis edilen genişçe bir tahlîli, kitabımızın Hadîsle İlgili Bâzı Meseleler bölümünde sunacağız.

SÜNEN'İN TERTÎBİ:

Ebu Dâvud tertib yönüyle Buhârî'ye benzerlik arzeder. Öncelikle fıkha ve dolayısıyla metne ehemmiyet verir. Bu sebeple, hadîsin fazla turuk'u varsa bir kısmını verir, her birinde vâki ihtilaf ve ziyâdelerini kaydeder. Onun esâs gâyesi, hadîslerde mevcut olan fıkhî ahkâmı bildirmektir. Bu sebeple, bir babta zikredeceği hadîslerin, senedce en sahîh olanını önce kaydeder. Bâzı kereler muallel senedleri hiç kaydetmez. Mekke ehline hitâben yazdığını belirttiğimiz kıymetli Risâle'sinde eserinin tertib yönünü de aydınlatan şu teknik açıklamayı yapar:

"Siz, benden Sünen kitabındaki hadîsleri soruyor ve: "Bunlar, bu mevzuda bildiğin hadîslerin en sıhhatli olanları mı?" diyorsunuz. Biliniz ki, bir kısmı hâriç hepsi öyledir.

Hâriç olanlar da iki vecihle gelmiştir. Bunlardan hangisi senedce âli ise, diğerine takdîm edilmiştir. Diğeri de hıfz yönüyle daha kuvvetli bir râvinin rivayetidir...

Bir babta çok hadîs bulunmasına rağmen bir veya iki tanesini yazdım. Zira hepsini yazmak kitabı uzatırdı. Böyle yapmakla (hacmi daraltıp) istifâdeyi kolaylaştırmayı düşündüm... Eğer bir babta hadîsin iki üç vechine yer vermiş isem, bu davranışım rivâyetlerdeki bâzı ziyâdelerden dolayıdır. İkinci rivâyette, birinciye nazaran ziyâde bir kelime bulunabilir. Bazan uzun bir hadîsi kısalttığım da olmuştur. Zira tamamını yazacak olsam onu dinleyen kimselerden bir kısmı, bundaki fıkhî yönü anlamayacak ve bilemiyecekti. Buna meydan vermemek için kısalttım...

Sana benim kitabımda bulunmayan bir sünnet zikredilecek olursa bil ki o, vâhi (zayıf bir hadîstir. Aksi takdirde kitabımda bir başka tarîkle gelmiş olmalıdır. Zira ben, okuyucuya uzun kaçmasın diye bütün tarîkleri vermedim."

FARKLI NÜSHALARI:

Ebu Dâvud'un Sünen'ini, kendisinden tahammül edîp rivâyet izni olan yedi kişi mevcuttur. Bunlardan dört tânesi ulema arasında yaygınlık kazanmıştır. Nüshalar arasında bazı farklar mevcuttur. Bu nüshalar şunlardır.

1- Ebu Ali Muhammed İbnu Ahmed İbn-i Amr el-Lü'lü'î (333/944) nüshası: Bu nüsha en ziyade şöhret ve yaygınlık kazanan nüshadır. Bilhassa Meşrik memleketlerinde yazılmıştır. El-Lü'lü'î, Sünen'i, Ebu Davud'dan bir kaç sefer dinleme fırsatı bulmuştur.

Son defa, müellifin vefat ettiği sene olan 275'te dinlemiş olması, bu nüshaya ayrı bir itibâr kazandırmıştır.

2- Ebu Bekr Muhammed İbnu Bekr İbni Abdirrezzâk İbni Dâse et-Temmâr (v. 346/957) nüshası: Kısaca: İbnu Dâse nüshası diye bilinir. Bu nüsha Mağrib beldelerinde şöhret yapmıştır. İbnu Dâse nüshası el-Lü'lü'î nüshası'na muhteva itibariyle benzerlik arzeder.

Farklı yönleri bir kısım takdîm ve te'hirlerdir. Hadîslerin ziyâde-noksanlığı söz konusu değildir.

3- Ebu Îsa İshâk İbnu Mûsa İbn-i Sâ'îd er-Remlî (320/932) nüshası. Bu da er-Remlî nüshası olarak yâdedilir.

Bu zât, Ebu Dâvud'un verrâkı (hususî kâtibi) dir. Bunun rivayeti tertîb itibâriyle İbnu Dâse nüshasına benzer.

4- İbnu'l-A'râbî nüshası. Daha çok sûfi olan Ebu Sa'îd Ahmed İbnu Muhammed İbni Ziyâd İbni'l-A'râbî'nin (vefat tarihi 340/951) dir. Bunun nüshası diğerlerine nazaran eksik bir nüshadır.

EBU DAVUD ÜZERİNE ÇALIŞMALAR

Sünenü Ebî Dâvud el-Münzirî [Ebu Muhammed Abdülaziz İbnu Abdilkavî (v. 656/1258)]

tarafından ihtisar edilmiştir. İhtisarın ismi el-Müctebâ'dır, bir kaç baskısı mevcuttur. İbnu Kayyîm el-Cevziyye (v. 751 / 1350) Sünen üzerine bir tehzîb çalışması yapmıştır.

Tehzîbu Süneni Ebî Dâvud adını taşıyan bu eser de basılmıştır.

Belli başlı şerhleri şunlardır:

1- Me'âlimu's-Sünen: İlk Buhârî şârihi diye daha önce takdim ettiğimiz Ebu Süleyman el-Hattâbî (v. 388) tarafından yapılmış muhtasar bir şerhtir, matbudur.

2- Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebî Dâvud: Ebu't-Tayyîb Muhammed Şemsülhak el-Azîmâbâdî tarafından te'lif edilmiştir. 14 ciltlik bir şerh olup açıklamaları son derece basit, yabancılar için anlaşılması kolaydır. Hadîs metninde geçen kelimeler lügat gibî açıklanır. Bir kaç kere basılmıştır.

3- El-Menhelü'l-Azbi'l-Mevrûd Şerhu Süneni Ebî Dâvud: Mahmud Muhammed Hattab es-Subkî (1352/ 1933) tarafından yapılmıştır. Hadîslerden dört mezhebin ne gibi hükümler çıkardığı belirtilen geniş muhtevalı bir şerhtir, ne var ki, Sünen'in tamamı aynı şekilde bitirilememiş, yarıda kalmış bir şerhtir.

4- Mirkâtu's-Su'ûd ilâ Süneni Ebî Dâvud: Suyûtî'nin şerhidir.

5- Bezlu'l-Mechûd fi Hallî Ebî Dâvud: Bu şerh Hanefi mezhebini esas alır. Halil Ahmed es-Sehârenfûrî (v. 1346/1927) te'lîf etmiştir. Muhammed Zekeriyya el-Kandehlevî tâlikte bulunmuştur. 20 cilttir, matbudur.

Ebu Dâvud'a bunlar dışında, Nevevî, İbnu Mulakkin, Kutbuddîn Ebu Bekr İbnu Ahmed el-Yemenî, Veliyyüddin Ebu Zür'a Ahmed İbnu'l-Hâfız Ebî'l-Fadl Zeyniddîn el-Irâkî, Alaeddin Moğoltay İbni Kılıç. Şihâbuddin İbnu Raslân, Bedruddîn el-Aynî ve Sindî gibi muhtelif âlimler tarafından çoğu yarım kalmış başka şerhler de yapılmıştır.

Ebu Dâvud'un Sünen'i Türkçemize de tercüme edilmiştir.

---

1) Ebu Dâvud hakkında düşülen bazı yanlışlıkların önlemesi sebebiyle nazarımızda ehemmiyetli olan bu meseleye daha geniş, müstakil bir açıklamaya Hadisle İlgili Bazı Meseleler kısmında yer verdik, dileyen oraya bakabilir.

TİRMİZÎ VE SÜNEN'İ

HAYATI

Tirmizî, Orta Asya şehirlerinden Termiz, Türmiz, şeklinde de telaffuz edilen Tirmiz şehrine nisbettir. Bu nisbeti taşıyan meşhur başka hadîsçiler de var ise de öncelikle

Kütüb-i Sitte müelliflerinden Ebu Îsâ Muhammed İbnu İsâ İbni'd-Dahhâk bu nisbetle anılır. Ebu İsâ'nın meşhur eseri el-Câmi'u's-Sahîh'i de bu nisbetle yâdedilir.

Muhammed İbnu İsa et-Tirmizî'nin künyesi Ebu Îsâ'dır. Kitabında, kendi görüşünü sunarken Kâle Ebu Îsâ diyerek, künyesini zikreder.

Ebu Îsâ 209/824-279/892 yılları arasında yaşamıştır. İlim talebi için bir çok beldeler dolaşmış, Horasanlılardan, Iraklılardan, Hicâzlılardan... hadîs almıştır... Kuteybe İbnu Sa'd, Ebu Musab, İbrahim İbnu Abdullah el-Herevî, İsmail İbnu Mûsa es-Süddî, Süveyd İbnu Nasr, Ali İbnu Hacer, Muhammed İbnu Abdillah gibi pek çoklarını dinlemiştir.

Buhârî ve Müslim mühim hocalarındandır. Hadîs tahsilini esas itibariyle Buhâra'da yapmıştır.

Kendisinden başta Buhârî olmak üzere Mekhûl İbnu Fadl, Muhammed İbni Mâhmûd İbnu Anber, Hammâd İbnu Şâkir, Ebu Hâmid Ahmed İbnu Abdillah el-Merzevi, el-Heysem İbnu Küleyb eş-Şâmî, Muhammed İbnu Mâhbûb... gibi birçokları rivayette bulunmuştur. İbnu Hacer'in Tehzîbü't-Tehzîb'de kaydettiği bir rivayete göre, Buharî, Tirmizî'ye: "Benim senden istifâdem, senin benden istifâdenden fazladır" demiştir.

Alimler sikalığı ve imâmeti hususunda ittifak eder. Sâdece İbnu Hazm, Tirmizi için

"meçhûl" demiştir. Ancak, İbnu Hazm'ın başka bazı meşhur hâfızlarıda "meçhûl"

olmakla ittiham ettiği için nazar-ı itibara alınmamıştır. Nitekim Ebu'l-Kâsım el-Begâvî, İsmâil İbnu Muhammed es-Saffâr, Ebu'l-Abbâs el-Asam vs. de İbnu Hazm tarafından meçhûl addedilmiştir. İbnu Hibbân: Tirmizî'yi "İlmi cem eden, te'lif eden ve müzâkere edenlerden" biri olarak tavsîf eder.

Tirmizî, bâzılarınca Hanbeli, bazılarınca Şafiî vs. mezheplere nisbet edilmiştir. Ancak, ashâbu'l-hadîs'ten olduğu, sünnete uyup, doğrudan sünnetle amel ettiği, herhangi bir mezhebi taklid etmeyen müstakil bir müctehid olduğu görüşü râcihtir. Sahîh'inde sıkça geçen ashâbunâ (arkadaşlarımız) tabiriyle ehl-i hadîs'i (Mâlik İbnu Enes, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhuye, vs.) kasteddiği, tahlil sonunda anlaşılmıştır.

Tirmizî, ed-Darîr, yâni âmâ unvanını da taşır. Bazıları, onun doğuştan âmâ olduğunu söylemişse de esas olan, ömrünün sonlarına doğru gözlerini kaybetmiş olmasıdır.

HAFIZASI:

Tirmizi, müstakilen üzerinde durulacak kadar müstesna bir hâfızaya sahiptir. Ebu Sa'd el-İdrisî: "Ebu İsa et-Tirmizî, darb-ı mesel olan bir hâfızaya sahipti" der. Hadîsleri, bir defa dinleyince olduğu gibi ezberlediği belirtilir. Terâcim kitaplarında, onun hâfıza gücünü belirten şu menkıbe kaydedilir: Tirmizî anlatıyor:

"Ben Mekke yolunda idim ve daha önce bir şeyhe âit iki cüz istinsâh etmiştim. Mezkûr şeyh kâfilemize uğradı. Kendisini sordum, falanca diye gösterdiler. Yanına gittim.

Yazmış olduğum cüzlerin berâberimde oldûğunu zannediyordum. Şeyh'e âit olduğunu zannetiğim bu cüzleri heybeme koyarak yanına vardım. Kendisiyle karşılaşınca bunları

gözden geçirerek rivâyeti için icâzet talep ettim. "Ver bakalım" dedi. Verdiğim zaman adamcağız bir de ne görsün, uzattığım cüzler beyâz (defterdi, yazı filan yoktu). Şeyh öfkelendi ve "Benden utanmıyor musun?" dedi. Niyetimin hafiflik olmadığını, araya bir aldanma, yanlışlık girdiğini anlattım ve: "Mâmafih bu cüzlerin muhtevâsı tamâmıyla ezberimde" dedim. "Oku" dedi. Onun okuduğunu ard arda tamâmen okudum. Beni tasdîk etmeyip: "Yanıma gelmezden önce bunu ezbere okuyarak hazırlıklı gelmiş

olabilirsin" dedi. Ben de: "Öyleyse başka şeyler tahdîs et" dedim. Bunun üzerine benim için, garîb hadîslerinden kırk kadar hadîs okudu. Sonra "Haydi oku" dedi. Ben de baştan sona kadar hepsini kendi okuduğu gibi okudum, tek harfte bile hatâ yapmadım. Bunun üzerine: "(Hâfızası) senin gibi olanı görmedim" dedi."

DİNDARLIĞI:

Tirmizî'nin hayatından bahseden müellifler, dindarlığını da tebârüz ettirirler. Ömrünün sonlarına doğru gözlerini kaybetmesi de, âhiret korkusuyla ağlamaktan ileri geldiği belirtilir. Zehebî, şu ibâreye yer verir: "Buhârî öldüğü zaman, Horasan'da, ilim, hıfz, verâ ve zühd yönleriyle Tirmizî denginde bir başkasını geride bırakmamıştı".

HADÎS İLMİNE HİZMETİ: Tirmizî, sâdece rivâyetleri cemedip eser te'lif etmekle hizmet etmemiş, hadîs ilminin gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Kendisine kadar hadîsler iki dereceye ayrılıyordu: 1- Sahîh, 2- Zayıf. Tirmizî üçüncü bir kısım ilâve etti: Hasen. Her ne kadar, bazı tahkîkler, hasen tâbirinin Tirmizî'den önce de kullanıldığını göstermiş ise de, bu tâbiri ısrarla ve çokça kullanarak muhaddisler arasında yayılıp benimsenmesine sebep olmuştur. Böylece, kendisinden sonra, hadîslerin üç mertebede mütâlaa edilmesi gelenek hâlini aldı.

Tirmizî, sâdece hasen tâbirini kullanmakla yetinmeyip, buna başka kelimeler de ekleyerek yeni mürekkep tâbirler ortaya koydu: "Hasenun garibun", "hasenun sahîhun"

gibi.

Ayrıca, Tirmizi, hasen ve garib tâbirlerine târifler getirdi. Kendinden sonra gelen muhaddisler, Tirmizî gibi bir otoritenin bu tabîr ve târiflerini nazar-ı dikkate aldı, gereken ehemmiyeti verdi. Tirmizî böylece ıstılahlara getirdiği tarîfle usul-i hadîs ilminin gelişmesine hizmet etmiş oldu.

Keza, Kitâbu'l-İlel'de yer verdiği râvilerin tabakaları, ve cerh-tâdille ilgili bahisler de ulûmu'l-hadîs üzerine olan en eski sistematik meseleleri teşkîl eder. İbnu Ebî Hâtim'in (v. 327/938) daha da geliştireceği rical taksimatında bu bahisler çekirdek hizmetini görmüştür.(1).

Tirmizî'nin rivâyet metodu da, kendinden sonra te'lif edilen eserlere tesîr etmiştir. Bu hususu, Dârakutnî'nin Sünen'inde, Münzirî'nin et-Terğîb ve't-Terhîb'inde daha bâriz olarak görürüz. Zira onlar da Tirmizî gibi hadislerin sıhhat durumunu belirtmeye önem verirler.

Tirmizî'nin bâzı teliflerde de çığır açtığı görülmüştür. Sahâbelerin hayatına müstakil olarak tahsis edilen ilk eserin, bâzı âlimler, Tirmizî tarafından yazıldığını kabul etmiştir: Kitâbu Esmâ-i's-Sahâbî, Keza Şemâil'i, bu dalda yazılan ilk müstakil ve mükemmel eserdir. Tirmizî'nin bu eseri pek çok te'liflere örnek olmaktan başka birçok şerhlere de mazhar olmuştur.

Eserleri meyanında el-İlelü'l-Kübrâ'sını da belirtmek gerek. Bu Sahîh'inin sonundaki ilel değildir. Birçok müellif bundan kitaplarına iktibaslarda bulunmuştur. Muahhar müellifler bunun kaybolduğunu, kütüphanelerde nüshasının bilinmediğini kaydederler ise de Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde Şerhu İlelu't-Tirmizî adıyla rastladığımız nüshanın, el-İlelu'l-Kebîr olması kuvvetle muhtemeldir(2).

Kitâbu'z-Zühd, et-Târîh, el-Esma ve'l-Künâ, Kitâbun fi'l-Asârı'l-Mevkufe gibi başka eserleri de bilinmekte ise de bize kadar ulaşmamıştır. Ancak bunların, hadîs ilminin gelişmesine hizmet etmiş olmaları inkâr edilemez.

SAHÎH'İ:

Tirmizî'nin en meşhur eseri Sünen de denmiş olan es-Sahîh'idir. Hadîscilerin yer verdikleri bütün ana bablara şâmil olması sebebiyle "câmi" vasfını ele almıştır.

Sahîh-i Tirmizî'deki tertip güzelliği diğer kitapların hiçbirinde yoktur. Bu yönünü nazar-ı dikkate alan bazı âlimler, onu Kütüb-i Sitte'nin üçüncü kitabı kabul etmiştir. Kitabı hakkında Tirmizî şu açıklamayı yapar: "Ben bu kitabı yâni el-Müsnedü's-Sahîh'i telif edince, Hicâz, Irâk ve Horasan âlimlerine arzettim, hepsi de onu beğendi. Kimin evinde bu kitap, yani el-Câmi bulunursa, sanki evinde konuşan bir peygamber vardır."

Tirmizî'nin Sahîh'i, sünen tarzında yanî fıkıh babları esas alınarak tertip edilmiştir.

İçerisinde, sahîh, hasen ve zayıf hadîsler mevcuttur. Ancak her bir hadîs hakkında, hadîsi kaydedince, sıhhat durumu ve amel durumuyla ilgili bilgi verir. Zayıfsa, sebebi ve zayıflık veçhi nedir belirtir. Ayrıca, açtığı her babta sahâbe ve farklı diyarlardaki âlimlerin görüşlerini açıklar. Eser bu yönüyle ilk defa telif edilmiş, mukayeseli fıkıh mezhepleri tarihi mahiyetini arzeder.

Her hadîsin durumunu belirtmesi, kitabından herkesin kolayca istifadesine imkân tanır.

Bu vasıf onu diğer te'liflerden ayıran en mümtaz yönünü teşkîl eder.

Kitabının sonuna koyduğu Kitabu'l-İlel bölümü eserin diğer bâriz bir hususiyetini teşkîl eder. Bu bölümde mühim kaidelere yer verir. Diğer rivâyet kitaplarında bu ismi taşıyan bir bölüme rastlanmadığı gibi, bu bölümde yer alan meselelere de rastlanmaz.

Tirmizî'de yer alan hadîslerin mâhiyetini hakkıyla tanımak için şu noktanın da bilinmesi gerekir: Tirmizî, eserine, âlimlerden herhangi biri tarafından amel edilmiş olan hadîsleri almıştır. Eserinin Kitabu'l-İlel bölümünde, Sünen'indeki hadîslerin ikisi hâriç geri kalan hepsinin ma'mûlun bih olduğunu yâni âlimlerden biri tarafından amel edildiğini bizzat açıklar. Hiçbir âlimce amel edilmemiş olan iki hadîsi de belirtir: Biri, Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm)'in yolculuk hâli bile olmadığı halde -ümmete kolaylık olsun diye- öğle ile ikindiyi, akşamla yatsıyı birleştirdiğine dair İbnu Abbas (radıyallahu anh)'tan yapılan rivâyettir. Diğeri de, içki içmede ısrar eden kimseye üç kere hadd tatbîk edildikten sonra dördüncü seferde öldürülmesini emreden rivâyettir. Bu iki hadîsle hiçbir âlimin amel etmediğini belirtir.

Şu halde Sünen-i Tirmizî, bir bakıma mâmûlün bih (kendisiyle amel edilmiş) olan hadîsleri cemeden bir mecmuadır. İçerisinde 3962 hadîs mevcuttur.

BAB BAŞLIKLARI:

Tirmizî, eserini tanzîmde öncelikle fıkhî endîşe taşır. Bu yönüyle Buhârî'ye benzer.

Bunda da, Buhârî'de olduğu gibi tercümeler vardır. Terecmeler'de, bazan, meseleye umumî bir tarzda dikkat çeken bir ifade kullanılır: "Babu mâ câe fi's-Sivâk" yani: "Misvak konusunda gelen hükümlerle ilgili bab" gibi. Bâzan hususî bir konuda kesin bir hüküm konur: "Babu mâ câe enne'l-ikâmete mesnâ mesnâ" yani: "Kâmet okurken ikişer kere tekrar okunacağına dair rivayetler babı" gibi, bazan başlık soru tarzındadır: "Secdeden nasıl kalkılacağına dair rivâyetler babı" gibi. Tirmizî bâzan, nâsih ve mensuh deliller için ayrı ayrı bab açar. Her mezhebin görüşünü ve delillerini ayrı ayrı zikreder. Bu tarz tercümeler Buhârî'de yoktur. Tirmizî'de pek çoktur. Önceki bâba yakın durumlarda sadece "babun" diyerek de tercüme koyduğu da olmuştur. Buna da sıkça rastlanır.

BABLARIN TANZÎMİ:

Bu meselede de Buhârî'ye benzer, zira o da fıkıh yapmak, bab başlıklarında ifade ettiği ahkâm-ı fıkhîye'yi sahîh hadîslerle delillendirmek maksadıyla hadîsleri kaydetmiş, eserine bu maksada uygun bir tertip ve tanzîm kazandırmış idi. Ancak, Tirmizî, Müslim'in espirisini de gözden uzak tutmamıştır. Yâni, hadîslerin muhtelif tarîklerini de aynı anda göstermeye gayret etmiştir. Ne var ki turûk'u bir arada gösterirken Müslim'in tarzından ayrılır. Müslim her tarîk'de mevcut en küçük farkları bile gösterdiği halde, Tirmizî daha ziyâde mânaya tesir edebilecek farklılıklara dikkat çeker. Senetleri öylesine kısaltır ki, çoğu kere, hadîsin, sâdece sahâbeden olan râvilerini zikreder. Meselâ hadîsi kaydettikten sonra: "Ve fî'l-bâb an fülan, an fülan, an fülan..." diyerek birçok isim zikreder. Bu isimler, o konuda rivâyet edilen diğer hadîslere işâret eder. Her isim ilgili hadîsi rivayet eden bir sahâbîye aittir. Dikkat çekilen bu rivâyetler, Tirmizî'nin başka bablarında kaydedilmiş olabileceği gibi, kaydedilmemiş de olabilir.

Makdisî, en azından bir kısım babların tanziminde Tirmizî'nin takip ettiği yolu şöyle açıklar:

"Merhûmun tâkip ettiği metodlardan biri şudur: Önce, senedi sahîh olarak bir sahâbî'ye -

ki bu Sahâbî'nin rivâyet ettiği hadîsler diğer sahîh kitaplarda tahrîc edilmiş olacak-ulaşan bir hadîsin ifâde ettiği (hüküm ve) mânâya uygun olarak bir bâb başlığı koyar.

Sonra başlıktaki bu hükmü, hadîsi diğer kitaplarda tahrîc edilmemiş olan bir sahâbînin rivâyetini -ki bunu tarîki de bâb başlığında kastedilmiş olan hadîsin tarîkinden farklıdır-vererek beyân eder ki bu davranış hükmün sahîh olduğu hâllerde câridir. Sonra rivâyete

şu sözü ekler: "Bu bâbta falan ve fâlan (sahâbî) den de rivâyet mevcuttur." Bu sayılanlar arasında, bâbtaki hükme esâs teşkîl edilen rivâyeti yapan meşhûr sahâbî ve diğerlerinin ismi de mevcuttur. Bu metodu sâdece bâzı bâblarda tâkip eder."

Tirmizî'nin bu davranışından maksad, o hadîs, sened yönüyle zayıf olsa bile, sahîh olan bir hadîse hükümde tevafuk etmekle, metnin ifâde ettiği ahkâm yönüyle sıhhatini göstermek ve bu rivâyeti korumaktır.

Yeri gelmişken bir kere daha hatırlatalım ki, hadîsler hakkında verilen "sahîh" veya

"zayıf" hükmü nefsülemr'e bakmaz, zâhire bakar. Aynı ahkâmı ihtiva eden bir hadis, bazan bir kaç tarîkten ulaşır, bu tarîklerden biri esas alınınca hadîs "zayıf" addedildiği halde, diğer biri esas alınınca "sahîh" addedilir. Çünkü hüküm zâhire göre verilir, nefsülemr'i yâni gerçeği Allah bilir. Tirmizî, bu durum sebebiyle, zaafı şiddetli olan bâzı râvilerden de rivâyet almaktan çekinmemiştir: Muhammed İbnu Sâd el-Kelbî ve Muhammed İbnu Sâd el-Maslûb gibi. Bunların durumunu belirtmekten başka, rivâyetlerini mûteber olan başka tarîklerden de kaydetmiştir.

Tirmizî'nin bu davranışı ona Sahîheyn'le kıyaslayınca bazı farklılıklar ve hatta üstünlükler kazandırır:

1- Sahîheyn'de bile bulunmayan bir kısım sahîh hadîsleri ihtiva eder.

2- Yine Sahîheyn'de bulunmayan çok miktarda hasen ve zayıf hadîsleri ihtiva eder. Bir kısım âlimlerin zayıf hadîsle amel etmeyi esas aldığını düşünürsek bunun ehemmiyetini daha iyi anlarız(3).

3- Ravilerin hallerini açıkça beyan eder. Buhârî ve Müslim bu işi, sâdece hadîs ilminde ihtisas yapmış, ilel'i bilen kimselerin anlıyacağı gâmız bir işaretle yaparken Tirmizî herkesin anlayabileceği çok açık bir üslûbu seçmiştir.

4- Sahîheyn, bir babta bulunan en sahîh hadîsleri kaydetmek ve onlarla yetinmek gayretine düşerken, Tirmizî ele aldığı baba giren sahîh, hasen, zayıf, sâlim, muallel hadîsleri de kaydetmekten çekinmemiştir. Zira, ahkâm-ı şer'iyye her zaman sahîh hadîsle değil, bazı kere de hasen ve hatta -turûk'un çoğalması hâlinde- zayıf hadîsle sübût bulur.

5- Zayıf hadîslerin zayıf olduğunu bildirdiği için zayıfın hasen veya sahîh sayılmasından doğabilecek mahzurlar önlenmiş oluyor.

6- Kendisiyle itibar edilebilecek hadîsler anlaşılıyor.

7- Âlimlerin, haklarında cerh ve ta'dîl hususunda ihtilaf ettikleri şahıslar tanıtılmış

olmaktadır. Ayrıca, mezheplerin, istidlâl'de delilleri ve ihtilafları da Tirmizî'de bilinmektedir.

HADÎSLERİN KISALTILMASI:

Tirmizî, eserini fıkhî espiriyle tanzîm ettiği için, bir hadîste fıkha temas etmeyen -esbâb-ı vürûd gibi- bir kısım varsa orayı çoğu kere atar. Maksadı kitabın hacmini artırmamaktır.

Ancak, hadîste yaptığı bu kısaltma ve taktî'e dikkat çeker ve: Ve fi'l-hadîsi kelâmın ekseru min hâzâ: "Bu hadîste, kaydettiğimizden daha uzun bir metin mevcuttur" veya:

"ve fı'l-hadîsi kıssatun tavîle" yani: "Hadîsin aslında (esbab-ı vürûdu belirten) uzunca bir hikâye mevcuttur" der.

TÂLİK: Tirmizî'de muallak hadîs pek nâdirdir. Buhârî'yi çok miktarda tâlik yapmaya sevkeden durum şartlarındaki sıkılık idi. Halbuki Tirmizî, hadîs kabûl etmede geniş

davranmıştır, zira, durumunu belirttiği için, çok zayıf râviden bile hadîs almaktan çekinmemiştir. Öte yandan, Müslim gibi o da isnada ehemmiyet vermiş, bu sebeple tâlik ederek metin kaydetmekten ziyade kısaltarak da olsa senet kaydetmeyi ön plana almıştır. Netice olarak bu durumlar ona tâlik yapma ihtiyacı duyurmamıştır.

USUL-HADÎSLERİ:

Tirmizî'yi Sahîheyn'le kıyaslamada mühim bir farka daha işaret etmemiz gerekmektedir: Sahîheyn, muttarıd bir kaide olarak bir babta mevcut olan en sahîh hadîsi (asl'ı) ilk önce zikrettikleri halde Tirmizî'de bu muttarıd değildir. Bazı kereler zayıf hadîsi önce kaydeder, zaafına dikkat çeker. Arkadan o babın daha sahîh olan rivâyetini zikreder.

Kitapta bunun örneği çoktur. Nesâî ise bir babta mevcut bütün hadîsleri bir arada toplarken, muttarıdan -şayet varsa- önce kusurlu hadîsi kâydeder. Tirmizî'nin davranışı tenkîd vesilesi olamaz, zira, hadîs hakkında derhal açıklama yapmaktadır.

ŞERHLERİ:

Tirmizî'nin Sahîh'ine muhtelif şerhler yapılmıştır. Bazıları şunlardır: 1- Ârızatu'l-Ahvazî fî Şerhi't-Tirmîzî müellifi, Mâliki ulemasından İbnu'l-Arabî el-Mâlikî diye şöhret bulmuş olan Muhammed İbnu Abdillah el-İşbilî'dir (v. 543/1148). Eser on üç cilt olup 7 mücelled halinde matbudur.

2- Mütedâvîl şerhlerden biri de Tuhfetu'l-Ahvazî Şerhu Câmi'i't-Tirmizi'dir. Müellifi Muhammed Abdurrahmân İbnu Abdirrahim el-Mubârekfûrî'dir. (v. 1353/1934). Bu şerh için hazırlanan iki ciltlik Mukaddime, hem Tirmizî hakkında geniş bilgi sunar, hem de usul-i hadîsle ilgili derli-toplu bilgiler verir.

Tirmizî'nin sahîhi üzerine geniş bir tahlîli Nureddin Itr, el-Imamu't-Tirmizî ve'l-Muvazenetu Beyne Câmiihi ve Beyne's-Sahîheyn adlı eserde sunar.

Suyutî'nin, Sindî'nin İbnu Mulakkin'in, Muhammed İbnu Muhammed el-Ya'merî'nin, Abdurrahman İbnu Ahmed el-Hanbelî'nin de muhtelif hacimlerde şerhleri mevcuttur.

Tirmizî'yi ihtisar edenler de olmuştur: Necmuddîn Muhammed İbnu

Akîlî el-Balisî, Necmuddîn Süleyman İbnu Abdilkavî gibi.

Tirmizî'nin hadîslerini tek bir kelimeden bulmak maksadıyla Sıddîkî el-Beyk tarafından el-Mürşid ila Ehâdîsî Süneni't-Tirmizî adıyla bir miftah yapılmıştır (Humus 1969).

---

1) İbnu Ebî Hâtim râvileri dört ta'dîl, dört de cerh tabakası olmak üzere sekiz tabakaya ayırmıştır. Hâfız Zehebî, Irâkî ve İbnu Hacer bu taksimata yenilerini ilâve ederek onikiye çıkarmışlardır.

2) 1976'da mikrofilme aldığımız bu nüsha üzerinde, bir talebemize mezuniyet tezi çalışması yaptırdık.

3) Zayıf hadîsle amel bahsini ayrıca ele alacağız.

NESÂÎ VE SÜNENİ

HAYATI

El-Hâfız el-İmâm Şeyhu'1-İslâm Ebu Abdirrahmân Ahmed İbnu Şuayb İbnu Ali İbni Sinân İbni Bahr el-Horâsânî el-Kâdî. 215/830-303/915 yılları arasında yaşamıştır.

Kuteybe İbnu Saîd, İshak İbnu Râhuye, Hişâm İbnu Ammâr, gibi sayısız kimselerden hadîs dinledi. Hadîs almak üzere Horasan, Irak, Hicâz, Mısır, Şam, Cezire gibi diyarları dolaştı. İlminin derinliği, itkânı, rivâyetlerindeki ulviyetle (ulüvvü isnâd) temâyüz etti.

İlmini Mısır'da neşretti. Fıkıh, hadîs ve rical bilgisinde Mısır'daki emsallerine, devrinde, tefevvuk ve tekaddüm ettiği muâsırı olan âlimlerce te'yîd edilmiştir. Müslümanların imâmlarından biri olduğu bilhassa tebârüz ettirilir. Bazı âlimler Nesâî'nin Müslim'den ahfaz olduğunu da söyler.

Hadîs tahsili için, Kuteybe İbnu Saîd'in yanına 230 yılında gittiği zaman 15 yaşında olduğunu, rivayetlerini almak üzere bir yıl iki ay yanında kaldığını kendisi anlatır.

Nesâî'nin dört hanımı olduğu, hanımlarına karşı vazîfesini eksiksiz yerine getirdiği, gece ve gündüz ibadetlerine düşkün bulunduğu, günahlardan kaçmaya çok gayret ettiği, bu meyanda cihadlara iştirakten de geri kalmadığı belirtilir. Ayrıca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetlerini ihya ettiğini, Sultanların meclisinden kaçtığını faziletleri meyanında zikreden İbnu Hacer, bu davranışının, Nesâî'yi şehit olmaya götürdüğünü de ifade eder.

Ölümüyle ilgili olarak şu vak'a anlatılır: Uzun müddet Mısır'da yerleşip, ilim neşrinden sonra 302 yılında orayı terkederek Şam'a (veya Remle'ye) gelen Nesâî, orada Hz.

Muâviye taraftarlarının baskısına mâruz kalır. Kendisinden, Hz. Muâviye'nin Hz. Ali (radıyallahu anhüma)'dan üstünlüğüne dair rivayette bulunmasını isterler. O ise: "Allah onun karnını doyurmasın" hadîsinden başka bir şey bilmediğini söyleyince (1) Hz.

Muâviye (radıyallahu anh) taraftarları Nesâî'yi Mescid'in içinde dövmeye başlarlar.

Onları, bu davranışa sevkeden şüphesiz Nesâî'deki Hz. Ali sevgisi ve dolayısıyla Fî Fadli Ali adıyla te'lîf etmiş olduğu eseri idi. Buradan, hırpalanmış ve sakatlanmış olarak Mekke'ye hareket eder. Nesâî, Mekke'ye varır varmaz kötü muâmelelerin tesiriyle vefat eder. Bu yüzden ona şehîd de denmiştir. Kabrinin, Safa ile Merve arasında olduğu

belirtilir. Bâzı tarihçiler Filistin'de vefat ettiğini söylerse de Mekke'de ölmüş olması daha sahîh gözükmektedir.

Kendisinden oğlu Abdulkerim, Ebu Bekr Ahmed İbnu Muhammed İbnu İshâk İbni's-Sünnî, Ali İbnu Ebî Ca'fer et-Tahâvî, Ebu Bişr ed-Dûlâbî, Ebu-Avâne, Ebu Câfer et-Tahâvî gibi pek çokları hadîs rivâyet etmiştir.

EL-MÜCTEBÂ:

Nesâî, önce es-Sünenü'l-Kübrâ'yı te'lif etmiştir. Bunda sahîh ve ma'lûl hadîsler karışık olarak bulunuyordu. Bunu Remle Emîri'ne takdim edince Emîr: "İçinde yer alan bütün rivâyetler sahih mi?" diye sorar. Nesâî: "Hayır, kitapta sahîh, hasen ve hasene yakın olan rivâyetler var" cevabını verir. Bunun üzerine Emîr:

"- Bana, sahîh olanları öbürlerinden ayırıver!" der. Bu istek üzerine Nesâî, es-Sünenü's-Suğra'yı te'lif eder ve buna el-Müctebâ Mine's-Sünen adını verir. Bugün, Sünenü Nesâî deyince el-Müctebâ kastedilir.

El-Müctebâ, diğer sünenlerle mukâyese edilince içerisinde, zayıf hadîs en az olanıdır.

Bu sebeple, bir kısım âlimler, el-Müctebâ'yı Kütüb-i Sitte'nin üçüncü kitabı saymıştır.

Makdîsî'den naklen İbnu Hacer, Zehebî, Katip Çelebi, Sübkî, gibi meseleye temas eden bütün âlimler, Hafız Ebu Alî'nin şu sözünü kaydederler: "Nesâî'nin rical hususundaki şartı, Müslim'in ve Buhârî'nin şartından daha şiddetlidir". Ancak bu şartın ne olduğunu hiç biri belirtmez. Şu kadar var ki, Nesâi, Buhârî ve Müslim'in hadîs aldığı bir kısım râvilerden hadîs almamıştır. Sindî, bu sebeple, şartının Sahîheyn'den sıkı olduğunun söylendiğini ifâde eder." Kendisi der ki: "Ben Sünen'i cemetmeye azmedince hakkında, içime şüphe düşen bir kısım râvilerden hadîs alma hususunda Allah'tan istihârede bulundum. Netîcede, terklerinde hayır olduğu kanaatine vardım."

Nesâî, kitabını tanzîm ederken, râvinin terkinde ittifak olup olmadığına bakmıştır.

Terkinde ittifak olmadıkça hadîs almıştır. Bu hususta o da Ebu Dâvud gibi düşünmektedir: Muhtelefun fih râvinin hadîsi makbuldür, zira bir babta zayıf rivâyet, re'yü'r-ricâl'den evlâdır. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den olma ihtimâli mevcuttur.

TERTÎBİ:

Nesâî'nin el-Müctebâ'sı, sünen tarzında bir te'liftir. Hadîsler fıkhî bablara göre tasnîf edilmiştir. 51 aded ana bölüm vardır. Her bölüm, diğer sünenler gibi, tâli bablara ayrılır.

Bab başlıklarında (terâcim) fıkhî hüküm belirtilir. Hükmü te'yid eden hadîsler kaydedilir.

Nesâî, tertipte Müslim'in yolunu tutar. Yani hadîslerin turûkunu bir araya getirmeye ehemmiyet verir, hadîslerin illetini göstermeyi birinci plâna alır. Bu sebeple bir hadîsin birçok turûkunu verdiği vâkit, şayet varsa, önce galat bulunan tarîki kaydeder. Arkadan ona muhalefet eden sahîhi kaydeder. El-İmâm Ebu Abdillah İbnu Reşîd, Nesâî'nin kitabını, Buhârî ve Müslim'in medotlarını birleştirici olarak tavsîf ederken çokça ilel beyan etme yönüyle arzettiği hususiyete de dikkat çeker. İbâdet ve ahkâmla ilgili

bahîslerden başka diğer kitaplarda rastlanmayan ana bölümlere yer verildiği görülür: İhbâs, Nuhl, Rukbâ, Umre, Hayl gibi. Diğer taraftan Fiten, Kıyâme, Menâkıb ve Kur'an'a dâir bölümler yer almaz.

ŞERHLERİ:

El-Müctebâ'yı çok kısa bir surette Celâleddin es-Suyûtî şerhetmiştir. Ebu'l-Hasan Muhammed İbnu Abdillah es-Sindî (1138/1725), okuyucunun i'rabında ve zabtında müşkilat çekeceği kelimelerin, garîblerin şerhini yapmak maksadıyla Suyûtî'nin şerhi üzerine bir hâşiye ilâve etmiştir.

Siracüddin Ömer İbnu Ali İbnu Mülakkin (804/1401) Sahîheyn, Ebu Dâvud ve Tirmizî'ye olan zevâidini tek cilt halinde şerh etmiştir. El-Mücteba, Suyûtî'nin şerhi ve Sindî'nin haşiyesi ile birlikte matbudur. El-Mücteba dilimize de tercüme edilmiştir.

---

1) Zehebi, bu rivâyette Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'yi zemmetmek kastedilmediğini belirtmek için "Hz. Muavive ile alakalı bu menkıbe muhtemelen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözü sebebiyledir: "Ey Rabbim, ben kime lânet ve şetimde bulundu isem, bunu onun hakkında zekât ve rahmet kıl" (Müslim, Birr. 88-95).

İBNU MÂCE VE SÜNEN'İ

HAYATI

İbnu Mâce künyesiyle bilinen el-Hâfız Ebû Abdillah Muhammed İbni Yezîd 209/824-273/886 yılları arasında yaşamıştır. Kazvîn şehrinde doğduğu için el-Kazvinî nisbetini de alır. Kendisini hadîs sahasında yetiştirmiş, bu maksadla; devrinin âdeti üzere, ilim adamlarını dinlemek üzere Horasan, Basra, Kûfe, Mekke, Şâm, Mısır gibi mühim merkezlere ilim seyahatleri yapmıştır. İmâm Mâlik'in ve Leys İbnu Sa'd'in (v. 175) ashâbını dinlemiştir. Ebu Ya'la el-Halîli, hakkında: "Sikadır, büyüktür, bu hususta hakkında âlimler ittifak eder, kendisiyle ihticâc edilir, hadîs bilgisine sâhiptir, hıfzı vardır"

der. İbnu Mace Sünen'den başka Târih ve Tefsîr kitapları da telif etmiştir.

Kendisinden, Muhammed İbnu Îsâ el-Ebherî, Ebu Ömer, Ahmed İbnu Muhammed İbni Hakîm, Ebu'l-Hasen el-Kattân, Süleymân İbnu Yezîd el-Fâmî vs, bir çokları rivâyette bulunmuştur. Bu kaydettiğimiz isimler Sünen'i de rivâyet edenler arasında yer alır.

SÜNEN'İ

İbnu Mâce'nin Sünen'i, Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı olarak kabul edilmiştir. Onun altıncı kitap olarak benimsenmesi sonradan olmuştur. Daha önce, usûl (temel) olarak beş kitap şöhret yapmış idi. İlk defa, Ebu'l-Fadl Hâfız Muhammed İbnu Tâhir el-Makdîsî (v.

507/1113), Etrâful-Kütübi's-Sitte adlı kitabı ile Şurutu'l-Eimmeti's-Sitte adlı risâlesinde İbnu Mâce'yi altıncı kitap olarak sahîh'ler arasında zikretmiş, onu, el-Hâfız Abdulganî el-Makdisî (v. 600/1203) el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl kitabında tâkip etmiştir. Bu görüşü diğer

etrâf ve ricâl müellifleri tâkip edince İbnu Mâce'nin Sünen'i yedinci asırdan itibaren Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı olarak benimsenir. İbnu Salah ve Nevevî, İbnu Mâce'den fazla söz etmezler. Bu iki müellif usül olarak beş kitabı bilirler ve İbnu Mâce'yi altıncı kitap olarak zikretmezler. Bazıları da Altıncı Kitap olarak Muvatta'yı görmüştür: Rezîn İbnu Muâviye, et-Tecîd'de, Ebu's-Seâdât İbnu'l-Esîr, Câmi'ul-Usûl'de böyle yaparlar.

İbnu Salah, Nevevî, İbnu Hacer, Salâhu'd-Dîn Alâî gibi bâzıları Altıncı Kitap olmaya Muvatta layıktı demişlerdir. İçerisinde mürsel ve mevkuf rivâyetler yer almasına rağmen zayıf ravilerinin azlığı münker ve şaz rivâyetlerin nâdirliği sebebiyle altıncı kitap olmaya Dârimî'nin, Sünen'ini layık görenler de olmuştur.

İbnu Mace'yi, müteahhir ulemâ nezdinde yücelten husus, onun fıkhî faydalarının çokluğudur. Bu da, öbür kitaplarda bulunmayan, çok sayıdaki ziyâde hadîsler ihtiva etmesinden ileri gelir. İçinde mevcut 4341 hadîsten 1339'u zevâid'dir yani öbürlerinde yer almaz. Mütekaddim ulema nezdinde kıymetini düşürmüş olan yönü de zaafı şiddetti olan râvilerden hadîs almış olması idi. Bu çeşit hadîslerin sayısı 99'dur. Bunların râvileri kizble itham edilmiş, sarakatu'l-hadîs'te bulunmuş kimselerdir. Hadîsçiler, normalde böylelerinin münferid rivâyetlerini almazlar.

Bu çeşit şiddetli zayıfların rivâyetleri ya mevsuk bir başka senedin desteğiyle veya râvîsinin durumunu beyan etmek suretiyle kaydedilebilir. Nitekim, Tirmizî'nin öyle yaptığını görmüş idik. İbnu Mâce, bu esaslara riâyet etmeden çok zayıfların rivâyetini aldığı için mütekaddim ulemânın istiskaliyle karşılaşmıştır. Ebu'l-Haccâc el-Mizzî: "İbnu Mâce'nin Kütüb-i Hamse'den infirâd ettiği hadîsleri zayıftır" demiştir. İbnu Hacer bu hükmü ricâle hamletmenin daha doğru olacağını, hadîslere hamletmemek gerektiğini, söyler. Ona göre, İbnu Mace'nin teferrüdleri arasında sahih ve hasen hadîsler de mevcuttur. Nitekim yapılan müteakip tahliller şu tabloyu ortaya koymuştur: Kütüb-i Hamseye olan 1339 zevâid'den 428'i sahîh, 199'u hasen, 613'ü zayıf, 99'u da çok zayıftır.

Bazı kaynaklar, İbnu Mâce'den şu sözü nakleder: "Bu Sünen'i yazınca, Ebu Zür'a'ya arzettim. O, eseri inceledi. Ve: "Öyle zannediyorum ki, bu kitap ulemanın eline geçerse, geride kalan Câmi'leri veya en azından çoğunu iptal eder... Bunun içinde isnadı zayıf olanların sayısı otuz kadardır". Suyûtî, senedindeki inkıta sebebiyle bu rivayetin sahîh olmadığını söyler.

İbnu Mâce'nin Sünen'i hakkında bilgi verirken, Hâzimî, Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte adlı kitabında diğer beş kitabın râvilerinin tabakalara ayırırken İbnu Mâce'nin râvilerini tabakasından bahsetmez. Keza ed-Dehlevî, ilerde kaydedeceğimiz, hadîs müellefâtıyla ilgili derecelemede İbnu Mâce'yi zikretmez, ancak kaydedilen evsafa göre ikinci tabakada mütâlâa edilmesi daha uygun gözükmektedir.

SÜNEN ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

İbnu Mace'yi, Muhammed Fuad Abdulbaki merhum, tahkîk ederek neşretmiştir. Bu baskıda bablar, hadîsler numaralanmış, Kütüb-i Sitte takımının diğer beş kitabına ziyade olan hadîsler belirtilmiş, bunların sıhhat durumları hakkında kısa bilgi verilmiştir.

Ayrıca, izaha muhtaç garîb kelimeler ve ibâreler dipnotlar halinde açıklanmıştır. Gerek senet ve gerekse metnin tamâmen harekelenmiş bulunduğu bu neşrin sonuna, hadislerin baş kısmını esas alarak alfabetik bir fihrist konmuştur. Böylece aranan bir hadîs derhal bulunabilmektedir. Muhakik ayrıca, -ikinci cildin sonundâ- İbnu Mâce ve Sünen'i hakkında bilgi verir.

İbnu Mâce'nin Sünen'inde mevcud olan ziyâde hadîsleri Ahmed İbnu Ebi Bekir el-Bûsîrî (v. 840/1436), Kitâbu Zevâidi İbni Mâce adlı bir te'lifde toplamıştır. Bu ziyadeleri Sirâcuddin Ömer İbnu Ali 8 ciltte şerhetmiştir.

Suyûtî: Misbâhu'z-Zücâce âlâ Sünen-i İbni Mâce; Mevlevî Abdulganî ed-Dehlevî: İncâu'l-Hâce; Ebu'l-Hasen Muhammed İbnu Abdi'l-Hâdî es-Sindî de Hâşiye adlı kısa şerhlerde bulunmuşlardır. Bunlar matbudur. İbrahim İbnu Muhammed el-Halebî (v.

841/1437), Muhammed İbnu Musa ed-Demîrî (808/1405), Sirâcuddin Ömer İbnu Alî İbni Mulakkin (804/1401) gibi başkaları da muhtelif şerhler yapmışlardır.

İbnu Mâce'nin Sünen'i de Türkçeye tercüme edilmiştir.

ŞİA'DA HADÎS TEDVÎNİ:

Usûl-i Hadîs bahsinde temas edeceğimiz üzere, bütün İslâm fırkaları, hadîsi ikinci kaynak görmede müttefiktirler. Hadîs mevzuunda aralarındaki ihtilâf, daha ziyâde, hadîs kabul şartlarından ileri gelir. Netice itibariyle, Ehl-i Sünnet dışındaki fırkaların benimsedikleri bazı hadis mecmuaları vardır. Mühimlerine kısaca temas edeceğiz.

1- MÜSNED-İ ZEYD: Bu eser Zeydiye fırkasınca benimsenmiştir. Hicrî ikinci asrın başlarında te'lif edildiği kabul edilir. Eser İmâm Zeyd'e aittir. Bu zât Zeyd İbnu Ali Zeynelâbidin İbni'l-Hüseyn İbni Ali İbni Ebî Talib olup, ikinci göbekten Hz. Ali'nin torunudur. Hicrî 80-122 yıllarında yaşamıştır. İlmi seviyesi yüksek bir muhîtte yetişmiştir.

Muasırlarınca da ilmî kudreti takdîr edilmiştir. Mecmû'u'l-Fıkhî ve Mecmû'u'l-Hadsi adında iki ayrı eser te'lif etmişti. Bunları Ebû Hâlid Amr İbnu Hâlid el-Vâsıtî birleştirerek rivâyet etmiştir. Ebu Hâlid, muhaddislerce yalancılıkla itham edilen güvenilmez biri ise de Zeydiyye fırkası, rivayetlerini kabul etmektedir.

Bu eseri Ezher ulemasından bazıları inceleyerek, eserin Ehl-i Sünnet açısından sıhhatine hükmedilebileceğine dair fetva vermiştir. Müsned'in yeni baskısının arka sayfalarına dercedilmiş bulunan bu fetvalara imza koyanlar arasında Muhammed Ebu Zühre de yer alır.

Eseri imla ettirmiş bulunan Zeyd İbnu Ali'nin hicrî 122'de vefat ettiği göz önüne alınınca eserin Muvatta'dan otuz sene kadar önce te'lif edildiği anlaşılır ve eskilik yönüyle önemi daha da artar, Sübûtu tahakkuk ettiği takdirde, bu kitap, sistematik te'lif ve tedvîn işinin ikinci asrın bidâyetinde başladığına târihî bir delîl olur.

Eser, elde mevcut matbu hâliyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nisbet edilen merfû hadîslerden başka Hz. Ali'ye nisbet edilen âsar ve Zeyd İbnu Ali'nin fıkhını

aynı bâb içerisinde beraberce ihtiva eder. Eserde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan 228 merfu hadîs, Hz. Ali (radıyallahu anh)'den 320 mevkûf haber, Hz.

Hüseyn'den de 2 haber mevcuttur. Eser, musannaflarda olduğu gibi önce Kitap'lara (Tahâret, Salât, Ferâiz, Zekat, Savm, Hacc, Büyû...) ve her bir kitap da tekrar bablara ayrılır.

2-ŞİA'NIN TEDVÎN'İ: Şiî müelliller sünnî kitaplarda, muhtelif rivâyetlerde temas edilen Hz. Ali'nin kılıncının kabzasında asılı sahîfe'yi kendi tedvînleri meyanında zikrederler.

Keza, Müslim'de zikri geçen ve yine Hz. Ali'ye ait Kitab-ı Kaza-i Ali -ki Hz. Ali'nin fetvâlarını muhtevî olmalıdır-, Nehcü'i-Belâğa'(1), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in azadlısı Ebu Râfi'ye ait Kitâbu's-Sünen ve'l-Ahkâm ve'l-Kadâyâ şiî te'lîfat arasında zikredilir.

Yeri gelmişken, bugünkü şiîler nezdinde en ziyâde itibarda olan ve onlardaki mevkii bizde Kütüb-i Sitte'nin mevkii ile kıyas edilebilecek Kütüb-i Erba'a'yı kısaca tanıtalım.

Bunlar te'lif edildikleri zaman itibâriyle tedvîn mânâsına girmezlerse de şiî hadîs müellefatı olarak isimlerini bilmekte fayda var.

1- a) El-Usûl Mine'l-Kâfî: Ebu Câfer Muhammed İbnu Ya'kub İbni İshak el-Küleynî (v.

328/942) te'lif etmiştir. İtikadî hadîsleri cemeder, 2 cilttir.

b) El-Fürû mine'l-Kâfi: Bu da Küleynî'nindir. Ahkâm'la ilgili rivayetleri cemeder, 5 cilttir.

c) Er-Ravda mine'l-Kâfi: Kuleynî'nin ve tek cilttir. Görüldüğü üzere birinci takım üç ayrı kitaptan müteşekkildir.

2- Men la Yahduruhu'l-Fakîh: Ebu Ca'fer es-Sadûk Muhammed İbnu Ali İbni Babaveyh el-Kummî (v. 381/991). Bu eser 4 cilttir. Fıkhî hadîsleri, senetleri hazfedilmiş olarak cemeder.

3- El-İstibsar Fî Mâ'htulife mine'l-Âsâr: Ebu Câfer Muhammed İbnu'l-Hasan et-Tûsî (v.

460/ 1067) ahkâm hadîslerinin yer aldığı bu eser 4 cilttir.

4- Tehzîbu'l-Ahkâm fi şerhi'l-Mukni'a: Bu da et-Tusî'nindir. Bunda da ahkâm hadîsleri mevcuttur. Tûsî eserlerinde hadîsler arasındaki ihtilâfları da gidermeye çalışır.

Bu dört takım incelendiği zaman gerek muhteva ve gerekse râviler ve hatta rivâvetlerin üslûb ve kelimeleri sünnî hadîs kaynaklarına nazaran oldukça farklılıklar arzeder. Bir çok ifâdelerinde sünnîlere karşı kin ve gayz açıkça görülür. Büyüklere yakıştırılamıyacak ifâdeler onlara söylettirilir.

Bir kısım şiîler bu rivâvetlerden bir çoğunun kendi kıstaslarına göre bile sahîh sayılamayacağını itiraf etmiştir.

---

1) Nehcü'l-Belâğâ'yı bütün Şiiler Hz. Ali'ye nisbet etseler de, üzerinde yapılan araştırmalar bunun, ölüm tarihi 406/1015 olan eş-Şerif er-Râzi tarafından derlendiğini göstermiştir. İçerisinde, Hz. Ali'ye ait parçalar bulunsa bile, Câhız'ın el-Beyan ve't-Tebyîn'inde ve başka kitaplarda da rastlanan metinler vardır.

ÜÇÜNCÜ ASIRDA YETİŞMİŞ RİCAL ÇALIŞMASI AĞIR BASAN BAZI ŞAHSİYETLER

İslâm medeniyetinin her yönüyle parlak asrı olan üçüncü asırda Kütüb-i Sitte müelliflerinden başka her sâhada yetişmiş nice büyük şahsiyetler ve verilmiş kıymetli eserler vardır. Biz yine hadîsle ilgili, fakat daha ziyâde ricâle müteallik birkaç isimden bahsedeceğiz.

EBU HATİM ER-RAZÎ:

Muhammed İbnu İdrîs İbni'l-Münzir el-Hanzelî, er-Râzî (195-277 hicrî, 81l-890 milâdi).

Hadiste imam ve hâfızdır. Daha çok cerh ve ta'dîl sâhasında tanınmış ise de isnâd kadar metni de tanımakta ün yapmıştır. Rey'de doğdu. On dört yaşında ilim talebine ve hadîs yazmaya başladı. Bu maksadla pek çok seyâhatler yaptı. Horasan, Hicâz, Yemen, Irak, Suriye, Mısır ve Rum diyarlarını dolaştı. Seyahatler esnasında topladığı rivayetleri yazdı. Tanıdığı binlerce râvi hakkında cerh ve ta'dîl'de bulundu. Hadîslerin sahîh ve illetli olanlarını beyan etti. Değme muhaddisin söz sâhibi olamadığı ilelü'l-hadîs'te otorite olması onun hadîs ilmindeki yerini göstermeye kâfidir.

Ebu Hâtim, hadîsteki engin ilmini, doymak bilmeyen ilim aşkıyla elde etmiştir. Ondaki aşk, çoğu kere yayan olmak üzere, yukarıda zikrettiğimiz belde isimlerinden de anlaşılacağı üzere İslâm âleminin mühim ilim merkezlerini birer birer dolaşıp oralardaki âlimlerle görüşüp, dağınık halde bulunan ilmi nefsinde cemetmeye, eserler hâlinde te'lif etmeye ve sonra da diğer tâliblere topluca vermeye sevketmiştir.

Terâcüm kitapları, İslâm medeniyetinin diğer ilk mîmarlarının hayatında olduğu gibi Ebu Hâtim'in hayatını anlatırken de ilim talebi yolunda çekmiş olduğu zahmetlerle ilgili birçok menkabeler kaydederler, ibret dolu bir iki tanesini kaydedelim. Rivâyetler, seyahate başladığı ilk yılda, Ebû Hâtim'in bin fersahtan fazla mesâfeyi yaya olarak katettiğini, Bahreyn'den Mısır'a; Mısır'dan Remle'ye; Remle'den Tarsus'a hep yaya gittiğini, Tarsus'a geldiği esnâda 20 yaşında bulunduğunu, bu ilk seyahatinin onu tam yedi yıl gurbette tuttuğunu belirtir.

O devrin şartları icâbı bu seyahatler meşakkat ve tehlikelerle doludur. Nitekim Ebu Hâtim'in yollarda günlerce aç kalıp çok ciddi ölüm tehlikeleri atlattığını görmekteyiz. 214

yılında bir yıl kalmak üzere Basra'ya gider. Ancak orada sekiz aydan fazla kalamaz.

Zira, maddî imkânları sekiz ay sonunda tükenir. Üzerinde giymekte olduğu elbiseleri parça parça satarak bir müddet daha kalmaya çalışır, ancak çok geçmeden satacak parçası da kalmaz ve üzülerek ayrılır.

Ebu Hâtim'in ilim aşkını ve bu aşkın ona kazandırdığı ilmin genişliğini göstermek için kaydedilen menkıbelerden birine göre, duymadığı bir rivayet varsa bunu öğrenip

yazmak maksadıyla, bir gün, Ebu'l-Velîd et-Tayâlesî'nin cemaatinde -ki içerisinde Ebu Zür'a da mevcuttur- şöyle ilan eder: "Kim bana bilmediğim sahîh bir hadîs rivayet ederse, her bir rivâyet için bir dirhem ödeyeceğim". Fakat kimse onun bilmediği bir rivayette bulunamaz.

Ebu Hâtim'den hadîs alanlar arasında Ebu Dâvud, Buhârî, Nesâî, Ebu Avâne, İbnu Mâce gibi meşhurlar da mevcuttur.

Ebu Hâtim'in eserleri:

l- Tefsiru'l-Kur'an,

2- El-Câmi fi'l-Fıkh,

3- Ez-Zîne,

4- Tabakâtu't-Tâbiîn.

YAHYA İBNU MA'ÎN

Yahya İbnu Ma'in İbni Avn İbni Ziyâd İbni Bistâm el-Mürrî, 158-233 yılları arasında yaşamıştır. Cerh ve ta'dîl imamıdır.

Abdullah İbnu'l-Mübârek, Hafs İbnu Gıyâs, Cerîr İbnu Abdilhamîd, Abdurrezzâk, İbnu Uyeyne, Vekî', Gunder vs. pek çoklarından hadîs rivayet etmiştir.

Kendisinden Buhârî, Müslim, Ebu Dâvud başta pek çokları hadîs almıştır. Yahya'nın babası Ma'în'den bir milyon elli bin dirhem para tevârüs ettiğini, bu paranın tamamını hadîs tahsîli yolunda harcadığını belirtir.

Yahya İbnu Ma'în çok hadîs yazardı. Kendisi: "Bir hadîsi elli kere yazmazsak onu anlamış sayılmayız" demiştir. Bir başka rivâyette: Bir hadîsi otuz farklı vecihten yazmayınca onu anlayamayız" demiştir. Elleriyle bir milyon aded hadîs yazdığını kendisi beyan eder. İbnu'l-Medînî: "Hz. Adem (aleyhisselam)'den bu yana Yahya kadar hadîs yazan olmadı" sözüyle onun yazıdaki derecesini belirtir. Muhammed İbnu Nasr et-Taberî'nin açıklamasına göre, Yahya İbnu Ma'în, hadîslerin tamamını yazmış ve kizb olanları da karıştırmamıştır: "İbnu

Ma'în'in yanına girmiştim yığın yığın defterler gördüm.

Eliyle işâret ederek şöyle diyordu: "Şurada bulunmayan her hadîs kizbtir". Ahmed İbnu Hanbel de: "İbnu Ma'în'in bilmediği her hadîs kizbtir" demiştir.

Öldüğü zaman otuz koli (Kımtar) ve yirmi dağarcık (Cibb) kitap bıraktığı belirtilir. Ali İbnu'l-Medînî, hadîs ilminin Yahya İbnu Ma'în'de cemolup nihaî zirvesine ulaştığını söylemiştir. Hadîste şöhret yapan diğer birçoklarına, nazaran Yahya İbnu Ma'în'in rical bilgisinde ve dolayısıyla hadîsin sakîm ve sahîh olanlarını bilmede hepsine tefevvuk

ettiği belirtilir. Yani "Ebu Bekr İbnu Ebî Şeybe teker teker hadîs rivâyetinde, Ahmed İbnu Hanbel hadîsle ilgili fıkıhta, Ali İbnu'l-Medini hadîsi bilmede, Yahya İbnu Ma'în ise hadîsi yazmada ve sahîh ve sakîmini bilmede rakipsizdir". Amr en-Nakıd: "Ashâbımız arasında isnâdları Yahya İbnu Ma'în kadar iyi bilen birisi mevcut değildir. Kimse ona herhangi bir senedi kalbedip onu yanıltamazdı". Iclî, imtihan için kalbedilip getirilen hadîsleri normal düzenine hemen soktuğunu ve hiçbir zamanda bu işte yanılgıya düşmediğini belirtir.

Yahya İbnu Ma'în de halku'l-Kur'an meselesinde yara alanlardandır. Bu hususta imtihana çekilip de icâbet edenlerden Ahmed İbnu Hanbel, hadîs rivayet etmemiştir.

Yahya İbnu Ma'în de bunlar arasında yer alır.

Ancak bu mesele dışında, Yahya İbnu Ma'în, hayatını ve servetini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine hizmet, ve sünet'e kizb karışmasını önlemede sarfetmiştir. Hatibu'l-Bağdâdî onun hakkında: "İmam, rabbanî, âlim, hâfız, sebt (titiz, muhakkik) mutkin (eksiksiz) bir âlimdi" diye tarif eder. İbnu Hibban da onu "Din ve fazîlet sahibiydi. Sünneti cemetme yolunda dünyayı reddedenlerdendi. Sünnete hizmeti çoktur.

Onu cemetti, ezberledi ve rivâyetlerine itimâd edilip uyulan bir bayrak, (ihtilafa düşülen) âsârda kendisine müracaat edilen bir imâm oldu" diye tavsif eder.

Allah rahmetini bol kılsın.

FESEVÎ

Ebu Yusuf Ya'kub İbnu Süfyân İbni Cevvân el-Fârisî (19l-277 hicrî, 808-890 milâdî).

İrân'ın Fesâ şehrinde doğduğu için Fesevî nisbetini almıştır. Hâfız, İmâm, Hüccet, Muhaddis, Müerrih ve Rahhâl (seyyâh) vasıflarıyla muttasıftır. İlim talebi yolunda Şark ve Garb'a seyahatler yapmış, 30 yıl kadar gurbette kalmıştır. Bu uzun seyahatler kendisine çok sayıda âlimle karşılaşıp onlardan ilim alma imkânı tanımıştır. Bizzat kendisi: "Hepsi sika (güvenilir) olan 1000 kadar şeyh'in meclisinde hazır bulundum ve rivâyetlerini dinledim" der.

Hadîs ilminin ana direklerinden (erkân) biri sayılmış olan Fesevî, verâ ve takvâsıyla da ün yapmıştır. Sünnete son derece bağlı kalmıştır. Şiîliğe meylettiğine dâir bazı kayıtlara rastlanır ise de Zehebî ve diğer muhakkikler bu iddiayı reddederler.

Kendisinden hadîs alanlar meyanında Tirmizî, Nesâî, İbnu Huzeyme, Ebu Avâne, İbnu Ebî Hâtim, Muhammed İbnu İshâk es-Sağânî gibi meşhurlar da vardır. Ebu Zür'a ed-Dımeşkî, Fesevî'den bahsederken: "Bize büyüklerden Ya'kub İbnu Süfyân uğradı. 'Irak ehli artık onun gibi birisini bir daha göremez' dedi" der.

Kendisinden yapılan rivâyetlerden, seyahatleri sırasında pek çok sıkıntılarla karşılaştığı anlaşılmaktadır. Bunlardan birinde, gündüzleri ders halkalarına giderek notlar aldığını, geceleri de bunları temize çekip istinsâh ettiğini belirtir. Nafaka yönünden sıkıntıya düştüğü bir kış gecesinde, mum ışığında istinsah yaparken gözüne su iner ve artık göremez olur. Hem maddî sıkıntı, hem gurbet fırkati, hem de artık uğruna hayatını adadığı ilmî meşguliyetten ebediyyen mahrûm kalma düşüncesinin verdiği elem ve

ızdapla ağlar ağlar. Bu halde uyuyakalır. Rüyasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görür. Kendisine "Ey Ya'kub niye ağladın, söyle bakalım!" der.

"- Ey Allah'ın Resulü, gözlerimi kaybettim, artık ilimle meşgul olamayacağım, bunun için ağladım" cevâbını verir. "Bana yaklaş" diyen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir şeyler okuyarak Fesevî'nin gözlerini şefkat ve şifa dolu elleriyle sıvazlar.

Uyanınca gözlerine tekrar kavuştuğunu gören Fesevî, oturup yazma ve istinsah işlerine ara vermeden devam eder.

Kendisini, böylesine ilme vermiş olan Fesevî'yi ölümden sonra rüyasında gören Abdân İbnu Muhammed el-Mervezî: "Allah sana nasıl muâmele etti?" diye sorar. Aldığı cevap şudur: "Günahlarımı affetti ve aynen yeryüzünde rivâyet ettiğim gibi semâda da rivâyet etmemi emretti".

Fesevî te'lif ettiği et-Târîhu'l-Kebîr ve el-Meşyehât'ı ile meşhurdur. El-Meşyehât'da kendilerinden hadîs dinlediği şeyhleri memleketlerine göre tanzîm ve tertîb ederek tanıtır.

İBNU EBÎ HATÎM

İbnu Ebî Hatîm diye meşhur olan zat Ebu Muhammed Abdurrahmân İbnu'l-Hâfız el-Kebîr Ebî Hatîm Muhammed İbni'l-İdrîs İbn'l-Münzir et-Temîmî el-Hanzali er-Râzî'dir.

240-327 yılları arasında yaşamıştır. Horasan dışında pek çok yerlere seyahatler ederek devrinin âlimlerini dinlemiştir. Ebu Ya'la el-Halîli, babası Ebu Hâtim ile Ebu Zür'a'nın ilmini aldığını belirtir. Her çeşit ilimlerde ve bilhassa ricâl ilminde bir derya olduğu belirtilir. Fıkıh, Sahâbe ve Tâbiîn'in ihtilafları üzerine eserler te'lif etmiştir. Tefsirle ilgili te'lifi birçok cilt tutmaktadır. Ayrıca Cehmiye'ye redle ilgili eseri de hacimlidir.

Abdurrahmân'ın dindarlığı da zikre şayan derecede fazladır. Kendisi Ebdâl'lerden sayılacak derecede zâhiddir. Dindarlığı karşısında hayrete düşen babası:

"Abdurrâhmân'ın ibâdetine kim yetişebilir? Onun bir kerecik günaha düştüğünü hatırlamıyorum." demiştir. Ebu'l-Hasen Ali İbnu İbrahim er-Râzî de onun hakkında:

"Merhum'u Allah öyle bir behâ (mânevî güzellik) ve öyle bir nûrla kuşatmıştı ki kendisine bakan sürurla dolardı" der.

Kendisinden şu hatırası anlatılır: "Bir kısım arkadaşlarla Mısır'da bulunuyorduk. Aradan yedi ay geçti, bu esnada bir kere olsun sıcak çorba içmedik. Gündüzleri şeyhleri dolaşıyor, geceleri de müsveddelerimizi istinsah ediyor ve mukabelede bulunuyorduk.

Birgün arkadaşımın biriyle bir şeyhe uğramıştık ki, oradakiler (zafiyetim ve rengimin uçukluğuna bakarak): "Bu hasta!" dediler. Derken o gün çarşıda satıcılarda bir balık gördüm, hoşuma gitti, biz de satın aldık. Eve vardığımızda bazı şeyhlerin ders saati gelmişti. Balığı bırakıp oraya gittik. Böylece üç gün balığı pişirme fırsatı bulamadık.

Kokmaya yüz tutmuştu, "bedenin rahatıyla ilim elde edilemez" diyerek çiğ çiğ yedik".

Ebul-Velîd el-Bâci, İbnu Ebî Hâtim'in sikâ ve hâfız olduğunu söylemiştir. Zehebî'nin kaydına göre, meşhur te'lîfi el-Cerh ve't-Ta'dil'den tahdîste bulunduğu bir sırada kendisine, Yahya İbnu Maîn: "Biz öyle kimseleri ta'nederiz ki, onlar göçlerini cennete indirmişlerdir..." dediği hatırlatılınca, ağlar ve elleri öylesine titremeye başlar ki kitabı elinden düşer."

EL-CERH VE'T-TA'DÎL, İbnu Ebî Hatim'in meşhur eseridir. Asıl konusu, râvileri adalet ve zabt yönleriyle incelemek olan cerh ve tâdîl sahasında yazılmış ilk mükemmel eserlerden biridir.

Hadîs ilimlerinin mühim bir şûbesini ilmu'l-cerh ve't-ta'dîl teşkîl eder. Kâtip Çelebi'nin kaydettiği târife göre, bu ilim, hadîs râvilerinin kabaca hâfıza ve diyânet diye ifâde edebileceğimiz zabt ve adâlet yönlerini inceleyerek kendine has tâbirlerle beyân etmek bu tâbirlerin mertebelerini ve ifâde ettikleri hükümleri ortaya koymakla meşgûl olan bir ilimdir. Zehebî, bu sâhada, ilk eseri Yahyâ İbnu Sâdi'l-Kattân'ın (194/809) verdiğini belirtir. Buhârî'nin et-Târîhu'l-Kebîr'i de, içerisinde tanıtılan 40 bin kadar râvi ile mühim kaynaklardan birini teşkîl eder. Ne var ki, Buhârî'yi -bir kısım âlimlerimizin dikkat çektiği üzere- çok nâdir ferdlerde görülebilecek kemal mertebesine ulaşan bir fıtrî nezâhet ve takva hâli, cerh ve tâdil âlimleri beyninde câri olan deccâl, kezzâb, vazzâ' gibi şiddetli tâbirleri cerh maksadıyla râviler hakkında kullanmaya mâni olduğu gibi, bir çok durumlarda, râvilerin cerh ve ta'dîllerini yeterince yapmaktan da alıkoymuştur. Bu durum et-Târîhu'l-Kebîr'in dikkat çekici bir hususiyetidir.

İşte Buhârî'nin eserindeki bu noksanlığı hissedip telâfi etmek üzere eser verenlerden biri Ebû Muhammed Abdurrahmân İbnu Ebî Hâtim er-Râzi olmuştur.

İbnu Ebî Hâtim er-Râzî'nin bu eseri 9 büyük cilt teşkîl eder ve içerisinde 18039 aded râvinin hayatı incelenir.

Kitabın birinci cildi Takdimetü'l-Ma'rife adını taşır ve sanki müstakil bir eserdir. Asıl kitabın esâsı ve mukaddimesi durumundaki bu Takdime kısmı, zâten son derece ehemmiyet arzeden esere ayrı bir kıymet, ayrı bir renk katar.

Takdime'de bir kısım temel mevzular şu sırayla ele alınır: "Sünnete olan ihtiyâç; sahîh hadîslerin sakîm olanlarından tefrîk edilmesinin ehemmiyeti; râvilerin ahvâlinin bilinmesinin lüzumu, râvilerinin ahvâlini ancak cerh ve ta'dîl âlimlerinin bilebileceği; vs."

Bu hususlar birbirine bağlı olarak açıklandıktan sonra, râvilerin tabakalarına işâret edilir, ashâbın hepsinin adâlet sâhibi oldukları, onlar hakkında cerhin mümkün olmadığı belirtilir, sonra Tâbiîn ve Etbauttâbiîn tabakalarına geçilerek onların da fazîletleri beyân edilir. Daha sonra, kısaca râvilerin mertebelerine temâs edildikten sonra cerh ve ta'dîl âlimlerinden imam sayılan büyükler tanıtılır. Çeşitli vasıfları ve fazîletleriyle tanıtılan imamlar meyânında sırayla Mâlik İbnu Enes, Süfyân İbnu Uyeyne, Süfyânu's-Sevrî, Şu'be İbnu'l-Cerrâh, Hammâd İbnu Zeyd, Evzâî, Veki'... vs. burada kaydedilebilir. En sonda da babası olan Ebû Hâtimi'r- Râzî'yi tanıtır. Babası için ayrılan kısım 26 sayfa tutar.

Takdime'den sonra, râvileri cerh ve ta'dîl edildiği esas kitaba ikinci cilde geçilir. Ancak bu ciltte de, tekrar mukaddime mahiyetinde 38 sayfalık umumî bilgilerin sunulduğu bir giriş kısmına yer verilir. Bu kısımda önce Sünnetin tesbîti (âyet ve hadîsten alınan delilerle, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tesbîte matûf teşvîklerinden örneklerle) işlenir. Arkadan Ashâb'ın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında töhmet-i kizbten uzak olduğu, rivâyetin dinin bir parçası anlaşıldığı, râvileri cerh etmenin gıybet sayılmaması gerektiği, ahkâm hadîsleriyle mevâiz hadîslerinin kabûlünde aynı hassasiyetin gösterilmediği, ahz-ı ilimde teyakkuz ve titizlik gerektiği, vs. gibi bir kısım temel bahislere yer verilir, kıymetli açıklamalar sunulur.

Takdime kısmını birinci cilt kabûl ettiğimiz takdirde, bu ikinci cildin 39. sayfasından itibaren esas mevzuya geçilerek "kendilerinden ilim alınmış olan râviler"in tanıtılmasına başlanır. Râvileri alfabetik sıraya göre tanzîm eden kitap, Ahmed ismini taşıyanlardan başlar. Tanıtılan râviler hakkında bilgi verilirken, umûmiyetle cerh ve ta'dîl kitaplarında rastlandığı üzere, râvinin hadîs aldığı hocaları (şeyhleri), kendisinden hadîs alan (talebe mesâbesinde) kimseler zikredilir, sonra da hakkında gelmiş olan cerh ve ta'dîl hükümleri kaydedilir.

Eser 1371/1952 yılında üç elyazması nüshası karşılaştırılarak, tahkîkli olarak Haydarâbâd Deken'de basılmıştır. Tahkîki yapan Abdurrahman İbnu Yahya el-Muallimî el-Yemânî'nin 26 sayfa kadar tutan mukaddimesi mevcuttur.

EBÛ AVANE

Ya'kûb İbnu İshâk İbni İbrahim İbni Yezîd el-İsferâyîni (130/845-316/928). Aslen Neysâburludur. Müslim'in Sahîh'i üzerine yazmış bulunduğu es-Sahîhu'l-Müsned(bâzı kaynaklarda el-Müsnedü's-Sahîh) adındaki müstahreci ile meşhurdur. Bu Müsned'de Müslim'in Sahîhi'nde bulunmayan pek çok ziyâde hadîsin yer aldığı kaynaklarda zikredilir.

Ebû Avâne kendisini hadîse vermiş ve bu maksadla çok yer dolaşmış bir âlimdir.

Uğradığı yerler arasında Şam, Mısır, Basra, Fâris, Kûfe, Vâsıt, Hicâz, el-Cezîre, Yemen, İsfehân, Rey sayılır. Zehebî, onun hakkında: "Dünyayı dolaşmıştı" der. Hâfız, İmam, Sika (güvenilir) vasıflarıyla muttasıftır. Hadîste olduğu kadar fıkıhta da ün yapmıştır.

Şâfiîdir. İmâm Şâfiî'nin kitaplarını ve mezhebini İsferâyin şehrine ilk defa Ebû Avâne'nin soktuğu belirtilir. İlmi kadar ibâdet ve zühtü de takdîr görmüştür.

ÜÇÜNCÜ ASRIN EHEMMİYETİ VE ÜÇÜNCÜ ASIRDAN SONRA TELÎF EDİLEN BAZI ORİJİNAL ESERLER

ÜÇÜNCÜ ASRIN EHEMMİYETİ

Hadîs tarihinde en verimli asrın, üçüncü asır olduğu söylenebilir. Günümüze intikal eden mûteber ve sahîh olan hadîs kitapları hep bu asırda te'lif edilmişlerdir.

Bu asırda ortaya konan eserler, müelliflerin şahsî gayretleriyle ortaya çıkmıştır. Diyar diyar, şehir şehir dolaşarak, bizzat rivâyet sahiplerinden derledikleri malzemeleri değerlendirerek te'liflerini vücuda getirmişlerdir. Bu sebeple, hepsi de orijinal eserlerdir.

Çoğu kere sâdece muhteva değil, tertîb yönüyle de orijinaldirler, kendilerinden önce yapılmış bir çalışmanın tekrarı veya ıslâhı yoluyla ortaya konmamışlardır. Önceki bahislerde tanıtmış bulunduğumuz Kütüb-i Sitte mecmuaları olsun, bunlara ilaveten tanıtılan Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'i olsun, hepsi de tertipçe orijinal, muhtevaca da hem orijinal ve hem de seçme, sahîh ve mûteber eserlerdir.

Müteâkip asırlarda yapılacak hadîs çalışmaları çoğunluk itibariyle ve en mühimleri bunlar üzerine olacaktır. Bundan sonraki asırlarda bizzat râvilerden bazı derleme orijinal eserler verilmişse de bunlar ümmet tarafından fazla bir alâkaya mazhar olamamıştır, zira sıhhat yönüyle güven verememişlerdir.

ÜÇÜNCÜ ASIRDAN SONRA TELÎF EDİLEN BAZI ORİJİNAL ESERLER:

Sünnetin yazılması mânâsında bazı eserlerin dördüncü ve hattâ beşinci asırda bile ortaya konmaya devam ettiğini söyleyebiliriz. Bunlar daha ziyâde, rivayetleri, sahîh-zayıf demeden cemetme gâyesini güttükleri için sıhhat yönünden güven vermeyen ve dolayısıyla ulemâ tarafından da fazla itibar görmemiş eserlerdir: 1- ME'ÂCİMU'T-TABERÂNÎ:

Bu eserlerden en mühimi Taberânî'nin üç mu'cemidir; el-Mu'cemu'l-Kebîr, el-Mu'cemu'l-Evsat, el-Mu'ccemu's-Sağîr. Üçüne birden kısaca Me'âcimu't-Taberânî denir. Me'âcim, mu'cem kelimesinin cem'idir. Mu'cem, ıstılah olarak muhaddislerce, hadîsleri tasnîfte başvurulan bir metodun adıdır. Bu metodda rivâyetler ricâle (sahâbeler veya şüyuh) göre tasnîf edilirse de belde vs.'ye göre yapılan tasnîflere de mu'cem dendiği olmuştur.

Sözgelimi hadîsleri rivâyet

eden sahâbeler veya şeyhler alfabetik sırayla tertiplendikten sonra herbirinin rivâyetleri adının altına yazılır.

Bu tarzın en güzel örneğini Taberânî vermiştir. Taberânî 260-360 yılları arasında yaşamıştır. Hadîs dinlemeye 13 yaşında başlamıştır. İlim için Medain, Harameyn, Yemen, Mısır, Bağdâd, Kûfe, Basrâ, İsfahân, Cezire gibi pek çok beldeleri dolaşmış, binden fazla şeyhten hadîs dinlemiştir. Yetişmesinde babasının hususî ilgisi vardır.

Birçok ilmî seyahatlere babasıyla çıkmıştır.

İlmi geniş, eserleri çoktur. Zehebî, Tezkirefu'l-Huffâz'da 5O'ye yakın eserini ismen kaydeder. Taberânî've nasıl olup da bu kadar ilmi elde ettiği sorulunca "30 yıl hasır üzerinde yatmakla" diye cevap verir. Yüz yıl gibi uzun bir ömrü olduğu ve küçük yaşında hadîs dinlemeye başladığı için, muasırları içerisinde senedindeki ulviyet'le temâyüz etmiştir.

En mühim eseri el-Mu'Cemu'l-Kebîr'dir. Mu'cem tarzında yazılanların da en meşhurudur. El-Mu'cem diye mutlak kullanılınca bu kastedilir. Diğer mucemleri belirtmek için sahiplerinin ismiyle kayıtlamak gerekir: Mu'cemu Ahmede'bni Ali İbni Lâl gibi.

Mu'cemu'l-Kebîr bazı sayımlara göre 60 bin hadîs ihtiva etmektedir. Hadîsler sahâbelerin isimleri esas alınarak tertib edilmiştir. Bunda Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin hadîsleri yoktur. Çünkü Taberânî, onun hadîslerini müstakil bir risâlede toplamıştır.

Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr'de her sahâbeden bir veya daha çok hadîs kaydettiğini, rivayeti az olanların, rivayetlerinin tamamını kaydettiğini belirtir. Taberânî'nin her üç mücem'inde Kütüb-i Sitte'ye ziyâde olan hadîslerini Nureddin el-Heysemî Mecma'u'z-Zevâid adlı eserde fıkıh babları tertibine göre kaydetmiş ve sıhhat derecelerini de belirtmiştir.

El-Mu'cemu'l-Kebîr Irak Evkaf Bakanlığı'nca neşredilmiştir. Ancak bazı cüzlerinin aslı kütüphânelerde bulunamadığı için eksiktir. El-Mu'cemu'l-Evsat'a gelince bunu Taberânî, hadîs aldığı şeyhlerin -alfabetik sıraya göre tanzîm edilen- isimlerini esas alarak tertiplemiştir. İki bine yaklaşan şeyhlerinden herbirinin nâdir rivâyetlerini buna almıştır.

Otuzbin kadar hadîs ihtiva ettiği belirtilir. Henüz basılmamıştır.

El-Mu'Cemu's-Sağîr, iki cilt halinde basılmıştır: Taberânî bunu alfatebik sıraya koyduğu şeyhlerinden birer -bazan da ikişer- hadîs kaydederek vücuda getirmiştir. Burada kaydedilen hadîslerin tamamı binbeşyüz kadardır.

Taberânî'nin rivâyetlerinin umumî vasfı zayıf olmaktır. Dehlevî'nin taksiminde üçüncü tabakada yer alır. Ancak, Nureddin el-Heysemî, ziyade hadîslerinin durumunu belirttiği için, onun eserinden hareketle, bu üç mu'cemin hadîslerinden daha rahat istifade edebilir.

2- DÂRAKUTNÎ VE SÜNENİ

Ebu'l-Hasen Ali İbnu Ömer İbni Ahmed 306-385 yılları arasında yaşamıştır. Ed-Dârakutnî nisbetiyle meşhurdur. Dâru'l-Kutn, Bağdad'da bir mahalle adıdır. İlim talebi için Basra, Kûfe, Mısır, Vâsıt, Şâm gibi ulemânın çokça bulunduğu merkezleri dolaşmıştır. Ebu'l-Kasım el-Bağavî, Ebu Bekr İbnu Ebî Dâvud es-Sicistânî vs. pek çok şahıslardan hadîs almıştır.

Kendisinden de el-Hâkim, Ebu Hâmid el İsferâînî, Temmâm er-Râzî, Abdulgani el-Ezdî, Ebu Zer el-Herevî, Ebu Bekr el-Berkânî, Ebu Nuaym el-İsfehânî... vs. birçok zatlar hadîs dinledi.

Telifatı çoktur, en meşhuru es-Sünen'dir. el-Muhtelif ve'l-Mü'telif, Kitâbul'-İlel, el-İstidrâk ala's-Sahîheyn, el-Efrâd burada zikre değen eserleridir. Dârakutnî, Zekâ, hıfz, fehm ve verâ'da devrinin nâdirlerinden biridir. Kıraat ve nahivde de imâmdır. Şiiri de iyi bilir.

Hatîbu'l-Bağdadî onu asrının ferîd'i (eşi bulunmayanı) diye tavsîf eder ve "Hadîs ilminde ileli tanımada ve râvilerin ismini, sıdk ve kizb adâlet ve emânet yönleriyle ahvâlini bilmede en başta gelen kimse" olduğunu söyler. Hadîsten başka pek çok ilmi yüksek seviyede bilmektedir. Onun seviyesinde bir başkasının bulunmadığını Hâkim, Bağdâdî gibi birçokları ifade eder.

SÜNEN'İ dördüncü asırda yazılmış mühim kitaplardan biridir. Diğer sünenlerde olduğu gibi hadîsler fıkıh bablarına göre tanzîm edilmiştir. Bu da Kitabu't-Tahâret'le başlar Kitabu'l-Hayz, Kitabu's-Salât, Kitahu'l-Cum'a... Kitâbu'z-Zekât, Kitâbu'l-Hacc... diye devam eder. Her bir kitap daha tali bablara ayrılır. Bir babta bir iki hadîsten, üçyüze yakın hadîsin yer aldığı da olur.

Kettânî, Sünen'de garîb rivayetlerin cemedildiğini, muhtevada yer alan hadîslerden çoğunun zayıf ve münker olduğunu hatta mevzu rivâyetlerin bile yer aldığını belirtir. Müellif sıkça râvilerinin ahvâlini bildirmeyi ihmal etmez. Bu onun rical ilmine şehâdet eder.

Zayıf ve münkerlerin çokluğu sebebiyle ulema, buna çok fazla itibar etmemiştir. Nitekim Kütüb-î Sitte'den sayılmaz. Üzerinde ciddî bir çalışmanın yokluğu da buradan ileri gelir.

Sadece, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak Azîmâbâdî, yakın zamanda et-Ta'lîku'l-Muğnî Ala'd-Dârakutnî adıyla bir talîk yaparak, Sünen'deki hadîsleri tahrîc etmiş, gerektiği hallerde râviler hakkında bilgi sunmuştur. Ayrıca her babın hadîslerini kendi arasında numaralamıştır. Azîmâbâdî'nin naklettiği bilgiye göre, Sünen'in üç farklı nüshası vardır: Berkânî, Ebu't-Tâhir, İbnu Bişrân nüshaları. İki nüshasında hadîslerin miktarına taalluk etmeyen bazı takdim tehîr farkları mevcuttur. Sadece birinde (Ebu't-Tâhir nüshasında) bazı eksiklikler mevcuttur.

ÜÇÜNCÜ ASIRDAN SONRA TELÎF EDİLEN BAZI ORİJİNAL ESERLER

Sünnetin yazılması mânâsında bazı eserlerin dördüncü ve hattâ beşinci asırda bile ortaya konmaya devam ettiğini söyleyebiliriz. Bunlar daha ziyâde, rivayetleri, sahîh-zayıf demeden cemetme gâyesini güttükleri için sıhhat yönünden güven vermeyen ve dolayısıyla ulemâ tarafından da fazla itibar görmemiş eserlerdir: 1- **ME'ÂCİMU'T-TABERÂNÎ**:

Bu eserlerden en mühimi Taberânî'nin üç mu'cemidir; el-Mu'cemu'l-Kebîr, el-Mu'cemu'l-Evsat, el-Mu'ccemu's-Sağîr. Üçüne birden kısaca Me'âcimu't-Taberânî denir. Me'âcim, mu'cem kelimesinin cem'idir. Mu'cem, ıstılah olarak muhaddislerce, hadîsleri tasnîfte başvurulan bir metodun adıdır. Bu metodda rivâyetler ricâle (sahâbeler veya şüyuh)

göre tasnîf edilirse de belde vs.'ye göre yapılan tasnîflere de mu'cem dendiği olmuştur.

Sözgelimi hadîsleri rivâyet eden sahâbeler veya şeyhler alfabetik sırayla tertiplendikten sonra herbirinin rivâyetleri adının altına yazılır.

Bu tarzın en güzel örneğini Taberânî vermiştir. Taberânî 260-360 yılları arasında yaşamıştır. Hadîs dinlemeye 13 yaşında başlamıştır. İlim için Medain, Harameyn, Yemen, Mısır, Bağdâd, Kûfe, Basrâ, İsfahân, Cezire gibi pek çok beldeleri dolaşmış, binden fazla şeyhten hadîs dinlemiştir. Yetişmesinde babasının hususî ilgisi vardır.

Birçok ilmî seyahatlere babasıyla çıkmıştır.

İlmi geniş, eserleri çoktur. Zehebî, Tezkirefu'l-Huffâz'da 5O'ye yakın eserini ismen kaydeder. Taberânî've nasıl olup da bu kadar ilmi elde ettiği sorulunca "30 yıl hasır üzerinde yatmakla" diye cevap verir. Yüz yıl gibi uzun bir ömrü olduğu ve küçük yaşında hadîs dinlemeye başladığı için, muasırları içerisinde senedindeki ulviyet'le temâyüz etmiştir.

En mühim eseri el-Mu'Cemu'l-Kebîr'dir. Mu'cem tarzında yazılanların da en meşhurudur. El-Mu'cem diye mutlak kullanılınca bu kastedilir. Diğer mucemleri belirtmek için sahiplerinin ismiyle kayıtlamak gerekir: Mu'cemu Ahmede'bni Ali İbni Lâl gibi.

Mu'cemu'l-Kebîr bazı sayımlara göre 60 bin hadîs ihtiva etmektedir. Hadîsler sahâbelerin isimleri esas alınarak tertib edilmiştir. Bunda Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin hadîsleri yoktur. Çünkü Taberânî, onun hadîslerini müstakil bir risâlede toplamıştır.

Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr'de her sahâbeden bir veya daha çok hadîs kaydettiğini, rivayeti az olanların, rivayetlerinin tamamını kaydettiğini belirtir. Taberânî'nin her üç mücem'inde Kütüb-i Sitte'ye ziyâde olan hadîslerini Nureddin el-Heysemî Mecma'u'z-Zevâid adlı eserde fıkıh babları tertibine göre kaydetmiş ve sıhhat derecelerini de belirtmiştir.

El-Mu'cemu'l-Kebîr Irak Evkaf Bakanlığı'nca neşredilmiştir. Ancak bazı cüzlerinin aslı kütüphânelerde bulunamadığı için eksiktir. El-

Mu'cemu'l-Evsat'a gelince bunu Taberânî, hadîs aldığı şeyhlerin -alfabetik sıraya göre tanzîm edilen- isimlerini esas alarak tertiplemiştir. İki bine yaklaşan şeyhlerinden herbirinin nâdir rivâyetlerini buna almıştır.

Otuzbin kadar hadîs ihtiva ettiği belirtilir. Henüz basılmamıştır.

El-Mu'Cemu's-Sağîr, iki cilt halinde basılmıştır: Taberânî bunu alfatebik sıraya koyduğu şeyhlerinden birer -bazan da ikişer- hadîs kaydederek vücuda getirmiştir. Burada kaydedilen hadîslerin tamamı binbeşyüz kadardır.

Taberânî'nin rivâyetlerinin umumî vasfı zayıf olmaktır. Dehlevî'nin taksiminde üçüncü tabakada yer alır. Ancak, Nureddin el-Heysemî, ziyade hadîslerinin durumunu belirttiği için, onun eserinden hareketle, bu üç mu'cemin hadîslerinden daha rahat istifade edebilir.

2- DÂRAKUTNÎ VE SÜNENİ

Ebu'l-Hasen Ali İbnu Ömer İbni Ahmed 306-385 yılları arasında yaşamıştır. Ed-Dârakutnî nisbetiyle meşhurdur. Dâru'l-Kutn, Bağdad'da bir mahalle adıdır. İlim talebi için Basra, Kûfe, Mısır, Vâsıt, Şâm gibi ulemânın çokça bulunduğu merkezleri dolaşmıştır. Ebu'l-Kasım el-Bağavî, Ebu Bekr İbnu Ebî Dâvud es-Sicistânî vs. pek çok şahıslardan hadîs almıştır.

Kendisinden de el-Hâkim, Ebu Hâmid el İsferâînî, Temmâm er-Râzî, Abdulgani el-Ezdî, Ebu Zer el-Herevî, Ebu Bekr el-Berkânî, Ebu Nuaym el-İsfehânî... vs. birçok zatlar hadîs dinledi.

Telifatı çoktur, en meşhuru es-Sünen'dir. el-Muhtelif ve'l-Mü'telif, Kitâbul'-İlel, el-İstidrâk ala's-Sahîheyn, el-Efrâd burada zikre değen eserleridir. Dârakutnî, Zekâ, hıfz, fehm ve verâ'da devrinin nâdirlerinden biridir. Kıraat ve nahivde de imâmdır. Şiiri de iyi bilir.

Hatîbu'l-Bağdadî onu asrının ferîd'i (eşi bulunmayanı) diye tavsîf eder ve "Hadîs ilminde ileli tanımada ve râvilerin ismini, sıdk ve kizb adâlet ve emânet yönleriyle ahvâlini bilmede en başta gelen kimse" olduğunu söyler. Hadîsten başka pek çok ilmi yüksek seviyede bilmektedir. Onun seviyesinde bir başkasının bulunmadığını Hâkim, Bağdâdî gibi birçokları ifade eder.

SÜNEN'İ dördüncü asırda yazılmış mühim kitaplardan biridir. Diğer sünenlerde olduğu gibi hadîsler fıkıh bablarına göre tanzîm edilmiştir. Bu da Kitabu't-Tahâret'le başlar Kitabu'l-Hayz, Kitabu's-Salât, Kitahu'l-Cum'a... Kitâbu'z-Zekât, Kitâbu'l-Hacc... diye devam eder. Her bir kitap daha tali bablara ayrılır. Bir babta bir iki hadîsten, üçyüze yakın hadîsin yer aldığı da olur.

Kettânî, Sünen'de garîb rivayetlerin cemedildiğini, muhtevada yer alan hadîslerden çoğunun zayıf ve münker olduğunu hatta mevzu rivâyetlerin bile yer aldığını belirtir.

Müellif sıkça râvilerinin ahvâlini bildirmeyi ihmal etmez. Bu onun rical ilmine şehâdet eder.

Zayıf ve münkerlerin çokluğu sebebiyle ulema, buna çok fazla itibar etmemiştir. Nitekim Kütüb-î Sitte'den sayılmaz. Üzerinde ciddî bir çalışmanın yokluğu da buradan ileri gelir.

Sadece, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak Azîmâbâdî, yakın zamanda et-Ta'lîku'l-Muğnî Ala'd-Dârakutnî adıyla bir talîk yaparak, Sünen'deki hadîsleri tahrîc etmiş, gerektiği hallerde râviler hakkında bilgi sunmuştur. Ayrıca her babın hadîslerini kendi arasında numaralamıştır. Azîmâbâdî'nin naklettiği bilgiye göre, Sünen'in üç farklı nüshası vardır: Berkânî, Ebu't-Tâhir, İbnu Bişrân nüshaları. İki nüshasında hadîslerin miktarına taalluk etmeyen bazı takdim tehîr farkları mevcuttur. Sadece birinde (Ebu't-Tâhir nüshasında) bazı eksiklikler mevcuttur.

4.SAFHA: TEHZÎBU'S-SÜNNE

TEHZÎB DEVRİ:

Hadîs tarihiyle meşgul olanlar üçüncü asırdan sonra gelen dönemi kısaca tehzîb devri diye tavsîf eder. Bu devre, dördüncü hicrî asırdan günümüze kadar olan uzun bir dönemi içine alır. Bu kadar uzun bir zaman diliminin aynı safha olarak mütâlaası yadırganmamalıdır. Çünkü, üçüncü asırdan sonra yapılan hadîs çalışmalarının -bir kaçı müstesna- hemen hepsi orijinaliteden uzaktır ve daha önce ortaya konmuş olan eserlerin üzerine yapılmıştır. Nitekim önceki üç asrın her birinde, tabiatı farklı çalışmalar yapıldığı için müstakil safhalar olarak değerlendirilmişti. Burada da durum aynı. Pek çok asır geçmesine rağmen yapılan çalışmalar özde aynı kalmış, hammadde olarak, üçüncü asra kadar ortaya konmuş olan eserleri alıp onlar üzerinde çalışmalar yapmıştır.

Mevcut bir eserin üzerine -ne çeşitten olursa olsun- yapılan müteâkip çalışmaya tehzîb çalışması denmiştir. Tehzîb, lügat olarak, fazlalıkları atarak ıslâh etmek, temizlemek, daha güzel, daha mükemmel kılmak gibi mânalara gelir. Öyle ise, te'lif edilmiş hadîs kitapları üzerine yapılmış olan tehzîb işlerini şöyle sayabiliriz:

* Cem çalışmaları: Farklı kitapları birleştirmek gibi,

* Mukârene çalışmaları: Farklı kitapları karşılaştırmak,

* Zevâid çalışmaları: Bir kitaba (veya kitaplara) diğer bir kitabın (veya kitapların) ziyade hadîslerini çıkarma,

* İhtisar çalışmaları: Bir kitabın mükerrer hadîslerini, senedlerini atarak özetleme çalışması,

* İstidrak çalışmaları: Bir kitabın şartlarına uyan hadîsleri derleme,

* İstihrac çalışmaları: Bir kitaptaki hadîsleri, kitabın müellifiyle, müellifin şeyhinde veya daha yukarıda birleşmek şartıyla başka senetlerle bulup çıkarma çalışmaları,

* Tahrîc çalışmaları: Bir kitapta geçen hadîsleri kaynak kitaplarda bulup çıkarma,

* Şerh çalışmaları: Her hangi bir hadîs kitabını rical, ahkam, lügat vs. yönleriyle açıklama çalışması.

* Rical çalışmaları: Herhangi bir hadîs kitabının (veya kitaplarının) râvilerini inceleme, sika, zayıf, müdellis, kezzâb râvilerin tanıtıcı eserler verme çalışmaları,

* Lügat (garîbu'l-hadîs) çalışmaları: Hadîslerde geçen anlaşılması zor (garîb) kelimeleri açıklama çalışmaları,

* Cüz (cezâ) çalışmaları: Muayyen konulardaki, muayyen vasıflardaki hadîsleri bir araya getirme, belli sayılarda hadîs ihtiva eden derlemeler yapma vs. çalışmaları,

* Hadîs ağırlıklı te'lifler,

* Mevzû hadîsler üzerine te'lifler,

* Meşhur hadîsler üzerine te'lifler,

* Hadîs bulmada yardımcı kitaplar: Aranan hadîsleri bulmada kolaylık sağlayan rehber kitaplar.

Dördüncü devre içerisinde yapılan bu çalışma çeşitlerini daha da artırmak mümkündür.

Maksadı ifâdeye kafi geldiği için bu kadarı ile yetiniyoruz. Şimdi bunlara bâzı örnekler vererek bu safhayı daha yakından tanıtacağız.

1- **CEM ÇALIŞMALARI:**

Bu, birden fazla kitabın hadîslerini yeni ve tek bir nüsha halinde ortaya koyma işidir. Bu, bazan daha hususî eserleri birleştirmek suretiyle yapılır, bazan da umumî eserleri birleştirmek suretiyle yapılır.

Hususî birleştirmelere en güzel örnek Buhârî ve Müslim'in hadîslerini birleştirmeye yönelik çalışmalardır, el-Cem'u Beyne's-Sahîheyn adı altında pek çok eserler te'lîf edilmiştir. El-Hasan İbnu Muhammed es-Sâğânî' (650/1252) -eseri Meşâriku'l-Evvari'n-Nebeviyye adını taşır-, Ebu Abdillah Muhammed İbnu Ebî Nasr Fettûh el-Humeydî (488/1098), Muhammed İbnu Hüseyn İbni Ahmed el-Ensârî el-Merî'nin (582) eserleri gibi.

Hususî cem'e giren mühim te'lifler'den biri Ebu's-Seâdât Mecdü'd-Dîn el-Mubârek İbnu Ebî'l-Kerem Muhammed İbnu Muhammed İbni Abdilkerim İbni Abdi'l-Vâhid es-Şeybânî'ye aittir. İbnu'l-Esir diye de meşhur olan bu zatın vefat târihi 606/1209'dur.

Buhârî, Müslim, Muvatta, Ebu Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'den müteşekkil altı kitabı Câmi'ul-Usûl adıyla birleştirmiştir.

Aslında, vefatı 535/1140 olan Rezîn İbnu Muâviye'nin eserinin yeni ilâveler ihtiva eden bir tehzîbi olan Câmi'u'l-Usûl'ü pek çokları ihtisar ve tehzîb ederek daha muhtasar yeni eserler ortaya koymuşlardır: Şerefü'd-Dîn Ebu'l-Kâsım Hibetullah İbnu Abdirrahîm el-Hamevî (738/1337), Muhammed Tâhir el-Fetenî el-Hindî es-Sıddîkî... gibi. Bunlardan en ziyâde tutunanı Vecîhü'd-Dîn Abdurrahmân İbnu Ali İbni Muhammed İbni Amr'ın (944/1537) eseridir. İbnu Deybe' diye meşhur olan bu zatın eserinin ismi Teysîru'l-Vüsûl ilâ Câmi'il-Usûl adını taşır. Şerhini yapacağımız eser işte bu kitaptır.

CEVAMİ'U'L-ÂMME de denen umumî cem kitaplarına gelince; bunlar, Sahîheyn ve Kütüb-i Sitte'nin dışına çıkarak başka eserleri de birleştirmeyi gaye edinen eserlerdir: Mesâbîhu's-Sünne, Cem'ul-Cevâmi, Câmi'u'l-Mesânîd ve'l-Elkâb, Câmi'u'l-Mesânîd ve's-Suneni'l-Hâdi Li-Akvami Sünen...

Bunlardan en eskisi Mesâbîhu's-Sünne'dir, Hüseyin İbnu Mes'ûd el-Begavî (516/1122) te'lîf etmiştir. Sıhâh ve hısân hadîslerden 4484 adedini cemeder. Bunlar günlük hayatta sıkça temas edilen meselelerle ilgilidir. Sıhâh tabiriyle Sahîheyn hadîslerini, hısân tabiriyle de Ebu Dâvud, Tirmizî gibi, diğer muteber kitapların hadîslerini kasteder.

Eserde zayıf ve garîb olanlar belirtilir, münker ve mevzu olanlara hiç yer verilmez.

Ulema bu esere, güvenilir oluşu ve bir de günlük ihtiyaca cevap vermesi sebebiyle, fazlaca alaka göstermiş, çeşitli şerhlerini yapmıştır. Muhammed İbnu Abdillah el-Hatîb et-Tebrizî (v. 737/1336'dan sonra) de tehzîb ederek ilâvelerde bulunmuştur. Ayrıca hadîsi rivayet eden sahâbiyi, hadîsin alındığı kitabı belirtmiştir. Bu yeni eserin adı Mişkâtu'l-Mesâbîh'dir. Muhtelif şerhleri vardır. En meşhur şerhi Aliyyü'l-Karî'nin Mirkâtu'l-Mesâbîh Şerhu Mistâki'l-Mesâbîh'dir. Matbudur.

Câmi'u'l-Mesânîd ve'l-Elkâb'ı, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân İbnu Ali el-Cevzî (597/1200) te'lif etmiş, bunda sahîheyn, el-Müsned ve Tirmizî'yi cemetmiştir.

Câmi'u'l-Mesânid ve's-Sünen'il-Hâdi li-Akvami's-Sünen-i İsmâil İbnu Ömer el-Veşî (774/1372) te'lif etmiştir. İbnu Kesîr diye de meşhur olan müellif bu eserinde Kütüb-ü Sitte, Ahmed İbnu Hanbel, Bezzar ve Ebu Ya'lâ'nın "Müsned"lerini ve Teberânî'nin el-Mu'cemu'l-Kebîr'ini birleştirmiştir.

CEM'U'L-CEVAMÎ:

Cevâmi'u'l-Amme grubuna giren cem kitapların en câmisi ve en genişi olması ve ayrıca, arkadan tanıtacağımız Câmi'u's-Sağîr ve Kenzu'l-Ummâl gibi matbu ve müminlerin ellerinde mevcut ve mütedâvil bazı kitapların da dayanağı ve kaynağı olması sebebiyle bu kitap hakkında genişçe bilgi verip tanıtacağız. Görüleceği üzere arkadan tanıtacağımız mezkur kitaplarının muhtevasını, sıhhat durumunu kavramak, öncelikle Cem'u'l-Cevâmî'nin yeterince bilinmesine bağlıdır.

Cem'u'l-Cevâmî, eş-Şeyh el-Hâfız Celâleddin Abdurrahmân İbnu Ebî Bekr es-Suyûtî (v.

911/1505) tarafından te'lîf edilen bu eserin diğer adı el-Câmiu'i-Kebîr'dir. Müellif Suyûtî (rahimehullah), el-Câmiu's-Sağîr'in mukaddimesinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bütün hadîslerini bir kitapta toplamak maksadıyla Cem'u'-Cevâmi'yi te'lîfe karar verdiğini belirtir. Muhakkik âlimlerin ifâde ettikleri üzere, böyle bir çalışmayı yapmak mümkün değildir. "Bütün hadîsler" tâbirinden Suyûtî merhûmun maksadının

"kendi muttali olduğu hadîsler" olması gerektiği tebârüz ettirilmiştir. Her hâl u kârda merhûm, ömrünün bu işe yetmeyeceğini anlayarak, bir müddet sonra, çalışmayı yarıda kesmiş gerçekleştirdiği kısımdaki hadîsleri ihtisar ederek el-Câmiu's-Sağîr'i ortaya koymuştur. Daha sonra yine aynı eserden ihtisar sûretiyle Ziyâdetu'l-Câmi adıyla ikinci bir kitap daha çıkarmıştır.

Bâzı kaynaklarda Cem'u'l-Cevâmi'nin bu hâliyle 100.000 civarında merviyâta şâmil olduğu ifâde edilir. Ancak bu tahminin gerçeği ifâdeden oldukça uzak kaldığı anlaşılmaktadır. Zira, eserin değişik bir tertibinden ibâret olan Kenzu'l-Ummâl'in 1978

Haleb baskısında -ki hadîsler sırayla müteselsilen numaralanmıştır- 46624 hadîs mevcuttur.

Suyûtî, hadîsleri Cem'u'i-Cevâmi'de iki ana bölümde tertîblemiştir. Birinci Bölümde (el-Kısmu'l-Evvel) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kavlî sünnet'ini yani sözlerini, hadîsin ilk kelimesini esas alarak alfabetik sıraya göre tanzîm etmiştir. İkinci Bölümde (el-Kısmu's-Sâni) ise, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fii'lî sünnet'ini yâni, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın davranış ve sözlerine veya bir sebebe veya kendisine yapılan bir müracaat gibi zât-ı risâlet penâhîleri ile ilgili olarak yapılmış olan rivâyetleri toplamıştır. Bu ikinci kısımda rivâyetler, rivâyeti yapan sahâbe isimlerine göre tertîb edilmiştir. Yâni, müellif, Aşere-i Mübeşşere'yi en başta kaydettikten sonra, diğer sahâbeleri, isimlerine göre, alfabetik sıraya koyar. İsimler kısmını aynı şekilde künyeler kısmı, bunu da mübhem olanlar kısmı, mübhemleri de kadın Sahâbelerin isimleri tâkib eder. En sonda da mürsel rivâyetler yer alır.

Suyûtî bu eseri te'lîf ederken çok miktarda kitap mütâlaa etmiştir. Kenzu'l-Ummâl'de kaydedilenler tedkîk edilince bu kaynakların 80'e yaklaştığı görülür. Bu mecmûada sahîh, hasen ve zayıf hadîsler bulunduğu gibi zaafı şiddetli (şedîdü'z-zaaf ve hattâ mevzu (uydurma) olan hadîsler de mevcuttur. Bizzât Suyûtî, mukaddimesinde yaptığı kıymetli bir açıklama ile, hangi kitaplara nisbet edilen hadîslerin sahîh, hangilerine nisbet edilenlerin sahîh ve zayıf ve hangilerine nisbet edilenlerin de zayıf addedilmesi gerektiğini bildirir. Bu hususla ilgili gerekli açıklamayı, Hadîs Müellefâtının Tabakâtı adlı başlık altında sunduğumuz için, burada tekrar etmeyeceğiz.

EL-CÂMİ'U'S-SAĞÎR:

Eş-Şeyh el-Hâfız Celâleddin Abdurrahmân İbnu Ebî Bekr es-Suyûtî (v. 911/1505) tarafından te'lîf edilen bu eserin tam adı el-Câmi'u's-Sağîr min Hadîsi'l-Beşîri'n-Nezîr'dir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vecîz (kısa) olan bir kısım hadîslerini, rivâyetlerin ilk kelimesindeki harfleri esas alarak alfabetik sıraya göre tanzîm eder.

Alfabetik tanzîmde hadîslerin metni esas alındığından senetlerin atılmış olacağı açıktır.

Ancak, hadîs kaydedildikten sonra, bunu Ashâb'tan kim rivâyet etmiş ise onun ismi zikredilir. Hadîsin sonunda ayrıca, sıhhat durumu ve alınmış olduğu kaynak(lar) bâzı rümûzlarla belirtilir. Kitapta rastlıyacağımız rümûzların nelere delâlet ettiği ise, eserin Mukaddime kısmında bize müellif tarafından belirtilir.

El-Câmiu's-Sağîr'i Suyûtî, Cem'u'l-Cevâmi -diğer adıyla el-Câmiu'l-Kebîr- adlı eserinden telhîs etmiştir. Müellifimizi bu ihtisârı yapmaya sevkeden husus, Cem'u'l-Cevâmi'yi te'lîfi planlarken kendisine seçmiş olduğu hedefin zorluğudur: El-Câmiu's-Sağîrìn mukaddimesinde belirttiği üzere, müellif, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nisbet edilen bütün hadîsleri, Cem'u'l-Cevâmi'de alfatebetik sırayla toplamak istemiştir.

Şârih Münâvî'nin de belirttiği gibi, böyle bir çalışma hemen hemen mümkün değildir.

Çalışmaları ilerleyince, bu işe ömrünün vefa etmiyeceğini bizzât Suyûtî de anlayarak, Cem'u'l-Cevâmi'yi belli bir noktada bırakır ve el-Câmiu's-Sağîr'i telîf etmek üzere onu ihtisar eder.

Kitabın mukaddimesinde belirttiği üzere Suyûtî, Cem'u'l-Cevâmi'nin hadîslerini seçerken, hadîslerin vecîz (kısa) olanlarına ve bilhassa sıhhat durumuna dikkat eder; zaafı şiddetli olan, yâni hadîs uydurmak veya Hz. Peygamber (aliyhissalâtu vesselâm)

hakkında yalan söylemek gibi bir itham yemiş râvilerin, rivâyette yalnız kaldıkları (teferrüd ettikleri) hadîsleri kitaba almaz. Hadîslerdeki mezkûr sıhhat sebebiyle eserin, bu nevde yazılmış olan el-Fâik ve eş-Şihâb gibi diğer eserlere üstünlük kazandığını bizzat Suyûtî ifâde etmeyi ihmal etmez ki, ümmetin göstereceği alâka bu iftihârı te'yîd edecektir. (Burada geçen el-Fâik'in Abdullah İbnu Ğânîm'in el-Fâik fi'l-Lafzı'r-Râik kitabı, eş-Şihâb'ın da Kadı Ebû Abdillâh Muhammed İbnu Selâm el-Kudâî'nin eş-Şihâb'ı olduğu tahmîn edilmektedir).

Muhakkikler, Suyûtî'nin bu iddiasına rağmen el-Câmiu's-Sağîr'de bütün hadîslerin sahîh olduğunu kabûl etmezler. Sahîh ve hasen hadîslerin yanında zayıf hadîslerin de varlığına dikkat çekerler. Şârihler -ve bilhassa Münâvî, Feyzu'l-Kadîr adlı şerhinde-hadîslerin sıhhat durumlarını belirtmeyi ihmal etmezler.

El-Câmiu's-Sağîr, havas, avam, âlim vs. her sınıfa mensup müslümanlar tarafından büyük bir alâka ve rağbete mazhar olmuştur. Bu durum eseri, Suyûtî'den sonra te'lîf edilen tasavvuf, tefsîr, ahlâk, âdâb gibi dinî edebiyâtın her çeşidine alınan hadîslere ana kaynak kılmıştır. Bu sebeple eski metinlerde rastlanan hadîslerin kaynağını bulma, sıhhat derecesini anlama ihtiyâcı duyulduğu zaman ilk başvurulacak kitap durumundadır.

Hadîsler numaralanarak Münâvî'nin şerhiyle birlikte yapılan baskısına göre, içerisinde 10031 adet hadîs mevcuttur.

El-Câmiu's-Sağîr'e birçok şerhler yapılmıştır -ki bunlardan bir kısmı Keşfu'z-Zünûn'da görülebilir-, en değerli şerhi Abdurrauf el-Münâvî'nin Feyzu'l-Kadîr adlı şerhidir.

El-Câmiu's-Sağîr'de hadîs arayacakların şu noktayı da bilmesi gerekir: Kitabın tertîbi alfabetik esâsa göre olmakla berâber, her defasında bu prensibe tam olarak riâyet edilmemiştir. Zaman zaman takdîm ve te'hîrlere rastlanmaktadır.

ZİYÂDETÜ'L-CÂMİ:

Suyûtî, el-Câmiu's-Sağîr'in te'lîfini tamamladıktan sonra hemen hemen aynı hacim ve tertipte olmak ve aynı rümûzları kullanmak sûretiyle buna bir de Ziyâde hazırlamış ve bu yeni eserine Ziyâdetu'l-Câmi adını vermiştir. Yûsuf en-Nebhânî'nin tâdadına göre, bu ikinci eserde 4440 hadîs mevcuttur. Nebhânî, bu eserde yer eden hadîslerin bir kısmını Miftâhu's-Seâde bi-Şerhî'z-Ziyâde adı altında Münâvî'nin şerhetmiş bulunduğuna dâir açıklamasını gördüğü halde, mezkûr esere muttali olamadığını da kaydeder.

Suyûtî merhûm, gerek el-Câmiu's-Sağîr'e ve gerekse Ziyâde'sine aldığı hadîsleri Cem'u'l-Cevâmi'nin "Kısmu'l-Akvâl" bölümünden ihtisar etmiştir. Ancak, el-Müttakî el-Hindî'nin Kenzu'l-Ummâl Mukaddime'sinde kaydettiğine göre, el-Câmiu's-Sağîr'de ve gerekse Ziyâde'sinde Cem'u'l-Cevâmi'de bulunmayan bir kısım hadîsler mevcuttur.

Demek oluyor ki, Suyûtî bu eserleri hazırlarken, Cem'u'l-Cevâmi dışında başka kaynaklara da başvurmuştur.

EL-FETHU'L-KEBÎR:

Gerek el-Câmiu's-Sağîr ve gerekse Ziyâdetu'l-Câmi, yakın zamana kadar iki ayrı eser olarak tedâvül etmiş ise de, vefatı 1350/1932 olan el-Ezher ulemâsından Yûsuf İbnu İsmâil en-Nebhânî merhum, bunları alfabetik sıraya göre birleştirerek tek kitap hâline getirmiştir. Ortaya çıkan bu yeni eserin adı "el-Fethu'l-Kebîr fî Zammi'z-Ziyâdâti ilâ'i-Câmii's-Sağîr"dir.

Bu kitapta, en-Nebhânî, ziyâde hadîslerin diğerlerinden tefrîki için bunların başında ze (ز) harfi ile rümûz koymuştur.

Hâlen matbû olan el-Fethu'l-Kebîr, ihtiva ettiği 15 bin civarındaki hadîsleriyle el-Câmiu's-Sağîr'den çok daha istifâdeli bir durumdadır.

El-Câmiu's-Sağîr'le alâkalı mütemmim açıklamalar için Cem'u'l-Cevâmi ve Kenzu'l-Ummâl maddelerine de bakılabilir.

KENZU'L-UMMÂL:

Pek çok eseri birleştirmiş durumda olan Cem'u'l-Cevâmi, kullanış yönünden oldukça kusurludur. Zira bir hadîsten istifâde edebilmek için, kavlî ise baş kısmını, fi'lî ise râvisini bilmek gerekmektedir. Bu ise nâdir kimselerin imtiyâzıdır. İşte bu durumu göz önüne alan eş-Şeyh Alâeddin Ali İbnu Hüsâmeddin Abdülmelik İbni Kadı Hân el-Hindî -ki el-Müttakî diye meşhurdur (v. 975/1567), bu değerli kitabın hadislerini, istifâdesi kolay hâle koymak için, fıkhî mevzularına göre yeni baştan tanzime tâbi tutarak Kenzu'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl adı altında 16 ciltlik eserini meydana getirir.

Henüz tabedilmemiş olan Cem'u'l-Cevâmi'nin değişik tertible basılmış şekli durumunda olan Kenzu'l-Ummâl'ı bu vesîle ile kısaca tanıtmakta fayda var: Kenzü'l-Ummâl, alfabetik sıraya göre tertiplenen fıkhî bablara ayrılır. Şu halde Cem'u'l-Cevâmi'nin içinde dağınık şekilde yer etmiş olan, bir mevzu ile alâkalı bütün hadîsleri bu yeni kitapta bir arada bulmak mümkündür. Ancak Kenzu'l-Ummâlde hadîslerin üç grup hâlinde verildiğini bilmeliyiz:

Birinci Grup Hadîsler: Bunlar bir babta ilk defa zikredilen hadîslerdir ki Kısmu'l-Akvâl başlığı altında sunulur. Bu grubta kaydedilen hadîsler el-Câmiu's-Sağîr ile Ziyâdetü'l-Câmi'den alınan hadîslerdir. Bunlar vecîz (kısa) olan kavlî hadîslerdir. Bu hadîsler bizzât Suyûtî'nin yaptığı açıklamaya göre sıhhatçe üstün olan hadîslerdir.

İkinci Grup Hadîsler: Bunlar "el-İcmâl" başlığı altında sunulan hadîslerdir. Bunlar da Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kavlî sünnetidir, yâni sözleridir, ancak Cem'u'l-Cevâmi'nin el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetü'l-Câmi'ye alınmamış olan hadîslerdir. Sıhhatçe öncekilerden düşük olduğu için el-Müttakî bunları ayrıca vermeyi uygun görmüştür.

Üçüncü Grup Hadîsler: Bunlar Cem'u'l-Cevâmi'nin Kısmu'l-Efâl adını taşıyan bölümünde yer alan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fi'lî sünnetlerini teşkîl eder. Yani bir babla ilgili fi'lî hadîsler Kısmu'l-Ef'âl başlığı altında sunulmaktadır.

Bu durumda bir bâbla (mevzu ile) ilgili hadîslerin tamamını görmüş olmak için, o babta bu üç başlıkla gelen hadîslerin hepsini tedkîk etmek gerekecektir. Şunu da belirtelim ki, her babta bu üç kısımla ilgili hadîs bulunmayabilir. Sözgelimi, her babta kısmu'l-ef'âl mevcut değildir.

Hadîslerin sıhhat durumu hususunda bu kaydettiğimiz tertip şekli kaba bir bilgi vermekten başka, yukarıda kısmen kaydetmiş bulunduğumuz Suyûtî tarafından belirtilmiş olan "hadîslerin alınmış olduğu kaynakların umûmî vasıflarına göre yapılacak değerlendirme" prensibi de mûteberdir. Kitabın mukaddime kısmında bu açıklama etraflıca görülmelidir.

Bu kitap, ihtiva ettiği 46624 aded hadîsiyle, yeryüzünde matbu en hacimli hadîs mecmuası olma şerefli imtiyazını taşımaktadır. Cenâb-ı Hakk, bu eserin ortaya çıkmasında emekleri geçen Suyûtî ve el-Müttakî hazretlerine rahmetini bol, makamlarını cennet kılsın, onlardan ebediyyen râzı olsun.

AHKAM HADÎSLERİNİ CEMEDEN ESERLER:

Hadîs sâhasında ortaya konan mühim bir grubu, ahkam hadîslerini bir araya getirmek maksadıyla yapılan te'lîfler teşkîl eder. En mühimlerinden birkaç örnek vereceğiz: 1- Es-Sünenü'l-Kübra: Ahmed İbnu Hüseyn el-Beyhakî (458/1065) te'lif etmiştir. Beyhakî burada, ahkâmla ilgili ne kadar hadîs vârîd olmuşsa hepsini bir araya getirmeyi düşünmüştür. Kütüb-i Sitte'ye çokça ziyâdesi mevcuttur. Busîri, Fevâidu'l-Müntakî'de bu ziyadeleri bir araya getirmiştir. Eser on cilttir ve ciltler iri boy ve hacimlidir. Eser Hindistan'da 1346'da basılmıştır, aynı baskıdan müteâkip ofset baskılar da yapılmıştır.

2- Müntekâ'i-Ahbâr Fi'l-Ahkâm: Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Berekât Abdüsselâm İbnu Abdillah

[İbnu Teymiye (652/1254) te'lif etmiştir. Müellif Kütüb-ü Sitte ile Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde geçen ahkâmla ilgili hadîsleri bir araya getirmiştir. Senetler atılmıştır.

Hadîslerin hangi kitaptan alındığı belirtilir, ancak sıhhat durumu veya mezheplere göre amel durumu meskût geçilir. Kevserî, İbnu Teymiye'nin "hadîslerin nefsülemirdeki gerçek durumuna göre "sahîh", "hasen" veya "zayıf" diye hükmedilmeyip, zâhirine göre bu hükümlere varılmış

olması sebebiyle sıhhat durumunu belirtmediğini söyler ve bu davranıştaki inceliğin anlaşılmadığını ileri sürer".

Ancak ulemâ, onun böyle davranmasının eseri için ciddî bir kusur olduğunu ittifakla kabul eder. Böyle düşünenlerden biri olan Muhammed İbnu Ali eş-Şevkânî (1250/1834) Müntekâ'l-Ahbar'ı tehzîb ve şerhederek Neylü'l-Evtar adlı eserini vücûda getirmiştir.

Bazı tasrihat, zeyl ve açıklamalar ihtiva eden bu eser Müntekâ'l-Ahbâr'ı kullanışlı hâle getirmiştir. Sekiz iri cilt hâlinde matbûdur.

3- El-İlmâm Fî Ahâdîsi'l-Ahkâm: Bu eseri İbnu Dakîki'l-Îd (702/1302) te'lif etmiştir.

Ahkâmla ilgili hadîsleri cemeder. Müellif eserini el-İmâm Fî Şerhi'l-İlmâm adıyla şerhe de başlamış ise de, şerhini tamamlayamamıştır. Şerhi çok geniş tutmuş, Zehebî'nin tahmînine göre, ikmâle muvaffak olsaymış eser onbeş cildi bulacakmış.

ZEVÂİD ÇALIŞMALARI

Bu, cem çalışmalarının bir çeşididir. Bir hadîs kitabını esas alarak, bir başka kitabın (veya) kitapların ona nisbetle ihtiva ettiği ziyâde hadîslerini cemetme işidir. Bu neve giren çalışmada umumiyetle Sahîheyn veya Kütüb-i Sitte esas alınır. Bunlar dışındaki herhangi bir kitabın veya kitapların ziyâde hadîsleri müstakil bir eserde cemedilir.

Meselâ, İbnu Mâce'nin Kütüb-i Hamse'ye olan ziyâde hadîslerini Ahmed İbnu Muhammed eş-Şihâbu'l-Bûsîrî Misbâhu'z-Zücâce fî Zevâidi İbni Mace adıyla cemetmiştir. Keza aynı Bûsîrî Beyhakî'nin es-Sünenu'l-Kübrâ'sında yer alan Kütüb-i Sitte'ye ziyade hadîsleri Fevâidü'l-Müntakî Li-Zevâidi'l-Beyhakî adlı eserde cemetmiştir.

Bu daldaki çalışmalarıyla Nureddîn el-Heysemî (807/1404)'de meşhurdur. Bu zat, Ahmed İbnu Hanbel, Bezzâr, Ebu Ya'la el-Mevsılî'nin "Müsned"leri ile Taberânî'nin Mu'cem'lerinde Kütüb-ü Sitte'ye ziyâde olan hadîsleri önce müstakil te'liflerde cemeder, sonra da bunları tekrar birleştirerek tek kitapta toplar. Bu yeni kitabın adı: Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid'dir. Böylece altı meşhur kitabın Kütüb-i Sitte'ye ziyâde olan rivayetlerini cemetmiş olan bu kitap, fıkıh bablarına göre hadîsleri cemeder. Hadîslerde senetler atılmış, sâdece sahâbenin adı verilmiştir. Hadîsin arkasından şu bilgiler verilir: 1- Hadîsin rivayet edildiği kaynak(lar).

2- Hadîsin sıhhat durumu.

3- Hadîs zayıf ise, zaaf sebebi.

Her biri 450-500 sayfa civarında hacme şâmil olan bu eser, 10 cilt tutar. Hadîslerin sıhhat durumunun belirtilmesi esere fevkalade bir değer kazandırmıştır. Muhammed İbnu Ca'fer el-Kettânî, bu eser için "Hadîs kitaplarının en faydalısıdır, daha doğrusu, bu babta onun misli yoktur, öyle bir eser henüz te'lif edilmemiştir" der.

El-METÂLİBU'L-ÂLİYE: İbnu Hacerel-Askalânî'nindir. Sekiz "Müsned"in Kütübü Sitte'ye ziyâde hadîslerini cemeder. Bu sekiz Müsned: İbnu Ebî Ömer el-Adenî, Ebu Bekr el-Humeydî, Müsedded, et-Teyâlisî, İbnu Menî, İbnu Ebî Şeybe, Abd İbnu Humeyd ve el-Hâris'in Müsned'leridir. Habîbu'r-Rahmân el-A'zâmî tarafından tahkîkli olarak neşredilmiştir, dört cilttir.

CEM'U'L-FEVÂİD MİN CÂMİ'İ'L-USÛL VE MECMA'İ'Z-ZEVÂİD: Ebu Abdillah Muhammed İbnu Süleymân el-Mağribî er-Ravdânî

(1094/1682) te'lif etmiştir. Bu eser

Sahîheyn, Muvatta, Sünenü Erba'a ve Mecma'u'z-Zevâid'in hadîslerini cemeder. Eser'in hatalarla dolu 1961 Medîne baskısı vardır.

İHTİSAR ÇALIŞMALARI

İhtisar çalışmaları hadîs kitaplarını hacimce daraltmak, daha kullanışlı hale getirmek üzere mükerrer hadîsleri atmak, senetleri atıp sâdece metin kısımları bırakmak üzere yapılan çalışmalardır. Buna en güzel örnek Buhârî'nin Sahîh'inin ihtisârı olan et-Tecrîdü's-Sarîh Li-Ehâdîsi'l-Câmi'i's-Sahîh'dir. Müellifi Şihâbü'd-Dîn Ebu'l-Abbâs Ahmed İbnu Abdi'l-Latîf eş-Şereî ez-Zebîdî (v. 893/ 1497).

Beyhakî'nin Şu'abu'i-İmân'ına Ebu Muhammed Abdü'l-Celîl İbnu Musa el-Kasarî'nin yaptığı Muhtasaru Suabi'l-İmân, Târîhu'l Dımeşk'e Ebu Şâme'nin yaptığı el-Muhtasaru's-Sağir ile, el-Muhtasaru'l-Kebîr'i, Zehebî'nin Târîhu'l-Bağdâd'a yaptığı el-Muhtasaru'l-Muhtâc İleyhi Min Târîhi'l-Bağdâd adlı ihtisarı gösterilebilir **ET-TERĞÎB VE'T-TERHÎB**

Cevâmi'u'l-amme'ye dâhil edebileceğimiz, bir grup te'lîf de iyi amellere teşvîk edip kötü amellerden nehyeden, caydıran hadîsleri, muhtelif kaynaklardan seçerek cemeden kitaplardır. Bunların en meşhuru Abdül'Azîm İbnu Abdi'l-Kavî el-Münzirî'nin (v.

656/1258) Kitâbu't-Tergîb ve't-Terhîb adlı eseridir. Eser fıkıh bablarına göre tanzîm edilmiştir. Her bâbta önce terhîb hadîslerini, arkadan tergîb hadîslerini kaydeder.

Hadîslerin kaynağını ve gereğinde sıhhat durumlarını da beyân eder. Mustafa Muhammed Ammâre'nin talikâtı ile tabedilmiştir (1968-Mısır).

İSTİHRÂC ÇALIŞMALARI

Tehzîb devrinde, önceki çalışmaları zenginleştirmek maksadıyla yapılan çalışmalardan biridir. Tanınmış bir müellifin kitabındaki hadîsleri, bu kitapta mevcut olan senedlerinden farklı senedlerle, kitabın müellifiyle, müellifin şeyhinde veya daha yukarılarda birleşmek şartıyla, tesbît etme ve bir kitapta cemetmeyi gerçekleştirir. Böylece üzerine istihrâc çalışması yapılmış olan kitabın hadîsleri, başka tarîklerden rivâyetlere kavuşarak zenginleşmiş olur. Bu yeni tarîklerde, kitabın hadîslerindeki bazı mübhemleri izâle edecek ziyâdeler, açıklayıcı unsurlar, ziyâde hüküm ve ifâdeler bulunabilir. Bu çeşit eserlere müstahrec denir.

Kütüb-i Sitte mecmuâlarından çoğu için müstahrecler yapılmıştır. Buhârî örneğinde olduğu üzere, bâzıları üzerine birçok müstahrec yapılmıştır. Mesela Buhârî ve Müslim üzerine el-Müstahrec alâ's-Sahîheyi'l-Buhârî ve Müslim adı altında Ebu Naym el-İsfehânî (v. 430/1038), Ebu Zer el-Herevî, Ebu Muhammed el-Hasen İbnu Ebî Tâlib İbnu Hallâl (439/ 1047), gibi daha bir çoklarının müstahreci var. Sırf Buhârî üzerine Ebu Bekr Ahmed İbnu İbrahim el-İsmâîlî el-Cürcânî (v. 371/981), Ebu Bekr Ahmed İbnu Musa İbni Merduye el-İsbehânî (v. 410/1019), vs. Sahîhu Müslim üzerine Ahmed İbnu Seleme en-Neysâburî el-Bezzâr (v.286/899), Ebu'l-Velîd Hisân İbnu Muhammed İbni Ahmed el-Kazvînî (v. 344/955) vs. Ebu Dâvud üzerine Ebu Abdillah Muhammed İbnu

Abdi'l-Melik İbni Eymen el-Kurtubî (v. 330/941), Ebu Bekr Ahmed İbnu Ali İbni Muhammed İbnu Mercûye el-İsbehânî (v. 486/1093), Tirmizî üzerine Hasen İbnu Ali et-Tûsî (v. 312/924) ve Ebu Bekr İbnu Mercûye müstahrec yapmıştır. Keza el-Müstedrek üzerine el-Irâkî, İbnu'l-Cârud'un Müntekâ'sı üzerine Kâsım İbnu Esbağ el-Endülüsî, Dârakutnî'nin Sünen'i üzerine Ebu Zer el-Herevî, İbnu Hüzeyme'nin Sahîh'i üzerine İbnu'l-Cârud müstahrec yapmıştır.

RİCAL ÇALIŞMALARI

Rical çalışmaları esasen ikinci asırda başlamış, üçüncü asırda en muhalled eserlerini vermiştir. Ancak müteakip asırlarda bu çalışmalar hem daha da zenginleştirilmiş hem de çeşitlendirilmiştir.

Sika ve zayıfa şamîl olan kitaplar,

Sikalara şamil olan kitaplar,

Zayıflara şamil olan kitaplar,

Kizbi ve vaz'ıyla tanınanlara şamil kitaplar, Sahâbîler için müstakil kitaplar, Tâbiîn için müstakil kitaplar,

Bazı kitapların râvileri için kitaplar, Şimdi bunlardan mühimlerini tanıtalım: **SİKA VE ZAYIFLARA ŞÂMİL OLANLAR**

Bu hususta ilk te'lîflerden biri Kâtibu'l-Vâkidî diye mâruf Muhammed İbnu Sa'd'ın (v.

235/849) et-Tabakâtu'l-Kübrâ'sıdır. Sahâbe, Tâbiin ve Etbauttâbiîn'den birçoklarını inceler. Bazıları hakkında uzun, bazıları hakkında çok kısa mâlûmât verir. Sekiz cilt olup, son cilt kadınlara tahsîs edilmiştir.

Bu gruba Halîfetu'bnu Hayyât'ın (v.230/844), Nesâî'nin (v.303/915), Müslim İbnu'l-Haccâc'ın (261/874) et-Tabâkat'ları, İbnu Ebî Heyseme'nin (279/892) Târih'i, Buhârî'nin et-Târîhu'l-Kebîr, et-Târîhu'l-Evsat ve et-Târîhu's-Sağî adlarını taşıyan üç aded târihi, Ali İbnu'l-Medînî'nin sahâbe üzerine te'lifatı, İbnu Hazm diye bilinen Hüseyin İbnu İdris el-Ensârî el Herevî'nin (301i913) Târîhî vs. girer.

Keza Ebu Ya'lâ el-Halîlî'nin (446/1054) el-İrşâd, Hâtîbu'l-Bağdâdî'nin Târîhû'l-Bağdad, İmâduddîn İbnu Kesîr'in (v. 774/1372) et-Tekmîl fî Esmâi's-Sikât ve'z-Zu'afâ ve'l-Mecâhîl'i de zikredilebilir. İbnu Kesir, bu kitabında Zehebî'nin el-Mîzan'ı ile Mizzî'nin Tahzîb'ini -bâzı yeni ilâvelerle- birleştirir.

Şemsü'd-Dîn Zehebî'nin Mîzanu'l-İ'tidâl'ine gelince, bu da Câmi bir kitaptır, kendinden önce yazılmış bir kısım kitapları birleştirir. Zayıf ve "zayıflık ithamına maruz kalmış"

râvilere şâmildir. Dört ciltir. Usulün bazı meselelerine yer veren kıymetli bir mukaddimesi vardır.

Zehebî'nin yirmi cilde ulaşan Târîhu'l-İslâm'ı da burada zikredilebilir. Ömer İbnu Ali İbnu Mulakkîn'in (804/1401) el-Kemâl fî Ma'rifeti'r-Ricâl'i ve Tabakâtu'l-Muhaddîsîn'i burada zikre değer. Bu ikinci eserde İbnu Mulakkin, zamanına kadâr gelip geçmiş bütün muhaddisleri zikreder.

SÂDECE SİKALARA ŞAMİL OLANLAR

Bu çeşit eserler çoğunlukla Kitâbu's-Sikât diye isimlenirler. Ahmed İbnu Abdullah el-İclî'nin (261/874), İbnu Hibbân'ın (354/965), Halîl İbnu Şâhin'in, Zeynuddin Kâsım İbnu Katlubuğa'nın (879/1469) Kitâbu's-Sikât'ları vardır. Bu gruba, İbnu'd-Debbâğ

(546/1151), İbnu'l-Mufaddal (?), Zehebî (?) ve İbnu Hacer el-Askalanî (852/1448) gibi müelliflerin Tabakâtu'l-Huffâz'ları da girer.

SADECE ZAYIFLARA ŞAMİL OLANLAR

Bunlar çoğunlukla Kitâbu'z-Zuafa ismini taşıyan kitaplarda cemedilmiştir. Buhârî, Nesâî, Muhammed İbnu Amr el-Ukeylî (322/933) Ebu'l-Ferec Ab-durrahmân İbnu Ali el-Cevzî (597/ 1200), Hasan İbnu Muhammed es-San'ânî, İbnu Hibbân, Dârakutnî, Hâkim, Alaeddin el-Mardinî, vs.'nin Kitâbu'z-Zuafâ'larını İbnu Adiy'in el-Kâmil fi Marifeti'z-Zu'afâ'sı İbnu'r-Rumiyye diye meşhur Ebu'l-Abbas Ahmed İbnu Muhammed el-İşbilî'nin (637/1239) buna yaptığı zeyl -ki el-Hâtil diye adlanır-, bu sınıfa giren kitaplardır.

İbnu Hacer bütün bu kitaplarda geçen zayıf râvileri başka kitaplardakilerle zenginleştirerek Lisânu'l-Mizan, Takvîmu'l-Lisan, Tahrîru'l-Mîzân gibi eserlerde topluca tanıtma yoluna gitmiştir.

SAHABELER ÜZERİNE TE'LÎFLER

Sahâbelerin hayatın yazan müellifler önceleri Tâbiûn ve Etbauttâbiîn ricaliyle birlikte ayrı kitaplar içerisinde vermişlerdir. İbnu Sa'd'ın et-Tabakâtu'l-Kübra'sı ile Buhârî'nin et-Târîhu'l-Kebir'î gibi.

Ancak, zamanla sahâbeleri müstakil kitaplarda cemeden müellifler olmuştur. Bu mevzuda ilk müstakil eseri kimin verdiği kesinlikle bilinmemektedir. Ancak Tirmizî'nin Esmâu's-Sâhâbe adlı telifinin de ilk olabileceği söylenmiştir. Ali İbnu'l-Medînî (v.

234/848), Abdullah İbnu Muhammed İbni İsâ el-Mervezî (v. 293/905), el-Hasan İbnu Abdullah el-Askerî (v. 382/992), Ebu Nuaym el-İsfehanî (v. 430/1038), Ebu'l-Kasım el-Bagavî (v. 516/1122), Ebu Hafs İbnu Şâhin (v. 385/995), Ebu Hatim İbnu Hibbân (v.354/965)... gibi pek çokları sahâbîlerin hayatı üzerine te'lifatta bulunmuştur. Muahhar kitaplar, bunları cemetmek, bazı yanlışlıkları da tashîh etmek suretiyle daha mükemmel eserler vermişlerdir. Halen matbu olarak bulabileceğimiz birkaç tanesi şunlardır:

1- El-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb: Ebu Ömer Yûsuf İbnu Abdillah İbnu Muhammed İbni Abdilberr (v. 463/1070) te'lîf etmiştir. İsminden de anlaşılacağı üzere bütün sahâbeleri bu eserde cemettiği düşüncesi ile hareket etmiş ise de pek çok sahâbenin hayatı burada yer almaz. Ancak kendinden öncekilere nisbetle daha mükemmeldir, Ebu Bekr İbnu Fethûn'un, el-İstîâba büyük bir Zeyl'i mevcuttur.

2- Usdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe: İzzeddîn İbnu'l-Esîr Ebu'l-Hasen Ali İbnu Muhammed el-Cezerî (v. 630/1232), te'lîf etmiştir, yedi cilttir. Son cildinde kadın sahâbelerin hayatı işlenir. Müellif bu eseri, kendinden önce yazılmış olan 1- Ebu Abdullah İbnu Mende (v. 301/913), 2- Ebu Nu'aym el-İsfehânî (v. 430/ 1038), 3- İbnu Abdilberr ve Ebu Musa Muhammed İbnu Ebî Bekr İbnu Ebî Îsa el-İsfehânî'nin (v. 581) eserlerini birleştirmek ve bunlara başka kitaplarda rastladığı ziyade isimleri eklemek suretiyle vücûda getirmiştir. Alfabetik sırayla tanzîm edilmiştir. İçerisinde sahâbe olmayan bir çok isimler de yer alır. Bu eser tahkîkli olarak 1970'te mükemmel bir baskıya kavuşturulmuştur (Kahire). Bütün isimler harekelenmiş, hayatı verilen sahâbelerle ilgili olarak kaydedilen hadîslerin hangi kaynaklarda geçtiği gösterilmiştir.

3- Şemsü'd-Din ez-Zehebî (748/1347), Usdü'l-Gâbe'deki isimlere yenilerini ilâve etmek ve sahâbe olmayanları belirtmek ve el-Cezerî'nin hatalarına da dikkat çekmek suretiyle yeni bir telîfte bulundu. Eserin adı et-Tecrîd'dir.

4- El-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe. İbnu Hacer el-Askalânî (952/1545) tarafından te'lîf edilen bu eser Ashab'ın hayatı üzerine yapılan te'liflerin en mükemmelidir. Kendisinden önce yazılan bütün eserleri görmüş, onların kusurlarını gidermiş, kitabın tertîbine öncekilerde rastlanmayan bir yenilik getirmiştir.

Sahâbenin tarifi, adaleti, tabâkâtı gibi çok kıymetli umumî bilgilerin verildiği mukaddime kısmından sonra kitap, harflere göre bölümlere ayrılır: Harfu'l-Elif, Harfu'l-Be, Harfu'l-Cim... gibi.

Her harf de dört kısma ayrılır:

1- El-Kısmu'l-Evvel: Burada, sahâbe olduğu herhangi bir delîl ile kesinlik kazanan zatların isimlerini alfabetik sırayla vererek hayatları hakkında bilgi sunar.

2- El-Kısmu's-Sâni: Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı temyîz yaşından önce gören sahâbe çocuklarını verir. Böylelerinin sahâbe sayılıp sayılmayacağı hususunda âlimler ihtilâf ettiği için, İbnu Hacer bunları ayrıca vermeyi uygun bulmuştur.

3- El-Kısmu's-Sâlis: Burada muhadramları tanıtır. Muhadram, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında müslüman olmuş bulunduğu halde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ı vicâhen görme şerefine eremeyen müslümanlara denir.

Ümmet içerisinde onların da ayrı bir şeref ve makamı vardır.

4- El-Kısmu'r-Râbi: Bu kısmı, bir bakıma önceki kitapları tashîh maksadıyla koymuştur.

Onlarda sahâbe olarak zikredilmiş olmalarına rağmen, İbnu Hacer'in kendi tahkikiyle sahâbe olmadıklarına hükmettiği kimseleri bu dördüncü tabakada cemeder.

Bu dört tabakanın dördü de her harf bölümünde bulunmayabilir. Bu kitaptan istifâde için kaydettiğimiz tertîp hususiyetinin bilinmesi şarttır. Herhangi bir yerde sahâbe diye rastladığımız bir ismi bu kitapta bulunca hangi kısımda yer aldığına ve bu kısmın neyi ifâde ettiğine dikkat etmemiz gerekir. Hal-i hazır, Mısır 1328 baskısı, İsâbe'de her sayfanın üstünde, hangi kısım olduğu belirtilmiştir.

Bu baskı dört cilttir. Kenarında el-İstî'âb da basılmıştır. İçerisinde 12279 aded tercümeye yer verilmiştir.

El-isâbe'ye, İbnu Hacer'den sonra bazı istidrâkler yazılmıştır. Talebesi Celaleddin es-Suyûtî (911/1505) ihtisarda bulunmuştur. Bu ihtisar: Aynu'l-İsâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe adını taşır.

HUSÛSÎ MÜELLEFATIN RİCALİNE TAHSÎS EDİLEN KİTAPLAR

Buhârî'nin ricali için Ahmed İbnu Muhammed el-Kelâbâzî (398/1007), Ebu'l-Velîd el-Bâcî (474/ 1081) vs. Müslim'in ricâli için Ahmed İbnu Ali İbnu Mencuye (v. 428/ 1036), Hüseyin İbnu Muhammed el-Hibbânî (498/1104) Ebu Dâvud'un ricâlini, Suyûtî Muvatta'ın ricâlini, Ebu Muhammed ed-Devrakî Tirmizî'nin ricalini cemeden müelliflerdendir.

Şüphesiz burada birer ikişer örnek vermekle yetindik. Aslında bu ana kaynakların ricalini gerek müstakillen ve gerekse müştereken tahlil eden kitaplar sayıca çoktur.

Bilhassa Kütüb-i Sitte ricalini topluca inceleyen eserler de telîf edilmiştir. Bunlardan en tanınmışı Abdülganî İbnu Abdilvâhid el-Makdisî'ye (600/1203) aittir. Eseri el-Kemâl fi Esmâi'r-Rical ismini taşır. Bunu Ebu'l-Haccâc el-Mizzî (742/1341) yeni ilâvelere tehzîb ederek Tehzîbü'l-Kemal fi Esmâ'i'r-Ricâl adını verdi. Sübkî'yi: "Misli te'lif edilmemiştir"

demeye sevkedecek kadar Câmi bir mahiyette ve zenginliktedir. Bazıları: "Böyle bir kitap te'lîf edilemez" diye değerlendirmiştir.

Tehzîbu'l-Kemal'i birçokları ihtisâr etmiştir. Zehebî'nin ihtisarı Tezhîbü't-Tehzîbi'l-Kemal diye isimlenir. Bunu da ihtisar eden Zehebî son esere el-Kâşif adını verir. İbnu Hacer, yaptığı ihtisara yeni ilaveler de yapar ve eserine Tehzîbü't-Tehzîb adını verir. Bunu da ihtisar eden İbnu Hacer Takrîb'ü't-Tehzîb'i ortaya kor. Her ikisi de matbudur. Tehzîbü't-Tehzîb 12 cilttir, son cildi Kitâbul'l-Küna'dır, burada, künyesi nisbeti ile bilinenler, mübhemler vs. açıklanır. Takrîbü't-Tehzîb'de ilâve ricâlden başka, her râvinin kaçıncı tabakada olduğu belirtilir. Bunlar Kütüb-i Sitte ricali ile meşgul olacakların ilk müracaat edecekleri kaynağı teşkîl ederler.

İbnu Hacer burada Mizzî'nin eserini tehzîb ederken, onun raviyle ilgili verdiği menkîbe, fezâil nevinden fazlalıkları, hadîs aldığı hoca ve verdiği talebelerden tali olanların

isimlerini, doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili münakaşaları atmıştır. Daha kullanışlı, daha pratik bir şekil vermiştir. Ayrıca bir kısım yeni ilâvelerle muhtevayı zenginleştirmiştir.

MÜDELLİSLERİ TANITAN KİTAPLAR

Müdellis râviler zayıf râvilerden bir grubu teşkîl eder. Zayıf râvileri inceleyen kitaplar bunları tanıtır ise de, İslâm âlimleri, bunları tanıtan müstakil eserler vermeyi de ihmal etmemişlerdir: Bu sahada ilk eseri İmam Şâfiî (radıyallahu anh)'nin ashâbından Hüseyn İbnu Ali el-Kerâbîsî'nin (248/862) olduğu kabul edilir. Ondan sonra Nesâî, Dârakutnî, Zehebî, Zeynü'd-Dîn el-Irâkî de bu dalda te'liflerde bulunmuşlardır. İbrahim İbnu Muhammed el-Halebî (841/1437) kendisinden önce yazılanları et-Tebyîn fi Esmâi'l-Müdellisin adlı bir eser te'lîf etmiştir. İbnu Hacer, ve Suyûtî de bu dalda eserler vermişlerdir. 152 aded müdellis olduğu belirtilir.

DİĞER RİCAL KİTAPLARI

Tehzîb safhasında hadîsle ilgili olarak ortaya konan kitâbiyatın (hadîs edebiyatının) zenginliğini belirtmek için sırf ricâl sahasında gerçekleştirilen telîfat çeşitlerine, birer ikişer örnekle dikkat çekmemizde fayda var.

1- TABAKÂT KİTAPLARI:

Sayıları çok olan bu isim altındaki kitaplar Şüyûhun ahval ve rivâyâtını tabaka tabaka yani asır be-asır müellifin kendi devrine kadar cemeder. Buna ilk örnek olan kitapları daha önce zikrettik: İbnu Sa'd'ın et-Tabakâtu'l-Kübra'sı, Müslim ve Nesâî'nin Tabakât'ları gibi. Bazan, -Abdurrahmân İbnu Mende örneğinde olduğu gibi, -Tabakâtu'tTâbiîn, Tabakâtu'n-Nüssâh-Ebu Sâd İbnu'l-A'râbî gibi-, Tabakâtu'r-Ruvât -Halîfetu'bnu Hayyât-, Tabakâtu'l-Kurra -Osman İbnu Sâd, Tabakâtu's-Sufiyye -Ebu Abdirrahman es-Sülemî-, Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâtu'l-Asfıya -Ebu Nuaym el-İsfehânî Tabakâtu'ş-Şâfi'iyye, Tacu'd-Dîn Sübkî (771)-, Tabakâtu'l-Huffâz- Şemsü'd-Dîn Zehebî-oldukça farklı istikametlere yönelik Tabakât kitapları te'lif edilmiştir.

2- MEŞYAHAT KİTAPLARI:

Müellifin rastladığı ve kendisinden hadîs dinlediği veya rastlamasa bile kendisine rivayet için izin vermiş bulunan şüyûhun zikrine tahsîs edilen kitaplardır. Ebu Ya'la el-Halîlî'nin, Ebu Yusuf Ya'kub İbnu Süfyan'ın Tacü'd-Dîn Ali İbnu Eneeb es-Sâcî'nin Meşyahât'ları gibi.

3- VEFAYAT KİTAPLARI

Rical kitaplarından bir kısmı muhaddislerin vefayatını esas alır ve şahısları öldükleri yıl ve aya göre sıralar. Bu sâhada ilk eseri Ebu Süleyman Muhammed İbni Abdillah vermiştir. Müellif, hicretten itibaren 338/949 yılına kadar olan vefayatı cemetti. Bunu ölüm tarihi olan 466 yılına kadar Ebu Muhammed İbnu Abdilaziz el-Kettânî tamamladı.

Kettânî'yi Hibetullah İbnu Ahmed el-Ekfânî; el-Efkânî'yi Ali İbnu Mufaddal el-Makdisî

(611 / 1214); bunu Abdülazim İbnu Abdülkâvî el-Münzirî (656) tamamladı. El-Münzirî'nin eseri et-Tekmile bi-Vefayâti'n-Nakale adını taşır. Aynı minvâl üzere bu esere ilaveler devam etmiştir.

Bu çeşitten eser çoktur. Seğânî'nin Dürrü's-Sahâbe fi Vefeyâti's-Sahâbe; Zehebî'nin el-İlâm bi-Vefeyâti'l-A'lâm; Ebu l-Kâsım İbnu'l-Mende'nin Kitâbu'l-Vefeyât, İbnu Hallikân'ın Vefeyâtu'l-A'yân adlı eserleri burada zikredilebilir.

4- ESMA, KÜNA, ELKÂB VE ENSAB KİTAPLARI

Hadîs râvileri arasında bazıları künye veya lakâbı olmaksızın sâdece ismiyle meşhurdur. Bazıları ismiyle değil lâkabı veya nisbetiyle meşhurdur. Üstelik aynı isim veya aynı lakab ve nisbetle meşhur olanlar da mevcuttur. İlim adamları, bu durumdan hâsıl olabilecek iltibasları önlemek için eserler vermişler, künye sahiplerinin isimlerini, ismiyle veya nisbetiyle meşhur olanların da künye, lakab gibi diğer ayırdedici unvanlarını göstermişlerdir. Böylece isim, nisbet, lakab ve künyelerdeki benzerlikler sebebiyle zayıf râvinin sika, sikanın da zayıf râvi ile karıştırılmasını önlemişlerdir.

Bu konudaki te'lîfat Ali İbnu'l-Medînî, Nesâî gibi üçüncü asır müellifleriyle başlar, Hâkim, Bağdadî, İbnu Abdilberr vs. ile devam eder. Hadîs ilmi ile alakalı telifatta bulunan Ahmed İbnu Hanbel, Buhârî, Müslim, Nesâî, Hatib, Nevevî, İbnu Hacer, İbnu'l-Cevzî gibi alimlerin çoğunlukla bu konularda eserler verdiği görülür. Sözgelimi Zehebî, künyesi ile meşhur olanları Kitâbu'l-Muktarî fi Serdi'l-Kunâ'da, tanıtmıştır. İzzeddin İbnu'l-Esir (630/1232) el Lübâb fi Tehzîbi'l-Ensâb'ta nisbetlerin hem okunuşu, hem de nisbetlere delalet eden meşhurları belirtmeye çalışır.

İsimleriyle meşhur olanların künyelerini belirtmek maksadıyla Ebu Hâtim Muhammed İbnu Hibbân el-Büstî, lakabları beyan için Ebu Bekr eş-Şirâzî (407/1016), İbnu'l-Cevzî ve İbnu Haceri'l-Askalânî (952/1545) ve başkaları eserler vermişlerdir.

Bu çeşit eserlerde muahhar olanlar daha câmi, daha tertipli, istifâdesi daha kolaydır.

5- MÜBHEMAT KİTAPLARI

Senetlerde olsun metinlerde olsun, recülün, nisâün diye tesmiye edilen, ismi verilmeyen şahıslara rastlanır. Bunlara mübhem (cemi olarak mübhemât) denir. Âlimler araştırıp imkân nisbetinde bunları aydınlatmaya, teşhîs etmeye çalışmışlar, bu maksadla müstakil eserler vermişlerdir. Bu çeşit eserler bazan belli bir kitapta geçen mübhemât'ın aydınlatılmasına tahsîs edilir.

Bu sâhada da Hatîbu'l-Bağdâdî, Abdülganî İbnu Sâd el-Mısrî, Nevevî, Ömer İbnu Ali İbni Mulakkin el-Ensârî el-Endulisî, İbnu'l-Kayserânî

(508/1114) vs. pek çokları eser vermiştir. Bunların çoğunu tek kitap hâlinde Veliyyü'd-Dîn Ebu Zür'a Ahmed İbnu Abdirrahîm el-Irâkî birleştirip tek kitap hâline getirmiştir. Eseri: El-Müstefâd min Mübhemâti'l-Metni ve'l-İsnâdi diye isimlendirmiştir. Fıkhî bablara göre tertiplemiştir. Bu dalda yazılanların en mükemmelidir.

İbnu'l-Esîr, Câmi'u'l-Usûl'ün sonuna Mübhemât'ı açıklayıcı bir kısım koymuştur.

İbnu Hacer, Buhârî'nin Mübhemat'ını Fethu'l-Bâri Mukaddimesi olan Hedyü's-Sârî'te açıklar.

6- ESMA VE ENSABDA MÜŞTEBİH, MÜTTEFİK, MUHTELİF VE MÜ'TELİF

OLANLAR

Arap alfabesi ile yazıldığı zaman, bazı isim ve nisbetler görünüşte benzediği halde farklı okunurlar. لْيَقُع نب محمد (selam) kelimesi ile لِيقَع نب محمد (sellâm) kelimesi gibi. Bunlara mü'telif ve muhtelif denir. Bazı isimlerin ise yazılışı da okunuşu da aynıdır, fakat delalet ettikleri şahıslar farklıdır. Mesela Halil İbnu Ahmed birçok kimselerin ismidir. Böyle isimlere müttefik ve müfterik denir. Bazılarında isimler hat yönüyle de telaffuz yönüyle de müttefiktirler, ancak babalarının veya neseblerinin ismi hat cihetiyle müttefik olduğu halde telâffuz cihetiyle muhtelifdir veya tersi vakidir: Muhammed İbnu Akîl ile Muhammed İbnu Ukayl gibi (نامعنلا نب حي رَس) ( ), Şüreyh İbnu'n-Nu'mân ile Süreye İbnu'n-Numan da böyle (نامعنلا نب حيرُس) ( ), Bu çeşide müştebih denmektedir.

Bunların bilinmesi hadîste ehemmiyet arzeder. Ali İbnu'l-Medînî "Tashîf'in en fenâsı isimlerde vâki olanıdır" der. Çünkü benzerlikten dolayı iki farklı kişi aynı adam zannedilir.

Bu zan zayıfı sika, sikayı da zayıf addetmeye sevkeder, ikisi de fenâdır. Bu sebeple ulemâ bu nevilerin her birinde eserler te'lif ederek iltibası önlemeye çalışmıştır.

El-Mü'telif ve'l-Muhtelif konusunda yazılan çeşitli kitapları birleştirip yeni ilâvelerle zenginleştiren İbnu Mâkula diye meşhur Ebu'n-Nasr Ali İbnu Hibetullah (475/1082) olmuştur, eserinin adı kısaca el-ikmal'dir. Muhtevasını da tanıtan tam adı şöyledir: el-İkmâl fi Ref'i'l-İrtiyâb ani'l-Mü'telif ve'l-Muhtelif fi'l-Esmâ ve'l-Künâ ve'l-Ensâb. Bu eser hâlen 7 cilt olarak basılmıştır (Haydarâbad 1962).

Müştebih isimler üzerine Zehebî de bir te'lifte bulunmuş, ancak İbnu Hacer, yeni ilâvelerle zenginleştirerek Tabsîru'l-Müntebih bi-Tahrîri'l-Müştebih'i ortaya koymuştur.

Bu sâhada Hatîbu'l-Bağdadî'nin verdiği bir eserin adı el-Müttefik ve'l-Müfterik, diğer bir eserinin adı da Telhîsu'l-Müştebih'dir. Buna bir de zeyl ilave etmiştir.

Nevevî'nin (676/1277) Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Lügât'ı da burada zikre değer. İsimlerden de anlaşılacağı üzere kitap iki kısımdır. Bir kısmında bazı isimler hakkında bilgi verirken ikinci kısımda bazı kelimeleri açıklar.

Eski metinlerde geçen yer isimlerinin gerek okunuşunu ve gerekse bulundukları coğrafi bölgeyi öğrenmede Şihâbu'd-Din Ebu Abdillah Ya'kub İbni Abdillah'ın (v. 620/1223) Mu'cemu'l-Büldân ve'l-Cibâl ve'l-Edviye ve'l-Kay'an ve'l-Kurâ ve'l-Mahâlla ve'l-Evtân ve'l-Bihâr ve'l-Enhâr ve'l-Gudvân ve'l-Esnâm ve'l-Endâd ve'l-Evsân adlı kitabı mevcuttur. Bu kitap uzun isminin de gösterdiği üzere, sadece beldeler değil, şehirler, köyler, nehirler, denizler, putlar, kayalar vs. hakkında bilgi verir. Bazı mühim şahsiyetler hakkında bile bu kitapta kıymetli bilgiye rastlanır.

7- TEVÂRÎHÜ'L-MÜDÜN

Muhaddislerin yazdığı ricâl kitaplarının mühim bir bölümünü bazı şehirler üzerine yazılmış olan Târih'ler teşkîl eder. Bu târihler, kelimenin bugünkü mânasında şehrin kuruluş, gelişme hikâyesini anlatmaz. Daha ziyade ricâlden bahseder. Yani hangi şehrin târihi ise o şehrin yetiştirdiği kimseler, o şehre uğrayanlar vs. tanıtılır.

Misal olarak Ebu Nu'aym el-İsfehânî'nin Târîhu'l-İsfehân'ı; Hatîbul-Bağdâdî'nin Târîhu'l-Bağdâd'ı; Ebu'l-Kasım İbnu Asâkir ed-Dimeşkî'nin Târîhu Dımeşk'i zikredilebilir. Gerek Bağdâdî'nin ve gerekse İbnu Asâkir'in Târih'leri çok hacimlidir ve birtakım zeyiller de yapılmıştır. Târîhu Dımeşk için: "Böyle bir eseri yazmaya bir ömür yetmez" denilmiştir.

Bu gruptan, Ebu Abdillah el-Hâkim en-Neysâbûrî'nin Târîhu Neysâburî, İbnu Mâce el-Kazvini'nin Târîhu Kazvin'i Abdurrahman İbnu Ahmed'in Târîhu Mısr'ı; İbnu Neccâr'ın Târîhu'l-Medîne'si -ki ed-Dürretü's-Semîne fi Ahbâri'l-Medîne diye de isimlendirilir-, yine aynı zât'ın Târîhu Mekke'si burada kayda değen mühim eserlerdir.

Tarih kitapları zımnında zikredeceğimiz mühim bir eser Zehebî'nin Târîhul-İslâm adlı eseridir. 20 cilt tutmaktadır. Senelere göre tertîb edilmiştir. Hâdiselere ve şahısların vefatına beraberce yer verir. Zehebî'nin Siyerün-Nübelâ'sı da çokça hadîs zikriyle ricâli tanıtan mühim bir kitaptır, 14 cilttir. İbnu Cerîr et-Taberî'nin (v. 311/923) Târîhu'l-Umem ve'l-Mülük'ü, insanlığın yaratılışından başlayan müslüman olmayan milletlere de yer veren bir dünya târihidir. İbnu Hallikân, onu "tarihlerin en sağlamı" olarak vasıflandırır.

İnsanlığı bir bütün olarak ele alması, o devirde ileri bir esprinin ifâdesidir.

LÜGAT (GARÎBU'L-HADÎS) ÇALIŞMALARI

Hadîsle ilgili lügat çalışmaları daha çok garîbu'l-hadîs adı altında incelenir. Mevzuya girerken belirtelim ki, garîbu'l-hadîs, garîb hadîs demek değildir. Garîb hadîs deyince tek bir tarîkden gelen hadîs kastedilir. Garîbu'l-hadîs deyince, hadîslerde geçen garîb, yâni mânası hemen herkesçe anlaşılmayan kelimeler anlaşılır. Bunların açıklanmasıyla meşgul olan ilim dalına ilmu garîbi'l-hadîs denmiştir.

Bu ilmin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le başladığı söylenebilir. Zira zaman zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) konuşmaları, tebligatı esnasında kullandığı kelimeleri açıklamak ihtiyacını duymuştur. Bazan da Ashâb bazı kelimelerin mânasını sormuştur. Nitekim, İbnu Esîr'in en-Nihâye'nin mukaddimesinde belirttiği üzere Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) lisanca Arabların en fasîhi, beyanca en vâzıhı, nutukça en tatlısı olmasına rağmen, Benû Nehd heyeti ile olan konuşmasını dinleyen Hz. Ali: "Ey Allah'ın Resûlu! Biz aynı babanın evlatları olduğumuz halde senin, Arab heyetleriyle olan konuşmalarının ekserisini anlayamıyoruz" demiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in konuşmalarında sıkça garîb kelimelerin geçmesi normaldi. Çünkü O (aleyhissalâtu vesselâm) prensip olarak muhataplarına göre konuşuyor ve yazıyordu. Birbirinden uzak Arab kabîleleri, hepsi Arabça konuşmakla birlikte aralarında lehçe farkları vardı. Günlük hayatta kullanılan kelimeler,

bir kabîleden diğerine epeyce değişiyordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunlarla konuşurken veya onlara yazarken onların kendi kelimelerini ve hatta tarzlarını kullanmayı tercîh ediyordu. Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yukarıda kaydettiğimiz müracaat bu durumu aksettirmektedir. Bu vak'adan da anlaşıldığı üzere, Ashab anlamadığı bir kelime olunca soruyordu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da açıklıyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashab devri bu minval üzere geçti.

Bu arada komşu devletler fethedildi, dilleri değişik olan milletlerle ihtilaf başladı, karşılıklı evlenmeler, kültür alış verişleri ilerledi. Yabancılar çok nâkıs ve bazan da hatalarla dolu olarak Arapçayı öğrenip konuşmaya başladılar. Zaman geçtikçe bu bozulma ilerliyordu.

Böylece anlaşılmayan kelimeler de artıyordu.

Bu durum bazı hamiyet sâhîplerini gayrete getirdi. Bunlar, Kur'an ve hadîs üzerine eğilerek, onların ihtilaf ve ziyâna maruz kalmaması için, anlaşılmayan kelimelerin mânalarını zabt ve kaydetme işine giriştiler.

Bu sahada ilk eser verenin Ebu Ubeyde Ma'mer İbnu'l-Müsennâ et-

Temîmî (210/825) olduğu kabul edilir. Bu zât hadîste geçen bir kısım garîb kelimeleri küçük bir kitapta topladı. Kitabın küçük olması, diğer garîb kelimelerin dikkatinden kaçmasından ileri gelmiyordu. İbnu Esîr'e göre bu, iki sebebe dayanmakta idi:

1- Bir meselede ilk adım atan fazla ileri gidemez. Çığır açar ve tohum atar, bu başlangıçta azdır, sonra çoğalır; küçüktür bilâhare büyür, basittir, sonradan kemâle erer.

2- İlk zamanlarda herkeste ilmî bir seviye vardı. Bilinmeyen şeyler azdı, cehâlet umumîleşmemişti. Zaman geçtikçe cehâlet umumîleşti, bilinmeyen şeyler, anlaşılmayan kelimeler arttı.

Arkadan Ebu'l-Hasan en-Nacir İbnu Şümeyl el-Mâzinî, Ebu Ubeyde'ninkinden daha büyük bir eser te'lîf etti. Bunu Abdü'l-Melik İbnu Kureyb el-Esmâ'î'nin eseri tâkib etti. Bu öncekilerden hem geniş hem de daha tertibli idi.

Bu arada başta lügatçiler olmak üzere ulema, konu üzerine te'lîfatta bulunmaya devam etti. Bunlar arasında Ebu Ubeyde el-Kâsım İbnu Sellâm (vs. 224/838) muhtevaca zenginlik ve mükemmelliği ile şöhret bulan ilk eseri verdi. Kendi ifâdesiyle bunu 40 yılda hazırlamıştır ve ömrünün hülâsasıdır. O, kitabını hazırlayabilmek için dağınık halde olan bütün merfu, mevkuf ve maktu rivâyâtı görmek zorunda kalmıştı.

İbnu Sellam, bu sâhada en mükemmel eseri vücuda getirdiğine inanmış ulemâ da bunu bir el kitabı olarak benimsemişti.

Ancak Ebu Muhammed Abdullah İbnu Müslim İbni Kuteybe ed-Dinâverî (v. 276/889) garîbu'l-hadîs mevzuunda daha mükemmelini ortaya koydu. Ön sözündeki şu açıklaması ilgi çekicidir: "Ebu Ubeyd'in kitabına uzun zaman garîbu'l-hadîs sâhasında yeterli bir kitap olarak baktım. Araştırıcıya başka bir kitaba ihtiyaç bırakmıyacak kadar yeterli olduğuna inandım. Ancak tenkîd gözüyle bakınca, kitabına aldığı kadar da

almadığı ve fakat şerhe muhtaç kelimâtın varlığını gördüm. Bunları meydana çıkarıp onun yaptığı şekilde şerh ve tefsîr ettim. Temennim, bu iki kitap hâricinde tefsîre muhtaç garîbu'l-hadîs kalmamış olmasıdır".

Bu dalda, her yeni eser veren mükemmele ulaştığını zannederek yeni eserler vermeye devam etmiştir. İbrahim İbnu İshâk el-Harbî (825), Ebu Süleyman Ahmed İbnu Muhammed el-Hattâbî (378) bunlardandır. Bilhassa Hattâbî'nin eseri de tutulmuş, benimsenmiş idi.

Ebu Ubeyde Ahmed İbnu Muhammed el-Herevî (401 / 1010) Kur'an ve hadîste yer alan garîb kelimeleri alfabetik sıraya koyup irab ve açıklamasını yapan fevkâlâde kullanışlı yeni bir eser ortaya koydu. Bu eser, önceki eserlerdeki garîbleri birleştirmiş ayrıca kendi bulduklarını da ilâve etmiş idi. Muhteva zenginliğine inzimam eden kullanış kolaylığı kısa zamanda şöhrete ererek İslâm âlemine hemen yayılmasına sebep oldu.

Bundan sonra Zemâhşerî'nin (538/1143) el-Fâik isimli eseri karşımıza çıkar. İzah ve açıklamalarıyla seleflerine tefevvuk ederse de tertîbi karışıktır. Yeni baskılarda, incelenen kelimeler en sonda alfabetik sırayla kaydedilerek karşısında hangi cilt, hangi sayfada açıklandığı gösterilmek suretiyle kusuru giderilmeye çalışılmıştır.

Bundan sonra altıncı asrın büyük âlimlerinden olan Hâfız Ebu Musa Muhammed İbnu Ebî Bekr el-İsfehânî (581 / 1185), el-Herevî'nin metodunca gidip, onun nazarından kaçan Kur'an ve hadîsteki garîbleri cemederek aynı değer ve hacimde yeni bir eser ortaya koydu. "Arap lisanı Çok zengin olması hasebiyle benim gözümden de pek çok kelimâtın kaçtığı muhakkak" der.

Bu iki eser birbirini tamamlar.

Bu arada başka te'lifler de mevcuttur. Ancak bunların en mükemmeli, el-Herevî ve el-İsfehanî'nin eserlerine girmeyen çok sayıda başka garîb kelimeleri ortaya çıkarıp el-Herevî metodu üzerine tertip eden İbnu'l-Esîr'in (606/1209) en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser adlı te'lîfidir.

Müellif, sahasında en pratik hadîs lügati hizmetini veren bu âbidevî eserini şöyle anlatır:

"Herevî ve İsfehanî'nin eserlerindeki garîb'lerin çokluğuna rağmen, birçok garîb kelimeler de nazarlarından kaçmıştır. Daha işin başında Müslim ve Buhârî gibi meşhur kitaplarda mevcut fakat bunlarda yer almayan pek çok garîb kelimat hatırıma geldi. Hal böyle olunca şöhrete ulaşmayan diğer kitaplardaki pek çok garîb kelimatın gözden kaçmış olacağını mülâhaza ettim. Bunlardan yanımda mevcut olanları okudum ve inceledim. Müsnedleri, Câmileri, sünenleri, eski ve yeni yazılmış garâib kitaplarını, çeşitli lügatleri iyice tedkîk ettim. O iki kitaba alınmayan pek çok garîb kelime buldum. Böylece, bu iki kitabı birleştirmekle iktifa etmekten vazgeçip araştırmalarım sırasında rastlayıp derlediğim bu kelimeleri alfabetik sırayla onlardaki benzerlerinin yanına dercettim."

İbnu'l-Esir burada açıkladığı birleştirme ve derc işini yaparken, Herevî'den aldığı kelimelerle, İsfehânî'den aldığı kelimelerin başına işaret koyarak (Herevî'yi he İsfehânî'yi

de sin harfiyle) belirtir. Şu hâlde işaretsiz kelimeleri kendisi ilâve etmiş olmaktadır. Eser 5 cilttir, matbudur, kelimeler alfabetik sırayla tanzîm edilmiştir. Açıklamalarla birlikte kelimenin geçtiği hadîs kaydedilerek şâhidlenir.

Eser, bizzat müellifinin de söylediği gibi bu sâhanın aşılması imkânsız te'lifi değildir.

Nitekim, buna, Mahmud İbnu Ebî Bekr el-Ermevî (723/1323) bir zeyl ilâve ederek zenginleştirmiştir. Celaleddin es-Suyûtî de (911/1505) ve başkaları da ihtisarlar yapmışlardır.

HADÎS AĞIRLIKLI KİTAPLAR

İslâm kültür tarihinde bir kısım te'lifler vardır ki, ilk nazarda hadîs sâhasına girmez, âncak asıl malzemesini hadîs teşkîl eder. Bu çeşitten tefsîr, tasavvuf, kıraat vs. kitapları vardır.

TEFSÎR KİTAPLARI: Bu gruba muhtevasında çokça hadîse yer veren ve hadîsleri senetleriyle kaydeden tefsîr kitapları girer. Bunlara bir bakıma rivâyet tefsiri de denir.

Abdurrahmân İbnu Ebî Hâtim'in tefsîr'i gibi bunun tamamı müsned âsârla doludur. İshâk İbnu Râhûye, Ebu Kasım Abdullah İbnu Muhammed İbnu Abdilazîz el-Bağavî (317/929), İbnu Cerir et-Taberî, İmadu'd-Dîn Ebu'l-Fida İsmâil İbnu Kesîr'in (774/1372) Tefsîr'leri, keza Suyûtî'nin ed-Dürrü'l-Mensûr adındaki tefsirler hep bu gruba girer.

ŞERH KİTAPLARI: Bir kısım âlimler ister hadîs, ister fıkıh isterse başka çeşitten olsun, herhangi bir kitabı şerhederken çokça senetli hadîslere yer vermişlerdir. Buhârî şerhi Umdetu'l-Kari ve Fethu'l-Bâri bunun en güzel örneğini teşkîl ederler. Fethû'l-Bârî'nin mukkaddimesinde, derecesi hususunda sükut edilen şerh hadîslerinin en az hasen mertebesinde olduğu belirtilir.

Suyûtî'nin Cami'u's-Sağîr'ine Abdurrauf el-Münâvî'nin yaptığı Feyzu'l-Kadîr şerhi de bu gruba girer.

Muhammed İbnu Abdulvâhid İbnu'l-Hümâm es-Sivâsî'nin (861/1456) el-Hidâye fî Fıkhı'l-Hanefî'ye yaptığı Fethu'l-Kadîr adlı sekiz ciltlik şerh de böyledir. Keza, yine Sivâsî tarafından, usul-i fıkha müteallik et-Tahrîr'e (müellifi Muhammed İbnu Muhamıned el-Halebî'dir) yapılan şerh'de senetli hadîslerle doludur.

Muhammed Murtezâ el-Vâsıtî ez-Zebîdî'nin İhya'ya yaptığı on ciltlik şerh, Şevkânî'nin Müntekâ'l-Ahbâr'a yaptığı Neylü'l-Evtâr şerhi de bu gruba girer, hadîsle doludurlar.

MESAHİF VE KIRAAT KİTAPLARI: Bunlarda da müsned hadîsler çokça yer almaktadır. İbnu Ebî Dâvud'un, Ebu Bekr Muhammed İbnu'l-Kâsım el-Enbârî'nin (v.

328/939) Kitâbu'l-Mesâhîf'leri gibi. Yine Ebu Bekr İbnu'l-Enbârî'nin Kitâbu'l-Vakf ve'l-İbtidâ adlı eseri de bu gruba girer.

TASAVVUF KİTAPLARI: İçerisinde çok senetli hadîs kaydedilen kitaplardan Ebu Bekr el-Âcirî'nin Edebu'n-Nüfûs'u; Ebu Bekr ed-Deynûrî'nin Kitâbu'l-Mücâlese'si; Ebu Abdirrahmân es-Sülemî'nin Edebü's-Sohbe, Sünenü's-Süfiyye, Târîhu Ehli's-Suffe adlı kitapları; İbnu Ebî'd-Dünya'nın Kitâbu'l-Evliyâ'sı; Ebu Muhammed el-Hasan İbnu Ebî Tâlib'in Kerâmâtu Evliyâ'sı; Ebu'l-Ferec el-Mu'âfı'nin Kitâbu'l-Celîs ve'l-Enîs'i, Ebu'l-Kasım Abdulkerîm İbnu Hevâzin el-Kuşeyrî'nin (465/1072) er-Risâletu'l-Kuşeyriyye'si; Şehâbeddin Ebu Hatb Ömer es-Sühreverdî'nin Avârifu'l-Meârif'i; Muhyiddin İbnu Arabî'nin Fütûhâtu'l-Mekkiyye'si misal olarak zikredilebilir.

FETÂVÂ'L-HADÎSİYYE: Bazı âlimler, hadîsle ilgili fetva kitapları yazmışlardır.

Celâleddîn Suyûtî'nin, İbnu Teymiyye'nin, İdris İbnu Muhammed el-Irakî'nin, İbnu Hâcer el-Askalânî'nin, Ebu'l-Hayr es-Sehâvî'nin Fetâvâ'ları vardır. Sehâvî'nin ki el-Ecvibetu'l-Mardiyye ammâ suilet anhu mine'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye adını taşır. Ahmed İbnu Muhammed el-Heytemî'nin eseri de Fetâvâ'l-Hadîsiye diye isimlenir.

TAHRÎC KİTAPLARI

Hadîsçiler, çeşitli sâhalara giren mühim kitaplardan birçoğunun içinde geçen hadîslerin menşeini arayarak kaynak kitaplarda göstermeye çalışmışlardır. Bunlardan en mühimlerini kaydediyoruz:

1- Nesefi'nin Şerhu'l-Akaid'de geçen hadîsleri Aliyyu'l-Kâri Ferâidu'l-Kalâid fî Tahrîci Ehâdîsi Şerhi'l-Akâid adlı kitabında tahric etmiştir.

2- Keşşâf Tefsîr'inde geçen hadîsleri de Cemâlu'd-Dîn Ebu Muhammed Abdullah İbnu Yusuf tahric etmiştir. Aynı eser için İbnu Hacer de bir çalışma yapmış, eserine el-Kâfi's-Sâf fî Tahrîci ehâdîsi'l-Keşşâf adını vermiştir.

3- Beyzâvî tefsirinde geçen hadîsleri Abdurrauf el-Münâvî ve Muhammed Himmetzâde İbnu Hasan Himmetzâde (1171/1757) tahrîc etmişlerdir. Himmetzâde'nin eseri Tuhfetu'r-Râvi fi Tahrîci Ehâdîsi'l-Beyzâvî adını taşır.

4- Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin Tefsîr'indeki hadîsleri Zeynuddin Kâsım Katlubîğa tahrîc etmiştir.

5- Tahâvî'nin Meâni'l-Asâr şerhindeki hadîslerini yine İbnu Katlubiğa tahric ederek el-Hâvî fi Beyâni Asâri't-Tahâvî adlı eserde cemetmiştir.

6- Hanefi fıkhının temel kitaplarından olan el-Hidâye'nin hadîslerini Zeyle'î Nasbu'r-Râye bi-Ehâdîsi'l-Hidâye adlı kitapta tahrîc etmiştir. Aynı kitabın hadîslerini İbnu Hacer ed-Dirâye fi Müntehâbı Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye adlı kitapta tahrîc etmiştir. Keza Muhyiddîn Ebu Muhammed (775/1373) ve Alâeddin Ali İbnu Osmân el-Mardînî de Hidâye'nin hadîslerini tahrîc eden kitaplar te'lif etmişlerdir.

7- Hanefi fıkhına âit Şerhu'l-Muhtar'da geçen hadîsleri de el-ihtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr adı ile Kasım İbnu Katlubiğa tahrîc etmiştir.

8- Şâfiî fıkhından Gazâlî'nin Vecîz'ine Râfiî tarafından yapılan eş-Şerhu'l-Kebîr'de geçen hadîsleri el-Bedrü'l-Münîr fi Tahrîci'l-Ehâdisi ve'l-Âsari'l-Vâkia fi'ş-Şerhi'l-Kebîr namıyla yedi cilt hâlinde Sirâcüddin Ömer İbnu Mulakkin tarafından tahrîc edilmiştir. Bilâhare eserini dört ciltte telhîs ederek Hülâsatu Bedri'l-Mü'nîr'i meydana getirmiştir. Bunu da tekrar tek ciltte hülâsa ederek Müntekıu Hülâsâtı'l-Bedri'l-Münîr adını vermiştir. Aynı esere (el-Vecîzü'l-Kebîr'e) İbnu Hacer, et-Telhîsu'l-Hâbir fî Tahrîci Ehâdîsi Şerhi'l-Vecîzi'l-Kebîr'i; Suyûtî Neşrü'l-Abîr fi Tahrîci Ehâdîsi'ş-Şerhî'l-Kebir adlı tahrîcler yapmışlardır. Başta

Zerkeşî, başkaları da aynı esere tahrîçler yapmışlardır.

9- Yine Gazâlî'nin el-Vasît'indeki hadîsler için İbnu Mulakkin Tezkiretu'l-Ahyâr bi-mâ fi'l-Vasît mine'l-Ahbâr adlı eserini meydana getirmiştir.

10- Ebu Ishâk eş-Şirâzî'nin el-Mühezzeb adlı Şafiî fıkhına dâir olan eserindeki hadîsleri yine İbnu Mulakkin ve Ebu Bekr Muhammed İbnu Musâ el-Hâzimî tahrîc etmişlerdir.

10- Gazâlî'nin İhya'sında zikredilen hadîsleri Ebu'l-Fazl Zeynü'd-Dîn Abdurrahim el-Irâkî tahrîc etmiştir. Kitabın ismi el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr'dır. Bu İhyâ'nın bazı baskılarında dipnot olarak basılmıştır. İhyâ'nın Türkçe'ye yapılan bazı tercümelerinde bu tahrîcten istifâde edilerek hadîsler hakkında dipnot hâlinde bilgiler verilmiştir.

11- Sühreverdî'nin Avârîfu'l-Meârif adlı eserinde geçen hadîsleri Kasım İbnu Katlubiğa tahrîc etmiştir.

12- Cevherî'nin Sıhâh adlı lügatinde geçen hadîsleri Suyûtî Falaku'l-Esbâh fi Tahrîci Ehâdîsi's-Sıhâh adlı kitapta tahrîc etmiştir.

MEVZU HADÎSLER ÜZERİNE TE'LİFAT

Mevzu hadîsler bahsi, usûl-i hadîsin mühim mevzularından biridir. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) söylemediği halde, ona maledilen sözler, çok menfi maksadlarla uydurulmuş demektir. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en çok üzerinde durduğu, ısrarla yasakladığı hususlardan biri kendi adına yalan söylenmesidir.

Bir mü'minin böyle bir işe tevessül etmesi çok uzak bir ihtimaldir. Öyle ise uydurulan mevzû hadîsler temelde kötü niyetli münafık veya kâfirler tarafından uydurulmuştur.

Ümmetin bu konuda uyarılması, mevzu hadîslere dikkatlerin çekilmesi mühim bir vazife olmaktadır. Bu sebeple birçok hamiyet ehli bu dalda eser vermiştir.

1-Ebu'l-Fadl Muhammed İbnu Tâhir el-Makdisî: Tezkiretu'l-Mevzûât.

2- Ebu Abdillah el-Hüseyn İbnu İbrahim İbni Hüseyn el-Cûzekî'nin (543/1148) Kitâbu'l-Mevzû'ât mine'l-Ehâdîsi'l-Merfû'ât.

3, 4, 5- Ebu'l-Ferec Abdurrahmân İbnu Ali İbni'l-Cevzî'nin (751/1350) el-Mevzû'âtu'l-Kübrâ'sı. Bu eser bu dalda yapılan en hacimlî eserlerden biridir. Ancak, İbnu'l-Cevzî müteşeddid mizacıyla nazarına çarpan ilk karineye dayanarak, araştırma yapmadan hadîslere mevzu damgasını vurmakta aceleci olmuş, verdiği hükümlere itibar

edilmemiştir. Onun kitabında gerçekten mevzu olan hadîslerin yanında zayıf ve hatta hâsen ve sahîh olan hadîsler de mevcuttur ve hepsi mevzu damgasını yemiştir.

Bu sebeple Celâleddin Suyûtî hazretleri bu kitabın hadîslerini teker teker yeni baştan inceleyerek gerçek durumlarını ortaya koymuş, İbnu'l-Cevzî'nin hükümde isabet ettiği hadîsleri te'yîd ederken hata ettiği hadîslerde de hata sebebini belirtmiştir.

Bu eserin adı el-Leâli'l-Mesnû'a fî Ehâdîsi'l-Mevzû'a'dır. Suyûtî, Mukaddime kısmında İbnu'l-Cevzî'nin eserinin istifade dışı olduğunu belirtir.

Bu iki eseri, yeni bazı ilâvelerle, İbnu Arrâk diye meşhur Ebu'l-Hasen Ali İbnu Muhammed el-Kinânî (v. 963/1555) birleştirmiş ve hadîsleri de öbür iki kaynakta olduğu üzere fıkhî mevzularına göre tanzîm etmiştir. Eserin adı Tenzîhü'ş-Şerî'ati'l-Merfû'a ani'l-Ahbâri'ş-Şenî'ati'l-Mevzûa'dır. Eser matbûdur ve baş kısmında yer alan mevzuat çalışmaları ve hadîs uyduranların tanıtılmasıyla ilgili kısım, esere ayrı bir değer kazandırmıştır. İbnu Arrâk eseri tamamlayınca Kanunî Sultan Süleyman'a ihdâ etmiştir.

6, 7- Ebu'l-Hasen Ali İbnu Muhammed Sultân el-Herevî'nin (ki el-Kârî diye meşhurdur) (v. 1014/1605) Tezkiretu'l-Mevzû'ât'ı, buna Esrâru'l-Merfû'a fi Ahbâri'l-Mevzû'a da denmektedir (Beyrut 1971). Aliyyü'l-Kâri'nin mevzuat üzerine başka telifleri de var, el-Masnu fi Ma'rifeti'l-Hadîsi'l-Mevzû da burada zikre değer.

MEŞHUR VE MÜŞTEHİR HADÎSLER ÜZERİNE TELÎFAT

Halk arasında meşhur olan sözler vardır. Bunlardan bir kısmı atasözü olarak bilinir, bir kısmı da hadîs olarak bilinir. Bilhassa hadîs olarak bilinen sözler, gerçekten hadîs midir merak konusudur. Eğer hadîsse sıhhati nedir, kaynağı nedir? Bilinmesi istenir.

Alimler bu meseleyi de ele alarak pek çok te'lifatta bulunmuşlardır. Bu çeşit eserlerde hadîsler, alfabetik sıraya göre tanzîm edilir. Bir kaçını tanıyalım: 1- Muhammed İbnu Abdirrahmân es-Sehâvî'nin (902/1496) el-Makâsıdu'l-Hasene fi Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l-Meşhûre alâ'l-Elsine adlı kitabı tanınmış bir eserdir.

Matbûdur ve mukaddime kısmında bu çeşit çalışmaların tarihçesi hakkında bilgi verilmiştir (Mısır, 1956).

Bu eser, Ebu'z-Ziya Abdurrahmân İbnu'd-Deybe' eş-Şeybaânî tarafından Temyîzü't-Tayyib mine'l-Habîs fi ma yedûru ala'l-Elsine mine'l-Hadîs adıyla ihtisar edilmiştir.

2- Celâleddin es-Suyûtî'nin ed-Dürerü'l-Müntesire fi'l-Ehâdîsi'l-Müştehire (Mısır, 1910).

4- İsmail İbnu Muhammed el-Aclûnî'nin (1162/1748) Keşfu'l-Hafâ ve Muzil'ül-İlbâs amme'ş-tehere mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs (Beyrut, 1932). Bu kitap hemen hepsinden muahhar olduğu için kendinden önce yazılmış olanları cemetmiş durumdadır.

Hem tedkîke konu olan hadîsler sayıca çoktur, hem de bir hadîs hakkında bilgi verilirken daha fazla malûmata yer verilmektedir. İki cild olan bu eser bir çok kereler basılmıştır.

Bu sâhada en mütedavil olan te'lif budur. Bu kitabın son kısmında, âyrıca bazı yanlış

tarihî bilgilere dikkat çeken bir bölüm vardır.

CÜZ'LER

Hadîsçiler, bazan bir sahâbîden veya daha sonra gelen bir râviden mervî olan hadîsleri müstakil bir risalede cemetmişlerdir. Bazan da muayyen, hususî bir konuya giren hadîsleri veya belli bir hadîsin bütün tarîklerini müstakil bir risalede cemetmişlerdir.

Bazan da belli bir gâye ile muayyen miktarda veya

vasıfta hadîsler müstakil risalelerde cemedilmiştir. İşte bütün bu kısmi te'liflere cüz (cemi cezâ) denmesi âdet olmuştur. Cüz'ler, tertibinde tâkip edilen gayelere göre farklı şekil ve isimlerde olur: Mesbut, fevâid, vuhdâniyyat, sünâiyyât, sülâsiyyât, rübâiyyât humâsiyyât.. üşâriyyât, erbâûniyyât, semânûniyyât, mie ve miât vs. gibi.

Bu cüz'ler çoğunlukla müelliflerinin isim ve ünvanlarına göre isimlenirler. Mesela Abu Abdillah el-Kâsım İbnu'l-Fadl es-Sahâfî'nin cüzleri, el-Cezâu's-Sahâfiyyât adını taşır.

Şu isimlere bakalım:

Cüz'ün fi Ahiri's-Sahâbe Mevten (İbnu Mende'nin).

Cüz'ü İbni Bişrân (Ebu'l-Huseyn Ali İbni Abdillah (414/1023), Cüz'ü Salâti't-Tesbîh (Hatîbu'l-Bağdadî), Cüz'ü men haddese ve nesiye (Hatîbu'l-Bağdadî),

Cüz'ü Fadli Sûreti'l-İhlâs (Ebu Nuaym el-İsbehânî),

Cüz'lerin tesmiyesinde her zaman cüz kelimesi bulunmaz, mahiyetine göre değişik isimler alır:

Fevâidu İbni Şâhin,

El-Fevâidu'l-Celîle fi Müselselâti Muhammed İbni Ahmed Akîle, El-Vühdan Li'i-Buhârî,

El-Vühdan Li-Müslim İbni'l-Haccâc,

Vuhdâniyyâtu Ebî Hanîfe (Abdulkerîm İbnu Abdi's-Samet et-Taberî), Sünâiyyâtu Mâlik: (İmam Mâlik'in Muvatta'da geçen iki râvisi bulunan hadîsleri cemeden cüz).

Sülâsiyyatu Ahmed, Sülâsiyyâtu Buhârî, Sülâsiyyâtu'd-Dârimî... Senetlerinde üç râvi bulunan hadîsleri cemeder.

Rubâiyyatu'l-Buhârî, Rubâiyyatu Müslim...

Humâsiyyâtu'd-Dârakutnî...

Sümâniyyâtu Yahya İbnu Ati el-Attâr..

Tüsâiyyatu İbni Cemâ'a...

El-Uşâriyyât li't-Tirmizî...

KIRK HADÎSLER:

Türkçemize Kırk Hadîsler diye geçen ve belli bir konuya giren veya değişik konularda kırk hadîsi derleyen kitaplar vardır. Bunlar da cüzler sınıfına girer, ancak kırklı'lar mânasına erbaûniyyât denmiştir. Bu çeşit te'lifat menşeini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözlerinden alır: "Kim ümmetime, sünnetimden kırk tanesini koruyup ulaştırırsa ben kıyamet günü onun imânına şâhid ve şefaatçi olurum". Bu hadîsin müjdesine mazhar olmak ümidiyle ilk defa Abdullah İbnu'l-Mubârek el-Hanzalî (181/797) olmak üzere pek çok âlim kırk hadisler cüzleri tanzim etmişlerdir: El-Erbaûn li'd-Dârakutnî,

El-Erbaûn li-Fadli Aliyyin(Radıyyu'd-Dîn el-Kazvîni),

El-Erba'în li'l-Hâfız İbni Hacer vs.

Bâzı alimler birçok erbaûn mecmuâları te'lîf etmiştir, Ebu'l-Kasım İbni'l-Asâkir gibi.

Mie (yüz hadîsler) ile ilgili telifat da olmuştur. Ebu İsmâil Abdullah İbnu Muhammed el-Herevî'nin (481/1088) el-Mietu Hadîs'i gibi. Keza Selâhuddîn el-Alâî, Sahîhu Müslim ve et-Tirmizî'den seçtiği hadîslerle iki ayrı Mie te'lîf etmiştir.

HADÎS BULMADA YARDIMCI TELİFAT

İstenen hadîsi kolayca kaynaklarından bulup çıkarmak, eskiden beri bir ihtiyaç olarak kendisini hissettirmiştir. Bu maksada yönelik farklı çalışmalar mevcuttur.

1- ETRAF KİTAPLARI: Bunlar, öncelikle Sahîheyn ve Kütüb-i Sitte gibi belli başlı mecmuaların hadîsleri üzerine yapılmıştır. Bu çeşit te'liflerde, çalışmaya esas kılınan kitap (veya kitaplar) daki hadîsleri rivâyet eden sahâbîler alfabetik sırayla düzenlendikten sonra her sahâbenin rivâyet ettiği hadîslerden her birinin -mânaya delalet edecek kadar bir tarafı alınır ve, arkadan rivâyetin alındığı fıkhî bölüm belirtilir.

Bu çeşit te'life Ebu Mes'ûd İbrahim İbnu Muhammed ed-Dımeşkî'nin (v. 401/1010) Etrafu's-Sahiheyn'i, Ebu'l-Abbas Ahmed İbnu Sâbit İbni Muhammed et-Terkî'nin Etrâfu'l-Kütübi'l-Hamse'si veya buna İbnu Mace'nin de ilâvesiyle, Ebu'l-Fadl Muhammed İbnu Tâhir el-Makdisî'nin te'lif ettiği Etrâfu's-Sitte'si misal gösterilebilir.

Altı kitaba Muvatta'nın da ilavesiyle Abdülgani İbnu İsmâil en-Nablusî (v. 1143/1730) tarafından telif edilmiş bulunan Zehâiru'l-Mevârîs fi'd-Delâleti alâ Mevâdi'l-Ehâdîs daha geniş ve matbu bir etraf kitabıdır.

En geniş etraf kitabı İbnu Hacer el-Askalânî tarafından yapılmıştır: İthâfu'l-Mehere bi-Etrâfı'l-Aşere. İsminden de anlaşılacağı üzere on kitabın etrafını yapmıştır: Muvatta; Şâfi'î, Ahmed İbnu Hanbel ve Dârimî'nin Müsned'leri; İbnu Huzeyme'nin Sahîh'i; İbnu Cârûd'un Münteka'sı; İbnu Hibbân'ın Sahîh'i; el-Müstedrek Ebu Avâne'nin Müstahrec'i; Tahâvî'nin Şerhu Me'âni'l-Asâr'ı; Dârakutnî'nin Sünen'i.

2- ALFABETİK TANZÎMLER: Hadîsleri alfabetik sıraya göre tanzîm eden eserler de baş tarafı bilinen hadîsleri bulmak maksadına râcidir. Suyûtî'nin Cem'ul-Cevâmi'si (Câmi'u'l- Kebir de denir), Cami'u's-Sağîr ve Ziyâdetu'l-Cami'i merfu hadîsleri alfabetik sıraya göre tanzîm eden kitaplardır.

Bu gruba, en ziyade arama ihtiyacı duyulan ve halk arasında şöhret bulan hadîslerin kaynaklarını ve sıhhat durumlarını göstermek maksadıyla te'lif edilen bazı kitaplar da girer. Bunlar da umumiyetle alfabetik sırayla tanzîm edilmişlerdir: El-Makâsıdu'l-Hasene (Sehâvî'nin) ve Keşfu'l-Hafa (el-Aclûnî'nin) gibi.

Bu kitapları, meşhur ve müştehir kitaplar üzerine te'lifat kısmında tanıttık.

3- MİFTAHLAR: Daha muahhar devirlerde belli kitapların hadîslerini, baş kısmını alfabetik tertiple tanzîm ederek, hadîsin bölüm (kitap) ve babını eser içerisinde göstermeyi gaye edinen telifler ortaya konmuştur. Buna en güzel örnek Miftâhu's-Sahiheyn'dir. Muhammed eş-Şerif İbnu Mustafa et-Tokâdî (1312/1897) tarafından ortaya konmuştur. Kavlî hadîsler, Buhârî ve Müslim için iki ayrı bölümde alfabetik sırayla kaydedildikten sonra kitap ismi, bab rakamları, cilt ve sayfa numaraları, Buhârî hadîsleri için Fethu'l-Barî, Umdetu'l-Kârî ve İrşâdu's-Sârî şerhlerinin cilt ve sayfa numaraları, Müslim hadîsleri için de Kastalânî kenarındaki Nevevî Şerhi'nin cîld ve sayfa numaraları gösterilmiştir.

Hadîs kitaplarının tahkikli yeni baskılarında, hadîslerin baş taraflarına göre fihristlerini bulmaktayız. Muhammed Fuad Abdu'l-Bâki'nin tahkik ettiği Müslim, İbnu Mâce ve Muvatta baskıları böyledir. Keza Azîz Ubeyd er-Rakkâş tarafından tahkikli olarak neşredilen Tirmîzî ile yine aynı zâtın Tahkîkinden geçen Ebu Dâvud'un sonlarında alfabetik hadîs fihristleri mevcuttur.

Son zamanlarda zenginleşen hadîs çalışmaları, bir çok tanınmış kitapların bu çeşitten fihriste kavuşmasını sağlamıştır. Mesela Ebu Hâcir Muhammed es-Sâd İbnu Besyûnî Zağlûl, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inin ve Ebu Nu'aym'ın Hilyetu'l-Evliya'sının ayrı

ayrı fihristlerini neşretmiştir (Müsned'inki 1985'te Beyrut'ta Hilye'ninki de yine Beyrut'ta 1986'da basılmıştır). Keza Dr. Yusuf Abdurrahman el-Mar'aşlî el-Müstedrek Ala's-Sahîheyn ile Sünenu'd-Dârakutnî'de geçen hadîslere fihristler yapmıştır. (Her ikisi de Beyrut'ta 1986 yılında basılmıştır).

Bu cümleden olarak İbnu Sa'd'ın et-Tabakâtu'l-Kübrâ'da geçen hadîsler, Beyrut 1968

baskısı'nın fihrist cildinde, Sahîhu İbni Hibban'ın hadîsleri Beyrut 1987 baskısının fihrist cildinde İmam Begavî'nin Şerhu's-Sünne'sinde geçen hadîsler Beyrut 1983 baskısının fihrist cildinde, Tebrizî'nin Mişkâtu'l-Mesâbîh'inde geçen hadîsler Beyrut 1961 baskısının üçüncü cildinin arkasında gösterilmiştir.

KELİME MİFTÂHI: CONCORDANCE: Söylemeye hâcet olmayan bir husus şu ki, bu fihristler hep hadîsin başı bilindiği takdirde bize yol gösterir, aksi takdirde işe yaramazlar. Öyle ise hadîsin neresinden olursa olsun bilinen bir veya daha fazla kelimeden hareketle istenen hadîsleri bulmada, başka rehberlere, miftahlara ihtiyaç vardır. Bu maksadla müsteşrîkler tarafından hazırlanmış bulunan el-Mu'cemu'l-Müfehres Li-Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî'den bahsetmemiz gerekmektedir. Kısaca Fransızca adıyla Concordance de denen bu eser Kütüb-i Sitte'ye ilâveten Muvatta, Sünenu'd-Dârimi ve Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'i olmak üzere dokuz kitabın hadîslerini herhangi bir kelimesinden bulmaya yarayan bir miftâh'tır.

Kelimeler sülasî asıllarından mezîd bablara doğru, fiil, (mazî, muzari, emir) masdar ve isim sırasıyla tertiplenmiştir. İstenen bir kelime bu tertîbe göre aranır.

Bir kelimeden bir başka baba ait bir kelimeye geçince yeni kelimeyi altına çizgi atarak verir.

Bu hususları bilmek, aradığımız kelimeyi daha çabuk bulmada yardımcı olur. Şunu da belirtelim ki, bu miftah tertiplenirken pek çok kelime gözden, kaçmış durumda. Bu sebeple bir hadîsi ararken bir kelimesinden bulamadı isek, "Bu hadîs Kütüb-ü Sitte'de yok" veya "Mu'cemin şâmil olduğu kitaplarda yok" diye acele hüküm vermemek gerekir.

Aradığımız hadîsi bulduğumuz takdirde rumuzlarla kaynaklarını gösterir. Rumuzların hangi kitaba delalet ettiği her sayfanın altında gösterilir. Ancak şunu bilmek gerekir: Buhârî, İbnu Mâce, Nesâ, Tirmizi, Ebu Dâvud, Dârimî'ye delalet eden rumuzlardan sonra hadîsin bulunduğu kitab ismi, sonra da bab numarası bulunur. Müslim ile Muvatta'ya delalet eden rumuzlarda ise kitap isminden sonra gelen rakam bab numarası değil, her kitapta (bölüm) 1'den başlatılan hadîs numarasıdır. Ahmed İbnu Hanbel'le ilgili rakamlar ise cilt ve sayfa numarasına delâlet eder.

MİFTAHU KÜNÛZİ'S-SÜNNE: Bunu müsteşriklerden Weinsinck İngilizce olarak hazırlamış ise de M.F. Abdulbâki Arapçaya çevirmiştir. 14 kaynak kitap esas alınarak hazırlanmıştır: Concordance'daki 9 kitaptan başka şu kitaplara da yer verilmiştir: Tayâlisî'nin Müsned'i, İbnu Hişam'ın Siret'i, İbnu Sa'd'ın Tabakât'ı, Zeyd İbnu Ali'nin Müsned'i.

Kitap alfabetik sırayla İman, Hac, Zekat, Salât gibi ana konulara ayrılmakta, ana başlıklardan sonra tâli başlıkları vermekte; tâli konuya (bâba), bazan bir hadîs metni, bazan da bab başlığı diyebileceğimiz bir kaç kelimelik bir cümle ile işâretten sonra, önce o bahsin geçtiği kaynak kitaplar rumuzlarla gösterilmekte, sonra, bahsin kaynak kitaplardaki yeri, bölüm (kitap) ve bâb numaraları veya -

kaynağına göre- cilt ve sayfa numaraları verilerek belirtilmektedir. Bu esnada kullanılan kısaltmaların neye delâlet ettiği, bölüm (kitap) gösteren rakama tekâbül eden bölüm adı vs. en başa konmuş olan kısaltmalar ve miftah kısmında belirtilmektedir.

EL-MÜRŞİD: Kelime'den hadîs bulmak maksadıyla yapılan bir miftah Tirmizî hadîsleriyle ilgili el-Mürşid ilâ Ehâdîsi Sünen'it-Tirmizî adını taşır, Sıddîkî el-Beyk tarafından hazırlanmıştır. Humus'ta 1969'ta basılmıştır. Maalesef, pek çok eksiklikleri var, her kelimeyi bulmak gayr-ı mümkindir.

SELEF VE SELEFİYE

İslâm ümmeti içerisinde ilk üç asırda yaşayan nesle muhaddîsler, müfessirler ve fukahâ selef veya mütekaddimîn der. Kelamcılar, bu devri, İmam Gazali'ye yani beşinci asra kadar uzatırlar. Muhtelif bahîsleri işlerken sıkca selef'e atıf yaptığımız için, onlar hakkında derli toplu kısaca bilgi vermede ve bazı açıklamalar kaydetmede fayda ve gerek görüyoruz.

Müslüman nesiller arasında selef'in mümtaz bir mevkii vardır. Dinî nasların tefsîr ve yorumunda onların görüşleri esastır ve bağlayıcıdır. Bu üstünlük ve imtiyazı onlara âyet ve hadîsler tanıdığı için, inkârı, istiskali, nazar-ı itibardan uzak tutulması mümkün değildir. Esâsen selef denen sahâbe, Tâbiîn ve Etbauttâbiîn nesilleri yakinen incelenecek olsa nasların tanıdığı takaddüm hakkına ziyâdesiyle layık oldukları görülür.

Onların dini anlayışları farklı, dinin emirleri karşısındaki tavır ve teslimiyetleri farklı, dine hizmet hususundaki gayret ve fedâkarlıkları ise kıyas götürmeyecek kadar farklı ve başkadır.

Selef de kendi aralarında Sahâbe, Tâbiîn ve Etbauttâbiîn diye üç ayrı hiyerarşik tabakaya ayrılır. Bir evvelki tabaka, sonrakine nazaran daha mümtazdır ve tekaddüm hakkına sâhiptir. Sözgelimi, Ashâb'ın ittifak ettiği bir meselede Tâbiîn farklı bir fetva ileri süremez, keza onların ittifakına Etbauttabiîn muhalefet edemez. İhtilaflı meseleler ayrı.

Selef nesillerinin imtiyazı Kur'ân ve hadîsten gelir dedik. Bilhassa Ashab'la ilgili pek çok âyet ve hadîs vârid olmuştur(1). İslâm âlimleri, hiçbir istisna yapmaksızın bütün Ashâb'ı tebric edip adâlet'ine hükmederken bu ayet ve hadîslere dayanırlar. Teferruâtı Ashâb'ın adaleti ile ilgili bahse bırakarak burada, Ashâb ve "onlara güzellikle tâbi olanlar"ı berâberce tebric eden bir ayet kaydedeceğiz.

هْنَع اوُض َر َو مُهْنَع ُ هاللَّ□

ني□

ي ِض َر ٍنَسْحاِب مُهوُعَبّتا َنيِذّلاو ِراَصْنَاو□

ر ِجاَهُملا َنِم َنوُل ّوَا َنوُقِبهسلا َو□

مِيظعلا ُز ْوَفْلا َكِلذ ًادبا اهَيِف َنيِدلاَخ ُراَهْنَا اهَتْحَت يرْجَت ٍتاّنَج ْمُهَل ّدعاو

Meali: "(İslâm'da) birinci dereceyi kazanan Muhâcirler ve Ensâr ile onlara "güzellikle tâbi olanlar" (var ya!) Allah onlardan râzî olmuştur. Onlar da Allah'tan râzı olmuşlardır.

(Allah) bunlar için -kendileri içinde ebedî kalıcı olmak üzere- altlarından ırmaklar akan cennetler hazırladı. İşte bu, en büyük bahtiyarlıktır." (Tevbe, 100) Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadîslerinde selef daha sarîh olarak medar-ı bahs edilmiştir. Farklı şekillerde söylenmiş olan hadîs'in bir veçhi şöyledir: " ريخ يتما ينرق

" Ümmetimin en hayırlı olanları benimمث نيذلا مهنولي مث نيذلا مهنولي asrımda yaşayanlardır (Ashâb), sonra onları takip edenler (Tâbiîn), sonra da onları tâkip edenler (Etbauttâbiîn) gelir..."

Bu hadîs, hükmüyle amel edilmesi vâcib olan bir hadîstir, zira, Kettânî'nin, Nazmu'l-Mütenâsir mine'l-Hadîsi'l-Mütevâtir'de belirttiği üzere Suyûtî, İbnu Hacer gibi hadîs ilminin üstadları, bu hadîsi tevâtüre nisbet etmişlerdir. Hadîs 13 farklı tarikten rivâyet edilmiştir.

Hadîsin, Buhari'de gelen bir veçhinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Sahâbe'den sonra iki asır mı, üç asır mı zikrettiği hususunda râvi şüpheye düşer. Ayrıca Ca'de İbnu Hübeyre ve Ebu Hüreyre (radıyallahu anhüma)'den gelen bazı rivâyetlerde Sahâbe'den sonra üç nesil zikredilmektedir. Böylece dördüncü asrı da buraya dahil etme imkânı doğmaktadır. Yine belirtelim ki, Abdullah İbnu Havâle'den yapılan bir rivâyette, Sahâbe'den sonra dört asır "hayırlı asırlar"a dâhil edilir(48).

Selef'in tesbitinde, ekseriyet itibâriyle ilk üç nesilde ittifak edilmiş ise de dördüncü ve beşinci asrı da dâhil edenlerin -delîl açısından- haklılıklarını göstermek iddialarında hevâlarına dayanmadıklarını belirtmek için bu son iki rivayete de dikkat çektik.

Bu tabakalar arasında hiyerarşi ve birinin diğerine üstünlüğü ve hatta, bunlardan mesela Ashâb'ın tekrar hiyerarşik bir kısım tabakalara ayrılmasında şu âyet-i kerîme esâs alınmıştır.

□ ِيوَتسَي ُمكنم نَم َقَفنا نِم ِلبَق حُتَفلا َلتاقو َكئلوا ُمَظعا َرد ًةَج نم َنيِذّلا اوُقَفنا نم دعب

□

اولتاقو َو ُك هاللّدعو ُ نَسحلا هاللّو ُ امِب َنوُلَمعَت ريبَخ

"İçinizde fetihten evvel (Allah yolunda) harcayan ve muhârebe eden kimseler (diğerleriyle) bir olmaz. Onlar derece itibâriyle (fetihten) sonra harcayan ve muhârebe edenlerden daha büyüktür. Bununla berâber Allah (bu iki zümreden) her birine en güzel olanı (Cennet'i) vâdetti. Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdârdır" (Hadîd, 10).

Burada hatıra gelebilecek bir soru, Sahâbe, Tâbiîn ve Etbauttâbîn tabakalarının birbirine efdaliyeti bir bütün olarak mı, yoksa ferd ferd mi? sorusudur.

Şartlara göre farklı hükümlere gidilebilirse de, cumhur, ferd ferd üstünlüğü esas almıştır.

Ancak, yukarıda kaydedilen âyetin de ifâde ettiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında bulunup O'nunla (aleyhissalâtu vesselâm) birlikte veya sağlığında emriyle savaşanlar, Allah yolunda harcıyanlar, faziletçe böyle olmayanlardan üstündürler. Zira onlar, müslümanların azınlıkta ve zaaf içinde bulundukları bir dönemde

hizmet sunmuşlardır. Sebep olan, arkadan gelenlerin sevabına da iştirak edeceklerinden onlara fazîlette yetişmek mümkün değildir.

Selef'in üstünlüğü bir de nübüvvet nuruyla doğrudan temastan veya o hidâyet menbaına yakınlıktan ileri gelmektedir. Ashâb vâsıtasız o kaynağın menbaından feyz alıp tenevvür etmiştir. Tâbiîn ve Etbauttâbiîn ise, o kaynağı, zaman bulutu fazla kesafete boğmadan ikinci veya üçüncü perdenin gerisinden irtibat kurmuş, tenevvür etmiştir. Aradaki uzaklık çok değil azdır. Bu'diyetten ziyâde kurbiyet esastır.

Bu yakınlık onlarda, sonradan gelen müteahhirîn'de görülmeyecek bazı vasıfları hâkim kılmıştır. Selef deyince, her ferdini bu vasıflarla muttasıf ve mümtaz kişiler olarak görmekteyiz. Bizce mezkur vasıflar dörttür:

1- Sünnete tam teslimiyet. Kur'ân-ı Kerîm'i anlamada, karşılarına çıkan meseleleri çözmede kılık-kıyafet, yeme-içme, günlük ömrünü tanzîm ve değerlendirme vs. her hususta ilk müracaat kaynağı, yegâne hakem sünnettir. Aralarındaki ittifak sünnete, ihtilâf sünnete, kavga varsa o da sünnete, sünneti anlayışlarına dayanır. Bir hadîsin tek kelime ve hatta tek harfinde düştüğü tereddüdü çözmek için günlerce, haftalarca süren meşakkat ve tehlikelerle dolu seyahatlere çıkacak kadar sünnete kıymet vermek, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kavunu ne şekilde yediğine dair rivâyet bulamadığı için kavun yemekten vazgeçecek kadar sünnete bağlılık fetva ve görüşleri, arkadan gelen nesillerce mezheb olarak taklid edilecek olan kimselerde, sünnete olan bu teslimiyet, ziyâdesiyle ehemmiyetlidir.

2- Diyânet ve Takva: Dinin emirlerini şahsî hayatında tatbîk edip yaşamada da Selef temayüz eder. Bu noktada onları geçmek mümkün değildir. ister Sahâbe olsun ister Tâbiîn ve Etbauttâbiîn olsun namaz, oruç, Kur'ân-ı Kerimin'in tilaveti, tasadduk gibi dindarlığın tezâhürü olan her amelde onlar, günümüz insanının anlamakta acze düşecekleri derecede ileri tatbikat içerisindedirler. Bir ömür yatsı abdestiyle sabah namazı, her gecede veya birkaç günde bir Kur'ân hatmi, âhiret tasasıyla ağlamaktan gözlerin zayıflaması ve hattâ kör olması, bütün malını tasadduk, namaz kılmaktan derinin kemiğe yapışması, bütün namazların Câmide ve hatta ön safta edası... vs.

önceki büyüklerin müşterek ve galip vasıflarıdır. Sonrakilerde bunlar nadir ferdlerde münferid vasıflar olarak rastlanır.

3- Hamiyet ve Gayret: Selef büyüklerinin müşterek bir vasfı, din için gösterdikleri yorulmak bilmez gayrettir. Hepsi dine hizmet etmek arzusuyla doludur. Bu gâyenin tahakkuku için her çeşit zahmete, meşakkate, sıkıntıya katlanmaya, gereken fedakârlığı göstermeye hazırdır. Bu ruh hali ferdlerden tabiî bir netîce olarak, beşeri takatin fevkinde gayret istemiştir, selef bu gayreti göstermekten çekinmemiştir. Mevki makamların tepilmesi; hizmet uğrunda dayak ve hapsin, taltîf ve teşrîfe tercîhi; yarı aç yarı çıplak, yaya olarak yıllarca süren seyahatler; haftalarca sıcak bir lokmadan mahrûm ve satın aldığı balığı pişirme fırsatı bulamayarak kokuşma anında çig çiğ yiyecek kadar ilimle meşguliyet vs.

4- İhlas ve Samimiyet: Selef'in sonraki nesillerden ayrılan en mühim yönlerinden biri de bu. Dini anlamada peşin bir hükme sâhip değil. Allah ne diyor, ne istiyor, O'nu râzı edecek düşünce tavır ve amel nedir, hangisidir? Aradıkları bu. Bütün ilmî muktesabatları beşerî kapasiteleriyle aradıkları tek şey budur. Bir başka ifâdeyle, selef dönemi, İslâm'ın askeriyede, iktisadda, siyâsette, ilimde hâkim olduğu bir dönemdir. Ferdler üzerinde, düşüncelerde hâkimiyet kurmaya çalışan, gizli güçler yok, Batı tasallutu, gayr-ı İslâmî iradeyi hîle ve dalavereyle, zor ve kamçıyla düşüncelere, fikirlere, hayata hâkim kılmaya çalışan yerli müstebitler, zâlimler ve bunlar karşısında vicdanını satmış, fetva veren veya en azından susan ulemâ-ı sû yok. Selef, müteahhir devirlerde ve hususen zamanımızda olduğu gibi, kafasındaki bâtıla dinî bir kılıf bulmak için âyet ve hadîsi tedkîk etmiyor, düşünce ve tefekkürünü İslâm'a göre düzeltmek, yönlendirmek için ayetleri hadîsleri araştırıyor ve okuyordu.

Onun için onların görüşleri mûteberdir, isâbetlidir ve itimâda lâyıktır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ümmet içerisinde selef'in ihraz ettiği yüce makamı belirtmeye ehemmiyet vermiş ve birçok hadîsleriyle buna dikkatleri çekmiştir. Yukarıda kaydettiğimiz hadîs onlardan sâdece biridir. Bir başka hadîste bu ümmetin sonradan gelenlerinin (müteahhirun) önden gelenlerine (selef-i sâlih) dil uzatmasını kıyâmet alâmetleri arasında sayar. Başka bazı hadîslerde ilmin "küçükler" nezdinde aranması kıyâmet alameti olarak ifâde edilir. Başta İbnu'l-Mubarek, ulemâ buradaki "küçük"le kastedilenin, Ashâb ve diğer büyüklerin görüşünden ayrılıp kendi reyine tâbi olan kimse olduğunu belirtirler. Keza: "İlim büyükleriniz nezdinde oldukça hayır üzere devam edersiniz, ne zaman ilim küçüklerinizin eline geçerse küçükler büyükleri bozar" veya

"İnsanlara ilim... çocuklar canibinden gelirse helâk olur"lar mealindeki ve benzeri rivâyetlerde "çocuk"tan murad hep selef yolunu terkeden, kendi hevâsına uyan kimse olarak yorumlanmıştır.

İbnu Abdilberr'in kaydettiği üzere, âlim kişi, hangi yaşta olursa olsun büyüktür. Büyükten rivayette bulunan küçük de, küçük değildir, büyüktür.

ALDANILAN BİR HUSUS:

Yukarıda kısacâ temas edilen âyet ve hadîslere dayanarak, İslâm ulemâsı Kur'ân ve hadîs'i anlamak ve yorumlamakta olsun, Kur'an ve hadîste bulunmayan yeni meseleleri çözmek için verilecek hükümlerde olsun önce Ashâb'ın sünnetine, orda yoksa Tâbiîn'e orda da yoksa Etbauttâbiîn'in sünnetine başvurmayı mühim bir prensip yapmıştır.

Sözgelimi, Ashâb bir meselede ittifak etmişse, o meselenin dinî hükmü odur, bu değiştirilmez.

Çözümüne bu üç tabakada rastlanmayan meselede kıyas ve içtihâda başvurulur.

Öncekiler tarafından halledilen meselede yeniden içtihâd yapmaya izin yoktur, yapılırsa itibâr edilmez.

İmam-ı Azam Hazretleri, söylediğimiz bu kaideyi te'yîden: "Bir mes'ele sahâbe tarafından açıklanmışsa ona uyarız. Değilse başkasına uymayız. Meseleyi çözmede onlar insansa biz de insanız, biz de çözeriz" mânâsında ifâdede bulunmuştur.

Şimdilerde bâzı nâdânlar, İmam'ın bu sözünü delîl göstermek sûretiyle davranışlarının İslâma uygunluğunu sağladıktan sonra, Selef'in yolundan ayrılmak için "onlar insansa biz de insanız" diyorlar.

Şurası muhakkak ki, İslâm'ı, dileyen benimser, dileyen benimsemez. Buna kimsenin bir diyeceği yok. Ancak, kendi bâtıl inancına İslâm libası giydirmeye kalkar, haddini de tecâvüz ederek ümmet-i merhûmenin ondört asırdır gittiği cadde-i kübrâda gidenleri Batılılaşmış, bâtıllaşmış bir dille itham etmeye kalkarsa buna hakkı yoktur.

Yukarıda açıklandığı üzere, Tâbiîn'den olan bir âlim, Sahâbe'de bulmadığı bir meseleye çözüm bulacaktır. Yukarıdaki hiyerarşi sistemine göre, Tâbiîn'i bağlayan Sahâbe'dir.

Şâyet Sahâbe, bir meselede fetva vermemiş ise Tâbiîn'den olan bir âlimi fetva vermekten alıkoyacak hiyerarşik bir makam yoktur. İmam-ı Azâm, Tâbiîn'den biridir.

Öyle ise, Tâbiîn'den bir başkasının veya başkalarının fetvası onun üzerinde bir otoriteye sâhip değildir. Öyle ise o söz, gayet yerindedir ve itiraz da mümkün değildir. Ancak Etbauttâbiîn'den birisi çıkıp da: "Sahabeye diyeceğimiz yok, ama ondan sonrakilere gelince, onlar insansa biz de insanız" diyemez, bu mümkün değildir. Çünkü müslümanların benimsediği hiyerarşiye göre arada Tâbiîn tabakası var. Onların bir meselede ittifak veya ihtilaf etme durumları Etbauttâbiîn ulemâsının tavrına müessirdir.

Durum böyle olunca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, en başta kaydettiğimiz hadîsin devamında Selef'ten sonra geleceğini bildirip "şâhidliği istenmeden şâhidlik (müslümanlar aleyhine ispiyonluk) yaparlar, ihânette bulunurlar itimâd edilmez, nezrederler yerine getirmezler, (gamsız-kadersizdirler) aralarında düşmanlık zuhur eder" diyerek tasvir ettiği şerîr nesillerden birinin bu sözü söylemeye hakkı yoktur, aksi takdirde cehâletini ve ihânetini ortaya koymuş olur.

Esâsen bu çeşit sözleri sarfedenler mezhep kaydını kaldırmak isteyenlerdir. Zira dört mezhebin dördü de tekevvününü selef devrinde tamamlamıştır. Selef devrinde hükme bağlanmayan meseleler için, her devrin uleması elbette çözüm hususunda yetkilidir.

Hatta çözmeye mecburdur.

Buna hiç kimse itiraz edemez, yeter ki selefin koyduğu esaslardan ayrılmasın.

SELEFİYE

Yukarıda yapılan açıklama ışığında selefiye tabiri üzerinde durmak istiyoruz. Çünkü bu tâbirin zaman zaman suistimal edilip menfî maksatlara âlet edildiğine şâhit olmaktayız.

Yukarıda temas ettiğimiz mezhep düşmanları, din-i mübîn-i İslâm'ı 1500 yıllık mihrakından çıkararak arzîleştirmek, laisize edebilmek için, dindarları bile aldatma planlarına girişmişlerdir. Bunu da, dindarlarca sevilen sayılan selef i sâlihîn büyüklerinin gittikleri yolu, bir kısım tahrîf ve muğâlatalarla işlerine gelen şekilde yorumlayarak kendi bâtıl yollarının paraleline getirip, bu yola "selefiye" demek, sonrada "bizim yolumuz selefiye yoludur", "selefiye mezhebini benimsemişiz" şeklinde iddiaya kalkarak yapıyorlar.

Aslında bu kimselerin selef'le, selefiye ile hiçbir ilgileri yoktur. Selef, yukarıda belirtildiği üzere Kur'ân ve sünneti esas alan, herşeyini ona göre tanzîm eden, İslâmı en küçük âdâbına kadar elinden geldikçe yaşayan, İslâma hizmet için herşeyini ortaya koyan insanlardır.

Bugünün selefiye iddiacıları ise, bir kısım mugâlata ile, selefi aradan çıkarma gayretinden başka bir şey gütmüyorlar. Zira "Biz de selef gibi dini doğrudan kaynağından öğreneceğiz" iddiasının altında eimme-i müctehidîn denen selef büyüklerini aradan çıkarma gâyesi yatmaktadır. Çünkü zaman içinde zuhur eden ve edecek ihtiyaçları, Kur'ân ve hadîsten çıkarmada, muhtaç olunan temel prensipleri -

Kur'ân ve hadîsin ruhuna uygun olarak- selef uleması tedvîn ve tanzîm etmiştir. İslâm ümmeti selefe bağlı kaldıkça, Kur'ân ve hadîsi anlamada, zâten Kur'ân ve hadîsten çıkarılmış olan bu esaslara başvurdukça din semâvîlik, ilâhîlik vasfını koruyacaktır. Şu halde, İslâm'ın hıristiyanlık ve yahudilikte olduğu gibi, arzîleştirilmesi, beşerileştirilmesi, istenen meselesinin isteyenin istediği zaman değiştirebileceği bir hâle getirebilmesi için selefe müracaat mekanizmasının, metodunun kaldırılması lâzımdır.

Çoğu kere kâili, imamı bilinmeyen mugâlatalarla ve sâdece suiniyet sâhiplerinin başvurduğu dedikodu faaliyetleriyle sinsi düşmanın yapmak istediği budur.

Kelamî bahislerde geçen gerçek selefiye mezhebi tâbirine gelince, bu, Kur'ân-ı Kerîm ve hadîslerde gelen bir kısım müteşâbih ifâdelerin anlaşılmasında takîp edilen yolla ilgili bir tâbirdir. Zira bu meselede selefle müteahhir ulema arasında bâzı farklar var. Selef, Kur'ân ve hadîse olan bağlılığı sebebiyle, o çeşit ifâdelerin izâhında Kur'ân ve hadîste bulabildiği açıklayıcı ifâdelerle yetinip, aklî-beşerî izahtan kaçındığı halde müteahhir ulema, ihtiyacın ilcaat ve zorlamasıyla bâzı aklî açıklamalar getirmişlerdir. Müteahhir ulemayı buna mecbur eden husus da sözkonusu müteşâbih nassların(3) -Kur'ân-ı Kerîm'in ifâdesiyle- kalplerinde eğrilik bulunanlar tarafından suiniyete alet edilmesi, İslâm'ın reddedeceği şekillerde te'vîle yeltenmeleridir(4).

Öyle ise, temel nokta-i nazarları bu şekilde açıkladığımız selefiye mezhebi hakkında, Osmanlıların son zamanında yetişmiş ve Cumhuriyet döneminin başlarını da idrak etmiş

olan tanınmış kelamcılarımızdan İsmail Hakkı İzmirli merhumun bir açıklamasını aynen iktibas edeceğiz.

"Vücud-u Bâri'ye arzî ve semâvi cisimlerin aksamiyle istidlâl edip taammuku (derinleşmeyi) terketmek; diğer tâbirle nizâ'ı mucip (ihtilafı gerektiren) ve halli müşkil olan bir takım meseleler ile uğraşmamak, ancak Kur'ân-ı Mübîn'in irâe eylediği (gösterdiği) veçhile, aklî ve naklî delillerle iman akîdelerini isbat eylemek tarîkidir ki, tarîk-i eslem (en sağlam yol) budur.

Selefiye tarîki yedi esasa dayanır: 1- Takdîs, 2- Tasdîk, 3- İtirâfı acz, 4- Sükût, 5- İmsâk, 6- Keff, 7- Ehl-i mârifeti teslîm.

1- TAKDÎS: Cenâb-ı Bâri'yi, celâl ve azametine layık olmayan şeyden tenzîh etmektir.

2- TASDÎK: Kur'an'la Sünnet'te vârid olan ilâhî isim ve sıfatların celâl ve Kemal-i Barî'ye layık bir mânası olduğunu cezm edip, Cenâb-ı Hakk nefs-i sübhânisini ve Resul-i Zişân, Cenâb-ı Hakk'ı nasıl vasfetmiş ise, murad olan mânanın velevki hakikatına vakıf olmasın, öylece iman etmektir.

3- İTİRAF-I ACZ: Müteşâbihât'da murâd ve ilâhî maksada vüsulde aczini itiraf etmektir.

4- SÜKÛT: Câhil ise, umûr-i müteşâbihe'yi sormamak, âlim ise (sorulunca) ona cevap vermemektir. Çünkü, câhil sormakla akîdesini tehlikeye sokar, âlim de ona cevap vermekle şüphe kapısını açar, bidat'i kolaylaştırır. Avam, umur-u müteşâbeheyi sorarsa ondan menolunur. Nitekim Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), kader meselesine dalan Ashâb'ı menetmişlerdi. Hz. Ömer de "Rahmân (olan Allah) arş üzerine istiva etmiştir. (Tâ-ha, 5) mealindeki âyetin mânâsını soran Subeyg-ı Mısrî'yi Basra'ya nefyetmişti (sürmüştü)...

Filvaki Usul-i dinden olan ahkâm hakkında söz söylemek, münâzara etmek câizdir.

Ancak muhatap, anlamadan âciz olur ise, dalâlete düşmemek için "İnsanlara anlıyacağı şeyleri söyleyin" kavline uyularak bâzı hususâtı bildirmemek câiz olur.

5- İMSAK: Nassları zâhir olmayan mânalarına sarfetmekten, nusustа aklı veya zevki hakem kılmak suretiyle tasarruf eylemekten kısas-ı te'vîl'den çekinmektir.

6- KEFF (SAKINMAK): Kalbin fesâdına sebep olmamak için ta'mîki (derinleştirilmesi, dalınması) memnu olan umûru kalben de tefekkür etmemektir.

7- EHL-İ MARİFETİ TESLÎM: "Âli mebhaslar (yüce meseleler) Nebiyy-i Zişân(aleyhissalâtu vesselâm)'a ve Ashâb-ı güzîn (radıyallahu anhüm ecmaîn)'ine hafî (gizli) değildir. Şu kadar ki, bu bahislerle uğraşmak muzur olduğu için menolunmuştur"

demektir".

İsmail Hakkı İzmirli, Selefiye nazariyelerini şu şekilde hülâsa eder: "1- Nazar-ı aklî (aklî muhâkeme), mesnûn olmak şartıyla me'murun bihtir(5).

Ayât-ı Mahlûka-i ilâhiyye demek olan edilleye, masnuât ve meknunâta (gaybî umûr) nazar, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in haber verdiği ilmi muktazi olan nazar-ı sünnete muvafıktır, evâmir-i şerriyyedendir.

Ehl-i enzar olan mütekellimîn ve felâsife indinde alelıtlak nazara itimad olunur.

Mücerret ilmi muktezî nazar, nasıl olur ise olsun, edilleye nazar mütekellimîn ve felâsife tarîkleridir. Selefiyenin nazarı ehas (daha hususî), ehl-i enzâr'ın (akılla hareket edenlerin) nazarı eamdır. selefiyece nusûsu takrir eden, nusûsun mehâsinini izah eden, nusûsu tefsîr eden nusûsun delâleti cihetini bildiren, ispat tarîkini kolaylaştıran nazarlar mesnundur. Te'vîle veya redde müeddi olan (ulaşan), ilâhî sıfat ve fiillerin ta'tilini (ibtalini) mutazammın olan (gerektiren) nazarlar mesnûn değildir. Ehl-i enzârın kabul ettikleri nazarlarda mesnun olmayan bu gibi nazarlar da vardır.

2- Ancak edille-i Şer'iyye matluptur: Cenâb-ı Hakk'ın mahbubu, marzisi (istediği şey) maksûdu uğrundaki irâde, Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği irâde taleb olunur. Ancak Cenâb-ı Hakk'a ibâdeti irâde maksud olur.

İrâdenin medârı ancak bir tek olan Allah'a ibâdeti, meşru veçhile ibadeti dilemek üzeredir.

Mutasavvife alelıtlak irâdeyi iltizam etmekle selefiyyeden ayrılmış olur. Buna mebni muttasavvifa tarîkinde mesnun olmayan irâde, ibâdât-ı bida'iyye (bid'at olan ibâdetler) bulunur. Nitekim mütekellimîn tarîkinde itikâdât-ı bida'iyye (bid'at itikadlar) bulunur.

3- Nusus'ta vârid olan Esma-i Hüsna sıfat-ı celîle-i sübhâniyye nusûsta olduğu gibi şân-ı Bâri'ye layık bir surette ispat olunduğu gibi alâ vechi't-tafsîl (teferruatlı olarak) ispat olunur. Şân-ı Bâri'ye layık olmıyan teşbîh ve temsîl icmâlen nefy olunur. Sıfât-ı ilâhiyye mahlûkun sıfatına benzemez, keyfiyeti tâyin olunmaz. İlahî sıfatlarda te'vîl de olunmaz, tahrîf de. Hayat, ilim, kudret, irâde, semi, basar, kelam nasıl zâtî sıfatlardan ise " vech, yed, ayn" da zâtî sıfatlardandır. Halkı ihya, imâte, terzîk, avf, ukubet nasıl meşiyyet ve kudretin taalluk ettiği fiilî sıfatlardan ise, istiva, nüzûl, muhyî de öylece fiilî sıfatlardandır.

Her iki nevi sıfat, zâtî ve fiilî sıfatlar Allah ile kâimdir. Allah dâim mütekellim, dâim fâildir.

Eş'ariyye meşiyyet ve kudrete talluk eden fiilî sıfatları, Cühemiyye ve Mu'tezile her iki nevi sıfatı inkâr ederler, Allah ile kâim olduğunu kabul etmezler. Mutezile esmayı ispat ettiği halde, hâlis Cühemiyye onu da inkâr eder.

Esmâ-i ilâhiyyenin tevkîfi (vahiyle bildirilmiş) olup olmaması muhtelefun fih'tir (ihtilaflı).

Tevkif taraftarlarınca, şer'î naslarda vârid olmayan esma, Cenâb-ı Hakk'a ispât olunmaz, diğerlerince naksı îhâm etmiyen (noksanlık vehmine düşürmeyen) bir mânaya adelâlet eden esma ispat olunur.

Cühemmiye, Cenâb-ı Hakk'ı, ancak selbî sıfatlarla tavsif eder. Bunun mahzuru pek büyüktür. Çünkü mâdum da selbî sıfat ile tavsîf oluna geldiğinden Cenâb-ı Hakk ile mâdum arasında bir fark kalmaz.

Esma ve sıfat-ı ilâhiyye (ilâhi isim ve sıfatlar) mahlûkun esma ve sıfatına hiçbir veçhile müşâbih ve mümâsil olmayıp zât-ı Bâri'ye lâyıkı veçhile ispat olunur. Zatın keyfiyyeti mâlum olmadığı gibi sıfatın keyfiyeti de mâlum değildir. Keyfiyetten sual Bid'attir.

"Allah'ın ilim, kuvvet, rahmet, kelam, muhabbet, rıza, istivâsı yoktur" diyen Muattıla'dan,

"İlmi benim ilmim gibidir, kuvveti de benim kuvvetim gibidir... ilâahir" diyen müşebbihe'dendir. Bu sıfatları mahlûka mümâsil sıfat kılan Mümessile'dendir.

"Hülâsa ispat, tekyîf ve temsîlsiz, tenzîh tahrîf ve tatîlsiz olur."

4- Nususun (nassların) zâhiri, Cenâb-ı Bâri'ye layık olan mâna maksuttur. Nusus mücerret rey ve nazarla te'vîl olunmaz.

"Mütekellimîn indinde nusus rey ve nazar ile te'vîl olunur. "Muttasavvıfa indinde zâhir nusûs ile bâtın nusûs maksuttur.

"Batıniyye indinde olacak bâtın nusûsu maksuttur.

5- Vücûdu Bâri hususunda edille-i Kur'an umdedir. Hudûs (eşyanın sonradan olması) delili, hikmet delili gibi.."

"Hikmet delili, iki aslı muhtevîdir:

l- Bütün mevcudat vücûd-u insana muvaffıktır, 2- Bu muvâfakat bizzarure bir fâil-i kâsıd tarafından bilittifak (tesadüfen) değil, bilkasd sâdırdır. Azayı beden hayata eşcâr ve hayvan da muhîtine uygundur.

"Hudûs delili de iki aslı mutazammındır: 1) Bu mevcudat ihtira olunmuştur (yaratılmıştır), hâdistir (sonradan olandır) 2) Her bir hâdise'ye bir muhdis (yâpan), ihtira olunan her şeye ihtira edici lâzımdır.

"Hülâsa eşyâdaki bu intizam ve tevâfuk hakîm ve habîr olan bir Zât-ı Ecel A'lâ'ya delalet eder. Şu muhtereât'ın (yapılmışların) da bir hâlıkı, bir muhteri'i vardır. Bu da bizzarure mâlumdur.

"Kur'an-ı Mübîn delîli hem yakînîdir, hemde mukaddimât-ı kalîleye mebnîdir. Netâyici de bittabi daha yakindir."

Selefiyye mezhebi müstakil ve müttehid bir mezheptir. Ancak icmal ve tafsîl itibâriyle iki neve ayrılabilir. Mütekaddimîn-i selefiyye icmâl ile iktifa ettikleri halde müteahhirîn-i selefiyye tafsîle itina etmişlerdir.

Selefiye mezhebi üzere marûf olan eser, İmam-ı Hümâm Ebû Hanîfe'nin Fıkh-ı Ekber'idir. Tafsîle itina edenlerin başında Şeyhülislam İbnu Teymiyye bulunuyor.

Selefiyye'nin hepsi ehl-i Sünnet-i hassadır, kudemâ-yı Hanefiyye selefiyyedir.

Kudlemâyı Mâlikiyye ve Şâfi'iyye de selefiyyedir. Hanâbile'nin çoğu selefiyyedir. Eime-i metbû'în tamamıyla selefiye'dir. İmam Ahmet mütekellimînin vazettiği edille ile ehl-i bid'atı reddetmeyi kerîh görürdü. Bu hususta pek ziyâde mübâlağa ederdi. Cumhur-ı Hanâbile bu yola sülük ettiler. Eş'ariyye ve Mâturidiyye gibi ilmi kelam ile mutevağğil olmadılar. Ehl-i bid'at-ı akval-i selef, Kitap ve Sünnet ile redder oldular.

Selefiyye mezhebinin daimi hayatı vardır. Her asırda ehl-i İslâmdan mümtaz bir sınıf, enfa-i ulum ile ulûm-i fıkhiyye ve ilmi tevhîd ve Hadîs ile iktifa edip nızâı mucib ve halli müşkil olan mesâil-i nazariyyeye rağbet eylemez. Mezâil-i âliyeyi, nusûsu şerriyenin beyânı veçhiyle şerk ve şüpheden âri olarak kabul eder. Selefiyyenin mesâili veçhen minel-vücûh değişmez. Yalnız vesâil demek olan delâil teceddüd edebilir.

"Felsefe-i cedîde, ulûm-ı asriyye selefiyye'nin usul ve mesâiline hâiz-i te'sîr olmaz.

Selefiyye mezhebi gıda, mütekellimin'in mezhebi devâ menzilesindendir."

Muğalatıcıların samimiyetsizliğini göstermek için son olarak şu noktaya dikkat çekmek istiyoruz: Görüldüğü üzere, selefiyye mezhebi, itikadî ve gaybi meselelerin izahında bir tarz bir nokta-i nazar, hususî bir felsefe olduğu halde günümüzün selefiye iddiacıları, amelî meselelerde selefiyecilik yapmaktadırlar.

---

1) Şu ayetler görülebilir: Âl-i İmran, 110; Bakara, 143; Feth, 18; Tevbe, 100; Enfal, 64; Haşr, 8-10.

2) İbnu Hubeyre ve Abdullah İbnu Havâle hadîslerinin de sahîh olduğu Heysemî tarafından belirtilir. Ancak İbnu Hubeyre'nin sahâbe olup olmadığı münâkaşa edilmiştir.

3) Sıkça geçecek olan nass kelimesinin cemi (çoğula) nusus'dur. Kur'ân ve hadiste gelen beyanlara denir, âyet ve hadîs demektir.

4) Müteşâbiheyi aklî izahlara tâbi tutulması hususunda selef devrinde ciddi bir ihtiyaç olsa herhalde aynı işi onlar da yapardı. Onların tarzında teslimiyete dayanan nesillerin hakim olduğu devirlerde cemiyetin tamamına yakın büyük çoğunluğu tatmin eden açıklamalar,

itikâdî fitnelerin yaygınlık kazandığı sonraki zamanlarda tesirsiz kalıp, müteşâbihât'ın bâtıl bir şekilde yorumlanarak istismar edilmesi karşısında hamiyet-i diniye sâhibi âlimler kelâmî, felsefi,"aklî" açıklamalar yapmışlardır. Aslında gâyede bir sapma sözkonusu değildir. Meselâ Kur'ân'da geçen "yedullah = Allah'ın eli" tâbiri hakkında selef: "Bundan muradı Allah bilir" deyip yoruma gitmezken, müteahhir ulema:

"Bundan murad Allah'ın kudretidir, çünkü "el" kudreti'i temsil eder" demiştir. Bu açıklamanın yapılmasına, bu çeşit Kur'âni tabirlere dayanarak Allah'ı -diğer dinlerdeki gibi- insana benzetmeye çalışan Müşebbihe denen sapık mezhep sebep olmuştur.

5) Bu bahsin anlaşılması için, lügat olarak bakmak mânasına gelen nazar kelimesinin burada aklî muhâkeme manasına geldiği bilinmelidir. Keza mesnûn da sünnete uygun demektir.

SÜNNETİN SOSYOLOJİK TAHLÎLİ KÜLTÜR-İSLÂM

KÜLTÜR-İSLÂM

Günümüzde, Batı'dan gelerek müslümanların dillerine giren bazı mefhumlar vardır ki, yerli kültürde İslâmî karşılıklarını bulmak bile zor ve hattâ imkansızdır. Medenî, gayr-ı medenî tabirleri gibi. Bu mefhumların İslâmî ıstılahta muadilini bulmak mümkün değildir.

Kültür kelimesini de tam olarak karşılayan bir tâbire rastlayamayız. Sözgelimi, dilimizde kültürün karşılığı olarak hars kelimesi, lügat açısından gerçekten ekim, ziraat mânasını taşımakta ise de, târih boyu beşerî müktesebât, bilgi, mârifet mânalarına hiç kullanılmamıştır. Bizzat Kur'an-ı Kerîm'de birçok defa geçen bu kelime hep "ekim",

"tarla" mânasına gelmiştir. Kültür mânasındaki kullanış hem yenidir ve hem de muhtemelen sâdece Türkçe'de mevcuttur ve ilk defa olarak da Ziya Gökalp tarafından kullanılmıştır. Araplar bugünkü kültür mefhumunu "sekâfe" kelimesiyle karşılarlar ve

aslında bu kullanış da yenidir. Sözgelimi, zamanımızda tanzîm edilen el-Müncid adlı lügatte sekâfe kelimesine "ilimler, fenler ve edebiyatta hâkimiyet" diye kültür mânâsı da verilirken, hicrî yedinci asırda (v. 711) yaşamış olan İbnu Manzûr'un "Lisânu'l-Arab" adlı lügatinde "hazâkat, anlayış, sür'atli fehim" mânâsında açıklanmıştır. Hadîslerde kelimenin bu mânâda kullanıldığı görülür. Meselâ, Hz. Aişe, hicretle alâkalı rivâyette kardeşi Abdullah'ı tasvîr ederken "O, genç, anlayışlı ve sakîf bir oğlandı" der. İbnu Hacer, kelimeyi hâzık diye açıklar. Kelime en-Nihâye'de de: "Kendisine muhtaç olunan şeyde kesin mârifet sâhibi olan" diye açıklanır.

Kültür kelimesinin Arab dilinde bugünkü karşılığı olan sekâfe kelimesi târihen bu mânâda kullanılmamış ise de, belli bir ölçüde kültürlü mânâsına kâtib kelimesinin kullanıldığı söylenebilir. Nitekim ümmî kelimesini inceleyince, bunun mukaabili olarak kâtib kelimesinin bizzat hadîslerde kullanılmış olduğunu görürüz.

Bir Arab müellifinin açıklamasına bakılırsa, edeb kelimesi de Arabların "medenî terakkîsine" tâbi olarak mânâ ve kullanışında istihâle geçirerek zamanımızda tam

"kültür" mânâsını kazanmıştır. Açıklamaya göre:

1- Câhiliye devrinde âdib halk için yemek dâveti çıkaran kimsedir ve me'dübe, ziyâfet yemeği demektir.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadîslerinde terbiye etmek tehzîb, ahlâkı güzelleştirmek mânâsına kullanılmıştır.

3- Emeviler devrinde edeb, ilim mânâsını kazanır ve muallim mânâsında müeddib kelimesi kullanılır.

4- Abbâsîler zamanında kelimeye nazm, nesir nev'inden her çeşit (ahlâkî, siyâsî, sözler, nasîhatlar, ata sözleri vs.) edebî sözler mânâsı kazandırılır.

5- Bugün (Fransızca literature kelimesinin karşılığı olarak) edebiyât mânâsında kullanılarak mevzûsu, üslûbu ne olursa olsun bir dilde yazılan her şey, akıl ve şuurun ortaya koyduğu her şey mânâsına kullanılmaktadır.

SÜNNET: Üzerinde durduğumuz kültür kelimesini, İslâm'da en ziyade karşılayan tâbirin

"sünnet" ve sünnet mefhumunu ifade eden diğer tâbirler olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple sünnet kelimesi üzerine biraz açıklama yapacağız.

Sünnet, lügat açısından "yol" mânâsına gelir, iyi ve kötü her ikisi için de kullanılır. Istılah olarak, Kur'ân'dan sonra dinin ikinci kaynağına denir. İslâm cemaatini diğer cemaatlerden ayıran husûs, sâdece imân değildir. İmân temel ve vazgeçilmez şart olmakla berâber bunu tamamlayan ve bir nevi imânının hârici tezâhürlerinden olan davranışlar vardır. Bunlara sünnet denir. Sünnet, umûmiyetle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından yapılmış olan ameller, söylenen sözlerdir. Ancak, bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le doğrudan ilgisi olmamakla beraber, ilk devir müslümanları tarafından benimsenmiş olan bir kısım amellere ve sözlere de

sünnet denmiştir. Kelimenin böyle şümullü bir mânâ taşıması sebebiyle iltibasları önlemek maksadıyla âlimler ayırt edici tâbirler kullanırlar: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den vâki olan söz ve amellere merfû sünnet, Sahâbe'den vâki olan söz ve amellere mevkûf sünnet, Tâbiîn ve Etbauttâbiîn'den vâki olan söz ve amellere de maktû sünnet denir. Bu açıdan, sözgelimi, Hz. Ömer zamanında hicrî takvimin vaz'ı, devlet divanlarının tutulması, ümmetin bir kıraate sevki gibi hususlar hep "sünnet" tâbiriyle ifâde edilir. Hülâsa sünnet, geniş mânâsıyla ilk devir (selef müslümanlarınca benimsenerek dine kazandırılan ameller, değerler, eşkaller mânâsına gelmektedir.

Sünnet, her hal ü kârda insanlarca yapılacak, yapılırken pek çok tarz ve şekilde yapılma imkân ve ihtimâli olan davranışlara tek bir şekil vererek cemaati teşkil eden ferdler arasında birlik sağlar. Misâl olarak yemek yemeyi ele alalım. Her insanın başvuracağı bu fiil, bir gündeki öyün sayısı, her öyündeki çeşit ve miktar, yemekte oturuş tarzı, çiğ, pişmiş, yanık, sıcak, soğuk yemek, yenmemesi gereken şeyler, sağ veya sol elle yemek gibi pek çok mes'elelerde çeşitli tarzlar hatıra gelebilir. Sünnet bu mes'elelerin her birinde pek çok ihtimallerden bir tanesini tavsiye eder. Böylece aynı sünnete uyan ferdler cemiyette birlik içerisinde olurlar.

Sünnetin sağladığı birlik âdâb-ı muâşeret, kıyâfet, ahlâk kaideleri gibi hususlarda daha çok ehemmiyet taşır. Şu halde cemiyetteki müşterek değerler manzumesi manasında kullanılan "kültür" kelimesini İslâm'da büyük ölçüde "sünnet" kelimesi karşılar. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in

ىّن

م سيلف ىتّنس نع َبغ َر ْنمَف

"Benim sünnetimi beğenmeyen benden değildir" veya: يّنم سيلف ىِتّنُسب ْلمعي مل نَمَف

"Benim sünnetimle amel etmeyen benden değildir" gibi sözlerindeki sünnet kelimesi bu manada kullanılmıştır. Mâna şöyledir: "İslâm ümmetinin gittiği yoldan gitmeyen, onun dinini beğenmeyen, ona zıd düşen bir yolu benimseyen bizden değildir."

Şârihler de hadîsi böyle anlarlar ve herhangi bir te'vîl ve mâzeretle sünneti terkedenin dinden çıkmayacağını, fakat sünnetin zıddı olan amelin üstün olduğuna inanarak sünneti terkederse bunun bir nevi küfür olacağını belirtirler. Zira böyle bir inanç en azından içtimâî, birliği bozmaya müncer olacaktır. Hattâ farzın karşılığı olan "sünnet"in bu cihetten ehemmiyetini teyid eden ve ümmeti "sünnet" etrafında, ısrarla kenetlenmeye teşvik eden rivâyetler mevcuttur:

ة ّوُق ًة ّوُق ُلْبَحلا ُبهْذي اَمك ًةّنس ةّنس ُنيّدلا ُبهذي ةّنسلا ُكرت ِنيّدلا ِبَاهذ َل ّوا ّنأ □

"Dinin elden gidişi sünnetin terkiyle başlar. Bir halat iplik iplik ortadan kalktığı gibi, din de sünnetlerin birer birer terkiyle ortadan kalkar".

Nitekim bir cemiyet, millî değerlerini birer birer terkedecek olsa, kendisine, diğer cemiyetlerden ayrı müstakil millî şahsiyet veren şeylerden geriye ne kalır?

Şu halde hadîslerde geçen "sünnet" ve "din" tâbirleri çoğu kere "kültür" ve "medeniyet"

manalarında kullanılmıştır. Sünneti terk, belli bir ölçüde "İslâm kültürünü terk" dinden çıkma da "İslâm medeniyetinde çıkma" manasına gelmektedir.

Bizden Olan-Bizden Olmayan: Hadîslerde tefrîk ifade eden mühim tâbirlerden biri budur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu tâbiri "kâfirler ve müşrikler" hakkında kullanmış değildir. Onların "bizden" olmadığı zâten bilinen açık bir husustur. Bu tehdîdi, daha çok İslâmî yaşayış ve telâkkinin nihâî hududlarını göstermek, bu hududları taşma noktasında bulunan tehlikeli sınırları belirtmek için kullanmıştır.

Bir başka ifade ile, İslâm cemaatinin husûsiyetini teşkîl eden, onun başka cemaatlerden temyîz ve tefrîkini sağlayacak olan hârici tezâhürler mevzûunda bu tâbir kullanılmıştır.

Bu tâbirle, beşer kültüründe yer eden ümmetî değerler'in veya ümmet fertleri arasında imânî birliği takviye edip sağlamlaştıracak bir kısım müşterek değerlerin muhâfazası düşünülmüştür.

Bu hususun anlaşılması için şu hâdisleri dikkatle okuyalım.

"Bizim dışımızdakilere benzeyenler yahûdilere, hıristiyanlara benzeyenler bizden değildir..."

"Yağma yapan veya soyan veya soyguna tevessül eden bizden değildir".

"Erkeklerden kadınlara benzeyenler, kadınlardan erkeklere benzeyenler bizden değildir".

"Uğursuzluğa inanan, (müracaatı üzerine) kendisi için uğursuzluk çıkarılan, kehânete inanan, kendisine kehânette bulunulan (kâhine baş vuran); sihir yapan, sihir yaptıran bizden değildir."

"İnsanları iğdiş eden, kendisini iğdiş ettiren bizden değildir..." "Asabiyete (kavmiyetçiliğe) çağıran, bu yolda savaşan, ölen bizden değildir."

"Musîbete uğrayınca bağırıp çağıran, saçını başını yolan, elbisesini yırtan bizden değildir".

"Bizden başkasının sünneti ile amel eden bizden değildir".

"Mâtem için suratını döven, üstünü, başını yırtan, câhiliye çığlığıyla çığlık atan bizden değildir".

"Küçüklerimize merhamet, büyüklerimize hürmet etmeyen emr-i bil-marûf ve nehy-i ani'l-münker'de bulunmayan bizden değildir" vs.

Bu çeşit hadîsleri, hüküm açısından değerlendiren âlimler maksadın bu yasakları işleyenleri tekfir etmek olmayıp, nehyi takviye etmek olduğunu belirtirler. Bunların haramlığı reddedilmeyip, yapılmasının cevâzına kesinlikle hükmedilmediği müddetçe fâili tekfir edilmez.

Korunması gereken "Ümmetî kültür" değerleri, her seferinde "benden değil" veya

"bizden değil" gibi tâbirlerle ifâde edilmez. Allah'ın "lânet"ine,"gadab"ına nisbet etmek

"şeytan"a nisbet etmek, "eski milletler"e nisbet etmek, "yabancı milletler"e nisbet etmek gibi çeşitli üslublara da yer verilmiştir. Hadîslerde bol miktarda örnekleri olan bu hususa birer örnek kaydedip geçeceğiz.

"Peruk (takma saç) takma işini yapana da, peruk taktırana da Allah lânet etsin."

"Sağ elinizle yiyin, sağ elinizle için, sağ elinizle alın, sağ elinizle verin, zira sol eliyle yiyen, sol eliyle içen, sol eliyle alıp sol eliyle veren şeytandır."

"Sizden önce gelip geçenlerden bir adam, hoşuna giden bir elbise giymiş ve gurura kapılmıştı. Allah onu yerin dibine batırdı. Kıyâmete kadar orada sarsılarak azab çekecek.

"Kim bir yabancı millete benzerse, o, onlardandır" veya "Bizden başkasına benzeyen bizden değildir".

Hadîste gelen bu beyanlardan çıkarılacak netice şudur: İmândan çıkarıp küfre götüren her şey bizi medeniyetten çıkarmakta, sünnetin terkine veya sünnete muhâlefete götüren her şey "ümmetî kültür"den koparmaktadır.

BİD'AT:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadîslerindeki "kültür" mefhumunu daha mükemmel, daha bütün bir şekilde kavramamıza yardım edecek mühim tâbirlerden biri de "bid'at" kelimesidir.

Bid'at lügatte "daha önce bir örneğine rastlanmaksızın yapılan -iyi veya kötü- her yeni şey" manasına gelmektedir. Din kemâlini bulduktan sonra, (onu uzak veya yakından ilgilendirmek üzere) vazedilen (konan) her bir yeni şeye şer'i örfde bid'at denmektedir.

İslâm âlimlerinin, ilgili bahislerde, "bid'at"a verdikleri -hadîslerin tedvini (yani kitap hâline konulması), tefsir, kelâm vs. ilimlerin tedvîni, eski Yunan hikemiyatından tercümeler, kelâmî mezheplerin çıkışı, batıl fikirleri çürütücü kitapların te'lifi, ribât ve medreselerin inşası gibi örneklere bakınca, bu tâbirle, ister cemiyetin tabiî gelişmesinin sonucu bir ihtiyâca mebnî olarak, isterse taklid ve teşebbüh yoluyla zaruret olmaksızın cemiyette zuhur eden her şeyin ifade edildiği görülür. Bu bir fikir, bir müessese, bir davranış şekli veya bir teknik, bir eşya olabilir, yani, ortaya çıkan her yeni şey. Nevevî'nin tarifiyle, dinî açıdan bid'at: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde bulunmayan bir şeyin bilâhare ihdâsı, ortaya konmasıdır". Bir başka ifadeyle, ümmetin kültür hamûlesine Hz.

Peygamber (aleyhisselâtu vesselâm)'den sonra girmiş bulunan iyi veya kötü her çeşit müktesebâtdır.

Anlaşıldığı üzere, şe'ninde terakkî bulunan içtimâî heyet için bu umumî manada bid'at kaçınılmaz bir durumdur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den vârid olan:

در وُهف ُهنم َسيل ام اذه ان ِرْما يف ّثَدحا نَم□

"Bu dinde olmayan bir şeyi ihdâs eden kimse bilsin ki o, merdûddur."

در َوهَف ان ُرما ِهيلع َسيل ًٍمَع َلمَع نَم□

"Kim dinimize muvâfık düşmeyen bir amelde bulunursa bilsin ki, o merdûddur."

ةَل ََض ةَعْدب ّلكو ةَعْدِب ٍةثدحم ّلك َو اَهُتاَثَدحم روُمُا ّرَش ّنإف ِروُمُا ِتاثدحُمو مُكاّيإو ًا □

"Sonradan çıkan şeylerden kaçının, zira, en fena şey sonradan çıkan şeydir, her sonradan çıkan şey, bid'attir, her bid'at ise dalâlettir" gibi muhtelif hadîsler, herhangi bir kayda yer vermeksizin "bid'at"ı alelıtlak reddeder. Ancak, bu babta gelen başka ifâdeleri de göz önüne alan İslâm âlimleri, onu, "iyi" ve "kötü" olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Bazıları ise, yine aynı neticeye ulaşmakla birlikte, daha da teferruâta inerek bid'atı,

"vâcib, mendûb, haram, mekrûh ve mübah" olmak üzere beşe ayırmıştır (1). İmâm Şâfiî,

"dalâlet" olarak ifâde ettiği kötü bid'ayı: "Kitap, sünnet, eser veya icmâya muhâlif olarak ihdâs edilen şey" olarak, kötü olmayan bid'ayı da bu sayılanlardan herhangi birine muhâlif olmaksızın sonradan ihdas edilen hayırlı şey olarak açıklar. İbnu Hacer, şeriatçe, müstahsen addedilen bir sınıfa sokulabilen her bid'anın "iyi"; kabih addedilen bir sınıfa sokulabilen her bid'anın "kötü", bunlar dışında kalanların da "mübah"

olacaklarını belirtir.

Aslında bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadîslerinde faydalı ve hayırlı bid'aların ihdasına teşvik buluruz. Nitekim sahîh bir rivâyette O (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur:

"İslâm'da kim güzel bir çığır (sünnet) açarsa ona, bu amelinin ecri ile, kendisinden başka onunla amel eden diğerlerinin ecri de -onlarınkine herhangi bir noksanlık gelmeksizin- aynen verilir. Hz. Ömer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde kısmen münferid, kısmen cemaat halinde kılınan terâvih namazının tamamının cemaat halinde kılınmasını emreder ve öyle yapılmaya başlandığını görünce: "Bu ne güzel bid'attır" der.

Şu halde, hülâsa etmek gerekirse bir bid'at, ya dine muvâfık ve bir ihtiyâcı karşılayan bir şeydir ki, bu bid'at-ı hasene adı altında tahsîn edilmiştir (güzel bulunmuştur); veya bir

ihtiyacı karşılamayan, daha önce zaten mevcut bir şeyi kaldırarak yerine geçecek olan -

bir başka kültürden alınma, yahut beşerî hevâya uyularak, yokdan ihdâs edilme- bir şeydir. Bid'at-ı seyyie denen bu ikinci kısım, bütün müslümanların müşterek kültürleri yani onların birlik ve vahdet vesileleri olan "sünnet"e ters düştüğü için merdûddur. Bu çeşit bid'atler yani yabancı kültürlere ait unsurlarla ferdî hevâdan kaynaklanan unsurlar müstakillik esasına müstenid ümmet şahsiyetini haleldar edeceği için hiç bir müsamaha tanınmaksızın şiddetle reddedilmiştir. Böylesi bir bid'atın alınması, bizzat Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından, "mevcut bir sünnetin atılması" olarak değerlendirilmiştir: "Yeni bir bid'at ihdas eden her kavm onun bir mislini Sünnet'ten kaldırıyor demektir."

Ümmetin hârice karşı dahilî vahdetinin korunması için bu çeşit bid'atın şiddetle yasaklanması, "sünnet"in, bir başka ifadeyle "ümmetî kültür"ün korunması için ağır müeyyide konması gerekmektedir. Bu sebeple, sünneti terkedenler, bid'at ihdas edenler hakkında bir mü'min için en değerli varlık olan "imân"ın selbi gibi tehdîdler ifade edilmiştir. Nevevî, İbnu Hacer gibi âlimler her çeşit bid'atın reddini ifade eden "Her bid'at delâlettir", "Bu dinde olmayan bir şeyi ihdas eden kimse bilsin ki, o, merdûddur" gibi hadîsleri "İslâm'ın öğrenilmesi ve icra edilmesi gereken mühim ve küllî kaidelerinden biri" olarak tavsif etmişler, ehemmiyetlerine dikkat çekmişlerdir.

Bid'at-ı Seyyie'nin Modern Karşılığı: Kültürel Tezad: Yukarıdaki açıklamalardan şu husus vâzıh olarak anlaşılmış olmalıdır: Müslümanın hayatında bid'at-ı seyyie, Batılı sosyologlarca medeniyetin yaşı için ölçü, yıkıma gidişin alâmet ve habercisi (symptome) kabûl edilen kültürel tezadlar'ı temsil eder. Ümmetin ihtilâfını rahmet kabul eden hadîsle, mürtede (dinden çıkan) hayat hakkı tanımayan fıkıh kaidesinin bu noktada iyi değerlendirilmesi lazımdır. İslâm'ın temel esasları tarafından çizilen çerçeve (medenî hudud) içerisinde kaldığı müddetçe yapılacak fikrî münâkaşalar (ihtilâf, medeniyetin gelişmesini, yenilenmesini, değişen hayat şartlarına -esâsat ve İslâmî sıbga (boya) değiştirilmeden, medenî şahsiyet bozulmadan- adaptesini sağlıyacaktır. Bu sebeple bu,

"rahmet" olarak tavsîf edilerek tahsîn edilmiştir. Bu çerçevenin dışına çıkılması ise, bünyenin çatlaması, temelin oynamasıdır. Buna müsâmaha edilmesi bu çatlağın büyüyerek tehdîdkâr vaziyet almasına, yıkıma götürecek şartların hazırlanmasına seyirci kalmak demektir. Halbuki, hikmeten kabul edilen umumî bir kaideye göre, hiç bir hayatî organizma kendi ölümüne seyirci kalmaz. Muhafaza-i hayat ve ibka-i vücut her bir organizmanın temel insiyaklarından (iç güdü) biridir. İşte bu sebepledir ki, İslâm hey'et-i içtimaiyesi de varlığının ibkası için, kültürel bünyesinde bir çatlama telâkki ettiği -

ve ilmen de öyle olduğu görülmüş olan- bid'at-ı seyyie'yi şiddetle takbîh etmiş, müsâmaha edilmemesini kesinlikle emretmiş, tedâvi ve tâmir kabul etmeyecek dereceye gelmiş olan "mürted"e de hayat hakkı tanımamıştır. Tıpkı kangren olan bir uzvun kesilip atılması gibi.

Her çeşit yabancı kültür mensuplarının varlığına ve kültürleri çerçevesinde tam bir hürriyetle yaşamalarına müsâmaha gösteren, İslâm'ın, kendi bünyesinden kopmuş olan mürtede hakk-ı hayat tanımaması tamamen içtimâi bünyeyi korumaya mâtuf bir tedbirdir. Aksini düşünmek, cemiyetin, kendi ölümüne seyirci kalması demek olacaktır.

Bu mevzûyu en açık şekilde 1968-1980 yılları arasında yurdumuzu kasıp kavurmuş,

devletimizi ciddî bir şekilde tehdîd etmiş bulunan anarşi gerçeği isbat etmiştir. Bu hadîseyi, temel kültürel değerlerin tahribine seyirci kalmanın, zamanında tedbir almamanın bir sonucu olarak izah etmeyen her çeşit izah gerçekten uzaktır, aldatmacadır, ilmî değildir.

ÖRF:

Sünnette olmamakla birlikte, beşer kültüründe mevcut olan bir kısım değerler karşısında İslâm'ın tutumunu belirtmemiz gerekmektedir. Böylesi değerler Kur'ân veya Sünnet'te mevcut olana muhâlif düşerse merdûddur, değilse makbûldur. Bu makbûl kısım örf adı altında istihsan edilmiştir ve fıkıhta şer'î delillerden biri sayılmıştır.

Tabirin fıkhî yönü, muhakkak ki, mevzumuzun dışında kalır. Ancak "akılların şehâdetiyle iştihâr edip, tab'an kabul edilen herhangi müstahsen şey" olarak tarif edilen örf, bir yönüyle mevzumuzu yakından ilgilendirir. Kur'ân-ı Kerîm mükerrer âyetlerinde: "Biz atalarımızdan devraldığımız yol üzereyiz, bunu terketmeyiz" mealindeki itirazları şiddetle takbîh edip reddederken mârûf'a yâni "aklen veya şer'an müstalisen olan ve akl-ı selîm ashâbı indinde münker olmayan şey"e uymayı tekrarla emretmiştir.

Örf ün bütün cemaate şâmil olan örf-i âm kısmından başka bilhassa muayyen bir mahalle mahsûs olan örf i has kısmı sosyoloji açısından ehemmiyet taşır. Zira, böylece İslâmiyet mahallî örfleri kabul etmekle sünnetî kültür'le müştereklik kazanmış, "ümmetî cemaat" in daha tâli kültürel gruplar teşkîl etmesini tecvîz etmiş olmaktadır. Daha önce belirttiğimiz üzere, beşeriyetin terakkîsi için, günümüzde ilmî çevreler tarafından "zarûrî"

olduğu ifade edilen farklı kültürlerin varlığı mes'elesinde Kur'ân-ı Kerîm'in daha mühim bir diğer âyeti şudur.

هالَّل َدْنِع ْمُ □

كَم َرْكَا ّنإ اوُف َراَعَتِل َلِئاَبَق َو ًابوُعُش ْمُكَنْلَعَج َو ىَثْنا َو ٍرَكَذ ْنِم ْمُكاَنْقَلَخ اّنإ ُساّنلا اَهّيَا اَي

ْمُكاَقْتَا□

"Ey insanlar, doğrusu, biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık. Sonra da sizi milletler ve kabîleler hâline koyduk, tâ ki, birbirinizi tanıyasınız. Şüphesiz, Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır." (Hucurât 13).

Âyette geçen ve "birbirinizi tanıyasınız" diye tercüme ettiğimiz "teârüf" kelimesi a.r.f.

kökündendir ve bu kök, yükseklik (urf) manası da taşımaktadır. Binâenaleyh bu mana açısından âyet: "Karşılıklı terakkî edip yükselme kaydetmeniz için sizi milletler ve kabîleler hâline koyduk" manasına da gelir ki, bu tevcih günümüz etnologlarına ziyâdesiyle uygun gelir.

İnsanlardaki renk ve dil farklılıklarının, Kur'ân-ı Kerîm'de "Allah'ı tanıtan âyetler"

meyânında zikredilerek nazara verilmesi de, beşer cemiyeti veya İslâm ümmeti içerisinde farklı kültür gruplarının mevcudiyetinin bizzat Yaratıcı tarafından irâde edildiğini, bunların -Batılılarca, yakın zamana kadar ittifakla, şimdi ise sâdece bir kısmı tarafından arzu edilmiş bulunduğu üzere- şu veya bu mülâhazalarla istiskal, red veya ilga edilme cihetine gidilmesinin insanlığın hayrına olmayacağını gösterir. İngiliz

tarihçilerinden Macaulay, "Tarih Üzerine Deneme" (Essay on History) adlı kitabında, Eski Yunan ve Roma'nın asıl yıkılış sebebini kendilerini çok beğenmelerinden neş'et eden kapalılık'a bağlar: "Öyle geliyor ki, Yunanlılar ve Romalılar sadece kendilerinden hoşlanıyorlardı. Bu durumdan onlardaki görüş darlığı ortaya çıktı. Bir başka deyişle, onların zekâları sadece kendi cevherlerinden gıdalarını alıyordu.

Böylece onlar, kendilerini tereddîye (bozulmaya) ve kısırlığa mahkûm etmiş oldular.

Sezarlar'ın kesif istibdâdları, her çeşit millî husûsiyetleri tedricen ortadan kaldırmak ve imparatorluğun en uzak vilâyetlerini bile tamamen kendinde eritmek suretiyle fenâlığı iyice arttırdı..." Strauss da, bir cemiyeti inkişâftan ve varlığını tam olarak ortaya koymaktan alıkoyan tek şanssızlığın "yalnızlık" olduğunu ifade eder.

KÜLTÜRDE FERDİYET:

Az ilerde kaydedeceğimiz üzere yabancılarda görülen ilim ve tekniğin iktibas edileceğinden bahsederken kültür iktibasıyla iltibas edilmemesi gereğine hususen dikkat çekme ihtiyacını duyuyoruz.

Gerçekten Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadîsleri, ilmin ve tekniğin alınmasını âmir olmalarına rağmen, kültür iktibasını kesinlikle yasaklarlar. Bu husus, gerek "sünnet" ve gerekse "bid'at" tabirleri ile alakalı rivayetlerde vâzıh olarak gelmiştir. Nitekim bâzı örneklerini de kaydetmiştik. Burada bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bazı uygulamalarından misal vereceğiz.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) teblîğe başladığı ilk yıllarda muhatapları arasında bir tefrîk yaparak Ehl-i Kitâb ile müşrikleri bir tutmuyordu. Tevrât ve İncil'e inanan yahudi ve hıristiyanları, putlara tapan müşriklere tercîh ediyor, onları kendisine daha yakın hissediyordu. Esasen bundan daha tabiî ne olabilirdi? Onlar da vahye dayanan bir din müessesesine, Allah'a, ahirete, sevaba, günaha inanıyorlardı. Kur'ân-ı Kerîm de sık sık Tevrât ve İncil'e atıflar yapıyor, onların inandığı peygamberlerden bahsediyordu.

Bu tabiî durumun neticesi olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) vahiy gelmeyen meselelerde yani îlahî irşadın henüz şekil ve istikamet vermediği -ve bu sebeple şekke düştüğü- husûslarda müşriklerin tarzına uymaktansa Ehl-i Kitâb'ın tarzına uymayı seviyordu. Nitekim Medîne'ye geldiği zaman saç tuvaletinde müşrik Araplarla Yahudiler arasında bir farklılık gördü: Yahudiler, alın saçlarını (perçemlerini) alınlarının üzerine olduğu gibi bıraktıkları halde müşrikler ortadan ikiye ayırarak yanlara bırakıyorlardı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'de Yahûdiler gibi alnına bırakmaya başladı. Zamanın geçmesiyle getirdiği şeriatı hâricî tezahürlerde bile ferdiyet ve şahsiyet isteyen müstakil, cihanşümûl bir medeniyet halinde sistemleşmeye başlayınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendinden önce mevcut medeni sistemlere muhalefet prensibinin gereği olarak saç tuvaletinde de muhalefet ederek eski şekle döndü ve perçemini (alın saçını) ortadan ikiye ayırarak yanlara saldı.

Burada bir noktayı belirtmek isteriz: Bu vak'ayı rivâyet eden hadîs metinleri bilahare Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tekrar ayırma şekline döndüğünü kaydetmekle birlikte ne zaman döndüğü, niçin döndüğü hususunda açıklama kaydetmezler. Şârihler, bu maksadla "Yahûdileri insanların en sapığı görerek İslâm adına kazanılma ümidinin kaybolması "saçı ayırmadan salmanın neshedilmiş olması" Hz. Peygamber (aleyhissâlatu vesselâm)'ın "içtihadla" veya "vahiyle terketmesi" gibi çeşitli yorumlar kaydeder. Bunlar arasında mevzuumuza en muvafık olanı İbnu Hacer tarafından ifade edilmiş olanıdır. "Putperestler çoğunlukla İslâm'a girince, Ehl-i Kitab'a muhalefet Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e daha hoş geldi".

Aslında Ehl-i Kitab'a muhalefet, bu meseleye has münferid bir vak'a olmayıp bir prensiptir. Saça verilen şekil, bu prensibin getirdiği muhâlefetler dizisinden sâdece bir tânesidir, zincirden bir halkadır.

Muhtemelen -hicretin 16. ayında vâki olan, kıblenin Kudüs cihetinden Kâbe cihetine tahvîliyle başlayan Ehl-i Kitab'a muhalefetler zinciri saçın boyanmasında, selâm şeklinde, kıyâfette, haftalık toplanma gününde, cum'a günü nafile orucunu yasaklamakta

-zira hıristiyanlar o gün oruç tutarlardı-, savm-ı visalin (yıl orucu) yasaklanmasında -ki bu da hristiyanların işiydi-, ibadet vakitlerinin duyurulması şeklinde, kıblede, elbiseyi giyiş tarzında, hayızlı kadınla ihtilât meselesinde vs. pek çok şeyde devam edecektir.

Heysemî tarafından sıhhati te'yîd edilen ve Ebu Ümâme'nin naklettiği bir rivayet şöyle:

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), birgün, sakalları ağarmış, Ensâr'dan bir grup yaşlıya uğramıştı. Onlara: "Ey Ensâr topluluğu, sakallarınızı kızıla veya sarıya boyayın, Ehl-i Kitâb'a muhalefet edin" dedi. Biz de: "Ey Allah'ın Resûlü, Ehl-i Kitâb şalvar giyerler, izar bağlamazlar" dedik. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Siz şalvar da giyin, izar da bağlayın, Ehl-i Kitâb'a muhâlefet edin" dedi. Biz tekrar: "Ey Allah'ın Resûlü, Ehl-i Kitâb mest giyiyorlar, nalin kullanmıyorlar" dedik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Siz mest de giyin, nalın da, Ehl-i Kitâb'a muhâlefet edin" dedi. Biz tekrar:

"Ey Allah'ın Resûlü, Ehl-i Kitâb sakallarını kısa kesip bıyıklarını uzatıyorlar" dedik. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bıyıklarınızı kesin, sakallarınızı uzatın, Ehl-i Kitab'a muhâlefet edin" cevâbını verdi". Bu hadîs bize, Ehl-i Kitab'la müştereken taşınan bir kıyafette bile bir değişiklik, bir hususiyet peyda etmenin müstahsen olacağını ifade etmektedir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in muhalefetteki sistemli ısrarına şu vak'a da güzel bir örnektir: Belirtildiğine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir cenâze merasimine katıldığı zaman, cenâze kabre yerleştirilinceye kadar oturmazdı. Bir seferinde, bir yahudî âlimi: "Biz de böyle yaparız" diyerek bu tarzı takdîr edince, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) derhal oturur ve "onlara muhâlefet edin" diyerek oturmayı emreder(2).

Rivâyetlerden öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ehl-i Kitâb'a muhalefeti bir yahudiye: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bize muhâlefet etmedik hiçbir şey bırakmadı, her işimizde bize muhâlefet etti" dedirtecek kadar çok meseleye şâmil olmuştu.

Bu muhâlefet keyfiyeti sâdece Ehl-i Kitâb'a karşı değildir. Diğer bir kısım amiller takrir edilirken başka milletlere muhâlefet gerekçe gösterilmiştir: "Acemler büyüklerini zikrederek mektuba başlarlar, siz kendi isminizi zikrederek başlayın".

"Bıyıklarınızı kısa kesin, sakallarınızı uzun tutun, mecûsilere muhâlefet edin".

"...Hayvanları diş ve tırnakla kesmeyin, zira diş, bir kemiktir; tırnak ise Habeşlilerin bıçağıdır,"

"İranlıların, büyüklerine ayağa kalktıkları gibi siz de kalkmayın"(3).

"(İmamınız otururken namaz kıldığı vakit) siz ayakta kılmayın. Aksi halde Rûmlara ve İranlılara benzersiniz; onlar kralları otururken ayakta dururlar".

Kaynaklarda gelen misâller daha çoktur. Bunlardan anlaşılan şudur: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in takrîr edeceği yeni şekilleri duyururken "Ehl-i Kitâb'a", "acem'e", "Habeşlilere" vs. muhâlefeti hatırlatmayı ihmâl etmeyişinin mühim sebeplerinden biri "müstakil ümmet" fikrinin zihinlerde tesbîti ve diğer ümmetlere muhâlefet düşüncesinin ferdlerde meleke hâline gelmesini sağlamaktır.

Dünya görüşü veya inanç sistemi dediğimiz dâhili rûhî aynîliği, bu hârici tezâhürler tamamlayarak ferd'de hem müstakil medenî şahsiyet fikrini, hem de aynı tezâhüre bürünen kimselere karşı birlik, kardeşlik duygusunu uyandırıp pekiştirecektir.

İçtimâî kaynaşmanın sağlamlaşması meselesinde İslâm âlimleri bu çeşit dış

benzerliklere de büyük ehemmiyet atfetmişlerdir. Bu hususu Mâlik İbnu Dinâr bir de teşbihle takviye ederek şöyle ifade eter: "İki kişide aynı müşterek vasıf olmadıkça aralarında ülfet ve kaynaşma hâsıl olmaz. Ecnâs-ı insan, ecnâs-ı tuyur (kuş cinsleri) gibidir. Aralarında bir münasebet olmadıkça iki nev kuş birlikte uçmaz" der. Günün birinde bir karga ile bir güvercini berâber görünce şaşırır. Nasıl olur da arkadaşlık yapabilirler diye tahkîke koyulur. Az sonra anlar ki, ikisi de topaldır ve bunları topallık vasf-ı müştereki bir araya getirmiştir.

Hülâsa, çoğu kere "sünnet" olarak -ki fıkıh ve akaid açısından hüküm yönüyle ehemmiyeti "farz"a nazaran tahfif edilir- ifade edilen dinin pek çok hâricî tezâhürlerini, İslâm medeniyetinin ferdiyet ve şahsiyetini örmesi hasebiyle "Cebrâil Kur'ân'ı indirdiği gibi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'a sünneti de indiriyordu" rivâyetinin ifâde ettiği hakikat çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir. O sünnet ki, "kendisine uyulduğu nisbette bu ümmete vâdedilen meziyetler, üstünlükler elde edilecektir."

---

1) İbnu Hacer, Fethu'l-Bâri'de aynen şöyle der: "Vâcibe misal nahivle meşgûliyettir, zira Allah ve Resûlunun sözleri onunla anlaşılır. Zira şeriatın hıfzı vâcibdir, bu iş ise o suretle hâsıl olur; böylece o meşguliyet bir vâcibin mukaddimesi olmuş olur. Garîb (anlaşılması zor) kelimelerin şerhi, usûl-i fıkhın tedvîni, sahîh ve zayıf hadîslerin temyîzine tevessül

dahi bu guruba girer. Harama misal: Sünnete muhâlif olan Kaderiye, Mürcie ve Müşebbihe'nin tanzîm ettiği kitaplardır. Mendûba misal: Hz. Peygamber devrinde bizzat yapılmamış olan iyi işler: Terâvihin topluca kılınması, medrese ve ribatların inşâsı, güzel olan tasavvuf hakkında söylenenler, Allah'ın rızâsını gözeterek akdedilen münâzara meclisleri vs. Mubah bid'ata misal: Sabah ve ikindi namazlarının peşi sıra yapılan musâfaha, yeme ve içmede, giyecek ve meskende genişlik ve bolluğa yer vermek.

Mekrûha gelince: Yukarıda söylenenler bâzan mekrûh ve evvelkinin hilâfı olur".

2) Şârihler hu hükmün başka hadîslerle neshedildiğini belirtir.

3) Bu hususta çok münâkaşa edilmiş, netice olarak büyüğe ayağa kalkılması gereği kabul edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM (BAZI HADİS

MESELELERİ)

1-KUR'ÂN VE SÜNNET ARASINDAKİ MÜNASEBET

2-HALKU'L-KUR'ÂN MESELESİ

3-BUHÂRÎ-İMAM-I AZAM İHTİLAFI

4-EBU DAVUD'UN SALİH TÂBİRİ

1- BİRİNCİ MESELE:KUR'ÂN-SÜNNET MÜNASEBETİ

KUR'ÂN VE SÜNNET ARASINDAKİ MÜNASEBET

KUR'ÂN VE SÜNNET ARASINDAKİ MÜNASEBET

AÇIKLAMA:

Asıl konuya geçmeden önce, mühim bir noktayı belirtmek isteriz: İslâm Dinî vahye dayanır, bu sebeple ilâhî ve semâvî bir dindir. İnsanların karşılaşacağı her çeşit meseleyi çözüp hükme bağlayacak zenginliğe sâhiptir. Gelişen beşerî şartlarda farklı tarih ve coğrafyalarda, değişen teknik teçhizat içerisinde, bidâyette olmayan, ilk kaynaklara girmeyen yeni vak'a ve durumları da İslâm, kıyâmete kadar, çözmeye hazırdır. Zira bunları çözmede başvurulacak usul denen genel prensipler koymuştur.

Şimdilerde bunlara metodoloji de diyoruz. Özünü Kur'ân ve Sünnet'te bulan bu metodolojiye uyularak ortaya konan her mesele, yine ilâhîlik ve semâvîlik vasfını taşır.

Buna müracaat edilmeden getirilen her çözüm "arzî" ve "beşerî"dir, semâvî ve ilahî değil.

Zamanımızda, Batılılaşan espriler, Batı'da olduğu gibi, içtimâ problemleri belirtilen dini mekanizmaya riayet etmeden ferdî-beşerî düşüncelerle çözüp, icabında, buna dinî bir etiket de vurmaya, "Dinin hükmü bu olmalıdır" demeye kalkıyorlar. Bu davranış, dinin

arzîleştirilmesidir. İslâmî usule, dinî mekanizmaya uymadan atılan her adım, getirilen her çözüm gayr-ı İslâmî'dir. Meselelere dinî çözüm bulmak bir ihtisas işidir. Bunu yapacak kişide, başta ilim, birçok hususî vasıflar aranır.

Bu sebeple, ankette sorulan sorulardan bazılarına cevap verirken şahsî kanaatimizi değil, İslâmî usule uyarak, âlimlerin Kur'ân ve Sünnet'e dayanarak beyân ettikleri esasları kaydedeceğiz. Bu mevzuları, İslâmî yaklaşımla işleyen herkesin yapacağı şey budur. Söyleyecekleri de -ifâde yönüyle farklı olsa bile- mefhum olarak neticede aynıdır.

Çünkü İslâm kıyâmete kadar aynı kalacak olan hak dinidir. Kur'ân ve Sünnet'in temel meselelerde görüşü değişecek değildir. Şu veya bu maksadla, her devirde onu bozmaya semâvîlikten çıkarıp arzîleştirmeye çalışanlar çıkmıştır ve çıkacaktır da.

Ancak, hepsi boşadır. O, Allah'ın nûrudur, parlatacak olan, muhâfaza edecek olan O'dur, O'nun şanı yüce, ilmi muhit, kudreti her şeye yeterlidir, va'dinde hulf yoktur, çünkü âciz değildir.

KUR'ÂN İSLÂM'IN ANAYASASIDIR:

Dinimizin iki ana kaynağı vardır: Kur'ân ve Sünnet. Kur'ân lafzı ve mânasıyla âlemlerin Rabbi ve yaratıcısı, terbiye ve idâre edicisi olan Cenâb-ı Hakk'ın kelamıdır. İslâm Dinî'nin Kanun-i Esasisi yani Anayasası'dır. Bir mü'minin hayat rehberidir. Dünya ve ahiretimizi ilgilendiren, maddî ve mânevî hayatımıza giren her meseleye onda yer verilmiş, en güzel istikamet gösterilmiştir: "(Ey Muhammed) Sana her şeyi açıklayan ve müslümanlara doğruyu gösteren bir rehber, rahmet ve müjde olarak Kur'ân'ı indirdik"

(Nahl, 89); "Kitap'ta Biz, hiçbir şeyi eksik bırakmadık" (En'âm, 38).

Takdir edileceği üzere insan hayatını ilgilendiren meseleler o kadar çoktur ki, bunların hepsine yeterli açıklıkta temas eden bir kitap onbinlerce sayfayı, yüzlerce cildi bulması gerekir. Halbuki Kur'ân altıyüz sayfalık bir hacme sâhiptir. İnsanın dünyevî ve uhrevî her meselesine nasıl yer vermiş olabileceğini haklı olarak sorarız.

Kur'ân her meselemize yer verir, ancak, hepsini aynı açıklıkta yapmaz. Tıpkı bir anayasa gibi. Anayasa, bir devletin muhtaç olduğu, ferdî, içtimâî, beynelmilel her çeşit meseleye yer verir. Ancak bunu, herkesin anlayıp tatbîk edeceği kanun maddeleri halinde yapmaz; prensipler, temel esaslar, ana istikametler tesbiti şeklinde yapar. Bu esaslara uygun olarak çıkarılacak kanunlar, kararnameler, nizamnâmeler (tüzükler, yönetmelikler, yönergeler), emirler, tamimler, tavzîhler vs. içtimâ hayatın her meselesini aydınlatmaya çalışır. Kur'ân'da böyle... İçerisinde, çoğu kere ana esaslar, tevcihler, prensipler var; bazan imâlar, işaretler var. Açıklamaya fevkalade muhtaç mübhem ifâdeler bazan da gündüz aydınlığı kadar açıklığa kavuşturulmuş -bir başka tafsile, ilaveye imkân tanımayan- beyanlar var. Bunların ötesinde, sıkça yer verilen tekrarlar var.

Bütün bu vasıflarını göz önüne alan İslâm ümmetinin Kur'ân hakkında ittifakla verdiği hüküm, O'nun dinimizin yegane kaynağı, değişmez anayasası olduğudur.

VAHİY NEDİR?

Konumuzun açıklığa kavuşması için, vahiy nedir açıklayalım. Vahy, kelime olarak, bir sözü gizlice fısıldamak mânasına gelir. Istılah olarak, Allah'ın insanlara olan tebligatını, muhtelif yollarla peygamberlere bildirmesidir. Vahy kelimesinin, Kur'ânî Kerîm'de, irâde-i ilâhiyenin şuurlu ve hatta şuursuz mahlukata intikal ettirilmesi mânasında daha geniş bir kullanılışına şâhid olmaktayız. Nitekim Allah'ın "arı"ya (Nahl, 68), Hz. Musa'nın annesine (Kasas, 7), Hz. İsâ'nın Havârilerine (Mâide, 111), "Melaike"ye (Enfal, 12), "Arza" (Zilzâl, 5), "Semâvât"a (Fussilet, 12) vahyi söz konusudur. Tâbirin bu çok buutlu kullanılışından, bütün mahlukatın kıyam ve devamında tâbi oldukları kanunların onların fıtratına konulmasının tesâdüfi olmayıp ilâhî irâde ile olduğu ve bu yüce hakikatın vahy keyfiyyetiyle ifade edildiği sonucuna varılabilir. Kelam, tefsîr ve hatta usul kitaplarımızda yer verilmiş olan bu konunun teferruatına girmeyeceğiz.

Asıl konumuz olan Peygamberimiz (aleyhisselâtu veselâm)'e gelen vahye dönmek gerekirse hemen şunu belirtelim ki, vahyin gerçek mahiyeti, mekanizması insanlarca meçhuldür. Kitaplarda, vahiy gelirken tezâhür eden bazı hallerle ilgili tasvirlerden öte fazla bir bilgi verilmez. İlah'tan beşere muhâberevî bir irtibat diye tavsîf edebileceğimiz vahy'in farklı şekillerde cereyan ettiği de bir gerçek. Umumiyetle başlıca dört farklı şekilde vahiy cereyan ettiği açıklanır:

1- Rüya yoluyla vahy: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ilahî irâde ile alâkalı bir kısım hakikatı rüyasında görür ve öğrenir.

2- İlham yoluyla: Bu, vahiy muhtevasının peygamberin içinden, kendiliğinden doğması şeklinde ortaya çıkar. Cenâb-ı Hakk, peygamberler, yakaza denen uyanıklık ve şuur hâlinde iken teblîğ etmek istediği şeyi kalplerine atar.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Kur'ân dışındaki bütün sözleri bu gruba girer. Bu çeşit vahye vahy-i gayr-ı metluv denir.

3- Kitap yoluyla: Burada ilahî tebliğât, yazılı olarak gelir. Nitekim Tevrat, Hz. Musâ (aleyhisselam)'a yazılı levhalar hâlinde gelmiştir.

4- Melek vâsıtasıyla: Burada ilâhî emirleri Allah'la peygamber arasına giren bir melek getirir. Melek tarafından tilavet buyrulduğu (okunduğu) için buna vahy-i metluv denir.

Vahiyde peygamberlere doğrudan ilâhî hitap söz konusu olmaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için sâdece Mirâc'ta bu vâki olmuştur, istisnâî durumdur.

Bunun dışında Kur'ân'ı vahiyler, hep melek vasıtasıyla olmuştur.

Yukarıda işâret ettiğimiz âyetler ışığında, Allah'tan mahlukata intikâl ettirilen her çeşit duyurma işine vahy diyebileceksek de, bunun en yüce mertebesi vahy-i metluv dediğimiz Kur'ân vahyidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında bu vahy, gayr-i metluv kısmından pek kesin ve bâriz hatlarla ayrılmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı başlangıçta korku, endişe ve sıkıntıya sevkeden vahiy de budur. Mahiyetini hiç bilmediği bu vahyi karşılayıp istikbal etmeye ilahî terbiye ile hazırlama safhası Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın risâlet hayatının en sıkıntılı dönemini teşkîl

eder. İntihara niyet ve azmetmesiyle ilgili rivâyetler bu sıkıntının derecesini anlamada yardımcı olur.

Şu halde, sünnet'e vahiy'dir diyen âlimlerimizin ifadelerini yanlış anlamamak için Kur'ân vahyinin her bakımdan başkalığının iyi bilinmesi gerekir. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'da bu vahyin tâlimi, tebliği muhâfazası için müstesna bir gayret ve itina göstermiştir.

SÜNNET NEDİR?

Kur'ân ve vahy hakkında yapılan bu kısa açıklamadan sonra, Sünnet nedir, onu belirtmeye çalışalım. Sünnet, kelime olarak yol demektir.

Bu tâbir iyi yol için de kullanılır, kötü yol için de. Nitekim, bizzat Hz. Peygamber (aleyhissatâtu vesselâm), kelimeyi bu mânada kullanmıştır. "Kim iyi bir yol açarsa... Kim de kötü bir yol açarsa..." hadîsinde böyledir.

Konumuz açısından sünnet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yoludur. Bu yol, onunla ilgili olarak bize intikal eden rivayetlerle ortaya çıkar.

Bu rivayetler ya sözlerini, ya fiillerini, ya da ahvalini, etvarını ve şemâilini bildirir.

Bunların hepsi sünnettir. Muhaddis, fakih veya usulcü oluşuna göre âlimlerin sünnet anlayışları az çok farklılıklar arzederse de burada o teferruata girmeyeceğiz. Ancak şu kadarını belirtmekte fayda var: Bâzı muhaddisler, "hadîs"le "sünnet" kelimelerini farklı kullanmışlardır: Bunlara göre, hadîs Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözüdür; sünnet ise fiilleridir. Ancak büyük çoğunluk hadîs ve sünnet kelimelerini müterâdif (eş

anlamlı) olarak kullanır. Sünnet deyince, söz, fiil, takrir (yanında yapıldığı veya söylendiği halde sükût ederek zımnen kabul ettiği) hepsini kasteder. Biz de burada, sünnet kelimesini bu geniş mânasıyla kullanacağız. Sünnet ve hadîs yerine "haber",

"eser", "rivâyet" gibi başka kelimelerin de kullanıldığını bilmekte fayda var.

SÜNNETE-MÜRACAAT KUR'ÂN'IN EMRİDİR:

Kur'ân-ı Kerîm açısından, sünnet, İslâm Dinî'nin vazgeçilmesi, ihmal edilmesi mümkün olmayan fevkalâde ehemmiyetli bir kaynağıdır. Pek çok âyette Cenâb-ı Hakk sünnet'in ehemmiyetini dile getirerek, mü'minlerin sünnet'e başvurmasını, Kur'ân'la birlikte sünnet'i de göz önüne almasını emreder. Bu âyetlerden bâzılarını kaydediyoruz:

* Şu âyette sünnette gelen emirlere itaatten başka, ihtilafların hallinde sünnete de başvurulması emredilmektedir: "Ey imân edenler! Allah'a itaat edin Peygambere ve sizden buyruk sâhibi olanlara itaat edin. Eğer bir şeyde ihtilafa düşer anlaşamazsanız -

Allah'a ve ahiret gününe inanmışsanız- o meselenin hallini Allah'a ve Peygamber'e bırakın. Bu hayırlı ve netîce itibariyle en iyi yoldur" (Nisa, 59)

* Şu âyette, Sünnet'in bulacağı çözüme gönül hoşluğuyla uyulması

"imanın şartı" ilan edilmektedir: "Biz her peygamberi ancak Allah'ın izniyle itaat olunması için gönderdik...

Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem tayin edip,

sonra da senin verdiğin hükmü, içlerinde bir sıkıntı duymadan (yani tam bir memnuniyetle) olduğu gibi kabul etmedikçe inanmış olmazlar" (Nisa, 64-65).

* Şu âyet, Sünnet'e uymayı, Kur'ân'a uyma ayarında ilan etmektedir: "Peygamber'e itaat eden Allah'a itaat etmiş olur" (Nisâ 4, 80).

* Şu âyet, Sünnet'in açıklık kazandırdığı bir meseleye başka bir açıklık getirmeyi şiddetle yasaklar: "Allah ve Peygamberi bir şeye hükmettiği zaman, inanan erkek ve kadına artık, işlerinde başka yolu seçmek yaraşmaz. Allah'a ve Peygambere baş

kaldıran şüphesiz apaçık bir şekilde sapmış olur" (Ahzâb, 36).

* Şu âyet, Sünnet'e muhâlefet edenlerin mâruz kalacağı fitneyi haber verir: "O'nun buyruğuna aykırı hareket edenler, başlarına bir belanın gelmesinden veya can yakıcı bir azaba uğramaktan sakınsınlar" (Nur, 63).

* Şu âyet, mü'minin en büyük ideali olan "Allah'ın sevgisine mazhar olma"yı Sünnet'e uyma şartına bağlar: "(Ey Resulüm, mü'minlere şöyle) söyle: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun, ta ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı affetsin" (Âl-i İmrân, 31).

* Şu âyet, her hususta en güzel örneğin Sünnet'te mevcut olduğunu belirtir: "Ey imân edenler, andolsun ki, sizin için Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Resûlullah'ta en güzel örnek vardır" (Ahzâb, 21).

Biz yukarıda meâlen kaydettiğimiz âyetlerde geçen "peygamber" lafızlarını "sünnet"

olarak ifâde ettik. Zira âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra

"bu çeşit âyetlerde geçen "Allah'a başvurmak"ı Kur'ân'a başvurmak, "Resul'e başvurmak"ı da Sünnet'e başvurmak olarak anlamışlardır. Kıyâmete kadar gelecek bütün insanlara hitabeden Kur'ân'ın bu emirlerini, kelimelerini lügat mânalarıyla anlamak mümkün değildir, zira, meselelerimizin çözümünde âyet-i kerîme dışında Allah'a müracaat yolu bizlere kapalıdır.

SÜNNET DE VAHYE DAYANIR:

Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet'e başvurmayı emretmekle kalmaz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün sözlerinin hak olduğunu, hatalara karşı korunduğunu da belirtir: Necm Sûresi'nde: "O, hevasından konuşmaz, onun konuşması kendisine yapılan bir vahiy iledir" (âyet 3-4) buyrulmaktadır, Bâzı âlimlerimiz, burada Kur'ân kastedildiğini ifâde etmişse de, âyet ve hadîslerden elde edilen başka delillere de dayanan büyük ekseriyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün sözlerinde hataya karşı korunduğu yâni ismet sâhibi olduğu görüşünde birleşmiştir.

Sünnetin de ilâhî kaynaktan geldiğine, Cenâb-ı Hakk'ın irşâd ve irâdesi altında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a öğretildiğine dâir Kur'ân'î bir diğer delil şu âyettir:

"Nitekim biz size, âyetlerimizi okuyacak, sizi her kötülükten arıtacak, size Kitab'ı ve HİKMET'i öğretecek ve bilmediklerinizi bildirecek, aranızdan bir peygamber gönderdik"

(Bakara, 151). Başta İmam Şâfiî olmak üzere birçok âlimlerimiz âyette geçen hikmet'ten muradın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti olduğunu belirtmiştir.

Sünnet'in Kur'ân âyetiyle te'yîd edilen semâvî yönü sebebiyle onun, İslâm Dinî için zaruretini belirtmek maksadıyla bâzı âlimlerimiz şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetini, tıpkı Kur'ân-ı Kerîm'i (ezberleyip) koruduğumuz gibi (ezberleyip) korumamız gerekmektedir. Zira yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Resulüm size her ne getirdi ise onu alın, her ne yasakladı ise onu terkedin" (Haşr, 7);"

Sünnet'in dinden bir parça olduğu hususunda daha önce kaydettiğimiz Kur'ân'î delilleri hatırlatan bir başka usul âlimi tahkikini şöyle tamamlar: Kur'ân'da yer verilen deliller şu gerçeği ortaya koyar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği her şey, emir buyurduğu veya yasakladığı her mesele hüküm itibariyle, Kur'ân'da gelenlere mülhaktır.

Bunları da Kur'ân'da gelenlere (değer yönüyle ayırım yapmadan) ilâve etmek şarttır".

Öncelikle kendi mezhebimiz olan Hanefî mezhebinin görüşlerini aksettiren Serahsî'nin açıklamasını da burada kaydetmemizde fayda var. Usûl'ünde: "...Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, kâfirlerin ta kendileridir" (Mâide, 44) âyetini açıklarken, Serahsî:

"Burada "indirilen"den maksat Kitabullah ve Resûlün Sünneti'dir" der, buna şâhid olarak yukarıda kaydettiğimiz âyetlerden bir kısmını zikreder.

Bu meseleyi bir hadîs-i şerifle noktalayalım: "Hevası benim getirdiklerime tâbi olmadıkça sizden hiç kimse inanmış olmaz".

HÜKÜM ÇIKARMADA KUR'ÂN TEK BAŞINA YETERLİ DEĞİLDİR:

Sünnet'i yukarıda kaydettiğimiz âyetlerin ışığında anlayan Selef, "Bize Kur'ân yeter"

diyerek, ikinci kaynağı reddeden kimseler için "sapık ve saptırıcı" hükmünü vermekten çekinmemiştir. Onlar açısından, hüküm çıkarmada tek başına Kur'ân-ı Kerîm, yeterli değildir. Mutlaka sünnete de başvurmak gereklidir.

Çünkü bizzat Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet'i Kur'ân'ın devamı olarak ifâde etmiş, ona müracaatı emretmiştir. Selef'in bu anlayışını aksettiren bir vak'a kaydedelim: Müslim'de rivâyet edildiğine göre, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den: "Dövme yapan ve yaptıran, peruk takan ve taktıran... Kadınlara lanet olsun" hadîsini rivâyet edince, bu hadîsi işiten Ümmü Yâkup adında Kur'ân'ı okuyan bilgiç bir kadın gelerek itiraz eder: "Sen dövme yapanları da yaptıranları da...

lanetliyormuşsun" der. İbnu Mes'ud: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın lanetlediğine ben niye lanet etmiyeyim, üstelik, bu Allah'ın Kitabı'nda da var" diye cevap verir. Kadın: "Ben Kur'ân'ın iki kapağı arasında her ne varsa eksiksiz okudum, ama senin söylediğin tel'îni bulamadım" deyince İbnu Mes'ûd: "Şâyet hakkıyla okusaydın mutlaka bulurdun, Allah, Kur'ân'da: "Peygamber size her ne getirmişse onu alın, yasakladığı şeyden de kaçının (Haşr, 7) buyurmuyor mu?" cevabını verir.

Bu yüce Sahâbî'nin davranışını değerlendiren usulcülerimiz şu hükme varırlar:

"Görüldüğü üzere, hüküm çıkarmada Kur'ân'la yetinmek caiz değildir. Mutlaka O'nun şerhi ve beyanı durumunda olan "sünnet"e de bakmak gereklidir".

RESÛLULLAH'IN İSTİŞARE VE İÇTİHATLARI:

Sünnet'in de vahye dayandığını kabûl edince karşımıza bazı sualler çıkacaktır: "Sünnet de vahye dayanıyorsa, Resülullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın istişârelerine, içtihâdlarına ne diyeceğiz? Verdiği kararlardan dönme örnekleri var, vahye dayansaydı dönüş olur muydu? vs.".

Şüphesiz açıklanması gereken bir husus. Hemen belirtelim ki, insan fıtratına uygun ve tedrîcîlik esasına göre gelen Kur'ân vahiylerinde de bu çeşit durumlara rastlarız. Seyyâl olan beşerî şartlara hitabeden vahiyde rastlanan seyyaliyetten normal ne olabilir. Nesh meselesi mânidârdır. Alimlerimiz, neshi prensip olarak kabûl etse de, kesinlikle mensuh olan âyetler hususunda çok geniş ve farklı izahlar sunarlar.

Şimdi istişâre meselesini ele alalım. Cenâb-ı Hakk, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Ashâbıyla istişâre etmesini emretmiştir (Âl-i İmrân, 159). Bir başka âyette de mü'minlerin meselelerini istişâre yoluyla halletmeleri istenir (Şûra, 38). Öyle ise Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu mühim mevzuda örnek vermeli, istişârenin adâbını öğretmeliydi. Fiilen de öyle yapmıştır. Birçok fırsatlarda, şahsî görüşünü ileri sürmüş, daha isâbetli görüş ve teklif karşısında kendi teklifinden vazgeçerek ümmetine istişârenin mühim bir âdabını öğretmiştir: Makamına, ünvanına, ittihâz ettiği vaziyetten hâsıl olan müessiriyetine dayanarak şahsî görüşünde direnmemek, emrivakiye, dikteye gitmemek.

Keza, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zaman zaman ortaya çıkan yeni durumlar karşısında -asıl prensibi vahiy beklemek olmasına rağmen- içtihadlarda bulunmuş, hükümler vermiştir. Bu içtihadlarında isâbet ettiği gibi etmedikleri de olmuştur. İsâbet etmediği yâni Cenâb-ı Hakk'ın irâdesine uymayan hükümler verdiği zaman arkadan gelen vahiyle ikaz ve irşad edilmiş, hatası düzeltilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu çeşit tashîhlerin birçok örneği var. Kureyş müşriklerinin ileri gelenleriyle konuşurken, dinî birşeyler sormak niyetiyle gelen âmâ bir zâta, sözünü kesmemek için itibar etmemiş, ilgi göstermemişti ki, Abese Sûresi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ağır bir üslubla ikaz etmiştir. Keza, Bedir esirlerine yapılacak muâmele hususunda verilen karar da isâbetli olmamıştı. Arkadan gelen ikaz edici âyetler (Enfâl, 68) öylesine şiddetli olmuştur ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üzüntüsünden ağlamıştır. Bu çeşit ikazlar vahiyle olduğu gibi bazan da melek vâsıtasıyla olurdu. Nitekim Hendek savaşından sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) silahı bırakmıştı ki, Cebrâil gelerek: "Melekler silahlarını bırakmadılar..." diyerek ikaz etti ve savaş sırasında düşmanla işbirliği yaparak müslümanlara ihânet eden Benu Kureyza kabilesinin cezalandırılması gerektiğini ihtar etti. Keza Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Tevbe Sûresi'nin -Hac sırasında-teblîğ

edilmesi işini Hz. Ebû Bekir'e vererek Mekke'ye göndermişti ki, arkadan Cebrâil gelerek bu işi kendi âilesinden birinin yapmasını emretti. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) arkadan Hz. Ali'yi göndererek, teblîğ işini yapmasını emretti.

Bu çeşitten çok sayıdaki örnekleri değerlendiren İslâm âlimleri ittifakla şu netîceye varırlar: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) içtihadlarında olsun, aldığı kararlarında olsun hata yapabilir, ancak bu hatası devam etmez. Cenâb-ı Hakk vahiy, ilham, melek gibi vâsıtalarla mutlaka ikaz eder, o hatayı tashîh eder. Binâenaleyh, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetleri karşısında "Bu ictihadında hata etmiş

olabilir mi?", "Bu sözü, bu hükmü hata cereyan edenlerden biri olmasın?" diye tereddüt câiz değildir, hata etseydi ikaz edilir, sağlığında düzeltilirdi, Düzeltildiğine dâir rivâyet gelmemiş olan her içtihadı, her kararı, her sözü, her sünneti bizim için bir irşattır, kesin bir hakikattır, yolumuzu aydınlatan bir nurdur. Bu mesele münhasıran dinî olan hususta olsun, beşerî ve içtimâî hususta olsun, maddî hayatımızı ilgilendirsin, mânevî hayatımızı ilgilendirsin hepsi birdir, yeter ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan olduğu kesinlik kazansın. İman ve teslimiyet erbâbının te'lîf ettiği kitaplar ittifakla şu mânada ifâdelere yer verirler: "O'nun (aleyhissalâtu vesselâm) hadîslerinde gelen her şey haktır, doğrudur, güzeldir. Vahiy yoluyla gelmiş, ilhâmen gelmiş, melek vâsıtasıyla veya rüyada bildirilmiş farketmez, yeter ki, O'nun (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından beyân ve irşâd edilmiş bulunsun. Zira Cenâb-ı Hakk garanti veriyor: "O, kendi hevasından konuşmaz, onun konuştuğu vahiy iledir".

Bu konuya temas eden Serahsî aksi beyan gelmeyen sünnetin "yakinî ilmi" ifâde ettiğini, ona uymanın ümmete farz olduğunu söyler. Sahâbe'nin icmâından da geçen bu çeşit sünnet menşeli ahkâmdan hata ihtimalinin tamamen bertaraf olacağı gerçeğinden hareketle, onları inkâr edenin tekfir edileceğini ayrıca vurgular.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir kısım dünyevî meselelerde içtihad ve istişâreye yer verip, sonradan bazılarından rücu etmiş olmasının, pratik ve ümmetine öğreticilik yönü de ehemmiyetlidir. Serahsî'nin kaydettiği bir hüküm aynen şöyle:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, içtihâda dayanarak yaptıklarının bazılarında hata vukûa gelmesinden anlarız ki, onun dışındakilerin re'yinden hata hususunda asla emîn olunmaz". Ümmete, öğretici maksadla verilen -ve hepsi de bizce bilinen- muayyen örnekler dışında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkındaki genel hüküm O'nun (aleyhissalâtu vesselâm) her çeşit hatadan mâsum (yâni korunmuş) olmasıdır."

SÜNNETİN KUR'ÂN-I KERÎM'İ BEYÂN FONKSİYONU. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Allah tarafından yüklenen mühim vazîfelerden biri de Kur'ân-ı Kerîm'i

"beyân etmek"tir. İşte bir âyet: "(Habîbim), Biz sana da Kur'ân'ı indirdik ta ki insanlara, kendilerine ne indirildiğini beyân edesin (açıkça anlatasın) ve ta ki, onlar da iyice fikirlerini kullansınlar" (Nahl, 44, 64).

Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'a yüklenen bu "beyan" vazîfesi nedir? Bu kelime Arapçada, izâh, şerh, izhâr ve teblîğ mânalarına gelir. Teblîğ'i duyurma olarak anlarsak diğerlerini de "açıklama" olarak ifâde edebiliriz. Öyle ise Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a başlıca iki vazîfe verildiği görülür: 1- Teblîğ, 2- Açıklama, Kur'ân'da beyân kelimesinin "açıklama" mânasına galebe çaldığı, çoğunlukla bu mânada kullanıldığı görülmektedir.

Mevzuumuzun anlaşılması için şöyle bir sorunun cevabını arayalım: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "beyân et" emrini yerine getirdi mi getirmedi mi? Cevabımız elbette ki müsbettir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Rabbisinin bütün emirleri meyanında teblîğ emrini de eksiksiz yerine getirmiştir. Aksini söylemek cehaletin ötesinde iftira ve küfür olur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın insanlara Kur'ân ve teblîğ'den ayrı olarak sunduğu beyân sünnettir. Bazı usulcülerimiz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyan vazîfesini iki kısımda mütelâa etmişlerdir, yani sünnet iki kısımdır: Birinci Kısım Sünnet: Kur'ân-ı Kerîm'in kapalı âyetlerini açıklar, anlaşılır, tatbîk edilir hâle getirir.

İkinci Kısım Sünnet: Kur'ân'da olmayan yeni ahkâm ve âdab getirir. Her iki hususla ilgili ikna edici açıklamalar yapılmış, örnekler verilmiştir.

Kelam ve fıkıh âlimlerince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, hem fiili ve hem de sözleriyle tahakkuk edeceği belirtilen birinci kısım beyanın gereğini bizzat "namaz",

"zekat" ve "hacc" gibi dinin ana umdelerinden misal verilmektedir.

Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm, namaz kılın diye emreder, ama, namazın başlama ve bitme vakitlerini, her namazda kaç rekat kılınacağını, rükünlerin nasıl eda edileceğini vs. belirtmez. Keza, zekat için de aynı durum: Kur'ân: Zekat verin emreder, ama kimler verecek, hangi mallardan ne miktar verilecek, ne zaman verilecek gibi pek çok sorumuz cevapsız kalır.

Hacc için de durum böyle: Hacc yapılacak ama nasıl? Ömürde kaç sefer, nerelere kaçar sefer tavaf edilmeli? Arafat'ta vakfe ile ilgili teferruât nasıl olmalı? vs. Bunların teferruâtı Kur'ân'da yoktur. Bu teferruâtı Cenâb-ı Hakk, dinin ikinci kaynağına bırakmıştır. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine havale etmiştir Hadîslerde belirtildiği üzere, Cebrâil (aleyhisselam)'den Kur'ân'ı taallüm ettiği (öğrendiği) gibi Sünneti de taallüm eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Namazı ben nasıl kılıyorsam, benden gördüğünüz gibi kılın"; keza: "Hac'la ilgili menâsiki (rükünleri teferruatı) benden alın" emretmiştir.

Hadîs kitapları, keza, zekatla ilgili teferruatın beyânıyla doludur. Kendisine, beş vakit namazdan her birinin başlama ve bitme zamanlarını soran bir bedeviye, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açıklama yapmaz. "Bizimle namaz kıl"der. Birinci gün, her namazın ilk vaktinde, ikinci gün de son vaktinde olmak üzere iki gün namaz kıldırdıktan sonra: "Her namazın vakti bu iki an arasındaki zamandır" diye soru sorana açıklamada bulunur.

Kur'ân-ı Kerîm'in emirlerini tatbîk edebilmek için sünnete olan ihtiyacın zaruretini belirtme sadedinde verilen misallerden biri de cezalarla ilgilidir: Âyet "Erkek veya kadın her hırsızın elinin kesilmesini" emreder. Ama nisabı, şartları belirtmez. Emre göre, bir tek yumurtayı çalanın elini kesmek icabeder. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), buna nisab beyan etmiştir: Elin kesilmesi için çalınan şeyin, en az dörtte bir dinar değerinde olması gerekir.

İslâm Dinî'nin bütünlüğünü kazanması açısından Sünnet'in beyanına olan ihtiyacın ehemmiyetini tebarüz ettirmek için bazı âlimler şöyle demiştir: "Şâyet muhaddisler, sünnetin zabt ve toplama işini yerine getirmemiş, kaynaklarından ortaya çıkarmamış, Nadîsi intikal ettiren senet ve turûka itina göstermemiş olsaydı şeriat yok olur, ahkâm ortadan kalkardı. Çünkü şeriat, muhafâza edilen merviyattan vücuda getirilmiş, nakledilen sünenden tedvîn edilmiştir..."

SÜNNETİN HÜKÜM KOYMA FONKSİYONU:

Sünnet, bir kısmıyla -belirttiğimiz üzere- Kur'ân-ı Kerîm'i beyan fonksiyonunu yerine getirirken, ikinci bir kısmıyla da Kur'ân'da olmayan ahkâmı ve âdabı vazetmektedir.

Sünnet bu yönüyle de, din için, önceki hizmeti kadar, vazgeçilmesi mümkün olmayan bir ehemmiyet taşır. Zira, dinimizin pek çok meselesi kaynağını sünnette bulur. Sünnetin bu yönünü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhtelif hadîslerinde ifade eder. Bir hadîs şöyle: "Bana Kitap ve beraberinde bir o kadar da sünnet verildi".

Hattâbî, bu hadîsi açıklarken: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a metluv ve zâhir olan Kur'ân vahyi kadar da gayr-i metluv ve bâtın olan vahiy gelmiştir" dedikten sonra

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e, kendisine tanınan Kur'ân'ı beyân etme...

Kur'ân'da zikri geçmeyen hükümleri ona ilâve etme iznine de sâhiptir" der. Nitekim, İslâm şeriatına Sünnet'in ilâve ettiği o kadar çok hüküm olmuştur ki, İslâm binasına Kur'ân ve Sünnet'in aynı derecede iştirakini ifade için bâzı âlimler: "Kitap, Sünnet'e bir yer bırakmıştır.

Sünnet de Kitaba, bir yer bırakmıştır" demişlerdir. Nitekim; Kur'ân'da olmadığı halde hadîsle beyan edilen haramlar, hükümler vardır: "Kadının teyze veya halası üzerine nikahlanmasının tahrimi, ehlî eşek ve parçalayıcı dişleri olan vahşî hayvan etinin tahrimi, kâfire mukabil müslümanın öldürülmeyeceği, Medîne'nin haram kılınması, müslümanların (fakir, zengin, âlim câhil ayrımı yapılmadan) aynı zimmete sâhip olmaları..." gibi. Bunların hepsi Hz. Peygamber'in sözlerine dayanır. Bâzı İslâm âlimleri sünnetin hüküm koyma yetkisini Kur'ân-ı Kerîm'inkine eşit bir imtiyaz olarak görür ve şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan herhangi bir mesele sabît olmuşsa bununla amel edilir, sünneti (amelden önce) Kur'ân'a arzedip onunla mutâbakat aramaya hâcet yoktur, zira Sünnet, amel hususunda, tek başına hüccettir". Serahsî bu durumu "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan rivâyet edilen sahîhle amelin terkedilmesi haramdır, tıpkı, hilâfıyla amel etmenin haram olması gibi" diyerek ifâde etmiştir.

2 - İKİNCİ MESELE: HALKU'L-KUR'ÂN MESELESİ

HALKU'L-KUR'ÂN (KUR'ÂN'IN MAHLUK OLMASI) MESELESİ

Başta İmam Buhârî hazretleri olmak üzere pek çok hadisçinin bulaştırılıp itham (ve dolayısıyla cerh) sebebi yapıldığı Halku'l-Kur'ân meselesinin iç yüzünü bilmek birçok yönlerden faydalıdır. Bu sebeple, meseleyi tatminkâr genişlikte tahlîl eden bir pasajı, tarafımızdan tercüme edilmiş olan Yeni Usul-i Hadîs adlı kitaptan aynen aktarıyorum.

Neticede görülecek ki, Selef devrinde bile ümera, dinî işlere burnunu sokup, kendi gibi düşünmeyeni ezmiştir.

"Meseletü'l-Lafz veya Meseletü'l-Halku'l-Kur'ân" -kezâ târih'te "el-Mihne" diye de isimlenir- gerek bu kitâpta, gerekse diğer cerh ve ta'dîl kitaplarında, ricâl, ruvât, zu'afâ ve târih kitâplarında sıkça zikr ve temâs edilen bir kısım ithamlara mesnet yapılan, kendisine zaman zaman atıfta bulunulan bir meseledir. Bu meselenin doğduğu asrın eskiliği sebebiyle onda kastedilen mânânın anlaşılması zorlaşmakta, târîhî seyri başkaları şöyle dursun, birçok ilim tâliblerine bile günümüzde gizli kalmaktadır. Burada bu meselenin çıkışı ve târihi hakkında kısaca; ruvât, muhaddisîn, kütüb-i cerh ve ta'dîl saflarında meydana getirdiği te'sîrler hakkında da uzunca söz etmeyi münâsib gördüm.

Yardım ve takviyeyi Cenâb-ı Haktan dilerim.

DOĞUŞU VE BAŞLAMA TARİHİ

Tarih ve nihâl kitapları Halku'l-Kur'ân meselesi'nden ilk söz edenin Ca'd İbnu Dirhem olduğunda, bunu da Cehm İbnu Safvân'ın tâkip ettiğinde bunlara da arkadan Bişr İbnu Gıyâs el-Merîsî'nin tâbi olduğunda müttefiktirler. Bu husûs hâfız Lâlkâ'î'nin Şerhu'sSünne'si ile İbnu Ebî Hâtim er-Râzî'nin "er-Reddü 'alâ'l-Cehmiyye"sinde ve bunlar dışında kalan diğer kitâplarda açıkça görülür.

Ca'd İbnu Dirhem hicrî 118 yıllarında zındıklık ve mülhidlik suçuyla öldürüldü. Bu târih, Emevîler saltanatının sonlarına rastlar. Cehm İbnu Safvân ise 128 sene-i hicriyesinde Horasan ümerâsına Hâris İbnu Süreye ile birlikte kılıçla çıkış yaptığı için öldürülmüştür.

Bişr İbnu Gıyâs el-Merîsî ise 218 yılında 70 yaşında olduğu hâlde Bağdâd'da vefât etmiştir.

Hâfız Zehebî, el-İber'de der ki: "Fakîh ve mütekellim olan Bişr el-Merîsî 218 yılında vefât etti. Bu herif, halku'l-Kur'ân sözünün dâilerinden yâni propagandacılarındandı. Senenin sonunda öldü. Ulemâdan hiç kimse cenâzesine katılmadı. İmâmlardan bir gurup küfrüne hükmetti. Mîzânu'l-İ'tidâl'de "Bişr, Cehm İbnu Safvân'a yetişmedi ise de sözünü benimsedi ve bunları kendisine hüccet edindi. Başkalarını da bu fikirlere dâvet etti.

Bişr'in babası yahûdî olup Nasr İbnu Mâlik çarşısında kasaplık ve boyacılık yapardı.

Hârunu'r-Reşîd'in saltanatı sırasında yakalandı ve sözleri sebebiyle eziyet edildi" denir.

Reşîd'in hilâfeti 170 yılından vefât târihi olan 193 yılına kadar devâm etmiştir.

Bu fitne belli bir ölçüde İmâm Ebî Hanîfe zamanında zuhûr etti. Ebû Hanîfe 80-150

yıllârı arasında yaşamıştır. Bu konuda hakkı söyledi ve fitneyi neşredenleri reddetti. Bir müddet için onları susturdu da. Bu husûsu İbnu Ebî'l-Avvâm el-Hâfız rivâyet etmiştir.

Ondan da Allâme Kevserî Te'nîbü'l-Hatîb'de nakleder. Kezâ İbnu Kuteybe de Ebû Hanîfe'nin bu meseledeki tutumuna takdîr ve istihsân dolu ifâdelerle el-İhtilâf if'l-Lafz kitâbında temâs eder.

Kevserî merhûm Te'nîbu'l-Hatîb'de der ki: "Kur'ân hakkındaki fikirleri yayılmadan Cehm'in öldürülmesi helâl değildi. Onun fikirleriyle pek çok kimse fitneye düştü. Bir kısmı onun fikirlerini iltizâm etti, bir kısmı da nefret besledi. Orta yol bırakılıp ifrâd ve

tetrîde sapıldı. Bu bid'atcı ile mücâdelede yeterli bilgi olmadığı için birçok kimseler el-Kelâmu'n-Nefsî'nin nefyinde ona zulmettiler. Diğer bir kısmı da onun zıddını söylemek sadedinde el-Kelâmu'l-Latzî'nin kıdemini ileri sürdüler".

Ebû Hanîfe bu durumu görünce meseleyi mihrâkına oturtup hakkı beyân etti ve dedi ki:

"Allah'la kaaim olan mahlûk değildir. Halkla kaaim olan mahIûktur." Burada demek istiyordu ki: "Kelâmullâh, kıyâmı îtibâriyle, kıdemde Allah'la iştirâki olan diğer sıfatlar gibi bir sıfattı. Fakat tilâvet edenlerin dillerinde, hâfızların zihinlerinde, mushafların sayfalarında sestir, zihnî sûrettir ve nakıştır. Bu durumuyla taşıyıcıları gibi mahlûktur.

İlim ve idrâk ehlinin görüşleri bundan böyle bu görüş üzerine istikrârını buldu."

Fakat mezkur fitne burada sönmedi. Ortaya çıkıp tekrar kaybolmalar sûretinde Abbâsî halîfelerinden Me'mûn zamanına kadar devâm etti. Onun zamanında mesele yeniden ortaya çıktı ve rağbet gördü. Bizzât Me'mûn da buna inândı ve bu husûstaki Mu'tezilî görüşü tam olarak benimseyip Kur'ân'ın mahlûk olduğuna kâni oldu. Sadece inanmakla da kalmayıp âlimleri, kadıları, muhaddisleri, râvileri Kur'ân'ın mahlûk olduğunu söylemeye çağırdı. Emre uymayanlara işkence ettirdi. Bu tutumu, hayâtının ve hilâfetinin son senesi olan 218 yılına müsâdifti.

Bu fitne Me'mûn devrinde yâni 218 yılından sonra da Mutasım ve Vâsık devirlerine kadar devâm etti. Hattâ Mütevekkil devrinin başlarına, 232 yılına kadar varlığını devam ettirdi. Mütevekkil hilâfete geçince Kur'ân'ın mahlûk oluşu meselesinde kendinden önce gelmiş olan üç selefinin yaptığı şekilde gayretkeşlik göstermedi. Fazla olarak 234 yılında Kur'ân'a mahlûktur denmesini de yasakladı. Bu yasağı bütün vilâyetlere tâmîm etti.

Böylece devleti ve halkı huzursuz eden bir fitne sönmüş oldu.

Âlimler ve muhaddisler bu 15 senelik müddet içerisinde zulmün her çeşidine mâruz kaldılar. Bir kısmı kılıç korkusuyla resmî çağrıya uydu. Bir kısmı mânâsını anlamaksızın kerhen uydu. Bir kısmı selefin girmediği bir konuya girmekten kaçındı. Bir kısmı icâbet etmekten imtinâ etti ve Kur'ân gayr-i mahlûktur tezini açıkça müdâfaa etti. Bunlar, bu inançları uğrunda herçeşit işkence ve ölüme katlandılar, sabrettiler.

Hâfız Zehebî, el-İber'de der ki: "Me'mûn 218 yılında âlimleri halku'l-Kur'ân meselesiyle imtihân etti. Bu konuda Bağdâd'daki nâibine yazdı -zirâ kendisi Rakka'da idi- Daha da ileri giderek bu bid'ate, inanan bir insanın taassubuyla sarıldı, ulemânın ekserisi istemeye istemeye icâbet etti. Bâzıları tevakkuf etti ise de bilâhare onlar da icâbet edip münâzara yaptılar. Fakat sözlerine değer verilmedi. Musîbet gittikçe büyüdü. Bu dâvete uymayanları Halîfe ölümle tehdîd etti".

Târihin bu safhasını okuyup inceleyen herkesin göreceği üzere bu mihnet sırasında pek çok kimse hapsedildi, işkenceye tâbi tutuldu ve öldürüldü(1). Bu mihnet, devletin havâs ve avâmıyla bütün halkı meşgûl eden bir mesele oldu. Irak ve diğer diyârlarda her çeşit meclîs ve cemâatlerde, köylü kentli herkesin diline düştü. Bu konuda âlimler arasında münâkaşalar çıktı. Ümerâ, ulemâyı, kadıları, fukahâyı ve muhaddisleri Mısır, Şam, İran vs. her yerde imtihâna başladı.

"Vaktâki Vâsık hilâfete geçti, Mısır kadısı Muhammed İbnu Ebî'l-Leys'e bütün nâs'ın imtihândan geçirilmesini yazdı. Fakîh, muhaddis, müezzin ve muallim işkenceye tâbi tutulmayan tek kişi kalmadı. Birçokları terk-i diyâr ederek kaçtı. Mihneti inkâr edenlerle hapishâneler doldu. Vâsık'ın saltanatı boyunca durum bu minvâl üzere devâm etti.

Mütevekkil, hilâfete geçer geçmez, bu mihnetin kaldırılması için emir çıkardı. Bu kelimenin ne şekilde olursa olsun ağza alınmamasını emretti. Böylece nâs huzûra kavuştu(2). Onbeş yıl boyunca tahammülfersâ bir azab ve işkence hayâtından sonra nesîm-i rahmeti teneffüs ettiler.

Şevkânî, İrşâdu'l-Fuhûl adlı kitâbının el-Mahkûm aleyh bahsinde şunları söyler:

"Kelâmullâh meselesindeki ihtilâf, bu konunun te'sîr ve şümûlü uzayıp gitmiş, insanları birçok fırkalara bölmüş, ehl-i ilimden pek çoğu bu yüzden imtihân ve mihnete tâbi tutulmuş, bir kısım insanlar bunu dinin en mühim meselelerinden biri kabul etmiş olsalar bile, o kadar mühim ve faydalı bir mesele olmayıp faydasız ve fuzûlî bir ilimdir. Bu sebeple Cenâb-ı Hakk bu ümmetin selef zümresini teşkîl eden Sahâbe ve Tâbiîn'i bunun münâşakasından siyânet buyurmuştur."

BU MİHNETİN RÂVİ VE MUHADDİS SAFLARINDA, CERH VE

TA'DÎL

KİTAPLARINDA MEYDANA GETİRDİĞİ TE'SÎRLER

İmâmu Ahmed'e işkence edilmesine sebep olan ve bir çok âlimin de başını yiyen bu fitne ateşinin sönmesinden sonra bu mesele husûsî, şenî bir vasıf kazandı. Bu vasıfla Kur'ân'ın mahlûk olduğunu söyleyenlerle söylemeyenler derhâl tanınıyordu. Birçok ehl-i ilim arasında geniş ihtilâf ve şikâk vesîlesi oldu. İsnâd ve hadîsleri zayıflatan diğer cerh ve ta'dîl sebebleri arasına geçti. Bu töhmetle pek çok sika ve sağlam âlim, muhaddis, fakîh, kâdı ve râvî, bu husûsta tevakkuf edip hiç bir şey söylemedikleri veyâ ifrâd ve tefrîde düşmeksizin doğru olanı söyledikleri için cerh edildiler. Bu cerhler cerh ve ta'dîl kitâblarında yaygın şekilde görülmektedir.

Bu mesele, bir başka cihetten de intikâm ve ezâ vesîlesi yapılmıştır. Bir kısım insanlar hasımlarına, zulüm ve düşmanlık gâyesiyle onlardan intikâm almak için bununla iftirâ etmişlerdir. Kim bir âlime kin beslemişse onu: "Kur'ân mahlûktur" demekle ithâm etmiştir. O, bununla âlimi cerhetmek ve nâsın ona olan güvenini o asırda ehl-i sünnet nazarında mûteber olan mikyâs ve ölçülerle yıkmayı düşünmüştür.

Bu mesele ile cerh dâiresi o kadar genişledi ki, İmâmu Buhârî ve onun şeyhleri olan Yahyâ İbnu Ma'în, Aliyyübnü'l-Medînî, Yezîd İbnu Hârûn, Züheyr İbnu Harb vs. gibi sünnet-i mutahharanın hıfzında ve hadîs ilimlerinde imâmetlerinde icmâ edilen büyük imâmları bile yakaladı.

Hâfız İbnu Hacer, Hedyü's-Sârî'de şunu nakleder: Hâkîm Ebû Abdullâh en-Nîşâbûrî, Târihi Nîşâbur da der ki: "Hâtim İbnu Ahmed İbni Mahmûd der ki: "Müslîm İbnu Haccâc'ın şöyle dediğini işittim: "Muhammed İbnu İsmâîl -Yani Buhârî- Nîsâbur'a geldiği vakit Nîsâbur halkının gösterdiği ilgiyi oradaki vâli ve âlimler de aynen gösterdi.

Kendisini beldelerinden iki üç, merhâle uzakta karşıladılar. Muhammed İbnu Yahyâ ez-Zuhlî -asrında Nîsâbur'un şeyhidir-, meclisinde dedi ki: "Yarın isteyen Muhammed İbnu

İsmâil 'i karşılasın. Şahsen ben karşılamaya gideceğim". Ertesi gün Buhârî'yi Muhammed İbnu Yahyâ başta bütün Nîsâbur âlimleri karşıladılar.

Şehre geldi ve Buhârâlıların yanına misâfir indi. Muhammed İbnu Yahyâ bana dedi ki:

"Ona kelâm mevzûunda bir şey sormayın. Zirâ, eğer O, bizim kabûl etmiş

bulunduğumuz görüşe muhâlif bir görüşle cevap verirse onunla aramıza soğukluk girer.

Üstelik Horâsan'da ne kadar Nâsibî, Râfızî, Cehmî, Mürci'î varsa bize karşı şamataya kalkar". Halk Muhammed İbnu İsmâil'in etrâfını sardı, ev ve damlar doldu. Gelişinin ikinci veya üçüncü günü idi ki, cemâatten birisi kalkarak Halku'l-Kur'ân meselesini sordu.

Buhârî "Bütün fiillerimiz mahlûktur sözlerimiz de fiillerimizdir "(انُظافلا َو َقوُلخَم اَنلاَعْفَا

ا َنلاَعْفا ْنم) dedi.

Bunun üzerine nâs arasında ihtilâf çıktı. Bir kısmı: "Benim Kur'ân'ı telâffuzum mahlûktur"

dediğini, bir kısmı ise böyle söylemediğini ileri sürdü. Birbirleriyle kavga edecek derecede bu meselede ihtilâfı büyüttüler. Mahalle halkı toplanıp Buhârî'yi oradan sürüp çıkardı.

Buhârî der ki: "Ubeydullah İbnu Sa'îd'i yani Ebû Kudâme es-Sarahsî'yi dinledim. Diyordu ki: "Dâimâ arkadaşlarımın şöyle söylediklerini duyuyordum: "Kulların efâli mahlûktur".

Muhammed İbnu İsmâil el-Buhârî de şöyle diyordu: "Kulların hareketleri, sesleri, kesbleri, yazıları mahlûktur. Fakat sayfalarda tesbît edilen, kalblerde ezberlenmiş

bulunan Kur'an-ı Mübîn ise kelâmullahtır ve mahlûk değildir. Cenâb-ı Hakk der ki: لب "

ملعلا اوتوا نيذلا رودص يف تانيب تايآ وه " (Fakat O (Kur'ân), kendilerine ilim verilmiş

kimselerin kalplerinde duran apaçık âyetlerdir)".

Ebû Hâmid İbnu'ş-Şarkî der ki: "Muhammed İbnu Yahyâ ez-Zühlî'nin şunları söylediğini işittim: "Kelâmullah olan Kur'ân mahlûk değildir. Kim "Kur'ânî telâffuzum mahlûktur"

sözünün doğruluğuna zûmederse o, bidatçıdır, onunla oturulmaz, konuşulmaz.

Binâenaleyh bundan böyle kim Muhammed İbnu İsmâil'e -el-Buhârîgiderse onu ithâm ediniz. Zirâ onun meclisine onun mezhebinden olmayan gitmez"(3).

Bu sebeple İbnu Ebî Hâtim'in, Buhârî'yi el-Cerh ve't-Tâdîl kitabında cerhettiği görülür.

Buhârî'nin tercemesinde der ki: "250 senesinde Rey'e geldi. O'ndan babam ve Ebû Zür'â hadîs dinlediler. Sonra her ikisi de, Muhammed İbnu Yahyâ en-Nîsâbûrî kendilerine: "Yanlarında Kur'ân'ın mahlûk olduğuna dâir kanaat izhâr ettiğini" yazdığı andan itibâren Buhârî'yi terkettiler".

İmâmu Buhârî'yi, Kitâbu'z-Zu'afâ ve'l-Metrûkîn'de zikrettiği için Allah, Hâfız Zehebî'yi affetsin. O der ki: "Lafz meselesi sebebiyle tenkitten sâlim olamadı. Aynı sebepten dolayı her iki Râzî de onu terketti". Râzî'lerden Murâd Ebû Zü'r'a ve Ebû Hâtim'dir.

Buhârî'nin şeyhi, İmâm Ali İbnu'l-Medînî'ye gelince, -ki Buhârî, bu zâtın merviyyâtı ile Sahîh'ini doldurmuştur- İbnu Ebî Hâtim el-Cerh ve't-Tâdîl kitâbında onu da zikreder ve der ki: "O'ndan babam ve Ebû Zür'a hadîs yazdılar. Fakat bilâhare Ebû Zür'a, Mihnet

meselesindeki tutumu sebebiyle -Yâni Halku'l-Kur'ân meselesindeki icâbeti- ondan rivâyeti terketti.

Hâfız İbnu Hâcer, "Tehzîbu't-Tehzîb" de şu rivayeti kaydeder: Abdullah İbnu Ahmed İbni Hanbel el-Müsned'de babasından, o da Ali'den bir hadîs rivâyet ettikten sonra der ki:

"Mihnet'ten sonra babam, ondan hiç birşey rivâyet etmedi". "Talk İbnu Alî'nin Müsned'inde de şu rivâyet nakledilir: "Babam dedi ki: "Âli İbnu Abdillah -ki İbnu'l-Medînî'dir- bize imtihân olunmazdan önce hadîs rivâyet etti." Derim ki, yani İbnu Hacer:

"Hakkında, Ahmed ve ona tâbi olanlar daha önce zikredilmiş olan mihnet'e icâbet sebebiyle tenkîdlerde bulunmuşlardır. Fakat bu zât, bu hareketinden dolayı özür dileyip tövbekâr oldu ve yeniden dönüş yaptı".

et-Takrîb'de Ahmed İbnu Mansûr er-Remâdî'nin tercemesinde denir ki: "Hakkında, Ebu Dâvut tân'da bulundu. Sebebi de Halku'l-Kur'ân mevzûundaki tevakkufu idi".

Ukeylî, tehevvüre kapılarak, Ali İbnu'l-Medîni'yi lâfz meselesi sebebiyle, Kitâbu'z-Zuafâ'da zikretti. Hâfız Zehebî, bu davranışı sebebiyle onu zemmederek tenkîd eder, son derece şiddetli tevbîh ve azarlamalarda bulunur. El-Mizân'da der ki: "Ey Ukeylî sende hiç mi akıl yok? Kimin hakkında konuştuğunu bilmiyor musun?..."

İmâm Yahyâ İbnu Ma'în'e gelince, Zehebî'nin "Mîzânu'l-İ'tidâl'daki tercemesinde denir ki:

"Ahmed İbnu Hanbel dedi ki: "Mihnete icâbet edenlerden hadîs yazmaktan nefret ederim, Yahyâ ve Ebû Nasr et-Temmâr gibi". Sonra Zehebî, el-Mîzân'da zikrinin sebebini beyân sadedinde, der ki: "Ben bunu büyük bir hâfız hakkında söylenen her sözün onun hakkında her hangi bir şekilde mûteber olmadığının bilinmesi için zikrettim.

Fakat Yahyâ, köprüyü aştı yâni Şeyhen'in ondan rivâyeti sebebiyle hakkında söylenenlere iltifât edilmez- Hattâ O, şark cânibinden garb cânibine adadı- yâni tâ'dîl ve tevsikin en üst mertebesindendir-, Allah rahmetini ondan eksik etmesin".

İbnu Ebî Hâtim, el-Cerh ve't-Tâdîl de, Ali İbnu Ebî Hâşim el-Leysî el-Bağdâdî'nin tercemesinde der ki: "Babam ondan Reyy ve Bağdad'da hadîs yazdı. Babamın şöyle dediğini işittim: "Ben onu ancak sadûk olarak biliyorum. Kur'ân meselesinde tevakkûf etti, nâs da hadîsini terketti. Babama artık hadîsi okunmadı. Devamla dedi ki: "O, Kur'ân meselesinde bizden tevâkkuf etti, biz de rivâyette ondan tevakkuf ettik, böylece hadîslerini ithâm ettiler".

Hâfız İbnu Hacer et-Takrîb'de şöyle der: "Sâduktur, Kur'ân meselesinde tevakkuf ettiği için hakkında cerh vâki olmuştur. Kendisinden Buhârî Sahîh'inde bir rivâyette bulunmuştur. Hedyü's-Sârî de şunu der: "Bu, yâni Kur'ân meselesindeki tevâkkufu rivâyetini kabûl etmeye mânî değildir."

İmâmu Ahmed İbnu Hanbel ile, ilmi İmâm Şâfiî'den intikâl ettirenlerden biri olan Hüseyin İbnu Alî el-Kerâbîsî arasında sadâkat ve kuvvetli bir sohbete dayanan arkadaşlık vardı.

Mezkûr mihnet geldiği zaman araları açıldı. Mâbeynlerinde mevcût sadakat ve sağlam kardeşlik, katılık ve şiddetli adâvete döndü.

Hâfız İbnu Abdilberr, el-İntikâ'da, Kerâbîsî'nin tercemesinde, ilmi, itkânı ve tasnîfleri husûsunda medh u senâdan sonra şunları söyler: "Onunla Ahmed ibnu Hanbel arasında kuvvetli bir sadâkat vardı. Fakat Kur'ân meselesi'nde ona muhâlefet edince bu sadâkat adâvete döndü. Bunlardan her birisi arkadaşını ithâm ediyorlardı. Bu durum da Ahmed İbnu Hanbel'in şu sözlerinden ileri geliyordu: "Kim Kur'ân mahlûktur derse o, cehmîdir, kim de "Kur'ân kelâmullah" der de "mahlûk değildir" demezse o da vâkıfı (tevâkkuf eden) dir. Kim de:"Kur'ânî telâffuzum mahlûktur derse o, mübtedî (bidatcı) dır."

Kerâbîsî, Abdullah İbnu Küllâb, Ebû Sevr, Dâvud İbnu Alî ve bunların tabakasında olanlar şöyle diyorlardı: "Allah'ın tekellüm etmiş bulunduğu Kur'ân, O'nun sıfatlarından birisidir, binâenaleyh, ona yaratma fiilini izâfe etmek câiz değildir. Fakat bir tilâvetçinin tilâveti ve Kur'ân'dan olan kelâmı onun bir kesbi, bir fiilidir, bu ise mahlûktur, kelâmullahtan bir anlatmadır, o, bizzât Cenâb-ı Hakk'ın tekellüm etmiş bulunduğu Kur'ân değildir. Bunu Allah için yapılan hamd ve şükre teşbîh ettiler, bu ise Allah'ın gayrıdır. Hamd, şükr, tehlîl ve tekbîrden dolayı sevâp verildiği gibi Kur'ân tilâveti sebebiyle de sevâp verilir.

Binnetice Ahmed İbnu Hanbel'in ashâbı olan Hanbelîler, Hüseyn el-Kerâbîsî'yi terkettiler. Onu bid'atle ithâm ettiler. Onu ve bu konuda onun sözünü tekrâr edenlerin hepsini ta'nettiler".

Hâfız İbnu Hacer, "Tehzibü't-Tehzîb'de Kerâbîsî'nin tercemesinde yukarıda zikrettiğimiz İbnu Abdilberr'in sözlerini naklettikten sonra der ki: "Ebû't-Tayyîb el-Mâverdî şunları söyler: "Kerâbîsî: "Kur'ân mahlûk değildir, benim onu telâffuzum mahlûktur" derdi. Ona, Ahmed İbnu Hanbel'in kendisini inkâr ettiği haberi ulaşınca dedi ki: "Bu gençle ne yapmalı bilmiyoruz. "Mahlûktur" desek "bidat"tır diyor, mahlûk değildir desek, yine

"bidat'tır diyor".

Hâfız Zehebî ise el-Mizân'da Kerâbîsî'nin tercemesinde şunu söyler: "Eğer Kerâbîsî

"Kelâmullah olan Kur'ân mahlûk değildir, benim onu telâffuzum mahlûktur" sözü ile telâffuzu kastediyorsa buna bir diyeceğimiz yok, yerinde bir sözdür. Zirâ fiillerimiz mahlûktur. Fakat melfuza, yâni telâffuz olunan şeye mahlûktur demek istiyorsa işte Ahmed ve selef bu görüşe karşı çıkmaktadırlar. Bu görüşü cehmî'lik addetmektedirler.

Kerâbîsî 245 yılında vefât etti".

Hâfız İbnu Hacer, Tehzibu't-Tehzîb'de Nuaym İbnu Hammâd el-Mervezî'nin tercemesinde der ki: "Mesleme İbnu Kâsım şunu söyler: "Onun Kur'ân husûsunda fenâ bir görüşü vardı. O, iki tâne Kur'ân kabûl ediyordu. Biri Lefh-i Mahfûz'da bulunan Kelâmullah olan Kur'ân, diğeri de insanların elindeki mahlûk Kur'ân". Sonra Hâfız İbnu Hacer bunu tenkîdle der ki: "Sanki o, "insanların elindeki" ile dilleriyle tilâvet ettiklerini kastediyor gibi. Şurası her çeşit şek ve şüpheden ârîdir ki mürekkep, kâğıt, kâtip, tilâvet eden ve onun sesi mahlûktur. Fakat Allâh'u Teâlâ'nın kelâmı kesîn olarak mahlûk değildir".

Abdulfettâh der ki: "Şu ta'n'da bulunanın nazarındaki darlığa bakın! Hadîs âlimlerinden mâdûd olan bu zât elle kâğıt üzerine yazılıp mahlûk ve çürümeye mahkûm lisanların okuduğu ile kelâmullah arasında tefrik kabul etmiyor!"

Hâfız İbnu Abdilberr "el-İntikâ"da İmâm Şâfiî'nin arkadaşı ve ilminin nâşiri olan İmâm Müzenî'nin tercemesinde diyor ki: "O... muttakî, ehl-i verâ, dindar, çile ve yoksulluklar karşısında sabûr bir kimse idi. Mısır halkı arasında ona adâvet besleyip, onunla rekâbete kalkan kimseler kendisine: "Kur'ân mahlûktur" dedi iftirâsını atıyorlardı.

Hakîkat-ı halde bu ithâm hakkında sahîh değildir. Buna rağmen Mısır halkından pek çoğu onu terketti. Öyle ki, mescidin bir direği dibinde on kişiyle ders yaptığı çok olmuştur. Bir ara Mısır ehlinden sâlih birisi Müzenî ile ilgili güzel bir rüyâ gördü -bu rüyâyı İbnu Abdilberr zikreder- ve onu nâs'a anlattı. Bunun üzerine tekrâr onu dinlemek üzere etrâfında toplandılar. Böylece, içlerinde hakkında besledikleri töhmet de zâil oldu."

Aynı töhmet İmâm Ebû Hanîfe'ye de intikâm almak niyetiyle yapılmıştır. Bunu Allâme Kevserî merhûmun kalemiyle Te'nîbü'l-Hatîb'in muhtelif yerlerinde açıklamış ve reddiyesi de yapılmış olarak görmek mümkündür. Bu maksatla 4-6, 52-66. sayfalara bakılabilir. Aynı sebeple İmâm Buhârî de cerhedilmiştir.

İmâm Tâcuttîn Sübkî Kaidetün-Fi'l-Cerh ve't-Tâdil'de der ki: "Cerh esnasında araştırılması gereken bir husûs cârih ve mecrûhun akâid durumu ve bu husûsdaki ihtilâflarıdır. Zira cârîh, mecrûha akîde cihetiyle muhâliftir ve bu yüzden onu cerhetmiştir.

Bu husûsa bir misâl bâzılarının Buhâri hakkındaki şu sözleridir: "Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim onu lâfz meselesi sebebiyle terkettiler". Müslümanlar! Allah aşkına söyleyin, bir kimseye: "Buhârî metruktur" demek câiz midir? O ki hadîs ilminin bayraktarı, Ehl-i sünnet ve'l-Cemâat'ın önderidir. Ey müslümanlar, Allah aşkına söyleyin onun vesile-i medih olan faziletleri vesile-i zemm ve tenkîd yapılabilir mi? Zirâ meseletü'l-Lâfzda hak onun cânibindedir. Zira hiçbir akıllı mahlûk, telâffuzunun kendisinin sonradan meydana gelen hâdis fiillerinden biri olduğundan ve bunun da Allah'ın yaratmasıyla meydana geldiğinden şüpheye düşmez. Bunu İmâmu Ahmed (radıyallahu anh), lâfzının çirkinliği sebebiyle inkâr etmiştir.

Muhakkîk Kevserî merhûm, Hâzimî'nin "Şurutu'l-Eimmeti'l-Hamse" sine yaptığı tâlikte der ki: "Zehebî, Tezkiretü'i-Huffâz'da Hâfız Ebu'l-Velîd Hasân İbnu Muhammed en-Nîsâbûrî'nin tercemesinde şunu söyler: "İbrâhim dedi ki: "Ebû'l-Velîd'i dinledim diyordu ki: "Babam: "Hangi kitâbı cemediyorsun?" diye sordu. Cevâben: "Buhârî'nin Kitâbı'na tahriçte bulunuyorum" dedim. Dedi ki: "Sana Müslim'in kitâbını tavsiye ederim, çünkü o, daha mübârektir. Zira Buhârî lâfz'a nisbet ediliyordu". İbnu'z-Zehebî der ki: "Müslim'de lâfz'a nisbet edilmiştir(61). Binnetice bu mesele müşkil bir meseledir. Buhârî ile şeyhi Muhammed İbnu Yahyâ ez-Zühlî arasında cereyân eden vakıaya da işaret edilir. Buhârî Nîsâbur'a geldiği zaman ona lafzdan sordular. Cevâben "Kur'ân kelâmulllahtır, mahlûk değildir, amellerimiz mahluktur" dedi. Ebû Hâmid İbnu'ş-Şarkî der ki: "Zühli'den şöyle söylediğini işittim: "Kur'ân kelâmullahtır, mahluk değildir, kim Kur'ân'ın telâffuzuna mahlûk derse o, mübtedî (bidatcı) dır. Bizim meclisimize gelmesin. Bundan böyle Muhammed İbnu İsmâil el-Buhârî'ye gidenle de konuşmayız."

İki kişi hâriç bütün nâs Buhârî'yi terketti. Terketmeyen bu iki kişi de Müslim İbnu'l-Haccâc ve Ahmed İbnu Seleme idi. Müslîm, Zühlî'ye kendisinden yazmış olduklarını hamallarla yolladı. Zühlî ayrıca: "Muhammed İbnu İsmâil benim bulunduğum şehirde oturmamalıdır" dedi. Bunun üzerine Buhârî, hayâtından endişe ederek oradan başka yere göç etti.

Bu hadîselerden sonra Müslîm, ne Buhârî'den ne de Zühlî'den tahrîcde bulunmadı.

Fakat Buhârî, aralarında cereyân eden tatsızlıklara rağmen Sahîh'inde Zühlî'den -İbnu Hallikân'ın Müslîm'in tercemesinde kaydettiğine göre otuz yerde- rivâyette bulunmuştur.

Ancak Buhârî, bu rivâyetleri yaparken (حدثنا محمد بن خالد) veyâ (حدثنا محمد) diyerek ceddine nisbet eder. Böylece ilmini almış oluyor ve ismini zikrettiği takdîrde akla gelebilecek olan şeyhinin ta'nda haklı olacağına dâir tevehhümü de reddetmiş oluyor."

Mesele aslında içinden çıkılmayacak kadar müşkîl değildir. Zirâ lâfz meselesinde hak şeyheyn cânibinde idi. Öbürleri, bunlara karşı olan taassublarında haksız idiler.

Meselenin İmâm Ahmed'in marûz kaldığı mihnetten sonraki seyrini inceleyen kimse, ihtilâfın muhtevâdan ziyâde kullanılan kelimelerde kalan (lâfzî) meseleler yüzünden râvîlere revâ görülen işkencelerin derecesini anlar. Bu ihtilâfın lâfzî olmayıp hakîki olduğunu farzedecek olsak, bürhân-ı sahîh nazarıyla yine kusur açık olarak Şeyheyn'e cephe alanlar cânibinderdir. Keşke onlar kendilerini ilgilendirmeyen şeylere burunlarını sokmayıp, rivâyetlerden tahsîn ettikleriyle uğraşsalardı.

Eğer böyle yapsalardı cerh kitaplarının çoğunun içi hiçbir değeri olmayan cerhlerle dolmazdı. Şu sözler bu çeşit cerhlerdendir: "Falanca melûn vâkifi zümresindendir." (نف

ةنوعلم ةفقاولا نم); veyâ "...sapık lafziyye zümresinden" (ةلاضلا ةيظفللا نم); veya "O, Allah'dan haddi nefyederdi, biz de ondan nefyettik" veya "İmânda istisnâ tanımaz, binâenaleyh mürciîdir, sapıktır" veya "cebr, hulûd vs. meseleleri dışında cehmîdir" yâhut "O, imân, kavl ve ameldir demiyordu biz de onu terkettik", veyâ "kelâmî meselelerde sırf muhâkeme ve reyle hareket ettiği için felsefeye veyâ zındıkaya nisbet edilir" gibi.

İlimlerin en muhâtaralısı cerh ve tâdîl ilmidir. Bu sâhada yazılmış kitapların pek çoğunda son derece mübâlağa ve aşırılıklar vardır. Bu ölçüsüzlüklerin menşeini İbnu Kutaybe, el-İhtilâf fi'l-Lafz'da ortaya koymaya çalışır. İmâm Ahmed'in mihnet'inden sonra ricâl husûsunda yazılan kitaplar bir kısım hatâlardan hâli değildir. Bu husûs, mezkûr kitapları dikkatle inceleyenlerin gözünden kaçmaz".

İbnu Kuteybe (213-276 yıllarında yaşamıştır). El-İhtilâf Fi'l-Lafz kitâbında, asrındaki ehl-i ilmin, ilmi, ilim için tahsîlden uzaklaşıp, geçmiş imâmları reddetmek ve onları, Allah'ın dinînde bid'at çıkarmış olmakla itham etmek ve her çeşit ihlâstan uzak, sırf bencil hislerini tatmin etmek düşüncesiyle ilmî meselelerde münâzara yapmak için ilim talebetmeye geçişleri gibi kendine ulaşan hallerini beyânla mukaddemesine başladıktan sonra 9-11. sayfalarda der ki: "İhtilâf olarak en son vukûa gelen şey, Ashâb-ı Hadîs arasında cereyan etmiştir. Ashâb-ı Hadîs, sünnete yardımcı, bid'ayı ezici, her memlekette kendilerine âdavet beslendiği halde adâvete yer vermeyen, kendilerinden bir kısım inançlar gizlendiği halde inançlarını gizlemeyen, gerçeği nâs'a açıktan açığa söyleyip, gizlemeyen kimselerdi. İlimde ancak onların tevsîk edip yükselttiği kimseler

yürürlerdi, ve onların taz'îf edip alçalttığı kimseler alçalırdı. Atlılar ancak onların zikrettiği kimseyi görmek arzusuyla yükselirdi. Bu durum şeytanın onları Allahu zülcelâl'in dînînin fürû ve usûlünden kılmadığı bir mesele ile aldatmasına kadar devâm etti. Dini uzaktan ve yakından ilgilendirmeyen bu meselenin bilinmemesinde bir mahzûr bulunmadığı gibi bilinmesinde de cüzi bir fayda vardır.

Bu meselenin şerri büyüdü, ehemmiyeti arttı. O kadar ki muhaddisleri parçalayıp, çeşitli fikirler ortaya attırdı. Böylece onların durumlarını zayıflatarak hasedcileri neşeye boğdu ve düşmanlarını kendi dilleri ve elleriyle karşılarına dikti. Bu düşman, onların birbirlerini tekfîr ve tel'în ettiklerini, aslında müttefik oldukları halde birbirlerine düştüklerini, bir cemaat teşkil ettikleri halde paramparça olduklarını gördükten, kendisini de onlarla artık harb halinden kurtulup, sulhâ kavuşmuş bulduktan sonra mütemâdiyyen onlara gülüp alay etti (5).

Ehl-i nazarın bu mesele karşısındaki tutumu ise şâyan-ı teessüftür. Onlar, bu mesele çıktığı günden beri hakkında söz etmekten kaçınmış, ilk günden müessir bir çâre ile karşısına çıkarak halletme cihetine gitmemiş, cemiyette iyice yayılıp umumî bir hal aldığı zaman da üzerinden esrar perdesini kaldırmaktan tekâsül etmiştir.

O kadar ki meydânı boş bulan fitne, cemiyette kök salıp, yerleşebilmiştir. Gençler kötü alışkanlıklarla ona kapıldılar, çocuklar o atmosferde yetişti. Böylece alışkanlığın sevkiyle iyice kökleşip tabiî bir hâl vasfını kazanmış olan fitneyi kalblerden çıkarıp tedâvi etmek isteyenler çok büyük bir zorlukla karşılaştılar.

Allah beni ilimle müşerref edince karşılığında üzerime vâcib kıldığı vazifeden kaçmak için bir mâzeret bulamadım. Mesele, ihmalcilerin terki yüzünden, bir hayli ehemmiyet ve nezâket kesbetmişti. İlmî kapasitem ve tâkâtimin imkân verdiği nisbette meseleyi göğüsledim. Ümidim bâzı hakikatların gayretimle ortaya çıkmasıdır, olur ki Cenâb-ı Hakk bu hizmetimden ümmet-i Muhammed'i müstefîd kılar.

Zirâ ancak O'nun dilediği şey faydalı olur. Dili ile Allah'ın rızasını arzu ettiğini söyleyen kimseye bunu nâsdan istemesi gerekmez. Ona düşen gözünü açmaktır, kolaylaştırmak Allah'a aittir".

Sonra İbnu Kuteybe merhûm, bu meselede te'vîlde bulunanların düştükleri hâtayı göstermek gâyesiyle pek çok misâller verir ve bu husustaki kendi görüşünü izhâr eder.

Sonra nazarında bunun ifâde ettiği gerçek ve sahîh mânâyı beyân eder. Bütün bu izahlardan sonra 50-52 ve 62-63. sayfalarda der ki:

"Sonra söz, bizi bu kitâptan maksadımızın ne olduğunu, Ehl-i Hadîs'in Kur'ân-ı telâffûz meselesindeki ihtilâflarını, aralarındaki ayıplamaları ve birbirlerini tekfir etmelerini anlatmaktan gayemizin ne olduğunu beyâna getirdi. Hakkında ihtilâf ettikleri şey aralarındaki ülfeti koparacak cinsten olmadığı gibi nefret ve uzaklaşmayı gerektirecek cinsten de değildir. Çünkü hepsi tek bir esâsta birleşmektedir. Bu esâs ise: "Kur'ân'ın, gayr-i mahlûk kelâmullah olduğudur.

Onların ihtilâfları, mânâsı gâmız ve ince olduğu için anlayamadıkları fer'î bir meseledir.

Onlardan her bir fırka bu meselenin bir cihetiyle alâka kurmuş olmakla berâber hiçbirinde ne temyîz âleti ne dikkatli kimselerin yaptığı araştırma ne de ehl-i lügatin ilmi mevcuttur.

Bir şey iddia eden, bir görüş benimseyen herkes zannediyor ki mutlak hakîkat kendi iddia ettiği ve benimsediği görüştedir. Bu taassuba sâdece mütevakkıf davranan şüpheciler düşmemiştir. Çünkü onlar, hatâ yapabilecekleri ihtimâline yer veriyorlardı.

Zira biliyorlardı ki, hakîkat, üzerinde durdukları iki meseleden birindedir, sâdece birinde değildir. Gerçeği arayan (müstebsîr ve müsterşid) kimse -bununla mütevakkıf davranan şüpheciyi kasteder- iki müfrit fırka tarafından imtihâna tâbi tutuldular. Bu müfrîtler kendilerine muhâlefet edenlere tahammül fersâ şiddet ve kabalığı revâ görüyor, onları tekfir etmekle kalmayıp tekfir ettiklerinin küfründen şekke düşenleri bile tekfir ediyorlardı(6).

Bazan yaşlı bir kimse de şehre iner ve hadîs için halkaya otururdu. Halbuki çoğu kere bu kimse, adaptan ve duyduğunu yeterince tefrik ve temyîzden bile yoksundu. İlim ve irfânla ilgisi, yaşının ileri olmasından öte geçmiyordu.

Böyleleri, bâzı kere, İbnu Uyeyne, Ebû Muâviye, Yezîd İbnu Hârûn ve benzerlerini de dinlerdi. Onlar kendisine kitâbı öğretmekten önce onu Halku'l-Kur'ân meselesinde imtihana çekerlerdi.

Onların istediği cevâbı vermezden önce ağırdan alır, yâhut duraklar veyâ öksürür veya kekelerse vay başına geleceğe. Bunu bildiği için o davranışıyla kendisini cerh ve iskât edecekleri korkusu onu sarar. Bu korku, o kimseyi, onları memnûn etmeye sevkeder.

Bilmeden, anlamadan konuşur ve böylece kalplerini kazanarak yakınlaşmayı ümîd ettiği mecliste Allah'tan uzaklaşır. Eğer o, onların muhâlif fikirlerine inânıyor idiyse onların hoşlarına gidecek fikir izhâr etmek de nefsine ağır geliyordu, çünkü söylediğini yazıyorlardı.

Eğer hakîkat arayan bir genç veyâ ilim talebeden bir kimse görseler hemen ona sorarlardı. Eğer o, bunlara: "Ben bu meselenin hakîkatını öğrenmek istiyor, ondan sual ediyorum, henüz bu konuda hiçbir hükme varmadım" dese ve bu sözüyle de gerçeği ifâde etmiş olsa ve ayrıca "Allah doğru söylediğimi biliyor" diye özür de beyân etse, onlar, Allah'ın, onu sâdece bilmediği şeyi öğrenmesi için sorup araştırmakla mükellef kıldığını bilmelerine rağmen onu tekzîb ederler, eziyette bulunurlar ve derlerdi ki: "Bu bir habîstir. Onu terkedin, onunla düşüp kalkmayın."

Onların bağlandıkları bu mesele, bilinmemesi hiç kimseye câiz olmayan tevhîdin aslına taalluk etse ve bizzât Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ağzından işitilmiş

olsaydı, "Bu meselede bu kadar aşırı olmak gerekmez" denince iftirâ edilmiş olurdu".

Kevserî, bu sözlere şunu ilâve eder: "Musannıf -İbnu Kuteybe- bu bâbta anlattıklarına görgü şâhitliği yapmaktadır. Bu bahîs kitâbın en güzel bahislerinden biridir, araştırıcıya cerh ve tâ'dil kitaplarında, musannıfın -İbnu Kuteybe- işâret ettiği bu asrın ricâli

vâsıtasıyla, rivayet edilen cerhler husûsunda tesebbüt ve tahkîke dâvet etmektedir. Ebû Tâlîb el-Mekkî, şu sözleriyle bir gerçeği ifâde etmektedir: "Huffâz'ın bir kısmı büyük bir cüret ve gözüpeklikle konuşup cerhte haddı tecâvüz etmişler, halku'l-Kur'ân meselesinde ölçüyü kaçırmışlardır. Öyle ki çoğu kere hakkında söz edilen söz edenden daha efdâl olmakta ve ârif kimseler nezdinde daha yüksek bir yer işgal etmektedir".

İmâm İbnu Kuteybe geçen sözleriyle Mihnet asrını tasvîr etmektedir. Bu tasvîr, o devri bizzat yaşayıp, şiddet ve huzûzunu ayrı ayrı tadıp, müşâhede etmiş bir kimsenin tasvîridir. Burada Mihnet'in ortaya çıkardığı mühîm ve ciddi bir cihete işâret etmektedir ki, bu husûs Halku'l-Kur'ân Meselesi'nde evet diyen veyâ tevakkufta bulunanlara karşı herhangi bir özür tanımaksızın gösterilen şedîd ve sert tutumdur.

Geçmişe ait bu kısa gezinti ve bâzı misallerin ışığı altında mihnet'in, ulemâ, ruvât ve muhaddîsler safında, ve mihnetten sonra tedvîn edilen seleften halefe intikâl ederek bize kadar gelen cerh ve tâ'dil kitaplarında sarfedilmiş olan birçok sözlerde husûle getirdiği izleri açık bir şekilde görebilmekteyiz.

Bu aydınlatıcı lemhalardan sonra İmâm Buhârî'nin ve onun talebesi İmâmu Müslîm'in gerçek durumları ortaya çıkmış oluyor. Çünkü herbirinin "Sahîh"inde bu çeşit cerhedici ithâmlara mâruz kalmış bir kısım ricâlden rivâyetten imtinâ etmediklerini göstermekteyiz.

Suyûtî, Tedrîbu'r-Râvî'de Yirmi Üçüncü Nev kısmının ortalarında "Fâide" unvânı altında kendilerine muhtelîf bid'â ithâmı yapılan büyük bir grubun isimlerini verir. Buhârî ve Müslîm bunlardan sadece biri o kimselerden tahrîcde bulunmuşlardır. Bu kimselerin sayısı onun nezdinde 78'i bulur. Bunların dışında birçoğu da onun nazarından kaçmıştır.

İstersen oraya mürâcaat et.

Hâfız İbnu Hacer de "Hedyü's-Sârî'de Buhârî'nin ricâl'inden ta'na mâruz kalanların ismi üzerinde ayrı bir bâb yaparak orada bid'a ithamına maruz kalanları zikreder. Müellif burada müessir bid'a ile müessir olmayan bid'a arasını tefrîk ettikten sonra bu dokuzuncu bölümün sonlarında isimleri hurûfu hecâ ile sıraladıktan sonra ayrı bir bölüm yazarak bu bölümde Buhârî'nin ricâl'inden îtikâda râci ve fakat gayr-ı müessîr olan bu husûsla ta'nedilmiş olan kimselerin isimlerini kaydeder. Bunların sayısı 69 kişiye ulaşmaktadır. Bu meselede düşünceler için büyük bir ibret vardır. Bu sözleri yazıp bitirdikten sonra şeyh Cemâlüddi'n-el-Kâsımî merhûmun 'Kitâbu'l-Cerh ve't-Tâdîl'ini okudum. Bu, 39 sayfalık küçük bir risâledir. Bu risâlede daha önce işâret etmiş

bulunduğumuz merdûd cerhlerin birçoğunun genişçe nakline yer verilmektedir. Bunların illetleri ve noksanlıkları en güzel şekilde belirtilir. Hiçbir sûrette 'Halku'l-Kur'ân Meselesi'ne dokunulmaz. Arkadan da onun Târihû'l-Cehmiyye ve'l-Mûtezîle'sini okudum. Burada "Halku'l-Kur'ân Meselesi"ne temâs ettiğini, gerek bu sebeple, gerekse benzeri ithâmlarla bir kimsenin cerh edilmesini reddettiğini gördüm. Reddi mâkul esâsata dayandığını söyleyebilirim.

---

1) İmâmu Ahmed Mu'tasım zamanında 28 ay hapsedildi. Elleri bağlandı, kamçı ile dövüldü, en şiddetli eziyetler tatbîk edildi. Vâsık'ın devrinde de bu mihnette İmâmu

Şâfiî'nin arkadaşı Yusuf İbnu Yahya el-Büveyti de eziyet ve işkenceye tâbî tutulanlardandır. Halîfe'nin, Bağdâd kadısı olan İbnu Ebî Dâvud, Mısır kadısına bunu imtihân etmesini yazmıştı. Büveyti, Kurân'ın mahluk olduğunu söylemekten imtina etti ve: "Eğer Vâsık'ın huzûruna da çıksam doğruyu söyleyeceğini ve bu zincirlerin içerisinde öleceğim, tâ ki arkadan gelenler bilsin ki bu meselede zincirler arasında ölenler de olmuştur" dedi. Mısır'dan Bağdad'a götürüldü. 231 yılında hapishânede zincirleri arasında öldü. Allah rahmet ve rızâsını ondan esirgemesin.

2) Ahmed Emîn Duhâ'l-İslâm'da der ki: Bu anlattıklarımızı Kindi'nin "el-Vülât ve l-Kuzât kitâbının muhtelif yerlerinden aldım." Duhâ'l-

İslâm'da bu mihnetin siyâsî yönünü ve te'sîrleri daha çok söz konusu edilmektedir. Beyhakî de el-Esmâ ve's-Sifât kitâbında bu meselenin îtikâdî yönünden enine boyuna söz etmektedir. Bir de ةباحصلا مك نم اهيف بور اَم َو

نيملسملا ةمئاو نيعباتلاو (bu konuda Sahâbe, Tâbiin ve müslümanların imâmlarından rivâyet edilenler) adı altında bir bâb ilâve ederek ehl-i sünnet'in görüşünü ortaya koymaya çalışmıştır. İbnu Hazm da el-Fisâl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal'de bu meselenin şerh ve îzâhını yapar, bu meselede hakkında "mahluk" denmesi câiz olanla, câiz olmayan şeyler hususunda gayet sabır ve sükün içerisinde etraflıca açıklamada bulunur.

Meselenin tarihi yönü de Tâcu's-Sübki, Tabakâtu'ş-Şâfi'iyye'de genişletir. Bu kaynaklara bakılabilir.

3) Tacu's-Şübkî der ki: Zühlî'nin Buhârî'ye karşı bu tutumu ona beslediği hasedden ileri gelmektedir." Buhârî'nin Tabakatu'ş-Şâfiyyeti'l-Kübrâ'daki tercemesine bakınız.

4) Bunu doğrulayan delil için Beyhâkî'nin el-Esmâ ve'S-Sifât'ına bakılabilir (s. 267).

5) Kevseri bu meseleye şu sözleriyle tâlikte bulunmuştur: Musannıf -yâni İbnu Kuteybe-asrında bu kâbilden cereyân eden şeylere görgü şâhitliği etmektedir. Her kim Harb Seyrecâni'nin Essünne ve'l-Cemâa'sını ve bunun mesâilinden olan el-Câmi kitâbını ve İbnu Sa'îd es-Siczî'nin Nakz'ını, Huşeyş İbnu Asram'ın el-İstikâmet'ini -Ebû Abdillah el-Buhari'ye mensûb Halku Esfâlu'l-İbâd ve Abdullah İbnu Ahmed'in Kitâbu's-Sünne'si hâriç- mütâlâa ederse -ki bunların hepsi müellifin (yâni İbnu Kuteybe) çağdaşı olan kimselerdir- onlar da birbirlerini tekfirer, şiddetli tâbirler bulacaktır: Bunlarla musannıfın burada ifâde etmek istediği şeyi, yâni, o asır insanlarının, büyük bir kısmını, lafta ve kışırda kalan nizâlara ircâsı mümkün meselelerde birbirlerini tenkit ve tenzil etmede müzmin bir hastalık derecesini bulan aşırılıklarını anlamakta gecikmez. Münâkaşayı lâfzi değil de hakiki farzedecek olsak, durum tepeden tırnağa ters döner ve zâhirde mubtıl olan muhik durumuna geçer.

6) Abdulfettah der ki: "Onların gerçeği arayan şüpheci karşısındaki tutumu" Onun tekfiri, hattâ küfründen şüphe edenlerin bile tekfiri "olursa açıktan açığa kendilerine muhâlefet edenler karşısındaki tutumu ne olur? Buradan mezkûr mihnet'teki ihtilâfın ulaştığı şiddeti, ruhlarda ve muhâliflere karşı verilen hükümlerde bu ihtilâfın meydana getirdiği tesirin şiddetini anlayabilirsin".

3 - ÜÇÜNCÜ MESELE:BUHÂRÎ-İMÂM-I ÂZAM İHTİLAFI

BUHARÎ-İMÂM-I ÂZAM İHTİLAFI

BUHARÎ-İMÂM-I ÂZAM İHTİLAFI

İşitildiği zaman büyütülmemesi, yanlış anlaşılmaması için, aralarında muasırlık olmayan Buhârî-İmâm-ı Âzam ihtilafının iç yüzünü açıklayan bir bahsi yine Yeni Usûl-i Hadîs adlı tercümemizden aşağıya iktibas ediyoruz. Bu yazıyı, eskiden beri alimler arasında, ilmî görüş ayrılığını taşarak hissiyatın ve ölçüsüzlüğün rol oynadığı ihtilafların olageldiğini gösteren başka örneklere de yer vermesi bakımından ayrı bir kıymete haizdir.

İHTİLAFTAN BAHSEDEN KAYNAKLAR:

Buhârî'nin Ebû Hânîfe'ye karşı müstesnâ bir muhalefet ve taassub beslediğini birçok âlimimiz zikretmiştir. Misâl olarak Hâfız Zeyleî'nin Nasbu'r-Râye'sine bak (1, 355-356).

Orada Buhârî'nin Ebû Hânife'ye karşı taassubunun şiddetini ve hücumdaki ifrâtını açık bir şekilde gösterir. Kezâ Keşmîrî'nin Feyzu'l-Bârî'sine de (1, 169) bakılabilir.

Buhârî'nin Ebû Hânîfe'ye olan hücûmunu görmek için misâl olarak Buhârî'nin kitablarından et-Târihu's-Sağîr'e (s. 158, 174) de bakılabilir. Buhârî, Ebû Hanîfe'ye Sahîh'inde takrîben 18 yerde hücûm eder ve Ebû Hânife'yi kastederek ضعب لاق

سانلا "Nâs'dan biri dedi ki" tâbirini kullanır.

Hanefi muhaddîslerinden bir kısmı müstakîl eserler yazarak Ebû Hânife'ye hücûm ettiği meselelerde Buhârî'yi reddettiler. Bu noktalarda red husûsunu, İmâm Bedru'l-Aynî de

"Umdetu'l-Kârî Şerhu'l-Buhârî'de genişçe ele alır. "El-Lübâb" sâhibi Allâme Abdü'l-Ganî al-Meydânî ed-Dımeşkî'nin de Keşfu'l-İltibâs ammâ Evredehu'l-Buhârî Alâ Bâzı'n-Nâs adlı kitabı bu konuda son derece faydalıdır. Hülâsa

Buhârî'nin Ebû Hânîfe'ye hücûmu sâbittir, bunda şüphe yok. Fakat sebebi nedir?

İHTİLAFIN SEBEBİ:

Şeyhimiz Alleme müellif, burada Buhârî'nin Ebû Hânîfe'den inhirâfının menşeini Buhârî'nin Nuaym İbnu Hammad el-Mervezî ile olan sohbetinde bulmaktadır. Ona göre, Nuaym, Ebû Hânîfe'ye karşı son derece şiddetli bir taassub beslemekte idi, netîcede Buhârî bunun tesirinde kaldı.

Nuaym'ın taassubuna gelince, bunu Zehebî, el-Mîzân'da Nuaym'ın tercemesinde (4, 269) açıklar ve der ki: "Ezdî diyor ki: "Nuaym sünneti takviye için hadîs uyduranlardandı.

Numân'ın -Ebû Hânîfe- aleyhine tezvîrlerle dolu hikâyeler de uydurmuştur. Bunların hepsi yalandır. Ebû'l-Fethi'l-Ezdî der ki: "Nuaym için dediler ki: "O, sünneti takviye için hadîs ve Ebû Hanîfe'yi tezlîl için baştan ayağa yalan olan tezvîr dolu hikâyeler uydurmuştur".

Şeyhimiz müellif, "İncâu'l-Vatan adlı kitâbında (1, 22) Nuaym İbnu Hammâd'ın Ebû Hânîfe'ye karşı olan taassubunu tenkîd eder ve onu Ebû Hânîfe hakkında, Buhârî'nin et-Târîhu's-Sağır'de (s. 174) nakletmiş olduğu kötü şeyleri uydurmuş olmakla ithâm eder.

Daha fazla bilgi için Kevserî'nin "Fıkhu Ehli'l-Irâk ve Hadîsuhum" adlı kitâbına (s. 88-89) yaptığım tâlika bak. Keză bu bölümün 102 numaralı paragrafına da bak (s. 429).

Muhakkîk Kevserî merhûm Buhârî'nin Ebû Hânîfe'ye beslediği taassûb için bir başka sebep daha göstermektedir. Hâzimî'nin "Şurûtu'l-Eimmeti'l-Hamse" nâm eserine yaptığı tâlikte (s. 56) ve "Hüsnü't-Tekâdî fî Sîreti'l-İmâm Ebî Yûsufi'l-Kâdî adlı kitâbında (s. 86-89) (Humus tâbı) özetle şunları söyler: "Buhârî rey husûsuna ehemmiyet verirdi. Zâten kendisi Buhârâ'nın ehl-i rey'e mensûb fakîhlerinden fıkhı öğrenmişti.

Seyâhata atılmazdan önceki ilk şeyhleri arasında Ebû Hâfsı'l-Kebîr vardır ki bu zât Ahmed İbnu Hafs İbni Zibrikân el-İclî el-Buhârî'dir, İmâmu Şâfiî (radıyallahu anh)'nin yaşıtlarındandır. Hatîb'in Târîhu Bağdâd'ında (2, 7) denir ki: "Buhârî, İbnu'l-Mübârek'in ve Vekî'in kitaplarını ezberledi ve bunların kelâmını -yâni ehli rey'in fıkhını-öğrendi".

Yine aynı kaynakta (2, 11) denir ki: "Buhârî mezkûr Ebû Hafsî'l-Kebîr'den "Câmiu Süfyâni's-Sevrî'yi dinledi" Burada, Buhârî genç iken hıfzının tâzeliğine şehâdet eden bir de hikâye anlatılır.

Mezkûr İbnu Ebî Hâfsı'l-Kebîr'e gelince, bu zât Ebû Abdullah Muhammed İbnu Ahmed olup Ebû Hafsi's-Sağîr diye meşhurdur. Buhârî'nin talebelik arkadaşlarındandır. Zehebî, Siyeru'n-Nübelâ'da bu zâtı medheder. Leknevi de el-Fevâidü'l-Behiyye'de tercemesini verir.

Buhâri seyâhatlerini tamamlayıp Buhârâ'ya döndüğü vâkit, beldesinin âlimleri ona hased ettiler. Bu durum, ilim talebi için seyâhate çıkıp bilgisini artırarak yurda dönenlerin umûmiyetle başına gelen hâldir. Bu hasedin sevkiyle, hatâlı bir fetvâsını yakalayıp onu bâhane ederek Buhârâ'dan sürüp çıkardılar. Buhârî'nin Buhârâ'dan sürülmesiyle ilgili bu kıssayı bize nakleden Ebü Hafsi's-Sağîr'dir, babası değildir. Çünkü babasının vefâtı Ebû Bekr Muhammed İbnu Eâfer en-Nerşahî'nin Târihu Buhârâ'da belirttiği üzere bu hadîslere mukaddemdir (hicri 217).

Mezkûr fetvâ sebebiyle Buhârâ'dan çıkarıldıktan sonra, onların aleyhine döndü. Buhârî ile onlar arasında bir kısım hâdiseler cereyan etti. Bunların bir benzeri de daha önce Nîsâbûr muhaddisleriyle arasında vukua gelmişti. Bunun üzerine Buhârî kitablarında, onlar gibi bir kısım şiddetli tavırlar izhâr etmeye başladı. Aslında bunlar, içini rahatlatma nevinden şeylerdi. "Bunlarla ihticâc edilemez. Bunların Buhârî ve öbürleri hakkında da afvedileceği ümîd edilir. Cenâb-ı Hakk cümlesine semâhat ve keremiyle muâmele etsin".

Hâfız Zehebî'nin fikrine göre Buhârî'nin memleketinden (Buhâra) sürülüşünün sebebi Halku'l-Kur'ân meselesinde sarfettiği sözlerdir. Onu bu sebeple süren de az önce zikri geçen Ebû Hafsi's-Sağîr el-Buhârî'dir. Bu zât Buhârî'nin talebelik arkadaşıdır ve memleketleri olan Buhârâ'da şeyhlikte muasırıdır.

Hâfız Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'da Ebû Hafsı's-Sağîr'in tercemesine ondördüncü tabakada şu sözleriyle başlar: "Muhammed İbnu Ahmed İbnu Hafs İbni'z-Zibrikân, Mevlâ Benî 'İcl, Mâverâunnehr âlimi, Hânefiye şeyhidir. Babası Allâme Ebû Hâfs'dan fıkıh ilmini almıştır.

Buhârî'ye Kur'ân'dan sûal edilince şu konuşma cereyân etti: "Dedi ki: "O, kelâmullahtır.

- Nasıl tasarruf edilir?"

"- Kur'ân lisânlarla tasarruf edilir".

Bunun üzerine Muhammed İbnu Yahyâ ez-Zühlî: "Kim onun meclisine giderse bana gelmesin" dedi. Ayrıca Buhârâ Emîri Hâlid'e ve Buhârâ'nın şeyhlerine onun durumunu yazdı. Hâlid duruma üzüldü. Muhammed İbnu Ahmed İbnu Hafs onu Buhârâ'nın hâricindeki bâzı ribatlara kadar çıkardı.

Tercemesini verdiğimiz Muhammed İbnu Ahmed -Ebû Hafsi's-Sağîr- seyâhatler yaparak Ebû'l-Velîd et-Teyâlisî, Humeydî, Yahyâ İbnu Ma'în vs. âlimleri dinledi. Talebeliğinde bir müddet Buhârî'ye refâkat etmiştir. Kendisinin Kitâbu'l-Ehvâ ve'l-İhtilâf ver'-Redd ala'l-Lafziyye adlı eseri vardır. Sika olup verâ sâhibi, zâhid rabbânî bir imâmdır. Sünneti bilen ve ona ittibâ edenlerdendir. Babası Muhammed İbnu'l-Hasan'ın ileri gelen talebelerindendir. 264'de vefât etmiştir." (Leknevî'nin el-Fevâidü'l-Behiyye'sinden muhtasar olarak nakledildi).

Buhârî'nin Ebû Hânîfe'ye olan ta'nının bu hadîselerden müteessir olmasını garib karşılamamak gerek. Zirâ beşer nefsine tesîr eden şeylerin etkisinden uzak kalmak (ismet) sâdece peygamberlere hâstır.

BAŞKA İHTİLAF ÖRNEKLERİ:

Nesâî'nin, Hâfız Ahmed İbnu Sâlih el-Mısrî'ye olan ta'n ve takbîh'inin sebebi Buhârî'nin Buhârâ'dan sürülüş sebebinden daha hafif ve önemsizdir. Burada öfke ve kin hâlinin gerek rûhlara ve gerekse insanlar hakkında verilen hükümlere nasıl tesîr icrâ ettiğini görmek bakımından büyük bir ibret vardır. Hâdiseyi ve sebebini Ahmed İbnu Sâlih el-Mısrî'nin tercemesinde Hâfız İbnu Hâcer'in Hedyü's-Sârî'sinde (383: 2, 112) ve Tehzîbü't-Tehzîb'te (1, 39-42), Sübkî'nin Tabakâtu'ş-Şâfiyyeti'l-Kübrâ'sında (1, 186-187, birinci baskı) görmek gerek.

Rebî'atu'r-Re'y'in Abdullah İbnu Zekvân hakkında ta'nında da büyük bir ibret vardır.

Düşmanlık duygusunun böylelerinde neler yaptığını görmek için onun el-Mîzân ve

"Hedyü's-Sârî'deki (411, 2, 137) tercemesine bakınız. Ebû'z-Zübeyr, (Muhammed İbnu Müslîm el-Mekkî)in kızdığı kimseler hakkında uydurduğu şeylerde de kezâ kızgınlığın bâzı anlarda yaptığı şeyleri görmek için büyük ibretler vardır. Hikâyesini görmek için Tehzîbü't-Tehzıb'deki (9, 442) tercemesine bakınız.

Söylediğimiz bu husûslardan başka Buhârî'nin, kendisinde hadîs ve eser galebe çalmış

bir fakîh olduğunu, imâm, kavl, ve amelden ibâret gördüğünü, Ebû Hânîfe'nin ise kendisinden fıkıh ve rey galebe çalmış bir muhaddis olduğunu, imân meselesinde Buhârî gibi düşünmediğini gözden uzak tutmamalıdır. Farklı görüşlere sâhip bu iki fırka arasında herkesçe bilinen bir boşluk vardı. Kadı İyâz merhumun Tertîbü'l-Medârik'inde (1, 91; 3, 181) şu cümle yer eder: "Ahmed İbnu Hanbel der ki: "Biz ehl-i reyi, onlar da bizi durmadan lânetlerdik. Bu hâl Şâfiî'nin gelişine kadar devâm etti. O gelince aramızı bulup bizi kaynaştırdı."

Kadı İyâz der ki: "Ahmed İbnu Hanbel bu sözü ile, âsarın sâhihine temessük edip onlarla amel ettiğini, bilahare İmâmı Şâfiî'nin de kendilerine reye muhtaç olduklarını ve ahkâm-ı şerîyenin bunun üzerine binâ edildiğini, reyin haddizâtında Kur'ân ve Hadîs gibi asıllara kıyastan ibâret olduğunu ve onlardan elde edildiğini göstermiş bulunduğunu, kezâ kendilerine mezkûr asıllardan reyin elde ediliş ve illetlerine taallûk keyfiyyetini ve tenbîhatlarını anlatmış olduğunu, netîcede Ashâbu'l-Hadîs'in, sahîh olan reyin, asıldan bir fer olduğunu anladığını, Ashabu'r-Re'yinde fer'in ancak asıldan sonra geldiğini ve her şeyden önce sünnet ve sahîh âsârın takdîm edilmesi gerektiğini derkedip anladığını kastetmektedir".

Muhaddîs İbnu Ebî Zi'b'in, -İmâm Mâlik, nezdinde bulunan muârız ve râcih bir hadîse uyarak "رايخلاب ناعيبلا " hadîsiyle amel etmeyi terketmesi sebebiyle Mâlik karşısındaki tutumunda da keza muhaddîslerin fukâhaya hücumlarındaki şiddeti görme bâbında büyük ibret vardır. İbnu Ebî Zi'b bu sebepten dolayı der ki: "Mâlik'ten tevbe talebedilir.

Tevbe ederse ne âlâ, aksi halde boynu vurulur".

İmâm Ahmed'in el-İlel'inde (1, 193) olduğu üzere İbnu Ebî Zi'b Malik'in kanını mübâh addetmiştir. Şu ölçüye bakın ki bir hadîsle ameli terkettiği için küfrüne hükmediyor, tövbe etmediği takdirde öldürülmeli diyor! Sanki O, küfre düşmüş, irtidât etmiş gibi tevbe taleb ediyor! Hayret doğrusu!

Muhaddîslerle fukaha arasındaki şu ihtilâfların netîcesine bak. İki fırka arasındaki uçurum eskiden beri mevcuttur. Leknevî'nin er-Ref'u ve't-Tekmîl'ine (s. 271-272) İmâmu Mâlik hakkında sarfedilen bu ölçüsüz kelime vesîlesiyle de yaptığını tâlike de dikkatlice nazar et. Bu büyük imâm için Allah râzı olsun demekten ve sâhib olduğu fıkh ve sünnet için Cenâb-ı Hakk'tan mükâfatlandırılmasını talepten başka ne diyebiliriz.

4 - DÖRDÜNCÜ MESELE:EBU DAVUD'UN "SÂLİH"

TÂBÎRİ

EBU DAVUD'UN "SÂLİH" TÂBÎRİ

Meşhur hadîsçilerimizden olan Ebu Dâvud, kitabına aldığı hadîsler arasında çok zayıf olanların durumunu belirttiğini, hakkında sükut ettiklerinin sâlih olduğunu açıklar. Bu sözün yanlış anlamalara meydan vermemesi için, mevzu üzerine Abdulfettah Ebu Gudde tarafından getirilen bir tahlili aynen sunuyoruz:

"Ebu Dâvud, Sünen kitabının te'lif metodunu anlamak üzere kaleme aldığı bir risâlesinde şöyle söyler (s.6): "Hakkında bir şey söylemediğim hadîs sâlihdir". Sâlih sözü bazı ihtimallere şâmildir: "Kendisiyle ihticâca" sâlih olabilir, "kendisiyle i'tibârâ"

sâlih olabilir. Bu durumda bir kimsenin bu hadîsler "kendileriyle ihticâca" sâlihtir diye mutlak bir ifâdede bulunması gerçeğe uygun düşmez.

Muhakkik el-Kevserî merhum, "Risâletü Ebî Dâvud"a yaptığı tâlikâtda حلاص وهف (o sâlihtir..) sözünden sonra der ki: "O sâlihtir sözü îtibârda bulunmaya veyâ hüccet olarak

kullanmaya sâlihtir demektir. Bunların hangisine sâlih olduğunu tâyin, elde edilecek karîneye tâbidir, tıpkı müşterekte olduğu gibi. Bu tâbirin "hüccette sâlihtir" mânâsına geldiğini iddia etmek Ebû Dâvud'a bühtandır, onun söylemediğini ona söyletmektir."

Suyûtî. "Tedrîbu'r-Râvî"de "O sâlihtir" sözünün taşıdığı bu iki ihtimâle işâret eder ve der ki: "Ebû Dâvud'dan nakledildiğine göre "sâlih" sözü ile ihticâca değil, i'tibâra sâlih demeyi kastedmiş olması mümkündür. Böylece bunun zayıflara da şâmil olacağı tabiidir". Fakat İbnu Kesîr "İhtisâru Ulûmu'l-Hadîs"de Ebû Dâvud'un: "Hakkında bir şey söylemediklerim sâlihtir" sözünü zikrettikten sonra şöyle der: "Kendisinden yapılan rivâyete göre şöyle demiştir: نسح وهف هنع تكس امو yânî hakkında bir şey söylemeden meskût geçtiğim hadîsler hasendir." Abdülfettâh der ki: "Bu rivâyetin zayıf ve şazz olduğu zâhirdir. Sahîh rivâyet حلاص وهف yânî "...hadîsler sâlihtir" şeklinde olanıdır. Nitekim risâlesinde de bu şekilde gelmiştir ve kendisinden de İbnu's-Salâh, Nevevî, Irâkî vs. gibi meşhûr ve müdakkik hâfızların büyük ekseriyeti bu şekilde nakletmişlerdir.

Ayrıca Ebû Dâvud zayıflık ve nekâreti (münker olduğu) açık olan hadîsler hakkında da birşey söylememiştir. Yâni onların zâhir olan halleriyle iktifâ edip, tutarsız taraflarını beyân etmez. Kevserî merhûm, Makâlâtu'l-Kevserî kitabının Üstûretu'l-Ev'âl adlı makâlesinde der ki: "Ebû Dâvud'un "Sünen"inde Cehmiye bâbında rivâyet ettiği el-Ev'âl hadîsi üzerindeki sükûtu, bu hadîsin nazarında i'tibâra sâlih olmasından ileri gelmez, zirâ ondaki illetler zâhirdir. Zaten kendisiyle tek râvînin infirâd ettiği hadîs üzerinde i'tibârda bulunulmaz." Zehebî, Siyerü'n-Nübelâ'sında: Ebû Dâvud'un: "Hakkında sükût etmiş olduğum hadîs nazarımda sâlihtir" sözü üzerine şu hükmü verir: "Bu ifâde meskût geçilen hadîsde bedîhi illet alâmetleri للعلا رهاظ -Bu hadîsde olduğu gibi- bulunmamak şartıyla mukayyeddir" der. (Abdulhayy el-Leknevî'nin el-Ecvibetu'l-Fâzıla'sından.) Kevserî, mezkûr makâlede el-Ev'âl hadîsinin münkerlik durumunu enine boyuna inceler ve Risâletü Ebî Dâvud üzerine olan tâlikâtında, Zehebî'nin vardığı hükümden çıkan mânâya (mazmûn) işâret eder. Burada el-Ecvibetü'l-Fâzıla'da Zehebî'den nakledilen ibâreyi kaydediyoruz. Zehebî Ebû Dâvud'un rivâyetlerini altı guruba ayırır: Bunlardan beşinci grubu zikrettikten sonra şöyle devâm eder: "Bunu, za'fı, râvîsi cihetinden gelen hadîs tâkibeder. Bu çeşit hadîsler üzerine sükût etmez. Umûmiyetle zayıf olduğunu söyler. Bâzan da za'f ve münkerliğinin şöhretine binâen sükût eder".

Şeyhimiz Kevserî, Risâletü Ebî Dâvud üzerine tâlikâtında şöyle der: "Nevevî der ki Sünenu Ebî Dâvud'da zayıflığı açık olan hadîsler vardır. Bunların zayıf olduklarında ittifâk bulunması hasebiyle bunları beyân etmeye lüzûm görmez. Binâenaleyh onun امو

حلاص وهف ائيش هيف ركذا مل yani:

"Haklarında bir şöy söylemediğim hadîsler sâlihtir" sözünü te'vîli şarttır." Nevevî, maalesef Şerhu'l-Mühezzeb'de kendi kendine tenâkuza düşerek, Ebû Dâvud'un, hakkında sükût ettiği hadîslerle, hiçbir tefrîkte bulunmadan, ihticâc eder. Bu davranış

hoş olmasa gerek.

Ebu Dâvud, İbnu Lehîa, Sâlih Mevlâ't-Tev'eme, Abdullah İbnu Muhammed ibni Akîl, Mûsa İbnu Verdân, Seleme İbnu'l-Fazl, Delhem İbnu Sâlih vs. gibi diğer zu'afâdan

rivâyette bulunur ve meskût geçer. Ebû Dâvud'un sükûtunun gerçek muhtevâsı, Sünen'inde geçen muhtelif rivâyetlerin iyiden iyiye incelenmesiyle ortaya çıkar. Çünkü bu rivâyetlerin bâzılarında bulunan diğer bâzılarında yoktur".

Şu geçen kısımları yazdıktan sonra bu hadîs fenninin büyük imâmı

İbnu Hacer'in Sünenu Ebî Dâvud'un durumunu vuzûha kavuşturan tatmînkâr sözlerini gördüm. İbnu Hacer, orada Zehebî'nin sözlerini özetler ve yeni bâzı şeyler ilâve eder. Bu sözleri, uzun olmalarına rağmen, konumuz bakımından faydasını ve anlaşılmasının zorluğunu nazara alarak aynen zikrediyorum. Merhum, en-Nüket'alâ Mukaddimeti İbni's-Salâh" adlı nefis eserinde -ki bu eserin neşri ve ehli ilme takdîmi husûsunda Cenâb-ı Hakk'ın bana yardım etmesini diliyorum- der ki:

"Bu (zikredilenlerden) anlaşılıyor ki Ebû Dâvud'un, haklarında sükût ettiği hadîslerin hepsi, ıstılâhda geçen hasen tâbirinin şümûlüne dâhil edilemezler. Onları bir kaç kısımda mütâlaa etmek gerekir:

1- Sahîheyn'de mezkûr olanlar,

2- Sıhhat şartlarını taşıyanlar,

3- Hasen li-Zâtihi olanlar,

4- Başka cihetten takviye gördüğü takdirde hasen olanlar. Bu son iki kısım Ebû Dâvud'un "Sünen"inde cidden çoktur.

5- Zayıf olanlar. Fakat bunlar umûmiyetle terki husûsunda ulemânın ittifâk etmediği râvilerden menkûldür.

Bu kısımların her biri onun nazarında ihticâca sâlihtir. Nitekim İbnu Mende'nin nakline göre: "Ebû Dâvud bir bâbda başka rivâyet bulamadığı takdîrde zayıf hadîs rivâyet etmektedir, çünkü zayıf, onun nazarında re'yü'l-ricâlden akvâdır."

Hâfız merhûm bu husûsta yânî bâbta başka hadîs olmadığı takdîrde zayıfla ihticâc-meselesi üzerine İmâm Ahmed'den de nakilde bulunur ve der ki: "Bu, Ebû Dâvud'dan anlatılan gibidir. Bunda şaşılacak bir husûs da yoktur. Zirâ Ebû Dâvud İmâm Ahmed'in talebelerindendi. Hocasının sözünü tekrar etmesi ise nâhoş telakkî edilemez."

Sonra Hâfız der ki: "Burada Ebû Dâvud'un hakkında sükût ettiği her hadîsle ihticâc edenlerin metodundaki zayıflık anlaşılır. Çünkü o, ihticac husûsunda zayıf olan birçok kimselerden tahrîcte bulunur ve hakkında sükût eder, İbnu Lehîa, Sâlih Mevlâ't-Tev'eme, Abdullah İbnu Muhammed İbni 'Akîl, Mûsâ İbnu Verdân, Seleme İbnu'l-Fazl, Delhem İbnu Sâlih ve diğerleri gibi. Bir münekkide, Ebû Dâvud'u, hadîslerindeki sükûtunda taklîd etmek gerekmez..."

6- Bâzan da bunlardan çok daha zayıf olanlardan tahrîcte bulunur: İbnu Dıhye, Sadakatu'd-Dakîkî, 'Osmân İbnu Vâkıdî'l-Amrî,

Muhammed İbnu Abdurrahmân el-

Beylemânî, Ebû Cenâbi'l-Kelbî, Süleyman İbnu Erkâm, İshâk İbnu 'Abdillâh İbni Ebî Ferve ve benzerleri ki, hepsi de metrûktur.

7- İçerisinde munkatı senedlerin yer aldığı hadîsler, müdellislerden an'ane ile zikredilen hadîsler, senedlerinde isimleri mübhem olan râvîlerin bulunduğu hadîsler de son derece zayıf olan hadîslerdir. Bütün bu kimselerin hadîslerine, Ebû Dâvud haklarında sükût etti diye hasen hükmü tevcîh edilemez. Çünkü onun sükûtu bâzen bu râvî hakkında daha önce aynı kitapta geçen beyânla iktifâ ettiğinden, bâzan beyânda bulunmaktan sükût ettiğinden, bâzan bu râvînin zaafının pek âşikâr ve binnetîce rivâyetinin terki husûsunda imâmların ittifâk etmiş olmasından -ki Ebû'l-Huveyris, Yahyâ İbnu'l-'Alâ ve başkaları bunlardandır-, bâzan Ebû Dâvud'dan rivâyet eden râvilerin ihtilâfından -ki bu çeşit daha çoktur-. Çünkü, Ebû'l-Hasan İbnu'l-Abd'in bir kısım ruvât ve esânid üzerine Ebû Dâvud'un söyledikleri husûsunda kendisinden yaptığı rivâyetler, el-Lü'Lü'î'nin rivâyetindekinin aynısı değildir. Birincisinin rivâyetleri daha meşhûr da olsa ihtilâfı bertaraf edecek keyfiyette değildir".

İbnu Hacer, sözü daha da uzattıktan sonra der ki: "Doğru olan, onun mücerred sükûtuna itimâd etmemektedir. Çünkü o, belirttiğimiz gibi, kıyâsa takdîm ederek, zayıf hadîsle ihticâc etmektedir..."

Ebû Dâvud'un, üzerinde beyânda bulunmadan zikredip geçtiği zayıf hadîsleri İbnu Hacer'den daha önce Hâfız el-Münzirî de tenkîdden geçirmişti. Et-Tergîb ve't-Terhîb'inin ön sözünde der ki: "Ebu Dâvud'un zayıf olduklarını belirtmede tesâhül edip meskût geçtiği hadîslerden kitâbıma aldıklarım hakkında dikkat çekiyorum. "Kezâ aynı tenkîd ve zayıfları beyân işini et-Tergîb'den daha önce telîf ettiği Muhtasaru Süneni Ebî Dâvud'unda da yapar. Ancak burada Ebû Dâvud'un tutumunun bu cihetine yâni tasâhülüne dikkat çekmez.

Ebû Dâvud 'un sükûtunun, onun tesâhülde bulunduğu hadîsler hakkında vâki olması ihtimâline binâen, ulemâyı muhakkıkînin, Ebû Dâvud'un meskût geçtiği bir hadîsle ihticâc ettikleri vakit: "Ebû Dâvud ve Münzirî bu hadîs üzerine sükût etmişlerdir"

dediklerini görürsün. "Bu söylediğimizi Zeyle'î'nin Nasbu'r-Râye'sinin muhtelif yerlerinde, (1, 1, 14, 17, 76, 123; 2, 140), Kemâl İbnu'l-Hümâm'ın Fethu'l-Kadîr'inde (1, 17, 426, 526) Şevkânî'nin Neyfü'l-Evtâr'ında عزقلا ةيهارك يف ءاج ام bâbında, üçüncü hadîsi müteâkip (1, 110), ةصلا كرات رفكي مل نم ةجح bâbının ikinci hadîsini müteâkip (1, 257) ىطسولا اهنا نايب bâbında sekizinci hadîsi müteâkip (1 , 277) ام سبلت

نا ةأرملا بهن

اهندب نكحي bâbında dördüncü hadîsden sonra (2, 98).

Münzirî'nin, onun üzerine sükûtunun Muhtasaru Süneni Ebî Dâvud, ve-l ya et-Tergîb ve't-Terhîb'de vâki olması arasında fark bulunmadığı, söylenenlerden vâzıh olarak anlaşılmaktadır. Hamd âlemlerin Rabbınadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMHZ. PEYGAMBER'İN

İLMİ YAYMA TEDBÎRLERİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN İLMİ YAYMA TEDBÎRLERİ

HZ.PEYGAMBER'İN İLMİ YAYMA TEDBİRLERİ

BU BAHSE NİÇİN YER VERDİK?

Bidâyetten beri, usul-i hadîs kitaplarında hadîslerin yazılması ile ilgili bir bahis açıla gelmiştir. Buralarda, önce hadîslerin yazılmasını yasaklayan rivâyetler verilir, sonra da, yazılmasına ruhsat veren ve sahâbelerin hadîs yazdığını ifade eden rivâyetler kaydedilir. Sonra da birbirine zıd gibi görünen bu rivâyetler arasındaki farklı durumlar -

daha önce sunduğumuz şekilde- açıklanır, telif edilir geçilir uzun uzun tahlîle gerek duyulmaz.

Keza, ilimle ilgili bahislerde öyle, Resûlullah (aleyhisselatu vesselam)'ın ilme teşvik edici hadîsleri selef büyüklerinden bazılarının sözleriyle zenginleştirilerek kaydedilirdi. İbnu Abdilber'in "Câmi'u Beyani'l-İlm'i veya Gazali'nin İhyau Ulumu'd-Din'i gibi müstesna eserler ilimle ilgili geniş bahislere yer vermiştir. Çoğunluğun, belirttiğimiz şekilde, bazı rivâyetlerle yetinmesinin sebebi, kimsenin, hadîslerin yazılmasında olsun, ilmin İslâm nazarında yüce bir mevki tutmasında olsun şüphesi bulunmaması idi.

Ancak, Batı ile temasımızın ilerlemesi sonunda oralardaki bazı fikirleri basma kalıp alınca bizde de din hakkında yanlış fikirler ortaya çıktı. Sözgelimi Batı der ki: "Din, ilme karşıdır, terakkiye mânidir". Bu iddia, din olarak hıristiyanlığı aldık mı doğrudur. Çünkü her devirde Kilise mensupları, din adına çıkarak, ilme, ilmî keşiflere karşı çıkmışlar, ilim adamlarını mahkemelere verip hapse atmışlar, idam etmişler, eserlerini yakmışlardır.

Galile örneği herkesçe mâlumdur. Ancak İslâm âleminde böyle bir durum yoktur. Kur'ân ve hadîs, ilmi hep teşvik etmiş, ilim adamına büyük itibar atfetmiştir. Ama Batı varken Kur'ân'ı, Hadîs'i dinleyen kim! Batılılar demiyor mu ki "din ilme karşıdır", o halde "İslâm ilme karşıdır. Çünkü İslâm da bir dindir".

Şu halde böylesi bir mantıkla iğfal edilen ümmetin fikrini düzeltmek için ilimle ilgili bahislerde hususi bir gayret ve tahkikli açıklamalara yer vermek gerekecektir, ta ki okuyucu İslâm'ın ilme verdiği ehemmiyet hususunda iyice ikna olsun.

Diğer taraftan, yine dinî konularda Batı'dan estirilen, müsteşrik ve misyoner menşeli fikirlerle hadîs hakkında teşvişlere, müslümanları iğfâle yönelik iddialara rastlıyoruz. Dinî konularda yeterli ve sistemli bilgi sahibi olmayan kimselerde bu yanlış iddiaların tesir icra ettiğini de her gün görebilmekteyiz.

Zamanımızda, İslâmiyet hakkında, müslüman kalplere şüphe atmak, fitne çıkarmak isteyenler hadîs sahasına ağırlık veriyorlar. En çok dillerine doladıkları husus da hadîslerin, Hz. Peygamber (aleyhisselatu vesselam) tarafından yazdırılmamış ve hatta yazılmasının yasaklanmış olduğuna dâir rivâyetlerdir. Bundan asıl maksat da, İslâmı kökten darbelemek. Çünkü Şeriat-ı garrâmız, Kur'ân-Hadîs-Kıyas üçlüsü üzerine kurulmuştur. Bu üç temelden biri yıkıldı mı gerisi kendiliğinden gelir. Bu planın ağına düşmüşlerin kaleminden öyle iddialar dökülüyor ki, bunlara bir parçacık ilmî haysiyete sahip bir misyoner-müsteşrikte bir papazda bile rastlanmaz. Batılı papazı, hakkaniyet duygusu olmasa bile rezi-rüsvay olma endişesi frenler. İşte bir hadîs tarifi:

"Söylediklerinden ve yaptıklarından ziyâde, söylediği söylenen, yaptığı söylenen, sustuğu söylenen sözleri". Ondört asır boyunca rastlanmayan böyle bir târifi yapmaya sevkeden husus da açıklanır: "Niye böyle tarif ediyoruz? Çünkü Peygamberin kendi sözlerinin, vahyin dışındaki sözlerin yazımını menettiğini kesinlikle biliyoruz. Ayrıca Allahu Teâla'nın Kur'ân'ı korumayı taahhüt ettiğini biliyoruz.

Görülüyor ki, yanılgıların temelinde eksik-yanlış bilgiler, bilgi değil kulaktan dolma mâlumat kırıntısı yatmakta. Bu çeşit iddia sahiplerine sorarsanız:

- Hadîslerin yazıldığını ifâde eden rivâyetler de var, onları görmediniz mi?

Verebilecekleri tek cevap şudur:

- O rivâyetler bence sahih değil?

Tekrar sorun:

- Aynı mevzuda kitaplarda gelen farklı rivâyetlerden birini hemen kabul edip diğerini külliyen reddetmede ölçünüz ne?

Bu kimselerin kem-küm edip, eğip-büğüp verecekleri bütün cevaplar: "Bence" de düğümlenecektir. Yukarıdaki cümle sahibinin bir başka incisi de şu: "Yâni, Vahy-i Metluv dediğimiz şey Kur'ân, vahy-i gayr-ı metluv olayı diye bir olay olmadığı kanaatindeyim."

Dine müteallik en küçük âdâbın kabul veya reddinde "bence"ye değil, kaynaklarda gelen objektif delile dayanan İslâm dünyasında 14 asırdır, milyonlarca ulemanın Kur'ân ve hadîste gelen sayısız delillere dayanarak benimsediği ve ona müsteniden dinin ikinci kaynağı bilip, teşriatını tedvîn ettiği, vahy-i gayr-ı metluv hakikatını şahsî "kanaat"ine dayanarak bir solukta inkâr eden insana Allah'tan idrak ve iz'an dilemekten başka ne yapılabilir? Bu kimseler, hadîs yerine "bence'lerini ikâme ederek yeni bir din, semâvilikten çıkarılarak arzileştirilen, ilâhilikten çıkarılarak beşerîleştirilen, bir kelime ile Laisize olmuş bir İslâmiyet ortaya koymaya, müslümanları müslümanlık perdesi altında

dinlerinden etmeye çalışmaktadırlar. İblisâne bir desîse. "Ancak şüphesiz ki şeytanın hîlesi zayıftır" (Nisa, 7). Ve bir dâne-i hakikat bir harman yalanı yakar.

Şu halde, ümmete, milletin "zamâne" tavsifine bihakkın mâsadak "benceci'lerin ne kadar bâtıl bir yolda gittiklerini ümmete göstermek, iddialarının ilmen çok yanlış(1), dinen hıyânet ve cinâyet olduğunu açıklamak gerekmektedir. Bu bir vazife ve vecibedir. Bu sebeple, İslâm dininin ilme verdiği ehemmiyeti, Hz. Peygamber'in, ilme, ilim talebine teşvîklerini, ilmin ve okuma-yazmanın yaygınlaşması için aldığı tedbîrleri, kurduğu müesseseleri burada açıklayacağız.

Hadîsler, umûmiyeti göz önüne alınınca, birinci asrın sonlarına kadar resmen yazdırılmamıştır bu doğru. Ancak şurası da kesin bir gerçektir: Hadîsler, resmen yazdırma zamanına kadar, birçok kimseler tarafından yazılmış ve yazılı nüshalardan ezberlenmiştir. Yetkili hocaların kontrolünden sonra verilen rivâyet iznine sâhip kimseler tarafından kontrollü ve murâkabeli olarak tedrîs edilmiştir.

Asıl mevzuya geçmeden, konumuz açısından ehemmiyet taşıyan mühim bir hususu bir kere daha tekrar etmek isteriz: Kur'ân ve hadîslerde "öğrenilmesi", "öğretilmesi" ve

"seyahatler yaparak taleb edilmesi" övülmüş teşvîk edilmiş olan ilimden, Selef, çoğunluk itibâriyle "hadîs"i anlamış, "ilim"le öncelikle hadîsin kastedildiğini söylemiştir. Öyle ise, Resûlullah'ın "ilim" adına aldığı bütün tedbirler, yaptığı bütün teşvikler, zihinlerde ilim lehine hazırlanan münbit zemin, rûhlarda estirilen ilim rahmetiyle dolu bulut rüzgarları öncelikle hadîs'in işine yaramış, hadîsin öğrenilmesine, talebine, muhâfazasına hizmet etmiştir.

Öyle ise, sünnetin tesbitini kavramak, bu husustaki tereddütleri izale etmek için, ilim bahsinin iyi bilinmesi gerekecektir. Aşağıdaki tahlillerimizin gâyesi budur. Hadîsin ilk asır(lar)da yazılmadığını iddia edenlerin de "bence"lerden "kanaatime göre"lerden çıkarak kitaplardan, muteber kaynaklardan alınacak objektif deliller getirmesi gerekir.

Tek taraflı rivâyetlerle meseleyi çarpıtmak da dürüstlük değildir. Tarih boyunca çarpık fikirleri için delile muhtaç nice miskinler çıkmış ve fakat hiçbiri aradığını bulamayarak

"bence", "kanaatimce" kuyusundan dışarı çıkamamışlardır. Bundan sonra da bulamayacaklar ve şeytanın açtığı cehalet kuyusunda boğulup fezâhat çukurunda rezil-rüsvay olacaklardır. Hak gelir, batıl gider, bir dane-i hakikat bir harman yalanı yakar ve nihaî sonuç, zevalsiz galebe mü'minlerin, muttakilerin olur; kâfirler, fâsıklar hoşlanmasa da.

---

1) En haklı gözüktükleri bir iddialarına da temas ediverelim: Aynı kişi hadîslerin birinci hicri asrın sonlarında, Emevi halifesi Ömer İbnu Abdilaziz zamanında tedvin edilmeye başladığını belirttikten sonra şunu söyler: "Bu, Peygamberden sonra, bir asır, dört nesil demektir. Dört nesildir kulaktan kulağa, ağızdan kulağa daha çok yayılan sözler bir asır sonra kağıda geçirilmesine başlanmıştır." Yazarımız: 1- Tesbît'le tedvîn'i iltibas ediyor.

2- Tezata düşüyor: Tedvin vak'asını haber veren rivâyetleri kabul ettiğine göre tesbit'le ilgili, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında hadislerin yazılmasıyla ilgili

rivâyetleri niye görmemezlikten geliyor? Tarihte, Mutezile ve diğer bazı şia fırkaları da böyle yapmıştır: Bir taraftan hadîsleri reddetmişler, bir taraftan da işlerine yarayacak rivâyet aramışlar ve bulamazlarsa uydurmuşlardır. Aslında cevâba değen hiçbir ciddi yönü olmayan bu gibi iddiaların üzerinde durmak bile fazla. Ancak bütün aldatmacalar, demagojiler bu ve benzeri bir iki noktaya dayanmaktadır. Bu sebeple, bizde öncekilere ilaveten müteâkip açıklamaları yapmayı gerekli gördük.

1- İSLÂM'DA İLMİN YERİ

Bu bahsi işlerken, önce Kur'ân ve hadîste ayrı ayrı ele alarak İslâm'ın ilme, okuma-yazmaya verdiği ehemmiyeti açıklayıp, sonra da Resûlullah'ın tedbirlerini göstereceğiz.

Mevzuumuzu Hz. Peygamber okuma-yazma biliyor muydu? meselesine temas ederek tamamlayacağız.

İLMİN VASITALARI:YAZI VE OKUMA

Okuma-yazma, aslında tek başına bir gâye değildir. İlmin vâsıtasıdır. İslâm'ın yazıya verdiği ehemmiyet, ilme vermiş bulunduğu değerin bir sonucu ve gereğidir. İlme verilen değeri daha iyi anlamak için, evvelemirde, ilmi elde etmede başvurulması gereken vâsıtalara dinimizin verdiği ehemmiyeti de kısaca belirtmemiz gerekmektedir. Vâsıtalara verilen ehemmiyet görülünce gayenin değeri daha iyi anlaşılır.

Öyle ise, ilimle ilgili açıklamalara geçmeden önce, ilmin ana vâsıtaları olan "okuma",

"yazma" ve "yazı malzemeleri" hakkında bazı açıklamalarda bulunacağız.

OKUMAK: Kur'ân'ı Kerîm'in insanlığa hitab ettiği ilk kelimesi "Oku!", emridir. Cihanşümul bir dinin temel kitabının böyle bir kelimeyle başlaması, üzerinde durulması gereken mühim bir hâdîse olmalıdır. Fıtratı icabı, sonsuz bir kemâle doğru terakki etmeye mecbur olan insanoğlunun hidâyeti için gelen bir "Kitab"ın bu kelimeyi seçmesi, mü'minlere ilmin ehemmiyetini duyurmada ilk tedbirdir. Evet bu ilk vahiyle başlamış

bulunan ve kıyâmete kadar da devam edecek olan müstakbel "Kur'ân Çağı"nda bir başka ifâde ile "Âhir Zaman"da hükümferma olacak yegâne hakîkat ilim olacaktır.

Dünyanın "kaba kuvvet" çağları bitmiştir. "Oku!" nidasıyla emir âleminden gelen yeni ruh, her çeşit "kaba kuvvet"lere hâtime çekmiş, son vermiş, hâkimiyeti ilmî üstünlüğe tanıyan yeni bir devir yâni "Okuma" devrini açmıştır.

İlim, varolmak için gerçekleştirmeye mahkûm olduğumuz terakkî için şartsa, ilim için de okumak şarttır. Evet okumak, ilmin ilk ciddî adımı, altın anahtarıdır. "İnsan görerek, dinleyerek de ilim elde edebilir" gerekçesiyle yapılacak itiraz pek hafif kalır. Zira okuma yoluyla alınacak ilimde sistem ve kolaylık; devamlılık ve çeşitlilik gibi rakipsiz avantajlar mevcuttur. Bu hususları da göz önüne alarak ilk ilâhî emrin "oku!" oluşundaki hikmetleri

araştıracak olursak, Rabbimizin rahmetindeki büyüklüğü biraz daha kavramış oluruz.

"Kur'ân" kelimesinin de "oku!" mânâsındaki "İkra" emriyle aynı kökten olması ve

"okumak" mânâsına gelmesi sebebiyle kitabımızı her aklımıza getirmede "okumak"

dersi almamızın sağlanması Rabbimizin, ilim talebinde yatan ehemmiyeti bizlere hissettirmedeki bir başka rahmeti olmaktadır.

Mes'ele bu kadarla kalmıyor. Kur'ân-ı Kerîm'de "OKU!" kökünden müştak (türemiş) 87

kelime mevcuttur. Üç ayrı âyette "OKU!" emredilirken üç ayrı âyette de "OKUYUNUZ!"

diye cemi (çoğul) şeklinde emir gelmiştir. 68 yerde de "okumak" mânâsını telkîn eden Kur'ân kelimesi geçer.

YAZMAK: Kur'ân-ı Kerîm'de ilmin asıl vâsıtası olan "yazma"ya daha çok yer verilir. Yazı, medenî terakkînin gerçek sebebi olan kültürel terâkümün yegâne pratik vâsıtasıdır. Yazı sâyesinde geçmişin ilmî muktesebâtı bugüne ulaşmıştır. İnsanlık bunları, yenilerini de ekleyerek yarınlara yine yazı ile intikal ettirecektir. Şu halde ilim, okumak ve yazmaktan tecrîd edilemez, bunlarsız düşünülemez. İlim hedefine ancak bu iki vâsıta ile gidebilir ve beşeri varlığın şe'ni olan terakkiye sebep olabilir.

Kur'ân-ı Kerîm'de yazmak mânâsına gelen "kitap" kökünden türemiş 320 kelime yer alır.

Muhtelif şekillerde '(yâni harf-i târifli, müfred (tekil), cemi (çoğul), zamirli, tenvînli olarak) 261 yerde "kitap" kelimesine rastlarız. Yine isim olarak 1 yerde mektup kelimesi geçer.

58 yerde de aynı kökten fiil geçer.

Yine, "yazmak" mânâsında olan "satr" kökünden türemiş beş ayrı kelime geçer.

Keza yine yazmak mânâsına gelen "ze-be-re" kökünden 11 kelime geçer. Malûm olduğu üzere, Hz. Dâvud'a gelen kitabın ismi Zebûr'dur ve bu kökten gelir.

Şu halde Kur'ân'da "yazmak" mânâsını ifâde eden köklerden türemiş toplam 336 kelime yer almaktadır.

YAZI MALZEMELERİ: Kur'ân-ı Kerîm, yazı için gerekli olan malzemeye de yer verir. Bu meyânda ilk akla gelen KALEM, ikisi müfred (tekil), ikisi cemi (çoğul) şeklinde, dört yerde geçer. Ayrıca 68'inci sûrenin adı "Sûre-i Kalem'dir. Kur'ân sûrelerinden birinin

"Kalem"le tesmiyesi, kalemin Allah nazarında ve İslâm dininde nasıl şerefli bir makam tuttuğunu ifâdeye kâfidir. Yine belirtelim ki, Sûre-i Kalem, mürekkepli hokkaya, kalem'e ve bu iki ana vâsıtayla ortaya konan yazıya kasemle başlar.

نورطسي امو ملقلاو ن

"Nûn ve Kalem ve ehl-i kalemin satıra dizdikleri ve dizecekleri hakkı için..." Kur'ân-ı Kerîm'de kaseme konu yapılan şeylerin bir de "teşrîf" mânâsı

taşıdığını göz önüne alırsak, ilmin ana vâsıtaları olan başta kalem olmak üzere, hokka, kâğıt ve yazılan şeyin kaç yönden, Kur'ân'da teşrîf edildiği yâni şeref ve kıymetinin nazar-ı dikkatlere arz edildiği anlaşılır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ilk yaratılan şeyin kalem olduğunu beyan etmesi, bu teşrîf işine taç olur:

"Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Onu yarattıktan sonra, olacak şeyleri yazmasını emretti. O da yazdı".

Yazı vâsıtalarının hemen hepsine kasemle dikkat çeken bu sûrenin "Oku!" emriyle başlayan Alâk Suresi'nin hemen arkasından nâzil olmuş bulunması da mevzûmuz açısından dikkat çekilmesi gereken bir diğer mühim husustur. Böylece, Hz.

Peygamber'e nâzil olan ilk âyetlerde ilim ve onun vâsıtaları olan okuma, yazma ve bunları mümkün kılan malzemelere dikkatler çekilmeye başlanmış olunuyor.

KÂĞIT: İlmin vâsıtaları olarak yukarıda zikredilenler meyânında mühim bir vâsıtanın eksikliği dikkatimizi çekmektedir: KÂĞIT. Kur'ân-ı Kerîm, başka âyetlerde kâğıda yer vermeyi de ihmal etmez. Bugün Türkçemizde bile, hâlen kâğıt mânâsına kullanılmakta olan kırtâs kelimesine, bir defa müfred (tekil), bir defa da cemi (çoğul) olarak karâtîs şeklinde iki ayrı yerde rastlanır. Keza "yazılı kâğıt" mânâsına gelen "sahîfe" kelimesi cemi olarak suhuf şeklinde sekiz yerde geçer.

Kırtas ve sahife kelimelerine rakk kelimesini de ilave edebiliriz. "İnce deri" demek olan bu kelime Kur'ân'da kâğıt mânâsında kullanılmıştır.

روُشْنمٍ قر يف #ٍروْطسمٍ بَتِكو # روطلاو□

"Tûr'a, yayılmış ince deri üzerine satır satır dizilmiş olan Kitaba kasem olsun ki..."

Yazı yazılacak şey (yâni kâğıt) mânâsında "levh" kelimesi de Kur'ân'da yer alır. Bir defa müfred olarak levh şeklinde, dört yerde de cemi olarak elvâh şeklinde olmak üzere toplam beş yerde geçer.

KÂĞIDIN TARİHÇESİ: Yazı malzemeleri arasında bilhassa kâğıt müstesnâ bir yer tutar.

Kur'ân'da, diğerlerine nazaran değişik kelimelerle onun zikri daha çok geçer. Bu sebeple kâğıt hakkında biraz fazla açıklamada bulunacağız.

Hemen şunu belirtelim ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde kâğıt mevcut değildi. Onun yerine, başta deri olmak üzere çeşitli malzemeler kullanılmaktaydı. Nitekim gelen vahiylerin deri parçası, kemik, hurma yaprağı, tahta, taş

gibi düz satıhlı her çeşit malzemeye yazıldığını bilmekteyiz. Bilhassa mektuplaşmalarda, uzak mesâfelere gönderilen tamîm ve yazılarda, uzun müddet muhâfazası gereken berâat, emân, sulh anlaşması gibi vesîkalarda her seferinde deri kullanıldığı anlaşılmaktadır. Her seferinde diyoruz, zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sâdır olan yazılı vesîkaların (mektup) yazıldığı malzemenin cinsi pek çok

durumlarda belirtilir ve deriden başka bir malzemenin zikrine rastlanmaz. Bâzan derinin rengi, cinsi ve eb'adı hakkında da bilgi verilir. Bâzı durumlarda hakâret maksadıyla bu mektupların yazısını yıkayarak, deriden mamul kovaların yamanmasında kullanan müşriklere bile rastlanmıştır. Bunlardan bir kısmının sonradan İslâm'a girdiği ayrıca belirtilmektedir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonra kitap (mushaf haline konan Kur'ân'ın "dayanıklı" ve kullanmada pratik olması sebebiyle "rakk" denen inceltilmiş

derilere yazılarak çoğaltıldığı ve Hârunu'r-Reşîd zamanına gelinceye kadar bütün resmî vesikalarda, geniş ölçüde bunun kullanıldığı rivâyetlerde gelmiştir.

İpek ve pamuktan mâmul kâğıdın bollaşması üzerine, Hârunu'r-Reşîd'in (v.194/809) çıkardığı bir hilâfet fermanı ile yazı malzemesi olarak kâğıdın kullanılmasını emrettiği belirtilmektedir.

Aslında kâğıt, İslâm âlemine birinci hicrî asrın sonlarına doğru girmiş ve sanayii gelişmeye başlamıştır. Bu hususta Kettânî şu açıklamayı nakleder: "Hicaz'da, pamuktan mâmul kâğıdı ilk defa kullanan Yûsuf İbnu Amr el-Mekki oldu. Bu iş, hicrî 88 yıllarına rastlar. Mağrib cihetlerinde de ilk defa Mûsâ İbnu Nusayr ketenden ve kenevirden mâmul kâğıdı kullandı. Pamuk ve sâirden kâğıt imal etme sanayiini her ne kadar Çinliler başlatmış ise de müslümanlar bunun ıslahı ve mükemmelleştirilmesi için büyük gayret ve ihtimâm gösterdiler ve her tarafa yayılmasını sağladılar.(65) _________

65) Kâğıtla ilgili şu ansiklopedik bilgileri de yeri gelmişken kaydedebiliriz: Arablar 134/751'de Semerkant yakınlarında vukubulan bir muhârebede çok sayıda Çinliyi esir alırlar. Onlardan iki tanesi kâğıtçı ustasıdır. Bunlardan kâğıtçılık öğrenilir. Aslen Belhli olan Bermek'in torunlarından Yahya'nın oğlu Fadl İbnu Yahya el-Bermekî, Hârunü'r-Reşîd'e vezirlik yaptığı sırada kâğıt istîmâlini tavsiyesi üzerine geniş çapta kullanılmaya başlandı ve 178/794 yılında Bağdad'da dünyanın ikinci kâğıt imâlâthanesi kuruldu.

Bundan sonra kâğıtçılık 287/900 senesinde Kahire'ye, 494/ 1100 tarihinde Merakeş'e, 539/ 1144 yılında Endülüs'e ulaştı. Buradan hıristiyan âlemine geçerek 680/1281'de İspanya'da, 667/1268'de İtalya'da imâlâthaneler kurulmuştur. (Kaynaklar ve geniş bilgi için Yeni Tarih Dünyası, cilt 3, s. 35-36).

Son olarak şunu da kaydedilim ki, İslâm âlimleri, yazının ehemmiyetine dair en büyük şâhidi, "yazı öğretme fiili"ni Cenâb-ı Hakk'ın bizzat kendi zâtına nisbet etmesinde bulmuşlardır. Zira Alâk sûresinde: "Oku! "KALEMLE ÖĞRETEN", insana bilmediğini bildiren Rabbin en büyük kerem sâhibidir" denmektedir.

KUR'ÂN VE İLİM

Yukarıda görüldüğü üzere aslında ilmin vâsıtalarından başka bir şey olmayan okuma, yazma ve bunların malzemesi durumunda olan kağıt, kalem, hokka, mürekkep gibi şeyler İslâmın verdiği ehemmiyet ilme verdiği ehemmiyetten ileri gelir. Öyle ise Kur'ân-ı Kerîm, asıl hedef olan ilme çok yer vermiş olmalıdır.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'e atf ı nazar edince ilk objektif mi'yar olan rakamlar açısından bile ilme ayrı bir yer verildiğini görürüz: Bilmek mânâsına gelen "ilm" kökünden Kur'ân'da 780 kelime gelmiştir. Bunlardan 426'sı fiil, 354'ü isimdir. Kur'ân-ı Kerîm'de aynı kökten bu kadar çok tekrarına rastlanan kelime grubu azdır.

Az bir farkla "ilim" mânâsına gelen hikmet ile âlim mânâsına gelen hakîm kelimelerini de burada hatırlatabiliriz: Hikmet 20, hakîm 97 yerde tekerrür eder. Keza, yine "bilmek"

mânâsına gelen mârifet'le aynı kökten türemiş yetmiş kadar kelime mevcuttur.

Keza ilmin gereği olan "tefekkür"le ilgili 18, "akl" ve "taakkul"la ilgili 49 kelime Kur'ân'da yer alır. Bunlara tefakkuh, tedebbür, tefehhüm, şuur gibi ilimle alâkalı daha birçok kelimeyi ilâve etmek mümkündür, ancak teferruata girmeyeceğiz.

Kur'ân'da "ilim" kökünden pek çok kelimenin gelmiş bulunmasından başka, ilim ve ilim sâhiplerini yücelten ve öven âyetlere de yer verilmekte, dikkatler şuurlu, plânlı ve sistemli olarak ilme çekilmekte, ilim talebi teşvîk edilmektedir: 1. Şu âyette Allah nezdinde en mühim, en muteber nimetin ilim ve hikmet olduğu belirtilmektedir:

باَبْ َل ا اولوُا ّإ ُرَكّذَي اَم َو ًاريِثَك ًارْيَخ َيِتوُا ْدَقَف َةَمْكحلا َتْؤُي ْنَم َو ُءاَشَي نَم َةَمْك ِحلا
يِتؤْي

"Allah hikmeti dilediğine verir, kime hikmet verilmiş ise, şüphesiz ona çokça hayır verilmiştir. Bundan ancak akıl sâhipleri ibret alır".

2. Kur'ân-ı Kerîm'e göre ilim ehli cehâlet ehline mutlak olarak üstündür. Halbuki, yine Kur'ân'a göre insanların eşitliği esastır. Irk, renk, dil, servet farklılıkları bir üstünlük sebebi değildir. Her ne kadar müttaki olanlar mümtaz tutulursa da bunun "Allah katında"ki üstünlük olduğu bilhassa belirtilir. Öte yandan ittika kalble ilgili bir hâl olması sebebiyle gerçekten kimin muttakî olduğunu yani Allah'tan daha çok korktuğunu insanlar bilemez, sadece Allah bilir. Bu sebeple insanlar arası münasebetlerde "ittika", bir üstünlük vesîlesi yapılamaz. Fakat âyet-i kerîme bilenlerin bilmeyenlere üstünlüğünü çok açık ve mutlak

bir şekilde beyan eder:

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ يَعْلَمُونَ

"Ey Muhammed, de ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"

İslâm âlimlerinden bir kısmı, bu nazm-ı celîlin, âyetin bidâyetinde ifâde edilen hükmü te'kîd ettiği ve dolayısıyla buradaki "bilenler"le "ilmiyle âmil olanların" kastedildiğini, ilmiyle âmil olmayanların "âlim" sayılmayacaklarının tasrîh edildiğini anlamışlardır. Hattâ Zemahşerî, daha da kayıtlayarak, buradaki "bilenler"le "âmil olan din âlimleri"nin kastedildiğini, âmil olmayanların da gayr-ı âlim addedildiğini söyler. Başta Beyzâvî olmak üzere, diğer bir kısım âlimler ise, bu âyetin, öncelikle, ilmin üstünlüğünü nazara verdiğini söylemişlerdir. Beyzâvi şöyle der: "Bu ibâre ameli olanla olmayan arasında, amelî kuvvet açısından eşitlik olmadığını belirttikten sonra, ilmin fazîletinin çokluğu sebebiyle, ilmî kuvvet açısından da bilenle bilmeyenin eşit olmayacağını beyan etmektedir".

Müfessirlerimizin hemen hemen ittifakla kaydettikleri şu açıklamada bu iki görüş

birleştirilmiş durumdadır: "Âlim ve câhil eşit midirler? Şüphesiz hayır! İşte nasıl ki bunlar eşit değilse, öylece mûti ve âsi olanlar da eşit değildir"

Âyette, "ilm"in "cehl"e nisbeten üstünlüğü de murad olduğuna göre, bu üstünlükte üç nokta dikkatimizi çekiyor:

1- Üstünlük mutlaktır. Yâni, dünyada mı, âhirette mi; Allah katında mı, insanlar nazarında mı üstün? Kayıtlanmamış, mutlak gelmiştir.

2- Bilenin, mü'min veya gayr-ı mü'min olduğu da kayıtlanmamıştır.

3- Hangi ilmi bilenler üstündür, o da kayıtlanmamıştır.

"Şu halde, dünyevî işlerde de ilimce ileri olanın, diyâneti ne olursa olsun, dünyevî üstünlüğe kavuşacağı, ilâhî bir kanun yâni sünnetullah olarak ifâde edildiği anlaşılabilir.

Bu üstünlük, ferdî plânda olduğu gibi, içtimâî plânda da câridir. Yâni ilmen üstün olan ferdler ve cemiyetler, öyle olmayan ferd ve cemiyetlere üstünlük sağlarlar.

Yapılan bu açıklamalardan şu sonuca gidebiliriz:

"Mü'min iseniz mutlaka üstünsünüz" meâlindeki müjdesiyle, bütün vâsıfları muhtelif âyetlerde kaydedilen kâmil mü'mine üstünlük vâdeden Kur'ân-ı Kerîm (66) dünyevî ve maddî üstünlüğü de elde etmenin bir şartını daha yukarda kaydettiğimiz âyette ifâde etmiş olmaktadır: İlmî yarışa katılıp her sâhada ilmî üstünlüğü, öncülüğü elde tutmak.

3. Bir diğer âyet, Allah'tan hakkıyla korkanların âlimler olduğunu ifâde eder: "Allah'ın kulları arasında O'ndan (hakkıyla) korkan âlimlerdir."

Bu âyetin evvelinde zikredilen yağmurun yağdırılması, arzın türlü nebâtâtla şenlendirilmesi, dağlarda renk renk yolların açılması, insan ve diğer hayvanların

yaratılması gibi hususlar göz önüne alınınca, Allah'tan daha çok korkacağı belirtilen âlimle öncelikle tabiat ilimleriyle meşgul olan âlimler kastedildiği anlaşılır.

Yukarıda kaydedilen ve "Allah nazarında üstünlük" sebebi olarak ifâde edilen -ve gaybî olan- takvâ'ya, âlim mü'minlerin mazhar olduğuna da, zımnen işâret vardır. Zira, haşyet de, takvâ gibi "korku" mânâsına gelir.

Âyetten ayrıca şu da anlaşılmaktadır: Hakikî takvâ ve Allah korkusu, ancak ilimle hâsıl olmaktadır. Küfür ve isyan da cehaletin eseridir.

4. Şu âyet, mü'minler arasında âlim olanların üstünlüğünü ifâde eder:

---

66) Âl-i İmran: 3/139. Bâzı hadislerde imanın altmış küsur şûbe olduğu ifâde edilir (Buhârî, İman: 3). Bu hadisler kâmil mânada mü'min olabilmenin pek çok şartı olduğunu ifâde eder. Buradan hareketle, Cenâb-ı Hakk'ın va'dettiği nusrete tam lâyık olabilmek için bu şartları nefsimizde azâmi ölçüde cemetmemiz gerektiği neticesini çıkarabiliriz.

ريبخ َنوُلَمْعَت اَمِب ُ هاللَّ َو ٍتاج َرَد َمْلِعْلا اوُتوُا َنيِذّلا َو مُكْنِم ا ُونَمآ َنيِذّلا ُ هاللَّ ُعَف ْرَي

"(...) Allah içinizden inanmış olanları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin.

Allah işlediklerinizden haberdardır".

Müfessirlerin bir kısmı, bu âyette, âlim mü'minin Cenâb-ı Hakk tarafından gayr-ı âlim mü'mine üstün kılındığının ifâde edildiğini söylemişlerdir.

5. Şu âyet, ilme nihayet olmadığını, ilimde ne kadar mesâfe alınmış, üstünlük elde edilmiş olunursa olunsun bu zirveyi bir başkasının her an aşabileceğini ifâde eder: ميلَع ٍملِع يِذ ّلُك َق ْوَف َو

"Her ilim sâhibinden üstün bir âlim bulunur".

Öyle ise ilmen üstünlük elde eden, kendini en önde sanan, gaflete ve atâlete düşmemeli, ilmî terakkîde gayrete devam etmeli, uyanık olmalıdır. Bu noktaya en iyi örneği yine Kur'ân verir: Zâhir-i şerîat ilminin zirvesinde olan Hz. Mûsâ, peygamber olmasına rağmen, yeni şeyler öğrenmek maksadıyla Hz. Hızır'ın peşine düşer ve bir kısım fedakârlıklara katlanır. Hoca-talebe münasâbetleri ve bilhassa talebelik şartları açısından, âlimlerimizce, pek çok âdâbın çıkarılmış bulunduğu bu vakâyı, Kehf Sûresi anlatır. İbretle okunması gerekir.

6. Şu âyette, her hususta ümmetine örnek olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ilim taleb etmesi emredilmektedir:

املع يِنْد ِز ّب َر لُق َو □

"(Ey Muhammed!) De ki: Rabbim, ilmimi artır".

Böylece mü'minlere, Cenâb-ı Hakk'a yapmaları gereken mühim bir dua öğretilmiş

olmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de öğretilen dualar, mü'minlere talep edilmesi, peşine düşülmesi gereken mühim şeyleri belirler, belli başlı hedefleri tesbît eder. Kul dualarda gösterilen hedeflere ulaşmak, onları elde etmek için tedbîrler alacak, plân program yapacak ve gayret gösterecektir. İslâm'ın gerçek tevekkül anlayışı budur. Arzularımızı lisanî bir taleb (kavlî dua) safhasında bırakmamız yetmez. Fiilen de talep etmek (fiilî dua) şarttır. Şu halde bu, ilim için de geçerlidir. Mü'mine dua şeklinde gösterilen bu Kur'ânî hedef için, kişi, kavlen talebde bulunurken fiilen de aklın ve tecrübenin gösterdiği şartlar çerçevesinde ilmin peşinde koşacaktır.

Âlimlerimiz, bu âyetle ilgili olarak şu açıklamayı kaydederler: Cenâb-ı Hakk, ilimden başka bir şeyi artırması için Hz. Peygamber'e emirde bulunmamıştır. Kaydedilen bu birkaç âyetten çıkan pratik mânâya göre, ferdler ve milletler arasındaki üstünlük yarışması gerçek mânâsıyla "ilmî sâhada" cereyân eden bir yarıştır. Burada öncülük ve üstünlüğü elde eden yarışı kazanır. İlimden başka üstünlüklere dayanan başarılar geçicidir ve bu çeşit hâkimiyetlerin er-geç mahkûmiyetle sonuçlanması mukadderdir.

MÜŞAHHAS BİR ÖRNEK: Söylediğimiz hususa Kur'ân-ı Kerim'de pek müşahhas örnekler vardır. Hz. Süleyman ve Hz. Dâvud örneği bunlardan en güzelini teşkîl eder.

Yeryüzünde kurdukları maddî-mânevî saltanatlarının haşmetiyle tanınan bu iki peygamberin üstünlüğü Kur'ân-ı Kerîm'de ilimleriyle izah edilir: قَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ □ .

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَ

"Andolsun ki, Dâvud'a ve Süleymân'a ilim verdik. İkisi: "Bizi mü'min kulların çoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun dediler".

Başka âyetler, gerek Hz. Dâvud'un ve gerekse Hz. Süleyman'ın üstün saltanatlarının

"ilmî üstünlük"le atbaşı gittiğini, şümûllü ve üstün bir ilimle saltanatlarının takviye edildiğini sarîh olarak belirtirler:

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ

"O'nun (Dâvud'un) hükümranlığını kuvvetlendirmiştik, ona hikmet ve kesin hüküm verme selâhiyeti vermiştik".

Keza, dünyevî saltanatının haşmetiyle dillere destan olan Hz. Süleymân da bunu, ilme ve etrafındaki âlimlere borçludur. Öyle ki, Filistin'den çok uzak mesâfede bulunan Sabâ'dan, Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar celbedip getirecek güçte ilim sâhibi bir istişâre hey'etine sâhipti.

"Süleymân: "Ey cemaat! Bana teslîm olmalarından önce, hanginiz o kraliçenin tahtını yanıma getirebilir?" dedi (...). Kitabın bilgisine sâhib olan biri: "Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm" dedi".

Eşsiz saltanata mazhar Hz. Süleymân (aleyhisselam)'ın şahsen, karınca ve kuşların dilinden anlayacak kadar üstün, vüs'atli ve ince bir ilim sâhibi olması mes'elemizin bir başka yönüdür.

Hz. Süleymân'ın saltanatını gerçekleştiren ilmin sâdece askeriyeyi ilgilendiren ilimler olmayıp, medenî hayatı alâkadar eden her sahayı içine aldığını ifâde zımnında Kur'ân-ı Kerîm mimârî'den misâl verir:

Sabâ'dan gelen Belkıs, Hz. Süleymân'ın pâyitahtında son derece ileri bir mimârî ile karşılaşır. Öyle ki, misâfir edileceği sarayın dış kapısından içeri girer girmez, aşılması gereken bir havuzla karşılaştığını sanır ve hemen eteklerini toplamaya yeltenir. Vak'ayı âyetten tâkib edelim:

نم د ّرَمُم ُحرَص ُهّنإِ َلاَق اَهْيَقاَس نَع تَفَشَك َو ًةّجُل ُهَتْبِسَح ُهْتَا َر امَلف َحرّصلا يلُخْدا اَهل
َليِق

ري ِراوَق

"Ona: "Köşke gir" dendi. Salonu görünce, onu derin bir su zannetti, eteğini çekti.

Süleymân: "Doğrusu bu, camdan yapılmış mücellâ bir salondur" dedi.

Bugün mimârî ve mesken inşaatının yüzlerle ifâde edilen sanayi koluna bağlı olduğu bilinmektedir. Her bir sanayi dalı, ayrı bir ilim ve ihtisas şûbesini temsil eder. İlim, ahlâk ve tekniğin ifâdesi olan medenî seviye ile mesken arasındaki yakın alâkayı görmek için Afrika yerlilerinin kulübeleri ile Amerika gökdelenleri arasındaki farkın, berikini ve ötekini inşâ eden insanlar arasındaki farktan ileri geldiğini düşünmek yeterlidir kanaatindeyiz.

Burada, Hz. Süleymân'la ilgili olarak verilen misâl husûsunda şöyle bir itiraz akla gelebilir: "Kur'ân'da zikredilen o vak'alar Hz. Süleymân'a Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ettiği mû'cizelerden ibârettir, mû'cizenin ilimle, teknikle bir alâkası olmamalıdır!"

Peygamberlerin mû'cizeye mazhariyeti elbette haktır, gerçektir, kesretle vâkidir. Ancak Hz. Süleymân (aleyhisselâm) misâlinde olduğu üzere, üstünde düşünüp, ibret olacak yönünü araştırmadan "mû'cizedir" diye bir kalemde geçip gitmek de doğru değildir. Neml Sûresi dikkatlice okunduğu takdirde, Hz. Süleymân'ın mazhar olduğu nimetlerin -ki belli

bir zâviyeden "mû'cize" diye tasvîf etmemiz câiz olabilir- Hz. Nûh'un mazhar olduğu Tûfan veya Hz. Lût'un mazhar olduğu "taş yağdırma" mû'cizesi nev'inden mû'cize olmadığı anlaşılır.

* Her şeyden önce Hz. Süleymân şahsen ilim sâhibidir.

* Hz. Süleymân'ın etrâfında ilim erbabı bir hey'et vardır.

* Onun ilim hey'etinde cinler (ifrit) de vardır, fakat "kitap ilmi"ne

sâhib insan âlimlerin ilmi, cinlerinkinden üstündür.

Öyle ise herhangi bir mû'cize ile izahı yapılmamış veya gökten indirildiğine dair bir işârette bulunulmamış olan hârika köşk ile nazara arz edilen medenî seviye, bu mimâriyi ortaya koyan cemiyetin ilmî ve teknik seviyesini gösterir(67).

Şu halde sâdece Hz. Süleymân'la ilgili âyetlerin değerlendirilmesi bile, medenî terakkî ve dünya saltanatında üstünlüğün, Kur'ân tarafından, ne derece ilme bağlanmış

olduğunu bize göstermeye kâfi gelecektir.

---

67) İnsanlığın başlangıcını mutlak bir vahşetten başlatan ve her çeşit medenî ve teknik terakkiyi kendine mal eden Batı espirisi açısından, Hz. Süleyman devrinde ileri bir teknoloji olabileceği ihtimâlinden bahsetmenin gülünç olduğu açıktır. Ancak şu da var: Bugün insanı şaşırtan pek çok hârika tarihi kalıntılar mevcuttur. Bunlar öylesine ileri bir ilim ve tekniğin eseridir ki yukarıda temâs ettiğimiz Avrupaî espiri, onları hâl-i hazır zihniyetiyle "vahşet devri" (!) insanlarına yakıştıramadığı için gökten inen devler tarafından icâd edildiğini iddia etme garâbetine düşmüştür. Biz, bu eserlerin, esasını vahiy ve peygamberî irşaddan alan, bir başka teknolojik sistemle yapılmış olabileceği ihtimâli üzerinde durulmasının faydasına inanıyoruz. Nitekim bundan 40-50 yıl kadar önce işitsek "safsata" deyip geçeceğimiz değişik tedâvi metodları, bugün "Batı"lı çevrelerde de "ilmi"liğini kabûl ettirmiştir. Tedâvide ilâca yer vermeyen akapunktur, telkin vs. metodları gibi. Tedâvi sâhasında müessiriyeti ve meşrûiyyeti kabûl edilen bu değişik sistemli teknik, acaba diğer sâhalarda da mevcut ve târihen uygulanmış olamaz mı? Kur'an ve Hadîslerde tesbit edilen ruh, bizim geçmiş insanları Batı tarzında

"vahşîler" olarak görmemize mânidir. Peygamberlerle ilgili olarak Kur'ân'da kaydedilen vak'aların mucize oluşlarının yanıbaşında, bizlere ibret olma yönleri de var. İnsanlığın ulaşacağı terakkinin hudûdları bu vakalarla tâyin ediliyor gibi. Müslüman velilerinin menkıbeleri meyânında "kerâmet" olarak zikredilen vak'aların bir kısmı, bugünün tekniğiyle imkân dahiline girdiği gibi, diğer bir kısmı hakkında da, nazariyeler yürütülmektedir. Tayy-ı zaman, tayy-ı mekân meselelerinde olduğu gibi. Hiçbir kesin iddiada bulunmaksızın, Hz. Süleyman'la ilgili Kur'âni ihbâratın bu konuda ufuk açıcı olacağını söyleyebiliriz. Onun durumu muavâcehesinden bakınca, mûcizelerinde farklılık olduğu görülür. Zira Kur'ân-ı Kerîm "kendisine ilim verildiğini" tasrih etmekten

başka, etrafında "kitap ilmine sâhip" bir âlimler heyetinin varlığını da belirtir. Karınca dahil tüm kuşların dilinden anlamak, gidiş-dönüşü bir ay tutan mesâfeyi bir günde havadan katetmek, Sabâ'dan Belkıs'ın tahtını göz açıp kapama ânında celbetmek gibi mazhariyetlerin "kitap"ta olduğu bildirilen ilimle bir alâkası yok mudur? Bir başka ifâde ile bu mazhariyetler, "ilim" dediğimiz ve kitaplara yazılıp, öğrenilen ve öğretilen bir kısım prensiplere bağlı değil de sâdece Hz. Süleyman'ın şahsına Cenâb-ı Hakk tarafından ikrâm edilen bir mûcize midir? Her halde insanlık, materyalist ve aynı zamanda örosentrist (euro-centriste) Batı zihniyetinin tasallutundan kurtuldukça, bu mes'eleler üzerine daha ılımlı, daha ufuk açıcı fikri yatırımlar yapacak, ilmi tecessüslerde bulunacaktır.

TA'LÎM (ÖĞRETİM) İHMAL EDİLMEMELİ:

Kur'ân-ı Kerîm'de ilim üzerine gelen esaslar çoktur. Onların hepsine burada yer vermek bizi asıl mevzuûmuzdan uzaklaştırır. Ancak, son bir prensibi daha kısaca belirteceğiz:

"Ta'lîm'in ihmal edilmemesi.

Kur'ân-ı Kerîm, ta'lîmin ehemmiyetini duyurmak için, onun ihmal edilmemesi gereğini, son derece ehemmiyet vermiş bulunduğu bir mes'ele meyânında zikreder: Cihâd.

Gerçekten Kur'ân açısından bir mü'mine terettüp eden en mühim mes'elelerden biri cihâddır. O kadar ki, cihâd ederken hayatını kaybedenlere "ölü" demeyi bile yasaklamıştır. Gerek âyetlerde ve gerekse hadîslerde bir mü'min Allah yolunda cihâd etmeye olduğu kadar bir başka amele teşvik edilmemiştir denebilir. Ancak, bu kadar üstün bir amelle meşguliyet ondan daha mühim bir başka işi ihmal ettirmemelidir. İlmî meşguliyet. Âyeti dinleyelim:

نُونَ لِيَنْفِرُ وا كَافّةً فَلوَْ ً نَفَرَ من كُلّ فِرقةٍ مِنهُم طَائِفَةَ لِيتفَقّهُوا في الدين وَ لِيُنذِرُ وا
وما كَانَ المؤُمِ

ون يَحذّرُ لَعَلّهُم اِلَيهِم رَ اجَعُوا إذا مَهُم قَوْ

"Mü'minler toptan savaşa çıkmamalıdırlar. Her topluluktan bir taifenin dini iyi öğrenmek ve milletlerini geri döndüklerinde uyarmak üzere geri kalmaları gerekli olmaz mı? Ki böylece belki yanlış hareketlerden çekinirler".

Kur'ân-ı Kerîm maddî ve mânevî üstünlüğün kaynağını ilim olarak tesbît edince, mü'minlerine ilim sâhasında câri mühim kanunları da göstermelidir. Yukarıdaki âyet böyle mühim bir prensibi tesbît eder. Zira ilimde aslolan terakki, devamlılığa bağlıdır.

Yâni kişi her şeyden önce geçmişin ilmî terâkümünü iktisabla nefsinde cemedecek ve bu mevcut muktesebâta yeni bir şeyler ekleyecektir. Henüz iktisâb safhasında olan kimse "cihâd meşguliyeti" ile bölünecek olursa mâzinin ilmini nefsinde cemetme işini tamamlayamayacağı gibi terakkînin asıl sebebi olan yeni ilâvelere de hiç mi hiç yer veremez. Bu durumun bir cemiyet çapında temâdî edip gitmesi, ilmî durgunluk ve gerilemeye ve en sonunda da inkırâz ve çöküşe sebeb olur.

İslâm cemiyetinin böyle meş'ûm bir âkıbete düçar olmaması için Kur'ân-ı Kerîm yukarıdaki âyetiyle "ilim cemaatı"nın cihaddan alıkonmasını emretmiştir. Hz. Peygamber (S.A.V.) de: "Âlimin mürekkebi şehidin kanından üstündür" diyerek, cihâda katılmamakla âlimin de, cemiyetin de daha kârlı çıkacağını belirtmiştir.

HADİSLERDE İLİM

Hz. Peygamber (S.A.V.) pek çok hadîslerinde ilmi, âlimi ve ilim tâlibini övmüş, ısrarla ilme teşvîk etmiştir. Hadîs kitaplarımız bu çeşit hadîslerle doludur. Biz burada o çeşit hadîslerden bâzılarını meâlen kaydedeceğiz:

"İlim talebi her müslümana farzdır."

"Kıyâmet günü âlimlerin mürekkebi şehidlerin kanı ile tartılır. Âlimlerin mürekkebi şehidlerin kanına üstün gelir".

"Peygamberlerin âlimler üzerinde iki derece üstünlüğü vardır. Âlimlerin şehidler üzerinde bir derece üstünlüğü vardır".

"Kim ilim taleb ederse, bu onun geçmiş günahlarına bir keffâret (afvedilme vesilesi) olur".

İlim taleb etmek niyetiyle evinden çıkan her tâlibin üstüne melekler kanat gererler ve Allah ona cennetin yolunu kolaylaştırır. Âlim için semâvat ve arzda bulunan her şey, denizde balığa varıncaya kadar istiğfarda bulunur. Âlimin âbid (yâni ibâdetle meşgul olan) üzerindeki üstünlüğü, dolunay durumundaki ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir.

Âlimler peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler para pul miras bırakmazlar, ama ilim bırakırlar. Ancak kim de ilim elde ederse nasîbin bolunu elde etmiş olur".

Âlimlerin yerdeki durumu, gökteki yıldızlar gibidir, kara ve denizin karanlıklarında onlarla istikâmet tâyin edilir. Yıldızlar gizlendiği takdirde yolu şaşırmak mukadderdir".

"İlim öğrenin, çünkü ilim öğrenmek (...) düşmana karşı silâhdır (...). Allah ilimle bir kısım milletleri yükseltir, hayırda komutan ve önder yapar, onların izlerinden gidilir ve fiillerine uyulur...".

"Âlimin âbide karşı yetmiş derece üstünlüğü vardır. Her iki derece arasındaki mesâfe arzla sema arasındaki mesâfe gibidir".

"Allah'ın rızâsından başka bir maksatla ilim taleb eden cehennemdeki yerini hazırlasın".

"İlmin kalkıp cehâletin gelmesi, kıyâmet alâmetlerindendir".

Hz. PEYGAMBER'İN HAYATINDA YAZININ YERİ

Yazı, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açısından birçok sebeblerle ehemmiyet taşıyordu:

1- Kur'an Vahiylerinin Yazılması: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) için yazı, başka hiçbir hizmet görmese bile, sırf Kur'an'ın hıfzı ve tâmimi için son derece gerekli idi. Yazının ümmet çapında tamim ve yaygınlaştırılması için gerekli tedbirleri almaya bu yeterli bir sebebti. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu maksadla istihdâm ettiği, ismen bilinen kâtiplerin sayısı kırkı aşmaktadır. Bu işte, başkâtiplik mânâsında en çok hizmet veren Zeyd İbnu Sâbit ise de, Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz.

Osmân, Hz. Ali, Hz. Übey İbnu Ka'b, Hz. Muâviye, Hz. Hanzala İbnu'r-Rebî, Hâlid İbnu Sa'id İbni'l-Âs, Ebân İbnu Saîd, Alâ İbnu'l-Hadramî (radıyallahü anhüm ecmân) vs.

burada kaydedilebilir. Zeyd İbnu Sâbit'ten başka Abdullah İbnu'l-Erkam ve Hz.

Muâviye'nin (radıyallahü anhüm) müdâvimlerden olduğu ayrıca belirtilir.

2- Siyasî Yazışmalar: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında siyasî yazışmalar, başlı başına bir yer tutar ve Kur'an'ın yazılmasından geri kalmayan bir ehemmiyet taşır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece komşu devlet reislerine, onları İslâm'a dâvet etmek maksadıyla gönderdiği mektuplarda yazıyı kullanmakla kalmamıştır. Bugünün medenî bir devletinde yazışmaya ihtiyaç duyulan hemen her hususta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yazıya yer vermiş, geniş çapta yazıdan istifâde etmiştir.

Muhammed Hamîdullah, el-Vesâiku's-Siyâsiye adlı te'lifinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hulefâ-i Raşîdin'den sâdır olan yazılı vesîkaları toplamaya çalışmıştır. Sırf Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le ilgili olanları üçyüze yaklaşır.

Kaldı ki eser, her baskıda yeni ilâvelere rağmen, henüz kemâlini bulmuş değildir.

Eserde yer alan vesîkalar incelendiği zaman, yazıların başlıca şu hususlara müteallik olduğu görülür:

1- Sulh anlaşmaları,

2- İttifak anlaşmaları,

3- Emânlar,

4- Krallara mektuplar,

5- Vasiyetnâme,

6- Alım-satım vesîkası,

7- Nüfus sayımı,

8- Askere katılanların kaydı,

9- İmtiyaz vesîkası,

10- İkta vesîkası,

11- Emirnâme,

12- Talimâtnâme,

13- Gizli talimâtnâme,

14- İstihbârat mektubu,

15- Valiler, komutanlarla yazışma,

16- Zekâtla ilgili açıklamalar,

17- İstek üzere verilen vesîkalar,

18- Tâziye mektubu,

vs. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) 'in siyasî yazışmalara, bidâyetten itibâren verdiği ehemmiyeti anlayabilmek için, başkâtibi durumunda olan Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anhâ)'e yazı öğrenmesini emrettiği zaman ifâde buyurduğu gerekçeye dikkat etmek gerekir: "Bana muhtelif mektuplar geliyor. Ben onları herkesin okumasını istemiyorum. İbrâni (veya Süryânî) yazısını öğrenebilir misin?."

Bu vak'aya temâs eden başka rivâyetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Zeyd İbnu Sâbit'e yazı öğrenmesini emrederken yahudilere karşı itimadsızlığını beyân etmektedir: "Allah'a kasem olsun, mektubum hususunda yahudilere itimad etmiyorum..."

Tahavî, Zeyd İbnu Sâbit yazı öğreninceye kadar gelen mektupları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cemaatte mevcut olan yahudilere rasgele okuttuğu hükmünü çıkarır.

Yahudi yazısını 17 günde hem okuyup, hem yazacak şekilde öğrenen Zeyd İbnu Sâbit'in bizzat kendisinden kaydedilen açıklamalara göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), yahudi yazısını öğrenme emrini Medîne'ye gelişinin ilk zamanlarında vermiştir. Bu sırada Zeyd onbir yaşlarındadır. Öbür taraftan İbnu Sa'd, Zeyd'in yazıyı

Bedir esirlerinden öğrendiğini kaydeder. Ahmed İbnu Hanbel'in rivâyetinde Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medîne'ye gelir gelmez İbrânî yazısını öğrenmiş

olan Zeyd, bu rivâyete nazaran hicretin ikinci yılı içerisinde de Arab yazısını öğrenmiş

olmalıdır.

SEFERDE BİLE YAZI MALZEMESİ VE KÂTİP: Yukarıda belirtildiği üzere, gerek ne zaman geleceği belli olmayan vahiylerin yazılması ve gerekse pek çok mes'elesinde kaydetme ihtiyacı duyduğu siyâsî ve içtimâî durumlar sebebiyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yazı hususunda her an tedârikli olma yoluna gitmiştir. Nitekim hicret gibi, Mekke müşriklerinin plânlarını bozup, tâkiplerini akim bırakarak sağ sâlim Medîne'ye intikalden başka bir şeyin düşünülemeyeceği son derece endişeli, son derece telâşlı, dağdağalı ve son derece tehlikeli bir durum ve hengâmede bile yazı malzemesi yönünden tedârikli olma işi ihmal edilmemiştir. Zira rivâyetler, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hicret sırasında yolda karşılaştığı Sürâka İbnu Mâlik'e -kemik veya bez parçası veya seramik parçası üzerine yazılan- bir yazı (kitab) verdiğini haber verir. Sürâka Mekke Fethi sırasında gelip bu vesîkayı göstererek Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesseiâm)'e kendisini tanıtacaktır.

O devrin şartlarında, beraberinde bulundurulup taşınması hiç de pratik ve kolay olmayan yazı malzemesinin hicret hengâmında bile ihmâl edilmemiş olması son derece dikkat çekici bir va'adır.

Kaydedeceğimiz şu rivâyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gazvelere çıkarken, yanına hususî bir kâtip aldığını ve bunu yanından ayırmadığını göstermektedir. Rivâyetin bizi ilgilendiren kısmı aynen şöyle:

"Zâide (veya Müzeyde) İbnu Havâle anlatıyor: "Biz, seferlerinden birinde Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le beraberdik. Bir ara (Hz. Peygamber'in emriyle) askerler belli bir mevkide konakladı. Resûlulla (aleyhissalâtu vesselâm) da ordugâhın kenar tarafında bulunan büyük bir ağacın gölgesine oturmuştu. Ben bir ihtiyacımdan dönüyordum ki beni gördü (ve yanına çağırdı). Hz. Peygamber yalnızdı. Yanında sâdece kâtibi vardı. Bana "Ey İbnu Havâle, dedi, seni de yazayım mı?..."

Yazının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında nasıl bir yer tuttuğunu anlamada, ömrünün en son ânında bile, kendisinden sonra ümmetin sapmasını önleyecek bâzı vasiyetlerini yazdırmak üzere kâğıt, kalem isteme hâdisesini hatırlamak faydalıdır. Hâdiseyi İbnu Abbâs şöyle anlatır: "(Ölün döşeğinde hasta yatmakta olan) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ızdırabı artmıştı ki şöyle dedi: "Bana (kâğıt, kalem) getirin, size bir vasiyet yazayım da benden sonra dalâlete düşmeyin". Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i içinde bulunduğu bu ızdıraplı anda yazı vs. ile meşgûl etmenin uygun olup olmayacağı tartışması yapılırken, gürültüden rahatsız olan Resûlullah "Kalkın!" emrini vererek, onları yanından çıkarır.

KİTABET (YAZI) İLE İLGİLİ BAZI ÂDÂBLAR

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in risâlet kariyerinde yazının yerini belirtirken, yazışmalarda uyulmuş olan ve hatta bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından emredilen bir kısım âdâbı da belirtmemizde fayda var. Bunlar günümüz sekreterliğinde riâyet edilen kaidelere tekâbül ederler. Böylece yazı mes'elesinin nasıl bir titizlik ve ciddiyetle ele alınmış olduğu daha iyi anlaşılmış olacaktır.

1- Yazılara Bismillâhirrahmanirrahîm diye başlanmaktadır. Hudeybiye Sulhü'nde olduğu üzere, muhâtab bu formülü (besmeleyi) kullanmamakta direnmişse câhiliyye devrinde besmele makamında kullanılan Bismike Allahümme formülü kabûl edilmiştir. Müslüman olduğu anlaşılan ve hattâ kendi kavminin zekâtını toplamak üzere âmil tâyin edilen Kays İbnu Mâlik el-Erhâbî'ye gönderilen mektubun, görünür bir sebep yokken bu tabirle başlaması bir istisna teşkîl etmekte ve izahsız kalmaktadır.

2- Muttarıd olan yazı, yazıyı verenin ismiyle başlamaktadır: "Allah'ın elçisi olan Muhammed'den falanca'ya" şeklinde. Gerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde ve gerekse Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın irtihâlinden sonra, başta Hulefâyı Râşidîn olmak üzere Ashâb (radıyallahü anhüm ecmân) yazışmalarda buna riayet etmişlerdir. Hz. Peygamber'in: "Mektuba kendi isminizle başlayın" emrinde bulunduğu da bilinmektedir. Hattâ Alâ İbnu'l-Hadrami'nin bizzat Hz. Peygamber'e yazdığı mektuba kendi ismiyle başladığı, Hâlid İbnu Velîd'in ve Hz. Ali (radıyallahu anhüm)'nin de bu tarzda mektup yazdıkları, bunun Ashâb'ın hepsi nezdinde câri bir âdet olduğu belirtilir.

3- Gönderen ve muhâtabın isimlerini umûmiyetle selâm takib etmektedir. Ancak muhâtab mü'min değilse "es-selâmu alâ meni'ttebea'l-hüdâ" yâni (selâm hidâyete uyanlara olsun" denmektedir.

4- Asıl maksada geçilirken "Emmâ ba'd" denmektedir. Dilimizde ne bu tâbiri, ne de bunun bir mukaabilini kullanmak âdet olmamıştır. "Asıl maksada gelince" mânâsında bir tâbirdir.

5- Maksad çok veciz olarak ifâde edilmekte, muhâtaba göre bir dil kullanılmakta, muhâtabın kolayca anlayacağı temâlara, tâbirlere ve hattâ mahallî kelimelere yer verilmektedir. Bilhassa ehl-i kitaba yazılan mektuplarda onları hoşnud edecek, onlarca malûm, itiraz edilmeyecek mes'elelere temâs edilmiş olması dikkat çekmektedir.

Müşriklere yazılan bir kısım mektuplarda, tehdîde bile yer verildiği vâriddir.

6- Mektuba şâhid olanlar ve mektubun yazılmasında kâtiplik yapanlar, mektubun sonunda çoğunlukla ismen belirtilmiştir.

7- Bir kısım vesîkaların yazılış târihi de belirtilmiştir.

8- Vesîkalar mühürlüdür ve Hz. Peygamber (aleyhisselatu vesselâm) mührüne

"Muhammed, Resûl, Allah" ibâresini kazdırmıştır.

9- Vesîkalar, biri muhâtaba verilmek, biri de merkezde saklanmak üzere iki nüsha olarak hazırlanmıştır.

KÂTİB (YAZICI) İLE İLGİLİ BAZI ÂDÂBLAR

Hz. Peygamber bizzat, kâtibi ilgilendiren bir kısım irşadlarda da bulunmuştur. Hz.

Muâviye (radıyallahu anhüm)'nin rivâyetine göre, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'a kâtiplik yaparken, aradaki fâsılalarda boş kaldıkça, kalemi

bâzan ağzına, bâzan da yere koymuştur. Ancak bu hallerin her birinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale ederek kulaklarının arkasına koymasını emretmiş, bunun "gerek kâtip ve gerekse imlâ ettiren (yazdıran) için daha hatırlatıcı" olduğunu açıklamıştır.

Zeyd İbnu Sâbit'ten de benzer rivâyetlerin olduğu dikkate alınınca, bu âdâbı Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in umumîleştirdiği anlaşılır.

Öte yandan kâtiplere, yazdıkları vakit mürekkebi kurutmak için yazılı sayfa üzerine toprak atmayı tavsiye eder.

PROFESYONEL KÂTİB: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kâtiplik işinde çokça istihdâm ettiği kimselerden gelen bu çeşit rivâyetlere, Abdullah İbnu'l-Erkâm'dan -

ki bunun ismi de Hz. Peygamber'in en müdâvim kâtipleri arasında geçer- gelen müteâkib açıklamalar ilave edilince, kâtiplik işlerinde istihdâm edilenlerin hususî şekilde bu işte yetiştirildikleri anlaşılır. Rivâyet şöyle: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e bir adamdan mektup gelmişti. Abdullah İbnu'l-Erkâm'a: "Benim yerime buna cevap ver" dedi. Abdullah cevabını yazdı, sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a okudu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Tamam, güzel de yapmışsın" dedi ve şu duada bulundu: "Ey Allahım, onu (bu işlerde) hep muvaffak kıl".

Bu duanın bereketiyle Abdullah, diğer bâzıları gibi, kâtipliği ârızî bir hizmet olarak yapmamış, hayatı boyu devam eden bir meslek olarak icra etmiştir. Resûlûllah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefâtından sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a da kâtiplik yapmıştır. İbnu Hacer'in kaydettiği bir rivâyet, Abdullah İbnu'l-Erkâm'ın siyâsî yazışmalarda başarıyı çok ileri götürerek, zamanla yazdığını kontrole hâcet bırakmadan mühür basılacak itimada ulaştığını göstermektedir: "...O, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e bedel, krallara cevap verirdi. Resûlullah'ın ona olan itimadı öyle bir seviyeye ulaştı ki, Hz. Peygamber herhangi bir krala cevap vermesini emrederdi. O da yazardı. Hz. Peygamber kendisine olan güveni sebebiyle okumadan mühürlerdi".

Siyâsî yazılar için böyle davranan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vahiy yazdırmalarında çok titizlik gösterdiği yine rivâyetlerde tasrîh edilmiştir. Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh), vahiy imlâ ettirdikten sonra, her seferinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yazılanları kontrol ederek, şayet bir atlama veya başkaca bir hata yapıldı ise anında düzelttirdiğini belirtir. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in müdâvim kâtiplerinden Hanzala İbnu'r-Rebî'in

"el-Kâtib" lâkabıyla şöhret bulması bu sâhada profesyonel mânâda adam yetiştirmeye bir diğer müşahhas örnek olmaktadır.

BiR MEKTUP ÖRNEĞİ: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in siyâsî ve içtimâî yazılarından bahsederken, yukarıda belli başlı 19 nev'e irca ettiğimiz mektupların her nev'inden birer nümûne kaydetsek bizi asıl mevzûmuzdan uzaklaştırır. Bol örnek görmek için Muhammed Hamîdullah'ın el-Vesâiku's-Siyâsiyye kitabına müracaat edilmesini hatırlatarak, biz burada, -mütedâvil kitaplarımıza intikal etmediği için- pek fazla bilinmeyen bir tâziye mektubunu Arabça metniyle birlikte kaydedeceğiz.

Mektup, bir oğlu ölmüş bulunan Muâz İbnu Cebel'e, onu tâziye etmek için yazılmıştır:

هاللَّ َك ْيلإ ُدَمَحا يناِف َكيلع مس :لبج نب ِذاعم ىلإ هاللَّ ِلوسر ِدمحم نميحرلا نمحرلا □ هاللَّ مسب

َرْ كَمَهْلاو َرْبّصلا َزرو انق َكاّيإو ركّشلا ّمث نإ اَنسُفنأ ‘

ج ا كَل ُ هاللَّ مّظعف :ُدعب اّمأ وُه ّ إ َهلإ يذلا

ضبقتو ِدودعم ٍلجأ ىلإ اهب عّتمت ،ةعدوَتْسملا هِف ِراوعو ِةينّسلا ِ هاللَّ ِبهاوم نم انيلا□ َومو َانِيلْهاو

هاللَّ ِبهاوم نم َكنبا ناكو ىلَتبا اذإ َربّصلاو ، ىطعا اذإ ركشلا ا ينلع َضرتفا مث ٍمولعم ٍتقول □

ةمحرلاو ُةّصلا :ٍريثك ٍرجاب َكنم هضبقو رورسو ٍةطبغ يف هب َكعّتم ةعدوتسملا ِهف□ ِراوعو ةنيهلا

ك َربص َكعزج َطبحي نإ ِنيَتلْصَخ ُذاعُم اي َكيلع ّنَعمْجَت َف .َتْبَستحاو َت ْربص نإ َىدهلاو

نأ َتْفرع هَدوعوم َتزَجنتو َكّبر تْعطأ دق َكتبيصُم ِباوث ىلع َتمِدَق ْوَلف .َكتاف ام ىلع ُمدْنتف

دوعوملا زّجنتو ءازجلا نسحأف انزح عفدي و ًاتيم ّد ُري عزجلا ّنأ ملعاو هنع ترصق دق□ ةيصملا

دق نأكف كب لزان وه ام َكفسا بهذيلو.

"Bismillâhirrahmânirrahîm,

"Allah'ın elçisi Muhammed'den Muâz İbnu Cebel'e.

"Sana selâm olsun. Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a olan hamdini ifâde ederim.

"Emmâ ba'd: Allah ecrini büyük kılsın, sana sabır ilham etsin. Bize de, sana da, şükretmeyi nasîb etsin. Şurası muhakkak ki, nefislerimiz, mallarımız, ehlimiz, Allah'ın hoş mevhîbeleri ve geri almak üzere emânet bıraktığı âriyetleridir. Onlardan belli bir müddet istifâde edersin. Önceden belirlenen vakit gelince elinden alınırlar. Ayrıca şunu

da bil: Allah verince şükretmemizi, alınca da sabretmemizi farz kıldı. Oğlun da Allah'ın tatlı bir mevhîbesi, geri almak üzere emânet ettiği bir âriyeti idi. Seni neş'e ve sürûr içinde bir müddet onunla nimetlendirdi. Büyük bir ecir mukaabilinde de senden geri aldı.

Şöyle ki: Mükâfatını umarak sabrettiğin takdirde, Allah'ın mağfireti, rahmet ve hidâyeti seninledir.

"Öyleyse ey Muâz! Üzerinde iki sıfatı cem etme. Dövünüp yakınmaların sabrını yok ederse, kaybettiklerine pişman olursun. Sana gelen musîbetin sevabını almaya gayret edersen, Rabbine itaat etmiş olur ve buna mukaabil vaâdettiği mükâfaatın haklı tâlibi olursun. Bilirsin ki O'na musîbet ulaşmaz.

Şunu da bil ki, dövünüp yakınmalar boşadır, öleni geri getirmez, üzüntüyü defetmez.

Mükâfaatının güzel olmasına çalış. Vaâdedilen ecrin tâlibi ol ki başına gelen musîbet(ten elde edeceğin ecrin tesellisi) üzüntünü kaldırsın, hiç yokmuş gibi olsun.

Kaderde olan değişmez. Vesselâm".

2- OKUMA YAZMA TERDİSATINI YAYGINLAŞTIRMA TEDBİRLERİ: Önceki bahiste yapılan açıklamalar, mü'minleri yazı öğrenmeye sevkedecek mühim bir âmili belirtmiş

oldu: İlme verilen ehemmiyet. Bu bahiste de müslümanların yazı öğrenmeleri için Kur'ân ve Sünnet'te gelmiş bulunan bir kısım müşahhas tedbirleri belirtmeye çalışacağız.

Bu tedbirleri başlıca iki kısma ayırmamız mümkündür:

A. Psikolojik plândaki tedbirler,

B. Fiilî ve tatbikî plândaki tedbirler.

Hemen kaydedelim ki, görüleceği üzere, gâyenin husûlünde her iki tedbir de ehemmiyetlidir, birbirini tamamlamaktadır. Bunlardan sâdece birine ağırlık vermek neticeyi akîm bırakacak veya en azından son derece geciktirecektir.

Böyle ikili bir metodla mes'elelere yaklaşım İslâm'a has bir orijinalitedir ve bu, İslâm'ın bidâyetteki akıllara şaşkınlık veren başarısındaki sırrı teşkil eder.

A. PSİKOLOJİK PLÂNDAKİ TEDBİRLER

Bu gruba giren tedbîrleri de iki ayrı kısımda göreceğiz:

I. Teşvîk ve Tergîb tedbîrleri,

II. Mes'uliyet tedbîrleri.

I.TEŞVÎK VE TERGÎB EDİCİ TEDBİRLER

1- İLMİN VE İLİM VÂSITALARININ TEBCİLİ: Bu hususu, ehemmiyetine binâen, önceki bahiste kâfi miktarda müstakilen inceledik. İlme verilen ehemmiyetin, dolaylı olarak, yazı öğrenmeye zemîn hazırladığını da belirttik. Burada bir kere daha tekrara hacet yok.

2- YAZI ÖĞRENMEYE TEŞVÎK: Mü'minleri yazı öğrenmeye -dolaylı olarak tergîb ve sevk eden âyet ve hadîslerden başka- doğrudan teşvîk eden çok sayıda nass mevcuttur. Kur'ân'da yer alan nasslardan biri borç alışverişlerinin yazılmasını emreden âyettir:

هوُبتْكاف ًىّمسُم ٍلَجا ىلاِ ٍنيَدِب ْمُتْنَياَدَت اذإ اوُنَمآ َنيِذّلا اَهّيَا اَي

"Ey imân edenler! Birbirinize belirli bir müddet için borçlandığınız zaman onu yazınız.

İçinizden bir kâtip onu doğru olarak yazsın".

Müdâyene âyeti olarak şöhret bulan bu âyet, Kur'ân-ı Kerîm'in tam bir sayfa tutan en uzun âyetidir. Bu âyette yazma emri 5-6 sefer tekrar edilir. Kur'ân-ı Kerîm'deki kitabetle ilgili âyetler, müslümanların yazıya ehemmiyet vermelerinde teşvîk edici mühim te'sirler icra etmiş olmalıdır. Nitekim, -az ilerde kısaca temas edeceğimiz- hadîsin yazılıp yazılmayacağı hususunda ortaya çıkan ihtilâflarda bir kısım âlimler, "yazı sebebiyle bizi ayıplıyorlar, halbuki Kur'ân'da Cenâb-ı Hakk şöyle buyuruyor" diyerek şu âyetle delîl getirirler:

لاق اهملُع َدنع يّبر يف ٍبتك يلضّ يّبر و سني

"(Mûsa): "Onların bilgisi, Rabbimin katında yazılıdır. Rabbim şaşırmaz ve unutmaz (...)"

dedi".

Kur'ân-ı Kerîm'de "namaz kılın ", "oruç tutun ", "zekât verin" şeklinde gelmiş bulunan âyetler nevînden "yazı öğrenin" şeklinde doğrudan emirlere rastlanmaz ise de, hadîslerde kısmen rastlanır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bâzı hadîslerinde çocukların babaları üzerindeki haklarını sayarken "yazı öğrenmeye" de yer verir:

ابيط ّإ هقزر ي نأو ةيامرلاو ةحابسلاو ةباتكلا هملعي نا دلاولا ىلع دلولا ّقَح

"Çocuğun babası üzerindeki hakkı, babasının ona yazıyı, yüzmeyi, atıcılığı öğretmesi ve bir de helâl rızıkla beslemesidir".

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bazı ferdlere yaptığı dualarda yazıyı temennî etmiştir:

"Yâ Rabb, Muâviye'ye yazıyı, hesâbı öğret ve onu azabtan koru".

Bâzı rivâyetler de, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hâfızasından şikâyet edenlere:

كنيميب نعَتسإ

"Sağ elini kullan" dediğini ve yazı yazma işâreti yaptığını belirtir.

Abdullah İbnu Amr'a: ملعلا دّيق "İlmi bağla" der. "İlmin bağlanması nedir?" diye sorunca:

"Kitâbet" yâni "yazmaktır" diye cevap verir. Başka rivâyetlerde yazma emri, yukarıdaki misâllerde olduğu gibi muayyen bir ferde değil herkesedir: ةباتكلاب ملعلا اودّيق "İlmi yazı ile bağlayınız".

Bu hadîs bâzı tarîklerde Hz. İbnu Abbas, Hz. Ali, Hz. Ömer, Hz. Hasan İbnu Ali (radıyallahü anhüm ecmân) gibi büyük sahâbelerden mevkuf (yâni kendi sözleri) olarak da rivâyet edilmektedir. Meselâ Hz. Enes (radıyallahu anh) çocuklarına bu şekilde nasîhatte bulunmuştur.

3- BİLENİ YÜKSELTMEK: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in dinî bilgileri ve bunun en müessir vâsıtası olan yazıyı öğrenmeye teşvik hususunda takib ettiği bir sünneti daha burada kaydetmemiz gerekiyor: İlmi olanlara makam vermek. Bunun en iyi örneklerinden biri Amr İbnu Seleme'dir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le bey'at yapmak üzere Medîne'ye gelen Cerm hey'eti orada bir müddet kalıp İslâm'ı öğrenirler. İşleri bitip de gidecekleri zaman: "Bize kim namaz kıldıracak?" diye sorarlar. Hz. Peygamber: "Size, Kur'ân'ı en çok bileniniz kıldırsın!" buyurur. Araştırılınca, görülür ki, aralarında Kur'ân'ı en iyi bilen, henüz altı yedi yaşlarında olan Amr İbnu Seleme'dir.

Çünkü o, büyük bir hevesle gelip geçen yolculardan sorarak çokça Kur'ân öğrenmiştir:

"Beni imamlığa çağırdıkları zaman, diyor Amr, üzerimde henüz çocukların giydiği entari vardı. Secdeye gittiğim zaman arkam açılıyordu. Hattâ mahallenin hanımları:

"İmamınızın arkasını bize karşı örtün" dediler".

Osman İbnu Ebî'l-Âs bu mes'eleye bir diğer örnektir. Osman (radıyallahu anh) da Sakîf hey'eti içerisinde yaşça en küçükleri olmasına rağmen, İslâm'ı öğrenmek ve Kur'ân'ı bilmek husûsundaki iştiyak ve alâkası sebebiyle onlara imam tâyin edilmiştir. Osman'ın Taif üzerindeki vâliliği Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahü anhüm ecmaîn) devrinde de devam etmiş, Hz. Ömer bilâhere onu hicrî 15 yılında Ummân ve Bahreyn üzerine vâli tâyin etmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in dikkatini çeken ve hattâ sevgi ve takdîrini kazanmaya sebeb olan Osman (radıyallahu anh)'daki öğrenme "hırs"ı husûsunda Vâkıdî şu açıklamayı yapar: "Osman, Taif hey'eti içerisinde en küçük olanıdır. Hey'et

Medîne'de kaldığı müddet içerisinde Osman'ı ağırlıkların başında bırakıp, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le temaslarını sürdürürler. Hey'et yatmak üzere dönünce Osman gizlice oradan kalkıp, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelir.

Fıkıh öğrenir. Kur'ân öğrenir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i uyur veya meşgul bulduğu günlerde Hz. Ebu Bekir'e veya Übey İbnu Ka'b'a gider. Kur'ân ve fıkıh derslerini onlardan alır.

Büyük bir iştiyak ve arzu ile fıkıh ve Kur'ân bilgisini artıran Osman, hey'etten önce müslüman olur ve onlar da müslüman oluncaya kadar bunu gizli tutar. Altı-yedi yaşlarında kavmine imam olduğunu söyleyen Ebû Yezîd en-Nümeyrî örneği de gözönüne alınacak olursa, bu çeşit vak'aların sıkça vukû bulduğu anlaşılır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bileni takdîm meselesindeki prensibini Uhud şehidlerine de uygulamış, cesedler kabirlere ikişer üçer konurken Kur'ân'ı daha çok bilenin öne konmasını emretmiştir. Bu çeşit nebevî örneklerin, prensip üzerinde ümmeti terbiye gâyesini de güttüğü inkâr edilemez.

Nitekim, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bileni taltif ve takdim prensibi, Selef devrinde ciddiyetle tatbîk edilmiş ve böylece kölelerden, Arab olmayanlardan pek çok kimsenin, itibarlı makamları kısa zamanda doldurmasına sebeb olmuştur. Burada kaydedeceğimiz bir örnek Hz. Ömer'le ilgili: Hz. Ömer vali olarak Mekke'ye Nâfî İbnu Abdi'l-Hâris'i tâyin eder. Nâfi, Hz.Ömer'le karşılaşmak üzere

Mekke'den ayrılınca yerine vekil olarak köle olan Abdurrahmân İbnu Ebzâ'yı bırakır. Hz.

Ömer bu durumu öğrenince, Nâfi'ye, "Niye köleyi vekîl bıraktın?" diye kızar. Nâfi, İbnu Ebzâ'nın, geride bıraktıkları arasında Kurân'ı en iyi okuyanları ve dinde en fakîhleri olduğunu söyleyince, Hz. Ömer sâkinleşir ve şu hadîsi nakleder: "Allah Kur'ân'la bâzı insanları yükseltecek, diğer bâzılarını da alçaltacaktır."

4- YAZI ÖĞRENİMİ DİNÎ LÂZİME'DİR: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, yazı öğrenme işini Kur'ân öğrenme ile bir tutarak mecbur kılmadığı muhakkak. Ancak, mes'eleyi, "isteyen öğrensin, istemeyen öğrenmesin" şeklinde tamamen ihtiyârî tuttuğu da söylenemez. Fiilî tedbîrleri açıklarken kaydedeceğimiz üzere, bilhassa çocukların yazı öğrenmeleri husûsunda maddî, müşahhas, cezrî tedbîr alırken, İslâm'a yeni girenler için daha ziyade müessir vicdani tedbirlere yer verilmiştir. Nitekim yukarıda kaydettiğimiz, yazıya teşvîk edici âyet ve hadîsler, yazı öğrenme işinin mü'min vicdanlarda dinî bir renk ve ehemmiyet kazanmasına sebep olmuş olmalıdır. Öyle ki, ferd, dinde kemâle, ancak yazıyı da öğrenerek erecektir. Yazıyı öğrenmeyen mü'min de kendinde ciddî bir dinî eksiklik duyarak vicdânen huzursuz olacaktır.

Buna rağmen, bâzı rivâyetlerin tahlîli, Kur'ân öğretimi ile yazı öğretiminin birbirinden fazla tefrîk edilmediğini, imkân nisbetinde beraber götürülmeye çalışıldığını ifade eder.

Şöyle ki:

Suffa ehline muallim tâyin edilmiş bulunan Ubâdetu'bnu's-Sâmit, kendi vazîfesini anlatırken, bâzı rivâyetlerde "Kur'ân öğrettiğini", bâzı rivâyetlerde de "Kur'ân ve yazı öğrettiğini" belirtir. Bu durum bize onun hem yazı, hem de Kur'ân öğrettiğini ifâde etmekten başka, Hz. Peygamber'in, bidâyetlerde bu iki öğretimi bir tutmuş olabileceği ihtimâlini de akla getirir.

Ubâde'nin muallimliğiyle ilgili bâzı teferruata az ilerde tekrar döneceğiz.

5- Hz. PEYGAMBER DE MUALLİMDİR: Mü'minleri ilme ve ta'lîme yâni hem öğrenip, hem de öğretmeye teşvîk eden çok müessir bir husûs Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in muallimlik vasfıdır. Aslında bu, genelde

bütün peygamberlerin müşterek vasfıdır. Yâni peygamberlik müessesesi, özünde, bir ta'lim müessesesidir. Her peygamberin galib vasfı muallimliktir.

Bizzat Kur'ân-ı Kerîm tarafından, mü'minlere, her husûsta taklîd edilmesi gereken

"üsvetü'l-hasene" yâni "en güzel örnek" olarak tanıtılan Resûlullah'ın, yine Kur'ân-ı Kerîm'de öğreticilik yönü tekrarla hatırlatılıp nazar-ı dikkate arzedilir. "Nitekim biz size, âyetlerimizi okuyacak, sizi her kötülükten arıtacak, size kitabı ve hikmeti öğretecek ve bilmediklerinizi öğretecek aranızdan bir peygamber gönderdik".

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de kendi muallimlik yönüne husûsi bir şekilde dikkat çekmekten geri kalmamıştır.

Bir rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün mescide girince orada iki halka görür: Birindekiler zikir ve ibâdetle meşguller, ötekindekiler ilmî mes'eleler müzâkere etmekteler. Hz. Peygamber bir lâhza duraklayarak her iki halkanın da hayır üzere olduğunu belirttikten sonra, ibâdet halkasındakiler için: "Bunlar Kur'ân okuyorlar ve Allah'a duada bulunuyorlar, -Allah'ın rızâsını taleb ediyorlar-. Dua ve arzularımı Allah dilerse kabûl eder ve verir, dilerse vermez. Öbür halkadakilere gelince, onlar fıkıh ve ilim öğreniyorlar ve bilmeyenlere de öğretiyorlar. Bunlar daha üstündür. Ben de zâten bir muallim olarak gönderildim" der ve ilim halkasına dâhil olur.

Ta'lîm mesleğinin bir nev'i -en üstün meslek olan- peygamberlik mesleği olduğu şu hadîsle de te'yîd edilir:

"Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler miras olarak para pul bırakmazlar, ilim bırakırlar"

Bu şuurlu, hesaplı dikkat çekmelerin sonucu olarak, Ashâb (radıyallahü anhüm ecmaîn), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i bu vasfıyla sıkıca anmıştır ve onu muallim bilmiştir. Öyle ki "ne O (aleyhissalâtu vesselâm)'ndan önce, ne de O'ndan sonra daha güzel ta'lîmde bulunan bir muallim görmediğini" veya "O'ndan daha müşfik bir muallim görmediğini" söylemişlerdir.

II.MES'ULİYET TEDBİRLERİ

Yukarda açıklanan teşvîk ve tergîb tedbirleri daha çok kişinin kendi öğrenimine yöneliktir. Yâni hâricî zorlama olmadan, vicdanından gelen sese uyarak kişinin kendiliğinden yazı öğrenme gayretine girmesini gâye edinir. Kişinin içinde, yazı öğrenme arzusu uyandırmaya çalışır. Hedef burada daha çok yazıyı bilmeyen kimsedir.

Mes'uliyet tedbîrleri daha ziyâde yazı bilenlere hitab eder. Bilenleri, bilmeyenlerin hizmetine sevketmeyi gâye edinir. Onların cehâletlerinden bunlara sorumluluk yükler.

Yapacağımız açıklamalar ve vereceğimiz müşahhas örneklerden, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in açmış bulunduğu okuma-yazma seferberliğindeki başarısında, bu çeşit tedbîrlerin de büyük rol oynadığı anlaşılacaktır.

1- ÖĞRETME MES'ULİYETİ:

Mes'uliyet açısından kişi, önce öğrenmekle, sonra da öğretmekle yükümlüdür.

Bilmediğini öğrenmeli, bilmeyene de öğretmelidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumda olmayan kimsenin yaratılış gâyesine ters düşerek sorumluluk altına düştüğünü ifâde etmektedir: "İnsanlar iki kısımdır: Bilenler ve öğrenenler. Böyle olmayanlarda hayır yoktur".

Şu hadîslerde de başkasına öğretmenin ehemmiyeti ifâde edilir: "Sadakanın en efdali, müslim kişinin ilim öğrenip, müslüman kardeşine öğretmesidir".

"Allah'ın senin vâsıtanla bir kişiye hidâyet vermesi, senin için dünyalar dolusu maldan hayırlıdır".

"Öldükten sonra kişiye amelinden ve hasenâtından ulaşan şey, öğretip neşrettiği ilimle, geride bıraktığı sâlih evlâtdır".

"Âlim, âmil ve muallim olan kimse semâvâtın melekûtunda 'büyük' diye anılır" .

"Allah, melekler, arz ve semâda bulunan her şey yuvasındaki karıncaya, denizdeki balığa varıncaya kadar (bütün canlılar) halka hayır öğreten muallime dua ederler".

Şu hadîsler de bildiğini öğretmekten kaçınanları tehdîd eder:

"Kime bir ilim sorulunca o bunu gizlerse Cenâb-ı Hakk kıyâmet günü ona ateşten bir gem vurur". Hadisin İbnu Mâce'de gelen bir veçhi, sorulma şartını koşmaz: "Kim bir ilim öğrenir de bunu gizlerse (öğretmezse), kıyâmet günü ateşten bir gemle gemlenmiş olarak (hesab yerine) getirilir".

Şu rivâyet, bizzat Kur'ân-ı Kerîm'den Ashâb (radıyallahu anhüm ecmaîn)'ın ilmi gizlememek, halka faydalı olan bilgileri yaymak gerektiği hükmünü çıkardıklarını gösterir: Ebû Hüreyre şöyle demiştir: "Allah'a kasem olsun, Kitâbullah'ta şu iki âyet olmasaydı Resûlullah'tan hiçbir hadîs rivâyet etmezdim: "Gerçekten, Allah'ın indirdiği Kitab'tan bir şeyi gizlemede bulunup, onu az bir değere değişenler var ya, onların karınlarına tıkındıkları ancak ateştir. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmaz ve onları günahlardan arıtmaz. Onlara elem verici azab vardır. Onlar doğruluk yerine sapıklığı, mağfiret yerine azabı olanlardır. Ateşe ne kadar da dayanıklıdırlar".

2-ÂİLEVİ MES'ULİYET:

Hangi çeşitten olursa olsun, başkasına karşı vazîfe ve sorumluluk mevzûbahis olunca önce âile efradı ve yakınlık derecesine göre diğer akrabalar gelir. Ta'lim işinde de öyledir: Âyet-i kerîme şöyle hitab eder:

ةراجحلاو ُسانلا اهُدوُق َو ًاران مُكيِلْها َو مُكَسُفنَا اوُق اوُنَمآ نيِذّلا اهّيَا اَي

"Ey iman edenler! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun".

Âlimler, bu âyeten âile efradının her çeşit terbiye ve ta'lîminden âile reislerinin mes'ul tutulduğunu anlamışlardır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den gelen bir kısım hadîsler, hassaten âilenin ta'lîmini emreder. Bunlardan biri Buhârî tarafından tahriç edilmiştir. Bu rivâyette, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'tan çifte ecir alacak üç kalem insan sayarken, üçüncü kalem için: "...o kimsedir ki, yanında bir câriye vardır. Bu câriyeyi en iyi şekilde te'dîp edip yetiştirir ve gerekli bilgileri de en iyi şekilde öğretir, sonra âzad eder ve onunla evlenir" der.

Âlimler, burada sarîh olarak câriyenin tâlîm ve terbiyesine itina gösterilmesinin emredildiğini, dolaylı olarak da âileye itina gösterilmesinin emredildiğini belirtirler. "Zira, derler, hür âileye Allah'ın farzlarını ve Resûlü'nün sünnetini öğretmek köleye öğretmekten daha evvel gelir, daha çok ehemmiyet taşır".

Bir başka hadîste, evlâdın baba üzerindeki haklarından birinin "kitâbet (yazı) öğretmek" olduğunun belirtildiğini daha önce zikretmiştik.

Âilelerin yetiştirilmesi mes'elesine Hz. Peygamber o kadar ehemmiyet vermiştir ki, Medîne'ye gelen hey'etleri orada bir müddet ağırlayıp İslâm'ı (ve muhtemelen yazıyı da)

öğrettikten sonra, geri dönerlerken: "Âilelerinize dönün, bu öğrendiklerinizi onlara da öğretin" demiştir".

Yukarıda kaydetmiş bulunduğumuz câriyelerin ta'lîmiyle ilgili hadîsi: "Kişinin, Câriyesini ve Ehlini Ta'lîm Etmesi" adını taşıyan bir başlık altında kaydeden Buhârî bu bâbı tamamlamak üzere müteâkiben şöyle bir bâb başlığı koyar: "Devlet Başkanının Kadınlara Va'zetmesi ve Kadınların Ta'lîmi".

Buhârî, hadîs olarak, bu bâbta, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in konuşmasının kadınlar tarafından işitilememesi endişesiyle, mescidin kadınlar tarafına geçerek onlara husûsen hitab ettiğini nakleden rivâyeti kaydeder.

Şârihler, bu rivâyetten, kadınların ta'lîm mes'elesinin sadece kocalarını ilgilendiren bir mes'ele olmayıp, bizzat devlet reisinin veya onun nâibinin (maarif bakanlığının) ilgilenmesi gereken bir mes'ele olduğu mânâ ve hükmünü çıkarmışlardır.

Bu mes'ele üzerine mü'minlerin dikkatini çekmeye ehemmiyet veren Buhârî, mevzû ile alâkalı diğer bir kısım rivâyetler için husûsî bâb başlıkları koyar. Bunlardan biri, bir iki bâb sonra kaydedilen: "Ta'lîm Maksadıyla Sırf Kadınlar İçin Husûsî Gün Ayrılabilir mi?

Bâbı"dır.

Bu bâbta, kadınların talebi üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, onlara haftanın husûsî bir gününde hitap ettiğini bildiren bir rivâyet yer alır. Bu bâbtan birkaç bahis sonra da, ilim öğrenmek için kadınların çekinmeksizin, örfen hacâletâver (utanma celbedici) olan mes'elelerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e soru sorduğunu, Hz. Peygamber (aleyhisselâtu vesselâm)'in de bunu çok normal karşılayarak cevap verdiğini bildiren rivâyetler yer alır.

Buhârî'nin bu mevzûya giren bâblarından biri de Kitâbü'l-İ'tisâm'da yer alır ve "Allah'ın Kendisine Öğrettiği Şeyleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Kadın ve Erkek Bütün Ümmetine Öğretmesi Bâbı" başlığını taşır.

Bütün bu tedbîr ve teşvîklerin tatbîkata intikal ederek mü'minlerin, dinlerini bir bütün olarak köle ve hizmetçi dahil kadın-erkek, büyük-küçük bütün âile halkına, daha Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde öğretmeye başladıklarını gösteren bir rivâyet Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde yer alır: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Vedâ Haccı sırasında: "Ey insanlar! İlim kabzedilip ortadan kaldırılmazdan önce ilimden nasîbinizi alın..." diye bir nasîhatte bulunur. Dinleyenlerden bir "bedevî" şu suâli sorar: "Ey Allah'ın Resûlü! İlim bizden nasıl kaldırılır? Ellerimizde Kur'an nüshaları mevcut, onda olanları öğrendik. Onu kadınlarımıza, çoluk çocuğumuza ve hizmetçilerimize de öğrettik..."

Hadîsin vürûd sebebi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevabı gibi teferruat uzundur. Mevzûmuzu, daha ziyâde bir "bedevî" tarafından sorulan sorunun son cümlesi ve burada tâdâd edilen şeyler ilgilendirmektedir, bunlar da kaydedildi.

Yazı öğretimi mes'elesinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kadınlarla husûsen ilgilendiğini daha sarîh olarak gösteren rivâyetler de vardır.

Bunlardan biri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi Hz. Hafsa (radıyallahu anh) ile ilgili. Pek çok hadîs kitabı, Hz. Hafsa'nın Şifâ bintu Abdillâh adında bir hanımdan yazı öğrendiğini nakleder. Bizzat Şifâ bintu Abdillâh şöyle rivâyet eder: "Ben Hafsa'nın yanında iken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi. Bana dedi ki:

"Hafsa'ya kitabet öğrettiğin gibi 'nemle rukyesi'ni (afsun) de öğret".

Bu rivâyete dikkat edersek, esas itibariyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Şifâ'dan, Hz. Hafsa (radıyallahu anh)'ya bir rukye öğretmesinin talebini görürüz. Ancak bu taleb vesîlesiyle Hz. Hafsa'nın şifâdan daha önce yazı öğrendiğini anlıyoruz.

Kaynaklarımız, Hz. Hafsa'nın Şifâ'dan yazı öğrendiğine dair ayrı bir rivâyet kaydetmezler. Bu öğrenme işi ne zaman oldu, nasıl oldu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in emriyle mi oldu? vs.. Bütün bu sorularımız rivâyet yönünden cevapsızdır.

Ancak şunu söyleyebiliriz: Kadınların yazı öğrenmesiyle alâkalı daha sarîh rivâyetlerin yokluğu, bunun olmadığına delâlet etmez. Nitekim Hz. Hafsa, Şifâ'dan yazı öğrenmiş

olduğu halde doğrudan bu hâdiseyi anlatan rivâyet mevcut

değildir ve biz bunu bir başka vesîle ile öğreniyoruz. Ancak bu dolaylı rivâyetten, hemen hemen bütün hadîs şârihleri kadınlara yazı öğretmenin câiz olduğu hükmünü çıkarmakta müttefiktirler.

Kaynaklarımız, Şifâ bintu Abdillâh hakkında biraz ma'lûmat sunar: Mekkelidir, hicretten önce müslüman olmuştur. Akıl ve dirayetiyle tanınmıştır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hicreti müteâkip ona bir ev tahsîs etmiş, o da oğlu Süleyman'la orada ikamet etmiştir. Resûlullah, Şifâ'nın hânesine sıkça uğrar, bir müddet kaylûle (öğle uykusu) yapardı. Hz. Ömer (radıyallahu anh) Şifâ'nın görüşünü alır, başkasınınkilere tercih eder ve onu memnûn ederdi. Hz. Ömer, Şifâ'yı bir müddet çarşı işlerine (muhtesibe) tâyin etmiştir. Şifâ (radıyallahu anh) nemle rukyesi (bir hastalığa karşı dua ile tedâvî) icra ederdi.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında tedvîn edilen ilk resmî Kur'ân nüshasını, babasının vefâtından sonra muhâza gibi mühim bir hizmet ifa eden Hz. Hafsa'nın, Arabça imlâdaki hazâkatının bilâhare oynadığı rolü gösteren bir rivâyet kaydedeceğiz.

Bu rivâyetten, ayrıca, konumuzu ilgilendiren iki husûs daha tesbit edeceğiz: 1- Kölelere de yazı öğretilmiş olması, 2- Zevcelerin bir kısım inceliklere varıncaya kadar

yetiştirilmesinde bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in örnek vermiş

bulunması:

"Hz. Ömer'in âzadlı kölesi (mevlâ) Amr İbnu Râfi anlatıyor: "Ben Hz. Peygamber'in zevceleri zamanında Kur'ân nüshaları yazardım. Hz. Hafsa (radıyallahu anh), bir mushaf da kendisine yazmamı söyledi ve şu tenbihte bulundu: "Bakara sûresindeki şu âyete gelince onu, bana uğramadan yazma. Onu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den öğrendiğim şekliyle sana ben imlâ ettireceğim". O âyete gelince, üzerine Kur'ân yazmakta olduğum evrakla birlikte ona uğradım. Bana âyeti okudu: ىطسولا ةصلاو تاولصلا ىلع اوظفاح

Kadınlarla ilgili bu açıklamalara dayanarak şunu söyleyebiliriz: İslâm dini, ilim talebiyle ilgili teşvîklerini kadın-erkek ayırımına yer vermeden bütün müslümanlara birlikte yapmıştır. Kadınların ta'lîminin ihmâlini tavsiye veya ima eden hiçbir delîl ne Kur'ân'da, ne de hadîste gelmemiştir.

Bâzı kitaplarda "kadınlara yazı öğretmeyin" meâlinde hadîs olarak kaydedilen söze hiçbir ciddî hadîs kitabında rastlanmaz. Üstelik âlimlerimiz bu rivâyetleri tahkîk ederek "mevzû" yâni uydurma olduğunu göstermişlerdir. (68).

3- KOMŞULUK MES'ULİYETİ:

Müslüman kişinin sorumluluğu, kendisini ve âilesini halletmekle bitmez. Bir kısım rivâyetler ta'lîm mevzûunda da kişinin, komşusuyla ilgilenmesini emretmektedir. Mühim bir hadîs meâlen şöyle:

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bir gün ayakta halka hitab etti. Önce Allah'a hamd ve senâda bulunduktan, müslümanlardan bâzı tâifeleri anıp hayırla yâd ettikten sonra şöyle dedi: "Bir kısım insanlara ne oluyor ki, komşularıyla ilgilenip onlara ilim ve fıkıh öğretmezler, dini idrak ettirmezler. Onlara mârufu emredip münkerden nehyetmezler."

"Keza komşularından ilim ve fıkıh öğrenmeyen, ibret almayan bir kısım insanlar da vardır. Nefsimi kudret elinde tutan zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun, ya evvelkiler komşularına ilim ve fıkıh öğretip idrak sâhibi kılarlar, mârufu emir, münkeri nehy ederler, berikiler de komşularından ilim ve fıkıh öğrenip ibret alırlar veya ben onlara olan cezamı tâcil edip daha dünyada iken belâlarını veririm".

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu çeşit tehdîd ve teşvîklerinin, o devrin Arab cemiyetinde ilmin yaygınlaşmasına son derece müessir olduğunu te'yîd eden rivâyetler de vardır. Bunlardan biri, yukarıdaki hutbenin te'siriyle ilgili olarak Taberânî'de kaydedilmiştir: Rivâyete göre, kendileri fakîh olan Eş'ârîler, bu hadîsi duyunca, câhil ve

kaba olan bedevî komşularını hatırlayarak, sorumlu olup olmadıklarını öğrenmek üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e mürâcaat ederler. Hz. Peygamber (aleyhisselâtu vesselâm) aynı sözleri tekrar ederek sorumlu olduklarını ifâde edince bir yıl mühlet isterler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de onlara komşularına ilim ve fıkıh öğretip onları idrak sâhibi kılmak üzere bir yıllık izin verir ve şu meâldeki âyeti okur: "İsrâiloğullarından inkâr edenler, Dâvud'un ve Meryem oğlu İsâ'nın diliyle lanetlemişlerdi. Bu, başkaldırmaları ve aşırı gitmelerindendi. Birbirlerinin yaptıkları fenalıklara mâni olmuyorlardı. Yapmakta oldukları ne kötü idi".

Ferdî plândaki bir örneği Hz. Câbir'den kaydedeceğiz: Hz. Câbir (radıyallahu anh) dul bir kadınla evlenişinin sebebini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şöyle açıklamıştır: "(Babam) Abdullah İbnu Amr şehîd düştü, geride yedi (veya dokuz) tane kız bıraktı. Onlar gibi biriyle evlenmeyi hoş bulmadım. Onlara bakıp idâre edebilecek, onları ta'lîm ve te'dip edecek bir dulla evlendim". Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) evlenmede gözönüne alınan bu terbiyevî mülâhazayı, "Allah (bu evliliği) sana mübârek kılsın" diye ziyâdesiyle takdîr eder.

---

68) Gerekli açıklama ve kaynaklar için Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızın 351-359. sayfalarına bakılmalıdır.

B. FİİLÎ VE TATBÎKİ PLÂNDAKİ TEDBÎRLER

Evvelki kısımda açıklandığı üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), yazının müslümanlarca benimsenerek, dıştan gelen bir zorlama ve icbar olmaksızın, içten doğan bir arzu ve iştiyakla öğrenilmesi için birçok tedbîrlere yer vermiştir. Biz bunları

"psikolojik plândaki tedbîrler" adı altında gördük.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunlarla yetinerek yazı öğrenimini tamamen ferdlerin insiyatifine bırakmamış, fiilî bir kısım tedbîrlerle devletin himâye, murakabe ve garantisi altına almıştır. Bu kısımda, alınmış olan söz konusu tedbîrleri inceleyeceğiz.

1- SUFFA MEKTEBİ: Mescid-i Nebevî'nin arka kısmı, Medîne'ye hicret etmiş, kimsesiz ve bekâr kimselerin kalmasına tahsis edilmişti. Burası otel veya yatakhâne mânâsında bir barınak olmayıp okuma, yazma, Kur'ân, Sünnet öğrenilen bir dershâne, bir yatılı mektep mahiyetinde idi. Burada, miktarı bâzan yüzü aşan, çok sayıda kimse kalıyordu.

Hz. Peygamber (aleyhissalâm vesselâm) onların mes'eleleriyle ilgilenir, iâşelerinin te'mini için tedbîrler alırdı. Bunların ta'lîmleriyle, baş muallim sıfatıyla bizzat ilgilenmekten başka, orada devamlı kalarak, her yeni gelene Kur'ân ve yazı öğretecek muallimler tâyin etmişti. Az ilerde bu muallimleri tanıtacağız.

2- MESCİDLER: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde müslümanların okuma-yazma öğrendikleri mahalli, sâdece Suffa'ya inhisar ettirmek câiz değildir. Suffa,

İslâm'da her mescide tahmîl edilen ta'lîm fonksiyonunun, Mescid-i Nebevî'de organize ve sistematize edilmiş, müesseseleştirilmiş şeklidir. Binâenaleyh bu fonksiyon, her bir mescidde az çok mevcut olmalıdır.

Bâzı kaynaklar Medîne'nin içinde Hz. Peygamber devrinde dokuz mescidin varlığından bahseder. Halbuki Semhûdî'nin yaptığı tahkîkte - ki her birini ismen verir, yerlerini tâyin eder ve Hz. Peygamber'in onunla olan münasebetini belirtir- bu sayı Medîne'nin içi ve yakın civarı (banliyö) için kırkı bulur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "her mahallede mescidler inşa edilip temiz tutulması, güzel kokularla kokulanması, inşaatının iyi yapılması" meâlindeki emirleri ve mescid inşâ edenlere vâdedilen uhrevî mükâfatlar gözönüne alınacak olursa, her bir yerleşim ünitesinde (dâr) bir mescid inşâ edildiği, bu sayının da Resûlullah devrinde kırka ulaştığı anlaşılır. Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den kaydedildiğine göre, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den iki yıl önce Medîne'ye gelmiş bulunan Mekkeli müslümanlar, Resûlullah gelmezden önce burada "mescidler" inşâ etmişlerdir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mescid inşaatına o kadar ehemmiyet veriyordu ki, bâzı rivâyetler mescid için eliyle plân çizip, kıble tâyin ettiğini gösterir.

Mescid-i Nebevî'nin inşâsında bizzat çalışmış, taş, vs. taşımış, kendisine bedel çalışmak teklifini de reddederek bu mukaddes ve mühim hizmetten nefsini mahrum etmemiştir.

Şunu da kaydetmemiz gerekir ki, mescid inşaatı mes'elesi sâdece Medîne ve yakın civârında ele alınmamış, İslâm'ın girdiği her yerde aynı şekilde evveliyetle (öncelikle) gerçekleştirilen müesseselerden biri olmuştur. Öyle ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir orduyu yola çıkarırken şu tenbihte bulunurdu: "Bir mescid gördüğünüz veya ezan duyduğunuz zaman orada kimseyi öldürmeyin". Bu tenbîhin bâzan sadece

"mescid görürseniz" şeklinde yapılmış olması mevzûmuz açısından ehemmiyet taşır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ummân cihetine gönderdiği bir İslâm'a dâvet mektubunda, onların kelime-i şehâdeti ikrâr etmelerini taleb etmekle kalmıyor: "Falanca falanca (yerlere) mescidlerin inşâsını" emrediyor ve "aksi takdirde sizinle harb edeceğim" diyordu.

Şu halde bu mescidlerde, öğretime de ehil imamlar tâyin edildikçe "Kur'ân ve yazı"

öğretiminin yürütüleceği açıktır. Nitekim Müslim'de kaydedilen bir rivâyette, hangi mescidde olduğu tasrîh edilmeksizin Esved İbnu Yezîd'in mescidde Kur'ân öğrettiği tasrîh edilir.

Bu noktada şunu da kaydetmede fayda var: Bu mescidlerde tavzîf edilenlerden ismen bilinenler meyânında ilmiyle, fıkhıyla, kırâatıyla, şöhret yapan Muâz İbnu Cebel, Übey İbnu Ka'b gibi meşhurlar da yer almaktadır. Übey'in, imamlığın yanı başında muallimlik de yaptığına, bilhassa Medîne'ye gelen hey'etlere Kur'ân ve fıkıh öğretenler arasında isminin geçtiğine daha önce de temas etmiştik. Keza Abdullah İbnu Ümmi Mektum, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Medîne'den ayrıldığı zamanlarda halka namaz

kıldıran imamlardan biridir ve "Kur'ân okutma" hizmetinde fiilen vazîfe yaptığını daha önce belirttik.

3- DÂRU'L-KURRÂ: Bâzı rivâyetlerde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde, Medîne'de mevcut olan bir "Dâr'l-Kurrâ"dan bahsedilir. Bu bahis, Dâru'l-Kurrâ hakkında bilgi vermek maksadına râci olmadığı için, doyurucu değildir. Mahiyeti ve işleyişi hakkında sorularımız tatmin edici cevap bulamıyor: Bir rivâyette, meşhur Âmâ Abdullah İbnu Ümmi'l-Mektûm hakkında bilgi verilirken: "Bedir harbinden az sonra Medîne'ye geldi. Dâru'l-Kurrâ'ya indi..." denir. Bir başka rivâyette de Dâru'l-Kurrâ hakkında, "Mahreme İbni Nevfel'in evidir" açıklığı getirilir.

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde yer alan bir rivâyet, bu Dâru'l-Kurrâ hakkında bâzı mütemmim bilgi sunar. Aslı uzun olan rivâyetin bizi ilgilendiren kısmını kaydedeceğiz.

Rivâyetten, bir akşam mektebini andıran Dâru'l-Kurrâ'nın husûsi bir hoca nezaretinde daha çok geceleri faaliyet gösterdiğini, icabında sabahlara kadar orada çalışıldığını görmekteyiz.

"Sâbit (İbnu Eslem el-Bünânî) anlatıyor: "Biz, Enes İbnu Mâlik (radıyallau anhâ)'nın yanında idik. Ehlinin önünde bir vesîka yazarak (ders halkasındakilere hitâben): "Ey kurrâ topluluğu, şâhid olun!" dedi. Ben bu hitâbı yadırgayarak: "Ey Ebû Hamza, keşke bize (kurrâ demeyip) isimlerimizle hitab etseydiniz" dedim. Enes cevâben: "Size "kurrâ"

diye hitab etmemde bir beis yok. Ben size, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sağlığında "kurrâ" diye isimlendirdiğimiz kardeşlerinizden bahsedeyim de dinleyin: Onlar yetmiş kadardı. Gece olduğu vakit Medîne'deki muallimlerine gidiyorlardı. Sabah oluncaya kadar bütün gece ders yapıyorlardı. Sabah olunca da, kendisinde güç kuvvet olanlar su ve odun getirir, parası olanlar da birleşip bir davar satın alırlar ve yemek üzere hazırlarlardı. Bu da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hücrelerine yakın yerde cereyan ederdi. Hubeyb öldürülünce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları yola çıkardı..."

Hemen kaydedelim ki, burada kastedilen vak'a Bi'r-i Maûne hâdisesidir. Orada şehîd edilenlerin, Buhârî'nin Enes'ten kaydettiği bir rivâyette Ensâr'dan olduğunun belirtilmiş

olması, bunların "Ashâb-ı Suffa" olma ihtimâlini bertaraf eder. Enes, aynı Buhârî rivâyetinde bunların geceleri namaz kıldıklarını, gündüzleri odun topladıklarını belirtir.

İbn-u Hacer, Sâbit'in rivâyetinde toplanan odunları satarak parasıyla ehl-i Suffa için yiyecek satın aldıklarının, geceleri de Kur'an dersi alıp ilim öğrendiklerinin kaydedildiğini belirtir. Bu açıklamalar da Kurrâ'nın ehl-i Suffa dışında, onları itmâm eden bir ekip olduğunu gösterir.

Ehl-i Suffa ile Kurrâ'nın aynı kimseler olma ihtimâli vârid bile olsa bizce fazla fark etmez.

Zira bu rivâyetler, o günün şartlarına uygun şekilde, ta'lîm faaliyetlerinin, günümüzün anlayışına uygun bir sisteme bağlandığını göstermektedir: Ders mahalleri var, ders verecek hocalar var, maddî ihtiyaçları devletçe karşılanarak, öğrenim dışındaki her çeşit meşguliyetten uzak tutulan talebeler var. Ve her çeşit öğrenme ve öğretme işi meccânî.

4- EVLER: Ta'lîm faaliyetlerinde mescidler dışında bâzı husûsî evlerin de rol oynamış

olabileceğini kaydetmeliyiz. Yukarıda, esas itibariyle Suffa'da muallim bulunan Ubâdetu'bnu's-Sâmit'ten kaydettiğimiz rivâyette de görüldüğü üzere, yazı bilenlerin, kendi evlerini de bu hayırlı hizmete açmış olmaları ihtimalden uzak değildir. Üstelik, tâ Mekke devrinde Erkâm İbnu Ebî'l-Erkâm'ın evi başta olmak üzere umuma açık ve İslâmî faaliyete merkezlik yapan evler eksik olmamıştır.

Medîne'deki bu evlerden biri Sa'd İbnu Heyseme (radıyallahu anhâ)'nin evidir. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medîne'ye hicretinin bidâyetinde, Kûba'da iken ondört gün kadar Külsûm İbnu Hidm (radıyallahu anhâ)'nın evinde kalmıştır. Bu geçici ikâmet sırasında halkla olan temasını "Menzilü'l-Uzzâb", "Beytu'l-Uzzâb" yâni "Bekârlar Evi" diye isimlenen Sa'd İbnu Hayseme'nin evinde sürdürmüştür. Gerek isminden ve gerekse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ziyaretçileri kabûl için oraya uğramasından, bu evin, böylesi faaliyetlere mahal olduğu anlaşılmaktadır.

Keza taşradan gelen hey'et ve misâfirlerin umumiyetle ağırlandığı Remle bintu'l-Hâris (radıyallahu anh)'in evi var. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelen sayıca kalabalık ihtida hey'etleri çoğunlukla bu evde ağırlanmıştır. İbnu Sa'd, şu kabîlelerden gelen hey'etlerin orada ağırlandığını bilhassa tasrîh eder: Kilâb, Abdu'l-Kays, Tağlib, Hanîfe, Havlân, Uzre, Gassân ve Rahâve.

Gelen hey'etlerden bir kısmı, şâyet varsa, Medîne'de ikamet etmekte olan hemşehri ve dost gibi tanışlarının yanlarında misâfir edilmişlerdir. Ebû Eyyûbi'l-Ensârî, Hz. Muâviye, Fevre İbnu Amra, Ebû Sa'lebe, Muğîre İbnu Şu'be gibi.

Bir kısım hey'etlerin ağırlanması için de, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in resmen me'muru durumunda olan Bilâl-i Habeşî'ye emir verdiği rivâyetlerde belirtilirken, diğer bir çoğunun nerede, nasıl misâfir edildikleri belirtilmez. Bunlardan da en az bir kısmının daha Remle bintu Hâris (radıyallahu anh)'in evinde ağırlanma ihtimalleri mevcuttur. Hattâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Selâmân hey'eti vesîlesiyle, hizmetçisi Sevbân'a sarfettiği, "Bu hey'eti, misafir ağırlanan yere götür"

sözünde kasdettiği "misâfir ağırlama yeri"nin dahi, bu ev olma ihtimali mevcuttur.

Keza Kureyzâ hakkında Sa'd İbnu Muâz'ın hükmü kesinleşince, onlar da bu eve hapsedilirler. Altıyüzle dokuzyüz arasında oldukları tahmîn edilen Kureyzâ yahudilerinin de buraya hapsedilmesi göz önüne alınırsa, bu evin oldukça geniş ve umuma açık faaliyetlere müsait olduğu anlaşılır. Nitekim, yahudi şâir Ka'b İbnu'l-Eşref'in katlinden sonra müslümanlarla yahudîler arasında muâhede akdetmek üzere hey'etler bu evde toplanmışlardır.

Yukarıda işâret edilen rivâyetlerin bir kısmında, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in muayyen zamanlarda hey'etleri, kaldıkları yerde ziyâret ederek, onlara, İslâm hakkında tanıtıcı bilgi verdiği tasrîh edilir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde İslâm'ın neşri için durumu müsaid olan diğer evlerden de istifade edilmiş olduğunu gösteren bir rivâyet, Fâtıma bintu

Kays'dan gelmektedir. Kocası tarafından boşanmış olan Fâtıma, durumunu Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlatınca Resûlullah, iddetini Ümmü Şerîk'in yanında geçirmesini, önce emreder, sonra bu emri geri alarak, âmâ olan Abdullah İbnu Ümmi Mektûm'un yanında kalmasını söyler.

Mevzûmuzla ilgili tasrihât, Hz. Peygamber'in ilk emrinden, yâni Ümmü Şerîk'in yanında kalması için verdiği emirden vazgeçiş sebebini açıklarken kaydedilmiş olmaktadır: "O

çok misâfir ağırlar..., ona Ashâbımdan ilk muhâcirler uğrarlar... İbnu Ümmi Mektûm'un evinde iddetini geçir..."

İbnu Hacer Ümmi Şerîk hakkında açıklayıcı şu bilgiyi kaydeder: "O, Ensârdan zengin bir kadındı. Allah yolunda büyük harcamalar yapardı, evine misâfirler inerdi".

Kaynaklarımız Ümmü Şerîk'in ismi ve hattâ Mekkeli mi, Medîneli mi olduğu husûsunda bâzı ihtilâflar kaydederlerse de bizim için ehemmiyetli değildir. Ümmü Şerîk diye tesmiye edilen birçok sahâbi hanım mevcuttur, iltibas buradan gelebilir. Hz. Ömer (radıyallahu anh) öldürüldüğü zaman, ashab-ı şûrâ'nın yukarda ismi geçen Fâtıma bintu Kays'ın evinde toplandığına dair gelen rivâyet de husûsî evlerin amme işlerinde kullanılmasına bir başka örnek olarak zikredilebilir.

Hz. PEYGAMBER DEVRİNDE KÜTTAB VAR MI?

Okuma-yazma öğretilen mahal ve müesseselerden söz ederken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde çocukların öğretimine mahsus müstakil müessese açılmış mıdır, diye bir soru hatıra gelebilir.

Günümüzde okul, mekteb dediğimiz, daha önceki zamanlarda "sıbyan mektebi",

"mahalle mektebi" denen bu çeşit müesseselere, Arablar, Sahâbe devrinden beri küttâb demiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde küttâb'ın mevcûdiyetini te'yîd eden herhangi sarîh bir rivâyete, bütün gayret ve dikkatimize rağmen rastlayamadık. Bâzı müellifler, bu müesseselerin Ashâb devrinde mevcûdiyetini ifâde eden ve bir kısmı bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden yapılan rivâyetlere dayanarak Hz. Peygamber'in sağlığında "küttâb"ların açılmış olduğu hükmüne varırlar. Rivâyetler gerçekten, çok kesin bir şekilde Hz. Ebû Bekir devri dâhil, Ashâb'ın sağlığında küttâbların açılmış olduğunu sarâhaten göstermekte ise de, Resûlullah devrinde mevcûdiyetine kesinlikle hükmetmemiz için yeterli sarâhatten uzaktır. Her hâl ü kârda kat'î bir dille "yok" da denemez. Zira Ashâb devrindeki küttâbların Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinden intikali de pek alâ mümkündür.

Söz konusu rivâyetlerden biri Anbese İbnu Enbâr'dan geliyor. Şöyle der:

"Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh) biz küttâb'ta talebe iken bize uğrar ve selâm verirdi".

Hz. Âişe (radıyallahu anhümâ)'den gelen rivâyet:

"Biz, ramazan ayını bize ihyâ etmeleri için küttâbdan çocuklar alırdık...". Diğer bir rivâyette, yine Ümmühâtü'l-Mü'minîn'den olan Ümmü Seleme (radıyallahu anh)'nin küttâbın muallimine birisini göndererek: "Bize yün didiverecek köle çocuklardan gönder, hür olanlardan gönderme" diye haber saldığını görmekteyiz. Bu rivâyet köle çocukların da ta'lîme iştirâk ettirildiklerinin güzel bir delili olmaktadır.

Şu rivâyet, Hz. Ebû Bekir devrinde küttâbların mevcûdiyetini gösterdiği gibi, bu müesseselerin, öğretimde zarurî olan kara tahta, tebeşir ve silgiye tekabül eden yardımcı malzemelerle bidâyetten itibâren teçhiz edildiğini te'yîd eder: "Enes (radıyallahu anh)'e soruldu: "Râşid halifeler Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz.

Ali (radıyallahü anhüm ecmâin) devrinde terbiyeciler (yazı levhalarını silme husûsunda) nasıl yaparlardı?" Enes cevap verdi: "Her terbiyecinin bir incânesi (içinde bez ve kaftan yıkanan kap) vardı. Her çocuk sıra ile bir gün temiz su getirir, incâneye dökerdi, tahtalarını onunla silerlerdi". Enes diyor ki: "Sonra yere bir çukur açarlar, o suyu oraya dökerler, çukur suyu emerdi".

Bâzı rivâyetler, bir kısım muhaddislerin, sebbûrece denen ve işi bitince atılabilecek hûsûsi yazı levhaları taşıdığını göstermektedir:

Eslemu'l-Alevî anlatıyor: "Ebân İbnu Ebî Ayyâş'ı, Enes'ten dinlediği hadîsleri sebbûrece'ye yâni levhalara yazarken gördüm".

Sahâbe devrinde artık, çocukların okullaştırılması işi öyle yaygınlaşmış, muallimlik öylesine "meslekîleşmiş" ve "müesseseleşmiş"dir ki, sahâbeden birçoğu, anlatmak istediği bir şeyi muallimlik mesleğine atıf yaparak açıklığa kavuşturmuştur:

"Sa'd, şu kelimeleri evlâtlarına, muallimin çocuklara yazı (kitâbet) öğrettiği gibi öğretirdi: اينّدلا ِةَنْتِف نم كب ُذوعاو رمعلا ِلَذ ّرا ىلإ ّد ُرَا نأ نم َكب ُذوعاو ِلخبلا نم َكب ُذوعا يّنإ مهّل ا

ربقلا باذعو

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bize şu kelimeleri, tıpkı yazı öğretildiği gibi öğretirdi:

اينّدلا ِةَنْتِف نم كب ُذوعاو رمعلا ِلَذ ّرا ىلإ ّد ُرَا نأ نم َكب ُذوعاو ِنبُجلا نم َكب ُذوعا يّنإ مهّل ا

ربقلا باذعو

MÜHİM BİR NOKTA:

BİDÂYETTE MAAŞLI MUALLİM YOK MU?

Yeri gelmişken, ehemmiyetli bir husûsa temas edeceğiz: Kaabisî, meşhur risâlesinde, Hulefâ-yı Râşidîn devrinde, resmî maaşla çalışan mescid imamları tâyin edildiği halde, çocuklar için, aynı tarzda, devletten maaş alan muallim tâyin edildiğini belirten herhangi bir rivâyete rastlamadığını söyledikten sonra, bu durumu şöyle açıklar: "İlk halîfelerin

çocukların muallimini ihmal etmeleri de mümkün değildir. -Allah daha iyi bilir ya-herhalde onlar muallim mes'elesini, insanın şahsî işi görmüşlerdir. Zira kişinin çocuğuna öğrettiği şey, kendisinin şahsî menfaatinedir. Binâenaleyh muallim meselesini babalara bırakmışlardır. Öyle ki babalar bunu yapmaya güçlü iseler onların yerine başkalarının bu vazîfeyi yapmaları doğru değildir".

Bu ilk devirde -dendiği gibi gerçekten yapılmamış ise- muallim tâyin edilmeme durumu üzerine Kaabisî'nin yorumuna ilâveten şunlar da söylenebilir: 1- Daha önce gördüğümüz üzere, devletin, umumî mânâda muallimler tâyin ettiği münâkaşa götürmez bir durumdur. Burada mevzûbahis olan, çocukların ta'lîm ve terbiyesi maksadına râci olan muallimlerin tâyinidir.

2- Daha önce zikredilen Ubâdetu'bnu's-Sâmit örneğinde de belirtildiği gibi, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) öğretim işinin başlangıçta dinî bir gâye ile yapılmasını istemiştir. Böyle bir gaye ile yapılan çalışma, doğrudan Allah rızâsını, uhrevî mükâfaatı hedef edindiği için daha fedâkârâne, daha hummalı ve daha devamlı olacaktır. Gece veya gündüz, mescidde veya evinde, yâni her imkân ve fırsatta, zengin veya fakir ve hattâ köle, herkese şâmil olacak şekilde bu öğretim işi devam edebilecektir.

Maddî menfaat mukabilinde yapılacak hizmetin vüs'ati sınırlıdır.

Âile halkının, mescide gidebilmek için, ellerinde setrü'l-avrete yeterli tek elbiseyi nöbetleşe giyme durumunda kaldıkları, imam olmasına rağmen secde esnasında arkasını örtecek yeterlikte elbise giyemeyen kimselerin bulunduğu, açlıktan karınlara taş

bağlamanın çokça yaygın olduğu bir safhada, bir cemiyette acaba kaç kişi para vererek okuma-yazma öğrenebilir, çocuğunu okutabilir?

Hele bir çocuğun resmî öğrenim ücretinin yukarıda belirtildiği üzere 400 dirhem olduğu düşünülürse mes'elenin imkânsızlığı daha iyi anlaşılır. Şu halde, yazı bilenlerin sayısını imkân nisbetinde artırmayı maarif siyâsetinin temel esaslarından biri yapmış bulunan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) için, belirtilen maddî şartlar tahtında, bu hizmeti parasız yürütmekten başka çıkar yol yoktur.

Öyle gözüküyor ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hâtırâtına sıkı sıkıya bağlı olan Ashâb husûsen dört halîfe devrinde -bilhassa Hz. Osman'dan itibaren-zenginlik artmış olmasına rağmen, Resûlullah'ın sağlığındaki an'aneyi bozmayı düşünmemiş olabilir. İhtiyaç duyulmamış olması da mümkün. Zira, yine aynı an'ane icabı parasız okutanlar vardır veya kavuşulan zenginlik sebebiyle muallime verilebilecek para mevcuttur.

3- Bidâyetlerde ve husûsen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde öğretimin parasız olmasını gerektiren diğer bir husûs şudur: Hz. Peygamber'in Ashâbına teklif ettiği ve yapılmasını istediği her şey hemen hemen aynı değerdedir ve hepsi de dinî hizmettir. Bunlardan bir kısmının paralı, diğer bir kısmının parasız olması doğru

değildir. Pek çok sıkıntılar ve hayatî tehlikelerle dolu olan askerî seferlerin yâni cihadın parasız olduğu ve hattâ her bir ferdin şahsî katkı ve maddî fedâkârlıklarını da gerektirdiği bir dönemde muallimliğin paralı olmasının hâsıl edeceği mahzurlar açıktır.

Şu halde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu sünnetini gören, fiilen yaşayan Ashâb (radıyallahü anhüm ecmaîn)'ın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra bunu hemen paralı şekle sokmaları, öğretme hizmetlerine mukaabil devletten maaş

istemeye kalkmaları elbette düşünülemez.

4- Resmî öğretim hizmetlerinin mescidlere tâyin edilen imamlar vâsıtasıyla yürütülmüş

olması da, ihtimalden uzak değildir.

5- Gerek meccânen öğretim yapan muallimler ve gerekse devletten maaş alan imâm-muallimler tarafından yürütülmüş olsun, her hâl ü kârda tedrisâtın belli bir sistem ve organizasyona kavuştuğu kesindir. Gerek Ashâb ve gerek Tâbiîn arasında "müeddib" ve

"muallim" unvanlarıyla şöhret kazanıp târihe geçenler vardır. Bunların tercüme-i hallerinde, tedrisâtla meşgul oldukları, hattâ bir kısmının husûsî "küttâb" açtığı bile tasrîh edilir. İbnu Kuteybe "Ma'ârif"te bunlardan 23 tânesinin ismini zikreder. Bu isimlerden Dahhâk İbnu Müzâhim, Abdullah İbnu'l-Hâris gibi bazılarının ta'lîm hizmetine mukabil ücret almadıkları ayrıca belirtilir.

Şunu da kaydedelim ki, müteâkip asırlarda öğretime mukabil para alınır mı, alınmaz mı diye ciddî bir problem ortaya çıkmamıştır. Daha İmam Mâlik'ten itibâren âlimler kâhir ekseriyetiyle, başta öğretim olmak üzere, her çeşit dinî hizmetlere mukabil ücret alınabileceğini söylemekte ittifak etmişlerdir.

Hülâsa, netîce şu ki, Kur'ân'ın ve Sünnet'in getirdiği ilmî atmosfer ve Hz. Peygamber'in vicdanlarda müesseseleştirdiği maarif anlayışı, ister paralı, ister meccâni, ister husûsi, ister resmî şekilde olsun, kısa zamanda, Câhız'ın (v.250/864) da belirttiği gibi "köylere kadar" teşmîl edilen küttâblar şeklinde kristalize olmuştur.

SUFFE MEKTEBİ VEYA TEDRİSÂT MÜESSESESİNE HZ. PEYGAMBERİN

GÖSTERDİĞİ ALÂKA

Yazı, kırâat, fıkıh, sünnet gibi her çeşit İslâmî ilimlerin tedrîs yeri olan SUFFA MEKTEBİ'NE Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gösterdiği yakın ilgiye bir parça dikkat çekmemiz gerekecektir. Böylece tedrisât müesseselerine, bu müesseselerde tedrîs ve tederrüste bulunan hoca ve talebelere ilk İslâm devletinde verilen ehemmiyet, bunların problemlerinin çözümüne gösterilen yakın alâka anlaşılmış

olacaktır. Ayrıca, Hz. Peygamber'in ilme verdiği ehemmiyete sünnetinden fiilî örnekler de bulmuş olacağız.

Ashâbu'z-Zulle de denen Ashâb-ı Suffa'nın kaldığı yer olan Suffa Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından Mescid-i Nebevî'nin arka kısmında garîblerin barınması için hazırlanmıştı. Burada evi, malı olmayan, Medîne'de yanında barınacak yakını bulunmayan kimsesiz ve bekâr muhâcirler kalırdı. Sayıları evlenme, ölme, vazîfe

ile Medîne'den ayrılma gibi durumlara bağlı olarak devamlı değişirdi. Hilye müellifi Ebû Nuaym yüzden fazla olduklarını söyler ve pek çoğunu ismen kaydeder. Avârifu'l-Meârif müellifi Suhreverdî bunların 400'ü bulduğunu söylemiştir.

Medîne'ye hâriçten gelenler, öncelikle herhangi bir tanışı (arîf) varsa onun yanına yerleştirilirdi. Tanışı bulunmayanlar Suffa'ya dâhil edilirdi. Abdullah İbnu Ömer, Ebû Hüreyre, Ebû Zerr gibi meşhurlar da orada yetişmiştir. Ebû Sâdi'l-Hudrî, Abdullah İbnu Amr İbn-i Harâm, Abdurrahmân İbnu Cebr, Uveym İbnu Sâide gibi Medîneli olanlardan da Ashâb-ı Suffa'ya dâhil olanlar vardır. Bu son durum, buranın "öğretim müessesesi"

olma vasfını bilhassa tebârüz ettirir.

Ebû Hüreyre Ehl-i Suffa'yı "İslâm'ın misâfirleri (edyâfu'l-İslâm)" diye tavsîf eder. Kur'an'la olan iştigallerinin çokluğu sebebiyle bunlara Kurrâ da denmiştir. Suffa ehlinin müşterek vasıfları fakirliktir. Mal veya herhangi bir gelir kaynakları söz konusu değildir. Geçimleri diğer müslümanların yardımı ve husûsen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yakın alâkasıyla sağlanmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gelen sadakaların tamamını onlara göndermekte, hediyelere de ortak etmektedir. Ayrıca, akşam namazlarından sonra, Ashâb (radıyallahu anhüm)'a, herkesin imkânı nisbetinde Ashâb-ı Suffa'dan beraberinde götürerek akşam yemeği vermelerini söyler. Ashâb'tan her biri birer, ikişer, üçer kimseyi alarak götürür, geri kalanları da Hz. Peygamber götürürdü.

Resûlullah'a kalanların bâzan on kişiden fazla olduğu belirtilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bunları yedirip içirdikten sonra beraberinde geceyi geçirebileceklerini de söylerdi.

Bâzı rivâyetlerde burda kalanların her birine günlük olarak muayyen miktarda hurma tahsîs edildiği kaydedilir. Bu miktar rivâyetten rivâyete fark gösterir. İbnu Hacer'in de belirttiği üzere, gelişen maddî şartlara göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara tahsîsat bağlamış, bilâhare de artırmıştır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Suffa Ashâbı'nın iâşelerini te'mîn için, Mescid'e hurma salkımı asma tedbîrine de başvurmuştur. İsteyen sadaka olarak bunları asar, acıkanlar da deynekle birer ikişer tane düşürür yerdi. Bir seferinde âdi ve kalitesiz hurma salkımı asıldığını gören Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) duruma üzülür ve:

"Keşke daha iyisi asılsaydı" der. Bu vak'a üzerine şu meâldeki âyet nâzil olur: "Ey iman edenler! Kazandıklarınızın temizlerinden ve size yerden çıkardıklarımızdan sarfedin.

İğrenmeden alamayacağınız pis şeyleri vermeye kalkmayın. Allah'ın müstağnî ve hamde lâyık olduğunu bilin".

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ashâb-ı Suffa'ya olan yakın alâkasını gösteren rivâyet çoktur. Bunlardan bilhassa Hz. Fâtıma ve Hz. Ali ile alâkalı olan bir tanesi burada kayda değer: Bir gün Hz. Fâtıma ve Hz. Ali (radıyallahu anh) çalışmaktan ellerinin kabardığını söyleyerek kendilerine yardımcı olacak bir köle taleb ederler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara şu cevabı verir: "Allah'a kasem olsun, size köle veremem. Suffa ehli açlıktan kıvranırken ben onlara infak edecek bir şey bulamıyorum. Köle olsa onu satar bedeliyle, Suffa ehline yiyecek alırım. "Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i bu sert ve acı karşılığı vermeye sevkeden gerçekten sıkıntılı günler yaşanmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün tedbirlerine rağmen, günlerce yiyecek bir lokma bulamayarak açlığını karnına taş bağlayarak hafifletmeye çalışanlar olmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cuma hutbesi verirken kendini tutamayarak: "Ey Allah'ın Resûlü, açlık!" diye çığlık atanlar, "Hurma, (yemekten bıktık) karınlarımızı yakıyor!" diye bağıranlar olmuştur. Rivâyetler, başta Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) birçoklarının açlıktan düşüp bayıldıklarını, yerlerde kıvrandıklarını belirtir. Öyle ki onları gören yabancılar ve bedevîler, bunların delirdiğine hükmederlerdi.

Bunlar sadece yiyecekten yana değil, giyecekten yana da yoksuldular. Ebu Hüreyre:

"Ashâb-ı Suffa'dan yetmiş zât gördüm. İçlerinden ridâsı (yâni belinden yukarısını örtecek ihramı) olan bir tek kimse yoktu. Ya izâr (yâni belden aşağıyı örten peştemal) bağlar, yahut boyunlarına bağladıkları bir kisâ giyerlerdi..." der.

Bu ilk İslâm mektebinde talebe olanların mâruz kaldıkları maddî sıkıntıları anlamamızda canlı bir örnek Ebû Hüreyre'dir. Başından geçen bir vak'ayı bizzat anlatır. Vak'anın safahâtını dikkatle, anlayarak tâkib edebilirsek, İslâm'ın "mu'cize" olarak ifâde ve izâh edilen ilk devirdeki başarısının sırrını anlayabiliriz.

"Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a kasem ederim ki, açlıktan karnımı yere yapıştırdığım, yine açlıktan karnıma taş bağladığım olurdu. Bir gün Ashâb'ın gelip geçtiği bir yola oturdum. Derken Ebû Bekir geçti. Ona Allah'ın kitabından bir âyet sordum. Bu soruşumun asıl sebebi beni doyurmasını sağlamaktı, hâlimden anlamadı, geçti gitti. Az sonra Ömer uğradı. Ona da Kitâbullah'tan bir âyet sordum. Sormaktan maksadım yine aynı idi: Beni doyurmasını sağlamak. O da halimden anlamayıp geçip gitti. Az sonra Ebû'l-Kasım (aleyhisselâtu vesselâm) bana uğradı. Beni görür görmez tebessüm buyurdu. İçimden geçeni ve yüzümden akanı anlamıştı.

- Ey Ebâ Hırr! dedi.

- Buyur ey Allah'ın Resûlü! dedim

- Beni tâkip et!

Dedi ve yürüdü. Ben de peşine düştüm. Evine girdi. Ben de girme izni istedim. İzin verdi. Girdim.

Girince, bir bardakta süt buldu.

- Bu süt de nereden? diye sordu.

- Onu falanca sana hediye getirdi! dediler. Resûlullah bana dönerek:

- Ebâ Hırr! dedi.

- Buyur ey Allah'ın Resûlü! dedim.

- Git Suffa ehlini bana çağır! dedi.

Ebû Hüreyre, burada Suffa hakkında kısa bir izâhda bulunur: "Ehl-i Suffa İslâm'ın misâfirleriydi. Ne âile, ne mal, ne kimseleri vardı. Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm)'a bir sadaka gelince onlara gönderirdi, kendisi bundan az veya çok hiçbir şey almazdı.

Hediye gelecek olursa, bundan onlara da gönderir, kendisi de alırdı.

"Beni Ehl-i Suffa'ya göndermesi hoşuma gitmedi. İçimden: "Bu kadarcık süt için Ehl-i Suffa'yı çağırmak da ne oluyor? Bu süt öncelikle benim hakkım, tek başıma içmeli, biraz güç kuvvet bulmalı değil miydim?" dedim. Ehl-i Suffa gelince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, bardağı onlara sunmamı emredeceğini de düşününce, kendi kendime:

"Eyvah, bana hiçbir şey kalmayacak!" diye üzüldüm. Fakat Allah ve Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm)'nün emrine uymaktan başka çârem yoktu.

Suffa'ya gidip (orada olanları) çağırdım. Geldiler, izin isteyip girdiler. Her biri evde yerlerini alıp oturdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

- Ey Ebâ Hırr! dedi.

- Buyur ey Allah'ın Resûlü! dedim.

- Bardağı al, hepsine ver! dedi.

Bardağı aldım, teker teker onlara vermeye başladım. Her biri alıyor, doyuncaya kadar içiyor, sonra da iâde ediyordu. Ben tekrar öbürüne veriyordum.

Bu şekilde hepsine verdim. En sonra da Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm)'a verdim.

Hepsi doymuştu. Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) bardağı aldı ve eline koydu. Bana bakıp tebessüm buyurdu.

- Ebâ Hırr! dedi.

- Buyur ey Allah'ın Resûlü! dedim.

- Ben ve sen kaldık! dedi.

- Doğru söylediniz ey Allah'ın Resûlü! dedim.

- Otur iç! dedi. Ben de oturdum ve içtim.

- Daha iç! dedi. Biraz daha içtim.

- İç!. İç!. demeye devam etti. Ben:

- Seni hak üzere yollayan Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun, hayır, içecek yerim kalmadı artık! dedim.

- Bardağı şimdi de bana ver! dedi. Ben de verdim. Allah'a hamdedip besmele çektikten sonra geri kalanı da o içti".

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Ehl-i Suffa'nın başka mes'eleleriyle de yakînen ilgilenmiştir. Bunların terbiye ve tâlimleri için hocalar tâyin ettiğini daha önce belirtmiştik. İlme teşvîk sadedinde alâkasını gösteren bir rivâyet şöyle: Ukbe İbnu Âmir el-Cühenî anlatıyor: "Biz Suffa'da iken, bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi. Ve:

- Hanginiz, dedi, Bathân ve Akîk mevkilerine gidip günaha girmeden, sıla-i rahmi ihmâl etmeden, en iyisinden iki deve alıp onlara sâhiplenmeyi sever?

Hep bir ağızdan: "Hepimiz severiz ey Allah'ın Resûlü!" dedik.

- Öyleyse, dedi, bilin ki, sizden birinin her gün mescide gidip, Allah'ın kitabından iki âyet öğrenmesi iki deveden, üç âyet öğrenmesi üç deveden daha hayırlıdır".

Rivâyetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sabah namazlarından sonra Suffa'ya geçip, onlarla sohbet ettiğini, onların rüyalarını dinlediğini belirtir.

Resûlullah namaz saatlerinin dışında da zaman zaman buraya uğrayıp, teftişlerde bulunmuştur. Bir keresinde gecenin sonlarına doğru uğrar. Bu uğrayışında yüzükoyun yatmış uyumakta olan Tıhfe İbnu Kays'ı ayağıyla dürterek uyandırıp: "Bu yatıştan Allah gadaba gelir" der.

Son olarak şunu da belirtelim ki, gerek Dâru'l-Kurrâ'da ve gerekse Suffa mektebinde yetiştirilenler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) için, ihtiyâç anında derhal istihdâm edilecek hazır "muallimler ordusu" durumunda idi. Bu husûsu te'yîd eden en muknî misâl Bi'r-i Ma'ûna vak'asıdır: Hicretin dördüncü yılında Safer ayında, Medîne'ye gelen Necid halkından Ebû Berâ Âmir İbnu Mâlik'e Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) müslüman olmasını teklif eder. Ebû Berâ, ne evet, ne de hayır demeksizin:"Ey Muhammed, Ashâbından Necid ahâlisine İslâm'ı öğretecek muallimler gönder, onların İslâmî dâvete icâbet edeceklerini ümîd ederim" der. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Necid ahâlisinin, göndereceği kimselere kötülük yapacağından endişe duyduğunu söyler. Ancak Ebû Berâ: "Onlar benim himayemdedir, kimse dokunamaz" diye garanti verir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu garantiye güvenerek, "müslümanların en hayırlılarından" yetmiş kişi gönderir. Kurrâdan oldukları belirtilen bu hey'et, askerî maksadla yola çıkarılmamıştır. Bu sefere, Seriyyetü'l-Kurrâ denmiştir.

Bunlar muallimler hey'etidir. Ne var ki bu hey'et, ihanete uğrayacak, Bi'ri Maûne isimli mevkide pusuya düşürülerek -bir kişi hariç- hepsi şehit edilecektir.

3-ÖĞRETİCİLER

Hz. Peygamber'in tedrisât işlerinde istihdam ettiği kimseleri profesyonel olanlar ve profesyonel olmayanlar diye iki kısımda incelemek daha uygun olacaktır.

1- PROFESYONEL MUALLİMLER: Bunlar sayı itibariyle azdır. Ancak rivâyetler bunların "öğreticilik" vazîfesine tâyin edildiklerini ve devamlı bu işle meşgul olduklarını göstermektedir. Bunlara, muallim-talebe münâsebetlerini ilgilendiren bâzı tâlimatlarda da bulunulmuştur.

UBÂDETU'BNU'S-S,ÂMİT: Ubâde, Suffa'ya tâyin edilen muallimlerden biri idi: "Hem Kur'an ve hem de yazı öğretiyordu". Kendisinden gelen şu rivâyet, vazîfesini icra tarzı husûsunda bir bilgi vereceği için aynen kaydediyoruz:

"Hz. Peygamber (müslümanların durumu ile) meşgul olurdu. Öyle ki, Medîne'ye bir muhâcir geldiği zaman, onu bizden birine teslîm eder, o da kendisine Kur'an öğretirdi.

Resûlullah (aleyhissatâtu vesselâm) yine bir gün bana birisini teslim etti. Onu evde barındırdım. Akşam yemeklerini de beraber yerdik. Ben ona Kur'an okutuyordum.

(Öğrenme işi bitince) âilesinin yanına döndü. Ancak, bana karşı borçlu durumda olduğunu düşünmüş olacak ki, bana bir yay hediye etti. Ben ne böyle kaliteli bir yay, ne de böyle güzel bir hediye görmemiştim. (Hemen kabûl etmeyip), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e geldim ve durumu anlatarak bu hediyeyi alıp almama husûsunda fikrini sordum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Aldığın takdirde bu, boynuna takılmış bir ateş olur" dedi ve almama müsâade etmedi".

Bu rivâyet, Hz. Peygamberi'in, Medîne'ye gelen muhâcirlerin tâlim işleriyle yakînen ilgisini gösterdiği gibi, ehil olan herkesi muallim olarak istihdâm ettiğini, muallimlerin, talebelerini, icâbında evine alarak onlarla teksîfî olarak ilgilendiklerini ve bilhassa öğretim işinin bu safhada parasız olduğunu göstermektedir.

ABDULLAH İBNU SAÎD İBNİ'L-ÂS: Rivâyetler Suffa'ya tâyin edilen diğer bir muallimin Abdullah İbnu Saîd olduğunu belirtir. Kaynaklarımız, bu zâtın, câhiliyye devrinde okuma-yazma bilen nadir şahıslardan biri olduğunu ve ayrıca güzel yazı yazdığını belirtir. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buna da "Medîne'de yazı öğretmeyi emretmiştir".

MUALLİM MİRDÂS: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde "muallimlik" mesleği icra edenlerden biri de Mirdâs'tır. Hakkında fazla malûmat yoktur. İbnu Hacer, el-İsâbe'de, ilgili bâbın "el-Kısmu'l-Evvel"inde zikretmesi hasebiyle, sahâbeliği kesindir.

Bâzı şahıslarda olduğu üzere, vasfı ismine galebe çalmışa benziyor. Zira kitaplarımız künye, nisbet vs. vermeksizin sâdece "Muallim Mirdâs" diye zikrederler.

Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in muallimlik mesleğiyle ilgili olarak ona verdiği tâlimattan son derece mühim olan pedagojik birkaç esas bize ulaşma şansını elde etmiştir.

"Ey Mirdâs! Kur'an öğretmeye mukaabil herhangi (maddî) bir şart koşmaktan ve inceltilmiş ekmek (yufka) almaktan sakın!".

"Ey Mirdâs! Üçten fazla vurmaktan sakın. Eğer üçten fazla vurursan Allah kıyâmet günü sana kısas uygular".

Yeri gelmişken, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tesbît ettiği pedagojik esaslardan birini daha kaydedelim: Bu ümmetten üç çocuğun talimini üzerine alan bir muallim, bunların zengin ve fakirini yanyana müsâvi olarak tâlim etmezse, kıyâmet günü hâinlerle haşredilir".

CÜBEYR İBNU HAYYETİ'S-SAKAFÎ:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le, muallimlik vasfı sebebiyle olan münâsebetinden bahsedilmez ise de, Ashâb'dan olan bu zâtın Tâifli ve bir küttâb (ilk mekteb) muallimi olduğu, bilâhare Irak'a gelerek Dîvân'da kâtiplik yaptığı belirtilir. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu şekilde yazı bilen kimselerden istifâde ettiği bilinmektedir. Binâenaleyh Cübeyr'den de aynı maksadla istifâde etmiş olması uzak ihtimal değildir.

2. PROFESYONEL OLMAYAN ÖĞRETİCİLER

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hem yazı, hem de diğer dinî bilgileri öğretmede istihdam ettiği kimseler, şüphesiz yukarıda kaydettiğimiz birkaç isme inhisar etmez. Bu isimler, münhasıran muallimlik icrâ eden, bunun dışında başka vazîfesi olmayan, öğretme işi profesyonel meşguliyet hâline gelmiş olan kimselerdir. Bu sebeple onların bu vasıflarıyla ilgili çokça rivâyet gelmiştir. Ama, bunlar dışında, muallim olarak istihdam edilmiş oldukları belirtilen daha pek çok isimler var. Ayrıca -"mescidler"

bahsinde de belirteceğimiz gibi- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından tavzîf edilen imamlar, âmiller (kadılar, vergi memurları, idareciler) büyük çoğunluğu ile aynı zamanda muallimdirler. Bunlar gittikleri yerlerde her çeşit öğretimde bulunmuşlardır. Kaynaklarımız bunlardan bahsederken pek çoğunun "muallimlik" vasfını belirtir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in istihdam politikasından hareketle bütün me'murların bu hizmete iştirak etmiş olabileceklerini söylemek bile mümkündür.

Biz fazla teferruata girmeden "öğreticilik" vazîfesi de ifa etmiş bâzı mühim şahsiyetlerle, bir kısım başka faaliyet kollarını belirtmeye çalışacağız.

1) MUALLİMLİK DE YAPTIĞI BİLİNEN ŞAHSİYETLER

MUÂZ İBNU CEBEL: Ashâb'ın (radıyallahü anhüm ecmaîn) fakîhlerinden olan bu zât Medînelidir. Yazıyı sonradan öğrenmiş olmalıdır. Kur'an'ı cem'edenlerden biridir. Hz.

Peygamber önceleri onu Medîne'de mescid imamı olarak istihdam etmiş, bilâhare (hicrî 9. yılda) Yemen'e emîr tâyin etmiştir.

Taberî'de geçen kayda göre, Yemen'deki vazifesi bir nev'i müfettişliktir. Zira ifâde şöyle:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muâz İbnu Eebel (radıyallahu anh)'i iki belde halkına muallim tâyin etti: Yemen ve Hadramevt". Taberî devamla şu açıklamayı kaydeder: "Muâz muallimdi. Yemen ve Hadramevt'teki her bir âmilin (me'murun) bölgesinde dolaşırdı..." Yemenlilere yazdığı mektupta Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) şu açıklamayı kaydeder: "Ben Muâz'ı size efendi olarak değil, bir kardeş, bir muallim ve Allah'ın emirlerini infaz edici olarak yolladım".

Ahmed İbnu Hanbel'in rivâyetinde Hz. Muâz'a, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'an öğretmeyi hassaten emretmiştir. Mekke fethedildiği zaman ora halkına fıkıh öğretme vazîfesini de Resûlullah, Muâz'a verip, kendisi Huneyn'e hareket etmiştir.

Muâz, bilâhare Hz. Ömer tarafından Filistin'e "Kur'an ve fıkıh öğretmek" üzere gönderilecek ve orada tâuna tutularak Allah'ın rahmetine kavuşacaktır. Amr İbnu Mürte ve Ebû Temîm el-Ceyşânî örneklerinde olduğu üzere, Hz. Muâz (radıyallahu anh)'dan Kur'an ve Fıkıh öğrendiğini ifâde eden sahâbiler onun fiilî muallimliğine şehâdet eder.

EBÛ MÛSA EL-EŞÂRİ: Hz. Muâz'la birlikte Kur'an öğretmek emri ile Yemen'e gönderilenlerden biridir. Kur'an okuyuşundaki güzelliği ile meşhurdur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "Ebu Mûsa'ya Âl-i Dâvud'un mizmarlarından bir mizmar verilmiştir" diyerek sesinin güzelliğine olan takdîrlerini ifâde etmiştir. Hz. Ali (radıyallahu anh) de ilmindeki üstünlüğünü takdîr eder. Onun bu mümtaz vasıfları, Hz.

Peygamber'den sonra Hz. Ömer tarafından Basra'ya, Hz. Osman tarafından da Kûfe'ye âmil tâyin edilişinin sebebini açıklar. Onun tâyini, diğer birçok âmiller gibi sâdece idârecilik için değildi. Yemen'e "Kur'an tâlimi için" tâyin edildiği tasrîh edildiği gibi, rivâyetler Basra ehline fıkıh ve Kur'an öğrettiğini sitayişle belirtirler. Keza Kûfe halkı da ondan fıkıh öğrenmiştir.

ÜBEY İBNU KAAB: Medînelidir. "Seyyidü'l-Kurrâ"dır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, sana Kur'an okumamı emretti" diyerek ona husûsan Kur'an okumuştur. Übey (radıyallahu anh) aynı zamanda fakîhtir ve büyük müftülerden biridir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ilk defa kâtiplik yapanın da Übey olduğu belirtilir. İbnu Sa'd Medîne'ye gelen ihtida hey'etlerine Medîne'deki ikametleri sırasında, Übey'in Kur'an öğrettiğini belirtir.

EBÛ'D-DERDÂ: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde Kur'an'ı tam olarak hıfzedenlerden biridir. Akıllı, fakîh ve hakîm bir kişi olduğu belirtilir (radıyallahü anh).

Mesrûk, onu Ashâb'ın altı fakîhinden biri addeder (diğerleri Hz. Ali, Hz. Ömer, Hz. İbnu Mes'ûd, Hz. Muâz, Hz. Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahü anhüm ecmaîn)'dir. Hz. Peygamber onun hakkında "Ümmetimin hakîmidir" diyerek iltifatta bulunmuştur. Hz. Ömer, Ebû'd-Derdâ'yı Şam kadısı yapacaktır.

EBÛ UBEYDE İBNU'L-CERRÂH: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, hîn-i hâcette muallimlik vazifesi verdiği kimselerden birinin Ebû Ubeyde olduğu anlaşılmaktadır. Zira kendisinden "öğretimi (ta'lîm) güzel yapacak" bir muallim taleb eden Ebû Sa'lebe el-Huşenî'yi Ebû Ubeyde'ye teslîm ederek: "Seni, sana ta'lîm ve edebini güzel yapacak birine teslîm ettim" der. Keza Hz. Peygamber'le biat yapan Yemen heyeti de: "Bize Sünnet ve dini öğretecek birini gönder" talebinde bulununca,

"Bu ümmetin emîni" diye iltifatta bulunduğu Ebû Ubeyde'yi gönderir.

HÂLİD İBNU SÂD İBNİ'L-ÂS: Daha önce Suffa muallimi olarak ismi geçen Abdullah İbnu Saîd'in kardeşidir. İslâm'ın bidâyetinde Mekke'de yazı bilenler listesinde adı geçen

Hâlid (radıyallahu anh)'i Resûlullah'ın öğretim işlerinde mutâd olarak istihdam etmiş

olacağına en iyi delil, İslâma geçen Taifli kölelerden birinin "bakım ve ta'lîmini" yapmak üzere kendisine teslîm edilmiş olması ve ayrıca San'a'ya âmil tâyin edilmesidir.

AMR İBNU SAÎD İBNİ'L-ÂS: Yukarda ismi geçen Hâlid' in kardeşidir. Bunun câhiliyye devrinde yazı bilenler arasında ismi geçmiyor ise de, Mekkeli asîl bir âileden olmasından başka diğer üç kardeşinin "yazı bilenler" meyânında zikredilmesi bunun da müslüman olmazdan önce yazı bildiğini gösterir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bakım ve ta'lîm'i için Taifli bir köleyi de Amr'a teslîm etmiştir.

SA'D İBNU ÜBÂDE: Sehâvet ve ikrâmıyla meşhur olan Sa'd Hazrec kabîlesinin reisidir.

Câhiliyye devrinde yazı bilen Medînelilerdendir. Bakım ve ta'lîm için Taifli kölelerden Sa'd'a da teslîm edilenler olmuştur.

OSMAN İBNU AFFAN: Câhiliyye devrinde yazı bilen Mekkelilerdendir. Muallim olarak istihdam edildiğinin mevsûk delili Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in İslâm'a geçen Taifli kölelerden "bakım ve ta'lîm"i için Hz. Osman'a da teslim edilmiş olmasıdır.

EBÂN İBNU SÂD İBNİ'L-ÂSÎ: Mekke'nin ileri gelen, nüfuzlu bir âilesinden olan bu zât,

"Kur'an öğretmesi için" kendisine mübtedî teslim edilenlerden biridir. Zeyd İbnu Sâbit'e Kur'an imlâ etmek üzere Hz. Osman (radıyallahu anhüm) tarafından tavzıf edildiği belirtilen Ebân'ın, İslâm geldiği zaman Mekke'de yazıyı bilenler arasında zikri geçmiş

olması mevzûmuz açısından mânidârdır.

AMR İBNU HAZM: Yemenli Benî'l-Hâris kabilesine âmil olarak gönderilen Amr da burada zikre değer. Zira, Amr'ın tâyini sâdece vergi toplamaya râci olmayıp, aynı zamanda onlara dini anlatmak, Kur'an ve Sünnet'i ve İslâm'ın meâlimini (haram ve helâlin sınırlarını) öğretmek içindir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yola çıkarken Amr (radıyallahu anh)'a uzun bir tâlimatnâme vermiştir. Burada yer alan mes'elelerden bir kısmı öğretimle alâkalıdır. Amr İbnu Hazm'ın tâyini onuncu hicrî yılda ve buraların Hâlid İbnu Velîd tarafından fethini müteâkib onların İslâm'a girişlerinden sonra olmuştur.

ALÂ İBNU'L-HADRAMÎ: Aslen Hadramevtli olan Alâ, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kâtip olarak hizmet verenlerden biridir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onu, "zekât toplamak ve İslâm'ı öğretmek" üzere Bahreyn'e vâli tâyin etmiştir.

Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahü anhümâ) zamanında da yerinde kalmıştır ve vâli iken orada ölmüştür.

ÜSEYD İBNU HUDAYR: Câhiliyye devrinde yazı bilen az sayıdaki Medîneliler arasında ismi geçen Üseyd (radıyallahu anh)'in muallim olarak istihdâm edildiğini açık şekilde ifâde eden bir rivâyet İbrahim İbnu Câbir'le ilgili olarak gelir. Müslüman olan Taifli kölelerden İbrahim İbnu Câbir, "bakım ve ta'lîmi için" Üseyd'e teslim edilir.

RÂFİ İBNU MÂLİK: Hazrec'den ilk müslüman olan kimsedir. Kalkaşandî'nin kaydettiği, yazı bilen Medîneliler listesinde yer alır. Birinci Akabe biatına katılmıştır. Bu ilk

karşılaşmada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine on yıl boyunca inmiş

bulunan âyetlerin tamamını ihtiva eden yazılı bir nüsha vermiştir. Râfi bunlarla Medîne'ye dönünce kavmini toplayıp onlara bunu okumuştur. Sûre-i Yûsuf'u da Medîne'ye ilk defa Râfi getirmiştir.

MUS'AB İBNU UMEYR: Birinci Akabe bîatından sonra, bîata katılan 12 kişilik Medîneli Ensârla birlikte "onlara Kur'an okumak, İslâm'ı öğretmek ve dinde onları fakîh (bilgili) kılmak üzere" Medîne'ye gönderilir. Es'ad İbnu Zürâre'nin yanında misafir olan Mus'ab, İslâm'ın Medîne'de yayılmasında büyük hizmette bulunmuştur. Vazîfesi, bilhassa Kur'an okumak olduğu için kendisine Kâri veya Mukri denmiştir. Yazı bildiği veya Medîne'de yazı da öğrettiği husûsunda sarâhat yok ise de üzerine aldığı vazîfe icâbı bilmesi gerektiği ve yazı da öğrettiği söylenebilir. Mus'ab'ın eliyle İslâma girdiği belirtilen Sa'd İbnu Muâz ve Üseyd İbnu Hudayr Medîne'nin ileri gelenleridir ve yazı bilen ve muallim olarak istihdam edilenler arasında isimleri geçer.

ABDULLAH İBNU MES'ÛD: Altıncı Müslüman olarak, tâ bidâyetlerde İslâm'a giren ve ilk defa Kur'an'ı kâfirlere karşı açıktan açığa okuma şerefine eren İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'u Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in daha ilk yıllarda: "Sen muallem (tahsil ve terbiye görmüş, bilgili) bir gençsin" diye takdîr ettiğini görürüz. Hz.

Ömer İbnu Mes'ûd'u "ta'lîmde insanların en mülâyimi (erfak ta'lîmen)" olarak tavsîf eder ve Kûfe'ye "muallim ve vezîr" olarak tâyin eder. Bu "muallem" muallimin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından da ta'limde istihdam edilmiş olması kesindir.

MÜNZİR İBNU AMR: Câhiliyye devrinde yazıyı bilen nâdir Medînelilerden biri olduğu belirtilen Münzir (radıyallahu anh)'i Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Necid'e muallim olarak göndermiştir.

ABDULLAH İBNU ÜMMİ MEKTÛM: Mus'ab İbnu Umeyr'le birlikte Medîne'ye gelmiştir.

İkisi birlikte halka "Kur'an okutmuşlardır".

MUALLİMLER HAZIR KUVVETİ Mİ?

Yukarda temas edildiği üzere Taif kuşatması sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Kaleyi terk ederek bize katılan köleler hürdür" diye ilân ettirmesi üzerine Taifi terkederek müslümanlar safına katılan on küsûr köleyi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "hem geçimlerini karşılamak ve hem de Kur'an ve Sünnet öğretmek" üzere bir kısım müslümanlara teslim eder. Hürriyeti bağışlanan bu kölelerin teslîm edildiği kimseleri yakından tanıyınca şu durumu tesbît etmekteyiz: Bunlar, belirtildiği üzere, bir tanesi harîç, hepsi yazı bildiklerine dâir haklarında rivâyet gelmiş

olan ve "muallim" olarak başka fırsatlarda da istihdam edilmiş bulunan kimselerdir. Bu durumdan hareketle, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yazı bilen kimseleri ihtiyaç zuhurunda "ta'lîm işlerinde" istihdam etmek üzere önceden yetiştirilmiş, bir nev'i

"hazır kuvvet" şeklinde müheyya tuttuğu neticesine varılabilir.

Mevzûbahis olan hâdisede ismi geçenler şunlardır: Amr İbnu Saîd İbni'l-Âs, Hâlid İbnu Saîd, Ebân İbnu Saîd, Osmân İbnu Affân, Sa'd İbnu Ubâde, Üseyd İbnu'l-Hudayr.

2) BEDİR ESİRLERİ: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in okuma-yazma seferberliğinden söz ederken kaydedilmesi gereken mühim vak'alardan biri, Bedir esirleri arasında yazı bilenlerden bu maksatla istifâde edilmiş olmasıdır. O zaman için esaretten kurtuluşun normal maddî bedeli dört bin dirhemdir. Parası olmayan okur-yazar her bir esire on çocuk verilir ve bunların yazı öğrenmeleri fıdye-i necat (esâretten kurtuluş bedeli) yapılır. Buradan, bir çocuğun yazı öğrenmesi için takdîr edilen ücret hakkında bir bilgi edinilebilir ki dörtyüz dirhemdir. (1)

Kaynaklarımız kaç esirin bu maksatla tavzîf edildiği, bu çocukların teker teker mi, topluca mı, evlerde mi, mescidde -veya bazılarının tahmîn ettiği şekilde küttâblarda mı-öğretime tâbi tutulduğu, bu işin âzamî veya asgari ne kadar sürdüğü hakkında teferruat bildirmezler. Şu kadar var ki, Ahmed İbnu Hanbel'de şöyle bir rivâyet yer alır: "Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Bedir esirlerinden fidye-i necat ödeyemeyenlerin fidyesini Ensâr çocuklarına yazı öğretmek kıldı. Bir gün bir çocuk ağlayarak babasına geldi. Babası: "Niye ağlıyorsun?" diye sorunca: Muallimim beni dövdü" dedi. Babası:

"Habîs herif, Bedir'in intikamını alıyor. Vallahi bir daha ona gitmeyeceksin" dedi.

Bu hadîsten, tedrîsâtın topluca evden hariç bir yerde yapıldığı söylenebilir kanaatindeyiz. Zira "bir daha ona gitmeyeceksin" denmektedir.

Bedir esirlerinden bâzılarının, muallim olarak, bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından istihdam edilmiş olması, ilmi tahsil mes'elesinde müslümanlara kıyâmete kadar ışık tutacak bir telâkkî kazandırmıştır: "İlim, her bilenden alınabilir, müşrik bile olsa. Böylece bu sünnet, "İlim mü'minin yitiğidir, nerede bulursa almalıdır"

hadîsini tamamlamakta ve buna "her kimde bulursa almalıdır" mânâsını ilâve etmektedir.

Resûlullah'ın bu çeşit teşvîk ve fiilî örnekleri arkadan gelen nesilleri ilim öğrenmekte son derece cesur kılmış olmalıdır. Nitekim Sa'd İbnu Ebî Vakkas'ın -Irak'tan- Cufeyne adında müşrik bir muallimi Medîne'ye getirdiğini ve orada halka kitâbet (yazı) öğrettiğini kaynaklarımız belirtir.

3) ASKERÎ KOMUTANLAR: Taşra halkını yetiştirmek üzere hizmet verenler sâdece bu maksadla gönderilen muallimler veya vâliler veya vergi memurları değildir. Bâzan askeri komutanların da öğretim hizmetine iştirâk ettikleri görülmektedir. Nitekim Hâlid İbnu Velîd (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e yazdığı mektupta, Benî'l-Hâris'i İslâm'a dâvet ettiğini, onların da harbetmeden İslâm'ı kabul ettiğini belirttikten sonra ilâve eder: "Aralarında ikâmet ediyorum. Onlara Allah'ın emrettiklerini emrediyor, nehyettiklerinden nehyediyorum. Resûlullah'ın mektubu gelinceye kadar İslâm'ın meâlimini (haram ve helâlin sınırlarını) ve Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Sünnetini öğreteceğim".

4) ÂMİLLER: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde devletçe tâyin edilen memurlara "âmil" denmektedir. İslâm'ın bidâyetinde, bilhassa taşraya gönderilen memurlar, çoğu kere çeşitli vazîfeleri ifa ederlerdi: İdâre, İslâm'ın bidâyetinde, bilhassa taşraya gönderilen memurlar, çoğu kere çeşitli vazîfeleri ifa ederlerdi: İdâre, kaza

(kadılık), öğretim ve zekât toplayıp dağıtma gibi. Bu sebeple bu memurların bâzan

"vâli", bâzan "kadı", bâzan da "zekât tahsîldarı" veya "muallim" olarak tavsîflerine rastlanabilir. Hepsi de doğrudur. Bu sebeple kelimeyi aynen muhafazayı uygun bulduk.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), âmil seçerken çok titiz davranmıştır. "Beni âmil tâyin et" diye mürâcaatta bulunan bir kısım heveslileri bâzan: "Biz işlerimize onu taleb edeni tâyin etmeyiz", bâzan: "Memurluk bir emânettir, hakkı verilmezse kıyâmet günü rüsvaylık ve pişmanlıktır", bâzan:

"Sakın bizzat isteme, verildiği takdirde yardımcısız kalırsın, sen istemeden verilirse yardım görürsün", bâzan: "Memur olmadan ölürsen kurtuluşa erdin demektir", bâzan:

"Benim nazarımda hıyânette en ileri olanınız memurluk taleb edeninizdir" diyerek hep reddetmiştir. Bu mevzûda pek çok rivâyet mevcuttur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu titizliğinin mühim sebeplerinden biri de, şüphesiz, memurluğun çok yönlü oluşudur. Birçok fonksiyonun birlikte başarıyla ifâsı, elbette ki kişide mümtaz vasıfların bulunmasını gerektirecektir.

Hz. Peygamber devrinin şartlarını ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu şartlar muvâcehesindeki titizliğini belirttikten sonra, hepsi hakkında yeterli açıklıkta rivâyet olmasa bile, en azından çoğunluk itibariyle bu "âmil"lerin okuma-yazma bildiğini ve gittikleri yerlerde ta'lim işleriyle de meşgul olduklarını söyleyebiliriz. Şu halde Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ta'lîm politikasından bahseden böyle bir çalışmada, Resûlullah'ın memurlarını ismen kaydetmek faydadan hâli değildir. Yukarıda birer ikişer satır mâlûmat dercederek zikrettiklerimiz dışında tarihçi Belâzurî şu isimleri de kaydeder ve vazîfe yerlerini belirtir:

Ziyâd İbnu Lebîd (Hadramevt), el-Muhâcir İbnu Ebî Umeyye (Kinde), Attâb İbnu Esîd (Mekke), Ebû Süfyân İbnu Harb (Necrân), Huzeyfe (Debâ), Ebu Zeyd el-Ensârî (Ummân), Yezîd İbnu Ebî Süfyân (Necrân), Amr İbnu Süleym er-Razakî (Kinde, Hadramevt), Avf İbnu Mâlik (Necrân), Abbâd İbnu Bişr el-Ensârî (Benî Mustalik), el-Akra' İbnu Hâbis (Benî Dârim), ez-Zibrikaan Husayn İbnu Bedr (Benî Avf), Mâlik İbnu Nüveyre (Benî Yerbû'), Adiyy İbnu Hâtim (Tayy, Esed), Uyeyne İbnu Hısn (Benî Fezâre), Hâris İbnu Avf (Benî Mürre), Nuaym İbnu Mes'ûd el-Eşca'î (Eşca' İbnu Reys, Enmâr İbnu Bağîz, Benî Amr İbnu Bağîz), Mâlik İbnu Avf en-Nasrî (Hevâzin), Abbâs İbnu Mirdâs (Beni Süleym), Âmir İbnu Mâlik İbn-i Ca'fer (Benî Âmir), el-A'cem İbnu Süfyân (Uzre, Selâmân, Beliyy, Kelb), Abdurrahman İbnu Avf ez-Zührî (Kelb), Büreyde İbnu'l-Husayb el-Eslemî (Eslem, Gıfâr, Cüheyne), Ka'b İbnu Mâlik el-A'cem İbnu Süfyân (Eslem, Gıfâr, Cüheyne), Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh (Müzeyne, Hüzeyl, Kinâne), ed-Dahhâk İbnu Süfyân el-Kilâbi (Beni Kilâb), Kurre İbnu Hübeyre el-Kuşeyrî (Benî Kuşeyr), Sâlif İbnu Osmân İbnu Muattıb (et-Tâif, el-Ahlâ), Ali İbnu Ebî Tâlib (Yemen).

5) HÂFIZLAR: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde muallim olarak hizmet verenler meyânında hâfızları da zikretmek mümkündür. Zira "hâfız" olduğu belirtilen isimlerin hemen hemen tamamı, aynı zamanda "muallim" olarak yukarıda haklarında mâlûmat sunduğumuz kimselerdir. Sözgelimi, Beyhâki, Ensâr'ın hâfızlarını zikrederken

bunların altı kişi olduğunu söyler ve şu isimleri sayar: Ubeyy İbnu Ka'b, Zeyd İbnu Sâbit, Ebû Zeyd, Muâz ibnu Cebel, Ebû'd-Derdâ, Sa'd İbnu Ubâde.

Âlimlerimiz hâfızların sayısı üzerine gelen rivâyetlerin kesin rakam ifâde etmeyeceğini belirterek rakamlara tekabül eden isimler dışında pek çok hâfızın olduğunu söylerler.

Sözgelimi, Dört Halîfe'nin Talhâ, Sa'd İbnu Mes'ûd, Huzeyfe, Sâlim, Ebû Hüreyre, Abdullah İbnu Sâib, Dört Abdullahlar, gibi daha nicelerinin hafız olduklarına dair rivâyetler kaydederler. Muayyen sayıda hâfızdan söz eden Enes (radıyallahu anh)'in sözü çeşitli şekillerde te'vil edilir. Bunlardan birine göre, muayyen sayıdaki kişiler (ki bunlar Übeyy, Muâz, Ebû Zeyd, Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahü anhüm)'tir Kur'an'ı bütün vücuhuyle ezberlemiş olabilirler.

Kur'an'ı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde cemedip ezberleyenler meyânında kadın olarak, Hz. Âişe, Hz. Hafsa, Hz. Ümmü Seleme (radıyallahü anhünne)'den ayrı olarak Ümmü Varaka adında bir kadının daha ismi geçmektedir (radıyallahü anhâ). İbnu Sa'd'ın kaydına göre,Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Ümmü Varaka'yı kendi ev halkına (1) imam tâyin eder. Ümmü Varaka'nın bir de müezzini mevcuttur. Bu hâfıza hanım (radıyallahü anhâ) köleleri tarafından şehîd edilinceye kadar imamlık yapar. Ümmü Varaka'nın da, daha önce zikri geçen Şifâ hanım (radıyallahü anhümâ) gibi, muallimlik de yapmış olması ihtimalden uzak değildir.

MUALLİMLERİN İTİBAR VE MUHTARİYETİ

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında muallimlik vasıf ve hizmetiyle temâyüz eden fakîh sahâbiler Resûlullah'ın irtihalinden sonra aynı öğretim vazîfesinde istihdam edilmişler, bilhassa İslâm'a dahil edilen yeni bölgelere gönderilerek buralarda yaşayan ahâlinin İslâmlaşmalarında istihdam edilmişlerdir. Sözgelimi, Hz. Ömer "halka fıkıh öğretmek üzere" başta Abdullah İbnu Mugaffel olmak üzere on kişiyi birden

"muallim" olarak Basra'ya gönderir. Keza, yine Hz. Ömer, Filistin vâlisi Yezîd İbnu Ebî Süfyân'ın: "Şam ehlinin, kendilerine Kur'an ve Fıkıh öğretecek kimselere ihtiyâç duyduğunu" yazması üzerine de Muâz İbnu Cebel, Ubâdetu'bnu's-Sâmit ve Ebû'd-Derdâ'yı Filistin'e göndermiştir. Ubâde, Humus'ta, Ebû'd-Derdâ Şam'da, Muâz'da Filistin'de vazîfe yaparlar. Bir müddet sonra Ubâde Filistin'e geçer.

Hz. Ubâde ile Hz. Muâviye (radıyallahü anhümâ) arasında geçen bir vak'a, muallimlerin merkez nazarındaki itibar ve değerini göstermek için burada zikre değer. Vak'a hakkında verilen bilgiye göre, aralarında çıkan bir anlaşmazlık sebebiyle Hz. Muâviye, Hz. Ubâde'ye karşı çok kaba bir dil kullanır. Bölgenin vâlisi bulunan Hz. Muâviye'ye kırılan Ubade: "Seninle aynı yerde ebediyyen ikamet etmeyeceğim" diyerek Medîne'ye geri döner. Hz. Ömer, duruma muttali olunca Ubâde'ye: "Hemen yerine dön, senin ve senin gibilerin bulunmadığı bir yeri Allah yok etsin" diyerek onun gönlünü hoş ettiği gibi Hz. Muâviye'ye de: "Ubâde üzerinde hiçbir âmirlik hakkın yoktur" diye yazar. Bu hâdise, bize İslâm tarihinde ilk ilmî muhtâriyet örneği olmaktadır.

TA'LÎM VAZÎFESİNİN AYRILMASI: Bilhassa Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde olmak üzere, bidâyetlerde, vergi toplama, kaza, idâre ve hattâ ta'lîm gibi

vazîfeler aynı şahıslarda toplanıyordu. Hz. Muâz misâlinde olduğu gibi, bir bölgeye gönderildiği zaman orada her çeşit hizmeti görüyordu. Bu durumun daha ziyâde yetişkin eleman azlığından ileri geldiği söylenebilir. İslâm devletinin her bir ihtisas sahâsı için istihdam edebileceği insan potansiyeli arttıkça tâyinler artmış, vazîfeler ayrılmıştır. Buna en güzel misâl Hz. Ömer'in tatbîkatıdır. Hz. Ömer (radıyallahu anh) Kûfe'ye Ammâr'ı

"emîr" olarak tâyin ederken, Abdullah İbnu Mes'ûd'u da "vezir ve muallim" olarak tâyin etmiştir.

İLMÎ SEFERBERLİĞİN NETİCESİ: MÜESSESELER MEDENİYETİ

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in açtığı bu okuma-yazma seferberliği sonunda okuma-yazma bilenlerin sayısı ne oldu? Medîne ve Mekke'de yazı öğrenenler yüzde kaçı buldu? Erkek ve kadınlardan kimler yazı öğrendi? Bu mes'elede bedevîler nasıl bir seviyeye ulaştı? vs. Bu husûslar üzerine, bilinen mütedâvil kitaplarda teferruata rastlamayız.

Buradaki sükût ve kapalılık çeşitli sebeblerden ileri gelebilir. Sözgelimi: 1- Okuma-yazma mes'elesi o derece halledilmiş, bilenlerin nisbeti o kadar yükselmişti ki, câhiliyye devrinde veya İslâm'ın bidâyetlerinde olduğu gibi bilmek değil, bilmemek istisnâî durumları teşkîl etmiştir. Herkesin bilmesi normaldir. Bunu yazmak gereksizdir.

Meselâ Sakîf hey'eti içerisinde, yaşça en küçük olmasına rağmen "İslâm'ı öğrenmekte en hırslı ve Kur'an bilgisinde en ileri" olması sebebiyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından hey'ete imam ve reis tâyin edilen Osman İbnu Ebî'l-Âs, bilâhare, Hz. Ömer (radıyallahu anh) tarafından Ummân ve Bahreyn'e vâli tâyin edilir. Ama hiçbir kaynak bu zâtın yazı öğrendiğini mevzûbahis etmez. Ancak, bilhassa her şeyin yazışmaya dayandığı, devlet divânlarının tutulmaya başlandığı Hz. Ömer (radıyallahu anh) devrinde vâlilerin yazı bilmeyeceği zor kabûl edilecek bir durumdur. Keza, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından 17 yaşlarında iken Necrân'a vâli olarak gönderildiği, üstelik eline ferâiz, zekât, diyet, ta'lîm vs. ile alâkalı birçok teferruatı ihtiva eden uzunca bir de mektup verildiği belirtilen Amr İbnu Hazm'ın yazı bilip bilmediği, ne zaman nasıl öğrendiği vs. hiç mevzûbahis edilmez.

Bu kapalı durum ne berikinin, ne ötekinin yazıyı bilmediği mânâsına gelmemelidir.

Öte yandan yazı bildiklerine dâir tasrihât gelenlerin daha ziyâde câhiliyye devrinde bilenler ve de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in husûsî alâkasıyla ilk öğrenenler olduğu da göz önüne alınmalıdır.

Bu iki husûs nazar-ı dikkate alınacak olursa, başlatılmış bulunan ve sadedinde olduğumuz okuma-yazma seferberliği sonunda, kısa zamanda büyük mesâfe alınmış, yazı bilmek normal durum olmuş, şahıslar söz konusu edilirken "yazı da biliyordu" diye ayrıca dikkat çekmeyi gerektiren "istisnâi bir durum" olmaktan çıkmış bulunduğu anlaşılır.

Müteâkiben kaydedeceğimiz diğer iki ihtimâle nazaran bu ihtimâlin gerçeğe daha yakın olduğunu ifâde eden oldukça muknî bir durum da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in istihdâm ettiği kâtiplerdir. Kaynaklarımız, ismen belirterek bunların kırkı aştığını gösterir. Tamamının 17 kadar olduğu belirtilen ve yazı bilen Mekkelilerin hepsi kâtiblik yapmış olsa bile geride pek çok kimsenin yazıyı sonradan öğrendiği anlaşılmaktadır. Bunlardan bir ikisi dışında, nasıl, nerede, kimden, ne zaman yazı öğrendikleri hakkında bilgi verilmez.

2- Zayıf bir ihtimal olarak bu husûsa temas eden kitapların yazılmış ve fakat zamanla kaybolması da mümkündür. Târih boyunca başta Hülâgu ve Endülüs olmak üzere pek çok felâketler, yangınlar, zelzeleler, sel baskınları milyonlarca eserlerin heba olmasına sebeb olmuştur. Bize intikal eden eserler, ehemmiyetlerine binâen çokça istinsah edilmiş, her tarafa kısa zamanda yayılma imkânı bulmuş olan şöhret-şiâr kitaplardır.

Sözgelimi mezheb imamlarının te'lifâtı meşhur hadîs mecmuâları, bir kısım meşhurların tefsîrleri gibi. İçtimâiyât veya târihle ilgili bir eserle fıkıh, hadîs veya tefsîr sâhasına giren bir eserin istinsah edilme şansları farklıdır. Birincinin birkaç nüsha hâlinde, daha ziyâde merkezî yerlerde muhâfaza edilme şansına mukabil, diğerleri en ücra kasabalara ve hattâ köylere kadar giderek, ana merkezlerin sıkça mâruz kaldığı istilâ, yağma yangın tehlikelerinden mâsun kalma şansları vardır. Günümüze intikal eden eserler bu nokta-i nazardan değerlendirilmeye tâbi tutulacak olsa bâzı enteresan netîcelere varılabilir.

3- Daha da zayıf bir ihtimalle, bu çeşit bilgileri muhtevî kitapların kütüphanelerde, kendilerine uzanacak himmet ellerini bekler vaziyette mevcut olması da mümkündür.

Herşeye rağmen, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu okuma-yazma seferberliğinin netîcelerini, rakamlara dayanmaksızın, daha umumî hatlarla, daha bâriz, daha maddî ve müşekkel işâret taşlarıyla (menâr) gösterebiliriz.

Bu faaliyet, "mû'cize" kelimesiyle ifâde edilen bir başarıya ulaşmıştır. Kelimenin tam mânâsıyla müstakil, orijinal bir İslâm medeniyeti ortaya çıkmıştır. Bu medeniyet sâdece askerî veya siyâsî veya iktisâdî üstünlüğe dayanan bir başarı değildir. Bir medeniyetin istinad ettiği her sâhada üstünlük ve orijinallik vardır: Askerî, siyâsî, iktisâdî, ilmî, felsefi, tefekkürî, dinî, ahlâkî, insânî vs. İslâm medeniyeti herşeyden önce müesseseler medeniyetidir. Daha ilk asırda, o zamanın iki süper devleti olan İran ve Bizans'a askerî bakımdan galebe çalarak Doğu'da

Çin'den, Batı'da Endülüs'e dayanan, cihan imparatorluğunu kurarak siyâsî üstünlüğü elde etmekle yetinmemiş, ilmî üstünlüğü sağlamak için de tedbîrler almıştır:

Bu cümleden olarak Yunan ve Hint klâsiklerini Arabçaya tercümeye başlamış Kûfe, Basra ve Bağdad ilim mekteblerini açarak buraları her çeşit araştırmaların merkezi olacak şekilde teçhize başlamıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in "Bilenlerin üstün olduğu" prensibini haber veren âyeti, o devirde kısa zamanda siyâsî üstünlüğü elde eden müslümanların

"ilimde de üstünlük" kazandığına şehâdet eder.

Kendisine hayat rehberi olan Kur'ân-ı Kerîm'de mülk ve saltanatın ilimle kuvvetlendirildiğini gören devlet başkanları, yâni halîfeler, ilme, ilim adamlarına değer verecek, onların yetişmesini sağlayan maddî ve mânevî atmosferi ihzâr edecek, hazırlayacak ve sağlayacaktır.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)inden "mü'minin yitiğidir, nerede bulunursa öz malı gibi almalıdır" diye öğrendiği "hikmet"in ve "ilm"i (2) elde etmek isteyen tâlib ve araştırıcı, yollara düşecek, açlığa, susuzluğa, yorgunluğa, hayatını tehdîd eden binbir tehlikeye bakmaksızın, "ayağındaki demir çarık eskiyinceye, elindeki demir değnek kırılıncaya kadar" yol alıp diyar diyar ilmin, irfanın, "hikmet"i peşinde koşacaktır.

Kur'an ve Hadîs'in mü'minlere zerkedip aşıladığı bu ilim aşkı ve onu taleb heyecanı ve

"hikmet mü'minin yitiğidir, nerede bulursa alsın" yâni ilmin milliyeti yoktur telâkkîsi, onları büyük bir tecessüs ve şevkle komşularını anlamaya, öğrenmeye sevketmiştir.

Umumiyetle, Emevîler devriyle başlatılan tercüme faaliyetlerinin ilk öncülüğünü, vefâtı hicrî 85 (milâdî 704) olan ve bir kısım kaynaklarda Ashâb'dan olduğu belirtilen Hâlid İbnu Yezîd İbn-i Muâviye'nin yapmış olması enteresandır. Yukarda kaydedilen Hz.

Peygamber'in ilme teşvikkâr sözleri muvâcehesinde bu haberin doğruluğundan fazla tereddüde düşmeyiz. Söz konusu rivâyet, hatîb, şâir ve fasîh olan bu Sahâbî'nin yıldızlara, tıbba ve kimyaya âit eserleri Arabçaya tercüme ettiğini belirtir.

Mezkûr âyet ve hadîslerin hâsıl ettiği ilim heyecanı Yunan, Bizans, Hint ve hattâ Çin dâhil bütün medenî insanlığın ilmî muktesebât ve kültürel terâkümünü, kısa zamanda mü'minlere kazandırmıştır. Zengin ve rengin bir ilim repertuvarıyla yola çıkan insanlığın yeni medeniyet mimarları, bu malzemeyi Kur'ânî dehalarıyla da yoğurarak tamamen orijinal, tamamen başka ve kendisine has yeni terkipler, eserler ortaya koymuşlardır.

Târihin bu en büyük ve en uzun ömürlü medeniyetinin ortaya konmasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ne derece hisse sâhibi olduğunu gösterebilmek için, bu medeniyeti ortaya çıkaran temel ruhî dayanaklarla ilgili örnekleri bizzat kendisinden (aleyhissalâtu vesselâm) veya talebelerinden (Sahâbe) veya talebelerinin talebelerinden (Tâbiîn) vermemiz mümkündür.

Meselâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim ilim talebi niyetiyle yola çıkarsa Cenâb-ı Hak, ona cennetin yolunu kolaylaştırır. Melekler hoşnud olarak kanatlarını ilim talebesinin üzerine gererler. Gökte ve yerde mevcut olan her canlı, denizdeki balıklara varıncaya kadar ilim talebesi için mağfiret taleb eder. Âlim'in âbide (ibâdetle meşgul olana) üstünlüğü ay'ın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir..." buyurmuştur. Bu hadîste, ilmin ehemmiyetine dikkat çekilmiş ve bunu elde etmek için çok meşakkatli seyahatlere teşvîk edilmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu hadîsi, toprağa atılan bir çekirdek rolünü oynamıştır. Gerçekten, müteakip nesillerde neşv ü nemâ bularak gelişip çok tatlı ve çok feyizli meyveler verecektir. Sözgelimi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetine harfiyyen bağlılığıyla meşhur Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh) bu

tavsiyeyi yerine getimede, "İlim seyyâhı ayağına bir çift demir ayakkabı giymeli, eskiyinceye kadar yol almalıdır" tavsiyesinde bulunmuştur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yakın talebelerinden biri olan Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretleri (radıyallahu anh) tek bir hadîste düştüğü tereddüdü izâle edebilmek için, o hadîsi dinlemiş olanlardan Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh)'i görmek üzere, Medîne'den deve sırtında yola çıkıp dağlar, çöller katederek Kuzey Afrika'ya, Mısır'a gelmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer bir talebesi, Câbir İbnu Abdillâh da aynı şekilde "tek hadîs sormak için" Medîne'den kalkıp, bir seferinde "Şam"a, bir başka seferinde de "Mısır"a gitmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın talebelerinin talebelerinden (Tâbiîn'den) olan büyük muhaddis Saîd İbnu Müseyyeb "tek hadîs için günler ve geceler boyu yol yürümeyi gerektiren seyahat yaptığını" ifâde ederken, bunun talebelerinden Zühri -ki bu da Tâbiîndendir- "Saîd İbnu'l-Müseyyeb'in sekiz sene dizine diz dayayarak ilim aldığını, bâzan "tek bir hadîs için üç gün peşinde dolaştığını", Ubeydullah İbnu Abdillâh'tan hadîs dinleyebilmek için ona "hizmetçilik" yaptığını anlatır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın talebelerinin talebelerinden olan ve İslâm medeniyetinin mimarları arasında yer alan Şa'bi de: "Bir kimse Şam'ın gerilerinden kalkıp Yemen'in ötelerine bir hikmetli kelime için seyahat etse, bu, zahmete değer, yolculuğu boşa yapmamış olur" der.

İslâm medeniyetinin ilk hocaları olan Sahâbe ve Tâbiîn'in te'sîs ettiği bu hâlet-i rûhiye, atılan bu ilim tohumları, bilâhare 40 yıl yatsı abdesti ile sabah namazını kılacak kadar gecelerini ilmî iştigalle geçiren İmam-ı A'zamlar, İmam-ı Şâfiîler, Ahmed İbnu Hanbeller; ilim talebi yolunda 30 yıl gurbette kalıp 1000'den fazla âlimden ders alan Fesevîler, Buhârîler, bir yılda yayan olarak 1000 fersahtan(3) fazla yol katederek Hicaz, Yemen, Irak, Suriye, Mısır ve Rum diyarlarında büyük sıkıntılara katlanarak seyahatler eden, bir yıl kadar kalmayı plânladığı Basra'da parasının bitivermesi üzerine bir müddet daha kalabilmek için elbiselerini parça parça satan, satacak bir şey kalmayınca sekizinci ay sonunda üzülerek ayrılmak zorunda kalan Ebû Hâtimler, İbnu Ebî Hâtimler, Beyhakîler sünbülünü verecek, bu sünbüller bir şecere-i Tûba gibi gelişerek, insanlığın nefesini kesen ortaçağ karanlığı içinde cennetâsa İslam medeniyeti çiçekliğini hâsıl edecektir.

YAZI İÇİN NE DEDİLER?

İlmin hâfızaya alınması düşüncesiyle yazıya karşı alınan tavır, onun ehemmiyetini küçümsemeye müncer olmamıştır. İslâm âlimleri, yazıya İslâm dininin verdiği makam ve ehemmiyete uygun şekilde, onu tebcil ve takdîs etmişler, yazı öğrenmeye teşvîk etmişlerdir. İşte birkaç söz:

"Yazı yazmayanın sağ eli, sol eli gibidir." (Sâd İbnu'l-Âs)

"El, yazı yazmazsa ayak olur." (Ma'n İbnu Sâide)

"Yazı dünya makamları içerisinde hilâfetten sonra en eşref olanıdır. Fazîlet onda nihâyet bulur, rağbet onda durur." (el-Müeyyed)

"Yazı mülkün (devlet) esâsı, memleketin direğidir." (Ebû Câfer el-Fazl İbnu Ahmed)

"Yazanlar krallara değil, krallar yazanlara muhtaçtır." (İbnu Mukaffa) "Kalem kılıçtan üstündür. Zira, berikisi sâdece yakından te'sîr ettiği hâlde ötekisi çok uzaklardan müessir olur."

"İlim diğer san'atlara üstün olduğu gibi, yazan kimse de yazmayanlara üstündür"(73)

"Şunu bilin: İlim, tıpkı devenin boşanıp kaçması gibi boşanır gider. Öyle ise (yazarak) kitapları ona otlak, kalemleri de üzerine çobanlar yapın" (İmam-ı Şâfii)"(74).

---

73) Buraya kadar ki sözler Kalkaşandi'den (1/37-45).

74) Takvîdu'l-İlim: s. 114.

"Katâde, kendisine: "Senden işittiklerimizi yazalım mı?" diye soranlara şu cevabı vermiştir: "Latîf ve Habîr olan Rabbiniz yazıyor iken, (böyle olmayan) sizleri yazmaktan alıkoyacak şey nedir? Rabb Teâlâ Kur'an'da: "(Mûsa): "Onların bilgisi Rabbimin katında yazılıdır. Rabbim şaşırmaz ve unutmaz" dedi" (75) buyurmaktadır" (76).

Görüldüğü üzere yazma mevzûunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in izhâr ettiği tavra paralel bir tavrı arkadan, Selef dediğimiz Sahâbe, Tâbiîn ve Etbâuttâbiîn nesilleri göstemişlerdir. Yazının ehemmiyetini ittifakla beyân ederken hadîslerin yazılmasını ihtiyatla yürütmüşlerdir. Bu ihtiyattaki birinci sâik onu, Resûlullah'tan olmayan sözlerden siyânet ve onu nâehlin eline düşmekten korumaktır. Bütün hadîslerin yazılması husûsunda ciddî ihtiyâç hâsıl olduğu zaman ümerâ ve ulemâ elbirlik olarak bunu gerçekleştirmişlerdir.

MUKADDİME: USUL-İ HADÎSİN

MAHİYETİ

1- USÛL-İ HADÎSİN MUHTEVÂSI:

Önceki bahislerde Hadîs ilminin doğuşu, gelişmesi, bu sahada verilen belli başlı eserler üzerine yeterli açıklamalar yaptık. Buralarda üzerinde durulmuş mes'eleler çoğunluk itibâriyle hadîslerin rivâyetiyle ilgilidir. Tanıtılan kitaplar bile rivâyetle ilgili te'lîflerdir.

Hadîs İlminin bu şûbesine rivâyetü'l-hadîs ilmi denir.

Halbuki hadîsçilerin meşguliyet sâhasına giren başka mes'eleler de vardır: Rivâyetin şartları, çeşitleri, herbir çeşide terettüp eden hüküm, râvilerin ahvâli, şartları, merviyyâtın envâı, merviyyattan istifâde şartları vs. gibi. Bu çeşit mes'elelerle meşguliyeti kendisine konu edinen branşa dîrâyetu'l-hadîs denir(1) Usûl-i hadîs deyince öncelikle hatıra gelen muhteva ve müfredat da budur. Şunu hemen kaydedelim ki, Usûl-i Hadîs ilmine ulûmu'l-hadîs de denmiştir ki, hadîs ilimleri mânâsına gelir. Böylece hadîsle ilgili ilimlerin birçok şubelere ayrıldığı ifâde edilir. Usûl-i Hadîs daha ziyâde ıstılahlar üzerinde durduğu için ona mustalahu'l-hadîs de denmiştir. Bu ilme ilmu dirâyeti'l-hadîs veya ilmu'l-hadîs dirâyeten tesmiyesi de vâriddir ki, bu durumda, râvileri tedkik keyfiyeti düşünülmüş

olmaktadır.

Mukaddimemizin bu kısmında daha ziyâde bir kısım nazârî bilgiler, umûmî prensipler üzerinde durup, usûle giren ıstılahların tarifelerini, açıklamalarını yapacağız: Hadîs nedir? Çeşitleri nelerdir, hangi şartlar ve vasıflarda hadîs, sahîh veya hasen olur? Hadîs ne yollarla alınır ve verilir? Senet nedir?, Çeşitleri nelerdir? Senette yer alan râvilerde ne gibi vasıflar aranır, hangi evsafı taşıyan râvi makbuldur, hangi evsafı taşımayanlar gayrı makbuldur? vs.

Bir cümle ile hadîsin kabûl veya red durumları, râvi ile mervî'nin çeşitli durumlarını inceleyeceğiz.

2- USÛL BİLGİSİNİN GEREĞİ:

Asıl mevzuya girmeden şunu belirtmek isteriz: Usûl bilgisi hadîslerden istifâde için şarttır. Usûl bilmeyince hadîslerden ahkâm çıkarmak imkânsız hâle gelir. Usûl, bu açıdan bir nevi istifâde metodudur. Onun için "usûl"e metodoloji de denmiştir. Bilindiği üzere hadîs dinimizin ikinci kaynağıdır. İster Kur'ân-ı Kerîm'in daha iyi anlaşılmasında, isterse Kur'ân'da bulunmayan meselelerin, dinimizin ruhuna uygun şekilde açıklanıp değerlendirilmesinde olsun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine şiddetle ihtiyacımız var. Rivâyet kitaplarına müracaat ettiğimiz zaman bir kısım problemlerle karşılaşıyor, istifâdede zorluk çekiyoruz. İşte Usûl bilgisi bu müşkilatları çözmeye ve rivayetlerden kolayca istifâde etmeye yarar.

3- USÛL KAİDELERİNİN MENŞEİ:

Daha işin başında iken bilmemiz gereken mühim bir husus daha var: O da usûl kaidelerinin menşei yani kaynağıdır. Bunu bilmenin ehemmiyetini anlamak için şöyle bir soru soralım: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in söz ve davranışlarını değerlendirmede mi'yar ve "ölçü birimi" rolünü oynayan, bilgiler (târifler, kaideler) nereden elde edilmiştir? Bunu ilk âlimler ortaya koyarken şahsî düşüncelerinden mi çıkarmışlardır?.. Öyle ise biz de kendimize göre yeni baştan kaideler koyarak hadîsleri daha değişik anlayışlara tâbi kılamaz mıyız?.. vs.

Bazı suiniyet sahipleri, müslüman ve fakat dini hakkında câhil bırakılmış yeni nesilleri iğfal etmek için bu soruları sorup arkadan da mugalata, yalan ve yanlışla dolu cevaplar veriyorlar. Bu sebeple usûl kâidelerinin menşei hakkında bir ön bilgi gereklidir.

Hemen söyleyelim ki, Usûl-i Hadîs'in kaynağı Kur'ân-ı Kerîm ve sünnettir, tıpkı usûl-i fıkıh, usûl-i tefsîr ve usûlu'd-din gibi diğer dinî ilimlerin usûl'ünde olduğu üzere. Âlimler bütün prensiplerini imkan nisbetinde Kur'ân ve Sünnet'in bir sarâhat veya işâretine, bir karînesine dayandırmaya çalışmışlardır. Aksi takdirde, müşterek kaidelerden ziyâde, âlim başına bir usûl ortaya çıkardı. Nitekim bazı teferruatta, ister istemez âlimlerin şahsî yorumları girmiş ve oralarda ayrılıklar, farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar mezhepler arasındaki ihtilaflı durumlarda müessir olmuşlardır.

Hülâsa, hiçbir tereddüde mahal bırakmadan, kesin bir dine söylüyoruz ki; usûl kaideleri, menşeini yüzde seksen-yüzde doksan nisbetinde âyet ve hadislerde bulur ve değiştirilmesi mümkün değildir. Konuları işlerken, zaman zaman birçok kaidenin nassî menşeini de göstereceğiz.

4- USÛL-İ HADÎS'İN DOĞUŞU, GELİŞMESİ VE BELLİ BAŞLI ESERLERİ

DOĞUŞ: Usül-i hadîs, bir kısım târihî gelişme safhalarından geçerek kemâlini bulmuş

bir ilimdir. Kaideler, prensipler ve târifler her ne kadar hadîsten alınarak sistemleştirilmiş, tanzîm edilmiş ise de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadîslerinde böyle bir ilmin adı katiyyen geçmez. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hadîslerin öğrenilmesine, aslına uygun olarak rivâyetine teşvîk etmiştir. Kendisi hakkında yalana yer verilmemesini o kadar ısrarla söylemiştir ki, bu emri, mütevâtir hadîslerin başında yer alır, yâni en çok tarîki olan hadîs budur, ikiyüzden fazla sahâbe (radıyallahu anhüm ecmaîn) bunu rivâyet etmiştir. Hattâ, Aliyyu'l-Kârî'nin Esrâru'l-Merfû'a'da kaydettiği bir rivayete göre, kendisi hakkında kizb'e tevessül eden bir kimseyi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) en ağır cezaya çarptırmış, öldürtmüştür.

Ashâb zamanında, usûl-i hadîs'e giren bir kısım meseleler su yüzüne çıkmıştır. Daha Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) devrinden itibâren bunların birer birer tavazzuh etmeğe başladığını görürüz: Hz. Ebu Bekr yeni bir hadîs işitince şâhid istemeye başlar. Hz.

Ömer bir adım daha atarak, çok hadîs rivâyetini yasaklar, bazılarını bu yüzden sigaya çeker ve hattâ hapse atar. Hadîsçilerin en ziyade üzerinde duracakları tesebbüt ve itkan prensiplerinin böylece daha ilk zamanlarda müesseseleştiğini, istikrâra kavuştuğunu görürüz. Usûl-i hadîsin, başta ricalle ilgili bahisleri olmak üzere birçok mevzuları menşeini bu tesebbüt, yani Hadîs'in, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbetinde sıhhat endîşesi teşkil edecektir.

Hadîslerin mânen veya lafzan rivâyeti, rivâyette duyulan şekkin beyanı gibi usûle giren bir kısım meselelerin Hz. Aişe, İbnu Abbâs, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüm) gibi birçok ashab tarafından münakaşa edildiğine daha önce temas etmiş idik.

Yine hatırlatmada fayda var, bir hadîs işitilince kimden işittiğini sormak, hadîs rivâyet eden kimsenin diyânet ve adâletine bakmak, Sözgelimi ehl-i sünnetten değilse rivâyetini terketmek gibi meseleler de Ashab'ın sağlığında, fitne hareketlerinin kızışmasıyla başlatılmıştır. Nitekim İbnu Şîrîn'in şu açıklaması bu hususu aydınlatır: "Müslümanlar bidâyette senet sormazlardı. Ancak ne zaman ki fitne ortaya çıktı, ondan sonra dikkat ettiler, ehl-i sünnetten olanlardan alıp, ehl-i bid'a olanlardan rivayet almadılar."

İbnu Şîrîn'in, fitne ile neyi kastettiği rivayette belli değilse de, bunun el-Fitnetu'l-Kübra da denen, Hz. Osman'ın şehâdeti hâdisesi olduğu bellidir. Arkadan gelecek bir çok dâhilî fitnelerin temelinde bu şehâdet hâdisesi yatar.

Bu hususu kaydetmekten maksadımız, Usûl-i hadîs'in en mühim bahislerinden olan hadîs râvilerinin ahvâlini araştırma ilminin (ilmu'r-ricâl) ne kadar erken zamanlarda ele alınıp geliştirildiğine, fiilen tatbikata konduğuna dikkat çekmektir. Tâ ki "Usûl ilmi, yedinci asırda kemâle ermiştir" sözü yanlış ve eksik anlaşılmasın.

Mühim Not: Usûl-i hadîs'le ilgili ıstılahların teşekkül ve tekevvününde mekân itibariyle birbirinden uzak birçok âlimin katkısı olmuştur. Ve uzun bir devir sonunda ıstılahlar nihâî şeklini almıştır. Bu durum aynı manayı ifade eden farklı ıstılahların konmasına sebep olduğu gibi, lügat yönünden müterâdif olan kelimelerle farklı mefhumların ifade edilmesine sebep olmuştur. Bilhassa bu son durum ıstılahın takip ettiği değişme ve gelişmeleri bilmeyenleri hatalara sevk edebilmektedir. Bu sebeple yeri geldikçe kelimenin "Mütekaddimîne göre...", "Müteahhirîne göre. . ." bazan da "falancaya göre manası şudur. . ." diye dikkat çekeceğiz.

5- "USÛL"LE İLGİLİ TE'LİFLER

Usûl'le ilgili prensipler sahâbe devrinde görülmeye başlamıştır. Tabiîn devrinde ise daha da gelişmiş, İmam-ı Azam örneğinde olduğu üzere istikrarını bulan prensiplerden hareketle fıkıh tedvîn edilecek hâle gelmiştir. Usûl-i Fıkıh kitapları -meselâ Usûl-i Serahsî- tedkîk edilecek olsa İmam Azam (V. 150/767) zamanına kadar takarrur etmiş

ve onun müstenedâtı olan -hadîse müteallik- birçok prensip ve kaideyi görmek mümkündür. İmam Şâfiî (V.204/819) zamanında daha da gelişmekten öte, sistematize edilip yazıya geçirildiğini görürüz. Nitekim Şâfiî Hazretleri (radıyallahu anh)'nin er-Risâle adlı te'lifi ilk usûl-i fıkıh olduğu kadar ilk usûl-i hadîsdir de.

Ancak muhaddisler, usûl-i hadîsle ilgili bahislerin üçüncü asır boyunca da artmaya devam edip, ıstılahların dördüncü asırda olgunlaştığını ve ilk müstakil te'lifin bundan sonra ortaya çıktığını kabûl ederler. İlk müstakil eseri verme şerefi de el-Kâdı Ebu Muhammed el-Hasen İbnu Abdirrahmân İbni Hallâd er-Râmahurmuzî'ye (V.360/970) nasîb olmuştur. Kitabının adı el-Muhaddisu'l-Fâsıl Beyne'r-Râvi ve'l-Vâ'î'dir. Müellif burada bir çok mesâili zikretmiş ise de tamamına yer vermemiştir. Ancak her şeye rağmen bu dalda kendisinden önce yazılanların hepsinden mükemmeldir.

Râmahurmuzî'den soma el-Hâkim Ebu Abdillah en-Neysâburî (V.405/1014) gelir.

Eserinin adı Ulûmu'l-Hadîs'tir. Hadîsle ilgili 50 ilim zikreder. Bu kitapta hem bir kısım mesaili eksik bırakmış, hem de tertibce kusurlu kalmıştır. Bunu Tâhir el-Cezâirî (V.1338/1919) Tevcîhu'n-Nazar adıyla hülâsa edecektir.

el-Hâkim'den sonra Ebu Nu'aym Ahmed İbnu Abdillah el-İsfehânî (V.430/1038) gelir. Bu zat el-Hâkim'in eserine bir Müstahrîc yapmıştır. Ama pekçok eksikliklerini gidere memiştir.

Ebu Nu'aym'ı, el-Hatîbu'l-Bağdâdî Ebu Bekr Ahmed İbnu Ati (v.463/1070) takip etmiştir.

Bu dalda daha ileri bir adım olmak üzere el-Kifâye fi Kavânîni'r-Rivâye ile el-Câmi Li-Âdâbi'ş-Şeyh ve's-Sâmi'yi te'lif etti. Bağdâdî'nin hadîse müteallik bir çok telifi içerisinde Takyîdu'l-İlm adlı eseri de burada zikre değer. Usul bahislerinin gelişmesinde, kendisinden soma gelenlerin daha mükemmel eserler vermesinde Bağdâdî'nin hizmeti büyük olmuştur.

el-Bağdâdî'den sonra el-Kadı İyaz İbnu Mûsa el-Yahsubî (V.544/ 1149) daha ileri bir adımla el-İlmâ' fi Zabtı'r-Rivâyeti ve Takyîdi'l-Esmâ' adlı eseri te'lif etmiştir.

Sonra Ebu Hafs Ömer İbnu Abdil-Mecîd el-Meyâncî (v.580/1184) Mâlâ Yeseu'l-Muhaddise Cehluh adlı eseri te'lif etmiştir.

Usul-i hadîsle ilgili müstakil te'lîfât böylece yavaş yavaş tekâmül ederek onu kemâlde zirveye çıkaracak olana İbnu Salâh'a (v.643/1245) ulaşır. Adı Ebu Amr Osman İbnu Abdirrahmân eş-Şehruzûrî olan İbnu Salâh, Şam'daki Eşrefiyye Dâru'l-Hadîsi'ne hadîs müderrisi olarak tâyin edildiği zaman orada takrîr ettiği usûl-i hadîsle ilgili ders notlarını Ulûmu'l-Hadîs ismi altında cem'etmiştir. Mukaddimeti İbni Salâh adıyla da meşhûr olan bu eser, daha önce te'lif edilen emsâli kitaplarda dağınık halde bulunan bütün mesâili bir araya getirir. Kitapta, hadîs ilminin 65 nevine yer verir. Bunların tertibinde insicâm yok ise de şümûlce zenginliği sebebiyle şöhret kazanarak bütün İslâm âlemine intişâr etmiştir. Kendinden sonra gelen âlimler esere büyük alâka gösterdiler, ihtisârı el-şerhleri yapıldı. Nazma çevrildi. Medreselerde ders kitabı olarak tâkip edildi. Böylece bu sâhanın temel kitabı oldu.

Bunun üzerine şerh, ihtisar veya nazm-nesirden çalışma yapanlardan Zeynu'l-Irâkî (806/1403), Bedreddîn ez-Zerkeşî (v.794/1391), İbn Hacer el-Askalâni (v.852/1448), Celaleddîn es-Suyûtî (v.911/1505), Bedreddin Muhammed İbnu İbrahim İbni Cemâ'a (v.733/1332), Ebu'l-Fida İbnu Kesîr (v.774/1372), Kasım İbn Katlûbiğa (v.879/1474), Sehâvî (v.902/1496) İbnu Dakîk el-Îd (v.702/1302), Bulkînî (v.805/1402), Nevevî (v.676/1277) zikredilebilir.

Bunlardan el-Hâfız Bulkînî'nin (v.805/1402) yaptığı ihtisar ve tehzîbî'nin adı "Mehâsinu'l-Istılah ve Tadmînu Kitâbı İbni's-Salâh'dır.

Şerefu'd-Din en-Nevevî'nin intisarı, el-İrşâd fi İlmi'l-İsnâd adını alır. Ancak Nevevi buna tekrar ihtisar ederek et-Takrîb ve't-Teysîr li Ma'rifeti Süneni'l-Beşîr en-Nezîr adını vermiştir. Nevevî'nin bu eseri üzerine el-Irâkî, Sehâvî gibi bazı hadîsçiler şerh yapmışlardır. En meşhuru Suyûtî'nin yaptığı Tedrîbu'r-Râvî Şerhu Takrîbin-Nevevî'dir.

İbnu Salah'ın Mukaddimesi'ni elfiye tarzında nazma çevirenlerden Zeynu'd-Din el-Irâkî'yi zikredebiliriz. Eseri Nazmu'd-Dürer fi İlmi'l-Eser ismini taşır. Irâkî sonra bu eserini Fethu'l-Muğîs bi Şerhi Elfiyeti'l-Hadîs adıyla şerhetmiştir. Yine Irakî'nin, Mukaddime'nin muğlak yerlerini açıklayan et-Takyîd ve'l-Îzâh Li-Mâ Utlika ve Uğlika min Kitabı İbni'sSalâ adlı kısa bir şerhi vardır.

Burada zikre şayan ihtisarlardan biri el-Hâfız İbnu Hacer el-Askalâni'ye aittir: Nuhbetu'l-Fiker Fi Mustalahı Ehli'l-Eser. İbnu Hacer Nuhbe'yi tekrar Nüzhetu'n-Nazar adıyla şerhetmiştir. Bunun üzerine de şerhler, hâşiyeler yapan, onu nazma çeviren âlimler olmuştur. Aliyyu'l-Kâri (v.1014/ 1605), Abdurraûf el-Münâvî (v.1031/1621) şerh yapanlar; Kemâlu'd-Din eş-Şemenî (v.821/1413) de nazm edenler arasında zikredilebilir. eş-Şemenî'nin oğlu Ahmed, babasının nazmını el-Âli'r-Rütbe fi Şerhi Nazmi'n-Nuhbe adıyla şerhetmiştir.

Usul-i Hadîs üzerine dilimizde en geniş çalışma Babanzâde Ahmed Naim merhuma aittir. Tecrîdi Sarîh tercümesinin birinci cildi olarak basılmış olan eser Tedrîbu'r-Râvî'nin tercümesi mahiyetindedir.

Ayrıca İbnu Hacer'in Nuhbetu'l-Fiker şerhi, Prof.Dr. Talat Koçyiğit tarafından tercüme edilmiştir.

6- SELEF DEVRİNDE USÛL-İ HADÎS

Usûl-i hadîs ilminin, asırları içine alan bir gelişme vetîresi takip ederek kemâlini yedinci asırda bulduğunu, en mükemmel usûl kitabının, vefatı 643/1245 olan İbnu's-Salâh tarafından yazıldığını belirttik. Mevzu üzerine bu kadarcık bir bilgi, okuyucunun hatırına bazı sorular getirebileceği gibi, bâzılarını yanlış hükümlere de götürebilir. Hatta bu nâkıs bilgiyi istismar etmek isteyen sûiniyet sâhipleri de çıkabilir. Çünkü, İslâm şerîatinde, Sünnetin kullanılmış bulunduğu en hassâs saha fıkıh sahasıdır. Haram ve helallerin tesbîti, vâcib, sünnet ve nâfile hükümleri, ferdî hukuk ve ukûbâtın tedvini hep fıkhın mevzuudur ve fakîhler İslâm fıkhını tedvînde geniş çapta sünnetten istifâde etmişlerdir.

Bu durumda şu soru hatıra gelebilecektir:

Fıkıh mezhepleri ikinci ve üçüncü asırlarda tedvîn edildiğine, hadîslerden istifâde işi de öncelikle usûl kaidelerine dayandığına göre ortada bir tezâd yok mu? Yedinci asırda kemâline eren bir ilimden ikinci, üçüncü asırlarda nasıl istifâde edilmiş olabilir, aradaki boşluk ne ile nasıl kapatılmıştır?

Tabii ki böyle bir soru, bu mevzuyu yeterince tanımayanlar nazarında yerinde ve mâkul bir sorudur. Aslında ise değildir. Çünkü:

1- Hadîslerin değerlendirilmesine mahsus usûl kaideleri daha Ashâb devrinden itibaren teşekküle başlamış ve Tâbiîn devrinde istikrarını hemen hemen bulmuştur. Sonradan ilâve edilen mesail tâlidir ve teferruata müteallıktir.

2- Mezhep imamları, aynı zamanda muhaddistir. İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel hakkında "Bunlar önce fakîh mi, yoksa muhaddis mi?" hangi tarafları galebe çalar sorusu bile sorulabilir. Nitekim Abdurrahman İbnu Mehdî'nin İmam Mâlik hakkındaki şu sözü konumuz açısından çok mânidardır ve son cümlesini diğer mezhep imamları hakkında aynen tekrar etmemize hiçbir mâni de yoktur:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadîsleri hususunda kendisine güvenebileceğim kimselerden yeryüzünde sadece Mâlik İbnu Enes kaldı. Rivayet ettiği hadislerin sıhhati hususunda kimseyi ona takdim etmem, onun rivayetleri başkalarının rivayetinden daha sahihtir. Hadîsleri ondan daha sağlam zabtedmiş birini bilmiyorum." İbnu Mehdî şu mukayeseyi yapar: "Süfyanu's-Sevrî hadîs'te imamdı, fakat sünnet'te (fıkıh) değil. Evzâî ise Sünnet'te imamdı, hadîs'te değil. Mâlik ise her ikisinde de imâmdı." (2) Evet, İmam Mâlik hakkında yapılan bu değerlendirmeyi diğer mezhep imamlarına da teşmîl ederek diyoruz ki gerek Ahmed İbnu Hanbel ve gerekse Şâfiî ve İmam A'zam Hazretleri (radıyallahu anhüm ecmaîn) zülcenâheyn idiler: Fakîh oldukları kadar muhaddîs, muhaddis oldukları kadar da fakîh idiler. Bu hususu göstermek üzere, mezhep imamlarının ilki ve sahâbelerden bâzılarıyla da karşılaşma şerefine ermiş

bulunan İmam Azam'ın muhaddislik yönünü belirtmeye çalışacağız.

Ebû Hanîfe (radıyallahu anh) Hazretleri'ni kendi devrinin birçok büyükleri hem fıkıh ve hem de hadîs yönüyle takdir edip medh ü sena etmişlerdir:

İbnu Abdilberr'in kaydına göre Yezîd İbnu Hârûn: "Bin kişi ile karşılaştım, ekserisinden hadîs yazdım, onlar arasında şu beşten daha fakîh, daha vera sâhibi, daha âlim birisine rastlamadım: Birincileri Ebû Hanîfe'dir."

Hâtîbu'l-Bağdadî, İsrail İbnu Yûnus'un İmam A'zam hakkındaki şu takdirlerini kaydeder:

"Nu'man ne iyi adamdır. Fıkha ait hadisleri hıfzedenlerin ahfazı (en çok ezberleyeni), onları tedkikte en ziyade titizlik göstereni, onlardaki fıkhı en iyi bileni idi".

Buhârî'nin şeyhlerinden olan İbnu Âdem de şunları söylemiştir: "Nu'mân kendi beldesinde bilinen bütün hadîsleri topladı ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatı sırasında amel etmekte olduğu sünnete birinci derecede atf-ı nazar etti."

Ebû Hanîfe'nin, tasnîflerinde yedibin küsur hadîs zikrettiğini, asârını kırk bin hadîsten intihab ettiğini Muhammed İbnu Sema'a belirtmiştir.

Süfyan İbnu Uyeyne, kendisini ilk muhaddis yapanın Ebû Hanîfe olduğunu belirtir.

Yahya İbnu Ma'în, de şöyle der: "Ebû Hanîfe sikadır, ezberlediğinden başkasını rivâyet etmez, iyice ezberlemediğini hiç rivâyet etmez."

Cerh ve ta'dil uleması arasında teşeddüdüyle (yani ufak bir kusuru sebebiyle râviyi şiddetle cerhetme) meşhur Şu'be İbnu'l-Haccâc el-Vasıtî de İmam Azam'ı tevsîk edenler, takdir edenler arasında yer alır.

Ebû Hanîfe'nin muhaddisliği çok yönlüdür: Hem çok sayıda hadîs hıfz edip rivâyet etmiş, hem cerh ve ta'dîl'de bulunmuş, hem de bir kısım "usûl kaideleri" çerçevesinde hadîsleri değerlendirmiştir. Rivâyet yönünü aydınlatan bazı şehâdetleri yukarıda kaydettik.

Cerh ve ta'dille meşguliyetini açıklayan bir iktibası, Yeni Usul-i Hadîs adlı tercümemizden aynen kaydediyoruz:

7- "EBÛ HANÎFE HADÎSTE NÂKİDDİR, CERH VE TA'DÎL SAHİBİDİR"

Tirmizî, İlel'inde(3) Yahyâ'l-Hımmânî'den şunu rivâyet eder: "Ebû Hanîfe'yi işittim şöyle diyordu: "Câbiru'l-Cûfi'den daha yalancısını, Atâ'dan daha efdalini görmedim."

Beyhâkî "el-Medhâl"inde senedli olarak Abdülhâmid el-Hımmânî'den şunu nakleder:

"Ebû Sa'd es-San'ânî'yi dinledim, Ebû Hanîfe'ye doğrularak dedi ki: "Ey Ebû Hanîfe, Sevrî'den hadîs alma husûsunda ne dersin? dedim" Cevâben: "Ondan hadîs yaz çünkü O, Ebû İshâk'ın Hâris'ten naklen rivâyet ettiği hadîslerle, Câbiru'l-Cûfi'nin hadîsleri hâriç diğer bütün rivâyetlerinde sikadır."

Bu rivayet Süfyân ve benzerlerinden suâl edecek kadar çağdaşları nazarında hadîste tekaddüm ettiğine, onların rivâyetlerini intikâd ettiğine delîl olmaktadır. Süfyân'ın şu sözünü daha önce zikretmiştik: "Beni hadîs için oturtan Ebû Hanîfe olmuştur." Bu rivâyet de onun cerh ve tâdîl husûsundaki sözünün makbûliyetine bir delîl olmaktadır. Eğer bir kimseyi tâdil ederse nâs ona doğru akın eder ve başına üşüşürdü.

Ebû Hanîfe, Zeyd İbnu Ayyaş hakkında şunu söyler: "Bu zât meçhuldür." (Bu sözü Hâfız İbnu Hacer Tehzîb'de nakleder). Ebû Hanîfe der ki: "Talk İbnu Habîb Kaderî idi" Yâkub İbnu Şeybe der ki: "Aliyyü'bnu'l-Medînî'ye Rakbetu'bnu Maskala'nın Süfyân İbnu Uyeyne tarafından Ebû Hanîfe'den rivâyet edilen sözü hakkında ne dersin? Aliyyü'bnu'l-Medînî onu tanıdı ve: "Ben o sözü bilmiyorum" dedi.

Ebû Süleymân el -Cüzecânî dedi ki: "Hammâd İbnu Zeyd'in şöyle dediğini işittim: "Amr İbnu Dinâr'ın künyesini ancak Ebû Hanîfe sâyesinde biliyoruz. Mescîd-i Haram'da bulunuyorduk. Ebû Hanîfe de Amr İbnu Dinâr ile birlikte idi. Kendisine dedik ki: Ey Ebû Hanîfe ona söyle bize hadîs rivâyet etsin. Bunun üzerine: "Ey Ebû Muhammed onlara rivâyet et" dedi. Kendisine ismiyle "Ey Amr" diye hitâbetmedi" (el-Cevâhiru'l-Muziyye'den). Burada da Ebû Hanîfe'nin ricâl bilgisine ve şüyûh nezdindeki tekaddümüne delîl mevcuttur.

Hâfız, et-Tehzîb de şu rivâyeti zikreder: "Muhammed Semâ'a'nın Ebû Yusuf'tan rivâyetine göre Ebû Hanîfe şöyle demiştir: "Cehm, nefiyde ifrât ederek "Allah hiçbir şey değildir" demiştir. Muhatîl de isbatta ifrât ederek Allah'ı mahlûkatın bir misli şeklinde düşünecek dereceye varmıştır." Zehebî, Tezkîretü'l-Huffâz'da Ebû Hanîfe'nin "Câfer İbnu Muhammed'den (es-Sadûk) daha fakîh birisini görmedim" dediğini zikreder.

Tahavî der ki: "Süleymân İbnu Şuayb bize rivâyeten dedi ki: Babam şöyle dedi: "Ebu Yusuf bize imlâ ettirdi ve dedi ki: "Ebû Hanîfe şunu söyledi: "Bir kimse dinlediği gündeki ezberlediği şekliyle hıfzında tutamadığı bir hadîsi rivâyet etmemelidir." Ebû Katan da şunu söyler: "Ebû Hanîfe bana dedi ki: Bana oku ve (ينثدح) de. Zirâ Mâlik bana:

"Bana oku ve (ينثدح) de dedi". Bunu Tahâvî rivâyet etmiştir. ("el-Cevâhiru'l-Muziyye"den).

Tedrîbu'r-Râvi'de geldiğine göre Beyhakî el-Medhal'de Mekkî İbnu İbrâhim'den şöyle dediğini rivâyet eder: İbnu Cüreye, Osman İbnu'l-Esved, Hanzala İbnu Ebî Süfyân, Mâlik, Süfyânu's-Sevrî, Ebû Hanîfe, Hişâm ve başkaları şunu söylemişlerdir. Âlim üzerine yaptığın kıraat, âlimin sana olan kıraatından daha hayırlıdır."

Yine Tedrîb'de şu rivâyet mevcûttur: "Abdullâh İbnu'l-Mubârek, Ahmed en-Nesâî ve başkaları burada (yâni âlim üzerine yapılan kırâatte)" " ve "انثدح " tâbirlerini kullanmayı menettiler.انربخا Muhaddislerden bir kısmıyla Kûfelilerin ve Hicâzlıların büyük ekseriyeti mezkûr durumda o iki tâbirin kullanılmasını câiz görmüşlerdir, Sevrî ve Ebû Hanîfe bunlardandır."

Yine Tedrib'te münâvele anlatırken denir ki: Bu münâvele tarzı, Zührî, Sâbî, İbrâhim, Rebî'a, Alkame ve Mâlik nazarında kuvvette semâ gibidir. Sahîh olan ise, bu tarzın semâ ve kırâatten daha dûn olduğudur. Bu görüş Sevrî, Ebû Hanîfe ve Şâfi'î'nin kavlidir.

Yine aynı kaynakta denir ki: "Mürsel'e gelince, böyle hadîsler zayıftır. Mürselle muhaddîslerin cumhûrları ve Şâfi'îce ihticâc câiz değildir. Mâlik, Ebû Hanîfe ve içerisinde Ahmed'in de bulunduğu bir tâife de sahîhtir demişlerdir.

"Daha önce Kârî ve başkalarından naklen zikrettiğimiz üzere Ebû Hanîfe mestûrun rivâyetini kabûl etmiştir. Ona bu görüşünde İbnu Hibbân tâbi olmuştur."

Yine aynı eserde denir ki: "Beyhakî, "el-Medhâl"de, Ebû İsmet Sa'd İbnu Mu'âz'dan şöyle dediğini rivâyet eder: Ebû Süleymân el-Cüzecânî'nin meclisinde idim. Söz (انثدح) ve (انربخا) tâbirlerine gelmişti. Ben: "Bunların her ikisi de aynı mânâya gelir aralarında fark yoktur" dedim. Birisi: Aralarında fark vardır, görmüyor musun Muhammed İbnu'l-Hasan ne söyledi? O, diyor ki: "Bir kimse kölesine: "Eğer sen bana şu haberi verirsen (اذکب ينتربخا) hürsün dese, o da bunu kendisine yapsa o, hür olur. Şâyet o zât: Şâyet sen bana şunu söylersen (اذکب ينثدح) dese ve oda bunu yapsa hür olmaz".

Derim ki: Bu mesele el-Hindiyye'de mezkûrdur. Orada buna muhâlif bir söz zikredilmez.

Bu görüş kezâ Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

Yine aynı eserde şöyle denir: "Eğer dinlediği hadîsi kitâbında bulduğu halde dinlemiş

olduğunu hatırlayamazsa, Ebû Hanîfe ve bir kısım Şâfi'îlere göre onu hatırlayıncaya kadar rivâyeti câiz değildir. Şâfi'î ve ashâbının büyük ekseriyetinin, Ebû Yûsuf ve Muhammed İbnu'l-Hasan'ın görüşlerine göre câizdir. Sahîh olan da bu görüştür. Ancak semâının kendi hattıyla veya güvenilen birinin hattıyla zabtedilmiş olması şarttır. Zann-ı gâlible yazının tağyîrden selâmetine hükmedilmesi sebebiyle kitâbın mâsûn (korunmuş) olduğu mâlûmdur. Bunda şekke düşecek olursa onu îtimâd câiz olmaz."

Derim ki: Ebû Hanîfe'nin sözünden, rivâyet husûsunda onun ne kadar ihtiyâtlı olduğu anlaşılmakladır.

Hülâsa bu İmâm'ın cerh ve ta'dîl, rivâyet ve tahsîs usûlüne müteallik sözleri sayılamayacak kadar çoktur(4) Gerek eski ve gerek yeni muhaddisler onları

nakletmektedirler. Ayrıca onlarla amel etmekten de geri durmamaktadırlar. Bütün bunlar onun fıkıhta olduğu gibi hadîs ilminde de büyük bir imâm ve müçtehid olduğuna delâlet eder. Zâten bu husûsu kalb-i selîm sâhibi her insâflı kişi kabûl etmiştir. Zehebî(5) ve başkaları gibi(6)

Hâsidlik, haddi tecâvüz, veya sübûtsuz sözler (mücâzefe) ve gelişigüzel hükümler yürütme (tesâhül) yüzünden bu hakîkatlara göz yuman zavallılara Allah acısın. Bütün bu kaydettiklerimiz, Ebû Hanîfe'yi cerhedenlerin sözlerinin butlânını ortaya kor. Sanki hiç bir şey söylenmemiş gibi hiç bir değer taşımadıkları anlaşılmıştır. Nitekim daha önceki bölümlerde de beyân ettik ve dedik ki: "Adâleti sübût bulan ve ümmetçe imâmetine hükmedilen bir kimse hakkında cerhedici sözler kabûl edilmez." Yine usulde mukarrer bir kaideye göre adâlet, istifâza (her tarafa yayılma) ve şöhret sûretiyle de sâbit olmaktadır. İmâmımız Ebû Hanîfe'nin adâleti her tarafa yayılmış, imâmeti ise bütün müslümanlar arasında iştihâr etmiştir:

Gökyüzündeki güneş gibi ziyâsıyla

Şark ve Garb diyârlarını sarmıştır.

Kezâ daha önce zikrettiğimiz gibi eğer cerh sebebinin mezhep taassubu veya dünyevî bir menfaate müteallik rekâbetten ileri geldiğine delalet eden bir karîneye rastlandığı takdirde onun cerhine iltifât edilmez. Bu çeşit cerhlere aynı seviyede olanlar, muasırlar vs. kimseler arasında sıkça rastlanır. Nitekim İbnu Ma'în, Abdullah İbnu Dâvud el-Hureybî İbnu Ebî Âişe, İbnu Abdilberr vs. gibi birçok imâmların ifâdesiyle Ebû Hanîfe'nin mahsûd (kıskanılmış) olduğu cerhedenlerin de müfrîd ve haddi aşan kimseler bulunduğu tahakkuk etmiş bir keyfiyettir. Binnetice bu gibilerin cerhleri makbûl olamaz.

Hâsidlerin rûhları ona fedâ olsun, çünki o rûhlar

Muazzebdirler, huzûrunda da, gıyâbında da,

Güneşin ışığını ondan kıskanan kendini yorar

Boş yere ona bir misil bulmaya çalışır.

Subkî'nin sözünü hatırla: "Eğer cerhin takdîmini mutlak manada alacak olursak bize dörtbaşı mâmur tek imam kalmaz. Zirâ ta'na uğramamış, cerhedilmemiş hiçbir imam yoktur." Cerhedicilerin ileri sürdüklerine verilen cevaplar hakkında tafsîlat istediğin takdirde "İncâu'l-Vatan" adlı risâlemize mürâcaat et. Orada sadra şâfi yeterli mâlumâtı bulursun. İnşaallah, içinde serinler(7).

8- EBÛ HANÎFE'NİN HADÎS KABÛLÜNDEKİ ŞARTLARI

Yukarıda Ebû Hanîfe'nin (radıyallahu anh) muhaddis yönünü tamamlayan bir hususun, onun hadîs kabulünde koyduğu şartlar olduğunu söylemiştik. Usûl-i Serâhsî'den çıkararak aşağıda kaydedeceğimiz kaideler, onun bu yönünü ve hadîs hususundaki

titizliğini belirtmekle kalmayıp, usûl-i hadîs'in onun zamanında fiilen mevcudiyetini de gösterecektir. Ebû Hanîfe'nin koyduğu şartlardaki "sıkılık", o devirde yaygınlık kazanan hadîs uydurma faaliyetlerine karşı İmamın din-i mübîni koruma endişesiyle izah edilmektedir:

1-Haber-i vâhid, yanında toplanmış olan usûle muhalefet etmemelidir. Zira bu usûl, şer'î kaynaklardan araştırmalar sonunda elde edilmiştir. Muhâlif olma aldığı) andan edâ ettiği ana kadar değişmemiş olmalı, unutma, karışma vukûa gelmemiş

olmalıdır.

12- Haber-i vâhid Sahâbe ve Tâbiîn arasında mütevâris olan amele, aynı beldede kaldıkça muhalefet etmemelidir.

13- Râvî, rivâyet ettiği şeyi iyice hatırlamadıkça sırf yazının kendi yazısı olduğuna dayanarak, yazıya itimad ederek rivayeti kabul etmesi caiz değildir.

86) Şeyhimiz müellîf "İncâu'l-Vatan" da (1, 21-22), Mizânu'l-İtîdâl'a

Zehebî kalemiyle olmaksızın sokulmuş olan şu cümleyi zikreder. "Ebû Hanîfe ehl-i rey'in imâmıdır.

Kendisini Nesâi, İbnu Adiyy ve başkaları hıfzı cihetinden taz'if etmişlerdir" sonra bu hükmü şu şekilde tenkid eder: "Derim ki Nesâi ve İbnu Adiy'in taz'ifine İbnu Ma'în, Şûbe, Ali İbnu'l-Medini, İsrâil İbnu Yünus, Yahyâ İbnu Adem, İbnu Dâvud el-Hureybî, Hasan İbnu Sâlih ve diğerlerinin tevsîki yanında itibâr edilmez." Bu zevâtın sözleri daha önce zikredildi. Bunların hepsi Ebû Hanîfe'nin ya muasırıdırlar, yâhut da ona yakın bir devirde yaşamışlardır. Bunlar Ebû Hanîfe'yi Nesâî ve İbnu Adiy gibi kendisinden çok sonra gelmiş olan müteahhirînden çok daha iyi tanırlar. Meselâ Darâkutnî Ebû Hanîfe'nin vefatından ikiyüz yıl sonra dünyaya gelmiştir. Binnetice Ebû Hanîfe'ye daha yakın ve daha âlim olan bu imâmların sözü kabûle her bakımdan daha lâyıktır. Zaman itibariyle müteahhir olanların sözü de atılıp ihmâl edilmeye lâyıktır (özetle).

1. MEBHAS: HADÎS-SÜNNET, ESER, HABER, RİVAYET

HADÎS:

Hadîs, Araplar arasında İslamdan önce de kullanılan bir kelime olarak söz demektir.

Tahdîs masdarından, haber vermek manasında bir isimdir. Istılah olarak, İslâm âlimleri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözlerini ifâde için kullanmışlardır. Birçok hadîsçiler, hadîs deyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, münhasıran sözlerini kastetmiş iseler de, fukahâ ve usuliyyûn ile bazı hadîsçiler, zamanla, bu kelimeyi sünnet'le aynı manada kullanarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbet edilen söz, fiil, tahrir vs. nevinden her şeye ıtlak etmişlerdir.

Hâdis kelimesini bâzı âlimler, sonradan vukûa gelen "yeni" manasında da görmüşlerdir.

Nitekim hâdis kelimesi aynı köktendir ve sonradan olan şey demektir. Mahlûkât hâdis'tir.

Çünkü Allah tarafından zaman içinde yaratılmıştır. Bunun zıddı kadîm'dir. Öyle ise Allah'a ait olan Kur'ân kadîm'dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait olan şey ise

hadîs'tir. Âlimler, bu sebeple, Türkçemizde, Kur'an'ı kastederek ifade edeceğimiz Allah'ın sözü manasını Arapça olarak hadîsullah tabiriyle ifâde etmekten kaçınıp kelamullah tabirini kullanırlar.

Hadîs kelimesi lügat manasında olmak üzere Kur'ân-ı Kerîm'de bir çok ayetlerde kullanılır.

اّماو هررْيَغ ِثيدح يف اوُضوُخَي ىتح مُهْنَع ْضرعاف اَنِتاَيآ يف َن ُوضوخي َنيِذّلا َتيأ َر اذإ َو

كّنَيِسْنُي

Meâlen "Ayetlerimiz hakkında (münasebetsizliğe) dalanları gördüğün zaman onlar Kur'ân'dan başka bir sözle meşgul oluncaya kadar kendilerinden yüz çevir." (En'âm, 68).

Kezâ şu âyette de hadîs kelimesi lügat manasındadır:

ننَثَم ًاهِباَشتُم َاباَتِك ِثيدحلا َنسحا َل ّزن ُ هاللَّ

Meâli: "Allah, âyetleri birbirine benzeyen ve yer yer tekrar eden Kitab'ı, sözlerin en güzeli olarak indirmiştir." (Zümer, 23).

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da hadîs kelimesini, ıstılahî manada mükerrer seferler kullandığını görürüz. Daha önce Ebû Hüreyre'nin hayatını anlatılırken, onun hadîs öğrenme aşkını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da bilmekte olduğunu belirtmek için, Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'nin: "Ey Allah'ın Resûlü, kıyamet günü, sizin şefaatinizden en ziyâde kim istifâde edecek?" sorusuna cevabı sırasında şöyle dediğini belirtmiştik:

Buhârî'nin Sahîh'inde de yer alan bu rivayette hadîs kelimesi iki sefer kullanılmakta, bilhassa ikincisi tamamen ıstılahî mana taşımaktadır, meali şöyle: ىلع كصرح نم تيأر امل َكنم ل ّوأ دحأ ِثيدحلا اذه نع يِنلأسُي نأ َةري َرُه ابأ اي تْنَنَظ ْدقَل

ثيدحلا

"Ey Ebû Hüreyre, bu haber (hadîs) hususunda senden önce bir başkasının soru sormayacağını tahmîn etmiştim, zira senin hadîs'e olan hırsını biliyordum."

Şurası muhakkak ki, Ümmet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözlerine hadîs deme âdetini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sâdır olan bu ve benzeri kullanmalardan almış ve ıstılahlaştırmıştır.

SÜNNET:

Lügat olarak yol demektir. İyi veya kötü, her iki yol için de kullanılır. Hadîslerde bu manada sünnet kelimesinin sıkça kullanıldığı görülür. Mesela şu hadîse bakalım: مه ِروُجا نم َصُقْني نا ِريغ نم ُهدعب اذهب ملع نم رجا

و اهرجا هلف ةنسح ًةنس مسا يف ّنَس نَم

نأ ريغ نم هدعب نم اهب َلمع نم ُر ْزِو َو اَه َر ْزِو ِهيلع ناك ًةئِّيَس ًةّنُس ِمسا يف ّنس ْنَمو
ئش

ئش مهرا َزوا نم صقني

"İslâm'da kim iyi bir yol açarsa (yenilik, âdet getirirse) açana bu işin ecri vardır. Ayrıca bu iyi yolda gidenlerin kazandığı ecrin bir misli -onlarınkinden eksilme hâsıl etmeksizin-kendisine verilir. Kim de, İslâm'da kötü bir yol açarsa, ona da bu işin günâhı vardır.

Ayrıca, o kötü yolda gidenlerin günahının bir misli -onlarınkinde eksilme olmaksızın-kendisine yüklenir."

Istılah olarak, ulema tarafından hadîs'in müterâdifi olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in söz, fiil, takrir, şemâil, ahvâl vs. her şeyini ifâde için kullanılmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bir kısım mütekaddim hadîsçiler, sünnet'le hadîs'i ayrı mütâlaa etmiş ve sünnet deyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadece fiillerini kastetmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sünnet kelimesini de ıstılahî manada mükerrer seferler kullanmıştır: نم بغر نع يتّنُس َسيلف ّنم : "benim sünnetimi beğenmeyen benden değildir." Veya: مكيلع يتّنُسِب "Size sünnetime uymanızı tavsiye ederim"

hadislerinde olduğu gibi.

Sünnet kelimesi lügat manasında olmak üzere Kur'ân-ı Kerîm'de de çokça geçen bir kelimedir: ةنس اوّ نيل "Önce geçen milletlerin sünneti" tabirinde olduğu gibi. Bu tabir birçok ayette geçer (Mâide, 38; Hicr, 13; Kehf, 55 vs.). Kur'ân-ı Kerîm'de eşyânın tedbirinde Cenâb-ı Hakk'ın takip ettiği yol (yani kainata, cemiyetlere hâkim olan kevnî ve içtimâî kanunlar) manasında da sünnetullah tabirinin bir çok ayette geçtiğini görmekteyiz.

(Ahzâb, 62; Fâtır, 43; Feth, 23).

MUHADDÎS, FAKÎH VE USÛLÎ'NİN SÜNNET ANLAYIŞLARI

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu üç sınıf ulemânın bakış tarzı biraz farklı olduğu için sünnet anlayışları ve sünnet karşısındaki tavırları az çok farklı olagelmiştir. Şöyle ki: Muhaddîsler Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm)'ı öncelikle -kendisinde her hususta en iyi örneğin bulunduğu- hayat rehberi görürler. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm, aleyhissalâtu vesselâm'ı en iyi örnek takdim ediyor:

ةنسح ة َوْسُا ِ هاللَّ ِلوُسر يف مكَل ناَك دَقَل

Mealen: "Allah'ın Resûlünde sizin için güzel bir örnek vardır." (Ahzab, 21). Muhaddislere göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bize rivayet edilen her şey: söz, fiil, takrir,

şemâil, ahval, halkî veya hulkî sıfatlar, etvâr... sünnettir, rivâyet edilmelidir, korunmalıdır.

Bu merviyyatın fıkhî bir hükme delâlet etmesi de gerekmez. Keza bunların nübüvvetten sonraki döneme ait olması da gerekmez, binaenaleyh çocukluk devresiyle ilgili rivâyetler de sünnettir. Çünkü O (aleyhissalâtu vesselâm) ilâhî korunma altında idi.

Halbuki fakîhler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e öncelikle bir şeriat koyucu olarak bakarak, onun fiillerinin mutlaka şer'î bir hükme delâlet edeceğini kabul ederler.

Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fiil ve sözlerinden kulların fiillerine -farz, vâcib, haram, mübah v.s. nevinden- terettüp edecek ahkâm ararlar. Bu sebeple, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nübüvvetten önceki hayatıyla ilgili olan veya herhangi bir hükme delâlet etmeyen rivâyetlere fukahâ fazla itibar etmez, sünnet demez.

Sünnet tâbiri, fukahâ dilinde, bâzan "şer'î bir delil"le sâbit olan her şeye itlak olunur. Bu şer'î delil, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetinden olabileceği gibi, Kur'ân'dan da olabilir, fukahânın içtihadından da olabilir. Sözgelimi abdest uzuvlarının belli bir sırayla yıkanması Kur'ân'la sâbit olduğu halde Hanefilerce "sünnet"tir, Şâfiî'lerce farzdır. Kurban kesmek ve bayram namazı kılmakla ilgili emir de böyle, Kur'ânî bir delille sabit olduğu halde fukahâ ıstılahında "sünnet" olarak ifade edilebiliyor. Keza Ashab tarafından yapılan bazı işlere de sünnet denmiştir: Mushaf'ın cem'i, ümmetin tek bir kıraate sevki, devlet divanlarının teşkîli, hadîslerin tedvîni v.s.

Bu geniş manadaki sünnet'in şümûlüne ilk üç asra mensûp selef'in tasvîbinden geçen her şeyi dahil etmek mümkündür. Nitekim Sünnet; "merfu", "mevkuf" ve "maktu" olmak üzere üçe ayrılmaktadır, izahı gelecek.

Usûl uleması'nın hadîs anlayışına gelince; usulcüler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a biraz daha farklı bir nokta-i nazarla bakmışlardır. Onlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kendisinden sonra, içtihâd yapacak müçtehidlere, bu işte yardımcı ve dayanak olacak kaideler koyan, insanlara hayat düsturlarını açıklayan bir müşerri' (şeriat koyucu) olarak baktılar. Bu sebeple bir ahkâm tesbit ve takrir eden kavl, fiil ve takrirlerine yöneldiler, onlara sünnet dediler.

Biz sünnet deyince, öncelikle muhaddislerin nokta-i nazarını benimsiyoruz. Bu nokta-i nazar daha şümullü daha geniştir. Bu nokta-i nazardır ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la ilgili olan ve fakat bir çoğunun herhangi bir fıkhî ahkam göremediği tâli teferruatın bile "sünnet" diye derlenip muhafazasına sebep olmuş, böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la alâkalı

çok daha zengin bir rivâyet hazînesi bize intikal etmiştir. Bu telakkînin ümmet-i merhûmeye bahşettiği zenginlik ve vesîle olduğu rahmetin ehemmiyetini anlamak için şunu bilmemiz yeterlidir: Bir sünnetten bir zamanda hiçbir hüküm çıkarılmadığı halde başka bir zamanda çıkarılabilir veya bazılarının ahkâm göremediği bir hadîsten diğer bazıları görebilir ve hem de pek çok ahkâm çıkarabilir. Bunun en güzel örneğini İbnu Hacer kaydeder. Ehemmiyetine binaen burada yer vereceğiz.

İbnu Hacer, Buharî'de geçen ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Enes (radıyallahu anh)'in ailesini zaman zaman ziyaret etmesiyle ilgili hadîsi şerh ederken mevzûmuzla ilgili çok kıymetli bir açıklama, ikna edici bir örnek sunar.

Şerhte açıklandığı üzere, zaman zaman Enes'in ailesini ziyaret eden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her defasında kırmızı başlı ve kırmızı gagalı bir kuşla oynar bulduğu Enes'in küçük kardeşini daha sonraki ziyaretlerinden birinde üzgün bulur ve kırmızı gagalı nugayr denen kuşunu da göremez. Bunun üzerine Fahr-ı âlem efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğun annesi Ümmü Süleym vâlidemizden (radıyallahu anha) sorar ve öğrenir ki, çocuğun nugayr adındaki kırmızı başlı ve kırmızı gagalı kuşu ölmüştür, bu sebeple çocuk üzgündür.

Her muhatabın seviyesine tenezzül buyuran Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu Umayr diye daha önceden künyelenen (veya böyle isimlenmiş olan) sütten yenilerde kesilmiş çocuğa teselli için hitabederler:

رْيَعّنلا َلعف ام رْيَمُع ابأ اي

"Ey Ebu Umayr Nugayr'a ne oldu?"

İbnu Hacer bu hadîste pek çok fevâid (çıkarılan hüküm) olduğunu, bunları açıklamak üzere İbnu'l-Kaas diye meşhur Ebu'l-Abbâs Ahmed İbnu Ebî Ahmed et-Taberî'nin müstakil bir cüz te'lif ettiğini belirttikten sonra, şu bilgiyi verir:

"İbnu'l-Kaas, kitabının başında açıklar ki, "Bazıları, ehl-i hadîs'i hiçbir fâidesi olmayan şeyleri rivâyet etmekle ayıplayıp, şu Ebu Umeyr hadîsi'ni misal verdiler." İbnu'l-Kaas, devamla: "Bunlar, şu hadîste mevcut olan pek çok fıkhı, güzel edeb örneklerini, altmışı aşan fâideyi anlamamış" deyip hadîsten çıkardığı hükümleri genişçe kaydeder."

İbnu Hacer eseri böylece tanıttıktan sonra ilave eder: "Ben eseri, onun demek istediğini gösterecek şekilde özetleyip, İbnu'l-Kaas'ın kitabında yer vermediği ve fakat ilavesi kolay bazı hükümleri de ekleyerek aşağıya kaydediyorum..."

İbnu Hacer'in kaydettiklerinden birkaçı: "...İhvanları ziyâret; kadın genç olmadığı, fitneden de emîn olunduğu takdirde yabancı kadını ziyaret etmenin cevâzı; devlet reisinin râiyyetten sâdece bazılarını ziyaret etmesi, raiyyetten bazılarıyla görüşmesi (muhâlata), devlet reisinin tek başına yürümesi, çok ziyâretin sevgiyi azaltmadığı...

çocuğun kuşla oynamasının cevâzı, ebeveynin küçük çocuğu oynaması caiz olan şeyle oynamaya terketmesinin cevâzı, çocuğun oynaması mübah olan şeye infâk etmenin cevâzı, kuşların kafes vs.'ye konmasının cevâzı... hayvana bile olsa ismi tasgîr'in konmasının cevâzı, küçük çocuğa hitâbedilmez diyenlerin aksine, çocuğa hitâbın caiz olması... insanlara, aklî seviyelerine uygun olarak hitabetmek.. ziyaretçinin evin her ferdi ile ilgilenmesinin cevâzı... Soran kişi, muhâtabının durumunu bilmekle berâber, hâlinden sormasının cevâzı-çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kuşun ölümünü öğrenmiş olduğu halde "Nugayr'a ne oldu?" diye sormuştur."

Yeri gelmişken belirtelim ki, Kettânî'nin et-Terâtîbu'l-İdâye'de kaydettiğine göre, bu hadîsten ahkâm çıkarma işine başka eğilenler de olmuş, 250, 300 ve hatta 400 fevâid elde eden çıkmıştır.

ESER:

Hadîs veya sünnet yerine kullanılmış olan kelimelerden biri eser kelimesidir. Zira kelime lügat olarak bir sözü nakletmek manasına gelir. Dilimize bile me'sur dua tabiriyle girmiştir. Yani nakledilmiş dua, daha açık ifâdeyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivayet edilmiş dua demektir.

Hadîs'e eser dendiği gibi, muhaddîs'e de eserî denmiştir. Çok fazla olmasa da bu tâbire rastlanır. Teferruata inildiği takdirde eser kelimesinin daha hususî kullanılışlarına rastlamak mümkündür. Suyutî'nin Tedrîb'de belirttiği üzere, bir kısım muhaddisler merfu ve mevkuf rivâyetlere "eser" derken, Horasan fakîhleri mevkuf a "eser", merfû'a "haber"

demişlerdir. Keza Şiîler, masum imamların söz, fiil ve takrirlerine "hadîs", masum olmayan kimselerden gelen sözlere "eser", masumların dışındaki Sahabi, Tabiî ve Tebeuttâbîi'nden gelen sözlere de "haber" derler.

Şu halde esas olan cumhur'un kullandığı şekildir. Buna göre eser "hadîs"in müterâdifidir. Tahâvî'nin Müşkilü'l-Âsâr adlı kitabı, ihtilaflı hadislerin te'viline tahsis edilmiştir, müşkilü'l-hadîs demektir. Keza cezerî'nin en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs ve'lEser'i ile, el-Irâkî'nin Nazmud-Dürer fî ilmi'l-Eser veya İbnu Hacer'in Nuhbetu'l-Fiker fi Mustalahı Ehli'l-Eser adlı kitaplarında eser kelimesinin hadîs manasında kullanıldığını görmekteyiz.

HABER: Hadîs mânâsında kullanılan kelimelerden bir diğeridir. Haber de geçmişten bir nakli ifâde eder, tıpkı hadîs gibi. Lügat yönünden mânanın aynı olmasına rağmen, çoğunlukla tarihî hâdiselerin nakline haber, Hz. Peygamber'le ilgili nakillere hadîs denmiştir. Ahbârî de tarihçi demektir. Şu halde, hadîs ve haber kelimeleri husus-umum münâsebeti içindedirler: Her hadîs bir haberdir, ancak her haber hadîs değildir.

RİVÂYET:

Sünnet, hadîs, eser, haber gibi birbirine yakın ve hatta müterâdif (eşmânâlı) kelimelerin hepsini ifade edebilecek bir tâbir, rivâyet kelimesidir. Çünkü rivâyet, daha önce meydana gelen bir hadiseyi, bir haberi nakletmek, anlatmak mânâsına gelir. Meselâ "Bir rivâyette şöyle denmiştir" derken pekâla Hz. Peygamber'in sözünü kastedmiş olabiliriz.

Nitekim rivâyet kelimesi haber, sünnet mânasına sıkça kullanılmıştır. Hadîs ilimlerinde en çok kullanılan bir kısım isim ve fiiller bu kökten gelir, râvi-ruvât, mervî-merviyyât, ravâ-ruviye... gibi.

2- MEBHAS: HADÎSİN TAHLİLİ

SENED VE METİN

Bir hadîs iki kısımdan meydana gelir:

1-Sened

2-Metin.

SENED:

Buna isnâd ve tarik (yol) de denir. Sened kelimesinin dilimizdeki mânâsı günlük hayatta ne ifâde ediyorsa, hadîs hakkında da onu ifade eder. Ev senedi veya tarla senedi veya bir başka mal-mülk senedi vardır. Bu sened o ev veya tarla veya mal-mülkün kime ait olduğunu gösterir veya mülkiyet iddiamızı isbat eder.

Şu halde hadîsteki sened de, hadis metninin kaynağa olan nisbetini isbatlar. Sözgelimi merfu bir hadîs mevzubahis ise, o sözün Hz. Peygamber'e olan nisbetini garantiler, mevkûf bir hadis mevzubahis ise, sahâbeye olan nisbetini garantiler. Bir başka deyişle sened, bir sünnetin Resûlullah'a ait olduğuna dair olan iddiamızı isbat eden yegâne delildir. Senedsiz bir sözü "hadîs"dir diye ileri sürmek mümkün değildir. Burada şöyle bir soru sorulabilir: Senet uydurulamaz mı? nitekim mülkiyet senetleri bile sahte olabilmektedir!

Tabiî ki yerinde bir itiraz. Ancak hadîs ilminin gayesi bu sahteliği önlemek, sahtekârlıklarını ortaya çıkarmaktır. Hattâ -daha önce de belirttiğimiz üzere- hadîs ilimlerinin doğmasına ve gelişmesine, büyük ölçüde bazı sahtekârlık teşebbüsleri sebep olmuştur.

Öyle ise hadîsin sıhhat derecesi ölçüsünde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselam)'e olan nisbeti kesinlik kazanır.

Bir hadîs esas itibariyle metni yani, metinde ifâde ettiği mâna ve mefhum, ihtiva ettiği ahkâm sebebiyle kıymet taşır. Hadîsten esas maksad bu ahkâmdır. Ancak unutmamak gerekir ki, muhaddisler açısından hadîsin sened kısmı en az metin kısmı kadar değerlidir. Hatta senedin ehemmiyeti metinden önce gelir. Zîra, önce de söylediğimiz gibi metni "hadîs" yapan, Resûlullah (aleyhissalatu vesselâm) sözü yapan, o hususta müteakip İslâm nesillerine kanaat veren, senettir. Hadîste sened olmasaydı o, hadîs olmaktan çıkar, sıradan bir "söz" olurdu.

İSNAD MÜSLÜMANLARA HAS BİR İMTİYAZDIR:

Dinî rivâyetleri isnâd etme, yâni tahkik ve değerlendirilmesi mümkün olan senedlerle rivâyet etme müessesesi başka dinlerde görülmez. Bu, müslümanlara has bir husûsiyet ve imtiyazdır. İslâm âlimleri, tâ bidâyetten beri, Cenâb-ı Hakk'ın, ümmet-i merhûme olan İslâm ümmetini sened tatbîkatıyla nimetlendirmekle büyük bir şeref ve imtiyaz bahşettiğini belirterek diğer ümmetlere karşı iftihar, Rablerine karşı da şükran ifâde ederler. Tahrîb'de Suyûtî, İbnu Hazm'dan şu açıklamayı kaydeder: "Sika'nın sika'dan nakletmesi suretiyle muttasıl bir senedle Hz. Peygamber'e kadar ulaşmak, Allah'ın -

diğerlerinden ayrı olarak- sâdece bu ümmete tanıdığı bir imtiyazdır. Mürsel ve mu'dal rivâyetler yahudilerde de mevcuddur. Fakat bu rivâyetlerde onlar, bizim Hz. Muhammed (aleyhissalatu vesselem)'e ulaştığımız şekilde Hz. Musa'ya ulaşamıyorlar. Onlarla Hz.

Musa (aleyhisselam) arasında 300 senelik mesâfe kalıyor. En fazla Şem'ûn ve benzerlerine kadar çıkabiliyorlar. Hıristiyanlarda ise böyle bir nakil meselesi yok.

Sâdece boşanma yasağı (tahrîmu't-talak) rivâyet edilmiştir. Yahudi ve hıristiyanların rivâyetleri kizb'e ve meçhulül-ayn (hiç bilinmeyen) şahıslara dayanır... Sahâbe ve Tâbiîn'in sözlerinin emsâline gelince, yahudilerin, peygamberlerinden birinin arkadaşına veya ona tâbi olana ulaşmaları da mümkün değildir. Hıristiyanlar için de durum aynı; Şem'ûn ve Pavlos'tan öteye gidemiyorlar. Ebu Ali el-Ciyâni der ki: Allah bu ümmeti, önceki ümmetlere vermediği üç şeyle mümtaz kıldı: İsnâd, ensâb, i'râb. Bunun delillerinden biri, Hâkim ve başkalarının şu âyet hakkında:

نيقِداَص مُتنُك ناٍملع نمِة َراَثآ وَا اذه ِلبق نمٍباَتِكب ِينوُتيا

"...Eğer doğru sözlü iseniz size indirilmiş bir kitap veya İNTİKAL ETMİŞ BİR BİLGİ

KALINTISI getirin" (Ahkâf,4) Matar İbnu Tahmân el-Verrâk'dan yaptıkları rivâyettir: el-Verrâk: "Ayette kastedilen isnâdu'l-Hadîstir" demiştir".

İSNADIN MENŞEÎ:

Usulcüler, her usul kaidesinde olduğu üzere, "senet" işinde de Resûlullah'ın sünnetine istinad edildiğini belirtirler. Şu rivâyet bu açıdan mühimdir: كنيد كنيد رمع نبأ اي :لاق هنأ ملسو هيلع هاللَّ ىلص يبنلا نع هنع هاللَّ يضر رمع نبا نع

اولام نيذلا نع ذخأت و اوماقتسا نيذلا نع ذخ ذخأت نمع رظناف كمدو كمحل وه امنإ

İbnu Ömer (radıyallahu anh)'e Hz. Peygamber şöyle emretmiştir: "Ey İbnu Ömer, dinine sahib ol, dinine sahib ol! Bil ki o, (seni ayakta tutan) bedenin, damarlarında akan kanındır. Dinini kimden aldığına iyi dikkat et. İstikameti doğru olanlardan al, eğrilerden alma!"

Hz. Ali (radıyallahu anh)'de Kûfe mescidinde şu uyarıyı eksik etmemiştir: "Bu ilmi (hadîsi) kimden aldığınıza dikkat edin, zira o dindir".

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le başlatılıp, Ashabla devam ettirilen bu tenbihler, Tâbiîn ve Etbauttâbiîn devirlerinde oturacak, müesseseleşecektir. Hadîsle iştigal eden her büyük hem uyarmaya devam edecek ve hem de sened soracaktır.

Bağdâdî, birbirine yakın ifadelerle Muhammed İbnu Şîrîn, İmam Mâlik, Dahhâk İbnu Müzâhim, Enes İbnu Mâlik'ten şu mealde uyarılar kaydeder: "Ey gençler, Allah'tan korkun, Hadîsinizi kimlerden aldığınıza dikkat edin. Zîra o dindir."

Elbette ki, sâdece rivâyet edene dikkat yeterli değildir. O kimden almış, bunun da sorulması gerekmektedir, bu ise isnâd'dır. İslâm âlimlerinin isnâda verdikleri ehemmiyeti gösteren pek çok söz kendilerinden nakledilmiştir. İşte birkaç tanesi: İbnu'l-Mübârek

şunu söyler: "İsnâd dindendir, eğer isnâd olmasaydı, dileyen dilediğini söylerdi." Süfyân İbnu Uyeyne anlatıyor: "Birgün Zührî bir hadîs rivâyet etti." "(Uzatma) senetsiz olarak rivâyet ediver" dedim. Bana: "Sen, dama merdivensiz mi çıkarsın?" diye cevap verdi."

İbnu Maîn'e ölüm anında sorarlar: Arzuladığınız bir şey var mı? "Evet der, Beytun hâl, İsnâdun âl (boş bir ev. isnâd-ı âlî)."

BİR SENEDİN KISIMLARI:

İleriki bahislerde gelecek, senetle ilgili bazı tâbirleri, iltibaslara meydan vermemek için şimdiden görmemizde fayda var: Bir sened üç kısımdan meydana gelir: İbtida, esnâ ve münteha.

İbtida, senedin müellife bakan tarafıdır. Buraya, Arapça olarak sadru'l-isnâd da denir.

Türkçe'de "senedin baş tarafı" diye ifâde edebiliriz. Mesela Buharî'nin ilk hadîsini okumak istesek şu senedi görürüz:

لاق يراصنا ديعس نب بيحي انثدح لاق نايفس انثدح لاق ريبزلا نب هاللّدبع ّيدْيَمحلا
انثدح

باطخلا نب رمع تعمس لوقي يثيل ا صاقو نب ةمقلع عمس نا ّيميتلا ميهاربا نب محمد ينربخا

لامعا امنا لوقي ملسو هيلع هاللَّ ىلص هاللَّ لوسر تعمس لاق ربنملا ىلع هنع هاللَّ يضر

تاينلاب. ..

Sened'de haddesena el-Humeydî, yani bize el-Humeydi rivayet etti..." diyen Buharî'dir.

Öyle ise senedin ibtidası, Buharî tarafı yani el-Humeydî'dir.

Münteha ise senedin ilk kaynak tarafıdır. Yukarıdaki örnek de Hz. Ömer'dir. Esna ise senedin ibtida'sı ile münteha'sı arasında kalan kısımdır. "Esna" yerine vasat kelimesinin kullanıldığı da olur, dilimize senedin orta kısmı diye tercüme etmemiz uygundur.

Senedin esna'sı sened de yer alan râvi sayısına göre uzun veya kısa olur.

ÂLÎ VE NÂZİL İSNADLAR

Senedler, uzunlukları açısından ikiye ayrılmıştır: Âlî sened, nâzil sened. Tatbikatta bu ayırımın büyük ehemmiyeti vardır. Çünkü rivâyet edilen bir haberin vukua geldiği zamanla, onu yazan müellif arasına ne kadar az zaman girerse, rivâyete olan güven o derece artar. İslâm âlimleri sadece zamana bakmakla kalmayıp, araya giren râvi adedine de bakarlar. Onlar nazarında, hadîsleri kaydeden müellifle Hz. Peygamber (aleyhessalatu vesselam) arasına ne kadar az sayıda ravî girerse -râviler sika olmak şartıyla- o rivâyet o derece kıymet ve üstünlük kazanır. İşte, râvi sayısı az olan senedlere âli isnâd, râvi sayısı çok olan senedlere de nâzil isnâd denmiştir.

Âlî isnadın üstün sayılması şu mülâhazadan ileri gelir: Senedde yer elan râviler ne kadar sika olurlarsa olsunlar mutlaka bir yanılma payına sahiptirler. Beşer olarak bu ihtimâlden, bu ihtimalî kusurdan uzak değillerdir. Öyle ise seneddeki râvi sayısı arttıkça, senede kusur girme ihtimali artıyor, râvi miktarı eksildikçe de, hadîse kusur girmiş olma ihtimâli azalıyor demektir.

Uluvv-î isnâd mevzuunun tam anlaşılması için birkaç noktanın bilinmesi gerekir: 1- Ulvîyet nisbî ve izâfi bir durumdur. Sözgelimi senedinde dört râvi bulunan bir hadîs, üç râvi bulunan bir hadîse nisbetle nâzil ise de beş râvi bulunan bir hadîse göre âlîdir.

Öyle ise bir hadîsin âlî sayılması için "senedinde şu kadar râvi bulunmalıdır" diye bir rakamla kayıtlanamaz.

2- Ulvî sened, nâzil senede nisbetle daha üstün ise de bu üstünlük mutlak değildir, sıhhat durumları eşit olduğu takdirde âlî isnâd nâzil'e üstün olur. Fakat, zayıf hadîs, âli de olsa sahîh hadîse üstünlük sağlayamaz. Nâzil fakat sahîh bir senedle gelen hadîsin âlî fakat zayıf -ve hattâ şiddetli zayıf- ve fakat âli senedle rivâyet edilmiş veçhi olduğu takdirde rivâyetin sahîh senedi gölgesinde, şiddetli zayıfın yer aldığı veçhi, ulviyetinin hatırı için beraberce hadîs kitaplarına alınabilmiştir. Sahiheyn bahsinde bu noktaya temas etmiştik. Zaafı şiddetli bir râviden hadis kaydetmek, normalde hadisçi için kusur olduğu halde, bu kayıtla yapılan rivâyet kusur sayılmaz.

3- Bâzı âlimler, râvileri sika olduğu halde âlî isnâda nâzil karşısında üstünlük tanımamıştır. İmam Azam bunlardandır. Ona göre râvi, sikalıktan öte bir de fakîh ise, fakîh olmayana nazaran üstündür. Binâenaleyh, çoklukla fakîhler yoluyla gelen bir hadis nâzil bile olsa, fakîhlerin bulunmadığı veya azınlık teşkil ettiği âlî hadîse nazaran üstündür ve müreccahtır. Bu meseleye örnek İmam Azam (radıyallahu anh)'ın ref'u'l yedeyn (rükûa giderken ve rükûdan kalkarken namazda ellerin kaldırılması) hadîsi ile alakalı tutumudur. Usul-i Serahsi'de kaydedildiğine göre: Evzâ ile Ebû Hanîfe (rahimehûmâllah) Mekke'de bu konu üzerinde mubahasede bulunurlar. Ebû Hanîfe: Evzâî'ye ellerin kaldırılacağına dair rivâyet bilmediğini söyleyince Evzâî: "Zührî'den işittim, o da Sâlim'den, Sâlim de babası Abdullah İbnu Ömer'den işitmiş..." diyerek namazda rükûa giderken ve doğrulurken ellerin kaldırılacağına dair bir rivâyet okur.

İmam Azam da: Bana Hammad anlattı, o da İbrahim Nehâî'den almış. Nehâî ise Alkame ve Esved'den bu ikisi ise Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'dan dinlemiş diye râvîleri belirttikten sonra Hz. Peygamber'in (aleyhesselatu vesselam) namazda sâdece iftitah tekbiri sırasında elini kaldırdığını anlatan bir rivâyet nakleder.

Evzâî, kendi senedindeki ulviyeti hatırlatır. İmam Azam cevaben: "Hammâd, Zuhrî'den daha fakîh'dir. İbrahim de Sâlim'den fakihtir. Alkame'ye gelince: O fıkıh yönüyle İbnu Ömer'den geri değildir. Eğer İbnu Ömer'in Hz. Peygamber (aleyhisselatu vesselam)'la sohbeti varsa, öbürünün de sohbet fazîletinden nasîbi var. Esved ise o da büyük bir fazilet sahibidir. Abdullah İbnu Mes'ûd'a gelince, o herkesce mâlûm, fazla söze ne hâcet" der.

Ebû Hanîfe'nin bu açıklaması karşısında Evzâ'î sükût eder.

İslâm âlimleri, senetteki ulvîyet'in hadîse kazandırdığı değer sebebiyle, isnâd-ı âlî aramışlardır. Bu, bir muhaddisin yeni işittiği bir hadîsi, kimden işitti ise onunla yetinmeyip, ona da rivâyet edeni bulmasıyla, hatta hayatta ise bu ikinci kişiye anlatanı aramasıyla olur. Bu durum seyahat müessesesinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Seyahatle ilgili bahiste, uluvvü isnâd için yapılan seyahatlerden bahsettik.

Küçüklüklerinde büyüklerden hadîs dinleyen kimseler, yaşlandıkları zaman son derece kıymet kazanmışlardır. Çünkü böylelerinin rivâyeti âlîdir. Bu vasıftaki kimselere -

rivâyetlerindeki ulvîyet sebebiyle- çok uzak diyarlardan ilim talibleri gelip hadîs almışlardır.

Hemen kaydedelim ki, hadîslerin senetli olarak rivâyetine verilen ehemmiyet ölçüsünde, senedlerin ulvî olmasına da önem verilmiştir. Bu ilmin üstadlarından Ahmed İbnu Hanbel: "Âlî isnad aramak bize seleften kalma bir sünnettir. Abdullah İbnu Mes'ud'un ashâbı, Hz.

Ömer (radıyallahu anhüma)'den ilim öğrenmek ve hadîs dinlemek için Kûfe'den Medîne'ye gelirdi" demiştir. Muhammed İbnu Eslem de (242/856): "Senetteki yakınlık (ulvîyet) Allah'a yakınlıktır" demiştir.

ULVÎYETİN ÇEŞİTLERİ

Senette ulüvv (yakınlık) beş çeşittir:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlık. Bu mutlak ulûv'dür. Sened'de yer alan râvi ne kadar az olursa yakınlık artmış olur.

2- A'meş (V.148), Hüşeym (V.188), İbnu Cüreye (V.150), el-Evzâî (V.157) Mâlik (V.

179), Şu'be (V.170/786) gibi meşhur hadîs imamlarından birine yakınlık. İmam'dan sonra Hz. Peygamber'e kadar râvi sayısı çok bile olsa imama yakınlık bir ulüvv'dür.

3- Kütüb-i Sitte gibi îtimada şayan hadis kitaplarından birine yakınlık. Buna İbnu Dakîki'l-Îd uluvvü tenzil demiştir. Bu ulvîyetin muvafakat, bedel, müsâvat, musâfaha denen çeşitleri vardır.

Muvafakât: Meşhur hadîs musannıflarından birinin rivâyet etmiş olduğu bir hadîsi, senedde musannıfın şeyhinde birleşmek üzere musannıfa uğramayan ikinci bir tarîkle rivâyet etmek. Şayet bu ikinci senede, musannıfın şeyhine, öbüründen daha az sayında râvi ile ulaşılacak olursa buna muvafakât-ı âliye, daha fazla sayıda râvi ile ulaşılacak olursa muvafakât-ı nâzile denir.

Bedel: Bir râvinin, mu'temed bir kitapta yer alan bir hadîsin rivâyetinde, farklı bir senedle bu kitap müellifinin şeyhinin şeyhinde müellifle birleşmesidir. Şayet bu birleşmede, söz konusu râvinin senedindeki râviler, müellife uğrayan seneddekilerden az olursa buna bedel-i âlî, fazla olursa bedel-i nâzîl denmiştir. Bedel tâbiri mutlak olarak kullanılmışsa bedel-i âlî kastedilir.

Musâvat: Bir isnadda en son râvi ile Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselam), yahut o isnadın sahâbisi arasında bulunan râvi sayısının, en son ravîden birkaç asır önce yaşamış mutemed hadîs kitaplarından birinin musannıfı ile Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselam), yahut sahâbi arasındaki râvi sayısının müsâvi (eşit) olmasıdır.

Müsafaha: Tanınmış hadîs musannıflarından biri tarafından rivâyet edilen bir hadisin senedindeki râvi sayısı ile aynı hadîsi rivâyet eden bir başkasının senedinde, bu râvinin şeyhinden veya şeyhinin şeyhinden sonraki râvi sayısının eşit olmasıdır. Müsâfaha'nın olabilmesi, o hadîsi en son rivâyet eden ve kitabın müellifi ile müsâfahada bulunduğu kabul edilen râvinin, kitap müellifinden birkaç asır sonra yaşaması şarttır.

4- Râvînin diğer bir isnâddaki râviye nisbetle erken ölmesi ile hâsıl olur. Meselâ İbnu Salâh'a, araya her iki tarîk'de de üç râvî girdikten sonra vefatı 458 olan Beyhakî'den oluşan rivâyet, vefatı 487 olan İbnu Halef'ten ulaşan rivâyete nazaran âlî sayılmıştır.

5- Râvî sayısı aynı olmakla beraber, bir şeyhten işiten iki râvîden birinin, diğerine nisbetle şeyhini daha evvel işitmesi ile hâsıl olur. Bu ulüvv, bilhassa yaşlılığında ihtilâfa mârûz kalan şeyhler hakkında daha mühimdir. Şeyhi önce işitenin rivâyeti sonra işitene nisbetle âlî'dir.

BÂZI MÜELLİFLERİN ÂLÎ SENEDLERİ:

Şurası açıktır ki, her asırda senedlerin ulviyeti değişir ve zaman ilerledikçe ulüvv azalır ve nüzûl artar. Üçüncü asır ricâlinden olan Buhârî'nin ulüvvü ile onuncu asır ricâlinden olan Süyûtî'nin (V. 911) ulüvvü farklıdır. Ayrıca bir râvînin bütün hadîsleri ulüv yönünden bir olmaz. Meselâ Buhârî 3'lü âlî isnad'ın yanında 9'lu (tüsâî) nâzil isnâda sahiptir.

Onuncu asırda vefât eden Suyûtî, Resûlullah (aleyhissalatu vesselâm)'dan kendisine ulaşabilen en âlî isnâdın 12'li olduğunu belirtir. İmâm Malik'in kendisi ile Resûlullah (aleyhissalatu vesselam) arasına iki şahsın (biri Sahâbî, biri Tâbiî) girmiş bulunduğu sünâî (ikili) âlî isnâdları varken, Buhârî, Müslim, İbnu Mâce gibi daha muahhar musannıflarda sülâsî (üçlü) âlî senedler yer alır ve miktarları da azdır. Sülâsî isnâd Buhârî'nin Sahîh'inde 22'dir. Müslim'in de sülâsî rivâyeti olmakla birlikte Sahîh'inde yer almaz. Tirmizî'nin üçlü rivayeti tektir, o da zayıf addedilmiştir. İbnu Mace'nin sülâsi'si -

hepsi de aynı tarîk'den olmak üzere- beştir ve beşi de zayıftır. Darîmi'd; ise 15 adet sülâsî (3'lü) rivâyet mevcuttur. Sülâsîler Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde 337, Abd İbnu Humeyd'in Müsned'inde 51, Taberânî'nin Mu'Cemu's-Sağiri'nde 3 adettir.

Rubâî (4'lü) rivâyetler de âlî sayılmıştır. Buhârî, Müslim, Nesâî, Taberânî, Tirmizî, Ebu Dâvud gibi bir kısım meşhurların rübâî rivayetleri üzerine de te'lifat yapılmıştır.

Sözgelimi Taberânî'nin Mu'cem'lerinde 4, Tirmizî'nin Sahîh'inde 170, Buhârî'de 2, Ebu Dâvud'da 1 aded rubâî rivâyet mevcuttur.

Âlî rivâyetleri göstermek üzere müstakil eserler te'lif edilmiştir. Bu çeşit kitaplar umumiyetle Avâli adını alır. Meselâ İbnu Teymiyye Avâliyyü'l-Buhârî'yi, İbnu Mende Avâliy-yu Süfyan İbnu Uyeyne'yi, Yusuf İbnu Halil ed-Dımeşkî Avâliy-yü'l-A'meş'i te'lîf etmiştir. Bu çeşit eserlerin Sülâsiyyât..., Rübâiyyat... şeklinde isimlendiğini cüz'lerle ilgili te'lifatı açıklarken belirtmiştik: Sülâsiyyâtu'l-Buhârî, Rubâiyyatu'l-Buhârî... gibi.

NÂZİL İSNÂD:

Nâzil, âlî'nin zıddıdır. Bir hadîs âlî değilse nâzildir. Bu da âlî gibi beş dereceye ayrılır.

Bunları daha önce kaydettiğimiz ve kısaca tariflerini sunduğumuz âlî isnadların zıddı olarak anlamamız gerekir.

Alimlerin büyük ekseriyeti (cumhur) nâzil isnâdın mefdûl (yani değerinin âlî'ye nisbetle düşük) olduğunda müttefiktirler. Ancak, şunu da hatırlatmakta fayda var: Başta Hâkim en-Neysâbûrî olmak üzere bazıları, nâzil'i âlî'ye tercih ettiklerini beyân etmişlerdir.

Onlara göre, isnâdda râvi adedi çoğaldıkça muhaddîs daha ziyade çalışır ve daha ziyâde isâbet eder. Fakat bu görüş pek benimsenmemiştir. Çünkü meşakkatın çok olması başlı başına aranması gereken bir fazîlet değildir. Asıl olan, sahîh rivâyete kavuşmaktır. Şu halde sâdece bu nokta-i nazardan, görülebilecek bir maslahat, açık bir durum sebebiyle nâzil isnâd, âlî isnad'a tercih edilir. Nitekim bunun örneğini İmam-ı Azam'ın prensibinden olmak üzere yukarıda verdik. Nazîl isnâddaki râviler daha sika, daha âlim, daha fakîh, meslekten muhaddis, veya rivâyetlerini şeyhinden sema yolu ile almış ise, bu vasıflara uymayan âlî isnâd'a tercih edilir. Vekî' İbnu'l-Cerrâh (V.196/911) ashabına sormuş: A'meş an Ebî Vâil an Abdillah isnadını mı, yoksa Süfyan an Mansur an İbrahim an Alkame an Abdillah isnadını mı tercih edersiniz? diye sorar. Ashâb'ı:

"Evvelkisi daha âlî'dir, elbette onu tercih ederiz diye cevap verirler. Ancak Vekî: "Hayır, A'meş de, Ebu Vâil de birer şeyhtir (sıradan râvi). Öteki isnâd ise, fakîh'in fakîh'den, onun da fakîh'ten onun da fakîh'ten rivâyetidir, binâenaleyh ikincisi evlâdır" açıklamasını yapar. Aslında A'meş ve Ebu Vâil de tanınmış hâfızlardandır. Ancak öbürlerinin fıkıh yönleri bunlara nazaran fevkalâde üstündür. Bu sebeple, bu fukahaya göre o ikisi şeyh (sıradan râvi) olarak tavsîf edilmiştir.

Bu mevzuda Abdullah İbnu'l Mübârek: "Hadîsin güzelliği mücerred kurb-ı isnâd'da değil, ricâlinin sıhhatindedir" demiştir. Keza Ebu Tâhir es-Silefî de (V.576/1180): "Esas olan hadîsi âlimlerden almaktır.

Ulemanın isnâdıyla nâzil olmak ehl-i naklin muhakkikleri nazarında, câhillerin isnâdıyla âlî olmaktan evlâdır. Bu takdire göre, ehl-i tahkik indinde hakîkatte âlî olan hadîs nâzîl olabilir" demiştir. İbnu Hibbân (V. 354/965) daha sarîh bir prensip koyar: "Eğer yalnız senede bakılacak ise, şeyhlerinde ulvîyet bulunanı; metne bakılacak ise, hangisinde fukahâ varsa onu tercih etmelidir".

Hâkim de, nâzil isnâda karşı mercûh kılınması gereken âlî'yi açıklarken, verdiği misâllerde adı geçen râviler dikkat çekicidir. Ebu Hudbe İbrahim İbnu Hudbe'nin Enes İbnu Mâlik'ten rivâyeti, Abdullah İbnu Dînâr'ın Enes'ten; Musâ İbnu Abdillah et-Tavîl'in, Enes İbnu Mâlik'ten; Ebu'd-Dünya Osman İbnu'l-Hattab'ın, Ali İbnu Ebî Tâlib'ten rivayetleri.

Ebu Abdillah el-Hâkim açısından bu ve benzeri İsnadların rivâyetleriyle ihticâc olunmaz.

Hiçbir hadîs imamının müsnedinde bunlardan nakledilmiş tek bir hadis yoktur.

O halde ulvîyet ricâlin sayısına bağlı olmamalıdır. Başka bâzı şartlar da koşulmalıdır.

ESAHHU'L-ESÂNİD: Usul kitaplarımızda (ve meselâ Tedrîbu'r-Râvî'de) daha ziyade sahih hadîs bahislerinde geçen bu tabiri biz burada tanıtmayı uygun bulduk. Esahhu'l-Esânid, en sahîh hadîslerin senedleri için kullanılmıştır. Zira bir hadîsin sıhhat derecesi,

öncelikle onun senedinden gelir. Sıhhat şartlarını en ileri derecede haiz olan senedle rivâyet edilen hadîsin en sahih hadîs (esahhu ehâdis) olacağı tabiîdir.

Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta şudur: Acaba bu tabir herhangi bir isnâd hakkında mutlak olarak kullanılabilir mi? Yoksa kayıtlayarak mı kullanmalıdır? Çünkü esahhu'l-esânid lügat açısından senedlerin en sahîhi demektir.

İslâm uleması bu tabiri mutlak olarak kullandığı gibi, kayıtlayarak da kullanmıştır. Mutlak olarak kullanınca her âlime göre farklı bir sened esahhu'l-esânid unvanını almaktadır.

Çünkü her âlim kendi zamanına ve kendi bilgisine göre en üstün bulduğu şahısların teşkîl ettiği isnâd hakkında bu tâbiri kullanmıştır ve böyle davranmakta haklıdır. Bu durumun tabiî sonucu olarak bir çok esahhu'l-esânid ortaya çıkınca, başta Hâkim, bir kısım usulcüler: Sahâbe veya belde ismi vererek "Falanca Sahâbî'ye ulaşan..." veya "fülan belde ahâlisine âid olan isnâdlar içinde en sahîh olanı falanca isnaddır" demeyi muvafık bulmuşlardır.

Bu kayıtlamayı -Tirmizî'de daha sık rastlandığı üzere- konuya göre yaptıkları da olmaktadır: اذك بابلا يف ِئش ّحصَا "Bu babta en sahîh rivâyet şudur..." şeklinde. Böyle bir ifâde zikredilen hadisin sıhhatine delalet etmez. Hatta o hadis hasen veya zayıf bile olabilir. Ancak o konu üzerine yapılan diğer rivayetlere nisbeten daha kuvvetli, o babta yapılan rivâyetlerden en sağlamı olduğunu ifade eder.

Alimlere göre, en sahih olduğu ileri sürülen senedlere gelince: 1- Ahmed İbni Hanbel ile. Ishâk İbnu Râhûye'ye göre şu sened esahhu'l-esânîd'dir: Ani'z-Zührî an Sâlim an İbni Ömer(1).

2- Ali İbnu'l-Medîni, Amr İbni Ali el-Fellâs ve Süleyman İbnu Harb'e göre Muhammed İbnu Sîrîn an Abîde İbni Amr es-Selmânî an Ali (radıyallahu anh).

* Süleyman İbnu Harb'e göre: Eyyub es-Sehtiyânî an İbni Sîrîn an Abîde İbni Amr es-Selmânî an Ali.

* Ali İbnu'l-Medînî'ye göre: Abdullah İbnu Avn an İbni Sîrîn an Abîde İbni Amr es-Selmâni an Ali.

Görüldüğü üzere, Süleyman İbnu Harb, Ali İbnu'l-Medînî en sahîh isnâd hususunda İbnu Sîrîn'e kadar anlaşıyorlar. İbnu Sîrîn'in ilmini Ali İbnu'l-Medînî, en kavî bulduğu Abdullah İbnu Avn'dan, Süleyman İbnu Harb ise nazarında en kavî olan Eyyub es-Sahtiyânî'den almış olmaktadır.

3- İbnu Mâîn'e göre: A'meş an İbrahim en-Nehâî an Alkame an Abdullah İbnu Mes'ud'dur.

4- Ebu Bekir İbnu Şeybe ile Abdurrezzâk es-San'ânî'ye göre: Zührî an Ali İbni'l-Hüseyn an Ebîhi'l-Hüseyn an Ceddihi Ali İbni Ebi Tâlib'dir.

5- Buhârî'ye göre: Mâlik an Nafî an İbni Ömer'dir.

Bu beş isnâddan en kıymetlisi, Buhârî'nin esah (en sahîh) addettiği sonuncu isnâddır.

Bu duruma göre bir tabaka daha bu tarafa gelirsek: Şâfiî an Mâlik an Nâfî an İbnu Ömer; bir tabaka daha bu tarafa gelirsek Ahmed İbnu Hanbel an Şâfiî an Mâlik an Nâfî an İbni Ömer senedi ortaya çıkar.

İmam Şâfi'î'nin bu isnâdına Silsiletü'z-Zeheb nâmı verilmiştir. Çünkü, Şâfi'î'den hadîs alanların en üstünü Ahmed'dir.

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde bu isnâdla tek hadis mevcuttur (2). Halbuki Muvatta'da aynı isnâd'la bir çok hadîs mevcuttur. Öte yandan, Ahmed İbnu Hanbel'in kendisinden yapılan rivayete göre, Muvatta'yı Abdurrahman İbnu Mehdî'den dinledikten sonra -daha sağlam (sebt) bulduğu için- bir de İmam Şâfi'î'den dinlemiştir. İbnu Hacer ortaya çıkan müşkili şöyle bir tahminle izâha çalışır: "Ahmed İbnu Hanbel ya Muvatta'yı rivâyet etmemiştir, yahud etmiştir de araya inkıta girmiş (ve dolayısıyla Muvatta'nın Ahmed vasıtasıyla rivâyeti bize ulaşmamıştır).

Zeynü'd-Dîn el-Irâkî, yukarıda kaydetiğimiz -ve esahhu'l-Esânid diye tavsîf edilmiş olan-beş aded sened'le, Muvatta ve Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelmiş olan rivâyetleri müstakil bir kitapta cemetmiştir. Takrîbu'l-Esânîd adını verdiği kitap fıkıh bablarına göre düzenlenmiştir. Ancak, fıkh'ın mühim bahislerini bu senetlerle rivâyet edilmiş hadîs olmadığı için boş bırakmıştır. Ayrıca şartına uyan hadislerden bir çoğu da gözünden kaçtığı için kitaba girmemiştir:

Bu eksikliğe hayıflanan İbnu Hacer, herhangi bir kitapla kayıtlamadan ana kaynaklara inerek bu esasa dayalı bir çalışma yapılmasını temenni eder.

BAZILARINA GÖRE DİĞER ESAH İSNADLAR:

En sahîh olduğu belirtilen isnâdlar yukarıda kaydedilen beş senedden ibâret değildir.

Diğer bir kısım senedlerin de esah olduğu ileri sürülmüştür. Bazıları şunlardır:

* İbnu Mân'den yapılan bir başka rivâyete göre: "Abdurrahman İbnu'l-Kâsım İbni Ebi Bekri's-Sıddık an Ebîhi an Aişe".

* Ahmed İbnu Hanbel'den bir başka rivayete göre: "An Eyyub an Nâfi an İbni Ömer"dir.

"Hammâd İbnu Zeyd an Eyyub" şeklinde olursa değme gitsin" demiştir.

* İshâk İbnu Râhûye'ye: "An Amr İbni Şuayb an Ebîhi an Ceddihi isnâdiyle rivâyette bulunan zât sika ise an Nâfî an İbni Ömer isnadiyle rivâyet etmiş gibidir" demiştir.

* Vekî' İbnu'l-Cerrâh'a göre: "An Amr İbnu Mürre an Mürre an Ebî Mûsa el-Eş'ari" en güzel senettir.

* İbnu'l-Mubârek el-Iclî ve en-Nesâî'ye göre: "Süfyanu's-Sevrî an Mansur an İbrahim an Alkame an İbni Mes'ud tarîki" isnadların en iyisi en ercahıdır.

* Şu da Nesâî'nin tercih ettiği bir senettir: "Zührî an Ubeydillah İbni Abdullah İbni Utbe an Abbas an Ömer."

* Ebu Hâtim er-Râzî'nin ercah senedi: "Yahya İbnu Sâd el-Kattân an Ubeydlillah İbni Ömer an Nâfî an İbni Ömer"dir.

* İbnu Maîn'in ercah senedi: "Yahya İbnu Sâd an Ubeydillah İbni Ömer ani'l-Kâsım an Âişe"dir.

BAZI ASHÂBIN ESAH İSNADLARI:

Yukarıda belirtildiği üzere bir kısım isnadlar beldeye veya sahâbiye izâfe ve nisbet edilerek "falanca beldenin..., Falanca sahâbînin en sahih isnâdı" denmiştir.

Buna göre:

* Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'in esahhu'l-esânîdi: "İsmâil İbnu Hâlid an Kays İbni Ebî Hâzım ani's-Sıddîk"dır.

* Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in en sahîh isnâdı: "Zührî an Sâlim an Ömer'dir veya: Zührî ani's-Sâib İbni Yezîd an Ömer"dir.

* Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüma)'inki: "Mâlik an Nâfi an İbni Ömer"dir.

* Ehl-i Beyt'in esahhu'l-esânîdi: "Cafer İbnu Muhammed İbni Ali ibni'l-Hüseyn İbni Ali an Ebîhi an ceddihi an Ali"dir. (radıyallahu anh).

* Hz. Ali (radıyallahu anh)'ninki: "A'rac an Ubeydillah İbni Ebî Râfi an Ali"dir.

* Ebu Hüreyre'nin en sahîh senedi: Zührî an Sâd İbni'l-Müseyyeb an Ebi Hüreyre (radıyallahu anh)"dir. Buhârî'ye göre ise "Ebu'z-Zinâd ani'l-A'rec an Saîd İbni'l-Müseyyeb an Ebi Hüreyre"dir.

* Hz. Enes (radıyallahu anh)'in en sahîh isnâdı: Mâlik ani'z-Zührî -bir kavle göre an Hammâd İbnu Zeyd yahud an- Hammâd İbni Seleme an Sâbit an Enes"tir.

* İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un esahhu'l-esânîdi: "Süfyânu's-Sevrî an Mansur an İbrahim an Alkame an İbni Mes'ud"dur.

BAZI BELDELERİN ESAH İSNADLARI:

Beldelere nisbet edilen esah isnadlardan bazıları şöyle:

* Medinelilerin esah isnâdı: İsmâil İbnu Ebî Hakîm an Abîde İbni Süfyân an Ebî Hüreyre'dir.

* Mekkelilerin esahhu'l-esânîdi: Süfyan İbnu Uyeyne an Amr İbni Dinâr an Câbir'dir.

* Yemenlilerinki: Ma'mer an Hammâm an Ebî Hüreyre'dir.

* Mısırlılarınki: el-Leys an Sa'd an Yezîd İbni ebî Habîb an Ebî'l-Hayr an Ukbe İbni Âmir.

* Horasanlılarınki: el-Hüseyn İbnu Vâkıd an Abdillah İbni Yezîd an Ebîhi'dir.

* Şamlılarınki: el-Evzâî an Hassân İbni'l-Atiyye ani's-Sahâbe'dir, veya: "Saîd İbnu Abdilaziz an Rebî'a İbni Yezîd an Ebî İdrîs el-Havlâni an Ebî Zer"dir.

* Kûfelilerinki: Yahya İbnu Sa'îd'l-Kattân an Süfyâni's-Sevrî an Süleymân et-Temîmi ani'l-Hâris İbni Süveyd an Ali'dir. vs.

EVHELÜ'L-ESANÎD:

Esahhu'l-Esânîd'e mukabil bir de ehvelu'l-esânîd tabiri vardır. Usül kitaplarımız bu bahse zayıf hadisler konusunu işlerken yer verirler. Bize sened mevzuunun bütünlüğünü sağlamak düşüncesiyle burada zikretmeyi uygun bulduk.

Muhaddisler bu tabirle, bazı şahıslara ve beldelere nisbet edilen isnâdların en zayıfını belirtirler.

Hâkim en-Neysâbûrî'nin kaydına göre:

* Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'e ulaşan senedlerin en zayıfı şudur: Sadakatu'd-Dakîkî an Ferkad es-Sabahî an Mürrete't-Tayyib an Ebî Bekir (radıyallahu anh).

* Ehl-i Beyt'in en vâhi isnâdı: Amr İbnu Şemir an Câbiri'l-Cu'fî ani'l-Hâris el-A'var an Ali (radıyallahu anh).

* Hz. Aişe'ye ulaşan en vâhi isnad: "Ani'l-Hâris İbni Şibl an Ummi'n-Nu'mân an Aişe (radıyallahu anhâ)"dir.

* İbnu Mes'ud'a ulaşan en vâhi isnâd: "Şerîk an Ebî Fezâre an Ebî Zeyd an İbni Mes'ûd (radıyallahu anh)"dur.

* Hz. Enes'e ulaşan en vâhi sened: "Dâvud İbnu'l-Muhabbır an Fahr an Ebîhi an Ebân İbni Ebî Ayyâş an Enes (radıyallahu anh)"dir.

* Yemenlilerin en vâkî isnadları: "Hafs İbnu Ömer el-Adeni anil Hakem İbni Ebân an İkrime an İbni Abbas (radıyallahu anhümâ)"dır.

* Mekkelilerin en vâhi isnâdları: "Abdullah İbnu Meymûn el-Kaddâh an Şihâb İbni Hırâş

an İbrâhîm İbni Yezîd el-Hûzî an İkrime an İbni Abbâs (radıyallahu anhüma)"tır.

* İbnu Abbas (radıyallahu anhüma)'a ulaşan en vâkî sened: "Muhammed İbnu Mervan es-Suddî es-Sağîr anil Kelbî an Ebî Sâlih an İbni Abbas (radiyallahu anhüma)"dır.

* Mısırlıların en vâhi isnâdları: "Ahmed İbnu Muhammed İbni'l-Haccâc İbni Rüşd an Ebîhi an Ceddihi an Kurretebni Abdirrahmân an külli men ravâ anhu"dur.

* Şamlıların en vâhi isnadları: Muhammed İbnu Kays el-Maslûb an Ubeydillah İbni Zahr an Ali İbni Zeyd ani'l-Kâsım an Ebî Umâme (radıyallahu anh)"dir.

* Horasanlıların en vâhi isnâdları: Abdurrahmân İbnu Müleyha an Nehşel İbni Sa'îd ani'd-Dahhâk an İbni Abbas (radıyallahu anh)"tır.

---

1) Sâlim, Abdullah İbnu Ömer İbni'l-Hattâb'ın oğludur.

2) O hadis şudur: ةلبحلا لبح عيب نع بهنو شجنلا نع بهنو ضعب عيب بلع مكضعب عبي

يك بيبزلاب مركلا عيبو يك رمتلاب رمثلا عيب ةنبازملاو نم بهنو

Aslında bu aynı senetle dört ayrı rivayet olarak gelmiştir. Buhari ve Müslim'de mevcuttur. (Bak 235. hadis).

3. MEHBAS: İLMUR-RİCAL

MEVZU'UN ÖNEMİ:

Senedin ehemmiyeti ne ise hadîs ilimleri (ulûmu'l-hadîs) arasında rical ilmi'nin de ehemmiyeti odur. Hadîs hakkında son derece mühim ve zarurî olan sahîh, hasen, zayıf vs. şeklindeki değerlendirmelerin medârı seneddir, yani senedi teşkîl eden râvîler. Şu halde rical ilmi, hadis ilminin vazgeçilmez bölümlerinden birini ve hattâ birincisini teşkîl eder.

Önceki bahiste sened üzerinde durduk. Bu bahiste senedi meydana, getiren râvîler, râvilerin dereceleri, tabakaları, râvilerde aranan evsaf vs. gibi çeşitli meselelere temas edeceğiz.

1- RÂVİ KİME DENİR:

Râvi, lügat olarak bir haberi anlatan,nakleden, getiren kimseye denir. Hadîs ilminde, sünneti âdâbına göre nakleden kimseye denir. Âdâb'tan maksad senedli olarak

demektir. Bu mânâda râvi'ye müterâdif olarak müsnid, keza râviler manasında mutlaka cemi hâlinde ricâl kelimesi de kullanılır.

Normalde râvî'nin meslekten olması şart değildir. Bu sebeple, râvinin ilim sâhibi olması, rivâyet ettiği haberin senedindeki ricâlini cerh ve ta'dil yönleriyle tanıması, terettüp eden ahkâm vs. yönleriyle metni tanıması aranmaz. Râvide aranan yegâne husus rivâyet adabına riâyetidir, rivâyeti senedli olarak yapmasıdır.

Râvi tâbiri, yeri gelince en küçük derecede yer alandan en üst derecede yer alan ricâlin, hepsi için kullanılabilen âm bir tâbirdir.

2- RÂVİLERİN DERECELERİ:

Resûlullah (aleyhissalatu vesselam)'ın sünnetini nakil ve rivâyet etmeyi meslek edinenler bir kısım hiyerarşik derecelere ayrılır:

1-Tâlib: Hadîs ilmini öğrenmeye azmetmiş kimse demektir. Hiyerarşide en aşağı mertebede yer alır. Gayreti ve muktesebâtı nisbetinde derecesi yücelir.

TÂLİBİN ÂDÂBI:

İslâm uleması hadîs talebesinin şu âdâba uymasını şart koşmuştur: 1) Niyette ihlâs sahibi olmalı ve hadîs tahsilini sırf Allah rızası için yapmalıdır. Dünyevî bir maksada kesinlikle yer vermemelidir.

2) İsnâd-ı âlî aramalıdır. Bölgesindeki âli isnâdı bitirince uzak diyarlara bu maksatla seyahat etmelidir.

3) Hadîslerde vârid olan fazîletli amelleri imkân nisbetinde işlemelidir. Hatta Bişr İbnu'l Hâris el-Hâfi: "Ey hadîs ashâbı, hadîsin zekâtını ödeyin, hiç olsun her ikiyüz hadîsten beşiyle mutlaka amel edin" demiştir. Vekî de: "Hadîsi hıfzetmek istersen, onunla amel et" der.

4) Tâlib, dinleme işini uzatıp, şeyhin azarlamasına meydan vermemelidir. Zührî: "Meclis uzarsa şeytan da nasiplenir" demiştir.

5) Öğrendiklerini gizlemeyip, diğer talebelerin de istifâdesini sağlamalıdır.

6) Rivâyet ve dirâyette kendisinden dûn (aşağı) olandan da hadîs almalıdır. Vekî: "Kişi fevkindekinden, emsâlinden ve mâdûnundan hadîs yazmadıkça asâlete eremez" der.

7) Hadîs talebesi sadece ezberlemekle veya yazmakla kalmamalı, anlamaya, kavramaya da çalışmalıdır.

8) Sahîheyn'e gerekli alâkayı göstermeli sonra sünenileri, sonra müsnedleri, ilel kitaplarını, sonra ricâl kitaplarını ve târîh kitaplarını okumalıdır.

9) Hadîs dinleme işi en az temyîz yaşında olmalıdır. Temyiz'e ermeden yapılan dinleme sahih değildir. Gerçi Şamlılar 30, Kûfeliler 20 ve Basralılar 10 yaşından önce hadîs dinletilmemeli, bu yaşa kadar Kur'an vs. öğrenmeli demiş, bu yolda tatbîkatta bulunmuşlardır. Ancak Ashab'tan birçoğu Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselam)'i küçükken gördükleri halde, yaptıkları rivâyetler, başta Buhârî, bütün hadîs kitaplarında yer alır. Bu durum, Selefin, temyiz yaşına giren çocukların semâını (hadis dinlemelerini) sahîh addettiğini gösterir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalatu vesselam)'ın torunu Hz.

Hasan (radıyallahu anh) Resûlullah'ın vefâtında sekiz yaşlarında idi. Abdullah İbnu-z-Zübeyr, Nu'mân İbnu Beşîr, Ebu't-Tufeyl el-Kınânî, Sâib İbnu Yezîd, Mahmud İbnu'r-Rebî Resûlullah (aleyhissalatu vesselam)'ı bülûğdan önce görmelerine rağmen rivâyetleri muhaddislerce kabûl edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, işittiğini aklında tutma yaşı prensibini koyar. Buhârî ve Evzâî de hemen hemen bu görüşü benimser. Nitekim Buhârî'de rivâyeti kaydedilen Mahmud İbnu'r-Rebi, Resûlullah (aleyhissalatu vesselam)'ın vefâtında beş yaşında idi. Diğer taraftan Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radiyallahu anh)'in 3-4 yaşındaki müşâhadesi ile ilgili rivâyet hüsn-i kabûl görmüştür.

Şu halde, semâ'ın başlangıcı için rakamla ifâde edilecek kesin bir yaş haddi yoktur.

2- Muhaddis: Bu, ilimde belli bir seviyeye ulaşanın unvânıdır. Hadîs ilmini bilir.

Hadîslerden az olmayan miktarda metin ve senediyle ezberler. Senedlerde yer alan râvileri, cerh ve ta'dîl yönleriyle tanır. Keza, metni de, ihtivâ ettiği ahkâm ve kendisiyle amel etme durumlarıyla tanır. Muhaddis yerine Şeyh ve İmâm tâbirleri de kullanılır.

Ancak, hemen belirtelim ki şeyh tâbiri muhaddisin hadîs aldığı hoca için de kullanılır.

"Falan kişi Buhârî'nin şeyhidir" deyince Buhârî'nin ondan hadîs aldığı anlaşılır. O

kimsenin vasıflı bir muhaddis olması şart değildir. Öyle ise şeyh kelimesi âdâbına uygun hadîs rivâyet eden sıradan bir râvî manasına da sıkça kullanılmıştır.

3-Hâfız: Muhaddislerden muktesebâtı ilerlemiş olanların unvânıdır. Bilhassa ezbere bildiği hadislerin çokluğu ile muhaddisten ayrılır. Hâfız unvânının, umûmiyetle 100 bin kadar hadîsi sened ve metniyle ezbere bilen muhaddisler için kullanıldığı ifâde edilmiştir. Muhaddis gibi, bunun da ricâli ve metni her yönüyle tanımaları gerektiğini söylemeye hâcet yoktur.

Şu noktayı da belirtelim ki, diğer tabirler gibi, hâfız tabiri muayyen ve mahdût evsâfa göre verilmiş bir unvan değildir. Zamâna ve bu tâbiri kullanan şahsa göre, kelimeden kastedilen mefhum değişebilir. Sözgelimi Zehebî'nin, Tezkiretü'l-Huffâz'da huffâzı yani hadîs hâfızlarını tanıtır. Bir başka deyişle, orada yer verilen her şahıs Zehebî'ye göre

"hâfız"dır. Bundan hareketle her birinin 100 bin civârında hadîs ezberlemiş olduğunu söyleyemeyiz. Nitekim, kitap, başta Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer (radıyallahu anhüm) olmak üzere 33 adet Sahabe (radıyallahu anhüm)'ye yer vererek başlar. Keza Sahâbe'den sonra yer verilen Tâbiîn ve Etbauttâbiîn tabakalarına mensup kimselerden kitapta tercümesi sunulanların hepsinin 100.000 civarında hadîs ezberlediği de söylenemez.

4 Hüccet: Hâfızdan sonra gelen mertebenin unvanıdır. 300.000 kadar hadîsi yukarıda belirtilen şartlarda senet ve metniyle ezberleyen kimselere denir.

5- Hâkim: En yüksek mertebede olanların unvanıdır. Bütün Sünnet'i nefsinde cemeden kimseler bu unvanı almaya hak kazanırlar.

Hemen belirtelim ki, muhaddis tabiri hadisle iştigal eden bütün ehl-i ilm için kullanılan müşterek bir isimdir. Binaenaleyh hâfız, hüccet ve hâkim de öncelikle muhaddis ismini taşırlar. Zaten bunları birbirinden kesin hatlarla ayırmak mümkün değildir. Bu sebeple, usulcüler birbirinden farklı târiflerde bulunurlar. Esâsen, bu ilimde birinci derecede mühim olan, muhaddisin itkanı ve tesebbütüdür, adalet ve zabt yönünden mükemmel olmasıdır. Çok hadis ezberleme keyfiyeti ikinci derecede önem taşıyan bir husustur.

3- MUHADDİSİN ÂDÂBI:

Alimler, hadis ilminin tedrisiyle meşgul olanların bazı âdâba riayet etmesini şart koşmuşlardır:

1- Muhaddis herşeyden önce iyi bir ahlâk, temiz bir yaşayış ve sağlam bir niyet sahibi olmalıdır. Sağlam niyet, ilmi Allah rızası için öğrenmek ve öğretmektir. Seleften bazıları:

"Biz başka maksadla ilim talebettik, ancak o, Allah için olmaktan başka bir şey kabul etmedi" demiştir.

2- Muhaddis, hadîs rivayetini belli bir olgunluk ve yaş hududunda yapmalıdır. İbnu Hallâd elli ile seksen yaş arasını tavsiye eder. Bazıları da 40 yaşından önce rivayetin caiz olmadığını söyler. Kadı İyaz buna itiraz ederek 40 yaşından ve hatta 30 yaşından önce hadis rivâyet eden selef büyüklerinden misal vermiştir. Mâlik İbnu Enes (İmam-ı Mâlik) bunlardan biridir. Halk, kendisini dinlemek üzere, büyük kalabalıklar teşkil etmeye başladığı zaman üstadları henüz hayatta idi. Öte yandan, muhaddisin bu yaşı beklemesi bazı tehlikeleri de beraberinde getirecektir: İlmin ziyâı gibi. Çünkü, kırk elli yaşına ulaşmadan ölenler var. Ömer İbnu Abdilaziz, Saîd İbnu Cübeyr, İbrahim en-Nehâî gibi nice büyük alimler ellisini idrak etmeden vefat etmişlerdir.

İbnu Hallâd'ın, ihtilât ârız olur endişesiyle "seksenden sonra rivâyeti kesmelidir" sözüne de itiraz edilmiştir. Zira sahabe ve sonrakilerden çok sayıda selef, ileri yaşlarda hadis rivayetinde bulunmuştur. Enes İbnu Mâlik, Sehl İbnu Sa'd, Abdullah İbnu Ebî Evfa (radıyallahü anhüm) gibi. Hatta yüz yaşını aştığı halde sağlıklı şekilde rivâyet edenler olmuştur: Hasan İbnu Arfe, Ebu'l-Kasım el-Bağavî, Ebu İshâk el-Hüseynî, el-Kadı Ebu't-Tayyib et-Taberî vs.

3- Muhaddisin yaşça, ilimce kendisinden daha muvafık (evlâ) birisi varken rivâyette bulunmaması gerekir. Hatta bazı âlimler, kendi beldesinde bu işe elyak olan varken rivâyeti mekruh addetmiş, bu hususta muhaddise müracaat edenler çıktığı takdirde ehak olana göndermesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak İbnu Dakîki'l-Îd gibi bazıları kendisinde değişik rivâyet bulunan kimsenin, tâlibi, isnâd-ı âlî sâhibine göndermemesi gerekeceği kanaatindedir.

4- Muhaddis, hadis tedrisine geçeceği zaman kılık kıyafetine itina etmeli, bu yönde dinleyenlere tefevvuk etmelidir. Nitekim İmam Mâlik'in, dersten önce abdest -ve hatta boy abdesti- aldığı, en iyi elbiselerini giyip, güzel kokular süründüğü, büyük bir vakar içinde tedriste bulunduğu, gürültü yapanlara bile meydan vermediği rivâyetlerde gelmiştir.

5- Hadis tedrîsi Kur'an'dan bir parçanın tilâvetiyle açılıp hamdele ve salvele ile başlatılmalıdır.

6- Hadis metinlerini okuyacak kimse (kâri) güzel sesli, telâffuzu düzgün ve açık, ibâresi fasîh (sesin vurgusunu manaya göre tam yapan) olmalı, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın adı geçtikçe aleyhissalâtü vesselam, ashâbın (radıyallahu anh) adı geçtikçe radıyallahu anh demelidir.

7- Muhaddis şeyhini de hayırla senâ ile anmalıdır. Vekî'in, hocası Süfyân-ı Sevrî'yi andıkça: "Emîrü'l-mü'minîn fıl-hadîs" diye övdüğü rivayetlerde gelmiştir. Keza hiç kimseyi, sevmediği bir lakabıyla zikretmemelidir. Ancak bu lâkab, onu diğerlerinden tefrik içinse mahzuru yok: Gunder (vefasız), A'rec (topal), A'meş (görmesi zayıf) gibi.

Keza mesleğini zikrederek anması -Hannât gibi- veya annesine nisbet ederek anması -

İbnu Uleyye gibi- câizdir, yeter ki bütün bu tesmiyelerde ayıplamak maksadı değil, târif gayesi gütmüş olsun.

4- RÂVÎNİN TABAKALARI

Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın sünnetini bize intikal ettiren râviler başlıca üç tabakaya ayrılır:

1- Ashab,

2- Tâbiîn,

3- Etbauttâbiîn,

Şimdi bunları tanıyalım:

1) SAHABE(1)

İbnu Hacer'in el-İsâbe'de "en doğru" diye tavsîf ettiği târife göre, sahâbî: "Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le kendisine inanmış olarak karşılaşıp İslam üzere ölen kimsedir." (2). İbnu Hacer devam eder: "Bu tarife, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le berâberliği uzun olan da girer, kısa olan da; kendisinden hadîs rivayet eden de girer, etmeyen de; O'nunla gazve yapan da girer, yapmayan da; keza O'nu bir kere görmüş ve fakat beraber oturmamış olan da girer, beraber olduğu halde âmâlık gibi bir sebeple görmemiş olan da. Îmân kaydı; Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la, kâfir olarak karşılaşıp, sonradan iman edeni -şayet imandan sonra tekrar karşılaşmadı ise- hâriç tutar. "Kendisine" tâbirimiz, başkasına inanmış olarak O'nunla karşılaşanı hâriç

tutar; Bî'set'ten önce kendisiyle karşılaşan ehl-i kitap gibi. Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Ehl-i kitaptan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la peygamberliğinden önce karşılaşıp, O'nun peygamber olacağına inanan sahabî sayılır mı? Bu ihtimalli duruma, Hz. Peygamber'in ticarî maksatla gittiği Suriye seferinde Busra kasabasında karşılaştığı Rahip Buhayra ve benzerleri dahildir... Sayıca az da olsa iman ettiği halde sonradan irtidâd edip tevbe etmeden ölenler de sahâbî değildir: Ubeydillâh İbnu Cahş, Abdullah İbnu Hatal, Rebî'a İbnu Ümeyye İbni Halef gibi. İrtidaddan dönen sahâbîdir, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'la tekrar görüşmese de, el-Eş'as İbnu Kays gibi...

İbnu Hacer'in, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ı dinlemiş, görmüş olan cin ve melâikenin sahabeden sayılıp sayılmayacağı konusunda kaydettiği münakaşanın amelî bir yönü olmadığı için onu aktarmıyoruz.

Ancak şunu da kaydedelim. Bir kimseye sahâbe diyebilmek için şâz olan ve ulemânın çoğunluğu tarafından kabul edilmeyen başka şartlar da ileri sürülmüştür. Bunlardan birine göre şu dört vasıftan biri olmadıkça sahâbi olunamaz: 1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'le uzun müddet mücâlese (beraberlik).

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'den yaptığı bir rivâyetin bilinmesi.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'le gazve yaptığının bilinmesi.

4- Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın yanında şehîd olması.

Bazıları sahâbeliğin sıhhati için "büluğa ermiş olmak"ı şart koşmuş, bazıları kısa bir müddet için de olsa mücâlese'yi (berâber bir mecliste bulunmayı) şart koşmuştur.

Bazıları: "Sahâbelik için "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ı görmek" yeterlidir" diye mutlak bir ifâde kullanmışsa da bu görmekten maksat "temyîz yaşında görmek"dir, böyle kayıtlamak gerekir." İbnu Hacer, devamla Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ı vefatından sonra (henüz gömülmeden) görenin durumu münâkaşa götürse de sahabî sayılmaması gerektiğini söyler. Şâir Ebu Züeyb el-Hüzelî gibi.

Kimin sahâbe olduğunu tefrikte, müelliflerin işini zorlaştıran bazı mücmel tavsîfler de olmuştur. Bunlardan -İbnu Ebî Şeybe'nin Musannaf'ında kaydedilen- birine göre:

"Fetihler sırasında sadece sahâbîyi komutan tâyin ederlerdi." Bir diğerine göre -ki İbnu Abdilberr'e aittir- "Hicrî onuncu senede Mekke ve Taifte müslüman olmuş ve Resûlullah'

(aleyhissalâtü vesselâm)'ın Vedâ haccına katılmamış tek kişi mevcut değildi."

Keza benzer ifade Evs ve Hazrec kabîleleri hakkında da sarfedilerek: "Onlardan hiç kimsenin Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in ömrünün son senesine kadar küfrünü devam ettirip, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın vefatında onu izhar ettiğinin görülmediği" belirtilmiştir.

BİR ŞAHSIN SAHÂBE OLDUĞU NE YOLLA ANLAŞILIR?

Bu hususta bir değil bir kaç mûteber yol vardır: 1- O zâtın sahâbe olduğu tevâtür, istifâza ve şöhret'le bilinir.

2- Bir sahâbîden: "Falanca sahâbîdir" diye gelen rivâyetle bilinir.

3- Tâbiîn'den herhangi birinin aynı şekilde şehâdetiyle bilinir. Ancak bu zât tezkiyesi makbûl biri olmalıdır.

4- Bir kimsenin şahsen: "Ben sahâbî'yim" demesiyle de sahâbelik sübut bulur. Ancak bu durumda iddia sâhibinin adâlet sâhibi ve Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'a yaşça muâsır olması gerekir.

Adalet iddiası kendi sözüyle sübut bulmaz, başkasının şehâdeti esastır. Böyle olmayanların sahâbelik iddiaları kabul edilemez. Muasara şartına gelince, bunun son hududu hicrî 100-110 yıllarına rastlar. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) ömrünün sonlarında Ashab (radıyallahu anhüma)'ına: "Bu geceniz var ya, bundan yüz sene sonra, şu anda mevcutlardan kimse yeryüzünde kalmayacaktır" buyurmuştur. Bu hadisi Buharî ve Müslim İbnu Ömer'den rivâyet etmiştir. Hadîs'in Müslim'de Hz.

Câbir'den kaydedilen veçhinde, bu sözü Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın vefatından bir ay kadar önce söylediği belirtilir. Bu rivâyete dayanarak, İslam ulemâsı, mezkûr hududdan sonraki zamanlarda sahâbelik iddiasına kalkanları reddetmişlerdir.

Nitekim pek çok şarlatan asırlarca sonra sahâbî olduğunu iddia ederek sahte hadîsler rivâyet etmiş ve kendilerine inanacak câhil, saf kişiler bile bulmuştur. İbnu Hacer, el-İsâbe'nin el-Kısmu'r-Râbi diye ayırdığı bölümlerde onlar hakkında bilgi verir. Her biriyle ilgili hikâye ve teferruatı mezkûr kitaba bakarak bu sahte sahabilerden bir kaçının ismini ve ölüm târihini kaydedelim:

1- Osmân İbnu'l-Hattâb: Bağdad'da zuhûr etti. Vefatı: 327/938.

2- Cafer İbnu Nestûr er-Rûmî: Farab'ta çıktı. Vefatı: 350'den sonra.

3- Sarbatak: Hindistan prenslerinden. Vefatı: 333/944.

4- Cübeyr İbnu'l-Hâris. Vefatı: 576'dan sonra.

5- er-Rebî' İbnu Mahmûd, Mardinli bir sûfı. Vefatı: 599/1202.

6- Ebu'r-Rida Ratan, Hindistan'ın Batranda şehrinden. Vefatı: 632/1443 veya 709/1309'dur.

7- Kays İbnu Temîm et-Tâî. Geylan şehrinde çıktı. Vefatı: 517/1123'den sonra.

Hadîs ulemâsı, yukarıda kaydedilen ihbâr-ı Nebevî'ye muvafık şekilde, Mekke'de 100-110 târihleri arasında vefat eden Ebu't-Tufeyl Âmir İbnu Vesîle el-Cühenî'nin en son vefat eden sahabî olduğunda ittifak eder.

SAHÂBENİN ADALETİ:

Yukarıda belirtilen yollarla bir kimsenin sahâbî olduğuna hükmedilince ona müslümanlar arasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'i görmüş olmaktan ileri gelen müstesna bir makam ve şeref tanınmış olmaktadır.

Ehl-i sünnet ve'l-cemaat'e mensub olan bütün mü'minler sahâbe'nin hâiz olduğu bu yüce makamda müttefiktirler. Kıyâmete kadar gelecek bütün mü'min nesillerden hiçbiri, hiçbir ferd Ashab'a mensup hiçbir kimseye karşı fazîlet noktasında üstünlük iddia etmez.

Onların efdaliyeti bizzat Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) tarafından ifâde edilmiştir.

Ehl-i Sünnet, Ashab (radıyallahü anhüm)'ı bir bütün kabul etmekte de müttefiktir.

Hususî, ferdî fezâilde aralarında dereceleme yaparsa da sahâbelik fazîletinde hepsini bir görür. Bir başka ifâdeyle Şi'a'nın yaptığı gibi, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın sohbetiyle müşerref olan hiç kimseye yakışık almayan, saygısızlık, güvensizlik, ittihâm ifâdeleri taşıyan sıfatlar izâfe edemez. Hepsini ayrı ayrı sever ve sayar. Hangisinin ismi geçerse geçsin radıyallahu anh yani Allah ondan razı olsun duasını okur.

Ashab'ı bir bütün olarak sevmek, hepsine ayırım yapmadan güvenmek Kur'ân-ı Kerîm ve Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın emirleri gereğidir. Buna bir bakıma sahâbenin adaleti denir. Adâletin ne olduğunu teferruatlı olarak açıklayacağız. Özet olarak dindarlık, sıdk, itikad düzgünlüğü, güzel ahlâk demektir. Bâzı ehl-i Bid'a takımı hâriç, Ehl-i sünnet, bütün Sahâbîlerin bu vasıfları taşıdıklarında müttefiktirler. Bunda delilimiz Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'dir. Pek çok âyet ve hadis Ashâbı tebric eder. Tâ ilk İslam büyüklerinden günümüze kadar gelip geçen bütün ehl-i sünnet ulemâsı ayet ve hadisleri böyle anlamakta ihtilâf etmezler.

Şimdi bunlardan bir kısmını kaydedeceğiz:

ASHABI ÖVEN AYETLERDEN BAZILARI:

هللاِب َنوُنِم ْؤُت َو ِرَكنُمْلا ْنَع َن ْوَهْنَت َو ِفو ُرْعَمْلاِب َنو ُرُمْأَت ِساهنِلل ْتَج ِرْخُأ ٍةهمُأ َرْيَخ□ ْمُتْنُك

"Siz insanlar için ortaya çıkarılan, doğruluğu emreden, fenalıktan alıkoyan, Allah'a inanan hayırlı bir ümmetsiniz" (Âl-i İmran, 110).

اًديِهَش ْمُكْيَلَع ُلوُس هرلا َنوُكَي َو ِساهنلا َىلَع َءاَدَهُش اوُنوُكَتِل اًطَس َو ًةهمُأ ْمُكاَنْلَعَج َكِلَذَك َو

"Böylece sizi insanlara şâhid ve örnek olmanız için tam ortada bulunan bir ümmet kıldık. Peygamber de size şâhid ve örnektir" (Bakara, 143).

مِهْيَلَع َةَنيِ

كهسلا َل َزْنَأَف ْمِهبُوُلق يِف اَم َمِلَعَف ِة َرَجهشلا َتْحَت َكَنوُعِياَبُي ْذِإ َنِينِم ْؤُمْلا َنَع ُ هاللَّ َيِض َر ْدَقَل

أًبي

رَق اًحْتَف ْمُهَبا ثَأ َو

"Ey Muhammed! Allah inananlardan, ağaç altında sana baş eğerek el verirlerken, and olsun ki hoşnud olmuştur. Gönüllerinde olanı da bilmiş, onlara güvenlik vermiş, onlara yakın bir zafer ve ele geçirecekleri bol ganîmetler bahşetmiştir (Feth, 18).

اوُض َر َو ْمُهْنَع ُ هاللَّ َيِض َر ٍناَسْحِإِب ْمُهوُعَبهتا َنِيذهلا َو ِراَصنَْلا َو َنيِ ِر ِجاَهُمْلا َنِم َنوُل هوَلا َنوُقِباهسلا َو

هْنَع

"İyilik yarışında önceliği kazanan Muhâcirler ve Ensâr ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur. Onlar da Allah'tan hoşnuddurlar. Allah onlara içinde ebedî kalacakları, içlerinde ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır..." (Tevbe, 100)(3)

ميِعهنلا ِتاهنَج يِف # َنوُب هرَقُمْلا َكِئَل ْوُأ # َنوُقِباهسلا َنوُقِباهسلا َو

"İyilik işlemekte önde olanlar, karşılıklarını almakta da önde olanlardır." (Vâkı'a,10-12)

نيِن ِم ْؤُمْلا َنِم َكَعَبهتا ِنَم َو ُ هاللَّ َكُبْسَح ُّيِبهنلا اَهُّيَأاَي

"Ey Peygamber! Allah'ın yardımı sana ve sana uyan mü'minlere yeter" (En-fâl, 64).

ن ِم اوُج ِرْخُأ َنِيذهلا َني ِر ِجاَهُمْلا ِءا َرَقُفْلِل # ِباَقِعْلا ُديِدَش َ هاللَّ هنِإ َ هاللَّ اوُقهتا َو اوُهَت ْناَف ُهْنَع ْمُكاَهَن اَم َو

نوُقِدا هصلا ُمُه َكِئَل ْوُأ ُهَلوُس َر َو َ هاللَّ َنوُرُصْنَي َو اًنا َوْض ِر َو ِ هاللَّ َنِم ًًْضَف َنوُغَتْبَي ْمِهلا َوْمَأ َو ْمِه ِرايِد

مِه ِروُدُص يِف َنوُد ِجَي ًَ َو ْمِهْيَلِإ َرَجاَه ْنَم َنوُّب ِحُي ْمِهِلْبَق ِنم َناَمي ِ ا"' َو َراهدلا اوُء هوَبت َنِيذهلا #

و

مُه َكِئَل ْوُأَف ِهِسْفَن هحُش َقوُي ْنَم َو ةَصاَصَخ ْمِهِب َناَك ْوَل َو ْمِهِسُفْنَأ َىلَع َنو ُرِث ْؤُي َو□
اوُتوُأ اهمِم ًةَجاَح

نوُحِلْفُمْلا□

"Daha önceden Medîne'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine hicret edip gelenleri severler; onlara verilenler karşısında içlerinde bir çekememezlik hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerinden önce tutarlar. Nefsinin tamahkârlığından korunabilmiş kimseler, işte onlar saadete erenlerdir." (Haşr, 8-9).

ASHABI ÖVEN HADİSLERDEN BAZILARI:

Kur'ân-ı Kerîm'den başka, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'de bir çok hadisleri ile Ashab'ı tebric etmiş aralarında bir ayırım yapmadan ümmetine karşı onların şânlarını yüceltmiştir. Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman. Hz. Ali, Übey İbnu Kaab, Zeyd İbnu Sâbit, Muâz İbnu Cebel (radıyallahu anhüm ecmâin) gibi büyükler hakkında da ayrı ayrı medh u senâda bulunmuştur. Hadis kitaplarının Menâkıb ve Fezâil bölümleri bu çeşit hadîslerle doludur. İbnu Hacer ve Bağdadî tarafından kaydedilmiş olan bu hadislerden bazılarını asıl metinleriyle kaydediyoruz.

- نيذلا مث ينرق يتما ريخ :ملسو هيلع هاللَّ ىلص يبنلا نع هنع هاللَّ يضر دوعسم نبا ن

ع 1□

اودهشتسي نأ لبق نودهشيو مهتداهش مهناميأ قبست موق ئجي مث مهنولي نيذلا مث مهنولي.

1- "Ümmetimin en hayırlısı benim asrımdakilerdir. Sonra bunları tâkip edenler, sonra da bunları tâkiben gelenlerdir. Sonra öyle bir kavm gelir ki şehâdetten önce yemin ederler ve şâhidlikleri taleb edilmeden şehâdette bulunurlar."(4).

- يباحصأ اوبست :ملسو هيلع هاللَّ ىلص هاللَّ لوسر لاق :لاق هنع هاللَّ يضر ديعس يبا ن

ع 2□

هفصن و مهدحا ّدم كردا ام ابهذ دحا لثم مكدحا قفنا ول هديب يسفن يذلاوف

2- "Ashâbıma dil uzatmayın. Nefsimi elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemîn ederim ki, sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın tasadduk etseniz yine de onlardan birinin bir müdd, hatta yarım müdd miktarındaki harcamasına sevabca ulaşamazsınız."(5) يباحصا راتخا هاللَّ نا

ملسو هيلع هاللَّ ىلص هاللَّ لوسر لاق :لاق هنع هاللَّ يضر رباج

-

نع 3□

نيلسرملاو نييبنلا ىوس نيلقثلا ىلع.

3- "Hz. Câbir (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın şöyle dediğini nakletmiştir: Cenâb-ı Hakk, Ashâbımı nebiler ve peygamberler hâriç bütün cin ve ins'e tercih etmiş, üstün tutmuştur."

- نم متيتوا امهم :ملسو هيلع هاللَّ ىلص هاللَّ لوسر لاق :لاق هنع هاللَّ يضر سابع نبا نع

4□

مل ناف ةيضام ىنم ةنسف هاللَّ باتك يف نكي مل ناف هكرت يف مكدحا رذع هب لمعلاف هاللَّ باتك

هب متذخا اهياف ءامسلا يف موجنلا ةلزنمب يباحصا نا يباحصا لاق امف ةيضام ىنم ةنس نكت

ةمحر مكل يباحصا فتخاو متيدتها.

4- Kitap'ta size ne gelmişse onunla amel edeceksiniz, onu terketmekte hiçbir özür kabûl edilmez. Kitapta bulunmayan bir şey olursa, benden vâhi olan sünnet esastır. Benden vâhi bir sünnet yoksa Ashâbımın söylediğine uyacaksınız. Ashâbım gökteki yıldızlar gibidir. Onlardan hangisini esas alırsanız hidâyete erersiniz. Ashabımın ihtilafı sizin için rahmettir.

- تلأس :ملسو هيلع هاللَّ ىلص هاللَّ لوسر لاق :لاق هنع هاللَّ يضر باطخلا نبا رمع نع

5□

موجنلا ةلزنمب يدنع كباحصا نإ محمد اي ّىلإ هاللَّ ىحواف يدعب نم يباحصا هيف فلتخا اميف يبر

ىده يدنع وهف مهفتخا نم هيلع مه امم ٍئشب ذخأ نمف ضعب نم أوضأ اهضعب .ءامسلا يف.

5- Hz. Ömer (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın şöyle buyurduğunu anlatmıştır: "Ashabımın benden sonra ihtilaf edeceği şeyler hakkında Rabbime sordum. Allah celle şânuhu şu vahiyde bulundu: "Ey Muhammed! Senin Ashabın benim katımda gökteki yıldızlar gibidir. Bazısı bazısından daha parlaktır. Kim onların ihtilaf ettikleri şeyden herhangi birini esas alırsa, o benim yanımda hidâyet üzeredir."

- هالَّ نإ :ملسو هيلع هالَّ ىلص هالَّ لوسر لاق :لاق هنع هالَّ يضر كلام نب سنا نع

6

موق نا زل

م ا رخآ يف ئجيس هنإو يراصنا مهلعجو يراهصا مهلعجف يباحصا راتخاو ينراتخا

ةنعل ا تلح مهيلع اولصت ف ا مهعم اولصُت ف أ مهيلإ اوحكنت ف أ مهوحكانت ف أ مهنوصقتني.

6- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah beni ve Ashâbımı seçti. Onları bana hısım ve yardımcılar kıldı. Bilesiniz âhir zamanda bir gürûh çıkıp onların kadrini düşürmeye çalışacak. Sakın onlarla evlenmeyin, onlara kız vermeyin, onlarla birlikte namaz kılmayın, cenâzelerine namaz kılmayın.

Onlara lanet etmeniz helaldir."

: يف هالَّ ه

- الَّ ملسو هيلع هالَّ ىلص هالَّ لوسر لاق :لاق هنع هالَّ يضر لفغم نب هاللَّدبع نع

7

نمو مهضغبا يبضغبف مهضغبا نمو مهبحا يّبحبف مهبحا نمف .اضرغ مهوذختت يباحصا

هذخأي نا كشويف هالَّ ىذآ نمو هالَّ ىذآ دقف يناذآ نمو يناذآ دقف مهاذآ

7- Abdullah İbnu Muğaffel (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ashabım hakkında Allah'tan korkun. Onları kendinize hedef edinmeyin. Kim onları severse bu bana olan sevgisi içindir, kim de onlara buğz ederse bu da bana olan buğzu sebebiyledir. Onları kim incitirse beni incitmiş olur. Beni inciten de Allah'ı incitir. Allah'ı incitenin ise belası yakındır.

Süfyan-ı Sevrî, نَفَطْصا َنيِذهلا ِهِداَبِع ىَلَع م ٌَس َو ِ ه ِلَّ ُدْمَحْلا ْلُق

(Mealen: "Ey Muhammed! De ki: Hamd Allah'a mahsustur. SEÇTİĞİ KULLAR'ına selam olsun" (Neml, 59), âyetinde zikredilenlerin Ashab olduğunu söylemiştir.

Ashab'ın adaleti meselesini "nefis bir şekilde" işleyen Bağdâdî, -ki İbnu

Hacer aynen iktibas ederek katıldığını ifade eder. Kur'an ve Hadîs'te Ashâb hakkında gelen tebrie'nin çokluğunu belirttikten sonra şunu söyler: "Bu nassî deliller, onların kesinlikle ta'dîl'ini ifâde eder. Onlardan hiç biri, Allah'ın ta'dîlinden sonra, mahlukattan bir başkasının ta'dîline muhtaç değildir. Farz-ı muhal, Allah ve Resulü (aleyhissalâtu vesselâm)'nden haklarında -yukarıda zikrettiğimiz nasslardan hiçbiri vârid olmamış olsaydı bile, onların hicret, cihâd, İslâm'a yardım, can ve mallarını bu yolda harcamaları, ata ve evlâdlarını öldürmeleri, din için birbirlerine gösterdikleri hayranlık, iman ve yakînde izhâr ettikleri fevkalâde kuvvet gibi fiilen içinde bulundukları sayısız haller, âdil olduklarına kesinlikle hükmetmeye, nezih olduklarını kabûle ve onların kendilerinden sonra gelen haleflerinden ve onları tâdîl ve tezkiye etme durumunda olacak hepsinden, daha efdal olduklarını teslîme yeterli idi. İşte bu görüş, bütün âlimlerin ve kavline güvenilen bütün fakîhlerin müşterek görüşüdür."

---

1) Raviler arasında en mühim tabakayı Ashab(radıyallahu anhüm)'ın teşkil ettiği ve günümüzde Ashab'a dil uzatmalar yaygınlaşmaya yüz tuttuğu için bu bahsi genişçe işleyeceğiz.

2 Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: نَم يآر نَمِل بوُطو يِب نَمآو يِنآَر نَمِل نَبوُط

يِنآَر "Ne mutlu beni görüp iman edene! Ne mutlu beni göreni görene" hadisinin mezkûr Sahabe tarifindeki katkısı açık olarak görülmektedir. Tâbiî'nin tarifini yaparken de göreceğiz ki, bu hadis Tâbiîn ile ilgili tarifin ortaya çıkmasında da müessir olmuştur.

Zira muhtelif tariflerden, ekseriyetin benimsediği tarif uygun olanıdır.

3) Sadece bu ayet Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), Hz. Ömer (radıyallahu anh) gibi İslamın büyüklerine dil uzatan Şia'nın gittiği yolun batıllığını göstermeye kâfidir. Zira, es-Sâbikûn el-Evvelûn'a bunlar dahildir. Keza bunlar Bey'atü'r-Rıdvân ashabındandır.

Rabbülâlemîn hiçbir ayırım yapmadan hepsinden râzı olduğunu ilan etmiştir. Ama Şia, Cenâb-ı Hakk'ı tahtle edercesine, tekzîb edercesine bu büyüklere dil uzatmaktadır.

Dalâlet bu kadar olur. Allah korusun!

4) Bu hadisin 13 ayrı tarikten rivayet edildiğini ve ulemadan bazısının mütevatir addettiğini daha önce kaydettik.

5) Bir müd takriben 18 litrelik bir ölçek.

ASHABA DİL UZATAN ZINDIKTIR:

Bağdâdî, yukarıda kaydettiğimiz açıklamalardan sonra, bu Zür'atü'r-Razî'nin şu fetvasını kaydeder: "Bir kimsenin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâb (radiyallahû anhüm)'ının kadrini düşürmeye çalıştığını görürsen bil ki o zındıktır. Zira Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) haktır, Kur'ân-ı Kerîm haktır. Bu Kur'an-ı ve şu sünneti bize Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm)'ın Ashabı (radıyallahu anhüm) tebliğ etmiştir.

Onlara dil uzatanlar, şâhidlerimizi karalamaya çalışıyorlar. Asıl maksadları da Kur'an ve Sünnet'i ibtal etmektir. Cerhedilmek onlara yaraşır, çünkü zındıktırlar..."

ASHABI TA'DÎLİN MAHİYETİ: Ashâbı ta'dîl, onların İslâm'a mallarını canlarını feda ederek yaptıkları hizmetin kadrini bilmek Kur'an ve Sünnet'e getirdikleri açıklamaları benimsemek demektir.

Ashâb-ı Kiram (radıyallahu anhüm)'ı tâdîl, aynı zamanda Kur'an ve sünnetin o husustaki emrine uymak, tam teslimiyet göstermek demektir. Ashab'ın tâm bu iki kaynakta tebcîl edilmiş olması sebebiyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbetin kazandırdığı üstünlüğe başka hiçbir şey muadil ve denk olamaz" denmiştir.

Ashâbı ta'dîl, onların her çeşit kusurdan ma'sum olduklarını iddia etmek mânâsına gelmez. İslâm, masumluğu sâdece peygamberlere tanır. Onun dışındakiler, insan olmak haysiyeti ile elbette bazı kusurlara, hatalara, yanılmalara düşebileceklerdir. Ancak faziletin yüceliği, Cenâb-ı Hakk'ın af garantisi karşısında o kusurlar küçülür ve Ashab'ın kusurunu aramak, onlara kusurları açısından bakmak mü'minlik edebine yakışmaz.

Allah ve Resulünün affına mazhar olanları tekrar muhâkeme etmek hangi imana, hangi edebe sığar? Dünyada bile devlet başkanının affına uğrayanı suçlayacak kanun çıkar mı?

Ashab-ı Kiram'ı gruplara ayırıp bir kısmını peygamberlerden bile yüce görme ifratına düşerken diğer bir kısmını tekfir etme derecesinde ağır hakâretlere boğan Şia'nın gittiği yol tamâmen bâtıl ve Kur'ân-ı Kerim'e aykırıdır. Ne garibdir ki Ehl-i Bid'a'nın dil uzattığı Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Aişe gibi büyükler İslâm'a her hususta en çok hizmet edenler ve haklarında tebric âyetleri gelmiş olan kimselerdir.

Binbir dereden su getirerek 1500 yıldır İslâm ulemasının ittifakla gittiği bir yoldan dönüp Ashab'ı tenkîde cürete kalkan şiîleşmişlerin yanılgılarını göstermek için, hata olarak değerlendirmemiz mümkün olan bazı davranışlarına rağmen, Ashâb karşısında takınmamız gereken edeb tavrını bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetinden bir misalle göstermeye çalışacağız. Misalimiz Hatib İbnu Ebî Belte'a ile alakalı. Kaydedeceğimiz vak'a o kadar mânidardır ki, bunu anladıktan sonra: "Ashab'ta irtidâd dışında görülebilecek en büyük kusur karşısında bile saygı ve edeb, Allah'a olan inancın gereği ve bir parçasıdır" dememek mümkün değildir. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öyle anlamış ve anlatmış.

Buhârî ve Müslim'in Sahîh'lerinde de anlatıldığı üzere vak'a şu: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'nin fethine karar vermiş ve bir kısım hazırlığına da başlamıştır. Düşüncesi Mekkelilere hazırlığına da, niyetinden hiçbir şey sezdirmemek, mukabil bir hazırlığa, tedbire girmelerini önlemek ve böylece onları âni bir baskında gâfil yakalayıp, hiç bir kan dökmeden sulh'e, teslim'e mecbur etmek. Bu stratejinin başarısı, görüldüğü üzere Mekkelilere Medine'den, müslümanlardan bir haber sızmaması esasına dayanıyordu. Muhtemel bir sızıntıyı önlemek için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tedbirlerin azamisini almaktadır. Öyle ki, en yakını, en güvendiği kimse olan Hz. Ebu Bekir'e bile niyetini belli etmemiştir. Bir şeyler sezinleyen Hz. Ebu Bekir bu hazırlıkların nereye olabileceğini kızı Hz. Aişe'ye sorduğu vakit, Hz.Aişe (radıyallahu anhâ)'nin beyan ettiği ihtimaller arasında Mekke'nin zikredilmemesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en yakınlarına bile bu meselede nasıl dikkatli ve hesaplı davrandığını, bu işteki gizliliğe ne derece ehemmiyet verdiğini gösterir. Öyle ki Medîne'ye giriş ve çıkışları yasaklayıp kontrol altına aldığı bile rivâyetlerde gelmiştir.

İşte böyle bir durumda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ali, Hz. Zübeyr ve Hz. Mikdâd'dan müteşekkil bir heyeti Ravdatu Hâh denen bir mevkiye şu tenbihatı yaparak gönderir: "Orada bir kadın bulacaksınız, berâberinde bir mektup var. Mektubu kadından alın."

Hâdisenin gerisini Hz. Ali'den dinliyoruz: "Oraya atlı olarak vardık. Gerçekten de bir kadınla karşılaştık. Kendisine:

- Mektubu çıkar! dedik.

- Bende mektup yok! diye inkâr etti. Bizim:

- Ya mektubu çıkarırsın, ya elbiselerini soyunursun! diye ciddileşmemiz üzerine, saçlarının örgüleri arasından mektubu çıkarıp verdi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirip verdik. Mektupta Hâtib İbnu Ebî Belte'a'dan Mekke müşriklerinden bazılarına bir mesaj vardı, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hazırlıklarından onları haberdar ediyordu.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Hâtıb'a:

"- Ey Hâtıb bu da ne?" diye sordu. O:

"- Ey Allah'ın Resulü hakkımda acele hükme gitme. Ben Kureyş'e bağlı bir kimseyim (6).

Seninle berâber olan Muhâcirlerin Mekke'de akrabaları var. Orada kalan ailelerini onlar korur. Benim onlarla neseb bağım olmadığı için böyle bir himâyeden mahrûmum.

İstedim ki böylece onlarla bir irtibatım olsun da oradaki yakınlarım himâye görsün. Bu davranışım, küfürden veya dînimden irtidâd etmemden, ya da İslâm'ı seçtikten sonra küfre rıza göstermemden dolayı değildir" diye özürünü beyân etti.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hâtıb'ı dinledikten sonra:

- Doğru söyledi, ona hayırdan başka birşey söylemeyin diye tasdîk etti. Ancak Hz. Ömer atılarak:

- "Ey Allah'ın Resulü! Bu adam Allah'a, Resûlüne ve mü'minlere ihânet etti. Müsaâde buyur, boynunu vurayım (şu münafığın)" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

- Hayır. O, Bedir gazvesine katıldı. Ne biliyorsun, belki de Allah: "Dilediğinizi yapın! Sizi affettim" buyurmuştur" (7) cevabını verdi.

Casusluk vak'alarına, ölüm dâhil, çok daha sert cezâlar takdir etmiş olan Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in(8) bizzat Hz. Ömer (radıyallahu anh) gibi yüce bir sahâbînin zahiri değerlendirmesiyle ihânet, münâfıklık ve casusluktan başka bir kelimeyle ifâde edilemeyecek olan bir hâdiseye -görüldüğü gibi- yaklaşımı çok farklı olmuştur. Çünkü Bedir gazvesine katılanlar hakkında ayırım yapılmaksızın af bildirilmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu davranışı ile, ümmetine, en ciddî bir kusuru işlemiş bile olsa, -İslâm'a hizmeti geçmiş ve bahusus haklarında âyet gelmiş- herhangi bir sahabî (radıyallahu anh) karşısında takınması gereken tavır hususunda, örnek verme gayesi güttüğü görülmektedir.

Müslim'de gelen, yine Hâtıb'la ilgili ikinci bir rivâyet bu söylediğimizi te'yîd eder. Hz.

Câbir (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, Hâtıb (radıyallahu anh)'ın kölelerinden biri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek şöyle şikâyet eder: "Èy Allah'ın Resulü, Hâtıb mutlaka cehenneme gidecektir."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı şudur:

"- Hata ettin! O cehenneme girmez! Çünkü Bedr ve Hudeybiye gazalarında bulundu!..."

Nitekim yakında ağaç altında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a biat edenlerden Allah'ın razı olduğunu bildiren ayet-i kerime'yi kaydettik. Bu Hudeybiye gazvesi'dir. İbnu Hacer'in kaydına göre, -bu gibi delillere dayanan bir çok âlim Ashab'tan hiçbirinin cehenneme gitmeyeceği, hepsinin cennetlik olduğu, -Cenâb-ı Hakk'ın onların kusurlarını affettiği- hükmüne varmışlardır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı kısa bir an için bile olsa, görmüş olan (sahabî) hakkında sünnete uygun mü'min tavr'ı tesbitte bir diğer vak'a Hz. Ömer'le ilgili. İbnu Hacer'in senet yönüyle sıhhatini belirterek kaydettiği hâdiseyi Ebu Sâd el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatır. Bizi ilgilendiren kısmına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la karşılaşmış bulunan şair tabiatlı, bir bedevî, bir ara Hz. Ömer'in huzuruna, Ensâr'ı hicvetme suçuyla getirilir. Hz. Ömer (radıyallahu anh) öfkelenir, fakat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la olan sohbeti sebebiyle herhangi bir ceza uygulamaz.

Ashab arasında bazı siyasi meselelerde ihtilâf çıkmış, aralarında kan dökülmeye sebep olacak kadar bu ihtilâfların büyüdüğü de olmuştur. Ama hiçbir zaman bu ayrılıklar sebebiyle birbirlerini ihânetle, yalanla, dini tahrible suçlamamışlar, aksine, yeri geldiği zaman muhaliflerinin fazîletini te'yid etmekten çekinmemişlerdir. Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin Buhârî'de kaydedilen bir sözü şöyle:

نع لوسر هاللَّ ىلص هاللَّ هيلع ملسو اثيدح هاللَّوف ‘ن ّرخا نم ءامسلا بحا ىلإ نم نا
مكتثدح اذا

ةعدخ برحلا ناف مكنيبو ىنيب اميف مكتثدح اذاو هيلع بذكا

"Ben size Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bir söz edip nakilde bulunduğum zaman, yalan söylemektense gökten atılmayı tercîh ederim. Fakat benimle sizin aranızda cereyan eden meselelerde konuştuğum zaman, şunu bilin ki harp bir hîledir."

Aralarında cereyan eden şiddetli siyâsî ihtilâflara rağmen Ashab (radıyallahu anhüm ecmâin)'ın birbirlerini diyanet, İslâma bağlılık gibi adalete giren hususlarda itham etmeyip, aksine fazîletlerini mûterif olduğunu göstermek için Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) validemizden bir misal kaydedeceğiz:

Cemel vak'asına müncer olan, Hz. Ali ve Hz. Aişe (radıyallahu anhümâ) arasındaki ihtilâfta Ammâr İbnu Yâsir (radıyallahu anh), Hz. Ali'nin haklı, Hz. Aişe (radıyallahu anhüma)'nin haksız olduğuna inanıyordu. Bu meselede halkı ikna etmek maksadıyla mescidde yaptığı konuşma tam bir insaf örneğidir. Der ki:

"Aişe Basra'ya yürüdü. Allah'a kasem olsun, O, dünyada da âhirette de Peygamberimiz (aleyhisselâtu vesselâm) zevcesidir, bunda şüphemiz yok. Ancak, Allah sizi imtihan ediyor: Kendisine mi (celle celâluhu), yoksa O'na (radıyallahu anhâ) mı itaat edeceksiniz?"

Burada, âhirette de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi olduğunu kasemle te'yîdi, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'yi asla tekfir etmediğini gösterir. Fakat görüşlerinde yanıldığında Ammâr (radıyallahu anh)'ın hiç tereddüdü yok.

Kendisine yöneltilen bu çeşit şiddetli tenkidler karşısında Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin aksülameli de burada zikre değer. İbnu Hacer'in Taberânî'den naklen kaydettiğine göre, yine aynı Ammâr (radıyallahu anh) Cemel Vak'ası'nın akabinde, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye gelerek: "Sizin bu askerî seferiniz Allah'ın sizinle yaptığı ahde (anlaşmaya) ne kadar aykırı" der ve bu sözleriyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleriyle ilgili olarak gelmiş bulunan "(Vakar ile) evlerinizde oturun. Evvelki câhiliyet yürüyüşü gibi yürümeyin" (Ahzâb, 33) âyetini kasteder (9).

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin cevâbı şu olur: "Allah'a kasem olsun sen hakkı söyledin." Ammâr (radıyallahu anh) da: "Senin lisanınla hakkımda bu hükmü veren Allah'a hamdolsun" der.

İbnu Hübeyre, bu konuşmayı şöyle değerlendirir: "Bu rivâyetten anlıyoruz ki, Ammâr doğru sözlüdür. Keza husûmet onu, hasmının fazîletlerini inkâra da sevketmemiştir. Zira aralarında cereyân eden harbe rağmen Hz. Aişe'nin tam bir fazîlete mazhar olduğuna şehâdette bulunmaktadır."

Ashâb (radıyallahu anhüm) arasında cereyân eden hadîseleri İslâm uleması değerlendirirken her iki tarafın da İslâm'a hizmet niyetiyle hareket ettiğini, yapılan ictihadda Hz. Ali'nin isabetli olduğunu, öbürlerinin hakkı bulamadığını, ancak Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ictihadında isabet edenin iki sevab (ictihad ve isâbet sevabı) isabet edemiyenin bir sevab (sâdece ictihad yapma sevabı) alacağına"

dâir hadîslerini esas alarak diğer tarafın ittiham edilemeyeceği hükmüne varmıştır.

Çünkü Ashab-ı Kiram ictihad yapmakta yetkilidirler ve üstelik bu ihtilaflarda başı çekenler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Şeyheyn (Hz. Ebu Bekr ve Ömer)'in (radıyallahu anhüma) zamanlarında ictihadda bulunmuş, fetvalar vermiş

kimselerdi.

SAHABELERİN TABAKALARI

Sahabeler, muhtelif alimler tarafından çeşitli şekillerde tabakalara ayrılmıştır. Bunlardan en ziyade benimsenmiş olanı Hâkim en-Neysâburî'nin taksimidir. O, İslâm'daki eskiliklerini esas alarak Ashab (radıyallahu anhüm)'ı 12 tabakaya ayırır. Kısmen fazilet derecelemesini de ifâde eden bu taksim şöyledir:

1- Mekke'de ilk müslüman olanlar: Dört Halîfe gibi.

2- Hz. Ömer'in müslüman olmasından sonra İslâm'a giren Daru'n-Nedve azaları.

3- Habeşistan'a hicret edenler.

4- Birinci Akabe biatına katılanlar.

5- İkinci Akabe biatına katılanlar ki çoğu Medîne'lidir.

6- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) henüz Medîne'ye girmemişken, Kubâ'da iken ona gelen muhâcirler.

7- Bedir savaşına katılanlar.

8- Bedir'den sonra Hudeybiye sulhüne kadar hicret edenler.

9- Hudeybiye'de Bey'atu'r-Rıdvân'a katılanlar.

10- Hudeybiye ile Feth-i Mekke arasında hicret edenler: Hâlid İbnu Velîd ve Amr İbnu'l-Âs gibi,

11- Fetih günü müslüman olanlar.

12- Fetih günü, Veda Haccı ve diğer fırsatlarda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i gören Ashâb çocukları.

FAZİLETE GÖRE TAKSİMLERİ

Sahabe'nin en efdali Hz. Ebu Bekr sonra Hz. Ömer (radıyallahu anhüm)'dir. Ehl-i Sünnet bu hususta icma eder. Sonra sırasıyla, Osman İbnu Affan, Ali İbnu Ebî Tâlib, gelir. Ehli sünnetten bazılarının fazîlette Hz. Ali'yi Hz. Osman'a takdîm ettiği bilinmektedir. Bunlardan sonra Aşere-i Mübeşşere'nin(10) geri kalan efrâdı gelir: Sâd İbnu Ebî Vakkas, Sa'îd İbnu Zeyd İbni Amr İbni Nufeyl, Talha İbnu Ubeydillah, Zübeyr İbnu'l-Avvâm, Abdurrahman İbnu Avf ve Ebu Ubeyde Âmir İbnu'l-Cerrâh (radıyallahu anhüm ecmain).

Aşere-i Mübeşşere'den sonra Bedir Ashabı gelir. Bunlar üçyüz küsur kişidir. Sonra Uhud Ashâbı gelir.

Bunları Hudeybiye'de Bey'atu'r-Rıdvân'a katılanlar takip eder.

Ensâr'dan Birinci ve İkinci Akabe Bey'atlarına katılanlarla es-Sâbikûn el-Evvelun olanlarda Ashab'ın mümtazlarıdırlar. ancak, âyette zikri geçen es-Sâbikun el-Evvelunla ilgili farklı görüş var:

1- Said İbnu'l-Müseyyib'e göre bunlar iki kıbleye de namaz kılanlardır (11) 2- Şa'bî'ye göre Bey'atu'r-Rıdvân'a katılanlardır.

3- Muhammed İbnu Ka'b'a göre Bedir ashâbı'dır.

4- İlk müslüman olandır denmiştir. Bu ilk konusunda da ihtilaf var: Hz. Ebu Bekr denmiştir, Hz. Ali denmiştir, Hz. Zeyd denmiştir, Hz. Hatice denmiştir.

Ancak bu ihtilaf şöyle te'lif edilir: Müslümanlıkta hür erkeklerden ilk Hz. Ebu Bekr, çocuklarından ilk Hz. Ali, kadınlardan ilk Hz. Hatice, azadlılardan Zeyd, kölelerinden ilk Bilal' (radıyallahu anhüm ecmain)'dir.

ÇOK RİVAYET EDEN SAHABELER (MÜKSİRÛN)

Daha önce de temas ettiğimiz üzere, sahâbeler rivâyetlerinin miktarı yönünden iki gruba ayrılırlar:

Müksir olanlar: Bunlar rivâyetlerinin miktarı bini aşanlardır. 1- Ebu Hüreyre: 5374 hadîs, 2- Abdullah İbnu Ömer 2630 hadîs, 3- Abdullah İbnu Abbas 1660 hadîs, 4- Hz. Aişe 2210 hadîs, 5- Câbir İbnu Abdillah 1640 hadîs, 6- Enes İbnu Mâlik 2286 hadîs, 7- Ebu Sâd el-Hudrî 1170 hadîs rivâyet etmiştir.

Rivâyeti bini aşan başka sahâbe yoktur. Geri kalanlara Mukıll denir! (12).

ÂLİM SAHABELER

Ashâb'tan bazıları ilimleriyle meşhur olmuştur. Bunlardan bir kısmı Kur'an-ı Kerîm'i, Sünnet'i, fıkhı, câhiliye edebiyatını, ensâbı, eyyâmu'l-Arab denen târihi iyi bilen kimselerdîr. Bilhassa fetvaları ve Kur'an'la ilgili açıklamalarıyla tanınmışlardır.

Kendisinden en ziyade fetva rivâyet edilen kimse İbnu

Abbâs'tır. Sonra Hz. Ömer, Hz. Ali, Ubey İbnu Ka'b, Zeyd İbnu Sâbit, Ebu'd-Derda, İbnu Mes'ud, İbnu Ömer, Hz. Aişe (radıyallahu anhüm ecmaîn) gelir. Mesruk şöyle der:

"Sahâbe'nin ilmi altı kişide toplanmıştır: Ömer, Ali, Ubey, Zeyd, Ebu'd-Derdâ, İbnu Mes'ûd. sonra bu altının ilmi de Hz. Ali ve Abdullah İbnu Mes'ud'da toplanmıştır". Irâkî:

"Hz. Ali ile İbnu Mes'ûd hususî gayretle, öbürlerinin ilmini de kendi ilimlerine katmışlardır" diyerek, Mesrûk'un sözünü açıklığa kavuşturur.

Bunlardan sonra şu yirmi kişi gelir:

Hz. Ebu Bekr, Hz. Osman, Ebu Mûsa, Muâz İbnu Cebel, Sa'd İbnu Ebi Vakkâs, Ebu Hüreyre, Enes, Abdulah İbnu Amr İbni'l-Âs, Selmân, Câbir, Ebu Saîd, Talha, ez-Zübeyr, Abdurrahmân İbnu Avf, İmrân İbnu Husayn, Ebu Bekre, Ubâde tu'bnu's-Sâmit, Muâviye, İbnu'z-Zübeyr, Ümmü Seleme Hz. (radıyallahu anhüm ecmaîn).

Suyutî, Tedrîb'de ilk gruba girenlerin fetvalarından birer iri cild teşkîl etmenin mümkün olduğunu, ikinci grubtakilerden birer cüz (küçük çapta risâle) teşkil etmenin mümkün olduğunu belirtir.

ABDULLAHLAR

Yukarıda ismi geçen âlim sahâbilerden bazılannın adı Abdullah olduğu için, onların Abâdile (Abdullahlar) diye ayrıca gruplanması eskiden beri âdet olmuştur. Bunlar: Abdullah İbnu Ömer, Abdullah İbnu Abbas, Abdullah İbnu'z-Zübeyr, Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs, Abdullah İbnu Mes'ud bunlar arasında zikredilmez. Çünkü öbürleri abâdile diye şöhrete erdikleri sırada Abdullah İbnu Mes'ud vefat etmiş bulunuyordu. Öbürleri, imamların kendilerine muhtaç olup müracaat edecekleri vakte kadar yaşadılar.

Bunlar bir meselede görüş birliğine varınca: "Bu Abâdile'nin görüşüdür" denir. Bazıları İbnu Zübeyr'i buraya dahil etmez.

Ashab arasında 220-300 kadar başka Abdullah'lar da mevcuttur ancak Abâdile denince onlar kastedilmez.

SAHABELERİN SAYISI:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat ettiği zaman hayatta olan Sahâbelerin miktarı hususunda bazı tahminler yürütülmüştür. Bunlar arasında epeyce bir fark gözükmektedir. Sözgelimi Ebu Zür'ati'r-Râzi, o sıralarda Mekke-Medine havâlisinde 114 bin müslüman bulunduğunu söyler. Ali İbnu'l.-Medînî yüzbinden fazla der. er-Râfi'î 30 bin kadar Medine ve 30 bin kadar da Arap kabilelerinde olmak üzere toplam 60 bin kadar müslüman bulunduğunu kaydeder. Sahâbe hayatlarını incelemek üzere te'lif edilen kitaplârda ismen zikredilenler onbini bulmaz. Bunların en hacimlisi olan el-İsabe'de İbnu Hacer 12.293 adet tercüme verir ise de bunlardan bir bölümü, kitabın el-Kısmu'r-Râbî bölümlerinde kaydedilen ve sahabe sayılmayan şahıslardır, bir kısmı da Künâ bölümünde, ismi göstermek üzere mükerreren kaydedilen şahıslardır. Şu halde ismen bilinen sahabeler onbin civarında kalmaktadır.

EN SON VEFAT EDEN SAHABE

Ashab'tan en son hayatta kalan Ebu't-Tufeyl Âmir İbnu Vâsile el-Leysî (radıyallahu anh)'dir. Vefat tarihi ihtilaflıdır: 100-110 arasında değişmektedir. Kûfe'de yaşamış ise de Mekke'de vefat ettiği kabul edilmektedir. Medîne'de en son vefat eden hususunda ihtilaf edilmiştir: Sâib İbnu Yezîd veya Câbir İbnu Abdillah veya Sehl İbnu Sa'd veya Mahmud İbnu'r-Rebî (radıyallahu anhüm)'dir. Mekke'de en son ölenin Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh) olduğu da söylenmiştir. Basra'da Enes İbnu Mâlik (90-93 yıllarından birinde) veya Abdullah İbnu'l-Hâris (85-89); Kûfe'de Abdullah İbnu Ebî Evfa (86 veya 88 yılında) veya Amr İbnu Hureys (95 veya 98 yılında); Şam'da Abdullah İbnu Busr Mâzinî (88); Dımeşk'te Vâsile İbnu Eska el-Leysî (85 veya 86); Cezîre'de Urs İbnu Umeyre el-Kindî; Filistin'de Kays İbnu Sa'd İbnu Ubâde (85); Yemame'de Hirmâs İbnu Ziyâd Bâhilî; Bâdiye'de Seleme İbnu'l-Ekva l64) en son vefat eden sahabe(radıyallahu anhüm ecmain)dir.

TÂBİÎLER

Tâbiî, Hâkim en-Neysâburî'nin de dâhil bulunduğu, ulemâdan ekseriyetin kabul ettiği tarife göre, Sahâbe (radıyallahu anhüm)'den biriyle veya birkaçıyla karşılaşmış olan mümin kimsedir. Sahâbeliğin sübûtunda imâna mukârin olmak şartıyla uzaktan bile olsa Resûlullah'ı görmek yeterli sayıldığı halde burada, Sahâbî ile mülâkat şart koşulmuştur.

Hattâ İbnu Hibbân, görüşmeyi de yeterli bulmayıp, sahâbeden gördüğünü ve işittiğini zabtedecek yaşta olması şartını koşar. Bağdâdî, Sahâbî ile olacak Lika'nın kısa değil, bir müddet devam edecek bir sohbet olması gereğinde ısrar eder.

Bu farklı görüşlere rağmen ekseriyet karşılaşmayı yeterli gördüğü için, Enes'

(radıyallahu anh)'i görmüş bulunan A'meş'i (V. 148/765), Yahya İbnu Ebî Ke-sîr'i (V.

129/746), Cerîr İbnu Hâzım'i (V. 170/786) Tâbiîn'den saymışlardır. Keza Amr İbnu Hureys (radıyallahu anh)'i gördüğü için Musa İbnu Ebî Aişe'yi; Abdullah İbnu Ebî Evfa (radıyallahu anh)'yı gördüğü için Mansûr İbnu el-Mu'temîr'i (132/749) Tâbiîn'den saymışlardır. Halbuki bunların görmeleri mücerred bir görmedir, hiçbirinin sahâbilerden muttasıl rivâyetleri mevcut değildir.

TÂBİÎLERİN TABAKALARI

Sahâbe gibi Tâbiîn'in tabakalara ayrılmasında da ihtilâf edilmiştir. Bunları Müslim üç, İbnu Sa'd dört tabakaya ayırır. Hâkim onbeş tabaka teklif ederse de bütün tabakaları açık seçik beyan edip, her tabakaya ait isimleri zikredememiştir. Bu sebeple hepsini zikretmekten ziyade iki noktaya temas edip geçeceğiz:

Hâkim'in Ma'rifetu Ulumî'l-Hadis'te belirttiğine göre ilk tabakayı Aşere-i Mübeşşere ile karşılaşanlar teşkil eder: Saîd İbnu'l-Müseyyeb, Kays İbnu Ebî Hâzım, Ebu Osman en-Nehdî, Kays İbnu Ubâd, Ebu Sâsan... gibi.

İkinci Tabaka: el-Esved İbnu Yezîd, Alkame İbnu Kays, Mesrûk İbnu'l-Ecda, Ebu Seleme İbnu Abdirrahman, Hârice İbnu Zeyd vs.

Üçüncü Tabaka: Âmir İbnu Şurâhî'l eş-Şa'bî, Ubeydullah İbnu Abdillah ve akranları...

Hâkim bu kısa bilgiden sonra: "Tâbiîn onbeş tabakadır, sonuncu tabaka Basralılardan Enes (radıyallahu anh)'e, Kûfelilerden Abdullah İbnu Ebî Evfa'yı, Medînelilerden Sâib İbnu Yezîd'e, Mısırlılardan Abdullah İbnu'l-Hâris'e... rastlayanlardır" der.

Tâbiîn, daha önce kaydettiğimiz ve mütevâtir olduğunu belirttiğimiz "İnsanların en hayırlıları benim asrımdakilerdir..." hadisinde tebcil edilen ikinci nesli teşkil eder.

Bunların sayıları hususunda rakam verilmemiştir. Ama Ashab'ın her tarafa dağılmış olmaları sebebiyle miktarları çoktur. İslamî ilimlerin gelişmesinde bu altın neslin büyük hizmeti olmuştur. Hadîslerin cem ve tedvîninde bunlar hizmet sunmuşlardır.

Mekke'de: İkrime (V. 105/723) (Abdullah İbnu Abbas'ın kölesi), Ata İbnu Ebî Rabâh (V.115/733), Ebu'z-Züheyr Muhammed İbnu Müslim (V. 128/745).

Medîne'de: Sa'îd İbnu'l-Müseyyeb (V. 93/711), Urve İbnu'z-Zübeyr (V.94/712), Sâlim İbnu Abdillah İbni Ömer (V. 106/724), Süleyman İbnu Yesâr (V.93/711), el-Kâsım İbnu Muhammed İbni Ebî Bekr (V. 112/730), Abdullah İbnu Ömer'in kölesi Nâfi (V. 117/735), Muhammed İbnu Şihâb ez-Zührî (V.124/741), Ebu'z-Zinâd

(V.130/747).

Kûfe'de: Alkame İbnu Kays (V. 62/681), İbrahim en-Neha'î (v.96/714), Âmir İbnu Şürâhîl eş-Şa'bî (V.104).

Basra'da: el-Hasen el-Basrî (V.110/728), Muhammed İbnu Sîrîn (V.110/728), Katâde (V.117/735).

Şam'da: Kabîsa (V.86/704), Ömer İbnu Abdilazîz (V.101/719), Mekhûl (V.118/736).

Yemen'de: Tâvus İbnu Keysân (V.106), Vehb İbnu Münebbih (V.110/728).

MUHADRAMUN

Muhadram, hadisçilerin ıstılahında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında müslüman olduğu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la görüşmek şerefine eremeyen kimselere verilen bir unvandır. Tariften de anlaşıldığı üzere bunlar câhiliye devrini de idrak etmiştir, İslâmı da. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbetlerine dair bir rivâyet olduğu takdirde sahâbî sayılırlar, olmadığı müddetçe Tâbiîn'e dâhil edilirler.

Muhadram kelimesi lügatçiler tarafından biraz farklı bir kullanılışa sâhiptir. Muhtemel iltibasın önlenmesi için bilinmesinde fayda var: Onlar, yarı ömrünü câhiliye'de, yarı ömrünü de İslâm'da geçiren herkese muhadram derler ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbet şartını aramazlar. Böyle olunca Muallaka sâhibi Lebîd-i Âmirî, Ka'b İbnu Zübeyr, Hassân İbnu Sâbit el-Ensârî, Nâbiga el-Ca'dî (radıyallahu anhüm ecmaîn) ile Ebu-Züeyb Hüzelî, Mütemmim İbnu Nüveyre, Muhadram şâirler addedilirler. Halbuki bunlardan Lebîd, Hassân, Hakîm İbnu Hizâm muhaddislerce sahâbî sayılırlar.

Muhadram sayılan müslümanlardan bir çoğunun ismi kitaplarda belirtilir. Biz sadece birkaç tanesini örnek olarak kaydediyoruz: Ebu Osman en-Nehdî, İbnu Recâ el-Utâridî, Ahnef İbnu Kays et-Temîmî, Uveys İbnu Âmir el-Karenî, Kadı Şureyh İbnu'l-Hâris, Alkame İbnu Kays, Ka'b el-Ahbâr, Mesrûk İbnu Ecda', Ertât İbnu Süheyye vs.

FUKAHA-YI SEB'A

Tâbiîn arasında fıkıhta ün yapmışlar mevcuttur. Bunlardan yedi tanesi akranlarına tefevvuk ederek daha da temayüz etmişlerdir. Fukahayı Seb'a diye isimlendirilirler: Sâd İbnu'l-Müseyyeb (V. 105/723), Kâsım İbnu Muhammed İbni Ebî Bekr es-Sıddîk (V.107/725), Urve İbnu'z-Zübeyr (V.94/712), Hârice İbnu Zeyd (V.100/718), Ebu Seleme İbnu Abdirrahmân İbni Avf (V.104), Ubeydullah İbnu Utbe İbni Mes'ûd (V.98/716) ve Ebu Eyyûb Süleymân İbn Yesâr el-Hilâlî (V.104/722).

TÂBİÎN'İN EFDALLERİ

Usûl kitapları Tâbiînden bir kısmını efdal olarak kaydeder. Hizmetleri ve mevsûkiyetleri ön plana alınarak tafdîl edilen bu zatlar şunlardır:

Saîd İbnu'l-Müseyyeb, Ebu Osman en-Nehdî, Kays İbnu Ebî Hâzim (Esved İbnu Yezîd'in amcası ve İbrahim İbnu Yezîd'in dayısı olan), Alkame İbnu Kays, Mesrûk İbnu Ecdâ, İmam Ahmed İbnu Hanbel, bunlardan her birini Tâbiîn'e tafdil etmiştir.

Bir de şu var: Efdâliyet; bazılarınca beldelere izafeten tevcîh edilmiştir. Buna göre Medînelilerin efdali Saîd İbnu Müseyyeb, Kûfelilerin efdali Üveys İbnu Âmir el-Karenî, Basralıların efdali Hasan-ı Basrî'dir.

Bu ikinci taksim, Hz. Ömer'in merfu olarak rivâyet ettiği

سي َوا هل لاقي لجر نيعباتلا ريخ ّنإ

"Tâbiîn'in en hayırlısı Uveys denen bir kimsedir" hadisine uyduğu için İbnu Salah ve el-Irakî beğenmişlerdir.

Hamm Tâbiîlerin (Tâbiiyyât) efdali Muhammed İbnu Sîrin'in hemşiresi Hafsa Bintu Sîrin ile -daha önce tercümesini sunduğumuz Amrâ bintu Abdirrahman İbni Sa'd İbni Zürâre ve bu ikisinden sonra Ümmû'd-Derdâ künyesiyle bilinen Hüceyme (yahud Cuheyme)'dir.

Eimme-i Metbû'în'den sadece Ebû Hanîfe Tâbiîn'dendir. Hz. Enes (radıyallahu anh)'i çocukluğunda birkaç kere görmüştür. Ayrıca, Hz. Câbir, Abdullah İbnu Cez'ez-Zübeydî, Abdullah İbnu Üneys ve Aişe bintu Acred (radıyallahu anhüm ecmaîn)'i gördüğü, rivâyetlerde bulunduğu bilinmektedir.

ETBAUTTÂBİÎN

Mü'min olarak bir Tâbiî'yi gören ve müslüman olarak ölen kimseye denir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından tebcil edilen üçüncü nesli teşkîl eder. İslamın pek çok güzîde evladı bu nesilden çıkmıştır. Metbu imamlardan Şâfiî ve Mâlik hazretleri (radıyallahu anhüma) bu nesle mensuptur. Süfyanu's-Sevrî (V.1611777), Süfyan İbnu Uyeyne (V.198/813), Leys İbnu Sa'd (V.175/792), Etbauttâbiîn'in diğer tanınmışlarındandır.

----

6) Süfyan şu açıklamayı yapar: "Hâtib kendi başına müstakil biri değil onlarla arasında akid bulunan birisi (halîf) idi".

7) Âlimler, Allah ve Resülü (aleyhissalâtu vesselâm)'nden gelen tereccî denen "belki"li hitâbın kesinlik ifade ettiğini belirtirler. Ayrıca aynı vak'ayı anlatan Ebû Dâvud, Ahmed İbnu Hanbel ve İbnu Ebu Şeybe'deki Ebû Hüreyre rivayetinde ifade cezm'ledir: "Allah Bedr ehlinin hâline muttâli oldu ve "Haydi istediğinizi yapın, sizleri affettim" buyurdu"

denir.

8) Hanefiler, câsusluk yapan kişinin mü'min olması halinde idâm edilemiyeceği hususunda icmâ eder. "İmâm, tâzir cezası verir, mevkîi olan biri ise af da edilebilir"

derler.

9) Hz. Aişe'nin hayatını anlatırken kaydettiğimiz hayıflanmaları bir kere daha görülmelidir. Ölüme yakın ifade ettiği yakınmalar her halde bu sebebe dayanmaktadır.

10) Aşere-i mübeşşere: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından cennete gidecekleri hususunda müjdelenmiş olan on kişi. Bunlar Ashab-ı Kiramın en faziletlileri sayılır.

11) İki kıbleye namaz kılanlar: Medine'ye hicret edildiği zaman müslümanlar Kudüs'e yönelerek namaz kılmakta idi. Bu onaltı ay sürdü. Bundan sonra gelen izinle Ka'be kıble yapıldı. Bu vahyin gelmesine kadar müslüman olanlar iki kıbleye namaz kılanlardır.

12) Sahâbelerin rivayetleriyle ilgili rakamlar. Endülüs'ün meşhur

muhaddisi Ebu Abdirrahman Bakiy İbnu Mahled'in Müsned'ine dayanır. Ancak bugün bu değerli eser hiçbir kütüphanede mevcut değildir.

3. BOLUM - MUKADDIME - DEVAMI 6

4.MEBHAS: CERH VE TA'DÎL İLMİ 6

1. CERH VE TA'DÎL NE DEMEKTİR? 6

2- RAVİDE ARANAN ŞARTLAR 6

3- METÂİN-İ AŞERE 11

5. MEBHAS: HADİSLERİN TAHAMMÜL VE EDÂSI 34

6. MEBHAS: HADÎSİN NEVİLERİ 44

7.MEBHAS: HADÎSTE NESH 92

8.MEBHAS: İHTİLAFU'L HADÎS 94

MÜTERCİMİN SUNUŞU 106

ESERLE İLGİLİ BAZI AÇIKLAMALAR 107

TAKDİM ....
110

ALTI İMAM'IN MENÂKIBI VE AHVÂLİ 113

BİRİNCİ KİTAP ....
116

İMAN VE İSLÂM HAKKINDA 116

BİRİNCİ BAB 116

İMAN VE İSLÂM'IN HAKİKAT VE MECAZ OLARAK TARİFLERİ 116

BİRİNCİ FASIL 116

İMÂN VE İSLÂM'IN FAZİLETİ 116

İKİNCİ FASIL 124

İMÂNIN HAKİKATİ 124

1- İSLÂM-İMAN TARTIŞMASI: 126

2- İHSAN: 127

3- KIYAMET ALÂMETLERİ: 127

ÜÇÜNCÜ FASIL 136

MECÂZ HAKKINDA 136

İMANIN ŞUBELERİ: 137

Birinci Kısım: Tasdikle İlgili İtikadiyat'tır 137

İkinci Kısım: Dille Alakalı Ameller 138

Üçüncü Kısım: Bedenî Ameller
.... 138

1. Çeşit: Muayyen Şeylere Ait Olanlar
.... 138

2. Çeşit: Kendisine Tabi Olanlarla İlgili Şeyler
.... 138

3. Çeşit: Âmmeye Müteallik Şeyler
.... 138

İKİNCİ BAB
....
144

İMAN VE İSLAM'IN
HÜKÜMLERİ... 144

BİRİNCİ FASIL
....
144

KELİME-İ ŞEHÂDET VE ONUN DİL İLE İKRARININ HÜKMÜ
.... 144

MÜSLÜMANI KÂFİRLİK, MÜNAFIKLIK VE BENZERİ TÂBİRLERLE
İTHAM

EDEMEYİZ
....
145

Düşülen Mühim Bir Hata:
.... 147

İKİNCİ FASIL
....
149

BİAT AHKÂMI
....
149

Bir İstitrad:
....

152

İMAMET VE İTAAT MESELESİ 152

Dinimizde İtaate Verilen Ehemmiyet 152

İtaat Edilecek Üç makam: 152

Ululemr: 153

Ululemr Etrafında Birlik: 153

Biat Şartı İtaat: 153

Hoşa Gitmese de İtaat: 153

Allah İçin Beyat: 154

İmametle Alakalı Hükümler 154

İmametin Târifi: 154

Akidedeki Yeri: 154

İmamın Varlığı Dinen Zarurîdir: 155

İmamın Varlığı Hikmeten (Aklen) Zarurîdir: 155

İmam Tayini Farz-ı Kifâyedir:

.... 155

İmamda Aranan Şartlar:
.... 156

Kureyşî Olması Meselesi:
.... 156

İmamete En Liyakatli Olan Kim?
.... 157

Liyakatsızın İmamlığı:
.... 157

Zorba İmam:
....
157

Fasık, Zalim İmam:
.... 158

İyi İmam:
....
158

Selefin Hassasiyeti:
.... 159

Fasık Emîre İtaatle Alakalı Bir Hâdise:
.... 159

Fasık Ve Zalim İmama İtaati Emreden Hadisin Tam Metni:
.... 159

Asi İmama İsyan Eden:
.... 160

Facirin Dine Hizmeti:
.... 160

Münkeri Takbih:
....
160

Hürmetsizlik Etmemek:
.... 161

İmama İtaatin Hududu: 161

Körü Körüne İtaat Yok: 161

İmama Ne Zaman İsyan Edilir? 162

Makam Hususunda Nizâ: 162

Azli Gerektiren Tabiî Haller.. 162

Azledilen Tekrar Seçilemez: 162

Sebepsiz Azl Mümkün Mü?: 163

İstifa: 163

Neden İtaatte Israr Ediliyor? 163

İmamın Tayin Ve Tesbiti 163

Biat Akdi Alenî Olmalıdır: 164

İmam Tektir: 164

Asker De Sultana İtaat Etmelidir: 164

Ümerâya Karşı Dikkatli Olunmalı: 165

ÜÇÜNCÜ FASIL 165

MUHTELİF AHKÂMLAR 165

Kadının Dövülmesi Meselesi 167

1- Meşru Sebep: 167

2- Cezanın Usûl Ve Miktarı: 167

ÜÇÜNCÜ BAB 172

İMÂN VE İSLÂM'A GİREN MÜTEFERRİK HADÎSLER 172

KUR'ÂN VE SÜNNETE SARILMA BÖLÜMÜ 175

BİRİNCİ BAB 175

KUR'ÂN VE HADÎSE UYMAYA DAİR 175

İtaat Meselesi: 177

Bid'at Meselesi: 177

Buluntu Mal (Lakit, cemi: Lukata) Meselesi: 178

İKİNCİ BAB 183

AMELDE İTİDAL ....

183

KİTABU'L-EMANET 194

EMR-İ Bİ'L-MA'RUF VE'N-NEHY-İ ANİ'L-MÜNKER BÖLÜMÜ 197

EMR-İ Bİ'L-MA'RUF NEHY-İ ANİ'L-MÜNKER 200

İrşad-Fitne Münâsebeti: 200

Eski Milletlerden Misal: 201

İrşad Bidâyette İhmal Edilmemeli: 201

İrşadda Ashâbın Yeri: 201

İrşâd Ederken Korkmamak, Yılmamak: 202

Gemiyi Delenler: 202

Emr-i Bi'l-Ma'rufun Hükmü: 203

Vâcib Olmayabilir Mi? 203

Emr Ve Nehyi Vâcib Kılan Şartlar: 203

Birinci Şart: 204

İkinci Şart: 204

Üçüncü Şart: 204

Kimlere Vâcib: 204

1. Devlet Reisinin Durumu: 204

2. Hangi İş Devlete Has: 204

3. Herkesin Müdâhele Edeceği İşler: 204

4. Âlimin Müdâhale Edeceği İşler: 205

5. Âlimler Arasında İhtilâf: 205

6. Fâsık Kimse Emr Ve Nehiyde Bulunabilir Mi? 205

7. Emr-i Bi'l-Ma'ruf Ve Nehy-i Ani'l-Münker Farz-ı Kifâyedir: 205

8. Hususi Memur (Muhtesib) Tâyini: 205

9. Emr Ve Nehiyde Tarz: 205

10. İrşadda Haddini Bilmek: 205

11. Ümerâya Karşı Emir Ve Nehiy: 206

Emr-i Bi'l-Ma'ruf Ve Nehy-i Ani'l-Münkeri Terk 206

İrşadda Teenni 207

Şâri'den Çok Şeriatçı Olmamalı
.... 207

Fitnenin Bir Başka Yönü: Fitne Zalimleri Temizler
.... 208

İrşadı Terketme Kararında Teenni
.... 208

Fıkhın Hükmü:
....
209

İTİKAF'LA İLGİLİ BÖLÜM
.... 209

KADİR GECESİ
....
210

İHYÂ'U'L-MEVAT BÖLÜMÜ
.... 214

ÎLÂ BÖLÜMÜ
....
215

AÇIKLAMA
....
217

İSİM VE KÜNYE BÖLÜMÜ
.... 218

BİRİNCİ FASIL
....
219

MAKBUL VE MEKRUH İSİMLER
.... 219

İKİNCİ FASIL
....
222

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN İSİM KOYDUĞU KİMSELER

.... 222

ÜÇÜNCÜ FASIL 225

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN DEĞİŞTİRDİĞİ İSİMLER 225

DÖRDÜNCÜ FASIL 228

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN İSİM VE KÜNYESİNİ ALMA HAKKINDA GELEN

RİVÂYETLER 228

BEŞİNCİ FASIL 230

MÜTEFERRİK HADÎSLER 230

İlk Libâs: 231

İlk Gıda (Tahnik): 231

Dua: 232

İlk Telkini 232

Sürur: 232

Yedinci Gün 233

İsim: 233

Akîka: 233

Sünnet 234

Kızların Sünneti: 235

Merâsim: 235

Kulağın Delinmesi: 235

Ezâ'yı Temizlemek: 235

Başın Traş Edilmesi 236

KAPLARLA İLGİLİ BÖLÜM 236

İPEĞİN YASAKLANMA SEBEBİ: 237

ECEL VE EMEL BÖLÜMÜ 240

BİRR (EBEVEYNE İYİLİK) BÖLÜMÜ 242

BİRİNCİ BAB

.... 243

EBEVEYNE İYİLİK 243

İKİNCİ BAB 250

EVLAD VE AKRABALARA İYİLİK 250

Çocuklara Eşit Muâmele 252

Çocuk Öldürme Yasağı 254

Şefkat Ve Çeşitli İzhar Yolları: Kucaklamak, Öpmek 256

Kucaklamak ve Öpmek: 257

Başından Okşamak: 258

Bineğine Almak: 258

Sevgide Aleniyet: 258

ÜÇÜNCÜ BAB 260

YETİMLERE İYİLİK 260

Yetime İyi Muâmele 261

Yetime Maddî Yardım 261

Yardım Fonları: 261

1- Ganîmetten Pay: 262

2- Fethedilen Yerlerden Gelen Pay: 262

3- Miras Taksimlerinde Pay: 262

4- Nafaka Verilecekler: 262

Teşvik: 262

İstikbalinin Düşünülmesi: 263

Rüşd: 263

Yetimin Islahı 264

Velînin, Yetimin Nefsi Üzerinde Tasarruf Yetkisi: 264

Çocuk Hakkında İçtihad Yetkisi: 265

Yetimi Islah Kimlerin Hayrına?: 265

Ailevî Himâye: 265

Yetimin Malının Korunması 266

Muhafaza: 266

Artırma: 267

Zamanında Teslim: 267

Erken Mes'uliyet:.. 267

Evlendirme: 268

Erken Evlendirme: 268

Çocuğun Malı Ve Ebeveyni 268

DÖRDÜNCÜ BAB 269

YOLDAN RAHATSIZ EDİCİ ŞEY TEMİZLEMEYE DAİR 269

BEŞİNCİ BAB 270

İYİLİK ÜZERİNE MÜTEFERRİK HADÎSLER 270

AÇIKLAMA 271

3. BOLUM - MUKADDIME - DEVAMI

4.MEBHAS: CERH VE TA'DÎL İLMİ

1. CERH VE TA'DÎL NE DEMEKTİR?

Cerh ve Ta'dîl ilmi râvileri adalet ve zabt yönleriyle inceleyen bir ilimdir. Cerh, kelime olarak, yaralamak, ta'dîl de adalet'i beyân etmek mânâsına gelir. Ancak hadîs ıstılahı olarak cerh, râvinin adalet ve zabt yönünden eksikliklerini, zaaflarını söylemektir, râviyi, rivâyetin sıhhat ve değerine te'sir edecek noksan sıfatlara nisbet etmektir. Ta'dîl ise râvinin adalet ve zabt sıfatlarını taşıdığını ifade etmektir. "Cerh" yerine ta'n, taz'îf, tezyîf gibi başka kelimeler de kullanılır. Keza "tâdîl" yerine de, tevsîk, tezkiye gibi başka kelimeler kullanılmıştır.

Usulcüler, rivâyeti alınacak râvilerin araştırılarak, fâsık olanlarının belirlenip onlardan rivâyet alınmaması, haberlerin behemahâl sika (güvenilir) kimselerden alınması gereğine inanırlar, bunu Kur'an ve hadîslerle delillendirirler: Ayet-i Kerimede: اوُنَّيَبتَف ٍإبَنِب ٌقِساَف ْمُكَءاَج ْنِإ اوُنَمآ َنيِذَّلا اَهُّيَأاَي "Ey iman edenler, size bir fâsık bir haber getirecek olursa onun iç yüzünü araştırın" (Hucurât, 6) buyurmaktadır. Bir başka âyette ise: مُكْنِم ٍلْدَع ى َوَذ اوُدِهْشَأ َو□ "İçinizden iki âdil şâhid getirin (Talâk, 2) buyrulmuştur. İbnu Abbas'ın merfu bir rivâyetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) هتَداهش نوُلِب َق ت نِّمِم ّإ ملعلا اوذُخأَت
□

□

"İlmi (hadîsi) şehâdetini kabul ettiğiniz kimselerden alın" diye emreder. Bunu, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den yapılan şu rivâyet te'yîd eder: ةقث نع إ ذخأن نأ انرمأي ناَك "(Hz. Peygamber) sâdece sika'dan (güvenilir kişi) hadîs almamızı emrederdi". İbrahim Nehâî der ki: "Muhaddisler, hadîs almak için râvilere gelince, gidişâtına, namazına ve ahvaline bakıp sonra rivâyetini alırlardı."

2- RAVİDE ARANAN ŞARTLAR

Cerh ve t'adîl ilmi, bir bakıma ideal ve kâmil bir mü'minde bulunması gereken vasıtları hadis râvilerinde arayan bir ilimdir. Resûlul ah (aleyhasalâtu vesselâm)'a izâfeten rivayet edilen, sünnetin asla uygunluk derecesini tesbit maksadına yöneliktir. Bir râvi söz konusu sıfatları nefsinde cemettiği nisbette güven verir. Öyle ise bu ilmin medarı râvinin kemâlini teşkîl eden bir kısım vasıflardır. Bu sebeple biz bu vasıflar açıklayarak mevzuya girmek istiyoruz.

Râvide aranan vasıflar önce Adalet ve Zabt olmak üzere ikiye ayrılır.

Sonra her biri kendi arasında tamamlayıcı kısımlara, teferruata yer verir.

A) ADALET

Adalet'i bir müslümanın Rabbine ve insanlara iyi olmasını sağlayan vasıfları toptan ifade eden bir tabir olarak târif edebiliriz. Al ah'a karşı iyi olması Kur'an'ın ve Sünnet'in emirlerini yapıp, yasaklarından kaçmasıyla gerçekleşir. İnsanlara karşı iyi olması ise, halk nazarında değer ve itibarını düşürecek davranışlardan, sözlerden kaçmasıyla gerçekleşir. Neticede bu da bir bakıma Al ah'a karşı iyi olmanın, kâmil mânada dindarlığın bir neticesidir. Zira dinimiz güzel ahlâka, ma'rufa, (âyet ve hadiste yer almamış olsa bile imamlarca güzel sayılmış örfler, âdetler vs.) uymayı da emretmiştir.

Öyle ise adalet, râvî'nin dînî-insânî yönlerini ifâde eder, mânevî değerini ortaya koyar.

Adalet'in bir râvîde hakîkî mânâda sübût bulması, adaleti teşkîl eden sıfatların onda görülmesine ve bunun şehâdeti makbûl kimselerce te'yîd edilmesine bağlıdır.

Hakkında arh vâkî olmayan kimse mecrûh değilse de, adâlet'i de kesin değildir. Böyle bir kimse için iki hâl söz konusudur.

1- Hakkında ta'dîl gelmemiştir: Bu durumda zâhiren adl'dir. Amma bâtınî adaleti bilinmediği için adaletini selbedici kizb, gaflet, fısk vs. zannından uzak değildir. Bu durumdaki kimseye, az ileride tekrar ele alacağımız üzere mesturu'l-adâle dendiği gibi, kısaca mestûr ve hattâ "mechûlü'l-Adâle bâtınen" de denmiştir. Hakkında tâ'dîl gelmediği halde zâhırî adâlete hükmedilmesi, berâet-i zimmet asıldır düsturuna binaendir.

2- Hakkında ta'dîl gelmiştir: Böyle bir râvîde bâtınî adâlet mevcut demektir.

Öyle ise bir râvîde gerçek mânâda adâlet'in varlığı adâlet-i bâtına'nın varlığına bağlıdır. Bu ise dînin emirlerini fiîlen yaşayıp, insanlar nazarında değerini düşürücü söz ve hareketlerden kaçınmayı gerektirir. Bir kimse hakkında "adâlet sâhibidir" diye yapılacak şehâdet onun bu fiilî yaşayışına bağlıdır.

ADÂLETİ SAĞLAYAN ŞARTLAR:

Adâlet'in ne olduğunu kısaca anlattıktan sonra, adâleti tamamlayan şartları açıklamaya geçebiliriz. Biz bunları dokuz başlıkta toplayacağız.

1- Akl.

2- Büluğ.

3- İslâm.

4- Îtikâd.

5- Diyânet.

6- Sıdk.

7- Mürüvvet.

8- Şöhret.

9- Lika (1).

1- AKL: Bu, temyîz'e imkân veren kapasitedir. Hadîsçiler açısından temyiz, söyleneni tam olarak anlayıp, doğru olarak cevap verme kabiliyetidir. Gerek küçük yaştaki çocukta gerek ateh denen bunama haline mâruz yaşlıda ve gerekse mecnûnda bu yoktur. Öyle ise bir kimsenin râvî olabilmesi için öncelikle akl sahibi olması, bu yönden bir eksikliği olmaması gerekir.

2- BÜLUĞ: Muhaddisler, bir kimsenin hadîs dinlemesi için temyîz'i yeterli görmüştür. Ancak öğrendiği hadîsi rivâyet edebilmesi için büluğa ermiş olmayı şart koşmuştur. Eda yaşının 20, 30, 40 ve hatta 50

olmasını şart koşanlar da olmuştur, daha önce temas ettik. Demek ki râvinin hadîs rivâyet edebilmesi için en az büluğ çağını aşmış olması aranmıştır.

3- İSLÂM: Bütün hadisçilerin ittifak ettiği bir şarttır. Dinî mevzularda gayr-ı müslim'in rivâyeti hiçbir surette makbûl değildir. Keza mürtedin rivâyeti de makbûl değildir.

4- İTİKAD: Bu şart râvinin inanç yönünden sâlim olmasını gerektirir. Sâlim

---

1) Sonuncu madde, usûl kitaplarımızda, umûmiyetle açık bir ifade ile adalet'in şartları meyanında zikredilmez. Biz burada zikrini uygun

bulduk.

bir inanç, itikadın Kur'an ve Sünnet'in beyanlarına uygunluğuyla mümkündür. Bu ise sâdece Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat'e mensûb olanlarda mevcuttur. Binâenaleyh ehl-i sünnet ve'l-Cemâat'in dışında

kalan ehl-i bid'a İslâm fırkalarına mensub olan ravîlerden hadîs alınıp alınmayacağı münakaşa edilmiştir.

Bu meseledeki ana fikri: Ehl-i bid'adan bâzı şartlarla hadîs alınır ise de, alınan hadislerin umumî vasfı zayıf olmaktır şeklinde özetleyebiliriz. Ancak, meselenin biraz tafsiline inmenin faydasına inanıyoruz.

Malum olduğu üzere, Sünnet'te olmaksızın müslümanların hayatına giren herşeye bid'at denmiştir. Bu, inanç olabilir, davranış olabilir ve hatta maddî, teknik bir şey olabilir. Bu "bid'a", hayatın gelişmesiyle hâsıl olan bir boşluğu dolduruyor, sünnetle karşılanamayan bir eksikliği gideriyor ise buna bid'at-ı hasene denmiştir. Aksine sünnette mevcut olan bir şeyin (inanç, davranış, eşya) yerine geçiyorsa buna bid'at-ı seyyie denir.

Hadisçiler ehl-i bid'at deyince, öncelikle ehl-i sünnet dışında kalan İslam fırkalarını kastederler: Mürcie, mûtezile, kaderiye, havâric, şi'a gibi. Bu fırkalara mensup olanlar çok değişik inançlara sahiptirler.

Müşterek tarafları, bir kısım îtikâdî-dînî meselelerin çözümünde öncelikle Kur'an ve Hadîs'e müracaattan ziyâde şahsî te'vîl ve yorumlara gitmeleri, akla güvenmeleridir. Bu sebeple kendi aralarında da devamlı bölünmelere mâruz kalmışlardır. Ehl-i Sünnet, bütün meselelerde çözümü Kur'an'a ve Hadise göre yapmayı esas almıştır. Esasen Kur'an'ın emri de budur.

İşte muhaddisler, hadîs alacakları râvinin îtikâd durumuna bakarken, onun sünnete bağlılığını, dindarlığının derecesini aramış olmaktadırlar. Zira, ehl-i bid'at fırkaları'ndan öyle ifratkâr fikirler ileri sürenler olmuştur ki, onları İslâm îtikâdıyla bağdaştırmak zorlaşmış, ister istemez küfre nisbet etmek gerekmiştir.

Onlar arasındaki, îtikadî farklılıklar muhaddislerin bu meselede alacakları tavra müessir olmuştur. Bu sebepledir ki ehl-i bid'atın rivâyeti alınmalı mı alınmamalı mı? sorusuna farklı cevaplar verilmiştir.

1)- İmam Mâlîk ehl-i bid'a'ya mensup kimseden, hiçbir surette hadîs alınamaz kanaatindedir. Râvîleri arasında ehl-i bid'a mevcut değildir.

2)- İmam Şâfiî, ehli bid'a'ya mensup olan kimse yalan söylemeyi câiz görmeyen, kendi taraftarının lehine yalancı şahitliğini helâl addetmeyen biri ise ondan rivâyet alınabileceği kanaatindedir. Yalan söylemeyi helâl addeden Hattâbiye'den

hadis alınamayacağını Şâfiî hazretleri tasrih eder (2). İbnu Ebî Leyla (148/765), Süfyânu's-Sevrî (V.161/777), Kâdı Ebu Yû'suf (V.182/798) da bu görüşte idiler.

3)- Başta Ahmed İbnu Hanbel (radıyallahu anh), alimlerin çoğu, ehl-i bid'adan olduğu halde dâîlik (mezhebinin propagandasını yapan, militan) yapmayan kimselerin rivâyetlerinin ihtiyat tahtında da olsa alınabileceği görüşündedir. Ancak dâîlerin rivâyetleri hüccet olarak kullanılamaz.

4)- Ehl-i Bid'a'dan olduğu halde sıdk ve diyânet'le mâruf olanlardan hadîs alınabileceğinde çoğunluk ittifak eder. Hatibu'l-Bağdâdî'nin el-Kifaye'de kaydına göre, bu gibilerden hadîs almaktan imtina edenleri bazı hadisçiler uyarmıştır. Bunlardan biri Yahya İbnu Saîd el-Kattân'dır. Yahya, ehli bid'a karşısında titizliği ileri götürüp: "Ben bid'atte baş çeken kimselerden hadis almayı terkederim" diyen Abdurrahman İbnu Mehdî'ye güler ve şu uyarıda bulunur: "Öyleyse, Katâde'yi ne yapacaksın? Ömer İbnu Zerr'i, İbnu Ebî Râvid ve bunlar gibi birçok muhaddisi ne yapacaksın?" ve ilave eder:

"Abdurrahman bu gibileri terk ederse pek çok hadîsi terketmiş demektir!"

Aynı kanaatte olan Ali İbnu'l-Medînî, sırf bid'a'sı sebebiyle râvileri terketmenin getireceği zararı şöyle ifâde eder: "Kaderî'dir diye Basra, şiîdir diye Kûfe hadisçilerini terkedecek olursan kitapları mahvettin (yani hadis elden gider) demektir".

Hakkında ehl-i bid'a ithamı yapılmış olan kimselerin hadislerini terk hususunda sonraki muhaddisler daha da ihtiyatlı olmak mecburiyetini hissetmiş olmalıdırlar. Zira, bilhassa 218-234 yılları arasında cereyan eden mihne hadisesi başarısızlıkla neticelenip, Kur'an-ı Kerîm'e "mahluk değildir" demenin

büyük suç olmaktan çıkmasından sonra, durum tersine dönmüş, mihne devrinde rencîde olanlar, ezilenler, gayzla dolanlar, konuşmak, boşalmak ihtiyacını duymuştur.

---

2) Muhaddislerin ehl-i bid'a karşısındaki hassasiyetlerini ve Hattabiye mensuplarını reddetmedeki haklılıklarını anlamak için onların itikatlarına kısaca bir göz atmak gerekir: Hattâbiye fırkasını Ebu'l-Hattâb Muhammed İbnu Ebî Zeyneb el-Esedî taraftarları teşkil eder. Bunlara göre İmâmet, Caferu's-Sâdık'a kadar Hz. Ali (radıyallahu anh) evladında idi. Bunlara göre imamlar ilahtır. Ebu'l-Hattâb önce, imamların enbiya olduklarını iddia etti, sonra da ilah olduklarını. İddiasına göre Hz. Hasan ve Hz.

Hüseyin (radıyallahu anhüma)'in evladı Allah'ın oğullarıdır. Câfer de ilahtır. Fakat Cafer, Ebu'l-Hattâb'ın bu iddiasını işitince onu lânetlemiş ve kovmuştur. Ebu'l-Hattâb bunun üzerine kendi uluhiyyetini iddiaya başlamıştır. Taraftarları, Câfer'in ilah olduğunu iddiadan vazgeçmez fakat Ebu'l-Hattâb'ın Cafer'den de Hz. Ali'den de üstün olduğunu iddialarına ilâve ederler. Hattâbi'ye göre, muhalifleri aleyhine, kendi taraftarları için yalan söylemek ve yalan şehâdette bulunmak câizdir.

Bazı iftirâlara düşenlerin, şahsî hesaplar için bid'a ithamını hemen kullanıverenlerin bile bulunacağı nazardan uzak tutulmamalıdır. Bu sebeple olacak ki, Zehebî: "Bid'a ithamı sebebiyle râvilerin hadîsleri terkedilecek olsa Âsâru'n-Nebeviye'den pek çoğunun gidip yok olacağını" söyler (3).

Şunu da kaydedelim ki -Zehebî'nin de parmak bastığı üzere- Tâbiîn ve Etbauttâbiîn'de görülen

"teşeyyü", bid'atu's-Suğra denen ve dinî nokta-i nazardan büyütülmesi mümkün olmayan bir teşeyyüdür. Fitne savaşlarında Hz. Ali (radıyallahu anh)'yi haklı görme, onun efdâliyetine inanma, onun sevgisini diğerlerine takdîm etme esaslarına dayanır. Bunlara, bir de Emevîlerin Hz. Ali (radıyal ahu anh)'nin ahfadına yaptıkları zulmü tasvîb etmemek eklenince Katâde, Abdurrezzak gibi muhaddis olan Selef büyüklerinin mâruz kaldığı bid'a ithamının mahiyeti ortaya çıkar.

Halbuki, bir de bid'ayı kübrâ var ki, bu Hz. Ali (radıyal ahu anh) ile savaşanları tekfire, Hz. Ali'yi te'lîh'e (ilahlaştırma) kadar varan aşırı iddialara dayanır. Bu gürûh bid'atçılara göre, Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Zübeyr, Hz. Talha, Hz. Muaviye (radıyallahu anhüm ecmain) gibi İslâma fevkalâde hizmet etmiş, bâzısı sadece mü'minlerin değil, insanlığın medâr-ı iftiharı olan büyükleri tekfir ederler (haşâ ve kellâ). Hz. Cebrâil (aleyhisselam)'e "vahyi yanlışlıkla Hz. Ali'ye getirmemiştir" gibi ihanet iddiasında bulunanlar, hiçbir delile dayanmadan Kur'an-ı Kerim'e eksiklik ve ziyade iddiâsında bulunanlar hep bu gruptadır. İslam ulemâsı böylelerini tekfir ederek rivâyetlerini almamakta haklıdır.

Öncekilerle bunlar karıştırılmamalıdır.

Özet olarak şunu söyleyeceğiz. Ehl-i Sünnet ulemâsı büyük çoğunluğuyla, bu meselede hissî olmaktan kaçınmış, soğukkanlılık ve sağduyu ile hareket etmeyi tercih etmiştir. Ahlâken mazbut, sadûk ve diyâneti yerinde olan kimsenin rivâyetini ehl-i bid'a'dır diye terketmemiştir. Ehl-i bid'a'nın küfrü zâhir olan ve bilhassa mezhebinin, mezhebdaşının menfaati için yalanı helâl addeden takımın hadîslerini terketmiştir.

5- DİYANET: Râvinin, fiilen dînî yaşayışını ifâde eder. Farzları yapması, haramlardan kaçınması diyânetin tamlığını gösterir. Bunlardaki ihmal, terk veya gevşeklik râvinin adaletini cerheder ve rivâyetinin terkine bir sebeb olur. Çünkü diyânetteki noksanlık, Allah korkusunun eksikliğine delalet eder. Böyle birisi, Resûlullah hakkında yalan söyleyebilir, sıdkından emin olunamaz.

6- SIDK: Ravide aranan en mühim vasıflardan biridir. Doğru sözlü olmak demektir. Bir râvinin adl, yani adâlet sahibi sayılabilmesi için İslâm'dan sonra, ikinci planda aranan vasfı budur. Sıdk'la öncelikle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) konusunda, rivayet hususundaki doğru sözlülüğü kastedilir ise de, imamlara karşı sıdkı da aranmıştır. Metâin-i aşere bahsinde temas edeceğimiz kizb'le ilgili olarak tekrar bu meseleye döneceğiz.

---

3) Zehebî, Mizanu'l-İ'tidâl'de, Ali İbnu'l-Medini'yi Cehmîlikle itham edip, zayıf olduğuna imâda bulunan Ukeylî'ye sert bir çıkışta bulunur. Bu meyanda şu sözleri sarfeder: "Eğer sen Ali İbnu'l-Medinî, arkadaşı Muhammed (Buhârî), şeyhi Abdürrezzak, Osman İbnu Ebi Şeybe, İbrâhim İbnu Sa'd, Attân, Ebân el-Attâr, İsrâil, Ezherü's-Semmân, Behz İbnu Esed, Sâbit el-Bünânî, Cerir İbnu Abdilhamid gibilerinin rivâyetlerini terkedecek olursan rivâyet kapısı yüzümüze kapanır. Hitâb (-ı nebevî) kesilir ve âsâr ölüme uğrar. Bunu fırsat bilen zındıka ortalığı istilâ eder. Deccal çıkar. Ey Ukeyl! Sende hiç mi akıl yok! Kimi tenkid ettiğinin farkında mısın?..."

7- MÜRÜVVET: Kişinin ahlâkî yönünü ilgilendirir. Örfen kınanan, hoş karşılanmayan davranışlardan kaçınmaktır. Mahallin geleneklerine, değerlerine, âdetlerine riâyetsizlikler râvinin mürüvvetini zedeler.

Bağdâdî, Kifâye'de der ki: "Alimlerden pek çoğu muhaddîs ve şâhidin, dinen mubâh olan birçok şeyden kaçınması gerekir demiştir. Giyimde fazla tevâzu (tebezzül), tenezzüh için yollara oturmak, sokakta yiyip içmek, düşüklerle sohbet, yol kavşaklarında tebevvül (akıtma), ayakta akıtma, şakalaşmada ifrât ve mürüvveti zedeleyici kabûl edilen herşey". Âlimler, "Bunları yapanın adâleti gider ve şehâdetinin reddi gerekir" görüşündedirler.

8- ŞÖHRET: Râvinin bilinmesi, tanınması, tamamen mâlum bir kişi olması, demektir. Böyle bir râviye meşhûr denir. Bundan maksad örfi şöhret değil, ıstılâhî şöhrettir. Bu da iki surette tahakkuk eder: 1) Bir râviden en az iki kişinin hadîs rivâyet etmesi onun meşhûr sayılması için yeterlidir. Çünkü, bu kimseden rivâyet, onun varlığı, mevcudiyeti hususunda bir şehâdettir. İki kişinin rivâyeti, râvinin şahsiyeti hususunda iki şehâdet olmaktadır. Malûm olduğu üzere iki şehâdetle, ilim ve sübût hâsıl olur.

2) Râvi hakkında cerh ve tâdilin vâkî olması. Hakkında cerh veya tâdil vaki olmayan kişinin hâli bilinmiyor demektir. Kendisinden iki kişi de hadîs almış olsa, bu çeşit bilinmemezlikten kurtulamaz, böylelerine mestûr (kapalı,örtülü) denir.

Şunu da belirtelim ki, adâleti muhaddisler arasında bilinen ve takdîr edilen İmam Mâlik, Süfyâneyn, Evzâi, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, Şûbe, Vekî, İbnu'l-Mubârek,

İbnu Ma'în, İbnu'l-Medînî ve benzerleri hakkında ta'dil'e gerek yoktur. İbnu Abdilberr ölçüyü daha da genişleterek "İlme hizmet ve alâkasıyla mâruf olan her bir ilim sâhibi, cerhi sâbit oluncaya kadar adl kabûl edilir, (ayrıca ta'dîl edilmesi gerekmez)" demişse de fazla kabul görmemiştir. Yukarda ismi geçenlerden ve emsallerinden herhangi birinin ahvâli gizli kalmış bile olsa sormaya gerek yoktur, adâlet üzere olmaları esastır denmiştir. Nitekim İshak İbnu Râhûye hakkında Ahmed İbnu Hanbel'e sorulunca: "İshak gibisinden de sorulur mu?" demiştir. Kezâ İbnu Ma'în'e Ebû Ubeyd hakkında sorulunca: "Ebû Ubeyd hakkında benim gibisinden sual sorulur mu?" Ebû Ubeyd'den, başkaları hakkında sorulur" demiştir.

Bu prensib, ulûm-i İslamiyeye hizmeti geçen pek çok büyük hakkında -çoğu kere beşerî zaafların sevkiyle söylenmiş olan- hissî tenkîdleri itibardan düşürmüş, o büyüklere olan îtimat ve saygının korunmasını sağlamıştır. Bazı Hadîs Meseleleri bölümünde Halku'l-Kur'ân meselesi'nin sonlarında hemen hemen bütün âlimlerin şu veya bu şekilde cerhedildiğine parmak basılmıştır. Demek ki büyükler hakkında rastgele yapılan cerhlere itibar edilmemiştir.

Yine belirtelim ki, Hâdîs ilminde otorite olmuş Buhârî, Müslim gibi büyüklerin herhangi bir râviden hadîs alması, o râvî hakkında Ta'dîl sayılmıştır. O râvîden alan bir başkası olmasa bile "büyük bir muhaddisin hadîs alması onu meçhul olmaktan çıkarır, mehşur kılar" denmiştir.

9- LİKA: Karşılaşma demektir. Râvînin bir kimseden yaptığı rivâyetin mûteber olması onunla karşılaşmasına bağlıdır. Râvi, behemahal karşılaştığı, görüştüğü kimseden hadîs rivâyet etmelidir. Bir hadîs rivâyet eden kimse bunu karşılaşmadığı birisinden nakledecek olsa, kendisi, ne kadar sika olursa olsun rivâyeti zayıf olur.

Hadîsin sahih olması için rivâyetin birbirini gören şahıslar vasıtasıyla gelmiş olma şartında bütün muhaddisler müttefiktir. Buhârî bu şartın tahakkuk etmediği hadîsi Sahîh'ine almamıştır. Müslim ise

muâsır ve görüşme şartları içerisinde bulunan, görüşmediklerine dair açık bir bilgi mevcut olmayan bir sikanın mu'an'an rivâyetini lika'ya hamletmiş, sahîh addetmiştir.

ZABT

Bir râvide adâleti gerektiren sıfatlardan sonra aranan ikinci şart zabt'tır. Zabt, râvinin tahammül ettiği bir rivâyeti edâ anına kadar aldığı şekilde muhâfaza etmesidir.

Şu halde bir kimsenin zâbıt olabilmesi, hıfzından rivâyet ediyorsa hâfız olması, yazılı nüshâdan rivâyet ediyorsa nüshasını tebdîl ve tağyirden mahfuz bulundurması, mânâ ile rivâyet ediyorsa kelimelerin delâlet ettiği mânâ inceliklerini temyiz ve tefrîk edebilecek güçte ve titizlikte olması lâzımdır. Netice îtibâriyle zâbıt'ta aranan husus, rivâyetleri -ziyâde ve noksana yer vermeden- aldığı şekilde aslına uygun olarak edâ etmesidir.

Gerek hâfıza yoluyla muhâfazanın ve gerekse yazı yoluyla muhafazanın kendilerine has bir kısım ârazları vardır. Sözgelimi hâfızaya yanılma, unutma, telkîn, yaşın ilerlemesi veya psikolojik şok ve hastalık gibi ârazların araya girmesiyle hâsıl olan ihtilat hâli gibi şüphelerle hâfıza zabtı bozulacağı gibi, kitabın kaybı, bazı sayfalarının düşmesi, değiştirilmesi veya bazı rivayetlerin araya başkalarınca sokuşturulması gibi durumlar da yazı ile yapılan zabtı bozabilir. Şu halde güvenilecek bir râvinin bu yönleriyle bilinmesi gerekir.

Bir râvi, zâbıt olma durumunu, zabt ve itkân'iyle meşhur olmuş sika muhaddislerin rivâyetlerine muvafık rivâyetler yapmasıyla isbatlar. Rivâyetlerinin büyük çoğunluğunda bu muvâfakat görüldüğü takdirde o râviye zâbıt denebilir. Nâdir muhalefetleri zabt'ına halel vermez ise de artacak olursa zabtının zayıflığına hükmolunur. Adaleti tam bile olsa, rivâyeti ile ihticâc edilmez, belki îtibâr edilir.

Yaptığı rivayetlerin yarısından fazlasında, görülecek şekilde hatası artacak olursa rivayeti tamamen terkedilir.

3- METÂİN-İ AŞERE

Bir ravinin güvenilir (sika) olup olmadığı yukarıda belirtilen yönlerin incelenmesiyle ortaya çıkar.

Ravinin derecesini düşüren bütün vasıflar, adâlet ve zabt'la alâkalı olarak kaydettiğimiz mezkur maddelerden biriyle ilgilidir ve onlardaki eksikliği ve aksamayı belirtir.

İşte raviyi kusurlayan bu vasıflara Metâin denir (mit'an'ın cemidir). Başlıca on maddede toplandığı için metâin-i aşere de denmiştir.

Bunların beşi adâlet'i yaralayan, beşi de zabt'ı yaralayan kusurlardır.

Şimdi en mühimlerinden başlamak üzere bunları açıklayacağız.

RAVİNİN ADALETİNİ CERHEDEN SEBEPLER

1- KİZB: Raviyi cerheden en ağır suçtur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında yalan uydurmaktır. Yani Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in söylemediği bir sözü veya yapmadığı bir fi li söylemiş ve yapmış göstermek. Bu işi bile bile yapmanın küfür olduğuna kâil olanlar vardır. Bu suretle ortaya konan rivayete mevzu, muhtelak, masnû müfterâ, müfte'al, kizb gibi çeşitli adlar verilmiştir. Türkçemizde umumiyetle "uydurma" diyoruz.

Kizb deyince, öncelikle anlaşılan kizb ale'r-Rasûl ise de, kişinin insanlarla münasebetlerinde yalana yer vermesi de hemen terkini gerektiren ciddi bir kusurdur. Ancak kizb fi'l-lehçe denen bu ikinci çeşit kizble, kizb ale'r-Rasûl denen birinci çeşit kizb arasında fark gözetilmiştir. Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında yalanı yakalanan artık, ebediyen metrûktur. Kendisinden hiç bir surette hadîs alınmaz. Ahmed İbnu Hanbel, Ebu Bekr el-Humeydî, Ebu Bekr es-Sayrafî gibi pek çoklarına göre Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında yalan uyduranın -tevbe etse, yaptıklarına pişmanlığını izhar etse bile- artık ebediyen hadîsi alınmaz. Halbuki dünyevî işlerinde yalanı bilinen kimse tevbekâr olsa onun rivâyetleri alınabilir. Yalnız İmam-ı Nevevî, rivâyet ile şehâdet arasındaki benzerlik ve paralellikten hareket ederek; yalancı şahidlik yapıp sonradan tevbe edenin tekrar şahitliği mûteberdir prensibinden hareketle, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında yalan söyleyen kimse bilâhare tevbekâr olsa rivayetinin alınabileceğine hükmetmiştir. Ancak bu konuda aslolan, -tevbekâr bile olsa- kizb fazîhasını işleyen kimsenin ebediyyen terkidir. Tevbesi Allah'la kendi arasında bir iştir.

Mevzu Hadîs bahsinde bu konuya daha geniş yer vereceğiz.

2- TÖHMET-İ KİZB: Yukarıda açıklanan kizb'ten sonra gelen ikinci mühim cerh, kizb ithâmıdır. Bunda ravinin kizb'i açık değildir. Kizbu'r-ravi şeklinde sabit bir keyfiyet yoksa da kizb ithamı altındadır. Bu itham, bir karîneye dayandığı için ciddî bir durum sayılmış ve müttehem bilkizb olan ravinin de rivayeti terkedilmiştir.

Ravinin kizb'le ithamına sebep olan iki husus vardır: Biri, dînin zarûrî olan temel kaidelerine muhalefet eden bir rivayette bulunmasıdır. Onun böyle bir durumda teferrüdü, vaz' ihtimâline karîne kabûl edilmiştir. İkinci husus, insanlarla olan münasebetlerinde yalana yer vermesidir. Yalan gibi dinin şiddetle reddettiği bir davranışa tenezzül eden bir kimsenin dini hususlarda da yalandan çekinmeyeceği, bu hususta gerekli hassasiyeti göstermeyeceği prensip olarak kabul edilmiş ve bu sebeple bunlar metrûk ve matruh addedilerek rivayetleri terkedilmiştir.

3- FISK: Ravinin söz ve fiillerinden küfrü gerektirmeyen bir kısım kötü davranışların sudûrudur.

Farzların terki, haramların irtikâbı gibi. Âlimler kebâirin işlenmesi ile seğâirde ısrârı bir tutarak, küçük günahları ısrarla işleyenlere de "fâsık" demiştir. Bu çeşit isyankârlığa fısk bil-ma'siye denir. Bir de küfre gitmemekle birlikte, ehl-i sünnet'e uymayan iddialarda bulunmak söz konusudur, buna da bid'at veya fısk-ı îtikâdî denir, bunu müteâkiben ayrıca açıklayacağız.

Kısacası fısk, ravinin adâletini ciddî şekilde selbeden ağır cerhlerden birisidir.

4- BİD'AT: Adalet bahsini incelerken yeterince açıkladığımız üzere bid'at, ravinin akide yönünden ehl-i sünnet dışında kalan kelâmî mezheplerden birine mensûb olduğunu ifade eden bir tabirdir. Hadîs ıstılahı olarak, raviyi amelinden ziyâde akide yönünden cerheder. Küfrü gerektiren itikatlara saplanan ehl-i bid'a'nın rivâyetini cumhur terketmiştir. Küfrü gerektirmeyen Fâsıku't-te'vîl'in rivâyeti alınabilir, ancak rivâyet zayıf addedilir.

5- CEHÂLET: Şöhret'i olmayan yâni "bilinmeyen" ravinin sıfatıdır. İki çeşittir: 1- Cehâletu'l-ayn: Bu, ravinin zatının bilinmediğini ifade eder. Bu hal, bir raviden, sadece bir kişinin hadis rivayet etmiş olmasıyla ortaya çıkar. Cehâletu'l-ayn sahibi raviye mechûlü'l-ayn veya mechûlü'zzât da denir. Böyle birinin rivayeti, fukaha ve muhaddisînin ekseriyeti (cumhur) nazarında makbul değildir. Bunun cehâlet'ten kurtulması iki suretle olur: Ya kendisinden hadîs rivayet eden râvi-i münferid dışında sika biri tarafından ta'dîl edilmesi, yahud kendisinden münferid rivayetle birlikte tezkiye de etmiş bulunan kimsenin, cerh ve ta'dîl'de ehliyetli imamlardan biri olması.

2- Cehâletu'l-hal: Ravi hakkında cerh ve ta'dîl vâki olmadı ise, onu bu yönleriyle tanımıyoruz demektir.

Bu duruma cehâletul-hal denir. Bir başka ifadeyle kendisinden iki veya daha fazla kimse hadîs almış

bile olsa sika mı, zayıf mı olduğuna dair râvi hakkında açıklama gelmemiş olabilir. İşte bu durumdaki raviye meçhulü'l-hal veya mestûr denir.

Cehâlet kelimesinin örfi manası ile ıstılâhî manası birbirine karıştırılmamalıdır. Istılahta "cehâlet", şöhretin zıddıdır, "meçhul" de muşhur'un zıddıdır.

"Meşhur" yerine mârûf da kullanılır.

İbnu Salâh, mestur tabiri ile meçhûlü'l-hal tâbiri arasında bir fark gözetmiş, adâleti yalnız bâtınen meçhul olan'a "mestur", adaleti zâhiren ve bâtınen meçhul olana da "meçhûlü'l-hal" demiştir.

Adâlet-i zahire, ravi hakkında cerh gelmemesiyle hasıl olur. Çünkü bazı âlimler, hakkında cerh gelmeyen kimselerin adaletine hükmederek rivayetlerini kabul etmiştir. Bağdadî ve Ebu Hanîfe'nin de bulunduğu bu gruba göre, kişinin adl sayılması için hakkında cerh gelmemesi yeterlidir. Çünkü insanlar hakkında verilecek hükümde beraat-ı zimmet asıl'dır kâidesi esastır. Aksi hükme sevkedecek delil olmadıkça kişi salih kabul edilecektir. Hiç kimse gaybı bilmekle yani, ravi hakkında rivayet edilmemiş

olan cerh sebeplerini bilmekle mükellef değildir. Nitekim, ayet-i kerîmede: "Tecessüs etmeyin"

(Hucûrât 12) emredilmiştir. Ayrıca bâtındaki adâleti bilmek zordur, zâhirdeki ile iktifa olunur. Ravi hakkında cerh yoksa hüsn-i zanla amel olunarak adalet-i zâhireye hükm olunur."

Bu telakki selef'e aittir. O devir insanları çoğunlukla adâlet sahibi kimselerdir ve nebevî övgüye mazhardır. Müteahhir dönemde insanların ahvali değiştiği için, bu prensip terkedilmiş, mestur olanların zayıf addedilmesi prensip kılınmıştır. Nitekim Ebû Hanîfe (rahimehullah)'nin iki meşhur talebesi İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed bu prensipten ayrılırlar. Şu halde Tâbiîn ve adâlet-i zahire'lerine göre hareket edilerek rivâyetleri makbûl addedilmiş, daha sonra gelenlerden adâlet-i bâtına aranmıştır.

CEHÂLETİN SEBEPLERİ

Ravinin gerek zat ve gerek hal yönüyle meçhul oluşu üç sebebe dayanır:

1. Ravinin isim, künye, lâkab, nisbet, meslek gibi kendisini tanıtıcı, emsâlinden tefrîk ve temyîz edici sıfatları bazan birden fazla olduğu halde bunlardan sadece birkaçı ile tanınmış olur. Kendisinden hadîs alanların, onu, -şu veya bu sebeple- meşhur olmayan bir sıfatı ile zikretmesi halinde işitenler bunun başka bir zat olduğu zannına kapılırlar. Bu yüzden o ravinin hali, zat olarak da sıfat olarak da meçhul kalır. Mesela Muhammed Sâib el-Kelbî'yi bazıları ceddine nisbet ederek Muhammed İbnu Bişr, bazıları Hammâd İbnu Sâib diye tesmiye etmiş, bazıları da zâten ihtilaflı olan künyeleriyle Ebu'n-Nadr veya Ebu Said veya Ebu Hişâm diye tesmiye etmiştir. Böylece rivâyet ettikleri

hadis bir olduğu, şahıs aynı olduğu halde durumu bilmeyenler ravileri farklı kimseler zannetmişlerdir.

Farklı sıfatları birleştirerek bir şahsa izafe veya aynı müşterek vasfı değişik kimselere isnâd hususundaki yanlışlıkları tashih etmek için bazı te'lîfat ortaya konmuştur. Muhaddislerin Mûzıh adını verdikleri bu çeşit kitapların en mükemmeli Hatîbu'l-Bağdâdî'nin Mûzıh'ıdır.

2. Cehâletin ikinci sebebi ravinin mukıll olmasıdır. Rivayeti az olana mukıll dendiği gibi tek râvisi olana da mukıll denir. İster Tâbiîn'den

isterse Etbauttâbiîn'den olsun tek râvisi olan mukıl 'ın ismi tasrîh edilmiş olsa bile meçhûllükten kurtulamaz. Daha önce de temas edildiği gibi bu gibilerden yapılan rivayetlere Vühdân denir, müstakil kitaplarda cemedilirler.

3. Ravinin ismi bazen ihtisar (kısaltma, özetleme) maksadıyla zikredilmeyerek mübhem bırakılır.

Rivayeti yapan zat "Bana falanca haber verdi" veya "Bana bir şeyh haber verdi" veya "Bana birisi haber verdi" veya "Bana bir adam haber verdi" gibi bir siga kullanır. Bu çeşit mübhem tesmiyeler umumiyetle mukıll olan raviler hakkında yapılır. Mesela Müslim'de "Haddesenâ sâhibun lenâ = bize ashâbımızdan biri söyledi ki", "Huddistü an Yahya İbni Hassân = Yahya İbnu Hassân'ın rivayeti olmak üzere bana haber verildi ki", "Haddesenî men semi'a Haccâcen el-A'vere = Haccâc-ı A'ver'den işiten kimse bana haber verdi ki", "Haddesenî ba'zu ashâbına = ashabımızdan birisi bana söyledi ki", Haddesenî Ricâlun an Ebî Hüreyrete = Ebu Hüreyre'den naklen bir takım kimseler bana söylediler ki",

"Belağanî an İbni Ömer = İbnu Ömer'den bana baliğ oldu ki" şeklinde kısaltmalar mevcuttur.

Durumu böyle olan raviye mübhem dendiği gibi rivayetine de mübhem rivayet denir. Başka tariklerde bu isimler sarahat kazanmadığı müddetçe mübhem rivayetler munkatı addedilir ve sahih kabul edilmez. Sözgelimi Müslim'in mübhemleri başka tariklerde tesmiye edildiği için onların ittisaline, sıhhatine söyleyecek söz kalmamıştır.

Hemen belirtelim ki, müteahhirîn nezdinde bir sika'nın, ahbaranî sikatun "Bana sika olan zat haber verdi" diyerek mübhem raviyi ta'dil edici bir ifade kullanmış olması, bu rivayetin makbul addedilmesine yeterli sayılmamıştır. Çünkü bu sika tarafından adâletine hükmedilen bu meçhul ravi bir başkasına nazaran mecrûh olabilir. Böyle cerh ve ta'dilin birleşme hallerinde bazılarınca esas prensip cerhin takdîmi olması haysiyetiyle, ravi sika değil zayıf addedilir.

Ancak, bu söz, önce de belirttiğimiz üzere, İmam Mâlik, Şâfiî, Buharî gibi (rahimehümullah) müctehid âlimlerden, bu ilmin otoritelerinden vârid olmuş ise ravi hakkında tevsik sayılmış, ravinin meçhul değil meşhur kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu fikir Ebu'l-Hasen İbnu'l-Kattân'a ait ise de, çoğunlukla benimsenmiş, İbnu Hacer'in de ifade ettiği üzere "sahih görüş" kabul edilmiştir.

Üçüncü bir görüşe göre, "Bana bir sika haber verdi" sigasıyla rivayet edilmiş olan mübhem rivayet makbuldür, zira, zâhire temessük esastır. İlk üç nesli Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tezkiyesi sebebiyle bunlar (yani ravi) hakkında asl olan adalettir. Cerh ise hilaf-ı asl'dır, sübûtu için delil lâzımdır, delil olmadıkça zann ile asl'olan rücu edip cerh'e hükmedilemez. Ebu Hanîfe ve Bağdâdî'nin bu kanaatte olduklarını az yukarıda belirtmiştik.

MEÇHUL KONUSUNDA İSTİSNAÎ HÜKÜMLER

Meçhûl ravi ile alâkalı bahsin daha iyi anlaşılabilmesi için bir iki noktaya ayrıca dikkat çekmede fayda var:

1- MEÇHUL SAHÂBE YOKTUR: Kendisinden, sadece bir tek Tâbiî tarafından hadis rivayet edilmiş

olan Sahâbî mevcuttur, ancak bu sahâbî meçhul ve dolayısıyla sırf bu sebeple rivayeti zayıf addedilmemiştir. Mesela "Mirdâs İbnu Mâlik el-Eslemî" (radıyal ahu anh)'den sadece oğlu Saîd hadis rivayet etmiştir. Keza "Amr İbnu Tağleb" (radıyal ahu anh)'den sadece Hasan Basrî rivayette bulunur.

Bunlar Buhârî'den birkaç örnek. Müslim'den de verelim: "el-Eğarru'l-Müzenî" (radıyallahu anhüm)'den sadece Ebu Bürde hadis almıştır. "Ebu Rifâ'atu'l-Adevî" (radıyal ahu anhüm)'den sadece Hâmid İbnu Hilâl el-Adevî; "Rebî'a İbnu Ka'b el-Eslemî" (radıyallahu anh)'den sadece Ebu Seleme İbnu Abdirrahmân rivayette bulunmuştur. Hülâsa bu çeşit rivayetler Sahîheyn'de çok miktarda mevcuttur.

Bunlar, kendilerinden hadis alan kimse tek bile olsa, Ashab arasında ma'ruf kişilerdir. Sözgelimi yukarda ismi geçen Mirdas el-Eslemî Bey'atu'r-Rıdvân'a katılmış birisidir. Rebî'a el-Eslemî ise Ehl-i Suffe'dendir, ikisi de marufturlar.

Öte taraftan Ashab'ın adaleti tam olması sebebiyle haklarında ta'dîl ediciye de gerek yoktur, yeter ki sahâbeliği kesinlik kazanmış olsun. Netice olarak

ismen tesmiye edilerek kendisinden tek bir Tâbiîn'in hadis rivayet ettiği Sahâbî -yukarıda belirtilen kaideye mahkûm edilerek- meçhûl addedilmemiştir. Sahâbe arasında mübhemler mevcuttur, ancak bu meçhûl demek değildir.

2- İlim'den başka bir şöhret de raviyi meçhul olmaktan çıkarır. Şöyle ki, ilmî yönü olmadığı için kendisinden sadece bir kişi rivayette bulunmuştur ama o zat, halk arasında bir başka yönüyle meşhurdur. Bu duruma zühdü ile meşhur olan Amr İbnu Dînâr ve şecaatiyle meşhur olan Amr İbnu Ma'dîkerîb misal verilir. Nitekim Hatîbu'l-Bağdâdî, hadis ehli nezdindeki meçhulü şöyle tarif etmiştir:

"Hadîsi tek bir cihetten bilinen ve ulema tarafından da tanınmayan kimse". Bu tarif, kendisinden tek bir kişi de rivayet etmiş olsa ulemaca tanınan kimsenin meçhul addedilmeyeceğini gösterir.

3- Bazı âlimler, "Abdurrahman İbnu Mehdî, Yahya İbnu Saîd gibi olmayı prensip edinenler, herhangi bir meçhûl'den hadîs almışsa bu makbuldür, o râvi böylece cehâletten çıkar" demiştir.

4- Zayıf bir görüşe göre de meçhûlün rivayeti alelıtlak makbuldür. Bunu söyleyenler için bir rivayetin makbûl addedilmesinin tek şartı vardır: Râvinin müslüman olması. Bu görüşün zayıflığı açıktır.

B) RAVİNİN ZABTINI CERHEDEN SEBEPLER

Ravi, adalet yönünden olduğu gibi zabt yönünden de beş farklı cerhe maruzdur: Fuhş-i galat, gaflet, vehm, sû-i hıfz, muhâlefet.

Temelde bunlar hep hâfıza ile ilgili menfi durumları ifâde eder. Ravideki bu çeşit kusurlar adaletle ilgili olanlarla kıyaslamada daha hafif kabul edilir. Çünkü kasıtsızdır. Normalde her insan farkına varmadan hata yapar. Nâdir hatalar sebebiyle kimse suçlanamaz, hatta ravi hakkında zayıflatıcı bir sebep olarak zikredilmeyebilir de. Ancak bu çeşit hatalar artar ve bu dikkat çekecek bir hal alırsa, rivâyetlerin selameti bakımından, raviye bakış açısını değiştirir. Bu hatalar rivayetlerinin yarısına veya yarıdan fazlasına şâmil olacak şekilde artarsa ravinin terkini gerektirecek kadar ehemmiyet kazanır.

Öte yandan hadîslerin sıhhatini belirtmek için kullanılan hasen, zayıf, şâz, münker, mual el.., gibi bir kısım tabirler de ravideki hafıza bozukluğunun çeşidine, derecesine göre kullanılırlar.

Şimdi zabtı bozan bu hal eri kısaca açıklayalım:

1- VEHİM: Râvi'nin, mürsel veya munkatı olan bir hadisi muttasıl olarak, yahut da bir hadisin metnini bir başka hadise ithâl ederek rivâyet etmesidir. Bu merfu hadisi mevkûf, mevsul hadisi mürsel olarak rivayet şeklinde de ortaya çıkar. Vehim sahibi bir ravi, vehme senette de düşer, metinde de. Metin ve senetleri çok iyi bilen muhaddisler düşülen hatayı ortaya çıkarabilirler. Vehmin girdiği hadîse usulcüler umumiyetle muallel hadis derler.

2- GAFLET: Dikkatsizlik demektir. Ravinin dikkat ve titizliğini artırdığı takdirde bertaraf edebileceği bir kusurdur. Bu kusur bazan galat'la ifade edilmiştir. Normalde galat, ravinin rivayet esnasında yaptığı hatalara denir.

3- FUHŞ-İ GALAT: Yapılan rivayetlerin yarısında veya yarıdan çoğunda hataya düşülürse hafızanın bu hali fuhş-i galat'la ifade edilmiştir. Buna kesret-i gaflet de denir. Bu hal hafızanın ziyadesiyle bozulduğunu gösterir. Her iki hadisten birinin hatalı olma ihtimalini ortaya kor. Tabiîki böylesi rivayetlere itimad edilemiyeceğinden ravi metruk addedilir. Fuhş-i galat sahibi bir kimsenin rivayetine de münker denir. Bu münker, zaafı şiddetli manasınadır, sikaya muhalif rivayet manasına değil.

4- SÛ'İ'L-HIFZ: Hatası isâbetinden çok olması halidir. Hâfızası böyle olan raviye seyyi'ül-hıfz denir.

Hâfıza bozukluğu ravinin sabit bir vasfı, değişmez bir hali olduğu gibi, bazan da geçici bir durum, bir ârızadır. Yaşlılık, hastalık gibi durumlarla arız olur. Önceden hep kitaptan rivayet etmiş, buna alışkanlık kazanmış birinin kitabını kaybetmesinden sonra ezberden rivayet etmeye başlamasıyla da sû-i hıfz ortaya çıkar. Sonradan ârız olan hafıza bozukluğuna ihtilât denir. İhtilât'a duçar olan raviye de muhtalit denir.

Muhtalit raviler muhaddislerce malûmdur. Ravilerin tercüme-i hal eri yapılırken, muhtalit oldukları belirtilir. Bunların ihtilattan önceki rivayetleri -başka kusurları olmadığı takdirde- makbuldür. İhtilattan önce kendilerinden hadis almış olan raviler de bu sebeple kusurlanamazlar. Muhtalit'ler hakkında dikkat edilmesi gereken husus, ihtilattan önceki rivayetleri ile ihtilattan sonraki rivayetlerini bilmektir, kimler ihtilattan önce kendisini dinledi, kimler ihtilattan sonra veya her iki devrede de ondan hadis aldı?

Bunun bilinmesi mühimdir. İhtilattan sonraki rivayetleri merduddur. Evvel mi sonra mı rivayet ettiği bilinemiyenler hakkında tevakkuf esastır.

Muhtalit olmayıp vasf ı sâbiti sû'i'l-hıfz olan ravilerin bütün rivayetleri merdûddur. Muhtalit oldu mu, olmadı mı? diye ravi hakkında tereddüt edilirse bunun rivayetlerinde de tevakkuf edilir.

Kitabını kaybettikten sonra alışkanlığının hilâfına ezberden rivâyete devam eden kimse de muhtalit sayılır ve onlarla ilgili ahkâma tâbi olur. Bunlardan, kitaplarının kaybolmasından önce kimler hadis aldı, kimler sonradan aldı? bilinmesi gerekir. Sonradan alanların rivayeti haliyle merduddur, terkedilir. Bu

gruba girenlerden İbnu Lehî'a (V.174/790), meşhurdur. Kendisi Mısırlı olup büyük bir muhaddistir.

İbnu'l-Mübârek, İbnu Vehb, Ebu Abdirrahman el-Mukri, Evzâî, Süfyan, Şu'be gibi büyükler ondan hadis almışlardır. Ancak bir ara yanan evinde kitapları kül olur. Bundan sonra ezberden rivayete devam eder. Fakat vehmi artınca gözden düşer. Ahmed İbnu Hanbel'in: "Çok hadis rivayet etmede, zabt ve itkan'da İbnu Lehî'a gibi bir başka Mısırlı var mı?" takdirine rağmen, İbnu Lehî'a'nın hadisleriyle ihticâc edilmez, sadece mütabaatta kullanılır.

İhtilât'a uğrayan meşhurlardan birkaçı: Abdurrahman İbnu Abdil ah el-Mes'ûdî (v.160/776), Atâ İbnu's-Sâib (136/753), Saîd İbnu Ebî Arûbe (v.156/772), Süfyân İbnu Uyeyne (v.198/813), Abdurrezzâk İbnu Hemmâm es-San'ânî (v.211 /826), Ebu Bekr Ahmed İbnu Ca'fer el-Katî'i (v.368/978).

Bunların hayat hikayeleri okunduğu zaman, ihtilatları zâhir olunca etrafındakilerin, hadis rivayetlerini önlemek için ciddî tedbirler aldığı, alanlar oldu ise bunların derhal mimlendiği, kimlerin kendilerinden ihtilat zamanında hadîs aldığı vs. görülebilir.

5- MUHALEFET: Ravinin, gerek senedde ve gerekse metinde başka ravilere muhalif olan rivayette bulunmasıdır. Bu ya sika'nın evsâk'a veya zayıf'ın sikât'a muhalefeti şeklinde olur. Her iki halde de derecesi daha düşük olanın kendinden daha üstün olana muhalefeti şeklinde tecel î eder. Muhalefet, temelde vehim hatasından ileri geldiği için, kendinden üstün olana muhalefet eden ravi za'fını ortaya koymuş olur, dolayısıyla mecrûh addedilir. Rivâyeti de zayıf ve merdûd olur.

Muhâlefet çeşitli şekil erde olur ve ortaya çıkan muhâlif hadisler bu şekil ere göre farklı isimler alırlar.

Sözgelimi sika bir ravi, kendisinden daha sika (=evsak) bir raviye veya sika ravilere muhalefet ederse, rivayetine şâz,

muhalefet ettiği evsak'ın veya sikaların rivayetine de mahfuz denir.

Sika'ya muhalefet eden zayıf bir ravi ise, rivayetine münker denir. Bu durumda sika'nın rivayetine de ma'ruf denir.

Bazan muhalefet, senedde yapılan değişiklik sebebiyle meydana gelir.

Şöyle ki: Bir hadisi, muhtelif isnadlarla bir cemaat rivayet eder. Bir ravi, aynı hadisi, cemaatten sadece birinin isnâdıyla birleştirerek rivâyet eder ve fakat isnadlar arasında mevcut olan farkları belirtmez. Böylece, bu isnad, cemaat tarafından rivayet edilmiş olan isnadlara muhalif düşer. İsnâdında ortaya çıkan bu muhalefet sebebiyle değişikliğe uğrayan hadise müdrecü'l-isnâd denir.

Bir de müdrecü'l-metn denen muhalefet çeşidi vardır. Bu, ravinin, hadisin metnine birşeyler ilave etmesiyle meydana gelir. İlâve, hadiste geçen garib bir kelimeyi açıklamak maksadıyla olduğu gibi, hadisin ihtiva ettiği bir hükme dikkat çekmek maksadıyla da olabilir. Her iki halde de ilave edilen sözü ravi asıl metinden belirtip ayırmaz. Hadîsi ondan alanlar da ayıklama yapmaksızın rivayet ederler.

Böylece o ilave hadisin aslından zannedilir. Ancak tahkik ehli bu hadisi başka tariklerden gelen vecihleriyle karşılaştırmak suretiyle bu ziyâdeyi ortaya çıkarabilirler.

Tahrîf veya tashîf denen bir ameliye ile de hadiste muhalefet hasıl olur. Şöyle ki: Ravi, bazan -

herhangi bir kasda mebni olmaksızın- senette geçen isimlerin veya metinde geçen kelimelerin harflerinde değişiklik yapar. Harfleri takdim, tehir, değiştirme, kelimenin tabiatını bozacak şekilde noktaları yanlış koyma veya koymama gibi. Bu durum metinde ise, manayı tağyîr eder, senette ise raviyi değişik gösterir. Rivayet, bazı harflerinde meydana gelen değişikliğe maruz kalmışsa muharref, noktalamada değişikliklere maruz kalmışsa musahhaf ismini alır.

Muhalefet bazan kalb denen bir tasarrufla meydana gelir. Kalb'in çeşitleri var ise de, esas itibariyle, bazı isim, kelime ve hatta ibarelerin senet ve metinde takdim ve tehîre uğramasıyla hâsıl olur. Bu çeşit hadîslere de maklûb denir.

Muhalefet bazan, ravinin, kendisinden daha mutkın ravilerin (veya ravinin) zikretmediği bir ismi senede ilave etmesiyle meydana gelir. Mezîd fi Muttasılı'l-Esânid adı verilen bu hadiste, ziyade ismin olduğu

yerde semaya delalet eden semi'tu, ahbaranî gibi bir siga kullanılmamış ise ziyadeli rivayetin tercihi esas olmuştur.

Hangi çeşidinde olursa olsun muhalefet bulunan rivayetlerde sikanın rivayet ettiği hadis tercih edilir.

Bazı durumlarda raviler ve senette aranan başkaca şartlar eşit derecede ise birini diğerine tercih zorlaşabilir. Bu durumdaki hadislere muzdarîb denmiştir ve birini tercih ettirici bir karîne çıkıncaya kadar tevakkuf esas alınmıştır.

4- CERH VE TA'DÎL KAİDELERİ

Usûl kitaplarında rivâyeti kabul edilenlerin vasıflarını beyan sadedinde bazı kaideler açıklanmaktadır.

Bunlardan bir kısmına, işlenen mevzu ile alâkası sebebiyle başka yerlerde temas edilmiş olsa bile, topluca, kendi sistemi çerçevesinde görülmesinde fayda var. Bu sebeple, Tedrîbu'r-Râvî'de yer verilmiş olan uzun açıklamaların bir kısmından kaçınarak okuyucuyu tatmin edecek asgarî izahla bu kaideleri belirtmeye çalışacağız.

BİRİNCİ KAİDE: Bir rivayetin kabul edilebilmesi için ravisinin zâbıt ve âdil olması lâzımdır. Adaletin gerçekleşmesi için büluğ, akl, İslâm, itikad, diyanet, mürüvvet, sıdk, şöhret, lika gibi şartlar arandığını, bunlardan ne kastedildiğini daha önce açıkladık.

İKİNCİ KAİDE: Bir ravinin adâleti, onun hakkında âdil iki kişinin "âdildir" demeleriyle veya alimler nezdinde adaletiyle iştihâr etmesi ve hakkında senâ edilmiş olmasıyla sabitleşir. Nitekim Tâbiîn ve Etbauttâbiîn'in büyükleri ve meşhurları böyledir.

Ebu Bekr el-Bakil ânî şöyle demiştir: "Şâhid ve muhbir, her ikisi de, adâletleriyle meşhur olmadıkları takdirde tezkiyeye muhtaçtırlar, zira durumları meşkuktur, adâlet üzere olmaları da adaletsiz olmaları da câizdir..."

ÜÇÜNCU KAİDE: Râvînin zabtı, çoğunlukla, mutkın olan sika'lara muvafakatıyla bilinir. Nadir rastlanan muhalif rivayetleri zabtını ihlâl etmez. Ancak bunlar miktarca artarsa zabtının zayıflığına hükmedilir ve kendisiyle ihticâc edilmez. Sikalara muvafakatın lafzî olması şart değildir, rivayetler ifâde ettikleri manalarda uygunluk arzetseler bu yeterlidir.

DÖRDÜNCÜ KAİDE: Sahih ve meşhûr olan kavle göre, bir ravi hakkında yapılan ta'dil gayr-ı müfesser de olsa yani sebebi belirtilmemiş de olsa makbûldür. Cerh ise, müfesser olmadan kabul edilmez.

Ta'dîl'de açıklama şartının konmaması adâlet sağlayan sebeplerin çokluğundan ve dolayısıyla bunları birer birer saymanın zorluğundandır. Bu suhulet konmamış olsaydı muaddil, her şahıs için: "Şunları şunları yapmazdı, şunları şunları irtikab etmemiştir, şunu

şunu yapardı..." diye yapılması veya terki fısk olan şeyleri sayması gerekecekti. Bunun nasıl bir zorluk olacağı açıktır.

Ancak cerh buna benzemez. Tek bir menfi işi yapması cerh için yeterlidir. Bunu söylemenin hiçbir zorluğu da yok. Mâlum olduğu üzere, cerh sebepleri hususunda insanlar çok farklıdırlar. Mesela birisi, kendi nazarında cerh sayılan bir sebeple raviyi cerheder, halbuki bu, nefsülemirde (gerçekte) cerh değildir. Öyle ise cârih, cerhin sebebini beyan etsin ki, başkalarına, bu gerçekten kâdih (yaralayıcı) mi, değil mi değerlendirme imkânı tanısın. Söylediğimiz bu prensip İbnu Salâh, Hatîbu'l-Bağdadî, Buharî gibi büyüklerin benimsedikleri sahih görüştür. Fukaha ve usulcüler bu görüş üzerine hareket etmişlerdir. Nitekim, Sahîheyn bahsini işlerken, Buhârî ve Müslim'de bazılarınca cerhedilen zayıf ravilerden söz etmiş ve ilaveten bunlardan bir kısmının, Buhârî ve Müslim nazarında "zayıf değil erdir"

diye değerlendirildiğini kaydetmiştik. Aynı davranış Ebu Davud başta diğer muhaddislerde de görülür.

Bu durum, muhaddislerin, cerh sebebi bel i edilmeden "zayıftır", "birşey değildir" gibi mücmel ve mübhem cerhi kabul etmemeyi düstûr edindiklerine delâlet eder. Benimsenen yolun bu olduğunu gösteren bir başka husus daha var. O da şudur: Bir kısım rivayetler gösteriyor ki böyle mübhem cerh'te bulunan carihlerden cerh sebebini açıklamaları taleb edildiği zaman, muhâtabı tatmin eden, gerçekten cerhi gerektiren bir sebep zikredememişlerdir. Hatibu'l-Bağdadî bu meseleye müstakil bir bab tahsîs ederek pek çok misal sunar. Kaydettiği bir örneğe göre, Şu'be'ye: "Falancanın hadisini niye terkettin?" diye sorulunca: "Ben onu, kadana ya binmiş, koşturmak için hayvancağıza ayaklarıyla vuruyor gördüm" der (4). Keza Sâlih el-Mürrî'nin hadisleri hakkında Müslim İbnu İbrahim'e suâl edilince şu cevabı verir: "Salih'le de işin ne? Bir gün Hammâd İbnu Seleme'nin yanında ismi geçmiş idi, Hammâd burnunu sildi." Bir başka rivayet Şu'be'nin şöyle söylediğini bildirmektedir:

"- Minhâl İbnu Amr'ın evine gitmiştim. İçeriden bir tanbur sesi geldi, ben de geri döndüm". Bağdadî yanlışlığı noktalamak için: "Keşke sorsaydın,

---

4) Kadana diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı bir zevn'dir. Ağır yük taşımaya mansus bir at çeşidi diye açıklanır.

adamın belki de bundan haberi yoktu!" der. Şu'be'nin bu çeşit yanlış hareketlerini belirtmek için Bağdadî bir de şu rivayeti kaydeder: "Vekî anlatıyor: Şu'be dedi ki: Kendisinden Ebu İshâk'ın hadis rivayet ettiği Nâciye'ye rastladım. Satranç oynuyordu. Rivâyetini almadım. Sonra (adamcağız ölünce) rivayetlerini bir başkası vasıtasıyla yazdım."

Bağdadî'nin kaydettiği son bir vak'aya göre, Hakem İbnu Uteybe'ye "Zâzân'dan niye hadîs rivâyet etmiyorsun? diye sorulmuş da: "O, çok konuşan biridir" diye cevâp vermiş.

Şüphesiz bunların hiçbirisi ravinin terkini gerektirecek kusurlara girmez.

Sayrafi: "Falanca kezzâbtır" derse bu da yeterli değildir, mutlaka sebebi açıklanmalıdır. Çünkü kizb kelimesi galat manasına da gelir, nitekim "Ebu Muhammed kizbde bulundu" sözü bu manadadır"

demiştir.

Bu meseleyi te'yîden İbnu Salâh der ki:

"Şöyle bir itirazda bulunmak mümkündür: "Âlimler, râvileri cerhedip hadîslerini reddetmede hadis imamlarının cerh ve tadil üzerine yazmış bulunduğu kitaplara itimâd ediyorlar. Halbuki bu eserler nâdiren cerh sebeplerini açıklar. Müelliflerin kitaplarda mûtad âdetleri "falanca zayıftır", "falanca bir para etmez" vs. veya "Bu zayıf bir hadistir" veya "Bu, gayr-ı sâbit bir hadistir" gibi bir tabir kullanıp geçmektir. Böyle olunca sebep beyan etme şartı koşmak, bu eserleri iptal etmeye ve çoğu durumda cerh kapısını kapamaya müncer olmaz mı?"

İbnu Salâh, sonra şu cevâbî açıklamayı yapar: "Cerh sebebini açıklamayan cerh ve ta'dîl kitapları, -biz cerhi tesbit ve cerh hükmü vermede onlara itimad etmesek bile- onların cerhettiği şahısların hadîslerini kabulde tevakkuf etmemize yararlar. Çünkü, ne de olsa, onlarda gelen cerh, bizde raviler hakkında kavi bir şüphe uyandırır, bunun üzerine ravinin halini araştırırız. Şayet şüphe gider, güven hasıl olursa rivayetini kabul ederiz. Nitekim durumu böyle olan nice sahîheyn ravisi vardır."

Sahih olan bu görüş dışında başka görüşler de vardır. Özetle:

1- Yukarıdakinin tersine, gayr-ı müfesser cerh kabûl edilmeli, ta'dîl müfesser olmalı, 2- Cerh de ta'dîl de müfesser olmalı,

3- Cârih ve muaddil cerh ve ta'dîl erbabını bilip anlayan itikad ve amellerinde sağlam kişilerse cerhte de ta'dil'de de sebeb beyan etmek gerekmez. Başka vesîlelerle daha önce de yer verdiğimiz bu görüşü Kadı Ebu Bekr, cumhur'un görüşü olarak nakletmiş, İmâmu'l-Harameyn, Gazâli, Râzî ve Hatib benimsemiş, Ebu'l-Fazl el-Irâkî, el-Bulkînî görüşün "sahîh" olduğunu te'yid edip benimsemişlerdir.

İbnu Hacer bu meseleye bir başka vüs'at kazandırmıştır. Der ki: "Bu ilmin imamlarından biri tarafından tevsîk edilmiş biri, mücmel bir cerhle cerhedilmiş olsa, bu kimse hakkındaki cerhi yapan cârih her kim olursa olsun, müfesser olmadıkça cerhi kabul edilmez. Çünkü onun sikalık rütbesi kesinleşmiştir, bu ancak açıkça beyan edilen bir kusurla izâle edilebilir. Zira bu ilmin imamları, dini durumlarını ve rivayetini iyice tedkîkten geçirmedikleri, gerekli araştırmayı yapmadıkları kimseyi tevsîk etmezler.

Onlar bu meselede insanların en uyanıklarıdır, onlardan birinin hükmünü sarîh bir kusur nakzedebilir."

Eğer bir râvi, cerh ve tâdili bilen birisi tarafından gayr-ı müfesser olarak cerhedilse ve bu râvî daha önce ta'dîl edilmemiş idiyse bu cerh onun hakkında kabul edilir. Zira böyle birisi ta'dîl edilmemiş olması sebebiyle meçhûl durumundadır. Bu râvi hakkında cârihin sözünü mûteber kılmak ihmâl etmekten daha iyidir. Cerh ve ta'dîl ilminin zirvesinde yer alanlardan Zehebî: "Bu ilmin âlimlerinden iki tanesi, hiç bir zaman ne zayıf bir kimseye sika demede, ne de sika bir kimseye zayıf demede ittifak etmemişlerdir" der. Nesâî'nin, hadis kabul etmede prensibi, terkinde ittifak edilmemiş ravilerden hadis almaktı.

BEŞİNCİ KAİDE: Cerh ve ta'dilin sübut bulması (kesinlik kazanması) için, sahîh olan kavle göre, bir kişinin beyanı yeterlidir. Çünkü, bir haberin kabulünde aded şartı yoktur, dolayısıyla, o haberin ravisini cerh ve ta'dîl'de de aded şartı koşulmaz. Ayrıca tezkiye (ta'dîl) hüküm makamındadır, hükmün muteber olması için hâkimin iki olması diye bir şart yoktur.

Bazı alimler, "Şehâdette olduğu üzere, cerh ve ta'dîl'de de iki kişinin beyanı olmalıdır" demişse de itibar edilmemiştir. Çünkü açıklanacağı üzere rivayet şehâdetten farklıdır.

RİVÂYET VE ŞEHADET ARASINDAKİ FARKLAR: Daha çok fıkhın konusuna giren şehâdet'le, öncelikle hadisin konusuna giren rivayet bahisleri birbirineyakınlık arzettiği için aralarındaki benzeyen ve benzemeyen noktaları belirtmeye hadîs usulcüleri ehemmiyet vermişlerdir. Bir kısım zevatı: "ikisi de birdir" demeye sevkedecek kadar, birçok noktada aralarında müştereklik varsa da, İbnu Hacer gibi müdakkiklerin gözünden kaçmayacak bazı farklı noktaları da mevcuttur. Biz, Tedrîb'de tâdad edilen yirmibir aded ahkâm farklarını aşağıya aynen kaydediyoruz.

1- Şehâdette aded şartı var, rivayette yok. (Şehâdet'in ihbarını sahîh kabûl etmek için -tek şâhidin de muteber olduğu bazı meseleler dışında- zina için dört, diğer meseleler için iki şahit şart koşulur).

Halbuki, sıhhat şartlarına uygun olarak tek tarîk'ten gelen rivayetle hüküm sâbit olur. Bunun sebebi üçtür.

Birincisi: Müslümanlar, Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında yalan söylemekten, daha çok korku hissederler, halbuki yalancı şahitlikten bu kadar korku duymazlar, binaenaleyh şehâdette yalan ihtimalini azaltmak için aded şart koşulmuştur.

İkincisi: Bir çok durumda rivayeti bir tek ravi yapmaktadır. Eğer bu rivayet, münferid diye reddedilecek olsa, bu rivayetin getirdiği zenginlik, dinde olmayacak. Halbuki şehâdette aded şartı sebebiyle hukuk kaybolsa zararı bir kişiyi ilgilendirir.

Üçüncüsü: Müslümanlar arasında birbirlerine karşı düşmanlık mevcuttur, bu durum yalan yere şehâdete sevkedebilir, bu imkânı azaltmak için şehâdette aded gereklidir. Halbuki mümini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı yalana sevkedecek sebep mevcut değildir, tek kişinin rivâyetine itimâd edilebilir.

2- Şehâdette bazı yerlerde şâhidin erkek olması gerekir, rivayette bu aranmaz.

3- Şehâdette hürriyet şarttır, rivayette şart değildir.

4- Bir kavle göre rivayette büluğ şart değildir.

5- Hattâbiye'den başka herhangi bir ehl-i bid'a'nın şehâdeti -dâî (militan) bile olsa- makbuldür. Halbuki ehl-i bid'a'nın mezhebi lehine yaptığı rivâyet, dâî olsa da, olmasa da kabûl edilmez.

6- Kizb'ten tevbe eden yalancının şehâdeti tevbeden sonra makbûldür, rivayeti makbûl değildir.

7- Bir tek hadiste yalanı tesbit edilen ravinin daha önceki rivayetleri de reddedilir. Yalancı şehâdeti görülen kimsenin önceki şâhitlikleri iptal olunmaz.

8- Bir kimsenin şehâdeti kendisine bir menfaat sağlayacak veya zararı defedecek ise, bu şehâdeti makbul değildir. Bu durumdaki rivâyet kabûl edilir.

9- Kişinin usûl ve füru'u veya kölesi lehine yapacağı şehâdeti dinlenmez. Rivayet ise makbuldür.

10, 11, 12- Şehâdetin sahîh olması için, şâhitliğin geçmiş bir vak'a üzerine olması, talebedilmesi ve hâkim huzurunda cereyan etmesi gerekir. Rivayette bu şartlar aranmaz.

13- Âlim, ilmine dayanarak râvi hakkında kesin bir cerh veya ta'dil hükmüne varma yetkisine sâhiptir.

Şehâdette durum böyle değildir, burada üç ihtimal mevzubahistir, en doğrusu da hududul ah'a girenle diğerlerini tefrîktir.

14- Sahîh görüşe göre, rivâyette, tek bir âlimin hükmü ile cerh ve ta'dîl makbûldür, şehadette değildir.

15- Rivâyetle âlimden vâki olan gayr-ı müfesser bir cerh veya ta'dil hükmü makbuldür, şehâdette cerhin kabûlü müfesser olmasına bağlıdır.

16- Rivâyete mukabil ücret almak caizdir, şehadette ise, şâhitliğin edâsı için yol parası ödenmişse masraf alınabilir.

17- Şehâdeti esas alarak hükmetmek şâhid hakkında bir ta'dildir. Hatta Gazâlî, "Sen âdilsin" demekten daha kavî olduğunu söyler. Halbuki, esah olan kavle göre, âlimin rivâyet ettiği şeyle amel etmesi ve buna dayanarak fetva vermiş olması rivayetin sıhhatine delil olamaz.

18- Ölüm, gaybûbet ve bunlara benzer bir sebeple asıl görgü şâhidini dinlemenin imkansız hale geldiği durumlar dışında şâhidin şâhidi'ne itibar edilmez, asıl şâhit dinlenir. Rivâyet bunun aksinedir; çoğunlukla, hayatta kalanlar ölenlerden rivâyet ederler.

19- Bir râvi rivâyet ettiği bir şeyden rücu edebilir. Bu durumda o rivâyet amelden düşer. Hüküm verildikten sonra şehâdetten dönülemez, dönülse, hüküm bozulmaz.

20- İki kişi, katli gerektiren bir meselede şahitlik yapıp ölüme sebep olduktan sonra: "Biz âmden (kasten) yalan söyledik" diyerek şehâdetten rücû etseler, kısâsen katledilirler. Halbuki bir meselede hüküm vermede hâkim zorlukla karşılaşarak tevakkuf edip duraklasa, bir kişi meseleye müteal ik Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bir hadis rivayet etse, Hâkim rivayete dayanarak ölüm kararı verdikten sonra ravi gelip: "Âmden yalan söyledim" diye rivayetinden rücû etse ravinin durumu hakkında ihtilaf edilmiştir. Bağavî'nin el-Fetâvâ'sında "Tıpkı şâhidde olduğu üzere râvi, kısasla öldürülür" der. er-Râfiî'nin nakline göre, el-Fetâvâ ve'l-İmâm"da Kaffâl: "Şehâdetin aksine burada kısas uygulanmaz" der. Zira şehâdet muayyen bir hâdiseyle ilgilidir. Rivâyet ise o hadiseye has olmaz.

21- Dörtten az sayıda şâhid zina hususunda şâhitlikte bulunsalar, râcih kavle göre hadd-i kazf'e (iftira cezası'na) mâruz kalırlar. Tevbe etmedikleri müddetçe şâhitlikleri de kabûl edilmez. Bu kimselerin rivâyetlerini kabûl hususunda iki görüş var: Meşhur olan kavle göre kabul edilir. (Bu meseleyi Mâverdî el-Hâvî'de zikretti, ondan da İbnu'r-Rüf'a el-Kifâye ve'l-İstivâ fi'l-Elfâz'da nakletti).

ALTINCI KAİDE: CERH VE TA'DÎL'İN BİR RAVİDE BİRLEŞMESİ

Yukarıda açıkladığımız cerh ve tadilin sübut bulması meselesi, bizi bu bahsin hassas bir meselesine getirmiştir: Cerh ve ta'dil bir ravide birleşmişse; yani, ravi hakkında hem cerh ve hem de ta'dil vâki olmuş ise hükmümüz ne olacak? Raviyi mecrûh mu addedeceğiz, adl mi?

Bu meseleyi "hassas" olarak vasıflandırmamız mevzuun biraz çetrefili oluşundandır. Çünkü sorumuz bir kelimelik cevap aramaktadır: "mecruhtur" veya "adildir" diye. Halbuki, bu durumda verilecek hüküm, bazı hususların nazar-ı dikkate alınmasını gerektirmekte ve farklı şekillerde tecellî edebilmektedir.

Bu mesele, oldukça da mühim bir meseledir. Çünkü, raviler çoğunluk itibariyle bu durumdadır.

Diyebiliriz ki, "adalet"i veya "zayıflık"ı hususunda âlimlerin ittifak ettiği raviler çok azınlıkta kalır. Geri kalan büyük çoğunluk muhtelefun fih'tir, yani haklarında bazıları "sika" derken bazıları "zayıf" demiştir.

Üstelik Buharî, Müslim, İmam Şâfiî, Ebu Hanîfe vs. gibi. İslâmın en yüce şahsiyetleri bile cerh'e mâruz kalan çoğunluk içinde yer alır. Şu halde bu mevzuun noksan anlaşılması çok yanlış neticelere götürebilecektir.

Biz, konunun yanlışlığa meydan verilmeden kavranılması için, öncelikle belirtmek isteriz ki, bu durumda verilecek hüküm dört ayrı şeye bağlıdır:

1- Cerh veya ta'dîl eden,

2- Cerh veya ta'dîl edilen,

3- Cerh veya ta'dîl edenlerin sayısı,

4- Cerh ve ta'dîl'in mahiyeti.

CERH VE TA'DÎL BİR İÇTİHADDIR:

Cerh ve ta'dîlle alâkalı bazı meselelerin kavranmasında yardımcı olacağına inandığımız bir hususu, kısa bir istitradla açıklayacağız, bu husus cerh ve ta'dîl işinin içtihâdî bir ameliye olması'dır.

Ulemâ, CERH VE TA'DÎL İŞİ BİR İÇTİHAD AMELİYESİDİR demekte müttefiktir. Yani, cerh veya ta'dîl'de bulunan kimse, ravi hakkında edinmiş bulunduğu şahsî bilgilerine dayanarak, bir değerlendirme yapar, bir hüküm verir: "Zayıftır", "çok zayıftır", "vehim sâhibidir", "sikadır", "evsaktır",

"vasattır", "zabtı iyidir", "zabtı bozuktur" gibi. Nitekim içtihad da böyledir; müçtehid, bir mevzu ile alâkalı bilgilerine dayanıp gayretinin son haddini ortaya koyarak gerçeği belirtmek maksadıyla bir hükme varır.

* Müçtehid hükmünde isâbet de etmiş olabilir, yanılmış da.

* Yanılmasından dolayı mes'ûl değildir.

* Aynı meselede, -bilgileri, nokta-i nazarları, dayandıkları prensipleri farklı olduğu için- iki müçtehid farklı hükümlere gidebilir.

* Farklı hükme ulaşan iki müçtehidden birinin hükmü diğerini bağlamaz, ikisi de isabet ve hata'da eşit şans sahibidir.

Cerh ve ta'dîl alimleri de -ravi hakkında edindikleri şahsî bilgilere göre hüküm verdiklerinden- ihtilafa düşebilirler. Bunlardan birine haklı diğerine haksız denemez.

İşte bazı alimlerce zayıf, bazı alimlerce sika kabul edilmiş ravilere muhtelefun fih denir.

Şimdi asıl konumuza gelmiş oluyoruz: Muhtelefun fih râvînin ve rivâyetinin durumu nedir?

MUHTELEFUN FİH HAKKINDA ULEMANIN KABUL ETTİĞİ UMUMÎ PRENSİB'e göre, Cerh ve ta'dîl bir ravide birleşirse cerh öne alınır; ravi mecrûh rivayeti de zayıf addedilir. "Çünki, demişlerdir, cerheden kimse (cârih), ravinin, ta'dîl eden kimse (muaddil) tarafından bilinmeyen kusurlarını bilmekte ve bu kusurlarına binaen cerhetmektedir, yeter ki cerh, müfesseryani cerh sebebi açıklanmış olsun.

Hatta muaddiller sayıca çok bile olsalar adedlerine itibar edilmez. Muaddil zâhire göre ta'dîl etmiştir.

Cârih ise, muaddile kapalı olan batınî durumunu bilmekte ona göre hükmetmektedir."

Hatîbu'l-Bağdadî, bu söyleneni Cumhur'un müşterek görüşü olarak bildirir. Hem fakîhler hem de usulcüler bu görüşte ittifak etmişlerdir. Ancak fukaha bir kayıt koyar: Onlara göre cerhin takdîmi, muaddil'den: "Cârihin zikrettiği kusuru ben de biliyordum; evet o hâl, râvide mevcut idi, ancak sonradan tevbe etti ve bir daha da eskiye dönmedi" şeklinde bir açıklamanın olmamasına bağlıdır.

Böyle bir açıklama gelmiş ise, ta'dîl takdîm edilir ve râvi sika addedilir. Ancak bu kusurun kizb olmaması gerekir. Zira kizb ithamı yiyen ravi'yi muhaddisler ebediyyen terkederler.

* Keza, cârihin ittihâmını, muaddil muteber bir şekilde reddedecek olursa, yine ta'dîl takdîm edilir. Bu hususa Tedrîb'de şöyle bir misal verilir: Cârih'in: "Falanca gün o, bir çocuk öldürdü" demesine mukabil muaddil'in: "O çocuğu daha sonra sağ gördüm" veya "O gün adamla beraberdik, böyle bir durum olmadı" demesi gibi.

* Keza, Ta'dîl edilen kimse hakkında müfesser olmayan mücmel bir cerh gelmişse, cerhe itibar edilmez. Çünkü daha önce de açıklandığı üzere buradaki cerh sebebi, belki başkaları açısından muteber değildir. Adaleti sâbit olan ravi hakkında mücmel cerh'i alim de yapmış olsa nazar-ı dikkate alınmayacağı kabul edilmiştir.

* Alim olmayanın cerhi ise bilicma merduddur.

* Adaleti meşkuk olan hakkında âlimin cerhi, mücmel bile olsa muteberdir ve mukaddemdir.

* Cerh ve ta'dîlde fikirlerine baş vurulan büyük otoriteler hakkında cerh makbûl değildir, daha önce açıkladık.

Yukarıda kaydedilenler muhtar görüş dediğimiz çoğunluğun görüşüdür. Bu meselede bazı ferdî görüşler de mevcuttur, şöyleki:

1- Cerh ve ta'dîl bir ravide birleştiği zaman muaddil er sayıca çoksa, ravinin adaletine hükmedilir.

2- Carih ve muaddil erden hangisi ilimce önde ise (ahfaz), onun görüşü esas alınır.

3- Cerh ve ta'dîl'den hiçbiri tereccüh edemeyeceğinden, hükme gidilmez.

MÜHİM NOT: Cerh ve ta'dîl ilminde, bir ravi değerlendirilirken, şayet bu muhtelefun fih ise, hakkında söylenenlerden sadece birini, mesela sadece carihlerin sözünü nakledip muaddil erin söylediklerini zikretmemek bu, o şahsa zulüm olduğu gibi ilme de ihanettir.

Bu zulüm ve ihaneti, çeşitli taassubların sevkiyle, İmam-ı A'zam Ebu Hânîfe gibi İslamın en büyük şahsiyetlerinden biri hakkında işleyen kimselere rastlıyoruz. Hakkında, ona diyaneti, hıfzı, fıkıh ve hadis ilmindeki yüce makamı sebebiyle tebcîl eden nice büyükler varken, bunları meskut geçip, mahiyeti meşkuk, sıhhat durumu kesin olmayan bazı cerhedici sözleri neşredenler var.

DİKKAT: Cerh ve ta'dîl bahsinin anlaşılması için şunu da belirteceğiz: Huffâzdan bir kısmı nazarında meşhur ve ma'ruf olan pek çok ravi, diğer bazı huffazca meçhul ilan edilmişlerdir. Çünkü bunlar onları tanımamaktadır. Sahîheyn'den birkaç misal:

* Ahmed an Asım el-Belhî: Buna Ebu Hâtim "meçhuldür" demiştir. Çünkü halini bilmemektedir. İbnu Hibban aynı zatı tevsîk eder ve der ki: "Kendisinden beldesindeki alimler rivayet etmiştir."

* İbrahim İbnu Abdirrahman el-Mahzûmî: İbnu'l-Kattân buna meçhul derken, başkaları ma'ruf demiştir.

İbnu Hibban da ona sika demiş bir cemaat de kendisinden hadis rivayet etmiştir.

* Üsâme İbnu Hafs el-Medenî: Bu zâtı es-Sâcî ve Ebu'l-Kasım el-Lâlkâ'î meçhul addetmiştir. Zehebî:

"Meçhul değildir, kendisinden dört kişi hadis almıştır" der.

Tekrar hatırlatıyoruz: Cerh ve ta'dîl içtihadî bir ameliyedir.

YEDİNCİ KAİDE: Bir kimsenin "Bana sika olan zat rivayette bulundu" demesi onu tevsîk sayılmaz.

Ancak sayılır diyen de olmuştur. Böyle diyen kimse âlim birisi ise, bazı muhakkiklere göre, kendi mezhebine mensûb olanlar nezdinde bu bir tevsîktir.

* Mesela: Şâfiî gibi bir zat

مهتا نم يِنربخأ yani "Kendisini itham etmediğini birisi bana haber verdi"

diyecek olsa, bu söz sanki ةقثلا ينربخا yani "Bana sika olan zât haber verdi" demektir. Zehebî, bu sözün tevsîk sayılmayacağını söyler. "Zira, der bu ifadede töhmet reddediliyor ama, onun mutkın veya hüccet olduğu söylenmiyor" İbnu's-Sübkî de bilhassa Şâfiî ayarında olmayanlar hakkında Zehebî'ye hak verir.

Sayrafî, Mâverdî, Zerkeşî gibi başkaları da aynı görüştedirler.

* İbnu Abdilberr İmam Mâlik'in benzer bir tabiri için şu açıklamayı yapar: Mâlik: جشاّ اللَّدبع نب ريكب نع ةقثلا نع şeklinde sunduğu bir senetde geçen sika'dan maksad Mahrama İbnu Büheyr'dir.

بيعش نب ورمع نع ةقثلا نع demişse sika'dan maksadı Abdullah İbnu Vehb'dir, ancak Zührî de denmiştir.

Nesâî ise başka görüşle: "Mâlik, Muvatta'da ne zaman ريكب نع demişse, sika'dan maksadı sanki Amr İbnu'l-Hars'tır."

İbnu Vehb'in de şöyle söylediği rivayet edilir:

- Mâlik'in kitabında ne zaman ملعلا لها نم مهتا نم ينربخا yani "Bana, ehli ilimden ittihâm etmediğim biri haber verdi." demiş ise kastettiği kimse el-Leys İbnu Sa'd'dır."

Ebu'l-Hasen el-Âburî de şunu söyler: "Bir ilim ehlinden işittim, şöyle demişti: Şâfiî hazretleri (rahimehullah) بيؤذ بلإ نبا نع ةقثلا انربخا dediği zaman buradaki sika'dan kasdı İbnu Ebî Füdeyk'dir.

Şayet يثيك نب ديلولا نع ةقثلا انربخا demişse kastettiği kimse Ebu Üsâme'dir.Şayet, يعازوا نع ةقثلا انربخا

demişse kastettiği kimse Amr İbnu Ebî Seleme'dir. Şayet جيرج نبا نع ةقثلا انربخا demişse kastettiği kimse Müslim İbnu Hâlid'dir. Şâyet ةنأوَتلا بلوم حلاص نع ةقثلا انربخا demişse kastı İbrahim İbnu Yahyâ'dır."

Suyûtî Tedrîb'te bu ifadelerde gerek Mâlik'in ve gerekse Şafiî'nin daha başka şahısları kastetmiş

olduğuna dair İbnu Hacer ve başkalarından da nakiller verir.

Sika'nın, bir kimseden hadis rivayet etmesi, Âmidî, İbnu'l-Hâcib vs. bazı usulcülere göre o kimse hakkında şu şartla tevsîk sayılmıştır:

Hakkında: "sadece sika olandan rivâyet eder" diye rivayet gelmiş olmak. Böyle bir kimsenin bir râviden hadis alması o ravi için ta'dîldir. Sehâvî, bu çeşit açıklayıcı rivayetin nadir kimseler hakkında vârid olduğunu söylemiştir: Ahmed İbnu Hanbel, Bakiy İbnu Mahled, Harîz İbnu Osmân, Süleyman İbnu Harb, Şu'be, eş-Şa'bî, Abdurrahman İbnu Mehdi, İmâm Mâlik, Yahya İbnu Saîd el-Kattân. Sadece bunların, yalnızca sika'dan hadis aldıklarına dair sarahat mevcuttur.

SEKİZİNCİ KAİDE: Bir âlimin, rivâyet ettiği, hadisle amel etmiş ve ona uygun fetva vermiş olması hadisin sıhhatine delil olmadığı gibi muhalefeti de ne hadise ne de ravisine bir cerh sayılmaz. Çünkü ameli, ihtiyat için veya bir başka delile mebni olabilir. Ayrıca zayıf hadisle de terğîb ve terhîb gibi bazı hususlarda amel umumiyetle benimsenmiş bir keyfiyettir.

DOKUZUNCU KAİDE: Adaleti zâhiren ve bâtınen meçhul olan ravinin rivayeti cumhur nezdinde makbul değildir. Zâhiren adl olup (ki buna mestur da denir) bâtınî hali bilinmeyenin rivâyetiyle amel edenler olmuştur. Bunlar daha ziyade Şafi'îlerdir. İbnu Salâh, hadis kitaplarının çoğunda, müelliflerin,

kendilerinden önce yaşamış, hallerini tahkîk etmek mümkün olmayan raviler hakkında bu prensiple amel ettiklerini belirtmiştir.

ONUNCU KAİDE: Ârif olan kadın ile ârif olan kölenin ta'dilleri kabul edilir. Mürahik de olsa bülûğa ermedikçe çocuğun ta'dili bilicma merduddur. Kadının ta'dilini iltizam eden ulema ifk hâdisesi sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Aişe (radıyallahu anh) hakkında câriyesi Berîre'den

"Nasıl tanırsın?" diye sormasını delîl göstermişlerdir.

NOT: Zehebî, Mizânu'l-İ'tidâl'de kadınlarla ilgili bahse girerken dikkat çekici bir tesbit kaydeder: "Kadın ravilerden itham edilen veya alimlerce terkedilen birisini tanımıyorum". İmam Ebû İshâk el-İsferâyînî, kadınların rivayet ettikleri ahkâm ve ehâdis, erkeklerin rivâyet ettikleriyle teânuz edecek olursa kadınlarınkini erkeklerinkine takdîm etmiştir.

ONBİRİNCİ KAİDE: Zâtı ve adaleti bilinmekle beraber ismi bilinmeyen ravi ile ihticâc edilir. Bununla ilgili teferruatı daha önce Şöhret bahsinde açıkladık.

ONİKİNCİ KAİDE: Ravi her ikisi de adl olan ravilerden "Bana falanca veya falanca rivayet etti" diye şekk'li şekilde ifade etse, bu rivayetle ihticâc olunur. Ancak bunlardan biri zayıf ise veya "falan yahut başkası rivayet etti" diyerek meçhul birisine atıfta bulunursa, ihticâc salih olmaz.

ONÜÇÜNCÜ KAİDE: Bid'ası sebebiyle tekfir edilenle bilittifak ihticâc olunmaz. Tekfîr olunmayanlar üzerinde farklı görüşler var ise de çoğunluk onlardan hadis alınabileceğini söylemiştir. Adalet-itikad bahsinde teferruatlı olarak açıkladık.

ONDÖRDÜNCU KAİDE: Fıskından tevbe eden kimsenin rivayeti, tıpkı şehâdetinde olduğu gibi makbuldür. Ancak hadiste kizbe tevessül eden kimse tevbe de etse rivayeti makbul olmaz. Bu hususta Ahmed İbnu Hanbel, Buhari'nin şeyhi el-Humeydî, es-Sayrafî... hep bu görüştedirler es-Sem'ânî: "Bir kimse tek bir hadiste yalan söylese önceki rivayetlerini de terketmek vacibtir" der.

Hadiste kizb meselesine ulemanın gösterdiği bu titizliği Suyûtî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında yalandan şiddetle zecretmek gayesine müteveccih olduğunu belirtir. "Çünkü, der, bunun sebep olacağı zarar büyüktür, hadislere giren bir yalan kıyamete kadar takip edilecek bir yol olur" der.

ONBEŞİNCİ KAİDE: Sika bir râvi, sika bir şeyhten rivayette bulunsa, ancak şeyh "Ben ona böyle bir rivayette bulunmadım" diye cezm sigasıyla rivayeti inkâr etse, bu rivayetin reddi gerekir. Ancak sikanın o şeyhten yaptığı diğer rivâyetleri makbuldür. Bu vak'a ravinin cerhini gerektiren bir husus da değildir.

Çünkü şeyhin reddinde, râvînin de şeyhi reddetme manası vardır. Böylece iki sikanın birbirine muhâlefeti söz konusu olur: Teârazâ-tesâhatâ ikisi de o meselede birbirini amelden düşürür. Bilâhare şeyh aynı hadisi rivayet etse veya bir başka sika rivayet ettiği halde şeyh reddetmese o rivayet sahih addolunur.

Bu meselede başka görüşler de ileri sürülmüştür.

ONALTINCI KAİDE: Birisi bir hadis rivayet etse, bilahare de böyle bir rivayet yaptığını unutsa, sahih kavle göre, onunla amel caiz olur. Hanefilerden bir kısmı caiz olmaz demiştir. Hatta Hanefiler bu prensipten hareketle, Ebu Davud, Tirmizi ve İbnu Mace'de gelen bir Ebu Hüreyre rivayetiyle ameli reddetmişlerdir. Reddedilen bu hadis Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahidle birlikte yemine dayanarak hüküm verdiğini bildirmektedir. Redde sebep olan unutma hâdisesi, hadisin ravilerinden olan Süheyl İbnu Ebî Salih'de vâki oluyor. Süleyman İbnu Bilâl anlatıyor: "Süheyl ile karşılaştığım zaman kendisinden bu hadisi sordum. Bilmiyorum dedi. Senin rivâyetin olduğunu Rebî'atu'r-Re'y söyledi dedim. Eğer bunu benden Rebia rivayet ettiyse sende

Rebîâ'dan Rebî'a'nın da benden rivâyet ettiğini belirterek rivâyet et dedi."

Belirtildiğine göre Süheyl hâfızasını zayıflatan bir hastalığa duçar olduktan sonra bu hadisi rivayet ettiğini unutur.

Dikkat edilirse Süheyl, cezmederek rivâyeti reddetmiyor. "Rebî'a söylediyse doğrudur, yalnız ben hatırlıyamıyorum" mealinde konuşuyor.

Bu çeşitten yaptığı rivayeti zamanla unutanlara sıkça rastlanmıştır. Hatîbu'l-Bağdâdî ve Dârakutnî'nin Ahbâru men Haddese ve Nesiye (Tahdîs Edip Unutanlar) adında te'lifleri bile vardır.

İmam-ı Şafi'î de rivayet ettiği bir kıssayı talebesi Muhammed İbnu'l-Hakem rivayet edince önce inkâr etmiş, sonra hatırlayınca ikrar etmiş, Şu'be ve Ma'mer gibi hayatta olanlardan rivayeti mahzurlu bularak İbnu'l-Hakem'e şu tavsiyede bulunmuştur: "Hayatta olan kimseden hadis rivayet etme. Zira ona unutma ârız olup (seni telzîb etmiyeceğinden) emin olunamaz".

ONYEDİNCİ KAİDE: Ücret mukâbili hadis rivayet eden kimsenin rivayeti Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhuye ve Ebu Hatim er-Râzi'ye göre makbul değildir. Ancak Buharî'nin şeyhi Ebu Nuaym Fazl İbnu Dükeyn, Ali İbnu Abdilaziz el-Bağavî gibi diğer bazılarına göre makbuldür. Ebu İshak eş-Şirazî

"Hadis rivayetine kendini vererek, ailesinin geçimi için kazanç imkânı bulamayanlar için caizdir" diye fetva vermiştir. Fetvasını da, yetime bakan vasînin, fakir ise, yetimin malından alabileceğine dair Kur'ân-ı Kerîm'de gelen cevaza dayandırmıştır (Nisa, 6).

ONSEKİZİNCİ KAİDE: Hadisi tahammül esnasında olsun edâ esnasında olsun gevşek ve lâübali olan kimselerden hadis alınmaz. Sözgelimi tahammül sırasında veya rivayet etmiş olduğu hadisleri talebesi mukabele kasdıyla okurken uyuklaması, tashîh edilmemiş bir asıldan rivâyet etmesi, hadiste telkîn'i (5) kabul ettiğinin bilinmesi, elinde sahih bir asl'ı olmadığı için rivayetlerinde çokça hata yapması, rivayetlerinde şaz ve münkerlerin çokluğu gibi haller hep ravinin gevşekliğine delildir. İbnu'l-Mübârek, Ahmed İbnu Hanbel, el-

Humeydi, İbnu Hibbân ve başkaları demişlerdir ki: "Kim bir hadiste hata yapar ve hatası da kendisine bildirilirse buna rağmen ravi, hadisi rivayette ısrar ederse bütün hadisleri sâkıt olur; kendisinden artık hadis yazılmaz". İbnu Mehdi

---

5) "Şu hadisi sen rivayet etmiştin" dendiğinde, rivayet etmemiş olduğu halde -farkedecek durumda olmadığı için- "evet" demesidir.

Şu'be'ye sorar: "Kimin hadis rivayeti terkedilir?" Şu cevabı verir: "Galat olduğunda icma edilen bir hadisi rivayette devam edip muhalif rivayette başkaları icma ettiği halde nefsini itham etmeyen kimseden"

CERH VE TA'DÎL CAİZDİR

Cerh ve ta'dîl, ilk nazarda, İslamın şiddetle yasakladığı gıybet ve tecessüs'e benzemektedir. Bu sebeple, cerh ve ta'dîl âlimlerini "insanları gıybet ediyorsunuz, günaha giriyorsunuz" şeklinde tenkîd edenler bile çıkmıştır. Ancak, ulema, dinin yalandan korunması için girişilen bu işe Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan örnek göstermiştir. Tedrîbu'r-Ravî'de açıklandığı üzere, ta'dlîl'in örneği, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) hakkında Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ifâde buyurdukları: حلاص لجر ًاللَّ دبع نإ "Abdullah sâlih bir kişidir" sözüdür. Cerh'e örnek de Uyeyne İbnu Hısn (veya Mahreme İbnu Nevfel) hakkında, huzura girmek üzere izin isteyince, Hz. Aişe (radıyallahu anha)'ye, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylemiş oldukları ةريشعلا نبإ َسئبو ةريشعلا وخا َسئب

"Kavminin kötü kardeşi, kavminin kötü evlâdı" sözüdür.

Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiği bu örneği esas alan bir çok Sahâbî ve Tâbiîn ve Etbauttâbiîn (radıyal ahu anhüm) rical hakkında cerhedici söz sarfetmiştir. Bazı rivayetlerde gelmiş

olan: "Raviler hakkında (cerhedici) ilk söz sarfeden Şu'be'dir, onu Yahya İbnu Saîd el-Kattân, onu da Ahmed ve İbnu Maîn takib etmiştir" açıklaması, bu işi sistematik olarak ilk ele alanın Şu'be olduğunu gösterir.

Ebu Bekr İbnu Hallâd, Yahya İbnu Saîd'e: "Hadislerini terkettiğin şu kimselerin seni Allah'a şikayet etmelerinden korkmuyor musun?" der. Yahya: "Onların beni şikâyet etmelerini, Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadisimden yalanı niye defetmedin?" diyerek şikayetçi olmasından çok daha iyidir." cevabını verir.

Ebu Turâb en-Nahşebî, Ahmed İbnu Hanbel'e:

"Ulemayı gıybet etme!" demiş, Ahmed (radıyallahu anh) da "Bak hele! Bizim yaptığımız gıybet değildir, ümmetin hayrına bir iştir" cevabını vermiştir.

Sûfilerden biri de İbnu'l-Mübârek'e: "Sen gıybete giriyorsun!" diye ihtar etmek isteyince: "Kes sesini!

Biz bu adamları açıklamasak, hakla batıl nasıl bilinecek?" diye çıkışır.

Ancak, İbun Dakîku'l-Îd'in de parmak bastığı gibi, cerh ve ta'dilde ölçüyü kaçırma, hissiyata düşme ihtimali her an vâriddir. Şöyle der: "Mü'minlerin şerefleri (a'râz), cehennem çukurlarından bir çukurdur, ulemadan iki tâife (düşmek üzere) uçurumun kıyısında durmaktadır: Muhaddisler ve hâkimler".

Maalesef, imamlardan bir çoğu, bir kısım sikaları bile, cerhi gerektirecek hiçbir sebep olmadan cerhetmekten çekinmemişlerdir. Nesâî'nin Ahmed İbnu Sâlih el-Mısrî hakkındaki cerhi gibi. Onu:

"Gayr-ı sikadır, güvenilmez de!" diyerek cerhetmiştir. Halbuki Ahmed İbnu Sâlih sika'dır, imam ve hâfız birisidir. Kendisiyle Buhârî ihticâc etmiş, alimlerin ekserisi ta'dil etmiştir. Ebu Ya'la el-Halilî: "Huffâz, Nesâî'nin sözünde haksız bir yüklenme olduğunda ittifak etmiştir, böylelerinin onun hakkındaki sözü muteber bir cerh sayılmaz" der. İbnu Adiy de: "Nesâî'nin böyle demesinin sebebi şudur" diyerek açıklar: "Nesâî onun meclisine katılmıştı, kovdu. Bu hadise onu Ahmed İbnu Sâlih hakkında konuşmaya sevketti". İbnu Salâh da: "Kinli nazar kötülükleri ortaya çıkarır" diyerek meseleyi izâh etmiştir.

İbnu Dakîku'l-Îd'e göre, sika râvileri de cerhetmeye sevkeden beş sebep vardır: 1- Hissiyât ve garazdır. En kötüsü de budur. Müteahhirin arasında sıkça görülen bir âfettir.

2- Akîde ve inanç ayrılığı.

3- Mutasavvife ve ehl-i ilmi'z-zâhir arasındaki ihtilâf.

4- İlimlerin mertebeleri hususundaki cehâlet. Bu da çoklukla müteâhhirîn'de görülmektedir. Zira eskilerin ilimleriyle meşgul olmaktalar. Bu ilimler arasında hesap, hendese, tıb gibi hak olanlar olduğu gibi, tabiatla, uluhiyetle, müneccimlikle ilgili bâtıl olanlar da var.

5- Verâ yokluğu sebebiyle zanla amel etme...

5- CERH VE TA'DİL ELFÂZI

Hadîs ilminin ana gayelerinden biri, Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbet edilen sözlerin sıhhat (yani bu nisbetteki doğruluk) derecesini ortaya çıkarmak olduğu göz önüne alınınca, mevzuumuz olan cerh ve ta'dil elfâzı'nın ehemmiyeti anlaşılır. Çünkü hadîslerin sıhhat durumu senede ve dolayısıyla senedde yer alan râvilerin hallerine tâbidir. İşte bu haller cerh ve ta'dîl elfazı ile ifade edilir.

Önceki bahiste bir râvinin hangi noktalardan incelendiğini, râvinin güvenilir (sika) sayılması için ne gibi vasıflar arandığını belirttik. Bu cümleden olarak Adalet ve Zabt şartları üzerinde durduk. Adalet şartının tamamlanması için, akıl, büluğ, diyanet, îtikad vs. gibi vasıfları açıkladık.

İşte cerh ve ta'dîl ile, usûl-i hadîs ile meşgûl olan İslam âlimleri, hadîs râvilerini, mezkûr sıfatları taşımadaki derecelerine göre bazı tâbirlerle tavsîf etmişlerdir. Bu tabirlere cerh ve ta'dîl elfâzı denmiştir. Demek ki bu tabirlerden her biri râvi hakkında ya cerh veya ta'dîl ifade edecektir. Keza râviyi, ya adalet yahut da zabt yönünü belirterek değerlendirecektir. Mamafih adâlet veya zabt belirtmeksizin sadece güven veya güvensizlik ifâde eden tabirler de mevcuttur. Sika veya zayıf tâbirleri gibi.

Tâbirler sayıca çoktur. Bunda başlıca iki âmil rol oynamıştır: 1-Râvilerin araştırılan yönleri çoktur. 2-Ulema, bu tâbirleri kendi arzularına göre vazetmişlerdir. Her biri aynı maksadı ifâde için farklı kelimeler kullanmıştır. Arap dilinin zenginliği, İslâm âleminin genişliği, ulaşım imkânlarının sınırlı oluşu gibi

durumlar mahallî ve ferdî kullanımların farklılaşmasında müessir olmuştur. Seyahat bahsinde belirttiğimiz üzere ıstılah birliği, zamanla, her tarafta geliştirilen ilimlerin -seyahatler sâyesinde- bel i merkezlerde toplanmasıyla tahakkuk etmiştir.

Istılahları, onlardan güdülen maksadlara göre tasnif edip derecelemeye tâbi tutan ilk âlimin Abdurrahmân İbnu Ebî Hâtim Muhammed İbnu İdris er-Râzî (327/938) olduğu kâbul edilir. İbnu Ebî Halim'den sonra, usûl sâhasında eser verenler, tasnîfi daha da mükemmelleştirip zenginleştirerek kitaplarında bu meseleye temâs etmişlerdir: Hatîbu'l-Bağdadî, İbnu Salah, el-Irakî, Nevevî, İbnu Hacer gibi.

KAÇ TABAKA? Elfazın önce a)Ta'dîl ifade edenler, b) Cerh ifade edenler diye ikiye ayrılacağı mâlumdur. Ancak bu kaba ayırımda kalınmaz. Bunlardan her birine giren elfaz kendi aralarında altışar gruba taksim edilmişlerdir. Böylece, bütün cerh ve ta'dil elfazı cem'an on iki tabakaya ayrılmış

olmaktadır. Ta'dil tabakasından başlayınca en üst tabaka, en ziyade güven ifâde eden, en kıymetli tabakayı teşkîl eder. Tedrîcen derecesi düşerek devam eder. Sözgelimi ta'dîlin altıncı tabakası cerh'in birinci tabakasına yakındır. Cerhin altıncı tabakası zayıflıkta en düşük dereceyi teşkîl eder: Yalancıların ve hadîs uyduranların tabakası.

ÜÇ HÜKÜM: Cerh ve ta'dil elfazı 12 tabakaya ayrılırsa da bunların herbirine ayrı bir hüküm terettüp etmez. Bütün bu elfazdan neticede üç hükme ulaşılır:

1-İHTİCAC: Râvi'nin kesinlikle sika olduğuna delalet eden tâbirler, bu râvinin naklettiği hadîsin sahîh olduğunu ve dolayısıyla rivâyetiyle âlimlerin âmel edebileceğini, o hadisleri delil olarak kullanarak hüküm çıkarabileceğini gösterir.

2-İTİBAR: Râvi'nin bazı küçük kusurları olduğunu, rivâyeti ile tek başına amel edilemeyeceğini ancak bu durumdaki başka hadisleri kuvvetlendirebileceğini veya kendisi, başka hadislerle kuvvetlendiği takdirde kullanılabilir hâle geleceğini ifade eder. Bazı muhaddisler bir de İHTİBAR mertebesinden bahsetmiştir. Yani, hadîsin bir aslı var mı, yok mu araştırmaya değer olduğunu ifâde eder. İtibâr'dan fazla bir farkı yoktur.

3- TERK: Râvi'deki zayıflık'ın fazlalığını ifâde eder. Terk'i ifâde eden tabirlerle vasfedilmiş olan râvinin hiçbir rivâyetiyle hiçbir surette ihticâc ve hatta îtibâr edilemez. Onun rivâyetleri kizb'tir, uydurma'dır. Bu vasıfları belirtilmeden "hadîs" adıyla rivâyet edilmeleri "haram"dır.

MÜHİM NOT: Bir hadîs hakkında kullanılan "Bu hadîs sahîh değildir", "Bu hadîs sâbit değildir", "Bu hadîs gayr-ı sâbittir" gibi değerlendirmeler, bu tabiri kullanan şahsa veya tabirin geçtiği kitaba göre farklı hüküm ifade eder:

1- Bunlar ve bunlara yakın tâbirler zu'afâ ve mevzûat kitaplarında geçiyorsa, rivâyetin mevzu yani uydurma olduğuna delâlet eder.

2- Bu tâbirler ahkâm kitaplarında geçiyorsa, hadîsten ıstılâhî sıhhat'in nefyini ifâde eder. Bu durumda bir hadîs'e sahîh değildir denmesi, hadisin hasen veya zayıf da olmadığı mânasına gelmez.

3- Buraya Irâkî'nin İhya'nın hadislerini tahriçte kullandığı "Bu hadis'le ilgili bir asl'a rastlamadım" sözü de dahil edilebilir. Araştırıcı onun görmediği kitapta rastlayabilir. O halde mevzu'dur diye cezmetmelidir.

TA'DÎL ELFAZI (6)

BİRİNCİ MERTEBE: En üstün mertebe olup, mübâlağaya delâlet eden bir tâbir veya efdaliyet ifade eden ef'al vezninden bir kelime kullanarak vazedilmiş olan tabirlerdir.

Evsaku'n-nâs (insanların en güvenileni), Ezbatu'n nâs (zabtı en kuvvetli olan), Esbetu'n-nâs (insanların en sağlam, en titizi), İleyhi'l-müntehâ fi't-tesebbüt (adâlette ve sağlam zabtedişte ulaşılabilecek en son derecededir), Velâ ehadun esbetu minhu, (Ondan daha sağlamı yok). Men mislu fülân (onun bir benzeri var mı?), ve lâ a'rafu lehu nazîran (onun bir benzerini daha bilmiyorum), gibi ifâdeler, tabirler.

İKİNCİ MERTEBE: Tevsîk (ta'dil) ifâde eden kelimelerin tekrarıyla elde edilir.

Sikatun sikatun (güvenilir kimsedir, güvenilir kimsedir).

Sikatun Sebtun (sika'dır, sebt'tir), Sikatun hüccetun (sikadır, hüccettir), Sikatun hâfizun (sikadır, hâfızdır), Sebtün hüccetün, sebtün hâfızun, sikatun mutkinun, fülanun lâ yüs'elü anhu (ondan da sorulur mu?) gibi tabirler.

ÜÇÜNCÜ MERTEBE: İçerisinde sika, sebt, hâfız, hüccet, mutkın, imâm, adl, zâbıt, ke-ennehu mushaf (sanki o, kitaptır) gibi tabirlerle tekrarsız olarak ifâde edilen mertebe.

Bu üç mertebedeki tabirler kimin hakkında kullanılmışsa, rivâyetiyle ulemâ ihticâc eder, amel eden rivâyeti münferit de olsa hadîsi sahîhtir.

DÖRDÜNCÜ MERTEBE: Bu mertebede şu tabirler yer alır: Mahalluhu's-sıdk (Böylesine sâdık denebilir), Lâ be'se bihi (fena sayılmaz), Leyse bihi be'sun (onda bir beis yok), Mütemâsikun (orta hallidir), sikatun inşâallah (inşaallah sika'dır), Me'mûnun (itimad edilir), Hıyârun (hayırlısı)dır, hiyâru'l-halk (insanların hayırlısıdır).

---

6) Okunuşlarını ve kısmen mânâlarını Latin harfleriyle kaydedeceğimiz bu tâbirlerin, kalıp halinde Arapça asıllarıyla verilmesi daha uygundur. Anlamada kolaylık olsun diye böyle yaptık. Son ciltte, Istılahlar fihristinde asıl arıyla vereceğiz.

BEŞİNCİ MERTEBE: Bu mertebede şu tabirler vardır: Şeyhun (bir râvidir), İlâ's-sıdkı mâ hüve (doğruluktan uzak değildir), Ceyyidü'l-hadîs (rivayeti ceyyid (hasen)dir). Hasenü'l-hadîs (hadîsi hasendir), Sadûkun seyyiü'l-hıfz (sadûktur hıfzı kötüdür), Sadûkun yehimu (Sadûktur vehme düşer), Sadûkun Lehu evhâm (sadûktur vehimler yapar), Sadûkun yuhtiu (sadûktur hata yapar), Sadûkun teğayyere bi-âhirihi (=âhiretin=aharatin) (Sadûktur ömrünün ve meslekteki meşgalesinin sonuna doğru zabt ve hıfzına bozulma ve teşevvüş gelmiştir), Sadûkun rumiye bi't-teşeyyü' (evi'l-ircâ ve nahvehümâ) Sadûktur ancak şiîlik (veya mürcie'lik gibi bir bid'a) isnâd edildi, Fülanun ravâ anhu'n-nâs (Falancadan herkes rivayette bulundu), Vasatun mukâribu'l-hadîs (vasattır, hadiste orta hallidir).

ALTINCI MERTEBE: Bu mertebede şu tabirler yer alır: Sâlihu'l-hadis (hadis rivâyetine sâlihtir), Sadûkun inşaal ah (inşaal ah sadûktur), Ercû ennehu lâ be'se bihi (Fena olmadığını ümîd ederim), Mâ a'lemu bihi be'sen (onda bir beis görmüyorum), Suveylihun (sâlihçedir), Makbûlün (makbûldür), Leyse bi-baîdin mine's-Savâb (Doğru olmaktan uzak değildir), Yurvâ hadîsuhu (hadîsi rivâyet edilir), Yuktebu hadîsuhu (hadîsi yazılır) vs.

NOT 1: Ta'dil elfazının 1. 2. ve 3. mertebesinde yer alanlar ihticâc ifâde eder. 4. 5. ve 6. mertebede yer alan tabirler i'tibâr ifâde eder.

NOT 2: Teâruz hâlinde, bir üst mertebedeki tâbirle ta'dil edilen râvi, bir alt mertebedeki tabirle ta'dil edilen râviye tercîh edilir.

NOT 3: Bu tabirlerin bazı hususî kullanılışları vardır. Bunların bilinmesinde gerek var. Mesela Yahya İbnu Mâin şöyle der: "Ben birisi hakkında Lâ-be'se bihi dersem o sikadır, zayıftır dersem sika değildir, hadîsi yazılmaz". Nitekim, Zehebî'nin Tezkiretu'l-Huffaz'da İmam Azam'ı tevsîk ederken İbnu Maîn'in bu tabiri kullanmış olduğu görülür. İbnu Maîn, keza Şâfiî Hazretlerini de leyse bihi be'sün tâbiriyle tevsîk etmiştir.

NOT 4: Cerh ve ta'dil lafızlarından bazılarının mertebesi hakkında ihtilaf edilmiştir. Merva tevsîkin altıncı mertebesinde yer alan ercû ennehu lâ be'se bihi ile mâ a'lemu bihi be'sen tabirlerini cerh elfazı addedenler de olmuştur.

CERH ELFAZI

Râvilerin zayıf olduklarını belirtmek için kullanılan tabirler de altı mertebeye ayrılır. Birinci yani en üst mertebesi tevsîk'e yakın olan ravileri, en alt mertebesi şiddetle zayıf olan râvileri gösterir: BİRİNCİ

MERTEBE: Durumu nisbeten iyi olan râviyi ifade için kullanılan tabirlerdir: Leyyinü'l-hadîs (Leyyin yumuşak demektir), fîhi lîn (onda leyyinlik var), fihi mekâl (hakkında menfi söz var), Ta'rifu ve tünkiru (Sen onu, bazan ma'ruf hadis, bazan da münker hadîs rivâyet ederken görürsün), Leyse bizâlike (bu konuda zayıftır), Leyse bi'l-metîn (metin değildir), Leyse bi-hücce (hüccet değildir), Leyse bi-umde (umde değildir), Leyse bi-mardiyyin (hali

arzu edilmez), Li'z-za'fu mâ hüve (zayıf olmaktan uzak değil), Fîhi hılf (hakkında muhâlefet var), Tekellemû fihi (hakkında menfi söz ettiler), Mat'ûnun fihi (hakkında ta'n ettiler), Seyyiü'l-hıfz (hafızan fenâdır), Fîhi za'fun (onda zayıflık var), Leyse bi-zâke'l-kaviyy (bu o kadar kavi değil).

İKİNCİ MERTEBE: Tedrîbu'r-Râvi, bu mertebede tek tabir kaydeder: Leyse bi-kaviyyin (kavî değildir).

Bu tabir Leyse bi-zâke'l-kavî tabirinden bir derece daha zayıf olana delâlet eder.

ÜÇÜNCÜ MERTEBE: Râvi hakkında şu tâbirler kullanılırsa bu onun öncekilere nazaran daha da zayıf olduğunu gösterir. Za'îfu'l-hadîs (hadisi zayıftır), fe-dûnun leyse bi-kaviyyin (düşüktür kavi değildir).

Bu mertebeye Zeynu'd-Dîn el-Irâkî şunları dâhil eder: Za'îfun (zayıftır), Münkeru'l-hadîs (-Buhârî'den başkası nezdinde- hadisi münkerdir), Hadîsuhu münkerun (rivâyeti münkerdir), vâhin (zayıftır), Za'âfûhu (onu zayıf addettiler), muzdaribu'l-hadîs (hadîsi muzdaribtir), Lâ yuhteccu bihi (onunla ihticac edilmez), Mechûlün (mechuldür),

Bu üç mertebenin rivâyetleri atılmaz. Bunlarla itibâr edilir.

DÖRDÜNCÜ MERTEBE: Rüdde hadîsuhu, (hadîsi reddedildi), Reddü hadîsehu (hadîsini reddettiler), Merdûdu'l-hadîs (hadîsi reddedilmiş kimsedir), Zaîfun cidden (çokça zayıftır), Vahin bi-merre (büsbütün zayıftır), Tarahû hadîsehu (hadîsini attılar), Mutarrahun (atılmıştır), Mutarrahu'l-hadîs (hadisi atılmış kimsedir), İrmi bihi (kaldır at), Leyse bi-Şeyhin (hiçbir değeri yok), Lâ-yüsâvî şey'en (hiçbir şeye değmez). Lâ şey'un (değersizdir).

BEŞİNCİ MERTEBE: Daha da zayıf olan bu mertebe için şu tabirler kullanılmıştır: Fülânun müttehemun bi'l-kizbi evi'l-vaz'ı (Falanca kizb (veya vaz'la) müttehemdir), Sâkıtun (düşüktür), Hêlikun (yok olucudur), Zâhibun (gidicidir), Zâhibu'l-hadîs (hadîsi gidicidir), metrûkun (terkedilmiştir), metrûku'l-hadîs (hadisi terkedilmiştir), Terekûhu (onu terkettiler), fihi nazarun ve seketû anhu (Buhârî kullanınca bu mertebeyi ifade eder), Lâ yu'teberu bihi (Onun'la i'tibâr edilmez), Lâ yu'teberu bi-hadîsihi (onun hadîsiyle i'tibâr edilmez), Leyse bi's-Sika (Sika değildir), Gayru sikatin (sika değildir), Ve lâme'mûn (güvenilmez), vs.

ALTINCI MERTEBE: En fena mertebe budur, şu tabirlerle ifade edilir: Kezzâbun (yalancıdır), Yekzibu (yalan söyler), Deccâlun (yalancıdır), Vazzâ'un (uydurucudur), Yeza'u (uydurur), Yaza'u'l-hadîs (hadîs uydurur).

Son üç mertebe (4., 5. ve 6. mertebeler) çok zayıf râviler içindir. Bunlardan biri, hangi râvi hakkında kullanılmışsa o râvinin hadîsi i'tibar ve istişhâd için dahî alınmaz. Onlardan hadîs rivâyeti kesinlikle câiz değildir. Halini beyan ve hadisini reddetmek maksadıyla rivâyet olunabilir.

DİKKAT: Bazı âlimler, yukarıda kaydedilen tabirleri hususî şekilde kullanmışlardır. Ekseriyete göre vazedilen prensiplerin sıkça istisnaları olabileceği, hatta aynı tâbiri aynı âlimin farklı mânalarda bile kullanabileceği nazardan uzak tutulmamalıdır. Usul kitapları bunlardan bazılarına dikkat çeker.

Mesela:

1- Leyse bi-şey'in tâbirini İbnu Maîn diğer âlimler gibi hadisi terkedilecek râvi için (yâni dördüncü mertebedeki râvi için) kullanırken, bazan da rivâyeti az olan râvî için kullanmıştır.

2- İmam Şâfiî ve İbrahim Müzenî'nin hadîsuhu leyse bi-şey'in tâbirini kezzâb mânasında kullandıkları belirtilmiştir. İmam Şâfiî kezzâb tabirini galiz bulmuştur, aynı mâna ve maksadı dördüncü mertebedeki bir tabirle ifade etmiştir.

3- Keza İmam Buhârî'nin de, Kezzâb, Deccal tâbirlerini kaba bularak bunlarla ifâde edilen maksadı şu üç tabirden biriyle ifâde ettiği belirtilmiştir: Münkeru'l-hadîs, fihi nazarun, seketû anhu. Usulcüler bu meseleye hep dikkat çekmişlerdir. Ancak Buhârî'nin bu tabirleri her zaman metrûkler hakkında kullanmadığını Abdurrahman el-A'zamî yaptığı bir tahkîkte misallerle göstermiştir.

4- ŞEDÎDÜ'Z-ZA'F: Bir râvinin terkedilmesini, hiçbir surette hadîsinin alınmamasını gerektirir derecede zayıf olması hâline muhaddîsler şiddetli, aşırı zayıflık mânasına şedîdü'z-za'f tabirini kullanırlar.

Hangi vasıflar, râvi'yi şedîdüz-za'f'la tavsîfi gerektirir meselesine gelince, Nevevî'nin Müslim Şerhi'nin mukaddimesinde kaydettiğine göre, bir kısım âlimler, şu üç vasf'ın şedîdü'z-za'f olduğunu, bunlardan sadece biriyle tavsif edilmiş bulunan râvinin terkedilmesi gerektiğini söylemiştir: 1- Töhmet (müttehem bi'l-kizb, müttehem bi'l-vaz').

2- Fuhş-i galat (aşırı hâfıza bozukluğu).

3- Gulât-i şiâ (Ehl-i bid'a'nın tekfîr edilen takımı).

Demek ki, zaaf ifâde eden elfaz'ın 4., 5. ve 6. mertebelerinde yer alan tâbirler bu üç mefhumdan birini ifâde etmektedir.

6- İBNİ HACER'İN 12'Lİ RİCAL TAKSİMİ

İbnu Hacer el-Askalânî, yukarıda kaydedilmiş olan 12'li elfaz taksiminden hareketle, hadîs ravilerinin tamamını 12 mertebeye ayırır. Esas itibâriyle Kütüb-i Sitte müel iflerinin hadis almış oldukları ravilerin isimlerini ve bu sıhhat mertebelerinden hangisinde yer aldıklarını göstermek maksadıyla te'lif ettiği Takrîbu't-Tehzîb'in mukaddimesinde mezkur tabloyu sunar. Başka âlimlerimiz de zaman zaman, bir râviden bahsederken, İbnu Hacer'in onun hakkındaki değerlendirmesini "İbnu Hacer'e göre...

mertebede yer alır" diyerek kaydeder geçer, mahiyetini açıklamaz. Biz mezkûr taksimi aşağıya kaydetmede fayda umuyoruz:

1. Mertebe: Sahabe'dir, şerefleri sebebiyle bunu tasrîh ederim.

2. Mertebe: Medhini, ya ef'al vezninden bir tabirle te'kîd ederek: Evsaku'n-nâs gibi, veya aynı tevsîk sıfatını lafzan tekrar ederek: Sikatun sikatun gibi veya mânen tekrar ederek: Sikatun hâfızun gibi ifade edilenler.

3. Mertebe: Tek bir sıfatla tavsîf edilenler: Sikatun, mutkınun, sebtun, adlun gibi.

4. Mertebe: Üçüncü dereceden azıcık düşük olanlar, bunlara şu tabirlerden biriyle işâret edilmiştir: Sadûkun, lâ be'se bihi, leyse bihi be'sun.

5. Mertebe: Dördüncü dereceden azıcık düşük olanlar; bunlara şu tabirlerden biriyle işaret edilmiştir: Sadûkun seyyiu'l-hıfz, sadûkun yehimu, lehu evhâm, yuhtiu, teğayyere bi-aharetin, herhangi bir bid'a ithamına maruz kalan da buraya dahildir: Şiîlik, kaderiye, nasb, mürcie, cehmîlik, bunlardan dâî olanlar ayrıca belirtilir.

6. Mertebe: Çok az hadîs rivayet etmiş ancak, hakkında, rivâyetinin

terkini gerektirecek bir kusur sâbit olmamış râviler tabakası, bunlara şu tabirle işâret edilmiştir: Makbûlun haysü yütâbau ve il â fe-Leyyinü'l-hadîs. Yani Mütâbaat için makbûldür, değilse hadisi zayıftır.

7. Mertebe: Kendisinden birden fazla râvinin hadis aldığı ve fakat tevsîk edilmemiş bulunanlar, buna mestûr veya meçhûlü'l-hâl tabirleriyle işaret edilmiştir.

8. Mertebe: Hakkında mu'teber birinin tevsîk'i olmamakla birlikte mutlak (gayr-ı müfesser) cerh gelmiş

olanlar, bunlara zayıf kelimesiyle işâret edilmiştir.

9. Mertebe: Kendisinden tek kişinin hadis rivayette bulunduğu, hakkında tevsîk de gelmemiş kimseler, bunlara meçhûl kelimesiyle işâret edilmiştir.

10. Mertebe: Hiçbir suretle tevsîk edilmemiş ve fakat hakkında bir cerh vaki olmuş kimseler, bunlara metrûk veya metruku'l-hadis veya vâhi'l-hadîs veya sâkıt tabirlerinden biriyle işaret edilmiştir.

11. Mertebe: Kizble ittiham edilenlerin mertebesi.

12. Mertebe: Mutlak şekilde kizb'i veya vaz'ı beyan edenler.

7- CERH VE TADÎLDE TESAHÜL VE TEŞEDDÜD

Gerek cerhte ve gerekse ta'dilde alimler aynı mizaçla hareket etmemişlerdir. Bir kısmı mütesâhil (fazla gevşek), bir kısmı da müteşeddid (çok sıkı) davranmıştır. Râvilerin tevsîki hususundaki ihtilafın bir kısmı buradan gelir. Zira mütesâhil olanın, cerhi mucib görmediği veya hatif bir cerh sebebi kabul ettiği kusuru, müteşeddid olan, ciddî bir kusur kabul edip râviye yüklenebilir.

Bu ikisinin dışında mutavassıt denen ifrat ve tefrîtten kaçınan bir üçüncü grup daha vardır.

Bilhassa muhtelefun fih raviler hakkında verilecek hükmün tesbîtinde bu hususun iyi bilinmesi, cârihlerin mizaçlarının da nazar-ı dikkate alınması gerekir. Müteşeddidlerin sika addettiği ravinin sikalığına kesin gözüyle bakılabilirse de zayıf addeddikleri hakkında, hemen onlara kapılmayıp, öbürleri ne demiş araştırmak gerekir. Eğer, öyle bir râviyi cerh ve ta'dîl üstadlarından hiç kimse sika kabul etmemişse zayıf demektir. Tevsîk edeni de varsa müteşeddid'in hükmüyle acele etmeyip, araştırmaya devam etmek gerekir. Bu noktada cerh sebeplerinin bilinmesi çok işe yarar. İşte bunun için olacak ki âlimlerimiz cerh sebebinin açıklanması üzerinde ısrar etmişler, mübhem cerh'in kabul edilmeyeceği prensibini ittifakla benimsemişlerdir. Nesaî, Ebu Davud, Ahmed İbnu Hanbel gibi ehl-i hadîs'in, terkinde ittifak edilmeyen râvilerin hadîsini kabul etmeyi prensip edinmeleri bu noktada mânidardır.

Bu hususta Suyûti şu açıklamayı sunar: "Raviler hakkında cerh ve ta'dilde bulunanların her tabakasında müteşeddid de eksik değildir, mutavassıt da.

Birinci tabaka'da Şu'be ve Süfyân-ı Sevrî var. Şu'be, Süfyân'dan eşed'dir; (daha şiddetlidir).

İkinci tabaka'da Yahya'l-Kattân ve Abdurrahman İbnu'l-Mehdî var. Yahya, Abdurrahman'dan eşeddir.

Üçüncü tabaka'da Yahya İbnu Ma'în ve Ahmed İbnu Hanbel var. Yahya, Ahmed'den eşed'dir.

Dördüncü tabaka'da Ebu Hâtim ve Buhârî var. Ebu Hâtim, Buhârî'den eşeddir.

Bu hususla ilgili olarak Nesâî şöyle demiştir: "Bana göre, bir râvi, terkedilmesi için hepsi icma etmedikçe, terkedilmemelidir. Sözgelimi bir râviyi İbnu Mehdî tevsîk ettiği halde Yahya'l-Kattân taz'îf etmişse, Yahya'nın bilinen teşeddüdü sebebiyle râvi terkedilmemelidir" (7).

Cerh ve ta'dîl meselesinde Tirmizi ile Hâkim en-Neysâburî mütesâhil, Dârakutnî ile İbn-i Adiyy de mutavassıt olanlardan sayılır.

Müteşeddidler meyanında yukarıda Suyûtî'nin saydıkları dışında Nesâî, İbnu'l-Kattân, İbnu Hibbân, İbnu Hazm, vs. başkaları da var. Böyle birçokları cerhte aşırılıkları ve taannütleriyle meşhurdurlar.

Bunların bilhassa teferrüd ettikleri cerhleri iyi düşünmek gerekir. Zehebî, Mizan'da bir çok râvinin haksız yere cerhedildiğini ifade ederken her seferinde İbnu Hibbân'a çatar ve "Ölçüyü bu zat hakkında da kaçırdı", "...âdeti üzere burda da haddini aşarak... demek cüretini gösterdi" vs. der. İbnu Hacer de

bazıları hakkında ölçüyü kaçırdığını belirtmek için: "İbnu Hibban bazan sika'yı da cerheder, öyle ki ağzından çıkanın ne olduğunu bilmez" der.

Zehebî, İbnu'l-Kattân'ın ölçüsüzlüğüne de zaman zaman parmak basar. Hişâm İbnu Urve'yi anlatırken Mîzan'da, Hişâm'ın sika olduğunu belirttikten sonra şunları söyler: "Ebu'l-Hasan İbnu'l-Kattân'ın:

"Hişâm ve Süheyl İbnu Ebî Sâlih, hayatlarının sonunda muhtalıt oldular" şeklindeki sözünün hiçbir değeri yoktur. Evet imam biraz değişmiş, hafızası gençliğindeki keskinliği muhafaza edememiş ve ezberlediklerinden bazısını unutmuş ise ne olmuş? İnsan

---

7) İbnu Hacer der ki: "Nesaî'nin bu sözü. zihne, onun çok geniş hareket ettiği düşüncesini getirmektedir. Ama mesele öyle değildir. Ebu Davud ve Tirmizî'nin hadis aldığı nice şahıstan Nesaî kaçınmıştır. Keza Sahiheyn'de rivâyeti olan birçoklarından bile hadis almamıştır..." Nesaî'nin ricâl hususundaki titizliğini ilgili bahiste anlattık.

unutmaktan mâsum mu sanki? Hişam ömrünün sonunda Irak'a gelince bildiklerinden büyük bir kısmını rivâyet etti. Bu esnada az miktarda hadisi tam olarak takdis edemedi. Bu kadarcık yanılma, İmam Mâlik, Şu'be, Vekî' gibi büyük sika'ların başına da gelmiştir. Körlüğü bırak da sika imamları, zayıf ve acizlerle karıştırmaktan vazgeç. Hişam Şeyhülislâmdır. Ey İbnu'l-Kattân, Allah, sana karşı bize sabr-ı cemîl versin!"

Mevzumuzun bütünlüğü için Sehâvî'nin Fethu'l-Muğis'te Zehebî'den nakli esas alarak sunduğu bir açıklamayı kaydedeceğiz.

"Zehebî, ricali cerh ve ta'dil eden ulemayı üç kısma ayırmıştır:

1- İbnu Mâin ve Ebu Hâtim gibi râvilerin hepsini ele alanlar,

2- Mâlik ve Şube gibi râvilerin çoğunu ele alanlar,

3- İbnu Uyeyne ve Şâfiî gibi bazı ravileri ele alanlar.

Bunların hepsi üç kısımdır:

Birinci Kısım: Cerhte aşırı, ta'dîl de titiz olanlar. Bunlar raviyi iki üç hatası sebebiyle bile cerhederler.

Bu gruba girenlerden biri, bir şahsı tevsîk etti mi onun sözüne dört el e sarıl, tevsîkine itimat et, uy.

Amma birini taz'îf edince, bu taz'îfde başkası ona muvafakat ediyor mu araştır, eğer uyuyorsa ve bunu bu meselenin ehil erinden hiç biri tevsîk etmiyorsa, o şahıs zayıf demektir. Biri tevsîk etmiş ise, işte bu,

"cerh müfesser olmadıkça kabul edilmez" sözü kendisi için söylenmiş bir kimsedir. Yani, bir kimse farzedelim ki mesela İbnu Maîn, ona, sebebini beyan etmeden "zayıftır" demiş olsun sonra da Buhârî veya bir başkası bu şahsı tevsîk etmiş bulunsun. İşte bu durumda İbnu Maîn'in sözü geçersizdir".

Böyle bir râvinin rivâyetinin sahîh veya zayıf addedilmesinde ihtilâf edilir. Bu noktada, cerh ve ta'dîl ilminin büyük otoritesi olan Zehebî şunu söyler: "Bu ilmin ulemasından iki tanesi zayıf bir raviyi "sîka"

addetmede veya sika bir râviyi "zayıf" saymada birleşmemişlerdir..."

İkinci Kısım: Müsâmahakâr olanlar Tirmizî ve Hâkim gibi"..

Sehâvî, İbnu Hazm'ı da buraya ilave eder ve der ki: "Çünkü o, Tirmizî, Ebu'l-Kâsım el-Bagavî, İsmail İbnu Muhammed es-Saffâr, Ebu'l-Abbâs el-Esamm vs. meşhurlara "meçhul" demiştir". (İbnu Hazm, İbnu Mâce'ye de "meçhul" demiştir).

Üçüncü Kısım: Mu'tedil olanlar. Ahmed İbnu Hanbel, Darakutnî, İbnu Adiy gibi."

DİKKAT 1. Cerh'de aşırılık bazılarında bütün râvilere karşı olmayıp, belli mezhep, belli bölge mensuplarına karşıdır. Bu çeşit cerhi daha kolay değerlendirmek mümkündür.

Mesela İbnu Hacer: "Cûzecânî'nin, Kûfîler hakkındaki cerhi muteber değildir" der.

Keza Zehebî'nin de te'liflerinde Sûfilere ve velîlere karşı cerhte aşırı gittiği, böyleleri hakkındaki onun cerhlerine mutavassıt büyüklerin cerhi refâkat etmedikçe kabul edilmeyeceği, başta Tâcüddin Sübkî olmak üzere bir kısım alimlerce ifâde edilmiştir. İbnu Teymiyye'nin de Sûfilere karşı amansızlığı mâlumdur.

DİKKAT 2. Bir kısım muhaddis de, bâzı râvileri cerhederken onların rivâyet ettiği hadîslere karşı teşeddüt ve taannüt'e düşmüşlerdir. Bunlar râvide gördükleri basit bir iki kusur veya bir başka hadîse karşı muhâlefeti sebebiyle hadîs hakkında "mevzu" hükmünü vermekte çok acele davranmışlardır.

Mühimlerini bilmekte fayda var:

1- İbnu'l-Cevzi, el-Mevzû'âtu'l-Kübra ile el-İlelü'l-Mütenâhiye fi'l-Ehâdîsi'l-Vâhiye de bu davranışıyla meşhurdur.

2- Ömer İbnu Bedr el-Mevsılî, Risâletün fi'l-Mevzû'ât'ıyla meşhurdur.

3- er-Radıyyu's-Sağânî el-Lüğavî, el-Mevduât'ında.

4- el-Cûzecânî, Kitabu'l-Ebâtîl'de.

5- İbnu Teymiyye el-Harrânî "Minhâcu's-Sünne'de.

6- Mecdüddîn Fîruzâbâdî el-Lügavî el-Kâmus ve Sifrü's-Se'âde vs. eserlerinde.

İHTAR: Her müslüman şunu bilmeli ki, eserleriyle şöhret yapmış, ismi duyulmuş bir çok kimseler bile bir kısım meselelerde ifrat ve tefrîtten kendilerini koruyamamışlardır. Bu sebeple Ashab hakkında, Selef büyükleri hakkında hadîs ve sünnete ittiba konularında İslâmî vicdanımıza uymayan şeyler işitince tahkîk etmeden kabullenmemeli, ilmiyle âmil, diyâneti tam âlimlerin fikrini almadan kesin hükme gitmemek en selâmetli yoldur. Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minin ferâset sahibi olduğunu belirtir. Şu halde karşısına getirilen bir mesele, işittiği bir söz ferasetine çarpmış, içinde bir burukluk, bir tuhaflık doğurmuş, itirâza sevketmişse behemahal tevakkuf edip araştırmalı, güvenilir kişilere ve kitaplara başvurmalıdır.

Bilinmelidir ki, neticede şu noktalara getirici her fikir batıldır; ne kadar aklî (!) ve dinî(!) bir çerçeve ile sunulsa da bunda bir bit yeniği vardır, kuşku ile karşılanmalıdır:

1- Kur'an ve sünnet arasında ayırım yapıp sünneti hafife almak.

2- Sünnet'e ittibayı hafife almak, küçümsemek,

3- Ashab-ı Kirâm'a, selef büyüklerine, mezhep imamlarına hürmeti kırmak, onlara saygısızlık ifade etmek.

4- Müslümanlar arasına husumet sokmak, ırkî, coğrafî, târihî farklılıkları, mezhep farklılıklarını büyütüp arayı açmak, düşmanca hisler, duygular uyandırmak.

5- Din hizmeti veren ekiplere, gruplara karşı istihza, alay, küçümseme, düşmanlık hisleri telkin etmek.

6- Müslümanların geleceği hakkında ümidsizlik ve yeis vermek.

7- Gayr-ı İslâmi değerlere kıymet vermek, tebcil etmek, bunların ehemmiyeti, İslâmîliği hususunda dinden delil getirmek. Sözgelimi Batı'nın din yerine dikmeye çalıştığı hümanizm, laisizm, demokrasi, hürriyet gibi, kullanana göre farklı mânâ ve tatbikata mazhar mefhumlar ve bunlara bağlı değerler gibi.

Bunların din adına tebcîli dine ihanettir.

5. MEBHAS: HADİSLERİN TAHAMMÜL VE EDÂSI

1-TAHAMMÜL VE EDA NEDİR?

Hadîslerin şeyhten alınması ve talebeye aktarılması bir kısım âdab ve tarzlara tâbidir. Belki de bu hususî durumları ifade maksadıyla, hadîs öğrenim ve öğretimi için "taallüm" ve "ta'lîm" tabirleri pek kullanılmaz. Nitekim hiçbir usul kitabında taal ümu'l-hadîs veya talimu'l-hadîs tâbirine yer verilmez.

Bunların yerine "tahammül" ve "edâ" tabirleri kullanılır. Birincisi hadîsin şeyhten (râviden) alınmasını, ikincisi de alınmış olan (bilinen, öğrenilmiş bulunan) hadîslerin tâlibe aktarılmasını ifâde eder.

Tahammül, lügat olarak yüklenmek, sırtına almak manasına gelir. Edâ da, üzerindeki borcu ödemek, bir vecibeyi yerine getirmek manasına gelir. Şu halde, hadîs öğrenimini ifâde için kullanılan kelimeler bile gösteriyor ki, buradaki alma-verme ameliyesi mahiyetçe, bir başka ilim maddesinin taal üm ve ta'lim'inden farklıdır. Bir başka ifade ile tahammülü'l-hadîs, "taallumü'l-hadîs" demek değildir, tıpkı edâ'u'l-hadîs'in de ta'lîmu'l-hadîs olmadığı gibi.

Tahammül'de iradî olarak bir vecîbe, bir yük altına girme var. Eda ise, borcu ödemek, bu vecîbeyi yerine getirmek sûretiyle yükten kurtulmayı ifâde eder.

Şu halde, hadîs'in öğrenilmesi, sıradan bir ilim öğrenme değil, iradî olarak bir sorumluluk altına girmektir. Onu ehil kişiden, en uygun şartlarda almak, eda edinceye kadar aldığı şekilde korumak, en uygun şartlarda, âdabına muvafık şekilde eda etmek hadîs tâlîm ve taal ümünün hususîyetlerini teşkîl eder.

Hadîs talibinin taşıması gereken şartları ve uyması gereken âdâbı daha önce zikrettiğimiz için burada, sâdece tahammül ve edâ yolları ile bunlara muvâfık sevk sigaları üzerinde duracağız.

HADÎS TAHAMMÜL VE EDÂ YOLLARI:

Muhaddisler, hadîslerin sekiz surette tahammül edileceğini belirtmişlerdir: 1- SEMA: Tâlibin, şeyhi bizzat dinleyerek almasıdır. Şeyh bunu, imlâ ettirmek suretiyle veya ezberden okumak veya bir kitaptan okumak suretiyle yerine getirir. Bunların hepsi bir ise de imlâ'nın daha sıhhatli olacağı söylenmiştir. Bütün cemâhîr'i ulema nezdinde (8) hadis tahammül yollarının en üstünü budur.

Kadı İyaz: "Sema yoluyla (dinleyerek) tahammül edilen hadîsi eda ederken, râvinin انثدح haddesenâ, انربخأ ahbaranâ, انأبْنأ enbeenâ, انُف تْعِمَس semi'tü fülânen, انل لاق kâle lenâ, انل ركذ zekere lenâ sigalarından birini kullanabilir" der. Ulema, çoğunluk itibariyle, bu tabirlerden her birinin semaya yani hadîsi dinleyerek aldığına delâlet ettiğini belirtmiştir. Ancak İbnu Salâh: "Buna olduğu gibi iştirak edemeyiz. Doğru olanı, bu lâfızlardan, şeyh'ten sema olmaksızın tahammül edilenler için kullanılması şayi olanları sema için kullanılanlardan tefrîk etmesidir. Aksi takdirde, hepsinin mutlak olarak sema için kullanılması iltibasa ve vehme sebep olur" demiştir. Zeynü'd-Dîn el-Irâkî, İbnu's-Salâh'ı teyiden:

"Enbeenâ tâbirinin icâzet yoluyla tahammülde kullanılması şâyi olduktan sonra, bu sîganın mutlak şekilde semâda kullanılması, bunun icâzetle alınmış olacağını zannetmemize sebep olur. Hatta, icâzet yoluyla tahammül edilen hadîsle ihticacı caiz görmeyenler bu rivayeti atabilirler" der.

Hatîbu'l- Bağdadî, bu tabirleri en üstününden başlamak suretiyle şöyle bir hiyerarşik derecelemeye tâbî kılar:

1- لوُقَي انُف تْعِمَس =Falandan dinledim diyordu ki,

2- نف ننثدح = Fülan bana söyledi ki,

3- نف ينربخا =Fülan bana haber verdi ki.

---

8) Cemâhîr, "cumhur"un cemidir. Cumhur ekseriyet demektir. Cemahhir, cumhurlar, yani usulcülere, muhaddislere, fukahâya mahsus cumhurlar demektir. Demek ki, farklı ihtisaslara mensup alimlerden azınlıkta kalan bâzıları, sema'dan başka tahammül yolunun daha üstün olduğunu söylemiştir.

4- (

نف انأّبن) انأبنا =Fülan bize haber verdi ki,

5- نف يل لاق ، نف يل ركذ =Fülan bana söyledi,

6- لاق ، ركذ =Söyledi.

NOT 1. Sevk sigâsı müfred ise ينثدح ، ينربخا "bana söyledi", "bana haber verdi" gibi, bu durumda hadisi şeyhinden dinlediği zaman yalnız olduğunu ifâde eder. Eğer siga cem' ise ءما نف (انثدح) ينثدح bize söyledi, bize haber verdi şeklinde, şeyhten o hadîsi dinlerken yanında başkalarının da bulunduğunu ifâde eder.

NOT 2. Şeyh imlâ ederek tahdîs etmişse ءمإ نف (انثدح) ينثدح = Bana (veya Bize) falan kimse imla ettirerek söyledi... " diye imlâen'i ilave etmesi gerekir. Irâkî'nin ifâdesi ile sema'da imla vukuunu bildirmesi râviye vâcib değilse de imlayı tasrîh eden rivâyetler daha kıymetli, daha mûteber sayılmıştır.

NOT 3. Ulema, ثْعِمَس□ ile ينثّدح tabirlerini eşit değerde görür ve tâlibin şeyhi, kulağıyla işitme durumunda kullanır.

ينربخا lafzı da pek çoğu tarafından انثدح makamında kullanılmıştır. Ancak انربخا tabirinin arz için kullanılması şâyi olduktan sonra meşrik ulemasının çoğu bu iki tabir arasında fark gözetmiştir. Evzâî, İbnu Cüreyc, Şâfiî, Müslim, Abdullah İbnu Vehb el-Mısrî, Nesâî gibi büyük muhaddisler aradaki tefrîki gözetenlerdendir. Onlara göre ihbâr lafzı tahsisde olduğu gibi be-tahsîs şeyhten semayı değil, şeyhin huzurunda okumayı da ifade ettiğinden aralarında tam bir eşitlik değil umum-husus münâsebeti vardır.

Her tahdîs aynı zamanda ihbâr ise de her ihbar tahdîs demek değildir.

انأبنأ ve أ

ان ّبن tâbirleri aynı mânâdadır ve انربخا tâbirinde olduğu üzere, daha ziyade arz'da kullanılmıştır.

2- KIRÂAT ALA'Ş-ŞEYH (ARZ). Burada tâlib, şeyhten öğrendiği hadîsleri, bilâhare rivâyet edebilmek için, şeyhin huzurunda okumasıdır. Tıpkı, Kur'an-ı Kerim'in mukriye arzına benzediği için çoğu âlimler buna arz da demiştir. Ancak İbnu Hacer, Kıraâtlı arz'ı iki ayrı tahammül yolu kabul edip, aralarında umum-husus münasebeti görür. "Zira, der, kırâet, "arz"dan ve diğer tahammül yollarından daha umumîdir, arz ancak kırâetle mümkündür..."

Her hal u kârda kırâet'in vukuu, tâlibin, şeyhten tahammül etmiş bulunduğu merviyyatı şeyhin huzurunda, ezberden veya elindeki nüshasından şahsen okuması, veya mecliste hazır bulunan bir başkasının okuması, şeyhin de bunu, ezberden veya elindeki yazılı nüshadan bizzat veya mecliste hazır bulunan bir başkası tarafından tâkip edilmesiyle meydana gelir. Bu işe, kırâet veya arz ala'ş-şeyh, okuyan kişiye de kârî denir.

Görüldüğü üzere, okunanın ezberden tâkibi câiz addedilip, fi len de çokça tatbik edilmiş ise de, İbnu Hacer, takip işinin elde bulundurulacak kitaptan yapılmasının daha uygun olacağını, hâfızanın kişiyi aldatabileceğini söyler. Ahmed İbnu Hanbel ise, Kâri'nin okuduğunu bilip ve anlayacak seviyede olmasını şart koşar. İmamu'l-Harameyn ise şeyh'in, kâri herhangi bir tahrîf ve tashif yapacak olsa derhal müdâhale edecek uyanıklık ve kapasitede olması şartını koşar. Bu şartlar yerine gelmedikçe, kırâet yoluyla tahammül sahîh olmaz.

Tedrîb'de "rivâyet sahîhse" kaydıyla zikredilmiş bulunan birkaç istisna dışında (9) selef ulemasının, arz'ı, muteber bir tahammül yolu kabul ettiği belirtilir. Bunlar arasında başta Kütüb-i Sitte imamları, dört mezhep imamları, Saîd İbnu'l-Müseyyib, Ebu Seleme İbnu Abdirrahman, Sâlim İbnu Abdillah İbni Ömer, Hârice İbnu Zeyd, Urve İbnu'z-Zübeyr, Zührî, Atâ İbnu Ebî Rebâh, Mekhûl, Hasan Basri, Ebu Ubeyd el-Kâsım İbnu Sellam vs.

Usulcüler, bu meselede, Hz. Enes, İbnu Abbâs ve Ebu Hüreyre gibi Ashab'ın ileri gelenlerinden (radıyallahu anhüm ecmaîn) bazılarının da arz'ı fiilen kabul ettiklerini belirttikten sonra Resûlullah'tan da örnek verirler. Buna göre, Benû Sa'd İbnu Bekr kabîlesinden elçi olarak gelen Zımâm İbnu Sa'lebe, İslâm üzerine öğrenmiş bulunduğu esâsları, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a teker teker arzeder ve doğru olup olmadığını sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her seferinde sadece "evet" cevabını verir "...Senin ve senden evvelkilerin Rabbi aşkına söyle bütün halka seni Allah mı gönderdi?

dedi. Resûlullah: "Evet" buyurdu. Zımâm: "Allah aşkına söyle senenin, şu mâlum ayında oruç tutmayı sana Allah mı emretti?" dedi. Resûlullah: "Evet" buyurdu..."

Âlimler, arz mı yoksa şeyhin kendisini dinlemek mi daha üstün, yoksa ikisi de eşit mi? diye münakaşa etmişlerdir:

1- İmâm Mâlik, ashâbı, Medineli şeyhleri, Hicaz ve Kûfe ulemasının çoğu, Buhârî; ikisi de mertebece eşittir, aralarında fark yoktur demiştir. Râmahurmuzî İbnu Abbas ve Hz. Ali'nin de bu görüşte olduklarını belirttikten sonra

---

9) Bunlar: Ebu Asım en-Nebil (V.212/827), Vekî İbnu'l-Cerrâh, Muhammed İbnu Selâm el-Beykendî (225/839), Abdurrahman İbnu Sellam el-Cümehî'dir.

Hz. Ali'nin: "Alim üzerine kıraat, kendisinden dinlemek gibidir" dediğini kaydeder. İbnu Abbas da şöyle buyurmuştur: "(Benden öğrendiklerinizi) bana okuyun, zira sizin bana okumanız benim sizlere okumam gibidir". Buna yakın bir ifâde Şâfiî hazretlerinden (radıyallahu anh) rivayet edilmiştir. Arzın semadan farksız olduğuna inanan İmam Mâlik, şeyhine arzettiği kitapları rivâyet ederken tâlibin: ينثدح demesini de tecvîz etmiştir.

2- İbnu Salah, el-Irâkî, Nevevi, Suyûtî gibi meşrıklıların cumhûru, sema'ı arz'a tercih etmiş bu görüşün en doğru görüş olduğunu söylemiştir.

3- Ebu Hanîfe, İbnu Ebî Zi'b ve başkalarının görüşüne göre arz, semâ'dan üstündür. Dârakutnî, İbnu Fâris ve Hâtîbu'l-Bağdadî'nin rivayetlerine göre İmam Mâlik'de bu görüşte imiş. Keza Dârakutnî, Leys İbnu Sa'd, Şu'be, İbnu Lehî'a, Yahya İbnu Sa'îd Ebû Hâtim, Yahya İbnu Abdil ah, Abbas İbnu'l-Velîd İbni Yezid vs. bir çoklarının da bu görüşte olduklarını anlatmıştır.

Kitâbu'l-Bedî'in sâhibi Muzafferuddîn Ahmed İbnu Ali el-Bağdadî (694/ 1294) arz ve kıraatın eşit mertebede olduğunu belirttikten sonra şunu söyler: "İhtilâf edilen husûs şeyhin kendi kitabından okumasıdır. Zira o da tâlib gibi hata yapabilir. Öyle ise yanında okunması ile kendisinin okuması arasında fark kalmaz. Ancak şeyh hıfzından okuyacak olursa bu, bilittifak arzdan üstündür". İbni Hacer de: "Sema'ı tercih'in yeri, tâlib ile şeyhin eşit olması veya tâlibin daha âlim olması durumundadır.

Çünkü talebe işittiğini daha iyi öğrenir. Tâlibin ilmi daha az olduğu takdirde okuyup arzetmesi uygundur. Zirâ bu, zabtına daha ziyâde yardım eder. Bu sebepten, tâlibin, imlâ hâlinde şeyhi dinlemesi en üstün dereceyi teşkil eder. Çünkü bu takdirde şeyh ve talebe her ikisi de dikkatli bulunurlar" der.

Arz yoluyla hadîs tahammül eden râvinin edâ sigaları, en üstünden en düşüğe doğru tedricen şöyle sıralanır:

1- Bizzat okumuş ise: نف بلع تأرق Falanın huzurunda okudum. Kendi hazır iken başkası okumuşsa: □قُرَ ء

عَمْسا اناو هيلع Falanın huzurunda okunurken ben de oradaydım".

Bundan sonraki sikalarda sema bahsinde kullanılmış olan تْعمس lafzından sonra gelen elfazı hep kırâet tâbiriyle kayıtlayarak kullanmak gerekir:

2- يتءارقب انثدح veya عمسا اناو هيلع ةءارق انثدح

3- يتءارقب انربخا veya عمسا اناو هيلع ةءارق انربخا

4- يتءارق (

ب انأّبَ)

انأبْنأ ن veya انَبْأنا (انأّبَن) ةءارق هيلع اناو عمسا

5- يتءارقب انَل لاق veya عمسا اناو هيلع ةءارق انل لاق

عمسا اناو هيلع ةءارق اَنَل ركذ veya يتءارقب انَل ركذ

Görüldüğü üzere arzda sâdece تعمس lafzının kullanılması uygun görülmemiştir.

Arz yoluyla tahammül edilen hadisleri eda ederken kırâet lafzıyla kayıtlamadan sema yoluyla tahammül edilen hadislerin edasında kullanılan انثدح ، انربخا sigalarını aynen kullanma hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. İbnu'l-Mübârek, Yahya İbnu Yahya et-Temîmî, Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî bu makamda bu iki siganın mutlak olarak kullanılmasını câiz görmezler. Öte yandan Zührî, Mâlik, Süfyan İbnu Uveyne, Yahya İbnu Saîd el-Kattân, Buhârî, Süfyan Sevrî, Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Muhammed Şeybânî, bir kavle göre Mâlik, Sa'leb, Tahâvî Ebu Nu'aym İsfehânî, bir kavle göre Ahmed İbnu Hanbel gibi Hicazlı ve Kûfeli âlimlerin çoğu her iki siganın birbirinin yerine kullanılmasını câiz görürler.

Üçüncü bir grup arz yoluyla tahammülde تارق lafzını kullanmadan انربخا demeyi tecvîz ederler, fakat انثدح demeyi uygun bulmazlar. Şâfiî ve ashâbı ile Müslim, İbnu's Salâh ve Nevevî'nin dediklerine göre meşrik ulemasının cumhuru buna kâildir.

Netice olarak denebilir ki, müteahhirin nazarında, انثدح deyince sema, انربخا deyince arz kastolunur.

Mütekaddimîn nazarında انأبنأ tabirî de انربخا makamında kullanılmıştır. Aliyyül-Kârî de mütekaddimin ilk müteahhirîn arasında orta bir tabakanın انأبنأ tabirini mutlak şekliyle arzda, mukayyed olarak da şekliyle انأبنأ ةزاجا icâzet'de kullandıklarını belirtmiştir.

3- İCAZET VE ÇEŞİTLERİ

Tahammülü'l-hadîs'te arz-ı kırâat'den sonra gelen mühim bir yoldur. Bu, muhaddis'in, rivayet hakkına sahip olduğu hadîslerin veya kitapların tamamını yahut bir kısmını rivayet etmesi için, birisine, yazılı veya sözlü olarak müsaade etmesidir. Tarifte de görüldüğü üzere burada ne sema ne de arz söz konusu değildir.

Rivayeti için izin verilen rivâyâta; mücâz, izni veren zâta mücîz, iznin verildiği kişiye de mücâzün-leh denir.

İcâzetin muhtelif çeşitleri vardır:

1- Muayyen şeyin rivâyet edilmesi için muayyen bir zâta izin verilmesi. Şu siganın ifade ettiği gibi:

يراخبلا كلتزجا = Sana Buhârî'yi rivâyet etmen için izin verdim veya ىتسرهف هيلع تلمتشا ام كتزجا = Sana fihristimde olan kitapları rivâyet etmene izin verdim veya يِنُفلا َباتكلا ٍنُفِل تزجا = Falan kimseye falanca kitabı rivâyet etmesi için izin verdim.

Bu çeşit icâzet, münâveleden mücerred en yüce icâzet çeşididir. Cemâhir-i ulema bu çeşid icâzetin câiz olduğu hususunda müttefiktir. Âlimler de bununla âmel etmişlerdir. Ebu'l-Velîd el-Bâci ve Kadı İyaz bu hususta icma olduğunu söylemiştir.

Muhtelif cemaatlere mensup bazıları ise buna karşı çıkmış, câiz olmaması gerektiğini söylemiştir.

Muhaddislerden Şû'be gibi. O: "İcâzet caiz olursa ilim için seyahat ortadan kalkar" der. İcâzeti caiz görmeyenler arasında İbrahim Harbî, Ebu Nasr el-Vailî, Ebu'eş-Şeyh el-Isbehânî; fakihlerden de Kâdı Hüseyn, el-Mâverdî, Ebu Bekr el-Hocendî, Ebu Tâhir ed-Debbâs da zikredilir. İmam Şâfi 'den yapılan iki rivayetten birine göre o da karşı çıkmıştır. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un da rıza göstermediklerini Amîdi nakleder. Keza Malik'in de bu düşüncede olduğunu el-Kâdı Abdu'l-Vehhâb nakletmiştir. İbnu Hazm da "Bu bid'attır, caiz olamaz!" demiştir. Bunlara göre birine "Benden işittiğin şeyleri rivâyet etmene izin verdim" demek, "Benim ağzımdan yalan söylemeye sana izin verdim" demekten farksızdır. Çünkü şeriat, işitilmeyeni rivâyeti mübâh addetmez.

Ancak, bazıları da mûcîz ve mücâz kitabı biliyor iseler caizdir, aksi halde câiz değildir demiştir.

Hatibu'l-Bağdadî, icazetin cevazına bazı âlimlerin sünnetten delil getirdiklerini kaydeder. Onlara göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Berae sûresini bir sahifeye yazdırıp, hac sırasında halka teklif etmesi için Hz. Ebu Bekr (radıyal ahu anh)'e verip arkadan da Hz. Ali'yi göndermesi hadisesi buna delildir. Çünkü Hz. Ali, Sâhîfe'yi

Hz. Ebu Bekr'den alınca ne Resûlul ah'a ne de Hz. Ebu Bekr'e okumadı. Mekke'ye varınca sahîfe'yi açıp halka okudu. Şu halde surenin tebliğini Hz. Ali icâzetle yapmış olmaktadır. Tebliğden önce sema veya arz mevzubahis değil.

Râmahurmuzî'nin rivâyetine göre, el-Kerâbîsi, İmam Şâfiî (radıyallahu anh)'ye müracaatla kitaplarını huzurunda okumak ister. Şafiî buna rıza göstermez ve: "Git Za'feranî'den kitapları al, istinsah et, ben sana rivâyet izni verdim!" der.

İCAZET Mİ ÜSTÜN, SEMÂ MI? Cumhura göre, ihtiyaca binâen câiz olduğu kabul edilen münâveleden âri icâzet için farklı fikirler ileri sürülmüştür: Zerkeşi'nin Ahmed İbnu Meysere el-Mâlikî'den yaptığı rivâyete göre, normal şekilde yapılan bir icâzet, şartlarına riayet edilmeyen semadan daha iyidir.

Zerkeşi, icâzeti semaya -mutlak olarak- üstün görenlerin olduğunu da kaydetmiştir. Yine Zerkeşî'nin zikrettiği üçüncü bir görüşe göre icâzet ile sema ve arz arasında fark yoktur. Bakî İbnu Mahled böyle düşünenlerdendir ve şöyle demiştir: "İcâzet, benim nazarımda, babamın nazarında ve hatta dedemin nazarında da sema gibidir."

En makulünü Tûfî söylemiş olmalı, meseleyi açıklayarak neticeye bağlamalıdır: "Selef devrinde sema (gerekli ve) evlâ idi. Ancak hadîsler kitaplar halinde tedvîn edilip sünen toplanmış olduktan ve te'lifler şöhret kazandıktan sonra, sema ile icâzet arasında fark kalmamıştır."

2- Muayyen olmayan rivâyetleri muayyen kimseye rivâyet izni: Bu çeşit icâzet şu sigalarla ifade edilir: يتاعوُمْسَم عيمج كل تزجا = Bütün işittiklerimi rivayet etmen için sana izin verdim. Veya: يتايورم عيمج كل تزجا

"Bütün merviyyatımı rivâyet etmen için sana izin verdim".

Bu tarz bir icâzetin câiz olup olmayacağı daha çok ihtilaflara sebebiyet vermiştir. Ancak cumhur bunu da câiz görmüş, şartına uygun olarak yapılan rivâyetin sahîhliğini kabul etmiştir.

3- İzni herkese şamil kılan bir icâzet çeşididir. Bir nevi icâzet-i amme'dir. Bunda şu ifâde kullanılır: نيملسمل تُزجا = "Müslümanlara rivayet izni verdim veya دحاو لكل تزجا = "Herkese rivâyet izni verdim", veya ينامز كردا نمل تُزجا "Zamanıma yetişmiş olanlara rivâyet izni verdim".

Bunun câiz olup olmayacağı müteahhirîn ulema tarafından şiddetle münâkaşa edilmiştir. Nevevî'ye göre "Şu beldenin ilim tâliblerine..." veya "Daha önce bana okumuş olanlara izin verdim" şeklinde sınırlayıcı bir ifade kullanmış olsaydı cevaza yakın olurdu. İbnu's Salâh da bunun menedilmesine meylederek: "Ne seleften ne de müteahhirînden hiç kimsenin buna uyduğunu işitmedik, icâzet aslında zayıf bir tahammül yoludur, bu şekilde hududu genişletilince zayıflığı daha da artar" demiştir.

Ancak başta İbnu Mende olmak üzere, Ebu't-Tayyib et-Taberî, Ebu Abdillah İbnu Attâb, Ebu'l-Velîd İbnu Rüşd el-Mâlikî, Ebu'l-Haccâc el-Mizzî, Ebu Abdillah ez-Zehebî gibi birçokları bunun cevazını kabul etmiştir.

Zeynü'd-Dîn el-Irâkî, bir kısım hadîs cüzlerini, Bağdatlı ve Mısırlı bir kısım âlimlerin icâzet-i ammeye dayanarak yaptıkları rivâyetten kıraet yoluyla ahzettiğini belirtmekle birlikte, bu tarzın sıhhati hususunda mütereddit olduğunu ve "o tarîklerden rivayet hususunda tevakkufu ihtiyar ettiğini" söyler.

Keza İbnu Hacer el-Askalâni de bu suretle tahammül edilen hadisi pek zayıf addettiğini şu şekilde ifade etmiştir: "Gerçi icâzet-i âmme-i mutlaka ile rivayeti büsbütün terketmek daha iyi ise de, hadîsin mu'dal olarak rivâyeti yerine ona binâen rivâyet evlâdır".

Görüldüğü üzere ulema çoğunluk itibariyle icâzet-i âmme suretiyle hadîs tahammülüne kesin bir dille

"caîz değildir" dememiş, sıhhatini -ihtiyatla da olsa- kabul etmiştir.

4- Meçhul bir kitab için muayyen bir kimseye veya muayyen bir kitab için meçhul bir şahsa rivâyet izni verilmesi. Meselâ şeyh, rivâyet etmekte olduğu birçok sünen kitabından, hangisi olduğunu tasrîh etmeksizin: ننسلا باتك كتزجا "Sana, Sünen kitabını rivâyet etmene izin verdim" demesi veya Muhammed

İbnu Hâlid ed-Dımeşkî adında pekçok insan bulunduğu halde hiçbir tasrihe yer vermeden, نب محمدل تزجا

نقشمدلا دلاخ Muhammed İbnu Hâlid ed-Dımeşkî'ye izin verdim..." demesi.

Her iki tarz ifadeyle yapılan icâzet bâtıldır. Tasrîh edici bir karineye yer verildiği takdirde sahîh olur.

İcâzet'te isimleri belirtilen bir cemaate veya bir ferde izin verse, bunları şahsen tanımasa, neseblerini, sayılarını bilmese de icâzet sahîh olur. Nitekim, hadîs tahammülünün en kuvvetli yolu kabûl edilen sema'da, rivâyetin sahîh

olması için, şeyh'in dinleyenleri ismen, neseben tanıması şart değildir. Şeyh onları şahsen tanımasa da onların bilâhare yapacakları rivâyet sahîh olur.

5- el-Irâkî ve el-Kastalânî'nin müstakil bir icâzet çeşidi addettikleri beşinci nevi bir icâzet şu sigayla ifade edilmiştir: نف ُءاشي ْنمل ُتزجا□ Falan'ın dilediği kimseye izin verdim". Burada izin muayyen veya gayr-ı muayyen bir kimsenin arzusuna bağlı kılınmaktadır. Görüldüğü gibi, izin verilen şahıs bel i değildir. Bu sebeple bunun da bâtıl olacağına hükmedilmiş, bunun سأّنلا ضعبل تزجا "Halktan birine izin verdim"

demekten farksız olduğu belirtilmiştir. Böyle hükmeden el-Kadı Ebu't-Tayyib vekâletin tâlîk edilemeyeceği prensibine dayanmıştır.

Ancak Ebu Ya'lâ İbnu'l-Ferra el-Hanbelî ile Ebu'l-Fazl Muhammed İbnu Ubeydullah İbni Umrus el-Mâlikî gibi bazıları, "arzusuna bağlı kılınan zât, arzusunu izhâr edince cehâletin ortadan kalkacağını"

ileri sürerek bu tarzın sahîh olacağını söylemiştir. Bu düşüncede olanlar kendilerine sünnetten delîl de gösterirler: Hz. Peygamber efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) Mûta gazvesine Zeyd İbnu Hârise'yi komutan tayin edince: Şayet Zeyd öldürülürse Cafer, Cafer de öldürülürse İbnu Ravâha komutan olacak" diye tenbihlemiş idi.

Şeyh'in ةزاجا ُءاشي نمل ُت ْزجَا "İcâzeti arzu eden herkese izin verdim" demesi de batıl bir tarz ise نمِل ُت ْزجا□

نّع ةزاجا ُءاشي "Benden icâzet isteyen herkese izin verdim" şeklindeki bir icâzetin câiz olacağı kabul edilmiştir. Zira burada icâzeti başkasının arzusuna tâlik mânâsı yoktur, çünkü her icâzetin gereği zâten, rivâyeti, mücâzün leh'in arzusuna bırakmadır.

Keza: نع ُهتياور َءاش نإ اذكٍ نُفِل ُتزجا "Falan kimse falan şeyi benden rivayeti arzu ederse kendisine izin verdim" veya تْد َرا وا َتببحا وا ُتْئِش نإ□ كل ُتزجا "Sen arzu edersen, sana icâzet verdim" denmesi halinde mücâz (izin verilen rivâyet) belirlenmiş, tâlik işi de bel i bir şahsın arzusuna yapıldığı için böyle bir icâzetin câiz olduğu söylenmiştir.

6- Ma'dum'a yâni henüz mevcut olmayana icâzet. Bu şöyle ifade edilmiş olabilir: نفل دلوي نمل تزجا

"Falanın doğacak çocuğuna izin verdim". Bu tarzın sıhhati hususunda müteahhirîn ihtilâf etmiştir. Şaz olarak cevaz veren olmuş ise de sahîh olan bâtıl olduğudur.

Ancak ma'dum mevcûda atfedilir ve: اولسانت ام ِهبقعلو هدلولو نفل تزجا "Falana ve nesli devam ettikçe evlad ve soyuna izin verdim" şeklinde olursa caiz olacağını daha çok kabûl edenler çıkmıştır. Bunlar kendilerine, Ebu Dâvud'un kendisinden icâzet isteyen bir kimseye: ةلبحلا ِلبَحِلو َكِدو َو كل ُتزجا "Sana da, doğacak çocuklarına da izin verdim" sözünü de delîl olarak gösterirler. Ancak bunun mübâlağa maksadıyla söylenmiş olacağına dikkat çekilmiştir.

7- Şeyhin, henüz tahammül etmemiş olmakla beraber ilerde tahammül edeceği merviyyata verdiği rivâyet iznidir. Kadı İyaz: "Ben bunu tenkîd edeni görmedim, üstelik müteahhirinden buna başvuran da gördüm" der ve Kurtuba kadısı Ebu'l-Velîd'in bunu yasakladığını anlatır, kendisi de bunun uygun bir icâzet olmadığını söyler. Nevevî de: "Doğru olan bu icazetin caiz olmamasıdır" der.

Ancak, şeyh: ي ِتاعوُمْسَم نم كَدنع ُّح ِصي امو ّحص اَم كل ُت ْزجا "Nazarında benden olduğu sabit olan ve alacak olan bütün rivâyetlerim için sana izin verdim" diyecek olsa bu icâzetin sahîh olduğu, Dârâkutnî ve başkalarının da yaptığı, Tedrîb'te belirtilir.

8- İcâzetü'l-Mücâz'dır. Yani icâzetle tahammül olunmuş rivâyete verilen izindir. يتازاجُم َكُتزجا "Bana izin verilmiş olan bütün rivayet için sana izin verdim" demesi veya هتياور يِل َزيجُا ام َعيمَج َكُتزَجا "Rivayet etmem için bana icâzet verilmiş olsa bütün rivâyet için sana izin verdim" demesi ile verilen izindir.

Bu çeşit icâzetin caiz olmayacağına dair Hâfız Ebu'l Berekât el-Enmârî telifde bile bulunmuştur. Ancak, çoğunluk itibariyle cevazına hükmedilmiştir.

DİKKAT: Bulkînî'nin de açıkladığı üzere icazetin tahakkuku için, kendisine icâzet verilen kimsenin (mücâzün-leh) icazeti kabul etmesi şart değildir. Keza icazeti verdikten sonra şeyh'in bundan vazgeçmesi icâzeti iptal etmez.

Âlimler: "Mücîzin, izin vermediği şeyi bilmesi, mücâzun leh'in ilim ehlinden olması müstahsendir"

demiştir. Başta İmam Mâlik, bir kısmı ise bunu şart koşmuştur. İbnu Abdilberr: "Sahîh olan şudur ki

"İzin verilen kimse, nisbet edilmesi müşkil olmayan belli bir sanatta mâhir olmalıdır" der.

4- MÜNÂVELE: Hadîs tahammülünde dördüncü, usulü münâveledir. Bu, şeyhin, rivâyet edilmesine izin vereceği bir kitabı tâlibin eline vermesidir. Usûl

uleması, her prensibe sünnetten bir örnek bulma gayretini bunda da göstererek Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın , Bedir Savaşı'ndan önce Batn-ı Nahl denen mevkiye gönderdiği seriyyenin (askerî birlik) komutanı Abdullah İbnu Cahş (radıyallahu anh)'a verdiği mektubu zikretmişlerdir.

Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) mektubu verirken iki gün sonra açmasını ve içinde yazmış olduğu emirlere göre hareket etmesini söyler. Resûlul ah'ın sünnetinde bunun benzeri başka vak'a da var.

Münâvele iki çeşittir: İcâzet'e makrûn münâvele, icâzetten mücerred münâvele.

İcâzete makrûn münâvele, icâzet çeşitlerinin en a'lâsıdır. Şu şekilde olur: Şeyh, mesmu'âtını hâvi

"asl"ını veya onunla mukabele edilmiş "fer"i (10) tâlibe verir ve şöyle der: "Bu benim mesmu'atım'dır"

veya: "falancadan yazdığım rivayetimdir bunu rivâyet et! - veya: "Bunun benden rivâyeti hususunda sana izin verdim". Sonra da bu "asl"ı onun yanında temliken veya istinsâh etmesi için bırakır. Temliken vermediği takdirde bilâhare Şeyh'e "asl"ı iâde edeceği tabiîdir.

Bunun bir başka sûreti şöyle cereyan eder: Tâlib, şeyhten işittiklerini yazmış bulunduğu nüshayı, kendi rivâyetlerine uygunluğunu kontrol ettirmek üzere Şeyh'e verir. Şeyh bunu gözden geçirerek kontrol eder ve tekrar tâlibe iâde eder ve: "Bu benim hadislerimdir..." veya "...Rivâyetimdir, bunu benden rivâyet et!" veya "...Bunun rivâyet edilmesi hususunda sana izin verdim" der.

Bu tarza birçok hadîs âlimi, münâvele değil arz demiştir. Daha önce de geçtiği üzere Şeyh'e okuma tarzına da arz denmiş idi. Bu sebeple ikisini tefrîk etmek için buna arzı'l-münâvele, ötekisine de arzı'l-kırâa denmiştir.

Bu münâvele, kuvvet yönüyle, bazı muhaddislere göre, semâ gibidir: Zührî, Rebî'a, Yahya İbnu Sa'îd el-Ensârî, Mücâhid, Şa'bî, Alkame, İbrahim, Ebu'l-Âliye, Ebu'z-Zübeyr Ebu'l-Mütevekkil, İmam Mâlik, İbnu Vehb, İbnu'l-Kâsım vs. gibi. Ancak, sahîh görüş'e göre, münâvele semâ'dan da, kırâat'dan da düşüktür: Sevrî, Evza'î, İbnu'l-Mubârek, Ebu Hanîfe, Şâfiî, Büveytî, Müzenî, Ahmed, İshâk, Yahyâ İbnu Yahya bu ikinci görüşü iltizam edenlerdendir.

İcâzete makrun münâvele'nin bir başka şekli şudur: şeyh, mesmuâtını hâvi kitabı tâlib'e verir ve rivayetine müsaade eder, sonra şeyh derhal geri alır. Bu münâvele mertebece öncekinden düşüktür.

Tâlib, bilâhare bu kitabı, veya bununla mukâbelesi yapılmış ve uygunluğu kesinlik kazanmış bir fer'ini ele geçirebildiği takdirde rivayeti câizdir. Ancak, Tâlib bunu, şartına uygun şekilde rivâyet etse de, bunun değeri, herhangi bir kitabın icâzet-i mücerrede ile rivâyetinde elde edeceği mertebeden daha üstün bir mertebeye ulaşamaz.

İcâzete makrun münavele'nin bir başka şekli şöyledir: Tâlib, şeyhe bir kitap getirip verir ve şöyle der:

"Şu kitap senin maneviyatındır. Muhtevâsını münâvele ile bana ver ve rivâyetine müsâade et". Şeyh, tâlibe olan itimadına binâen, muhtevayı kontrol etmeden tâlibe kendi adına rivayet izni verir. Bu tarzda,

tâlib bilinen sika birisi ise ve şeyh onun bu vasfı sebebiyle böyle davranmışsa hem münâvele, hem de icâzet sahîhtir. Aksi durumda, yani tâlib ihbârına itimad edilmez birisi ise münâvale de icâzet de batıldır.

İcâzetten mücerred münâvele'ye gelince, bu, şeyhin, tâlibe rivâyete iznini ifade eden bir tâbir kullanmaksızın: "Bu benim sema'ımdır" veya "Bu, benim hadisimdendir" diyerek kitabı sunmasıdır.

Fukahâ ve usulcülerin sahîh olan kavline göre bundan rivâyet câiz olmaz. Üstelik bunlar, câiz olduğunu söyleyen muhaddisleri ayıpladılar da. Esasen muhaddislerin de hepsi değil bir kısmı câiz görmüştür. Fahreddin-i Râzi bu meselede daha açık sözlüdür. Ona göre bir şeyh'in kitabını rivâyet için ne izin ne de münâvele şarttır. Bir muhaddisin bir kitabı göstererek: "Bu benim falan şeyhten sema'ımdır" demesi kâfidir. Bu sözü işiten bir kimse o kitabı ondan rivayet edebilir. "Zira, der, bu işâret izin ifâde etmekten uzak değildir."

İcâzet ve münâvele ile tahammül edilen hadisleri edâ ederken kullanılması gereken görüşler ileri sürmüş, sema için kullanılan انربخا

---

10) Asl: Şeyhin elinde bulunan nüsha. Fer': Tâlibin elindeki nüsha. Tâlib, fer'ini şeyhin asl'ından istinzâh etmiştir.

ve انثدح tabirlerinin mutlak şekilde münâvele için de kullanılabileceğini söyleyenler bile olmuştur (Zührî ve Mâlik gibi). Ancak, cumhur, münâveleyi tasrîh eden bir kayıtla ihbar ve tahdîs sigalarının kullanılabileceğini kabul etmiştir. Büyük ekseriyetiyle tatbîkat da öyle olagelmiştir. İcâzeten, münâveleten tabirleri en ziyade kullanılan kayıtlardır: ةزاجا انثدح (haddesena icâzeten) Bize icâzet yoluyla rivayet etti.

ةلوانم انثدح (haddesena münâveleten) Bize münâvele yoluyla rivayet etti.

ةزاجإ اَنرَبْخَا (Ahberenâ icâzeten) Bize icâzet yoluyla rivayet etti.

ةزاجإو ةلوَانُم ان َرَبْخَا (Ahberenâ münâveleten ve icâzeten) Bize icâzete makrun münâvele yoluyla haber verdi ki...

انْذإو ةلوَانُم ان َربخَا Ahberenâ münâveleten ve iznen.

هنذا يف ةلوَانُم انرَبْخَا Ahberenâ münâveleten fi iznihî.

هيف يل نِذأ اميِف ةلوَانُم ان َرَبخا Ahberenâ münâveleten fî-mâ ezine lî fîhi: İcazete makrun münavele ile bana haber verdi ki...

□ هتياور يل قلطأ اميف ةلو نأم انثدح Haddesenâ münâveleten fî-mâ etlaka lî rivâyetehu.

□ هنع َىو ْرَا نأ يل غ ّوَس ةلوانُم ينثدح

□ هنع َىِو ْرا نَا يل عابا ةلوانُم ينربخا Münâvele yoluyla rivâyet etti ve kendisinden rivâyet etmeme izin verdi.

□ هتياور ى ِنَزاجا ةلوانُم ينربخا

NOT:

* انربخا ve انثدح tabirlerinin mutlak şekilde münavele için kullanılması uygun görülmemiştir. Hatta انربخا

mukayyed olarak kullanmayı uygun görmeyenler de var. Onlara göre انربخا sadece semâ'ya has olmalıdır.

* Müteahhirîn'den bazıları münâvele için انأبنا ıstılahlaştırmışlardır. Mütekaddimîn nazarında ise انأبنا ile انربخا arasında fark yoktur.

* Müteahhirînden bazıları lafzan vâkî olan icâzet için ، ةههفاشم انربخا نيهفاش yazılı olan icâzette ise □ □يلإ َبتَك

أنبأنا كتابة ، أنبأنا في كتابة tabirlerini kullanmışlardır.

5- KİTABET: Bu, şeyhin mesmu'âtını tamamen ya da kısmen yazıp veya yazdırarak hazır veya gâib birisine göndermesidir.

Kitabet de iki suretle olur: Biri icâzetten mücerred kitabet, diğeri de icâzete makrûn kitâbet.

İcâzete makrun olana şöyle yazar: أجزتُ لك ما كتبتُ لك "Sana yazdığımı rivayete sana icazet verdim" veya:

أجزتُ لك ما كتبتُ إليك veya أجزتك ما كتبتُ به إليك bunlar gibi icâzeti ifade eden başka tabirler. Bu tabirler kuvvet ve sıhhat yönüyle münâvele-i makrûne'ye denktir.

İcâzetten mücerred kitabet'e gelince, bunun sıhhati hususunda ihtilâf edilmiştir. Alimlerden bir kısmı bunun caiz olmadığını beyân etmişse de asl olan câiz olmasıdır. Eyyûb Sahtiyânî, Mansûr İbnu Mü'temir, Leys İbnu Sa'd... gibi. Tâbiîn ve Etbauttâbiîn'den bir çokları cevazına kâildirler. Onlardaki tatbikattan başka, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de valilerine gönderdiği ahkâm tebliğ

eden mektuplar da bunun cevâzına delil olmaktadır.

İcâzetten mücerred kitabetle ilgili sîgalar şöyledir: أخبرنا فلان مكاتبة (ahbaranâ fülânun mükâtebeten) =

Falan bana yazarak bildirdi veya قال أخبرنا فلان كتابة veya كتب إليّ فلان قال حدثنا

Bütün bu sîgalar icâzet manasını ihsan ettiği için mevsul addedilmiştir. Burada da mutlak şekilde أخبرنا

denebileceğini söyleyenler olmuş ise de, aslolan kitabeti belirtecek bir kaydın konmasıdır.

6- İ'LAMU'Ş-ŞEYH: Bu, Şeyh'in, tâlibe: "Bu hadis -veya kitap- benim mesmuâtımdır" diye bildirmesi, fakat kendisinden rivayet etmesine iznini bildirmemesidir. Muhaddislerden, fukahâ ve usulcülerden pek çoğu, bunu, tâlibin rivayet edebileceğini söylemiştir: İbnu Cüreyc, İbnu's-Sabbâğ eş-Şâfiî, Ebu'l-Abbâs el-Ğamrî gibi Zâhiriye'den bazıları da: "Şeyh şâyet: "Bunlar benim merviyatımdır, sakın rivâyet etmiyesin" diyecek olsa bile yine de rivayet etmesi caizdir" demiştir. Ancak bu durumda, sahih olan, rivayetin caiz olmayacağıdır. Ne var ki, senedce sahihse onunla amel gerekir.

7- VASİYYET: Ahz ve tahammülün yedinci şeklidir. Bir şeyhin, rivayet ettiği hadisleri ihtiva eden kitap veya cüz'ü, vefat ederken veya bir sefere çıkarken bir şahsa vasiyet etmesidir. Seleften -İbnu Sîrin, Ebu Kitâbe gibi bazıları musâ-leh'in (kendisine vasiyet edilen kimse), kendisine vasiyet edilen bu kitaptaki hadisleri rivayet edebileceğini söylemiştir. İbnu's-Salâh bunu "gerçekten oldukça uzak bir te'vîl" olarak tavsîf eder. İbnu Ebi'd-Dem (642/1244) İbnu's-Salâh'a karşı çıkarak "Vasiyye mertebece vicâdeden hilafsız daha üstün bir tahammül yoludur. Şâfiî başta, bir çokları nezdinde ma'mulün bîh (amel olunan, tatbik edilen) bir hadis tahammül metodudur" der. Bu görüş esastır.

8- VİCÂDET: Vicâdet, lügat olarak bulmak demektir. Istılah olarak, bir kimsenin, bir muhaddis veya bir şeyhin hattıyla yazılmış bir kitabı veya bazı hadisleri ele geçirmesi demektir. Yazı sâhibi ile bulanın (vâcid) muasır olup olmaması, aralarında hoca-talebe münasebetinin geçip geçmemesi aranmaz.

Bulan kişi bulduğu hadisleri sema veya icâzete delalet edecek bir tabirle rivayet edemez. Şöyle bir sîga kullanması gerekir:

(نف انثدح (هطخب يف هباتك وأ)ٍنف طخ□

تدجو (وا تارق ب (vecedtü (veya kara'tu) bi-hattı fülânin (ev fî kitâbihi) haddesena fülânun...) ondan sonra sened ve metni kaydeder.

Nevevî bu tarz sîgalara gerek eskilerin ve gerekse yenilerin kitaplarında sıkça rastlandığını ifâde eder.

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde oğlu Abdul ah'ın, kendisinden vicâdet yoluyla yaptığı rivayetlere sıkça rastlanır.

Vicâdet aslında munkatı gruba girer. Ancak نف طخب تدجو sözünden dolayı ittisal şaibesi de mevcuttur.

Bazıları mütesâhil (gevşek) davranarak: لاق نف نع şeklinde bir sîga kullanıp vicâde yoluyla tahammülü hatırlatmaktan uzaklaşmıştır. Tabiîki buna cevaz verilmez.

Vicade yoluyla tahammülün sıhhati bulunan rivayetin sahibine nisbetindeki doğruluğa bağlıdır. Bulan kimse aradaki mutâbakatı sağlıklı şekilde sağlayabilirse cezm ifâde eden tâbirler kullanır: نعٍنف طخب تارق

□نف. .. veya □ام هُتْدجو ُطخب نف

Şayet yazının musannıfa (veya raviye) ait olduğunda kesin kanaate varamamışsa نف ْنَع بِنَغَلب□

"Falancanın şöyle şöyle söylediği bana ulaştı.." نف ّطخب هّنأ ٌنُف ينربخا□ veya نُف نع ُتْدجو□ veya ٍباتك يف تأرق

نف ُفينْصت هّنأ ُهُبِتاك□ veya نُف ّطخب هّنأ تننظ□ veya نف ينربخا ٍباتك يف تأرق□ ركذ Falanın hattıyla olduğunu falanın bana haber verdiği yahut zannettiğim yahut kâtibinin fülanın dediği bir kitapta okudum."

Yahut نف طخب ليق "Fülanın yazısı olduğu söylenen yahut نُف ُفينصت هّنإ□ ليق Fülanın tasnîfi olduğu söylenen bir kitapta..." vs.

Vâcid'in (bulan'ın) bulduğu hadis musannıfın hattıyla değilse نف ركذ veya نف انربخا نف لاق ... diyerek hadisin senedini sevkeder. Bu tarzda rivayet edilen hadisler ittisal şâibesi olmayan munkatı hadistir.

Vicâdetin icazete makrun olduğu da vâkidir. Bu durumda şu sîga kullanılır: يل ُهَزاجاو نف طخب تدجو "Falan hadisi falancanın hattıyla buldum, o da hana rivayet etmem için izin verdi."

Vâcid, bulunan nüshayı aslıyla, bizzat veya güvenilir biri vasıtasıyla mukabele ederek sıhhatinden emîn olmadan نف لاق gibi cezm ifade eden bir sevk sigası kullanmamalıdır.

Tedrîbu'r-Râvi'de Nevevî ve Suyutî Hazretleri, kendi devirlerindeki insanların, bulunan nüshaların sıhhat durumunu ciddi bir tahkike tâbi tutmadan aşırı bir müsâmaha ve gevşeklikle hareket ederek onlardan cezm sîgasıyla نف لاق veya نف ركذ diyerek hadis rivayet ettiklerini kaydederler. Bu işi yapan kimsenin âlim, mutkin ve metinde vaki olacak değişme ve sakatlıkları yakalayabilecek güçte biri olması halinde böyle davranmanın caiz olacağını da belirtirler.

VİCADET'LE AMEL:

Vicâdet yoluyla elde edilen hadislerle amel edilebilir mi? sorusu bahsimizin mühim bir meselesini teşkil eder. Çünkü, günümüzde bile, zaman zaman ismi bilindiği halde kütüphanelerde mevcud tek nüshasına rastlanmayan kitaplardan bazılarının kısmen veya tamamen ortaya çıktığına, bulunduğuna şâhit olmaktayız. Acaba bu kitapların muhtevasıyla amel edilebilir mi?

Bu soruya Nevevî ve Suyûtî'nin müşterek eserleri olan Tedrîb'de şu cevap verilir: Vicâde ile amel konusunda, Mâlikî muhaddislerin çoğunluğundan ve başkalarından caiz olmayacağı rivayet edilmiştir. Şâfiî ve ashâbının meseleye eğilenlerinden, cevazına dair rivayet gelmiştir. Hatta Şafi mezhebine mensup muhakkiklerden bazıları daha ileri giderek, bulunana güven hâsıl olduğu takdirde amelin vacib olduğunu söylemişlerdir."

Nevevî, "Bu zamanda geçerli olabilecek görüş de budur" der.

Tahkik sonucu güvene ulaşılan bulunmuş kitaplarla amel meselesinde, Şafiîler gibi düşünen İbnu's-Salâh şöyle makul bir gerekçe de söyler: "Bu meselede amel, sadece rivâyet yoluyla gelen hadislere bağlı kalsa, menkulle amel kapısı kendiliğinden kapanır. Çünkü bunun gerçekleşmesi için koşulan şartların tahakkuku zordur."

İmâmü'd-Dîn İbnu Kesir, tefsîrinin baş kısımlarında, Vicâde ile amel edilmesi gereğine Sünnet'ten bir delil kaydeder. Hadis'te Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashab'a (radıyallahu anhüm) sorar:

- Kimlerin imanı Allah'ı (celle şânuhu) daha çok memnun kılar?

- Melâikelerin....

- Onlar Rablerinin nezdinde bulunsunlar da inanmasınlar bu olacak şey değil!.

- Peygamberlerin!

- Onlar vahiy getirsinler de inanmamış olsunlar mümkün mü?

- Öyleyse bizlerin imanı!...

- Ben aranızda olduğum halde nasıl inanmazsınız, olacak şey mi?

- Öyleyse onlar kimlerdir, Ey Al ah'ın Resulü?

- Onlar, o kimselerdir ki, sizlerden sonra gelirler, bir takım kitaplar (suhut) bulurlar ve o kitaplarda mevcut olanlara inanırlar!".

DİKKAT: Vicâde yoluyla elde edilen kitaptan rivâyetle, mevcut, mevsûk ve meşhur kitaplardan rivâyet karıştırılmamalıdır. Bazı muhaddisler bir hadisle amel için behemehal sema yoluyla (yani rivayetle) elde etmek gerekir demiş ise de fukahanın tamamı şu görüşte ittifak etmiştir: "Hadîsle amel, onun sema yoluyla alınmasına mütevakkıf değildir. Bilakis, nüsha nazarında sahîh ise, dinleyerek almamış

bile olsa, onunla amel sahîhtir" Ebu İshâk el-Isferâyînî, mûtemed kitaplardan -musannıfına kadar ittisâl şartı olmadan- hadîs naklinin cevâzına dâir ulemanın icma ettiğini belirtmiştir. Bu icma, hadis kadar fıkıh kitaplarına da şâmildir.

MÜKAŞEFE VE RÜYA: Hadis almanın muhaddislerce kabul edilen ve usul kitaplarında âdab ve şartları belirtilen hadis alma yol arı yukarıda açıklanan 8 yoldan biri ile olur. Bunlar dışında başka bir yol bilinmez. Bazı kitaplarda rastlanan mükâşefe ve rüya yoluyla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den telakki edildiği söylenen sözlere hadis denemez, onların, dini hiçbir değeri yoktur.

Rüyayı sâdıka hak ise de, sika bir kimse rüyasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bazı sözler öğrenmiş olsa da buna hadis denemez. Rüya sadece gören kimse için bir kıymet taşır. Halbuki hadis kıyamete kadar, herkes için din ortaya koyar. Bunun yolu da objektif şartlara göre, belli kaidelere göre her zaman kontrolü tahkiki mümkün olan rivayetten geçer. Bunun aksini söyleyen,sübjektiviteyi esas alan tek bir sünnî muhaddis çıkmamıştır.

6. MEBHAS: HADÎSİN NEVİLERİ

HADÎSE FARKLI NOKTA-İ NAZARLAR

İlmu'l-hadîs'i: "Kabul ve red yönünden rivayetleri inceleyen bir ilim" olarak tarif etmiştik. Bu târif bize, hadîs ilminin, öncelikle, kabul ve red yönünden hadîsleri bazı derecelere ayırdığını ifâde eder. Ancak, hadîslerle ilgili, rastladığımız bazı taksimlerde kabul ve red gâyesini hemen göremeyiz. Hadîs çeşidini ifâde etmek üzere vazedilmiş bir kısım tabirler incelenince, nihâî hedef kabul ve red vasıflarını tesbite yönelse bile bâzı taksimlerin farklı nokta-i nazarlara göre yapıldığı görülür.

Şu halde bu bahiste bu nokta-i nazarları belirtecek, böylece, daha önceki bahislerde açıklanmış olan bir çok hadis ilimlerinin hedefini aydınlatmış olacağız.

Hadîsin çeşidi, hadîse yöneltilen nokta-i nazara göre değişir. Hadîsler, ulemâ tarafından başlıca dört nokta-i nazara göre tasnîf edilmiş, isimlendirilmiştir:

1- İlk kaynağına göre hadîs çeşitleri: Merfu, mevkûf ve maktu hadîsler.

2- Senetteki ittisal durumuna göre hadîs çeşitleri: Muttasıl ve Munkatı hadîsler.

3- Sened sayısına göre hadîs çeşitleri: Mütevâtir ve âhad hadîsler.

4- Sıhhat durumuna göre hadîs çeşitleri: Sahîh, hasen, zayıf ve mevzu (uydurma) hadîsler.

1- İLK KAYNAĞINA GÖRE HADÎS ÇEŞİTLERİ

Şurası muhakkak ki hadîs deyince hatıra gelen ve öncelikle kastedilen ilk şey, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in söz, fiil ve takrirleridir. Bilhassa hadîs kelimesi mutlak olarak kullanılınca anlaşılan budur. Ancak, gerek mütekaddim ve gerekse müteahhir olsun, bütün muhaddisler, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den başka, onu takibeden ilk üç neslin söz fiil ve takrirlerine de hadîs veya sünnet demekte müttefiktirler. Alimlerimizin, bu davranışta, yine hadîslere dayandığını ve husûsen -bir kısım âlimlerce mütevâtir olduğu kabul edilmiş olan- "Ümmetimin en hayırlı nesli benim asrımdakilerdir, sonra bunu takip eden nesil, sonrada onu tâkip eden nesildir" hadîsinin esas alındığını belirtmiştik.

Bu duruma göre, Sahâbe, Tâbiîn ve Etbaûttâbiîn'in söz, fiil ve takrirleri de sünnet'tir.

Ancak şu kadar varki, bu sünnetler'in hepsi aynı değerde değildir. Muhaddîsler, hem aradaki hiyerarşiyi belirtmek hem de iltibasları önlemek için bu nesillerin sünnetlerini ayrı ayrı tabirlerle ifâde etmişlerdir:

1- Merfu hadîs: Bir fiil veya söz veya takrir Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ait ise, ona nisbet edilmiş ise buna merfu derler. Hadîs kelimesi mutlak kullanıldığı takdirde de merfu hadîs kastedilir: "Hadîste geldiğine göre" tabiri ile "Merfu hadîste geldiğine göre" tâbiri aynı şeyi ifâde eder: Bu söz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a âittir.

2- Mevkuf hadîs: Rivâyet edilen söz, fiil veya takrir'in kaynağı sahâbî ise buna mevkuf hadîs denir.

Sözgelimi Ashab'tan birinin fetvası, menkıbesi, şaka veya fıkra nevinden bir davranışı vs. rivâyet edilmişse bütün bunlar mevkuf hadîs çeşidine girer. Nitekim Hz. Ali'ye ait sözler, İbnu Abbas'a ait açıklamalar, Hz. Ömer'e ait ibretli menkıbeler vardır. Bunların hepsine mevkûf hadîs veya mevkûf sünnet denir. Eskiden yapılmış bazı kitaplarımızda "...hadîsi anlattı ve Hz. Ali'ye vakfetti" veya "mevkuf bir sünnette (veya hadîste) geldiğine göre..." gibi ifâdelere rastlarız. Bu ve benzeri ifâdeler, hadîsin Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ait olmadığını, ismi geçen sahâbî'ye ait olduğunu ifade eder.

3- Maktu hadîs, Tâbiîn ve Etbauttâbiîn'e ait rivâyetlere verilen addır. Bunlar da söz, fi l veya takrîr olabilir. Hadîsle ilgili ıstılahların yeterince istikrarını

bulmadığı bir sırada İmâm Şâfiî hazretleri (radıyallahu anh) maktu tâbirini munkatı mânasında kullanmıştır. Hadîs ilminde kendisinden istifâde etmiş olan muhaddislerden bâzıları bu kullanışta onu taklîd etmişlerdir. Binaenaleyh Abdullah İbnu Humeydî (v. 219/834), Taberânî (260/873) ve Dârâkutnî (385/995) gibi bazı hadîs imamlarının te'lîfatında bu durum görülür.

BİLİNMESİ GEREKEN BİRKAÇ NOKTA

Birinci Nokta: Merfu hadîs, mevkuf'tan, mevkuf da maktu'dan üstündür. Bilhassa tearuz halinde bu durum ehemmiyet taşır.

İkinci Nokta: Bir hadîsin merfu veya mevkuf veya munkatı olması, sıhhat yönüne te'sîr etmez. Sıhhat için başka şartlar aranır. Sözgelimi merfu bir hadîs sahîh olabileceği gibi zayıf veya mevzu da olabilir.

Merfû demek, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ait olduğu belirtilmiş demektir, böyle bir hadîs pekala uydurulmuş olabilir. Öte taraftan Tâbiînden nakledilen bir söz sahîh olabilir.

Üçüncü Nokta: Bir hadîsin merfu veya mevkuf olduğu bazı durumlarda zor teşhîs edilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki..., yaptı ki... ifadesiyle yapılan bir rivâyetin merfu olduğu açıktır ama haberler her zaman bu tarzda olmayabilir. Bu sebeple bazı ihtilâfa rağmen âlimlerin çoğunluğu tedkik sonucu şu suretle gelen rivâyetlere de merfu demişlerdir:

1- Sahâbe'den biri, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrine izâfe ederek: "Biz vaktiyle şöyle böyle derdik, şunları şunları yapardık, şu görüşü beyan ederdik". Alimler ashabdan vârid olan bu çeşit ifâdeleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunlardan haberdar olduğu ve fakat müdâhale etmediği şeklinde yorumlayarak takrirî merfû olduğuna hükmetmiştir. İbnu Mâce'den gelen şu hadîs buna örnektir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde biz at eti yerdik".

ملسو هيلع ّالَّل ىلص يبنلا دهع ىلع ليخلا موحل لكأن انك

Keza sahâbenin: "Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) içimizde iken şöyle şöyle yapmakta beis görmezdik" sözü de merfu sayılmıştır. Misal olarak Muğîre İbnu Şu'be'nin şu hadîsi kaydedilmiştir: ريفا ‘

ظ اب ُهَبأب َنوُع َرْقَي ملسو هيلع ّالَّل ىلص ّالَّل لوسر ُباحصا ناك

"Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı, huzuru nebevî'ye girmede kapıya tırnaklarını vurarak izin isterlerdi"

Tabi bu sözleri Tâbiîn söyleyecek olsa hadîs merfu sayılmaz.

2- Keza Sahâbe'den sâdır olan şu sözler de ref'e delalet eder:

انرما اذكب "Falan şeyi yapmakla emrolunduk."

اذك نع اَنيهن "Falan şeyden nehyolunduk".

اذك ةنسلا نم "Falan şey sünnettendir".

Ancak sünnet burada olduğu gibi mutlak değil de Ashâb'tan biriyle kayıtlı ise merfu sayılmaz: "Ebu Bekir ile Ömer'in sünneti böyle idi" cümlesinde olduğu üzere.

Bu çeşit sözler Tâbiîn'den sâdır olsa haber merfu-mürsel olur.

Keza Ashâb'ın şu sözleri de ref'e delâlet eder.

"Biz şöyle şöyle yapardık."

"Falan iş Allah'a itaattır" veya "masiyettir".

3- Rey ve ictihâd'da bulunulması mümkün olmayan, gaybî durumla ilgili açıklamalar da HÜKMEN

MERFU sayılmıştır. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un şu rivâyeti buna misaldir: "Her kim bir sihirbazın, yahud -gâipten haber verebilir diye- bir kâhinin yanına giderse Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e indirileni inkâr etmiş olur."

4- Tâbiîn'den biri senedi Sahâbî'ye ulaştırdıktan sonra □ هعَفري "senedi ref ederek" yahut: هيمني "isnad ederek", yahud هب غَلبي Senedi sâhibine (yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaştırarak"

veya □هيو َري "Rivayet ederek" veya □ هاور Rivayet etti veya ةياور "Rivâyet ederek söyledi" diyecek olursa hadîs merfû'dur.

Bu sözlerden biri, sened, Tâbiî'ye ulaştıktan sonra söylenecek olsa rivâyet yine merfu sayılır ancak senetden sahâbe düştüğü için merfu-mürsel olur.

Basra muhaddislerine ve husûsan İbnu Sîrîn'e has bir siga var: Senette sahâbeyi zikrettikten sonra mükerrer olarak " لاق لاق" dendikten sonra hadîs zikredilir. Burada birinci kâle'nin kâili sahâbe, ikincinin kâili Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'dir . Hadîs, tabi ki merfu'dur.

2- SENETTEKİ İTTİSAL DURUMUNA GÖRE HADÎSLERİN ÇEŞİTLERİ

Hadîsler, senetteki ittisâl durumuna göre önce ikiye ayrılır.

1 - Muttasıl (veya mevsûl) hadîs. Buna müsned de denir. Hadîsi kitabına alan müelliften, hadîsin kaynağına kadar, senette kopukluk yoksa buna muttasıl hadîs denir. Muttasıl hadîslerde rivâyet, hep

birbirini gören râviler tarafından nakl edilir.

Muttasıl mânasında mevsûl ve müsned tâbirleri de kullanılır.

2- Gayr-ı muttasıl (munkatı) hadîs. Bu senedin herhangi bir yerinde kopukluk olan hadîsdir. Senedde meydana gelen kopukluğun durumuna göre çeşitli isimler alır:

l- Muallak hadîs: Şayet kopukluk senedin baş tarafında ise bu adı alır. Daha teknik olarak tarifi şöyledir: "Senedin başından (musannıf tarafından) bir veya daha fazla râvi düşmüşse veya mübhem bir râvi (11) yer almışsa bu rivâyete mual ak denir". Kitâbında mual ak hadîslerin çokluğu ile Buhârî şöhret yapmıştır. O'nun, meselâ: "Ömer İbnu Abdilazîz demiştir ki" veya "Ebu Hureyre (radıyal ahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den şunu rivâyet etti..." demesi hadîsi ta'lîk'tir. Aradaki bir çok râviler atlandığı için hadîs mual ak olur. İmam Mâlik'in Muvatta'da بلغني عن الثقة "Bana sika kişiden ulaştı ki..." diyerek sunduğu rivâyetler de mual âk'a girer.

Bunlara Malik'in belâğ'ı veya cemî olarak belâğât'ı denir.

2- Mu'dal hadîs: Senetteki kopukluk peşpeşe iki veya daha fazla râvinin düşmesiyle meydana gelmişse buna mu'dal denir. Bu çeşit hadîsler için munfasıl tâbiri de kullanılmıştır.

3- Munkatı hadîs: Senedinde peş peşe olmaksızın iki veya sahâbeden sonra bir râvinin düşmüş

bulunduğu hadîs. Görüldüğü üzere bu tabirin bu şekilde daha husûsî kullanımı da var.

4- Mürsel hadîs: Senetten sahâbî düşmüş ve Tâbiî'nden olan bir zât, rivâyeti doğrudan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den yapmış ise bu rivâyete mürsel denmiştir. Ancak mürsel tabirinin munkatı mânasında da kullanıldığını ayrıca göreceğiz.

---

11) Mübhem râvi: Kişiyi, teşhise yarayacak isim, künye, nisbet, lakab gibi bir husus olmaksızın recülün (bir adam), bir Yemenli, Cüheyne kabilesinden bir kadın" diyerek zikretmişse, buna mübhem denir.

3- SENET SAYISINA GÖRE HADÎS ÇEŞİTLERİ

Bir hadîs ne kadar çok sayıda senetle (tarîk'le) gelirse o hadîs o nisbette mûteber ve kıymetlidir. Zira her yeni tarîk öbürlerine destek ve takviye olur. Böylece hadîsin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbeti güç kazanır, zannîlik azalır. Bu sebeple muhaddisler, hadîsleri bu açıdan da sınıflamaya tabi tutarak: Önce ikiye ayırmışlar:

1) Mütevâtir hadîsler.

2) Âhâd hadîsler (mütevatir olamayanlar).

Sonra, Âhad hadîsleri de tekrar üçe ayırmışlardır:

1) Meşhur hadîsler,

2) Azîz hadîsler,

3) Ferd hadîsler,

Şimdi bunları açıklayalım:

1) MÜTEVÂTİR HADÎSLER:

Mütevatir haber, yalan üzerine ittifak etmeleri aklın mümkün olamayacak kadar çok sayıda râvi tarafından rivâyet edilen mahsûsâtla (beş duyu ile) ilgili haberlere denir.

Mütevâtir haber kesin bilgi ifâde eder. Çünkü tevâtür yoluyla gelen haberin doğruluğundan hiç kimse şüphe edemez, aklen aksini düşünmek mümkün olmaz. Bunun en güzel örneği Kur'an-ı Kerîm'dir.

Binlerce insan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzurunda yazmış, ezberlemiş, vefâtında da aradan fazla zaman geçmeden derhal kitap hâline getirilmiş, kimse "eksikti", "fazlaydı" diye itiraz etmemiş ve bu şekilde binlerce yazılı nüsha ve ezberlerle ihtilafsız olarak zamanımıza ulaşmıştır. Keza bir kısım târihi hadîseleri bizzat yaşamasak bile, vukuu hususunda tereddüt etmeyiz. Mesela İstiklâl Savaşı böyledir. Buda, Konfiçyus, Aristo, Eflatun adında bazı şahısların yaşamış olduklarıyla ilgili haberler de mütevâtire örnek verilebilir. Şu halde bu durumları, bâzı hadîslere de uygulama imkânı olunca, bu hadîslere mütevâtir hadîs denmektedir.

Mütevâtir hadîsler bazı noktalarda diğer haberlerden ayrılır. Sözgelimi, mütevâtir olmayan bir haberin râvisinde cerh ve tadîl yönünden bazı şartlar

aranır: Müslüman olacak, fâsık olmayacak, zabtı sağlam olacak vs. gibi. Mütevatir haberin ravilerinde bu şartlar aranmaz. Yalan üzerine ittifakları aklen mümkün olmayan bir cemaat rivâyet etmişse râvinin ahvalini aramaya hacet kalmaz. Böyle bir şart konmuş olsaydı, müslümanların kendileri dışında yazılan tarihe itibar etmemesi gerekirdi.

Ancak haberin mütevâtir olması için başka şartlar aranmaktadır, şöyle ki: 1- Haber mahsûsât'la ilgili olmalıdır, ma'kûlât nevine giren haberlerde tevâtür olmaz. Bu şu demektir.

Bir meselenin tevatür'e girebilmesi için beş duyudan herhangi biri ile algılanacak, hissedilecek çeşitten olmalıdır. İnanca, kanaate giren, düşünceye, akla bağlı olan şeylerde tevatür olmaz. Sözgelimi asırlar boyu, yüzbinler, belki de milyonlarca kişinin bir puta inanıp tapınması, onun, hak olduğuna delil olmaz.

2- Haberin râvi sayısı her tabakada tevâtür için şart olan miktardan aşağı düşmemeli. Bunu tarafeyn ile vasatın istîvâsı diye ifâde etmişlerdir. Burada kastedilen şudur: Bir haberi, beş duyudan biri veya bir kaçı ile ilk müşahede edenlerle son anlatanlar ve bunların arasına girenler daima "yalan üzere ittifak etmesi aklen muhal olan kalabalık cemaat" vasfını korumalıdır. İlk görenleri (veya işitenleri) sayıca az olduğu halde sonradan şüyu bulsa ve fevkalâde artsa, bu haber, mütevâtir sayılmaz. Keza aksi durumda da tevatür söz konusu olamaz; yâni ilk müşâhidleri çok olduğu halde sonradan azalsa veya bir ara azalıp tekrar çoğalsa yine tevatür söz konusu olamaz. Muhaddislerin buna verdikleri en güzel misal تايّنلاب لامعا امنإ "Ameller niyetlere göredir..." hadîsidir. Bu hadîsi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan rivâyet eden sâdece Hz. Ömer (radıyal ahu anh)'dir. Ancak hadîs, sonradan fevkalâde şüyû bulmuş, Etbauttâbiîn döneminde ravisi yüzleri aşmıştır. Hadîs'in sahîh olan tek senedi Hz.

Ömer'den Alkame ondan Muhammed İbnu İbrahim, ondan da Yahya İbnu Saîd şeklindeki tarîkidir.

Hadîs sahîh olsa da mütevâtir değildir.

LAFZÎ VE MANEVÎ MÜTEVATİR: Hemen belirtelim ki, tevâtür iki çeşittir: Lafzî ve mânevi. Eğer bir hadîs aynı lâfızlarla çok tarîkden gelmiş ise buna lafzî mütevatir denir. En güzel misâli de: يلع َبذك نَم□

راّنلا نم ُهدعقم أ ّوَبتَيلاف ادّمَعتُم hadîs-i şerifidir. Aliyyu'l-Kâri'nin el-Esrârû'l-Merfu'a'da kaydına göre ikiyüzden fazla tarikden gelen bir hadîstir. Her tabakada râvi sâyısı tevâtür derecesini korumuştur.

Keza اهاعوف يتلاقم عمس أرما ًاللَّ رّضَن "Allah sözümü işitip aynen ezberleyen sonra da başkasına işittiği şekilde rivâyet eden kişinin kıyamet günü yüzünü taze kılsın" hadîsi de lafzî mütevatire bir başka örnektir.

Aynı lafızlarla olmadığı ve hatta farklı hadîslerle ilgili olduğu halde aynı mâna ve hükme delâlet eden rivâyetler sayıca çoğalır ve tevâtür derecesine ulaşırsa buna MANEVÎ MÜTEVATİR denir. Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duasıyla yiyeceklerin bereket kazanması hâdisesi buna misâldir. Bir çok durumlarda Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duasıyla yemek bereketlenmiş, az yemekten çok sayıdaki insan istifâde etmiştir. Bu hadîslerin hiçbiri tek başına mütevâtir değildir. Ama hepsiyle ilgili bütün rivâyetler toplanacak olsa, yekûnu tevâtür derecesine ulaşır ve "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duası ile taamların bereketlenmesi" hadîsesi mütevâtir derecesine çıkar.

Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti içerisinde lafzî mütevatir sayıca azdır. Ancak manevî mütevâtir'le sâbit olan sünnet çoktur. Namazların vakitleri, beş vakit oluşu, rek'at sayıları gibi dînî

evamirin tatbîkatıyla ilgili pek çok mesele için, ayrı ayrı rivayetler sayıca az da olsa ümmetin tatbîkatına mukârin ve müşârik oldukları için hepsi mânen mütevâtir cümlesindendir.

Kezâ haber-i vâhidle sabit olan mucizeler de bir bakıma mânen mütevâtir'dir. Zira bunlar cemaatin huzurunda cereyân etmiş. Rivayette bulunanlar hiçbir zaman tekzib edilmemişlerdir. Bu, bir nevi cemaat adına bir rivayettir ve öbürlerinin sükûtu zımmî beş tasdîk yerine geçer. Ve üstelik Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mazhar olmakla şerefyab olduğu mucizeler çoktur. Bu yönüyle de "mucize göstermiş olması" mânen mütevâtir bir keyfiyettir.

MÜHİM NOT: Serahsî'nin, Usûl'ünde belirttiğine göre, Hanefi fakîhleri, haber-i mütevatir'in zaruri ilim ifâde edeceğine kanidirler. Eğer, haber-i mütevâtire rağmen kesin ilme ulaşmayan olursa onun aklında noksanlık var demektir. Binaenaleyh mütevatir hadîsle sâbit olan bir meseleyi inkâr, küfürdür.

Ancak, asıl itibariyle âhâd olmasına rağmen sonradan ümmetin ittifakla kabûlü ve kendisiyle amel etmesi sebebiyle mütevatir derecesine çıkan bir hadîs söz konusu ise, bunun kesinliği tevâtürle değil istidlâl e sübut bulmuştur. Bu çeşit rivâyetler amel yönünden vücub ifâde ederse de îtikad yönünden kesin

ilim değil "kalbî tuma'nîne" ifâde eder, dolayısıyla inkâr eden tekfir edilmez. Şafiîler, bu çeşit tuma'nîne ifâde eden (yâni ihtilaflı olan mütevatirlere) mükteseb demişlerdir.

Mütevâtir bahsi ile alâkalı olarak, Hanefi mezhebinde olanların şunu da vâzıh olarak bilmesi gerekir: Hanefi uleması aslen haber-i vâhid bile olsa, Tabiîn ve Etbauttabiîn nesillerince makbûl addedilmiş ve amel edilmiş bir rivâyeti hükmen mütevâtir addetmiş ve onunla amelin vücûb ifâde ettiğini söylemiştir.

"Çünkü, der Serahsî (12) ikinci ve üçüncü asırlarda akdedilen icmalar da şer'an uyulması gereken delîl olmaktadır". (Bu ifâde dahi selef telâkkîsinin iyi anlaşılmasını gerekli kılmaktadır).

DİKKAT!: Bir rivâyetin mütevatir sayılması için en az kaç tarîkten rivâyet edilmiş olması gerekir?

sorusuna rakamla kesin cevap verilememiştir. "Yalan üzerine ittifakları aklen muhâl olan bir cemaat"

denmiştir. Herhalde aslolan, bunun rivâyet edilen habere, rivâyeti yapan ravîlere ve bir de rivâyeti işitenlere tâbi şartlara göre değişebileceğidir.

Yine de bir fikir verebilmek için, ileri sürülen rakamları kaydedebiliriz: 3, 5, 7, 10, 15, 20, 40, 50, 70...

vs. Ehl-i Bedir adedince üçyüz küsur diyenler de olmuştur. Hiçbiri görüşünü, sünnetten veya başka mûteber bir kaynaktan alınma ciddî bir delîle dayandırmaz.

Mütevatir haberin asgarî tarîk sayısı ihtilaflı olduğu için mütevatir hadîslerin sayısı da münakaşalı olmuştur. Hattâ bazılarınca mütevatir kabûl edilen bir hadîs diğer bazılarınca haber-i vâhid kabul edilebilmektedir.

TE'LİFÂT: Mütevâtire hadîsler üzerine muhtelif te'lifât yapılmıştır. Suyûtî, önce el-Fevâidu'l-Mütekâsire fi'l-Ahbâri'l-Mütevâtire'yi te'lif etmiş sonra bunu el-Ezhârû'l Mütenâsire fi'l-Ahbâri'l-Mütevâtire adıyla ihtisar etmiştir. Bunu da tekrar, senetlerini atıp, sadece metinlerini bırakarak Katfu'l-Ezhâr adıyla ikinci sefer ihtisar eder. İçerisinde 112 kadar mütevatir hadîs mezkûrdur.

Ebu'l-Feyz Mevlâna Ca'fer el-Hasenî el-İdrîsî (1345/1926) -ki el-Kettânî diye meşhurdur- Nazmu'l-Mütenâsir mine'l-Hadîsi'l-Mütevâtir adlı te'lifinde 310 hadîsin mütevâtir olduğunu söyler. Sayı, bir kısım mânevî mütevatirlere de yer verdiği için kabarmıştır.

---

12) Serahsî'de âhâdu'l-Asl (ilk tabakada âhâd), mütevâtirü'l-Fer' (müteakip asırlarda (Tabiîn ve Etbauttâbiîn'de mütevâtir) tâbirleri kullanılır.

Ebu Abdil ah Muhammed İbnu Muhammed İbnu Ali (v. 953/ 1546) -ki İbnu Tûlûn diye meşhurdur, el-Leali'l-Mütenâsire fi'l-Ehâdîsi'l-Mütevâtire'yi yazmıştır. Bu eseri, Ebu'l-Feyz Muhammed Mürtezâ el-Hüseynî ez-Zebîdî Laktu'l-Leâlî'l-Mütenâsire fi'l-Ehâdîsi'l-Mütevâtire adıyla özetlemiştir.

2- ÂHAD HADÎSLER (HABER-İ VAHİD)

Vâhid (cemi âhâd) lügat olarak "bir" demektir. Binaenaleyh haberi vâhid tabiri de lügat açısından, "bir kişinin rivâyet ettiği hadîs" mânasına gelir. Ancak, hadîs ıstılahı olarak, "haber-i vâhid, mütevâtir olmayan haber" demektir. Böyle olunca iki tarikden de gelse üç tarikden de gelse rivâyete, haber-i vâhid denir. Cemi olarak kullanınca ahbâr-ı âhâd denir.

Haber-i vâhid; "Meşhur", "Aziz" ve "Garîb" olmak üzere üç kısma ayrılır. Şimdi bunları görelim: (1) Meşhur haber: Her tabakada (Sahâbî, Tâbiîn, Etbauttâbiîn) râvi sayısı en az üç olan rivâyetlere denir. Bu tarif muhaddislere göredir. Fukahâ ise böyle bir hadîse müstefîz der. Mâmafih, iki târikle rivâyet edilen hadîslere de müstefîz diyen fakîhler olduğu gibi müstefîz demek için dört tarîki şart koşan fakîhler de olmuştur.

İlk asırda bir tek tarîki olsa bile sonradan ümmetin kabulüne mazhar olarak şüyû bulan hadîslere de lügat mânasına yakın olarak meşhur denmiştir.

Yeri gelmişken bir kere daha hatırlatalım: Meşhur hadîs tabiri, bir de halk arasında hadîs diye çokça şüyû bulmuş sözler için kullanılır. Müştehir de denen bu sözlerin ilk asırda bilinen bir aslı olabileceği gibi olmayabilir de. İkinci ve üçüncü asırlarda mütevâtir derecesinde şöhrete eren bu rivayetler, sahîh bir hadîs olabileceği gibi "hadîs" ismi verilmiş bir atasözü, bir feylezof veya hakîm sözü, bir tabîb sözü de olabilir. Mesela, bazen Hz. Ali (radıyal ahu anh)'ye ve bazan da, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nisbet edilerek söylendiğine sıkça rastlanan "Çocuklarınızı yarına göre yetiştirin" "meşhur hadîsi (!)"nin araştırma sonunda Eflatun'a ait bir söz olduğunu tesbit ettik.

Metinlerde sıkça rastlanacak olan meşhur kelimenin bizi hataya düşürmemesi için kelimenin ihtiva ettiği bütün bu mânâları iyi kavramanız gerekir.

HÜKMÜ: Haber-i meşhur, ekseriyete göre, tıpkı haber-i vâhid'in a'ziz ve ferd çeşitlerinde olduğu üzere, ilm-i zannî ifâde eder. Bazıları yakîn ifade eder demişlerdir. Tevatür'ü açıklarken de belirttiğimiz gibi,

"yakîn değil tuma'nine ifâde eder" diyen de olmuştur. Tuma'nîne, yakîn'le zan ortası bir mertebedir. Bu görüş müteahhirîn'in müşterek görüşüdür. Netice olarak haber-i meşhurla sâbit olan bir şeyin inkârı fısk olsa da tekfir îcâbettirmez.

(2) Haber-i azîz: Bu, her tabakada en az iki râvisi olan hadîsdir. Daha teknik tarifiyle ibtidadan intihaya kadar râvisi ikiden az olmayan haberdir. Şu halde herhangi bir tabakada iki raviye sahipken diğer tabakalarda daha fazla râviye sâhip olsa hatta hadd-i tevâtüre ulaşsa o habere yine azîz denir.

Yalnız şurası da var ki, meşhur ve azîz haberde sahâbe tabakasında üç veya iki râvi şart tutulmamıştır. Umumiyetle muhaddisler ilk tabakada tek râvi de olsa, sonraki tabakaların durumuna bakarak rivâyete meşhûr veya azîz demişlerdir.

Bir hadîse aziz-i meşhur dendiği de olur. Bu ilk tabakada iki râvisi olduğu halde sonradan çok râvizi olan hadîslere verilen bir unvandır. ا ةمايقلا موي نوقباسلا نورخŒنحن "Biz kıyamet günü, önce gelen sonuncular olacağız" hadîsi buna misaldir. Çünkü bunu sahâbe'den Huzeyfe İbnu'l-Yemân ile Ebu Hüreyre (radıyallahu anhüma) rivâyet ettiği halde sonradan bunu yedi Tâbiî rivâyet etmiştir. Böylece hadîs birinci tabakada azîz iken arkadan meşhur olmuştur.

(3) Haber-i Garîb: Hangi tabakada olursa olsun tek bir şahsın rivâyette teferrüd ettiği (yalnız kaldığı) hadistir. Esâsen garîb, lügat olarak, "yalnız", "vatanından uzakta bulunan" kimse mânasına gelir.

Böylece bir rivâyete, kendisine benzeyen bir başka rivayet bulunmadığı veya muhâlefet etmek sûretiyle emsâline katılmadığı için "yalnız kalmış" mânasına garîb denmiş olmaktadır.

"Garîb"e ferd veya münferid de denir.

Teferrüd (veya garâbet), senedin sahâbeye bakan cihetinde veya esnâsında olmasına göre iki çeşittir: Mutlak veya nisbî garâbet. Şöyle ki:

1- Ferd-i Mutlak: Eğer garâbet, senedin aslında yani Sahâbî'ye bakan cihetinde, daha açık tâbiriyle Tâbiîde ise tek râvisi var, ikinci bir râvisi yok demektir. Tâbiî'nden sonra râvi sayısı artar veya artmayıp tek kalabilir. Her iki halde de hadîs, ferd-i mutlak vasfını korur.

Mesela vela'yı (13) başkasına hibe etmeyi veya satmayı yasaklayan hadîs ferd-i mutlaktır. Çünkü bu hadisi Abdullah İbnu Ömer (radıyal ahu anh)'den sadece Abdullah İbnu Dinâr rivâyet etmiştir. İbnu Dinâr'dan ise pek çok kimse rivâyet etmiştir.

Keza, "İman altmış küsur şûbedir, haya da imandan bir şubedir" hadîsi de ikinci bir örnektir. Bunu Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den sadece Ebu Sâlih, Ebu Sâlih'ten de sâdece Abdullah İbnu Dinâr rivâyet etmiştir.

2- Ferd-i Nisbî: Bu, teferrüdün bir cihete nazaran vukûa gelmesiyle hâsıl olur. Yâni senedin herhangi bir yerinde bir şahsın rivâyette teferrüd ettiği hadîstir. Ferd-i nisbîye ıstılahda garîb de denir. Burada teferrüd, hadîsi sahâbeden alan kimsede değil senedin ondan sonra gelen devamındadır. Nisbî teferrüdde hadîs başka vecihlerden aziz veya meşhur olarak gelmiş bulunabilir. Bir veçhindeki duruma göre bu vasfı olmasına mânî değildir. Her halukârda, teferrüdün durumuna göre, nisbî teferrüd üç şekilde meydana gelebilmektedir.

1- Bir şahsın diğer bir şahısta teferrüdü. Mesela Abdurrahman İbnu Mehdî'nin Sevrî'den, onun da Vâsıl'dan, Abdul ah İbnu Mes'ud'un şu rivâyetiyle teferrüd etmesi gibi:

Abdullah İbnu Mes'ud diyor ki: "Ey Al ah'ın resulü, en büyük günah hangisidir?" diye sordum. Şu cevabı verdi: Seni yaratmış olduğu halde, Al ah'a şirk koşmandır. Tekrar sordum, sonra hangisidir?

"Komşunun karısıyla zina etmendir" cevabını verdi".

2- Bir şehir halkının bir şahıstan teferrüdü. Bu sözden, mezkûr şehre mensub birinin hadîsi rivâyette teferrüd ettiği anlaşılır.

Bunun misali İbnu Büreyde'nin şu rivâyetidir:

"Ebu Büreyde'den Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözünü duyduktan sonra bir meselede hüküm veremem. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: " **Kadılar üç sınıftır. İki sınıfı cehennemlik, bir sınıfı da cennetliktir. Cehenneme gideceklerden biri bilerek haksız hüküm veren kadı, öteki de bilmeyerek haksız hüküm veren kadıdır. Cennetlik olanı ise, hakkıyla hüküm veren hâkimdir.**

---

13) Bir köle azad edilince, köle ile eski efendisi arasında hukuki bir bağ devam eder. Kölenin ölümü halinde eski efendisi köleye vâris olabilir. İşte azadlıktan gelen bu şer'i bağa velâ-yı ıtak denir. Bir de velâ-yı muvâlât vardır, bu bir yabancı ile yapılan akid sonu teessüs eden karâbet, hükmî akrabalıktır.

El-Hâkim en-Neysâbûrî: "Bu hadîste Horasanlılar teferrüd etmiştir, zira son kısımlardaki râvîler Mervlidir."

3- Bir şehir halkının diğer bir şehir halkından rivâyetiyle meydana gelen teferrüd. Bazan "Bu hadîsi rivayette Ehl-i Basra, Ehl-i Kûfe'den veya Horasanlılar, Kûfelilerden rivâyette teferrüd etmiştir, diye beldelere nisbetle teferrüdden bahsedilir.

Buna örnek, Mısırlı olan Hâlid İbnu Nizâr'ın Mekkeli olan Nâfi İbnu Ömer'den yaptığı şu meâldeki rivayettir: "Allah'ın en ziyâde nefret ettiği kimse sığırın yiyeceğini diliyle toplaması gibi, (belağatla halkı aldatarak) geçimliğini) diliyle sağlayan beliğ kimsedir".

Bu hadîsin senedi Nâfi İbnu Ömer el-Cumahî an Bişr İbni Âsım an Ebîhi an Abdillah İbni Amr İbni'l-As an-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şeklindedir. Hâkim en Neysâburî: "Bu hadîs, Mısırlıların

Mekkelilerden teferrüd ettiği rivâyettir, zira Hâlid İbnu Nizâr Mısırlı, Nâfi İbnu Ömer ise Mekkelidir"

demiştir.

NOT 1: Muhaddislerin ıstılahında çoğunluk itibariyle Ferd tâbiri mutlak kullanılınca ferd-i- mutlak kastedilir. Ferd-i nisbî de garîb kelimesiyle ifâde edilir.

NOT 2: Garîb kelimesinin başka bir kullanılışı daha vardır. İltibası önlemek için bir kere daha hatırlatmalıyız: Garîbu'l-hadîs tabirinde garib, hadîslerde geçtiği halde, mânâsı herkesçe anlaşılmayan, az kullanılan, izâha muhtaç kelime demektir.

NOT 3: Bir hadîsin garib olması zayıf olmasına delâlet etmez. Hadîsin meşhur veya azîz olması sıhhatini garantilemez. Sadece mütevâtir hadîs sahihtir, onun sıhhatinde tereddüde düşülmez, hakkında sıhhat araştırılması yapılmaz. Bunun dışında kalan hadîslerin -sened sayısı yönünden- vasfı ne olursa olsun sahîh de olabilir zayıf da. Binaenaleyh tek bir tarîkden gelmiş olan ferd (veya garib) hadîs teferrüdü, yalnızlığı sebebiyle "zayıftır" denemez. Muttasıl bir senede sahipse, rivâyet eden raviler sika ve bir başka rivâyete muhalif de değilse bu hadîs sahîhtir.

NOT 4: Hadîsin birçok tarikten gelmesi onun sıhhatini güçlendirir. Meselâ iki ayrı zayıf tarîkden gelen (azîz) bir hadîsle tek bir zayıf tarikden gelen hadîsin durumu bir değildir. Keza üç ayrı tarikten gelen ve her biri tek tek alındıkta üçü de zayıf olan hadîsle, aynı şekilde iki ayrı zayıf tarîkden gelen zayıf hadîsin durumu bir değildir. Üç tarikden gelen daha kuvvetlidir. Sözgelimi üç tarîkli zayıfla iki tarîkli zayıf teâruz etseler (birbirine zıt hüküm taşısalar) üç tarîkli hadîs râcih düşer ve kabûl edilir; iki tarîkli olan mercûh düşer ve reddedilir.

4- SIHHAT DURUMUNA GÖRE HADÎSLER

Mütekaddimîn, hadîsleri sahîh ve zayıf diye ikiye ayırmıştır. Müteahhir ulema ise sahîhle zayıf arasına üçüncü bir mertebe ilâve etmiştir: Hasen. Mütekaddimînin taksiminde hasen hadis, umumiyetle zayıflar kısmına dâhil edilir ve zayıflar ikiye ayrılırdı: Sâlih, gayr-ı sâlih. Sâlih kısmı, zayıf hadîsle ilgili bahiste açıklanacağı üzere mütâbaat yoluyla kuvvetlendirilip, sahîh-li-gayrihî denen bir mertebeye yükseltilerek amel edilirdi. Gayr-ı sâlih zayıfa da, merdûd denirdi.

Şu halde yeri gelmişken belirtelim ki bir kısım selef'in: "Zayıf hadîsle amel reyle amelden üstündür"

sözünde kastedilen zayıf hadîs, sâlih yani müteahhirinin dilinde hasen vasfını alacak olan hadîstir.

Meseleye buradan bakınca araya ciddi bir ihtilaftan ziyâde ıstılah farklılığının girmiş olduğu görülür.

Çünkü merdûd zayıf'la mütekaddim ulemâ da ameli reddetmiştir. Nitekim, zayıf hadîsi, re'ye tercîh etmeleriyle meşhur Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî'yi, ilgili bahislerde tanıtırken, terkinde ittifak edilmiş

râviler'den hadîs almadıklarını bilhassa belirtmiştik. Zaten metruk, zaafı şiddetli olan, bu yüzden ulemanın hepsi tarafından ittifakla terkedilmiş bulunan râvi demektir (14).

İlk defa Meâlimu's-Sünen'de Hattâbi (v. 388/998) tarafından yapılıp sonradan İbnu's-Salah tarafından da benimsenmiş olan taksime göre, hadisler, sıhhat nokta-i nazarından üçe ayrılırlar: 1- Sahîh hadîs.

2- Hasen hadîs.

3- Zayıf hadîs.

---

14) Metrûk ve merdûd tabirleri zaman zaman biri diğerinin yerine kullanılan -müterâdif denebilecek kadar- mânaca birbirine yakın iki ıstılahtır. Ancak çoğunluk durumda "metrûk" râvî'nin; "merdûd" da rivâyetinin vasfı olmaktadır.

Aslında "hadîs" tabîrine layık olmamakla birlikte, sırf ümmet-i merhûmeyi uyarmak gayesine mâtuf olarak, kitâplara alınarak tedkîk konusu edilen dördüncü bir kısma daha kitaplarımızda yer verilmiştir: Mevzû, yani uydurulmuş hadîs.

DİKKAT: Bu taksim, zâhire göre yapılmıştır. Nefsülemre yani hakikat-ı hâle göre yapılmış olsa idi, İbnu Kesîr'in dediği gibi sahîh ve kizb olmak üzere ikiye ayrılması daha muvafık olurdu.

1) SAHÎH HADÎS

Bir hadîsin sahîh olması için ulema tarafından şart kılınan vasıfları eksiksiz taşıyan rivayete sahîh denir. Hadîsin sahîh olması, onun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbeti zâhirde (nefsülemirde değil) kesin olması demektir.

Bir hadîsi sahîh kılan şartlar, "sahîh"in târifinde tâdâd edilmiştir: "Adalet ve zabt yönünden sika olan râvilerin muttasıl bir senetle şâz ve illetten âri olarak yaptıkları rivâyete sahîh denir.(15)"

Tarife dikkat edince, hadîsin sahîh olabilmesi için beş şartın arandığını görürüz: 1- Senette yer alan bütün râvilerin adalet sahibi olması,

2- Senette yer alan bütün râvilerin zabt sâhibi olması,

3- Senedin ilk kaynağına kadar muttasıl olması yâni birbirini görmüş, dinlemiş, hadîsi şeyhinden görerek almış ve talebesine görerek vermiş kimselerden meydana gelmesi.

4- Hadîs şâz olmamalı, yani gerek senedinde ve gerekse metninde başka rivâyetlere veya nasslara muhalefet etmemeli. Şaz burada muhâlefet demektir.

5- Hadîste illet bulunmamalı. İllet, herkesin göremeyeceği sıhhati bozan gâmız kusur demektir.

Tarifte geçen adâlet, zabt, muttasıl tabirleri önceki bahislerde yeterince açıklanmıştır. Şaz ve illet tabirlerini daha geniş olarak zayıf hadîsle ilgili bahiste açıklayacağız.

---

15) Târif İbnu's-Salâh'a ait ise de, Suyûtî, Müslim'den almış olacağını, çünkü, "Müslim Sahîh'inde hadisin sahîh olması için rivayeti baştan sona kadar sika'nın sika'dan muttasıl bir senetle nakletmesini, rivâyetin şâz ve muallel olmasını şart koşmaktadır" der.

NOT 1: Sahîh'in tarifinde ulema arasında bazı farklılıklar görülür. Bu durum, bir hadîs için verilecek

"sahîh" hükmüne tesir eder. Neticede birinin sahîh kabûl ettiği bir hadîsi bir diğeri zayıf sayabilir.

Nitekim bâzı hadîsler hakkında bu ihtilafa düşülmüştür. Ancak şunu da bilelim ki mezkûr ihtilâfın kaynağı sadece koşulan şartlarda ortaya çıkan farklılık değildir; bâzan, konulan bu şartların hadîste bulunup bulunmadığı hususunda da ihtilafa düşülmüştür.

NOT 2: Tarife bâzıları "şâz"dan sonra münker kelimesini de dâhil ederse de, tarifi ortaya koyan İbnu's-Salâh ve Nenevî nazarında şaz ve münker aynı mânaya gelmektedir. Sonradan bu iki kelime, farklı derecelerdeki muhalefet için kullanılmıştır. Binaenaleyh İbnu's-Salâh'a göre şâz'ın içinde münker dâhildir.

SAHÎHİN KISIMLARI

Sahîh hadîsler iki kısımdır: Li-zâtihi sahîh, Li-gayrihi sahîh.

Sahîh li-zâtihi: Yukarıdaki tarifte zikredilen bütün şartları eksiksiz taşıyan sahîhe denir. Bunların sıhhati hususunda ulema arasında ihtilâf yoktur. Esâsen yapılan sahîh tarifiyle de bunlar kastedilir.

Sahîh li-gayrihi: Sıhhat şartlarından bazıları eksik olmakla birlikte dıştan gelen bir destekle derecesi yükselen ve "sahih" addedilen hadîstir. Kusurlu hadîse destek olan ikinci rivâyete âzıd (destekçi) denir.

Meselâ Muhammed İbnu Amr İbni Alkame Ebu Seleme'den o da Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Ümmetime meşakkat vereceğimi bilmesem her namaz vaktinde misvâk kullanmalarını emrederdim" buyurduklarını rivayet ediyor. Bu hadîsi rivayet edenlerden Muhammed İbnu Amr adâlet yönü mükemmel olmakla birlikte zabt; yönüyle zayıftır. Bazı cârihler bu sebeple onu zayıf addetmişlerdir. dolayısıyla yukarıdaki hadîs bu senedle zayıf kabûl edilmiştir. Ancak aynı hadîs Muhammed İbnu Amr'ın yer almadığı başka senedle de gelmiştir. Bu ikinci rivâyet, birinci rivayetin hâsıl ettiği şüpheyi izâle etmekte böylece birinci rivayet'e olan güven artmakta ve derecesi yükselmektedir. Bir başka ifadeyle, hadîs zayıfken sahîhli gayrihi olmuştur. Rivâyetin derecesini yükselten bu ikinci hadîse âzıd denir.

2) HASEN HADÎSLER

Hasen sahîhle zayıf arasında yer alan bir hadîs çeşididir. Makbûl ve muhteccün bîh gruba dâhildir.

Tarifine gelince, ulemanın ittifak ettiği bir tarif yoktur denebilir. Umumiyetle râvilerinden birinde zabt yönünden biraz zayıflık olan hadîse hasen denmiştir. Hasen tâbirini ısrarla ve sistemli şekilde kullanan Tirmizî'nin târifi bile herkesçe aynı şekilde benimsenememiştir. Onun târifi şöyle: تورُي ثيدح لك

وهف كلذ وحن هجو ريغ نم ىورُيو اّذاش ثيدحلا نوكي و بذكلاب مهّتُي نم هدانسا يف نوكي

نسح ثيدح اندنع

"Senedinde müttehem bi'l-kizb bulunmayan ve şâz da olmayan, buna benzeyen bir başka vecihten de rivâyet edilmiş olan hadîsdir."

Bu târifte, rivâyetin, ikinci bir târikden de gelmiş olması şart koşulmaktadır. Nuhbetu'l-Fiker'de İbnu Hacer'in tarifi ise şöyledir: "Adalet şartını hâiz olmakla berâber zabt yönünden, sahîh hadîs râvilerinin derecesine ulaşamayan kimselerin, muttasıl isnâdla rivâyet ettikleri şâz ve il etten âri hadîslere hasen denilmiştir".

* Görüldüğü üzere, müteahhirînin anlayışını temsîl eden bu târîfte, Tirmizî'nin tarifinde yer verilen

"ikinci bir tarikten gelmiş olma" şartı mevcut değildir.

* Dikkat edilirse, burada sahîh hadîste aranan bütün şartlar, bir eksiği ile, aynen aranmaktadır. Bu eksik şart, zabtla ilgilidir: Sahîh hadîs râvilerinin zabt yönüyle mükemmel olması gerekirken burada râvî zabt yönüyle zayıftır.

Hasen'in tarifinde düşünülen ihtilafı göstermek için birkaç tarif daha kaydedelim: Hâttâbî "Hasen, mahreci bilinen, ricali meşhur, hadisin ekseni bunun etrafında dönen, ulemanın çoğunluğunca kabul edilmiş hadîstir" der. Mahrec hadîsin ilk rivayet edildiği yere (veya şahsa) denir. Ricalin şöhretinden maksad sıdk ile şöhretidir. "Hadîsin ekseni bunun etrafında döner" demek, bir bakıma muhâlefet edilmemiş, yani şâz olmayan mânasına gelir. Ulemanın çoğunluğunca kabûl edilmesi râvide hem ittiham olmadığını (zira ittiham bi'l kizb herkesçe terki gerektiren bir kusurdur) ifâde eder hem de ufak bir kusurun varlığını; zira bu kusur sebebiyle bazılarınca terkedilmiş olmaktadır. Esâsen, kusursuz olsa idi ulemanın hepsinin kabûlüne mazhar olurdu ve hadîse sahîh denirdi.

İbnu Ebî Hâtim der ki: "Babam Ebu Hâtim'e bir hadisin durumunu sordum. İsnâdının hasen olduğunu söyledi. Bununla ihticâc edilir mi? diye sordum

"Hayır!" dedi. Bu tarifte de hasen ile kendisiyle tek başına amel edilemeyecek bir hadis kastedildiği görülmektedir.

İbnu'l-Cevzî, hasen'i هب ُلَمعيو ٌلمتحم بيرق ٌفعض هيف يذلا وُه "Göz yumulabilecek vasat bir za'fı bulunan ve kendisiyle amel edilen" hadîs olarak tarif etmiştir.

Bütün bu târifler, hasen'i sahîhten ayıran kesin bir vasıf, açık bir had koyamamakla tenkîd edilmiş, ayrıca aralarında yeterli uyumun olmadığına da dikkat çekilmiştir.

En büyük tenkit de Tirmizî'ye yöneltilmiştir: Kitabının "İlel bölümü"nde yaptığı târife -ki yukarıda Arapça aslıyla kaydettik- Sahîh'inde uymamıştır. El-Irakî: "Kendi yaptığı tarife göre, hasen hadîs en az iki ayrı tarike sahip olması gerekirken Tirmizî, Sahîh'inde tek bir tarîk'ten gelmiş bulunan hadîslere de "hasen"

demektedir" der ve şu misali kaydeder:

: ملسو هيلع ّاللَّ ىلص ّاللَّ لوسر نا

ك ةشئاع هيبا نع ةدرب يبا نب فسوي نع ليئارسا نع

كنارفغ لاق ءخلا نم جرخ اذا

Tirmizî hadîsten sonra şu değerlendirmeyi yapar: "Bu hadîs hasendir, garibtir. Biz bunu sâdece İsrâil...

hadîsi olarak bilmekteyiz... Bu babta da Hz. Aişe'nin Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan naklettiği bu hadîsten başka rivâyet bilmiyoruz."

Hülasa, İbnu Salâh, Tirmizî, Hattâbî ve İbnu'l-Cevzî'nin tariflerini kaydettikten sonra şöyle bir neticeye varır: "Hasen'in tarif mevzuunda dikkatle durdum ve bu zevatın kelamlarını etraflıca inceleyip, kullandıkları yerleri mülahaza ettim. Şu açıklığa vardım: Hasen hadîs iki kısımdır: Birinci kısım: Senedinde, ehliyeti iyice bilinmeyen mestûr bir râvi bulunan, -ancak bu mestûr, rivâyetlerinde çok hata yapan (muğaffel) veya, hadîsinde kizble müttehem birisi olmayacak, ayrıca fıskla ithamını gerektiren bir başka kusuru da bulunmayacak- bununla birlikte, hadîsin metni, bu ayarda bir başkasının bir başka tarîkden rivâyetiyle de kuvvetlenmiş olduğu bilinecektir, işte bu mütabaatin desteği sâyesinde şâz ve münkerlikten kurtulmuş olur. Tirmizî'nin tarifi bu vasıftaki hadîslerle alakalıdır. İkinci kısım: Râvileri sıdk ve emânetle meşhur olmakla birlikte, zabt ve itkândaki kusuru sebebiyle sahîhin derecesine ulaşamayan, fâkat durumu, münferid rivâyetinde münker sayılanlardan daha iyi olan râvilerin hadîsleridir ki, bütün bu kayıtlarla birlikte, hadîsin illetten şüzûzdan ve nekâretten (16) sâlim olması da şarttır. Hattâbî'nin tarifi de bu ikinci kısımdaki hadîslerle ilgilidir." İbnu Salâh ilâve eder, "Bizim bu açıklamamız, hasen konusunda bize kadar ulaşan sözlerin hepsini içine alır".

İbnu Salâh'ın bu yorumuna da itirazlar yapılmıştır.

HASEN'İN KISIMLARI:

Hasen hadîs de, tıpkı sahîh gibi iki kısımdır: 1- Hasen li-zâtihi, 2- Hasen li-gayrihi.

Hasen li-zâtihi: Bütün şartlarında sahîh gibi olduğu halde sâdece râvisini zabtındaki hafif bir kusuru sebebiyle sahihlik mertebesini kaybeden hadîstir. Daha vâzıh olarak: Adâlet yönü tam olmakla birlikte zabtında hafif bir kusur bulunan râvilerin muttasıl bir senetle şaz ve illetten sâlim olarak yaptıkları rivayetler diye de açıklanabilir.

Bu çeşit hasenler ikinci bir tarîkten rivâyet edilecek olursa sahîh li-gayrihi mertebesine yükselirler.

Böylece Tirmizî'ye yapılan itirazların bir kısmı anlaşılmış oluyor. Çünkü onun tarifine göre bu hadîs, hasen'dir.

Hasen li-gayrihi: Zaaf derecesindeki fazlalık sebebiyle "zayıf" addedilen bir hadîs başka tariklerden gelen benzerlerinin desteğiyle giderilip hasen derecesine yükseltilen hadîstir. Yukarıda İbnu Salâh'tan kaydettiğimiz açıklamada rivayet ehliyeti yeterince bilinmeyen mestur râvilerden gelen hadîsle başka tarîkden benzerleriyle kuvvetlendirilince hasen li-gayrihi olur. Bunu derecesi li-zâtihi'den düşüktür.

Çünkü mestur olmaktan dolayı gelen zaaf daha ciddi bir zaaftır. Bu gruba giren râviler, adâlet bahsinde görüldüğü üzere haklarında açık bir cerh gelmediği için "berâeti zımmet asıldır" kaidesiyle adâletine hükmedilen kimselerdir. dolayısıyla mestur'un adaleti, zımnî bir adalettir, dolayısıyla bundaki zaaf meşhur bir râvinin zabtındaki hafif bir zaafta ileridir. Müteyakkız hadîs uleması, hâricî bir destekle kuvvet kazanan mestur ile, yine hârici bir destekle kuvvet kazanan meşhur zayıf'ı (fakat zaafı hâfız dan ve hafif olmak kaydıyla) bir tutmamış, birinciye hasen li-gayrihi diyerek hasen li-zâtihi dediği ikinciden aşağı tutmuştur.

---

16) Açıklaması Zayıf Hadîsler kısmında geleceği üzere şüzûz "şâz olma hali", nekâret de "münker olma hali" dir. Yani şâzlık, münkerlik de diyebiliriz.

İbnu Hacer'in açıklaması da burada kayda değer. Sahîh hadîs'i: "Adalet ve zabtı tam olan râvinin şâz ve illetten sâlim olarak yaptığı rivayettir" diye tarif ettikten sonra "Zabt azalırsa hadîs, hasen li-zâtihî olur, zayıf hadîs, âzıd (destek olan bir başka rivâyet) ile hasen mertebesine çıkarsa, bu da hasen li-gayrihi" olur" der.

Tekrar edelim: Sahîh'le hasen li-zâtihi arasında zabttaki hafif bir kusurdan başka fark gözükmüyor.

Hasen li-gayrihi ise behemahal bir başka destekle durumu takviye edilen zayıf'tır ve bu zaaf sadece zabt'la kayıdlı değildir, adâlet'te de olabilmektedir.

Bu açıklamadan sonra daha iyi anlaşılacağı ümidiyle müteahhir ulemaca yapılan birkaç hasen tarifi daha kaydedeceğiz:

1- Şerefü'd-Dîn Hüseyn et-Tîbî (v. 743/1342): "Hasen hadîs, sika derecesine yakın kimsenin müsned -

veya sika kimsenin de mürsel- olarak rivayet ettiği ve birden fazla tarîkden gelen söz ve illetten sâlim rivâyettir."

2- İzzü'd-Dîn İbnu Cemâ'a (v. 767/1365): "Hasen hadis, muttasıl bir senetle il etsiz olarak rivâyetle birlikte, senedinde, rivâyetine şâhidi bulunan bir mestur râvi veya itkan derecesine ulaşamayan bir meşhur râvi yer alan hadîstir."

3- Takiyyu'd-Dîn Ahmet Şumunnî (v. 872/1472): "Hasen hadîs: Şâz ve mual el olmamak şartıyla, durumu, münferid rivâyeti, münker sayılanlardan daha iyi olan, zabtı zayıf râvi-i adl'in rivâyet ettiği, muttasıl habere denir."

NOT 1: Muhaddisler, bir hadisi değerlendirirken bazan: "Hasenü'l-isnâd" veya "sahîhu'l-isnâd" derler de hasen hadis veya sahîh hadîs demezler. Bu ifadeleriyle sened yönünü belirtirler. Yani hâdîs, senedi itibâriyle hasen veya sahîhtir, ama metindeki şüzûz ve illet sebebiyle hasen veya sahîh değildir. Bu sebeple hasenu'l-isnâd veya sahîhu'l-isnâd denmiştir. Nevevî, "Bu tabiri, kendisine güvenilen bir hâfız söylemiş ise zâhir olan metninde sıhhat veya hüsnüne delâlet etmendir" der.

NOT 2: Tirmizî, Ali İbnu'l-Medinî ve Ya'kûb İbnu Şeybe gibi bâzıları, hadîsleri değerlendirirken hasen tabirini başka kelimelerle birleştirerek mürekkep tabirler teşkil ederler: " حيحص نسح ثيدح" gibi.

Bu tabirde bir hadîs hem sahîh hem de hasen gösterilmiş olunca, müşkil bir durum ortaya çıkar. Ancak denir ki: "Bu durum, hadisin iki ayrı senetle geldiğine delalet eder: Hadîs, birine göre sahîh, diğerine göre hasendir."

Ancak aynı tabiri, muhaddislerin, bir başka veçhi olmayan hadîs için de kullandıkları görülmüştür. Bu durumda İbnu's-Salâh şu açıklamayı sunmuştur: Bu durumda, hasen kelimesi ıstılahî değil lugavî mânasında kullanılmış olmalıdır. Nitekim İbnu Abdilberr, Muâz İbnu Cebel (radıyallahu anh)'in rivayet ettiği: "İlim öğrenin, çünkü onun öğrenilmesi Allah'a karşı haşyet, aranması da ibâdettir..." hadîsini kaydettikten sonra: يوق دانسا هل سيل نكلو ادج نسح ثيدح اذه "Bu cidden hasen bir hadîstir, ne var ki, kuvvetli bir isnâdı yoktur" der. İşte burada hasen "Lafzen güzel" demektir, zira bu, Abdurrahîm el-Ammî'den mevzu hadîs rivayet ettiği bilinen kezzâb Musâ el-Belkavî'nin rivâyetidir. El-Ammî de metrûkîndendir.

NOT 3: Bağavî el-Mesâbîh'te, hadîsleri ikiye ayırır: Sıhâh ve hısân. Sıhâh tâbirini Sahîheyn'den aldığı hadîsler için, hısân tâbirini de sahîheyn dışındaki kitaplardan aldığı hadîsler için kullanır. İbnu Salâh, bunun Bagavî'ye has bir kullanış olduğunu, ulemâca benimsenmiş ıstılâhî mânada kullanmadığına dikkat çeker. "Çünkü der, Sahîheyn dışındaki sünenlerde sahîh olduğu gibi hasen, zayıf ve münker hadîsler de mevcuttur". Öyle ise hepsine hısân demek câiz değildir.

NOT 4: Nevevî, "Hasen hadîsleri tanımada Tirmizî'nin sahîh'i en mühim kaynaktır, çünkü çokça kullanarak, hasen üzerine dikkatlerini çeken odur" der.

Ancak, daha önce açıklandığı üzere bu tâbiri ilk kullanan değildir. Hocalarından Buhârî, Ahmed İbnu Hanbel ve bunlardan da önce yaşamış olan Şâfiî, Yakub İbni Şeybe, Ebu Ali et-Tûsî gibi başkaları da kullanmışlardır.

Nevevî, Ebu Dâvud'un, Sünen'inde sükût ettiği hadîslerden, başka mutemed âlimlerce, "sahîh" veya

"zayıftır" diye durumları hükme bağlanılmamış olanların da hasen sayılacağını belirtir. İlâveten der ki: Ahmed İbnu Hanbel, Ebu Dâvud et-Tayâlîsî ve başkalarının (Ubeydullah İbnu Mûsa, İshâk İbnu Râhûye, Dârîmî, Abd İbnu Humeyd, Ebu Ya'lâ el-Mevsilî, el-Hasen İbnu Süfyân, Bezzâr'ın) Müsnedleri kendileriyle ihticac ve içlerindekine itimâd meselesinde Usûl-i Hamse ve (İbnu Mâce gibi) benzerlerine dâhil edilemez.

Suyûtî, Tedrîb'de, hasen hadîsleri tanımada Sünen'üd-Dârâkutnî'nin de iyi bir kaynak sayılabileceğini, zira orada pek çok hadîs hakkında "hasen" değerlendirmesinin yapıldığını belirtir.

SAHÎH VE HASENLE İLGİLİ ALTIN KAİDELER

Sahîh ve hasen hadîslerle ilgili olarak muhaddislerce beyan edilen tarifleri, şartları, bunlardan kastedilen mânaları gördük. Mevzuun hakkıyla anlaşılmasında bu teknik bilgilerin yeterli olmadığı açıktır. Hadîsle ilgili pek çok meselede farklı görüşler mevcuttur, burada da öyle. Üstelik tatbikat bâzen nazariyata tamamen uymaz, bu meselelerde durum aynı. Sözgelimi, nazarîyata göre, bir hadîsin sahîh olması için senetli ve muttasıl olması lâzım. Halbuki tatbikatta, "ümmetin kabûlüne" veya fukahânın ameline mazhar olan zayıf rivâyetler de "sahîh" ve hattâ "mütevatir" kabul edilmiş olmaktadır. Şu halde, mevzuun tam anlaşılabilmesi için, tatbikata yönelik bazı örneklerle bir kısım prensiplerin daha bilinmesinde fayda var. Nitekim, Tedrıbü'r-Râvi'de Suyûtî bu hususa sayfalar boyu açıklama tahsîs eder. Biz, bu açıklamaları bâzı yeni ilâvelerle zenginleştirip sistemleştiren Zafer Ahmed et-Tehânevî'den bir pasajı biraz özetleyerek kaydedeceğiz.(17)

Tahânevî meseleleri 13 kâide halinde sunar. Biz, ehemmiyetine dikkat çekmek için bunlara "Altın Kaideler" dedik. İfadeler teknik olmakla birlikte dikkatlice okununca kolayca anlaşılacağına inanıyoruz.

1- Tedrîbü'r-Râvî'de denir ki: "...bu hadîs sahîhtir" sözünün mânâsı:

Onun senedi, mezkûr evsâflarla birlikte muttasıldır, biz onu isnâdının zâhirine göre kabûl ediyoruz. Bu kabûlümüz, nefsü'l-emirde de onun mutlak olarak sahîh olduğunu ifâde etmez. Çünkü sikanın da unutması ve hatâya düşmesi mümkün ve câizdir. Öyle ise "haber-i vâhid katiyyet ifâde eder" diyene hak veremeyiz.

Eğer: "Bu hadîs, gayr-i sahîhtir" dense bunun mânâsı "Onun isnâdı mezkûr şartlara göre sahîh olmadı" demektir, yoksa nefsü'l-emirde yalandan ibâret olduğu için zayıftır mânâsına gelmez. Çünkü, kâzibin sıdkı, çok hatâ yapanın da isâbeti câiz olduğu gibi...".

Derim ki: Sıhhatine delâlet eden bir karîne olduğu vakit zayıfla amel câizdir, kezâ zayıflığına delâlet eden bir karîne olduğu vakit sahîhle amel terkedilir. Bu mesele müteâkip paragrafta îzâh edilecek.

---

17) Tahânevî'nin kitabını Abdülfettah Ebu Gudde tahkîk ederek kıymetli dipnotlar eklemiştir. İktibas'taki dipnotlar Ebu Gudde'ye aittir. Bu kıymetli eser YENİ USUL-İ HADİS adıyla tarafımızdan Türkçeye kazandırılmıştır.

2- "Fethu'l-Kadîr"de Muhakkik İbnu'l-Hümâm şöyle der: "Müslim, tabında, cerh şâibelerinden sâlim bulunmayan pek çoklarından rivâyette bulunur. Kezâ Buhârî'deki pek çok râvi, tenkîdlere mâruz kalmıştır. Râviler hakkındaki hükümler, ulemânın haklarında yürüttükleri ictihâda mebnîdir. Bu söylenenler, koşulan şartlar için de mûteberdir, öyle ki birinin mûteber addettiği bir şartı diğeri reddeder. Böylece diğerinin rivâyet ettiği hadîs, onun nazarında bu şartın hiç bulunmadığı bir rivâyet olur. Ve bu rivâyet, o şartı bulunduran hadîse muâraza için aynı değerdedir. Birinin zayıf bulup öbürünün sika addettiği râvi için de durum aynıdır. Evet müctehid olmayanla, râvinin durumunu bizzat tanımayanlar, ekseriyetin ittifâk ettiği husûsu kabûlde beis görmezler. Fakat şartı kabûl ve red husûsunda ictihâd sâhibi ile râvinin durumunu bilen kimse ancak kendi reyine mürâcaat eder ve şöyle der: "Senedce sahîh olanın nefsülemirde zayıf olduğuna delâlet eden bir kârine ile zayıflatılması veya

hasen olanın da başka karînelerle sahih mertebesine yükseltilmesi niye câiz olmasın?" Nitekim ekâbir-i Sahâbe'nin söylediğimize muvâfık düşen amellerinden, herhangi bir hadîsin muktezâsiyle ameli terketmiş olmalarından misâller verdik. Selefin büyükleri de aynı şekilde hareket etmişlerdir."

3- Öyle ise, İbnu'l-Hümâm'ın Tahrîr'inde ve daha başkalarında rastladığımız gibi, müctehid, nazarında sahîh olan hadîsle istidlâl eder, ictihadda bulunur.

"Tedrîbü'r-Râvi'de denir ki: "Ebû'l-Hasan İbnu'l-Hassâr Takrîbu'l Medârik Alâ Muvattâ'ı Mâlik'de der ki:

"Fakîh, bir hadîsin senedinde kezzâb yoksa, bu hadîsin Kur'ân'dan bir âyete veya bir kısım şerî esâslara uygunluğu sebebiyle, sıhhatine hükmedip, onun kabûlü ve kendisiyle amel cihetine gidebilir".

Demek ki: Bunun gibi olanlar Sahîh li-gayrihi addedilir, Sahîh li-zâtihi değil. Suyûtî'nin Tedrîb'de mezkûr kavline muttasıl olarak ifâde ettiği sözleri de bunu göstermektedir.

Hâfız, et-Telhîsu'l-Habîr'de Beyhâkî'nin tenkitten geçirdiği hadîs hakkında şunları söyler: "Bu hadîsle Ahmed ve İbnu'l-Münzîr ihticâcda bulundular. O ikisinin bu hadîs hakkındaki cezmlerinde bu hadîsin onlar nezdinde sahîh olduklarına dâir delîl vardır."

Derim ki: Bir hadîs hakkındaki her bir müçtehidin cezminde bu

hadîsin onun yanında sahîh olduğuna dâir bir delîl mevcuttur.

İbnu'l-Cevzî Tahkîk'inde şöyle der: "Hadîsi bir muhaddîs tahkîk eder, herhangi bir hâfız da onunla ihticâcda bulunursa onun sahîh olduğunda şüphe yoktur. Nasbu'r-Râye'de de aynı şey söylenir.

Derim ki: İmâmu Muhammed İbnu'l-Hasan veyâ muhaddisu'l-hâfız et-Tehâvî'nin kendisiyle ihticâc ettikleri her bir hadîs, zikredilen bu asla göre hüccettir ve sahîhtir. Çünkü onlar, muhaddis ve müctehid kimselerdir.

Muhakkik İbnu Hümâm Fethu'l-Kadîr'de şöyle der: "Zayıf rivâyet, sıhhatine delâlet eden bâzı karînelerle takviye gördüğü takdirde sahîh olur."

"Bir başka yerde aynı meâlde şunları söyler: "Şunu ifâde etmek gerekir ki zayıf ve sahîh diye verilen hüküm zâhirî bir hükümdür. Nefsülemirde ise, zâhiren zayıf olduğuna hükmedilen bir rivâyet sahîh olabilir. "Yânî onun sıhhatine delâlet eden bâzı karîneler ortaya konduğu takdirde. Nitekim kendisi buna yukarıda zikredilen sözünün devâmında bir misâl verir. Bu misâlde Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'nin "kedi, kabı yaladığı takdîrde tathîri için üç sefer yıkamanın kifâyet edeceğine" dâir mezhebinin sübût ve kesinliği, bu bâbta kendisinden merfû olarak rivâyet edilen hadîsin sıhhatini ifâde eden bir karînedir. Ve bu, râvinin ceyyid mertebesine çıkardığı zayıf hadîslerdendir.(18) Yine aynı kitapta şöyle denmektedir. "Hülâsa, gayr-ı merfû veyâ sübût yönüyle bir diğer merfûya nazaran mercûh durumda olan merfû, bunun Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den olduğuna ve üzerine müstemir bulunduğuna delâlet edecek bâzı karîneler mevcut olduğu hallerde kendi benzerlerine takdîm edilirler."

---

18) Muhakkik İbnu'l-Hümâm, Feth'de, Hidâye sâhibinin bu husûstaki kavli zımnında (1, 214-215) şunu der: "Eğer sarığının kıvrımı veya elbisesinin uç kısmına secde etse câiz olur". Bunu söylemezden önce buna delâlet eden hadîsleri tahrîc eder ki bunların bir kısmı zayıftır. Merhûm şöyle der: "Bu hadislerin bazıları üzerine tenkîdler yapılmışsa da sağlam olanlar diğerlerini takviye ederler. Eğer hepsi birden zayıf olsaydılar, tarîklerinin çokluğu sebebiyle yine de hasen sayılacaklardı. Bunun caiz olduğuna dair söylediğimiz dışında başka rivayet ve görüşler de mevcuttur. Bu cümleden olarak, Hasan-ı Basrî'nin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ashâbından naklettiği ve Hz. Buhârî'nin de tâlikan rivayet ettiği şu hadîse bakalım: "Hasan dedi ki: Halk sarık ve başlık üzerine secde ediyordu." Bununla merfular hakkındaki zan kuvvet bulur. Çünkü zayıfın manası nefsülemirde batıl olmayı tazammun etmediği müddetçe, nefsülemirde sahîh olabileceğinin câiz olması sebebiyle bunu gerçekleştirecek bir karînenin ortaya çıkması da mümkündür. Böylece zayıf ravi, bu muayyen metinde ceyyid mertebesine yükselerek kuvvetlendiği için kendisiyle amel edilir."

4- Bâzan hadîs, ulemânın, makbûl bulmasıyla sahîh olarak hüküm alır, sahîh bir senedi olmasa bile İbnu 'Abdilberr, el-İstizkâr'ında, Tirmizî'den Buhârî'nin denizle ilgili هو الطهور ماءه hadîsini sahîh addettiğine dâir rivâyetini anlatırken şöyle der: "Ehl-i hadîs bununkine benzeyen isnâdı asla tashîh (sahîh kabul) etmezler."(19) Fakat bu hadîs benim indimde sahîhtir, çünkü âlimler onu makbûl bulmuşlardır."

Derim ki: Kabûl, bâzan kabûlle olur, bâzan üzerine amelle olur. Bu sebeple muhakkik İbnu Hümâm, Fethu'l-Kadîr'de şöyle der: Tirmizî'nin, "onun üzerine Ehl-i ilmin ameli câri olmuştur" sözü, medlûlü bulunan hadîsin rivâyet edildiği bu târik sebebiyle zayıf bulunmuş olmasına rağmen, aslının kuvvetli olmasını gerektirir."(20) Suyûtî, Ta'akkubât'da şöyle der: "Tirmizî hadîsi (21) tahrîc eder ve şöyle der: Senedinde yer alan Hüseyin'i, Ahmet ve başkaları tazîf ettiler. Fakat ehl-i ilim onunla amel etmiştir. Bu sözüyle Tirmizî, mezkûr hadîsin ehl-i ilmin sözleriyle desteklenmiş olduğuna işaret eder.

Pek çok muhaddîs, bir hadîsin sıhhatine delâlet eden husûslardan birini ehl-ilmin o hadîs hakkındaki sözü olarak izâh ederler. Bu durumda hadîsin îtimâda şâyân bir senedi yoksa bile sıhhate zarar vermez."

Yine aynı eserde şu nakledilir: "Tirmizî dedi ki: İbnu'l-Mubârek ve başkaları tesbîh namazının lüzûmuna kâni oldular ve onun fazîletiyle ilgili rivâyetleri

---

19) Derim ki: Aksine, isnâdım da metnini de tashih ettiler. Bunu, Leknevî'nin el-Ecvibetu'l-Fâdıla'sının sonuna ilâve ettiğim "Ulemânın kabûl edip medlûl eriyle amel ettikleri hadîslerin bu sayede tashih edilmiş olduklarına binâen onlarla amel etmek vaciptir" unvanını taşıyan kısımda izah ettim. Bu konu ile ilgili oldukça geniş, yeterli şevâhid ve nusûsa şâmil olan bu izah 228-238. sayfalar arasında on sayfa tutan bir hacimde yer almıştır. Oraya bakılırsa şeyhimiz müel ifin burada temas ettiği meselenin orada tamamlanmış olduğu görülecektir. Şu hadisler de senetçe zayıf oldukları halde sahih addedilip hükmüyle amel edilmiştir: بع ةيدلاثراول ةيصو عيبلا دارتو افلاحت اذإ َفلتْخِا ِناَعِياَبتُملا ِيف نمثلا ةعلسلاو ةمئاق

20) İbnu'l-Hümâm, "Feth"in "Faslu'l-Evvel min Fusûli Kitâbi't-Talâk" bahsinin sonunda (3, 143) şöyle der: "Yine hadisi tashih eden hususlardan biri, onun uygunluğu hususunda ulemânın amelidir". Tirmizî, Talâku'l-Emeti Sintân" hadîsini rivayet ettikten sonra: "Hadîs garîbtir, fakat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashâbından ve onlardan sonra gelenlerden bir kısmı bununla amel etmiştir" der. Dârakutni'nin Sünen'inde (4, 40) de şu ifâde mevcuttur: "Kâsım ve Sâlim şöyle dediler: Bununla müslümanlar amel ettiler." Sâlim de şöyle der: "Hadîsin Medîne'de iştihâr bulması senedin sıhhatini aratmaz."

21) Yani İbnu Abbâs'ın: "Özürsüz olarak iki namazı cemederse kebâir kapılarından birini açmış olur"

meâlindeki rivayeti.

zikrettiler. "Beyhakî de şöyle der: "Abdullah İbnu'l-Mübârek onları kılardı. Sâlihler bu hadîsi birbirlerinden alıp öğrendiler. Kezâ bu durumda da merfû hadîs için bir takviye vardır".

Eğer bir hadîs, ümmetin hüsn-ü kabûlüne mazhar olmuşsa bu, bizim nezdimizde mütevâtir hadîs hükmündedir. Cessâs Ahkâmü'l-Kur'an'ında şöyle der: "Ümmet bu iki hadîsi (22) âhad tarîkden gelmiş

olmasına rağmen, amele hüccet kılmış, böylece tevâtür mevki ni kazandırmıştır, çünkü, ulemânın haber-i vâhidden hüsnü kabûl gösterdikleri bizce mütevâtir mânasını tazammun eder, sebebini muhtelif yerlerde açıkladık.

5- Sahîh hadîsler sadece Buhârî ve Müslim'in sahîhine münhasır kalmaz. Tedrîbu'r-Râvî'de ifâde edildiği gibi, diğer kitaplarda da sahîh hadîsler mevcuttur: "Buhârî ve Müslim kitaplarında bütün sahîhleri toplamazlar, böyle bir arzunun peşinde de değillerdi. Buhârî: "Kitabım el-Câmi'e sâdece sahih olanı koydum, uzun olur endişesiyle pek çok sahîh hadîsi de dışarıda bıraktım" der. Müslim de: "Ben bu kitâbıma nazarımda sahîh olan herşeyi koymadım, ancak üzerinde icmâ edilen hadîsleri koydum"

der. Bunlarla üzerinde icmâ edilen sıhhat şartlarının bulunduğuna kanî olduğu hadîsleri kasteder, bâzıları nezdinde hadîslerin bir kısmında mezkûr icmâ zâhir olmasa bile (Bunu İbnu Salâh söyler).

Nevevî, sahîh'ten murâdın metin ve senedinde sikât'ın ihtilâf etmediği rivâyet olduğunu söyler, râvîlerinin tevsîkinde ihtilâf olmayan değil der. İbnu Salâh da: "Bunun delîli şudur ki: Ebû Hüreyre'nin اوتصناف أرق اذاف rivâyeti için "Bu sahîh midir?" diye sorulunca: "Nezdimde bu sahîhtir" cevabını verdi.

Tekrâr: "Sen onu buraya niçin koymuyorsun?" denilince yine yukarıdaki cevâbı verdi.

Derim ki: Sahîheyn'in veyâ sâdece birisinin rivâyet ettiği bir hadîsin bunlardan bir başkasının tahrîc ettiği sahîh hadîse muâraza etmesi câizdir.

Muhakkik İbnu Hümam, Fethu'l-Kadîr'de diyor ki: "Bir hadîs sıhhatte Sahîheyn'e iştirâk ediyorsa ve Buhârî'de muârızı da varsa, muârızının buna takdîmi şart değildir. Takdîm için Buhârî'de bulunmuş

olmanın dışındaki tercîh

---

22) Yâni Ebu Dâvûd (2, 257) ve İbnu Mâce (1, 672)'nin Hz. Aişe'den rivayet ettikleri hadis: "Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: Câriyenin talâkı iki talâktır, iddeti de iki hayız müddetidir." İbnu Mâce (1, 672) ve Dârakutni (4, 38)'nin hadîsleri: "İbnu Ömer diyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: Câriyenin (emet) talâkı ikidir, iddeti de iki hayız müddetidir."

sebepleri aranır. Şu meşhûr söze gelince; "Hadîslerin en sahîhi Sahîheyn'de yer alan, sonra Buhârî'de, sonra Müslim'de bulunan, sonra bunların dışında olup ikisinin şartına uyan, sonra bunlardan birinin şartına uyan hadîslerdir". Bu söz bir tahakkümdür, buna uymak câiz değildir. Çünkü, en sahîh olma keyfiyeti onların koyduğu şartlara râvîlerin uymuş olmasından ileri gelmektedir. Durum böyle olunca, onların koştukları bu şartların bu iki kitâbın dışında yer alan bir hadîsin râvîlerinde bulunduğu farzedilse bu hadîsin de Sahîheyn'dekilere eşit derecede sahîhlik hükmü alması gerekmez mi? Ayrıca bunlardan ikisinin veyâ birinin "Bu şartları üzerinde toplayan muayyen bir râvînin gerçek hâle mutâbakatı kesin olduğu söylenemez. Gerçek ve fi lî durumun bunun hilâfına olması da mümkündür" meâlinde hükümleri de vardır. (23)

Derim ki: Sahîheyn'de yer alan hadîslerin en sahîh oldukları kabûl edilse bile bu, muâraza durumunda iltifât edilmeyen bir keyfiyettir. Tıpkı iki kişinin bir meselede karşılıklı olarak delîller ikâme etmeleri gibi.

Her ikisinin şâhidi de adûl olmasına rağmen birininki diğerininkine nazaran daha dindâr, dahâ muttakî.

Her iki tarafın şâhidleri şerî adâlet ölçülerine dâhil olduktan sonra bu ikincinin beyyinesi şâhidlerindeki mezkûr ziyâde vasıflardan dolayı öbürüne tercîh edilemez. Tercîh için hâricî başka şeyler aranır.

---

23) Muhakkik el-Kemâl İbnu'l-Hümâm'ı onun talebesi bulunan Al âme İbnu'l-Emîri'l-Hacc merhûm, et-Takrir ve't-Tahbîr fi şerhi Kitâbi't-Tahrîr (3, 30) kitabında te'yîd eder ve sonra şöyle der: "Üzerine dikkat çekmemiz gereken meselelerden biri de şudur: Sahîheyh'in diğerlerinden daha sahih olma keyfiyeti bunlardan sonra gelenlere atf ı nazar edilerek verilen bir hükümdür, kendilerinden önce gelen mütekaddimîn müctehidlerine atfı nazarla değil. Bu durum bütün sarâhatına rağmen bazılarınca bilinmiyor veya bu noktada hataya düşülüyor (Al âhu âlem bissevâb... (özetle). Şeyhimiz İmâmu Kevserî merhûm, Hâzimî'nin Şurûtu'l-Eimmeti'l-Hamse'sine yaptığı tâlikâtta (s.59) İbnu Emîri'l-Hâcc'ın yukarıda zikrettiğimiz ibâresini naklettikten sonra şunu söyler: Burada İbnu Emîri'l-Hâce demek istiyor ki: Şeyheyn

ve diğer "Sünen" sahipleri huffâzdan birbirine muâsır olan bir gruptur. Bunlar İslâm fıkhının tedvîninden sonra ortaya çıktılar ve hadîslerden bir kısmını topladılar. Kendilerinden önce yaşamış olan müctehid imamlar hadîs ve diğer malzeme yönüyle daha zengin kimselerdi. Önlerinde hudûdsuz bir merfû, maktû, mürsel hadîsler deryâsı, Sahâbe ve Tâbiîn'den menkûl fetvâ hazînesi mevcuttu. Müçtehidin nazarı bir kısım hadîslere gafil değildir. Önümüzdeki "Cevâmi" ve "Musannafât"

silsilesine nazar etsek onlardaki her bir babta müçtehidînin istiğna etmediği bütün hadîs çeşitlerini bulabiliriz. Kütüb-i Sitte müel iflerinden önce yaşamış olan bu Cevâmî ve Musannafât'ın sahipleri, bu mezkûr müçtehidlerin ashâbı (arkadaşları) veya arkadaşlarının arkadaşlarıdırlar. Onlar için hadîslerin senetlerini kontrol çok kolaydı, çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e çok yakındılar. Bu sebeple bir müçtehidin her hangi bir hadîsle ihticâc etmesi onu tashîh manasına gelir. Kütüb-i Sitte'ye

ihtiyaç duyulması ve onlarla ihticâc edilmesi sadece onlardan sonra gelen kimselere nazaran ortaya çıkan bir meseledir (Allâhu âlem).

Öyle ise, Sahîheyn'dekilerin en sahîh olması veyâ Buhârî'dekilerin Müslim ve diğerlerine nazaran daha sahîh olması meselesi icmalî olarak ve mecmûunu nazara aldığımız takdîrde doğrudur. Tafsîlî olarak tek tek hadîsleri nazara aldığımız takdîrde doğru değildir. Bu husûs Tedrîb'de şu şekilde tasrîh edilir.

"Bâzan mefûk (fâik ve üstün olmayan) bir habere onu fâik kılan bir şey ârız olur. Meselâ Sahîheyn'in garîb bir hadîsi tahrîcde ittifakları, Müslim veyâ bir başkasının meşhûr bir hadîsi veyâ senedi esahhu'l-esânid vasfını alan bir hadîsi tahrîc etmeleri gibi. Bu hadîs daha öncekini yaralayamaz. Çünkü bu, icmâl îtibâriyledir. Zerkeşî der ki: "Buradan şu anlaşılıyor ki, Sahîhû'l-Buhârî'nin, Müslim ve diğerlerine tercîh edilmesinden murâd bunun bir bütün olarak, diğerlerine bir bütün hâlinde tercîh edilmesidir, yoksa birincide mevcut her bir hadîsin, diğerlerinde mevcût her bir hadîse tercîh edilmesi şeklinde değildir".

Yine Tedrîb'de geldiğine göre Hâkim şöyle der: Sahîh hadîs on kısma ayrılır. Bunlardan beşi üzerinde ittifâk vardır, Buhârî ve Müslim'in seçtikleri... Beşincisi eimmeden bir grubun babalarından ve atalarından rivâyet ettikleri hadîsler olup, rivâyet ne babalarından ne de dedelerinden tevâtür bulmayıp, kendilerinde bu dereceye ulaşan hadîsler. Şu senetlerde olduğu gibi:

نب ةيواعم نب سايا) (هدج نع هيبا نع بيعش نب ورمع) ه (

دج نع هيبا نع ميكح نب زهب)

)هدج نع هيبا نع ةرق

Bunların ecdâdı Sahâbe, afâdı sikâttır. Bu gruba girenler de kezâ kendileriyle ihticâc edilebilecek hadîslerdir. Sahîheyn dışındaki imamların kitaplarına tahrîc edilmişlerdir.

Derim ki: Bu de kezâ Sahîheyn dışında da sahîh hadîslerin varlığına sarîh bir delîldir.

6- Suyûtî, Cem'ul-Cevâmî'in dibâcesinin el-Akvâl kısmında şöyle der: "Buhârî için (خ), Müslim için (م), İbnu Hibbân için (بح), Hâkim'in Müstedrek'i için (ك), Ziyâu'l-Makdisî'nin "el-Muhtâre"si için (ض), remizlerini koydum. Bu beş kitapta yer alan hadîslerin hepsi sahîhtir. Herhangi bir hadîsi onlara nisbet etmek aynı zamanda sahîh olduklarını ifâde etmek olur. Müstedrek'in tenkîd edilmiş olan rivâyetleri bu kâideden hâriçtir. Zâten onlara ayrıca dikkat çektim.

Mâlik'in Muvattâ'ında, İbnu Huzeyme'nin, Ebû 'Avâne'nin ve İbnu's-Seken'in Sahîh'lerinde, İbnu'l-Carûd'un el-Müntekâ'sında ve Müstahrecât'da (24) geçenler de böyledir. Onlara yapılan bir isnâd da sıhhat vasfını tazammun eder. Müsnedü Ahmed'de yer alan bütün hadîsler makbûldür. Onlar arasında zayıf olanlar hasene yakındır..." (Kenzu'l-Ummâl'den, özetle).

---

24) Müteâkip bahiste "Sahîheyn" veyâ ikisinden biri üzerinde yapılan Müstahrecât'ın büyük bir kısmı beyan edilecek. Fakat bu husûsta bir iki noktaya daha temâs etmek gerekmektedir. Müstahrecât'da zikredilen hadîslere sahîh hükmünün verilmesi isâbetli değildir. Çünkü onlarda sahîh ve zayıf bulunduğu gibi Buhâri ve Müslim'in şartlarına uyanlar, ikisinin şartına da uymayanlar var. Şu halde onlarda bulunanın hepsine birden sahih sıfatını ıtlâk etmek uygun değildir. Hâfız İbnu Hacer, İbnu Salâh'ın Mukaddime'sine yazdığı Nüketi'nde bazı Müstahrecât'ın durumunu ve onların istihrâc yol arını îzah sadedinde şöyle der:

"Ebû Avâne'nin kitâbı, bâzı kimseler onu Müslim üzerine yapılan Müstahrec olarak isimlendirse de bâbların hepsinde müstakîl olan çok sayıda hadîs mevcûttur. Müellif bunlardan pek çoğuna işâret etmiştir. İçerisinde sahih, hasen, zayıf ve mevkûf rivâyetler mevcuttur.

el-İsmâîli'nin kitâbında müstakîl zâid hadîs yoktur. Ancak bazı metinlerin içerisinde zâide rastlanır.

Bunun hakkında sıhhat hükmü râvîlerin ahvâline bağlıdır. Meselâ, Zührî'nin bir kısım arkadaşları târikiyle Zührî'den Buhârî'nin rivâyet ettiği bir hadîsi İsmâili bâzı ziyâdelerle Zührî'nin başka arkadaşları

tarîkiyle istihrâc eder. Bu sonuncular, haklarında tenkid vâkî olan kimselerdir. Onların ziyâdeleriyle ihticâc yapılmaz.

Müel if (yânî İbnu Salâh) sonra şöyle der: "Müstahrecât sahipleri, hadîsin elfâzından aynen Şeyheyn'e muvâfakât aramadılar. Buna da sebep olanların bu hadîsleri Buhârî ve Müslim cânibinden rivâyet etmemiş kılmalarıdır. Böylece ziyâdenin sahîh olduğuna dâir hüküm, sahîh hadîs için râvîlerde şart koşulan sıfatların, müstahrec müel ifi ile, üzerine istihrâcta bulunulan asıl kitap sâhibinin birleştikleri râvilerde sübût bulmasına mütevakkıftır. İstihrâc sâhibi ile, aslın sâhibinin birleştiği kimse arasında, râvi sayısı ne kadar çok olursa o nisbette tenkîd ihtimâli artar.

Keza istihrâc yapanın asrı ile üzerine istihrâc yapılan aslın asırları birbirinden ne kadar uzak olursa isnâd uzar ve ricâli arttıkça da onu tenkîd eden kimse onların ahvâlini fazlaca araştırmaya mecbûr kalır.

Meselâ Buhârî, Ali İbnu'l-Medini'den, Süfyân İbnu Uyeyne'den Zührî'den bir hadîs rivâyet etmiş olsa, İsmâilî de aynı hadîsi bâzı şeyhlerinden, Hakem İbnu Mûsa'dan, Velîd İbnu Müslim'den, Evzâî'den, Zühri'den rivâyet etmiş olsa ve Evzâi'nin hadîsi İbnu Uyeyne'nin hadîsine bir ziyâdeye şâmil olsa buna cahîh hükmü Velid'in Evzâi'den, Evzâî'nin de Zühri'den dinlemiş olmasının tasrîhine bağlıdır. Çünkü Velîd İbnu Müslim, şeyhleri ve şeyhlerinin şeyhleri üzerine tedlîsde bulunanlardandır.

Kezâ, onun sıhhatı, el-İsmâilî'nin şeyhi hakkında sahîh sıfâtlarının sübûtuna mütevâkkıftır.

Müstahrec'te bulunan bütün hadîsleri buna kıyâs et. Bu hüküm geri kalan bütün müstahrecât için aynıdır.

Bâzılarını, râvilerinde gerekli şartlar ictimâ etmese bile, hadîsin aslını bulduğu şekilde tahric etmekle iktifa etmiş gördüm. Hatta Ebû Nuaym'ın ve başkalarının Müstahrec'inde birçok zayıflardan rivâyet edildiğini gördüm. Çünkü onların bu müstahrecâtdan maksadları âli isnâd elde etmektir, bu ziyâdeleri tahrîc etmek değildir. Ziyâdeler bulunan âli isnâd da tesâdüfen yer almıştır (Al âhu âlem).

Tedrîbü'r-Râvî'de denilir ki: -Sahîh meselelerinden- üçüncüsü: Sahîheyn üzerine tahrîc edilen kitaplar, İsmailî'nin, Berkânî'nin, Ebu Ahmed el-Gıtrifî'nin, Ebû Abdil âh İbnu Ebî Zühl'ün, Ebû Bekr İbnu

Merdûye'nin Buhârî üzerine; Ebû 'Avâne el-İsferânî'nin, Ebû Câfer İbnu Hamdân'ın, Ebû Bekr Muhammed İbnu Recâ'en-Nisâbûrî'nin, Ebû Bekr el-Cevzakî'nin, Ebû Hâmid eş-Şârekî'nin, Ebû'l-Velîd Hassân İbnu Muhammed el-Kureşî'nin, Ebû 'İmrân Mûsâ İbnu'l-'Abbâs el-Cüveynî'nin, Ebû Nasr et-Tûsî'nin, Ebû Sa'îd İbnu Ebî Osmân el-Hîrî'nin Müslim üzerine, Ebû Nuaym el-İsbehâ'nî'nin, Ebu Abdillâh İbnu'l-Ahrâm'ın, Ebu Zerri'l-Herevî'nin, Ebu Muhammed el-Hallâl'ın, Ebû Alî el-Mâsercisyî'nin, Ebû Mesûd Süleymân İbnu İbrâhim el-İsbehânî'nin, Ebû Bekr el-Yezdî'nin Buhârî ve Müslim'den her biri üzerine; Ebû Bekr İbnu Abdân eş-Şirâzî'nin tek bir ciltte her ikisi üzerine müstahrecleri vardır.

Müstahreclerin iki faydası var: 1-Âli İsnâd, 2-Sahîhe ziyâde. Zirâ müstahreclerde geçen ziyâdeler de sahîhtir, çünkü iki farklı isnâda müsteniddir.

Yine Tedrîb'de şöyle denir: Hâfız Ebû Abdillâh el-Hâkim, Müstedrek'inde Sahîheyn'in veya ikisinden birinin şartına uygun veyâ onların şartlarına uymadığı halde sahîh olan zevâidi toplamıştır. Bâzan bu kitâbına, nazarında sahîh olmayan hadîsleri de zaaflarına dikkati çekerek kaydeder. Hâkim, tashîh husûsunda mütesâhil (gevşek)'dir. Zehebî, Müstedrek'ini hülâsa eder ve birçok hadîsi zayıf ve münker bulur. Bunda geçen mevzû hadîsler için de müstakil bir cüz tertîpler. Bu cüzde yüze yakın hadîs mevcuttur. Hâkim'in tashîh ettiği bir hadîs hakkında diğer mûteber hadîsçiler nezdinde sahîh veyâ zayıftır diye bir hükme rastlamazsak ve zâfını gerektiren bir illeti zâhir olmazsa onun hasen olduğuna hükmederiz..." (özetle).

Derim ki: Zehebî bu husûsta bizi yeteri kadar doyurmuştur. Onun ikrâr ettikleri sahîhtir. Sükût edip üzerine hüküm yürütmedikleri İbnu Salâh'ın dediği gibi, hasendir.

Nesâî'nin Müctebâ'sı da sahîh olması kuvvetle muhtemel olanlardandır. O, bütün ülkelerde okunan bir kitaptır. Nesâî'den rivâyet eden Muhammed İbnu Mu'âviye el-Ahmer şunu nakleder: "Nesâî dedi ki:

"Kitâbu's-Sünen"in tamamı sahîhtir, bâzıları ise mâlûldür. Ancak o bunların illetini belirtmemiştir.

Müctebâ diye bilinen müntehâbın hepsi sahîhtir.

Hâfız Ebû'l-Fazl, İbnu Hacer der ki: "Nesâî'nin kitâbına, Ebû Âli en-Nîsâbûrî,Ebû Ahmed İbnu'Adiyy, Ebû'l-Hasan ed-Dârakutnî, Ebû'Abdil âh el-Hâkim, İbnu Mende, 'Abdü'l-Ganî İbnu's-Saîd, Ebû Yâle el-Halîlî, Ebû Alî İbnu's-Seken, Ebû Bekri'l-Hatîb ve başkaları Sahîh ismini ıtlâk ediyorlar.

Sindî de, "Nesâî" üzerine yaptığı Tâlîk'ında şöyle der: "Hülâsa, sahîh ıtlâkı, en-Nesâiyyu's-Sağîr içindir. Bu kitâp Şâi' diye meşhûrdur. Bunda da hasen hadîsler sahîh diye tesmiye edilmiştir. Zayıf ise son derece nâdirdir ve eğer zikredildiği bâbda ondan başka rivâyet yoksa hasen addolunur. Bu çeşit hadîsler musannıf ve Ebû Da'vud nazarında re'yu'r-ricâlden daha kavîdir (Allâhu âlem)."

7- Eğer hadîs muhtelefun fih ise, yânî bâzıları tashîh veya tahsîn etti, bâzıları taz'îf etti ise bu hadîs hasendir. Muhtelefun fih olan yânî bâzılarınca tevsîk, bâzılarınca da taz'îf edilmiş bulunan râvî de hasenu'l-hadîsdir, rivâyetleri hasen addolunur.

Tedrîbur'Râvî'de denir ki: "(Tenbîh): Hasen hadîs de, sahîh hadîs gibi muhtelif derecelere sâhiptir.

Zehebî der ki: En üstün mertebesi Bahzu'bnu Hakîm'in babasından, dedesinden; Amr İbnu Şuayb'ın babasından, dedesinden; İbnu Ishâk'ın et-Teymî'den yaptığı rivâyettir. Böylelerine sahîh denir, ancak sahîhin en düşük derecesindedirler. Bundan sonra tahsîn veyâ zîf'i husûsunda ihtilâf edilenler gelir.

Hâris İbnu Abdillah, Âsım İbnu Damre, Haccâc İbnu Ertât ve benzerlerinin hadîsleri gibi.

Derim ki: Muhammed İbnu Ebî Leylâ, Hasan İbnu Umâre Şüreyhu'l-Kâdî, Şehru'bnu Havşeb ve benzerleri gibi tevsîk ve tazîf husûsunda haklarında ihtilâf edilenler. Bunlar çoktur. Zehebî'nin dediğine göre - ki Zehebî nakd-i ricâl hususûnda tam ihtisâs sâhibi kimselerdendir (25). "Bu mevzûnun

---

25) Evet Zehebî'nin nakd-i ricâlde otorite olduğuna bu sahanın pek çok imamı şehâdet etmiştir. İki çizgi arasına alınan Zehebî hakkında söz Hâfız İbnu Hacer'e aittir, Nuhbe'ye Nüzhetü'n-Nazar adıyla yazdığı şerhin Merâtibu'l-Cerh ve't-Tâdîl bahsinde (s.136) geçer. (Mezkür eser, "Laktu'd-Dürer"

kenarında neşredilmiştir). Aynı sözü talebesi Sehâvî alır ve Zehebî hakkında Fethu'l-Mugîs'de (s.482) tekrar eder. Keza aynı sözü, Suyûti alarak el-Hâvî li'l-Fetâvâ'da (1, 348) dercedilmiş olan el-Mesâbihu fi Salâti't-Terâvih" cüzünde Zehebi hakkında tekrar eder.

Zehebî'nin talebesi olan İmâm Tâcü'd-Dîn es-Sübkî, Tabakâtu'ş-Şâfiîyyeti'l-Kübrâ'sında (5, 216) Zehebî'nin tarihçesi ile ilgili bahiste şöyle der: Şeyhimiz, üstadımız, imam, hafız, Şemsü'd-Din Ebû Abdillâh et-Türkmânî, ez-Zehebî, asrın muhaddisidir, hadîste eşi olmayan bir ummândır. Zorluklar karşısında kendisine sığınılan bir büyüktür. Hıfz bakımından yegane imamdır. Mana ve lafızda asrın altınıdır. Cerh ve tasdîl mevzuunun şeyhi ve bütün yol arda ricâlin yürümesini sağlayan destektir.

Sanki bütün imamlar bir yerde toplanmışlar da Zehebî onlara bakmış ve orada hazır olanlardan onları huzurunda bulunmuş olanın ihbarını nakletmeye başlamış gibidir."

Şeyhlerimizin şeyhi, Hint muhaddisi, İmâmu'l-Asr eş-Şeyh Enver Şâh el-Keşmîrî ed-Deyvebendî (vefâtı 1352) hayretengiz bir derecede büyük olan Feyzu'l-Bârî alâ Sahîhu'l-Buhârî'sinde (1, 179) derki: "Zehebî, hakkında: "Eğer o bir tepe üzerinde dursa ve bütün raviler kafilesi önünden geçse hepsinin isimlerini ve atalarının isimlerini birer birer sayar" denen kimsedir." Keşmirî bu manayı yukarıda Sübkî'den zikrettiğimiz sözden almışa benziyor. Allah, Şemsü'd-Dîn hâfız Zehebî'ye ganî ganî rahmet eylesin. Hakkında şöyle söylemek ne kadar isâbetli olur:

Ey felek! Onun gibisi gelir diye yemîn etmiştim,

Hanis oldun yemîninde, kefârette bulun.

âlimlerinden ikisinin zayıfın tevsîki ve sikanın taz'îfi üzerine ittifak ettikleri görülmemiştir.(26) Bu sebeple Nesâi'nin prensibi, terkedilmesi için âlimlerin üzerine ittifâk etmediği ricâlden rivâyette bulunmaktı." Sahâvî'nin Fethu'l-Muğîs'inden naklen er-Ref'u ve't-Tekmîl'de geçer. Münzirî, Terğîb'inin mukaddimesinde şöyle der: "Derim ki: Eğer bir hadîsin isnâdındaki râviler sika ve aralarında da hakkında ihtilâf edilen biri varsa onun isnâdı hasendir, yâhut müstakîmdir, yâhut Lâ be'se bihi'dir (beis

yok)", keza haklarında ihtilâf edilen râvîlere tahsîs ettiği bâbta da megâzî sâhibi Muhammed İbnu İshâk İbnu Yesâr'ın târihçesi üzerine uzunca yazdıktan sonra şöyle der: "Hülâsa bu zât, hakkında ihtilâf edilenlerdendir, hasenu'l-hadîsdir."

Kays 'İbnu Talk'ın babasından rivayet ettiği hadis hakkında İbnu'l-Kattân'ın sözlerinden naklen Zeyle'î der ki: "Hadîs, muhtelefun fih'tir. Hakkında hasen denmesi daha doğru olur, sahîh olduğuna hükmedilemez (Al âhu âlem)." Yine burada İbnu Dakîku'l-Iyd'ın şu sözü nakledilir: "Bu hadîs (yânî, ناذا

سأرلا نم) iki cihetten mâlûldür: Biri Şehru'bnu Havşev hakkındaki cerhedici söz, ikincisi ref'i hakkındaki şüphedir. Fakat Şehr'i, Ahmed, Yahyâ, 'İclî, Yâkub İbnu Şeybe tevsîk etmişlerdir. Sinan İbnu Rebî'a'ya gelince Buhârî kendisinden tahrîcte bulundu. O, telyîn edildi ise de İbnu'Adiyy hakkında: "O, bence Labe's bihdir". der. İbnu Maîn de: "Kavî değildir, hadîsi bizce hasendir" der.

Ebû Dâvud hâşiyesinde دودحلا ا مهتارثع تائيهلا اوذ اوليقأ hadîsinin altında şu ibâre vardır: "Bu hadîs, Hâfız Sirâcü'd-Dîn el-Kazvînî'nin, Bağavî'nin el-Mesâbih'inden tenkîd ederek zayıf hükmünü verdiği hadîslerden biridir. İbnu

---

26) Yani zayıfın tevsîki hususunda ulemâ ittifak etmemiştir. Aksine, zayıfı bazıları tevsîk etti ise diğer bazıları da taz'îf etmiştir. Keza sikanın taz'îfi hususunda da ulemânın ittifâkı vaki olmamıştır. Bazıları taz'îf etti ise diğer bazıları tevsîk etmiştir. Burada "ikisi" kelimesiyle hepsi (el-cemîu) kastedilmiştir, şu sözde olduğu gibi: "Bu işte iki kişinin ihtilaf ettiği görülmez." yani herkes o meselede müttefiktir, hiç kimse ona itirazda bulunmaz demektir.

'Adiyy der ki: "Bu hadîs, bu senediyle münkerdir, onu Abdülmelik'ten başkası rivayet etmemiştir. "

Münzirî de "Abdülmelik zayıftır" der. Hâfız Selâhuddîn el-'Alâî ise: Bu 'Abdülmelik İbnu Zeyd hakkında Nesâî: "Lâ be's bihi" (Onda bir beis yok) der. Onu İbnu Hibbân da tevsîk etmiştir, hadîsi inşâl ah hasendir, bilhassa ondan Nesâî'nin yaptığı tahrîcler. Çünkü o, kitabında ne münker, ne vâhî hadîsi ne de metrûk kimsenin hadîsini tahrîc etmez." der.

Muhakkik İbnu'l-Hümâm Feth'de der ki: "Dârakutnî, 'Ubeydullâh 'İbnu 'Abdillâh o da İbnu 'Abbas'dan şunu tahrîc eder:

ف فوصلاو رعشلاو دلجلا اماف اهمحل ةتيملا نم ملسو هيلع ًاللَّ ىلص ًاللَّ لوسر مرح امنا

هب سأب

ve bunu Abdü'l-Cebbâr İbnu Müslim'in zâfı sebebiyle ta'lîl eder. O, memnû'dur. İbnu Hibbân ise onu sikalar arasında zikreder. Her hâl ü kârda hadîs, hasen mertebesinden aşağı düşmez.

Suyûtî, Ta'akkubât'da Hz. Ayşe'den merfû olarak gelen هريغ مهنمؤي نا ركب وبأ مهيف موقل يغبني (içerisinde Hz.

Ebû Bekir (radıyallahu anh)'in bulunduğu bir cemâata ondan başkasının imâmlık yapması câiz değildir) hadisi hakkında, İbnu Cevzî'yi -ki bu hadîsi, senedinde kendisiyle ihticâc edilmez dediği İsa İbnu Meymûn ve metrûk dediği Ahmed İbnu Beşîr bulundukları için tâlîl etmiştir- reddetmek için şunları söyler: "Bu hadîsi Tirmizi tahric etmiştir. Ahmed İbnu Beşir'le Buhârî ihticâcda bulunmuştur ve ulemânın çoğunluğu da onu tevsîk etmiştir. Dârakutnî der ki: "Zayıftır, hadîsiyle i'tibâr edilir". İsa'ya gelince, hakkında Hammâd: "Sikadır" der. Bir seferinde Yahyâ onun için "Lâ be's bihi" (onda bir beis yok) demiştir. Bu ikisinden başkası ona taz'îf ederler, fakat kizble ithâm etmezler. Mezkûr hadîs hasen'dir".

Hâfız, Tehzîbü't-Tehzîb'de Kâtibu'l-Leys 'Abdul ah İbnu's-Sâlih'in tarihçesi meyanında şöyle der: İbnu'l-Kattân onun için "sadûkdur, rivayet ettiği hadîslerin derecesini düşürecek hiç bir menfî vasıf, hakkında isbât edilemez. Ancak ne var ki muhtelefun fihdir, hadîsi de hasendir" demiştir.

Derim ki: Bu ibârelerin hepsi daha önce de tekrar ettiğimiz şu hükmümüzün doğruluğuna bir delîl teşkîl eder: "Eğer râvi muhtelefun fih ise kendisi hasenu'l-hadîsdir. Eğer sözü fazla uzatmış olmaktan endîşe etmeseydim meseleyi tafsîl ederek başka nakil erde de bulunurdum. Ricâl, ilel, ve mevzûât üzerine

yazılan taakkûbât kitaplarını mütâlaa eden kimse bu beyân ettiğimiz esas hakkında asla şüpheye düşmez.

8- Hasen hadîs, kuvvetçe sahîhden mâdûn olmasına rağmen, ihticâcda onun gibidir. Bu sebeple bir gurup âlim onu sahîh nevine dâhil ettiler: Hâkim, İbnu Hibbân, İbnu Huzeyme gibi. Böyleleri bu nevdeki hadîslerin sıhhatı mübeyyen ve kesin olanlara nazaran dûn mertebede olduklarını da söylemekten geri durmazlar. Bu ifâde Tedrîbu'r-Râvî'de mevcuttur. Hâfız İbnu Hacer Şerhu'n-Nuhbe'de şöyle der:

"Hasen'den olan bu kısım kendisiyle ihticâcta sahîhe iştirâk eder, onun dûnunda olsa da. Kezâ bir kısım farklı derecelere ayrılmakta da sahîhin müşâbihidir."

9- Hasen li-zâtihi olan bir hadîs, birden fazla vecihle rivâyet edilmiş ise, bu öteki vecih tek de olsa kuvvetlenerek hasen derecesinden sahîh derecesine yükselir. Bu kaide de Tedrîb'de ifâde edilmiş ve Şerhu'n-Nuhbe'de sarahâte kavuşturulmuştur.

10- Zayıf bir hadîs, başka tarîklerden de rivâyet edilmişse ve bu öteki tarîk tek de olsa bunlar berâberce hasen derecesine yükselir ve kendisiyle ihticâc edilebilir.(27) ________

27) Tariklerinin artmasıyla zayıfın kuvvetleneceği konusundaki bu mutlak ifade (çünkü hangi çeşit zayıfın kuvvetleneceği sınırlanmamış) tarîkin mücerred sayıca artma keyfiyetinin, hadîsi zayıflıktan hasen mertebesine yükselten icbârî bir durum olduğu intibâını vermektedir. Nitekim birçok müteahhirîn ulemâ bu hususta yanılmışlardır. Tedrîb ve Şerhu'n-Nuhbe'den zikredeceğimiz müteâkip delil erde ve 80. sayfada Tedrîb'den sarih olarak gelecek delillerde görüleceği üzere, müellif asla aynı şeyi kastetmiyor.

Hafız İbnu Salâh, Ulûmu'l-Hadîs'inde der ki: "Zayıf bir hadîsin muhtelif vecihlerle rivayet edilmiş olması ondaki her bir za'fın izâlesi için kafi değildir. Za'afların muhtelif nevileri vardır: 1- Bazı za'flar bu sayede izale olur. Eğer za'f, ravisi ehl-i sıdk ve diyanet olmakla beraber, hıfzındaki zayıflıktan neş'et ediyorsa onun rivayet ettiği hadisi bir başka vecihle de rivayet edilmiş bulursak anlarız ki bu hadis o ravinin doğru olarak ezberlediklerindendir. Onun bu hadisi zabtedişinden dolayı hıfzı tenkîd edilmez. Keza za'fı irsâl cihetinden geliyorsa aynı şekilde rivayet edildiği bir başka vecih sebebiyle zaafdan kurtulur. Hafız bir imam tarafından irsâl edilen bir mürsel hadis de böyledir, çünkü bu hadiste bir başka vecihle gelecek rivayetle izale olacak az bir zaaf mevcûttur.

2- Bir başka zaaf çeşidi, zaafın kuvvetli olması ve zayıflatıcı vasfın mükâvim ve mücbir bulunması sebebiyle, mezkûr şekilde izâle olmaz. Bu çeşit zaaf râvinin kizble müttehem veya hadisin şaz olmasından neş'et eder."

Hafız İbnu Hacer, en-Nüket alâ İbni's-Salâh'da birinci kısma yani turukun taahhüdü ile za'fı giden zayıf hadisler gurubuna talik olarak şunu söyler: "İchâr edici için, onun müchir olup olmadığını bize bildirecek zabtı kuvvetli bir ravi zikretmedi ise onun hakkında kayıt: "Bunun kabûl ve redde muhtemel bulunduğunun" söylenmesidir. Nerede, ihtimal iki şık için de eşit olursa bu hadis zaaftan kurtulmaya sâlih olur. Nerede red ciheti kuvvet kazanırsa o hadis de zaaftan kurtulamaz. Eğer kabul ciheti galebe çalarsa o zaman rivayetimiz bu kısma girmez, hasen li-zâtihi babında mütâlaa olunur. Al ahu âlem."

Şeyhimiz müel ifin ibaresinin yanlış anlaşılmaya meydan vermemesi için şöyle olması evlâdır: "Ravileri sûi hıfz v.s ile mevsûf olan zayıf bir hadîs başka tarîklerden de rivâyet edilmişse... Kezâ ihtilât tedlîs irsâl ve benzerleri sûi hıfzın hükmüne girerler."

Yine Tedrîbu'r-Râvî'de şöyle denmektedir: "Münferid olma halinde kendileri bir hüccet teşkîl etmeyecek olan iki tarîki olan hadîsle ihticâc etmede bir garâbet yoktur. "Müsned bir vecihle rivâyet edilen mürsel de veya kendi şartına uygun bir başka mürselin de ona muvâfakatı durumlarında olduğu gibi ki bunu bilâhare îzâh edeceğiz.

Yine Tedrîb'de şöyle denir: "Keza, eğer hadîsin za'fı irsâl veya tedlîs veyâ meçhûl ricâlin senedde yer etmesi gibi sebeplerden ileri geliyorsa, bir başka vecihle gelmiş olmakla zaaf kalkar, fakat hasen li-zâtihinin dûnunda kalır."

Şerhu'n-Nuhbe'de de şöyle der: "Seyyi'ü'l-Hıfz olan birisi îtibâr etmeye elverişli mûteber birisine tâbî kılınınca, mûteber onun fevkinde veya mislinde olmalıdır, dûnunda değil. Durumu temyîz edilemeyen muhtelit, mestûr, mürsel isnâd, içerisinden hazfedilen kısmı bilinmeyen müdelles vs. bütün bunların hadîsleri kendilerinin dûnunda olmayan bir başka vecihle rivâyet edilince hadîsleri hasen olur, fakat hasen li-zâtihi değil. Onun böyle tavsîf edilmesi ister mütâbi ister mütâba'in her iki tarafa da itibâr edilmesiyledir. Çünkü onlardan her birinin rivâyetleri hem doğru ve hem de yanlış olabilir, iki ihtimâl de birbirine eşittir. Haklarında îtibâr'da bulunulanlardan (mûteberûn) biri cânibinden olanlardan birine muvafık düşen bir rivâyet vâkî olduğu takdîrde mezkûr iki ihtimâlden biri üstün gelir ve bu, hadîsin mahfûz olduğuna delalet eder, tevakkuf derecesinden kabûl derecesine yükselir Allâhu âlem.

Mâ sebete bi's-Sünne'de Hâfız Irâkî'den naklen şöyle denir: "Beyhakî'nin sözünün zâhirine göre, muharremin onuncu günüyle ilgili olan tevessün hadîsi İbnu Hibbân'dan başkasının reyince hasendir.

Çünkü o, bunu birçok Sahâbeden farklı tariklerde merfû olarak rivayet eder ve ilâveten der ki: "Bu isnâdlar gerçi zayıftırlar, ancak birbirlerine zammedilince kuvvet hâsıl olur. İbnu Teymiyye bunu inkârla

"tevessün hadîsinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivayet edilenlerden hepsi bildiğin sebebe binâen bâtıldır" der. Ahmed'in sözü de aynı: "O, sahîh değildir" -yani li-zâtihî sahîh değil- Buradaki değildir sözü onun hasen li-gayrihi olmasını nefyetmez. Hasen li-gayrihi ile ihticâc edilir. Bu husûs hadîs ilminde açıktır." (Irâkînin sözü).

Muhakkik Feth'de der ki: "Bu kadar çok tarîkden gelen hadîsler, zayıf bile olsalar metinleri hasen olur.

Nasıl olmasın ki, onlar içerisinde zâten hasenden daha aşağı dereceye düşmeyecek olanlar var." Yine aynı kitapta şu ifadeye rastlanır: "Bu sayıca fazla tarîkler ondan fazla Sahâbeden gelmektedir.

Bunlardan her biri zayıf olsaydı bile, hepsi berâber mütâlaa edildikte hüccet olma durumları sabit olurdu. Kaldı ki bir kısmı hasen mertebesinden aşağı düşmüyor.."

Tedrîbu'r-Râvî'de şöyle denir: "Ravînin fısk veya kizbinden dolayı zayıf olan hadise kendisi değerinde bir başka hadîsin muvâfakat etmesinin değeri yoktur, çünkü böyle bir zaaf kuvvetlidir ve sebebi kolayca izâle olamayacak cinstendir. Ancak tarîklerin mecmûu ile münker veya asılsız olmaktan kurtulur. Bu hususu Şeyhu'l-İslâm, yani Hâfız İbnu Hacer açıklar ve der ki: "Bâzan tarîkler sayıca artar ve hadîsi mestûr ve seyyiul hıfz mertebesine yükseltir. O şekilde ki eğer onun için, içerisinde muhtemel yakın bir zaaf varsa bunlar tümüyle hasen derecesine yükselirler.

Allâme muhaddis Şarânî -ki Hâfız Suyûtî'nin talebesidir- el-Mîzân'da şöyle der: "Muhaddislerin cumhur'u, tarîklerin çoğalma durumunda zayıf hadisle ihticâc ettiler ve onu bazan sahîh'e, bazan da hasen'e ilhâk ettiler. Zayıfın bu nev'ine, Beyhakî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sında rastlanır. Bu kitap, imamların ve onların ashabı olan âlimlerin sözleriyle ihticâc için te'lif edilmiştir. Çünkü bir imam ve onun mukallidlerinden birinin bir sözüne delil teşkil edecek sahih veya hasen bir hadis bulmazsa falanca falanca tarîkden bir zayıf hadis rivayet eder ve bununla iktifa ederek der ki: "Bu tarîkler birbirlerini takviye ederler".

11- Ebu Dâvud'un herhangi bir mütâlaa yürüterek derecesini beyan etmediği hadîsler. Bunlar da kendileriyle ihticaca elverişlidirler.(28)

Münzirî, et-Tergîb'in mukaddimesinde şöyle der: "Ebu Dâvud'a nisbet ettiğim ve hakkında beyanda bulunmadığım her hadis, Ebu Davud'un da dediği gibi hasen mertebesinden aşağı düşmez. Bazan da Sahîheyn'in veya ikisinden birinin şartına muvafık düşer.

---

28) Bu bahisle ilgili açıklamayı Bazı Hadis Meseleleri adlı bölümde Ebu Davud'un Salih Tâbiri kısmında kaydettik.

Allame Şevkânî, Neylü'l-Evtâr'ında der ki: "Daha önce de zikrettiğimiz üzere, hadîs imamlarından bir kısmı, Ebu Dâvud'un meskut geçtiği hadîslerin ihticâc'a sâlih olduğunu beyan etmişlerdir.

Tedrîbü'r-Râvî'de denir ki: Hasen olduğu zannedilenlerden keza Sünenü Ebî Dâvud vardır.

Kendisinden gelen rivayete göre o, Sünen'inde sahîh hadîsi, sahîhe benzeyeni, sahîhe yakın olanı

zikretmiş, içerisinde vehnu şedîd olanları da ayrıca belirtmiştir. Haklarında hiçbir şey söylemedikleri de sâlihtir."

Münzirî, Ebû Dâvud'da geçen تفتلا اذاف تفتلي مل ام هتص يف وهو دبعلا ىلع بقمً اللَّ لازي

هنع فرصنا

"Namazda kul sağa sola bakınmadıkça Al ah ona yaklaşmaya devam eder, bakındığı vakit ondan yüz çevirir" hadîsi için şu bilgiyi verir: "Senedinde yer alan Ebu'l-Ahvâs'ın ismi bilinmiyor. Zührî'den başkası ondan rivayette bulunmadı. Yahyâ İbnu Ma'în: ئشب سيل "ehemmiyetsizdir" demiştir. El-Kerâbîsî: "âlimler nezdinde metîn değildir" demiştir. Nevevî, el-Hülâsa'da: "O, hakkında câhil olunan kimsedir, fakat hadîsini Ebû Dâvud taz'îf etmemiştir, binâenaleyh nezdinde hasendir" der (Zeyleî'den naklen).

12- Hafız İbnu Hacer'in Fethu'l-Bârî'de zikrettiği ve hakkında sükût ettiği el-Ehâdisu'z-Zâide. Bunlar onun nezdinde sahîh veya hasendir. Nitekim bunu mukaddemesinde şöyle tasrîh eder: "Sonra, ikinci olarak, bu hadis hakkında ona müteallik tetümmât (ekler) ve ziyâdâttan metne ve isnâda âit fevâid, gâmız olanı açıklama, semâ husûsunda tedlîsde bulunanı tasrîh, daha önce ihtilât etmiş bir şeyhten hadîs derleyen kimsenin mütebâatı kaabilinden bir kısım sahîh maksadları tahrîc ederim. Bu tahrîclerimin her birisi başlıca mesânid, cevâmi, müstahrecât, eczâ ve fevâid mecmualarındandır.

Tahrîcte bulunduğum hadîsler sahîh veya hasen hadîs şartlarına uyar..".

Şevkânî, Neylü'l-Evtâr'da Havle Bintü Hakîm'in rivâyet ettiği

لجرلا ىري ام اهمانم يف ىرت ةءرملا نع ملسو هيلعً اللَّ ىلص يبنلا تلأس اهنا

hadisi hakkında der ki: "Hâfız İbnu Hacer, bunu el-Feth'de zikreder ve fakat üzerine hiç konuşmaz."

Keza Yâle İbnu Umeyye'nin rivayet ettiği

زاربلاب لستغي جر ىأر ملسو هيلعً اللَّ ىلصً اللَّ لوسر نا

hadîsi hakkında da şunu söyler: Bezzâr bunun benzerini İbnu Abbâs'tan uzun olarak tahrîc eder. Bunu Hâfız İbnu Hacer el-Feth'de zikreder fakat üzerine konuşmaz". Burada Hâfız İbnu Hacer'in el-Feth'de zikredip üzerine konuşmadığı hadîsin sıhhat ve hüsnüne delîl mevcuttur Al âhu âlem.

Derim ki: Kezâ Hâfız İbnu Hacer'in et-Telhîsu'l-Habîr'inde zikredilen hadîslerdeki sükûtu da onların sıhhat veya hüsnüne delîldir. Çünkü Şevkânî merhûm, Hâfız İbnu Hacer'in el-Feth'deki sükûtuyla ihticâc ettiği gibi bazan da et-Telhîs'deki sükûtuyla ihticâc etmektedir. Neylü'l-Evtâr'a bir göz atmakla bu husûs derhal anlaşılır.

13- Ulemânın: "Bu bâbta bundan daha sahîh hadîs yoktur" sözü, o hadîsin sıhhatını gerektirmez."

Bundan maksad, bu babda onun diğer rivayetlere nazaran en sahîh olduğunu ifade etmektir. Alimler bu sözden umumiyetle bu manayı kastederler (el-Cevheru'n-Nakiyyu'dan).

Derim ki: Bunun zayıf olması caizdir, ancak diğerlerinden daha iyidir. Fakat mevzû olması asla caiz değildir.

İTİBAR, İSTİŞHAD, MÜTABAAT

Hasen ve Zayıf hadîslerle ilgili bahislerde sıkça geçen bir kaç tâbir var. İ'tibar, istişhâd, i'tizâd. Bunlar bir hadîs çeşidi ifâde etmezler. Ancak başta mütâbi, şâhid, âzıd gibi sıkça geçen tabirler bir kısım başka meselelerin kavranmasında onların neye delâlet ettiklerinin bilinmesi gerekir.

İ'tibâr, lügatte bir şeyi incelemek, saymak, mukayese ve imtihan etmek gibi mânalara gelir. Hadîs ıstılâhı olarak, ferd bilinen bir hadîsin bir başka vecihten de gelip gelmediğini hadîs kaynaklarında araştırma faaliyetidir. Bu maksadla, mu'cem, müsned, sünen, câmi, cüz vs. her çeşit kaynağa başvurulur. Kaydedilen tarif'e ferd-i sahîh dahi girmekte ise de, i'tibâr çoğunlukla zayıf ve hasen hadislerle ilgili olarak geçer. Çünkü hadîsi ikinci bir tarîkten bulmak, onu kuvvetlendirir: Zayıf'sa hasen li-gayrihî mertebesine, hasen'se sahîh li gayrihî derecesine yükseltir. Böylece hadîs, amel edilemez iken, kendisiyle amel edilebilir hâle gelir. Bu sebeple i'tibâr'ı: "Hadîsin sıhhat durumunu kuvvetlendirmek, derecesini yükseltmek için bir benzerini başka tarîklerden arama faaliyeti" diye tarif edebiliriz.

Her zayıf hadîs i'tibâr'a sâlih degildir. Hadîsin zaafı şiddetli olursa onun kuvvetlendirilmesi için araştırma yapılmaz. Kizb ile ittiham edilen, ehl-i'bid'anın gulat kısmında olan veya fuhş-ı galat sâhibi bulunan râvilerin rivâyetleri i'tibâr'a elverişli değildir.

Öyle ise, i'tibâra elverişli olan bir rivâyeti kuvvetlendirecek benzer rivâyet (mütâbi), derece yönüyle, en azından ona (mütabaaleyh) denk veya ondan daha üstün derecede olmalıdır. Daha düşük derecede olursa kuvvetlendiremez. Zaten zayıf'ın daha düşüğü şedîdü'z-zaaf demektir. Vasfı hu olan hadîslerin metrûk ve merdûd addedilmesi gerektiğini daha önce belirtmiştik.

Mütabaat: İ'tibâr sonunda zayıf hadîslerimizi takviye edecek bir başka rivâyet buldu isek hâsıl olan bu yeni duruma uygunluk mânâsına mütâbaat denir. İ'tibâr edilen hadis mütâbaaleyh adını alır ve kuvvetlenir. Zayıfsa hasen li-gayrihi mertebesine yükselir, hasen'se sahîh li-gayrihi mertebesine yükselir. Keza sahîhse ferdlikten çıkıp azîz olur.

Şunu da bilelim ki, mütâbaat, aynı Sahâbî'nin rivayetinde, münferid olduğu zannedilen râvinin şeyhinde veya şeyhinin şeyhinde hâsıl olabileceği gibi bir başka Sahâbî'nin rivayetiyle de olabilir.

Senette teferrüt ettiği zannedilen şahsın şeyhinden aynı hadîsi rivâyet eden bir başka şahıs bulunduğu takdirde buna mütâbaat-ı tamme denir, şeyhinin şeyhinden veya daha yukardan bir mütâbi bulunduğu takdirde buna da mütâbaat-ı kâsıra denir.

Mütâbaat sağlayarak zayıfı kuvvetlendirmiş olan ikinci rivâyet'e mütâbi, şâhit veya âzıd kelimelerinden biri kullanılır. Bazı âlimler bu tâbirlerin arasında fark görür: Kuvvetlendiren ikinci hadîs, zayıf hadise hem lâfız hem de mâna yönüyle benzerlik arzetmişse mütâbi, lâfzan değil de sâdece mânen destek sağlamışsa şâhid demiştir. Ama ekseriyet nazarında aslolan, mütâbi ve şâhid tâbirlerinin âzıd gibi destekçi, takviye edici mânasında müterâdif olarak her iki durum için de kullanılmış olmasıdır. Ancak, şâhid kelimesiyle, sahâbisi ayrı olan bir başka senedle gelmiş bulunan mütâbi rivâyetin kastedildiği de olmuştur.

Şunu da kaydedelim ki, usulcüler i'tizâd (mütâbaat) yoluyla zayıfın kuvvetlenmesinde, buna bir kıyâsın muvafakat etmesini veya inkâr'sız intişâr etmiş olmasını yahut da onunla o zamandaki insanların amel etmekte olmasını şart koşmuştur.

İbnu's-Salâh'ın örneğini kaydedelim: Muhammed İbnu Amr Ebu Seleme'den, o da Ebu Hüreyre (radyal ahu anh)'den Resûlullah (aleyhissalâtuvesselâm)'ın şu hadîsini rivayet eder: "Ümmetime meşakkat verecek olmasaydım, her namazda misvâk kullanmalarını emrederdim". Senedde yer alan Muhammed İbnu Amr sıdkı ve diyaneti ile meşhurlardan ise de itkân'ı tam değildir. Bu sebeple bâzı nâkidler kendisini hâfıza bozukluğu cihetinden zayıf addetmişler, bazıları da sıdkı ve büyüklüğü sebebiyle sika addetmişlerdir. Netice olarak hadîsi hasen'dir. Ancak hadîsin bir başka cihetten rivâyeti ona sahîh hükmünü verdirmiştir. Hadîse olan mütâbaat, Ebu Seleme'den Muhammed'in rivâyetine değil, bilâkis, Ebu Hureyre'den Ebu Seleme'nin rivâyetinedir. Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den aynı hadîsi A'rac, Sa'id İbnu'l Makberî, babası (el-Makberî) ve başkaları da rivâyet etmiştir. Verilen bir başka örnek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in atıyla ilgili bir Buharî hadîsidir. Rivayet "Übey İbnu'l-Abbas İbni Sehl İbni Sa'd an Ebîhi an ceddihi" senediyle gelmiştir. Burada ismi geçen Übey'i Ahmed İbnu Hanbel, Yahya İbnu Ma'în ve Nesâî hıfzının bozukluğu sebebiyle zayıf addetmişlerdir. Bu sebeple hadîs hasendir. Ancak hadisi kardeşi Abdu'l-Müheymin de rivayet etmiştir. Bu mütâbaatla hadîs, sahîh'lik mertebesine yükselmiştir.

BAZI TÂBİRLER

Makbul hadîsleri ifâde için kullanılan, sahîh ve hasen tabirleri dışında başka tabirler de var.

Karşılaşıldığı zaman yeni bir hadîs çeşidi sanılmamalıdır. Ceyyid, kavî, sâlih, ma'ruf, mahfûz mücevved, sâbit, müşebbeh veya müşbih gibi.

Ceyyit: İbnu's-Salâh bu tâbiri sahîh mânâsında kullanmıştır. Böyle olunca cevdet'den murad sıhhat olmaktadır. Ancak, bazıları, hasen li-zâtihi mertebesinden yükselmiş olmakla beraber sahîhlik kazanmasında tereddüt edilen hadis için ceyyid demiştir. Sahîh vasfını taşıyandan düşüktür.

Kavi de ceyyîd gibidir.

Sâlih, daha ziyade Ebu Davûd'la ilgili bir tabir olup, sahîh ve hasen, her ikisine de şâmildir. Çünkü ikisiyle de ihticâc edilir. Keza i'tibâr'a elverişli olan zayıf'a da sâlih denmiştir.

Ma'rûf: Münker'in mukâbilidir. Yâni, zayıf râvi, sika râviye muhâlefet ederse, sika'nın rivâyeti ma'rûf, zayıf'ın rivâyeti münker'dir.

Mahfûz: Şâz'ın mukâbilidir. Yani sika, râvi, kendisinden daha üstün (evsak) olana muhalefet ederse evsak'ın rivâyeti mahfûz adını alır.

Mücevved ve sâbit sahîh'e şâmildir.

Müşbih (müşebbeh): Hasen ve hasene yakın olan zayıf hadîs için kullanılır. Ceyyid'in sahîhe nisbeti ne ise, bunun da hasene nisbeti öyledir.

SİKANIN ZİYADESİ

Farklı tarîklerden gelen hadîsler karşılaştırılınca biri diğerine karşı noksan veya ziyadeler ihtiva edebilir. Böyle bir durumda ziyade'nin hükmü nedir?

Muhaddis ve fukahâdan cumhurun mezhebi, bu ziyadeyi sika râvi yapmışsa mutlak olarak makbûl addeder. Bu ziyâde, hadîsi önce ziyadesiz olarak zikretmiş olan râviden veya bir başkasından gelmiş, şerî bir hükme müteallik olmuş veya olmamış, sâbit bir hükmü değiştirecek mahiyette olmuş veya olmamış, ziyâdenin bulunmadığı bir haberle sâbit olan ahkâmın nakzını gerekli kılmış veya kılmamış

farketmez, ziyâde makbûldür. İbnu Tahir, bu ziyade söz üzerinde ittifak olmalı, iddiasında bulunmuştur.

Mutlak şekilde makbûl değildir diyen de olduğu gibi, "Hadîsi, daha önce nâkıs şekilde rivâyet etmiş

olanların dışındakilerden gelen ziyâde makbûldür, bir kere nakıs olarak rivâyet edenden vâki ise, makbûl değildir" diyen de olmuştur. İbnu's-Sabbağ bu sonuncu durum hakkında: "Bu râvi, rivâyetleri iki ayrı mecliste aldığını, birinde nakıs, diğerinde ziyadeli olarak işitmiş bulunduğunu tasrîh etse de ziyade makbuldür" der.

İbnu's-Salâh ziyade'yi bir kaç kısma ayırmıştır:

1- Sıhhate muhalefet eden ziyade, bu şâz kısmına gireceği için reddedilir.

2- Muhalefet olmayan ziyâde: Bir sikanın, hadîsin bir kısmıyla teferrüdü gibi. Bu makbûldür. Hatib bu kısmın makbûl addedilmesinde ulemanın ittifak ettiğini aynen belirtir.

3- Bir hadisin diğer râvilerince zikredilmeyen ziyadesi: Makbûl olduğu belirtilen bu üçüncü çeşid ziyâdeye, bir de örnek kaydedilir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Arz bana hem mescit ve hem de temiz kılındı" hadisini Ebu Mâlik el-Eşca'î şöyle rivâyette teferrud etmiştir: "....toprağı temiz kılındı". Bu üçüncü çeşit birinciye de benzer, ikinciye de. Orta bir ziyade çeşididir.

3) ZAYIF HADÎS VE ÇEŞİTLERİ

Sahîh ve hasen hadiste aranan vasıfları tamamen veya kısmen ihtiva etmeyen rivâyetler zayıftır.

Konunun kavranması için mezkûr vasıfları hatırlatmak yerinde olur: 1-2-Râvinin adalet ve zabt yönlerinin tam olması, 3- Senedin muttasıl olması, 4- Başka rivâyetlere muhalif (şâz ve münker) olmaması, 5- İlletten sâlim olması, 6- Hasen hadîsler için şart koşulan mütâbaat yâni, ikinci bir tarîkten gelen rivâyetle desteklenmesi.

Şu halde bu altı vasıftan biri veya bir kaçı eksik olunca hadîs, zayıf addedilmektedir. Ancak, bu vasıfların eksikliği çok farklı durumlarda hadîse ârız olduğu için zayıf hadîsin çeşitleri sayıca çok artmıştır. Sözgelimi sâdece râvinin adalet yönünü göz önüne alacak olsak, adâletini bozacak olan sebeplerin ne kadar çeşitli ve çok olduğunu anlarız: Yaş durumu, akıl durumu, diyanet, itikad, mürüvvet, lika, sıdk... vs... durumları.

Daha önce belirtildiği üzere sahîh ve hasen hadîsler arasında sahîh, esah sahîh li-zâtihi, sahîh li gayrihi; hasen li-zâtihi, hasen li-gayrihi gibi sıhhatca farklı dereceler ortaya çıktığı gibi, zayıf hadisler arasında zaîf, ez'af veya vâhî, evhâ tâbirlerinde de görüldüğü üzere farklı dereceler kabul edilmiştir.

Hatta zayıflar arasındaki derecelerin, sahih ve hasen hadisler arasındaki derecelerden çok fazla olduğu söylenmiştir. Nitekim İbnu Hibhân'ın tâdadında bu çeşitler 50'ye, İbnu's-Salâh'da 47'ye ulaşmıştır. Şerefü'd-Dîn el-Münâvî, fi len mevcut olmasa bile, aklen 129'a ulaşabileceğini göstermiş, 81

çeşidin mevcudiyetinin de imkân dahilinde bulunduğunu belirtmiştir. Bu türlü hesaplamaların amelî hayatta herhangi bir ehemmiyeti yoktur. Ancak bazıları, müstakil bir isim ve tarifle bilinmekte, hangi şartlarda ve ne sûretle amele elverişli olduğu usûl kitaplarında tedkîk ve ta'lîm konusu yapılmaktadır.

Mual âk, Mürsel, Mu'dal, Munkatı, Müdelles, Mual el, Şaz, Münker, Müdrec, Metrûk, Maklûb, Muzdarib, Musahhaf, Muharref zayıfın meşhur olan çeşitlerindendir. Biz daha ziyâde bunları kısa kısa tariflerle tanıtmaya çalışacağız. Bu tabirler her çeşit dinî kitaplarda geçer. Bunları bilmeden dinî metinleri yeterince ve hakkıyla anlamak mümkün değildir.

MÜRSEL HADÎS

Mürsel, lügat olarak irsâl kökünden gelir, bu da göndermek mânâsındadır. Böyle olunca, ıstılahta, "asıl kaynağını görmeden yapılan rivâyet" mânâsınagelir. Hatîbu'l-Bağdâdî, Kîfâye'de, munkatı olarak yapılan bütün rivâyetleri irsâl'le ifâde eder. Onun açıklamasına göre inkıta mânâsındaki irsâl üç sûrette vukua gelmektedir.

1- Râvînin, muasırı olmadığı kimseden, rivâyette bulunması. Arada zaman bakımından fark olduğu için buradaki inkıta ve irsâli anlamak, görmek zor değildir.

2- Râvi, muâsırı olmakla beraber, hiç karşılaşmadığı kimseden rivayet yapacak olursa bu da bir irsâl'dir.

3- Râvi, bazan, karşılaştığı bir kimseden işitmediği hadîsi rivâyet edebilir. Bu da bir irsâl olur ve irsâl'in en kötüsüdür. Çünkü önceki iki durumda irsâl'i görüp, inkita'ya ve dolayısıyla hadîsin zayıflığına hükmetmek zor olmaz.

İrsâl-i celî: Hadisteki irsâl, hemen görülüp anlaşılabilecek durumda ise buna irsal-i celî denir. Kişinin muâsırı olmayandan veya karşılaşmadığı kimseden yaptığı rivâyet gibi.

İrsâl-i hafi: İrsâl, sâdece hadîs mütehassıslarının anlayabileceği kadar kapalılık arzediyorsa buna irsâli hafi denir. Râvinin karşılaştığı kimseden dinlememiş olduğu hadîsi rivâyet etmesi gibi. İrsalin bu çeşidi daha ziyâde tedlîs bahsine girdiği için, bazı açıklamaları müdelles hadîs bahsine bırakıyoruz.

Sahabe Mürseli: Mürsel hadîs zayıf hadisler sınıfına girerse de, iltibâsa meydan vermemek için sahâbe mürseli'nin bundan müstesna tutulduğunu hemen belirtmemiz gerek. Çünkü bir çok sahâbe, Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bizzat işitip görmediği bir kısım sünnet'i rivâyet etmiştir.

Sözgelimi, İbnu Abbâs (radıyal ahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatı sırasında 8

yaşlarında bir çocuk olduğu halde, çok miktardaki rivâyetiyle miksirûn arasında yer alır ve üstelik kendi doğumundan önceki hâdisleri de, kimlerden dinlediğini belirtmeden, sanki bizzat görmüş veya dinlemiş

gibi anlatmıştır. İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'ın rivâyetleri üzerinde yapılan incemeler, bunlar arasında sâdece yedi tânesinin şahsî görgü ve müşâhadesine dayandığını, gerisinin ise mürsel olduğunu ortaya koymuştur. Bu hadîslerin sıhhati hususunda hatıra gelebilecek suali, ûlema "sahâbe mürseli sahîhtir"

diye cevaplar ve bu hususta hiçbir tereddüde yer bırakmaz.

Tâbiîn'in Mürseli: Muhaddis, fakîh, usulî her çeşit ulemânın ıstılahında yaygın olan kullanışa göre, mürsel deyince, Tâbiîn'e mensub herhangi bir zâtın:"Resûlullah buyurdu ki...", "Resûlullah yaptı ki..."

diyerek, hadîsi hangi sahâbî'den dinlediğini belirtmeden yaptığı rivâyete denir. Azınlıkta kalan bir kısım

âlimler: "Bu çeşit rivâyet Tâbiîn'in büyüklerinden olursa mürsel'dir ama küçüklerinden olursa munkatı'dır mürsel değildir" demiştir. Bundan böyle kaydedeceğimiz açıklama bu mürselle ilgili olacaktır.

Mürselin hükmü: Mürsel, muhaddis olsun fukaha olsun çoğunluk nezdinde prensip olarak zayıftır.

Nevevî, aynen şöyle der: "Mürsel, cemâhîr-i muhaddisin, Şâfiî, fukaha ve ashâb-ı usûlden çoğu nezdinde zayıf hadistir. İmam Mâlik ve bir grup başkasıyla Ebu Hanîfe şöyle demişlerdir: "Mürsel, bir başka vecih'ten müsned olarak gelmişse veya önceki rivâyetten farklı bir tarikle mürsel olarak ikinci bir tarîkten gelmişse sahihtir".

İbnu Cerir: "Tâbiîn'in tamamı mürseli kabûl etmek gerektiği hususunda icma ederler ve üstelik aksini söyleyen tek rivâyet de gelmemiştir. İkiyüz yılının başına kadar imamlardan kimse aksini söylemedi"

der. Burada zımnen mürselle amelî ilk reddedenin Şâfiî (radıyallahu anh) olduğu imâ ediliyor ise de, ondan iki farklı görüş gelmiştir: 1- Saîd İbnu'l-Müseyyeb'in mürselleri hariç, diğer mürsellerle ihticacı reddederdi. Saîd İbnu'l-Müseyyeb'in irsallerini kabûl sebebine gelince: 1- O'nun mürselleri başka tarîkten mevsûl olarak gelmiştir, 2- Çünkü o, bir cemaatten veya sahâbenin büyüklerinden dinlemiş

olduklarını veya en azından bunların sözlerince desteklenmiş olanları veya herkesçe bilinir hale gelmiş

olanları, veya asrındaki imamların amellerine uygun olanları irsal ederdi. 3- İbnu'l-Müseyyeb'in mürselleri incelenince bunları Ebu Hüreyre'den aldığı anlaşılmıştır. Ebu Hüreyre ile arasındaki sıhriyyet sebebiyle (çünkü Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin kızı ile evli idi) onunla irtibatı fazla idi: Bu sebeple onun irsalleri sanki Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'ye isnâd etmiş gibi olmaktadır.

Ancak Şâfiî'nin mezheb-i cedid denen sonraki görüşüne göre Saîd İbnu'l-Müseyyeb'in mürselleri de nazarında makbûl değildir.

Mürsel mevzuunda, Beyhakî'nin bir açıklamasını burada kaydetmede fayda var. Ona göre, mürsel rivâyet Tâbiîn arasında cârî idi. Ancak dahilî fitne hareketlerinin kızışması sonucu imanlar bozulup bid'a ve yalan artınca, mürsel rivâyetin zayıflığına hükmedilmiştir. Bu husûsa delîl zımnında Beyhakî İbnu Sîrin'in şu sözünü kaydeder: "Bir zamanlar hadîs rivâyet eden kimseden isnâd sorulmazdı. Ancak fitne patlak verince, hadisin isnadı soruldu, ehl-i sünnet rivayet etmişse hadisi alınır, ehl-i bid'a rivayet etmişse hadisi terkedilir".

Niçin mürsel rivayet?: Mürselleriyle meşhur olan Hasan-ı Basrî'nin sened soran bir kimseye kızarak verdiği cevap da niçin irsal yaptıkları hususunda bir bilgi verir: "Be adam! Ne size yalan söylüyoruz ne de bize yalan söylendi. Biz Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabından üç yüz kişinin katıldığı orduyla birlikte Horasan'a gazveye çıktık (onlarla sohbet ettik, bu sırada çok şey öğrendik, onlar yalan söylemediler, biz de sohbetlerde işitmiş olduklarımızı rivâyet ediyoruz)".

Bu rivâyet, sohbetler yoluyla güvenilen ciddî zatlardan öğrenilmiş olan mesâili senetleyerek sunmanın zorluğunu göstermektedir. Bu mürsil erin, -belki de râvisini temyiz edememe endişesinden dolayı- o kıymetli bilgilerini ketmedip, rivâyet etmemeleri de uygun olmazdı. Nitekim bu sebeple olacak ki Tabiîn'den bir çoğu irsâl yoluyla rivâyetten geri durmamışlardır.

Yine Hasan Basrî'den gelen bir başka açıklama, niçin? sorumuzun cevabına bir başka vüs'at kazandıracaktır: Yunus İbnu Ubeyd, Hasan-ı Basrî'ye sorar: - Ey Ebu Sa'îd! Sen: "Resûlul ah buyurdu ki, diye rivâyette bulunuyorsun, halbuki sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la karşılaşmadın!"

Hasan Basrî şu cevabı verir: - Sen bana, daha önce başkası tarafından sorulmayan bir şey sordun.

Senin bana yakınlığın olmasa cevap vermezdim. Nasıl bir devirde yaşadığımızı biliyorsun. Haccâc'ın zamanında, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki" diye yaptığım bütün rivâyetler Ali Ebî Tâlib (radıyal ahu anh)'dendi. Ancak ben o zamanki terör sebebiyle rivâyetlerimi Hz. Ali'ye nisbet edemezdim".

Mürsel rivâyetle meşhur olanlara gelince, Medinelilerden Saîd İbnu Müseyyeb, Mekkelilerden Ata İbnu Ebî Rabâh, Basralılardan Hasanu'l-Basrî, Kûfelilerden İbrahim İbnu Yezîd en-Nehâî, Mısırlılardan Saîd İbnu Ebî Hilâl, Şamlılardan Mekhûl var. İbnu Maîn'e göre bunlardan İbnu Müseyyeb'in mürselleri en sıhhatli olanıdır. Çünkü o, sahâbe çocuğu olmaktan başka Aşere-i mübeşşere ile karşılaşmıştır. Ayrıca

Hicaz ehlinin fakîh'i ve müftüsü, yedi meşhur fakîh'in birincisidir. İmam Malik bu yedilerin icmâını bütün ümmetin icmaı addederdi. Mütekaddimîn imamlar İbnu Müseyyeb'in mürsellerini tedkik edince sahîh

senetlerle başkalarınca rivâyet edildiğini görmüşlerdir. Bu şartlar, onun dışındaki mürsellerin irsallerinde mevcut değildir.

Ûlema, mürsel rivâyeti değerlendirirken, bütün mürselleri aynı kefeye koymamıştır. Mürsil erin durumunu nazar-ı dikkate aldığı gibi, aynı mürsilin mürselleri arasında da tefrik yapmıştır. Mesela Hasanu'l-Basrî'nin "Resûlul ah buyurdu ki" şeklinde cezm sigasıyla sunduğu rivayetleri, tamrîz sigasıyla sunduklarından üstün tutmuştur. İrâkî der ki: "Hasanu'l-Basrî'nin mürselleri ûlema nazarında rüzgâr gibidir." Nehaî'nin mürselleri için İbnu Maîn: "Şa'bî'nin mürsellerinden daha iyidir" demiş, Sâlîm İbnu Abdil ah, Kasım ve Saîd İbnu'l-Müseyyeb'inkilere daha hoş olduğunu ifâde etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel de "La be'se bihâ" "fena değiller" der. Yahya İbnu Sa'îd: "Zührî'nin mürseli başkalarının mürsellerinden fenâdır çünkü o hâfızdır, râvînin ismini söylemeye gücü yettikçe, isim söyler, isim vermiyorsa bu, isim söylemeyi uygun bulmadığından ileri gelir." Yahya da Katâde'nin irsallerini değersiz bulur ve "O rüzgâr gibidir" derdi. Aynı Yahya: "Saîd İbnu Cüheyr'in mürselleri bana Ata'nın mürsellerinden daha iyi" derdi. Kendisine Mücâhid'in mürselleri mi, Tavus'un mürselleri mi daha iyi diye sorulunca: "Onlar birbirlerine çok yakın!" diye cevap verdi.

Suyûtî Tedrîb'de, mürsel hakkında ulemâdan vârid olan hükümleri on maddede hülâsa eder: 1- Mutlak olarak hüccettir. 2-Bazı kayıdlarla hüccettir. 3- İlk üç asrın mürselleri hüccettir. 4- Adl'dan başka kimseden rivâyet etmemekle bilinen zâtın mürseli hüccettir. 5- Sadece Saîd İbnu'l-Müseyyeb'in mürselleri hüccettir. 6- Bir bâbda başka rivâyet yoksa mürsel hüccettir. 7- Müsnedden daha kavîdir. 8-İrsalle amel vâcib değildir, mendûbtur. 9- Sahâbi mürseli hüccettir...

Mürsel hadîsleri bâzıları müstakil kitaplarda tedvîn etmiştir. Ebu Davud Sicistânî ile İbnu ebî Hâtim'in te'lifleri Kitâbu'l Merâsîl adını taşır. Ebu Saîd Selâhu'd-Din el-Alâî'nin kitabı da Câmi'u't-Tahsîl fî Ahkâmi'l-Merâsîl adını taşır.

MUNKATI'HADÎS

Fuhaha ve muhaddislerin cumhurunca makbûl olan tarife göre, isnâdının herhangi bir yerinde kopukluk (inkıta) bulunan hadîstir. Bu tarife göre, mürsel, mual ak, mu'dal rivâyetler de munkatı sayılır.

Ancak, Nevevi'nin belirttiği üzere munkatı deyince, çoğunluk itibâriyle, sahâbeden rivâyette bulunan tâbüden önceki kopukluklara munkatı denmektedir. İmam Mâlik'in İbnu Ömer'den rivâyeti gibi. Mâlûm olduğu üzere, İmam Mâlik etbauttâbiîn'dendir ve İbnu Ömer'le görüşmemiştir.

Bazılarının, Tâbiî'nden önceki râvinin düştügü veya mübhem (29) bir ismin zikredildiği hadise munkatı dediğini de bilmeliyiz. Keza, bâzıları, Tâbiî veya Etbauttâbiî'den yapılan fi l, kavl nevinden rivâyetlere munkatı demiştir. Halbuki buna müteahhir ûlemânın maktu hadîs dediklerini daha önce belirtmiştik.

İnkıta bazan açıktır, kolayca anlaşılabilir, bazan hafidir, sadece ihtisâs sahipleri görebilir. Normalde bir başka vecihten ziyade bir iki isimle aynı hadisin gelmiş olmasıyla inkıta' anlaşılır.

Suyûtî, Müslim'in sahîh'inde on küsur hadiste inkıta' olduğunu ve fakat, hepsinin Müslim'de veya başkalarında farklı vecihlerden muttasıl olarak rivâyet edildiğini söyler ve hadîsleri teker teker gösterir.

Suyûti'nin verdiği misâle göre: "Humeydu't-Tavîl, Ebu Râfi'den, O da Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den rivâyet ettiğine göre, Ebu Hüreyre Medine sokaklarının birinde Hz. Peygamberle karşılaşmıştı..." hadîsi munkatıdır. Doğrusu şöyledir: "Humeydu't-Tavîl, Bekru'l-Müsenî'den, Bekr Ebu Râfi'den, o da Ebu Hüreyre'den...". Önceki senette Bekr el-Müsenî düşmüştür. Ancak hadîs, doğru şekliyle, Kütüb-i Hamse'de, Ahmed İbnu Hanbel'le İbnu Ebî Şeybe'nin Müsned'lerinde gelmiştir.

MU'DAL HADÎS

Senedinde ard arda iki veya daha fazla râvi'nin düşmüş olduğu hadîslere mu'dal denir. Mu'dal'da iki râvinin ard arda düşmüş olması gerekir. Araya fazla girerse iki yerde inkıtası olana munkatı denir.

Mu'dal hadîse munkatı da denmiştir. Fukaha ve başkalarından mürsel diyen de olmuştur.

Her hal û kârda mu'dal, zayıf hadîstir ve za'fı munkatı'dan fazladır. Bunlar kavî ve ceyyid olan tariklerden destek görmedikçe kendileriyle amel edilemezler.

---

29) Mübhem isim: Râvinin recülun (bir erkek), imre'etün (bir kadın), recülün min Cüheyne (Cüheyneli bir adamı) şeklinde zikri, bu çeşit

zikirler de munkatı sayılır.

Nevevî, İmam Malik'in bir rivâyetini mu'dal'a örnek olarak kaydeder: "Malik der ki: Bana Ebu Hureyre (radıyal ahu anh)'den ulaştığına göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Güzelce yedirilmek ve giydirilmek kölelerin hakkıdır, yapamıyacakları iş de verilmemelidir". Hadîs mu'daldır, çünkü İmam Mâlik'le Ebu Hüreyre arasında iki râvî düşmüştür. Zira bu hadîsi, yine İmam Mâlik, Muvatta dışında "Muhammed İbnu Aclân'dan, o da babasından (Aclan), o da Ebu Hüreyre'den..." tarikiyle rivâyet etmiştir.

İbnu's-Salâh'ın Hâkim'den nakline göre, Tâbiîn'den birinin, muttasıl olarak rivâyet ettiği merfu bir hadîsi Etbauttâbiîn'den biri, maktu olarak yâni o Tâbiî'nin sözü olarak rivâyet edecek olsa bu rivâyet mu'dal'dır. Verilen misâle göre: "Kıyâmet günü, kişiye: "Sen şu şu işlemi yaptın!" denince "Ben öyle bir şey yapmadım" diye inkâra kalkar. Bunun üzerine ağzı mühürlenir de âzâları konuşmaya başlar"

hadîsini A'meş, Şa'bî'den sanki onun sözü imiş gibi rivâyet etmiştir. Halbuki Şa'bî bu hadîsi merfû olarak rivâyet etmiştir. Nitekim hadîs, Fudayl İbnu Amr an Şa'bî an Enes an Resûlullah (sal al ahu aleyhi vesellem) tarîkiyle muttasıl ve merfu olarak rivâyet edilmiştir.

DİKKAT: Mu'dal, munkatı ve mürsel hadîslerin çokça rivâyet edildiği eserler Saîd İbnu Mansûr'un (V.227/841) Sünen'i ile, İbnu Ebî'd-Dünya'nın (V. 281/893) te'lîfatıdır.

MÜDELLES HADÎS

Bir râvinin, karşılaşıp görüştüğü kimseden işitmediği bir şeyi veya muasırı olduğu halde karşılaşmadığı bir kimseden işitmiş gibi bir şey rivayet edecek olursa, bu rivâyete müdelles hadîs denir. Bu işi yapana müdellis, bu davranışa da tedlîs denir.

Tedlîs kelime olarak Deles: kökünden gelir, kararma, gölgelenme demektir. Tedlis satılan malın kusurunu müşterinin gözünden gizlemek, ayıbı örtmek mânâsına gelir. Istılah olarak, hadîsin senedinde yer alan bir râvinin ismini -hadis ilminin mütehassıslarından başkasının anlayamayacağı bir tarzda- iskat ederek, dinleyen üzerinde sema yoluyla almış intibâını verecek tarzda hadîsi rivayet etmesidir.

Kısacası, Istılah olarak tedlis, rivâyet edilen hadiste mevcut bir kusuru gizlemek için başvurulan bâzı hîlelerin müşterek adıdır. Tedlîs zayıflardan vâkî olduğu gibi bazı sikalar da yapmıştır.

Tedlis önce ikiye ayrılır:

1- Tedlîsü'l-İsnâd: Hadîsçiler arasında en ziyâde görülen şekli olup, yukarda belirtildiği gibi kişinin, karşılaştığı şeyhten işitmediği bir rivâyeti sanki işitmiş intibaını verecek bir tarzda "Falanca söyledi ki (Kâle fülanun...) veya "Fülandan... (an fülânin) veya "falanca demişti ki (Ennefülânen kâle) veya benzer bir tâbirle rivâyet eder. Hadîsin durumunu güzel eştirmek için senetten şeyhini iskat edebileceği gibi zayıf veya küçük olan şeyhin şeyhi vs. başkalarını da iskat edebilir. Bu ikinci durumda yani müdellis senetten çıkarılan râvinin muasırı değilse bu rivâyet, tedlîs değil irsâl-i celi veya ta'lik'dir.

Hâkim'in Ma'rifetu Ulumi'l Hadîs'te kaydettiği örneğe göre: "Ali İbnu Haşrem şöyle der: "Süfyan İbnu Uyeyne'nin yanındaydık. Süfyan: "Zührî dedi ki..." diyerek ondan bir hadîs rivâyet etti. Süfyan'a: "Bunu Zührî'den şahsen işittiniz mi? diye sorulunca şu cevabı verdi:

"- Hayır! Bunu Zührî'den Ma'mer işitmiş, ondan da Abdurrezzak işitmiş, ben de Abdurrazzek'tan işittim".

Aslında Süfyan ile Zührî muâsırdır ve görüşmüşler de. Ancak ondan hadîs almışlığı yok. Süfyan Abdurrezzak'tan, Abdurrezzak Mamer'den, o da Zührî'den hadîs almıştır. Burada, görüldüğü üzere Süfyan, iki şeyhini atlayarak hadîsi doğrudan Zührî'den rivâyet ederek tedlîste bulunmuştur.

Âlimler, tedlîsin en kötüsü olarak isnadda yapılan tedlîsi zikrederler. Çünkü, burada aldatma ihtimali kuvvetlidir. Şu'be'nin bu yüzden: "Tedlîs yapmak benim nazarımda zina yapmaktan daha büyük bir cürümdür" dediği rivâyet edilir.

İsnad'da yapılan tedlîs, ihticaca elverişli olmayan rivâyeti, elverişli hale soktuğu için, müdellis, bu davranışıyla sika bile olsa kendisini lekelemiş olmaktadır. Şu'be "tedlîs yalanın kardeşidir" der. Bu sebeple bir kısım muhaddis ve fukaha, müdellisi mecruh addetmiş, tek bir hadîste bile olsun tedlîs yaptığı takdirde ebediyyen terkedilmesi gerektiğine hükmetmiştir.

Ancak, mürsel hadîsle ameli câiz görenler müdellisin rivâyetini makbûl addetmişlerdir.

Ancak müdellis olmakla beraber hazfettiği (çıkardığı) rivâyetleri de sika olanların -ve mesela Süfyan İbnu Uyeyne'nin- müdelles rivâyetlerini, mürselle ihticâc etmeyi reddedenler de kabul etmektedir. İbnu Abdilberr nadîs imamlarının Süfyan İbnu Uyeyne'nin tedlîslerini kabûl etmekte ittifak ettiklerini belirtir.

Çünkü Süfyan'ın müdellesleri İbnu Cüreyc, Ma'mer İbnu Râşid ve emsâli sikalardandır. Bu, tıpkı Tâbiîn'in büyükleri tarafından yapılan irsaller gibidir. Süfyan da yalnız sikattan irsal yapmış gibi olmaktadır.

Bir sika, sikadan ve gayr-ı sikadan rivâyet yapıyorsa, bunun semâyı ifade eden haddesenâ, ahbarenâ, semi'tu gibi sigalarla yaptıkları rivâyet kabûl edilmiştir. Nitekim Sahîheyn ve diğer mûteber kitaplarda A'meş, Katâde, Süfyan-ı Sevrî, Süfyan İbnu Üyeyne, Hüşeym, Velîd İbnu Müslim ve emsallerinden müdelles olarak yapılan çok sayıdaki rivâyet mevcuttur. Cumhura göre, tedlîs -makbûl olmasa da-haram da değildir. Râvi adl ve zâbıt olduktan semâını da başka rivâyet verileriyle söyledikten sonra onun müdelles rivayetinin de sıhhatine hükmetmekten başka çare yok.

Bazıları da şöyle demiştir: Müdellis zayıf râviyi gizlemek için tedlîs yapmışsa bu haramdır, râvi cerhedilir. Bu maksadla tedlîs yapmadı ise, bunda bir mahzûr yoktur.

Tedlîsü't-Tesniye

Râvi, rivâyetini makbûl ve sahîh göstermek için senette bulunan, şeyhi dışındaki bir kimseyi zayıf veya kendisinden küçük olduğu için rivâyet sırasında atlamasıdır. Böylece rivâyeti, sâdece sika râvilerden müteşekkil bir senedle rivâyet etmiş olur. Bu tedlîse teşviye tedlisi dendiği gibi güzel eştirme mânâsında tecvîd de denmiştir. Tecvîd tabirini daha çok kudema kullanmıştır. Tesniye tabirini de ilk defa İbnu'l-Kattân'ın kullandığı belirtilir.

Usûl kitaplarının kaydettiği misallerden biri şöyle: "Heysem İbnu Hârice der ki: Ben Velid İbnu Müslim'e: "Sen Evzâî'nin hadîslerini berbat ettin" dedim. "Nasıl?" diye sordu. Dedim ki: "Sen ani'l-Evzaî an Nâfi", keza "ani'l-Evzâî aniz-Zührî", keza "ani'l-Evzâî an Yahya İbnu Saîd" diyerek rivayet ediyorsun. Halbuki senden başkaları Evzâ'î ile Nafi'nin arasına Abdullah İbnu Âmir el-Eslemî'yi, Evzâî ile Zührî'nin arasına İbrahim İbnu Mürre'yi idhâl ediyorlar". Bunun üzerine: "Evzâ'î'yi ben, bu gibilerinden rivâyet edebilecek mertebeden yüksek gösteriyorum. Fena mı?" cevabını verdi. Bende:

"Bu adamlar zayıflardan aldıkları ve Evzâ'î kendilerinden münker hadisler rivâyet ettiği halde sen o râvileri iskat ile o hadisleri Evzâî, sikattan rivayet etmiş gibi gösterirsen, Evzâî'nin kendisi için zaif denmez mi? dedim. Lakin o, sözüme hiç aldırmadı".

A'meş ile Süfyan-ı Sevrî'nin de ara sıra bunu yaptığını Hatîb nakletmektedir. Her hal-u kârda bu tedlîs, tedlîslerin en kötüsüdür.

Her çeşit ciddî aldatmalara açık bir rivâyet tarzıdır.

TEDLÎSU'Ş-ŞÜYUH:

Muhaddis, rivâyetine dikkatleri çekmek için şeyhinin ma'nıf olan isim, künye, lakab, nisbet gibi evsafını kullanmayıp, herkesçe bilinmeyen bir vasfını kullanır. Verilen misal şöyle: Kıraat imamlarından Ebu Bekr İbnu Mücâhid: "Haddesena Abdullah İbnu ebi Abdillah" der. Ebu Abdil ah'dan murâdı Sünen sahibi Ebu Davûd'un oğlu Hafız Ebu Bekr İbnu ebî Davûd'dur. Ama böyle bir rivayette Ebu Abdullah'la Ebu Bekr İbnu Ebi Davûd'un kastedildiği anlaşılamaz.

Râvi, bunu, şeyhi zayıf olduğu için hakkında: "Zayıflardan rivâyet ediyor" dedirtmemek için yapmışsa tedlîsu's-şüyuh'un en fenasıdır. Bazılarınca bu, râvi hakkında cerh sebebi ise de bazıları cerhi gerektirmeyeceği kanaatini izhâr etmiştir.

Râvi, bazan da; şeyhi yaşça kendisinden küçük olduğu için bunu gizlemek maksadıyla bu tarz tedlîse başvurur.

Râvi, bazan, meşâyihi miktarca fazla göstermek kasdıyla aynı şeyhin herkesce bilinmeyen isim, künye, lakab ve nisbetlerini zikreder.

Râvi, bazan da, ilim seyahatine gitmiş zannını uyandırmak için, "Bana falan kişi Haleb sokağında rivayet etti" der. Muhatabında Haleb'e gitmiş zannını uyandırır. Halbuki, bu, Kahire'deki bir sokağın ismidir. Keza: "Bana falanca Mâverâünnehr'de rivayet etti" der, nehir sözüyle kasteddiği Dicle'dir. Buna tedlîsü'l-bilâd dahi denmiş ise de tedlîsu'ş-Şuyûh'dan addedilmiştir.

Bu çeşit davranışlara, çoğu kere latife yapmak arzusuyla başvurulmuştur.

TEDLÎSU'L-ATF: Râvi bâzan: Haddesenâ fülan ve fülan diyerek iki ismi beraberce zikreder. Ama aslında ikinci râviden hadîs dinlememiştir. Buna tedlîsü'l-atf denmiştir.

TEDLÎSÜ'S-SÜKÛT: Râvi, "Haddesena", "semi'tu" veya "haddesenî" dedikten sonra sükût eder ve bir miktar durduktan sonra bir isim söyler, mesela A'meş der. Aslında A'meş'den hadîs dinlememiştir, ama bu suretle dinlemiş zannını uyandırır. Buna da "tedlîsu's-Sükût" denmiştir.

MUALLEL HADÎSLER

Hatalı olarak ma'lul da denir. Hadîs, zâhiren sıhhatli gözüktüğü halde, herkes tarafından görülemeyen, ancak ihtisas, hıfz, keskin nüfuz ve sezgi sâhibi otoriteler tarafından keşfedilebilen sıhhati bozan bir kusur taşıyorsa buna muallel hadîs denir. Bu çeşit kusura da muhaddîsler illet demişlerdir. İllet, keşfi zor son derece gâmız bir kusur olduğu için, hadîste illet iddiasında nâdir şahıslar bulunmuş bu sahada fikir beyan edebilmiştir. Ali İbnu'l-Medînî, Ahmed İbnu Hanbel, Buhârî, Ya'kûb İbnu Şeybe, Ebu Hâtim, Ebu Zür'a, Dârakutnî.

Hâkim: "Bir hadîs, cerhe söz düşmeyen bir çok cihetlerden illetli kılınabilir, bizim nazarımızda hadîsi ta'lilde hüccet, (cerhte olduğu gibi objektif sebepler değil) hıfz, fehm, ma'rifet (gibi tamamen sübjektif, herkese izah edilemeyecek amiller)dir" der. Hatta Abdurrahman İbnu Mehdî, bu işin sübjektifliğine telmîhen: "Hadîste illeti bilmek bir ilham işidir, hadîste illet iddia eden âlime: "Neye dayanarak bunu söyledin? diye sorulsa hüccet gösteremez" der.

İlleti bilmek, hadîsçilerce mühim bir keyfiyettir. Nitekim İbnu Mehdi: "Tek bir hadisteki illeti keşfetmem, nazarımda, bilmediğim yirmi yeni hadîs öğrenmekten daha iyidir" demiştir.

İllet Nasıl Bilinir: Kusurun gâmız olması sebebiyle bir hadîsin muallel olduğunu söylemek zor bir iştir.

Bunu muallil, râviye başkalarının muhalefet etmiş olmasından başka mevsul'de irsâle merfu'da vakfa veya bir hadîsin diğer bir hadîse girmiş olması gibi muhtelif durumlara delalet eden karinelerle, zann-ı gâlib sahibi olarak hadîsin adem-i sıhhatine hükmeder. Bazan kesin hükme varamayıp, sıhhat hususunda tevakkufu ihtiyar eder.

Hadîsin sıhhatini bozucu bir hükme gitme işi, hadîsin bütün senetlerini cemedip, râviler arasındaki ihtilafı görüp sonra da ravilerin zabt ve itkan durumlarını iyice tedkikten geçer.

İllet'e daha ziyade senedde rastlanır, az da olsa metinde de rastlanmıştır. Nevevî'nin kaydettiği senetle ilgili örneğe göre: "Alış veriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkça (akdi bozmada) muhayyerdirler"

hadîsini Ya'la İbnu Ubeyd, Süfyan-ı Sevrî'den Süfyan Amr İbn-i Dînâr'dan" şeklinde rivâyet etmiştir.

Halbuki Ya'la hadîsi rivâyet ederken bir hata yapmış, Abdullah İbnu Dînârı "Amr İbnu Dînâr" yapmıştır.

Hâkim metin ve isnadda bulunabilecek illetleri bazı misallerle îzah eder. Biz misallerden sarf ı nazar ederek, hadîste illetin nasıl meydana gelmiş olabileceğini göstermek için Suyutî'nin Tedrib'deki özetlemesini kaydedeceğiz.

1- Sened görünüşte sahîh ise de, içinde yer alan râvilerden birinin, hadîsi rivâyet ettiği şeyhle görüşüp görüşmediği kesin değildir.

2- Sika râvinin mürsel olarak rivâyet ettiği bir hadîsin ikinci bir tarîkden müsned olarak gelmesi ve bu müsned rivâyetin zahiren sahih olması,

3- Bel i muayyen bir sahâbenin rivâyeti olarak bilinen bir hadîs, ayrı ayrı memlekete mensup olan râvilerin birbirlerinden rivâyetleri sırasında, bir başka sahâbeye nisbet edilerek rivayet edilmesi.

4- Sahâbî'den bilinen bir hadîsin Tâbiî'ye nisbet edilerek rivayet edilmesi.

5- An'ane ile rivayet edilen bir hadîste râvi düşmesi olmuştur. Bu durum, aynı hadîsin sahîh olarak bir başka tarîkden gelmesiyle anlaşılır.

6- Bir râvi bir hadisi müsned olarak rivâyet etmiş olduğu halde, o râviden bir başka şahıs bunu gayr-ı müsned olarak rivayet eder ve hadîs bu şekliyle bilinir.

7- Bir isnadda râvilerin isimleri muntazaman zikredilirken ikinci bir isnadda bir râvinin ismi mübhem kalır.

8- Bir şeyhle karşılaşıp bir kısım hadîsler aldığı halde, o şeyhten almadığı hadisleri de doğrudan ona nisbet ederek rivâyet edecek olursa aradaki şahsı zikretmediğinden bu hadîsler muallel olur.

9- Bir râvinin hadîsleri aldığı muayyen bir tarîki vardır. Ancak o tarîkte yer alan ricalden biri değişik bir yoldan da hadîs rivâyet eder. Böyle durumlarda râvi dikkatsizliği yüzünden, bunu da mutâdı olan tarîkle rivâyet edecek olursa, hadîsi mual el olur.

10- Hadîs bir tarîkte merfu, başka bir tarîkde mevkûf gelmiştir.

Bu on çeşit illete misal veren hâkim, hadîste il et sebeplerinin bunlarla sınırlanmadığını, daha da artacağını söyler.

Son olarak şunu belirtelim ki, ulûmui'l-hadîsin bu en zor şubesinde eser verenler eksik olmamıştır.

Buhârî, Ahmed İbnu Hanbel, Tirmizi, Müslîm, Ebu Bekr el-Esrem, Ebu ali en-Neysâburî, İbnu Ebî Hâtim er-Râzi, Ebu Abdillah el-Hâkim, Ebu Bekr el-Hal âl ve Ebu Yahyâ es-Sâcî, Kitâbu'l-ilel ismiyle eserler vermişlerdir. Dârakutnî'nin de Tilmizi el-Hâfız Ebu Bekr el-Berkânî tarafından cemedildiği bilinen müsnet tarzında tanzîm edilmiş 12 ciltlik bir İlel'i mevcuttur. İbnu'l-Cevzi'nin el-İlelü'l-Mütenâhiye fi'l-Ehâdîsi'l-Vâhiye adında üç ciltlik bir eseri mevcut ise de, bir çok hadîs hakkındaki "illet'lidir"

hükmüne alimler katılmamışlardır. Hafız İbnu Hacer'in ez-Zehrü l-Matlûl fı'l-Haberi'l-Ma'lûl adlı İlel'i burada zikre değer.

MUZDARİB HADÎS

Izdırab, lügat olarak, denizde dalgalanan istikrar bulmaksızın inip çıkması mânâsına gelir . Hadîste ızdırab da buna benzer. Rivâyetin sıhhatle zaaf arasında kalması, bir tarafı tercih ettirecek bir karînenin bulunmamasıdır. Nevevî, "Birbirine müsâvi muhtelif vecihlerden rivâyet edilen hadîs" diye tarif eder. Bu, aynı râviden iki farklı şekilde yapılan rivâyet şeklinde olabileceği gibi iki ve daha fazla râviden de olabilir. Müsâviden maksad değer yönüyle eşit,birini diğerine tercîh ettirici bir karinesi bulunmayan demektir. Aksi takdirde biri tercih edilir ve ızdırap kalkardı. Mesela bir râvinin hıfz yönüyle üstünlüğü, râviyi aldığı şeyhle olan sohbetinin öbürüne nazaran fazlalığı gibi tercih ettirici bir sebep bulunduğu takdirde o rivâyet tercih edilir ve ızdırap kalkar.

Hadîste ızdırap, sıhhatin şartı olan zabt'ın noksanlığına delil olduğu için muzdarib rivâyet zayıf addedilir.

Izdırab bozan metinde bazan senette bazan da her ikisinde birden olabilir. Suyûtî'nin Tedrîb'te senetteki ızdırabla ilgili kaydettiği örneklerden biri, özetle, Ebu İshâk vasıtasıyla rivâyet edilmiş olan:

"Beni, Hûd ve ona benzer sûreler ihtiyarlattı" hadîsidir. Bu hadîs, sadece Ebu İshak es-Sebî'i vasıtasıyla rivâyet edilmiş olmakla beraber, hadîsin birbirine muhalif on kadar isnadı vardır. Sözgelimi bazı isnadlar rivâyeti, Ebu Bekir'in, bazıları Saîd İbnu Ebî Vakkas'ın, bazılan ise Hz. Aişe (radıyallahu anhüm ecmain)'nin müsnedi olarak gösterirken, bazıları da irsal eder. Bunlar arasında bir tercih imkânı bulunmadığından hadisin muzdarib olduğuna hükmedilmiştir.

Metinde görülen ızdıraba gelince, Suyûti en iyi misâl olarak namazda besmele okunup okunmayacağı ile ilgili hadîsi zikreder:

Buhârî'de gelen rivâyete göre, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer (radıyal ahu anhüma), her üçü de namaza Elhamdu lil âhi Rabbi'l-âlemin ile başlıyorlardı. Bu hadis'te besmele ile alakalı bir sarahat yok: Okunacak mı, okunmayacak mı? Ancak, İmam Şâfi'î (radıyallahu anh) el-hamdu ile Fatiha suresinin kasdedildiğini ve besmelenin de bu sûreye dâhil olduğunu söyleyerek okunması gerektiğine hükmetmiştir.

Öte yandan Müslim ve İmam Mâlik, yine Hz. Enes (radıyal ahu anh)'ten kaydettikleri aynı hadîste, namazın başında ve sonunda besmele okunmadığını tasrîh etmişlerdir.

Ancak, hadîs, sadece Buharî, Müslim ve Malik'in rivayet ettiği iki şekilden ibâret değildir. Bazı rivayetlerde: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer (radıyal ahu anhüma)'in arkalarında namaz kıldım" ziyadesi mevcuttur. Bazılarında sadece Hz. Ebu Bekr ve Hz.

Ömer zikredilirken bazılarında bunlara Hz. Osman (radıyal ahu anh) da ilâve edilmektedir. Hatta daha enteresanı bâzı rivâyetlerde "Besmeleyi okumuyorlardı" ibâresi yerine "açıktan okumuyorlardı (cehretmiyorlardı)" denirken diğer bâzılarında besmelenin "okunduğu" ve "cerhedildiği"nin söylenmiş

olmasıdır.

Görüldüğü gibi birbirinden çok farklı olan bu rivâyetler, râvilerinin sıhhat durumu yönünden eşittirler.

Birini diğerine tercihte işimize yarıyacak bir müreccih'e, bir üstünlük karînesine sâhip değiliz. Ayrıca bu işte te'vîl yapma imkânı da yoktur, çünkü te'vîl de bir karineye dayanır. Neticede bu rivayetler muzdarib olmaktadır.

NOT: Suyûtî bir husûsa dikkat çeker ve der ki: "Muzdarib hadîs bâzan sahîh olabilir. Şöyle ki, hâdisteki ihtilâf, senette yer alan sıka bir şahsın ismi, babası veya künyesinde olabilir. Bu durum onun sıhhatini bozmaz. Neticede hadîs, muzdarîb ismini alsa da sıhhat bakımından sahîhlik mertebesinden düşmez.

Sahiheyn'de bu durumda birçok hadîs mevcuttur. Zerkeşî de bu meselede ısrar etmiş ve şüzûz, kalb ve ızdırab'ın sahîh ve hasen kısmına da girebileceğini söylemiştir".

MAKLÛB HADÎS

İsnadında bir veya birkaç râvinin isim veya nesebleri yahutta metninde bazı kelimeleri, bilerek veya bilmeyerek takdîm-tehire uğramış veya senet ve metinleri değiştirilmiş hadîslere maklûb hadîs denir.

Maklûb kelime olarak kalb kökünden gelir. Alt-üst olarak demektir. İsmi Mef'ül olan maklûb kelimesi, istılahda, hadîste meydana gelen bir alt-üst olma işini ifade eder.

Bu durum, senetle vukûa geldiği gibi metinde de vukûa gelir. Kalb, bazan kasden bozan da sehven ârız olur. Senette Ka'b İbnu Mürre diyecek yerde Mürre İbnu Ka'b denmesi sehven vukûa gelen bir kalbtir. Ancak, halkın rağbetini artırmak için, Sâlim'den meşhur olan hadîsi Nâfi'den rivâyet etmek, kasde mebni bir kalbtir. Âlimler, böyle garabet maksadıyla, senetten birinin atılarak, yerine aynı tabakadan birinin konması işine sarakat (hırsızlık) demişlerdir. Bunu yapana da sârik (cemi: sürrâk) denir.

Bunun örneği Amr İbnu Hâlid el-Harrânî'nin, Hammâd en-Nasîbî ani'l-A'meş an Ebî Sâlih an Ebî Hüreyre tarîkinden merfû olarak rivâyet ettiği şu hadîstir: "Yolda müşrîklerle karşılaştınız mı, onlara önce siz selam vermeyin...".

Bu hadîs maklûbdur ve bunu Hammâd kalbederek A'meş'e mal etmiştir. Halbuki rivâyet Süheyl İbnu Ebî Sâlih an Ebîhi şeklinde meşhurdur ve Müslim'de böyle gelmiştir. Müslim bu şekilde Şu'be, Sevrî, Cerîr İbnu Abdilhamîd, Abdü'l-Aziz ed-Derâverdi'nin rivâyetleri olarak kaydeder, hepsi de hadîsi Süheyl'den rivâyet ederler.

Muhaddisler, garib rivâyetlerin peşine düşmeyi bu yüzden tavsiye etmezler. Çünkü, nâdiren sahîhine rastlanır.

Kalb bazan metinde meydana gelir. Bunun örneği, Habîb İbnu Abdirrahmân'ın halası Üneyse (radıyal ahu anhâ)'den yaptığı şu merfu rivâyettir: "ümmü Mektum ezân okuduğu zaman yiyip içmeye devam edin. Ne zaman Bilâl okursa yiyip içmeyi kesin..." Bu hadîsi Ahmed İbnu Hanbel Müsned'de, İbnu Huzeyme, İbnu Hibbân da Sahîh'lerinde rivâyet ettiler. Hadîsin meşhur olan şekli, İbnu Ömer ve Hz. Aişe (radıyallahu anhüma) tarafından rivâyet edilmiştir ve şöyledir: "Bilâl geceleyin (erkenden) ezan okur, İbnu Mektum'un ezanını işitinceye kadar yiyip içmeye devam edin...". Bunun hilafına olan rivâyet mahlûktur.

Ancak, İbnu Hibbân ve İbnu Huzeyme hadîsi maklûb addetmediler. Hz. Bilâl ile Hz. Ümmü Mektum (radıyal ahu anhüma) arasında münâvebe olabilir ihtimalini ileri sürerek iki rivâyeti cemederler. Ancak bazı rivâyetlerde: "Ümmü Mektum âmâ idi, kendisine haydi ezanı oku, sabah oldu diye ihtar edilmedikçe ezan okumazdı" diye gelen sarahatler karşısında hadîsteki kalb ihtimalinin devamına hükmetmek daha doğrudur.

Hâfız Sirâcu'd-Dîn el-Bukînî, kalbin bu çeşidine ma'kus adını vermiştir. Kalbin bir de kalb-i mürekkeb denen şekli vardır. Bu, bir hadîsin senedini alıp bir başka hadisin metninin başına koymaktır.

Muhaddisler, bu çeşit davranışların kasda mebnî olmasını şiddetle yasaklamışlardır. Ancak hocanın talebesini imtihan veya muhatabın hadîs bilgisini denemek maksadıyla yapılabileceğini de söylemişlerdir. Nitekim, Buhârî'yi işlerken de belirttiğimiz gibi, Bağdat ûleması, yüz kadar hadîsin senetleriyle metinlerini değiştirip kalb ederek, Buhârî'ye sorarlar. Buhârî bunları yerli yerine koyar.

Bu çeşit imtihan Buhârî'den başka nice muhaddislerin başından geçmiştir.

ŞÂZ HADİS:

Şâz kelimesi, lügat olarak cemaatten ayrılan, yalnız kalan mânâsına gelir. Istılahda oldukça farklı şekil erde kullanılmıştır. Nevevî, şu târifleri kaydeder.

1- Şâfiî ve Hicâz ûlemasından bir cemaat'e göre sika bir kimsenin nâsın rivâyetine muhalif rivayetidir, başkasının rivâyet etmediği şeyi rivâyet etmesi değil.

2- Ebu Ya'la el-Halîli der ki: Hadis lâfızlarının kabul ettiği tarife göre, şâz, tek isnâdı bulunan rivâyettir, sika veya gayr-ı sika rivayet etmiş, farketmez. Şayet gayr-ı sika rivâyet etmişse metruktur, sika rivâyet etmişse tevakkuf edilir, ancak onunla ihticâc olunmaz.

3- Hâkim Ebu Abdillah der ki: "Şâz sika'nın teferrüd ettiği rivâyettir, öyle ki mütâbiî de yoktur". Suyûtî:

"Hakîm'le el-Halilî'nin tariflerini, adl ve zabıt râvilerin teferrüdleriyle bağdaştırmak zordur" der ve

"Niyetler amellere göredir..." hadîsi ile "Velâ'nın satışını yasaklayan" hadîsleri zikrederek, bunlar gibi ûlemânın amele esas kıldığı pek çok sahîh hadîsin varlığını hatırlatır ve ilave eder:

"Doğru olanı, tafsîl etmektir. Böyleleri, teferrüdleriyle kendilerinden daha çok hadîs bilen (ahfaz) ve zabt yönüyle daha üstün olan (ahfaz) birisine muhalefet ederlerse bu çeşit şâz'lar merdûddur, eğer râvi adl, hâfız, mevsûk olur, kimseye de muhâlefet etmezse rivâyeti sahîhtir, zabt yönüyle tevsîk edilmemiş, ancak zâbıt derecesinde olmaktan da uzak değilse rivâyeti hasendir, uzaksa rivayeti münker şâzdır, merdud'dur".

Nevevî açıklamasını şöyle noktalar: "Velhâsıl: merdud şâz, muhalif olan ferddir. Keza, râvilerinde, teferrüdden hâsıl olan eksikliği giderecek güven ve zabt bulunmayan münferid rivâyettir.

Şu halde, müteahhir ûlemanın kabûlünde şâz, kendinden kuvvetliye sikanın muhalefet ettiği hadîstir.

Tercih durumunda dâima mercûh'tur.

MÜNKER HADÎS

Münker de şâz gibi farklı tarifleri yapılmış bir ıstılahtır: Nevevî bunları kaydeder: 1- Ebu Bekr el-Berdîcî'ye göre münker: "Metni, râvisinden başka biri tarafından rivâyet edilmemiş olan hadîstir".

2- Bir çokları tarifi böyle mutlak bırakmış olmasına rağmen İbnu Salâh şu açıklamayı getirir: "Doğru olanı, aynen şâz'da olduğu gibi tafsîl etmektir. Münker de iki kısma ayrılır. Çünkü, bu da şâz mânâsında bir kelimedir."

a) Sikaların rivâyetlerine muhâlefet eden münferid rivâyettir. Şu misalde olduğu gibi: Hemmâm İbnu Yahya, an İbni Cüreyc, ani'z-Zührî, an Enes senediyle şu hadîsi rivâyet eder: "Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) helâya girince yüzüğünü çıkarırdı". Ebu Davûd hadîsi kaydettikten sonra: "Bu münker bir hadîstir. Zira bu hadîs, biraz farklı bir şekilde şu tarîkden biliniyor: an İbni Cüreyc, an Ziyâd İbni Sa'd, ani-z-Zührî, an Enes: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gümüşten bir yüzük yaptırdı sonra onu çıkarıp attı".

Ebu Davûd der ki: "Hadîsteki vehim, Hemmâm'dan ileri gelmektedir. Bunu Hemmâm'dan başka rivâyet eden yok."

Hadîsi tahric eden Nesâî de şunu ilave eder: "Bu gayr-ı mahfûz bir hadîstir: "Hemmâm İbnu Yahya sika birisidir, sahîh rivâyet sahipleri kendisiyle ihticâc etmiştir. Fakat burada nâs'a muhalefet ederek İbnu Cüreyc'ten bu metni bu senetle rivâyet etmiştir. Halbuki nâs, İbnu Cüreyc'ten Ebu Dâvud'un işâret ettiği hadîsi rivâyet etmiştir. Bu sebeple hadîsin münker olduğuna hükmetti."

Râvileri, teferrüdündeki kusuru müsâmaha ile karşılamaya sevkedecek kadar güven verici ve itkân sahibi olmayan münkere gelince bunun örneği Nesâî ve İbnu Mâce'nin, Ebu Zükeyr Yahya İbnu Muhammed İbnu Kays'tan kaydettiği rivâyettir. Yahya, Hişâm İbnu Urve an Ebîhi, an Âişe tarikiyle merfû olarak geldiğine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: Taze hurmayı, kurusuyla beraber yiyin. Zira Ademoğlu onu yeyince şeytan öfkelenir...". Nesâî der ki: "Bu münker bir hadîstir. Bunun rivâyetinde Ebu Zükeyr teferrüd etmiştir, sâlih bir şeyh'tir. Müslim kendisinden rivâyet kaydetmiştir, ancak, teferrüd ettiği hadîsi, hoş karşılanacak derecede sika değildir.

Bilakis, imamlar, hakkında zayıf olduğunu belirten mutlak ifadeler kullanmıştır." İbnu Maîn: "Zayıftır"

der. İbnu Hibban "Onunla ihticâc edilmez" der. Ukeyli: "Hadisiyle mütabaat bile yapılmaz" der. İbni Adiyy ondan dört tane münker rivâyet göstermiştir.

NETİCE olarak İbnu Hacer el-Askalânî, bu iki tabir hakkında şunu söyler: "Şâz ve münker hadîsler, muhalefette müşterek iseler de, şâz, sika'nın veya sadûk'un rivayeti, münker de zayıfın rivâyeti olmak haysiyetiyle ayrılırlar". İbnu Hacer, ayrıca bunları eşit göreni gafletle itham eder.

Müteahhirûn, münker'in muhalefet ettiği mukabil rivâyete ma'ruf, şaz'ın muhalefet ettiği mukabil rivâyete de mahfuz demiştir.

Münker'in kullanılışıyla ilgili olarak şunu da bilmekte gerek var: Hadîs aslında zayıf olmadığı, bilakîs hasen olduğu halde: "Falan kimsenin rivâyet ettiği en münker hadîs şudur (enkeru mâ ravâhu fülânun)" denebilmektedir. Mesela İbnu Adiyy der ki:

اهلبق اَهّيبن ضبق اريخ ةماب ًاللَّ َدا َرا اذإ ةَد ْرُب يبأ نب ِ ًاللَّدبع نب دْي َرُب ى َو َر ام
ركنا

"Büreyd İbnu Abdillah İbni Ebî Bürde'nin en münker rivâyeti şudur: Allah bir ümmetin hayrını murad etti mi, peygamberlerini onlardan önce kabzeder". Bu tarîk hasendir, râvileri de sikadır. Hadîsi bazı âlimler sihâh'larına almışlardır. Nitekim bu hadîs, Müslim'in Sahîh'inde mevcuttur. Şu halde bu ifâde, râviyi övme sadedinde kullanılmıştır. "Onun en münker rivâyeti bu ise, gerisini sen düşün" mânâsında takdîrkâr bir söz.

METRUK HADÎS

Şedîdü'z-za'f denen ittihâm bi'l-kizb, fuhş-i galat (kesretu'l galat, fartu'l-gatlet), gulâtu-ş-şîa ve hatta fısk gibi bir sebeple mecrûh olan râvinin tek başına rivâyet ettiği hadîse metrûk denir. İbnu Hacer: "Sadece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında yalan ithamı değil, insanlarla konuşmasında yalan söylemesi de râvinin terki için yeterli bir sebeptir" der.

MÜDREC HADÎS

Derc ve idrâc kelimeleri dilimize girmiştir. Bir şeyi bir şeye sokmak, ilave etmek mânâsında kullanırız.

Istılah'ta hadîsin aslında bulunmayan bazı kelime ve ibâreleri hadîse dahil etmek mânâsına gelir. Bu durumda müdrec hadîs, metin veya senedine, aslında olmayan, ziyâdeler ilave edilmiş hadis diye tarif edilebilir.

Tarifden de anlaşıldığı üzere idrâc senede de olabilir metne de. Hadîs bu durumlara göre müdrecü'l-metn veya müdrecü'l-isnâd ismini alır. Müdrecü'l-metn, Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadîsini kaydettikten sonra, râvi hemen arkaya kendisinin veya bir başkasının sözünü kaydeder. Araya herhangi bir fâsıla, açıklayıcı bir ibâre koymadığı için, ilâve kısım hadîs metninin devamı zannedilir.

Arkadan gelenler de bunu olduğu gibi rivâyet ederler.

Bu durumda, hadîsin müdrec olduğu birkaç yol a anlaşılır.

* Hadîs, başka tarîklerden gelen veçhiyle karşılaştırılır.

* Duruma muttalî olan muhaddislerin açıklaması vardır.

* Bazan derci yapan râvi bunun derc olduğunu açıklamıştır.

* Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in böyle bir şeyi söylememiş olacağı aklen bilinir.

Buna örnek İbnu Mes'ud'un rivâyet ettiği, namazda okunacak teşehhüdle ilgili hadîstir: "...İbnu Mes'ud der ki: Hz. Peygamber elimden tuttu ve bize teşehhüdü öğretti. ...bunu okuyunca -veya bunu yerine getirince- namazını ifa etmiş olursun, dilersen kalk, dilersen otur".

Ebu Dâvud'un rivâyetinde Züheyr İbnu Mu'aviye, bu son kısmı merfu hadîsle birleştirerek tek bir metin olarak rivâyet eder. Hadîsi Züheyr'den alanların çoğu hep bu şekilde rivâyet ederler. Hâkim der ki: "Bu, İbnu Mes'ûd'un kendi sözünün hadîse derc'idir." Beyhaki ve Hatib de aynı şeyi söylerler. Üstelik, aynı hadîsi Züheyr'den rivâyet eden Şebâbe İbni Sevvâr, asıl hadîs metniyle İbnu Mes'ûd'un sözünü ayırmış ve araya "Abdul ah (radıyal ahu anh); buyurdu ki" dedikten sonra "Bunu okuyunca..." diyerek arka kısmın İbnu Mes'ûd'a ait olduğunu belirtmiştir. Bu açıklayıcı rivâyet Dârakutnî'de mevcuttur.

Dârakutnî ayrıca; Şebâbe hakkında "sika" diyerek bu ziyadeye güvenilmesi gerektiğini belirtir.

Şu halde Şebâbe'nin rivâyeti, diğer müdrec rivâyetlerden esah'dır, açıkladığı husus da doğruya daha yakındır. Çünkü hadîsi bu şekilde rivâyet eden başkaları da mevcuttur.

Metinde görülen bu idrâc bâzan metnin baş kısmında, bazan ortasında, bazan da sonunda olur. Ancak çoğunlukla sondadır. En az gözükeni metnin ortasındaki idractır.

Ortada vukuu bulan idrâc umumiyetle râvînin hadis metnini tamamlamadan metinde geçen bir kelimeyi açıklamak veya çıkardığı bir hükmü beyanda istical etmesinden ileri gelir. Bunun örneği, vahyin başlangıcı ile alakalı Hz. Aişe (radıyallahu anha) rivâyetine Zührî'nin dercidir. Hz. Aişe, rivâyette

Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hira mağarasında yaptığı gece ibadetlerini anlatırken: ولخي َناكو

هيف ثنحتيف ٍءا َرِح راغَب "Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) Hira mağarasına çekilir orada tahannüs ederdi"

ifadesine yer verir. İşte Zührî, hadîsi rivayet ederken bu ibârenin ardından ilave eder: تاوذ يِلايّل ا دبعتلا َوهو

ددعلا "Bu (tahannüs), birkaç gece devam eden ibadettir". Aslında bu açıklama Zührî'nin şahsî sözü ve eklemesidir, gayesi de tahannüs'ün ne mânâya geldiğini açıklamaktır.

Müdrecü'l-İsnâd'a gelince. Bunun da muhtelif şekil eri vardır:

Biri şöyledir: Bir râvide (iki Sahabî'den veya bir Sahabî'den iki farklı senedle) menkul iki ayrı metin mevcuttur. Râvi bu iki metni rivâyet ederken, bu isnadlardan biriyle rivâyet eder, veya hadîslerden birini kendi senediyle rivâyet ederken, diğerinden bir parça ilâve eder. Bunun misali Saîd İbnu Ebî Meryem'in, Mâlik ani'z-Zührî an Enes tarîkiyle merfûan rivâyet ettiği: "Birbirinize buğzetmeyin, hasedleşmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, birbirinizi kıskanmayın..." meâlindeki hadîstir. Metinde geçen "Birbirinizi kıskanmayın(velâ tenâfesû)" lafzı müdrectir. Bunu İbnu Ebi Meryem, Mâlik'in an Ebî'z-

Zinâd ani'l-A'rec an Ebî Hüreyre ani'n-Nebiyyi (Sallallahu aleyhi vesellem) tarîkiyle rivayet ettiği bir başka hadîsten almıştır. Hadîs şöyle başlar: "Zandan sakının, zira zan, en yalan sözdür, tecessüste bulunmayan, birbirinizi kıskanmayın, hasedleşmeyin..." İki hadîs de Mâlik tarîkinden gelmiştir ve müttefekun aleyh'tir. Birincide "Birbirinizi kıskanmayın (velâ tenâfesû)" ibâresi mevcut değildir, ikinci rivâyette mevcuttur. Hatib: "Burada İbnu Ebî Meryem vehme düştü" der.

Müdrecü'l-İsnâd'ın bir başka çeşidi, râvinin bir hadîsi, senedinde veya metninde ihtilaf eden bir cemaatten dinlemiş olmasına rağmen onların hepsi müttefik imişler gibi, hepsini de zikrederek sadece bir senedle rivâyet etmesidir. Burada aradaki ihtilafa dikkat çekilmez.

Bunun misâli, Tirmizî'nin Abdul ah İbnu Mes'ud'dan kaydettiği: "Dedim ki, Ey Al ah'ın Resulü, en büyük günah hangisidir? Bana: "Al ah (celle şânuhu) seni yaratmış iken, O'na ortak koşmandır" diye cevap verdi" hadîsidir.

Bu hadîsi Tirmizî rivâyet ederken şöyle bir sened kullanır: an Bündâr, an İbni Mehdî an Süfyâni's-Sevrî, an Vâsıl ve Mansûr ve'l-A'meş an Ebî Vâil, an Amri'bni Şurahîl an Abdillah: "Dedim ki..."

Burada Vâsıl'ın rivâyeti Mansur ve A'meş'in rivâyetine müdrectir. Halbuki Vâsıl Buharî'deki rivayetinde Amr'ı zikretmiyor, bilakis rivâyeti Ebu Vâil an Abdil ah tarîkinden gösteriyor. Şu'be, Mehdî İbnu Meymun, Mâlik İbnu Miğvel ve Sa'îd İbnu Mesrûk da Vâsıl'dan bu şekilde rivâyet ederler. Yahya İbnu Sa'îd el-Kattân da rivâyetinde, Buharî gibi bu üç tarîki ayırmıştır. Tirmizî her üç tarîki birleştirerek müdrecü'l isnadda bulunmuş, hatalı bir davranışa yer vermiştir.

Müdrec'in, usül kitaplarında misalleriyle gösterilen başka şekil eri de var. Hangi çeşidi olursa olsun, kasten idrâc'ın haram olduğu açıktır. Sâdece kelime açıklamasına yer veren idrâc'a, şahsî açıklama olduğunu belirten bir kaydın olması şartıyla, müsâmaha edilmiştir. Kasıdsız idrâclar râvinin zabtını bozan bir durum olarak değerlendirilmiştir. Hadîsciler, idraca âmden yer verenin adaleti sakıttır, kelimenin yerini değiştiren de kezzâblar zümresine dâhildir der.

4) SAHÎH, HASEN VE ZAYIF ARASINDA MÜŞTEREK HADÎS NEVİLERİ

Hadîs çeşidini gösteren bir kısım ıstılahlar var ki onlar hadîsin sıhhat durumunu belirtmezler. Taşıdığı vasıflara göre sıhhati tayin edilir. Sözgelimi daha önce gördüğümüz şâz tâbiriyle belli vasıflar taşıyan zayıf kastedildiği halde, merfu hadîs deyince sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nisbet edilen bir rivâyet kastederiz. Bu, sahîh olabileceği gibi zayıf ve hatta münker ve mevzu da olabilir.

Biz bu guruba dahil edilen hadislerden bir çoğunu daha önceki bahislerde, başka başlıklar altında işledik. Burada, daha ziyâde, işlenmeyenler üzerinde duracağız.

MERFU, MEVKUF VE MAKTU HADÎSLER:

Bunlar İlk Kaynağına Göre Hadisler bahsinde işlenmiştir. Burada şunu ilave edeceğiz. Bazı müel ifler mevkuf ve maktu hadisleri, "Zayıflar kısmına dahil ederler. Onların bu işte nokta-i nazarları", mevkuf ve maktu hadîsin amel nokta-i nazarından vücub ifâde edip etmeme durumudur. Merfû yani Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ait sünnet'le, Sahâbe ve Tâbiîn ve Etbauttâbiîn'e ait sünnet elbette aynı kesinlikte ameli mûcib değildir. Usûl kitapları bu hususta müttefiktir. Ancak bu, o rivâyetlerin zayıflığından ileri gelmez. Rivâyetin za'fı, ya senetteki kusurdan veya muhâlefetten gelir.

Senedi sıhhat şartlarına uyan, meselâ Hz. Ömer'le ilgili bir rivâyete zayıf dememek gerekir.

Öte yandan, sahîh dahi olsa, her merfu hadîs amel nokta-i nazarından vücûb ifâde etmez. Rivâyetlerin

-merfu olsun, mevkuf veya maktu olsun- amel durumu daha çok fıkhı ilgilendiren ayrı bir konu. Ancak şu kadarını bir kere daha tekrar edeceğiz: Ayette ve merfu sünnette olmayan hususlarda, Ashâb'ın, ihtilaf girmeyen ameli, hüccettir. Tâbiîn ve Etbauttâbiîn için de aynı şeyler söylenmiştir. İcma-ı ümmet'in manâsı biraz da budur. Selefin, rüchan hakkı olmasaydı fıkhî mezhepler teşekkül etmezdi.

Unutulmamalı ki, Fıkhî mezhepler Tâbiîn ve Etbauttâbiîn nesil erinin eseridir.

MÜSNED HADÎS

Farklı mânâlarda kullanılmış bir tabirdir. Hatîbu'l-Bağdâdî: "Müsned ehlü'l-hadîs nezdinde, senedi müntehâya kadar muttasıl olan hadîs" diye târif eder. Bu tarifin içine merfu, mevkuf ve maktu da dahildir. Şu halde burada kastedilen senedin zâhiri ittisalidir. İçerisinde gizli inkıta bulunan rivâyet de buraya girer; müdellis bir râvinin mu'an'an rivâyeti gibi. Keza likâsı kesin olmayan muâsırdan yapılan rivâyet de böyledir.

2- Ancak çoğunlukla müsned, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den yapılan rivâyetlere ıtlak olunmaktadır. Bu mânâda müsned, merfû mânâsındadır. İbnu Abdilberr daha açık olarak: Muttasıl veya munkatı, Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan yapılan her çeşit rivâyete müsned dendiğini belirtir.

3- Hâkim ve bir grup muhaddis de: Sadece merfû muttasıl olan rivâyetlere müsned deneceğini söylemiştir.

Ayrıca,bir tasnîf çeşidine de müsned dendiğini bir kere daha belirtelim. Muttasıl (mevsul): Senetteki İttisal Durumuna Göre Hadîsler bahsinde incelendiği üzere, ilk kaynağına kadar kesintisiz ulaşan hadîstir. Bu hadîs zayıf da olabilir, çünkü ittisâl sıhhat için gerekli ise de yeterli şart değildir. Zira şüzûz, illet, mecrûh, râvi gibi durumlar hadîsi zayıf kılabilir.

MU'AN'AN HADÎS:

Râvi, hadîsi tahammül ve ahz yol arından hangisiyle aldığını belirtmeksizin an fülan an fülan diyerek sevkederse bu hadîse mu'an'an denir. Bazıları bu hadîse mürsel demiştir. Her hâl-u kârda, hadîs, sarîh olarak ittisal ifade etmediği için ilk nazarda "zayıf"tır. Nevevî: Muhaddis, fukahâ ve usulcülerin cumhurları, mu'an'an hadîsin iki şartla muttasıl sayılacağını söylediğini ve amel edilen sahîh görüşün de bu olduğunu belirtir. Mezkûr şartlara gelince:

1- Mu'an'ın (hadisi mu'an'an olarak rivâyet eden), müdellis olmamalıdır.

2- Mu'an'ın'la şeyhi birbirini görebilecek durumda olmalıdır. Müslim'in bu görüşte olduğunu belirtmiştik.

Mu'an'an rivâyetin muttasıl sayılması için likanın sübûtunu, sohbetin uzun olmasını ve şeyhinden rivâyetinin bilinmesini şart koşma meselesi ihtilâflıdır. Bazıları bunlardan hiçbirini -Müslim gibi- şart koşmaz. Bâzıları sadece lika'yı şart koşar. Buhârî, İbnu'l-Medînî ve Muhakkikin bu gruba girer. Uzun müddet sohbeti şart koşan da olmuştur. Keza şeyhinden mu'an'ın'ın muttasıl rivâyet etmekle mâruf olmasını şart koşan da olmuştur. Ebu Amr ed-Dânî bu görüştedir.

Netice olarak, İbnu Hacer mu'an'an rivayete mutlak şekilde "munkatı" demenin teşeddüd olacağını, mu'âsara'yı (aynı asırda yaşamış olma) yeterli görmenin de tesâhül (gevşeklik) olacağını, en doğru yolun Buharî gibi, lika, adâlet ve zabt şartlarını aramak olduğunu belirtir.

"An" harfi'nin müteahhir muhaddislerce hususî bir kullanılışı var. Daha ziyade icâzet'le tahammül edilen rivâyetlerin sevkinde an kullanılmıştır. Yâni bir ravinin : نف نع نف بلع تأرق demekten muradı, bu hadîsi ondan icâzetli rivâyet ettiğini belirtmektir.

MÜ'EN'EN RİVÂYET

Bu da,mu'an'an gibidir. Râvî, semâ'yı tasrîh eden bir sigadan kaçınıp enne diyerek rivayet ettiği hadîse mü'en'en denmiştir. Meselâ اذكب هثدح بيسملا نبا ّنا ّيرهزبلا انثدح َلاق şeklinde bir ifade kullanması İmam Mâlik e göre mu'an'an gibidir. Ancak Ahmed İbnu Hanbel ve diğer bazıları an ile enne'nin geldiği sigaların aynı olmayacağını söylerler. Hatta bunlar sema açıklık kazanmadıkça enne ile yapılan rivâyet munkatı'dır derler.

Ancak cumhur: "enne ittisal ifâde etmede tıpkı an gibidir, mutlak olarak gelmişse, önceki şartlar tahtında bunda da sema'ya (ittisâle) hükmolunur" demiştir.

İcâzetle tahammül edilen rivâyetin sevk sigası olarak, tıpkı "an" gibi "enne"nin de kullanıldığını husûsen mağriblilerin an ve enne her ikisini sema ve icâzette kullandıklarını, Suyûtî Tedrib'de kaydeder.

MÜSELSEL HADÎS:

Hadîsi rivayet ederken senette yer alan ricâl, bazan râvinin, bazan da rivâyetin sıfat ve hallerini devam ettirerek hadisi rivayet ederler. Her râvi aynı sıfat ve halleri aynen devam ettirdiği için "zincirleme"

mânâsına müteselsil denir.

Râviler de teselsül eden sıfat ve haller söz veya fi l e ilgili olduğu gibi, isim, nisbet gibi başka şeylerle de olabilir. Bazan hem fi l ve hem söz beraber olur. Hem fi l ve hem söz beraber teselsül eden müteselsîl hadîse örnek Hz. Enes (radıyallahu anh)'in şu rivayetidir. Der ki: "Resûlullah (sal al ahu aleyhi ve sel em) efendimiz buyurdular ki: "Kul, hayır ve şerriyle, tatlı ve acısıyla kadere inanmadıkça imanın halâvetini bulamaz." Sonra Resûlul ah (aleyhissalâtuvesselâm) sakalından tuttu ve dedi ki: Hayrıyla-şerriyle, acısıyla-tatlısıyla kadere inandım". Bu hadîsin bütün râvileri aynı şekilde hem hadîsi rivâyet ederler ve hem de sakallarını tutarak inandıklarını beyan ederler.

Rivâyetin sıfatıyla ilgili bir örneği Bağdadî, Kifaye'de kaydeder:

نب رفعج نب دمحا ركب اباُتع ِمَس : لوقي يرهاطلا زيزعلادبع نب يلع نسحلا ابا تعمس
ينإ

ملس يلتحلا لوقي تعمس لضفلا نب بابحلا يحمجلا لوقي تعمس دبع نمحرلا نب ركب نب

نب ملسم لوقي تعمس محمد نب دايز لوقي تعمث ةريرهابا لوقي: تعمس ابا مساقلا عيبرلا

ىلص ًاللَّ هيلع ملسو لوقي «دلولا شارفلل و رهاعل رجحلا».

Burada sevk sigası müteselsilen semi'tu yekûl diye tekerrür etmektedir. Bazı müselseller de "ahbaranâ veya "ahbaranâ fulânun ve kâle val ahi" şeklindedir. Teselsül bazan râvilerin isimlerinde, sıfatlarında ve hatta nisbetlerinde cereyan eder. Öyle ki senette yer alan her ravinin adı mesela Muhammed'dir, veya sıfatları hep fakîh'tir, huffazdır, şâirdir veya nisbetleri Dımeşkî'dir. Mısrî'dir, Kûfi'dir, Irâkî'dir.

Müselsel erin en üstünü ittisâle delalet edenleridir. İbnu Hacer, râvilerinin sıfatı "hâfız" olan rivâyetlerin kesin ilim ifade edeceğini söyler.

Hadîste teselsül zabtın kuvvetine delildir. Aslında teselsül senedle ilgili bir sıfattır. Merfu, mevkuf gibi tâbirler metinle ilgili sıfatlar olduğu gibi. Bu sebeple, hadîste teselsül zabtın sıhhatine delalet etse de hadîsin sahîh sayılması için yeterli şart değildir. Çünkü sıhhat hükmü metin ve senedin müştereken sahîh olmasıyla ortaya çıkar. Nitekim en sağlam senetten de gelse metinde bir il et, bir şüzûz, bir nesh hâli mümkündür.

MUSAHHAF VE MUHARREF HADÎSLER

Tashîf ve tahrîf, hadisin isnad ve metnine ârız olan bir kısım hataların adıdır. Bu hatalar lafzâ müteallik olabileceği gibi, göze müteallik de olabilir. Lafza müteallik tashifin mukabili tashîfu'l-mânâ'dır, göze

müteallik olan tashîfın mukâbili de tashî-fu's-sem'dir. Ebu Ahmed el-Askerî bu çeşit hatalara karşı daha dikkatli olunması için "Kimse tashîf ve hatadan uzak değildir" demiştir.

Tashîf nedir? Lügat olarak, bir kelimenin harflerini kavuşturmak suretiyle sahife üzerinde yapılan hata mânasına gelir.

İsnad'da yapılan hataya örnek İbnu Ma'în'in el-Avvâm İbnu Mürâcim ismini el-Avvâm İbnu Müzâhim diye söylemesidir. مجارم imlâsında nokta hatası yapılarak محا َزم Mürâcim ismi Müzâhim diye okunuyor.

Keza metinde yapılan tashîfe örnek de Zeyd İbnu Sâbit'in bir rivâyetinde yapılmıştır.

دجسملا يف رجتحا ملسو هيلع ّاللَّ بلص يبنلا نا

Yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mescidde hasır vs.'den kendisine bir hücre teşkil etti"

hadîsinde geçen ihtecere (hücre teşkil etti) kelimesini İbnu Lehî'a tashîf ederek ıhteceme (مجتحا

=hacamat oldu) şekline sokmuştur. Keza لا ّوش نم اّتِس ُهَعَبْتاو نَاَضمر َماَص نَم "Kim ramazan orucunu tutar, buna Şevvâl'den altı gün ilâve ederse..." hadisindeki اًتِس (altı) kelimesi es-Sûlî tarafından tashif edilerek ائيش (bir miktar) diye okunmuştur.

İşitmeye müteal ik tashif'in örneği, "Asımu'l-Ahval" hadîsi'ni rivâyet ederken bazılarının "Vâsıl'l-Ahdab"

hadîsi diye söylemiş olmasıdır. Keza Şu'be, Hâlid İbnu Alkame hadîsi diyeceği yerde tashîfu's-sem yaparak Mâlik İbnu Arfata demiştir.

Tashîfu'l-mânâ'ya örnek olarak Muhammed İbnu'l-Müsenna el-Anezî'nin kabilesiyle iftihar için söylediği şu sözü örnek verilir:

ملسو هيلع ّاللَّ لوسر انيلإ بلص ةزنع نم ُنحن فرش انل موق نحن

"Biz Şerefli bir kabîleyiz, yani biz Anezî'deniz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize muteveccihen namaz kıldı".

Bu sözdeki tashîf şuradan ileri gelir: Resûlullah'ın Aneze'ye müteveccihen namaz kıldığına dâir rivayet mevcuttur. Muhammed İbnu'l-Müsenna, hadiste geçen aneze ile kendi kabîlesinin kastedildiğini sanmıştır. Halbuki bu, harbe demektir ve namaz sırasında sütre olarak öne dikilmiştir. Daha enteresanını Hâkim nakletmektedir. O, bir bedevînin, bunu anze (ki keçi demektir) okuyarak, Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "bir keçiye" müteveccihen namaz kıldığını anladığını, sonra da hadîsi, mânâyı esas alarak rivayet suretiyle, katmerli hata işlediğini görmüştür.

DİKKAT: İbnu Hacer bu çeşit hataları ikiye ayırır: 1- Noktaların değiştirildiği hadisler, O buna musahhaf der. 2- Şekil baki kalmakla birlikte harflerde yapılan değişiklikler, buna da muharref der. İbnu Hacer'in bu tefrikine rağmen, aslolan noktalarda olsun, harflerde olsun yapılan değişikliklerin tahrîf veya tashîf kelimeleriyle ifade edilmesidir. Esasen nokta değişikliği de neticede harf değişikliğine müncer olmaktadır.

Dârakutnî hadîslerde yapılmış olan bütün nokta ve harf değişikliklerini gösteren bir te'lîf ortaya koymuş, Kur'an'da rastladığı tashifatı da orada göstermiştir. Eserin adı Kitâbu'l-Tashîf'tir.

ÂLÎ HADİSLER:

Senedde yer alan râvilerin azlığı sebebiyle Hz. Peygamber'e yakınlığı fazla olan hadîslerdir. Bu hadîsler hakkında gereken açıklamayı isnâd'la ilgili bahiste yaptık. Burada şunu ilâve edeceğiz: Bir hadîsin âlî olması ona kıymet kazandırır ise de, her âlî hadîs sahîh mânasına gelmez. Bazan âlî senette yer alan zayıf râvi sebebiyle hadîs zayıf addedilir ve hadîsin nâzil fakat sahîh tarîkten gelen vechi buna tercih edilir.

NÂZİL HADİSLER:

Nâzil, âlî'nin zıddıdır. Senette râvi sayısı fazla olan hadislere denir. Senette nüzûl (râvi sayısının çokluğu) hata ihtimâlini artırdığı için bu çeşit hadîsler âlî'ye nisbeten kıymetçe düşük ise de "zayıf"

demek değildir. Hadis hakkında verilecek "zayıf" veya "sahîh" şeklindeki nihâî hüküm râvilerinin durumuna bağlıdır. Bu sebeple gerek â1î ve gerekse nâzil hadîsler zayıf hasen-sahîh arasında müşterek olan gruba girer.

Nâzil hadîslerle ilgili teferruata da isnad bahsinde yer verdiğimiz için burada kısa kesiyoruz.

MEŞHÛR VE MÜSTEFÎZ HADÎSLER:

Meşhûr kelimesi, lügâvî mânâda kullanılarak, sened adedine bakılmadan belli bir devrede, belli bir çevrede yaygınlık kazanmış olan hadîsler için kullanıldığı gibi, râvi sayısı her tabakada en az üç olmak üzere fazla olan ve fakat mütevâtir seviyesine de ulaşmamış olan hadîs için de kullanılmıştır. Fakihler, bu ikinci durumdaki hadîsler için -daha önce açıkladığımız üzere- müstefîz tabirini kullanmışlardır. Bu hadîsler kesinlikle sahîh demek değildir. Sâdece mütevâtir hakkında "sahîh" diye cezmedilir.

AZÎZ HADÎS:

Daha önce belirtildiği üzere, her tabakada râvi sayısı en az iki olan hadislere denmiştir. Sıhhatçe zayıf olabileceği gibi hasen veya sahih de olabilir.

Ancak bir hadis tek başına alındığında zayıf bile olsa, başka tarîklerden de gelince hasen veya sahîh li-gayrihi derecesine yükselir.

FERD (GARİB) HADÎSLER:

Muhaddisler, tek bir tarîkden gelen, yâni herhangi bir tabakada râvi sayısı teke düşen hadîslere ferd veya garîb derler. Bilhassa mütekaddimîn'in ıstılahında, şâz ve münker tâbirleri de ferd mânâsında, yani herhangi bir tabakada râvi sayısı teke düşen hadîs için kullanılmıştır. Haber-i vâhid, haber-i münferîd tabirleri de aynı mânâda ıstılahlaşmıştır. Müteahhir ulemâ, bu tabirleri özde aynı kalmakla birlikte, bazı nüans farklılıkları getirerek ıstılahlaştırmıştır. Gerekli açıklamalar, Sened Sayısına Göre Hadîsler bahsinde yapılmıştır.

MÜTÂBİ, ŞÂHİD VE ÂZID HADÎSLER:

Ferd olarak bilinen bir hadîsin râvisine, sika olan ve rivâyeti kabûl edilen bir başka râvinin uygunluk göstererek (mütâbaat ederek) diğerinin şeyhinden (veyâ bir başka sahâbi'den) rivâyet ettiği hadîse mutâbi, şâhîd veya âzıd denir. Mütâba' denen önceki hadîs bunlar sayesinde kuvvetlenir. Gerek kuvvetlenen (mütâba') ve gerekse kuvvetlendiren (mütâbi, şâhid, âzıd) hadîsin sahîh veya zayıf olması gerekir diye bir ön şart yoktur. Bunlar sahîh de olabilir, zayıf da. Sahîh, mütâbaat'la daha güçlü hâle gelir; zayıf, hasen derecesine yükselir; hasen de sahîh li-gayrıhî derecesine yükselir. Mütâbaat'ın sahîh olmasında aranan şart, kuvvetlendiren'in kuvvetlenen'e nazaran eşit veya yüksek seviyede olmasıdır. Daha düşük derecede olursa mütabaat olmaz.

Bu bahsi de geniş olarak İ'tibâr bahsinde işledik.

5) MEVZÛ HADÎSLER

TARİFİ, BİLİNMESİNİN GEREĞİ: Bu bahis, bazı usûl kitaplarında, zayıf hadislerle ilgili bölümde incelenir ve sanki zaafda en düşük dereceyi teşkil ettiği ifade edilir. Biz mevzu hadîs'i zayıfın bir derecesi olarak değil, müstakil olarak ele almayı uygun gördük. Zira zayıf hadîs tâbiri, Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan olma ihtimalini taşıyan bir rivâyete delâlet eder: Halbuki mevzu dedik mi, burda hiçbir ihtimal kabul etmiyor, Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) adına uydurulmuş bir yalan olduğunu peşinen ifâde ediyoruz. Bu sebeple mevzuya hadîs kelimesini izâfe ederek mevzu hadîs diye terkib ortaya çıkarmak da esasen yanlış bir davranış olmaktadır. Usulcüler bidayette, hadîs kelimesi yerine, yakın mânâya gelen kavl kelimesini kullanarak el-kavlu'l-mevzu diye ıstılahlaştırmış

olsalar herhalde daha iyi bir yol tutmuş olurlardı. Biz, oturmuş ıstılahların değişmesine, bu meselede bid'ata taraftar olmadığımız için yanlışlığa dikkat çekmekle yetineceğiz.

Esâsen hadîs uleması, usul kitaplarında mevzu hadîs diye bir bahsin açılmasını, bu çeşit rivâyetlere karşı ümmetin dikkatini çekerek, onun şerrinden ve zararından müslümanların korunmasını sağlamak maksadıyla tecviz etmişlerdir. Bu bölümlerde hadîs uyduranlar (vazzâin) kimlerdir, hangi maksadlarla hadîs uydurmuşlardır, mevzû hadîsler nasıl bilinir, İslam âlimlerinin bu meseleye karşı gösterdiği hassasiyet ve aldığı tedbirler nelerdir? gibi pek çok mesele açıklanır. Konuyla ilgili olarak te'lif edilen belli başlı eserler tanıtılır. Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında hadîs uydurmanın, yalan söylemenin hükmü nedir? belirtilerek bu işten tahzîr edilir.

MEVZU HADÎSLERİN ÇIKIŞ SEBEPLERİ

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e yalan nisbet etme fazîhası pek çok hadîsta temas edilerek şiddetle yasaklanmış bir husustur. Lafzan mütevâtir hadîslerin en başında yer alan: ادّمعتُم ّيلع َبَذك ْنَم

راّنلا نم ُهَدعقم أ ّوَبتَيلاف "Kim bile bile bana yalan isnad ederse ateşteki yerini hazırlasın" hadîsi bu hususu göstermeye kâfidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisi hakkında söylenecek yalanların başka çeşit yalanlara benzemediğine, bunun cezasının çok daha büyük olacağına da dikkatleri çekmiştir.

Sahiheyn'de gelen bir rivayet aynen şöyle:

راّنلا نم ُهَدَعْقم أ ّوَبتَيْلَف ادّمعَتُم ّيلع َبَذك نم ٍدحا ىَلع ٍبْذِكَك َسيل ّىلع ابذِك نإ

"Benim hakkımdaki yalan, bir başkasının hakkında söylenen yalana benzemez. Kim bile bile bana yalan nisbet ederse ateşteki yerini hazırlasın".

Bir diğer hadîs de şöyle: َم ن َثّدح يّنع ٍثيدحب ىري هّنأ ٌبِذك وُهَف ُدحا نيباّذَكلا " **Her kim yalan olduğu bilinen bir sözü benden rivâyet ederse, o yalancılardan biridir" .**

Şu halde, böylesi nebevî uyarılar varken gerçek mü'minlerin, bile bile Resûl eri (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında hadîs uydurmaları çok uzak ihtimaldir. Hele Sahâbe gibi İslâmın en küçük bir meselesi için hayatını ortaya koyan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tek bir hadisinde düştüğü tereddüdü izâle için bin bir zahmetle dolu günler, haftalar, aylar süren seyahati göze alan, gerçek ve kâmil mânâdaki mü'minlerden bunu beklemek çok daha uzak bir ihtimaldir. Nitekim, sahabîliği kesinlikle bilinen birisinin kizb ala'r-Resûl fazîhasına tevessül ettiğine dair hiçbir rivâyet gelmemiştir.

Ashab arasında çıkan dahilî kavgalara rağmen, hiçbiri diğerine böyle bir itham yöneltmemiştir.

Çünkü vâki değil; çünkü Ashab (radıyallahu anhüm ecmain)'ın tamamı bilâ istisna udûl'dür, adâlet sâhibidir.

Hadîs uydurma işi, fitne hadiselerinin çıkmasından sonra, daha Sahâbe'nin sağlığında başlamıştır (30). Nitekim daha önce de kaydettiğimiz, İbnu Sîrin'e ait bir rivayeti, konumuzla olan alakası sebebiyle, bir kere daha hatırlatacak olursak vaz'ın başlangıcıyla ilgili bir fikir edinebiliriz.: "İlk zamanlarda halk isnâd sormuyordu. Ne zaman ki, müslümanlar arasında fitne patlak verdi o zaman, hadîs rivâyet edeni sorup, sünnet ehlinden olanların rivayetlerini alıp, bid'at ehlinden olanların rivayetlerini terketmeye başladılar". Müslümanlar, Üçüncü Halîfe Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehadetiyle başlayıp, Cemel, Sıffin harpleri, Hz. Hüseyin'in şehadeti (Hicrî 61), Abdul ah İbnu'z-Zübeyr Vak'ası (hicri 64) vs. şeklinde devam eden dahili kavgaların hepsine "fitne" demiştir. Hadîs uydurma işi bunlardan hangisiyle birlikte başlamıştır. İbnu Sîrîn hangisini kasdetmiştir? Bunu kesinlikle iddia etmek biraz zordur. Bu sebeple hadîs vaz'ına temas eden Nevevî, Suyûtî gibi kadîm İslam müel ifleri bu meseleyi "Şu tarihte başlamıştır" diye rakama bağlamaktan kaçınırlar. Yenilerin iddiası da zandan, tahminden öte bir değer taşımaz.

Ancak şurası kesin gözükmektedir ki, vaz' (uydurma) faaliyetlerinin başka sebepleri olsa da sonradan şia hareketlerine dönüşecek olan dahili fitne bu sebeplerin başında yer alır ve belki de birincisini, ilkini teşkîl eder.

Sahâbe'nin büyük bir titizlikle girmekten sakındığı bu hadiseler esas itibariyle sonradan müslüman olanlar tarafından tezgâhlanıp, tahrîk edilmekte idi. Her hizip kendi taraftarlarını haklı göstermek için onların lehinde, muhalif taraftarı da haksız ve kötü göstermek için aleyhlerinde hadîs uyduruyordu. Bu işte baş çeken, Yemenli ve Yahudîlikten dönme olan Abdul ah İbnu Sebe idi. O, hilâfet hakkının, Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra Hz. Ali'ye ait olduğunu iddia ediyor, diğerlerini, haksız, gâsıb ilân ediyordu. Demek ki bu faaliyetler daha Hz. Osman'ın sağlığında başlatılmış olmakta idi.

---

30) Aliyyu'l-Kâri, el-Esrâru'l-Merfü'a'da □□نَم َبَذَك نَلَع hadîsinin muhtelif vecihlerinden 102 adedini kaydeder. Bunlardan bazıları, Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında, bir kimsenin evlenmek istediği bir kızı alabilmek için, kızın ailesine giderek: "Beni Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gönderdi. istediğin kadınla evlenmemi emretti..." mahiyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adına yalan söyler. Kızın ailesi, meseleyi tahkik edince yalan söylediği anlaşılır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu herifi idama mahkûm etmek ve lâşesini de yaktırmak suretiyle cezaların en şiddetlisini verir. Belki de bu ibretâmiz cezanın te'siriyle, hiçbir münafık Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında yalan uydurmaya cesâret edemez. Aliyyü'l-Kâri farklı şekil erde gelen rivâyetler özde birleşirler. Aynı hâdiseyi anlatmış olmaları kuvvetle muhtemel gözüküyor.

Şüphesiz, ilk hadîs uydurma işi şi'a tarafından başlatıldığı gibi, ilk uydurulan hadîsler de Hz. Ali (radıyal ahu anh)'in şahsıyla, onun tebcîliyle, tafdiliyle ilgili idi. Bu hususu bizzat, şiî müel ifler de te'yid etmektedir. Nitekim şiîlerce mutemed kabûl edilen Nebcü'l-Belâğa şârihi, İzzü'd-Dîn Hîbetu'llâh İbnu Ebi'l-Hadîd (v.665/ 1257) aynen şöyle demiştir: "Bil ki, fazîletler ile alâkalı yalan hadîslerin aslı şi'a cihetinden gelmiştir. Onlar bidâyette imamların hakkında muhtelif hadîsler vazetmişlerdir. Onları hadîs uydurmaya sevkeden âmil, hasımlarının düşmanlığı idi... Ne zaman ki, Bekriyye, şi'a'nın bu faaliyetini gördü, onlar da kendi imamları hakkında şi'a'nın hadîslerine mukâbil başka hadîsler vazettiler".

Böylece şi'a tarafından açılan bir fitne gediğinden, yâni hadîs uydurma kapısından, sünnîsi, zâhidi, fakîhi, zındığı, tüccarı, kavmiyetçisi vs. her çeşit meşreb, mezhep ve îtikâda mensup insan girecek, İslamı tahrîb vâdisinde yol alacaklardır.

HADÎS VAZ'ININ SEBEPLERİ

Hadîs vaz'ını, şia, bir kısım dini-siyasî maksatlarla başlattıktan sonra, değişik gâyelerle o işe tevessül edenler çok olmuştur:

1- Dindarca mülahazalar: Nevevî, başta bunu zikreder ve bu mülahazalarla hadîs uyduranların verdiği zararın hepsinden fazla olduğunu belirtir. Bunlar halk tarafından zühd ve takva sahibi bilinen, bu yüzden de halkın güvenini kazanmış kimselerdir. Allah'ın rıza ve sevabını umarak Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında yalan uydurmuşlardır. Yahya İbnu Sa'îd el-Kattân: "Onlar kadar yalan söyleyen bir başkasına rastlamadım" demiştir. Bunlar, kendilerine câiz olanla olmayan hududu tefrîk edecek ilme sahip olmadıkları için, saf kalplilikle, her duyduklarına inanarak, doğruyu yanlıştan ayırdetme cihetine gitmediler. Tedrîb'in kaydettiği örneğe göre Nuh İbnu Ebî Meryem'e teker teker her sûre için İbnu Abbâs'tan rivâyet ettiği fezâille ilgili rivâyeti "nereden aldın?" diye sorulunca: "Ben, demiştir, insanları Kur'an'dan yüz çevirmiş, Ebu Hanîfe'nin fıkhı, İbnu İshâk'ın Meğâzî'si ile meşgûl gördüm de bu hadîsi Allah rızası için uydurdum". (31) Nuh İbnu ebî Meryem'in pek

---

31) Yeri gelmişken belirtelim: Sahîh hadîslerde Kur'ân'ın bazı sûrelerinin fazileti belirtilmiştir. Ama bütün sûreler için teker teker fazîlet beyan edilmemiştir. Şu surelerin fazîletiyle ilgili hadis mevcuttur. 1-Fatiha Sûresi, 2-8 Seb'u'l-Tıval (Bakara, Âl-i İmrân, Nisa, Mâide, En'âm, A'râf, Tevbe). 9- Kehf, 10- Yâ-sîn, 11- Duhân, 12- Mülk 13- Zelzele, 14- Nasr, 15- Kâfirun, 16- İhlâs, 17-I8 Muavizateyn. Bunlar dışındaki hadîsler mevzudur.

çok ilmi nefsinde cemeden bir zât olduğu hakkında el-Câmi lakabının bu sebeple kullanıldığı belirtilir.

Keza zühdü ve takvasıyla tanınıp halkın teveccühüne mazhar olan ve öldüğü zaman Bağdad sokakları

cenazesine katılan imamlarla dolan Meysere İbnu Abdirrabbih de uydurduğu hadîslerden sevap uman birisi idi. Ölümüne yakın: "Al ah hakkında hüsn-i zanda bulun" diye telkin edilince: "Nasıl hüsn-i zan etmem, Hz. Ali'nin fazileti üzerine yetmiş hadîs uydurdum" diye iftihar etmiştir. Muhaddisler, dinî salâbetine, sünnete karşı titizliğine rağmen, tergib hadisleri vaz'eden Ebu Bişr Ahmed İbnu Muhammed el-Fakih el-Mervezî, Vehb İbnu Hafs gibi kimselerden örnekler verirler. Ehl-i Bid'a'dan Kerramiye fırkası Tergib ve terhib hadîslerini uydurmayı câiz görmüştür. Kendilerine delîl olarak بَذك ْنَم

رآّنلا نم ُهَدعقم أ ّوَبتَيلاف ادّمعتُم ّيلع "Kim bile bile bana yalan nisbet ederse ateşteki yerini hazırlasın" hadîsinin bazı vecihlerinde gelmiş olan ساّنلا هب لضيل "...İnsanları saptırmak maksadıyla..." ziyâdesini alıp:

"Hadisteki yasak ve tehdîd insanları saptırmak maksadıyla hadîs uyduranlaradır, biz ise imamların aleyhinde değil, lehinde (yâni saptırmak için değil, hidâyete sevketmek için) yalan söylüyoruz"

demişlerdir. Hadîste yalancılığıyla meşhur Muhammed İbnu Saîd el-Maslûb: "Kelam güzel olduktan sonra onun için bir senet uydurmanın hiçbir mahzuru yoktur" demiştir.

2- Dîni yıkmak maksadıyla zındıkların uydurması: Mevzu hadîslerin epey bir kısmı bu cânibten gelir.

Hammad İbnu Zeyd, Zındıkların ondört bin hadîs uydurduğunu belirtir. Hadîs uyduran zındıklardan Abdu'l-Kerîm İbnu Ebî'l-Avcâ, Halife Mehdî zamanında idam edilmek üzere yakalandığı zaman

"Aranıza dört bin hadîs soktum, bunlarla helâli haram, haramı da helâl kılıyorum" der. Muhammed İbnu Sa'îd eş-Şâmî el-Maslub Hz. Enes (radıyallahu anh)'ten merfu olarak şu hadîsi rivayet etmiştir:

"Ben peygamberlerin sonuncusuyum, benden sonra, Allah'ın dilediği dışında peygamber gelmeyecektir". O buradaki müstesna'yı hadîse ilave etmiştir. Çünkü, mensubu bulunduğu zındıka peygamberlik iddiasında idi.

3- Mezheb gayretiyle hadîs uyduranlar: Bazı kimseler de kendi mezhepleri lehine hadîsler uydurmuşlardır. Hattâbiye, Râfıza, Sâlimiyye gibi. İbnu Hibbân, senetli olarak kaydettiği bir rivayette, bid'asından tevbe ederek ehl-i sünnete rücû eden bir kimsenin şu sözünü kaydeder: "Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadîslerini kimden aldığınıza iyi dikkat edin. Zira biz, bir fikre varınca, hemen onu hadîs kılığına sokup rivâyet ederdik". Hatîbu'l-Bağdadî râfızaya mensup birisinden bir başka itiraf nakleder: "Biz, hadîs uydurmak için hususî toplantılar tertip ederdik". Hâkim, Mürcie'nin reislerinden Muhammed İbnu'l-Kâsım et-Tâyekânî'nin, mezhebleri üzerine hadîs vazedip Mehâmilî'ye nisbet eden bir senetle rivâyet ettiğini kaydeder.

Mezhep taassubu her seferinde ehl-i bid'ayı tahrik etmemiş, bilakis ehl-i sünnet mezhebine mensup olanlar da, maalesef hadis uydurmaktan çekinmemişlerdir. Bunlardan biri Me'mun İbnu Ahmed el-Herevî'nin Şâfiî hazretleri aleyhine uydurduğu senedi Hz. Enes'e ulaşan şu merfu rivayettir:

"Ümmetimden, Muhammed İbnu İdris adında birisi çıkacak. Onun ümmetime zararı iblisten daha çok olacaktır." Aynı rivâyetin devamı Ebu Hanife'nin medhiyle ilgili: "Ümmetimde Ebu Hanife denen biri daha çıkacak, o ümmetimin lambasıdır, ümmetimin lambasıdır."

4- Halife ve umerâya yakınlık elde etmek için: Bu maksadla hadîs uyduran menfaatperestler de çıkmıştır. Kazanmak istediği makam sâhibinin düşünce ve davranışına uygun hadîs uydurma örneği Gıyâs İbnu İbrâhim'den verilir: Güvercinle eğlenceyi seven Halife Mehdî'yi, bir gün güvercinle meşgul görünce şu hadisi rivayet eder: "Şunlar dışında yarış yasaktır: Ok, deve, at ve kuş yarışı". Gıyâs, hadîse "kuş" kelimesini ilave etmiştir. Halife bundan sonra güvercini kestirir ve oyunu terkeder.

İlaveten der ki: "Bu yalana onu ben sevkettim" Aynı rivayette halifenin doğrulup: "Senin hatan, yalancı kafandır" dediği de belirtilir.

Hâkim'in rivayetine göre, aynı Mehdî, Mukatil'in kendisine: "Dilersen Abbas (radıyal ahu anh) hakkında sana hadîs uydurayım" demiştir.

5- Geçim kaynağı olarak hadis uyduranlar: Bunlar bir kısım vaazlar ve kıssacılardır. Mescidlerde halkın ilgi ve alakasını çekecek konuşmalar yapıp bu sayede gelir elde ederlerdi. Bu maksadla, konuşmalarına uydurma hadislerle renk katıp dinleyenleri hoşlandırmak isterlerdi. Bir seferinde Ahmed İbnu Hanbel ve Yahya İbnu Ma'în böyle birisiyle Bağdad'daki Rüsefa mescidinde karşılaşır. Vaiz: "Bize Ahmed İbnu Hanbel ve Yahya İbnu Maîn anlattı ki diye başlayıp Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaşan senedi zikrettikten sonra: "Her kim lailahe illal ah derse her kelimesinden Al ah-u teâla bir kuş yaratır ki gagası altından, tüyü mercandan..." diyerek yirmi sayfa çeken bir hikâye uydurur. Ahmed İbnu Hanbel ve Yahya İbnu Maîn birbirlerinin yüzüne bakıp, "Bunu herife sen mi rivâyet ettin?" diye sorarlar. Her ikisi de hayır! der. Ve neticeyi beklerler. Herif vâzını bitirip hediyelerini

toplar. Çıkacağı sırada Yahya İbnu Ma'în "Gel!" diye eliyle işaret eder. Adamcağız, yeni bir bahşiş

ümidiyle yaklaşır. Yahya ile aralarında şu konuşma geçer:

- Bu hadisi sana kim söyledi?

- Ahmet İbnu Hanbel ile Yahya İbnu Ma'în.

- Yahya İbnu Ma'în benim. Bu da Ahmet İbnu Hanbel. Biz şimdiye kadar bu anlattığını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olarak hiç işitmedik. İlla da yalan uyduracaksan bizden başkasını araya koy.

- Yahya İbnu Ma'în sen misin?

- Evet benim!

- Ben çoktandır Yahya İbnu Ma'în ahmaktır diye işitir dururdum. Şimdi anladım ki bu doğru imiş.

- Peki benim ahmak olduğumu nasıl anladın?

- Sanki dünyada sizden başka Yahya İbnu Ma'în ile Ahmed İbnu Hanbel yok mu? Ben bu adamdan başka on yedi Ahmed İbnu Hanbel'den hadîs yazdım."

Bu söz üzerine Ahmed İbnu Hanbel utancından ve adamdaki hayasızlık ve pervasızlığın derecesinden hayret ederek eliyle yüzünü kapar ve Yahya İbnu Maîn'e: "Aman, bırak gitsin" der. Adam müstehzî bakışlarla oradan uzaklaşır.

6- İmtihan maksadıyla uydurmalar: Bazıları evlatları, evlatlıkları ve kâtipleri tarafından imtihan olundular. Bu sayılanlar, şeyhi denemek için hadîs uydurarak evraklarının arasına sokuşturdular. Onlar da farkına varmadan rivâyet ettiler. Abdul ah İbnu Muhammed İbnu Rebîa el-Kudâma ve Hammâd İbnu Seleme gibi. Hammâd'i, evlatlığı İbnu Ebî'l-Avca denemek maksadıyla aldatmış, kitaplarına birşeyler sokuşturmuştu. Ma'mer'i de râfızî olan yeğeni yanıltmıştı. Şöyle ki kitaplarına Zührî an Ubeydil ah an İbni Abbâs senediyle gelen şu rivâyeti sokuşturdu: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ali (radıyal ahu anh)'ye baktı ve şöyle dedi: Sen dünyada da, ahirette de efendisin. Seni kim severse, beni de sever. Benim sevgilim Al ah'ın da sevgilisidir. Senin düşmanın benim de düşmanımdır. Benim düşmanım Al ah'ın düşmanıdır.Benden sonra sana buğz edene ne yazık!"

Abdurrezzak bunu Ma'mer'den rivâyet etmiştir. Bu, İbnu Ma'în'in de dediği gibi bâtıl, mevzu bir rivâyettir.

7- Fetvalarına delil için: Bazıları şahsî düşünceleri doğrultusunda verdikleri fetvaya makbûl rivâyet bulamayınca kendileri hadîs uydurarak, fetvalarına delil diye zikretmişlerdir. Hâfız Ebu'l-Hattâb İbnu Dıhye'nin böyle yaptığı söylenmektedir. Akşam namazını kasretme mevzuundaki hadîsi uydurmuş

olması mevzubahistir.

8- İstiğrab için: Bazıları, halkın hayretini tahrîk ederek kendilerinden hadîs dinlemeyi sağlamak için senetleri kalbetmişlerdir. İbnu Ebî Hayye, Hammâd en-Nasîbî, Bühlûl İbnu Ubeyd, Asram İbnu Havşeb gibi.

9- Ticarî maksadlarla: Bazan, bir kısım ihtiyaç maddeleriyle ilgili methedici rivâyetlere rastlanır.

Bunların o mallara rağbeti artırmak için uydurulmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Suyûtî, pirinç, mercimek, patlıcan ve herise (etli yemek) ile ilgili hadîslerin mevzu olduğunu belirtir.

10- Kabîle, aşiret, şehir, cinsle ilgili uydurmalar. Her ne kadar, Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı kabile, aşiret, belde ve şehirlerle ilgili övgü ve zemm ifade eden hadîsleri mevcut ise de bunlar mahduddur. Sonradan yapılan uydurmalarla o çeşit rivâyetlerin sayıları ve şümûlü artırılmıştır. Şu veya bu ırkı veya aşîreti öven veya kötüleyen hadîsleri ihtiyatla karşılamak, güvenilir hadîs kaynaklarından tahkîk etmek gerekir. Gayr-i ciddî kimselerin, -şöhrete bile ermiş olsa- eserlerinde rastlanan bu çeşit rivâyetlere itibar etmemek gerekir. Mesela Arap ediplerinden meşhur Câhız'ın Türklerin biri lehine,

diğeri aleyhine rivâyetlerle dolu olarak te'lif ettiği iki ayrı kitabı meşhurdur. Bunlardan alınarak, bazan lehte bazan aleyhte Türklerle veya Araplarla ilgili rivâyetlere itibar edilmemelidir.

Cinsle ilgili olarak da, halk arasında eskiden beri mevcut olan kadın erkek cinsiyet ayrılığını konu edinip birbirlerinin aleyhine söylenen sözlerin hadîs olarak da rivâyet edildiğine rastlanabilir. Bütün bunların ciddi kaynaklarda görülmedikçe muteber addedilmemesi gerekir.

MEVZU HADÎS NASIL BİLİNİR?

Bir hadîsin mevzu olduğunu bilmenin birkaç yolu vardır. Tedrîb'de şunlara yer verilir: 1- Uyduranın itirafıyla: Vazzâ'lardan bazıları, yaptığı işi iyi görerek, bazıları da pişman olup, tevbe ederek hadîs uydurduklarını itirâf etmişlerdir. Nitekim Fazâilu'l-Kur'ân'la ilgili hadîsleri uyduran zat, bunu bir fazîlet, bir dindarlık olarak ifade etmiştir. Müemmel İbnu İsmâil'in anlattığına göre, Ubey İhnu Ka'b (radıyallahu anh)'dan rivâyet edilen Kur'ân-ı Kerîm'in sûrelerinin faziletiyle ilgili uzun bir hadîsi, bir şeyhten duyunca, "Kimden işittin?" diye sorar. İlk kaynağını bulmak üzere azmeder. Bu maksadla, her seferinde değişen şehir isimleri söylenir. Ama Müemmel yorulmadan önce Medâin'e, oradan Vâsıt'a, oradan Basra'ya, oradan Abâdân'a varıp sonunda mutasavvuf bir grupla zikr yapan şeyhi bulur. Orada Müemmel: "Bu hadîsi sana kim söyledi?" diye sorunca şu enteresan cevabı alır:

"Bunu bana kimse söylemedi. Ancak, baktık ki halk Kur'ân'a rağbet etmiyor. Biz de insanları Kur'ân'a yöneltmek için bu hadîsi uydurduk".

Keza Ömer İbnu Sabîh, Hz. Peygamber (aleyhisselâtu vesselâm)'e nisbet ederek rivâyet ettiği bir hutbeyi bizzat uydurduğunu söylemiştir.

İbnu Dakîku'l-Îd vaz'ı itiraf edenin ikinci sözünde de yalancı olabileceğini beyanla, itirafın, vaz'ı için kesinlikle hükmetmeye yeterli olmadığını söylemiştir ise de bu itiraz ulemâca benimsenmiştir.

2- Râvinin haliyle: Bazan hadîs uyduranlar muasır olmadıkları kimselerden hadîs rivâyet edince yalancı oldukları derhal yüzlerine vurulmuştur. İrakî şöyle açıklar: Birisi birinden hadîs rivâyet edince doğum tarihi sorulur, rivâyet ettiği şahsın kendisi doğmazdan önce öldüğünü söyleyince, onun doğumunu söylemesi, yalanını itiraf yerine geçer. Verilen örneğe göre, üçüncü asır yalancılarından Me'mun İbnu Ahmed, Hişâm İbnu Ammâr'dan hadis rivayet edermiş. İbnu Hibban kendisine: "Sen Şam'a ne zaman geldin?" diye sorar. Memun: "İkiyüz elli senesinde!" deyince İbnu Hibbân taşı gediğine koyar: "Kendisinden hadîs rivâyet ettiğin Hişâm ikiyüzkırkbeş yılında vefat etmiştir..."

3- Rivâyet ve râvide mevcut karineler: Bazı uydurmalar Kur'ân'ın, mütevatir ve sahîh sünnetin, icmâ-ı ümmetin veya akıl ve sağduyunun hükümlerine tevîl kâbil olmayacak şekilde zıtlık arzeder (cem ve te'vîli kâbil zıtlıklar için hemen vaz hükmüne gidilmez). Meselâ:

* Mütevatir rivâyetin râvilerince tekzîb edilen bir rivâyet.

* Büyük bir cemaati ilgilendiren ciddî bir meselenin sadece bir kişi tarafından rivâyeti.

* Küçük bir hataya büyük bir tehdîd veya basît bir amele büyük bir mükafat va'di (ki kıssacıların hikâyelerinde rastlanan bu durumlar mânâdaki rekaket denen şeydir).

* Râvi'nin râfızî, rivâyetinde Ehl-i Beyt'in fazîleti veya muhaliflerinin rezîletiyle ilgili olması.

* Dinde bir asıl mahiyetindedir, ama bir kişi rivâyet etmektedir. Râfizîlerin, İmamet'in Hz. Ali (radıyal ahu anh)'ye ait olduğu iddiaları gibi.

İbnu'l- Cevzî şöyle der: "Bir hadîsin ma'kûl'a mugayir, menkûl'e muhâlif, usul'e (sünen, müsned, sahîh, câmi... gibi kaynaklara) aykırı olduğunu görürsen bil ki bu hadîs mevzudur". Burada ma'kûl meselesinde dikkat gerekir, herkes kendi aklına göre hareket edecek olursa pek çok şeyi gayr-ı ma'kûl bulabilir. Usul kitaplarında ma'kûl'a aykırının misâli, merfu olarak rivâyet edilen şu sözdür: "Tufan sırasında Hz. Nuh (aleyhisselâm)'un geçmişi, Beytul ah'ın etrafında yedi kere tavaf etti. Sonra Makamı İbrahîm'de iki rek'ât namaz kıldı".

Yine akla muhalif sınıfa verilen ikinci bir örnek de şudur: "Allah atı yarattı. Sonra koşturdu. At koşunca terledi. Atın terinden de kendisini yarattı". Suyutî, "Böyle bir rivâyeti değil müslüman, aklı olan bir kimse bile uydurmaz" der.

Bunu uyduran Ebu'l-Mühezzim hakkında Şu'be şöyle der: "Ben onu gördüm, kendisine tek kuruş

(dirhem) verilse elli hadîs uyduruverecek birisiydi". Bunu rivâyet eden Muhammed İbnu Şüca'ın da dinde sapık olduğu belirtilir.

4- Rivâyetin lafz ve mânâsındaki rekâket (bozukluk, çapraşıklık): Mevzu hadîs'i teşhisde bu da mühim bir husustur. Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Mü'minin ferasetinden kaçın, o Allah'ın nuruyla bakar" buyurur. Bel i bir teslimiyet ve irfâna eren mü'min, bir hadîsin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait olup olmıyacağını çok kesin olmasa bile, az-çok sezebilir. Hele, hadîsle meşgul, hadîs ilmi olan birisi olursa. Biraz dil zevki, biraz hadîs kültürünü alan kimse bu teşhîsi daha kolay yapabilecek bir mümâreseye sahiptir denebilir.

Nitekim, bazı âlimler, bu meselede daha ikna edici açıklamalarda bulunmuşlardır. Rebî İbnu Hüseyin şöyle der: "Hadîste gündüz aydınlığı gibi bir ziya vardır, ona derhal ünsiyet edersin, uydurma sözlerde ise gece karanlığı gibi bir karanlık vardır ondan da nefret edersin". İbnu'l-Cevzî'yi de: "Münker hadisten, çoğunlukla, ilim-tâlibinin tüyleri ürperir ve kalbi nefret eder" der. Bülkînî, İbnu'l-Cevzî'yi te'yiden: "Bunun şâhidi şudur: Bir kimse bir başkasının iki yıl boyu hizmetini yapsa, onun neyi sevip neyi sevmediğini öğrenmiş olur. Biri çıkıp da, sevdiğini bildiği bir sey için: "O, falan şeyi sevmezdi"

diyecek olsa hâdim derhal bu sözü tekzîb eder" der.

Rivâyette görülen, lafz yönünden bozukluk (rekâket) da, o sözün, ifadesi fasîh olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan gelmediğine delildir. Ancak, İbnu Hacer, bu işte mânânın esas alınması kanaatindedir. Rivayete lafz yönüyle fasîh bile olsa, mânâdaki rekâketin vaz' hükmüne yeterli olduğunu belirtir. "Çünkü, der, bu dinin her şeyi güzeldir, rekâket ise çirkinliktir". İlave eder: "Tek başına lafzî rekâket, vaz'a delalet etmez, çünkü hadîs, mânen rivâyet edilmiş ve aslî elfâzı, fasîh olmayan elfazla değiştirilmiş olabilir." veysi

UYDURMA FAALİYETLERİNİN NETİCESİ

Hemen belirtelim ki, İslam âlemleri hadîs uydurma faaliyetlerinden korkmamışlar, onların Resûlul ah'ın sünnetine, birşeyler sokuşturarak müslümanlara yutturabilecekleri telaşına düşmemişlerdir. Çünkü hadîs uyduranların hâli halktan bazılarına saklı kalsa da cehâbize denen mütehassıslara gizli kalmamıştır... Onlar hadîslerini tâ bidayetten beri yetkililerden icâzet yoluyla devralmışlar, râvilerini çok yönlü olarak tedkîk edip öğrenmişlerdi.

Ekseriyet itibâriyle, bir hadîs'i muhtelif tarîklerden bilmekteler, hangi bölgelerde hangi hadîsler yaygındır, kimler ne çeşit hadîs rivayet etmektedir, bilmekteler. Hadîsleri senetleriyle ezberledikleri için derhal kontrol edebilmektedirler.

Bu durumda yeni bir rivâyetin gözlerinden kaçması kolay değildir. Nitekim İbnu'l-Mübârek'e: "Bu mevzu hadîslerle ne yapacağız?" diye endişe izhâr edilince: Cehâbizemiz ne güne duruyor, onlar için varlar. Ayet-i kerime: "Zikr'i biz indirdik, biz koruyacağız" (Hicr, 9) demiyor mu?" şeklinde cevap vermiştir.

Bu hadîs uydurma faaliyetleri, İslâm ulemasının "din" bildiği "hadîs"in korunması hususunda, hamiyetini tahrîk etmiş, daha çok gayret ve teyakkuza sevketmiştir. Cerh ve ta'dîl ilmi, senet ilmi bu endişeli gayretin eseridir. Meseleye bu açıdan bakınca uydurma faaliyetlerinin, netîce itibâriyle faideli olduğunu söyleyebiliriz. Nasıl ki, beşeriyetin terakkisinde, şeytanın varlığı bir zenberek ve kamçı olmuşsa, vazzâ'lar (uydurucular) da İslâm ulemasına müşevvik ve kamçı rolünü oynamış, daha verimli olmalarına sebep olmuştur.

HADÎS UYDURMANIN HÜKMÜ

Hadîs vaz'ının sebepleri boşluğu altında birinci maddede "Dindarca mülâhazaları" işledik. Bazı saf ve câhil dindarlarla bazı ehl-i bid'a fırkalarının dine hizmet (!) mülâhazasıyla hadîs uydurmayı câiz gördüklerini belirttik ve hattâ bazı örnekler de kaydettik.

İlk nazarda makul bile görülebilecek bir durum. Ancak İslâm uleması buna kesinlikle cevaz vermemiştir. Veremez de. Çünkü, dinimiz, tergîb ve terhîb işinde de (32) bir noksanlık bırakmamış ki, bazı kendini bilmezler bu eksikliği tamamlamaya ihtiyaç duysun. Kur'an ve makbûl rivâyâtta her hususa giren yeterli miktarda tergîb ve terhîb edici unsurlar, ifadeler gelmiştir.

Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ıtlakı üzere "her çeşit uydurma"yı yasaklaması esastır. Bâzıları istisna edilemez. Ancak saptırmak için yapılan uydurma daha büyük, daha korkunç bir cinâyet olmaktadır. Resul (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında ne suretle olursa olsun, yalan söylemenin haram olduğunda ulema müttefiktir. Cüveyrî, hiçbir kayda tâbi tutmadan hadîs uyduran kimseyi kesin bir dil e tekfir eder. Cumhur'a göre tergîb veya terhîb hadisleri uyduran tekfîr edilmez ise de, haram veya helâl'le ilgili vaz'edenin tekfir edileceğinde icmâ vardır. Mevzu hadîsin, uydurma olduğunu belirtmeden rivâyet etmenin haram olduğunda da ittifak vardır. Sâdece zayıf hadîsten tergîb, terhîb ve fezâile girenlerin "zayıf olduğu söylenmeden" rivâyet edilebilir.

---

32) Tergîb iyi amellere teşvîk, terhîb kötü amellerin sonucundan korkutma demektir.

7.MEBHAS: HADÎSTE NESH

NESH NEDİR?

Nesh, dinde Şâri tarafından konmuş eski bir hükmün, yine Şâri tarafından konulan yeni bir hükümle kaldırılmasıdır. Hüküm, Kur'an-ı Kerim tarafından da konmuş olabilir, sünnetle de konmuş olabilir.

İslam uleması önceki hüküm hangi kaynaktan gelmiş olursa olsun, sonraki bir hükümle kaldırılabileceği hususunda müttefiktir. Zira mesele, hem âyet ve hem de hadîslerle beyan edilmiş, örnekler verilmiştir. Şu âyet, neshi kesin bir dil e te'yid eder: "Herhangi bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya unutturursak, onun yerine daha hayırlısını veya onun benzerini getiririz" (Bakara s.106).

Ehl-i sünnet âlimleri; bu âyete ve Kur'ân'da gelen açık örneklere dayanarak nesh'i ittifakla kabul ederken başta Mutezile, bazı itikadî mezhepler, yukardaki âyeti eski şeriatlerin neshiyle te'vîl ederek İslâm'da nesih olamıyacağını iddia etmişlerdir.

Şâtıbî, küllî kaideler ve müebbet hükümlerde nesih olmamakla birlikte, cüz'î hükümlerde nesih'in olacağını söyler. Ona göre, nesih iki maksadla olur:

1- Ahkâmdaki kolaylığı, suhûleti (tahfif) kaldırıp yerine zor ve ağır hükümler (tağlîz) koymak. Nitekim Nisa sûresi 160. ayette yahudilere bir kısım helalin haram kılındığı belirtilir.

2- Ağır hükümden (tağlîz) vazgeçilir, yerine hafif hükümler (tahfif) konur. Enfal sûresinin 66. âyetinde bunun örneği görülür.

Sünnî ulemânın ihtilaf ettiği husus daha ziyâde Kur'ân ve Sünnet arasındaki nâsîh-mensûh münasebetidir. Sünnet Kur'ân'ı veya Kur'ân Sünnet'i neshedebilir mi, nezhedemez mi? Hangi âyetler nâsihtir, hangileri mensuhtur? Bu sorularda ihtilaf etmişlerdir. Bazan görüş farkları ciddidir.

Bu kısa açıklamadan sonra asıl mevzumuza gelerek şunu söyleyeceğiz: Kur'ân'da olduğu gibi, sünnette de nesh olmuştur. Nesh vak'ası, doğrudan ahkâmla alâkalı olduğu için mühim kabûl edilmiş, bidâyetten beri meseleye yer verilmiştir. Nâsih ve mensuh hadîsleri bilmenin ehemmiyetini belirtmek üzere şu rivâyet nakledilir: Hz. Ali (radıyal ahu anh), halka kıssalar anlatan (Kâss) birisine rastlar. Ona:

"Nâsih ve mensûh'u biliyor musun?" diye sorar. Öbürü "Hayır" diye cevap verince: "Öyleyse mahvolmuşsun ve başkalarını da mahvediyorsun!" der. Aynı rivâyet İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'tan da yapılmıştır. Hz. Huzeyfe'den yapılan rivâyete göre, kendisine bir mesele sorulduğu zaman:

"Fetva'yı, nâsih ve mensûhu bilen kimse verir" der ve soruya cevap vermekten kaçınır. Kendisine:

"Pekiyi bunu kim bilir?" diye tekrar sorulunca: "Ömer (radıyallahu anh)" diye cevap verir.

Nâsih ve mensûh'u bilmek mühim olduğu nisbette zordur. Değme âlim bu mevzuda söz sâhibi olamamıştır. Ahmed İbnu Hanbel gibi bir hadîs otoritesi: "Şâfiî'nin ders halkasına oturuncaya kadar biz mücmeli müfesserden, nâsih hadîsi de mensûhtan ayıramıyorduk" diyerek hem Şâfiî'nin bu meseledeki yerini hem de kendi aczlerini ifade eder.

NESHİN ÇEŞİTLERİ

Ulemânın ittifak ettiğini belirttiğimiz nesh çeşidi içerisinde mevzumuza girenler şunlardır: 1-Sünnetin sünnetle neshi. 2- Sünnetin Kitapla neshi.

1- Sünnetin sünnetle neshi: Bu üç şekilde cereyan etmiştir:

1) Mütevatir hadîsin, mütevâtir hadîsle neshi,

2) Haber-i vâhid'in, haber-i vâhidle neshî,

3) Haber-i vâhid'in, mütevâtir hadîsle neshi.

Ayrıca, mütevâtir hadîs'in haber-i vâhidle neshi meselesi üzerinde durulmuş, aklen kabul edilse de fiilen örnek gösterilememiştir. Esasen bu meselelerde umumiyetle benimsenen prensip şudur: Nas, kendi kuvvetinde veya kendisinden daha kuvvetli bir nasla neshedilebilir.

Hadîs'in hadisle neshine bâzı örneği Neshin Bilinme Yolları'nı açıklarken vereceğiz.

2- Sünnetin Kur'ân'la neshi: Bunun örneği, Zeyd İbnu Erkam'ın şu açıklamasıdır: "Resûlul ah'ın zamanında biz namaz kılarken konuşur, birbirimize ihtiyaçlarımızı söylerdik. Ne zaman ki: "Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'ın divanına tam huşu ve taatle durun" (Bakara, 238) âyeti indi, namazda sükût etmekle emrolunduk."

Sünnet'in akılla neshedileceğine dair mûtezilî bir iddia var ise de ehl-i sünnet uleması bunu reddeder ve meşru nesh çeşitleri arasında zikretmez. İslâm dinî ilahî menşelidir, vahye dayanır. Aklın vahyi neshetmesi diye bir şey söylenemez. Akl, ancak te'vîl yani muhtemel mânalardan birini tercîh eder.

NESHİN BİLİNME YOLLARI

Herhangi bir hadîsin neshedilip edilmediği birkaç sûretle bilinir:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in açıklaması ile. Bunun en bâriz örneği, kabir ziyaretiyle ilgili hükümdür. Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) bidâyette yasak etti ise de sonradan bu yasağı kaldırmıştır:

اَه ُرو ُزُف ِروُبُقْلا ِة َراي ِز نع مُكُتْيَهَن ُتْنُك

"Size kabirleri ziyâret etmeyi yasaklamıştım. Artık onları ziyâret edebilirsiniz".

2- Ashab (radıyal ahu anhüm)'ın açıklamasıyla: Bir hadîste neshin varlığına, hadîsi sevk sırasında Ashab'ın ihbârı delâlet eder:

رانلا تّسَم اّمم ءوُض ُوْلا ُكرَت ملسو هيلع ّاللَّ ىلص ّاللَّ ِلوسر نم ِنْي َرْمَا ُر ِخآ ناَك

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in en son yaptığı iki işten biri ateşte pişen bir şey yenince abdest almayı terketmek oldu".

Keza Ubey İbnu Ka'b der ki: "İslâm'ın başlangıcında, bir ruhsat olarak, gusül, meninin gelmesiyle gerekli oluyordu. Sonra (haşefe'nin haşefe ye duhulüyle meni gelmese de) gusül emredildi".

Usulcüler, Sahâbe'nin ihbariyle neshin kesinleşmesi için, ikinci hükmün -misallerde de görüldüğü üzere- muahhar olduğunun tasrîhini şart koşarlar. Mesela, onlara göre, Sahâbî'nin: "Bu nâsihtir"

demesi yeterli değildir, zira şahsî içtihâdiyle de bu sözü söylemesi mümkündür. Ancak, muhaddisler, buna gerek duymazlar, çünkü şahsî reyle nesh hükmü verilemez, o hâdisenin muahhar olduğu bilinerek nâsih olduğu söylenmiştir. Ashab ise, nesh târihini bilmeden şerî bir hüküm için rastgele "nâsihtir" demeyecek kadar Allah'tan korkan verâ sâhibi kişilerdir. Irâkî, bu mülahaza ile ehl-i hadîsin Ashab hakkında bir kayıt koymasını daha uygun görür.

3- Bazan nâsih, iki müteârız hadîsin vürud târihlerinin bilinmesiyle anlaşılır: Muahhar olan nâsih mukaddem olan (önceki) mensûh'tur. Şeddâd İbnu Evs'in merfu olarak rivâyet ettiği şu hadîs gibi ركفَا

موجحملاو مجاحلا "Hacamat yapan (doktorun) da, hacamat olan kişinin de orucu bozulur". İmam Şâfiî, bu hadisin, İbnu Abbâs'ın rivayet ettiği şu hadisle neshedildiğine hükmeder:

□إنّ النبيّ صلب اللَّ ّعليه وسلم احتجَمَ وهوَ مُحْرِم صَائِم

"Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramlı ve oruçlu iken hacamat oldu". Bu nâsihtir çünkü, İbnu Abbâs (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hicretin onuncu yılında Veda haccı sırasında o ihramda iken refakat etmiştir. Ayrıca, Şeddâd'ın rivâyetinin bazı vecihlerinde şu açıklama var: "Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sözü, Mekke'nin fethi sırasında, sekizinci hicrî senede söylemişti". Öyle ise, İbnu Abbâs'ın rivâyeti nâsih, öbürü mensûh'tur.

4- Nesh bazan ulemanın icmasıyla sabit olur. Bu maddenin misali, dördüncü seferde içki içenin öldürülmesi ile ilgili hadîsdir. Ebu Dâvud ve Tirmizî'de gelen hadîs şöyle: نَم شَرِب َالخمَرْ َفاجلْدِوُه ُفإَن ْعاَد َفي

□ الرّابعِة فاقتْلوُه Meâlen: "Kim hamr içerse dayak cezası verin. Dördüncü sefer tekrar ederse öldürün".

Ulemadan hiçbiri bununla amel etmemiştir. Böylece ortaya çıkan icma ile hadîs mensûh addedilmiştir.

Ancak, bu hususa itiraz edilmiş, icmanın kendisi neshedilemiyecegi gibi, icma ile bir başka hükmün de neshedilemiyeceği söylenmiş, "neshle ilgili icmanın varlığı, neshedici bir başka âmilin varlığına delîl olur" denmiştir. Nitekim mensuh addedilen ilk hükmün, bizzat Hz. Peygamber'in tatbikatıyla neshedildiğini te'yid eden Hz. Câbir'den bir rivâyet gösterilmiştir.

Tirmizî'den kaydedildiği üzere Hz. Câbir (radıyal ahu anh)'in rivayeti şu şekildedir. Resûlul ah şöyle emretmiştir: "Bir kimse hamr (sarhoş eden şey) içerse, onu kamçılayın, dördüncü sefer içecek olursa, o zaman öldürün". Bilâhare Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e dördüncü sefer hamr içmiş bir adam getirildi. Ona dayak tatbik etti, öldürmedi". Tirmizî Kabisa'nın da buna benzer bir rivâyette bulunduğunu, bu çeşit amel hususunda ulemânın hiç ihtilaf etmediğini belirtir. Bu tatbikatı te'yid eden çok delil bulunduğunu belirten Tirmizî, Resûlullah'ın bir hadîsini kaydeder: "Allah'ın bir, benim de Allah'ın Resûlü olduğuma şehâdet eden müslüman kişinin kanı şu üç sebep dışında kesinlikle helâl olmaz: "Cana can kısas, zina eden evli, İslamdân irtidad eden".

Şu halde, mezkûr hadîsin icma ile neshi değil, bizzat Resûlul ah'ın sünneti ile neshi söz konusu olmuştur, denmek istenmektedir.

8.MEBHAS: İHTİLAFU'L HADÎS

Hadîsler bazan birbirine zıd hükümler ifade ederler. Bu hâli, teâruz, ihtilaf, zıdlık gibi kelimelerle ifâde ederiz. Bu çeşit hadîsler, ayrı bir inceleme konusu teşkil ederler. Bunları inceleyen hadîs dalına muhtelifu'l hadîs ilmi denir. Ancak şunu hemen belirtelim ki, karşımıza çıkan her ihtilaf bu ilmin şümûlüne girmez. Sözgelimi zayıf veya metruk bir hadîs, sahîh bir hadîse muhâlefet etse, sahîh'e zayıf muhalefeti pek ciddiye alınmaz.

Öyle ise istılâhi mânada ihtilaf, makbûl hadîslerde söz konusudur. Bu sebeple İbnu Hacer şöyle bir tarif sunmuştur: "Makbûl bir hadîsin, kendisi gibi makbûl bir hadîse, araları zorlanmaksızın cem ve te'lîf edilebilecek şekilde muaraza etmesine muhtelifu'l-hadîs denir".

Târife dikkat edersek teâruzdan bahsedebilmek için birkaç unsur olmalıdır: 1- İki adet makbûl rivayet.

2- Hadîslerin aynı meseleye temas etmesi, fakat zıt hükümler ifade etmesi.

3- Bu zıtlığın zâhirde olması, her ikisinin de barıştırılabilir olması.

NOT: Bazan hadîs, aynı konuda gelen ikinci bir hadîse değil, Kur'an ve Sünnetle gelen umumî prensiplere, ahkâma da muhâlefet edebilir. Bunun tetkîki de yine muhtelifu'l-hadîs konusuna girer.

İHTİLAFI GİDERME YOLLARI

İhtilafu'l-hadîs'i, "Zâhirde olan bir zıtlık" diye tavsîf edince, bunun giderilebileceği peşinen kabul edilmiş

olmaktadır. Esâsen, hadîste gerçek mânâda, yani giderilmesi mümkün olmayan ihtilafın varlığı kabul edilemez. Çünkü, hadîs vahye dayanmaktadır, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sıradan bir insan değildir, Cebrâil (aleyhisselam)'in murakabe ve irşâdı altındadır. Öyle ise O'nun (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerinde bazı zıtlıklar görüyorsak, bu zâhirdedir, hadîsi intikal ettiren râvilerdendir, anlaşılmayan,bize gizli kalan, mâlûmatımızın yetişmediği bazı hususlar var demektir. Öyle ise, yapılacak iş bu kapalılıklara açmak, eksik olan bilgimizi tamamlamaktan ibârettir. Nitekim bu konuya hakkıyla hâkim, dirayet sahiplerinden İbnu Huzeyme çok kesin bir ifade ile şöyle demiştir: "Ben birbirine zıt iki hadîs bilmiyorum, kimin yanında varsa bana getirsin ben aralarını te'lif edivereyim".

Hadîsler arasında görülen teâruzu gidermede sırayla şu yollara başvurulur: 1- Cem ve te'lif,

2- Nesh,

3- Tercih,

4- Tevakkuf,

NOT: Muhaddislere göre bu sıra hiyerarşiktir ve uymak icabeder. Yani müteârız hadisleri cem ve te'lif imkânı aranmadan nesh ihtimali üzerinde durulmaz. Cem ve te'lif etme imkânı bulunmadığı, bundan ümid kesildiği hal erde nesh yoluyla da ihtilaf giderilemezse, "Tercîh"e başvurularak birini diğerine üstün kılma imkânları aranır. Bundan da sonuç alınamazsa "tevakkuf" edilir. Yani, her ikisiyle de amel edilmez. Birini üstün kılacak bir karîne'nin bulunmasına kadar her ikisi de amel dışı bırakılır.

1- CEM VE TE'LİF

Cem Arapçadan dilimize de geçen bir kelimedir, dağınık şeyleri biraraya getirmek, toplamak demektir.

Te'lif de buna yakın bir mâna taşır. Istılah olarak, müteârız iki hadîs arasındaki ihtilafı aklî ve naklî delillerle gidererek her iki hadîsle de amel etme imkânını göstermektir. Cem ve te'lîf, bir barıştırma işidir, iki hadîs arasında görünen zıtlığın gerçekten değil, zâhirde olduğunu açıklama ameliyesidir.

Bu nasıl gerçekleştirilir? Ulemâ bu meselede üç metod ortaya koymuştur: Tahsîs, Takyîd, Haml.

1) TAHSİS:

Bir lafzın şümûlüne giren mânalardan bir kısmını, o lafzın şümülünden dışarı çıkarmaktır. Bu iş

muhassıs (tahsîs edici) denen bir delil e yapılır. Bunlar sayıca çoktur.

Teferruata girmeden birkaç örnek vereceğiz:

a) Hadîsin hadîsle tahsisi:

اه َركَذ اذإ اهّلَصُيلَف اهتيَسن وأ ٍةَص نع َمان نَم "Kim namaz vakti uyur veya unutursa kaçırdığı namazı hatırlayınca kılsın" hadîsi, ikindi namazından sonra gün batıncaya kadar, sabah namazından sonra da gün doğuncaya kadar namaz kılmayı yasaklayan hadîsi tahsis etmiş, o mekruh vakitlerde unutularak veya uyuyarak kaçırılan farzların eda edilebileceğine işaret etmiştir. Keza abdest aldıktan sonra veya bir mescide girildiği zaman kılınması tavsiye edilen iki rekatlık nâfile ile ilgili rivâyetlerin de önceki yasağı, bu iki çeşit nâfileler dışındaki nafilelere tahsîs ettiği belirtilmiştir.

b) Hadîs'in Kur'an'la tahsisi:

Hadiste "Ben, insanlar Lailaheil allah deyinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum" buyrulur.

Ayet-i Kerîme ise: "Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Al ah'ın ve Resulünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din edinmeyenlerle boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın" (Tevbe, 29) buyurmaktadır. Yani, hadîs, lâilâheil allah deyinceye kadar savaşmayı, âyet ise, ehl-i Kitab'la cizye verinceye kadar savaşmayı emretmekte, ortaya bir teâruz çıkmaktadır. Hadisin bu ayetle tahsîs edildiği kabul edilerek şöyle te'lif edilir: Âyet ehl-i kitab'a farklı muameleyi işaret ederek Lailahe il allah deyinceye kadar mücadeleyi ehl-i kitap dışındaki müşriklere tahsîs etmiştir.

c) Hadîsin Kur'an'ı tahsisi:

Nisa sûresinin 23. ayetinde kişiye haram olan evlenmeler teker teker sayıldıktan sonra 24. âyetinde bunlar dışında kalanların helâl kılındığı مُكِلاَذ َءا َرو اَم مُكَل ّل ِحُا َو denilerek ifade edilir. Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm) erkeğe, nikahı altında bulunan kadının teyze veya halasını nikahlamayı yasaklayarak, âyetin umumi ruhsatını tahsîs etmiş, daraltmıştır.

d) Hadîsin kıyasla tahsisi:

Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra, bedevîlerden bir kısmı "namaz kılarız, fakat zekat vermeyiz" diye itiraz etmeleri üzerine, Hz. Ebu Bekr onlarla savaşmaya azmedince Hz. Ömer:

"Resûlul ah: "Ben insanlarla Lâilaheil allah deyinceye kadar savaşmakla emrolundum, bunu dediler mi malları da canları da emniyettedir" buyurdu, onlar zekât vermedi diye savaşamayız" diye menfi kanaat beyan eder. Ancak Hz. Ebu Bekr (radıyal ahu anh) zekatı namaza kıyas ederek harbetme kararında ısrar eder. Hz. Ömer dahil, Ashab bu karara katılırlar. Ulema bu örnekten hareketle "...Lailahe illallah deyinceye kadar savaşmakla emrolundum" hadisinin ifade ettiği âmir hükmün bu kıyasla tahsîs olunduğu neticesini çıkarmıştır."

2) TAKYİD:

Takyîd, mutlak bir ifâdenin içine giren mânalardan bazılarını dışarı çıkarmak suretiyle mukayyed tarafından açıklanması, diye tarif edilir. Hadîs ıstılahı olarak, mutlak ifadeli iki müteârız hadisi, birbirine zıt olan kayıtlara tâbi tutarak aralarındaki ihtilafı gidermektir. Bu bazan biri mutlak, diğeri mukayyed iki hadîs arasında cereyan edebilir. Bu durumda mutlak olan mukayyede göre tefsir edilerek ihtilâfın halli yoluna gidilir.

Mesela □نَش ُهُس ّجَنُي َ ٌرُوهَط ُءاَمْلَا "Su temizdir onu hiçbir şey kirletmez" hadîsinde "su" mutlaktır.

Akar-durgun, az-çok, vasıfları değişmiş veya değişmemiş, yağmur, kuyu, dere, deniz vs. suyu hepsi buna dahildir ve "temiz olduğu" ifâde edîlir.

Öte yandan: "Su iki kulle miktarında olunca pislik tutmaz" hadîsi, belirtilen miktardan daha az olan suyun kirlenebileceğini ifade etmektedir.

Şu halde bu iki hadîs müteârızdır.

Diğer taraftan □ هَمْعَط وأ ُهَحيِ ِر رَّيَغ اَم ّإ َءاَمْلا ُسّجَنُي □ "Rengi veya tadı değişmedikçe su pislik tutmaz" hadîsi, rengi ve tadı değişen suyun -miktarı ne olursa olsun- pis sayılacağını ifade etmektedir.

Şu halde ikinci hadîste zikredilen "miktar (ki iki kulledir)" ile bu sonuncu hadîste zikredilen "evsaf (ki renk ve tad değişmesidir)" birinci hadise nazaran iki ayrı "kayıt"tır ve orda gelen mutlak temizlik ifadesine zıddır.

İşte bu üç hadisle ilgili olarak yapılacak cem ve te'lif işlemine hamlu'l-mutlak ale'l-mukayyed veya kısaca "takyîd" denir.

Takyîd yoluyla yapılan bu cem işleminin sonucunu şöyle ifâde ederek, aradaki ihtilafı kaldırırız: "İki kulle veya daha fazla olan su, kıvam, renk, koku, tad gibi aslî vasıflarından biri (duyu organlarının hissedeceği ölçüde) değişmedikçe, herhangi bir şeyle kirlenmez. Bu miktardan az olan su, içerisine pislik düştü mü evsafı değişmese de kirli sayılır. Keza evsâfından biri değişen su, iki kulleden çok da olsa kirlenmiş demektir".

3) HAML

Haml, tearuz eden hadislerin vürud (varid olma) şartlarını değerlendirerek te'liflerini sağlamaktır.

Burada, herbir müteârız hadîsin, taal uk ettiği hâdiseye konması esastır. Bunun bir misâli dağlama usulüyle tedaviyi tecvîz eden: "Tedavî usullerinizden en faydalı olanlar kan aldırmak, bal şerbeti ve dağlamadır" hadîsi ile buna müteârız olan: "Vücudunu dağlattıran.... Al ah'a tevekkül etmemiştir"

hadîsidir. Bu hadîsler iki farklı hâdiseye hamledilerek te'lîf edilmiştir: Birinci hadîs kanın durmaması, vücudun iltihaplanması gibi dağlamayı gerektiren halde buna ruhsat ifâde eder, ikinci hadîs ise hastalanmadan önce, hastalanmayı önlemek için veya ciddî bir ihtiyaç hasıl olmadan zan üzerine dağlamaya başvurmayı yasaklar, çünkü dağlama tehlikeli, ağır bir tedavi metodudur.

Cem ve te'lîf le ilgili olarak sunduğumuz bu çok muhtasar açıklama, mekanizmanın işleyişi ve gâyesi hakkında kısa bir fikir vermek içindir. Konuyu yeterli şekilde kavramak isteyenlerin usûl bahislerine müracaat etmeleri gerekir.

Özetlemek istersek cem ve te'lif mütearız hadîslerin hepsi ile amel imkânlarını bulup çıkarmayı gaye edinen bir ameliyedir.

2- NESH

Müteârız hadîslerin aralarında mevcut ihtilaf cem ve te'lîf yoluyla halledilemez ve her ikisiyle de amel etme imkânı gösterilemezse, bunlardan birinin nâsih, diğerinin mensûh olduğu ihtimâli üzerinde durulur. Şu halde ihtilaf'ı, neshi göstererek çözme yoluna gitmek cem ve te'lif'ten tabiat itibariyle farklı bir metoddur. Öncekinde, her ikisiyle de amel imkânı ararken bu ikincide, birini amelden tutmak suretiyle diğerini muteber kılma imkânı aranmaktadır.

Nesh mekanizması nasıl işler meselesine gelince, bu konuyla ilgili bilinmesi gereken husûslara bundan önceki Hadîste Nesh bahsinde temas ettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.

3-TERCİH

Müteârız iki hadîs arasındaki ihtilafı cem ve te'lîf etmeyince, acaba biri nâsih diğeri mensuh olamaz mı? ihtimali üzerinde durduk, araştırdık ve sonunda gördük ki, buna hükmetmek de mümkün değil. İşte bu andan itibaren, ihtilafı gidermek için başvuracağımız mühim bir metod mevcuttur: Tercih.

Tercih, lügat olarak, meylettirmek, galib getirmek, birbirine denk olan şeylerden birinin üstünlüğünü tesbît etmek gibi mânalara gelir. İstılah olarak, teâruz halindeki hadîslerden birini diğerine üstün kılacak bir vasfı ortaya çıkarıp buna dayanarak onu öne alıp diğerini terketmek mânâsına gelir.

Anlaşılacağı üzere, tercîh'in işlemesinde hadîsin sıhhatine tesir eden hususların bilinmesi esastır.

Teâruz, makbûl ve birbirine denk olan hadîsler arasında söz konusu olduğu için, normalde eşit denklikte olan iki hadîsten birini diğerine üstün kılmada dayanılacak delilin, hadîste sıhhat için aranan şartlar ve beyan edilen vasıflar çerçevesinde olacağı, bir başka ifadeyle objektif bir karîne olacağı açıktır.

Tercîh sebepleri çoktur. Bazı âlimler bunu 110'a kadar çıkarmıştır. Suyûtî, Tedribu'r-Râvî'de bunları yedi başlık altında sunar. Başka çeşit gruplamalar varsa da, tâdâd edilen maddeler netice itibâriyle aynıdır. Biz Suyutî'yi esas alarak bu konuda bilgi vermeye çalışacağız:

I. KISIM: RÂVİNİN HALİYLE İLGİLİ TERCİH SEBEPLERİ:

1- Râvinin çokluğu. Yani müteârız hadislerden hangisi daha çok tarîkten gelmişse o tercih, öbürü terkedilir. Çünkü aynı şeyi rivâyet edenlerin çokluğu, yalan ve vehim ihtimâlini azaltır.

2- Senette araya giren vasıtaların azlığı. Yani âlî isnad nâzil isnâda tercîh edilir.

3- Râvinin fıkıh bilmesi. Rivâyeti mâna ile de yapsa, bu vasıftaki râvî, fıkhı olmayana tercîh edilir.

İmam Azam'ın buna ayrı bir ehemmiyet verdiğini belirtmiştik.

4- Râvinin Nahiv bilmesi. Böyle bir âlim bir kısım yanlışlıklardan kendini koruyabilir.

5- Lügat bilmesi.

6- Hıfzı olması. Hâfızadan rivâyet eden kitaptan rivayet edene tercîh edilir.

7- Râvilerin hepsi fakîh veya nahivci veya hâfız iseler hangisî bunların birinde daha önde ise o tercîh edilir.

8- Zabtta üstün olan tercîh edilir.

9- Şöhreti olan tercîh edilir. Çünkü şöhret râziyi kizbten korur, takvanın da koruduğu gibi.

10- 20- Verâ sahibi, itikadca düzgün (ehl-i bid'a olmayan), ehl-i ilimle düşüp kalkan, ehl-i ilimle düşüp kalkması daha çok olan, erkek olan, hür olan, nesebce meşhur olan, ismi zayıf râvi ile iltibas edilmemiş olan (hele temyizi de zor ise), ismi tek olan, bu sebeple bir başkasıyla karıştırılmayan, 21- Adâleti rivâyetle sabit olan, tezkiye veya rivâyetiyle amel veya kendinden hadîs rivâyetiyle adâleti sabit olana tercih edilir.

22- Râviyi tezkiye eden ravinin rivayetiyle amel etmişse ve muârız rivâyeti yapan râviyi tezkiye eden zat bunun rivâyetiyle amel etmemişse önceki tercih edilir.

23- Adaleti hususunda ittifak edilen, ihtilaflıya;

24- Adalet sebebi açıklanan, açıklanmayana,

25- Tezkiye edenleri çok olan, az olana;

26- Tezkiye edenleri âlim olan, olmayana;

27- Tezkiye edeni, insanların halini çok araştıran, az araştırana;

28- Râvi anlattığı vak'anın kahramanı ise (çünkü bu başından geçeni daha iyi bilir, aynı hadiseyi duyarak anlatan zıt düşünce yanıldığına veya yanlış işittiğine hamledilir).

29- Rivâyet ettiği şeyle mübaşereti olmuş ise;

30- Sonradan müslüman olanın haberi (nesh ihtimaline binâen). Ancak müslümanlığı eski olanın salâbet ve bilgisi daha kuvvetlidir, daha çok güven verir de denmiştir.

31- 40- Hadîsini araştırma ve rivâyette daha iyi olan, şeyhine daha yakın olan, daha çok beraber olan, kendi beldesinin şeyhlerinden dinlemiş olan, şeyhinden şifahen alan, mana ile rivâyete cevaz vermeyen, sahâbenin büyüklerinden alan, kazaya müteallikse Hz. Ali (radıyal ahu anh)'den alan, Haram-helâlle ilgili ise Hz. Muâz'dan alan, Ferâiz,le ilgili ise Hz. Zeyd (radıyal ahu anhüm ecmaîn)'den alan, isnât Hicâzî ise, râvileri tedlîse yer vermemekle meşhur bir beldeden ise, tercîh olunur.

II. KISIM: TAHAMMÜL'LE İLGİLİ TERCÎH SEBEPLERİ

1- Tahammül vakti: Hadîslerin tamamını büluğdan sonra tahammül eden, bâzısını büluğdan önce bazısını büluğdan sonra tahammül edene tercih edilir. Çünkü ihtilaflı hadîs önce öğrendiklerinden olma ihtimali vardır. Büluğdan sonraki öğrenmenin daha kuvvetli olacağı kabul edilir.

2- Birinci sema ile diğerinin arz yoluyla veya birinin arz diğerinin kitabet veya birinin münâvele diğerinin vicâde yoluyla tahammül etmesi, öncekiler tercih edilir.

III. KISIM: RİVÂYETİN KEYFİYETİ İLE İLGİLİ TERCİH

1- Lafzan rivâyet edilen mânen rivâyete takdîm edilir.

2- Lafzan rivâyeti şüpheli olan mânen rivayeti bilinene.

3- Vürud sebebi beyan edilen, beyan edilmeyene tercih edilir, çünkü bu durum râvinin rivayete olan ihtimamına delâlet eder.

4- Râvinin, tereddüt etmeden benimsediği rivâyet, böyle olmayana,

5- Elfazı ittisâle delâlet eden (ve mesela haddesena, semi'tü gibi bir siga), delalet etmeyene, 6- Merfu ve mevsul olduğunda ittifak edilen, edilmeyene,

7- İsnadında ihtilaf edilmeyen, edilene,

8- Lafzında ızdırab olmayan, olana,

9- İsnadla rivâyet edip marûf veya azîz (nadir bulunan) bir kitaba nisbet edilen rivayet meşhur bir rivâyete tercîh edilir.

IV.KISIM: VÜRÛD VAKTİNE GÖRE TERCİH

1- Medenî (yani Medîne'de vürûd eden) bir hadîs Mekkî hadîs'e,

2- Resûlullah'ın şânının yüceliğine delâlet eden, za'fına delâlet edene,

3- Tahfîfî tazammun eden tercîh edilir. Çünkü tahfif emrin müteahhir olduğuna delildir. Sebebine gelince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), başlangıçta câhiliye âdetlerinden uzaklaştırmak için şiddetli bir üslubla yasaklamakta idi, sonradan tahfife meyletti. Bunun aksini esas alanlar da olmuştur (Amidî, İbnu'l-Hâcib gibi).

4- İslam'dan sonra hoş karşılanabilen, daha önce hoş karşılanabilene tercih edilir. Çünkü bunun müteahhir olması daha zâhirdir.

5- Târiki belli olmayan hadiseyi rivâyet, eskiliği belirlenmiş olana tercih edilir.

6- Resûlullah'ın vefatına yakın bir tarihte olduğu belirtilen rivâyet, tarihi belirtilmemiş olana tercih edilir.

Bu altı tercih vesilesinin çok kuvvetli olmadığı belirtilmiştir.

V. KISIM: HABERİN LAFZINA GÖRE TERCİH SEBEPLERİ

1- Hâss olan âm olana,

2-Tahsîs edilmeyen âm, tahsîs edilmiş olana (çünkü tahsîsten sonra, geri kalan efrâda delaleti zayıftır).

3- Mutlak olan, bir sebebe mebni vârid olana,

4- Hakikat, mecaza,

5- Hakikata benzeyen mecâz, böyle olmayana,

6- Şer'î olan hakikat, şer'î olmayana,

7- Örfi olan hakikat, lügavî olana,

8- Delâlete muhtaç olmayan, muhtaç olana,

9- İçinde iltibas az olan, çok olana,

10- Delâlet ettiği mâna için var'edildiğinde ittifak edilen ihtilâf edilene, 11- Hükmün illetine işaret eden, etmeyene,

12- Muvafakatı bel i olan, muhalefeti belli olana,

13- Hükmünü açıkça ifade eden, etmeyene,

14- Hitâbı teklifi olan, vaz'î olana,

15- Hükmü, ma'kulu'l-mânâ olan, olmayana,

16- Elif-lâm ile muarref cem, ismu'l-mevsûl olan mâ ve men'e, 17- İlletin zikri takdim edilen veya kelimenin iştikâkı hükmüne delalet eden, böyle olmayana, 18- Tehdîde mukarin olan, olmayana,

19- Tehdîdi şiddetli olan, hafif olana,

20- Tekrar ile te'kîd edilen, edilmeyene,

21- Fasîh olan, olmayana,

22- Kureyş lehçesiyle olan, başka lehçe ile olana,

23- Kastedilen mânaya iki veya daha fazla yönden delâlet eden, tek yönden delâlet edene, 24- Kasda vasıtasız delalet eden, vasıtalı delalet edene.

25- Muârızı da beraber zikredilen, zikredilmeyene,

26- Kavl, fi'le,

27- Kesin hüküm ifade eden (nas), böyle olmayana,

28- Fiilin iştirak ettiği kavl, böyle olmayan kavle,

29- Râvinin herhangi bir tefsirini taşıyan, bunu taşımayana,

30- Hükmü, bir sıfata dayanan, bir isme dayanana,

31- Kendisinde ziyade bir açıklama bulunan böyle bir ziyadede bulunmayan rivayete tercih edilir.

VI.KISIM: HÜKÜMLE İLGİLİ TERCİH SEBEPLERİ

1- Tahrîme delalet eden, ibâheye veya vücuba delalet edene,

2- İhtiyata uygun olan, diğerine,

3- Hadd'e delalet eden, haddi nefyedene,

4- Aslın hükmünü ve berâet-i asliyeyi takrîr eden, başka bir hükmü nakledene tercih edilir.

VII. KISIM: HARİCİ SEBEPLERLE TERCİH

1- Kur'an'ın zâhirine veya bir diğer sünnete muvafık dinen veya şeriat, kıyas, ümmetin ameli veya Hülâfa-i Râşidin'in uygulaması tarafından kabul edilen veya bir başka mürsel veya munkatı rivayetin refakat ettiği hadîs tercih edilir.

2- Sahabeyi tenkîd manası taşımayan rivayet, taşıyana tercih edilir.

3- Hükmüne ittifak edilen bir nazîri bulunan rivayet, bulunmayana,

4- Nazîrini Sahîheyn'in tahrîc etmiş olduğu rivâyet, böyle olmayana tercih edilir.

TEVAKKUF

Müteârız iki hadîsin ihtilafı, beyan edilen hiyerarşik metodların (cem ve te'lif, nesh, tercih) hiçbiriyle çözülmezse, başvurulacak son metod tevakkuf'tur. Aslında tevakkuf, bir çözüm metodu değil, çözümsüzlüktür. Yani her iki hadîsi de amel dışı bırakmak. Birini diğerine tercih ettirecek bir karîneyi bizzat buluncaya veya bir başka muhaddisin veya fakihin bulmasına kadar her iki rivâyeti de amel dışı tutmaktır.

Esâsen hadîste gerçek mânada (nefsülemirde) ihtilaf yoktur diyenler açısından fiilen çözümü olmayan müteârız hadîs var mıdır? diye sorulacak olsa ulemânın ittifak ettiği bir hadîs gösterilemez. Buna rağmen usulcüler, nazarî açıdan da olsa tevakkuf tabiri üzerinde dururlar. Hatta tercih'e taraftar olmayanlar, -Suyutî'nin kaydettiğine göre- teâruz halinde tahyîr (iki hadisten birine ihtiyar etmek) veya tevakkuf gerekir demişlerdir. Fıkıhçıların "tesâkut" dedikleri, teâruz sebebiyle birbirlerini amelden düşürme hadisesi de belli bir ölçüde, tevakkuf'a benzer. Ancak, tesâkutla ilgili bütün fukahanın ittifak ettiği örnek mevcut değildir. Şu halde bu açıdan ele alınca da tevakkufla ilgili ameli bir örnek bulmak mümkün olmayacaktır. Mesela "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatına kadar, sabah namazında kunut yaptığı"nı ve "biraz kunut yapıp sonra terkettiği"ni haber veren Hz. Enes (radıyallahu anh)'in rivâyetlerinin "iki haber tearuz edince "tesâkut"la her ikisi de amelden düşer" kaidesince amelden kaldıklarını ve geriye Hanefîlerin benimsediği İbnu Mes'ud ve başkalarından "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) iki ay müddetle bazı Arap kabîlelerine beddua ederek kunut yaptı, sonra terketti" hadîsinin kaldığını Ebu Hafs Ömer en-Nesefî söyler. Fakat tatbikatta Şafiîler bu görüşle amel etmezler.

DİKKAT

1- Muaraza'dan salim olan sahîh hadîse muhkem denir. Bunun en güzel örneği: لولغ نم ةقدص و روهط ريغب ةص ًاللَّ لبْقَي □□

"Allah, temizlik olmadan namaz kabul etmez, ganimetten (devlet malı) çalınanla da sadaka kabul etmez" hadîsidir.

2- Bir konuda ihtilaflı olan iki hadîs te'lif edilemeyince, ikisini de bırakarak ittifak edilene dönmek usulcülerce benimsenen bir prensiptir. Bunun ihtiyata ve amelî ihtiyaca daha muvafık olacağı söylenir.

İHTİLAF ÜZERİNE TE'LİFAT

Müteârız hadîslerin ihtilafını gidermek üzere muhtelif eserler yazılmıştır. Bu sahada ilk kitabı İmam Şafiî'nin, -el-Ümm adlı eserinin bir bölümü olarak te'lif ettiği bilinmektedir, eserin adı: Kitâbu İhtilâfı'l-Hadîs'tir.

2- İbnu Kuteybe de (V.276/889) Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadis'i de ilk yazılanlar arasında yer alır. Kendisi hadisçi olmadığı için eseri bazı tenkitlerden azâde bulunmamıştır. Dilimize tercüme edilmiştir.

3- Ebu Yahya Zekeriyya es-Sâcî'nin (V. 307/919) (eseri hacimlicedir).

4- Ebu Ca'fer Muhammed İbnu Cerir et-Taberî (V.301/913).

5- Ebu Ca'fer Ahmed İbnu Muhammed İbni Selâme et Tahâvî (V.321/933). Kitabın adı: Müşkilü'l-Asâr'dır, matbudur.

6- Osman İbnu Saîd ed-Dârimî (V.280/893).

HADÎSİ ANLAMAK İÇİN NELERE DİKKAT ETMELİ

1- GÜVENİLİR KAYNAK: Dinimizin, Kur'an-ı Kerîm'den sonra ikinci kaynağı olan Hadîs-i Şerifleri kavrayıp onlardan istifâde etmenin çok kolay bir iş olmadığı geçmiş bahislerde anlaşılmıştır. Zira, Hadîslerin bir kısmı sahîh, bir kısmı hasen, bir kısmı da zayıftır. Mevzu (uydurma) olanlar da ayrı bir grup teşkil etmekte.

Bu sebeple öncelikle, hadîsin kaynağına dikkat etmeye ve sıhhati hususunda âlimlerin şehadet ettiği kitaplara yönelmeye gerek var. Kütüb-i Sitte, Muvatta gibi kaynaklar bu mevzuda en güvenilir kaynakları teşkil eder. Bunların hadîsleri makbûldür.

Ancak makbûl bir hadîsle de hemen amel etmemize mâni bazı ihtimaller var, şöyle ki:

* Hadîs mensûh olabilir.

* Hadîs bir başka rivayetle muhalefet halinde olabilir.

* Hadîsi âlimler farklı farklı anlamış olabilir.

* Mezhebimizde amel edilmemiş olabilir.

2- GÜVENİLİR ŞERH: Bu ihtimaller bizi, ister istemez, hadîsleri güvenilir şerhlerden okumaya sevk edecektir. Hele hadîs ahkâma müteallik ise, haram, helal bildiriyorsa ve alış-veriş, şüf'a, gibi muâmelât ve kul hakkını ilgilendiren konulara giriyorsa, şerhe müracaat bir zarûret olur.

3- EHLİYETLİ TERCÜME: Bir hususa daha dikkat çekeceğiz. O da hadîslerde Arap dilinin gereği olarak Hz. Peygamber'in yer verdiği teşbîhli ifâdeleridir. Teşbihli, mecazlı ifâdelere hadîslerde sıkça yer verilmiştir. Bu çeşit rivâyetlerde, kullanılan kelimelerin lügat manası değil, bunun gerisinde asıl kastedilen mânanın araştırılması gerekir. Bir Arap için bunu yakalamak kolay olsa bile, en azından anlamın bir kısmında kastedilen manayı yakalamak bir gayr-ı Araba zorluk arzeder. Bu durum da bizi, şerhlere müracaata sevkeder. Hadîsleri tercümeden okuyanların da, şerhe veya ehliyetli kimselerin yaptığı tercümelere başvurması gerekir. Çünkü ehliyetli kişi mutlaka lafzî mânada takılıp kalmaz, hadîsin kasteddiği gerçek mânâyı arar. Aramayan tercümeci zâten ehliyetli değildir. Bu hususun ehemmiyetini belirtmek için bir başarısız tercüme örneği vereceğim. Daha önce bir başka vesileyle zikri geçen: اهناسلب ةرقابلا لّلخت هناسلب للختي يذلا غيلبلا ًاللَّ بلاإ لاجرلا ضغبا hadîsi bir kitapta aynen şöyle tercüme edilmiştir: "Al ah Teâla'nın en çok sevmediği kimse, sığırın diliyle yalanması gibi, dilini dişleri üzerinde dolaştıran hatiptir".

Şurası muhakkak ki, hatîbin dilini dişleri üzerinde dolaştırması, örf, adet yönüyle hoş karşılanmamış olsa bile, Allah'ı en ziyade gazaba sevkedecek bir davranış bir fısk, bir isyan olamaz. Öyle ise Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselam) bir başka şey kastedmiş olmalıdır: Geçimliğini diliyle toplamak, yani belâgatı, güzel ifâdeyi insanları aldatma vasıtası yapmak gibi... Hadisin metninde "diş" kelimesinin bulunmayışı, tercümenin bozukluğunu zaten katmerleştirir.

4-METOD BİLGİSİ: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadîslerinde hâkim olan beyan metodunun bilinmesi, hadîsleri hakkıyla anlamada kolaylık sağlar ve yanılmaları asgariye indirir. Metod kelimesiyle kastettiğimiz hususları bir kaç madde hâlinde şöyle özetleyebiliriz:

l - Muhatab'a Göre Hitap: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bilhassa ahlâkiyat ve içtimaî münasebetler ve güzel amelleri beyan ve onlara teşvîkle alakalı hadislerinde muhatabları, içinde bulunulan şartları iyi bilmek gerekir. Bu hususun ehemmiyetine binâen, muhaddisler, esbâb-ı vürud dediğimiz. Hadislerin beyanına veya sünnetin vukûuna sebep olan âmil eri bilme işini, ulûmu'l-hadîsin müstakil bir şubesi kılmışlardır. Esâsen sâdece hadîs değil, bütün sözlerin değerlendirilmesinde "Kim söylemiş, kime söylemiş, ne makamda, hangi maksadla, ne zaman söylemiş?" gibi bir kısım sorulara cevap aranır, söz böylece, içtimaî çerçevesine oturtularak anlaşılmaya çalışılır.

Sözgelimi, en efdal amel hangisidir? sorusu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e farklı zamanlarda farklı şahıslar tarafından sıkça sorulur. Birçoğuna her seferinde "cihad" dediği, bir defasında "hiçbir amel'in fazilette cihada yetişemeyeceği" de belirtildiği halde, bir zâta "oruç" diye cevap vermiş, bir başkasına "hicret", bir başkasına "secde", "Al ah'a iman"... "vaktinde kılınan namaz", Hz. Aişe (radıyallalhu anhâ)'ye "hacc" yaşlı bir kadın olan "Ümmü Hânî (radıyallahu anha)"ye "Günde yüz kere Allahuekber, Sübhanâl ah, Elhamdülil ah, demektir" diye cevap vermiş. Resûlul ah'ın muhatap ve içtimaî şartları nazar-ı dikkate alma prensibi göz önüne alınmadığı takdirde aynı soruya verilen cevapların farklılığı şaşırtıcı olabilir.

2- İstikbal e ilgili haberler teşbihe dayanır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisinden sonra çıkacak pek çok içtimaî fitneleri, bu fitnelerin liderlerini bir kısım teşbihlerle anlatmıştır. Sözgelimi kötülükte baş çekecek, dîne zarar verecek şahısları Deccal olarak isimlemiş, bunlara karşı çıkıp, tahribatlarını tamir edecek kimselere de Mehdî demiştir. Yeryüzünün her tarafında, her bir cemiyet ve hatta cemaatlerde bile kıyâmete kadar gelecek kötüler ve iyiler hep Deccal ve Mehdî olarak isimlendirilir. Bilhassa Deccâl üzerinde daha çok durulur. Bununla ilgili bilginin ferdler üzerinde hâsıl edeceği müsbet tesiri artırmak için, rivâyetler sanki tek Deccal çıkacakmış gibi bir tasvirde bulunur. Ve ayrıca çıkacak bu şahısların, zamanlarında kullanacakları teknik imkânlar onların şahsî güçleri imiş

gibi ifâde edilir. Böylece, Deccal deyince, zihinde, insanüstü, harika güce sâhip, kabul edilmesi aklı zorlayan bir mahlûk imajı canlanmaktadır. Bu durum, bazı safdilleri hurâfemsi inançlara iterken, bir kısım teslimiyeti zayıfları da ahir zamanla ilgili bu ve benzeri hâdisat ve eşhası inkara sevketmektedir.

Öyle ise mûteber kitaplarımızda gelen istikbâle matuf ihbarâtı mecâzi tasvirler kabûl edip, Kur'an ve Hadîs'in umumi prensipleri çerçevesinde asıl maksadı aramak gerekmektedir. Aksi takdirde safsataya veya inkâra düşülerek, o çeşit hadîslerin vermek istediği dersten mahrum kalınır.

3- Hadîslerde rakamlar: Hadisler çeşitli vesilelerle rakamlar verir: 7 büyük günah, fıtrattan 5 şey, münafığın 3 alameti... gibi. Bu çeşit rakamlar gerçek bir miktara delalet etmez. Sözgelimi, ayrı ayrı hadîslerde 3'er, 4'er, 5'er, 7'şer gruplamalar halinde verilen bu büyük günahlar tedkik edilse, her seferinde farklı günahların zikredildiği görülür. Bütün hadîslerde büyük "günah" kelimeleri kullanılarak zikredilenlerin sayısı, bazı tahkiklerde 17'yi bulmuştur. Diğer taraftan âyet ve hadîslerin getirdiği

ölçülere vurunca "büyük günahlar" listesine dahil edilen günahların sayısını ûlema çok artırmış ve mesela Zehebî yetmiş tanesini teker teker saymıştır.

Aynı şekilde gayb alemiyle ilgili bir kısım rakamlar hadîslerde zikredilmiştir. Cennetle, cehennemle, Kürsî ve Arşla ilgili genişlik, uzaklık veya yakınlık ifâde eden, sualsiz cennete gireceklerin miktarını belirten, bir kısım meleklerin adedini gösteren ve yüksek miktarlara ulaşan rakamlar var. Ulema, yaptığı tahkike dayanarak bunların da, değişmez, sâbit miktarları belirtmek için değil, kesretten kinaye olmak üzere kullanıldığını ifade etmişlerdir.

Şu halde küçük rakamların çoğu durumlarda ta'limde kolaylık olsun diye listelemeler yapmak maksadıyla kullanıldığını, büyük rakamların da çokluğu ifade (yani kesretten kinâye) için kullanıldığını nazar-ı dikkatten uzak tutmamak gerekir.

4- Tebliğde yardımcı unsurlar: Din nazarında ehemmiyetli sayılan bir kısım meseleler vardır. Bunlar kaçınılması gereken kötülükler sınıfına girdiği gibi, yapılması gereken iyilikler sınıfına da girebilir. Ne var ki, bunlara terettüp eden iyilikler veya kötülükler sayıyla, rakamla ifade edilemez. Ayrıca bunların şümûlü zamana, zemine, ferde göre de değişebileceğinden tatminkâr, sabit bir açıklaması da yapılamaz. Ama mü'minlerce berikilerin "iyilik", ötekilerin "kötülük" olarak benimsenmesi, benimsettirilmesi gereklidir.

İşte bu maksadla, hadîslerde bâzı yardımcı unsurlar kullanılmıştır. Bunlar, dinimizin ısrarla üzerinde durduğu, çokça ehemmiyet verdiği ve dolayısıyla önemleri mü'minler tarafından yeterince anlaşılıp, kabul edilmiş olması gereken, çoğu kere inanca giren şeylerdir.

İşte iyilik veya kötülük hususlarında ehemmiyet ve ciddiyetlerinin benimsettirilmesi istenen her ne varsa, bu umumen kabûl edilmiş, bilinen şeylerle, onun arasında bir irtibat, bir benzerlik kurulur.

Böylece o şey dahi, herkesçe hemen bilinen, kavranan bir durum kazanır. Mesela şu hadîs-i şerife nazar edelim: "Allah ve âhirete inanan ya hayır konuşsun ya sükut etsin". Bu irşâdla hayırlı konuşmamak, mü'minin nazarında, birden ebedi hayatı için yegâne muteber sermayesi olan imanını tehlikeye atan ciddi bir tehlike oluvermektedir. Sadece hakkı konuşan, her konuştuğu Hak olan Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ağzından bunu işitmek bir mü'min nazarında fevkâlade müessir bir şeydir. Dünyanın en iyi konuşan en belagatlı bir hatibi, en zeki aydın bir muhatabına sükut etmenin faydaları, mâlâyânî konuşmanın zararları üzerine yapacağı uzun açıklamalarla elde edemeyeceği tesiri, Resûlullah'ın bu kısa sözü, zekaca vasat, hatta vasatın altında ümmî bir mü'minde hâsıl eder.

Şeytan unsuru da bu maksadla en ziyade kullanılan tebliğde müessiriyet unsurlarından biridir. Kötülük ve çirkinlikleri ifade için onları şeytana nisbet edip şeytana benzetme usulünün eskiden beri Araplarda cârî bir örf olduğunu belirten İslam âlimleri, Kur'ân-ı Kerîm'in bir kısım ayetlerinde de bu maksatla şeytan kelimesinin kullanıldığını belirtirler. Mesela:

Şeytan unsuru da -tebliğde müessiriyet düşüncesiyle- en ziyade kullanılan unsurlardan biridir. Kadı İyâz şahıs cinsinden olsun, fiil cinsinden olsun her kötü şeyin "şeytan"la veya "şeytanın ameli"yle ifade edildiğini belirtir. Kur'ân-ı Kerim'de şeytan kelimesinin birçok ayette bu maksadla kullanıldığını söyleyen Kadı İyâz, Kur'an'dan bazı misaller de verir: "Hz. Eyyub (aleyhisselam)'un kıssasında geçen"...Doğrusu şeytan bana yorgunluk ve azab verdi" diye seslenmişti" (Sa'd 41) ayetini zahiri mânasıyla benimsememiz mümkün değildir. Çünkü, Hz. Eyub'u şeytan'ın hasta ettiğini, vücuduna hastalığı onun koyduğunu söylemek asla câiz değildir. Çünkü bunlar, Allah'ın irade ve izni ile vukûa gelir... Keza (Hz. Musa'nın hizmetçisi tarafından söylenen) "...Onu söylememi şeytandan başkası unutturmadı" (Kehf, 63)... Keza, cehenem'deki zakkum ağacını tasvir için sarfedilen "Muhakkak ki o, çılgın ateşin dibinde bitip çıkacaktır, ki tomurcukları şeytanların başları gibidir" (Saffet, 64-65) kelam-ı ilâhi de böyledir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) aynı şekilde pek çok çirkinlikleri, isyan fiilleri, pis şeyleri şeytana nisbet ederek mü'min nazarında o şeylerin fenâlığın kolayca tesbit etmiştir. Çünkü şeytan ve şeytanın kötülüğü mü'minler nezdinde mâlumdan, temel bilgilerinden biridir, imanın bir parçasıdır.

"Yattığınız zaman şeytan herbirinizin ensesine üç düğüm atar ve her bir düğümü vururken: "Gecen uzun olsun!"... der. Uyanıp Allah'ı zikrederse düğümün biri çözülür, abdest alırsa bir düğüm daha çözülür, namaz da kıldı mı hiçbir düğüm kalmaz, hepsi çözülür, böylece dinç olarak sabaha erer, geceleyin kalkmadığı takdirde, tembel uyuşuk bir ruhla sabaha erer".

Yanında geceyi hep uykuyla geçiren birisinden bahsedilince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"O, kulaklarına şeytanın akıtmış olduğu birisidir" buyurmuştur.

Mescide saçı sakalı karmakarışık gelen bir zata kendisine çeki düzen vermek üzere çıkmasını eliyle işaret ettikten sonra: "Böyle (kendinize çeki düzen vermeniz) şeytan gibi saçı sakalı karışık olmaktan daha iyi değil mi?" der.

Hergün karşılaşılan bir ihtiyatsızlığa da Hz. Peygamber bu tarzda dikkat çeker: "Birbirinize silahı çevirerek şakalaşmayın. Zira bilemezsiniz, şeytan boşandırıverir de kendinizi cehennem çukurunda bulursunuz".

Örnek çok. Resûlullah, bu üslubla, "melek", "sadaka", "hicret", "eski mil etler", "cahiliye" , "kıyamet günü", "kıyamet alâmeti" gibi, müslümanlarca ehemmiyeti çok iyi bilinen, imanının bir parçası hâlini almış birçok unsurları geniş çapta kullanmıştır. Bunlarla ilgili açıklamaya burada gerek görmüyoruz.

Ancak hadîsleri açıklarken yeri geldikçe ve gerektikçe dikkat çekecek, bazı izahlar sunacağız.

Şu halde, hadîsleri okurken, metnin lugâvî mânasına bağlanıp kalmaktan ziyade, Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın asıl kasdının ne olabileceğini tefekkür etmek, araştırmak daha uygundur.

Ancak bunu yaparken bâtınilerin yaptığı gibi işi ifrata götürüp, İslamın umumi prensiplerine ters düşen tevillere kaçmak da doğru değildir.

Cenab-ı Hakk'ın ihlas ve iyi niyet sahiplerini daima doğruya hidayet edeceğine inanabiliriz. Şu halde bize düşen; aşkla, samimiyetle Resul-i Ekrem (aleyhisselatu vesselam)'i anlamak için adım atmak, gayret göstermektir.

Bir bahçeye giren, istediği daldan meyve alamasa da, nasibsiz kalmaz, ulaşacağı dallar bulabilir, sepetini doldurabilir. Bütün iş sepeti doldurmak arzusuyla, Sünnet Bahçesi'ne girmektedir. Rahmet-i Rahman kimseyi boş çevirmeyecek kadar zengindir, engindir.

SON SÖZ:

Cenab-ı Hakk'ın inayetiyle, Kütüb-i Sitte Muhtasari Teysiru'l-Vüsûl'ün Şerhli tercümesi için hazırladığımız Mukaddime'nin sonuna gelmiş bulunuyoruz. Kitapta geçen harfler adedince Rabbimize hamdediyor, bundan böyle yapılacak müteakip çalışmalarda da yardımını diliyor, hayırlı neticelere erdirmesini rahmetinden taleb ediyoruz. Çünkü bütün hayırlar O'ndadır.

Ya Rab! Rahmeten li'l-Âlemîn olan Rasul-i Ekrem (aleyhi efdalu's-salât ve etemmu't-Teslîmat)'in hürmetine kusurlarımızı, eksiklerimizi affeyle! Yazılanlara te'sir halket, rıza-yı bârine vesîle kıl!

Kur'ân'ın yolunda, Sünnet'in cadde-i kübrasında gitmek nasibiyle, bütün insanlığın bu ilahî nurdan hissedar olmasını müyesser kıl, bizlere de hizmet nasib et, ihlâs-ı etem ver. Amin.

TEYSÎRU'L-VÜSÛL İLÂ CÂMİ'İL-USÛL

MİN HADÎSİ'R-RESÛL

Müel ifi

Abdurrahman İbnu Ali el-Ma'ruf bi-İbni Deybe eş-Şeybânî ez-Zebîdî eş-Şâfi'î (Vefatı: 944/1537)

Bu eser

Mecdü'd-Dîn Ebu's-Se'âdât Muhammed İbnu'l-Esîr el-Cezerî'nin

(vefatı: 906/1500)

"CAMİ'U'L-USUL MİN HACÎSİ'R-RESÛL SALLALLAHU ALEYHİ VESSELEM

adlı kitabın muhtasarıdır

MÜTERCİMİN SUNUŞU

Muhterem okuyucu,

Elinizdeki şu kitab Kütüb-i Sitte'nin tekrar hadîslerinin atılmasıyla ortaya konmuş Teysîru'f-Vüsûl ilâ Câmi'u'l-Usûl adında özet bir kitabın açıklamalı tercümesidir.

Bu kitabın asl'ını, İbnu'l-Esir el-Cezevî (v. 606/ 1209) hazırlamış idi. (33) İbnu'l-Esîr'in eserinin adı Câmi'u'l-Usûl'dür. Bu eser, en mûteber hadîs mecmûalarını birleştirdiği, aynı mevzuya giren bütün makbül hadîsleri bir araya getirdiği için, ortaya konduğu andan itibâren büyük bir alâkaya mazhar olmuştur.

CAMİ'U'L-USÛL'ÜN MÂHİYETİ:

Câmi'u'l-Usûl aslında bir ihtisar çalışmasıdır, yâni bir özetlemedir. Buhârî, Müslim, Ebu Dâvud, Nesaî, Tirmizi ve Muvatta'da yer alan hadîslerî tek bir kitap hâline getirmiştir. Eserde iki husûsiyet var: 1 - Kütüb-i Sitte'de geçen mükerrer hadîslerden sâdece biri alınıp, diğerlerine işaret edilmiştir. Böylece hacim azalmış. senetlerin de atılmış olması, hacmi daha da küçültmüştür.

2- Hadîsler yeni bir tanzime tâbi tutularak, aynı konuya giren bütün hadîsler bir araya getirilmiştir.

---

33) İbnu'l-Esîr'in eseri de Rezîn İbnu Mu'âviye es Sarakastî el-Endülüsî'nin (v.535/1140) et-Tecrid Li's-Sihâh ve's Sünen'ine dayanır. İbnu'l Esîr, bundaki senedleri atıp, Rezîn'in ihmâl ettiği hâdisleri ilave etmek ve bazı kelime ve îrab açıklamalarıyla da zenginleştirmek suretiyle Câmi'ul-Usûl'ü ortaya koymuştur. Yani bu da aslında bir tezhîb çalışmasıdır. Usûl denen altı kitabı ilk defa birleştirme şerefi Endülüslü Rezîn'e aittir. (Rezîn'i, Rüzeyn ve Rezzîn şeklinde okuyanlar da olmuştur. Doğrusu Rezîn'dir).

CÂMİ'U'L-USÛL'ÜN BİR KUSURU

Yukarda kaydettiğimiz iki faziletli hususiyetinin yanında eserin bir de kusur addedilen hususiyeti vardır: Hadislerde geçen -ıstılahta garîb denen- anlaşılması müşkil kelimeler ve bazı i'rab husûsiyetleriyle ilgili uzun açıklamalar getirmiştir. Bazan "gereksiz" dedirtecek dereceye varan bu açıklamalar o kadar fazladır ki, eserin normal hacmini kat

kat aşmaktadır. Nitekim az sonra Takdim kısmında, bu eserin müellifi İbnu Deybe'nin açıklamaları esnasında göreceğimiz üzere, Teysîru'l-Vüsûl'ü ihtisâr edenlerden Kâdî'l-Kudât İbnu'l-Bârezî, kitabın hacmini dörtte bire indirebilmiştir.

İslâm uleması, Câmi'u'l-Usûl'ün kıymetini takdir etmiş, ancak daha kullanışlı hale getirmek için, zaten kendisi ihtisar olan bu eseri tekrar ihtisar etme ihtiyacı duymuş, çok çeşitli ihtisarlar yapmıştır. Keşfu'z-Zünun bunlardan tam 7 adedini tanıtır.

Bu ihtisarlardan en güzeli, (Kâtîp Çelebi'nin ifâdesiyle ahsenü'l-İhtisârât), Allah'ın izniyle Türkçemize kazandırmaya çalıştığımız Teysîru'l-Vüsûl'dür. Teysîru'l-Vüsûl'ün müellifi, bu eserin Câmi'ul-Usûl'ün hacmini üçte bire indirdiğini belirtir. Dörtte bire indirene nazaran biraz daha hacimlidir. Çünkü gerekli yerlerde bâzı kelime açıklamalarını korumuştur.

İBNU MACE'Yİ DE İLÂVE ETTİK

Tercümemizin bir hususiyeti İbnu Mâce'nin ilâvesidir. Çünkü Teysîru'l-Vüsûl'de Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı Muvatta'dır. Halbuki Hanefiler muhitinde Kütüb-i Sitte deyince altı kitap olarak Muvatta değil İbnu Mâce'nin Sünen'i kastedilir. Bu sebeple Teysîru'l-Vüsûl'deki bu eksikliği gidermek maksadıyla İbnu Mâce'nin Kütüb-i Sitte'ye ziyade olan hadislerini en sonda müstakil bir bölüm şeklinde , yine açıklamalı olarak ilâve ettik. Böylece bu kitabımız, Kütüb-i Sitte'den hiçbirine ihtiyaç duyurmayacak bir muhteva kazandığı gibi, sıhhat bakımından Sahîheyn'den sonra üçüncü derecede yer alan Muvatta'yı da ihtiva etmektedir.

ESERLE İLGİLİ BAZI AÇIKLAMALAR

1- BAZI METİN FARKLILIKLARI:

Teysîru'l-Vüsûl'de birkaç kaynağa atfedilerek kaydedilmiş olan bir metni o kaynaklardan bazılarında kelimesi kelimesine aynen bulamayız. Bazen metnin

hangi kaynaktan alındığını belirtse de çoğu kere belirtmez. Şu halde kitaptaki metni aynen bulabilmek için kaydedilen bütün kaynakları görmek gerekebilir.

Ancak, bazan tek kitap tarafından rivayet edilmiş olduğu belirtilen hadisler var. Onları kaynağında bulduğumuz zaman, bazı kere Teysîr'deki metinle asıldaki metin arasında bir kısım noksan ve ziyadeye rastlıyoruz. Sözgelimi, sâdece Ebu Dâvud tarafından rivayet edildiği belirtilen bir hadisi Ebu Dâvud'daki aslıyla karşılaştırdığımız zaman, -fıkha tesir etmeyen- bazan ziyade, bazan noksan kelimelere rastlayabiliyoruz. Bu farklılığın neden ileri geldiği merak konusudur. Kur'ân-ı Kerîm dışındaki kitapların el yazma nüshalarında bir kısım farklılıklar devamlı olagelmiştir. Bu sebeple, müel ifin çalışmayı yaparken elinde bulundurduğu nüshadan ileri gelme ihtimali var ise de, bazı noksanların esere hâkim olan ihtisâr düşüncesinden ileri gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Teysîr'de, Câmi'u'l-Usül'ün yer verdiği pek çok lügat ve i'rab açıklamalarının atıldığını ve hatta, aynı hadisin farklı vecihleri olarak kaydedilen bir kısım rivayetlerin bile -değişik bir fıkıh ihtiva etmemesi sebebiyle- atıldığını belirtmiştik. Bu esprinin hadis metinlerine dahi sirayeti mümkündür. Istılahtaki taktî denen bu husus, câizdir. Örnek olarak 76 numaralı hadis, Ebu Dâvud'daki aslı ile karşılaştırılabilir.

Ancak, bazan da hadis, aslına nazaran bazı -açıklayıcı- ziyadelere şâmil olmaktadır. Bu maksadla 365

numaralı hadisi misal vereceğiz. Ebu Dâvud'daki aslı daha vecîzdir ve
ه ِزْي غ بلا ُهْف ِرَضي ًَف ءْنَش َفَل ًْسَا ْنَم□

şeklindedir. Bu farklılıkların gerçek sebebini ortaya çıkarmak ayrı bir araştırma konusudur. Biz, tercümede Câmi'ul-Usûl'deki metni esas aldık. Gereken durumlarda aslına dikkat çektik.

Şu halde asılla karşılaştırma durumunda zaman zaman bir kısım farklılıklara rastlanabileceğinin önceden bilinmesinde fayda var. Burada hemen şunu da ilâve edelim: Teysîr'in, tercümede esas aldığımız baskısında bazı dizgi hatalarında da rastlanmaktadır. bu hatalar, maalesef harekeler kadar harflerde de görülmektedir. Arapça metni, yeniden dizmek Türkiye şartlarında zor ve belki de daha ziyâde yeni dizgi hatalarına sebep olacağı için, fotoğraf usulüyle aslından aynen almayı uygun gördük.

bu sebeple çok fâhiş hataları düzeltme cihetine gittik.

2- ESERİN TERTİBİ

Teysîru'l-Vüsûl fıkhın ana konularına göre kitaplar halinde tertiplenmiştir. Bu ana konular kitap içerisinde alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir. Meselâ en başta Kitâbu'l-İman yer alır. Zira İman kelimesi, Arap alfabesinin ilk harfi olan elif harfiyle başlar. Birçok konuyla ilgisi olan hadisler için en sona koyduğu Kitâbu'l-Levâhık'tan önceki son bölüm Kitâbu'l-Yemîn'dir. Çünkü "Y" harfi Arap alfabesinde sonuncu harftir. Biz tercümede alfabetik sıra iddiasını yapamıyoruz, gerek de yok.

Teysîr'in aslî düzeni ne ise ona uyduk. Kitabın orijinal tertibini bozmamak için İbnu Mâce'nin ziyâde hadislerini en sona müstakilen koymayı uygun gördük. Fihrist kısmında istediğimiz konuya temas eden hadisleri numaralarıyla bir arada göstereceğiz.

Ana konular (kitaplar) da tekrar fasıllara, fasıllar da bablara ayrılmıştır. Hadisler bablara göre, her seferinde 1'den başlamak üzere numaralanmıştır. Biz, bu numaralamayı aynen koruduk, ayrıca ilk hadisten son hadise kadar devam eden müteselsil numara ilâve ettik. Açıklamalarda zaman zaman

daha önce geçen veya daha sonra gelecek olan hadislere atıf yapınca müteselsil numarayı esas aldık.

Hatta en sondaki fihristlerde de hadis numarası verilmişse müteselsil rakamlar esastır.

3- AÇIKLAMALAR

Çalışmamızın esas gayesi, hadisleri imkân nisbetinde günümüz insanının anlayacağı hâle getirmektir.

Bu sebeple biraz kapalılık taşıyan hadislerde veya teşbîhli olarak ifâde edilen hadislerde Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın asıl muradı nedir? Vermek istediği mesaj ve ahkâm nedir? Bunu kısaca belirtmeye çalıştık. Açıklamaları, geçmiş asırlarda yapılmış şerhlerden almaya gayret ettik. (34) Hadislerin, ayetler ve başka hadislerle açıklanması nevinden şahsî açıklamalar ilâve ettiğimiz de olmuştur. Türkçemizde bu neve giren yeni çalışmalarda çoğu kere Arapça şerhlerde rastlanan lügate ve îrâba müteallik tahlil erin aynen aktarıldığına rastlanmaktadır. Biz bu çeşit teferruattan kaçındık.

Meselenin tavzîhi, hadisteki bir îcâzın gösterilmesi gereği gibi mutlak bir ihtiyaç dışında okuyucunun büyük çoğunluğuna faydalı olmayacak teferruattan kaçındık.

---

34)Faydalandığımız şerh, fıkıh, tefsir vs. kaynakları en sonda belirteceğiz.

Buna rağmen, günümüz insanının belli başlı meseleleri sırasına giren bazı dinî-içtimâî mevzuları yeri geldikçe, daha önceki çalışmalarımızdan iktibaslar sûretiyle genişçe işledik. Bunlar daha ziyade terbiyeyi ve ictimâî münasebetleri ilgilendiren meselelerdir ve ihtisas sahamıza girerler. Bu çeşit tahlîller, temelde hep hadis ve ayetlere dayandığı için, eserin umumî havası ile tam bir uyum içinde oldukları görülecektir. Misâl olarak, emr-i bilma'ruf bahsini ele alalım. Kitapta bu mühim bahisle ilgili sekiz aded hadis mevcut. Hadisleri kısa kısa gerekli açıklamalara kavuşturduktan sonra, bu konuyu enine boyuna tahlîl eden uzunca bir pasajı İslâm Işığında Anarşi kitabımızdan kaydettik. Keza Bina Bölümü'nde sekiz hadis kaydedilmiş. Günümüzün en mühim meselelerinden biri hâlini almış bulunan mesken meselesinin anlaşılmasında bu sekiz hadisi yeterli bulmadık. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı çalışmamızdan genişçe bir bahsi bazı kısaltmalarla iktibas ettik. Böylece o mevzu her yönüyle aydınlatılmış oldu. Bu çeşit tahlillere sıkça yer verdiğimizi burada belirtmek isteriz.

Açıklamalarla ilgili olarak şu hususun bilinmesinde de fayda var: Her hadis için mutlaka bir açıklama koyma cihetine gitmedik. Gerekli görülen hadislere, yeteri kadar koyduk. Bazan, aynı konuya giren birkaç hadis için bir açıklama koyduk. Açıklamayı, çoğunlukla, benzer hadislerin sonuncusunu müteakip kaydetti isek de birinci hadisi veya ortadaki hadisi müteâkiben yaptığımız da olmuştur. Bunu, hadisin arzettiği mübhemiyet durumuna göre düzenledik. Aynı bâba giren herbir hadise kısa kısa açıklamalar yaptığımız da olmuştur.

Bazı açıklamaları, hadis metni içerisinde iki parantez arasına dercettiğimiz bir kısım kelime ve cümlelerle yapıp, onunla yetindik. Bunlar ya başka bir hadisten alınmadır, ya da âlimlerimizin açıklamalarından metin dâhilinde yapılan bu ilâvelere rağmen izahı gereken fıkhî bir yönü kalmışsa açıklamaya yer verdik, değilse öyle bıraktık.

4- HADİSLERİN KAYNAGI:

Teysîru'l-Vüsûl'ün Arapça aslı, hadisi kaydettikten sonra bu hadisin, altı kitaptan (Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, Tirmizî, Muvatta) hangilerinde geçti ise onu bazı kısaltmalarla belirtmiştir: "Bu hadisi, Buhârî rivayet etmiştir". "Sahîheyn rivayet etmiştir". "Beş kitap... Altı kitap rivayet etmiştir"gibi. Ama bu kitapların hangi bölümünde hangi babta geçmiştir hiçbir açıklama yoktur. Biz bu hadislerin kitaplardaki yerlerini, hadis bulmada rehber sayılan Concordance'ın (Mu'cemu'l-Müfehres Li-Elfâzıl-Hadisi'n-Nebevî) esaslarına uygun şekilde göstermeye çalıştık. Bunu yaparken Câmi'u'l-Usül'ün Abdu'l-Kâdir el-Arnavud tarafından yapılan tahkikli neşrinden istifade ettik. Ancak bu tahkîkte, hadislerin yerlerini göstermede el-Arnavud'un takip ettiği usûl, Concordance sistemine uymadığı için, onu aynen alamadık, ilâve bir çalışma ile mutâbakat elde ettik. Hemen kaydedelim ki pek nadir de olsa, hadisin Teysîru'l-Vüsûl'da zikredilen kaynakta bulunmadığı durumlar da olmuştur. Bunlar muhtemelen müel ifin zühûlüdür.

HADİSLERİ NASIL GÖSTERDİK?

Hadislerin, kaynak kitaplardaki yerini gösterirken el-Mucemu'l-Müfehres Li-Elfâzı'l-Hadisi'n-Nebevî'nin usûlünü esas aldığımızı söylemiştik. Yine de bu hususu biraz açıklamak gerekecek, çünkü onun usûlü bütün kitaplarda aynı değildir. Şöyle ki:

Bu hadis miftahında Buhârî, Ebu Dâvud, Nesâî, İbnu Mâce ve Tirmizî'nin hadisleri bablarına göre, Müslim ve Muvatta ise bölüm içerisindeki hadis numarasına göre gösterilmiştir.

Biz, şerhte bu değerleri korumakla birlikte hadis bulmada daha da kolaylık sağlamak için bazı ilâveler yaptık ve kendi ilâvelerimizi parantez içerisine aldık. Şöyle ki:

1- Müslim'e, Muhammed Fuad Abdü'l-Bâkî'nin tahkikli neşrinde ki müteselsil numarayı kaydettik.

Mesela bir hadisi şöyle göstermişsek: Müslim, libâs 4, (2067); bu, Kitabu'l-Libas bölümünün 4. hadisi demektir. 2067 rakamı da aynı hadisin müteselsil numarasıdır ve bu numara kitapta da parantez içerisine alınmıştır.

2- Muvatta'da bölüm isminden sonra gelen rakam, Müslim'de olduğu gibi hadis'in bölüm içindeki numarasıdır. Bu numaradan sonra gelen parantez içerisindeki rakamlardan birincisi cilt, ikincisi sayfa numarasını gösterir. Mesela Muvatta, İsti'zan 25, (2, 973) şeklinde gösterilen bir hadis 2. cilt, 973

sayfada demektir. Aynı zamanda hadis, Kitâbu'l-İsti'zan'ın 25. hadisidir. Muvatta'daki Muhammed Fuad Abdü'l-Bâki'nin tahkiki ve onun el-Mu'cem'e uygun olarak yaptığı numaralama esas alınmıştır.

3- Ebu Dâvud'un hadislerini bab numalarına göre gösterdik, parantez içerisine de, hadisin müteselsil numarasını kaydettik. Ebu Dâvud'un bu numaraları, Sünen'in 1388/1969 yılında Humus'ta beş cilt halinde yapılan baskısından alınmaktadır. Bu baskının hâmişinde Hattâbî şerhi de mevcuttur.

4- Nesâî'nin hadislerini de bab numarasına göre kaydettik, ancak parantez içerisindeki rakamlarla da, o babın bulunduğu cilt ve sayfa numaralarını gösterdik. Nesâî'nin Sünen'inde, hâl-i hazır piyasada mütedâvil olan şerhli baskısını esas aldık. Şerh, kitabın hâmişi şeklinde sayfa altlarına konmuştur ve Suyûtî'ye aittir. Ayrıca, Suyûtî'nin şerhini müte-âkip de Sindi'nin hâşiyesi dercedilmiştir. Bu baskıda bablara numara verilmemiştir, bu sebeple bulmada kolaylık olur düşüncesiyle babların cilt ve sayfa numaralarını parantez içerisine koyduk.

5- Tirmizî'nin hadislerini bab ve müteselsil hadis numaralarıyla gösterdik. Bunda, Sünen'in 1387/1967

Humus baskısı esas alınmıştır.

6- İbnu Mâce'nin hadislerini göstermede bab ve müteselsil hadis numaraları esas alınmıştır. Burda da bölüm adından sonraki rakam bab'a, parantez içerisindeki rakam da müteselsil numaraya delalet eder.

Numaralar, Muhammed Fuad Abdü'lbâkî'nin tahkikli neşrinden alınmıştır.

7- Buhârî'nin hadisleri sâdece bab numaralarıyla gösterilmiştir. Bu numaralar, Buhârî'nin, Mu'cemu'l-Müfehres'in değerlerine uygun olarak İsmâil Lütfi Çakan tarafından 1979 yılında numaralanan İstanbul baskısından alınmıştır.

Eserin Türk okuyucusuna âzamî şekilde faydalı olması, muhtemel hatâların asgariye düşmesi için elimizden gelen gayreti gösterdik. Buna rağmen mükemmele ulaştık diyemiyoruz. Bir kısım hataların -

ihtiyarımız dışında- vukuunu da mümkün görüyoruz. Bu çeşit hata ve eksikliklerde Rabbimizin affını okuyucularımızın müsâmahasını ve bizleri uyarmasını diliyoruz. Müteâkip baskılarda hatalar böylece düzeltilme imkânına kavuşmuş olacaktır.

İbrâhim Cânan

اَهاَع َوَف ِبَتلاَقَم َعِمَس ارْمَا ًّلل َرَّضَن

"Sözümü işitip ezberleyen kimsenin (kıyamet günü) Allah yüzünü taze kılsın" (Hadis-i Şerîf)

TAKDİM

Allah'a hamdolsun ki, Câmi'u'l-Usül min Hadisi'r-Resûl adlı kitapla ilgili çalışmanın sonuna gelmeyi müyesser kıldı. Eserin hacmini ihtisâr ederek üçte bire indirdik. Hadislerin tanzimi daha güzel, ibâreleri daha tatlı oldu. İhtisar işini uzun kaçan ve (gereğinden) fazla olan açıklamalarda yaptık, hadislerin miktarında değil.

Muvaffak kıldığı için Rabbime hamdediyor, kusurlarım için mağfiret taleb ediyorum. Ya Rab, bundan sonra da Muînim ol, yardımını esirgeme, günahlarımı affet. Bu nâciz hizmetimi de kabul buyur.

Mükerrem Habibin Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadisine hizmet etmek gibi bir nimeti nasib ettiğin için sana nasıl hamdedeceğimi bilemiyorum. Beni O (aleyhissalâtu vesselâm)'na ümmet kıldığın, dâvetine buyur diyenlerden ve söyledikleriyle yetinenlerden eylediğin için hamd ve minnetim sonsuzdur.

Şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Bir'dir, Tek'dir, ortaktan şerîkten müstağnidir. Ben bu şehâdetimi kabirdeki suale ve her çeşit korkulu berzâh ahvâline karşı hazırlamışımdır. Yine şehâdet ederim ki, Hz. Muhammed, O'nun mümtaz kulu ve kerim peygamberidir. O, ümmetine karşı şefkatle doludur, Allah nezdinde şefaatcidir ve şefaati de makbuldur, çünkü Allah'ın habibidir. İnsanlara indirileni onlara açıklayıcı ve onları, kendileri için taşıdığı engin şefkatiyle en büyük emelleri olan hayra, cennete ulaştırmaya rehberdir.

Ya Rab! Şu Habib'ine, O'nun Âl-i mutahhar ve Ashâb-ı Güzîn'ine ve kendisine hicretle delâlet edenlere

-menkul hadisler rivayet edildikçe- salât ve selamını bol kıl, daim kıl, nurlu ve ebedî kıl, âlemler durdukça kesilmesin, sönmesin, ufûle mâruz kalmasın. Amin.

BU KİTABIN ASLI: CAMİ'U'L-USÛL (35)

Muhterem okuyucu, geçmişte ve günümüzde, değerli imamlarımızın te'lif ettikleri pekçok hadis kitabına muttali oldum. Ama Câmi'u'l-Usül min Hadisi'r-Resûl (aleyhissalâtu vesselâm) kadar zengin muhtevalı ve hoş tertiplisini görmedim. Bunu büyük allâme Mecdü'd-Dîn Ebu's-Seâdât İbnu'l-Esîr (v, 606/1209) te'lif etmiştir. Onda, altı meşhur ana kitabın hadislerini bir araya getirmiştir: Buhârî ve Müslim'in iki Sahîh'i, İmam Mâlik'in Muvatta'sı, Ebû Dâvud es-Sicistânî'nin Sünen'i, Ebû İsa et-Tirmizî'nin Câmi'i, Ebû Abdirrahman en-Nesâî'nin Sünen'i. Allah bu eserleri telif edenlere rahmetini bol kılsın. Eser, tâlibleri için eksiksiz ve mükemmeldir, arayacakları pekçok ilim ve mesâili içine almaktadır, bulmalarında yardımcı ve rehberdir. Allah, müellifinin emeğini meşkûr, âkibet ve âhiretini mesrûr eylesin.

CÂMİ'U'L-USÛL'ÜN BİR İHTİSARI: TECRÎDU'L USÛL

Câmi'u'l-Usül, latif bir üslûbla pekçok güzellikler ve faideler sunmaktadır. Bu kıymetli eseri, Hama kadısı Kâdî'l-Kudât Şerefü'd-Dîn Hibetullah İbnu'l-Bârezî (rahimehullah) ihtisar ederek, hacmini dörtte bire indirdi. Eserin adı: Tecrîdu'l-Usûl min Hadisi'r-Resûl'dür. Tâlibler, kitabın ihtisârındaki güzellik ve haber ve eser'lerin(36) seçimine olan itimadları sebebiyle hemen ilgilenip, elden ele dolaştırdılar.

Kâdî'l-Kudât kitabının girişinde özetle şunu söyler: "Ebu'l-Hasan Rezîn İbnu Muâviye el-Abderî, mezkûr altı ana kaynağı bir araya getirdi. Onun eseri bu sahada en geniş ve en faydalı bir kitap oldu.

Şöyle ki bu te'lif, ulemanın hadisleriyle istidlâl ettiği ve rivayetlerini her meselede hüccet ve dayanak kıldığı altı ana kaynağı ihtiva etmektedir. Sonra eş-Şeyh el-İmâm el-Âlim Mecdü'd-Dîn Ebu's-Seâdât el-Mübârek İbnu Muhammed İbni Muhammed İbni Abdi'l-Kerîm el-Cezerî Sümme'l-Mevsılî -ki İbnu'l-Esîr diye bilinir- (rahimehullah), Rezîn'in, bu altı ana kaynağı ihtiva eden eseri üzerinde düşündü. Yeni bir tertibe kavuşturmaya karar verdi. Allah'a kasem olsun, tertib ve tehzîb'i güzel yaptı, tafsil ve bablara ayırma işlerinde fevkalâde başarılı yenilikler getirdi. Eserini müstakil bir te'lif olarak: Câmi'u'l-Usül min Hadisi'r-Resûl adıyla ortaya koydu. Bu seçmelerin seçmesi

---

35) Bu takdim kısmındaki ara başlıklar, altı İmam'ın menakıbına kadar tarafımızdan konmuştur.(mütercim)

36) Haber burada merfu hadîs, eser de, mevkuf hadîs demektir.

mümtaz bir kitaptır.

Bu kitabı tahsil ve rivayet için elimizden gelen gayreti gösterdik. Mütâlaasıyla da olsa onunla meşgul olmaya azmettik. Binler şükür, Allah rivayetini müyesser kılıp da, kitab üzerinde kafa yorunca onu dalgaları yaman bir deniz, geçitleri çetin bir kara bulduk. Onun bu hâli, bize günümüz insanının himmetsizliği sebebiyle, ehemmiyeti büyük olan bu kitaptan yüz çevirmeye bir dâvetnâme gibi geldi.

Bunun üzerine harekete geçip, kitabın içinde mevcut ahbâr ve âsâr'ı (yani Resul'e nisbet edilenlerle Ashab'a nisbet edilenleri) tecrid hususunda Allah'a istihârede bulunduk, telhis ve ihtisârını gerçekleştirebilmek için yardımını taleb ettik. Kütüb-i Sitte hadisleri dışında garîb kelimeler ve i'rabla ilgili açıklamalar nevinden ziyadeleri attık. Tekrar ve lüzumsuz uzatmaları iptal ettik. Kitap Tecrîdu'l-Usûl fî Ahâdîsi'r-Resûl diye tanındı.

Eserde kitap (bölüm) ve bablar miktarca çok olduğu için, bunları, alfabetik sıraya göre tertibledik, tâ ki, bir konuyu arayan kimse kitap ve babların birçoğunu tetkike mecbur kalmadan, hemen bulsun. Bunu, her konunun ilk harflerini esas alarak yaptık. Hemen belirtelim ki, ilk harf deyince kelimenin aslî harflerini kastediyorum, harf-i tarifler buna dâhil değiller. Bu sıralamayı ister istemez şu durumda bozduk; eğer işlenen konu bir başka harfle başlayan kitaba dâhil ise, kendi harflerinin gerektiği yere değil, ait olduğu kitabın altına koyduk. Sözgelimi ganimet maddesini Kitâbu'lcihâd'da zikrettik. Böyle yapmasaydık cihada giren bablar başka yerlere dağılmış olacaktı.(37)

İbnu'l-Esir, Câmi'u'l-Usül'e Levâhik (ilâveler) adını taşıyan bir bölüm koydu. Bu arada, birçok hükümler ihtiva etmesine rağmen hiçbir hükmün galebe çalmadığı hadisler yer alır. Kitapta, keza, kavl, fiil, şahıs ve mekân için vârid olan övgü hadislerini cem'eden bir başka bölüm daha var, bu bölüm Kitâbu'l-Fezâil adını taşır, ve "F" harfinde yer alır.

---

37) Takdir edilir ki, Arapça'ya ve Arap harflerine göre yapılan bir sıralama, kitap ve Türkçe'ye ve latin harflerine çevrilince alfabetik düzen kaybolur. Biz kitabın tertibini aynen koruduk. Fakat aranan konuyu bulmak için son cilde alfabetik fihrist koyacak, her bab başlığını koyu hurufatla yazacak, karşısında asıl işlendiği yeri de koyu rakamla göstereceğiz.

Müellif İbnu'l-Esîr bir hususa dikkat çeker: Rezîn'in kitabında, onun bir araya getirmiş olduğu ana kaynaklarda yer almayan bir kısım hadisler mevcuttur. Rezîn, bunların râvilerini yazmış fakat kaynağını, nereden alındığını belirtmeden öylece bırakmıştır.

Kâdî'l-Kudât der ki: "Ben iki fasıl dışında tertib hususunda İbnu'l-Esîr'e uydum. Mezkur iki fasıldan biri, faziletlerle alâkalıdır: Herhangi bir yerde fezâille ilgili hadisler kaydedilmişse, onları "Kitâbu'l-Fezâil"e aktardım, geri kalanları eski bablarında bıraktım. İkinci tasarrufuma gelince: Bir râviden aynı hadisi, altı kitabın da almış bulunduğu ayrı ayrı alâmetlerle belirtilmiş olunca alâmetleri kaldırıp onlara bedel ق

(kaf) harfini koydum. Bu harfle, altı kitabın o râviden hadisi almakta icma ettiklerini ifade ettim. Buhârî ve Müslim isimlerini olduğu gibi korudum, bir lafz'da bunlar ittifak etti ise "Bu ikisinin lafzıdır" diye belirttim, ihtilaf etti iseler, Buhârî'yi takdim edip: "Bu Buhârî'nin lâfzıdır" diye belirttim. Bu ikisi diğer kitaplara karşı teferrüd edince de böyle yaparak, bunları takdim edip, öbürlerinin ziyadelerine dikkat çektim."

CÂMİ'U'L-USÛL'ÜN BİR KUSURU

Ben, Câmi'u'l-Usül ve onun yukarıda kaydettiğim Tecrid'i olmak üzere her ikisini de tedkik ettim. Her iki kitabın da kendisine has bir tertîb ve açıklama güzelliğine sahib olduğunu müşâhede ettim. Gördüm ki, her ikisinin müellifi de hadisi rivayet eden sahâbînin ismini kitabın hâşiye kısmıda kaydedip altı kitaptan hangileri bu hadise yer vermiş ise, -yazarların çoğunun ihtilaf ve kargaşaya düştüğü-rümuzlarla belirtmektedir. Böylece, bir kısım takdim-te'hirler, noksan ve tekrarlar meydana gelmektedir. Bu durum eserlerden istifadeyi zorlaştırmakta, talebenin ekseriyetini başka kitaplara da

müracaat etmeye mecbur kılmaktadır. Bu hâl, her iki eserin de okunma veya dinlenme zevkini azaltmakta kendilerinden istifâde etmeyi zorlaştırmaktaydı.

Bu vaziyeti görünce, bunlardaki hadislerden faydalanmayı kolaylaştırmak düşüncesiyle Allah'a istihârede bulundum. Böyle bir çalışmanın hayırlı olacağına kanaatim geldikten sonra istifâde etmek isteyeceklere suhûlet sağlamak, dinlemek isteyeceklere de daha câzib kılmak üzere harekete geçtim.

Beni buna asıl sevkeden âmil Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetini ihya arzusu, Sünnet-i Muhammediye ile iktifa etme sevgisi idi.

YENİ ESERİN TERTİB ŞEKLİ

Ben eserimde, hadisi kaydederken önce, onu rivayet eden sahâbînin ismini verdim. Hadisin sonunda, o hadisi kitabına almış olan Kütüb-i Sitte imamlarını belirttim. Bu açıklayıcı bilgiyi, galattan ve iltibastan emin olmak için hadis metinlerinin arasına dercettim. Bu, insan mizacına hoş gelecek bir davranıştır.

Bir hadisi tahric etmede altı imam da ittifak etmişse "Bunu Altılar tahric etmiştir" diye belirttim. Hadisi sâdece İmam Mâlik tahric etmemişse "Beş İmamlar tahric etmiştir" dedim. Mâlik dışında altıdan veya Beş'ten biri tahric etmemişse onu ismen belirterek "Altılar veya beşler tahric etmiştir, falanca hâric"

dedim. Bir hadisi tahrîcte Buhârî ve Müslim ittifak etmişse: "Şeyheyn tahric etmiştir", bu ikisine Mâlik katılmışsa "Üçü tahriç etmiştir..." dedim. Şeyheyn'e bir başkası katılmışsa ismini vererek: "Şeyheyn ve falanca tahric etmiştir" diye belirttim. Hadisi Buhârî ve Müslim dışında kalanlar tahric etmişse "Dörtler tahric etmiştir" dedim. Bunlara Mâlik de katılmamış ise: "Ashâb-ı Sünen tahric etmiştir" dedim. Dördü tahric eder de onlardan, Mâlik dışında biri tahrîc etmezse onu ismiyle belirterek: "Dördü tahrîc etti, falan hâric" dedim. (38)

Bu söylediğim tertibe uymaksızın Altı imamdan münferid rivayet eden oldu ise, onu da ismen belirttim.

İmam Mâlik'in ismini zikrederek başlattığım rivayeti, "İmam Mâlik rivayet etmiştir" diyerek hadisin sonunda bir kere daha kendisine nisbet etmeyi gerekli bulmadım. Rezîn'in ilâve ettiği rivayetler için

"Rezîn'in rivayetidir" diye (bidayette) kendisine nisbet etmekle yetindim, sonunda tekrar ona havâle etme gereğini duymadım.

Mânâsı birbirine yakın fakat elfazı farklı rivayetlerden sâdece birini aldım. Mânâları ve elfazı farklı olanlardan herbirinin korunması gerekir. Mükerrer olan rivayetlerin en şümullü olanını aldım. Eğer, tahricinde veya râvisinin isminde ihtilâf vâki olmuş ise, bu durumda Kâdı'l-Kudât'ın tercihine itimad ettim, ancak onun asl'ı olan Cami'u'l-Usûl'den garib kelimeler ve mânanın açıklanması; galat ve iltibasların tashîhleriyle ilgili çok şey aldım, tâ ki eserin fayda ve semeresi artmış olsun, okuyanı bir başka kitaba mürâcaattan müstağnî kılsın!

---

38) Biz tercümede kısaltmalara yer vermedik. Çünkü, hadîslerin, rivâyet edildiği kitaplarda teker teker yerlerini gösterdik.

Eserimi, Teysîru'l-Vüsûl ila Câmi'i'l-Usûl min Hadisi'r-Resûl (aleyhissalâtu vesselâm) diye isimlendirdim.

İCÂZET SENEDİM

Kâdi'l-Kudât (rahimehullah)'ın Tecrîd'ini bana icâzet yoluyla, şeyhimiz el-İmâm el-Allâme el-Muhaddis Zeynü'd-Dîn Ebu'l-Abbâs Ahmed İbnu Ahmed ibni Abdillatîf eş-Şercî ve el-İmâm el-Hâfız el Hücce Şemsü'd-Dîn Ebu'l-Hayr Muhammed İbnu Abdirrahmân es-Sehâvî (rahimehümâ'llâh teâla) şifâhî olarak mükerrer seferler rivayet edip dediler ki: "Kitabı bize şeyhimiz el-İmam el-Allâme ez-Zâhid Şerefuü'd-Dîn Ebu'l-Feth Muhammed İbnu Kâ'dı Tîbe ve Hatîbuhâ (Tîbe'nin kadı ve Hatîbi'nin oğlu) el-İmâm el-Allâme Zeynü'd-Din Ebu Bekr İbni'l-Hüseyn el-Osmânî el-Merâğî el-Medenî haber verdi ve dedi ki: "Kitabı bana babam haber verdi ve dedi ki: Kitabı, bana, müellifi Kâdî'l-Kudât Şerefu'd-Dîn Hibetullah İbnu Abdi'r-Rahîm el-Bârezî, Hamâ'dan yazarak haber verdi ve dedi ki: Bana Câmi'u'l-Usül'ü, eş-Şeyh el-İmâm el-Âlim Zeynü'd-Dîn Ebu'l-Abbâs Ahmed İbnu Ebî'l-Kerîm Hibetullah el-Vâsıtî (rahimehullah teâla) kendisine tamamını kıraatımla bana haber verdi, dedi ki: Bana müellifi, el-İmâm Mecdü'd-Dîn Ebu's-Seâdât İbnu'l-Esîr (rahimehullah teâlâ) kitabın tamamını sema ile haber verdi.

Allah'a hamdolsun rivayetimiz böyle, hem Kâdî'l-Kudât'ın Tecrîd'ine ve hem de onun asl'ı olan Cami'u'l-Usûl'e ittisal peyda etti. Allahu Teâla'dan, bu amelimize ihlâs vermesini, rızasına uygun kılmasını ve bizi fazl u keremine garketmesini diliyoruz.

Önce Kütüb-i Sitte imamlarının menkıbelerini anlatarak başlıyorum. Onlar ne yüce kişilerdir. Zira kendileriyle Allah, kullarının sıkıntısını gidermiştir. Onların ilimlerinden Müslümanlar dâima istifâde etmekteler. Ümmetin itimadını onların te'lifatı kazandı. Allah bu yüce zatların emeklerini meşkur etsin, rahmetinin en genişiyle muâmelede bulunsun. Rab Teâla'dan dileğimiz bizi de onlara dâhil etmesidir.

Onlara olan sevgimiz hürmetine, engin mükâfaatına bizi de ortak etsin! O, İşiticidir, Alîmdir, Yakındır, dualara cevap vericidir. Allah'tan başka yardımcım yok. O'na tevekkül ettim. O'na döneceğim.

ALTI İMAM'IN MENÂKIBI VE AHVÂLİ

İMAM MÂLİK:

Ebu Abdillah Mâlik İbnu Enes İbni Mâlik el-Asbahî, Dâru'l-Hicre denen Medîne'nin imamıdır. 95 yılında doğdu, 179 yılında Medine'de vefat etti. Öldüğü zaman 84 yaşında idi. O, fıkıh ve hadiste Hicaz bölgesinin ve hatta bütün imamların imamı idi. İmam Şâfiî gibi bir zatın (rahimehullah) onun ashabından biri olması, şeref olarak ona kâfidir. İlmi, İbnu Şihâbi'z-Zührî ve Yahya İbnu Sa'îd el-Ensarî, Nâfi mevla İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) ve başkalarından almıştır. Kendisinden ilim alanlar sayılmayacak kadar çoktur. İmam Şâfiî (rahimehullahu teâla), Muhammed İbnu İbrahim İbnu Dînâr, İbnu Abdirrahmân el-Mahzûmi, Abdulaziz İbni Ebî Hâzım gibi. Bunlar onun ashabından, kendi nazirleridirler. Ma'n İbnu İsâ el-Kezzâz, Abdü'lmelik İbnu Abdilazîz el-Mâcesûn, Yahya İbnu Yahya el-Endülüsî, Abdullah İbnu Mesleme el-Ka'nebî, Abdullah İbnu Vehb, Esbağ İbnu'l-Ferec; bunlar Buhârî, Müslim, Ebu Dâvud, Tirmizî, Ahmed İbnu Hanbel, Yahya İbnu Maîn gibi hadis imamlarının şeyhleridirler.

Tirmizî, Câmi'inde Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den şunu rivayet eder: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "İnsanların, ilim talebi için hayvanlara binip seyahate çıkacakları zaman yakındır. O vakit, Medine âliminden daha bilginini bulamazlar." Tirmizî: "Bu hadis hasendir" der.

Abdurrezzak ve Süfyân İbnu Uyeyne: "Hadiste zikredilen kimse Mâlik İbnu Enes'tir" demişlerdir. Mâlik (rahimehulla) der ki: "Kendinden ilim yazdığım kimselerden pek azı bana gelip ilim ve fetva sormadan vefat etmiştir." Bir gün İmam, Rebî'a İbnu Ebî Abdirrahmân'dan hadis rivayet etti. Dinleyenler onun hadislerinden daha çok rivayet etmesini istediler. Bunun üzerine: "Rebîa'yı ne yapacaksınız? O şu kemerin altında uyumaktadır" dedi. Rebîa'ya gidip: "Mâlik'in kendisinden hadis rivayet ettiği Rebî'a sen misin?" dediler. O: "Evet!" dedi. Kendisine "Nasıl olur da Malik senden istifade ederken, sen kendinden istifade etmezsin?" dediler, şu cevabı verdi:

"Bilmiyor musunuz, bir miskal devlet, ilim sahibi olmaktan hayırlıdır." Mâlik (rahimehullah), ilme ta'zim göstermede aşırı bir derecedeydi. Hadis rivayet edeceği zaman abdest alır, (en iyi elbiselerini giyer), koku sürünür, büyük bir vakar ve heybetle kürsüye otururdu. Kendisi saygı telkin eden mehîb bir görünüşe sâhipti. Hakkında bir Medineli şöyle demiştir:

ناطلس اذ سيلو عاطملا وهف ىقتلا ناطلس زعو راقولا بداناقذا سكاون نولئاسلاو ةبيه

---

39) Mukaddime cildinde bu imamları etraflıca tanıtmış olmamıza rağmen, burada, kitabın orijinal aslında mevcut olan kısa terceme-i halleri aynen tercümeyi uygun bulduk. Eserin bütünlüğü için de bu gereklidir. Okuyucuların normal karşılayacağını ümid ediyoruz(mütercim).

Çoğu kere suale cevap vermez, heybetinden tekrar sorulamaz da, sual edenler başları eğik ayrılırlar.

Vakârın âdabı ve saltanatın izzeti korkmaktır. O, iktidar sâhibi olmasa da kendine itaat edilir.

Yahya İbnu Saîd el-Kattân: "İmamlar arasında hadisi, Mâlik kadar sahîh olan yoktur" demiştir. Şâfiî (rahimehullah) de: "Âlimler zikredilince, Mâlik onların arasında yıldız gibi parlar" demiştir.

Rivayete göre Halife, Mansur, onu mükreh'in boşamasıyla ilgili hadisi rivayetten meneder. Sonra bu yasağa uyup uymadığını kontrol için, gizli bir adam vasıtasıyla bu konuda hadis sordurur. Mâlik büyük bir kalabalık içerisinde hadisi rivayet eder: "Mecbur edilen (mükreh) kimsenin talâkı mûteber değildir."

Mansur onu kamçıyla dövdürtür, fakat o, hadis rivayetini terketmez.

Hârun er-Reşîd, hac sırasında Mâlik'ten Muvatta'yı dinlerdi. Kendisine Üçyüz dinar ihsanda bulundu ve: "Benimle gelmen lâzım. Zira, ben halkı Muvatta ile amele sevketmeye azmettim, tıpkı Hz. Osman (radıyal ahu anh)'ın, Kur'ân'la amele sevkettiği gibi" dedi. İmam Mâlik ona şu cevabı verdi: "İnsanları Muvatta ile amele sevketmek mümkün değildir. Zira Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı (radıyal ahu anhüm), kendisinden sonra her tarafa dağıldılar. Böylece her memlekette, Ashab tarafından götürülen bir ilim mevcut. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da şöyle buyurmuştur:

"Ümmetimin ihilâfı rahmettir". Seninle gitmem de imkânsızdır, çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bilselerdi, Medine onlar için daha hayırlıdır" buyurmuştur. İşte vermiş olduğunuz dinarlar, olduğu gibi duruyor. Ben Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şehrine bedel dünyayı verseniz kabûl etmem" der.

Şâfiî (rahimehullah) der ki: "Ben Mâlik'in kapısında Horasan atlarından ve Mısır katırlarından öylesini gördüm ki, daha güzeline hiç rastlamadım. Kendisine: "Bu ne güzel binek!" dedim. "Bu sana benden hediye olsun!" dedi. Ben: "Onlardan bir tane de kendine ayır gerekince binersin" dedim. Bana: "Ben Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yattığı bir toprağa hayvan ayağıyla basmaktan Al ah'a karşı haya ediyorum" cevabını verdi."

İmam Mâlik'in menkîbesi saymakla bitmeyecek kadar çoktur. Al ah'ın rahmeti üzerine olsun!

BUHÂRÎ

Ebu Abdil ah Muhammed İbnu İsmâil İbni İbrâhim İbni'l-Muğîre el-Cu'fî el-Buhârî: Kendisine Cu'fî denmesi dedesinin babası olan el-Muğîre'den gelir. Muğîre aslen mecusi idi, Cu'fî olan Yeman el-Buhârî vâsıtasıyla İslâm'a girdiği için onun nisbetini aldı. Cu'fî ise Yemen'de bir kabilenin atasıdır.

Buhârî, 194 senesi Şevvâl'inin 13'ünde, Cuma günü doğmuş, 256 yılının Ramazan bayramı gecesinde vefat etmiştir. Öldüğü zaman 62 yaşındaydı. Erkek evlad bırakmadı. Her memlekette bulunan bütün muhaddislere ilim almak için seyahatler tertipledi. el-Hâfız Mekkî İbnu İbrâhim el-Belhî, Abdullah İbnu Osmân el-Mervezî, Ubeydul ah İbnu Mûsâ el-Absî, Ebu Nuaym el-Fadl İbnu Dükeyn, Ali İbnu'l-Medînî, Ahmed İbnu Hanbel, Yahya İbnu Maîn vs.'den hadis yazdı. Kendisinden de pekçok kimse hadis aldı.

Firebrî der ki: "Buhârî'nin kitabını 90 bin kişi dinledi, ancak onu kendisinden, benden başka rivayet eden kalmadı."

Buhârî ilim almaya on yaşındayken başlamıştır. On bir yaşındayken de aldıklarını meşâyih'e arzetmeye başladı. Der ki: "Sahîh adlı kitabımı altı yüz bin hadisten tahric ettim. İçine koyduğum her hadis için iki rekat namaz kıldım."

Bağdad'a geldiği zaman oradaki muhaddisler, imtihan niyetiyle kendisine geldiler. Yüz hadis alıp bunların metin ve senetlerini değiştirdiler. Bunları on kişiye dağıtıp, Buhârî'ye okumalarını söylediler.

Onlardan biri atılıp kendisine bir hadis sordu. Buhârî "Bilmiyorum" diye cevap verdi. Diğer birini daha sordu. O, yine "Bilmiyorum" diye cevap verdi, böylece onuncu hadisini de sordu. Buhârî her seferinde

"Bilmiyorum" diye cevap verdi. Sonra ikinci şahıs aynı şekilde on hadis sordu. Böylece on şahsın onu da, onar hadis sordular anlamıştı. Âlim olmayanlar bu durumu idrak edememişlerdi. Sorular bitince, Buhârî, birinci zata yönelip: "Senin ilk hadisin şöyle olacaktı, ikinci hadisin şöyle olacaktı" dedi ve onunu da doğru şekliyle gösterdi. Değiştirilen her senede metnini koyarak doğrulamıştı. Sonra diğer şahıslara yönelerek, onlara da aynı şekilde hadislerinin doğru şekil erini haber verdi. Bunun üzerine bütün halk onun hâfızasının kuvvetini ikrar edip, fazilet ve üstünlüğünü kabul etti.

MÜSLİM

Ebu'l-Hüseyn Müslim İbnu'l-Haccâc İbnu Müslim el-Kuşeyrî en-Neysâburî 204 yılında doğdu, 261 yılı Receb ayının 24'ünde, 57 yaşında olduğu hâlde vefat etti.

İlim talebi için, birçok beldelere seyahatler yaptı. Yahya İbnu Yahya, Kuteybe İbnu Saîd, İshâk İbnu Râhuye, Ahmed İbnu Hanbel, Ka'nebî, Harmele İbnu Yahya vs. pek çoklarından hadis aldı. Birçok seferler Bağdat'a geldi ve orada hadis rivayet etti. Kendisinden de pek çokları hadis aldı. Hadis bilgisinde, muasırlarına takdîm edilirdi. "el-Müsned'i (Sahîh-i Müslim) işiterek aldığım üçyüzbin hadisten seçtim" demiştir. Hatîbu'l-Bağdâdî: "Müslim, Buhârî'nin yolundan gitti. Onun ilmine hasr-ı nazar etti ve onu örnek aldı" der.

EBU DÂVUD

Süleyman İbnu'l-Eş'as İbnu İshâk el-Esedî es-Sicistânî ilim almak için seyahatler yaptı. Hadis cemetti ve pekçok eser te'lif etti. Irak, Şam, Mısır ve Horasan ulemasından hadis yazdı. 202 yılında doğup, Basra'da 275 yılında Şevval ayının 16'sında vefat etti. Hadisi, Buhârî ve Müslim'in meşâyihinden aldı: Ahmed İbnu Hanbel, Osman İbnu Ebi Şeybe, Kuteybe İbnu Saîd gibi hadis imamları; kendisinden de oğlu Abdul ah, Ebu Abdirrahmân en-Nesâî, Ebu Alî el-Lü'lü'î vs. pekçokları hadis aldı.

Kitabı es-Sünen'i, Ahmed İbnu Hanbel'e arzetti. Ahmed, beğendi ve istihsan etti. Ebu Dâvud (rahimehullahu teâla) der ki: "Resûlul ah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan beşyüzbin hadis yazdım.

Bunlardan 4800 hadis seçtim ve bu kitaba koydum. Kitapta sahih, sahihe benzeyen ve sahihe yakın olan rivayetler mevcuttur. Kişinin dinini doğru tutması için bu hadislerden dört tanesi kâfidir. Biri

"Ameller niyetlere göredir...." hadisi, ikincisi: "Kişinin İslâm'ının güzel oluşu mâlâyani'yi terketmesine bağlıdır" hadisi, üçüncüsü: "Kişi kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe gerçek mü'min olamaz..." hadisi, dördüncüsü de: "Helâl olan şeyler açıklanmıştır, haram olan şeyler de açıklanmıştır..." hadisidir.

Ebu Dâvud, ilim, ibadet ve verâ'da en yüce bir derecede idi. Rivayet edilir ki cübbesinin bir yeni çok geniş diğer yeni dar idi. Kendisine bunun sebebi sorulunca: "Geniş olan, kitaplar için, diğerinin ise geniş olmasına hâcet yok" diye cevap verir. Hattâbî der ki: "Din ilminde Ebu Dâvud'un Sünen'inin bir misli daha te'lif edilmemiştir. Mezhepleri farklı olmasına rağmen, bütün ulemanın hüsn-i kabûlüne mazhar oldu." Ebu Dâvud: "Kitabıma ulemanın terk hususunda ittifak ettiği tek hadisi almadım"

demiştir. İbnu'l-A'rabî de: "Bir kimsenin yanında -Ebu Dâvud'un Sünen'ini kastederek- şu kitapla Kur'ân'dan başka birşey olmasa bile başka bir ilme ihtiyaç duymaz" der.

Hadis uleması, Ebu Dâvud'dan önce Câmi'ler, Müsned'ler vs. te'lif ettiler. Bu kitaplar, sünen ve ahkâma varıncaya kadar herşeyi ihtiva eden ahbâr, kasas, mev'îze, âdâb vs. bütün rivayetleri cemederler. Onlardan hiçbiri sâdece, Sünen hadislerini (merfu olan ahkâm hadislerini) müstakil bir eserde toplamayı düşünmedi. Ebu Dâvud'a nasîb olan, kimseye nasib de olmadı. İbrâhim el-Harbî, Ebu Dâvud bu kitabı te'lif ettiği zaman: "Hz. Davud (aleyhisselam)'a demir yumuşatıldığı gibi, Ebu Dâvud'a da hadis yumuşatılmıştır" demiştir.

TİRMİZÎ

Ebu İsa Muhammed İbnu İsâ İbni Sevre et-Tirmizî, 200 yılında doğdu ve 279 yılı Recebinin 13'ünde Pazartesi gecesi Tirmîz'de vefat etti. Hâfız âlimlerden biridir. Kuteybe İbnu Sa'îd, Muhammed İbnu Beşşâr, Ali İbnu Hucr gibi hadis imamlarının büyükleriyle karşılaştı. Kendisinden de pek çokları hadis aldı. Hadis ilminde çok sayıda te'lîfatı var. es-Sahih'i kitapların en güzeli, en çok faydalar taşıyanı, tekrarı en az olanıdır.

Tirmizî (rahimehullah teâla) der ki: "Bu kitabı Hicaz, Irak ve Horasan ulemasına arz ettim, hepsi de beğendi ve istihsan etti. Kimin evinde bu kitab varsa, sanki evinde, konuşan bir peygamber vardır."

NESÂÎ

Ebu Abdirrahmân Ahmed İbnu Şu'ayb İbni Ali İbni Bahr 215 yılında doğdu. 303 yılında Mekke'de öldü.

Hâfız imamlardan biridir. Kuteybe İbnu Sa'îd, Ali İbnu Haşrem, İshâk İbnu İbrâhim, Muhammed İbnu Beşşâr, Ebu Dâvud es-Sicistânî vs.'den hadis aldı. Kendisinden de pek çokları hadis rivayet etti. Hadis sahâsında çok sayıda eser vermiştir. Şâfiî mezhebine mensuptur. Şâfi'î mezhebi üzerine (haccı anlatan bir) Menâsik'i vardır. Kendisi verâ sâhibi, titiz ve dindar bir kimseydi. Hâfız Ali İbnu Ömer: "Ebu Abdirrahmân en-Nesâî, devrinde muhaddis olarak adı geçen herkese mukaddemdir" demiştir.

Aralarında Ahmed İbnu Hanbel'in oğlu Abdullah'ın da bulunduğu bir kısım şüyûh ve huffâz Nesâî ile ilgili olarak Tarsus'ta toplanıp, kendisini intihab ettiklerini yazdılar. Ümerâdan biri Sünen kitabı hakkında kendisine: "Tamamı sahih mi?" diye sordu. Şu cevabı verdi: "Kitapta sahih, hasen ve bunlara yakın olanlar var." Öbürü:

- Öyleyse bana sâdece sahihleri yaz! dedi. Bu taleb üzerine el-Müctebâ'yı yazdı. Bu, Sünen'den bir seçmedir. İsnadında il et var diye söz edilmiş bulunan bütün hadislerini terkederek Müctebâ'ya almadı.

Bu yazdıklarımız, mezkur imamların kıymetlerinin büyüklüğüne ve hadis ilmindeki mertebelerinin yüceliğine delâlet eden pekçok ahvâlden birkaç tanesinin kısa bir hatırlatılmasıdır. Allah hepsine rahmetini bol kılsın.

BİRİNCİ KİTAP

İMAN VE İSLÂM HAKKINDA

*

BİRİNCİ BAB

İMAN VE İSLÂM'IN HAKİKAT VE MECAZ OLARAK TARİFLERİ

BİRİNCİ FASIL

İMAN VE İSLÂM'IN FAZİLETİ

İKİNCİ FASIL

İMANIN HAKİKATI

ÜÇÜNCÜ FASIL

MECAZ HAKKINDA

*

İKİNCİ BAB

İMAN VE İSLÂM'IN HÜKÜMLERİ

BİRİNCİ FASIL

KELİME-İ ŞEHÂDET VE ONUN DİL İLE İKRARININ HÜKMÜ

İKİNCİ FASIL

BİAT AHKAMI

ÜÇÜNCÜ FASIL

MUHTELİF AHKAMLAR

BİRİNCİ BAB

İMAN VE İSLÂM'IN HAKİKAT VE MECAZ OLARAK TARİFLERİ

BİRİNCİ FASIL

İMÂN VE İSLÂM'IN FAZİLETİ

[هإ َهَلِإ َ ْنأ َ د ِهَش ْنَ

م # هاللّ ُلوسر لاق : ا

ل ق ُهنع هاللّ

هراصن ا ُ ِتماصلا نب َةداب

□ بضر□

ع نع□

□1□

ا َهاَقْلأ ُهُتملَك َو ُهُلوُس َر َو ِ هاللّ ُدْبَع سيِع هنأ َو ،ُهُلوُس َر َو ُ ه ُدْبَع ًادَّمَحُم هنأ َو ،ُهَل َكي ِرَش َ ُهَدْح َو ُ هاللّ

[□هاللّ ُ َةَّنَجلا َلَع َناَك اَم ِهْيَلَع َنِم لَمَعْلا

هَلَخْدأ : ٌقح َراَّنلا َو ،ٌقَح َةَّنَجلا َو ،ُهنم ٌحور َو َمي ْرَم ىلاِإ□

□ ه

اللّ ُلوُس □

[ر ًادَّمَحُم َّنأ َو ُ هاللّ هإ َهَلاِإ َ نأ َدِهَش ْنَ

م ملسمل ىرخأ ِبف َو ىذ

. مرتلاو ِناخيشلا ُهجرخأ

.[□حرَّ َم هاللّ ُ ىلاَعَت ِهْيَلَع راَّنلا

1. (1)- Ubade İbnu's-Sâmit el-Ensarî (radıyallahu anh) hazretleri demiştir ki: "Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına Allah'ın bir ve şeriksiz olduğuna ve Muhammed'in onun kulu ve Resûlu (elçisi) olduğuna, keza Hz. İsâ'nın da Allah'ın kulu ve elçisi olup, Hz. Meryem'e attığı bir kelimesi ve kendinden

bir ruh olduğuna, keza cennet ve cehennemin hak olduğuna şehâdet ederse, her ne amel üzere olursa olsun Allah onu cennetine koyacaktır."1

1 Buhârî, Enbiya: 47; Müslim, İmân: 46, (28); Tirmizî, İmân: 17, (2640).

Müslim'in bir başka rivayetinde şöyle buyrulmuştur:

"Kim Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederse Allah ona ateşi haram kılacaktır." 2

AÇIKLAMA:

İmana müteallik en câmi hadislerden biri budur. Hadiste İslâm inancının temel prensipleri beyan edilmekten başka belli başlı batıl inançlar da reddedilmiş olmaktadır:

1- Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in risâleti: Bu İslâm inancının birinci akidesi sayılabilir. Zira tevhid'e yani Allah'ın birliği inancına İslâm dışında da rastlanabilir.

2- Tevhid inancı: Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in peygamberliğine inancın en zarûri gereği Tevhîd'dir. Yâni kâinatı yaratan, tedbir ve terbiye eden Bir'dir. Herçeşit yardımcıdan, ortaktan müstağnîdir.

Tevhid inancına prensip olarak başka dinlerde ve hatta felsefî sistemlerde bile rastlanabilir. Ancak İslâm'daki mutlak ve saf tevhid inancı başka hiçbir sistemde yoktur. Mutlak tevhid inancı iddia eden Yahudiler bile, Müslümanlardan çok farklıdır: Öncelikle Yahudileri düşünen onları kayıran millî bir ilâh düşüncesi galebe çalar.

İslâm ulûhiyete milliyet izâfe etmez. Allah âlemlerin Rabbi'dir: Her millet, her canlı, her cansız bu "âlemler"e dahildir ve onun bir parçasıdır. Hayrı ve şerri, güzeli ve çirkini, ateşi ve soğuğu, arzı ve semâyı büyüğü ve küçüğü yaratan O'dur, tanzîm eden, terbiye eden O'dur.

Sonra Yahudiler, *"Üzeyr Allah'ın oğludur"* diyerek (Tevbe: 9/30) kaba bir üslubla tevhîdden uzaklaşırlar, iddia ettikleri vahdaniyet inançlarını lekelerler.

3- Bu hadiste, İslâm inancının üçüncü ana rüknü olan âhiret inancı da ifade edilmekedir: "Cennet haktır, cehennem haktır."

4- Hz. İsa'nın şahsiyeti: O'nun babasız yaratılışı, Yahudilerin Hz. Meryem'e iftiralarına sebep olurken Hıristiyanların da, O'nun babasının Allah olduğunu iddia etmelerine sebep olmuştur. Bir tarafta tefrit bir tarafta ifrat.

İslâm, Hz. İsâ (aleyhisselam)'nın yaratılan bir kul olduğunu te'yid ederek, hem Yahudilerin zina iftirasını reddeder, hem de O'na "Allah'ın oğlu" diyerek ifrata giden Hıristiyanları.

Bu hadiste görüldüğü üzere, Hz. İsa (aleyhisselâm) Allah'ın bir kelimesidir, yani "ol!" demesiyle oluvermiştir.

Yâ-Sin suresinin 82. ayetinde ifade edildiği üzere Allah birşeyin olmasını dileyince "ol!" der, o şey hemen olur.

O şeyin olması için "ol" emrinden başka bir sebebe ihtiyacı yoktur. Normalde herşey yine irâde-i ilâhî ile cereyan etmekte ise de bir kısım sebeplere bağlanmıştır. Aslında müsebbeb dediğimiz neticenin hâsıl olması için sebep zarurî değildir. Allah, müsebbeb'i, sebep perdesi olmadan da yaratır. Fakat, bu imtihan âleminde vukuâta her seferinde bir sebep perdesi koymak âdetullah'tır, ilâhî kanundur. Cenâb-ı Hak bu kanuna bağlı olmadığını Kur'ân-ı Kerîm'de muhtelif âyetlerde ifade etmiştir.

İşte Hz. İsa (aleyhisselâm) bunun müşahhas bir örneğini teşkil eder. Hz. Meryem'de tecelli eden "ol!" emri ile Hz. İsa (aleyhisselâm) babasız olarak yaratılmıştır.

Hz. İsa (aleyhisselâm) için "Allah'tan bir ruh" denmesini de, *"Ruh Rabbim'in emrindendir"* (İsra: 17/85) âyeti ışığında anlamak gerekir. Çünkü ruh'un yaratılışı "ol!" emrinin tecellisiyle olmaktadır, sebep perdesi yoktur. Hz.

İsâ (aleyhisselâm)'nın yaratılışı için de diğer insanların tâbi kılındığı sebep çerçevesinin haricine çıkılarak "ol!"

emrinin tecellisi haber verilmiş olunca "Allah'ın Meryem'e üfürdüğü bir ruh" tâbiri uygun düşer. Nevevî'nin kaydettiği üzere, İslâm âlimleri, Hz. İsâ (aleyhisselâm)'ın Ruhullah veya Kelimetullah diye Allah'a izafesi'nin sâdece teşrif yâni Hz. İsâ'nın şerefini belirtmek gayesi güttüğünü belirtmişlerdir. Nitekim başka ayetlerde Nâkatullah (Allah'ın devesi) ve Beytullah (Allah'ın evi) tâbirleriyle deve ve ev teşrîf için Allah'a izâfe edilmişlerdir. Binâenaleyh, bu tabirlerle Hz. İsâ (aleyhisselâm)'nın teşrîfi, O'nun ilahlaştırılmasına veya Allah'ın bir parçası sayılmasına Kur'ânî bir delîl teşkîl etmez. Aksi takdirde bu izafetten hareketle kâinatı da Allah'ın bir parçası görmek gerekir.

Çünkü herşey Allah'ındır, O'na izâfe edilebilir.

5- Hadisin diğer bir hükmü, imanlı olarak kabre girildiği takdirde, büyük günah işlemiş bile olsa, kulun ebedî olarak cehennemde kalmayıp, az da olsa yaptığı hayır sebebiyle cennete gideceği inancıdır. Bu ifâdede büyük günah işleyenler hakkında ileri sürülen ifrat ve tefrit fikirler reddedilmiş olmakta, Ehl-i Sünnet inancına esaslı bir açıklık ve delil getirilmektedir.

"Her ne amel üzere olursa olsun Allah onu cennetine koyacaktır" ifadesini Nevevî "Netice olarak" diye tevil eder. Yâni, "yaptığı kötülüklerin cezasını çektikten sonra, neticede cennete girecektir" demek oluyor.3

لاق # ي:

بنلا نأ امهنع ىلاعت هاللّ ىضر هِىرْدُخلا ٍنانِس ِنب كلام نب ٍدْعَس ِديعَس ىبأ

□

نعو

2□

□

نإ أ

رقيلف ّكش ْنَمَف] ديعس وبأ لاق [ٍناميإ ن ِم ِة ّرَذ ُلاقثِم ِهبْلَق يف ناَك ْنَم ِرانلا نِم ُج ُرْخَ : ي[

هححصو ىذمرتلا هجرخأ [ِة ّرَذ َلاقثم ُملظي َ هاللّ.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/197.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/198-199.

2. (2)- Ebu Sa'îd İbnu Mâlik İbni Sinân el-Hudrî (radıyallahu anh) hazretleri demiştir ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Kalbinde zerre miktarı iman bulunan kimse ateşten çıkacaktır."

Ebu Sa'îd der ki: "Kim (bu ihbarın ifade ettiği hakikatten) şüpheye düşerse şu ayeti okusun *: "Allah şüphesiz zerre kadar haksızlık yapmaz..."* (Nisa: 4/40).4

AÇIKLAMA:

Önceki hadisle ilgili açıklamanın son kısmında temas edildiği üzere, Ehl-i Sünnet akidesine göre, bir kimse mü'min olarak son nefesini verebildiği takdirde ebedî olarak cehennemde kalmayacaktır. Her günahkâr mutlaka cehenneme gidecektir de denemez, çünkü Allah dilediğini affeder. Affa mazhar olamayanlar günahı miktarınca cezasını çeker. Ancak, mü'min idiyse, yeri ebedî cehennem değildir. Hadisi rivayet eden sahâbî, bu müjdeli haberde tereddüde düşeceklere bir ayeti delil olarak göstermektedir. 5

[أَّبر ىلَاعَت ِ هللاِ ب ُتي ِض َر :َلاَق ْنَ□□

م

: □ هالّ ُلوسر لاق :لاق هنع ىلاعت ُ هالّ ىضر

□

هنعو

3□

□. ة ُ هجرخأ وبأ دواد

نَجلا ُهَل ْتَبَج َو ًوُس□□]

ر ٍدَّمَحُمِب َو ،ًانيد ِمْس“اِب َو

3. (3)- Yine Ebu Sa'îd (radıyallahu anh) hazretleri der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Kim: ‘Rab olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, Resûl olarak Hz. Muhammed'i seçtim (ve onlardan memnun kaldım)' derse cennet ona vâcib olur". 6

AÇIKLAMA:

Bu hadisi de önceki hadislerdeki kayıt ve şartlar çerçevesinde anlamak gerekir: **1-** Mü'min olarak kabre girmek.

2- Hususî mağfirete mazhar olmadığı takdirde, kötü fiillerinin cezasını çekmiş olmak.

Bu kayıtlara yer verilmediği takdirde başka naslarla tesbit edilen prensiplere ters düşülür. İslâm'ın emirlerini yerine getirenle getirmeyen arasında fark kalmaz.

Kimler imanlı olarak kabre girer, farzları yapmayanların, yasaklardan kaçmayanların, lafla müslüman olduğunu söylediği halde, İslâm'ın emirlerini yapmakta kibirlenenlerin, meselâ tesettür, miras hukuku gibi bir kısım dinî emirleri "vakti geçmiş" veya "Araplar'a has" telakkî edenlerin kabre imanlı olarak girme şansları ne kadardır?

kesin bir şey söylenemez.

Hadis, beşerî muâmelatta, bir kişiyi mü'min kabul etmede asgari bir ölçü vermektedir. O yönden mühimdir.

Ayrıca büyük günah işleyenlerin uhrevî durumlarını açıklama meselesinde de önemli bir prensip vazetmiş

olmaktadır. 7

هَل ُ هالّ َبَتَك ُ ه□

□[مْسإ َنُسَحف ُدْبَعلا َمَلْسأ اذإ] #

هالّ ُلوسر لاق :لاق هنع هالّ ىضر ًاضيأ :

□

هنعو

4□

□ل ُّةَنَسح :

ك ُصاصقلا َكِلذ َدْعَب َناَك َو ،اَهَفَل ْزأ َناَك ٍةَئيَس ُّلك ُهْنَع ْتَي ِحُم َو ،اَهَفَل ْزأ َناَك ٍةَنسَح ُّلك

ىراخبلا هجرخأ ا

هْنع ُ هاللّ َز َواجتي نأ اهإ اَهِلثمب ُةئيَّسلا َو ،ٍفْع ِض ِةئامِعبس بلإ اهلاثمأ ِرْشعب]

اهب هرق ا.

هفلزأ »

بنعمو ً ا.دنسم بئاسنلاو ،ًاقيلعت «

4. (4)- Yine Ebu Sa'îd (radıyallau anh) hazretleri der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Bir kul İslâm'a girer ve bunda samimi olursa, daha önce yaptığı bütün hayırları Allah, lehine yazar, işlemiş

olduğu bütün şerleri de affeder. Müslüman olduktan sonra yaptıkları da şu şekilde muâmele görür: Yaptığı her hayır için en az on misli olmak üzere yediyüz misline kadar sevap yazılır. İşlediği her bir şer için de, -Allah affetmediği takdirde- bir günah yazılır." 8

4 Tirmizî Sıfatu Cehennem: 10, (2601). Tirmizî hadis için "sahihtir" demiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 2/200.

5 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/200.

6 Ebu Dâvud, Salât: 361, (1529); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/200.

7 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/200-201.

8 Buharî hadisi tâlik olarak kaydeder (İman: 31), Nesâî, İman: 10, (8, 105); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/201

AÇIKLAMA:

Tercümede geçen *"bunda samimi olursa"* ifadesinin Arapça aslı "İslâm'ı güzel olursa"dır. Yani: "Kul Müslüman olur, İslâm'ı da güzel olursa..." şeklindedir.

Âlimler, samimi olmayı (veya İslâm'ın güzel olmasını) "itikad ve ihlâsıyla tam olması, zâhiren ve bâtınen İslâm'ın ferde girmesi, ibadet sırasında Rabbinin kendisine yakınlığını hatırlaması, idrak etmesi..." diye açıklamışlardır.

Buhârî'nın rivayetinde, geçmiş günahlarının affedileceği belirtildiği halde hayırlarının da yazılacağı kaydı mevcud değildir. Ancak hadisin Kütüb-i Sitte dışında gelen vecihlerinde de yukarıda kaydedilen şekilde eski günahlarının affedileceği, hayırların hesaba geçeceği tasrih edilir.

Buhârî'nin bu ziyadeyi kasden iskat ettiği çünkü, kâfirken işlenen hayırların Allah'a yakınlık vesilesi olacağı meselesini Buhârî'nin, başka kaideler açısından, müşkilatlı bulduğunu söylemişlerdir. Ancak Nevevî ve Kadı İyâz bu yoruma katılmazlar. Nevevî şunu söyler: "Gerçek olan, muhakkik ulemanın icma ettiği husustur: Kâfir, sadaka, sıla-i rahm gibi hayır ameller işlemiş ise Müslüman olduktan sonra bu onun hayırlar defterine yazılır, yeter ki Müslüman olarak da ölmüş olsun." Kaidelere aykırılığı iddiasını da reddeden Nevevî "Bu iddia müsellem (benimsenmiş) değildir. Çünkü, kâfirin dünyadaki amellerinin bir kısmı muteber addedilmiştir. Mesela kefâretü'zzihâr bunlardan biridir.9 Kafir, Müslüman olmazdan önce, bu kefâreti yerine getirmiş ise, Müslüman olunca iade etmez" der.

İbnu Hacer, Nevevi'yi haklı bulur ancak o, neticeye bir başka yorumla ulaşır: "Kişinin Müslüman olunca, önceki amellerinin sevab olarak yazılması bir lütfu ilâhidir, bu, onlardan önceden sâdır olan amellerin kâfirken makbul olmasından dolayı değildir. Hadis, işlenen amelin sevabının yazılacağını belirtiyor, o amelin makbul olduğuna temas etmiyor. Kâfirken yapılan iyi amelin makbûl olma keyfiyeti İslâm olma şartına bağlanmış olması da muhtemeldir: Müslüman olursa makbûldür, olmazsa değildir. Bu görüş daha kavî'dir."

İbnu'l-Münîr, "iyi amelden dolayı küfür hâlinde sevab yazılır" iddiasının kaidelere aykırı olduğunu belirtmiştir.

Çünkü, Kur'ân ve hadiste gelen naslar, "Kâfir, eski inancı üzerine ölürse, sâlih amellerinden hiçbirisinin kendisine faydası olmaz, hepsi hebâen mensur (faidesiz olarak) gider" diye kesin bir hükme varmıştır.

Hz. Aişe, İbnu Cüd'ân hakkında önceden yaptığı hayırlı amellerin ona faydası olmayacak mı? diye sorunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"O, hiç bir zaman: "Rabbim, günahlarımı kıyamet günü mağfiret buyur!"*

dememiştir." diye cevap vermiştir. Bu hadisten de, mü'min olduğu takdirde önceki hayırlı amellerinden istifâde edeceği istidlal edilir. İman olmadıkça, kâfirin hayırlı amellerinden istifâde edemeyeceği istidlal edilir. İman olmadıkça, kâfirin hayırlı ameli makbûl değildir.

Ancak şu söylenebilir: Nasıl ki cennetin mertebeleri var, cehennemin de var. İman derecelere şâmilse küfür de derecelere sahiptir. Kâfir'in zalim ve sefihleri ile mazlum ve hayır sâhipleri aynı derecede yer almayacaktır.

Yerleri mekân ve mahal olarak cehennemdir, fakat oradaki dereceleri, mevkileri, azabtan duyacakları hisseleri, bir değildir, farklıdır. 10

اذإ] :لاق # هاللّ لوسر نأ هنع ُ هاللّ ىضر سودلا رخَص نب نمحرلادبع :ةريره ىبأ

□

نعو

5□

ةئيس ُّلكو ،ٍفْعض ةئامعبس ىلإ□

اهِلاثْمأ ِرشعب ُهل ُبَتْكُت اهُلمعي ٍةنسح ُّلكف هَمْسإ ْمُكُدَحأ َنَسْحأ

ناخيشلا هجر.

خأ [ىلاعت َ هاللّ ىقلَي ىتح اهلثمب ُبَتكُت اهلمعي

5. (5)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizden biri içiyle dışıyla Müslüman olursa, yaptığı herbir hayır en az on mislinden, yedi yüz misline kadar sevabıyla yazılır. İşlediği her bir günah da sâdece misliyle yazılır. Bu hâl, Allah'a kavuşuncaya kadar böyle devam eder." 11

AÇIKLAMA:

Cenâb-ı Hakk'ın kullarına karşı rahmetinin, mağfiretinin genişliğini ifade eden mühim hadislerden biri budur.

Maamafih aynı mâna ayet-i kerîmede de ifade edilmiştir: *"Kim bir hayır yaparsa ona on katı verilir, kötülük yapan da misliyle cezalandırılır."* (En'âm: 6/160). Hayırların yediyüz misli artırılacağı şu âyette ifade edilmiştir:

"Mallarını Allah yolunda sarfedenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tânenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah'ın lütfu geniştir" (Bakara: 2/261).

9 **Kefâretü'z-Zıhâr:** Zıhar, kocanın karısını neseb, emzirme (raza') veya musâharet suretiyle müebbeten mahremi olan (nikahı haram olan) bir kadının, kendisine bakılması caiz olmayan bir uzvuna benzetmesidir". Bu, bir nevi kısmî boşamadır. "Sen bana anamın sırtı gibisin"

demesi gibi. Bu benzetmede bulunan kimse, kefârette bulunmadan zevcesine cinsi temasta bulunamaz. Kefareti, varsa köle azad eder. Yoksa üst üste iki ay oruç tutar veya altmış fakiri doyurur. (İbrahim Canan)

10 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/202-203.

11 Buhârî, İman: 31; Müslim, İman: 205, (129); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/203.

İyi niyetle kulluğa yöneldiğimiz takdirde Cenâb-ı Hak bizlere adaletle değil, mağfiretle muamele etmektedir: Bir suça karşı bir günah, fakat bir hayra karşı en az on olmak üzere 700 misli ve daha fazla sevap! Şühesiz bu, adâlet değil, lütuftur. Halbuki, Cenâb-ı Hak dileseydi yapılan hayırlar için hiçbir şey yazmayabilirdi ve bu gerçek adâlet de olurdu. Çünkü yapılan hayır, Allah'ın vermiş bulunduğu nimetlerin karşılığı olamaz: Hayat, sıhhat, maddî imkânlar gibi nice nimetler vermiş, istifade ediyoruz. Hava, su, güneş, yiyecekler vs. hep O'nun mülküdür. O'nun mülkünü kullanıyoruz, onun mahlukâtında tasarrufta bulunuyoruz. Bunlara karşı minnet, şükür ve kulluk borcumuz var. Yapılan hayırlar hiçbir surette nimetlere bedel olamaz, borcumuzu ödeyemeyiz. Öyle ise, ibadetler, hayırlar temelde geçmiş nimetlerin karşılığıdır. Gelecek nimetlerin yatırımı değildir. Ancak Cenâb-ı Hak lütfuyla gelecekte ücret vâdetmiş, cennet vâdetmiştir. Şu halde gelecek nimetler mahz-ı lütuf ve rahmettir.

Bu lütuf ve rahmetin büyüklüğü hayır amellerin en az on misliyle yazılmasında kendini gösteriyor. İhlâsımız nisbetinde, şartların ağırlığı nisbetinde Rabbimiz hayırları yediyüz ve hadsiz şekilde katlıyacağını da belirtmiştir.12

هِم َ َك ُر ِخآ َناَك ْنَم] :#ِ هاللّ ُلوسر لاق :لاق هنع هاللّ ىضر دراص ‘نا لبج نب ذاَعُ□

م

□

□6 نعو

.ة َأخرجه وبأ دواد

[□□هَلا ِإ هاللّ ُ َلخَد َلاجن □

□

6. (6)- Muâz İbnu Cebel el-Ensârî (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kimin (hayatta söylediği) en son sözü Lâ ilâhe illallah olursa cennete gider" 13

AÇIKLAMA:

İslâm uleması, bu ve benzeri hadislerde zikredilen "Lâilâhe illallah" tâbirinden maksadın kelime-i şehâdet olduğunu belirtirler. Yani kişiyi kurtuluşa götürecek şey sâdece Allah'ın birliğini te'yid değildir. Buna Muhammedu'r-Resûlullah cümlesi de dâhil olmalıdır. Bunlar, birini diğerinden ayırmak mümkün olmayan bir bütün teşkil ederler.

Münâvî, ölüm anında, her çeşit dünyevî ve nefsânî arzuların sönmüş olması sebebiyle, kelime-i şehâdeti teluffuzun ihlâslı, içten gelerek olacağını, bu sebeple Allah tarafından kabul göreceğini belirtir.

Bu çeşit müjdeli hadisler, ibadeti, tevbeyi sona bırakmayı gerektirmez. Kulluk edebi her an samimi olarak Allah'a ilticayı âmirdir. Ayrıca nasıl bir son bizi beklemektedir? Normal yaşlanarak, şuuru yerinde olarak can verebilecek miyiz, yoksa beklenmedik bir yaşta, hiç umulmadık bir anda mı ölüm yakalayıverecek? Günümüzde inanan pekçok insan gençlik gafletiyle şeytanın bu iğvasına kapılır. İbadeti, tevbeyi ihtiyarlığa bırakır. Son nefeste ihlâsla yapılacak tevbenin, telaffuz edilecek kelime-i şehâdetin yetebileceği söylenir.

Bektaşivari sözlerle kendini oyalayan nicelerinin umulmadık kazalara kurban gittiğini görmekteyiz.

Şunu da unutmamak gerekir, bu çeşit hadisler, kişinin eksik bıraktığı ibadetler, kul hakkıyla ilgili günahlar sebebiyle mâruz kalınacak azabtan garanti vermiyor. "Cennete gitmek" garantisi veriyor. Ehl-i Sünnet akidesi, az da olsa, bir hayır yapan mü'minin, cezasını çektikten sonra cennete gideceğini kabul eder. Mü'min olarak kabre giren bir kimse ebedî olarak cehennemde kalmayacaktır.14

ليربج نناتأ] لاق

: ببنلا نأ هنع هاللّ ىضر هِرافِغلا َةدانُج نب بدنُ # :

ج رذ بأ

نعو

7

: ناو ىَن َز ْنإ

و ُتلُق َ . ةَّنَجلا َلخد ًائيش ِ هللا ب ُك ِرْش ي َكِتَّمُأ ْنِ

م َتاَم ْنَم ُهنأ ىن َرَّشبف مسلا ِهيلع

م ٠

: ث ق َرس ناو ىنز نإ

: و لاق ؟ق َرس ناو ىنز نإ

: و ُتلُق .ق َرس ناو ىنز نإ

و لاق ؟ق َرس

ناوهلاو لذلا م.

« غرلا .

« ىذمرتلا

و ناخيشلا هجرخأ

هرذ بأ فنأ مغَر ىلع :ِةعبارلا يف لاق]

7. (7)- Ebu Zerr (Cündeb ibnu Cünâde el-Gıfârî) (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bana Cebrâil aleyhisselam gelerek "Ümmetinden kim Allah'a herhangi bir şeyi ortak kılmadan (şirk koşmadan) ölürse cennete girer" müjdesini verdi" dedi. Ben (hayretle)

"zina ve hırsızlık yapsa da mı?" diye sordum.

"Hırsızlık da etse, zina da yapsa" cevabını verdi. Ben tekrar:

"Yani hırsızlık ve zina yapsa da ha!" dedim.

"Evet, dedi, hırsızlık da etse, zina da yapsa!"

12 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/203-204.

13 Ebu Dâvud, Cenâiz: 20, (3116); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/204.

14 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/204-205.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dördüncü keresinde ilâve etti:

"Ebu Zerr patlasa da cennete girecektir." 15

AÇIKLAMA:

Bu hadisin Buhârî'nin Kitâbu'l-Libâs'ta gelen vechinde Ebu Zer Gıfarî (radıyallahu anh) hazretlerinin Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i ziyaret sırasında uyumakta olduğu belirtilir. Binaenaleyh Rasûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hadiste ifade buyurduğu müjdeyi Cibrîl (aleyhisselâm)'den rüyasında almış olmalıdır.

Ebu Zer hazretlerinin ziyade hayreti ve tekrar tekrar bu hayretlerini ifadesi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir başka hadislerinden ileri gelmektedir. Orada: *"Zâni, zina ettiği sırada mü'min olduğu hâlde zina etmez, içki içen, içki esnasında mü'min olduğu hâlde içki içmez..."* buyurmuştur.

İslâm uleması, büyük günahları değerlendirirken Ebu Zerr (radıyallahu anh)'in hatırladığı bu ikinci hadisi te'vil etmiş, öncekini esas almıştır. Yani zina eden kimse iman-ı kâmil sâhibi olarak zina etmez demektir. Böyle te'vil edilmediği takdirde zâhirine göre anlayıp Hâricî görüşü benimsemek gerekir ki; "Büyük günah işleyen kâfir olur" demektir. Ulema büyük günah işleyene kâfir demez. "Günahkârdır, tevbe ederse, Allah affedebilir" der.

İmam-ı Âzam bu meselede imanla ameli ayrı mütâlaa eder. İman, kalble tasdik, dil ile ikrardır. Bu oldu mu, amele bakılmadan Müslümanlığına hükmolunur. Büyük günah işlese bile mü'mindir, her an tevbe ile rücu edebilir. Önceki hadiste de ifade edildiği üzere son sözü Lâilâhe illallah olduğu takdirde, günahlarından aff-ı İlâhiye mazhar olmasa bile cezasını çektikten sonra yine de cennete gidecektir.

Hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kayıtlara yer vermeksizin nihâî durumu ifade etmiştir. Tebliğde bu tarz, âsi kula ümid vermek ve onu tevbeye teşvik etmek gayesini güder.

Bu hadisin, bazılarına, fazla ümid vererek, günaha sevkedeceği şeklindeki mütâlaayı yersiz buluruz. Çünkü kulluk edebini idrâk eden bir insan Allah'ın affına güvenip günah işlemez. O edebi takınamayan idraksize zaten söz te'sir etmez, hevâsının kurbanı demektir. Bu hadis Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği en muteber, en sahih hadislerdendir. Rabbülâlemin adına konuşan Resûlu Ekremimiz (aleyhissalâtu vesselâm) hakikatten, hayırdan başka kelam etmez.16

ناتبَجوم ِناتْنِ]ث : # ِ هالّ لوسر لاق :لاق هنع هالّ ىضر هى ِرَاْصن ا‘ ِ هاللّدبع نب□ .
رباج

□

نعو

8□

: تاَم ْنَمو ، َراَّنلا لخد ًائيش ِ هللا ب ُكرْشُ ي َتاَم ن□

: م لاق ؟ ِناتبجوملا ا

لاقف لجر اي َلوُسر هاللّ م

ملسم هجرخأ َ ة.

نَجلا َلَخَد ًائيش ِ هللاِ ب ُكرْشُي□□]

8. (8)- Câbir İbnu Abdillah el-Ensârî (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İki şey vardır gerekli kılıcıdır!" Bir zat:

- Ey Allah'ın Rasûlü! gerekli kılan bu iki şeyden maksad nedir? diye sordu: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselam):

"Kim Allah'a herhangi bir şeyi ortak kılmış olarak ölürse bu kimse ateşe girecektir. Kim de Allah'a hiçbir şeyi ortak kılmadan ölürse o da cennete girecektir" cevabını verdi"17

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tebliğ edeceği bir hakikatı beyan etmezden önce, bu hadiste olduğu gibi, dikkatleri çekecek, merak uyandıracak, soru sorduracak bir üslub kullanırdı. Zihinler böylece hazırlandıktan sonra esas hakikatın tebliğine geçerdi. Böylece öğrenilen mesail unutulmayacak şekilde zihinlerde yer ederdi.

Bu gayenin tahakkuku için, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselam) çok farklı metodlara, tarzlara başvurmuştur.18

موي َكِتعاَفَشِب ِسأَّنلا ُدَعْسأ ْنَم ِ : هاللّ َلوُسر□

اي

تلق] :لاق هنع هاللّ نضر ةريره ىبأ□

□

نعو

9□

ثيدحلا نَلع ك ِصرح نم ُتيأ□ :

ر امل َكنم ُل ّوأ اذه نع ى

نَلأس

ي نأ ُتننظ دقل :لاق ؟ِةماَيِقلا

براخبلا هجرخأ [ِه.

ه

□نَ لاق َ إِلاَهَ إ هالّل ُ خَلاَصِا ًنم نلَقِب :

م ِةمايقلا موي بتعافشب سانلا ُدعسأ

9. (9)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e 15 Buhârî, Tevhid: 33; Müslim, İman: 153, (94); Tirmizî, İman: 18, (2646); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/205-206.

16 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/206-207.

17 Müslim, İman: 151, (93); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/207.

18 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/207.

"Ey Allah'ın Resûlü, kıyamet günü senin şefaatinle en ziyâde saadete erecek olan kimdir?" diye sormuştum.

Bana:

"Hadis'e karşı sende olan aşkı görünce, bu hususta senden önce bana bir başkasının sualde bulunmayacağını tahmîn etmiştim" açıklamasını yaptıktan sonra şu cevabı verdi:

"Kıyamet günü benim şefaatimle en ziyade saadete erecek olan kimse, samimi olarak ve içinden gelerek 'Lâ ilâhe illallah' diyen kimsedir" 19

□□ ِزْلامُؤْ نمِ ناِ ‘

م ًابجع] :لاق # ِ هالّل َلوُس َر هنأ ه

نع هالّل بضر نانس نب بْيَهُص .

نعو

11

هتباصأ نإو ،ًاريخ َناَكف َرَكَش ُءارس ُهْتَباَصأ نإ :ِنمؤملا هإ ٍدح ‘كلذ سيَلو ،ٌريخ هل ُهَّلك ُه َرْمأ

مل

. سم هجرخأ

.]اريخ َناَكف َرَبَص ُءارض

10. (10)- Süheyb İbnu Sinân (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Mü'min kişinin durumu ne kadar şaşırtıcıdır! Zira her işi onun için bir hayırdır. Bu durum, sâdece mü'mine hastır, başkasına değil: Ona memnun olacağı birşey gelse şükreder, bu ise hayırdır; bir zarar gelse sabreder bu da hayırdır" 20

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minde bulunması gereken iki mümtaz sıfatı bu şekilde beyan etmektedir: Şükür ve sabır. Sağlık, nimet, makam, evlad, başarı gibi hoşuna giden her neye mazhar olursa bunu Allah'tan bilerek şükretmek gerekmektedir. Böylece, ucb, fakr, istiğna gibi mazmum hallere düşmekten korunur. Hastalık, idbâr, musibet, kaza gibi hoşa gitmeyen hâllerle karşılaşınca da bunun bir imtihan olduğunu, bunlarla kendisini Rabbinin imtihan ettiğini düşünür, bağırıp çağırmaz, kendisini düzeltmesinin yollarını arar.21

عَمْسَي َ ِهِدَيِ ب ٍدَّمَحُ

] م ُسْفَن ِبذَّلا

و لاق

: # ـ هاللّ َلوُس َر هنأ :هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ ْنع

و 11

نم َناك هإ هب ُتلسرُأ بذلاب ْنمؤي مل

‘ و ُتوم يمث ٌّينارصن ِ َو ٌّيدوهي ةه

م ا هذه نم ٌدحأ بب

مل

. سم هجرخأ

.[□أصْحاَب ِلانأَّر

11. (11)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Muhammed'in nefsini kudret eliyle tutan zâta yemîn ederim ki, bu ümmetten her kim -Yahudî olsun, Hristiyan olsun- beni işitir, sonra da bana gönderilenlere inanmadan ölecek olursa mutlaka cehennem ehlinden olacaktır" 22

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gelmesinden sonra, daha önceki bütün dinlerin neshedilip, hükümden kaldırıldığını açık bir şekilde ifade eder.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e inanıp-inanmamaktan dolayı sorumluluk bunu işitmeye bağlıdır.

Uzak ve ıssız yerlerde yaşayan ve bu sebeple Risâlet-i Muhammediye'yi işitmeyenler sorumlu tutulamazlar.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: *"Biz elçi göndermedikçe kimseye azab etmeyiz"* (İsra: 17/15) buyrulmaktadır.

Hadiste Yahudî ve Hıristiyanların be-tahsîs zikri -Nevevî'nin belirttiği üzere- İslâm dininin bütün insanlığa şümulünü tebârüz ettirmek içindir. Zira bunlar kitap sâhibi semâvî dinlerdir. "Öyle olmalarına rağmen bu iki din mensubu İslâm'a girmekle mükellef olursa, semâvî aslı tamamen kaybolmuş kitapsız din mensupları daha ziyâde dehâlete mecburdurlar" denmiş olmaktadır.23

: هإ ُحاتفِم َسيل نكلو ،بل

ب لاق ؟ِةَّنَجلا َحاتْفِم ُ هاللّ هإ ه

□لَيِق :هل َسيلأ لإ □]

و هِبنُم نب هَو

□

نعو

12□

□. اقلعم ىرا

خبلا هجرخأ

.[□هل ٌنانسأ َحِتُف َكل ،هإو مل ْحَتْفُي َكل

□

□هلو نانسأ

□حاتفمب َتئج اذإف

12. (12)- Vehb İbnu Münebbih'in anlattığına göre kendisine:

19 Buhârî, İlm: 34, Rikak: 50; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/208.

20 Müslim, Zühd: 64, (2999); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/208.

21 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/208.

22 Müslim, İman: 240, (153); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/209.

23 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/209.

"Lâilâhe illallah cennetin anahtarı değil mi? dendi de:

"Evet, öyledir ama dişsiz anahtar olur mu? Dişleri olan anahtarın varsa kapın açılır, yoksa kapalı kalır, açılmaz"

cevabını verdi.24

AÇIKLAMA:

Vehb İbnu Münebbih "diş" teşbihiyle, ibadet ve dolayısıyla "zahmet"i kasdetmiştir. İbadet olmadan, zahmet çekmeden sâdece lâilâhe illallah demekle cennete gidilemeyeceğini ifâde etmek istemiştir. Ne var ki Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) *"Lâilâhe illallah cennetin anahtarıdır"* buyurduğu gibi, yukarıda 7 numaralı Ebu Zerr hadisinde de görüldüğü üzere bu kelimeyi samimiyetle benimseyen kimsenin de kurtuluşu söz konusudur. Bazı şârihler, Buhârî'nin bu rivayeti koymakla "ölüm ânında ihlâsla söylenen Lâilâhe illallah sözünün önceden işlenen günahları affettireceğine işaret ettiğini" söylerler. Çünkü ihlâs, tevbe ve nedâmeti müstelzimdir. Lâilâhe illallah'ın söylenmesi bu duruma alem olur.

Kişinin, nerede, ne zaman ve nasıl son nefesini vereceği bilinmediği için, bu çeşit rivayetlerden hareketle,

"yaşlılık hâlinde yapılacak tevbe'ye güvenmek, günah amellerde ısrar etmek doğru değildir. Kulluk edebine de yakışmaz.

En doğrusu, "dişi bulunmayan bir anahtarın, hiçbir kapıyı açamayan düz bir çubuktan başka birşey olmaması"

gibi amelin refakat etmediği Lâilâhe illallah sözüyle de kurtuluşa erişilemeyeceği düşüncesiyle hareket etmek, ibadetsiz vakit geçirmemektir.

Ancak bu ve benzeri hadislerin kullanılma yer ve durumlarını da bilmek gerekir: Ömrünü gafletle geçirenlerin, bir lütf-u ilâhî olarak âniden intibaha ve tevbeye geldikleri zaman, eski günlerin hacâleti altında ezilerek ye'se düşmemeleri için bu çeşit tebşîrata ihtiyaçları vardır. İntibaha gelen gâfil ve günahkârların bu çeşit teselliye olan ihtiyaçlarının şiddetinden olacak ki pekçok hadis ve ayet bu meseleye yer verir ve gönüllerine serinletici su serper:

"Ey Muhammed, de ki: "Ey kendilerine kötülük yapıp aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların

hepsini bağışlar. Çünkü o bağışlayıcıdır, merhametlidir" (Zümer: 39/53).

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sıdk ile tevbe eden kimsenin, annesinden doğduğu gün gibi günahlardan temizleneceğini ifâde etmekten başka, Cenâb-ı Hakk'ın, tevbe edenin tevbesi sebebiyle, her eşyası üzerinde bulunan bineğini çöl ortasında kaybeden kişinin çaresizlik içinde bîtap düşüp uyuduğu esnada yanına gelen bineğini uyandığı sırada başucunda bulunca sevincinden ağzından çıkanı bile tartamayıp: *"Ey Allah'ım sen benim kulumsun ben de senin Rabbinim!"* demesi anındaki kadar sevindiğini ifade eder.

Kur'ân-ı Kerîm, intibaha gelen günahkârları psikolojik şoktan kurtarmak için tesellide daha da ileri bir ufuk gösterir, önceden işlenen günahların sevaba çevrilebileceğini müjdeler:

"....Tevbe eden, inanıp sâlih amel işleyenlerin kötülüklerini, iyiliklere çevirir, Allah bağışlar ve merhamet eder"

(Furkan: 25/70).

Evet burada günahların silinmesi, yok farzedilmesi mevzubahis değil, Rahmet-i ilâhiyenin bir başka mertebede tecellisi söz konusu: İşlenen günahların sevaba dönüşmesi.

Ulema ayet-i kerîme'ye başka açıklamalar da getirmiş ise de, Râzi'nin kaydettiği dört te'vilden biri de bizim yukarıda kaydettiğimiz mânadır. Bu mânayı esas alan Saîd İbnu'l-Müseyyeb ve Mekhûl, görüşlerine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretlerinin rivayet ettiği şu hadisi de delil olarak zikrederler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bir kısım kimseler günahlarının çok olmasını temennî edecekler!" buyurmuştu.

"Bunlar kimlerdir?" diye sordular. Şu cevabı verdi:

"Onlar Allah'ın seyyiatlarını sevaba tebdil ettiği kimselerdir."

Bir başka hadiste şöyle anlatılır:

"Adamın birine kıyamet günü küçük günahları gösterilir ve hesaba çekilir. Adamcağız

"büyük günahlarım da ortaya çıkacak mahvolacağım" diye düşünürken Gaffâru'z-Zünûb:

"Şu kulumun işlediği her kötülüğe karşı bir hasene yazın" diyecek.

Beklenmeyen bir lütuf karşısında adam tamaha kapılacak ve

"Benim büyük günahlarım da vardı, onları göremiyorum, keşke onlar da ortaya çıksa da karşılığında haseneler verilse" diyecek."

Bu sözleri söylerken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o derece güler ki arka dişleri bile görülür."25

لاق .؟مِيقتسملا ُطارصلاام ًلجر هلأسو ،هنع هاللّ ىضر ىلذهلا ٍدوعْسَم نب ِ هاللّدبع:

□

نعو

13□

لاجر همَثو ٌداوج هراسي نع□

و ،ٌداوَج هنيمي نعو ،ةهنجلا يف هُف َرطو ُهاندأ يف ٌدَّمحُم اَنَكرت

طارهصلا ىَلع َذَخأ ْنَم□

و ،ِراهنلا ىلا

هِب ْتَهتنا هِداوجلا َكل تيف َذَخأ ْنمف ،مهب َّرم ْنَم َنوُعْدَي□

---

24 Buhârî, Cenâiz: 1; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/209.

25 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/209-211.

اوُعِبَّ َت ت َو ُهوُعِبَّتاَف ًامِيقَتْسُم ىِطار ِص اذه َّنأ َو :

دوعس «

م ُنبا أرق همُث ،ةَّنَجلا ىلا ِهب ىهَتْنا مِيقَتْسملا

قيرطلا :ىهو ،ةداج عمج د.

اوجلاو ن »

يزر هجرخأ «

ا

Œ

ةي

«

.

هِلِيِبَس ْنَع ْمُكِب َق َّرَفَتَف َلُبُّسلا.

13. (13)- Abdullah İbnu Mes'ud el-Hüzelî (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, bir adam kendisine

"Sırat-ı müstakim (doğru yol) nedir?" diye sordu. Ona şu cevabı verdi:

"Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm), bizi sırat-ı müstakimin bir başında bıraktı. Bunun öbür ucu ise cennete ulaşmaktır. Bu ana yolun sağında ve solunda başka tali yollar da var. Bunlardan her birinin başında bir kısım insanlar durmuş oradan geçenleri kendilerine çağırıyorlar. Kim bu dış yollardan birine sülûk ederse yol onu ateşe götürecektir. Kim de sırat-ı müstakîme sülûk ederse o da cennet'e ulaşacaktır." İbnu Mes'ud bu açıklamayı yaptıktan sonra şu ayeti okudu: *"İşte bu benim sırat-ı müstakimimdir, buna uyun. Başka yollara sapmayın, sonra onlar sizi Allah'ın yolundan ayırırlar...."* (En'âm: 6/152)26

İKİNCİ FASIL

İMÂNIN HAKİKATİ

نبإ :لاقف ؟و ُزْغَت َأ :ٌلجر هل لاقو ،امهنع هاللّ ىضر باطخلا نب رمع نب هاللّدبع نع

1

ىَلع ٍسمخ: ِةَداهَش َنأ ْ َلإ َ ه َ اهإ هاللّ ، ُو َنأه مُحمهدا ً بَع ْدُه

“ُلوُق]هنإ ا

ىِنُب َمس

 #

ي ِ هاللّ َلوُسر ُتْعِمس

ابأ إ ةسمخلا هجرخأ

ناَضَم َر ِم ْوَصو ،ِتْيَبلا].

ةاك َّزلا ِءاتيإ

هجح َو

و ،ِةَّصلا ِماَقإو ،هلوُس َر َو

دواد .

1. (14)- Abdullah İbnu Ömer İbni'l-Hattâb (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, bir adam kendisine:

"Gazveye çıkmıyor musun?" diye sorar. Abdullah şu cevabı verir:

"Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i işittim, şöyle buyurmuştu:

"İslâm beş esas üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, oruç tutmak, Kâbe'ye haccetmek, Ramazan orucu tutmak" 27

فانطَلَقْتُ اناأ

ىيحي نب يَعْمُر َقال: َكاَن أوه َل نَم قال يف القَدَر ِبالبصرِة مَعْبَد ُالجهُن

□

نعو

2□

لوُسر ِباحصأ نم ًادحأ انيِقَل ول :انْلقف□

نْي َرِمتعم وأ ِنْيَّجاح ُّتريم ِحلا نمحرلا ِدبع ُنب ُدْيَم ُح َو□ .

د ِجسملا ًخاد امهنع هاللّ ىضر رمع ُنب ِ هاللَّدبع انل َقهِف ُوَف ،ِردقلا يف ِءؤه ُلوق امع □ ها

ي

نلأسف # ِ هاللّ

Œ مَكلا ُلكَيَس ببحاص هنأ ًتننظف :ِهراسي نع ُر□

خ او ِهنيمي نع انُدحأ :ِبب ِحاَصو انأ ُهُتفنتكاف

ن ِم َرَكذو ،َملعلا َنو ُرَّفَقَتَي َو َنآرقلا َنؤرقي ٌسانأ اَنلَبِق َرَه َظ هنإ :نمحرلاِدبع اَبأ اي ًتلقف□

هلاإ.

هنأو ،ْمِهِنأش

□ ءا َرَب مهنأو مهنم ٌئرب ىنِأ ْمُه ْرِبْخأف كئلوأ َتيِقل اذإ :لاقف ٌفْنُأ َرْم ا ‘ نأ□

و ، َرَدَق ْنأ َنومعزي م

ىتح هنم ُ هاللّ َلبَق ام ُ ه

‘ قفنأف ًابهذ ٍدُحأ َلثم مهِد□

ح هنأ ول :َرمُع ِنْبا ِ هاللَّدبع ِهِب ُفِلْحَي ى

ذَّلا□

و ،بهِن ِم

دْنِع ٌسولُج ُنْحَن ا َمَنْيَب :لاق ع□

هن ه

اللّ ىضر ِباطخلا ُنب َرُمع ىبأ ِنَثَّدَ :

ح لاق همُث ,رَدَقْلاب َنِمؤُي

□ □ى هيلع ِرثأ ُرفسلا

رُي ِرعهشلا ِداوس ُديدَش ِبايِثلا ِضاَي بُديدَش ٌلجر اَنيلَع َعَلَط ْذإ # ِ هاللّ ِلوُسر□

هْيَذ ِ َف□ .

خ بلَع ِهْيهفَك َعَض َوو ،هْيَتَبْك ُر بلاِ ِهْيَتَبكر َ د نسأف # هِبنلا بلإ َسَلج بتح ّدَحأ أَّنِم
ُهُفرعي َو

هلوُسرو ُهُدْبَع ًادهمح□□

م هنأ

و ُ، هاللّ هإ َهَلاِ َ نأ َدَهْشَت ْنأ ُمْس“ا :لاقف

: مْسا ِنع بِن ْرِبْخأ ُ د همحما□ .

ي َلاق َو

لاق:

□ بِبَس ِهيلاِ َتْعَطَتْسا ِنإ َتْيَبلا َّجُحَت□.

و ، َناَضَم َر َموُصَت َو ،َةاَك هزلا بِتؤُتو ،َةهصلا َميِقتو

هِتَكِئ َم َو ِ هللاِب َنِم ْؤُت ْنأ :لاق .ِناَميا ِنع بِن ْرِبْخأف :لاق ُ ه□

قِهدَصيو ُهلَأسَي هَل ا َنب ِجَعَف□ .

تقدَص□ .

نَع بِن ْرِبْخأف :لاق .َتقدص :لاق ه□

Œ □ هِرَش َو ِه ِرْيخ ِرَدَقْلا ب َنمؤُت َو ،ِر .

خ ا ِم ْوَيلا َو ِهلُس ُر َو ِهِبُتُك َو

ةعاهسلا ِنع بِن ْرِبْخأَف :لاق□.

كارَي ُههناِف ُهارَت ْنُكَت ْمل ناِف ،ُهارَ ت َكهنأَك َ هاللّ َدُبعَت ْنأ :لاق□ .

ناسْ□ “ .

ح ا

26 Rezîn. Bu hadis Kütüb-İslâm Sitte hadîsi değildir. Rezin İbnu Muâviye'nin ilavesidir. Bu çeşitten Rezîn tarafından ilave edilen hadîslere sıkça rastlayacağız. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/212.

27 Buhârî, İman: 1; Müslim, İman: 22 (....); Nesâî, İman: 13, (9, 107-108); Tirmizî, İman: 3, (2612); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/213.

اَهتهب َر ُةهم ا‘ َدِلَت نأ :لاق ؟اَهِتارَامأ نَع ِين ْرِبْخأف :لاق□

لئاسلا َن□.

م َمَلْعاب اَهْنَع ُلُؤْسَملا ا :

م لاق

نآَينبلا يف َنوُل َواطت ِيءاهشلا ءاعر□ .

ة َلاعلا ملسم َدنع َسيلو□□□ »

ةَلاعلا َةارُعلا َةاَفُحلا ى َرَت ْنأو□ «

نَم ى ِرْدَتأ ُرَمُع ا□ :

ي لاق مث ًاثث ُتْثِبَلف :م

هدنعو ،ٍملسم ظفل اذه ً ا

هيِلم ُتْثِبَلف َقلطنا م .

ث لاق

هجرخأ ؛

م ُكنيِد ْمُكُمهِلَعُي ْمكاتأ ِمهسلا ِهيلع ُليِرْب ِج ُه هِهنِاَف :لاق□

ملْعأ ُ ه ُلوُس َر□.

و ُ ه :

اللّ ُتلُق ؟لئاهسلا

هلو ,ةبانجلا نم َلاستغا□ :

و ناضمر موص دعب ربخأ يف َِدواد وبأ دازو ى

راخبلا اهإ ةسمخلا .

:

: □ اي لاقف َةنيهُجوأ َةَنيزُم نم ٌلجر ُهلأس

و ىرخأ يف

ا ُفَنأَتُسي ئش يف وأ ،نَضَم وَ خَ ئش يف ،ُلَمْعَن َميف ِ هŒخ ئش يف :لاق ؟ن□□□

اللّ

لوُسر□

لهأ ِلَمَعِل َنو ُرَّسَيُي ِةهنَجْلا َلهأ هنإ :لاق ؟َلمعلا َميفف :ِموقلا ُضعب وأ ،ُلجرلا لاقف ،نضَم□
وَ

. نع ُه َوْحن بلاعت ُ هاللّ همحر براخبلا َجرخأ

و ِراهنلا ِلهأ ِلَمَعِل َنو ُرَّسَيُي ِراهنلا َلهأ هنإو ،ةهنَجْلا

ائيش ِهِ ب ُك ِرْش ت َ هاللّ َدبعت نأ :هيفو ،بلاعت هاللّ همحر بذمرتلا اهإ ُمْهل ٌةياور : □
بهو ،ةريره بأ

: بلاعت ُ هاللّ اهإ ا هملْع ي سمخ يف َدازو .ِسانلا َسؤر ُةارُعلا ُةافُحلا َناَك ا ذإف

.□

هيفو دَهْشت نأ َناكم

. □ دنع

. و ِض ْر ا‘ َكولم َمْكُبلا همصلا :ةارُعلا دعب ىرخأ يف

و

ا

Œ

ةي

□وَ تَ ِ هنإ هاللّ َ ُهَدْنِع ُمْلِع ةَعاَّسلا

نم ٍهب َملْعأب ُتْنُك اَم ًاريشبو ًايداه ِهقَحْلاِ بًادهمحم َثعب ى

: ذَّلا□

و لاق ىلاعت ُ ه

اللّ همحر ىئاسنلا

« □نورَّفقَتَي

« ىنْعَم □ .

و هِبِلكلا َةيحِد ِةروص يف لزن ُمهسلا هيلع ُليربجل ههنإو ،ْمُكْنِم ٍلج

ر

□بَذكو .هب ىلاعت هاللّ ملع قبسي مل ٌثَدْحُ

م ىأ :نونلاو ةزمهلا مضب

« □فُنأ

« هلوقو ،نوعبتتي

اهِلك ِتامولعمل ٌقباس ىلا.

ع ت هاللّ ُملع لب ،ىلاعت هاللّ ءادعأ

2. (15) Yahya İbnu Ya'mer haber veriyor: "Basra'da kader üzerine ilk söz eden kimse Ma'bed el-Cühenî idi. Ben ve Humeyd İbnu Abdirrahmân el-Himyerî, hac veya umre vesîlesiyle beraberce yola çıktık. Aramızda konuşarak, Ashab'tan biriyle karşılaşmayı temenni ettik. Maksadımız, ondan kader hakkında şu heriflerin ettikleri laflar hususunda soru sormaktı. Cenâb-ı Hakk, bizzat Mescid-i Nebevî'nin içinde Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)'la karşılaşmayı nasib etti. Birimiz sağ, öbürümüz sol tarafından olmak üzere ikimiz de Abdullah (radıyallahu anh)'a sokuldu. Arkadaşımın sözü bana bıraktığını tahmîn ederek, konuşmaya başladım:

"Ey Ebu Abdirrahmân, bizim taraflarda bazı kimseler zuhur etti. Bunlar Kur'ân-ı Kerîm'i okuyorlar. Ve çok ince meseleler bulup çıkarmaya çalışıyorlar." Onların durumlarını beyan sadedinde şunu da ilâve ettim: "Bunlar,

"kader yoktur, herşey hâdistir ve Allah önceden bunları bilmez" iddiasındalar." Abdullah (radıyallahu anh):

"Onlarla tekrar karşılaşırsan, haber ver ki ben onlardan berîyim, onlar da benden berîdirler." Abdullah İbnu Ömer sözünü yeminle de te'kîd ederek şöyle tamamladı: "Allah'a kasem olsun, onlardan birinin Uhud dağı kadar altını olsa ve hepsini de hayır yolunda harcasa kadere inanmadıkça, Allah onun hayrını kabul etmez."

Sonra Abdullah dedi ki: Babam Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) bana şunu anlattı:

"Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında oturuyordum. Derken elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah bir adam yanımıza çıkageldi. Üzerinde, yolculuğa delalet eder hiçbir belirti yoktu. Üstelik içimizden kimse onu tanımıyordu da. Gelip Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in önüne oturup dizlerini dizlerine dayadı. Ellerini bacaklarının üstüne hürmetle koyduktan sonra sormaya başladı: Ey Muhammed! Bana İslâm hakkında bilgi ver! Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı:

"İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmen, namaz kılman, zekât vermen, Ramazan orucu tutman, gücün yettiği takdirde Beytullah'a haccetmendir." Yabancı:

"- Doğru söyledin" diye tasdîk etti. Biz hem sorup hem de söyleneni tasdik etmesine hayret ettik. Sonra tekrar sordu:

"Bana iman hakkında bilgi ver?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı:

"Allah'a, meleklerine, kitablarına, peygamberlerine, âhiret gününe inanmandır. Kadere yani hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna da inanmandır." Yabancı yine:

"Doğru söyledin!" diye tasdik etti? Sonra tekrar sordu:

"Bana ihsan hakkında bilgi ver?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı:

"İhsan Allah'ı sanki gözlerinle görüyormuşsun gibi Allah'a ibadet etmendir. Sen O'nu görmesen de O seni görüyor." Adam tekrar sordu:

"Bana kıyamet(in ne zaman kopacağı) hakkında bilgi ver?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu sefer:

"Kıyamet hakkında kendisinden sorulan, sorandan daha fazla birşey bilmiyor!" karşılığını verdi. Yabancı:

"Öyleyse kıyametin alâmetinden haber ver!" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu açıklamayı yaptı:

"Köle kadınların efendilerini doğurmaları, yalın ayak, üstü çıplak, fakir -Müslim'in rivayetinde fakir kelimesi yoktur- *davar çobanlarının yüksek binalar yapmada yarıştıklarını görmendir."*

Bu söz üzerine yabancı çıktı gitti. Ben epeyce bir müddet kaldım. -Bu ifade Müslim'deki rivayete uygundur.

Diğer kitaplarda "Ben üç gece sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'la karşılaştım" şeklindedir- Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)

Ey Ömer, sual soran bu zatın kim olduğunu biliyor musun? dedi. Ben:

"Allah ve Resûlü daha iyi bilir" deyince şu açıklamayı yaptı:

"Bu, Cebrail aleyhisselâmdı. Size dininizi öğretmeye geldi."28

Ebu Dâvud, bir başka rivayette "Ramazan orucu"ndan sonra *"cünüblükten yıkanmak"* maddesini de ilâve eder.

Yine Ebu Dâvud'un bir başka rivayetinde şu ziyâde vardır: "Müzeyne veya Cüheyne kabilesinden bir adam sordu:

"Ey Allah'ın Resûlü, hangi işi yapıyoruz, olup bitmiş (levh-i mahfuza kaydı geçmiş) bir işi mi, yoksa (henüz levh-i mahfuza geçmemiş) şu anda yeni başlanacak olan bir işi mi?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Olup biten bir işi" dedi. Adamcağız -veya cemaatten biri- yine sordu: Öyleyse niye çalışılsın ki? Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu açıklamada bulundu:

"Cennet ehli olanlara cenetliklerin ameli müyesser kılınır, ateş ehli olanlara da cehennemliklerin ameli müyesser kılınır."

Benzer bir hadisi, Buhârî (rahimehullah) Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den kaydeder. Bu hadise Tirmizî hâriç diğerlerinde de rastlanır. Mevzubahis rivayette, "şehâdette bulunman" yerine *"Allah'a ibadet edip hiçbir şeyi ortak koşmaman"* ifadesi yer alır.

Bu hadiste ayrıca *"Yalın ayak, üstü çıplak kimseler halkın reisleri olduğu zaman"* ziyadesi de mevcuttur.

Şu ziyade de mevcuttur: *(Kıyametin ne zaman kopacağı), Allah'tan başka hiçkimse tarafından bilinmeyen beş* *gayıptan (mugayyebât-ı hamse) biridir* buyurdu ve şu ayeti okudu: *"Kıyamet saatini bilmek ancak Allah'a mahsustur. Yağmuru O indirir. Rahimlerde bulunanı O bilir. Kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Ve hiç kimse nerede öleceğini bilmez..."* (Lokman: 31/34)29

Bir başka rivayette "üstü çıplaklar" tâbirinden sonra *"sağır ve dilsizler arzın melikleri (kralları) oldukları zaman"* ziyadesi vardır.

Nesâî'nin Sünen'inde şu ziyade mevcuttur: "Dedi ki: *Hayır, Muhammed'i hakikatle birlikte irşad ve hidayet edici olarak gönderen zât'a yemin olsun, ben o hususta (kıyametin ne zaman kopacağı hususunda) sizden birinden daha bilgili değilim. O gelen de Cibril aleyhisselamdı. Dıhyetu'l-Kelbî suretinde inmiştir."* 30

AÇIKLAMALAR:

Yukarda kaydedilen rivayet, kader mevzuu üzerine yapılan münâkaşaların, daha Ashâbın sağlığında başladığını göstermektedir. Nitekim ehl-i kitaptan aldığı kaderi inkâr fikrini ilk ileri süren kişi bilinen Ma'bedu'l-Cühenî'nin ölümü hicri 80'dir. Bu devrede henüz birçok sahâbe hayattadır. Öyle ise Ma'bed pekçok sahâbe ile karşılaştı ve görüştü.31

1- İSLÂM-İMAN TARTIŞMASI:

Mütekaddimînden olsun müteahhirînden olsun, İslâm âlimleri iman nedir, İslâm nedir, bunların ikisi bir mi, ayrı mı çokca münâkaşa ederler. Meseleye naslardan hareketle çözüm bulmaya çalışanlar da bu müşkilâtı kesinlikle halledememişlerdir. Zira Cibrîl hadisi olarak bilinen yukarıdaki hadiste Hz. peygamber (aleyhissalâtu veselâm) dinin kalbe ve inanmaya taalluk eden esaslarını "iman" olarak, amele taalluk eden esaslarını da "İslâm" olarak açıklamasına rağmen başka hadislerde (meselâ az ilerde gelecek 18 numaralı hadis görülmelidir) de iman açıklanırken amele giren meselelere yer verildiği görülür. Aynı durum âyetler için de söz konusudur.

Nitekim Zührî, "İslâm kelimedir, iman ameldir" diye hükmetmiş, delil olarak da: *"Bedevîler 'iman ettik' derler, sen ey Muhammed onlara de ki: 'Hayır siz inanmadınız' öyle ise 'boyun eğdik' deyin henüz iman kalplerinize girmedi"* (Hucurât: 49/14) âyetini göstermiştir.

Bazı âlimler İslâm ve imanın aynı şey olduğunu söylemişler, delil olarak da *"Bunun üzerine, suçlu milletin arasında bulunan mü'minleri çıkardık. Zâten orada Müslümanların kaldığı tek ev vardı"* (Zâriyât: 51/36) âyetini göstermişlerdir.

Mevzuya temas eden, ilk hadis şârihlerinden Hattabî şu açıklamayı yapar: "Doğru olanı, mutlak hükme gitmeyip kayıtlı ve sınırlı konuşmaktır. Müslüman kişi, bâzı ahvâlde mü'mindir, bazı ahvâlde gayr-i mü'mindir. Fakat mü'min kişi, her durumda Müslümandır. Öyle ise her mü'min mutlaka Müslümandır, ama her Müslüman mutlaka mü'min değildir. Meseleye bu zâviyeden bakınca ayetlerin te'vili düzelir, konunun münâkaşası mutedil bir hâl alır. Naslar arasında ihtilaf da ortadan kalkar.

28 Müslim, İman: 1, (8); Nesâî, İman: 6, (8, 101); Ebu Dâvud, Sünnet: 17, (4695); Tirmizî, İman: 4, (2613).

29 Buharî, İman: 37.

30 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/215-218.

31 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/218.

İmanın aslı tasdîk, İslâm'ın aslı itaat etmek ve boyun eğmektir. Kişi zâhirde itaat eder de içinden boyun eğmez, bazan da içinden boyun eğdiği hâlde zâhirde mutî değildir.

"Keza Hattâbî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: *"İman yetmiş küsur şubedir"* hadisi ile alakalı olarak şunu söyler: "Bu hadise göre, şer'î iman, şubeleri ve yüksek-alçak cüzleri bulunan bir mânaya isimdir. Bu durumda iman ismi, bu cüzlerin hepsi için kullanıldığı gibi, bazıları için de kullanılmaktadır. Hakikat, bütün şubelerin mevcudiyetini gerektirir ve hepsine şâmil olur, tıpkı şerî namaz gibi. Nitekim onun da şubeleri ve cüzleri vardır.

Bu cüzlerden bir kısmı için de "namaz" ismi kullanıldığı halde hakikat bütün cüzlerin mevcudiyetini gerektirir ve hepsini içine alır. Bu duruma Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözü delalet eder: *"Haya imandan bir şûbedir."* Bu hadis, iman noktasında mü'minlerin kimisi üstün, kimisi geri olmak üzere çok farklı mertebelerde bulunduklarını da ifâde etmektedir.

İmam Bağavî hazretleri de şunu söyler: "Cebrail'in İman ile İslâm'dan sorup Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevap verdiği hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "İslâm" kelimesini amelden görünenlere isim yapmıştır. İman kelimesini de itikada giren bâtınî şeylere isim yapmıştır. Böyle bir taksîm amellerin imandan bir kısım olmayışından, kalb ile tasdik'in de İslâm'dan olmayışından, ileri gelmez. Aksine bu, hepsi tek birşey olan bir bütün hakkında yapılmış bulunan bir tafsil, bir ayırımdır. Bunların toplamı dîni teşkil eder. Bu sebeptendir ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: *"Size Cebrail gelerek dininizi öğretti."*

"İman" ve "İslâm" isimleri tasdik ve amel her ikisini de kuşatırlar. Bu hususa da şu ayet delîl olur:

"Allah nezdinde mûteber din islâm'dır" (Âl-i İmrân: 3/19).

"Size din olarak İslâm'ı uygun gördüm" (Maide: 5/3).

"Kim din olarak İslâm'dan başkasına yönelirse bu ondan kabul edilmeyecektir." (Âl-i İmrân: 3/85). 32

2- İHSAN:

Hadiste *"Allah'ı görüyor gibi ibadet etmendir"* diye târifi yapılan ihsan, mâneviyatta yüce bir mertebeye alem olmaktadır. İslâm dini, müntesiblerini, bu hedefe ulaşmak için gayret göstermeye teşvik eder. Dinin kemali, sadece farzların ifası ile gerçekleşmiyor. Kul, daha ileri mânevî mertebelerin varlığını bilecek ve onları elde etmek için gayret gösterecektir. Bu hadis, iman ve İslâm'ın ötesinde, tefekkürî bir mertebeye dikkat çekmektedir; İhsan mertebesi...

Nefsi, manevî kirlerden tezkiye ve tathir ile ruhu yücelterek ilahî kurbiyeti elde etmeyi kendine gâye edinen İslâm tasavvufunda geniş tahlîl ve izahlara tabi tutulan ihsan için şu kadarını söyleyebiliriz: Kişi bilhassa ruhî ve fikrî idmanlarla, ilahî murâkabe ve müşâhede altında olduğunu idrak etmeyi zihninde her an canlı ve sâbit kalacak bir alışkanlık hâline getirebilir. Mükerrer âyet ve hadisler söz ve fiil olarak her ne yapmakta isek, an be an kayda geçtiğini, hatta zihnimizden geçip fiile dökülmeyen duygu, düşünce ve niyetlerimizin bile yazıldığını, âhirette ömrümüzün her ânından bu yazılanlara göre hesap vereceğimizi beyan ederler. Hiçbir mü'min bu gerçeği inkâr edemez. Ancak hareketlerini her an bu düşüncenin tesiriyle yönlendiren mü'min çok azdır.

Öyle ise ihsan mertebesi'ne ulaşmak bu ilâhî murâkabeyi her an hissedecek bir idman ve gayrete bağlıdır.

İhsan, kolay görünse de kazanılması oldukça zor bir mertebedir. Ancak zorluğu nisbetinde kıymetli ve yücedir.

Bunu elde etmek için gösterilecek her gayret, atılacak her adım kişiyi yüceltecek, dünyevî ve uhrevî kazancını artıracaktır. Mü'min kişi, herşeye ümitle bakmakla emrolunmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gösterdiği her hedef beşerî gücün hâricinde değildir. Binaenaleyh ihsan mentebesini kazanmak ümîd ve gayreti hepimizin hem hakkı hem de vazifesidir. Cılız ayaklarıyla hac yoluna düşen karıncaya "Senin bacakların küçük, ulaşamazsın" denilince "Belki varamam bu doğru, ama o yolda ölemez miyim?" demiştir. Bu temsil, gücümüzün dışında görsek bile ihsan mertebesine talib olmanın gereğini anlamada yeterlidir.

Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) yüz kişiyi öldürdükten sonra Allah'a tevbe etmek üzere yola çıkan kâtilin daha tevbe mahalline varmadan yarı yolda ölüş hikâyesini tasvir eden ve attığı her adımın boşa gitmeyip, işine yaradığını ifade eden bir üslubla hâdiseyi anlattıktan sonra, hikâyeyi, tevbe azimlisi azılı kâtilin kurtuluşu ve rahmet-i Rahmân'a mazhar oluşuyla noktalar (Bak. 958 numaralı hadis).33

3- KIYAMET ALÂMETLERİ:

Yukarıdaki hadisin anlaşılmasında bir kaç noktanın daha açıklanması gerekmekterdir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "Kıyametin ne zaman kopacağı?" gibi normalde herkesi meşgul eden ama pratikte hiçbir faydası olmayan meseleyi kesin bir dille Allah'tan başka hiç kimsenin bilemiyeceğini ifade ettikten sonra alâmetlerine geçiyor:

Köle kadınların efendilerini doğurması: Bundan çıkarılan muhtelif mânalardan, İbnu Hacer tarafından tercîh edilen birine göre kıyamete yakın, ukuk artacak yani evlatlar annelerine, efendinin kölesine yaptığı tarzda, kötü 32 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/218-220.

33 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/220-221.

muamele yapacaktır. Bir diğer yoruma göre de köle kadınlardan doğan çocuklar en yüksek makamlara çıkarak, komutan, vâli, sultan... olacaklar. İslâm tarihi böylesi büyüklerin örnekleriyle doludur.

İbnu Hacer, kıyamete yakın ictimaî nizamın iyice bozularak ahvâlin tersine döneceğini, süfelanın (cemiyetteki ayak takımının) itibarlı makamları ele geçirerek hâkim mevkiye geçeceklerini anlar ve bu mânânın hadisten çıkarılabilecek mânâların en doğrusu olduğunu, zira hadisin devamında beyan edilen, çobanların zenginleşip bina yarışına girmesi vaziyetinin de ictimaî bozulmaya delil olarak bunu te'yîd ettiğini söyler.

Davar çobanlarının bina yarıştırması: Bu husus da bizzat hadislerle te'yid edilen istikballe ilgili bir ihbardır, bir mucizedir. Hadisin Kütüb-i Sitte dışında kalan diğer hadis mecmualarında rivayet edilen farklı şekillerinde yer alan başka açıklamaları da nazar-ı dikkate alan âlimler fakir köylülerin zenginleşip, zorla idareyi ele geçireceğini anlar. *"Nebat (köylü Araplar) ahalisinin kibarlaşıp şehirlerde köşkler edinmelerini dinin (yani İslâm'ın getirdiği değerler sisteminin) inkılabı (altüst olması) demektir"* hadis-i şerifini de nazar-ı dikkate alan Kurtubî, hadis üzerine şu açıklamayı yapar: "Burada ictimaî ahvâlin tebeddül edip değişeceği haber verilmektedir. Bu bilhassa bâdiyede yaşayanların (köylülerin, göçebelerin) devlet işlerini istila edip, zorla memlekete hâkim olmalarıyla gerçekleşir. Bunlar, kurdukları hâkimiyet sonucu zenginleşirler ve bütün himmetlerini binalar dikmeye ve bununla övünmeye sarfederler. Bu duruma içinde bulunduğumuz şu zamanda şâhid olduk.

"Hz. Peygamber'in (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisinde Batı tipi demokrasi rejimlerinin ihbar edildiğini anlayanlar da mevcuttur.34

□لَخَد ْذإ ِد ِجْسملا يف # ِهيبنلا َعَم ٌسولج ُنْحَن انْي]ب :لاق ُهنع هاللّ ىضر ٍكلام ِنب ِسنأ

□

نعو

3□

□دمح؟ٌ انلق :اذه لجرلا ُبا‘ ضي

م ْمُكُّيأ :لاق مث ُ . هَلقَع مث ِدجسملا يف هَخانأف ٍلمج ىلع ٌلجر

□ا رَغْم ُ: ضَيْبَا‘ :

« ةزمح لاق

.□ُئكتملا. نئاسنللو نم ةياور بأ ةريره :هذ ا ‘ا رَغْم ُرملا ْقِفَت

□لاقف: نبإ سائِلُك َفمشهد

كُتُبَجأ ْدق :# ُبنلا لاقف ،بلطملادبع ُنبا :لاقف□ .

ة َرْمُجِب ُب ّرشملا□»

نَم ِهبرو كهِبرب َكُلَأسأ :لاقف ،َكَلادب امع ْلس :لاق .َكِسفن يف هلع ْدجَت َف ِةلأسملا□ يف َكيلع

بِهلَصُت نأ َكرمأ ُ هللآ :بلاعت ِ هللاب َكُدُشنأ :لاق مع

نمههل ا :لاق ؟مههِلك ا .

س هنلا بلإ كلسرأ ُ هللآ :كلبق

مؤُصَت ْنَا َك َرَما ُ هللآ ى□

لاعَت ِ هللاِب كدُشنَا :َلاَق م .

عن مههل ا :لاق .

ةليل او ِمويلا يف َسمخلا ِتاولهصلا□.

نم َةقدهصلا ِهذه َذخأت نأ َك َرمأ ُ هللآ بلاعت ِ هللاب َ َك

دُشنأ :لاق م

عن َّمُهَّل ا لاق .

ةَنَّسلا نِم رْهَّشلا اذه□.

نَم ُلوسر ا َنأ□

و ،هِب َتئ ِج اَمب ُتنمآ : ُلجرلا :لاق .مَعن مههل ا :لاق ا

نِئارقف بلع ا هَمِسْقَتف اَنِئاِينغأ .

ف

أخرجه ةسمخلا ،اذهو ل ظ .

رك ب ِنبا دعس بنب وُخأ َةَبَلْعَث ُنب ُمام ِض انأو ،ِبموق نم بئارو□]

براخبلا .

لاق ،َكَلس ْرأ بلا:

: عت َ هالّل هنأ مع ْزت َكنأ َمع َزف كُلوُس َر اَناَتأ ُدهمحُم ا

ي لاقف ُلجر ءا

ج ملسم د

نعو

: بَصَن ْنَمَف :لاق ُ . ه□

: اللّ َلاق ؟ َض ْر ا ّ َقَلَخ ْنَمَف :لاق ُ ه

اللّ

.

لاق ؟ءاَمهسلا َقَلَخ ْنَمَف :لاق

. □قَدص

‘ □ بَصَن َو َض□

: ر ا َقَلَخ َو ءامهسلا َقلخ ىذهلابف :لاق ُ ه

اللّ

.

□ لاق ؟لَعج ا

م اهيف َلعَجو َلابجلا ِهذه

؟انِتليلو انِموي يف ٍتاولص َسم

: □ خ انيلع هنأ كُلوُسر َمع َز

و َلاق

.□مَعَن :َلاق ؟ َكَلَس ْرَأ ُ هللآ َلاَب ِجلا

همث

.□ة َ همث مايهصلا

: اَك هزلا َرَك َّذ همُث ْمَع .

ن َلاَق ،؟اذَهِب َك َرمأ ىلاعَت ُ هللآ َكَلَس ْرَأ ىِذَّلاِبَف َلاَق

. □قَدص َلاق

اذهب َك َرَمَأ ُ هللآ َكلسرأ ى

ُلوُق□ يف هِلك ٍلاؤس َقدص ، َفَيقُوُل : ذَّلاِبف #

ي ُّبنلا :

و لاق ك

لذك َّجحلا .

يبنلا َلاقف ، هنهنم ُصُقْنأ َ َو نهْيَلع ُدي ِزأ َ ِهقحلاب َكَثَع َ َب ى□□ #:

□ذَّلا :

و لاق َو بهل َو هم :

ث ْمَعَن ُلوُقَيَف

□. ةهنَجلا هنَلُخْدُيَل َقَدَص ْنِئَل

3. (16)- Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: Biz mescidde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte otururken, devesine binmiş olarak bir adam girdi ve mescidin avlusuna devesini ıhıp bağladıktan sonra:

"Muhammed hanginizdir?" diye sordu. Biz:

"Dayanmakta olan şu beyaz kimse" diye gösterdik.

-Nesâî'deki Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'ın rivayetinde: "Şu dayanmakta olan hafif kırmızıya çalan renkteki kimse" diye tasvîr mevcuttur.- Adam:

"Ey Abdulmuttalib'in oğlu! diye seslendi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Buyur seni dinliyorum" dedi. Adam:

"Sana birşeyler soracağım. Sorularımda aşırı gidebilirim, sakın bana darılmayasın" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Haydi istediğini sor!" Adam:

"Rabbin ve senden öncekilerin Rabbi adına soruyorum: Seni bütün insanlara peygamber olarak Allah mı gönderdi?" Hz. Peygamber

34 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/221-222.

(aleyhissalâtu vesselâm):

"Kasem olsun evet!" Adam:

"Allahu Teâla adına soruyorum: Gece ve gündüz beş vakit namaz kılmanı sana Allah mı emretti?" Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah'a kasem olsun evet!" Adam:

"Allah adına soruyorum, senenin şu ayında oruç tutmanı sana Allah mı emretti? Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah'a kasem olsun evet!" Adam:

"Allahu Teâla adına soruyorum: Bu sadakayı zenginlerimizden alıp fakirlerimize dağıtmanı Allah mı sana emretti?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah'a kasem olsun evet!" Bu soru cevaptan sonra adam şunu söyledi:

"Getirdiklerine inandım. Ben geride kalan kabîlemin elçisiyim. Adım: Dımâm İbnu Sa'lebe'dir. Benu Sa'd İbni Bekr'in kardeşiyim."35

Müslim'in rivayetinde şöyle denir: "Bir adam geldi ve şöyle dedi: ‘Bize senin gönderdiğin elçi geldi ve iddia etti ki sen Allah tarafından gönderildiğine inanmaktasın." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Doğru söylemiş" dedi. Adam tekrar:

"Öyleyse semayı kim yarattı?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah" dedi. Adam:

"Peki bu dağları kim dikti ve içindekileri kim koydu?" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah!" dedi. Adam:

"Peki semayı yaratan, arzı yaratan ve dağları diken Zât adına söyler misin, seni peygamber olarak gönderen Allah mıdır? Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet!" dedi. Adam:

"Elçin iddia ediyor ki biz gece ve gündüz beş vakit namaz kılmalıyız, bu doğru mudur?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Doğru söylemiştir!" Adam:

"Seni gönderen adına doğru söyle. Bunu sana Allah mı emretti?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet!" dedi.

Adam sonra zekâtı, arkasından orucu, daha sonra da haccı zikretti ve bu şekilde sordu. Râvi der ki: Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de her sualde *"Doğru söylemiş"* diye cevap veriyordu. Adam (son olarak) sordu:

"Seni gönderen adına doğru söyle. Bunu sana Allah mı emretti?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet" dedi. Adam sonra geri döndü ve ayrılırken şunu söyledi:

"Seni hakla gönderen Zât'a kasem olsun, bunlar üzerine hiç bir şey ilâve etmem, bunları eksiltmem de." Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bu kimse sözünde durursa cennetliktir!" buyurdu.36

AÇIKLAMA:

Bu hadis birçok noktadan ehemmiyet arzeder.

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devri Arablarının konuşmada yemine verdikleri ehemmiyet ve yeminin inandırıcı ve ikna edici gücü.

2- Bedevîlerde tahkik esprisi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gönderdiği elçilerin getirdiği haber ve tebligât, Medine'ye gönderilen elçiler vasıtasıyla tahkîk edilmektedir. Usûl bahislerinde görüldüğü üzere, bazı âlimler bu rivayeti, âlî isnad arama işinde delil olarak kullanmışlar, buna dayanarak, âlî isnad için seyahatler yapmanın sünnet olduğunu belirtmişlerdir.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) soruları ciddiyetle dinleyip teker teker cevaplandırıyor.

4- Dinin sadece farzlarını yapmak, kurtuluş için yeterlidir. Çünkü Bedevî'nin "Bunlar üzerine hiçbir şey ilâve etmem, bunları eksiltmem de" sözüne karşılık Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Bu kimse sözünde durursa cennetliktir"* buyurmuştur.37

35 Bunu Beş Kitap rivayet etmiştir. Metin Buhârî'den alınmıştır.

36 Buhârî, İlm: 6; Müslim, İman: 10, (12); Tirmizî, Zekat: 2, (619); Nesâî, Siyâm: 1, (4, 120); Ebu Dâvud, Salât: 23, (486); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/223-225.

37 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/225.

عمْسَن ِسأ َرلا َرِئاث ٍدجَن ِلهأ ْنِ□

□ م ِ هاللّ ِلوُس

: ر ىلإ ٌلُج َر َءاَ

□ ج لاق

. ـ هاللّديِبَع ُنب َةَحْلَط ْنَع

□4 و

□م لاقف َر لوُس

. □س“ا ْنَع ُلأَسَي َوه اذإَف # ِ هاللّ ِل ُوسر نم انَد ىهتَح

.□لوُقَي اَم ُهقْفَن َ َو ِهِت ْوَص ِّيوَد

□ لوُس□

ر َلاَقف

.□ ع هوَطَت نأ هاِ َ لاق ؟هنُه ُرْيَغ هىلع ْلَه : َلاَقف ،ِةَلْيهل ا□

و ِم ْ َي

: و لا يف ٍتا َوَلص ُسْمَ

خ # ِ هاللّ

:# □ هاللّ

هلَع ْلَه :لاقف ، َةاَك هزلا ُهَل َرَكَذ َو ،َع هوَطَت ْنأ ها َ :لاق ؟ُه ُرْيَغ هلَع ْلَه َلاَقَف

ناَضَم َر ُماي ِص َو□ .

هاللّ ُلوُس َر َلاَقف ُ ه □ #:

ن ِم ُصُقْنأ و اذه ىلَع ُديزأ َ ل□ .

وُق :

ه

ي َوُه َو َرَبْدأَف ،َع هوَطَت نأ إ□ :

لاق ؟امُه ُرْيَغ

هيِبأ َو َحلفأ :دواد ىبأ َدنعو ،ىذمرتلا ها إ ةتسلا ُهَج َرْخأ ، َقَدَص ْنإ َةهنَجْلا َلَخَد ْوأ ،َقَدَص ْنإ□
َحَلفأ

قَدَص ْنا.

4. (17)- Talha İbnu Ubeydillah haber veriyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Necid ahâlisinden bir adam geldi. Saçları karışıktı. Kulağımıza sesinin mırıltısı geliyordu, ancak ne dediğini anlayamıyorduk. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e iyice yaklaşınca gördük ki, İslâm'dan soruyormuş. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Gece ve gündüzde beş vakit namaz" demişti ki adam tekrar sordu:

"Bu beş dışında bir borcum var mı?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır ancak istersen nâfile kılarsın" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ramazan orucu da var" deyince adam:

Bunun dışında oruç var mı? diye sordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır! Ancak dilersen nâfile tutarsın" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ona zekâtı hatırlattı.

Adam:

"Zekât dışında borcum var mı?" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır, ama nâfile verirsen o başka!" dedi. Adam geri döndü ve gider ayak:

"Bunlara ilâve yapmayacağım gibi noksan da tutmayacağım" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) da:

"Sözünde durursa kurtuluşa ermiştir" buyurdu. Veya *"Sözünde durursa cennetliktir"* buyurdu.

Ebu Dâvud'da *"Kasem olsun kurtuluşa erer, yeter ki sözünde dursun"* şeklinde te'kidli olarak gelmiştir.38

دفو هنإ َلاقف . هِرجْلا ِذيِبَن ْنع ُةأرْمِا ُهْتَلأَس َو ،ا َمُهْنَع ُ هاللّ□

□نع

ى ِض َر ِساهبع نب ِ هاللّدبع□

□ □

□5 و

ريَغ ِدْف َولاب وأ ِم ْوقلاب ًابحر□ :

م لاق ُ ة

عيب َر ؟ْم ْوَقلا ِنَم وأ ، ُدف َولا ِنَم :لاقف # ّبنلا ْوَتأ ِسْيَقلادبع□ .

و ، َرضُم ِراهفك نم ّنحلا اذه َكَنْيَب َو ا َنَنْيَب هنإ َو ،ةَديِعَب ٍةهقُش ْنِم َكيِتأن اهنإ :ا ُولاَق□ نماَدَن: □

و اَيازَخ

□ ة

نَجْلا ِهب ُلُخْدَن َو ،انءار َو ْنَم ِهِب ُربخُن ٍلصف ٍرمأب ان ْرُمف ِما َرحْلا ِرهشلا يف هإ□□ . َكِيتأن نأ ُعيِطَتْسَن

َلاَق : ْهَل ْتَد ْرُ ونَ مَا □

و ُهدَح َو ىلاَعَت ِ هللاِب ِنَامِ “

ي ِإب ْمُه َرَمأ ِع

برأ ْنَع ْمُهاَهنو ِ،عَبرأب مَه َرمأَف .

ماَقإ َو ِ، هاللّ ُلوُس َر ًادهمحُم ْنأ َو ُ هاللّ هإ َهَلإ َ نأ ُةَداَهَش :َلاق□

ملْعأ ُ ه ُلوُس َر□. □

: و ُ ه

“ اللّ اوُلاَق ؟نَام

ي ا

□ ءأَبُدلا ْنَع ْمُهاَهَن□□

□ و ،ِمَنغَملا نِم ًاسمُخ اوُّدؤُت ْنأ َو ،َناَضَم َر ُم ْوَص َو ،ةاَك هزلا ُءاَتيإ

و ،ةصلا

نَم هنِهب ا ُورِبْخأ َو ّنُهوُظَفْحا َلاق َو ر□

. هيقملا

و □

لاَق امهب ُر َ: ةبْعُش َلاَق□

. □و َ،مَتْنَحلا َو ،تَّفزملا َو ،ريِقَّنلا

هجرخأ ،ُةانَا َو ُمْل ِحْلا :بلاعت ُ هاللّ امُهُّب ِحُي ِنْيَتَلْصَخ َكيف نإ :سيق ِدبع□

ل

لاَق ‘

هجشأ جش□

□ .

و ملَكءار َو

اهيف نولعجي اوناك رضخ رارج

»

مثْنحلا و□

عرقلا «

ءابهدلا□» .

نَيَخْيشلا ُظفل اذه□ «

و ،ُةسمخلا

ر

يقملا َوهو لخاد نم ِتف هزلاب بلطملا ءاعولا .

تهف َزُملا و□)

رقْنَي ةبشخ لصأ. (

ريقهنلا و□)

رمخلا (

ميرحتو ًجاع ةرِكْسملا ة هوقلا ِهيف ٌدحتو ٍبارهشلا يف ِةدهشلاب ُع□

رس ُتةعبر ا‘ ُةيعو ا‘ هذهو

خ

سن مث ِمْسا ِردَص يف َناك فورُظلا هذه يف .

ذابتنا

5. (18)- Abdullah İbnu Abbas'ın rivayetine göre, bir kadın, kendisine küpte yapılan şıra (nebîz) hakkında sordu.

Kadına şu cevabı verdi: "Abdulkays kabilesinin heyeti Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e geldiği vakit:

"Bu gelenler kimdir?" diye sordu.

"Rebîalılar" diye kendilerini tanıttılar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): 38 Buhârî, İman: 34; Müslim, İman: 8, (11); Nesâî, Sıyâm: 1, (4, 120); Ebu Dâvud, Salât: 1, (391); Muvatta, Kasru's-Salât fi's-Sefer: 94, (1, 175); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/226.

"Merhaba, hoş geldiniz. İnşaallah bu ziyaretten memnun kalır, pişman olmazsınız" buyurdu. Misafirler:

"Biz uzak bir yerden geliyoruz. Sizinle bizim aramızda şu kâfir Mudarlılar var. Bu sebeple, size ancak haram ayında uğrayabiliyoruz.

Öyle ise, bize kesin, açık bir amel emret, onu geride bıraktıklarımıza da öğretelim. Ve bizi cennete götürsün" dediler.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de onlara dört emir ve dört yasakta bulundu: Önce tek olan Allah Teâla'ya imanı emretti ve sordu:

"İman nedir biliyor musunuz?"

"Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. Açıkladı:

"Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak, harpte elde edilen ganimetten beşte birini ödemenizdir."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara şu kapları (şıra yapmada) kullanmalarını yasakladı: Hantem (topraktan mâmul küp), dübbâ (su kabağından yapılmış testiler), nakîr (hurma kökünden ayrılan çanak), müzeffet -veya mukayyer- (içi ziftle -katranla- cilalanmış kap).39

AÇIKLAMA:

Bu rivayet çok farklı tariklerden gelmiştir. Hepsinde birbirini tamamlayan değişik bilgiler mevcuttur. İbnu Hacer Buhârî şerhinde ve bilhassa Kitâbu'l-İman'da hadisle ilgili pekçok teferruatı topluca sunar. Nevevî de Müslim şerhinde aynı şeyi yapar. Bunlardan bir kısmını özetleyeceğiz.

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelen heyete katılanların sayısı ile ilgili olarak bazan 14, 13, 40 gibi farklı rakamlar gelmiştir. Dikkatli tetkikler bu miktarı 45'e kadar çıkarmaktadır. Bir rivayette "13 kişilik süvâri"

oldukları belirtilir. İbnu Hacer, heyetin 40 kişi olmakla birlikte 13'ünün reis durumundaki kimseler olabileceği, bu sebeple de binekleri bulunduğu tahminini yaparak te'lif eder. Muhtelif rivayetlerde zikredilen isimleri cemederek bu heyete katılanları ismen belirlemeye çalışır. Yirmiye yakın isim kaydeder.

Bu rivayet, Müslüman olmak için Medine'ye gelen heyetlerin miktarı ile alakalı bir bilgi verir ise de, rakamlara -

rivayetlerdeki ihtilaf sebebiyle- fazla değer atfetmemek gerekir.

Heyetin başındaki zât el-Eşeccü'l-Abdî el-Asarî lakabını taşıyan el-Münzir İbnu Âiz (radıyallahu anh)'dir.

2- Bu heyet Medine'ye nisbetle doğu olan Bahreyn taraflarında yaşayan Rebî'a kabilesinin bir kolu olan Abdü'lKays karyesine mensubtu. Bunlarla Medîne arasında, henüz Müslüman olmayan Mudar kabilesi mevcut idi.

Bunların daha önce İslâm'la şereflenmeleri şöyle izah edilir: Münkız İbnu Hayyan adında bir tüccar, eskiden beri Medine ile ticârî münâsebetlere sahibti. Sıkca gelip giderdi. Böyle bir uğrayışta, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le karşılaştılar.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nübüvvet öncesi tanışlarından biriydi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ondan, kavmi ile ilgili bir kısım teferruat sordu, ileri gelenlerini ismen sayarak ne hâlde olduklarını öğrenmek istedi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu alâkası Münkız'ın derhal Müslüman olmasına kâfi geldi. Fatiha ve Alak surelerini öğrenerek Medine'den ayrıldı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Münkız (radıyallahu anh)'la Abdü'l-Kays kabilelerine mektup yazarak İslâm'a dâvet etti.

Münkız (radıyallahu anh), dönüşte Müslüman olduğunu hemen ilân etmekten çekindi. Mektubu da veremedi.

Ancak Münkız'ın yaşayışındaki değişme, ibadetleri hanımının dikkatini çekmiş ve yadırgamıştı. Bir ara mektup eline geçti. Bu hanım yukarda Abdü'l-Kays heyetinin başkanı olarak ismini kaydettiğimiz el-Eşecc'in kızı idi.

Kız, babasına giderek kocası Münkız'ın kuşkulu durumunu anlattı: "Kocam Medine'den döneli tuhaf bir hâl aldı.

Ellerini ayaklarını yıkıyor, -kıbleyi göstererek- şu tarafa yönelerek bir hareketler yapıyor, bazan belini büküyor, bazan yere kapanıyor. Geleliden beri hep böyle yapar oldu."

Babası, Münkız (radıyallahu anh) ile buluştu. Durumu konuştular. Münkız, İslâmiyet hususunda el-Eşecc'i ikna etti. O (radıyallahu anh) da Müslüman oldu.

Hz. Eşecc, kabilesinde İslâm'ı yaydı. Mektubu onlara okudu, toptan İslâm'a girmeye karar vererek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir heyet gönderdiler.

İşte yukarıdaki hadis bu heyetin gelişiyle ilgili bir sahneyi hikâye etmektedir.

Bazı başka rivayetlerde gelen bir tasrîhi de kaydetmek isteriz. Bu heyet, Medîne'ye yaklaşınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gâibden ihbar nevine giren bir mûcize olarak, ashabıyla yaptığı konuşmayı keserek: *"Şu cihetten az sonra doğuluların en hayırlısı olan bir heyet gelecek"* der. Hz. Ömer (radıyallahu anh) onları karşılamaya gider.

3- Abdü'l-Kays hey'eti Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e her zaman gelemeyeceklerini belirterek, cennete girebilmek için gerekli bilgileri, emirleri, yasakları öğretmesini isterler. Her zaman gelememelerinin sebebi aradaki Mudar kabilesidir. Onlar henüz müşriktir. Sadece haram aylarında yol emniyeti mevcuttur.

39 Buhârî, İman: 40, İlm: 25, Mevâkîtu's-Salât: 2, Zekât: 1, Farzu'l-Hums: 2, Mevâkıb: 4, Meğâzî: 69, Edeb: 98, Haberi'l-Vâhid: 5, Tevhîd: 56; Müslim, İmân: 23, 24, 25 (17); Ebu Dâvud, Eşribe: 7, (3692); Tirmizî, İman: 5, (2614); Nesâî, İman: 25, (8, 120); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/227-228.

4- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara hadiste görüldüğü üzere hac hâric İslâm'ın esaslarını öğretir ve bunlara ilâveten ganimetin beşte birinin vergi olacağı tâlim edilir. Hacc'ın niçin zikredilmemiş olabileceği üzerine âlimler çok farklı yorumlar yaparlar. İbnu Hacer hepsini reddederek: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada bütün farzları, haramları saymayı gâye edinmemiştir. Nitekim, haramlardan sâdece içki ile ilgili haram üzerinde durmaktadır..." der.

5- Hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın İman'ı tarif ederken kelime-i şehâdetten sonra namaz, oruç, zekat gibi İslâm'ın şartları'na giren amelleri sayması dikkat çekicidir. Daha önce de temas ettik, İslâm âlimleri çoklukla bu gibi nassî delillere dayanarak İslâm ve İman'ın aynı şey olduğunu söylemişlerdir.

Şurası muhakkak ki, iman daha ziyade kalb ve vicdanın amelidir. Bu ancak dil ile ifâde edilebilir, samimi olup olmadığını ise Allah bilir. İmanın bu yönü kulları ilgilendirmez. İslâm ise, imanın gerektirdiği amelleri ifade eder. Amel, imanın lâzımıdır. Ama imân olmadan da, münafıklarda olduğu gibi, amel olabilir. Kâmil mânâdaki imanla kâmil mânadaki amel birdir, ayrılması mümkün değildir.

6- Hadiste bir kısım kapların kullanılması yasaklanmaktadır. Bunlar cahiliye devrinde şarap yapımında kullanılan kaplardır. Şarap yasağından sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şarap yapılan kapların kırılmasını da -bazı rivayetlerde- emretmiş ise de sonradan temizlenerek kullanılmasına izin vermiştir.

Yukarıdaki rivayet daha ziyade şıra yapımında bir kısım kapların kullanılmasını yasaklamaktadır. Çünkü bunlar tahammürü (şaraplaşma) hızlandıracağı için şıra'nın hemen şaraplaşmasına sebep olabilmektedir. Maamafih, İmam Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel gibi bazı âlimler şarap yapılan kaplarla ilgili yasağın mensuh olmayıp, hâlâ devam ettiğine inanmaktadırlar.40

[□ ن ِمؤُي بهتح ٌدبَع ُن ِمؤُي□

هاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ُهَهْج َو ُ هاللّ َم هرك ٍبِلاَط بِيَا ْنب ي □ :

لَع ْنَع َو ـ6□

ثْعَبْلا ب َن ِمؤُي َو ،ت ْوَملاِب َنِمؤُي َو ِهقَحْلاَب ِنَثَعَب ِ هاللّ ُلوُس َر ٌ د همَحُم بهِنأ َو ُ□
هاللّ هإ َهَلاِ َ نأ ُ د َهْش : ي ٍعَبرأب

بذمرتلا هجرخأ .

رَدَقْلاِب َنِمؤُي َو ،ت ْوَملا َدْعَب□]

6. (19)- Hz. Ali (kerremallahu vechehu) diyor ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: *"Kişi dört şeye inanmadıkça mü'min olmuş sayılmaz: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın kulu ve elçisi Muhammed olduğuma, beni (bütün insanlara) hakla göndermiş bulunduğuna şehâdet etmek, ölüme inanmak, tekrar dirilmeye inanmak, kadere inanmak"* 41

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî buradaki nefyin kemâl'e değil asl'a râci olduğunu belirtir. Yani, bu sayılanlardan birinin eksikliği nâkıs bir mü'minlik ortaya çıkarmaz, "küfr"ü ortaya çıkarır. Bu dört esas birbirinin lâzımıdır, kemâle erdiricisi değil.

1- İki şehâdetin ikrarı: Allah'ın birliği ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bütün insanlığa gönderilmiş

olduğu.

2- Ölüme, yâni dünyanın fâni olduğuna iman: Bunda Dehrîlerin iddia ettiği âlemin kıdem ve bekası inancının reddedilmesi söz konusudur.

Günümüzde de bu inanç komünizm şeklinde berhayattır. Çünkü komünizm sadece bir ekonomik sistem değil, aynı zamanda bir inanç sistemidir. Temel akidesi dinleri "afyon" kabul edip tevhîd-risâlet-âhiret esaslarına dayanan dinleri reddetmektir. Âlemin terkib-tahlil şeklinde ilânihâye devam edeceğini iddia eder.

Bu nebevî sözle, ölümün de Allah'ın yaratmasıyla (Mülk suresinin baş kısmına bakılsın) olduğunun ikrar edilmesi kastedilmiş olabilir. Çünkü bir kısım tabiatçılar ölümü "biyolojik mizacın bozulması"yla izah etmişlerdir.

3- Ba'sü ba'de'l mevt, yani ölümden sonra dirilmeye inanmak: Bu inancın içine hesap, cennet, cehennem vs.

inançları mevcuttur.

4- Kadere inanmak: Yani âlemde cereyan eden herşey Rabbülâlemîn'in takdiriyle, kaderiyle olmaktadır, tesâdüfe yer yoktur.42

ةبَق َر اَهْنَع َقِتْعأ ْنأ َتَصوأ بهِمُأ هنإ ِ هاللّ َلوُس َر اي ُتلُق :لاق ى□

فقثلا ٍديوس نب ِدي هِرهِشلا ْنَع َ ـ□ .

و 7□

□ تَلاَق ؟ ِكُّب□ :

رْ نَ :

م

□

لاَقف ْتَءاَجَف ،اَهُت ْوَعَدَف اَهُعْدا ؟اَهُقِتْعأفأ ة□

يِب ْوَن

□

ءاَدوَس ٌةَيراَج بِدْنِع َو ة□

نِمؤُم .

نئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ ٌ . ةَن ِمؤُم ا َهَّنإَف اَهْقِتْعا :َلاق ِ، هاللّ ُلوُس َر ْتَلاَق ؟اَنأ ْنَمَف : .
َلاَق ُ هاللّ

.

40 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/228-231.

41 Tirmizî, Kader: 10, (2146); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/231.

42 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/231-232.

7. (20)- eş-Şerrîd İbnu's-Süveyd es-Sakafî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, annem bana, kendisi adına mü'mine bir cariye âzad etmemi vasiyet etti. Benim yanımda, Sûdanlı (nûbi) siyah bir cariye var, onu âzad edeyim mi?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Çağır, onu (göreyim)" dedi. Çağırdım ve geldi. Cariyeye sordu:

"Rabbin kim?" Cariye:

"Allah!" dedi, tekrar sordu:

"Ben kimim?" Cariye:

"Allah'ın elçisisin!" cevabını verince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bunu âzad et, zira mü'minedir" buyurdu.43

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, bir kimsenin mü'min olup oladığına hükmetmek için aranması gereken temel vasıflar öğretilmektedir: Allah ve Rasûlüne inanmak. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu esasatın ikrarından sonra başka soru sorarak, tafsîle inmiyor. Sözgelimi Allah'ın isimlerini, sıfatlarını sormuyor. Namaz, oruç gibi amelleri yapıp yapmadığını da sormuyor. Müteâkip hadis de aynı mânayı te'yid etmektedir. Hatta Ebu Dâvud'un bir tahricinde câriye, konuşmaksızın, işaretle aynı şeyleri söylemektedir.

2- Cariyenin mü'mine olup olmadığının araştırılması, kefaret olarak âzad edilecek kölenin mü'min olması gerektiği içindir. İmam Şâfiî, Mâlik ve Evzâî bu çeşit nasslara dayanarak gayr-i mü'min köleyi âzâd etmekle kefâret ödenemiyeceğine hükmetmişlerdir.

Ancak Ebu Hanîfe ve Ashâbı, katl'le ilgili kefaret dışındakilerin gayr-i mü'min köle azad etmek suretiyle de yerine getirileceğine hükmetmişlerdir.44

تَناَك ً ةي ِراَج ل□

ى هنإ : ٌتلقف # ِ هاللّ َلوُسر ُتيتأ] لاق ى

مَلُسلا مكَحلا نب ةيِواَعُ م ْن َّع َ ـ .

و 8□

تْنُك َو ،اَهيَلع ُتفِسأف ُبْئِذلا اهَلَكأ ْتلاَقف ، اَهْنَع اَهُتلأَسَف ًةاَش ْتَدَقَف ْدَق َو اَهُتْئ ِجَف لب□
اًمَنَغ ىع ْرَت

ىف ْتَلا َق ؟ىلاعَت ُ ه

اللّ َنيأ :# ُّىبنلا اَهَل َلاَقف ؟اَهُقِتْعأفأ ٌةبَق َر َّىلَع َو اهَهْج َو ُتْمَطَلف َمدآ ِىنَب ْنِم

□ كلامو ملسم هجرخأ .ٌ[ةن ِمؤُم اَهناَف اَهْقِتْعا :َلاَقف ِ هاللّ ُلوُس

ر َتْنأ : ْتلاَق ؟اَنأ ْنَمَف َلاَق ،ءاَمهسلا

ئاسنلاو دواد وبأو .

8. (21)- Muâviye İbnu'l-Hakem es-Sülemî anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip:

"Bir cariyem var, çoban olarak çalıştırıyor, koyunlarımı otlatıyordum. Yakınlarda bir koyunumu yitirdi. Ne oldu? diye sorunca, kurt kaptı dedi. Koyunun kaybolmasına üzüldüm. İnsanlığım icabı câriyenin suratına bir tokat vurdum. Bu davranışımın kefareti olarak bir köle azad etmeyi adadım. Onu âzad edebilir miyim?" diye sordum. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cariyeye:

"Allah nerede?" diye sordu. O:

"Göktedir" deyince,

"Pekâlâ ben kimim?" dedi. Cariye:

"Sen Allah'ın Resûlüsün" cevabını verince, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bana yönelerek:

"Bunu âzad et, zira mü'minedir" buyurdu.[45]

AÇIKLAMA:

Açıklama için önceki hadisin açıklamasına bakılsın.[46]

معط َقاذ : ُلوُقَ□

ي ِ هاللّ َلوُس َر ُتعمس :َلاَق ُ ه

. □هاللّ ُ نَع

□ن

□ ـَ عَ سابعلا نبا دبع بلهطملا ر َ ض ِ ى

□9 و

. هللاِب ِ اهبر ًابو ِا“سْم ِانيد ًو َ بِمُحَمهد ِ ر َ سُو ً ، أخرجه مسلم والترمذ

“ا

□ي ِنام ْنم ر َ ض ِ ى

9. (22)- Abbâs İbnu Abdilmuttalib (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (radıyallahu anh)'in şöyle söylediğini işittim: *"İmanın tadını, Rabb olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, peygamber olarak Muhammed'i seçip râzı olanlar duyar."* [47]

[43] Ebu Dâvud, Eymân: 19 (3283); Nesaî, Vesâya: 8, (6, 251); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/232.

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/232.

[45] Müslim, Mesâcid 33, (537); Muvatta, Itk 8, (2, 776); Nesâî, Sehv 20 (3, 18); Ebu Dâvud, Eymân 19 (3282); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/233.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/233.

47 Müslim, İman: 56, (34); Tirmizî, İmân: 10, (2625); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/233.

AÇIKLAMA:

Nevevî'nin kaydına göre, Arapça'da râzı oldum demek "ona kanaat ettim, onunla yetinerek başkasına ihtiyaç duymadım" mânasına gelir. Böyle olunca, hadis, İslâm'a tam teslim olup, hayat yolu olarak onu seçmeyen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetini tüm olarak beğenmeyen insanın, îmanın gerçek lezzetini hissetmiyeceğini ihbar etmektedir. Kendisini Müslüman bildiği halde bir kısım emirlerini tenkid eden, beğenmeyen, beşerî veya şahsî mütâlaalar ileri süren kimse, kendini bu hâllerden kurtarmadıkça, imanın halâvet ve lezzetini tadamıyacak demektir.

Kadı İyaz, hadisle ilgili şu kıymetli yorumu yapar: "Hadise göre, bu vasıfları taşıyan bir kimsenin imanı sahîh, nefsi iman hakikatlarında mutmain ve ruhen rahat olur. Zira söylenen hususlardan râzı olması, onlar hakkında kesin bir bilgi sâhibi olduğuna, basîretinin dinî mesâile nüfuz ettiğine, imanî neş'enin kalbine girdiğine delil olur.

Zira kim birşeyden râzı olursa, o şey ona kolaylaşır. İşte mü'minin hâli de böyledir. İman gerçek muhtevasıyla kalbine girdi mi Allah'a ibadet ona kolay ve zevkli gelir."48

ثٌ نْم هنُهَلَعَف :

ث #ِ ه

اللّ

لوُسر َلاَق :َلاَق .هْنَع ُ هاللّ ىَ ِض َر يرضاغلا ةيواعَم نب ِ هاللِّدبع نْع َ ـ□

و 11□

هُسْفَن اَهِب ًةبيِط ِهِلاَم َةاَك َز ىطعأو ، ُ ه□

اللّ هإ َ ه

لإَ ُهنأ َمِلَع□

و ،ُهَدح □

“ وَ هاللَّدبَع ْنَم :نأَم

ي ا َمْعَط َمِعَط ْدَقَف

ن

و □

□ م ْنكَل ةميئل ا َط َرَّشلا َو َةَضيرملا َِو َةن ِرَّدلا َِو َةَم ِرَهْلا ِطعي ْمَل□

و

ماع ًلُك ِهْيَلَع ًةدِفار□ □

ىنعمو د

□ واد وبأ هجرخأ ،ه ٍ هِ هرَشِب ْمُك ْرُمأ ي ْمَل .

و ُه َرْيخ ْمُكلَأْسَي ْمل َنلاعَت َ هاللّ هنإف مُكلاومأ ِطس َو

ه

نيعتو هدفرت يهف اهعنمب ُهسفن ٍةثهدحم ريغ َةاكزلا ءا .

دأ ىلع هل ةنيعم نأ ه

»يلع ةدفار «

هرا

.

غصو لاملا لاذر ة

«

ميئل ا

و طرشلاو ةنردلا

ىنعمو «

10. (23)- Abdullah İbnu Muâviye el-Gâzirî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: " *Üç şey vardır. Kim onları yaparsa imanın tadını alır: Sadece Allah'a kulluk eden, Allah'tan başka ilâh olmadığını bilen, her yıl gönül hoşluğuyla zekâtını veren! Zekâtını da yaşlı, uyuzlu, hasta, değersiz, küçük* *hayvanlardan vermez, aksine mallarının orta hâllilerinden verir. Zira Cenab-ı Hakk ne en iyisinden vermenizi emretmiştir, ne de en adisinden olana râzı olmuştur."* 49

AÇIKLAMA:

Burada da önceki hadiste olduğu gibi imanın tadını nasıl duyacağımız açıklanmıştır. Israrla durulan bir husus zekât olarak verilecek malın evsafıdır. Zekatın malın orta halli olanlarından verilmesi irşad ediliyor: Ne mal sâhibinin gönlünün takılıp kalacağı en iyisinden alınmalı, ne de alan kimsenin haysiyetini rencide edecek derecede en değersizlerinden verilmeli. Zekât toplayanların bu hususa riayet etmelerini emreden başka hadisler de mevcuttur. Söz gelimi, sürüden alınacak bir koyun, sürü sâhibinin hususî itinasına, emeğine mazhar olmuş en gösterişlisi olmamalıdır.50

□□□□أَ بن :

ي ُتلُق] لاق هدج نع هيبأ نع ريشقلا ةديح نب ةيواعم نب ميكح نب زهَب ْنَع َ ـ

□11 و

تْنك بِنإ َو ،َكَنيِد□

□ك

بِتآ َو ِيتآ نأ ه□

(يدي عباص)

ءؤه ددع نم رثكأ ُتفلح بهتح كُتيتأ أَم ِ هاللّ□ ‘

□

□ ه

اللّ َكَثَعَب َمِب ،بلاَعَت ِ هاللّ ِهْج َوِب َكُتلأس بِنا َو ،هُلوُسر َو بلاَعَت ُ ه

اللّ بِنَمَّلَع ام هاٍ ًائيش ُلَقْعأ أ

رْمإ□

تْيهلخَت َو ،بلاَعَت ِ هلل□ □

ت□

بِهْج َو ْملسأ : َلوُقَت ْنأ َلاَق ؟ ِمْس“ا ُتايآ اَم َو : ُثْ ُل ق . ِم ِ ْس“اِب َلاَق ؟اَنيلإ

دعب ٍكرشم ن

م ُلَبقُ ي ، ِناري ِصن ِنا َوَخأ ٌم هرحم ٍملسم ىلع ٍملسم ُّلك ، َةاك هزلا َيتؤُت َو ،َةهصلا َميِقُتو

. ئ

ى اسنلا هجرخأ ن

يملسملا ىلإ ني].

كرشملا ُقرافي وأ ًلمع ملسأ ام

11. (24)- Behz İbnu Hakîm İbni Mu'âviye İbni Hayde el-Kuşeyrî babası tarikiyle dedesinden şunu rivayet ediyor:

"Dedim ki: Ey Allah'ın Resûlü, ben sana gelirken, seni ve dinini benimsemiyeceğim diye şunların (ellerinin parmaklarını göstererek) adedinden fazla yemin ettim. Meğerse, Allah ve Resûlünün öğrettiği dışında hiçbir şey anlamayan bir kimseymişim. Şimdi Allah rızası için senden soruyorum. Allah seninle bizlere ne gönderdi?" Hz.

peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"İslâm"ı dedi.

"Pekâla, dedim, İslâm'ın alâmetleri nedir?" Şu cevabı verdi:

"Kendimi Allah'a teslim ettim, başka şeyleri terkettim" demen, namaz kılman, zekât vermendir. Her Müslüman bir başka Müslümana haramdır. İki Müslüman birbiriyle kardeştir ve birbirlerine yardımcıdırlar. Bir kimse Müslüman olduktan sonra müşrikleri terkedip, Müslümanlara karışmadıkça hiçbir ameli (Allah katında) makbul değildir." 51

---

48 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/233-234.

49 Ebu Dâvud, Zekât: 4, (1582); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/234.

50 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/235.

□مْس“ا يف بِل ْلُق ِ هاللّ َلوُسر اَ :

ي ُتْلُق] َلاَق هْنَع ُ هاللّ

□ن

□ـ َع َ نايفُس نب هاللّدبع بِفَقثلا ر َ ض ِ ى

□12 و

ملس

.

م هجرخأ .[ْمِقتسا مث ىلاَعَت ِ هللاِب ُتنَمآ : ْلق َلاَق

. □وَق ْ َ ً لأسأ ُ هنع ً ادحأ كَدعب

12. (25)- Süfyan İbnu Abdillah es-Sakafî (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Ey Allah'ın Resûlü, bana İslâm hakkında öyle bir bilgi ver ki, bana yetsin ve sizden başka kimseye İslâm'dan sormaya hacet bırakmasın" dedim. Şu cevabı verdi:

"Allah'a inandım de, sonra da doğru ol" buyurdu.52

AÇIKLAMA:

Bu hadis Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Cevâmi'u'l-Kelim denen özlü sözlerindendir. Bir kaç kelimelik bir söz olduğu halde çok geniş ve derin mânaları kucaklamaktadır: Allah'ı bir bil, yalnızca ona inan, sonra dinin gösterdiği doğru yoldan git, tevhidden hiç ayrılma, ölünceye kadar Allah'a itaatten yüz çevirme"

demek olup, hadis şu ayete de mutabıktır: *"Rabbimiz Allah'tır; deyip sonra da doğrulukta devam edenlerin üzerine, melekler (ölümleri anında) inerler..."* (Fussilet: 41/30)53

□ن ْ بهلَص انتَص ، اوَ َلبَقتْسا َانتَلبِق :

م # ِ هاللّ ُلوُس َر :لاَق] ل

اَق هْنَع ُ هاللّ :

سن

أ ْن

ى ِض َر□

ع َ ـ□

و 13□

براخبلا هجرخأ ليوط ثيدح نم فرط وهو ى

ئاسنلا هجرخأ

ملْسُملا َوُهَف اَنَتحيبَذ َلكَأ َو□].

. ىلا

عت هاللّ مهمحر ،يذمرتلاو دواد وبأو

13. (26)- Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: *"Kim bizim namazımızı kılar, bizim kıblemize yönelir, bizim kestiğimizi yerse işte o, Müslümandır"* 54

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, bir kimseyi Müslüman addetmek için ne gibi fiillerin ölçü alınacağı açıklanmaktadır. 7, 8 numaralı hadislerde kişinin mü'min sayılması için aranması gerekecek itikadî durumlar belirtilmiştir.

Hadisin Buhârî, Ebu Dâvud ve Tirmizî'de gelen vechi biraz farklıdır: *"Ben, insanlar Lâilâhe illallah deyinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Kim bunu söyler, namazımızı kılar, kıblemize yönelir ve kestiğimiz şekilde keserse onların kanları, malları bize haram olur..."* şeklindedir.

Daha önce de geçtiği üzere, sadece kelime-i tevhid'in zikri, şehâdeti de tazammun ettiği içindir. Değilse, ulemanın ittifakıyla yalnızca Lailâhe illallah" demek bir kimsenin Müslüman sayılması için yeterli değildir. İbnu Hacer: "el-Hamdü'yü okudum" diyerek surenin tamamını kastedmemiz gibi Lâilâhe illallah kelimesiyle Muhammedurrasulullah kelimesini de kastederiz, bunlar ayrılmaz" der. Ancak şu da söylenmiştir: "Hadisin evveli tevhîdi inkâr edenler hakkında vârid oldu. Tevhîdi ikrar etti mi ehl-i kitab'a mensup bir muvahhid gibi olur.

Böyle birisinin Müslüman sayılması için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiklerine inanması gerekir. Bu sebeple hadisin devamında zikredilen fiiller (namaz, kıblemize yönelme, kestiğimiz usulce kesilmesi

-veya kestiğimizi yemeleri-) kelime-i tevhide atfedilerek eksiklik tamamlanmış, yanlış anlama ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Esasen şerî namazın içinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın risâletine şehâdet mevcuttur.

Hadiste, İslâm'ın, sadece birkaç meselenin zikriyle iktifa edilmesindeki hikmet şudur: Ehl-i kitap içerisinde namaz kılma, kıbleye yönelme, hayvanı kesme fiilleri mevcuttur. Ama bizimkinden ayrıdır. Bizim gibi namaz kılmazlar, bizim kıblemize yönelmezler, hatta kestiğimizi yemezler. Bu sebeple mezkur fiilleri bizim tarzımızda yapmadıkça Müslüman olamıyacaklarını ifade etmek için bu fiiller hassaten zikredilmiştir."55

51 Nesâî, Zekât: 72, (5. 82); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/235.

52 Müslim, İman: 62, (38); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/236.

53 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/236.

54 Nesâî, İman: 9, (8, 105). Buhârî, Salat: 28. Hadisi Nesâî tahric etmiştir. Ancak, Buhârî, Ebu Dâvud ve Tirmizî tarafından da rivayet edilmiş

olan uzunca bir hadisin bir parçasıdır. Bak: Tirmizî, İman: 2, (2611); Ebu Dâvud, Cihad: 104, (2641); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/236.

55 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/236-237.

ÜÇÜNCÜ FASIL

MECÂZ HAKKINDA

يف َو

» نوُعْبَس□ □

و ٌعِضِب ُنام “

ا يِ] #

: □ هاللّ ُهْنَع ُ لاَق :لاَق َر ُلوُس هاللّ

ن□

□□1ـ ع َبأ هريرة ر َض ِى

ةيا

ور يف داز ةسمخلا هجرخأ :

.[□نام “

ي ا َن ِم ٌةَبْعُش ُءايحلا َو ،ًةَبْعُش ن

» وهتسو ٌعض :

ب

ا

ةي و ِر

. □هل ها إ هاللّ ،ُ اهانداو ُةطاما ا‘ ذ نع قيرطلا

إ ُلوق اهُلضفأف

1. (27)- Ebu Hüreyre anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"İman, yetmiş küsur -bir rivayette de altmış küsur- şubedir. Haya imandan bir şubedir."

Bir rivayette şu ziyâde vardır: *"Bu şûbelerden en üstünü "Lâ-ilâhe illallah" sözüdür, en aşağı mertebede olanı da yolda bulunan rahatsız edici bir şeyi kenara çıkarmaktır."* 56

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, pekçok vecihten rivayet edilen hadislerden biridir. Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği hadisler arasında yer alması da hadisin kıymetini artırmıştır. Kısmen belirtileceği üzere, İslâm uleması bu hadisin üzerinde ziyadesiyle durmuş, hadiste ifade edilen iman şubelerini Kur'ân ve hadise dayanarak, birer birer göstermeye çalışmıştır. İmam Beyhakî'nin henüz basıldığını işitmediğimiz muazzam bir tel'lifi bu hadîsten mülhemdir.

Şu'abu'l-İman. İmam Beyhakî (rahimehullah) hazretleri, bu muazzam eserini imanın şubesi adedince bölüme ayırır, her bölümde o şubeye giren rivayetleri cemeder. Keza, İbnu Hibban Vasfu'l-İmân ve Şu'abuh, Ebu Abdillah Hüseyn el-Halîmî Fevâidu'l-Minhâc, eş-Şeyh Abdü'l-Celîl Şu'abu'l-İman, İshak İbnu'l-Kurtubî Kitâbu'n-Nesâîh'i yazmıştır.

Aynî, bu kitaplardan hiçbirini imanın şubelerini tesbitte tatminkâr bulmadığını belirtir.

2- Hadisle ilgili açıklamaya rivayetler arasındaki ihtilafa parmak basarak başlamak istiyoruz: "Buhârî'nin hadisinde olduğu üzere bazı rivayetler imanın altmış küsur şube olduğunu beyan ederken, bâzıları yetmiş küsur olduğunu, diğer bazıları altmış dört, otuz üç, üçyüz dokuz, üçyüz onbeş olduğunu belirtmiştir.

3- Keza bazılarında "şube" denirken, bazılarında ona bedel "hisâl" (hasletler), "bâb", "şerîat" (yol), "sehm" (pay) gibi yakın mânada başka kelimeler kullanılmıştır.

"....İmanın en üstün hasleti Lâilâhe illallah sözüdür."

"İman yetmiş küsür babtır."

"İslâm otuz üç şeriattır. Kim bunlardan birini Allah için yerine getirirse cennete girer."

"Aziz ve Celîl olan Rahmân'ın önünde bir levha vardır. Üzerinde üç yüz on dokuz şeriat vardır. Cenâb-ı Hak:

"Kullarımdan, bana ortak koşmayan her kim bunlardan bir tânesini yerine getirse mutlaka cennete koyarım"

der".

"İslâm seksen sehimdir.. namaz bir sehimdir, zekât bir sehimdir, Ramazan

orucu bir sehimdir, hac bir sehimdir...

Hiç sehmi olmayan zarar etmiştir."

4- Hadiste, küsur diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı bid'un'dur. Bunun Arapça'da neye delalet ettiği ihtilaflıdır. Bazıları "3-10 arası bir miktara delalet eder" demiş ise de diğer bazıları "3-9 arası" bir miktar, "2-10

arası" "12-20 arası," "3-7 arası", "5-7 arası" gibi miktarlara delalet ettiğini söylemişlerdir. Ahmed İbnu Hanbel de "7'ye delalet eder" demiştir.

Aynî, en doğru görüşün bid'un kelimesinin 1-10 arası bir miktara delalet ettiğini söylemek olduğuna dikkat çeker.

5- Hadislerde gelen 60, 70 rakamları hususunda değişik yorumlar yapılmıştır. Umumiyetle bunlarla muayyen bir miktar değil, "çokluk" kastedildiği söylenmiştir. Bu rakamlara "küsur" kelimesinin ilâvesi "imanın şubeleri sınıra, sayıya gelmez, çoktur" mânasını taşır, zira tahdid kastedilseydi mübhem bırakılmazdı" denmiştir.

Arapların 70 rakamını mübâlağa için kullandığı da söylenmiştir.

Ancak, bazıları da: "Zikredilen bu miktar imanın şûbeleridir, bundan murad bu şubeleri saymaktır" şeklinde iddiada bulunmuştur.

6- İbnu Hibban, mezkur şubeleri sayma hususunda Vasfu'l-İman ve Şu'abuhu adlı eserinde şunları söyler:

"Bu hadisin mânasını bir müddet araştırdım. Bu maksadla ibâdetleri saydım. Bunlar hadiste gelen miktarı çok aşıyordu. Sonra Sünen'lere yöneldim, onlarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın imandan addettiği ibâdetleri saydım, bunlar da yetmiş küsurdan eksik çıktı. Bu sefer Kitabullah'a yöneldim. Orada, Cenâb-ı Hakk'ın imandan addettiği herbir ibadeti saydım. Bu da yetmiş küsura ulaşıyordu. Kitap ve sünnette gelenleri birbirine ilâve ettim, tekrarları saydım. Gördüm ki, Allah ve Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm)'nün imandan saydıkları şeylerin toplamı yetmiş küsura ulaşıyordu, ne fazla ne de eksik. O zaman anladım ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kasdı, Kitap ve sünnette gelmiş olanların miktarıydı."

56Buhârî, İman: 3; Müslim, İman: 57-58, (35-36); Ebu Dâvud, Sünnet: 15, (4676); Tirmizî, İman: 6, (2617); Nesâî, İman: 16, (8, 110); İbnu Mâce, Mukaddime: 9, (57); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve

Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/239.

Bu miktarı içtihad yoluyla tesbite birçokları gayret sarfetmiştir ama tatminkar neticeye ulaşamamışlardır.

Kadı İyaz şöyle der: "Bu hususun tafsilatlı olarak bilinmemesi imana bir eksiklik getirmez. Çünkü imanın usul ve fürû'u malûm ve muhakkaktır. İmanın bu kadar şubesi olduğuna kabaca inanmak, vâcibtir. İman esaslarını ve mezkûr şûbeleri tâyin ve tafsil mevzu üzerine tesbit edilecek hususa bağlıdır..."

Kadı İyaz devamla der ki: "Bu, ilm-i İlahîde ve ilm-i Nebevîdedir, başkası bilemez. Şeriat bunların hepsini ihtiva eder. Ancak şeriat bunu bize bildirmemiştir. Bundaki cehaletimizden dolayı bir zarar görecek değiliz. Mükellef olduğumuz şeyleri teferruatıyla bilmekteyiz. Bilmekle emrolunduğumuz şeyi biliyor, yasaklandığımız şeyden de kaçınıyoruz."

Aynî, bu çeşit iktibaslardan sonra imanın en yüksek şubesi ile en aşağı şubesini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu hadiste belirttiğini kaydeder:

"...İmanın en âlâ şubesi lâilâhe illallah demektir, en aşağısı da yoldan rahatsız edici bir şeyi uzaklaştırmaktır."

.... Gerisi bu ikisi arasında yer alır. Biz bunları teker teker bilmesek de toptan inanırız. Nitekim meleklerden pek azını ismen bildiğimiz halde hepsine inanıyoruz ve bu bizim melek inancımıza bir noksanlık getirmez. Öyle de imanın şubelerine toptan inanmamız inancımıza bir nâkise getirmez...57

7- İmanın Şubeleri:

İMANIN ŞUBELERİ:

Aynî bu açıklamalardan sonra, mezkur şubeleri teker teker sayma denemesi yapar. İlgi çekici bulduğumuz için kaydedeceğiz. Der ki:

"Allah'ın avn ve yardımıyla diyoruz ki imanın aslı kalb ile tasdik, dil ile ikrar'dır. Fakat, kâmil ve tam bir iman tasdik-ikrâr ve amel'dir. Yani üç kısımdır.58

Birinci Kısım: Tasdikle İlgili İtikadiyat'tır

30 Şubedir.

1- Allah'a iman, Allah'ın zatına, sıfatlarına, birliğine ve benzeri olmadığına inanmak da buraya girer.

2- Allah'dan başka herşeyin hudûsuna (sonradan yaratıldığına) inanmak.

3- Meleklere inanmak.

4- Kitaplara inanmak.

5- Peygamberlere inanmak.

6- Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmak.

7- Ahirete inanmak, kabir sualine, kabir azabına, tekrar dirilmeye, mahşerde toplanmaya, hesaba, mîzana, sırat köprüsüne... inanmak da buna dahildir.

8- Cennete ve oradaki ebedî hayata inanmak.

9- Cehenneme, cehennem azabına, kâfirlerin ebediyyen orada kalacağına inanmak.

10- Allah'ı sevmek.

11- Allah için sevmek, Allah için buğzetmek. Muhacir ve Ensar sahâbeyi, Âl-i Resûl (aleyhissalâtu vesselâm)'ü sevmek de buraya dâhildir.

12- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i sevmek. Buna Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salat ve selam okumak, sünnetine uymak da girer.

13- İhlaslı olmak ve riya ve nifakı terketmek de buraya girer.

14- Tevbe ve nedâmet etmek.

15- Allah'tan korkmak.

16- Allah'ın rahmetinden ümid etmek.

17- Ümidsizlik ve ye'si terketmek.

18- Şükretmek.

19- Ahde vefa göstermek.

20- Sabırlı olmak.

21- Tevâzu, büyüklere saygı da buraya girer.

22- Şefkatli ve merhametli olmak, küçüklere şefkat de buraya girer.

23- Allah'ın kazasına râzı olmak.

24- Allah'a tevekkül etmek.

25- Amele güvenmemek, kendini övmeyi ve kusursuz görmeyi terketmek de buraya girer.

26- Hasedi, çekememezliği terketmek.

27- Kin ve intikâmı terketmek.

28- Gadabı terketmek.

29- Aldatmamak, su-i zan sâhibi olmamak, hilekâr olmamak da buraya dahildir.

30- Dünya sevgisini terketmek. Mal ve makam sevgisini terk de buraya girer.

Kalbe müteallik güzel veya kötü amellerden herhangi biri aklına gelir de burada zikredilmemiş bulursan, o esas itibariyle bu saydıklarımızın dışında kalmaz, bunlardan birine dahil olduğunu azıcık bir tefekkürle görürsün.59

İkinci Kısım: Dille Alakalı Ameller

Bunlar da yedi şubeye ayrılır:

1- Kelime-i tevhidi diliyle söylemek,

2- Kur'an'ı tilâvet etmek,

---

57 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/239-242.

58 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/242.

3- İlim öğrenmek,

4- İlim öğretmek,

5- Allah'a dua etmek,

6- Allah'ı zikretmek, istiğfar da buraya dâhildir,

7- Boş laflardan kaçınmak.60

Üçüncü Kısım: Bedenî Ameller

Bu da kırk şubeye ayrılır. Bunlar da kendi aralarında üç çeşittir:61

1. Çeşit: Muayyen Şeylere Ait Olanlar

Bunlar on altı şubeye ayrılırlar:

1- Temizlik. Buna beden, elbise ve mekân temizlikleri de girer. Bedeni hadesten temizlemek için abdest almak, cenabetten, hayızdan, nifastan temizlemek için yıkanmak da girer.

2- Namaz kılmak; buna farz, nâfile ve kaza namazları da girer.

3- Zekat vermek; buna sadaka vermek, sadaka-ı fıtr ödemek, cömertlik, fukara ve misafirlere yedirip ikram etmek de girer.

4- Farz ve nâfile oruçlar.

5- Haccetmek, umre de buraya girer.

6- İ'tikafa girmek. Kadir gecesini aramak da buna dahildir.

7- Dînin yaşanabileceği yere gitmek, şirk diyarından hicret de buna girer.

8- Nezirlerini ödemek.

9- Yeminleri yerine getirmek.

10- Keffaretlerini ödemek.

11- Namaz içinde ve dışında setrü'l-avret (ayıp yerlerini örtmek, tesettüre riayet etmek).

12- Kurbanları kesmek, nezir kurbanı varsa onu da kesmek.

13- Cenâze işlerine bakmak.

14- Borcu ödemek.

15- Muâmelelerde doğru olmak, ribadan kaçınmak.

16- Doğrulukla şâhidlik etmek, hakkı gizlememek.62

2. Çeşit: Kendisine Tabi Olanlarla İlgili Şeyler

Bunlar altı şubedir:

1- Meşru nikahla evlenip iffeti korumak.

2- Aileye karşı vazifelerini yerine getirmek. Hizmetçilere iyi muâmele de buraya girer.

3- Anne babaya iyi muâmele etmek. Onlara karşı ukuk (haksızlık)tan kaçınmak da buraya girer.

4- Çocukların terbiyesi.

5- Sıla-i rahm.

6- Büyüklere itaat.63

3. Çeşit: Âmmeye Müteallik Şeyler

Bunlar da onsekiz şubedir:

59 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/242-243.

60 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/243-244.

61 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/244.

62 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/244-245.

63 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/245.

1- İdâreciliği adaletle yürütmek,

2- Cemaate uymak,

3- Ulu'l-emre itaat etmek,

4- İnsanları barıştırmak. Hâricilere ve âsilere karşı mücadele de buraya girer.

5- İyilikte yardımlaşma.

6- Emr-i bi'lma'ruf nehy-i ani'l-münkerde bulunmak (yani insanlara iyiliği emretmek, kötülükten menetmek).

7- Hududu (ağır cezaları) tatbik etmek.

8- Cihad etmek. Kışlalarda asker bulundurmak buna dâhildir.

9- Emaneti edâ etmek. Ganimetten beşte biri (hums) ödemek de buraya dâhildir.

10- Ödemek şartıyla borç vermek.

11- Komşuya iyi muâmele etmek.

12- Geçimli olmak. Helâlinden mal toplamak da buraya dahildir.

13- Malı yerinde harcamak. İsrâftan kaçınmak da buraya girer.

14- Selam'ı almak.

15- Hapşırana "yerhamukâllah" demek.

16- İnsanlara zarar vermekten kaçınma.

17- Eğlenceden kaçınmak.

18- Yoldan rahatsızlık veren bir cismi kaldırmak.

Bütün bunlar, toplam 77 şube yapar.64

Dikkat: Bu hadis, yoldan rahatsızlık veren birşeyi (ezâ) kaldırmayı imanın bir şubesi saymakla imar hizmetlerinin ehemmiyetine dikkat çekmiş, hayır sahiplerinin yol hizmetlerine eğilmelerine sebep olmuştur.

İnsanların gelip geçtiği yerlerden çalı, çırpı, diken, taş, pislik gibi rahatsızlık veren birşeyi temizlemek imanın bir şubesi olursa yol inşa etmek, yol emniyetini sağlamak, yolcuların konaklayacağı yerler, köprüler yapmak ne kadar büyük ehemmiyet taşır. Allah nazarında makbul bir amel olur! Bu yüzdendir ki, İslâm âleminde daha ilk asırlardan itibaren yol ve posta hizmetleri gelişmiştir. Öyle ki, Emevîler devrinde ana yollara bugünkü gibi kilometre taşları dikerek merkeze olan uzaklık mil cinsinden sıkca gösterilmiştir. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızda geniş malumat vardır s. 466-468.65

“ نام□ :

دَج ِ بهَّن طعْمَ ا ي □

و ِهيِف ّنُك ْنَم ُث]ث

□ : هاللّ ُ عَنْه ُ قال :قال رسو ُل اللّه

ن□

ى ِض َر ِسنأ َع َ ـ□

و 2□

دوعُي نأ ُ ه َرْكَي ْنَم َ َو ِ، هلل هإ ُ ه □

بح ي ًادبع ّبحأ ْنَم َو ،امُهاوس امم هيلإ ّبحأ هُلوسرو ُ هاللّ َناَك ْنم□□

ابأ هإ ةسمخلا هجرخأ . ر

انلا يف نَقْلُي نأ]

ه َركي اَمَك هنم َلاعَت ُ هاللّ ُه َذَقنأ ْذإ َدعب ِرفكلا يف□

ضَغْبَي َو ِ هاللّ يف ّب ِحُي نأو ا□

مهاوس امم »

هِلوق َدع بلاع ت هاللّ همحر ئاسنل ىرخأ يفو دواد «

.

هاللّ يف □ .

2. (28)- Hz. Enes, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurduğunu anlatıyor:

"Üç haslet vardır. Bunlar kimde varsa imanın tadını duyar: Allah ve Resûlünü bu ikisi dışında kalan herşeyden ve herkesten daha çok sevmek, bir kulu sırf Allah rızası için sevmek, Allah, imansızlıktan kurtarıp İslâm'ı nasib ettikten sonra tekrar küfre, inançsızlığa düşmekten, ateşe atılmaktan korktuğu gibi korkmak."

Nesâî'nin kaydettiği bir diğer rivayette "bu ikisi dışında kalan" tabirinden sonra şu ziyâde vardır: *"Allah için sevmek, Allah için buğzetmek."* 66

AÇIKLAMA:

Gerçek dindarlık Allah ve Resûlünü herşeyden çok sevmekten geçer. Bunun aksini düşünmek mümkün değildir.

Nitekim bir ayet de şöyle buyurarak mevzuun ehemmiyetini tesbit eder:

"Ey Muhammed de ki: Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabanız, elde ettiğiniz mallar, durgun gitmesinden korktuğunuz ticâret, hoşunuza giden evler sizce Allah'tan, Peygamberinden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevgili ise, Allah'ın buyruğu gelene kadar bekleyin. Allah fâsık kimseleri doğru yola eriştirmez" (Tevbe: 9/24)

Burada emredilen Allah ve peygamber sevgisinin nasıl ortaya çıkacağı da bir başka ayette açıklanmıştır: Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e uymak.

"Ey Muhammed de ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun, ta ki Allah da sizi sevsin, günahlarınızı mağfiret etsin" (Âl-i İmran: 3/31).

64 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/245-246.

65 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/246.

66 Buhârî, İman: 9, 14, İkrâh: 1; Müslim, İman: 67, (43); Tirmizî, İman: 10, (2626); Nesâî, İman: 3, (8, 96); İbnu Mâce, Fiten: 23, (4033).

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/246-247.

Hadis'te, Allah ve Resûlü dışında kalan kimseleri sevmede de ölçü verilmekte Allah'ı memnun etmeyecek sevmelerden, buğzetmelerden kaçınmak emredilmektedir. Yani Allah'ın seveceği Hakk dostlarını sevmek, Allah'ın sevgisine lâyık olmayacağı belli olan sefih, hevaperest, din düşmanı kimseleri sevmemek. Allah rızası için olmayan sevmeler bizi dünyada onların yolunda gitmeye sevkedeceği gibi âhirette de zarara sebep olacaktır.

Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"(Ahirette) kişi sevdiği ile berâber olacaktır"* buyurmuştur.

"Din sevgi ve buğzdan başka bir şey değildir" hadisini de gözönüne alacak olursak, dinimiz açısından "sevmek ve buğzetmek" duygularımızı kullanmanın ne kadar ehemmiyetli, hayatî bir iş olduğu anlaşılır. Kendisini Müslüman bildiği halde sevgi âlemini sadece artistler, sporcular, romancılar vs. dolduran veya Müslüman büyüklerine, İslâmî değer ve mefâhirlere gerekli alâkayı göstermeyen, sevmeyen Müslümanlar bu ayet ve hadislerin ışığında kendilerini muhasebe ve murâkabe etmelidir. Bilmelidir ki, ömür sermâyesinden, bir an bile olsa, pay ayırdığı her şeyden hesap verecektir.

Şu müteâkip hadisler de "sevgi kuvvemizi" kullanmamızla ilgili teferruatı beyan edecektir:67

هيلاِ َّبحأ َنوكأ ىهتح ْمُكُدَحأ ُنِمؤُ ي] : ُلوُقَ□

ي ِ هالّ َلوُس َر ُتْعِمَس ل

اق ُهْنَع ُ هالّ .

ه □

ن□

ى ِض َر َع َ-□

و 3□

. هالّ همحر ىئاسنل ىرخأ يف

و ىئاسنلاو نا

خيشلا هجرخأ ن

يِعَمْجأ ِساهنلاو ِه ٍدلوو ِهِدلاو نم].

هلهأو هلام نم هيلإ َّبحأ :ىلاعت.

3. (29)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) bildiriyor; Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri, beni, babasından, evladından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş sayılmaz"

Nesâî'nin bir rivayetinde *"... malından ve ailesinden daha sevgili..."* denmektedir.68

‘ ب ِحُي ام ِهي□□

خ َّب ِحُي نَّتح ْمُكُدَحا ُنِم ْؤُ ي] :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

ه □

ن□

ى ِض َر َع َ ـ□

و 4□

: رْيخلا َن□ .

م

ى

برخأ يف ئاسنلا دازو ،دواد ابأ اهإ ةسمخلا هجرخأ

هِسْفَنِل□].

4. (30)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh)'in rivayetine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri, kendi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe gerçek imana eremez."

Nesâî'nin rivayetinde *"...hayır şeylerden"* ziyadesi mevcuttur.69

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer, "Bu hadiste imanın nefyi görülüyor ise de aslında imanın kendisi değil, kemali nefyedilmekte" der.

Araplarda bir şeyi ismen nefyetmekten muradın, o şeyden kemali nefyetmek olduğunu, buna çok sıkca başvurulduğunu belirtir. Ve: "Falanca insan değildir" sözünü misal verir. Sadece bu vasfı bulundurup imanın geri kalan rükünlerini ihmal eden kimseye de kâmil denemiyeceğini ayrıca belirten İbnu Hacer, bu sıfatı taşımayan kimseye kâfir denemiyeceğini de bilhassa tebârüz ettirir. Hadisin bu tarz beyanı mübâlağa içindir.70

□ ىطعأ َو ،ِ هلل َضَغْبأ

] وِ، هلل هبحأ ْنَ

م لاق

: # □ هاللّ ُهْنَع ُ هنأ َلوُسر هاللّ

□ن

□ـ َ ع َأب ةماأ َر ِض ى

□5 و

. هجر وبأ دواد

خأ

.[□نام “

ي ا َلَمْكَتْسا ِدقف ِ هلل َعنَم َو ،ِ هلل

5. (31)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle dediğini rivayet ediyor:

"Kim Allah için sever, Allah için buğzeder, Allah için verir, Allah için vermezse imanını kemâle erdirmiştir" 71

□ن ِم َنوُمِلْسُمْلا َمِلَس ْنَم ُمِلسملا□ [#

هاللّ ُلوُسر لاق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ :

ن

ى ِض َر ةريره بأ َع َ ـ

و 6

ئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .

مِهِلا َوْمأو مهئامد ىلع].

ساِنلا ُهنِمأ ْنَم ُنِمؤُْملا َو ،هِدَي َو ِهِناَسِل

6. (32)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

67 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/247-248.

68 Buhârî, İman: 8; Müslim, İman: 70, (44); Nesâî, İman: 19, (8, 114, 115); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/248.

69 Buhârî, İman: 6; Müslim, İman: 71, (45); Nesâî, İman: 19, (3, 115); Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyamet: 60, (3517); İbnu Mâce, Mukaddime: 9, (66); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/248.

70 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/248-249.

71 Ebu Davud, Sünnet: 16, (4681); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/249.

"Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir. Mü'min de, halkın, can ve mallarını kendisine karşı emniyette bildikleri kimsedir." 72

AÇIKLAMA:

Burada da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kâmil mânada Müslümanı kastederek târif sunmaktadır. Değilse, eliyle diliyle başkasına zarar veren Müslüman kâfir olur mânasına gelmez. Ancak, başkasına zarar vermemek, emniyeti bozmamak gibi güzel vasıfların ehemmiyeti bu üslûbla daha açık ve daha müessir bir tarzda ifâde edilmiş olmaktadır. Zira, Resûl (aleyhissalâtu vesselâm)'ünden bu tehdîdi işiten mü'min, en kıymetli sermayesi olan iman ve İslâm'ını zedelenmekten, eksilmekten korumak için bu davranışlardan elinden geldiğince kaçacaktır.73

[نَم ُمِلْسُملا□

هاللّ ُلوسر لاق :لاق امُهْنَع ُ هاللّ □ :

ن

ب

ى ِض َر ْصاعلا نب ورمع□

هاللّدبع ْنَع َ ـ □

و 7□

هإ ةسمخلا هجرخأ ُ ه

نَع ُ هاللّ بِهَنَام رَجَه ْنَ□].

م ُر ِجاَهُمْلا □

و ،هِدي َو ِهِناَسِل ْنِم َنوُمِلْسُمْلا َمِلَس

□□نأ □

هاللّ َلوُسر اي ا .

ل ق ًجر هنأ :ىئاسنلاو نيخيشلل ىرخأ يفو ىرا

.

خبلا ظ

فل اذهو ،ىذمرتلا

ف ِرعت مل ْنَم َو َتْفرع ْنم ىلع َمهسلا ُأ َرْقَت َو ،َماعطلا ُمِعطُ : ت لاق ؟ٌرْيَخ ِمْس“ا□ .

7. (33) Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anh) hazretleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmedikleri kimsedir. Muhâcir de Allah'ın yasakladığı şeyi terkedendir."74

Sahiheyn ve Nesâî'de gelen bir başka hadiste şöyle denir: "Bir adam sordu:

"Ey Allah'ın Resûlü, İslâm'da hangi amel daha hayırlıdır?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Yemek yedirmen, tanıdık tanımadık herkese selam vermen" dedi.75

AÇIKLAMA:

Önceki hadisin muhâcirle ilgili kısmının anlaşılmasında şu husus bilinmelidir: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'ye hicretinden Mekke'nin fethine kadar her tarafta Müslümanlar zayıf idi. İslâm'ı yaşamak mümkün değildi. Medîne'de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) siyasi güçten uzaktı, çünkü orada Müslümanlar sayıca azdı. Durum böyle olunca hem Medine'deki sayının artıp siyâsî ağırlık kazanılması, hem de taşrada müslüman olanların İslâm'ı yaşayabilmeleri, kaybolmamaları için Kur'ân ve hadisler Müslüman olanları ısrarla, tekrarla ve hatta şiddetli ifadelerle hicrete çağırıyorlardı. İman nedir? diye soranlara, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "hicret etmektir" dediğine bile şahit olmaktayız.

Bu ısrarlar, teşvikler sonunda hicret etmek şartıyla biat etmek, sonra da ailesini, malını, mülkünü, kurulmuş

hayat düzenini terkederek kuru canı ile Medîne'ye hicret etmek fevkalâde kıymetli bir amel olmuştu.

Mekke'nin Fethi'nden sonra vaziyet değiştiğinden Hz. Peygamer (aleyhissalâtu vesselâm) hicreti yasakladı.

Hicret üzere biat edip, muhâcire vaadedilen mânevî ücretten nasibdar olmak isteyenler, bu maksadla ısrar edenler, talebi kabul edilmeyince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında hatırı yüce olanlardan şefaatciye başvuranlar bile çıkmıştır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Fetihten sonra hicret artık kalmadı"* derken, hicret sevabını aynen kazandıracak, başka ameller göstermiştir: *".. Kötülüğü terketmendir","...Rabbinin hoşlanmadığı şeyleri terketmendir", "Hakiki muhacir Allah'ın haram kıldığı şeyleri terk edendir"* gibi. (Bu mevzuda etraflı bir tahlili, Teblîğ, Terbiye ve Siyasî Taktik Açılarından HİCRET adlı kitabta sunduk).76

داتعي َلجرلا ُمتيأ اذإ□

ر] #

: □ هاللّ ُ هْنَع ُ لاق :لاق ُلوسر هاللّ

ن□

ى ِض َر ىردخلا ٍديعس ىبأ َع َ ـ□

و 8□

“ م ْوَيْلا َو ِ هللاِب َنَمآ ْنَم ِ هاللّ َد ِجاسَم ُرُمْعَي ا امنإ : ُلُوقي ىلاعت َ هاللّ هنإف ،نامَ□

ي اِب ُهل اوُدهشاف َدجسملا

ىذمرتلا هجرخأ .

Œ

ةي

.

ا .]ِر ِخ ا

Œ

8. (34)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle dediğini rivayet etti:

72 Tirmizî, İman: 12, (2629); Nesâî, İman: 8, (8, 104, 105); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/249.

73 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/249.

74 Buhârî, İman: 4; Müslim, İman: 64, (40); Ebu Dâvud, Cihâd: 2, (2481); Nesâî, İman: 9, (8, 105). (Metin Buhârî'ye aittir).

75 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/250.

76 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/250-251.

"Bir kimsenin mescide alâkasını görürseniz, onun mü'min olduğuna şehâdet edin, zira Cenâb-ı Hakk şöyle buyuruyor: "Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe inananlar imar ederler" (Tevbe: 9/18).77

AÇIKLAMA:

Âlimler hadisten, kişinin mescide karşı göstereceği her çeşit alâkayı anlarlar: Cemaate devam etmek, zikir ve ilim halkalarına devam etmek, itikafa çekilme, mescidin inşası, imarı, tamiri, herhangi bir eksiğinin tamamlanması gibi maddî hizmetlerde bulunmak vs.

Şu halde bütün bu durumlar kişideki imanın tezâhürleridir. İnanmayanlar, İslâm'a karşı olanlar, mescidlerin imarına değil, tahribine koşacaklardır. Nitekim İslâm beldelerini küffar işgal ettikleri zaman ilk iş mescidleri kapatmaktadırlar. Her yerde ve her zaman mescidlerden rahatsız olanlar küffâr olagelmiştir. Bu husus ayetlerle de te'yîd edilmiştir. Saîd İbnu Müseyyeb der ki: "Kim mescidde oturursa, Rabbi ile oturmuş olur, öyle ise hayırla yad edilmek onun hakkıdır."78

“ لاق ْنَّمع ُفَكلا :ِنام□ □

ي ا ِلصأ ْنِم ٌةث]ث

هاللّ ُلوسر َلاق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ □ :

ن□

ى ِض َر سنأ َع َ ـ□

و 9□

ىلإ ىلاعت ُ هاللّ ِبَنْثعب ُذنم ٍضا

م ُداهجلاو ،لَ

□ □□ مَعَب ِمسا ِنع هْج ِرْخُت ِـَو ،ِبْنَذِب ُه ْرهِفَكُت

و ُ، ه

اللّ هإ َهَلإ

هجرخأ .

[□رادق

اب

‘ □ناميا □

و ،لداع ُلدَع ِـَو ٍرِئاج ُر ْوَج ُ ه ُلِطبُي ،َلاجدلا ِة ‘

م ا ِهذه ُرخآ َلِتاقُي نأ

دواد وبأ .

9. (35)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:

"Üç şey vardır ki imanın aslındandır:

***1-** Lailahe illallah diyene saldırmamak: İşlediği herhangi bir günahı sebebiyle bu kimseyi tekfir etme, herhangi bir ameli sebebiyle de İslâm'dan dışarı atma.*

***2-** Cihad, bu Allah'ın beni peygamber olarak gönderdiği günden, bu ümmetin Deccâl'e karşı savaşacak en son ferdine kadar cereyan edecektir, onu, ne imamın zâlim olması, ne de âdil olması ortadan kaldıramayacaktır.*

***3-** "Kadere iman"79*

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, öncelikle kelime-i şehâdet getirmek suretiyle İslâm dairesine giren bir kimsenin hürmetine riayetin ehemmiyeti dile getiriliyor. Mü'minin işlediği günah ne kadar büyük olursa olsun tekfir edilemez. Bir mü'mine en büyük hakaret ona "sen kâfir oldun" demektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pekçok hadislerinde bunu yasaklar. Sahiheyn'de gelen tekfîrle ilgili bir tehdîd şöyle: *"Kim kardeşine "ey kâfir!" derse, bu söz ikisinden biriyle döner."* Yani, kardeşi kâfir değilse, kendisi kâfir olur. Bu tehdid-i nebevînin şiddeti karşısında imanının kıymetini bilen bir mü'minin hiçbir kardeşini tekfir etmemesi gerekir. Maalesef bazı durumlarda, Müslümanlar, aralarına giren basit meselelerden, farklılıklardan dolayı hemen tekfir etmeyi bir vazife bilmişlerdir.

İkinci olarak, cihadın kıyamete kadar devam edeceği, baştaki idâreci zâlim bile olsa cihad emrine itaat etmek gerektiği ifade edilir. Cihadın şerî ıstılah'da tarifi "Küffâra veya âsilere karşı yapılan kıtâl"dir. Bu vasfa uymayan savaşlar cihad sayılmaz.

İmanın aslına giren üçüncü şey kadere imandır. İnsanlığı en çok meşgul eden hassas meselelerden biridir.

Mü'min, tereddüt etmeden, hayır ve şer, büyük ve küçük bütün hâdisâtın takdir-i İlâhî ile olduğunu hemen kabul edecek, tereddüt göstermeyecektir. Aksi takdirde, "Allah'ın ilmi herşeyi kuşatmaz", "kudreti herşeye yetmez",

"O'nun dilemediği şey cereyan eder." "Hâdiseler tesadüflere tâbidir" gibi imanımıza ters düşen pekçok mânalar ortaya çıkar.80

يف ُدجن اهنإ ُ: هولأس] # ِهاللّ ِلوسر ِباحصأ ن

م ًاسان هنأ ُ ه

نَع ُ هاللّ□ .

ن□

ى ِض َر ةريره ىبأ َع َ-□

و 11□

“ نام□].

ي ا ُحيرص كلذ :لاق

مَعَن اوُلاق ؟ُهوُمُتْدَج َو ْدَق َوأ :لاق□.

هِب َمهلكتي ْنأ اَنُدَحأ ُمظاعتي ام اِنسُفنأ□.

هاللّ ُهمحر مِلسُمِل َو .ِةس َوْسولا ىلإ ُهَديك هدر ىذلا ِ هللدمحلا :ىرخأ يفو.دواد وبأو □ ملسم هجرخأ

ن□

اَم ِهسفنا يف ُدِجَيل ا َنَدَحأ هنإ ِ : هاللّ َل ُوسر اي ا ُولاَق] ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر دوعسم نبا ‘ نع َنلاعَت

77 Tirmizî, Tefsir, Sûre 2, (3092); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/251.

78 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/251.

79 Ebu Dâvud, Cihad 35, (2532); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/252.

80 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/252-253.

كلذ :لاق ،هِب َملكَتَي نأ ْنم ِهيلإ ُّبحأ ِضر ا‘ بلاإ ِءامهسلا نم َّرخَي وأ ًةَمَمَح َري ِصي بهتح َق ِرَثْحي

صلاخلا ض .

حملا »

» نعمو

“ نام]

ي ا ُضْحم

10. (36)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabından bir kısmı ona sordular:

"Bazılarımızın aklından bir kısım vesveseler geçiyor, normalde bunu söylemenin günah olacağına kaniyiz." Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

" *Gerçekten böyle bir korku duyuyor musunuz?"* diye sordu. Oradakiler Evet! deyince:

"İşte bu (korku) imandan gelir (vesvese zarar vermez)" dedi.

Diğer bir rivayette: *"(Şeytanın) hilesini vesveseye dönüştüren Allah'a hamdolsun"* demiştir.

Müslim'in İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'dan kaydettiği bir rivayet şöyledir: "Dediler ki:

"Ey Allah'ın Resulû, bazılarımız içinden öyle sesler işitiyor ki, onu (bilerek) söylemektense kömür kesilinceye kadar yanmayı veya gökten yere atılmayı tercîh eder. (Bu vesveseler bize zarar verir mi?)". Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır bu (korkunuz) gerçek imanın ifadesidir" cevabını verdi."81

AÇIKLAMA:

Hadiste, Ashab, iradeleri olmadan içlerinden, kendiliğinden doğan vesveselerden sormaktadır. Bu hadiste imanî meseleler üzerinde olduğu anlaşılan bu vesveselerin, bazı rivayetlerde Allah hakkında olduğu belirtilir. Bunlar normalde kabul edilemiyecek, muhal şeyler olduğu için, iradî olarak konuşmanın günah olacağı korkusu hâkimdir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) içten, kendiliğinden gelen bu seslerin kişiye zarar vermiyeceğini belirtiyor. Delil olarak da kişinin duyduğu korkuyu gösteriyor. İnsanda merak, korku gibi, iradeyi dinlemeyen, zabt altına alınamayan bir kısım duyguların sevkiyle içten gelen bu sesi hepimiz her zaman duyarız.

Vehimli mizaçlar "içim bozulmuş" diye ye'se bile düşebilir. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu seslerden duyduğumuz endişeyi en büyük bir delil yapmak "Madem ki o sese irademizle iştirak etmiyor, aklımızla tasdik etmiyor, aksine üzülüyoruz, öyle ise bu şeytanın bir vesvesesidir, aldırmayın" mânasında

"Korkunuz gerçek imanın ifadesidir" buyuruyor.

Bu mevzuda Bediüzzaman şöyle der: "Şeytanın en tehlikeli bir desisesi şudur ki: Bazı hassas ve sâfikalb insanlara tahayyül-i küfrîyi, tasdik-i küfürle iltibas ettiriyor (yani hayalden küfrü geçirmeyi onu tasdik etmiş gibi gösteriyor). Tasavvur-u dalâleti, dalâletin tasdiki suretinde gösteriyor. Ve mukaddes zatlar ve münezzeh şeyler hakkında gayet çirkin hâtıraları hayâline gösteriyor. Ve imkân-ı zâtiyi, imkân-ı aklî şeklinde gösterip imandaki yakinine münafî bir şek tarzını veriyor. Ve o vakit o bîçare hassas adam, kendini dalâlet ve küfür içine düştüğünü tevehhüm edip imandaki yakîninin zâil olduğunu zanneder, ye'se düşer, o yeisle şeytana maskara olur.

Şeytan hem ye'sini, hem o zayıf damarını, hem o iltibasını çok işlettirir, ya divâne olur, yahud "her çi bad âbad"

(her ne olursa olsun) der, dalâlete gider.

Şeytanın bu desisesinin mahiyeti ne kadar asılsız olduğunu, bazı risalelerde beyan ettiğimiz gibi, burada icmâlen bahsedeceğiz. Şöyle ki: Nasıl ki âyinede yılanın sureti ısırmaz ve ateşin misali yandırmaz ve murdarın aksi telvis etmez (kirletmez). Öyle de: Hayâl veya fikir âyinesinde küfriyâtın ve şirkin akisleri ve dalâletin gölgeleri ve şetimli ve çirkin sözlerin hayalleri, itikadı bozmaz, imanı tağyir etmez, hürmetli edebi kırmaz. Çünkü meşhur kaidedir ki, tahayyül-ü şetm, şetm olmadığı gibi, tahayyül-ü küfr dahi, küfür değil ve tasavvur-u dalâlet de dalâlet değil. İmandaki şek meselesi ise, imkân-ı zâtiden gelen ihtimaller o yakine münâfi değil ve o yakini bozmaz. İlm-i usul-i dinde kavâid-i mukarreredendir ki: "Zâtî imkân ilmî yakine münâfi değildir."

Mesela: Barla Denizi'nin (Eğridir gölü), su olarak yerinde bulunduğuna yakinimiz var. Halbuki zâtında mümkündür ki, o deniz, bu dakikada batmış olsun. Ve batması mümkinâttandır. Bu imkân-ı zatî, mâdem bir emâreden neş'et etmiyor, zihnî bir imkân olamaz ki, şek olsun. Çünkü, yine ilm-i usûl-i dînde bir kaide-i mukarreredir ki: "Bir emâreden gelmiyen bir ihtimal-i zâti ise, bir imkân-ı zihnî olamaz, ki şüphe verip ehemmiyeti olsun." İşte bu desise-i şeytaniyeye mâruz olan bîçâre adam, hakâik-i imâniyeye yakînini, böyle zâti imkânlar ile kaybediyor zanneder. Mesela Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında beşeriyet itibariyle çok imkân-ı zatiye hatırına geliyor ki, imanın cezm ve yakinine zarar vermez. Fakat o, zarar verdi zanneder, zarara düşer.

Hem bâzan şeytan, kalb üstündeki lümmesi cihetinde Cenab-ı Hak hakkında fena sözler söyler. O adam zanneder ki: Onun kalbi bozulmuş ki, böyle söylüyor, titriyor. Halbuki: Onun titremesi ve korkması ve adem-i rızası delildir ki: O sözler, kalbinden gelmiyor, belki lümme-i şeytâniyeden geliyor veya şeytan tarafından ihtar ve tahayyül ediliyor.

81 Müslim, İman: 209 (132); Ebu Dâvud, Edeb: 118 (5110); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/253.

Hem insanın letaifi içinde teşhis edemediğim bir iki latife var ki, ihtiyar ve irâdeyi dinlemezler, belki de, mes'uliyet altına da girmezler. Bâzan o latifeler hükmediyorlar, hakkı dinlemiyorlar. Yanlış şeylere giriyorlar. O

vakit şeytan o adama telkin eder ki: "Senin istidâdın hakka ve imana muvafık değil ki, böyle ihtiyarsız bâtıl şeylere giriyorsun. Demek senin kaderin, seni şekâvete mahkûm etmiştir." O bîçâre adam, ye'se düşüp helâkete gider.

İşte şeytanın evvelki desiselerine karşı mü'minin tahassüngâhı (sığınağı) Muhakkikîn-i Asfiyâ'nın düsturlarıyla hudutları taayyün eden hakâik-i imaniye ve muhkemât-ı Kur'âniyedir. Ve âhirdeki desîselerine karşı; İstiâze ile, ehemmiyet vermemektir. Çünkü: Ehemmiyet verdikçe, nazar-ı dikkati celbettirip büyür, şişer. Mü'minin böyle mânevî yaralarına tiryak ve merhem; Sünnet-i Seniyye'dir."[82]

İKİNCİ BAB

İMAN VE İSLAM'IN HÜKÜMLERİ

*

BİRİNCİ FASIL

KELİME-İ ŞEHADET VE ONUN DİL İLE İKRARININ HÜKMÜ

*

İKİNCİ FASIL

BİAT AHKAMI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

MUHTELİF AHKÂMLAR

İKİNCİ BAB

İMAN VE İSLAM'IN HÜKÜMLERİ

BİRİNCİ FASIL

KELİME-İ ŞEHÂDET VE ONUN DİL İLE İKRARININ HÜKMÜ

[بهتح َسانلا َلتاَقُأ ْنا ُت ْرِمُأ

: هاللّ ُلوسر لاق :لاق ،امهنع هاللّ ىضر َرمع ِنْبا نع

□1□

كلَذ ا وُلَعَف اَذإف ،َةاك َّزلا اوُتؤُيو ،َةَصلا اوُميِقُيو ، هاللّ ُلوسر ًادهمحُم هنأو ُ ه□

اللّ هاإ َهَلاإ َ ْنأ اوُدهشي

أخ ْرَ َجهُ الشيخان ،ولم يذكر □

[هاللّ ىَلع ْمُهُباَسحو ،ِمْس“ا ِهقحب هاإ ْمُهَلا َوْمأ َو ْمهئاَمِد ىهِن اوُمَص َع

. □ملسم: هاإ بحقه ا“سم

1. (37)- İbn-i Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Ben insanlar Allah'tan başka ilâhın olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet edinceye, namaz kılıncaya, zekât verinceye kadar onlarla savaş etmekle emrolundum. Bunları yaptılar mı, kanlarını, mallarını bana karşı korumuş (emniyet altına almış) olurlar. İslâm'ın hakkı hâriç. Artık (samimi olup olmadıklarına dair) durumları Allah'a kalmıştır"*

Müslim'deki rivayette *"İslâm'ın hakkı hâriç"* ibâresi mevcut değildir.83

AÇIKLAMA:

Hadiste, İslâm'ın şartlarını yerine getiren kimsenin mal, can ve namus... emniyetinin sağlanacağı, kimsenin artık onu rahatsız edemiyeceği belirtiliyor.

Bu garantiden hâriç tutulan "İslâm'ın hakkı" ile, kanunî vecibeler kastediliyor: Yani zekât alınır, suç işlediği takdirde fiiline uygun ceza verilir demektir. Sözgelimi haksız yere birini öldürecek olsa, kısas edilerek o da öldürülür. Dinin tesbit ettiği bu çeşit müeyyide ve tahdîdler İslâm'a girene va'dedilen emniyet ve garantiye aykırı değildir.84

ملف ُ ه ّرَاَسَف ُلجر ُهَءاج ذإ ّسلاَ

ج ِ هاللّ ُلوُسر اني]ب لاق ،رايخلا نب ىدع ْنِب هاللّديبع

□

نعو

2□

سيلأ :لاقف

. نيقفانملا ن□

م ٍلج

ر ِلتق يف هُنذأَتسي وه اذإف # ِ هاللّ ُلوسر َرَهج ىتح ه هراس ام ِردن

82 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/254-255.

83 Buhârî, İmân: 17; Müslim, İman: 36, (22); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/259.

84 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/259.

و ىلب لاق ؟

بهِلَصُي سيلأ لاق ه

. ل َةداهش و ،ىلب لاق ؟ هاللّ ُلوسر ًامحمد هنأو ُ هاللّ هإ َ ه .

لإ نأ ُدهشي

. كل

ا

م هجرخأ

[□ه ُ لاق: كئلوأ َنيذلا ىناهن هاللّ ُ نع مِهِلتق

. ل َةص

2. (38)- Ubeydullah İbnu Adiy İbnu'l-Hıyâr (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ashabıyla otururken bir adam gelerek gizlice bir şeyler fısıldadı. Ne gibi bir sır tevdi etmişti bilmiyorduk.

Nihayet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onu açıkladı. Meğerse o zat, münafıklardan birini öldürmek için izin istiyormuş. Adama:

"Peki o Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi bulunduğuna şehadet etmiyor mu?"

diye sordu. Adam:

"Hayır o şehâdeti ikrâr etmiyor" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Namaz kılıyor mu?" diye sordu. Adam:

"Hayır namaz da kılmıyor" deyince, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah'ın öldürmekten beni men ettiği kimseler işte böyleleri" buyurdu"85

AÇIKLAMA:

Şârihlerin açıkladığına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu kimse hakkında söylenenleri öldürülmesi için yeterli bulmamıştır. "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" dedirtmemek ve böylece "İnsanların kalbinde İslâm'a karşı hâsıl olabilecek nefrete meydan vermemek için" böylesi münafık zanlılarını öldürmekten Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamıştır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Bu münafıktır müsade et öldürelim" şeklinde gelen mükerrer teklifleri hep aynı şekilde cevaplıyacaktır:

"Hayır, ben "Muhammed arkadaşlarını öldürtüyor" dedirtmem." 86

دَبْعُي اَمب َرَفَك□

[وُ، هاللّ هإ َهَلاِ َ َلاق ْنَ

م #

: □ هاللّ ُلوس :

ر لاق ُهنع هاللّ ىضر ىعجش ا‘ قراط

□

نعو

3□

□ هاللّ م َّرح ِ هاللّ ِنود نم

ركذو □

□ ه

اللّ َدَّحو نَم :هل ىرخأ ىفو م.لسم ُهجرخأ . ى

[لاعت ِ هاللّ ىلع ُهُباسحو ،ُهَمدو ُ ه َلا

م ىلاعت

. هلثم

3. (39)- Târik el-Eşca'î (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini haber verdi:

"Kim Lailâhe illallah der ve Allah'tan başka mâbudları reddederse, Allah onun malını ve kanını haram kılar.

(Samimî olup olmadığı) meselesi Allah'a aittir."

Yine Müslim'in bir başka rivayeti *"Kim Allah'ı birlerse"* diye başlar ve yukarıdaki şekilde devam eder.87

AÇIKLAMA:

Beşerî münâsebetlerde son derece mühim bir husus, mü'minin mü'mine karşı alacağı tavırdır. Önce kim mü'mindir, kim değildir, bunun bilinmesi ehemmiyet taşır. Sonra mü'minin, mü'min yanındaki hürmetinin ve hukukunun bilinmesi, bu hukuk hangi hallerde kaybolur? bu hukuka riayet etmeme suçunun azameti vs.

bilinmesi gereken bir kısım meseleler var. Ayrıca, buraya kadar

Kitabu'l-İman'a giren rivayetlerden kaydettiğimiz pekçok hadiste bu meseleye temas edildiğini gördük. Öte yandan memleketimizin yakın tarihte yaşadığı ve hâlâ yaşamaya belli bir ölçüde devam ettiğimiz fitne şartlarında mü'minler arasındaki münâsebetlerin dinî ölçülerle tartışılmasının ehemmiyetini daha yakından gördük ve görmekteyiz.

Bu sebeple, bu mevzu üzerine, Sulh Çizgisi adlı bir kitabımızda etraflıca yapmış bulunduğumuz bir tahlili aynen kaydedeceğiz:88

MÜSLÜMANI KÂFİRLİK, MÜNAFIKLIK VE BENZERİ TÂBİRLERLE İTHAM EDEMEYİZ

"Birbirleriyle münasebette çeşitli dinî hizmet gruplarına mensup olanların düştüğü en mühim hata, birbirlerine tevcîh ettikleri yersiz tenkidler olduğu gibi, aralarındaki soğukluk ve husumeti artıran en mühim âmil de bu çeşit ithamlardır. Dinimiz, kime kâfir kime münâfık dendiğini, denebileceğini sarahatle belirtmiştir. Dinin herhangi 85 Muvatta, Kasru's-Salât: 84, (1, 171); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/260.

86 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/260.

87 Müslim, İman, 37-38 (23). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/261.

88 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/261.

bir hükmünü reddetmeyen kimse kelime-i şehâdeti ikrar ettiği müddetçe, farzları yerine getirmese de, diğer bir kısım günahlara banmış olsa da hiç kimsenin onu, din nâmına tekfire hakkı yoktur.

Akâid âlimleri: "Bir kimse kalbiyle inanmasa bile, diliyle imanı ikrar ettikten sonra kendisine Müslüman muâmelesi yapılacağını" ittifakla söylerler. Fetevâyı Bezzâziye'de "Muhammedu'r-Resûlullah" diyenin, "Âmentu bimâ âmene'r-Resûl [Resul (aleyhissalâtu vesselâm)'ün inandığına inandım] diyenin ve hattâ "Allahu vâhidun (Allah birdir)" diyen kâfirin bile Müslüman addedileceği, bir kimse birisi için Cami-i Kebîr'de namaz kılarken gördüm dese, bir başkası da: "mescidde onun namaz kıldığını" te'yid etse onun Müslüman addedileceği te'yid edilir.

Ehemmiyetine binâen, Hz. Peygmaber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde bu meseleye tekrâr tekrâr yer verildiğini görürüz: Resûl-i

Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'e göre kelime-i şehâdet getiren herkesi Müslüman bilmek ve onlara Müslüman muâmelesi yapmak zorundayız. Nitekim şöyle buyurur. *"Ben insanlarla, onlar lâilâhe illâllâh (Allah'tan başka tanrı yoktur) deyinceye kadar mücâdele etmekle emredildim, kim lâilâhe illâllâh derse, o, benden malını ve canını emin kılmıştır (bunu söyledikten sonra ben onun samimî olup olmadığını araştırmam). Gerçek hükmü ve hesâbı Allah'a kalmıştır."*

Bu hususla ilgili olarak, Hz. Üsâme'nin hâdisesi meşhurdur. İbnu Hişâm'ın rivayetine göre, bir mukâtele sırasında Hz. Üsame (radıyallahu anh), hasmı ile vuruşurken, galebe çalacağı sırada vuruştuğu müşrik, kelime-i şehâdet getirerek tevhidi ikrâr eder. Fakat Hz. Üsâme (radıyallahu anh), onun, bu ikrârı, ölümden kurtulmak için yaptığına hükmederek, hasmını öldürmekte tereddüd etmez. Medine'ye dönüşte durum Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlatılınca, hâdiseye ziyâdesiyle üzülüyor ve Üsâme'yi şiddetle azarlıyor:

"Ey Üsâme, lâilâhe illâllâh diyen bir kimseyi niye öldürdün?" Hz. Üsâme (radıyallahu anh), kendisini şöyle müdâfaa ediyor:

"Ey Allah'ın Resûlü, o, bunu ölümden kurtulmak için söyledi." Bu cevap üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)

"Kelime-i tevhîdi getireni niye öldürdün ey Üsâme" diye o kadar çok tekrâr ediyor ki, Hz. Üsâme (radıyallahu anh) üzüntüsünün büyüklüğünden: "Keşke o güne kadar İslâmiyet'e girmemiş olsaydım da böyle bir cinâyeti işlemekten uzak kalsaydım" temennisinde bulunur.

Müslim'in rivayetinde Resûl-i Ekrem (radıyallahu anh) Hz. Üsâme'yi şöyle azarlıyor:

"Onun bu ikrârda samimî olup olmadığını öğrenmek için kalbini yardın mı?"

Ebu Dâvud'un rivayetinde buna şunu da ilâve ediyor: *"Kıyâmet günü lâilâhe illallah diyen bir kimseyi öldürmenin hesâbını nasıl vereceksin?"*

Ashâbtan Sâ'd (radıyallahu anh)'ın "Üsâme öldürmedikçe, ben bir Müslümanı öldürmem" sözü, bu hâdisenin hem Üsâme (radıyallahu anh), hem de diğer sahâbîler (radıyallahu anh) üzerindeki te'sîrini gösterir.

Bu manayı te'yid eden daha enteresan bir rivayet Mikdâd İbnu'l-Esved'den gelmektedir. Der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'a:

"Bir kâfirle karşılaşsam, onunla mukâtele etsem, vuruşma sırasında kolumun birini kılıcıyla kesip atsa, arkadan da mağlub düşse ve benden aman dileyerek "Müslüman oldum" dese, ey Allah'ın Resûlü ben onu öldüreyim mi?

dedim.

"Hayır, öldürme" dedi. Ben tekrâr:

"İyi ama ey Allah'ın Resûlü, o benim bir kolumu kestikten sonra bu ikrârda bulundu" dedim. Cevâben:

"Hayır öldüremezsin, eğer öldürecek olursan o, sen onu öldürmezden önceki senin durumuna geçer, sen de, onun kelime-i şehâdeti söylemeden önceki durumuna geçersin (kâfir olursun)" cevabını verdi.

Kelime-i tevhid ve kelime-i şehâdeti ikrâr etmenin, Müslüman vicdânda hâsıl etmesi gereken hürmetle ilgili bir başka misâle göre, böylelerine münâfık demek de kesinlikle yasaktır. Başta Buhârî olmak üzere siyer ve hadis kitaplarında geldiğine göre, bir sohbet sırasında (Müslümanlara çokça eziyet vermiş olan) Mâlik İbnu Duhayşin'in adı geçer. Ashâb'tan biri:

"O, bir münafıktır, Allah ve Resûlünü sevmez" der. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) söze karışarak:

"Böyle söyleme, görmüyor musun, lâ ilâhe illallah dedi ve bununla da Allah'ın rızasını taleb etmektedir"

buyurur. Öbürü tekrâr:

"Fakat biz onu daha ziyâde münâfıklara dönük ve onlara hayırhâh görüyoruz" derse de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah'ın rızasını kazanmak arzusuyla lâilâhe illallah diyeni Cenâb-ı Hakk ateşe haram kılmıştır" cevâbını verir.

Bu konunun ehemmiyetine binâen Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'den bir başka misâl daha vereceğiz.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün taşradan gelen zekât malını, İslâm hesabına kalbleri kazanılması icâb eden dört kişi arasında pay eder. Bu dağıtımından hisse alamayanlardan bâzıları memnuniyetsizliklerini izhâr ederler. Bunlardan bir tanesi haddi de aşarak:

"Yâ Resûlallâh Allâh"tan kork, âdil ol!" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu ifade karşısında ziyâdesiyle gazaba geliyorsa da:

"Yazık sana, yeryüzünde Allah'tan en çok korkan benden başka kim var?" demekle yetiniyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üzüldüğünü gören Hâlid İbnu Velîd (radıyallahu anh), (veya Hz. Ömer) yanaşarak:

"Ya Resûlallah müsâade buyur kellesini uçurayım" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır, belki o namaz kılacak (ve böylece Allah onu affedecek)" buyurur. Hz. Hâlid (radıyallahu anh):

"Diliyle söylediği kalbindekine hiç uymayan ne kadar çok namaz kılan var" karşılığında bulunur. Hz.

Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu söz üzerine Hz. Hâlid (radıyallahu anh)'a verdiği cevap, şu âna kadar mevzubahs ettiğimiz bölücülük illetine en nâfi bir reçete olarak altın harflerle yazılmaya değer:

"Ben insanların kalplerini araştırmak, karınlarını yarmakla emredilmedim."

Bu hadislerin ışığı altında, herhangi bir Müslümanın tenkidi yapılırken: "Onun kıldığı namaza bakma, riyâdan ibâret", "O, elâlemi aldatmak için hacıdır" gibi sözlerin dînen ne büyük ölçüsüzlük ve cinâyet olduğu anlaşılır.

Kur'ân-ı Kerîm'in nassına göre, değil namaz kılıp oruç tutan, İslâm âdâbına uygun selâm veren bir kimseyi bile Müslüman kabul edip öyle muâmele etmek gerekmektedir:

"Ey iman edenler, Allah yolunda harbe çıktığınız zaman (meselelerin) tam açıklanmasını bekleyin. Size (Müslümanca) selâm verene, dünya hayatının geçici menfaatlerini arayarak: "Sen mü'min değilsin" demeyin."

(Nisa: 4/94).

Ayetin sebeb-i nüzulü, konumuz yönünden oldukca enteresan: Kaynaklarımızın -bizim için pek mühim olmayan-farklı rivayetlerine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından belli bir vazîfenin ifâsı için yollanan askerî bir birlik -veya seferde olan bir Müslüman grup- Batn-ı İdam denilen meskûn mahalle varınca, bütün halk önlerinden kaçıyor, sâdece bir zengin (veya çoban) mallarının başında kalarak Müslümanlara yaklaşıp "İslâmca"

selâm veriyor. Fakat Muhallem İbnu Gassam onu öldürerek mallarına el koyuyor. Sefer dönüşü, hâdise, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e rapor edilince, yukarıdaki âyet nâzil oluyor. Hadis ve siyer kitaplarında gelen sarâhate göre hâdisenin fâili kısa bir müddet sonra ölüyor. Cenâzesi toprağa verilince yerin cesedini kabul etmediği, üç sefer gömüldüğü hâlde her defasında dışarı atıldığı belirtilir. Durum Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e haber verilince: *"Arz, aslında bundan daha şerîrlerini de kabul eder. Fakat Allah size, "lâilâhe illâllâh" cümlesine hürmetin ehemmiyetini göstermek istedi"* der.

Yukarıda zikredilen âyetin harp gibi en kritik bir anda dahi "İslâmca selâm" verene Müslüman muâmelesi yapılmasını emretmesi karşısında, Müslüman olduğunu her şeyiyle ilân eden, hatta İslâm'a hizmeti kendine şiar edinen kimseleri, mensub olduğu partisi veya intisâb ettiği grubu ayrıdır diye kırıcı sözlerle ithâm etmenin, İslâmî ölçülere ne derece uygun düştüğünü okuyucu takdir etsin.

Bu söylenenlerle ilgili olarak, şunu da belirtelim ki, İslâm inancında, bir kimseyi tekfir etmek son derece tehlikeli, son derece büyük vebâli olan bir davranıştır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur:

"Kim kardeşine kâfir derse, ikisinden biri mutlaka kâfir olmuştur. Eğer itham edilen kâfir değilse, küfür, ithâm edene döner." Bu hadiste dile getirilen tehdîdin ciddiyetini belirtmek için şunu kaydedelim ki, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat dışında kalan sapık mezheplerden Hâricîler'in tekfîr edilip edilemiyeceği münâkaşasında bâzıları, bir Müslümanı tekfir etmenin mesûliyetinin büyüklüğünü göz önüne alarak, ortadaki mübhemiyet sebebiyle, müsbet veya menfî hiçbir şey söylememeyi tercih ederken, tekfîr edilmeleri gerektiğine kaail olanlardan bir kısmı da görüşlerine delil olarak yukarıdaki hadis-i şerifi zikretmişler ve: "Onlar İslâm ümmetini tekfir ettiklerine göre kendileri kâfir olmuştur" demişlerdir. Bu düşüncede olan Kadı İyaz eş-Şifâ'da aynen şunları söyler: "Ümmeti, dalâlet ve bütün Ashâb'ı küfürle ithama müncer olan herhangi bir söz sarfeden herkesin kesinlikle küfrüne hükmediyoruz."

Burada kaydı gereken bir başka mühim hadis, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in İslâm ümmetinin 73

fırkaya ayrılıp bunlardan sâdece birinin fırka-ı nâciye (yâni kurtuluşa erecek olan hak yoldaki fırka) olacağını haber verdiği rivayettir. Muhtelif vecihlerle gelmiş olan hadisin bir vechinde, hidâyet üzere olup kurtuluşa erecek bu grubun kimler olduğunu, dinleyenlerden bazıları sorunca şu cevap verilmiştir: *"Onlar, benim yolum üzerinde olanlar, ashâbım, Allah'ın dini üzerinde cidal ve münâkaşaya girmeyenler ve herhangi bir günah sebebiyle tevhîd ehlinden birini tekfir etmeyenlerdir."*

Hülâsa, İslâm âlimlerinin, ittifakla Muhammed ümmetinin dikkatlerini çektikleri bir husus, tekfir meselesi olmuştur. Buradaki titizliği Hüccetü'l-İslâm İmâm-ı Gazâlî'nin şu sözleriyle hülâsa edelim: "İmkân nisbetinde bir Müslümanı kâfirlikle ithâmdan (tekfîrden) kaçınmak gerek... zira, tevhîd'i (Allah'ın bir olduğunu) ikrâr eden musallî kimselerin kanını helâl addetmek hatâdır. Hatâen bir Müslümanın kanını dökmektense hatâen bir kâfire hayat hakkı tanımak evlâdır."89

Düşülen Mühim Bir Hata:

Zamanımızda etrafındaki Müslümanları, bazı kusurları sebebiyle, tekfire kadar varan aşırı ithamlarla karalayan kimselere sıkca rastlamaktayız. Bunlar arasındaki mevki ve mertebece üstün olanlar, diploması ve hattâ te'lifi bulunanlar da görülür. İçtimâî durumları icâbı kazandıkları itibâr ve saygı sebebiyle bu çeşit fikirleri alâka ve hattâ taklide mazhar olduğu için onların bir hatâları derhâl binler, yüzbinler ve hattâ milyonlara mal olmaktadır.

Bu kimselerin niyetlerini münâkaşa edecek değiliz. Niyetleri Allah bilir. Tamamen hüsnüniyetle dine hizmet maksadıyla hareket ettiklerini kabul etsek bile, tefrika ve hizipleşmeleri artırdıkları, husumeti katılaştırdıkları 89 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/261-266.

için, netice itibâriyle niyetlerine ters düşerek zararlı olduklarını, kaş yapmak isterken göz çıkardıklarını söyleyebiliriz.

Böylelerinin hatası, dinî bilgilerinin sığlığından ve sathîliğinden ileri gelmektedir. Muhâtaplarını itham ederken dayandıkları delil sâbit ve katı olmakla beraber verdikleri hükme delâletleri zannîdir ve yaptıkları kıyâs fâsiddir.

Söylediğimiz bu hususu açıklama sadedinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in küfre nisbet ettiği bazı fiilleri işleyenler hakkında âlimlerin yaptığı değerlendirmeleri ve sundukları îzahları zikredebiliriz: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde: *"Zina yapan bir kimse, zinâ yaptığı esnâda, mü'min olarak zina yapmaz.*

Şarap içen kimse de, içme ânında, mü'min olarak şarap içmez. Hırsız da, hırsızlık esnâsında, mü'min olarak hırsızlık yapmaz" buyurur.

Bir diğer hadiste: *"Babalarınızdan yüz çevirmeyin. Kim yüz çevire(rek başkasına, bile bile baba diye)cek olursa bu davranışı küfürdür"* buyurur.

Bir diğer hadiste: *"Sizden biri kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe iman etmiş olmaz"* buyurur.

Bir diğer hadiste: *"Sünnetimden yüz çeviren bizden değildir"* buyurur, vs.

Misâller çoktur. Âlimlerimizin açıklamasına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit ifâdelerinde mutlak mânada imanın yokluğunu murat etmemiştir, kâmil mânada imanın yokluğunu murad etmiştir.

Sözgelimi, içki içen kimse imânını kaybetmemiştir, fakat kemâl mertebedeki imandan mahrumdur. Kendisi için istediğini kardeşi için istemeyen kıskanç ve bencil kişi de böyle, mutlak mânada gayr-ı mü'min (yâni kâfir) demek değildir, belki kâmil bir iman sâhibi değildir demektir. Keza babasını inkâr edip, bir başkasına baba diye iddiaya kalkan kimse de kâfir değildir. Nitekim bu hadisi dilimize çevirirken merhum Kâmil Miras, belirtmeye çalıştığımız inceliği tebârüz ettirecek bir şekilde: "Küfrân-ı nimet etmiştir" der.

Hülâsa bu çeşit hadisler: "Tam ve mükemmel bir imana sâhip olan kişi, zina yapmaz... içki içmez... hırsızlıkta bulunmaz... babasını inkâr etmez... başkası hakkında dâima hayırhâh olur... sünnete uyar..." demek istemekte, bu fiillerin imanı zedeleyip derecesini düşüreceğine Müslümanın dikkatini çekmektedir.

Bazı âlimler de bu ifâde şeklinden maksadın, bu günahların büyüklüğüne dikkat çekmek, bunlardan şiddet ve büyük bir tehdîd yoluyla menetmek olduğunu söylemişlerdir ki, bizim için her iki izâh da yerindedir ve doğrudur.

Yeri gelmişken Müslümanların, yukarıdaki anlattığımız sığlık ve sathîlik sebebiyle en ziyade hataya düştükleri bir başka grup hadislere de dikkat çekmek istiyoruz. Bunlar münafıklığın alâmetleriyle ilgili hadislerdir. Bunlar vâizlerce sıkca tekrar edildiği için herkesce bilinen ve herkesce yanlış hükümlere mesned edilen hadislerdir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: *"Üç vasıf vardır ki bunlar kimde bulunursa o kimse hâlis münâfıktır. Bunlardan biri kimde bulunursa, onda, bunu terkedinceye kadar münâfıklığa has olan bir haslet mevcut demektir: "Kendine itimâd edilince ihânet eder, konuşunca yalan söyler, söz verince sözünü tutmaz."*

Bir başka rivayette de: *"İmanın delili Ensâr sevgisidir, nifâkın (münafıklığın) alâmeti de Ensâra buğzetmektir."*

"Ensârı ancak mü'min olan sever, münâfık olan buğzeder. Onları seveni Allah sever, Onlara buğzedene Allah buğzeder" der.

Bu hadislere dayanarak, hadiste söz konusu edilen sıfatlardan birini herhangi bir Müslümanda görünce, onu,

"diliyle mü'min, ameliyle Müslüman görünmekle berâber kalbiyle Allah'ın varlığı ve birliğine inanmayan, Hz.

Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in peygamberliğini reddeden ve Allah nazarında kâfirden de beter olduğuna inanılan" gerçek mânada "münâfık"lıkla itham etmek, gerçekten din nâmına işlenen bir cinâyet, affı zor bir hatadır; içinde yüzülen katmerli bir cehâletin tezâhürüdür.

Dikkatle bakılınca görülür ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, bir kısım huyların Müslümana asla yakışmadığını, İslâm'ın şiddetle reddettiğini ifade etmektedir. Hadiste yer alan *"Kimde bunlardan biri varsa onu terkedinceye kadar kendinde münâfıklığa has bir haslet vardır"* meâlindeki cümle söylediğimiz husûsu te'yid eder. Nitekim Nevevî, "Kim cihad etmeksizin ve içinden cihâd etme hususunda bir arzu da geçirmeksizin ölürse nifâktan bir şube üzerine ölmüştür" hadisini açıklarken aynen şunları söyler:

"Hadisten murad şudur: Kim böyle yaparsa, bu vasıfta (uydurma bahanelerle evde kalıp) cihada katılmayan münâfıklara benzemiş olur. Zira cihâdı terk, nifâkın şubelerinden biridir" der.

Öyle ise, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisleriyle mezkûr sıfatlardan birini kimde görürseniz onu, münâfıklıkla itham edin, münâfıklara yapılması gereken muâmeleyi yapın, herçeşit selâm ve teması kesin, demek istemiyor. Aksine "beşerî münâsebetlerinizde bu sıfatlara yer vermeyin, kim kendisinde bu huylardan, bu hasletlerden birini görür veya hissederse çabuk ondan kurtulmaya çalışsın, nefsinde bir mü'mine yaraşmayan, ancak münâfıklara yaraşan sıfatlara yer vermesin" demek istemektedir.

Bir başka ifadeyle, bu hadislerden anlıyoruz ki, insanda bulunması muhtemel sıfatların bir kısmı güzeldir, hoştur, diğer bir kısmı çirkindir, kötüdür. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Müslüman ve mü'min kişiyi iyi sıfatların kazanılmasına teşvik ederken, kötü sıfatlardan da men etmiştir. Arzu edileni ve ideal olanı mü'minde hiçbir kötü sıfatın bulunmaması, hep iyi sıfatların, güzel huyların yâni "Müslüman olan" vasıfların bulunmasıdır.

Ancak fiiliyatta durum öyle değil. Kâfir ve münâfıkta, iyi ve hoş olan "Müslüman sıfatlar" bulunduğu gibi mü'minde de iyi ve hoş olmayan "kâfir ve münâfık sıfatlar" bulunabilmektedir. Nasıl ki, Allah'ın varlığını ve Hz.

Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in peygamberliğini dili ile söyleyip kalbi ile de tasdîk etmeyen bir kimse ne kadar iyi huylar, güzel ahlâklar, "Müslüman sıfatlar" taşısa dahi biz ona yine de, -kendisinde bulunan bu

Müslüman sıfatlara bakarak- "müslüman" diyemiyorsak, kelime-i şehâdeti ikrar eden bir Müslümana da kendisinde bulunan gayr-ı müslim bir vasfı, kâfir bir ahlâkı sebebiyle kâfir damgasını vuramayız. Ondan tekfirini gerektiren söz ve fiillerin sudûru başka meseledir.

Meselâ, en mühim İslâmî sıfatlardan biri, cömertliktir. Herhangi bir menfaat beklemeksizin başkalarının faydalanmaları için yapılacak bağışlar, sadakalar, iyilikler dinimizde çok övülmüş ve bunlara teşvik de edilmiştir. Fakat bir kâfir, yeryüzünü dolduracak kadar bağış ve sadakada da bulunsa biz ona yine Müslüman nazarıyla bakamayız. Zira Kur'ân-ı Kerîm şöyle buyurmaktadır:

"Hakikat, küfredenler ve kendileri kâfir olarak ölenler (yok mu?) onlardan hiçbirinin (bilfarz) yeryüzünü dolduracak miktarda altını dahi -onu fedâ etse- kat'iyyen makbul olmaz. İşte onlar; pek acıklı bir azap onların (hakkı)dır. Kendilerinin hiçbir yardımcıları da yoktur." (Âl-i İmrân: 3/91).

Bu âyet, kâfirde bulunan cömertlik gibi "Müslüman bir sıfat"ın hükmünü belirtmektedir. Aynı hükmü diğer güzel sıfatlara da teşmil etmemize bir mâni yoktur. Nitekim bir başka âyette: *"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa ondan (bu dîn) kabul olunmaz ve o, âhirette de en büyük zarara uğrayanlardandır"* (Âl-i İmrân: 3/85) denmektedir.

Müslümanda bulunan gayr-i müslim sıfatların -ki hadislerde bunlar küfür ve nifaka nisbet edilmişlerdir-hükmünü anlamada Ebû Zer hazretlerinden (radıyallahu anh) gelen şu rivayete bakalım: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelmiştim, uyuyordu. Uyanınca yanına oturdum. (konuşmamız) sırasında:

"Lâilâhe illallah deyip sonra da bu söz üzerine ölen her kul cennete gider" buyurdu. (Hayretle) sordum:

"Zina etse ve hırsızlık yapsa da mı?" Cevâben:

"Evet, zina etse ve hırsızlık yapsa da!" dedi. (Ben hayretimi yenemiyerek

yine) sordum:

"Zina etse de hırsızlık yapsa da mı girer?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yine:

"(Evet) Zinâ etse de hırsızlık yapsa da" cevabını verdi. Bu sözünü üç defa tekrar etmişti. Dördüncü seferde: Yine,

"Evet, Ebû Zerr'in burnu toprakla sürtülmesine rağmen zina etse de hırsızlık yapsa da (o kul cennete girecektir) buyurdu..."

Halbuki az yukarıda bu iki sıfatın bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından küfre nisbet edildiğini görmüştük.

Demek oluyor ki tek bir hadis veya tek bir âyete bakıp hüküm yürütmek bizi hataya sürüklemektedir.

Âyet-i kerîmede günahlar konusunda: *"Allah (celle celâluhu) kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz, onun dışında kalan günahları dilediği kimseden affeder"* (Nisa: 4/48) buyurmaktadır.

İslâmî ölçü bu. Allah'a ve âhirete inanan kişi bu ölçülerin dışına çıkmaz. Bunların yerine kendisinin veya diğer eşhâsın hevâsından gelen karanlıklı, nursuz ölçüleri koymaz.

Yine Müslüman kişi bilir ki, tek bir hadis veya tek bir âyete bakarak hüküm yürütülmez. Bu davranış çoğu kere hataya sevkeder. Âyet ve hadislerin nâsih ve mensuhları, mücmel ve âm olanları vardır. Bunları tefrik ve te'lif işi âlimlerin vazifesidir. Mü'mine düşen âlimlerin yolunu tâkip etmektir. Bu davranış tarzı, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat'in yolu, İslâm ümmetinin cadde-i kübrasıdır.90

İKİNCİ FASIL

BİAT AHKÂMI

[أ :لاقف ٍسلجم يف # ِ هاللّ ِلوُسر َعَم اهنُ□

ك لاق ُ . هنع هاللّ ىضر تماصلا نب ةدابع نع ـ1□

هإِ ُ هاللّ َم َّرح ىتلا َسفنلا اوُلتْقَت َو ،اوُن ْزَت ِ َو ،اوُق ِرْسَت ِ َو ،ًائيش ِ هللاب اوُك ِرشُت ْنأ ىلَع ِىنوعيابت

[□ □□ و ،ْمُكِلُج ْرأ َو ْمكيديأ َنيب ُهنورتفَت ٍناَتْهبِب اوُتأت َو ،ْمكدوأ اولُتقَت□

].و ى َرخأ يف

و ِهقحلاب

□ هاللّ ُه َرتسف ًائيش َكلذ نم َباصأ ْنمو ، هاللّ ىَلع ُه ُرجأف مكنم ىَّفو ْنمف ،ٍفورعم يف ِىنوصعَت

ةسمخلا هجرخأ

[كلذ ىلع ُهانعيابف ،ُهَبَّذَع َءاش ْنإو ُهنَع اَفع َءاش ْنإ ،ىلاعت ِ هاللّ ىلإ ُه ُرْمأف ِهْيَلَع□]

ائيش َكلذ ْنم َباصأ ْنَم َو] ىلاعت ِ هاللّ ىلع ُهرجأف :هلوق دعب ىرخأ يف ىئاسنلا دازو□ دواد ا

.

بأ إ

ىلَع # ِ هاللّ َلوُسر ُتْعَياَ]ب ىئاسنلاو ةثلث ىرخأ يفو

روهطو ُهل ٌةرافك َوُهف اَيندلا يف هب َذ ِخأف□].

□ عزانن نأ ىلَعو ،اَنْيَلع ٍة َرَثأ ىَلع َو ،ه َرْكملا□

و ِطَشْنَملاو ، ِرْسُيلاو ِرسعلا يف ِةعاطلا َو ِعْمَّسلا

□عزانت ْنأ] ىرخأ يفو

‘مئ ةمول ِ هاللّ يف ُفاَخن أَّنك امنيأ ِهقحلاب َلوقن نأ ىلَعو ،ُهَلهأ َرم ا□].

ىذلا ُرهاظلا

حاوبلاو ن□»

[

»

‘اهرب بلاعت ِ هاللّ نم ِهيف ْمكدنع ًاحاوَب ًارفك ا ْو َرَت نأ هاِإ هلهأ َرم ا

ليوأتلا ُلم حي.

ت

90 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/266-270.

1. (40)- Ubadetu'bnu's-Sâmit (radıyallahu anh) anlatıyor: Biz, bir seferinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le aynı cemaatte beraber oturuyorduk ki: *"Allah'a hiçbir şey ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina fazîhasını işlememek, Allah'ın haram ettiği cana meşrû bir sebep olmaksızın kıymamak şartları üzerine bana biat edin"* buyurdu.

Bir diğer rivayette *"...Çocuklarınızı öldürmemek, halde ve istikbalde iftirada bulunmamak, meşru dairedeki emirlerde -ne bana ne de vazifelilere- isyan etmemek üzere biat edin. Kim vereceği bu sözlere sâdık kalır, ahdine vefa gösterirse karşılığını Allah'tan alacaktır. Kim de bu yasaklardan birini işleyecek olursa artık işi Allah'a kalmıştır, dilerse affeder, dilerse azab verir, cezalandırır"* buyurdu. Biz de bu şartlarla biat ettik."

Nesâî, bir başka rivayette *"...karşılığını Allah'tan alacaktır"* ifadesinden sonra şu ziyadeyi kaydeder: *"Kim bunlardan birini işler, sonra da dünyada cezalandırılırsa, çektiği bu ceza onun için kefaret ve o günahtan temizlenme olur."*

Buhârî, Müslim, Muvatta ve Nesâî'de gelen bir diğer rivayette şu ifade mevcuttur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e zor durumlarda olsun, kolay durumlarda olsun, hoş şartlarda olsun nâhoş şartlarda olsun, aleyhimize kayırmaların yapılıp, hakkımızın çiğnendiği hallerde olsun itaat etmek, idareyi elinde tutanlara karşı iktidar kavgası yapmamak, nerede olursak olalım hakkı söylemek, Allah'ın emrini yerine getirmede kınayanların kınamalarından korkmamak üzere biat ettim."

Bir başka rivayette şu ifadeye rastlanmaktadır: "..İktidar sahibine karşı onda, Allah'ın kitabında gelmiş bulunan bir delil sebebiyle te'vil götürmeyen açık bir küfür görülmedikçe iktidar kavgası yapmamak..."91

AÇIKLAMALAR:

1- Türkçemizde biat diye bilinen kelimenin Arapça aslı bey'at'dır. Aslında herhangi bir satış akdinin el sıkışması ile tamamlanmasına denir.

Siyasî mâhiyette imamla teba'a arasında cereyan eden itaat anlaşması da ticarete benzetildiği için bey'at adını almıştır ki buna mübâya'a denir. Taraflardan biri olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sevab vaadetmiş, öbür taraf da itaat sözünde bulunmuştur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Müslümanlar arasında ilk defa Birinci Akabe Bey'atı olmuş, sonra İkinci Akabe Bey'atı olmuştur. Hudeybiye'de bir ağaç altında cereyan eden ve 1500 kadar Müslümanla yaptığı Bey'atu'r-Rıdvân da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cemaatle yaptığı belli başlı bey'âtlardır.

Bunlardan başka, hicreti müteakip Medineli kadınlarla yaptığı bey'at de belirtilmesi gereken toplu bey'atlerden biridir. Ayrıca pekçok ferdlerle de münferid bey'at akitlerini yapan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bazan çocuklarla da bey'at yaptığı olmuştur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Akabe'de yapılan biat'de Ensar şöyle demişti: "Ey Resûlullah!

Diyarımıza gelinceye kadar senin hak ve hürmetinde mesul değiliz. Bize gelirsen hak ve hürmetin üzerimize vâcib olur. Kendimizi, çocuklarımızı, kadınlarımızı her neden korursak seni de ondan koruruz." Yukarıda metni Ubâdetu'bnu's-Sâmit'in rivayeti olarak kaydedilen bey'at de Akabe'de akdedilmiştir ve bu Bey'atu'n-Nisâ diye meşhurdur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu bey'atle, İslâm'ın ana meselelerinin tatbikatını ve kendisine itaati garanti altına almıştır. Bu akdi, İslâm devletinin ortaya çıkmasında atılmış ilk ciddî adım, ilk temel olarak görebiliriz."92

2- Hadiste geçen, izaha muhtaç bir husus, işlenen cinâyetlerin cezası dünyada çekildiği takdirde, âhirette bu suçtan muâheze edilip edilmiyeceği meselesidir. Yukarıdaki hadiste, dünyevî cezanın kişiyi temizliyeceği açık bir dille ifade edilmiş olmasına rağmen, başka hadislerde beyan edilen tereddüd sebebiyle, âlimler hududun kefaret olup olmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ancak, çoğunluk, yukarıda kaydedilen hadisin sıhhatçe üstünlüğünden hareketle, irtidad sebebiyle tatbik edilen ölüm cezası dışındaki had cezâlarının kefaret sayılacağı görüşünü benimsemiştir. Mürtedin haddi hariç tutulmuştur, çünkü yukarıdaki hadiste muhatap mü'minlerdir.

Halbuki, mürted İslâm'dan çıkmakla mü'minlik vasfını kaybetmiş ve dolayısıyla mü'mine vâdedilen "kefaret"

lütfunun dışında bırakılmıştır.

3- Temâs etmemiz gereken bir diğer husûs, her çeşit şarta, hakkımızın çiğnenmesine rağmen idarecilerle mücadelenin yasaklanması, sabretmenin emredilmiş olmasıdır. Âlimler, bunu, "daha büyük zararı önlemek için"

diye izah ederler. Maamafih "Fitneye meydan vermeden bertaraf edilebilecekse zâlim sultana karşı konabilir"

diyen âlim de mevcuttur.[93]

---

[91] Buhârî, İman: 11; Müslim, Hudud: 41, (1709); Nesâî, Bey'a: 17, (7, 148); Tirmizi, Hudud: 12, (1439); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/272.

[92] Biât'ın târihi gelişimi, Osmanlılarda biat şekli vs. hakkında geniş bilgi için Mehmet Zeki Pakalın'ın Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü adlı ansiklopedik lügatine bakılsın (1, 228-231) (İbrahim Canan) [93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/272-274..

وأ ٌةينامَث وأ ٌةعست # ببنلاَ د نع اهنُ]

ك

ل

اق ُهنع ُ هاللّ بضر بعجش ا' ٍكلام نب ِفوع نعو ـ2□ :

نأ ىَلع :لاق ِ؟ هاللّ َلوُسر اي َكُعيابن َمَع :اَنلقو اَنَيديأ انطسبف # ِ هاللّ َلوُسر َنوُعِيابت َأ□ َلاقف ،ٌةعبس

رسأو ،اوعيطُتو اوُعَمستو ، َسمَخلا ِتا َوَلّصلا اوُّلَصُتو ،ًائيش ِهِب اوُك ِرْشُت َِو ىلاعت َ□□ هاللّ اوُدُبعت

مهدحأ ُطوس ُطقسي ِرفنلا كئلوأ َضعب تيأر دقلف :لاق ً. ائيش َسانلا اوُلأست َ: و لاق ً□ ة

يفخ ًةملك .

ئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ ُه .

اهيإ ُهلواني ًادحأ ُلأسي امف]

2. (41)- Avf İbnu Mâlik el-Eşca'î (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzurunda 7 veya 8 veyahut da 9 kişiydik.

"Allah Resulü'ne biat etmiyor musunuz?" dedi. Ellerimizi uzatarak:

"Hangi şartlara uymak üzere biat edeceğiz ey Allah'ın Resûlü?" dedik. Şu cevabı verdi:

"Allah'a ibadet etmek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak, beş vakit namazı kılmak (verilen emirlere) kulak verip itaat etmek" -ve bu sırada gizli bir kelime fısıldayarak devamla- *"Halktan hiçbir şey istemeyin"* buyurdu.

Avf İbnu Malik ilâveten der ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i benimle dinleyen o cemaatten öylelerini biliyorum ki, bineğinin üzerinde iken kazara kamçısı düşse kimseye "Şunu bana verir misin?" diye talebde bulunmaz (iner kendisi alır)dı."94

ةعاطلا□

و

] هالّ َلوسر اَنعياب اذإ اهنُ □ #

ك ل

اق ام :

عمسلا ىلع□

هنع ُ هالّ ىضر رمع نبا نعو ـ3□□

ةتسلا هجرخأ مت.

عطتسا اميف :انلُ لوقي].

3. (42)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kulak vermek ve itaat etmek şartıyla biat ederken *"Gücünüzün yettiği şeylerde"* diyordu.95

رَاْصَ ‘نا َنم ِةوسن يف # ِ هاللّ َلوسر ُتيتأ] :تلاق اهنع هاللّ ىضر ةقيقر ُتنب َةَمْيَمُأ نعو□
□4ـ

ناَتْهبب□

اَنْلُقف:

ىتأن و ،اَنَدوأ َلتقن َو ،ىَنزن و ، َقرْسَن و ،ًائيش ِ هللاب َك ِرْشُن ْنأ ىلع َكُعِياَبُن□

□ ه :

اللّ اَنْلُقَف

نتقطاو ّتنعطتسا اَميف َلااقف ،ٍفورعم يف َكي ِصعَنَ َو ،اَنِلُجرأو اَنيديأ َنيب ِهيرتفن□□ .

ل

: اقف ؟انحفاص ِىنع :

ت ىلاعت هاللّ ُهمحر نايفس لاق ك

عيابن ّمله ،انسفنأب انم انب محرأ ُهلوُسرو .

ىئاسنلاو ىذمرتلاو كلام هجرخأ ِة .

دحاو ِةأرم ىلوقك ِةأرما ِةئامل ىلوق امنإ ءاسنلا ُحفاصأ]

4. (43)- Ümeyme bintu Rukayka (radıyallahu anh) dedi ki: "Ensâr' dan bir grup kadınla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip kendisine: "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, çalmamak, zina etmemek, çocuklarımızı öldürmemek, halde ve istikbalde iftira atmamak, sana meşrû emirlerinde isyan etmemek şartları üzerine biat ediyoruz" dedik. Hemen ilâve etti:

"Gücünüzün yettiği ve takatınızın kâfi geldiği şeylerde". Biz:

"Allah ve Resûlü bize karşı bizden daha merhametlidir, haydi biat edelim" dedik.

Süfyan merhum der ki: Kadınlar, biatı (erkekler gibi) musâfaha ederek yapmayı kastedmişlerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ben kadınlarla müsâfaha etmem, benim yüz kadına toptan söylediğim söz her kadın için ayrı ayrı söylenmiş

yerine geçer" buyurdu.96

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gerek kadınlarla ve gerekse erkeklerle biat yaparken, onlara,

"gücünüz yeten hususlarda" kaydını koymuş, hatta bunu söylemelerini telkin etmiştir. Çünkü Cenâb-ı Hak, bu ümmete güç yetiremiyeceği teklifte bulunmamıştır (Bakara: 2/286). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu kaydı koyması, hanım sahâbeler üzerinde ikna edici tesir bırakmış olmalı ki onlara: "Allah'ın Resûlü bize, kendimizden çok daha merhametli" dedirtmiş ve bazı rivayetlerde görüldüğü üzere "Haydi ey Allah'ın Resûlü elini uzat sana hemen biat edelim" diye acele ile biat kararını vermelerine sebep olmuştur.

94 Müslim, Zekat: 108, (1043); Ebu Davud, Zekat 27, (1642); Nesâî, Salât: 5, (1, 229); İbnu Mâce, Cihâd: 41, (2867); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/274.

95 Buhârî, Ahkam: 42; Müslim, İmâret: 90, (1867); Nesâî, Bey'at: 18, (7, 148); Tirmizî, Siyer: 37, (1597); Muvatta, Bey'at: 1, (2, 982); İbnu Mâce, Cihâd: 43, (2874); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/275.

96 Muvatta, Bey'a: 2, (2, 982); Tirmizî, Siyer: 37. (1597); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/275.

2- Yukarıdaki metinden de anlaşıldığı üzere, kadınlar da erkekler gibi el sıkışarak biat etmek istemişler, ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) belki de ilk defa, bu vesîle ile, İslâm'ın yeni bir âdabını teşrî buyurmuştur: Birbirlerine nikah düşen kadın ve erkek el ele tutuşamaz.

Zürkânî, bu hadiseyi açıklayıcı başka rivayetler sunar. Bunlardan birine göre "Kadınlar mubâya'a (biat) sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elini, elbisesinin üstünden tuttular."

Bir başka rivayette de: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elinde bir sevb (giyecek parçası) olmadıkça, bey'at sırasında kadınlarla müsâfaha etmezdi (tokalaşmazdı)" der. Keza Buhârî'de Hz. Aişe'den gelen bir rivayette

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlarla *"Ey Peygamber! mümine kadınlar, Allah'a hiçbir ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmememk, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sahiplenerek kocasına isnadda bulunmamak ve ma'ruf olanı işlemekte sana karşı gelmemek şartıyla sana bey'at etmek üzere geldikleri zaman, onları kabul et; onlara Allah'tan mağfiret dile..."* (Mümtahine: 60/12) mealindeki ayetle bey'at yapardı. O'nun eli, ailesine mensup olanlar dışında hiçbir kadının eline değmedi" buyurulur.

Hülasa, bütün rivayetler, bilittifak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bey'at sırasında kadınların ellerine çıplak olarak değmediğini ifade eder.97

Bir İstitrad:

İMAMET VE İTAAT MESELESİ

İslâm'a göre imam (devlet reisi) kimdir, şartları, vasıfları nelerdir, nasıl tayin edilir, hangi sebeplerle azledilir?

İtaat nedir, sınırları nelerdir, hangi sebeplerle itaat edilmez? vs.

Hergün konuşulan, münâkaşa edilen sorular... meseleler.

Bu sorulara, ana kaynaklara inerek bulduğumuz cevapları İslâm Işığında Anarşi adlı kitabımızda neşretmiştik.

Ehemmiyetine binaen burada iktibas ediyoruz.98

Dinimizde İtaate Verilen Ehemmiyet

"Fitne ve fesadın önlenmesinde adâletin tatbikatından sonra diğer mühim bir prensibin itaat olduğunu söyleyebiliriz. Aslında itaat de adaletin bir parçasıdır. Zira itaat, bir başka ifade ile kişinin haddini bilmesi, dinin gösterdiği çizgi üzerinde kalmak sûretiyle Allah'a karşı ahd u mîsâkını ödemesidir. Aslında Müslüman olan her ferd şuurla, zâhiren olmasa bile zımnen Allah'la bir akit yapmış, Allah'ın emirlerine uymayı taahhüt etmiş

demektir. Şu hâlde her mü'min, her Müslüman kişi, bu taahhüdünü yerine getirmek sûretiyle Allah'a karşı borcunu ödeyip, adâleti sağlamakla mükelleftir.

Kur'ân-ı Kerîm pek çok âyetiyle bu itaat keyfiyetini te'yid eder. Dinin hakîki mânada tezâhürü mü'min kişiye vâdedilen, dünyevî ve uhrevî nusret, zafer, mükâfat ve nimetler hep bu "itaat" vazifesinin yerine getirilmesine bağlanmıştır. Dünyevî saadet, içtimâî terakkî, ferdî kemâlât hepsi hepsi "itaat" keyfiyetine bağlıdır. Allah'a hakîki mânada itaat etmeyen kimse, veya cemiyet dinin vâdettiği ne dünyevî, ne de uhrevî mukâfatları beklemeye hak sâhibi değildir:

"Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse Allah onu, altından ırmaklar akan cennetine koyar" (Nisa: 4/13).

"Kimler Allah'a ve Resûl'e itaat ederlerse, Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimselerle beraber olur" (Nisa: 4/69).

"Kim Allah'a ve Resûlüne itaat eder, Allah'tan korkar ve çekinirse işte onlar kurtuluşa erenler (üstün gelenler)dir." (Nûr: 24/52).

"Allah'a ve O'nun Resûlüne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Sonra korku ile za'fa düşersiniz, rüzgarınız (kesilip) gider. Bir de sabr (ve sebat) edin (katlanın). Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir" (Enfal: 8/46). 99

İtaat Edilecek Üç makam:

Burada dinin, itaat edilmesi gerekli emirlerini saymaktan ziyade itaatin ehemmiyetini belirtmeye, "itaat edin"

emrini nazar-ı dikkate vermeye çalışacağız.

İslâm dini itaat edilecek üç makam gösterir: Allah, Allah'ın Resûlü ve ululemr. İlk ikisine itaati, yan yana ve mükerrer seferler bizzat Kur'ân-ı Kerîm dile getirir. Zira esas itaat Allah ve Resûlüne olan itaattir. Ululemre (yâni otoriteye) olan itaat ise, onların emirleri Allah ve Resûlünün emirlerine uyduğu, muvâfık düştüğü takdirde meşrûdur, mûteberdir. Maamâfih, Kur'ân-ı Kerîm'de bir kere de bu üç makam berâberce zikredilerek itaat emredilir:

"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Peygamber'e ve sizden olan emir sâhiplerine de itaat edin. Eğer bir şey hakkında çekişirseniz onu Allah'a ve Peygamber'e döndürün, eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız (böyle yapın). Bu hem hayırlı, hem netice itibariyle daha güzeldir" (Nisa: 4/59).100

97 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/275-276.

98 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/276.

99 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/277.

Ululemr:

Halkımızın diline ululemr olarak, Kur'ân'daki şekliyle girmiş olan bu tâbire bâzan "emir sâhibi", bâzan

"veliyyülemr" şeklinde rastlarız. Aynı mânada olmak üzere sultan, imam gibi başka tâbirlerin kullanıldığına da şâhit oluruz.

Sahâbe ve Tabiî'nden bu yana ululemrden kastedilen kimseler hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bir kısmı bununla "ulemâ"nın kastedildiğini söylerken diğer bir kısmı "ümerâ"nın kastedildiğini ileri sürmüştür.

Nevevî daha pratik bir târif kaydeder: "Ululemr, ümerâ ve vâlilerden, itaat edilmesi Allah tarafından vâcib kılınmış olan herkestir. "Ve bu târifin, halef ve selef -müfessir, fakih vs. her çeşit- âlim zümrelerinin ortak görüşü olduğunu belirtir.

Ömer Nasûhî Bilmen, fıkıh ıstılâhı olarak ululemr'i şöyle târif eder: "Ya İslâm cemâatinin intihâbiyle veya kendisinin kuvvet ve nüfûzuyla hâkimiyet makâmını ihraz edip, Müslümanların bir emniyet ve selâmet dâiresinde yaşamalarını te'mîne muvaffak olan herhangi bir müslim zattır."

Burada görüldüğü gibi, umumiyetle devlet reisi kastedilmekle birlikte, yerine göre, bugünkü tabirle "otorite"

denilen devleti temsil durumundaki herkes için ululemr tabiri ıtlak olunabilir ve olunmaktadır. Şu hâlde imam, halife, emir, âmil, me'mûr, âmir, sultan vs. gibi kelimelerin her biri ululemr mefhumunu ifade eder.101

Ululemr Etrafında Birlik:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) İslâm cemiyetinin bütünlük ve haşmetini, sulh ve saadetini bir reis etrafında meydana getirilecek birlik ve beraberlikte gördüğü için lisanının bütün belâgat ve talakatı ile bir imam (ululemr) etrafında toplanmayı teşvik etmiş, bölünüp dağılmaları, birlik ve cemaatten ayrılmaları şiddetle takbih etmiş, ayrılanları kınamış, tehdid ve terhibde bulunmuştur. İmamın etrafında teşekkül etmesi istenen bu birlik ve beraberlik her şeyden önce imama itaate bağlıdır.

Buhârî'nin Enes (radıyallahu anh)'den kaydettiği bir rivayette: *"Üzerinize başı kuru üzüm gibi siyah, Habeşli bir köle bile tâyin edilse dinleyin ve itaat edin"* denmektedir.

Müslim'in kaydettiği bir rivayette, Ebû Zerr: "Halilim (Hz. Peygamber) bana: "Kolları kesik bir köle bile olsa emîr'i dinleyip itaat etmemi tavsiye etti" demektedir.

Şârihler, gerek "kuru üzüm" gerekse "kolları kesik" tâbirleriyle emîrin nesebce düşük, görünüşçe çirkinliğinin ifade edilmek istendiğini, yâni emîre neseb ve fizyonomisine bakılmadan itaat etmek gerektiğini söylerler.

Bir diğer rivayet de şöyledir:"...Üzerinize, emîr olarak, bir Habeşli köle bile tâyin edilse onu dinleyin ve itaat edin." "Sizden biri İslâm'ı ile boynunun vurulması arasında muhayyer bırakılmadıkça itaate devam etsin. Böyle bir durumda boynunu uzatsın. Anasız kalasıca, dini gittikten sonra, onun ne dünyası kalır, ne de âhireti."

Şu hadiste imama isyan kıyâmet alâmeti olarak zikredilir: " *Nefsimi elinde tutan Zât-ı zülcelâl'e kasem ederim ki, imamınızı öldürmedikçe,* *birbirinize kılıç çekmedikçe ve dünyanıza şerirleriniz reis olmadıkça kıyâmet kopmaz."*

Bazı rivayetlerde emîre itaat Allah'a itaatle aynı ayarda tutulmaktadır: *"Kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş*

olur. Kim de bana isyan ederse Allah'a isyan etmiş olur. Emîrime kim itaat ederse bana itaat etmiş olur.

Emîrime kim isyan ederse, bana isyan etmiş olur." 102

Biat Şartı İtaat:

Bir kısım rivayetler, ilk Müslümanlarla biat akdi yaparken, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onlara her hâl u kârda itaat etmeyi şart koştuğunu göstermektedir. Müslümanlığı kabûl edilmesi için teklif edilen ilk şartlar arasında bunun zikri, otorite ve itaatten yoksun o devir Arabları'nın nazarında bunun ehemmiyetini tesbît gâyesini gütmelidir. Ubâdetu'bnu's-Sâmit (radıyallahu anh) der ki: "Biz Allah Resûlü'ne, kolaylıkta olsun, zorlukta olsun; gönlümüzün hoşuna giden şeylerde olsun, hoşuna gitmeyen şeylerde olsun... İtaat etmek üzere biat ettik.103

Hoşa Gitmese de İtaat:

Sâdece yukarıda kaydettiğimiz Ubâdetu'bnu's-Sâmit (radıyallahu anh) rivayetinde değil, başka sahâbelerden de gelen, beyatla alâkalı pekçok rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in itaat şartını koşarken, verilen emir hoşa gitse de gitmese de, içinde bulunulan şartlar bolluk veya darlık her ne olursa olsun, imamdan küfrünü gerektiren bir hal zâhir olmadıkça itaat etmek şartını çok vâzıh olarak duyurduğunu görmekteyiz.104

100 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/277-278.

101 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/278.

102 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/278-279.

103 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/279.

104 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/279-280.

Allah İçin Beyat:

Her hâl ve şartlarda itaatin gerçekleşmesi için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bey'at ve itaatin sırf Allah rızası için yapılması, buna dünyevî bir maksad dâhil edilmemesi için başkaca tenbihlerde bulunmuştur. Allah rızasından hâriç dünyevî bir maksadla beyatta bulunanlar hakkında şiddetli tevbih ve kınamalar gelmiştir:

"Üç kişi vardır, kıyâmet günü Allah onların ne yüzüne bakar, ne de onlarla konuşur, onların günâhlarını da affetmez, onlara çok elîm bir azâb vardır: ...Biri de dünyevî bir maksadla imama biat eden kimsedir. Öyle ki, istediğinden verilince itaat eder, verilmeyince itaati terkeder."

Buraya kadar söylediklerimizi hülâsa edecek olursak İslâm'ın hükmü şudur: "İmama, mâsiyet olmayan (yâni Allah'a isyâna götürmeyen) hususlarda itaat farzdır." Zira "İmam -düşmanın saldırısına, insanların birbirlerine zulmüne karşı- bir perde gibidir. (o, şahsında nasıl olursa olsun), onun idâresi altında, -düşmanlara, âsilere ve her çeşit fesadcılara (yâni anarşistlere) karşı- cihad edilir."

İtaat bahsinin her yönü ile açıklığa kavuşması, İslâm'daki imâmet telâkkisinin iyi bilinmesine bağlıdır. Bu sebeple, yukarıda temas edilen bâzı noktaların tekrarı pahasına da olsa imamet ve onunla alâkalı olarak İslâm'ın getirdiği bir kısım hükümleri, nazariyeleri önümüzdeki bahiste ayrıca inceleyeceğiz.105

İmametle Alakalı Hükümler

Fitne ve anarşiye karşı İslâm'ın hassasiyetini en iyi ifade eden hususlardan biri İslâm'ın imamet telakkî ve anlayışıdır. İmametin lüzum ve zaruretine olan inançtan, imamda aranan evsâfa, imamın seçim şekillerine; ona itaat telakkisinden isyan edenlere takdir edilen cezalara varıncaya kadar, imametle alâkalı her meselede ortaya konan prensipler, telakkîler, emirler, yasaklar, tavsiyeler vs. fitneyi önleme endişesinden renklenmekte, şekillenmektedir. Bu mesele zamanımızdaki cehâlet ve suiniyete mebni sebeplerle dindarlar arasında bir anarşi vesilesi olma istikametinde gelişmektedir. Halbuki meseleye, ana kaynaklara inerek, ümmetin her sahada hakiki mürşidleri olan her çeşit garaz ve dünyevî hesaplardan uzak selef âlimlerinin ve onların yolunda giden eslâf büyüklerinin yorumlarına bakarak eğilecek olursak, imamet telakkisi'nin anarşi değil, nizâm; başıbozukluk değil, disiplin ve düzen âmili olduğunu görürüz.

Şu hâlde, bu bahsi ele alıştaki gâyemiz, İslâm'ın bu meseledeki gerçek telakkisini ortaya koymaktır. Bunu yaparken, mevzunun her okuyucu tarafından yeterince kavranması için, mümkün mertebe tâli başlıklara bölmeyi uygun gördük. Hattâ bazı temel fikirlerin zihinlerde iyice yer etmesi için çeşitli şekillerde birkaç defa tekrarından da kaçınmadık.106

İmametin Târifi:

Meselenin daha iyi kavranması için mevzûmuza târifle girebiliriz. Âlimlerimiz imameti: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) adına (yâni O'na hilâfeten) din ve dünya işlerinde umûmî riyâsettir" diye târif etmişlerdir. Yâni bu, en kısa ifadesiyle devlet başkanlığıdır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e niyabeten icraat yapacaktır.

İcraatında keyfe mâ yeşâ istediği gibi hareket edemez. Daha âmiyâne bir ifade ile, Halîfe, kanununu kendi koyan astığı astık, kestiği kestik bir despot değildir. Hz. Peygamber'in getirdiği hukuk sistemiyle hakları ve selâhiyetleri tahdîd edilmiştir. Bir hukuk devletinin başkanıdır.

Târifte yer alan "umumî riyâset" tâbiri, kadılık, câmi imamlığı gibi başkaca riyâsetlerle karıştırılmaması içindir, zira bu sonuncular muayyen sahalardaki riyâseti ifade eder. Halbuki imamet, bütün bu hususî riyâsetlerin fevkinde hepsine şâmil, hepsine nâfiz, hepsini kontrolünde, murakabesinde tutan bir riyâset, bir başkanlıktır.107

Akidedeki Yeri:

İmamet meselesi, Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat'e göre akideye müteallik bir mesele değildir. Bunu, Şia akide meselesi yaparak fazlaca büyütmüştür. Ehl-i Sünnet kelamcılarının akide kitaplarında bu meseleye yer vermeleri muahhardır ve Teftazânî'nin de belirttiği üzere, bu hususta ortaya çıkan itikâdî teşviş ve fitneleri bertaraf etmeye râcidir. Şöyle der: "İnsanlar arasında imamet mevzuunda, bilhassa Râfizîler ve Hâricîler cânibinden neşet eden fâsid itikadlar ve soğuk ihtilaflar şüyû bulup yaygınlaşınca ve her bir tâife İslâmî kaidelerden bir çoğunun reddine, Müslümanların itikadlarının bozulmasına, Hulefayı râşidin'in zemmedilmesine müncer olan bir kısım taassub ve katılıklara düşünce, kelamcılar, -Hulefayı râşidin'in ahvâlini araştırmaya, onların hilâfete liyâkatlarını ve efdaliyetlerini tahkik etmeye lüzum olmadığı hususundaki kesin kanaatlarına rağmen- bu imamet meselesini İlm-i Kelâma dâhil ettiler..."

105 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/280.

106 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/280-281.

107 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/281

Görüldüğü üzere, imamet meselesi akideyi direk alâkadar eden bir mesele olmamakla beraber, mütekellimler olsun, fakihler olsun, bütün İslâm âlimleri dini canlı tutup, sünneti ikame etmek ve mazlûmları zâlimlere karşı korumak, hukuku tatbik etmek için ümmetin mutlaka bir imama muhtaç olduğu hususunda, imamın varlığının şart olduğu noktasında ittifak ve ısrar ederler.

Hattâ imamın lüzûmuna İslâm tarihinde anarşistleri temsil etme durumunda olan Hâricîler istisna edilirse bütün İslâm fırkaları parmak basarlar. Hâricîler, "arzular muhtelif, fikirler mütebâyin (birbirine zıd) olduğu için, her bir gurup bir başka şahsa meyledeceğinden imam seçimi, fitnelere, harplere sebep olur" gerekçesiyle imam seçimi işine karşı çıkarlar.108

İmamın Varlığı Dinen Zarurîdir:

Her mü'minin Müslümanlığının tamam olması için, imamı tanıması gerekmektedir, bu durum ise bir imamın varlığını zorunlu kılmaktadır.

Bu söylenene delil olarak Kur'ân-ı Kerîm'den: *"Allah'a itaat edin, resûle ve sizden olan emir sahibine (yâni imama) da itaat edin..."* (Nisa: 4/59) meâlindeki âyet ile, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in: *"Kim zamanının imamını tanımadan ölür ise, câhiliye ölümü ile ölmüş olur"* meâlindeki hadisi gösterilir.

Teftazânî bu nasslarla imamı tanımanın ve ona itaat etmenin vâcib kılınmış olduğunu belirttikten sonra, imamın varlığının vücûbuna hükmeder: "Zira tanıma ve itaat etmenin vâcib olması onun var olmasını da vâcib kılar."109

İmamın Varlığı Hikmeten (Aklen) Zarurîdir:

İmamın vücudu, dinî nasslar açısından gerekli olduğu gibi beşerî hayat için de zarurîdir. Klasik İslâm müellifleri bu noktayı da ayrıca belirtmeyi ihmal etmezler. Burada sözü uzatmadan, Teftazânî'den bir pasajı kaydedeceğiz, der ki: "... Dünya ve âhiret hayatının salâhına müeddî olan beraberlik, kâhir bir sultan olmaksızın tamamlanamaz. Böyle bir sultan, bozukları (mefâsid) bertaraf eder, maslahatları korur, insan fıtratının süratle kaydığı fenalıkları bastırır, tamahkârların üzerinde boğuştukları şeyleri tahdid eder. İmamın ehemmiyetini anlamakta, memlekete nezâreti ve zâlimlere karşı himâyeti sağlayan kimsenin ortadan kalkıvermesiyle ortalığı fitne ve fesadın hemen istila etmesi, çeşitli sıkıntıların derhal kapıları çalması şâhid olarak yeterlidir."

Meseleye biraz daha farklı bir zâviyeden bakan Cürcânî de, arzuların değişik, fikirlerin farklı olması ve insanlar arasında mevcut düşmanlıkların bulunması sebebiyle insanların birbirlerine nadiren boyun eğeceklerini, bu vaziyetin anlaşılmazlıklara, tecâvüzlere ve belki de hepsinin birden helâk olmalarına müncer olacağını belirterek ilâve eder: "Bu duruma, bir reisin ölmesi ile, yenisinin seçilmesine kadar geçen zaman içinde ortaya çıkan fitneler ve tecrübeler şehâdet eder. Öyle ki bu iş uzayacak olsa içtimâî hayat durur. Herkes kendi silahıyla kendi malını ve canını koruma derdine düşer. Bu ise hem dinin ve hem de bütün Müslümanların yok olmasına sebep olur. Şu hâlde imam nasbı, öyle bir zararı defeder ki, daha büyüğü düşünülemez. Hattâ diyebiliriz ki, imam nasbı Müslümanların en büyük menfaatlarından biri, dinin en ileri maksadlarından biridir."

İmamın varlığı Müslümanın din ve dünyasında böyle mühim ve hassas bir yer işgâl ettiği için, daha Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) vefat ettiği zaman, yeni bir halîfenin seçmini, cenâzenin defnine takdim etmişler, seçim işi halledildikten sonradır ki, cenâzenin defnine el atmışlardır. Yoksa bazı garazkârların söyledikleri gibi, Ashâb'ın saltanat münâzaasına düşmüş olması aslâ mevzubahs değildir.110

İmam Tayini Farz-ı Kifâyedir:

İmamın varlığı gerek nass açısından ve gerekse akıl ve hikmet açısından zarurî olunca, ümmetin başına bir imam seçilmesi farz olmuştur. Ancak bu, bir farz-ı kifâyedir. Bazıları biat akdini yaparak birisini seçtiler mi diğerlerinden bu farz sâkıt olur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatı sırasında Ashâb bu farzı, diğer farzlara takdim ettiler. "Zira, âlemin bekâsı ancak ve ancak nizânın kaldırılması, mazlumun hakkının zâlimden alınması, yeryüzünde fesad peşinde koşanların katli ile mümkündür... bütün bunlar da başta bulunacak bir imamla gerçekleşir..."

İmam seçmenin gerekliliği hususunda Ehl-i Sünnet, Mu'tezile, Zeydiyye fırkaları müttefiktirler. Ancak Ehl-i Sünnet bunun rivayetle vâcib olduğunu söylerken Mu'tezile ve Zeydiyye aklen vâcib olduğunu ileri sürmüştür.

İmâmiye ve İsmâiliyye ise: "İmam seçimi bize değil, Allah'a terettüp eden bir vecibedir" der. Hâricîlere göre, bu, bir vecibe olmayıp câiz şeylerden biridir. Bazı Hâricîler sulh zamanında gerekli olduğunu söylerken diğer bazıları ise fitne zamanında gerekli olduğunu söylemiştir.

İmamın lüzumuna inanmayan bir kısım Mu'tezile ve bâzı Hâricîlerin mülâhazası şudur: "Bu bir vecîbe değildir.

Bilakis, insanlara vecîbe olan şey, Allah'ın Kitabıyla amel etmeleridir. Kitâbullah kâfidir ve imama hacet bırakmaz. Öyle ise insanlara aralarından birini imam seçmeleri terettüp etmez."

108 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

2/281-282

109 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/282.

110 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/282-283.

Hâricîler bu mevzuda şöyle de mülâhaza yürütmüşlerdir: "İmam nasbında fitnenin tahrik edilmesi mevzubahistir.

Zira arzular muhtelif, fikirler zıddır. Her grup bir başka şahsa meyleder ve böylece fitneler uyanır, harpler çıkar.

Şe'ni bu olan bir şey vâcib olamaz. Bilakis câiz olmaması gerekir..."

Ehl-i Sünnet "İmam olmayınca insanlar muhtelif gruplara ayrılarak, kimse kimseye tâbi olmaz böylece fitne, fesad ve kıtaller ortalığı sarar" şeklinde düşünmekle daha realist değerlendirmede bulunmuş oluyor. İmam Mâlik, "İyi veya fâcir mutlaka bir imam olmalıdır" derken Ehl-i Sünnet realizmini ifade etmiş olmalıdır.111

İmamda Aranan Şartlar:

İmam, kendisinden beklenen vazifeleri ifâ etmesine imkân verecek bazı vasıfları ve şartları nefsinde cemetmiş

olmalıdır. Biz bu şartları, Cürcânî'nin tasnifine uyarak başlıca üç guruba ayırabiliriz: **A- Mutlaka bulunması gereken şartlar:**

Bunlarda bütün İslâm fırkaları ittifak ederler, beş tanedir:

1. Adâlet sahibi olmak (yâni fâsık olmamak).

2. Âkil olmak (mecnûn ve matûh olmamak).

3. Bülûğa ermiş olmak (çocuk olmamak).

4. Erkek olmak (kadın olmamak).

5. Hür olmak (köle, esir olmamak).

B- Bulunması temenni edilen ve fakat fiiliyatta her zaman bulunmayan ideal şartlar: 1. Usûl ve fürûda müçtehid olmak, dinin bütün meselelerini bilmek.

2. Rey sâhibi olmak, yâni idârî, siyâsî, askerî işlerden çok iyi anlamak.

3. Şecâat sâhibi olmak.

C- İhtilaflı olan ve bâtıl olan şartlar:

1. Kureyş kabîlesinden olması.

2. Hâşimî olması.

3. Dinin bütün meselelerini bilmesi.

4. Mûcize göstermesi.

5. Mâsum olması (günah işlemekten, hata yapmaktan uzak olması.)

Cürcânî, imamın Kureyş kabîlesinden olması şartında ihtilâf edildiğini belirttikten sonra, Hâşimî olması, dinin bütün meselelerini bilmesi, mucize göstermesi, mâsum olması gibi şartların bâtıl olduğunu, bunları sapık mezhep mensuplarının ortaya attığını, bu iddialarında delilsiz veya çürük delilere müstenid olduklarını tafsîlatlı olarak izah eder.

İdeal dediğimiz şartları âlimler ekseriyet itibariyle (cumhur) şart koşmuş, ancak bir kısmı, bu vasıfların pek nâdir kimselerde bulunabileceğini te'yîd ederek, böylesi şartları imamda aramayı, mümkün olmayan (mâlâyutâk) şeyler taleb etmek olarak vasıflandırmışlardır.

Bezdevî, Râfizîler dahil, ehl-i kıble olan bütün Müslüman fırkaların imamın ilim, takva, şecâat ve neseb yönünden insanların en efdali olması, Kureyş'e mensub bulunması hususlarında müttefik olduklarını belirtir.112

Kureyşî Olması Meselesi:

İmamet meselesine temas eden âlimler, umumiyetle, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in *"İmamlar Kureyş'tendir"* (el-Eimmetü min Kureyş) hadisine dayanarak, imamın Kureyş kabilesine mensub bir kimse olması gerektiğini söylerler. Ancak başka hadisleri ve Kur'ân'ın Takvâdan başka üstünlük kabul etmeyen ifadelerini nazar-ı itibâre alan bir kısım âlimler bu görüşe katılmamışlardır.

Bu meselenin teferruatını kelam kitaplarının ilgili bahislerine bırakarak şunu belirtelim ki, Kureyş'ten olma şartı da diğer şartlar gibi, her şeyin normal olduğu, ideal bir vasatın mevcut bulunduğu bir duruma bağlı olsa gerektir.

Âlimlerin ihtilâfıyla da te'yid edildiği üzere, bu, vâcib bir hüküm olmaktan ziyade, aranan diğer şartların farklı adaylarda mütesâviyen bulunması hâlinde bir tercih vesîlesi olabilir. Bir başka deyişle, diğer vasıflarıyla liyakatsız olan bir Kureyşli, sırf Kureyşli olduğu için bu işe elyak görülmüş değildir. Binâenaleyh, diğer şartların bulunmaması sebebiyle adamda ehliyet yoksa, Kureyşli de olsa seçilemiyeceği açıktır.

Teftazânî'nin bir cümlesini burada kaydetmeden geçemiyeceğiz. Üzerinde düşünüldüğü takdirde, bu konuda hatıra gelebilecek bir kısım tereddüdleri çözmede ışık tutucu olacaktır: "İmamet bâbında söylenenlerin geçerliliği iki temel şarta bağlıdır:

1- İhtiyar (yâni imamı seçme hürriyeti).

2- İktidar (adayın imamlığa liyakatı, ehliyeti).113

111 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/283-284.

112 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/284-285

113 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/286.

İmamete En Liyakatli Olan Kim?

Cürcânî, adaylar arasında imamlığa ilimce ileri olanın (a'lem) en liyakatli olacağını, ilimce eşit olanlardan verâ ve takvaca ileri olanın, bunda da eşitlik hâlinde yaşlı olanın tercih ve takdiminin gerekeceğini belirtir ve: "Bu şekilde olunca fitne ve muhâlefet ortadan kalkar"der.

Tatbîkatta böyle inceliklere inilmemiş olsa bile, Müslümanların bu meselede takındıkları tavrı ve taşıdıkları telakkî ve anlayışlarını anlama bakımından bu nazariyatın faydalı olduğuna inanıyoruz.

Görüldüğü üzere imamete en liyakatli kimse aranırken, bazı kimselerin iddia ettiği gibi, dinimiz bu işe en dindarı değil, evleviyetle bu işten en iyi anlıyanı (a'lem) aday çıkarmıştır.114

Liyakatsızın İmamlığı:

Ehl-i Sünnet âlimleri büyük çoğunluğuyla, imamete asrın en efdal yâni faziletce, liyâkatca en ilerde olanın, bir başka ifadeyle imamda bulunması gereken vasıf ve şartları en ziyade nefsinde cem eden kimsenin imamlığa seçilmesi gerektiğini ittifakla ifâde etmişlerdir. Ancak, bu noktada ısrar ederek, "Her şeye rağmen efdal olan seçilmeli, efdal varken mefdûlün (fazîlet ve liyakatca aşağı olanın) imameti hiçbir sûrette câiz değildir"

dememişlerdir.

Eğer efdalin (en iyinin) seçimi fitneye, kargaşaya sebebiyet verecekse mefdûlün seçilmesi câizdir, yeter ki, buna müstehak olsun. Bakillânî'den kaydedeceğimiz şu pasaj da bize, mefdulün seçimine verilen cevazın da "fitne endişesi"nden kaynaklandığını beliğ bir şekilde ifade edecektir. Der ki:

"Efdal olanı terk ederek mefdûl (faziletce geri) olanı başa geçirme akdinin cevâzına delâlet eden hususun izâhına gelince, bunun asıl sebebi fitne ve herc ü merç (yâni kargaşa) korkusudur. Şöyle ki: "İmam, esâs itibâriyle, düşmanı defetmek, memleketi korumak, fenalıkları önlemek, ahkâmın tatbîki (ikametu'l-hudûd), haklıya hakkını vermek gibi maksadlarla başa geçirilir. Eğer en efdalinin geçirilmesi ile, kargaşa, fesad, tahakküm, itaatin terki, birbirine kılıç çekmeler, ahkâmı tatbik ve hukuku iâde işlerinin muattal hâle gelmesi, hâsıl olacak haksızlık ve mâruz kalınacak zayıflamalar sebebiyle İslâm düşmanlarının iştahlarının artması gibi durumların ortaya çıkmasından korkulursa bu durum, efdalden vaz geçip mefdulü kabul etmeyi gerektiren vâzıh bir özür olur.

Nitekim tatbikatta da öyle olmuştur. Hz. Ömer başta olarak, bütün ashâb ve arkadan gelen ümmet, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinde efdal olanın da mefdul olanın da varlığını bilmiş, her biri, ümmetin işleri iyiye gittiği ve birliği de hâsıl olduğu takdirde biat etmeyi câiz görmüşler ve hiç kimse de bu durumu reddetmemiştir.

"Eş'âri'nin: "Efdal varken mefdulün imameti câiz değildir, zira insanların efdale inkıyâd etmeleri daha çok mümkün ve ona biat edilmesi husûsunda fikir birliği daha kolay görünüyor, üstelik imamet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e niyâbettir, şu hâlde imâmete seçilecek kimsenin en üstün mertebedeki kimsenin olması gerekir, nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de en üstün kimsedir" sözünü reddeden Teftazânî, başka gerçekler meyânında şu mütâlaaya da yer verir: "Mefdûl'ün, bazı durumlarda din ve mülkle ilgili maslahatları yürütmede daha kudretli olabileceğini ve binâenaleyh böyle birinin seçilmesinin, raiyyetin ahvâlinin nizâmı için daha uygun ve fitne bertaraf edilmesi için daha doğru olacağını" söyler ve ilâve eder:

"İmamla peygamber bu meselede kıyaslanamaz, çünkü peygamber alîm, hakîm olan ve kulları arasından dilediğini seçen ve kendisine mülk ve dinle alâkalı maslahatları vahiy yoluyla bildiren bir Allah tarafından gönderilmiştir."

Bu meselede Bezdevî de şunu söyler: "Şâyet, efdal olan terkedilerek neseb, takva ve sâir cihetlerin hepsinde faziletce geri olan (mefdul) kimse imam seçilse, bunun imameti câizdir, kendisi bu işe elverişli kabul edilir.

Eğer, kaza (hüküm) ve dâvâların halline sâlih olursa, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat nazarında bu da sahihtir ve vereceği hükümler infaz edilir.115

Zorba İmam:

Fitne ve kargaşa çıkarmamak hususunda İslâm'ın gösterdiği hassasiyetin derecesini, hiçbir haklılık sebebi olmaksızın, hîle hurda ile, kuvvet ve zor yoluyla meşrû imamı devirip kendisini başa diken kimse karşısındaki tutumunda görmek mümkündür.

Bu durumda âlimler, "fitneyi önlemek için" zorba imama itaat etmeyi tavsiye ederler. Teftazâni'yi dinleyelim:

"Eğer Kureyş'ten ehil olan biri yoksa veya olmasına rağmen, sapık ve bâtıl yolda gidenlerin istilâsı, zâlimlerin şevketi gibi sebeplerle nasbedilemiyorsa, hâkimiyeti elinde tutan kimsenin kazasına, ahkâm infazına, hadd tatbîkâtına kısacası imâma müteallik yaptığı her şeye uymanın, tıpkı Kureyş'e mensûb fakat fâsık veya zâlim veya câhil olan imamın icraatına uymanın câiz olduğu gibi cevâzına hiç kimse itiraz etmemiştir."

Teftazânî bu itaatin sebebini açıklama sadedinde şu izâhı sunar: "İmamet babında zikredilenlerin hepsi iki temel şarta bağlıdır:

114 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/286.

115 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/286-287.

1. İhtiyar (yâni imamı seçme hürriyeti).

2. İktidar.

"Seçim hususundaki acz ve mecbûriyet karşısında -ki bu durum fâcir, kâfir ve zâlim kimselerin istilâsı ve şerir zorbaların tasallutu gibi sebeplerle hâsıl olur- dünyevî riyâset zorla ele geçirilmiş olur ve riyâsetle alâkalı dinî ahkâm, "zarûret imamı" adı altında ayrı bir bölümde ele alınır. Bu cümleden olarak imamda ilim, adâlet ve sâir evsâfın yokluğuna bakılmaz. Zaruretler bir kısım mahzurları mubah kılar...

"Bezdevî de şunları söyler: "Kaderiye, Havâriç (Hâricîler) ve Mu'tezile nazarında böyle birisi imam olamaz ise de Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat âlimlerinin hepsi nazarında imamdır, hükümleri ve kazası infâz edilir. Nitekim Mervânoğullarının hiç birisi için ne rey ve tedbîr sâhiplerinden biri, ne de herhangi bir fakih imamet akdinde bulunmamıştır. Onlar kendilerini zorla halîfe olarak empoze etmişlerdir. Âlimler de onların imâm oldukları husûsunda icma etmişlerdir. Zira onlar imâm addedilmemiş olsalardı İslâm cemiyetinde fitne ve fesâdlar husûle gelecekti."

Bu görüşü te'yîden Aliyyü'l-Kârî, dindarlığı ve Sünnet'e harfi harfine ittiba etmesiyle meşhûr olan Abdullah İbnu Ömer'in, fitne çıkmasın düşüncesiyle, İbnu Zübeyr'i, Emevîlerin zâlim emirleriyle kıyaslandığı zaman, hilâfete çok daha lâyık, çok daha hak sâhibi olmasına rağmen hilâfet dâva etmekten men ve nehy ettiğini belirtir.

İbnu Hacer de; bir köle, "Kuvvet yoluyla hâkimiyet te'sîs ederek emîrliğini ilân edecek olsa fitnenin uyandırılmaması için, mâsiyet emretmedikçe, ona itaat gerekir" der.116

Fasık, Zalim İmam:

Gayr-i meşru yoldan, zorla iktidarı elde eden zorba imamdan başka, meşrû yoldan gelmiş olsa bile, zamanla zulüm irtikab eden veya fısk u fücûra düşen imam (devlet reisi) mevzubahs olabilir. Bu çeşit durumlar, imamın azlini veya imama itaatten vazgeçmeyi gerektirmiyor. Bezdevî'nin kaydına göre Hanefî âlimleri bilicma bu düşüncededirler. Şâfiîlerden bazıları ile Kaderiye, Mu'tezile ve Râfizîler azline hükmetmiş olsalar da asıl olan azlinin gerekmemesidir.

İmamdaki fısk, fücur ve zulüm gibi gayr-i meşru davranışlar, raiyyetin itaatten vazgeçmesini gerektirmiyor.

Nevevî, sultanın zulmüne, cevr ü cefasına maruz kalan kimseye, sultana karşı kendisine terettüp eden itaat vazifesini aynen eda etmesini, sultana karşı gelmemesini, bilakis onun verdiği eziyetleri kaldırıp, şerrini def etmesi ve ıslâh olması için Allah'a tazarru ve niyazda bulunmasını tavsiye eder.

Âlimler, zâlim imâma itaat hükmünü, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den fitne sırasında ne şekilde hareket edileceği hususunda gelen tavsiyelerden çıkarırlar. Zira (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demektedir:

"...(Fitne zamanına ulaşırsan) dinle ve emîre itaat et. Sırtına vursa, malını elinden alsa bile dinle ve itaat et."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "Ey Allah'ın Resûlü, ümera bizden haklarını isteseler ve fakat bizim onlardaki hakkımızı eda etmeseler ne dersin?" diye ısrarla soran kimseye her seferinde yan dönerek, cevap vermez. Ancak üçüncü defada: *"Siz dinleyin ve itaat edin, zira siz kendi mesuliyetinizden, onlar da kendi mesuliyetlerinden hesaba çekilecekler"* cevabını verir.

Bir diğer hadis de şöyle: *"Sultanınız cevr ü cefâda da bulunsa, zulüm de yapsa, onun üzerinde emretme hakkı ve raiyyet üzerinde sabretme vazîfesi devam eder.""...Sultan âdil olursa, ona ecri, raiyyete şükrü, zâlim ve hâin olursa ona günâhı, raiyyete de sabrı terettüp eder."*

Hoşa gitmeyen sultana sabır tavsiye eden mühim hadislerden biri de şöyle: *"Kim emîrinden hoşuna gitmeyen bir şey görürse sabretsin, zira cemaatten bir karış ayrılmış olarak ölen kimse câhiliye ölümü ile ölmüş olur."* 117

İyi İmam:

İyi imamla kötü imam arasını mukayese eden bir hadis şöyledir: *"İmamlarınızın en hayırlıları sizlerin sevgisine mazhar olanlardır. Siz onları sevdiğiniz gibi, onlar da sizi severler. Siz onlara hayır duada bulunduğunuz gibi onlar da sizlere hayır duada bulunurlar. En şerli, en kötü imamlarınız da sizin buğzettiklerinizdir ki onlar da size buğzederler. Siz onlara lânet edersiniz, onlar da size lânet ederler."* Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu sözü üzerine bazıları sorar:

"Ey Allah'ın Resûlü, biz böyle kötü olanlara muhalefet edip karşı gelmiyelim mi?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verir:

"Hayır, aranızda namaz kıldıkça (isyan etmeyin). Ancak, kim tâyin edilen âmirlerden birinin, Allah'ın yasakladığı şeylerden herhangi birini yaptığını görürse de davranışı takbih etsin, fakat asla itaatten yüz çevirmesin."

Bir başka rivayette, fâsık halifeye karşı "ne yapalım?" diye soranlara:

"Siz bidayette, ilk biat sırasında verdiğiniz sözü tutun, ona karşı olan itaat borcunu yerine getirerek üzerinizdeki haklarını ödeyin. Onlar üzerinde bulunan kendi haklarınızı Allah'tan isteyin, onlar üzerinde bulunan kendi haklarınızı Allah onlardan soracaktır, (acele edip, bizzat onlardan almak için isyan etmeyin.)". 118

116 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/287-288.

117 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/289.

Selefin Hassasiyeti:

Aynî'nin yukarıdaki hadisi şerh sadedinde kaydettiği bir rivayet, selef'in fitne çıkarmamak husûsunda ne kadar titiz davrandıklarını gösterir: "Zeyd der ki: (selef idareciler üzerindeki haklarını Allah'tan gizlice taleb ediyorlardı. Zira açıktan talebleri, idarecilere hakâret olurdu, bu da fitneye sebep olabilirdi."

Az ilerde Ubâdetu'bnu's-Sâmit'ten, biat sırasında konulan itaat etme şartı ile alâkalı olarak kaydedeceğimiz hadisin şerhini yapan âlimlerin hadisten çıkarmış bulundukları sonucu buraya aynen kaydedeceğiz: "Hülâsa, başa geçirilen emîrlere, raiyyetin itaatleri, emirlerin vazifelerini hakkıyla yaparak, idare edilenlerin haklarını korumalarına bağlı değildir. Aksine, idareciler raiyyetin haklarına engel bile çıkarsalar, haklarından mahrum bile etseler onlara itaat gereklidir." "Zira emîre karşı gelmeyip itaat etmekte kan dökülmesini önleme, fitne ateşini söndürme mevcuttur."119

Fasık Emîre İtaatle Alakalı Bir Hâdise:

Bezdevî, fâsık veya zâlim olan bir imama karşı isyanın câiz olmayıp itaat gerektiğini belirttikten sonra burada kaydında fayda umduğumuz bir vak'ayı nakleder: "Anlatıldığına göre, Samanoğulları'nın son zamanlarda Buhâra yöresinde Kaderiye ve Mu'tezile fırkaları galebe çalarlar. Öyle ki, vezîr de onlara meyleder. Bu yüzden Ehl-i Sünnet ve'l Cemâate mensûb olanlar onların elinde makhûr ve perişan olurlar. Ancak emîrin imamı sünnîdir.

İmam bir gün emîre der ki: "Şu kendilerinin Kaderî olduğunu iddia edenler var ya, onlar senin emîr ve sultan olmadığına itikad ediyorlar. Sâdece Ehl-i Sünnet âlimleri senin sultan olduğuna inanıyorlar." Emîr: Bu nasıl olur? der. Berikisi:

"Sabret, inşaallah yarın sana göstereceğim" der.

Ertesi gün, Ehl-i Sünnet ve'l Cemaatten olan imamları çağırtır ve hilâfet sarayına oturtur. Emîr de bir perdenin gerisinde saklanır. Muallim dâvetlilere:

- Emir zina yapsa, işkence etse, şarap içse, gılmanlara (şarkıcı oğlanlara) tâbi olsa ve bunları yapmanın haram olduğuna da inansa acaba bu durumda emir azledilir mi? diye sorar, âlimler hep bir ağızdan:

- "Hayır, ancak onun üzerine bu yaptıklarına karşı tevbe etmesi gerekir" derler.

Muallim bunlara izin verir, onlar da giderler. Arkadan Kaderî ve Mu'tezilî imamları çağırarak der ki

:- "Emirlerden biri, zulmen halkın mallarını ellerinden alsa, zina yapsa, şarap içse, gılmana uysa, bunların haram olduğunu bilerek, kabul ederek bunları yapsa, imam azledilir mi?" Onlar hep birlikte cevap verirler:

- "Evet azledilir."

Bunlar azledileceğini söylemekle kalmayıp, fikirlerinde ısrar da ederler. Muallim, çıkmaları için onlara izin verir. Sonra Emîre:

- "Dediklerini işittin değil mi?" der ve ilâve eder: "Gördün ya, onlar seni azledilmiş biliyorlar ve seni imamlıktan çıkardılar. Zira sen bu fenalıkların bir kısmını yapıyorsun."

Emîr onların yakalanıp hapsedilmelerini emreder ve köklerini kazır. Öyle ki, Buhârâ'da Hanefiler'den başka kimse kalmaz. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat âlimlerine değerli hil'atler verir."120

Fasık Ve Zalim İmama İtaati Emreden Hadisin Tam Metni:

İtaat hususunda âlimlerin en ziyade delîl getirdikleri bir hadisin Buhârî'de gelen tam metnini aynen veriyoruz:

"Huzeyfe anlatıyor: "Herkes Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hep hayırdan sorardı, ben ise, bir gün bana bulaşabilir korkusuyla, şerden sorardım. Bir seferinde aramızda şu konuşma geçti:

- Ey Allah'ın Resûlü, biliyorsun biz, bir câhiliye ve şer devri yaşadık. Allah bizi İslâm gibi bir hayırla nimetlendirdi. Bu hayırdan sonra tekrar şer var mı?

- *Evet var.*

- Peki, bu şerden sonra tekrar hayır var mı?

- *Evet var, fakat bunda bulanıklık var.*

- Ondaki bulanıklık da ne?

- *O zaman bir gurub insan olacak, benim gösterdiğim yoldan ayrılıp, bir başka yolda gidecek. Onların bâzan iyi, bâzan kötü olduklarını görürsün.*

- Peki, bu hayırdan sonra şer var mı?

- *Evet, bunlardan sonra cehennem kapılarına çağıranlar olacak. Onlara kim uyarsa, uyanı cehenneme atacaklar.*

- Ey Allah'ın Resûlü, bunları (cehenneme çağıranları) bize tavsif et.

- *Onlar bizim derimizi taşırlar, bizim dilimizle konuşurlar.*

118 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/289-290.

119 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/290.

120 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/290-291.

- Bu zamana yetişirsem bana ne yapmamı emredersin?

- Müslümanların cemaatlerine ve imamlarına iltihak et.

- O zaman onların ne cemaatleri ve ne de imamları mevcut değilse?

- O takdirde mevcut olan bütün gurupları terket, öyle ki bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette olman (gibi ne kadar kötü şartlar içinde de olsan) ölüm sana gelinceye kadar öyle kal (fakat guruplara karışma)."

Bu hadisi şerh eden âlimler, "onlar bizim derimizi taşırlar" tâbirine dayanarak, çıkacağı bildirilen kötülerin kendi kavmimizden, kendi dinimize mensub kimseler olacağına; "bizim dilimizle konuşurlar" sözünden de onların, hâricî bir işgalci olmayıp, yerli dile mensûb ırkdaşı olmaktan başka, âyet, hadis ve hikmetli sözler söyleyen kimseler olacağına hükmederler. İbnu Battâl şöyle der: "Bu hadiste fukâhaca ifâde edilmiş bulunan zâlim imâmlara isyan etmemek ve Müslümanların cemaatine katılmak gerektiği hususuna delîl vardır. Zira (isyan edilmeyecek olan) sonuncu gurubu "cehennem kapılarına çağırıcılar" olarak tavsîf etti."121

Asi İmama İsyan Eden:

İbnu Hacer, Hâricîlerle mücâdeleyi tecviz eden bir rivayeti açıklarken aynen şunları söyler: "Bu rivayette âdil imama itaatten ayrılanlara karşı, harp çıkarıp bâtıl bir itikad uğruna kıtal edenlere karşı, dağa çıkıp yolları kesen, seyr ü sefer emniyetini ihlâl eden ve yer yüzünde fesad çıkaranlara karşı kıtâlde bulunmaya cevaz vardır. Fakat kim de zâlim imama itaatten vazgeçer ve onun malına, canına veya ehline galebe çalmak isterse bu kimse mâzurdur, onu öldürmek helâl olmaz. Onun, imkânı nisbetinde malını, canını ve ailesini müdâfaa etmek hakkı vardır... Taberi sahîh bir senetle şu rivayeti kaydeder: "Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre, Hz. Ali, Hâricîlerden bahisle der ki: "Eğer onlar adâlet sahibi bir imama karşı gelirlerse onları öldürün, eğer onlar zâlim bir imama karşı gelirse onlarla mukatele etmeyin, zira onların söz hakkı var."

Ömer Nasuhi Bilmen Istılâhât-ı Fıkhiye'de şu hükmü kaydeder: "Zulüm ve i'tisâfa (haksızlığa) karşı bihakkın muhâlefet eden bir zümreye, bir faide melhûz olduğu takdirde her müslimin yardım etmesi bir vazîfedir."122

Dikkat:

Bu kısımda, zâlim sultana isyan ve böyle bir âsiye yardım etme ruhsatıyla alâkalı fetva ve ifadeler, daha önce kaydedilen "fitneye karışmamak", "zâlime karşı sabretmek, isyan etmemek" prensiplerine ilk nazarda zıd görülebilir.

Aslında böyle bir tezad mevcut değildir. Şöyle ki:

1- Daha önceki ifadelerde "Fitneye sebep olmaksızın, netîceyi almaktan emîn olan, maddî ve mânevî pozisyonu, makamı, mevkii, sâhip olduğu gücü buna imkân verecek olan kimseye zulüm dâhil her çeşit münkere müdâhale etmek bir vecîbe olarak takrîr edildi. Böyle bir kimse müdâhale etmezse mes'ûldür.

2- Fitneye sebep olacaksa, netice almak ihtimali çok zayıf ise, duruma göre, kalben buğz, sabır, karışmamak tavsiye edilmiştir.

3- Son olarak kaydedilen ruhsatta, dikkat edilirse, haksızlığa isyan edene yardım emredilmiyor. Hz. Ali: "Zâlime isyan eden kimse ile mukâtele etmeyin" diyor, "yanında yer alın" demiyor. Fukahâdan kaydedilen "yardım edin"

emri ise "Bir faide melhûz olduğu takdirde" şartı ile kayıtlıdır. Bu faide melhuz değilse, zarar melhûz ise, karışmamak, yardımda bulunmamak gerekir.

Şu hâlde ortada bir tenâkuz söz konusu değildir.123

Facirin Dine Hizmeti:

Fâcir ve fâsık emîre isyan etmemek gerekeceği görüşünde olan âlimler bu görüşlerine getirdikleri delîl meyânında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu hadislerini de kaydederler: *"...Allah bu dini, fâcir bir adamla da te'yid eder, kuvvetlendirir..."* İbnu'l-Münîr, gayr-ı âdil imama isyanın câiz olacağına dâir hatıra gelebilecek bir düşüncenin bu hadisle ortadan kaldırılmış olduğunu, "Allah'ın fâcir bir kimse ile de dinini kuvvetlendireceğini, onun fücuru ve kötülüğü kendine âit olduğunu" söylemiştir.124

Münkeri Takbih:

Az yukarıda kaydettiğimiz bir hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mü'mini, şartlar ne olursa olsun, münkeri (kötülüğü) kim işlerse işlesin mutlaka kalben de olsa fenalığa karşı tavır takınmaya, aksülamel göstermeye mecbur tutmaktadır. İmamdan sâdır olan münkerler sebebiyle itaatsizlik ve isyan tecviz edilmemiş olmakla berâber, gücü yeterse eliyle, diliyle; yetmezse kalbiyle olsun aksülamel göstermesi istenmektedir. Bu söylediğimizi şu rivayette daha vâzıh olarak görmemiz mümkündür: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün şöyle dedi:

121 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/291-293.

122 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/293.

123 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/293-294.

124 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/294.

"Sizin üzerinize öyle kimseler imam olacak ki, bâzı davranışlarını güzel bulup memnûn kalacaksınız, bâzı davranışlarını da çirkin bulacaksınız. Kim kötü olduğunu söylerse (müdâhane ve nifaktan) kendini korur. Kim de (dil ile söylemekle beraber kalben) buğzederse ilâhî mesûliyetten kurtulur. Kim de (bu fena işlerden, büyüğümüz yapmıştır diyerek) memnun kalır ve onlara uyarsa helâke gider."

"Ey Allah'ın Resûlü bu fâsık imamlarla harb edelim mi?" diye sorulduğu zaman da:

"Hayır, namaz kıldıkça (itaatten ayrılmayın)" cevabını verdi."

Müslim'de gelen bir başka rivayette . *"Âmirlerinizden birinde kerih addettiğimiz bir şey (davranış, söz vs.) görürseniz, onun amelini kerih görmeye devam edin, fakat itaatten elinizi çekmeyin"* diyerek kabih olanı takbih ile itaati birbirinden vâzıh olarak ayırmıştır.125

Hürmetsizlik Etmemek:

"Amelini takbihle birlikte itaat etmek" emri, bir başka rivayetin de yardımıyla, her şeye rağmen ulu'l-emre karşı hürmette kusur etmemek, onların şahsiyetlerini rencîde edici, otoritelerini kırıcı söz ve davranışlardan da kaçınmak gerektiği anlaşılmaktadır:

Ziyad İbnu Küseyb el-Adevî anlatıyor: "Ben Ebû Bekre ile İbnu Âmir'in minberinin dibinde oturuyordum. Ebû Âmir, üzerine ince bir elbise giymiş olarak hutbe veriyordu, Ebû Bilal:

"Hele şu emîrimize bakın, fâsıkların elbisesini giyiyor" dedi. Ebû Bekre atılarak:

"Sus, böyle konuşma, ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:

"Yeryüzünde Allah'ın sultanını alçaltanı, kıyamet günü Allah alçaltır."

Şu hadiste ise sâdece hürmetsizlikten nehiy değil, hürmet teşvik edilmekte ve hatta emredilmektedir:

"Kim dünyada Allah'ın (makam vermek suretiyle aziz kıldığı) sultana ikramda bulunursa, kıyamet gününde de Allah ona ikram eder, kim de Allah'ın sultanını dünyada alçaltırsa Allah da onu kıyamet günü alçaltır." 126

İmama İtaatin Hududu:

İmama itaat edip isyan etmemek ve zulmüne karşı da sabretmek mühim bir esas olmakla beraber, her çeşit emre itaat taleb edilmemiştir. İtaat emri belli bir hudûda kadar gider. O hudûdu taşan emre itaat sevab değil, günah vesilesidir: *"Müslüman kişi üzerine hoşuna giden gitmeyen her hususta -emredilen şey masiyet olmadıkça- söz dinlemek ve itaat etmek gerekir. Eğer mâsiyet yâni Allah'ın yasak kıldığı bir şeyin yapılması emredilirse emre ne kulak verilir ne de itaat edilir."*

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisinden sonra gelecek fâsık reislerden haber verdiği zaman, öyleleri çıktığı vakit ne yapalım? diye soranlara isyan tavsiye etmemiş, *"Bu da sorulur mu? Allah'a isyan emredene itaat yoktur"* cevabını vermiştir.

Bu keyfiyet bazı rivayetlerde *"Allah'a isyanda itaat yoktur"* , bazı rivayetlerde: *"Allah'a itaat etmeyene itaat yoktur"* , bazı rivayetlerde: *"Allah'a isyan edene itaat yoktur"* gibi değişik şekillerde ifâde edilmiştir. Bu durumda itaat etmek gerekmediği gibi, âlimlerin belirttiği üzere, imtina etmeye kadir olduğu halde itaat ettiği takdirde haram işlemiş olmaktadır.127

Körü Körüne İtaat Yok:

Masiyete (yâni Allah'a isyan etmeye götüren emîre) itaat edilmemesi gerektiğine dair prensibin ısrarlı bir şekilde beyan edilmeye başlanmasına vesile olduğu anlaşılan bir vak'ayı bütünü ile burada kaydetmekde fayda var.

Hadîs kitaplarında ufak tefek farklarla rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ensâr'dan birinin komutanlığında bir ordu yola çıkarır ve komutanlarına itaat etmelerini askerlere tenbih eder.

Sefer sırasında bir ara askerlere öfkelenen komutan odun toplamalarını, büyük bir ateş yakmalarını emreder.

Odunlar alev alev iyice tutuşunca komutan askerlere yeni bir emir vererek:

"Ateşin içerisine kendinizi atın" der. Emri yerine getirmek üzere kalkan askerlerden bâzıları ateşin yanında duraklayarak:

"Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kendimizi ateşten korumak için tâbi olduk, bir de ateşe mi gireceğiz?" derler ve girmezler. Bu bekleyiş içerisinde komutanın da öfkesi diner. Dönüşte vak'a Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlatılınca, itaat ederken itaatin körü körüne olmaması gerektiğini şu cevâbıyla ifâde eder:

" *Eğer ateşe girselerdi, ebediyyen çıkamazlardı. Allah'a isyan olan şeyde (kula) itaat yoktur. İtaat mâruftadır, aklın ve şeriatın iyi kabûl ettiği şeydedir."* 128

---

125 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/294.

126 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/295.

127 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/295.

128 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/295-296.

İmama Ne Zaman İsyan Edilir?

Yukarıda kaydedilen hadislerden itaatin sınırlı olduğu anlaşılmıştır. Ancak bu sınırları kesin hatlarla tesbitte zorluk olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber, bir kısım açıklamalar nazar-ı dikkate alınınca, bu hususta vâzıh bir ölçünün "açık küfür" olduğu anlaşılır. Yâni imam, hiç bir te'vil götürmeyen açık bir küfre düşmüş ise, o zaman itaat gerekmez.

Buhârî'de Ubâdetu'bnu's Sâmit (radıyallahu anh)'den gelen şu rivayet, imama itaatin hududunu tâyin meselesinde

"açık küfür işlemedikçe" ölçüsünü vermektedir:"

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) biat etmek üzere bizi çağırdı. Gittik, biat ettik. Bizden biat sırasında koştuğu şartlar meyanında dinlemek ve itaat etmek şartı da vardı. Öyle ki, emîr hoşumuza gitse de, gitmese de, darlıkta olsak da bollukta olsak da, başımızdakiler bencilliğe düşerek makamlarını kendi menfaatlerine kullansalar da itaat edecektik. Keza makam sâhipleriyle, yanımızda Allah'tan sarîh bir delile muhalefetle açık bir küfre düşmedikleri müddetçe, makam husûsunda nizâ etmemek şartı da vardı."

Âlimler, "açık küfür" tâbirine dayanarak, küfür olup olmadığında tereddüd edilen veya te'vil yoluyla "küfür"

olarak değerlendirilen (amel, fikir vs.) hususlardan dolayı itaat vecîbesinin düşmeyeceğini, isyânın helâl olmayacağını bilhassa belirtirler. Küfür, te'vil imkânı olmayan bir nassla, yâni ya Kur'ân'dan bir âyet veya sahîh bir hadisle sâbit olmalıdır.129

Makam Hususunda Nizâ:

"Âlimler, hadis metninde geçen bilhassa "makam hususunda nizâ" tâbirine dayanarak, imamın azlini, azline teşebbüsü meşru kılan tek sebebin "açık küfür" olduğunu belirtirler. Bu yoksa fıskı, cevri, zulmü sebebiyle saltanatı husûsunda imamla münâzaanın (kavganın) câiz olmadığını söylerler. Küfre düşmemişse, diğer kötülüklerini rıfkla, lisân-ı münâsible, imama söylemek, hatırlatmak yasaklanmamış bilakis istihsan edilmiştir.

Şu hâlde cemiyette bir kısım fitnelere sebep olmamak düşüncesiyle, sultanların, idarecilerin mevki ve makamlarıyla oynama işi "onlar açık bir küfre düşmedikçe" tecviz edilmemiş, bu raddeye gelinceye kadar kişilerin menfaatlerini ilgilendiren hususlarda fedâkârlıkların azamisine katlanmak tavsiye edilmiştir.

Bu meseleyi Nevevî şöyle ifâde eder: "Halifeler, onlar İslâm'ın esaslarından birini tağyîr etmedikleri müddetçe, sırf zulüm ve fıskları sebebiyle isyan câiz değildir."

Bu bahsi İbnu Hacer'in kaydettiği bir pasajı aynen alarak hülâsa etmek isteriz: "Zalim imam mevzuunda âlimlerin ittifak ettiği husus şudur: Zâlim imamı, fitne ve zulme yer vermeksizin tahttan indirmek mümkünse bunu yapmak bir vecibedir. Değilse, sabretmek vecibedir. Bir kısmı da şöyle demiştir: "Fâsık kimse bidâyette başa getirilmez. Önceden adâletli olduğu hâlde sonradan fısk u fücûra ve zulme düştü ise, buna karşı gelip, isyan etmek hususunda ihtilaf edilmiştir. Doğru olanı, küfre düşmedikçe isyanın yasak olmasıdır. Küfre düştüğü takdirde isyan vâcib olur." Nitekim, "Abbâsî halîfelerinden Me'mun, Mu'tasım ve Vâsık "Kur'ân mahlûktur"

iddiasını -ki âlimlerce bid'at olarak vasıflandırılmıştır- yaymaya çalıştılar, bu maksadla âlimlere darb, habs ve katle varıncaya kadar her çeşit işkenceyi tatbik ettiler. Buna rağmen hiçbir âlim, bu muameleleri sebebiyle, onlara isyan etmek gerekir dememiştir."

İbnu Hacer, bir başka vesîle ile kâfir imama karşı isyan vecîbesinin icmâ ile sâbit olduğunu ve bu vecibenin her müslümana terettüp ettiğini belirterek sözünü şöyle noktalar: "Buna gücü yeten sevap kazanır, göz yumup müdâhane eden günahkâr olur, gücü yetmeyen de oradan hicret eder."130

Azli Gerektiren Tabiî Haller

Açık küfür dışında, imama terettüp eden vazifeleri yapmasına mâni bir kısım tabiî hâller ârız olursa, bu durumda da imamın azledilerek yerine yenisinin nasbı gerekmektedir. Bu haller tecennün (delirmek), temyiz hâlinin kaybolması ve bu durumun Müslümanlara zarar verecek bir müddet uzaması veya tedavi ümidinin kesilmesi, keza sağırlık, dilsizlik, düşkünlük derecesine varan yaşlılık veya bir başka sebep araya girerek, Müslümanların maslahatlarını takip etmesine mâni olacak olursa imam azledilir, yerine yenisi nasbedilir. Düşman eline esir düşmesi de azlini gerektiren sebeplerden biridir. Ancak bu durumda da esâret, işlerin aksamasına sebep olacak bir müddeti bulur, kurtarma ümidi de kesilirse azli gerekir.131

Azledilen Tekrar Seçilemez:

Herhangi bir sebeple azledilip yerine yenisi nasbedilen bir kimse, azlini gerektiren sebep ortadan kalksa da yeniden imam seçilemez. Sözgelimi esaretten kurtulma, hastalıklardan, cünûndan kurtulma gibi.

129 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/296-297.

130 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/297.

131 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/298.

Fitne endişesi olmadığı takdirde bidâyette efdal olanın seçimi vâcib ise de, sonradan efdalın zuhûru, mefdûlün (faziletce geri olanın) azlini gerektiren bir durum değildir, fitne söz konusu olmasa bile.132

Sebepsiz Azl Mümkün Mü?:

Bakillâni, şöyle bir suâl sorar: "Ümmet herhangi bir kimseyi imam tâyin etme hakkına sâhip olduğu gibi, sebep göstermeden azletme hakkına da sâhip mi?" Bu soruya: "Hayır, böyle bir hakka sâhip değildir" diye cevap verir.

İmamın azli için mutlaka mucib bir sebep olmalıdır. 133

İstifa:

Yeniden imam seçmeyi gerektiren durumlardan biri de istifadır. İmamın bizzat istifası onun ölmesi gibidir, veliyyü'l-ahde (ümmete) yenisini seçmek terettüp eder. Hülâsa, isyanın tek meşru sebebi açık küfürdür, fısk vs.

sebeplerle azledilmez. Zira "azilde âleme fesad, nizâ ve haksız yere adam öldürmeler mevcuttur."134

Neden İtaatte Israr Ediliyor?

Buraya kadar kaydedilen bütün açıklamalarda görüldüğü üzere, İslâm imama itaat hususunda hiç bir tâviz vermiyor. İmamın açık küfrü dışında hiç bir bahâne ile itaatten yüz çevirmeye, isyâna cevaz verilmiyor. Bunun sebeplerine, geçmiş bahislerde yer yer temâs etmiş ve hattâ bizzat bâzı hadislerde buna yer verilmiş de olsa, burada bir kere daha hülâseten belirteceğiz:

İtaatte ısrârın en mühim sebebi, fitneyi önlemektir. Fitnenin sebep olacağı ferdî ve içtimâî zararların büyüklüğü ve çokluğu sebebiyle İslâmiyet bütün gücüyle fitneyi önleyici ve bastırıcı tedbirlere ağırlık vermiştir. Fitnenin önlenmesi uğruna ferdlerden fedakârlığın âzamisini istemiştir. Fitnede başlıca şu zararlar vardır: **1-** Mâsum kanı dökülür. Halbuki, daha önce belirtildiği üzere, Kur'ân-ı Kerîm, mâsum bir kimseyi öldürmeyi bütün insanları öldürmek gibi büyük bir suç olarak değerlendirmiştir.

2- Fitnenin çıkarılması kolay, durdurulması imkânsız denecek kadar zordur. Fitne bir kere çıktı mı onun açtığı içtimâî yaralar nesilden nesile geçer, tam iltiyam bulmadan kıyamete kadar devam eder. İşte Şia fitnesi; Hz.

Osman zamanından günümüze kadar on dört asır geçtiği hâlde zaman zaman hâlâ ızdırabını çekmekteyiz.

3- Millî birliği bozar, cemiyetin zaafa uğramasına sebep olur, bu da düşmanların iştahını kabartır, üzerimize saldırtır.

4- Fitne hareketlerinden cemiyette her an mevcut olan şer unsurlar istifade eder. İnananlar, nizam tarafları, devletin güçlü kalmasını isteyenler mutlak surette bundan zarar görürler. Zira, İslâmiyet, Allah'ın rızasını kazanmaktan ibâret olması gereken hedefe meşru olan vâsıtalarla gitmeye izin vermiştir. Gayr-ı meşru vâsıtalara tevessül etmek kesinlikle yasaklanmıştır. Anarşi ve fitne ise yolların en gayr-i meşrûsu ilan edilmiştir.

5- Fitne ile tarihte hedefe varılmamıştır ve varılmayacaktır da. Yukarıda geçen bahiste de belirtildiği üzere, tarihte bazı fırkalar Kur'ânî çizgiden çeşitli te'villerle çıkarak ihtilalci fikirleri benimsemişlerdir. Bunlar zaman zaman fitneler çıkarmışlar, hattâ iktidar da elde etmişlerdir. Fakat bunların hiç biri başarılarını ve hattâ hayatiyetlerini devâm ettirememişlerdir. Bunlardan az önce ismi geçen Mu'tezile kendi gibi düşünmeyenleri tekfir etmek, fâsık imama itaat etmemek gibi prensipleri benimsemiş, ilk nazarda daha dinamik, daha canlı olacağı intibâını vermesine rağmen elde ettiği başarıları devam ettirememiştir. Onun Abbâsi sarayında hâkimiyet kurduğu hicrî 218-234 yılları arası kendisi gibi düşünmeyen ilim adamlarına tatbik edilen zulüm, işkence, hapis ve kıtallerle doludur ve İslâm tarihinin en kara sayfalarını teşkil eder. İhtilalci, yobaz prensiplere dayanarak âkibetlerini hüsranla kapamasalardı İslâm tefekkürüne katacakları renklilikle fikrî hayatta sebep olacakları hareketlilik ve canlılık sayesinde belki de İslâm tarihinin ve İslâm medeniyetinin daha parlak ve daha mes'ud mecrâlara yönelmesine imkân hazırlayacaklardı.135

İmamın Tayin Ve Tesbiti

İslâm'ın anarşiyi önlemek hususundaki gayretini görmek için, imam (devlet reisi) tâyininde uyulması gerekli prensiplerini bilmemizde fayda var. Bu sebeple kısaca bunları belirtmeye çalışacağız.

Bir kimsenin imam olabilmesi için, daha önce belirtilen, imamda aranan şartların onda bulunması kâfi değildir.

Bu şartlara seçim veya tâyin işinin inzimam etmesi gereklidir. Bu üç şekilde olur: **1-** Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'in halîfe oluşunda cereyan ettiği şekilde, -biat esnasına hazır bulunmaları mümkün olan ulema, rüesa ve adâlet ve rey sâhibi kimselerden oluşan- ehlü'l-hal ve'l-akd tarafından seçilmek.

132 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/298.

133 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/298.

134 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/298.

135 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/298-300.

2- Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in halîfe oluşunda cereyan ettiği şekilde, selahiyetli bir kimse tarafından tâyin edilmek. Selâhiyetli kimse, Ehl-i Sünnet'e göre, ya Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'dir, ya da önceki halifedir. Halîfenin, kendi yerine, ömrünün sonunda birini tâyin edebileceği icma ile kabûl edilmiştir. Zira, Hz.

Ömer, Hz. Ebû Bekir tarafından yerine halife tâyin edildiği zaman Ashâb'tan kimse itiraz etmemiş, herkes bunu kabul etmiştir. Onların bu kabulü halifenin yerine geçecek kimseyi tâyin etme usûlünün meşruluğuna delil kabul edilmiştir.

3- Zor ve istila yoluyla başa geçmek. Bir kimse imamın ölmesi ile veya, hilafete göz dikerek, kuvvet yoluyla galebe çalıp biatsız, seçimsiz başa geçecek olsa, onun imamlık ve hilafeti câiz olur. Böyle bir kimse şahsen âdil veya zâlim veya fâsık da olsa mâsiyet (Allah'ın emirlerine zıt) olmayan emirlerine itaat etmek gerekir.

İmametin sübûtu meselesinde kaydı gereken mühim bir nokta ehlü'l-hal ve'l-akd'in tamamının bir şahs üzerinde ittifaklarının aranmamasıdır. Aranması gerektiğine dâir ne aklî, ne de naklî hiçbir delil mevcut değildir. Bu sebeple âlimler, ehlü'l-hal ve'l-akd'den bir veya iki kişinin biatını, imametin sübutu ve tahakkuku için yeterli görmüşlerdir, yeter ki aday diğer şartları hâiz bulunsun. Nitekim, dindarlıkları ve dinin her meselesinin tatbikinde gösterdikleri titizlik ve hassasiyetleri herkesçe mâlum olan Ashâb (radıyallahu anh), bir iki kişi tarafından yapılan halife tâyinlerine itiraz etmemişlerdir: Hz. Ömer, sadece Hz. Ebû Bekir tarafından; Hz.

Osmân, Abdurraman İbnu Avf tarafından seçildiler ve bu işe, bütün ümmetin icmâını taleb şöyle dursun, Medine'deki ehlü'l-hal ve'l-akd'in icmâını bile taleb etmediler.136

Birkaç Prensip: İslâm cemiyetinde fitnenin önlenmesi maksadıyla, te'sîs edilen imamet telakkisine, yine aynı gayeyi -yâni fitneyi önlemeyi- te'yid ve tahsil maksadlarına râci birkaç prensibi daha burada kısaca zikredebiliriz:137

Biat Akdi Alenî Olmalıdır:

Bazı âlimler, biatın alenî olması, bir kısım müşâhidlerin gözü önünde cereyan etmesi gereğini ileri sürmüştür.

Cüveynî: "Aksi takdîrde, herhangi biri ortaya çıkıp gizli bir akitle imam olduğunu, alenen imam olan kimseye nazaran tekaddüm hakkı bulunduğunu iddia edebilir, bunların önlenmesi için aleniyet şarttır" dedikten sonra ilâve eder: "İmamet rütbece nikahdan daha düşük değildir." Zira nikah bile, şâhitler huzurunda alenî olmalıdır.138

İmam Tektir:

İslâm dünyasında birliğin te'mini ve çokluğun hâsıl edeceği fitnelerin önlenebilmesi için, sünnet, imamın bir olması prensibinde ısrar eder: *"Kim bir imama biat ederek anlaşma müsâfahasını yaparsa, gücü yettiğince ona itaat etsin. Bir ikincisi çıkıp da evvelkisi ile nizâya kalkışacak olursa onun boynunu vurun"* (Müslim). Bir başka rivayette, birden fazla imam çıktığı takdirde ne yapmaları lâzım geldiğini soranlara da: *"Birinci biatınıza sâdık kalın, gereğini ifa edin... birincilere olan borcunuzu ödeyin.."* cevabı verilir. Bazı rivayetlerde *"Kim olursa olsun ikinciyi öldürün"* şeklinde, te'kidli bir ifâdeye yer verilir.

İslâm âlimleri, bu mevzu üzerine gelen nassları nazar-ı dikkate alarak aynı asırda imamın birden fazla olamayacağı hususunda icma ederler. İslâm beldesinin dar veya geniş olması bu hükme te'sîr etmez. Her hâl u kârda imamın bir olması gerekmektedir. Cüveynî, İrşad'ında İslâm beldeleri bir imamın hâkimiyet kuramayacağı kadar geniş olursa, iki ayrı imamın meşrûiyeti hususunda ictihad yapılabileceğini söylemiş, sonraki âlimler onun bu görüşünü, ona nisbet ederek tekrarlamışlardır. Şâyet aynı asırda iki ayrı imama biat edilecek olsa, bunların efdaliyet noktasından vasıflarına bakılmaksızın birincisi meşru, ikincisi gayr-ı meşru ve âsi (bâği)dir, iddiasından vazgeçirilinceye kadar kendisiyle harb edilir. Savaşı ikincisi kazanacak olursa, bu durumda meşru imam olur.

Ehl-i Kıble'den sadece Kerrâmiye fırkası Sahâbe'nin ve ümmetin icmâlarına muhalif olarak iki ve daha fazla kimsenin imametinin câiz olabileceğini söylemiştir.

İmamın bir olmasındaki bu ısrar da "fitneye düşüp nizamın bozulması" korkusundan ileri gelmektedir.139

Asker De Sultana İtaat Etmelidir:

Kur'ân-ı Kerîm'de Belkıs, Hz. Süleyman'ın tehdidkâr mektubu üzerine, askerleriyle istişare ettiği vakit askerleri şu cevabı verirler: "Biz, güç, kuvvet sâhibleri çetin savaş erbabıyız. Emir sana ait. Bak, sen ne emredekceksin!"

Bazı müfessirler bu sözü "Biz kuvvet adamları harb ü darb ehli askerleriz, siyaset ve reyden anlamayız, ne emredersen onu yaparız" mânasına telakki etmişlerdir. Elmalılı Hamdi Yazır merhum, bundan önceki âyette geçen "Bana fetva verin" ifadesine dayanarak heyette, askerden başka ileri gelenlerin de bulunabileceği 136 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/300-301.

137 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/301.

138 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/301.

139 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/301-302.

ihtimalini kabûl etmekle beraber "Bunun asker zihniyetini göstermesi itibariyle kayda şayan bir mâna olduğunda şüphe yoktur" der.140

Ümerâya Karşı Dikkatli Olunmalı:

Bir kısım hadislerde, cemiyetteki fitnenin ümerâ, yâni idâreciler zümresinden çıkacağına dikkat çekilerek böylesi âmirlere yaklaşılmaması istenir. Bazı hadislerinde kendisinden sonra, hidâyetten ayrılacak imamların çıkacağını haber veren Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ümmeti için en büyük endişeyi bunların verecekleri fesad ve hâsıl edecekleri helâk ve tahribat sebebiyle duyduğunu da mükerreren ifâde eder.

Bu çeşit imamların şerrinden en iyi kurtuluş yolu onlarla temas kurmamak, onlara uymamak, isyan ederek fitneye sebep olmamak, kerhen itaat etmektir. Tirmizî'nin bir rivayeti şöyle: *"Benden sonra bir kısım (kötü) emîrler başınıza geçecek. Kim onlarla hemhâl olur, onların yalanlarını tasdik eder ve zülumlerinde onlara yardımcı olursa o benden değildir, ben de ondan değilim. Böyleleri cennette Havz-ı Kevser'in başında benimle buluşamaz da. Her kim onlarla hemhâl olmaz, zulümlerinde onlara yardımcı olmaz, yalanlarını da tasdik etmezse o bendendir, ben de ondanım. O, benimle Havz-ı Kevser'in başında buluşacaktır."141*

ÜÇÜNCÜ FASIL

MUHTELİF AHKÂMLAR

هاللَّدِمَحَف # بنلا عم عاَدوَلا ةَجح ٌتْدِهَش] لاق ُ ه □

‘ نع هاللّ ىضر صو .

ح ا ىبأ نب ورمع نع ـ1□

‘ نإف لاق ،ِرب

ك ا

اثث لاق مث ظعوو رهكذو هيلع ىنثأو : □

ىلاعت

هجحلا ُموي اولاق ؟مرحأ موي هيأ□

اذه مكرهش يف اذه مكٍدلب يف اذه مكِموي ةمرحك ٌمارح مكيلع مكضارعأو مكلاومأو□ ْمكَءامد

ملسملا وُخأ َملسملا نإ َأ ،هِدلاو ىلع ٌدلو َو ،هِدلو ىلع ٌدلاو ىنجي و ،هسفن ىلع إ ٍناج ىنجي□ أ

مُكَل ـ ٌعوضوم ِةيلهاجلا يف ًابر َّلك نإو أ ،هسفن نم هلحأ اَم هإ ٌئش هيخأ نم ٍملسمل□ ُّلحي َسيلف

ناك ٍمد َّلك َّنإو َأ ،ُهُّلك ٌعوضوم ُهناف ِسابعلا َاب ِر َرْيَغ ـ َنوُمَلْظُت َـَو َنوُمِلْظَت ْمُكِلاوِمأ□ ُسؤر

ناكو ،بلطملادبع نب ِثراحلا ُمد ِةيلهاجلا ِمد نم ُ هعضأ ٍمد ُلوأو ،ٌعوضوم ِةهِيلهاجلا يف□

سيل ْمُكَدْنِع ٌنا َوَع َّنهناف ًاريخ ِءاسنلاب اوُصوتساف َأ ،ُليذه ُهلتقف ٍثيل ىنب يف□ ًاعضرتسم

ع ِجاضملا يف َّنُهورُجهاف َنْلَعف نإف ،ٍةنِهيبم ٍةَش ِحاَفِب َنيتأي نأ َّإ َكلذ َريغ ًائيش َّنُهنِم□ َنوُكِلْمَت

مكئاسن ىلع ْمُكل نإو أ ،ًيبس َّنهيلع اوُغبت ف ْمُكَنعطا ْنإف ،ِح هِرَبم َريغ ًابرض َّنُهوُب□ ِرْضاو

نذأي□□

□

و ، َنوُهركت نم ْمُكَش رُف نَئ ِطوي َ َف ْمُكِئاسن ىلع ْمكُّقح امأف : اقح مكيلع ْمُكئاسنلو□ اًقح،

سِيأ ْدَق َناَطْيَشلا هنِا َو ِاَ ًنِهماَعَط َو ًنِهت َوْسِك يِف ّنَ ِهْيَلاِ اوُنِسْحُت ْنإو َ أ ، َنوُهرْكت نمل□ ْمُكتويب يف

اذه ْمُكِدَلب يِف َدَبْعُي ْنَا

ىذمرتلا هجرخأ [ِهب نَضرَيَسو ُمُكلاَمْعأ ْنم َنو ُرِقَتحَت اَميِف ٌةَعاط ُهَل ُنوُكَتَس ْنِكَل َو اًدبأ،

تاريسأ ىأ□ .

ناوع□ »

هححصو »

1. (45)- Amr İbnu Ebî'l-Ahvas (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte Veda haccı'nda bulundum. Orada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) irad ettiği hutbede önce Allah Teâla'ya hamd ü sena, hatırlatma ve tavsiyelerden sonra şöyle devam etti:

"Hangi gün (bu günden) daha (mukaddes ve) haramdır?" Bu soruyu üç kere tekrarladı. Cemaat:

"el-Haccu'l-Ekber günü" diye cevap verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devam etti:

"Öyle ise bilin ki, kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız, birbirinize, bu ayınızda, bu beldenizde şu gününüz nasıl haramsa öylece haramdır, mukaddestir. Bilin ki herkesin cinayetinden kendisi sorumludur. Hiçbir babanın cinayetinden oğlu sorumlu tutulmaz. Haberiniz olsun ki, Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Bu sebeple, bir Müslümana, bizzat kendisi helal kılmadıkça kardeşinin hiçbir şeyi helâl değildir. Bilin ki cahiliye devrinden kalan bütün faizler mülgadır, terkedilecek ve alınmayacak. Faize verilen paranın sâdece sermaye kısmını yâni aslını alacaksınız, -böylece ne zulüm ve haksızlık etmiş ne de zulme ve haksızlığa uğramış olacaksınız- Abbas İbnu Abdi'l-Muttalib'in faizi hâriç. Zira onun tamamı mülgadır, terkedilmiştir.142 Haberiniz olsun ki, cahiliye 140 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/302.

141 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/302.

142 Buradaki ifâdede Abbâs'ın faizine bir istisna konmuş gözükmekte ve sanki "sermaye de terkedilmiştir" mânası anlaşılmakta ise de, şârihlerin belirttiği üzere böyle bir durum yoktur. Çünkü hadîste ilga edilen hususun "fair" olduğu tasrih edilmektedir. Bazı rivâyetlerde "ilk

*devrinden kalan bütün kanlar da terkedilmiştir. (intikam peşine düşülmeyecek). İlga ettiğim ilk câhiliye kanı da el-Hâris İbnu Abdü'l-Muttalib'in kanıdır. Hâris,*143 *Benu Leys'ten tuttuğu bir süt anneye bebeğini emzirtiyordu.*

Çocuğu Hüzeyl adında birisi (bir kavga sırasında attığı bir taşla kazâen) öldürmüştü. Sakın ha, kadınlara da iyi muamele yapın. Çünkü onlar yanınızda esir durumundadır. Onlara iyi muamelenin dışında (terketmek, dövmek gibi) bir başka şey yapmak hakkına sâhip değilsiniz. Ancak açık bir çirkinlikte bulunulursa o hâriç. Çirkin iş

yapmaları hâlinde, önce yataklarını ayırın, (yine de devam edecek olurlarsa) yaralamıyacak şekilde dövün.

Bundan sonra itaat ederlerse, (onların yaptığına ayırma dövme gibi muamelelere) zulmen devam etmek için bir yol (bir bahâne) aramayın. Bilin ki, sizin kadınlarınız üzerinde bazı haklarınız var. Kadınlarınızın da sizler üzerinde bazı hakları vardır. Kadınlarınız üzerindeki haklarınız istemediğiniz kimselere yatağınızı çiğnetmemeleri, evlerinize hoşlanmadıklarınızın girmesine izin vermemeleridir. (Onların sizdeki hakları ise) yiyecek ve giyeceklerinde iyi davranmanızdır. Haberiniz olsun, şeytan şu beldenizde kendisine ebediyen tapılmayacağını idrak etmiştir. Fakat, sizin önemsemediğiniz şeylerde ona itaat devam edecek, bunlar da onu memnun kılacak (menfî neticeler hâsıl edecek)tır." 144

AÇIKLAMALAR:

Görüldüğü üzere bu hadis, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Veda Hutbesi'ni teşkîl etmektedir. Bu hutbe birçok sahâbe tarafından rivayet edilmiştir. Herbiri rivayeti hatırlayabildiği kadarıyla yaptığı için, hepsinin metninde farklılıklar vardır. Nitekim, müteakip birkaç rivayet de bu hutbe ile ilgilidir.

Veda Hutbesi birçok yönden ehemmiyet taşır:

1- Herşeyden önce Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatının sonlarında irad edilmiştir. Malum olduğu üzere Veda Haccı hicretin onuncu yılında cereyan etmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ömrünün son aylarını yaşamaktadır ve birkaç ay sonra vefat edecektir. *"Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimeti tamamladım ve size din olarak Müslümanlığı beğenip seçtim ve ondan râzı oldum"* (Mâide: 5/3) mealindeki âyet de bu hac sırasında nâzil olmuştur.

2- Hadiste geçen el-Haccu'l-Ekber tabiriyle kastedilen şey, kurban günüdür. Arafe günü olduğu da söylenmiştir.

Ancak doğru olanı kurban günüdür. el-Haccu'l-Ekber'le ilgili söylenen başka teviller asılsızdır. Buna el-Haccu'l-Ekber denmesi, umre ziyaretinden ayırmak içindir. Zira umre'ye el-Haccu'l-Asgar denmiştir.

3- Hutbe muhteva olarak da ehemmiyetlidir. Zira ciddi meselelere temas etmekte, o güne kadar ele alınmamış

olan birçok câhilî tatbikata son verilmektedir. Kan davâsının, fâizin kesinlikle kaldırılması, karıkoca arasındaki hukukun tavzîhi, nesî takvimi'nin ilgası, hac menâsikinin tesbiti vs. hepsine bu hutbede yer verilir. Günümüz müelliflerinden bazıları Veda Hutbesi'ni İslâm'ın "insan hakları" veya "kadın hakları" beyannamesi olarak değerlendirir. Gerçekten de insanların "mal, can, ırz" dokunulmazlığının te'yidi tarihte ilk defa cereyan eden bir vak'adır. 20. asırda Birleşmiş Milletlerce benimsenen insan hakları beyannamesi şüphesiz çok daha fazla teferruata yer veriyor. Ancak onlar hep kâğıt üzerinde kalmıştır ve öyle olmaya devam edecektir. Burada ise âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tebliği olarak vicdanlara, ruhlara, akıl ve fikirlere nakşolma sözkonusudur. İnsanlık, Müslümanların en şa'şaalı, en güçlü devirlerinde bile, dili, dini, rengi ne olursa olsun İslâm topraklarında kanından, malından, ırzından emin olmuş, hürriyet içinde yaşamıştır. Avrupalıların hâkimiyet kurdukları yerlerde öldürüle öldürüle nesli tüketilen, terör ve yasaklarla dili, dini unutturulan kavimlerin, yeryüzünden tamamen silinen medeniyetlerin sayısı çoktur.

4- Kadınlarla ilgili birkaç noktayı açıklamamız gerekecektir: Hadiste belirtildiği üzere karıya, kocanın "iyi muâmele"de bulunması esastır. Kocasının onun üzerinde bazı hakları vardır. Ancak onun da kocası üzerinde hakları vardır. Her ikisi de diğerinden bu haklardan daha fazlasını zorla isteyemez. Erkeğin kadınına karşı borçları nafakadır: Yiyecek, giyecek ve mesken temini. Dinimiz bunların asgarî miktarını tâyin ederken devrin şartlarını, örfü, kadının geldiği ailenin iktisadî seviyesini gözönüne almıştır. Fıkıh kitaplarımız bu meselelere geniş yer verir. Teferruata girmeden İslâm âlimlerinin icma ettikleri ana prensipleri kaydedelim: Nikah akdi, istihdam (kadını hizmetlenme) akdi değildir. Bu sebeple yemek yapmak, evi süpürmek, çamaşır yıkamak gibi dahilî; dükkanda, tarlada çalışmak, hayvanları tımar etmek gibi harici işleri yapmakla mükellef değildir. Kadın, bu çeşit hizmetlerin görülmesi için, masrafı kocası tarafından karşılanmak üzere en az bir hizmetçi tutmak hakkına sahiptir. Koca, hanımın yemeğini pişmiş ve hazırlanmış olarak getirmek zorundadır. Kadın bir kısım ev işlerini yapıyorsa bunu hukukî bir mecburiyet olarak değil, bir iyilik, hoş bir âdet, örf olarak yapar. Bu çeşit işleri yapmak istemese kocası icbar edemez. Bu davranışı sebebiyle kadın günahkâr da olmaz. Ona terettüp eden terkedilen faiz de Abbas'ın faizidir." Şeklinde gelmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu yasağı daha müşahhas hâle getirmek için, devrinin tanınmış bir bankeri olan Abbas'ı zikretmiştir. Abbas'ın kan yakınlığı tebliğatın ciddiyet ve müessiriyetine bir başka katkıda bulunacaktır. Nitekim kan ilgasına da bir diğer kan yakınını misal kılacaktır. İfadedeki zahiri istisnâ râvilere has bir hata olabilir. (İbrahim Canan)

143 Şârihler, bu isimde de tashîf olduğunu, kan sâhibinin Hâris değil Rebîa İbnu'l-Hâris olduğunu rivâyetlere dayanarak açıklarlar. (İbrahim Canan)

144 Tirmizî, Fiten: 2, (2610); Tefsir: 2, (3087); Müslim, Hacc: 194, (1218); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/305.

hukukî vecibe: Kocasından izin almadan evden ayrılmaması, kocasının istemediklerini eve almaması, çağırdığı takdirde yatağa gelmesidir."145

Kadının Dövülmesi Meselesi

Kadının dövülmesi meselesi'ne gelince, dinimiz, bazı sıkı kayıtlarla buna yer vermiştir. Yukarda kaydettiğimiz hadisten ayrı olarak Kur'an-ı Kerîm'de de yer verilen bir husustur. Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilmiş olması mevzuya ayrı bir ehemmiyet kazandırmaktadır. Bizce, âyet-i kerîmenin bu meseleye temas etmiş olması kadınları himayeye mâtuf bir durumdur. Zira başta günümüzün en ileri memleketlerinde bile hâlâ câri olduğu üzere, her devirde, her millette kadınlar dövülmüştür. Kıyamete kadar da bu realite devam edeceğe benziyor.

Sanki insanî münasebetlerin kadın-erkek bölümünün tabiî bir neticesidir. İnsanlar zarurî olan münasebetlerinde her zaman orta yolu koruyamazlar, ifrat-tefrit, rıza-gazab, sevgi-öfke iç içedir. Bunların sonucu olarak münakaşalar, ağız kavgaları, yumruklaşmalar hatta cinâyetler vukûa gelir. Bunlar "olmamalıdır" diye bir teşriat olamaz. İslâm bu meselede realiteyi kabul ederek müntesiblerini makul hududda tutmaya, frenlemeye çalışır.

Esasen her meselede "vasat yol"u göstermek İslâm'ın ana ruhunu teşkil eder.

Bu kısa açıklamadan sonra asıl mevzumuza gelelim: Kur'ân-ı Kerîm'de, meâlen şu ayet mevcuttur: *"Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara gelince, evvela kendilerine nasihat edin, sonra yataklarında onları yalnız bırakın, yine dinlemezse dövün."* (Nisa: 4/34).

Dikkat edilirse âyet kadının dövülmesini birçok şarta bağlamaktadır:146

1- Meşru Sebep:

Kur'ân'da bu sebep "nüşuz" kelimesiyle ifade edilir. Türkçe meallerde umumiyetle hep "serkeşlik" olarak tercüme edilmiştir. Kelime Arapça'da yükseklik, tümseklik, sivrilik gibi mânalara gelir. Selef âlimleri kadınla ilgili olarak Kur'ân'da gelen bu tavırdan "kocasına isyanı, koku sürünmemesi, kocasını nefsinden men etmesi, kocasına daha önceki davranışını değiştirmesi, kocasına sevgisizlik izhar etmesi, kocasının tâyin ettiği evde oturmayı kabul etmeyip bir başka yerde oturması gibi durumları anlatmıştır.

Yani, kocasına karşı olan vecibelerini yerine getirmemesi diye hülâsa edebiliriz. Vecibe olmayan işlerdeki itaatsizlikten dolayı dövmeye hakkı yoktur. Ev işlerini yapmaması gibi.

Veda Hutbesi'nde, kadını dövmeyi meşru kılan suç "nüşuz" kelimesiyle değil, "fâhiş" kelimesiyle ifade edilmiştir. Biz "çirkinlik" olarak tercüme ettik. Bunu, dilimizde aynı kökten fuhuş kelimesiyle tercümeyi uygun bulmadık. Çünkü fuhuş, zina mânasına gelir. Halbuki burada zinanın kastedilmiş olması mümkün değildir.

Çünkü zinanın cezası recm denen hadd-i zina'dır. Bunun dayakla geçiştirilmesi mümkün değildir. Öyle ise, bu hutbede geçen fâhiş kelimesini fuhuşla açıklamak ve böylece Kur'ân'da geçen "nüşuz" kelimesinin vuzuha kavuşturulduğunu söylemek uygun olmaz.147

2- Cezanın Usûl Ve Miktarı:

Kadın meşru bir sebeple dövülebilirse de bu, en son baş vurulacak yoldur. İlk önce, serkeşliği sebebiyle nasihat edip, tatlılıkla ondan vaz geçirme yolu aranacak. Bu müessir olmazsa yatağı ayrılacak. Bu iş, arkasını dönmek ve konuşmamak suretiyle gerçekleştirilir. Ayrı bir yatakta yatılır da denmiştir. Bu ceza da müessir olmazsa dayak meşru hâle gelmektedir. İslâm burada da yenilik getirerek dayağın derecesini belirtmiş "çok acı verici olmaması"nı emretmiştir.

Şu halde, İslâm, her devirde mevcudiyetini fiilen dünyanın her köşesinde muhafaza etmiş beşerî bir realiteyi ciddî kayıtlara bağlayarak kadınlar lehine ıslah etmiş, asgarî seviyeye, en az zararlı bir hâle getirmiştir.

Elmalılı Hamdi Efendi, dayakla ilgili yukarıda temas ettiğimiz ayet-i kerîmenin açıklamasını yaparken bir dipnot düşüyor. Buraya aynen kaydını uygun buluyoruz:

"Burada, kadın dövülür mü, diye bir soru vârid olabilir. Evet dövülmez, fakat bu ifadede kadın demek nâşize (serkeş), âsiye (isyankâr) karı demek olmadığı da unutulmamak lâzım gelir. Sırasına göre insanca olmak üzere bir kaç tokat, hissi isyan ile sukuta doğru giden hırçın bir kadına kadınlık şeref ü terbiyesini bahşetmek için güzel bir ders olabilir. Şair Ziya Paşa merhum:

"Nush ile yola gelmiyeni etmeli tekdir,

Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir."

demiştir. Zamanımızda Kur'ân'ın işbu "onları dövün" emrini sui tefsir ederek dillerine dolamak isteyen Avrupalılar görüyoruz. Fakat ne garib bir tesadüftür ki, biz bu âyetin tefsîriyle meşgul olduğumuz sırada bir 145 Karı ve kocanın karşılıklı hak ve vazifeleri hususunda daha geniş bilgi ve bu bilgilerin kaynağını görmek isteyenlere Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızı tavsiye ederiz. (Bilhassa 385-307 sayfaları.); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 2/305-307.

146 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/307.

147 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/307-308.

Fransız mahkemesinin, kocası tarafından dövülmüş olan bir Fransız karısına ikame ettiği davaya karşı "hırçınlık edip kocasını tehevvüre getiren bir kadının yediği dayaktan dolayı talâk (boşanma) dâvâsı ikamesine hakkı olmadığına" hükmettiğini gazeteler ilan ediyordu" (Cilt 2, s. 1351).

3- Hadîsin son kısmı ehemmiyet verilmeyen bir kısım günahlarla ilgili; *"Şeytan şu beldenizde, kendisine ebediyyen tapılmayacağını idrak etmiştir. Fakat, sizin önemsemediğiniz şeylerde ona itaat devam edecek, bunlar da onu memnun edecektir"* buyuruluyor.

Şârihler, Mekke ve civarında, artık puta tapma şeklinde kimsenin küfre dönmeyeceğini anlamışlardır.

Bedevilerde görülen irtidad hâdiselerinin de bu hükmü cerhetmeyeceği açıktır, zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatından sonra görülen bu hâdiseler, mahiyetce eski putlara dönüş olmamıştır.

Ancak hadis "katl, yağma gibi bazı büyük günahlarla, bir kısım küçük günahları ‘puta tapmak değil' diye mühimsemeyip, işlemeye devam edeceksiniz, şeytana uymada bu da yeterli olacaktır" şeklinde uyarıda bulunmakta, günah küçük bile olsa kaçınmak gerektiğini irşad etmektedir. Nitekim İslâm uleması küçük günahlarda ısrar etmeyi büyük günah saymış, hatta bazıları, -büyük küçük ayırımı yapmadan- herbir günahta küfre giden bir yol olduğunu belirtmiştir. Ehemmiyet verilmeyen günahların nasıl küfre götüren bir günah gibi büyüyebileceğini açıklama sadedinde Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri (rahimehullah)'nin şu açıklaması ikna edicidir: "Evet günah kalbe işleyip, siyahlandıra siyahlandıra tâ nur-u imanı çıkarıncaya kadar katılalıştırıyor.

Herbir günah içinde küfre gidecek bir yol var. O günah istiğfar ile çabuk imha edilmezse, kurt değil belki küçük bir mânevî yılan olarak kalbi ısırıyor. meselâ: Utandıracak bir günahı gizli işleyen bir adam, başkasının ıttılâından çok hicab ettiği zaman, melâike ve ruhâniyâtın vücûdu ona çok ağır geliyor. Küçük bir emâre ile onları inkâr etmek arzu ediyor. Hem Meselâ: Cehennem azabını intaç eden büyük bir günahı işleyen bir adam, cehennemin tehdidatını işittikçe istiğfar ile ona karşı siper almazsa, bütün ruhuyla cehennemin ademini arzu ettiğinden, küçük bir emâre ve bir şüphe, cehennemin inkârına cesâret veriyor. Hem mesela: Farz namazını kılmayan ve vazife-i ubûdiyeti yerine getirmeyen bir adamın küçük bir âmirinden küçük bir vazifesizlik yüzünden aldığı tekdirden müteessir olan o adam, Sultan-ı Ezel ve Ebedin mükerrer emirlerine karşı farzında yaptığı bir tembellik, büyük bir sıkıntı veriyor ve o sıkıntıdan arzu ediyor ve mânen diyor ki: "Keşki o vazife-i ubûdiyet bulunmasa idi." Ve bu arzudan bir mânevî adâvet-i İlâhiyyeyi işmâl eden bir inkâr arzusu uyanır. Bir şüphe vücud-u ilâhiyyeye dâir kalbe gelse, kat'î bir delil gibi ona yapışmaya meyleder. Büyük bir helâket kapısı ona açılır. O bedbaht bilmiyor ki: İnkâr vâsıtasıyla gâyet cüz'î bir sıkıntı vazife-i ubûdiyetten gelmeye mukabil, inkârda milyonlar ile o sıkıntıdan daha müdhiş manevî sıkıntılara kendini hedef eder. Sineğin ısırmasından kaçıp, yılanın ısırmasını kabul eder."148

]رهش ُّأ َأ

هاللّ ُلوسر لاق :لاق ام □ #

يف ةَجح ِ ولا َ عاَد□

هنع ُ هاللّ ىضر رمع نبا نعو ـ2□□

انُدلب أ :اولاق ؟ةًمرح َمظعأ ُهنوملعت ٍدَلب ُّأ أ لاق ،اذه ان ُرهش أ : اولاق ؟ةًم ْرُح َمَظعأ ُهنومَلعت

مُكْيَلع َم هرح ْدق ىلاعت َ هاللّ ناف لاق ،اذه اَنُم ْوي أ :اولاق ؟ةًمرح َمظعأ ُهنوملعت ٍم□ اذه،لاق َ أ ُّأ َ ْوي

له أ ،اذه مك ِرهش يف اذه ْمُكِدَلب يف اذه ْمكِموي ٍةمرحَك اَههِقحَب ها ْمُكَضا َرْعأ َو□ ْمُكَلا َوْمأ َو ْمُكَءاَمِد

مُكضعب ُبرضي ًارافك ِدعب اوعجرت ْمُكَلْيو وأ ْمكحْي□ :

و َلاق

معن أ ُهنوُبي ِجُي َكلذ ُّلك ،ًاثث ُتغهلَب□.

. براخبل ظفللاو ناخيشلا هجرخأ .

[□ضعب َباقر

2. (46)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Veda Haccı'nda şunu söylediler:

"(Ey ahâli) hangi ayın hürmetce daha ileri olduğunu biliyor musunuz?" Halk:

"Şu içinde bulunduğumuz ay değil mi?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Peki, hangi bölgenin hürmetce daha önde olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu. Halk:

"Şu yerler değil mi?" cevabını verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar:

"Pekâla hangi günün hürmetçe daha üstün olduğunu biliyor musunuz?" dedi. Halk:

"Şu içinde bulunduğumuz gün değil mi?" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerine şöyle devam etti:

"Öyleyse bilin ki Allah Teâla, sizlere, meşrû sebep dışında kanlarınızı, mallarınızı, ırzlarınızı haram kılmıştır, tıpkı şu beldede, şu ayda şu günümüzü haram kıldığı gibi." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bundan sonra üç sefer tekrar ederek sordu:

"Duydunuz mu, tebliğ ettim mi?" Halk her defasında

"Evet" cevabını verdi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerini şöyle tamamladı:

"Sakın ha! Benden sonra tekrar küfre dönüp birbirinizin boyunlarını vurmaya kalkmayın!" 149

---

148 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/308-310.

دق َنأَم ّرَلا ّيَا :لاق # هبنلا هنأ] ُهنع ُ هاللّ ىضر هِفقثلا ِثراحلا ِنب□

3□

□ـ نعو بأ بَكَر َة َنفُيع

□ح ، ثث □

□م ا أربعة رُ م □

□هن : ارهش َرشع انثا ُةنسلا ، َض ْرَاو ِتاوَّمسلا ُ هاللّ َقلخ َموي ِهِتئيهك َرادتسا

□□تايلاوتم :ٌ وُذ ةدعَقلا ،وذو وُذ ِحلا ،ةج َو ِرحملا ،مُ ّرو بُجر رضم َلاذى َنيب جُمادَى نابعشو ،أب

اَذ َسْيلأ لاقف ،هِمسإ ِريغب ِهِمسُيَس ُهنأ اَّنَنظ ىتح َتكسف ،ُملعأ ُهُلوسرو هاللّ انلق ؟اَذه ٍرهش

ريغب ِهي ِمسيس ُهنأ اَّنَنظ ىَّتح َتكسف ،ُملعأ ُهُلوسرو ُ هاللّ َانلق ؟اذه ٍدلب ُّيأ َلاق ى

لَب َانلق ؟ِةَّج ِحلا .

ىتح َتكسف

ملعأ ُهُلوُسرو ُ هاللّ اَنلق ؟اذه ٍموي ُّيأف لاق ى□.

لب اَنلق ؟ما َرَحلا َةدلبلا َسيلأ :َلاقف .

هِمسإ□.

مُكلا َوْمأو ْمُكَءا د□

م نإف َلاق ى

لب اَنلق ؟ ِرحنلا َموي َسيلأ لاقف□ .

هِمسا ِريغب ِهيمسيس ُهنأ اننظ□.

مُكَّب َر َن ْوَقلَتسو ا□

ذه ْمُك ِرهش يف اَذه ْمُكِدَلب يف اَذه ْمُكِم ْوَي ِةمرحَك مارَح ْمُكَنلَع ْمُكَضا َرْعأو□ .

دِهاشلا ِغلبَيل َأ ، ٍضْعب َبَاق ِر ْمُكُضعَب ُبِرضي ًاراهفُك ِيدْعَب اوُع ِج ْرَت َف َأ ،ْمُكِلاَمْعأ□ َنع ْمُكُلأسيف

أ ، ُتْغَّلب ْله َأ :لاق همُث ُ ه□

عِمَس ْنَم ِضْعَب ْنِم ُهَل َىع ْوأ َنوُكَي ْنأ ُهُغِلْبَي ْنَم َضعب َّلعلف ، َبِئاغلا .

□ هاللّ ُهمحر ٌملسم َدا َز َ. دواد وُبأو ناخيشلا هجرخأ . [ْدَهْشا َّمُه ِ َ هِهللَا :لاق □

□

معن اَنْلُق ا□

ثَث ُتْغَّلَب ْله .

□ نيز ُر َدا َز□ [.

و اَننيب اَهمَّسقف منغلا نم ِةعيزَج ىلإ َو ،اَمهحبَذف ِنْيَحَلْمأ ِنْيشبك ىلإ َأفكنا م]ث ىلا

عت :

□

□ هلل ِلمعلا ُصْخإ : ادبأ ِن ِمؤُم ُبلَق ّنِهْيَلَع ُّلُغي َ ّثَ]ث ِهر ِخآ يف ىلاعت ُ هاللّ ُهمحر

نبا َلاق .]ْمهِئار َو ْنم ُطيح ت ْمُهت َوْعَد َّنإف َنيملسملا ِةعامج ُموزلو ،ِرم‘ا ِة ُو□ ُةَحصاَنمو ،ىلاعت

«□□لَغي

□» □ ة ىازلاب :ُةعطقلا َنم ِمنغلا ، َو َق ْو لُه

« عيزجلا .

« □ لمْأ َر هذه ِ ةدايزلا يف ‘ا لوص :

‘و ِريث ا

□ثلا

□ و

□لخلا ِهذه ّنأ ىنعملاو ،دقحلا نم اَهتحتفب َليق . ةنايخلا َوهو لغ“ا نم ءايلا مضب

. هِرشلاو ِلَغّدلاو ِةنايخلا َنم ُهلبق َرهَط اهب َكسمت ْنمف ُبولقلا اَهب ُحَلصتْسُت

3. (47)- Ebu Bekre Nufey'u'bnu'l-Hâris es-Sakafî (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: *"Zaman, döne döne Allah'ın arz ve semâvâtı yarattığı gündeki düzenini tekrar buldu.*

Sene on iki aydır. Bunlardan dördü haram aydır. Haram aylar da üç *tanesi peş peşe gelir: "Zülkade, Zü'lhicce ve Muharrem. Bir de Cumâdî ve Şâban ayları arasında yer alan Mudarlılar'ın Receb'i."* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu:

"- Bu ay hangi aydır?" Biz:

"Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dedik. Bir müddet sustu. Biz ayın ismini değiştirecek zannettik. Ancak şunu söylediler:"

"- Bu zi'lhicce değil mi?"

"- Evet!" karşılığını verdik. Devam etti:

"- Peki burası neresidir?" Biz:

"- Allah ve Resûlü daha iyi bilir" cevabını verdik. Yine sustu ve biz bölgenin ismini değiştirecek vehmine kapıldık."

- Burası haram bölge değil mi?" dedi.

"- Evet" dedik."

"- İçinde bulunduğunuz gün nedir?" diye tekrar sordu, biz yine:"

- Allah ve Resûlü daha iyi bilir"dedik. Tekrar sustu ve biz yine günün ismini değiştirecek zannına düşmüştük ki:"

"- Kurban günü değil mi?" dedi.

"- Evet" cevabımız üzerine sözüne devam etti:"

"- Bilin ki, kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız birbirinize kesinlikle haramdır, tıpkı bu yerde, bu ayda şu gününüzün haram olması gibi. Rabbinize kavuştuğunuz zaman sizi yaptıklarınızdan hesaba çekecek. Sakın benden sonra birbirinizin boyunlarını vuran kâfirler olmayın. Bu söylediklerimi duyanlar, duymayanlara ulaştırsınlar. Bazan söz kendisine ulaştırılan kimse, ulaştırılan sözü, bizzat dinleyenden daha iyi beller."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonra şunu ekledi:

"Tebliğ ettim mi, tebliğ tettim mi?" Üç defa tekrarladı.

"- Evet" cevabımız üzerine:

149 Buhârî, Hudud: 9, Riyât: 2, Hacc: 132, Meğâzi: 77, Fiten: 8, Edeb: 43; Müslim, İman: 120 (66); Ebu Dâvûd, Sünne: 16, (4686). Metin

Buhârî'ye aittir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/310-311.

"- Ya Rabbi şâhid ol!" dedi.150

Müslim'in rivâyetinde şu ziyade var: "Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) beyazı galebe çalan alaca iki koyuna yöneldi ve onları kesti. Sonra da koyunun bir parçasını alıp aramızda taksim etti."

Rezîn, rivayetin arasına şunu ilâve eder: *"Üç şey vardır, bir mü'minin kalbi onlara karşı ebediyen ihânet etmez; ameli sırf Allah için yapmak, idareyi elinde tutana karşı hayırhah olmak, Müslümanların cemaatine katılmak, çünkü onların duaları cemaate dahil olanların hepsini içine alır."* İbnu'l-Esîr: "Bu ziyadeyi ana kitaplarda (Kütüb-i Sitte) görmedim" der.

Bu ziyadenin mânası şudur: bu üç şeyde kalbler huzura kavuşur. Kim bunlara yapışır, riayet ederse, kalbi hıyânet, hile ve şer gibi mânevî kirlerden temiz kalır.151

AÇIKLAMA:

Pek çok fıkıh ve hikmetlerle dolu olan Veda hutbesiyle ilgili olarak 45 numaralı hadisin açıklamasında bazı mühim noktalara temas ettik. Bir kısım meselelere de burada yer vereceğiz: **1-** Hadiste geçen: *"Zaman döne döne Allah'ın arz ve semâvatı yarattığı gündeki düzenini tekrar buldu"* ifadesi açıklamaya muhtaçtır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ömrünün son senesinde mühim bir ıslahda bulunmuştur: Takvim reformu. O güne kadar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) câhiliye devrinden intikal eden müşriklerin takvim sistemine uymuştu. Bu sistem, kamerî ayları esas almakta ise de, haram ayları ticâret mevsimlerine düşürmek için nesî denen bir te'hir sebebiyle ayların yeri, sırası karmakarışık olmuştu. Şârihlerin yaptığı açıklamaya göre ayların karışmasına sebep olan bir başka âmil de bâzı yıllarda haram ayın birini helâl addederek, onun yerine bir başka ayı haram ilâve etme durumuydu.

Araplar Hz. İbrâhim ve oğlu Hz. İsmail (aleyhime'sselam)'den beri, senenin bazı aylarıyla ilgili hürmete (haramlık'a) riâyet ederlerdi. Buna göre, senenin 4 ayı haram idi. Bu ayların üç tanesi peş peşe gelen: Zilkade, Zilhicce, Muharrem ayları, dördüncüsü de Receb idi.

Haram aylarında bir kısım yasaklara sıkı sıkıya riâyet ediyorlardı; birbirlerine çapulculuk, baskın, harb, yol kesme, adam öldürme ve hattâ intikam alma gibi yasak fiilleri işlemiyorlardı. Bu yasağa riâyet etmeyen çıkacak olsa, bu herkesçe büyük bir suç ve kınamayı mucib bir ayıp telakki edilirdi. Bu aylara o kadar hürmet ederlerdi ki, intikam bile alınmazdı. Sözgelimi babasının katiline rastlayan bir kimse ona dokunmaz, rahatsız etmezdi. Bu aylarda daha ziyade ibadetle meşgul olunurdu.

Ne var ki, üç ayın peş peşe gelmesi bazı sıkıntılar getiriyordu. İktisadî düzenleri büyük ölçüde çapul ve yağmaya dayanan kabilelere üç ay gelirsiz kalmak zor gelmeye başlamıştı. Bu mahzuru gidermek üzere "nesî" denen te'hir'e başvurdular. Yani, haram aylardan birinde harbe (veya yasak olan herhangi bir fiile) mecbur kalacak olurlarsa, o ayın hürmetini bir başka aya te'hîr (nesî) ederlerdi. Mesela Muharrem ayında harp yapınca, o yıl sefer'i haram sayarlardı. Müteâkip sene bu hürmet başka aya te'hir edilirdi.

Bu tatbikat zamanla on iki ayda dört nisbetini de daha aşağı indirmek ve haccı dört mevsimden işlerine gelen bir mevsimde tutmak için altı ayda birer haftadan yirmi dört ayda bir ay tezyid ve tevsî etmişler.

Kamerî takvimden vazgeçmemekle birlikte şemsî takvime göre amel etmekten doğan bir kısım tezadlarının giderilmesi için başka müdahaleler yapılmış152, yıllar yılı takip edilen bu tatbikât sonunda aylar karışmıştır. Bu durum, görüldüğü üzere, zamanla ilgili olarak Cenâb-ı Hakk (celle celâluhu)'ın takdir buyurduğu haram ve helâllerin karışmasına sebep olmuştur. Sözgelimi hac farîzası, onun yapılması gereken ayda değil, yapılmaması gereken ayda yapılmış oluyor. Bu sebeple âyet-i kerîme, nesî yani ayların yerini te'hir işlemini, "küfürde artış"

olarak tarif etmiştir: *"Doğrusu, ayların sayısı Allah yanında on iki aydır. Gökleri yeri halkettiği günkü Allah yazısında bunlardan dördü haram olanlardır. Bu, işte en payidar, en doğru yoldur. Onun için bunlar hakkında nefislerinize zulmetmeyin... O nesî, ancak küfürde bir artıştır ki onunla kâfirler şaşırtılır, onu bir yıl helâl bir yıl da haram i'tibar ederler ki Allah'ın haram kıldığının sayısına uydursunlar da Allah'ın haram buyurduğunu helâl kılsınlar. Bu suretle kötü amelleri kendilerine süslenip güzel gösterildi. Allah da kâfirlerden ibaret bir kavmi hakka hidayet etmez"* (Tevbe: 9/36-37).

Yukarıda kaydedilen hadis, Vedâ Haccı'nın, yılların devri sonunda, Arapların Zilhicce'yi haram kıldıkları seneye tesadüf ettiğini ifade etmektedir. Bu tevafuk, yaratılış sırasında Allah'ın aylarla ilgili olarak koyduğu hükme uygun düşmüş, bundan böyle nesi'ye yer verilmeden asl'a uygun olarak devam edilmesi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından teşrî edilmiştir.153

2- Hadiste geçen "Mudarlılar'ın Receb'i tabirinden maksad, Recep ayının tahrimini mübalağalı şekilde ifâde etmektir. Çünkü Mudarlılar Receb'in hürmetine titizlikle riayet ettiği halde Rebîalılar, onun diğer aylara göre sırasında ihtilaf ederdi. Bunlara göre, Receb ayı Ramazan sayılmalı idi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Receb'in yeri meselesini Mudar lehine çözdüğü için o ayı onlara nisbet etmiştir. Bazıları, Mudarlılar'ın bu ayın 150 Buhârî, Hacc: 132, Edâhî: 5; Tefsîr, Berâe: 8, Bed'i'l-Halk: 2, Fiten: 8, İlm: 9; Müslim, Kasâme: 29, (1679); Ebu Dâvûd, Hac: 63, (1947).

151 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/312-313.

152 Nesî takviminin hesaplanışını öğrenmek isteyenlere Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsîrini tavsiye ederiz: (4. 2528-2541) (İbrahim Canan) 153 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/313-315.

hürmetine uymada titiz oldukları için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara nisbet etmiştir diye izah etmiştir.154

3- Bazı Faideler: Hadis pek çok faide ifade etmektedir. Birkaçını zikredelim: **1-** İlmin tebliğ edilmesine teşvik var.

2- İnsan ilme tam ehil olmazdan önce öğrenmeye başlaması caizdir.

3- İlmi tebliğ için öğrendiğini anlaması şart değildir.

4- İlmi ikinci elden alanlar, yani arkadan gelenler, birinci elden alanlardan daha anlayışlı olabilir, müteahhir olanlar arasında az da olsa mütekaddim olanları geçecek çıkabilir.

5- Aslında duran hayvana binmek câiz değilse de, ihtiyaç halinde câiz olabilir. Öyle ise bu hususta hadislerde gelen yasaklama, zaruret olmaksızın hayvan durdurup inmeden sohbet etmekle ilgilidir.

6- Halka hitab ederken yüksek bir yerde durmak hem duyurmayı kolaylaştırır, hem de halkın hatibi görmelerine imkân sağlar.

7- Söylenen sözün mühim noktalarını tekrar etmek, dinleyicinin daha iyi anlamasını ve zihninde yerleşmesini sağlar.

8- Ashab (radıyallahu anhüm ecmaîn) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı edeb ve nezâketleri sebebiyle, sorulara: "Allah ve

Resûlu daha iyi bilir" diye cevap verirlerdi.

9- Tebliğde mühim bir metod önce muhatabı hazırlamadır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın içinde bulunulan gün, ay ve hutbenin verildiği yerle ilgili olarak soru sorması, Kurtubî'nin açıklamasına göre yapılacak tebliğin müessiriyetini artırmak için baş vurulan bir metoddur.

Şöyle der:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu üç şeyden sorması, sonra her sualin arkasından sükut buyurması (onlara bir bilgi sunmak için değil) onların fehim ve anlayışlarını (yapacağı asıl tebliğe) hazırlamak, muhatablarını bütün varlıklarıyla kendisine yöneltmek ve vereceği haberin azamet ve ehemmiyetini duyurmak içindi. Nitekim (zihinleri başka meşguliyetlerden arındırılmış, dikkatleri kendisine çekilmiş olan cemaate bu psikolojik hazırlama safhasından) sonra haykırdı: *"Bilesiniz ki; kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız birbirinize haramdır, şu günün, şu ayın, şu beldenin haram olduğu gibi. Bu söylediklerimi burada olanlar olmayanlara duyursun..."* 155

] ةرطفلا ىلع ُدلوي هإ ِدولوم ْن ِماَ□

م

هالّ ُلوسر لاق :لاق ُهنع ُ هالّ ىضر ةريره ىبأ نعو ـ4□ □ :

اَمَك ِهِناَسهجمُي ْوأ ِهِنا َره ِصَنُي ْوأ ِهِناَدِهوَهُي ُهاوَبأف ا

» هْيَلع َساهنلا َرَطف ىتلا ِ هالّ َة َرطِف□

اؤرقا ُلوقي مث «

اي اوُلاَق .اَهنوُعدجت متنأ اوُنوكت ىّتح َءاعْدَج نم اَهيف َنوسحُت ْله ،َءاَعْمَج ًةميهَب ُةميهَبلا ُجِتْنُت

هإ ُةتسلا هجرخأ] َنيل ِماَع اوُناَك اَمِب ُمَلْعأ ُ ه :

اللّ َلاَق ؟ًاريِغَص ُتوُمَي نم َتْيأَرَفأ ; هالّ َلوُسر

] هِذه ىلع َوُه َو ًّإ ُدلوُي ٍدوُل ْوَم ْنِماَ□

م ىرخأ يفو ,هِوحنب َنيقابل و ،نيخيشلا ُظفل اذهو ،هئاسنلا

ه □ .

ناسل هنع َنيبُي َّتح ِةًّلملا]

4. (48)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor; Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Her çocuk fıtrat üzerine doğar" buyurdu ve sonra da *"Şu ayeti okuyun"* dedi: *"Allah'ın yaratılışta verdiği fıtrat..."* (Rum: 30/30). Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözünü şöyle tamamladı: *"Çocuğu anne ve babası Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir. Tıpkı hayvanın doğurunca, azaları tam olarak yavru doğurması gibi. Siz kesmezden önce, kulağı kesik olarak doğmuş hayvana rastlar mısınız?"* Dinleyenler:

"Ey Allah'ın Resûlu, küçükken ölenler hakkında ne dersiniz (cennetlik mi, cehennemlik mi?) diye sordular. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:

"(Yaşasalardı) nasıl bir amel işleyeceklerdi Allah daha iyi bilir."

Bir başka rivayette: *"Doğan hiçbir çocuk yoktur ki, konuşmaya başlayıncaya kadar şu din üzere olmasın"*

buyurulmuştur.156

AÇIKLAMALAR:

1- Bu hadiste kişinin kazanacağı dinî, meslekî, ilmî vs. her çeşit şahsiyette terbiyenin, hususen anne ve babanın rolü dile getirilmektedir. Gerçekten milletlerin iyi veya kötü her istikamette kaderini tayin eden âmillerin başında terbiye gelir.

154 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/315.

155 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/315-316.

156 Buhârî, Cenâiz: 80, 93; Müslim, Kader: 22, (2658); Muvatta, Cenâiz:. 52, (1, 241); Tirmizî, Kader: 5, (2139); Ebu Dâvud, Sünnet: 18, (4714); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/316-317.

Terbiyevî gayretler terbiyevî müesseseler, terbiyeye ayrılan vaktin miktarı neticeye tesîr eder. Hadîste, terbiye yoluyla çevrenin kişiye vereceği şeylere "din" örneğinde dikkat çekilmiştir.

2- Dikkat çekilen ikinci bir husus çocuk fıtratıdır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bütün çocukların aynı fıtrata sâhip olduğunu ifade etmektedir: Zengin çocuğu da, fakir çocuğu da... siyahî çocuğu da, beyaz çocuğu da, Avrupalı aileden doğan çocuk da, Afrikalı yamyam âileden doğan çocuk da aynı fıtrata sâhip. Demek ki, doğduğu an dikkate alındığında bütün insanlar aynı yaratılış üzeredirler, aynı temel kapasite ve temayüllere sahiptirler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) *"Allah'ın yaratışta verdiği fıtrat"* âyetini de delil getirerek mevzuyu iyice kuvvetlendiriyor. Kavimler, milletler, ırklar arasındaki farklılıklar, dış şartların ve bilhassa terbiye sisteminin tesiriyle husule gelmektedir. Terbiye sistemi deyince, öğretilen muhteva, öğretime verilen ciddiyet, öğretim müddeti, öğretim techizatı, teknik ve metodlar, nazariyat, pratikler vs. vs. anlaşılacaktır.

Âlimlerden bazıları: "Çocuk, Allah bilgisine sahip olarak, Allah'ı ikrar edecek bir yaratılışla doğar. Kendisinin bir yaratanı bulunduğunu ikrar etmeyecek hiçkimse doğmamıştır, bunu başka şekilde isimlendirse ve hattâ, O'nunla birlikte bir başka şeye tapınsa da" demiştir.

Nevevî, muhtelif görüşleri kaydettikten sonra "En doğrusu, her çocuğun İslâm'ı kabûle hazır bir yaratılışla doğmuş olmasıdır" der. Hadisi böyle anlamalıyız demek ister.

3- Hadîste temas edilen üçüncü husus, büluğa ermeden ölen çocukların uhrevî âkibetleri. İslâm âlimleri, bu meseleye temas eden diğer hadisleri ve bir kısım âyetleri de nazar-ı dikkate alarak farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

1- İslâm âlimleri büyük çoğunluğuyla "Müslüman ailelerin çocukları cennetliktir, çünkü mükellef olmazdan önce ölmüşlerdir" der. Bu hususta kesin hükümden kaçarak ihtiyatı iltizam edenler olmuşsa da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"Bülûğa ermeden üç çocuğu vefat eden hiçbir Müslüman yoktur ki, Cenâb-ı Hak, çocuklara olan rahmeti sebebiyle onu cennete koymamış olsun"* hadisine dayanarak bunların isabetli davranmadıklarını söylemişlerdir.

2- Müslüman olmayan ailelerden ölen çocuklar hakkında üç farklı görüş ortaya atılmıştır: **a)** Çoğunluk, "Bunlar ebeveynlerine tâbi olarak cehennemliktir" diye hükmetmiştir.

b) "Kesin hüküm verilemez" diyenler olmuştur.

c) Muhakkik âlimlerin benimsediği sahih görüşe göre bunlar da cennetliktir. Bu görüşü ileri sürenlerin delilleri arasında şu âyet de yer alır: *"Kimse kimsenin günahını çekmez. Biz peygamber göndermedikçe kimseye azâb etmeyiz"* (İsra: 17/15).157

ÜÇÜNCÜ BAB

İMÂN VE İSLÂM'A GİREN MÜTEFERRİK HADÎSLER

لا َزَت

] #

هالّ َ و :

ل سر لاق :لاق ُهنع ُ هالّ نضر ةريره نبأ نع ـ1

عرزلا ُلثم ِن ِمؤملا ُلث ِم

دصحتست ّتح ُّزتهت ِز ْرَا ِةرجشك قفانملا ُلثمو ،ءبلا ُهُبيصي ُنمؤملا ُلازي َو ،ُهُليمُت] . حيرلا ُ

ربونصلا رجش ءا .

رلا نوكسب »

زر ا‘ نذ «

مرتلاو نراخبلا هجرخأ .

1. (49)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Mü'min, mütemadiyen rüzgarın eğici tesirine mâruz bir bitkiye benzer. Mü'min, devamlı belalarla başbaşadır.

Münâfığın misali de çam ağacıdır. Kesilip kaldırılıncaya kadar hiç ırgalanmaz." 158

AÇIKLAMA:

Burada mü'min, mütemadiyen esen rüzgarın önünde, sağa sola eğilerek kırılmadan dik kalan canlı bir bitkiye benzetiliyor. Aynî'nin kaydına göre mâna şudur: Mü'min Allah'a inanmıştır, hastalık, sağlık, lütuf, musibet gibi hayatın çok çeşitli esintileri onun ana istikametini bozmaz, kulluk vasfını, imanını sarsmaz. Lütuflara mazhar olsa şükreder, müsibetlere mazhar olsa sabreder ve hatta müsibetlerin kazandıracağı ecri düşünerek Rabbine şükür de eder. Kâfir veya münâfık ise böyle değildir. Allah, onu müsîbetlerle denemek istemez. Ona sıhhat ve dünya işlerinde kolaylık, başarı verir, tâ ki âhireti iyice zorlaşsın. Allah, helâk olmasını dilediği zaman ağır bir ağacın devrilmesi gibi devirir. Şiddetce, elemce çok daha fazla bir azabı tadarak ölür.159

157 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/317-318.

158 Buhârî, Mardâ: 1; Tirmizî, Emsâl: 4, (2870); Müslim, Sıfatu'l-Münâfıkûn: 58, (2809); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/320.

159 Umdetu'l-Karî, 21, 210; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/320.

[ةرجش ِلثمك ِنمؤملا ُلثم□

هالّل َلوُسر َلاق :لاق اَمُهنع ُ هالّل □ :

مع

نضر َر□

نبا نعو ـ2□□

لوقأ نأ ُتدرأف ،اذك ُةرجش□

:

به اذك ُةرجش َبِه ُموقلا لاقف□

بأَحَتي َو اهُق َرو طقسي َءارضخ□□ .

ناخيشلا هجرخأ . ُ ة .

لخنلا :به َلاقف]

تييحتساف ُةلخنلا به□ .

2. (50)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştu:

"Mü'min, yaprağını hiç dökmeyen yeşil bir ağaca benzer." Halk falanca

ağaç, fişmekânca ağaç diye tahminde bulundular, (fakat isabet ettiremediler). Ben, "Bu, hurma ağacıdır" demek istedim, ancak (yaşım küçük olduğu için) utandım. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Bu hurma ağacıdır"* diyerek açıkladı."160

[ثم َبرض ىلاعت َ هاللّ َّنإ□

هاللّ ُلوُسر لاق :لاق ُهنع ُ هاللّ □ :

3□

ى ِض َر َناعمَس ِنب ساونلا نعو ـ□

ىلع ،ٌةَّتفم ٌباوبأ امهل ِنارُوس ةياور يفو

نا َرأد ِطارصلا ِنفَتك ىلع ًاميقتسم ًاطارص□ .

مَّسلا ِراد ىلإ ُوعدي ُ هاللّو هقوف وعدي□

ا‘

عادو ،طارصلا ِسأر ىَلع اوعدي ٍعادو ،ٌروتس ِباوب□

ف ىلاعت ِ هاللّ ُدوُدح ِطارصلا ِيَفِتَك ىلع ِيتلا ُباوب اف□

‘

ميقتسم ٍطارص ىلإ ُءاَشي نم يدهَيو□ .

هجرخأ .

هِبر ُظعاو ِهِقوف ْنم وُعدي يِذلاو ،َرتسلا َفشكي َّنتح ىلاعت ِ هاللّ ِدودح يف ٌدحأ ُعقي□]

وه َطارصلا َّنأ :هنع ُ هاللّ□

دح يف ٌنيز

ىضر ِدوعسم ِنبا ِنع ُهاور ِثي□

ر ُهرسفو ،ىذمرتلا□

وه ِطارصلا ِسأ َر ىلع ىعادلاو ِ، هاللّ ُدودح ُروتسلاو ،ىلاعت ِ هاللّ ُم ِراحَم َباوب ا‘ َّنأو
ُمْس“ا،

نمؤم هِلك ِبلق يف ىلاعت ِ هاللّ ُظعاو ُهَقوف ىعادلاو ،ُنآرقلا□ .

3. (51)- Nevvâs İbnu Sem'ân (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah, bize iki tarafında iki ev bulunan bir doğru yolu misal veriyor. -Bir rivayette iki ev değil *"İki sur"*

denmiştir- *Bu evlerin açık olan kapıları vardır. Kapıların üzerine de perdeler çekilmiştir. Biri yolun başında, biri de onun yukarısında durmuş iki dâvetçi (gelip geçenlere) şu dâveti okuyorlar: "Allah cennete çağırır, dilediğini doğru yola eriştirir" (Yunus, 10/25). Yolun iki yakasındaki kapılar ise Allah'ın hududu (yani yasakları) dur. Hiç kimse perdeyi açmadan bu yasaklara düşmez. Kişinin yukarısındaki davetçi, Rabbisinin vâiz'idir."161*

Rezîn, bu temsili, İbnu Mes'ûd tarafından rivayet edilen bir hadisle açıklar: Doğru yol; "İslâm'dır, kapılar; Allah'ın haramlarıdır, perdeler; Allah'ın hudududur (yasaklar); yolun başındaki dâvetçi; Kur'ân-ı Kerîm'dir.

Bunun yukarısındaki davetçi; her mü'minin kalbinde yerleştirilmiş olan (bazan vicdan, bazan sağ duyu diye ifade edilen) hakkâniyet duygusu -ki, buna bazı hadislerde lümme-i melekîye de denmiştir- vâizullah'tır."162

AÇIKLAMA:

Hz Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) birçok yüce ve ince hakikatleri temsil ve teşbihlerle ifade etmekle hem anlaşılmalarını kolaylaştırmış, hem de zihinlerde daha iyi yerleşmelerini sağlayarak müessiriyetini artırmıştır.

Burada, söylediğimize bir örnek görmekteyiz. İbnu Abbas temsilde geçen hakikatları vuzuha kavuşturmuştur.

İbnu Abbas'tan kaydedilen bir diğer açıklamada şöyle denir: "Bunların fevkinde yer alan bir dâvetçi, kul bu kapılardan birini açmak istediği zaman şu ihtarı yapar: "Sakın onu açma, eğer açacak olursan o (yasağa) girersin..."163

] ابيرغ ُدوعيسو ًابيرغ ُمس“ا أ□

دب :#ِ هاللّ ُلوسر لاق :لاق ُهنع ُ هاللّ

4□

نضر ةريره بأ نعو ـ□

ملسم هجرخأ .]ِءابرغل نَبوطف أدب امَك .

4. (52)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:

"İslâm garib olarak başladı, tekrar başladığı gibi garîb hâle dönecektir. Gariblere ne mutlu!" 164

AÇIKLAMA:

160 Buhârî, İlm: 4, Edeb: 79; Müslim, Sıfatu'l-Münâfıkûn: 64, (2811); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/320-321.

161 Tirmizî, Emsâl: 1 (2863).

162 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/321-322.

163 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/322.

164 Müslim, İmam 232, (145); Tirmizî, İman 13 (2631); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/322.

İmam Mâlik'ten yapılan rivayete göre, hadis, Medine ile alâkalıdır, İslâm dininin orada garib olarak başladığını ve tekrar oraya döneceğini ifade etmektedir. Kâdı Iyaz ise şöyle demiştir: "Hadisin zâhiri umum ifade eder (yani Medine ile alakalı değildir), İslâm münferid şahıslar arasında, azınlık olarak başladı, sonra intişar ederek pekçok insan ona dahil oldu. Sonra tekrar azalacak. Öyle ki başlangıçtaki gibi münferid şahıslar ve azınlık hâline dönecek.

Gariblere ne mutlu cümlesindeki gariblerle sıkıntılara maruz kalan ilk muhacirler ve yine azınlığa düşmekle sıkıntı çekecek olan son Müslümanlar kastedildiği söylenmiştir.

Hadisten yeis veren bu mâna çıkarıldığı gibi aksi bir mâna da çıkarılmıştır, yani: Nasıl ki, bidayette İslâm, eşi görülmemiş (garîb) bir tarzda fevkalâde bir inkişaf gösterdi ise, kıyamete yakın öylesi bir inkişafa mazhar olacaktır.

Hadisten kesinlikle böyle bir mâna çıkaran Elmalılı Hamdi Yazır merhum, Neml suresinin son âyetlerini tefsir ederken yukarıdaki hadisi de zikrederek şu açıklamayı sunar: "Bu âyetin işaretine nazaran İslâm'ın istikbali gece değil, gündüzdür. Sönük değil parlaktır. Arasıra basan gece zulmetleri onu dinlendirip tekrar uyandırmak içindir.

Bu mâna maruf bir hadis-i şerif ile şöyle beyan buyurulmuştur:

"İslâm garib olarak başladı, tekrar başladığı gibi garîb hâle dönecektir. Gariblere ne mutlu!"

Bu hadisteki "Seyeûdu" fiilini ekseri kimseler "seyesîru" mânasına fi'li nakıs telakki ederek: "İslâm garip olarak başladı (yahut zuhur etti) yine başladığı gibi garip olacak" diye yalnız İnzar suretinde anlamış, bundan ise hep yeis, teammüm etmiştir. Halbuki Kamus'ta gösterildiği üzere "Âde" fiili "Yebdeu-yeudu" de olduğu gibi; dönüp yeniden başlamak mânâsına da gelir.

Bu hadis de böyledir. Yâni "İslâm garib olarak başladı (veya zuhur etti) ileride yine başladığı gibi garip olarak tekrar başlayacak (yahut yeniden zuhur edecek) ne mutlu o gariplere" demektir. Hadisin âhirindeki Fetûba kelimesi onun, inzar için değil, tebşir için sevk buyurulduğunu gösterir, gerçi bunda da ilk hale dönüp garip olmak inzarı yok değil, lâkin dönmeyip yeniden başlaması tebşiri vardır. İşte "Fetûbâ lil gurebâ" müjdesi de bunun içindir. Çünkü onlar sâbikun-i evvelûn gibidirler. Binaenaleyh hadis de ye'si değil müjdeyi nâtıkdır.

Bir başka yerde milâdî on dördüncü asrın Hıristiyan âlemi için reform ve uyanma hareketlerinin başlangıcı olması gibi hicrî on dördüncü asrın da İslâm dünyası için yeni bir uyanış ve şahlanış dönemi olacağı sezgisini ifade eden Elmalılı Hamdi Efendi merhumu te'yid eden Kur'ân ve hadisten bazı başka naklî delîller bulmak bile mümkündür. Mesela Sure-i Fetih'te şöyle buyrulur: *"Bütün dinlerden üstün kılmak üzere peygamberini, doğruluk rehberi Kur'ân ve hak din ile gönderen O'dur. Şâhid olarak Allah yeter"* (Feth, 48/28).

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelen Nebevî bir müjde de şöyle:

"Yeryüzünde mevcut topraktan veya yünden yapılmış her eve Allah, mutlaka İslâm'ın mesajını sokacaktır. Bu, bir kısmını aziz, bir kısmını da zelil kılacaktır. Allah'ın hidâyet nasib ettikleri ona (İsteyerek) dâhil olup izzet bulacaklar, hidâyete ermeyenler ise, zorla tâbi olarak zelil olacaklar."

Mikdâd İbnu'l-Esved (radıyallahu anh) tarafından yapılan bu rivayeti, Temîmu'd-Dârî (radıyallahu anh) tarafından yapılan bir rivayet aynen te'yid eder:

"Bu din, gece ve gündüzün ulaştığı her yere mutlaka ulaşacaktır. Allah, onun girmediği topraktan veya yünden yapılmış (çadır) hiçbir ev bırakmayacaktır. Bu giriş, bir kısmını aziz, bir kısmını da zelîl kılacaktır. Allah İslâm'a izzet, küfre de zillet verecektir."

Ye'se, "mâni-i her kemâl" diyen Bediüzzaman Saîd Nursî de İslâm'ın müstakbel bir zaferine inananlardandır. O, bu inancını muhtelif fırsatlarda kesin bir üslubla cezm ederek ifade eder: Yakinim var ki istikbal semâvatı, zemin-i Asya bâhem olur teslim yed-i beyza'yı İslâm'a der. Rüyada, selef-i sâlihin'den ve geçmiş asırların temsilcilerinden müteşekkil münevver bir meclisin müjdesi olarak aldığı şu tebşiratı da onun kesin kanaatının ifadesi olmaktadır: "Evet, ümitvâr olunuz... Şu istikbal inkılâbatı içinde en yüksek gür sedâ İslâm'ın sedası olacaktır!..."

Bediüzzaman'ın inandığı İslâmî kurtuluş mevziî, mahallî bir zafer değil, bütün dünyayı kucaklayan bir İslâmî galebedir. Buna giden yol ümidden, rahmet-i İlâhiyeye güvenden geçmektedir. İçinde bulunduğumuz şartların menfî görünüşü, ye'se atmamalıdır. Semâvatı bir anda bulutlarla doldurup, bir anda yağmur başlatan kudret, dilediği takdirde her şeyi yapmaya kâdirdir. Bizim için esas olan O'nun rızasını kazanmaya çalışmaktır. Zevahire kanıp, ümidi kaybetmemektir. Ümmeti, mâni-i her kemal bildiği yeisten kurtarmayı hedefleyen ümit verici ifadelere, sıkca yer veren Bediüzzaman: "İfrat ediyorsun, hayali hakikat gösteriyorsun, bizi de teçhil ile tahkir ediyorsun. Zaman âhir zamandır, gittikçe daha fenâlaşacak?" diyenlere şu cevabı verir: "Neden dünya herkese terakkî dünyası olsun da yalnız bizim için tedennî dünyası olsun! Öyle mi? İşte ben de sizinle konuşmayacağım, şu tarafa dönüyorum, müstakbeldeki insanlarla konuşacağım.

Ey üçyüz seneden sonraki yüksek asrın arkasında gizlenmiş ve sâkitane Nur'un sözünü dinleyen bir nazar-ı hafiyy-i gaybî ile bizi temâşâ eden Saidler, Hamzalar, Ömerler, Osmanlar, Tahirler, Yusuflar, Ahmedler vesairler! Sizlere hitab ediyorum. Başlarınızı kaldırınız, "sadakte" deyiniz. Ve böyle demek sizlere borç olsun.

Şu muasırlarım, varsın beni dinlemesinler. Tarih denilen mazi derelerinden sizin yüksek istikbalinize uzanan telsiz telgrafla sizin ile konuşuyorum. Ne yapayım acele ettim, kışda geldim; sizler cennet-âsâ bir baharda geleceksiniz. Şimdi ekilen Nur tohumları, zemininizde çiçek açacaktır. Biz hizmetimizin ücreti olarak sizden şunu bekliyoruz ki; mazi kıt'asına geçmek için geldiğiniz vakit, mezarımıza uğrayınız. O bahar hediyelerinden bir kaç tanesini medresemin mezar taşı denilen ve kemiklerimizi misafir eden ve Horhor toprağının kapıcısı olan kal'anın başına takınız. Kapıcıya tenbih edeceğiz, bizi çağırınız. Mezarımızdan "henîen leküm" sadasını işiteceksiniz.

Şu zamanın memesinden bizimle süt emen ve gözleri arkada maziye bakan ve tasavvuratları kendileri gibi hakikatsiz ve ayrılmış olan bu çocuklar varsınlar şu kitabın hakikatini hayâl tevehhüm etsinler. Zirâ ben biliyorum ki, şu kitabın mesâili, hakikat olarak size tahakkuk edecektir.

Ey muhatablarım! Ben çok bağırıyorum zirâ Asr-ı Sâlis-i Aşrin, yâni on üçüncü asrın minaresinin başında durmuşum, sûreten medenî ve dinde lâkayd ve fikren mazinin en derin derelerinde olanları camiye daved ediyorum.

İşte ey iki âyâtın ruhu hükmünde olan, İslâmiyet'i bırakan iki ayaklı mezar-ı müteharrik bedbahtlar! Gelen neslin kapısında durmayınız. Mezar sizi bekliyor, çekiliniz; ta ki, hakikat-ı İslâmiyeyi hakkıyla kâinât üzerinde temevvücsâz edecek olan nesl-i cedîd gelsin!"165

KUR'ÂN VE SÜNNETE SARILMA BÖLÜMÜ

*

BİRİNCİ BAB

KUR'ÂN VE HADİSE UYMAYA DAİR

*

İKİNCİ BAB

AHMELDE İTİDAL

BİRİNCİ BAB

KUR'ÂN VE HADÎSE UYMAYA DAİR

بأَتِك :اَمِهِب ْمُتكهسَمَت ام اوُّل ِضَت ْنَل ِنيرمأ ْمُكيِف ُتكر]ت :لاق # بنلا هنأ ُهَغلب ُهنأ□
□1ـ كلام نع

. #

هِلوُس َر َةهنُس وَ ،تلاعَت ِ هالّ□]

1. (53)- İmam Malik'e ulaştığına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şunu söylemiştir:

"Size iki şey bırakıyorum. Bunlara uyduğunuz müddetce asla sapıtmayacaksınız: Allah'ın Kitab'ı ve Resûlünün sünneti." 166

AÇIKLAMA:

Hâkim'in el-Müstedrek'te kaydettiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda Hutbesi sırasında, bu hatırlatmayı yapmıştır. Hadis'te İslâmiyetin asliyeti üzere korunması ve kurtuluşa ermek için tek muteber yolun Kur'ân'ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye'ye uymak olduğunu bildiriyor. Bunlara uymayan bütün yollar çıkmaz sokaktır, aldatmacadır.167

□اِهنب تارَك ُفيِكُم ْمَا اِن ْتَمَسَهكتُم] #

: □ هالّ ُ هنع ُقلاق: لوسر ُ هالّ

2□

□ـ وَ نع ْيَزِ يدِ نبِ أرقمَ رضِ ى

□ر،ِ وَ هوُ كتاَبُ هالّ ِ تعَلا لبح ُممدود ُمِ ن السهماء Œ

خ ا َن ِ ِم مُظعأ َامُهَدحأ :بِدْعَب اوُّل ِضَت ْنَل ِهِب

بِنوُفِلْخَت َفْيك اورُظْناف َضو ل

ح ا هنَلع اَدري بهتح اَق ِرَتْفَي ْنل بِتْيَب ُلهأ بِت َرْتع وَ ،ِضر ا' بلاإ

بذمرتلا هجرخأ [اَمهيِف .

2. (54)- Yezid İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Size, uyduğunuz takdirde benden sonra asla sapıtmayacağınız iki şey bırakıyorum. Bunlardan biri diğerinden daha büyüktür. Bu, Allah'ın Kitabı'dır. Semâdan arza uzatılmış bir ip durumundadır. (Diğeri de) kendi neslim, Ehl-i Beytim'dir. Bu iki şey, cennette Kevser havuzunun başında bana gelip (hakkınızda bilgi verinceye kadar) birbirlerinden ayrılmayacaklardır. Öyleyse bunlar hakkında, ardımdan bana nasıl bir halef olacağınızı siz düşünün" 168

AÇIKLAMA:

Tîbî, bu hadiste, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Kur'ân-ı Kerîm'le Ehl-i Beyt'ini birbirinden ayrılmaz ikiz kardeşler olarak takdim edip, ümmettten her ikisi hakkında da iyi muâmele taleb ettiği, "Onların hakkını kendi nefislerinize tercih edin" demek istediğini belirtir. Tîbî şu noktaya da dikkat çeker. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu tavsiye ile, ümmetini, Cenab-ı Hakk'ın emri olan şükür vazifesini edâya çağırmış olmaktadır. Çünkü şu âyet, mü'minlere olan in'am ve ihsanına mukâbil edâ edilmesi gereken şükran borcunu Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in Al-i Beyti'ne muhabbet ve sevgi şartına bağlamaktadır: *"(Habibim) de ki: "Ben bu (tebliğime) karşı akrabalıkta sevgiden başka hiçbir mükâfaat istemiyorum"* (Şûrâ: 42/23).

Âyette geçen ve akrabalık diye tercüme ettiğimiz el-Kurbâ kelimesinden çıkarılan mânalardan biri Hz.

---

165 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/322-325.

166 Muvatta, Kader: 3, (2, 899); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/328.

167 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/328.

168 Tirmizî, Menâkıb: 77, (3790); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/328-329.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yakınları, yâni Âl-i Beyt'idir. Yukarıda belirtilen hadis-i şerif'in bu âyeti tefsir edici mahiyette olduğu, bu maksatla îrad buyrulduğu ulemâmızca belirtilmiştir.

"Öyle ise, demiştir ulemâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ümmeti, nimete karşı nankörlük etmemeye çağırıyor. Kim bu vasiyeti yerine getirir, mezkûr iyiliğe -Kur'ân ve Âl-i Beyt hakkında iyi davranmak suretiyle-şükran borcunu öderse, Havz-ı Kevser'in başına gelinceye kadar kıyamet safhalarında birbirlerinden hiç ayrılmayacak olan bu ikizler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a o şahıs hakkında davranışlarıyla ilgili lehte şehâdette bulunacaklar. O zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu bizzat mükâfatlandıracağı gibi, Cenab-ı Hakk da en uygun mükâfaatla mükâfaatlandıracaktır. Kim de Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu vasiyetini yerine getirmez, Kur'ân ve Al-i Beyt'inin hukukuna saygılı olmamak sûretiyle mazhar olduğu iman ve İslâm nimetinin şükrünü ödemezse, hakkında, bu açıklananın aksi bir hüküm verilecek, nankör muâmelesine mâruz kalacaktır.

Hadisin Müslim'de gelen bir vechi şöyledir:

"Ey insanlar, bilesiniz ki: Ben bir beşerim. Rabbim'in elçisinin (Azrail aleyhisselam) gelmesi ve davetine icabet etmem zamanı yakındır. Ben size iki kıymetli şey bırakıyorum: Birincisi Kitabullah'tır, içerisi nur ve hidâyet doludur. Allah'ın Kitabı'nı alın ve ona dört elle sarılın." -Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân-ı Kerîm'e birçok teşviklerde bulunduktan sonra devamla dedi ki: *"Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatıyorum. Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatıyorum. Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatıyorum..."* 169

لبقأ همث ٍموَي َتاذ # ِ هاللّ ُلوسر اَنِب بهلص] ل□

اق ُهنع ُ هاللّ :

ى ِضر َةيراس ِنب ضابرعلا ْنَع وَ ـ3□□

اي

لُجر َلاقف ، ُبوُلقلا اَهْنِم ْتَل ِج َوو ُنويعلا اَهْنِم ْتف َرَذ ًةَغيِلَب ًةَظِع ْوم اَنَظع َوَف ِهِهجوِب□:
اَنْيَلع

د □

عمهسلا َو َنلاعَت ِ هاللّ ى َوْقَتِب ْمُكي ِصوُأ َلاَقف ؟اَنْيَلإِ َهعَت اَذام َ-َف ِعِهدوم ُةَظِع ْوَم□ ِهِذه هناك ِ هاللّ َلوُسر

ِبتهنُسِب ْمُكْيَلَعف ،ًاريِثك ًافِتْخا ىرَيَسف ِيدْعَب ْمُكْنِم ْشعي ْنَم ُههنإف ًاهيشبح ًادبع َناَك ْنإو ِةعاهطلا َو

‘ رو□

م ا ِتاثَدحمو ْمكايإو ،ذجاونلاب اَ

هْيَلَع اوُّضَع َو اَهِب اوُكهسَمَت َنيِيدهملا َنيدِشارلا ِءافلخلا ِةنُس َو

اَهْيَلع اوُّضَع

ىنعمو.ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ ً ة «

لَض ٍةعدب َّلكو ٌ،ةعدب ٍةثَدحم َّلك هنإف□]

هِسارْضأ□.

ذ

«

عيمَجِب ُّضاعلا ُكسمتي امك اهب اوكسمت ىأ□

جاوَنلاب□

3. (55)- İrbâz İbnu Sâriye (radıyallahu anh) dedi ki: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize namaz kıldırdı. Sonra yüzünü cemaate çevirerek çok beliğ, çok mânidar bir vaazda bulundu. Öyle ki dinleyenlerin gözleri yaşla, kalpleri de heyecanla doldu. Cemaatten biri:

"Ey Allah'ın Resûlü, sanki bu, bir veda konuşmasıdır, bize ne tavsiye ediyorsunuz?" dedi.

"Size, buyurdu, *Allah'a karşı takvada bulunmanızı, başınızda Habeşli bir köle olsa bile emirlerini dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Zira, sizden hayatta kalanlar benden sonra nice ihtilaflar görecek. Öyle ise size sünnetimi ve hidayet üzere olan Hülefâ-i Râşidîn'in sünnetini hatırlatırım, bunlara uyun ve dört elle sarılın.*

Sonradan çıkarılan şeylere karşı da son derece dikkatli ve uyanık olun. Zira (sünnette bulunana zıt olarak) her yeni çıkarılan şey bir bid'attır, her bid'at de dalalettir, sapıklıktır." 170

AÇIKLAMALAR:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatına yakın yaptığı konuşmalardan biri görülmektedir. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendinden sonra ümmetin dalâlete, fitneye, ihtilaflara düşmemesi için tek çıkar yol olarak Kur'ân'a ve sünnetine uyulmasını vasiyet ediyor. Daha önceki hadiste sünnet yerine *"Ehl-i Beytime uyun"* buyurmuştu. Şu halde Allah'tan gereğince korkmak ve Kur'ân'ın emirlerini ölçü olarak almak ümmetin vahdeti, dinin bozulmalara karşı muhafaza edilmesi için şart olduğu gibi, sünnete uymak, Ehl-i Beyte mensup olanlara saygı göstermek de bir o kadar ehemmiyet taşımaktadır.

169 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/329-330.

170 Tirmizî, İlim: 16, (2678); Ebu Dâvud, Sünne: 6, (4607); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/330-331.

Osmanlılar döneminde -Abbasîler döneminde başlatılan bir geleneğe uyularak- Ehl-i Beyt'e mensup olanlar, bu çeşit hadislerin teşvikiyle hususî alâkaya mazhar olmuşlardır. Devlet bu kimseler için hususî defterler tutmuş, maaşlar bağlamıştır. devlete sadâkatları sağlanan bu kitle sayesinde, İslâm âleminin tamamında, samimî bir devlet taraftarlığı, siyasî birlik taraftarlığı temîn edilmiştir. Maceraperest ayrılıkçılar halkın itibar ve hürmet ettiği eşraf zümresinin temâyülüne zıt tecrübelere girmekten çekinmiş olmalıdırlar. Böylece Âl-i Beyt'e saygının içtimaî ve siyasî ehemmiyeti anlaşılmış olmaktadır.171

İtaat Meselesi:

İslâm dininin en ziyade reddettiği hususlardan biri dâhilî kargaşadır. Çünkü dâhilî kargaşa, mâsum kanının dökülmesine sebep olduğu gibi dış düşmanların iştahını da kabartır. Ümmet ve dîn için her ikisi de zararlıdır.

Âyet-i kerîme de haksız yere bir kişinin canına kıyma cinayetini "bütün insanları öldürmüş olmak" gibi şenî bir cinayet addetmiştir (Maide: 5/32). Bu sebeple 43 numaralı hadisle ilgili olarak genişçe üzerinde durulduğu üzere, idareciye isyan asla tecvîz edilmemiştir.

İdareci zâlim de olsa, zorba da olsa, fâsık da olsa isyan değil itaat ve sabır tavsiye edilir."

Baştaki Habeşli bir köle bile olsa itaat etmek" tavsiyesini, bazı âlimler: "Devlet reisi tarafından vazifelendirilecek vâli veya bir başka âmire itaati anlarken, diğer bazı âlimler "Habeşli bir köle istilâ yoluyla başa geçecek olsa, fitneye meydan vermemek için, itaat etmek gerekeceğini" rivayetlerden çıkarmışlardır.

Burada belirtelim ki, itaat, Allah'a isyana götürmeyen emirleredir. Zira Allah'a isyanda kula itaat yoktur. Bu çeşit emirlere uyulmaması isyan demek değildir, pasif mukavemettir. Allah'ın emirleri yerine getirilmeye devam edilir. Zâlimin zulmüne sabredilir. Ahmed İbnu Hanbel, Ebu Hanife, İmam Şâfiî gibi büyükler zulmü, işkenceyi ve hatta idamı göze almışlar ama insanları isyana teşviki düşünmemişlerdir.172

Bid'at Meselesi:

Şer'î ıstılahta "Dinde bir dayanağı (aslı) olmaksızın sonradan çıkan her şey"e bid'at denmiştir. Yukarıda metnini kaydettiğimiz hadiste mutlak şekilde sonradan ihdas edilen, çıkarılan herşey bid'at olarak ifade edilmektedir.

Lügat açısından sonradan çıkan herşey bid'at sayılsa da merdud addedilmemiştir. Başkaca hadisler de bu bid'at anlayışına imkân tanır. Zira Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde yer alan bir hadis, *"Yeni bir bid'at ihdas eden her kavm onun bir mislini sünnet'ten kaldırıyor demektir"* buyurur. Buna göre esas reddedilen bid'at, mevcudu kaldıran bid'attır. İçtimaî hayatın gelişmesi, karşımıza çıkan yeni şartların sonucu hâsıl olan ihtiyaçlara cevap veren bid'atlar kaçınılmazdır ve bunlar merdûd olamaz. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra, Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), Hz. Ömer (radıyallahu anh), Hz. Osman (radıyallahu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinde mevcut olmayan tatbikatlara girişmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'in kitap hâline getirilmesi, takvim vaz'ı, devlet divanlarının tutulması vs. hep sünnette olmayan şeylerdir.

Hatta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir kısmı (sekiz rekat'ı) cemaatle, bir kısmı da münferîd kılınan teravih namazının tamamının, cemaatle kılınmasını emreden Hz. Ömer (radıyallahu anh), bunun bid'at olacağını söyleyenlere: "Bu bid'atse ne güzel bid'attir" cevabını verir.

Meseleye temas eden İslâm âlimleri dinde uyulması gereken bu büyüklerin tatbikatını ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in konuyla ilgili beyanatının tamamını gözönüne alarak bid'atı, bid'ayı hasene, bid'ayı seyyie diye ikiye ayırırlar. Yani iyi bid'at, kötü bid'at. Bid'ayı hasene yerine göre kaçınması mümkün olmayan bir ihtiyaçtır. Bu sebeple bid'a vâcib, mendub, haram, mekruh ve mübah olmak üzere beş mertebeye ayrılmıştır.

İmam Şafiî hazretleri bid'ayı "Kitap, sünnet, eser veya icmaya muhalif olarak ihdas edilen şey" diyerek en câmi tarifini yapar.

Hülasa etmek gerekirse bir bid'at, ya dine muvâfık ve bir ihtiyacı karşılayan bir şeydir ki, bu bid'at-ı hasene adı altında tahsin edilmiş, güzel bulunmuştur; veya bir ihtiyacı karşılamayan, daha önce zaten mevcut bir şeyi kaldırarak yerine geçecek olan -bir başka kültürden alınma, yahut beşerî hevaya uyularak, yoktan ihdas edilme-bir şeydir. Bid'at-ı seyyie denen bu ikinci kısım, bütün Müslümanların müşterek kültürleri yâni onların birlik ve vahdet vesîlesi olan "sünnet"e ters düştüğü için merduddur. Bu çeşit bid'atler, yâni yabancı kültürlere âit unsurlarla ferdî hevadan kaynaklanan unsurlar müstakillik ve müştereklik esasına müstenîd ümmet şahsiyetini haleldâr edeceği için hiçbir müsâmaha tanımaksızın şiddetle reddedilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inden alarak kaydettiğimiz hadis bu açıdan bir kere daha değerlendirilebilir.173

]لجر نَسَع ْله َأ□

هاللّ ُلوسر لاق :لاق ُهنع ُ هاللّ □ :

دقملا نع

ى ِضر َبرك ندعم نب ما□

و ـ4□□

هيِف اَنْدَج َو اَمَف نلاعت ِ هاللّ ُباَتِك :ْمُكَنْيَب َو اَننيب ُلوُقيف ِهتكيرأ ىلع ىكتم َوُهو□
بِهنع ُتيدحلا ُهُغُلْبَي

171 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/331.

172 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/331-332

173 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/332-333.

هاللّ ُهَم هرح اَمَ].□

كـ ِ هاللّ ُلوُسر َم هرح ام هنإ َو ُهاَنم َّرح ًاما َرَح ِهيِف اَندَج َو ام َو ،ُهاَنلَ ْحتسا ًَح

□ ه

عم ُهَلْثِم َو َباَتِكلا ُتيتوأ ىِنإ َأ] هل هوأ يف هاللّ همحر دواد وبأ دازو ىذ]

مرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

□ دَهاَعُم ُةطقُل َو□

ا‘ ُرا

عاَبسلا َن ِم ِبان ىذ ُّلك َو ،ُِبلْه□

م ِحلا ْمُكَل ُّلِحَي َأ] ًاضيأ دازو ه.انعم ركذو□

لثِمِب ْمُهَبقعي نأ ُهَلف ُهو ُرقي مل ناف ،ُهو ُرقي نأ مِهْيَلَعف ِم ْوَقِب َل َزَن ْنَم َو ،اَهُب□
ِحاَص اَهْنَع َىنْغَتسي نأ َا!

ةفايضلا ى□ .

رِقلاو□ «

هيلع َئكُّتا ام ُّلك َوه :ليقو ،ةلجحلا يف□ «

□

ريرسلا ة□

كير ا‘ ُ ه «

.[

ارِق «

4. (56)- Mikdâm İbnu Ma'dîkerib (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Haberiniz olsun, rahat koltuğunda otururken kendisine benim bir hadisim ulaştığı zaman kişinin: "Bizimle sizin aranızda Allah'ın kitabı vardır. Onda nelere helâl denmişse onları helâl biliriz. Nelere de haram denmişse onları haram addederiz" diyeceği zaman yakındır. Bilin ki, Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın haram kıldıkları da tıpkı Allah'ın haram ettikleri gibidir"

Ebu Dâvud'un rivayetinin baş kısmında şu ziyâde vardır: *"Haberiniz olsun, bana Kitap ve bir o kadar da (sünnet) verildi."* Rivayetin gerisi yukarıdaki mânada devam eder.

Ebu Dâvud'un rivayetinin sonunda şu ziyade de mevcuttur: *"Haberiniz olsun (Kur'an'da zikri geçmiyen) ehlî eşeğin eti de size helâl değildir, vahşi hayvanlardan parçalayıcı dişi (köpek dişi) olanlar, keza muâhedeli olanların yitikleri de haramdır. Ancak eşya sâhibi, ihtiyacı olmadığı için, kasden terketmişse o müstesna. Bir kimse bir kavme uğradığı zaman, ona ikram etmek, o kavme vazife olur. Şayet ikram etmezlerse, o kimse, hak ettiği ikramın mislince onları cezalandırır."* 174

AÇIKLAMALAR:

Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da aynen Kur'ân-ı Kerîm gibi "haram" veya "helâl" hükmünü koyma yetkisi olduğunu beyan etmektedir. Mucizevî şekilde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), her devirde, bir kısım "müreffeh câhiller"in oturduğu yerden "Kur'an'dan başka şey tanımayız" diye ahkâm keseceklerini haber vermektedir. Sözünü evirip kıvırıp neticede bu mânayı ifade eden bedbahtlar günümüzde bile mevcuttur. Âlimler hadiste gelen erîke yani "koltuk" kelimesiyle, bu sözü söyleyecek kimselerin tasvir edilmek istendiğini, bunların iyi döşeli müzeyyen evlere kapanmış, ilim çilesi çekmemiş, rahatına düşkün câhil kimseler olacağına dikkat çekildiğini belirtirler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine Kur'ân'dan başka, Kur'ân kadar açıklama, tamamlama yetkisinin tanındığını belirttikten sonra Kur'ân'da zikri geçmediği halde, şahsen beyan ettiği haramdan birkaçını zikreder175.176

Buluntu Mal (Lakit, cemi: Lukata) Meselesi:

Görüldüğü gibi buluntu mallar haram edilmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), muâhid'in yani kendisine tanınan belli bir müddet için İslâm memleketinde bulunan yabancının yitirdiği malı zikrederek hükmü beyan ediyor. Yâni, şârihlerin belirttiği üzere, bir yabancının (seyyah, tüccar vs.) yitirdiği mal haram olursa, bir mü'minin yitirdiği mal evleviyetle haram olacaktır. Ancak sâhibi, müstağni olarak yani o mala ihtiyacı bulunmadığı için ihtiyacı olanlar alsın diye bırakmışsa o malı almak haram değildir. Malın yitik mi, metruk mu olduğu her halde anlaşılabilir. Sokakta bulunan bir cüzdan her halde metruk değildir, ama irice bir eşya metruk olabilir. Örfe göre ayrım zor olmaz.

Hadiste yer verilen üçüncü bir mesele, misâfir ağırlamakla ilgili. Hadiste geçen ikram'dan murat, ağırlanması, misafirin ihtiyaçlarının görülmesidir.

Hadis'in mânası, zahirde, misafire ikram etmeyi vâcib bir vazife göstermekte, ikram edilmediği takdirde, misâfirin, ihtiyaç miktarınca almasını helâl kılmaktadır. Ancak, ulema burada ihtilaf etmiştir.

1- Bazıları 16 ve 17 numarada kaydettiğimiz bedevî ile ilgili hadise dayanarak, orada zikri geçen İslâm'ın şartları dışında vecibe olmadığnı söyleyerek misafire ikram dini bir vecibe değildir demiştir.

2- Ahmed İbnu Hanbel'e göre, hadis vücub ifade eden bir üslubla vârid olmuştur. Ancak mendub olduğunu söyleyen ekseriyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: *"Müslüman'ın malı gönül hoşluğuyla olmadıkça helâl olmaz..."* hadisine ve *"Mallarınızı aranızda bâtıl yolda yemeyin..."* (Bakara: 2/118) mealindeki âyete dayanarak bu hadisin muzdar olanlarla ilgili olduğunu söylemişlerdir. Çünkü muzdarın ağırlanması icma ile sâbit bir vecibedir.

174 Ebu Dâvud, Sünne: 6, (4604); Tirmizî, İlm: 60, (2666); İbnu Mace, Mukaddime: 2, (12); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/333-334.

175 Bu mevzuda geniş bilgiyi birinci ciltte sunduk. (İbrahim Canan)

176 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/334.

3- Bazı âlimler: "Bu, İslâm'ın başlangıcıyla ilgili bir emirdir, çünkü, gazveye çıkan askeri birlikleri, uğradıkları yerlerin ağırlaması, ihtiyaçlarını görmeleri, onlara vecîbe kılınmıştı. Ancak sonradan İslâm güçlenip, halka karşı da şefkat ve merhamet galebe çalınca vücub neshedildi, cevaz bâki kaldı" demişlerdir.

Ancak bazı âlimler, devlet reisi, zımmîlerin yaşadığı bir bölgeye ve bilhassa kır bölgesine giden vazifelilerin orada ağırlanmasına hükmetti ise ora halkının onları ağırlaması gerektiği, ağırlamadıkları takdirde ihtiyaç miktarınca -ama fazla değil-, zorla veya gizlice alabileceklerini ifâde etmişlerdir. Yine bu da normal şartlarda değil, anormal şartlarda, mecburî durumlarda olduğu belirtilir. Mirkat'ta Aliyyu'l-Karî, başka teferruat da zikreder.177

□لثم هنإ] #

: □ هالّ ُهنع ُ :لاق لاق لوسر ُهالّ

□5ـ وعن بأ سوم بعدلّاه بن قيس ‘ا

□شعرب رض ِى

□هالّ ُ بهِ ـمن الهدَى والعلمِ كَمثلِ غيثٍ أصابَ أرضاً فكانت منها طائفة ٌطيبة ٌقبِلَت الماء
بماعثن

□العشْب َالكثير َو ، َكانَ منْها أجادبُ أمسكت ِالماءَ فنفع َالّه ُ تعالَ بها اَلناس □

و

‘ □فأنبتت ِالك

□منها وَسق ْا وزرَعوا، وَأصاب َطائفة ًمنْها أخرى إنما هي َقيعاَن ٌتمسك ُماء ًو َتنبت
فَشَرِ بُوا

□من فقهَ في دين ِالّه ، ونفعه ُما بعثنِ الّه ُ تعالى بهِ فعلمَ وعلمه،َ ومثلُ مَن
ك ، فَذلَكَ مثلُ

□‘

.

[□يرْ فع ْبذلكَ رأساً ولم ْيقبل ْهدى الّه ِ الذّي ْأرسِلت ُبه ِ

5. (57)- Ebu Mûsa Abdullah İbnu Kays el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Allah'ın benimle gönderdiği ilim ve hidâyetin misali, bir araziye düşen yağmur gibidir. (Bilindiği üzere), bazı araziler var, tabiatı güzeldir, suyu kabul eder, bol bitki ve ot yetiştirir. Bir kısım arazi var, münbit değildir, ot bitirmez, ama suyu tutar. Onun tuttuğu su ile Cenab-ı Hakk insanları yararlandırır: Bu sudan kendileri içerler, hayvanlarını sularlar ve ziraat yaparlar. Diğer bir araziye daha isabet eder ki, bu ne su tutar ne ot bitirir. Bu temsilin biri Allah'ın dininde ilim sâhibi kılınana delalet eder, böylesini Allah benimle göndermiş olduğu hidâyetten yararlandırır; yani hem öğrenir, hem öğretir. Temsilden biri de, buna iltifat etmeyen Allah'ın

benimle gönderdiği hidâyeti hiç kabul etmeyen kimseye delalet eder" 178

AÇIKLAMA:

Kurtubî başta olmak üzere bir kısım ulema şu açıklamayı sunarlar: Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), getirdiği dini, insanlara ihtiyaçları anında gelen yağmura benzetmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gelmezden öne, insanların hâli, susamış, suya muhtaç kimseler gibi idi. O (aleyhissalâtu vesselâm)'nun getirdiği nura şiddetle muhtaç idiler. Yağmur indiği, ölü araziyi hayata kavuşturduğu gibi, din ilimleri de ölmüş kalpleri diriltir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kur'ân'ın muhataplarını da yağmurun düştüğü çeşitli evsaftaki topraklara benzetmiştir. Bir kısmı bilir, amel eder ve öğretir de. Bunları suyu emen münbit toprağa benzetmiştir: Hem kendisi istifade eder, hem de bitirdiği bitkilerle başkalarının da istifadesini sağlar. Bir kısım muhataplar vardır, devrinin ilmini câmidir, ancak bildikleriyle amel etmez, veya öğrendiği ilimleri kendisi idrak etmeksizin başkasına öğretir. Bu kimse, tuttuğu su ile halkın faydalanmasını sağlayan toprak gibidir. Buna Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu hadisleriyle işaret buyurmuşlardır: *"Allah, sözlerimi işitip de işittiği şekilde edâ eden (öğreten) kimsenin yüzünü (kıyamet günü) taze kılsın..."*

Bazı muhataplar ne ilim dinler, ne onunla amel eder, ne de başkasına nakleder. Bunlar suyu tutmayan veya başkasına zararlı kılan kaygan toprağa benzer.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) verdiği misâlde ilk iki övülen grubu, faydalı olmada müştereklik arzettikleri için birleştirmiştir. Üçüncü mezmum grubu ise, hiçbir fayda sağlamadığı için öbürlerinden ayrı mütâlaa etmiştir."179

[لجر ِلثمَك ِهِب ُ هاللّ بِنَثَعَب اَم َلَثِمو بِلثم هنإ

هاللّ ُلوسر لاق :لاق ُهنع ُ هاللّ :

6

ى ِضر ُهنع َو ـ

هِموق نم ٌةفئاط ُهعاطأف :َءاجنلاف ُنايرُعلا ُريذنلا اَنأو ،ّنيعب َشيجلا ُتيأر يهِنإ :َلاقف
ُهَموق نَتأ

شيَجْلا ُمهحبصف مهناكم اوُحبصأف مهنم ٌةفئاط ْتبَّذكو ،ا ْوجنف ْمهلهَم بلع اوقلطناو□
اوُجَلْدأف

177 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/334-335.

178 Buhârî, İlm: 20; Müslim, Fedail: 15 (2282); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/336.

179 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/336-337.

اَمِب َبهذكو بِناَصَع ْنَم ُلثمو ،هب ُتئ ِج ام َعبتاو بِنَعاطأ نم َلثم َكلذف ،ْمهحاتجاو مهكلهأف

ناخيشلا امهجرخأ .[ِهقحلا َنِم ِهِب ُتْئ ِج .

6. (58)- Yine aynı sahâbe (Ebu Musa) (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Benim misalimle Cenab-ı Hakk'ın benimle göndermiş bulunduğu şeyin misâli şu adamın misali gibidir: "Bir adam kendi kavmine gelip: "Ben gözlerimle düşman ordusunu gördüm, tehlikeyi haber veriyorum, tedbir alın!"

der. Kavminden bir kısmı tavsiyesine uyup, geceleyin, telaşa düşmeden oradan uzaklaşır. Bir kısmı da bu haberciyi yalanlar ve yerinden ayrılmaz. Ancak sabahleyin ordu onları yakalar ve imha eder. İşte bu temsil bana itaat edip getirdiklerime uyanlarla, bana isyan edip Cenab-ı Hakk'tan getirdiklerimi tekzip edip yalanlayanları göstermektedir." 180

]لجر ِلثمك ْمُكُلثمو بِلثم اَمهِنإ□

هاللّ ُلوسر لاق :لاق ُهنع ُ هاللّ □ :

7□

ى ِضر ةريره بأ نعو ـ□

لعجف اَهيِف ُعقت ِراَّنلا يف ُعقت ى□

تلا ُّباودلا ِهِذهو ُشارَفلا َلعج ُهَل ْوَح ام ْتءاضأ اهملَف ًاران َدَق ْوَتسا

هجرخأ . ا

هيِف َنوُم ِحَتْقت ْمتنأو ، ِرانلا ِنع ْمك ِزجُحب ُذخآ انأف اَهبف َنمحتقيف ُهَنْبِلْغيو□]
هنهُعزني

. نراخبل ظفللاو ،ىذمرتلاو ناخيشلا

7. (59)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Benim misâlimle sizin misâliniz, şu temsile benzer: Bir adam var ateş yakmış. Ateş etrafı aydınlatınca, pervaneler (gece kelebekleri) ve aydınlığı seven bir kısım hayvanlar bu ateşe kendilerini atmaya başlarlar.

Adamcağız onları kurtarmaya (mâni olmaya) çalışır. Ancak hayvanlar galebe çalarak çoklukla ateşe atılırlar.

Ben (tıpkı o adam gibi) ateşe düşmememiz için belinizden yakalıyorum, ancak siz ateşe ateşe koşuyorsunuz" 181

نْدَه ِنْدَهلا َنسحأ َو ِ، هاللّ ُباك ثيدحلا َنسحأ هنإ] ل□

اق ُهنع ُ هاللّ :

8□

ى ِضر ٍدوعسم ِنبا نعو ـ□

. نراخبلا هجرخأ .[َني ِز ِجْعِمب ْمُتْنأ اَم َو ٍت .

نُودعوُتام هنإو ،اهُتاثَدحم ِروُم‘ا ًّرشو ،# ٍدهمحم□ Œ

8. (60)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *"Muhakkak ki, en güzel söz Allah'ın kitabıdır. En güzel yol da Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in yoludur. İşlerin en kötüsü de dine aykırı olarak sonradan çıkarılanıdır. Size vâdedilen mutlaka yerine gelecektir. Siz Allah'ı aciz bırakamazsınız"* 182

AÇIKLAMA:

Bu hadis, zâhirde İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un sözü gibi görünmekte yâni mevkuf hadis olduğunu hükmetmeye sevkedecek bir üslubta ise de İbnu Hacer'in belirttiği üzere hadis merfudur. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şemâiline giren bir vasfını bildirmektedir.

Hadiste medarı bahsedilen bid'a ile ilgili açıklamayı daha önce yaptığımız için (Bak. 35. hadis) burada tekrar etmeyeceğiz.183

سْيَل اَم اَذه اَن ِزْمأ يف َثد أ□

ح ْنَ]

م #

هالّ ُلوسر لاق :تلاق اهنع ُ هالّ □ :

9□

ى ِضر ةشئاع نعو ـ□

د □□

[ر َوُهَف اَن ُزْمأ ِهْيَلَع َسيَل ًمَع َلِمَع ْنَ] .

م ةياور يفو د

واد وبأو ناخيشلا هجرخأ □□ .

د َر َوُهَف ُهْنِم].

9. (61)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) validemiz anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Kim şu dine uymayan bir şey uyduracak olursa, bu, merduddur kabul edilemez"

Bir rivayette de şöyle denmektedir: *"Bizim sünnetimize uymayan bir amel işleyenin yaptığı amel de merduddur."* 184

180 Buhârî, Rikak 26; Müslim, Fezâil 15, (2283); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/337.

181 Buhârî, Rikâk: 26, Enbiya: 40; Müslim, Fezâil: 17, (2284); Tirmizî, Emsâl: 7, (2877); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/338.

182 Buhârî, İ'tisam: 2, Edeb: 70; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/338.

183 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/338.

184 Buhârî, İ'tisam: 5, Büyü: 60, Sulh: 5; Müslim, Akdiye: 18 (1718); Ebu Dâvud, Sünnet: 6, (4606); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/339.

[عَلَخ ْدقف ًارْبِش َةعاَمَجلا َقراَف ْنَ□

م

هاللّ ُلوسر لاق :لاق ُهنع ُ هاللّ □ :

هرز بأ نعو ـ11□

□ ى ِضر□

دواد وبأ هجرخأ .

ه ٍقنُع نم ِمْس“ا َةَقْب ِر□].

10. (62)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Kim cemaat'(imiz)den bir karış uzaklaşırsa (kendini dine bağlayan) İslâm bağını boynundan çıkarıp atmış

olur" 185

نوُكَت بهتح َف ِخلا ُهركأ بِهنإف َنوُضْقَت ْمُتنُك اَمَك اوُضْقِا] ل□

اق ُهنع ُ هاللّ :

11□

ى ِضر يلع نعو ـ□

ةماع ىرَي ىلاعت ُ هاللّ ُهمحر َنيريس ُنبا َناَك َو .[ِبباَحْصأ َتاَم اَمَك َتومأ وأ ًةعاَمَج ُسأَّنلا□

رباخبلا هجرخأ ًا .

بذك ُهنع ُ هاللّ .

ريام

ى ِضر يلع نع َنوو□

11. (63)- Hz. Ali (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Daha önce hükmettiğiniz şekilde hükmedin. Zira ben (kargaşaya, nizâya götürecek) muhalefeti sevmem, tâ ki halk tek bir cemaat teşkil etsinler veya arkadaşlarımın öldüğü gibi ben de öleyim."

İbnu Sîrîn merhum, Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yapılan rivayetlerin çoğunun uydurma ve yalan olduğu görüşünde idi."186

AÇIKLAMA:

Hz. Ali bu sözü Irak ahalisine söylemiştir. Daha önce Hz. Ömer gibi ümmü'lveledin (efendisinden hamile kalıp çocuk doğuran köle kadın) satılamayacağı kanaatinde olan Hz. Ali (radıyallahu anh) Irak'a gelip, aksine kanaat izhar edince Ubeyde kendisine: "Sizin ve Hz. Ömer'in cemaate uyan (eski görüşünüz, bana, tefrikaya kaçan (bugünkü şahsî görüşünüzden daha hoştur" der. Bu itiraz üzerine Hz. Ali (radıyallahu anh) yukarıdaki sözünü söyler.

İbnu Sîrîn'le alakalı ithamın mahiyetine gelince: Hz. Ali'den Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e muhalefet ettiğine dair rivayetlerin Râfıza ve Şia'dan kaynaklandığını söylemiştir. Ahkâma müteallik rivayetler bu sözün dışındadır, sîkalardan alınmıştır.187

□ليق #

هاللّ ِلوُسر ِدهع بلع َناَك اهمم ًائيش ُفرعأ اَم] ل □ □

اق ُهنع ُ هاللّ :

12□

ى ِضر سنأ نعو ـ□

بذمرتلا .

و براخبلا هجرخأ ا

هيِف ْمُتْعَنَص اَم ْمُتْعَنَص َسْيلأ لاق ؟ةصلا□]

12. (64)- Enes (radıyallahu anh) şöyle der: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde mevcut olan şeylerden (kelime-i şehadet dışında) hiçbirini artık göremiyorum." Kendisine

"namazı da mı?" diye itiraz edilince:

"Namaza da ne yaptığınızı bilmiyor musunuz, (öğleyi akşama yakın kılmadınız mı)?" cevabını verir.188

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin özlem ve hasretiyle yanan Hz. Enes (radıyallahu anh) Emevî idarecilerinin nâhoş tutumlarının da te'siriyle karamsar bir havaya düşerek, o mahz-ı nur devrine nazaran pekçok şeyin değişikliğe uğradığını yukarıdaki sözleriyle ağlayarak dile getirir. Fazla mübâlağa ettiğini göstermek maksadıyla "Nasıl olur, işte namaz, olduğu gibi duruyor" derler. O, Haccâc'ın namaz vakitlerinde yaptığı değişikliği îma ederek "Onda neler yaptığınızı bilmiyor musunuz, öğleyi akşama yakın kılmıyor musunuz, bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında böyle mi idi?" cevabını verir.189

دمحم ُثاري ِم َو اَنهه ْمُكارأ :َلاقف َقوسلا َلخد هنأ] :لاق ُهنع ُ هاللّ□

13□

ى ِضر ةريره ىبأ نعو ـ□

مكلذف :َلاق□

نآرقلا َنؤرقي ًاموق اَنْيأر ؟مَسقُي ًائيش اَنيأر اَم :اولاقو اوُبَهَذف ،دجسملا يف مُسقُ□ .

ي

#

مكيبن ُثاريم□].

185 Ebu Dâvud, Sünne: 30, (4758); Tirmizî, Emsâl: 3, (2867); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/339.

186 Buhârî, Fedâilu'l-Ashâb: 9; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/339.

187 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/339-340.

188 Buhârî, Mevâkît: 7; Tirmizî, Kıyâmet: 17, (2449); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/339-340.

189 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/340.

13. (65)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den rivâyet edildiğine göre bir gün kendisi çarşıya uğrar ve:

"Mescidde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mirası taksim edilirken ben sizleri burada görüyorum (Bu ne biçim iş, siz de koşun) buyurur. Herkes mescide koşuşur, bir şey göremeyince:

"Taksim edilen bir şey göremedik, sâdece bazıları Kur'ân okuyordu" derler. O cevabı yapıştırır.

"İyi ya, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mirası zaten bu değil mi?"190

AÇIKLAMA:

Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) mîzaç itibariyle, şakacı, nüktedan bir zattır. Yukarıda görüldüğü üzere, Kur'ân-ı Kerîm'in ehemmiyetine bir kısım kimselerin dikkatini çekmek maksadıyla yarı şaka yarı ciddi bir davranışta, bir nüktede bulunmuştur. Bu çeşit davranmaların yalan sayılmayacağı, câiz olacağı hükmü çıkarılır.191

: يَحْلا هنإف تَاَم ْدَق نمب هنتسيلف اهنتْسُم َناَك ْنَ□□

م لاق هنأ ُهنع ُ هاللّ

14□

ى ِضر دوعسم نبا نعو ـ□

املع اهقمعأو ،ًابوُلق اه هربأ ِةم ا‘ ِهذه َلضفا اوُناَ□□

ك ٍدمحم ُباحصأ َكئلوأ ،ُةنتفلا ِهْيلع ُنَمؤي

“مُهوُعِبهتاو ْمُهَلْضَف ْمُهَل اوُف ِرعاف ،هنيد ِةماق□

و ِهيبن ةبحصل ىلاعت ُ هاللّ ْمُه َراتْخا ًافلكت اهلقأو

ميقتسملا َىدهلا ىَلَع اوُناَك ْمُهنإف ْمِه ِرَيِس َو ْمِهِقْخأ ْنِم ْمُتْعَطتْسا اَمِب اوُكهسَمَت َو ْمِه . ِرَثأ ى َلَع

14. (66)- İbnu Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan rivayet edildiğine göre, şöyle buyurmuştur: "Bir yol takip etmek isteyen, bu yolu, ölmüş olanların yolundan seçsin. Zira hayatta onların fitnesinden emin olunamaz. Ölmüş

olanlar ise Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ashâbıdırlar. Onlar bu ümmetin en efdalidir. Kalpçe en temizleri, ilimce en derînleri, amelce en ihlaslıları yine onlardır. Allah, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sohbeti ve dininin yerleşmesi için onları seçmiştir. Öyleyse sizler onların üstünlüğünü idrak edin, onların yolundan gidin, elinizden geldikçe onların ahlâkını ve yaşayış tarzlarını kendinize örnek kılın. Zira onlar en doğru yolda idiler."192

] هاللّ ُهاَدَه ِهيف ا َم َعَبتا همث ىلاَعت ِ هاللّ َباَتِك َمهلعَت ْنَ

م :لاق امُهنع ُ هاللّ

15

ى ِضر سابع نبا نعو ـ

ةَرِخ ا] .

Œ يف ِبآس ِحلا َءوس ُهاقوو اَينهدلا يف ِةَلهضلا َنِم ىَلاعَت

15. (67)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'dan rivayet edildiğine göre şöyle buyurmuştur: "Kim Allah'ın Kitabını öğrenir ve sonra da onda bulunanlara uyarsa, Allah onu, dünyada dalâletten çıkarıp doğru yola sevkeder, âhirette de kötü hesabtan korur."193

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'ın "Allah'ın Kitabı'na uyan dünyada sapıtmadığı gibi âhirette de kurtuluşa erer"

deyip sözüne delil olarak şu âyeti okuduğu da rivayet edilmiştir. *"Kim hidâyetime uyarsa ne sapıtır ne de hüsrâna uğrar"* (Tahâ: 20/123).194

اوُنوُك ا

ه ِراهَنَك اَهُليل ،ةح ِضاولا نَلع ْمُتك ِرُ]ت ل□ .

اق ُهنع ُ هاللّ :

16□

ى ِضر باطخلا نب َرمع نعو ـ□

بأَّتُكلا يف ِناملغلاو ِبارع ا‘ نيد بلَع□.]

16. (68)- Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'dan rivayet edilir ki, şöyle buyurmuştur: "Gecesi gündüz gibi olan çok aydınlık bir şeriat üzere terkedildiniz. Çöldeki bedevîlerin ve mahalle mekteplerindeki çocukların dini üzere olun. (Âyet ve hadisten öğretilenleri olduğu gibi takib edin, kendinizden katıp karıştırmadan taklid edin.)195

AÇIKLAMA:

190 Heysemî, Mecma'u'z-Zevâid'de, Taberânî'nin el-Mu'ce'mu'l-Evsat'ından nakleder (1, 123, 124); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/341.

191 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/341.

192 İbnu Abdilberr, Câmi'ul-Beyâni'l-İlm ve Fadlihi'de kaydetmiştir 2, 9; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/341.

193 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/342.

194 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/342.

195 Bunun benzerini merfu olarak Ahmed İbnu Hanbel (Müsned 4, 126) ve İbnu Mace [Sünen, Mukaddime: 6, (43)] rivayet etmişlerdir.

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/342.

Burada dinî tatbikatta, çöl bedevîsi ve çocuklar gibi olmaktan maksad dinin zahiriyle amel etmektir. Bedevî ve çocuğun ruhî yapılarında saflık esastır. Kendilerine verileni alırlar. Şu halde dinî mevzularda selef-i sâlihin'den intikal eden farzlar, haramlar, sünnetler ne ise onlarla iktifa etmek tavsiye edilmektedir. Müteşabihleri, sapıkların sözlerini araştırmaya kalkmak kişiyi çıkmaza sokar. Nitekim merfu rivayetlerde de buna benzer olarak *"Size koca karıların dindarlığını tavsiye ederim"* hadisi rivayet edilmiştir.196

هذه َجرخأ

بأَتِكلا ُّمُأ ِهْيَلع ٌجهنم ،ةهداجلا ىلع ْمُتْك ِرُ]ت ل□[

اق ُهنع ُ هاللّ :

17□

ى ِض َر ِهيلَع نعو ـ□

بلاعت هاللّ همحر نيزر َةسمخلا َراث ا .

Œ

17. (69)- Hz. Ali (radıyallahu anh) şöyle buyurmuştur: "Sizler geniş bir caddeye bırakıldınız. Bu, üzerinde Ümmü'l-Kitap olan (yâni Allah'ın kesin hükümlü âyetleriyle istikameti tesbit edilmiş) bir yoldur."

[Ashâb'ın büyüklerine ait son beş rivayeti Rezîn merhum tahric etmiştir].197

İKİNCİ BAB

AMELDE İTİDAL

نوُلَأُسَ

ي ِ هالّ ِلوُس َر

ل]

اق ُهنع ُ هالّ :

1

جا َو ْزأ ِتوُيِب ىلاِ ٍطه َر ُةَث َ َث ءاج

ى ِضر سنأ نع ـ

مهدَقَت اَم ُهَل َرِفُغ ْدَق

و ِ هالّ ِلوُس َر ْنِم ُنْحَن نيأ :اولاَق ،اَهوهلاَقَت ْمُههنأَك او ُرِبْخُأ اهمَلف ِهِتَداَبِع ْنَع

: رْههدلا ُموُصأ اَنأ

و ُر Œ

خ ا َلاق

و ا

. دبأ َليل ا بِهِلَصأَف اَنأ اهمأ ْمُهدَحَأ :لاق ؟ َرهخأَت اَم َو ِهِبْنَذ ْنِم

مُتْنأ ل

اَقف ْمِهْيَلإ :

هالّ ُلوُس َر َءاَجَف ا

Œ دبأ َجو َزَتأ ِ َو َءاَسهنلا ُلزَتْعأ اَنأ َو : ُرَ .

خ ا َلاَق .

و ُرِطْفُأ َو

‘ دَقرأو بِهِلَصُأو ُرِطْفُأو ُموُصأ بِهِنِكَلو ،ُهل ْمُكاَقْتأو ِ هلل ْمُكاَش

خ بهنإِ هاللّ َو امأ ،اَذَك َو اَذَك ْمُتلُق َنيِذَّلا

ئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .]بهِن ِم َسْيَلف ِبتَّنُس ْنَع َبِغر ْنَمَف ،َءاَسهنلا ُج هو َزَتأو.

1. (70)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevce-i pâklerinin hâne-i saâdetlerine bir gurub erkek gelerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (evdeki) ibadetinden sordular.

Kendilerine sordukları husus açıklanınca sanki bunu az bularak: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kim, biz kimiz? Allah O'nun geçmiş ve gelecek bütün günahlarını affetmiştir (bu sebeple O'na az ibadet de yeter) dediler.

İçlerinden biri:

"Ben artık hayatım boyunca her gece namaz kılacağım" dedi. İkincisi:

"Ben de hayatım boyunca hep oruç tutacağım, hiç bir gün terketmeyeceğim"dedi. Üçüncüsü de:

"Kadınları ebediyen terkedip, onlara hiç temas etmeyeceğim" dedi. (Bilâhere durumdan haberdar olan) Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onları bularak:

"Sizler böyle böyle söylemişsiniz. Halbuki Allah'a yemin olsun Allah'tan en çok korkanınız ve yasaklarından en ziyade kaçınanınız benim. Fakat buna rağmen, bazan oruç tutar, bazan yerim; namaz kılarım, uyurum da; kadınlarla beraber de olurum. (Benim sünnetim budur), kim sünnetimi beğenmezse benden değildir" buyurdu.198

AÇIKLAMALAR:

1- İbnu Hacer'in kaydına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âhiretle ilgili korkutucu bir va'z ve nasihatından sonra, ashabtan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, İbnu Mes'ud, Ebu Zerr, Salim Mevlâ Ebî Huzeyfe, el-Mikdâd, Selmân, Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs, Ma'kıl İbnu Mukarrin (Radıyallahu anhüm ecmaîn), Osman İbnu Maz'un (radıyallahu anh)'un evinde toplanırlar. Âhiretlerini kurtarmak için almaları gereken tedbirleri konuşurlar ve: "Gündüzleri hep oruç tutmak, geceleri namaz kılmak, yatakta yatmamak, et yememek, kadınlara temas etmemek" ve kendilerini iğdiş etmek hususlarında ittifakla karar alırlar.

İbnu Hacer'in açıkladığı üzere, bu mübâlağadan maksad, mağfiret edildiklerine dair, -Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında âyette (Feth: 48/2) geldiği gibi- garantiye sahip olmayınca, çokca ibadet yapmakla mağfireti garantilemektir, çünkü dünyadan el-etek çekip kendilerini tam olarak ibadetlere verdikleri takdirde mağfirete uğrayacaklarına inanmışlardı.

Yani, onlara göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) az ibadet yapmaktaydı. Çokca, yeterince ibadet yapmayışının sebebi, Allah'ın geçmiş ve gelecek bütün günahlarını affetmiş olduğuna dair âyetle müjdelenmiş

olması idi.

196 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/342-343.

197 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/343.

198 Buhârî, Nikah: 1; Müslim, Nikah: 5, (1401); Nesâî, Nikah: 4, (6, 60); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/345.

Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında böyle bir düşünce birçok yönden yanlıştı. Çünkü O'nun ubudiyetine, tevbe ve istiğfarına bir başkasının yetişmesi mümkün değildi. Nitekim "Senin geçmiş, gelecek günahlarının affedildiğini sana Allah müjdelemiştir, hâlâ niye kendini helak edercesine ibadet yapıyorsun?

şeklinde vâki bir suale: *"Allah'a çok şükreden bir kul olmıyayım mı?"* cevabını vermiş, böylece:

* İbadet, sadece mağfiret olmak için yapılmaz!

* İbadet, kulluğun gereği olarak yapılır! dersini vermişti.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(Mağfirete uğramış olsam bile) içinizde Allah'tan en çok korkanınız benim" diyerek bir diğer yanılgılarını tashih etmiştir. Yani "Allah'ın mağfiretine mazhar oldum diye kulluk edebime noksanlık getirecek olan, ibadet ve istiğfarımdan azaltma yapmadım, bu davranış yanlıştır, hakkımda böyle düşünmeniz de yanlıştır" dersini vermiştir.

Görüldüğü üzere, Allah'tan korku ve ittika; ibadette ifratı gerektiren, dünyevî vazifelerini terketmeyi icab ettiren bir husus değildir. Böyle bir takva anlayışını İsâmiyet kabul etmiyor. Çünkü beşer fıtratı mübalağa ve şiddeti devam ettiremez, usanır, yorulur ve terkeder. Ama vasat olan devam eder, amellerin hayırlı olanı da devamlı olanıdır.

2- Hadiste geçen: *"Kim sünnetimi beğenmezse benden değildir"* ibaresi, kendi kanaaatimize göre daha üstün bir dindarlık, farklı bir ibadet hayatı çıkaramıyacağımızı ifade eder. Bu sözde, ayrıca, bekar kalarak kendini ibadete veren ruhbanları da reddetme mânası vardır. Bundandır ki İslâm'da ruhbanlık ve ruhban sınıfı yoktur. Bütün Müslümanlar yaşı, cinsiyeti, mesleği, mevkii, ünvanı... ne olursa olsun kullukta eşittir, mükellef olduğu kulluk vazifelerinde eşittir. Fazlasını yapmak isteyen de "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinde gelen âdab çerçevesinde yapabilir. Aksi halde *"Kim sünnetimi beğenmezse benden değildir"* hitabına maruz kalır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yolu el-Hanefiyyetu's-semha'dır, yani kolaylık ve genişliğe dayanan Hz.

İbrâhim'in yoludur. Bu sebeple oruç tutmaya güç kazanmak için yemek; gece kalkmaya tâkat getirmek için uyumak; şehveti kırmak, nefsinin iffetini sağlamak ve nesli çoğaltmak için de evlenmek esastır.

"Benden değildir" sözü, "benim dinimden değildir" demektir. Kişi makbul bir te'ville bu davranışa girdiği takdirde, bu ifade onun dinden çıkmasını gerektirmez ise de kendi yaptığı ibadeti daha üstün görmek gibi bir inanca saplanmış ise bu durumda "Benden değildir" sözü küfre atan bir itikadı dile getirmiş olur.199

Bazı Hükümler:

İbnu Hacer, hadisten şu hükümlerin çıkarıldığını belirtir:

1) Evliliğin fazileti belirtilmiş ve ona teşvik edilmiştir.

2) Büyüklerin fiillerini, onlardan örnek alıp hayatımızda tatbik etmek için araştırmak, öğrenmek gerekir.

3) Kendilerinden sorulmazsa hanımlarından sorup öğrenilebilir.

4) Bir kimse iyi bir amel yapmaya azmettiği vakit bunu izhar etmek durumunda kalır da riyadan emin olabilirse bu yasak değildir.

5) Mükellef olanlara dinî hükümler bildirilmelidir.

6) Müctehidlerden şüphenin izâle edilmesi gerekir.

7) Mübah ameller, niyete göre müstehab veya mekruh sayılabilir.

8) Helâl olan normal yiyecek ve giyecekleri kendine haram ederek sert elbise ve kuru ekmek yemeye azmedenleri bu işten yasaklamak gerekir.

Taberî tarafından ifade edilen sonuncu hükme Kadı Iyaz itiraz ederek der ki: Bu meselede selef ihtilaf etmiştir.

Bazısı Taberî'nin görüşünü iltizam ederken, bir kısmı da aksini iddia etmiş ve şu mealdeki âyeti hüccet göstermiştir: *"İnkâr edenler ateşe sunuldukları gün, onlara: "Dünyadaki hayatınızda sizin için güzel olan her şeyi harcadınız, onların zevkini sürdünüz, ama bugün, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızın ve yoldan çıkmanızın karşılığında alçaltıcı bir azab göreceksiniz"* (Ahkâf: 46/20). Kadı Iyâz ilave eder: "Doğru olan şudur: Bu âyet, küffâr hakkında nâzil olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her iki halle de amel etti."200

]م ْوَق ُهنع َهزنَتَف ِهيِف ُصَخرت ًائيَش # ِ هاللّ ُلوُس َر عَنَص□

تلاق اهنع ُ هاللّ□ :

2□

ى ِضر ةشئاع نعو ـ□

هاللّوَف ؟ُهعَنصأ ِئشلا نع َنوُه هزنتي ماوقأ ُلاَب ام :لاق مث □

هْيَلَع ىنْثأو َ هاللَّدِمَحَف َبطخف كلذ ُهَغلبَف□.

□ ناخيشلا هجرخأ .

ةَيْشخ ُهَل ْمهُّدشأو ِ هللاِب ْمُهملْع ‘بهِنإ].

2. (71)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ruhsat ifade eden bir amelde bulunmuştu. Bazılarının bundan kaçındıklarını işitti. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hutbe okudu: Âdeti vechile Cenâb-ı Hakk'a hamd ve senâda bulunduktan sonra şöyle buyurdu:

"Allah için söyleyin, bazıları benim yaptığım şeyi beğenmeyip, kaçınıyorlarmış, doğru mudur bu? Allah'a yeminle söylüyorum, ben Allah'ı onlardan çok daha iyi biliyorum. Allah'tan duyduğum korku da onların

duyduklarından çok daha fazladır." 201

199 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/345-347.

200 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/347.

201 Buhârî, İ'tisam: 5, Edeb: 72; Müslim, Fedâil: 127, (2356); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/348.

AÇIKLAMA:

Bu hadisi de önceki hadisle beraber mütâlaa etmek gerek. Çünkü her ikisinde de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetini beğenmeme, dinî tatbikatta verdiği ruhsatı uygun bulmayıp kendi hevalarına göre aşırı dindarlığa teşebbüs söz konusudur. Böyle bir düşüncenin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinî meselede bile beğenmemek gibi son derece yanlış neticelere götüreceğine önceki hadisin açıklamalarında kısaca parmak bastık.

Burada, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu tavır karşısındaki aksülamelinin âni, sert ve müsâmahasız olduğunu belirtmek isteriz. Nitekim, yukarıdaki hadisin Müslim'de gelen 128 numaralı vechinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fevkalâde öfkelendiği belirtilir:"...Bu durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kulağına geldi. Haber üzerine öylesine kızdı ki, öfkesi mübârek yüzlerinden belli oldu. Sonra şöyle buyurdular:

"Bazı kimselere ne oluyor ki, bana ruhsat verilen şeyden yüz çeviriyorlar! Vallahi ben, onlar arasında Allah'ı en iyi bilen ve bu sebeple de Allah'tan en çok korkan kimseyim". Müteâkip rivayetler de esas itibariyle benzer durumlarla ilgilidir.202

] نع ًةَبْغ َرأ ٍنوُعْظَم ِنب َناَمْثُع بلاِ # ِ هاللّ ُلوُسر َثَع

ب

ت

لاق اهنع ُ هاللّ :

3

نضر اهنعو ـ

بهنإف ُمانأ بلصأو موُصأو :#

هِب نلا َلاَقَف

 بلطأ َكَتهنس هنكلو ِ هاللّ َلوُس َر اَي ِ هاللّ َو .

لاَقَف ؟ِبِتنس:

هنإو ،اهقح َكيلع َكفيضل نإو ،ًاقح َكيَلَع َكَله ‘هنإف ،َنامْثُع اي َ هاللّ ِقتاف ،َءاسهنلا ُحكنأو ُرطفأو

بلاعت هاللّ همحر نيزر داز .

و دواد وبأ هجرخأ

منو هلصو ْرطفأو ْمصف ًاهقح َكيلع َكِسفنِل].

هاللّ ْمُكذخؤُي َل َزنف ِهنيمي نع َلأَسف َءاسنلا ُحِكْني َو َراههنلا َموُصيو ُههلك َليل ا َموُقَي نأ َفلح َناَك]

و

. هحصأ وه .

و

مزعي ملو َكلذ بون هنأ بورُيو ْمُكِناَمْيأ يِف ِوْغهل اب]

3. (72)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Osman İbnu Maz'ûn'u çağırtarak

"Sen sünnetimi beğenmiyor musun?" diye sordu.

"Hayır, ey Allah'ın Resûlu dedi, kasem olsun hayır! Aksine, aradığım şey senin sünnetindir!" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Bil ki, ben, hem uyurum, hem namaz kılarım; oruç da tutarım, kadınlarla evlenirim de, Ey Osman, Allah'tan kork, zira ehlinin senin üzerinde hakkı var, misafirin senin üzerinde hakkı var, nefsinin senin üzerinde hakkı var.

Öyle ise bâzan oruç tut, bâzan ye. Namaz da kıl, uykunu da al"203

Rezîn merhum, şunu ilâve ediyor: Osman (radıyallahu anh) bütün gece namaz kılmak, gündüzleri de hep oruç tutmak, kadınlarla da hiç nikah yapmamak üzere yemîn etmişti. Osman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yemininden sordu. Bunun üzerine meali şu olan âyet nâzil oldu: *"Allah sizi rastgele yeminlerinizden (lağv) dolayı değil, fakat kalplerinizin kasdettiği yeminden dolayı sorumlu tutar"* (Bakara: 2/225).204

AÇIKLAMA:

70 numaralı hadisin açıklamasında belirtildiği üzere, ömür boyu gündüzleri oruç, geceleri de namazla geçirmeye azmedenlerden biri de Osman İbnu Maz'un idi. Yukarıdaki rivayette tasrih edilmemiş ise de muhtemelen o kararı müteakip başlayan tatbikat üzerine bu çağırma hâdisesi vukua gelmiş olmalıdır. Müteâkiben kaydedilen Abdullah İbnu Amr'la ilgili rivayette de görüleceği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ibadet mevzuunda itidâli tavsiye etmekte, oruç olsun, gece namazı olsun ve hatta sadaka olsun, her çeşit nafile ibadetlerde itidali tavsiye etmekte, bunların taalluk edeceği diğer haklara da dikkat çekmektedir. Nafile ibadetlerde ifrata kaçmak bu hakların edasında ihmale, imkânsızlığa sebep olabilir. Hakkın eda edilmemesi ise zulümdür. *"Allah ise zâlimleri sevmez"* (Âl-i İmrân: 3/57, 140), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu fırsatlarda şu hakları hatırlatmıştır:

* Nefsin hakkı.

* Misafirin hakkı.

* Zevcenin hakkı.

* Evladın hakkı (Bu husus, Abdullah İbnu Amr'la ilgili müteakip rivayetin bazı vechinde zikredilir).

* Gözün hakkı,

202 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/348.

203 Ebu Dâvud, Salât: 317 (1369).

204 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/349.

* Cesedin (beden) hakkı.205

Hattabî, "üzerinde zevcenin hakkı var" irşadıyla ilgili olarak: "Kişi nefsini eritir ve bîtap düşürürse kuvvetleri zayıflar, ehlinin hakkını yerine getiremez" der. Zevcenin hakkı cima, nafaka ve sohbet gibi iyi muâmelelerdir.

Yine Hattâbî, "misafirin hakkı var" nebevî irşadıyla ilgili olarak da şunları söyler: "Bu ifadede şu hükme delil mevcuttur: Nafile oruç tutan bir kimse misafir ağırlayacak olursa, orucunu açıp, misafiriyle yemek yemesi müstahabtır. Böylece misafirine daha münasib bir davranışta bulunmuş olur. Onunla yemesi, aradaki samimiyet ve iyi duyguları artırır. Bu ise, misafirine yapacağı ikramlardan biridir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) *"Kim Allah ve kıyamet gününe inanıyorsa misafirine ikram etsin"* buyuruyor.

Evladın hakkı, onların maişet ve terbiyeleridir. Terbiyenin içinde dinî ta'lim ve meslek öğretimi dâhildir.

Göz ve bedenin "hakk"ı, Buhârî'nin bazı rivayetlerinde "haz" kelimesiyle ifade edilmiştir. Müslim'in rivayetinde (Abdullah İbnu Amr'a hitâben): *"(Sen hergün gece namaz, gündüz oruçla meşgul olursan) gözünün feri kaçar, nefsin bîtab düşer"* buyrulur. Âlimler cismin hakkı deyince onun sıhhatli ve güçlü olmasını anlarlar. Şu halde oruçla onun sıhhati bozulmamalıdır.

İslâm âlimleri, bu hakların, bazı durumlarında istihbab ifade ettiği halde bazı durum ve şartlarda vücub ifâde edeceğini ve itaba vesile olacağını bilhassa belirtirler. Şu halde, bu hususlarda ifrat -her defasında olmasa bile-bazı hallerde, sâhibini, âyet-i kerîmede Allah'ın sevmediği tasrih edilmiş bulunan zâlimler grubuna dâhil edebilir.206

لوُقأ بهِنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر َربخأ] لاق□ :

:

ا

مُهْنَع ُ هاللّ□ .

4□

ى ِضر ِصاعلا نب ورمع نب هاللّدبع نعو ـ□

بِأب ُهُتلُق ْدَق ُ : هل ُتلقف ؟ َكلذ ُلوقت ىذَّلا َتنأ : َلاقف

تشع ام َليل ا هنموق و□ .

راهنلا هنموُص ِ٘ هاللّ َو□ ‘

ةثث ِرْهشلا نم ْمصو ،ْمنو ْمقو ْرِطفأو ْمصف ، َكلذ ُعيطتْست َكهنإف :لاق . هاللّ َلوُس َر□ اي بِهمأو َتنأ

لاق ك:

لذ ْنم َلَضفأ ُقيطُأ بِهنإف : ُتلق .

رهدلا ِماَي ِص ُلثم َكلذو ،اهلاثمأ ِرشعب َةنسحلا َّنإف ،ٍمايأ□ .

كلذف ًام

□ و

وَي ْر ِطْفَا َ امويِ ْمصف :لاق□

كلذ نم َلضفأ ُقيطأ بِهنإف : ُتلق .ِنيموي ْرطفأو ًامويِ ْمصف□ .

كلذ نم َلضفأ ُقيطأ بِهنإف : ُتلق□ .

مايصلا ُلضفأ وأ ،ِمايصلا ُلدعأ َوهو ،ُمهسلا ِهيلع َدواد ُموص□ .

رْههدلا ُموُصَت َكهنأ ْرَبْخُأ ْمَلأ] ىرخأ يفو ى□ □

ذمرتلا هاإ ةسمخلا هجرخأ .

كلذ نم َلضفأ : َلاق□].

: هِلك يف َنآرقلا ِأرْقا

و بل لاق ِهِفو ، َرْيخلا هاإ ْد ِرُأ ْملو ِ هاللّ َّبن اي َلب : ُتلق ؟ِةَلْيَل َّلك َنآرقلا ُأرْقَتو

نم َلضفأ ُقيطُأ بِهنإ ُتلق .ٍرشع هِلك يف ُهْأرقاف :لاق

كلذ ْنم َلَضفأ ُقيطأ بِهنإ : ُتلق□ .

رهش□ .

كهلعل برْدَت َكهنإ :# ِ هاللّ ُلوُسر بل لاقو ،كلذ بلع ْد ِزت و ٍلايل□

هلك يف ُهْأرقاف :لاق

كلذ□ .

□ عبس□

هاللّ ِل ُوسر َةصخر ُتلبق بِهنأ ُتدد َو ُتربك اهملف ،ًَّتلع َدهِدُشف ُتْدَّدَشف :لاق □

رْمُع َكِب ُلوطي□ .

مأَص ْنم َماص ، ُسفنلا ُهل ْتهَفَنو ُنْيعلا ُهَل ْتَمجه َكلذ َتْلَعف اذإف] ِهيفو ،هوحن ىرخأ يفو□
#

.[

ا‘

دب

. [

ىرخأ يفو ى

قَ اَذإ ُّرِغَي ِـَو ،ًام ْوي ُرِطْفُيو ًام ْوَي ُموُصَي َناَك :مهسلا ِهْيَلع َدواد َم□].

وَص ْمُصَف] ِهيِف َو

دواد ُةَص ىلاعت ِ هاللّ ىلإ ِةهصلا ُّبحأ َو ،مهسلا ِهْيَلَع َدواَد ُماَي ِص ىلاعت ِ هاللّ ىلإ : □
[ِمايه ِصلا ُّبحأ : َلاَق

ا □ .

م ْوي ُرِطْفُيو ًام ْوَي ُموُصَي َناَك َو ،ُهَسدُس ُماَني َو ُهُ لثُث ُموُقَي َو ِليهل ا َفْصِن ُماَني]
َناَك

4. (73)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e benim "Hayatta kaldığım müddetçe vallahi gündüzleri oruç tutacağım geceleri de namaz kılacağım" dediğim haber verilmiş. Beni çağırtarak,:

"Sen böyle böyle söylemişsin doğru mu?" dedi.

"Annem babam sana feda olsun, evet böyle söyledim ey Allah'ın Resûlü" dedim.

"İyi ama, dedi, sen buna güç yetiremezsin, bazan oruç tut, bazan ye; gece kalk, uyu da. Ayda üç gün tut (bu yeter), zira hayırlı işleri Allah on misliyle kabul ederek ücret veriyor. Bu üç gün, aynen yıl orucu yerine geçer"

buyurdu. Ben:

"Söylediğinizden daha fazlasına güç yetiririm" dedim.

"Öyleyse, dedi, bir gün oruç tut, iki gün ye" Ben tekrar

"Bundan başkasına da güç yetiririm" dedim.

205 Dilimizde ceset kelimesi daha çok ölünün maddi vücudu için kullanılır ise de hadîste bazan cism bazan da cesed kelimeleri gelmiştir.

Dilimizdeki beden kelimesi daha uygun gözüküyor.

206 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/349-351.

"Öyleyse, dedi, bir gün tut, bir gün ye. Bu Hz. Dâvud aleyhisselam'ın orucudur. Bu en kıymetli oruçtur -veya *en efdal oruçtur.-"* Ben yine:

"Ben bundan daha fazlasına güç yetiririm" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bundan efdali yoktur" buyurdu.

Bir başka rivayette şöyle gelmiştir:

"Bana haber verildiğine göre sen yıl boyu orucu tutuyor, her gece de "Kur'an'ı (hatmen) okuyormuşsun, doğru mu?" dedi. Ben:

"Evet ey Allah'ın Resûlü, doğrudur, ancak bunda maksadım sadece hayırdır" dedim." Rivayette konuşma şöyle devam eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"- Kur'ân'ı ayda bir kere oku" dedi. Ben:

"- Daha fazlasına da güç getirebilirim" dedim.

"- Öyleyse her on günde bir kere oku" dedi. Ben tekrar:"

- Bundan fazlasına da güç getirebilirim" dedim."

- *Öyleyse,* buyurdu, *her yedi gecede bir kere oku, daha aşağı düşme"* dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana şunu da söyledi:"

- *Bilmezsin, belki uzun bir ömrün olur (yaşlılığında ahdi yerine* *getiremezsin)".*

Abdullah der ki: Ben nefsime şiddetli davrandıkça, (bundan vazgeçmem için) bana da şiddet gösterildi.

İhtiyarladığım zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tanıdığı ruhsatı kabul etmiş olmayı temenni ettim."

Bir başka rivayet de buna benzer, ancak şu ziyade var:

"Bunu yaparsan gözün (uykusuzluktan) ferini kaybeder, nefsin de yorulur. Devamlı tutulan oruç, oruç sayılmaz."

Rivayette: *"Dâvud aleyhisselamın orucunu tut: O, bir gün tutar bir gün yerdi. Düşmanla karşılaşınca da gücü kuvveti yerinde olduğu için kaçmazdı"* ziyadesi de var.

Bir başka rivayette: *"Allah'a en hoş gelen oruç, Hz. Dâvud (aleyhisselam)'un orucudur. Allah'a en hoş gelen namaz da keza Hz. Dâvud (aleyhisselam)'un namazıdır: O, gecenin yarısını uyur, üçte birini kalkar, altıda birini uyurdu. Bir gün oruç tutar, bir gün yerdi"* buyrulmuştur.207

AÇIKLAMALAR:

Önceki hadisle, bu hadis muhteva olarak tam bir mutâbakat arzederler. Sadece hadisenin sâhibi farklıdır: Öncekinde Osman İbnu Maz'un, burda ise, Abdullah İbnu Amr. Binaenaleyh önceki hadis vesilesiyle kaydedilen açıklamaları burada tekrar etmiyeceğiz. Ancak burada ilâvesi gereken birkaç nokta var: **1-** Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) farklı şartlara göre uygun gelecek bütün nâfile oruç şekillerini burada Abdullah İbnu Amr'a tavsiye şeklinde ifade etmiştir:

a) Bazan yeyip bazan tutmak.

b) Ayda üç gün tutmak (ayın 13, 14 ve 15. günleri).

c) Bir gün oruç tutmak, iki gün yemek.

d) Bir gün oruç tutmak, bir gün yemek (Savm-ı Dâvud).

Hadisin burada yer almayan vecihlerinde haftada iki gün, üç gün gibi başka şekiller de var.

2- Hadiste geçen efdal "daha faziletli" demektir. Ayda üç gün tutanla on gün tutan bir olmaz. Üç gün tutan, -

hayır ameller on katıyla mükâfatlanacağı için- yıl orucu tutmuş gibi olur, bu doğru ancak ayda altı gün oruç tutan, sene içerisinde iki yıllık orucun sevabını alır. Ancak âlimler, "üzerindeki hukukun zâyi edilmemesi şartı"nı koşarlar. Şu halde, önceki hadisin (71 numaralı) açıklamasında kaydedilen hakları zâyi etmeden ayda üç gün tutulacak nâfile orucun bazı hakları zayi ettirecek altı günlük nafileden daha hayırlı olacağı anlaşılır.

3- Hadislerde savmu'd-dehr diye geçen, halkımızın ise yıl orucu dediği, bütün yıl boyu tutulan orucun durumuna gelince, bu hususta İslâm uleması farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

a) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın *"Yıl orucu tutan oruç tutmuş değildir"* sözünü, bazı âlimler hakikate hamlederler. Böyle birisi bayramlarda ve teşrîk günlerinde de tutacağından, sevap değil günah kazanmış olur, dolayısıyla orucunun hayrını görmez demiştir.

b) Buradaki yasak, üzerindeki hakları, oruç sebebiyle yerine getiremeycek olanlara mahsustur, şartları hukukun zâyiine meydan vermeyecek olanlara yasak yoktur, diyen de olmuştur.

c) Hadiste geçen *"Devamlı tutulan oruç, oruç sayılmaz"* ifadesi "..başkaları gibi oruç zahmetini duymaz"

mânasında haberdir, bu orucu terketmeye dâvet değildir" diye te'vil eden de olmuştur.

Dolayısıyla bütün yıl oruç tutmanın câiz olup olmayacağı hususunda görüşler farklıdır, Zâhirîler "câiz değil" der.

Cumhur, "Bayram ve teşrîk günleri tutulmamak kaydıyla câizdir" der. Şâfiî hazretleri (rahimehullah) bu görüştedir ve bunun müstehab olduğuna kânidir. Nitekim İbnu Mace'nin bir rivayetinde Hz. Nuh'un bayramlar dışında yılın her günü oruç tuttuğu belirtilmiştir. Keza, bazı rivayetler Abdullah İbnu Ömer, Hz. Aişe, Ebu Talha 207 Buhârî, Savm: 54-59, Teheccüt: 7, 19, Enbiya: 37, Fedâilu'l-kur'ân: 34, Nikâh: 89, Edeb: 84, İsti'zan: 38; Müslim, Sıyâm: 181-194, (1159); Ebu Dâvud, Sıyâm: 53, (2425); Nesâî, Sıyâm: 76, (4, 209-210); Tirmizî, Savm: 57, (770); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/352-353.

ve Ebu Ümâme (radıyallahu anhüm ecmaîn) gibi Ashab'ın büyüklerinden bazılarının yıl orucu tuttuklarını belirtir.208

Not:

Hadislerde geçen ve daha zahir bir yasaklama ile ifade edilen savm-ı visal, üst üste hiç iftar etmeden birkaç gün aç kalmaktır. Yıl orucu, akşamları iftar ederek -haram ve mekruh günler dışında- her gün tutulan oruçtur.

4- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân okuma âdabını da öğretmektedir. İlk verdiği rakamı vasat şartlardaki Müslümanın, hatim müddeti olarak anlayabiliriz: 30 gün. Yani günde yirmi sayfalık bir cüzün okunması. Daha kısa zamanlarda da hatim inilebilir. Ancak anlama ve tefekküre mukârin bir okuma ağır ağır icra edilen okumadır. Demek ki bu bir ay olmaktadır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) daha kısa müddet içerisinde hatme müsâde ediyorsa da, haftada karar kılıp daha çabuk okunmasına ruhsat vermiyor.

5- Son olarak gece kalkışının nasıl olması gerektiğine dikkat çekip Hz. Dâvud (aleyhissalâtu vesselâm)'un geceyi nasıl ihya ettiğini belirtiyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in gecelerini bu şekilde ihya buyurduğunu yeri gelince teferruatlı olarak belirteceğiz inşaallah.209

بهِلَصيف ِليل ا يف ُه ُزجتحَي ٌري ِصَ

] ح ِ هاللّ ِلوُس َرِل َناَ

ك تل

اق ا ن :

ه ع هاللّ

5□

ى ِضر ةشئاع نعو ـ□

اورثك بهتح ِهِتصب نولصي ِهيلا َنوبوثي ُساهنلا َلعجف ،هيلع ُسلجيف ِراهنلا يف ُهطسبيو
،هيف

اوُلَمت بهتح ٌلَمي بلاعت َ هاللّ هنإف َنوُقيطُت ام ِلامع'ا نم اوذخ ُساهنلا اهيأ ا : ي َلاقف□
مهيلع َلبقأ

هوُتَبثأ ًمع اوُلَمع اَذإ # ٍدمحم ُلآ َناك َو ،َّلق هنإو َماَد اَم بلاعت ِ هاللّ بلاِلامع'ا ّبحأ] .□
هنإو

اوُدغاو ،اوُب ِراَق َو ،اوُدهِدَس] ُ ه□

. نع ُ هالّل ىضر ةريره ىبأ نع ىراخبلا ةياور يف :

و ةتسلا هجرخأ

ة □

نجلا ُهلمع ْمُكَدحأ َلخدُي ْنل ُهنأ اوُملعاو ،اوُغلبت َدصقلا َدصقلاو ،ةَجْلُّدلا نم ًائيشو . اوُحورو،

ىرخأ يفو

ةمحرو ٍةرفغمب ىلاعت ُ هالّل□].

اولاق:

بِنَدَّمَغَتَي نأ ّإ اَنأ َو َلاق ِ؟ هالّل َلوسر اي َتنأ َو□

هلعجي ىازلاب ُ ه

زجتحي ُ ه□ »

[

بَلَغ ّإ ٌدحأ َنيِدلا ّداشي ْنلو ، ٌرْسُي َنيِدلا اذه هنإ] :ىئاسنلاو ىراخبلا□ »

ةزجحلاك.

5. (74)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şunu anlatır: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir hasırı vardı, geceleri perde yapıp gerisinde namaz kılardı, gündüzleri de yayıp üzerine otururdu. Halk da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına dönüp (gelip) aynen onun gibi namaz kılmaya başladılar. Sayı gittikçe arttı.

Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara yönelerek şunu söyledi: *"Ey insanlar, takat getireceğiniz işleri yapın. Zira siz (dua etmekten) usanmadıkça Allah da sevap yazmaktan usanmaz. Allah'a en hoş gelen amel, az da olsa devamlı olanıdır."* Ravi der ki: Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in ailesi bir iş

yapınca onu sâbit kılardı (artık terketmez devamlı yapardı).210

Buhârî'nin Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den yaptığı bir rivayette:

"Orta yolu tutun, güzele yakın olanı arayın, sabah vaktinde, akşam

vaktinde, bir miktar da gecenin son kısmında yürüyün (ibadet edin), ağır ağır hedefe varabilirsiniz. Unutmayın ki sizden hiç kimseye, yaptığı amel, cenneti kazandırmayacaktır" buyurdu.

"Sen de mi (amelinle cennete gidemiyeceksin) ey Allah'ın Resûlü?" dediler

"Evet, ben de, dedi, Allah affı ve rahmeti ile muâmele etmezse ben de!"211

Buhârî ve Nesâî'de gelen bir başka rivayette: *"Bu din kolaylıktır. Kimse (aşırı gayretle) dini geçmeye çalışmasın, (başa çıkamaz, yine de yapamadığı eksiklikleri kalır ve) galibiyet dinde kalır"* buyrulmuştur.212

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, esas itibariyle ibadette itidale sevketmek maksadıyla rivayet edilmiştir. Ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in meskeni ile de alakalı kıymetli bilgiler vermektedir. Görüldüğü üzere, sergi yönüyle son derece basit bir meskende ikâmet etmektedir. Yaygı olarak halı kilim yok, sadece hasır var. Hasır üstelik, geceleyin bir başka gaye ile de kullanılmaktadır: Bölme perdesi. Bilindiği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) meskende israf tavsiye etmemiştir. Her zevcesi için bir hücre yaptırmıştır. Hücreler 10x10 zira 208 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/353-354.

209 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/355.

210 Buhârî, İman: 16, Ezân: 81, Rikâk: 18; Müslim, Salât: 283, (782); Muvatta, Salâtu'l-Leyl: 4, (1, 118); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 1 (3, 218); Ebu Dâvud, Salât: 317, (1368).

211 Buhârî, Rikak: 18.

212 Buhârî, İman: 29; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/356.

ebadında genişçedir. İhtiyaç zuhur etmesi halinde mezkur hasırla hücre ikiye bölünebilmekte, böylece mahremiyet te'min edilmektedir.

2- Hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in nafile namazlarına da cemaatin uymaya başladığı anlaşılmaktadır. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale ederek, buna devam edemiyeceklerini hatırlatıyor. Allah indinde makbul olan ise amellerin devamlı, istikrarlı olanıdır. Dikkat edilirse burada belli bir miktar değil, prensip üzerinde durulmaktadır: Şartlarımızın devama imkân vereceği miktar. Amelin az veya çok olması pek mühim değil, mühim olan devamlı olmasıdır. Bizce bunun mânası programlı olmak, metodlu olmak, işlerimizi aklımızla düzenlemek demektir. Hayatta başarının sırrı böylesi bir ruh disiplini kazanmaktadır. Bu devamlı akan bir çeşmeye sahip olmaktır. Çeşme suyu az bile olsa, kocaman, devâsa bir havuzdan daha zengindir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in aile efradıyla birlikte devamlı iş yapma alışkanlığını kazanmış olduğu belirtilmiştir: "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in ailesi bir iş yapınca onu sâbit kılardı" ifadesinin mânası budur. Meselâ Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın günlük bir programa göre hareket ettiği, belli saatlerde, belli işleri belli müddet içerisinde yaptığı bilinmektedir: Hergün sabah namazından sonra Ashâbla sohbet, sonra ailelerini ziyaret, ikindi vaktinden sonra âilelerini ziyaret ve sohbet, günün belli saatlerinde ziyarete gitmezler, ziyaret kabulleri, kimseyi kabul etmediği saatler vs. Bu söylenen hususların tavizsiz uygulandığı rivayetlerde belirtilmiştir.

3- Buhârî'de geldiği belirtilerek kaydedilen rivayet bir başka ehemmiyet arzetmektedir: "Orta yolu tutmak, güzele yakın olanı aramak." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada daha ziyade vasatı hedef olarak göstermektedir. Çünkü en iyinin hududu yok, ekmelin aranması, sonu gelmeyen vesveselerin içinde boğulmaya müncer olabilir. İbnu'l-Münir şöyle der: "Bu hadis, Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in hak peygamber olduğunu gösteren bir delildir. Çünkü bizden öncekilerin gördüğü gibi biz de görüyoruz ki, dinde müşkülpesend olan herkes yarı yolda kesilmiş kalmıştır". İbnu Hacer şöyle devam eder: "Aslında bu hadisin maksadı, ibadetle ekmeli aramayı yasaklamak değildir. Zira bu övülmüş olan davranışlardandır. Bilakis, usanmaya sebep olacak ifrâtı yahut efdali terketmeye veya farzı vaktinde yapmaya mani olacak nâfile ibadetlerdeki mübalağayı yasaklamaktadır. Sözgelimi bütün gece nafile namaz kılarak uyanık kalan birisi, gecenin sonuna doğru uykusu ağır basınca biraz kestirmek için yatar, fakat uyanamadığı için sabahı cemaatle kılamaz veya efdal vaktini kaçırır yahutta güneşin doğmasına kadar uyanamayarak farz vaktini kaçırır ve kazaya bırakır. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelen bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir: *"Siz mübâlağa ile dinde hedefe ulaşamazsınız, dini en iyi tatbik şekliniz kolaylıktır."*

İbnu Hacer devamla şunları ilâve eder: "Bu irşadlardan şu anlaşılıyor: Şer'î ruhstaları esas almak icâb etmektedir.

Çünkü, ruhsat mevkiinde azimeti esas almak müşkilpesentliktir. Şöyle ki, suyu kullanamayacak durumda olan bir kimse, teyemmüm ruhsatıyla amel etmeyerek teyemmümü terkedip suyu kullanır, ancak arkasından pekçok zarara mâruz kalır."

Hadiste "Orta yolu tutun" diye tercüme ettiğimiz ifadenin aslı "sidâd"dır, lütgatcilere göre, "amelde vasat"

davranmak demektir. Yani ifrat ve tefrite gitmeden doğruyu takip etmektir. Bu da: "En mükemmeli yapmaya gücünüz yetmiyorsa "ona yakın olanla yetinin" demektir.

4- Son kısmında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yolculara hitap etme üslubuyla, hangi vakitlerde yürümeleri gerekeceğini bildiriyor. Ancak, âlimler, her insan dünyada bir misafir olması sebebiyle bu hadisten, ibadet edilecek en uygun saatlerin belirtildiğini anlamışlardır. Akşam ve sabah vakti ile geceden bir miktar, insanın en uyanık olduğu, huşu ve huzurla, âzamî nisbette tefeyyüz ederek ibadet yapacağı vakitlerdir, derler.

"Ağır ağır..." diye yaptığımız tercümenin aslı elkasd elkasd'dır: "orta yol, orta yol" veya "vasat vasat", "teenni ile teenni ile" gibi muhtelif şekillerde anlaşılabilecek bir kelimedir.

Hülasa bütün bu ifadeler ibadette ve hatta her işte bir müddet sonra usanca, tamamen bırakmaya sebep olacak ifrata gitmeden, şevkle devam edecek "az"la iktifayı tavsiye etmektedir.

5- İbadette ifratın gereksizliğinde mü'minleri ikna için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kullandığı sonuncu bürhana gelince, bu hepsinden daha tatminkâr olmaktadır: "Cennete götürecek olan şey amelleriniz değil, Allah'ın mağfiretidir."

İslâm'ın bânisi olması sebebiyle kıyamete kadar gelip geçecek milyarlarca insanın "Sebep olan yapan gibidir prensibi icabı mânevî kazançlarının bir misli her an sevap defterini dolduran Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i bu kadar kazanç kurtaramazsa geri kalan hangi insanın kazancı, ameli onu kurtarabilir? Evet cennet öylesine yüce bir nimettir ki beşerî kazançla elde etmek, satın almak mümkün değildir. Cenâb-ı Hakk, kullarından dilediğine, bir ihsan, bir mahz-ı lütuf olarak verecektir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ameli, cennet için değil, Allah'ın rızasını kazanmak için yapmaya teşvik etmektedir.

İbadetlerimize bu gaye, bu ruh girdi mi, ifrat ve tefrît ihtimali asgariye düşer. Zira, tekrarla ifade edilmiştir ki, Allah'ı râzı edecek olan amel çok olanı değil, rızasına uygun olanıdır.

Bu telakki, amelin gereğini hafife almaya ve hatta terketmeye sevketmez. Çünkü, Allah'ın rızası da amele bağlı.

Bu telakki, Allah'ın ve Resûlünün emirlerini, onların gösterdiği doğrultuda yapmaya sevkeder. İşte bu doğrultuda gitmek istersek ifrat ve tefrite yer vermeyeceğiz. Çok amele güvenerek Allah'ın cennetinden emin olmak

düşüncesine saplanmıyacağız veya günahların çokluğundan ye'se düşüp rahmetten ümidi kesmeyeceğiz. Elden geldikçe, istenen doğrultuda amel edip, neticeden ümid etmek; işte istenen orta yol budur.

Bu hususu, babta kaydedilen son hadis daha da açıklığa kavuşturur: "Amel çokluğu ile dinin istediklerini yerine getireceğinizi sanarak boşa kendinizi zora koymayın. Amelle buna ulaşılamaz. Mutlaka eksiği kalır ve ye'se düşersiniz." Nitekim hadiste: *"Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır"* denmiştir.213

يفو ا

و ُر ِ ه ِشَب َو او ُرهِسَعُت َو او ُرهِس]ي].

هاللّ ُلوُس َر لاق :لاق ُهنع ُ هاللّ □ :

6□

ى ِضر سنأ نعو ـ□

ناخيشلا هجرخأ ا .

] □ و ُرهِفَنُت ِ َو اوُن هِكّس].

و ةياور

6. (75)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: *"Kolaylaştırın, zorlaştırmayın ve müjdeleyin."* Bir rivayette de: *"...Isındırın, nefret ettirmeyin..."* buyrulmuştur.214

ىلاعت ُ هاللّ

هنع□]

□ى ِضر سنأ نلع ُهوُبأ َو َوُه َلَخد ُههنأ

□ هاللّ

7□

□ـ ى ِضر ةماامأ ىبأ نب لهس نعو

□: ةصلا ِهذه : ًتيأرأ ُ . هاللّ كمحر

ي لاق َمَّلس اهملَف ٍرفاسم ُةَص اهنأك ًةفيفخ ًةَص ىِهلَصي َوه اذاف ُهنع

□ هاللّ ِلوُسر ُةَصَل ا ه نإو ،ُةبوتكمْلَ اهنإ َلاق ؟ُهَتلفنت ًئش وأ ُةبوتكملا

□ لاق ت َشدهُدوُا َلَع ُأنفسُكِم ُفيشدَّدَ

□ : # □ ه ُ همث :لاق هنإ َلوُسر هاللّ

. ام ًتأطخأ اهإ ًائيش ًتوهس نع #

□

□ةينابهر

. □ فإنه ًاموق اوددش ىلع مهسفنأ ُدهدشف َمهيلع َكلِتف ْمهاياقب ىف ِعماوصلا ِوالديار. مكيلع،

. م هجرخأ وبأ دواد

.] اهوعدتبا ام اهانبتك هيلع

7. (76)- Sehl İbnu Ebî Ümâme (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, Sehl ve babası beraberce Hz. Enes (radıyallahu anh)'in yanına girerler. Enes'i yolcu namazı kılıyormuşcasına çok hafif bir namaz kılıyor bulurlar.

Selam verip namazdan çıkınca: "Allah sana mağfiret buyursun bu kıldığın namaz farz mı yoksa nafile miydi?

dedik. "Farz namazdı. Bu (eksiksiz). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in namaz tarzıdır. Bilerek hiç bir değişiklik de yapmadım" dedi ve ilave etti: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"(Yıl orucu, her gece teheccüt, kadınları terk gibi kararlarla) kendinize zorluk çıkarmayın, zorluğa uğrarsınız.

Zira (geçmişte) bir kavim (bir kısım zahmetli işlere azmederek) kendisini zora attı. Allah da zorluklarını artırdı.

Manastır ve kiliselerdekiler bunların bekâyasıdır. *"Onlar, üzerlerine, bizim farz kılmadığımız, fakat, güya Allah'ın rızasını kazanmak için kendilerinin koydukları ruhbaniyete bile gereği gibi riâyet etmediler"* (Hadîd: 57/

27)215

AÇIKLAMA:

Burada, dinin tatbikatında, usanç verici, bıktırıcı zorluğa yer verilmemesi gerektiğini ifade eden önceki hadisleri te'yid eden sahâbenin tatbikatıyla ilgili bir örnek bulmaktayız.

Burada Hz. Enes (radıyallahu anh)'in namazın sıhhatini ihlâl edecek, bütünlüğüne eksiklik getirecek bazı sünnetlerini veya tesbihatını terketmiş olduğu zanedilmemelidir. Bilakis bütün âdabına, sünnetlerine riayet etmiş, ancak yeterli miktarla iktifa etmiştir. Meselâ kısa sûreler okumuştur, tâdili erkâna riâyetle birlikte rüku ve sücudda üçer kere tesbihatta bulunmuş, uzatmamıştır.

Bu vak'a Hz. Enes'in vâliliği zamanında cereyan etmiştir. Bu durumda namazı cemaate kıldırmıştır. Zaten imamlara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu tavsiyesi mevcuttur: *"Biriniz halka namaz kıldıracak olursanız, hafif kıldırın (namazı) kısa kesin, uzatmayın)".* Şu halde Hz. Enes (radıyallahu anh) bu emr-i nebevîye uygun bir namaz kıldırmıştır, herhangi bir eksikliğe yer vermesi kesinlikle söz konusu değildir.

Ebu Ümâme'nin "Bu namaz farz mı, nafile mi?" sualine gelince, bunu muhtemelen namazı hafif tutmayı emreden hadisi o anda hatırlayamadığı için veya bu emrin, daha başka bir namaz için verilmiş bulunduğu kanaatinde olmasından dolayıdır.

İbnu'l-Kayyım, hadiste gelen muhalefete dikkat çekerek bunun senetteki zaaftan ileri gelebileceğini belirtir.

"Eğer hadis sahihse, hadisteki tahfifi bazı nafîlelere tahsîs gerekir, der. Sabahın, akşamın, yatsının sünnetleri, tahiyyetü'l-mescid gibi." Bunlar dışında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sabahın sünnetîni, sefer namazını kısa kıldırdığını, çocuk ağlaması işittiği zaman namazı kısa kıldırdığını belirten İbnu'l-Kayyım, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bazı kereler de uzun kıldırdığını, umumiyetle de vasat tuttuğunu söyler, sonra ilâve eder: "Hz. Enes (radıyallahu anh)'in reddettiği husus, ihtiyaç duyduğu zaman bile tahfîfe yer 213 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/356-359.

214 Buhârî, İlm 12, Edeb 80; Müslim, Cihad 6, 7, (1732-1733); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/359.

215 Ebu Dâvud, Edeb: 52, (4904). Ebu Davud'da rivâyet daha uzundur. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/360.

vermeyip kendini zora sokan kimsedir, böylesinin davranışıdır" der ve ilâve eder: "Şurası muhakkak ki bütün namazları kısa tutmak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine ve yoluna aykırıdır" der.216

نيب ٌدودمم ٌلبح اذإف َدجسملا # ِ هاللّ ُلوُسر َلَخد] :لاق ُهنع ُ هاللّ□

8□

ى ِضر سنأ نعو ـ□

مكُدحأ هِلصيِل ُهوُّلُح َ لاقف ه

ب تقلعت ْترتف اذإف َبنيزل ٌلب . :

ح اوُلاق ؟اذه ام َلاقف ِنيتيراًّسلا

ئاسنلاو دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ .

دعقيلف َرتف اذإف ُهطاشن□] .

8. (77)- Enes (radıyallahu anh) buyurdu ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mescide girmişti ki, iki direk arasına gerilmiş bir ip gördü.

"Bu da ne?" diye sordu. Bu, Zeyneb (radıyallahu anh)'in ipidir, namaz kılarken uykusu gelince buna takılıyor (ip onun düşmesini önlüyor)"

dediler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır (olmaz öyle şey) çözün ipi. Şevkiniz varken namaz kılın, uykunuz gelince de yatın" emretti.217

دَسأ بِنَب ْنِم ٌةأرما يِدْنع□.

و ِ هاللّ ُلوُس َر ّيلع َلَخَد] ت

لاق اهنع ُ هاللّ :

9□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

لَمَيَ نَلاعَت َ هاللّ هنإف َنوُقيِطُت اَم ِلاَمْع'ا ْنم ُمْكْيَلع :ْهم َلاقف□□

: ليهل ا ُماَنت ُةَنُف :ُتلق ؟هذه ْنَ□.

م َلاقف

ىئاسنلاو ةثثلا هجرخأ ُ ه .

ب ِحاص ِهْيَلَع َماَد اَم ِهْيَلاِ ِنيِهدلا ُّبحأ َناَك َو ،اوُّلَمَت ىتح].

9. (78)- Hz. Aişe (radıyalahu anhâ) diyor ki: "Yanımda Benî Esed kabilesinden bir kadın vardı. Bu sırada Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) içeri girdi ve:

"Bu kimdir?" buyurdu.

"Falancadır, geceleri hiç uyumaz, (ibadet yapar)" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Sus, yeter! Size, tâkat getirebileceğiniz amel yaraşır. Siz (ibadet yapmaktan) usanmadıkça, Allah da (sevab vermekten) usanmaz. Allah'a en hoş gelen dinî amel, kişinin devamlı olarak yaptığı ameldir" buyurdu.218

AÇIKLAMA:

Hadisin Müslim'deki bir vechinde bu hanımın Havlâ bintu Tüveyt olduğu tasrih edilir. Bu hanım muhacirlerdendir ve dindarlığı ile tanınmış birisidir. Bazı rivayetler, yukarıdaki gibi, isim tasrih etmeksizin "bir kadın" diyerek meseleyi anlatırlar. İki ayrı hadise olabilir. Tek olması akla daha yakın gözüküyor.

Her hal u kârda, ibadette teşeddüd ve aşırılığı reddeden bir rivayettir. Gece boyunca namaz kılmak, makbul addedilmemiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in *"Sus yeter"* demesi anlatılandan memnuniyetsizliğini göstermektedir. Alimlerden bazıları dışında çoğunluk, gece boyu ibadeti mekruh addetmişlerdir. İmam Mâlik de mekruh addedenlerdendir, ancak bir kere "sabah namazına zarar vermemek şartıyla câiz addettiği de rivayet edilir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gece boyu ibadeti hoş karşılamaması, devamlı yapılamayacağı ve bir müddet sonra usanma ve bıkmaya sebep olacağı içindir.

Esasen *"Geceyi örtü, uykuyu dinlenme ve gündüzü maişet için kazanma vesilesi kıldık"* meâlindeki âyetle tesbit edilen umumî prensiplere de ters düştüğü için bütün gecelerin hep ibadete tahsisi hikmete ve fıtrata da uygun düşmüyor. Binaenaleyh, sabah namazının tehlikeye düşmesi mevzubahis olmasa bile bu umumî prensibe aykırılığı sebebiyle bütün gecelerin ibadete tahsisini tasvib etmemek gerekir.219

[ة َّرِش هِلكلو ،ًة َّرِش ٍئش هِلكل هنإ

هاللّ ُلوُس َر لاق :لاق ُهنع ُ هاللّ :

11

ى ِضر ةريره بأ نعو ـ

بذمرتلا هجرخأ ُ ه

وُّدُعَت َف].

ا

ب ِهْيَلإ ‘

عِباَص

ريِشُأ نإو ،ُهوُجراف َبراقو دهدس اهُب ِحاص ْنإف ،ٌةرتف

ةبغرلاو طاشنلا ة .

رشلا□□ «

هححصو »

10. (79)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Her şeyin bir şevki vardır. Her şevkin de bittiği bir zaman vardır. (Yapacağı işe karşı bu şevki) duyan kişi işini yaparken mutedil hareket eder ve bu itidali devam ettirirse, muvaffak olacağını ümid edin, (çünkü bu şekilde 216 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/360-361.

217 Buhârî, Teheccüd: 18; Müslim, Müsâfirîn: 219, (784); Ebu Dâvud, Salât: 308, (1312); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 17, (3, 218); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/361.

218 Buhârî, İman: 32, Teheccüd: 18; Müslim, Salâtu'l-Musâfirin: 220-221 (785); Muvatta, Salatu'l-Leyl: 4, (1, 118); Nesâî, Salatu'l-Leyl: 17

(3, 218); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/362.

219 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/362-363.

takibine devam edebilir). Şayet (aşırılığa düşerek dikkat çekmiş ve) parmakla gösterilecek hâle gelmişse ona itibar edip (sâlihlerden) saymayın" 220

AÇIKLAMA:

Hadis vâzıh olmakla birlikte, daha iyi anlaşılması için Tîbî'nin şu izahını da kaydediyoruz: "Zahirî amellerin ve bâtınî ahlakın her birinde ifrât ve tefrit olmak üzere iki aşırı taraf vardır. Güzel olanı, ikisinin ortası olan itidaldir.

Birinin itidal üzere gittiğini görürsem muvaffak olacağı kanaati bende hâsıl olur. Bunun hakkında mutlaka başaracaktır diye kesin hükme gitmeyin, zira gaybı ancak Allah bilir. Birini, parmakla gösterilecek şekilde aşırı bir yola girmiş görürseniz onun hakkında da zarara uğrayacak diye kesip atmayın, çünkü gizli olanları Allah bilir.221"

ءادردلا بأو َناَملَس َنْيَب # ِ هاللّ ُلوُسر نخآ] :لاق ُهنع ُ هاللّ

11□

ى ِضر ةفيحُج بأ نعو ـ□

ا شأنُكِ؟ تلاق أخوك :

م لاقف ِةلِهذبتم ِءادردلا ّمأ نأرف ِءادردلا ابأ ُناملس َرازف ا َمهنع ُ هاللّ ى ِض َر

ا فَجاَء ُهوبأ ءادردلا: فَصَنَع ُهل اماعط ً َو َقاَل ُهَل ْكل ، َلاقف إنهب

. وبأ ءادردلا سيل هل ةجاح ٌ يف يندلا

:

من لاقف

□ي ُ بهذ َبأ وبأ ءادردلا موقي .

ل ل ا َناَك اهملف َلكأف َلكأت بهتح ٍلكآب انأ ام ٌتاملس َلاقف

□مئاص .

ا لاَقَف

. ن َ، يَّلصف

Œ

ا ْمُق ُناَمْلَس َلاَق ِلْيهل ا ِر ِخآ ْنِم َناَك اهمَلف

□م ْماَنف : .

ن لاقف ،َموُقَيل َبَهَذ همث

□مانف .

□كهب َرل هنإ :ناَمْلَس ُهَل

□لوُس َرِل َكِلذ َركذف ُهَّقح ٍهقح ِيذ َّلك ِ عأ

ا ً ف ط

. و َكله َكْيَلع هقح

اهقح َكْيَلَع َكِسفنل نإو ،اًهقح َكْيَلع□□ ‘

] كفيضل□

. و هاللّ همحر ىذمرتلا داز

و ىذمرتلاو ىراخبلا هجرخأ . ن

املس َقَدص َلاقف #ِ هاللّ]

اهقح َكْيلع] □ .

11. (80)- Ebu Cuheyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Selman'la Ebu'd-Derda (radıyallahu anhüma)'yı kardeşlemişti. Selman bir defasında Ebu'd-Derdâ'yı ziyaret etti. Evde, Ebu'd-Derdâ'nın hanımını düşük bir kıyafet içinde buldu.

"Bu halin ne?" diye sordu, kadın:

"Kardeşiniz, Ebu'd-Derdâ'nın dünya ile alakası kalmadı" diye açıkladı.

Ebu'd-Derda geldi ve Selman (radıyallahu anh)'a yemek getirerek:

"Buyur, ye!" dedi ve ilave etti: "Ben orucum!". Selman:

"Hayır sen yemezsen ben de yemem" dedi. Beraber yediler. Akşam olunca Ebu'd-Derdâ (Selman'dan gece namazı için müsaade istediyse de, Selman:

"Uyu" dedi. Beraber uyudular. Bir müddet sonra Ebu'd-Derda namaza kalkmak istedi. Selman tekrar:

"Uyu!" dedi. Uyudular. Gecenin sonuna doğru Selman

"Şimdi kalk!" dedi. Kalkıp beraber namaz kıldılar. Sonra Selman şu nasihatta bulundu:

"Senin üzerinde Rabbinin hakkı var, nefsinin hakkı var, ehlinin de hakkı var. Her hak sâhibine hakkını ver."

Ertesi gün Ebu'd-Derdâ, durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlattı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"Selman doğru söylemiş" buyurdu.222

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen kardeşleme, "muâhat" diye bilinen meşhur vak'adır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye hicret edince muhacirleri, Medine'de barındırmak, onlara himaye imkânı bulmak maksadıyla Medîneliler'le kardeşlemiş idi. Mekke'den gelen her bir muhâcir Medîne yerlilerinin biriyle kardeş ilan ediliyordu. Bu kardeşlik bidayette, birbirlerine vâris olacak kadar hukukî bağları beraberinde getirmişti. Medineli Ensar, maddî imkânlarının tamamını Mekkeli kardeşiyle -kan kardeşi imiş gibi- paylaşıyordu. İki odası varsa birini kardeşine veriyordu. Keza tarla, elde edilen mahsulat, ticaret hep ortak idi. Hatta iki hanımı olan birini boşayarak kardeşine nikahlıyordu. Bir kısmı daha da ileri giderek birçok menfaatlerde kardeşini kendisine tercîh ediyordu. Bu duruma îsâr hasleti denilmiştir. Ensar, (radıyallahu anh) bu halleriyle Cenab-ı Hakk (celle celaluhu)'ı râzı etmiş, kendilerini medh u sena eden âyetlerin inmesine medar olmuş ve İslâm'ın kökleşmesindeki 220 Tirmizî, Kıyâmet 21, (2455) (83 numaralı hadise de bak). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/363.

221 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/363.

222 Buhârî, Edeb: 86, Savm: 51, Teheccüd: 15; Tirmizî, Zühd: 64 (2415); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/364.

bu eşsiz hizmetleri sebebiyle kıyamete kadar gelecek bütün mü'minlerin gönüllerinde gerçek bir sevgi, takdir ve hayranlık tahtı kurmuşlardır, (Radıyallahu anhüm ecmaîn). Ensâr-ı Kirâm'ı medh'eden âyetlerden biri:

"Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine hicret edip gelenleri severler. Onlara verilenler karşısında içlerinde bir çekememezlik hissetmezler. Kendileri zarûret içinde bulunsalar bile, onları kendilerinden önde tutarlar. Nefsinin tamahkârlığından korunabilmiş kimseler, işte onlar saâdete erenlerdir" (Haşr: 59/9).

2- Hadiste kardeşlerin birbirini ziyaret etmeleri, ziyâret sırasında kalıp geceyi geçirmelerinin müstehap olduğu da görülmektedir.

3- İhtiyaç hâlinde yabancı sayılan bir kadına hitabetmenin câiz olduğuna dair bir örnek mevcuttur. Üstelik sual, bunu soran kimseyi ilgilendirmiyor, ancak bir maslahat söz konusudur.

4- Bu rivayetten, kişinin Müslüman kardeşine hayrı, gerçeği duyurması, gaflet ettiği hususlarda uyarmasının gereği anlaşılıyor. Hatası üzerine bırakılması câiz değildir.

5- Gece kalkışını, gecenin sonunda yapmak efdaldir. Yani önce uykuyu alıp istirahat yaptıktan sonra sabah vaktine yakın kalkmak.

6- Kadının kocası için süslenmesinin câiz olduğu da hadiste görülen hususlardandır.

7- Koca üzerinde kadının haklarından biri, kocasının kendisine iyi muâmelede bulunması, alaka göstermesidir.

8- Misafir olduğu vakit nâfile orucu açmanın câiz olduğu ve belki müstehab olduğu da bu hadiste görülmektedir.

9- Gelen bir haberi kaynağından veya daha iyi bilen kimseden tahkîk etmenin câiz olduğu da anlaşılmaktadır.223

ركب وبأ بِنيَقَل] َلاق ُهْنَع□

#

‘ى ِضرو ،ِ هاللّ ِلوُسر بتاك بِدَس اَ□

12□

عيبرلا ِنب َةلظَنَح نعو ـ□

نوكَن :تلقف ؟لوُقَتام ِ هاللّ َناحبس :لاقف ُ ة□

: لظنح قفا .

: ن تلقف ؟ َتنأ َفيَ

ك لاقف ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر

دو ا‘ َو َجاوز ا‘ اَنْسفاع ِهِدنع نم انجرخ اذإف ٍ،نيع□

نلاب ان

ىأر اهنأك ةنجلاو ِرا□

رهكَذُ□

ي هبنلا َدنع

كلذ ُهل اركذ .

و ِ هلل ِلوسر ىلإ اقلطناف ،اذه َلثم ُدج ‘يهنإ

هاللّ َو َلاَق . اريثك انيسنو ِتاعيضلاو

ىلع ُةكئملا مُ ت

ك حفاصل ْركذلا يفو يِدْنِع َنوُنوُكَت ام ىلع َن ُوموَدت ْول ِهديب يسفن يذلاو :لاقف

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ِتارم َثَث ًةعاسو ًةعاس ُةلظنح اي ْنكلو ،ْمِكِقرط يفو ْمُكِشُرُف

ةبعملاو ةسرامملاو ةجلاعملا ة .

« سفاعملا»

12. (81)- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kâtibi Hanzala İbnu'r-Rebî el-Esedî (radıyallahu anh) anlatıyor:

Birgün Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'la karşılaştık. Bana:

"- Nasılsın?" diye sordu.

"- Hanzala münafık oldu" dedim.

"- Sübhanallah, sen neler söylüyorsun?" diye şaşırdı. Ben açıkladım:

"- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzurunda olduğumuz sırada bize cennet ve cehennemden söz edilir, sanki gözlerimizle görmüş gibi oluruz. Oradan ayrılıp çoluk çocuğumuza, bağ bahçemize karışınca çoklukla unutup gidiyoruz". Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) de:

"- Allah'a yemin olsun ben de aynı şeyi hissediyorum" dedi. Beraberce Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gittik ve bu durumu açtık. Bize:

"- Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e kasem olsun siz, benim yanımdaki hâli dışarda da devam ettirip (cennet ve cehennemi) hatırlama işini koruyabilseniz melekler sizinle yataklarınızda, yollarda müsafaha ederdi.

Fakat ey Hanzala, bazan öyle bazan böyle olması normaldir (münâfıklık değildir)" dedi ve (son cümleyi üç kere tekrarladı."224

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Hz. Hanzala birçok Müslümanın zaman zaman düştüğü vesveseli hâli dile getirmiştir: İnsanoğlu Kur'ân okur, namaz kılar, âlim bir zâtın sohbetini dinler, bu anlarda mânevî hazlardan hissemend olur, tefekkür eder, melekiyet yönü kesafet kazanır, düşüncelerinde uhrevî meseleler ön plana geçer. Zaman olur aynı insan çoluk çocuğun meseleleri, beşerî münasebetler, geçim mücadelesi vs. dünyevî meselelere dalar, önceki ahvâlden uzaklaşır. Bu hâlde iken, kaybettiği önceki hâleti düşününce "ben bozuldum", "kalbim fesada uğradı" gibi karamsar düşüncelere düşer. Yukarıdaki rivayet, Hz. Hanzala (radıyallahu anh)'nın böyle bir durumunu "münâfık mı oldum?" endişesiyle dile getirdiğini göstermektedir. Durumunu Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'e anlatınca aynı endişeler onda da birden şuur hâline çıkıverir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğramazdan önce 223 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/365.

224 Müslim, Tevbe 12, (2750); Tirmizî, Kıyamet 60, (2516); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/366.

Ashabtan başkalarına rastlayıp, endişelerini açmış olsalardı onların da aynı endişe ve hissiyata ortak olacaklarını söyleyebiliriz.

Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumun insan için normal sayılması gerektiğini, bunun münafıklık olmadığını ifade ediyor: Eğer, diyor, siz bizim meclisimizden uzakta iken de meclisimizdeki ahvâli devam ettirebilseniz, en mükemmel hâl üzeresiniz demektir. Beşerî mânialara rağmen böyle olabilen bir kimse meleklerin kendisiyle her yerde, her vakitte teberrük edip, saygı arzettiğini görebilir.

Kâri, "Bazan öyle bazan böyle" tâbirini: "Kişi bazı kere huzur bazı kere de fütur hâlinde olmasıyla münafık olmaz. Huzur halinde iken Rabbinizin hukukunu eda edersiniz, fütur zamanında ise kendi hazlarınızı yerine getirirsiniz" diye yorumlar. Ayrıca ilâve eder ki: Bu ifade, ibadete karşı usançtan kişinin muhafazası için başka çeşit meşguliyetlere bir ruhsattır. Böyle olunca şu mâna hasıl olur: "Ey Hanzala! Bu ulvî hâl üzerine devam herkesin tâkat getiremeyeceği bir meşakkattir. Bu sebeple onunla mükellef kılınamazlar. Öyle ise kişiye, nefsini mezkur hâle zorlaması gerekmez. Dolayısıyla ey Hanzala, sen doğru yoldasın, senin hâlin nifak değildir. Bu düşünceyi terket, çünkü bu, şeytanın hak yolunda gidenlere nüfuz ederek onları şaşırtıp gidişatlarını değiştirdiği açık kapılardan biridir..."225

: □تنا ْتُرسل بلإ اهلهأ دعب َةَمَتعلا ِةَقُول]

ك ا

: هنع ُ هالّل

13□

□ـ نعو كلام هنأ ُهغلب نأ ةشئاع َر ِض ى

[. □أَ َتريحُو َن لاكُتّأب

13. (82)- İmam Mâlik'in kaydettiğine göre Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) yatsıdan sonra ailesine birini yollayarak:

"(Boş sözleri keserek) yazıcı melekleri rahatlatmak istemez misiniz?" diye haber gönderdi."226

AÇIKLAMA:

Rivayet, mâlayânî ve günah olacak sözlerden sol taraftaki meleklerin rahatsız olduğunu ifade etmektedir. Çünkü soldaki melekler, insanoğlunun iyi olmayan fiillerini yazmaktan memnun olmamakta; rahatsız olmaktadır.

Sağdaki meleklerin hayır fiilleri yazmaktan memnun olmaları sebebiyle, erken yatarak onları istirâhata kavuşturmak diye bir mâna zihne gelmemelidir227.

□لاق]أَخبِرَ لانبيُّ # نع موِة لهُ تَقُوم ا ليهل وتصوم

: .هالّل ُ امهنع

14□

□ـ نعو ابن عباس رض ِى

ا : لكلِه عامل ٍ شِرّ ةٌ ولكلِه شرِة فترةٌ ، فمن ْ صارت ُ فترتهُ إلا بسنت ٍ فقد اهتدَ، ومن

ل قف َراهنلا

.

لض ْدقف أطخأ□□]

14. (83)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e azadlı bir cariyenin geceleri namaz, gündüzleri de oruçla geçirdiği haber verilince şöyle buyurur:

"Her çalışanda bir şevk mevcuttur, her şevkin de bir sonu vardır. Kimin şevkinin sonu sünnetimde kalırsa doğru yoldadır. Kim de hata eder (sünnetimin hâricinde kalır) ise o da sapıtmıştır." 228

ا

[هُطاَس ْوأ ِروُم ا‘ ُرْيَخ].

هاللّ ُلوُس َر لاق :ُهنع ُ هاللّ □ :

ةريره بأ نعو ـ15□

ى ِضر□

نيزر امهجرخأ .

15. (84)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:

"İşlerin en hayırlısı orta ve itidal üzere olanıdır" 229

KİTABU'L-EMANET

Emanet, hıyanetin zıddı olup güven, sadakat, emniyet mânalarına gelir. İslâm dini adalet ve emniyete çok fazla ehemmiyet atfeder. İçtimâî ve ferdî huzurun, maddî ve mânevi kalkınmanın bunlara bağlı olduğunu belirtir.

Aslında adaletle emniyet birbirinden ayrılmaz. Adaletin olmadığı yerde emniyet ve güven de olmaz. Cenab-ı Hak Rahmân suresinde semâvatın bile adaletle nizamda, kıyamda olduğunu belirttikten sonra insanlar arasında adaletli, ölçülü, hukuka riayetkâr olunmasını emretmiştir. Hadislerde emanetin kaybolması kıyamet alâmeti 225 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

2/366-367.

[226] Muvatta, Kelam: 9, (2, 987); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/368.

[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/368.

[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/368.

[229] (Bu son iki hadisi Rezîn tahric etti).el-Makasıdu'l-Hasene bu rivayeti İbnu's-Sem'ânî'nin Zeylü Târîhi'l-Bağdâd'da kaydettiğini, senedinde meçhul ravinin yer aldığını belirtir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/368.

olarak ifade edilmiştir. Emânetin kaybolması, insanlar arasında dürüstlüğün, adaletin, hakkına razı olma duygusunun kalmaması, kimsenin kimseye güvenemez hâle gelmesi demektir. Bu da hilekârlıkların, haksızlıkların artmasıyla hâsıl olur.

Emanetin kalkmasıyla hâsıl olacak durumun vehametini tam kavrayabilmek için, Kur'ân-ı Kerîm'de emânete verilmiş olan makamın yüceliğini bilmek yeterlidir:

"Doğrusu biz, emaneti göklere, yere, dağlara sunmuşuzdur da onlar bunu yüklenmekten çekinmişler ve ondan korkup titremişlerdir. Pek zâlim ve çok câhil olan insan ise onu yüklenmiştir." (Ahzâb: 36/72).

Hadiste kaybolacağı veya "kaybedilmesi"nin kıyamet alâmeti olacağı bildirilen emanetin âyette zikredilen emanetten ayrı olduğu söylenemez.

Nitekim, bu "emanet"in ne olduğu sorusuna ulema farklı yorumlar getirmiştir ki, hepsinin de belli bir ölçüde haklılığı açıktır.

İbnu Abbâs'a göre: Yapılması emredilen veya yasaklanan farzlar'dır demektir.

Bazıları: İbadetlerdir demiştir.

Bazıları: Bütün tekliflerdir demiştir.

Bazıları: Allah'ın insanlardan aldığı mîsaktır demiştir.

İbnu't-Tîn: Mükellefin, Allah'tan başkasınca bilinmeyen bütün gizli şeyleridir, demiştir.230

امُهَدَحأ ُتيأر ْدَق ِنْيَثيد

[ح ِ هاللّ لوُس َر اَنثَّدَ

ح ل

اق ُهنع ُ هاللّ :

1

ى ِض َر ناميلا نب ةفيذح نع ـ

ن ِم اوُملعف ُنآرقلا َل َزَن همث ،ِلاَج هرلا ِبولُق ِرْذ ِج يف ْتَل َزَن َةَنام ا' هنأ انثهدح

رخ ا .

رِظَتْنأ اَنأ َو Œ

نم ُةنام ا' ُضبْقُتف َةمونلا ُلُجرلا ُماني :لاق

ةنام ا' ِعف َر ْنَع انثهدح همث ،ةنسلا نِم اوُمِلَع َو ِنآرقلا.

' رثأ َلثم اَه ُرَثأ ُّلظيف ِهبلق نم ُةنا

م ا ُضبقُتف َةمونلا ُماني همث ،تكولا ِرثأ َلثم اه ُرَثأ ُّلَظَيَف ِه بْلَق

هَجرْحدف ًبصح َذخأ َّمث ،ٌنْش ِهيف َسيلو ًارِبتنم ُها َرَتف َطفنف كلجر لع هَتْجرحد ٍرمجك ِلْجملا

' بنب يف هنإ َلاَقُي ّتَح َةنا

م ا بهد َؤُي ْمهنم ٌدحأ ُداكَي َ َف َنوعيابتي ُساهنلا ُحِبْصُيف ِهِلج ِر نَلع

نم ٍةبح ُلاقثم ِه ٍبلق يف اَم َو ،ُهَلقعأ ام ُهَفرظأ ام ُهَدَلجأ ام ِلُج َّرلِل َلاقُي بهتح ًانيمأ ًجر ٍنُف

. هنيد هيلع هه ه دنريل ًاملسم َناَك نئَل ، ٌتعياب ْمُكُّيأ ىلاَبُأ اَم َو ٌنامز هيلع َتأ دقل

و ٍناميإ نم ٍلدرخ

ا

نفو ًانف إ مكنم ُعيابأ ُتنك امَف َمويلا امأو ،هيعاس هيلع ههنهدريل ًاهيدوهي وأ].
ًاينارصن َناك نإو

ام

لجملاو»

‘ةطقنلاك هنول ريغ نم ئشلا يف رث ا «

. تْك َوْلا□ «

بذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ «

خفتنملا .

ربَتْنُملا َو□ «

ةنشخلا ِةبلصلا ءايش ا‘ ِةاناعم نم رثُبلا َهبِش ِديلا يف ُرهظي□ «

1. (85)- Huzeyfetu'bnu'l-Yemân (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bize iki hadis irad buyurmuştu. Ben bunlardan birini gördüm, diğerini de bekliyorum. Buyurmuştu ki:

"Emanet (din, adalet duyguları) insanların kalplerinin derinliklerine (yaratılışlarında, fıtrî meyiller olarak) konmuştur. Sonradan Kur'ân-ı Kerîm indi. (İnsanlar kalplerine konmuş olan bu fıtrî temâyüllerin) Kur'ân ve hadiste te'yîdini buldular." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize bu emanetin kalplerden kalkmasından da bahsetti ve buyurdu ki: *"Kişi uykuda imiş gibi farkında olmadan kalbinden emanet alınır. Geride, benek izi gibi bir iz kalır. Sonra ikinci sefer, yine uykuda imişcesine, kişi farkında olmadan kalbindeki emânet duygusundan bir miktar daha alınır. Bunun da, kalpte bir kabarcık izi gibi bir izi kalır, yâni şöyle ki, ayağın üzerinden bir kor parçasını yuvarlayacak olsan değdiği yerleri kabarmış görürsün. Ne var ki, içinde işe yarar bir şey yoktur."*

Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir çakıl tanesi aldı, onu ayağının üzerinde yuvarladı. (Ve sözüne davam etti:) *"(Emanet bu şekilde peyder pey azalmaya devam eder, o hâle gelinir ki artık) alış verişe giden insanlarda (itimad, güven, doğruluk ve) emanet tamamen kaybolur. Hatta dürüstler "falanca kabilede dürüst insanlar varmış" diye parmakla gösterirler. Bazan da, kalbinde zere miktar iman olmayan bir kimsenin "ne civanmerd, ne kibar, ne akıllı kişi" diye övüldüğü olur."* (Huzeyfe devam etti:)

- Ben öyle günler gördüm ki, hanginizle alış veriş yaptığıma aldırmazdım. Muhâtabım Müslüman idiyse, bana karşı hile yapmasına dindarlığı mâni olurdu. Muhatabım Yahudi veya Hıristiyan idiyse, onu da, âmiri(nden vâliden gelen korku ve disiplin) bana hile yapmaktan alıkoyardı. Fakat bugün sizden sadece falanca falanca ile (gönül huzuruyla) alış veriş yapabilirim."231

AÇIKLAMA:

230 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/369-370.

231 Buhârî, Rikak: 35, Fiten: 13; Müslim, İman: 230, (143); Tirmizî, Fiten: 17, (2180); İbnu Mâce, Fiten: 27, (4053); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/370-371.

Hadiste geçen emanet'i, daha ziyade güven, emniyet, itimad, dürüstlük gibi mânalara tevcîh ettik ise de âlimler, burada mezkur olan emanetin yukarıda kaydettiğimiz âyette mezkûr olan "emanet"ten ayrı olmadığını, aynı mânada kullanıldığını belirtmiştir. Sâhibût-Tahrîr, bunların aynı şey olduğunu söyledikten sonra: "Bu emanet ise "iman"ın ta kendisidir" der ve ilâve eder: "İman kalpte bir yerleşti mi, kişi, onun emrettiğini yapar, yasakladığından da kaçar." Aynı görüşte olan İbnu'l-Arabî, açıklama da sunar: "Huzeyfe hadisindeki emanet'ten murad imandır, bunun isbatı onun kaldırılması ile alakalı olarak beyan edilenlerdir. Şöyle ki: Kötü amellerin imanı gitgide zayıflatacağı, en sonunda imandan sâdece bir iz kalacağı belirtilmiştir" İbnu Hacer ilâve eder: Bu iz ise, dil ile telaffuzdan ve kalbin zahirinde kalan (ve amele aksetmiyen) zayıf bir itikattan ibarettir. Bunu da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bedenin zahirindeki bir ize benzetmiştir. İmanın zayıflığına da, uyku haline benzetmek suretiyle imada bulunmuştur. Kalpten imanın gidişini ifade için ayak üzerinden kayıp yere düşen bir taşın temsilini vermiştir."

Huzeyfe (radıyallahu anh) hicretin 36. yılında vefat etmiştir. Yani Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra Şeyheyn devrinin adâletli, disiplinli devrini yaşadı. Hz. Osman (radıyallahu anh) devrini de yaşadı. Öyle anlaşılıyor ki, gitgide önceki içtimâî şartlar bozulmuş, itimad edecek kimseler azalmış ve Huzeyfe, hazretleri (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haber verdiği fitne alâmetlerini, kendi devrine tatbik edebilme fırsatı bulmuştur. O kadar ki artık cemiyette yakînen tanıdığı pek az kimseye itimad edebilmekte, korkmadan onlarla alışveriş yapabilmektedir.232

□اذإ ِتعهِيُض ا‘ ُةنام رظتناف] #

: □ هاللّ ُ هنع ُ لاق :لاق َر ُلوُس هاللّ

2□

ی ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

د □

« هِس ُو .

« دراخبلا هجرخأ

‘ هلهأ ِريغ ىلإ ُر□].

م ا َدهِس ُو اذإ :لاق ؟اَهُتَعاَضإ َفْيَك َو :ليق َ ة

عاهسلا .

دنسُأ .

2. (86)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Emanet kaybedilince kıyameti bekleyin."

"Emanet nasıl kaybolur?" diye sordular.

"İşler ehil olmayanlara teslim edilince" diye cevapladı."233

AÇIKLAMA:

Emanet'in kaybı emin (güvenilir) kimselerin yok olması veya yok denecek kadar azalmasıyla meydana gelir.

Yukarıdaki hadis, Buhârî'nin, Kitabu'l-İman bahsinde "Kıyamet ne zaman?" diye soran bir bedeviye cevap sadedinde zikredilmiştir.

"İşler" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "emr"dir. Dine müteallik hilafet, memurluk, kadılık, müftülük vs.

bütün hizmetleri ifade eder. Hadis, bu mühim hizmetlere liyakatli kimselerin getirilmesindeki lüzuma dikkat çekiyor. İbnu Battâl şu açıklamayı yapmıştır: "Emaneti ehil olmayana verme'nin mânası şudur: "Allah imamları, kullarının başına emanetçi olarak koydu ve kendilerine kullar için hayırhâh olmayı farz kıldı. Öyle ise, başlarına dindar kimseleri âmir tayin etmeleri gerekir, (çünkü Allah'tan korkacaklar için halka ancak dindarlar adâletle, hayırla hizmet sunarlar). Dindar olmayanları tâyin ettikleri takdirde, imamlar (devlet reisleri), Allah'ın kendilerine tevdi ettiği emanete ihânet etmiş olurlar."234

[كَناخ نم ْنُخَت َو ، َكنمَتئا نِم ىلإ َةنام ا‘ هِدأ□].

: □ هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق ُهنع ُ هاللّ

3□

□- ى ِض َر ُهنعو

. ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ

3. (87)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözünü rivayet etmiştir: *"Sana emanet bırakanın emânetini geri ver. Sana ihânet edene ihânet etme"* 235

AÇIKLAMA:

Hadis, emanete ihânet edilemeyeceğini kesin bir üslupla ifade eder. Ancak emanet sahibinin hâin olması halinde, hakkında iki görüş ileri sürülmüştür:

1- Bir kısım âlimler: "Emanet bırakan kimse sana hiyanet etmiş bile olsa -yukarıdaki hadisin zâhirine göre-hıyanete hıyanetle mukabele edemezsin" demiştir. Kadı Iyaz şöyle söyler: "Hâine, onun sana yaptığı gibi davranma, hıyanetine hiyanetle mukabele etme, aksi takdirde onun gibi olursun. Ancak kişinin, borcunu inkâr eden alacaklısından hakkı kadarını alması buna girmez." Tîbî der ki: Evla olanı, hadisi şu âyetin mânasında 232 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/371-372.

233 Buhârî, Rikak: 35, İlm 2; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/372.

234 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/372.

235 Ebu Dâvud, Büyü: 81 (3534); Tirmizî, Büyü: 38, (1264); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/373.

anlamaktır: *"İyilik ve fenalık bir değildir. Ey inanan kişi, sen fenalığı en güzel şekilde sav..."* (Fussilet: 41/34), yani arkadaşın sana ihânet ederse, sen onun ihânetine ihânetle mukabele etme, bu câiz olsa. Bilakis iyilikle mukabele et. Bu da tam mukabiliyle davranmakla olur. Sen sonra kötülük yapana iyilik yap."

2- Bazıları ise, emanet, hiyanet ettiği mal cinsinden ise, gasbettiği miktarınca malını alabileceğini söylemiştir.

Mesela dirhem cinsinden hakkına, dirhem cinsinden emânetten alabilir, dinarsa alamaz. Şâfiî hazretlerinden (rahimehullah) şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocuklarına yeterince bakmayan Ebu Süfyan'ı hanımı şikâyet edince kadına: *"Ma'ruf üzere yetecek kadarını"* Ebu Süfyan'ın malından onun gıyabında almasına izin vermiştir. Öyle ise, bir kimsede alacağı olan bir zât borçlunun borcunu ödememesi hâlinde onun malından, ağırlığınca veya miktarınca veya kıymetince denk olacak kadarını alır. Hatta cinsleri ayrı bile olsa alıp satması, elde edeceği semereden hakkı kadarını alması câizdir... Bu hıyanet değildir... Hıyanet, hakkı kadarını aldıktan sonra fazla alacak olursa söz konusudur.236

نإ َنزاخلا َملسملا ا'' َنيم بذهلا] #

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق ُهنع ُ هاللّ □ :

4□

ى ِض َر سوم بأ نعو ـ□

دا .

زو

ت

بذمر لا إ ةسمخلا هجرخأ ن

يقدصتملا ُدحأ ُهسفن ِهب ًةبيط ًارَّف َوم ًماك ِهب َرِمُأ ام بِطعُي].

ا □

ضْعَب ُهضْعَب ُدُشي ُنأيْنُبلاَك ِنمؤمِلِل ُن ِمؤُملا] هلوأ يف ئاسنلا] .

4. (88)- Ebu Musa (radıyallahu anh)'nın rivayetine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Emîn bir Müslüman mal muhafızı olsa ve vazîfesini dürüstlükle yapsa,

şöyle ki, kendisine (sadaka vs. nevinden) emredileni gönül hoşluğuyla eksiksiz ve tam olarak yerine verse, sadakayı veren iki kişiden biri olur."

Nesâî, hadisin başında şu ziyadeyi kaydetti: *"Mü'min kişi, diğer mümine karşı duvar gibidir, birbirlerini takviye ederler."* 237

AÇIKLAMA:

Bu hadisi Buhârî: "Efendisinin emriyle müfsid olmadan tasaddukta bulunan hâdimin sevabı" adını verdiği babta kaydeder.

Âlimler, mal sâhibinin emriyle hizmetçinin veya kocasının emriyle kadının, gönül hoşluğu ile vereceği sadakadan aynen mal sâhibi gibi sevab kazanacağını söylemişlerdir. Kadının, kocasının malından, gıyabında eksilme belli olmayacak kadar verebilir, fazlası için izin alması gerekir demişlerdir. Hâzin ve hâdim izinsiz sadaka veremezler.238

EMR-İ Bİ'L-MA'RUF VE'N-NEHY-İ ANİ'L-MÜNKER BÖLÜMÜ239

لاقف ٌلجر ِهْيَلِإ َماقف ُناورَم ِةهصلا َلبَق ِديِعلا ِةبطُخب َأدب ْنم َلوأ هنأ] باهش نب□ :
قراط نع ـ1□

دقف اذه اهمأ ُهنع ُ هاللّ َى ِض َر ىردخلا ديعس وبأ َلاقف ،َكِلانُه ام َكرُت ْدق َلاقف
ةبطخلا َلبَق ُةهصلا،

عطتسي مل نإف ،هِديب ُه ْريغُيْلف ًاركْنُم ْمُكنِم ىأر ْنَ□ :

قوُل ُم #

ي ِ هاللّ َلوُسر ُتعمس ،هيلع ام ى

ضق□

ظفل اذهو ىراخبلا هإ ةسمخلا هجرخأ

“ نام□].

ي ا ُفَعْضأ كلذو ،هِبْلَقبف ْعطتسي مل نإف ،هناسلبف

يف َرينملا َتجرخأ :دواد وبأ دا َ ة.

: ز هنُّسلا َتفلاخ ُناو ْرَم ا

ي لاقف لجر ماقف يذمرتلا دنعو مل

. سم

طقف دنسملا إ يئاسنلا َدنع َسيل َو ،ةهصلا َلبق ِةبطخلاب َتأدبو ،هيف ُجرخُي ْنُكي مل َو . ٍديع ِموي

1. (89)- Târık İbnu Şihâb anlatıyor: "Bayram hutbesini okuma işini namazdan öne alanın ilki Mervan'dır. O, bu işe tevessül edince cemaatten birisi ayağa kalkarak:

"Yanlış iş yapıyorsun, namazın hutbeden önce kılınması gerekir" dedi. Mervan:

"Artık o usül terkedildi" diyerek devam etmek istedi. Ebu Saîdu'l-Hudrî ortaya atılarak:

"Bu adam, üzerine düşen uyarma vazifesini yaptı. Zira ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:

236 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/373.

237 Buhârî, Zekat: 25, Vekâlet: 16, İcâre: 1; Müslim, Zekât: 79 (1023); Ebu Dâvud, Zekât: 43, (1684); Nesâî, Zekât: 66, (5, 79-80); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/374.

238 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/374.

239 Bu bahisle ilgili geniş bir tahlili, 96 numaralı hadisten sonra müstakilen sunacağımız için hadisler ile ilgili açıklamalara fazla yer vermedik. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/375.

"Sizden kim (sünnetimize uymayan) bir münker görürse (seyirci kalmayıp) onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmezse lisanıyla düzeltsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle buğzetsin. Bu kadarı imanın en zayıf mertebesidir."

Tirmizî'nin rivâyetinde şöyle denir: "Bir adam kalkarak ey Mervan sünnete muhalefet ettin..." dedi.

Ebu Dâvud şu ziyadeyi kaydeder: Sen bayram gününde minberi (musallaya) çıkardın. Halbuki daha önce bayramda minber çıkarılmazdı. Bir de hutbeyi namazda öne aldın."

Nevevî rivayetinde bu açıklamalar yok, sadece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözleri var.240

AÇIKLAMALAR:

1- Emevî halifeleri, hutbe sırasında cemaati rahatsız eden siyasî muhtevalı sözler sarfederlerdi. Hz. Ali (radıyallahu anh) başta, Âl-i beyte hakaretler, lânetler okumak mutad bir hal almıştı. İbadetini yapmak ve fakat bu nâhoş sözleri dinlemek istemeyen birçok Müslüman, namazı kılar kılmaz mescidi terkederek hutbeyi dinlemiyordu. Bu durumu önlemek ve hutbelerinin herkes tarafından dinlenmesini sağlamak için, Halife Mervan, yukarıda belirtilen değişikliği yapar: Önce hutbeler okunur, sonra namaz kılınır. Bu durum da başka rahatsızlıklara, halîfenin itibarını sarsıcı müdahalelere sebep olur.241

2- Emr-i Bi'l-Ma'ruf Ve Nehyi Ani'l-Münker

Dinimizin hayatiyetini koruyan mühim bir müessese olan iyiliğin emir, kötülüğün yasaklanması meselesine kısaca temas edeceğiz.

Emredilecek olan ma'ruf, aklın ve şeriatın güzel kabul ettiği her şeydir. Yasaklanacak olan Münker de yine aklın ve şeriatın çirkin bulup reddettiği her şeydir.

Gerek Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetleri ve gerekse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in pek çok hadisleri mü'minleri bu meselede teşvik eder. Emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker yapmayan milletlerin tarihte çöktükleri ve gelecekte de musîbet ve belalara mâruz kalacakları, çökecekleri belirtilir. Bir hadis şöyle:

"İçerisinde iyilerin daha mümtaz, daha güçlü bulunduğu bir kavimde kötülükler işlendiği halde, iyiler müdahale edip ıslahda bulunmazlarsa -bir başka rivayette: *Müdâhale edecek güçte bir kimsenin bulunduğu bir kavimde kötülükler işlenir ve fakat o kimse müdâhalede bulunmazsa- Allah (celle şânuhu), herkese ulaşacak umumî bir ceza gönderir."*

Şu hadis emr-i bi'lma'ruf, zamanında yapılmadığı takdirde cemiyetin mâruz kalacağı ızdırabın sonradan çok zor telâfi edileceğini ifade eder: "Ey mü'minler, yalvar yakar olmanıza rağmen dualarınız kabul olmayacak durumlara düşmezden önce iyiliği (ma'ruf'u) emir ve kötülükten de men ediniz."242

اَ نِمْ نَبِيٍّ بَعثَهُ اللّهُ تعالى ُ في]

م #

: اللّه ُ عنهُ قال: قال َر ُسوُل اللّه

2

ـ وعن ابن مسعود َر ِض ى

با ٌيأخذوُن َ بِسُنَّتِهِ َو يقتَدُوَن بأمِر ِه ثم إنها َتخل ُف

أمّ ٌة قبلِ ِإه كاَن لَه ُ من أمهتِهِ حواِر ِيوُّن َو أصحْ

خلُفو ٌف يقوُلوَن ما َيفعُلوَن َو َيفعُلوَن ما َيؤُمرُو َن، فمَن ْ جاَهدَهُمْ بيدِهِ فهَو ُ مْؤ ِمنٌ َو مَن ْ من بعدهم

“ حبة مان

جَاهَدَهُمْ بلساِنه ِ فهَو ُ مْؤ ِمنٌ َو مَن ْ جَاهَدَهُمْ بقلبِه ِ فَ ُه َو مُؤ ِمنٌ . ليس وراء ذلك من ا ي

جمع خْلف بسكون

. والخلوف «

» لخاصتُه ونصار ُه

» َو اَر ٌلرج »

أخرجه مسلم. ح

لدرخ].

. الم ،وه ُالذين يأتوَن بعَد من ضب ويكونوَن شره ًا منهم

2. (90)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:

"Benden önce Allah'ın gönderdiği her peygamberin mutlaka ümmetinden havarîleri ve arkadaşları olmuştur.

Bunlar onun sünnetiyle amel ederler emirlerini de yerine getirirlerdi. sonra, bu peygamberlerin ardından öylesi kötüler zuhûr etmişti ki, yapmadıklarını söyleyip, kendilerine emredilmeyeni de yapmışlardır. Kim bu güruhla eliyle mücahede ederse mü'mindir. Kim onunla diliyle mücahede ederse o da mü'mindir. Kim de onlarla kalbiyle mücahede ederse o da mü' mindir. Bunun gerisine, artık zerre miktar iman yoktur." 243

AÇIKLAMA:

İşlenen bir kötülük (münker) karşısında, mü'min, şartlara göre mutlaka bir tavır alacaktır. Eliyle müdâhale ettiği takdirde halledebileceği, müessir olabileceği bir durumsa eliyle, sözle faydalı olabilecekse diliyle müdâhale edecektir. Her ikisi de fayda vermeyecek bir durumda ise kalben buğzederek taraftar olmadığını belirtecektir.

Bunu da yapmazsa o münkeri hoş görüyor demektir. Bu elbette imanla bağdaşmaz.244

240 Buhari, Melâhim: 17, (4340); Müslim, İman: 78 (49); Ebu Dâvud; Salâtu'l-İydeyn: 248 (1140); Tirmizî, Fiten: 11 (2173); Nesâî, 17 (8, 111); İbnu Mâce, Fiten: 20, (4013); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/375-376.

241 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/376.

242 Müslim, İman 80, (50); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/376-377.

243 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/377.

244 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/378.

[مهتهَن نصاعملا يف َليئارْسإ اوُنَب ْتَعَق َو اَّمَل□

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق ُهنع ُ هاللّ □ :

3□

ى ِض َر ُهنعو ـ□

ضعبب مه ِضعب َبولق ىلاعت ُ هاللّ َبرضف ْمهوُبراشو ْمهوُلكاوو ْمهوُسلاجف اوُهتني□ مَلف ْمهؤاملع

ر

: □ مهو ُطأت بهتح ِهِديِب سفن بِذَّلا

) و لاَقف ًائكهتم َناَك َو َسَلج همث

□

ا

Œ

ةي)َدواد ِناسِل ىلع مهَنَعلو

مهودرتو مهوفطعت م .

هورطأت »

ىنعم «

و ً ا

رطإ ِهقحلا ىلع].

3. (91)- Yine İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"İsrailoğulları bir kısım günahlar işlemeye başlayınca âlimleri onları bu işlerden menettiler. Ancak onlar dinlemediler, vazgeçmediler. Zamanla âlimler de onlarla oturmaya, dayanışmaya ve beraber içmeye başladılar.

Allah da bunun üzerine, berikinin dalâletini öbürüne katarak, biriyle diğerinin küfrünü artırdı. "Dâvud'un ve Meryem oğlu İsâ'nın diliyle onları lânetledi..." (Maide: 5/78).

Sonra, ayakta bulunan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturarak sözünü tamamladı: *"Hayır, nefsimi kudret elinde tutan Zat'a yemin ederim, onları hak adına kötülüklerden men etmezseniz (siz de rızaya eremezsiniz)."* 245

نَثأو ىلاعت َ هاللّ َدِمح نأ دعب ،هنع ُ هاللّ ىضر ركب وبأ لاق :لاق مزاح ىبأ نب سيق نعو
□4-

Œ اوُنمآ َنيذَّلا اهيأ اَي اهِع ِضوَم ِريغ ىلع اَهنوعُضَتو َة

: ي ا هذه َنؤرقت ْمكهنإ ُساهنلا اهيأ ا

ي ِهيلع

:لوُقَ #

ي ِ هالّ َلوُس َر اَنْعِمس اهنإ َو ْمُث َي دَنْها اذإ َّلَض ْنَم ْمُك ُّرُضَي ْمُكَسُفنأ ْمُكيلَع

تْعِمس بهنإو ،ِباَقعِب بلاعت ُ هالّ ُمُههمعَي ْنأ َكَشوأ ِهِدي ىلَع اوُذُخأي ْملَف َملاظلا ا ُوَأ َر□
[اذإ َساهنلا هنإ

هإ او ُريغُي ملف او ُريغ ينأ ىلَع َنو ُرِدقَي همث ى ِصاعَملاِب ْمِهيِف ُلَمْعُي ٍم ْوَق ْنِم اَم :لوق
#

ي ِ هالّ َلوُس َر

. □عرسُيو ُب ُرقي

» □كشوي

» ى نعمو

. ذمرتلاو دواد وبأ امهجرخأ

.]□باقعِب ُ هالّ مههمعَي نأ ُكَشوي

4. (92)- Kays İbnu Ebî Hâzım anlatıyor: "Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) Cenâb-ı Hakk'a hamd ve senadan sonra buyurdu ki: "Ey insanlar! Sizler şu âyeti okuyor ve fakat yanlış anlıyorsunuz: *"Ey iman edenler, siz kendinize bakın. Doğru yolda iseniz sapıtan kimse size zarar veremez"* (Maide: 5/105). Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"İnsanlar, zâlimi görüp elinden tutmazlarsa, Allah'n, hepsine ulaşacak umumî bir belâ göndermesi yakındır"* dediğini işittik." Keza ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: *"İçlerinde kötülükler işlenen bir cemiyet, bu kötülükleri bertaraf edecek güçte olduğu halde, seyirci kalır, müdâhale etmezse, Allah'ın hepsini saran umumî bir belâ göndermesi yakındır"* dediğini işittim."246

□ىذَّلا بِيدَه ِلتَأمُر َن ُرعَمْلاِب وف □]

و #

: □ هالّ ُ هنع ُلاق :لاَق َر ُلوُس هالّ

5□

□ـ نعو ةفيذح َر ِض ى

.[□ نع ركنملا ِو ليوشكِنه هالّ ُ نأ ّتعبي مكيلع ًاباقع هنم مث ْدعونه ُف يبيجتسي ُمكل

َّن ُوَهْنَتَل َو

ىذمرتلا هجرخأ .

5. (93)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Nefsimi kudret elinde tutan Zat'a kasem olsun, ya ma'rufu emreder ve münkerden de yasaklarsınız veya Allah'ın katından umumî bir belâ göndermesi yakındır. O zaman yalvar yakar olursunuz da duanız kabul edilmez." 247

[نوُبيصم َو َنورُوْصنم مكهنإ

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق ُهنع ُ هاللّ :

وعسم نبا نعو ـ6

ى ِض َر د

ركنملا نع َهنيْلو ِفورعملاب ْرمأيلو ىلاعت َ هاللّ ِقتيلف ْمكنم كلذ َك َِرَدأ ْنمف : ْمكْيلع
حوتفمو ٌ

راهنلا َنم ُهَدَعقم أوبتيلف ًادمعَتم هلع َبَذك نمو].

6. (94)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizler yardım görecek, ganimetler elde edecek ve birçok memleketleri fethedeceksiniz. Sizden kim bu vakte ererse, Allah'tan çekinsin, ma'rufu emredip, münkerden de nehyetsin. Kim de bile bile bana yalan nisbet ederse, ateşteki yerini hazırlasın." 248

245 Ebu Dâvud, Melâhim: 17, (4336); Tirmizî, Tefsîr, Mâide: (3050), İbnu Mâce, Fiten: 20, (4006); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/378.

246 Ebu Dâvud, Melâhim 17, (4338); Tirmizî, Tefsir, Mâide (3059), Fiten 8 (2169); İbnu Mâce, Fiten 20 (4005); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/379.

247 Tirmizî, Fiten: 9, (2170); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/379.

اذإ ِتلمُع ةئيطخلا] #

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق ُهنع ُ هاللّ :

هِدنكلا َةريمع ِ نب سرُع نعو ـ7

 ى ِض َر

نمك َناك اَهَي ِض َرَف اَهنع َباغ ْنَم َو ،اَهنع َباغ ْنمك اَه َركنأف اَهَدهَش ْنَم َناَك ِضر ا‘ يف

دواد وبأ امهجرخأ ا .

هدهش].

7. (95)- Urs İbnu Amîre el-Kindî (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Yeryüzünde bir kötülük işlendiği vakit, ona şâhid olan bunu takbîh ederse (kötü olduğunu te'yîd ederse), o kötülüğü görmemiş gibi zararından kurtulur. O kötülüğe şâhid olmadığı halde, işittiği zaman memnun kalan kimse, sanki şâhid olmuş gibi mânen zarar görür." 249

لدع َةملك ِداَه

إنَّ ْنم ِمظعأ ِجْلا] #

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق ُهنع ُ هاللّ :

8

ى ِض َر ِديعس ىبأ نعو ـ

ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍرئاج ٍناطلُس َدنع .

8. (96)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Zâlim sultanın yanında gerçeği söylemek en büyük cihaddandır." 250

EMR-İ Bİ'L-MA'RUF NEHY-İ ANİ'L-MÜNKER251

"Fitneyi, daha çıkmadan, önlemek maksadıyla İslâm'ın vaz'ettiği en mühim tedbirlerden birini, emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker müessesesi teşkil eder. Ma'rûf, aklın ve şerîatın güzel gördüğü, münker de yine aklın ve şeriatın çirkinliğine hükmettiği fiil olunca, bu müessese iyi fiillerin duyurulması, yaygınlaştırılması, kötü olan fiillerin de yasaklanması, önlenmesi demektir. Gerek Kur'ân-ı Kerîm'de ve gerekse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözleri arasında emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l-münker üzerinde fazlaca durulur. Bu işin ihmal edilmemesi için tekrar tekrar dikkat çekilir, yapıldığı takdirde elde edilecek mükâfaatın büyüklüğü, terkedildiği takdirde de gelecek felâketin, uğranılacak zararın büyüklüğü, son derece vâzıh, herkesin anlıyacağı bir şekilde ifâde edilir.

Meselenin şâyân-ı dikkat olan yönü, emr-i bi'lma'rufun terkinden gelecek zararın bütün cemiyeti zarardîde edecek bir fitne olarak ifade edilmiş olmasıdır.

Şu halde bu bahiste emr-i bi'l-ma'rufun ehemmiyetini, buna olan teşvîkleri, onu terketmenin neticelerini âyet ve hadislerden vereceğimiz misâllerle belirtmeye çalışacağız. Bu tâbirin uzunluğu sebebiyle, bâzan bu mânada olmak üzere irşâd kelimesini kullanacağız.252

İrşad-Fitne Münâsebeti:

Dinî nasslarda irşad'ın (emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l-münker faaliyetlerinin) terki ile fitnenin zuhuru ve yaygınlaşması arasında sıkı bir alâka kurulmaktadır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur:

"Ya ma'rufu emreder, münkerden de nehyedersiniz, yâhut Allah şerirlerinizi hayırlılarınıza mutlaka musallat edecektir. O zaman hayırlılarınız dua etse de duaları kabul edilmez." Bir başka hadis de şöyle:

"İçerisinde iyilerin daha mümtaz, daha güçlü bulunduğu bir kavimde, kötülükler işlendiği hâlde, iyiler müdâhale edip ıslahda bulunmazlarsa, -bir başka rivayette: *müdâhale edecek güçte bir kimsenin bulunduğu bir kavimde kötülükler işlenir ve fakat o kimse, müdâhalede bulunmazsa-, Allah (celle şânuhu), herkese ulaşacak umumî bir ceza gönderir."* Bu ceza o kadar umumî, o kadar herkesi yakalayıcıdır ki, o geldiği zaman, değil kötüler, iyiler bile şaşkına döner, "Ne fenâlığı ortadan kaldırmaya güçleri yeter, ne de onun şerrinden kaçıp kurtulabilirler." Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), irşâdın vaktinde

yapılarak, fitne ve fesadın zuhur edip büyümeden önlenmesini tavsiye eder:

"(Ey mü'minler) yalvar yakar olmanıza rağmen dualarınız kabûl olmayacak durumlara düşmezden önce iyiliği (ma'rufu) emir ve kötülükten de men'ediniz."

Zeyneb Bintu Cahş'tan gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün uyanınca:

"Yaklaşan bir şerden Arapların vay hâline -ve parmaklarını halkalayarak- *bugün Ye'cüc ve Me'cüc'ün duvarından şu kadar delik açıldı"* der. Zeyneb vâlidemiz (radıyallahu anhâ) sorar: 248 Tirmizî, Fiten 70, (2258); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/380.

249 Ebu Davud, Melâhim: 17, (4345); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/380.

250 Ebu Dâvud, Melâhim 17, (4344); Tirmizî 13, (2175); İbnu Mace, Fiten 20, (4011); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 2/380.

251 Gerek dindeki ehemmiyeti ve gerekse günümüz Türkiye'sinde arzettiği önem sebebiyle bu bahsi, kendine has belli başlı meseleleriyle teferruatlı olarak işlediğimiz İslâm Işığında Anarşi kitabından aynen aktarmayı uygun bulduk. (İbrahim Canan) 252 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/380-381.

"Aramızda sâlih kimseler olduğu halde toptan helâk mı olacağız?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verir:

"Evet, fenalık artarsa (hepiniz birlikte helâk olursunuz.)" 253

Eski Milletlerden Misal:

İrşadın terki, sâdece ümmet-i Muhammed için bir felâket kaynağı olmayıp, insan cemiyetlerinin hepsinde tâ bidâyetlerden beri câri sünnetullah'a dahil umumî, içtimâî bir kanundur. İnsanlık tarihinde felâketlere mâruz kalan, silinip yok olan milletler, fenâlıkların yayılmasına seyirci kalan, zamanında yeterli ve müessir şekilde irşad vazîfesini yerine getirmeyen milletlerdir. Başlarına gelenler, bu ihmallerinin ilâhî cezasıdır, tabiî sonucudur. Kaydedeceğimiz iki âyet bu açıdan düşündürücüdür. Birinci âyet, felâketin sebebini, fesadı önleyici kimselerden (irşâd edicilerin) yokluğuna bağlarken, ikinci âyet fesâdı önleyenler (irşadcılar) bulundukça sırf şirk yüzünden milletlerin helâk edilmeyeceklerini ifâde etmektedir:

"Sizden önceki devirlerde (insanları) yer yüzünde fesad (çıkarmak)dan vazgeçirmeye çalışacak (bu sûretle onları helâktan kurtaracak) fazîlet sâhibleri bulunmalı değil miydi?..." (Hud: 11/116).

"Senin Rabbin -ahâlisi (hem nefisleri, hem yekdiğerini) ıslah edip dururken de- o memleketleri (sırf) şirk yüzünden helâk edecek değildi ya" (Hud: 11/117).

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Benî İsrâil'den misâl vererek onların irşaddaki ihmalleri ve lâubalilikleri yüzünden felâkete uğradıklarını belirtir:

"Benî İsrâil'in içine bozulma düştüğü zaman kişi, kardeşini günah üzere görür ve onu bundan men'ederdi. Ancak ertesi gün, bir gün önce yasakladığı şeyleri yapan kimselerle yemede, içmede, sohbette arkadaşlık yapmadan çekinmezdi. Bunun üzerine Allah onların kalblerini birbirlerine karıştırarak hepsini sapıttı, onların bu hâli hakkında Kur'ân'da şu âyet gelmiştir: *"İsrâil oğullarından olup da küfredenlere Dâvûd'un da Meryem oğlu İsâ'nın da diliyle lânet olunmuştur. Bunun sebebi isyan etmeleri ve ifrata sapmaları idi. Onlar işledikleri herhangi fenalıktan birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Hakikat yapmakta devâm ettikleri (o hal) ne kötü idi...*

Eğer Allah'a, peygambere ve O'na indirilene îman etmiş olsalardı onları dostlar edinmezlerdi..." (Maide, 5/78-81). Ayakta duvara dayanmış durumda olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu âyetleri okuduktan sonra oturur ve ilâve eder: *"Hayır, siz (haddi aşan) zâlimi elinden tutup onu hakka çevirinceye kadar (irşad işini bırakmazsınız)".* 254

İrşad Bidâyette İhmal Edilmemeli:

Şârihler, yukarıda kaydettiğimiz muhtelif rivayetlerde geçen "iyilerin duâlarının kabul edilmemesi" ifadesini, herkes irşadı terkederse, duaları kabûl edilmez bir hâl alır şeklinde anladığı gibi, fitnenin iyice yaygınlaşması, insanların çoğunlukla fenalıklara bulaşmış olmaları sebebiyle irşâdı kabul etmezler, irşad te'sirsiz kalır şekline de anlamışlardır.

Öyle ise bu çeşit hadisler, cemiyette herhangi bir fenalık zuhûr eder etmez, onu küçük görmeyip, bunun yok edilmesi için azm ve ciddiyetle üzerine gidilmesi gereğini ifâde etmektedir. Nitekim İbnu Abbâs:

"Öyle bir fitneden sakının ki, o (geldiği zaman) içinizden yalnız zulmedenlere çatmaz (âmmeye de sirâyet ve hepinizi perîşan eder), hem bilin ki Allah şüphesiz azabı çetin olandır." (Enfâl: 8/25) âyetini tefsîr ederken şu netîceyi çıkarır: "Cenâb-ı Hakk burada mü'minlere, aralarında tek bir münkerin yer etmesine meydan vermemelerini emretmekte ve bu emre uymayanları azabla korkutmaktadır".

Aksi takdirde bidâyette çok mahdud bir azınlık tarafından işlenmeye başlanan münker, zamanla çoğunluk tarafından benimsenecek ve kaçınılması imkânsız, herkese ulaşacak felâketlere sebeb olacaktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: *"Cenâb-ı hakk azınlığın ameliyle çoğunluğa azab vermez. Ancak çoğunluk, aralarında azınlığın münker (fena) amellerini görürler, fakat müdâhaleye güçleri yettiği hâlde seslerini çıkarmazlar. Onlar böyle davrandıkları için Cenâb-ı Hakk azınlığa da, çoğunluğa da birlikte azab gönderir."*

Muvatta'ın rivayetinde *"...fenâlık açıktan açığa işlendiği takdirde hepsi cezayı hak eder"* denmektedir.255

İrşadda Ashâbın Yeri:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ortaya çıkacak münkerlere karşı yaptığı bu uyarıların tesiriyle Ashâb'ın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde -bilâhare kaybolan- ileri bir hassasiyeti devamlı canlı tuttukları anlaşılmaktadır. Huzeyfe (radıyallahu anh) şöyle yakınır: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında kişi, ağzından çıkan bazı kelimeler sebebiyle münâfık addedilirdi. Ben şimdi o kelimeleri bir sohbet esnasında tek kişiden dört defa işitiyorum. Olmaz böyle iş, ya ma'rufu emir, münkeri de nehyeder ve hayrı 253 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/381-382.

254 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/382-383.

255 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/383.

kucaklarsınız, ya da Allah hepinizi toptan azâbıyla zelîl ve hor kılar, yahut da sizin en şerirleriniz tepenizde müstebid olurlar. Sonra hayırlılarınız bundan halâs olmak için dua ederler de duaları müstecâb olmaz (kabul edilmez)."

Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) de bir âyetin yanlış anlaşılarak irşad işinin ihmâl edilebileceğinden endişe ederek şu uyarıda bulunur: *"Ey insanlar, siz Kur'ân-ı Kerîm'in şu âyetini okuyorsunuz: "Ey îmân edenler, siz kendinize bakın, kendiniz doğru yolu bulunca sapanlar size zarar vermez."* (Mâide: 5/105) Siz bu âyete münâsib olmayan bir mâ'na veriyorsunuz (ve irşad vazîfesini terkediyorsunuz). Halbuki biz, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle dediğini işittik: *"İnsanlar bir münker görür de müdâhele edip önlemezse Allah'ın hepsine ulaşacak umumî bir ceza göndermesi yakındır."*

İbnu Kesir, bu âyette yapma imkânı olduğu takdirde irşadın terkedileceğine dâir bir delil bulunmadığını belirtir.

İbnu Kesir "imkân" kaydını koymuştur, zira -ayrıca belirteceğimiz üzere- irşad fitneye sebeb olacaksa bırakılması evlâdır.

Râzî de, âyetten çıkarılabilecek muhtelif te'villeri kaydederken Abdullah İbnu'l-Mübârek'in anladığı şu mânayı daha uygun bulur: "Burada emr-i bi'l-ma'ruf, nehy-i ani'l-münker emreden âyet te'kid edilmektedir. Zira âyet

"Kendinize bakın" tâbiriyle din kardeşliğinize bakın, kâfirlerin dalâleti size zarar vermez... Birbirinize va'z, iyiliğe, hayrâta teşvik, kötülükten, günahlardan men sûretiyle birbirinizi koruyun, gözetin... demek istenmiştir...

"Kendinize bakın" tâbiri kendinizi koruyun mânasına da gelir, hakiki koruma ise emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerle olur."256

İrşâd Ederken Korkmamak, Yılmamak:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), cemiyetin kaderini, yarınını alâkadar eden emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker (irşad) hizmetini ifâ etmek gerektiğini, yâni dinin yasakladığı bir şey yapılmaya, emrettiği bir şey de terkedilmeye başlandığı zaman hakkı teblîğ ederken yılmamak gerektiğini ifade eder. Hak, sultâna karşı da, halka karşı da çekinilmeden söylenmelidir: *"Cihâdların en efdali, değerce en kıymetlisi, zâlim sultana karşı hakkı söylemektir." "Aman dikkat edin, halk korkusu, hakkı söylemekten alıkoymasın."*

Hakkı tebliğe mâni olacak dereceyi bulan halk korkusunu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bir başka rivayette "nefsini hakir görmek" olarak vasıflandırır ve bunun kıyamet günü mucib-i mes'ûliyet olduğunu bildirir:

- *Sizden kimse nefsini hakir görmesin.*

- Ey Allah'ın Resûlü; kişi nefsini nasıl hakir görür?

- *Allah için, üzerine söz terettüp eden (fena) bir durum görür, fakat hiç ağzını açmaz. Cenâb-ı Hakk kıyamet günü kendisine sorar:*

"Şu falanca şey hakkında gerçeği söylemekten seni ne alıkoydu?" O kul cevap verir:

"Halk korkusu (insanlardan korktuğum için sesimi çıkarmadım)." Allah o zaman şöyle der:

"Asıl benden korkman gerekirdi."

Allah rızası için yapılan çalışmalarda, gerek mârufun emir ve tebliğinde ve gerekse münkerin nehiy ve yasaklanmasında, çeşitli şekillerde zuhûr edecek olan halk korkusuna ehemmiyet verilmesi, İslâm dininde mühim bir esas yapılmıştır. Nitekim, Kur'ân-ı Kerîm, *"Allah yolunda cihad yaparken hiç bir kınayanın kınamasından çekinip korkmayanları"* övmüştür. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de, bu noktanın ehemmiyetine binaen, ilk defa Müslüman olanlarla biat akdini yaparken koyduğu şartlar meyânında "Allah yolundaki çalışmalarda kınayanın kınamasından (levmete lâim) korkmamak" şartını da koymuştur.

Bu noktaya dikkat edilmediği takdirde, tebliğ emri sözde kalacağı gibi, zâlimlerin daha çok cesaret bularak, zulümlerini artıracakları da açıktır. Zulme seyirci kalan Müslüman ferd ve cemiyetin Müslümanlığının haysiyetini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu hadislerinde dile getirirler: *"Eğer ümmetimi, zâlime "sen zâlimsin" demekten korktuğunu görürsen, bil ki onun varlığı ile yokluğu birdir."* 257

Gemiyi Delenler:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) fenalıklar karşısında, iyilerin seyirci kalmaması, kötüler yüzünden gelecek (fitne, fesad, şer vs. her çeşitten) içtimâî ızdırabların, iyiler de dâhil bütün cemiyetin varlığını tehdid edeceğini ifade ederek fenâlıklar karşısında nemelâzımcılığı önlemek için zihinden çıkması zor olan bir de teşbîhte bulunur:

"Allah'ın hudûduna (emir ve yasaklarına) giren meseleleri tatbîk eden -ve yağcılık yaparak müsâmaha ve gevşeklik göstermeyen iyi- kimse ile, yasakları işleyen kimselerin durumları, bir gemiye binip kur'a çekerek, geminin alt ve üst katlarına yerleşen yolculara benzer. Öyle ki, alt katta oturanlar, su ihtiyaçlarını giderirken üsttekilerin yanından geçip onları rahatsız ediyorlardı. (Alttakiler bu duruma son vermek için) bir balta alarak geminin dibini delmeye başlasalar, üsttekiler hemen gelip:

256 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/383-384.

257 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/384-385.

"Yâhu ne yapıyorsunuz?" diye sorunca alttakiler:

"Biz su ihtiyacımızı görürken sizi rahatsız ediyorduk, halbuki suya muhtacız, şimdi sizi rahatsız etmeden yerimizi delerek bu şekilde elde edeceğiz" deseler ve üsttekiler bu işte onlara mâni olsalar hem kendilerini kurtarırlar, hem onları kurtarmış olurlar. Eğer yaptıkları işte serbest bıraksalar, hem onları helâk ederler, hem de kendilerini helâk ederler."258

Emr-i Bi'l-Ma'rufun Hükmü:

Görüldüğü şekilde Kur'ân ve hadiste müstesnâ bir yer ve fevkalâde bir ehemmiyet verilmiş olan emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünker (irşad) işinin mutlak olarak farziyetinde bütün İslâm fırkaları ittifak eder. Bu noktada en farklı görüşü temsil eden bir kısım Râfizîler bile bunun vücubunu inkârdan ziyâde "devlet reisinin tâyin edeceği şahıslar yapar" diyerek belli bir daraltmaya tâbi tutmuşlardır. Ehl-i Sünnet'e göre, fürû'dan olan bu mesele Mu'tezile'ye göre usûlden (yâni ana meselelerden) sayılmıştı. Emr-i bi'l-marufun vâcib259 olup olmayışı, emredilen şeyle, yasaklanan şeye bağlıdır. Vâcibin emri vâcib, mendûbun emri de mendub sayılır. Keza haramdan nehiy vâcib, mekruhtan nehiy mendûbtur.

Yukarıdaki şekilde kısaca özetlenebilecek bu meseleyi, ehemmiyetine ve sadedinde olduğumuz anarşi meselesiyle yakından olan alâkasına binâen, Taftazânî'den kısmen özetleyerek ve ana fikirleri başlıkla belirgin hale getirerek aşağıda kaydetmeyi uygun bulduk:

Bu mevzuda Taftazânî, şu açıklamayı sunar: "...Ma'rûf'tan burada murad vâcibtir. Münker'den murad da haramdır. Bu sebeble, âlimler, ma'rufun emredilip münkerin yasaklanmasını kesin bir dille vâcib bir vazîfe telakkî ettiler. Ancak mendub olan bir işin emri, vâcib değildir, sadece mendubtur. Emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'l-münker'in Râfızîler'in iddia ettikleri gibi, geleceği beklenen İmam'ın zuhûruna bağlı olmayan bir vâcib olduğuna dâir delil ise, Kur'ân, sünnet ve icmâ ile sâbittir.

"Kur'ân'dan delilimiz Cenâb-ı Hakk'ın şu sözüdür: *"Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki, (onlar herkesi) hayra çağırsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vazgeçirmeye çalışsınlar. İşte onlar muradına erenlerin tâ kendileridir."* (Âl-i İmrân: 3/104.) Bir diğer âyet meâlen şudur: *"İyiliği emret, kötülükten vaz geçir"* Sünnetten olan delil, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözüdür: *"İyiliği emret, kötülüğü nehyet, bu yolda gelecek meşakkatlere de sabret."* Keza Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözüdür: *"Sizden kim bir münker görürse, eliyle düzeltsin, buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin, buna da gücü yetmezse kalbiyle buğzetsin, bu ise imanın en zayıf derecesidir."*

"İcmâya gelince, Müslümanların ilk asırda ve bilâhare bunu birbirlerine tavsiye etmeleri, gücü yettiği halde terkedenleri de ayıplamalarıdır."260

Vâcib Olmayabilir Mi?

Yukarıda kaydettiğimiz şekilde irşadın vâcib olduğunu tesbitten sonra Taftazânî bunun vâcib olmadığına dâir getirilebilecek delilleri zikrederek çürütür. Der ki:

"Eğer, bunun vâcib olduğu inkâr edilerek delil olarak Kur'an'dan: *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda iseniz, sapıtanlar size zarar vermez..."* (Mâide: 5/105) ve keza *"Dinde zorlama (ikrâh) yoktur"*

(Bakara: 2/256) meâlindeki âyetleri ve sünnetten de Hz. Âişe'den rivayet edilen:

"Dedik ki: "Ey Allah'ın Resûlü, ne zaman mâruf emredilmez, münkerden nehyedilmez?" cevâben şöyle buyurdu:

"Cimrilik hayırlılarınızı sarar, hüküm rezillerinizin eline düşerse, yağcılık büyüklerinizin ahlâkı olur, mülk küçüklerinizin eline düşerse" hadisi delil olarak getirilirse, şu cevâbı veririz:

"Burada mâna ‘vâcibleri eda ve günah olan şeyleri terk etmek, mârufu emr, münkeri de nehyetmek sûretiyle nefislerinizi ıslah edin, nehiyde bulunduktan sonra âsilerin inad ederek günahı işlemekte ısrarları size zarar vermez. Keza, sapığın dalâleti, nehyettiği takdirde hidâyette olan kimseye zarar vermez, demektir".

"Dinde ikrah (zorlama) yoktur" âyeti ise, kıtal emreden âyetlerle mensuhtur. Ancak, ikrah (zorlama) sûretiyle emr ve nehyin olup olmayacağı münâkaşa edilebilir.

Hadise gelince, bu sâdece ve sâdece, şartların ortadan kalkması hâlinde vücubun ortadan kalkacağına delâlet eder. Bu da emr ve nehyin fayda değil zarar getirmesi hâlidir."261

Emr Ve Nehyi Vâcib Kılan Şartlar:

Açıklamalarını bu noktaya getiren Taftazânî, emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin bazı şartlar altında vâcib olduğunu belirterek bunları belirtmeye geçer:262

258 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/385-386.

259 Bu bahiste "vâcib" tâbiri fakihlerin örfündeki sübûtu veya delâleti husûsunda bir şüphe bulunan dini hüküm mânasında değildir. Vâcib burada farz gibi kesin şart olan şeyleri ifade eder. (İbrahim Canan)

260 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/386-387.

261 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/387-388.

Birinci Şart:

Bunu yapacak olan kimsenin bunun ne olduğunu bilmesidir. Yâni emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker muayyen bir vâcib midir veya herhangi muhayyer bir iş midir, veya herkese şâmil umûmî bir vâcib midir, yoksa bazılarının yapmasıyla diğer kimselerden sâkıt olacak kifâye bir vâcib midir? Keza, yasaklanacak şey hakkında da bu hususların bilinmesi gerekir (yâni o bir haram mı, mekruh mu, mendub mu, farz mı vs.) Kısacası ilk şart, emredilecek veya nehyedilecek şeyin (vâcib, mendub vs. nevinden) farklı oluşlarına göre, emir ve nehiyde bulunmanın da (vâcib, mendub vs. olarak) değişik bir hükme tâbi olduğunu emir ve nehiy ânında bilmektir, tâ ki emir ve nehiy şeriatça uygun olan şey için yapılmış olsun."263

İkinci Şart:

Müessir olunacağına dâir kanaattir. Öyle ki, te'sîr etmiyeceği kesinlikle bilinmemelidir. Aksi takdirde yapılan iş, abesle iştigâl, malâyanî ile vakit öldürme olur. Eğer: "Te'sirsiz bile olsa, deriz ki: "Bu davranışta dinin azîz kılınmasından ziyâde alçaltılması da mevzubahs olabilir."264

Üçüncü Şart:

Emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l-münker sonunda elde edilecek müsbet netice, ortadaki fenâlıktan daha çok veya en azından ona denk olmalıdır. Bu söylenen, vâcib olan emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker hakkındadır.

Câiz olan hakkında değildir. Hatta âlimler, darbe ve benzeri yolla, münker işleyeni alt edemeyip öldüreceği zannında olsa bile müdâhale etmesinin câiz olacağını söylerler. Ancak bu durumda onun sükut etmesine de ruhsat verilmiştir. Bu cevaz, öldürüleceğini zannettiği hâlde müşriklere tek başına hücum eden kimse hakkındaki hükme muhaliftir. Zira, böyle birisi öldürmek veya yaralamak veya bozguna uğratmak sûretiyle galebe çalacağı hususunda zann-ı gâlibi hâsıl olursa saldırması câizdir."265

Kimlere Vâcib:

Taftazânî açıklamalarına devamla, emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerde bulunmanın, imam (devlet reisi), havas, avam gibi ilmî ve içtimâî vaziyeti farklı olan kimselere ne gibi şartlar dahilinde vâcib olacağını belirtir:266

1. Devlet Reisinin Durumu:

Ehl-i Sünnete göre, bu, devlet reisine has bir vazîfe değildir. Müslümanlar ilk asırda ve sonraki devirlerde, idârecilere bile, mârufu emredip, münkerden nehiyde bulunuyorlardı. Bu davranış, kimse tarafından da yadırganmadığı gibi, bu faaliyette bulunmak için herhangi bir mercîden izin de almıyorlardı. Böylece anlaşıldı ki, bu iş, idarecilere münhasır bir vazîfe değildir. Aksine, raiyetten (vatandaşlardan) herkese sözle, fiille yapması câizdir.267

2. Hangi İş Devlete Has:

Yapılacak müdâhale kıtale girmeyi, silâh çekmeyi gerektirecek bir işse, bu durumda fitneye meydan vermemek için, meseleye sultan müdâhale eder, ferdler edemez. Cürcânî bu noktada daha açık olarak: "Emir ve nehiyde bulunacak kimse, faaliyetinin fitnenin uyanıp kaynaşacağına veya maksadın hâsıl olmıyacağına zann-ı gâlib gelirse, emir ve nehyin vâcib olmayacağı"nı söyler.268

3. Herkesin Müdâhele Edeceği İşler:

Münker olup olmadığının anlaşılmasında havas ve avam eşit ise, bu çeşit meselelerde âlim de, câhil de müdâhale hakkına sâhiptir. Ancak kahırla, zorla menetme işi ferdlerin vazîfesi değildir. Zira bu, fitneyi tahrik eder ve şerri artırır.269

---

262 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/388.

263 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/388.

264 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/388.

265 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/388-389.

266 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/389.

267 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/389.

268 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/389.

269 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/389.

4. Âlimin Müdâhale Edeceği İşler:

Bir işin münker olup olmadığının anlaşılması içtihâda bağlı ise, yâni içtihâd etmek sûretiyle münker olduğuna hükmediliyorsa, bu durumlarda avam zümresi (âlim ve müctehid olmayanlar) emr ve nehiyde bulunamazlar, bu iş ehl-i içtihâda terettüp eder.270

5. Âlimler Arasında İhtilâf:

Şu da bilinmelidir ki, bir müctehid diğer bir müctehidi, içtihadla ulaştığı meselede ortaya çıkan ihtilâftan dolayı red ve takbih edemez. Zira, Ehl-i Sünnete göre, her müctehid fürûda musib (doğruyu bulmuş) addedilir... Bu husus Mecelle'ye "içtihad ile içtihad nakzolunmaz" şeklinde, kavâid-i külliye'nin 16'ıncısı olarak girmiştir.271

6. Fâsık Kimse Emr Ve Nehiyde Bulunabilir Mi?

Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker sâdece verâ sâhibi, müttakî, müstakîm ve yasaklayacağı fenalıkları irtikab etmeyen kimselere vâcib değildir. Münkeri kim görürse, bizzat onu yapmakta olsa bile, onu yasaklamakla mükelleftir. Zira münkeri terk etmesi ve münkeri yasaklaması birbirinden ayrı iki farzdır. Bunlardan birini terkedene diğerini de terketmesi gerekmez.272

7. Emr-i Bi'l-Ma'ruf Ve Nehy-i Ani'l-Münker Farz-ı Kifâyedir:

Her bölgede bir kişi yeterli şekilde bu işi yapsa, geri kalanlardan farz sâkıt olur. Bu hüküm, onun herkese farz olduğuna dâir gelmiş olan hükme münâfi değildir. Zira mezhebimizin görüşü, -farz-ı kifâyenin- bir kısım kimseler tarafından yapılmasıyla geri kalanlardan sâkıt olacağı şeklindedir.273

8. Hususi Memur (Muhtesib) Tâyini:

Emr-i bi'lma'rûf için bir kimse tâyin edilecek olursa, vazife onun üzerine terettüp eder. Bu kimse, araştırma ve tecessüse düşmeden Cenâb-ı Hakk'ın hukukuna giren meselelerde murakabede bulunur. Keza kul haklarına giren meselelerde de bu mürakebede bulunur. Ancak bunu yaparken her meseleye karışmaz. Meselâ zengin borçlunun borcunu geciktirmesi, kişinin komşu duvarına tecâvüz etmesi gibi meselelere karışmaz. Hak sâhibi kendisinden yardım taleb ederse, alâkalanır. Keza mahallin içme suyunun bozulması, surlarının yıkılması, beytü'lmalde para yokken bölge halkının muhtaç yolculara bakmayı terketmesi. Muhtesip murâkabeyi yapar ve (herhangi bir şahsı hedef edinmeden) ıtlak üzere emreder ve ibadetlerin heyetini değiştirenlere müdâhale eder. Meselâ sırrî (gizli) ve cehrî namazlardaki cehâlete olduğu gibi, ezanın elfâzını ziyade veya noksan kılana, ehil olmadığı hâlde fetva vermeye, ders vermeye, vaaz etmeye kalkanlara müdâhale eder. Keza hasımları gizleyen, muhakeme işlerinde üstünkörü karara yeltenen kadılara, namazı uzatan mescid imamlarına da müdâhale eder. Buradan da anlaşılır ki, mârufu emir ve münkeri nehiy işi sâdece vâcib ve haram olan fiillere has değildir.274

9. Emr Ve Nehiyde Tarz:

Müdâhale işinin, münkerin durumuna göre, tatlı ve yumuşaktan sertlik ve icbâra doğru tedrîci bir seyirle yapılması da uygundur. Muhîtu'l-Hanefiyye'de geldiğine göre, "Kim bir kimseyi dizleri açık olarak görürse rıfk ile müdâhale eder. Şayet inadlaşırsa nizaya girmez. Dizinden yukarısı açıksa, şiddetle müdâhale eder, şâyet inadlaşacak olursa vurmaz. Ayıp yeri açıksa, te'dîb eder, inadlaşırsa öldürür." Bu noktada Gazâlî şu açıklığı getirir: "Nehiy sırasında ey zâlim', ey Allah'tan korkmaz, gibi galîz tâbirlerin kullanılmasına gelince, eğer bu tâbirleri kullanmaktan hâsıl olacak şerrin başkasına da sirâyet etmesinden korkulursa kullanmamalıdır. Fakat sâdece kullanana zarar vermesi melhuz ise câizdir, hatta mendubtur. Selefin âdeti, kötülükten men etme ve doğruyu duyurma işini açıktan ve bizzat yapmaktı."275

10. İrşadda Haddini Bilmek:

Buraya kadar, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkerle alâkalı olarak söylenen hususlara dikkat edersek, bu meselenin cahilâne, dikkat edilmeden tevessül edilecek bir şey olmadığını anlarız. Müdâhale edilecek şeyin 270 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/389.

271 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/389-390.

272 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/390.

273 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/390.

274 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/390.

275 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/390-391.

mahiyeti, elde edilecek tesir, fitneye sebep olup olmayacağı ve bunlara ilâveten de bu işe tevessül edecek kimsenin, kendi vaziyetini gözönüne alması, değerlendirmelerde bulunması gerekecektir. Bu sonuncu noktanın daha iyi anlaşılması için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"Sizden kim bir münker görürse eliyle düzeltsin, buna muktedir olamazsa diliyle, buna da muktedir olamazsa kalbiyle buğzetsin..."* hadisinden bazı âlimlerin çıkardığı mânayı burada kaydetmemiz gerekiyor. Derler ki: "Hadiste geçen birinci emir (yâni münkeri eliyle düzeltme emri) ümerâya müteveccih bir emirdir. İkincisi ulemâya, üçüncüsü ise, bütün Müslümanlara müteveccih bir emirdir. Şu hâlde ümerâ, zaman-ı münâsibde fiilî, cebrî müdâhaleyi yapmaz da işi lafa dökecek olursa, bu davranış münker karşısında acz olacağı gibi, ulemânın da dille ifade edilen irşad, ikna, isbat, ilzam gibi ilmî yolları bırakıp elini (silâhı) kullanmaya kalkması da bir başka fitne (anarşi) olacaktır. 276

11. Ümerâya Karşı Emir Ve Nehiy:

Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerle alâkalı çeşitli meseleleri görürken şu noktayı da belirtmede fayda var.

Zâlim sultana da emir ve nehiyde bulunmak bir esas olarak kabûl edilmiş olmakla berâber, bunu yaparken fitneye meydan vermeyecek bir tarzın ihtiyar edilmesi gerekmektedir. Gazâli, bu hususu şöyle ifade etmiştir:

"Âmirlere mârûfu emir, târif ve va'z şeklinde olmalıdır." Râzî münkeri işleyen âmiri, bundan va'z ve nasihat yoluyla men etmenin Müslümanlara vâcib olduğunu belirttikten sonra "iki tâife arasında vukûa gelecek fitne nevinden bir fitne ortaya çıkarmaması şartıyla" der.

Şu hâlde, yerine göre herkese terettüb eden bu farz-ı kifâye emir ve nehiy vazifesinde üzerimize düşeni acze, anarşiye, pısırıklığa düşmeden, îfa edebilmemiz için bu meselede hazırlıklı olmamız gerekmektedir. Aksi takdirde zamanımızda olduğu gibi, din için, vatan için hizmet ediyorum zannıyla, ithal malı, gayr-ı İslâmî metodlarla mücâdeleye tevessül etmek, ele sopa, silâh alarak sokağa dökülmek veya ne muhatapları, ne zamanın içtimâî şartlarını nazar-ı dikkate almadan çalakalem yazmak, çizmek, tekfir, tefsîk etmek, tahkîr edip soğutmak, İslâmî bir cihad, dînin arzuladığı emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker değildir. Bunu yapanlar, dünyada hüsranla karşılaşmaktan başka âhirette de ilâhî mesuliyet, ebedî pişmanlıkla karşı karşıya kalacaklardır. Zira Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in dinine ancak onun prensipleriyle hareket edilerek hizmet edilebilir. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in irşad usûlünü "Hazret-i Peygamber'in Teblîğ Metodları" adlı bir başka çalışmamızda oldukça teferruatlı olarak tahlîl ettik.277

Emr-i Bi'l-Ma'ruf Ve Nehy-i Ani'l-Münkeri Terk

Bir kısım dinî nasslar, fitnenin fazlaca ilerlediği durumlarda emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin terkedilmesi gereğini ifade ederler. Alâkalı bahiste yeterince açıklandığı üzere, fitneyi önleyici en mühim tedbirlerden biri olarak imkânı nisbetinde herkese şâmil bir farz kılınan emir ve nehiy vazifelerinin yine fitnenin önlenmesinde bir tedbîr olarak terkedilmesinin emredilmesi ilk nazarda mütenâkız bir durum olarak değerlendirilebilir. Aslında bu yasak da, fitnenin önlenmesi husûsunda İslâm'ın verdiği ehemmiyetin bir başka delîli olmaktadır. Zira görüleceği üzere, emr-i bi'l ma'rûfun terkedilmesi emri de fitneyi tahrîk etmek, büyütmemek için verilmiştir. Zira öyle ahvâl ve şartlar tasvir edilmektedir ki, o durumda emir ve nehiyde bulunmak fitnenin artmasına sebep olmaktadır.

Emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'l-münkeri terkle alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'de meâlen şu âyet vardır: *"Ey iman edenler, siz kendinize bakın, siz doğru yolu buldukça sapıtanlar size zarar vermez."* (Maide 5/105) Bu âyet ile, Kur'ân-ı Kerîm'in diğer birçok âyetleri ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in pekçok hadisleriyle sâbit olan emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin farziyetinin ortadan kaldırılmış olmadığına dair âlimlerin ekseriyetinin ittifâkına rağmen, bazı durumlarda farziyetin kalkacağı da ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashâb devrinden beri bu âyet, ihtilaflı anlayışlara sebep olmuş, durumun tavzîhi için, bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından açıklamalar yapılmıştır. Hadislerde gelmiş olan tavzîhlere ve âlimlerin yaptığı şerhlere dayanarak peşînen söyleyebiliriz ki, bâzı şartlar çerçevesinde emr-i bi'lma'rufun terkine yer verilmesi inkârı gayr-ı kâbil bir gerçektir. Bunu ifade eden, te'yid eden rivayetler çoktur.

Bunlardan birini Abdullah İbni Amr İbni'l-Âs rivâyet eder: "Biz bir gün Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in etrafında oturuyorduk. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) fitneden söz etti ve dedi ki:

"İnsanları vaadlerini tutmaz, emanetlere ihânet eder ve iyilerle kötüler şöyle karma karışık olup -parmaklarını kenetleyerek gösterir- birbirinden tefrik edilemez halde görürseniz (işte o zaman fitne gelmiş çatmıştır)." Ben yanına giderek

"Sana feda olayım, o zaman ne yapmamı tavsiye edersin?" diye sordum. Dedi ki:

"Evine kapan, dilini tut, ma'rufla amel et, münkeri de terk et, kendi nefsini (ve yakınlarını) kurtarmaya, korumaya çalış, başkasının işiyle meşgul olma."

276 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/391.

277 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/391-392.

Bir başka rivayette aynı tavsiye İbnu Ömer'e de yapılır. Lafzan aynı olmakla berâber mefhum olarak eve çekilmeyi, karışmamayı emreden hadisler, Ebû Zerr, Muhammed İbnu Mesleme gibi başka sahabelerden de gelmiştir. Bu çeşit rivayetlerden en câmi' ve en açık olanı Ebû Ümeyye eş-Şa'bânî'den gelen rivayettir. Der ki:

"Ebû Sa'lebe el-Huşeynî'ye sordum:

"Ey Ebû Sa'lebe, *"Siz kendinize bakın"* âyeti için ne dersin?" bana

"Allah'a kasem olsun bunu tam adamına, mes'eleyi iyice bilen birine sordun. Zira bu âyet hakkında ben, bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sormuştum. Cevâben demişti ki:

"Hayır, irşâd işini bırakmayın. Aksine ma'rûfa uyun, münkeri nehyedin. Ancak, ne zaman mûcibiyle amel edilen bir cimrilik, peşinde gidilen hevesât görür, insanların (mal, mevki gibi menfaatlere aldanarak) dünyayı âhirete tercîh ettiğine, re'y sâhiblerinin (Kur'ân, hadis ve icma'yı bir tarafa iterek) kendi re'y ve düşüncelerini beğendiklerine şâhid olursan o zaman, kendi başının çâresine bak, başkasıyla uğraşmaktan vazgeç."

Burada, irşâd faaliyetlerinin terkini meşrû kılan -cimriliğin artması, dünyanın dîne tercîh edilmesi, hevesatın peşine düşülmesi, dinî disiplini terkederek şahsî görüşlere uyulması gibi- içtimâî bozulmalara, başka rivayetlerde mülkün (devletin) küçüklerin eline geçmesi, büyüklerin fuhşa düşmeleri, ilmin rezil kimselerin elinde kalması gibi başka hususlar da ilâve edilir.

İslâm âlimleri bu çeşit yâni emr-i bi'lma'rufun terki ile alâkalı rivayetleri şöyle değerlendirmişlerdir: Ekseriyetin benimsemesi ise fenalıkların cemiyette baskın bir hâl aldığı veya fâillerinin mütecâviz ve şirret olmaları sebebiyle, kişi yapacağı müdâhale ile münkeri bertaraf edemiyeceği veya bu faaliyetinden fayda hâsıl olmaksızın kendisine zarar geleceği hususunda zann-ı gâlib hâsıl olduğu durumlarda, bir başka ifâde ile şerliler çoğalırken hayırlılar zayıf duruma düşerse, emr-i bi'lma'rufu terk hususunda ruhsat vardır, selef bunda ittifak etmiştir.278

İrşadda Teenni

Fitnenin son derece yaygınlığı ve irşadın te'sir etme ümidinin kesildiği hallerde, emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerle alâkalı teşvikleri tatbikde fazla istîcâl gösterilmemesi gerektiğini te'yid eden bir rivayette Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: *"İnsanlar öyle bir devir görecekler ki, o zaman mü'min kişi âmme lehine dua eder de Cenâb-ı Hakk kendisine şöyle der: "Sen kendi nefsinle alâkalı olarak iste, duana icabet edeyim, âmmeye gelince ben (şu anda) ona karşı öfkeliyim."*

İki ayrı Sahâbe'den (Hz. Ali ve İbnu Ömer) gelen bir rivayette de Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der:

"Bir mü'minin nefsini alçaltması (zelîl kılması) helâl olmaz." Ashâb sorar:

"Ey Allah'ın Resûlü, kişi nefsini nasıl alçaltır?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cevâben:

"Gücünün yetmeyeceği bir belâya karşı vaziyet alır."

Şu rivayet de bu mevzû üzerine kaydettiklerimizi te'yîd eder mahiyettedir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyuruyor:

"Cenâb-ı Hakk kıyâmet gününde, kulunu hesaba çakerken, bir de "münkeri gördüğün zaman ona müdâhale etmekten seni alıkoyan şey ne idi?" diye sorar. Eğer Cenâb-ı Hakk, kuluna hüccetini telkin edecek olursa şu cevabı verir:

"Ey Rabbim (Senin keremine, lütfuna ümîd bağlayarak) insanları terkettim (çünkü onların şerrinden korkuyordum)." 279

Şâri'den Çok Şeriatçı Olmamalı

Hakikat yukarıda kaydedilen gibi olunca, arzulanan cemiyetin sağlanması için, münkerlerle yapılan mücadelede ölçünün kaçırılmaması, ifrat edilmemesi gerekecektir. Bizzât dinin sâhibi (Şâri'), fitneyi artırma endişesinin bulunduğu, muhatablarda uyandıracağı aksül amelle başkalarına -ve hattâ bâzı durumlarda kendisine de- sirayet edecek zararların melhuz bulunduğu durumlarda irşaddan vazgeçmeyi, kendini -ve bu çeşit endişelerin mevzûbahs olmayacağı yakınlarını- kurtarmaya çalışmayı emretmektedir. Verilen böyle bir ölçü varken, her ne pahasına olursa olsun, irşad edeceğim diye, mevcut şartları hiç düşünmeksizin ortalıktaki fitneyi daha da artırıcı ifratlara düşme, dine hizmet değil, din nâmına yapılan cinâyetlerdir. Elbette indallah mesuliyeti vardır. Kraldan ziyade kralcı, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den ziyâde İslâmcı kesilmesinin bir mânası yoktur.

Münâvî, irşadın terkini âmir hadisi açıklarken, sözünü şöyle tamamlar: "...İnsanların yaptıklarından, şeriata muhâlif olanları terket. Kalbinle Allah'ın insanlar üzerindeki tedbîrini seyret. Zira O (celle şânühü), aralarında rızıklarını taksîm ettiği gibi, ahlâklarını da taksim etti. Dileseydi onların hepsini tek bir ahlâk üzere toplardı.

Öyle ise, cereyan eden bu hâdisât üzerinde, Cenâb-ı Hakk'ın tedbirini görmekten gâfil olma. Bu durumda bir masiyet (günah) görürsen şu anda seni ona bulaştırmamış olduğu için Allah'a hamdet. Emir ve nehiy yaparken rıfkla, mülâyemetle, sabırla ve sükûnetle hareket et. Faaliyetine te'sîr halkedilirse yine Allah'a hamdet, 278 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/392-394.

279 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/394.

edilmezse, tefrîtin (yetersizliğin) sebebiyle istiğfarda bulun. Bu uğurda çekeceğin eziyetlere de sabret, zira sabır, hâdiselere karşı gösterilen bir azm ve metânettir.280

Fitnenin Bir Başka Yönü: Fitne Zalimleri Temizler

Fitne sırasında emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerde bulunurken, icabında bunu terke kadar varacak bir teennî içerisinde olmanın ehemmiyetini ifâde zımnında diğer bazı nassları da burada kaydedebiliriz: İbnu'l-Arabî'nin Ahkâmü'l-Kur'ân'da kaydettiği bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmaktadır: *"Fitneden ikrâh etmeyin, zira o, münâfıkların hasadıdır."*

Taberânî'nin Evsat'ından naklen verilen şu hadis de bu mâ'nayı te'yîd eder: *Allah diyor ki: "Ben buğz ettiklerimden yine buğz ettiklerim vâsıtasıyla intikam alır, sonra da herbirini cehenneme yollarım."*

Yukarıdaki rivayetlerle mânası te'yîd edilen şu rivayet de burada kayda değer: *"Zâlim kimse, Allah'ın yeryüzündeki adâleti (ne bir vâsıta)dır. Önce onun vâsıtasıyla intikamını çıkarır, sonra da ondan* *intikam alır."*

Âlimlerin sened yönünden zayıf olduklarını belirttikleri bu rivayetlerin ifade ettikleri mânanın doğruluğunu şu âyet te'yîd etmektedir: *"İşte biz, zâlimlerden kimisini kimine, irtikâb etmekte oldukları (günahlar) yüzünden, böylece musallat ederiz."* 281

İmâm Mâlik'in saltanat kaygısına düşen liderler hakkında şöyle dediği kaydedilir: "Mevcut imama karşı bir yenisi çıkacak olur ise, Ömer İbnu Abdillazîz gibi birisi için yeni çıkanı defetmek bir vecibedir. Fakat (onun gibi değerli olmayan bir kimse ise) bırak onu, Allah zâlimden kendisi gibi biri vasıtasıyla intikam alıyor demektir.

Bilâhare ikisinden de intikamını alacaktır."282

İrşadı Terketme Kararında Teenni

Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin terkinden söz ederken, bu meselenin çok hassas bir nokta olduğunu belirtmemiz gerekir. İslâm'ın böyle bir ruhsatı olduğunu düşünerek, her isteyenin bu hususta ahkâm kesmesi, cemiyeti saran fenâlıklar karşısında, atalet ve tembelliğine bu prensipten de bir fetva alarak seyirci kalması doğru olmasa gerek. Aksi takdirde münkerâtı yaymaya ve İslâm'ı ortadan kaldırmaya çalışan şerirler, sefihler ve inançsızlara meydanı boş bırakmış olacağız. Bu yüzden Cenâb-ı Hakk'ın gadabına hedef olarak büyük felâket ve mesuliyetlere dûçar olabiliriz.

Meselenin hassâsiyetini göstermek ve bilhâssa zamanın şartlarını "irşâdı terketmeyi gerektiriyor" istikametinde değerlendirmeye gitmeden önce, son derece teennîli davranmak gerektiğini göstermek için, her meselede gerçek önderlerimiz olan selef-i sâlihinden birkaç vak'a örneği vereceğiz. Bu vakâların her biri, zamanımızda yaşamakta olduğumuz hâdiselere büyük benzerlik arzettiği için -zira bu vakalar ve konuşmalar Sahâbe ve Tâbiîn devrinde İslâm âlemini birbirine katan büyük fitne (el-Fitnetü'l-Kübrâ) sırasında cereyan etmiştir- aydınlatıcı, yol gösterici mahiyettedir.283

1. Örnek: Hasan-ı Basrî'den gelen bir rivayete göre İbnu Mes'ûd (radıyallahu anh)'a bir adam gelerek: *"Siz kendinize bakın, kendiniz doğru yolu bulunca sapanlar size zarar vermez"* meâlindeki âyetten sorar. İbnu Mes'ûd şu cevâbı verir: ‘Şimdi bu âyette ifâde edilen irşâdı terketme zamanı değildir. Hâl-i hazırda irşad makbuldür.

Fakat irşâdı terketmenin gerekeceği zaman yakında gelecektir. O zaman siz, irşadda bulununca size şu fenalıklar yapılacak (İbnu Mes'ûd belki de: "Sizin irşâdınızı dinleyen olmayacak" dedi). İşte o zaman kendinize bakın, başkasının sapıtması size zarar vermez."284

2. Örnek: Yine İbnu Mes'ud'dan, aynı âyetle alâkalı olarak şu rivayet gelmiştir: "Bir grub insan, İbnu Mes'ûd'un yanında oturmakta iken, iki kişi arasında bir ihtilâf çıkar. Öyle ki her ikisi de birbirlerinin üzerine yürürler.

Mecliste bulunanlardan biri:

"Kalkıp bunlara ma'rûfu emir, münkerden nehiyde bulunmayayım mı?" der. Yanındaki arkadaşı da

"Bırak onları, sen kendine bak, zira Cenâb-ı Hak: *"Siz kendinize bakın..."*

buyuruyor" der. İbnu Mes'ud, bu konuşmayı işitince:

"Yok öyle şey, henüz bu âyetin te'vîli gelmedi, Kur'ân bildiğiniz gibi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sağlığında vâki oldu. Bir kısım âyetlerinin te'vili Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatından az sonra vâki oldu. Bir kısım âyetlerin te'vîli şimdiden sonra vâkî olacak. Bir kısım âyetlerin tev'ili kıyâmet sırasında vâkî olacak. Bir kısım âyetlerin te'vîli de kıyâmetten sonra, hesab ânında vâkî olacak. Sizin kalbleriniz vahdetini, birliğini muhâfaza ettikçe, arzûlarınız müşterek oldukça, grublara bölünmediğiniz, birbirinizin zulmunü tadmadığınız müddetçe ma'rûfu emredin, münkerden de nehyedin. Amma ne zaman kalbleriniz ayrılır, 280 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/395.

281 En'âm: 6/129.

282 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/395-396.

283 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/396.

284 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/397.

arzularınız birbirinden farklı hâle gelir, birbirine muhâlif fırkalara bölünür, birbirinizin zulmünü tadarsanız kişi, o zaman kendi hâline baksın. İşte o zaman bu âyetin te'vili bize ulaşmış demektir..."285

3. Örnek: Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'a bir gün:

"Şu kargaşa hengâmında evinizde oturup emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunmasanız olmaz mı? Zira Cenâb-ı Hakk *: "Siz kendinize bakın, kendiniz doğru yolda bulununca, sapanlar size zarar vermez"* buyuruyor"

derler. İbnu Ömer şu cevâbı verir:

"Bu âyet ne benim içindir, ne de arkadaşlarım içindir. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: *"Benim tebliğ ettiklerimi, beni görenler (şâhid olanlar) görmeyenlere teblîğ etsin, duyursun."* Bizler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i görenleriz, sizler ise görmeyenlersiniz, (biz size duyurmak zorundayız). Bu âyete gelince, o bizden sonra gelecek kimseler içindir ki onlara teblîğ edilse bile, onlar teblîği kabûl etmeyecekler" der.286

4. Örnek: Bir gün yine Hz. Ömer'in oğlu Abdullah (radıyallahu anh)'ın yanına gözü pek, çenesi kuvvetli bir adam gelerek:

"Ey Ebâ Abdirrahmân, altı kişi var, hepsi de Kur'ân okuyor, hepsi de Kur'ân'dan hüküm çıkarmada acele ediyor.

Hepsi de müctehidlik yapıyor. Fakat hiçbirinde (hüküm çıkarırken) teennî denen şey yok. Üstelik her biri de hayırdan başka bir şey taleb etmediğini söylüyor. İşin garibi, iddia ettikleri şeylerle birbirlerinin şirke düştüklerine delil getiriyorlar." Cemâatte oturanlardan biri söze karışarak:

"Birbirlerini şirke düşmekle ithâm etmekten daha büyük alçaklık olur mu?" der. Önceki adam:

"Ben sana sormadım, sen konuşma, benim muhatabım şu ihtiyardır" der ve konuşmasını Abdullah'a tekrar eder.

Abdullah (radıyallahu anh) şu cevâbı verir:

"Allah hayrını versin, bana öyle geliyor ki, senin arzun, ben bu adamları tekfîr edeyim ve sana emredeyim, sen de gidip onları öldüresin, yok öyle şey, git onlara nasîhat et, onları bu davranışlarınan menet. Böyle yapmana rağmen seni dinlemezlerse, o zaman sen kendine bak, zira Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler, siz kendinize bakın..."* 287

5. Örnek: Cübeyr İbnu Nüfeyr'den gelen şu rivayet de burada kayda değer: Der ki: "Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashâbının da bulunduğu bir cemaate dâhil olmuştum. Yaşça hepsinden küçüktüm.

Emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker meselesi üzerine müzâkerede bulunuyorlardı. Ben de söze karışarak:

"Cenâb-ı Hakk Kitâbı'nda *"Ey îmân edenler, siz kendinize bakın, siz doğru yolda oldukça, sapıtanlar size zarar vermez"* demedi mi (bu meselede müzâkereye ne hâcet?)" demiş bulundum. Cemaat, bana yönelerek hep bir ağızdan:

"Sen Kur'ân'dan anlamadığın, te'vîlini bilmediğin bir âyet mi seçip çıkarıyorsun?" dediler. Keşke konuşmasaydım, temennîsinde bulundum. Epeyce bir konuştular. Dağılacakları vakit, tekrar bana yönelerek:

"Sen yaşça genç bir delikanlısın, sen bir âyet seçip çıkardın ki, ne olduğunu henüz bilmiyorsun. Fakat muhtemelen onun te'vilinin çıkacağı zamana ulaşacaksın. Ne zaman mûcibiyle amel edilen bir bencillik, peşine düşülen bir hevâ, re'y sâhiblerinin, (âyet, hadis veya seleften olsun) kendi re'ylerinin dışında hiçbir görüşe kıymet vermediklerini görürsen bil ki, âyetin te'vili vâki olmuştur. O zaman sen kendine bak, sapıtanlar sana zarar vermez" dediler.288

Fıkhın Hükmü:

İbnu Âbidîn'in kaydettiği bir açıklama, mevzumuza ışık tutucu mahiyette olduğu için burada temasta fayda var.

İbnu Âbidîn: "Küffâra karşı savaşırken, bir askerin, düşmana -öldürme, yaralama, bozgun gibi- herhangi bir zarar vereceği ümidi ile ölümü göze alarak tek başına saldırmasında bir beis yoktur. Fakat, bu zararlardan hiçbirini veremiyecek olduğu zâhir iken saldırması helâl değildir" dedikten sonra ilâve eder: "Müslümanın fâsıkları -fıskdan imtinâları şöyle dursun-, kendisini öldüreceklerini bile bile, münkerden nehiyde bulunması böyle değildir. Bu durumda sükut etmesine ruhsat verilmişse de, nehiyde bulunması haram değildir. Zira Müslümanlar, onun emredeceği şeyin haram olduğuna zaten inanmaktadırlar. Bu sebeple onun nehiy faaliyeti, küffârın hilâfına, fâsıkların derûnunda te'sir meydana getirir.

İbnu Âbidin'in bu sözü bize şu âyeti hatırlattı: *"Sen va'z (ve nasihat et, hatırlat), zira, şübhesiz öğüt mü'minlere fâide verir*." (Zâriyât: 51/55)289

İTİKAF'LA İLGİLİ BÖLÜM

---

285 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/397.

286 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/397-398.

287 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/398.

288 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/398-399.

289 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

2/399.

ناَضَم َر ْنم َرخا□ □ ‘

[و ا َرْشَعلا ُفِكَتْعَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَ

ك ت

لاق اهنع ُ هاللّ :

نع ـ1□

ى ِض َر ةشئاع□

فَكَتعا همث َناَض َم َر ْنم ِر ِخا َو ا' ِرْشَعلا يف ِرْدَقلا َةَليل ا ْو ّرَحَت : ُلوُقي َو ىلاعت ُ□ هاللّ ُهاهفوَت ىهتح

[ةاَدَغْلا ىَّلَص اَذإف َناَضَم َر هِلك يف ُفِكَتْعي َنا□

ك ةياور يفو ةتسل

.

ا هجرخأ .[هدعب نم ُهُجا َو ْزأ

اهَل نذأف َفكتعت نأ اهنع ُ هاللّ ى ِض َر ُةشئاع ُهْتَنَذْأَتْساف :لاق ِهِيف َفَكَتْعا ِىذَّلا ُهناكَم َءاج

□ هاللّ َى ِض َر ُبنيز ْتبرضو ًةبق ، ْتبرضف اهنع ُ هاللّ َى ِض َر ُةصفح اهب ْتعمسف ًةبُق ِهِيف ْتبرضَف

: اَم َلاقف ، َكلذب َرِبْخُأف ؟ِهذه ا

م لاقف ٍبابق َعبرأ َرصبأ ِةادغلا نم َفرصنا املف ،ىرخأ َاهنع

يف َفكتعا ىهتح َناضمر يف ْفكتعي ْملف ْتعزُنف ا

ها َرأ ف اهوعزنا ؟ هِربِلآ ،اذه ىلع ّنهُلمح□ .

ىهتح َناضمر ِرهش يف َفاكتعا َكرتو َضِهوُقف ِهئابخب َرمأ] ةياور يفو

لاوش نم ِرشعلا ِرخآ□].

ه

ضيوقت و »

رعَش نم ،فوص وأ ربو نم تيب «

«ءابخلا□»

.[

« لا هوَش ْنم ِلو ا ‘ ِرشَعلا يف َفكتعا□ «

. هعفر

1. (97)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edinceye kadar Ramazan'ın son on gününde itikafa girer ve derdi ki:

"Kadir gecesini Ramazan'ın son on gününde arayın". Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra, zevceleri de itikâfa girdiler."290

Bir başka rivayette şöyle denir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her Ramazan'da itikafa girerdi. Akşam namazını kılar kılmaz itikaf mahalline gelirdi. Râvi der ki: Bir gün Hz. Aişe de itikâf için izin istedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) izin verdi. Mescidin içinde itikaf için bir çadır kuruldu. Bunu Hafsa validemiz (radıyallahu anhâ) işitti, O'nun için de bir çadır kuruldu. Arkadan Zeyneb (radıyallahu anhâ) validemiz için de bir çadır kuruldu. Sabah olup da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hücresinden çıkınca dört çadır kurulduğunu görür ve

"Bunlar da ne?" diye sorar. Durum haber verilince:

"Onları bu işe sevkeden şey nedir, Allah'ın rızasını kazandıracak bir amel düşüncesi mi? Hayır! Derhal kaldırın, gözüm görmesin!" emretti. Çadırlar kaldırıldı. O Ramazan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'da itikâfı terketti.

Şevvâl'in son onunda itikâfa girdi."

Bir diğer rivayette şöye denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çadırların kaldırılmasını emretti. Derhal yıkıldılar. O yıl itikâfa girmeyi Ramazan'da terketti, Şevvâl ayının ilk onunda yerine getirdi."291

AÇIKLAMA:

İtikaf, lügat açısından, haps olmak, yerinde kalmak gibi mânalara gelir. Şer'î örfte: "Allah'ın rızasını kazanmak düşüncesiyle belli âdab çerçevesinde mescidde kalma"ya itikaf denir. Bu nâfile bir ibâdettir.

Sadece nezredilmek suretiyle vâcib olur. İtikafın en az müddeti bir gün en fazla müddeti on gündür. İtikâf senenin her ayında olabilir.

İtikafta iken, bazı âlimlere göre oruç şart değildir. Ancak Hanefîlere göre vâcib olan itikâf için oruç şarttır. Yine bazılarınca Mescid-i Nebevî, Kâbe ve Mescid-i Aksa'da, bazılarınca cuma kılınan mescidlerde itikaf câiz addedilirken, Hanefîler beş vakit namazın kılındığı her yerde itikafın câiz olacağına hükmederler.

Allah rızası için şu mescidde şu kadar müddet itikaf yapmaya niyet ettim demekle bunu nefsine vâcib kılar.

Kalben bunu geçirirse de niyet yerine geçmiş olur. Bu niyetle mescide giren kimse abdest almak, gusletmek, abdest bozmak gibi zaruret olmadıkça mescidden ayrılmaz. Aksi takdirde itikafı bozulur.

Mu'tekif, mescidde kalır, namaz, tilavet ve tefekkür gibi ibadetin çeşitleriyle meşgul olur. Dünyevî meşguliyetleri terkeder. Kadına tekerrüb tamamen yasaktır.

İtikâfı erkekler mescidde yerine getirirler, bu şarttır. Kadınlar, evlerinin mescid olarak tanzim edilen odasında itikaf yapabilirler. Bu meşrudur, fakat mescidde itikafa girmeleri câiz değildir.292

KADİR GECESİ

Hadiste itikafa girmekle Kadir gecesi aramak arasına bir irtibat görülmektedir. Bu sebeple Kadir gecesi hakkında biraz açıklama yapmak gerekmektedir. Dünya ve âhirette rehberimiz olan yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'i, Hak teâla hazretleri Levh-i mahfuz'dan dünya semasına Kadir gecesi'nde indirmiştir. Bu ilk iniş, bir bütün olarak, 290 Buhârî, Fadlu Leyletü'l-Kadr: 3, İtikâf: 1, 14; Müslim, İtikâf: 5, (1172); Muvatta, İtikaf: 7, (1, 316); Tirmizî, Savm: 71, (790); Nesâî, Mesâcid: 18, (2, 44); Ebu Dâvud, Sıyâm: 77, (2462, 2464); İbnu Mâce, Sıyâm: 59; (1771).

291 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/400-401.

292 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/403.

topyekün inmedir. Ondan sonra Hz. Cibrîl (aleyhisselam) Allah'ın izin ve emri ile 23 yılda peyder pey, ihtiyaca göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahy yoluyla getirecektir. Bu âyetteki "inme"den Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Hira mağarasında vâki olan ilk inme de anlaşılmıştır. Bu durumda ilk vahiy olan Alak suresinin baştaki beş âyeti Ramazan ayında o gece gelerek vahyin başlangıcını teşkil etmiştir.

Kıyamete kadar gelecek olan yüz milyarlarca insana dünya ve âhirette rehberlik edecek olan bir kitabın yeryüzüne geliş günü ve bunun yıldönümleri elbette ki müstesna bir gün olmalı, bayramlar, ihtifaller ve merasimlerle kutlanmalıdır. O gün diğer günlerden daha kıymetli, daha şerefli olmalıdır. Gerçekten de öyledir, Kur'ân-ı Kerîm, muhtelif âyetleriyle Kâdir gecesine temas eder ve kıymetini, ehemmiyetini dile getirir: Duhan suresi Kadir gecesi'nin kudsiyetine kasemle başlar:

"Hâmîm, (Helal ile haram ve sair hükümleri) açıkça bildiren bu Kitab'a yemin olsun ki, biz O'nu mübarek bir gecede indirdik. Biz (O'nunla kâfirlerin uğrayacakları azâbı) haber vericileriz. Her hikmetli iş, nezdimizden çıkan bir emir ile, o gecede ayrılır..." (Duhan: 44/1-5).

Kadr suresi, o gecede Rabbimizin rahmet ve mağfiret ırmaklarının taşıp, her tevbekârı içinde garkedecek bir deryaya dönüştüğünü, hayırların bire binler, yüzbinler katıyla kabul edildiğini belirtir:

"Biz, onu (Kur'ân'ı) Kadir gecesinde indirdik... Kadir gecesi bin aydan

hayırlıdır. Onda Melekler ve Ruh, Rablerinin izniyle her bir iş için, iner de iner. O gece tan yeri ağarıncaya kadar bir selâmdır."

Bu âyetler de gösteriyor ki, Cenab-ı Hak, tıpkı dünyevî nizamatta bazı hususî kutlama ve af günleri bulunduğu gibi Kadir gecesini, hususi mağfiret günü yapmış, o gün yapılan tevbelere, hayırlara -mûtad "bire on" ölçüsünün pek fevkinde-, asgari bire otuz bin karşılık takdir buyurmuştur.

Ancak Kadir gecesinin açık şekilde bilinmesi bir kısım insanları tembelliğe atabilirdi. O gecenin kesin olan feyz ve mağfiretine güvenerek diğer günlerin değerlendirilmesi ikinci üçüncü plana atılabilirdi. Bilip bilmediğimiz birçok hikmet ve maslahatlarla, bu gecenin yılın hangi günü olduğu gizlenmiştir. Umumiyetle Ramazan ayı içerisinde olduğu kuvvetli ihtimal olarak ortaya çıkmakta ise de, Ramazan'ın ilk onunda mı, orta onunda mı, son onunda mı olduğu ihtilaf edilir olmuştur. Ramazan'ın son onunda ve 21, 23, 25, 27 gibi tek gecelere tesadüf ettiğini te'yid eden rivayetler var.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında bu gecenin hangisi olduğu merak ve araştırma mevzuu olduğu gibi vefatından sonra başta Hz. Ömer (radıyallahu anh) olmak üzere Ashâb tarafından da araştırma konusu yapılmıştır. İbnu Hacer, Kadir gecesinin hangi gün olduğuna dâir şer'î delillere müsteniden ileri sürülen görüşleri tâdad ederken tam 46 görüş kaydeder. Bunlardan birine göre Kadir gecesi Ramazan ayı içerisinde değil, senenin herhangi bir gecesindedir. Binaenaleyh mü'min her gecede teyakkuz ve tevbede olmalıdır.

Mü'minler tarafından umumiyetle, benimsenen, Kadir Gecesi olarak kutlanan gece Ramazanın 27'nci gecesidir.

Müslim'de Ubey İbnu Ka'b'dan gelen bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu geceyi irşad buyurmuşlardır. Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu hususta kuvvetli bir kanaate varmak arzusuyla Ashab'ı toplayıp fikirlerini alır. Hepsi de Ramazan'ın son onunda olduğunda icma ederler. Heyette bulunan İbnu Abbas (radıyallahu anh) söz alarak:

"Ben Kadir gecesinin hangi gece olduğunu biliyorum" der. Hz. Ömer

"Hangisi?" diye sorunca:

"Son ondaki geçen veya kalan yedinci gece" der. Hz. Ömer (radıyallahu anh):

"Bunu nereden bildin, delilin ne?" diye sorunca İbnu Abbas şu açıklamayı yapar:

"- Allah yedi sema, yedi arz, yedi gün yarattı. Ay da yedi üzerine (yedişer günlük haftalar halinde) devam ediyor.

İnsan da yediden yaratılmıştır, yediden yer[293] yedi üzerine secde eder. Kâ'be'yi tavaf yedidir, şeytana atılan taş da yedidir."

Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu açıklama karşısında tatmin olur ve takdirlerini ifade eder.

Ubey İbnu Ka'b'a göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in o geceyi ihya için uyanık kalmalarını emretmiş olmasından başka, müşâhede bile bunu te'yîd eder, zira Ramazan'ın yirmi yedinci gecesi sabahı güneş, gözleri kamaştıran şualardan arınmış olarak, beyaz ve saf doğar. Hz. Mu'âviye, İbnu Ömer ve daha başka bir kısım sahâbeler de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den, Kadir gecesinin Ramazanın 27'inci gecesi olduğu hususunda rivayetlerde bulunmuşlardır. Seleften Ahmed İbnu Hanbel, Ebu Hanife gibi birçokları da bu görüşü benimsemiştir. İbnu Kesîr'in kaydına göre Kadr sûresinde geçen ve Kadir gecesi'ne delalet eden ‘Hiye’

yani o zamirinin sure içerisinde 27. kelime oluşundan da bu hususu delillendiren selef âlimi mevcuttur. (Gerçeği Allah bilir).

Şurası muhakkak ki, bu hususta ileri sürülen bütün iddialar yakîn değil, zan, en fazla zann-ı gâlib ifade eder. Zira 27. gece olduğu bilfarz tebeyyün etse bile çoğu kere Ramazan'ın birinci günü kesinlikle bilinememektedir. Şâri, ümmete rahmeten, bunu mübhem ve ihtilaflı bırakmıştır. Böylece Fazl-ı Rahmân aşıklarına en azından bütün Ramazan geceleri "Kadir gecesi" niyetiyle ihya kapısı açık bırakılmıştır. O niyetle kapısı çalınan Yüce Rahmân'ın niyetlere göre fazlından bol bol vermiyeceğini kimse kestirip atamaz, verebileceğinin delili ise çoktur. Burada da *"ümmetimin ihtilafı rahmettir"* hadisindeki gerçek bir kere daha kendini göstermiş

olmaktadır.[294]

---

[293] Katâde, İbnu Abbas'ın bu yenen yedi ile, Abese suresinin 26-31. Ayetlerinde sayılan nimetleri kastdettiğini belirtir. (İbrahim Canan)
[294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/403-405.

ناك املف َطسو ا ُ'َرشعلا # ِ هاللّ ِلوُس َر َعم اَنْفَكِتْعا] ل□

اق ُهنع ُ هاللّ :

2□

ى ِض َر ديعس بأ نعو ـ□

ةليل ا ِهذه ُتيأر يهنإف ِهِفَكَتْعُم ىلإ ْعجريلف َفكتعا َناَك ْنَ□ :

م لاقف اَنعاَتم اَ نْلقن َنيرشع َةحيبَص

مويلا َكلذ ِرخآ نم ءامسلا ِتجاه ِهفَكَتعم ىلإ َعجر املف ،نيطو ءام يف ُدجسأ ىنأك□ □ ىُنتيأرو

ى ٍداحلا َةليل َكلذو ِنيطلاو ءاملا َرثأ ِهتبنرأو ِهفنأ ىلع ُتيأر ْدقلف ،ٍشيرع ىَلع ُدجسملا َنَاكو

ناخيشلا هجرخأ .[َنيرشعلاو .

2. (98)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte Ramazan'ın orta on gününde i'tikafa girdik, yirminci günün sabahı olunca eşyalarımızı (evlerimize) taşıdık.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir hutbe irad etti ve) sonra şunu söyledi:

"İtikafa girmiş olanlar, itikaf mahallerine dönsünler. Zira bu gece bana Kadir gecesinin hangi gece olduğu gösterilmişti, sonra unutturuldu. Siz, son onda ve tek gecelerde arayın. Ayrıca bu gece kendimi su ve çamur içinde secde eder gördüm." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) itikaf mahalline dönünce, o günün sonuna doğru hava bozdu. Mescid o sıralarda (üzeri dallarla örtülmüş) çardak şeklindeydi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'n burnu ve burun yumuşağı üzerinde su ve çamur bulaşığını gördüm. Bu gece 21. gece idi."295

AÇIKLAMA:

Hadisin Müslim'de gelen vechi, daha sarihtir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), O yıl Kadir gecesini aramak kasdı ile Ramazan'ın son on günüde de itikafa karar verir ve i'tikâf'a girenlere bu maksadla dönmelerini emir buyurur.296

[ةرشع َناضم َر هِلك يف ُفِكَتْعَي #ِ هاللّ ُلوُس َر َناَ□

ك ل

اق ُهنع ُ هاللّ :

3□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ

نيرشع َفكَتعا ِهيف َضِبُق ىِذَّلا ُماعلا ناَك املف ٍمايأ□].

3. (99)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her Ramazanda on gün i'tikâfa girerdi. Vefat ettiği yılda ise yirmi gün i'tikâfa girdi."297

[رخا َو ا' َرشعلا ُفكَتْعَي #ِ هاللّ ُلوُس َر َناَ□

ك ا

ق امهنع ُ هاللّ ىضر بعك ىب هبأو سنأ نعو ـ4□ :

نع دواد وبأ هجرخأ .[نيرشع َفكتعا ُلبقملا ُماعلا َناَك اهملف ًاماع ْفكَتعي ْملف َناَضم َر نم

سنأ نع ىذمرتلاو ،هبأ.

4. (100)- Enes ve Ubey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyorlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ramazan'ın son on gününde itikafa girerlerdi. Fakat bir sene (seferde olduğu için) itikafa girmedi, müteakip yıl yirmi gün itikaf yaptı."298

يف ٌِفكتعم َوُه َو ٌضئاح

#

ِهِب َو ّبهنلا ُلِهج َرُت ْتناَك اهنأ] اهنع ُ هاللّ□

5□

ىض َر ةشئاع نعو ـ□

“ ناَك اذإ ناس□

ن ا ِةجاحلا إ َتيبلا ُلخدي َناَكو ،ُهَسأر اهُلواني اَهترْجُح يف

جسملا

□د، بهو

□ لأسي ُج هِرعي َو ُّرميف ُفكتعم َوُه َو ِضيرَمْلاب ُّرُمَي َناك□]

□ و دواد وبأ دازو.ةتسلا هجرخأ

.] افِكتعم

□ اَه َرشابي و ،ًةأرما ّسَمَي□

و ،ًةزانج دهشي َو ،اًضيرم َدوعي نأ ِفِكَتْعُمْلِل ُةنسلا :تلاقو هنع

.

□ل حيرست رعشلا

يجرتلا ِع »

.[

» و َِ يخر ُج اهإ َمِل اَبد ّهل هنم ،ُو َعتاكاف َإها يف جسملا ِدجالا ماج

هنيسحتو هفيظنتو□ .

---

295 Buhârî, Fadlu Leyleti'l-Kadr: 2, 3, İtikaf: 1, 9, 13; Müslim, Sıyâm: 213, (1167); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 2/405-406.

296 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/406.

297 Buhârî, İ'tikâf: 17; Ebu Dâvud, Savm: 78, (2466). İbnu Mâce, Sıyâm: 58 (1769); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 2/406.

298 Hadisi Ebu Dâvud, Übeyy hazretlerinden [Savm 77, (2463)]; Tirmizî de Enes hazretlerinden [Savm 79, (803)] rivayet etmiştir. İbnu Mâce, Sıyam 58, (1770).İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/406-407.

5. (101)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mescitte itikafda olduğu sırada, kendisi de hayızken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saçlarını taramıştır. Bu hizmeti yaparken kendisi odasında ayrılmamış; Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) başını ona uzatmıştır. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) itikafda iken, (büyük veya küçük abdest bozmak gibi) zarurî bir ihtiyaç olmadıkça odaya girmezdi."299

Ebu Dâvud'da şu ziyade var: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) itikafda iken hastaya uğrar, oyalanmadan halini sorar geçerdi. Hz. Aişe buyurdu ki: "Aslında, mûtekif için sünnet olanı, hasta ziyaretine gitmemesi, cenaze merasimine katılmaması, kadına temas etmemesi, kadının tenine tenini değdirmemesi, zarurî ihtiyaç dışında çıkmamasıdır. Oruçsuz itikaf yoktur. Keza cuma kılınan mescid dışında da itikaf yoktur."300

تناكف ٌةضاحتسم ِهجاوزأ نم ٌةأرما # هبنلا عم ْتفكتعا] :تلاق اهنع ُ هاللّ ى ِض َر اهنعو□
□6ـ

براخبلا هجرخأ

مدلا َنم اهَتحت َتْسهِطلا ِتعضو اَمبرو ،بهِلصُت َبهو َة َرفصلاو َمدلا ى َرت□].

دواد وبأو.

6. (102)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden biri, müstehaza haliyle301 Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte itikafa girdi. Öyle ki, kadın, kanı ve elbisesinde sarı lekeyi de görüyor bu halde de namaz kılıyordu. Kanın şiddetli akması halinde (kirletmeyi önlemek için) altına leğen koyduğu oluyordu."302

هتيتأف ًافكتعم # ِ هاللّ ُلوس َر َناَ□]

ك ا

هنع هاللّ ى ِضر ُةيفص تلاق :لاق نيسحلا نب يلع نعو ـ7□ :

املف ِراص ‘نا نم نجر هرم ِدجسملا َباب غلب اذا بهتح بعَم َماقف َبلَقْن ‘ ُتمق مث
هُتثدحف ًيل ُهروزأ

هاللّ َلوُس َر اَي ِ هاللّ َناَحبس َاقف ،هٍيَبُح ُتنب ُةيفص اهنإ امكلس ِر بلع لاقف اعرسأ # □
ِ هاللّ َلوُس ايأر

ر

وأ ًا هرَش امكبولق يف فذقي نأ ُتيشخ ىنإو ،ِمدلا ىرجم َمدآ ِنبا نم ى ِرجي َناطيَشلا هنإ : َلَقَف

عوجرلا ب .

قنا د »

.

واد وبأو ىراخبلا هجرخأ .ً ا »

ئيش لاق]

7. (103)- Ali İbnu'l-Hüseyn anlatıyor: Safiyye (radıyallahı anhâ) buyurdu ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) itikafta iken ziyaret maksadıyla geceleyin yanına uğradım. Bir müddet konuştuk. Sonra geri dönmek üzere kalktım. Uğurlamak üzere de o kalktı. Kapıya kadar gelmişti ki, Ensar'dan iki kişi oradan geçiyordu. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i görünce hızlandılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ağır olun dedi *, şu yanımdaki Huyey'in kızı Safiyye'dir."* Onlar:

"Subhânallah, dediler bu da ne demek ey Allah'ın Resûlu" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Şeytan, insana, damarlardaki kan gibi nüfuz eder. Ben, onun kalplerinize bir kötülük atmasından korkarım"

buyurdu."303

AÇIKLAMA:

Hadisten şu hükümler çıkarılmıştır:

1- Mutekifi ziyaret câizdir.

2- Mutekifin mübah şeylerle meşguliyeti câizdir. Ziyaretcilerle konuşması, onlarla kalkması, onları uğurlaması gibi.

3- Mutekif zevcesiyle başbaşa yalnız kalabilir.

4- Kadın, mu'tekifi ziyaret edebilir.

5- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ümmetine karşı müşfiktir, onların günaha düşmemesi için gayret sarfetmiştir, çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında suizan ederek günaha girebileceklerdi.

6- Suizan uyandıracak durumlarda kaçınmak, şeytanın tuzağına düşmemek için itina göstermek, icabında özür beyan etmek gerekir. Bu husus, örnek ittihaz edilen âlimler ve diğer büyükler hakkında daha ziyade ehemmiyet taşır. Onların suizanna sebep olacak fiilerden son derece kaçınmaları gerekir. Her ne kadar haklı ve hulus sahibi olsalar bile haklarında suizan uyandıracak davranışta bulunmaları asla câiz değildir. Çünkü bu durum kendilerinden, ilimlerinden istifadeyi ortadan kaldırır. Bu mevzu ile ilgili olarak bazı âlimler: "Hâkim, kapalı
299 Buhârî, Hayz: 2, İtikaf: 2, 3, 4, 19, Libâs: 76; Müslim, Hayz: 6-7 (297); Muvatta, İ'tikâf: 1 (1, 312); Tirmizî, Savm: 80, (804); Ebu Dâvud, Sıyâm: 79 (2467, 2468, 2469); Nesâî, Hayz: 20, (1, 193).

300 Ebu Dâvud, Savm: 80, 2473); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/407.

301 Müstehaza hayızlı olmadığı halde - hastalık sebebiyle - kanı akan kadın.

302 Buhârî, Hayz: 10, İtikaf: 10; Ebu Dâvud, Savm: 81, (2476); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/408.

303 Buhârî, İ'tikâf: 8, 11, 18; Farzu'l-Humus: 4, Bed'u'l-Halk: 11, Edeb: 121, Ahkâm: 21; Müslim, Selam: 23-25 (2174, 2175); Ebu Dâvud, Sıyâm: 79, (2470); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/408.

olma halinde töhmetten kurtulmak için hükmün sebebini mahkûma açıklamalıdır" demiştir. Durum böyle olunca,

"nefsimi alçaltıyorum, terbiye ediyorum" özrüyle uygunsuz ve fenâ davranışlardan çekinmeyenlerin hataları pek zâhirdir. Bunların, kendilerine sünnet-i nebeviye'den örnek göstermeleri mümkün değildir.

7- Kadınların geceleyin evlerinden dışarı çıkmaları câizdir.

8- Hayrete düşülen, taaccüp edilen durumlar karşısında sübhânallah demek câizdir. Bu tabir, hadislerde, tazîm, ürperti, utanma gibi başka hisler tahrik eden durumlarda da kullanılmıştır.304

ىو ُريو ،ًةليل َفكتعي نأ ِةيلهاجلا يف َرذن َرمع هنأ [امهنع ُ هاللّ ىض َر رمع نبا نعو ـ8□:

ةسمخلا هجرخأ .

كرذنب فوأ :لاقف # ِ هاللّ َلوُسر لأسف ِمارحلا ِدجسملا يف ًاموي□]

8. (104)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Babam Ömer (radıyallahu anh) cahiliye devrinde iken geceleyin itikafa girmek üzere nezretmişti (adamıştı). -Hatta Mescid-i Haram'da bir gün itikaf yapmayı adamıştı diye de rivayet edilir- Durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"Nezrini yerine getir" buyurdu."305

AÇIKLAMA:

Müslüman olmazdan önceki adak, yerine getirilir mi, getirilmez mi âlimler tartışmışlardır. Şâfiî (raimehullah)'ye göre yerine getirmek gerekir. Ebu Hanîfe'ye göre gerekmez. Zira, hadiste, *"İslâm, önceden işlenen günahları ve borçları ortadan kaldırır"* buyrulmuştur. 306

İHYÂ'U'L-MEVAT BÖLÜMÜ

□□ قَحأ َوُهَف ٍد□□ ‘

[ح ّتَسْيل ًاضرأ َرمَع ْنَ

م #

: □ هاللّ ُ اهنع :تلاق َر َلوُس ُ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر ةشئاع نع

. ا :لاق ةورع نب ريبزلا :ىضق ِهب ُرمع يف ِهتفخ َر ىض هاللّ ُ هنع . ُ هجرخأ براخبلا

[□هِب

1. (105)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sahibi olmayan bir araziyi kim ihya ederse, bu araziyi herkesten ziyade o hak kazanır."

Urvetu'bnu Zübeyr "Hz. Ömer (radıyallahu anh) halife iken bu hadisin hükmünü tatbik etti" dedi.307

AÇIKLAMA:

Mevat arazi kimsenin mülkü olmayan, meskun bölgenin (belde) bitişiğinde bulunmayan dışta kalan arazidir.

Meskun bölgeye yakın veya uzak olmuş farketmez. Ebû Yusuf, bu araziyi şöyle tarif etmiştir: "Mevat öyle bir parçadır ki, bunun mamur araziye en yakın noktasına duran birisi, bütün gücüyle bağırdığı zaman mamur bölgenin ona en yakın yerinden sesi işitilmez."

Bir yerin ihyası: Oranın sulanması, ekilmesi, ağaç dikilmesi veya bina yapılmasıyla gerçekleşir. İhya etmek, lügat olarak hayatlandırmak, canlandırmak demektir. Cumhûr'a göre, bir kimse, yukarıdaki evsafta bir mevâtı, ihyâ edecek olsa, ona sâhib olur, bu arazi, ümrana yakın olmuş, uzak olmuş devlet reisi izin vermiş vermemiş

fark etmez. İmâm-ı Âzam (rahimehullah)'a göre, devletin mutlaka izni gerekir. Ancak, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed de diğer ulemaya uyarak bu meselede Ebu Hanife'ye muhalefet ederler.308

[ق ْرعِل سيلو ،هل بهف ًةتيم ًاضرأ ايحأ ْنَ□

□2ـ نعو ةورع نَب ريبزلا لاق: لاق رسو ُلوُ ّهالل ِ # م

نَضق # ِ هالّ َلوُس َر هنأ دهشأ: ةورع لاق: دواد وبأ دازو ى

ئاسنلا هإ ةعبر ا‘ هجرخأ .

قح ٍملاَظ□].

اذهب اَنَءاَج ِهِب ُّقحأ َوُهَف ًاتاوم اَيحأ ْنَمف ،بلاعت ِ هالّ دابع َدابِعلاو ،بلاعت ِ هالّ ُضراأ َضر ا‘ هنأ

هنع ِتاولصلاب انءاَج ىذَّلا # هبنلا نع□ .

2. (106)- Urvetu'bnu Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: 304 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/408-409.

305 Buhârî, İtikaf: 5, 15, 16; Humus: 19, Megâzî: 54, Eymân: 29; Müslim, Eymân: 27, (1656) Tirmizî, Nüzûr: 12, 12, (1539); İbnu Mace, Keffarât: 18, (2129); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/409-410.

306 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/410.

307 Buhârî, Hars: 15; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/411.

308 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/411.

"Kim ölü bir arâziyi ihya ederse, burası onun olur. Başkasının arazisine izinsiz ağaç dikene hiçbir hak tanınmaz."309

Ebu Dâvud'da şu ziyade var: Urve (radıyallahu anh) dedi ki: "Şehâdet ederim ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şuna hükmetti: *"Arz, Allah'ın arzıdır, insanlar da Allah'ın kullarıdır. Kim bir ölü araziyi (mevat) ihya ederse, bu yere, o, herkesten ziyade hak sâhibi olur."* Bu hükmü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bize, ondan namazı getirenler getirdi."310

هاللّ ِلوُس َر ىلإ امَصَتخا ِنْيَلُج َر هنأ] ثيدحلا اذهب ىنثهدح ِيذَّلا ىنثَّدح دقلو ُ : □ #: □3ـ لاق ةورع

نأ ِلخنلا َبحاص َرمأو ِه ِضرأب ِضر ا‘ ِبحاصل َضَقف ِرَ Œ

خ ا ِضرأ يف ًخن اَمُهُدحأ َسرغ

تَج ِرخُأ ىهتح ُّمُع ُلخنل اَههنإو ، ِسوؤفلاب اَهُلوُصُأ ُب َرضُتل اَههنإو ،اَهُتيأر ْدقلف اهنم□ ُهَلخن َج ِرْخُي

» □سوؤفلا

» كُّل ام أُخ ِذ َوحاتفُر َوغُر ِ َس بغير حق

»□و َالغر ِ ْق ُالظالم :

» ا لاق كلام همحر هاللّ

هنم].

لوطلا يف ةماتلا بهو ،ةيهِمَع عمج

مُعلاو□□»

« □ا لة ةفورعملا نم ُديدحلا

بهو ،ٍساف عمج Œ

. فافتلاو

3. (107)- Urve (radıyallahu anh) dedi ki: "Bana bu hadisi rivayet eden kimse şunu da anlattı: İki kişi Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek aralarındaki ihtilâfı arzettiler: Bunlardan biri, diğerinin arazisine hurma ağacı dikmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Tarla, eski sâhibine aittir, ağaç diken de diktiklerini tarlada söksün"* diye hükmetti. Ben ağaçların köklerine baltalarla vurulduğunu gördüm. Ağaçlar boylu boslu tam haldeydiler, hepsi de tarladan söküldüler."311

□ ه

.[□نَ ْطاحأ َطائَاح ًيِف مَو ٍتا َوُهَف ل]

م

: □ □4ـ نعو ةَرُمس نب َبدنج قال: قال َر ُلوُس هاللّ

□ هاللّ ُ هنع ُقال: قال َر ُلوُس هاللّ

دواد وبأ هجرخأ.

□ى ِض َر ديز نب ديعس نع هاللّ همحر نيزر دازو

. ه

[نَ ْرَمَع َ اضرأ ًقَد ْزجع َ اهُبحاص َ اهنع َ اهكرتو َ ةَكَلْهَم ًبهف ل]

م

:

4. (108)- Semuratu'bnu Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:

"Mevât (ölü) bir araziyi kim bir duvarla çevrelerse, burası onun olur."312

Rezîn, Saîd İbnu Zeyd (radıyallahu anh)'den şu ziyadeyi kaydetti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:

"Sahibi bir arazinin bakımından âciz kalarak helâk olmaya terkedince biri gelip bu araziyi ihya ederse, arazi kendinin olur." 313

AÇIKLAMA:

Duvar çekme ile temellük hasıl olup olmayacağı münâkaşa edilmiştir. Taş dikmek, duvar çekmekle temliki câiz görenler yukarıdaki hadisle istidlâl etmişlerdir. Bazı âlimler ise taş dikme (tahcir) ve duvar çekmenin ihya sayılmayacağını söylemiştir. Bu görüşte olan Türbüştî "arazi" tabirinin de açıklamaya muhtaç olduğunu, zira her araziye duvar çekmekle temellük edilemiyeceğini" söyler. Tîbî ise, "duvar çekme" tabirin yeterli açıklık getirdiğini, çünkü bu ifadenin tarlayı çevreleyici iç kısmındaki eşyayı koruyucu bir duvar inşa edildiğine delalet ettiğini, Sözgelimi duvarların korunması için eğrik, sığırların korunması için ağıl yapmak maksadıyla bu duvarların çekildiğine delalet eder" der. Nevevî hayvan için ağıl yapmak veya içerisinde sebze meyve kurutmaya, odun, saman depolamaya mahsus kuytu yer elde etmek istenirse, bunun temlik sayılması için duvar çekilmiş olması şarttır, ağaç dalı veya taş dikilmesi yeterli değildir" der.314

ÎLÂ BÖLÜMÜ

Îlâ, lügat olarak yemin ve imtina mânasına gelir. Şer'î ıstılah'da, bir kimsenin karısına dört ay yaklaşmamaya yemin etmesidir. Îlâ âyet-i kerîme'de de temas edilen, câhiliye devrinde pek cârî bir boşama şeklidir:

"Kadınlarına yaklaşmamaya yemîn edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer erkekler (o müddet içinde kefâret yaparak zevcelerine) dönerlerse şüphe yok ki Allah cidden mağfiret edici, hakkıyla esirgeyicidir" (Bakara: 2/226).

309 Muvatta, Akdiye: 26, (2, 743); Tirmizî, Ahkâm: 38, (1379); Ebu Dâvud, Harâc: 37, (3073).

310 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/412.

311 Ebu Dâvud, Harac: 37, (3074); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/412-413.

312 Ebu Dâvud, Harac: 37, (3077).

313 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/413.

314 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/413.

Cahiliye devrinde bu tarz boşamada koca rücû hakkından, kadın da müddet kaydı olmaksızın, diğer bir kocaya ebediyen varma hakkından mahrumdu.

Şu halde Kur'ân bunu dört ayla sınırlamıştır. Erkek bu müddet içerisinde kefâret ödeyerek rücû edebilir. Bunu yapmadığı takdirde dört ay sonra bir talak vermiş sayılır.

Îlâ üç çeşittir:

1- Îlâyı muvakkat: Bu, müddet belirtilen îlâdır. Dört ay, beş ay gibi bir müddetle kayıtlanır.

2- Îlâyı müebbed: Ebediyen kadına takarrüb etmemeye yemindir.

3- Îlâyı meçhul: Müddet tâyin edilmeden yapılan hanıma yaklaşmama yeminidir.

Belirtilen müddet içerisinde kadına yaklaştığı takdirde yemininde hânis olduğu için yemin kefâreti öder. Îlâ bahsi, birçok teferruatı bulunan bir mevzudur. Fıkıh kitaplarında açıklama yer alır.315

Aşağıdaki hadislerde temas edilen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in îlâsı, şerî ıstılah'daki îlâ'dan ziyâde, lügavî mânada bir yemindir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Tahrîm sûresi'nin nüzulüne sebep olan, hanımlarıyla arasında vâki bazı huzursuzluklar sonunda, kadınlarına bir ay takarrüb etmemek (yaklaşmamak) üzere yemin etmiş ve böylece, mü'minlerce îlâ ile ilgili âdabı da ta'lim buyurmuştur. Îlâ kararı rivayetlerde farklı farklı sebeplere dayandırılır. Biz bu sebeplerden sadece birini bahsin sonunda anlatacağız.

Diğerlerini merak edenlere, tefsir kitaplarını görmelerini tavsiye ederiz. Ancak bütün rivayetler ailevî huzursuzlukta birleşir. Sebep olarak farklı hâdiselerin zikredilmesi, bir tezad (teâruz) sayılmamalı. Mezkûr hâdiselerden herbiri aynı esnâda veya birbirine yakın zamanlar içerisinde cereyan etmiş ve bunların birikimi de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i hanımları uyarıcı bir ceza olarak îlâ kararı vermeye sevketmiş olabilir.

Bu karar, gerçekten müessir bir ceza olmuştur. Zira rivayetler hem hanımların hem de yakınlarının Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın boşamış olabileceği ihtimaliyle son derece üzülüp ağlaştıklarını, ciddi bir endişeye ve telaşa düştüklerini ifade ederler.316

نم ىلآو ،ُهُفِتَك وأ ُههقِش َش ِحُجَف ٍسرف ْنِم َع ِرُص # هبنلا هنأ] ُهنع ُ هاللّ

1□

□ـ نع سنأ َر ِض ى

□فأتاه ُأصحاَبُه ُيعُوِدونه ُفصلى بهم جالسا

رشم يف

□بةٍ لُه ُدرجُها َنم جذُوع

□نسائِه ًشهرا فجلس

“ بهلص ناِو ،ًامايق اوهلصف ًامئاق بهلص اذاف ِهب همت ْؤُيِل ُماَ

م ا َلِعُج امهنإ :لاق َملس املف ٌمايق مهو

ل َلزن :

و لاق .عَفري بهتح او

عست□

عفرت َِ َو ،َعكري بهتح اوُعَكرت َِ َو ،ًادوعق اوهلصف ًادعاق□

هجرخأ [.َنورشع َو ٌعست رهشلا نإ :لاقف ً . ارهش َتيلآ كنإ ِ هاللّ َلوُسر اي اولاقف

. نيرشعو□

اعست َنوُكي َرهشلا هنإ] ةملس□

:

مأ نع نيخيشلل ىرخأ يفو.ىئاسنلاو ىذمرتلاو ىراخبلا

عستب ًةرمو اَهِلك ِهْيَدي□

رباج نع ملسمل ىرخأ يفو ن [

يرشعو].

عباصأب ِنيت هرم ًاثث ِهْيدي َقَّبط همث□

. ا

هِنم□]

1. (109)- Enes (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i bir at yere atmıştı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (sağ) tarafı veya (sağ) omuzu ezildi. Bu O'na ayakta duramayacak kadar ızdırab verdi. O sıralarda hanımlarını da bir ay müddetle terketti. Bu esnada, hurma kütüğünden yapılmış bir merdivenle çıkılan tenezzüh odasına (meşrübe) çekildi. Ashâb (radıyallahu anhum ecmaîn) kendisine "geçmiş

olsun" ziyaretine geliyorlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturarak namaz kılardı, onlar ise ayakta durarak namaza uymuşlardı.

Selâmı verince şöyle dedi:

"İmam, kendisine uyulmak için vardır. Öyle ise ayakta namaz kıldırıyorsa siz de ayakta kılın, şâyet oturarak kıldırıyorsa siz de oturarak kılın, imam rükuya varmadan rükuya gitmeyin, o başını kaldırmadan siz de kaldırmayın."

Râvi der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ayın 29'unda meşrübeden indi. Ashâb:

"Ey Allah'ın Resulü, sen bir aylık bir müddet için îlâ'ya (ayrı kalmaya) karar vermiştin" dediler. Onlara:

"Bu ay yirmi dokuz gündür" cevabını verdi."317

Buhârî ve Müslim'de Ümmü Seleme'den gelen bir rivayette: *"Bu ay yirmi dokuz çekiyor"* buyurmuştur.

Müslim'de Câbir (radıyallahu anh)'dan kaydedilen bir rivayette: "Sonra iki elini üç sefer uzattı, ikisinde her iki elinin bütün parmaklarıyla, sonuncu kerede sadece dokuz parmağıyla işaret etmişti" diye (yirmi dokuzu gösterdiği açıklanır)"318

AÇIKLAMA:

315 Ömer Nasuhi Bilmen'in Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu'nun ikinci cildine müracat edilsin. (İbrahim Canan) 316 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/415-416.

317 Buhârî, Salat: 18, Ezan: 51, 82, 128, Sıfatu's-Salat: 83, 128, Savm: 11, Mezâlim: 25, Nikâh: 91, Talâk: 21, Eymân: 20; Tirmizî, Savm: 6, (690); Nesâî, Talak: 32, (6, 166).

318 (Sıyam: 24); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/416-417.

Bu hadis her ne kadar oturarak namaz kıldıran imamın arkasında cemaatin de oturarak kılmasını âmir ise de başka rivayetleri de beraberce değerlendiren Hanefî (Şâfi, Sevrî, Ebu Sevr ve Cumhûr) uleması ayakta durmaya muktedir olanların oturarak kıldıran imamın arkasında, ayakta kılması gereğine hükmetmişlerdir, namaz farz veya nâfile olmuş farketmez.319

بهتح ُقهطلا ِهيلع ُعَقي َ َو ، َقِهلطُي بهتح ُفَقوُي ٍرهشأ ُةعبرأ ْتضم اذإ] لاق

رمع نبا نعو ـ2□ :

مهنع ُ هاللّ

بلوملا ننعي ، َقهلطي.

ى ِض َر ةشئاعو ءادردلا بأو بلع نعو نامثع نع َكلذ ركذيو□

نبا ننعي□

لاق براخبل برخأ يفو كل «

امو براخبلا هجرخأ .]ةباحصلا نم ًجر رشع ننثاو .

‘ قطلا م َزعي وأ ِفورعملاب َكسمُي ْنأ َّ إ ِلَج ا‘ َدعب ٍد□

ح ُّل ِحَي بلاعت ُ هاللّ بمس بِذهلا ءي“ا

رمع□ «

بلاعت ُ هاللّ رمأ امك .

2. (110)- İbnu Ömer (radıyallahu anh), *"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır.*

Eğer erkekler (o müddet içinde kefaret yaparak zevcelerine) dönerlerse şüphe yok ki Allah cidden gafur ve rahîmdir..." (Bakara: 2/226) âyetinin açıklaması ile alakalı olarak) şöyle demiştir: "Ayette zikretilen) dört ay geçtikten sonra ya rücu etmek veya boşamak üzere zevc tevkif olunur. Îlâ yapan fiilen boşamayınca (bu müddetin dolmasıyla) boşanma husule gelmez." Bu görüş, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Ebu'd-Derda ve Hz. Aişe (radıyallahu anhüm ecmaîn)'den ve Ashab'tan on iki kişiden de rivayet edilmiştir.320

Buhârî'nin bir başka rivayetinde İbnu Ömer demiştir ki: "Cenâb-ı Hakk'ın âyette zikrettiği îlâ, dört aylık müddet dışında hiç kimseye helal olmaz. Bu müdded dolunca ya tatlılıkla hanımını tutar veya, Allah'ın emrettiği şekilde boşamaya karar verir. (Îlâ müddetini uzatarak kocanın ayrıca birde boşanmasını beklemek gibi üçüncü bir yola sülûk edilemez.)"321

AÇIKLAMA

Bir kimse îlâ yaptığı takdirde âyette zikredilen dört aylık müddet geçince talâk vâki olur mu, olmaz mı? meselesi farklı şekilde cevaplandırılmıştır.

Yukarıda Muvatta'dan alınmış olan rivayete göre, İbnu Ömer, vaktin dolması boşanmanın husulü için yeterli değildir. Îlâ yapan kimsenin ayrıca boşaması gerekir kanaatindedir. "Erkek, bir an önce ya kefaret ödeyerek îlâyı kaldırmaya veya talâk vererek boşamaya mecbur edilmek üzere dördüncü ayın sonunda hâkim tarafından tevkif edilmelidir" demektedir. Aksi takdirde, câhiliye devrinde olduğu üzere, kadın ne evli ve ne de boşanmış

sayılmayacağından mağdur olacak, bir kısım haklarını kullanamayacaktır. Yukarıdaki rivayet, Ashâb'tan on iki kişinin bu görüşte olduğunu tasrîh etmektedir. İmam Mâlik de bu görüştedir. Ancak Kûfeliler'e (Hanefîler) göre dört ayın dolmasıyla, kendiliğinden talâk vâki olur, erkeğin ayrıca boşaması şart değildir.322

تضم نإو ،ُقط هيلع ْعقي مل ِهتارما نم ُلجرلا ىلآ اذإ :لاق ههجو ُ هاللّ َم هرك يلع نعو□
□3ـ

ىلع َفلح ن :

م لاقو كل

ام هجرخأ .

ُئفُي نأ اهمإو َقهلطي نأ اهمإف َفقوُي ىتح ُرهش ا‘ ُةعبر ا□.

نع َلئس ههنأ ُهنع ُ هاللّ

□ ا

ي .

ى ِض َر يلع نع ِنغلب ِلوم ْنكي مل اَهدلو َمَطفَت ىتح اَهَأطي ْنأ ِهتأرما□

ءيإ ُهري ملف َكلذ□ .

3. (111)- Hz. Ali (kerremallahu vechehu) buyurmuştur ki: "Bir kimse hanımına yaklaşmamaya yemin ederse (îlâ'ya karar verirse), bundan boşanma hâsıl olmaz. Dört aylık müddet geçince, îlâ yapan koca tevkif olunur, ya boşar ya da kefaret ödeyerek rücu eder."323

İmam Mâlik der ki: "Bir kimse, çocuğu sütten kesilinceye kadar hanımına yaklaşmamaya yemin edecek olsa, bu îlâ yemini sayılmaz. Bana Hz. Ali'den ulaşan bir rivayete göre, bu durumdan kendisine sorulduğu vakit bunun îlâ olmadığını belirtmiştir."324

AÇIKLAMA:

319 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/417.

320 Buhârî, Talak: 21; Muvatta Talak: 19, (2, 557).

321 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/418.

322 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/418-419.

323 Muvatta, Talak 17, (2, 556).

324 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/419.

Bu rivayette, îlâ'nın tarifiyle ilgili olarak âlimlerin yaptığı ihtilafı görmekteyiz. Bazıları, yapılan yemînin îlâ sayılması için bu yeminin öfke ile yapılması, kadına bir ceza, bir zarar vermek niyetiyle yapılmasını şart koşmuştur. Söz gelimi, meme emen çocuğun zarar görmemesi için, hamileliği önlemek düşüncesiyle yapılan îlâ, ıstılahî îlâ değildir.

Hz. Ali, İbnu Abbâs (radıyallahu anhüma) Hasan-ı Basrî ve diğer bir kısım seleften yapılan rivayete göre: "Öfke hâli iktiran etmeyen yemin îlâ sayılmaz." Öte yandan Şa'bî tarikinden yapılan rivayette: "kadınla erkek arasına girip mukareneti önleyen her yemin îlâdır."325

ح َمارحلا َلعجف َم هرحو ِهِئاسن نم # ِ هاللّ ُلوُسر ىلآ] ت

لاق اهنع ُ هاللّ :

4

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ

ى

ذمرتلا هجرخأ . ً ة .

رافك ِنيميلا يف َلعجو]

4. (112)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hanımlarına yaklaşmamaya yemin etti (îlâ kararı verdi) ve (bal yemeyi de kendi kendine) haram etti. Böylece helal olan bir şeyi kendisine haram kılmıştı. Sonra kefâret karşılığında yeminini bozdu"326

AÇIKLAMA:

Bahsin girişinde belirtildiği gibi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i îlâ kararı vermeye sevkeden birkaç sebep zikredilir. Bunlardan en ziyade zikredileni, bal şerbeti içmesiyle ilgili olanıdır: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcelerini mûtad üzere ziyaretleri esnasında, kendisine, validelerimizden biri tarafından ikram edilen bal şerbetinin hatırına onunla olan sohbetini biraz uzatması, diğerlerinin kıskanmalarına sebep olmuştu. Aralarında anlaşarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendilerini ziyaretleri sırasında "meğâfir koktuğunu" söylediler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bal şerbeti içtiğini, (bunun meğâfirle ilgisi olmadığını) söyleyince de: "Arılar balı meğâfir çiçeğinden yapmıştır"

dediler.

Meğâfir, kokusu hoş olmayan ikrah veren bir ottu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise pis kokulu şeylerden son derece kaçınır "Cemaate çıkıyorum" diyerek sarımsak veya soğanla pişirilmiş yemeklerden bile yemezdi.

Zevcelerini ayrı ayrı ziyareti sırasında hepsinin ittifakle meğâfir kokusundan bahsetmesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı üzmüştü. Bir daha bal yememek üzere yemin etti.

Bunun üzerine Tahrim sûresi nâzil oldu. İlk ayetlerde *: "Ey peygamber, eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun... Allah şüphesiz size yeminlerinizi kefaretle geri almanızı meşru* *kılmıştır..."* (Tahrim: 66/1-2) diyerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu davranışının hoş olmadığı, kefâret ödeyerek yemininden rücu etmesi emredilmiştir.

İşte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu vak'a üzerine zevceleriyle bir ay ayrı kalmaya karar vererek meşrübe denen ve hurma kütüğünden mamul bir merdivenle çıkılan tenezzüh odasına çekildi.

Îlâ, cahiliye Araplarında sıkca görülen bir boşanma şeklidir, müddetle sınırlı değildir. Böylece kadın ne boştur evlenebilsin, ne de değildir zevce muamelesi görsün.

Kur'ân-ı Kerîm bunu yasaklayarak, böylesi bir durumun dört aydan fazla devam edemiyeceğini hükme bağlamıştır. Ancak âyet-i kerime üç farklı şekilde anlaşılmıştır:

1- İlâdan sonra dört ayın dolması, talâka azmetmek sayılmıştır ve böylece, îlâ yapan erkek, dört ay içinde kefaret vererek yemininden dönmemişse, bir talâk-ı bainde bulunmuş sayılır. İbn-i Abbas, İbnu Mes'ud, Zeyd İbnu Sâbit, Osman İbnu Affan bu görüştedir. Hanefîler de bunu iltizam etmiştir.

2- Hz. Ali, İbnu Ömer, Ebu'd-Derdâ, Hz. Aişe başta diğer bazıları, böyle birinin dört ayın hitamında îlâya son vermek veya, boşamaya karar vermek üzere hâkim tarafından tevkif edileceğine hükmetmiştir. Şâfiî ve Mâlikîler de bu görüştedir.

3- Üçüncü görüşe göre, dört ayın sonunda bir talâk-ı ricî vâki olur. Sâid İbnu Müseyyeb, Sâlim İbnu Abdillah, Ebu Bekr İbnu Abdirrahmân, Zühri, Atâ... gibi bazıları bu görüşe sâhib olmuştur.

Konunun teferruatı için fıkıh kitaplarına başvurulmalıdır.327

İSİM VE KÜNYE BÖLÜMÜ

*

BİRİNCİ FASIL

MAKBUL VE MEKRUH İSİMLER

325 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/419.

326 Tirmizî, Talak: 21, (1201); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/420.

327 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/420-421.

*

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN İSİM KOYDUĞU KİMSELER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN DEĞİŞTİRDİĞİ İSİMLER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN İSİM VE KÜNYESİNİ

ALMA HAKKINDA GELEN RİVAYETLER

*

BEŞİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

MAKBUL VE MEKRUH İSİMLER

[مُكِئاَمسأب ِةَماَيِقلا َم ْوي َن ْوَعْدُت ْمُكهنإ□

هاللّ ُلوُسر لاق :لاق ُهنع ُ هاللّ □ :

1□

ى ِضر ءادردلا بأ نع ـ□

. دواد وبأ هجرخأ .

مُكَءامسأ اوُنسحأف ْمُكِءاَبآ ِءاَمْسَا َو□]

1. (113)- Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: *"Sizler kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız öyleyse isimlerinizi güzel yapın."* 328

AÇIKLAMA:

İsimler, insan üzerinde te'sir ve telkin gücüne sahiptir. Bu sebeple isimlerin güzel olmasına dikkat edilmelidir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de isim üzerinde ısrarla durmuştur. Sadece insanlardaki cahiliye devrinden kalma kötü isimleri değil, hayvan, eşya ve mekânlarla ilgili kötü isimleri de değiştirmiştir.

İsmin telkin gücünü kavramak için, bir peygamber ismi taşıyarak adı zikredildikçe o peygamberi anmak yeterlidir.

İsimler ümmet ve millet içerisinde birliği sağlayan hususlardan biridir. Bu sebeple bilinen, beğenilen, tarihten intikal eden müşterek isimlerin korunması gerekir.

Yukarıdaki hadiste, kıyamet günü isimlerimizle çağrılacağımız sebebi gösterilerek isimlerimizin güzel olması taleb edilmiştir. Bununla, söylediğimiz ve başka maslahatların da mevcudiyeti inkâr edilemez.

Taberânî'de gelen bir rivayet âhirette Allah'ın (kullarına bir lütfu olarak) örtmesiyle insanlar babalarının değil annelerinin adıyla çağrılacağı" belirtilmiştir. Alkamî şöyle der: "Bu iki hadis şöyle cemedilebilir: "Nesebi sahih olanlar babalarının, diğerleri ise annelerinin adıyla çağrılacaktır. Veya şöyle de denilebilir: Bazı kimseler de annelerinin isimleriyle çağrılacaklardır."

Hadiste geçen: *"İsimlerinizi güzel yapın"* sözünden maksad "evlatlarınızın, yakınlarınızın ve hitmetçilerinizin..."

demektir.329

نَلاعت ِ هالّ ىلإِ ءاَمْس‘ا ُبَحَأ] :#ِ هالّ ُلوُسر لاق :لاق اَمُهْنَع ُ هالّ:

2

ى ِضر َرمع ِنبا نعو ـ

ىذمرتلا .

هجرخأ ملسم وبأو دواد و .

نمحرلا ُدبعو ِ، هاللّدبع]

2. (114)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah'ın en ziyade sevdiği isimler Abdullah ve Abdurrahman'dır." 330

AÇIKLAMA:

En güzel isimler, muhakakkak ki, Allah'ın (celle celâluhu) en çok sevdiği isimlerdir. Abdullah ve Abdurrahman isimleri, kişiye hem kulluğunu hatırlatıyor hem de Rabbisini en câmi isimleriyle tanıtıyor: Lafza-i Celal, Cenâb-ı Hakk'ın İsm-i zatîsi olup diğer bütün isim ve sıfatları câmidir. Rahmân da Cenâb-ı Hakk'ın cemalî isimlerinden

---

[328] Ebu Dâvud, Edeb: 69, (4948); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/424.

[329] Müslim, Âdâb: 2, (2132); Ebu Dâvud Edeb: 69, (4949); Tirmizî, Edeb: 64, (2835); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/424-425.

[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

2/425.

olup, insanların yaşamak için muhtaç oldukları bütün rızıkları veren mânasındadır. Dolayısıyla Abdurrahman ismi, kula şükran ve minnettarlık vazifelerini hatırlatarak, ubudiyete müşevvik hisler hazırlar, telkin eder.331

ءامسأب اوُّمسَ]ت□

هاللّ ُلوُسر لاق :لاق ُهنع ُ هاللّ □ :

ى ِضرِ ِه ِِِيمَشُجلا ِيهو بأ نعو ـ3□□

اهُحَبْقأو ٌمامهو ٌثراح اَهُقدصأو ،نمحرلاُدبعو ِ، هاللُّدبع :ىلاعت ِ هاللّ ىلإ ِءامس ا‘ ٌّبحأ َو
ءاَيِبن ا،‘

ارصتخم ىئاسنلاو هل ظفل او ،دواد وبأ هجرخأ ُ ة□ .

هرمو ٌبرح].

3. (115)- Ebu Vehb el-Cüşemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Peygamberlerin isimleriyle isimlenin. Allah'ın çok sevdiği isimler Abdullah, Abdurrâhman'dır. En sâdık olanları da Hâris ve Hemmâm isimleridir. En çirkinleri de Harb ve Mürre isimleridir" 332

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen en sâdık tâbiri, ismin, türetildiği köke, mâna yönüyle uygunluğunu, sadâkatını ifade etmektedir.

Bu açıdan Hâris, "kâsib" yani çalışıp kazanan demektir. Hemmâm da "isteyen", "irade eden" mânasına gelir. Her insan mutlaka bir istek sahibidir.

Savaş demek olan Harb'in kötülüğü izah gerektirmez. Mürre: Acı mânasınadır. Acılık da insanlarca sevilen bir şey değildir. Dolayısıyla bu iki isim de çirkindir.333

]لجرِ هاللّ َدنع ِمسا َعَنْخأ هنإ□

: □ ه

اللّ ُلوُسر لاق :لاق ُهنع ُ هاللّ

4□

ى ِضر ةريره بأ نعو ـ□

‘ دمحأ لاق :ْهاش ناهاش ُلثم :بلاعت ُ هاللّ ُهمحر نايفس :لاق.[بلاعت ُ هاللّ هإ َكِلام َ ،ِك

م ا َكِلَم بهمَسُت

هجرخأ

عَضوأ لاقف□.

عنخأ□»

نع بلاعت ُ هاللّ همحر ٍورمع ابأ ُتلأس :بلاعت ُ هاللّ همحر لبنح نب «

. ا

ىئ سنلا هإ ةسمخلا

4. (116)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah katında en düşük (ahna') isim Melikü'l-emlâk (mülklerin mâliki) ismidir. Allah'tan başka Mâlik yoktur."

Süfyân merhum dedi ki: Şâhân Şâh bunun örneğidir.

Ahmed İbnu Hanbel merhûm dedi ki: "Ebu Amr merhum'a, ahna' ne demek diye sordum, bana "en düşük" diye cevap verdi."334

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer'in bir tasrihi burada kayda değer. Der ki: "Süfyan İbnu Uyeyne'nin Arapça bir sözü, acemce olarak açıklamasına bazı şârihler taaccüp ederken, bazıları da kınadılar. Bizce, kınamaları Süfyan'ın gayesini anlamamalarından ileri gelmektedir. Çünkü, Şehinşah ismi o asırda çocuklara çokca konur olmuştu. "Süfyan, hadiste gelen kötülemenin Melîku'l-emlâk ismine münhasır olmayıp, hangi dilde olursa olsun bu mânaya gelen bütün isimlere şâmil olduğuna dikkat çekmek istemiştir. Zemden murad budur.

Ulema, çocuklara bu ismi koymanın haram olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü, hadiste vaid şiddetli bir üslubla ifâde edilmektedir. Haram hükmü aynı mânaya gelen diğer isimlere de şâmildir: Ahkâmu'l-hâkimîn, Sultanu's-selâtîn, Emîru'l-ümera gibi. Bâzı âlimler Kâdı'l-kudât, Hâkimu'l-hükkâm isimlerini de bu yasak isimlere dâhil etmişlerdir. Hâkimu'l-hükkâm aslında Allah'dır (celle celaluhu). Dindar ve fâzıl kimselerden pek çoğu Kâdı'l-kudât ve Hâkimu'l-hükkâm gibi isimleri kullanmaktan, hadiste Allah ve Resulü (aleyhissalâtu vesselâm)' ın buğzettiği bildirilen Meliku'l-emlâk ismine kıyasla, kaçınmışlardır335.

لجر ُهُثَبْخأو ِةَمايِقلا َموي ىلاَعَت ِ هاللّ ىَلع لجر ُظيغأ] ىرخأ يف ىلاعت ُ هاللّ ُ همحر□
ٍملسملو ـ5□

ىَلاعت ُ هاللّ هاِ َكِلم َ ،ِكم ا'' َكِلم ىهمسي َناك] .

331 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/425.

332 Ebu Dâvud, Edeb: 69, (4950). Metin Ebu Dâvud'a aittir, Nesaî'de muhtasar olarak kaydedilmiştir [Hayl: 3 (6, 218, 219)]; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/425-426.

333 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/426.

334 Buhârî, Edeb: 114; Müslim, Edeb: 20, (2143); Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4961); Tirmizî Edeb: 65, (2839); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/426.

335 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/426-427.

5. (117)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle buyrulmuştur:

"Kıyamet günü, Allah'ın en ziyade kızacağı en kötü kimse, adı Melikü'l-emlâk (Şehinşâh) olan kimsedir. Allah'tan başka Mâlik yoktur." 336

AÇIKLAMA:

Meliku'l-emlâk, bütün mülklerin sâhibi mânasına gelir. Mülklerin gerçek sâhibi Allah olması sebebiyle bu tâbir ancak Allah hakkında kullanılabilir ve insan hakkında kullanılması tevhid inancı taşıyan insanların Rablerine karşı takınmaları gereken edebe yakışmaz.337

ةكربو ىلعيب ىهمسُي نأ ْنع ىَهني ْنأ # ِ هالّ ُلوُس َر َدارأ] ل□

: اق ُهنع ُ هالّ

6□

□ـ ىِ ضر رباج نعو

ملسم هجرخأ .[اَهنع َهني ملو َضبُق همث ا نهع ُدعب َتكس ُهتْيأر همث ك

. لذ وحنبو ٍعفانو ٍراسيو َحَلفأو

. نولوقيف ؟ٌةكرب َّمَثأ ُلوقي َلجرلا نإف ىلاعت ُ هالّ همحر دواد وبأ داز.ملسمل ظفللاو
دواد وبأو،

6. (118)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ya'la, Bereket, Eflah, Yesâr, Nâfi ve benzeri isimlerin kullanılmasını yasaklamayı arzu etmişti. Sonra onun bu mevzuda sükut ettiğini gördüm. Sonra da yasaklamadan vefat etti."

Ebu Dâvud'un rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "...Zira kişi "Bereket burada mı?" diye sorar da "hayır yok!" diye cevap verirler.338

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, zihinde hoş olmayan mânalar hasıl edecek olan isimleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamış veya yasaklama arzusunu izhar etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu davranışı, o isimleri koymayı önceden haram kılınarak istemiş olduğu halde sonradan vazgeçtiğini gösterir. Bu ise, kerâhet-i tenzîhiye ifâde eder, haram değil. Nevevî, kerahetin bu dört isme mahsus olmayıp, kıyasla benzer mânalar taşıyan başka isimlere de şâmil olduğunu gösterir.

Şu veya bu ismin konmasındaki kerâhetin sebebi bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından belirtilmiştir: İsmin çeşitli şekillerde kullanılışı esasında zihne gelebilecek uygunsuz mânalardır. Bu mânalardan bir tânesine örnek de veriyor. Buna göre, Bereket adındaki kimse "orada mı?" diye sorulup da "Hayır burada Bereket yok!" diye verilecek cevap, zihinde hoş bir mânâ hâsıl etmeyecektir.

Nevevî bu cevabın "bazı kimseleri teşâüme yani uğursuzluk çıkarmaya sevkedeceğini" kaydeder.339

هنأو ،َسيع ابأ َّنكي ُهل ًانبا َب َرَض ُ : هنع ُ هاللّ

رمع نلوم ملسأ نعو]

□7□

ى ِض َر رمع هنأ□

□ نإ :لاقف

هاللِّدبع بأب بهنكت نأ كيفكي اما : ُرمع هل لاقف .َسيع ابأ َّنكت َةبعش َنب َةريغملا .

اهنإو ،َرهخأت اَم َو ِهِبْنذ نم َمدقت ام ُهل َرِفُغ ْدَق # ِ هاللّ َلوُسر نإ :لاقف .َسيع ابأ ننان #

ك ببنلا

نيب ةنكاس مب ج

. لجلا »

دواد وبأ هجرخأ «

كله بهتح ِ هاللِّدبع بأب بنكي ْلزي ْملَف اَنِتَجْلج يف ُدعب□].

قيضك قيض رمأ يف انكرت بأ ةماميلا لهأ ةغل يف ءاملا بابح ه :ةحوتفم امهوأ نيميج

انناقأ دانع يف ُدعب اهنإ :

و هانعمو سؤرلا بهو

نرهز ا‘ لاقو با:

بحلا .

جَجلا ةدحاو ةجلجلا□

انب عنصي ام ِردن ْمل انناوخإو.

7. (119)- Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in azadlı kölesi Eslem anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), bir oğlunu Ebu İsa künyesini kullandığı için dövdü. Öte yandan Muğîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh), Ebu İsa künyesini kullanıyordu. Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona

"Ebu Abdillah künyesini kullanman sana yetmez mi?" dedi. Muğîre:

"Bana Ebu İsa künyesini takan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'dir" cevabını verince, Hz. Ömer:

"Hz. Peygamer (aleyhissalâtu vesselâm)'in geçmiş gelecek bütün günahları affedilmiştir. Biz ise bundan böyle sıkıntıdayız" dedi. Ölünceye kadar Muğire'yi "Ebu Abdillah" diye künyeledi.340

336 Müslim: Adâb: 21; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/427.

337 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/427.

338 Bu hadisi Müslim, Âdab: 13, (2138); ve Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4960) rivayet ettiler. Hadisin metni Müslim'e aittir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/427-428.

339 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/427-428.

340 Ebu Dâvud, Edeb: 72, (4963); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/429.

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Ebu İsa şeklinde künye kulanmasını kerih bulduğu görülmektedir.

Çünkü bu künye Hz. İsâ (aleyhisselam)'ya baba nisbet etmek gibi menfi bir mânayı zihne getirmektedir. Muğîre İbnu Şu'be: "Bu künyeyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) verdi" deyince: Hz. Ömer (radıyallahu anh) bunun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has bir imtiyaz (hasâis'ten) olabileceğini ifade eden bir cevapta bulunur:

"Biz hatalarımız sebebiyle nasıl bir muâmeleye maruz kalacağımızı bilemeyiz." en-Nihâye'de kaydedildiği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geçmiş ve gelecek günahlarının mağfiretini müjdeleyen Fetih suresinin ilk âyetleri nâzil olunca Ashab şöyle demiştir: "Biz sıkıntıda kaldık. Bize nasıl bir muamele yapılacağını bilemiyoruz."341

: ؟هذه ُبُلحي ْن

ه ُ]أنه رسُوَل اللّه ِ # قاَل لِلقَحَةٍ تُحْلَبُ م

: □8ـ نعو بيحي نب ديعس ر َض ِى هاللّ ُ نع

: لاقف ُلجر ماقف ؟هذه ُبُلحي ن:

م لاق همث ، ْسلجا هل لاقف ُ ة

: رم لاقف ؟ َكمْسا ا .

م لاقف ُلجر ماقف

: ؟ َكُمسا ا

م هل لاقف ُلجر ماقف ؟هذه ُبلحي نم :لاق همث ،سلجا هل :لاقف

برح لاقف ؟ َكُمسا ام□ .

□ □]. كلام هجرخأ .

ب لْحا :لاقف

شيعي لاقف□ .

8. (120)- Yahya İbnu Sa'îd (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bol sütlü bir deve hakkında:

"Bunu kim sağacak?" diye sordu. Bir adam ayağa kalkmıştı ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)

"İsmin ne?" dedi. Adam:

"Mürre (acı)!" deyince, ona:

"Otur!" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar

"Bunu kim sağıverecek?" diye sordu. Bir başkası ayağa kalktı, ben sağacağım diyecekti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ona da:

"ismin nedir?" diye sordu. Adam:

"Harb!" diye cevap verdi. Ona da

"Otur" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bu deveyi kim bize sağıverecek?" diye sormaya devam etti. Bir adam daha kalktı. Ona da ismini sordu.

"Ya'îş (yaşıyor!)" cevabını alınca ona:

"Sen sağ" diyerek müsaade etti."342

AÇIKLAMA:

Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kötü isimlerle teşâümde bulunduğu zannını uyandırmaktadır. İbnu Abdilberr bu zannın yanlışlığını şöyle açıklar: "Bu rivayete dayanarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kötü isimler sebebiyle teşâüm'de bulunduğu söylenemez, çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasakladığı bir şeyi dönüp kendisinin yapması muhaldir, bilakis bu, tefe'ül arama babından bir davranıştır, çünkü Ashâb'ına Harb ve Mürre isimlerinin kötülüğünü haber vermişti. Bu davranışıyla önceki sözünü te'yid etmiş oldu, neticede kimse bu isimleri koymadı."

İbnu Abdilberr'in işaret ettiği yasaklama, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın teşâümle ilgili yasaklamasıdır.

Dinimiz teşâümü yani şundan bundan uğursuzluk çıkarmayı reddeder. Tefe'ül ise câizdir.343

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN İSİM KOYDUĞU KİMSELER

□ هاللّ

#

□اَءَ هِبنلا ىلإ ِتْيَب فَاطِمَةَ َر ِض ى]

ج ل

: هاللّ ُ هنع ُ اق

1□

□ـ نع لهس نب دعس ىدعاسلا رض ِ ى

: َنا َبيْنِ و َ بَيْنَهُ شٌ فغاضَبَنِ

ك تلاقف ؟ِكهمع ُنبا نيأ :لاقف ُهَجْ َو ُ ه

اللّ َم هرَك ًاهيِلع ْد ِجَي ْملف اَهنع

□د ٌ فجَاَءهُ َو هُوَ مضطَجْع

“ قار د ِجْسملا يف َوُه :لاقف ؟وه نيأ رظنا ناَس□ .

ن # هبنلا لاقف ،َجرَخَف

لاق .ٍبارت اَبأ ْمق ٍبارت ا َبأ ْمُق :لوق

ي ىبنلا لَعجف ،ٌبارت ُهباصأف هِقش نع ُهُؤادر َطقس ْدَق َو

. ه ُ أخرجه الشيخان

.[لهس ر َض ِ ى اللّه ُ عنه : ُ و َ ِ ام كَان َلَه ُ اسم ٌ أحبُّ إلي ِه من

---

341 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/429.

342 Muvatta, İsti'zan: 24 (2, 973); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/429-430.

343 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/430.

1. (121)- Sehl İbnu Sa'd es-Sâidi (radıyallahu anh) buyurdu ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Fâtıma (radıyallahu anhâ) annemizin evine uğramıştı. Hz. Ali (radıyallahu anh)'yi evde bulamayınca:

"Amca oğlun nerede?" diye sordu. Fatıma (radıyallahu anhâ):

"Aramızda bir şekerlenme oldu. Bunun üzerine bana kızdı ve çekip gitti" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) birine:

"Hele bir arayıver nereye gitmiş" diye emretti.

"Mescidde yatıyor!" diye haber verince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanına gitti. Hz. Ali (radıyallahu anh) gerçekten yatıyordu ve üzerinden ridası düşmüş, (bu sebeple) toprağa bulanmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm),

‘Kalk ey Ebu Turâb, kalk ey Ebu Turâb (yani Toprak babası)’ diye seslendi.

Sehl der ki: Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin en çok sevdiği ismi bu isimdi.344

AÇIKLAMA:

1- Burada baba tarafından akrabalara "amcaoğlu" demeye bir irşad mevcuttur, çünkü Hz. Ali (radıyallahu anh), Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)nın değil babasının yani Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcasının oğludur.

2- Ayrıca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit durumlarda dikkat celbedici (isti'taf) bir isim kullanmayı irşad buyurmaktadır. Sanki, Hz. Ali ile Fatıma arasındaki tatsızlığı sezmiş de bunun izâlesinde müessir olacak akrabalık bağ ve alâkaları hatırlatıyor gibi. Nitekim, Hz. Musa'nın kızması karşısında Hz. Hârun da ağabeyisi Musa (aleyhimâ'sselam)'ya *"Ey annemoğlu"* diye hitab etmiştir: *"Ey annemoğlu sakalımı, başımı tutma..."* (Tâha: 20/94).

3- Bu hadis, bir kimseye çocuğu dışında bir isimle de künye verileceğine delâlet eder, çünkü Hz. Ali (radıyallahu anh) "Ebu Turâb" diye künyelenmiştir.

4- Öfkelenmiş birisine şaka yaparak, öfkesinin teskin edilmesine de hadiste irşad mevcuttur.

5- Kızmış, gücenmiş birisine yakınlarının ilgi göstererek iltifat ve müdârede bulunarak gönlünü hoş etmeye çalışması gereği de hadisten anlaşılmaktadır. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ali'yi aramış bulmuş

ve ona iltifatta bulunmuştur.

6- Baba kızının evine, kocasından izin almadan girebilir.345

] تلاق ةَكمب ِريب ُزلا نب ِ هاللّدبعب ُتلمَ□

ت ح

لاق امهنع ُ هاللّ :

2□

ى ِض َر ِركب بأ ِتنب َءامسأ نعو ـ□

هرجح يف ُهتعضوف # ِ هاللّ َلوُسر ِهِب ُتيتأف ُهتدلوف َءاَبُقِب ُتلزنف َةنيدملا ُتمدقف□ ُّمتُم اَنأو ُتْج َرَخف

هكنح همث ،# ِ هاللّ ِلوُسر ُقير ُهَفوج َلخد ٍئش َلوأ َناكف ِهيف يف َلفت همث اَهغضمف□ ٍةرمتب اعدف

احرف ِهب اوحرفف ِمْس“ا يف َ د ل ُو ٍدولوم َلوأ ناكف هاللّ َدبع ُهامسو ،هيلع َك َّرَب َو□ ُهل اعد همث ،ٍة َرْمَّتلِاب

. ناخيشلا هجرخأ

.[□اديدش ٌ مهن َليق مهل هنا دوهيلا دق ْمكترحس َف ُدلوي ُمكل

2. (122)- Esmâ Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Mekke'de Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anh)'e hâmile kalmıştım. Doğum yaklaşmıştı ki, Mekke'yi terkettim ve Medine'ye geldim, Kuba'ya indim.

Abdullah'ı orada dünyaya getirdim. Doğunca, bebeği alıp Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdüm, kucağına bıraktım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hurma istedi, ağzında çiğneyerek ezdikten sonra, tükrüğünden çocuğun ağzına bıraktı. Abdullah'ın midesine ilk inen şey Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mübarek tükrükleri idi. Sonra (yumuşattığı o) hurma ile çocuğun damağını oğdu, hakkında bereketle dua etti ve Abdullah ismini verdi. Müslüman aileden ilk doğan çocuk bu idi. (Medine'de bütün Müslümanlar) onun doğumuna çok sevindiler. Çünkü "Yahudiler size sihir yaptılar, asla doğum yapamayacaksınız" diye bir şayia çıkarılmıştı"346

AÇIKLAMA:

1- Burada yeni doğan bir çocuğa yapılan muameleyle ilgili bir örnek görmekteyiz. Çocuk daha anne sütünü emmeden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürülüyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğu kucağına oturtup, ağzında yumuşatmış olduğu hurma ile çocuğun damağını oğuyor ki buna tahnik denmektedir.

Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua edip isim veriyor. Yukardaki rivayette geçen Abdullah İbnu 344 Buhârî, Salat: 58, Fadaili'l-Ashab: 9, Edeb: 113, İsti'zân: 40; Müslim, Fedailu's-Sahâbe: 38, (2409); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/431.

345 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/432.

346 Buhârî, Menâkibu'l-Ensâr: 45, Akîka: 1, Müslim, Âdâb: 26, (2146); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/432-433.

Zübeyr örneği tek değildir. Medine'de ikamet eden Müslümanların müstemir âdeti budur. Çocukları doğunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirirlerdi.

2- Abdullah (radıyallahu anh)'ın ilk doğan Muhâcir çocuğu olması da bilhassa belirtiliyor. Çünkü Yahudi ve münafıklarca çıkartılan bir şâyianın huzursuz edici te'sirlerini bertaraf etmişti. Şöyle ki, Mekke'den gelen Muhâcirler herşeylerini bırakarak kuru canlarıyla gelmişlerdi, bir kısım maddî sıkıntıları vardı. Buna intibakta zorluk çektikleri, Medine'nin rutubetli havası, değişik ictimâî muhiti de eklenince vatan hasretlerini artıran bir durum ortaya çıkmıştı. Onların bu çeşit sıkıntılarını istismar ederek Müslümanların moralini bozmak, huzursuzluklarını artırmak için plânlı, şuurlu çalışmalar da yapılıyordu. İşte bunlardan biri, Muhâcirlerin artık Medine'de doğum yapamıyacaklarına dair şâyia idi. "Yahudiler sihir yapmıştır, artık çocukları olmayacak"

deniyordu. Yukarıda belirtmeye çalıştığmız hâlet-i rûhiye şartlarında bu çeşit sözler müessir olabiliyor, morali bozup sıkıntılara mukavemet gücünü za'fa uğratabiliyordu.

İşte Abdullah İbnu Zübeyr'in doğumu böyle menfi şartlarda serinlemeye, morallerin düzelmesine sebep olmuştu.

Bir Yahudi hilesini bozmuştu.

3- Abdullah'ın ilk Muhacir çocuğu olmasını "Medine'de" diye kayıtlamak gerekir, çünkü Habeşistan'da Abdullah İbnu Ca'fer doğmuştur. Hicretten sonra Medine'de Ensar'dan da -bir rivayete göre- Mesleme İbnu Muhalled doğmuştur. en-Nu'mân İbnu Beşîr'in ilk olduğu da söylenmiştir.347

] □ ميها َرْبإ ُهاَّمَسَف # ّيِبَّنلا هِب ُتيتأف ٌم ُغ ِيل َدِل□

و :لاق ُهنع ُ هاللّ

3□

ى ِضر سوم ىبأ نعو ـ□

ناَخْيَشلا هجرخأ ى□ .

□ سوُم ىِبَا دلو َرْبَكا َناَك َو ّىَلا هعفد َو ِةَك َرْبلاِب ُهَل اَعَد].

و ِة َرْمتب هكنح َو

3. (123)- Ebu Mûsâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir oğlum doğmuştu. Hemen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirdim. İbrahim ismini verip bir hurma ile tahnikde bulundu. Sonra da *"Mübarek olsun"* diye dua buyurdu ve çocuğu bana geri verdi. Bu çocuk, Ebu Musa'nın en büyük evladı idi."348

[دِل ُو َنيح # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلإ َةحلط ىبأ ِنب ِ هاللِّدبعب ُتبهَذ□

:لاَق ُهْنَع ُ هاللّ□

4□

ى ِض َر ِسَنا ْنَع َو ـ□

مث هنهك ف ٍتارمت هُتلوانف ،معن ُتلق ؟ ٌرمت َكعم ْله :لاقف هل ًاريعب ُأنهي َوهو ٍةءابع يف َوُه َو

هامَس َو ،َرمتلا ِراَصْن ا ُّبَح او ُرُظنا :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاقف ُهظملتي َلعجف ِهيف ُهجمف ِهِبصلا َهاف َرغف

نارطقلاب هيلطي أ .

نهَي »

« نعمو ملسمل ظفللاو دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ «

هاللَّدبع].

4. (124)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Abdullah İbnu Ebi Talha'yı doğduğu zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdüm. Bebek bir bez içerisinde idi. Vardığımızda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devesine katran sürüyordu.

"Beraberinde hurma da getirdin mi?" diye sordu.

"Evet" dedim ve birkaç tane hurma verdim. Onları ağzında çiğnedi, sonra çocuğun ağzını açtı. Ağzına tükrüğü püskürttü. Bebek, yalamaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"Ensar'ın hurma sevgisine bakın (doğar doğmaz başlıyor)" diye latife etti ve çocuğu Abdullah diye isimledi."349

AÇIKLAMA:

Ebu Talha, Hz. Enes'in annesi Ümmü Süleym'in ikinci kocasıdır. Doğan Abdullah, anne bir kardeşi olmaktadır.

Bu hadiste birçok mesele var:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ev hizmetlerine katılması. Burada deve tımarı görülmektedir.

Mevki ve makamı ne kadar yüce olursa olsun, kişinin bu çeşit şahsî işlerini görmesi, şerefini düşürmez.

2- Yeni doğan çocuğun tahnîki: "Tahnik ağızda bir şeyi çiğneyip yumuşattıktan sonra çocuğun ağzına aktarılması, onunla damağının oğulmasıdır. Böylece çocuk, gıdasını almada ilk temrini yapmış olur.

Tahnik'i kurumuş hurma ile yapmak efdaldir. Bulunmadığı takdirde taze, yaş hurma ile de yapılabilir. Bunlar yoksa arı balını tercîh etmelidir. Bal da bulunmadığı takdirde tahnik'in, ateş görmemiş tatlı bir şeyle olması tercih edilmelidir.

Tahnik sırasında çocuğun ağzını açması, böylece konan şeyin midesine gitmesi gereklidir, buna dikkat edilmelidir.

3- Tahnik ve tesmiye işini sâlih birisine yaptırmak müstehaptır.

4- Çocuğun ismini doğduğu gün koymak câizdir.

347 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/433-434.

348 Buhârî, Akîka: 1; Müslim, Adab: 24, (2145); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/434.

349 Buhârî, Cenâiz: 42, Akîka: 1; Müslim, Âdab: 22, (2144); Ebu Dâvud, Edeb: 69, (4951) Hadisin metni; Müslim'deki metindir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/434.

Not: Daha geniş bilgi için 141 numaralı hadisin açıklamasına bakın.350

لاق

:

ىنُ كَّنهل ىب ِحاوص ُّلك ِ : هاللّ َلوُسر اَي ُتْلق] ت□.

لاق اهنع ُ هاللّ ىضر ةشئاع نعو ـ5□ :

همحر نيزر داز .

و دواد وبأ هجرخأ . ِ [هاللّدبع همأ تَّنكت ْتَناَكَف ِريبزلا نب ِ ه ِاللّدبع ِكِنْباب ِنُتْكاف

مأ ةلاخلا نإف ُ : هاللّ□□ .

5. (125)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ):

"Ey Allah'ın Rasûlü, dedim, arkadaşlarımdan her birisinin bir künyesi var, (benim yok)". Dedi ki:

"Oğlum Abdullah İbnu Zübeyr ile künyelen." Aişe,

"Ümmü Abdillah (Abdullah'ın annesi)" diye künye almıştı"351

Rezîn merhum: *"Teyze anne gibidir"* ilavesini kaydetmiştir.352

AÇIKLAMA:

Künye, kinaye'den gelir. Birisini sarih olmayan bir şekilde zikretmeye kinaye denir. Araplarda künye, isme galebe edecek şekilde rağbettedir. Birçok kimseler künyeleri ile meşhurdur. Künye normalde ilk erkek çocuğa nisbetle elde edilir: Ebû fülan, Ümmü fülan gibi. Lakab medh veya zem ifade eden unvana denir. Arap örfünde erkek çocuğa sâhip olmak şeref vesilesidir.

- Bu sebeple ilk erkek çocuğunun isminden babalar ve anneler künye alır. Nitekim Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in oğlu Kasım'ın doğumundan itibaren Ebu'l-Kâsım yâni Kâsım'ın babası diye künye almıştır. Yukarıdaki son hadis, kadınların da künye aldıklarını, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin çocuğu olmadığı için tabiî şekilde künye alamamaktan üzülerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e başvurduğunu görüyoruz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) *"Oğlum Abdullah'la künyelen"* buyurmakla, Hz. Aişe'nin kız kardeşi Esmâ bintu Ebî Bekr'in oğlu Abdullah'ı işaret buyurmuştur. Bu Abdullah'ın doğumuyla ilgili açıklama az yukarıda 122 numaralı hadiste geçti.

Yukarıdaki rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin kız kardeşinin çocuğuna, yâni yeğenine "oğlum" diye işaret buyurulmuştur. Müellif Rezîn'in de kaydettiği üzere, bu ifade ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), teyzenin anne gibi yakın sayılması gereğine dikkat çekmiştir. Nitekim, bazı rivayetlerde amca için de "baba gibidir"

buyrulmuştur.

Şunu da kaydedelim ki, künye kullanımı Arapça'da her zaman erkek evlad babalarına -veya annelerine- has değildir. Çok daha yaygın bir kullanımı vardır. Hadis rivayetinde en çok ismi geçen Ebû Hüreyre hazretleri, kedilerini çok sevdiği için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından Kedicik Babası mânasında Ebu Hüreyre diye künyelenmiştir. Az yukarıda (121. hadis) Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin de Ebu't-Turâb (yani Toprak Babası) diye künyelendiğini görmüştük. Enes'in henüz kuşlarla oynayan 5-6 yaşlarındaki küçük kardeşine de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ebu Umayr diye künye taktığını rivayetinde görmekteyiz.353

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN DEĞİŞTİRDİĞİ İSİMLER

. َنﺎَﻛ َرﻮُﺳ ُلﷲّا ِ# ُﻳﻐَﻴﱢﺮُ اﺳﻢَ اﻟﻘﺒﻴﺢَ .[أﺧﺮﺟﻪ اﻟﺘﺮﻣﺬى]

ت ك

: 1ـ ﻋﻦ ﻋﺎﺋﺸﺔ رﺿﻰ ﷲّا ﻋﻨﻬﺎ ﻗﺎل

1. (126)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çirkin isimleri değiştirirdi"

buyurmuştur.354

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çirkin (kabih) isimleri değiştirme prensibini belirtiyor. Arkadan gelecek rivayetlerde, değiştirilen isimlerden örnekler görülecektir.

Çirkin diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı kabîh'tir. Bu hasen'in zıddıdır. Hasen ise güzel demektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın değiştirdiği isimlerin cümlesini "çirkin" kabul ederek tedkîk edecek olursak, hepsinin aynı çeşitten "çirkinlik"i taşımadığını görürüz.

Mesela müteakip hadiste Berre isminin değiştirildiğini görüyoruz. Berre, Birr kökünden müştaktır (türemiştir); iyi insan, kusursuz kimse gibi mânalara gelir. Bu ismi taşıyanın zihnine, kendini beğenme gibi bir mâna verebilir. Nitekim, bizzat hadisten öğreniyoruz ki Berre hakkında "O, kendini temize çıkarıyor" diye dedikodu 350 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/435.

351 Ebu Dâvud, Edeb: 78, (4970).

352 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/435.

353 Ebu Dâvud, Edeb: 112; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/436.

354 Tirmizî, Edeb: 66, (2841); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/437.

yapılmıştır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kulağına bu söz gelince ismi Zeyneb'e çevirmiştir. Şu halde bundaki "çirkinlik" mânanın çirkinliğinden gelmiyor. *"Kendinizi temize çıkarmayın, kimin muttaki (temiz) olduğunu O (Allah) çok iyi bilir"* (Necm: 53/32) âyetine muhâlefetten ileri geliyor. Şu halde İslâm âdabına uymayan, kişiye gurur, kibir, aldanma telkin edecek isimler "çirkin" dir.

Keza, 129. rivayette gelen Ebu'l-Hakem veya 131'de geçen Aziz ismi de itikada müteallik İslâm edebiyle uyuşmadığı için çirkin addedilerek değiştirilmiştir.

Diğer taraftan 130 numaralı rivayette geçen Asram (kesik), 131'de geçen Hazn (sert), Âsi (itaatsiz), Atele (şiddet), Şeytan, Gurâb (karga), Muzdaci' (yatan), Afire (çorak) vs. gibi isimleri de mânalarındaki çirkinlik sebebiyle beğenmemiş, bunları uygun isimlerle değiştirmiştir.355

Not: Dilimizde, Aziz, Kadîr gibi -yukarıda verilen ölçüye göre, mahzurlu olan isimler çocuklara verilmektedir.

Bunlar Abdülaziz, Abdilkadîr'den kısaltma olmalıdır. Çünkü Cenâb-ı Hakk'a ait isimlerdir, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunlarla tesmiyeyi uygun görmemiş ve her seferinde değiştirmiştir.356

ليقف َ : ة َّرَب اهُمسا َناك َةملس بأ َتنب َبَني َز هنأ] :لاق ُهنع ُ هاللّ□

2□

ى ِضر ةريره بأ نعو ـ□

ناخيشلا هجرخأ .[َبني.

ز ِ هاللّ ُلوُس َر اهامسف ا

هَسفن بهِكزت .

2. (127)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zeyneb Bintu Ebî Seleme'nin ismi Berre idi. "Nefsini tezkiye ediyor" denildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onu Zeyneb diye isimlendirdi."357

[ل ّوَحَف ،َة هرب ِثراحلا ِتنب َةي ِرْي َوُج ُمسا َناَ□

ك :لاق امُهنع ُ هاللّ

نبا نعو ـ3□

ى ِضر سابع□

ملسم هجرخأ .َ[ةرب دنع نم َجرخ َلاقي نأ ُهركي َناَك َو ،َةيريوج اهَمسا # ِ هاللّ ُلوُس َر .

3. (128)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cüveyriye Bintu'l-Hâris'in ismi Berre idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun ismini Cüveyriye diye değiştirdi. Zira, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"Berre'nin yanından çıktı" denmesini sevmiyordu.358

مكحلا بأب ُهَنوُّنكُي ُهَم ْوَق َعِمَس # هبنلا هنأ] هنع ُ هاللّ ىضر هيبأ نع ئناه ِنْب□ □
حيرش نعو ـ4□

؟ِمكحلا بأب َّنكُت َمِلَف ُمْكُحلا ِهيلإو ُمَكحلا وه ىلاعت َ هاللّ نإ :لاقف ِبناعدف لاق

ام لاقف ،ىمكحب ِنيقيرفلا ك ىضرف مهنيب ُتمكحف ىنوتأ ئش يف اوُفلتخا اذإ

تلقف:

ى ِم ْوق َّنإ□

ت

لقف ؟مه ُربكأ نمف :لاقف ُ . هاللُّدبعو ٌملسمو ٌحيرش :تلقف ؟دلولا نم َكل امف ،اذه : َنسحأ

]. ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .

لاق:

.

حيرش وبأ َتنأف□

حيرش□

4. (129)- Şureyh İbnu Hâni, (radıyallahu anh) babasından naklediyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kavmimin beni Ebu'l-Hakem diye künyelediklerini işitmişti. Beni çağırtarak:

"Hakem olan Allah'tır, hüküm de O'nadır, öyle ise, sen nasıl Ebu'l-Hakem künyesini taşırsın?" dedi. Ben açıkladım:

"Kavmim bir meselede anlaşmazlığa düşünce bana gelirler, ben hükme bağlarım. Her iki taraf da verdiğim hükme râzı olurlar." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bu ne güzel şey?" buyurdu ve *"Çocuklarından neler var?"* diye sordu. Ben:

"Şüreyh, Müslim, Abdullah var" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"En büyüğü hangisi?" dedi.

"Şüreyh" dedim.

"Öyleyse, buyurdu, sen Ebu Şüreyh'sin" 359

هل لاقف َم َرصأ ُهُمسا ناك ًجر َّنأ] هِرَدْخأ نب َةماسأ همع نع ٍنوميم نب ِريشب نعو ـ5□

دواد وبأ هجرخأ ُ ة .

: ع ْر ُز تنأ ل].

ب لاقف

: مرصأ لاقف ؟كُمساا□.

م #بنلا

---

355 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/437-438.

356 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/438.

357 Buhârî Edeb: 108; Müslim, Edeb: 17, (2141); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/438.

358 Müslim, Edeb: 16, (2140); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/438.

359 Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4955); Nesâî, Kadâ: 7, (8, 226-227); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/439.

5. (130)- Beşîr İbnu Meymun, amcası Üsâme İbnu Ahdarî'den rivayet ediyor: Ahdarî diyor ki: "İsmi Asram olan bir adam vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:

"İsmin nedir?" diye sordu. Adam

“Asram” diye cevap verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır sen Zür'a' sın" buyurdu.360

AÇIKLAMA:

Asram'ın yasaklanışı taşıdığı mâna sebebiyledir: Kesik demektir. Zür'a ise ziraat, yani ekmek kökünden gelir, bitme, büyüme mânasını ifade eder, dolayısıyla Asram'ın zıddıdır.361

لاق ؟ َكُمسا اَم َلاقف # هِبِّنلا ىلِا َءاَج ُههنأ] هنع ُ ه:

□6ـ نعو ديعس بيسملا نع هيبأ ر َض ىلّ الل

□ ى لاق نبا بيسملا همحر هاللّ

بأ ِهينامس ًامسا ُرهِيَغأ َ :َلاق .

.□ل تنأ َلهس :

ب لاق ،ٌن ْزَح

□لاق . لهسلا

دواد ىب :

ةياور يفو.دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ ُ د ‘

عب ُةَنو ُزَحلا اَنيف ْتَلاز امف].

□و ُتمَهن. لاق وبأ دواد همحر هاللّ : ُ وغيهر رسُول ُ هاللّ ِ # اسم َالعاصى وعزيز وعتلَة

ي ُأطوُي

وشيطاِن والحكمِ وغراِب وحبَاَّبِ وشهاِب فسماهُ هشاماً، وسمى حربا ًسلِماً، وسمى

ىدهلا َبْعِش اهامس ،ةلضلا َبْعِشو ،ًةرِضخ اهامس ًةرفع ىمست ًاضرأو ، َثعبنملا□ َعِجطضملا

دْش ُر ىنب َةَيِْوغم ىنب َّتمسو ،ةَدْش ُّرلا ىنب اهامس ِةيَن ِهزلا ِىنبو□ .

6. (131)- Said İbnu'l-Müseyyeb babası vasıtasıyla dedesinden naklediyor: "Dedem, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğramıştı.

"İsmin ne?" diye sordu.

"Hazn (sert yer)" diye cevap verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır sen Sehl'sin" dedi. Müseyyeb:

"Olamaz, babamın verdiği bir ismi değiştiremem" dedi. İbnu'l-Müseyyeb ilâve ediyor:

"O günden sonra aramızda kabalık devam etti gitti."

Ebu Dâvud'un rivayetinde şöyle demiştir:".... Hayır sehl ezilir ve hakîr tutulur."

Ebu Dâvud merhum der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Âsi, Aziz, Atele (şiddet, sertlik), Şeytan, Hakem, Gurâb (karga) Habbâb, Şihab isimlerini değiştirdi. Şihâb'ı Hişam, Harb'i Silm (sulh), Muzdaci'ı (yatan) Münbais (kalkan) yaptı. Afire (çorak) adını taşıyan bir araziyi de Hadire (yeşillik) diye, Şi'bu'd Dalâlet'i (sapıklık geçidi) Şi'bu'l-Hüdâ diye isimledi. Benu'z-Zinye'yi Benu'r-Rüşd olarak değiştirdi."362

□ ة

لي ِمَج اَهاهمسو َةي ِصاع َمسا َرَّيَغ # ِ هاللّ َلوَسر هنأ[:امهنع ُ هاللّ ىضر رمع نبا نعو□].
□7ـ

دواد وبأو ىذمرتلاو ملسم هجرخأ .

7. (132)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) diyor ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Âsiye (isyankâr, itaatsiz kadın) ismini değiştirip Cemîle (güzel kadın) yaptı.363

□

: ا ُنبا ُقورسم تلقف ؟ َتنأ ن‘

م لاقف ،هنع ُ هاللّ ىضر

عَدْج□

رمع ٌتقيل] :لاق ٍقورسم نعو ـ8□□

. دواد وبأ هجرخأ .

[ناطيش ُعَدْ□ ‘

ج ا :لوُقَ

ي ِ هاللّ َلوُس َر ٌتْعِمس لاقف

8. (133)- Mesruk anlatıyor: "Hz. Ömer'le karşılaştım. Bana

"Sen kimsin?" diye sordu.

"Mesruk İbnu'l-Ecda" dedim. Dedi ki:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın *" ecda şeytandır"* dediğini işittim."364

360 Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4954); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/439.

361 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/439.

362 Buhârî, Edeb: 107-108; Ebu Davud, Edeb: 70, (4956); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/440.

363 Müslim, Edeb: 14, (2139); Tirmizî, Edeb: 66, (2840); Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4952); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/440.

364 Ebu Dâvud, Edeb: 70, (4957); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/441.

دِل ُو َنيح ٍدْيَسُأ ىبأ ِنْبا رِذْنُملاِ□

ب ِ هاللّ ُلوُس َر] :لاق ُهنع

ىِتُأ□

هاللّ □

9□

ى ِضر دعس نب لهس نعو ـ□

ر

: ذْنملا ٍذئموي ُهامسف ، ُرِذنملا ُهُمسا نكل□].

لاق ؟

: نف :لاق ؟هُمسا ا□.

م لاقو ،هِذ ِخَف ىلع ُهعضوف

ناخيشلا هجرخأ .

9. (134)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "el-Münzir İbnu Ebî Üseyd doğduğu zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirilmişti. Çocuğu kucağına aldı ve:

"İsmi nedir?" diye sordu.

"İsmi falandır" diye ne konmuşsa söylendi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır! bunun ismi Münzir olacak" dedi ve o gün çocuğa Münzir ismini koydu.365

DÖRDÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.)'İN İSİM VE KÜNYESİNİ ALMA HAKKINDA GELEN RİVÂYETLER

ابأ اي : ُلوقي ًئاق َعِمَسف

هاللّ ُلوُس □ #

عيقبلا يف ًاموي□

ر َناَ□]

ك ل

اق ُهنع ُ هاللّ :

1□

ى ِضر سنأ نع ـ□

:#

□

هاللّ ُلوُس َر لاقف . انُف ُت ْوَعَد اَمهنإ ِ، هاللّ َلوُسراَي َكنْعأ مل :ُلُج َّرلا لاقف ؟ِهْيلإِ □ ُهَسأر َّدرف ،ِمساقلا

ىذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ . ى .

تينكب ا ْوَّنكَت َو ِمساب اوُّمسَت]

1. (135)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bakî'de idi.

Kulağına bir ses geldi:

"Ey Ebu'l-Kâsım!" diyordu. Başını sese doğru çevirdi. Seslenen adam:

"Ey Allah'ın Resûlu seni kastedmedim, ben falancayı çağırdım" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"İsmimi isim olarak koyun, fakat künyemi kendinize künye yapmayın!" buyurdu.366

AÇIKLAMA:

İslâm nokta-i nazarında çocuklara ve hatta eşyaya verilecek ismin ehemmiyetli bir husus olduğunu belirtmiştik.

Bu meyanda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ismini ve künyesini kullanmak da mühim bir bahis olmuş burada da görüldüğü üzere müstakillen ele alınacak derecede üzerinde titizlikle durulmuştur. Konu üzerine, farklı yorumlara imkân veren pekçok hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan bir kısmı bu bölüme alınmıştır.

Kütüb-i Sitte dışında kaldığı için buraya alınmayan ancak, konunun îzâhında âlimlerce nazar-ı dikkate alınan başka rivayetler de var. Hatta bu rivayetlerin bir kısmı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonraki tatbikatla ilgili.

Hülasa farklı rivayetlerin çokluğu, âlimleri farklı görüşlere sevketmiştir. Bunları kısaca özetliyeceğiz: **1-** Yukarıda kaydedilen ve emsali hadislerin zâhirini esas alarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in

"Ebu'l-Kâsım" künyesini mutlak olarak hiç kimseye câiz ve helâl görmeyenler, İmam Şâfiî ve Zâhirîler bu görüştedir.

2- İmam Mâlik ve diğer bir kısım selef ise, bu yasağın ilk devrelere ait olduğunu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ölümüyle neshedildiğini söyler. Binâenaleyh Ebu'l-Kasım künyesini dileyen kullanabilir. Nevevî, bu görüşü benimseyenlerdendir. Asırlardan beri ümmetin tatbikatı da buna uygundur diyen Nevevî, bu tatbikattan ikinci görüşün doğruluğuna bir delil bulur. İlâveten, yukarıdaki hadisi zikrederek: "Ümmet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyduğu yasağın geçici olduğunu, hayatı ile mukayyed bulunduğunu anlamış, vefatından sonra cevazına hükmederek kullanmıştır" der.

3- Üçüncü bir görüşe göre Ebu'l-Kâsım künyesi herkese değil, adı Muhammed veya Ahmed olanlara yasaktır.

Başka isim taşıyanlar Ebu'l-Kâsım ünvanını kullanabilir. Bu görüşü destekleyen merfu bir rivayet (136 numaralı hadis), Câbir (radıyallahu anh) tarafından yapılmıştır.

4- Bir diğer görüşe göre yasak mensuh değildir. Ancak aslında Ebu'l-Kasım künyesini koymayı haram da etmiyor. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e olan hürmet ve saygının korunması için bir kerâhet söz konusudur ve bu tenzihî kerahettir, tahrimî değil. Muhammed İbnu Ebî Cemre bunu benimser.

5- Ebu'l-Kasım künyesi mutlak surette haramdır, bunun tahakkuku için Kâsım isminin de haram olması gerekir, çünkü bir kimse çocuğuna Kâsım ismini koydu mu ona Ebu'l-Kâsım denmesi önlenemez.

Bu iddia birinci görüşte ifrata kaçanlara mahsustur. Bu görüşü benimseyen Mervan İbnu Hakem Kâsım ismindeki oğlunun adını değiştirerek Abdülmelik koymuştur.

365 Buhârî, Edeb: 108; Müslim, Edeb: 29, (2149); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/441.

366 Buhârî, Menâkıb: 20, Edeb: 106; Müslim, Âdab: 1 (2131); Tirmizî, Edeb: 68, (2844); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/442.

6- Sadece Ebu'l-Kasım künyesi değil, Muhammed ismi de mutlak olarak yasaktır. Bu görüşte olanlar Hz.

Ömer'in: "Kimseye herhangi bir peygamber adı koymayın" şeklinde yaptığı emrine dayanırlar. Bu emir de Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözüne dayanır: *"Çocuklarına Muhammed ismi koyup sonra da onlara lânet ediyorlar."*

Ahmed İbnu Hanbel ve Taberânî şu vak'ayı rivayet ederler: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), bir ara Muhammed İbnu Abdilhamid'e, birisinin: "Ey Muhammed! Allah senin canını alsın..." diye galiz bir tâbirle hakaret ettiğine şâhid olur. Bunun üzerine, ismi Muhammed olan İbnu Zeyd İbni Ahtâb'a haber göndererek "Senin sebebinle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sövülmesini istemiyorum" diyerek, ismini Abdurrahman şeklinde değiştirmesini emreder.

İnsanlar arasındaki sövüşmeler sırasına Muhammed ismini taşıyanlara yapılacak hakaretlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e karşı saygısızlık hisseden Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu meselede daha da ileri giderek, bütün Muhammed isimlerini yasaklamak ister. Bu maksadla yedi kişinin Muhammed diye isimlendiği Benu Talha'yı çağırtır, meseleyi arzeder. Ancak, en büyükleri olan Muhammed, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e:

"Allah'a kasem olsun, Muhammed ismini bana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bizzat kendisi verdi" der.

Bu açıklama üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) onlara:

"Haydi, serbestsiniz, öyleyse kimse isimlerinize karışamaz" buyurur.

Bu rivayet Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in yasaklama kararından döndüğünü göstermektedir.

7- Son bir görüşe göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sağlığında, Ebu'l-Kasım künyesi, ismini taşıyanlar için bu yasak devam etmiştir. Başka isim taşıyanlar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonra Ebu'l-Kâsım ünvanını alabilirler.

Ebu'l-Kâsım'dan başka bütün künyelerin kullanılabileceğinde ulema ittifak etmiştir.

Yukarıda kaydedilen bütün görüşler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashab'tan intikal eden sünnetlere dayanır.

Netice olarak bu münâkaşaları Buhârî'nin tasavvufi rivayetlerini Behcetu'n-Nüfus adıyla şerh eden Muhammed İbnu Ebî Cemre'nin görüşüyle sonuca bağlamak isteriz: "Cevazı esas alan üçüncü görüş râci ise de birinci görüşle amel evlâdır. Zira bunda hem -şüpheli bir amelin sebeb olacağı- mesuliyet yok, hem de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hürmet daha çok."

Atalarımızın Muhammed isminden kaçınarak aynı şeyi ifade eden "Mehmed" ismini vaz'etmeleri, eşine rastlanamayacak bir incelik örneğidir: Sevgisi için aynılık, saygısı için gayrılık. Kendisi asker, askeri mehmetcik.

Ordusu peygamber ocağı ve İslâmî tarihî hep böyle.

Bu vesile ile atalarımızı rahmetle minnetle anar, milletimizi tekrar bu mukaddes yola, bin yıllık şerefli yola irşad etmesini Cenab-ı Mevlamızdan niyaz ederiz.367

] □ و مسأَقلا ابأ َكينكن أَنلقف :َمساقلا ُهامسف ٌمغ اهنم ٍلُجرل َدِل□

و ل

اق ُهنع ُ هاللّ :

2□

ى ِضر رباج نعو ـ□

َلاقف: ُمْسا َكِنبا نمحرلاُدبع]. هجرخأ ةسمخلا هإ

كلذ ُهل َركذف□ .

□

بنلا َتأف ا□□

نْيع َكُمِعْنُن .

يفو

مكنيب ُمِسْقأ ًامساق ُتْلِعُج امهنإ بناف بِنينكب ا ْوَّنكتَ و ىمساب اوُّمست] ةياور يف□].
داز ىئ

اسنلا .

َّمستي ف بِتينكب َّنكت نمو ،ِبتينكب َّنكتي ف بِمساب ىمست نم] لاق

دواد ىب‘ ىرخأ :

ى ِمساب] .

2. (136)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bizden birinin bir oğlu oldu. İsmini Kasım koydu. Kendisine:

"Sana Ebu'l-Kasım künyesini vermeyiz. Bu künye ile seni şereflendirip memnun etmeyiz" dedik. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek durumu arzetti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine:

"Oğlunun adı Abdurrahmândır" dedi.

Bir rivayette şu ziyade var: *"İsmimi isim olarak koyun, fakat künyemi künye yapmayın. Zira ben Kasım (taksim edici) kılındım. Aranızda taksim ederim."*

Ebu Dâvud'un bir rivayetinde şöyle buyrulmuştur: *"Kim benim ismimi almışsa, künyem ile künyelenmesin. Kim de künyem ile künyelenmişse, ismimle isimlenmesin."* 368

امحمد ُهُتيهمسف ًامغ ُتْدَلو ىهنإ ِ: هاللّ َلوُس َر اَي ُتلاق ًةأرما نأ .اهنع ُ هاللّ ىضر ةشئاع□
نعو ـ3□

م َّرحو ِبمسا َّلحأ بذلا ام :لاقف ك□

لذ ه َرْكَت كنأ بل َركُذف ،مساَقلا اَبأ ُهُتَيْنُكو .

دواد وبأ هجرخأ . ؟ .

بمسا َّلَحأو بِتَيْنُك م هرح بِذَّلا ام وأ ،بِتَيْنُك]

367 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/442-445.

368 Buhârî, Edeb: 105, 106, 109, Menâkıb: 20; Müslim, Adâb: 2, (2133); Ebu Dâvud, Edeb: 74 (4965); Tirmizî, Edeb: 68, (2845); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/445.

3. (137)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü, ben bir oğlan dünyaya getirdim. Muhammed diye isim, Ebu'l-Kasım diye de künye verdim.

Bana, sizin bu durumdan hoşlanmadığınız söylendi, doğru mu?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"İsmimi helâl, künyemi haram kılan şey de ne?" veya *"Künyemi haram kılıp ismimi helâl kılan şey de ne?"*

diyerek reddetti.369

AÇIKLAMA:

Rivayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in isim ve künyesini aynı şahsa vermenin haram ve mekruh olmadığını ifade eder. Ancak şârihler bu rivayetin senet yönüyle zayıflığına dikkat çekerler.370

بِل َدِل ُو ْنإ َتْيَأ َرأ ِ : هاللّ َلوُسراَي ُتْلق] ل

اق امهنع ُ هاللّ بضر هيبأ نع ةفينحلا نب محمد نعو ـ4□ :

بذمرتلاو هظفل اذهو دواد وبأ هجرخأ .

معن لاق ؟ َكِتينُكب ِهينكُأو َكِمساب ِهِهِمَسُأ ُدلو َكدعب□]

لً ةصخر ْتناكف :لاق هيف َ د .

اَزو ،هححصو

4. (138)- Muhammed İbnu'l-Hanife, babasından (Allah her ikisinden de razı olsun) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sordum:

"Ey Allah'ın Resûlü, sizden sonra bir oğlum olduğu takdirde, sizin isminizle isimlendirebilir, künyenizle de künyelendirebilir miyim, ne dersiniz?" Bana

"Evet" buyurdular.371

Not: Bu hadislerle ilgili açıklamayı babın ilk hadisi olan 135 numaralı hadisin arkasından kaydettik, oraya bakılsın.372

BEŞİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADÎSLER

هِعباس َموي ِدوُل ْوَمْلا ِةيِمْسَتَب # ِ هاللّ ُلوُس َر َرَمأ] ل□□

اق امُهنع ُ هاللّ :

نبا نع ـ1□

ى ِضر رمع□

يذمرتلا هجرخأ . ُ ه .

نع ِهقَعلاو ،ُهنع ىذ ا‘ ِعض َوو]

1. (139)- İbnu Ömer (radıyallahu anhumâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğa, doğumunun yedinci gününde isim konmasını, yıkanarak pisliklerin temizlenmesini ve akika kurbanı kesilmesini emir buyurdu."373

AÇIKLAMA:

Beşinci fasıl'da kaydedilen hadislerin hepsi -en sondaki 142 numaralı olanı hâriç- yeni doğan bebeğe ilk günlerde yapılması gereken muâmelelerden bahsetmektedir. Gerekli olan açıklamayı 141 numaralı hadiste yapacağız.374

ةَكرَبْلاِب ْمُهل وُعْدَيف ِناَيْب ِصلاب ىِتؤُي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَ□]

ك ت

لاق اهنع ُ هاللّ :

2□

ى ِضر ةشئاع نعو ـ□

. دواد وبأو ملسم هجرخأ .

مُهُكهِنَحُي َو□]

2. (140)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Yeni doğan çocuklar

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e getirilirdi. O da bunlara mübarek olmaları için dua eder, tahnîkde bulunurdu."375

369 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/446.

370 Ebu Dâvud Edeb 76, (4968); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/446.

371 Ebu Dâvud, Edeb: 76, (4967); Tirmizî, Edeb: 68, (2846). Yukarıdaki metin Ebu Dâvud'undur. Tirmizî, hadise, "sahîh" demiştir, ayrıca:

"Burada bizim için ruhsat var" diye kaydetmiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/446.

372 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/446

373 Ebu Davud, Edâhî: 21, (2837); Tirmizî, Edâhî: 23, (1522), Edeb: 63, (2834), [Tirmizî'de hadis İbnu Ömer'den değil, Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihi tarîkindendir. Burada bir sehiv söz konusu -Nesâî, Akîka: 5, (7, 166); İbnu Mâce, Zebâih: 1, (3165)- dur.]; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/447.

374 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/447.

375 Müslim, Edeb: 27 (2147); Ebu Dâvud, Edeb: 116, (5106); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/447.

هيلع ِنب ِنسحلا ِنُذُأ يف َنَّذأ # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر] ل

اق ُهنع ُ هاللّ :

3□

□ـ نعو بأ عفار ضِر ى

داز ه

حصو بذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[اهنع ُ هاللّ َى ِض َر ُةمطاف ُهْتدل َو َنيح هنع ُ هاللّ . بضر

“ هامسو ٍةرمتب ُهكَّنحو ص□ .

خ اَةروس ِهِنذأ يف أرق :

و نيزر

3. (141)- Ebu Râfi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ) oğlu Hasan (radıyallahu anh)'ı doğurduğu zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı kulağına ezan okurken gördüm."376

AÇIKLAMA:

Yeni doğan çocuğa yapılması gereken bir kısım muâmeleler var. 139-141 numaralı hadisler bunlardan mühimlerine temas etmektedir. Tahnîk'le ilgili açıklamayı 124 numaralı hadiste kısmen yapmıştık. Burada, bebeğin sarılacağı bezden başlamak üzere, gösterilmesi gereken alâkaları, Hz.Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızdan bazı özetlemelerle aynen iktibası uygun buluyoruz.377

İlk Libâs:

Bir kısım hadisler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in doğumu yaklaşan kızı Fâtıma'ya, daha doğum yapmadan, hususî alâka gösterdiğini haber vermektedir. Hz. Fâtıma'nın doğumunda hazır bulunanlardan Sevde Bintu Misrah'ın özetleyeceğimiz şu rivayetinden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in doğacak çocuğun annesine gösterdiği ilgiden sonra, doğan çocukla ilgili olarak da evvelemirde çocuğun sarıldığı bezle alâkadar olduğunu öğrenmekteyiz: "Sevde'nin belirttiğine göre doğum sancısı başlar başlamaz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gelir ve Hz. Fâtıma'nın hâlini hatırını sorduktan sonra:

"Doğum olunca bana haber vermeden çocuğa hiçbir şey yapmayın" der. Çocuk doğunca Sevde göbeğini keser ve sarı renkli bir beze sarar. Az sonra gelen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), doğum olup olmadığını, Fâtıma'nın hâl ve hatırını sorar. Sevde'nin:

"Yâ Resûlallah, çocuk doğdu, göbeğini kestim ve sarı beze sardım" cevabı üzerine Hz. Peyamber (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelenir ve:

"Bana âsi oldun" der. Sevde'nin:

"Allah ve Resûlüne âsi olmaktan Allah'a sığınırım ya Resûlallah, ben onun göbeğini kestim, bunu yapmaya da mecburdum" cevabı üzerine

"çocuğu bana getir" der. Sevde çocuğu getirir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sarı bezi atar ve beyâz bir bez içerisine sarar. Tükrüğünden çocuğun ağzına koyarak onu yutmasını sağlar. Sonra Hz. Ali'yi çağırtır ve ne isim koyduğunu sorar..." vs.

Kezâ Hz. Ali'den gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Doğan çocuğa süt vermezden önce bana haber et, benden önce süt verme" meâlinde Hz. Fâtıma'ya emir verdiği belirtilir. Hz. Ali, Fâtıma'nın Hz. Hasan'ın doğumunda bu emri yerine getirdiğini, Hz. Hüseyin'in doğumunda yerine getirmediğini ve babası gelmezden önce süt emzirmiş bulunduğunu zikreder. Ayrıca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hasan'ın ağzına kendisinin bilmediği bir şey koyduğunu, bu sebeple de Hasan'ın Hüseyin'e nazaran daha bilgili (a'lem) olduğunu ifade eder.378

İlk Gıda (Tahnik):

Bu iki hadisten anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber yeni doğan çocuğun midesine ilk inen gıdâya dikkat etmektedir ve bunun ana sütünden başka bir şey olmasını istemektedir. Nitekim muhtelif rivayetler, bu ihtimâmı sâdece kendi torunları için göstermeyip umûmî bir prensip hâlinde bütün Müslüman çocuklarına teşmîl ettiğini ifâde etmektedir. Hz. Aişe, doğduğu zaman çocukların Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e getirildiğini, O'nun da bunlarla hayır dua edip tahnik'de bulunduğunu belirtir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tahnik ettiklerinden Ebû Mûsâ'nın oğlu İbrâhim, Münzir İbnu Ebi Useyd, Abdullâh İbnu Abbâs, Abdullâh İbnu Zübeyr vs. sayılabilir. Hattâ Enes'den gelen bir rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), doğumu yaklaşan Ümmü Süleym'e (Enes'in annesi) Enes'le haber salarak:

"Çocuğun göbeğini kesince bana haber ver ve benden evvel ağzına hiçbir şey koyma" diyerek mesaj yollamıştır.

Ümmü Süleym istenen şekilde hareket eder. Bebeği götüren Enes, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i bir bahçede bulur, o da çocuğu acve denen iyi cins hurmadan üç adediyle tahnîk eder. Kaynaklarımızda tahnik 376 Ebu Dâvud, Edeb: 116, (5105); Tirmizî, Edâhî: 17, (1514). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Rezîn şu ziyadeyi kaydeder:

"Kulağına İhlas sûresini okudu, hurma ile tahnik etti ve ismini koydu."

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/448.

377 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/448.

378 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/448-449.

edilmek üzere getirilen çocukların zaman zaman Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in üzerine akıttıklarına dâir teferruâta da rastlanır.

Gerek kızı Fâtıma'ya, gerek Ümmü Süleym'e: *"Benden evvel çocuğun ağzına bir şey koymayın"* diye haber salması, bu emrin uygulandığı Hz. Hasan'ın, emrin uygulanmadığı Hz. Hüseyn'e nazaran daha a'lem olduğunun Hz. Ali tarafından itirafı, tahnik meselesinin terbiyede ihmâl edilmemesi gereken bir husus olarak anlaşıldığını göstermektedir.

İslâm terbiyecileri bu sünneti, çocuğu bir âlime götürerek tahnîk ettirmek sûretiyle ibka ettirmişlerdir.379

Dua:

Çocuk dünyaya gelince ilk yapılan muâmelelerden bir diğeri de duadır. Tahnik için getirilen çocuklara aynı zamanda dua da edildiğini, Hz. Aişe'den Müslim'den gelen bir rivayet te'yid etmektedir. Yine Hz. Aişe'den Ebû Dâvud'da tahric edilen bir vecihte "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e çocuklar getirilirdi, O da onlara bereketle dua ederdi" denmektedir. Buhârî'nin bu mevzu için: "Çocuklara bereketle dua ve başlarını okşama babı" meâlinde bir bab ayırmış olması da, meselenin sünnetteki ehemmiyetini tescîl eder.

Mu'âviye İbnu Kurre'nin şu sözlerinden, doğumda verilen ziyâfetten bir gâyenin de çocuk için başkalarının duasını kazanmak olduğu anlaşılmaktadır. Diyor ki "Oğlum Iyas dünyaya geldiği vakit Ashâb-ı Nebîden bir gurub dâvet ettim. Onlara ziyâfet verdim. Yemeği yedikleri zaman dua ettiler. Ben onlara: "Siz dua ettiniz, Allâh duanızdan dolayı sizleri mübârek kılsın. Şimdi de ben dua edeceğim siz âmin deyin" dedim ve çocuk için dini ve aklı hususunda pek çok dualarda bulundum...

Hemen şunu ilâve edelim ki çocuğa yapılan dua doğumunun ilk gününde tahnik sırasında yapılan duadan ibâret değildir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ileri yaştaki çocuklara da dua ettiğini mânevî tevâtür derecesini bulan rivayetler te'yid etmektedir.

Pek çok misâlden birkaçını zikredelim. Hz. Hasan ve Hüseyin'e "Euzu kema bikelimatillahi’t-tammeti min kulli şeytanin vehametin vemin kulli aynin lametin." sözleriyle her vesilede dua eder ve bu dua ile Hz. İbrâhim'in İsmâil ve İshâk'a dua ettiğini kaydederdi. Enes'in rivayetine göre Ensâr'ı sık sık ziyaret Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in âdeti idi. Bu ziyaretlerde evlere yaklaşınca Ensâr çocukları etrâfını sarar, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de onlara selam verir ve dua ederdi. İbnu Abbâs:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni kucakladı ve: *"Allah'ım buna hikmeti öğret"* diye dua etti" der. Enes'e de "Mal ve evladını çok ve ömrünü uzun kılması ve verdiklerinin Enes hakkında hayırlı ve mübârek olması için dua etmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) nazarında dua; mü'minin silâhı, dinin direği, semâvât ve arzın nûrudur.380

İlk Telkini

ilk telkinden murâd, çocuğun kulaklarına okunan ezan ve ikâmettir. Rivayetler, Hz. Hasan ve Hüseyin doğdukları zaman Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, kulaklarına, aynen namazda okunan ezanla ezan okuduğunu ifâde etmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den *"Kimin bir çocuğu olur da sağ*

kulağına ezan, sol kulağına kamet okursa ona "Ümmü Sıbyân (denen ve çocuklardan ayrılmayan bir cin)" zarar vermez" şeklinde bir tavsiye rivayet edilmişse de, sened yönüyle nakkâdlarca zayıf olduğu ileri sürülmüştür.

Her hâl u kârda Hakîm tarafından sahîh, Tirmizî tarafından hasen, -sahih- kabul edilen birinci rivayet, müşâhedemizin, her çeşit idrâk, tefehhüm ve ifâdeden uzak bildiği çocuğun daha ilk günden ihmâl edilmeyip, iyi telkinata maruz kalması gerektiği fikrine canlı bir remz olmaktadır. İslâm terbiye ve ahlâkçılarına "Tahsîl ve terbiyenin mevsimi beşikten mezâra kadardır" hükmünü verdiren bu ve benzeri hadisler olsa gerek.381

Sürur:

Çocuğu "semeretu'l-kulûb (kalblerin meyvesi)" ve "kurretu'l-ayn (gözün nuru)" olarak tavsif eden Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) için doğum büyük bir sevinç vesîlesidir. Nitekim oğlu İbrâhim doğunca kendisine doğum müjdesini getiren mevlâsı (âzadlı köle) Ebû Râfi'e bir köle hediye etmiştir. Ashâb'ın sünnetinde aynı sürurun bir başka tezâhürüne rastlamaktayız. Bu da doğum vesîlesiyle ziyafet vermektir. Buhârî, el-Edebü'l-Müfred'de bu konu ile ilgili olarak "ed-Da'vetu fi'l-Velâde (Doğum vesilesiyle ziyafet verme)" ismi altında bir bâb ayırır. İbnu Hacer de doğum vesîlesiyle ziyâfet vermenin meşruiyyetini belirtir ve bu vesîle ile ziyâfete müteallik geniş bir malumat sunar. Doğum vesîlesiyle ziyafet verenlerden Mu'âviye İbnu Kurre, sofrasına çağırdığı Ashâb gurubunun çocuk için dua etiklerini tasrih eder.

379 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/449-450.

380 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/450-451.

381 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/451.

Yeri gelmişken hatırlatalım ki, Kur'ân-ı Kerîm'de de doğacak çocukla ilgili haberler "müjdelemek" mastarıyla gelmiştir. Hz. İsmâil (aleyhisselam)'in, Hz. İshâk (aleyhisselâm)'in, Hz. Yâkub (aleyhisselâm)' un Hz. Yahyâ (aleyhisselam)'nın verilişleri müjde olarak bildirilmiştir. Doğum sırasında izhâr-ı sürur, câhiliye devrine aykırı olarak, kız ve erkekler her ikisi için de yapılmalıdır. Câhiliye Arapları erkekler doğduğu, kızlar da öldüğü zaman ebeveyni tebrik ederdi.382

Yedinci Gün

İbnu Abbas'dan gelen bir rivayet, çocuğun doğumunun yedinci gününde yedi şey yapmanın sünnet olduğunu beyân eder.

1- İsim verilir ve sünnet edilir,

2- Ondan eza bertaraf edilir,

3- (Kızsa) kulağı delinir,

4- Akîka kesilir,

5- Başı traş edilir,

6- Akîka kurbanının kanı sürülür,

7- Traş edilen saçın ağırlığınca altın veya gümüş tasadduk edilir.

Akîka ve buna müteallik olarak yapılan ameliyenin yedinci güne te'hirini Dihlevî, ilk günlerde aile halkının doğum yapan anne ve yeni doğan çocukla meşgul olmaları, kurbanlığın bulunması vs. ise, hususî bir gayret ve meşgûliyet gerektirdiği hikmetine bağlar.

Şimdi yedinci günde yapılacak bu işleri kısaca görelim:

İsim:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hassasiyetle üzerinde durduğu bir husus çocukların ismidir. Bir kısım hadisler, Resûlu Ekrem'in doğumun daha birinci gününde çocuğa isim verdiğini teyid ederse de diğer bir kısım hadisler yedinci günü tesmiye edilmesinin gerektiğini ifade etmektedirler. Hadislerdeki bu ihtilâflı durumu Buharî, ilgili bâba: "Akîka kurbanı kesmeyecekler için çocuğun doğduğu günün akşamı tesmiyesi bâbı" diyerek başkasında rastlanmayan latif bir te'lifle halleder. İbnu Hacer'in de belirttiği gibi Buhârî'nin mezkur babında doğumun ilk günü tesmiye edildikleri zikredilen çocuklar için akîka kurbanı kesildiğine dâir sarahat mevcût değildir. Nitekim az sonra görüleceği üzere akîka kurbanı vücûbiyetten çok, istihbab ifâde eden bir tavsiyedir.

Her hâl u kârda tesmiyeyi 7. günü yapma şıkkı da iltizam edilse "daha önce isme muhtaç değildir" gerekçesi ne nass ne de makulat yönünden pek o kadar geçerli görülmüyor. Zirâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) düşük çocukların bile tesmiye edilerek gömülmesini emretmektedir.

Tesmiyede dikkat edilecek husûs, çocuğa verilecek ismin güzel olmasıdır. Sünnet her babanın evladına karşı vazifelerinden biri olarak ona güzel bir isim vermesini zikreder ve şöyle emreder: *"Siz kıyâmet günü kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, öyle ise isimlerinizi güzel kılın".* Mânevî tevâtür derecesini bulan rivayetlerin tesbit ettiği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir çok kimsenin ismini kötü olduğu için değiştirmiştir. Güzel isimle ilgili olarak sünnette gelen ısrardan mülhem olarak, birçok âlimler ismin müsemmâya te'sir edeceğini ileri sürmüşlerdir.383

Akîka:

Akîka kurbanı, eski câhiliye Arabları tarafından yapılagelen bir âdetti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm),

"Sehavet çağrısına uyup, cimriliği red, Hıristiyanların vaftizine mukâbil bir fiilin, Hanîfler nezdinden de bulunması istihbab, hac sırasında yapılan traş ve kurban menâsikine teşebbühle millet-i İbrâhim'e intisabın ilânı"

gibi hikmetleri mutazammın olması hasebiyle Müslümanlar için de meşru kılarak: *"Her çocuk akîkası ile rehinlenmiştir, yedinci günü onun adına kurban kesilir, saçı traş edilir ve isim konur."* demiştir.

Akîka kurbanı ile ilgili hadislerin bir kısmı zahiren vücubiyyeti ifade ederken diğer bir kısmı da sâdece istihbâb ve mendubiyyet ifâde etmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bizzat kendisi, torunları Hasan ve Hüseyin için birer koçla akîka kurbanı kesmiş olmasına, akîka hakkında soranlara da: *"Çocuğu doğan istediği takdirde kurban kessin"* demiş olmasına rağmen, bu hususta bir grub: "bid'adır", diğer bir grup da "vâcibtir"

diyecek kadar ifrat ve tefrîte düşmüşlerdir. Ashâbdan bâzısı müstahab olduğunu ifade için mübalağalı bir ifâde ile: "Bir kuş da olsa akîka kesmek müstehâbdır" demiştir. Keza rivayetler Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ)'nın çocukları Hasan ve Hüseyin, Zeyneb ve Ümmü Gülsüm için Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh) ve Urvetu'bnu Zübeyr (radıyallahu anh)'in erkek her bir çocukları için birer koç kurban ettiklerini bildirmektedir.

Enes (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette "Bi'setten yâni peygamberlik geldikten sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bizzat kendisi için de akîka kurbanı kestiğini" öğreniyoruz.

382 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/452.

383 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/452-453.

Hadisler, hey'et-i umumiyyesi ile akîkanın, doğumun yedinci gününde olmasını emretmesine rağmen Hâkim'in Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)' dan bir tahricine göre yedisinde yapılmadığı takdirde 14 veyâ 21. günlerinde de olabileceğini ifade eder. İbnu Hacer: "Muhtar olan 7. gün olmakla beraber bülûğ yaşına kadar akîka yapılabileceğini, yapılmadığı takdirde bülûğla sâkıt olacağına kail olanlardan bahseder. Yedi günü doldurmadan ölenler için akîka terettüp etmez. Abdurrezzak'ın Musannaf'ında rastladığımız bir teferruata göre, kesme çocuğun başını traşa tekaddüm etmelidir. Akîkanın eti diğer kurbanlarda olduğu gibi yenilir ve hediye de edilir. Yine Hâkim'in bir tahricine göre Hz. Hüseyin için kesilen akîkanın bacağının ebeye verilmesi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından emredilmiştir.

Akîka, Arapların câhiliye âdetlerinden olması hasebiyle bununla ilgili bir kısım âdab ve örfleri vardı. Bu cümleden olarak kesilen kurbanın kanından çocuğun başına sürülürdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yasaklamış, onun yerine za'ferân veya halûk sürülmesini emretmiştir.

Ebû Dâvûd'da Katâde'den gelen ve akîka kanından çocuğun başına sürülmesini ifade eden hadis, bizzat Ebû Dâvud tarafından tenkid edilerek hadisi Katâde'den rivayet eden Hemmam'ın "Yusemma: isim verilir" tabirini

"Yudemma: kân sürülür" şeklinde ifâdeye dökerek yanıldığına dikkat çekilmiştir. Ebu Dâvûd, hadisin "kan sürülür" şekliyle amel edilmeyeceğini söyler. Fethu'l-Bârî'de, Katâde'nin bu meseleye İslâmî âdâbı beyân değil, câhiliye devrini tasvîr maksadıyla temâs etmiş olabileceği görüşü kaydedildikten sonra İbnu Abdilberr'in:

"Hemmâm hıfzını tam yapmış, vehim ve hatâya düşmemiş ise bu mensuhtur" dediği zikredilir. Bundan sonra İbnu Hacer bu hadisin mensuh olduğuna delâlet eden muhtelif rivayetler zikreder.

Şu hâlde bazı âdab ve terbiye kitablarında akîka kanından çocuğun alnına sürüleceğine dâir gelen beyanlar, ekseri rivayetlere muhâlif düşmekle ma'lûl ve en azından mensuh durumda olan bir hadise istinâd etmektedir.

Kezâ yurdumuzda çeşitli vesilelerle kesilen kurbanın kanından ilgili şahısların alnına sürülme âdeti de menşeini bu rivayetten almış olabilir.[384]

Sünnet

Bir kısım hadislerde Sünnet beş fıtrattan biri olarak zikredilir: *"Beş şey fıtrattandır: 1- Hıtân (sünnet), 2- Etek traşı, 3- Koltuk altının yolunması, 4- Tırnakların kesilmesi, 5- Bıyıkların kesilmesi."*

Fıtrat kelimesi ile, "geçmiş enbiya ve şeriatlerin üzerinde müttefik oldukları ve bizim de uymamız gereken dinî esâslar" olarak anlaşılınca hitânın çok eskilere uzanması ve muhtelif milletlere şâmil bir örf olması îcâbeder.

Kitâb-ı Mukaddes'te sünnetle (hitân) ilgili en eski haberler Yahûdiler ve Mısırlılar üzerine gelmiştir. Puchmann, sünnet üzerine yazdığı kitapta bu ameliyenin eksikliğini ifade için mübalağalı bir üslubla: "Milyonlarca seneden beri cârî, insanlar arasında mevcûd ameliyelerin en eskisi" olarak tavsîf eder. Sözüne delîl olarak eski kaynaklara atfen Mısırlılar, Koptlar, Habeşli zenciler vs. tarafından çok eski devirlerde tatbîk edildiğini gösterir. Nitekim milâttan önce beşinci asırda yaşamış olan Heradot, Mısır'ın bu âdetinden, istihzâî bir tarzda: "Temizliği çirkin olmaya tercîh ettikleri için temizlik uğruna sünnet olurlar" diyerek söz eder.

Bir kısım hadislerde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sünneti ilk defa Hz. İbrahim'in teşrî ettiğini bildirir. Bizzat Hz. İbrahim' in sünnet olduğundan da söz eden rivayetler onun sünnet yaşı husûsunda çok farklı rakamlar verirler. Bunlardan bâzılarına nazaran sekiz, bazılarına nazaran 80 ve hattâ 120 yaşlarında sünnet olmuştur.

Kelime-i Şehâdette olduğu gibi Müslümanla kâfiri birbirinden ayıran bir alamet olarak telakki edilen sünnet ameliyesi, bâzı âlimlerce vâcib ve hattâ farz denecek kadar mühim dinî bir emir kabûl edilmiştir. Şâfiîler "Bülûğ yaşına ermezden önce çocuğu sünnet etmek velîsine vâcibtir" der. Bir kısım âlimler de sünnet olmadıkça, mühtedînin Müslümanlığının nâkıs olacağına, sünnetsizin namazının câiz olmıyacağına, kestiğinin yenilmeyeceğine, Kâ'be'yi tavaf edemiyeceğine hükmetmiştir. Hadis de bu hususta *"İslâm'a girince küfür tüyünü at, sonra sünnet ol"* diye emreder. Hülâsa bazı âlimlere: "Hayatına mâl olacak dahi olsa", yaşlı kişinin bile sünnet olması gerektiği hükmünü verdirecek kadar bu meseleye ehemmiyet verilmiştir.

Sünnetin yapılacağı zaman husûsunda da ihtilaf mevcuttur. Bu konudaki bir kısım hadisler, doğumun yedinci gününü sünnet günü olarak tâyin etmesine rağmen, Cumhur bunu istihbâb mânasında anlayarak belli bir vakitle tahdîd etmemek gerektiği, hele küçükken sünnet etmenin vâcib olmadığı hükmüne varmıştır. Bu meyânda

"çocuğu ancak on ve daha ileri yaşlarda -namaz için- dövmeye müsâade eden hadisleri" de nazar-ı itibâra alan bir kısım âlimler, sünnet etmenin dayaktan daha çok ezâ vereceğini gözönüne alarak büluğdan önce sünnet etmeye haram diyecek kadar ileri gitmişlerdir.

Sünnetin ileri yaşlarda olması gerektiğine inananların delillerinden biri, Buhârî'nin şu tahricidir: "İbnu Abbâs'a soruldu: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) vefat ettiği zaman sen ne kadardın? Cevâben: "O zaman ben sünnetliydim" der ve ilâve eder: "O vakit, idrâk edinceye kadar, erkekleri sünnet etmezlerdi."

Doğumun ilk günden (başlayıp yedinci günü, yedi yaş, dişeme yaşı (yedi yaş civarı), 7-10 yaş arası, onuncu yaş, büluğ yaşı gibi çeşitli vakitler üzerine yapılan ihtilafı Mâverdi şöyle neticeye bağlar: Sünnet için iki vakit mevcûddur: **1-** Vakt-i vücûb, **2-** Vakt-i istihbab. Vücub vakti büluğ zamanıdır. İstihbâb vakti bülûğdan önceki 384 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/453-454.

yaşlardır. Muhtâr olan da doğumun yedinci günüdür. Nevevî de doğumun yedinci gününde sünnet etmeyi müstehab addeder.385

Kızların Sünneti:

Kızların da sünnetinden bahseden bir hadiste: *"Hıtân, erkekler için sünnet, kadınlar için mekrüme (şeref verici)dir"* denmektedir. Senedindeki zayıflığa rağmen hükmüyle amel eden Ebû Hanîfe, hadisin zâhirine bakarak, sünneti erkekler için mendub, Şâfiî ise her ikisi için de vâcib hükmünü çıkarmıştır. Her hâl u kârda sünnet mevzûunda kadınlarla ilgili olarak da İslâm âlimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir kısmı, bu meyânda, Maşrık kadınları ile Mağrib kadınlarının fizyolojik bakımdan farklı olduklarını kabul ederek Maşrık kadınlarındaki yaradılıştan gelen fazlalık sebebiyle, sünnetle yükümlü olduklarına, öbürlerinde ise böyle bir fazlalığın bulunmayışı sebebiyle sünnetle yükümlü olmadıklarına hükmetmişlerdir.

Rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, bizzat Medine'de, kızların sünnet edildiğini ve sünnet etmeyi kendilerine meslek edinmiş kadınların bile bulunduğunu ifâde etmektedir. Mezkûr rivayetlerden, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kızların sünnet edilmeleriyle yakînen ilgilenip sıhhata uygun bir tarzda olması için tâlimât verdiğini de öğrenmekteyiz. Ebû Davûd'un rivayeti şöyle:

"Medine'de bir kadın (ki ismi Ümmü Atiyye'dir) kızları sünnet ediyordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ona: *"Fazla derin kesme, böyle yapman hem kadın için ahzâ (en ziyâde haz ve lezzet vesîlesi) hem de kocası için daha hoştur"* der.

Hz. Ali'den gelen bir rivayette sünnetci kadına Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in birisini yollayarak (çağırttığını) ve *"Sünnet ettiğin zaman üstten hafifçe kes, fazla dipten kesme..."* dediğini öğreniyoruz. Kızları bu şekilde sünnet etmenin sebep ve maslahatı -ki Ebû Dâvûd'un rivayetinde "kadın için ahzâ, kocası için daha hoş"diye ifade edilmişti- farklı rivayetlerde aynı mânâyı müfid olarak değişik kelimelerle ifâde edilmiştir: Münâvi, mezkur hadisi şerh sadedinde, kadınlardaki sünnet mahallinin derin kesilmesi hâlinde, kadının cinsî arzusunun söneceği, binnetice kocası ile cimâdan nefret sonucu zinaya kadar gidebileceği husûsunu belirtir.

Kezâ Ebû Dâvud şârihi Azimâbâdî de aynı hadisin şerhinde bu meselenin kadının ve kocasının cinsî hayatında meydana getireceği te'sîrlere genişçe yer verir.386

Merâsim:

Bazı rivayetler, bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde sünnet ameliyesi ile ilgili olarak ziyafet verilmediğini kaydederse de, diğer bir kısım ve senedce daha kavî olduğu kabul edilen rivayetler Ashâb'dan bir çoğunun sünnette eğlenceye de yer veren husûsî bir merasim yaptıklarını ifade etmektedir: "Abdullâh'ın rivayetine göre, babası Hz. Ömer, bir çalgı sesi duyunca endîşelenir, ancak bunun düğün veya sünnet eğlentisi olduğu söylenince sükut ederdi. Buhârî el-Edebü'l-Müfred'de, Abdullâh İbnu Ömer'in iki oğlunu beraberce sünnet ettirip koç kestiğini, Ümmü Atiyye'nin kızkardeşi Aişe'nin de sünnet edilen kızları eğlendirmek için çalgıcı Adiyy'i çağırttığını kaydeder.

Sünnet vesilesiyle yapılan dâvete i'zâr dendiğini kaydeden İbnu Hacer kız ve erkek için herhangi bir tefrikden bahsetmezken, Muhammed İbnu'l-Hâcc el-Mâlikî: "Erkek çocukları sünnet ederken alenî yapıp izhar etmenin, kız çocuklarını sünnet ederken gizli yapıp mahfî bırakmanın" sünnet olduğunu söyler.387

Kulağın Delinmesi:

Yedinci günde yapılması gereken ameliyelerden biri de çocuğun kulağının delinmesi olduğu daha önce zikredilmişti. Bu, zinet maksadıyla kız çocukları için tanınan bir cevâzı ifâde eder. Erkek çocukların kulaklarının delinmesi mekruhtur. Hanbelîler, -hasıl edeceği elem sebebiyle- kızlar için de kerâhetine hükmetmiş olsalar da Hanefîler, câhiliyye âdetlerinden biri olmasına rağmen sünnette nehiy gelmemiş bulunmasına binâen tecviz etmişlerdir.388

Ezâ'yı Temizlemek:

Yedinci günde çocuğa tatbik edilecek muâmeleleri beyan eden rivayette kız, erkek tefriki yapılmaksızın akîka kesip "ezâ"nın temizlenmesi emrediliyordu. Müteaddid hadislerde mükerreren gelen bu "ezâ"nın temizlenmesinden maksad nedir? Şârihler, umumiyetle ezâ ile, başın traş edilmesini anlamış iseler de bundan murâdın "câhiliyye devrinde câri olan akîka kurbanının kanından çocuğun başına sürme âdetinden men" "sünnet etme", "doğum sırasında bulaşmış olan pisliklerin temizlenmesi" olduğunu söyleyenler de olmuştur. Taberânî'de İbnu Abbâs'dan gelen "Ondan ezâ temizlenir, başı traş edilir" rivayetinde ezânın temizlenmesi ve traş, ayrı ayrı zikredilmiş olmasını nazar-ı itibara alan İbnu Hacer, ezânın temizlenmesi tâbirini, "başın traş edilmesi"nden daha 385 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/454-456.

386 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/456-457.

387 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/457.

388 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/457-458.

umumî bir mânâya hamletmenin daha doğru olacağını kaydeder. Buna delîl olarak bazı rivayetlerde "ezâ"

kelimesinin yerine "akzâr" kelimesinin de geldiğini gösterir, fakat müşahhas ve belli bir mânayı tercîh etmez.

Kelimenin lügat mânası da bu husûsta bize yardımcı olmamaktadır. Zira, lügatta büyük olmayan zarar ve ayıp (kusur) mânâlarına gelen bu kelimenin hadiste yoldan gelip geçenleri rahatsız eden herşey, beden, elbise vs.'ye bulaşan pislik, hacc sırasında başta peyda olan bit, pire gibi rahatsız edici şey, başkasına sebep olunan huzursuzluk, sıkıntı vs. çeşitli mülâhazalarda kullanılmıştır. Aynı kelime Kur'ân-ı Kerîm'de de hadiste olduğu gibi muhtelif mânalarda müteaddid seferler istimâl edilmiştir.

Yedinci günde çocuğa yapılması gereken yedi ameliyeyi sayan hadiste de görüldüğü gibi "başın temizlenmesi ayrıca zikredilmiş olmasına nazaran, İbnu Hacer'in de dediği gibi, bunu sâdece traşa hamletmek oldukça zor olsa gerek. Şu hâlde bunu İbnu'l-Esîr'in en-Nihâye'de belirttiği üzere "saça, necasete ve doğum sırasında çocuğun başına bulaşmış olan her çeşit pisliğe" teşmil etmek gerekmektedir.389

Başın Traş Edilmesi

Akîkayı emreden hadisler, umumiyetle çocuğun başının traş edilmesini ve saçın ağırlığınca altun veya gümüş

tasadduk edilmesini emretmektedir. Rivâyetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'le bizzat ilgilenip onlar için akîka kestiğini, kızı Fâtıma'ya da: "başlarını traş edip ağırlığınca tasaddukta bulunmasını" emrettiğini; Hz. Fâtıma'nın, Hasan, Hüseyin, Zeyneb ve Ümmü Gülsüm (radıyallahu anhüm ecmaîn) her birinin saçlarını traş edip ağırlığınca gümüş tasadduk ettiğini, hatta Hüseyin'in saçının bir dirhem geldiğini bildirmektedir.

Dehlevî bu tasadduku, çocuğun, cenin halinden bebeklik haline geçmesi gibi son derece mühim bir nimete şükrân borcunun ifâdesi olarak değerlendirir.390

: نبا لاق ٌ . ة َرمج لاق ؟ َكُمسا اَ□

م ٍلُج َرِل َلاق ُهْنع ُ هاللّ

ديعس نب بيحي نعو ـ4□]

ى ِض َر َرَمُع هنأ□

؟اَهَّيأب لاق ِرأَّنلا ِةَّرَجِب لاق ؟ َكُنكسم َنيأ لاق .ِةق َرحلا نم لاق ؟نَّمم لاق

باهش ُنبا لاق ؟ ْنَم□.

: ع

هن

ى ِض َر رمع لاق اَمَك َناكَف ،اوُقرَتحا ِدقف َكلهأ ْك ِرْدأ□

هاللّ □

ى

ظل ِتاذب لاق .

نضر رمع لاق□

كل

ام أخرجه .ُ ه .

نعُ هاللّ]

4. (142)- Yahya İbnu Saîd anlatıyor: "Hz. Ömer bir adama:

"İsmin nedir?" diye sordu. Adam

"Cemre (kor)" dedi.

"Kimin oğlusun?" diye tekrar sordu. Adam:

"İbnu Şihâb (alev) deyince

"Kimlerden?" dedi. Adam:

"Hurakalardan."

"Eviniz nerede?" diye sordu.

"Harretu'n-Nâr'da" cevabını alınca,

"Hangisinde?" dedi.

"Zâtı Lezâ'da" cevabını alınca; Hz. Ömer (radıyallahu anh)

"Âilene yetiş, yanıyorlar!" dedi. Gerçekten durum aynen Hz. Ömer'in dediği gibiydi"391

AÇIKLAMA:

İmam Mâlik bu rivayeti "Mekrûh isimler" adını taşıyan babta kaydeder. Babta adamın adı olan Cemre'den evinin bulunduğu yerin adı olan Zâtı Lezâ'ya varıncaya kadar bütün isimler "ateş"le ilgili bir mâna ifade etmektedir. Şu halde bu gibi isimlerden kaçınılması tavsiye edilmiş olmaktadır.392

KAPLARLA İLGİLİ BÖLÜM

389 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/458.

390 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/458-459.

391 Muvatta, İsti'zân: 25 (2, 973); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/459.

392 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/459.

جاَبيهِدلا ِ َو َري ِرَحلا اوُسَبْلَ َت ل□□

وُقَي # ِ هاللّ ُلوُس َر ُتْعِمَس] :لاق ُهنع ُ هاللّ :

1□

ى ِض َر ةفيذح نع ـ□

يف مكلو ايندلا يف مهل اهنإف ،اَمِهفاَح ِص يِف اوُلُكأَت ِ َو ،ةه ِضَفْلا ِ َو ِبَهَّذلا ِةينآ يف اوُب َرْشَت َو

. ةسمخلا هجرخأ ِة

.[ر Œ

خ ا

1. (143)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini işittim: *"İpek ve İbrişim elbise giymeyin. Altın ve gümüş kaplardan su içmeyin, onlarda yemek yemeyin. Zira bu iki şey dünyada onlar (kâfirler), âhirette de sizin içindir."* 393

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sâhib-i sırrı olarak meşhur olan Huzeyfe (radıyallahu anh) Medâin şehrinde bulunduğu sırada bir mecliste otururken su istiyor. Bir mecûsî suyu gümüş tas içerisinde getirince, yüce sahâbî Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh), bunu fırlatıp attıktan sonra: "Seni gümüş kapla getirmekten kaç sefer menettim, sen hâlâ bu kapla getiriyorsun" diyerek sertçe çıkışıyor ve arkadan yukarıdan kaydedilen yasağı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın buyrduğunu rivayet ediyor.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ve emsâli pek çok rivayetlerinde ipek ve ipekliden mamul kumaş ve eşyalar ile, altın ve gümüşten mâmul eşyaların kullanılması hakkında bazı hükümler beyan ediyor. Bunları şöyle hülasa edebiliriz.

1- İpekten mamul elbiseler erkekler için haramdır. Hadiste harir ve dîbâc kelimeleriyle ifade edilmiştir. Harir, argaç ve direzisi (erîşi) ipek olan kumaştır. Dîbâc da yine ipekten mâmul kalınca kumaştır.

Bu konu üzerine gelen rivayetlerde ihtilaflı durumlar vardır. Bazı rivayetler sahâbeden 20 kadının ipekli elbise giydiğini, hattâ bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ipekli kumaşı bazılarına giydirdiğini ifade eder. Bu sebeple ipekli giyme hususunda mezheplerin görüşleri az çok farklılık arzeder. Selâmet Yolları'nda şöyle hülâsa edilir:

a) Hanefîler'e göre: Erkeklere ipek elbise giymek haramdır. Yalnız dört parmak genişliğinde ipekle, erişi (direzisi) ipek, arkacı başka ipekten dokumaları giyebilirler. Harplerde ise İmameyn'e göre halis ipek giymek câizdir. İpekli döşek, yaygı ve saire üzerine oturmak ve dayanmak; ipekten perde yapmak câizdir.

b) Şâfiîler'e göre: Erkeklere ipek elbise giymek haram olduğu gibi, ipek üzerinde oturmak ve dayanmak da haramdır. Ancak, ipeğin üzerine pamuk vesaireden yapılan bir perde konulursa, oturmak ve dayanmak câiz olabilir. Hatta giyim eşyasında ipeğin üzerine başka bir şeyden yapılma astar dikilmezse giymek caiz değildir.

Bu babda hâlis ipekle ekserisi ipek olan kumaş arasında bir fark yoktur. Yalnız zarurette ipek giymek câiz olur.

c) Hanbelîler'den rivayet edilen meşhur kavle göre: İpek üzerinde uyumak, oturmak ve ipeğe dayanmak, ondan perde vesâire yapmak haramdır. Yalnız Kâbe'yi ipekle kaplamak helâldir.

d) Mâlikîler'e göre: Bir eziyetten veya hastalıktan dolayı bile olsa ipekli giymek, üzerine oturmak, dayanmak, hatta üzerine başka bir şey yaymak suretiyle de olsa câiz değildir. Yalnız bazılarına göre üzerine oturmak ve dayanmak mübahtır. Pencere perdesi yapmak bilittifak câizdir. Kadınlara ise giymesi helal olunca, üzerinde oturmak vesâire, evleviyetle ve her mezhebe göre helâldir."394

İPEĞİN YASAKLANMA SEBEBİ:

İpeğin kadınlara serbest olduğu halde erkeklere yasak edilmesinin sebebi mevzubahs olunca umumiyetle iki hususa dikkat çekilir:

1- İpekli, büyüklenmeye, böbürlenmeye sebep olur. İslâm bunu hoş görmediği için ipekliyi yasaklamıştır.

2- Zinet ve süs vâsıtasıdır. Erkeğe süs yaraşmaz, ona merdlik ve cesâret yaraşır.

Dinimizin, kıyafete giren bu yasağında başka hikmetlerin de olabileceği nazardan uzak tutulmamalı, yukarıdaki sebeplerin mevzubahs olamıyacağı şartlarda bile haramlığın devam ettiği bilinmelidir.

3- Huzeyfe (radıyallahu anh) hadisinin ikinci kısmı altın ve gümüş kapların kullanılmasını yasaklamıştır.

Buradaki yasağın tahrîm ifade ettiğinde ulema icma eder. Hadiste bu kapların "yemek ve içmek" de kullanılması yasaklandığı için, yeme-içme dışında bir maksadla kullanılması da söz konusu edilmiş ve gerek erkek ve gerek kadına haram olduğu belirtilmiştir. Buhurdan, kaşık, misk kutusu, abdest ibriği ve leğeni vs. olarak kullanılmaları haramdır. Bu hususta icmadan bile bahsedilmiştir. Fakat Ebu Yusuf; "mekruhtur" derken İmam Muhammed bazı kayıtlarla tecviz etmiş ve bir kavlinde: "Bunlarla tezeyyünde nimeti izhar var" demiştir.

Mevzumuzla ilgili diğer bir husus, kapkacaktaki altın ve gümüşün miktarıdır. Zira bir kap, altın veya gümüşle kaplanmış, işlenmiş veya imal edildiği maddesine karıştırılmış veya bunlarla yaldızlanmış olabilir. Bu hususta Sübülü's-Selam'da şu açıklamaya yer verilir: "altın ve gümüş yaldızlı kabların hükmü dahi ihtilaflıdır. Bazılarına 393 Buhârî, Et'ime: 28, Eşribe: 28, Libas: 25; Müslim, Libas: 4, (2067); Tirmizî, Eşribe: 10 (1879); Ebu Dâvud, Eşrîbe: 17 (3723); Nesâî, Zînet: 87, (8, 198, 199); İbnu Mâce, Eşribe: 17, (3414); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/461.

394 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/461-462.

göre, eğer altın ve gümüş, kabdan ayrılıp alınabiliyorsa kullanılması icmâen haramdır. Çünkü altını ve gümüşü kullanmış sayılır. Fakat ayrılması mümkün değilse haram değildir. Altın ve gümüş kaplama kabdan yeyip içmek icmâen câizdir."

4- Hadisler, altun ve gümüşün zinet olarak kulanılmasını, ipeğin elbise olarak giyilmesini kadınlara haram etmemiştir. Bu husustaki haramlar erkeğedir. Altun ve gümüşten mâmul eşyaların kullanılması kadın erkek her iki cinse de haramdır.

5- Erkeklere haram olan ipekliler erkek çocuklarına da haram mı? suâline kesin cevap verilememiştir. Haram diyen âlim var ise de, çocuk mükellef olmadığı için haram denemiyeceği belirtilmiştir. Ancak terbiye açısından erkeklerin, daha çocukluktan itibaren kılık kıyafet vs. de hususî terbiye ile alıştırılmaları esastır. Binaenaleyh haram denmese de mekruh olmaktan hâli değildir.

6- Yüzük meselesi: Kadınlara altın ve gümüş yüzük helâldir. Bu hususta hiçbir ihtilaf yok. Erkeklere de gümüş

yüzük helâldir. Ancak erkeklere altın yüzük haram mı helal mi meselesi biraz ihtilaflıdır. Esah olan haram olmasıdır.

Helâl olduğunu söyleyen fakihler Bera İbnu Âzib'in (radıyallahu anh) parmağında altın yüzük taşıdığına dair rivayete dayanır. Bera hazretlerine bu yüzüğü niçin taşıdığı sorulunca: Bu yüzük, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana taktığı bir hediyedir. Bana bizzat takıp şunu söyledi:

"Allah ve Resûlünün ihsan ettikleri bu yüzüğü kullan!"

Bu rivayet altun yüzüğün helâl olduğunu ifade ederse de haram olduğunu söyleyenler daha güçlü delil getirirler.

Usul-i hadiste geçen: "İki rivayet teâruz eder, bunlardan biri haram, diğeri de helâl olduğunu ifâde ederse, ihtiyaten, haram ifâde eden tercîh olunur" kaidesine göre burada altun yüzüğün tahrimini ifâde eden rivayetler esas alınacaktır.

Bir de, ibâhe ifade eden Berâ hadisinin mensuh olabileceği de söylenmişse de bu zayıf bir delildir çünkü, bunun sorulması bile tahrime rağmen nasıl takıyorsun? mânasını taşır ve muahhar olduğunu gösterir.

Altundan mâmul nişan yüzüğünü erkeklerin kullanmasına câizdir diyen olmuştur. Bunlar daha ziyade: **a)** Nişan yüzüğünün tefahur için değil teberrük ve örfî bir zaruret olarak takıldığı, **b)** Bu maksadla kullanılan altun miktarca az olacağı için israf sayılmayacağı gerekçesinden hareket ederek cevazına hükmederler. "Haram değildir" dense bile kerâhetten hâli olmayacağı da nazardan uzak tutulmamalıdır. Çünkü tahrim hükmünde illet, şeriatın nehyidir. Diğer iki husus bu nehyin maslahat ve hikmetleri cümlesindendir. Şeriat, yasak koyarken maslahatların hepsini tâdâd etmez bir veya birkaçını bazan zikreder. Bu zikredilen maslahat(lar) illet yerine konulursa azim hataya düşülür.

Ayrıca, nişan yüzüğünün örfî bir zaruret olduğu söz götüren bir husustur. Herşeyden önce ne Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinde, ne de selef-i sâlihin'in örfünde yoktur. Ümmet-i Muhammed'e sonradan girmiş bir bid'attır. Bunun bid'ayı hasene olduğunu söyleyenlere sükut edilse bile câiz olan gümüş veya platin gibi bir başka madenden yapılması pekalâ mümkün iken, haramlığı sarîh ve sâbit olan altuna fetva verilmesini diyanet ve takva ile bağdaştıramıyoruz. "Câiz maal kerahe" sözü mesuliyeti biraz daha hafifletebilir.395

اَمهنإ ِةضفلا ِءاَنإ يف ُب َرْشَي ِيذَّلا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] ت

لاق اهنع ُ هاللّ :

2□

ى ِض َر ةملس مأ نعو ـ□

وأ ِبهذ نم ِءانإ يف َبرش نَ :

م ربخأ يف ملسملو ة

. ثتلا هجرخأ .

مهنهج َرأن ِهِنْطب يف ُرج ْرَجُي□]

.ةضف□

2. (144)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Gümüş*

kaptan su içen, karnına cehennem ateşi dolduruyor demektir"

Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denir: *"Kim altın veya gümüş bir kaptan içerse..."* 396

AÇIKLAMA:

Hadiste "dolduruyor" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı Yücerciru'dur ve bu şarıldatıyor mânasına gelir. Her ne kadar bu rivayette sâdece gümüş zikredilmiş ise de -önceki 143 numaralı hadis ile, Müslim' den kaydedilen ziyadede görüldüğü üzere- bazılarında altun da zikredilir. Binaenaleyh, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) altun ve gümüş kaplardan yiyip içmeyi mideye cehennem ateşini şarıldatmaya teşbih buyuruyor. Yâni, gırtlaktan geçen her şeyi, cehennem ateşinden yakıcı bir mâyinin mideye inişine benzetiyor. Maksad, haramlığın şiddetini ifadedir.397

395 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/462-465.

396 Buhârî, Eşribe: 28; Müslim, Libas: 1, (2065); Muvatta, Sıfatu'n-Nebi: 11 (2, 924-925); İbnu Mace, Eşribe: 17 (3413); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/465.

397 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/465.

[نيكرشملا ةِينآ نم بُيصُنف # ِ هاللّ ِلوُس َر عم و ُرغن اهنُ□

ك :لاق هنع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

دواد وبأ هجرخأ .[اَنْيلع َكلذ بُيِعي َف اَهب ُعَتْمَتْسَنو ْمِهتيَقسأو .

3. (145)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte gazveye çıkmıştık. Savaş sonunda elde ettiğimiz ganîmetler arasında müşriklerin kapkacak ve su kapları da vardı. Biz bunları kullanıyorduk. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiç bir zaman niye kullanıyorsunuz diye ayıplamadı."398

AÇIKLAMA:

147 numaralı hadiste gelecektir.399

باتك ِلهأ ٍموق ِضرأب اهنإ ِ هاللّ ُلوُس َر اَي ُتلق] ل□

هاللّ ُ هنع اق :

4□

ی ِض َر ننشخلا ةبلعث بأ نعو ـ□

اولُك َو اَهوُلِسْغاف اوُد ِجَت ْمل ْنإف ،اَهيِف اوُلُكأَت َف ْمهتينآ َريغ ْمُتدجو ْنإ :لاق ؟مهتينآ يف ُلُكأنأ

هححصو هل ظفللاو ،يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ ا .

هيِف□].

4. (146)- Ebu Sa'lebe el-Huşenî (radıyallahu anh) diyor ki: "Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e

"Ey Allah'ın Raûlü, biz Ehli Kitab'ın yaşadığı bir yerdeyiz. Onların kap kacaklarından yiyip içebilir miyiz?" diye sordum. Dedi ki:

"Onlarınkinden başka kapkacak bulabilirseniz onlarınkinden yemeyin. Başka birşey bulamazsanız onları yıkadıktan sonra kullanın." 400

ةينارصن هِرَج يف ِميِمَحْلاِب هنع ُ هاللّ□

لاق امهنع:

ی ِض َر رمع أهض َوت□

هاللّ □

و ـ5□

ی ِض َر رمع نبا نع□

ملعأ ُ هاللّو ،براخبلا هب مجرتو :تلق ن .

يزر هجرخأ ا .

هتيب نمو□ .

5. (147)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) sıcak su ile ve bir Hıristiyan kadının evinde onun su kabıyla abdest aldı."401

AÇIKLAMA:

Müşriklere ait kapkacağın Müslümanlar tarafından kullanılması meselesinde 145 numaralı hadise göre mutlak surette mubahlık ifâde ediliyor ise de 146 numaralı hadiste tahdîd beyan edilmektedir. Bu mevzuda gelen muhtelif rivayetlerin hepsini birlikte değerlendiren âlimler, müşriklerin durumuna göre hareket etmeyi hükme bağlamıştır: Şâyet biliniyorsa ki kaplar, dînimizce necis addedilen şeylerde kullanılmıştır, o takdirde yıkanmadan kullanılamaz. Mesela domuz pişirilen, şarap içilen kapkacak mutlaka yıkanmalıdır. Sularının ve elbiselerinin Müslümanlarınki gibi temiz olacağı kabul edilir. Ancak, elbiselerini pislikten sakınmadıkları bilinirse veya elbisede renk, koku gibi alâmetlerde pislik zâhir olursa bu durumda yine temiz addedilmez ve yıkanmadan kullanılmaz. Bu hüküm ganîmet olarak savaşta elde edilenler hakkında olduğu gibi ticaretle satın alınanlar veya hediye yoluyla gelenler hakkında da cârî, umumî bir hükümdür.

147 numaralı son rivayet Buhârî'de muallak olarak "Kişinin karısıyla birlikte abdest alması ve kadının abdest suyunun artığı" adlı babta kaydedilir. İbnu Hacer, bu rivayetin İmam Şâfiî ve Abdurrezzak'da sahîh senetle kaydedildiğini belirtir.

Bu rivayetin, Buhârî'nin bu baba kadının abdest suyundan artan ile erkeğin abdest almasının caiz olduğuna delil olarak zikredildiğini belirtir. Çünkü bu suyun Hıristiyan kadının artığı olması muhtemeldir. Öyle ise, mü'mine kadının artığı evleviyetle câizdir, çünkü bu öbüründen hâlen üstündür.

Bu rivayetten keza, araştırma yapmadan, Hıristiyanların sularını kullanabileceğimiz hükmü çıkarılmıştır. İmâm Şafiî (rahimehullah) el-Ümm'de buyurmuştur ki: "Müşriklerin suyu ile abdest almada ve içerisine necâset eseri görülmedikçe temizlikte kullanıldığı suyun artığından abdest almakda bir beis yoktur." Ebu Hanife ve ashabı, 398 Ebu Dâvud, Et'ime: 46, (3838); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/465.

399 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/465.

400 Ebu Davûd, Et'ime: 46 (3839); Tirmizî, Siyer: 11, (1560); Tirmizî hadisin sahîh olduğunu söyledi. Metin Tirmizî'deki metindir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/466.

401 Bu rivayeti Rezîn tahrîc etti. Derim ki: Bunu Buhârî bab başlığı olarak kaydetmiştir. Doğrusunu Allah bilir, Buhârî, Vudu: 43. İbrahim

Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/466.

Evzâî, Süfyanu's-Sevrî, Şafiî ve ashâbı hep aynı görüşü paylaşırlar. Ehli Zâhir'le Ahmed İbnu Hanbel ve İshâk İbnu Râhuye'nin müşrikin artığını mekruh addettikleri belirtilir.402

ECEL VE EMEL BÖLÜMÜ

□□ل]طَخ َّر َلوُس ُهاللّ ِ# اطخ ًاعَّبرم ًاطخو ًاهطخ يف طَسولا

: □1ـ نع نبا دوعسم ىضر هاللّ هنع اق

يف يِذَّلا هبناج نم طسولا يف ىذلا اذه ىلإ ًاراَغ ِص ًاطوطُخ هطخو ،هنم ًاجراخ ًاطخ هطخو

“ هُلمأ ٌجراَخ َوُه يِذَّلا اَذهو ،هب َطاحأ َدَقوأ ِهِب ٌطيحم ُهُلجأ اَذه َو ،ناَس□□

ن ا اذَه :َلاَق َو ،طَس َولا

اذه ُهُشهن اذَه ُهاأطْخأ نإو ،اذه ُهشهن اذه ُهاأطخأ هنإف ، ُضارْغ ا‘ ُراَغه ِصلا ُطوطخلا]. ِهِذه َو

. ىذمرتلاو ىراخبلا هجرخأ

1. (148)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) birgün yere çubukla, kare biçiminde bir şekil çizdi. Sonra, bunun ortasına bir hat çekti, onun dışında da bir hat çizdi. Sonra bu hattın ortasından itibaren bu ortadaki hatta istinad eden bir kısım küçük çizgiler attı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çizdiklerini şöyle açıkladı: *Şu çizgi insandır. Şu onu saran kare çizgisi de eceldir. Şu dışarı uzanan çizgi de onun emelidir. (Bu emel çizgisini kesen) şu küçük çizgiler de musibetlerdir. Bu musibet oku yolunu şaşırarak insana değmese bile, diğer biri değer. Bu da değmezse ecel oku değer.* 403

AÇIKLAMA:

İnsanın, ecel ve ölümün elinden kurtulamayacağı burada müşahhas bir şema ile ifade edilmiştir.404

“ ىلإ ٌطخو ،ُناَس

ن ا اَذه :لاقو ًاطخ ِ# هاللّ ُلوُس َر هطخ] ل

: □2ـ نعو سنأ ىضر هاللّ هنع اق

هءاج ذإ َكِلذَك َوُه امَن ْيبف ،ُلم ا‘ اَذه :َلاقو ُهنم ًاديعب َرخآ هطخ َو ،ُهُلجأ اذه :لاقو ًاطخ□

ِهبناج

ىذمرتلاو ىراخبلا هجرخأ .

‘برق ا□].

2. (149)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yere bir çizgi çizdi ve: *"Bu insanı temsil eder"* buyurdu. Sonra bunun yanına ikinci bir çizgi daha çizerek: *"Bu da ecelini temsil eder"*

buyurdu. Ondan daha uzağa bir çizgi daha çizdikten sonra: *"Bu da emeldir"* dedi ve ilâve etti: *"İşte insan daha böyle iken (yani emeline kavuşmadan) ona daha yakın olan (eceli) ansızın geliverir."* 405

كَّنأك اَيْنُّدلا يف ْنُك َلاقو ِبكنم□

ب ِ هاللّ ُلوُسر ذخأ] لاق

ا َمُهنع هاللّ ىضر رمع نبا نعو ـ3□ :

حاَبَّصلا ِرِظَتْنَت َف َتْيَسْمأ اَذإ] : ُلوقي امُهنع هاللّ ىضر رمع نبا ناكو.[ٍليبس ُرباع وأ□□ ٌبيرغ

هجرخأ .

ِك ثْومل َكِتايح ْنمو ، َك ِضرمل َكِتهحص ْنم ْذُخو ،َءاَسملا ِرِظَتْنَت ِ َف َتْحَبْصأ اَذإو□]

روبقلا لهأ نم َكسفن َّدُع□ . :

و ليبس رباع وأ هلوق دعب دازو.ىذمرتلاو ىراخبلا

3. (150)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) omuzumdan tuttu ve:

"Sen dünyada bir garib veya bir yolcu gibi ol" buyurdu.

İbnu Ömer (radıyallahu anh) hazretleri şöyle diyordu: "Akşama erdin mi, sabahı bekleme, sabaha erdin mi akşamı bekleme. Sağlıklı olduğun sırada hastalık halin için hazırlık yap. Hayatta iken de ölüm için hazırlık yap."

Tirmizî'nin rivayetinde, "yolcu gibi ol" sözünden sonra şu ziyade var: *"Kendini kabir ehlinden added."* 406

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilenler dışında başka kaynaklarda da rivayet edilmiş olan hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisini gerçek kulluğa veren kimseyi, önce evi meskeni olmayan garibe (gurbette olan kimseye), 402 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/466-467.

403 Buhârî, Rikak: 3; Tirmizî, Kıyamet: 23, (2456); İbnu Mace, Zühd: 27, (4231); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 2/469.

404 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/469.

405 Buhârî, Rikak: 4; Tirmizî, Zühd: 25, (2335); İbnu Mâce, Zühd: 27, (4232); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 2/470.

406 Buhârî, Rikak: 2; Tirmizî, Zühd: 25, (2334); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/471.

sonra hareket hâlinde olan yolcuya benzetiyor. Çünkü yolcu bir yere haz almak için inmez, yolculuğuna devam edebilmek için dinlenmek ve yolculuğu sırasında lâzım olacak eksiklikleri tamamlamak üzere konaklar.

Ayrıca garîb, yabancı yerde tanıdığı ve güvenebileceği kimselerin azlığı sebebiyle emniyetsizlik duyar ve belli bir korku içerisindedir. Yolcu da öyle. Fazla olarak yolcu, taşıyabileceği zarurî eşyayı beline yükler. Zarurî olmayan, lüks ve güç getiremiyeceği yükü almaz.

Şu halde âbide: "Garib ve yolcu gibi ol" şeklinde yapılan tavsiyenin içinde "Dünyaya bağlanma, ölümden sonrası için hazırlan, ebede giden yolculukta gerekli olan azığı yani ibadeti hazırla", yani "zühd'ü elden bırakma"

tavsiyesi mevcuttur. Nevevî merhum şöyle demiştir: "Hadisin mânası şudur: Dünyaya dayanma, ona sabit kalacağın bir vatan gözüyle bakıp bağlanma, dünyada bâkî kalacağın içinden geçmesin, yolcunun vatanında olmadıkça bağlanmadığı şeylere sakın dünyada bağlanıp kalma."

Hadisi şöyle anlayan da olmuştur: "Yolcu, vatanına giden, onun peşinde olan kimsedir. Kul, dünyada, efendisi tarafından bir ihtiyacı görmek üzere yabancı bir yere gönderilmiş kimse gibidir. Ona düşen, verilen hizmeti bir an önce görüp dönmektir, kendisine verilen hizmet dışında bir şeye bağlanıp kalmaz. Öyle ise mü'min vatan-ı aslîsi olan âhireti düşünmeli, ibadet, kulluk hizmetiyle geldiği dünyada bu hizmetin dışına çıkarak dünyaya bağlanıp kalmamalı, gönlünden, fikrinden döneceği asıl yurdunu çıkarmamalıdır.

2- Rivayetin ikinci kısmı İbnu Ömer (radıyallahu anh)'ın şahsî sözü, yani mevkuf hadis gözükmektedir. Ancak, aynı mânaya gelen merfu rivayetler mevcuttur. Hâkim'in tahric ettiği bir rivayet şöyle: Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: *"Beş şey gelmeden evvel beş şeyin kıymetini bilin. İhtiyarlık gelmeden evvel gençliğin, hastalık gelmeden evvel sağlığın, fakirlik gelmeden evvel zenginliğin, sıkıntı gelmeden evvel rahatlığın, ölüm gelmeden evvel hayatın."*

Bazı âlimler İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in yukarıdaki sözleri merfu hadisten aldığını söylemiştir. Nitekim onun nasihati tûl-i emeli kırmaya tazammum etmekte, ömrünü ibadet cihetinden içinde bulunduğu gün bilmesini kişiye tavsiye etmektedir. Zira, akıllı kişi akşama erdi mi yarını beklemez, (o günkü kulluk vazifelerini eksiksiz tamamlamıştır). Sabaha erince de akşamı beklemez, her saatin işini saatinde yapar, ecelinin sabaha veya akşama ulaşmadan gelebileceğini düşünür.

3- "Sağlıklı olduğun sırada hastalık halin için hazırlık yap" sözü "ölümden sonra sana faydası olacak amelde bulun, sıhhatli iken hayırlı işler yapmada acele et, böyle işleri başka zaman yaparım diye te'hir etme, mevcut fırsatı bu yoldan hemen değerlendir, zira âniden hastalık gelir ve sâlih amel yapmana mâni olur ve "sonra yaparım" kuruntusuyla, âhirete azıksız gidiverirsin..." demektir.

İbnu Hacer der ki: Bu hadis *"Kul hastalanır veya sefere çıkarsa sıhhatli ve mukim (evinde) iken yaptığı ibadeti Cenab-ı Hakk aynen kendisi için yazar."* hadisine muhalefet etmez. Çünkü bu hadis amel eden kul hakkında vârid olmuştur. Şu halde mü'min sağlığında ve normal şartlarda hangi amele ve hangi niyete kendini alıştırıp adabte etmişse, hastalık, yolculuk, yaşlılık gibi ibadet ve salih amellerine mâni olan durumlar sebebiyle onları yapamaz hâle gelse Cenâb-ı Hakk niyetine binaen sevabını eksiltmeksizin yazmaktadır. Müsibetle, belâya gösterdiği sabır ve tahammülün derecesine göre kazanacağı sevaplar bundan hâriç.

İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in hadisindeki tahzîr, hiçbir şey yapmayan kimse hakkındadır. Zira böyle birisi hastalandığı zaman, sağlık hâlinde hayırlı amelleri terketmiş olmaktan pişman olur. Hastalık halinde de yapamayacak hale gelir ve pişmanlığı fayda vermez.

4- Hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in omuzundan tutması -söyleyeceklerine dikkatini çekmek için- uyarma ve aradaki muhabbet ve samimiyeti artırmaya yöneliktir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu çeşit davranışları öğreticilere metod da vermiş olmaktadır.

Tebliğde müessiriyeti artırmak için bunlara da riâyet edilmelidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bütün ümmeti kastederek tek bir ferde hitab etmiştir.

Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayrın ümmete ulaşması, onların dünyayı terkederek, zarurî şeylerle yetinmeye teşvikleri hususunda büyük bir arzu içinde olduğu görülmektedir. Aleyhi efdalü'ssalat ve'sselam.407

[نَم رَو ـِهِذَه َو ِهِذَه ُلَثَم اَم َنو ُرْدَت ْلَه

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر ةديرب نعو ـ4□ □ :

. ىذمرتلا هجرخأ .

‘ لج ا‘ اذهو ،ُل□]

لاق: هَذاكَ ا م

مَلْعأ ُهُلوُس َر َو ُ هاللّ :ا ُولاَق ـِنْيَتاَصَحِب□.

4. (151)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elindeki iki çakıl(dan birini yakına, diğerini uzağa) atarak:

"Şu ve şu neye delalet ediyor biliyor musunuz?" dedi. Cemaat:

"Allah ve Resulü daha iyi bilir" dediler. Buyurdu ki:

"Şu (uzağa düşen) emeldir, bu (yakına düşen) de eceldir. (Kişi emeline ulaşmak için gayret ederken ulaşmadan ölüverir)" 408

407 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

2/471-473.

408 Tirmizî, Emsâl: 7, (2874); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/473.

[رهخأ ِئرما ىلإ ىلاعت ُ هاللّ َرَذْعأ

هاللّ ُلوُس َر لاق :لاق هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نعو ـ5 :

نيبام ىتمأ ُرامعأ :هدنع .

و ىذمرتلاو هل ظفللاو ،ىراخبلا هجرخأ .[ةنس َنيهتس َغلب ىهتح ُهَلجأ

نيهِتسلا

نيتسلا َنْيَب اَم اَيانملا ُك َرتْعُم :لاق ُ هاللّ همحر نيرزلو ك

لذ ُزوجي ْن .

م ْمهُّلقأو ة

نس َنيعبس ىلإ .

هيلإ ُ هاللّ َرذعأ دقف نيعبرأ ىلإ ِهِلجأ يف ىلاعت ُ هاللّ أسْنأ ْنَمو ،َنيعبسلا ىلإ .

5. (152)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ecelini altmış yaşına kadar uzattığı kimselerden Cenab-ı Hakk, her çeşit özür ve bahâneyi kaldırmıştır."

Tirmizî'nin metni şu şekildedir: *"Ümmetimin vasatî ömrü 60-70 yıldır. Bunu aşabilenler azınlıkta kalacaklardır."*

Rezîn der ki: "Çoklukla ölümün cereyan ettiği dönem 60-70 yaş arasıdır. Allah, kime ömründe 40'ına kadar mühlet verdi ise, ondan özrü kaldırmıştır."409

AÇIKLAMA:

Müşâhedemiz de gösteriyor ki, altmış yaşına varmadan da ölenler var, 60-70 yaşlarını aşarak ölenler de var.

Ancak, ümmetin, ulemâdan ve sülehadan ve hatta hülefâdan çoğunluğu 60-70 arasında vefat etmiştir. Resul-i Ekremimiz (aleyhissalâtu vesselâm) de bu devrede vefat edenlerdendir. Bu sebeple hadisin şerhini yapan âlimlerimiz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu sözlerinde öncelikle ümmeti temsil durumunda bulunan bu ekâbir kısmını (halifeler, âlimler, ârifler, sâlihler...) kastedmiş olabileceğini belirtirler. "60-70

arasında kuvvetlerde noksanlık ve gerileme başlar. Bu yaşa gelenlerin tam olarak âhirete yönelmeleri gereklidir, ta ki, bidâyette olduğu üzere kuvvet ve canlılığı yeniden bulsun." Âlimlerimiz böylece dünyevî meseleleri tahsîl faaliyetlerinde zaaf ve geriliğe düşen kimsenin, uhrevî maksadlarla yapacağı ibadet ve zikir gibi faaliyetlerde -

gençken dünyevî işlerdeki başarısına denk- bir başarıya erişeceğini, böylece, ağırlık verdiği bu yeni sahadaki başarılarını görerek kişinin yenileneceğini -ve bilhassa zamanımızda çok görülen- ruhî çöküntüden kendisini kurtararak daha dinç, daha mukavim bir yaşlılık geçireceğini ifade etmiş oluyorlar.

Nitekim, Nasr sûresi geldiği zaman Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de ölümünün yaklaştığını anlayarak, ibadet ve zikrini daha da artırmıştır. Şu halde yaşlılıkta, dindarlığını artırmak mü'min ihtiyarların âdâbıdır.

Ancak şunu da belirtelim ki, dindarlığını artırmak, dünyevî faaliyetleri tamamen terketmek demek değildir. Belki gençlikteki aşırılıklarını terketmek demektir. Nitekim Bediüzzaman hazretleri bu noktada dindar olan kimse ile dindar olmayan kimse arasında bir mukayese yaparak şu açıklamayı sunar: "Namazı terk eden ... ihtiyarladıkça bahçecilikten fütur gelir. "Neme lazım" der... "Ben zaten dünyadan gidiyorum. Bu kadar zahmeti ne için çekeceğim..." diyecek, kendini tembelliğe atacak. Fakat evvelki (dindar) adam der: "Daha ziyade ibadetle beraber, sa'yi helale çalışacağım, tâ kabrime daha ziyâde ışık göndereceğim. Âhiretime daha ziyade zahire tedarik edeceğim."410

BİRR (EBEVEYNE İYİLİK) BÖLÜMÜ

Bu bölümde beş bâb mevcuttur.

*

BİRİNCİ BAB

EBEVEYNE İYİLİK

*

İKİNCİ BAB

EVLAD VE AKRABALARA İYİLİK

*

ÜÇÜNCÜ BAB

YETİMLERE İYİLİK

*

DÖRDÜNCÜ BAB

YOLDAN RAHATSIZ EDİCİ ŞEYİ TEMİZLEMEYE DAİR

*

BEŞİNCİ BAB

---

409 Buhârî Rikak: 4; Tirmizî, Da'vât: 113, (3545), Zühd: 23 (2332); İbnu Mâce, Zühd: 27, (4236), Metin Buhâri'den alınmıştır. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/474.

410 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/474-475.

İYİLİK ÜZERİNE MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ BAB

EBEVEYNE İYİLİK

] ساهنلا ُّقحأ ْنَم ؛ هاللّ ُلوُس َر اَي َلاقف ٌلُج َر ًَءاَ□

ل ج

اق هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نع ـ1□ :

لاق ؟ ْنَم َّمُث َلاق َكُّمُأ لاق ؟نم مث لاق ،كمأ لاق ؟نم همث لاق ،َكُّمأ لاق ؟ِيتباحص□ ِنسُحِب

اَذه ، َكاَنَدأ َكاندأ همث َكابأ همث َكهمأ همث َكهمأ لاق :ىرخأ يفو.ناخيشلا هجرخأ .[َكوُبَا

هنأبنتل َكيبأو ْمعن لاقف :ملسم دازو.امُهظفل .

1. (153)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Bir adam gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü iyi davranıp hoş sohbette bulunmama en ziyaâde kim hak sâhibidir?" diye sordu. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Annen!" diye cevap verdi. Adam:

"Sonra kim?" dedi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"Annen!" diye cevap verdi. Adam tekrar:

"Sonra kim?" dedi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yine:

"Annen!" diye cevap verdi. Adam tekrar sordu:

"Sonra kim?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu dördüncüyü:

"Baban!" diye cevapladı."

Bir diğer rivâyette Resûlullah şöyle cevap vermiştir.

“Annene, yine annene, sonra babana, daha sonra da bunları takip eden tedrici yakınlarına” 411

AÇIKLAMA:

İslâm dini aileye büyük ehemmiyet verir. Ailenin temel unsurları anne-baba evlat ve hizmetçilerdir. Aile efradının karşılıklı hak ve vazifeleri vardır. Aile içerisinde evlat nokta-i nazarından en çok hukuku olan annedir.

Çünkü evlada en ziyâde hizmeti geçen annedir. Anne, hâmile kaldığı andan itibaren evlad sebebiyle meşakkatler çekmeye başlar. Doğum da kolay bir hâdise değildir. Hayatî tehlikeyi beraberinde getirir. Doğum sırasında ölen, şifasız dertlere giriftar olan anneler çoktur. Doğum normal cereyan etse bile, doğum sonu ve acıları başlı başına ciddî ve tahammülü zor fevkalâde bir imtihandır.

Annenin esas hizmeti doğumdan sonra başlar. Çocuğun emzirilmesi, giydirilmesi, temizliğinin yapılması, terbiye edilmesi, tedavisi gibi, ardı arası kesilmeden vasatî on beş yıl sürecek hasbî bir hizmet dönemi doğumla başlar.

Cenab-ı Hakk'ın hayvan dâhil bütün annelere koyduğu şefkat duygusu, -sefihleşerek fıtratını bozmamış- anneleri istirahatini, sıhhatini, yeme içme ve giyinmesini düşünmeden bütün imkânlarıyla çocuğuna hizmete sevkeder.

Evladın, bu hizmeti maddî bir karşılıkla ödemesi mümkün değildir. Yapabileceği tek şey, annenin kendisine sunduğu anneliğin idrakinde olması, minnettarlığının şuurunda olduğunu annesine ihsâs etmesidir.

Evlat üzerinde elbette babanın da hukuku vardır. Maddî ihtiyaçlarının temininde gerekli fedakârlıklar ondandır.

Doğumdan sonra annenin maruz kaldığı maddî ve mânevî sıkıntılara o da ortak olmuştur. Şu halde evlat ikisine de borçludur, medyun-u şükrandır.

İslâm dini evladın annesine ve babasına karşı olan saygı ve hizmet borcu hususunda ısrar eder, ayrı bir dikkat çeker. Bu meyanda anne hukukunu daha çok söz konusu eder. Annenin evlat üzerindeki hukukunun babanınkine nisbetle en az üç misli olduğunu söyler. Yukarıda kaydettiğimiz hadiste bunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açık şekilde ifade buyurmuştur. Bu hususa yer veren başka rivayetler de mevcuttur. İbnu Mace ve Hâkim'de gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kişiye üç sefer annesini tavsiye ettikten sona sırasıyla babasını ve mevlâsını (azadlısını) birer kere tavsiye eder. -el-Edebü'l-Müfred, İbnu Mâce ve el-Müstedrek'te- sahîh olduğu belirtilen bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle açıklar:

"Muhakkak ki Allah size annelerinizi vasiyet etmektedir, sonra yine annelerinizi vasiyet etmektedir, sonra yine annelerinizi vasiyet etmektedir, sonra babalarınızı vasiyet etmektedir. Sonra yakınlık derecelerine göre akrabalarınızı vasiyet etmektedir."

Bu ve benzeri hadisleri yorumlayan âlimlerden bâzıları anneyi üç kere tekrardan maksadın, çoğu durumlarda evlatların annelerini babalarına nazaran ikinci plana atmalarından, annesinin hukukunu hafife almalarından ileri geldiğini, bunu önlemek için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tekrarlara yer vererek hukuklarının ehemmiyetini tekid ettiğini söylemiştir. Bazıları da, hâmilelik, doğum, emzirme gibi hizmetleriyle annenin babaya nisbetle evlatta üç kat fazla hakkı bulunduğunu söylemişlerdir.

411 Buhârî, Edeb: 2; Müslim, Birr: 1, (2548). Bu ifade Buhâri ve Müslim'de aynen gelmiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/478.

İrşad-ı Nebevî'de, söylenen bu iki maksad dışında aklımızın bulabileceği başka maslahatların da maksud olmasına bizce bir mâni yoktur.

Anne ve baba hukukunu birçok âyette412 ele alan Kur'ân-ı Kerîm bir âyette,"onlara iyi muamele"yi Allah'ı bir bilme vazîfesinin ardından zikrederek, bir olan Allah'a îmânın bir gereği olarak mü'minlere duyurur:

"Rabbin, "kendinden başkasına kulluk etmeyin, anne ve babaya iyi muamele edin" diye hükmetti. Eğer onlardan biri veya her ikisi senin nezdinde ihtiyarlığa ererlerse onlara "öf" bile deme. Onları azarlama. onlara güzel (ve tatlı) söz söyle. Onlara acıyarak tevazu kanadını (yerlere kadar), indir ve: "Ya Rab, onlar bana çocukken nasıl merhamet ettilerse sen de kendilerini (öyle) esirge" de" (İsra: 17/23-24).

Annenin ziyâde zahmetlerini hususen dile getiren âyet-i kerîme de mevcuttur. Meâlen:

"Biz insana anne ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Annesi onu güçsüzlükten güçsüzlüğe uğrayarak karnında taşımıştı..." (Lokmân: 31/14).

Âlimler, annenin babaya rağmen üç misli zahmet çektiğine Kur'ân-ı Kerîm'in şu âyette işaret buyurduğunu söylemişlerdir: (Meâlen)

"Biz insana, anne babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Zira

annesi onu karnında, zorluğa uğrayarak taşımış, onu güçlükle doğurmuştur. Taşınması ve sütten kesilmesi otuz ay sürer..." (Ahkâf: 46/5).

Ulema der ki: "Hadîste anneye üç misli hak âyette zikredilen üç şeye karşılıktır; hamilelik zahmeti, doğurma meşakkati ve emzirme sıkıntısı." Aynî, iyilik ve itaatte annenin babaya takdim edileceği hususunda İslâm ulemasının icma ettiğini Muhasibî'den naklen kaydeder.

Hasan Basrî'ye: "Anne-babaya iyilik nedir?" diye sorulunca şu cevabı vermiştir: "Mülkünde olan her ne varsa onlar için bezledip harcaman, mâsiyet olmadıkça emirlerine itaat etmendir."

Kadı İyaz, iyilik hususunda anne ve baba hakkının başkalarından önce geldiği hususunda ulemanın ittifak ettiğini belirtir. O ikisinden sonra "en yakın" kimdir? meselesinde İbnu Hacer, ihtilafa dikkat çektikten sonra umumiyetle şu sıranın benimsendiğini söyler: "Dedeler, sonra kardeşler (bir hadiste kız kardeş, erkek kardeşten önce zikredilir, anne baba bir olanlar, sadece anne veya sadece baba bir olanlardan önce gelir) sonra zurahm olanlar (bunların mehârim olanları mahrem olmayana takdim edilir), sonra diğer asebât, sonra hısımlar (sıhriyyet-evlilik sebebiyle- akraba olanlar), sona velâ (azadlık ve akid akrabalığı), en nihâyet komşular gelir.

Bu babta kaydedilen müteâkip hadislerde, bir mü'minin en mühim gayesi, yegâne ideali olan Allah'ın rızası ve cennete giden yolun anne ve babanın rızasından geçtiğini, "anne hukuku"nun cennet ayaklarının altına konacak derecede yüceltildiğini, anne ve babaya hizmetin en yüce amel olarak ifâde edilmiş bulunan "Allah yolunda cihad"dan daha üstün tutulmuş olduğunu göreceğiz.

Müşrik bile olsa anne ve baba haklarının yerine getirilmesi ve hatta nafakalarının ödenmesi gerektiği hususunu 165 numaralı hadiste açıklayacağız.413

هاللّ َلوس َر َنتأ ُههنأ] ل □ #

اق هنع هاللّ ىضر ِهيفنحلا ٍبيلك هدج نع ةعفنم نب ِبيلك نعو ـ2□ :

ابجاو ًاهقح َكلذ ىلي ِىذَّلا َكومو ، َكاخأو َكَتخأو ، َكابأو َكَّمأ َلاق ؟ ُّرَبأ ْنَم : هاللّ ُلوُس□□
َرأَي َلاَقف

دواد وبأ هجرخأ ً ة .

لوصوم ًام ِحرو].

2.(154)- Küleyb İbnu Menfa'a ceddi bulunan Küleyb el-Hanefî (radıyallahu anh)'den anlattığına göre, kendisi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sormuştur:

"Ey Allah'ın Resûlü kime karşı iyilik yapayım?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı vermiştir:

"Annene, babana, kızkardeşine, oğlan kardeşine, bunu takip eden azadlına. Bu iyiliği de, üzerine vâcib olan bir hakkın ödenmesi, yani, sıla-ı rahmin yerine getirilmesi olarak yapacaksın. (Nafile, ihtiyarî, hasbî bir davranış

tatavvu grubuna giren bir amel olarak değil)" .414

ل□ [تْلُق

اق هنع هاللّ ىضر بريشقلا ةديح نب ةيواعم هدج نع هيبأ نع ميك :

□3. نعو زهب نب ح

□لاق ؟ْنَم همث ُتلق

. □كَّمأ َلاَق ؟ْنَم همث ُتلق

. □كَّمأ َلاق ؟ْنَم همث ُتْلُق .َكَّمأ َلاق ؟ ُّربأ ْنَم ِ هاللّ َلوُس َر اَي

□لجر ُلأسي َأ] ةياور يف دواد و

بأ دازو نذ

. مرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

] □برْق ا‘ف َب َرْق ا‘ همث َكابأ

□لاق

.[□ع َرقأ ًاعاَجُش ُهعنم ِبِذَّلا ُهُلضف ِةمايِقلا َموي ُهل َبِعُد هاإ ُهايإ ُهَعَنْمَيف ُهَدْنِع َوه ٍلضف نم ُهوم

ِهمسلا نم هسأر رعش بهذ دق بِذَّلا ع.

: ‘رق ا »

دواد وبأ »

412 Şu ayetler görülebilir: Bakara: 2/83, 180, 215; Nisa: 4/7, 33, 36; En'âm: 6/6, 151; İbrahim: 14/41; Meryem: 19/14: Neml: 27/19: Ankebut: 29/8: Lokman: 31/14 Ahkâf: 46/15. 17.

413 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/478-481.

414 Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5140); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/481.

3. (155)- Behz İbnu Hakîm babası tarikiyle dedesi Mu'aviye İbnu Hayde el-Kuşeyrî (radıyallahu anh)'den naklediyor. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:

"Ey Allah'ın Resûlü, kime iyilik yapayım? diye sordum. Bana:

"Annene" diye cevap verdi.

"Sonra kime?" diye tekrar ettim.

"Annene" dedi.

"Sonra kime?" dedim.

"Annene" dedi.

"Sonra kime?" dedim, bu dördüncüde

"Babana, sonra da tedrici yakınlarına" diye cevap verdi."

Ebu Dâvud bir rivayette şu ziyadeyi kaydeder:

"Haberiniz olsun, kişi azatlısından bir fazlasını istese, azadlı (mevlâ) bu (ihtiyaç fazlası)na sâhib olduğu halde yerine getirmese kıyamet günü vermemiş olduğu bu fazlalık bir engerek yılanı olarak kendisine getirilir." 415

: ادل َو َو ًام ِبل هنإ ِ هاللّ ُلوُس َر اَ□□

ي َلاق ًجر هنأ] امهنع هاللّ ىضر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ4□

بسك نم اوُلُكف ْمكِبسك ِبيطأ ْنم ْمُكَدوأ َّنإ ؟ َكِيب ‘ َكُلاَمو َتنأ : َلاَق َف ى□

لام ُحاتجي ىبأ َّنإو□ .

دواد وبأ هجرخأ .[ْمكِدوأ.

4. (156)- Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam:

"Ey Allah'ın Resûlü benim malım ve bir de çocuğum var. Babam malımı almak istiyor" (ne yapayım?) diye sordu. Resûlulluh (aleyhissalâtu vesselâm):

"Sen ve malın babana aitsiniz. Şunu bilin ki, evladlarınız kazançlarınızın en temizlerindendir. Öyle ise evladlarınızın kazançlarından yiyin" buyurdu."416

AÇIKLAMA:

Hadiste şikâyet mevzuu olan babanın iki durumu sözkonusu: Ya ihtiyacı miktarınca almak istemiştir veya ihtiyacı olsun olmasın tamamında tasarruf etmek istemiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) *"Senin varlığına baban sebeptir, malın varlığına da sen sebepsin. Öyle ise sen de malın da babanın kazancı sayılırsınız"*

buyurarak, evladın malında babasının hakkı bulunduğunu belirtmiştir. Şârih Hattabî, belirtilen bu hakkın, ihtiyaç hâlinde, nafaka hakkı olduğunu belirtir. "Evlat, malsız mülksüz olsa dahi, çalışarak babasının nafakasını te'minle mükelleftir" der. Ayrıca şu noktayı da belirtir: "Baba, evlâdın malı üzerinde sınırsız yetki sahibi değildir, istediği gibi tasarruf edemez, nafakadan fazlasını almaya yetkisi yoktur. Hadisten hiçbir fakih söylenene aykırı hüküm çıkarmamıştır."417

ليق ،هُفنأ َمغر ُهُفنأ َمغر ُهُفنأ َمِغ َر] لاق□

هاللّ ُلوُس َر هنأ هنع هاللّ ىضر ةريره يبأ نعو ـ5□ □ # :

هجرخأ َ ة

هنجلا ْلخدي مل همث اَمُهَدَحأ وأ ِربِكلا َدنع ِهيِدلاو َكردأ ْنَم :لاق ؟ِ هاللّ ُلوُس َر اَي ْنَم].

ملسمل ظفللا .

و ،يذمرتلاو ملسم

5. (157)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün:

"Burnu sürtülsün, burnu sürtülsün, burnu sürtülsün" dedi.

"Kimin burnu sürtülsün ey Allah'ın Resulü?" diye sorulunca şu açıklamada bulundu:

"Ebeveyninden her ikisinin veya sâdece birinin yaşlılığına ulaştığı halde cennete giremeyenin." 418

AÇIKLAMA:

Hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) anne ve babaya iyi muamelenin ehemmiyetini dile getirmiş olmaktadır. Anne ve babası veya ikisinden biri evladının sağlığında ihtiyarladıkları takdirde, bu evlada, cennetin yolu onlar sâyesinde son derece kolaylaşmış olmaktadır. Zira onlara gereken alâkayı, hizmeti gösterip onları memnun kılmak zor bir iş değildir. Bu kadarını yapamayarak kendini helâk eden kimseler, burunları sürtülmeye layıktırlar. Hadîsin Tirmizî'deki vechinde: *"Ebeveyni tarafından cennete sokulmayanın burnu sürtülsün"* diye gelmiştir.419

هَدجَي ْنأ ها ُهَدِلاو ُدَل َو□

] #

:

ى ِزْجَي ْنَل□

□ □6ـ هالّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر ة ريره ىبأ نعو

---

415 Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5141); Tirmizî Birr: 1, (1898); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/482.

416 Ebu Dâvud, Büyü: 79, (3530); İbnu Mâce, Ticârât: 64, (2291-2292); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/482.

417 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/483.

418 Müslim, Birr: 9, (251); Tirmizî, Daavât: 110 (3539). Rivayetin yukarıdaki metni, Müslim'deki metindir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/483.

 بذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .

هَقتْعيف ُهَيرَتْشيف ًاكوُلْمم].

6. (158)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor Resûlulluh (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:

"Hiçbir evlad, babasının hakkını, bir istisna durumu dışında ödeyemez. O durum da şudur: Babasını köle olarak bulur, satın alır ve âzad eder." 420

[يف ِهبرلا بض ِر #

هالّل ُلوُس َر َلاق :لاق امهنع هالّل بضر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ7 :

ححصو ،ًافوقومو ًاعوفرم بذمرتلا هجرخأ

ِدلا َولا ِطخس يف ِهبرلا ُطخسو ،ِدلا َوْلا بض ِر].

هفقو .

7. (159)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:

"Allah'ın rızası babanın rızasından geçer. Allah'ın memnuniyetsizliği de babanın memnuniyetsizliğinden geçer." 421

لاق ؟َكَادلاو ٌنحأ :لاقف ِداَه ِجلا يف # ِ هالّل ُلوُس َر ٌلُج َر َنَذأَتْسا] ل

اق هنع هالّل بضر هنعو ـ8 :

بلَع َكُعياَبُأ] ى

. لاعت ُ هالّل همحر ملسمل برخأ يف :

و ةسمخلا هجرخأ .[دهاجف اَمِهيِفَف َلاق :ْمَعن

‘ لب ْمعن لاق ؟ٌنح ٌدحأ َكْيدلا َو نم ْلَهَف :لاق .َبلاعت ِ هالّل َنم َر

ج ا بغَتْبأ ِداَه ِجْلاو ِة رجهلا

نِسْحَأف َكْيدلاو بلاِ ْعجراف لاق .معن لاق ؟بلاعت ِ هالّل َنِم َرج ا‘ بغَتبتف :َلاقف . ٌنح
اَمُه َ َك

اَمِهْيَلاِ ع ِج ْراف لاق

نايك ْبَي ّوَبأ ُتْك َرَت َو] ئاسنلاو دوا□ .

‘

د ىب ىرخأ يفو ا

مهَتبحص].

]. جر هنأ] لاق هنع هاللّ ىضر ديعس ىبأ نع ىرخأ يف دواد ى ‘ب□□□

و اَمُهَتْيَكْبأ اَمَك اَمُهْك ِحْضَأف

هاللّ ِلوُسر ىلإ َرَجاَه ِنميلا ِلهأ ْنِم □ #

نإف ،اَمُهِنذأتساف اَمِهْيَلإ ْع ر□

لاق: اَنِذأ َكَل ؟ لاق َلاق اف ج :

هل لاقف : □

ىا َوَبأ لاقف ؟ ِنمَيلاب ٌدَحأ َكَل ْلَه□

ا .

مُه ّرِبف هإو ْدهاجف َكل اَنِذأ□]

8. (160)- İbnu Amr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, cihada iştirak etmek için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den izin istedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Annen baban sağlar mı?" diye sordu. Adam:

"Evet" deyince:

"Onlara (hizmet de cihad sayılır), sen onlara hizmet ederek cihad yap" buyurdu.

Müslim'in bir diğer rivayetinde adam:

"...Sana, hicret ve cihad etmek ecrini de Allah'tan istemek şartı üzerine biat ediyorum" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Anne ve babandan sağ olan var mı?" diye sorar. Adam:

"Evet, her ikisi de sağ" deyince:

"Yani sen Allah'tan ecir istiyorsun?" der. Adamın "evet"i üzerine: *"Öyleyse vâlideyn'in yanına dön. Onlara iyi bak, (Allah'ın rızası ondadır)"* emreder.

Ebu Dâvud ve Nesâî'de gelen bir diğer rivayette adam:

"Ağlamakta olan ebeveynimi de geride bıraktım" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Öyleyse onların yanına dön, onları nasıl ağlattı isen öyle güldür, (Allah'ın rızası bundadır)" buyurur."

419 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/483.

420 Müslim, Itk: 25, (1510); Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5137); Tirmizî, Birr: 8, (1907); İbnu Mâce, Edeb: 1, (3659); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/484.

421 Tirmizî, Birr: 3 (1900).Tirmizî bu hadisi hem Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü (merfu) olarak, hem de sahâbî sözü (mevkuf) olarak rivayet eder. Ayrıca mevkuf olarak rivayet eden tarîkin sahih olduğunu söyler. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/484.

Ebu Dâvud'un, Ebu Said (radıyallahu anh)'den yaptığı bir başka rivayetinde şöyle denir: "Yemen ahalisinden bir adam, Hz Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hicret ederek geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:

"Yemen'de bir kimsen var mı?" diye sordu. Adam:

"Ebeveynim var" deyince

"Peki, onlar sana izin verdiler mi?" diye tekrar sordu.

"Hayır" cevabı üzerine:

"Öyleyse onlara geri dön, onlardan izin iste. Şâyet izin verirlerse cihada katıl, vermezlerse onlara hizmet et!"

emretti."422

□ اَ َر ُسوُل ّهالل :

ي لاقف #ِ هاللّ ُلوُس َر نتأ ُهنع ُ هاللّ

ةمهاج نب ةيواعم نعو ـ9]

ى ِض َر ةمهاج هنأ

ةنجلا ّنإف ،اَهْمزلاف لاق

مَعَن لاق ؟هٍمأ ْنِم َكَل ْلَه :لاقف َك ُريِشَتسأ ُتْئ ِج ْدَق َو ،َو ُزْغَأ ْنأ ُتْد َرأ.

ئاسنلا هجرخأ . ا .

هِلجر َدنع]

9. (161)- Muâviye İbnu Câhime'nin anlattığıa göre; Câhime (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelir ve:

"Ey Allah'ın Resûlu, ben gazveye (cihad) katılmak istiyorum, bu konuda sizinle istişâre etmeye geldim" der.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Annen var mı?" diye sorar.

"Evet" deyince,

"Öyleyse ondan ayrılma zira cennet onun ayağının altındadır" buyurur.423

] هاللّ ىضر ُرَمُع َناَك َو ،اَهُّب ِحُأ ُةأرما يِتحَت ْتَناَ

ك :لاق امهنع هاللّ ىضر رمع نبا نعو ـ11

ه

ل َكلذ رَكَذَف #ِ هاللّ ِلوُس َر ىلإ ُهنع ُ هاللّ ى ِض َر رمع نتأَف ُتْيَبأف ؟اَهْقِهلَط ىل لاقف . ا

هُهرْكَي هنع .

هححصو يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ ا .

هْقِهل].

ط ِ هاللّ ُلوُس َر ىِل لاقف

10. (162)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Nikâhım altında bir kadın vardı ve onu seviyordum da.

Babam Ömer ise, onu sevmiyordu. Bana:

"Boşa onu" dedi. Ben itiraz ettim ve boşamadım. Babam Ömer (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek durumu arzetti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"Boşa onu" dedi.424

AÇIKLAMA:

Baba emrettiği takdirde hanımın boşanması gereğine bu hadis delil olarak değerlendirilmiştir. Keza anne emredecek olsa yine boşamak gerekmektedir. Zira 153, ve 154 numaralı hadislerde de görüldüğü üzere annenin evlâd üzerindeki hakkı babanın hakkından daha fazladır. Hanımı sevmek, boşamamak için yeterli bir mazeret değildir.425

□ باوبأ ُطَسوأ ُدِلا□

وْلَا] ل

: وُقَ #

ي ِ هاللّ ُلوُس َر ُتْعِمَس :لاق هنع هاللّ ىضر ءادردلا ىبأ نعو ـ11□

هححصو ىذمرتلا هجرخأ ُ ه .

ظفحا وأ َبابلا َكلذ ْع ِضأف َتْئِش هنإف ،ةهنجلا].

11. (163)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Baba cennetin orta kapısıdır. Dilersen bu kapıyı terket, dilersen muhafaza et"* dediğini işittim."426

ةيراجب ىِهمأ ىلَع ُتْقهدَصَت ىهنإ ِ : هاللّ ُلوُس َر اَي ْتلاق ًةأرما هنأ] ُ ه□

نع ُ هاللّ :

12□

ى ِضر ةديرب نعو ـ□

اَهْيَلَع َناك ُههنإ تلاقو ،ُثاريملا ِكْيَلع اَهَّدرو ِك ُرْجأ َبجو لاق . ُتتام اَههنإو

422 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/485.

423 Nesâî, Cihad 6, (6, 11). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/485-486.

424 Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5138); Tirmizî, Talâk: 13, (1189). Tirmizî hadisin sahih olduğunu da belirtti. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/486.

425 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/486.

426 Tirmizî, Birr: 3, (1901). Tirmizî, hadise "sahih" dedi. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/486.

: بهِجُ

ح لاق ؟اهنع ُّجُحَأفأ : َّجُحَت ْمل اهنإا :تلاق ا

هنع ى ِموُص :لاق ؟اهنع ُموصأفأ :ٍرهش ُموص .

ىذمرتلاو ،دواد وبأو ،ملسم هجرخأ .[اهنع .

12. (164)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir kadın:

"Ey Allah'ın Resûlü, ben anneme bir cariye tasadduk etmiştim. Şimdi annem öldü" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"(Sadaka yapmış olmanın) ecrini mutlaka alacaksın. Miras yoluyla cariye sana geri gelecek (tekrar senin olacak)" buyurdu. Kadın:

"Ey Allah'ın Resûlü annemin bir aylık oruç borcu vardı, onun yerine tutabilir miyim?" diye sordu.

"Annene bedel tut!" dedi. Kadın:

"Ey Allah'ın Resûlü, annem hiç haccetmedi, onun yerine hac yapabilir miyim?" diye sordu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet, ona bedel haccet" buyurdu."427

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, annesine bağışlanan bir şey sebebiyle evladın bağışlama sevabını alacağını annenin ölmesiyle, bu mal verâset yoluyla evlada intikal ettiği takdirde bu mala temellük edebileceğini ifade ediyor. Burada, bağışlanan (tasadduk edilen) bir şeyi, -bağıştan vazgeçerek- geri alma yasağının ihlâli mevzubahis değildir. Zikri geçen kadın bağıştan dönme yasağını bildiği için ortaya çıkan bu yeni durum karşısında tereddüde düşerek Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracat etmiş olmalı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir akrabaya tasadduk ettiği mala, tevârüs yoluyla temellük edebileceğini kesin bir ifade ile beyan eder. "Bu artık Allah için bir hak olmuştur, fakire sarfı gerekir" diyen de olmuştur. Ancak bu değerlendirme nassa dayanmadığı için bir hüküm ifade etmez.

2- Mirkat'ta kaydedildiğine göre ölenin yerine oruç tutma meselesinde Ahmed İbnu Hanbel (rahimehullah), ölü üzerindeki Ramazan orucu veya nezir orucu veya kefâret orucu borçları bulunduğu takdirde, velîsinin ona bedel tutabileceğini söylemiştir. İmam Mâlik, Şâfiî ve Ebu Hanîfe (rahimehullah) hazeratı bunu caiz görmemişlerdir.

Ebu Hanîfe'ye göre ölünün velîsi, her bir oruç için bir sa' arpa veya yarım sa' buğday tasadduk etmelidir. Keza her bir namaz (veya bir günlük namaz) için de aynı miktar mal tasadduk etmelidir. Çoğunluk, bedenî ibadetlerin niyabeten başkası tarafından îfâ edilemiyeceğini söylemiştir. Cumhur, acz şartıyla, sâdece hacc farîzasının bir başkası tarafından ifasını câiz görmüştür. Acz'den murat kişinin ölmüş olması veya hac yapamayacak derecede hasta olması ve iyileşme ümidinin kesilmesidir, kötürüm bir kimse âcizdir.

Bâzı alimler, ölü adına nafile hac yapılabileceğini de söylemişlerdir.428

ةكرشم بهو ى ِمأ ّنَل َِع ْتَمِدَق] :تلاق امهنع ُ هاللّ ى ِض َر ركب بأ تنب ءامسأ ْنَع َو□
□13ـ

.[□ر َ ةَبِغا ؛ُ أفاَص ِل ُ أمهِب لاق نَعم ْ: ص ِلب ِ أمَّك

: □تلقف #

□تمدق ْ عَلَن َّ أمب وهب

□ هاللّ لوُسر َ تيتفتساف ُ

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .

13. (165)- Esma Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Henüz müşrik olan annem yanıma geldi. (Nasıl davranmam gerekeceği hususunda) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sorarak:

"Annem yanıma geldi, benimle (görüşüp konuşmak) arzu ediyor, anneme iyi davranayım mı?" dedim.

"Evet" dedi, ona gereken hürmeti göster." 429

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen, Esma'nın annesi hakkında birçok münâkaşalar var. Bizim için hadisin ifade ettiği ahkâm mühimdir. Anne ve baba kâfir bile olsa onlara karşı insanî vazîfelerimizi, evladlık alâka ve hürmetini göstermek gerektiği anlaşılmaktadır. Hattâ bu hadisten kâfir bile olsa anne ve babaya nafaka vermenin vâcib olduğu hükmü çıkarılmıştır.

Kâfir bile olsa anne ve babaya karşı hürmet etmek ve nafaka vermek meselesinin ehemmiyeti şuradan da anlaşılmaktadır ki, yukarıdaki hadis üzerine vahiy gelmiş ve mesele Kur'ân-ı Kerîm'de hükme bağlamıştır: 427 Müslim, Sıyam 157, (1149); Tirmizî, Zekât 31 (667); Ebu Dâvud, Vesâyâ 12, (2877), Zekât 31, (1656); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/487.

428 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/487-488.

429 Buhârî, Hibe: 28, Edeb: 8; Müslim, Zekat: 50 (1003); Ebu Dâvud, Zekât: 34, (1668); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/488.

"Sizinle din hususunda muhârebe etmemiş, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış olanlara iyilik, onlara adalet (le muâmele) etmenizden Allah sizi menetmez. Çünkü Allah adâlet yapanları sever" (Mümtahine: 60/8) Müşrik bile olsa annebabaya hürmet hususunda şu âyet daha açıktır: (Meâlen):

"Eğer onlar (ebeveyn) sence ilimde (yeni) olmadık herhangi bir şeyi bana eş tutman üzerinde seni zorlarlarsa kendilerine itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana dönenlerin yoluna uy..." (Lokmân: 31/15).

ابنذ ًتبصأ بهنإ :لاقف # ِ هاللّ َلوُسر ًلجر َنتأ] :لاق امهنع ُ هاللّ ىضر رمع نبا نعو ـ14□□

لاق م□

عن لاق .

ةلاخ ن□!

م َكل لهف :لاق : لاق

همأ ْنم َكل ْله :لاق ؟ٍةبوت نم ِلٍ ْلهف ًاميظع!

هِم ا‘ ةلزنمب ُةلاخلا :بزاع نب ءاربلا نع ىرخأ يف دازو.هححصو ىذمرتلا هجرخأ ا .

ه ًّرِبَف□].

14. (166)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"Ben büyük bir günah işledim, buna tevbe imkanım var mı?" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Annen var mı?" diye sordu. Adam:

"Hayır yok" dedi.

"Peki teyzen de mi yok?" dedi. Adam:

"Hayır, var" deyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Öyle ise ona iyilik yap!" diye emretti."

Tirmizî el-Berâ'dan kaydettiği diğer bir hadiste şu ziyadeye yer verir: *"Teyze anne makamındadır."* 430

AÇIKLAMA:

Hadis, bize birçok hüküm getirmektedir. Âlimler, burada "büyük olduğu" belirtilerek itiraf edilen günahın, adam nazarında büyük addedilmiş olmakla birlikte din açısından segâirden (küçük günahlardan) sayılan bir günah olabileceği gibi gerçekten din açısından da "büyük" (kebire) sayılacak bir günah olabileceğini ifade etmişlerdir.

Her hâl u kârda Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in; günahın ne olduğunu sorup şer'î cezasını verme cihetine gitmeyişi mühim bir husustur. Bunun başka örnekleri de var. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu çeşit sünnetinden, dinimizin pek mühim ahlâkî bir prensibi ortaya çıkmıştır: Gizli kalan günahların itiraf edilmemesi, tevbe edilerek Allah'tan af ve mağfiret dilenmesi.

Hadiste görüldüğü üzere, hayırlı işler büyük günahların bile affına vesiledir. Hususan sıla-i rahm denen akraba hukukunun yerine getirilmesi, çok daha mühim bir amel olmaktadır. Zira insanlar arasındaki içtimaî bağlar bu şekilde kuvvetlenir, yardımlaşma, sevgi-saygı hisleri böylece artar.

Hadis, ayrıca teyzenin anne yerine geçeceğini de ifade etmektedir. Nitekim Tirmizî bu hadisi, "Teyze'ye iyi davranma" babında zikreder. Bundan önce kaydedilen hadiste *"Teyze anne yerindedir"* buyurulur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bazı fırsatlarda da amcanın baba yerine geçeceğini belirtmiştir.431

ى َوَبأ هِرب ْنِم َبِقَب ْلَه ِ : هاللّ َلوُسر اَي لاق ًج َر هن]أ ىدعاسلا ةعيبر نب كلام ديسأ□□
بأ نعو ـ15□

نم اَمِهِدْهَع ُذاَفْنِإو ،اَمُهل ُراَفغتْساو ،اَمهيلع ُةَصلا :معن لاقف ا

مِهِتوم َدْعَب ِهب اَمُه ُّرَبأ ُتَش□].

دواد وبأ هجرخأ . ا .

مِهِقيِدَص ُمارْكِإ َو ،اَمِهِب هاِ ُلصوت ىتلا ِمح َّرلا ُةَل ِصو ،اَمِهِدْعب□]

15. (167)- Ebu Üseyd Mâlik İbnu Rebî'a es-Sâidî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam:

"Ey Allah'ın Resûlü, anne ve babamın vefatlarından sonra da onlara iyilik yapma imkânı var mı, ne ile onlara iyilik yapabilirim?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet vardır" dedi ve açıkladı: *"Onlara dua, onlar için Allah'tan istiğfar (günahlarının affedilmesini) taleb etmek, onlardan sonra vasiyetlerini yerine getirmek, anne ve babasının akrabalarına karşı da sıla-i rahmi ifa etmek, anne ve babanın dostlarına ikramda bulunmak."432*

هِدو َلهأ ُلجرلا َلَصِي ْنأ هِربلا هِربأ نم َّنإ] :

#

لوقيِ هاللّ ُلوُس َر ُتعمس :لاق رمع نبا نعو ـ16□

نذمرتلاو ،دواد وبأو ،ملسم هجرخأ .[نَلوي نأ َدعب ِهيبأ .

16. (168)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle diyordu: 430 Tirmizî, Birr: 6, (1905); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/489.

431 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/489.

432 Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5142); İbnu Mâce, Edeb: 2, (3664); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/490.

"Kişinin yapacağı en üstün iyiliklerden biri, ölümünden sonra babasının dostlarına sıla-ı rahimde bulunmasıdır." 433

AÇIKLAMA:

Âlimlerimiz, babanın sağlığında mendub ve müstehab olan baba dostlarının hatırını almak onlara ikramda bulunmak gibi davranışların, babanın vefatından sonra da devam ettirilmesinin dinimizce müstehab addedildiğine bu ve benzeri rivayetlerden delil çıkarmışlardır.434

هاللّ َلوُسر هنأ ُهغلب ُههنأ] بئاسلا نب رمع نعو ـ17□ □ # :

نم ُهُّمأ ْتلبْقأ همث ،هْيَلع َدعقف ِهِب ْوَث َضعب ُهَل َعَض َوف ِةعاَضرلا نم ُهوُبأ َلبقأف اًسِلاج َناَك

Œ نم ُهوخأ ِهيلاإ لبقأ همث ،هيلع ْتسلجف ِر

هِرلا ِةَعاَض َوف َعَض اَهَل هقِش ِهِبوث نم ِهِبناج ا خ

هجرخأ وبأ دواد .

هيدي نيب ُهسلجأف # ِ هاللّ ُلوسر ماقف ِةعاضرلا□[

17. (169)- Ömer İbnu's-Sâib'den rivayet edildiğine göre, şu haber kendisine ulaşmıştır: "Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün otururken süt babası çıkagelir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hürmeten, onun için, giydiği şeylerden birini serer ve üzerine oturtur. Az sonra süt annesi gelir. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) bunun için de elbisenin diğer tarafını serer, kadın üzerine oturur. Biraz sonra süt-oğlan kardeşi gelir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalkarak onu da önüne oturtur."435

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in süt akrabalarının da sıla-ı rahim'de bulunduğunu göstermektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın süt annesi Halime-i Sa'diyye'dir. Müslüman olmuş ve birkaç hadis rivayet etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın süt kız kardeşi Şeymâ Bintu'l-Hâris İbni Abdi'l-Uzza'dır. Şeymâ da Müslüman olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın süt kardeşi Abdullah İbnu'l-Hâris'tir. Bir diğer kız süt kardeşi de Üneyse Bintu'l-Hâris'dir. Süt babası ise Hâris İbnu Abdi'l-Uzzâ İbnu Rifâ'ati's-Sa'dî'dir. Cenab-ı Hakk bunu da hidâyetiyle müşerref kılmıştır, radıyallahu anh.436

[أزجأ ِهْي َوبأ ِدحأ نع َّجَح ْنَ□

م #

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر مقرأ نب ديز هعو ـ18□ □ :

هي ‘ب َبثُ□ :

ك ىرخأ يفو ً ا

هقاع َناَك ْوَلو ِ هاللّدنع َبتُكو ،ءامهسلا يف َكلذب ُهُحو ُر َرهِشُبو ،ُهنع َكلذ].

نيزر هجرخأ ٍع .

بسب هلو ،ٍهجَحب .

18. (170)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Kim ebeveyninden birine bedel haccederse, bu haccla onun borcunu ödemiş olur. Bu durum semâdaki ruhuna müjdelenir. Kişi, anne ve babasına karşı isyankâr (âkk) bile olsa (bu iyiliği sebebiyle) Allah'ın nezdinde (iyi kullar meyanında) yazılır."

Diğer bir rivayette ise: *"Babası için bir hacc, kendisi için yedi hacc yazılır"* denmiştir.437

İKİNCİ BAB

EVLAD VE AKRABALARA İYİLİK

بِدنِع ْدجَت ملف ُلأست اَهَل ِناَتَنْبا اهَعَم َو ٌةأرما ّتَلَع ْتلَخَد] ت

لاق اهنع ُ هاللّ ى ِض َر ةشئاع نع ـ1 :

لوُس َر ّيلع َلخدف ّتَج َرَخ مث اَهْنم ْلكأت ْملو اَهْيَتَنْبا َنيب اَهْتمسقف اَهاهيإ اَهُت يَطعأف ِةَرْمت َريغ ًائيش

رانلا َنم ًارتِس ُهل ّنك ّنِهيلاِ َنسحأف ٍئشب ِتانبلا ِهذه نم].

لاقف ُهُتر:

بِلُتْبا ِنَم

بْخأف # ِ هاللّ

ىذمرتلاو ،ناخيشلا هجرخأ .

433 Müslim, Birr: 11-13 (2552); Tirmizî, Birr: 5 (1904); Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5143); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/490.

434 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/490.

435 Ebu Dâvud, Edeb: 129, (5145); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/491.

436 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/491.

437 Bu rivayeti Rezîn tahric etti.

Bu rivayet Heysemî'nin Mecmau'z-Zevâid'inde, Taberâni'nin Mu'cemu'l-Kebir'inden kaydedilmiştir (3, 282). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/492.

1. (171)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Yanıma bir kadın girdi. Beraberinde iki kız çocuğu da vardı. Bir şeyler istedi. Aksi gibi yanımda bir hurmadan başka bir şey yoktu. Onu verdim. Kadın aldı ve ikiye bölerek kızlarına taksim etti. Kendine pay ayırmadı. Çıkıp gittiler. Arkadan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) girdi.

Durumu ona anlattım. Dedi ki:

"Kim bu şekilde kızlarla imtihan edilir o da onlara iyi davranırsa, kızlar, onun için, ateşe karşı perde olurlar." 438

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin sadaka verme hususundaki hırsını gösteriyor. Yanında tek hurma tanesinden başka verebilecek bir şeyi olmamasına rağmen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın *"Yârım hurma bile olsa ver, dilenciyi boş çevirme"* emrini yerine getirmede gayret göstermiştir.

2- Hadiste gözüken ikinci husus annenin çocuklarına gösterdiği şefkattir. Bu müşfik davranış Allah indinde makbul bir ameldir. Müslim'de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den yapılan bir başka rivayette, "Yanında bulunan üç hurmayı dilenci kadına verir. Kadın, ikisini çocuklara birer tane verir, üçüncüsünü kendisi yiyeceği sırada çocuklar onu da isterler. Anne kadın, kendine ayırdığı bu üçüncüyü ağzına atmaktan vazgeçer. İkiye bölüp, çocuklara yarımşar verir. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) vak'ayı Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlatınca:

"Allah bu hurma sebebiyle ona cenneti vâcib kıldı," yahut *"Allah bu hurma sebebiyle onu cehennemden âzad etti"* buyurur.

Hâdise iki de olabilir, aynı hadisenin farklı iki rivayeti de olabilir. Çıkan hüküm aynıdır: Annenin evladına olan ihsanı Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmada fevkalâde kestirme bir yol olmaktadır.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "kızlarla imtihan edilme" tabiri, kız çocuklarının halkın örfünde umumiyetle istiskal edilmesindedir. Oğlan çocukları sevilir, oğlan doğunca sevinilir ama kız olunca çoğunlukla hava değişir. Bu duygu Kur'ân-ı Kerîm'de bile belirtildiği üzere, cahiliye Araplarında daha kuvvetli idi. Kızları diri diri toprağa gömecek kadar kuvvetli bir histi ve yaygınlaşmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu düşünceyi kaldırmak için bir kısım tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden biri, kız yetiştirmenin, onlardan gelecek maddî-mânevi sıkıntılara katlanmanın Allah indinde büyük ecre vesîle olduğunu belirtmektedir. Müteâkip hadislerde başka beyanlar da göreceğiz.439

] وُه َو اَناَ ِةَماَيقلا َم َوي َءاَج َاغلبت ّتح ِنْيَتي ِرَاج َلاَع ْنَ :

م :#ِ هاللّ ُلوُس َر لاق :لاق سنأ نعو ـ2

. هيعبصاب َراشأو ،نيتاهك َةنجلا وهو انأ تلخد :هنع

و بذمرتلاو ملسم هجرخأ ُ ه

ِعبَاصأ ّمَض َو].

.

2. (172)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Büluğa erinceye kadar kim iki kız evladı yetiştirirse -parmaklarını birleştirerek- *kıyamet günü o ve ben şöyle beraber oluruz."*

Tirmizî'de: *"O ve ben cennete şu iki şey gibi beraber gireriz"* dedi ve iki parmağıyla işaret etti" şeklinde gelmiştir.440

AÇIKLAMA için müteakip hadise bak.441

]تاوخأ َثث وأ ٍتانب َثَث َلاَع ْنَم

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ بضر ِدعس ببأ نعو ـ3 :

 بذمرتلاو ،دواد وبأ هجرخأ

ةنجلا هلف ّتهج ّوزو ،ّنهيلإ َنسحأو ،ّنُهَبّدأف ِنيتنب وأ ،نْيَتْخأ وأ].

نَ]

م :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ بضر سابع نبا نع :برخأ يف هلو د.واد بأ ظفل اذهو

 ة

نجلا بلاعت ُ هاللّ ُهلخدأ اهيلع َروكذلا بنعي ُ : هَدلو رِث ْؤُي ملو اَهْنهُي ملو اَهْدِئي] .
ملف بثنأ ُهل ْتناَك

3. (173)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Kim "üç kız" veya "üç kızkardeş" veya "iki kız kardeş" veya "iki kız" yetiştirir, terbiye ve te'diblerini eksik etmez, onlara iyi davranır ve

evlendirirse cenneti hak etmiştir."

Ebu Dâvud'da İbnu Abbas' (radıyallahu anh)'dan şu rivayet de kaydedilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

438 Buhârî, Zekât: 10, Edeb: 19; Müslim, Birr: 147, (2629); Tirmizî, Birr: 13, (1916). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 2/493.

439 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/493-494.

440 Müslim, Birr: 149, (2631);

Tirmizî, Birr: 13, (1917). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/494.

441 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/494.

"Kimin iki kızı olur da bunları öldürmez, alçaltmaz, oğlan çocuklarını bunlara tercih etmezse Allah onu cennete koyar." (5147. H).442

AÇIKLAMA:

- Çocuk Öldürme Yasağı başlığı altında müstakil olarak işlerken göstereceğimiz üzere, câhiliye Araplarında oldukça yaygın olan bu meseleye, Kur'ân âyetlerinden ayrı olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de irşadlarında geniş yer vermiş, tekrar ele almıştır. Yukarıdaki hadisleri bu açıdan değerlendirebiliriz.

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kızların yakın bir sevgi ve alâka ile büyütülmesini talab etmektedir.

Hayatının ve yaratılışının gayesini Allah'ın rızasını kazanmak, ebedî hayatını kurtarmak bilen mü'mine, bu gayeye ulaştıracak en emîn yolu gösteriyor: "Üç (ve hatta iki) kız yetiştirmek" Rivâyetlere dikkat edilince görülecektir ki, Allah'ın rızasını garantilemek için yetiştirilecek kızın öz evlat olması şartı yok. Kız kardeş de olabilir, yetim bahsinde görüleceği üzere akrabalık bağı olmayan "kız" da olabilir, hatta bazı hadislere göre "cariye" yani "köle kadın" da olabilir. Burada esas olan Allah'ın rızasını gözeterek "kızları" yetiştirmek, yarının annelerinin terbiyesini ihmal etmemektir.

2- Kızlara yapılacak iyilik'e gelince hadislerde bu da farklı kelimelerle ifade edilmiştir: İhsanda bulunmak; ihtiyaçlarını görmek; (iki kız veya kardeş veya akraba kıza Allah rızası için) infak etmek; kızların maddî mânevî sıkıntılarına sabretmek; yedirmek, içirmek ve giydirmek, infak etmek, evlendirmek ve terbiyelerini güzel yapmak, himâye etmek, merhametli davranmak ve kefilleri olmak, onlarla sohbetini güzel yapmak, onlar hakkında Allah'tan korkmak.

İbnu Hacer, "Bu sayılan vasıfların hepsini "ihsan" kelimesi ifade eder" der ki, biz bunu ihsanda bulunmak diye tercüme ettik.

Şu halde, yukarıdaki son derece özetleyerek kaydettiğimiz hadislerden her biri, kız çocuklarına yapılması gereken "ihsan"ları, yedirip içirmeden evlendirmeye varıncaya kadar, hepsini saymaktadır. Gücü yeten hepsini yapar, hepsine gücü yetmeyen güç yetirebildiklerini yapar. Bunların hepsinin bir hadiste sayılmaması tamamına güç yetiremiyenlere, va'dedilen büyük mükâfaata yapabileceği kadarıyla tâlib olabileceğini ifade eder. Bu ise herkesi, "kız"lara ihsanda bulunmaya teşvîk eder. Çünkü, sayılanlar arasında imkânları en mütevazi olan kimsenin bile yapabileceği bir şey mevcuttur.

3- Hadiste temas edilen bir husus kız çocuğuna alçaltıcı farklı muâmele yapılmaması meselesidir. Farklı muâmele İslâm öncesi Arapların umumî vasfıdır. İslâm'a rağmen bugün bile birçok muhitlerde, ailelerde aynı şeyi görmek mümkündür. Bu, bilgimizin azlığından değilse teslimiyetimizin noksanlığındandır.

Müslümanlığımızın zayıflığı sâdece namaz, zekât, oruç gibi farzlardaki eksikliklerden ileri gelmiyor, ilâveten ahlakî, terbiyevî sâhalara giren emirlerdeki ihmâlimizle daha da artıyor. Kız evladıyla erkek evladı arasında erkek veya kız lehine ayırım yapan bir kimse davranışına âyet veya hadisten hiçbir delil getiremez.443

Çocuklara Eşit Muâmele

Hayatımızın her safhasını aydınlatıp yönlendiren İslâm dininde ebeveynin çocuklar arasını eşit tutma meselesi terbiyede mühim bir esas teşkil eder. Bu sebeple, meseleyi yukarıdaki hadiste geçtiği şekilde muhtasar olarak bırakmayı veya bir iki paragraflık bir açıklama ile yetinip geçmeyi uygun bulmadık. Konu üzerine etraflı bilgi edinmek isteyenleri tatmîn edecek bir açıklamayı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızdan iktibas ediyoruz:

"Çocuklarla ebeveynin münâsebeti hususunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ehemmiyetle üzerinde durduğu bir diğer husus, çocuklara eşit muâmelede bulunmaktır. Bu prensibin tebliğine Nu'man İbnu Beşîr'den rivayet edilen şu hâdise vesîle olmuştur: "Babam bana malından bir şeyler hibe etmişti. Annem Amra Bintu Ravâhâ: Bu hibeye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şâhit kılmazsan kabûl etmiyoruz" dedi. Bunun üzerine bana yaptığı hibeye şâhit kılmak için babam beni de alarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitti. Durumu öğrenen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Başka çocukların da var mı?" diye sordu.

"Evet" cevâbı üzerine

"Aynı şekilde bütün çocuklarına hibede bulundun mu?" diye sordu. Babam:

"Hayır" deyince,

"Allah'tan korkun, çocuklarınız husûsunda âdil olun" dedi. Babam oradan ayrıldı ve hibeden rücû etti." Sâdece Müslim'de 19 vechine rastlanan rivayete Buhârî, Nesâî, Ebu Dâvud, Tirmizî, İbnu Mâce, Muvatta, Müsnedü Ahmed, Müsnedü Tayâlîsî vs. hemen hemen bütün hadis mecmûalarında farklı vecihler çerçevesinde rastlanmaktadır. Ebû Dâvud'un Süleyman İbnu Harb tarikinden yaptığı tahricde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Çocuklarınızın arasını eşit tutun"* diye sârih emirde bulunur. Muhtelif vecihlerde Beşir'in davranışındaki tahrimiyyet (veya kerâhet) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından: *"Bunu iâde et", "Beni* 442 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/495.

443 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

2/496.

şâhid kılma, ben çevre (orta yoldan sapma) şehâdette bulunamam", "Bu doğru değil, ben ancak hakka şehâdet ederim", "Buna benden başkasını şâhid kıl" .... gibi çeşitli sözlerle ifâde edilmiştir. Ahmed İbu Hanbel'in bir rivayetinde, eşit davranmak, çocuğun, ebeveyni üzerindeki haklarından biri gösterilir: *".... Çocukların, senin üzerindeki haklarından biri onlara eşit davranmandır."*

Tirmizî'nin açıklamasından anladığımıza göre, bu hadise dayanarak çocuklar arasında tesviyenin lüzumuna inanan âlimlerin bir kısmı, "ihsan ve atiyyede" şart derken, diğer bir kısmı "öpücüğe varıncaya kadar" (zâhire akseden) her şeyde şart demiştir. Tesviyenin her çeşit muâmeleye şümulünü şart koşanların görüşünü te'yîd eden Bezzâr'ın, Enes'ten bir tahricine göre "Bir adam Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında otururken oğlunun biri gelir. Adam çocuğunu öper ve dizinin üstüne oturtur. Az sonra kızı gelir. Adamcağız onu (öpmeksizin) önüne oturtur. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Aralarında eşit davranıyor musun?"* (diye kınar).

Selef, evladlar arasında âdil davranmayı, dinî bir vecibe olan "sıla-ı rahm" meyânında mütâlaa etmiştir.

Eşitlik deyince bundan erkek-kız bütün çocukları anlamak gerekmektedir. Bazıları (Ahmet ve İshak: "Mirâs'da olduğu gibi kızın tek erkeğin çift hisse almasıyla burada kastedilen eşitlik hâsıl olur" demişse de Cumhûr bunu reddetmiştir. Esasen bir kısım sünnet, hibe, ihsan gibi davranışlarda mutlaka farklı hareket edilecekse bunun "kız çocuklarının" lehine yapılmasını âmirdir: *"Bağış ve ihsanda çocuklarınız arasını eşit tutun. Eğer ben birini üstün tutacak olsaydım kızları üstün tutardım."* Senedce zayıf da olsa aynı mânâyı müeyyid bir diğer hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Allah öpücüğe varıncaya kadar her hususta çocuklar arasında adâletli davranmanızı sever"* buyurmaktadır.

Bu eşitlik emriyle ihtiyârî olan fiillerin kastedildiği mâlumdur. Kalbî sevgi ihtiyârın dışında olması hasebiyle sevgide eşitlik mevzubahs değildir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'a aşırı muhabbetinden bahsettiği gibi, bazı rivayetlerde de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine herkesten çok benzediği kaydedilen torunu Hasan'ı Hüseyin'den daha çok sevdiğine dair ifadelere rastlanmaktadır.

Sünnette çocuklara yapılacak farklı muâmelenin ictimâî münâsebetlere menfi etkileri olacak bir kısım kötü hislerin doğup gelişeceğine ve bilhassa bu tutuma yer veren ebeveyne karşı hürmet hislerinin zayıflayacağı keyfiyetine şu vecihte dikkat çekilmektedir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisini şâhid kılmak isteyen Nu'man İbnu Beşîr'e sorar:

"Çocuklarının sana karşı hürmet ve lütûf'da adâletli olmaları seni memnun etmez mi?"

"Evet yâ Resûlallah",

"Öyle ise başkasını şâhid kıl."

Kezâ Nu'man'a verilen şu cevap da çocuklara yapılacak eşit muâmele ile onlardan görülecek eşit hürmet arasındaki sıkı münâsebeti te'yîd eder: "Onların sana eşit bir şekilde iyilik etmeleri nasıl senin hakkınsa, senin de onlara eşit muâmelede bulunman öylece onların hakkıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen Hz. Yusuf hikâyesinde Yûsuf'un kuyuya atılışı, babasının Yusuf'a olan fazla sevgisi sebebiyle kardeşlerinde uyanan kıskançlık illetine bağlanışı mevzumuz için ziyadesiyle mânidârdır. Bu fıkra bize, çocuklara yapılacak gayr-i âdil muâmelenin onların ebeveyne karşı hürmetlerini kırmakla kalmayıp, kardeşler arasında bulunması gereken (rahm denen) mânevî râbıtayı da kırıp aralarını açacağını ifâde etmektedir ki bu kayırma işini kerih görenler sebep olarak bu noktada ısrar ederler. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Çocuğunun kendisine iyi davranmasında ona yardımcı olan babaya Allah rahmetini bol kılsın"* derken evlâdın babaya karşı iyi veya kötü davranmasında babanın hissesinin büyük olduğuna dikkat çekmektedir. Hadiste istenen yardım, büyük ölçüde eşit muâmeleye bağlı olsa gerek.

Nitekim İbnu Hacer'in izahına göre eşit muâmeleyi vâcib görenlerin bir hücceti de son söylediğimiz iki husustur.

"Zira o (eşit muâmele), vâcibin mukaddimesidir. Çünkü kardeşliğin kopması ve ebeveyn hukukuna riâyetsizlik (yani kat'u'r-rahm ve'l-ukûk) dînen haram kılınan iki husustur, öyle ise bu iki harama müeddi olan vâsıtalar da haramdır. Çocukların birini öbürüne karşı kayırmak ise bu iki harama müeddî olur." Bu meyânda Münâvî de şunu söyler: "Dünya ve âhiretin intizamı adâlete bağlıdır. Aralarında farklı muâmele, (kardeşler arasında) karşılıklı kin, buğz ve adâvete, ebeveyne karşı da bir kısmının muhabbeti ve diğer bir kısmının buğzuna sebep olur. Bu durumdan ebeveyne ve kardeşlere karşı haksızlıklar neş'et eder."

Sünnette şiddetle yasak edilen bu gayr-ı âdil davranışın uzak, yakın, ferdî, içtimâî başka çeşit neticeler de tevlîd edeceği ihtimâlden uzak değildir. Nitekim günümüzde yapılan araştırmalar çocuklarda görülen intihâr, transvestizm (kadınların erkek, erkeklerin kadın gibi giyinmesi), altını ıslatma, kıskançlık ve düşmanlık hislerinin doğması gibi bir kısım ruhî bozuklukların sebepleri meyânında anababanın çocuklar arasında yaptıkları ayrımın da yer aldığını ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple eğitimcilerimiz "Muhtelif çocukları olan ailelerde bir çocuğun ötekine tercih edilmesi, kardeşleri veyâ diğer çocuklarla aleyhinde mukayeseler yapılması şahsiyet gelişmesi yönünden göz önünde tutulması icabeden bir husûstur (...) Bu duruma düşen çocuklarda hem yetişkinlere, hem de kendine tercih edilen çocuğa karşı "düşmanlık, kıskançlık, aşağılık duyguları geliştirilir"

demektedirler.

Önce evvel isteyene: Küçük kardeşler arasında sıkca görülen bir husus birisinin herhangi bir talebi olunca diğerinin de aynı talepte bulunmasıdır. Şu vereceğimiz misâlden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in böyle hâllerde önce ilk mürâcaata cevap verilmesi gerektiği prensibini vaz' ettiği anlaşılmaktadır. Hz. Ali'den

gelen rivayet aynen şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi ziyâret etmişti. Yanımızda geceledi. Hasan ve Hüseyin de uyuyorlardı. Bir ara Hasan su istedi. Derhâl kalkan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) su kırbasından kadehe su aldı. Çocuğa vermek için getirmişti ki (o sırada uyanmış olan) Hüseyin (hemen bardağı) alıp su içmek istedi. Resûlullah ona vermeyip önce Hasan'a verdi. Bunun üzerine Fatıma dayanamayarak:

"Hasan'ı Hüseyin'den çok seviyor gibisin" deyince,

"Hayır, fakat ilk defa o istedi" cevabını verdi.444

Çocuk Öldürme Yasağı

Dinimizin ısrarla üzerinde durduğu bu meseleyi, doğum kontrolü tatbikatıyla günümüzde kazandığı ehemmiyet sebebiyle biraz genişçe açıklamayı gerekli bulduk. Bu maksadla Kur'ân'da Çocuk adlı kitabımızdan ilgili kısmı aşağıya aynen alıyoruz.

"Çocukların korunması hususundaki Kur'ânî tahdid ve tedbirlerden biri de çocuk öldürme yasağıdır. Eski çağlardan beri bütün dünyada445, çeşitli şekillerde mevcut olan bu meş'um gelenek, câhiliyye devri Araplarında da yaygın şekilde mevcuttu. Kur'ân-ı Kerîm bu müessif tatbikata, birçok kereler temas eder.

Bir kısım âyetler, bu âdetin tarihen eskiliğine dikkat çekerek tâ Hz. Musâ zamanında Firavun tarafından Yahûdiler'e uygulandığını haber verir. Bu uygulamada yeni doğan erkek çocuklar öldürülüyor, kızlar sağ bırakılıyordu.446

Yahûdilere tatbik edilmiş olan bu "erkek çocukları öldürme" cinayeti düşmanca tavırdan, inananlar zümresini zayıflatmak ve güçsüz bırakmak düşüncesinden ileri geliyordu.

Kur'ân-ı Kerîm, câhiliyye devri Araplarında mevcut çocuk öldürme âdetine de âyetlerinde yer verir:

"Böylece putlara hizmet edenler, puta tapanların çoğunu helâke sürüklemek, dinlerini karmakarışık etmek için çocuklarını öldürmelerini onlara iyi göstermişlerdir." (En'âm: 6/137).

Erkek ve kız her iki cinsten çocukları "fakirlik" korkusuyla öldürtüp, kızları da "ar" düşüncesiyle diri diri toprağa gömdüren bu geleneğin İslâm'ın bidâyetlerine kadar canlı ve de yaygın bir şekilde geldiğini gösteren pek çok rivayet mevcuttur. Bunlardan biri İslâm'la şereflenmezden önce, kendi eliyle 12 kızını diri diri toprağa gömmüş bulunan Kays İbnu Âsım'la ilgilidir. Müslüman olduktan sonra suçunu itirafla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bu günahtan kurtulma çâresi olup olmadığını sormuştur. Bir diğer durum Sa'sa'a İbnu Nâciye'nin rivayetiyle sergilenmektedir: Bu hayırsever zengin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e mürâcaat ederek, Müslüman olmazdan önce 360 tane çocuğu satın almak suretiyle ölümden kurtardığını, bu amelinin mânevî mükâfaatının ne olacağını sormuştur.

Kur'ân-ı Kerîm, çeşitli bahâne ve şekiller altında kıyâmete kadar devam edecek olan bu tatbîkatla, ciddî şekilde mücadele eder. Bunu bu iki örnekle görelim:

1- Şu âyet- i kerimede en büyük haramlar sayılırken, çocuk öldürme, üçüncü sırada gösterilmiştir:

"De ki: "Gelin size, Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya-babaya iyilik yapın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin -sizin ve onların rızkını veren biziz-. "Gizli ve açık"

kötülüklere yaklaşmayın. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye buyurmaktadır" (En'âm: 6/151).

İsrâ sûresinde de çocuk öldürme fiili "büyük hata" olarak tavsif edilmiştir. (İsra: 17/31).

2- Çocuk öldürenlerin büyük hüsrana uğrayacakları haber verilir:

"Beyinsizlikleri yüzünden körükörüne çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri -Allah'a iftira ederek- haram sayanlar mahvolmuşlardır. Onlar sapıtmışlardır. Zaten doğru yolda da değildirler."

(En'am: 6/140).

3- Kadın ve erkeklerle yapılan bey'atlarda çocuk öldürmeme şartı konur:

"Ey Peygamber! İnanmış kadınlar Allah'a hiçbir ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sâhiplenerek kocasına isnadda bulunmamak ve uygun olanı işlemekte sana karşı gelmemek şartıyla sana bey'at etmek üzere geldikleri zaman onları kabûl et, onlara Allah'tan bağışlama dile. Doğrusu Allah bağışlayandır, acıyandır." (Saff: 61/12).

4- Öldürme yasağını sıkça tekrar etmiştir: Gerek yukarıda kaydettiklerimiz ve gerekse *"Kız çocuğunun hangi suçtan ötürü öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman"* meâlindeki.âyeti (Tekvir: 81/8-9) ile iki ayrı yerde geçen ve: *"Fakirlik korkusu ile çocuklarınızı öldürmeyin, sizi de, onları da rızıklandıran biziz"* (İsra: 17/31; En'am: 6/151). meâlindeki âyetleri Kur'an-ı Kerîm'in her tarafına serpiştirilmiş olarak bu yasağı, sıkça hatırlatmaktadır.

Zamanımızda, bir kısmı dâhilî, bir kısmı hâricî sebeplerden hâsıl olan iktisadî sıkıntıları ve tamamen muhayyel olan- müstakbel açlık tehlikelerini önlemek bahanesi dile getirilmek sûretiyle Malthus'cu iddiaların rengine 444 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/496-500.

445 Bir peygamberin rüyâda bile olsa gördüğünün vahye dayandığı ve binâenaleyh hak olduğu (bak. Râzi, a.g.e. 26, 153) kaziyyesi ve usûlcülerin bir hüküm geldikte icra edilmeden neshedilip edilmiyeceği hususunu tartışmış olmaları (Râzî, a.g.e. 26. 155) gibi hususlar gözönüne alınırsa, Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmeye tevessülüyle alâkalı âyetlere (Saffât: 37/101-102) dayanarak Hz. İbrahim zamanına kadar - belki de bir kısmı kayıtlara tâbi olarak - çocuk kurban etmenin câri olduğu, ondan sonra da bu tatbikâtın meşrûiyetinin neshedildiği de düşünülebilir. (İbrahim Canan)

446 Bakara: 2/49; A'raf: 7/141; İbrahim: 14/6; Kasas: 28/4; Mü'min: 40/25.

büründürülen ve aslında dıştan gelen siyâsî baskılardan kaynaklanan ve dünyanın her tarafında tatbîkatı yaygınlaştırılmaya çalışılan ve nüfus planlaması, aile planlaması, doğum kontrolü gibi değişik adlarla mûnis gösterilmeye ve meşrû kılınmaya çalışılan "modern çocuk öldürme metodları" Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edilen yasak sınırının dışına çıkmaz. Âyetlerde firavunlarca "mü'minleri zayıf kılmak" için işlendiği bildirilen "fakirlik korkusu" kılıfına büründürülmüş şekliyle mü'minler tarafından benimsenebileceğine işaret edilmekte ve bu tuzağa düşülmemesi için *"fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin"* emri tekrar edilmiş olmaktadır.447

[ءاَفْعَس ٌةأرماو اَنأ□

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر ىعجش ا‘ كلام نب فوع نعو ـ4□ □ :

نم ٌتَمآ ٌةأرما :ِةبابسلاو ىطس ُ ل

و اب ىوارلا ٍعي َر ُز ُنب ُديزي أموأو ،ةمايقلا َموي ِنيتاهَك نيَّدخلا

وبأ هجرخأ .[اوتام وأ اوُناب نَّتح اَهاَماتي ىَلع اَهَسْفن ٌتَسَبَح لامجو ٍبصنم ٌتاذ اهجوز

ةنيزلا تكرتو ،اهاماتيل اهسفن تلذب اَهنأ داراأو ،ريثكب سيل داوسلا نم عون ة

» عفسلاو .

» دواد

اولصفنا ا

وناب »

نعمو ،جوز ب تماقأ :دملاب ت »

مآو »

دوساو اهنول بحش نتح هفرتلاو »

اونغتساو .

4. (174)- Avf İbnu Mâlik el-Eşca'î (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Ben ve yanakları kararmış kadın kıyamet günü şu iki şey gibi yan yanayız.* -Hadisi rivayet eden Yezid İbnu Zürey, baş

ve orta parmaklarıyla işaret yaptı.- *O kadın ki, mevkii, makamı bulunan kocasından dul kalmıştır, (maddî imkânlarından başka) neseb ve güzelliği yerindedir. Bütün bunlara rağmen (evlenmez) ve yetimler büyüyünceye veya ölünceye kadar kendini onlara hasreder."*

Hadîste geçen "yanakları kararmış kadın" tabiriyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yetimlerini büyütmek gayesiyle süslenmeyi ve rahat yaşamayı terkeden, çektiği sıkıntılar sebebiyle cildi kararan dul kadını ifade buyurmuştur.448

[ن ِضتحم َوهو ِموي َتاذ # ِ هاللّ ُلوُس َر َجرَ

خ ت

: 5ـ لاق اهنع ُ هاللّ ىضر ميكح تنب ةلوخ نعو

ى

لاعت ِ هاللّ ِناحْي َر نمل ْمكهنإو َنوُلهَجُتو َنونَبجتو َنوُلخَبُتل ْمكهنإ :ُلوقي وهو ِهِتنب]. ْىَنبا َدحأ

لهجلا

.

و نبجلاو لخبلا ىلع نولمحت ه

» انعمو .

« أخرجه الترمذى

5. (175)- Havle bintu Hakîm (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Bir gün, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kızı Fatıma (radıyallahu anhâ)'nın iki oğlundan birini kucaklamış olduğu halde evden çıktı ve şöyle diyordu:

"Siz var ya, sizin yüzünüzden (ebeveyniniz) cimriliğe, korkaklığa ve cehâlete düşüyorlar. Ve siz Allah'ın reyhanındansınız." 449

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) torunlarına olan sevgisini çeşitli şekilde izhar etmiştir. Burada kucaklayıp taşıdığını, bu meyanda çocukla konuştuğunu görüyoruz. Çocuğu olan babalar onların terbiyelerini düşündükleri için cihada gitmekten korkarlar. Onlar için birçok hayır harcamalarına karşı cimrilik ederler. Keza çocuklarının rızıklarını te'min, himâye ve terbiyelerini sağlamak için meşgul olduklarından ilme de vakit ayıramazlar, câhil kalırlar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka vesile ile çocukları kucaklarken: "Allah doğru söylemiştir. *"Evlatlarınız, mallarınız birer fitnedir"* (Teğabûn: 64/15) buyurur. Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yukarıdaki sözleriyle, çocukların fitne olduğunu belirten âyetlere işaret etmiş olabilir.

O âyetlerden biri meâlen şöyledir: *"Ey iman edenler, sizi ne malınız, ne evladlarınız Allah'ı zikirden alıkoymasın.*

Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir" (Münâfikun: 63/9).

Şu halde, çocukların ihtiyaçlarını görmek, terbiyelerini yapmak gibi meşguliyetler, dikkatli olunmadığı takdirde başka çeşit vazifelerimizi ihmâle sebep olabilecektir. Şu halde âyet ve hadisler bu tehlikeli duruma dikkatleri çekmiş oluyorlar.

2- Hadis önce çocuğu zemmetmiş, sonra da reyhana benzeterek medhetmiştir. Bu benzetmeden maksadın çocuğun öpülüp koklandığına irşâd olduğu belirtilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocukların terbiyesinde onların öpülmelerine, sevilmelerine çok ehemmiyet vermiş; *"Her öpücük sebebiyle size cennetten bir derece verilir"* diyerek buna teşvik etmiştir.450

447 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/500-503.

448 Ebu Dâvud, Edeb: 130, (5149); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/503.

449 Tirmizî, Birr: 11 (1911); İbnu Mâce, Edeb: 3, (3666); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/504.

450 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/504.

Şefkat Ve Çeşitli İzhar Yolları: Kucaklamak, Öpmek

Büyüklerin küçüklere olan ilgilerinde en mühim yeri işgal eden şefkate İslâm'ın verdiği ehemmiyeti açıklamak üzere Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımızdan ilgili bahsi aşağıya kaydediyoruz:

"Başta ebeveyn olmak üzere bütün büyüklerin küçüklere olan münâsebetinde en mühim esas, onlara gösterilecek sevgi ve şefkattir. Büyüklerde takdir edilme ihtiyacı ne ise, küçüklerde de sevilme ve şefkat görme ihtiyacı aynı şeydir. Ancak bu ikincilerde sevgi, onların gelişmesinde gıda hükmüne geçtiği için şahsiyetlerinin teşekkül ve inkişafında mâ-i hayat, ziyay-ı şems durumundadır ve "sosyalleşmesinde en önemli faktör" olması sebebiyle çok daha mühimdir. Çocuğun müteakip yıllarda göstereceği bir kısım ruhî bozukluklar, ailesinden yeteri kadar sevgi ve alâka görmemesi, kötü muâmelelere mâruz kalmasıyla îzâh edilmektedir. Batılı bir terbiyeci "Öğretmende sevgi olmazsa, çocukta ne karekter, ne de zekâ iyi ve serbestçe gelişemez" der. Bir diğeri çocuk intiharlarının sebeplerinden biri olarak çocuğun sevilmediğine dair inancı gösterir. Yine bir Batılı "Az veya çok bilinçli olan sevgi ihtiyacı çok büyüktür, hiç olmazsa ölçülü bir şekilde sevilmeyen çocuk içine çekilir, zayıflar ve bencil bir şekilde kendi kabuğuna kapanır. Çocuk temiz havaya nasıl muhtaçsa aynı tarzda sevgiye de muhtaçtır" der.

Çocuğa gösterilecek sevginin onun cinsî kuvvelerinin gelişmesine de müessîr olacağına inanan terbiyeciler

"çocuğun normal seksüel davranışlar kazanması için" alınacak tedbirler meyânında "çocuklar ve gençlerin doğuştan itibaren gerekli sevgi ve saygıyı görmesi"ni şart koşmaktadırlar. Aile içerisinde sevilme ve reddedilme gibi durumların çocuğun konuşma kapasitesine de müsbet veyâhut menfî yönden etki edeceği, yeterli sevgiye mazhar olmayan çocukların konuşma özürlerine maruz kalacağı da belirtilmiştir. Keza homoseksüellik, sadizm, altını ıslatma, itâatsizlik, anne-babaya düşmanlık gibi her çeşit rûhî bozuklukların temelinde "insan yavrusunun en önemli psikolojik ihtiyâcı olan içten sevilmek" noksanlığı gösterilmektedir. Çevrelerinden, hususen anne babalarından, yeteri kadar sevgi ve alâka göremeyen çocukların, kendisine itimad duygusunu geliştiremeyeceği, büyüklere karşı düşmanca hareket etmeye, haşin, kırıcı, kavgacı, yalancı, hırsız, okul kaçkını olmaya meyledeceği vs. kesinlikle anlaşılmıştır. Suçlu çocuklar için te'sis edilen ıslah evlerinde de başarı için, her şeyden önce "sevgi ve şefkât"e başvurulması gerektiği belirtilmektedir.

Bu söylenenler, bir kısım klinik ve anket çalışmaları sonunda ilmen tesbit edildiği için "son zamanlarda en ziyade üzerinde durulan mühim problemlerden biri anne ve babaların çocuğa karşı takınacağı tavır" olmuştur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) diğer birçok sünnetlerinde olduğu gibi, burada da sebep zikretmeksizin, çocuklara şefkat hususunda ısrar etmiş, teşvik edici sebep olarak da Allah indindeki mükâfaatı zikretmiştir.

Başka vesîlelerle de belirttiğimiz gibi çok yönlü hikmetleri bulunan bir emir veya yasağın sebepleri tâdâd edilmez, meselenin sâdece mânevî sonucu zikredilir: "Allah'ın rızası", "gadabı", "şeytanın rızası",

"memnuniyetsizliği", "meleklerin duası", "lâneti" vs. Çocuklara gösterilmesi gereken şefkat husûsu da böyle te'yid edilmiştir. *"Rahmet (şefkât) sahiplerine Rahmân rahmet eder, arz ehline rahmet edin (müşfik olun) ki semâ ehli de size rahmet etsin." "(Rabbim şöyle buyurdu:) Şurası muhakkak ki rahmetim gadabımı geçmiştir",*

"(Halka) merhametli olmayana (Hakk tarafından) rahmet edilmez, "Merhamet ancak şakî olanlardan alınmıştır"

gibi müteaddid hadislerde rahmeti bütün canlı mahlûkatla olan münâsebetlerde büyük bir esas olarak vaz eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocuklara karşı gösterilecek şefkât ve merhamete ayrıca dikkat çeker ve *: "Küçüklerimize şefkât etmeyen (...) bizden değilir"* der.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), çocuklarına karşı müşfik ve onlara düşkün olan kadınları takdir etmek sûretiyle kadınları şefkatli olmaya teşvik etmiştir. Bu cümleden olarak Kureyş kadınları çocuklarına düşkünlükleri sebebiyle takdir edilirler: *"Deveye binen kadınların en hayırlısı Kureyş kadınlarının sâliha olanlarıdır, onlar küçüklüklerinde çocuklarına son derece müşfik ve düşkündürler (...)"* Bir seferinde iki çocuğundan birini sırtına almış, diğerini de elinden tutmuş yederek huzûruna gelen bir kadına, diğer bir seferinde de Hz. Aişe'nin ikram ettiği üç hurmadan ikisini beraberindeki iki çocuğuna birer tane verip üçüncüsünü kendine ayırdığı hâlde az sonra üçüncüyü de çocuklarına yarımşar veren kadına, çocuklarına karşı izhâr ettiği şefkatten dolayı fevkalâde takdir ve senâlarda bulunmuştur.

Hz. Enes, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı iyâline karşı nâsın en şefkatlisi olarak tavsif eder. Der ki: "İyâline karşı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den daha müşfik olan hiç kimseyi görmedim. Oğlu İbrahim'in Medine'nin bir kenarında oturan süt annesi vardı. Süt annenin kocası bir demirci idi. Beraberinde biz de olduğumuz hâlde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) oraya (çocuğu sık sık görmeye) giderdi. Varınca demircinin izhîrle dumanlandırılmış evine girer, çocuğu kucaklar öper, koklar, bir müddet sonra dönerdi.

Müsned-i Zeyd'de gelen bir tahricde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), herkesi çocuklarını öpmeye teşvik eder *"Çocuklarınızı çok öpün zira her öpücük için size Cennet'te bir derece verilir ki iki derece arasında beşyüz yıllık mesâfe mevuttur. Melekler öpücüklerinizi sayarlar ve sizin için yazarlar."*

Torunları Hasan'ı (veya Hüseyin'i) öperken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i, gören Akra' İbnu Hâbis bunu yadırgayarak:

"Benim on çocuğum var hiçbirini de öpmedim" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ona yönelerek şu cevabı verir:

"Şefkatli olmayana merhamet edilmez."

Sâib İbnu Yezîd'in rivayetinde ise *"Halka merhamet ve şefkat göstermeyene Allah rahmet etmez."* demiştir. Kezâ İbnu Mâce'nin tahricinde

"Çocuklarınızı öper misiniz?" diye soran bedevîlerin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan

"evet" cevâbını alınca:

"Fakat biz, Allah'a andolsun öpmeyiz" demeleri üzerine de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah kalplerinizden merhameti çıkardı ise ben ne yapabilirim?" demiştir.

Bütün bu rivayetler bir yandan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çocuk sevgisine verdiği ehemmiyeti ifade ederken, diğer yandan da çocuklara karşı beslenmesi gereken sevgi, şefkât ve merhâmetin en iyi ifade vasıtasının onları öpmek olduğunu belirtmekte ve buna teşvik etmektedir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'deki bu çocuk sevgisi sâdece kendi çocuklarına karşı olan cibillî bir evlad sevgisinden çok, alelıtlak sevgiye muhtâç olan bütün çocuklara karşı idi. Yine Enes (radıyallahu anh)'den mervî bir hadiste, O (aleyhissalâtu vesselâm)'nun *"Çocuklara karşı nâsın en müşfiki"* olduğu belirtilmektedir ki bir başka vecihte *"çocuklarına ve iyâline karşı nâsın en müşfiki"* şeklinde gelmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'de çocuk sevgisi pek bâriz bir vasıf olmaktan başka bunun mübalağalı bir şekilde izharı da görülmektedir. Sevgiyi izharda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) muhtelif imkân ve fırsatları değerlendirmiştir.451

Kucaklamak ve Öpmek:

Çocuklara karşı duyulan sevgiyi ifade etmenin en iyi yollarından biri onların kucaklanıp öpülmesidir. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in reyhâna teşbih edip *"kokusu cennetin kokusundandır"* dediği çocukları kucaklayıp öptüğüne dair misaller çoktur.

İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in rivayetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın *"dünyadaki iki reyhânım"*

dediği Hasan (radıyallahu anh) ve Hüseyin (radıyallahu anh)'i Enes (radıyallahu anh)'ın bildirdiğine göre (sık sık) "çağırtıp onları koklar ve bağrına basardı." Nitekim Buhârî'nin tahricinde Ebû Hüreyre (radıyallahu anh), Tirmizî'nin tahricinde Havle Bintu Hâkim, Hâkim'in tahrîcinde Ya'lâ'bnu Münebbîh es-Sakatî, İbnu Mâce'nin tahricinde Ya'la'l-Âmirî Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in torunlarını kucaklayıp bağrına bastığını ve dua edip sevgisini izhâr buyurduklarını haber vermektedir.

Usâme İbnu Zeyd'in Buhârî'de gelen bir rivayetinden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendi öz evlâd ve torunları dışında kalan çocuklara da aynı sevgi tezâhüründe bulunduğunu anlamaktayız. Usâme (radıyallahu anh) diyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni bir dizine, Hasan İbnu Ali (radıyallahu anh)'yi de diğer dizine oturtur, sonra ikimizi birden bağrına basar ve: *"Ey Rabbim bunlara* *rahmet et, çünkü ben bunlara karşı merhametliyim"* derdi. Kezâ İbnu Rebî'ati'bni'l-Hâris (radıyallahu anh)'in rivayeti de bu görüşümüzü teyîd etmektedir. Der ki: "Babam beni, Abbâs (radıyallahu anh) da oğlu el-Fadl (radıyallahu anh)'ı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gönderdi, huzûrlarına girdiğimiz zaman bizi sağlı sollu oturttu ve bizi öylesine sıkı kucakladı ki daha kuvvetlisini görmedik."

Rivâyetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çocuğu çok değişik yerlerinden öptüğünü, göstermektedir.

Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'nin bir rivayetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in iki omuzundaki Hasan ve Hüseyin'in sırasıyla dudaklarından öptüğünü, diğer bir rivayetinde "Hasan'ın dilini kişinin kuru hurmayı emdiği gibi emdiğini", Hz. Mu'aviye (radıyallahu anh)'nin bir rivayetinde de "acıtmaksızın Hasan'ın dudağını emdiğini" görüyoruz.

Bu hususta şu rivayet de son derece enteresan gözüküyor: "Ebû Hüreyre bir gün Hasan İbnu Ali'ye rastlar ve

"Elbisesini kaldır tâ ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öptüğünü gördüğüm yerden öpeyim" der. Hz.

Hasan elbiseyi karnından yukarı alır. Ebû Hüreyre göbeğinin üzerine dudaklarını koyar ve öper."

Kezâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtıma'yı da öptüğü rivayetlerde belirtilmektedir. Fâtıma'yı bazı rivayetlerde "umûmiyetle başının tepesinden" öptüğü belirtilirse de Hz. Ebû Bekir'in, kızı Aişe'yi yanağından öptüğüne dair rivâyetin varlığı kız çocuklarının sâdece alın veyâ tepeden öpüleceğine dair bir teamülün olmadığını gösterir.

Bütün bu rivayetlerden anlaşılacağı üzere, küçük çocuk kız ve erkek tefrîk edilmeksizin öpülecektir. İbnu Battâl'ın deyişine göre -ki verdiğimiz misâller bunu teyîd eder- "Çocuğun bütün uzuvlarından öpmek câizdir.

Ulemâ'nın ekserîsine göre avret olmadıkça büyüklerin de bütün uzuvlarından öpmek câizdir."

Öpmeyi: "Sevgi öpmesi, merhamet öpmesi, şefkat öpmesi, hürmet öpmesi, şehvet öpmesi diye beş kısma ayıran İslâm âlimleri Allah rızasıyla olduğu takdirde hepsinin ibadet sayılacağını ifade etmiş, çocukların öpülmesini de "rahmet" olarak değerlendirerek bunu bilhassa şehvânî olan öpmelerinden tamamen ayırmıştır. İbnu Hacer biraz daha tafsilatlı olarak şöyle der: "Öz çocukların akrabâ ve yabancı çocuklarının öpülmesi şefkat ve rahmet içindir, lezzet ve şehvet için değildir, bağrına basmak, koklamak ve kucaklamak da böyledir. Fakat Nevevî: "Başkasının çocuğunun da şehvetle olmadığı takdirde öpülmesi câizdir" demekle, başkasının çocuğunu öperken değişik bir niyyetin araya girebileceği ihtimaline yer vermiş oluyor.452

451 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/504-507.

452 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/507-509.

Başından Okşamak:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), çocuklara olan sevgisini izhârda sıkca okşamaya da yer vermiştir. Bunu daha ziyâde çeşitli vesîlelerle huzûruna çıkan Müslüman çocuklara karşı tatbîk etmiştir. Rivâyetler okşama, kucağına alma ve hayır duânın umumiyetle berâber olduğunu ifâde ederler. Bir iki misâl verebiliriz. Yusuf İbnu Abdillah İbni Selâm: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), beni Yûsuf diye tesmiye etti, kucağına oturttu ve başımı okşadı"der. Amr İbnu Hureys ise kendini annesinin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzuruna götürdüğünü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın başını okşayıp, bol rızka kavuşması için dua ettiğini, Abdullah İbnu Utbe de beş altı yaşlarında iken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisini tutup kucağına oturtarak başını okşayıp, zürriyeti için bereketle dua ettiğini hatırlayabildiğini anlatır.

Abdullah İbnu Büsr de kendilerini Hz. Ebû Bekir'le ziyârete gelen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yemek ikrâm ettiklerini, yemekten sonra ev halkı için dua edip, eliyle kendi başını okşayarak: "Bu çocuk bir asır yaşayacak" dediğini rivayet eder. Kezâ biat için getirilmiş olan Abdullâh İbnu Hişâm'ı da okşar, dua eder,

"Henüz küçüktür" diyerek biat almaz.

Kızlarla ilgili bir örnek için de Cemre Bintu Abdillah et-Temîmiyye'nin şu rivayetine bakalım, der ki: "Babam beni Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdü ve: *"Şu kızım için Allah'a bereketle dua buyrun"* dedi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni kucağına oturttu, sonra elini başıma koydu ve bereketle dua etti.

Câbir İbnu Semüre de şu müşâhedesini anlatır: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le öğle namazı kıldım.

Namazı müteakip ehline gitti. Ben de onu takip ettim. Derken onu iki çocuk karşılamıştı ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) teker teker her birinin yanaklarını okşamaya başladı, -Râvi ilâve eder- Benim yanaklarımı da okşadı."

Zayıf senedle de gelmiş olsa, okşama ile ilgili bir teferruata yer veren şu hadisi de son olarak kaydedelim:

"Yetimin başını (arkadan) öne doğru, babası olan çocuğun başını da (önden) arkaya doğru meshedin." 453

Bineğine Almak:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocuklara sevgisini izharda durumu icabı onları bineğine de almıştır.

Abdullah İbnu Ca'fer (radıyallahu anh) bu konuda şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönünce biz onu karşılardık. Yanımda ya Hasan veya Hüseyin olurdu. O (aleyhissalâtu vesselâm) da birimizi önüne, birimizi de arkasına alarak, Medîne'ye kadar getirirdi." Ebû Dâvûd'un tahricinde Abdullah "Kendisini ilk karşılayanı önüne, diğerini arkasına alırdı" der. Bir defasında bu sefer dönüşlerinden birinde bineğine üç çocuk birden aldığı belirtilir. İbnu Abbâs'ın bir rivayetinde Mekke'ye girdiği sırada kendisini karşılayan Benû Abdulmuttalib çocuklarından birini önüne, diğerini arkasına aldığını görüyoruz. Böyle bir durumda tercîhe mazhâr olan Abdullah İbnu Zübeyr müftehirâne Abdullah İbnu Ca'fer'e şöyle der: "Hatırlar mısın bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı karşılamıştık da O, beni bineğine almış seni terketmişti?(...)"

Şu rivayet bize bineğe almak sûretiyle çocuklara iltifatın sâdece yolculuk dönüşü karşılamalara mahsus olmadığını ifade etmektedir. Râvi (yine Abdullah İbnu Ca'fer) diyor ki: "Keşke ben, Ubeydullah ve Kusam'ı bir görseydiniz. Biz beraberce oynuyorduk, derken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize uğradı ve *"Bana şunu kaldırın"* diyerek beni önüne aldı. Sonra da Kusam'a işâret ederek: *"Şunu da bana* *kaldırın"* dedi onu da arkasına aldı, sonra bize dua etti (..)"454

Sevgide Aleniyet:

Verdiğimiz misâllerde görüldüğü gibi çocukları seven Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sevgisini fiilleriyle izhâr ettiği gibi bizzat sözleriyle de alenen ifade etmiştir. Pek çok rivayet Hz. Hasan ve Hüseyin'i kucaklayıp öptükten sonra: *"Ya Rabbi ben bunu (veyâ bu ikisini) seviyorum, sen de sev"* dediğini teyîd etmektedir. Hz. Enes (radıyallahu anh)'den gelen şu rivayet diğer çocuklara da aynı şekilde davrandığını ifâde eder: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) düğünden dönen çocukları ve kadınları görmüştü, onlara yönelerek: *"Vallahi sizler bana halkın en sevgili olanısınız, vallahi sizler bana halkın en sevgili olanısınız"* der.

Kâfilenin içerisinde hizmetçilerin de bulunduğu tasrih edilen Müsned'in bir rivayetinde: *"Allah'a and olsun sizleri seviyorum"* der.455

---

453 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/510.

454 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/510.

455 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/511.

اَهْتَباَصاأ ْدقو امهنع ُ هاللّ ى ِض َر َةشئاع ٍركب وُبأ نَتأ] ل

اق هنع هاللّ ىضر ءاربلا نعو ـ6□ :

ةلمج يف ناخيشلا هجرخأو ،دواد وبأ هجرخأ .[اهَّدخ لهبقو ؟ُةيَنُب اَي ِتنأ َفْيَك :َلاقف هب
ح

م لا

ثيدح .

6. (176)- Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye uğradı. Aişe hummaya yakalanmış, hasta idi. "Kızım, nasılsın?" diye hatırını sordu ve yanağından öptü."456

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hicretle ilgili uzunca bir hadisten parçadır. Mekke'den Medîne'ye geldikleri zaman Hz. Ebu Bekir, Hz.

Aişe başta bir çokları, buranın havasına intibak edemeyerek hastalanmışlar, Mekke'ye karşı hasret ve özlemlerini ifade etmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'yi Mekke'den daha fazla sevdirmesi Medine'yi her hususta kendileri için mübarek kılması için dua etmiştir.

Hadis, babaların kızlarını yanaklarından öpebileceklerine dair delil olmaktadır.457

] لْحُن نم ًادَل َو ٌدلاو َلحَن اَ□

م #

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر صاعلا نب ديعس نعو ـ7□ □ :

. ىذمرتلا هجرخأ .

نَسَح ٍبدأ نم َلضفأ□]

[

] عاصب َقَّدصتي نأ ْن ِم ٌريخ ُهَدل َو ُلُج َّرلا َبهِد َؤُي ن□

هعفري ةرمس نب رباج نع هل ىرخأ يفو: ‘

. ةبهلاو ةيطعلا

«ل ْخُّنلا□»

7. (177)- Said İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Bir baba çocuğuna güzel ahlâktan daha üstün bir miras bırakamaz"

Yine Tirmizî'de, Câbir İbnu Semure'den gelen bir başka rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur:

"Kişinin çocuğunu bir kerecik terbiye etmesi, onun için bir Sa'[458] *miktarında yiyecek tasadduk etmesinden daha hayırlıdır."*[459]

AÇIKLAMA460

Peygamberlik müessesesi bir terbiye müessesesidir. Bütün peygamberler öncelikle birer mürebbî ve muallimdirler. Nitekim İbnu Mâce'den gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) *"Ben ancak bir muallim olarak gönderildim"* buyurarak kendisini bir muallim bir mürebbi ve bir terbiyeci olarak tanıtmaktadır.

Peygamberliğin en mühim gâyesi terbiye olunca, yeni yetişen neslin sorumlularının da en mühim vazifesi terbiye olmalıdır. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), çocukların terbiyesinden behemehal babaları sorumlu tutmuş, ulemâ da, baba olmadığı takdîrde dede, anne, vâsi, kayyım vs.den her kim velâyeti üzerine almışsa ona, hiç birinin bulunmadığı hâllerde sultan'a tevdî ederek çocuğu mürebbîsiz bırakmamıştır. Ebû Hüreyre'den gelen rivayette: *"Çocuğun, babası üzerindeki haklarından biri, ismini ve edebini güzel yapmasıdır..."* denmektedir, Abdullah İbnu Ebî Cemre, kişinin vesâyeti altında bulunanlara (zevce, çocuk, köle vs.) karşı hukûkî mükellefiyetlerinin en mühimmi olarak, onların diyânetlerinin hıfzını zikreder. Özet olarak:

"Bu husus, şeriat nazarında, câhil ve âlim herkesce bilinen kisve, nafaka ve süknâdan daha ehemmiyetlidir ve te'kidli olarak ifade edilmiştir; şöyle ki: Kisve ve nafaka mükellefiyeti darlık ve imkânsızlık hâlinde sâkıt olduğu hâlde, dine irşad ve onun tâlîmi hiç bir sûrette sâkıt olmaz" der ve herkesin daha az mühim olan kisve ve nafaka mükellefiyetini bildiği hâlde terbiye mükellefiyetini aynı derecede bilmediğini söyleyerek bu gafletin sebeplerini açıklar.

Terbiye, şu hâlde mikro planda çocukta şahsiyeti inşâ faaliyeti, makro planda da yarınki cemiyeti kurma ameliyesidir. Bu hayatî vazifenin ehemmiyetini Müslüman vicdana nakşetmek için gerek Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinde ve gerekse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde mükerrer beyânlar gelmiştir.

Âyet-i Kerîme'de: *"Ey iman edenler, kendinizi ve aile halkınızı yakıtı taş ve insanlar olan ateşten koruyun"*

(Tahrim: 65/6) denmektedir. Burada emredilen korumanın te'dîb, tehzîb, güzel ahlâkı tâlim, kötü arkadaşlardan korumak, zevk için yemeye (tenâum) alıştırmamak, zineti ve konforu sevdirmemek vs. gibi terbiye faaliyetleri 456 Ebû Dâvud, Edeb: 158 (5222); Buhârî, Menâkıbu'l-Ensar: 45; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/511.

457 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/511.

458 Bir Sa': 2120 grama tekabül eden bir ölçü birimi. (İbrahim Canan)

459 Tirmizî, Birr: 33, (1953); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/512.

460Bu açıklama Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Sünnetinde Terbiye kitabından özetlenerek alınmıştır. (İbrahim Canan)

olduğu belirtilmiştir. Bir başka âyette de: *"Ey İman edenler, zevceleriniz ve evladlarınızdan bir kısmı size bir nevi düşmandır o hâlde onlardan sakının (..) mallarınız ve evladlarınız (sizin için) bir fitnedir..."* (Teğabûn: 64/14-15) buyrulmaktadır. Burada fitneden maksadın "imtihan vesilesi" olduğu belirtilmiştir ki bu imtihanı kazanmanın tek yolu, onlara karşı vazîfeleri yapmak, ahlâklarını güzel kılmak, onları hayata en iyi şekilde hazırlamaktır. Aksi takdîrde âhiretteki mesûliyetinden başka, daha dünyada iken onlardan ukûkla karşılaşacaktır.

İzahına ilerde genişçe yer vereceğimiz: *"Çocuğunun kendisine iyi davranmasında ona yardımcı olan babaya Allah rahmetini bol kılsın"* hadisi bu mânada gelmiştir. Zafına rağmen âyetin mânasıyla desteklenen şu hadis de âile karşısında teyakkuza çağırmaktadır: *"Asıl düşman, öldürdüğün takdirde, senin için bir nur olan, seni öldürdüğü takdirde (şehâdetine sebep olarak) cennete gönderen düşman değildir, hakikî ve en büyük düşmanın kendi sulbünden gelen evlâdın, sonra tasarrufun altında bulunan malındır."* Kişinin fitnesinin, ehli, malı ve çocuğunda bulunduğunu ifâde eden bir Buhârî hadisinin şerhi sadedinde Abdullâh İbnu Ebî Cemre, fitne ile imtihan kastedildiğini belirttikten sonra ehli ve çocuklarıyla imtihândan murâdın onlara karşı vazifelerini yapıp yapmaması olduğunu söyler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde "terbiye vazîfesi", cihad gibi en çok fazîletli bilinen bir faaliyete takdim edilmiştir. Kendisine cihada çıkmak üzere mürâcaat eden kimselerin geride, çoluk çocuklarına bakacak kimseleri olmadığını anlayınca: *"Onların yanına dön, zira, cihadın iyisi onların içerisindedir"* diyerek geri çevirmiştir.

Taberânî'nin bir tahrîcine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e güçlü, kuvvetli, sağlığı yerinde bir adam uğrar. Onun bu hâli Ashâb'ın dikkatini çeker ve Ashâb'tan bir kısmı:

"Yâ Resûlallâh, keşke şu adam Allah yolunda (çalışır) olsaydı" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevâbı şu:

"Eğer bu adam küçük çocuğu için çalışıyorsa Allah yolundadır, yaşlı anne-babası için çalışıyorsa Allah yolundadır, nefsinin iffetini korumak için çalışıyorsa Allâh yolundadır, ehli için çalışmak için çıkmışsa Allah yolundadır. Ancak tefâhur ve övünmek için çıkmışsa tâğut (şeytan) yolundadır."

Çocukların yetişmesinde onlara gösterilecek ilginin cihaddan üstün olduğuna dair kanaatin Müslümanlar arasında yerleşmiş bulunduğunu gösteren, Taberânî'nin rivayeti aynen şöyle: İbnu Mübarek, kardeşleriyle beraber olduğu bir gazvede onlara sorar: İçinde bulunduğumuz cihâddan daha efdal bir amel biliyor musunuz?

Hayır bilmiyoruz cevâbını alınca: "Ben biliyorum, iffetli bir adam düşünün, ailesi, çoluk çocuğu var. Geceleyin kalkar, uyumakta olan çocukları kontrol eder, üstü açılanları örter. İşte bunun ameli bizimkinden efdaldir" der.

Keza rivayete göre Halîfe Mansur hapiste bulunan Emevîlere sordurur:

"Hapis sırasında size en ziyâde zor gelen şey nedir?" Şu cevâbı verirler:

"Çocuklarımızın te'dibinden mahrûm kaldık." Süfyân-ı Sevrî:

"Kişiye, çocuğunu hadis öğretmeye zorlaması gerekir, zira o, bundan mes'uldür" der. İbnu Ömer de:

"Oğlunu te'dîb et, zira bundan mes'ûlsün, te'dîb olarak ne yaptın, neler öğrettin? diye hesaba çekileceksin" der.

Sünnete göre sâdece çocukların değil, velâyeti altında bulunan hizmetçi ve kölenin de terbiyesi ihmâl edilmemelidir. Hatta bunların terbiyesi daha mühimdir: "Kimin yanında cariye (kadın köle) bulunur da onu güzelce terbiye ve tâlim eder, sonra âzad edip tezevvüç ederse Allah onun mükâfatını çifte yapar.

"Çocukların terbiyesine teşvik ve terğib sadedinde Hz. Peygamber 'in bazı sözleri:

"Çocuklarınıza ikram edin ve terbiyelerini güzel yapın..."

"Kişinin öldükten sonra geride bıraktığı şeylerin en hayırlısı, kendisine dua eden sâlih bir evlad, sevabı kendisine ulaşan sadaka-ı câriye, kendisinden sonra halkın amel ettiği ilimdir." 461

تَام اذإو ،ِهلِ م□

[كُ ريخ اَنأو ،هِله ‘مُك ُريَخ ْمُك ُريَخ□ ‘

هاللّ ُلوُس َر لاق :تلاق ةشئاع نعو ـ8□ □ :

هححصو ًاضيأ نذمرتلا هجرخأ .ُ[هوُعَدف ْمُكُب ِحاص .

8. (178)- Hz. Aişe anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizin en hayırlınız, ailesine karşı hayırlı olandır. Ben aileme karşı hepinizden daha hayırlıyım. Arkadaşınız öldüğü zaman (kusurlarını zikretmeyi) terkedin." 462

ÜÇÜNCÜ BAB

YETİMLERE İYİLİK

[اَذَكه ِةهنجلا يف ِميتَيلا ُلفاكو اَنأ□

هاللّ ُلوُس َر َلاق هنع هاللّ ىضر دعس نب لهس نع ـ1□ □ :

دواد وبأو ،ىذمرتلاو ىراخبلا هجرخأ .[اَمُهَنيب َج َّرفو ،ىَطس ُولاو ِةَباَّبَّسلاب َراشأو .

1. (179)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: 461 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/512-515.

462 Tirmizî, Menâkıb: 85, (3892); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/515.

"Ben ve yetime bakan kimse cennette şöyleyiz" Orta parmağı ile baş parmağını yan yana getirip aralarını açıp kapayarak işaret eti."463

] ه ِماعط ىلإ َني ِملْسُملا ِنْيَب نم ًاميِتي َضَبَق ْنَ□

م :# ِ هاللّ ُلوسر لاق :لاق سابع نبا نعو ـ2□

ىذمرتلا هجرخأ .

رَفْغُي ًابنذ َلِمَع ْدَق َنوُكي ْنأ َإ ةَتبْلأ َةنجلا ىلاعت ُ هاللّ ُهَلَخْدأ هِبارشو□].

2. (180)- İbnu Abbâs anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Kim Müslümanlar arasından bir yetim alarak yiyecek ve içeceğine dâhil ederse, affedilmez bir günah (şirk) işlememişse, Allah onu mutlaka cennete koyacaktır." 464

AÇIKLAMA:

Dinimiz yetimlerin himâyesine, bakılmasına fevkalâde ehemmiyet vermiştir. Sokakta kendi kendine veya çok zayıf bir alâka ile yetişecek insanlar, mutsuz bir hayat yaşıyacakları gibi, cemiyetin başına da pekçok mesele çıkararak içtimâî huzuru bozacaklardır. Bu sebeple dinimiz, onların imkân nisbetinde âile içerisinde barındırılmalarını ve diğer çocuklara gösterilen müşfik bir alâka ve muâmeleye mazhar edilmelerini emreder.

Himâye, bakım, terbiye ve malların korunmasına yönelik pekçok teşriatta bulunur. Bu mühim meseleye burada sâdece iki hadisle yer verilmiş olduğu için "Kur'ân'da Çocuk" adlı kitabımızdan alarak yetim konusunu genişçe açıklamayı uygun bulduk.

"Yetimle ilgili meseleleri başlıca beş başlık altında ele alacağız.

1- Yetime iyi muâmele ve maddî yardım.

2- İstikbâlinin düşünülmesi.

3- Yetimin ıslâhı.

4- Malının korunması.

5- Evlendirilmesi.465

Yetime İyi Muâmele

Kur'ân-ı Kerîm, Mekke'de nâzil olmaya başladığı ilk yıllardan itibaren yetim meselesini ele almıştır. İlk vahiylerde -Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kendisinin de yetim olduğu hatırlatılarak- yetimlere iyi muâmele yapılması emredilir.

"Rabbin, bir yetim olduğunu bilip de seni barındırmadı mı?... O halde yetime gelince, ona sakın kahretme"

(Duha: 93/6-9)

Yine Mekkî olan el-Fecr sûresinde:

"Siz yetime iyilik etmezsiniz" diye bu davranış kötülenirken, Mâun sûresinde yetime yapılan kötü muâmele bir nevi "dini inkâr" olarak tavsif edilir:

"Ey Muhammed! Dini yalan sayanı gördün mü? Yetimi itip kakan, yoksulu doyurmaya yanaşmayan kimse işte odur" (Mâun: 107/1-3)

Yetime iyilik konusunda ısrar eden mekkî âyetlerden bir diğerinde yetime yardım "zor geçidi aşmak" gibi fevkalâde hayırlı bir amel olarak tavsif edilir.

"Biz insanoğlu için iki göz, bir dil ve iki dudak vermedik mi? Biz ona eğri ve doğru iki yolu da göstermedik mi?

Ama o, zor geçidi aşmaya girişmedi. O zor geçidin ne olduğunu sen bilir misin? O geçit bir köle ve esir âzad etmek, yahut açlık gününde yakını olan bir yetimi, yahut toprağa serilmiş bir yoksulu doyurmaktır." (Beled: 90/8-16)466

Yetime Maddî Yardım

Yardım Fonları:

Mekke'de daha ziyade yetime iyi muâmeleye teşvik, kötü muâmeleden de nehyedici âyetler gelmesine mukabil, Medîne'de yetimlerin himâyesi hususunda daha kesin emirler, daha müşahhas tedbîrler ihtiva eden âyetler gelmiştir. Bu âyetlerden bir kısmı, yetim için maddî yardım fonları zikreder. Bu âyetlerde doğrudan doğruya

"beytü'l-mal" yâni devlet hazînesi mevzûbahis edilmezse de zikredilen fonlar umumiyetle devleti ilgilendirdiği 463 Buhârî, Talak: 14, Edeb: 24; Tirmizî, Birr: 14, (1919); Ebu Dâvud, Edeb: 131, (5150); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/517.

464 Tirmizî, Birr: 14, (1918); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/518.

465 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/517-518.

466 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/518.

için, hazinenin sarf (masraf) mahallerinden birinin yetimlere mahsus olduğunu söylememizde bir mübalağa yoktur: 467

1- Ganîmetten Pay:

Şu âyet, savaşta elde edilen ganimetten, mücâhidlerin hissesinden arta kalan kısmın (humus denen beşte bir) nerelere harcanacağını belirler:

"Kulumuz Muhammed'e indirdiğimize inanıyorsanız bilin ki, ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır." (Enfal: 8/41).468

2- Fethedilen Yerlerden Gelen Pay:

Şu âyette fethedilen yerlerden elde edilen verginin -ki devletin mühim gelir kaynaklarından biridir- sarf mahalleleri gösterilir:

"Allah'ın fethedilen memleketler halkının mallarından peygamberine verdikleri Allah, peygamber, yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir; tâ ki içinizdeki zenginler arasında elden ele dolaşan bir devlet olmasın." (Haşr: 59/7).469

3- Miras Taksimlerinde Pay:

Şu âyet, yetimler için, arkası kesilmeyen bir başka fon göstermektedir: Miras taksimleri *"Miras taksîminde yakınlar, yetimler ve düşkünler bulunursa, ondan, onlara da verin, güzel sözler söyleyin"* (Nisa: 4/8).

Âyetin emrini, bir kısım âlimler nedbe yâni bunun nâfile bir amel olduğuna hükmederken, diğer bir kısmı da bunun mutlaka yapılması gereken bir vâcib olduğuna hükmetmiştir.470

4- Nafaka Verilecekler:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Ashâb'tan bazıları "Hangi şeyi nafaka olarak verelim?" diye sorarlar.

Bu soru üzerine gelen bir vahiy nafaka olarak verilebilecek şeyleri değil, kimlere nafaka verileceğini tâdad eder:

"Onlar hangi şeyi nafaka olarak vereceklerini sana sorarlar. De ki: "Maldan vereceğiniz şey ananın, babanın, akrabanın, yetimlerin, yoksulların, yol oğlunun hakkıdır" (Bakara: 2/215).471

Teşvik:

Yetime yapılacak -infak, himâye, tatlı söz gibi- her çeşit iyi davranış şu âyette dince en mûteber addedilen ameller meyânında zikredilir:

"Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir. Lâkin iyi olan, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitab'a, peygamberlere inanan, O'nun sevgisiyle yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kılan, zekât veren ve ahidleştiklerinde ahidlerine vefâ gösterenler, zorda, darda ve savaş alanlarında sabredenlerdir" (Bakara: 2/177).

Aynı şekilde İsrâiloğullarından uymaları için misak konusu yapılan birkaç kalem mühim emirler meyânında yetime yardım'ın da yer aldığı bildirilmektedir:"

İsrâiloğullarından *"Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anne-babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere iyilik edin, insanlarla güzel güzel konuşun, namazı kılın, zekâtı verin" diye söz almıştık"* (Bakara: 2/83).

Yetimlere iyi muâmele, himâye, maddî yardım hususlarında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den de pek çok hadis vârid olmuştur. Bir iki tane de hadis kaydedeceğiz.

"Ben ve yetime bakan kimse cennette şöyle (iki parmağıyla göstererek) yanyanayız"472

"Müslümanlar arasında en hayırlı ev, içerisinde yetim olan ve yetime de iyi muâmele yapılan evdir. En kötü ev de, içinde yetim bulunup da ona kötü muâmele yapılan evdir."473

"Kim Müslümanlar arasında bir yetimi evine alıp kendi yediğinden yedirir, kendi içtiğinden içirirse, afvı kaabil olmayan bir günah (yâni şirk) işlemediği takdirde Allah onu mutlaka cennetine kor."474

Mevzumuzun bu bölümünü bitirirken, bir noktaya parmak basmak isteriz: 1400 sene önce nâzil olan Kur'ân, himâyeye muhtaçların ve yetimlerin himâyesini böylece, bizzat devlet vazîfelerinden biri hâline getirip 467 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/519.

468 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/519.

469 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/519.

470 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/520.

471 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/519.

472 Buhârî, Talak: 25; Müslim, Zühd: 42.

473 İbnu Mace, Edeb: 6.

474 Tirmizi, Birr: 14.

rızıklarını -indelhâce- devlet hazinesine yüklemiş olduğu halde, memleketimizde, bakıma muhtaç çocuklardan son derece cüz'î bir kısmının melce bulabildiği "çocuk yuvaları", "yetiştirme yurtları" vs.nin bütçeleri, maalesef hâlâ devlet garantisinden mahrumdur ve bu müesseselerin idarecileri, ihtiyaçlarını karşılayabilmek, müesseselerde hizmetin devamını sağlayabilmek için binbir zahmet çekmektedirler.475

İstikbalinin Düşünülmesi:

Yetimin istikbalinin düşünülmesi mes'elesi Kur'ân'da açık şekilde yer alır. Bu husus yetimin malının korunmasıyla alâkalı olarak derpiş edilen tedbîr ve emirlerde zımnen yer ettiği gibi, bunlar dışındaki bir kısım âyetlerde de zâhir olarak ele alınmaktadır.

Bu âyetlerden biri, Hz. Mûsa ile Hz. Hızır'ın arkadaşlığını tasvir eden uzun kıssada geçer. Bilindiği üzere, Hz.

Mûsa ile Hz. Hızır arkadaşlıkları esnasında bir kasabaya uğrarlar. Hz. Hızır, yıkılmaya yüz tutan bir duvarı, kasabalıların kendilerine uyguladıkları bed muâmeleye rağmen, doğrultarak yıkılmasını önler. Hz. Mûsâ'nın bu davranış karşısındaki taaccüp ve suali üzerine Hz. Hızır, mevzumuz açısından ehemmiyet arzeden şu açıklamayı yapar:

"Duvar ise, şehirdeki iki yetim erkek çocuğa âitti. Duvarın altında onların bir hazinesi vardı. Babaları da iyi bir kimseydi. Rabbin onların erginlik çağına ulaşmasını ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarmalarını istedi..." (Kehf: 18/82)

Âyet-i kerîme, yetimlere âit olan bu hazinenin babaları tarafından kasd-ı mahsusla çocuklar için konduğunu sarih olarak ifâde etmiyor ise de "sâlih olduğu" belirtilen babanın bu maksadla koymadığına dâir de serahat yok. Her hâl ü kârda Rabb Teâlâ'nın, yetimlerin erginlik çağına gelinceye kadar hazînenin muhâfazasını irade ettiği açıklık ifade etmiştir.Yetimlerin büluğ çağına kadar istikbal için hazırlanmaları ile ilgili bir başka âyette şu emre

"Yetimleri evlenme çağına gelene kadar deneyin, onlarda rüşd (olgunlaşma) görürseniz, mallarını kendilerine verin" (Nisa: 4/6).

Aslında yetimler hakkında uzunca bir pasajdan bir parça olan yukardaki âyet, çocukların istikbale hazırlanması mevzuunda mühim bir açıklık ihtiva eder. Zîra "deneyin" diye tercüme edilen Kur'ânî "vebtelû" emrinde geçen

"ibtilâ etmenin" (yâni denemenin) mâhiyeti -Ebû Bekir İbnu'l-Arabî'nin açıkladığı üzere- şöyledir: "Veli, yetimin ahlâkını gözden geçirir, menfî temâyüllerinde kulak kabartır. Böylece karekteri ve kendi işlerini yürütmedeki gayret ve malını tutma veya ihmâl etme durumları hakkında bilgi ve kanaat edinir. Bu denemeden iyi netice alır, çocuğun bu işleri, kendi menfaatleri istikametinde yürüteceği kanaatine varırsa, çocuğa, malından bir miktar vermesinde bir beis yoktur. Ancak bu ilk verilen miktar az olmalıdır. Çocuğun bunda tasarrufu mübahtır. Eğer çocuk bunu artırır ve verilen bu malı koruma işini becerirse, çocukta ihtiyar yâni işlerini bizzat yürütme kapasitesi gelişmiş demektir. Bu durumda veli malının tamamını kendisine teslim etmelidir. Ancak, bu tecrübeden iyi sonuç alamamış, çocuğun, kendisine teslim edilen mala iyi nezâret edemediğini tesbît etmiş ise, bu durumda velî, malını çocuğa vermez. Yanında tutmaya devam eder."

Diğer âlimlerin açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, âyette zikredilen ibtilâ'dan (denemeden) maksad, çocuğun ticaret işlerini yürütüp yürütemeyeceğini kontrolden ibaret değildir. Onun hayata hazırlanması, kendi kendini idare edecek hâle gelmesini sağlamaktır. Bu sebeple dinî, dünyevî ve her çeşit tâlim ve terbiye ibtilâya dâhildir: Ticâret, herhangi bir başka meslek, ilim vs. öğretimi, ahlâk ve edebinin verilmesi gibi her çeşit tâlim ve tedrîb.. Nitekim Elmalılı merhum âyeti şöyle açıklar: "Yetimleri de deneyiniz, tecrübe ile tâlim ve terbiye ediniz, hüsn-i idâreye alıştırınız. Nihâyet nikâh çağına geldikleri yâni bâliğ oldukları vakit, kendilerinden rüşd hisseder, akıllarının ve terbiye-i diniyyelerinin tamam olduğunu ve kendilerini hüsn-i sûretle idâre edeceklerini yakından anlarsanız derhal mallarını kendilerine teslim ediniz."476

Rüşd:

Yukarıdaki âyette geçen ve burada hususen durulup açıklanması gereken tâbirlerden biri rüşd tâbiridir. Âyet meâlen: *"Yetimleri evlenme çağına gelene kadar deneyin. Onlarda "Rüşd" görürseniz mallarını kendilerine verin"* şeklinde idi. Burada kastedilen rüşd, büluğ değildir. Aklî kapasiteyle alâkalı bir olgunluk hâlidir. Daha teknik ifadeyle "Dine ve dünyaya zarar verip vermiyecek şeyleri bilmektir."

Şu hâlde malını muhâfaza hususunda dikkatli davranarak sefahat ve israftan kaçınan kimseye "reşid" denir. Keza işlerini güzelce idâreye muktedir sûrette büluğa eren kimse de "reşîd" namını alır. Ancak, Şafiî hazretleri, "rüşd"ün sübûtu çin, "diyânet"i de şart koşarak rüşdü: "Din ve dünyanın salâhı, Allah'a itaat ve malı muhafaza diye" târif etmiştir. Bu telâkkîde diyâneti nâkıs olanın reşîd sayılmaması söz konusudur.

Şunu da kaydedelim ki, bir kimse bülûğa erdiği halde malını muhafaza ve işlerini yürütme hususlarında yetersiz olabilir. Bu durumda, henüz "reşid" sayılmaz. Âyet-i kerîme bu takdirde, rüşd görülünceye kadar, yetime malının teslim edilmemesini emretmektedir. Şu hâlde malın teslimi iki şarta bağlı olmaktadır: **1-** Bülûğ, **2-** Rüşd.

475 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/520-521.

476 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/521-523.

İmâm Âzam'a göre, âkil kimse en fazla 25 yaşına kadar beklenir. 25 yaşına gelen bir kimse "reşîd" olmasa da malı kendisine verilir. Zîra bu yaş, insanın "dede olma"sı mümkün olan bir yaştır. Bu yaştan sona hacr câiz değildir. Müslim'de İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'dan kaydedilen bir açıklamaya uygun olarak yetimden

"yetimlik"in kaldırılması hususunda, İmâm Mâlik ve İmâm Şâfiî gibi bir kısım âlimler yaş haddini değil,

"rüşd"ün görülmesini esas almıştır.

Fıkıh kitapları büluğ ve rüşd'ün beraberce görüldüğü yaşa "büyüklük yaşı" (haddu'l-kiber) der. Bu sınırdan sonra ferd üzerinden "çocukluk" ahkâmı kalkar.477

Yetimin Islahı

Yetimin terbiye, bakım, himâye gibi, her çeşit meselesine temas eden mühim âyetlerden biri Bakara sûresinin 220. âyetidir:

"Sana yetimleri sorarlar, de ki: Onların işlerini düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada yaşarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah düzeltenden bozanı ayırdetmesini bilir. Allah dileseydi sizi zarara sokardı..."

denmektedir.

Bu âyetin daha iyi anlaşılması için iniş sebebini bilmemiz gerekmektedir. Kaynakların ittifakla belirttiklerine göre, az ilerde metniyle birlikte kaydedeceğimiz: *"Yetimlerin zulmen mallarını yiyenler muhakkak karınlarında sırf bir ateş yerler ve yarın çılgın ateşe yaslanırlar"* meâlindeki âyet nâzil olduğu zaman, Müslümanlar yetimleri ailelerine dâhil etmekten korktular, mallarına bakmaktan sarf-ı nazar ettiler. Ortaya çıkan müşkilât üzerinde Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e durumu sordular ve bunun üzerine âyet-i kerîme nâzil oldu.

Görüldüğü üzere, âyet, yetimler hakkında tatbike konulmuş bulunan "tefrik ve ayırma"yı te'yid etmiyor; onlarla ilgili -gerek bedenlerine, gerekse mallarına müteallik- işlerin ıslah edilmesinin esas alınması lüzumuna dikkat çekiyor ve onların âileye dahil edilmesini tavsiye ediyor.

Burada "ıslah" ve "muhâlata (beraberlik)"den maksad nedir?

Islah, dilimize de girmiş olan bu kelime "faydalı kılmak, düzeltmek" şeklinde anlaşılmaktadır. Bu durumda âyet

"yetimlerle ilgili işlerin düzeltilmesi, faydalı hâle getirilmesi sizin için de, onlar için de hayırlıdır" mânasını tazammun eder. İslâm âlimleri, ittifakla, düzeltilmesi gereken, yetimle alâkalı işleri başlıca iki grupta mütâlaa ederler:

1- Yetimin nefsini yâni bizzat kendisini, bedenini ilgilendiren işler.

2- Yetimin malını ilgilendiren işler.

Ebu Bekr İbnu'l-Arabî, yetimin bu iki açıdan da korunmasının velîsine vecibe olduğunu daha önce kaydettiğimiz "yetimleri deneyin" meâlindeki âyetten çıkarır: "Vasî ve kefil'in, çocuğu bedeniyle de, malıyla da korumak vazifesidir. Zira, ibtilâ ancak böyle sıhhat kazanır. Mal, onu zabtetmekle, beden de terbiye etmekle muhafaza edilir."

Muhâlat, yâni yetimlerle beraberliğe gelince, Kur'ân'da tavsiye edilen beraberlik yetimin hem malına ve hem de bizzat kendisine şâmildir. Bu durumda mâna şöyle olur: "Yetimleri ailelerinize alıp, mallarını mallarınıza karıştırıp kendi evlâtlarınızın mal ve nefislerine davrandığınız şekilde davranmanız, onları yeme, içme, mesken, hizmet vs. her hususta kendinize ortak kılmanız daha iyidir. Onlar sizin din kardeşlerinizdir."

Âlimler, bu âyetle, yetimi yanına alan velîye, yetimin malı ve nefsi üzerine tasarruf hakkı tanındığını belirtirler.

Gerek nefsine ve gerekse malına müteallik olsun, yetim için yapılacak herbir tasarrufu âyet-i kerîmenin "yetimin ıslahı" yâni onun fayda ve menfaatına olma şartına bağlamış bulunduğunu belirten Cessas, velînin maldaki tasarrufunu onun adına alım, satım müdârebe olarak başkasına verme veya bizzat müdârib olarak işletme, çocuktan satın alma, çocuğa satma şeklinde sayar. Çocuktan şahsen satın alma ve çocuğa kendi malını satma ameliyelerinde "çocuğun menfaatine olma" kaydının nasıl gerçekleşeceğini de belirtir -ki ilerde misâl de vererek açıklayacağız.-478

Velînin, Yetimin Nefsi Üzerinde Tasarruf Yetkisi:

Cessas velînin, yetimin nefsi üzerindeki tasarruf selâhiyeti zımnında da onun te'dib ve terbiyesini, yetimi evlendirmesini kaydederek ezcümle şöyle der:

"Âyet delâlet eder ki, velî çocuğunun salâhı için gerekli olan dinî bilgilerini ve edebi de öğretme yetkisine sahiptir. Bu maksadla çocuğa ücretle muallim tutar, çocuğa san'at, ticaret ve benzeri şeyler öğretecek kimseler bulur. Zira bunların hepsi çocuğun ıslâhı (faydalı hâle getirilmesi, hayata hazırlanması) için gereklidir. Bu sebeple ashâbımız (Hanefî imamlar) şunu söylemişlerdir: "Her kimin vesâyeti altında zî rahm-ı mahrem bir yetim var ise, onu, meslek öğretmek üzere bir usta yanına koyabilir." Ayrıca, İmam Muhammed, "Bu maksadla çocuğun malından harcayabilir" diye ilâve etmiştir. Hepsi ittifakla: "Yetime mal hibe edilecek olsa, terbiyesine bakan kimse (kanunî vasî'si değilse bile) onu kabzedebilir, zîra bunda çocuk için ıslah vardır" demişlerdir."

477 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/523-524.

478 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/524-525.

Râzi, ıslah zımnında saydığı "ilm ve edeb" öğretme işinin ticaret öğretmek sûretiyle hâlini ıslahtan daha mühim olduğunu, bunun çocuk üzerinde daha büyük müsbet te'sîr icrâ edeceğini ilâve eder.479

Çocuk Hakkında İçtihad Yetkisi:

Velinin evlendirme yetkisiyle alâkalı açıklamaya geçmeden Cessas tarafından âyetten istinbat edilen enteresan bir tesbîti kaydetmekte fayda var. Der ki: "Âyet-i kerîmede, velînin çocukla ilgili olarak ortaya çıkan meselelerde içtihad yapabileceği, yâni aklını ve fikrini kullanarak karar verebileceğine dair de delil vardır. Zîra, âyetin tazammun ettiği "ıslah içtihad yoluyla ve zann-ı gâlible bilinebilir."480

Yetimi Islah Kimlerin Hayrına?:

Son olarak şu noktayı da belirtelim ki, âyet-i kerîme, yetimlerin ıslahındaki "hayr"a dikkat çekerken "çocuk için hayırlıdır" diye kayıtlamamış, mutlak bırakmıştır. Bu ıtlakı değerlendiren âlimler "hem çocuk için, hem de kefîl için hayırlıdır" mânâsını çıkarmışlardır.

Bu durumda kefil deyince, yetimi üzerine alan akraba veya vasî, veya bunların yokluğu hâlinde velîlerin velîsi (veliyyü'l-evliyâ) olarak tavsif edilen Sultan (yâni devlet ve cemiyet) gözönüne alınacak olursa mâna şöyle olur:

"Yetimin ıslahı, hem yetim ve hem de İslâm cemiyeti için daha hayırlıdır. Aksi hâlde, gelişigüzel yetişerek cemiyetin başına belâ olur ve hayat-ı içtimâiyede büyük rahneler açar."

Cemiyetin kültür ve terbiyesini almadan yâni dinî, edebî, ahlâkî, meslekî formasyona sâhip olmadan hayata atılacak bir zümrenin cemiyet için ne demek olduğu izah gerektirmeyecek kadar açıktır. Türk gençliğinin içine düştüğü anarşiyi, böylesi bir eğitimle izahtan daha isâbetli yol yoktur.481

Ailevî Himâye:

Âyet-i kerîmede ifâde edilen, yetimin muhâlatası yâni maddî-manevî zarara dûçar kılınmama şartıyla yetimin âile içerisine dâhil edilmesi tavsiyesi dikkatlerimizi bir başka noktaya çekmektedir: Çocukların aile içerisinde yetiştirilmesi meselesi. Kur'ân-ı Kerîm'de çocukların terbiye ve bakımlarıyla ilgili olarak, çocukların anne sütüyle beslenmeleri, süt devrelerinin miktarı gibi bir kısım teferruata yer verilmiş olmakla birlikte, çocukların ailevi atmosfer içerisinde yetiştirilmesi gereğini ifâde eden çok sarih emre rastlanmaz. Ancak yukarıdaki âyet bu emri bir vecibe olarak değil, bir tavsiye olarak yapmaktadır. Yâni çocukların "salâh şartıyla" ailevi bir atmosfer içerisinde yetiştirilmesi daha hayırlıdır. Şâyet ailede, istenen uygun atmosfer olmayacaksa bunda ısrar "çocuğun salâhına" olmayacaktır. Nitekim yukarıda kaydettiğimiz hadiste, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) en kötü evin, içerisinde yetim bulunan, fakat ona fena muâmele yapılan ev olduğunu haber vermiştir.

Ancak şunu da yeri gelmişken ifade etmek gerekir ki, günümüz medenî hayatında ortaya çıkan "yuva", "kreş",

"ana okulu" gibi terbiye müesseseleri, âyet-i kerîme ve hadis-i şerîflerin ışığı altında değerlendirilecek olursa, bunlara çok ağır kayıtlar altında cevaz verilebilir, belki de hiç verilmez. Zîra, âyette vâzıh bir şekilde çocuğun aileye entegre edilmesinin daha hayırlı olacağı dile getirilmekte, hele yetimlerin yetimhâne denen müstakil müesseselerde bir araya toplanması hiç mevzubahs ve imâ bile edilmemektedir.

Çocukların muvâzeneli ve normal bir gelişme gösterebilmelerinde âile hayatının zaruretini ortaya koyan son ilmî araştırmalar açısından değerlendirecek olursak, son asırlarda ortaya çıkıp günümüzde iyice yaygınlaşmaya yüz tutan yukarıdaki isimlerini kaydettiğimiz müesseselerin, medeniyetin insanlığa sunduğu bir mefhari değil, kaçınılması mümkün olmayan bir marazı, bugünkü medenî hayat anlayışının bir kamburu olarak görebiliriz482

---

479 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/525-526.

480 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/526.

481 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

2/526.

482 Terbiye açısında âilenin ehemmiyetini, daha önce zikrettiğimiz İslâm'da Çocuk Hakları adlı kitabımızda etraflıca açıkladık (s. 68-88).

Orada müdellel olarak genişçe kaydedilenleri şöyle özetleyebiliriz:

1- Bilhassa süt devesini bakımevlerinde geçiren çocukların ruhî gelişmelerindeki gerilik sebebiyle, çocuk bakım müesseseleri, her çeşit maddi konforu hâiz bile olsa, hiçbir sûrette âilenin yerini tutamaz. Bu sebeple kimsesiz bir çocuk, âile içine yerleştirilmeli, hiçbir imkân olmadığı hallerde son çâre olarak yuvaya yerleştirilmelidir. Bu düşünce, ücreti devletçe karşılanan "koruyucu âile" müessesesini getirmiştir.

2- İnsan neslinin âile ile sağlıklı şekilde devam edeceği gerçeği anlaşılınca, âile müessesesini korumak için Birleşmiş Milletler öncülüğünde, bütün dünyada tedbirler alınmıştır: Çocuklu âilelere yapılan çeşitli maddî yardımlar, himâyeler, evlenme kredileri gibi.

3- Çocuk sağlıklı bir gelişmeye ancak âile yapısına uygun bir çevre içerisinde kavuşabileceğinden, çocuk himâye müesseseleri âileye benzetilmiştir: Oralarda çalışanlar geçmiş devirlerde hep kadınlardan seçilirken, zamanımızda, en alt seviyedeki müstahdemden en üst seviyedeki muallim ve doktora varıncaya kadar eşit sayıda erkek ve kadından teşkil edilmiştir. Çocuk yuvaları bile, aynen normal âilelerin oturduğu inşa ve tanzim edilen dâireler şeklinde, anne-baba rolünü oynayacak bir kadın ve erkek bakıcı nezaretinde kız-erkek çocukları (yine âilede olduğu gibi) belli yaşlara kadar ayırmaksızın 7-8 kişilik gruplar hâlinde teşkil edilmekte, burada kalan çocuklara, zaman zaman ziyâret edilecek, mektup yazılacak "sağdıç akraba"lar: Halalar, teyzeler, dayılar, amcalar bulunmaktadır. Maksad yuvadaki çocuğa mümkün mertebe âile havasını yaşatmak.

4- Âilenin terbiye açısından ehemmiyetini ortaya koyan mühim bir vak'a Rusya'daki tercübedir. Komünistler orada iktidara geçince yıkılması gereken burjuva müesseselerinden biri olarak, en ziyâde hücum edilen âile müessesesi, tarihte eşine rastlanmadık darbe yemiştir. Ancak, yeni görüşler bir müddet tatbik edildikten sonra, "çocuklara ilk içtimâi terbiyelerini vermede âilenin, kreşlerden, çocuk bahçelerinden veya devlet

Yetimin Malının Korunması

Çocuğun hayata hazırlanması meselesinde, İslâm'ın derpîş ettiği en mühim tedbirlerden biri, çocuğun malının korunmasıyla alâkalı teşrîatıdır. Kur'ân bu mevzûyu da yetimle alâkalı bahiste ele almıştır. Tefsirlerde teferruâtlı olarak kaydedildiği üzere, İslâm'dan önce Arab cemiyetinde yetimlerin mallarından velîleri istediği gibi tasarruf etmekte, gasb edercesine serbestçe istihlâk etmekteydiler. Kur'ân-ı Kerîm yetimle alâkalı diğer birçok uyarılardan başka, onların mallarının korunması hususunu da mükerrer âyetlerde müstakilen ele almış, korunması, artırılması ve belli bir disipline göre harcanması için direktifler vermiş, bunlara uymayanlar için ağır tehdîdlerde bulunmuştur:

Şu âyet, yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenleri şiddetle tehdîd eder:

"Yetimlerin zulmen mallarını yiyenler, muhakkak karınlarında sırf bir ateş yerler ve yarın çılgın ateşe yaslanırlar" (Nisa: 4/10).

İki ayrı yerde tekerrür eden şu âyet, yetim malının "en iyi şekilde" tasarruf edilmesini emreder

"Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, o en güzel olanından başka sûrette yaklaşmayın."

Bu meseleyi açıklayan diğer âyetlerin de yardımıyla müfessirler, "en güzel yaklaşma" tâbirinden şu üç temel esası anlarlar.483

1- Muhafaza.

2- Artırma.

3- Zamanında teslim.

Bu üç esası, en açık şekilde medâr-ı bahs eden âyet sûre-i Nisâ'da gelmiştir.

Bazı hükümlerini daha önce açıkladığımız bu âyetin tam meâli şöyledir:

"Yetimleri, nikâh çağına ermelerine kadar gözetip deneyin. O vakit, kendilerinde bir rüşd hissettiniz mi, hemen mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyecekler de ellerine alacaklar diye, o malları israfla yemeye kalkmayın.

İhtiyacı olmayan (zengin olan) tenezzül etmesin, muhtaç (fakir) olan da meşrû sûrette birşey yesin, mallarını kendilerine teslim ettiğiniz zaman da karşılarında şâhid bulundurun. Hesabınızı doğru tutmak için Allah'ın harekâtınızı hesâba çekmekte olması yeter" (Nisa: 4/6).

Yetimin malının korunması meselesinin can alıcı noktası olması hasebiyle, bu üç esası kısaca açıklayacağız:484

Muhafaza:

Bundan maksad, yetim rüşdüne erip kendi işlerini kendisi görüp malını da istikamet üzere tasarruf edecek hâle gelinceye kadar her çeşit emvâlinin çocuğun menfaatlerini haleldar edecek şekilde kullanmaktan (israf, ziyan, yağmalama, âtıl durdurma gibi) velînin korumasıdır.

Bu mühim mes'ele ile alâkalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'de şu âyet de yer eder:

"Allah'tan korkun da yetimlere mallarını verin ve temizi murdara (helâli harama) değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü onda, büyük bir vebal bulunuyor." (Nisa: 4/2).

Hemen kaydedelim ki, âyette geçen *"yetime malını vermek"* hükmündeki *"yetim"* tâbiri kelimenin hakikî mânasında "yetim"i ifade etmez. Çünkü, yetime malı verilmez, üzerinde yetimlik kalktıktan sonra verilir. Büluğa erip de rüşdünü isbat etmiş bulunan kimsenin de "yetim" olarak isimlendirilmesi "yetimlik"ten yeni çıkmış

olması sebebiyledir.

Âyet-i kerîmenin esbab-ı nüzulüyle alâkalı rivayetlerden de anlaşılacağı üzere buradaki *"veriniz"* emri, "yetimin malına göz dikmeyiniz ve sırası gelince hiç müşkilât çıkarmadan tamamen veriniz ve vermek için iyi muhafaza ediniz" demektir.

Yetimin malının velî tarafından nasıl muhafaza edileceği hususunun anlaşılması için âyette geçen bir iki tâbirle alâkalı olarak kaydedilen açıklamalara bir göz atalım:

1- *"Temizin murdarla değiştirilmesi"* tâbirinden özetle şunlar anlaşılmıştır: **a)** Velînin aynı cinsten olan kendi âdi malını yetimin daha değerli, daha kıymetli olan malı ile değiştirmesi. Bu yasaklanmış oluyor.

b) Herkesin kendi malı temiz ve helâldir. Yetimin malı ise haramdır. Binâenaleyh bir velînin kendi helâl olan malını yetimin haram olan malı ile değiştirmesi yasaklanmıştır. Malın aynı cinsten veya başka cinsten malla veya nakdî parayla değiştirilmesi de yasaktır. Fukaha bu noktadan hareketle velînin, velâyeti altındaki çocukla müesseselerinden daha iyi, daha müessir olduğu" gerekçesiyle tekrar âile düzenine dönülmüştür. Ayrıca âileyi koruyucu bir kısım kanuni tedbirler de alınmıştır.

5- Eskiden zengin çocuklarının fıtraten daha kaabiliyetli olduğuna inanılırken, şimdi bu düşüncenin yanlışlığı kabul edilmiştir. Zira anlaşılmıştır ki, çocuktaki bir kısım melekelerin inkişâfında âile muhiti, bu muhitin sağladığı maddî ve mânevi imkânlar büyük rol oynamaktadır. Çocuğun ortaya koyacağı şahsiyet fıtrî değil, kesbîdir, terbiyevîdir. Düzenli bir âilenin şuurla vereceği bir terbiyenin yerini hiçbir şey dolduramamaktadır. (İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/526-527.) 483 En'am: 6/152; İsra: 17/35.

484 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/528-529.

normal şartlarla alışveriş yapmasını yasaklamıştır. Bu meseleyi aydınlatacak bir fetvayı Ahkâmu's-Sığâr'dan kaydediyoruz:

"el-Fetâvâ's-Suğrâ'da zikredildiğine göre, vasî yetimin malını kendi hesabına satın alacak olsa, bakılır, eğer bu, çocuğun hayrına bir satış ise câizdir. Hayırlı olmaktan maksadın ne olduğuna gelince, on dirhem değerinde olan bir şeyi onbeş veya daha fazla dirheme satın almaktır. Veya onbeş dirhem değerindeki kendi malını çocuğa on dirheme satmaktır. İşte bu, çocuk için hayırlıdır. Değerinin fevkinde olursa hayırlı değildir. Fetva da bu vech üzeredir.

"Muhâfaza"nın mâhiyetini açıklayıcı bir diğer fetvayı daha kaydedeceğiz. Fetva akar nevinden, yani taşınmaz malların korunmasına râci:

"Vasî yetimin akarını yabancıya normal değeriyle (mislü'l-kıyme) satarsa câizdir. Ve bu mesele herkesçe bilinir.

Şemsü'l-Eimme el-Halvânî der ki: "Bu, selef'in cevabıdır. Müteahhir âlimlerin cevabına göre, bu satış, üç şarttan biri ile câizdir: Ya müşteri kıymetinin fazlasını vererek alır, ya küçüğün bunun değerine ihtiyacı vardır, ya ölenin ödenmeyen borcu vardır. Fetvâ da bu görüşe göredir.

"Demek oluyor ki yetimin akar nevinden sâbit emlâkinin satılması ciddî şartlara bağlanarak kolayca ve çabucak istihlâki önlenmiş

olmaktadır.

c) "Temizin murdarla değiştirilmesi" tâbirinden anlaşılan üçüncü mânâ "Velînin kendi malına iyi bakıp yetimin malını kötü hâlde bırakmasıdır." Bu da yasaklanarak, yetimin malına en az kendi malı kadar, hattâ daha iyi bakılması emredilmiştir.

d) Dördüncü olarak "Yetimin malını, tecavüz edip almayınız ki elinizde güzel mallarınızın ona mukabil zâyi olmasına sebep olup da felâkete düşmeyin" emri anlaşılmıştır.

e) Son olarak "Kendi helâl rızkınıza intizar eylemeyerek sabırsızlanıp yetimin malını haram yemek için pisboğazlığa kalkışmayınız" mânası anlaşılmıştır.

2- Daha önceki âyette geçen "Zengin olan tenezzül etmesin, muhtaç olan da meşrû sûrette bir şey yesin" ifadesi de bir nebze üzerinde durmamızı gerektirmektedir:

Râzi'nin kaydına göre, bir kısım âlimler zengin de olsa, fakir de olsa "kayyim"in gördüğü bakım hizmetine mukabil yetimin malından ücret alabileceğini söylemiştir. Ancak ekseriyet, âyetten zenginin almaması gerektiği, zîra, yetime bakmanın "farz" bir vazîfe olduğu, "farz" olan vazifeye mukabil ücret alınamayacağı görüşünü benimsemiştir. Bunlara göre "kayyim", fakir ise, ihtiyacı karşılayacak asgarî miktarda alır, zengin olacak olursa bunu tekrar iade eder, zenginleşmezse, yetimle helâlleşir.485

Artırma:

Bundan maksad, velînin, yetimin malını sâbit durdurmamasıdır. Bu da onu, ya bizzat ya da başkası vâsıtasıyla çalıştırmasıyla gerçekleşir. Eğer, nakit para ise mudârebe yoluyla ticarete verir. Ev ve hayvan ise kiraya verir.

Tarla ise çeşitli usullerle eker, ektirir, fakat âtıl bırakmaz.486

Zamanında Teslim:

Âyette zikredilen, yetim malına en güzel yaklaşmanın üçüncü şartı, zamanında teslimdir. Çocukta rüşd hâli görülmeden önce, malın teslimi yasak olduğu gibi, rüşd hâli görüldükten sonra geciktirilmesi de yasaklanmıştır.

Mezkur âyetin ıtlâkından, bir kısım âlimler, rüşd hâli görüldükten sonra yetimin taleb etmesini beklemeden derhal malın verilmesinin vâcib olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

Âyet ayrıca, teslim işinin şâhitler huzurunda yapılmasını emretmektedir. Bu emrin zımnında, velî veya vasîlere, yetimlerin malları teslim edilirken şâhitler huzurunda ve sayılarak yapılması emri de vardır. Zîra "Şâhit huzurunda emanet olarak alınan her malın zimmetinden, şâhit huzurunda teslim sûretiyle kurtulunur."487

Erken Mes'uliyet:

Yetimin malının korunması zımnında kaydettiğimiz yukarıdaki açıklamalardan bir başka netice daha çıkmaktadır: Kur'ân-ı Kerîm, çocukların, mümkün mertebe erken yaşlarda mesûliyet sâhibi kılınmalarını istemektedir. Bu hedefe, onları, bülûğ çağından önce, ciddî ve disiplinli bir tâlim ve terbiyeye tâbi tutmakla ulaşılır. Nitekim âyet, "yetimleri deneyin" emrederek erken yaşlarda hayata hazırlanmalarını istemiş, "rüşd görür görmez teslim edin" emriyle de, teslimde yâni kendi idarelerini kendi ellerine vermekte gecikilmemesini emretmiş olmaktadır.

Bu âyet açısından -askerliğini yaptıktan sonra bile babasının vesâyetinden kurtulmayan, daha açık ifadesiyle rüşdüne erdikten yıllar sonra bile, müstahsil değil müstehlik olarak kalıp ekonomik bakımdan aileye yük olmaya devam eden gençlerin çokluğunu gözönüne alarak- memleketimizi değerlendirecek olursak, İslâmî ruhtan sâdece 485 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/529-531.

486 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/531.

487 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/531.

namazı, orucu, zekâtı terk noktasındaki zayıflamamızla değil, daha nice noktalardan nasıl uzaklaşmış

bulunduğumuzu anlarız.488

Evlendirme:

Âlimlerin, yukarda kaydettiğimiz aynı âyetten çıkardıkları hükümlerden biri de evlendirme ile alâkalıdır. Âyette geçen *"onların işlerini düzeltmek hayırlıdır"* tâbirinden, ayrıca, velînin yetimi evlendirme hakkı da bulunduğu ifade edilmiştir.

Ancak, bu hak, yetimle arasında neseben bağ bulunan velîye tanınmıştır. Bu bağdan yoksun olan vasî, sırf

"vasîlik" sıfatıyla evlendirme yetkisine sâhip olamaz. Sâdece kadı, âyetin zâhirine göre, "salâh üzere" olmak kaydıyla evlendirme ve malından tasarruf yetkisine sahip görülmüştür.

Aynı mâna "eğer onlarla bir arada yaşarsanız" ibâresinden de çıkarılarak, velînin yetimi evlendirme selâhiyeti ve onun, bu meselesiyle meşgul olma vazifesi te'kid edilmiş olmaktadır. "Zira, denmektedir, oğlansa kızıyla, kızsa oğullarından biriyle evlendirmek suretiyle, velî, yetimi, kendisiyle ve âilesiyle beraber kılmış, yetim de onlara karışmış olur." Ancak, ister velî bizzat evlensin, isterse yakınıyla evlendirsin her hâl ü kârda bu muâmele

"yetimin ıslahı" şartıyla mukayyeddir.

Bu mes'eleyi ehemmiyetine binaen, Nisâ sûresi'nde tekrar ele alan Kur'ân-ı Kerîm, bilhassa velînin yetimle şahsen evlenmesi durumunda, yetimin bir haksızlığa uğratılmamasına dikkat çeker ve şöyle der:

"Eğer velîsi olduğunuz mal sâhibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz" (Nisa: 4/3).

Kur'ân-ı Kerîm, mağdûr edilebilecek durumda olan güçsüzlerin meseleleri üzerinde fazlaca durur ve dikkatleri onlar üzerine çekerek mağdûriyetlerini önleyici prensipler koyar. Bu maksadla, yetim kadın ve erkeklerin mağdur edilmemeleri için, yukarıda kaydedilen âyetlere (Nisâ: 4/2, 3, 6, 9, 10, 11) tekrar bir atıf daha yapılır.

"Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: "Onlara dair fetvayı size Allah veriyor: Bu fetva, kendilerine yazılan şeyi vermediğiniz ve kendileriyle evlenmeyi arzuladığınız yetim kadınlara ve bir de zavallı çocuklara ve yetimlere doğrulukla bakmanız hususunda Kitab'da size okunandır. Ne iyilik yaparsanız, şüphesiz Allah onu bilir" (Nisa: 4/127).489

Erken Evlendirme:

Yukarıdaki kaydedilen âyetler, ister kadın, ister erkek olsun, yetimlerin bilhassa evlendirilmeleri ile alâkalanmakta ve bu mesele ile ilgili hükümler getirmektedir. Âyetler, ifâde ettikleri sarih fıkhî hükümlerden başka, erkek ve kız, gençlerin erken evlendirilmelerine dair cevâzı, hatta cevâzın ötesinde tavsiye ve teşvîki de tazammun etmektedir. Nitekim, bu mesele üzerinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de sarih olarak ısrarla durur ve "mümkün mertebe erken evlendirme" prensibini vaz'eder.

"Kimin bir çocuğu olursa, güzel bir isim koysun ve en iyi şekilde terbiye etsin. Büluğa erince de derhal evlendirsin. Büluğa erdiği halde evlendirmez ve delikanlı da bir günah işleyecek olursa, bundan hâsıl olacak günah babaya da terettüp eder."

Ashâb'tan mervî örneklerden başka, bizzat Kur'ân-ı Kerîm, sâdece oğlan tarafının değil, kız tarafının da münâsib aday arayıp, teklif etme prensibine yer verir: "Bazı müfessirlerce Şuayb (aleyhisselâm) olduğu ileri sürülmüş

olan ve fakat Kur'ân'da ismi zikredilmeyen Medyenli kız babası, Hz. Mûsa'ya şu teklifi yapar:

"Bana sekiz yıl çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum" (Kasas: 28/27).

Cemiyetimizde örfleşmemiş bu Kur'anî irşadın, en azından bilinmesinde fayda vardır.490

Çocuğun Malı Ve Ebeveyni

Daha önce işâret ettiğimiz üzere, malın korunması meselesinde yetim olanla yetim olmayan çocuk arasında fark olmadığını göstermek için buraya Ahkâmu's-Sigar'dan bir iki fetva kaydedeceğiz.

Önce şunu belirtelim: Nasıl ki, bizzat Kur'ân-ı Kerîm, yetim malının yenmesini kesin bir dille haram etmiş, ancak çok sınırlı ve açık şartlarla velîsinin yemesine ruhsat vermiş ise, İslâm âlimleri de aynı şekilde, bülûğa ermeyen çocuğun malının anne ve babasına haram olduğunu ifâde ettikten sonra, çok sınırlı kayıtlarla anababanın çocuklarının malından istifâde edebileceği hükmünü getirmişlerdir. Söz konusu kayıtlara uymadan yenen malın, yetim malı gibi haram olduğunu açık bir ifade ile belirtmişlerdir. Temel prensip şudur: *"İnsan için sâdece kendi çalışması helâldir"* meâlindeki âyet (Necm: 53/39) mucibince, çocuğun ameli yazılmaya başlamazdan (yâni büluğa ermezden) önceki bütün hasenâtı çocuğa âittir, ebeveyne âit değildir." Bu hükümde

"bütün âlimlerimiz (Hanefî fukaha) müttefiktir."

488 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/531-532.

489 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/532-533.

490 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/533.

1. Fetvâ: "el-Kâdı el-İmam Zâhirüddîn'in Fetvasının Hibe bahsinde kaydedildiğine göre, baba, çocuğunun malına muhtaç olursa; bakılır, bu ihtiyaç meskûn mahalde -fakirlik ve yoksulluk sebebiyle- hâsıl olmuş ise, o malı herhangi bir müeyyide gerekmeksizin yer. Adam, dağ, çöl gibi (gayr-i meskûn) bir mahalde, -beraberinde yiyecek maddesinin bulunmaması sebebiyle- ihtiyaç hâsıl olmuş ise, çocuğun malından kıymetini ödeyerek yer.

Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: *"Baba muhtaç olduğu takdirde çocuğun malından ma'ruf üzere yer."* Ma'rufa gelince: Fakir ise, herhangi bir müeyyideye tâbi olmaksızın yemesidir.

Servet sâhibi ise, kıymetini ödeyerek yemesidir.

2. Fetva: Reşîdüddin'in Fetva'sında kaydedildiğine göre, anne, kendi malını, çocuğunun malıyla karıştırır, yiyecek alır ve küçükle birlikte yerse ve yediği kendi hissesini geçecek olursa, bu câiz olmaz. Zira, Yetim Malını Yemiş olmaktadır."

3. Fetvâ "Baba, erkek çocukları bir işe verse; onlar da para kazanacak olsalar, bunların kazançlarını baba alır, bundan kendileri için harcar, artan miktarı da, bülûğ ânında, diğer mallarıyla birlikte teslim etmek üzere onlar adına muhâfaza eder.

"Eğer baba mübezzir (müsrif) ise bu mallar hususunda kendisine güvenilemezse, kadı onları babadan alır ve bir yed-i emine teslim eder. Bu hüküm, sâdece çocuğun kazancından artan paraya râci olmayıp, çocuğun bütün mallarına râcidir."

4. Fetva: "...Küçük çocuğa meyve hediye edilmiş -ve bununla ebeveyne ikramda bulunmak düşünülmüşse-bundan yemek, onlara da helâldir. Fakat çocuğa, çocuksu bir hediye verilmiş ise, bundan anne ve babanın yemesi câiz değildir..."

Çocuğa hibe, hedye vs. yollarla intikal eden yiyecek dışındaki diğer maddelerin ebeveyne haram olacağı açıktır.

Zîra bunlar çocuğun mülküne geçmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere, çocuğun her çeşit emvali, büluğdan önce, ebeveyne dahi haramdır.

DÖRDÜNCÜ BAB

YOLDAN RAHATSIZ EDİCİ ŞEY TEMİZLEMEYE DAİR

دَج َو ٍقيرطب ىشمي ٌلجر اَمَنْيَ]ب□

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نع ـ1□ □ :

اذهو ،ىئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ . ه

ل َرَفَغَف ُهل ىلاعت ُ هاللّ َركشف ُه َرَّخأف ِقيرطلا ىلع ٍكوش َنْصُغ]

يف ناك اهمإ :قيرطلا نع ٍك ْوَش َنْصُغ ُّطَق ًارْيخ ْلمعَي مل ٌلجر َعزَ : ن لاق هنإف دواد ابأ إ مهظفل

هوحن ركذو ،هَطاَمأف ًاعوضوم ناك اهمإو ،هَعَطَقف ٍةرَجش .

1. (181)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Bir adam yolda yürürken, yol üzerinde bir diken dalına rastladı. Onu alıp dışarı attı. Cenab-ı Hakk bu davranışından memnun kalarak, ona mağfiret etti".

Yukarıdaki metin, Ebu Dâvud hariç beş kitabın beşinde aynen mevcuttur. Ebu Dâvud (az bir farklılıkla) şöyle kaydeder: *"Hiçbir hayır yapmamış olan bir adam, yoldan bir diken dalını kaldırdı. Bu ya (yola uzanmış) bir ağaç dalıydı kesip attı ya da yola bırakılmış bir şeyi kaldırıp attı..."* gerisi yukarıdaki gibi.492

اَهُنَس :

]ح ِبتهمُا ُلامعأ َّىلع ْتَض ِرُع

هاللّ ُلوُس َر َلاق هنع هاللّ ىضر هرذ ىبأ نع ملسملو ـ2□ □ :

اَهِلامعأ ِئِواَسَم يف ُتْدَج َوو ،قيرطلا نع ُطامُي ىَِذ ا‘ اهِلامعأ ِنساحم يف ُتْدَج َوف اَهُئِهِيَسو،

نَفْدُت ِد ِجسملا يف ُنوكت َةماخُّنلا□].

2. (182)- Müslim'de Ebu Zerr (radıyallahu anh) hazretlerinden kaydedildiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştur ki:

"Bana ümmetimin, hayır ve şer, bütün amelleri arzedildi. İyi amelleri arasında, rahatsızlık veren bir şeyin yoldan atılması da vardı. Kötü amelleri arasında yere gömülmeden mescide bırakılmış tükrük de vardı." 493

□ى لاق: اعْزِ ل

. □□3ـ ولهُ نع بأ ةزرب رض هاللّ هنع ُ لاق:]قلت ُ اَي نَبِّ هاللّ ِ عَلهِمنْب شيئا ً نيَفْعَنُ

.

[□نيِ□

‘مِلْسُملا ِقي ِرَط ْنَع نَذ ا

3. (183)- Yine Müslim'de Ebu Berze (radıyallahu anh) anlatıyor:

491 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/533-535.

492 Buhârî, Mezâlim: 28, Cemaat: 32; Müslim, Birr: 128, (1914), İmâret: 163, (1914); Muvatta, Salatu'l-Cemaat: 6, (1, 131); Tirmizî, Birr: 38

(1958); Ebu Dâvud, Edeb: 172, (5245); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/537.

493 Müslim, Mesâcid: 58, (553); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/538.

"Ey Allah'ın Resûlü, bana faydalı olacak birşey öğret", dedim de şu tavsiyede bulundu:

"Müslümanların yolundan rahatsızlık veren şeyleri kaldır" 494

AÇIKLAMA:

Yol hakkında kaydedilen üç hadisle ilgili olarak Hz. Peygamber'in Sünetinde Terbiye adlı kitabımızdan aşağıdaki pasajı iktibas ediyoruz:

"Sünnet, medeniyet ve terakkinin mühim âmillerinden biri olan yolların inşası, bakımı, emniyeti hususunda da Müslümanların dikkatini çekmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yeni inşaatlar sırasında yolun ihmâl edilmemesini ve bunun (en az) yedi zira' olmasını istemiştir. Keza yol hususunda ihtilâf olunca da bunun yedi zira' üzere halle bağlanmasını emretmiştir. Şârihler, tarla ve bağ arasında az geçilen yolların komşular arasında anlaşmaya tâbi olarak daha geniş veya daha dar olabileceğini, bu rakamın ihtilaf hâlinde vaz edileceğini, keza çok geniş olan bir yolu da kimsenin istilaya hakkı olmadığını belirtirler.

İbnu Hacer'in de belirttiği gibi yedi zira'lık genişlikten maksad, yüklü olarak (taşıtların) rahatça gidip gelmesini sağlayacak, lüzûmu hâlinde zarûrî eşyaların kapı önüne bırakılmasına imkân verecek genişliktir. Bu miktar âmmenin menfaatına tahsîs edilen miktâr olması hasebiyle daha geniş olmadığı takdirde, daralmaya meydan vermemek için oturmak, satış vs. için işgâl etmek yasaklanmıştır. Her devrin nakil vâsıtalarına göre mezkur rakamın değiştirileceği şârihlerin ifâdesinden anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Ömer zamanında Basra ve Kûfe şehri kurulurken ana caddeler 20, tâli sokaklar 9 zira' olarak planlanmış hadisten gelen rakamın bağlayıcı olmadığı fiilen gösterilmiştir.

Müslümanlara yolda eziyet verenler lânetlenerek, "yol kesenin cihad (bile olsa hiçbir amel)'i makbul olmayacağı ve ölüsüne namaz kılınmayacağı belirtilerek" yol emniyetinin ehemmiyeti belirtilmiştir.

Keza gelip geçenleri rahatsız edecek herhangi birşeyin yoldan atılmasının sadaka sayılacağı bildirilerek yolların temiz tutulmasına teşvik edilmiştir. Bu hususun ehemmiyeti bâzı rivayetlerde şöyle bir misalle açıklanır: "Hiçbir hayır ameli olmayan bir adam, yoldan geçenleri rahatsız eden bir ağaç dalını oradan kaldırıp attı. Allâh bu amelinden memnun kalarak onu cennetine koydu."

Yol husussundaki teşvik edici hadisler, müteâkip devirlerde, halifeleri yol işlerine ehemmiyet vermeye sevketmiştir.

Hz. Ömer'in Mekke-Medine arasına kuyular kazdırıp konak, dinlen/0ğğğpğğeyğeme yerleri yaptırdığı, ehl-i zimme ile anlaşmalarda "yol ve köprüleri tâmir etme" şartını koyduğu, Hz. Ali'nin dükkanların sokaklara taşmasını yasakladığı, Emevîler devrinde, yollara, yürünen mesâfeleri tesbit maksadıyla, bugünkü kilometre levhaları gibi her üç bin zirâ' mesafeye "mil" denen bir mesâfe "bina"sının yapılarak üzerine uzaklığı yazmaya varacak derecede, yol işlerine gittikçe artan bir ihtimam ve alâkanın verildiği görülmektedir. Makrîzî, 166 yılında Halîfe Mehdî tarafından Mekke, Medine, Yemen arasına deve ve katırların kullanıldığını posta teşkilatı kurulduğunu (...) Şam yollarının çok bakımlı olup konak yerlerinde yiyecek, içecek, yem nevinden her çeşit ihtiyâcın karşılandığını, Kâhire'den kalkan bir kadının yanına azık vs. almaksızın Şam'a yaya veya atlı gidebileceği kadar emniyet hâkim olduğunu, bu durmun 803 yılında Timur işgâli vaki oluncaya kadar devam ettiğini belirtir.495

BEŞİNCİ BAB

İYİLİK ÜZERİNE MÜTEFERRİK HADÎSLER

[نيكْسِمْلا َو ِةَلَم ْر ا ‘ ىلَع ِيعاَّسلا□

: □ □1ـ نع َناوفص نب ميلس ىضر هاللّ هنع َلاق َر ُلوُس هاللّ

وبأو ،كلامو ،ملسم هجرخأ

[

. □كَلامجاهد ٍيف سَبِيل هاللّ ،ِأو كَالِّذب يِصَوُم ُلانهار َويقَوُم ُا لَّيل

. دواد

1. (184)- Safvân İbnu Süleym (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Dul ve kimsesizler için çalışan, Allah yolunda cihad eden veya gündüzleri oruç tutup geceleri de ibadet eden kimse gibidir" 496

□2ـ نعو َرمَع نب صاعلا ىضر هاللّ هنع َلاق َر ُلوُس هاللّ ِ# :[أر ْبَعُون َخصْلَة ًأعَاها َمنِيحَة

لِماع ٍيَعمُل ُخبصْلَة ٍمنها ءاجر َثَواب َاهِا َو َتصْدِيق َموعُودِها إ َأدخله هاللّ ُ تعالى بها نِم َام ،ِزْنَعلا

---

494 Müslim, Birr 131, (2618); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/538.

495 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/538-539.

496 Buhârî, Nafakât: 1, Edeb: 25, 26; Nesâî, Zekât: 78, (5, 86, 87); Müslim, Züd: 41, (2982); Tirmizî, Birr: 44, (1970); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/541.

□ □ة َلاق ضعب ىلاورة: فعَدنا ام َدون َمنيحة ِالعنز نم رده ِالسم، وتشميت ِالعاطس

.[□□الجنَة

ةً أخرجه

. َو إماطة ِ‘ا ذَى نع الطريق ِونحوه،ِ فما استطعنا أن ْنصِل َالإ َخمس َعشرة َخصل

دواد وبأو ،براخبلا .

2. (185)- Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Kırk iyilik vardır. En üstünü sağmal keçi bağışlamaktır. Bu iyiliklerden birini, sevab ümîd ederek ve vâdedilen mükâfatı tasdik ederek yapan kimseyi Allah mutlaka, bu ameli sebebiyle, cennete koyar." Ravilerden biri (Hassân) diyor ki: "Keçi bağışı dışındaki amelleri saydık: Verilen selâmı almak, hapşırana yerhamukâllah demek, yoldan rahatsızlık veren şeyi temizlemek vs. gibi, fakat on beşe bile ulaşamadık"497

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen kırk iyilik nedir? Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onları niye saymamıştır? diye bazı sorular hatıra gelmektedir. İbnu Battâl, râvilerden Hassân İbnu Atiyye'nin bunu sayamaması başkasının da sayamayacağı mânasına gelmediğini belirttikten sonra ezcümle şu açıklamayı yapar: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sözleriyle sayıya gelmeyen bir kısım hayırların işlenmesine teşvik buyurmuşlardır. Şurası muhakkak ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kırk hayrı biliyor idiler, ancak zikretmediler. Çünkü terki bizim için zikrinden daha faydalıdır. Şâyet bunlar belirlenmiş olsaydı onların dışındaki hayırların işlenmesine sekte vururdu. Nitekim, bu hayırları sayıp kırkı öte geçenler kulağımıza geldi." İbnu Hacer sahih hadislerden alınarak tâdâd edilen yirmiye yakın hayırlı ameli kaydeder.498

[نإ َتيأ َرأ َلِيق ،ٌةقدص ٍملسم هِلك بلَع

هالّ ُلوُس َر َلاق هنع هالّ نضر سوم بأ نعو ـ3□ □ :

ةجاحلا اذ ُنيعُي لاق ؟ع ِطَتْسَي مل ْنإ تيأرأ :لاق .ُقَّدصتيو ُهَسفن ُعفنيف ِهْيَديب ُلَمْع :□
ي لاق ؟د ِجَي مل

؟لَعْفَي مل ْنإ َتيأرأ :لاق

: ريخلا وأ ِفورعملاب ُرمأ□ .

ي لاق ؟عِطَتْسَي مل ْنإ َتيأرأ :لاق

فوهلملا□ .

ناخيشلا هجرخأ ُ ة .

قَدص اَهنإف هِرَّشلا نع ُكِسْمُ]. :

ي لاق

3. (186)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Her Müslümanın sadaka vermesi gerekir" buyurdu. Kendisine:

"Ya bulamayan olursa?" diye soruldu.

"Eliyle, çalışır, hem şahsı için harcar, hem de tasadduk eder" cevabını verdi.

"Ya çalışacak gücü yoksa?" diye soruldu

"Bu durumda, sıkışmış bir ihtiyaç sâhibine yardım eder" dedi.

"Buna da gücü yetmezse?" dendi.

"Ma'rufu veya hayrı emreder" dedi.

"Bunu da yapmazsa?" diye tekrar sorulunca:

"Kendini başkasına kötülük yapmaktan alıkor. Zîra bu da bir sadakadır" buyurdu.499

AÇIKLAMA

1- Hadiste her Müslümana vermesi "gerektiği" belirtilen sadakadan maksad "farz" olan sadaka yani zekât değildir. Çünkü zekât, zenginlere gerekli ve farzdır. Öyle ise mendûb olan sadaka muraddır.

Hadis "sadaka" deyince sâdece maddî bağışların araştırılması gerektiğini ifade etmektedir. Tatlı bir söz, şuurlu olarak başkasını rahatsız edici davranışlardan kaçınma bile sadaka olabilmekte ve üzerimizdeki borcun düşmesini sağlamaktadır. Ancak, bunlardan en üstünü, umumiyet itibariyle, verilen maddî sadakadır. Mevcut yoksa çalışıp kazanacak sonra tasadduk edip bağışlayacak. Çalışamayacak kimse muhtaca yardım etmek suretiyle aynı borcu ödeyebilir. Muhtaç, mutlak bırakılmış, binaenaleyh yapılacak yardım da mutlaktır, her çeşit

"yardım" buraya girer.

Son çâre olarak ma'rûfu işlemek ve zarardan kaçınmak gösterilir. Hadîsin el-Edebu'l-Müfred'de yine Buhârî tarafından kaydedilen vechinde *"hayrı ve ma'rûfu emretsin"* denmiştir. Yukarıdaki hadisin ifâdesinde "ma'rufun emredilmesi" başlı başına bir amel olmakta ve "kötülük yapmaktan kaçınmak"tan önce gelmektedir. ez-Zeyn İbnu'l-Münîr bu sonuncu durumun yani kötülükten kaçınmak sûretiyle sadaka işleme keyfiyetinin niyetle 497 Buhârî, Hibe: 35; Ebu Dâvud, Zekat: 42, (1683); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/541-542.

498 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/542.

499 Buhârî, Zekât: 30, Edeb: 33; Müslim, Zekat: 55, (1008); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/542.

olacağını belirtmiştir. Yani tabiatından gelen mücerred bir terk yeterli değildir, "Allah'a tekarrüb, rıza ve yakınlığını kazanmak düşüncesiyle kötülüğü terketmelidir" der.

2- Şârihler yukarıdaki ifadede geçen "Ya bulamazsa?" tâbirinin tertip ifâde etmediğini, binaenaleyh gücü yeten kimsenin, aynı anda bu sayılanların hepsini yapabileceğini, bu tertibin sırf bir izah için, herkesin mutlaka bir sadakada bulunabilme imkânına sahip olduğunu bildirmek için geldiğini belirtirler.

3- Bu hadis, niyet dahil her bir hayır amelinin sevab yönüyle sadaka derecesine çıkabileceğini göstermektedir.

Ayrıca maddî sadakaya gücü yeten öncelikle bunu yerine getirmelidir, zîra diğerlerinden üstündür.

4- Allah'ın mahlûkatına karşı müşfik olup mal veya bir başka şekilde de olsa mutlaka bir iyilik yapma imkânı aranmalıdır.

5- Hadisin verdiği diğer bir derse göre, insanoğlu sırf kendisi için yaşamamalı, mutlaka, başkasına sirâyet edecek bir hayırda bulunmalıdır. Muhammed İbnu Ebî Cemre bu amelleri efdaliyet ve iktidar derecesine göre şöyle sıralar: Sadaka; buna gücü yetmezse buna yakın olan veya yerine geçen bir şey ki bu da çalışmak ve kazanıp harcamaktır. Çalışmaya gücü yetmeyen bunun yerine geçecek olan yardıma tevessül eder. Bu olmadığı takdirde ma'ruf amel'de bulunmak. Bunun içine, önce zikredilenler dışındaki ma'ruf (aklen ve örfen hoş kabul edilen) ameller girer, yoldan rahatsızlık veren bir şeyi kaldırıp atmak gibi. Bu da olmadığı takdirde namaz. Buna da gücü yetmezse şerri terketmek gelir. Bu en düşük mertebeyi teşkîl eder. Burada şerden maksat dinin yasakladığı herşeydir.

İbnu Ebî Cemre, hadiste, içinde bulunduğu şartlar icabı, mendub amellerden hiçbirini yapamayacak durumda olan kimselere teselli bulunduğunu ayrıca kaydeder.

Şunu da belirtelim ki, İbnu Ebi Cemre "namaz" diyerek, yukarıdaki hadiste görülmeyen bir menduba yer vermektedir. Bu tâbirle, hadisin farklı bir vechine işaret etmektedir. Çünkü sözkonusu rivayette: *"... İki rekatlik kuşluk namazı bunların hepsinin yerine geçer"* buyrulmuştur.

Hadîste,

* Tasadduk etmek maksadıyla çalışmanın fazileti anlaşıldığı gibi,

* Kişinin, kazancını, önce kendi ihtiyaçları için harcaması gerektiği de anlaşılmaktadır.500

] هيلع ِساهنلا نم نَم َِ ُس ُّل

□ ك :# ِ هاللّ ُلوُس

ر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نع امهلو ـ4□

“ هِتباَد يف َلجرلا ُنيعُتو ،ُةقدص ِنْيَن□

ثَ ا نيب ُلِدْعَ :

ت لاق

سمشلا هيف ُعلطت ٍموي َّلك ،ٌةقدص□ .

اَهيشمَت ٍةوطَخ هِلُكِبو ،ٌةقَدَص ُةبيطلا ُةمِلَكلا :

و لاق ،ةقدص ُهَعاتم اهيلع ُهل ُعَفرت وأ اهيلع ُهلمْحَتف

ة□ .

قَدَص ِقيرَّطلا نع ىَذ ا' ُطيمتو ،ٌةقَدَص ِةَّصلا ىلإ□]

4. (187)- Yine Buhârî ve Müslim, Ebu Hüreyre'den (r.a.) kaydettiklerine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Güneşin doğduğu her yeni günde kişiye, her bir mafsalı için bir sadaka vermesi gerekir. İki kişi arasında adâlet yapman bir sadakadır. Kişiye hayvanını yüklerken yardım etmen bir sadakadır. Güzel söz sadakadır, namaza gitmek üzere attığın her adım sadakadır. Yoldan rahatsız edici bir şeyi kaldırıp atman sadakadır." 501

ثَّنحتأ ُِنك ًارومأ َتيأرأ : هاللّ ُلوُس َر اَي ُتلق] :لاق هنع هاللّ ىضر مازح نب ميكح نعو□
□5ـ

نم َكل َفَلَس اَم ىلَع َتملْسأ :لاق ٌرْجأ اهيِف ىل ْلَه□

ةَقَدَص َو ٍةَقاَتعو ٍةَص ْنم ِةَّيِلِهاَجلا ىف اهب□.

ثْلعَف هإ ِةيِلِهاجلا ىف ُهتْعَنَص ًائيش ُعَدأ ِ هاللّ وف : ُتلق .لاق ىرخأ ىفو.ناخيشلا□
هجرخأ

رْيَخ□].

ملْسأ أَملَف ريعب ِةئام ىَلع َلَمَح َو ٍةبقر َةئام ِةيلهاجلا ىف قتعأ ههنأ :ىرخأ ىفو ُ ه.َلثم□
ِمْس“ا ىف

هَلثم َلعَف□ .

5. (188)- Hakîm İbnu Hizâm (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Ey Allah'ın Rasûlü, dedim, cahiliye devrinde yaptığım hayırlar var: Dua, köle âzad etme, sadaka vermek gibi, bana bunlardan bir sevab gelecek mi?"

"Sen dedi, zaten, daha önce yaptığın bu iyiliklerin hayrına Müslüman olmuşsun."

Bir diğer rivayette der ki: Dedim ki: "Allah'a kasem olsun İslâm'da yaptıklarımdan hiçbirini eksik bırakmadan, câhiliye devrinde hepsini yapmıştım."

Diğer bir rivayette Hâkim'in câhiliye devrinde yüz köle âzad ettiği, yüz deve yükü mal tasadduk ettiği, Müslüman olunca da aynı miktarda hayır yaptığını belirtir.502

500 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/542-544.

501 Buhârî, Cihâd: 72, 128, Sulh: 33; Müslim, Müsâfirîn: 84, (720), Zekât: 56, (1009); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 2/544.

AÇIKLAMA:

Hadis şârihlerinin üzerinde durdukları hadislerden biridir. Görüldüğü üzere, Hakîm İbnu Hizâm Müslüman olmazdan önce yaptığı hayırlardan bir sevab ve ücret alıp alamayacağı hususunda sormakta; Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de *"Daha önce yaptığın iyiliklerin hayrına Müslüman oldun"* cevabını vermektedir.

Burada karşımıza çıkan en mühim soru Allah rızası için yapılmayan hayırların bir değer taşıyıp taşımayacağıdır.

Zîra temel prensibe göre, Allah rızası için yapılmayan hayırların bir değeri yoktur. Bu yüzden yukarıdaki hadis, âlimlerin ihtilaf etmelerine ve hadisi çeşitli te'villere tâbi tutmalarına sebep olmuştur. Şöyle ki: **1-** *"Daha önce yaptığn iyi amellerin hayrına Müslüman oldun"* , sözü evvelce güzel alışkanlıklar kazanmışsın, bu alışkanlıklar Müslüman olmana, İslâm'da hayırlı işlere devam etmene fıtrî bir hazırlık olmuş mânâsına gelebilir.

2- Aynı söz, "Bu yaptıklarınla güzel bir nam kazandın. Bu nâmın Müslümanken dahi devam edecektir" mânâsını taşıyabilir.

3- Geçmiş iyiliklerin, Müslüman olduktan sonraki hayır amellerinin sevabını artıracağı da ihtimalden uzak değildir.

4- Bazı âlimler "Bu sözün mânası, Müslüman olan her müşrike İslâm'a girmezden önceki hayırlı ameli yazılır, fakat kötü ameli yazılmaz demektir" demişlerdir.

5- Fakihler: "Kâfirin ibadeti sahîh değildir. Müslüman olsa bile eski ibadetleri nazar-ı itibara alınmaz"

demişlerdir. Ancak bu hüküm Nevevî tarafından şöyle tefsir edilmiştir: "Fukahanın bundan muradı küfür hâlinde işlenen hayırların dünyevî ahkâm hakkında nazar-ı itibara alınmayacağıdır. Bu sözde âhiret sevabına dair birşey yoktur."

Hülasa hayır ve imanın müsbet yönde mertebe ve dereceleri bulunduğu gibi, şer ve küfrün de kendi aralarında menfî istikâmette derekeleri, mertebeleri vardır. Sıradan bir kâfirle zâlim, fâcir, fâsık ve sefih bir kâfir, bir olmamalıdır. Binâenaleyh hayırsever kâfirlerin, zâlim kâfirlere nazaran uhrevî hayatta farklı muameleye maruz kalması, mertebesinin farklı olması makuldür. Bu yüzdendir ki, cehennemin de, cennet gibi farklı tabakaları mevcuttur. Kur'ân-ı Kerîm'de cehennemliklerin maruz kalacağı farklı azablardan bahsedilmektedir.503 Müteâkip hadisle ilgili olarak kaydedeceğimiz açıklama da bu bahsi tamamlar.504

ةيلهاجلا يف َناَك َناَعْدُ□

[ج َنبا َّنإ : هاللّ ُلوُس َر اَي ُتلق

: □□6ـ نعو ةشئاع َر ضن هاللّ ُ اهنع تلاق

بِل ْرفْغا ِهبر ًاموي ْلُقي ْمَل ُههنإ ُهُعَفْنَي :لاق ؟ُهَعِفاَن َكلذ ْلهَف ،َنيِكْسِملا ُمِعْطُيو ،َم ِح َّرلا ُل
ِصَي

. [□نيهدلا َموي ِبتئيِطَخ

6. (189)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor:

"Dedim ki Ey Allah'ın Resûlü, İbnu Cüd'an câhiliye devrinde sıla-i rahimde bulunur, fakirlere yedirirdi. O

bundan fayda görecek mi?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:

"(Hayır) iyiliklerin ona bir faydası olmayacaktır. Çünkü o bir gün bile "Ya Rabbi kıyamet günü günahlarımı bağışla" dememiştir." 505

AÇIKLAMA:

İbnu Cüd'an efsânevî hayat hikâyesi olan bir câhiliye Arabıdır. Hz. Aişe ile aynı kabileye mensubtur. Yani Kureyşlidir. Bidâyette ahlâksız ve câni birisidir. Bu yüzden kabileden kovulur. Sonra çölde rastladığı bir mağarada Hz. Nuh (aleyhisselam)'un torunlarından ve beş yüz yıl kadar hayat süren Nüfeyl İbnu Abdiddâr'ın mezarını keşfeder. Oradan ele geçirdiği servetle zengin olur, kabilesine geri döner. Bu servetle büyük hayırlar yapar.

Yukarıdaki hadis, kâfir olarak ölen bir kimsenin sıla-ı rahim yapmak, fakirleri doyurmak gibi hayırlı işlerinin ahirette kendisine fayda vermeyeceğini ifade etmektedir.

Kadı Iyaz der ki: "Kâfirlere amelerinin fayda vermeyeceğine, bunlardan dolayı sevap görmeyeceklerine, azapları da hafifletilmeyeceğine İcma-i Ümmet vardır. Lâkin suçlarına göre küffârın azapları birbirinden şiddetli olacaktır."

Yani makamları cehennem olmak yönüyle hepsi birdir. Hiçbir hayırlı amel kâfirin makamını cennet kılmada işine yaramayacaktır. Ancak cehennem içerisindeki mertebelerine müessir olabilecektir. Cinâyet, zulüm, sefâhet 502 Buhârî, Zekat: 24, Büyû: 100, İtk: 12, Edeb: 16; Müslim, İman: 194-196, (123); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 2/545.

503 Daha ziyade bilgi için Ahmed Davudoğlu'nun Müslim Şerhi'ne bakılabilir I, 460-463.

504 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/545-546.

505 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/547.

gibi, aklen, vicdanen kötü olan amelleri sebebiyle esfel-i sâfilîn istikametinde derekeleri artacak, maruz kalacakları azab şiddetlenecektir.

İslâm âlimleri naslar arasındaki farklılıklardan ve zımnî delâletlerden bu mânâları çıkarmışlardır. Dinin tebliğ ve tesbiti sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu teferruatları, sarih ve doğrudan beyanlarla ortaya koysaydı, yanlış anlamalara sebep olabilir, cahiliye büyüklerinin, İslâm'da da büyük olarak korunmaları gibi telakkîler ortaya çıkabilirdi. Bu durumdan kabilecilik asabiyeti belli bir ölçüde hissemend olur, İslâm'ın te'sisine çalıştığı vahdet ve birlik ruhu zarardîde olabilirdi.506

نأ ولو ،اًئيَش ِفو ُرْعَملا َنِم ّنَ رِقحَ ت] :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر هرذ ىبأ□
نعو ـ7□

ملسم امهجرخأ.

قْلَط ٍه ِجوب َكاخأ ىَقلت□].

7. (190)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Yapılan hayırdan (ma'ruf) hiçbir şeyi küçük bulup hakir görme, kardeşini güler yüzle karşılaman bile olsa (bunu ehemmiyetsiz görüp ihmâl etme)"* 507

ةسمخلا هجرخأ ٌ ة

[قَدَص ٍفو ُرْعَم ٌلك□].

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر َةَفْيَذُح نعو ـ8□ □ :

قِلَط ٍهجوب كاخأ ىَقلت نأ ِفورعملا َنم ّنإ□□ :

و دازو ،رباج نع ىذمرتلا هجرخأو ى

ئاسنلا ها .

كي ِخأ ِءانإ يف َكِوْلَد نم َغ ِرْفُت نأو□ .

8. (191)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Her bir ma'ruf sadakadır"

Bu hadisi Tirmizi, Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den şu ziyade ile rivayet etti: *"Kardeşini güler yüzle karşılaman, kendi kovandan kardeşinin kabına su vermen de birer "ma'ruf"dur".* 508

] هُمهِلَكُيَس َإ ٍدَحَأ ْنِم ْمُكْنِم اَ□

م :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر متاح نب ىدع نعو ـ9□

□

ف ُهْنِم َمَأْشا ُرُظْنَي َو َمَّدَق اَم إ ى َرَي َف ُهنم َنَمْيأ ُرُظْنَيَف ٌناَمُجرَت ِهَنْيَب َو ُهَنْيَب□ □
َسْيل َو ،ُهُّب َر

نَمَف ٍةَ رْمَت ِهقَشِب ولو َراَّنلا اوُقَّتاف : ِهِهْجو َءاَقْلِت َراهنلا هإ ى َرَي َف ِهْيَدَي َنيب□
ُرُظْنَي َو َمَّدَق اَم ِهِا ى َرَي

. ىذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ.

]ةَبهِيَط ٍةِملَكِبَف ْد ِجَي ْمَل□[

9. (192)- Adiy İbnu Hâtim (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizden herkese Rabbi, aralarında bir tercüman olmaksızın, doğrudan doğruya hitab edecektir. Kişi o zaman (ateşe karşı bir kurtuluş yolu bulmak üzere sağına bakar, hayatta iken gönderdiği (hayır) amellerden başka birşey göremez. Soluna bakar, orada da hayatta iken işlediği (kötü) amellerden başka birşey göremez. Ön cihetine bakar. Karşısında (kendini beklemekte olan) ateşi görür. (Ey bu dehşetli güne inanan mü'minler!) yarım hurma ile de olsa kendinizi ateşten koruyun. Bunu da bulamazsanız güzel bir sözle koruyun." 509

AÇIKLAMA:

Ateşe karşı korunmak için, ne kadar küçük görünse bile iyi amellerden işlemek gerekir. Hayırlı ameller işlemek için zengin olmayı, âlim olmayı, mevki sâhibi olmayı veya şu yaşta, bu sıhhatte olmayı beklemeye hacet yok.

Herkes hayır yapabilir, yarım hurma ile de olsa, tatlı bir söz, güzel bir yüzle de olsa, yoldan rahatsızlık veren bir taşı, bir dikeni kenara atmak sûretiyle de olsa. Hadîsler, başkalarına kötülükten vazgeçmeyi de "sadaka", hayırlı işler yapmaya "niyet" etmeyi de "sadaka" olarak ifâde ettiğine göre, hiç kimse ateşten korunmak için birşeyler yapmaktan uzak ve âciz kalmaz, yeter ki meselenin şuurunda olsun. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bir kısmı bu bölümde zikredilmiş olan sadaka ve marufla ilgili hadislerle mü'minde her an, her şeyinde hayrı arayan bir şuur uyandırmaya çalışıyor.

Mü'min, en ağır şartlarda, her çeşit imkânsızlıklarda bile mutlaka yapabileceği bir hayır bulabilir ve bununla

"Hayır yapmaktayım. Rahmeti, ecri bol olan Rabbim'den mükâfat bekliyorum" diyebilir. Bu duygu, kendini 506 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/547.

507 Müslim, Birr: 144, (2626); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/548.

508 Buhârî, Edeb: 33; Müslim, Zekât: 52, (1005); Ebu Dâvud, Edeb: 68, (4947); Tirmizî, Birr: 45, (1971); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/548.

509 Buhârî, Rikâk 49, 51, Tevhid 36, 24, Zekât 9, Menâkıb 25, Edeb 34; Müslim, Zekât 67, (1016); Tirmizî, Kıyamet 1, (2427); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/548-549.

değersiz, kıymetsiz görme kompleksinden, Allah'a karşı ye'se düşme felâketinden kurtarır. Yukarıda geçen hadislerde meknuz olan sonuncu gâyeyi de gözönüne almalıyız.510

[ةَقان ِتْيَب َلهأ ُحَنْمَي ٌلجر َأ

هالّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هالّ ىضر ةريره ىبأ نعو ـ11 :

ريبكلا حدقلا .

« سعلاو .

« ملسم هجرخأ .

[ميِظَعَل اَه َرْجأ َّنِإ ه ِسُعِب ُحورَت َو ه ِسُع ِب وُدْغ َ تَ]

10. (193)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: *"Bilin ki, bir ev halkına, sütünden ve yününden istifâde etmeleri için, akşam ve sabah bol süt veren devesini, geçici olarak bağışlayan kimsenin ecri cidden büyüktür."* 511

510 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

2/549.

511 Müslim, Zekât: 73, (1019); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 2/549.

KUTUBU SITTE 3. Cilt

BEY (ALIM-SATIM) BÖLÜMÜ 4

BİRİNCİ BAB 4

ALIM-SATIMIN ADABINA DAİR 4

BİRİNCİ FASIL 4

SIDK VE EMANET (GÜVEN) 4

İKİNCİ FASIL 6

ALIŞ-VERİŞTE VE İKÂLE'DE (GERİ VERME) KOLAYLIK 6

ÜÇÜNCÜ FASIL 8

ÖLÇÜLER VE TARTILAR HAKKINDA 8

DÖRDÜNCÜ FASIL 10

MÜTEFERRİK HADÎSLER 10

İKİNCİ BAB 11

ALIM-SATIMI CAİZ OLMAYAN ŞEYLERE DAİR 11

BİRİNCİ FASIL 12

NECASETLER 12

İKİNCİ FASIL 14

KABZEDİLMEYEN SATIŞA DAİR 14

ÜÇÜNCÜ FASIL 16

MEYVELERİN VE EKİNLERİN SATIŞINA DAİR 16

DÖRDÜNCÜ FASIL 21

ALIM-SATIMI CAİZ OLMAYAN EŞYALAR HAKKINDA 21

ÜÇÜNCÜ BAB 26

ALIM SATIMDA CÂİZ OLMAYAN ŞEYLER HAKKINDA 26

BİRİNCİ FASIL 27

ALDATMAYA DAİR 27

İKİNCİ FASIL 29

SÜTÜ HAYVANIN MEMESİNDE BEKLETMEYE DAİR 29

ÜÇÜNCÜ FASIL 31

FİYAT KIZIŞTIRMAYA DAİR 31

DÖRDÜNCÜ FASIL 31

ŞARTLAR VE İSTİSNA HAKKINDA 31

BEŞİNCİ FASIL 37

MÜLAMESE VE MÜNABEZE’YE DAİR 37

ALTINCI FASIL 38

BEY'U'L-GARAR VE DİĞERLERİ HAKKINDA 38

HİDÂNE NEDİR, BU HAK KİMEDİR? 45

DÖRDÜNCÜ BAB 48

RİBA (FÂİZ) HAKKINDA 48

BİRİNCİ FASIL 48

RİBANIN ZEMMİNE DAİRDİR 48

İKİNCİ FASIL 50

RİBÂ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER 50

HAYVAN VS. İLE İLGİLİ TEFERRUAT 57

BEŞİNCİ BAB 61

MUHAYYERLİK HAKKINDA 61

ALTINCI BAB 66

ŞUF'A'A DAİR HADÎSLER 66

Şuf'a Hakkı Âmdır. 67

Arz-u Şuf'a: 68

Şuf'ada Verâset Yoktur: 68

Şuf'a Hakkı Olan Kimse İle Müşterinin İhtilafı: 69

YEDİNCİ BAB 70

SELEM (ÖNCEDEN SATMA) HAKKINDA 70

Hülasa: ....

75

SEKİZİNCİ BAB 75

İHTİKÂR VE PAHALANDIRMAYA DAİR HADÎSLER 75

DOKUZUNCU BAB 78

AYIP SEBEBİYLE MALI GERİ VERMEYE DAİR 78

ONUNCU BAB 80

AĞACI VE MEYVEYİ SATMAK, SATILAN KÖLENİN MALI VE MALA GELEN

MUSİBETE DÂİR 80

CİMRİLİKLE İLGİLİ BÖLÜM 81

BİNA BÖLÜMÜ 86

İSLÂM'DA MESKEN.. 88

Mesken Ve Kültür: 89

Mikro Plânda Mesken 90

TEFSİR BÖLÜMÜ 105

BİRİNCİ BAB 106

TEFSİRİN HÜKMÜ HAKKINDA 106

BİRİNCİ FASIL 106

TEFSİRDEN SAKINMAYA DAİR 106

İKİNCİ FASIL 108

KUR'AN'IN FAZÎLETİNE DÂİR 108

İKİNCİ BAB 119

ESBAB-I NÜZÛLE DAİRDİR 119

FATİHA SÛRESİ 119

BAKARA SÛRESİ 121

Cezadan Maksad: 132

Mücrimin Psikolojisi: 132

Afvın Hikmeti: 133

Cezayı Devlet Verir 133

SÜNNETTE CİNSÎ TERBİYE 146

1- Cinsî Terbiye Yaşı 146

2- Cinsî Bilgi 148

3- Cinsî Hayat 150

Cinsî Güç: 150

Evlenme: 151

Tebettül (Bekâr Kalma): 152

Tatminde Tâcil: 152

Cimâdan Maksad: 154

4- Cinsiyetle İlgili Bâzı Meseleler 154

Oruç Ve Edviye: 154

İhtisâ: 154

Hayvana Temâs: 155

İstimnâ: 155

Nazar (Bakmak): 155

Hz. İbrahim'le İlgili Kısım 165

Hz. Lut'la İlgili Kısım... 166

Hz. Yusuf'la İlgili Kısım 167

AL-İ İMRÂN SURESİYLE İLGİLİ TEFSİRLER 172

NİSA SURESİ 186

Amr İbnu Ümmi Mektum 207

MAİDE SURESİ 215

1- Mürtedler: 216

2- Bağiler: 216

3- Kuttâut-Tarik (Yol Kesenler): 217

Muhârib (Eşkiya) 217

Muharib (Eşkiya) Hırsızdan Farklıdır: 217

Muharibin Cezası: 217

Nefiyden Maksad: 218

Maglubiyetten Önce Tevbe: 218

EN'AM SURESİ 229

A'RAF SURESİ 236

Elmalılı'nın Açıklaması: 239

ENFAL SURESİ 242

BERÂET SURESİ 249

Müşrikler Mescid-i Haram'a Girebilir Mi? 253

Hz. Peygamber'in Münafıklara Karşı Takip Ettiği Siyaset 256

1- Münafıkların Tavsifi 256

2. Faaliyetlerin Muhtevası 257

A. Hz. Peygamber'i Küçük Düşürücü Faaliyetler 257

B. Kritik Anlarda Terketme 258

C. Moral Bozucu Nifak Hareketleri 258

3. Hz. Peygamber (Aleyhissalatu Vesselam)'in, Münafıklara Karşı Tutumu 259

BEY (ALIM-SATIM) BÖLÜMÜ

BİRİNCİ BAB

ALIM-SATIMIN ADABINA DAİR

BİRİNCİ FASIL

SIDK VE EMANET (GÜVEN)

*

İKİNCİ FASIL

ALIŞVERİŞTE VE İKALE'DE (GERİ VERME) KOLAYLIK

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÇÜLER VE TARTILAR

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ALIM-SATIMIN ADABINA DAİR MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ BAB

ALIM-SATIMIN ADABINA DAİR

BİRİNCİ FASIL

SIDK VE EMANET (GÜVEN)

□التهاجِر ُ‘ا مِينُ الصَّدُوُقُ مَع] #

: □ □1ـ عن أبا سعيد الخدرى رضى اللّه عنه قال: قاَل َرسُوُل اللّه

. أخرجه الترمذى

. [□النَّبِيِّينَ والصِ دهِقِينَ والشُّهَدَاء ِ والصَّالِح ِ ين

1. (194)- Ebu Sa'îd el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) şöyle buyurdu:

"Emin ve doğruluktan ayrılmayan ticaret ehli (ayette sırat-ı müstakim ashabı olarak zikredilen) peygamberler, sıddikler, şehidler ve sâlihlerle beraberdir." 1

AÇIKLAMA:

İşlerinde "doğruluk" ve "güven"i esas alan kimseler insanların en üstün tabakasını teşkil eden peygamberler, sıddikler, şehidler ve sâlihler zümresinde yer alabilirler. Hadiste bu durumun tüccarlar hakkında zikredilmesi, bu iki vasfın bilhassa ticâret hayatındaki ehemmiyetini ifâde eder. Bir memlekette iktisadî kalkınma, herhalde öncelikle doğruluk ve güvene bağlıdır. Doğruluğun olduğu yerde güven hâsıl olur. Güvenin olduğu yerde az sermayeler bile bir araya gelerek en büyük kalkınma faaliyetlerine yönlendirilebilir. İslâm'ın yalan, aldatma, ölçü ve tartılarda hile gibi ahlaksızlıklar karşısındaki şiddeti, tehdidatı, sözkonusu doğruluk ve emniyeti sağlamaya yöneliktir.2

ولة في أخرى عن ر ِفاعة بن رافع قال: [إن َّالتجُّاَّر َيبُعَثُوُن َيوم َالقيامَة ِفجاَّاراً إه من اتَّقَ
□2ـ

. [□اللّه َو َبَّر وصدَقَ

2. (195)- Tirmizî'nin, Rifâ'a İbnu Râfi'den yaptığı diğer bir rivayetinde şöyle buyrulmuştur:

"Kıyamet günü tüccarlar fâcirler (günahkârlar) olarak diriltilecekler. Ancak Allah'tan korkanlar, iyilik yapanlar ve doğruluktan ayrılmayanlar müstesna" 3

تَّمَسُن َر ِجاَهُن نأ َلبَق أَّنُك] ل

اق هنع هالّل ىضر ىرافغلا َة َز َرَغ ىبأ نب سيق نعو ـ3 :

رَشْعَم اَ :

ي لاقف ُ ه

نم ُنَسْحأ َوُه ٍمْساب اَناَّمَسَف ِةنيدملاب ًاموي # ِ هالّل ُلوُس َر اَنِب َّرَمَف ،َة َرِساَّمَسلا .

هجرخأ

ةَقَدَّصلاب ُهوُبوُشَف ُبذكلاو َفِلحلا :ةياور يفو.[ُفِلَحلاو ُوْغَّل ا ُه ُرُضحَي َعيبلا َّنِا ِراَّجُّتلا.

. هوطلخا ىأ «هوبوش .

ننسلا باحصأ «

1 Tirmizî, Büyû: 4, (1209); İbnu Mâce, Ticârât: 1, (2139); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/8.

2 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/8.

3 Tirmizî, Büyû: 4 (1210); İbnu Mâce, Ticârât: 3, (2146); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/9.

3. (196)- Kays İbnu Ebî Gareze el-Gıfârî (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Biz hicret etmezden önce simsarlar olarak isimlendiriliyorduk. Bir gün, Medine'de, bize Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) uğradı. Bize ondan daha iyi bir isim verdi. Buyurdu ki:

"Ey tüccarlar, satış işine, yemin ve boş söz karışır..."

Bir başka rivayette şöyle denmiştir: *"Satış işine yemin ve yalan bulaşmaktadır, siz (Rabbin gadabını söndüren) sadaka karıştırın"* 4

AÇIKLAMA:

Bu hadisin zâhirinden hareketle Zâhirîler tüccarın zekatla mükellef olmayıp sadaka ile mükellef olduğunu söylemiştir. Halbuki diğer ulema zekat, senelik belli nisabı olan bir vergi olduğu halde sadakanın herhangi bir zamanı, nisabı olayan bir bağış olduğu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tüccarları zekattan başka olan sadaka vermeye de teşvik ettiğini söylemiştir. Ümmetin ameli ve ulemanın icmâı bu görüş üzeredir.5

ةعلَّسلِل ٌةَقَفْنَم ُفِلَحلا : ُلوق□ #

ي ِ هاللّ ُلوُس َر ُتْعِمَس] ل

اق هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نعو ـ4□ :

ةكربل ةقحمَم ُ : هظفلو دواد وبأو ،امهظفل اذهو ،ناخيشلا هجر أ□.

خ .

بْسَكْلِل ٌةَقَحْمَم□]

4. (197)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i işittim, diyordu ki:

"(Ticarette yalan) yemin, (tüccarın zannınca) mala rağbeti artırır. (Halbuki gerçekte) kazancı giderir." 6

AÇIKLAMA:

Dinimiz, alışverişte satıcıların mala rağbeti artırmak için yemin etmelerini hoş karşılamaz. Hadislerde "yemin"

kelimesi mutlak olarak gelmiştir, elhalif veya elyemîn şeklinde. Şarihler "yalan" kelimesiyle kayıtlayarak anlamaya meylederler. Buhârî bu bahse tahsis ettiği baba "Alışverişte mekruh olan yemin babı" adını vererek hadisin ruhuna uygun bir sunuş yapar. Yani satıcının yemin etmesi mekruhtur. Yemin yalan yere olursa tahrimen mekruhtur, doğru yemin olursa tenzihen mekruhtur.

Hülasa satıcının yemini mala olan alâkayı, rağbeti artırırsa da kazancın bereketini yok eder. Muttakî ticaret ehlinin herçeşit yeminden kaçınması, yemine dilini alıştırmaması gerekir.

Kazançta bereketin kalkması çeşitli şekillerde tezâhür eder. Bunlardan bir kısmını izah kolay olmasa bile, bir kısmı kolaydır. Meselâ şöyle bir izah makul gelmektedir: Yalan söylenerek satılan malın ayıbı mutlaka ortaya çıkar. Müşteri, o tüccara artık kendisi uğramayacağı gibi başkalarının uğramasına da mâni olur. Bu, kazancın bereketini gideren bir durumdur. Gayr-i meşru yoldan kazanılan paranın gayr-ı meşru harcamalara giderek sâhibini günaha soktuğu, bir kısım taşkınlıklar, şımarıklıklar sonucu sıhhatini, istirahatini kaybettiğini, hapishane, hastane ve hatta mezaristana düştüğünü çevremizde sıkca görmekteyiz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihbar ettği bereketsizlik haktır, ama şöyle ama böyle, bugün veya yarın.7

ةياور:

[

يفو

ناعِهيبلا] :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر مازح نب ميكح نعو ـ5□□

. ةسمخلا هجرخأ.

[بسكل ٌةقحمم ِةعلّسل ٌةقَفنَم ُةرجافلا ُنميلا :اَمِهعْيَب ُةك َرَب ْتَق ِحُ□]

م

نأ نَسَعَف اَمَتَك َو اَبَذَك ْنإو ،اَمِهعْيَب يف اَمُهل َك ِروُب انَّيَب َو ِناعِهيبلا َقَدَص ْنإف ا

. ق َّرفتي ْملام ِرايخلاب .

. ا

مِهعيب َةك َرَب اَ قَحْمُيو ،اهم ًاحب ِر اَحَب ْرَي□]

5. (198)- Hakim İbnu Hizâm (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Alıp-satanlar" birbirlerinden ayrılmadıkça (vazgeçmekte) muhayyerdirler. Alıp-satanlar alışverişi sıdk ve doğruluk üzere yapar (kusuru) beyan ederlerse alış-verişleri her ikisi hakkında da mübarek kılınır. Yalan söylerler (kusurları) gizlerlerse, belli bir kâr sağlasalar bile, alış-verişlerinin bereketini kaybederler."

Bir rivayet şöyledir: *"Alış-verişlerinin bereketi yok edilir: Yalan yemin* *malı rağbetli, kazancı bereketsiz kılar."* 8

4 Ebu Dâvud, Büyû: I, (3326, 3327); Tirmizî, Buyû: 4, (1208); Nesâî, Eymân: 7, (7, 15); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/9.

5 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/9.

6 Buhârî, Büyû: 26; Müslim, Müsâkât: 13 (1607); Ebu Dâvud, Büyû: 6, (3335); Nesaî, Büyû: 5, (7, 246).

Hadis'in metni Buhârî ve Müslim'deki metindir. Ebu Dâvud'da *"Bereketi giderir"* şeklindedir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/10.

7 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/10.

8 Buhârî, Büyû: 19, 22, 44, 46; Müslim, Büyû: 47, (532); Ebu Dâvud, Büyû: 53, (3459); Tirmizî, Büyû: 26, (1246); Nesâî, Büyû: 3, (7, 244-245); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/11.

AÇIKLAMA:

1- Burada alışveriş akdine kesinlik kazandıran ayrılık üç şekilde anlaşılmıştır: **a)** Kelamların ayrılması: Yani mal sâhibi: "sattım", müşteri de: "aldım" dedi mi artık geri dönülemez. İmam Malik, Ebu Hanife ve bir kısım âlimler hadisi böyle anlamışlardır.

b) Ebu Yusuf, Şâfiî ve diğer bir kısım alimler de bedenlerinin ayrılmasını anlarlar.

c) Diğer bir grup âlim de meclisten ayrılmayı anlamıştır.

Şu halde Hanefîler'de esas olan akdin sözle kesinleşmesidir. Bu tahakkuk etti mi, müşteri mala sâhib olur. Ancak hıyâru'rrü'ye (görme muhayyerliği), hıyâru'l-ayb (kusur tesbiti hâlinde akdi fesih hakkı), hıyâru'l-şart (hususî olarak belirtilen şarta bağlı fesih hakkı) durumları söz konusu olursa akdi fesih hakkı doğar. Aksi takdirde akid söz kesinleştikten sonra bozulamaz.

2- Alış verişte gizlenmemesi, beyan edilmesi gereken hususa gelince, bunu bazı âlimler malın ayıbı, kusuru varsa bunu satıcının açıklaması, semen (fiyat bedel) ile alakalı bir husus varsa onu da müşterinin gizlememesi, açıklaması gerekir diye izah etmişlerdir. Daha umumî bir ifade kullanarak: "Her iki taraf için de açıklanması gerekli olan hususların açıklanması gerekir" diye tasrih edenler de olmuştur. 9

İKİNCİ FASIL

ALIŞ-VERİŞTE VE İKÂLE'DE (GERİ VERME) KOLAYLIK

[أَذِا َو َعاَب اذإ ًاحْمَس ٌّجر ُ هاللّ َم ِح َر

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر رباج نع ـ1□ □ :

ىراخبل ظفللاو ،ىذمرتلاو ،ىراخبلا هجرخأ .]ىَضَتْقا َاذإو ى َرَتْشا .

1. (199)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Satışında, satın alışında, borcunu ödeyişinde cömert ve kolaylaştırıcı davranan kimseye Allah rahmetini bol kılsın". 10

AÇIKLAMA:

Alış veriş muamelesinin her safhasında kolaylık ve karşı tarafı memnun edici davranış teşvik edilmektedir.

Müsamaha ve fedakârlık sâdece satıcıdan beklenmemeli. Alıcı da aynı anlayışı göstermelidir. Hele borcun ödenmesi... geciktirmeden, tam zamanında eksik bırakmadan, bugün git yarın gel demeden ödenmesi gerekmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna dikkat çekmektedir.11

اذإ ٌَهَس ،ى َرَتْشا اذإ ٌّهَس ،َعاب اَذإ ًهَس : ْمُكَلبق َناك ٍلجرل ُ هاللّ َرَفَغ[:ىذمرتلا دنعو ـ2□

ى .

ضَتْقا□ [

2. (200)- Tirmizî'nin rivayeti şöyledir:

"Allah, sizden önce yaşamış olan bir kimseye rahmetiyle muamele etti. Çünkü bu adam satınca kolaylık gösterir, satın alınca kolaylık gösterir, alacağını isteyince (kabalık ve sertlik değil, anlayış ve) kolaylık gösterirdi." 12

AÇIKLAMA:

Münavî: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'ın mağfiretini kazanmada bu kimseyi kendimize örnek edinmeye teşvîk etmektedir, bu maksadla onu zikretmiştir" der.13

خْمَس□

] ه

عفري هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نع ىرخأ يف هلو ـ3□ :

عيبلا َح ْمَس ُب ِحُي َ هاللّ َّنإ□

ءاَضَقلا َحْمَس ِءا َرِهشلا□] .

3. (201)- Tirmizî'nin Ebu Hüreyre'den kaydettiği bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur:

"Allah, satıştaki müsâmahayı, satın alıştaki müsâmahayı, ödemedeki müsâmahayı sever" 14

9 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/11.

10 Buhârî, Büyû: 16; Tirmizî Büyû: 75, (1320); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/12.

11 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/12.

12 Tirmizî, Büyû: 75. (1320); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/12.

13 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/12.

AÇIKLAMA:

Hadiste müsamaha diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı semh'dir.

Münâvî hadiste bunun, "karşılıklı kolaylık (müsâhale)" mânasında kullanıldığını belirtmiştir. Aynı mânada olmak üzere Nesâî'nin bir tahrici şöyledir:

"Allah müşteri iken kolaylık gösteren, satıcı iken kolaylık gösteren, borcunu öderken kolaylık gösteren, alacağını ödetirken kolaylık gösteren kişiyi cennete koydu." 15

□□نإ] :

#

لوقي ِ هاللّ ُلوُس َر اَعمس امههنأ ا

مهنع ُ هاللّ نضر ردبلا دوعسم بأو ةفيذح نعو ـ4□ .

□هل َليق

مَلْعأ اَم َلاق ؟ٍر ْيَخ ْنِم َتْلِمَع ْله َلاقف ُهَحو ُر َضِبْقَيل ُكَلملا ُهاتأ ْمُكَلْبَق َناَك ْنَّمِم ًجر□.

نع ُز َواَجَتأو َرِسوُملا ُرِظنأف اينئدلا يف َساهنلا ُعِيابأ ُتنك يهنأ َريغ ًائيش ملعأ ام َلاق .ْرظنا

□ ناخيشلا هجرخأ .

ةنجلا ُ هاللّ ُهلَخدأف َرِسْعملا].

4. (202)- Huzeyfe ve Ebu Mes'ud el-Bedrî (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söyediğini işittiklerini anlatır:

"Sizden önce yaşamış olan birisine, ruhunu kabzetmek üzere melek gelmiş idi, sordu:

"- Bir hayır işledin mi?" Adam:

"- Bilmiyorum" diye cevapladı. Kendisine tekrar:

"- Hele bir düşün (belki hatırlarsın) dendi. Adam:

"- Bir şey hatırlamıyorum, ancak dünyada iken, insanlarla alışveriş yapardım. Bu muâmelelerimde zengine ödeme müddetini uzatır, fakire de (ödeme işlerinde müsâmaha ve bazı eksikliklerini bağışlamak sûretiyle) kolaylık gösterirdim" dedi.

Allah onu (bu kadarcık iyiliği sebebiyle affedip) cennetine koydu." 16

ماَقو ُهَجَلاعف ِطِئاح َة َرمث ُلجر َعاَتْبا] ت□

لاق اهنع ُ هالّل ىضر نمحرلادبع تنب ةرمع نعو ـ5□ :

مُأ ْتَبَهَذف َلَعْفَي َنأ َفَلَحَف ُهَليِقُي وأ ُهل َعَضَي ْنأ ِطئاحلا َّبر َلأسف ُناَصْقُّنلا ُهَل َنَّيَبت ى ً□□
ِهيف َّتح

طئاحلا ُّبر َكلذب َعِمَسَف ،ًاريَخ َلَعْفَي َ ْنأ ّلَأت : َلاقف َكلذ ُهَل ْت َرَكَذَف # ِ هالّل ِلوُس َر□
ىلإ ىرتشملا

كلام هجرخأ □ .

هل َوُه ِ هالّل ُلوُس َر َأي : َلاقف # ِ هالّل ُلوُس َر َتأف].

5. (203)- Amra Bintu Abdirrahmân (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam bir meyve bahçesinin meyvelerini toptan satın aldı. Meyveyi toplayıp miktarını tayin edince, tahmîn edilenden noksan buldu. Bahçe sâhibini görerek eksik çıkan kısmı hesaptan düşmesini veya alımsatım akdinden dönmesini talebetti. Fakat adam teklif edilenleri kabul etmemeye yemin etti. Bunun üzerine müşterinin annesi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek durumu arzetti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "O adam, hayır yapmamaya yemin etmiştir" buyurdu. Bu sözü işiten bahçe sâhîbi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, talebini kabul ettim" dedi. Muvatta, Büyû 15. (2, 621); Buhârî, Sulh 10; Müslim, Müsâkât 19, (1557).17

ه □

[ت َرْثَع ُ هالّل ُهلاقأ ًاملسم َلاقأ ْنَ□].

م #

هالّل ُلوُس َر َلاق :لاق ه نع هالّل ىضر ةريره ىبأ نعو ـ6□ □ :

دواد وبأ هجرخأ .

6. (204)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Kim bir Müslümanın ikâlesini (yani alım-satım akdini feshetmesini) kabul ederse, Allah da onu düşmekten kurtarır" 18

AÇIKLAMA:

14 Tirmizî, Büyû: 75 (1319); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/13.

15 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/13.

16 Buhârî, Büyû: 17-18, Enbiyâ: 50, İstikrâz: 5; Müslim, Müsâkât: 26-31, (1560); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/13-14.

17 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/14.

18 Ebu Dâvûd, Büyû: 54, (3460); İbnu Mâce, Ticârât: 26, (2199); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/14-15..

İkâle, ıstılah olarak alım-satım akdinin bozulmasıdır. Akdi bozma talebi müşteriden gelse de, satandan gelse de farketmez, ikale denir. Aslında akit yapıldıktan sonra, -önceden bilinmeyen veya beyan edilmeyen bir kusurun ortaya çıkması gibi- meşru bir mazeret olmadıkca akdi bozmak caiz değildir. Bir taraf (alan veya satan) bozmak istediği takdirde diğer taraf dilerse kabul eder. Bu sebepten 203 numaralı hadiste görüldüğü üzere müşterinin akdi bozma (ikale) teklifi bahçe sahibi tarafından kabul edilmeyince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) meseleye müdâhale ederek, bahçe sâhibine: "Akdi boz, ikalesini kabul et!" dememiştir. Sadece kendisine sevap getirecek bir davranışı reddetmiş olduğunu ifade buyurmuştur.

Şu halde dinimizin tavsiyesi, böyle bir durumda, karşı tarafın ikâleyi kabul etmesini tavsiye etmektir. Bunun sebebi açık: İkâle teklifinde bulunan taraf bu alışverişten bir huzursuzluğa bir pişmanlığa düşmüştür, bir zarar görmektedir. Öbür tarafın da bunu kabul edivermesi hem bir huzursuzluğu bertaraf edecek, hem de iki taraf arasına bir tadsızlık girmesini önleyeceği gibi muhabbetin artmasına da yardımcı olacaktır. Dinimiz her huzursuzluğu takbih ettiği gibi, muhabbet vesilelerini de takdir eder. Nitekim bu hadiste "akid bozma" teklifini kabul edenin davranışı övülmüş, mukabilinde Cenâb-ı Hakk'ın, onu düşmelerden, hatalardan koruyacağı, hatalarından hâsıl olan günahlarını affedeceği ifade edilmiştir.

Bir mü'mine ikâleyi kabul, kendisi için yeterli bir kârdır.19

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÇÜLER VE TARTILAR HAKKINDA

□لاَيكمْلا َو ،َةَّكَم ِلْهأ ُن ْز َو ُن ْز َوْلا] #

: □ □1ـ نع نبا رمع ىضر هاللّ امهنع لاق: لاَق َر ُلوُس هاللّ

. □ى يفو ةياور هُسكع

. ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .

[□ةنيدملا ِلهأ ُلايكم

1. (205)- İbnu Ömer anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"(Şer'î hukuku ödemek için) vezin'de Mekke halkının vezn'i esastır, keyl'de de Medine halkının keyl'i esastır." 20

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde medenî hayat için son derece ehemmiyet arzeden ölçü ve tartı birimlerine temas etmektedir. Ticarî ve dolayısıyla iktisadî hayat büyük ölçüde bunlara dayanır.

Vezn tartı yoluyla ölçmek mânasına gelir. Miktarın tayininde ağırlığı esas alınan mallara veznî denir, yağ, bal, şeker bu veznî gruba girer. Bu gruba giren malların miktarını tayinde muhtelif birimler olunca, devlet içerisinde kargaşayı önlemek için sadece birinin esas alınması gerekir. Hadis, kurulmakta olan İslâm devletinde veznî birim olarak Mekke ölçüsünün esas alınmasını emretmektedir. Âlimler "Mekkeliler ticaret ehlidir, onların bu husustaki bilgi ve tecrübeleri fazladır. Bu sebeple vezinde Mekke vezninin esas alınmasını emretmiştir" derler.

Keyl'e gelince bu daha çok tahıl ölçüsüdür. Bu gruba girenlere keylî denir. Kile tabirimiz buradan gelir.

Hububatı ağırlığına göre değil, hacmine göre ölçer. Peygamberimizin (aleyhissalâtu vesselâm) Keyl'de Medine Mikyalini esas almasını, Medine'nin ziraatçilikte gelişmesiyle izah ederler. Malum olduğu üzere Mekke beynelmilel bir ticaret şehridir, geçimini ticaretten sağlamaktadır. Ziraat mümkün değildir. Buna mukabil Medine ziraate elverişlidir ve bahçecilik, meyvecilik gelişmiştir. Binâen-aleyh Medîne halkı mikyâllerin (mekâyîl) ahvalini en iyi bilen kişilerdir.

Öyle ise bu hadis, altın gümüş üzerinden zekâtın hesaplanmasında Mekke vezin birimleri olan dirhem'in,sadaka-i fıtr, kefâret gibi dinî borçların ödenmesinde de Medine mikyallerinden olan Sâ'ın esas alınmasını emretmiş

olmaktadır. Örfî olarak her bölgede miktâra az veya çok farklılıklar arzeden ölçü ve tartı birimlerinin kullanıldığı Arabistan'da "200 dirhem altına sâhip olan zekât vermelidir" sözü "Hangi dirheme göre?" sorusunu getirecektir.

Şu halde yukarıda sunulan hadis, bu çeşit meselelerin çözümünde esas olmuştur.

Bu çeşitten ölçü birimlerini tâyin ve tahdid eden bakşa hadisler de mevcuttur.21

اوُلِيك مُكَماعَط ْيِبُاَرَ ك] #

هالّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هالّ ىضر برك ىدعم نب مادقملا نعو ـ2 :

براخبلا هجرخأ .[ِهيف ْمُكَل .

2. (206)- Mikdâm İbnu Ma'dikerb (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü nakletti:

"Yiyeceklerinizi kîle ile ölçün, sizin için mübarek kılınsın."22

19 Ebu Dâvud, Büyû: 8, (3340); Nesâî, Büyû: 54, (7, 284); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/15.

20 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/16.

21 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/16-17.

22 Buhârî, Büyû: 52; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/17.

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yiyecekleri tartmakla ilgili emri, daha ziyade "alım-satım" ve depodan çıkarılması sırasında diye kayıtlanmıştır. Alım-satımda tartmanın ehemmiyeti açıktır. Mücâzefe denen

"karalama" veya "kabalama" alım-satımda taraflardan biri aldanabilir. Dinimizde ise, "aldanmamak ve aldatmamak" esastır.

Depodan çıkarırken tartma "Hesabın bilinmesi, istihlâkin önceden yapılan tahmine uygun olarak yapılması, vaktinden evvel tüketilmemesi içindir" denmiş, böylece taamın bereketleneceğine dikkat çekilmiştir. Şârihlerin belirttiği üzere "yiyeceği tartma" ameliyesi tek başına ona "bereket ilâve etmez". Hesabı göstererek ölçülü istihlâke sevkederek berekete vesile olur.23

□لْه]

‘ #

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق امهنع هاللّ ىضر سابع نبا نعو ـ3□ □ :

ىذمرتلا هجرخأ .

مُكَلبق ُةفلاَّسلا ُم َم اُ‘ اَمهيِف ٌتكَلَه ِني َرْمأ متيهِل ُو ْدَق ْمُكنإ ِنازيملاو ِلاَيْكِملا□] .

3. (207)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mikyal (ölçek) ve mîzân (terazi) kullananlara şöyle hitab etti:

"Sizler bizden önce gelip geçen kavimleri helâk eden iki işi üzerinize almış bulunmaktasınız" 24

AÇIKLAMA:

Burada ictimaî ahlâkın mühim bir esasına parmak basılmaktadır: Alış-veriş sırasında ölçü ve tartıda dürüstlük, fertler arası güven, sevgi, saygı gibi pek çok umur buradaki dürüstlüğe dayanır. Cemiyetin ahengi, huzuru ve dolayısıyla sağlıklı terakki de bunlara dayanmaktadır. Bir cemiyette bu bağlar bozuldu mu, o cemiyetin batması yakındır. Başta Hz. Şuayb'in kavmi olmak üzere, birçok kavimlerin bu ölçü-tartı hilesinin getirdiği bozukluklarla battığını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hatırlatmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm bu mevzuya birçok âyetlerinde yer verir. Mutaffifin sûresi bu mevzuyu müstakilen ele alır.

Şurası açıktır ki, bazı safdillerin zannettiği gibi, ölçü-tartı gerektiren meslekler, dindarlığa uymayan, kaçınılması gereken meslekler değildir. Bu hadiste, böyle bir nasihat mevcut değildir. Burada ölçü ve tartı meselesinde çok dikkatli davranılması, alırken de verirken de ölçümde hassas olunması gereği vurgulanmaktadır. Nitekim daha önce geçen hadislerden bir kısmı ve meselâ 194 numaralı hadis *"Emin ve doğruluktan ayrılmayan tüccârların peygamberler, sıddikler, şehîdler ve sâlihlerle beraber olacaklarını"* haber vermiş, müjdelemiştir.25

] □ نع اَنْتَثهدح ًاعاَص ُةَّيِن َزُمْلا ٍسيق ِنب ِبيؤُذ ُتْنِب َةبيِبح ُّما اَنَل ْتَبه

و :لاق ةلمرح نبا نعو ـ4□

نْيهدُم ُهُتدَج َوَف ُهُتب َّرجف :ُسنأ لاق .# هِبنلا ُعاَص ُهنأ # هِبنلا ِجوز َةيفص نع□
َةيِفَص ى ِخأ ِنبا

دواد وبأ هجرخأ .[ٍماَشه هِدُمِب ًافصنو .

4. (208)- İbnu Harmele (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ümmü Habib Bintü Züeyb İbnu Kays el-Müzenniyye, bize (ölçüm işlerinde kullanılan) bir sa' bağışladı. Ümmü Habib bize rivayet etti ki, kendisine, İbnu Ahî Safiyye'den geldiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Safiyye vâlidemiz (radıyallahu anhâ) bağışlanan bu sâ'in, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kullandığı sâ' olduğunu söylemiştir. Râvilerden Enes İbnu İyâz der ki: "Ben bu sâ'ı denedim, (kontrol ettim) gördüm ki bu sâ, Emevî Halifesi Hişâm İbnu Abdi'l-Melik'in kullandığı müdd'le iki buçuk müdd miktarında idi".26

AÇIKLAMA:

Ebu Dâvud bu hadisi "Kefaret'in Ödenmesinde Kullanılan Sâ'ın Miktarı Nedir?" başlığını taşıyan babta kaydeder. Görüldüğü üzere, "şerî borçların ödenmesinde esas ittihaz edilmesi gereken birim ne olacaktır, bunun miktarı nasıl tâyin edilmelidir?" Âlimler arasında bidayetten beri bir problem olmuştur ve bu mesele hep, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyanları doğrultusunda, onun vaz'ettiği birimler çerçevesinde çözülmeye çalışılmıştır27.

23 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/17.

24 Tirmizî, Büyû': 9, (1217); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/18.

25 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/18.

26 Ebû Dâvud, Eymân: 18, (3279); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/18-19.

27 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/19.

دقو ،مويلا ْمُكهِدُمِب ًاثُلث َو ًاهدُ

[م ِ هاللّ ِلوُس َر ِدهع نَلع ُعاصلا َنا

ك لاق

:

د

يزي نب بئاسلا نعو ـ5

ى ·

لاعت ُ هاللّ همحر ِزيزعلا ِدبع نب َرمع ِنمز يف ِهيف َديز]

5. (209)- es-Sâib İbnu Yezîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde bir sâ', bugün sizlerin kullanmakta olduğunuz müdd'le, bir müdden üçte bir müdd miktarında fazla idi. Ancak bu miktara Ömer İbnu Abdilaziz merhum zamanında ilâve bulunuldu.28

[لَتْكف َتْعَتْبا َا ذإ َو ْلِكَف َتْعِب اَذإ].

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هاللّ ىضر نامثع نعو ـ6 :

براخبلا امهجرخأ .

6. (210)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sattığın zaman tart, satın alınca tarttır." 29

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ticarî hayat için mühim iki prensip vazediyor:

1- Alım-satımın ölçümle yürütülmesi.

2- Tartma külfetinin satıcıya âit olması.

Hadisin vürud sebebi kayda değer: Hz. Osman Benu Kaynuka çarşısında hurma alıp Medine'ye getirip, pazara döker, ne miktar olduğunu beyan eder, müşteri de onun beyanı üzerine tartmadan alır, uygun bir kâr verirmiş.

Durum Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kulağına ulaşınca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz.

Osman'a: "Sattığın zaman tart, satın alınca da tarttır" emreder.

Tartma işi ücretle yapılıyorsa, bunun ücreti satıcıya âittir. Verilecek paranın, o devirde olduğu üzere, tartımı, bütünse bozdurulması külfet, masraf gerektiriyorsa bu da müşteriye aittir.30

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADÎSLER

[ىلاعت ِ هاللّ ىلإ ِدِبلا ّبَحأ ّنإ

هاللّ ُلوُس َر َلاَق :لاق هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نع ـ1□ □ :

. ملسم هجرخأ .

قاوس ا‘ ىلاعت ِ هاللّ ىلإ ِدِبلا َضغبأو ،ُد ِجاسملا□]

1. (211)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular:

"Allah'ın en çok sevdiği yerler mescidlerdir. Allah'ın en ziyade nefret ettiği yerler de çarşı ve pazarlardır." 31

AÇIKLAMA:

Mescidler ibadet, zikir, takva gibi kulluğun kâmil mânada gerçekleştiği mahallerdir. Bu sebeple Allah nazarında en çok sevilen yerlerdir. Çarşı pazar ise hilenin, aldatmanın, İslâm'ın en az hatıra getirildiği, en ziyade dünyanın, dünyalığın düşünüldüğü, gaflet yerleri de yine çarşı pazarlardır.

Hadis çarşıların bu yönüne dikkat çekerek, teyakkuza, dürüstlüğe teşvik etmektedir. Aslında, dinin belirttiği çerçevede yapılan ticaret helâldir. Bu çeşit ticaretin yapıldığı yerler de tebcîle değer yerlerdir. Nasıl olmasın ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dürüst tüccarları en yüce mertebedeki insanlar arasına dahil etmiştir.32

نَم َر ِخآ ًَو َقوُّسلا ُلُخدي ْنَم َل َّوأ َتْعَطَتْسا ِنإ ّنوُكَت َ] ه□

نع هاللّ ىضر ناملس نع هلو ـ2□ :

□ ه

تَيا َر ُب ِصْنَي اَهِب َو ،ناطيشلا ُةَكَرْعَم اَهنإف اَهْنِم ُجرخَي□].

2. (212)- Selman (radıyallahu anh) diyor ki: "Elinden geliyorsa, çarşıya ilk giren olma. Oradan son çıkan da olma. Çünkü çarşı, şeytanın, (insanları şaşırtmak için kıyasıya) savaş verdiği yerdir, bayrağı da orada dalgalanır."33

28 Buhârî, İ'tisam: 16, Kefârât: 5; Nesâî, Zekât: 44, (5, 54); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/19.

29 Buhârî, Büyû': 51; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/19.

30 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/19-20.

31 Müslim, Mesâcid: 288, (671); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/21.

32 Bak. 194 numaralı hadis. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/21.

33 Müslim, Fedâilu's-Sahâbe: 100, (2451); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/22.

AÇIKLAMA:

Bu hadis Hz. Selman (radıyallahu anh)'ın şahsî sözü gibi görünse de hükmen merfû sayılır. Burada da herçeşit uyarılara rağmen çarşıda hüküm sürecek fiilî duruma dikkat çekiliyor: Hile, hurda, yalan yere yemin, aldatmalar, boş sözler vs. hepsi de şeytana lâyık işler.34

هجرخأ

نيهِدلا يف َهَقَفَت ْدَق ْنَم هاِ اَنِقوُس يف ْعبَيِ َ] ل□].

اق ههنأ هنع هاللّ ىضر رمع نعو ـ3□ :

ىذمرتلا.

3. (213)- Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bizim çarşımızda dini bilen kimseler satıcılık yapsın" buyurmuştur.35

AÇIKLAMA:

Burada dini bilmekten maksad, iman ve asgarî seviyede ibadetlerini yapabilecek kadar ilmihal bilmek olmamalıdır. Bunlara ilâveten, farzları, haramları, mekruhları, alış verişle ilgili emirleri, yasakları, ticaret âdabını ve hatta meslekî bilgileri vs. yi de buna dahil edebiliriz. Nitekim İbnu Abidin farz-ı ayn ilimleri sayarken

"...Keza meslek erbabına ve bir şeylerle meşgul olan herkese, o mevzudaki haramdan kaçınabilmesi için onunla ilgili ilmi ve ona terettüp eden ahkâmı öğrenmesi farzdır... Keza alışveriş... ile ilgili bilgiler de bu meselelerle iştigal etmek isteyen kimselere farzdır..." demektedir.

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu emri doğrultusunda tatbikata yer verildiği zamanlar istikrarlı, güvenilir bir ticarî hayata sahip olarak terakkî eden İslâm cemiyetleri, buna riayet edilmediği dönemlerde geriliklere düşmüşlerdir. Asker kaçaklarının, emeklilerin, köyden şehre gelen işsizlerin çarşı pazarda iş bularak esnaf ve ticaret ahlâkını nasıl bozduklarını ve bu duruma paralel olarak İslâm âleminin nasıl çöküntüye sürüklendiğini İ.Ü. İktisat Fakültesi Öğretim üyelerinden merhum Sabri F. Ülgener "İktisadî İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri" adlı eserinde edebî örneklerle izâh eder.

Eseri dikkatlice ve ne demek istediğini anlayarak okuyanlar, marksistlerin bir iddiasının ilmî bir tekzibini görecekler: Onlara göre, "Üstyapı dedikleri ahlâk, hukuk, din gibi mânevî değerler, altyapı denen iktisadî hayata bağlıdır. İktisâdî durum değiştirildi mi, kendiliğinden ve zorunlu olarak ahlâk, hukuk din vs. değişir."

Ülgener, edebî örneklerle ahlâk ve zihniyet durumlarının değiştiğini gösterdikten sonra, buna tâbi olarak iktisadî durumun bozulduğunu gözler önüne serer.

Ülgener'in bu çalışması Alman mütefekkiri Max Veber'in geliştirdiği sistemi Türk tarihine bir tatbikten ibârettir.36

□قْشَمِد

] :□4ـ لاق هنع هاللّ ىضر ءادردلا ىبأ نعو

□ام اَو ّدُ أ ّنَ لِي مَتْجَرا ًعلَى دَر ةِجَ عماَج

□□ةعامجلا يف ةهصلا بِنُتوُفَت ًّوَ ،ِ هاللّ لِيبس يف اَهب ُقهدَصَتأ ًارانيد َنيسمخ ٍموي ّلك
ِهيف ُبي ِصُأ

□لاج ِر مهيف ىلاعت ُ هاللّ لاق َنيذلا َنم َنوكأ َ نأ ُه َرْكأ ْنكلو ،ىلاَعَت ُ هاللّ ّلحأ اَم ُمي ِرْحَت

ِب اَم َو

. نيزر هجرخأ

ا

Œ

ةي

.[

 هالّل ِرْكِذ ْنع ٌعيَب ًَو ٌة َراَجِت ْمهيِهلُت

4. (214)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) buyurmuştur ki: "Ben, Şam'daki Ümeyye Camii'nin merdivenlerinde bir dükkan sâhibi olup, her gün elli dinar kazanıp Allah yolunda harcamak ve bu esnada namazlarımı da hep cemaatle kılmak, Allah'ın helal kıldıklarını da haram etmemek şartlarını arzulamaktan ziyade, Allahu Teâla'nın, haklarında: *"...o kimseler ki ne bir ticaret ne de bir alış veriş onları Allah'ı zikretmekten alıkoymaz"* (Nur: 24/36) övgüsünü kullandığı kimselerden olmamaktan korkarım."37

İKİNCİ BAB

ALIM-SATIMI CAİZ OLMAYAN ŞEYLERE DAİR

(Bu babda dört fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

NECÂSETLER

*

34 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/22.

35 Tirmizî, Vitr: 21, (487); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/22.

36 Daha fazla bilgi için Peygamberimizin Hadislerinde Medeniyet Kültür ve Teknik adlı kitaba bakılmalıdır (s. 45-55), ayrıca Ülgener'in kitabı da görülmelidir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/22-23.

37 Bu rivayet Rezîn'in ilâvesidir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/23.

İKİNCİ FASIL

KABZEDİLMEYEN SATIŞA DAİR

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

MEYVELERİN VE EKİNLERİN SATIŞINA DAİR

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ALIM-SATIMI CÂİZ OLMAYAN EŞYALAR HAKKINDA

BİRİNCİ FASIL

NECASETLER

تَلاعت

□

□ هاللّ ّنإ : ةهكّمِب

#

□ل [مَس ِع رٌتْ َر لُوُس هاللّ ِ يَقُوُل عَاَم لاَفتح

: ه هنع اق

□1ـ نع رباج نضر اللّ

□فقيل َ اَي ر َ لُوُس هاللّ : ِ أَر َتْيأ شَحُوم َلاميتةِ : فإنهه

. □حر ّم َ بيع َلاخمر ِ ولاميتةِ َ و لاخنزِ ْ ير ِ و َ ا ُ صنْأم

□م قاَل َ عند َ ذلك .

فقاَل: َ هو َ حَرام ٌ ث

. □يطلَن اَهب الُسقُفُ، ويدُهَنُ اَهب الجلُودُ، وي َسْتَصْبَحُ اَهب النّأس

ه ُ . أخرجه

[□ ُ لايهَوُد َ إنّ اللّه َ تعالن امل حره م َ عَلَيهْمِ ْ شحُوَمه اَجمُلَوُه ُ مث ّ باعوُه ُ فأكَلُوا ثمَن
قاتَلَ اللّه

. ه ُ أذَاَبوُه

أجمَلُو »

« سة ومعن

. الخم

1. (215)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: Mekke'nin fethedildiği sene Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i Mekke'de işittim, şöyle buyuruyordu:

"Cenab-ı Allah içki, ölmüş hayvan, domuz ve putun alımsatımını yasakladı." Bunun üzerine:

"Ey Allah'ın Resûlü "ölmüş hayvanların iç yağı hakkında ne buyurursunuz, zîra onunla gemiler yağlanır, derilere sürülür, kandiller aydınlatılır" dendi. Cevâben:

"O (nun satışı) haramdır" buyurdu ve ilâve etti: *"Allah Yahudilerin canını alsın. Allah onlara ölmüş hayvanların iç yağını haram kıldığı vakit bu yağı erittiler, sonra satıp parasını yediler."* 38

AÇIKLAMA:

Âlimler burada ifade edilen hükümde bazı farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İhtilaf, daha ziyade Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sorulan soruya verdiği cevaptaki "O haramdır" cümlesindeki "O" zamirinden kastedilen şeyden ileri gelir. Şâfiîler bundan "alım-satım"ın kastedildiğini söylerler. Böyle olunca "iç yağı" ve bir kısım "pis şeyler"in alım satımı haram olmakla birlikte kullanılması haram değildir hükmü çıkarılır. Halbuki Cumhur dediğimiz çoğunluk "O" zamirinden "kullanma"yı anlamışlardır.

Şafiîler'e göre ölmüş hayvanın iç yağı yenmese, insan bedenine sürülmese de, gemi yağlama, kandil yağı yapma gibi işlerde kullanılabilir.

Cumhur ise ölmüş hayvandan istifade yasağı umumî olduğu için, hiçbir surette bu maddelerden istifâde edilemeyeceğine hükmetmiştir. Cumhur'un tek ruhsatı, ölmüş hayvanın debbağlanmış derisi ile ilgilidir. Bu da zâten nasla açıklanmış bir ruhsattır.

Zeytin yağı, tereyağı gibi aslında temiz olduğu halde sonradan necâset değerek kirlenen yağlara gelince, bunların yenme ve bedene sürülmesi dışında, kandilde yakılmaları, sabun yapılmaları, pislenmiş balın tekrar arıya yedirilmesi, ölmüş hayvanın köpeğe yedirilmesi, keza pislenmiş yemeğin hayvanlara yedirilmesi gibi meselelerde de selef âlimleri ihtilaf ederler. Şâfiî mezhebinin sahih hükmüne göre bütün bunlar câizdir. İmam Malik ve Ebu Hanîfe'nin de aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Ebu Hanîfe (rahimehullah) necis olan zeytin yağının "durumunu belirtmek kaydıyla" satışının da câiz olacağını söylemiştir. Ahmed İbnu Hanbel ise, temiz olmayan şeylerin kullanılmasının, satılmasının haram olduğu, onlardan hiçbir surette istifadenin câiz olmadığı görüşündedir.39

□بَنِعلا َنِم ُرَصْعُي اهمع امهنع ُ هاللّ ى ِض َر ٍسابع َنبا َلأس ُهنأ ةَلْع َو ِنب نمحرلادبع نعو
□2ـ

لاق ؟اهَم ّرَح ىلاعت َ هاللّ ّنأ َتْمِلَع ْله ُ : هل َلاقف ٍرْمَخ َةيوا َر # ِ هاللّ ِلوسرل ىَدهأ ًجر ّنإ] لاقف

:

ِم َساَر ْر َتَه؟ لاَق َأمَر ْتَه ُببيَعْها. فقال: إنه الذَّي :

ب # ه

الّل لوُس َر ُهل لاقف ،هِبْنَج ىلإ ًاناسنإ ّرَاسَف

38 Buhârî, Büyû': 112, Meğâzî: 50; Müslim, Müsâkât: 71 (1581); Ebu Dâvud, Büyû': 66 (3486); Tirmizî, Büyû': 61 (1297); Nesâî, Büyû': 93, (7, 309-310); İbnu Mâce, Ticarât: 11, (2167); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/26.

39 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/26-27.

كلامو ،ملسم هجرخأ .[امهيف ام َبَهَذ ّتَح ِنْيتَدازَملا َحَتَفَف ،اهَعيب َم ّرَح ،اهَب ْرُش م ّرَح

. ةيوارلا ة

» دازملا ىئ

.

»

اسنلاو

2. (216)- Abdurrahman İbnu Va'le'nin anlattığına göre, İbnu Abbas (radıyallahu anh)'dan üzüm şırası hakkında sorunca ondan şu cevabı almıştır:

"Adamın biri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir şarap dağarcığı hediye etmişti, kendisine

"Allah'ın bunu haram kıldığını bilmiyor musun?" dedi. Adam:

"Hayır bilmiyorum" cevabını verdi ve yanında bulunan birisine birşeyler fısıldadı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama

"Ona ne fısıldadın?" diye sorunca adam:

"Onu satmasını emrettim" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"İçilmesi haram olanın satılması da haramdır" buyurdu ve iki şarap dağarcığının ağızlarını açarak içlerini boşalttı."40

ه َرَصب َعَف َرف ِنك ُرلا َدنع ًاسلا□

[ج ِ هالّ َلوُسر ّتيأ

ر :لاق امهنع هالّ نضر سابع نبا نعو ـ3□

اوُلكأو اَهوعابف َموُحُّشلا ُمِهيلع َم َّرح بلاعت َ هالّ َّنإ ً : اثث َدوهيلا ُ هالّ َنَعَل :لاقف َك
بلإ ِءامسلا ِحَضف

□ دواد وبأ هجرخأ .

هَنَمَث ْمهيلع َم َّرح ئش َلكأ ٍموق نَلَع َم َّرح اذإ بلاعت َ هالّ َّنإو ،اَهَنامَثأ] .

3. (217)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i Kâbe'nin yanında otururken gördüm. Bir ara başını semaya kaldırarak güldü ve şunu söyledi:

"- Alah Yahudilere lânet etsin, Allah Yahudiler'e lânet etsin, Allah Yahudiler'e lânet etsin! Allah onlara (ölmüş

hayvanların) iç yağını yasaklamıştı tutup bunu sattılar ve parasını yediler. Halbuki Allah bir millete bir şeyin yenmesini haram etti mi, onun parasını da haram etti demektir." 41

AÇIKLAMA:

Açıklama için 215 numaralı hadise bak.42

صهِقَشُيْلَف َرْ□

[مَخْلا َعاَب نَ

م

هالّ ُلوُس َر َلاق :لاق هنع هالّ نضر ِةريغملا نع هلو ـ4□ □ :

ا .

هعيبيو بأَّصقلاك اهعطقيلف بأ :َري ِزَانَخلا]

4. (218)- el-Muğîre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: *"Kim içki satarsa, hınzır kasaplığı da yapsın"* 43

AÇIKLAMA:

Hadis, tağliz ve tenfir yoluyla içkinin yasaklığını beyan etmektedir. Zira domuz yemekten umumiyetle kaçınıldığı hâlde, içkiye karşı alâka gösterenler az değildir. Halbuki haram olma yönüyle ikisi de birdir ve ikisi de eşit şekilde haramdır. Bu mânayı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle bir benzetme ve mukayese ile ifade buyurmuştur.44

ل

اقف ًارْمَخ اوُث ِر َو ِماَتيأ ْنع # ِ هاللّ َلوُسر َلأس ُهنأ] ه :

نع ُ هاللّ ىضر ةحلط بأ نعو ـ5□ .

□هدنع : ُرهأ ِق ِرمخلا َو رِسكاو .

و ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ

لاق ؟ًّخ اَهُلَعْجأ ًَوأ َلاق ،اَهْق ِرهأ□ □].

ناَنِدلا.

5. (219)- Ebu Talha (radıyallahu anh) anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan "İçkiye vâris olan yetimler" hakkında sormuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Dök onu!" emretmiştir. Ebu Talha:

40 Müslim, Musâkat: 68, (1579); Muvatta, Eşribe: 12, (2, 846), Nesâî, Büyû': 90, (7, 307-308); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/27-28.

41 Ebu Dâvud, Büyû': 66 (3488); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/28.

42 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

3/28.

43 Ebu Dâvud, Büyû': 66, (3489); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/28.

44 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/28-29.

"Sirke yapsam olmaz mı?" deyince de

"Hayır!" diye cevap vermiştir."

Tirmizî'nin rivayetinde: *"Şarabı dök, küplerini de kır"* buyurmuştur.45

AÇIKLAMA:

Âlimler bu hadisin hükmünde de az çok ihtilaf etmişlerdir. Bazıları şarabın hiçbir surette kullanılmaması gereğine hükmederler. Zîra, malının ziyan edilmemesi hususunda en ziyâde hassasiyet gösterilmesi gereken yetimlere miras yoluyla intikal eden şarabın sirkeye tahvil edilerek değerlendirilmesine cevaz verilmemekte, dökülmesi emredilmektedir. Hz. Ömer, Şafiî, Ahmed İbnu Hanbel hazerâtı bu görüştedirler.

Ancak, Atâ İbnu Ebî Rabah, Ömer İbnu Abdilaziz, Ebu Hanîfe gibi bâzı âlimler şarabın muameleden geçirilerek sirkeleştirilmesini câiz görmüşlerdir. Bazıları bu muameleyi ölmüş hayvanın derisinin debbağlanarak kullanılır hâle getirilmesine benzetmişlerdir. Ancak, "Derinin debbağlanması meselesinde nas olduğu halde, şarabın sirkeleştirilmesi meselesinde nas yoktur, kıyas yanlıştır" denmiştir. 46

İKİNCİ FASIL

KABZEDİLMEYEN SATIŞA DAİR

] بهتح ُهْعِبَي َف ًاماَعَط ى َرَتْشا ِنَ

م #

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق امهنع هاللّ ىضر رمع نبا نع ـ1□ □ :

ىذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ . ُ ه .

يِف ْوَتْسَي□ [

1. (220)- İbnu Ömer (radıyallahu anh)'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir:

"Bir yiyecek satın alan kimse, onu kabzetmeden önce satamaz" 47

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, malın kabzedilip, satıcıdan tamamen devralınmasından önce satılması yasaklanmaktadır. Bu mevzuda da âlimler başka rivayetleri de göz önüne alınca bazı ayrılıklara düşmüşlerdir. Şöyle ki: Ebu Hanîfe

"Akar hâric, başka şeylerin hepsinde caiz değildir" der. İmam Şâfiî, "Satılan mal devralınmadan satılamaz" der.

Onun için akar, yiyecek, menkul, nakd hepsi birdir. İmam Mâlik ve diğer bazıları: "Yiyecekte câiz değildir, başka mallarda câizdir" demiştir. "Mekîl ve mevzun olanlar yani kile ile ölçülenlerle terazi ile tartılanlarda caiz değil, öbürlerinde caizdir" diyenler de olmuştur.

Unutmayalım, her görüş sahiblerinin şer'î delilleri mevcuttur. Farklılıklar dinimizin farklı şartlara göre getirdiği ruhsat ve kolaylığı, Şâri-i Rahimin kullar karşısındaki rahmetini gösterir. Zîra Resûlü Ekrem: *"ümmetimin ihtilafı rahmettir"* müjdesini vermiştir.

2- Malın kabzedilmesine gelince, kabz'ın eşyaya, şartlara göre değişik şekillerde gerçekleşeceği belirtilmiştir.

Hattabî özetle şunları söyler: "Kabz eşyanın cinsine ve halkın âdetlerine göre farklılıklar arzeder. Bâzan satılan eşyayı (mebî) satın alanın eline koymak sûretiyle olur. Bâzan müşteri ile mal arasındaki mânianın tahliyesi ile (arsa gibi) olur. Bâzan malın yerinden götürülmesi ile olur. Bâzan kîle ile ölçülenlerin kileye vurulmasıyla olur.

Göz kararıyla toptan satılanlarda kabz, yerini değiştirmekle, bir başka mekâna taşınmakla olur. Bir malı kile ile ölçüp satın alan kimse yeniden ölçmeden, ilk ölçümü ile satmak isterse caiz değildir. İkinci sefer ölçerek satmalıdır."48

هالّ ُلوُس َر َاناهنف ًافازُج ِناَبك ُرلا نم َمَاعَّطلا ى ِرَتْشَن اَّنُك َو :لاق ُهَضِبْقَي بهت : ح □ #
رخأ يفو ـ2□

انوزوم وأ ناك يكم :ردقلا لوهجملا ف□ .

« ازجلا .

هِناَكَم ْنِم ُهَلقْنَن ّتَح ُهَعيِبَن ْنأ□ «

2. (221)- Bir diğer rivayette: *"... malı kabzedinceye kadar"* ziyadesi vardır. İbnu Ömer der ki: "Biz hayvanla gelenlerden tartmadan göz kararıyla yiyecek satın alırdık. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) satın aldığımız bu şeyleri başka yere naklederek yerini değiştirmeden satmamızı yasakladı"49

---

45 Ebu Dâvud, Eşribe: 3 (3675); Tirmizî, Büyû': 58, (1293); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/29.

46 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/29.

47 Buhârî, Büyû: 49, 51, 54, 55, Hudud: 42; Müslim, Büyû': 29, 35, 40, 41, (1525-1526-1528-1529); Nesâî, Büyû: 55, (7, 286-287); Ebu Dâvud, Büyû: 67 (3492); Tirmizî, Büyû': 56 (1291); Muvatta, Büyû: 40, (2, 640-641); İbnu Mâce, Ticarât: 37, (2226); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/30.

48 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/30-31.

49 Müslim, (1527); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/31.

بِنم ُديرُيف بِنيِتأيل َلُج َّرلا َّنإ : هاللّ ُلوُس َر َاي ُتلق] :لاق هنع هاللّ ىضر مازح نب ميكح
نعو ـ3□

: كَ دْنِع َسْيَل ام ْعِبَت :لاق ؟قوُّسلا َنِم ُهُعاَتْبأ م□].

ث هنم ُعيبأفأ ؛ُبلطَي ام يِدنع َسيلو ،َعيبلا

ننسلا باحصأ هجرخأ .

3. (222)- Hakîm İbnu Hizâm (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Ey Allah'ın Resûlu dedim, bana gelip, birşeyler almak isteyenler oluyor. Halbuki istenen şey bende yoktur. Bu durumda bilâhere çarşıdan satın alarak teslim etmek üzere istenen şeyi satayım mı?"

" Hayır dedi, yanında mevcut olmayan şeyi satma." 50

AÇIKLAMA:

Âlimler bu yasağın daha ziyade ayn (cemi'a'yân gelir) denilen hâricen mevcut muayyen müşahhas olan -bir kitap, bir ev, bir at, bir miktar para... gibi- eşya ile alâkalı olduğunu söylemişlerdir. Bu çeşit mallar akit sırasında mülkünde veya taht-ı tasarrufunda değilse satışı yasaktır. Kaçmış kölenin satışı, henüz kabzedilmemiş bir mebî'in (satın alınmış malın) satışı, kafesten kaçmış bir kuşun satışı, bir başkasına ait malın sahibinin izni olmadan satışı gibi. Başkasının malını satma yasağı, sahibinin izin verip vermiyeceği bilinmediği içindir. Şâfiî (rahimehullah) bu görüştedir. Mâlik, Ebu Hanîfe'nin ashabı ve Ahmed İbnu Hanbel hazerâtı (rahimehümullah) sahibinin iznine bağlı olarak başkasının malından satılabileceğini söylemişlerdir.

Satış sırasında mevcut olmayan şeyin satılmasıyla ilgili yasak daha ziyade aynî eşya ile alâkalıdır, değilse, Bağavî'nin Şerhu's-Sünne'de açıkladığı üzere Bey'us-Sıfat bu yasağa girmez.

Bey'us-Sıfat tâbiriyle selem kastedilir. Zîra, selem akdi sıfatları belirlenmiş malın bu sıfatlara uygun şekilde, tâyin edilen vakti gelince teslim edilmek üzere yapılan satışıdır. Bu satış "ayn"ın değil "sıfat"ın satışı olmaktadır.51

نتح ًاماعط ُلجرلا َعيِبَي نأ

□ □4ـ هالّ ُلوُس َر نَه]ن :لاق امهنع هالّ ىضر سابع نبا نعو

أ

ج ْرُم ُماعطلاو ،َمها َرَدِب ُمِها َرَد َكاذ :لاق ؟َكِلذ َفيك :ٍسابع نب ُتلق :سواط لاق ُ ه□].

يِف ْوَتْسَي□ .

ةسمخلا هجرخأ .

4. (223)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kimsenin, yiyecek maddesini tam olarak kabzetmiş olmadan satmasını yasakladı. Tâvus der ki: "İbnu Abbas'a

"Bu nasıl olur?" diye sordum da bana şu cevabı verdi:

"Bu dirhemlerin dirhemlerle alınıp satılmasıdır, yiyecek maddesi ise tehir edilmiştir."52

AÇIKLAMA:

Burada yasaklanan alım-satım muamelesi şöyle: Bir şahıs diğerinden 100 dinara yiyecek satın alır. Ve 100 dinarı satıcıya peşin öder, ancak malı teslim almaz. Mal satıcının elinde gecikir. Sonra malı bu yeni sahibi bir başkasına mesela 120 dinara satar. Böylece ortaya dinin ruhuna uymayan bir satış şekli çıkmış olmaktadır: Parayla para kazanmak. Bu ise ribâ'dır ve haramdır. İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu şekli önlemek ve bu tarzın açacağı suistimalleri bertaraf etmek için satın alınan malın kabzedilmeden satılmasını yasaklamıştır.53

□5ـ نعو ناميلس نب راسي ىضر هالّ هنع :لاق َوبأ ةريره ىضر هالّ ُ هنع ملروان نب

لاقف□ وبأ ةريره: أح َّلَت َعْيَب الصكَاكِ، وقد نَهَى َر سُول

مكح□]أح َّلَت َعْيَب الربَا؟ فقال مَافَعَلْتُ .

:

لا

الطعامِ حتى يُسْتَوْفَى فخطب مروانَ فنهى عن بيعِه قال سليمان: فنظرتُ الإ

□ هالّ

عيب نع□

ملسم هجرخأ .

سانلا بِديأ نم اَهنوُذخأيِ سرح□].

50 Nesâî, Büyû: 60, (7, 289), Ebu Dâvud, Büyû': 70 (3503); Tirmizî, Büyû: 19, (1232); İbnu Mâce, Ticarât: 20, (2187); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/31.

51 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/32.

52 Beş kitap'ta da tahriç edilmiştir. 220 numaralı hadisle aynı bablarda zikredilmiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/32.

53 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/32-33.

5. (224)- Süleyman İbnu Yesar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) Mervân İbnu'l-Hakem'e:

- Sen faiz ticaretini helâl kıldın dedi. Mervan:

- Ne yapmışım? diye sordu. Ebu Hüreyre tekrar:

- Sen sened satışını helâl addetmişsin. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tam olarak kabzedilmezden önce yiyecek satışını yasakladı, dedi. Râvi der ki:

"Bu konuşma üzerine Mervan halka hitab ederek sened satışını yasakladı." Süleyman ilâve etti:

"Ben muhafızların bu senedleri, halkın elinden topladıklarını gördüm."54

AÇIKLAMA:

Sened diye tercüme ettiğimiz tâbirin aslı sakk'dır, borç senedi, mahkeme hücceti mânalarına gelir. Burada, âmir tarafından memura verilen maaş senedidir. Bu senede: "Filana şu kadar zahîre veya para verilsin" diye yazılmıştır. Senedi alan orada yazılı olan şeyleri tesellüm etmeden başkasına satardı. İşte bu muâmele yasaklanmış olmaktadır.55

زْكَب ىلع ٌتنكف ٍرفَس يف # ِ هاللّ ِلوُسر َعَم انك] :لاق امهنع ُ هاللّ ىضر رمع نبا نعو□
□6ـ

رمع ُه ُرجزيف ِم ْوَقْلا َماما ُمَّدقَتَيَف ِبنُبِلْغَي َناكف رَمُعِل ٍبْعَص□

هاللّ لوسر هل لاقف □

هاللّ ِلوُسر ْيَدَي نيب ُمَّدقتي ُهْكِسْمأ ِبل ُلوقيو ُه ُرُج ْزيف ُمدقتي َّمُث ُهُّدريف □ .

هاللَّدبَع اَي َكل َوُه # ِ هاللّ ُلوُس َر ِبل لاقف ُ ه □

نم ُهَعاَبَف ِ هاللّ ُلوُس َر اَي َكَل َوُه لاقف .ُرَمُع اَي ِهيِنْعِب .

براخبلا هجرخأ .[َتْئِش اَم ِهِب ْعَنْصاف .

6. (225)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir sefer sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le beraber bulunuyorduk. Ben Hz. Ömer'e ait, yüke yeni alıştırılan henüz zabtı zor bir devenin üzerindeydim. Deve dik başlılık edip cemaatin önüne önüne giderdi. Babam Ömer (radıyallahu anh) devenin bu davranışından üzülür, onu tekrar geriye atardı. Bana da:

"Devene sâhib ol, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önüne geçmesin" derdi. Sonunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

- *Ey Ömer, onu bana sat* dedi.

- Pekâla o senin olsun ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Böylece deveyi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ondan satın almış oldu. Sonra da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana dönerek:

"Ey Abdullah, deveyi sana bağışladım, artık o senindir, onu istediğin gibi kullan" dedi.56

ÜÇÜNCÜ FASIL

MEYVELERİN VE EKİNLERİN SATIŞINA DAİR

]□ و ،ُهُحص َوُدبي َّتح َرَمهثلا اوُعيِبَت□

هاللّ ُلوُس َر َلاق :لاق امهنع هاللّ ىضر رمع نبا نع ـ1□ □ :

مث ل

: اق ههنأ هنع ُ هاللّ ىضر ِتباث نب ديز نع هاللّدبع ىنربخأ :

و ملاس لاق ؛ِرْمَّتلاِب َرَمَّثلا اوُعيبَت

ناكو ،ه ِريغ يف ْصهِخ َرُي ملو ِرمتلاب وأ ِبط ُّرلاب ِةهي ِرَعْلا□

□ ه

اللّ ُلوُس

غْيَب يف َكلذ َدْعَب□

ر َصَّخر□

ظفل اذهو ،ةتسلا هجرخأ ُ ة

هاَعلا اهنع َبْهَذَت َّتح :لاق اَه ِحَص نع َلِئُس اذإ َرَمُع نبا□].

. نيخيشلا

1. (226)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle emretti:

"Ağaçların üzerinde o yılın meyveleri (olgunlaşmaya) sâlih olduğu (kızarmak, sararmak sûretiyle) zâhir olana kadar, meyveleri satmayın. Yaş hurmayı kuru hurma karşılığında da satmayın."

Yine Abdullah İbnu Ömer, Zeyd İbnu Sabit'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yaş hurmayı kurusu ile değiştirmeyi yasakladıktan sonra, ariyyenin (muayyen bir ağacın başındaki yaş hurmayı) yerdeki yaş veya kuru hurma ile tebdiline müsaade buyurdu. Bu çeşit bir değiş tokuşa başka alım-satımlarda müsaade buyurmadı."

İbnu Ömer'e meyvenin sâlih olarak ortaya çıkması nedir? diye sorulunca şu cevabı verirdi: 54 Müslim, Büyû: 40 (1528); İbrahim

Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/33.

55 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/33.

56 Buhârî, Büyû: 47, Hibe: 25; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/34.

"Meyvenin afete uğrayarak zarar görme tehlikesini atlatmasıdır."57

AÇIKLAMA:

Bu hadis ağaç üzerindeki meyvelerin belli şartlarla satılabileceğini ifade eder: Bu şartları şöylece özetleyebiliriz: **1-** Meyvenin olgunlaşacağı ortaya çıkmalıdır. Soğuk vurması, dolu vurması gibi çeşitli afetler atlatılmış, normal şartlarda, ağaçtaki meyvelerin olgunlaşacağı kanaati hasıl olmuşsa artık meyve hasad edilmeden, miktarı tahmin yoluyla tesbit edilerek satılabilir.

2- Satış muamelesi, faize giren şartlarla olmamalıdır. Yani altın gümüş cinsinden parayla veya aynı cinsten olmayan başka ticaret eşyasıyla olabilir

3- Ariyye'ye de ruhsat vardır.

Ariyye nedir? Bu, bahçe sâhibinin, hurma ağaçları arasından, mahsulünü satmak için ayırdığı ağaçtır. Sâhibi, âcil ihtiyacını görmek için, üstündeki mahsulü kuruduktan sonra, kaç kile geleceğini tahmin ederek bunun satılmasına veya taze hurma ile değiştirilmesine ariyye satışı (bey-i ariyye) denir.

Ariyye satışı, elinde kuru hurma olduğu halde, parasızlık yüzünden yeni çıkan yaş hurmayı yiyemeyenlerin müracaatı üzerine tanınan bir ruhsattır. Esas itibariyle, kuru hurma vererek yaş hurma satın almak -232 numaralı hadiste görüleceği üzere- yasaklanmıştır. Bu durum, kuru hurması olanlara da, turfanda hurma yetiştirenlere de bazı zorluklar getiriyordu. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) kayıtlı olarak bu değiş tokuşa müsaade etmiştir. 233 numaralı hadiste de göreceğimiz gibi, ariyye suretiyle yapılacak alım-satım beş vask miktarını taşmamalıdır.

Bir vask altmış sâ', yani takriben bir deve yüküdür.58

نع

□ هالّل ُلوُس

□غْيَب ِلْخَّنلا َّتح ْيز َوُه ، نعو غْيب

□ برا [هَن ر

:

□2ـ يفو برخأ ةسمخل إ خبلا

ى ·

[لبُنُّسلا َّتح يِبَيْضَّ و َأيمَن َعلاهاَة؛ نَهَن ابلاع َولامشتر

2. (227)- Buhârî'nin dışındaki müelliflerin kaydettiği bir diğer rivayette şöyle denir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) meyvesi olgunlaşıncaya kadar hurmayı, dânesi beyazlaşıp afetten emin oluncaya kadar başağı satmaktan men etti. Bu muameleden satıcı da alıcı da yasaklanmıştır.59.

ليق

: □لاَّمَرِ ىتح يزهُو

] ه

: □3ـ يفو برخأ ةثلث ولاسنائ نع سنأ ىضر هالّل نع

□نهَن َنْع بَيْغ

. [□أرأيَت ِإنْ منع َ هالّل ُ تعالى الثمرة، بِم َتَسْتَحِ ُل َمال أخيك

. □□هل ما زُ هُوَّ اَه! قال: تَحْمَرُّ َو تَصْفَرّ

3. (228)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) olgunlaşmazdan önce meyvenin ağacın başında iken satılmasını yasakladı. Kendisine (aleyhissalâtu vesselâm) meyvenin olgunlaşması ile ne kastediliyor? diye sorulunca:

"Onun kızarması ve sararmasıdır" diye açıkladı ve ilave etti: *"Cenâb-ı Hakk bir âfet vererek meyveye mâni olacak olsa, kardeşinden aldığın parayı nasıl helal addedeceksin?"* 60

ةرمثلا َعاَبُت ْنأ ى ًَّه]ن ل□

اق هنع هاللّ ىضر رباج نع ربخأ يف دواد ىبأو ِنيخيشلل و ـ4□ :

ا

هنم لَك ْؤُيو ، ُّرَاَفْصَت َو ُّرامْحَت لاق] .

حهقَشَت ام َو َليق : َحهقَشَت ىتح□!

4. (229)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) alacalanmazdan önce meyvenin satılmasını yasakladı.

"Meyvenin alacalanması nedir?" diye sorulunca:

"Kızarması, sararması ve yenir hâle gelmesidir" diye açıkladı.61

57 Buhârî, Büyû: 82-87, Müsâkat: 17, Selem: 4; Müslim, Büyû: 51, 59, 79, (1534-1535-1539); Ebu Dâvud, Büyû': 20, (3361); Nesâî, Büyû: 28 (7, 262-263), 40 (7, 270-271), Eymân: 45 (7, 33); İbnu Mâce, Ticârât: 32, (2214-2215); Muvatta, Büyû': 10, (2, 618); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/35.

58 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/36.

59 Müslim, Büyû': 50, (1535); Ebu Dâvud, Büyû': 23, (3368); Tirmizî, Büyû': 15, (1226-1227); Nesâî, Büyû': 40, (7, 270, 271); İbnu Mâce, Ticarât: 32, (2214-2215); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/36.

60 Buhârî, Büyû': 83, Selem 4; Müslim, Müsâkat: 15-17 (1555), Büyû: 49, 50 (1534-1554); Muvatta, Büyû: 11 (2, 618); Ebu Dâvud, Büyû: 23, (3367); İbnu Mâce, Ticaret: 61, (2284); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/37.

61 Buhârî, Büyû: 83, Zekât: 58; Müslim, Büyû: 53 (1536); Ebu Dâvud Büyû': 23, (3370-3373); Nesâî, Büyû: 28, (7, 264); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/37.

ىَّتح ِبَنِعلا

ه]

نع ُ هالّل نضر سنأ نع نذمرتلاو دواد بب :

نرخأ يفو ـ5□ ‘

غْيَب نع نَهَن□

د □□ .

تْشَي نَّتح ِهبحلا ِعيب نعو ،ًدوسي□ [

5. (230)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) siyahlanmazdan önce üzümün, sertleşmezden önce hububatın satılmasını yasakladı."62

هجرخأ . ا

ي َرُثلا َعُلْطَت نتح ُه َرامث ُعيِبَي َناك ُهابأ نأ] هنع□□ [

:

هالّل نضر ديز نب ةجراخ نعو ـ6□ □

كلام .

6. (231)- Hârice İbnu Zeyd (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, babası, süreyya yıldızı doğmadıkça meyve satmazdı.63

AÇIKLAMA:

Zürkânî'nin şerhte kaydettiği üzre, İbnu Ömer (radıyallahu anh) meyvenin, afete uğrama tehlikesi kalkıncaya kadar satışının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından yasaklandığını bildirmesi üzerine bunun nasıl anlaşılacağı sorulmuş, o da: "Süreyya yıldızı görülmeye başlayınca" demiştir. Süreyya yıldızının, yaz mevsimi girdiği günün sabahında doğduğu, bunun da yaz sıcaklarının başlangıcı olduğu, artık meyvelerin olgunlaşmaya geçtiği belirtilir. Öyle ise, bu mevzuda muteber hudud süreyya yıldızının doğmasıdır. Dalı üzerinde meyve satışı burdan sonra başlayabilir.64

كلذ لاقو ،ِرَمَّتلاِب ِرَمَّثلا

#

عيب نع بهَن ّبنلا ّنأ] ه□

نع هاللّ بضر ةمَثح بأ نب لهس نعو ـ7□ .

اَه ِص ْرَخب ِتيبلا ُلها اَهُذُخأي ِنيَتَلْخَّنلاو ِةلخنلا : ِةَّي ِرَعْلا ِعيب يف َصَّخر هنأ ها ِإ ُةَنَباَزُملا كلت ،اَبهِرلا

بيِب هزلاب ِبَنِعلا□□

برخأ يف بذمرتلا دازو ةس: [

□ مخلا هجرخأ .

ابَط ُر اهَنوُلُكأ يًارمت].

عيب نعو□

□

رَمَث ُلجرلا□

ة

«

ى ِرتشي نأ□

هي ِرَعلا

ديعس نب بيحي :لاق «

رمثلا َنِم اَه ِص ْرَخِب ٍةَرَم ًَث هِلك ْنَع َو□ .

ا □

رْمَت اَه ِص ْرَخِب ًابط ُر ِهِلْهأ ِماَعَطِل ِتَخَّنلا] .

7. (232)- Sehl İbnu Ebî Hasme (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yaş hurmayı kuru hurma ile değiştirmeyi yasakladı ve *"Bu riba'dır, buna müzâbene denir"* buyurdu. Ancak ariyye satışını bundan istisna etti. Ariyye bahçe sâhibinin ayırdığı bir veya iki hurma ağacıdır. Onların başındaki meyvenin kuruyunca ne kadar olacağını göz kararıyla tahmîn eder. Bunun bedelince yaş hurma (satın alıp) yer"..

Tirmizî bir başka rivayette şu ilâveyi kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yaş üzümü kuru üzümle her meyveyi, meyve cinsinden tahmînî karşılığıyla satmayı yasakladı."

Yahya İbnu Said ariyye'yi şöyle açıkladı: "Kişinin âilesine yedirmek maksadıyla birkaç hurma ağacının yaş

meyvesini, -miktarını tahmin yoluyla takdir edip- kuru hurma karşılığında satın almasıdır." 65

نم اَه ِص ْرَخب َايا َرعلا

هاللّ ُلوُسر □ #

عيب يف□

صَّخر] ل□

اق هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نعو ـ8□ :

نود وأ قسوأ ةسمخ يف ةاورلا ضعب كش .[قُس ْوأ ِةَسْمَخ وأ ٍقُس ْوأ ِةَسْمَخ َنود اميف ِرْمَّتلا

ةتسلا هجرخأ .قسوأ ةسمخ .

8. (233)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) dedi ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kuru hurma vererek, tahmin yoluyla ariyyelerin satın alınmasına, beş vask veya beş vasktan az miktar için izin verdi." Ravilerden biri,

"beş vask" mı dedi, yoksa "beş vasktan az" mı dedi diye şüphe etmiştir.66

AÇIKLAMA:

---

62 Ebu Dâvud, Büyû: 23, (3371); Tirmizî, Büyû': 15 (1228); İbnu Mâce, Ticarat: 32, (2217); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/37.

63 Muvatta, Büyû': 13, (2, 619); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/37.

64 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

3/38.

65 Buhârî, Büyû: 83, Şürb: 17; Müslim, Büyû': 64, (1540); Ebu Dâvud, Büyû: 20, (3363); Tirmizî, Büyû': 64, (1303); Nesâî, Büyû': 35, (7, 268); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/38.

66 Buhârî, Büyû: 83 (Şürb: 17); Müslim, Büyû: 71, (1541); Ebu Dâvud, Büyû: 21, (3364); Nesâî, Büyu: 35, (7, 268); Tirmizî, Büyû: 63, (1301); Muvatta, Büyû: 14, (2, 620); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/39.

Ariyye satışı nedir, niçin buna ruhsat verilmiştir? gibi bazı mübhem noktaları az yukarıda 226 numaralı hadisle birlikte açıkladık.

Tahmin meselesi şudur: Bir ağaçtaki taze hurma kuruduğu zaman ne kadar kuru hurma olacaktır, önceden tahmin edilir. Tahmin işi bir ehl-i vukufa (bilir kişi) yaptırılır. Ariyye satışını yapan kimse, tahmin edilen bu miktarı kuru hurma olarak verir. Böylece verdiği, aldığına "kuru cinsinden" denk olur.67

ةلقاَحُملاو ِةَنَبا َزُملا نع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] ل□

اق ُهنع ُ هاللّ ىضر ديعس ىبأ نعو ـ9□ :

‘ضر ا□

□

ءارك ة□

لقاحملاو »

رمتلاب كلام داز□ «

.[

□

لخنلا ِسؤر يف رمثلا ُءارتشا ة□

«نبازملاف »

ىئاسنلاو ةثلثلا هجرخأ ةطنحلا .

.

ب

9. (234)- Ebu Sa'îd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) müzâbene ve muhâkala'yı yasakladı. Müzâbene, yeni meyvenin daha hurma, ağacının başında iken satın alınmasıdır. İmam Malik "... kuru hurma vererek" ziyadesini kaydetti.

Muhâkale de buğday karşılığında tarlanın kiralanmasıdır.68

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında araziyi kiraya vermek yaygın bir tatbikattı. Tohum, ekiciye ait olur, tarlanın münbit kısmından belli bir bölüm tarla sâhibine, geri kalan kısım da ekiciye ait olurdu.

Reshulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu usûlü yasakladı çünkü ayrılan kısmın mahsül vermemesi, telef olması mümkündü.

Nevevî'nin açıklamalarına göre, âlimler bu konuda ihtilaf eder. Bazıları sadece mahsül karşılığında değil, altın, gümüş, vs. karşılığında da olsa tarlanın kiraya verilmesine -hadisteki ıtlaka dayanarak- karşı çıkmıştır. Ebu Hanîfe, Şaifî başta diğer bir çok ulema, arazinin altın, gümüş zahîre, elbise ve diğer eşyalar mukabili kiraya verilebileceğini söylemiştir. İcar bedeli ekin cinsinden de olabilir. Ancak, çıkan mahsulün üçte biri veya dörte biri gibi bir cüzüne mukabil icârı câiz değildir. Buna "muhâbere" denir. Muayyen bir parçanın tarla sahibi için ekilmesini şart koşmak da caiz olmaz.

Ahmet İbnu Hanbel, Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve Malikîlerden bazılarına göre, "Yeri altın ve gümüş

mukabilinde kiraya vermek ve mahsulün üçte biri, dörtte biri gibi bir cüzü karşılığında kiraya vermek caizdir.

Muhtar olan da budur."

Farklı görüşlerden herbiri rivayete dayanmaktadır69.

عيب ُةَنَبا َزُمْلا َو ،ةَنبا َزُملا ِنع #ِ هاللّ ُلوُس َر ىه]ن :َلاق امهنع ُ هاللّ ىضر رمع نبا نعو□
□11ـ

. ةتسلا هجرخأ .

يك ِبيِب ّزلاب ِم ْرَكلا ُعيب َو ،ًيك ِرْمَّتلاب ِرَّمثلا□]

10. (235)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müzâbene'yi yasakladı.

Müzâbene, yaş hurmayı, ölçeğe vurarak kuru hurma mukabili satmaktır, keza taze üzümü ölçeğe vurarak kuru üzüm karşılığında satmaktır."70

يك ِةَطْن ِحلاِب□] .

‘ هنع هاللّ ىضر دواد ى:]

ب ىرخأ يفو ـ11□

ع ْر ّزلا ِعْيَب نع ىهَن□

11. (236)- Ebu Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ekini, ölçekli olarak buğdayla satmaktan yasakladı."71

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste açıklanan müzâbeneye benzer. Şu miktar arazideki ekini, kile nevinden muayyen bir miktar buğday mukabili satmaktır. Bu tarz satışı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklıyor. Müteakip hadis meseleye daha fazla açıklık getirecektir.72

---

67 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/39.

68 Buhârî, Büyû: 82; Müslim, Büyû: 105, (1546); Muvatta, Büyû: 23-25 (2, 625); Nesâî, Müzâra'a: 45, (7, 39); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/39.

69 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/39-40.

70 Buhârî, Büyû: 75, 82; Müslim, Büyû': 74 (1542); Ebu Dâvud, Büyû: 18, (3361); Nesâî, Büyû: 33, (7, 266); Tirmizî, Büyû: 63, (1300); Muvatta, Büyû: 23, (2, 624); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve

Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/40.

71 Ebu Dâvud, Büyû: 19, (3361); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/40.

72 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/41.

لاق□:

ةَلقاَحُملا َو ِة َرباَخُملا ِنع ىهَ]ن ه□.

نع هالّل ىضر رباج نع نيخيشل ىرخأ يفو ـ12□ :

اهيف ُقِفنُيف ِلجرلا ىلإ ُلجرلا اَهُعفدي ُءاضيبلا ُضر اف

ةرباخملا اهمأ :لاق ٌرِباَج اَنل َرَّسف ُءاطع : □ ‘

عرزلا يف ُةلَقاحملاو ،يك ِرمتلاب ِلخنلا يف ِبَط ٌرلا ُعيب َةَنَبا َزُملا هنأ َمَع َزو ،ةرمثلا نم□
ُذخأي همث

يك ِهبحلاب مئاقلا ِعرزلا ُعيب ،كلذ ِوحن ىلع□] .

12. (237)- Sahiheyn'in Hz. Câbir'den kaydettikleri bir rivayet de şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muhâbere ve Muhâkale'yi yasakladı. Atâ der ki: Câbir bize şu açıklamayı yaptı: **Muhâbere:** Boş araziyi, sâhibi bir başkasına verir. Alan adam bütün masrafları karşılayarak tarlayı eker. Tarla sâhibi mahsülden hisse alır. **Müzâbene'** ye gelince, bunun "daha ağaçta iken yaş hurmayı, kuru hurma ile ölçekle satmak" olduğunu söyledi. **Muhâkale** ise, ekinden cârî bir alışveriş, müzâbene'ye benzer, ekinin ölçekle buğday mukabili satılmasıdır.73

لاق ِة َرباَخُملاو ِةم َواعملاو ِةَنَبا َزملاو ِةلقاحملا نع ىهَ]ن : هالّل همحر ملسمل ىرخأ يفو:
□13ـ

مَلعُت نأ إ :ننسلا باحصأ داز .[اَيَنُّثلا نعو□ .

نينسلا ُعيب ُةمواعملاو□ .

13. (238)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denir: "Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) muhâkale, müzâbene, muâveme ve muhabere suretiyle yapılan alışverişleri yasakladı.

-Ravi der ki: Muâveme, bir kaç yılı içine alan bir satıştır.- Keza, sünya'yı da yasakladı" Sünen müellifleri şu ziyadeyi kaydederler. "...bilinme durumu hâriç"74

AÇIKLAMA:

Birkaç yılı içine alan **muâveme** akdinde açık bir aldatma vardır. Çünkü müteakip yıllarda da, meyve olup olmayacağı, bahçenin bir afete maruz kalıp kalmayacağı bilinemez. Burada açıklamaya muhtaç olan şekil sünyâ'dır. **Sünyâ:** Kişinin bahçesinin meyvesini tamamen satıp, belli ve muayyen olmayan bir kısmını hâriç tutmasıdır. Sünen müellifleri, koydukları kayıtta istisna kılınan kısım belirtildiği takdirde, bu satışın câiz olacağını açıklamışlardır.75

□ □ةرضاخملا ُعيب ُرمتلا ِلبق َنأ يزهوُ :

□14ـ يفو رخأ للنسائ : والمخاضرَ ةِ والمخابرَ ةِ قال و

س

« دكلا

« □ةسمملا ِ ةذَبانملاو :

و سنأ نع ىراخبلا داز ً ا.عاص اذكو اذكب ِسَدكلا َعيب ُة َرباَخُملاو

. ةربهصلاك عمتجملا ماعطلا

14. (239)- Nesâî'nin diğer bir rivayetinde: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)... muhâdara ve muhâbere satışlarını yasakladı" der. Ravi şu açıklamayı yaptı: Muhâdara, hurmanın alaca düşmezden önce satılmasıdır, muhâbere de, yığının, (miktarını göz kararıyla tahmin edip) şu kadar bu kadar sâ'ya satmaktır.

Buhârî, Enes'ten şu ziyadeyi kaydetti: "...mülâmese ve münâbeze'yi de... yasakladı."76

AÇIKLAMA:

Mülâmese, satış sırasında, taraflardan birinin: "Elbisene değersem veya sen elbiseme değersen alım-satım kesinleşmiştir" demesidir.

Münâbeze de buna benzer bir akit çeşididir.Alım-satım yapanların birbirlerinin elbisesine bakmadan, elbiselerini birbirlerine atınca akdin kesinleşeceği hususunda anlaşmalarıdır.

Mülâmese ve münâbeze'nin mahiyeti yani nasıl cereyan ettiğinin tavsifinde, alimler ihtilâf ederler. Umumiyetle katlanmış olarak gelen veya karanlıkta getirilen kumaşın iyice görüp anlamadan sadece el değmesiyle akdin kesinleşmesi hususundaki mutabakata mülâmese denmektedir. Bu durumda kumaşın sâhibi: "Kumaşı sana, şu fiyata, elle dokunman, bakman yerine geçmesi şartıyla sattım, bakınca geri verme hakkına sahip değilsin" der.

Öbürü de kabul eder. Müşteri değme sonunda karar verdi mi akit kesinleşir.

73 Buhârî, Şürb: 17; Müslim, Büyû: 53, (1536); Tirmîzî, Büyû': 55, (1290), 72, (1313); Ebu Dâvud, Büyû: 24, (3374-3375); Nesâî, Büyû: 39, (7, 270); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/41.

74 Müslim, Büyû': 85, (1536); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/41.

75 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/41-42.

76 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/42.

Münâbezede atılan şey taş mı kumaş mı, ihtilaflıdır. Taş ise, satıcı: "Şu taşı atıyorum, kumaşa değince satılmış

demektir" veya "Şu taşın ulaştığı yere kadar olan araziyi sana satıyorum."

Bu çeşit alım satımlardaki aldanma ve aldatma durumları izah gerektirmeyecek kadar açıktır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamıştır.77

DÖRDÜNCÜ FASIL

ALIM-SATIMI CAİZ OLMAYAN EŞYALAR HAKKINDA

اهدهِيس نم ٌتَدَلو ٍةديلو اَمُّيأ] :َلاق هنع هاللّ ىضر رمع نأ امهنع هاللّ ىضر رمع نبا نع 1ـ□

كلام هجرخأ .ٌ ة .

رُح وهف َتام اذإف ،َشاع ام اَهب ُعِتْمَتْسَيو ،اَهُث ِرَوُي ًَو ،اَهُبَهي َو ،اَهُعيبي هَّنإف]

1. (240)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) buyurdu ki: "Efendisinden çocuk doğuran cariyeyi efendisi artık satamaz, hibe edemez, miras olarak da bırakamaz. Hayatta kaldığı müddetçe ondan istifade eder. Ölecek olursa cariye hür olur."78

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in hadiste beyan ettiği üzere efendisinden çocuk dünyaya getiren cariyenin (köle kadın) satılamıyacağı hususunda İslâm fukahası icma etmiştir. Müteâkiben kaydedeceğimiz Câbir hadisi bu hükme muarız değildir. Hz. Ömer'in tatbikatına uymayan bazı rivayetlere itibar edilmemiştir. Ümmü Veled de denen bu durumdaki köle kadınlar yarı hür bir statü kazanırlar. Efendi ölünce derhal hür olurlar.79

بأ #

و هاللّ ِلوسر ِدهع ىلع ِد ‘

و ا ِتاهَّمأ اَنِع]ب :َلاق هنع هاللّ ىضر رباج نع نيزرلو 2ـ□

لوص أ‘ يف ُهْد ِجأ ْملو ِريث ا‘ ُنبا :لاق ا .

نُيَهَتناف اَناهن هنع هاللّ ىضر ُرمع ناك ا ملف ،ٍركب□]

2. (241)- Rezîn, Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in şu sözünü kaydeder: "Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) zamanında ümmü veled'i satardık. Hz. Ömer bu alışverişten bizi yasaklayınca terk ettik."

İbnu'l-Esir: "Bu rivayeti ana kaynaklarda (Usûl) göremedim" der.80

هِتَبِه نعوِء ًَولا□ [.

] #

هاللّ َلوسر هنأ ا □ :

مهنع هاللّ نضر رمع نبا نعو ـ3□ .

غْيب نع ىَهن□

ةتسلا هجرخأ .

3. (242)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) velâ'nın alım-satımını ve hibe edilmesini yasakladı."

Bazı âlimler, hadisteki "... hibe edilmesini..." kısmının, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olamıyacağını iddia etmiştir.81

AÇIKLAMA:

Velâ: Tasarruf, muâvenet, muhabbet demek olup kurb (yakınlık) mânâsına olan velî kelimesinden alınmadır.

Hakukî bir tâbir olarak, verâsete sebep olan hükmî bir akrabalık ifade eder. Bu akrabalık âzad etme sonucu efendi ile azadlı köle arasında teessüs eder ki, buna velâ-i i'tâk denir. Tevârüs ve diyete iştirak gibi karşılıklı bir kısım hak ve sorumluluklar getirir. Velâ'nın akidle hüsulü de söz konusudur, buna velâ-i müvâlat denir. Şu halde, yukarıdaki hadis, bu hukukî akrabalığın para ile satışını veya hibe yoluyla bir başkasına devredilmesini yasaklamaktadır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde velâ'nın hibe edildiğini ifade eden bazı rivayetlerin varlığı sebebiyle hadisin hibeyi yasaklayan kısmının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ait olamayacağını söyleyen alim olmuştur. Ancak hadisin hükmünde icma edilmiştir.82

77 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/42.

78 Muvatta, Itk: 6, (2, 776); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/43.

79 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/43.

80 Ebu Dâvûd, Itk: 8, (3953); İbnu Mâce, Itk: 2, (2517); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/43-44.

81Buhârî, Itk: 10, Feraiz: 21; Müslim, Itk: 16, (1506); Ebu Dâvud, Feraiz: 14, (2919); Tirmizî, Büyû': 20 (1236); Muvatta, Itk: 10 (2, 782); İbnu Mâce, Feraiz: 15, (2747); Nesâî, Büyû: 87, (7, 306); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/44.

82 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/44.

هجرخأ

ءاملا□].

هاللّ ُلوسر ى □ #

عْيَب نع□

] ه□

ن

لاق هنع هاللّ ىضر هاللّ دبع نب ِسايإ نعو ـ4□□:

نن

سلا باحصأ .

4. (243)- İyas İbnu Abdillah (radıyallahu anh) "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in suyun satılmasını yasakladığını" rivayet etmiştir.83

AÇIKLAMA:

Alimler çoğunlukla buradan yağmur, pınar veya nehir suyunu anlamışlardır. Değilse, kişinin kabına aldığı suyu satabileceğini söylemişlerdir.

Ancak, Tirmizî'nin belirttiği üzere, insanlar suya muhtaçken, bir kimsenin ihtiyacından artan suyu başkasına satmasını mekruh addeden alimler de mevcuttur.84

.

[ءاملا ِلضف

] :5ـ هنع هاللّ ىضر رباج نع ىئاسنلاو ملسملو

عْيَب نع ىهن هنأ

5. (244)- Hz. Câbir' (radıyallahu anh)'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Suyun fazlasını satmayı yasaklamıştır."85

.[

كلا ِهِب َعاَبُيِل ِءاملا ُلْضَف ُعابُ ي] :#ِ هاللّ ُلوُسر لاق :َلاق هنع هاللّ ىضر ةريره
6ـ ىبأ نعو

. ناخيشلا هجرخأ

6. (245)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: *"Ot satmak maksadıyla suyun fazlası satılmaz"* dediğini rivayet etmiştir.86

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada kişinin ihtiyacından artan suyu içmek veya hayvanlarını sulamak üzere başkası istediği zaman bunu vermemekten veya parayla satmaktan yasaklamıştır. Âlimler, arazi sulamak için istendiği takdirde parayla satılabileceğinde ittifak ederler.

Şârihlerin açıkladığı üzere yukarıdaki hadis, kaplara alınan suyu değil daha ziyade şöyle bir durumu mevzubahis etmektedir: Kırda, bir zatın tarlasında, kendine ait kuyusu var. Başka kuyu veya su kaynağı yok. O kuyunun suyundan istifâde edilebildiği takdirde başkaları hayvanlarını kırda otlatabilecektir. Aksi takdirde susuzluk endişesiyle kimse hayvanını otlağa getiremiyecektir. Bu durumda suyun parayla satılması, dolaylı olarak otlağın, daha doğrusu kırdaki otların satılması olacaktır.

Hadiste geçen kelâ, yaş veya kuru her çeşit otu ifade eder. Şu halde hayvanlarını orada otlatmak zorunda olan sürü sâhibi, hissedeceği zarurete göre, sâdece suya değil, buna ilâveten kırın otuna da para vermek mecburiyetinde kalabilir. Böylece su sâhibi zulüm üzerine zulümde bulunabilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muzdar durumda kalanların istismarını önlemek için bu durumdaki su sâhiplerinin, ihtiyaçlarından artan miktarı satamıyacaklarını teşrî buyurmuştur. Hadiste nehye kuvvet vermek için suyun satılması, kırdaki otun satılması gibi gösterilmiştir.

Bu yasağın hükmü, tenzihî bir kerâhet midir, tahrîmi bir kerâhet midir ihtilaf edilmiştir, ancak esah olan tahrimî olmasıdır. Nevevî, kırdaki ihtiyaç fazlası suyun parasız verilmesi üç şart altında vacibtir der ve açıklar: **1-** İhtiyacı görebilecek başka su yoksa,

2- Suyun hayvanları sulamak için kullanılması, ekinleri sulamak için değil, **3-** Su sahibinin kendisi bu suya muhtaç olmaması, yani ihtiyacından artması.

Fazla suyu ihtiyaç sahiplerine vermemesinin büyük günah olduğunu söyleyen alimlerimiz de vardır.

Yolcu ve hayvanlara su vermenin vücubunda ihtilaf yok ise de, mezkur kuyunun civarında ikâmet etmek isteyenlere verme hususunda ihtilaf edilmiştir. Bâzı âlimler "Burada ikamette zaruret olmadığı için böylelerine 83 Ebu Dâvud, Büyû: 63, (3478); Tirmizî, Büyû': 44, (1271); Nesâî, Büyû': 88, (7, 307); İbnu Mâce, Rühûn: 18, (2477); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/44.

84 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/45.

85 Müslim, Musâkat: 34 (1565); Nesâî, Büyû: 89, (307); İbnu Mâce, Rühûn: 18, (2477); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/45.

86 Buhârî, Şürb: 2, Hiyel: 5; Müslim, Musâkât: 38, (1566); İbnu Mâce, Rühûn: 19, (2478); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/45.

su vermek vâcib değildir" derken, bazıları "Vâcibtir" demiştir. Esah olan da bu ikinci görüştür. Kezâ bunlardan para alınıp alınmayacağı da ihtilaflıdır, ancak "alınamaz"diyen görüş râcih kabûl edilmiştir.87

ك

‘

. [7ـ وفي أخرى لستة ِإها السنائ: [تَ منعوُا فضل َالاماء ِلِتمنَعوُا بهِ ِلا

7. (246)- Nesâî dışındaki beş kitapta geldiğine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle emretmiştir:

"Ota mâni olmak maksadıyla suyun fazlasına mânî olmayın." 88

AÇIKLAMA:

Şarihlerin açıkladığına göre, bir otlağa yakın yerde bir kimseye ait bir kuyu var. İnsanlar başka kuyu olmadığı için, onun suyundan istifâde edemedikleri takdirde, hayvanlarını, susuzluk endişesiyle oraya otlatmaya getiremeyecekler. Böyle bir durumda kuyu sahibinin ihtiyaç fazlası suyu vermemesi otlağın kendine kalmasını netice verecektir. İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle bir düşünce ile ihtiyaç fazlası suya mâni olmayı yasaklamakta, haram kılmaktadır. Önceki hadise ve açıklamasına da bakılsın.89

. [مُنعُ نَقْعُ البئِرْ]

ي

ن

: 8ـ وفي أخرى لمالك عن عمرة بنت عبدالرحم

8. (247)- Amra Bintu Abdirrahmân'ın naklettiğine göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Kuyu suyunun fazlası yasaklanamaz" 90

AÇIKLAMA:

Hadisten "kuyunun içinde biriken su" anlaşıldığı gibi, ihtiyaçtan artan kısmı da anlaşılmıştır. Kuyu ortakları münâvebe ile sudan istifade ederken,kendi gününde ihtiyacı olmadığı için kullanmayan kişinin, kullanılması zarar getirmeyecek ise, ortağına mâni olmaması gereğini de anlamışlardır.91

نوملسملا :لوقي ُهع س□

م أ ًاثث # هاللّ ِلوسر َعَم ُت ْو َزَغ] لاق

نيرجاهملا نم لجر نعو ـ9□ :

“□ رانلاو□] .

كلاو ،ِءاملا يف :ٍثث يف ُءاكرش□ □

9. (248)- Muhâcirlerden bir kişi şunu anlatmıştır: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte üç defa gazveye katıldım. Onun şöyle söylediğini işittim: *"Müslümanlar üç şeyde ortaktırlar: Suda, otda ve ateşte."* 92

AÇIKLAMA:

Burada, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yaygın bir câhiliye geleneğini kaldırmıştır. Kişi belli bir bölgenin otlağını kendi hayvanlarına ayırıp, başkasına yasaklayabiliyordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sahipsiz arazinin (mevât) otunu kimsenin başkasına menedemiyeceği prensibini getirmiştir. Sahibi olan arazinin otuna veya kaba alınmış suyuna başkası izinsiz karışamaz.

Ateş meselesine gelince, bazı alimler, ateş elde edilen taş, odun gibi maddeleri anlayarak, sahipsiz araziden bunların alınmasına kimse mâni olamaz demişlerdir. Tutuşturmak maksadıyla köz vs. isteyenin talebinin de reddedilemiyeceğini anlayanlar olmuştur.93

نيبو ُهنيب َلخدف # ّىبنلا ِبأ َنذأتسا] :تلاق اهنع هاللّ ىضر ةيرازَفلا ةسيهب نعو ـ11□□

ىذلا ُئَّشلا ام ِبنْتهِدَح : هاللّ َلوسراي لاق مث

م ِزتليو ُلهِبَقُي َلعجف ُه ِصيمَق□.

87 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/45-46.

88 Buhârî, Müsâkât: 2, Hiyel: 5; Müslim, Musâkât: 37, (1566); Muvatta, Akdiye: 29, (2, 744); Ebu Dâvud, Büyû: 62, 3473); Tirmizî, Büyû: 24 (1272); İbnu Mâce, Rühûn: 19, (2478); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/46.

89 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/47-48.

90 Muvatta, Akdiye: 30, (2, 745); İbnu Mâce, Rühûn: 19, (2479); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/47.

91 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/47.

92 Ebu Dâvud, Büyû: 62, (3477); İbnu Mâce, Rühûn: 16, (2473); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/47.

93 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/47.

رأنلا َلاق ؟اذام َلاَق َّمُث ُحْلِمْلا :َلاَق ُهُعْنَم ُّل ِحَي َ بِذَّلا ُءْشَّلا اَم لاق مث□ .

ءاملا :لاق ؟هُعنَم ُّل ِحَي□.

دواد وبأ امهجرخأ .[َكل ٌرْيَخ َريخلا َلَعْفَت نأ :لاق ؟هُعْنَم ُّل ِحَي نذلا ُئشلا ا : م ِ هاللّ َّبن
اي لاق مث.

10. (249)- Büheysetu'l-Fezâriyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Babam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan izin isteyerek kendisi ile kamîsi arasına girdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı öpüyor ve kucaklıyordu.

Sonra:

"Ey Allah'ın Rasûlü yasaklanması yasak olan şey nedir? bana söyle" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Tuz!" dedi. Babam tekrar sordu:

"Başka ne var?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ateş!" dedi. Sonra tekrar sordu:

"Ey Allah'ın Resûlü yasaklanması helal olmayan şey nedir?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır yapman kendine hayırdır" cevabını verdi"94

AÇIKLAMA:

Burada tuz için de ot ve su için yukarıda beyan edilen hüküm konmaktadır. Tuz bir yerde, bir dağda maden halinde mevcutsa ondan istifadede herkes eşittir. Ama bir kimsenin mülkü içinde ise ondan istifade hakkı sâhibine aittir. Satmak, satmamak, mani olmak gibi her çeşit tasarrufu vardır.95

و ،تايِهنَغُملا ِتانْيَفلا اوُعيبَ ت] :َلاق # هاللّ َلوسر نأ ه□ □□

نع هاللّ ىضر ةماما ىبأ نعو ـ11□ .

: تل َزنأ اذه ِلثِم يف□

و لاق

مارَح ّنُهُنَمثو ،ّنهيِف ٍة َراَجِت يف َرْيَخ َو ،ّنُهوُمِهلعُت َو ،ّنُهورَتْشَت□.

. [

«ثيدحلا وْهَل ىرَتْشَي ْنَم ِساَّنلا َنِم َو□»

11. (250)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Şarkıcı cariyeleri satmayın, satın da almayın. Onlara (musikî) de öğretmeyin. Onları alıp satmak şartıyla yaptığınız ticarette hayır yoktur, onlar için ödenen para haramdır." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilave etti: "Şu âyet bu gibiler hakkında nâzil olmuştur:

"İnsanlardan bazıları, bir bilgisi olmadığı halde, Allah yolundan saptırmak için boş sözlere müşteri çıkarlar.

Allah yolunu alaya alırlar. İşte bunlara alçaltıcı bir azab vardır" (Lokman: 31/6).96

AÇIKLAMA:

Burada, çalgıcı olduğu için, cariyenin satın alınması yasaklanıyor. Bazı âlimler böylesi cariyeler üzerinde yürütülen akdin fâsid olacağını söylemiştir. Ancak Cumhur, sıhhatini kabul eder. "Ancak onlardan alınan para haramdır. Tıpkı şarapçıya satılan üzümden alınan para gibi, zîra bu satışta haram işe yardım var" demişlerdir.

Alimler âyeti bu makamda: "Allah'ı zikirden alıkoyan haram şarkıcı sesleri satın alan" şeklinde anlamış, boş söz (Lehve'l- hadis) tabirinin içine her çeşit zararlı, faydasız hakikatı olmayan şeyleri dâhil etmişlerdir.

Şarkıcılığın haram olduğuna kail olanlar da bu hadis ve bu âyete dayanırlar.97

مَسْقُت نتح مِئانغلا ِءا َرِش نع # ِ هاللّ ُلوسر نَهَ]ن□].

لاق هنع هاللّ نضر□:

ديعس نبأ نعو ـ12□

نذمرتلا امهجرخأ .

12. (251)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) taksimden önce ganimetin satılmasını yasakladı."98

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sahih rivayetlerle de sabit olduğu üzere, savaş sırasında elde edilen ganimet malından herhangi bir şeyi, taksim edilmezden önce temellük edinmeyi, satmayı şiddetle yasaklamıştır.

94 Ebu Dâvud, Büyû: 62, (3476); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/48.

95 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/48.

96 Tirmizî, Büyû: 51, (1282), Tefsîru'l-Kur'ân, Lokman: (3193); İbnu Mâce, Ticârât: 11, (2168); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/48-49.

97 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/49.

98 Tirmizî, Siyer: 14, (1563); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/49.

Bu davranış, gulûl yani devlet malından yapılan hırsızlık olarak vasıflandırılmıştır. Ganimet malından bir iğne, bir ayakkabı bağı çalanın bile, savaşta öldürülme hâlinde şehitlik mertebesini kaybedeceği, cehenneme gideceği sarih olarak ifade edilmiştir.

Ancak, ganimet olarak elde edilen at, silah, elbise, yiyecek gibi, savaş sırasında kullanılmasına ihtiyaç duyulan bazı malzemenin, taksimden önce, savaş gayesine uygun olarak kullanılmasını âlimler tecviz etmişlerdir. Savaş

gayesi dışında bunlar da kullanılamaz, hibe edilemez.99

[لْبَح ىلاِإ ِرو ُزَجلا ْمَحل َنوُعَيابَتي ِةَّيِلِهاجلا ُلهأ َنا□

ك :َلاق امهنع هاللّ ىضر رمع نبا نعو ـ13□

ىتلا ُلمْحَت مث اَهِنْطَب يف ام ُةقانلا َجِتْنُت نأ ِةَلبَحلا ُلْبَحو ،ةَلبَحْلَا

يف ىتلا ُج ِتنُت مُث :ىراخبل ىرخأ يفو ةتسل

.

ا هجرخأ

.[□ُجَتْنُت : هاللّ ُلوسر مهاهنف # كلذ نع

اَهِنطَب .

13. (252)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Cahiliye insanları, devenin etini, karnındakinin hamileliği vaktine satarlardı. "Karnındakinin hamileliği" devenin karnındakini doğurması, doğanın da büyüyüp hamile kalmasıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu alışverişi yasakladı."

Buhârî'nin bir rivayetinde "...sonra karnındaki de doğar" denir.100

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki hadis iki farklı anlayışa götürmüştür:

1- Buradaki satış, hayvanın doğuracağı yavrunun doğurma zamanında ödenmek üzere veresiye yapılan satıştır.

2- Bu satıştan maksad, hal-i hazırda hâmile olan devenin doğacak yavrusunun satılmasıdır. Râvi İbnu Ömer (radıyallahu anhüma)'in açıklamasına göre birinci mâna esastır.

Her iki tefsirdeki satışı da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamış bulunmaktadır. Birincisi yasaktır, çünkü meçhul bir vadeye ta'lik edilen bir ödemeyle yapılan satıştır. İkinci de yasaktır, çünkü, henüz mevcut olmayan (ma'dum), meçhûl ve satıcının elinde bulunmayan bir şeyin satışıdır, teslimi kesin değildir.101

ابر ِةَلْبَحلا ِلْبَح ىلإ ُفَلَّسلا] لاق].□

هاللّ َلوسر هنأ .امهنع هاللّ ىضر سابع نبا نعو ـ14□ □ # :

ئاسنلا هجرخأ .

14. (253)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'ın naklettiğine göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Ödemenin, karnındakinin doğumuna tehiri riba (faiz)dır." 102

AÇIKLAMA:

Bu, müşterinin, hâmile devesi bulunan şahsa, bu devenin bedelini vermesi ve şöyle demesidir: "Bu deve doğurur ve doğurduğu da doğurursa, onun doğurduğunu bu fiyata senden satın alıyorum." İşte bu çeşit bir muamele ribaya benzemektedir ve riba gibi haramdır. Çünkü henüz mevcut olmayanın satışıdır ve bu, tam bir aldatmadır.103

ملسم هجرخأ .[ِلَمَجْلا ِبا َرِض نع # ِ هاللّ ُلوسر ىَهَن] ل

اق هنع هاللّ ىضر رباج نعو ـ15 :

ىئاسنلاو.

15. (254)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) erkek deveye (parayla) çekmeyi yasakladı."104

---

99 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/49.

100 Buhârî; Büyû: 61, Menâkıbu'l-Ensâr: 26, Selem: 8; Müslim, Büyû': 5-6, (1514); Tirmizî, Büyû: 16, (1229); Ebû Dâvud, Büyû': 24, (3370); Nesâî, Büyû': 67, 68 (7, 293-294); İbnu Mâce, Ticarât: 24, (2197); Muvatta, Büyû: 62, (2, 653-654); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/50.

101 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/50.

102 Nesaî, Büyû: 67, (7, 293); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/50.

103 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/50-51.

104 Müslim, Müsâkat: 35, (1565); Nesâî, Büyû: 94, (7, 310); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/51.

AÇIKLAMA:

Hadis, "...erkek deveye çekmeyi yasakladı" şeklinde ise de, âlimler umumiyetle, para ile çekmeyi anlayarak alınan paranın tahrimine hükmetmişlerdir. Bazı hadislerde daha açık bir tabirle "erkek devenin suyunu (satmayı) yasakladı", şeklinde ifade edilmiştir. Alimler, para mukabili damızlık hayvana dişilerinin çekilmesi caiz mi değil mi diye ihtilâf etmişlerdir. Damızlığa çekilme normal olarak yasak olmayıp, para ile bu işin yapılması münâkaşalıdır.105

ةَقَدَص ِنِم َءاح ُرْيَب نم هَتَّص ِح هنع هاللّ ىضر ُنَّاَسَح َعاَ]ب ل

اق هنع هاللّ ىضر سنأ نعو ـ16 :

أ :لاقف ؟ة

عاَصب ٍرْمَت ْن ِم ًاعاص ُعيبأ

حْلَط بأ َةقَدَص ُعيِبتأ :هل َليقف ه

نع هاللّ ىضر َةحلط بأ .

براخبلا هجرخأ .[َمِها َرَد ْنم .

16. (255)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hassan (radıyallahu anh), Ebu Talha (radıyallahu anh)'nın tasadduk ettiği Beyruha adlı bahçeden hissesine düşen kısmı (Hz. Muâviye'ye yüzbin dirheme) satmıştı.

Kendisine:

"Ebu Talha'nın sadakasını satıyor musun?" dediler. Şu cevabı verdi:

"Yani bir sâ' hurmayı, bir sa' para mukabilinde satmayayım mı?"106

AÇIKLAMA:

Rivayetlerde geldiği üzere, *"Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe iyiliğe erişemezsiniz.."* (Âl-i İmrân: 3/92) meâlindeki âyet nâzil olunca, Ashabın sevdiği şeylerden infak etmeye başlamıştı. Ebu Talha da, suyunun tatlılığı ve gölgesinin serinliği ve tanziminin güzelliğiyle Medine'de şöhret yapmış olan Beyruha adındaki bahçesini tasadduk eder. Bu bahçe o kadar hoştur ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zaman zaman orayı şereflendirirdi. İşte Allah'ın âyette vaadettiği iyiliğe (birr) nâil olmak arzusuyla Ebu Talha (radıyallahu anh) bu en sevgili, en değerli malını, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın irşadı doğrultusunda yakınlarına bağışlar.

Yukarıdaki rivayet bu taksimden hissemend olanlardan birinin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şâiri Hassan (radıyallahu anh) olduğunu ifade ediyor.

Bu bahçenin Ebu Talha tarafından vakfedldiği de söylenmiş ise de satış akdi, bunun vakıf değil temlik olduğunu gösterir. Zîra vakıf olsa idi Hassan (radıyallahu anh)'ın satması caiz olmazdı. Ancak, Ebu Talha, "hissesini satma ihtiyacını duyan satabilir" diye şart koyarak vakfetmiş ise, bu şart caiz olabilir" denmiştir. Hz. Ali ve başka bazıları vakıfta böyle bir şartın caiz olduğunu söylemişlerdir. Muhammed İbnu'l-Hasan el-Mahzûmî Ahbâru'l-Medîne adlı kitapta Hz. Muâviye'nin bahçeden satın aldığı hisseye yüzbin dirhem ödediğini belirtir. Buraya Hz.

Muâviye (radıyallahu anh) Kasru Benî Hudeyle adıyla bilinen bir köşk yaptırmıştır107.

كلام هجرخأ .

مْحَّل اب ِنا َوَيَحْلا□].

] هالّل لوسر به #:

ن لا

ق بيسملا نبا نعو ـ17□ :

عْيَب ْنع□

17. (256)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayvanın et mukabilinde satılmasını yasakladı."108

AÇIKLAMA:

Canlı hayvanın "şu kadar et" mukabilinde satılmasını yasaklamıştır. Bunlar aynı cinse girdikleri için misli olmadıkları takdirde müzâbeneye girecektir. Zîra, hayvan kesilince ne kadar et vereceği, az mı çok mu olacağı bilinemez. 109

ÜÇÜNCÜ BAB

ALIM SATIMDA CÂİZ OLMAYAN ŞEYLER HAKKINDA

(Bu babta altı fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

ALDATMAYA DAİR

*

105 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/51.

106 Buhârî, Vesâya: 17; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/51.

107 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/51-52.

108 Muvatta, Büyû: 64, 66; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/52.

109 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/52.

İKİNCİ FASIL

SÜTÜ HAYVANIN MEMESİNDE BEKLETMEYE DAİR

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

FİYAT KIZIŞTIRMAYA DAİR

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ŞARTLAR VE İSTİSNA HAKKINDA

*

BEŞİNCİ FASIL

MÜLÂSEME VE MÜNÂZEBE'YE DAİR

*

ALTINCI FASIL

BEY'UL-GARAR VE DİGERLERİ HAKKINDA

BİRİNCİ FASIL

ALDATMAYA DAİR

لاقف□

.

□ هاللّ

عويبلا يف ُعَد ْخُي ُههنأ□

لوسرِل َركذ ًجر هنأ] ا□

مهنع هاللّ ىضر رمع نبا نع ـ1□ :

ى

ذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .َ ة .

□□ ب ِخ َ لاق َع□ [

:#

ياب اذإ َناكف ،َةب ِخ لقف َتْعَياَب ْنَم□

هاللّ لوسر

عادخلا ة .

«بخلا »

1. (257)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek alışverişte aldatıldığını söyledi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine:

"Alış-veriş yaptığın kimseye: Aldatmaca yok! de" buyurdu."110

AÇIKLAMA

Bu hadise dayanarak alış-verişte aldatma olamaz, normal değerinin üçte birini bulan bir aldatma olursa aldanan tarafın "hıyâr hakkı" vardır denmiştir. Ancak, Hanefî, Şâfiî ve diğer bazılarına göre, alış-verişte esas, bir tarafın aldanmasıdır. Aldanma az da olsa çok da olsa, aldanana hıyâr hakkı sağlamaz. Esas olan görüş de budur. Ama mahkemeye müracaat hakkı vardır.111

□

□أ أ قرِ ئُكَ كِتاباِ]

: □2ـ وعن بعد المجيد بن وهْب قال: قال لى العَدَّاُءُ بنُ خالدِ بنِ رضى اللّه عنه

هذا ما اشترَى العَدَّاُءُ بنُ خالدِ بن هَوْذَ ةَ من

» □لت بلى. فأخرَ جَ لىِّ كِتاباِ #

كتَبَهُ لى رسوُل اللّه ِ؟ ق

«

ملسملا نم ِملْسُملا ُعيب ،ةَثْب ِخ و َةلِئاغ َو ءاَد َ ًةَمأ وأ ًادبع ُهنم ى َرتشا ،#ِدهمحم□].

. ق أخرجه البخارى تعليقا ًوالترمذى

. اب ا

و ةقرسلاو انزلا ة Œ

» لئاغلا

» ةداتق :لاق

2. (258)- Abdülmecid İbnu Vehb anlatıyor: "Bana, el-Addâ' İbnu Hâlid (radıyallahu anh):

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana yazdığı bir mektubu sana okuyayım mı?" dedi. Ben:

"Memnuniyetle!" deyince bir mektup çıkardı. Mektupta şunlar yazılı idi:

"Bu, el-Addâ İbnu Hâlid İbni Zehve'nin Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'den satın aldığı şeyi tevsik eder. el-Addâ ondan bir köle veya cariye satın aldı. Kölede, ne herhangi bir hastalık, ne (zina, hırsızlık, kaçma gibi) bir düşkünlük ne de (satışını gayr-ı meşru kılan hürr asıllı bulunmak, emânet ve rehin olarak verilmiş olmak gibi) haramlık yoktur. Bu Müslümanın Müslümana satışıdır." 112

110 Buhârî, Büyû: 48, İstikraz: 19, Husûmât: 3, Hiyel: 7; Müslim, Büyû: 48, (1533); Ebu Dâvud, Büyû: 68, (3500); Tirmizî, Büyû: 28 (1250); Nesâî, Büyû: 51; Muvatta, Büyû 98; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/54.

111 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/54.

112 Tirmizî, Büyû: 8, (1216); Buhârî, senetsiz olarak kaydetmiştir. (Büyû: 19); İbnu Mâce, Ticarât: 47, (2251); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/55.

ى ِطعُأ دقل ِ هللاّب َفَلَحَف ،قوُّسلا يف ًةعلِس َماَقأ ًجر ًّنأ] امهنع هاللّ بضر بف ْوأ بأ نبا□
نعو ـ3□

انمث مِهناَمْيأو ِ هاللّ ِدْهَعِب َنورَتْشَي نيذلا ًّنإ□

تلزَنف َنيملسملا نم ًجر اَهيف َعِقوُيِل َطْعُي ملام اهب□ «

. ىراخبلا هجرخأ

Œ

ةي

.[

ا رخآ ىلإ

يلق□»

3. (259)- İbnu Ebî Evfâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam çarşıya satmak üzere mal koydu. Müslümanlardan biri alıcı çıkınca, onu ikna için, "senin vermediğin parayı ödedim" diye Allah'a kasem etmişti.

Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu:

"Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir değere değişenler var ya, işte onların âhirette bir payları yoktur. Allah, kıyamet günü, onlara hitab etmeyecek, onlara bakmayacak, onları temize çıkarmayacaktır. Elem verici azab onlar içindir" (Âl-i İmrân: 3/77)113

AÇIKLAMA:

Yemin meselesine temas eden bir ayet-i kerimenin nüzulüne sebep olan bir vakayı aydınlatan yukardaki hadisten şârihler, alışveriş esnasında, mala rağbeti artırmak için yemin etmenin yasaklandığı hükmünü çıkarmışlardır.

Âyet-i kerime, sürüm maksadıyla Allah'ın adını vererek yemin edenler hakkında birçok cezanın takdir edildiğini beyan etmektedir:

1- Ahiret nimetlerinden mahrumiyet,

2- Cenab-ı Hakk'ın kelâmına mazhariyetten mahrumiyet.

3- Allah'ın rahmet bakışından mahrumiyet.

4- Günahlardan tezkiyeden mahrumiyet,

5- Elim bir azâbı hak etme.

Yemin etiğimiz meselede sadık bile olsak alışveriş gibi basit işlerde yemine müracaattan kaçınmalı, çok ciddî, son derece mühim meselelerde yemin etmeliyiz. Yemin, dâvada hak olduğumuzu te'yid için Allah'ı şâhid kılmaktır.114

[نبا ى َرتشاف ٌميِه ٌلِبإ ُهَدْنِع َناَكو ٌسا ّوَن ُهمسا ٌلجر اَنُه اَه َنا□

ك لاق

: □4ـ رانيد نب ورمع نعو

لاق

.□ل “

: ب ا َكلت انع

“ ب لاقف ُهُكيرش ِهيلاِ َءاجف هل ٍكيرش نم َل

رمع نضر هاللّ ُ امُهنع َكلت ا ب

كَحْي□ َكاذ هاللّو ِ نبا ُ رمُع َ، ُهءاجف لاقف: ّنَإ بِكيرَش كَعاب □ :

ا لاق و

ذكو اذك ِخيش ْنم لاق ؟ ْنَّمِم .

هاللّ ِلوسر ِءاضقب انيض َر اهْعَد لاق اَهقاتسيل َبهذ املف :اَهْقَتْشاف :لاق . َكُفرْعُي □ #□
ملو ًاميه ًبإ

“ هنم ُكلهَتف ُشطعتف ل .

ءاد ذخأي ا ب

. مايُهلاو□»

« ى هجرخأ ىراخبلا

ٌوْدَع□].

4. (260)- Amr İbnu Dinar anlatıyor: "Nevvas adında biri vardı. Yanında su içme hastası bir deve vardı. İbnu Ömer (radıyallahu anh) bu deveyi ortağından satın aldı. Ortağı kendisine uğrayınca:

"Şu devemiz var ya onu sattık" dedi: Ortağı

"kime" deyince

"şu şu evsafta bir yaşlıya" diye tarif etti. Ortağı:

"Öyle mi, amma da yaptın, vallahi o zat İbnu Ömer'dir" dedi: Sonra İbnu Ömer (radıyallahu anh)'e gelerek:

"Ortağım sana su içme hastası bir deve satmış, durumunu da sana söylememiş" dedi. İbnu Ömer:

"Öyleyse götür onu" dedi. Adam götürmek üzere tutunca:

"Bırak deveyi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmüne râzıyız, sirayet yoktur" buyurdu."115

AÇIKLAMA:

Bu hadis, sonradan beyan edildiği takdirde, ayıplı bir malın reddedilebileceği gibi alınabileceğini de ifade etmektedir.Müşteri ayıbını bilerek razı ise bu hile, aldatma sayılmaz. Nitekim burada İbnu Ömer, ayıplı deveye râzı olmuştur. Salih ve itibarlı kişileri aldatmaktan kaçınmaya daha ziyade gayret gösterilmesi gereği de anlaşılmıştır. Çünkü: "amma da yaptın, o zat İbnu Ömer'dir" tabiri bunu ifade eder116.

113 Buhârî, Büyû: 27, Tefsir: 3, 3; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/55.

114 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/55-56.

115 Buhârî, Büyû: 36; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/56.

116 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/56.

رَّ يف ِقوُّسلا بلع ِةَرْبُص ٍماعط لخدأف #

م هاللّ َلوسر َّنأ] هنع هاللّ نضر ةريره بأ نعو .5

اَ رَ ُلوُس هاللّ ِ هْتباصأ :

ا اذه اي َبحاص ِماعطلا ؟ لاقف ي :

م لاقف

لَب ُهُعِباصأ تلانف اَهيِف ُهَدي.

هجرخأ . ا

ن ِم َسْيلف اَنَّشَغ ْنَم ؟ ُسانلا ُهارَي يهتح ِماعَّطلا َقوف ُهَتْلعج َفأ لاق]

ءامسلا.

مل

سم ظفل اذهو ،يذمرتلاو دواد وبأو ملسم .

5. (261)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çarşıda bir yiyecek yığınına rastlayınca elini yığına daldırıp çıkardı. Parmaklarına rutubet bulaştı. Adama:

"Ey satıcı nedir bu?" diye çıkıştı. Adam:

"Ey Allah'ın Resûlü, yağmur ıslattı,deyince:

"Bu yaşlığı üste getirip, herkesin görmesini sağlıyamaz mıydın? Kim bizi aldatırsa o bizden değildir" buyurdu.117

لولْبم وه اذإف ِهيف ُهَدَ يَلَخْدأف ِهيف َكدي ْل ِخْدأ ْنأ ِهيلإ بحوأف] بذمرتلاو دواد بأ□
ةياور يف ـ6□

شغ ْنَم أِنم َسيل :لاقف□□] .

6. (262)- Ebu Dâvud ve Tirmizî'nin rivayetlerinde (yukarıdaki hadiste) şu ziyade mevcuttur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a *"elini yığına daldır"* diye vahyedildi, o da elini daldırdı. Yığın ıslaktı. *"Aldatan bizden değildir"* buyurdu."118

ةَبْقُع نب رماع بضر هاللّ هنع لاق:] حَيِ لُّ ئِرْمِ ٍملْسُم يبيعُ ةَعلِس ًمَلْعَي ًنأ اَهِب داءًإ
نعو ـ7□

باب ةمجرت يف براخبلا هجرخأ .]ِهِب َرَبْخأ .

7. (263)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) buyurmuştur ki: "Müslüman bir kimsenin, bir malda kusur olduğunu bildiği halde, müşteriye haber vermeden satması haramdır." Buhârî, bunu bir babın başlığında kaydetmiştir.

(Büyû 19).119

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in devlet reisi vasfıyla zaman zaman çarşıpazarı teftiş

ettiğini gösterir. Ma'mafih çarşıya alışveriş için de gelmiş bulunsa, bu esnada konrol ve murâkebe işini de yürüttüğünü ve dolayısıyla, devletin bu işlere ehemmiyet vermesi gereğini ifâde eder.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in buğdaydaki yaşlığı gizlememesini söylemesi, bu yığnı toptan satmak üzere koyduğunu ifade eder. Çünkü ölçek ölçek satılma durumunda alttaki yaşlılık meydana çıkacağından, burada bir aldatma niyeti söz konusu olamaz. Şu halde bağ-bağ, sandık-sandık, sepet-sepet, çuval-çuval, toptan satışlarda üst kısma kalitelisini, kusursuzunu koyarak, müşterinin nazarından bazı kusurlarını gizlemek haram olmaktadır. Üst kısımla alt kısım arasında fark büyük olduğu takdirde müşteri akdini bozabilir, az farkı böyle bir hak tanımaz, çünkü alışverişte bir tarafın az miktarda aldanması normal karşılanır.

Bazı âlimler, bu hadisten, büyük ve fazilet ehli kimselerin alışveriş için pazara gitmelerinin sünnet olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Nitekim İmam Mâlik: "Eskiden insanların âdeti pazar yerlerine çıkmak ve oralarda oturmak idi. İbni Ömer çok defa pazara gelip orada otururmuş" der.

Yahya İbnu Sâid de: "Ben Saîd İbnu'l-Müseyyeb ile Sâlim Mevlâ İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in bir kısım rivayetlerini, onlar çarşıda oturup sohbet ederken aldım" demiştir. Bu durumu te'yid eden bir rivayet, Ashabtan Abdullah İbnu Büsr en-Nasrî ile ilgili: "Bu zat (radıyallahu anh), cuma namazını kıldıktan sonra, hemen çıkar, çarşı-pazarı bir dolaşır tekrar camiye girip ibâdetle meşgul olurmuş. Kendisine niçin böyle yaptığı sorulunca:

"Müslümanların Efendisi (aleyhissalâtu vesselâm)'ni böyle yapar gördüm de ondan" cevabını vermiştir.120

İKİNCİ FASIL

SÜTÜ HAYVANIN MEMESİNDE BEKLETMEYE DAİR

117 Müslim, İman: 164, (102); Tirmizî, Büyû: 74, (1315); Ebu Dâvud, Büyû: 52, (3452); İbnu Mâce, Ticarât: 36, (2224). Metin, Müslim'inkidir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/57.

118 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/57.

119 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/57.

120 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/57-58.

ِل “

] ب ا او ٌرُصَتَ ى َو ْرُي َو ٌّرَص

ت #

1ـ نع يبأ ةريره ضر هاللّ هنع لاق: لاق ُلوسر هاللّ

اعاصو اهَّدر َءاَش ْنأو ،َكَسْمأ َءاش ْنإ اَهَبُلْحَي ْنأ َدْعَب ِنْي َرَظَّنلا ِرْيَخِب َوهف اَهعاَتبا نمو َمَنغلاو،

ةتسلا هجرخأ .

.] رمت نم

1. (264)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Deve ve koyunun memelerinde süt bekletmeyin. Kim böyle sütü bekletilmiş bir sağmal hayvan satın almışsa sağdıktan sonra muhayyerdir, dilerse kabul eder, dilerse bir sâ' miktarında kuru hurma da vererek iade eder." 121

رمت نم ٌعاص اَهِتَبْلَح ىفَف اَهَطِخَس ْنإو اَهَكَسْمأ اَهَيِض َر نإف] :براخبل برخأ يفو] .
2ـ

2. (265)- Buhârî'nin bir başka rivayetinde *"...Memnun kalırsa hayvanı tutar, memnun kalmazsa iâde eder. İâde ettiği takdirde sağdığı süt için bir sâ' kuru hurma verir"* denmektedir.122

ماعط نم ًاعاَص اهعمَّ دَر نإ :هلو ٍمايأ َةثث رايخلاب اميف وهف :ملسمل ىرخأ يفو ـ3□□

ءارمس ٍرْمَت ْنِم :ىرخأ يف هلو َءارمس□ .

“ منغلاو ُل□ .

ب اُّرصُت :

و امهلو

3. (266)- Müslim'in bir rivayetinde denmektedir. Büyû, 25.

Müslim'in bir başka rivayetinde: "...bir sa' kuru hurma verir, buğday değil" denir.

Buhârî ve Müslim'in rivayetlerinde: *"Deve ve koyunun sütü (satış sırasında) memede bekletilmez"* buyurulur.123

□ ة

. [اَّرَصُم وأ ًةَلَّفَحُم عاَتْبا ِنَ] :

م ه

□4ـ ىئاسنللو همحر اللّ

4. (267)- Nesâî'nin bir rivayetinde: *"Kim sütü bekletilmiş bir deve veya davar satın alırsa.."* denir124.

□نَ عاب َمحُفلة ً وهف َخلاب ِراي ةثث]

م #

: □5ـ نعو نبا رمع ىضر هاللّ امهنع :لاق لاق ُلوسر هاللّ

. ا ً. هجرخأ وبأ دواد

حمق اَهِنَبَل ْنَلثِم وأ َلثِم اهعم هدر اَهَّدر نإف ،ٍمايأ]

5. (268)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim sütü memesinde bekletilmiş bir deve satın alırsa o üç gün muhayyerdir. Şayed iâde edecek olursa, hayvanla birlikte, sütü mislince veya sütünün iki mislince buğday da verir."125

AÇIKLAMA:

Dinimiz alışverişte dürüstlüğe çok ehemmiyet vermiş, aldatmanın her çeşidini yasaklamıştır. Bu meyanda satılacak olan sağmal hayvanların memesinde süt bekletmek de yasaklanmıştır. Cahiliye devrinde Araplar, satacakları hayvanı, çok süt veren cinsten göstererek daha iyi bir fiyatla satabilmek maksadıyla birkaç gün sağmayarak sütü memede bekletirlermiş. Bu çeşit hayvanlara musarrât denmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit satışları hususî kaideler getirerek, hileyi önlemek için tedbir almıştır. Yukardaki rivayetlerde, hayvanı iade edecek olan müşterinin, bir sâ' miktarında hurma vermesi de istenmektedir. Bu, sağılmış olan süte karşılıktır.

Fakihler bu hadisleri farklı şekillerde yorumlamışlardır. Şâfiîler ehemmiyetle, burada kuru hurma verileceğini söylerler. Müşteri, kuru hurma bulamazsa hurmanın Medine'deki bedelini veya o beldeye en yakın bulunan hurma diyarındaki kıymetini verir.

İmam-ı Âzam, İmam Muhammed, İmam Yusuf ve İmam Malik gibi diğer bir kısım âlimler "müşteri sütü biriktirilmiş hayvanı hıyar-ı ayb denilen kusur muhayyerliği ile sâhibine iâde edemez, ancak noksanlığını ödetir.

Çünkü burada iâdeye mâni olan ayrı ziyade vardır" demişlerdir.

121 Buhârî, Büyû: 64; Müslim, Büyû: 11, (1524); Ebu Dâvud, Büyû: 48, (3443), (3444), (3446); Nesâî, Büyû: 14, (7, 253-254); Muvatta, Büyû: 96, (2, 683); Tirmizî, 29, (1251-1252); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/59.

122 Buhârî, Büyu: 69; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/59.

123 Müslim, Büyû: 25; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/60.

124 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/60.

125 Ebu Dâvud: 48, (3446); İbnu Mâce, 42, (2240); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/60.

Hanefîler, memede sütü bekletilen sağmal hayvan satın alındığı takdirde sonradan iâde edilemeyeceği prensibini te'yid edecek muhtelif delil ve izâh getirerek hadisin zahiriyle amel edilemeyeceğini belirtirler. 126

ÜÇÜNCÜ FASIL

FİYAT KIZIŞTIRMAYA DAİR

إ ةسمخلا هجرخأ ا

[وُشَجانَ].

ت

لاق

هاللّ َلوسر هنأ هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نع ـ1 # :

ىئاسنلا .

1. (269)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz buyurdular ki:

"(Alıcı olmadığınız hâlde, fiyatları kızıştırmak için) müşteri ile satıcının aralarına girmeyin." 127

ةثلا هجرخأ .]ِشَّجنلا نع # هاللّ ُلوسر ىَهَ]ن ل

اق امهنع هاللّ ىضر رمع نبا نعو ـ2 :

اهُؤارتشا َكِسفَن يف سيلو ،اهنم َرثكأ ِهتِعْلِسِب ُهَيِطْعُت نأ ش

جنلاو » :

لاق كلام دازو.ىئاسنلاو »

ك ُريغ َكب ِىدتقَيف .

2. (270)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) diyor ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) müşteri kızıştırmayı yasakladı".

İmam Mâlik şu ilâvede bulunur: "Kızıştırma (necş): Aslında alıcı olmadığın halde, (araya girerek) mala değerinden fazla fiyat vermendir. Böylece (gerçekten almak isteyen) bir başkası, seni tâkiben mala daha fazla fiyat vererek aldanır."128

لطاب ٌعاَدِخ َوهو ،ٌنئاخ َاب ِهرلا ُلِكآ ُش ِجانلا]: لاق امهنع هاللّ ىضر ىفوأ ِىبأ ِنبا نعو ـ3

اقَّلَعُم ًافوقو مراخبلا هجرخأ . [ٌّل ِحَي .□

3. (271)- İbnu Ebî Evfa (radıyallahu anh) buyurmuştur ki: "Müşteri kızıştıran, ribâ yemiş hâindir. Bu iş, bâtıl bir aldatmadır, helâl değildir."129

AÇIKLAMA:

Müşteri kızıştırarak malın daha fazla bedelle satılmasını sağlamak sûretiyle satın alanın aldanmasına yol açtığı için yasaklanmıştır. Bu meselede hiçbir ihtilâf sözkonusu değildir. Bu satışın sıhati hususunda ihtilaf edilmiştir.

Hanefîler'e göre, satıcı günahkâr olsa da satış sahihdir. İmam Malik müşterinin hakk-ı hıyarına, dolayısıyla dilerse akdi bozabileceğine kaildir. Ehl-i hadisten bazıları ile zâhirîlere göre akid fâsiddir.130

DÖRDÜNCÜ FASIL

ŞARTLAR VE İSTİSNA HAKKINDA

كَّنأ ِهيلع ْتَطرَتشاو ِهِتأ َرْما نم ًةَي ِراَج برَتشا ُهنأ] ل□

اق هنع هالّ بضر دوعسم نبا نع ـ1□ :

اَهْب َرْقَ َت ل.

اقف هنع هالّ بضر َرمع َكلذ يف بتفتساف ؟هب اَهَتْعَتْبا بِذَّلا نمثلاب بل بهف اَهَتْعِب ْنإ :

كلام هجرخأ .[ٍدَحَ ٌطرش اَهيفو .

1. (272)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un anlattığına göre: "Kendisi, hanımından bir cariye satın alır. Ancak karısı bir şart koşarak der ki:

126 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/60-61.

127 Buharî, Büyû: 58; Müslim, Büyû: 11, (1515), Nikâh: 52 (1413); Ebu Dâvud, Büyû: 46, (3438); Tirmizî, Büyû: 65, (1304); Nesâî, Büyû: 21 (7, 1259); İbnu Mâce, Ticârât: 14, (2174); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/62.

128 Buhârî, Büyû: 60; Müslim, Büyû: 13, (1216); Muvatta, Büyû: 97, (2, 684); İbnu Mâce, Ticârât: 14 (2173); Nesâî, Büyû: 16, 17, 21. (7, 258); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/62.

129 Buhârî bunu senetsiz olarak ve sahâbe sözü şeklinde rivayet etmiştir. Büyû: 60; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/63.

130 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/63.

"Şayet cariyeyi satacak olursan, satın aldığın fiyatla ben alacağım." Bu hususta Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e sordum. Bana:

"Câriyeye yaklaşma. Onda başka birisi için şart var" dedi.131

AÇIKLAMA:

Burada satış akdinin muhtevasına uygun gelmeyen bir şart koşulmaktadır. Zira, satış mülkiyetinin eksiksiz ve tam olarak müşteriye geçmesini sağlamalıdır. Bu şart sebebiyle İbnu Mes'ud cariyeyi dilediği gibi satamayacak, hibe edemiyecek. Öyle ise mülkiyet hakkı tam değildir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) böyle şartlı satışları yasaklamıştır.132

هالّ دبع هدج نع هيبأ نع صاعلا نب ورمع نب هاللّدبع نب محمد نب بيعش نب ورمع نعو □2ـ

لاقو دواد و

.

بأو كلام هجرخأ .

نابرُعلا□]

هالّ ُلوسر ىهن] ل □ #

اق هنع هالّ ىضر :

عيب نع□

لوقي مث ،ةَهبَّادلا ى َراَكَتي وأ ةَديلولا وأ َدبعلا ُلجرلا ىرَتشي نأ ُملعأ هاللّو ى□

رُن اميف كلذ :

و كلام

نإ ىنأ ىلع ّلَقأ وأ َكلذ ْن ِم َرَثْكأ وأ ًامَه ْرِد ْوأ ًاراَنيِد َكيِطْعُأ :هنم ى َراكت وأ هنم ى َرَتْشا□ يِذَّلا

ناو ،ةبادلا ِءارِك ْنِم ْوأ ِةَعْلِهِسلا ِنمث ْنِم َوُه َكيِطْعُأ يِذَّلاف َةَبَّادلا ُتْيِك َر وأ َةَعْلِهِسلا ُتْذَخأ□

نَش ِرْيَغِب ِلِطاب َكيِطْعُأ امف ِةباهدلا َءا َرِك وأ ِةعلسلا َعاَيِتْبا ُتْك َرَت□ .

2. (273)- Amr İbnu Şuayb İbni Muhammed İbni Abdillah İbni Amr İbni'l-As babası tarikiyle ceddi Abdullah'tan rivayet ettiğine göre, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bey'u'l-urban'ı yasaklamıştır."

İmam Mâlik bey'ul-urbân'ı şöyle tarif eder: "Kişinin bir köle veya cariyeyi satın alıp veya bir hayvanı kiralayıp, sonra satan veya kiralayan kimseye: "Sana şu kadar dirhem veya dinar veriyorum, şu şartla ki, ben bu malı satın alır veya senden kiraladığım hayvana binersem sana vermiş olduğum para, malın bedelinden veya hayvanın kirasından sayılacaktır. Şayet malı almaktan, veya hayvanı kiralamaktan vazgeçersem, sana önceden vermiş

olduğum para senin olsun" der.133

AÇIKLAMA:

Bey'u'l-Urban'ı âlimler umumiyetle tecviz etmemişler, butlanına hükmetmişlerdir. Ahmet İbnu Hanbel cevazına meyleder. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in de tecviz ettiği rivayet edilmiştir.134

: قارف ا‘ هل ُلاقُي هل ٍطئاح َرمث َعا□

ر]ّنأ ّهَّدَج ُدمحم َنب ورمع ب

. نعو هاللّدبع ِ نب بأ كب

□3□

. [□بأرعبةِ آفِدرْ هَم، ٍواستتشن َبثمانمائةِ دره

3. (274)- Abdullah İbnu Ebî Bekr'in anlattığına göre: "Dedesi Muhammed İbnu Amr, el-Efrâk adındaki bağının meyvesini dört bin dirheme sattı. Bundan sekiz yüz dirheme (tekabül eden) hurmayı müstesna kıldı."135

AÇIKLAMA:

Bir bahçenin meyvesi toptan satılırken üçte biri geçmeyecek miktarda meyvenin satıştan hâriç tutulabileceği hükme bağlanmıştır. Sayısı belirtilmek kaydıyla bir kısım ağaçlar da satıştan istisna edilebilir. Bu da câizdir.136

كلام امهجرخأ .]ٍ فَلَسو□

] :# هاللّ لوسر هنأ ُهَغل

غْيب نع يَهن□

ب هنأ هاللّ همحر كلام نعو ـ4□□

نإف ،اَذَك َو اذك ِن

ى َفِلْست ْنأ ىَلع اَذَك َو اَذَكِب َكَتعِلس ُذخآ لجرل ُلجرلا َلوقي ْنأ كلذ ُريسفتو :لاق

زئاج ُرْيَغ َوهف اذه ىلع اَهَعْيَب َدَقَع .

131 Muvatta, Büyû: 5, (2, 616); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/64.

132 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/64.

133 Ebu Dâvud, Büyû: 69, (3502); Muvatta, Büyû: 1, (2, 609); İbnu Mâce, Ticârât: 22, (2192); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/65.

134 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/65.

135 Muvatta, Büyû: 18, (2, 622); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/65.

136 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/65-66.

4. (275)- İmam Mâlik (radıyallahu anh)'e ulaştığına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) satışı ve selefi yasaklamıştır.

İmam Mâlik bunu şöyle açıklar: "Bu, bir kimsenin diğerine şöyle demesidir: "Senin malını şu şu fiyata alıyorum ancak bir şartla sen de benden şunu ve şunu selef sûretiyle satın alacaksın". Bu çeşit bir muamele câiz değildir."137

AÇIKLAMA:

Selef kelimesi iki mânada kullanılmaktadır:

1- Selem, yani parayı peşin vererek malın bilâhare alınması: Tarladan çıkacak buğdaydan şu kadar miktarına şimdiden şu kadar para alarak satmak.

2- Selef bir de karz yâni, herhangi bir menfaat beklenmeden borç para vermek mânasına gelir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karzla (veya selemle) satışın birleşmesini yasaklamıştır. Bu çeşit satışta bir malın normal bedelinden daha yükseğe satılması olduğu gibi karzın, malı satmaya teşvik maksadını gütmesi, dolayısıyla bir menfaat mukabili yapılmış olması da söz konusudur. Halbuki karz karşılıksız olmalıdır, aksi takdirde fâiz olur ve haramdır. Şöyle ki: Bir adam mesela düğün için kumaş alacak, fakat parası yok. Kumaşı satın alacağı tüccardan karz sûretiyle yani borçlanarak para alıyor, bu parayı aynı tüccara kumaş karşılığı ödüyor.

Hadisi, bazı alimler şu şekilde de anlamıştır: Kumaşı alan zat, tüccardan peşin para alarak, karşılığında selem sûretiyle, yani tarladan çıkacağı zaman vermek üzere buğday satıyor. Peşin aldığı parayı, o tüccardan satın aldığı kumaş için ödüyor. İşte bu çeşit bir muâmelede hem satış, hem selem birleşmiş olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu tarzı yasaklamaktadır. 138

اَنأ #

و هاللّ ُلوسر نب َقَح ًتَف # هاللّ ِلوُس َر َعَم ُت ْو َزَغ] :لاق هنع هاللّ ىضر رباج نعو ـ5□

“ ل□ .

ب ا نَدَي َنيب َلاز امف ُهل اَعَدو ُهرجزف # هاللّ ُلوسر َفهلَخَتف :لاق .اَيْعأ ْدَق انَل ٍحضان نَلع

تييحتساف :َلاق ؟ِهينُعيِبتَفأ :لاق□ □

كُتك َرَب ُهْتَباصأ ْدَق :ٍرْيَخِب ُتلقف ؟َك َريعب ى َرت َفْيَك ِل لاقف□ .

ةنيدملا َغلبأ ىتح ِهرهظ َراقف ىل نأ ىلع ُهاياإ ُهتعبف ،ْمعن ُتلقف :لاق ُ . ه ُريغ ٌحضان□□ اَنَل نكي ملو

تْيَتأ ىتح ِةنيدملا ىلإ َسانلا ُتْمَّدقتف ِىل َنِذأف ُهُتنذأتساف ، ٌسو ُرَع ىهنإ هاللّ ُلوسر اي□ تلقف لاق

هاللّ ُلوسر َناك ْدقو ،ىن ِم ًَف ِهيف ُتعنص امب ُهُت ْرَبْخأف ِريعبلا نع ِىنلأسف ِىلاخ ِىنَيِقَلف َةنيدملا

؟ َكُبعتو اهبعت ًاركب هه لاق ً ا

بيث لب :ُتْلُق ؟ابِهيث مأ ًاركِب َتج .

و َزت ْله ُ : هتنذأتسا نيح ى ٍّل لاق

و ّنهُبهِدؤت ف ّنهَلْث ِم َج ّو َزَتأ ْنأ ُثه ِرَكف ُراَغ ِص ّتا َوَخأ بلو بِدلاو ّنَف َوَت : هاللّ لوسر اي ُتلق

ت ْوَدَغ َةنيدملا # هاللّ لوسر َمِدَق املف :لاق□

نهبهِدؤتو ّنِهْيَلَع َموُقَتِل ًابهِيَث ُتْج ّو َزَتَف ،ّنِهْيَلَع ُموقت□□ .

ةسمخلا هجرخأ .[ّنَلَع ُهَّدرو ُهَنَمَث بِناطْعأف ِريعَبْلاب هيلع .

5. (276)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte gazveye katıldım. Ben su taşımada kullandığımız devemizin üzerinde giderken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana kavuştu. Devem yorgundu ve bu yüzden gerilerden yürüyordu. Durumu görünce Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de geride kalarak deveyi sürdü ve ona dua buyurdu. Bunun üzerine bütün develerin önünden gitmeye başladı. Bana:

"Deveni nasıl görüyorsun?" diye sordu.

"Çok iyi görüyorum, bereketiniz değdi" dedim.

"Onu bana satar mısın?" buyurdu. Ben utandım, bundan başka su taşıyan devemiz yoktu. Yine de

"evet" dedim ve Medine'ye varıncaya kadar sırtı benim olmak şartıyla deveyi kendilerine sattım. Ona:

"Ey Allah'ın Rasûlü yeni evliyim" diyerek izin istedim. Bana izin verdiler. Bunun üzerine, Medine'ye gelince beni dayım karşıladı. Deveden sordu. deve ile ilgili yaptıklarımı anlatınca beni ayıpladı. İzin istediğim sırada Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bâkire ile mi, dulla mı evlendin?" diye sormuştu. Ben

"dul biriyle" dedim.

"Niye bâkire ile değil, o seninle sen de onunla şakalaşırdınız" buyurdu. Ben:

"Ey Allah'ın Resûlü, babam vefat etti. Bir çok kız kardeşim var, hepsi de küçük. Onlarla aynı yaşta, onların terbiyeleriyle meşgul olamayacak, onlara bakamıyacak çok genç biriyle evlenmeyi uygun bulmadım. Bu sebeple onlara bakıp terbiyelerini yapacak bir dulla evlendim" dedim."

137 Muvatta, Büyû: 69, (2, 657); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/66.

138 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/66.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye gelince deveyi vermek üzere yanlarına gittim. Bana parasını verdi ve deveyi de iâde etti."139

بلا ُهَنمُح ُتْيَنْثَتْساو ُهُتعبف ,ٍةيِقوُأب ِهيِنْعِب لاق

. □لاق]بِعْنِيهِ بِأُوقِيَّةٍ. قلت

: □6ـ يفو ىرخأ

: تنك ا□

م لاقف ى ِرثأ ىلع َلَسرأف ُتفرصنا مث ُهنَمث ى ًِنَدَقنو لمجلاب ُهُتيتأ اَنْمِدَق املف ى

. □□□لْهأ

يفو

.[□هَرْ ه ىلإ ةنيدملا #

Œ ظ ِ هاللّ ُلوسر بِنرَقْفأ] :ىرخأ يفو.[َكل َوُهف َكَلَمَج ْذُخَف ، َكَلَمَج َذ

خ

طارتشا :ىراخبلا لاق .ِةنيدملا ىلإ ُه َرهظ َطرشف] :ىرخأ يفو ةني□

.[ىرخأ]َكل َهرهظ ُىلإ دملا

:

يفو.[ِةرشعب ِرانيدلا ِباس ِح ىلع ًةهيِقوُأ ُنوكي اذهو ، َريناند ِةعبرأ]ب ى

: يفو رخأ

.[□□حصأو رثكأ

.اَئَت ْدرهم :

م

ب

.[

ىرخأو

هذ َةيقوأ] ىرخأ

:

□ □فإذاَ ُتْمِدَق ملاَةنيد فلاَسيَكلاَسْيكْلاَ :

□.

ىرخأو ارانيد نيرشع :

ب

.

ىرخأو

ىرخأو:

□بأربعِ أواقِب

؟ َتْمِدَق َن ا

Œ وفيها: وقدِمُتْ المدينةَ بالغداةِ فجئتُ المسجدَ فوَجدْتُهُ على بابِ المسجدِ، فقال

□ن : مَعْ . قال: فدَعْ جمَلَكَ وادخلْ فصلِّهِ ركعتيِن، فدخلتُ فصَلَّيْتُ، ثم رجعتُ، فأمَرَ بً أن
قلتُ

□أوقِيَّةً فوَزَنَ لِي بِلٌ فأرجَحَ. وفي أخرى قال: فلمَّا هذبنا نلخدلَ قال: أمْهِلُوا حتَّى ندخل
زِنْ لِي

ليًَ كْتمَشّطِ الشَّعِثَةُ وَ تَسْتَحِدَّ المغَيِبَة

6. (277)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Deveyi bana bir okiyye'ye sat" dedi. Ben:

"Hayır" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ısrar ederek:

"Onu bana bir okiyye'ye sat" dedi ben de sattım fakat evime kavuşuncaya kadar binme şartını koştum. Medine'ye gelince, teslim etmek üzere deveyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirdim.

Bana parasını hemen ödedi.

Ben oradan ayrıldım. Arkamdan birini göndererek:

"Esasen senin devene müşteri değilim, sen deveni geri al artık, o yine senin olsun" dedi.

Bir diğer rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayvanın sırtını Medine'ye kadar bana iâde etti" denir.

Bir diğer rivayette: *"Medine'ye kadar sırtı senin"* denir.

Bir diğer rivayette: "...Medine'ye kadar sırtını şart kıldı" ifadesi vardır. Buhârî der ki: "Şart kılma ifadesi rivayetlerin çoğunda yer alır. Sahîh olan da budur."

Bir diğer rivayette: "Deveyi, dört dînara (sattım)" denir. Bu, dinarın on dirhem hesabından bir okiyye yapar.

Diğer bir rivayette "Bir okiyye altın'a" denir. Diğer bir rivayette "ikiyüz dirheme" denir. Bir diğer rivayette "Dört okiyye'ye" denir. Bir diğer rivayette "Yirmi dinara" denir.

Bir diğer rivayette: *"Medine'ye geldiğin zaman dikkatli ol hanımın hayızlı olabilir"* 140 buyurdu. Bu rivayette

"Akşam vakti Medine'ye geldim. Mescide uğradım. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı orada mescidin kapısında buldum. Bana

"Şimdi mi geldin?" diye sordu.

"Evet!" dedim. Bana:

"Deveni bırak, içeri gir, iki rek'at namaz kıl!" buyurdu. Ben hemen girdim, namaz kıldım ve döndüm. Hz. Bilâl'e emrederek bana bir okiyye tartmasını söyledi. Bilal derhal tarttı ve biraz da fazla koydu" denir.

Bir diğer rivayette Câbir (radıyallahu anh) der ki: "(Evimize) girmek için gittiğim zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle uyardı:

" *Biraz ağır olun, evlere geceleyin girelim. Böylece, saçı başı dağınık olanlar taranır, gurbette kocası olanlar etek traşı olurlar."* 141

وه لْ□ :

ب َ ُتلق

هِينِعِب ْلَب :َلاق َكل َوه ْلب :ُتلق ،اَذه َكَلَمَج بِنْعِ]ب لاق□.

: □7ـ يفو ربخأ ملسمل

هُتْذَخأ دق َلاق ا□

هب َكل َوُه َف ٍبَهَذ َةَّيِقوأ َىلع ٍلجرِل َّنإف ُتلق .

: هِينِعِب ْلَ□.

ب َ لاق ؛ هالّل َلوُسراَي َكَل

اطا َريِق بِنَدا َزَف ُ : هْد ِز َو ٍبَهَذ َةَّيقوأ ِهِطْعأ ٍلِبل لاق َةنيدملا ُتمِدَق اهملف ،ةنيدملا بلاِ□□ هيلع ْغَّلَبَتَف

□ة

رَحلا َموي ِماهشلا ُلهأ ُهَذَخأ ْنأ بلاإ بِل ٍسْيِك يف َناكف # ِ هالّل ِلوسر ُةَداَي ِز بِنُق□□] . ِراَفُت ُتْلُقف

139 İ Buhârî, Cihad: 49, 113, Vekâlet: 8, Mesacid: 59, Büyû: 34, istikrâz: 1, 7, Mezâlim: 26, Hîbe: 23, Şürût: 4, Nikâh: 10, 121, Nafakât: 12, Daavât: 53; Müslim, Müsâkat: 109, (710), Salâtu'l-Müsafirîn: 69, (710), Rida: 54, (710); Tirmizî, Nikah: 13, (1100), Büyû: 30, (1253); Nesâî, Büyû: 77, (7, 297-300); Ebu Dâvud, Ticârât: 71, (3505); İbnu Mâce, Ticârât: 29, (2205); brahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/67-68.

140 Bu cümle"Medine'ye varınca (hanımınla temasta bulunarak) çocuk talepet" şeklinde de anlaşılmıştır. (İbrahim Canan) 141 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/69-70.

7. (278)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Bana şu deveyi sat" buyurdu. Ben:

"- Hayır satmam, size bağışlıyorum, deve sizin olsun ey Allah'ın Resûlü" dedim.

"- Olmaz, bağış kabûl etmem, sat onu bana" buyurdu. Ben:

"- Öyleyse, dedim, bir adama bir okiyye miktarında altın borcum var, ona mukabil deveyi size sattım" dedim.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Aldım onu, ancak sen yükünü Medine'ye kadar onun üzerinde götür" dedi.

Medine'ye gelince, Hz. Bilâl (radıyallahu anh)'e:

"- Câbir'e bir okiyye altın ver, biraz da fazla olsun" emretti. Bilal bu söz üzerine bir kîrât142 fazla tarttı. Kendi kendime: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana verdiği fazla miktarı yanımdan hiç ayırmayacağım"

dedim. Harra harbinde, Şamlılar tarafından yağma edilinceye kadar, kesemin dibinde duruyordu."143

بِنُدي ِزَي َلاز امف□

كَل َوُه : ُتْلُق ؟ َكل ُرِفْغَي ىلاَعت ُ هاللّو اَذكو اَذكِب ِهينُعيبتأ ىرخأ يف هلو ـ8□□ .

اثث اَ َل□ .

ه اَق

كل ُرِفْغَي ىلاعت ُ هاللّو :ُلوُقَي َو□ .

8. (279)- Yine Müslim'den gelen bir başka rivayet şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bana, deveyi şu, şu bedele sat, Allah da seni mağfiret buyursun, olmaz mı?" dedi. Ben cevaben:

"Elbette, o sizin olsun" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir taraftan miktarı artırmaya devam ediyor bir taraftan da: *"Allah Teâlâ sana mağfiret buyursun"* diyordu. Bu sözü üç kere tekrar etti."144

فئاوط يف َدجسملا # ٌّبنلا َلَخد َةنيدملا اَنْمِدَق اهملف ِ هاللّ ِمْسِب ْبك ْرا] ى□

ل لاقو :ىرخأ يفو ـ9□ :

لعجف :َج َرَخف ؟ َكُلَمج اذه ُ : هل ُتْلُقَف□

طبْلا ِةيحان يف َلمجلا ُتْلَقَع َو ِهيلإ ُتْلَخَد َو ِهِباَحْصأ ْنِم□ .

:لاق مث ً ا

رِباَج اَهوُطْعأ :لاقف ٍبَهَذ ْنِم .

اَنُل.

ِبقا َوإِب ََثعَبف□

مَج ُلَمجلا : ُلوقيو ِلمجلاب ُفيطُي□

.

كل ُلَمَجلا َو ُنَمَّثلا : َلاقف□]

مَعَن : ُتْلقف ؟نَمَّثلا َتْيَف ْوَتْسا□!

9. (280)- Bir diğer rivayette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"Allah'ın adıyla bin" dedi. Medine'ye geldiğimiz zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ashâbından bazı gruplarla birlikte mescide girdi. Ben de mescide girip, devemi kapının yanındaki taş döşeli kısma bağladım.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a

"işte deveniz" diye haber verdim. Mescidden çıktı. Deveye yaklaştı ve

"Deve, devemizdir" buyurdu. Sonra birkaç okiyye altın gönderip: *"Bunu Câbir'e verin"* dedi. Sonra bana:

"Parayı aldın mı?" diye sordu.

"Evet" dedim. Bunun üzerine:

"Para da, deve de senindir" buyurdu (ve deveyi de geri verdi.)"145

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki 276 numaralı rivayetten itibaren kaydedilen vecihlerden de anlaşılacağı üzere, Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a deve satmasıyla ilgili vak'a çok değişik şekillerde nakledilmiştir.

Bu hâdise nikah, cihad, alışveriş, menâkıb... gibi pek çok konularla ilgili hükümlere yer vermektedir. Bu sebeple, hadis kitaplarının muhtelif bölümlerinde, farklı şekilleriyle yer almıştır.

Âlimler, hadisle ilgili bir kısım teferruatı anlama ve açıklamada ihtilaf ederler. Söz gelimi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın deveye ödediği bedel nedir? Rivayetlerde buna temas eden ifâdeler farklı rakamlara yer verir. Bunların te'lifi, açıklanması şârihleri fazlaca meşgul eder.

Biz, daha ziyade hususî araştırıcılar için ehemmiyet taşıyacak bu gibi teferruata girmeden her okuyucumuz için faydalı olabilecek, âlimlerimizin müştereken parmak bastıkları birkaç noktaya burada yer vereceğiz: **1-** Bu rivayete dayanarak bazı âlimler, "istediği zaman binmek şartıyla" hayvan satışı yapılabileceği hükmünü çıkarmış ise de Ebu Hanîfe ve Şâfiî hazretleri böyle bir satışın bâtıl olacağına hükmetmişlerdir.

2- Hadiste, öncelikle bâkire ile evlenmeye teşvik vardır. Terbiyevî mülâhazalarla dul ile evlenmek de "efdal"

olabilir.

142 Kîrât : İbnu'l-Esîr, umumiyetle bir dinarın, onda birinin yarısına denk düşen bir cüz'üne dendiğini belirtir. Bazı yerlerde, yine dînarın bir cüz'üne dense de, miktarının değişebileceğine de işâret eder. (İbrahim Canan) 143 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/70-71.

144 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/71.

145 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/71.

3- Büyükler, arkadaşlarının evlilik dâhil her çeşit meseleleriyle ilgilenmeli, yol göstermelidirler. Bu ilgi müstehabdır, faydalıdır.

4- Yetimlerin terbiyelerini düşünmek gerekir. Onların durumlarını nazar-ı dikkate alarak, icab ediyorsa dulla evlenmek de faziletli bir evlenmedir. Bâkire ile evlenmeye teşvik buna mâni değildir. Hz. Câbir (radıyallahu anh) misâlinde olduğu üzere, bazı içtimâî şartlar, dulla evlenmeyi "efdal" kılabilir.

5- Seferden dönerken, komutanın izni ile, askerler öne geçebilir.

6- Sefer dönüşünü, uygun saatlere rastlatmak müstehabdır.

7- Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde mühim bir yeri vardır.

8- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) son derece cömerttir. 146

تَضَق ْنُكَت ْمَل َو اَهِتَباَتِك يف اَهِب َنيعَتْسَتِل اَهْتءاج َة َري ِر َب َّنأ] اهنع ُ هاللّ ىضر□
َةشئاع نَعو ـ11□

نوُك□

□

ي َو ِكَتباَتِك ِكْنَع□

ةشئاع ا :

□

ى ِضْقأ ْنأ اوُّبَحأ ْنإف ِكِلْهأ ىلإ يِع ِج ْرا□

هَل ْتلاقف ا□

ئْيَش اَهِتَباَتِك ْنِم .

لَعْفَتْلَف ِكيلع َبِسَتْحَت ْنأ ْتَءاَش ْنإ :اوُلاق َو ،ا ْوَبأف اَهِلْه ُةَري ِرَب َكِلذ ْت َرَكَذَف .□ □
ٌتْلَعَف يِل ِكُؤ ًَو

نَمِل ُء ًَوْلا اَمَّنإف يِقِتْعأو يِعاَتْبا اَهَل :لاقف # ِ هاللّ ِلوُس َرِل ِكلذ ْت َرَكَذَف ؛ِكُؤ ًَو اَنل□
ُنوكيو

ط َرَتْشا ِنَم ؟ىلاعت ِ هاللّ ِباَتِك يف ْتَسيَل ًاطورُش َنوُط ِرَتْشَي ٍساَنُأ ُلاَب ا : م َلاَقف َماَق□
َّمث ،َقَتْعأ

قَث ْوأو ُّقَحأ ىلاعت ِ هاللّ ُط ْرَش ٍ،ط ْرَش َةئا ِم َط َرَتْشا ِنإو ،هل َسْيَلف ِ هاللّ ِباَتِك□].
يف َسْيَل ًاط ْرَش

ةتسلا هجرخأ .

10. (281)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre: "Berîre, mukâtebe borcunu ödeme hususunda yardımcı olması için kendisine (Hz. Aişe'ye) uğramıştı. O âna kadar borcundan herhangi bir şey ödememiş

bulunuyordu. Hz. Aişe, Berîre'ye

"Ailene dön, senin mukâtebe borcunu ödememi istiyorlarsa bir şartla yaparım: Senin üzerindeki velâ hakkı bana geçmeli" dedi. Berîre dönüp, ailesine durumu anlattı. Onlar kabul etmediler ve:

"Sana bir iylik yapmak isterse yapsın, karışmayız, ancak velâ'n bize aittir" dediler.

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) bunun üzerine, durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e arzetti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:

"Sen satın al, sonra da âzad et. Velâ hakkı, âzâd edene aittir" buyurdu.

Bunu söyledikten sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayağa kalkarak şu hitabede bulundu: *"İnsanlara ne oluyor ki, alışverişlerinde Kitabullah'ta bulunmayan şartları koşuyorlar? Kitabullah'ta olmayan bir şart koşana bu helâl olmaz. Böyle biri yüz şart da koşacak olsa, Allah'ın şartı daha doğru,daha sağlamdır."* 147

AÇIKLAMA:

Berîre bintu Safvân (radıyallahu anhâ), kıbtî asıllı bir cariyedir. Efendisinin kim olduğu hususunda rivayetler ihtilâflıdır. Kocasının şahsiyeti de ihtilaf konusudur.

Sâhipleri, Berîre (radıyallahu anhâ) ile mukâtebe anlaşması yapmışlardı. Yâni, anlaşılan miktarda para ödeyerek hürriyetine kavuşacaktı. Bu bedel dokuz okiyye idi. Her yıl bir okiyye (kırk dirhem gümüş) ödeyerek dokuz yılda hürriyetine kavuşacaktı. Vak'a'nın yukarıdaki hadiste kaydedilen seyrine göre, Berîre (radıyallahu anhâ) bu borcun ödenmesinde Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yardımını taleb ediyor. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), velâ hakkının kendisine ait olması şartıyla bu yardımı yapmayı kabulleniyor, Berîre (radıyallahu anhâ)'nin efendisi velâ hakkını bırakmak istemeyince, mesele Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e intikal ettirilir.

Reshulullah velâ hakkının âzad edene ait olacağını belirtir.

Hadiste geçen "Kitabullah" tâbirine bakarak buradaki hükmün Kur'ân-ı Kerîm'de yer aldığı zannedilmemelidir.

Bu mevzu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmü ile sabittir, Kur'ân'la değil. İslâm âlimleri bu ve benzeri ifâdelere dayanarak Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vazettiği hükümlerin de Kur'ân'ın hükmü gibi telakki edilmesi gereğine hükmederler. Bu çeşit hükümler "vasıtalı olarak Kur'ân'ın hükmündedir." Vâsıta ise Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu yetkiyi veren de Kur'ân'dır:

"Resul size ne getirmişse onu alın" (Haşr: 59/96). Keza: *"Allah ve Resûlüne itaat edin"* (Âl-i İmrân: 3/132). Öyle ise Resûle itaat emri Kur'ân'da yer aldığına göre, ondan sâdır olan hükümleri, Kur'ân'ın hükmü gibi değerlendirmek, "Kitabullah'tandır" demek câiz olmaktadır.

Velâ: Âzâd edilen köle ile âzâd eden efendi arasında teessün eden akrabalık bağıdır. Buna vela-i ataka denir.

Nesebi mâruf olmayan kimsenin, nesebi mâlum biri ile kardeşlik akdederek "Sen benim mevlâm ol, ölürsem 146 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/72.

147 Buhârî, Mesâcid: 70, Zekât: 61, Büyû: 67, 73, Itk: 10, Mekâtib: 2, 3, 4, 5, Hîbe: 7, Şurût: 3, 10, 13, 17, Talâk: 16, Kefârâtü'l-İman: 8, Ferâiz: 19, 20, 22, 23; Müslim, Itk: 5, (1504); Muvatta, Itk: 17, (2, 780); Ebu Dâvud, Itk: 2, (3929-3930); Nesâî, 85, 86 (7, 300); Tirmizî, Büyû: 33, (1256), Vesâya: 7, (2125); İbnu Mâce, Itk: 3, (2521); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/73.

bana mirascı olursun, bir cinayet işlersem benim namıma cezamı ödersin" demesi sûretiyle tevessül eden akrabalığa da vela-i muvâlat denir.

Hadisten çıkarılan pekçok hükümden birkaçı:

1- Köle ile efendi arasında mükâtebe akdi caizdir.

2- Velâ hakkı âzad edene aittir.

3- Dostluk, yardımlaşma, bir kimsenin elinde Müslüman olma veya kimsesiz bir çocuğu sokakta bulup alma gibi durumlarla velâ hakkı tahakkuk etmemesi gerekir. Fakihler bu meselelerde farklı görüşler ileri sürerler. Şafiî mezhebine göre bunların hiçbirinde velâ hakkı doğmaz. Hanefiler de velâ hakkını yukarıda kaydettiğimiz iki şekle hasrederler: "Velâ-i ataka ve vela-i muvâlat, bunlar dışındaki velâlar meşrû olamaz" derler.

4- Bid'at çıktığı vakit, devlet reisinin müdâhalesi gerekir.

5- Hatalar yüze vurulmamalı, "umumî bir ifâde ile" dikkat çekilmeli.

Nitekim rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "insanlara ne oluyor..." diyerek münkere parmak basmıştır.

6- Mukâtebe akdi yapan cariyenin çalışmasına kocası mâni olamaz.

7- Cariyenin kocası köle ise mukâtebe akdi yapmak isteyince kocası buna mâni olamaz.148

□

ط َرَتْشاو ،اَهْتقَتْعأف اَهْت َرَتْشاف ،اوُءاَش ام اوُط ِرَتْشَيْلو اهيِقِتْعأو اهي ِرَتْشإ] لاق

: □11ـ يفو ىرخأ

.

ط ْرَش َةَئا ِم اوُطرَتْشا ِنإ َو ،َقَتْعأ ْنَمِل ُء ًَوْلا :# ُّبنلا لاقف ؛اَهء ًَو اَهُلْهأ□]

11. (282)- Diğer bir rivayette, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye şöyle söylemiştir: "(Berîre'yi) önce satın al sonra da âzad et. (Onu satan efendilerini de bırak, bir işe yaramıyacak olan) istedikleri şartı koşsunlar." Aişe Berîre'yi satın alıp, âzad etti. Berîre'nin ailesi, velâ hakkının kendilerine ait olması şartını koştu. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm); şu açıklamayı yaptı:

"(Olmaz öyle şey!) Velâ hakkı âzad edene aittir. Satanlar yüz şartta koşsalar (batıldır!)". 149

BEŞİNCİ FASIL

MÜLAMESE VE MÜNABEZE'YE DAİR

؛ِنْيَتعْيَب ْنَع َو ِنْيَتَسْبُل ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر نَهَ]ن :لاق هنع هاللّ ىضر ىردخلا ديعس ىبأ نع
□1ـ

راَهَّنلا وأ ِلْيَّل اِب ِهِدَيِب ِرَخ ا□ □

ب ْوَث ِلُج َّرلا ُسْمَل ُةَسَمُملاو ،ِعْيَبْلا يف ِةَذَباَنُملا َو ِةَسَمُملا ِنَع نَهَ□ Œ

Œ ن ِم اَمهُعْيَب َكلذ ُنوُكَيو ِهِب ْوَثِب ُرَ□

خ ا َذُبْنَي َو ،ُهَبوَث ِلُج َّرلا ىلإِ ُلُج َّرلا َذُبْنَي ْنأ ُةَذَباَنُملاو ،ُهُبِهلَقُي

: ُوْدَبَيَف ِهْيَقِتاع ِدَحأ ىلع ُهَب ْوَث َلَعْجَي ْنأ وه□

و ِءاَّمَّصلا ُلاَمِتْشا ِناَتَسْبَّل او ،ٍضا َرَت ًَو ِرظَن ِريغ

‘ ه ْنِم ِه ِج ْرَف ىَلَع َسيل ٌسِلاج وهو ِهِب ْوَثِب ُهُؤاَبِتْحا ىر□

خ ا ُةَسْبُّل او ،ٌبوث هيلَع َسْيَل ِهْيَّقِش ُدَحأ

ىذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .

ئش□].

1. (283)- Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki giyim ve iki de alışveriş tarzını yasakladı. Yasaklanan satış tarzları: Mülâmese ve münâbezedir. Mülâmese, diğerinin elbisesine gündüz veya gece, eliyle sâdece değmesi, elbiseyi altüst ederek iyice görmemesi (ve bu kadarla satış akdininin tamamlanmasıdır). Münâbeze ise, kişinin elbisesini öbürüne atması, öbürünün de kendi elbisesini ona atması ve bu atışmanın da, elbiseye bakıp râzı olmadan satış sayılmasıdır.

Yasaklanan iki giyinmeden biri, iştimâlu's-sammâ'dır; bu da kişinin elbisesini omuzlarınan biri üzerine koyup, sarınması, diğer giyinme omuzunu açıkta elbisesiz bırakmasıdır. Yasaklanan diğer giyinme tarzı ihtibâ'dır. Bu da oturmakta olan bir kimsenin elbisesine sarınması, bu esnada fercini örten başka bir şey olmamasıdır."150

دَقف َكْيلاِإ ُب ْوَّثلا اذه ُتْذَبَن اذإ َلوُقَي هنأ ُ : ةَذَبانملا] ى□

لاعت هاللّ همحر هِئاسنل برخأ يفو ـ2□ :

نبا نع هدنعو□

عْيَبلا َبَج َو َّسَم اَذإ ُهَبهِلَقُي ًَو ُه َرُشْنَي ًَو ِهِديِب ُ هَّسَمَي ْنأ ُةَسمملاو ،ُعْيَبْلا َبَج َو□].

. ةَّيِلِهاَجلا يف اَهِب َنوُعَياَبَتَي اوُناك ٌعوُيُب هب□ .

و َرَمُع

148 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/74-75.

149 Buhârî, Şurut: 10; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/75.

150 Buhârî, Libas: 20, 21, Salât: 10, Savm: 66, Büyû: 62, 63, İsti'zân: 42; Müslim, Büyû: 3, (1512); Ebu Dâvud, Büyû: 25, (3377-3378); Nesâî, Büyû: 25, (7, 260-261); İbnu Mâce, Ticârât: 12, (2170); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/76-77.

2. (284)- Nesaî'nin bir rivayetinde şu açıklama yapılır: "Münâbeze: satıcının; "Bu elbiseyi sana atarsam satış

tamam olmuştur" demesidir. Mülâmese de elbiseyi açıp, evirip çevirmeden elini değmesi ve değince de satış

muâmelesinin tamam olmasıdır.

"Nesâî'de İbnu Ömer (radıyallahu anh)'den: "Bu, câhiliye ehlinin, alışverişte başvurdukları bir tarzdı" açıklaması yer alır.151

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, câhiliye devrinin bazı giyinme ve alışveriş tarzını belirtmekte ve Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in bunlarla ilgili olarak getirdiği yasaktan haber vermektedir.

Mülâmese ve münâzebe'nin ne olduğu yukarıdaki rivayetlerde açıklanmıştır. Bazı âlimler bu açıklamanın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait olduğunu söylemiş ise de umumiyetle râvilerden biri tarafından yapılan bir derc olduğu kabul görülür. Bu cümleden olarak mülâmese, "müşterinin elbiseye dürülü iken veya karanlıkta dokunması, satıcının da: "Bu malı sana dokunman, görmek, yenini tutmak ve gördüğün zaman muhayyerlik kalmamak şartıyla sattım" demesidir. Burada dokunma satış için yeterli şart yapılmış oluyor ve muhayyerlik hakkını da tanımıyor. Görüldüğü gibi, burada aldatma söz konusudur. İslâm satış akdinin meşrû sayılması için malın görülmesini, kusurları varsa söylenmesini şart koşmuştur. Muhayyerlik de ayrı bir haktır. Bütün bunları reddeden aldatmalı bir alışverişe, İslâm'ın cevâz vermeyeceği açıktır.

Münâbeze'ye gelince bu da farklı şekillerde cereyan etmektedir:

1- Satıcının: "Şu attığım taş hangi elbiseye isâbet ederse sana onu sattım" der.

2- "Şu araziden attığım taşın vardığı yere kadarını sana sattım" diyerek satış yapar.

3- Taşı atması, satış sayılır. "Şu elbiseye taş attım mı sana şu kadara satılmış sayılmalı" der. Burada da aldatma olduğu görülmektedir, izaha hacet kalmıyor.

İştimâlu's-Sammâ: Bunun tarifi farklı şekillerd yapılmıştır. "Tek parçadan müteşekkil bir kumaşla omuzun birir açık kalacak şekilde sımsıkı sarınmak. Fakihler bunun yasaklanmasını: "Çünkü, bu durumda eli elbisenin altında kalır. Çarpmalara düşmelere karşı elini kullanıp korunmak istese bunu yapamaz, zorlukla karşılaşır. Bu maksadla alttan elini çıkarsa avret yerleri açılır" diye açıklamışlardır. Bazı şârihlerin de belirttiği gibi vâcibden "tesettürü ihlâl etmeyen bir tarzda sarınmak" haram ve hatta mekruh olmamalıdır. Yeter ki teşebbüh (kâfire benzemek) gibi bir başka mahsûr daha sözkonusu olmasın.

İhtibâ'nın açıklanmasında da farklılıklar olmuştur. "Kişinin elbisesine sarınıp bürünmesidir" dendiği gibi,

"İnsanın ilyeleri (kabaları) üzerine oturup, bacaklarını dikip bu vaziyette elbiseye sarınmaktır" diyen de olmuştur. Bu tarz örtünme, dikkat edilmediği takdirde haram yerlerin görünmesine yol açabileceği gibi, ayağa kalkışlarda da tesettürü ihlâl edebilir. Hamamlarda bu çeşit mahzurlar vukuâ gelir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumlara dikkat çekmiş olmaktadır. 152

ALTINCI FASIL

BEY'U'L-GARAR VE DİĞERLERİ HAKKINDA

ة

اَصَحلا].

هاللّ َلوسر ىهَن] ل #

اق هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نع ـ1 :

عيَب نعو ِر َرَغلا ِعْيَب ْنع

ةسمخلا هجرخأ .

1. (285)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bey'u'l-garar ve bey'u'l-hasatı yasakladı."153

AÇIKLAMA:

Şârihler **bey'u'l-garar**'ı meçhulün satışı olarak izah ederler: Sudaki balık, havadaki kuş, denizdeki inci, kaçmış

olan köle, bağından boşanmış deve, açılıp görülmeyen bohçadaki elbise, kapalı evdeki yiyecek, henüz doğmamış

hayvan yavrusu, henüz meyvelenmeyen ağacın meyvesi gibi, fiilen olup olmayacağı henüz kesinlik kazanmayan eşyanın satışı bu gruba girer. Burada aldatma pek zâhirdir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit aldatıcı alışverişleri yasaklamıştır.

Bey'u'l-hasat'a gelince, bu üç şekilde olur:

---

151 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/77

152 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/77-78.

153 Müslim, Büyû: 4, (513); Ebu Dâvud, Büyû: 25, (3376); Tirmizî,

Büyû: 17, (1230); Nesâî, Büyû: 27 (7, 262); İbnu Mâce, Ticârât: 23, (2194); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/79.

1- Satıcının "Attığım şu taşın değdiği kumaşı" veya "Buradan taşın düştüğü yere kadar olan tarlayı sattım"

demesi.

2- Satıcı: "Ben bu taşı atıncaya kadar satışı bozmada muhayyer olman şartı üzerine sana satıyorum" demesi.

3- Bizzat taşın atılışını satışın kesinlik kazanması kılarlar, bu durumda satıcı şöyle der: "Bu elbiseyi taşı attım mı bu sana satılmış demektir.

"Cahiliye devrine ait olan bu çeşit hileli alışverişleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamıştır. 154

ضوُضَع ٌتامز ِسانلا ىلع يِتأَ]اي ل□

اق هنع هاللّ ىضر ٍهيِلَع ْنَع َد ُواد ىب ‘ىرخأ يفو ـ2□ :

و ى□ □□

لاعت ُ هاللّ لاق :

كلَذب او ُرَم ْؤُي ملو َنو ُّرَطْضُملا ُعِياَبُي َو ،هِدَي يِف اَم ىلع ِهيف ُرِسوُملا ُّضَعَي□ .

هرَطْضُملا

هاللّ ُلوُسر ىهَن ْدقو □ #

□ □ عْيَب نعو ،ِر َرَغْلا ِعْيَب نعو□

عْيَب نع□

مُكَنْيَ بَلْضَفلا ا ُوَسْنَت□

ك َرْدُت ْنأ َلْبَق ِة َرَمَّثلا□] .

2. (286), Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Halk öyle çetin devirler yaşayacak ki, o zaman zenginler, kendilerine emredilmediği halde, cimriliklerinden, ellerindekileri çok sıkı tutacaklar. Cenab-ı Hakk: *"Aranızdaki fazileti unutmayın"* buyurmaktadır (Bakara: 2/237).

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da şunları yasaklamıştır: Bey'u'l-muzdar'ı, bey'u'l-garâr'ı, (meçhûlün satışı) ve salâhı ortaya çıkmadan meyve satışını."155

AÇIKLAMA:

Bey'u'l-garârı yukarıda açıkladık. Bey'u'l-muzdar'a gelince, bu, iki çeşittir: **1-** Mal sâhibi, zor kullanarak, satmaya icbar etmek. Bu akid fâsidir.

2- Mal sâhibi, borç veya geçim sıkıntısı sebebiyle elindeki malını zararına satmaya çalışır. Dindarlık ve mürüvvetin gereği, böyle daralanın malını almak değil, ona anlayış göstermek, karz-ı hasende bulunmak veya borcunun ödeme müddetini te'hîr etmek gibi yollarla yardım etmektir. İkinci şıkka giren bey'u'l-muzdar fâsid sayılmaz, sahîhtir, ancak kerâhetten hâlî değildir156.

ق ُز ْرَي َسانلا اوُعَد َو ,ِدابِل ٌر ِضاَح ْعِبَي َ # ِ هاللّ ُلوُسر َنَه]ن :لاق هنع هاللّ ىضر رباج
نعو ـ3

. براخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .

ضْعَب ْن ِم ْمُهَضْعَب ُ هاللّ [

3. (287)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Köylü adına şehirli satış yapmasın" dedi ve ilave etti: *"Bırakın insanları, Allah birinin sebebiyle diğerini rızıklandırsın"* buyurdu."157

هيِب ُهاَخأ َناَك ْنإ َو ,ِدابِل ٍر ِضاَح

سنأ]

:

نع بذمرتلا إ ةسمخل برخأ يفو ـ4

عْيَب ْنَع نَهَ

.

ه ٍ هًُمأ َو[

4. (288)- Hz. Enes (radıyallahu anh)'ten gelen bir başka rivayette şu şeklinde ifade edilmiştir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ana baba bir kardeş bile olsa şehirlinin köylü adına satış yapmasını menetti."[158]

AÇIKLAMA:

Burada, şehirlinin köylünün yerine satması da, onun adına satın alması da yasaklanmaktadır.

Şehirlinin köylü adına alış-veriş yapmasının yasaklanması ücret mukabilinde yapması durumuyla ilglidir. Buna simsarlık denir. Simsarlık değil de, yardım olsun diye köylü adına şehirlinin yapacağı alış-veriş muâmelesi yardım yerine geçer.

Hanefîler, taraflardan biri zarar görmediği takdirde şehirlinin köylü adına alım-satımda bulunabileceğine hükmederler.[159]

[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/79.

[155] Ebu Dâvud, Büyû: 26 (3382); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/80.

[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/80.

[157] Buhârî, Büyû: 58, 64, 67, 69, 70, 71, İcâre: 14, Şurût: 8; Müslim, Büyû: 11, 12, 18-21, (1515, 1520-1523), Nikâh: 51, 52 (1413); Ebu Dâvud, Büyû: 47, (3442); Tirmizî, Büyû: 13, (1223); Nesâî, Büyû: 17, (7, 256); İbnu Mâce, Ticârât: 15, (2176); Muvatta, Büyû: 96, (2, 683); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/80.

[158] Buhârî, Büyû: 68, Müslim, Büyû: 19, (1521); Nesâî, Büyû: 18, (7, 256); İbnu Mâce, Ticârât: 15, (2177); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/81.

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/81.

سنأ نع رخأ يف دواد وبأ دازُ ه

[اَبَأ ْوأ ُهاَخأ َناَك نإ].

و ىئاسنلاو دواد ىب

ىرخأ يفو ـ5□ ‘

هَل ُعاتْبَي ًَو ًائْيَش ُهَل ُعيِبَي ٌةعماج ٌةملَك□

ل]

اق هنع هاللّ ىضر :

ىهو ءِداَبِل ٌر ِضاَح ْعِبَي ُلاَقُي َناَك□

□ ا

ئيَش] .

5. (289)- Ebu Dâvud ve Nesaî'den gelen bir başka rivayette şöyle buyurulur: *"Şehirlinin köylü adına satış yapması yasaktır, şehirli köylünün kardeşi veya babası bile olsa."*

Ebu Dâvud'un Hz. Enes (radıyallahu anh)'ten yaptığı bir başka rivayet şu ziyâdeyi ihtivâ eder: "Şöyle denirdi:

"Şehirli köylü yerine satmasın." Bu özlü, câmi bir sözdür. "Şehirli köylü için hiçbir şey satmasın, köylü adına satın da almasın" demektir.160

ىلاإ اَهب ُطَبْهُي ىَّتح َعَلِهسلا ا ُوَّقَل

ت # هاللّ ُلوُسر لاق] ل

اق امهنع هاللّ ىضر رمع نبا نعو ـ6□ :

ىذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .

[□قاوْس ا‘

ىئاسنلا دنعو

عَلِهسلا اوَّقَلتَ َو ،ٍضْعَب□].

]

هل□:

عْيَب ىلَع ْمُكُضْعَب ْعِبَي□

وأ يف دواد وبأ دازو□□

هسلا َض َوِع .

«

عَلِ□

بَلَجلا□»

6. (290)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle emrettiler:

"Satıcılar mallarını çarşıya indirmezden önce yolda karşılayıp alışveriş yapmayın."

Ebu Dâvud hadisin baş kısmında şu ziyadeye yer verir: *"Birbirinizin alışverişine karşı alışveriş yapmayın.*

(Pazara giden) malı yolda karşılamayın."

Nesâî'de "ticaret malı (es-Sila') yerine "Celeb malı" tâbiri kullanılmıştır. (Celeb: Satmak için celbedilen mala denir.).161

AÇIKLAMA:

Alış-verişe karşı alış-veriş yapmak: Bu, iki kişi arasında akid kesinleşmiş, ancak her ikisi de aynı meclisde ve muhayyerlik müddeti içindeler. Bu sırada bir üçüncü şahıs, benzer bir malı piyasaya daha ucuz bir fiyatla arzediyor. Veya daha kaliteli bir malı aynı fiyatla piyasaya arzederek, bitmiş olan alış-verişin bozulmasına sebep oluyor. Yasak olan budur. Henüz pazarlık halinde iken mal sürme, yasağa girmez.

Malın çarşıya inmezden önce yolda karşılanmasının yasaklanması aldanmayı önlemek içindir. Çünkü eşyanın pazardaki fiyatını bilmeden satış yapan kimsenin daha ucuza satarak aldanma ihtimâli vardır. Şârihlerin belirttğine göre, câhiliye devrinde tüccarları yolda karşılayıp: "Çarşı durgun, fiyatlar düşük, mala rağbet yok"

diyerek aldatıp ucuz fiyata mallarını satın almak âdetmiş. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yasaklamıştır.

Bu hadise dayanan ulemadan bir çoğu (Mâlik, Evzâî, Şâfiî, Ahmed İbni Hanbel) yolda alış-verişi mekruh addetmişlerdir. Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel hazretleri satıcıya muhayyerlik hakkı tanır. Ebu Hanîfe bu alışverişi mekruh addetmez ve satıcıya, pazara vardığı zaman muhayyerlik de tanımaz. Bazı alimler, pazarda fiyatların yüksek olma durumunda satıcıya muhayyerlik hakkı tanımıştır, değilse hakkı yoktur.162

دابِل ٌر ِضاح ُعيبَي وأ ،بهِقَلَّتلاو ِشْجَنلا ِنع بهن] ربخأ يف هلو ـ□] .

:

7□

: بهِقَلَّتلا نع نَهَ .

ن ربخأ يفو

7. (291)- İbnu Ömer'den gelen bir başka rivayette: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) satıcının malını övmesini ve daha pazara varmadan malın yolda satın alınmasını veya şehirlinin köylü adına satış yapmasını yasakladı" buyrulur.

Bir başka rivayette de sadece "malın daha pazara varmadan satın alınmasını yasakladı" denmektedir.163

نَاَبْك ٌرلا اوُّقَل□ □

ت ِ هاللّ ُلوُسر َلاق] ل

اق امهنع هاللّ ىضر سابع نبا نع مهل ربخأ يفو ـ8□ :

ا □ .

راَسْمِس ُهل ُنوُكَ َي :لاق ؟ٍداَبِل ٌر ِضاح ْعِبَ َي ُ: هُل ْوَق ا : م ٌسواط هل لاقف ،ٍداَبِل ٌر]
ِضاَح ْعِبَي ًَو

160 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/81.

161 Tirmizî ve Muvatta dışındakilerde tahric edilmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/82.

162 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/82.

163 Buhârî, Büyû: 71; Müslim, Büyû: 15, (1518); Ebu Dâvud, İcâre: 45 (3436); Nesâî, Büyû: 18, (7, 257); İbnu Mâce, Ticârât: 16, (2179); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/83.

8. (292)- Aynı kaynakların İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'dan yaptıkları bir rivayette şöyle denir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Pazara binerek (uzaktan) gelenleri yolda karşılamayın. Şehirli, köylü adına alım-satım yapmasın."

Tâvus, İbnu Abbas (radıyallahu anh)'tan sordu:

"Şehirli köylü adına alımsatım yapmasın" sözünden maksat nedir?" İbnu Abbâs:

"Onun adına simsarlık yapmasın (yani ücret mukabili alım-satım işlemini yapmasın)."164

تَّقَلت ْنَمَف ،بُلَجلا تَّقَلتُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر نَه]ن لاق

هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نعو ـ9□ :

ىبأو ىذمرتلاو ملسم ظفل اذهو ،ةسمخلا هجرخأ

راَي ِخلاب َوُهَف َقوُّسلا ُهُدهِيَس نَتأ اَذإف ُهاَرَتْشاف□].

دواد .

9. (293)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), celeb malın pazara gelmeden önce karşılanmasını yasakladı. Kim onu yolda karşılar ve satın alırsa, malın sâhibi pazara gelince muhayyerdir (satıştan vazgeçebilir).165

AÇIKLAMA:

Celeb Malı: Satmak maksadıyla pazara götürülen maldır. Bunun bir veya birkaç kişi tarafından yolda karşılanması bazı açıklamalarda, mal sahibinin aleyhine anlaşılmış, bazı açıklamalarda bölge ahâlisinin aleyhine anlaşılmıştır. Malın sâhibi pazara kadar gittiği takdirde ucuz fiyata da satma ihtimali var. Böylece bölge halkı çoğunluk olarak ucuzluktan istifâde edecek demektir. Şu hâle göre pazara varmadan malın satılması mal sahibinin aleyhine olabileceği gibi, bölge ahâlisinin de aleyhine olabilmektedir. Öyle ise malın pazara kadar ulaşması gerekmektedir.166

ةعبر ا‘ هجرخأ .]ِةَعْيَب يف ِنْيَتَعْيَب نع َىَه .

ن ِ ّهالل ُلوُس َر هنأ] ل

اق هنع ه :

اللّ نضر هنعو ـ11

10. (294)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) şöyle haber verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir satışta iki satışı yasakladı."167

AÇIKLAMA:

Burada "bir satışta iki satış" adı ile tavsif edilen yasak muamele, bazı âlimlerin açıklamasına göre iki şekilde cereyan eder:

1- Satıcı, müşteriye: "Bu elbiseyi sana peşin on bine, vâdeli on beş bine sattım, hangisiyle istersen al" demesi.

Bu caiz olmaz; zira hem, fiyatta mübhemlik var, akid hangisi esas alınarak yapılacak belli değil. Hem de peşinle vâde arasındaki fiyat farkını faiz addeden görüşe göre, bu satışa faiz de bulaşmaktadır.

2- Satıcının müşteriye: "Sana kölemi satıyorum, mukabilinde sen de bana atını satacaksın" demesidir. Burada birinci satış, istikbalde vaki olması kadar olmaması da mümkün olan ikinci bir satışa bağlanmaktadır, dolayısıyla satışla hasıl olması gereken mülk istikrarsız kalmakta, kesinleşmemektedir.

Hadiste geçen "iki satış" tabiri ile kastedilen satış tarzının ne olduğu hususunda farklı yorumlar olduğu gibi,

"yasak sebebi"nin açıklamasında da farklı yorumlar vardır.

Nitekim Neylü'l-Evtâr'da kaydedildiği üzere, bazı âlimler, yukarıdaki anlayışa göre çıkarılan yasak hükmü için:

"İki fiyattan birinin, tasrih edilmeden satışı kabul ettiği farzedilme" esasına dayanır. Aksi durumda, yani "peşin on bine kabul ettim" veya "vâdeli on beş bine kabul ettim" demesi halinde bu satışın câiz olduğunu kabul etmişlerdir.

Yine orada belirtildiği üzere, bir malı, vâde ile satan kimse, peşin fiyatından daha fazla fiyat istediği takdirde bu ziyadeyi câiz görmeyip, faiz addedenler olduğu halde, Şafiîler, Hanefîler ve Cumhur, "Bunun cevazına hükmeden delillerin âmm oluşlarına" dayanarak, câiz olduğuna hükmetmişlerdir ve asıl olan da caiz olmasıdır.168

. ا

[□دوا [ْنَم َعاَب ِنْيَتَعْيَب يف ٍةَعْيَب ُهَلف ْوأ اَمُهُسَك ْوأ ِوأ هِرلا ب

: □11ـ دنعو ببأ د

164 Ebu Dâvud, İcâre: 47, (3439); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/83.

165 Buhârî, Büyû: 71; Müslim, Büyû: 17, (1519); Tirmizî, Büyû: 12, (1221); Nesâî, Büyû: 18, (7, 257); Ebu Dâvud, Büyû: 45, (3437).

Yukarıda kaydedilen metin Müslim, Tirmizî ve Ebu Dâvud'daki metinlerin aynısıdır. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/83.

166 290 numaralı hadisin açıklamasına bakın. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/84.

167 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/84.

168 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/84-85

11. (295)- Ebu Dâvud'da gelen rivayet şöyledir: "Bir satışta iki satış yapan kimseye en düşük olanı (helal)dır.

Aksi halde ribâdır."169

AÇIKLAMA:

Bu hadis, zâhiri ile önceki hadisten farklıdır. Önceki hadis "iki satışı ihtiva eden satışın" her iksini de, tefrike yer vermeden haram kıldığı halde, bu hadis, "en ucuz" olanı caiz addetmektedir.

Bu satış tarzı, şöyle açıklanmaktadır: Bir kimse, belli bir vâde ile bir ölçek buğday mukabilinde bir dinar borçlanır. Vâde dolunca, alakcaklı, parayı ister. Borç sahibi; ikinci bir vâdeye tehirle, "Sana iki ölçek buğday vereyim" der. Burada, birinci satışa dâhil edilen ikinci bir satış araya girmiştir. İşte hadis, bunu reddetmekte ve en noksan olanın yani birincinin meşru olduğunu belirtmektedir.170

ىلإ َكْن ِم ُهعاَتْبأ َّتَح ِدَقِنب َريِعَبلا اَذه ِيل ْعَتْبا :ٍلُج َرِل لاق ًُج َر َّنأ ُهَغَلب ُههنأ] :كلام نعو
□12ـ

ه □ .

نَع بهَن َو ُهَه ِرَكَف ك□]

لذ نع َرَمُع َنبا َلأسف ٍلَجأ

12. (296)- İmam Mâlik (radıyallahu anh)'ten anlatıldığına göre ona şu durum ulaşmıştır: "Adamın biri diğer birisine: "Bana şu deveyi peşin parayla sat, ben de sana vâde ile satayım" der. Adam bu tarz alışveriş hakkında İbnu Ömer'e sorar. İbnu Ömer hoşlanmaz ve adamı bu işten nehyeder."171

AÇIKLAMA:

Burada bir satışta iki satış muamelesi mevcut olduğu için yasaklanmıştır. Peşin alım, aynı malın daha pahalı olarak vâdeli satışını da tazammun etmektedir. Böylece biri peşin, biri vâdeli olan iki satış cereyan etmiş

olmaktadır. Ayrıca bu satışta, henüz mâlik olunmayan şeyin satışı da söz konusudur. Zira müşteri henüz eline geçmeden deveyi satmış olmakta ve sanki peşin parayla satın aldığı malı veresiye satmış olmakla, vâde sebebiyle ilâve ettiği ziyadeyi müşteriye borç kılmaktadır. Bütün bunlar satışın cevazına mâni durumlardır.172

ضْعَب□].

لاق # ِ هاللّ َلوُسر هنأ امهنع هاللّ ىضر رمع نبا نعو ـ13□:]

عْيَب ىَلَع ْمُكُضْعَب ْعِبَي□

: هَل َنَذأي ْنأ هاإ ِهي ِخأ ِةَبْط ِخ ى َلع ْبُطْخَي□ .

و ىئاسنلاو دواد وبأو ملسم داز ،ةتسلا هجرخأ

13. (297)- İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in anlattığı üzere Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Birinizin satışı üzerine başkanız satış yapmasın." 173

AÇIKLAMA:

"Birinin satışı üzerine satış yapma" tarzının ne olduğu daha önce 290 numaralı hadiste geçti.174

رَذَي ْوأ َعاَتْبَي ىَّتح ِهي ِخأ□] .

ىئاسنلل ىرخأ يفو ـ14□]□

عْيَب ىلع ُلجرلا ُعيِبَي□

14. (298)- Nesâî'de gelen bir diğer rivayette şöyle buyrulmuştur:

"Kişi, kardeşi, satın alma işini kesinliğe kavuşturuncaya veya, tamamen vazgeçinceye kadar araya girip alışverişte bulunmasın." 175

---

169 Ebu Dâvud, İcâre: 55, (3461), Muvatta, Büyû: 72, (2, 663); Nesâî, Büyû: 73 (7, 395-396); Tirmizî, Büyû: 18, (1231); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/85.

170 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/85.

171 Muvatta, Büyû: 73, (2, 663); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/85.

172 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/86-87.

173 Buhârî, Büyû: 58, 64, 70, 71, Şurût: 8, Nikâh: 45; Müslim, Nikah: 49, (1412), Büyû: 7, 8, 11, (1412), Birr: 29, (2563), 32 (2564); Ebu Dâvud, Nikah: 17, (2080), Büyû: 45, (3436), 48 (3443); Tirmizî, Nikah: 38 (1134), Büyû: 57, (1292); Nesâî, Nikâh: 20, 21 (6, 72-73-74), Büyû: 17, 20, 21, (7, 258); İbnu Mâce, Ticârât: 13, (2171); Muvatta, Büyû: 95, 96, (2, 683); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/86.

174 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/86.

175 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/86.

و ،دَابِل ٌر ِضاح َعيِبَي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُسر نَهَ]ن :لاق هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نعو ـ15□

اَهِتْخُأ َقط ُةأ ْرملا ِلأْسَت و ،هي ِخأ ِةَبْط ِخ ىَلع ْبُطْخَي َو ،هي ِخأ ِعْيَب ىلَع ُلجَّرلا ِعبَي َو اوُشَجاَنت،

ةتسلا هجرخأ .[اَهِئاَنإِ يف اَم َأَفْكَتِل .

.

[□يِسَمِ ِلاَّرجُل ىلع سوْ مِ أخيه]

و ى

رخأ يفو :

.[□هيخأ

ىرخ]

:

أ يفو

□و يِزَي ِدَنَّ ىلَع بيَعْ

15. (299)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şehirlinin köylü adına alışveriş yapmasını, alıcı olmadığı halde alıcı imiş gibi görünüp yüksek fiyat vererek fiyat artırmayı, iki kimsenin başlattığı alışveriş muamelesi kesinlik kazanıp tamamlanmadan bir başkasının aynı mal üzerinde alışverişe girişmesini, bir kız istetilmiş iken ona tâlib olmayı, bir kadının, -kız kardeşinin kabındakini almak için- kocasına onu boşamasını taleb etmesini yasakladı."176

Bir başka rivayette "...Kardeşinin satışı (kesinleşmeden araya girip fiyatını) artırmasın" şeklindedir.

Bir başka rivayette: "...Kişi kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmasın."177

AÇIKLAMA:

Hadisin son kısmı hâriç diğer hükümler daha önce açıklandı. Son kısımda, bir kadının evlenmek istediği evli bir erkeğe giderek, hanımını boşamayı talebetmesi yasaklanmaktadır. Hadiste "kız kardeşi" tabiriyle sadece öz kardeşi veya din kardeşleri kastedilmiyor. Şârihler, kâfire bile olsa bütün kadınların buna dâhil olduğunu belirtirler.178

“ رْيَخِب َوُهَف َكلذ َدْعَب اَهعاَتْبا ِن َمَف َمَنْغلاو ِل□

] □ □□ ب ا او ُّرُصَت

و د

: □16ـ يفو برخأ ‘ب يِ واد

.] □يِنْب ِدْعَب َنأ ْيِحَلْبَهاَ، فإن ْرَضِي اهَي اَمْسَكَهاَ، وإِنْ سَخِط اهَط ِرَدَّهاَ وصاعاً مِنْ تَمْر
َرّظَنلا

16. (300)- Ebu Dâvud'dan gelen bir başka rivayette şöye denmiştir:

"Deve ve davarın sütünü memesinde bekletmeyin. Kim böyle (memede sütü bekletilmiş) bir hayvanı satın alırsa, sağdıktan sonra muhayyerdir: Memnun kalırsa hayvanı alıkor, memnun kalmazsa hayvanı iâde eder ve (sağdığı süte karşılık olmak üzere) bir sâ hurma verir." 179

] اوُلِهفَحُتَ و ،َقوُّسلا اوُلِبْقَتْسَ□

ت :#ِ هاللّ ُلوُس َر لاق :لاق امهنع هاللّ ىضر سابع نبا نعو ـ17□

هححصو ىذمرتلا هجرخأ .]ٍضْعَبِل ْمُكُضْعَب ْقُفْنَي ًَو .

17. (301)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Pazara gitmekte olan malı önceden karşılamayın. Hayvanların sütünü memelerinde (günlence bekleterek) biriktirmeyin. Bir birinize karşı (müşteriyi kızıştırmak için alıcı olmadığınız halde, yüksek fiyat vererek) malın değerini artırmayın." 180

]□ فَلَس ُّل ِحَي□

هاللّ ُلوُسر لاق :لاق امهنع هاللّ ىضر صاعلا نب ورمع نب هاللّدبع نعو ـ18□ □ :

. باحصأ هجرخأ

كَدْنِع َسْيَل اَم ْعِبَت َو ، ْنَمْضَي ْمَل اَم ُحْب ِر ًَو ٍعْيَب يف ِناط ْرَش ًَو ٌعْيَب َو□]

ىذمرتلا هححصو ننسلا .

18. (302)- Abdullah İbnu Amri'bni'l-Âs (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Hem veresiye hem satış helâl olmaz. Bir satışta iki şart da helâl değildir. Zimmette olmayanın kârı yoktur.

Yanında bulunmayan malın satışı yoktur." 181

176 Buhârî, Büyû: 58, 70, 71, Şurut: 8, 11; Müslim, Nikâh: 38, 39, 51, 52, (1408-1413)- Büyû: 12, (1515); Tirmizî, Talâk: 14, (1190); Nesâî, Nikâh: 20, (6,71), Büyû: 19, 21, (7, 258-259); Ebu Dâvud, Nikâh: 2, (2176), 18, (2080); Muvatta, Büyû: 45, (2, 683).

177Müslim, Büyu: 9; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/87.

178 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/87.

179 Ebu Dâvud, Büyû: 48 (3493). Bu mevzu 264-268. hadislerde açıklandı. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/87-88.

180 Tirmizî, Büyû: 41 (1268). Tirmizi hadisin sahîh olduğunu belirtti. Bu hadisin izahı 264, 269 ve 290 numaralı hadislerde geçti. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/88.

181 Ebu Dâvud, Büyû: 70, (3503); Tirmizî, Büyû: 19, (1234); Nesâî, Büyû: 60, 71, 72 (7, 288, 295); İbnu Mâce, Ticârât: 20, (2188). Tirmizî, hadisin sahih olduğunu söyledi. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/88.

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen birkaç tâbir ayrı ayrı açıklanmaya muhtaç.

1- Hem veresiye hem satış şöyle olur: Kişi, bir malı, veresiye olduğu için normal fiyatından yüksek almak istiyor. Ancak nazarında bu caiz olmadığı için şöyle bir hileye başvuruyor: Malın bedelini satıcıdan borç alıyor ve satıcıya, malın bedeli olarak peşin veriyor.

2- "İki şart" tabiri farklı tefsirlere yol açmıştır: Bazıları: "Bu, kişinin bir mal için; "Peşin olunca şu fiyata, veresiye olunca şu fiyata satıyorum" demesidir" demiştir. Bazıları: "Bu satıcının müşteriye "Bu malı satmayacaksın, hibe etmeyeceksin" şartını koşmasıdır" demiştir. Bazıları da; "Satıcının "falanca malı bana şu fiyata satman şartıyla bu malı sana satıyorum" demesidir" demişlerdir.

3- "Zimmette olmayanın kârı yoktur" ifâdesi ile: "Mâlik olmadığın mal, yani gasbedilmiş mal kastediliyor, zîra, böyle bir mal gasbedenin mülkü değildir. Bu çeşit bir malı satarak kâr etse bu ona haramdır" denmiştir. Bu tâbiri şöyle de izah etmişlerdir: "Zimmette olmayan mal, satın alınıp da henüz kabzedilmeyen maldır. Zira henüz kabzetmediği mal müşterinin zimmetinde değildir. Sözgelimi mal kabızdan önce telef olsa, satıcının malından telef olur."

4- Yanında bulunmayan mal'la, satış ânında satıcının yanında bulunmayan mal kastedilmiştir. Bu yasaklanmıştır, çünkü aldatma vardır. Kaçmış kölenin, bağından boşanıp giden devenin satışı gibi; kişinin zimmetinde olmayan mallar da buraya girer: Satın aldığı birşeyi daha kabzetmeden satması gibi, keza kişinin bir başkasının malını, mal sâhibinin rızasına tâlik ederek satması da buraya girer. Bu mal ne yanındadır, ne de mülküdür. Mal sâhibinin râzı olup olmayacağı ise meçhuldur. Bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hepsini yasaklamıştır.182

مَلْعُت َ ِرْمَّتلا َنِم ِة َرْبُّصلا

هالّل ُلوُسر ىهَن] ل #

اق هنع هالّل ىضر رباج نعو ـ19 :

عْيَب نع

ىئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ِرْمَّتلا َنِم ِّمَسُملا ِلْيَكلاب اَهُتَليكَم .

19. (303)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) miktarı bilinmeyen kuru hurma yığınını, miktarı belli kuru hurma ile satmayı yasakladı.183

AÇIKLAMA:

Aynı cinsten iki şey misli misline değiştirilebilir. Biri fazla olduğu takdirde bu riba muamelesine girer ve haramdır. Hadislerde sarih olarak hurmanın bu çeşit alım-satımı haram kılınmıştır. Miktarı belli olmayanla miktarı belli olanın alım-satımında belli olmayanın daha çok olduğuna hükmedilir. Böylece eşitlik ortadan kalkar, dolayısıyla bu alışveriş muâmelesi ribaya girer. 184

ُعاَبُ ُة َرْبُّصلا َنِم ِماعطلا ِة َرْبُّصلاِب َنِم ِماعَّطلا، ًَو ُة َرْبُّصلا ن ِم]

ت ىئاسنلل ىرخأ يفو ـ21

.

ماَعَّطلا َنِم ِّمَسُملا ِلْيَكلاِب ِماَعَّطلا]

20. (304)- Nesâî'nin bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: "Yiyecek yığını, yiyecek yığını mukabilinde satılmaz.

Yiyecek yığını, miktarı belli yiyecek mukabilinde satılmaz."185

AÇIKLAMA:

Yukarıda geçti.186

ةَد ِلاو َنيب َق َّرَف ْنَم : ُلوُقَ

ي ِ هاللّ َلوُسر ُتْعِمَس] ل

اق هنع هاللّ ىضر َبوُّيأ ىبأ نعو ـ21 :

. ىذمرتلا هجرخأ .

ةَمايِقلا َموي ِهِتَّب ِحأ َنيبو ُهَنيَب ُ هاللّ َق َّرف اَهِدَل َو َو]

21. (305)- Ebu Eyyûb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim, diyordu ki:

"Kim çocuğuyla annesi arasını ayırırsa kıyamet günü Allah (celle celâluhu) sevdikleriyle onun arasını ayırır." 187

182 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/88-89.

183 Müslim, Büyû: 42, (1530); Nesâî, Büyû: 37, 38, (2, 269, 270); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/89.

184 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/89.

185 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/90.

186 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/90.

187 Tirmizî, Büyû: 52, (1283), Siyer: 17, (1566); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/90.

AÇIKLAMA:

Bu yasak cariyelerle ilgilidir. Cariyeyi birine, çocuğunu bir başkasına satarak, anne ile çocuğunu ayırmayı Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamıştır. Müteâkib hadislerde görüleceği üzere bunun başka örnekleri de mevcuttur. Bu çeşit yasakların, çocuğun terbiyesini ilgilendiren mülahazalardan kaynaklandığı 307 numaralı hadisin sonuna koyacağımız açıklamadan anlaşılacaktır.188

 كلذ نع # ِ هاللّ ُلوُسر ُهاهَنَف اَهِدَل َو َو ٍةَدِلا

و َنْيَب ق هرف ُههنأ] ل

اق هنع هاللّ ىضر هيلع نعو ـ22 :

. دواد وبأ هجرخأ .

عْيَبلا ّدرو]

22. (306)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, "(Satış sebebiyle cariye bir) anne ile çocuğunun arasını ayırmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yasakladı ve satışı bozdu."189

ا

. هَب َلِ ِبل لوُسر ُهاللّ ِ # غُمَيْنِ أَخوَ يْنِ، فَبِعْتُ أَحَدَهُمْ]

و ل

اق هنع هاللّ ىضر يلع نعو ـ23 :

ىذمرتلا هجرخأ . ُ] هَّد ُر ُهَّد ُر ِبل :ِبل لاقف ُهَت ْرَبْخأف ؟ َكاَمُغ َلَعَف اَ : م # ِ هاللّ . ُلوُسر ِبل لاقف

23. (307)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bana, kardeş iki köle hediye etti. Bunlardan birini sattım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ara sordu:

"Köleler ne yapıyorlar?" Ben durumu söyledim. Bunun üzerine bana:

"Satışı boz, satışı boz" buyurdu."190

AÇIKLAMA:

Son üç rivayette, gerek anne ile evladın ve gerekse kardeşlerin aralarının açılması ile ilgili yasak daha ziyade terbiyevî mülâhazalarla konulmuştur. Çünkü çocuğun terbiyesinde annenin varlığı ve ailevî ortam son derece ehemmiyetli bir husustur. Dinimizin terbiyeye atfettiği ehemmiyetin sonucu olarak, terbiye açısından mühim olan anne ve âile unsurları bir kısım kesin tedbirlerle korunma altına alınmıştır. Yukarıdaki rivayetlerde bunu görmek mümkündür.Biz burada yeri gelmişken, esasını yukarıdaki rivayetlerden alan, İslâm'ın hidâne ile alâkalı teşriatını birazcık açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.191

HİDÂNE NEDİR, BU HAK KİMEDİR?

Hidâne, fukahanın târifine göre "Kız veya erkek çocukların veya kendi işlerinde müstakil olmayan gayr-i mümeyyiz mâtuhların muhafazasına bakmak, onların menfaatlerini mûcip hususları deruhte etmek, ezâ ve zarar verecek şeylerden korumak, hayatın icabâtını hakkı ile göğüsleyebilmeleri için bedenî, rûhî ve aklî terbiyeleri ile meşgul olmak ve mesûliyetlerini duyurmaktır." Bu devre normal olarak, erkeklerde 7-9, kızlarda 9-11 yaşları arasıdır. Çocuk, yemede, içmede, giyinmede, taharet ve yıkanmada kadına müstağnî duruma gelince bu devre sona erer. Kız çocuğu için, hayız yaşına gelince sona erer.

Çocuğun yetişmesinde birinci derecede muhtaç olduğu şey şefkat olması hasebiyle anne ve babanın boşanmaları veya bunlardan birinin veya her ikisinin de ölümleri hâlinde çocuğa bakmaya kimin daha çok layık ve hak sâhibi olduğu meselesi mühim bir husustur. Normal olarak annenin bu işe daha layık olduğu kabul edile gelmiştir.

Çocuk Hakları Beyannamesi'nin 6. maddesinde de: "küçük çocuk istisnâî durumlar dışında, anasından ayrılmamalıdır" denmektedir.

Sünnet de annenin babaya nazaran daha şefkatli olduğunu ifade eder. Bu sebeple henüz büluğ çağına ermeyen bir çocuğun annesinden ayrılmaması, bir esâs olarak vazedilmiştir. "Allah anne ile çocuğunun arasını açanı kıyamet günü sevdiklerinden ayrı tutar." Hatta anne köle bile olsa satış sonucu ikisinin ayrılması yasaklanmıştır.

Câfer İbnu Muhammed babasından şunu nakleder: "Hz. Peygamber'e esirler getirildiği zaman onları saf hâline koyar, sonra karşılarına geçip bakardı. Eğer ağlayan bir kadın görürse niye ağladığını sorardı. Kadın çocuğunun satıldığını söyleyecek olursa (akit bozulur) çocuğu kendisine iâde edilirdi." Râvî buna bir de Ebû Üseyd es-Sa'ıdî ile ilgili bir misâl verir.

Ebû Dâvud'un bir tahricinde, Hz. Ali'nin satış sonucu köle anne ile çocuğunu ayırdığını, fakat durumundan haberdâr olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu yasaklayarak satış aktini iptal ettiğini öğreniyoruz. Bu hususa gereken titizliği Hz. Ömer de göstermiş, civardaki sorumlulara mektuplar yazarak uyarmalarda 188 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/90.

189 Ebu Dâvud, Büyû, Cihad: 133, (2696); İbnu Mâce, Ticârât: 46, (2249); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/90.

190 Tirmizî, Büyû: 52, (1284); İbnu Mâce: 46, (2249); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/91.

191 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/91.

bulunmuştur. Abdullah İbnu Ferrûh babasından şunu nakleder: "Ömer İbnu'l-Hattab bize: "Ne kardeşlerin, ne de anne ve evladlarının arasını satışla açmayın" diye yazdı." Kaynağımız, Hz. Ömer'in aynı muhtevada Nâfi İbnu Abdi'l-Hâris'e de yazdığını kaydeder.

Münâvî, "satış, hibe vs. yollarla anne ile evladın arasını açmanın; Şâfiî, Ebû Hanîfe ve Mâlik nezdinde şiddetli haram olduğunu, ancak Şâfiî'nin "temyiz yaşından önce", Ebû Hanîfe'nin de "Büluğ yaşından önce" şartını koştuklarını" kaydeder.

Bu husustaki yasak sâdece anne ile evlâdın değil, baba ile evladın ve kardeşlerin arasının açılmasına da şâmildir.

Ancak anne hususu, te'kîdle ifâde edilmiştir. Nitekim Saîd İbnu Mansur'un bir tahricinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ayrı ayrı satılan iki kız kardeşin satış aktini iptâl etmiştir.

Çocuğu annenin terbiyesi bir esâs olmakla berâber, boşanma hâlinde çocuğa sâhib olma husûsunda anne ile baba arasındaki ihtilaf, kezâ çeşitli durumlarda anne ile amca, baba ile anne-annesi vs. arasında çıkacak ihtilâflar, karşımıza farklı meseleler ve çözüm yolları çıkarmaktadır. Bu hûsusta sünnette çeşitli misâllere rastlamaktayız.

1- Çocuk temyiz yaşından küçükse; tekrâr evlenmedikçe anne ehaktır:

Abdullah İbnu Amr'ın rivayetinde; bir kadın gelerek:

"Yâ Rasûlallâh, ben şu oğlumu karnımda taşıdım, göğsümden emdirdim, kucağımda korudum. Şimdi babası beni boşadı ve bunu elimden almak istiyor" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evlenmediğin müddetçe çocuk senin hakkın" cevabını verir. Kezâ Hz. Ebû Bekir de, Hz. Ömer'in boşamış

olduğu karısından doğan oğlu Âsım için: "Annesi evlenmediği müddetçe oğluna daha lâyıktır. Zira o (anne), daha şefkatli, daha lütûfkâr, daha merhametli, çocuğa da düşkün, daha re'fet sâhibidir" demiştir.

Annenin şefkatine muhtâc olduğu devrede, hidâne işinin anneye terettüp edeceği hususunda âlimler ittifak etmiş

durumdadır. Fakihler hidâne meselesinde çocuğun anneye âit olduğu devreyi: "Çocuğun; yeme, içme ve istincâ işlerinde annesine muhtaç olmaktan çıktığı, bu işleri kendi kendine yapmaya başladığı zaman" olarak tavsif ve tahdid ederler ve bunun 7-8 yaşlarına tekâbül ettiğini söylerler, ayrıca, kız çocuklarının hayız oluncaya kadar anneye muhtaç olduklarını belirtirler.

2- Çocuk temyiz yaşında ise: Muhayyerlik.

Boşanma durumunda çocuk hususunda ihtilâfa düşen bir anne ile baba Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e mürâcaat ederler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ikisini yan yana oturtup *"Ey çocuk işte baban, işte annen hangisini istersen ona git"* der, ikisinden birini seçmeyi çocuğa bırakır.

İbnu Abbas'ın rivayetinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'in oğlu Âsım'ın annesine hükmederken: "O, büyüyüp kendisi için seçinceye kadar annesinin kokusu, harâreti ve yatağı, ona senden daha hayırlıdır" dediğini ve Hz.

Ömer'in hiç bir itirazî kelâmda bulunmadığını, Ammâretu'bnu Rabî'a'nın rivayetinde ise yine amca ile anne arasında çocuğun (ki 7 veyâ 8 yaşındadır) Hz. Ali tarafından muhayyer bırakıldığını, küçük kardeşi için de Hz.

Ali'nin: "Bu da aynı yaşa gelseydi onu da muhayyer bırakırdım" dediğini, Abdurrahman İbnu Ganem'in rivayetinde ise henüz konuşma safhasında olmayan bir çocuk için Hz. Ömer'in: "Lisanı açılıp kendisi seçecek yaşa gelinceye kadar annesi ile berâberdir" hükmünü verdiğini görmekteyiz. Bütün bu misâller küçük çocuğun behemahal annesinin emânetinde olacağı, temyiz ve konuşma hâlinde tahyir (yâni muhayyer bırakılma) meselesinin araya gireceği hükmünü ifade ederler.

Ancak şunu belirtmek gerekiyor: Temyiz yaşına ulaşan bir çocuğun tahyîri (anne, baba, asabe veya zevi'l-erhâm'dan birini seçmede serbest bırkılması) bir kısım fukaha nazarında ihtilaf konusu olmuştur. Ahmed ve İshâk: "Anne ve baba arasında ihtilâf vâki olunca, yedi yaşındaki çocuk muhayyer bırakılır, daha da küçükse anne ehaktır" demiştir. Tahyîre taraftar olanlara karşı olanlar arasında mutavassıt ve her iki tarafa da hak verir bir görüşe sâhip olan Şureyh: "baba ehak, anne erfak (daha şefkatli)" der ve kendisine babaları ölmüş bir grup siyah çocuk getirildikte: "Muhayyer bırakın, istedikleriyle beraber olsunlar" hükmünü verir. İmam Şâfiî de tahyîri iltizam eder.

3- Tahyiri kabûl etmeyen Hanefî görüşü savunan Tahâvî, Ebû Hüreyre'den gelen ve böyle bir ihtilafı Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "aranızda kur'a çekin" teklifine babanın itiraz etmesi üzerine çocuğun ihtiyarına mürâcaat ettiğine dair olan rivayete dayanarak çocuğun muhayyer bırakılmasının "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir kazâsı olmadığı" hükmünü çıkarır ve Kûfeliler'in ekserîsinin de buna kâil olduğunu belirtir. Hükmüne sünnetten başka misâller de getirerek Hamza'nın kızıyla ilgili hadiste de asebeden birini seçmede çocuğun serbest bırakılmayışını, karısı Müslüman olmayan kocanın dâvasında, karıyla kocanın,

"çocuğun muhayyer bırakılması" teklifini kabul etmelerinden sonra tahyire tevessül edildiğini bildiren Abdülhamîd İbnu Selemeti'l-Ensarî ve Râfi İbnu Sinan'dan gelen rivayetleri de delil olarak zikreder. Hanefî fukahasından el-Kâsânî "Oğlan çocuğu temyîz yaşına ulaşıp yeme, içme, giyinme gibi işlerinde istiğnâya ulaşsa bile yine de annesine değil, babasına teslimi gerektiğini, zira alması gereken erkeklere âit ahlâk ve âdabı babasından alabileceğini, annesine verildiği takdirde kadınlara âit ahlâk ve âdabı alarak kadınlaşacağını kaydeder. Bu mahzur kız çocuğu için söz konusu olmayacağından başka, kadınlığa ait terbiyeyi alması için annesine teslim edileceğini de ayrıca ilâve eder.

Çocuğun tahyirine karşı çıkan Hanefî görüş bir de şu mülâhazayı ileri sürer: "Çocuğun seçmeye bırakılmasında hikmet yoktur. Çünkü ona hevâsı galebe çaldığı için hazır lezzet nerede varsa oraya meyleder. Bu ise tembellik, havaîlik, mektep ve terbiye-i nefisten kaçmakta, dinî bilgileri alma zahmetine girmemektedir. Binnetîce

ebeveynden en kötüsünü seçer. O da kendisini ihmâl eden, terbiyesi için titiz davranmayandır." Ayrıca tahyire kâil olanların dayandıkları hadiste mevzubahis olan çocuğun bülüğ yaşına ulaştığını da göstererek tahyîrin ancak bülüğdan sonra câiz olduğunu söylerler.

Esasen temyiz yaşına basmış çocuğun terbiyesinde babanın ehemmiyetini de gözden uzak tutmak istemeyen tahyîr taraftarları: "Eğer çocuk anneyi seçmişse, sırf buna dayanarak onu ihmâli gerekmez, te'dib ve tâlimleriyle ister bizzat, ister bil vâsıta ilgilenir, ihtiyaçlarını te'min eder" demektedirler.

Son olarak şunu da belirtelim ki tahyire kâil olanlar, bunu tarafeynin hidâne şartlarını (İslâm, hürriyet, akl, adâlet, aynı yerde ikamet gibi) eşit olarak ihraz etmeleri hâlinde câiz görürler. Bir taraf bu vasıtalardan birini kaybederse hidâne hakkını da kaybeder. Çocuğun hangi hususlarda ebeveynden birine tâbi olacağı meselesinde umumî kaide şudur: "Hürlük veya kölelikte anneye, neseb ve tesmiyede babaya, dinde ise, en hayırlı olana tâbi olur."

4- Anne tarafının baba tarafına takdimi: Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin rivayetine göre umre yapıldıktan sonra Mekke'den ayrılırken Hz. Hamza'nın kızı, "amca, amca!" diyerek peşlerine düşer. (İbnu Abbas'ın rivayetinde, kendisini götürmeleri için ayrı ayrı görmüş olduğu) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Zeyd İbnu Hârise ve Ca'fer, Kureyş ile yapılan anlaşmaya uyarak talebe müsbet cevap vermezler. Hz. Ali elinden tutar ve yeğenine sâhip çıkar. Ancak Hz. Ca'fer:

"Onu ben alacağım, amcamın kızıdır, üstelik teyzesi de nikâhım altındadır, teyze anne gibidir, onu almakta ben daha çok hak sâhibiyim" der. Ali de:

"Hayır ben daha çok hak sâhibiyim, zira amcamın kızıdır ve yanımda da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı vardır, o bana ehaktır" der. Hz. Zeyd de:

"Ben daha ziyade hak sahibiyim, kardeşimin kızıdır..." der. Aralarında nizâ ederler. Bunun üzerine Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çıkar ve Ca'fer lehine hükmederek:

"Böylece teyzesinin yanında olur, teyze anne demektir" der.

Çeşitli vecihleri muvacehesinde farklı mülâhazalara, yorumlara sebep olan bu hâdiseden, "Hidâne meselesinde teyzenin halaya mukaddem olduğu (....), anne cihetinden gelen akrabaların, baba cihetinden gelen akrabalara takdim edileceği hükmü çıkarılmıştır.

Hidâne husûsunda teyzenin takdim edileceğini te'yid eden başka rivayetlere de rastlanır. Keza Ebû'l-Velîd gelen rivayette, anne ile amca arasında çıkan bir ihtilafta Hz. Ömer'in çocuğa: "Annenin darlığı amcanın bolluğundan senin için daha hayırlıdır" demiştir.

Hidâne için İslâm, akl, büluğ, (terbiyye) kudret, emânet (fâsık olmamak), hürriyet, evlenmemiş olmak gibi şartlar koşan fukaha bu hususta, sünnette vâki olan -ki kısmen yukarıda zikrettik- ahbârı nazar-ı itibara alarak, hidâneye ehak olanları sırayla şöyle tesbit etmiştir:

1- Anne.

2- Annenin annesi.

3- Babanın annesi.

4- Ana baba bir kız kardeş.

5- Anne bir kız kardeş.

6- Baba bir kız kardeş.

7- Ana baba bir kız kardeşin kızı.

8- Anne bir kız kardeşin kızı.

9- Anne baba bir teyze.

10- Anne bir teyze.

11- Baba bir teyze.

12- Baba bir kız kardeşin kızı.

13- Anne baba bir erkek kardeşin kızı.

14- Anne bir erkek kardeşin kızı.

15- Baba bir erkek kardeşin kızı.

16- Anne baba bir hala.

17- Anne bir hala.

18- Baba bir hala.

19- Annenin teyzesi.

20- Babanın teyzesi.

21- Annenin halası.

22- Babanın halası.

Her durumda anne baba bir olanlar takdim edilir. Bu mehârim arasında çocuk için kadın akraba yoksa veya olmakla beraber hidâne için ehil değilse, hidâne irsteki tertibe göre erkek tarafı mehâriminden olan asebâta intikâl eder.

Eğer ricâl-i mehâriminden gelen asabe arasında kimse bulunmaz veya bulunmasına rağmen hidâne için ehil olmazsa, hidâne hakkı asabeden olmayan erkek mehârime intikal eder. Hidâne hususunda böyle bir tertib ortaya konmuştur. Zîra çocuğun hidânesi, ihmâli imkânsız bir keyfiyettir. Bu işe en elyak olanı da akrabasıdır.

Akrabanın da biri diğerinden evlâdır. Çocuğa bakacak hiçbir akraba bulunmazsa çocuğun hidânesi için uygun olanı tâyin etme vazifesi hâkime terettüp eder.192

DÖRDÜNCÜ BAB

RİBA (FÂİZ) HAKKINDA

(Bu babda iki fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

RİBÂNIN ZEMMİNE DAİR

*

İKİNCİ FASIL

RİBÂ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

BİRİNCİ FASIL

RİBANIN ZEMMİNE DAİRDİR

ملسم هجرخأ ُ ه

لِكوُم َو اَب هِرلا َلِكآ # ِ هاللّ ُلوُسر َنَعل] ل].

اق هنع هاللّ ىضر دوعسم نبا نع ـ1□ :

هَبِتاك َو ِهْيَدِهاَش□ : .

وبأو دواد ىذمرتلاو، دازو ا‘ ناريخ و

1. (308)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ribâyı (fâizi) yiyene de, yedirene de lânet etti."

Ebu Davud ve Tirmizî'nin rivayetlerinde şu ziyade vardır: "(Fâiz muâmelesine) şâhitlik edenlere de bu muâmeleyi yazana da..."193

AÇIKLAMA:

Ribâ lügat olarak ziyade, artma demektir. Istılahta ribâ, bir cinsten olan iki bedelden birine yapılan karşılıksız ziyadedir. Dilimizde buna fâiz de denir. Ribâ muâmelesi dinimizin şiddetli yasaklarındandır, büyük günahlara girer. Dinimiz şüpheli şeylerden kaçınmayı mendub addettiği halde faiz şüphesi olan şeylerden kaçmayı vâcib kılmıştır.

Hadiste, ribâ muamelesine bulaşan herkes ilâhî tehdide maruz kılınmıştır. Sadece almak veya vermek değil, bu muâmeleye kâtiplik, şâhidlik yapmak da yasaklanmaktadır. Hanefîler'den İmam-ı Âzam'la İmam Muhammed'e göre, dâr-ı harpte yaşayan bir harbî yani gayr-ı müslim ile, Müslüman arasında ribâ muâmelesi câizdir. Kumar da böyledir. Yalnız bir şartla ki; o da Müslüman'ın kazanmasının garanti olması lâzım. İmam Ebu Yusuf ise bunu kabûl etmez.

Hadisten, batıla yardımın haram olduğu hükmü de çıkarılmıştır.194

نَقْبَي ٌنام َز ِسانلا ىلع َّنَيِتأَيَل :# ِ هاللّ ُلوُسر َلاق] ل

اق هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نعو ـ2□ :

هجرخأ وبأ دواد

: ه ِرَاُبغ ْنِ□.

م ةياور يفو

ه ِرَاُخب ْنِم ُهَباَصأ ُهْلُكأَي ْمَل ْنَمف ،اَب هِرلا َلَكأ ًّإ ٌدَحأ□].

ئاسنلاو .

1. (309)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İnsanlar öyle bir devre ulaşacak ki, o zamanda ribâ yemeyen kalmayacak. Öyle ki, (doğrudan) yemeyene buharı ulaşacak."

Bir rivayette *"...tozu ulaşacak"* denir.195

AÇIKLAMA:

192 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/91-96.

193 Müslim, Müsâkât: 25, (1579); Ebu Dâvud, Büyû: 4, (3333); Tirmizî, Büyû: 2, (1206); İbnu Mâce, Ticârât: 58, (2277); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/98.

194 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/98.

195 Ebu Dâvud, Büyû: 3, (3331); Nesâî, Büyû: 2, (7, 243); İbnu Mâce, Ticârât: 58, (2278); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/99.

Ribâ'dan buharın ulaşması, ribâ muâmelesine şâhidlik, kâtiplik yapmak veya ribâ yoluyla elde edilen kazançtan verilen ziyafetten yemek, böyle bir kazançla satın alınan hediyeyi kabul etmek.. gibi değişik şekillerde olabileceği belirtilmiştir. Bu durumda, Aliyyu'l-Kâri'ye göre, hadis şu mânayı ifade eder: "Öyle bir zaman olacak ki, bu devrede kişi, bilfarz, hakikî fâizden kaçınsa bile, dolaylı şekilde gelecek fâiz bulaşmalarından kendini kurtaramayacaktır."

Bu hadis nokta-i nazarından, muâmelâtının esası fâize dayanan banka dâhil, bütün benzer müesseseler mevzuunda mümin Müslümanlar'ın dikkatli olmaları gerekir. Şu veya bu mülâhaza ve gerekçelerle, bulaşmak zorunda kalınan veya bulaşmak zorunda kalındığı zanniyle bulaşma şıkkı tercih edilen "fâiz"li muamelelere, hiçbir surette kesin bir ifade ile "fâiz değildir" veya "câizdir" diye fetva vermemek gerekir. Fetva, büyük mesûliyet işidir. Dâima ihtiyat şıkkını tercih etmek en muvafıkıdır. Daha öcne de temas ettiğimiz, İslâm ulemasının ittifakla benimsediği umumî bir prensip mevcuttur: "Bir meselede helâl ve haram ihtimali beraberce var ve fakat birini tercihe karine yok ise, ihtiyaten haram olma şıkkı esas alınır. Yani şüpheli şeylerden kaçmak esastır. Binâenaleyh, fâiz şüphesi olan muamelelerin "fâiz olduğunu" esas alıp, kaçınmaya çalışmalı, kaçınamıyor isek tevbe ve istiğfarı elden bırakmamalıyız. Her hâl u kârda "haram değil" diye fetva vermekten zinhar kaçınmalıyız, bu ebedî hayatımızı mahvedecek bir hata olur.

Bütün ihtilallerin, ictimâî fesadların, huzursuzlukların, ahlâksızlıkların temelinde "sen çalış ben yiyeyim"

düşüncesinin yattığını, bunu da ribânın besledğini söyleyen Bediüzzaman, muâmelâtının esası fâiz olan bankalar için şunu söyler:

"Ribâ atalet verir, şevk-i sa'yi söndürür. Ribânın kapıları hem de onun kapları olan bu bankaların her dem nef'i ise (yani faydası), beşerin en fena kısmınadır; onlar da gâvurlardır. Gâvurlardaki nef'i en fena kısmınadır: Onlar da zâlimler. Her dem zâlimlerdeki nef'i (faydası, zâlimlerin) en fena kısmınadır: Onlar da sefihlerdir. Âlem-i İslâm'a bir zararı mutlaktır..", "Kur'an'ın adâleti bâb-ı âlemde durup ribâya der: "Yasaktır! Hakkın yoktur; dönmeli!", Dinlemedi bu emri, beşer yedi bir sille. Müdhişini yemeden bu emri dinlemeli.

"Kur'ân'ın yasakladığı ribâ şüphesi olan muamelelere, fetva vermemenin meşrûiyeti hususunda münâkaşayı devam ettirmenin şu dünyevî faydası da gözden ırak tutulmamalıdır: Bu meselede vicdanen huzursuz olan mü'min, vicdanını huzura kavuşturacak müessese arayacak, nazariyat geliştirecek, maddî teşebbüste bulunacak, bu vâdide öncülük edenleri destekleyecektir. Bir kelime ile İslâmî tarzın arayışını devam ettirecektir. Karşısına çıkan iki müesseseden ribâ endişesi daha az olan öbürünü tercih edecektir. Allah'a binler hamd, mü'minler fâiz mevzuunda bugüne kadar ihtiyat tavırlarını koruyabilmişler ve son zamanlarda kâr ve zarar ortaklığına dayanan yeni banka modellerinin fiiliyata geçmesine zemin hazırlamışlardır.

Bu çeşit müesseselerin daha da gelişeceğini ümitle bekleyebiliriz.196

:

هالّ َلوسر ُتْعِم #

عادوَلا ِةَّجَح يف ُلوقي

س] :لاق هنع هالّ ىضر صوحأ‘ا نب ورمع نعو ـ3

لك ّنإو َأ .َنوُمَلْظُت ًَو َنوُمِلْظَت َ ْمُكِلا َوْمأ ُسُؤ ُر ْمُكَل ٌع

ُوض ْوَم ِةَّيِلِهاجلا اَب ِر َنم ًاب ِر َّلُك ّنإ َأ .

اعَض ْرَتْسُم ناكو ،ِبِلَّطُملا ِدبع ِنب ِث ِراحلا ُمَد ُهُعَضأ ٍمَد ُل َّوأو ،ٌعوُض ْوَم ِةيلهاجلا ِءاَمِد ْنم ٍمد

تارم َثث ْدَهْشا َّمُهَّل ا :لاق].

تارم َثث ْمَعَ. :

ن اولاق .ُتْغهلَب ْدق َّمُهَّل ا :ُلْيَذُه ُهْتَلتَقف ٍثْيَل ِنَب يف

امنإ :

و ِبِلهطُملاِدبع ِنبا ِث ِرأحلا ُمَد دو

اد وبأ هاور اذكه :باطخلا لاق دواد و .

.

بأ هجرخأ

تاياورلا ِرِئاَس يف ِبِلَّطُملاِدبع ِنب ِث ِرأحلا ِنب َةَعيب َر ُمَد َوُه .

1. (310)- Amr İbnu'l-Ahvas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i Veda Haccı sırasında dinledim, şöyle diyordu:

"Haberiniz olsun, câhiliye devrindeki bütün ribâlar kaldırılmıştır, ödenmeyecektir. Sadece verdiğiniz ana parayı alacaksınız. Böylece ne zulmetmiş olacaksınız ne de zulme uğramış olacaksınız. Haberiniz olsun cahiliye devrindeki bütün kan dâvaları kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan dâvası da el-Hâris İbnu Abdilmuttalib'in kan dâvasıdır." Bu kimse, Benû Leys'te süt anadaydı. Hüzeyl onu öldürmüştü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Yâ rabbi tebliğ ettim mi?" dedi. Cemaat:

"Evet tebliğ ettin" dediler ve üç kere tekrarladılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ya Rabbi şahid ol!" dedi ve üç kere tekrar etti."

Hattâbî der ki: "Ebu Davûd, hadisi şu şekilde, yani "Haris İbnu Abdilmuttalib'in kan dâvası..." diye rivayet etmiştir. Halbuki diğer kitaplarda: Rebî'a İbnu'l-Haris İbni Abdilmuttalib'in kan dâvası şeklinde rivayet edilmiştir.197

AÇIKLAMA:

---

196 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/100.

197 Ebu Dâvud, Büyû: 5, (3334); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/101.

Bu hadis Veda Haccı ile ilgili olarak diğer bazı hadis kitaplarında da rivayet edilmiştir: (Müslim, Hac 147; Tirmizî, Tefsir, Tevbe 2; İbnu Mâce, Menâsik (76, 84). Burada öldürülen Rebî'a olmayıp İbnu Rebî' İbni'l-Hâris İbni Abdilmuttalib'tir. Küçük yaşta evlerin arasında emeklerken, Benî Sa'd'la Beni Leys İbnu Bekr arasında cereyaneden bir savaş sırasında atılan bir taşın isabeti sonucu ölmüştür. Rebî'a, İbnu'l-Hâris Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashâbındandır, rivayette de bulunmuştur. Hz. Ömer'in hilâfeti sırasında rahmet-i Rahman'a kavuşmuştur (radıyallahu anh). 198

İKİNCİ FASIL

RİBÂ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

ءاَه ٍّإ ًابر ِبَهَّذلاب ُبَهَّذلا :# هاللّ لوسر لاق] لاق□

هنع هاللّ ىضر باطخلا نب رمع نع ـ1□ :

□ إ ًاب ِر□□

ْرمَّتلاب ُرْمَّتلا َو ،ءاَه َو ءاَه ٍّإ ًابر ِريِعَّشلاب ُريِعَّشلا َو ،ءاَه َو ءاَه ٍّإ ًاب ِر ِهرُبْلاب ُّرُبْلا َو ،ءاَه
َو

ق ِر َوْلاب ُق ِر َوْلا] .ةياور يف ىراخبل و ،نيخيشلا ظفل اذهو ،ةتسلا هجرخأ□□

ءاَه َو ءاَه□].

.

بَهَّذلاب ُبَهَّذلاو□]

1. (311)- Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Altın altınla peşin olmazsa ribâdır. Buğday buğdayla peşin satılmazsa ribâdır. Arpa arpayla peşin satılmazsa ribâdır. Kuru hurma kuru hurmayla peşin satılmazsa ribâdır."

Yukarıdaki metin Sahiheyn'in metnidir. Buhârî'nin bir rivayetinde, "verik (yani basılmış dirhem) verikle, altın altınla..." şeklinde gelmiştir.199

□ وُه□

و ِ هاللّ ِلوُسر ِدْهَع ىَلع

لاق]

هنع هاللّ ىضر ديعس ىبأ نعو ـ2□ :

اَّنُك ْرُن َز ُق َرْمَت عْمَجلا□

□

لاَقف□ :

عاَصِب ًارْمَت ِنْيَعاَص□

□ هاللّ َلوُسر َكلذ َغَلَبَف ٍعاَصِب ِنْيَعاَص ُعيِبَن اَّنُكَف ٍرْمَّتلا َنم ُطِلَخلا

. دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ.

مَه ْرِد ِب ِنْيَمَه ْرِد ًَو ,ٍعاَصِب ٌةَطْن ِح ِنْيَعاَص ًو□]

2. (312)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bize bayağı hurma veriliyordu. Bu muhtelif cins kuru hurmanın bir karışımı idi. Bu bayağı hurmanın iki ölçeğini bir ölçek iyi hurma mukabilinde satıyorduk. Bu tarz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kulağına ulaşınca şöyle buyurdu:

"İki ölçek hurmaya bir ölçek hurma, iki ölçek buğdaya bir ölçek buğday iki dirheme bir dirhem olmaz." 200

] ؟اذه َنْيأ ْن ِم هل لاقف ٍهِنْ ْرَب ٍرْمَتِب # ِ هاللّ ِلوسر ىلإ هنع هاللّ ىضر ٌلِب ءا

ج ةياور يفو ـ3□

نيَع ْه ّوأ كلذ دنع :لاقف ،# هِبَّنلا ِمعطَمِل□

لاقف:

عاَصِب ِنْيَعاَص هنم ُتْعِبَف ٌئِد َر ٌر ْمَت اَنَدْنِع َناك□

مث َرَخآ ًاعيَب َرْمَّتلا□□

عِبَف َرَتْشَت ْنأ َتْد َرأ اَذإ ْنِكَل َو ْلَعْفَت َ ،اَب هِرلا ُنْيَع ،اَب هِرلا ُنْيَع ،ه هوأ ،اَب هِرلا□

هبِ رَتْشا□] .

3. (313)- Bir rivayette de şöyle gelmiştir: "Hz. Bilâl (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (iyi cins bir hurma olan) bernî hurması getirmişti.

"Bu nereden?" diye sordu. Bilâl (radıyallahu anh):

"Bizde âdi hurma vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yemesi için ondan iki ölçek vererek bundan bir ölçek satın aldık", dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Eyvah! Bu ribânın ta kendisi, eyvah bu ribânın ta kendisi, sakın öyle yapma. Şayet iyi hurma satın almak istersen elindekini ayrıca sat. Sonra onun parasıyla iyi hurmayı satın al" dedi.201

198 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/101.

199 Buhârî, Büyû: 54, 74, 76; Müslim, Musâkât: 79, (1586); Ebu Dâvud, Büyû: 12, (3348); İbnu Mâce, Ticârât: 50, (2160), (2259); Muvatta, Büyû: 38, (2, 636-637); Tirmizî, Büyû: 24 (1243); Nesâî, Büyû: 41, (7, 273); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/102.

200 Buhârî, Büyû: 21; Müslim, Müsâkat: 98, (1594, 1595,1596); Tirmizî, Büyû: 23, (1241); Nesâî, Büyû': 41, 50, (17, 271-272-273); Muvatta, 32, (2, 632); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/103.

201 Buhârî, Vekâlet: 11; Müslim, Müsâkat: 96, (1594); Nesâî, Büyû: 41, (7, 271-272); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/103.

□[دَقف َداَد ْزا ِوأ َدا َز ْنَمَف لْثِمِب ًْتِم ِمَه ْرهِدلاب ُمَه ْرهِدلاو ،رانيهِدلاب ُرانيهِدلا
□4ـ نيخيشلل ةياور يفو:

□قال َر ايوِه فَقُلْتُ : إِ َّنا نبا عباس ٍ يقوُله ُ قافل َ أبو سعيد ٍ: سأَلتُه ُ قلت ُ: سَمِعتَه ُ م ِ ن .]

و نَب ْرأ

: هاللّ ِلوُس َرِب ُمَلْعأ ْمُتْنأو ،ُلوُقأ كلذ ُّل □ #

ك لاقف ؟ىلاعت ِ هاللّ ِباتك يف ُهتْدَج َر ْوأ

هاللّ لوُس َر □

□ ةَئِيسهِنلا يف ًّإ اَب□ .

ر َ لاق

هاللّ لوسر هنأ امهنع هاللّ ىضر ِدْي َز ُنب ُةَماسُأ ِنِ َرَب ْخأ ِنِكلو ،بهِنِم # :

4. (314)- Sahîheyn'de yer alan bir rivayette şöyle gelmiştir: *"Dinar dinarla, dirhem dirhemle başa baş misliyle değiştirilmelidir. Kim fazla verir veya fazla alırsa ribâya girmiş olur."*

Hadisi rivayet eden râvî der ki: "Ben dedim ki;

"İbnu Abbas (radıyallahu anh) bunu söylemez. Ebu Saîd der ki:

"İbnu Abbas (radıyallahu anh)'a sordum:

"Sen bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan mı işittin, Kitabullah'ta mı gördün?" Bana şu cevabı verdi:

"Bunun ikisini de söylemiyorum. Siz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı benden daha iyi tanırsınız. Ancak bana Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anh) haber verdi ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Sadece veresiye satışta ribâ vardır"* buyurmuştur."202

AÇIKLAMA:

Hadisin sıhhatinde âlimler ittifak eder. Hz. Üsâme (radıyallahu anh)'nin "Sadece veresiye satışta ribâ vardır"

sözü mensuhtur. Âlimler onunla amel edilemeyeceği hususunda ittifak ederler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayatta iken İbnu Abbas (radıyallahu anh) küçüktü, bu sebeple, "Siz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı benden daha iyi bilirsiniz" buyurmuştur203.

  مل[ُبَهَّذلا ِبَهَّذلاِب َو ،ُةَّضِفلا ِبً ةَّضِفلاِب ُّرُبلاو ،ِرُب لباِب ، ُريِعَّشلاو ِريِعَّشلاب

: 5ـ يفو أخرى سمل

ذ Œ

خ ا ،َنَب ْرأ ْدَقَف َدا َزَتْسا ِوأ َدا َز ْنَمَف ،ٍدَيِب ًادَي ِلْثِمِب ًٍ ْثِم ِحْلِملاب ُحْلِمْلا َو ،ِرْمَّتلاب ُرْمَّتلاو

. ِوَاءٌ].وله عن أبي هريرة في رواية: إ ما اختَلَفَتْ َلأوْ َانُه ِسَوَاءٌ .[َوالْمُعْطِ فيه سِ

5. (315)- Müslim'in bir diğer rivayeti şöyledir: *"Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurma ile, tuz tuzla başbaşa misliyle, peşin olarak satılır. Kim artırır veya artırılmasını taleb ederse ribâya girmiştir. Bu işte alan da veren de birdir."*

Yine Müslim'de Ebû Hüreyre'nin bir rivayetinde *"..cinsleri farklı ise müstesna"* denir.204

AÇIKLAMA:

Âlimler yukarıda zikredilen altı çeşit malda ribânın haram olduğunda icmâ ederler: Altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz. Bunlara ribâ malları da denir. Bu altı kalem eşyadan her biri aynı cinsten eşya ile satılınca fazlalık olmamalı, alışveriş peşin yapılmalıdır.

Bu altı çeşidin dışında kalan eşyaların alıp satılmasında fazlalık haram mıdır? sorusuna âlimler farklı cevaplar verir. Aradaki ihtilaf, bu altı çeşit mala konan "haram" hükmünün illetine dayanır. Cumhur aynı illette müşterek olanların haramlığında ittifak ederse de illetin ne olduğunda ihtilaf edilmiştir. Bu noktada, fıkıh kitaplarında on farklı illet üzerinde durulduğu görülür. İmam-ı Âzâm'a göre, illet, cinsle birlikte ölçü, veya cinsle birlikte tartıdır.

Öyle ise, hangi çeşit mal olursa olsun ölçü veya tartı ile satılan mallarda ribâ (fazlalık) haramdır. Satışı böyle yapılmayan malların cinsi ne olursa olsun fazlalık (ribâ) haram değildir. Mesela kireç veya alçı gibi yenmeyen mallar mâdemki ölçekle satılmaktadır, fazlalık haramdır, binaenaleyh kireç vererek vasfı değişik bir kireç alacak olsak, bu peşin yapılmalıdır ve miktarları eşit olmalıdır, fazlalık veya vâde araya girerse ribâdır, haramdır.

Hadiste geçen ölçü ve tartı ile satılmayan eşyalar yenen cinsten de olsa araya girecek fazlalık haram değildir.

İmam Şâfiî'ye göre, haram kılınmada illet, malın yiyecek olmasıdır, ölçü veya tartı ile satılmasına bakılmaz.

Yiyecek olmayan şeylerde yalnız altın ve gümüşte ribâ vardır. Ahmed İbnu Hanbel'in de bu görüşte olduğu söylenmiştir.

İmâm Malik'e göre, illet ekseriyetle yemek için biriktirmektir.

Hadisin, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den kaydedilen son fıkrasından sarâhaten belirtildiği üzere, farklı cinsler arasında ribâ olmaz. Yani buğdayla arpanın, altınla gümüşün alınıp satılmasında miktar sözkonusu değildir, ulemâ bu hususta ittifak eder.205

202 Müslim, Müsâkât: 101, (1596); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/104.

203 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/104

204 Müslim, Müsâkât: 82, (1584); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/104.

205 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/104-105.

□وفي أخرى عن عُبادَة َبن ِالصاَّمت [إذا اَختلَفْت َهذِه ِ' ا صنَاف ُفبِيعُوا َكيف َشئِتُم ْإذا َكا َنا َيدا
□6ـ

. أخرجه الخمسة إ البخار

.[□بِيَد

6. (316)- Ubadetu'bnu Sâmit (radıyallahu anh)'ten gelen bir başka rivayette (şu ziyade) ifade edilmiştir: *"...Bu çeşitler farklı olduğu takdirde peşin ise dilediğiniz gibi satın."* 206

AÇIKLAMA:

315 numaralı hadisle ilgili olarak kaydettiğimiz açıklamaları tamamlamak üzere şunu kaydetmek gerekir: İlletde müşterek olmayan ribâ malları fazlalıkla ve keza veresiye satılabilir. Meselâ altınla buğday, gümüşle arpa bütün ulemanın ittifakıyla bu şekilde satılabilir. Fakat ribâ malları cinsi cinsine olursa biri peşin, diğeri veresiye ve keza biri noksan, diğeri fazla olarak satılamadığı gibi teslim ve tesellüm yapılmadan satış meclisinden ayrılmak da câiz değildir. Satılan malların cinsleri muhtelif olursa, peşin teslim edilmek şartıyla fazlalık câizdir. Meselâ bir ölçek buğday iki ölçek arpa mukabilinde satılabilir.207

ا ن[َهَن

□7ـ وعن أبا المنهال قال: سأَلُت َزيد َبن أر ْقَم َو البَر اَء َبن َعاز ِب عن الصَّر ْف ِفق :

. أخرجه الشيخان والنسائ . ا ً .

نْيَدِقِ رَولاب ِبَهَّذلا]

هالّ َلوسر □ #

غْيب نع□

7. (317)- Ebu'l-Minhâl anlatıyor: "Zeyd İbnu Erkam ve el-Berâ İbnu Âzib (radıyallahu anh)'e sarf'tan (yani altınla gümüşü cinsi cinsine satmaktan) sordum. İkisi de şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) altının gümüş mukabilinde veresiye satılmasını yasakladı."208

بَهَذ َو ٌرَزَخ اهيف ٍةدقِب َرَبْيَخِب وه□

وٌبنلا] ل

اق هنع هالّ نضر دیبع نب ةلاضف نعو ـ8□ :

بِثُأ□

□ ان ْز□

و ِبَهَّذلاب ُبَهَّذلا :لاقو ُهَدْحو َع ِزُنف ِةَدِقلا يف يِذَّلا ِبَهَّذلاب َرمأَف ُعاَبُت ِمناَغملا َنم يهو

لصْفُت تَّح ُعاَبُت ر□ .

:

خأ يفو.راخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .

ن ْز َوِب□]

8. (318)- Fadâle İbnu Ubeyd (radıyallahu anh) buyuruyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Hayber'de bulunduğu sırada altın ve boncuklarla yapılmış bir gerdanlık getirildi. Bu satılık ganimet mallarındandı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) altınların boncuklardan ayrılmasını emretti. Derhal gerdanlığın altın kısmı ile boncuk kısmı birbirinden ayrıldı. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Altın, altına mukabil, tartısı tartısına satılsın" buyurdular.209

AÇIKLAMA:

Burada altının başka bir madde ile birlikte satılması yasaklanmaktadır. Başta Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel olmak üzere bir kısım âlimler verilen altın cinsinden fiyat, satılan eşyadaki altından fazla da az da olsa bu satışın fâsid olduğuna hükmeder. Ebu Hanîfe: Altın cinsinden biçilen fiyat, satılan eşyadaki altından fazla olduğu takdirde satışın câiz olacağına, misil veya daha az olma halinde satışın câiz olmayacağına hükmeder.İmam Mâlik buna yakın bir fikir beyan eder. Ancak fiyat fazlalığı üçte ikiyi geçmemeli, noksanlık da üçte birden aşağı düşmemeli.

Bu hudud dâhilinde satış câizdir, aksi takdirde değildir.210

بِاحْص ‘و بِل ْت َراطف ٍة َو ْزَغ يف َةَلاَضُف َعَم أَّنُك] :ىئاعنصلا شنح لاق ملسمل ىرخأ يفو
□9ـ

يف هْلَعْجاف اَهَبَهذ ْع ِزْنا :لاقف ُهُتْلأَسَف اهيرتْشأ ْنأ ُتْد َرأف ٌزَه ْوَج َو ٌق ِرو ًَو ٌبَهذ اهيف
ٌةَد ًِق

206 Bu hadisi, Buhârî hâriç, Beş Kitap rivayet etmiştir. Müslim, Müsâkat: 81, (1587); Ebu Dâvud, Büyû: 12, (3349-3350); Tirmizî, Büyû: 23, (1240); Nesâî, Büyû: 43, 44, (7, 274, 275, 276, 277, 278); İbnu Mâce, Ticârât: 48, (2254); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/106.

207 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/106.

208 Buhârî, Büyû: 80, 8, Şirket: 10, Menakıbu'l-Ensâr: 50; Müslim, Müsakât: 87, (1589); Nesâî, Büyû: 49, (7, 280); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/106.

209 Buhârî hâriç Beş Kitap tahric etti. Müslim, Müsâkat: 89, (1591); Tirmizî, Büyû: 32, (1255); Ebu Dâvud, Büyû: 13, (3351-3353); Nesâî, Büyû: 48, (7-279); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/106-107.

210 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/107.

□نَ ْناَك :

م ُلوقي # َّيِبَّنلا ُتْعِمَس بهِناِف ِلْثِمِب ًٍتِم َّاِإ َّنَذُخأت مث ِةهفِك يف َكَبَهَذ ْلَعْجاو ِةهفِك

.

[□رَ ِف َ ًيأَخذُنَ ّإ َ مِثْ ً بمِثْل Œ

خ ا ِم ْوَيلا َو ِ هللّاِب ُنِم ْؤُي

9. (319)- Müslim'de gelen diğer bir rivayette Haneş es-San'ânî der ki: "Biz Fadâle ile bir gazvede berâberdik.

Derken bana ve arkadaşlarıma ganimetten bir gerdanlık isabet etti. Gerdanlık altın, gümüş ve kıymetli taşlardan yapılmıştı. Ben bunu satın almak isteyerek, Fadâle'ye sordum. Bana şöyle cevap verdi: Bunun altınını ayır, bir kefeye koy. Kendi altınını da bir kefeye koy. Sonra sakın misli mislinden fazla birşey alma! Zîra ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurduğunu işittim: *"Kim Allah'a ve âhiret gününe iman ederse sakın misli mislinden fazla bir şey almasın."* 211

هاللّ لوسر نَهَ]ن ل #

اق هنع هاللّ ىضر ةركب ىبأ نعو ـ11□ :

فْيَك ِبَهَّذلاب َةهضِفلا□

□

ى ِرَتْشَن ْنأ اَن َرمأ َو ٍءا َوَسب ًءا َوَس إ ِبَهَّذلاب ِبَهَّذلاو ،ةهضِفْلاب ِةهضفلا ِنَع□

ئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .

دَيب ًادَي اَنْئِش َفْيَك ِةهضِفْلاِب َبَهَّذلا َى ِرَتْشَن َو اَنْئِش□].

10. (320)- Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), gümüşün gümüşe başa baş

olmayan satışını yasakladı. Bize altın mukabilinde dilediğimiz şekilde gümüş ve gümüş mukabilinde dilediğimiz şekilde altın satın almayı emretti."

Müslim'in ziyadesinde "..Bir adam

"peşin mi?" diye sordu. Ebu Bekre:

"Ben böyle işittim" cevabını verdi.212

AÇIKLAMA:

Hadis, ribâ mallarının, alım satımlarında şu iki şeye dikkat edilmesini teyid etmektedir: **1-** Aynı cinsten şeyler alınıp satılırsa başa baş yani eşit miktarda olacak, altınla altın, gümüşle gümüş üzümle üzüm gibi. Üzüm vererek üzüm, altın vererek altın alacak olursak, miktarlarını eşit tutacağız, araya girerse ziyade fâiz olur.

2- Ayrı cinsten şeylerden birini vererek yapılan alışveriş, karşılıklı mütâbakatla istenen miktarda olur, ancak peşin olarak teslim ve tesellüm gerekir.213

مَنغَمْلا َنِم ًةَيِناآ اعِيبَي ْنأ َرَبْيَخ َموي ِنْيَدْعَّسلا # هالّل َلوسر َرَمأ] لاق□

ديعس نب بيحي نعو ـ11□ :

ا

د ُرَف اَمُتيَب ْرأ :امهل لاقف ،ًانيَع ِةثِب ِةَعَب ْرأ َّلُك وأ ،ِةَعَب ْرِأب ِةثَث َّلُك اَعاَب ً□□].
َف :ٍةهضِف ْوأ بَهَذ ْنِم

كلام هجرخأ .

11. (321)- Yahya İbnu Sa'îd (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'in fethi sırasında iki Sa'd'a (Sa'd İbnu Ebî Vakkâs ve Sa'd İbnu Ubâde), ganimet malından altın veya gümüş bir kabı satmalarını emretti. Onlar, her üç (birim)'i aynı dört (birim) mukabilinde, veya her dört (birim)'i üç (birim) aynı mukabilinde sattılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara: *"Siz ribâ yaptınız, geri verin"* emretti."214

AÇIKLAMA:

Başka rivayetlerde tasrîh edildiği üzere Hayber'in fethi sırasında ganimetlere nezâret vazifesini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) rivayette isimleri geçen iki Sa'd'a vermiş idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emri üzerine, altın (veya gümüş) bir kabı aynı cinsten para ile satarlar. Yani altın kap sattılarsa mukabilinde altın, gümüş kap sattılarsa mukabilinde gümüş para aldılar demektir. Aynı cinsten para alınca, ağırlığına denk olması gerekirken, dörtte bir fazlasına veya dörtte bir eksiğine satmışlar. Râvî, fazlaya mı, eksiğe mi sattıklarını hatırlamıyor ise de;

a) Aynı cinsiyle sattığını ve arada fark bulunduğunu iyi hatırlamaktadır.

211 Müslim, Büyû: 91, (1591); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/107.

212 Sahîheyn ve Nesâî rivayet etmiştir. Buhârî, Büyû: 81, 77; Müslim, Müsâkat: 88, (1590); Nesâî, Büyû: 50 (7, 280-281); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/108.

213 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/108.

214 Muvatta, Büyû: 28 (2, 632); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/108.

b) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu akdi "ribâ" diye reddettiği de râvî tarafından kesinlikle ifâde edilen bir husus olmaktadır.

Ribâdır, çünkü ribâ mallarından biri kendi cinsinden bir malla alınıp satılacak olursa başa baş misliyle olur, biri fazla diğeri eksik olamaz.

Ribâ malları hangileridir? 315 numaralı hadise bakılsın.215

: دبع َابأ ا

ي َلاقف ٌغِئاص ُهَءاجف امهنع هاللّ يضر َرمُع ِنبا َعَم ُتْنُك] لاق

دهاجم نعو ـ12 :

نع ُهاهنف ِهيف بِلِمَع َرْدَق ُل ِضْفَتْسأف ِهِن ْز َو ْنِم َرَثْكأِب َبَهَّذلا ُهُعيِبأف َبَهَّذلا ُغوُصأ بِهِنإ ِنمْح َّرلا

رانيهِدلا ُ : هل َلاق ام َرخآ َناك ىَّتح ُهاهني َرمُع ُنباو َةلئسملا ِهيلع ُدهِد َرُي ُغئاَّصلا َلعَجف َكلذ

هلوطب هجرخأ

مُكْيَلإِ اَنُدْهَع َو انيلإ # اَنهِيبَن ُدهع اذه ،اَمُهَنْيَب َلْضَف ِمَه ْرهِدلا بُمَه ْرهِدلاو ،ِرانيهِدلاب].

هنم دنسملا ىئاسنلا جرخأو ،كلام .

12. (322)- Mücahid anlatıyor: "Ben İbnu Ömer (radıyallahu anh)'le beraberdim.Ona bir kuyumcu gelerek: "Ey Ebu Abdirrahman! Ben altın işliyor ve bunu kendi ağırlığından fazla altınla satıyorum. Böylece ona harcadığım el emeği miktarında fiyatını artırıyorum" dedi. İbnu Ömer (radıyallahu anh) onu bu işten yasakladı. Kuyumcu aynı meseleyi tekrar tekrar söyledi. Her seferinde İbnu Ömer (radıyallahu anh) onu bu işten yasakladı ve son olarak da şunu söyledi: "Dinar dinarla, dirhem dirhemle satılır. Aralarında fazlalık olamaz. Bu, Peygamberimizin bize vasiyetidir, biz de size vasiyet ediyoruz (tebliğ edip duruyoruz)."216

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, altın ve gümüş gibi, kıymet birimi olan maddelerin alışverişi, kendi cinslerinden maddelerle yapıldığı takdirde itibarî değerlerinin nazar-ı itibâra alınmayacağını ifade eder. İtibarî değer, antika eşyalardaki hâtıra değeri, süs eşyasındaki san'at ve işlemeye müteallik el emeği gibi değerlerdir. Söz gelimi bilezik, kolye, küpe gibi altın ve gümüşten mâmul eşyalardaki emek ve işçilikten ileri gelen fiyat artması aynı cinsten parayla alıp satmalarda hesaba katılmayacak demektir. Hesaba katılması için bir başka cinsten para veya eşya ile alınıp satılması gerekir. Buna riâyet edilmeyen alış verişler ribâ sayılır ve haramdır.

Bu prensip ilk nazarda zorluk gibi gözükürse de, büyük bir rahmettir. Zîra, itibârî değeri olan antika veya hâtıra eşyalarını taşıyanların vergi yükü hafifletilmiş olmakta, bunların alım satımları vesilesiyle başka mallar da tedâvül imkânı bulmakta ve dolayısıyla piyasa hareketlilik kazanmaktadır. Hele temel gıda maddelerinde buna riâyet, başka hareket ve bereketlere imkân hazırlamaktadır217.

ن ِم َرَثْكأب ِق ِر َو ْوأ ٍبَهَذ ْنِم ًةَياقِس َعاَب هنع هاللّ ىضر َةَيِواعُم َّنأ] ار□

سي نب ءاطع نعو ـ13□ :

إ اذه ٍلثِمِب ًْثِم ْنع َىهْنَي # هاللّ َلوسر ُتْعِمَس :هنع هاللّ ىضر ءاَد ْرَّدلا ُوبأ ُهَل َلاقف□□
اَهِن ْز َو

نم ى ٍّن ُرُذعي ْنم هنع هاللّ ىضر ءاَد ْرَّدلا وبأ :لاقف ً ا□

سأب اذهب ى .

م □

رأ ا : ةيواعم لاقف ل□

ثِم□ .

! مِدَق ّمُ□

ث اَهب َتنأ ِض ْرِأب َكُنِكاسأ ،هِيأر ْنع ِبنربخُي َوه

و ِ هالّل ِلوسر ْنع ُه ُرِبْخُأ اَنأ ؟ةِيِواعُم

للاِ ُرَمُع َبتكف َكلذ ُهل َركذف هنع هالّل ىضر ِباطخلا ِنب َرَمُع ىلع هنع هالّل ىضر ءاَد ْرَّدلا وبأ

ءانإ ُ ة

ياَقِهسلا□ »

. ىئاسنلاو كلام هجرخأ «

ن ْز َوب ًان ْز َو ِلْثِمب ًتِم ّإ َكِلَذ ْعِبَت ْنأ َةيواعُم□]

هيف برشي .

13. (323)- Ata İbnu Yesâr anlatıyor: "Hz. Muâviye (radıyallahu anh) altın veya gümüşten mâmul bir su kabını, ağırlığından daha fazla bir fiyatla satmıştı. Kendisine Ebu'd-Derda (radıyallahu anh):

"Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu çeşit alışverişi yasakladığını işittim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunların satışı misline misil olmalı diye emretti" diye itiraz etti. Hz. Muâviye (radıyallahu anh):

"Ben bunda bir beis görmüyorum" diye cevap verdi. Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) öfkelendi ve:

"Muâviye'yi kınamada bana yardım edecek biri yok mu? Ben ona Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den haber veriyorum o bana şahsî reyinden söz ediyor. Senin bulunduğun diyarda yaşamak bana haram olsun!" diye söylendi.

---

215 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/109.

216 Bu rivayet Muvatta'da tam olarak gelmiştir. Nesâî ise sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözünü kaydeder. Muvatta, Büyû: 31, (2, 633); Nesâî, Büyû: 46, (7, 278); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/109-110.

217 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/110.

Ebu'd-Derda bunun üzerine orayı terkederek Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in yanına geldi. Durumu olduğu gibi ona anlattı. Hz. Ömer (radıyallahu anh) Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'ye bir mektup yazarak bu çeşit satışı (altının altınla satılması), misli misline ve ağırlığına denk olarak yapmasını emretti."218

AÇIKLAMA:

Hadiste Hz. Mu'âviye (radıyallahu anh)'nin satın aldığı belirtilen sikâye'yi İmam Mâlik'in ashâbı gerdanlık (kılâde) anlamıştır. Halbuki sikâye, -bazan sıvı eşyaların miktarını tesbitte ölçek olarak da kullanılan- bir su kabıdır. Rivâyette mevzubahis edilen bu su kabı, altındandır, ancak inci, yâkut ve zeberced cinsinden kıymetli taşlarla işlenmiştir. Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'nin buna 600 dinar para verdiği belirtilir.

"Hz. Muâviye'nin: "Ben bunda bir beis görmüyorum" demesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine muhalefet düşüncesinden ileri gelmediği, İbnu Abbâs (radıyallahu anhüma)'ın da, fazlalığı, ribâ addetmemesinden kaynaklanabileceği belirtilmiştir. Ancak, sünnete muhalefet mânası taşıdığı için, Ebu'd-Derda fevkalâde üzülmüştür. Zîra şahsî re'yi ile sünneti reddetmek gibi bir davranış İslâm ulemasını son derece üzen bir vak'adır. Ebu'd Derda'nın Hz. Muâviye (radıyallahu anhümâ)'ye küsmesi makbul küsmelerden sayılmıştır.

Ulema, bir kimse, bir başkasına sünneti tebliğ ettiği zaman kulak verip itaat etmediği takdirde onu terkedip küsmenin câiz olacağını söylemiştir. Hatta, Tebük seferine katılmaktan kaçan Ka'b İbnu Mâlik (radıyallahu anh)'le kimsenin konuşmaması için, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in verdiği emir de bu meselede misal olmaktadır. Âlimler, bid'at çıkaran kimsenin terkedilmesi ve kendisiyle konuşulmaması gerektiği hususunda bu vak'ayı delil kılmışlardır. Nitekim İbnu Mes'ud, bir cenaze sırasında bir adamın güldüğünü görünce: "Allah'a kasem olsun seninle ebediyyen konuşmayacağım" demiştir.

Bu vak'a'nın Ubâdetu'bnu's-Sâmit'le Hz. Muâviye arasında geçtiğine dair rivayetler de mevcuttur. İki ayrı hâdise olması muhtemeldir.219

.[ل□] قال رسولَ اللّه ِ# : إَنَّمَا الرِبا فِي النَّسِيئَة

اق امهنع هاللّ ىضر ديز نب ةماسأ نعو ـ14□ :

دَيب ًادي َناك اَميف اَب ِر :ىرخأ يفو ،ىئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ□ .

14. (324)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ribâ veresiyededir" buyurdu.

Diğer bir rivayette: *"Peşin alışverişlerde (cinsler farklı ise fazlalık sebebiyle) riba olmaz"* buyurulmuştur.220

AÇIKLAMA:

Burada Hz. Üsâme (radıyallahu anh)'nin bir hadisin son kısmını hatırlayarak rivayet ettiği açıklanmıştır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ayrı cinsten iki şey birbiriyle satılırken birinin diğerine mukabil ağırlıkça fazla olmasının ribâ sayılıp sayılmayacağı soruluyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu durumda peşin satıldığı takdirde ribâ olmayacağını ancak, veresiye olduğu takdirde fazlalık girecek olursa bunun ribâ olacağını beyan buyuruyor.221

“ ق ِر َولا اَهَناَكَم ُذُخآو ِريناَ ّ دنلاب َلِ□ □ □

[ب ا ُعيِبأ ُتْنُ

ك :لاق امهنع هاللّ ىضر رمع نبا نعو ـ15□

.[□ةَميِقْلاب ِهِب َسأب

لاقف َكلذ ْنع # ِ هاللّ َلوسر ُتلأسف ،َريناَنَّدلا اَهَناَكَم ُذُخآو ،ق ِر َولاب ُعيِبأ َو□:

ننسلا باحصأ هجرخأ .

15. (325)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben dinarla deve satıyor, dinar yerine gümüş alıyordum.

Bazan da gümüşle satıyor, onun yerine dinar alıyordum. Bu durumu

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arzederek hükmünü sordum. *"O andaki (aynı meclisteki) kıymetiyle olunca bunda bir beis yok"* buyurdu."222

نَش اَمُكَنْيَب َو اَق ِرَتْفَت مل ام اَهِم ْوَي ِرْعِسِب َذَخْؤُت ْنأ َسأب دو .

.

اد بأ ةياور يفو ـ16

---

218 Muvatta, Büyû: 33 (2, 634); Nesâî, Büyû: 47, (7, 279); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/110-111.

219 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/111-112.

220 Buhârî, Büyû: 40; Müslim, Büyû: 102, (1596); Nesaî, Büyû: 50, (7, 281); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/112.

221 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/112.

222 Tirmizî, Büyû: 24, (1242); Ebu Dâvud, Büyû: 14 (3354-3355); Nesâî, Büyû: 50, (7, 281-282); İbnu Mâce, Ticârât: 51, (2262); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/112.

16. (326)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: *"...O günün fiyatıyla almanda bir beis yoktur, yeter ki aranızda (henüz ödenmeyen) bir miktar olduğu halde birbirinizden ayrılmış olmayasınız."* 223

مث ُهْعِب َلاقف

ه]

نع هاللّ بضر عفان نب هاللّدبع نب رمعم نعو ـ17 .

ح ْمَق ِعاَصِب ُهَمُغ َلس ْرأ ُههنأ

هَّد ُرَف ْقِلَطْنا ؟ َكلذ َتْلَعَف َمِل :هل لاق

ءاج املف ة□

داَي ِز َو ًاعاَص َذخأَف ُمُغْلا َبَه ًًَذَف ًاريعَش ِهِب ِرَتْشا□ .

ناكو ِإلْثِمِب ًٍتم ِماَعَّطلاب ُماعهطلا : ُلوق□

ي هاللّ َلوسر ُعَمسأ ُتْنُك ىناف ِإلْثِمِب َتِم ًّا َتَذُخأَ ت ًَو

ملسم هجرخأ□ .

ع َراَضُي ْنأ ُفاخأ يهناف : َلاق ِهِلْثِمِب َسْيَل ُههنإ ُهَل َليِقف□]

ريِعَّشلا ٍذِئَموَي اَنُمَاعَط□ .

هباشي ع .

راضي »

ىنعمو «

17. (327)- Ma'mer İbnu Abdillah İbni Nâfi (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, kölesine, bir sâ buğday vererek pazara yollar ve:

"Bunu sat, parasıyla arpa satın al" der. Köle gider. Onu vererek bir sa'dan bir miktar fazla arpa satın alır. Köle dönünce, Ma'mer (radıyallahu anh) ona

"Niye böyle yaptın? Çabuk git ve geri ver. Misli misline denk al. Zîra ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle diyordu: *"Yiyecek, yiyecekle misli misline denk olmalıdır."* O zaman yiyeceğimiz arpa idi.

Kendisine:

"Ama bu arpa onun misli değildir" dendi ise de:

"Ben arpanın buğdaya benzemesinden korkarım" cevabını verdi."224

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere arpa ile buğday birbirine yakın iki gıda maddesi olduğu için, bir cins sayarak araya giren fazlalığı fâiz kabul edenler olmuştur. İmam Mâlik bu mânadaki hadislere dayanarak bu iki maddeyi bir cins addeder. Cumhur ise buğday ve arpanın iki ayrı cins olduğunu kabul eder. Aslında burada da buğdayla arpanın bir cins olduğu sarih değildir. Ma'mer hazretleri takvasına binâen ihtiyatla hareket etmiştir.225

لاقف ٍصاهق َو بأ نب ِدعس ِرأَم ِح ُفَلَع] ل□

اق :

بِنَف□

راسي َنب َناَميَلُس ّنأ ُهَغلب ُههنأ كل□

ام نعو ـ18□ .

□ .

هَلْثِم اهإ ْذُخْأت ًَو ،ًاريعَش ِهِب ْعَتْباف َكِلْهأ ةطن ِح ْنِم ْذُ : خ ِهِمُغِل]

18. (328)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Süleyman İbnu Yesar demiştir ki: "Sa'd İbnu Ebî Vakkas'ın merkebinin yemi bitmişti. Kölesine: "Ailene ait buğdaydan bir miktar götür, ona mukabil arpa satın al, sakın mislinden fazla almayasın" dedi.226

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste geçti.227

هالّ نضر ٍصاهقو بأ َنب َدعس َلأس ُههنأ] ديز همساو ،هنع هالّ نضر شايع بأ نعو ـ19□

هاَهنَف ؟ءاَضْيَبلا لاقف ؟لَضفأ اَمُهُّيأ ُ : هنع هالّ نضر ٌدعس ُهل َلاقف□

تْلُسلاب ءاَضْيَبْلا نع هنع□.

#

هالّ لوسر َلاقف ِبَ :

ط ُرلاب ِرْمَّتلا ءارِتْشا ِنع ُلأُس

ي ِ هالّ َلوسر ُتعمس :لاقو ،َكلذ ْنع

ىذرمتلا هححصو ةعبر ا‘ هجرخأ .[َكلذ ْنع ُهاَهَنف .

مع□. :

ن َلاق ؟ َسِبَي َاذإ ُبَط ُّرلا ُصُقنيأ

19. (329)- Ebu Ayyaş'ın -ki ismi Zeyd'dir- anlattığına göre: "Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'a, beyaz buğday mukabilinde kabuksuz arpa satın almanın hükmünü sorar. Sa'd (radıyallahu anh) kendisine:

"Hangisi daha kıymetli? diye sorar. Zeyd:

"Beyaz buğday" der. Sa'd onu bu işten men eder ve der ki:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kuru hurmayı tâze hurma mukabilinde satın alma hakkında sorulduğu zaman işitmiştim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu sorana:

"Tâze hurma kuruyunca ağırlığını kaybeder mi?" dedi. Adam 223 Ebu Dâvud, Büyû: 14, (3354, 3355); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/113.

224 Müslim, Müsâkât: 93, (1592); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/113.

225 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/113.

226 Muvatta, Büyû: 50, 52, (2, 645); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/114.

227 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/114.

"evet" cevabını verince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu bu işten men etmişti."228

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere yaş hurma, kuru hurma ile eşit miktarla da olsa, farklı miktarla da olsa, peşin de olsa, veresiye de olsa satın alınamadığı gibi, kıymetce birbirinden farklı olan buğday ve arpa da birbiri mukabilinde alınıp satılamaz. Araya bir başka birim meselâ "para" girmelidir. Biri satılır, elde edilen para ile öbüründen satın alınır.

Ebu Hanife merhum yasağı veresiye satışa hamlederek ölçek yönüyle eşitlik halinde birbiriyle satışlarını tecviz eder.229

ت

لسلا »

»

.[لاُر طَب ِ بلاتَّمْزِ نَسِيئَة

ع # ِ هاللّ لوسر ى

غْيَب ن

هَن] لاق

: دواد ى ‘

ب ىرخأ يفو ـ21

. هل رشق ضيبأ ريعشلا نم برض

20. (330)- Ebu Dâvud'un diğer bir rivayetinde: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), tâze hurmayı kuru hurma ile veresiye satmayı yasakladı" denir."230

HAYVAN VS. İLE İLGİLİ TEFERRUAT

] هَّنأ ْرِعْشُي ْملو ِة َرْجِهلا ىلع # هاللّ َلوسر َعيابف ٌدبع َءا□

ج ل

اق ُهنع هاللّ ىضر رباج نع ـ1□ :

هجرخأ .

: نيدوسأ ِنيدبعب ُهنم ُهاَرَتشاف ِهيِنْعِ□ [

ب # هاللّ َلوسر ُهل َلاقف ُ ه

دي ِرُي ُهُدِهِيَس َءاجف ٌدبع□ .

نراخبلا إ ةسمخلا .

1. (331)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir köle gelerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hicret etmek üzere biat etti, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun köle olduğunu sezemedi. Arkadan efendisi onu aramaya geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona: *"Onu bana sat"* buyurdu ve köleyi iki siyah köle mukabilinde satın aldı."231

AÇIKLAMA:

Buradaki köle sâhibinin de Müslüman olduğuna hamledilmiştir. Müslim'in rivayeti Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu vak'adan sonra, kendisine bey'at için gelenlerin köle olup olmadığını tahkik ettiğini belirtir.

Çünkü, burada, bilmeyerek hicret üzere bey'at aldığı kölenin, şarta uygun hâle gelmesi için, onu satın alarak efendisinin bağından kurtarmak zorunda kalmıştır.

Hadisten âlimler, bil-icmâ, bir kölenin iki köle mukabilinde satılabileceğine delil bulurlar. Nevevî, efendinin Müslüman olduğu, iki siyahî kölenin de Müslüman olduğu hükmünü belirtir, "çünkü, Müslüman kölenin kâfir köle mukabilinde satılması câiz değildir" der. Ancak her üçünün kâfir olabilme ihtimâline de parmak basar.

Şu halde, satılabilen şeylerin aynı cinsleriyle olmaları halinde ziyadenin ribâ sayılması prensibine burada olduğu gibi istisnalar var. Nevevî, köleler kıymet itibarıyla farklı veya eşit de olsa peşin olma kaydıyla, birinin verilerek ikisinin alınabileceği hususunda icma edilmekle birlikte veresiye olma hâlinde ihtilâf edildiğini, Şafiî ve Cumhur'un "câiz" derken, Ebu Hanîfe ve Kufîler'in "câiz değildir" dediklerini belirtir.

Bu hüküm hayvanlar hakkında da muteberdir.232

زهِهَجُي ْنأ ُهرمأ # هاللّ لوسر هنأ] ل□

اق امهنع هاللّ ىضر صاعلا نب ورمع نب هاللّدبع نعو ـ2□ :

لبإ ىلاإ ِنْي َريِعَبلاب َريِعَبلا ُذُخأي َناَكف ِةَقَدَّصلا ِصِئ ًَق ىلع َذُخأَي ْنأ َرَمأف ُلِب“ا ِتدفَنَف اشْيَج ً

دواد وبأ هجرخأ .

ةَقَدَّصلا□].

2. (332)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine bir ordu hazırlamasını emretmiştir. Mevcut develer (askerlere) yetmedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (devesi olmayanlar için, bilâhere) hazine develerinden ödenmek üzere deve 228 Tirmizî, Büyû: 14, (1225); Ebu Dâvud, Büyû: 18, (3359); Muvatta, Büyû: 22, (2, 624); Nesâî, Büyû: 36, (7, 269); İbnu Mâce, Ticârât: 53, (2264); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/114.

229 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/114-115.

230 Ebu Dâvud, Büyû: 18, (3360); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/115.

231 Müslim, Musâkât: 123, (1602); Tirmizî, Siyer: 36, (1596); Ebu Dâvud, Büyû: 17, (3358); Nesâî Bey'a: 66, (7, 292-293); İbnu Mâce, Cihad: 41; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/116.

232 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/116-117.

te'min etmesini emretti. (Böylece Abdullah) zekat yoluyla hazineye gelecek develerden iki adedi karşılığında bir deve temin ediyordu."233

AÇIKLAMA:

Cumhur, aynı cinsten de olsa hayvanın hayvana mukabil veresiye olarak, farklı sayıda satılabileceğini söylemiştir. İmam Malik cinslerin farklı olmasını şart koşmuştur.234

لَجأ بلاٍ ًاريعب َني ِزْشِعب ُهل ًمَج َعاب ُهَّنأ] ُ ه□].

نع هاللّ ىضر بلاط بأ نب يلع نعو ـ3□ :

كلام هجرخأ .

3. (333)- Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "Devesini yirmi küçük deve mukabilinde veresiye olarak satmıştır"235

هَّنأ] ا□

مُهنع هاللّ ىضر َرَمُع ِنْبا نعو ـ4□ :

يف ىراخبلا هجرخأ ِة

ذب َّرلاب اَهَب ِحاَص اَهيف َوُي ْنأ ِهْيَلَع ٍةَنوُمْضَم ٍة َرِعْبأ ِةَعبرأب ًةَل ِحار ى َرَتْشا□].

كلامو ،ةمجرت .

4. (334)- İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "Kendisi, satıcının zimmetinde bulunan bir binek devesini, Rebeze'de bulunan dört küçük deve mukabilinde satın almıştır."236

AÇIKLAMA:

Başka rivayetlerde daha açık olarak geldiği üzere, İbnu Ömer, Rebeze'de bulunan dört küçük deve mukabilinde bir binek devesi satın alır. Deve sahibine: "Git develerine bak, memnun kalırsan akid kesinleşmiş olsun" der. Bu durumda binek devesini satan zat, muhayyerlik şartına sahiptir, binek devesini müşteriye teslim edinceye kadar deve kendi zimmetindedir237.

] ةئيسن ٍدحا َوِب ِنَاْنْثا ُناوَيَحْلا ُحُلْصَ□□

ي

لاق # هاللّ َلوسر هنأ ُ . هنع هاللّ ىضر رباج نعو ـ5□□:

ىذمرتلا هجرخأ .]ٍدَيِب ًادي ِهِب َسأبَ و .

5. (335)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"İki hayvan, veresiye olarak bir hayvana mukabil satılamaz. Peşin satılırsa bunda bir beis yok." 238

□

ة ئيِسَن ِناويحلا□].

هاللّ َلوسر ى #

غْيَب نع□

] ةَ□

ن :لاق ُهنع هاللّ ىضر بَدنُج نب َةرُمَس نعو ـ6□

ىذمرتلا هححصو ننسلا باحصأ هجرخأ .

6. (336)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hayvanın hayvanla veresiye satışını yasaklamıştır."239

] □ لوُس َر ّنأو ،ناوَيَحلا يف اَب□

ر :لوقي ناك هاللّ همحر بيسملا نب ديعس نأ باهش نبا نعو ـ7□

□ ؛ةَلْبَحلا ِلْبح َو

ثَث نع□ :

حيِق ًمْلاو ِنيماَضَمْلأ□

ناوَيَحلا□

هاللّ □ #

غْيَب يف نَهَن اَمهنإ□

233 Ebu Dâvud, Büyû: 16, (3357); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/117.

234 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/117.

235 Muvatta, Büyû: 59, (2, 652); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/117.

236 Buhârî, bu hadisi bab başlığında (senetsiz olarak) kaydetmiştir. (Büyû: 108); Muvatta, Büyû: 60, (2, 652); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/118.

237 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/118.

238 Tirmizî, Büyû: 21, (1238); İbnu Mâce, Ticârât: 56; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/118.

239 Tirmizî, Büyû: 21, (1237); Ebu Dâvud, Büyû: 15; Nesâî, Büyû: 65, (7, 292); İbnu Mâce, Ticârât: 56, (2271).

Tirmizî, hadisin sahih olduğunu belirtmiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/118.

“ غْيَب َوُه :ِةَلبَحلا ُلَبَح َو ،لاَمَجلا ِروُهُظ يف ام :ُحيِقَملا َو ،ل□

: ب ا َثانإ ن ُوطُب يف ا

م ُنيِماَضَملاف

ظ

فل ا اذهب ًارسفم كل .

ام هجرخأ .[اَهِنَطَب يف ِبَّتلا ُجَتْنُت َّمث ُةَقاَّنلا َجِتْنُت ْنأ بلاِإ ِرو ُزَجلا .

ملعأ هاللّو ،كلذ سكعب حيقملاو نيماضملا ريسف هقفلا .

ت

و بيرغلاو ةغل ا لهأ دنع فورعملاو

7. (337)- İbnu Şihâb anlatıyor: "Saîd İbnu'l-Müseyyeb derdi ki: "Hayvanda ribâ yoktur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hayvan satışını üç hususta yasakladı: el-Mezâmin, el-Melâkih ve Habelu'lhabele.

Mezâmîn: Dişi devenin karnındaki yavru demektir.

Melâkih: Erkek devenin belinde bulunan (ve dişiyi dölleyen) şey demektir.

Habelu'l-habele: "Hâmile develerin hâmile kalması) yani, dişi develerin karnındaki ceninin doğuracağı yavrunun satımı.

İmam Mâlik, bu tâbirleri, yukarıdaki gibi açıklamıştır. Ancak garib kelimeleri açıklayan lugatci ve fakihler nezdinde, mezâmîn ve melâkih kelimeleri aksi mânaları ifade etmektedir.240

AÇIKLAMA:

Bu hadis, biri diğerine mukabil karşılıklı satıma konu olan hayvanlar, aynı cinsten de olsa ayrı cinsten de olsa peşin veya veresiye, mutlak olarak câiz olduğunu beyan etmektedir. Esâsen farklı cinsteki hayvanlar veresiye olarak birbiriyle satılsa ribâ yoktur. Aynı cinsten olmaları hâlinde veresiye satımları İmam Mâlik'e göre câiz olmaz. Şafiî hazretleri yukarıdaki rivayeti esas alarak cevazına hükmeder.241

8ـ وعن مالك أنه بلغه ُأن رجًلا أتى ابن عمر َ ابن عمر رضي الله عنهما فقال: [أسلفت ُ ر َ ج ًلًا

ا َ ث ّم ً قال: السلف ُ على َ ث َ ً ث ة

فقال َ ابن ُ عمر َ: ذلك َ الربا ِ هـ ُ .

و َ اشترط ّت عليه ِ أفضل َ مما ّ أسلفت .

ب ِ ه َ و ِ ه ْ َ الله ِ تعالى ، و َ فلك َ و َ ج ْ ه ُ الله ِ تعالى ، و َ سلف ًا تسلف ُ ه ُ تريد ُ به ِ وجه
ُ و َ ج ُ ه ٍ : سلف ًا تسلف ُ ه ُ تريد ُ

حاص ِ بك فلك َ وجه ُ صاح ِ بك َ ، وسلف ًا تسلف ُ ه ُ لتأخذ َ خبيث ًا بطيب ِ ه ِ فذلك َ الربا َ

قال: فكيف َ تأمر ُ ن ِ ي ا ي أبا عبدالرحمن؟ قال َ أرى ْ أن َ تشق َ ّ الصح َ ّ يف َ ة ، فإن ْ أعطاك َ مثل َ الذ َ ّ ي

رْكُش َكلذف ُهسفن ِهب ًةَبهيط َلضفأ َكاطعأ ْنإو ، َت ْرِجأ ُهَتْذَخأف ُهَنوُد َكاطعأ ْنإو□
ُهَتْلِبَق ُهَتْفَلْسأ،

. □ ه

[□رَكش ُه َكل ، َكلو ُرجأ ام ْرَظْنأ ت

8. (338)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, bir adam İbnu Ömer (radıyallahu anh)'e gelerek: "Ben birisine bir borç verdim. Bana, bunu daha üstün bir şekilde iadesini şart koştum" dedi ve hükmünü sordu. İbnu Ömer (radıyallahu anh): "Bu ribâdır" diye cevap verdi ve şu açıklamada bulundu: "Borç verme işi üç şekilde cereyan eder.

1- Borç vardır, bunu vermekle sâdece Allah'ın rızasını düşünürsün. Karşılığında sana rızayı ilâhî vardır.

2- Borç vardır, bununla arkadaşını memnun etmek istersin.

3- Borç vardır, temiz bir malla pis bir şey almak için bu borcu verirsin. İşte bu ribâdır."

Adam: Öyleyse bana ne emredersiniz, ey Ebu Abdirrahman? diye sordu. İbnu Ömer şu açıklamada bulundu:

"Akdi yırtmanı tavsiye ederim. Borçlu, verdiğin miktarı aynen iade ederse alırsın. Verdiğinden daha az iade eder, sen de alırsan sevap kazanırsın. Eğer sana, daha iyi birşeyi gönül hoşluğu ile verirse, bu sana bir teşekkürdür, böylece teşekkürünü ifade ediyor demektir. Sana ayrıca, ona vâde tanıdığın için sevap vardır."242

بأف ،اهَنم ًاريخ َاهَب ِحاَص نَضقف َمِهارَد َفلْسَتْسا] :امهنع هاللّ ىضر رمع نأ دهاجم نعو
□9ـ

. □

[ى لاقف َرمع ُنبا :َقد ْتملع ُنكلو ْسفن ىبذب َكلذب ةبهِيَط

. □ْنأ ياَخُذهَا ، لاقو: هِذه ِريخ ٌنم ْمِهارَد

9. (339)- Mücahid'in anlattığına göre, "İbnu Ömer (radıyallahu anh) bir miktar borç para aldı. Bunu sâhibine daha iyi bir şekilde ödedi. Borç veren adam:

"Bu verdiğimden efdaldir (fazladır)" diyerek almak istemedi. İbnu

Ömer adama:

"Biliyorum, ancak için bu şekilde rahat edecek" dedi.243

AÇIKLAMA:

---

240 Muvatta, Büyû: 63, (2, 654); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/119.

241 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/119.

242 Muvatta, Büyû: 92, (2, 681-682); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/120.

243 Muvatta, Büyû: 90, (2, 681); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/120.

İmam Mâlik, önceden her iki tarafca şart koşulmamak kaydıyla, borçlunun borcunu öderken, içinden gelerek, bir fazlalıkta bulunduğu takdirde bunun faiz olmayacağını ifade etmiştir. Bunun borçlunun içinden gelmesi, gönül hoşluğu ile vermesi şarttır. Verilen fazlalık şart gereği, âdet icabı, vaad sonucu olursa câiz olmaz. Ayrıca bu fazlalık bir başka eksikliği kapatmamalıdır. Sözgelimi on aded düşük altına mukabil sekiz adet kıymetli altın ödemek veya on aded âdi sikke altın almışken, on aded iyi altın ödemek gibi, bu durum da ribâ sayılır.244

لُج َر نَلَع ُنْيَّدلا ُهَل ُنوُكَي ِلُج َّرلا ِنَع امُهنع ُ هاللّ ىضر َرَمُع َنبا َلِئُس] لاق□

ملاس نعو ۔11□ :

□ .

هنع ىهَنو َكلذ َه ِركف َنْيَّدلا َلَّجَعُيِل ِهقَحلا ُب ِحاص ُهنع ُعَضيف ٍلجأ ىلاإ [

10. (340)- Salim (radıyallahu anh) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anh)'e belli bir vâde ile bir başkasında alacağı bulunan adam, parasını daha çabuk alabilmek için bir kısmından vaz geçecek olsa? diye sordular. İbnu Ömer bunu hoş görmedi ve bu davranışı yasakladı."245

AÇIKLAMA:

İmam Mâlik ve Ebu Hanîfe vâdeyi kısaltma karşılığında borcun azaltılmasını tecviz etmemişlerdir. İbnu Abbas (radıyallahu anh) bunu tecviz eder. Şâfiî'nin her iki görüşe de sâhip olduğu belirtilir.246

ىلإِ َجورُخْلا ُتدرأف ٍلَجأ ىلإ َةَلْخَن ِراَد ِلْهأ ْنم ًا هرُب ُتْعِ]ب لاق

: □11ـ وعن بيبع نب أبا صلاح

و ،ُهَلَعْفَت ْنأ َك ُرمآ :لاقف ٍتباَث َنب َديز ُتلأسف ِبنوُدُقْنَيو ْمُهَل َعَضأ ْنأ َّيلع اوُض□ □□
َرَعف ِةفوكلا

كلا

.

م اهجرخأ ةثلا راث ا

Œ ه ُ. هذه

[□لهِك َوُت َو اَذَه َلُكأَت ْنأ]

11. (341)- Ubeyd İbnu Ebî Sâlih anlatıyor: "Ben, bilâhere ödenmek üzere Dar-ı Nahle ehline bez sattım. Bir müddet sonra Kûfe'ye gitmek istedim. Borçlular bana gelerek fiyattan biraz inmem hâlinde peşin ödeyeceklerini söylediler. Bunu Zeyd İbnu Sâbit'e sordum. Bana: "Hayır, bu işi yapmana cevaz veremem, bunu (ribâyı) ne senin yemeni, ne de (satın alanlara) yedirmeni emredemem" dedi.247

□ هاللّ

تل]

: □12ـ وعن أم يونس اق

□جاَءَت ْأمُّ َو لَدِز َيد ِبن أر ْقَمَر ِضر َى هاللّ ُ هنع ىلإ ةَشئاع َرض ِى

لَ ‘

ج ا ِلوُلُ

ح َلْبَق ُهنم اَهُتْي َرَتْشا مت ِءاَطَعلا ىلإ ٍمه ْرِد ِةئامنامثب ٍديز ْنم ًةي ِراَج ُتْعِب :تلاقف اهنع

هاللّ ىضر ًةشئاع ْتلاقف َكْن ِم اهِيرَتْشأ اَنأف اَهَتْعِب ْنإ َكَّنأ هيلع ُتْط َرش ُتنكو ،ٍمَه ْرِد
ِةَئامِهتسِب

هاللّ ِلوسر َعَم ُهَداَه ِج َلَطْبأ ْدَق ههنأ َمَق ْرأ َنب َديز ِبِغْلبأ : ِتْي َرَتْشا اَمَسْئِب َو ِتْيَرَش #
اَمَسْئِ : ب اهنع

ههِب َر ْنِم ٌةَظِع ْوَم ُهَءاَج ْنَمَف اهنع هاللّ ىضر ُةشئاع ْتَلاَقَف ؟ُعَنْصَي اَمف ْتلاق ُ ه

ن ِم ْبُتَي ْم َل ْنإ .

ةَباَحهصلاو ،اهنع هاللّ ىضر َةشئاع ىلع ٌدَحأ ْرِكْنُي ملف ة Œ

ي ا ِ هاللّ ىلإ ُهر ْمأو َفَلَس اَم ُهلف ىَهَتْناف

.

نو ُرِفا َوَتُم مهنع هاللّ ىضر]

12- (342)- Ümmü Yunus (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh)'ın Ümmü Veled'i (çocuk doğurmuş cariyesi), Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye uğradı ve dedi ki:

"Zeyd'in bir cariyesini el-Atâ'ya sekiz yüz dirheme sattım. Sonra aynı cariyeyi ondan, ödeme zamanı dolmazdan önce altı yüz dirheme satın aldım. Ayrıca ben kendisine, bunu satacak olursan senden ben satın alacağım diye şart koşmuştum." Hz. Aişe (radıyallahu anhâ):

"Şart koşman da uygunsuz, satın alman da uygunsuz olmuş. Zeyd İbnu Erkam'a söyle ki, bu iş sebebiyle tevbe etmezse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte yaptığı cihadı iptal etmiştir" dedi. Kadın:

"Zeyd ne yaptı ki (böyle hükmediyorsun?)" diye sorunca Hz. Aişe cevap olarak şu âyeti okudu:

"Kime Rabb'inden bir öğüt gelir de fâizcilikten geri durursa, geçmişi kendisinedir, onun işi Allah'a aittir..."

(Bakara: 2/275).

Ashab'tan pek çoğu hayatta olduğu hâlde, kimse bu hükümden dolayı Hz. Aişe'yi reddetmedi.248"

---

244 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/120-121.

245 Muvatta, Büyû: 82, (2, 672); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/121.

246 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/121.

247 Muvatta, Büyû: 81, (2, 671); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/121.

248 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/122.

[ةيلهاجلا َدنع ُهْك ُرْتي َمَل ْنَمِل ِب ْرَحلاب ِهيف ُ هاللّ َنِذأ ِبذَّلا اَب هِرلا َنا□

ك ل

اق َملسأ نب ديز نعو ـ13□ :

هقَحلا َب ِحاص لاق ُلَج ا‘ َّلح اذإف ٍلَجأ بلاِ ُّقح ٍلُج َر بلع لُج َّرِلل ُنوكي َناَك :ِنْيَهْج َو بلع□ :

دَعُي وأ ُع َرْذُ يوأ ُن َزوُي وأ ُلاكُي اَّمِم َناك نإ ُهاوَط ًّإو ،هنم َذخأ ُهاَضَق ْنإف ؟بب ْرُت□□□ ْمأ ى ِضْقَتأ

هَعَف َر اَّنِس َناَك ْنإو □

نيِذَّلا اَهُّيأ اَ□ :

ي بلاعت ُ هاللّ َل َزْنأ ُمْس“ا َءاَج اًّملف ُ ه

نم َدَعْبأ ٍلجأ بلاِ هنع ُه َرَّخأ َو ُهَق ْوَف بذلا لإ□ .

بلاِ ْمُ

كِلا َوْأ ُسؤ ُر ْمُكَلف ْمُتْبُت ْنإو ـ بلاِ ـ َنيِنِم ْؤُم ْمُتْنُك ْنإ اَب هِرلا َنم َيِقَب اَم او ُرَذ َو َ هاللّ اوُقَّتا اوُنَماآ

نيزر ُهجرخأ ا .

هرخآ].

13. (343)- Zeyd İbnu Eslem anlatıyor: "Cenab-ı Hakk'ın terketmeyenler için harb etmeye izin verdiği ribâ, câhiliye devrinde iki şekilde cereyan ederdi:

1- Bir kimsenin diğer bir kimsede, vâdeli bir alacağı bulunurdu. Vâde dolunca alacaklı: "Ödeyecek misin yoksa fâizlesin mi?" derdi. Borçlu öderse öbürü alırdı. Ödemezse, ölçeklenen, tartılan, ekilen veya sayılan çeşitten ise alacak katlanırdı.

2- Yaşla ölçülen bir mal ise, daha üst mertebeye kaydırılır, vâde de uzatılırdı. İslâm gelince Cenab-ı Hakk şu âyeti indirdi:

"Ey iman edenler! Allah'tan sakının, inanmışsanız fâizden arta kalan hesaptan vazgeçin. Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz sermayeniz sizindir.

Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz" (Bakara: 2/278-279).249

BEŞİNCİ BAB

MUHAYYERLİK HAKKINDA

لوقي وأ ،اَقرَتْفَي ْملام ِراي ِخْلاب ِناعيابَتُملا] لا□

ق # هبنلا هنأ ا :

مهنع ُ هالّ ىضر َرمع نبا نع ـ1□ .

ةتسلا هجرخأ .[رايخ َعيب ُنوكي وأ :لاق ا َمَّب ُرو ، ْرتْخا :ِرَخ ل .

امُهُدَحأ Œ

1. (344)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Alışveriş yapanlar, birbirlerinden ayrılmadıkca (akdi bozmakta) muhayyerdirler. Veya alışveriş yapanlardan biri diğerine "muhayyersin" demişse yine muhayyerdir." Ravi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın belki de

"Alışveriş yapanlardan biri "muhayyerlik şartı üzere olsun demişse" şeklinde buyurmuş olacağında şüphe etmektedir."250

AÇIKLAMA:

Bu hadis, alışveriş yapanların akitten sonra birbirlerinden ayrılmadıkca satış akdini bozup bozmamakta serbest olduklarını ifade eder. Âlimler, ayrılmanın nasıl tahakkuk edeceği hususunda ihtilâf etmiştir. Bir kısmı

"bedenen" ayrılmayı, bir kısmı da "kavlen" ayrılmayı anlamıştır.

İmam Mâlik, İmam Âzam ve İmam Muhammed ayrılmanın "kavlî" olduğunu söylerler. Onlara göre satıcı:

"Sattım", müşteri de: "Aldım" dedi mi akit kesinleşmiş ve iki taraf birbirinden ayrılmış sayılır. Artık her iki tarafa da muhayyerlik tanınmaz. Ancak bizzat hadislerde temas edildiği üzere, müşteri o malı görmek, kusursuz olmak veya muhayyer olmak gibi bir şartla almış ise bu şartlara binâen akdi bozarak malı iade edebilir.

İmam Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel (rahimehumullâh) başta olmak üzere diğer birçok âlimlere göre alıcı ile satıcının ayrılmalarından murad "bedenen birbirlerinden uzaklaşmalarıdır."

Arkadan kaydedeceğimiz 346 numaralı hadisteki "Muhayyerlik şartıyla yapılan satış müstesna" cümlesinde kastedilen "muhayyerlik" hakkında üç görüş söz konusudur:

1- Muhayyerlik akid tamamlandıktan sonra o meclisten ayrılmadan sübut bulur. Yani "alıcı ile satıcı birbirinden ayrılmadıkca muhayyerlik var" diye takdir edilir.

2- İkinci kavle göre, bundan maksat üç gün veya daha az bir müddet muhayyerlik şartıyla yapılan akittir. Bu durumda, muhayyerlik, tesbit edilen bu müddet esnasında devam eder.

3- Üçüncü görüşe göre, "meclis muhayyerliği bulunmamak şartıyla yapılan satış müstesnâdır" demektir. Bu durumda akdin yapılması ile satış tamamlanır, artık muhayyerlik yoktur.

249 Bu rivayeti Rezîn tahric etti. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/123.

250 Buhârî, Büyû: 42, 43, 44, 46; Müslim, Büyû: 45, 47, (1531); Tirmizî, Büyû: 26, (1246); Ebu Dâvud, Büyû: 53. (3454); Nesâî, Büyû: 9, (7, 248); Muvatta, Büyû: 79, (2, 671); İbnu Mâce, Ticârât: 17, (2181); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/124.

Bu üç görüşten birincisi en sahih olanıdır. Âlimler bunu çoğunlukla kabul etmekten başka bilhassa üçüncü görüşün nasslara zıt düştüğü ve dolayısıyla bâtıl olduğu husûsunda fikir beyân etmişlerdir.

Nevevî, "Alışveriş yapanlardan biri diğerine "muhayyersin" demişse..." cümlesinden: "satışın muteber olduğunu ihtiyar et" mânasını anlar. Ve şu açıklamayı sunar: "Öbürü ihtiyar ederse satış kesinlik kazanır... Sükut ederse hıyâr (satıştan dönme) hakkı devam eder. Satışın kesinleşmesini sözle ifâde eden tarafın ihtiyâr hakkının devam edip etmiyeceği hususunda ashâbımız (Şâfiîler) iki görüş ileri sürmüştür. Sahih olanı, devam etmeyeceğine dair olanıdır, hadisin zâhirine uygun olan görüş de budur." Nevevî'nin bu yorumunu kaydeden Aynî, cerhetmek maksadıyla, Hattâbî'nin şu yorumunu kaydeder: "Bu hadis, hıyâru'l-meclis'in mevcudiyetine açık bir delildir.

Ayrıca, hadislerin zâhirine muhâlefet olarak yapılan bütün tevilleri de iptal etmektedir. Hadisin sonunda gelen:

"Alışverişi yaptıktan sonra ayrılırlar da..." cümlesi251 de aynen bunun gibidir. Bu da açık bir şekilde, bedenî ayrılıkla, muhayyerlik hakkının kalktığını gösterir. Zira, kastedilen ayrılmadan maksad sözle olan ayrılma olsaydı hadisin bir mânası kalmazdı." Hattâbi'ye Aynî şu cevabı verir: "Bu hadis alışveriş yapanlardan biri, diğerine bir icab'ta (teklif'te) bulununca diğerinin kabul edip etmemekte muhayyer olduğu hususunda açık bir delildir, bu doğru. Ancak bir taraftan "icab", diğer taraftan da "kabûl" vâki olunca akit tamam olur, bundan sonra

-hususî şekilde koşulan şartla, hıyâru'l-ayb dışında, hıyâr (akdi bozma) hakkı yoktur. Bunun delili de Nesâî'de kaydedilen Semüre (radıyallahu anh) hadisidir:

"Alış veriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkça ve her biri, diğerinden dilediğini almadıkça muhayyerdirler..."

Aynî, Tahâvî' nin hadisle ilgili şu yorumunu ilâve eder: "Bu hadiste yer alan "...her biri, diğerinden dilediğini almadıkça" sözü, alışveriş yapanlara tanınan muhayyerlik'in aralarında akdin kesinleşmesinden evvele ait olduğuna delalet eder. Öyle ise, akid müşterinin râzı olacağı husus üzerine cereyan eder, râzı olmayacağı şey üzerine değil. Çünkü bu meselede, hadiste mezkur olan ayrılıktan maksadın, alışverişten sonra vâki bedenî ayrılma olduğunu söyleyenler arasında, müşterinin maldan dilediği kadarını alıp geri kalanı bırakma hakkına sahip olmadığı, ya tamamını alıp, ya da tamamını terketmesi gerektiği hususunda hiçbir ihtilaf yoktur." Aynî şu neticeyi kaydeder: "Bu da gösterir ki, ayrılıktan maksad "kavlî ayrılık"tır, "bedenî" değil. Hattâbî'nin

"...hadislerin zâhirine muhalif olarak yapılan bütün te'villleri iptal eder" sözü Hanefiler nezdinde müsellem değildir. Çünkü iki te'vil birbirine zıd düşerse hadis üzerinde tevakkuf edilir ve kıyasla amel edilir. İmdi alışveriş, icâre gibi, bazı malların menfaatlerine mâlik olmayı sağlayan akidlerin hepsi -icab ve kabulle gerçekleştikleri için- nikâh akdine kıyas olunur. Nasıl ki nikâh akdinde, akid tamamlandıktan sonra bedenî ayrılık şartı koşulamazsa, alışveriş akidlerinde de böyle bir şart koşulamaz.

İmam Mâlik der ki: "Alışveriş yapanların birbirlerinden ayrılmaları hususunda belli bir sınır, muayyen bir vakit konmamıştır. Öyle ise, akdin kesinleşmesini bedenî ayrılığa talik etmek, akdi, -Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaklaşmış olduğu mülâmese ve münâbeze satışlarında veya meçhul vâdeli muhayyerlik hakkı tanıyan alışverişlerde olduğu gibi- meçhulat üzerine bina etmek gibidir ve böyle bir akit katî surette fâsiddir.252

رَّيَخُي وأ اَق َّرَفَتَي ْملام ِرايخلاب امهنم ٍدحاو ُّلُكف ِنج ُّرلا َعيابت اذإ] :نيخيشلل ةياور
يفو ـ2□

اَعَيابت ْنأ َدْعَب اَق َّرَفَت ْنإو ،ُعيبلا َبَجو ْدَقَف كلذ ىلع اَعَيابتف َرخ ا

Œ □َرَ ، ْنإف رَّيَخ Œ

خ ا امُهُدَحأ

.] □َو ْمل ْكُرْتَي ٌدحاو امهنم َعْيَبلا ْدقَف َو َبَج

2. (345)- Sahîheyn'de gelen bir rivayette şöyle buyurulmuştur:

"İki kişi alışverişte bulununca, onlar ayrılmadıkça, veya biri diğerini muhayyer bırakmadıkça her ikisi de muhayyerdir. Biri diğerini muhayyer bırakır da bu şartla alışveriş yaparlarsa artık akit kesinleşmiştir. Alışverişi yaptıktan sona ayrılırlar da ikisinden biri satıştan vazgeçmezse yine satış kesinleşmiştir." 253

AÇIKLAMA:

Açıklama için önceki hadise bakınız.254

.

[□مل]ُّلُك بَيِهعَيْن ِ َعْيَب امُهَنيب نَّتح َّرَفَتَي اَق إ َعْيَب َلاخْ ِ رايَ

: □3ـ يفو رخأ سمل

3. (346)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle buyurulmuştur: *"Alışveriş yapan herhangi iki kişi arasında, birbirlerinden ayrılmadıkça akit kesinleşmiş olmaz. Ancak muhayyerlik şartıyla yapılan satış müstesna!"* 255

AÇIKLAMA:

251Bu cümle müteakip 345 numaralı rivâyette yer alacaktır.

252 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/124-126.

253 Buhârî, Büyû: 45; Müslim, Büyû: 44, (1531); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/127.

254 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/127.

255 Müslim, Büyû: 46, (1531); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/127.

Açıklama için 344 numaralı hadisin açıklamasına bakınız.256

[ماق هَليِقُي ْنأ دارأف ًجر عياَب اذإ امهنع هالّل بضر َرمُع نبا ناك□

و عف

ان لاق ىرخأ :

.

يف هل

و -4□

عَج َر ّمث ًةَهْيَنه بشَمف□] .

4. (347)- Müslim'in bir diğer rivayetinde Nafi der ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) bir kimse ile alışveriş

yapınca bu satışın bozulmasını istemedi mi kalkar biraz yürür, sonra geri dönerdi."257

AÇIKLAMA:

Başka rivayetlerde "İbnu Ömer hoşuna giden birşey satın alınca arkadaşından ayrılırdı." "İbnu Ömer alışveriş

yapınca, akdin kesinlik kazanması için oradan ayrılırdı" şeklinde ifadeler gelmiştir. Müteakip rivayet de bu gruba dahildir. Bütün bu rivayetler, İbnu Ömer'i, hadiste gelen "ayrılma"dan bedenen ayrılmak'ı anladığı ortaya çıkmaktadır.258

ه □ .

ل َب ِجَيِل َماق ٌدعاق وه َو ًاعْيَب َعاَتْبا اذإ َرمع ُنبا َناك] :بذمرتل برخأ يفو ـ5□]

5. (348)- Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "İbnu Ömer, bir alışverişi oturarak yapmış ise, akdin kesinleşmesi için ayağa kalkardı."259

اَق ًّرفَتي ْملاَم ِراَي ِخْلاِب ِناَعِهيَبْلا # هاللّ لوُس َر َلاق] :لاق هنع هاللّ بضر مازح نب□
ميكح نعو ـ6□

ةسمخلا هجرخأ ا

مهِعْيَب ُةَك َرَب ْتَق ِحُم اَبَذَك َو اَمَتَك ْنإ َو ،اَمِهعْيَب يف اَمُهَل َك ِروُب اَنَّيَب َو اَقَدَص□].
ْناِف:

6. (349)- Hakim İbnu Hizâm (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılıncaya kadar muhayyerdirler. Eğer doğru söyler ve (her şeyi) beyan ederlerse bu alışverişleri her ikisi hakkında da mübarek kılınır. Gerçeği gizlerler ve yalan söylerlerse, alışverişlerinin bereketi kalmaz." 260

AÇIKLAMA:

Alışveriş yapanların doğru söylemeleri fiyat, malın kalitesi, ödeme şekli gibi, her iki tarafı ilgilendiren hususların hepsine şâmildir. Beyân' dan maksad da, satılan eşyanın ve semenin kusurunun, olduğu gibi eksiksiz açıklanmasıdır. Alışverişin mübarek kılınması, fâidesinin çok olması ve her iki tarafa da hayırlı kılınmasıdır.

İbnu Hacer, zâhirî mânanın esas alınabileceğini, zîra, hile ve yalandaki uğursuzluğun, akdin üzerine çökerek, bereketini kaldırabileceğini belirtir. Keza bu hâlin sadece hile ve yalana yer veren tarafa gelip, öbür tarafın bu bereketsizliğin dışında kalmasının da muhtemel olduğunu belirten İbnu Hacer, Buhârî şarihlerinden İbnu Ebî Cemre'nin bu ikinci görüşü tercih ettiğini söyler.261

ناَعِهِيَبْلا # هاللّ لوسر َلاق] ل□

اق امهنع هاللّ ىضر صاعلا نب ورمع نب هاللّدبع نعو ـ7□ :

ه □

لِيقتْسَت ْنأ َةَيْشَخ ُهَب ِحاص َقراَفُي ْنأ ُّل ِحَي َف ٍراَي ِخ َةَقفَص َنوكَت ْنأ ًّا إ اَق ًّرَفَتَي□]. ْمَلاَم ِراَي ِخْلاِب

نن

سلا باحصأ هجرخأ .

7. (350)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

256 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/127.

257 Müslim, Büyû: 45, (1531); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/127.

258 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/127.

259 Tirmizî, Büyû: 26, (1245); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/128.

260 Buhârî, Büyû: 19, 22, 42, 44, 46; Müslim, Büyû: 47, (1532); Ebû Dâvud, Büyû: 53, (3459); Tirmizî, Büyû: 26, (1246); Nesâî, Büyû: 8, 57, 244); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/128.

261 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/128.

"Alışveriş yapan iki taraf, birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdirler. Ancak, aralarında muhayyerlik anlaşması varsa bu müstesna. Bu durumda, "karşı taraf pişman olur da akdi bozar" korkusuyla birinin oradan ayrılması helâl olmaz." 262

AÇIKLAMA:

Alışverişin kesinleşmesini sağlayan "ayrılma"yı akid meclisini terkederek "bedenen ayrılma" olarak anlayan Tirmizî hazretleri hadisle ilgili olarak şu açıklamaya da yer verir: "Bunun mânası, alışverişten sonra muhayyer taraf pişman olarak alışverişten vazgeçer korkusuyla (muhayyerlik hakkına sahip olmayan tarafın) onu terketmesidir. Şayet ayrılıktan murad kavlî ayrılık (yani her iki tarafın alışveriş akdini kesin bir dille ifade etmiş

olmaları) olup, bu akidden sonra muhayyerlik bulunmasaydı, bu hadis mânasız olurdu. Zira hadiste: "Karşı taraf pişman olur da akdi bozar korkusuyla oradan ayrılması helâl olmaz" buyrulmaktadır.

Şu halde bu hadis, "ayrılık"ın kavlî değil, bedenî ayrılık olduğuna delil olmaktadır. Ancak 344 numaralı hadisle ilgili olarak kaydettiğimiz açıklamalara göre aksi de söylenmiştir ve Hanefiler başta, bir kısım fakihler, akdi kesinleştiren ayrılığın bedeni değil, kavlî ayrılık olduğu görüşünü benimsemişlerdir.263

□ نَق ًّرَفَتَي□□

هاللّ ُلوسر لاق] ل :

اق هنع هاللّ ىضر ةريره ىبأ نع دواد ىب :

ىرخأ يفو ـ8□ ‘

ضارَت ْنَع ًّإ نااَنْثا□] .

8. (351)- Ebu Dâvud'un Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretlerinden kaydettiği bir rivayette şöyle denir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Alış veriş yapan her iki taraf da akitden memnun kalmadıkça ayrılmasınlar." 264

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, Mirkât'da: "Allahu âlem hadisten murad şudur" dedikten sonra açıklar: "Alım ve satım yapan her iki taraf da malın kabzı ve semenin ödenmesiyle ilgili bütün hususlarda eksiksiz anlaşmış olarak ayrılmalıdırlar."

Aksi takdirde bir kısım mahzurlar hâsıl olur. İşte şeriat bunu yasaklamıştır. Mamafih hadisten şu da anlaşılabilmektedir: Ayrılmak isteyen taraf arkadaşına: "Malı almak istiyor musun?" der. Öbür taraf akdi bozmayı isterse akdi bozar. Bu mâna, bu babtaki ikinci hadise de muvâfık düşüyor.

Bu hadiste ifade edilen nehy (yasaklama) tahrimî değil tenzihî'dir, yani şiddetli değil hafif bir yasaktır, zira taraflardan birinin izni veya bilgisi olmadan öbürünün akid meclisini terketmesinin helâl olduğu hususunda icma mevcuttur.

Hadiste, her iki tarafın hıyâru'l-meclis (yani, beraberlikleri sırasında akdi bozma) hakkına sâhip olduklarına delil mevcuttur, aksi halde bu hadisin mânası olmaz diyen de olmuştur.265

نذمرتلا هجرخأ .]

هاللّ َلوسر ّنَأ] ه #

نع هاللّ ىضر رباح نعو ـ9□ :

عْيَبْلا َدعَب ًاهيِبا َرْعأ َرَّيخ□

هححصو .

9. (352)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bedeviyi, satıştan sona muhayyer kıldı."266

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, icâb (teklif) ve kabul tahakkuk ettikten sonra, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bedeviye muhayyerlik hakkı tanıdığını ifade eder. Tîbî der ki: "Hadisin zâhiri, Ebu Hanife'nin görüşüne delâlet eder.

Çünkü, hıyâru'l-meclis akitte sâbit olsaydı, yeniden muhayyerlik tanımak abes olurdu. (Yâni sözün bitmesiyle akit kesinleşmeseydi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ona ilâveten muhayyerlik tanımazdı). Ancak mesele şöyle cevaplandırılır: "Bu hadis mutlaktır, mukayyede hamlolunur, nitekim İbnu Ömer (radıyallahu 262 Tirmizî, Büyû: 26, (1247); Ebu Dâvud, Büyû: 53, (3954); Nesâî, Büyû: 11, (7, 251-252); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/129.

263 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/129.

264 Ebu Dâvud, Büyû: 53, (3458); Tirmizî, Büyû: 27, (1248); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/129.

265 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/129-130.

266 Tirmizî, Büyû: 27, (1249). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söylemiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/130.

anh)'in rivayetinde öyle gelmiştir: "Alışveriş yapanlar, birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdirler. Muhayyerlik şartı ile yapılan akit hâriç (onlar şarta göre muhayyerliklerini devam ettirirler.)267

ل ْوَق ُل ْوَقلاَف ِناَعهِيَبلا َفَلتخا اَذإ :# هاللّ لوسر َلاق] :لاق هنع هاللّ ىضر دوعسم نبا□
نعو ـ11□

. هل ظفللاو ىذمرتلاو كلام هجرخأ .

رأَي ِخلاب ُعاتبملاو ،ِعئاَبلا□ [

10. (353)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Alışveriş yapanlar ihtilafa düşerlerse satanın sözü esas alınır. Müşteri muhayyer bırakılır." 268

AÇIKLAMA:

Alışveriş yapanların ihtilafından maksat, satıcı ile müşteri arasında fiyatın miktarı, muhayerlik şartı veya bir başka hususta, taraflardan birinin elinde kendi iddiasını te'yid edici bir delil olmaksızın çıkan anlaşmazlıktır.

Burada, ihtilafın çıktığı mesele zikredilmemiştir. İlmü'l-Meânî kâidesince, bu makamda, böylesi mutlak ifade hükmün tâmîmine sebeptir. Yâni, ihtilaf her neyi alâkadar ederse etsin demektir: Fiyatla ilgili olur, malla ilgili olur, akde konulması meşru şartlarla ilgili olur, kısacası alışveriş sebebiyle müşteri ile satıcı arasında mevzubahis olabilecek herhangi meşru bir mesele üzerine çıkan ihtilafta.. demektir. Bazı rivayetlerde fiyatla ilgili ihtilâfın tasrih edilmiş olmasının, buradaki hazfa dayanarak ifade edilen tâmime münâfi olmadığı belirtilmiştir.

Öyle ise her çeşit ihtilafta müşteri delil getiremeyince, yemin ettiği takdirde, satıcının sözü esas alınacak demektir. Müşteri, satıcının sözüne uygun şekilde akdi kabul edip etmemekte muhayyerdir. Satan kimsenin yemin etmesi gereğini ifade için bazı âlimler: Alıcı ile satıcı arasında fiyat, mal veya koşulan şartlarla ilgili bir ihtilâf çıktığı vakit yemin ettiği takdirde satıcının sözü esas alınır, çünkü şeriatta, sözü esas alınacak olana yemin ettirilir269 kaidesi mevcuttur diyerek, hadisi bu hükme delil göstermiştir. Ancak aynı hükme, Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî'nin bir rivayetinden getirilen delille ulaşanlar da olmuştur. Çünkü Ebû Ubeyde'den yapılan mezkur rivayete göre, fiyat hususunda ayrı ayrı rakamlar iddia ederek kendisine (aleyhissalâtu vesselâm) müracaat eden iki kişiden satıcıya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemin ettirmiş, sonra müşteriyi bu fiyatla alıp almamakta muhayyer bırakmıştır.

Neylü'l-Evtar'da Şevkânî, satıcı ile müşteri arasında ihtilaf çıktığı vakit, her iki tarafın rızasıyla anlaşmanın feshine gidilmemesi halinde takip edilecek muamele hususunda satıcının sözünün, yemin etmesi şartıyla esas alınarak ihtilafın giderileceğini söyler. Her iki tarafın rıza göstererek feshe gitmesinin câiz olduğunu belirtir.

İhtilaf çıktığı zaman takip edilcek yol hususunda, ihtilafa konu olan malın mevcut veya telef olması arasında fark olmadığı, her iki halde de aynı yola gidileceği belirtilir.

Yine Neylü'l-Evtâr'da dikkat çekilen bir hususu kaydetmekte fayda var: Satıcı ile müşteri arasındaki ihtilafların hallinde "satıcıya yemin ettirip, sözünü esas almak" prensibini, bazı ihtilafların hallinde bütün âlimler ittifakla kabul ederken, bazı ihtilâfların hallinde kabul edememişlerdir. Bu meselede ulemayı ihtilâfa sevkeden sebep şu hadisin hükmüdür: *"İhtilaflarda dâvacıdan delil istenir, dâvalıya da yemin teklif edilir."* Bu hadisin hükmü umumidir, hangi çeşit dâvâ olursa olsun delil dâvâ sahibinden, yemin de dâvâ edilenden istenecektir, hangisi satıcı hangisi müşteri bakılmayacaktır. Halbuki üzerinde durduğumuz hadis yemini satıcıya teklif edip, onun sözünü esas alıyor, delili de -davacı veya davalı oluşuna bakmadan- müşteriden taleb ediyor. İki hadis arasında umum-husus münâsebeti mevcuttur ve aynı meseleye temas etmeleri, cihetiyle de müteârızdırlar. Şöyle ki malı satan davacı olsa birine göre yemin edecek, diğerine göre delil getirecek. Şu halde, bu iki hadisten biri, haricî şartlara bakılarak tercih edilip amelde esas kılınacaktır..."

Şevkânî bu açıklamadan sonra "delil getirmeyi dâvâcıya, yemin etmeyi dâvâlıya" yükleyen hadisin râcih olduğunu gösteren deliller kaydeder.270

اَماقأ َّم ث ٍمُغِب ًاسرَف اَنَل ٌب ِحاَص َعاَبَف ً ِزْنَم اَنْل َزَنَف ًةَ َو ْزَغ اَن ْو َزَغ] لاق

: □11ـ نعو بأ ئضولا

نَتأف َمِدَنَف ُهَج َرْسُيل ِهِس َرف ىلإ ُلُج َّرلا َماقف ُلي ِح َّرلا َرَضح اَنْحَبصأ اَّملف ؛اَمِهِتَلْيَل َو اَمهِم ْوَي َةَّيقب

□ هاللّ ِلوُسر ُبحاَص َة َز ْرَب وُبأ َكنيب َو ِنْيَب :َلاقف ،هيلإ ُهَعَفدي نأ ُلج َّرلا َبأف ِعيبلاب ُهَذَخأف َلُج َّرلا

:# □ هاللّ َلوسر َلاق #

؟ ِ هاللّ ِلوُسر ءاَضِقب امكَنْيَب َمُكْحأ ْنأ ِناَي ِض ْرَتأ :َلاقف ُهارَبْخأف ُهاَيتأَف

□

دواد وبأ هجرخأ . ا .

مُتْقرَتْفا اَمُكا َرأ ًَو ،اَق َّرَفَتي ملام ِراَي ِخلاب ِناَعِهيَبلا□]

---

267 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/130.

268 Muvatta, Büyû: 80, (2, 671); Tirmizî, Büyû: 43, (1270); Metin Tirmizî'ye aittir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/130-131.

269 Bu kâide: Tirmizî'de kaydedilir. (İbrahim Canan)

270 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/131-132.

11. (354)- Ebu'l-Vadî' anlatıyor: "Bir gazvede bulunduk. Bir yere indik. Bir arkadaşımız, bir köle karşılığında bir at sattı. O günün geri kalan kısmında ve geceleyin beraber kaldılar. Sabah olunca göç hazırlığı yapıldı. Adam kalkarak atını eğerlemeye gitti. Bu satıştan pişman olmuştu. Öbürüne gidip akdi bozmak istedi. Fakat diğeri kabul etmedi, atı vermeyi reddetti ve

"Aramızda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından Ebu Berze hakem olsun" dedi. Ona gelip, durumu anlattılar. Ebu Berze:

"Aranızda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmüyle hükmetmeme razı mısınız? Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştu ki: *"Alım-satım yapanlar, birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdirler."*

Ben sizi ayrılmış göremiyorum."271

AÇIKLAMA:

Hadis, Ebu Berze (radıyallahu anh)'nin, "ayrılma"yı bedenî ayrılma anladığını, çok geniş bir meclis telakkisine sahip olduğunu, şöyle ki, onun nazarında o mekanı terketmedikce bedenî ayrılmaların da gerçek "ayrılma"

sayılmadığını göstermektedir. Zira, Ebu'l-Vadî', alış verişten sonra günün geri kalan kısmı ile gecenin de orada geçirildiğini belirtmektedir. Ebu Berze buna rağmen "Ben sizi ayrılmış göremiyorum" demiştir. Şurası muhakkak ki, bu müddet içerisinde yeme, içme, abdest bozma gibi çeşitli ihtiyaçlar için birbirlerinden ayrılmış

olmalıdırlar. Ancak bu ayrılmalar aynı mekan çerçevesindedir. Üstelik, hadisin Tirmizî'de gelen vechinde hadisenin gemi içerisinde geçtiği belirtilir.

Ayrılma'yı "bedenî ayrılma" şeklinde anlamada Ebu Berze'nin yalnız olmadığı, Buhârî'de İbnu Ömer, Şureyh, Şa'bî, Tâvus, Âtâ, İbnu Ebî Müleyke gibi başkalarının da bu görüşte olduğu belirtilmiştir.

344 numarlı hadisin açıklamasında da uzunca temas edildiği üzere, akdin kesinleşmesini sağlayan "ayrılma"nın tavsifinde âlimler ihtilâf etmişlerdir.

Hattâbî, Meâlim'de bilhassa Mâlikî ulemasının, "ayrılma"yı belirleyen muayyen bir tarifin yokluğundan yakındıklarını kaydeder. Selef ulemasının bu ihtilafı halefe bir kısım rahatlıklar sağlamıştır denebilir. Çünkü onlar: "Bu ve benzeri meselelerde halkın örf ve âdetini esas almayı prensip edinmişler, alıcı ve satıcı her ikisinin birlikte bulundukları mekânın hâline itibar etmişlerdir." Sözgelimi geniş bir evde idiyseler, biri bulunduğu meclisi terkederek bir başka oda veya bölmeye geçti ise, arkadaşından "ayrılmış"tır. Bunlar bir çarşıda veya dükkanda olsalar, ayrılma, birinin arkadaşından ayrılıp birkaç adım atmasıyla tahakkuk eder.272

ALTINCI BAB

ŞUF'A'A DAİR HADÎSLER

□الشُّفْعَةِ في كلُهِ مالَمْ يُقْسَمْ، فإذاَ وَقَعَت #

ل [قَضَن رسوُلُ اللّه ِ ب

: □1ـ عن جابر رضن اللّه عنه قا

□ في كلُهِ] مسلم ولفظ البخار، وهذا لفظ الخمسة، أخرجه

. [الحدُوُد وصرُِه فتَْ الطُّرُق ُفَ شفُعة

□: أربعةٍَ أو حاَئِطٍ يحَ ِل َّلهَ ُأنْ يبَيِع َحتَّ يؤُْذِ َنشَ رِيكهَ ُ، فإنْ شاَء َأخذَ َوإنْ شاَء
شرَ ِكةٍَ لمَْ تقُْسَمْ

. [□ترَ َك، فإذاَ باَع َولم يؤُْذِنهْ ُفهَ ُوَ أحقَُّ بهِ

1. (355)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) taksîm edilmedikçe her (akar) malda şuf'a hakkı bulunduğuna hükmetti. Araya sınırlar konup, yollar tayin edilince şuf'a hakkı kalkar."

Müslim'deki metin şöyledir: "Henüz taksim edilmemiş arazi, mesken, bahçe gibi (akar nevinden) her ortaklıkta şuf'a hakkı vardır. (Ortaklarından birinin) ortağına haber vermeden satması helal olmaz. Satmadan önce haber verir, ortağı satın alır veya terkeder. Ortağına haber vermeden satarsa, ortağı bu mala (aynı fiyat karşılığında) hak sâhibi olur."273

AÇIKLAMA:

Şuf'a kelime olarak bir şeyi diğerine katmaya, ilâve etmeye, denir. Böylece o şey bir iken iki, tek iken çift olur.

Bu kelimenin yardım mânasına gelen şefâat kökünden geldiği de söylenmiştir. Dinî bir ıstılah olarak, ortaklık ve komşuluk sebebiyle, bir akar üzerinde ortak ve komşunun, üçüncü bir şahsa satıldığı şartlar tahtında o mala temellük etme hakkıdır. Bu hak üç suretle ortaya çıkar:

271 Ebu Dâvud, Büyû: 53, (3457); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/132-133.

272 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/133.

273 Bu hadisi Beş Kitap da tahric etmiştir. Buhârî, Şuf'a: 1, Büyû: 96, 97, Hiyel: 14, Şirket: 8-9; Müslim, Müsâkat: 134 (1608); Nesâî, Büyû: 108, 109 (7, 301); Ebû Dâvud, Büyû: 73, (3513, 3514); Tirmizî, Ahkâm: 33, (1370); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/134.

1- Âlimler, yukardaki hadisin sarahatinden hareketle taksim edilmemiş bir akarda ortak olan kimsenin, o akarda şuf'a hakkı bulunduğunda ittifak ederler.

2- Ortaklıktan başka, herkese açık olmayan hususî kuyunun suyuyla sulama, hususî yoldan müştereken istifade gibi durumlarda da şuf'a hakkı doğmaktadır. Bu durumda tarla veya evin bitişikliği de aranmaz. Hakk-ı şirb-i has'ta veya tarîk-i has'ta müştereklik, araya başka mülkler girse bile bu hakkı doğurur.

3- Üçüncü olarak, komşuluk, bitişiklik de şuf'a hakkını doğurmaktadır. Bazı âlimler komşuluğun şuf'a hakkı doğurmadığını söylemiştir.

Bu durumlarda satılacak mal önce şuf'a hakkı olana teklif edilir. O olmadığı takdirde satılır. Haber verilmeden üçüncü şahsa satıldığı takdirde, şuf'a hakkı olan kimse aynı parayı ödeyerek, o akara cebren mâlik olur.

Hanefiler bir binanın, üst katı birinin, alt katı birinin olduğu takdirde şuf'a hakkı doğacağına ictihad etmişlerdir.

Şuf'a hakkı tanıyan komşuluğun tavsifi nasıldır? diye bir soru hatıra gelebilir. Hanefilere göre, bitişik komşu şuf'a hakkına sahiptir. Ancak, satılacak evin etrafından kırk hânenin şuf'a hakkına sahip olduğunu söyleyen âlim de çıkmıştır. Hatta daha ileri gidip evin her cihetinden kırkar haneyi komşu addedenler, sabah namazını müştereken aynı camide kılanları komşu addedenler olmuş ve hata bütün şehir halkını birbirine komşu sayanlar da olmuştur. Bu çeşit telakkiler hiçbir zaman fiilî örneği bulunmayan ve tatbik imkânı da olmayan fantezi görüşler ise de, bir bakıma, yerleşim birimlerine yabancı unsurun sokulmasını önlemek düşünüldüğü takdirde işletilebilecek hikmetli içtihadlar diye saygıyla karşılanması gerekir. Bu meselede "bitişik komşu" prensibini koyan İmam-ı Âzam, yukarıda açıklanan ifrat görüşlerle komşuya şuf'a hakkı tanımayarak tefrite düşen Şâfiîler arasında mutavassıt ve tatbik imkânı olan makul yolu tutmuş olmaktadır.274

Şuf'a Hakkı Âmdır.

Komşuya şuf'a hakkı tanıyan hadislerde "komşu" tabiri âm olduğu için kâfir, müslim, köylü, şehirli, büyük, küçük, hâzır, gâib ayırımı yapılmaz, bütün komşular bu hakka sâhiptir. Ahmed İbnu Hanbel, Şâbî ve Hasen Müslüman aleyhine zımmîye şuf'a hakkı olmayacağına kâil ise de, Ebu Hanîfe, Mâlik, Şâfiî ve Cumhur'a göre zımmî de şuf'a hakkına sahiptir.

Yukarıda kaydedilen hadisin bilhassa Müslim tarafından rivayet edilen vechi, şuf'a'nın daha ziyade akar denen gayr-ı menkulle (ev, arsa, bahçe gibi) ilgili olduğunu tasrih eder. Ancak, elbise bile olsa, ortaklığın girdiği herşeyde şuf'a vardır diyen alim de olmuştur.275

ابِئاَغ َناك ْنإو ا َهِب ُرِظَتْنَي ِه ِراج ِةَعْفُشِب ُّقحأ ُراجلا] لاق□

ىذمرتلاو دواد ىب :

ىرخأ يفو ـ2□ ‘

ادِحاو امهُقيِرَط َناك اذإ]□ .

2. (356)- Ebu Dâvud ve Tirmizî'de gelen bir diğer rivayet şöyledir: "Komşu, komşusuna karşı şuf'a hakkına sâhiptir. Aynı yoldan işliyorlarsa, komşu bulunmadığı takdirde, gıyâbında satış yapmaz, bekler."276

AÇIKLAMA:

Bu hadis, şuf'a hakkının gaybûbetle ortadan kalkmayacağını te'yid etmektedir. Şuf'a hakkına sahip kişi, çocuksa, onun büluğa ermesi beklenir. Büluğa erince hakkını kullanır veya kullanmaz. Keza, hak sâhibi, herhangi bir sebeple mevcut değilse, geldiği zaman hakkını kullanabilir.

Bazı âlimler, bu hadise dayanarak şuf'a hakkının sübûtu için, "mücerred komşuluk yeterli değildir, yol birliği de gereklidir." hükmüne varmışlardır.

Bu hadis bazı âlimlerce sened yönüyle zayıf addedilmiştir.277

ر

[ادلاب ُقَحأ ِرادلا ُرا] .

ج :ىذمرتل ىرخأ يفو ـ3□

3. (357)- Tirmizî'nin bir diğer rivayetinde: "Evin komşusu eve bir başkasından daha çok hak sâhibidir"

buyrulmuştur.278

AÇIKLAMA:

---

274 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/134-135.

275 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/135-136.

276 Ebu Dâvud, Büyû: 75, (3518); Tirmizî, Ahkâm: 33, (1369); İbnu Mâce, Şüf'a: 2, (2494); Nesâî, Büyû: 80, (7, 301); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/136.

277 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/136.

278 Tirmizî, Ahkâm: 31, (1368), 33, (1370); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/136.

Komşunun da şuf'a hakkına sâhip olduğuna hükmetmiş olan Hanefiler bu hadisle istidlal etmişlerdir.

Komşuluğun şuf'a hakkı doğurmadığını söyleyenler, hadiste geçen câr (komşu)'dan murad ortak (şerik)'dir derler.

Hadisi rivayet eden Ebu Râfi'dir. Sa'd İbnu Ebî Vakkâs'ın binasında iki odalık mülkü mevcuttur. Sa'd'a bu iki odasını satın almasını teklif eder. Sa'd, odalara dört yüz dinar verir. Ebu Râfi şöyle der:

"- Bu iki oda için bana beşyüz dinar verdiler. Şayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın *"Evin komşusu, eve bir başkasına nazaran daha çok hak sahibidir"* dediğini işitmemiş olsaydım, bu iki odayı dörtbin (dirhem)'e sana vermez, beş yüz dinara başkasına verirdim.

"Ebu Râfi odalarını Sa'd (radıyallahu anh)'a satar.

Bu hadisi, yukarıda belirttiğimiz gibi Hanefîler, şuf'a-i câr'a yani komşuluğun şuf'a hakkına sebep olduğu prensibine esas yaparken, şuf'a-i câr'ı inkâr edip şuf'a hakkının doğmasını mülkiyette iştirake istinat ettiren Şâfiîler bu hadisi tevîl ederler. Derler ki: "Muhtemelen, Ebu Râfi ile Sa'd İbnu Ebî Vakkas bu iki odada ortak idiler. Hadiste her ne kadar "câr" yâni komşu kelimesi geçmiş ise de, Arapça'da câr kelimesi şerîk (ortak) manasına da kullanılmaktadır. Nitekim bir erkeğin hanımına câre denir ve hayat ortağı mânasına gelir, komşusu mânasına değil" derler.

Hanefîler bunu tekellüflü ve gerçekten uzak bir te'vil kabul ederler. Ve Ebu Râfi'in ortak olarak değil, müstakil olarak orada mülk sâhibi bulunduğunu söylerler. Bu hususu bir başka rivayetle de kuvvetlendirirler. Bu ikinci rivayet Ömer İbnu Şebbe'den yapılmıştır. Şöyle der: "Sa'd İbnu Ebî Vakkas'ın düz bir zemin üzerinde birbirine mütekabil olan iki evi vardı. Bu iki evin arasında on zira genişliğinde bir açıklık vardı. Bunlardan, Mescid-i Nebevî'nin sağına rastlayanı önceleri Ebu Râfi'ye ait idi. Bilâhere, burasını Sa'd İbnu Ebî Vakkâs ondan satın aldı."

İbnu Şebbe'nin bu rivayeti kesin şekilde Ebu Râfî ile Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anhüma) arasında ortaklık değil komşuluk bulunduğunu te'yid ederek, Hanefi görüşün haklılığını destekler.279

Arz-u Şuf'a:

Yukarıdaki hadisten, mal sahibinin, malını satmazdan önce, o malda şuf'a hakkı bulunan kimseye satış teklifinde bulunması hükmünü de çıkarmışlardır. Ancak, bu husus ulema arasında bir kısım münâkaşalara sebep olmuştur.

Ebu Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî (rahimehullah)'ye ve bunların ashâbına göre, bir şerîkin, ortak maldaki hissesini, şuf'a hakkına sahip diğer ortağına satış teklif etmiş olmasıyla, bu ikincinin hakk-ı şuf'ası ortadan kalkmaz. Çünkü, bunlara göre, şuf'a, ortağın malı, bir başka şahsa satmasından sonra vacib olan bir haktır. Öyle ise, satıştan önce, ortağına yapmış olduğu teklif ortağının şuf'a hakkını iptal etmez, çünkü bu hak henüz tahakkuk etmemişti. Bu sebeple, şuf'a hakkı bulunan kimse, satılan malı, satım muamelesinin bitmesinden sonra kesinlikle ortaya çıkan hakkına dayanarak aynı fiyatı ödeyerek satın alma hakkına sahiptir. Bu hususu, Hanefî uleması şöyle bir prensiple ifade etmiştir: "Şuf'a hakkının vâcib bir hak mahiyetini kazanması için satılan malın mülkiyeti, satan ortaktan çıkmış olmalıdır."

Bey'in envaına göre, bu esas şöyle tafsil edilir: Bey-i fâsid'de bâyiin hakk-ı istirdâdı sakıt oladıkça şuf'a câri olmaz. Şart-ı hıyar (muhayyerlik şartı) ile beyi'de de eğer, muhayyer yalnız müşteri ise bâyi (satıcı) olan şerikin mülkiyeti zâil olmuş bulunacağından vücûb-ı şuf'a tahakkuk eder. Muhayyer olan bâyi ise, hakk-ı hıyârı sâkıt olmadıkça şuf'a câri olmaz. Hıyâr-ı ayb ile hıyâr-ı rü'yet (yani malı görme, ayıp çıkma hâlinde geri dönme muhayyerliği) ise, şuf'anın sübutuna mâni değildir.

Diğer taraftan Ahmed İbnu Hanbel, Süyan-ı Sevrî, İshak İbnu Râhuye, Ebu Ubeyd, Hasan İbnu Hay ve ehl-i zâhir, arz-ı bey ile yâni, satıcının, malda şuf'a hakkı bulunan ortağına satış teklifinde bulunmasıyla şuf'a hakkının düşeceğine kânidirler. Bunlar, bu babın ilk hadisi olarak Müslim'in rivayetinden kaydettiğimiz hadisi esas almışlardır: "Henüz taksim edilmemiş arazi, mesken, bahçe gibi (akar nevinden) her ortaklıkta şuf'a hakkı vardır.

(Ortaklardan birinin) ortağına haber vermeden satması helal olmaz. Satmadan önce, haber verir. Ortağı satın alır veya terkeder. Ortağına haber vermeden satarsa, ortağı bu mala (aynı fiyat karşılığında) hak sâhibi olur."280

Şuf'ada Verâset Yoktur:

İmam Mâlik ile Şâfiî hazretleri (rahime hümullah) şuf'a hakkının vârislere intikal edeceğini söylemişlerdir.

Ancak, Ebu Hanîfe, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye, Süfyan-ı Sevrî, İbrahim Nehâî, Hasan İbnu Hayy İbnu Sîrîn, Ebu Süleyman gibi çoğunluk, şuf'a hakkının vârislere intikal etmeyeceğini kabul ederler.

İmam-ı Âzam (rahimehullah), bu mevzuda "şuf'a hakkına sâhip olan kimsenin vefatıyla bu hakkın sâkıt olduğu ve ölenin varislerine geçmediği" istikametinde içtihadda bulunmuştur. Hak sâhibinin ölümü, satış arzının yapılmasından önce veya sonra olsun farketmez. Satıcının vefatına nazaran şuf'a hakkının hükmü böyledir.

279 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/136-137.

280 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/137-138.

Müşterinin vefatına nazaran durum aksidir. Yani müşteri ölecek olursa, şuf'a hakkına sâhip ortağın hakkı zâil olmaz.281

Şuf'a Hakkı Olan Kimse İle Müşterinin İhtilafı:

Müşteri ile şuf'a hakkı olan kimse satın alınan malın fiyatı hususunda ihtilâf edecek olsalar, müşterinin sözüne itibar olunur. İki tarafa da yemin teklif edilmez. Ancak, şuf'a hakkı olan kimsenin getireceği delil muteberdir.

Bu görüş İmam Ebu Hanîfe ile İmam Muhammed (rahimehümullâh)'in görüşüdür, Ebu Yusuf (rahimehullah)'a göre, aksine müşterinin getireceği delil (beyyine) mûteberdir.282

[ض ْر ا ُو راجلا ِرادب ُقحأ رادلا ُرا□] .

ج ة

رُمَس نع دواد ى ُبو هل ىرخأ يفو ـ4□□ :

4. (358)- Tirmizî'nin ve Ebu Dâvud'un Semure'den yaptıkları bir rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Evin komşusu komşunun evine veya tarlaya daha ziyade hak sâhibidir." 283

هالّل َلوُسر ُتْعِمَس] ل □

وقي هنع هالّل ىضر :

د

ي ر ً ةً .

عفار َابأ َع ِمس هنأ□

ه ِشلا نب ورمع نعو ـ5□

يف برقلا چبقَّصلا

« ئاسنلاو ،دواد وبأو ،براخبلا هجرخأ .

[□لوق ُ: راجلا ُ أحق ُ هِبَقَصب #

ي

. راوجلا

5. (359)- Amr İbnu'ş-Şerid'den anlattığına göre, Ebu Râfi (radıyallahu anh)'nin şöyle söylediğini işitmiştir:

"Komşu, yakın komşusuna karşı daha çok hak sahibidir." 284

AÇIKLAMA:

Komşuya şuf'a hakkı tanımayanlara göre, burada "şuf'a" zikredilmeksizin yakın komşusunun, daha çok hakkı bulunduğu belirtilmektedir. Bu hakkın, şuf'a hakkı olmayıp, iyilik, ilgi, yardım, sıla-ı rahim gibi haklara müteallik olduğu belirtilmiştir. Hanefilere göre ise, şuf'a'ya "bitişik komşu"nun hak sâhibi olacağına dâir delil vardır.285

□ ا َوسر ُل َ هاللّ :

ي لاق ًجر نأ] ه

نع هاللّ بضر ِدي ِرَّشلا نعو ـ6□ :

هِبَقَصب ُقَحأ ُراجلا :# ِ هاللّ َلوسر لاقف□].

را َو ِجلا إ ُةَمْسِق و ُةَكَرَش اهيف ٍدَح ُ‘سيل ى ِض ْرأ□ .

ئاسنلا هجرخأ .

6. (360)- Şerîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:

"Ey Allah'n Resûlü tarlam var, kimsenin bunda ne ortaklığı ne de hissesi var, ancak komşum var" dedi. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Komşu, yakın olan eve daha ziyade hak sâhibidir" buyurdu.286

AÇIKLAMA:

Bu hadis de şuf'a hakkını sadece ortaklara tanıyan Şâfiî görüşü cerheder mâhiyette bir rivayettir. Çünkü açık bir şekilde bitişik komşunun arazî üzerindeki (şuf'a) hakkını takrir buyurmaktadır.287

ةَعْفُش و ،اَهيِف َةَعْفُش َف ِض ْر ا ‘ ي

ف ُدوُدُحلا ِتَعَق َو اَذإ] ل

اق هنع هاللّ ىضر نامثع نعو ـ7 :

كلام هجرخأ .[ِلْخَّنلا ِلْحَف ًَو ٍرْئِب .

281 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/138-139.

282 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/139.

283 Tirmizî, Ahkâm: 31, (1368); Ebû Dâvud, Büyû: 75, (3518); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/139.

284 Buhârî, Şüf'a: 2, Hiyel: 14, 15; Ebu Dâvud, Büyû: 75, (3516); Nesâî, Büyû: 109, (7, 320); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/139.

285 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/139.

286 Nesâî, Büyû: 109, (7, 320); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/140.

287 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/140.

7. (361)- Hz. Osman (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Bir araziye sınırlar konacak olursa artık onda şuf'a hakkı kalmaz, ne kuyunun suyunda şuf'a hakkı ne de hurma ağaçlarını telkih de (döllemede) şuf'a hakkı kalmaz."288

AÇIKLAMA:

Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın bu ifadesi, daha önce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyanında daha veciz olarak geçti. Komşuluk sebebiyle şuf'a hakkı olmayacağı görüşünde olan âlimlerimiz bu rivayetleri esas almışlardır. Ortak arazi taksim edilip ortaklar arasına sınır konduktan, yollarla arası açıldıktan sonra devam eden komşuluk sebebiyle kuyunun suyunda şuf'a olamaz, çünkü kuyu bölünemez, denmiştir.

Hurma telkihinden maksat şudur: O devirde dişi hurma ağaçları bazı erkek ağacın tozu ile döllenir, böylece verim alınırdı. Ortaklık taksimle sona erdikten sonra bölünüp taksimi mümkün olmayan erkek hurma ağacında da şuf'a hakkının kalmayacağı beyan buyrulmuş olmaktadır.

Tekrar edelim, bu hükümler Hanefîler'e göre değildir.289

YEDİNCİ BAB

SELEM (ÖNCEDEN SATMA) HAKKINDA

زْمَّتلا يف َنوُفِلْسُي مهو َةَنيِدملا # هالّ ُلوسر َمِدَق] ل□

اق امهنع هالّ ىضر سابع نبا نع ـ1□ :

مُوْلعَم ٍلَجأ ىلإ ٍموُلْعَ□].

: م ٍن ْز َوو ٍمولعم ٍليك ىفف ٍرْمت يف َفَلْسأ ْنَ

م مهل لاقف .ِنْيَماَعلاو َماعلا

. ث ًّثلا َو ِنْيَتَنَّسلا :َلاقو هوحن دواد ىبأو ىراخبلا ىرخأ يف□ .

و ةسمخلا هجرخأ

1. (362)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiğinde Medineliler, bir yıllık, iki yıllık hurma mahsulünü peşinen satarlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara:

"Hurmayı kim önceden satarsa ölçüsünü, tartısını belirterek, vâdesini tâyin ederek satsın" buyurdu.

Bunu Beş Kitap tahric etmiştir.

Buhârî ve Ebu Dâvud'da gelen diğer rivayetlerde aynısı ifade edilmiş ve şöyle bir farklılığa yer verilmiştir: "...iki ve üç yıllık..."290

AÇIKLAMA:

Selem İslâm ulemasınca meşruiyeti ittifakla kabul edilen bir alış veriş çeşididir. Aynı mânada selef kelimesi de kullanılır. Selef, peşin alınan para ile ileride teslim etmek üzere bir malı satmaktır. Malın cinsi, miktarı, teslim edileceği vâde akit sırasında belirtilmelidir.

Hanefiler'e göre miktarı ve sıfatı belli olan her şeyden selem câizdir. Metre, kilo, litre ve benzeri şeylerle ölçülen, veya sayı hesabıyla satılan malların hepsinde selem câizdir, yeter ki açık seçik olarak miktar tayin ve tavsif edilmiş olsun. Şâfiî hazretleri selem'i sadece tartı ile öçlülen şeylerde câiz görür. İmam Mâlik sayı ilk satılan şeylerde sayının kâfi geldiğine, tartıya lüzum olmadığına kâildir. Ancak tâneleri fiyatı değiştirecek kadar farklı büyüklük arzederse bunların sayı hesabına göre selemi câiz olmaz. İmam Züfer de böyle düşünür.

Şunu da belirtelim ki, nassın zâhirini esas alan Zâhiriye mezhebinden İbnu Hazm "Selem yalnız ölçülen ve tartılan mekîlât ve mevzunât'a münhasırdır. Ne mezru'da (yani zira' ve metre ile ölçülen) ne mâdud'da ne de bir başka birimde câiz değildir. Çünkü nasda yalnız mekîlât ve mevzûnât zikredilmiştir" der. Fakat bu görüşe ulema katılmamıştır.291

فَلَّسلا يف َةَدرُب وبأ ِداهلا نب ِدادِش ُنب ِ هاللّ ُدبع َفَلتخا] لاق

دلجملا بأ نب محمد نعو ـ2 :

: هاللّ ِلوُس َر ِدهع ىلَع ُفِلْسُن أَّنُ #

ك َلاقف ُهُتْلأَسَف هنع هاللّ ىضر ىف ْوأ ىبأ نبا ىلإ ِينوُثَعَبَف

ى َزْبأ َنبا ُتلَأَسو .ِرْمَّتلاو ِبيب َّزلاو ِريِعَّشلاو ِةَطْن ِحلا ي

ف اَمُهْنَع هاللّ ىضر َرَمُع َو ٍرْكَب ِبأو

ىئاسنلاو دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ .]َكلذ َلْث ِم َلاقف .

2. (363)- Muhammed İbnu Ebi'l-Mücalid anlatıyor: "Abdullah İbnu Şeddad İbni'l-Hâd ve Ebu Bürde selef mevzuunda ihtilafa düştüler. Beni, İbnu Ebî Evfa (radıyallahu anh)'ya gönderdiler. Ben kendisine bu hususta 288 Muvatta, Şüf'a: 4, (7, 320); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/140.

289 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/140.

290 Buhârî, Selem: 1, 2, 7; Müslim, Müsâkat: 127, 128, (1604); Ebu Dâvud, Büyû: 57, (3463); Tirmizî, Büyû: 68, (1311); Nesâî, Büyû: 6, 3

(7, 290); İbnu Mâce, Ticârât: 59, (2280); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/141.

291 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/141-142.

sordum. Şu cevabı verdi: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhüma) devirlerinde buğday, arpa, kuru üzüm ve kuru hurma hususlarında selef'te bulunurduk. Ben, İbnu Ebzâ'ya da sordum. O da buna benzer bir cevap verdi."292

AÇIKLAMA:

Rivayette zikri geçen ihtilaf, selef câiz mi, değil mi? meselesi üzerinedir. Yâni, elde teslim edilecek mal olmadığı halde satış muamelesi yapıp para almak câiz olur mu olmaz mı? şeklinde olmuştur. Bu bahsi, arkadan gelecek hadis açıklığa kavuşturacaktır.293

:داز وبأ دواد

.[□اَ أَّنُك مُهُلَأْسَن ْنَع كِلَذ :

□3ـ يفو برخأ]ْتُلق ُبلاِإ نَم ْنَاَك أصلَهُ عندَهُ؟ فقالَا مَ

. □بلاِإ قَو ْمِ ماهُو عندَهْمُ

3. (364)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir:

"...Dedim ki: (siz selem akdini) yanında alacağınız malın aslını bulunduran kimse ile mi yapardınız?" Şu cevabı verdi:

"Biz selem yaptığımız kimseye o hususu sormazdık."

Ebu Dâvud'un rivayetinde şu ziyâde var: "(Selem akdini) alacağımız mal elinde bulunmayan kimselerle yapardık."294

AÇIKLAMA:

Buhârî, bu mevzuya tahsis ettiği bir baba şu manada bir bab başlığı koymuştur: Yanında Aslı Bulunmayan Kimseye Selem, burada asıl kelimesinden maksad satılan şeyin aslıdır. Söz gelimi buğday üzerine selem akdi yapıldı ise bunun aslı ekindir, meyve üzerine ise bunun aslı ağaçtır. Buhârî'nin bu başlığı koymaktan kastının selem akdinde asl'ın bulunması şartının konmayacağını belirtmektir. Nitekim Buhârî'nin o babta kaydettiği hadiste, "Selem akdini yanında aslı bulunan kimse ile mi yapardınız? sorusuna yüce sahâbi Abdurrahman İbnu Ebza (radıyallahu anh) şu cevabı verir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbı (radıyallahu anhüm ecmain), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında selem akdi yapardı fakat birbirlerine ekinleri var mı yok mu hiç sormazlardı."

Bu hadise dayanarak, Ahmed İbnu Hanbel, İshak ve Ebu Sevr, kabz mekânı zikredilmeden yapılacak selem akdinin sıhhatine hükmetmiştir. İmam Malik de aynı görüşü paylaşır ve şunu ilâve eder: "Selem akdinin yapıldığı mahalde kabzeder, ihtilaf çıkarsa satıcının sözü esastır." Süfyanu's-Sevrî, İmam Şafiî ve Ebû Hanife hazerâtı (rahimehumullah): "Taşıması külfet ve zahmet gerektiren mallarda, malın belli bir yerde teslim şartı koşulmadıkça akit sahih olmaz" demişlerdir.

Yukarıdaki hadisten selem sırasında mevcut olmamakla birlikte, selem vâdesinin sona ereceği zamanlarda mevcut olması imkân dahilinde bulunan mallarla selem akdi yapılabileceği hükmü çıkarılmıştır. Bu Cumhur'un görüşüdür. Yine Cumhur'a göre seleme konu olan mal önce mevcut iken vâdenin dolmasından önce veya sonra inkıtaya uğrayıp bulunmaz hâle gelse bu, akdin feshini gerektirmez. Ebu Hanîfe (rahimehullah) "Önceden inkitâya uğrayan malda akid sahih olmaz" demiştir. Cumhur, vâde bitiminde bulunabilecek bir mal üzerine selem yapıldığı halde, vâdenin hitamında inkitaya uğrayıp bulunmaz hâle gelse yine de akdin feshedilmeyeceğine hükmetmiştir.

Hadisten, ihtilafa düşenlerin, meseleyi hal için sünnete başvurup, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın takrirlerini esas almaları gereği de anlaşılmıştır.295

نَ أسْلَفَ فِي طَعَامٍ أو :

4ـ وعن أبى سعيد الخدرى رضى اللّه عنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللّه ِ # م

. هُ . أخرجه أبو داود

[شَيْءٍ فَ يَصْرِفْهُ إلاَ غَيْرِهِ قبلَ أنْ يَقْبِضِ

4. (365)- Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:

"Kim bir yiyecek veya bir başka şeyde selem akdi yapmışsa, bu malı fiilen kabzetmedikçe bir başkasına satmasın." 296

292 Buhârî, Selem: 2, 3, 7; Ebu Dâvud, Büyû: 57, (3464); Nesâî, Büyû: 62, (7, 290); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/142.

293 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/142.

294 Buhârî, Selem: 3; Ebu Dâvud, Büyû: 57, (3464); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/143.

295 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/143-144.

296 Ebu Dâvud, Büyû: 59, (3468); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/144.

AÇIKLAMA:

Hadisin aslında satmak kelimesi değil sarf kelimesi geçer. Şârihler, satış ve "hibe" yoluyla başkasına sarfetmesin diye anlarlar. Sindî, selem tarikiyle satılan malın kabzedilmeden önce bir başka malla değiştirilemeyeceğini anlamıştır. Tîbî ise, "başkasına" kelimesindeki zamirle daha önce zikredilen "kim bir yiyecek... satarsa"

ibaresindeki "kim"in yani satışı yapan şahsın kastedilmiş olmasının câiz olduğu gibi "bir yiyecek veya bir başka şeyde..." ibaresinde zikredilen "şey"in kastedilmiş olması da mümkündür dedikten sonra hadisten şu iki hükmü çıkarmanın da câiz olduğunu söyler.

1- Selem usulüyle mal satın alan kimse, malı kabzetmeden önce bir başka şahsa satamaz, hibe edemez, devredemez..

2- Selem usulüyle her kim mal satın almış ise, bu malı bir başka mal olarak alamaz, sonradan malın cinsini değiştiremez.

Bu mânayı te'yid eden bir rivayet Dârakutnî'de tahric edilmiştir.

"Kim bir mal ile selem akdi yapmış ise, vakit gelince ancak o malı alabilir veya sermayesini alabilir."

Hadiste ifade edilmiş olan "değiştirilme" yasağı sebebiyle, kabzetmeden önce, selem malın satılması, tevliyesi (mütemelliye havalesi), şirkete, musâlahaya konu kılınması yasaktır, hatta, "malı teslim alacak tarafın kızına mehir olarak da devredilemez, söz konusu taraf kadın olsa, erkek o malı mehir olarak vererek onunla evlenmek istese, evli ise muhâla'a şeklindeki boşanmanın bedeli yapmak istese hiçbiri câiz olmaz" denmiştir.297

يف ِمَلَّسلا ِنع امُهنع هاللّ ىضر َرَمُع َنبا ُتلأس] :لاق هنع هاللّ ض

ى ر ىرتخبلا ىبأ نعو ـ5□

حلْصَي ىَّتح ِلْخَّنلا□] .

هاللّ ُلوسر ى □ #

عْيَب نع□

هَن :لاقف ِلْخَّنلا□

5. (366)- Ebu'l-Bahterî anlatıyor:

"İbnu Ömer (radıyallahu anhüma)'e hurmada selem yapılır mı? diye sordum. Bana:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), meyvesi (yenmeye) sâlih oluncaya kadar hurmanın satılmasını yasakladı"

cevabını verdi. Buhârî, Selem 3, 4.298

AÇIKLAMA:

Selem, ilerde verilecek malı peşin parayla satmak suretiyle yapılan akittir ve bunun meşruiyeti, önceki açıklamalarda geçtiği üzere câizdir. Ancak burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muayyen, belli bir ağacın veya tayin edip belirlenen bir kısım ağaçların hurmalarını, meyvenin afet tehlikesini atlattığına dair alâmetler zuhur etmeden satmayı yasaklamıştır. Değilse, mevsimi gelince falan ayda şu şu evsafı hâiz falanca miktar hurma, gibi kayıtlarla, selem yoluyla yapılan satış câizdir. Açıklama gelecek.299

أ :

م ُتلق . َن َزوُي ىَّتحو ،ُهنم َلَك ْؤُي ىَّت]

ح ل

اق ،هُلثم امُهنع هاللّ ىضر سابع نبا نعو ـ6□ :

. ىراخبلا امهجرخأ .

ر َزْحُي ىَّتح ُ : هَدنع ُلجر َلاقف ؟ُن َزوُي□]

6. (367)- İbnu Abbas'dan da böyle bir rivayet yapılmıştır. Rivayetinde der ki: "...Ondan yeninceye, tartılıncaya kadar. Ben

"Tartılması da nedir?" diye sordum. Yanında bulunan bir zat:

"Miktarı göz kararı ile kabaca takdir edilebilinceye kadar" diye açıkladı."300

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayet, muayyen bir ağaçtan veya belli bir bahçeden elde edilecek mahsulün selem sûretiyle önceden satılabileceğini ifade eder. Ancak, bu satış akdinin, taraflardan birine zarar vermemesi için, **a)** Mahsûlün âfet tehlikesini atlatmış olması,

b) Ne miktar mahsul elde edileceğinin göz kararıyla doğruya yakın şekilde tahmin edilebilmesi için meyvelerin belli bir olgunluğa ulaşması lâzımdır. Daha çiçek veya gök çağala iken yapılan selem akdi haramdır. Dinimiz, taraflardan birinin zarardîde olmasına rıza göstermez.301

---

297 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/144-145.

298 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/145.

299 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/145.

300 Buhârî, Selem: 3, 4; Müslim, Büyû: 55, (1537); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/145.

301 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/145.

ائْيَش َةَنَّسلا َكْلِت ْج َرْخُت ْملف ٍلْخَن يف َفَلْسأ ًجر َّنأ] ا□

مهنع هاللّ ىضر رمع نبا نعو ـ7□ :

لْخَّنلا يف اوُفِلْسُ تَ ل□

: اق َّمُث ؛ُهَلاَم ِهْيَلَع ْدُد ْرأ ؟ُهلام ُّل ِحَتْسَت َمِ :

ب لاقف # ِ هاللّ ِلوُسر ىلإ امَصَتْخاف

دواد وبأو كلام هجرخأ ُ ه .

حَص ا ُ د□].

و ْبَي نّتح

7. (368)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam selem yoluyla (yani parasını peşin alarak, çıkacak mahsülden verilmek üzere) bir ağacın hurmasını sattı. Fakat o yıl o ağaç hiç mahsül vermedi. Satıcı ile müşteri ihtilafa düşerek dâvalarını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e getirdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) satıcıya:

"Onun parasını nasıl helal addedersin, parayı geri ver" dedi. Sonra şunu söyledi: *"Hurma (yenmeye) sâlih oluncaya kadar onu selem yoluyla satmayın."* 302

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, bir tarafın zarar görmesini netice verecek bir selem akdinin yasaklanmış olduğu daha açık şekilde gözükmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle bir zararı önlemek için meyvenin salâhat izhar etmeden akdin yapılmamasını emretmiştir.

Meyvede aranacak salâhat nedir? Bu durum umumiyetle mutlak geldiği için âlimler, yorumda bazı ihtilaflara düşmüşlerdir. Yerine göre, "olgunluk", "kemâl" diye ifade edilen bu merhaleye, sarı renkli meyvelerin sararmaya, kırmızı renklilerin kızarmaya başlaması, hububat ve sebzelerin de istifade edilebilecek hâle gelmesiyle ulaşır.

Bazı âlimler, bu merhaleyi, meyve cinsini bir bütün olarak değerlendirmek sûretiyle aramıştır. Yâni, ilk evvel olgunlaşan meyve salâhate erince diğerlerinin de artık -akit yapmaya sâlih- hale geldiğini kabul eder. Bu durumda ilk eren meyve söz gelimi yeni dünya veya kiraz ise, bunların yenebilir hale gelmesinden sonra henüz yenilebilir olmasa da bütün meyvelerin selem yoluyla satılabileceğine hükmedilmiştir.

Ahmet İbnu Hanbel,: "Her bahçe ve hatta her ağaç için olgunluğun müstakillen aranması gerekir" demiştir.

Şafiîler her cins meyveyi ayrı ayrı ele almayı, her cinsin olgunlaşma zamanını müstakillen belirlemeyi uygun bulurlar.

Hanefiler bu meselede teferruata inmezler.

Olgunlaşmamış meyvenin satışıyla ilgili olarak Şafiî fukahasından Nevevî şu açıklamayı yapar: "Bir kimse, meyveyi, daha olgunlaşmadan, derhal toplamak şartıyla satsa bu akit bilittifak sahihtir. Şâfiî alimler şöyle söylerler: "Meyveyi toplamayı şart koşsa da sonra toplamasa satış sahihtir. Satıcı müşteriye o meyveyi toplatır.

Alanla satanın meyveyi ağaçta bırakmak hususunda anlaşmaları da câizdir. Meyveyi ağaçta bırakmak şartıyla satış icmâen batıldır. Çünkü, çoğu kere, meyve kemâle ermeden zâyi olur. Bu takdirde satıcı din kardeşinin malını haksız yere yemiş olur. Fakat meyveyi derhal toplamayı şart koşarsa bu zarar ortadan kalkar. Bu hususta şart koşmadan mutlak olarak satarsa bizim mezhebimiz (Şâfiî) ve Cumhur'a göre satış bâtıldır. İcmâ sebebiyle, meyvenin toplanması şartı konmuşsa akdin sıhhatine hükmederiz.. Ancak meyve, salâhın ortaya çıkmasından sonra satılmışsa, bu satış mutlak yapılsa da, toplama şartıyla veya ağaçta bırakma şartıyla yapılsa da câizdir.

Ebu Hanîfe, meyvenin toplanma şartının akde konmasını vâcib görmüştür.

Aynî, Nevevî'nin yukarıda temas ettiği icma iddiasını reddederek âlimler arasında mevcut ciddi ihtilaflara temas eder: "İbnu Ebî Leylâ ile Süyan Sevrî meyveyi olgunlaşmazdan önce satmanın mutlak sûrette câiz olmayacağını söylerler. Şu halde bu meselede icma var diyen yanılmıştır. Yezîd İbnu Ebî Habîb ise bu satışın mutlak surette hatta meyveyi ağaçta bırakmak şartıyla dahi câiz olduğunu söylemiştir. Bu hususta icmadan söz eden de hata etmiştir."

Bu mevzudaki farklı görüşleri şöyle toparlamak mümkündür:

1- Sevrî, İbnu Ebî Leyla, Şâfiî, Mâlik, Ahmed, İbnu Hanbel (rahimehumullah) kızarmaya, sararmaya başlamadıkça ağaç üzerindeki meyveyi satmak câiz değildir demişlerdir.

2- Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve Evzâî'ye göre ağaçta meyve zuhur ettikten sonra, olgunlaşmadan satmak câizdir. İmam Mâlik ile İmam Ahmed'in de birer kavlinin böyle olduğu rivayet edilmiştir.

Hanefiler, bu meselede, Buhârî'nin kaydettiği İbnu Ömer hadisini esas almışlardır:

"Her kim tohumladığı bir hurmayı satarsa, o hurmanın meyvesi satana aittir, yeter ki müşteri şart koşmamış

olsun, eğer alana kendisinin alacağına dair bir şart koşmuş ise müşterinin olur."

Hadisten bu hükme ulaşma husûsu (delalet vechi) şöyle açıklanır: Hadis, olgunlaşmadan meyve satmanın mübah olduğunu gösterir, çünkü satışa şart koşulmaksızın dahil olmayan bir şeyin, şart koşulursa satılabileceğine delalet ediyor. Burada şart koşulmadan satışa dâhil olmayan şey olgunlaşmamış meyvedir.303

---

302 Ebû Dâvud, Büyû: 58, (3467); İbnu Mâce, Ticârat: 61, (2284); Muvatta, Büyû: 21, (2, 644); Buhârî, Selem: 2; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/146.

303 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/146-148.

[ماَعَّطلا يف َلُج َّرلا ُلُج َّرلا َفِلْسُي ْنأ َسأ□

ب

ل

اق هيلع ًافوقوم هاللّ همحر كلام جرخأو ـ8□ :

□ ه

حَص ُدْبَي مل ِع ْر َز يف َكلذ ْنُكَي ْملام ًىهمَسُم ٍموُلْعَم ٍلَجأ ىلاِإ ٍموُلْعَم ٍرْعِسِب ِفوُص□].
ْوَملا

باب ةمجرت يف ىراخبلا هجرخأو .

8. (369)- İmam Malik, İbnu Ömer'in sözü olarak şunu tahric etmiştir: "Kişinin, bir başkasına selem yoluyla yiyecek satmasında bir beis yoktur, yeter ki, yiyecek maddesinin fiyatı belirlenmiş, ödemenin zamanı tayin edilmiş olsun. Ancak (hasada) salahı ortaya çıkmayan ekinde veya (yenmeye) salahı ortaya çıkmayan hurmada selem olmaz."

İbnu Ömer'in bu sözünü Buhârî, bab başlığında senedsiz olarak kaydetmiştir.304

AÇIKLAMA:

Selem akdi, Hanefiler'e göre, miktarı, vasfı ve teslim tarihi belirlenen yiyecek maddesi kuru ve yaş meyve gibi her mala şâmildir. Salâhı ortaya çıkmayan ekin ve meyvede selem akdinin yasak olması hükmüyle, Kastalânî'nin belirttiği üzere, Mâlikiler amel etmiştir. 368 numaralı hadisin İbn-i Mace'deki vechinde zâhir olduğu üzere ihtilaf muayyen bir bahçe (veya ağaç)nin meyvesiyle ilgilidir. Yani "hasad zamanında şu miktar hurmanın tesliminden ziyade, belli bir bahçenin o yılki mahsulünün teslimi sözkonusu olmuştur.305

هَيِطْعُي ْنأ ىلع ًاماَعط َفَلْسأ ٍلجر يف َلئُس[:هنع هالّل ىضر رمع َّنأ هغَلب هنأ كلام نعو□
□9ـ

.

لمجلا ُءا َرِك َنْيأف :لاقو ، ُرمُع ك□[

لذ َه ِركف َرخآ ٍدلب يف ُهاَّيإ

9. (370)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, "Bir adam, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a gelip başka bir memlekette ödemek şartıyla kendisiyle selem akdi yapan bir adamdan haber vererek bu akid hakkında sormuştur da Hz.

Ömer (radıyallahu anh) hoşnutsuzluk izhar etmiş ve: "Pekâla, devenin kirası nerede?" demiştir."306

AÇIKLAMA:

Selem akidlerinde, akde konu olan malın taşınması külfet, zahmet, masraf gerektirecek bir malsa, akitte teslim yerinin mutlaka belirtilmesi gerektiğini daha önce (364 numaralı hadisin açıklamasında) belirttik. Ancak, buhur, koku gibi taşınması zahmet gerektirmeyen maddelerin selem akitlerinde teslim yeri belirtilmediği takdirde akit bâtıl olmaz. Hz. Ömer başka yerde ödenecek selem akdine yol masrafının dahil edilmesi gereğine dikkat çekiyor.307

] ط ِرَتْشَي ف ًافَلَس َفَلْسأ ْنَ

م

لوقي ناك هنع هالّ:

11

ى ِضر ِدوعسم َنبا ّنأ ُهغلب هنأ هنعو ـ

ابر َوهف ٍفلَع ْنم ًةَضْبَق ناك ْنإو ،ُهنم َرَثكأ] .

10. (371)- Yine İmam Mâlik'e ulaştığına göre, ibnu Mes'ud (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Kim selem akdi yaparsa, sakın fazla alma şartı koşmasın. Bir avuç saman bile olsa bu fazlalık ribâdır." Muvatta, Büyû 94, (2, 682).308

AÇIKLAMA:

Şerhte belirtildiği üzere, selemde ribâ addedilen fazlalık, önceden şarta bağlanan fazlalıktır. Aksi takdirde ödeme sırasında, ödeyenin, kendi içinden gelerek koyacağı ziyade 339 numaralı rivayette görüldüğü üzere ribâ sayılmaz. Fazlalığı ribâ kılan husus üçtür:

1- Şart kılınmış olması,

2- Vaad edilmiş olması,

3- Adet olması. Vâad ve âdet aslında, "şart" kadar kesin ribâ ifade etmezse de ribâ şüphesinden hâli değildir.

Dinimizde ise sedd-i zerâyi (harama, zarara götüren yolları kapamak, sebeblere de yer vermemek) prensibi esastır. Nitekim hadiste "Kesinlikle emin olmadıkça şüpheli şeylerden kaçınız" emredilmiştir. Üstelik bu ihtiyâtî 304 Muvatta, Büyû: 94, (2, 682); Buhari, Selem: 7; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/148.

[305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/148.

[306] Elimizdeki Muvatta nüshasında "devenin kirası" tabiri yerine "taşınması" tabiri yer almıştır (Terceme eden). Muvatta, Büyû: 91, (2, 681); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/148.

[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/149.

[308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/149.

tavır fâize giren şüphelere daha da te'kidli olarak ifade edilmiştir. Bu sebeplere binâen bir beldenin örfünde

"ziyadeli ödeme" var ise bu ribâdır, alışverişlerde bu ziyadeden kaçınmak gerekmektedir.

Rivayette geçen "Bir avuç saman bile olsa" tabiri, ne kadar az bile olsa, oraya girecek fazlalığın, muameleyi ribâ muâmelesine çevireceğini ifade etmektedir. Böyle fazlalıktan kaçınmanın gereği te'kidli bir üslûbla ifade edilmiş

olmaktadır.309

Hülasa:

Selem (veya selef) ile ilgili meseleleri, hâdislere bağlı olarak oldukça parçalı şekilde sunmuş olduk. Şöyle bir özetleme yapılabilir: Semen ve bedeli peşin olarak, akit sırasında alınmak, malın teslimi ise daha sonra yerine getirilmek üzere yapılan alışveriş akdine selem akdi denir. Bu da diğer akitler gibi icab (teklif) ve kabul ile münakid olur ve mülkiyeti icab ettirir. Selem, miktarı, vasfı tayin edilebilen şeylerde sahih ve mûteber olur. Bu sebeple miktarı tayinde hacmi esas alınanlar (mekîlât) keyl (litre) ile, ağırlığı esas alınanlar (mevzunât) vezn (kilogram) ile, uzunluğu, eni esas alınanlar (mezrû'ât) zira' (metre) ile, sayısı esas alınanlar (ma'dudât, yumurta gibi) sayı ile belirlenir. Miktarı belirlemede açıklık gerektiği gibi, kalite gibi, cins gibi kıymete te'sir eden başka evsafları da belirlenir. Sözgelimi şu kadar metre kumaş tabiri eksiktir. Çünkü kumaşın her zaman çeşitleri olagelmiştir.

Selem'de ödeme yer ve zamanının da açık olarak belirtilmesi gerekir.[310]

SEKİZİNCİ BAB

İHTİKÂR VE PAHALANDIRMAYA DAİR HADÎSLER

1ـ نع نبا بيسملا هنأ رَمْعم نب بأ ٍرمَعم ليقو نبا هاللِّدبع ِ أحَد َبنِ عَدِه نبا كعب نضر

فقالَ إن

: رِكَتْحَت َكَّنإف :ٍديِعَسِل َليق . ٌئِطاخ َوهف َرَكَتْحا ن !

م # ِ هاللّ ُلوسر َلاق :لاق هنع هاللّ

. معَمرا ًلاَّذِي َناك ٌثِهَدُحي َناك ٌثيدحلا اذه ُرِكَتْحَي .[أخرجه مسلم، وأبو داود، والترمذي

1. (372)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Ma'mer İbnu Ebî Ma'mer -ki İbnu Abdillah da denir ve Benu Adiyy İbnu Ka'b'dan biridir- dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"İhtikâr yapan hatakâr olmuştur." Said İbnu'l-Müseyyeb'e:

"Ama sen de ihtikâr yapıyorsun" dendi de:

"Bu hadisi rivayet eden Ma'mer de ihtikâr yapıyordu" diye cevap verdi."311

AÇIKLAMA:

İhtikâr lügatte toplamak ve hapsetmek demektir. Şer'î bir ıstılah olarak "Erzakı pahalanıncaya kadar hapsetmektir." İhtikâr mevzuunda âlimlerin görüşleri farklıdır. Ahmed İbnu Hanbel, ihtikârı sâdece yiyecek maddelerinde görür ve ona göre sadece Mekke, Medine gibi büyük şehirlerde söz konusudur. Hanefîler'e göre umuma zararı olan yerde, insan ve hayvan yiyeceklerinde ihtikâr mekruhtur. Umuma zararı olmayan yerde malını satmayıp pahalanmasını beklemek ihtikâr sayılmadığı gibi, tarlasından çıkan mahsulünü veya uzaktan getirdiği zahiresini satmamak da ihtikâr değildir.

Şâfiîler bu hadisi esas alarak sadece yiyecek mallarında ihtikârın haram olduğunu kabul ederler. Yiyecek kabilinden olmayan şeylerde bil-ittifak ihtikâr yoktur.

Said İbnu Müseyyeb ve Ma'mer'in ihtikâr yapmaları meselesine gelince, bu büyüklerin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan rivayet ettiklerine muhalif amelde bulunmalarını âlimlerimiz kabul etmezler. Bunu, "Her maddenin ihtikârı bir değildir, bazı durum ve şartlarda, bazı maddelerde yapılan ihtikârın yasaklanan ihtikâr sayılmayacağı" prensibiyle izah ederler. Nitekim onların ihtikârı "zahire" gibi aslî maddede olmamış, zeytinyağı gibi tâli maddede olmuştur ve "ihtiyaç zamanında yiyecek saklama"ya hamledilmiştir. Nitekim Hanefiler ve Şafiîler bu görüştedir. İhtiyaç anında saklanan şey ihtikâr değildir.

Alimler, bekletilmesi câiz olan tâli malların da piyasada tükenmesi halinde, o günün fiyatı ile, zor kullanılarak sattırılabileceğine hükmetmişlerdir.312

309 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/149.

310 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/149-150.

311 Müslim, Müsâkat: 129, (1605); Ebû Dâvud, Büyû: 49, (3447); Tirmizî, Büyû: 40 (1267); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/151.

312 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/151-152.

لاَج ِر ُدِمعَي ،اَنِقوُس يفَة َرْكُح] ل□

: وقي ناك هنع هاللّ ىضر رمع نأ ىنغل :

ب لاق كلام نعو ـ2□

اَمُّيأ ْنكلو ُ ه

نو ُرِكَتحيف اَنتحاسِب ُلزنَي ىلاعت ِ هاللّ ِقا َزرأ ْنِم ٍقز ِر ىلإ ٍباَهْذأ ُلوُضف ْمهيِديأب□ .

ىلاعت ُ هاللّ َءاش َفيك ْعِبيلَف َرمُع ُفيَض َكلذف ِفْيَّصلاو ِءاَتِهشلا يف ِهِدَتَك ِدومع ىَلع□ َبلَج ٍبلاج

ى .

لاعت ُ هاللّ َءاش َفيك ْكِسمُيلو]

2. (373)- İmam Mâlik diyor ki: "Bana ulaştığına göre Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Bizim çarşımızda ihtikâr olamaz.

Yanlarında fazla yiyecek maddesi bulunan bir kısım insanlar, bizim sahâmıza Allah'ın rızkından inmiş olan bir rızka yönelip, onu bize karşı saklayamazlar. Ancak kim, yaz, kış demeden zahmetlere katlanarak mal getirmiş ise o Ömer'in misafiridir. Allah'ın istediği şekilde malını satsın, istediği şekilde de saklasın."313

ةركحْلا نع ىَهنَي َناك ُهنع ُ هاللّ ىضر َنامثُع َّنأ] ًا□ [.

ضيأ هغلب هنأ كلام نعو ـ3□ :

3. (374)- İmam Malik'e ulaştığına göre, "Hz. Osman da ihtikâr yapmayı yasaklamıştır."314

هل ًابيِب َز ُعيِبَي َوهو َةَعَتْلَب ىبأ نب ِبطاحب َّرم ُهنع هاللّ ىضر َرمع َّنأ] :بيسملا نبا نعو□
□4ـ

كلام هجرخأ . ا .

نِقوُس ْنم َعَفرُت ْنأ اَّمإو ِر ْعِّسلا ىف َدي ِزَت ْنأ اَّمإ ُ : هل َلاقف ِقوُّسلا ىف□]

4. (375)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), pazara uğramıştı. Orada Hâtib İbnu Ebî Belte'a'ya uğradı. Hâtib'in (ucuz fiyatla) kuru üzüm sattığını görünce: "Ya fiyatı (diğerlerinin seviyesine yükseltirsin yahut pazarımızdan çeker gidersin" diye ihtâr etti."315

AÇIKLAMA:

Bazı âlimler normal fiyattan daha düşük fiyatlara satanlara, öbür satıcıların zarar görmelerini önlemek için, müdahale edilmesi gereğine hükmetmişse de bazı âlimler bu müdahaleyi doğru bulmamışlardır.316

□□م .

ل اُدْعوُ ث :

ا رسو َل هاللّ ِ سعَهِر ْ لنَا فقاَل َ ب :

□5ـ وعن أبا هريرة ىضر هاللّ عنه : ُ]أنَّ رج ًقال َي

: نَقلأ ْنأ وُج ْر ‘بهِنإ َو ،ُعَف ْرَي َو ُضِفْخَي بلاعت ُ هاللّ ل

ب َلاقف اَنل ْرهِعَس ِ هاللّ َلوُسر اي َلاقف ُرخآ َءاج

دواد وبأ هجرخأ . ٌة .

‘ ملظَم بِدنع ٍدَ]

ح َسيلو بلاعت َ هاللّ

5. (376)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek:

"Ey Allah'ın Resulü, bizler için eşyalara fiyat tesbit ediver" diye müracaatta bulundu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır fiyat koymayayım (rızka bolluk vermesi için) Allah'a dua edeyim" cevabını verdi. Arkadan bir başkası gelerek:

"(Ortaklık pahalandı, eşyaların) fiyatını bize siz tesbit ediverin" diye talebde bulununca, bu sefer:

"Hayır rızkı bollaştırıp, darlaştıran Allah'tır. Ben hiçbir kimseye zulmetmemiş olarak Allah'a kavuşmak istiyorum" cevabını verdi."317

AÇIKLAMA:

Hadis piyasaya, otoriteler tarafından fiyat koymanın zulüm ve dolayısıyla haram olduğunu göstermektedir.

İslâm'ın Kur'ân tarafından tesbit edilen ticâret anlayışında esas, satıcının ve müşterinin karşılıklı hoşnutluğudur:

"Ey iman edenler, mallarınızı aranızda haksızlıkla değil karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle yiyin..." (Nisâ: 4/29).

Otoritenin satıcının rızasına uymayacak şekilde fiyat koyması bu esasa ters düşer. Bu sebeple cumhur-u ulema, fiyat koyma prensibini reddetmiş ve serbest bırakmayı esas almıştır. İmam Mâlik'in muhalif görüşü iltizam ettiği, devlet tarafından fiyat tesbit edilebileceği kanaatinde olduğu da rivayet edilmiştir. Keza, fiyatların artma durumunda İmam Şâfiî'nin de fiyat koymayı tecviz ettiği belirtilmiştir.

313 Muvatta, Büyû: 56, (2, 651); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/152.

314 Muvatta, Büyû: 58, (2, 651); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/152.

315 Muvatta, Büyû: 57, (2, 651); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/153.

316 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/153.

317 Ebû Dâvud, Büyû: 51, (3450); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/153.

Fiyat tesbit yasağı hadisin zahirine göre her çeşit mal içindir: İnsanların gıda ve diğer ihtiyaç maddelerine olduğu gibi, hayvanların gıdalarına da şamildir.

Dinimizde esas prensip, herkesin malları üzerinde tasarrufta serbest olmasıdır. Fiyat tesbiti, bu serbestiye bir tahdid (hacr), bir müdâhele kabul edilerek uygun görülmemiştir. Diğer taraftan "Devlet reisinin fiyat tahdidi müşteriler lehine bir davranıştır. Halbuki devlet reisi satıcı ve alıcı karşısında bîtaraf davranmalıdır, o bütün Müslümanların maslahatını gözetmek durumundadır, bir kısmının değil" demiştir318.

: لاقف اَنَل ْرهِعَسَف ُرْع ٍَ ةً هسلا ًَغ ِ هاللّ َلوُسرا□ :

ي اوُلاق َسانلا َّنأ] هنع هاللّ ىضر سنأ نعو ـ6□

ِنُبِلاطُي ٌدحأ َسيلو ىلاعت هاللّ َىقلأ ْنأ وُج ْر ُ‘بهِنإو ،ُق ِزا َّرلا طسابلا ُضباقلا ُرهِعَسُملا َوه َ هاللّ َّنإ

. هحهحصو يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

لام َو ِمد يف ٍةَمَلْظَمِب□]

6. (377)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Halk Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaatla:

"Ey Allah'ın Resûlü, fiyatlar yükseldi, bizim için fiyatları siz tesbit edin" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara şu cevabı verdi:

"Fiyatları koyan Allah'tır. Rızkı veren, artırıp eksilten de O'dur. Ben ise, hiç kimse benden ne kan ne de mal hususunda hak talebinde bulunmaz olduğu

halde Allah'a kavuşmamı diliyorum." 319

اموَي َنيعبرأ ًاما ط

[ع َرَكَتْحا ِنَ

م

:لاق # ِ هاللّ َلوسر َّنأ ا

. 7ـ مهنع هاللّ ىضر رمع نبا نعو

.

[هنم ىلاعت ُ هاللّ َئ ِرَبو ىلاعت ِ هاللّ َنِم َئ ِرَب ْدقف َءَغلا ِهِب ُديرُي]

7. (378)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Pahalanması için, kim bir yiyecek maddesini kırk gün saklarsa, o, Allah'tan yüz çevirmiştir, Allah da ondan yüz çevirmiştir." 320

: نإ ُركِتحُملا ُدبَعلا َسْئِ

ب ُلوقي # ِ هاللّ َلوسر ُتْعمَس] ل

: اق ُهنع ُ هاللّ

8

ى ِضر ذاعم نعو ـ

. [أ ‘ ىلاعت ُ هاللّ َصخرأ َراعْس ِزَح َن،ْ ناإو اَهغأ ْرف َح

8. (379)- Hz. Muaz (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:

"İhtikâr yapan kişi ne kötüdür. Allah fiyatları ucuzlatsa üzülür, pahalandırırsa sevinir." 321

[ليبَس يف ُءاَسبُحلا مه ِنئادَملا ُلهأ

:لاق # ِ هاللّ َلوسر َّنأ ُ ه

نع ُ هالّ .

9

ى ِضر ةماأ بأ نعو ـ

اماعط مهيلع َركتْحا نَم ّنإف ، َراعْس ا ُ'مهيلع اوُلْغُت َو ، َتاوق ا ' مُهيلع او ُركَتحَت ف
ىلاعت ِ هالّ

ةرافك ُهل ْنُكَي ْمل ِهب َقدصت مث ًاموي َنيعبرأ] .

9. (380)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:

"Şehirlerde yaşayanlar, Allah yolunda hapsedilmiş kimselerdir. Gıdalarında onlara ihtikâr yapmayın, onlara fiyatları yükseltmeyin, zira kim onlara bir gıda maddesini kırk gün hapsetse, sonra da tamamını tasadduk etse yine de işlediği günahı affettiremez." 322

رَشحُي # ِ هالّ ُلوسر َلاق :اق امُهنع ُ هالّ

11

ى ِضر راسي نب لقعمو ةريره بأ نعو ـ

ناك ْمهيلَع ِهيهِلغُي َنيملسملا ِرْعِس ْنِم ٍئش يف َلخ ًد ْنمو ،ةجرد يف سُف 'نا ُةَلتَقو
َنوركاحلا

ةمايقلا َموي ِراّنلا َمظعُم يف ُهَبّذعُ ي ْنأ ىلاعت ِ هالّ ىلع ًاهقح] .

---

318 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/153-154.

319 Ebu Dâvud, Büyû: 51, (3451); Tirmizî, Büyû: 73, (1314). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söylemiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/154.

320 Bu hadisi Ahmed İbnu Hanbel Müsned'inde (2, 33) zikretmiştir. Mecmâu'z-Zevâid'de bunun ayrıca Ebû Ya'lâ el-Mevsılî'nin ve Bezzâr'ın Müsned'lerinde, Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsât'ında tahric edildikleri belirtilir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/154-155.

321 Bu rivayet Mişkâtu'l-Mesâbih'de 2897 numarada Rezin'den olarak kaydedilmiş, Beyhakî'nin Şu'abu'l-İman'ından alındığı belirtilmiştir.

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/155.

322 Rezîn'in ilâvesidir. Münzirî'nin et-Tergîb ve't-Terhîb'inde kaydedilmiştir. (3, 27); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/155.

10. (381)- Hz. Ebu Hüreyre ve Hz. Ma'kıl İbnu Yesar (radıyallahu anhüma)'ın anlattıklarına göre, Hz.

Peygamber şöyle buyurmuşlardır:

"Muhtekirler ve cana kıyanlar aynı derecede haşrolacaklar. Kim Müslümanların herhangi bir şeydeki fiyatına müdâhale ederek pahalandırırsa, kıyamet gününde ateşin büyüğünde cezalandırılması Allah'a vacib olmuştur." 323

رَكَتْحا ِنَمو ،ٌمورحم ُرِكتحُملاو ،ٌقو ُزرم ُبلاَجلا] :لاق امُهنع ُ هاللّ

11

ى ِضر رمع نبا نعو ـ

نيزر ةسمخلا ثيداح‘ا هذه جرخأ

ماَذَجْلاو ِسْف“اِب ىلاعت ُ هاللّ ُهب َرَض ًاماع].

ط َنيِملسُملا ىلع

ىلاعت هاللّ همحو .

11. (382)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) buyurdu ki: "Pazara mal celbeden rızıklanır, muhtekir mahrum bırakılır. Kim mü'minlerin bir gıdasını onlara karşı saklar, ihtikâr yaparsa, Allah onu iflasa ve cüzzam hastalığına dûçâr eder."324

DOKUZUNCU BAB

AYIP SEBEBİYLE MALI GERİ VERMEYE DAİR

□ا [إنَّ رَجً: ابتاعَ غُمًا فأقامَ عندَهُ ما شاءَ اللّه ُ ثم وَ جَدَ بِهِ عَيْبًا

. هاللّ ُ عنه

1□

□ـ عن عائشة رِض ى

□ا رسول َاللّه ِ قد استَغَلَّ غُمِبِ، فقال َرسول :

فخاصمهُ إلى رسول ِاللّه ِ # فَرَدَّهُ عَلَيهِ، فقال َالرَّ جُلُ ي

أخرجه أصحاب السنن.

.[□اللّه ِ #: الخَرَاجُ بالضَّمَّان.

1. (383)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam bir köle satın aldı. Köle, Allah'ın dilediği kadar (bir müddet) adamın yanında ikâmet etti. Sonra adam kölede bir kusur tesbit etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek şikâyette bulundu ve eski sahibine iate etti. Eski sahibi:

"Ey Allah'ın Resûlü, (yanında kaldığı müddetçe) kölemi kullandı, ondan istifade etti" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Harac (menfaat), zâmin (kefil) olana aittir" buyurdu.325

AÇIKLAMA:

Hadisteki harac, menfaat, istifade, gelir manasınadır. Yani, köle, tarla hayvan gibi herhangi bir malı satın alan kimse önceden belirtilmeyen bir kusur bularak bilahare onu eski sahibine iade edip, ödediği parayı geri almak isterse bu hakka sahiptir. Satın aldığı andan geri verdiği ana kadar geçen zaman içerisinde -köleyi hizmetlenmek, hayvana binmek, tarladan ürün elde etmek gibi- elde edilen istifadeler onu satın alan müşterinindir. Çünkü, bu esnada o malın zâmini, satın alan müşteri idi. Yani, o mal telef olsaydı, müşterinin zararına telef olacaktı. İşte hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Bu mala kim zâmin ve kefil ise, kimin sorumluluğunda ise, ondan elde edilen menfaat de ona aittir" buyurmaktadır. Telef olma hâlinde onu satmış olana rücu etmek, onu da zarara ortak etmek söz konusu olmadığına, bütün zarara müşteri zâmin olduğuna göre, gelir de bu zarara zâmin olana yâni müşteriye aittir.

Ayrıca şu da ilâve edilebilir: Zarara zâmin olma dışında, köle olsun, hayvan olsun, kusuru tesbit edilen şeyin bakım ve muhafazası için yapılan masraf ve zahmetler de müşteri tarafından deruhte edildiği için, onlardan istifadesi normal hakkı sayılmaktadır.326

□ملام

#

□□2ـ يفو برخأ بئاسنلل: [أنَّ رسولَ اللّه ِ قضَىَ أنَّ الخراَجَ بالضَّماَنِ، وَ نَهب عنْ ربْح

مث هلغتسي دبعلا برتشي لجرلا وُه چنامضلاب جارخلا

» هلوق ريسفت :

و بذمرتلا لاق.[يَضمْن

323 Rezin'in ilavesidir. Münzirî'nin et-Terğîb ve't-Terhîb'inde kaydedilmiştir. (3, 27); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/156.

324 İbnu Mâce, Ticârât: 6, (2153). Bu son beş rivayeti Rezîn merhum tahric etmiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/156.

325 Ebu Dâvud, Büyû: 71, (3508, 3509, 3510); Tirmizî, Büyû: 53 (1285); Nesâî, Büyû: 15, (8, 254-255); İbnu Mâce, Ticârât: 43, (2242-2243); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/157.

326 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/157-158.

□يجد به عيباً فيرده علب الابائع، فالعلُة لمشترب، ‘ن العبد لو هلك َهلك من مال المشترب

. □ونحَ ْوذا من المسائل يكون فيه ِالخراج بالضمان

2. (384)- Nesâî'nin bir rivayeti şöyledir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) menfaatin, zâmin olana aid olduğuna hükmetti ve zâmin olmayan kimsenin menfaat talebini yasakladı.

Tirmizî hazretleri, "Menfaat, zâmin olana aittir" sözünü şöyle açıkladı: "Burada zâmin o kimsedir ki, bir köle satın alır, bir müddet onu hizmetlenir, sonra onda bir kusur tesbît eder ve bu sebeple köleyi satıcısına iâde eder.

Bu durumda, köleden hâsıl olan menfaat müşteriye aittir. Zira köle, şâyet helâk olsaydı, müşterinin malı olarak helâk olacaktı. Buna benzeyen bütün meselelerde menfaat, zâmin olana aittir."327

دَج َو ْنإ ِماَّيأ ُةَثَث ِقيِق َّرلا ُةَدْهُع] لاق□

هاللّ َلوُسر هنأ ُ ه □ # :

نع ُ هاللّ .

3□

ى ِضر رماع نب ةبقع نعو ـ□

اَذه ِهب َو ُهارَتْشا ُهَّنأ َةَنهِيَبلا َفِلُك ِث ًّثلا َدْعَب ًءاَد َدَج َو ْنإ َو ،ِةَنهِيَب ِرْيَغِب ٍلاَيَل ِث يف
َّد َر ًءاَد

دواد وبأ هجرخأ .

ءاَّدلا□].

3. (385)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Kölenin müddeti üç gündür. Şayet müşteri, bir hastalığa rastlarsa, herhangi bir delil ibraz etmeden köleyi satana geri verir. Üç günden sonra hastalığa rastlarsa, bu hastalığın, satın aldığı zamana ait olduğu hususunda delil ibraz etmesi gerekir." 328

AÇIKLAMA:

Bir kimse, köle veya cariye satın alınca akid sırasında satıcı, kölenin kusursuz olduğunu ifade etmemiş olsa, müşterinin ilk üç gün içinde gördüğü kusur, satıcının malındaki kusur sayılır ve köleyi, herhangi bir delil ibrazına ihtiyaç duymadan, eski sâhibine geri verebilir. Üç günden sonra göreceği kusurun, alış sırasında kölede bulunduğuna dair delil getirmesi gerekir. Hadis, fakihlere göre farklı yorumlara tâbi tutulmuştur. İmam Mâlik bu söylenen görüşü benimsemiş, ilâveten "Bayi, ayıptan berî olma şartını koşmadı ve cünun cüzzâm, alaca gibi, hastalıklardan selâmet müddeti bir yıldır. Bir yıl içerisinde bu çeşit ciddî hastalıklardan birine rastlamazsa satanın her çeşit sorumluluğu tamamen kalkar. Bundan sonra görülecek kusurlar yeni sahibinin sorumluluğuna terettüp eder. Esasen böyle bir yıllık sorumluluk, sadece köle için mevzubahistir.

Şâfiî hazretleri ise ne üç gün ne de bir yıl diye bir müddet tanımaz, hastalığa bakar. Eğer hastalık satın aldığı günden ihtilaf anına kadar geçen zaman içinde çıkması normal olan bir hastalıksa, yeminle birlikte satıcının sözüne itibar edilir. Satın aldığı günden ihtilâf anına kadar geçen zaman içinde husule gelmesi mutad olmayan bir hastalıksa, köleyi satana geri verir.

Ahmed İbnu Hanbel, satın alınan köle konusunda üç günlük müddetle ilgili hadisi zayıf bulur ve: "Müddet hususunda hadis yoktur" der.329

هنع ُ هاللّ□

ف□

ى ِضر□

وَع َنب ِنَمْح َّرلاَدْبَع َّنأ] فوع□

:

نب نمحرلا دبع نب ةملس بأ نعو ـ4□

ا

هَّد َرَف ٍج ْو َز َتاَذ اَهَدَج َوَف هٍدَع ِنب ِم ِصاَع ْنِم ًةَيراَج ى َرَتْشا□] .

4. (386)- Ebu Seleme İbnu Abdirrahmân İbni Avf anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh), Asım İbnu Adiy'den bir cariye almıştı. Cariyenin evli olduğunu anladı ve derhal geri verdi."330

AÇIKLAMA:

Cariye, efendisine helâl ise de, cariyenin evli olması hâli bu helâlliği kaldırır. İslâm, hiç bir surette bir kadından, cariye bile olsa, aynı anda iki kişinin istifadesine cevaz vermez.

Yukarıdaki rivayet, cariyede evlilik hâlinin, akdi satıcı aleyhine bozmaya yeterli bir kusur olduğu görülmektedir.

Rivayetten, bu kusurun akit sırasında beyan edilmemiş olduğu anlaşılmaktadır.331

327 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/158.

328 Ebû Dâvud, Büyû: 72, 3506; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/157-158.

329 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/159.

330 Muvatta, Büyû: 8 (2, 617); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/160.

331 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/159-160.

□ لاقف ِةَءا َربلا نَلَع ُهَعاَب□

و ٍمه ْرِد ِةَئامِنامثِب ًامُغ َعاَب ُهَّنأ] ا

مُهنع ُ هاللّ :

5□

ى ِضر رمع نبا نعو ـ□

بِنَعاَ :

ب ُلُج َّرلا َلاقَف ُهنع ُ هاللّ

همَسُت ْمَل ُءاَد ِمُغْلاِب ُ : ه

□ ى ِضر َناَمْثُع بلاِ اَمَصَتْخاَف ،بِل ِه□

عاَتْبا بِذَّلا□

نْبا نَلَع ُهنع ُ هاللّ

ى ِضر ُنامْثُع نَضَقَف ِةَءارَبْلاِب ُهُتْعِب ; هاللُّدْبَع َلاقف ى

ل ِههِمَسُي ْمَل ٌءاَد ِهِب َو ًادْبَع .

هعاَبَف ُهَدْنِع َّحَصَف َدبَعْلا َعَجَت ْراَف ِفِلْحَي ْنأ َبأَف ُ ه

مَلْعَي ٌءاَد اَم َو َدْبَعْلا ُهَعاَب ْدَقَل ُهَل َفِلْحَي ْنأ َرَمُع .

. كلام امهجرخأ .

مه ْرِد ِةَئاَمْسِمَخ َو ٍفْلأِب َكلذ َدعَب]

5. (387)- İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "Kendisi, sekizyüz dirheme bir köle satar ve satarken

"kusursuz" olduğunu söyler. Ancak, satın alan kimse bilahere:

"Kölede bir hastalık var bana söylemedin" der. İhtilaf Hz. Osman (radıyallahu anh)'a götürülür. Adam:

"Kölede hastalık olduğu halde, haber vermeksizin bana sattı" der. Abdullah (radıyallahu anh):

"Ben onu ‘kusursuz' olarak sattım" der. Hz. Osman (radıyallahu anh) sattığı zaman kölede kusur olduğunu bilmediğine dair yemin etmesine hükmetti. Abdullah yemin etmekten imtina ederek, köleyi geri aldı. Köle yanında sıhhate kavuştu. Sonra onu yeniden sattı ve bu sefer bin beş yüz dirhem aldı."332

ONUNCU BAB

AĞACI VE MEYVEYİ SATMAK, SATILAN KÖLENİN MALI VE MALA GELEN MUSİBETE DÂİR

□نَ :

نَ ْعاَب ،َيفو ةياور م :

قول ُم #

ل [سَمَعِتْ ُرسول َاللّه ِ ي

: ه ُ عنهُما قا

اللّ

1□

□ـ عن ابن عمر ضِ ى

□ى باَعَ ُ إ َّ أن

□اَبتا َعاَ نخَ ٍّ قد ْ أبَّ َر ت ْفَثَمَ ُر ها لِلبَاَئعِ ِ إ َّ أن ْ يَشْتَرِ ط َالمبْتاَعُ، و َمن ِ ابتاَعَ َعبد ًا فمَاَلُه ُلِذَّ

. والتأبيرچ التلقيح

سل

ةت

.

»

ا أخرجه .[ُ يَشْتَرِ ط َالمبْتاَعُ

1. (388)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle sölediğini işittim:

"Kim döllemesi yapılmış bir hurmalık satarsa (bir başka rivayette *satın alırsa) bunun meyvesi satana aittir. Satın alan kendisinin olacak diye şart koşmuşsa o hâric (bu durumda meyve müşterinindir). Kim de bir köle satarsa, kölenin malı satanındır, burda da satın alan "benim olacak" diye*

şart koşmuşsa o hâriç, bu takdirde kölenin malı varsa müşterinin olur." 333

هْتَباَصاَأَف ًارْمَت َكيِخأ ْنِم َتْعِب ْنإ :#ِ هاللّ ُلوُسر َلاق] :لاق ُهنع ُ هاللّ□

2□

ى ِضر رباج نعو ـ□

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ٍهقح ِرْيَغِب َكيِخأ َلاَم ُذُخْأَت َمِب ،ًائْيَش ُهْنِم َذُخْأَت ْنأ َكَل ُل ِحَي ًَف ٌةَحِئاَج

لاملا مذو لخبلا باتك .

هاللّ لوسر رمأ :ةياور يفو.ىئاسنلاو #:

حِئا َوَجلا ِعْض َوِب□

2. (389)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir din kardeşine yemiş satsan sonra da buna bir âfet gelse, ondan bir şey alman sana helâl olmaz. Kardeşinin malını hakkın olmadığı halde nasıl alırsın?"334

Bir başka rivayette: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âfetle gelen zararın hesaptan düşülmesini emretti"

demiştir.335

AÇIKLAMA:

Satılan meyve henüz müşteri tarafınan ağaçtan toplanmadan dolu, fırtına, çekirge, susuzluk gibi insan dahli bulunmayan bir âfete mâruz kalarak zarara uğrarsa bunun zararı satıcıya mı aittir, satın alana mı? şeklinde âlimler farklı görüşlere sahiptir.

1- Mâlikîler toplanmayan malın satıcının garantisinde olduğu kanaatindedir.

2- Ahmed İbnu Hanbel: "Gelen zarar üçte birden azsa müşteri çeker, fazla ise satıcı" der. Zararın miktarı hususunda ihtilaf edilirse satıcının sözü esastır.

332 Muvatta, Büyû: 4, (2, 613); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/160.

333 Buhârî, Büyû: 90, 92, Şürb: 17, Şürût: 2; Müslim, Büyû: 77, (1543); Muvatta, Büyû: 9 (2, 617); Tirmizî, Büyû: 25, (1244); Ebû Dâvud, İcâre: 44, (3433, 4434); Nesâî, Büyû: 75, (7, 296); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/161

334 Müslim, Müsâkat: 14, (1554); Ebû Dâvud, İcâre: 24, (3574), 60, (3470).

335 Müslim, Musâkat: 17; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/162.

3- İmam-ı Âzam ve Şâfiî hazretleri ve Zâhirîler "Müşteri teslim almışsa, afetle gelen zararın tamamı müşteriye aittir, teslim almadan önce gelirse satıcıya aittir"derler. Teslimden maksad müşteri ile malın başbaşa kalmasıdır.

336

CİMRİLİKLE İLGİLİ BÖLÜM

لوقي وهو ُهنع ُ هالّ□ :

[هرَذ وُبأ َّرَمف ٍشيرُق ْنم ٍرفن يف ُتنُ

ك لاق

سيق نب فنح ا' نع ـ1□ :

□ ى ِضر□

ج ُرْخَي تَّح ْمِهِدَحأ ْندث ِةَمَلح نَلع ُعَضوُيَف َمَّنَهَج ِراَن يف ْمِهْيَلَع َنمْحُي ٍفض َرِب َني□ ِزناَكُلا ِرهِشَب

م ْوَقْلا َعَض َوَف ؛ُل َزْل َزَتي ِهِيْدَث ِةَمَلح ْنِم َج ُرْخَي تَّح ِهِفِتَك ِضْغُن نَلع ُعَضوُي َو□ ،هِفِتَك ِضْغُن ْنِم

ا :

م ُتْلُقَف ةَي ِراَس بلاِ َسلَج تَّح ُهُتْعَبَّتاَف َرَبْدأف ،ًائْيَش ِهْيَلاِ َعَّج َر ْمُهْنِم ًادَحأ ُتْيَأ َر اَمف ْم ُهَسُؤُ ُر

□ ِء َ نوُلِقْعَي َنائْيَش ؛ًائْيَش تَّنإ بِلِيلَخ اَبأ ِمساَقْلا Œ□ َلاَقف : تَّنإ ؤه

.□ ِء ًإ َّرك ِ اوُه اَم ُتْلُق ُمهَل

Œ□ َر ُتْيَأ ُتَّو

: □□ا ُرُسَي ّنِب ِتَّنأ ِلي ِمْثَلِه ُهَبَذ ًأنْفُقِه ُكَلُّه إ

م َلاَقف ؛اه َرَأ ُتلقف ؟ًادُحأ ى َرتأ : َلاَقف ُه تْبجأف ِبناَعد

“ شي َرُق ْنِم َكِنا َوْ□ □ □

: خ َو َكلاَ

م ُتْلُق ً ا

ُئيَش َنوُلِقْعَي َ اَيْنُّدلا َنوُعَمْجَي ِء .

Œ□ َت ً َةت َدَناَيِر ، ُمَث ّ ُوه

هللِاب َقْحلأ تَّح ِنيِد ْنَع ْمِهيِتْفَتْسأ ًَو اَيْنُد ْنَع ْمُهَلأْسأ َكهِب َر َو ؛ َلاَق ؟ْمُهنِم ُبي ِصُت َو □ ْمِهي ِرَتْعَت

انَمَث َناَك اَذإَف ،ًةنوْعَم َم ْوَيْلا ِهيِف َّنإَف ُ : هْذُخ َلاَق ؟ِءاطَعْلا اَذه يف ُلوُقت اَ : م ُتْلُق□
َلاَق .ِهِلوُس َر ًّ َو

□ ناخيشلا هجرخأ .

هْعَد َف َكِنيِدِل].

1. (390)- Ahnef İbnu Kays anlatıyor: "Ben Kureyş'ten bir grubla oturuyordum. Oradan Ebu Zerr (radıyallahu anh) geçti. Şöyle diyordu:

"- Mal biriktirenleri, cehennem ateşinde kızdırılan taşlarla müjdele. Bu kızgın taşlar onların her birinin memelerinin uçlarına konacak, tâ kürek kemiklerinden çıkacak; kürek kemiklerine konacak, ta meme uçlarından çıkacak. (Böylece) çalkalanıp duracaklar" dedi. Bu konuşmayı dinleyenler başlarını indirdiler. Onlardan hiçbirinin bu adama cevap verdiğini görmedim. Bunun üzerine adam dönüp gitti. Ben de peşinden onu takip ettim. Nihayet bir direğin dibine oturdu.

- Bu adamların, senin kendisine söylediklerinden hoşlanmadıklarını görüyorum, dedim. Şu cevabı verdi:

- Bunların hakikaten hiçbir şeye aklı ermiyor. Dostum Ebu'l-Kâsım (aleyhissalâtu vesselâm) bir keresinde beni çağırdı. Yanına varınca bana:

- *Uhud'u görüyormusun?* dedi.

- Evet görüyorum dedim. Bunun üzerine:

- Bunun kadar altınım olmasını istemem, (olsaydı) üç dinar müstesna hepsini infak ederdim, buyurdu. Ebu Zerr (radıyallahu anh) önceki sözünü te'kiden:

- Bu (Kureyşliler var ya) dünyayı topluyorlar hiçbir şeye akılları ermiyor, dedi. Ben:

- Seninle bu Kureyşli kardeşlerinin arasında ne var ki, onların yanına uğramıyor, onlardan birşey almıyorsun?

dedim. Ebu Zerr:

- Hayır! Rabbine yemin ederim, taa Allah ve Resûlüne kavuşuncaya kadar ben onlardan ne dünyalık isterim ne de kendilerine din nâmına bir şey sorarım, dedi. Ben tekrar:

- Şu ihsan meselesi hakkında ne dersin? dedim.

- Sen onu al. Çünkü, bugün onda bir nafaka var. Ancak, bu ihsan dinin karşılığında yapılırsa, bırak alma, dedi.337

أَ ِحأ ُّب ْنأ َنوُكَي بِل :

َوُه َينْظُرُ إِلا أُحدٍ فَقَالَ م □ #

ُنْتُ أمشِب َعَم ِلوُسر هالّ ِ و]

ك :ةياور يفو ـ2□

هالّ ِدابِع يف ِهِب َلوُقأ ْنأ ّاإ ٍنْيَدِل ُهُدُص ْرأ ًارانيِد ٌإ ّرانيِد ُهْ نِم يِدْنِع َو ،ٌةثِلاَث ّتَلَع ى ِ ً □ اَبَهَذ ُتْمِسْ

.

هِلاَمِش ْنَع اَذَكَه َو ،هِنيِمَي ْنَع اَذَكَه َو ،هْيَدَي َنْيَب اَذَح اَذَكه□[

هفرط بلي يذلا قيقرلا مظعلا :ليقو ،ُه ًٍعأ چفتكلا ُضْغُن َو .

2. (391)- Bir başka rivayette şöyle denmiştir:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber yürüyordum. O, Uhud dağına bakıyordu. Bir ara:

"Evimde üç gece kalacak altınım olsun istemem. Ancak üzerimdeki bir borç sebebiyle tek dinarı koruyabilir, geri kalanın da Allah'ın kullarına şöyle şöyle dağıtılmasını emrederdim" dedi ve elleriyle önüne, sağına soluna dağıtma işareti yaptı."338

336 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/162.

337 Buhârî, Zekât: 4; Müslim, Zekât: 34. (992); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/163-164.

338 Buhârî, Zekât: 4; İstikrâz: 3, Bed'u'l-Halk: 6; İsti'zân: 30, Rikâk: 13, 14; Müslim, Zekât: 34 (992); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/165.

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayet Ebu Zerr Gıfarî hazretlerinin mizacına muvafık bir mahiyet arzeder. Ebu Zerr hazretleri (radıyallahu anh) Ashab arasında son derece zâhid bir zattır. Onun nazarında dünya servetlerinin, tereffühün hiçbir değeri yoktur. Mal biriktirmek, lüks, debdebe ona göre haramdır. Onun, zühd mesleğindeki ifratı sebebiyle Ashab'ın büyük çoğunluğundan ayrılarak, ümmetin çoğunluğuna tavsiye edilmeyecek hususî bir yolda gitmiş olduğunu ayrıca belirteceğiz.

Nevevî hazretleri, yukarıdaki rivayette Ebu Zerr (radıyallahu anh)'in kendi mezhbine delil bulduğunu söyler.

Çünkü ona göre, ihtiyaçtan fazla mal biriktirmek, Kur'ân'da haram olduğu belirtilen kenz'dir. Halbuki ümmetin sevkedileceği cadde-i kübra cumhurun yoludur. Cumhru-u ulema ise zekatı verilen malı kenz kabul etmez, helal addeder. Ashabtan pekçoğu ticaretle meşgul olup büyük sermaye biriktirmiştir. Ama onlar zekatını verince buna kenz dememişlerdir, haram addetmemişlerdir.

Kadı İyaz, Ebu Zerr'in tutumunu şöyle yorumlar: "Sahih olan şudur ki, Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh)'in inkâr ettiği husus, Beytü'l-Mal'den kendileri için mal alıp bunları yerli yerine harcamayan sultanlarla ilgilidir."

Nevevî haklı olarak buna katılmaz ve bu yorumun yanlış olduğunu söyler. "Çünkü der, Ebu Zerr (radıyallahu anh) zamanındaki sultanlar onun dediği gibi değillerdi. Onların Beytü'l-Mâl'e ihanetleri yoktu. Onlar Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallahu anhüm ecmain) idiler. Nitekim Ebu Zerr (radıyallahu anh) Hz.

Osman'ın sağlığında 32 hicrî yılında vefat etmiştir."

Bu meseleyi, Ashâbın arasında mevcut diğer ihtilâflı mes'elelerden biri gibi görmek en uygundur. Onların hepsi ayet ve hadisleri yorumlamada, ictihad yapmada yetki sâhibidirler. İsabet de edebilirler hata da. İsabetin mi'yarı çoğunluğun tercihidir. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ümmetin dalâlet üzerinde ittifak etmeyeceğini müjdelemiştir. Dolayısıyla, Ebu Zerr (radıyallahu anh)'in görüşünü tercih ve iltizam ederiz.

Zamanımızda bir kısım Müslümanlar, Ebû Zerr hazretlerinin para ve lüks karşısındaki tutumunu, kendi siyasî görüşlerine uygun bularak, diğer sahâbeleri alçaltıcı bir tavırla, Ebu Zerr (radıyallahu anh)'i tebcîl cihetine gidiyorlar. Mâkul ve İslâmî bulmadığımızı belirtmek isteriz. Ehl-i Sünnet, Ashabtan hiçbirine küçültücü tavır takınmayı tasvib etmez. Böylesi bir ayırım gulat-ı Şia'nın işidir.339

□ أَمَّلف ِةَبْعَكلا ِهِلِظ يف ٌسِلاَج َوُه

و ِ هالّ ِلوُس َر ىلإ ُتْيَتأ] ل

: اق ُهنع ُ هالّ

3□

□ـ نعو ىبأ ذرز ىضِر

□رأَ َلوُس هالّ ِ # فدِاَك ىبأَ و أَمهبِ ؛ نَم ْمُه ؟ َقاَل : مُه :

ر َ اْبنِ َقاَل : مُه ُ' ا خْسَرُ ونَ و َ ر بِهُ الكعْبَةِ . قَلَتُ ي

□نو َأمْو َ ا ًّا مَن َقاَل هكَذا َو هكَذا وهكَذا تَ ً تَ مَرَّ اتِ منْ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ منْ خَلْفِهِ وَ عنْ يَمِي ِنهِ ا كْثَرُ'

□ا مِنْ صَاحِ بِ إبِلِ و َ بَقرٍ َو غَنَمٍ ً َيؤُدِّ هب زَ كَاتَهَا إِ ًّ جَاءَتْ يَوْ م .

و َ عنْ شِمَالِهِ ، وَ قَلِيلٌ مَاهُمْ م

□□

□ل ا نَفِدتْ أُخْرَاها عَادَتْ عَلَيْهِ

القِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا كَانَتْ وَ أَسْمَنَهُ تَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَ تَطَؤُهُ بِأَظْ ًفهَا ك م

. أخرجه الخمسة إ أبا داود، واللفظ لمسلم .

[□أَوْ ها حتّ يقْضِ ى بَيْن َ النَاس

3. (392)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'nin gölgesinde otururken yanına geldim. Beni görünce:

"Kâbe'nin Rabbine kasem olsun onlar zararda" buyurdu. Ben:

- Ey Allah'ın Resûlü, annem babam sana feda olsun, onlar kimlerdir? dedim. Buyurdu ki:-

"Onlar malca çok olanlardır. Ancak -eliyle ön, arka, sağ ve sol taraflarını göstererek- *şöyle şöyle bol bol vermelerini emredenler müstesna"* dedi ve hemen ilâve etti:-

"Böyleleri ne kadar az! Şunu bilin ki, devesi, sığırı, davarı olup da zekâtını vermeyen her insan kıyamet günü, o malları, mümkün olan en iri ve en

semiz şekilde karşısına çıkıp, sırayla boynuzlarıyla toslayacak, ayaklarıyla çiğneyecek. Sonuncusu da bu muameleyi yapınca birinci tekrar başlayacak. Bu hal, insanlar arasındaki hüküm bitinceye kadar devam edecek." 340

AÇIKLAMA:

Nevevî bu hadisten şu hükümlerin çıkarıldığını belirtir:

1- Sadaka hayır olan her şeyde câridir, iyiliğin tek şubesine münhasır değildir. Hadis, sadakanın her çeşidine teşvik etmektedir.

2- Yemin teklif edilmeden yemin etmek câizdir, hatta bunda, bir emrin te'kidi veya bir maksadın tahakkuku gibi herhangi bir maslahat varsa müstehabdır. Keza, meselede ihtiyârîliği, câiz olma durumunu nefyetmek için de 339 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/165-166.

340 Müslim, Zekât: 301, (590); Buhârî, Eymân: 3, Zekât: 43; Tirmizî, Zekât: 1, (617); Nesâî, Zekât: 2, (5, 10-11); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/166-167.

yemin etmek gerekebilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde bu maksadla yapılan yemin çoktur.

3- Yeri gelince "Annem babam sana feda olsun!" cümlesini kullanmak câizdir.

4- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in eliyle arka, ön, sağ, sol cihetlerine işaret buyurması, mühim bir harcama ihtiyacı hangi maksadla çıkarsa, nereden gelirse derhal infak etmek gereğine işarettir.341

] كله اَمَّنإف ّ َحُشلاو ْمُكاَّيإ :َلاقف # هاللّ ُلوسر َبَط

خ ل

اق امُهنع ُ هاللّ :

4

ى ِضر رمع نبا نعو ـ

دواد وبأ هجرخأ .[او ُرَجَفَف ِروُجُفْلاِب ْمُه َرمأ َو ،اوُل ِخَبَف ْمُه َرمأ ،هحُّشلاِب ْمُكَلبَق َناك .
ْنَم

4. (393)- İbnu Ömer anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize hitab ederek şöyle buyurdular:

"Sıkılık huyundan kaçının. Zira sizden önce gelip geçenler bu huy yüzünden helâk oldular. Şöyle ki: Bu huy onlara cimrilik emretti, onlar hemen cimrileşiverdiler, sıla-ı rahmi kesmelerini emretti, hemen sıla-ı rahmi kestiler, doğru yoldan çıkmayı (fücur) emretti, hemen doğru yoldan çıktılar." 342

AÇIKLAMA:

Sıkılık diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "şuhh"dur. Cimriliği de içine alan bir huyu ifade eder. Bu huy, pek çok fenalıkların kaynağı durumunda olan bencilliğe benzetilebilir. Nitekim bencil insan, maddî mânevî her imkânı kendi kaprislerini tatmine sarfederek pekçok beşerî müesseseleri yıkar, sosyal bağları koparır. Sözgelimi sıla-i rahm, yakınlara ilgiyi, hediyeleşmeyi, ihtiyaç sahibine yardımı gerektirir. Bencillikle cimrileşen bunları kaldırır atar.

Fücuru bazı âlimler "yalan", bazı âlimler "zina" olarak anlamışlar, biz "doğruluktan ayrılma" diye tercüme ettik.

Demek ki, insan sıkılığa, bencilliğe düştü mü, nefsin hâris hissiyatını tatmin yolunda pekçok fenalıkların kapısını açmış, birçok hayır kapılarını da kapamış olmaktadır.343

: يف ِنَاعِمَتْجَت َ ِنَاتَلْصَ

خ # هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهنع ُ هاللّ

5□

ى ِضر يردخلا ديعس ىبأ نعو ـ□

نذمرتلا هجرخأ .

قْلُخلا ُءوُس َو ،ُلْخُبْلا :ٍنِم ْؤُم□] .

5. (394)- Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İki haslet vardır ki bir mü'minde asla beraber bulunmazlar: Cimrilik ve

kötü ahlâk." 344

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif, bu iki vasfın mü'minde beraberce bulunmaması gereğini ifade etmektedir. Türbüştî'nin açıklamasına göre, bu hadisten murad, mezkur iki huyun kâmil seviyede güçlenmiş olarak bir araya gelmeleridir.

Öyle ki kişi ondan bir an olsun kendini kurtaramaz. Her an bu huylar kişide mevcuttur ve kişinin bunlardan bir rahatsızlığı, bir şikâyeti de yoktur. Bilakis râzıdır.

Öyle insanlar var ki bazan cimrilik edip, ara sıra kötülük işler sonra da pişman olup üzülür, veya nefsi bir kısım cimrilik ve ahlâksızlıklara çağırdığı halde vicdânı ve sağduyusu buna karşı koyar ve bir iç mücâdelesine girer. Şu halde bu durumda olan kimse hadisin tahdidine dâhil değildir. Her mü'minin bu hallerle imtihan edildiği söylenebilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), müminleri cimriliği prensip olarak benimseme kötü huyuna karşı uyarmaktadır.345

□□ةَنْتِف ٍةَّمأ هِلُكِل ّنإ : ُلوُق #

ي ِ هالّ َلوسر ُتْعِمَس] :لاق ُهنع ُ هالّ

6□

ى ِضر ٍضايع نب بعك نعو ـ□

هححصو ىذمرتلا هجرخأ .[ُلاَمْلا ىِتَّمأ َةَنْتِف ّنإ َو .

6. (395)- Ka'b İbnu İyâz (radıyallahu anh) anlatıyor; "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şöyle derken işittim:

"Her ümmet için bir fitne vardır, benim ümmetimin fitnesi de maldır." 346

AÇIKLAMA:

---

341 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/167.

342 Ebû Dâvud, Zekât: 46, (1698). H; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/167.

343 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/167-168.

344 Tirmizî, Bir: 41, (1963). H; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/168.

345 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/168.

346 Tirmizî, Zühd: 26, (2337); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/168-169.

Tirmizî'nin sahih olduğunu belirttiği bu hadisle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "mal" konusuna dikkat çekmiştir. Şârihler, hadiste geçen "fitne'yi dalâlet ve masiyet, yani sapıtma ve Hakk'a isyan olarak anlarlar. Yani bu ümmeti hak yoldan ayıracak, İslâm'dan uzaklaştıracak en mühim âmil "madde ve mal" olmaktadır. İslâm düşmanı gizli ve açık komitelerin, mahallî ve beynelmilel teşkilatların Müslümanları ayartabilmek için en ziyade

"madde"ye dayandıklarını müşahede ettikçe, nice yakınlarımızın, bu vatan evlatlarının maddî menfaat sebebiyle dinden koptuklarını gördükçe, *"Kâfirler mallarını, Allah'ın yolundan insanları alıkoymak için sarfederler ve daha da sarfedeceklerdir."* (Enfal: 8/37) âyetinin teyidini görmekle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın benzeri ihbaratında ortaya çıkan gaybtan haber mucizesi karşısında hayranlığımızı ifade etmekten kendimizi alamıyoruz.

Bu ve bundan sonra da göreceğimiz bir kısım hadisler, yanlış yoruma sebep olmamalı. İslâm temelde servete, kuvvete karşı değildir. Bilakis, pekçok hadis Müslümanı kazanmaya teşvik eder. Dinimizin mühim bir parçasını teşkîl eden zekât, sadaka gibi farz ve mendup emirlerin yerine getirilmesi, cihad vazifesinin başarıyla yürütülmesi hep "mal"a, mal sahibi olmaya bağlıdır. Keza:

"Veren el alan elden üstündür", "Kuvvetli mü'min, Allah nezdinde zayıf mü'minden daha hayırlı, daha üstün, daha sevgilidir", "Müttakî olana zenginliğin bir zararı yoktur" gibi hadisler,

"(Ey mü'minler!) onlara karşı gücünüzün yettiğince -Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanlarınızı ve bunların dışında Allah'ın bilip, sizin bilmediğinizi yıldırmak üzere kuvvet ve savaş atları hazırlayın" (Enfal:8/60), gibi âyetler Müslümanı çalışmaya, kuvvetli olmaya teşvik etmektedir.

Öyle ise, "mal" ve "madde"yi kınayan ifadelerin gayesi, bunların, her an uyanık olunmadığı takdirde ahlâki ve dinî hayatımızda sebep olacağı sefahat ve düşüklüklere karşı uyarmaktır.

Unutmayalım ki, bütün terakki ve kalkınma hareketleri yoksulluk ve darlıktan doğduğu halde, duraklama ve gerileme hareketleri de doruk noktasına ulaşan bolluk ve zenginliğin getirdiği rehavet ve sefâhetle başlamaktadır. Bunun en güzel örneği Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kurduğu İslâm devletidir.

Zaman zaman açlıktan düşüp bayılan, açlığını hafifletmek için karınlarına taş bağlayan insanlar, onun temelini atıp, kısa zamanda üç kıtaya uzanan bir devlet hâline getirmişlerdir. Kezâ tarihçiler Osmanlı Devleti'nin duraklamasını Kanunî ile başlatırlar, halbuki, diğer açıdan Kanunî gelişmenin zirvesini temsil eder.

Şu halde Allah elçisi, ezelî ve ebedî hakikatların tebliğcisi olan Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)in "mal"

ve "madde" karşısındaki uyarılarına iyi kulak vermek, onları iyi anlamak gerektir:

"Allah'a kasem olsun sizin için fakirlikten (darlıktan) korkmuyorum. Sizin için öncekilere genişleyip (bollaştığı) gibi size de dünyanın genişleyip bollaşmasından, onlar gibi sizin de dünyalık yarışına düşmenizden, dünyalığın onları helâk ettiği gibi, sizi de helâk etmesinden korkuyorum."

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "mal" karşısındaki tutumunu kavramada şu hadisi görmemiz yeterlidir:

"İnsanlar dünyalık karşısında dört kısımdır: Bir kul vardır, Allah ona mal ve ilim vermiştir, o bu mal hususunda Allah'tan korkar da onu sıla-ı rahimde harcar, malda mevcut olan Allah'ın hakkını bilir ve yerine getirir. İşte bu en yüce mertebeyi elde eder.

Bir diğer kul vardır, Allah ona ilim vermiştir fakat mal vermemiştir, ancak iyi niyet sâhibidir, şöyle der: Eğer malım olsaydı falanca gibi hayır yollarında harcayacaktım. Allah onu niyyetiyle kabûl eder ve ecir yönüyle önceki ile eşit olur.

Bir üçüncü kul vardır, mal sahibidir, ancak Allah ilim vermemiştir, malını şehvet yolunda câhilâne harcar. Ne Rabbinden korkar ne de onunla sıla-i rahimde bulunur. Malda mevcut Allah'ın hakkını da bilmez. Bu en fena bir mertebedir.

Dördüncü bir kimse daha vardır. Allah ona ne mal ne de ilim nasib *etmiştir. Ancak, sefihlere gıbta ile: "Eğer param olsaydı der, falanca gibi harcar onun gibi yaşardım." Bu da niyyeti ile o sefih gibi olur ve günahta eşit olurlar."* 347

يف اوُبَغ ْرَتَف َةَعْيَّضلا اوُذ ِخَّتَت # ِ هاللّ لوسر لاق] ل

اق ُهنع ُ هاللّ :

7□

ى ِضر دوعسم نبا نعو ـ□

عرزلاو ضر ا‘ انه چةعيضلاب دارملاو.

نذمرتلا هجرخأ ا□ «

يْنُّدلا□].

7. (396)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Çiftlik edinmeyin, dünyaya bağlanır kalırsınız." 348

AÇIKLAMA:

Çiftlik diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı day'a'dır. Bağ-bahçe, ekim tarlası, köy mânalarına gelir. en-Nihâye'de, kişinin geçimini sağladığı san'at, ticaret, ziraat vs. her çeşit meşguliyete da'a denebilmektedir.

347 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/169-170.

348 Tirmizî, Zühd: 20, (2329); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/171.

Kamus'ta akar ve işletilen araziye day'a dendiği belirtilir. Hülâsa dünyanın hayatının idamesi için gerekli olan kazanç vasıtalarının hepsini anlamak bile mümkün. Yasaklanan husus, dünyevi kazanç bahanesiyle âhireti, Allah'ın zikrini unutmaktır. Çünkü dünyaya aşırı ilgi, öbürüne mâni olmaktadır. Halbuki ayet-i kerime: *"(Öyle adamlar) vardır ki onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namaz kılmaktan, zekat vermekten alıkoymaz..."* (Nur: 24/37), buyurmaktadır.349

□ رُثاَكَّتلا ُمُكاَهْلأ ُأرْقَي َوُه□ .

و هاللّ َلوسر ُتْيَتأ] ل

اق ُهنع ُ هاللّ :

8□

ى ِضر ريخشلا نب هاللّدبع نعو ـ□

أ □

و ، ُتْيَلْبأَف َتْسِبَل ْوأ ، ُتْيَنْفأَف َتْلَكأ اَم َّإ َكِلاَم ْنِم َمَدآ َنبا اَي َكَل ْلَه َو ؛ِيلاَم َمَدآ ُنبا ُلوُقَي : َلاقف

ئاسنلاو يذمرتلاو ملسم هجرخأ ؟ .

ُتْيَضْمأَف َتْقَّدَصَت□].

8. (397)- Abdullah İbnu'ş-Şihhîr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Elhâkümü'ttekâsür sûresini okurken yanına geldim. Bana:

"İnsanoğlu malım malım der. Halbuki âdem-oğlunun yiyip tükettiği, giyip eskittiği ve sağlığında tasadduk edip gönderdiğinden başka kendisinin olan neyi var? (Gerisini ölümle terkeder ve insanlara bırakır.)" 350

ٍدْبَع َنِعُل ،ِراَنيهِدلا ُدْبَع َنِعُل :# هاللّ ُلوسر لاق] ل□

اق ُهنع ُ هاللّ :

9□

ى ِضر ةريره يبا نعو ـ□

يذمرتلا هجرخأ .

َمَه ْرهِدلا□].

9. (398)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle söyledi:

"Altına tapanlar mel'undur, gümüşe tapanlar mel'undur." 351

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif para biriktirmekte hırs gösterenleri lanetlemektedir. Meşru olarak kazanmanın helâl olduğunu daha önce (395 numaralı hadiste) belirtmiştik. Yasağın şiddetini ifade için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hem lânet olsun, yani "Allah'ın rahmetinden uzak olsun" diyerek, hem de bu işi yapanları "altın ve gümüşe tapanlar"

diye tehzil edici bir teşbihte bulunarak yapmıştır.

Para kazanmada gayr-ı meşruluğun ölçüsü, "hırs"tır. Yani paraya aşırı bir hırs gösterip haram-helal demeden sâdece kazanmayı düşünen, zekâtını vermeden, hayır yolunda harcamadan sadece çoğaltmayı düşünen kimse paraya tapıyor demektir. Zira mükerrer âyet ve hadisler mü'mini Allah ve Resûlü (radıyallahu anh)'nün sevgisini her çeşit sevgiden üstün tutmaya dâvetle bunu emrederler. Hatta bir hadislerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) *"Din sevgi ve buğzdan başka birşey değildir"* buyurur. Şu halde para sevgisi Allah sevgisinden öne geçti mi, bu ona tapmadır. Para kazanma meşgaleleri yüzünden ibadeti terketmek, kazanılan paranın zekâtını tam olarak gönül hoşluğuyla ödememek gibi durumlar para sevgisinin Allah ve Resulüne olan sevgiye galebe çaldığını gösterir.

Şârihler, hadiste "altın ve gümüşe sahip olanlar" veya "cem edenler"in zikredilmemiş olmalarına dikkat çekerler, çünkü, belirttiğimiz gibi suç olan "para kazanmak" değildir, "tapınmaya düşmek"dir, para sebebiyle Allah'ı unutmak, tuğyan etmektir.

Hadiste "altın" ve "gümüş"ün zikri, dünyevî serveti bunlar temsil ettiği içindir. Değilse, her çeşit madde düşkünlüğü buna dâhildir. Nitekim günümüzde dolar, apartman dairesi, arsa, fabrika vs. düşkünleri çoğalmaktadır.352

ن مِ هْيَلاِإ ُّبَحأ ِهِث ِرا َو ُلاَم ْمُكُّيَأ :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهنع ُ هاللّ

11

ى ِضر دوعسم نبا نعو ـ

مَّدَق ُهَلاَم َّنِإف :َلاَق ،ِهِث ِرا َو ِلاَم ْنِم ِهْيَلاِإ ُّبَحأ اَم ُهُلاَم َّإ ٌدَحأ اَّنِم اَم ِ : هاللّ َلوُسر اَي

اوُلاَق ؟ِهِلاَم

ىئاسنلاو ىراخبلا هجرخأ .

رَّخأ ِهِث ِرا َو ُلاَ مَو].

10. (399)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir keresinde,

"Hanginiz, vârisinin malını kendi malından daha çok sever?" diye sordu. Cemaat:

"Ey Allah'ın Resûlü, içimizde, herkes kendi malını vârisinin malından daha çok sever" dediler. Bunun üzerine:

"Öyleyse şunu bilin: Kişinin gerçek malı hayatında gönderdiğidir. Geriye koyduğu da vârislerinin malıdır." 353

---

349 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/171.

350 Müslim, Zühd: 3, 4, (2958); Nesâî, Vesâya: 1 (6, 238); Tirmizî, Tefsîr, Tekâsür: (3351); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/171.

351 Tirmizî, Zühd: 42, (2376); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/171.

352 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/172.

353 Buhârî, Rikak: 12; Nesâî, Vesâyâ: 1, (6, 237-238); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/172-173.

ءاَ َمُعاَويِةُ ُلاِإ ىبأ ِبَاه ش م ُنب ِعُتْبَةَ َو َهُو َمر ِيضُ َعيُوُده ُ َفَو َجَده]

11ـ وعن أبا وائل قال: ج

ابي ُكُبِيَك ؟ َوا جَعُ ُيشُْزِ ُك: أم ُح ر ُص ُعَلن الدُّنْيَا؟ قال َكَّ ً، و َلكِن ُر َسُوُل اللّه : َاخاَل ُ مَا
يبَكِب فقاَل ي

الْماَل

لوُقَي ُهُتْعِم□ :

عْمَج ْن ِم ْمُكَدَحأ يِفْكَي اَمَّنإ□

س َلاق : َكاَذ اَم َو َلاق□

هِب ْذُخآ ْمَل ًاذْهَع اَنْيَلإ َدِهَع□.

دازو ى

. □ ئاسنلاو يذمرتلا هجرجأ .[ُتْعَمَج ْدَق َم ْوَيْلا يِنُد ِجأ .

و ىلاعت ِ هاللّ ِليِبَس يف ٌبَك ْرَم َو ٌمِداَخ

يأ چ

ك ُزئشي ً ا□

.

مَه ْرِد َنيِث ً َت َغلَبَف َفهلَخ اَم َله ِصُح َتاَم أَّملف :لاق ىلاعت هاللّ همحر نيزر «

كقلقي .

11. (400)- Ebû Vâil anlatıyor: "Hz. Muâviye (radıyallahu anh) bir gün Ebu Hâşim İbnu Utbe'ye uğradı. Maksadı geçmiş olsun ziyaretinde bulunmaktı, çünkü Ebu Hâşim hastaydı. Yanına varınca ağlar buldu.

"Ey dayıcığım niye ağlıorsun? Dayanamadığın bir ağrı veya dünyaya karşı bir hırs mı seni böyle ağlatıyor?"

diye sordu. Ebu Vâil:

- Hayır, asla bu sebeplerle ağlamıyorum. Ne var ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizden bir söz almıştı, onu tutamadım (bu sebeple ağlıyorum) dedi. Hz. Muâviye:

- Neydi o? diye sordu.

- Ben, dedi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şöyle söylerken dinlemiştim:

"Sizden birine, dünyalık olarak bir hizmetçi ve Allah yolunda cihadda kullanacağı bir binek edinecek kadar mal toplaması yeterlidir." Halbuki bugün ben kendimi bundan daha çok mal toplamış görüyorum.354

Rezîn merhum şu ilâvede bulundu: "Ebu Hâşim rahmet-i Rahmân'a kavuştuğu zaman, geride bıraktığı serveti hesapladı, hepsi otuz dirhem kadardı."355

BİNA BÖLÜMÜ

قَدْ بَنَيْتُ بَيْتاً بِيَدِ #

قَدْ رَأَيْتُنِي مَعَ رَسُولِ اللّهِ و ل َل]

: اللّهُ عَنْهُمَا قا

1

ـ عن ابن عمر رَ ضِ ى

ى أخرجه

]. يُكِنُّنِي مِنَ المطرِ وَ يُظِلُّنِي مِنَ الشَّمْسِ مَا أعَانَنِى عَلَيْهِ أحَدٌ مِنْ خَلْقِ اللّه ِ تعال

. البخار

1. (401)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber iken kendi elimle bir ev yapmıştım. Bu ev beni yağmura karşı korumaya, güneşe karşı da gölgelemeye yetiyordu. Bunun inşasında Cenâb-ı Hakk'ın mahlukatından hiçbirinin yardımını da görmemiştım."356

. [# أ وَ ضَعْتُ لَبِنَةً علَى لَبِنَةٍ مُنْذُ قُبِضَ رسولُ اللّه]

م :وفي رواية ـ2

2. (402)- Bir başka rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından beri tuğla üzerine tuğla da koymuş değilim" der.357

اللّهُ عَنْهُ نَعُوْدُهُ

بن ‘ا

رتْ رَ ضِ ى

اللّهُ عَنْهُ قال: [أتَيْنَا خَبَّاب

ـ3 وعن

قيس بن أبا حَازِمٍ رَ ضِ ى

اَيْنُّدلا ْمُهُصُقْنَت ْمَل َو ا ْوَضَم َو اوُفَلَس َنيِذَّلا اَنباحْصأ َّنإ :َلاقف ،ِهِنْطَب يف ٍتاَّيَك َعْبَس ى َوَتْكا ِدَق َو

بِبَّنلا َّنأ ً ْوَل َو ، َبا َرُّتلا ّإ ًاع ِض ْوَم ُهَل ُد ِجَ نَ اَم اَنْبَصأ اَّناإو #

رَج ْؤُي َمِلْسُمْلا َّنإ :َلاقف ُهَل ًاطِئاَح ِنْبَي َوُه َو ى َرْخأ ًة َّرَم ُهاَنْيَتأ ِهِب ُت ْوَعَدَل ِت ْوَمْلاِب َوُعْدَن ْنأ اَناَهَن

ناخيشلا هجرخأ .[ِبا َرُّتلا اذ َه يف ُهَلَعْجَي ٍئش يف ّإ ُهُقِفْنُي ٍئَش هِلُك يف .

3. (403)- Kays İbnu Ebî Hâzım (radıyallahu anh) anlatıyor: "Habbab İbnu'l-Eret (radıyallahu anh)'e geçmiş olsun ziyaretine geldik. Karnına tam yedi yerden dağ vurdurmuştu. Bize:

354 Tirmizî, Zühd: 19, (2328); Nesâî, Zînet: 119, (8, 218-219); İbnu Mâce, Zühd: 1, (4103).

355 Bu ziyadenin kaynağı bulunamamıştır. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/173.

356 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/174.

357 Buhârî, İstizan: 53; İbnu Mâce, Zühd: 13, (4162); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/174.

"Bizden önce gelip geçen arkadaşlarımız varya, dünya onların sevaplarından hiçbir şey noksanlaştırmadı. Biz ise onlardan sonra öyle dünyalığa erdik ki, koruyacak yer bulamayarak toprağa (bina inşaatına) yatırdık. Halbuki sıkıntılı dönemde, (öyle anlar oldu ki) eğer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamasaydı, ölmeyi temenni edecektik" dedi. Bir başka gelişlerimizde, Habbab'ı kendine ait bir duvarı inşa ederken görmüştük de şöyle buyurmuştu:

"Müslüman harcadığı her şey için sevaba erer, ancak şu inşaat işi hâriç."358

AÇIKLAMA:

Habbab İbnu Eret, ilk Müslümanlardandır. Kendisi aslen Temimli'dir ve Mekke'ye bir nevi mülteci statüsüyle yerleşmiştir. Yabancı ve dolayısıyla hâmisiz oluşu sebebiyle en ağır işkencelere mâruz kalmıştır. Kızgın demir ve taşlarla yapılan işkenceler vücudunda ölünceye kadar devam eden yaralar açmıştır.

Rivâyette, Habbâb (radıyallahu anh) kendisi gibi ilk dönemin işkence ve sıkıntılarına mâruz kaldıkları halde, sonraki zafer ve bolluk devrine erişmeden ölmüş olanları anıyor: "Onlar, hizmetlerine mukabil, hiçbir dünyevî ücret alamadılar, bütün ücretleri âhirete kaldı, biz ise zafer ve zaferin getirdiği bolluk devrini idrak ettik.

Hizmetlerimizin mükâfaatını dünyada almış gibiyiz" demek istiyor. Habbâb'ın kasteddiklerinden biri: Mus'âb İbnu Umeyr (radıyallahu anh)'dir. İslâm'dan önce bolluk içinde olduğu halde, Müslüman olunca, ailesi onu evlatlıktan çıkarıp, her türlü maddî destekten mahrum bırakmıştı. Büyük maddî sıkıntılara rağmen İslâm için hizmet verirken Uhud'da şehid düştüğü zaman, vücudunu örtecek kefen bile bulunamadı. Elbisesi ile baş tarafı örtülünce ayak tarafı açık kalmıştı, ayakları kuru otlarla örtülerek mezara kondu.

Hadiste geçen bina yapmanın keraheti meselesine gelince, âlimler bu konularda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

İhtiyaçtan fazla, gösteriş için yapıldığı takdirde mekruh olduğunda ittifak ederler. Aksine, zaruri ihtiyacı karşılayan mesken inşaatının mekruh olmayacağında da ittifak ederler. Ancak bazıları bu durumda harcanan için ne sevap ne günah yoktur demişse de, sevab olacağını ifade eden âlimlerimiz de vardır. Aslolan ikinci görüş

olmalıdır.359

رْيَخ ًَف َءاَنِبلا ّاِ ِ هاللّ ِليِبَس يف اَهُّلُك ُةَقَّفنلا # هللّ ُلوسر لاق]ل□

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

4□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

نذمرتلا هجرخأ .

هيِف□].

4. (404)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Nafaka için harcananın hepsi Allah yolunda harcanmış gibidir, bina için harcanan müstesna, bunda hayır yoktur." 360

ا

□

م َلاقف ة□

ف ِرْشُم ًةَّبق بأَرَف ُهَعَم ُنْحَن َو ًام ْوَي # ه□ .

[اللّ ُلوسر َج َرَ

خ

:□ هاللّ ُ ُهْنَع لاق

5□

ى ِض َر هنعو ـ□

يف ِهْيَلَع َمَّلَسَف اَهُب ِحاَص َءاَج ىَّتَح ِهِسْفَن يف اَهَلَمَح َو ْتَكسف

راَصْ ‘نا َنِم ِلُج َر ِنُفِل َليِق ؛ِهِذه□ .

اَكَشَف ُهْنَع َضارْع“ا َو ِهِيف َبَضَغْلا ُلج َّرلا َف َرَع ىتح ًارا َرِم َكلذ َعَنصَف ُهْنَع َض َرْعأَف ِسأَّنلا

ج َرَ□ :

خ اولاقف ؛ٍّيف َثَدَح اَم ى ِرْدأ اَم ،# هاللّ لوسر َرَظَن رُكْنَ بهِنإ ِ هاللّ َو َلاقف ِهِباَحْصأ بلإ َكلذ

‘ض ْر ا□ .

□□

ب اَها َّوَس ى تح اَهَمَدَهَف ِةَّبُقلا بلإ ُلُج َّرلا َعَج َرَف ُهاَن ْرَبْخأف ؛هذه ْنَمِل :َلاقف َكَتَّبق□ بأ َرَف

لاقف ا□

: هب ِحاَص ْنِم َناَك اَمِب ُهوُثَّدَحَف ؛ةَّبُقلا ِتَلَعَف اَ .

م َلاقف اَه َرَي ْمَلف ِم ْوَي َتاَذ # هاللّ ُلوسر َجرَخَف

دواد وبأ

ر

هج خأ .]هنم هدب اَ :

م يِنْعُي َ ا

. 􏰀رسو ُلّلاه #: اَمأ اَنّ إِ كُلّ َ بِنَاءٍ وَ بَالٌ عَلَى صَاحِبِهِ إِ َّمَا إِ َّم.

5. (405)- Yine, Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanında biz olduğumuz halde (gezintiye) çıktı. Derken, etrafındaki binalara rağmen (daha yüksek olduğu için) sivrilen bir kubbe görmüştü:

"Bu da ne?" diye sordu.

"Ensardan falancaya ait" dendi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sükut buyurdu, ancak binaya karşı içinden hoşnutsuz olmuştu. Bir müddet sonra, sahibi geldi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e cemaatin içinde selam verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzünü çevirdi ve selamını almadı. Tekrar tekrar selam verdi 358 Buhârî, Mardâ: 19, Da'avât: 30, Rikâk: 7, Temennî: 6; Müslim, Zikr: 12, (2681); Nesâî, Cenâîz: 2, (4, 3-4); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/175.

359 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/175-176.

360 Tirmizî, Kıyamet: 41, (2484); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/176.

ise de aynı şekilde davranarak selamını almadı. Adam anladı ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine kızgındır ve yüz çevirmektedir. Durumu arkadaşlarına açarak:

"Allah'a kasem olsun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bakışını iyi bulmuyorum. Hakkımda ne olup bitti, bilemiyorum da" dedi. Kendisine:

"Gezinirken kubbeni gördü. "Bu kimin?" dedi. Sana ait olduğunu haber verdik" dediler.

Adam hemen dönüp, kubbesini yıktı, öyle ki yerle bir etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka gün yine gezintiye çıktı. Kubbeyi göremeyince:

"Kubbeye ne oldu?" diye sordu.

Kubbe sâhibiyle olup biten gelişmeler haber verildi. Bunun üzerine

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"Bilin ki, zaruri olmayan her bina, sahibine bir vebaldir" buyurdu.361

□ نهِيَطاأ أَناأ□

و هاللّ ُلوسر

] ل

: اق ام

بِب ًّرَم□

هْنَع ُ هاللّ□

6□

ى ِض َر صاعلا نب ورمع نب ِ هاللّدبع نعو ـ□

كِلَذ ْن ِم ُرَسْيأ ُرْم ا‘ :َلاقف ُ . هُحِلْصاُ ًاطِئاَح ُتْلُقف ِ؟ هاللَّدْبَع اَي اَذه ام َلاقف□ □

. ه ٍصُخ ْن ِم بِل ًاطِئاَح

چصحلا

« هجرخأ وبأ دواد ىذمرتلاو هححصو .

[□أَ ىرأ ا‘رْمَ إِ ًّلَجعأَ ِم ْن كِلَذ :

م ةياور يفو

بص

.

قلا

6. (406)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, ahşab evimi tamir için çamurlamakla meşguldüm. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana uğradı ve:

"Bu da ne Ey Abdullah?" buyurdu. Ben:

"Evin tamiriyle meşgulüm" dedim.

"Ölüm(ün gelmesi) ve bu ev(in yıkılmasın)dan daha çabuktur" buyurdu.

Bir rivayette: "Ben emr-i Hakk'ın gelmesini bun(un yıkılmasın)dan daha çabuk görüyorum" buyurmuştur.362

: أَ

ي َلاقف َماَعهطلا ُهاَنْلأس # هاللّ َلوسر اَنْيتأ] ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

7□

ى ِض َر ننزملا ديعس نب نيكد نعو ـ□

وبأ هجرخأ

حَتَفَف ِهِت َرْ□].

جُح ْن ِم َحاتْفِمْلا َج ًَرْخاَف ٍةهيِهلُع ىلإ اَنِب َنَقت ْراف ؛ِمِهطْعاَف ْبَهْذا ُرَمُع

دواد.

7. (407)- Dükeyn İbnu Sâid el-Müzenî (radıyallahu anh) anlatıyor; "Yiyecek istemek üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğradık. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e seslenerek:

"Ey Ömer git, istediklerini ver" emretti. Hz. Ömer bizi bir odaya çıkardı. Hücresinden anahtarı çıkardı ve kapıyı açtı."363

هوُلَعْجاَف ِقيرَّطلا يف ْمُت ْرَجاَشَت اَذإ :#ـِ هاللّ ُلوسر لاق] ل□

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

8□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

ئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .ٍع .

رْذأ َةَعْبَس□]

8. (408)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Yol hususunda ihtilaf ederseniz genişliğini yedi zira' yapın." 364

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şehircilik meseleleriyle de meşgul olması bakımından ehemmiyetlidir. Yeri geldikçe görüleceği üzere belediyeleri ilgilendiren çeşitli meselelerle ilgilenmiştir.

Âlimler, yolla ilgili bir rivayeti açıklarken, hadisten maksadın yolun genişliğini bu rakamla tahdid etmek olmadığını belirtirler. Bu rakamın daha çok herkesin gelip geçtiği ana yollarla ilgili olduğu, tâli ve hususî yolların, ihtiyacı görecek genişlikte olabileceği gibi, ana yolların daha da geniş olabileceği belirtilir.365

İSLÂM'DA MESKEN

361 Ebû Dâvud, Edeb: 169, (5237); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/177.

362Ebu Davud, Edeb: 169, (5235), (5236); Tirmizî, Zühd: 25, (2336); İbnu Mâce, Zühd: 13 (4160); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/177.

363 Ebû Dâvud, Edeb: 170, (5238); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/178.

364 Buhârî, Mezâlim: 29; Müslim, Müsâkât: 243, (1613); Tirmizî, Ahkâm: 20, (1355); Ebu Dâvud, Akdiye: 31, (3633), İbnu Mâce, Ahkâm: 16, (2338); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/178.

365 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/178.

Kitabımızın meskenle ilgili bölümünde, gördüğümüz üzere, sekiz aded hadis yer almıştır. Halbuki Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den meskenle ilgili yüzlerce hadis vârid olmuştur.

Öte yandan mesken aslî ihtiyaçlarımızdan biridir ve hayatımızın çoğu meskende geçmektedir. Mesken içtimâî, kültürel, terbiyevî çok yönü olan medenî bir müessesedir. Bilhassa günümüzde mesken, teknik ve mühendislik yönleri bir tarafa, sadece içtimâî yönüyle müstakil bir araştırma konusu olmuştur. Mesken Sosyolojisi denen bu yeni dalı, her hayvanın ayrı bir yuvası olduğu gibi her inanç sisteminin, her kültür ünitesinin kendisine has bir meskeni olduğunu söylemektedir.366

Mesken Ve Kültür:

Terbliye meselesinde mühim bir husus, meskendir. İnsanoğlunun, yarı ömründen fazlasını içerisinde geçirdiği mesken, tek zâviyeden değil, pek çok zâviyelerden ehemmiyet taşır. Kur'ân-ı Kerim'de geçmiş ümmetlerin, gerek güç ve haşmetleri ve gerekse zulüm ve fesâdları ile meskenleri arasında bir ilgi kurulmakta, meskenlerinin ahvâli üzerine durulup ibret almaya teşvik edilmektedir.

Şu âyet Sebe' kavminin ulaştığı haşmetin meskenlerinde okunduğunu söyler:

"Gerçekten (Yemen'de yaşamış olan) Sebe' kavmi için meskenlerinde bir âyet vardı. Sağ ve soldan iki taraflı bahçeler (...)" (Sebe': 34/15).

Keza Semûd kaminin kudretini tasvîr zımnında:

"Vâdilerde kayaları oyarak" ev ve şehir kurdukları belirtilir (Fecr: 89/8-9). Şu âyete de zulmün, neticede medeniyetleri yıkıp, evleri virâneye çevireceği bildirilir, virâneler üzerinde tefekkür ve araştırmaya sevkedilir:

"İşte zulümleri yüzünden çökmüş, ıpıssız kalmış evleri (nin enkâzı). Şüphe yok ki bilecek bir kavm için bunda (ibret verici) bir nişâne vardır," (Neml: 27/52).

Şu âyette de maddî medeniyette ulaşılacak ileri bir seviye, meskenlerin alacağı şa'şaa ile tasvir edilmekten başka, bu şa'şaa karşısında insanların kültürel değişikliğe uğrayıp bozulacaklarına da işaret edilmektedir:

"Eğer bütün insanlar (küfre imrenecek), bir tek ümmet hâline gelmeyecek olsalardı o çok esirgeyen (Allah)'a küfreden kimselerin evlerinin tavanlarını, üstünden çıkacakları merdivenleri, odalarının kapılarını, üzerine yaslanacakları tahtları hep gümüşten yapardık. Onların bu eşyalarını altın yaldızlı ve işlemeli kılardık. Bunların hepsi, ancak dünya hayatının geçici menfaatleridir." (Zuhruf: 43/33-35).

Bu âyetlerde temas edilen beşer-mesken münâsebetleri, günümüzde müstakil bir ilim dalı olarak inceleme konusu hâlini almış durumdadır. Mesken Sosyolojisi dediğimiz bu yeni disiplinin mensubları, araştırmalar ilerledikçe, tecrübi ilimlere has, objektif, her tarafta geçerli kanunlara ulaşacaklarını söylemektedirler.

Bugüne kadar yapılan araştırma ve katedilen mesafelere dayanarak şimdiden kesin bir dille meskeni "belli bir medeniyette kültürün bir tezâhürü", "cemiyetin arz üzerine vurulmuş bir mührü, bir damgası" olarak tavsîf etmektedirler. Onlara göre, bu damgada, o cemiyetin mânevî durumu, iktisâdî durumu, mâruz kaldığı "çeşitli problemleri ve müşkilleri" okunabilir.

Dilimizde kısaca aslan yatağından belli olur diye ifâde edilen fikre, ilmî ve daha şümûllü bir hüviyet verilerek

"Ferd... Cemiyet... Ve hattâ medeniyet yatağından bellidir" denecek kadar ileri gidilerek bir cemiyetin kültürü ile meskeni arasında tefrîki gayr-ı kaabil bir birlik ve berâberlikten ittifakla söz edilmiştir. Neticede ferdin oturduğu meskenin kendi kültürüne uygun olması gerektiği, aksi takdirde ya meskende bâzı tadilatlar yaparak sâkinin onu kendisine uyduracağı, yahut meskenin, içinde oturan kimsenin duygu, düşünce, telakkî ve davranışlarında (yani kültüründe) bazı değişiklikler husûle getirerek kendine uyduracağı ileri sürülmüştür. Bu husûsun kesinliği, meselenin uzmanlarına: "Meskenlerimizi biz yaptığımızı zannederiz, aslında bizi yapan meskenlerimizdir"

dedirtmiştir. Aynı fikir, bazan da tıpkı cemiyetin, alt yapı (enfrastructure) denen ekonomik durumuna tabi olarak üst yapı (süperstructure) denen din, hukuk, siyâset vs.nin değişeceğini iddia edenlere paralel bir üslûbla:

"Mesken ve lojmanı, devâm edecek bir değişikliğe tâbi tutmak, ancak ve ancak, âile ve cemiyeti değiştirmekle mümkündür" şeklinde ifâde edilmiştir. Ciddi bir terbiye sonucu kültür, teknik ve iktisâdî hayatta husûle gelecek bir değişiklikle meskenin de kendiliğinden değişeceği böylece ifâde edilmiştir.

Şüphesiz bu ifâdeler inkârı zor olan bir gerçeği dile getirmektedirler. İbtidâîlerin meskenleriyle yüksek bir teknik seviyeye ulaşan ileri bir milletin inşaatlarını nazara alacak olsak söyleneni te'yîd eden müşâhedelere varırız.

Şu hâlde, sâdece soğuk-sıcak ve emniyetsizliklere karşı ferdin ilticâ yeri olmakla kalmayan, aynı zamanda kültür ve mânevî değerlerin de bir melcei durumunda olan meskenin sünnetteki yeri nedir? Terbiye bir yönüyle cemiyetin kültürünü ferde aktarmak, diğer bir yönüyle de ferdin dünyâ ve âhiret saâdetini te'mînde ona yardımcı olmak olduğuna göre, kendisini bir muallim ve bir mürebbi olarak takdim eden dünyâ ve âhiret saâdetinin yollarını gösteren Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm), insanoğlunun hayatında bu kadar ehemmiyetli bir yer tutan meskene nasıl bir nazar atfetmiş, getirdiği sistem için nasıl bir meskeni uygun bulmuştur? Bunları bilmekte mevzûmuz için fayda ve belki de zarûret vardır. Nitekim, geçmişte ciddi şekilde kaleme alınmış

sistematik terbiye ve ahlâk kitaplarımızın çoğunda meskenle ilgili bölümlere de rastlamaktayız. Buralarda ittifakla meskenin aslî ihtiyâçlardan biri olduğu belirtilir. Meselâ Kınalızâde, evi: "İnsanların bekâyı nesil için 366 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/179.

muhtaç oldukları beş esâsı (anne, baba, evlad, hâdim ve gıda) muhâfazaya mahsûs mahal ve me'vâ" olarak târîf ettikten sonra bunun, taştan, yünden, deriden vs. olabileceğini söyler. Ahlâk-ı Hâmide de: "İndelhâce alıp kullanmak üzere havâic-i asliyesini hıfzetmek üzere yerler tedârikini" insanı hayvandan ayıran vasıflardan biri olarak kaydeder. Kârî, mesken inşaatına başlarken "Sıcak ve soğuktan korunmakla birlikte, içerisinde ibâdet yapmaya da (taabbüd) niyet etmeli" der. Bu kitabların bir kısmında bâzan inşaatta kullanılacak malzeme ve tâkip edilecek inşaat usûlüne kadar inen -yapıcı tekniğiyle ilgili- bâzı teferruâta da rastlandığı hâlde, terbiye için asıl mühim olan plân meselesine, meskenin diğer te'sîslerle olan münâsebetlerine, hıfzu's-sıhha şartlarına vs. aynı ağırlıkta ve yeterince rastlanamaz. Meselâ geniş olması, yüksek olmaması gerektiği söylenir ama tatmîn edici açıklamaya yer verilmez. Halbuki terbiyenin mahalli olarak mesken, bilhassa taşıdığı plân ve beşerî ihtiyâçlara uygunluğu ile büyük ehemmiyet taşır. Hele, meskeni tek başına ele almak son derece noksan bir davranış olur.

Öte yandan Kur'ân ve sünnette meskenin terbiyevî yönüyle alâkalı bir hayli teferruât yer aldığı gibi, diğer te'sislerle olan ilgisine de dikkat çekilmektedir. Bilhassa sünnette meskene geniş yer verildiğini görürüz.

Mükerrer rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), meskeni, kişinin saâdeti için şart olan üç ana unsurdan biri olarak tavsîf eder: "Kişinin saâdeti üç şeye bağlıdır: "Sâliha kadın, sâlih mesken, iyi binek."

Burada teleffuz edilen "sâlih"lik vasfı oldukça mutlak bir ifâdedir. Az sonra belirteceğimiz gibi, bâzı hadislerde

"sâlih" olmanın şartları" arasında bilhassa genişlik, komşularının iyiliği, camiye yakınlık vs. bâzı vasıflar daha belirtilmişse de her devrin değişen şart ve gelişen telakkîlerine göre ilâve edilecek başka vasıflara, aranacak başka hususiyetlere açıktır.

Hülâsa, biz burada Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in meskenle ilgili olarak tebliğ ettiği tâlimâtı inceleyeceğiz. Temâs edilecek meseleler iki ana başlık altında toplanacaktır.

1. Mikro Plânda Mesken: Bu kısımda meskeni tek başına ele alıp sünnette beyân edilen vasıfların ve kısımlarını belirtip, İslâm'ın ideal mesken plânını ana hatlarıyla ortaya koymaya, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mesken siyâsetini açıklamaya çalışacağız.

2. Makro Plânda Mesken: Bu kısımda ise meskeni şehir bütününün bir parçası olarak ele alıp, meskenin bir nevi hârice uzantısı olan ve tamamlayıcı durumunda bulunan diğer içtimâî te'sîslerle olan münâsebeti üzerinde duracağız367.368

Mikro Plânda Mesken

Terbiye nokta-i nazarından mesken ele alınınca, birinci plânda karşımıza çıkan, meskenin müstakil bir ünite olarak taşıması gereken vasıflarıdır. Bir başka deyişle bir meskenin sâkinini mes'ûd edebilmesi için hâiz olması gereken vasıflar nelerdir? Genişliği, odalarının sayısı, mefrûşât, dekor vs. nasıl olmalıdır? Bu meselelerde Sünnet'in tavsiye ettiği ölçüler var mıdır, varsa nelerdir? Şu hâlde biz burada, bu husûsları belirtmeye çalışacağız ve önce bunlardan en mühimmi olan genişlikten söz edeceğiz.369

a- Genişlik

Sünnetin beyânında meskenin geniş olması kaçınılmaz, vazgeçilmez bir vasıftır. "Sâlih Mesken" in evsâfını belirten çeşitli hadislerde, genişlik her seferinde birinci şart olarak tekrâr edilmiştir. Bundan maksadın (istifâde edilen) odaların (merâfık) sayıca çokluğu olduğu ayrıca tasrih edilmiştir.

Sünnette meskenin genişliği üzerinde ısrarla durulduğunu te'yîd eden rivayetler çoktur. Kurtuluşun nasıl olacağını soran Ukbetu'bnu Âmir'e Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Diline hâkim ol, evini genişlet, hatâlarına da ağla (tevbe et)" cevabını verir. Sevbân'ın rivayetinde bu mânâ:

"Lisânına hâkim olan, evini genişleten ve hatasına ağlayana ne mutlu" şeklinde ifâde edilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"Yâ Rabbî! Günâhımı affet, evimi genişlet, rızkımı mubârek kıl"* diye dua ettiği de rivayetler arasındadır.

Bir kısım rivayetlerde evin genişliği, evin uğuru olarak ifâde edildiği gibi, darlığı da uğursuzluğu olarak ifâde edilmiş370 ve darlık kişiyi şekâvete (bedbahtlık) atan, üç âmilden biri olarak zikredilmiştir:

"Âdemoğlunun şekâveti üç şeydendir: "Kötü hanım, kötü mesken ve kötü binek (...)". Meskenin kötülüğünden Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in darlığını kastettiğini Hâkim'in bir tahricinde görmekteyiz:

"(...) Meskenin kötülüğü darlığıdır (yâni, istifade edilen) bölümlerinin azlığı." İbnu Hacer'in Taberânî'ye atfen zikrettiği bir vecihte, bu darlık,

"bölümlerinin azlığı" şeklinde değil *"sâhasının darlığı"* şeklinde ifâde edilmiştir.

367 Bu bahse burada yer vermeyeceğiz. (İbrahim Canan)

368 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/179-182.

369 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/182.

370 Hz. Peygamber bâzı sahîh hadîslerde, uğursuzluk addetmeyi, (teşâum) reddettiği halde (bak. Müslim, Selâm: 110-114 (4, 1745-46, 2223-2224 HI.) burada uğursuzluktan bahsetmesi âlimler arasında münâkaşa vesilesi olmuştur. Hattâ Hattâbî ve diğer birçokları, bu üç şeyde uğursuzluk çıkarmanın nehyedildiğini (Meâlim: 4, 236) anlamışlardır. Onlara göre bu üç nesneden sâhiplerinin memnûniyetsizlikleri söz konusu olabilir. Bu durumda talak ve satış yoluyla halâs olması gerekir. Bâzılarına göre de kadının uğursuzluğu kısır oluşu; kötü dilli oluşu; bineğin uğursuzluğu huysuz oluşu, üzerinde cihât edilmemesi vs. dir. (İbrahim Canan)

Bâzı rivayetlerde, Hicreti müteâkip bir kısım muhâcir kadınların, ev darlığından şikâyet etmeleri üzerine, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu mesele ile ciddiyetle ilgilendiğini görürüz. Önce, Muhâcirler'i Ensar'ın evlerine yerleştirmiş, (bilâhere de) Medine'de ev inşâ etmeleri için arsa taksîm etmiştir. Kendilerine arsa verilenlerden bir çoğunun ismini zikreden ve arsaların yerleriyle ilgili rivayetleri de zikreden es-Semhûdî, mezkûr arsaların büyük ekseriyetinin Mescid-i Nebevî etrafında yer aldığını ilâve eder.

Kötü meskenin başlıca vasfının darlık olduğu belirtilmiş olmakla berâber, bâzı rivayetlerde "komşusunun kötülüğü", "ezân ve kaamet işitilmeyecek derecede mescide uzaklığı" da zikredilmiştir. Gürânî, bunlara

"havasının kötü olmasını" da ilâve eder.

Diğer bâzı rivayetler bize sünnetin oturulan meskenden hoşlanılmasını istediğini, hoşlanılmayan meskenin -

hoşlanılacak şekle sokulmasını, mümkün olmuyorsa- terkedilmesini emrettiğini göstermektedir. Hz. Enes (radıyallahu anh)'in rivayet ettiğine göre (yeni yerleştiği evi uğursuz addederek) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip: "Ya Resûlallâh! Biz bir evde idik, orada sayıca kalabalık, malca zengindik, bir başka eve geçtik, bu yeni yerde sayımız da azaldı, malımız da, (ne yapmamızı söylersin?)" diyen bir kimseye -ki, bu Muvattâ'nın rivayetinde kadındır-: "Orayı zemim olarak (kabûl edin ve) terkedin" der. Hattâbî, buraya terk emrini, orada bizâtihi uğursuzluk olduğu için değil, ev ve mesken sebebiyle kendilerine uğursuzluk geldiğine dâir içlerinde doğan vehmi izâle etmek için verdiğini belirtir.

Aynı şekilde ikamet etmekte oldukları yerin, şiddetli vebâ vakalarına sahne olduğundan şikâyet eden bir (Yemenliye) de: "Oraya gitmekten vazgeç, zira hastalığın bulaşması kırıma sebep olur" der. Kezâ evinin darlığından şikâyet eden Hâlid İbnu Velîd'e de: "Binâyı göğe yükselt ve Allah'tan (fiilî olarak) genişlik taleb et"

der.

Bu rivayetlerden evin gerek kapladığı mesâha ve gerekse oda sayısı yönünden geniş olması gerektiği anlaşılmakla berâber ne mesâha ne de oda sayısı yönüyle bir rakama rastlanmamaktadır. Bunun sebebini, ailenin sâbit olmayan hacmi ile izâh edebiliriz. Zîra aileler nüfusça kalabalık olabileceği gibi karı-kocadan müteşekkil iki kişi de olabilir. Binâenaleyh ev için sünnetçe tesbît edilecek kesin bir rakam olamazdı.371

b- Plân

Bir meskenin nasıl olması husûsunda bâzı umûmî bilgileri verdikten sonra nassî ifâdelere dayanarak, acaba bu evin bütün kısımlarına şâmil kaba bir plân mümkün mü? diye bir sual akla gelebilir. Esâsen bu husûs bizzat Kur'ân-ı Kerîm'de işlenmiş olan bir mevzûdur. Orada bir Müslüman ailesinin oturması gereken asgarî ölçüleri havi normal bir evin plânı bize verilmektedir. Kur'ân'daki bu bilgilere sünnetten bâzı detaylar da ilâve edilince İslâm terbiyesine ve İslâm dünya görüşüne uygun ev plânı kolayca çıkmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi meskenin ebâdı herşeyden önce ailenin hacmine bağlıdır. Kur'ân'ın derpîş ettiği aile, günümüz sosyolojisinde nükleer (çekirdek) aile denen, anne-baba, çocuklar (ve hizmetçi)'den müteşekkil sınırları oldukça mahdût bir aile tipidir. Diğer yakın akrabaların herbirinin evleri ayrı, sofraları ayrı olacaktır. Biz bunu şu âyetten anlamaktayız:

"Size göre de (gerek) kendi evlerinizden, gerek babalarınızın evlerinden, gerek annelerinizin evlerinden, gerek bîraderlerinizin evlerinden, gerek kızkardeşlerinizin evlerinden, gerek amcalarınızın evlerinden, gerek halalarınızın evlerinden, gerek dayılarınızın evlerinden, gerek teyzelerinizin evlerinden gerek (başkasına ait olup da) anahtarlarına mâlik (ve hazinedârı) bulunduğunuz (evler)den, yâhut da sâdık dostlar (ın evlerinden) yemenizde de (bir hareç yoktur). Hep bir arada toplu olarak da, dağınık olarak da yemenizde dahi hareç yok (...)" (Nur: 24/61).

Âyetin sonunda berâber olmaya da cevaz vermekle birlikte esas olan ayrılmaktır.

Şu âyetten çocuk veya hizmetçi bulunan bir evde en az iki odanın bulunması gerektiğini, günün (istirâhate tahsîs edilen) belli saatlerinde aynı odada kalmayıp ayrı ayrı odalara geçmek icâbettiğini anlıyoruz:

"Ey iman edenler, sağ elinizin mâlik olduğu (köle ve cariyeler), bir de sizden olup da henüz bülûğ çağına girmemiş (küçük)ler, (şu) üç vakitte, sabah namazından önce, öğle sıcağından elbisenizi çıkaracağınız zaman, bir de yatsı namazından sonra (odanıza girecek olurlarsa) sizden izin istesin(ler). Bu üç (vakit) sizin için avret (ve halvet vakitleri)dir. Bunlardan sonra ise birbirinizi dolaşmanızda ne sizin üzerinize, ne de onların üzerine bir vebâl yoktur. Allah âyetleri size böyle açıklar (...). Sizden olan (hür) çocuklar büluğ çağına ulaştığı zaman kendilerinden evvelkilerin izin istediği gibi izin istesinler (...)" (Nûr: 24/58-59).

İbnu Abbâs âyetin iniş sebebini beyân zımnında o vakitte evlerde perde olmadığını, erkek hanımı üzerinde iken

"hâdim veyâ çocuk veya evde bulunan yetime"nin âniden çıkageldiklerini, bunun üzerine âyetin perdeyi emrettiğini bildirir. İbnu Kesîr, âyetin muhkem ve gayrı mensûh olmasına rağmen insanların bununla amele pek riayet etmedikleri için İbnu Abbâs'ın hayıflandığını kaydeder.

Şu hâlde bir Müslüman'ın evi, birbirine kapı ile geçilen asgarî iki bölme olmalıdır. Bölmeler ahşap kapı veyâ bez perde ile mutlaka ayrılmalıdır.

371 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/184.

Diğer taraftan sünnet yedi yaşından itibâren çocukların yataklarının ayrılmasını emretmektedir. Bu ayırma keyfiyeti, hadiste oldukça mübhemdir. Henüz bülûğa ermeyenler için yataklarının aynı oda içerisinde ayrılması anlaşılsa bile bülûğa erdikten sonra odaların da ayrılması, bilhassa erkek ve kız çocuklarının odalarının ayrılması, terbiye için daha muvâfık gözükmektedir. Hadîsten bu mânayı çıkarmaya mâni bir sarâhat de gözükmüyor.

Şu hâlde bu durumda asgarî oda sayısının üç olması gerekmektedir:

1- Ebeveyn odası,

2- Kız çocukları için bir oda,

3- Erkek çocukları için bir oda.

Sünnet açısından bir Müslüman, misâfiri de nazara almak zorundadır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah'a ve âhiret gününe inanan (...) misâfirine ikrâm etsin." "Her şeyin bir zekâtı vardır, evin zekâtı da ziyâfettir", gibi çeşitli beyânlarıyla evlerde misâfir ağırlamaya, onlara hizmet, yemek v.s. yollarla ikramda bulunmaya teşvîk etmiştir. Hattâ *"Bir gün ve bir gece evde kalması, misâfirin kesinlikle hakkı"* olarak beyân edildikten başka misâfirliğin üç gün olduğu teyid edilir. Evi planlarken misâfir unsurunun behemahal nazar-ı itibâra alınması gerektiğini te'yîd eden bir diğer hadis de yatak sayısı ile ilgili olarak gelmiştir: *"Bir kimsenin evinde üç yatak bulunmalıdır: Biri erkek için, biri hanım için, biri de misâfir için, dördüncüsü ise şeytana aittir."*

Anlaşılacağı üzere buradan asıl maksat evde bulunması gereken yatak sayısını bildirmek değildir. Nitekim çocukların yatağından bahsedilmiyor. Hadîs, karı ile kocanın ayrı ayrı yatağı (ve hattâ odaları) olabilir mi gibi bir tereddüt ve suale "evet" diyor, bir de ihmâli mümkün olan misâfir yatağı (ve konması gereken odayı) hatırlatıyor. "Dördüncüsü şeytana aittir" tâbiri ise, şârihlerin belirttiği gibi, "ihtiyaçtan fazla, gösteriş ve övünmeklik için isrâf olarak alınan ev eşyâsına şâmilir." Nitekim İbnu Zübeyr, zevcesinin yanında üç yatak görünce: "Biri bana, biri de zevceme ait, üçüncüsü ise şeytana aittir, çıkarın onu" der ve misâfir yatağını sözkonusu bile etmez.

Tatbikatta, bir evi plânlarken ilk Müslümanların bu husûsu nazara almış olacağını teyîd eden son bir delîlimiz Şir'atu'l-İslâm'da yer eden şu cümledir: "Binâ ile ilgili sünnetlerden biri de (...) evde ziyâfet için bir odanın (misâfir odası) inşâsıdır; zira hadiste: "Her şey için bir zekât vardır, evin zekâtı da (evde verilcek) ziyâfettir"

buyrulmuştur.

Bunlardan başka, Kur'ân-ı Kerîm yaşlanan anne ve babalara da bakılmasını emreder ki, mesken inşâsında nazara alınması gereken bir başka durum olmaktadır.

Şu hâlde asgarî iki oda olması gereken Müslüman evinin âzamî oda sayısı için bir hudûd konmamış, ihtiyâca ve maddî imkâna göre Müslümanların insiyâtifine bırakılmış, ancak daha önce de belirttiğimiz gibi gerek kapladığı sâha ve gerekse oda sayısı itibârıyla geniş olması, yani az sonra belirteceğimiz seyyaliyete imkân tanıması tavsiye edilmiştir.

Burada ev plânına dâhil edilmesi gereken diğer bir unsur evin avlusudur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şahsî evinin plânından bahsederken görüleceği üzere avlu evin ayrılmaz bir parçasıdır. Evin şartlarından bahseden bir çok rivayetlerde avlunun da behemahâl söz konusu edildiğini görürüz. Bu durum Müslümanlar'a: "Finâyı hâne'yi hânenin müştemilâtından" telâkkî ettirmiş, yakın zamana kadar şehirlerde bile evlerin bahçeli olarak inşâ edilmesini netice vermiştir. Ancak zamanımızın şartları, bilhassa büyük şehirlerde, avlu veya bahçe mefhumunu unutturmak istikâmetinde gelişmektedir.372

Hz. Peygamber'in Evinin Plânı

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evi beher kenarı takrîben 100 zira' olan kare bir avlu etrafında sıralanan dokuz adet hücreden müteşekkildi. Bunlardan iki adedi Mescid-i Nebevî'nin inşâsı sırasında yapılmış, diğerleri ihtiyaç hasıl oldukça bilâhare ilâve edilmiştir. Bu, bir avlu etrafında dışarı kapalı, hepsi avluya açılan odalardan müteşekkil ev tipi, "Halen Mısır, Suriye, Mezopotamya ve Arabistan Yarımadası'nın şehirlerinde ikâmetgâh olarak kullanılmakta olan" ev tiplerine benzemektedir. Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hücrelerinin takrîben 10x10 zira' ebâdında kare şeklinde, duvarlarının da 7 veya 8 zira' boyunda olduğunu haber verir. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin hücresi ile ilgili tafsîlâta göre kapısı dikenli ardıç (sâc) veyâ ur'ur (denen, Hindistan'da yetişen, abanoz ve çınara benzetilen bir ağaç)dandır. Tek kanatlıdır ve Şam cihetine bakmaktadır. Bâzı rivayetler bu hücreye ikindi güneşinin vurduğunu da kaydederler.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in meskeninin plân ve şümûlü husûsunda Kettânî oldukça mübâlağalı bir tasvîr ve tahminde bulunur. Delîle dayanmadığı için burada zikretmeyi uygun bulmadık.

Müteahhir kitaplarda, inşâ edilecek bir binada odanın yüksekliği için verilen: "Sünnette bu, mikdâru'lkifâye (yeterli miktar)dır, bu da altı zirâdır", ölçüsü buradan alınmış olabilir. Odanın genişliği hususundaki

"mikdâru'lkifâye" için "içinde oturanların durumuna bağlı olarak değişir" denmektedir.373

372 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/184-187.

373 Evin genişliği, bugünkü sosyologlara göre, sâdece içerisinde yaşayanların sayısına değil, yaşayanın iktisâdî durumuna da bağlıdır. Meselâ Fransa'da bekâr yaşayan bir kimse için 14 m^2 normal genişlik kabûl edilirken, bu Amerika'da 36 m^2 dir. Kezâ Amerika'da iki kişi için 67 m^2, üç kişi için 90 m^2, dört kişi için 103 m^2 tesbît edilmiştir (Famille et Habitation 1, 108). Oda sayısının tesbîti için de : "Ebeveyn için bir yatak

c- Evin Seyyâliyeti

Anlaşıldığı üzere, evin muhtaç olunan hacmi ve odalarının sayısı, her an değişmesi muhtemel olan ihtiyâca göre farklı olacaktır. Halbuki inşaat bir defa yapılır ve sâbittir. Bu durumda âilenin ilerde muhtemelen alacağı en büyük vüsati nazarı itibâra alarak mı plân yapmalı? Halbuki çocukların büyüdükten sonra evlenip ayrılmaları, âilenin hacmini tekrar düşürecektir. Her hâl u kârda sünnette bu meseleyle de ilgili bâzı rivayetlere rastlamaktayız ve bunlardan evin elastikî bir plâna sahib olması gerektiği sonucunu çıkarmaktayız. Mezkûr rivayetlerden bâzıları Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, evin içerisinde, bir köşede, büluğa ermiş

kızların kalması için "hıdr" denen bir çadır kurduğunu haber verir. Hattâ evlendireceği zaman çadırın önüne oturur ve: "Falanca, falancayı (kızın ve erkeğin ismini söyleyerek) istiyor", der eğer içerideki sükût ederse onu isteyenle evlendirirdi, istemediği takdirde vururdu ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de istemediğini anlayarak ona vermezdi, denir.

Diğer bâzı rivayetlerden de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir hasırı olduğunu, gündüzleyin bunu (üzerine oturmak üzere) yaydığını, geceleyin de onunla (evin içerisine kendisi ile başkaları arasında perde olmak üzere) bölme yaptığını öğrenmekteyiz. Zeyd

İbnu Sâbit (radıyallahu anh)'ten gelen rivayette, hasırla bölme işinin mescidde yapıldığı tasrîh edilir. Ancak bu, evde de yapılmış olduğunu nefyetmez. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den Müsned'de tahrîc edilen rivayette aynen şöyle denir: "Bizim bir hasırımız vardı. Onu gündüzleri yayar, geceleri de (onunla) hücre yapardık (...)."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hücrelerinde çadır kurup, bölme yaptığına delâlet eden daha sarîh başka rivayetler de mevcuttur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in âzadlı cariyelerden Ruzeyne (radıyallahu anhâ)'nin rivayetine göre, "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin hücresinde (ihtiyaç halinde) içerisine girilerek saklanılan, hurma dallarından (sa'af) örülmüş bir çadır vardı." İçerisine toz, toprak ve örümcek ağının bulunduğuna dâir gelen sarahat nazarı itibâra alınacak olursa bunun pek sık kullanılmadığı anlaşılmaktadır.

Hülâsa, muhtelif rivayetler nazara alınınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hücrelerinde, mahremiyyet v.s. maksadlarla perde germek, küçük çapta çadır kurmak gibi çeşitli tedbirlere tevessül ederek evi genişletme imkânları aradığı ve evin de bu çeşit teşebbüslere imkân verecek durumda olduğu anlaşılmaktadır.

Burada son olarak şu noktayı da belirtelim ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evi zevcelerinden her birine birer oda isâbet edecek şekilde idi. Üstelik, daha önce başka vesîlelerle de belirttiğimiz üzere, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çocukları yanında kalmıyorlardı. Zâten Medîne'de iken, sâdece Mısırlı câriyesi, Mâriye (radıyallahu anhâ)'den çocukları olmuştu. O da diğer zevceleri gibi mescidin yanındaki hücrelerden birinde değil, ayrı bir yerde kalıyordu. Nitekim daha önceki bahislerimizde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in süt annesi (radıyallahu anhâ)'nde olan çocuğu için sık sık ziyârete gittiğini de zikretmiştik.374

d- Sâbit Unsurlar

Evin mutfak, helâ, gusülhâne.. gibi sâbit unsurlarına gelince, bunlardan bir kısmının eskiden beri bütün evlerde mevcut olmasına rağmen bir kısmının İslâmî kültür ve terbiyenin bir icâbı olarak sonradan ilâve edildiği anlaşılmaktadır ki bu durum, mesken sosyolojisine "meskeni kültürün arz üzerine vurulmuş bir damgası kabûl edip, evdeki her bir inşâî unsurun, içerisinde yaşayanların kültüründe mevcut zevk, inanç ve alışkanlıklarına tekâbül ettiği" fikrini savunanları te'yîd etmektedir. Komşularından biriyle müşterek olan fırın, bâzı kereler -

maddî darlık sebebiyle- iki ay boyunca ateş yakılmadığı bildirilen mutfak, umûmiyetle evlerin üst kısmında yer alıp, merdivenle çıkıldığı anlaşılan ve müstakil bir odadan müteşekkil meşrübe, içerisine eşyâ koymak için evin dâhilinde inşâ edilen ve kapısına perde çekilerek örtülen -ki sofa, raf, duvarda eşyâ koymaya mahsus oyuk, ışık ve hava için açılan delik (kevve), evin bir kenarında altına eşyâ koymak için inşâ edilen üzeri örtülü târiflere nazaran bugünkü dîvânı andıran sâbit hücre-, vs. mânâlarına da gelen sehve, büyük odaların içerisinde inşâ edilen, küçük çaptaki dar mahdâ, câhiliye devrinde kocası ölen kadınların mâtem alâmeti olarak bir yıl boyu girdikleri tavanı son derece basık, dar, âdi hıfş gibi câhiliye evlerinde de bulunan unsurlar istisnâ edilirse, helâ, gusûlhane, misâfir odası, namazgâh gibi bâzı kısımlar İslâmî kültürün bir icâbı olarak Müslüman evlerin plânında hemen hemen umûmî bir şekilde yer almıştır. Ahlâk kitaplarında "binâ husûsundaki sünnetler"

meyânında: "Büyük ve küçük, abdest bozmaya mahsûs bir yer (helâ), abdest ve gusül için bir yer (gusülhâne), ziyâfet için bir yer (misâfir odası -ki ziyâfet odası demek daha doğrudur-) zira hadiste vârid oldu ki: *"Her şeyin bir zekâtı vardır, evin zekâtı da ziyâfettir (...)"* ifadesine hemen hemen aynı lâfızlarla yer verilmesi, bu plânın umûmîliğini ifâdeye kâfidir.

odası, -ailenin durumuna göre- evde kalan diğer nüfustan her ikisi (veyâ her biri) için birer oda. Diğer kısımların (oturma odası, gusulhane, mutfak, helâ...) sayı ve genişliği evde kalanların sayısına göre değişir" denmektedir. (a.e. 1, 109); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/187-188.

374 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/188-189.

İslâmî inancın getirdiği mühim unsurları görelim:375

Helâ:

Buhârî, Müslim ve diğer sünnet kitaplarında gelen rivayetlerden, İslâm'dan önceki Arap cemiyetinde, evlerde helâ bulunmadığını anlıyoruz, tıpkı yakın zamana kadar Avrupa evlerinde ve hattâ saraylarda bulunmadığı gibi.

İhtiyâcı gelenler kazây-ı hâcet için şehir dışına çıkmaktadır. Bidâyette Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve zevceleri de aynı geleneğe uymuşlardır. Ancak kadınların gece karanlığından bilistifâde akşamdan akşama Medîne'nin dışında Menâsı' denen "husûsî yerler"e kazâ'yı hâcet yaptıkları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de bu maksatla şehir dışına çıkarak "kimsenin göremiyeceği kadar uzaklaştığı" ve hattâ Muğammis denen ve Mekke'ye üçte iki fersâh mesâfede, (Tâif yolu üzerine bulunan) bir yere kadar gittiği rivayetlerde tasrîh edilir. Bu hal, tesettür âyetinin gelişine kadar devâm etmiş, ancak ondan sonradır ki evlerde helâlar inşâ edilmiştir. Semhûdî'nin kaydettiği bir rivayetten Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin hücresi ile kızı Fatıma (radıyallahu anhâ)'nın hücresi arasındaki boşlukta yer aldığını anlamaktayız.

Dinin bir vecibesi, evlerde hela ilavesiyle inşaat planlarını değiştirmekle kalmamış, helanın yönüne de te'sir etmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den *"Kazâyı hâcet ve bevl sırasında ön ve arkanızı kıbleye çevirmeyin (...)"* meâlindeki hadisler Müslüman evlerde helaların istikametine de yön vermiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu kararı verdiği zaman kararını Mekke ahâlisine de duyurmak için Sehl İbnu Hanif'i husûsi elçi olarak yollamıştır. Rivayetler, Mısır'a ve Şam'a gelen Müslümanlar'ın orada yönü kıbleye müteveccih olarak eskiden inşa edilmiş olan helalarda bile imkân nisbetinde bu emre riayet ettiklerini gösteriyor. Alimler bu yasağın kır gibi etrafı açık yerler için varid olduğu, kapalı yerler için olmadığı arka tarafın çevrilebileceği, ön tarafın çevrilemeyeceği, yasağın Kudüs cihetine de (yâni her iki kıbleye de) râci olduğu hususlarında sünnette gelmiş olan muhtelif rivayetlere dayanarak münakaşa etmişlerdir. Bundan başka helâlarda su bulundurmak, suya imkân verecek şekilde inşa etmek gibi hususiyetler, sünnetteki ilgili emirlerden menşelerini almışlardır.376

Banyo:

Helâdan sonra mühim bir unsur banyodur. Az önce söylediğimiz gibi İslâm'dan önce de varlığı düşünülebilse de İslâmiyet'ten sonra evlerin vazgeçilmez bir unsuru olmalıdır. Hem abdest almak, hem de gusletmek için ihtiyaç vardır. Hastalığı sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in leğen içerisinde yıkandığına dâir rivayet olmakla berâber Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte guslettiğine ve kendisine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in guslünden soran kardeşine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın az su ile guslettiğini göstermek niyetiyle, perde gerisinde, bir sa' su ile yıkandığına dair rivayetler Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin hücresinde gusle mahsus hususi bir mahallin varlığını ifade eder. Nitekim az ilerde, tasvirle ilgili olarak Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'dan rivayet edilen: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönmüştü. (O'nun) yokluğu esnâsında üzerinde (kanatlı at) timsâller(i) bulunan bir durnûku eve (sehve üzerine) asmıştım. Bana onu indirmemi emretti. İndirdim. Ben ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir tek kaptan su alarak yıkanıyorduk" hadisinde Hz. Aişe'nin perdeden söz ederken hiçbir sebep yokken gusle geçip, ondan söz etmeye başlamasını, Kirmanî rivayette üzerinde perde çekilen mezkûr sehve'nin gusülhâne (muğtesel) olabileceği ihtimâli üzerinde durmaktadır. Sehve hakkında ilerde kaydedeceğimiz tasvirler de bu ihtimâli kuvvetlendirmektedir. Bu durumda Hz. Aişe'nin hücresinde gusülhane olduğu hükmüne varılabilir. Bunu takviye eden diğer bir husus az önce temas ettiğimiz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hasta iken içerisinde yıkandığı leğenle ilgili: Rivâyette bunun Hz. Hafsa'ya ait olduğu tasrih edilmektedir. Hz. Aişe'nin odasında bulunan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hasta olması sebebiyle gusülhânede yıkanmıyor, daha kullanışlı olduğu için Hz. Hafsa'nın leğeninde yıkanıyor.377

e- Dar Ev Ve Çocuk

Hadiste dünyevi hayatın şekâvet ve huzursuzluklarının baş âmillerinden biri olarak gösterilen fenâ mesken, içerisinde yaşayan her yaştaki sâkinine zararlı olmakla berâber en büyük zararı çocuklara yapmaktadır.

Meskenin çocuğun terbiye ve sıhhatli bir gelişme göstermesindeki ehemmiyetini ibrâz sadedinde: "Lojmanda baş

yeri çocuk almalıdır. Lojman çocuğun ihtiyaçları nazara alınarak plânlanıp inşâ edilmelidir" denilmektedir.

Günümüz araştırıcıları çocuk ölüm nisbetinin nâmüsâit evlerde müsâit evlere nazaran daha önde olduğunu tesbit etmiştir. Sağ kalanlar içerisinde de çocuk suçları işleyerek mahkemelere, çeşitli ruhî ve bedenî marazlarla hastanelere düşenlerin nisbeti yüksektir.

Bunlardan başka çocuk şahsiyetinin gelişmesinde de bu dar evlerin menfi rolü büyüktür. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çocuklarla münâsebetini incelerken çocuğa tam bir hürriyet tanımanın esâs olduğunu 375 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/189-190.

376 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/190-191.

377 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/191-192.

görmüş, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çocuklara aşırı sevgi göstermekten başka müdâhaleden de kaçındığını belirtmiş, hele dayağa hiç yer vermediğini misâllerle beyân etmiştik. Halbuki dar meskende, her elinin ulaştığını tedkîk edip karıştırarak merâkını tatmin etme, her an hoplayıp zıplayarak eğlenme, gürültü yapma fıtratında olan çocukların mütemâdî müdâhale, azar, tekdir, te'dip ve dayağa mâruz kalmaları için en iyi ortam hazırlanmış oluyor. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evinin sâdeliği, Müslümanlar'a sâdeliği tavsiye edip dikkat çekişi, "dünyâya çekici" tezyinâtı istihkâr edişi de çocuk terbiyesi noktasından değerlendirilebilir. Zira, günümüzde olduğu gibi, bu çeşit câzib biblolar, tablolar, rengârenk ve parlak masa ve sehpa örtüleri gibi hep çocukları kendine dâvet eden çeşitli süsleme unsurları çocuklara müdâhale imkânlarını sayıları nisbetinde artırmaktadır. Hele bunlar ellerinin ulaşacağı seviyede, -darlık veya odaların düşüncesizce plânlanmaları sebebiyle de- günlük cevelân sâhasının içerisinde yer alıyorlarsa böyle bir ev, çocuklu bir âile için büyük küçük herkese, gerçekten büyük bir huzursuzluk kaynağı olacaktır. Bu açıdan eski evlerimizi takdir etmemek elden gelmiyor. Bugünkü, üzerlerindeki tezyin unsurlarıyla çocukları kendine çeken, her an kırılıp dökülmeye hazır koltuk ve sehpâlara bedel, her bakımdan emniyetli, çocuk ölçüleriyle de mütenâsib kanapeler minderler, çocukların ulaşamayaağı seviyede (raflarda duvarlarda) yer alan tezyin unsurları, onların terbiyesinde, anne-babaya âdetâ yardımcı durumundadırlar. Geniş ve iyi plânlanmış meskenler, bu yeni şartların zararlarını asgarî bir nisbete indirebilirse de dar evlerde -ki günümüzde iktisâdî ve içtimâî sebeplerle çoğunluğu teşkil etmektedirler- mümkün değilir.

Darlığın çocuğun ruhî inkişâf ve terbiyesiyle olan menfi ilgisini araştırıcılardan dinleyelim: "Bir evde oda başına düşen ferd sayısı 2'den 2,5'a yükselirse378 çocuk çabuk sinirlenen, kırıp dökmeyi huy edinen bir tip olur." Bu ifâde bir başka ekibin: "Evin genişliği, adam başına ortalama sekiz-on metrekareden daha az bir yer isâbet edecek şekilde dar olursa ebeveynle çocuklar arasındaki münâsebetler son derece gergin olur, ebeveyn çocuklara bağırıp çağırmaktan kendilerini alamazlar" hükmüne tevafuk etmektedir. Bu araştırmalardan bahsederken şunu belirtmek gerekir ki kalabalık ve dar meskenlerde çocuk, davranış bozuklukları göstermek tehlikesiyle başbaşadır. Sonunda genç çocuğun rûhî gelişmesi önlenmiş olur ve böylece ortaya çıkan gecikme, şartlar değişmedikçe bir daha telâfi de edilemez. Çocukta meydana gelen "bir kısım ruhî bozuklukların, çocuğun anne baba ile aynı odada yatıp kalkmasından" ileri geldiği artık bilinen bir husustur.

Fenâ meskenlerin hâsıl ettiği problemler, şüphesiz sadece içinde oturanlara münhasır kalmamakta, cemiyete de sirâyet ederek çok yönlü menfi neticeler, içtimâî huzursuzluklar doğurmaktadır. Bu hususta da şu pasajı gözden geçirelim: 379

Fenâ Meskenlerin İçtimâî ve İktisâdî Neticeleri ve Bunları Telâfî Etmek İçin Gösterilen Gayretler:

"Bu seriye giren hadiseler, beşerî ve ahlâkî planda tecâhülü imkânsız, insanı isyâna sevkeden vahim bir durumu gözler önüne sermektedir. Fenâ mesken, bir yandan esas sebebini teşkil eden içtimâî eşitsizlikleri takviye edip artırırken diğer yandan da ferd ve âilelerin bozulmalarının yegâne sebebi olmaktadır.(...)"

"Fena meskenler, gruplar teşkil edecek şekilde bir arada bulundukları zaman, cemiyetin dışında kalan fertlerin bir araya gelmesine imkân hazırlayan yuvalar ortaya çıkmış olur. Böylece fertlerin tekrâr düzeltilmeleri iyice zorlaşır. Diğer taraftan, iktisâdî imkânsızlıklar sebebiyle başka yerde yerleşmeyecek olan âileler de bozulmaya yüz tutacaklar. Bu durum, sâdece vahim ruhî netcelere müncer olmakla kalmıyor, aynı zamanda devlet için de çok pahalıya mal oluyor. Hattâ gecekondunun bir "lüks maddesi" olduğu söylenmiştir. İçtimâî Muâvenet Dâiresi gecekondularda oturan muhtelif âilelere hastalık ve hastaneye kaldırılmaları için yapılan masrafları rakamlara vurmayı denedi. Devletin karşıladığı yük, gerçekten ağır (...) Bâzan o kadar ağır ki, âile için mükemmel dayalı döşeli bir mesken inşâsı daha ucuza çıkıyor. Bu değerlendirmede ne komşulara da bulaştırma tehlikesi, ne hastalık sebebiyle kişinin kaybedeceği iş verimi, ne de âilenin çekeceği ızdırâb ve bozulmalar hesâba katılmamıştır. Meselâ ABD'de Cleveland şehrinin gecekondu mahalleri ağır bir yüktür. Orada şehir halkının sâdece onda biri oturduğu hâlde, şehirdeki mevcut polis, itfâiye ve içtimâî muâvenet hizmetlerinin % 26'sı, bütün şehir sâkinleri için yapılan masrafların da % 36'sı onlara gitmektedir. Bu nisbet bir çok Amerikan şehirlerinde mevcuttur."

Son araştırmalarla, mesken darlığının bilhassa çocuk için bir yıkım olduğunu anlayan batılılar, iktisâdî imkânlarına paralel olarak, mesken telakkilerini değiştirerek ferd başına bir odayı esâs alma görüşüne ulaşmışlardır. Le Monde Gazetesi'nin bir haberinden Fransa'da 1976 yılı içerisinde, sırf günlük vaktinin mühim bir kısmı mutfakta geçen anneyle bu esnâda, çocukların münâsebetlerini en iyi bir tarzda tanzim etmek gâyesiyle, bundan böyle inşâ edilecek meskenlerde mutfakların en az 12 m2 olması için kanûnî mecburiyet koyma cihetinde prensip kararına varıldığını öğreniyoruz.

378 Dar mesken husûsunda iki ölçü verilir:

1- Mesâha yönünden: Adam başına 8-10 m^2 düşen lojman behemahal marazîdir, 12-14 m^2 tehlikelidir ve marazî ârazlara sebep olabilir.

2- Kesâfet yönünden : Oda başına 2,5 kişi düşerse behemahal marazîdir, 2 kişi düşerse tehlikelidir (Famille et Habitation 1, 121). Meselenin ehemmiyetine binâen bir başka kaynakta, Fransa'da âile nüfus sayısına göre tesbît edilen lojman standart tablosunu burada sunmayı uygun bulduk (J. -E. Havel, Habitat et Logement, Puf, Paris, 1974, s.34). (İbrahim Canan) 379 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/192-194.

Çocukların ihtiyacı nazar-ı itibâra alınarak kanunlaştırılan diğer bir husus, lojman dışı genişlikle ilgili. İslâmî meskenin plânını incelerken "hanenin müştemilâtından" olarak telakki edildiğini belirttiğimiz avlu unsurunun, modern "blok inşaatları" dediğimiz toplu meskenlerde ortadan kalkmasının husûle getirdiği boşluk ve ızdırapları telâfi etmeyi, -hiç olmazsa azaltmayı-, hedef edinen bu tedbire göre Fransa'da -şimdilik resmî- blok inşaatlarında lojman başına asgarî 0, 75-1,000 m2'lik bir boş sâha bırakılacaktır.

Bu tedbirlere ehemmiyet veren Fransa'da doğum nisbetinin düşüklüğü sebebiyle çocuk sayısının son derece az olması bir yana, kış mevsiminin oldukça mûtedil ve nisbeten kısa geçtiğini, her şehirde mahalle aralarında sık sık irili ufaklı parklar, çocuk bahçeleri vs. olduğunu, çocuklar için ayrıca ana okulları, kreşler bulunduğunu, kaldırımların oldukça geniş olduğunu vs. nazara alırsak, yurdumuzda bu tedbirleri daha da çoğaltmaya, çocuk sayısı, kış süresi ve diğer bir kısım imkânsızlıklara muvâzî olarak değişik rakamlara yer vermeye mecbur olduğumuzu anlarız. İstanbul'un bahçelerden mahrûm edilmiş, parlaklardan yoksun, kaldırımları -bazân hiç yok denecek kadar- dar, nüfusça kalabalık yerlerinde çocuklar ömürlerinin baharını yaşamaktan çok uzaktalar. Bu tâlihsizlerin sağlıklı bir gelişim göstermeleri, tesâdüfe kalmış gibidir.

Bu fecî durumu bütün büyük şehirlere teşmîl etmek gerekir. Hele Erzurum gibi, iklim icâbı sekiz ay içeride kalmak zorunda olan çocukların durumu yeni inşaatlarda behemahal nazara alınmalıdır.380

f- Mefruşat

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evinde yer alan malzeme ile de ilgili bâzı rivayetler mevcuttur.

Bunlar tezyin işinde olduğu gibi tefriş işinde de sâdeliğin esas olduğunu göstermektedir. Hz. Ömer ilâ hâdisesiyle ilgili ziyâretinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evini gözleriyle tetkik ettiğini belirttikten sonra bize çok kıymetli bir tasvir sunar. Anlattıklarına göre bu ziyârette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in başını dayadığı, içerisi lifle doldurulmuş bir yastık, vücudunun ancak bir kısmına kifâyet eden hurma yaprağından örülmüş bir hasır (hasefe), tepesinin üzerinde asılı duran işlenmemiş bir kaç (üç adet) deri ve bir miktar da, deri işlemede kullanılan ağaç yaprağından görür. Hasırın örgülerinin, Hz.

Peygamber'in vücûdunun açık yerlerinde izler yapmış olduğunu gören Hz. Ömer (radıyallahu anh) manzaradan müteessir olarak ağlamaya başlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) niçin ağladığını sorunca:

"Nasıl ağlamayayım, şu hasır vücudunda izler bırakmış, odada ise görülenlerden başka bir şey yok. Şu Kisrâ ve Kayser nehirler, meyveler içerisinde (altın tahtlar, ipek ve atlas yataklar üzerinde) olsunlar, sen ise Allah'ın Resûlü (ol da böyle yokluk çek) sana da yatak yapsak olmaz mı?" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in (bir rivayetteki) cevâbı aynen şöyle:

"Benim dünyâ ile ne alâkam var, ben dünyâda kendimi bir ağacın altında gölgelenip, sonra bırakıp giden yolcu gibi görüyorum."

Böylece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde sâdeliğin bir esâs olduğunu belirttikten sona bazı ana malzemeden bahsedebiliriz.381

Sergi:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evinde sergi olarak umumiyetle, yukarıda da sözü geçtiği gibi, hurma yaprağından örülmüş hasır zikredilir. Daha önce de temâs edildiği üzere gündüzleri alta yayılan bu hasır, geceleri de evi bölmek için perde olarak kullanılmaktadır.

Halı Araplarca bilinmekle berâber Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ve umumiyetle Müslümanların kullanmadığı anlaşılıyor. Hattâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kullanmadığı için Ashâb'dan bunun kerâhetine zâhip olanlar da çıkmıştır. Ancak şu rivayet bunun kullanılmayışının maddî darlık sebebiyle olduğunu ve hattâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in halıya cevâz da verdiğini göstermektedir: Hz.

Câbir anlatıyor: "Evlendiğim zaman Hz. Peygamber bana:

"Halılar da te'mîn ettin mi?" dedi. Ben de:

"Halıyla da ne alâkamız var?" dedim. Bunun üzerine:

"Fakat bil ki yakın bir gelecekte halılar da olacak" buyurdu.

Buradaki cevâzın daha ziyâde yere serilen halılara olduğu, sırf tezyin kasdıyla duvara halı vs. asmanın hoş

karşılanmadığı belirtilmektedir. Müslim'in tahricinde, kapının üzerine halı asan Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın *"Allah taş ve toprağa elbise giymeyi emretmemiştir"* diyerek indirttiğini görmekteyiz. Buhârî'nin bir tahricinde, İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) tarafından dâvet edilen Ebû Eyyûb (radıyallahu anh) da duvarın bir örtü ile kaplanmış olduğunu görünce (duraklar). İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) "Bu meselede kadınlar bize galebe çaldı (söz dinletemedik)" der. Ebû Eyyûb (radıyallahu anh):

"Başkasın(ın evde böyle bir münkere yer vereceğin)den korksam da senden korkmazdım" der ve geri döner. İbnu Hacer, başka rivayetlere dayanarak, bu dâvetin İbnu Ömer'in oğlu Sâlim'in düğünü vesilesiyle yapıldığını belirtir. Abdullah İbnu Yezîd de dâvet edildiği yerde tezyin için duvara örtü çekildiğini görünce girmez, oturup 380 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/194-195.

381 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/196.

ağlar. Sebebi sorulunca: "Nasıl ağlamıyayım" der ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in *"(...) Dünya size galebe çalacak (...) siz bir elbiseyle evden çıkıp, bir başka elbiseyle geri döneceksiniz, evlerinizi de*

Kâbe'yi örter gibi örteceksiniz." (...) dediğini duymuştum" der.

Hülâsa bu konuda muhtelif rivayetleri veren İbnu Hacer duvara halı vs. çekmenin hükmü hususunda "İhtilâf-ı kadim" var dedikten sonra cumhur-u Şâfiiyyenin, kerâhetine hükmettiğini belirtir. Hanefiler de bu çeşit tezyinâtta mübâlağayı tavsiye etmezler.382

Karyola:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ev malzemelerinden biri de bir karyoladır (serîr). Rivâyetler Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in torunu Hasan'ın oynamakta olduğu bir köpek yavrusunun zaman zaman bunun altına girdiğini ve hatta orada öldüğünü belirtirler. Yerine göre leğen, evrak gibi bâzı eşyaların konduğu, küçük hayvanların girebildiği bu karyolanın altı boştur.

Süheylî bu karyola hakkında şu bilgiyi verir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın karyolası lifle çatılmış

tahtalardan (mâmûl) dü. Benû Ümeyye zamanında satıldı. Bir adam bunu 4.000 dirheme satın aldı.

Ebû Rifâ'a' (radıyallahu anh)'nın rivayetinden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ayakları demirden olan bir sandalyesi olduğunu, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin rivayetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kızı Fâtıma'nın el değirmeni kullanmaktan ellerinin yara ve nasır bağladığını öğreniyoruz.383

Yatak:

Evde zarûri olandan fazla yatak bulundurmayı yasaklamış bulunan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisinin tek yatağı olduğu, bunun da kılıfının deri, içerisinin ise hurma lifleriyle doldurulmuş bulunduğu belirtilir. Yastığı için de aynı tavsifde bulunulmuştur. Bu hâliyle bir hayli sert olduğu söylenebilen bu yatak, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayat karşısındaki sâdelik ve zühdünü ifâde etmektedir. Çocukların yatağı hususunda terbiye kitaplarında "sert olması" için yapılan tavsiyeler bu tavsiflerden alınmadı ise hükemâ ve etibbânın sözlerinden alınmış olabilir. Zira bu konuda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nisbet edilen herhangi bir rivayete rastlamadık.384

Perde:

Bilhassa tesettür vâsıtası olması hasebiyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hücrelerinde yaygın bir şekilde perde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Buhârî'de geçen "odasının perdesini açtı" cümlesinde kullanılan "es-Sicfu" isminin boydan boya ortadan bölünmüş perdeye ıtlak edildiğine bakılırsa Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in penceresinde (daha kullanışlı olan) iki kanatlı perde kullanmış olabileceğine hükmedilebilir.385

Leğen:

Bâzı rivayetler, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, evde hurma kütüğünden bir leğen bulundurduğunu, geceleyin bunu kullanıp karyolasının altına koyduğunu" haber verir. Bâzı âlimler *"Evde bevli bekletmeyin, zira melâike, bekletilmiş bevl olan eve girmez", "Evde leğen içerisinde bevl bekletilmesin (...)"* gibi hadislere dayanarak bu iki hadisin teâruzundan bahsetmişse de Suyutî'nin belirttiği üzere yasaktan maksad uzun süre bekletme olabilir. Kaldı ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hastalığı sırasında (küçük abdest bozmak için) leğen istediğine ve yine hasta iken leğen içerisinde guslettiğine dâir rivayetler gelmiştir. Şu hâlde eve seyyâliyet kazandıran bir unsur olarak leğen, diğer ev eşyâları arasında mühim bir yer işgal etmiş olmalıdır.386

Kandil:

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den gelen, gece namazıyla ilgili bir rivayette geçen: "O sırada evlerde lâmba (mesabih) yoktu" cümlesinden anlaşıldığına göre bidâyette lamba Medine'de kullanılmamaktadır. Zâten diğer bâzı rivayetler, bunun ilk defâ Hıristiyânlıktan mühtedî Temîmu'd-Dârî tarafından getirildiğini bildirmektedir.

Her hâl u kârda kandil Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında evlere girmiş olmalıdır. Zîra Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred'de yaptığı bir tahricten anlıyoruz ki yanık bırakılan kandilin fitilini bir fâre alıp tavana götürdüğünü, geceleyin uyanmış olan Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) görür ve muhtemel bir yangının önüne geçer. Hâkim'in tahricinde, bu fitilin fâre tarafından geri getirilip, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu 382 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/196-197.

383 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/197-198.

384 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/197-198.

385 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/198.

386 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/198.

vesselâm)'in yanına bırakıldığı, dirhem büyüklüğünde bir yerin yanmasına sebep olduğu sarâhatına rastlarız.

Muhtemelen bu hadiseden sonra olacak ki yatarken kandillerin söndürülmesini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sıkı sıkıya tavsiye etmiştir.387

g- Mahremiyet

Evde aranan diğer bir fonksiyon, içinde yaşayanlara mahremiyet imkânlarını sağlamasıdır. Sünnet bu husûsa da ehemmiyet vermiştir. Sünnet açısından ev, sâdece soğuğa sıcağa karşı bir ilticâ yeri değil, aynı zamanda insanda fitrî olan mahremiyeti sağlama yeridir. Bu sebeple eve "haram" denmiş ve buraya sâhibinin izni olmadan girilmesi yasaklanmıştır.

Sünnetin beyânlarına göre mahremiyeti ihlâl sâdece "girmek" fiiliyle tahakkuk etmez, "bakmak"la da vukûa gelir. Bu sebeple, "Hiç kimse izin almaksızın başkasının evinin içine bakmasın, kim izinsiz bakarsa aynen girmiş

gibidir" denir ve bu fiil, "helâl olmayan fiiller" meyânında zikredilir.

"İzin istemek" (isti'zân) göz sebebiyle vaz edilmiş olduğu gibi izin henüz tahakkuk etmeden gözün içeriye kaymamasına dikkat etmek gerekecektir. Bu sebeple kapıyı çalarken, kapıya yüzünü dönerek değil, yan dönerek durmak emredilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de böyle hareket ettiği belirtilir. *"Kim, bir başkasının evine ıttılâ peydâ ederken gözü çıkarılır da diyet için mürâcaat etmeye kalkarsa bilsin ki hiçbir hak talep etmeye hakkı yoktur"* hükmü bu meselenin ciddiyet ve ehemmiyetini teyid eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendi evine pencereden izinsiz bakmış olan bir adama elinde tarağı göstererek:

"Bilseydim ki içeri bakıyordun, şu tarağı gözüne sokardım" der. İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'ın bildirdiğine göre Hakem İbnu Ebî'l-Âsî (radıyallahu anh)'yi içeriye bakarken tesbit eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "Ben sağ olduğum müddetçe Medine'de oturmayacaksın" diyerek Tâif'e sürer.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"Bir kimse kapısı açık bırakılmış (veya giriş kısmında perde olmayan) bir eve uğrar da (içeriye bakarsa kabahat onda değil, ev sâhibindedir"* sözü, mahremiyeti bozmama husûsunda sâdece yoldan geçenin veya eve uğrayan ziyâretçinin değil herkesin, bütün ev sâhiplerinin dikkat etmesi gerektiğini ifâde etmektedir. Her âile dışarıya karşı mahremiyetin te'mini için gerekli tedbiri almalı, bunu te'min vasıtası olan perde, kapı vs.ye dikkat etmelidir. Aksi takdirde mahremiyetin ihlâli vak'asından "ev sâhibi kabahatlidir."

Bu hadis Müslümanlar'ı, evlerin plânlanmasında mahremiyyet unsurlarının yerleştirilmesine itinâya dâvet etmektedir. Kapılar ve pencereler bu maksada en uygun şekilde yerleştirilmelidir. Umûmiyetle giriş kapılarının arkasında yer alan aralık (antre) kısmı bu maksatla ihdâs edilmiş olabilir. Şu hâlde bâzı yeni plânlamalarda bunun ihmâli, bir eksiklik olarak değerlenirilmelidir.388

Dâhilî Mahremiyet

Meskenin şâmil olması gereken muhtemel plânını incelerken de belirttiğimiz üzere, plâna, sâdece âile dışındakilere karşı duyulan mahremiyet değil, "zevce ve sağ elin sâhip olduğu (yâni cariye) dışında kalan" bütün âile efradına karşı korunması emredilen mahremiyyet de te'sîr etmektedir. Hz. Câbir'den: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) *"Kişi çocuğundan -ne kadar yaşlı da olsa- annesinden, erkek kardeşlerinden, kız kardeşlerinden ve babasından izin almalıdır"* dediği rivayet edildiğine göre, bunlarla berâber yaşandığı takdirde, bu ferdlerden her birinin birbirlerine -en az Kur'ân'ın belirttiği üç vakitte- isti'zânla gidip gelecekleri şekilde yerleştirilmeleri gerekecektir. Yukarıdaki hadisi "Burada zikredilen fertlerin ayrı ayrı evlerde yaşamaları hâline râcidir" diye yapılabilecek muhtemel bir itirazı şu hadisle cevaplandırabiliriz: "Atâ' İbnu Yesâr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e bir adam gelerek sordu:

"Yâ Resûlallah annemin yanına girerken izin isteyeyim mi?"

"Evet" cevâbını verince adam tekrâr:

"Eğer ben evde onunla berabersem?" Hz. Peygamber:

"İzin iste" dedi. Adam itirazla:

"Ben ona hizmet etmekteyim" dedi. Bunun üzerine Resûlullah:

"(Öfkeyle): "Annenden izin iste, onu üryân olarak görmekten hoşlanır mısın?" dedi. Adam:

"Hayır" deyince:

"Öyle ise (her seferinde yanına girerken) annenden izin iste" buyurdu."

Bilhassa bu son rivayette, hayâtının büyük bir kısmını geçirdiği evinde fertlerin, gönlünce ve kılık kıyâfet bakımından da oldukça serbest olabilmesi için behemahal müsâit, müstakil bir odaya muhtâç olduğu ifâde edilmektedir. Müslüman âile geçici darlıklar müstesnâ, devâmlı dar yerlerde kalmamalıdır. Bülûğ sahasını aşan -

ve hattâ bülûğa yaklaşan- âile ferdleri, anne baba dâhil, müstakil birer odaya sâhip olmalıdır, sünnetin ulaşılmasını istediği ideal mesken tipi budur.

387 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/198-199.

388 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/199-200.

Burada bir kere daha tekrâr edelim ki günümüz sosyologları dar meskenin zararları üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Bunlar çok yönlü olarak mahzurludurlar. Ezcümle, dar meskenlerde ve bunların bir araya gelmesiyle teşkil edilen muhitlerde, zamanla, cemiyette hâkim bir kısım değer öçlülerinin kaybolduğu, bunların yerine, cemiyete ters düşen yeni değerlerin çıktığı, binnetice telâkki ve davranışların da değişerek, yeni davranışların ortaya çıktığı tesbit edilmiştir. Bu sebeple gecekondu diye ifâde edilen dar ve nâmusâid yerlerde kalanlar sosyal yönden "anormaller" olarak kabûl edilmekte ve "cemiyetin kayıpları" nazarıyla bakılmaktadır.

Araştırmalar, uzun müddet böyle dar yerlerde kalanların, müsâid meskenlere geçtikleri zaman, buralara intibâk edemedikleri, yeni ve normal hayat şartlarına intibâk edebilmeleri için "bunların, her seferinde, tâkip edilmeleri"

ve "yeniden terbiyeden geçirilmeleri" gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu meseleye ciddiyetle eğilen Hollanda, Belçika, İngiltere, ABD, Fransa gibi ileri memleketlerde "bu, sosyal yönden bozulmuşlar"a normal ev verilmezden önce, "yeniden terbiye edilerek" cemiyete kazandırılmak düşüncesiyle, husûsi sûrette inşâ edilmiş

mutavassıt lojmanlarda belli bir müddet (10-12 ay civârında) oturmaya icbâr edilmişlerdir.

Batı Medeniyeti'nin Zevâli (Le Declin de l'Occident) adlı eseriyle ün yapan Spengler'in ifâdesinde, medeniyetlerin çöküş sebebi olarak gösterilen "Medenînin kısırlığı (la stérilité du civilisé)" bir başka deyişle doğum azalması, sosyologlarca geniş ölçüde mesken şartlarına bağlanmış olması da bize enterasan gelmektedir.

Muhtelif araştırmalardan: "Çok dar ve gayr-i müsâid meskenlerde, davranışlarda her çeşit kontrolun kaybolmaya yüz tutması sonucu doğumun, fizyolojik bir hâl alarak arttığı, müsâid meskenlerde oturan âilelerde tabiî bir şekilde arttığı, bu ikisi arasında kalan nâmüsâid evlerde ise azalmaya yüz tuttuğu" sonucunun çıkarıldığı belirtilmiştir.389

h- Tezyin (Dekor)

Sünnette üzerinde titizlikle durulmuş olan diğer bir husus, içerisinde ikamet edilen meskenin dekorudur. Ev içerisinde yer alan her bir eşya ve eşyada tezâhür eden telkin unsurları üzerinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hassâsiyet göstermiştir. Gerek kendi evinde gerekse Ashâb'ın evlerinde İslâm kültürüne muhalif düşen ve başka kültürleri temsil eden unsurların ve şekillerin varlığına muttali olunca ya sözle, ya fiille, yâhut da ahvâliyle istikrâhını bildirerek müdâhale etmiştir.

Buhârî'nin Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den yaptığı bir tahricte, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evde, üzerinde haç bulunan her eşyanın haçını mutlaka bozduğu bildirilmektedir.

Yasak sâdece haç şekillerini ihtivâ eden eşyâlara münhasır kalmayıp Allah'ı, yaratma fiilinde taklid manası taşıyan tasvirlere de şamil kılınmıştır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu mânâyı taşıyan tasvirlerin evde bulunma yasağını: *"Tasvirin olduğu yere melek girmez", "En büyük azâba maruz kalacak kimseler musavvirlerdir", "Dünyada suret yapana kıyamet günü "haydi, yaptığına ruh üfle" denecek ve üfleyemeyecek"*

gibi şiddet ifade eden çeşitli tâbirlerle dile getirmiştir.390 Bu husûsla ilgili rivayetlerden birinde Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şöyle bir vak'a anlatır: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönmüştü.

(Onun yokluğu esnâsında) üzerinde (kanatlı at) timsaller(i) bulunan bir durnûku (eve) asmıştım. Bana onu indirmemi emretti, indirdim (...)" Hadisin bir başka vechinde "üzerinde timsaller bulunan bir kıramımı, sehve (denen duvardaki hücrenin) üzerine örtmüştüm. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onu görünce çıkardı ve:

"Kıyâmet günü azâbın en şiddetlisine dûçar olacak kimseler Allah'ın yarattıklarını taklid edenlerdir" dedi. Ben de ondan bir veya iki yastık yaptım. Bir başka vechinde: "İki nümruka (minder) yaptım, bunlar evdeydi ve Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) üzerine oturuyordu" der.

Bu hadise müsteniden alimlerin, gölgesi olmayan tasvirlerin, üzerine oturmak, basmak gibi hakir durumlarda kullanılan halı, döşek vs. eşyâ üzerinde bulunmasına cevaz verdiği belirtilir. Nevevî bu görüşün Sahâbe ve Tâbiine mensub Cumhur-u ulemânın görüşü olduğunu belirttikten sonra bu meyânda Sevrî, Mâlik, Ebû Hanîfe ve Şâfiî'nin ismini zikreder. Nesâî'nin bir tahricinde Hz. Peygamber'in yanına girmek için gelmiş olan Cibril girmez ve: *"Nasıl gireyim, evinde tavsirler ihtivâ eden bir örtü var. Ya suretlerin başını kopar, ya örtüyü üzerine basılan bir sergi yap. Biz melekler tasvirin bulunduğu bir eve girmeyiz"* der.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Abdullâh İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in rivayetinde ziyâret için gelmiş

olduğu, Sefine Ebû Abdirrahmân'ın rivayetinde de berâber yemek için vâki dâvet üzerine gelmiş olduğu kızı Fâtıma (radıyallahu anhâ)'nın evine, kapıya asılmış olan nakışlarla süslü perde sebebiyle girmeden geri döner.

Abdurrezzâk'ın bir tahricinde de yemeğe dâvet edildiği eve geldiği vakit, çeşitli renklerle tezyin edilmiş

olduğunu görür, kapıda durup renkleri saydıktan sonra "Keşke tek renk olsaydı" diyerek girmeksizin geri döner.

Aşağıdaki misallerin de te'yid edeceği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu davranışla evin tezyininde sadeliğin esas olmasını irşâd buyurmuştur.

İlim adamları bu rivayetlerden "İçerisinde muharremât bulunan eve girmek ve dâvete icâbet etmek için önce izâlesine çalışılır, muktedir olunmazsa girilmez, icâbet edilmez" hükmünü vermişlerdir. Ancak Hz. Peygamber 389 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/200-201.

390Aynî bu konuda şiddet ve suhûlet ifade eden hadîslerin te'lifi zımnında: "Şâri bidâyette nakış bile olsa, bütün sûretleri yasakladı. Zira halk sûretperestlikten yeni çıkmıştı. Fakat nehiy yerleştikten sonra câhilin, hürmete tevessül etmeyeceğinden emin olunan vazîyetlerdeki (yüksekte asılı olmayan) tasvîrler mubâh kılındı" der. (Aynî 22, 74). (İbrahim Canan)

(aleyhissalâtu vesselâm)'in son misalde *"keşke tek renk olsaydı"* dediği, birinci misâlde de geri dönüş sebebini soran Hz. Ali'ye *"Dünya benim neyime, nakış benim neyime?"* cevabını verdiği, kezâ yukarıda zikrettiğimiz tasvirli perde vs.yi kaldırması için Hz. Aişe'ye verdiği emirle ilgili hadisin bâzı vecihlerinde: "Zira bu bana dünyayı hatırlatıyor", "Zira üzerindeki tasvirler namaz esnasında dikkatimi dağıtıyor", "Zira eve her girişimde bunu görüyorum, dünyâyı hatırlıyorum" vs. dediği tasrih edilmektedir ki bunlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yeni tebliğ etmiş olduğu bir dinin tam yerleşmesine engel teşkil edebilecek sebepler hususunda titizliğinin derecesini göstermektedir. O, istiyordu ki insanlar bütün himmetleriyle Kur'ân'a yönelsin, onun hakikatlarını anlamaya, yaşamaya çalışsın. Hattâ bu sebeple kendisinden Kur'ân dışında bir şey yazmayı da yasaklamış, bir nevi câhiliye prestişlerinden biri olan kabir ziyaretlerini de menetmişti. Diğer taraftan

"İnsanların kalbi Allah'ın iki parmağı arasındadır, istediği gibi oynatır" cümlesinde ifâde ettiği beşer tabiatındaki istikrarsızlık sebebiyle iman ve amellerine rağmen müşrikliğe ait hâtıralar sebebiyle eski sapıklıklarının tekrâr şu veya bu şekilde tezâhüründen korkmakta idi. Bu sebeple, o hususlarda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) titizliği ileri götürmüş, açık kapı bırakmak istememiştir. Halkın esprisini nazara alışını gösteren en mânidâr misallerden biri Hz. Aişe'ye, cahiliye devrinde yanlış temele oturtulmuş olan Kâbe'yi, yeniden aslî temeli üzere kurmaya teşebbüs etmeyişinin sebebini izah sadedinde söylediği şu cümledir: *"Kavmin Câhiliye devrine yakındır. Bu sebeple, (yapacağım tâdilâtın) kalplerinde nefret uyandıracağından korkuyorum..."*

Şu hâlde "Câhiliye devrine yakın" olan insalığın hâlet-i rûhiyelerini nazarı itibara alan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), o devre âit şirklere alâmet olan her şeye karşı amansız bir mücâdele açmıştır. Bu, put olabilir, putların tasviri olabilir, o devreye âit bir yemin tarzı, selâmlaşma şekli vs. olabilir, hepsi yasaklanmıştır.

Tasvirle ilgili yasakları, şârihlerin: "Kendisine ibâdet edilen zîruhların hürmet ifade eden tarzda konması haramdır, ayak altına atılması mübahtır" diye formüle etmesi sünnette gelen yasağın terbiyevî yönünü ifâde eder.

Bu yasaktan ağaç tasvirleri istisnâ edilmiştir. Ancak Arapların o devirde takdis ettikleri ağaçları Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yıktırdığını, rivayetler haber verir.391

Evlerin Kontrolü:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Medine'yi baştan ayağa kontrol ettirecek "putları kırdırdığı, yüksek kabirleri düzlettiği, tasvirleri de iptal ettirdiği"ne dair rivayetler bu husustaki titizliğinin ne dereceyi bulduğunu gösterir. Bu rivayetlerden bâzılarında bu maksatla gönderilen "Ensâr'dan bir adamın":

"Yâ Resûlallâh, ben kavmimin evlerine girmek istemiyorum" diye itirazı -ve bunun üzerine Hz. Ali'nin gönderilmesi- devletin, bu hususla ilgili olarak koyduğu yasağın uygulanmasını tâkip için evleri kontrolden bile geçirdiğini göstermektedir.

Söylediklerimizi hülâsa etmek gerekirse, evin dekor ve tezyininde yer alan tezyin unsurları aynı zamanda bir telkin vâsıtası kabul edilmektedir. Müslümanın hayat görüşüne ters düşen unsurların yer almaması gerekmektedir. Son olarak şunu da kaydedelim: Dehlevî'ye göre duvar ve elbisenin resimlenmesi iki sebepten yasaktır: **1-** Fuzûlî isrâf ve iftihârı önlemek, **2-** Putperestlik kapısını açmamak.392

ı- Mânevî Hava

Çocuğun terbiyesinden birinci derecede baba ve sonra anne mes'ul olması hasebiyle evin başlıca fonksiyonlarından biri, çocuğun mânevî ve ruhî terbiyesinde de en önde yer almaktır. Bu sebeple daha yapılışı sırasında onun maddî mânevî kirlerden temiz olması istenmekte ve: *"Binâlarınıza haram taş koymaktan sakının.*

Zîra bu harap olmanın esâsı (temel sebebi)dir" denmektedir. Bu meâlde olarak Vehb İbnu Münebbih'in

"Tevratta Okudum" kaydıyla yaptığı rivayette de: "Zayıfların gücü ile (zorla) yapılan binanın âkibeti harap olmaktır, haram yolla kazanılan malın âkibeti de fakra düşmektir" denir ki bu çeşit nasihatlara ahlâk kitaplarımızın ilgili bahislerinde rastlanır.

Şüphesiz evi helâl kazançla inşa etmekle (veya helâl kazançtan kirasını ödemekle) mesele bitmiş olmuyor. Evin iyi bir terbiye yuvası olabilmesi için her çeşit menhiyâttan sakınılması, farz ve vâcibâtın yerine getirilmesi, bir başka deyişle İslâm'ın fiilen yaşanması gerekmektedir. Bu sebeple yasak olan oyun âletleri, ipekten mâmul döşek (halı, yastık, perde vs.) altın ve gümüşten mâmul kap kacak vs.nin evde bulundurulması yasaklanmıştır.

Diğer mühim bir husus, evin sadece yatma, yeme, istirahat veya emniyet yeri olarak düşünülmemesi, veya fiilen öyle bir havanın hakim kılınmamasıdır. Bunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Evlerinizi kabirlere çevirmeyin"* sözüyle ifade eder. Evleri kabir olmaktan kurtaracak şey, evlerde yapılacak ibadet ve zikirlerdir.

Kur'an okumak, namaz kılmak, tefekkür ve nefsî murâkebede bulunmak gibi. Bu sebeple: *"Evlerinizi kabirlere çevirmeyin, Kur'ân okuyun, Kur'ân okunan eve şeytan girmez". "Kişi evinde Kur'ân okursa ev, ehline karşı genişler ve melekler de orada hazır olur, şeytanlar kaçar, hayır artar. Kur'ân okunmayan eve gelince, o, sâhibine daralır, melekler orayı* *terkeder, şeytanlar istilâ eder, hayır da azalır." "Nâfile namazlarınızı* 391 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/202-204.

392 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/204.

evlerinizde kılın, onları kabirlere çevirmeyin", "Kişinin evindeki namazı nûrdur, öyle ise evlerinizi (namazla) nurlandırın." "Mescitte namazınızı edâ edince eviniz için de bir nasib ayırın, zira Allah bu namazdan dolayı eve (hususi) bir hayır yapar", "Farzdan sonra en hayırlı namazınız evlerinizde kıldığınız namazdır" vs. mânevî tevâtüre ulaşan pek çok târiklerle gelen rivayetle, kişinin behemahal evinde namaz kılmasını emretmektedir.

Hattâ bâzı rivayetlerde bu teşviklerin bir neticesi olarak evlerde hususî namazgâhlar (mescidler) ittihâz edildiği anlaşılmaktadır. Buhârî'nin bir rivayetinden daha Mekke devresinde iken buna başlandığını ve (belki de ilk defâ olarak) Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'in evinin avlusunda, bir köşede bir mescit ittihâz ettiğini görmekteyiz.

Medine'de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e çeşitli mâzeretlerle mürâcaat edip evlerinde mescit ittihaz etmek için müsâade talep ettiklerine rastlıyoruz. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) arzu üzerine evlere gidip "mescit yapmak istedikleri yerde" namaz kıldırmak suretiyle bu talepleri yerinde ve normal bulduğunu göstermiştir. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'dan gelen uzun bir rivayetin son kısmı "mescid"in hususî bir hücre olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Hadiste İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) fitne ânında ne yapması gerektiğini sorar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Dârına (kabilesinin, akrabalarının kaldığı yer) gir" der. İbnu Mes'ud:

"Oraya da gelirse?" der.Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Beytine (âilesiyle kaldığı ev) gir" der. İbnu Mes'ud tekrar sorar:

"Oraya da gelirse?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevabı şu olur:

"O vakit mescidine gir (...)" . Kezâ bir başka rivayette de Zeyneb bintu Cahş (radıyallahu anhâ)'ın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le evlenmezden önce evindeki "mescid"den bahsedilmektedir.

Hülâsa evlerde husûsî mescidler ittihâzı için vâki teşvikten sonra, daha Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde, bir kısım Müslümanlar meskenlerinde buna yer vermişler, âlimler de bunu tecviz etmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evlerden menhiyyâtın kaldırılması, Kur'ân okunması, namaz kılınması, hattâ mescidler ittihâz edilmesi gibi dinin evde yaşanmasına müteallik ısrarlı tavsiyeleri, bir bakıma, evde yeni yetişmekte olan çocukların terbiyeleri içindir. Zira, böylece onlar, büyüklerinden dini meseleleri kulaklarıyla işitmiş, gözleriyle görmüş, halleriyle de yaşamış olacaklardır.393

i- Mesken Siyâseti

Evle ilgili rivayetler bize, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından vaz edilen ve müteakip halifelerce titizlikle tâkip edilen bir "mesken siyâseti"nin varlığını göstermektedir. Bir başka deyişle meskenin kültürle olan sıkı irtibatı sebebiyle bir kısım kültürel değerlerin hayâtiyeti için devletin mesken inşaatını devamlı murâkebe altında tuttuğunu, kanun dışı inşaat tipleri ortaya çıkınca derhal müdahale ederek bunları ortadan kaldırttığını görüyoruz. Müteâkiben vereceğimiz misallerden, ferdler ve ailelerin mesken inşası meselesinde tamamen hür olmadıkları, devletin müdahale hakkının her an mevcut olduğu fikrinin vicdanlara iyice yerleştirildiği sonucu çıkarılabilir. Bizi bu hükme götüren bâzı misâlleri, müdahalenin yapıldığı sâhalar çerçevesi içerisinde inceleyeceğiz. 394

1- Fuzulî İnşaat Yasağı

Şunu belirtelim ki, meskende genişlik tavsiye edilmiş olmakla berâber, isrâfa yer verilmemesi, fuzulî inşaatlar yapılmaması için ısrar edilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) *"Nafakanın hepsi Allah yolundadır, bundan bina (yapmak için harcanan) hâriç, onda hayır yoktur"* der. Başka rivayetlerde *"Kişinin ihtiyacı hâricinde yaptığı her bina sırtına bir vebaldir", "(...) Oturmayacağınız binâyı yapmayın (...)", "Kim ihtiyacından fazla bina yaparsa kıyâmet günü onu boynuna yüklenmeye zorlanır", "Allah bir kuluna kötülük murad edince malını binaya infak ettirir"* vs. yasaklayıcı ifadeler bulunur.

Mevzu ile ilgili bazı hadisleri vermek için, Buhari'nin ayırdığı baba "Binâ hakkında varid olanlar bâbı" diye mutlak bir başlık atmasından da anlaşılacağı üzere yukarda verdiğimiz hadislere istinâd eden bir kısım Müslüman âlimler, bina yapmanın kerâhetine kaani olmuşlar, "İnşaat için harcanacak parayı kerih addetmişlerdir". Kerâhete meyledenlerden İbrâhim Nehâ'î mûtedil bir ifâde ile ihtiyaç için yapılan binâlardan dolayı "sevab da günah da terettüp etmez" demiştir.

Ancak buradaki kerahatin ihtiyaçtan fazla olarak, tefâhur ve gösteriş için yapılan inşaatlara râci olduğu "ikâmet, soğuk ve sıcağa karşı korunmak için yapılanlara şâmil olmadığı" da ayrıca belirtilmiştir. Esâsen bizzat Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den "Kim zulmetmeksizin ve ilâhî hududu tecavüz etmeksizin bir bina yapacak olursa, bundan Cenab-ı Hakk'ın mahlûkatı istifâde ettiği müddetçe, ona komşuluk sevâbı hâsıl olur"

buyurur.

Binaya para ve ekmek sarfetmenin kerâhetine kaail olanların, kendilerine delil meyânında zikrettikleri Abdullah İbnu Amr hadisini de muhkem kabul edemeyiz. Zira bu rivayet evini çamurla tamir etmekte olan Abdullâh İbnu Amr (radıyallahu anh)'a Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"(...) Ölümün gelmesi bu evin yıkılmasından*

393 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/204-206.

394 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/206.

daha süratlidir" diyerek, bu meşguliyetten kerâhat izhâr ettiğini göstermekte ise de Habbetü'bnu Hâlid ve Sevâ'

İbnu Halid (radıyallahu anh)'in rivayetlerinde bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evini tamir işiyle meşgul olduğunu görmekteyiz. Üstelik Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in de minberden: "Ey nâs evlerinizi tâmir edin (...)" diye uyarılarda bulunduğu da mervidir. Şu hâlde sâdece bazı hadislerin zâhirine bakarak: "Sünnet meskene yapılacak yatırımı kerih addetmiştir" diye hükmetmek, gerçeği aksettirmekten son derece uzak kalacaktır.

Semerkandî, inşaatta beis görmeyenlerin Kur'ân'dan: *"Allah sizi (...) yeryüzünde yerleştirdi, ovalarında (kışlık) köşkler ediniyor, dağlarında (yazlık) evler oyup duruyorsunuz"* (A'râf: 7/74), *"De ki, Allah'ın kulları için çıkardığı zineti, temiz ve hoş rızıkları kim haram etmiş?"* (A'râf: 7/32), gibi âyetleri; hadisten de: *"Allah bir kuluna nimet verince o nimetin eserini kulu üzerinde görmekten hoşlanır"* mealindeki Hz. Peygamber'in sözlerini delil getirdiklerini zikrettikten sonra (kendini kastederek) fakih der ki:

"Efdal olanı, malı âhiret için harcayıp dünya için sarfetmemektir. Buna rağmen, **1-** Malı haram yoldan kazanmamış olmak,

2- Bir Müslüman veya zımmîye (İnşaat vesilesiyle) zulmetmemek,

3- (İnşaat sebebiyle) Allah'a karşı olan farzlardan birini terketmemek şartıyla inşaat haram değildir" hükmüne varır.

el-Hakîmu't-Tirmizî de, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bina hususundaki bir müdâhalesini kaydettikten sonra şunu söyler: "Eğer bina muhtaç olunan miktarsa bunu Allah'tan sevâb bekleyerek inşâ edebilir. Zira meskene olan ihtiyaç aynen yiyecek, giyecek ve bineğe olan ihtiyaç gibidir" der.

Bina hususunda hadislerde gelen bir kısım istikrâhı, isrâfla izah etmek çok yerinde olacak. Müslümanlar'ın bu konudaki kanaatlerini, bu meseleye bakışlarını Hârunu'r-Reşîd'e, yüksek bir saray yaptırdığı zaman, Muhammed İbnu's-Semmâk'ın cesâretle yüzüne haykırdığı şu sözlerde bulabiliriz: "Toprağı yükselttin, dini bıraktın. Eğer bu kendi paranla yapıldıysa, bil ki sen müsriflerdensin, Allah ise müsrifleri sevmez. Yok bu başkasının malından ise bil ki zâlimlerdensin. Allah ise zâlimleri sevmez" der.

Mesken mevzuunda israftan zecirle ilgili tâlimât Ahlâk-ı Alâiyye'de şu ifâdeye ulaşır.: "... İrtifa'ı binâ ve nakş ve zuhrufe'i sakf ve cidârda mübâlağadan hazer ede. Ahbârda vârid olmuştur ki bir kimseye menzilini altı zirâ'dan artık kaldırsa melâike-i âsiman ilâ eyne yâ mel'ûn derler.

İtidâlden bîrûn kadr u mâlâbüdden efzûn harc mezmumdur. Hususan ki bozup düzmeye mûtad ve bir sûretten usanıp hey'et-i cedid etmeğe mübtelâ olma maraz-ı sa'b ve huluk-ı zemimdir..."395

2- Herkese Bir Ev:

Yukarıda verdiğimiz misâllerden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in her insan için zaruri olan, normal bir eve sahip olmasını hoş karşılamadığı hükmünü çıkarmak çok yanlış olur. Aksine bu husustaki siyâsetin esası her âileyi "geniş" bir ev sâhibi yapmaya dayanır. Vazifeli olarak tayin ettiği her memurun, bir ev edinme külfetini devlete tahmil etmesi kim olursa olsun her Müslümana herhangi bir ev veya akarını, alacağı parayı tekrar ev veya akara yatırmadıkça, satmayı hoş karşılamayıp *"yerine yenisi konmazsa bu para hakkında hayırlı kılınmaz"* demesi gibi muhtelif rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "her Müslüman için normal bir ev" siyâseti takib ettiğinin inkâr edilmez delilleridir.396

3- Binaların Yükseklği:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) evlerin yüksek olmasına katiyyen taraftar değildir. Rivâyetlerin göstereceği üzere ev hususunda müdâhele ettiği cihetlerden biri de evlerin boyu ile ilgilidir. Hattâ Medine'ye gelince Hz. Ebû Eyyûbi'l-Ensârî (radıyallahu anh)'nin yedi ay misâfir kaldığı evinin alt katına yerleşmiş, bir müddet sonra Hz. Ebû Eyyûb (radıyallahu anh)'un üste geçmesi için vâki mürâcaatına Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Alt daha rahattır", "Bizim ve bizimle temâsı olanlar (Ashâb) için altta olmamız daha uygundur"* gibi cevâplar vermiştir. Fakat Ebû Eyyûb hazretlerinin (radıyallahu anh): "Senin, altında bulunduğun bir tavanın üstüne çıkamıyacağım" diye ısrârı üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mihmândârını memnûn etmek için (istemeyerek) üste geçer ve Ebû Eyyûb (radıyallahu anh) da aşağı iner.

Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in nezâret ve iştiraki ile yapılan ilk câmi ve âilesine mahsûs etrafındaki hücrelerin de tavanı el değecek kadar alçaktır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) evlerin boyca yükselmesindeki istikrâh ve memnûniyetsizliğini muhtelif vesilelerle ifâde etmiş, bunu "kıyâmet alâmetlerinden biri" olarak tavsif etmiştir. Meşhûr Cibril hadisinde kıyâmetin ne zaman kopacağına dâir suâle *"Bilmiyorum"* dedikten sonra alâmetlerinden olarak: *"Davar çobanları bina yükseltmekte yarıştıkları zaman"* der397. Kezâ bir diğer rivayette de *"binâlar sivrilince"* kıyâmetin 395 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/207-208.

396 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/208-209.

397 İbnu Hacer'in Kurtubî'den *"Nebat (ehlinin) kibarlaşması ve şehirlerde kasırlar edinmeleri dînin inkilâbına duçâr olmasıdır"* hadîsi üzerine naklettiği şu îzahı, enteresan olduğu için aynen naklediyoruz: "Hadîsden maksûd ehl-i bâdıyenin (köylülerin) amme işlerini (el-emr) (devlet)

beklenmesi gerektiğini söylemektedir. Bu cümleden olarak kıyâmete yakın insanların evlerini (rengârenk münakkaş ve çizgili elbiselere benzeteceklerini ifâde ederek, evin harici tezyinatını da israf sınıfına sokarak kerâhetini bildirmiştir.

Meskenlerin fazla yüksek olmasını tavsiye etmeyen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu rivayette takribî bir rakam da verir: *"Bir kimse binâsını yedi (bir başka vecihte on) zirâdan fazla yükseltirse kendisine (semâdaki bir münâdi tarafından): "Ey fâsık (Ey Allah'ın düşmanı) nereye (gitmeyi arzu ediyorsun?) diye nidâ edilir."* İbnu'l-Arabî "Rabbinin Ad'a ne yaptığını görmedin mi, Sütunlar sahibi İrem'e" (Fecr: 89/6-7) âyetinin tefsirinde bu âyetten, binayı yüksek ve iri yapmaktan tahzir manasını da kaydeder.

Yüksekten men sebepleri hadiste tavzih edilmediği halde şarihlerce israf, tefahur ve başkalarının avretine ıttıla gibi sebeplerle izah edilmektedir. Bunlarla birlikte başka sebeplerin de olabileceğini hadisin ıtlâkından çıkarmak mümkündür. Bu meyânda, hususen zamanımızda anlaşılan mahzurlardan biri, insan ölçüleriyle tenâsübü son derece aşan inşaatların insanda meydana getirdiği ruhî ve içtimâî bozukluklardır. Bugün "cehennemî makine",

"umacı şehir" gibi vasıflarla tavsif edilmeye başlanan büyük şehirlerde hızla artmakta olan tecennün ve buna yakın rûhî hastalıkların sebepleri arasında bu durum da kaydedilmektedir. Büyük inşaatlar azametleriyle insan ruhunu ezmekle kalmıyor, içinde yaşayanların tabiatla ilgisini son derece azaltıyor ve ayrıca insanlar arası münasebetlere te'sir ederek menfi istikamette geliştiriyor. Apartman hayatının huzursuzlukları ve komşu seçme imkânı tanımayan şartları nazara alınınca büyük şehirlerde, kalabalığa rağmen insanın nasıl yalnızlığa itildiği anlaşılır. Sosyologlar, "Temâslar satıhta kaldığı müddetçe, mübâşeret ne kadar artarsa artsın ferdin kalabalık içerisinde yalnız kalacağını", yalnızlığı ortadan kaldıran şeyin sâdece "görmek ve dinlemek" değil, aynı zamanda

"görülmek ve dinlenilmek" olduğunu belirtmişlerdir. Bir İslâm feylesofu olan Fârâbî'de (v. 950) de değişik kelimelerle aynı şeyi buluruz. O, "el-Medînetü'l-Fâdıla" ile kasteddiği ideal şehri "saadeti elde etmede muhtaç olunan şeyleri te'minde, teâvün maksadıyla toplanılan yer" olarak kabûl eder. Cemâat ve yardımlaşma şuurunu vermeyen, bugünün tabiriyle kişiyi yalnızlığa iten şehir, ideal şehir değildir. Ona göre ideal şehir sıhhatli, her bakımdan tam ve mükemmel bir beden gibidir ki uzuvları birbiriyle gâyenin te'mîninde yardımlaşırlar."

Şunu da son olarak kaydedelim ki, ihtiyaçtan doğarak darlığı önleyecek yükseltmelere müsâade edilmişe benziyor. Zira evinin darlığından şikâyet eden Hâlid İbnu Velîd'e Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Evi semâya doğru yükselt ve Allâh'tan genişlik iste"* buyurmuştur.398

4- Müdâhale:

Bazı rivayetler sünnetin meskenle ilgili bir kısım tavsiye ve nasihatlarda bulunmakla kalmayıp, tavsiye edilen evsafa uyulmadığı hallerde müdahale de edildiğini göstermektedir.

Enes'in rivayetine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir çıkışında etrafındaki evlere nazaran çıkıntı teşkil eden (yüksekçe) bir kubbe görür ve

"Bu da ne?" diye sorar. Ashâbı kendisine

"Bu, Ensâr'dan falancanındır" derler. Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) manzaraya içinden kızarsa da sükût eder. Fakat inşaat sâhibi, kendisine gelip selâm verince selâmını almaz ve yüzünü çevirir. Öbürü kaç sefer karşısına geçip selâm verse de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her defasında aynı şekilde davranıp selâmını almaz. Neticede adamcağız Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine kızdığını ve bu sebeple yüz çevirdiğini anlar. Durumu arkadaşlarına açarak dert yanar. Ona:

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dışarı çıktığı vakit kubbeni gördü (ve buna kızdı)" derler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka gün kubbeyi yerinde görmeyince

"Kubbeye ne oldu?" diye sorar. Olup biteni kendisine anlatırlar. Bunun üzerine: *"İhtiyaç fazlası her bina, sâhibi üzerine bir vebâldir"* buyurur.

Kezâ aynı muhtevâda bir müdahale de amcası Abbas'ın yaptırdığı gurfe'ye karşı olmuştur. Hz. Abbâs (radıyallahu anh), gurfe'nin yıkılmaması karşılığında bedelince sadakada bulunmayı teklif eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunu kabul etmez. Abbâs (radıyallahu anh) teklifinde sonuna kadar ısrar ederse de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna katiyyen yanaşmaz ve *"yık onu"* der. İnşaat yıktırılır.

Süveylimu'l-Yahûdi'nin evinin yıkılmasıyla ilgili hâdise, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in meskene olan müdâhalesine değişik bir misâl olarak zikre değer. İbnu Hişâm'ın kaydına göre münâfıklar, Tebük gazvesi için hazırlık yapıldığı sırada Yahudi Süveylim'in evinde toplanarak halkın sefere katılmasını önleyici faaliyetlerde bulunuyordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Talha İbnu Ubeydillah (radıyallahu anh) başkanlığında bir grup göndererek Süveylim'in evini üzerlerine yıkmalarını emreder. Talha (radıyallahu anh) emri aynen icra eder.

istilâ etmeleridir. Memlekete zorla hâkim olurlar. Bunların (böylece) malları çoğalır, himmetleri (yüksek apartmanlar inşasıyla) binâ yarışına ve bununla tefâhura yönelir. Bu duruma içinde bulunduğumuz şu devir şehâdet etmektedir:" (F.B. 1,131). Merhûm Prof. Hamdi Râgıb Atademir bir vesile ile Cibril hadisinde geçen "tetavülü'l-Bünyân" tâbiriyle günümüzün demokrasi sistemine ve bunun marazî tarafına delâlet ettiğini söylemişti. Aynı hadîsi Mübârekfûrî' de: "Bu hadis köylü ve benzeri ihtiyâç sâhiplerinin dünyâlık yönüyle zenginleşerek binâlar yaptırmak sûretiyle birbirlerine karşı böbürleneceklerine delâlet eder" der. (İbrahim Canan) 398 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/209-211.

Burada müdâhale sebebi olarak devlet aleyhine cereyân eden menfi faaliyeti görmekteyiz ki az ilerde, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonra görülen bâzı benzer örnekler vereceğiz.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayâtında rastlanan mühim bir müdâhale örneği mâbedlerle ilgili.

Hâtırası Kur'ân'da ebedleştirilen Mescid-i Dırâr hâdisesi mevzumuzu ilgilendirse gerek. Kaynaklarımızın bildirdiğine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük seferinde iken Medine münafıklarından 12

kişilik bir grup, müstakil bir mescid inşa ederek kendi aralarında bir araya gelme imkânı düşünürler. Zira Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onlara karşı takip ettiği başarılı bir siyaset sonucu bir araya gelemiyorlardı. Müslümanlar seferden dönüp, Medine yakınlarındaki Zi-Evân mevkiine gelince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e adam yollayarak:

"Ya Resûlullah biz, hastalar, ihtiyaç sahipleri, yağmurlu ve karanlık geceler için bir mescit yaptık, senin bize orada namaz kıldırarak (küşâdını yapmanı) istiyoruz" dediler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Siz gidin, şu anda yolculuğum bitmiş değil, meşguliyetim de var, Medine'ye varınca inşaallah geliriz (...)"

diyerek müsbet cevap verir.

Fakat bir müddet sonra gelen vahiy münâfıkların gerçek gayesini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e bildirir:

"Bir de (Müslümanlar'a) zarar vermek için, küfür için, mü'minlerin arasına ayrılık sokmak için ve daha evvel Allah ve Resûlü ile harb eden (in gelmesini iştiyak ile) beklemek ve gözetmek için bir (bina yapıp onu) mescid edinenler ve "(bununla) iyilikten başka bir şey kastedmedik" diye muhakkak yemin edecek olanlar vardır. Allah şâhitlik eder ki: Onlar şeksiz şüphesiz yalancıdırlar. (Habîbim) onun içerisinde hiçbir vakit (namaza) durma (...) onların kurdukları bina, kalblerinde dâimî bir şek (ve nifaka) sebep olacaktır. Meğer ki kalbleri ölümle parçalanmış olsun (....)" (Tevbe: 9/107-110).

Vahiy üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gönderdiği adamlarla "küfür, Müslümanlar'a zarar ve nifak için" yapılmış olan ve "sağ kaldıkları müddetçe kalplerindeki şek ve nifakı besleyip artıracak" olan bu inşaatı yıktırıyor ve yaktırıyor.

Rivayetler, Mescid-i Dırâr'ın yerinin çöplük ve mezbelelik yapıldığını, oraya uğrayan yoldan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hiç geçmediğini kaydederler. Taif mescidinin Taif'deki eski tapınağın bulunduğu yere yapılması için verilen emirle bu sünnet karşılaştırılınca "binâu'lmüfsidin"e karşı gösterilen aksülamel anlaşılır.

Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinde rastlanan bu misâllere muvazî olarak müteakip devirlerde halifeler tarafından hususi meskenlere ve hatta amme için yapılmış inşaatlara, benzeri maksatlarla müdahalelerde bulunulduğunu göstermektedir. Müleyh İbnu Avf es-Sülemî'nin rivayetine göre Hz. Ömer'e, Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anhümâ)'ın evinin kapısına tahtadan işlemeli bir kapı, kasrına da kamıştan ilave bir kulübe yaptırdığı haberi ulaşır. Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu haber üzerine derhal Muhammed İbnu Mesleme (radıyallahu anh)'yi göndererek (israf olarak değerlendirilen) mezkur kapı ve kulübeyi yakmasını emreder. el-Hakîmu't-Tirmizî'nin bir tahricinde, Ebûd-Derdâ'nın Humus'daki evine bir kenif ilâve ettiğini haber alan Hz.

Ömer (radıyallahu anh)'in, "Yâ Üveymir, dünyayı tezyin hususunda

Fars ve Rum'un inşaatları sana kifayet ederdi. Allah onları (israfları için) harâb etti. Mektubumu alır almaz Humus'u terket, Dımeşk'e git" diyerek cezâ olarak onu bulunduğu yerden sürgün eder.

Hz. Ömer (radıyallahu anh), Humus emîrinin, evin üstünde ılliyye denen bir tenezzüh odası yaptırdığını duyunca derhal ona bir mektup yazarak "odun toplayıp yakmasını" emreder. Benzeri bir olayı Hâricetu'bnu Hüzâfe (radıyallahu anh)'nin Mısır'da yaptırdığını duyunca Mısır Vâlisi Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh)'a yazarak "...

Hârice, komşuların avretine ıttıla peydâ etmek istyor, mektubumu alınca yık onu" der.

Temîmü'd-Dârî (radıyallahu anh)'nin rivayetinden "Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında halkın yüksek binâlar yaptırdığını" öğreniyoruz. Abdullâhu'r-Rûmî'nin bahsettiği, Hz. Ömer (radıyallahu anh) tarafından vâlilere: "Binâlarınızı yükseltmeyin" diye yapılan tamim bu yüksek yapma hareketlerinden sonra yapılmış

olabilir. Belki de Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu titizliği sonucu olarak Kûfe'de bulunan Sa'd İbnu Ebî Vakkâs oturmak için muhtâç olduğu evin Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in mesken mevzuundaki titizliğini ifade eden bir diğer misâl tezyinatla ilgili. Abdurrezzâk'ın bir tahricinde Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e Basralı Hadrâ adında bir kadın evinin iç duvarlarını, örtüler çekerek, tezyin ettiği haberi ulaşınca orada vâli bulunan Ebû Musâ el-Eş'arî (radıyallahu anh)'ye yazarak bu tezyinat perdelerini yırtmasını emreder. Kezâ kendisini İrânlı bir çiftçi (dehkân) dâvet edecek olsa, önce sorar, eğer evinde tasvir olduğunu öğrenecek olursa icâbet etmezdi.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) umumi ahlâka menfi te'sir eden evlere de müdâhale etmiştir. Bu meyânda bir nevi içki imâl ve satış yeri (hânût) durumunda olan Ruveyşudu's-Sakafi'nin evini yaktırır. Sa'd İbnu İbrâhim evi bir kor hâlinde gördüğünü kaydeder.

Hülâsa, gerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den, gerek Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den verdiğimiz bu misaller her çeşit inşaatların -ister yükseklik ve ebad yönüyle, ister tezyinat ve kullanılış gayesi yönüyle-devletin murâkebe ve kontrolü altında tutulduğunu göstermektedir. Bu durum, bilhassa ilk zamanlarda daha titizlikle uygulanmış gözükmektedir. Suyûti, Halife Muktedir Billâh'ın Râfizîler'den bir grubun toplanıp namaz kıldığı, Sahâbeye hakâret edip cuma kılmadıkları ve Karâmita ile de mektup irtibâtına başladıkları, Nerâsâ mescidinin yıkılması hususunda ulemâya başvurup "Mescid-i Dırâr'dır" diye fetvâ alıp yıktırdığını ve yerini de mezarlık yaptırdığını kaydeder.

Cemiyet için zararlı faaliyetlerde bulunan, davranış ve yaşayışlarıyla ammenin ahlâkını bozucu kötü örnekler veren kimseleri barındıran "binâu'l-müfsidin"in yıktırılması hususunda fetvâ veren Suyûtî, bu mühim mesele için bir de müstakil eser vermiştir: Ref'u Menâri'd-Din ve Hedmu Binâi'l-Müfsidîn.399

5- Mesken Telakkisi:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mesken siyâsetini belirtmek sadedinde naklettiğimiz hususlar nazara alınınca her Müslümanın şöyle bir mesken telakkisine sahip olmasını arzu ettiği neticesi çıkarılabilir.

1- Mesken dünyevî (ve dolayısıyla uhrevî) saadetin baş âmillerinden biridir.

2- Meskenin iyi olması: Genişliğine, komşusuna, sosyal tesislere yakınlığına, yeni yerinin havadar, güneşli vs.

olmasına, civarında mescid, mektep, çarşı gibi kültürel ve iktisâdî tesislerin bulunmasına bağlıdır.

3- Meskenin genişliği, içinde oturanların adedine bağlı olarak oda sayısının çokluğu ve odalarının genişliği ile ölçülür.

4- Mesken sâde olmalı, inanç ve ahlâka zıt telkinlere sebep olan yabancı kültürü temsil eden tezyin unsurlarına yer verilmemelidir.

5- Mesken gerek vüsat ve gerek tefriş yönüyle ihtiyacı taşıyıp isrâfa yer vermemelidir.

6- Mesken yüksek olmamalıdır.

7- Her mesken gusülhâne, helâ, mutfak gibi unsurlara şâmil olmalıdır.

8- Kanûna uymayan meskene devlet müdâhale edebilir.

Böyle bir mesken telâkkisine her Müslümanın sâhip olması gerektiğini, bu vasıfların ufak tefek farklarla kısa bir şekilde terbiye kitaplarında umumiyetle yer almış olmasından da anlayabiliriz.400

6- Şer'î Mesken:

Sünnete göre bir evde bulunması gereken şartları ortaya koyup, her Müslüman'ın sâhip olması gereken mesken telakkisini belirttikten sonra fukahânın, kocayı, karısına karşı teminle mükellef kıldığı meskenin tasvirini vermekte fayda var. Bu meskene şer'î mesken veya meşrû mesken denebilir. Burada, fukahânın, normal bir İslâmî hayat için oturulacak meskende bulunmasını şart ve zarurî gördükleri asgarî evsafı görmüş olacağız.

Dikkat edilirse burada, çocuk unsuru üzerinde durulmamıştır. Evlenme ânında, çocuksuz farzedilen bir kadına hazırlanması gereken meskenin zarurî şartları mevzubahistir. Çocuklar olunca durum ne olacak? Fıkıh kitaplarında burası mübhemdir. Dr. Ruhi Özcan'ın "İslâm Hukukunda Karı-Koca Nafaka Mükellefiyeti" adlı doktora tezinden aynen aldığımız tasvir şöyle:

" **A- Meşrû meskende aranan şartlar** şunlardır:

1) Zevcenin din ve dünya işlerini görmesine müsâid olmalıdır.

2) Kocanın zevceye zulüm (haksızlık) etmek istediğinde bu zulümden onu men etmeye kudreti yeten sâlih komşular arasında yer almalıdır.

3) Zevceye can ve mal emniyeti sağlayabilmelidir.

4) Kocanın zevcesinden cinsen faydalanmasına imkân vermelidir.

5) Bütün ihtiyaçlarla birlikte su da meskene koca tarafından getirilmiş olmalıdır. Meskenin içinde sarnıç, kuyu, çeşme bulunması, bu mahallin meşrû mesken olmasına engel değildir.

6) Zevce izin vermedikçe meskeninde, kocanın akrabası ikâmet edemezse de kocanın her türlü kadın kölelerinin, başka kadından olma cinsî münâsebeti anlamayacak kadar küçük çocuklarının bulunmasına mani olamaz. Buna mukabil meskende zevce de kocanın izni olmadıkça, başka kocasından olma küçük çocuğunu, kendi akrabasını bulunduramaz. Mesken mülkiyetinin kocaya âit olması veyâ olmaması bu ahkâma müessir değildir.

B- Mesken tenhâ, duvarları yüksek, konak gibi geniş olup da, zevcenin yalnızlıktan dolayı aklına bir bozukluk gelmesine sebep olacağı anlaşılır (mâlum olur)sa kocanın zevceye bir yoldaş; (arkadaş, enise) temin etmesi lâzımdır.

C- Zevceye arkadaş te'mîn mecbûriyeti, zevceden zevceye ve yerden yere değişir; farklıdır. Meselâ zevce yalnız başına odada ikâmet edip gecelemekten korkan cinsten ise, iskân yeri küçük olsa bile, kocanın zevceye yoldaş

te'mîn etmesi gerekir. Kezâ zevce küçük ve yalnız olarak ikâmetten korkan bir insansa, zevceye yoldaş te'mîni icâb eder.

Ç- İskân yeri küçük, sâlih komşular arasında olup da, zevcenin korkmayacağı anlaşılır (mâlûm olur)sa, kocanın zevcesine yoldaş te'min etmesi gerekmez.401

TEFSİR BÖLÜMÜ

İKİ BABDIR

399 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/211-214.

400 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/214-215.

401 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/215-216.

BİRİNCİ BAB

TEFSİRİN HÜKMÜ HAKKINDA

*

BİRİNCİ FASIL

TEFSİRDEN SAKINMAYA DAİR

*

İKİNCİ FASIL

KUR'AN'IN FAZİLETİNE DAİR

*

İKİNCİ BAB

ESBAB-I NÜZÛLE DAİRDİR

BİRİNCİ BAB

TEFSİRİN HÜKMÜ HAKKINDA

BİRİNCİ FASIL

TEFSİRDEN SAKINMAYA DAİR

ن

يز ُر دازو.نذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .َ[أَطْخأ ْدَقَف َباَصأَف ِهيأ َرِب يَلاَعَت ِ هاللّ ِباَتِك : # يف َلاَق ْنَم

] هاللّ ُلوسر لا :

ق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر بدنج نع ـ□

رَفَك ْدَقَف َأَطْخأَف ِهيأ َرِب َلاَق ْنَم َو□ .

1. (409)- Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim Kitabullah hakkında şahsî re'yi ile söz ederse, isâbet bile etse hatâdadır."402

Rezîn şu ilâvede bulunmuştur: "Kim re'yi ile söz eder de hata ederse küfre düşer."403

AÇIKLAMA:

Kur'ân'ın gerek lâfzı üzerine ve gerekse lâfzın ifade ettiği mâna üzerine, aklına dayanarak beyanda, yorumda bulunmak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından yasaklanmış bulunmaktadır. Vardığı yorumda isabet etse bile şerî bir ruhsatı olmadığı için hatâlı bir iş yapmış olmaktadır. İmam Gazâlî şöyle der: "Şeriat koyucusunun (Allah) elfâzını Batınîlerin yaptığı gibi zâhirinden hareketle daha önce (Selef'in) zihnine inmemiş

meseleleri yorumlamaya kalkmak büyük felâketlerden biridir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'i anlama işinde -bizzât şeriat koyucusundan (Hz. Peygamber) yapılan nakle dayanmadan ve öyle yapılmasında zaruret olduğunu gösteren aklî bir delil bulunmadan- sırf zâhire göre hareket edip yorum yapmak haramdır."

Kur'ân'ı tefsir edebilmek için, başta Arabça ile alâkalı ilimlerden başka, bedî, beyan gibi edebiyata, tefsir, hadîs, fıkıh, nâsih mensuh gibi şeriata, Kur'ân'a müteallik on beş kadar ilim bilmek gerekmektedir.404

Esasen Kur'ân'ın re'yle tefsiri, tefsir metodları çerçevesinde düşünülünce en son sırada yer alır. Alimler: **1-Kur'ân'ı Kur'ân'la, 2-Kur'ân'ı Sünnetle, 3- Başta Ashab olmak üzere selefin re'yi ile tefsiri esas alıp, en son sırada gerekli ilmî formasyona sâhip kişinin re'yine belli kayıtlarla cevaz verirler.**

Elbette Şia'nın yaptığı üzere bu metoda uymayan, hevaya göre yapılan tefsirler merduddur, kabul edilmez.

Sözgelimi , Hz. Musa ile Firavun kıssasında Hz. Musa'yı kalb, Firavun'u nefis olarak yorumlayanlar olmuştur.

Bunda naklî delile dayanmadıkları için merduddur.

Türbüştî, bunda reddedilen re'yden maksadın, Kur'an ve sünnetle ilgili ilimlere istinad etmeyip sırf aklına dayanarak söylediği sözler olduğunu belirttikten sonra der ki: "Tefsîr ilmi, ulemanın ağzından alınır. Nitekim Esbâbu'n-Nüzûl, Nâsih, Mensuh ilmi böyle alınmıştır. Tefsirin diğer bir kaynağı imamların -Arab dilinin hakikat, mecaz, mücmel, mufassal, âm, hâs gibi meselelerle ilgili kaidelerine dayanarak- ortaya koydukları te'vîl ve akvâllerdir. Bu iki temele dayanan müfessir, usûlü'ddinin iktiza ettiği çerçeve dâhilinde konuşmaya, te'vîle muhtaç ayetleri te'vîl etmeye tevessül eder. Ortaya koyduğu te'vîlin mûteber olması, Kur'ân-ı Kerîm'in zâhirine muvafık düşmesine, bu zâhirden "sahihtir, doğrudur" diye tasdik ve şehâdet görmesine bağlıdır. Bu şartları eksiksiz yerine getirmeyen kimselerin sözleri terkedilir. Şartları yerine getirmeden söyleyeceği sözde isabet etse bile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından "hatakar" olduğunun söylenmesi, yolunun yanlışlığını ifâdeye kâfidir.

Müctehid ile mütekellif (müctehid taslağı), arasında ne büyük mesâfe var: Müctehid hata da etse me'cûr (sevâba mazhar) iken mütekellif isâbet bile etse müznibtir, günahkârdır."

402 Ebu Dâvud, İlm:, 5 (3652); Tirmizî, Tefsir: 1, (2953).

403 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/218.

404Burada kastedilen 15 adet ilim şunlardır. Lügat, nahv, tasrîf, iştikak, me'ânî, beyân, bedî, kıraât, asleyn, esbabu'n-nüzûl, kasas, nâsih-mensûh, fıkıh, ehâdîsu'l-mübeyyine, ilmu'l-mevhibe.

Âlimler, Kur'ân-ı Kerîm'i şahsi re'yle tefsir etme yasağının şu iki gayeden birinden hâli olmayacağını belirtirler: 1- Bundan maksad, Kur'ân'la ilgili olarak seleften nakledilen ve otoritelerden işitilenler ile yetinip yeni istinbatta bulunmayı terketmek.

2- Bu yasaklamadan maksad: "Kur'ân hakkında sadece ve sadece işitmiş olduğunu söylemek, bunlar dışında hiç konuşmamak. Bu ikincisi batıl bir iddiadır. Çünkü Ashâb-ı Kirâm hazerâtı (radıyallahu anhüm ecmain), Kur'ân'ı tefsir ettiler ve tefsirlerinde ihtilafa düştüler. Söylediklerinin hepsini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitmiş değillerdi. Hz. Peygamber İbnu Abbas (radıyallahu anh) için: *"Ey Allah'ım bunu dinde fakih kıl, Kur'ân'ın te'vilini de öğret"* diye dua etmiş iken nasıl olur da "Ashab'ın te'villerinin hepsi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitilmiş açıklamalardır" diyebiliriz? Çünkü te'vil de tenzil (Kur'ân) gibi Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den işitilmiş olsaydı İbnu Abbas (radıyallahu anh)'a yaptığı duada "tevili öğret" diye be-tahsîs zikretmesinde bir mâna kalmazdı.

Öyle ise hadiste ifâde edilen yasağın başka maksadlarını aramakta gerek var. Müteakip hadisin açıklamasında bu hususta İbnu'l-Esir'in beyân ettiği iki te'vili kaydedeceğiz.405

: مْلِع ِرْيَغِب نآ ْرُقلا يف َلاَق ْنَ□

م # هاللّ لوسر لاق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

. بذمرتلا هجرخأ

. [□فلَيْتَبَوَّأْ ْهَدَعْقَم ُنِم َرانلا

2. (410)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim Kur'ân hakkında ilme dayanmadan söz ederse ateşteki yerini hazırlasın." 406

AÇIKLAMA:

Münâvi buradaki tehdidin, Kur'an-ı Kerîm hakkında, gerçeğin başka şekilde olduğunu bildiği halde, yanlış söz edenle Kur'ân-ı Kerîm'in müşkil âyetleri üzerine Sâhabe ve Tâbiîn'den nakledilen dışında söz edenleri ilgilendirdiğini belirtir. İbnu'l-Esîr buradaki yasaklamanın iki vechi olduğuna dikkat çeker:

"Birincisi: Kişinin bir hususta peşin bir hükmü vardır. Bu hüküm o şeye duyduğu arz ve hevesden doğmuştur.

Adam tutar Kur'ân'ı alır ve gâyesine uygun şekilde ondan delil çıkarır. Şayet bu peşin arzu ve hevâsı olmasaydı Kur'ân'dan o mâna çıkmayacak idi. Bunu bazan bilerek yapar, tıpkı ehl-i bid'at gibi ortaya attığı sapık görüşünü doğru göstermek için bir âyetten te'vîl ederek delil çıkarır, halbuki pekâlâ bilmektedir ki âyetin asıl muradı bu değildir. Bunu bazan cehâletle yapar. Şöyle ki: Birçok mânâya muhtemel olan bir âyeti alır, onu gâyesine uygun mânada anlar ve bu mânayı şahsî re'y ve arzusuna dayanarak tercih eder ve böylece kendi re'yine dayanarak Kur'an'ı tefsir etmiş olma durumuna düşer. Çünkü bu olmasaydı, mezkûr ihtimal nezdinde tercihe mazhar olamayacaktı. Bazan da kişinin doğru bir gâyesi vardır. Buna Kur'ân'dan bir delil arar ve düşündüğü maksadla nâzil omadığını bildiği bir ayeti kendine delil yapar, şöyle ki: İnsanları kalpteki kasâvetle mücâdeleye çağırmak isteyen kimsenin *"Firavun'a git doğrusu o azmıştır"* (Ta-Hâ: 20/24) mealindeki âyeti kullanması gibi. Ayeti okuyup kalbine işaret ederek Firavun'la kalbin kastedildiğine imâda bulunur. Bu çeşit davranışlara bir kısım vâizler meşru ve doğru bir maksad için tevessül ederler. Böylece sözlerine güzellik katıp dâvet ettikleri meseleye cemaatin hevesini uyandırmak isterler. Gaye müsbet bile olsa bu davranış yasaktır, sorumluluğu büyüktür.

İkincisine gelince, bu ayetin, sırf zâhirine, Arabça elfazına göre onu tefsir etmeye kalkmaktır. Burada Kur'an'ın garib ve mübhem kelimelerindeki ihtisar, hazf, izmâr, takdim, tehîr gibi durumlardaki incelikleri, nakle başvurarak, ehlini dinleyerek anlama, araştırma cihetine gitme yoktur. Şu halde kim tefsir için

gerekli olan hâricî şartları gözetmeden, mücerret Arabça bilgisiyle Kur'ân'dan mâna çıkarma cihetine giderse çok hata yapar ve hadiste tehdid edilen: "İlme dayanmadan Kur'an tefsir edenler" zümresine dâhil olur. Şu halde tefsir için nakl (yani selefin açıklamaları) ve semâ (yani ehil olanların dersini dinlemek) zaruri olan iki ön şarttır. Bu şartların gerçekleşmesinden sonra anlamak ve mâna istinbat etmek imkân dâhiline girer. Zâhirî şartları eksiksiz ikmal etmeden bâtinî mânaya nüfuz etme hevesine düşülmemelidir."407

رأّنلا َنِم ُهَدَعْقَم أْ ّوَبتَيْلَف ِهِيأَرِب ِنآرُقلا يف َلاَق ْنَم َو ،ِرأّنلا َنِم ُهَدَعْقَم أ ّوَبتيْلَف **[**
اًدهِمَعَتُم ّيَلَع َبَذَ

3ـ هلو يف ةياور**:** **[**اوُقَّتا َثيدَحلا ِيهنَع ّاَلإ اَم ْمُتمِلَع ْنَمَف ك

.

3. (411)- Yine Tirmizî'nin bir rivâyetinde şöyle buyrulmuştur:

"Benim hakkımda da bildiğiniz dışında sözden kaçının. Kim bana bile bile yalan nisbet ederse ateşteki yerini hazırlasın. Kim de Kur'ân hakkında re'yi ile söz ederse ateşteki yerini hazırlasın." **408**

---

405 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/218-220.

406 Tirmizî, Tefsir: 1, (2951); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/220.

407 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/220-221.

408 Tirmizi, Tefsir: 1, (2952); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/221.

AÇIKLAMA:

Bu rivâyette, Kur'ân mevzuunda olduğu ölçüde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında da son derece dikkatli olmak emredilmektedir. Çünkü her ikisi de aynı ölçüde dinin iki temel kaynağını teşkil etmektedir.

Bunlar istismar edilerek insanlar yanıltılabilir.

Münâvî, "bildiğiniz" kelimesiyle "yakîn hasıl ettiğiniz" yani "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbeti hususunda kesin bilgi sahibi olduğunuz" denmek istendiğini belirtir. Şârih Tîbî şunu söylemiştir: "Hadisle şu iki mananın da kastedilmiş olması câizdir:

1- Benden hadis rivâyet etmekten kaçının.

2- Benden hadis rivâyetinden kaçının ancak bildiklerinizi rivâyetten kaçınmayın."

Buradaki yasağın şümûlüne dikkat çekmek maksadıyla, şârihler, bu hadisi şerh ederken hadis kelimesiyle kastedilen manaya dikkat çekerler. Biz de bir kere daha hatırlatacağız ki hadis deyince: 1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fiil, söz ve takrirlerini anlarız.

2- Sahâbe-i kirâm (radıyallahu anhüm ecmaîn)'ın fiil, söz ve takrirlerini anlarız.

3- Tâbiîn ve Etbauttâbiîn'in fiil, söz ve takrirlerini anlarız.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerine merfu hadis (sünnet), sahabeninkilere mevkuf hadis, Tâbiîn ve Etbauttâbiîn'inkilere maktû hadis denir.

Yine hatırlatmak isteriz, hak mezheplerin imamları Tabiin ve Etbauttâbiin nesillerine mensupturlar.

Şu halde bu büyüklerle ilgili olarak da iyice bilinmeyen mesailden bahsedilmemelidir. Dinde onların reyleri, fetvaları, tatbikatları bazı kayıtlarla da olsa hüccettir. Sözgelimi, iyice bilmeden İmam-ı Âzam şöyle demiştir, böyle fetva vermiş, şu şekilde amel etmiş gibi sözler mahzurludur. Sağlam kaynaktan okumuş, sağlıklı şekilde öğrenmişsek o başka, bunu söylemek ilmin yayılması olur, tıpkı iyice bilinen bir hadis-i şerifin rivâyeti gibi.

Şunu da ilâve edelim: Hadis kelimesi mutlak kullanıldığı zaman kâhir durumda merfu hadis kastedilir, lügavî mânâdaki kullanışlar hâriç.

"Ateşteki yerini hazırlasın" ibaresi "inmek üzere, kendisine cehennemde bir yer edinsin" demektir. Dikkat edersek emir

sigasıyla gelmiştir, ama maksad haberdir, yani mutlaka cehenneme gideceğini haber vermektedir.

Râfiî bunun beddua olduğunu söyler. Yâni: "Allah ona cehennemde bir yer hazırlasın! O da burayı ikametgah edinmeye hazırlansın demektir" der. Hadisin emir sigasıyla gelmesi, "kim bile bile bana yalan nisbet ederse"

şartına cevaptır. Cevabın böyle emir sigasıyla gelmesi, yapılan işin mutlaka bu cezayı gerektirdiğini daha beliğ

daha açık olarak ifade etme gayesine mâtuftur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında söylenen yalan, felâkete atıcı en büyük günahlardan biridir.

Çünkü dinde hâsıl edeceği zarar fazla, imanın temelinde meydana getireceği fesad büyüktür. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında yalan söyleyenler -usûl bahsinde açıkladığımız üzere- pekçok sınıflara ayrılır: Siyasî, ticarî, ırkî, maddî, dinî vs. pekçok sebeplerle yalan uyduranlar türemiştir. Hadisin âm olan ifadesine bakan âlimler, tehdidin, hangi maksadla söylenmiş olursa olsun, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında söylenen bütün yalanlara şâmil olduğunu belirtmişlerdir. Bu hadiste dine müteallik yalanların kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Ancak, herçeşit yalanın dâhil olduğu görüşü ekseriyetin re'yidir ve esah olan da budur.409

İKİNCİ FASIL

KUR'AN'IN FAZÎLETİNE DÂİR

ثْلَخَدَف ثِيدَاَح ا' يف َنوُضوُخي ُساَّنلا اَذإف ِد ِجْسَملا يف ُت ْر َرَم] لاق

روع ا' ثراحلا نع ـ**1** :

هاللّ َلوسر ُتع ِمَس ىِهنِإ اَمأ َلاق

مَعَن ُتْلُق ؟اَهوُلَعَف ْدَق َوَأ : َلاَقف ُهَت ْرَبْخأف ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ٍهيلع َنلَع .

هيف ىلاعت ِ هاللّ ُباَتِك َلاق ؟ هاللّ َلوُسر اَي اَهْنِم ُج ِرْخَمْلا اَمَف : ُتْلُق ٌ ة

. ُلوُقَ : اَمأ اَهَّنِإ ُنوُكَتَس ٌنَتِف #

ي

هَمَصَق ٍراَّبَج ْنِم ُهَك َرَت ْنَم

ل ْزَهْلاِب َسْيَل ُلْصَفْلا َوُه . ْمُكَنْيَب اَم ُمْكُح َو ْمُكَدْعَب اَم ُر َبَخ َو ْمُكَلْبَق اَم ُأَبَن.

ىْكِهذلا َوُه َو ،ُنيِتَمْلا ِ هاللّ ُلْبَح َوُهو ى

لاعت ُ هاللّ ُهلَّضأ ِه ِرْيَغ يف َىدُهْلا ىَغَتْبا ِنَم َو .ىلاعت ُ هاللّ .

عَبْشَت ًَو ،ُةَنِسْل ا' ِهِب ُسِبَتْلَت ًَو ،ُءا َوْه ا' ِهِب ُغي ِزَت َ ىِذَّلا َوُه َو ،ُميِقَتْسُمْلا ُطا َره ِصلا َوُه َو ،ُميِكَحلا

هْتَعِمَس ْذإ ُّن ِجْلا ِهَتْنَت ْمَل ىِذَّلا َوُه َو ،ُهُبِئاَجَع ى ِضَقْنَت ًَو ،ِهدَّرلا ِة َرثَك نَلَع ُقَلْخَي ًَو ،ُءاَمَلُعْلا ُهْنِم

هِب َلِمَع ْنَم َو ،َقَدَص ِهِب َلاَق ْنَم

هِب اَّنَمأف ِدْش ُّرلا ىلاِإ ىِدْهَي ًابَجَع ًانآْرُق اَنْعِمَس اَّنإ»

« ا ُولاَق ى

تَح

409 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/221-223.

رَوْعأ اَي َكْيَلإ اَهْذُخ ،ٍمِيقَتْسُم ٍطاَرِص ىلإ َىِدُه ِهْيَلإ َىِعُد ْنَم َو ،َلَدَع ِهِب َمَكَح ْنَم َو ، [.
َرِجأ

بذمرتلا هجرخأ .

1. (412)- Hâris el-A'ver anlatıyor: "Mescide uğramıştım, gördüm ki halk, zikri terkedip malâyanî konulara dalmış, konuşuyor. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye çıkıp durumdan haberdâr ettim. Bana:

- "Doğru mu söylüyorsun, öyle mi yapıyorlar?" dedi, Ben:

- "Evet, dediğim doğrudur" deyince:

- "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

- *"Haberiniz olsun bir fitne çıkacak!"* Ben hemen sordum:

- "Bundan kurtuluş yolu nedir Ey Allah'ın Resûlü?" Buyurdu ki:

- "Allah'ın Kitabı (na uymak)dır. O'nda sizden önceki (milletlerin ahvâliyle ilgili) haber, sizden sonra (kıyamete kadar) gelecek fitneler ve kıyâmet ahvâli ile ilgili haberler mevcut. Ayrıca sizin aranızda (iman-küfür, taat-isyân, haram-helâl vs. nevinden) cereyân edecek ahvâlin de hükmü var. O, hak ile batılı ayırdeden ölçüdür.

O'nda herşey ciddîdir, gâyesiz bir kelâm yoktur. Kim akılsızlık edip, O'na inanmaz ve O'nunla amel etmezse, Allah onu helâk eder. Kim O'nun dışında hidâyet ararsa Allah onu saptırır.O Allah'ın sağlam ipidir. O, hikmetli olan zikirdir, O dosdoğru yoldur. O, kendine uyan hevaları koymaktan, kendisini (kıraat eden) delilleri iltibastan korur. Alimler ona doyamazlar. Onun çokca tekrarı usanç vermez, tadını eksiltmez. İnsanı hayretlere düşüren mümtaz yönleri son bulmaz, tükenmez, O öyle bir kitaptır ki, cinler işittikleri zaman şöyle demekten kendilerini alamadılar: "Biz, hiç duyulmadık bir tilâvet dinledik. Bu doğruya götürmektedir, biz onun (Allah kelâmı olduğuna) inandık" (Cin: 72/1). Kim ondan haber getirirse doğru söyler. Kim onunla amel ederse ücrete mazhar olur. Kim onunla hüküm verirse adaletle hükmeder. Kim ona çağrılırsa, doğru yola çağrılmış olur. Ey A'ver, bu güzel kelimeleri öğren." **410**

AÇIKLAMA:

Mescidde zikir dışında yapılan konuşmalar ahbâr, hikâyât,

kıssalar nevinden faydasız şeylerdir. Kur'ân-ı Kerim mükerrer âyetlerinde bu çeşit malâyanî mevzulara dalmaktan yasaklamıştır: *"...Onları daldıkları sapıklıkta bırak oynasınlar"* (En'âm: 6/91) mealindeki ayette olduğu gibi.

Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin: "Öyle mi yapıyorlar?" sözü, onların davranışının kötü karşılandığını ifade eder.

Yani: "Gerçekten söylediğiniz şen'î işi yaptılar mı?" demektir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in haber verdiği "fitne"den maksadın Ashab arasında cereyan eden hâdiseler veya Tatarlar'ın çıkışı, Deccâl veya Dâbbetu'l-Arz'ın zuhûru gibi âhir zaman fitneleri olabileceği belirtilmiştir. Ancak, Aliyyu'l-Kârî: "Birincisi dışındakileri kastedmiş olması makam icâbı mümkün değildir"

der.

Kur'ân için "gâyesiz bir kelam değildir" şeklinde gelen tavsifin aslı hezl'dir. Hezl, lügat olarak "arzu edilen mânâdan yoksun olan söz"e denir. Kur'ân'la ilgili bu tavsif şu mealdeki ayetten muktebestir: *"Hakikaten o (Kur'ân) hak ile (batılı ayırd eden) kat'î bir sözdür, o hezl (gayesiz bir söz) değildir"* (Tarık: 86/13-14).

Tîbî, *"Kim akılsızlık edip Kur'ân'ı terkederse..."* ibaresini açıklama sadedinde der ki: "Kur'ân'dan, amel edilmesi vâcib olan bir âyet veya bir kelimeyi tekebbür sebebiyle kim amel dışı bırakır veya kıraatını terkederse küfre deşer. Kur'ân'ın yüceliğine inanmakla birlikte acz, tembellik veya zayıflık sebebiyle kıraatı terketmesinde günah yoktur, ancak sevaptan mahrum kalır."

***"O, kendine uyan hevaları kaymaktan korur"* ifâdesinden şârihler şu mânaları anlamışlardır: 1- Kişinin hevası Kur'ân'ın getirdiği hidâyete tâbi olursa, düşüklükten kendini korur.**

2- Kur'an'a tâbi olan hevâ bid'ate düşmekten, sapıtmaktan kendini korur. Yâni Kur'ân'ın hidâyeti sebebiyle hevâ ehli onu meylettiremez.

3- Hevâ ehli Kur'ân'ı tebdil ve tağyir edemez (mânasını) saptıramaz. Anak bu mananın muhalifinde, gulât denen sapıklıkta aşırı gidenlerin tahrife, mubtıllerin bâtıl iddialara, câhillerin de yersiz te'villere tevessül edeceklerine işâret vardır.

4- Kaymak diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı izâğa'dır. Bunun

metinde "meylettirme" manasına olduğu, binaenaleyh ibâreyi şu şekilde anlatmanın mümkün olduğu söylenmiştir: "Kur'ân-ı Kerîm'i, doğru yoldan sapmış

hevalar eğriliğe ve sapıklığa alet edemezler, Yahudilerin Tevrat'ı tahrif edip kelâmın yerlerini değiştirince yaptıkları gibi. Zira Cenâb-ı Hakk, onun hıfzını tekeffül etmiş, üzerine almıştır: *"Zikri (Kitabı) biz indirdik, O'nun koruyucusu da biziz"* (Hicr: 15/9) buyurmuştur.

"Dillerin iltibastan korunması", Kur'ân Arapça olmasına rağmen, Arap olmayan mü'minler de öğrenmekte, telâffuzda zorluk çekmezler. Zira Cenâb-ı Hakk: *"Biz Kur'ân'ı senin dilinde indirerek kolaylaştırdık"* (Meryem: 19/97) ve*, "Andolsun ki, Kur'ân'ı öğüt olsun diye kolaylaştırdık..."* (Kamer: 54/22) buyurmaktadır. Bundan, Kur'ân'dan başka bir sözün, teşvişe sebep olacak, hakla batıl karışacak şekilde araya sızıp karışmaya yol 410 Tirmizi, Sevâbu'l-Kur'ân: 14, 2908; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/224-225.

bulamayacağı, çünkü Kur'ân'ı Allah'ın korumakta olduğu mânası da anlaşılmıştır. Kur'ân'ı Kerim'e beşer sözü karışamaz çünkü onda i'câza delâlet eden ma'sumiyet (korunma) vardır.

"Alimler ona doyamazlar" ibâresi "onun künhüne eremezler, sonuna varıp "tamamen hallettik artık" deyip araştırmaya devamdan geri duramazlar" demektir. Yemek yiyenin doyup elini yemekten tamâmen çekme hâli, böylesi bir doygunluk Kur'ân âlimlerinde hâsıl olmaz. Onun hâiz olduğu hakikatlerden bir sonuncusunu keşfettikçe yenilerini aramaya öncekinden daha fazla bir iştiyak duyar. Bu böyle doymadan, usanmadan devam eder gider.411

: تُوُيُب ْنِم ٍتْيب يف ٌم ْوَق َعَمَتْجا اَ□

م َلاَق # هاللّ َلوسر َّنأ] ُ ه

. □هاللّ ُ نَع

2□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

مُهْتهفَح َو ،ُةَمْح َّرلا ُمُهْتَيِشَغ َو ،ُةَنيِكَّسلا ُمِهْيَلَع ْتَل َزَن َّإ ْمُهَنْيَب ُهَنوُس َرادَتَي َو ِ هاللّ□ َباَتِك َنوُلْتَي ىلاعت ِ هاللّ

دواد وبأ هجرخأ . ُ ه .

دْنِع ْنَمِيف ُ هاللّ ُمُه َرَكَذ َو ،ُةَكِئ ًمْلا□]

2. (413)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

***"Bir grup, Kitâbullah'ı okuyup ondan ders almak üzere Allah'ın evlerinden birinde bir araya gelecek olsalar, mutlaka üzerlerine sekinet iner ve onları Allah'ın rahmeti bürür. Melekler de kanatlarıyla sararlar. Allah, onları, yanında bulunan yüce cemaatte anar"* 412**

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Müslümanlar arasında Kur'an bilgisinin yayılması için yaptığı teşviklerden biridir.

Allah'ın evi tâbiri öncelikle mescidleri ifâde ederse de ulema, bu fazileti elde etmek arzusuyla, han, kışla, medrese gibi başka yerlerde de toplanılabileceği görüşünü beyan etmişlerdir. Esas olan Kur'an'ın müzâkeresi olduğuna göre bu maksadla evlerde akdedilen meclislerin de aynı şekilde sevablı olacağı söylenebilir.

Sekinet, esas itibariyle vakar, itminan ve mehâbet mânasına gelir. Ancak Kadı Iyaz, burada rahmet mânasında kullanıldığını söyler. Ancak rahmet kelimesi hemen arkadan buna atfedildiğine göre, Nevevî'nin dediği gibi vakar ve tuma'nine şekline anlamak daha uygun düşüyor.

Zikredenlerin anıldığı yüce cemaat büyük meleklerin teşkil ettiği cemaattir, buna Mele-i Â'la da denir. Allah'ın onların yanında anması, Kur' ân okudukları için teşrif etmek maksadıyla medh u senâda bulunmasıdır.

Müslim ve Tirmizî'nin rivâyetlerinde hadisin sonunda şu cümleye de yer verilir: *"Bir kimseyi ameli yavaşlatırsa nesebi hızlandırmaz."* *B* u şu demektir: "Her kim soy ve sopunun şerefine aldanarak hayır ameller işlemede kusurda bulunursa nesebi, onu, amel edenler seviyesine ulaştırmaz."413

دِجَي ْنأ هلْه ً هًَأ بلاِ َعَجر اَذإ ْمُكُدَحأ ٌّب ِحُيأ :َلاق # هاللّ َلوُسر َّنأ] ُ . هْنَع ُ هاللّ□

3□

ى ِض َر هنعو ـ□

هَل ٌرْيَخ ِهِت ًَص يف ْمُكُدَحأ اَهِب ُأ َرْقَي ِتاَيا ُث ًَثَف : َلاَق . ْمَعَن :اَنْلُق□

. □ث ًَث َتاَفِلَخ ِماَظِع ًِنامِس

.ة ُ ءارشعلا ةفاهنلا

» □فِلَخلا مل

.

» سم هحرخأ

.] □ْنِم ِثث َتاَفِلَخ ِماَظِع نامِس

3. (414)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

***"Sizden kim evine döndüğü zaman üç adet gebe, iri, semiz deve bulmayı istemez?"* diye sordu.**

"Hepimiz isteriz" diye cevap verdik.

***"Öyle ise, buyurdu, kim namazda üç âyet okusa bu ona, üç iri ve semiz deveden daha hayırlıdır"* 414**

] ْمُكُّيأ :لاقف ِةَّفُّصلا يف ُن ْحَن َو # ُبنلا َجرَ□

خ :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

4□

ى ِض َر رماع نب ةبقع نعو ـ□

ْمثإ ِرْيَغ يف ِنْي َوام ْوَك ِنْيَتقاَنِب ِتأَيف ِقيِقَعْلا ىلإ َلاَق ْوأ ؛َناَحْطب ىلإ ِم ْوَي َّلُك َوُدْغَي ْنأ□ ُب ٍحُي

وأ□

□

مهلَعَتَيَف ِد ِجْسَمْلا ىلإ ْمُ د□

ك َحأ وُدْغَي َفأ : َلاَق . َكِلذ ُب ِحُي ِ هاللّ َلوُس َر اَي اَنُّل : ك اَنْلُق ؟ٍم ِح َر ِةَعيِطَق ًَو

عَب ْرأ َو ٍث ًَث ْنِم ُهَل ٌرْيَخ ٌث ًَث َو ،نْيَتَقاَن ْنِم ُهَل ٌرْيَخ َوُهَف ىلاعت ِ هاللّ ِباتك ْنِم□
ِنْيَتَيآ َأرْقَي

411 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/225-226.

412 Ebû Dâvud, Salât: 349, 1455. H.; Tirmizî, Kırâ'at: 3, 2946 H.; Müslim, Zikir: 38, 2699 H; İbnu Mâce, Mukaddime: 17, 225. H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/227.

413 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/227-228.

414 Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin: 250 (802); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/228.

ةميظعلا ةقانلا ءا

موكلا دوا »

.

»

“ د وبأو ملسم هجرخأ .]ِل

ب ا َن ِم َّنِهداَدْعأ ْنِم َو ٍعَب ْرأ ْنِم ُهَل ُرْيَخ

ما

نسلا .

4. (415)- Ukbetu'bnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Suffa'da iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (dışarı) çıkarak:

***"Hanginiz hergün hiç günah işlemeden ve akrabalık bağlarını da bozmadan Buthân'a veya Akik'e gidip oradan (zahmete ve masrafa girmeden) iki adet iri hörgüçlü dişi deve tutup getirmeyi ister?"* diye sordu. Biz:**

"Ey Allah'ın Resûlü bunu hepimiz isteriz" dedik. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"-O halde birinizin mescide gidip orada Allah'ın kitabından iki âyeti

öğrenmesi veya okuması, kendisi için iki deveden daha hayırlıdır. Üç âyet onun için üç deveden, dört âyet onun için dört deveden ve okunacak âyetler kendi sayılarınca deveden daha hayırlıdır" buyurdular."415

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen Suffa; Mescid-i Nebevî'nin arka kısmında bekârların yatıp kalktığı kısmın adıdır. Büyük çoğunluğunu Medine'ye hicret eden kimsesiz ve bekârların teşkil ettiği Ehl-i Suffe, boş vakitlerini ilim ve ibadetle geçirirlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunların başına yazı ve kıraat muallimlerini koymuş idi.

Kendisi de sık sık uğrar onların meseleleriyle uğraşırlardı. Bunların iaşeleri diğer Müslümanların yardımlarıyla sağlanıyordu. Civara muallim gönderme ihtiyacı hâsıl olunca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunlardan istifade ediyordu.

Ashâb-ı Suffe hakkında birinci ciltte geniş mâlûmat sunduk, oraya bakılabilir.

2- Hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân tilâvetine teşvik hususunda dikkat çekici bir metoda başvurmaktadır: Önce *"En kıymetlisinden iki adet deveyi bedâva elde etmeyi kim istemez?"* diye sorup dikkatleri çektikten sonra Kur'ân-ı Kerim'den okunacak iki âyetin, iki kıymetli deveden daha hayırlı olduğunu haber veriyor ve devamla herbir âyetin bir deveden daha hayırlı olduğunu açıklıyor.

İlk nazarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mübâlağalı bir üslûba tevessül ettiği zannına düşülebilir.

Ancak burada belâğatlı bir üslûb'a yer verildiği görülmektedir. Çünkü, âhirete bakan bir hayır ne kadar küçük bile olsa, dünyanın en büyük maddî servetinden daha kıymetlidir. Çünkü âhirete ait hayırlar ebediyete mazhardır.

Ebedî akan küçük bir çeşme, dünyanın büyük bir denizinden daha zengin, daha kıymetli denebilir. Nitekim bu mânâyı te'yiden bir başka hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) *"Birinizin cennetteki kamçı kadar yeri dünyadan daha hayırlıdır"* buyurmuştur.

Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân okumanın ehemmiyetine dikkat çekmek için böyle çarpıcı bir üsluba başvurmuş olmaktadır. Hakikat-ı halde tek âyetin tilâvetinden hâsıl olan sevap dünyadan daha hayırlıdır buyursa idi, yine de bu sözde mücâzefe olmayacaktı. Çünkü onun sevabı ebediyete bakar.416

بأتك ْن ِم ًاف ْرَح أ َرَق ْنَم : ُلوُقَ

ي ِ ه

اللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

5

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ

و ، ٌف ْرَح ٌفِلأ : ُلوُقأ ْنكل َو ، ٌف ْرَح ملا ُلوُقأ َ ا.َهِلاَثْمأ ِرْشَعِب ُةَنَسَحْلا َو ،ٌةَنَسَح ِهِب ُهَلَف بلاعت ِ هاللّ

هححصو يذمرتلا هجرخأ .

ف ْرَح ٌميِم َو ، ٌف ْرَح ٌم] .

5. (416)- İbnu Mes'ûd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i dinledim, şöyle diyordu:

"Kur'ân-ı Kerîm'den tek harf okuyana bile bir sevab vardır. Her hasene on misliyle (kayde geçer). Elif-Lâm-Mim bir harftir demiyorum. Aksine elif bir harf, lâm bir harf ve mim de bir harftir." **417**

AÇIKLAMA:

Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, Cenab-ı Hakk'ın mü'minlere büyük bir lütfunu haber veriyor: Tilâvet edilen Kur' ân'ın sevabı âyet âyet veya kelime kelime hesaplanmıyor, harf harf hesaplanıyor. Her harf için bir sevap veriliyor. Her hasenenin en az on misliyle kaydedileceği bir başka ilahî kanun (En'am: 6/160) olduğuna göre, Kur'ân-ı Kerîm'in tilâvetiyle mü'min, her harfi en az on sevab hesabından

büyük bir kazanca mazhar olmaktadır. Bu hadis, İbnu Ebi Şeybe ve Taberânî'de biraz farklı olarak *"...Ben Elif-Lâm-Mim Zâlike'l-Kitab bir harftir demiyorum. Fakat Elif ve Lam ve Mim ve Zal ve Lam ve Kaf herbiri birer harf diyorum"*

şeklinde gelir. Beyhakî'nin rivâyetinde Elif-Lâm'ın başına Bismillah getirilerek harf harf sayılır.

415 Müslim, Salatû'l-Müsâfirin: 251; Ebû Dâvud, Salât: 349, 1456 H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/229.

416 Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 16, 2912. H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/229-230.

417 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/230.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) harf deyince ne anlaşılması gerektiğini belirtmeye de ehemmiyet verir. Bu maksadla Kur'an'dan bazı kelimeleri harf harf sayar. Bu davranışı değerlendirmek için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in muhataplarını dikkate almamız gerekir. Ümmî bir cemaatte "harf", "kelime", "cümle" gibi dilbilgisine giren tâbirlerin, herkesin nazarında aynı seviyede ıstılahlaşmamış olduğundan, farklı farklı anlaşılabilir. Bunu önlemek için açıklanması gerekir.

Mirkat'ta belirtildiği üzere, hadis, sevabın hesaplanmasında, telâffuz edilen harflerden, ziyâde yapılmış olan harfleri esas kılıyor. Zira Bakara'nın başındaki Elif-Lâm-Mim'de dokuz harf telaffuz edildiği halde üç harf sayılmıştır.418

: هٍبَنِل َنِذأ اَم ٍئَشِل ىلاعت ُ هاللّ َنِذأ اَ

م َلاق # هاللّ لوُس َر ّ َنأ] ُ ه

. نَع ُ هاللّ□ .

6□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

. ىذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .

هِب ُرَهجي ىأ : ِنآرُقْلاِب ّ َنَغَتَي□]

6. (417)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cenâb-ı Hakk, Kur'ân-ı Kerim'i (güzel bir sesle açıktan okuyan bir peygamere kulak ver(ip sevabı bol kıl)diği kadar hiçbir şeye kulak ver(ip mükâfaat ihsan et)memiştir." Buhârî, Tevhid: 32, 52, Fedailu'l-Kur'ân: 19; Müslim, Müsâfirin: 232, 233, 234, Ebû Dâvud, Vitr: 20; Tirmizî, Sevâbu'l Kur'ân: 17; Nesâî, İftitâh: 83; İbnu Mâce, İkâmet: 176, (1340).419

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân-ı Kerîm'in güzel bir sesle, tecvidli olarak cehren okunmasının ehemmiyetini bu şekilde belirtiyor. Hadis, kelimesi kelimesine tercüme edilince şöyledir: "Cenâb-ı Hakk Kur'

ân'ı cehrî olarak tegannî eden bir peyamberi dinlediği kadar hiçbir şeyi dinlememiştir."

Dinlemek olarak tercüme edilen kelimenin hadisteki aslı ezen'dir. Başka mânaları yanında "söylenen bir şeyi yazan kimsenin, kulağını dinleyene doğru çevirmesi" mânasına gelir. Böyle bir mânâ Allah hakkında câiz olmayacağına göre, bunun başka mânayı ifâde için başvurulan bir mecaz olduğu kabûl edilmiş ve: "Hadisin te'vîl edilmesi vacibtir" denmiştir.

Öyle ise, bu, Allah hakkında mecâzî olarak: Tilâvetten, Allah'ın memnun kalıp okuyana bol ikram ve sevap vermesi mânâsına gelir. Zira dinlemenin neticesi bunlardır. Metnin meâlini verirken lafzî mânayı değil, ulemanın te'vilini esas alıp, onu tesbite ve aksettirmeye çalıştık.420

ام بأ ن

ذأ ام »

بنعمو «

هِب ُرَهْجَي :ِنآرُقْلاِب َّنَغَتَي ْمَل ْنَم اَّنِم َسْيَل] :براخبل برخأ يفو ـ7□□[.

اهقيقرتو ةءارقلا نيزحت ى .

« نغتلاو عمت

.

»

سا

7.(418)- Buhârî'nin bir rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmaktadır:

"Kur'ân'ı tegannî etmeyen bizden değildir." (Sahabeden biri, bununla) açıktan okumayı kastediyor demiştir."

Tegannî: "kıraatın hüzünlü ve dokunaklı kılınmasıdır."421

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen tegannî farklı yorumlara sebep olmuştur. İbnu'l-Esir, kelimeye verilen çeşitli mânâlardan Kur'ân'ın hüzünlü okunmasını tercih etmiş olmalı ki bu mânayı kaydetmiş. Halbuki şârihler bu kelimeye şu mânâların verildiğini belirtirler:

1- Sesi Kur'ân'la güzelleştirip zinetlemek, bir bakıma san'atlı okumak.

2- Kur'an'la müstağni olup başka çeşit meşguliyetleri terketmek.

3- Lezzet almak.

4- Zenginlik, yani fakirliğin zıddı.

5- Faydalanmak, istifâde etmek.

6- Kur'ân'la yetinip önceki milletlere gelen kitaplardan, onlarla ilgili rivâyetlerden müstağnî kalmak.

7- Tegannî, hiccîrâ yani yolculukta, boş zamanlarda okunan ezgi. Çünkü, Kur'an nâzil olduğu zaman Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) boş vakitlerinde başkaca nağmeler yerine Kur'ân-ı Kerîm'in ezgi olarak söylenmesini arzu buyurmuştur.

Bu çeşit mânâlardan en ziyade makbul olanı, Kur'ân okuyanın başka dinî kitaplardan Hıristiyan ve Yahudiler arasında mütedâvil olan Kütüb-i Kadime'den müstağni olmak, onlara iltifat etmemektir. Bu mânâyı te'yid eden 418 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/230-231.

419 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/231.

420 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/231.

421 Buhârî, Tevhid: 32, 44; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/232.

başka rivayetler de var. Bu te'vile göre hadisin mânâsı şöyle olur: Kur'ân'ı okuyup, ondaki hakikatlarla yetinemeyip diğer dinlerin kitaplarına iltifât eden, onlarda hakikat ve hikmet arayan bizden değildir." mamafih, tegannî, fayda manasına da te'vil edilerek "Kur'ân'ı okuyup ondaki tergîb ve terhîblerle irşad olmayan, istikametini doğrultmakta Kur'ân'dan faydalanmayan kimse bizden değildir" mânâsı, "Kur'ân'ı hüzünlü okumayan bizden değildir" demekten daha makbûl gözükmektedir. Ancak İbnu Hacer'in de belirttiği üzere, hüzün manası da reddedilemez. Çükü, sesi incelterek rikkatli okumak kalbe daha ziyade müessir olur. Keza teganniye verilen "fakirliğin zıddı olan zenginlik" manası da mânevi zenginlik şeklinde kayıtlandığı takdirde makbul bir mâna olmaktadır.

Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın telâffuz buyurduğu tegannî kelimesinden, bu kelimenin mutlak kullanılmış olması sebebiyle ulemanın ileri sürdüğü bütün mânalar maksud ve makbul olabilir. Bunlardan birinin umumiyetle tercihi, diğerlerinin butlanını gerektirmez.

Selef Kur'ân'ın lahn ve tercî ile okunması câiz mi, değil mi münakaşa etmiştir. Lahn ve tercî, sesi boğazda tutup oynatmak, titretmek, dalgalandırmak ve sese böylece nağme vermek mânasına gelir. Bu bir bakıma Kur'ân-ı Kerîm'i musiki kaidelerine uydurarak okumak mânasına gelir. İmam Mâlik başta olmak üzere pekçok âlim tilâvetin lahn üzere yapılmasının haram olduğunu söylemiştir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî pekçok âlim haram dememiş ise de mekruh demiştir. Bu mezheblere mensup muhtelif âlimlerden câiz olduğunu söyleyenler de çıkmıştır. Hattâ bâzı Sahâbe ve Tâbiîn'den de cevazı rivâyet edilmiştir. Şâfiîlerin makbul hükmü de cevazdır.

İbnu Hacer bu ihtilafın sebebi, lahn üzere kıraat edilirken harflerden bazılarının mahreçlerinde telâffuz edilmemesi endişesinden ileri geldiğini belirtir. Nevevî, mahrecin değişmesine sebep olan tilâvet tarzının haram olduğunda ulemanın icma ettiğini belirtir. Sözü aynen şöyle: "Ulema, Kur'ân'ı okurken sesi güzelleştirmeyi uygun görmekte (istihbab) icma eder, yeter ki bunu yaparken yersiz uzatmalarla (temdid) normal kıraat hududu tecâvüz edilmemiş olsun. Şâyet bir harf ilâvesi veya ihfası (atılması) gibi bir davranışla kıraatın normal hududunun dışına çıkılacak olursa bu haramdır... Lahn üzere okumaya gelince, Şâfiî hazretleri bir defasında mekruh olduğuna, bir defasında da câiz olduğuna hükmetmiştir. Ashab: "İhtilâflı iki söz değil, ihtilâflı iki hâl mevcuttur: Lahn'la kıraat ederken normal mahâricden dışarı çıkmazsa câizdir, çıkarsa haramdır. Mâverdî ve Şâfiî'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Lahn'la kıraat bazı kelimelerin telaffuzunu mehâricinden dışarı çıkarmaya sebep olursa bu haramdır. Hanefilerden Sâhîbu'z-Zahîre de benzer bir rivâyet kaydeder: "Uzatmalarda Kur'ân'ın nazmını bozacak şekilde ifrâta kaçılmazsa caizdir, aksi halde değildir." Ekseriyetin görüşüne şaz düşse ve "garib" karşılanmış olsa da Emâliyü's-Serahsi'ye nisbet ederek Râfiî'nin, kıraat sırasında yersiz uzatmaların (temdid) mutlak olarak câiz olduğuna dâir rivâyetini de -konumuzun bütünlüğü için- kaydetmek isteriz.

Lahn ve tegannî ile okumayı câiz görenler Hz. Dâvud (aleyhisselam)'un okuyuşu ile istidlâl etmişlerdir. Zira İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'tan yapılan rivayete göre, Hz. Davud (Aleyhisselam) Zebûr'u yetmiş makamla okur ve okuyuşu ile hastaları coştururmuş. Bu görüşte olanlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan yapılan bazı rivâyetlerden de kendilerine delil getirmişlerdir.422

: أَشِل بلاعت ُ هاللّ َنِذأ اَ **:**

م ُلوُقَ

ي ِ هاللّ َلوُسر ُتْعِمَس] ل

: اق ُهْنَع ُ هاللّ

8

ى ِض َر ةماما بأ نعو ـ

اَم َو ُهَّصُم يف َمَادَام ِدْبَعْلا ِساَر َىلَع ُّرَذُيَل َّرِبْلا َّنِإ َو ،لْيَّل ا ِف ْوَج يف َنآرُقْلا ُأرْقَي ٍدْبَعِل
َنِذأ اَم

هب ُرم ا' أدب هنم نآ□

رقلا ىنعي :رضَّنلا وبأ لاق ُ ه .

نِم َج َرَخ اَم ِلْثِمِب ىلاعت ِ هاللّ ىلإ ُداَبِعْلا َب َّرَقَت□] .

ىذمرتلا هجرخأ ه .

يف مكحلا عجري هيلإو .

8. (419)- Ebû Umâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:

"Allah, geceleyin Kur'ân okuyan bir kula kulak verdiği kadar hiçbir şeye kulak verip dinlemez. Allah'ın rahmeti namazda olduğu müddetce kulun başı üstüne saçılır. Kullar, ondan çıktığı andaki kadar hiçbir zaman Allah'a yaklaşmış olmaz."

Ebu'n Nadr der ki: "Ondan" tâbiriyle "Kur'an'dan" denmek istenmiştir."

Tirmîzî'de metin biraz farklıdır. *"... İki rekat namaz kılan kula kulak verdiği kadar"* denmektedir.423

نآرُقْلاِب ُرِهاَجْلا : ُلْوُق□

ي هاللّ َلوُس َر ُتْعِمس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

9□

ى ِض َر رماع نب ةبقع نعو ـ□

ننسلا باحصأ هجرخأ .

ةَقَدَّصلاِب هِرِسُمْلاَك ِنآرُقْلاِب ُرِسُمْلا َو ،ةَقَدَّصلاب ِرِهاَجْلاَك□] .

9. (420)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim şöyle diyordu:

422 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/232-234.

423 Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 17. (2913); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/234.

"Kur'ân'ı cehren (açıktan) okuyan, sadakayı açıktan veren gibidir. Kur'ân'ı gizlice okuyan, sadakayı gizlice veren gibidir." 424

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Kur'ân'ın hususi ve kimsenin işitmeyeceği bir şekilde okunması tavsiye edilmektedir. Daha önceki hadislerde ise açıktan ve yüksek sesle okunmasının faziletli olacağı ifade edilmişti. Alimlerimiz, aradaki farklılığı şöyle izah ederler: Riyâya düşmesinden korkulanlar için gizli okuması daha iyidir. Riya korkusu olmayanlar için, namaz kılan, uyuyan veya başka meşguliyeti olanları rahatsız etmemek şartıyla cehrî ve alenî okuması daha iyidir. Denir ki, cehrî okunduğu zaman, başkaları da anlamak, dinlemek, mânevî haz almak suretiyle istifâde ederler. Ayrıca Kur'ân'ın cehrî okunması dinimize has bir şiârdır. Üstelik cehrî okunduğu zaman, okuyanın kalbi uyanık kalır, okuma gayret ve arzusu kamçılanır, uykusu da dağılır. Başkası da ibadet hususunda şevke gelir. Öyle ise, bu mülahazalardan birini düşünerek, şartlara göre, cehrî tilâvet tercih edilmelidir.

Nasıl ki, açıktan açığa sadaka ve zekât verilirken başkasını da teşvik düşünülür ve bu yarışmaya herkesin iştirak etmesi kastedilir. Aynen öyle de: Açıktan okunan Kur'ân ile, başkalarının da bu işe sahip çıkması teşvik edilmektedir. Gecenin karanlığında Kur'ân'la başbaşa kalmak da, sadakayı gizli vermek gibidir. İnsan yakaladığı bu gizlilikte Kur'ân içindeki yerini araştırır ve kendisine Kurân'da bir yer bulmaya çalışır. Bir mü'min için Kur'ân'da yer aramak ve kendini Kur'ân'a göre ayarlamak çok mühimdir. Mühimdir, çünkü insan bu ölçüde mü'mindir. Ömer b. Abdülaziz, Muhammed İbn Ka'bi'l-Kurazî ve daha niceleri, Kur'ân'ı hep bu mülahaza ile sabahlara kadar tilavet etmiş ve onun hakiki mana ve derinliğine ancak bu yolla ulaşabilmişlerdir.

İçten, samimi ve güzel bir edâ ile okunan Kur'ân, insanın ruh, kalb ve hissiyatına hayat bahşeder. Bilhassa Efendimiz (s.a.v.)'in fem-i güher-i mübâreklerinden dökülüyor gibi Kur'ân'ı dinlemek, insanı sonsuz huzura garkeder. Bir derece üste çıkarak Cibril'e misafir olma ve bizzât Kur'ân'ı ondan dinleme, ruha, tarifi imkânsız esintiler kazandırır. Bütün bunların verasında Kur'ân'ı

bizzat kelâmın esas sahibi olan Mütekellim-i Ezelî'den dinliyor gibi O'na muhatap olmak.. kalbin buna tahammülü var mıdır bilemem, insanı âdeta semavîleştirir...425

ىلإ ُّبَحأ لاَمْع ا ُّيأ ِ : هاللّ َلوُسر اَي ٌلُج َر َلاق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

11□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

نآرُقلا ِل ّوأ ْنِم ُب ِرْضَي يِذَّلا :َلاق ؟ُلِحترُملا ُّلاَحلا اَم َو :لاق .ُلِحت ْرُملا ُّلاَحلا :َلاق ؟□
هاللّ ِ ىلاعت

لَحَت ْرا ّاَلَح امَّلُك ه□] .

ر ِخآ ىلإ□ .

10. (421)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Bir adam: "Ey Allah'ın resulü, Allah'a hangi amel daha sevimlidir?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

***"Yolculuğu bitirince tekrar yola başlıyan"* cevabını verdi.**

"Yolculuğu bitirip tekrar başlamak nedir?" diye ikinci sefer sorunca:

***"Kur'ân'ı başından sonuna okur, bitirdikçe yeniden başlar"* cevabını verdi."426**

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, Kur'ân'ı hatmettikten sonra baş kısmına geçip bir miktar daha okuyarak yeni bir hatme başlamayı, yolculuğu bitirip tekrar yolculuğa başlamaya teşbih buyurmuştur. Mekke kurrâları böyle yaparlarmış: Hatim tamamlanınca başa geçip Fatiha suresini okurlar, Bakara'dan da ilk beş ayeti okuyup öyle dururlarmış. Böylece yeni bir hatme başlamış olurlardı.

Hadise başka yorumlar da yapılmıştır.427

نَ□ :

: م ىلاعَت َو َك َراَبت هاللّ : ُلوُقَ

ي # هاللّ ُلوُس َر َلاق] ل

: اق ُهْنَع ُ هاللّ

11□

ى ِض َر ديعس ىبأ نعو ـ□

يذمرتلا امهجرخأ .

نيِلئاَّسلا ى ِطْعُأ اَم َلَضْفأ ُهُتْيَطْعأ ِيتلأَسَم ْنَع ُنآَرُقْلا ُ ه َلغَش□] .

11. (422)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm). buyurdular ki:

***"Aziz ve celîl olan Allah diyor ki: "Kim, Kur'ân-ı Kerîm'i okuma meşguliyeti sebebiyle benden istemekten geri kalırsa, ben ona, isteyenlere verdiğimden fazlasını veririm."* 428**

424 Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 20, 2920; Ebu Davud, Salât: 315, 1333; Nesâî, Zekât: 68; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/234-235.

425 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/235.

426 Tirmizî, Kırâat: 4, 2949. H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/235.

427 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/235.

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki hadis şöyle anlaşılmıştır:

"Kim Kur'ân-ı Kerîm'in kıraatıyla meşguliyet sebebiyle zikir ve dua edemezse, Allah onun, ihtiyaçlarını arzedenlerden daha fazla şekilde isteklerini, arzularını yerine getirir."

Yani, Cenâb-ı Hakk'a, çeşitli şekillerde dua ve zikirler ederek ibadet yapılabilirse de, Allah indinde en makbul ibadet, Kur'an okuyarak yapılan ibadet olmaktadır. Yukarıdaki hadiste müellifimiz tarafından terkedilen bir cümle daha var ki, söylenen hususa açıklık getirir: "Allah'ın kelamının diğer kelamlara üstünlüğü, Allah'ın mahlûkatına üstünlüğü gibidir."429

ل ِمَع َو َنآرُقلا أ َرَق ْنَم **:** َلاق # ِ ه

اللّ َلوُسر َّنأ ُ ه

نَع ُ هاللّ **.]**

12

ى ِض َر بنهجلا ذاعم نب لهس نعو ـ

وَل اَيْنُّدلا ِتويُب ْنِم ٍتْيَب يف ِسْمَّشلا ِء ْوَض ْنِم ُنَسحأ ُهُؤ ْوَض ،ةَمايِقلا َم ْوَي ًاجاَت ُهُدلا َو َسِبْلُأ ِهِب

. دواد وبأ هجرخأ **.**

هِب َلِمَع يِذَّلاِب ْمُكُّنَظ اَمَف ،هيِف ْتَناَك **]**

12. (423)- Sehl İbnu Muâz el-Cuhenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim Kur'an'ı okur ve onunla amel ederse, kıyamat günü babasına bir tâç giydirilir. Bu tâcın ışığı, güneş

***dünyadaki herhangi bir evde bulunduğu takdirde onun vereceği ışıktan daha güzeldir. Öyleyse, Kur'ân'la bizzat amel edenin ışığı nasıl olacak, düşünebiliyor musunuz?"* 430**

: هَل ًَح َّلَحَأَف ُهرَهْظَتْساف َنآرُقلا أ َرَق ْنَ

م # ِ هاللّ ُلوُسر َلاق**]** ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ **:**

13

ى ِض َر هيلع نعو ـ

هَل ْتَبَج َو ْدَق ْمُهُّلُك ِهِتْيَب ِلْهأ ْنِم ٍةَرَشَع يف ُهَعَّفَش َو ،ةَّنَجلا ِهِب ىلاعت ُ هاللّ ُهَلَخْدأ ُه

َما َرَح َم َّرَح َو

هبلق رهظ نع هظفح ه .

رهظتسا »

. ننعم »

و ىذمرتلا هجرخأ

رأّنلا□] .

13. (424)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

***"Kim Kur'ân'ı okur, ezberler, helâl kıldığı şeyi helâl kabul eder, haram kıldığı şeyi de haram kabûl ederse Allah, o kimseyi cennete koyar. Ayrıca hepsine cehennem şart olmuş bulunan âliesinden on kişiye şefaatçi kılınır."* 431**

لاَقُ□ :

ي # ِ هاللّ ُلوُسر َلاق] ل

اق امُهْنَع ُ هاللّ :

نعو ـ14□

ى ِض َر صاعلا نب ورمع نب هاللّدبع□

ةيآ ِرخآ َدْنِع َكَتَل ِزْنَم َّنإف ،اَيْنُّدلا يف ُلهِت َرُت َتْنُك اَمَك ْلهِت َر َو َق ْرا َو ْأ َرْقا ؛نآَرُقلا ِب□ ِحاصل

ىذمرتلا وىراخبلا هجرخأ . [اَهُؤ َرْقت .

14. (425)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

***"Kur'ân'ı okuyup ona sâhip çıkan kimseye (âhirette): "Oku ve (cennetin derecelerine) yüksel, dünyada nasıl ağır ağır okuyor idiysen öyle oku. Zirâ senin makamın, okuduğun en son âyetin seviyesindedir" denir."* 432**

AÇIKLAMA:

Şerhlerde geldiğine göre, cennetin dereceleri, Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinin adedine uygundur. Kur'ân okuyana:

"Okuduğun âyet sayısınca yüksel" denir. Böylece Kur'ân-ı Kerim'i tamamıyla okuyan âhirette en yüksek dereceyi ihraz eder. Bir parça okuyan okuduğu âyetler sayısına uygun bir mertebeye kadar yükselir ve orada kalır. Şu halde sevâbın en yüce mertebesi, hatm-i şerifle elde edilebilir.433

: هالّل ُلوُس #:

رَلاق] ت

لاق اهْنَع ُ هالّل :

15□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

---

428 Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 25, 2927 H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/236.

429 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/236.

430 Ebu Dâvud, Salât: 349, 1453 H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/236.

431 Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 13, 2907 H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/237.

432 Ebû Dâvud, Vitr: 20, 1464; Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 18, 2915, H; İbnu Mâce, Edeb: 52, 3780 H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/237.

433 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/237.

هَل ٌقاَش ِهْيَلَع َوُه َو ِهيِف ُعَتْعَتَتَي َو َنآرُقْلا ُأَرْقَي يِذَّلا َو ،ةَر َرَبْلا ِمارِكْلا ِةَرَفَّسلا َعَم□ ِنآرُقلاِب ُرِهاَملا

ئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .

نا َرْجأ□] .

15. (426)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:

"Kur'ân'da mâhir olan (hıfzını ve okuyuşunu güzel yapan), Sefere denilen kerîm ve mutî meleklerle berâber olacaktır. Kur'ân'ı kekeleyerek zorlukla okuyana iki sevap vardır." 434

AÇIKLAMA:

Kur'ânda mahir olmak, işlek hafız olmaktır. Kur'ân'ı güzel okumak için hâfız olmak yeterli değildir. Çok okuyup fazla mümârese yapanlar mahâretlerini ilerletip hiçbir takılmaya meydan vermeden okuyacak hâle gelirler.

Mahâretin derecesine göre, âyetlerin yerlerini derhal hatırlayabilenler vardır.

Sefere, "safir"in cem'idir, resûl demektir. Hadiste geçen sefere'yi "peygamberler", "melekler" diye anlayanlar olmuştur.

Kur'ân'ı kekeliyerek okumak, okurken zorlanmak, meşakkat çekerek okumaktır. Bu ifâde daha ziyade yeni başlayanlar, okuma işinde henüz mahâret sâhibi olamayanlara bakar. Bu müjde, yeni başlayanları şevklendirerek, hızla mahâret kesbetmede yardımcı olur. Bu safhayı atlayarak suhûletle okumaya geçenler

"mahir"lere vaadedilmiş olan mükâfaatla teşvik göremeseler bile, 416 numaralı hadiste, Kur'ân-ı Kerîm'in her harfi için vaadedilen sevabla teşvik görürler.

Âlimler, mâhirden hâfızları anlayarak sefere ile beraber olma mükâfaatını hafızlara has görürler. Şüphesiz hâfızu'l-Kur'ân'ın bu mevzudaki sevaplarıyla kimse yarışamaz, ancak hadiste mâhir mutlak geldiğine göre, bu ıtlaka Kur'ân'ı çok okuyarak sûhulete ermişleri dahil etmek mümkündür.435

هُس َرَف َو ِةَرَقَبْلا َة َروُسِلْيَّل ا َنِم ُأرْقَي َوُه اَمْنيَب] **:**لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

16□

ى ِض َر ريضُح نب ديسأ نعو ـ□

مُث□□

س َرَفْلا ِتَنَكَسَف تَكَسَف ُسرَفْلا ْتَلاَجَف :أرَقَف ، ْتَتَكَسَف تَكَسَف ُس َرَفْلا ِتَلاَج ْذإ ُهَد ْنِع□ .
ٌةَطوُب ْرَم

لْثم اَذإف ِءامَّسلا ىلإ ُهَسأر َعَف َر َّمُث ؛ُه َرَّخأف َفرَصْناف اَهْنِم ًابيرَق ىيْحَي ُهُنْبا َناَك َو ،□
ْتَلاَجَف أرق

بِيَّنلا َثَّدَح َحَبْصأ اَّمَلف حيِباَصَمْلا ُلاَثْمأ اَهيِف ِةَّلُّظلا□□ #

□ اَهْيَلإ رُظْنَي ْتَحَبْص ُ'تأ َرَق ْوَل َو ، َكِت ْوَصِل ْتَند ُةَكِئ ًمْلا َكْلِ : ت َلاَق

: □ لاق ؟ َكاَذاَم ى ِرْدَت□ .

و َلاَقَف

هانعمب ىردخلا نع ملسملو ىراخبلا هجرخأ . [ْمُهْنِم ى َراَوَت ًَت َ ُساَّنلا .

16. (427)- Üseyd İbnu Hudayr (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre: "Geceleyin, (hurma harmanında iken) Kur'ân'dan Bakara suresini okuyordu. Hemen yakınında da atı bağlı idi. Birden bire atı şahlandı. Bunun üzerine sükût ederek okumayı bıraktı. At da sükûnete geldi. Üseyd tekrar okumaya başlayınca at yine şahlandı. Üseyd yine sükût edince at da sükûnete erdi. Az sona yine okumaya başlayınca at da şahlanmaya başladı. Oğlu Yahya, ata yakındı. Ona bir zarar vermesin diye attan uzaklaştırmak için yanına gitti. Bir ara başını göğe kaldırınca bir de ne görsün! Gökte şemsiye gibi bir şey ve içerisinde kandilimsi nesneler var.

Sabah olunca koşup gördüklerini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattı. Hz Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine:

***"O gördüklerin neydi bilir misin?"* diye sordu.**

"Hayır!" cevabı üzerine açıkladı:

***"Onlar melâike idi. Senin sesine gelmişlerdi. Sen okumaya devam etseydin onlar seni sabaha kadar dinleyeceklerdi. Öyle ki, sabahleyin herkes onları seyredebilecekti, çünkü halktan gizlenmiyeceklerdi."* 436**

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivâyet Buhârî ve Müslim'de geçmektedir. Hadis burada özetlenerek kaydedilmiş ve hadisenin özüne girmeyen bazı teferruat terkedilmiş. Tercümeyi yaparken teferruata biz de yer vermedik.

Üseyd İbnu Hudayr Medineli Müslümanların ilklerinden sayılır. Ensâr'ın ileri gelenlerindendir. Kur'ân'ı sesce güzel okuyanların başında gelir.

434 Buhârî, Tevhid: 52; Müslim, Müsafirîn: 244; Ebu Dâvud, Vitr: 14, (1454); Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 13 (2906); İbnu Mâce, Edeb: 52, (3779); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/237.

435 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/238.

436 Buhârî, Fedailu'l-Kur'ân: 15; Müslim, Müsâfirîn: 242, (796); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/239.

Bu vak'a bir yönüyle Kur'ân-ı Kerim'in güzel bir sesle tilâvetinin ehemmiyetini gösterdiği gibi bir yönüyle de Ashâb-ı Kirâm'ın mazhar olduğu kerâmetlere bir örnek olur. Alimler, geceleyin Bakara sûresini okumanın, dinlemenin faziletine de buradan delil çıkarmışlardır437.

] ةَطوُب رْمَ ٌس رَف ُهَدْنِع َو ِفْهَكْلا َة رَوُس ُأ رْقَي ٌلُج رَ َنا□

ك ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

17□

ى ِض رَ ءاربلا نعو ـ□

ف ٌةَباَحَس ُهْتَّشَغَتَف ِنْيَنَطَشِب□

: ةَنيِكَّسلا َكْلِ□

ت َلاَقف َكِلذ ُهَل رَكَذَف # ّيِبَّنلا تىأ َحَبْصأ اهمَلف ،اَهْنِم ُرُفْنَي ُهُس رَف َلعَج َو اوُنْدَت ْتَلَعَج

لبحلا

.

ن

طشلاو ى□ «

.

»

أخرجه الشيخان والترمذ .

[□تنزّل تّل لِقْرُآن

17. (428)- el-Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir zat Kehf suresini okuyordu. Yanında da iki uzun iple bağlı olan atı duruyordu. Derken etrafını bir bulut kapladı. Ve bu bulut ona yaklaşmaya başladı. At da bu durumdan huysuzlanmaya, ürkmeye koyuldu. Sabah olunca adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip vak'ayı anlattı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ona şu açıklamada bulundu:

"Bu sekinet idi, Kur'ân için inmişti." **438**

AÇIKLAMA:

Burada da önceki hadiste geçen hadise hikaye olunmaktadır. Yani hadiseye şâhid olan sahâbi Üseyd İbnu Hudayr'dır.

Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm), gördüklerinden hayrete düşerek ne olduğunu soran Üseyd (radıyallahu anh)'e *"Bu sekinetti"* demiştir. Alimler Sekînet'in ne olduğu meselesinde ihtilaf ederler: Bazı alimler "insan yüzü gibi simaya sahip bir rüzgardır" derken, bazıları "üzerinde sekinet (vakar) bulunan meleklerdir" demiştir. Başka tahminler de ileri sürülmüştür. Ancak, muhtar görüşe göre, sekinet, kendisinde sükûnet ve rahmet olan bir mahluktur, berâberinde, Kur'ân'ı dinleyen melekler vardır. Nitekim önceki rivâyet bunu te'yid eder. Zira Üseyd göğe bakınca içinde kandilimsi nesneler bulunan şemsiyeye benzeyen birşey görmüş idi. Bu ikinci rivayetin açıklamasına göre, Üseyd'in şemsiyeye benzettiği şey Sekinet, kandilimsi şeyler de Kur'ân-ı dinleyen Sekînet dışındaki meleklerdir.439

نآ ْرُقْلا ُأ َرْقَي يِذَّلا ِنِمؤُْملا ُلَثَم :# هاللّ ُلوسر َلاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

18□

ى ِض َر سوم بأ نعو ـ□

اَهُمْعَط ِة َرْمَّتلا ُلَثَم َنآرُقْلا ُأ َرْقَي يِذَّلا ِنِمؤُْملا ُلَثَم َو ، ٌبِيَط اَهُمْعَط َو ٌبِيَط اَهُحي ِر : ِةَّج ُرْ ُتا ُلَثَم‘

□ □□

رُم اَهُمْعَط َو ٌبِيَط اَهُحي ِر ِةَناَحْي َّرلا ِلَثَمَك َنآرُقْلا ُأرْقَي يِذَّلا ِر ِجاَفْلا ُلَثَم َو ،اَهَل َحي ِر ًَو ٌبِيَط

ةسمخلا هجرخأ ا.

هَل َحي ِر ًَو ٌّرُم اَهُمْعَط ِة َلَظْنَحلا ِلَثَمَك َنآرُقْلا ُأرْقَي َ يِذَّلا ِر ِجاَفْلا ُلَثَم َو□] .

18. (429)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kur'ân okuyan mü'minin misâli portakal gibidir. Kokusu güzel tadı hoştur. Kur'ân okumayan mü'minin misâli hurma gibidir. Tadı hoştur fakat kokusu yoktur. Kur'ân'ı okuyan fâcir misâli reyhan otu gibidir. Kokusu güzeldir, tadı acıdır. Kur'an okumayan fâcirin misali Ebu Cehil karpuzu gibidir, tadı acıdır, kokusu da yoktur." **440**

هجرخأ ُ ه

: مَّلَع َو َنآرُقْلا َمهلَعَت ْنَم ْمُك ُرْيَ□] .

خ َلاق # َّبنلا َّنأ] ُ . ه ْنَع ُ هاللّ

19□

ى ِض َر نامثع نعو ـ□

يذمرتلاو ،دواد وبأو ،براخبلا .

19. (430)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı Kerim'i öğrenen ve öğretendir." **441**

إنَّ الذِّي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ]

:اللّه ُ عَنْهُ ُ عنهما. أنَّ النَّبِيَّ # قال

21

ـ وعن ابن عباس رَ ضِ ى

. أخرجه الترمذى وصححه

. [من الْقُرْآنِ كَالْبَيْتِ الخَرِ ب

437 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/239.

438 Buhârî, Fedâilu'l-Kur'ân: 11; Müslim, Müsafirin: 240, 241, (795); Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 6, 2887. H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/240.

439 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/240.

440 Buhârî, Et'ime: 30, Fedâilu'l-Kur'ân: 17, 36, Tevhid: 57; Müslim, Müsâfirin: 243; Ebu Dâvud, Edeb: 19, 4329; Tirmizi, Edeb: 79; Nesâî, İman: 32; İbun Mâce, Mukaddime: 16, 214 H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/241.

441 Buhârî, Fedâilu'l-Kur'ân: 21; Tirmizi, Fedâilu'l-Kur'ân: 15, 2909; Ebu Dâvud, Salât: 349, 1452 H.; İbnu Mâce, Mukaddime: 16,211. H.

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/241.

20. (431)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hâfızasında Kur'ân'dan hiçbir ezber bulunmayan kişi harab olmuş bir ev gibidir." 442

اَ مِن امْرِئٍ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ ثُمَّ يَنْسَاهُ]

م

لاق # ّبِّنلا ّنأ ُ . هْنَع ُ هالّ□:

21□

ى ِض َر ةدابع نب دعس نعو ـ□

دواد وبأ هجرخأ .

. [

□□

مَذْجأ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َ هالّ□

إ

بِقَل□

21. (432)- Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah buyurdular ki:

"Kur'ân-ı Kerîm'i okuyan bir kimse sonradan (terkeder ve okumayı) unutursa kıyâmet günü cüzzamlı olarak Allah'a kavuşur." 443

AÇIKLAMA:

Ebu Dâvud, bu hadisi: "Kur'ân'ı ezberledikten sonra unutanın feci hâli" başlığıyla sunar. Böylece hadisin, aslında

"kıraat eden (okuyan)" tâbirinden "ezberleyen"i anlamış olmaktadır. Ancak alimler bunun "bakarak" veya

"ezberden" veya "mânâ yönüyle" olabileceğini belirtirler. Keza tehdid "okumayı bırakana"dır, ister fiilen unutmuş olsun isterse unutmamış olsun farzketmez. Hadiste: "Allah'a eczem olarak kavuşur" denmektedir.

Eczem "cüzzâma yakalanmış" demek olduğu gibi "elleri olmayan" veya "dişleri dökülmüş" veya "unutma kabahatini örtecek bir özrü olmaksızın" mânâlarına da gelmektedir. Çünkü cüzzâm hastalığı dişlerin, azaların, ellerin dökülmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla "Allah karşısında konuşamayacak, delil

getiremeyecek, kusurunu affettiremeyecek..." gibi mânalar anlaşılmıştır444.

ةاَذَقْلا نَّتَح بِتَّمُا ُروُجُأ َّنَلَع ْتَض ِرُع] لاق□

هبنلا هنأ ُ ه # :

نَع ُ هاللّ□ .

22□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

ن ِم ٍة َروُس ْنِم َمَظْعأ ًابْنَذ ا َهيف َرَأ َملف بِتَّمُأ ُبوُنُذ َّنَلَع ْتَض ِرُع َو ،د ِجْسَملا َنِم ُلُج َّرلا□ اَهُج ِرْخُي

بذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ ا .

هَيِسَن َّمُث ُلُج َر اهَيِتوأ ٍةيآ ْوأ ِنآرُقْلا□] .

22. (433)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetime verilen ücretler bana arzedildi. Bunlar arasında bir kimsenin mescidden kaldırıp attığı bir çöp için verilmiş olanı da vardı. Keza ümmetimin işlediği günahlar da bana arzedildi. Bunlar arasında, bir kimsenin lütf-i İlâhî olarak öğrenip de sonradan unuttuğu bir sûre veya âyet sebebiyle kazandığından daha büyüğünü görmedim." **445**

AÇIKLAMA:

Burada ezberlenmiş olan âyetlerin unutmayı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın büyük günah olarak ifâde etmesi, büyük günahları belirten hadislere münâfi değildir. Belki mânayı bazı kayıtlarla sınırlamak gerekir.

Unutmayı böyle ağır müeyyideye bağlamak, şeriatımızın temelini Kur'ân'ın teşkil etmesindendir. Kur'ân'ın, istihfaf edilerek unutulmaya terki, dinin yıkılması, harab edilmesi demektir. Dinimiz," unutmayı özür kabul etmiştir" diye yapılacak itiraza: "Din kasdî olmayan unutmayı mâzur addeder, kasdî olanı tembellik, istihfâf ve gafletten geleni değil" diye cevap verilir.

Ayrıca, buradaki "en büyük" tâbiri, "küçük günahların en büyüğü" diye de yoruma tâbi tutulmuştur. Bu sonuncu te'vil, dediğimiz gibi kasdî olmayan, istihfaftan gelmeyen unutmalarla ilgilidir. Kasdî olan terk ve unutmalar dînin yıkımına ve küfre götüreceği için elbette ki büyük günahlar sınıfına girecektir.446

لأُسَي ّمُث َنآرُقلا ُأ َرْقَ ي ِئ ِراَق نَلَع ّرَم ُهَّنأ] .امُهْنَع ُ هالّ

23

ى ِض َر نيصح نب نارمع نعو ـ

: هَّنإف نَلاعت َ هالّ ِلأُسَيلَف َنآرُقْلا أ َرَق ْنَ

م ُلوُق

ي ِ هالّ َلوسر ُتْعِمَس :َلاق َو ،َعَج ْرَتْساف ِهِب َساَّنلا

سأَّنلا ِهِب َنوُلأسَي َو َنآرُقْلا َنؤُ َرْقَي ٌما َوْقأ ُئ ِجَيَس] .

442 Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 18, 2914. H. Tirmizî hadisin sâhih olduğunu söylemiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/241.

443 Ebu Dâvud, Vitr: 21, 1474. H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/241.

444 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/242.

445 Ebû Dâvud, Salât: 16, 461. H; Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 19, 2917. H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/242.

446 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/242-243.

23. (434)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre, İmrân, Kur'ân okuyan, arkasından da buna mukabil halktan dünyalık taleb eden birisine rastlamıştı. "İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râci'un, deyip arkasından şu açıklamayı yaptı: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:

"Kim Kur'ân okursa (isteyeceğini) Allah'tan istesin. Zira bir takım insanlar zuhur edecek, onlar Kur'ân okuyup, okudukları mukabilinde halktan (dünyalık) isteyecekler." 447

AÇIKLAMA:

Kur'ân tilâveti, herşeyden önce bir zikir ve ibâdettir. Zikir ve ibâdetin ihlâsla yapılması yani sırf Allah rızası için yapılması gerekir, hiçbir dünyevî gaye araya girmemelidir. İmran (radıyallahu anh) Kur'ân okuyup arkasından dünyalık istemek gibi şenî bir davranışı musibet telakki ettiği için ölüm haberi gibi ciddi musibetlerle karşılaşıldığı zaman söylenmesi sünnet olan innâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn (Hepimiz Allah'ın kullarıyız, O'ndan geldik, O'na döneceğiz) cümlesini okur.

Alimler hadiste geçen *"Kim Kur'ân okursa (isteyeceğini) Allah'tan istesin"* irşadından şunu da anlamışlar:

"Kur'ân tilâvet eden kimse, okurken, rahmet âyetine rastlayınca Allah'tan rahmet taleb etsin, ukubet ayetine rastlayınca da ukubetten Allah'a sığınsın. Kıraatin sonunda ise, me'sur (âyet ve hadiste gelen) dualarla dua etsin.

Bu duaların da âhirete müteallik olması, Müslümanların dünyevî ve uhrevî hayırlarıyla ilgili olması gerekir."448

] لَحَتْسا نَم ِنآرُقْلاِب َنَمآ اَ□□

م #

هاللّ ُل ُوسر لاق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ :

24□

ى ِض َر بيهُص نعو ـ□

بذمرتلا امهجرخأ . ُ ه .

م ِراَحَم□ [

24.(435)- Süheyb (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kur'ân'ın haram kıldığı şeyleri helâl addeden kimse Kur'ân'a inanmamıştır." 449

]ضرأ ىلإ ِنآَرُقْلاب َرفاَسُي ْنأ ىَهَن

: هاللّ لوسر ّنأ ا

. مُهْنَع ُ هاللّ

25

ـ ى ِض َر رمع نبا نعو

. دواد وبأو ةثثلا هجرخأ

. [هوُدَعْلا

25. (436)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) düşman arazisine Kur'ân-ı Kerîm'le birlikte askerî seferi yasakladı."450

AÇIKLAMA:

Alimler düşmanın eline geçmesi ihtimali olan küçük seferlerde Kur'ân-ı Kerim'in bulundurulmaması gereğine hükmederler. Bu ihtimalin bulunmadığı büyük seferler hususunda ihtilâf ederler. İmâm Mâlik mutlak olarak yasaklama, Ebû Hânife tefrikte bulunma cihetine gitmişlerdir. Şâfiî de korkunun varlığı veya yokluğuna göre kerâhete hükmeder.451

İKİNCİ BAB

ESBAB-I NÜZÛLE DAİRDİR

BAZI SÛRE VE ÂYETLERİN FAZİLETLERİ DE SÛRELERİN KUR'ÂN'DAKİ SIRALARI ÇERÇEVESİNDE BURADA ZİKREDİLECEK

FATİHA SÛRESİ

هالّ ُلوسر بِنَاعدف ِدجسملا يف بهِلَصأ ُتْنُك] ل □ #

اق ُهْنَع ُ هالّ :

1□

ى ِض َر عملا نب ديعس بأ نع ـ□

نيِذَّلا اَهُّيأ اَي ىلَاعت ُ هالّ ِلُقَي ْمَلأ :َلاقف ى□

هِلَصأ ُتْنُك بهِنإ : هالّ َلوُسر َاي ُتْلقف ُهُتْيَتأ َّمُث ،ُهْب ِجأ ْمَلف .

لْبَق ِنآرُقلا يف ِروُّسلا ُمَظْعأ□

هلَعأ أ :لاق

يه ًةروُس َكُمِ□

همث ْمُكاَعَد اَذإ ِلوُس َّرل َو ِ هللّ اوُبي ِجَتسا اوُنمآ

447 Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 20, 2918; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/243.

448 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/243.

449 Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 20, 2919. H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/244.

450 Buhârî, Cihâd: 129; Müslim, İmâmet: 92, 93, 94, (1869); Ebu Dâvud, Cihâd: 88, (2610); İbnu Mâce, Cihâd: 45, (2879); Muvatta, Cihad: 7, (2, 446); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/244.

451 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/244.

مَظعأ□

هلَع ُلقت

بِه ًةروُس َكهنمِ□

ملأ : ٌتْلُق َج ُرخَي ْنأ َدارأ اَّمَلف ِدِيب َذَخأ َّمُث ِد ِجْسَمْلا َن ِم َجرخَت ْنأ

هُتيتوأ يِذَّلا ُميظعلا ُنآرُقلا َو ِناَثَملا ُعْبَّسلا] .

دم

ِبه َنيِمَلاَعْلا ِ هب َر ِ هلِلّ َحلا :لاق ؟ ِنآرقلا يف ٍةروس

ئاسنلاو ،دواد وبأو ،براخبلا هجرخأ .

1. (437)- Ebu Saîd İbnu'l-Muallâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Mescid-i Nebevî'de namaz kılıyordum.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni çağırdı. Fakat (namazda olduğum için) icabet edemedim. Sonra yanına gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü namaz kılıyordum (bu sebeple cevap veremedim diye özür beyan ettim)." Bana:

"Allahu Teâla Kitab'ında: "Ey iman edenler, Allah ve Resûlü sizi çağırdıkları zaman hemen icâbet edin"

***buyurmuyor mu?" (Enfal: 8/24)"* dedi ve arkasından ilave etti: *"Sen mescidden çıkmazdan önce, sana Kur'ân-ı Kerîm'in (sevabca) en büyük sûresini öğreteyim mi?"* dedi ve elimden tuttu. Mescidden çıkacağı sırada ben:**

"Sana en büyük sureyi öğreteceğim" dememiş miydiniz? dedim. Bana:

***"O sure Elhamdü lillâhi Rabbi'l-âlemin dir ki(namazlarda tekrar tekrar okunan) yedi âyet (es-Seb'u'l-Mesânî) ve bana verilen yüce Kur'ân'dır"* buyurdu.452**

AÇIKLAMA:

Burada Fâtiha'nın faziletli sûre olduğu ifâde edilmektedir. Bu fazilet, ifâde ettiği mânaya binaen kazandırdığı sevab cihetiyledir. Değilse bu üstünlük, bizzat Kur'ân'dan olmak, vahy-i ilâhî bulunmak cihetiyle değildir. Bu açıdan, Kur'ân-ı Kerîm'in bütün âyetleri, bütün sûreleri vahy-i ilâhî olmaları haysiyetiyle aralarında üstünlük olamaz.

Fatiha'ya es-Seb'u'l-Mesanî denmesi yedi ayet olmasından ileri gelir. Mesânî "mesna"nın cem'idir, iki çift, mükerrer demektir. Namazın her rek'atında Fatiha tekrar okunduğu ve zammolunan sure ile çiftlendiği için mesânî denilmiştir. Hicr sûresinin 87'inci âyetinde: *"Habibim, biz sana mükerrer okunup katlanan yedi (ayetli Fatiha) ile büyük Kur'ân'ı verdik"* buyrulmuştur.

Yukardaki hadis es-Seb'u'l-Mesânî ile Fatiha'nın kastedildiğine delil olmakla beraber, İbnu Abbas'tan gelen bir rivâyete göre de Seb'u'l-Mesânî ile yedi uzun sûre kastedilmektedir: Bakara, Al-i İmrân, Nisâ, Maide, En'âm, A'raf, Yunus sûreleri.453

هالّ □

ى ِض َر ٍبْعَك ِنْبا هِبَُأ نَلَع َج َر□

خ ِ هالّ َلوُسر َّنأ] ُ ه

نَع ُ هالّ□ .

2□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

“ يف َو ِلي ِجْ

: ن ا و ِةاروَّتلا يف َل ِزنُأ ام ِهِديب سفن ِيذَّلا

و

□ .

هيفو ه َوحن َركذو ىهِلَصُي َوُهو ُهْنَع

هجرخأ □

هُتيطْعأ ِيذَّلا ُميِظَعلا ُنآرُقلا َو ِىناَثملا نم ٌعْبَس اَهَّنإو ،اَهُلثِم ِناَق ْرُفلا يف ًَو ِروُب َّزلا] .

: ام ىدبعِلو ىدبع َنيبو ىنيب ٌةموُسقم ىه

و ىئاسنللو هل ىرخأ يف دازو. ح

هح صو ىذمرتلا

لأس□ .

2. (438)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Ubey İbnu Ka'b (radıyallahu anh)'a uğradı. O namaz kılıyordu... devamını yukarıdaki gibi aynen kaydetti. Ancak şu ziyâde var:

"Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zü'l-Celâl'e yemin ederim ki, Allah, Fâtiha'nın bir mislini ne Tevrat'ta, ne İncil'de, ne Zebur'da, ne de Furkân'da indirmemiştir. O (namazlarda) tekrarla okunan yedi âyet ve bana ihsân edilen yüce Kur'ân'dır."

Tirmizi hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Nesâî'nin yine Ebû Hüreyre'den yaptığı bir rivayette:

***"O (Fatiha sûresi) benimle kulum arasında taksim edilmiştir. Kuluma istediği verilmiştir"* ziyadesi vardır . 454**

□ لاق ا **:[** عِمَس ْذإ # هِبنلا َدنع ًادِعاَق ُمهسلا ِهيلع ُليربج اَنيَب

مُهْنَع ُ هالّل .

سابع

□**3**ـ نبا نعو

□ى ِض َر

□م ْوَيلا ًّإ ُطق ْحَتُفي ْمَل َم ْوَيلا َحِتُف ِءاَمَّسلا َنِم ٌباب اَذَه **:** َلاَقف ِءاَمَّسلا ىلإِ ُهَسأر َعفرف ِهِق ْوَف ْنِم ًاضيقَن

□ نيروُنب ْرِشبأ **:** َلاَقو َمَّلَسف َم ْوَيلا ًّإ طق ْل ِزْني ْمل ِضر ا' بِلإِ َل َزَن ٌكَل

□م ا ذَه **:** َلاقف ٌكلم ُهنم َل َزَنف

□□إ امُهنم ٍفرحب أرْقَت ْمل ،ةرقبلا ِةروُس ميِتاوَخو ِباتِكلا ِةَحِتاَف **:** َكَلبَق ٌّبَن اَمُهَتؤُي مل اَمُهتيتوأ

. توصلا ض

« يقنلاو .

« ه ُ هجرخأ ملسم ىئاسنلاو

. **[** □تيطْعأ

452 Buhârî, Tefsir: 1; Nesâî, İftitâh: 26; Ebû Dâvud, Vitr: 15; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/245-246.

453 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/246.

454 Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 1, (2878); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/246-247.

3. (439)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Cibril (aleyhisselam), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında otururken yukarıda kapı sesine benzer bir ses işitti. Başını göğe doğru kaldırdı. Cibril (aleyhisselâm) dedi ki:

"İşte gökten bir kapı açıldı, bugüne kadar böyle bir kapı asla açılmamıştı." Derken oradan bir melek indi. Cibril (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar konuştu:

"İşte arza bir melek indi, şimdiye kadar bu melek hiç inmemişti." Melek selam verdi ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:

"Sana verilen iki nuru müjdeliyorum. Bunlar, senden önce başka hiçbir peygambere verilmemişlerdi: Onların biri Fatihâ Sûresi, diğeri de Bakara Sûresi'nin son kısmı. Onlardan okuduğun her harfe mukabil sana mutlaka büyük sevap verilecektir" dedi.[455]

□□لاق [ملاوضغمُب عليهمْ: الیهوُد

: # ه ُأنه رسول اللّه

. □اللّه ُعنَ

4□

□ـ وعن عدب نب حاتم رَض ِى

. ى أخرجه الترمذب

.] والضاَّلينَ: النصَّارَ

4. (440)- Adiyy İbnu Hâtim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"(Fatiha'da geçen) elmağdûb aleyhim (Allah'ın gazabına uğrayanlar)

Yahudilerdir, eddâllîn (sapıtanlar) da Hıristiyanlar'dır", 456

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fatiha Sûresi'nin son âyetinde geçen mağdub aleyhim (Allah'ın gazabına uğrayanlar) tabiri ile Yahudilerin kastedildiğini, dâllin (sapıtanlar) tabiriyle de Hıristiyanların kastedildiğini açıklıyor.

Esasen, Kur'ân-ı Kerîm'de bir çok âyet Yahudilerin gadaba uğrama durumlarını ifâde etmiştir. Bu ayetlerden biri şöyle: *"... Onlara yoksulluk ve düşkünlük damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar. Bu Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmelerindendi. Bu karşı gelmeleri ve taşkınlık yapmalarındandı"* (Bakara: 2/61). Şu âyetler de görülebilir: Âl-i İmrân: 3/112; Bakara: 2/90; A'raf: 7/152; Maide: 5/60; Mücadele: 58/14. Şu âyet de açık olarak Yahudilerin Allah'ın gazabına uğradıklarını ifâde eder:

***"Buzağıyı ilâh ittihaz edenler, Rablerinin gadabına ve dünya hayatında alçaklığa uğrayacaklar. İftira edenleri böylece cezalandırırız"* (A'raf: 7/152).**

***"İsrailoğullarından inkâr edenler, Dâvud'un ve Meryem oğlu İsâ'nın diliyle lânetlenmişlerdi. Bu, başkaldırmaları ve aşırı gitmelerindendi"* (Maide: 5/78).**

Ayetlerden anlaşılacağı üzere Yahudiler, haksız yere peygamber öldürmek, verilen emirleri dinlememek, taşkınlığa düşüp azmak gibi sebeplerle Allah'ın gadabına uğramışlardır.

Hıristiyanların sapıtmaları, kitaplarını tahrif ederek, Hz. İsa'ya ulûhiyet isnâd etmeleri, ruhbanları kendilerine Rab tâyin etmeleri gibi sebeplerle haktan ayrılarak sapıtmışlardır.457

BAKARA SÛRESİ

م ْوَي ِبتأَي ُهَّنإف َنآرُقْلا اُؤ َرْقا :لوُق□

ي ِ هاللّ َل ُوسر ُتْعِمَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر ةمامأ بأ نع ـ□

اَمُهَّنأَك ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِناَيِتأَي اَمُهَّنإ َف َنا

زْمِع َلآو َة َرَقَبْلا ِنْي َوا َرْه َّزلا اُؤ َرْقا ،هِباَحْص□

اعيِفَش ِةَماَيِقْلا□ ‘

ة َرَقَبْلا اُؤ َرْقا ،اَمِهِب ِحاَص ْنَع ِناَّجاَحَت َّفا َوَص ٍرْيَط ْنِم َناَقرَف اَمُهَّنأَك ْوأ ِناَتياَيَغ ْوأ □ ِناَتَماَمَغ

و ،ٌة َرْسَح اَهَك ْرَت َو ،ٌةَك َرَب اَهَذْخأ َّنإف□

: اَهِب ُأرْقَي ٍدْبَع ْنِم اَ

م ةياور يف داز ة.رحسلا ةل

طبلا »

ليق مل »

سم هجرخأ . ُ ة .

] □□ لَطَبْلا اَهُعيِطَتْسَي□

نآرُقْلا ى ِصْحَتْسَتَل ْتَداَك ْنإ ُ ه□

اَطْعأ َّ إ َةَجاَح بلاعت ُ هاللّ ُلَأْسَي ًّمُث َدُجْسَي ْنأ َلْبَق ٍةَعْك َر يف .

اهريغو ةباحسل .

اك هسأر قوف ناسن“ا لظأ ٍئش ُّلك ة

يايغلا ُ ه »

.[

» □□لُك

1. (441)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) buyurdu ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i işittim, diyordu ki:

"Kur'an-ı Kerîm'i okuyun. Zira Kur'ân, kendini okuyanlara kıyamet günü şefaatçi olarak gelecektir. Zehrâveyn'i yani Bakara ve Âl-i İmrân surelerini okuyun! Çünkü onlar kıyamet günü, iki bulut veya iki gölge veya saf tutmuş

455 Müslim, Müsâfirin: 254; Nesâî, İftihah: 25; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/247.

456 Tirmizî, Tefsir: 2, (2957); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/247-248.

457 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/248.

iki grup kuş gibi gelecek, okuyucularını müdâfaa edeceklerdir. Bakara suresini okuyun! Zira onu okumak berekettir. Terki ise pişmanlıktır. Onu tahsil etmeye sihirbazlar muktedir olamazlar."

Bir rivayette şu ziyade mevcuttur: Bir rekatta, secdeden önce, bir kul onu okur, sonra da Allah'tan birşey isterse Allah istediğini mutlaka verir."458

مُهَأ َرْقَتْساَف ٍدَدُع وُذ ْمُه َو ًاثْعَب # ِ هاللّ ُلوُس َر َثَع] ب ل□□

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

2□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

اَي ْتَنأ َكَعَم اَم َلاَقَف ًاهنِس ْمِهِثَدْحأ ْنِم ٍلُج َر نَلَع نَتأَف ِنآَرُقْلا َنِم ُهَعَم اَم ْمُهِنم ٍلُج َر ٌُلُك َأ َرَقَف

تْنأَف ْبَهْذا : َلاَق□

مَعَن َلاَق ؟ةَ َرقَبْلا ُة َروُس َكَعَمأ : َلاَق ِة□!

رَقبْلا ُة َروُس َو ،اَذَك َو اَذك ِعَم : َلاَقف ؟نُف□ .

اَي ى ٍّ ِنَعَنَم اَم ِ هاللّ َو : ْمِهِفا َرْشأ ْنِم ٌلُج َر َلاَقَف ُ . هَّلُك َنيِهدلا ى ِصْحَتْسَتَل ْتَداَك ْنإ اَهَّنإَف ْمُه ُرِيمأ

نآ ُرْقْلا اوُمهلَعَت اوُمهلَع

ت ِ هاللّ ُلوُس َر َلاقف ا

هيِف اَمِب َموُقأ َ ْنأ َةَيْشَخ ّ َإ اَهمهلَعَتأ ْنأ ِ هاللّ َلوُس َر .

حوُفَي ًاكْسِم ٍهوُشْحَم ٍبا َرَج ِلَثَمَك ِهِب َماَق َو ُهَأ َرَقَف ُهمهلَعَت ْنَمِل ِنآ َرُقْلا َلَثَم َّنإَف ،ِهِب اوُموُق َو ُهوُؤ َرْقا َو

.] ْكُس ِم َنلع

ِبكوأ ٍبا َر ِج ِلْث ِمَك ِهِف َوْج يف َوُه َو ُهْنَع َدَق َر َو ُهمَّلَعَت ْنَم ُلَثَم َو ،ٍناكَم َّلُك ُهُحي ِر

د

. هشلا ء

« ك ا “

ي

.

»

او يذمرتلا هجرخأ

2. (442)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalabalık bir askerin katıldığı orduyu sefere çıkardı. Askerlere Kur'ân okumalarını tenbihledi. Ayrıca teker teker görerek herbirine Kur'an'dan bildikleri yerleri okumalarını tenbihliyordu. Derken sıra yaşça en genç birisine gelmişti. Ona:

***"Kur'an'dan sen ne biliyorsun ey falanca?"* diye sordu. Genç:**

"Ben, dedi, falan falan sureleri ve bir de Bakara suresini biliyorum." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

***"Yani sen Bakara'yı biliyor musun?"* diye sordu.**

"Evet!" cevabı üzerine:

"Haydi yürü, seni askerlere komutan tayin ettim" dedi. Askerlerin ileri gelenlerinden biri atılıp:

"Yemin olsun, Bakara'yı ezberlememe mâni olan şey, hükümleriyle amel edememek korkusundan başka birşey değildir" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu tenbihte bulundu:

"Kur'ân'ı öğrenin ve onu okuyun. Kur'ân-ı Kerîm'in onu öğrenip okuyan ve onunla amel eden kimse için durumunu, içi ağzına kadar misk dolu bir kutuya benzetebiliriz. Bu her tarafa koku neşreder. Kur'ân'ı öğrendiği halde, ezberinde olmasına rağmen okumayıp yatan kimse de ağzı sıkıca bağlanmış, hiç koku neşretmeyen misk kabı gibidir." 459.

ةَمايِقلا َم ْوَي ىت ْؤُي : ُلوُق□

ي ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

3□

ى ِض َر ناعمس نب ساونلا نعو ـ□

ب َرَضو□

نا َرْمِع ِلآ َو ِة َرَقَبْلا ُة َروُس ُهُمُدْقَ ًت اَيْنُّدلا يف ِهِب َنوُلَمْعَي اوُناَك َنيِذَّلا ِهِلْهأ َو□ . ِنآَرُقْلاِب

اَمُهَنْيَب ِناواَد ْوَس ِناَتهلُظ ْوأ ِناَتماَمَغ اَمُهَّنأَ :

ك َلاَق ُدْعَب َّنُهتِيَسَن اَم ِلاَثْمأ َةَث

ث ِ هاللّ ُ و

ل ُس َر اَمُهَل

ءوضلا ق .

رشلا «

اَمِهِب ِحاَص ْنَع ِناَّجاَحَت ّفاوَص ٍرْيَط ْنِم ِناَق َرِف اَمُهَّنأَك ْوأ ،ٌق ْرَش] . «

3. (443)- Nevvâs İbnu Sem'an anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

***"Kıyâmet günü Kur'ân-ı Kerim ve ona dünyada iken sahip çıkıp onunla amel edenler getirilirler. Bu gelişte, Bakara ve Âl-i İmrân sûreleri Kur'ân-ı Kerîm'in önünde yer alırlar."* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir iki sure için üç teşbihte bulundu ki, bir daha onları unutmadım. Şöyle demişti:**

"Onlar sanki iki bulut veya aralarında nur ve aydınlık olan iki siyah gölgelik veya sahiplerini müdafaa vaziyeti almış saflar halinde iki kuş sürüsü gibidirler." 460

AÇIKLAMA:

Bazı âlimler, yukarıdaki hadiste olduğu üzere nâslarda gelen karinelere dayanarak dünyada yapılan hayırlı amellerin, kıyamet günü belli bir şekil alarak mizana girip tartılacaklarını söylerler. Bu hadis Kur'ân-ı Kerîm'in surelerinin bile ayrı bir teşahhus kazanacağını, müstakil birer sûrete gireceğini ifâde etmektedir.

Bakara ve Âl-i İmrân surelerinin Kur'ân-ı Kerîm'in önünde gelmeleri ise, bunların sevabca, şerefce diğerlerinden üstünlüğünü ifade eder. Bunlar esasen hem en uzun sûreler, hem de ihtiva ettikleri ahkâmca fevkalâde zengindirler. Bunların siyah gölgelik olarak temsil edilmeleri hikmetlidir. Çünkü kıyamet günü ile ilgili tasvirler 458 Müslim, Müsâfirin: 252, (804); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/249.

459 Tirmizî, Sevabu'l-Kur'ân: 2, 2879. H İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/250.

460 Müslim, Müsafirin: 253, (305); Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 5, (2886); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/250

insanların en ziyade gölgeye ihtiyaç duyacaklarını ifâde etmektedir. Siyah gölgelik demek, gölgesi son derece koyu sıcağa karşı iyi koruyan demektir. Aralarındaki nuru bâzı âlimler, iki gölgeyi ayıran hudud olarak yorumlamıştır. Mamafih, "gölgeler üst üste ve son derece koyu olmasına rağmen ışığı geçirmektedir, aydınlığın manası budur" yorumunu yapan da olmuştur.461

نإ ، َرِباَقَم ْمُكَتوُيُب اوُلَعْجَ تَ] :#ِ هاللّ ُلوُسر لاق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□□

4□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ۔□

ىذمرتلاو ملسم امهجرخأ .

ة َرَقَبْلا ُة َروُس ِهيِف ُأرْقُت ِيذَّلا ِتْيَبْلا َنِم ُرِفَي َناَطْيَّشلا□] .

4. (444)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Evlerinizi kabirlere çevirmeyin, içerisinde Bakara suresi okunan evden şeytan kaçar." 462

AÇIKLAMA:

Evlerin kabirlere çevrilmemesinden maksadın, evlerde ibâdet ve hayırlar yapılmasını, irşad olduğunu, daha önce meskenle ilgili bahiste açıklamıştık.

Bu rivâyette, sûrelerin isimlendiriliş şekline de bir örnek görmekteyiz. Çünkü bâzı âlimler sure-i Bakara, sûre-i Nisa gibi isimlendirmelerin hoş olmadığını, "İçinde Bakara zikredilen sure", "İçinde Nisâ zikredilen sure"

şeklinde söylenmeleri gerekir demiştir. Ancak burada bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Sure-i Bakara diye tesmiye ettiğini görmekteyiz. Evden şeytanın kaçması "şeytanın zarar veremeyeceği" şeklinde te'vil edilebilir. 463

] ِهِتْيَبِل ْلَعْجَيْلَف ِد ِجْسَملا يف ةَ ًَّصلا ُمُكُدَحأ َىَضَق اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس َر لاق□

و ا

ذه يف ملسم دازو ۔5□ :

ارْيَخ ِهِتاوَلَص ْنم ِهِتْيَب يف ُلعاَج ىلاعت] □ .

هاللّ َّنإف ِهِت ًَص ْنِم ًاي ِصَن !

5. (445)- Müslim'in bir rivâyetinde yukarıdaki hadise şu ziyâde

yapılmıştır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Sizden biri mescidde namazı bitirdi mi, namazından evine de bir pay ayırsın. Zira Cenab-ı Hakk, namazlarından evine de hayır yaratacaktır" **464**

AÇIKLAMA:

Evin kabre çevrilmemesi, zikirle, ibâdetle ihyâ edilmesine bağlı olduğuna göre, bunun en iyi yollarından biri evlerde namaz da kılmaktır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) evlerde nâfile, sünnet nev'inden namaz kılınmasını emretmektedir. Namaz evde hayır yaratılması, evde kılınan namaz sebebiyle eve meleklerin gelmesi, şeytanların kaçması, ibâdetin sebep olduğu hatırlamalarla malâyaniyattan kaçınılmasının hâsıl edeceği huzûr, sükûn, mânevî hava vs.'nin hakim olmasıdır.465

] اِب َأ َرَق ْنَ**Œ**ر ِخآ ْنِم ِنْيَتَّل ا ِنْيَتَي□

م لاق

هاللّ َلوس َر ّنأ ُهْنَع ُ هاللّ **#** **:**

ى ِض َر دوعسم نبا نعو **ـ6**□□

ىئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ ُ ه **.**

اَتَفَك ِهِتَلْيَل يف ِة َرَقَبْلا ِة َروُس **[**

6. (446)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Bakara Suresi'nin sonundaki iki ayeti geceleyin kim okursa o iki âyet ona kâfi gelir." **466**

AÇIKLAMA:

Bakara suresinin sonundaki iki ayet halkımızca Amenerresul diye adlandırılan aşr-ı şerif'tir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Mirac esnasında vahyedilmiştir. Cenâb-ı Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Mirac sırasında Rabbülâlemin'e

ümmetinin tahiyyât, tesbihât ve salâvât nevinden ibâdetlerini hediye olarak takdim etmiş, mukâbilinde de Rabbülâlemin'den ümmetine hedâya olarak bu iki âyeti getirmiştir. Onlarda mü'minler 461 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/251.

462 Müslim, Müsâfirin: 212, (780); Tirmizî, Sevabu'l-Kur'ân: 2, (2780); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/251.

463 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/251.

464 Müslim, Misâfirin: 210, (778); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/252.

465 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/252.

466 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/252.

için öyle müjdeler ifâde edilmiştir ki hakikaten, Mirâc gibi Arşı A'la'yı aşıp Kurbiyet-i İlâhiyeye ulaşan muhteşem bir seyahatin muazzam yolcusu Rahmeten lil-âlemin olan Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in Fahr-i Kâinat olma makamına layık, günâhkâr ve hatakâr kullara Rabbülâlemin'den olmaya elyak misilsiz bir hediye olmuştur:

* Tâkatlarının dışında sorumluluk yoktur!...

* Unutarak, kasıdsız olarak yaptığı hatalarda sorumluluk yoktur!

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu iki ayetin "cennet hazinelerinden", "Arş-ı Âzam'ın altında bulunan hazine"den alınmış olduğunu belirtmiştir. Âyetler meâlen şöyledir:

"O Peygamber de kendisine Rabbinden indirilene imân etti, müminler de. Onlardan herbiri, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı. "Onun (Allah'ın) peygamberlerinden hiçbirini diğerlerinden ayırmayız, (hepsine inanırız), dinledik (kabûl ettik, emrine) itaat ettik. Ey Rabimiz, mağfiretini (isteriz). Son varışımız ancak sanadır" dediler. Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez. (Herkesin) kazandığı (hayır) kendi faidesine, yaptığı (şer de) kendi zararınadır.

"Ey Rabbimiz unuttuk yahut yanıldıysak bizi tutup sorguya çekme. Ey Rabbimiz, bizden evvelki (ümmet)lere yüklediğin gibi üstümüze ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz, tâkat getiremiyeceğimizi bize taşıtma. Bizden (sâdır) olan (günahları) sil, bağışla, bize mağfiret et, bizi esirge. Sen Mevlamızsın bizim. Artık kâfirler gürûhuna karşı da bize yardım et" **(Bakara: 2/285-286).**

Önceki ayet iman esaslarını ve mü'minin edebini beyân ederken, son ayet, Cenâb-ı Hakk'ın mü'mine olan başlıca lütuflarını sayıyor. Rabbimizin lütufları, kulun dua ve talebi üslûbunda sayılmaktadır, toplam yedi tanedir. Yani yedi aded lûtf-i Rabbânî'dir. Zira vermek istemeseydi istemek vermezdi!467

□

إنّ اللّه َ كَتَبَ ـ كِتَاباً قَبْل] #

اللّه رَ سُولُ قال: قال عَنْهُمَا ُ اللّه □ :

7□

□ـ وعن النعمان بن بشير رَ ضِ ى

السلامَّوات وِ ‘ا ر ضَ بالأف ْ عَامٍ أنز ْلَ منهُ آيتينِ ختمَ بهما سورةَ البقرةِ َ تقرأ ْنِ في دار□ أن ْيخل ْقَ

أخرجه الترمذ.

[□ثَ مرّ اتٍ فيقرَبُ ها شيطْان .

7. (447)- Nu'mân İbnu Beşîr (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah, arz ve semâvatı yaratmazdan iki bin yıl önce bir kitap yazdı. O kitaptan iki âyet indirip onlarla Bakara suresini sona erdirdi. Bu iki âyet bir evde üç gece okundu mu artık şeytan ona yaklaşamaz." **468**

□ادخُلُوا الأبْب

« □قيلَ لبنِي إسْرَائيل] #

اللّه رَ سُولُ قال: قال عَنْهُ ُ اللّه □ :

□8□

ى ِض َر ةريره بأ نعو□

اوُلاَقو:

مِهِهاَتْساأ َنلَع َنوُفَح ْزَي َباَبْلا اوُلَخَدَف اوُلَّدَبف□.

مُكاَياَطَخ ْمُكَل ْرَفْغُي ٌةَّط ِح اوُلوُق َو ًادَّجُس□»

ىذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ ٍة .

ْرَعَش يف ٌةَّبَح□] .

8. (448)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Benî İsrail'e: "Kapıdan secde ederek girin ve (dileğimiz günahlarımızın) dökülmesidir deyin, ta ki hatalarınız bağışlansın" (Bakara: 2/58) denildi. Ama onlar (emri değiştirdiler de kapıdan kıçları üzerine sürünerek girdiler ve "kılın içinde bir tâne" dediler." **469**

AÇIKLAMA:

Mısır'dan kaçan Yahudiler, Hz. Musa (aleyhisselam)'nın rivâyetinde Tih sahrasında kırk yıl dolaştıktan sonra Yûşa (aleyhisselam) ile oradan çıkmış, Allah'ın izni ile Kudüs'e girmeleri müyesser olmuş idi. Ancak şehre girerken secde halinde olmalarını -veya eğilerek girmelerini veya girdiklerinde şükran secdesinde bulunmalarını-emretmişti. Onlar emri değiştirdiler. Ve şehre sürünerek girdiler. Ayet-i kerimenin ifadesine göre, girerken, hıtta demeleri emredilmişti. Bu kelime: "Dileğimiz, günahlarımızın indirilmesidir" manasına gelir. Yani, böyle diyerek, mağfiret taleb etmeleri emredildi. Ancak Yahudiler, bu kelimeyi habbe kelimesiyle değiştirdiler, "Kılın içinde bir habbe" dediler. Aslında bu söz bir mâna ifâde etmez. Ancak Allah'ın emrine karşı muhalefet ve istihzalarını izhâr eder.

Rivâyete göre, bu fi'lî ve kavlî isyanları sebebiyle gadab-ı ilâhîye uğrayarak tâunla cezalandırılırlar. Bir saatte yetmiş bin kadarı helâk olur. 470

467 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/252-253.

468 Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 4, 2885; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/254.

469 Müslim, Tefsir: 1, (3015); Buhârî, Enbiya: 28, Tefsir, Sure: 2,5, 4, 7; Tirmizî, Tefsir Bakara: (2959); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/254.

470 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/254.

ةَمِلْظُم ٍةَلْيَل يف ٍرَفَس يف # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم اَّنُك] ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

9

ى ِض َر ةعيبر نب رماع نعو ـ

هاللّ ِلوُسرِل َكِلذ اَن ْرَكَذ اَنْحَبْصأ اَّمَلف ِه #

لاَيَح ىلَع اَّنِم ٍلُج َر ُّلُك ىهلَصَف ؟ُةَلْبِقْلا َنْيأ ِرْدَن ْمَلف .

ههجو ءاقلت ه .

لايحب »

دارملا ىذ »

مرتلا هجرخأ . ِ]هاللّ ُهْجو َّمَثَف اوُّل َوُت اَمَنْيأَف :تلزنف .

9. (449)- Âmir İbnu Rebî'a (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz karanlık bir gecede Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte bir seferde idik. Kıble istikametini bilemedik. Herkes kendi istikametine yönelerek namazını kıldı. Sabah olunca durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a açtık. Bunun üzerine şu âyet indi.

"...Nereye yönelirseniz Allah'ın yönü orasıdır (Bakara: 2/115)." 471

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivâyet, bulut, gece karanlığı gibi sebeplerle, kişi kıbleyi tâyinde acze düşecek olursa ne yapması gerektiği hususunda bilgi vermektedir. Taberâni'de gelen Muâz İbnu Cebel (radıyallahu anh) rivâyeti de bunu te'yid eder: "Bulutlu bir günde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte bir sefer ederken kıbleye yönelmeden namaz kıldık. Namaz bitince güneş açtı. Biz

"Ey Allah'ın Resulü, namazımız kıbleye olmamış" dedik. Bize:

"Namazlarınız hakkıyla (eksiksiz olarak) Allah'a ulaştı" cevabını verdi.

Tirmizî, hadisin, senet yönüyle zayıf olduğunu söyler. Ancak, hükmüyle, başta Süfyanu's-Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed İbnu Hanbel ve İshâk İbnu Rahûye olmak üzere pekçok ulemanın amel ettiğini belirtir.

Hanefî uleması da şöyle demiştir: "Kim kıbleyi şaşırırsa araştırır ve namazını kılar. Yanlış istikamete kıldığı anlaşılırsa namazı iâde etmez, çünkü kendisine vâcib olan "kıbleyi araştırma" işini yerine getirmiştir. Şâfiî merhum ise, bu durumda: "Namazını, vakti içinde veya bilâhere iade eder, çünkü "kıbleye yönelmek" kesin bir vecibedir" buyurur. Sübülü's-Selâm'da İmam Şâfiî'nin bu sözü kaydedildikten sonra: "Azher olan (en doğrusu) seferle ilgili rivâyetle ameldir. Zira Muâz İbnu Cebel rivâyetiyle takviye görmüştür. Esasen tek başına da hüccettir" denir. Yâni Şafiîler de bu hadisle ameli benimsemişlerdir.472

هالّ ُلوُس َراَي َلاق ُهْنَع ُ هالّ □

] □ ه

. □ن

□ى ِض َر ِباهَطَخلا َنْب َرَمُع َّنأ

□ع ُ هالّ

11□

□ى ِض َر سنأ نعو ـ

ىذمرتلاو ،ناخيشلا هجرخأ ى

. [□□ل

صُم َميِهاَرْبإ ِماَقَم ْنِم ا ذ

و ِخهتا َو تلزنف

. وَل ْصَلهيِنَا َخلْفَ َالمَقَام.

10. (450)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hitab ederek:

"Ey Allah'ın Resûlü (tavaftan sonra kılınan iki rek'atı) Makam'ın gerisinde kılsak (daha iyi olmaz mı?)" diye bir temennide bulunmuştu, hemen şu âyet nâzil oldu: *"İbrahim'in makamını namazgâh yapın..."* (Bakara: 2/125).473

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, Hz. Ömer'in sebkat eden temennisine muvafık olarak nâzil olan ayetlerden biridir. Bu çeşitten birkaç vak'a vardır. Daha açık rivayetlerde geldiğine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in elinden tutarak: "Kâbe'nin yakınındaki Makam'ı göstererek:

***"Burası Makam-ı İbrahim'dir"* buyurur. O da:**

"Burasını namazgâh yapsanız olmaz mı?" demiş, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) de

***"Öyle bir şey ile emrolunmadım"* buyurmuştur. Fakat gün batmadan yukarıda kaydedilen ayet-i kerime de nâzil olmuştur.**

Makam-ı İbrahim, Kâbe'nin inşâsı sırasında Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in iskele olarak kullandığı veya halkı hacca dâvet ederken üzerine çıktığı taşın bulunduğu yerdir. Hâlen bu makam mevcuttur ve tavaftan sonra bunun gerisi tarafında iki rekât tavaf namazı kılınır.474

نَلَع َل َزَن َةَنيِدَمْلا # ِ هالّ ُلوُس َر َمِدَق اَم َل َّوأ] ل

: اق امُهْنَع ُ هالّ

11

ى ِض َر ِيزاع نب ءاربلا نعو ـ□

ة□

□

ةبْعَس ْوأ ًارْهَش َرَشَع ة□

تِس ِسِدْقَمْلا ِتْيَب َلَبِق ىلَص ُهَّنأ َو ،ِراَصْن ا ْنِم ِهِلاوْخأ َلاَق ْوأ ِهِداَدْجأ□□

ة ًَص اَهَّص ِة ًَص َل َّوأ َّلَص ُهَّنأو ،ِتْيَبْلا َلَبِق ُهُتَلْبِق َنوُكَت ْنأ ُهُب ِجْعُي َناَك َو ،ًارْهَش□ َرشَع

471 Tirmizî, Tefsir, Bakara (2960), Salat: 354, (345); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/255.

472 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/255.

473 Buhârî, Tefsir, Bakara: 9. Ahzâb: 8; Müslim, Fezâilu's-Sahabe: 2, (2399); Tirmizî,Tefsir, Bakara: (2963); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/256.

474 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/256.

نوُع ِكا َر ْمُه َو ِد ِجْسَم ِلْهأ ىَلَع َّرَمَف ُهَعَم ىلَص ْنَّمِم ٌلُج َر َج َرَخَف ٌم ْوَق ُهَعَم ىلَص َو ،□ ِرْصَعْلا

هاللّ ِلوُس َر َعَم ُتْيَّلَص ْدَقَل ِ هللاِب ُدَهْشأ : َلاَقَف □ #

□ □سِدْقَ

مْلا َلَبِق ىِلَصُي َناَك ْذإ ْمُهَبَجْعأ ْدَق ُدوُهَيْلا ِتَناَك َو ،ِتْيَبْلا َلَبِق ْمُه اَمَك او ُراَدَف ِةَبْعَكْلا َلَبِق

ءاَهَفُّسلا َلاَقَف ِءاَمَّسلا يف ِهِهْج َو ِبُّلَقَت ى َرَن ْدَق ْتَل َزَنَف َكلذ او ُرَكْنأ ِتْيَبْلا َلَبِق ُهَهْج َو□ هل َو اَّملَف

ىلإ ُءاَشَي ْنَم يِدْهَي ُب ِرْغَمْلا َو ُق ِرْشَمْلا ِ هللّ ْلُق ؟اَهْيَلَع اوُناَك يِتَّلا ُمِهِتَلْبِق ْنَع ْمُه َّو َل ام ُدوُهَيْلا ْمُه َو

دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ . [ٍميِقَتْسُم ٍطا َر ِص .

11. (451)- el-Berâ İbnu'l-Âzib (radıyallahu anh) buyurdular ki: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye gelince, önce

Ensar'dan olan ecdâdının -veya dayılarının- yanına indi: O zaman namazlarını on altı veya on yedi ay boyunca Beytu'l-Makdîs'e doğru kıldı. Ancak kıblenin Kâbe'ye doğru olmasını arzuluyordu. (Kâbe'ye doğru) kıldığı ilk namaz da ikindi namazı idi. Bu namazı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte ashabtan bir grup kimse kılmıştı. Bu namazı kılanlardan biri, oradan ayrılınca bir mescide rastladı. Cemaati namaz kılıyordu ve tam rükû halinde idiler. Adam onlara:

"Şehâdet ederim ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le Kâbe'ye doğru namaz kıldık" dedi. Cemaat oldukları yerde Kâbe'ye yöneldiler.

Müslümanların Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kılmaları Yahudiler'i memnun ediyordu. Yüzler Kâbe'ye doğru yönelince Yahudiler bundan hiç memnun kalmadılar. Arkadan hemen şu mealdeki ayet nâzil oldu: *"Yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz..."* (Bakara: 2/144). Beyinsiz Yahudiler dedikoduya başladılar: *"Uyageldikleri kıbleyi niye değiştirdiler? De ki: "Doğu da batı da Allah'ındır. Allah dilediğini doğru yola hidâyet eder"*

(Bakara: 2/144).475

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği ilk zamanlarda vahiy gelmeyen birçok hususta ehl-i kitâbı esas alıyordu. Hatta saçına verdiği şekilde bile müşriklere muhâlefet etmek için ehl-i kitabın tarzını esas almıştı. Bu davranışı, onlarda saf bir vahdâniyet olmasa bile yaratıcıya, risâlet müessesesine, ba'su ba'del-lmevt'e (ahiret) vs.'ye inanıyorlardı. Tarzları, müesseseleri vahye dayanmış olabilirdi. Ayrıca kitaplarında kendisinden bahsedilmiş, geleceği haber verilmişti. Hattâ Yahudiler, yeni bir peygamberin gelmesini bekliyorlardı.

Binâenaleyh Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onların İslâmiyet'i benimseyeceğini, Müslüman olacaklarını ümid ediyordu.

Ancak her geçen gün, oların İslâmiyet'e yaklaştıklarına değil, uzaklaştıklarına delil teşkil ediyordu. Belki onlar da başlangıçta, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında bir kısım tecessüslere düşmüşler, merakla karşılamışlardı. Onlar da, İslâm'ın yeni bir din olduğunu, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa gibi önceki peygamberleri (aleyhisselam) inkâr etmemekle berâber, ellerindeki nüshaları muharref kabul ettiğini görüp anlayınca meraklarını izâle edip, kesinlikle tavır almışlardı. Müslümanlarla alay ediyorlardı. Aleyhte müşriklerle, münâfıklarla işbirliği yapıyorlar ve fırsat buldukça onları Müslümanlar aleyhine tahrik ediyorlardı.

Bu durum karşısında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de ehl-i kitab'a karşı daha kesin, daha kararlı, daha enerjik bir tavır takınmaya başladı, kılık kıyafetten, tâ kıblenin değişmesine varıncaya kadar bu muhalefet zinciri devam etti. Kıblenin değişmesiyle ilgili âyet, açıklamaya çalıştığımız umumi muhalefet prensibinin vahiyle noktalanmasıdır.

İslâm, Allah indindeki mûteber dindir. Müslümanlar müstakil bir ümmettir. İnançlarıyla, ibâdetleriyle, kıblesiyle, ziyâretgâhlarıyla, kılık kıyafet ve diğer içtimâî müesseseleriyle tamamen müstakil bir ümmettir. Kıblenin tahviliyle ilgili âyet bir bakıma bu istikbâliyetin ilânı, ehl-i kitapla berâberliklerin terkedilmesinin başlangıcı olmuştur. Bundan sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her hususta onlardan ayrılmayı prensip yapacak ve hatta Yahudiler şöyle diyecektir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize muhâlefet etmedik hiçbir şey bırakmadı, her işimizde bize muhalefet etti."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ehl-i Kitabı kazanmak için Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldığını, Ebu'l-Âliye'den gelen bir rivâyet tasrih eder.

Beytü'l-Makdis'e yani Kudüs'e doğru kaç ay namaz kılındığı hususunda rivayetler değişik rakamlar vermişlerdir.

Yukarıdaki rivayette "on altı veya on yedi" diye şek edilir. Dokuz ay, on ay, on üç ay, on sekiz ay, iki sene diyen rivayetler bile vardır. Kadı İyaz on yedi ay diyen rivayetin en sahih olduğunu kabul eder. Nevevî ise on altı ay diyen rivayeti. Bu iki görüşü İbnu Hacer şöylece te'lif eder:

475 Buhârî, İman: 30, Tefsir, Bakara:.12, 18, Salât: 31; Müslim, Mesâcid: 11, (525); Tirmizî, Bakara (2966), Salat: 252, 339; Nesâî, Kıble: 1

(2, 60) Salât: 22, (1, 242); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/257.

"On altı ay olduğunu söyleyenler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'ye geldiği ayla vahyin geldiği ayı bir hesab etmiş, artan günleri saymamıştır. On yedi diyenler ise bunları ayrı ayrı düşünmüşlerdir. Nitekim Medine'ye geliş Rebiü'l-evvel ayında olmuştu, tahvil de ikinci senenin Receb ayının ortalarında vukua geldi.

Ayette yer verilen *"yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz"* ifadesi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kıblenin Kudüs'ten Kâbe'ye çevrilmesi arzusunu ifade eder. Çünkü, rivayetler, Medine'ye geldiği andan itibaren kıblenin Kudüs'e değil, Kâbe'ye olması hususunda arzu duyduğunu belirtir. İbnu Abbas (radıyallahu anh)'ın bir açıklaması şöyle: "Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye hicret edince ora ahâlisinin çoğu Yahudi idi ve Beytu'l-Makdis'i kendilerine kıble yapmışlardı. Allah da Resulü'ne Beytu'l-Makdis'i kıble yapmasını emretti. Bu duruma Yahudiler sevindiler. Böylece Müslümanlar on yedi ay Kudüs'e yöneldiler. Ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in kıblesine yönelmek istiyordu. Arzusunun tahakkuku için Rabbine dua ediyor semâya doğru yöneliyordu. İşte bu durum üzerine âyet nâzil oldu." Mücâhid tarikinden gelen rivâyette şu ziyâde mevcuttur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kıblenin değişmesini istiyordu, çünkü Yahudiler: "Muhammed, (dinde) bize muhâlefet ettiği halde kıblemize yöneliyor" diyorlardı. Bunun üzerine âyet nazil oldu.

Son olarak şunu da kaydedelim: Mekke'de iken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in namaz kıldığı istikametle ilgili olarak iki rivayet var. Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'de İbnu Abbas'tan kaydettiği rivâyete göre: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Kudüs ile kendi arasına Kâbe'yi koyarak Kudüs'e yönelerek namaz kılıyordu." Taberânî'nin İbnu Cüreyc tarikinden kaydına göre: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) önce Kâbe'ye müteveccihen namaz kıldı. Sonra, daha Mekke'de iken Beytu'l-Makdis'e yönelmesi emredildi. Bu şekilde üç hac mevsimi boyunca namaz kıldı, sonra da hicret etti. Medine'ye gelince on altı ay ona yönelerek namaz kıldı. Sonra Allah onu Kâbe'ye yöneltti.476

ة ًص يف ٌعوُك ُر ْمُه َو ًةَمَلَس ِنَب ْنِم ٌلُج َر ٌرَمَف] :سنأ نع دواد بأو ملسمل ظرخأ يفو
□**12**ـ

مُه اَمَك اوُلاَمَف ِنْيَت ًرَم ِةَبْعَكلا ِوْحَن بلا ْتَلِهوُح ْدَق ًةَلْبِقلا ًنا ِإ َأ : َلاَقَف ِسِدْقَملا ِتْيَب َوْحَن□

ِحْبُّصلا

. [ةَبْعَكْلا ىلإ ًاع

وُك ُر

12. (452)- Müslim ve Ebu Dâvud'un Enes' (radıyallahu anh)'ten rivâyet ettikleri bir diğer hadis şöyledir: "Onlar Beytu'l-Makdis'e doğru yönelmiş halde, sabah namazının rükûunda iken, Benî Seleme'den bir adam kendilerine uğradı ve: "Kıble istikameti Kâbe'ye çevrildi" dedi. Bu sözünü iki kere tekrar etti. Cemaat rükûda iken Kâbe'ye yöneldiler."477

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste kıbleyi değiştiren âyetin ikindi namazında nâzil olduğunu söylediği halde bu rivayette sabah namazında olduğu söylenmiştir. Alimler şöyle te'lif ederler: "Muhtemelen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ikindi namazında gelmiş bulunan emir Kuba'dakilere ertesi gün sabah namazında ulaştı. Çünkü Kuba Medine'nin dışında bir köy idi. Haberin buraya biraz te'hirle gelmesi normaldir.478

أَ :

ي اوُلاَق ِةَبْعَكْلا ىلإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َهِج ُو أًمل] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

13

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

ناَ

ك اَم َو ىلاَعَت ُ هاللّ َل َزْنأَف ِسِدْقَمْلا ِتْيَب ىلإ َنوُّلَصُي ْمُه َو اوُتاَم َنيِذَّلا اَنِنا َوْخإِب َفْيَك ِ
هاللّ ُلوُس َر

. هححصو ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

مُكَناَميإ َعي ِضُيِل ُ هاللّ]

1. (453)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Âyet-i kerimenin emriyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)

kıbleyi Kâbe'ye yöneltince Müslümanlar sordular:

"Ey Allah'ın Resulü, Beytü'l-Makdis'e yönelerek namaz kılmış ve şimdi ölmüş olan kardeşlerimizin namazları ne olacak?" Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk şu âyeti indirdi: *"Senin yöneldiğin istikameti, peygambere uyanları, cayanlardan ayırd etmek için kıble yaptık. Doğrusu Allah'ın yola koyduğu kimselerden başkasına bu ağır bir şeydir. Allah imanlarınızı (ibâdetlerinizi) boşa çıkaracak değildir"* (Bakara: 2/143).479

AÇIKLAMA:

Kıblenin değiştirilmesiyle ilgili ayet ve rivayetlerden ulema birçok hüküm çıkarmıştır, birkaçını kaydediyoruz: 476 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/257-259.

477 Müslim, Mesâcid: 15, (527); Ebû Dâvud, Salât: 206, (1045); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/260.

478 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/260.

479 Ebu Dâvud, Salât: 16 (4680); Tirmizî, Tefsir, Bakara: (2968); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/260.

1- Ahkâmda nesh câizdir. Cumhur'un görüşü budur. Neshi inkâr edenler olmuşsa da onlar sayıca azdır ve kıble âyetinin açık şehadeti karşısında neshi inkâr zor ve çok tekellüflü bir iştir.

2- Cumhur'a göre sünnet Kur'ân'la neshedilebilir.

3- Haber-i vâhid makbûldür, çünkü namazda olan cemaat bir kişinin sözü ile amel ederek derhal kıbleyi çevirmişlerdir. Sonradan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Niye tahkik etmediniz?" diye bir muâhezesi vâki olmamıştır.

4- Mükelleflere nesh haberi gelmedikçe nesih sâbit olmaz, önceki amelleri makbuldür.

5- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fiilleri yerine ve karineye göre vücûb, sünnet ve istihbab ifâde eder.

6- Namazın dışında olan birisi namaz kılan bir kimseye birşeyler öğretebilir.

7- Namaz kılanın, hariçten birşey söylenmesine kulak kabartması namazı bozmaz.480

]هاللّ ُلوُقَيَف ُهُتَّمُأ َو ٌحوُن ٌئجَي □

هاللّ ُلوُس َر لاق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ □ :

14□

ى ِض َر ديعس ىبأ نعو ـ□

هِبَن ْنِم َانَءاَج اَم !َنولوُقَيَف ؟ُمُكغهلَب ْلَه ِه ِتَّم ُ‘لوُقَيَف !ِهب َر ْىأ : ْمَعَن ُلوُقَيَف ؟ َتْغهلَب. ْلَه :ىلاعت

مُكاَنْلَعَج َكِلذَك َو :هلوق َوه َو□

غهلَب ْدَق ُهَّنأ ُدَهْشَتَف ُ ! هُتَّمأ َو ٌدَّمَحُم ُلوُقَيَف ؟ َكَل ُدَهْشَي ْنَم :ٍحوُنِل ُلوُقَيَف□.

. ىذمرتلاو ىراخبلا هجرخأ . [Œ

ةَي ا ِساَّنلا ىَلَع َءاَدَهُش اوُنوُكَتِل ًاطَس َو ًةَّمأ

14. (454)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"(Kıyâmet günü) Hz. Nuh (aleyhisselam) ve ümmeti gelir. Cenab-ı Hakk ona:

- "Tebliğ ettin, dinimi duyurdun mu? diye sorar. Nuh (aleyhisselam):

- "Evet, ey Rabbim" diye cevap verir. Rabb Teâla bu sefer ümmetine sorar:

- "Nuh (aleyhissalâtu vesselâm) size tebliğ etmiş miydi?"

- "Hayır!" bize peygamber gelmedi" derler. Rabb Teâla Hz. Nuh (aleyhissalâtu vesselâm)'a yönelerek:

- "Söylediğin şey hususunda sana kim şahidlik edecek?" diye sorar. Nuh (aleyhisselam):

- "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) ve ümmeti!" der ve

Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in ümmeti:

- "Nuh tebligatta bulundu" diye şehâdette bulunur. Bu duruma şu âyet işâret eder: "Biz böylece sizleri vasat bir ümmet kıldık, tâ ki insanlara karşı şâhidler olasınız" (Bakara: 2/143). **481**

ط

سولا »

لاقو «

دَحأ ْنِم اَناَتأ اَم َو ،ٍريِذَن ْنِم اَناَتأ اَم :َنوُلوُقَيف] يذمرتلا ةياور يفو ـ**15**□□] .

لدعلا .

15. (455)- Tirmizî'nin rivâyetinde şu ziyâde vardır: "(...Nuh kavmi): "Bize ne bir korkutucu, ne de başka biri, hiç kimse gelmedi" derler."482

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki hadis, Kur'ân'da Muhammed ümmetinin tebciliyle ilgili olarak gelen bir âyeti açıklamaktadır. Âyet açıklığa kavuşturulurken, ümmet-i merhume teşrif edilmekle kalmıyor, kıyametle ilgili mühim ahvalden birisi de açıklık kazanıyor. Bu hal, önceki ümmetlerin, hesap gününde Allah'ın huzurunda yalan söyleyip, kendilerine peygamber geldiğini, tebliğde bulunduğunu inkârdır.

Yukarıdaki hadiste Nuh kavmi zikredilerek, bu hâle parmak basılır. Hesap gününün dehşeti o kadar fazladır ki, çaresizlikten ve cehaletten böyle bir yalanın kendilerini kurtuluşa götüreceği vehmine kapılacaklardır. Bu mânâyı te'yid eden muhtelif âyetler Kur'ân-ı Kerîm'de mevcuttur. Biri şu mealde: ***"Bir gün hepsini toplarız, sonra puta tapanlara: "İddia ettiğiniz ortaklarınız nerede? deriz. Sonra: "Rabbimiz Allah'a and olsun ki bizler puta tapanlar değildik" demekten başka çare bulamazlar. Kendilerine karşı nasıl yalan söylediklerine bak.***

Uydurdukları putlar da onlardan uzaklaştı" **(En'âm: 6/22-23).**

Allah (celle şânuhu) çok iyi bildiği halde Hz. Nuh

(aleyhisselâm)'tan ümmetine teblîğ edip etmediği hususunu, hüccet ikâme etmek ve Ümmet-i Muhammed'in büyüklerinin makâmını yüceltmek için sorar.

Bu hadisi Ebu Muâviye, A'meş tarîkından daha şümûllü şekilde şöyle rivâyet etmiştir:

"Kıyamet günü bir peygamber gelir, yanında (ümmet olarak) tek kişi bulunur. Bir başka peygamber gelir, yanında iki kişi bulunur, bir peygamber gelir, daha çok ümmeti bulunur. Bunlara: "Bu peygamber size tebliğ etti mi?" diye sorulur:

480 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/260-261.

481 Buhârî, Tefsir, Bakara: 13, Enbiya: 3, İ'tisâm: 19; Tirmizî, Tefsir Bakara: (2965). İbnu Mâce, Zühd: 34, (4284); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/261-262.

482 Tirmizi, Tefsir 2965; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/262.

- Hayır! derler. Bu sefer dönülüp peygambere sorulur:

- Sen bunlara tebliğ etmedin mi? Peygamber:

- Tebliğ ettim! deyince tekrar sorulur:

- Şahidin kim?

- Muhammed ve ümmeti! diye cevap verir. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in ümmeti çağrılıp onlara sorulur:

- Şu peygamber tebliğ etti mi?

- Evet, derler. Kendilerine tekrar:

- Pekâla bunu nereden biliyorsunuz? diye sorulur. Şu cevabı verirler:

- Bunu bize Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) haber verdi. "Peygamberler dedi, hepsi tebliğde bulundular." Biz onu tasdik ettik."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devamla:

"Bu hususu şu âyet ifâde eder..." diyerek yukarıda meâlini

yazdığımız ayeti okur.

Ümmet-i Muhammed, Nuh kavmi, Hud kavmi, Sâlih, Şuayb... vs. bütün peygamberlerin (aleyhisselam) kavimlerine karşı şâhidlik yapacak, peygamberlerinin onlara tebliğâtta bulunduğunu, ancak onların nebilerini tekzib ettiklerini söyleyerek şehâdette bulunacaktır.

Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in rivâyet ettiği bir hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ümmetinin değerini belirtme sadedinde şöyle buyurur:

"Ey ümmetim şunu bilin: Geçmiş ümmetlere mensup tek kişi yoktur ki bizden olmayı arzu etmesin. Kavmi tarafından tekzib edilen tek bir peygamber yoktur ki, kıyamet günü biz ona şâhidlik ederek "kavmine tebliğde bulunduğunu, onların iyiliği için nasihatler ettiğini" söylememiş olalım." **483**

اَفَّصلا ّنإ بلاَعَت ِهِل ْوَق ْنَع اهْنَع ُ هاللّ

لاق **]**

ريبزلا نب ةورع نعو **ـ16□ :**

ى ِض َر َةَشِئاَع ْتلأَس□

هاللّ ِرِئاَعَش ْنِم َة َو ْرَملا َو □

نأ ّحاَنُج ِد َحَأ ىلعَ اَم ِ هاللّ َوَف **:** ْتلُق ،اَمِهِب َف َّوَّطَي ْنأ ِهْيَلَع َحاَنُج ًَف َرَمَتْعا ِوَأ ْتَيَبْلا□ □ ّجَح ْنَمَف

اَهْتَل ّوأ اَم ىَلَع ْتَناَك ْوَل ِهِذه ّنإ ى

: ْتخُأ َنْبا َاي ْتلُق اَم َسْئِ□ **!**

ب ْتلاَقَف ِة َو ْرَملا َو اَفَّصلاِب َف َّوَّطَي

ةاَنَمِل َنوُّلِهُي اوُمِلْ ُس ي ْنأ َلْبَق اوُناَك ِراَصْن ا' يف ْتَل ِزْنُأ اَهَّنِكَل َو اَمِهِب َف َّوَّطَي َ ْنأ□ ِهْيَلَع َحاَنُج َ ْتَناَك

اَفَّصلا َنْيَب َفوَّطَي ْنأ ُج َّرَحَتَي اَهَل َّلَهأ ْنَم َناَك َو

لهَلَشملا َدْنِع اَهَنوُدُبْعَي اوُناَك ِيتَّلا ِةَيِغاهطلا□**.**

هاللّ □

اŒاق ،ةي

ى ِض َر ةشئاع تل

هاللّ ِرِئاَعَش ْن ِم َة َو ْرَمْلا َو اَفَّصلا َّنإ :ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأَف ِة

و ْرَمْلا َو .

اَبأ ُتربخأف :ىرهزلا لاق ُ ه

ك ُرْتَي ْنأ ٍدَح ٌ َسْيَلف ،اَمِهْيَب َفا َوهطلا # ِ هاللّ ُلوُسر َّنسدَق َو ؛اهْنَع .

مْل ِعْلا ِلْهأ ْنِم ًاجر ُتْعِمَس ْدَقَل َو ،ُهُتْعِمَس ُتْنُك اَم َمْلِعْلا اَذه َّنإ : َلاقف ِنمْحَّرلا ِدْبَع َنب ِرْكَب

مهُّلُك َنوُفوُطَي اوُناَك َةاَنَمِل ُّلِهُي َناَك ْنَّمِم اهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر ُةَشِئاَع ْت َرَكَذ ْنَم َّإ َساَّنلا َّنأ َنو ُرُكْذَي

اوُلاَق ِنآْرُقْلا يف َة َو ْرَمْلا َو اَفَّصلا ِرُكْذَي ْملو ِتيبلاب َفا َوهطلا ىلاعت ُ هاللّ َرَكَذ اهملف ،ة َو ْرَمْلا َو اَفَّصلاِب

ا َفَّصلا ِرُكْذَي ْمَلو ِتْيَبلاب َفاوهطلا َلزنأ ىلاعت َ هاللّ هنإ َو ؛ة َو ْرَمْلا َو اَفَّصلاِب ُفوُطَن اَّنك ايِ هاللّ ُلوُس َر

ا َفَّصلا َّنإ ىلاعت ُ هاللّ َل َزنأَف ؟ة َو ْرَمْلا َو اَفَّصلاب َفوُطَن ْ َنأ ٍجَرَح ْنَم اَنْيَلَع ْلَهَف ،ة َو ْرَمْلا َو

ك

ر ب وبأ لاق اَمِهب َف هوهطَي ْنأ ِهْيَلَع َحاَنُج ً َف َرَمْتعا ِوأ َتْيَبْلا َّجَح ْنَمَف ِ هاللّ ِرِئاَعَش ْنِم َة َو ْرَمْلا َو

يف اوُفوُطَي ْنأ َنوُج هرَحَتَي اوُناَك َنيذلا يف ،اَمِهْيَلِك ِنيقيرَفْلا يف ْتل َزَن َةي ا

Œ هذه ُعمسأف

ن ِم ِمْس"ا يف اَمِهب اوُفوُطَي ْنأ اوُج َّرَحَت َّمُث َنوُفوُطَي اوُناَك ًنيذَّلاو ،ة َو ر َمْلا َو اَفَّصلاب ِةيِلِهاجلا

فا َوهطلا َرَكَذ اَم َدْعَب َكلذ َرَكَذ َّتح اَفَّصلا ِرُكْذَي ْمَلو ِتْيبلاب ِفا َوهطلاب َرَمأ ىلاعت َ هاللّ َّنأ ِلْجأ

ةتسلا هجرخأ .] ِتيبلاب .

16. (456)- Urve İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye şu (mealdeki) ayet hakkında sordum:

"Şüphesiz ki Safâ ile Merve Allah'ın şeâirlerindendir. Kim Kâbe'yi hacceder veya umre yaparsa, bu ikisini de tavaf etmesinde bir beis yoktur." (Bakara: 2/158). Dedim ki:

"Kasem olsun (âyetten) Safâ ve Merve'yi tavaf etmeyenlere de bir günâh yoktur (manası çıkmaktadır)." Bana dedi ki:

"Ey kızkardeşimoğlu söylediğin ne kadar çirkin! Âyetin, senin te'vil ettiğin mânâda olması için, "onları tavaf etmeyene herhangi bir günah terettüp etmez" şeklinde olmalıydı. Halbuki âyet Ensar hakkında inmiştir. Bunlar 483 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/262-263.

Müslüman olmazdan önce, Müşellel'deki azgın Menât'a tapınıyorlar, ona telbiye getiriyorlardı. Menât'a telbiye getirenler, Safâ ile Merve arasında tavaf etmekten çekiniyorlardı. Bunun üzerine Cenab-ı Hakk: *"Safâ ve Merve Alah'ın şeâirindendir..."* âyetini indirdi.

Aişe (radıyallahu anhâ) şunu da söyledi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safa ile Merve arasında tavafta bulunmayı sünnet kıldı. Bunu terketmek kimseye câiz olmaz."

Zühri der ki: Ebu Bekr İbnu Abdi'r-Rahmân'a bu hadisi haber verdim. Bana şunu söyledi: "Ben bu bilgiyi (hadisi) duymamıştım. Ben âlimlerden bazılarını dinledim şöyle diyorlardı: "Hz. Aişe'nin Menat için telbiye getirenlerden haber verdikleri dışında kalan halkın tamamı Safa ve Merve'yi tavaf ediyorlardı. Ne zaman ki Cenâb-ı Hakk Kur'ân-ı Kerim'de tavafından bahsedip Safa ve Merve'den söz etmeyince:

"Ey Allah'ın Resûlü! Biz Safa ve Merve'yi tavaf ediyorduk. Halbuki Cenâb-ı Hakk Kâbe'nin tavafını emrediyor, Safa ve Merve'den bahsetmiyor, Safa ve Merve'yi tavaf etmemizde bize bir mahzur var mı?" dediler. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk:

"Safâ ve Merve Allah'ın şeâirindendir. Öyle ise kim Beytullah'a hac yapar veya umre ziyâretinde bulunursa Safâ ve Merve'yi de tavaf etmesinde bir günah yoktur" âyetini indirdi.

Ebu Bekr İbnu Abdirrahmân der ki: "Ben bu âyetin, (yukarda zikredilen) her iki grub hakkında da inmiş

olduğunu görüyorum. Yani, hem câhiliye devrinde Safa ve Merve'yi tavaftan çekinenler hakkında inmiştir, hem de öncekileri tavaf ettikleri halde, İslâm'dan sonra -Allah'ın Kâbe'yi

tavaf etmeyi emretmiş olmasına rağmen Safa ve Merve'yi zikretmemiş olması sebebiyle- bunları tavaftan çekinenler hakkında inmiştir. Safa ve Merve'nin de (Kur'ân'da) zikri Kâbe'yi tavaf emrinden sonra gelmiştir.484

اوُج ّرَحَتَف َةاَنِمَل َنوُّلِهُي ُناَّسَغ َو ْمُهوُمِلْسُي ْنأ َلْبَق اوُناَك َراصن ا‘ هنأ] ني

خيشلل ةياور يفو ـ**17**□ **.**

نْيَب ْفُطَي ْمَل َةاَنِمَل َم َرْحأ ْنَم ،مهِئاباآ يف ًةهنُس َكلذ َناَك َو ِة َو ْرَمْلا َو اَفَّصلا َنْيَب□ اوُفوُطَي ْنأ

اَفَّصلا َّناِإ َكِلذ يف ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأف اوُمَلْسأ َني ِح َكِلذ ْنَع # َّيِبَّنلا اوُلأَس ْمُهَّنأو ،ة َو ْرَمْلا َو اَفَّصلا

. [

ا

Œ

ةي ِ هاللّ ِرئاَعَش ْنِم َة َو ْرَمْلا َو

17. (457)- Buhârî ve Müslim'den gelen bir rivâyette şöyle denir: "Ancak, Müslüman olmazdan önce Ensâr ve bunlarla birlikte Gassân, Menat için telbiyede bulunurlar, Safa ile Merve arasında tavaftan çekinirlerdi. Bu davranış onlara ecdad yâdigarı bir âdet idi. Menat için ihrama giren Safa ile Merve arasında tavaf yapmazdı.

Müslüman olunca bu hususta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sordular. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk

***"Safâ ve Merve Allah'ın şeâirindendir..."* âyetini indirdi.485**

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivâyet Safa ile Merve arasındaki sa'yin hacc farizasındaki yeri nedir? bunu tesbitte mühim bir mevki işgal eder. Çünkü bu mesele oldukça farklı yorumlara mahal olmuş münâkaşalı bir mevzudur.

Safâ ve Merve Kâbe-i Muazzama'nın hemen yanında iki

tepeciktir. Hacc ve Umre sırasında ikisi arasında sa'y yapılır.

Müşellel, deniz cihetinde bir tepe olup, ondan Kudeyd'e inilir. Kudeyd ise Mekke-Medine arasında suyu bol bir köydür (Karye).

Şeâir: Alâmet, nişâne mânasına gelen şaîre'nin cem'idir, Cühenî, şeâir'i, haccla ilgili ameller ve Allah'a itaat için alem kılınan her şey" diye tarif etmiştir.

Yukarıdaki rivâyetin zâhirinden anlaşıldığına göre, câhiliye devrinde Safa ile Merve arasında sa'y etmeyip, Menât putunu tavafla yetinme söz konusudur. Meseleyi İbnu Hacer'in kaydettiği şu rivayet daha açık hale getirmektedir: "Amr İbnu Lühey, Kudeyd'e yakın deniz sahiline Menât putunu dikti. Ezd ve Gassân kabileleri, Kâ'be'ye hacc yaptıkları zaman, onu da tavaf ve ta'zim ediyorlardı. Şöyle ki: Ka'be'yi tavaf edip, Arafat vakfesinden ayrılıp Minâ'daki menâsikden fâriğ olunca oradan doğru Menât'a gidip onu tavaf ediyorlar ve telbiyede bulunuyorlardı. Menât'ı telbiye edenler artık bir daha dönüp de Safa-Merve arasında tavaf etmiyorlardı." Rivâyette, Menât'ı benimseyip bu merasime uyanlar arasında Evs ve Hazrec'in yani Ensâr'ın da yer aldığı belirtilir.

Bu mevzuyu aydınlatan farklı bir rivayet daha var. Onu da kaydetmekte fayda görüyoruz. Şa'biden sahih senetle geldiği belirtilen rivâyete göre: "Safâ tepesinde Isâf adında, Merve tepesinde de Nâile adında birer put vardı.

Cahiliye halkı bu iki put arasında sa'y yapıyorlardı. İslâm gelince, putlar kırıldı. Müslümanlar, Safâ ve Merve arasında bu putlar sebebiyle cahiliye halkı sa'yediyordu diyerek o sa'yı terkederler. Bunun üzerine, yukarıdaki âyet inerek Safâ ve Merve'nin Allah'ın şeâirinden olduğunu ilân eder.

484 Buhârî, Hacc: 79, Umre: 10, Tefsir, Bakara: 21; Müslim, Hac: 260-263 (1277); Ebu Dâvud, Menâsik: 56, (3901); Tirmizî, Tefsir, Bakara: (2969); Nesâî, Menâsik: 168, (5, 238-239); Muvatta, Hacc: 129, (1, 373); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/264-265.

485 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/266.

Bu putlarla ilgili mütemmim şu bilgi de verilir: "ehl-i kitâbın zu' munca bu iki put, aslında iki insandır, Ka'be'nin içinde zinada bulundukları için Allah onları ceza olarak taşa çevirmiştir. Bunlar ibret olsun diye Safa ve Merve tepelerine dikilmiştir. Aradan uzun zaman geçince, halk asıllarını unutarak, bunlara ta'zim ve tapınmaya başladılar.

Mesele üzerine gelen rivâyetlerin farklılıklarından hareket eden İbnu Hacer, Ensâr'ın iki grup olabileceği ihtimali üzerinde durur: Safa-Merve arasını cahiliye devrinde sa'yetmeye devam edenler ve terkedenler, İslâm gelince her iki takım da tevakkuf eder.

Cahiliye devri Araplarında câri olan hacc menâsikini, esâs itibarıyle İslâm'ı kabul etmiş olması hasebiyle Müslümanlar, cahiliye haccından ayrılması gerekli hususları sormuşlardır. Şu halde buradaki soru, Safa ile Merve arasındaki -ve en azından Ensâr'ın bir kısmı tarafından yapılmayan- tavaf üzerinedir.

İşte bu soru üzerine nazil olan âyet Safa ile Merve'yi Allah'ın şeâiri olarak ilan ediyor. Urve İbnu Zübeyr, âyetin zâhiri üslûbundan hacc ve umre sırasında bu iki tepenin tavaf edilmesinin ihtiyârî olduğu, dileyenin terkedebileceği mânasını çıkararak, görüşünü Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye arzediyor.

Hz. Aişe, meselenin iç yüzünü, âyetin iniş sebebini anlatarak, Urve'nin yanıldığını belirtiyor.

Fukâha Safâ ve Merve'nin tavafı hususunda bâzı ihtilâfta bulunmuştur. Cumhur denen çoğunluk "Bu rükundur, onsuz hacc tamam olmaz" demiştir. Ebu Hanife'den "Vâcibtir, terkedilirse kurban kesilmesi gerekir" dediği rivâyet edilmiştir. Süfyân-ı Sevrî: "Kasden değil unutarak terkedene kurban gerekir" demiştir. Atâ da bu görüştedir, ancak onun: "Sünnettir, terki hâlinde hiçbir şey gerekmez" dediği de rivâyet edilmiştir. Mevzu üzerine başkaca görüşler beyan edenler olmuşsa da bu sa'yin "farz" olduğunu söyleyen âlim çıkmamıştır.

Şu halde özetlemek gerekirse Safa-Merve arasındaki sa'yin hükmü hakkında üç esas görüşten bahsedilebilir: 1- Rüköndür. İbnu Hacer, "bu, Cumhur'un görüşü" der.

2- Vâcib'tir. Bu Hanefîlerin görüşüdür.

3- Sünnet'tir, İbnu Abbâs, İbnu Sîrîn, Mücâhid ve bir kavlinde Ahmed İbnu Hanbel'in görüşüdür.486

] ليئارسإ ِينب يف َنأ

ك ل

وقي امُهْنَع ُ هاللّ :

لاق دهاجم نعو ـ**18**□:

ى ِض َر سابع َنبا ُتْعِمَس□

رُحلا نَلْتَقْلا يف ُصاَصِقلا ُمُكْيَلَع َبِتُك ةم ا' ِهِذهل ىلاعت ُ هاللّ لاقف ُةيدلا مهيف نكت□□ ملو ُصاصقلا

هْيَلِإ ٌءاَدأو ِفو ُرْعَملاب ٌعاَبِهتاَف ٌئَش ِهي ِخأ ْنِم ُهَل□

‘ا

‘ بِفُع ْنَمَف شْن ِب نَثْ□

ن ا َو ِدْبَعْلاب ُدْبَعْلاو هِرُحْلاِب

نأ ٍناَسْحاِب ِهْيَلِإ ٌءاَدأو ِفو ُرْعَملاب ٌعاَبِهتاو□

دْمَعْلا يف َةيِهدلا ُلَج َّرلا َلَبْقَي ْنأ : ُوْفَعْلاَف□.

ناَسْحإِب□ .

ن□

□

م نَلَع َبِتك أَّمِم ة□

مْح َر َو ْمُكِهب َر ْنِم ٌفيِفْخَت َكِلذ ،ناَسْحإِب اَذه َىِدَؤَي َو ِفو ُرْعَملاب اَذه َبُلْطَي□ »

ئاسنلاو براخبلا هجرخأ .

ةيدلا ِلوبق دعب َلِتُق َكِلذ َدْعَب َىَدَتْعا ِنَمَف ْمُكَلْبَق َناَك□] .

18. (458)- Mücâhid, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan rivâyet ettiğine göre şunu anlatmıştır: "Benî İsrail'de kısas vardı, fakat diyet yoktu. Cenâb-ı Hakk Muhammed ümmetine şöyle buyurdu: *"Öldürülenler hususunda size kısas farz kılınmıştır. Hür hür ile, köle köle ile, kadın kadın ile kısas edilir. Öldüren, ölenin kardeşi tarafından affedilmişse, kendisine örfe uymak ve affedene güzellikle (diyet) ödemek gerekir"* (Bakara: 2/178).

Buradaki *"afv"* dan maksad, âmden öldürmelerde kişinin diyet almayı kabûl etmesidir. *"Örfe uymak ve affedene güzellikle*

ödemek" e gelince, bundan maksad (mağdur tarafın) örfe uygun miktarda bir diyet istemesi, öbürünün de bunu güzellikle ödemesidir. Âyetin devamındaki: *"Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve bir rahmettir"* ibâresi de,

"sizden öncekilere farz kılınanlarda olmayan bir hafifletme"demektir, (çünkü onlara diyet imkânı tanınmamıştı).

Âyetin son kısmı olan *"Bundan sonra tecavüzde bulunana elim azab vardır"* ibaresinden diyet almayı kabûl etmesine rağmen (kan dâvası güderek) kâtili öldüren kimse kastedilmektedir."487

AÇIKLAMA:

İslâm dini, öldürme, yaralama, bir uzvun kesilmesi gibi, kişinin şahsına karşı işlenen cinayetlerin cezalandırılmasında kısası esas yapmıştır. Bu, İsrailoğullarında da vardır. Ayet, bu ümmete -bir hafifletme olarak- diyetin de teşrî edildiğini haber vermektedir.

1- Kısas: Lügat olarak müsâvat mânasına gelir, bir şeyin izini tâkip etmek onun mislini getirmek demektir.

Istılah olarak cürüm ile ceza arasında mümâselet esas olduğundan, cezanın cürüm cinsinden verilmesi maksadıyla beyan edilen cezayı mahsusa kısas denir. Kısas şer'an kâtili maktûl mukabilinde öldürmek veya mecruh veya maktu (kesilmiş) olan bir uzuv mukabilinde cârih (yaralayan) ile kâtı'ın (kesenin) ona mümâsil olan uzvunu cerh veya kat etmektir.

486 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/266-268.

487 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 23; Diyât: 8; Nesâî, Kasâme: 27, (8, 36,37); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/268.

2- Diyet: Cinâyet sebebiyle, cinâyete maruz kalan kimseye veya onun vârislerine -bir nevi tazminat mahiyetinde olarak- ödenmesi gereken maldır.

3- Ayetin anlaşılmasında ulema ihtilaf etmiştir: Cumhur, kısasta, cezânın kâmil olması için tekâfü'ü şart koşmuştur. Yani âyet "hür, hür ile; köle, köle ile; kadın, kadın ile kısas edilir" buyurmaktadır. Şu halde bu tâdatta kısas için her iki tarafın eşitliği anlaşılmaktadır. Hür kimse köleye, kadın erkeğe veya hür kimseye, erkek kadına karşı cinâyet işlerse kısas tam olarak yapılacak mı, yapılmayacak mı? sorusu çıkmaktadır.

İşte Cumhur, bu soruya "cezânın tam olarak tatbik edilmesi, yani kısasın uygulanması için her iki taraf -âyette sayıldığı şekilde- eşit olmalı" diye cevap vermiştir.

Kûfeliler (Hanefiler), cinayeti işleyen hür de olsa, köle sebebiyle kısas edilir; Müslim, kâfir olan zımmî sebebiyle kısas edilir der ve ve delil olarak *"Orada, onlara cana can yazdık"* (Mâide: 5/45) âyetini esas alırlar.

Şâfiîler: "Bu ayet önceki şeriatlarla ilgili bir haberdir, onların şeriatı bizi bağlamaz" demiştir.

4- Fıkıh kitaplarında pekçok teferruatın açıklandığı bu ayetten çıkarılan bir mânaya göre: Şahsa karşı işlenen cinâyetlerde kısas yapılabilenlerde kısas esastır. Bir kolun, parmağın, kulağın koparılması, gözün çıkarılması gibi. Ancak derince yara açmak, kemik kırmak misâlinde olduğu gibi, eşit şekilde cezâlandırılması zorluk arzeden durumlarda kısasa gidilemez.

5- Kısastan maksad İslâm'ın kısas hükmüne zamanımızda dil uzatanlara rastlanmaktadır. Halbuki, İslâm, kısası adâletin hakkıyla yerine gelmesi için teşrî etmiştir. Tecâvüz edilen, telef edilen bir hakkın gereği olarak, hayat hakkının korunması maksadıyla kısas emredilmiştir. Nitekim kısası emreden âyet-i kerîme: *"Kısasta sizin için hayat var ey akıl sâhipleri!"* buyurulmaktadır. Günümüzde, beynelmilel seviyede gittikçe şiddetini artıran anarşi hareketleri karşısında kısas üzerine insanlığın iyice düşünmesi gerekmektedir. Zira, işlenen cinâyete misliyle ceza takdir edilmeyip, hafifletme cihetine gidildikçe cezanın caydırıcılık yönü kalmamaktadır. 19. asrın sonlarında Fransa'da iyice tırmanan anarşiyi, Fransız hükümeti şiddet kanunlarıyla durdurabilmiştir. Anarşistler tarafından "cânî kanunlar" denen bu şiddet kanunları öylesine müessir olur ki, çıktığı andan itibaren anarşi zınk diye derhal durur. O kadar ki, kanunların tatbikini gerektiren tek bir vak'a meydana gelmez.

Bu durum ister istemez, İslâm dininin had cezaları ile alakalı esprisini hatırlatmayı ve bilhassa kısas üzerinde durmamızı gerektirmektedir. İnsan fıtratını en iyi bilen onun yaratıcısıdır. Öyle ise o fıtrata en uygun kanun O'nun kanunudur. Beşerî heva ile konacak kanunlar fıtrata uymadığı için, beklenen neticeyi te'min etmiyecektir.488

Cezadan Maksad:

Her şeyden önce, fukahaya göre, ceza vermekten maksad "beşerin hâlini ıslâh ve insanları fenâlıklara karşı korumaktır." Hadd cezâları için de bunlara yakın üç gâye zikredilmiştir: "Emniyetin muhâfazası, nizâmın tesbiti, ahlâkın korunması."

Bu sebeple her bir cezâdan başlıca iki gâye güdülür:

1- Mücrimin te'dibi.

2- Diğer insanların zecri (yâni aynı cürmü işlemekten caydırılması, ürkütülmesi ve korkutulması).

Bu gâye ile, insanların hakkına temâs eden cürümlerin caydırıcılık (zecr) yönüne bilhassa ehemmiyet verilmiştir.

"İslâm dini hadd ile alâkalı cürümlerde, cem'iyeti cürümden korumaya yönelmiş, mücrimin durumunu tamâmen ihmal etmiştir. Bundandır ki, cezâda şiddetli davranır ve cezâları sınırlayarak, ne kadıya, ne de veliyyü'l-emr'e cezâ üzerinde (azaltma, çoğaltma, değiştirme gibi) hiçbir salâhiyet tanımaz.

Hadd cezalarında şiddetli davranmasının sebebine gelince, bu cürümler ağır sınıfa girmeleri sebebiyle bunlarda gevşeklik, kesinlikle ahlâkın bozulmasına, cem'iyyetin fesâda, nizamın kargaşaya düşmesine ve cürümlerin artmasına sebep olur. Bunlarda şiddet göstermekle ahlâkın devâmı, emniyet ve nizâmın muhâfazası, bir başka tâbirle cem'iyyetin maslahatı düşünülmüştür. 489

Mücrimin Psikolojisi:

Mücrimi öldürmeye ve yaralamaya iten âmil, umûmiyetle, beka kaygusu ve galebe çalma sevgisidir. Öyle ise, mücrim bilirse ki, öldürdüğü avından sonra, kendisine hayatta kalma hakkı tanınmayacaktır, o zaman, avını hayatta bırakmak suretiyle kendine hayat imkânı tanır. Eğer bilirse ki, bugün birine galebe çaldığı takdirde, yarın mutlaka kendisi mağlub edilecektir, bir suç işleyerek avına galebe çalmadan vazgeçer.

Kısacası, cezâdan maksad, evleviyetle âlemin nizâmını te'min olunca tecziye işinin şu vasıfları taşıması gerekir: 1- Cezâ, mücrimi te'dib edici olduğu gibi, başkalarını da cürüm işlemekten men edici mâhiyette olmalıdır.

Nitekim bâzı fâkihler cezâyı "fiilden önce men edici, fiilden sonra da zecredici" olarak tavsif etmiştir.

2- Cezânın sınırı cemaatın ihtiyaç ve maslahatına bağlıdır. Eğer cemaatın menfaati, cezada şiddeti gerektiriyorsa ceza şiddetli, tahfifi gerektiriyorsa ceza hafif olur. Cemâatin ihtiyâcından fazla veya az cezâ vermek doğru değildir.

488 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/269-270.

489 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/270-271.

3- Mücrimin şerrinden cemâati korumak için onun cemâatten çıkarılması veya hapsedilmesi gerekiyorsa, onun öldürülmesi veya hapsedilmesi şarttır.

4- Ferdin ıslâhı ve cemâatin himâyesine götüren her cezâ meşru bir cezâdır, bu mevzuda muayyen bâzı cezâlarla yetinip onlar dışına çıkmamak doğru değildir.

5- Mücrimi te'dibten maksad,ondan intikâm almak değildir. 490

Afvın Hikmeti:

Cezânın asıl hedefi, intikam almak olmayıp, cem'iyyetin nizâmını sağlamak, anarşiyi önlemek olunca, bu hedefe afla varmanın imkânı hâlinde, İslâmiyet onu da tecviz etmiştir. Yol kesme fazihasına teşebbüs ettikten sonra pişmanlık duyanları kurtarma hikmetinden başka "emsallerini tevbekâr olarak ıslâh-ı hâl kesbetmelerine sâik olma" hikmeti de mevcud olan bu afla, bir kısım kabiliyetlerin cem'iyete kazandırılması ve cezâ korkusuyla işleyeceği müteâkip zararlardan cem'iyyeti korumak da Şâri tarafından nazar-ı dikkate alınmış olmalıdır. 491

Cezayı Devlet Verir

İslâm'ın fitneyi önleyecek müessir tedbirlerinden biri, suçlunun cezalandırılması işini devlete bırakmış

olmasıdır. Suç, ferdî hukuka veya âmme hukukuna da taallûk etse, cezâ verme hakkı devlete aittir. Ferdler ihkaak-ı hakda bulunamazlar.

Esâsen bir suçluya cezânın verilmesi birkaç safhadan geçer:

a) Suçun sübûtunun tahkîki,

b) Suça muvâfık hükmün verilmesi,

c) Cezânın infâzı.

İslâm dini, bu işleri resmen tâyin edilmiş kâdî ile, veliyyü'l-emr veya nâibine bırakır. Bir kısım ağır suçlar vardır ki, bunlara verilecek cezânın şekil ve miktarı nasslarla belirlenmiştir ki onlara hudud denir. Devlet reisi veya hâkim bu cezâları azaltıp çoğaltamaz, birbirleriyle tebdil edemez. Sâdece kısas ve diyet cezâlarında mağdûrun veya velisinin afv hakkı vardır.

Hadd cezâsına giren fiillerin tecziyesini mağdur taleb etse de, etmese de fark etmez, devletçe te'dibi şarttır.

Cezânın devlet reisi veya nâibi tarafından icrâ edilmesi gereğinde bütün fâkihler müttefiktirler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hulefâ-i Raşidîn devrinde onların izni olmadan hadd tatbik edilmemiştir.

Şöyle bir suâl akla gelebilir: Kısas ve diyet icrâsını mağdur veya mağdurun velisi de icra edebilir. Şâyet bu ruhsata dayanarak mağdur, câniye kısas yapsa, meselâ A şahsı, B şahsının kolunu kopardı ise, B şahsı, kâdînin hükmünden önce davranarak kısas olarak A şahsının kolunu kesse durum ne olur?

Bu durumda B şahsı, kendisine karşı işlenen suçun sübûtu hâlinde "kol kesme suçunu" işlemekle suçlanamaz ise de -zira hakkı olan bir şeyi yapmış oluyor- "aceleciliği ve hakkını münâsib olan vakit girmeden önce aldığı ve kısasla alâkalı icraatı yapmakla vazifeli olan devlet makamlarını dinlememiş olduğu için ta'zir cezâsı ile cezalandırılır."

Eğer, hâkimin, suçlu hakkında "kısas edilmelidir" diye hükmü vâki olmazdan önce, kısâsa tevessül eden kimse suçu isbât edemez ise, yani iddia edilen suç sübût bulmazsa kısas yapan kimse o fiilinden dolayı mücrim olarak muhâkeme edilir. Meselâ A şahsı, "oğlumu öldürdü" iddiasıyla B şahsını öldürse, bilâhere yapılan tahkikte, B

şahsının bu cinâyeti işlediği objektif deliller muvâcehesinde tam bir kesinlik kazanmasa, A şahsı "âmden katl"

suçuyla cezâlandırılır. Gerek birinci misâlde ve gerekse ikinci misâlde zikredilen kol koparma ve oğlunu öldürme iddiaları, aslında pekâla iftira olabilir. Kol kazâen kopmuştur veya oğlu kazâen ölmüştür de, bu fırsatı değerlendirmek isteyen kazâzede ortadaki kazaya cürüm rengi vererek düşmanından intikam alma peşindedir.

İşte bu çeşit durumların ortaya çıkmaması için, İslâm dini, suçun tesbitinde hüküm verme işini kâdîye bırakmıştır.

Aynı kaide mürted hakkında da cârîdir. "Veliyyü'l-emrin müsâadesi olmaksızın, böyle bir harekette bulunmuş

olan şahsa (yâni mürted, öldüren kimseye) te'dib-i şer'î lâzım gelir."

Keza yol kesenler hakkında da durum aynıdır. Onları cezâlandırma işi veliyyü'l-emr veya nâibine âittir. Ne yolu kesilmiş olan, ne de maktullerin velilleri, suçluları cezâlandıramaz. Hatta denir ki: "Yolkesicilik töhmetiyle mahpus bulunan bir şahsı kendisine isnâd edilen cürüm daha sâbit olmadan (maktûlün velisi dışında) bir kimse âmden öldürse, bu kimse hakkında kısas lâzım gelir, velev ki, bilâhare o cürüm beyyine ile sâbit olsun. Çünkü hâkim tarafından deminin hılline (öldürülmesine) hükmedilmedikçe, o şahsın ismeti, hürriyet-i hayâtiyyesi mücerred töhmet ile mürtefi' olmaz (ortadan kalkmaz)".

İslâm'ın bu prensibi, yâni cezâyı verme işini devlete bırakmak prensibi, cem'iyyette vükûu muhtemel pek çok su'i istimalleri ve bunlardan teselsül edecek fitneleri kökten keser. Halk mahkemesi, kan dâvası, fezâhet ve rezâletleri hakiki mü'minler arasında bu sebeple olamaz.

Hz. Peygamber'den Bir Misâl:

490 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/271.

491 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/271-272.

Cezânın devlet tarafından verilmesi gereğini ifâde etme zımnında, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinden zinâ ile alâkalı bir vak'a gerçekten iknâ edicidir.

İbnu Abbâs'tan gelen rivayate göre, "Namuslu ve hür kadınlara (zinâ isnâdıyla) iftirâ eden, sonra (bu babda) dört şâhid getirmeyen kimseler(in her birine) de seksen değnek vurun... Onların ebedî şâhidliklerini kabûl etmeyin.

Onlar fâsıkların tâ kendileridir" (Nur 24/4), meâlindeki âyet geldiği zaman, ashâbtan kıskançlığı ile meşhur Sa'd İbnu Ubâde,

"Ayet öyle mi? yâni, ben hâin kadının dizlerine yabancı bir erkeği çökmüş olarak yakalayacağım da, dört şâhit getirinceye kadar onu hiç rahatsız etmeyeceğim, hiç kımıldatmayacağım öyle mi? Hayır, Allah'a kasem olsun, ben dört şahid getirinceye kadar o hâcetini görür (gider). Şâyet karımın yanında bir erkek görecek olsam hiç aman vermeden, önce kılıcımın keskin ağzı ile vurur tepelerim" der. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cemaatte bulunanlara:

"Sa'd'ın bu kıskançlığına şayıyor musunuz? Emin olunuz ki, ben ondan daha kıskancım. Allah da muhakkak ki benden ziyâde kıskançtır. Bu sebebledir ki, kullarına (gizli ve açık her çeşidiyle) fevâhişi (yâni çirkin söz ve uygunsuz fiilleri) yasakladı. [... Tevbe ve pişmanlıktan Allah kadar hoşlanan bir başkası da yoktur. Bu sebeple ateşle korkutan, cennetle müjdeleyen (elçiler, peygamber)ler gönderdi]" der. Hz. Sa'd bunun üzerine,

"Ey Allah'ın Resûlü, bu (söylediğiniz) haktır ve Rabb-ı Teâla'nın indinden gelmiştir, fakat ben (ilk defa duyunca işte böyle bir) tuhaf oldum" der.

Bu hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Sa'd İbnu Ubâde'ye, sanki şöyle demek istediği ifâde edilmiştir: "Allah senden daha kıskanç olduğu halde özür beyânını (tevbe ve pişmanlık) seviyor ve ancak hüccet ortaya çıktıktan sonra muâheze ediyor, o hâlde sana ne oluyor da bu hâlde öldürmeye tevessül ediyorsun?"

İmam Şâfiî, bu rivayete dayanarak, karısıyla zinâ ederken yakaladığı kimseyi öldüren kocayı, delille isbatlayamadığı takdirde ölüme mahkum eder.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in suç, objektif delillerle sübût bulmadıkça, vicdanî kanaatiyle cezâ vermediğini şu rivâyetten daha vâzıh olarak anlarız: İbnu Mâce'de kaydedilen -ki kısmen Buhârî de almıştır- bir rivâyette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der:

"Eğer ben bir kimseyi delilsiz olarak recmetseydim falanca kadını recmederdim. Zira hakkındaki şüpheyi, sözleri, dış görünüşü ve yanına giren kimse(ler) teyîd etmektedir."

Nevevî'ye göre "burada, üzerine delil gösterilemeyen, kadın tarafından da itiraf edilmeyen, buna rağmen pek çok kimsenin işitmiş bulunduğu bir kötülük, kadından zuhûr ettiği şüyû' bulan bir kötülük kastedilmektedir. Bu rivâyet de ifâde edyor ki, bir fenâlık haberinin yaygınlaşmasına dayanarak hadd tatbik edilmez, mutlaka delil aranır."

Hz. Ömer'den bir Misal:

İbnu Abbâs'tan gelen bir rivâyete göre, adamın biri fuhuş ithâmında bulunduğu câriyesini ateşin üzerine oturtarak fercini yakar. Hâdiseyi duyan Hz. Ömer (radıyallahu anh) adamı çağırtarak sigaya çeker:

- Fuhuş yaptığını bizzat gördün mü?

- Hayır!

- Pekâlâ, kendisi itiraf etti mi?

- Hayır!

Hz. Ömer adamı döver ve şunu söyler: "Eğer Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Efendiye kölesi sebebiyle kısas yapılmaz" dediğini işitmeseydim sana kısas uygular (seni aynı şekilde yakar)dım" der.492

ةَيْدِف ُهَنوُقيِطُي َنيِذَّلا بلَع َو أرْقي امُهْنَع ُ هاللّ□

] اء

. □**19**ـ طع نعو

ى ِض َر ِساَّبَع َنبا َع ِمَس ُهَّنأ

نأ ِناعيِطَتْسَي َ ِة َريِبَكلا ِةَأ ْرَمْلاو ِريِبَكْلا ِخْيَّشلِل َيِه ِةَخوُسْنَمِب ْتَسْيَل ِساَّبَع ُنبا َلاَق ِنيِكْسِم ُماَعَط

نئاسنلاو دواد وبأو ،هظفل اذهو ،يراخبلا هجرخأ .

انيِكْس ِم ِم ْوَي ِهِلُك َناَكَم ِناَمِعْطُيَف اَموُصي] .

19. (459)- Atâ'nın anlattığına göre, İbnu Abbâs (radıyallahu anh) şu âyeti okurken dinlemiştir: *"Oruca dayanamayanlar, bir düşkünü doyuracak kadar fidye verir"* (Bakara: 2/184). İbnu Abbâs (radıyallahu anh) âyeti okuduktan sonra ilâve etti: "Bu âyet, oruç tutmaya tahammül edemeyen yaşlı erkek ve yaşlı kadın hakkında mensûh değildir. Onlar da her bir günün orucu yerine bir fakir doyururlar." 493 (Açıklaması 453 numaralı hadisin sonundadır.)

] ءاَش ْنَم َناَكَف ٍنيِكْسِم ُماَعَط ٌةَيْدِف ُهَنوُقيِطُي َنيِذَّلا ىلَع

و لاق

هاللّ همحر دواد وبأ دازو ـ**21** . :

وُهَف ًارْيَ

خ َع َّوَطَت ْنَمَف نلاعت ُ هاللّ َلاَقف ُ ه

موَص ُهَل َّمَت َو ِهِب َدَتْفا ٍنيِكْسِم ِماَعَط ِبِدَتْفَي ْنأ ْمُهْنِم .

492 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/272-275.

493 Buhârî, Tefsir, Bakara: 25; Nesâî, Siyâm: 63 (4, 190-191); Ebû Dâvud, Savm: 3, (2318), Sıyam: 2, (2316); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/275.

نل َع وأ ًاضي ِرَم َناَك ْنَم َو ُهُمصيلَف َرْهَّشلا ْمُكْنِم َدِهَش ْنَمَف َلاَق َّمُث ْمُكَل ٌرْيَخ اوُموُصَت ْنأ َو ُهَل ٌرْيَخ

رَخُأ ٍماَّيأ ْنِم ٌةَّدِعَف ٍرَفس] .

20. (460)- Ebu Dâvud merhumun bir rivâyetinde şu ziyâde var: "İbnu Abbas dedi ki: *"Oruca dayanamayanlar, bir düşkünü*

doyuracak kadar fidye verir" (Bakara: 2/184) âyeti şu demektir: "Onlardan kim orucuna mukabil bir fakiri doyuracak kadar fidye vermek isterse fidye verir ve böylece orucunu tutmuş sayılır." Cenâb-ı Hak buyurmuştur: *"Kim (vacib miktardan) daha fazla fidye verirse bu kendisi için daha hayırlı olur. Orucu (yiyip de fidye vermek yerine) bizzat tutmanız daha hayırlıdır"* (Bakara: 2/184). Sonra Cenab-ı Hakk şöyle buyurdu:

"Sizden kim Ramazan ayına ulaşırsa orucu tutsun. Kim de hasta olur veya yolcu bulunursa yediği miktarda başka günlerde oruç tutar." 494 (Açıklaması 463 numaralı hadisin sonundadır.)

لاق نئاسنلا دنعو:

□ راَطْف“ا َو َةَيْدِفْلا بِنْعَي□ .

هل]

نرخأ يفو ـ21□ :

عض ْرُملا َو َلْبُحْلِل ٌتَتِبْناأ□

تَسْيَل َرَخآ ٍنيِكْسِم َلَع َدا َزَف َع َّوَطت ْنَمَف□

د ِحاو ٍنيِكْسِم ُماعَط ُةَيْدِف ،ُهَنوُقَّفلكُي ُهَنوُقيطُي□.

وأ َماَيه ِصلا ُقيطُي ِبذَّلِل ًّإ اذه يف ُصَّخ َرُي َ ْمُكَل ٌريَخ اوُموُصَت نأو ،ُهَل ٌريَخ َوُهَف□ □□ ٍةخوسْنَمِب

ى •

فْشُي ٍَضي ِرَم□]

21. (461)- Yine Ebû Dâvud'un bir başka rivayetinde şöyle denmektedir: "(Ramazan'da orucu yiyip, fidye ödemeye ruhsat veren âyet) hâmile ve emzikli kadınlar için sâbittir, mensuh değildir."

Nesâî'de rivayet şöyledir: "Orucu tutmaya dayanamayanlar orucu kendilerine (tahammül edilmez) bir meşakkat addedenler için bir yoksula yetecek kadar fidye gerekir. Ayetin *"Kim de hayır düşünerek (bir fakire yetecek miktardan fazlasını) verirse"* hükmü mensuh değildir, bu onun için daha hayırlıdır. (Fidye vermektense) oruç tutmanız daha hayırlıdır. Ayetteki ruhsat, oruca takat getiremeyen veya şifâsız hastalığa yakalananlar içindir." 495

(Açıklaması 463 numaralı hadisin sonundadır).

□هَنوُقيط

□ و

□ة : َعلَن الذِّين َي Œ

ي ا ِهِذه ّتَل َزَن اهمَل] ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

ا نب ةملس نعو ـ22□‘

□ى ِض َر عوك

ة ُبِتَّلا اَهَدْعَب اَهْتَخَسَنَف ،بِنْعَي Œ

ي ا ِتَل َزَن تَّتَح َبِدَتْفَي َو َرِطْفُي ْنأ َدا َرأ ْنَم َناَك ٍنيِكْسِم ُماعَط ٌةَيْدِف

.ه ُ ةسمخلا هجرخأ

. [□مُصَيْلَف َرْهَّشلا ْمُكْنِم َدِهَش ْنَمَف

22. (462)- Selemetu'bnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: *"Oruca takat getiremeyenler, bir fakire yetecek kadar fidye vermesi gerekir"* âyeti indiği zaman orucu yiyip fidye verenler vardı. Bu hâl müteâkip âyetin inmesine kadar devam etti. Bu âyet öncekini neshetti. Yâni asıl hüküm şudur: "Kim Ramazan ayında hazır bulunursa orucunu tutsun."496 (Açıklaması 463 numaralı hadisin sonundadır).

□

. [لاقو: ةَخوُسْنَم □

□بِه

□ ا]أنَّهُ قَرَأ َ ٌةَيْدِف ُماَعط ِم نيِكْس

: مُهْنَع ُ هاللّ

23□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

راخبلا هجرخأ .

23. (463)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den, rivâyete göre oruca gücü yetmeyenin fidye vermesi gereğini beyan eden âyeti "fidyetün taâmu mesâkîne" şeklinde (yani fakirlerin yiyeceği kadar fidye) okudu ve bu âyetin mensûh olduğunu söyledi."497

AÇIKLAMA:

459 numaradan itibaren kaydedilen hadisler ayetin hükmüyle ilgili rivayetlerdir. Tefsir kitaplarında görüleceği üzere, ayet-i kerime âlimlerimiz tarafından ince tahlillere, hatta farklı yorumlara mazhar olmuştur. Teferruata girmeden şu kadarını bilmemiz gerekir:

494 Ebu Dâvud, Savm: 2 (2316); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/276.

495 Nesâî, Sıyam: 63, (4, 190-191); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/276.

496 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 26; Müslim, Sıyam: 149 (1145); Ebu Dâvud, Savm: 2 (2315);Tirmizî, Savm 75, (798); Nesâî, Sıyâm: 63, (4, 190); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/277.

497 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 26; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/277.

Kur'ân-ı Kerîm, İslâm'ın bidâyetinde, ilk Müslümanları ard arda bir ay oruç tutmaya alıştırmak için suhûletli bir tarza imkân tanımış, oruç tutmakla fidye vermek arasında ferdleri muhayyer bırakmıştır. Başka rivâyetlerin sarâheten bildirdikleri üzere, isteyen oruç tutuyor, isteyen oruca bedel fidye veriyormuş. Ancak, sonradan vahiyle gelen sarâhat bu ruhsatı nesh edip Ramazan ayına yetişen herkese orucu farz kılmıştır. Yine de belirtelim ki, nesh mevzuunda ihtilâf mevcuttur. İbnu Abbâs (radıyallahu anh) âyetin mensuh olmadığı görüşündedir. Ona göre âyette geçen "gücü yetmeyenler"den murad ihtiyarlardır, erkek olsun, kadın olsun. Bunlar oruç tutamıyorlarsa hergün için bir fakir doyururlar.

Cumhur-u ulemaya (çoğunluk) göre âyet mensuhtur. Mukim ve gücü olanlara oruç farzdır. Oruca gücü yetmeyen ihtiyarlar tutmayabilir, bunlara tutamadıklarını kaza etmek de gerekmez. Bunlar maddî yönden imkânları varsa hergün için bir fakiri doyuracak miktarda fidye verirler. Bunların fidye ödemesi vacib değildir diyen âlimler de vardır. Ancak tatbikatta esas olan, benimsenen görüş fidye vermenin gereğine kâil olan görüştür.498

ةَداَبِعْلا َوُه ُءاَعُّدلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] ل□□

اق امُهْنَع ُ هاللّ :

24□

ى ِض َر ريشب نب نامعنلا نعو ـ□

مَّنَهَج َنوُلُخْدَيَس ى ِتَداَبِع ْنَع َنو ُرِبْكَتْسَي َنيِذَّلا َّنِإ ْمُكَل ْب ِجَتْسا ِنوُعْدا ُمُكُّب َر َلاَق َو َأرَق□
َو

هححصو يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .] َنير ِخاَد□ .

24. (464)- Nu'mân İbnu Beşir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Dua, ibadettir", sonra şu âyeti okudu: *"Rabbiniz: Bana dua edin ki size icâbet edeyim. Bana ibâdet etmeyi büyüklüklerine yediremeyenler var ya, alçalmış ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir" buyurmuşlardır"*

(Mü'min: 40/69).499

AÇIKLAMA:

Dua, taleb etmek demektir. İbâdet ise kulluktur, yani zül, alçalma, meskenet gibi manalara gelir. Dinî manada ibâdet kulun Rabbinin büyüklüğünü, yüceliğini, kendisinin küçüklük ve hakâretini idrâk etmesidir. Şu halde dua kulluğun bir izharıdır. Dua eden kimse, kulluğunu idrak etmiş demektir. Kendisinin fevkinde, söylediklerini işiten, taleblerine cevap verecek Zât-ı Zülcelâl'in varlığını idrak ederek O'na yönelip ihtiyaçlarını arzetmesi hâlis ibadetten başka birşey olamaz. Âlimler ibâdet kelimesinin eliflâm'la ma'rife kılınması sebebiyle mânâyı "dua ibadetten başka bir şey değildir" diye hasra hamletmişlerdir. Maamafih, bunu "Dua, ibâdetin en büyüğüdür" diye te'vil eden de olmuştur. Bir başka hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Dua ibâdet'in özü ve iliğidir"*

buyurur. Bir başka hadiste ise: *"Dua, Allah'ın rahmet kapısını açan anahtar"* buyurmuştur.

Ayet-i kerime, tekebbürle kulluktan kaçınan kimseleri tehdid etmektedir. Kul bir ihtiyacı için değil, kulluğunu izhâr için Rabbine dua etmek zorundadır. Taleb edecek hiçbir ihtiyacı olmasa bile tevbe ve istiğfarda bulunmak, ebedî kurtuluş talebetmek, sıhhatinin devamını istemek, diğer mü'minlere, geçmişlerine mağfiret ve hayır taleb etmek gibi maksadlarla da olsa Rabbine dua etmekle mükelleftir. Zira âyet-i kerimede: *"Duanız olmasaydı Allah yanında hiçbir kıymetiniz olmazdı"* (Furkân 25/77) buyurmuştur.500

كَلأَس اَذإ َو ْتَل َزَنَف ؟ِهِيداَنُنَف ٌديعَب ْمأ ِهي ِجاَنُنَف اَنُب َر ٌبي ِرَقأ ُ : هُباَحْصأ لاقف] نيز□
□25ـ وزاد رُ

. Œ

ةي ا

. [□ِعبِاَدِب هِنَع هِناَف هِنَر ِق ٌبي ِجأ ُبي ِعَد ْوَ ةَ لاَدَّاع ِإذا اَعَن

25. (465)- Rezîn şu ilâve rivâyeti kaydetti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbı (radıyallahu anhüm ecmain) sordular:

"Rabbimiz yakın mıdır, biz ona hafif sesle hitab edelim, uzaksa yüksek sesle taleblerimizi söyleyelim?" Bunun üzerine şu âyet indi:

"Kullarım sana benden sorarlarsa, (söyle ki) ben yakınım. Dua edenin duasına, bana dua ettiği takdirde icâbet ederim" (Bakara: 2/186).501

AÇIKLAMA:

Duanın mühim âdâbından biri sükûnetle yapılmasıdır. İslâm'ın bidâyetlerinde sorulduğu anlaşılan yukarıdaki sual, henüz tevhid akidesinin yeterince yerleşmediği bir duruma işâret eder. Allah semî yâni işiticidir. Bu işitme bizdeki gibi kulakla işitme değildir. Hiç dille telâffuz edilmeyen kalbin hâtıralarını da işitir. Öyle ise, dua 498 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/277-278.

499 Ebu Dâvud, Salât: 358, (1479); Tirmizî, Tefsir: 2, (2973, 3244), Daavât: 2, (3369); İbnu Mâce, Duâ: 1, (3828); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/278.

500 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/278-279.

501 Cami'u'l-Usûl'de bu rivâyet öncekinin devamıdır. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/279.

yaparken bağırıp çağırmak, hele başkasını rahatsız edecek şekilde sesli yapmak gereksizdir. Bu mühim bir husus ki, âyet nâzil olmuştur.

Sâdıku'l-Va'd olan Rabbimizin âyet-i kerîmenin sonunda "Dua edenin duasına, bana dua ettiği takdirde icâbet ederim" diye garanti vermesi fevkalâde bir müjdedir. Her duaya icâbet, kullar için büyük bir mazhariyettir.

Anak, kul, bunu her istediğinin, istediği şekilde yerine getirilmesi şeklinde anlayarak, dualarının neticesini göremediğini söyleyebilir.

Bu hususu Bediüzzaman Hazretleri şöyle açıklar: "Duayı kavlî-i ihtiyârînin makbuliyeti, iki cihetledir. Ya aynı matlubu ile makbûl olur veyahut daha evlâsı verilir.

Mesela: Birisi kendine bir erkek evlad ister. Cenâb-ı Hak, Hz. Meryem gibi bir kız evladını veriyor. "Duası kabul olunmadı" denilmez. "Daha evlâ bir surette kabul edildi" denilir. Hem bazan kendi dünyasının saadeti için dua eder. Duası âhiret için kabul olunur. "Duası reddedildi" denilmez. Belki, daha enfa' (faydalı) bir surette kabûl edildi" denilir. Ve hâkeza... Madem Cenâb-ı Hak hakîmdir; biz ondan isteriz, o da bize cevap verir. Fakat hikmetine göre bizimle muamele eder. Hasta, tabibin hikmetini ittiham etmemeli. Hasta bal ister; tabib-i hâzık sıtması için sulfata verir. "Tabib beni dinlemedi" denilmez. Belki ah ü fizârını dinledi, işitti, cevap da verdi; maksudunun iyisini yerine

getirdi."502

نوُب َرْقَي َ اوُناَك َناَضَم َر ُم ْوَص َل َزَن اهمَل] ل□

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

26□

ى ِض َر بزاع نب ءاربلا نعو ـ□

نوُناَتْخَت ْمُتْنُك ْمُكَّنأ ُ هاللّ َمِلَع :َنلاعت ُ هاللّ َل َزْنأَف ْمُهَسَفْنأ َنوُفِهوَخُي ٌلاَج ِر َناَك َو□ ُهَّلُك َناَضَم َر َءاَسِهنلا،

.براخبلا هجرخأ

ا

Œ

ةي

. [

مُكْنَع اَفَع َو ْمُكْيَلَع َباَتَف ْمُكَسُفْنأ□

26. (466)- Berâ İbnu Âzib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ramazan orucu farz kılındığı vakit, Müslümanlar ay boyu kadınlara temas etmezlerdi. Bazı kimseler bu meselede nefislerine itimad edemiyorlardı. Bunun üzerine şu meâldeki âyet nâzil oldu: *"...Allah nefsinize güvenmiyeceğinizi biliyordu. Bu sebeple tevbenizi kabul edip sizi affetti."* (Bakara: 2/187).503

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivâyetten anlaşıldığı üzere, İslâm'ın bidâyetinde, Ramazan ayı boyunca kadınlara temas yasaktı.

Bazı rivâyetlere göre de, bu yasak uyuduktan sonraya aitti ve yiyip içmeye de şâmildi. Yani uyuduktan sonra kalkıp -şimdi sahur yemeği dediğimiz- yemeği yemek helâl değildi. Müteakip hadiste de görüleceği üzere bazı hadiseler üzerine, nâzil olan ayetler hem geceleri yiyip içmeyi hem de temâsı helâl kılmıştır. Yukarıdaki âyetin nüzûl sebebiyle ilgili bir rivâyete göre,

Ramazan gecelerinden birinde geç vakte kadar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında kaldıktan sonra evine dönen Hz. Ömer (radıyallahu anh), henüz uyumamış olduğu için zevcesiyle mukârenet arzu eder. Ancak hanımı: "Ben uyudum" diyerek itiraz ederse de Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ben uyumadım" der ve mukârenetde bulunur. Ka'b İbnu Mâlik de aynı davranışa düşer. Ertesi gün durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arzedilir. Bunun üzerine rivâyette meâli kaydedilmiş olan âyet nâzil olur.504

امِئاَص ُلُج َّرلا َنا□

] ك اَذإ :#ٍدَّمَحُم ُباَحْصأ َنا

‘ ك بذمرتلاو دواد ى

ب و هل ةياور يفو ـ**27**□

□ ةَم ْر ِص َنْب َسْيَق َّنإ َو□

“ا

ِبس ْمُي َّتَح ُهَم ْوَي ًَو ُهَتَلْيَل ْلُكأَي ْمَل َر ِطْفُي ْنأ َلْبَق َماَنَف ُراَطْف َرَضَحَف□

؟ٌماَعَط ْمُكَدْ نِعأ : َلاَقَف ُهَتأ َرْما َتتأ ُراَطْف“ا َرَضَح اَّمَلف ًامِئاَص َناَك ُهْنَع ُ هاللّ

ا‘

ى ِض َر َّى ِراصْن□

ُهْتأر اَّمَلف ُ ه□

. تأ َرْما ِتَءاَجَف ُ : هُنْيَع ُهْتَبَلَغَف ُلَمْعَي ُهَم ْوَي َناَك َو ، َكَل ُبُلْطأف ُقِلَطْنأ ْنِكل□ □

و َ : ْتَلاَق

□

ُمْكَل َّل ِحُأ : ةي ا□

هِذه ْتَل َزَنَف # هِبَّنِلِل َكِلذ َرَكَذَف ِهْيَلَع□ **Œ**

. كَل ُّة□

ِبشْغ ُراَهَّنلا َفْصنا اَّمَلف□

□بيَ :

خ ٌتَلاَق

□دْنِع َبأ ُد ُواَد □ .

و اوُب َرْشا َو اوُلُك َو : ٌتَلزَنَف ًاديِدَش ًاجرَح اَهِب اوُح ِرَفَف ْمُكِئاَسِن ىلإ ُثَف َّرلا ِماَيِه ِصلا َةَلْيَل

نأ َلْبَق َماَن اَذإ َناَك ْمُكَد َحأ َّنإ هِيئاَسِهنلا َدْنِع َو ُ . هْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ٍسْيَق ُنْب ُةَم ْر ِص□ ِلُج َّرلا َمْسا َّنأ

ىَّ تَح ُسْمَّشلا َب ُرْغَت َّتَح ِدَغلا َنِم ُهَم ْوَي َو ُهَتَلْيَل َب َرْشَي ًَو ًائْيَش َلُكأَي ْنأ ُهَل َّل ِحَي ْمَل َّشعَتَي

□نَز َلَت

□:ُطْيَخْلا ُ'ا ُضَيْب ِم َن ِطْيَخْلا ُ'ا ْوَس ِد ، َو لاَق

و □

□ة ِ : َ اوُلُك َو اوُب َرْشا َو َّتَح ِيَتَبَّيَت لَكُم Œ

ي ا ِهِذه َتَل َزَن

□ ه

. [□يف سْيَق ِنب ِرْمَع ِر ِض َى هاللّ ُ عَن

502 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/279-280.

503 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 27; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/280.

504 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/280.

27. (467)- Buhârî, Ebu Dâvud ve Tirmizî'nin bir rivayetinde de şöyle gelmiştir: "Ashâb-ı Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in (başlangıçta) durumu şöyleydi: Bir kimse oruçlu iken, iftar vakti gelince, iftarını açmadan uyuyacak olsa, artık o gece yemediği gibi ertesi günü de yiyemez, o günün akşamına kadar beklerdi.

Kays İbnu Sırma el-Ensârî (radıyallahu anh) oruçlu olduğu bir günde iftar vakti girince hanımına gelerek yiyecek birşey olup olmadığını sordu. Kadın:

"Hayır, yok!" ancak bekle, sana yiyecek arıyayım" dedi. Kays, gün boyu çalışan birisiydi, beklerken uyuyakaldı.

Hanımı gelince baktı ki uyuyor:

"Eyvah mahrum kaldın, yiyemiyeceksin" diye eseflendi.

Ertesi gün, öğleye doğru Kays (radıyallahu anh) açlıktan baygın düştü. Durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattılar. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu:

"Oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı.." (Bakara: 2/187).

Buna Müslümanlar fevkâlede sevindiler. Arkadan, *"Tanyerinde beyaz iplik, siyah iplikten sizce ayırd edilinceye kadar yiyin için.."* ayeti nâzil oldu."

Âyetin nüzûlüne sebep olan zâtın ismi Ebu Dâvud'da Sırma İbnu Kays (radıyallahu anh)'dır. Nesâî'de ise rivâyet şöyledir: "Ashab'tan biri akşam yemeğinden önce uyursa, artık o gece ve ertesi gün güneş batıncaya kadar bir şey yiyip içmesi ona helal olmazdı. Bu durum şu âyet nâzil oluncaya kadar devam etti: *"Tan yerinde beyaz iplik siyah iplikten, sizce ayırd edilinceye kadar yiyin, için."* Râvi der ki: "Bu âyet, Kays İbnu Amr hakkında nâzil olmuştur."505

AÇIKLAMA:

Kirmânî, "Ramazan gecelerinde cinsî münasebetin helal kılınması üzerine Ashabın çokca sevinmesi, bu ruhsattan yiyip içmeye de serbesti geldiğini anlamalarındandır. Çünkü "Mukârenet serbest olunca yeme-içme evleviyetle serbest olur" diye düşündüler" der. Ancak seher zamanında ufukta beyaz iplik siyah iplikten ayrılıncaya kadar yiyip-içmeyi serbest bırakan ayet nazil olunca o husustaki serbesti de sarih olarak beyân edilmiş oldu.

Bu âyette geçen siyah iplikten murad gecenin karanlığı, beyaz iplikten murad da gündüzün beyazlığıdır. Bu beyazlığın ufuktaki zuhûruna fecr-i sâdık denir. Müteakip rivâyetlerde görüleceği üzere, âyet nâzil olduğu sıralarda, Ashâp'tan bazıları âyeti,

zâhirine göre anlayarak siyah ve beyaz iki iplik alarak yastığının altına koyup, bunları birbirinden ayırdedecek derecede ortalığın aydınlanmasına kadar yeyip içmiştir. Adiy İbnu Hâtim böyle yaptığını anlatınca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Öyle ise senin yastığın çok geniş olmalı"* diye takılmıştır.506

طْيَخْلا ْمُكَل َنَّيَبتَي ىَّتَ□

ح اوُب َرْشا َو اوُلُك َو َتَل َزَ] ن ل

اق ُهْنَع ُ هالّ :

28□

ى ِض َر دعس نب لهس نعو ـ□

يف ْمُهُدَحأ َطَب َر َم ْوَّصلا اوُدا َرأ اَذإ ُلاَج ِر َناَك َو ،ِرْجَفْلا َنِم ُل ِزْنَي ْمَل َو ،د َوْس ا‘ ِطْيَخْلا َنِم ُضَيْب ا‘

ىلاعَت ُ هالّ َل َزْنأَف اَمُهَتي ْؤ ُر ُهَل َنَّيَبتَت ىَّتَح ُلُكأَي ُلا َزَي ً َو َد َوْس ا‘ َطْيَخْلاو َضَيْ ‘با َطْيَخْلا ِهِلْج ِر

ناخيشلا هجرخأ.

راَهَّنلا َو َلْيَّل ا ِنْعَي اَمَّنإ ُهَّنأ اوُمِلَعف□].

رْجَفْلا َنِم ُ : دْعَب□ .

28. (468)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: *"Beyaz iplik siyah iplikten, sizce ayrılıncaya kadar yiyin için"* âyeti indiği zaman "tan yerinde" kelimeleri henüz nâzil olmamıştı. Bir kısım insanlar, oruç tutacakları zaman ayaklarına siyah ve beyaz (iplik) bağlar, bunlar görülünceye kadar yiyip içmeye devam ederlerdi. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk: "Tan yerinde" kelimelerini inzal buyurdu. O zaman herkes anladı ki burada beyaz ve siyah ipliklerden maksad gündüz ve gece imiş."507

ىَّتَح َدوْسأ ًاَقِع َو َضَيْبأ ًاَقِع ُهْنَع ُ هالّ

لاق]

ةسمخل ىرخأ يفو ـ**29**□ :

ى ِض َر ِمِتاَح ُنب ُّيِدَع ِذَخأ□

اطيَخ َكتَداَسِو َتحَت ُتلَعج :#ِ هاللّ ِلوُس َرِل َلاَق َحبْصاأ أَّمَلف ُهَل اَنَّيبتَي ْمَلف َرَظن ِلْيَّل☐
ا ُضْعَب َناَك

تْحَت ُد َوْس ا‘ ُطْيَخْلاو ُضَيْ ‘با طْيَخْلا َناَك ْنإ ٌضي ِرَعَل َكتَداَسِو ّنإ َلاَق َدوْسأ ًاطيَخ َو☐
َضَيْبأ

.] ☐كِتَداَسِو

505 Buhârî, Savm: 15; Tirmizî,Tefsir: 2, (2972); Ebû Dâvud, Savm: 1, (2314); Nesâî, Sıyâm: 29, (4, 147-148); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/281-282.

506 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/282.

507 Buhârî, Savm: 16 ,Tefsîr, Bakara: 2, 28; Müslim, Sıyâm: 35, (1091); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/283.

29. (469)- Beş kitapta da gelen bir başka rivayet şöyle: "Adiy İbnu Hâtim (radıyallahu anh) biri siyah, biri beyaz iki köstek bağı aldı. Bir gece bunlara baktı fakat biri diğerinden ayrılmıyordu. Sabah olunca durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şöyle bildirdi:

"Yastığımın altına biri siyah biri beyaz iki iplik koydum." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona takıldı:

***"Beyaz iplikle siyah iplik senin yastığının altında iseler yastığın çok geniş olmalı."* 508**

AÇIKLAMA:

Adiy'in sabahın olduğunu anlamak için yastığının altına koyduğu iple ilgili değişik tavsifler var. Yukarıdaki rivayette bunun deve bağlanan köstek bağı olduğu ifade edilmiştir.

Siyah ve beyaz ipliklerle ufukta görülebilen gece karanlığı ile gündüz aydınlığı kastedilince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "yastığın çok geniş olmalı" esprisindeki incelik anlaşılır.509

: اَمُهأ ؟دَوْس ا‘ِطْيَخْلا َنِم ُضَيْ‘با ُطْيَخْلا اَ

م ِ هاللّ ُلوُس َر اَي ُتْلُق] :لاق هل برخأ يفو ـ31

ضاَيَب َو ِلْيَّل ا ُدا َوَس اَمُه ْلَب :َلاق َّمُث

نْيَطْيَخْلا َت ْرَصْبأ ْنإ اَفَقْلا ُضي ِرَعَل َكَّنإ :َلاق ؟ِناَطْيَخ .

راَهَّنلا] .

30. (470)- Adiy'in bir başka rivâyeti şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:

"Ey Allah'ın Resûlü! Ayette geçen "beyaz ipliğin siyah iplikten ayrılması" nedir, bunlar iki iplik değil mi?" diye sordum da bana:

***"İki ipliğe baktı isen sen gerçekten kalın enselisin"* dedi ve şu açıklamayı yaptı: *"Hayır iki iplik değil, onun biri gecenin karanlığı, diğeri de gündüzün beyazlığıdır."* 510**

لَبِق ْنِم اوُلُخْدَي ْمَل اوُءاَجَف اوُّجَ

ح اَذإ ُراَصْ‘نا َناَ]

ك ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

31

ى ِض َر ءاربلا نعو ـ

نأب ُّرِبْلا َسْيَل :

و َتْلَزَنَف َكِلذِب َرهِيُع ُهَّنأَكَف ِهِباَب ِلَبِق ْنِم َلَخَدَف ْمُهْنِم ٌلُج َر َءاَجَف ِتوُيُبْلا ِبا َوْبأ

ناخيشلا هجرخأ . ا .

هِبا َوْبأ ْنِم َتوُيُبْلا اوُتأ َو ىَقَّتا ِنَم َّرِبْلا َّنِكَل َو اَه ِروُهُظ ْنِم َتوُيُبْلا اوُتأَت]

31. (471)- Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensar hac yapıp da döndükleri zaman evlerine kapılarından girmezlerdi. Onlardan biri hac dönüşü kapıdan evine girdi. Fakat hemşehrileri onu bu davranışı sebebiyle kınadılar. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu:

"İyilik, evlere arkasından girmeniz değildir. Kötülükten sakınan kimse(nin ameli) iyidir. Evlere kapılarından girin" (Bakara: 2/189).511

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer'in açıkladığına göre, hadiste geçtiği şekilde sâdece Ensâr değil, Kureyş dışında kalan bütün Araplar hacc yaptıktan sonra yurtlarına dönünce, evlere kapılarından değil arka cihetinden girer, bunu dindarlık ve ibadet sayardı. Bazı rivâyetler hacc ve umre niyetiyle ihrâma girince bu şekilde davrandıklarını belirtir. Hatta bu vaziyette evlerine girmelerini gerektiren bir ihtiyaçları zuhur edecek olsa, kapıdan girmezdi. Bazı rivâyetler, bu sırada damdan delik açıldığını, bu delik vasıtasıyla eve girildiğini söyler. Bu ayetin nüzul sebebiyle ilgili rivayetler ihtilaflıdır. En sahih rivayet, sebebi ihramla izah eder. Bu cahiliye âdetinin sebebi ihrama girmektir.

"Gökyüzü ile aralarına başka bir şeyi sokmamak düşüncesi buna sevkederdi" de denmiştir.

Birgün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bahçede iken kapısından çıkar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uyarak Ensar'dan Kutbe İbnu Âmir (veya Rifa'a İbnu Tabut) kapıdan çıkar. O'nun bu davranışı geleneklerine uymadığı için, ayıplanır. Bunun üzerine yukarıdaki âyet nâzil olur. Ayette evlere girerken kapıyı terkederek arkadan girmenin Allah'ı memnun eden davranış olmadığı ifade edilmiştir512.

508 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 28, Savm: 16; Müslim, Sıyâm: 33, (1090); Ebu Dâvud, Savm: 17, (2349); Tirmizî, Tefsir: 2 (2974-2975); Nesâî, Sıyâm: 29, (4, 148); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/283.

509 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/283.

510 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 28; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/284.

511 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 29, Umre: 18; Müslim, Tefsir, Nisâ: (3026); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/284.

512 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/284-285.

أنْفِقُوا يف ِليِبَس هاللّ ِ وَ ًتُلْقُوا بِأيْدِيكُمْ ْلاِ □]

و نَلاعت ِهِل ْوَق يف ُهْنَع ُ هاللّ

32□

ى ِض َر ةفيذح نعو ـ□

براخبلا هجرخأ .

: ةَقَفَّنلا يف ْتَل َزَ□] .

ن لاَق ِةَكُلْهَّتلا

32. (472)- Huzeyfe (radıyallahu anh), *"Allah yolunda infak edin, kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın. İhsanda bulunun. Allah ihsan edenleri sever"* (Bakara: 2/195) meâlindeki âyetle ilgili olarak demiştir ki: "Bu âyet infak ile alâkalı olarak nâzil oldu."513

AÇIKLAMA:

Şârihlerin açıkladığına göre, Ensar (radıyallahu anhümâ), Allah yolunda harcamakta eli açık kimselerdi. Bol bol harcamaktan çekinmezlerdi. Bir ara kıtlık hasıl oldu. Bunun üzerine hayır yolunda harcamaktan vazgeçtiler.

Cenâb-ı Hakk hazretleri, kıtlık geldi diye ellerini hayır yolunda harcamaktan çekmeyi "kendilerini tehlikeye atmak" olarak vasıflayarak bu davranıştan Ashab (radıyallahu anhüm ecmâin)'ı menediyor.

Ayette, "ihsanda bulunun" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "Allah hakkında hüsn-i zanda bulunun",

"farzları eda edin" "beş vakit namazınızı kılın" gibi mânâlara da gelmektedir.

"Âyet infak ile alakalı olarak nazil oldu" açıklaması, "Allah yolunda infakı terketmeleri üzerine" demektir.

Şu halde dinimize göre, infak etmek için çok zengin olmak gerekmez. Esasen zenginliğin bir hududu yok. Maddî durum ne olursa olsun Allah yolunda harcanabilir. Nitekim şu âyet Ashâb-ı Kirâm hazretlerinin ihtiyaç içinde oldukları halde harcamaktan geri kalmadıklarını bildiderek mü'minleri her hal ve şartlarda infaka teşvik eder:

"...Kendileri zaruret içnde bulunsalar bile, onları (Muhâcirleri) kendilerinden önde tutarlar..." (Haşr: 59/9), Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hadislerinde "bir selam vermeyi", "tatlı söz söylemeyi", "sıla-ı rahimde bulunmayı" ve hatta "başkasına zarar vermemeyi" sadaka diye tarif ederek "infak"ın imkân hududunu fevkâlâde genişletmiştir. 514

ةَعاَمَجْلا ىلَع َو ،ةَّيِنيِطنَطْسُقْلا ُديرُن ِةَنيِدَملا َنِم اَن ْو َزَع] لاق□

نارمع نب ملسأ نعو ـ33□ :

ىَلَع ٌلُج َر َلَمَحَف ِةَنيِدَمْلا ِطِئاَحِب ْمِه ِروُهُظ وُق ِصْلُم ُمو ُّرلا َو ،ديِل َوْلا ِنْب ِدِلاَخ نب ِنَمْح َّرلاُدْبَع

□ هاللّ

ا‘

ى ِض َر ُّى ِراَصْن َبوُّيأ وبأ َلاَقَف□

ةَكُلْهَّتلا ىلاِإ ِهِدَيِب ِقْلُي ُ هاللّ َّإ َهَلاِإ َ ،هَم ْهَ□.

م ُساَّنلا َلاَقَف ِهوُدَعْلا

ةُ اَنيِف اَي مَعْشَر َان‘ ْصَار ِلمأ َّنَصَر هاللّ ُ تَعاَلى نَبِّيه ُ و َأظْهَّر َا’’سَمْ قُلْنَا Œ

هْنَع : ُ اِنهمأ اَنْزِ لَت ْ هِذِه ا ي

ا يَّة َفا’’لْقاَء ُبأِيْدِينَا إلى التَّهْلُكَّة ِأن ْنقِيمَ فِي أموَالِنَا

Œ نقيِمُ فِي أمْوَالِنَا َو نُصْلِحَهَا فَأنْزَلَ ل هاللّ ُ تَعَالى

. و َنُصْلِحَهَا َو نَدَعَ الجِهَاد]َ . أخرجه أبو داود والترمذي وصححه

33. (473)- Eslem İbnu İmrân anlatıyor: Medine'den gazve için yola çıktık. Niyetimiz İstanbul'du. Cemaatin başında Abdurrahmân İbnu Hâlid İbni'l-Velid vardı. Rum askerleri

sırtlarını şehrin surlarına yaslamış müdafaada idiler. Bizden biri tek başına düşmana saldırıya geçti. Halk:

"Dur, dur! Lâilâhe illallah, eliyle kendini tehlikeye atıyor!" diye bağrıştılar. Ebu Eyyub el-Ensârî hazretleri (radıyallahu anh) atılarak:

"Ey Ensâr topluluğu, bu âyet bizim hakkımızda indi. Cenâb-ı Hakk, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yardım edip, İslâm galebe çalınca biz: "Artık işlerimizin başında kalıp, onları yoluna koyalım" dedik. Bunun üzerine Allah u Teâla bu âyeti indirdi. Yani *"Ellerimizle kendimizi tehlikeye atmak"* demek malın-mülkün başında kalıp onları düzene koymak için cihadı terketmektir."515

نَع هْنَع ُ هاللّ□

] ل

: اق هْن

ى ِض َر َة َرْجُع َنْب َبْعَك ُتْلأَس□

ع ُ هاللّ□

34□

ى ِض َر لِقْعَم نب هاللّدبع نعو ـ□

□ نأ ى َرأ ُتْنُك اَم : َلاَقَف .بِهْج َو نَلَع ُرَثاَنَتي ُلْمَقْلا□□

و ِهيَّبنلا ىلإ ُتْلِمُح : َلاَق

. □ماَي ِص ْنِم ٍةَيْدِف

□ نِيكْسِم هِلُكل َنيكاَسَم ةََّتس ْمِعْطأ ْوأ ٍماَّيأ َةَثَث ْمُص : َلاَق□

! □تْلُق ؟ًةاَش ُد ِجَت اَمأ .اذه َكِب َغَلب َدْهَجْلا

□ةتسلا هجرخأ . ً ة

] □□ماَع ْمُكَل

□ك

□بِه َو ،ًةَّصاَخ يف ْتَل َزَنف َسأ َر ْقِلْحا َو ِماَّعَطلا َن ِم ٍعاَص ُفْصن

ولهذا لفظ الشيخين.

513 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 31; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/285.

514 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/285.

515 Tirmizî, Tefsir, Bakara: 2, (2976); Ebu Davud, Cihâd: 23, (2512); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/286.

34. (474)- Abdullah İbnu Ma'kıl (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ka'b İbnu Ucre (radıyallahu anh)'ye *"Oruçtan yahut sadakadan yahut kurbandan bir fidye lâzımdır"* (Bakara: 2/196) mealindeki ayetten sordum. Dedi ki:

"Başımda bitler kaynaştığı halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürüldüm. Beni görünce:

"Meşakkatin, bu gördüğüm dereceye ulaşacağını zannetmezdim. Bir koyun bulabilecek misin?" dedi.

"Hayır" cevabını verdi. [Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu: *"...İçinizde hasta olan veya başından rahatsız varsa fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi ya da kurban kesmesi gerekir..."* (Bakara: 2/196)] Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Üç gün oruç tut veya her fakire yarım sa' yiyecek vermek suretiyle altı fakiri doyur, başını traş et" dedi. Bu âyet hassaten benim hakkımda nazil oldu, ancak umumen hepimize şâmildir."516

AÇIKLAMA:

Hacc farizasını ifa ederken ihramlıyı ilgilendiren yasaklardan biri traş olmamak, bit-pire dahil hayvan öldürmemektir. Hadiste, Ka'b İbnu Ucre (radıyallahu anh)'nin tahammül edilemeyecek kadar bitlendiği, bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bu durumu sormak, ihramdan çıkma vakti gelmeden alacağı bir tedbirin olup olmadığını öğrenmek üzere müracaat ettiği görülmektedir. Bu müracaat üzerine ilgili âyet nâzil olur ve ihramlının uyması gereken bu yasağın ihlâli hâlinde

yerine getirilmesi gereken cezayı açıklıyor.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ka'b İbnu Ucre (radıyallahu anh)'ye *"Ceza olarak kesmeye kurbanlık koyunun var mı?"* diye soruyor. "Yok" deyince, diğer cezaları hatırlatıp: *"Ya üç gün oruç tutmak veya altı fakire fidye vermek şartıyla traş ol, bitten temizlen"* diye fetva veriyor.517

هَّنِا **:** َنوُلوُقَي ُساَّنلاَ ناَك َو ،هْج َوْلا اَذَه يف ى َرْكأ ًٌج َر ُثْ نُك **]** لاق□

: □**35**ـ نعو بأ ةمامأ ىميمتلا

اسَن َّنإ َو ،هْج َوْلا اذه يف ى َرْكأ ٌلُج َر ىهِنإ ُتْلُقَف امهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر َرَمُع َنْبا ُتيِقَلق ٌّجَح□ َكَل َسْيَل

: □رَمُع ُنْبا َلاَقَف

.□□جَح َكَل َسْيَل ُهَّنِإ َنوُلوُقَي

□نَع ُهَلأَسَف **#** ىبَّنلا ىلاِإ ٌلُج

□

ِه

□ر َءاَج ا

. هجَح َكَل َّنِإف َلاَق ى

. □ل **:**

ب ُتلُق ؟ ُفوُطَت َو ىهِبَلُت َو ُم ِرْحُت َسْيلأ

□ن ِم ًَضَف اوُغَتْبَت ْنأ ٌجاَنُج ْمُكْيَلَع َسْيَل **:**

ا

Œ

ةي ِهِذَه ْتَل َزَن َّتَح ُهْب ِجُي ْمَل َو َتَكَسَف ِىنَتْلأَس اَم ِلْثِم

. دواد وبأ هجرخأ **.**

]□□رَق اَهأ َهْيَلَع ِو ًَلاَق َكَل َجَح □ **#**

وِ هاللّ ُلوُس َر ِهْيَلِإ َلَس ْرأف ْمُ ه ِب

ك َر

35. (475)- Ebu Ümâme et-Temîmî anlatıyor: "Ben hac sırasında, ücret mukabili hizmet veren birisi idim. Bana:

"Senin haccın hacc sayılmaz" dediler. Bilâhere İbnu Ömer (radıyallahu anh)'e rastladım. O'na:

"Ben hacc sırasında, ücretle hizmet veren birisiyim, halk bana: "Senin haccın hacc sayılmaz diyorlar" dedim.

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)

"İhrama girmiyor, telbiye okumuyor, tavafta bulunmuyor musun?" dedi:

"Hepsini yapıyorum" diye cevap verdim. Cevabım üzerine şu açıklamayı yaptı:

"Senin haccın hacc sayılır. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelmiş, senin bana sorduğuna yakın şeyler sormuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sükût buyurdu ve adama cevap vermedi.

Derken şu âyet nâzil oldu: ***"(Hacc mevsiminde, ticâret yaparak) Rabbinizden rızık istemenizde bir günah yoktur..."*** **(Bakara: 2/198). Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o adamı çağırtarak, âyeti okudu ve:** ***"Haccın hacc sayılır"*** **buyurdu."518**

] يف ًاقا َوْسأ ِزاَجَمْلا وُذ َو ُةَّنَجَم َو ُظاَكُع ْتَناَ

ك **:**لاق امهْنَع ُ هاللّ

36□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

نأ ُحاَنُج ْمُكْيَلَع َسْيَل **:** ْتَل َزَنَف ِمِس ْوَمْلا يف او ُر ِجَّتَي ْنأ اوُمَّثأَت ْمُهَّنأَك ُمْس“ا َناَك□ أَملَف ِةَّيِلِهاَجلا

. ا هجرخأ براخبلا وبأو دواد

. [□اوُغَتْبَت ْضَف ًنِم َر ْمُكِهب يف ْوَم ِمِس هجَحلا ِهكَذَا هأرَق

36. (476)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ukâz, Mecenne ve Zülmecaz cahiliye devrinin panayırları idi. İslâm geldiği zaman halk, hac mevsiminde ticaret yapmayı günâh addeder oldular. Bunun üzerine 516 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 32, Meğâzî: 35, Tıbb: 16; Müslim, Hacc: 80, 85 (1201); Tirmizî, Tefsir, Bakara: 2, (2977); Ebu Dâvud, Menâsik: 43, (1856); İbnu Mâce, Menâsik: 8, 6, (3079); Muvatta, Hacc: 239 (1-117); Nesâî, Menâsik: 96, (5, 194-195); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/287.

517 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/287.

518 Ebu Dâvud, Menâsik: 7, (1733); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/288.

şu âyet nâzil oldu: *"Hac mevsiminde Rabbinizden rızık taleb etmenizde sizin için bir günâh yoktur."* Âyeti İbnu Abbas bu şekilde okudu."519

AÇIKLAMA:

Cahiliye döneminde, hac mevsimi aynı zamanda ticâret mevsimi idi. Her taraftan gelen hacılar satacak malları varsa satarlar, ihtiyaçlarını da satın alırlardı.

Bazı mevsimler, ticâret için elverişli olmadığından, hac zamanını ticarete elverişli günlere rastlatmak için, kamerî olan takvimlerinde nesî denen karmaşık bir sistem bile geliştirmişlerdi.

Yukarıdaki hadis, İslâm geldikten sonra, hac sırasında ticaret yapılabilir mi yapılamaz mı diye bir tereddüt hâsıl olduğunu gösteriyor. Ancak, yapılmasına izin veren âyetin nüzulü de gecikmiyor.

Burada adı geçen panayırların yerleri hususunda kaynaklar ihtilâf eder. el-Fâkihî'ye göre Zülmecaz Arafat'a yakın bir yerdedir. Ukâz ise Nahle ile Tâif arasındadır. Mecenne'ye geline, bu Merru'z-Zahrân'dan el-Asgar denilen bir dağa kadar olan sâhadır.

Bu sayılanlar hac mevsiminde kurulan panayırlardır. Hacc mevsimine bağlı kalmadan kurulan panayırlar da mevcut idi.

el-Fakihî şu bilgiyi de verir: "Bu panayırlar İslâm'dan sonra da bir müddet kurulmaya devam etti. İlk terke uğrayan Ukâz panayırı oldu. Hâricîler zamanında 129 yılında kurulamadı ve ondan sonra tamamen bırakıldı. Son olarak da Hubâşe panayırı -ki Mekke- Yemen istikâmetinde Mekke'den altı merhale mesâfede idi. Receb ayında kurulurdu- 197 yılında Dâvud İbnu İsa İbni Mûsâ el-Abbâsi zamanında terkediliyor.

Kelbî'nin belirttiğine göre: Her bölgenin şerifi, bölgesinde kurulan panayıra iştirâk ederdi. Bunların en büyüğü Ukâz idi. Ona her taraftan gelenler katılırdı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ashab'tan bir grupla oraya katıldığı belirtilir. Bu, Zülkâde ayının 1-20 günleri arasında kurulurdu. Bunu Mecenne panayırı takip ederdi. On gün sürer, Zülhicce'nin ilk günü kapanırdı. Sonra da sekiz gün açık kalan Zülmecâz panayırı açılır, bunun kapanmasıyla hac yapmak üzere Mina'ya hareket edilirdi. Vahyin başladığı andan itibâren, halkı davet etmek üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu panayırları muntazaman on yıl boyunca takip ettiği rivâyetlerde gelmiştir.520

□□ ن ْحَن :َنوُلوُقَي َو ، َنوُد ّو َزَت□

ل]

اق هْن :

ي ًَو َنوُّجحَي ِنَمَيْلا ُلْهأ َناَك□

ع ُ هاللّ□

37□

ى ِض َر هنعو ـ□

ى

وْقَّتلا ِدا َّزلا َرْيَخ َّنإف اوُد هو َزَت َو :ىلاعَت ُ هاللّ َل َزْنأَف َساَّنلا اوُلأَس َةَّكَم اوُمِدَق□] . اَذإَف َنوُلهِك َوَتُمْلا

دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ.

37. (477)- Yine İbnu Abbâs anlatıyor: "Yemen ahâlisi, hacca geliyorlar fakat beraberlerinde azık almıyorlardı.

"Biz mütevekkil kimseleriz" diyorlardı. Mekke'ye gelince bu davranışlarını halka sordular. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk şu âyeti inzâl buyurdu: *"Azıklanın, ancak bilin ki, en hayırlı azık takvâdır"* (Bakara: 2/197).521

AÇIKLAMA:

Belirtildiği üzere bu âyet indiği zaman, Ashab'tan bir zat kalkarak:

"Ey Allah'ın Resûlu, azık alacak birşey bulamıyoruz" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"İnsanlara yüz suyu dökmekten koruyacak kadar azık temin et, hazırladığınız azığın en hayırlısı da takvâdır"

buyurdu.

Alimler, bu hadisten, insanlardan istemeyi terketmenin, takvadan ileri geldiğini anlamışlardır. Bu mânayı, istemekte ısrar etmeyenleri öven ayet de te'yid eder: *"En hayırlı rızık takvadır"* (Bakara: 2/197) yani "Azıklanın da dilenmek suretiyle insanlara verdiğiniz eziyetten ve bu davranıştaki günahtan sakının" demektir.

Bu rivayette şu mâna da mevcuttur: Başkalarına ihtiyaç arzederek Allah'a tevekkül edilmez. Gerçek tevekkül, hiçbir hususta başkasının yardımını taleb etmemekle hâsıl olur. Bazıları tevekkülü: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın *"Deveni bağla, sonra tevekkül et"* hadisinde olduğu şekilde esbâba tevessül ettikten sonra sebeplerden kat-ı nazar etmektir" diye tarif etmiştir.522

اَذإف

] ل

: اق هْن

هجَحْلاِب َّلِهُي نَّتَح ًًّح َنا ًَك اَم ِتْيَبْلاِب ُلُج َّرلا ُفوُطي

ع ُ هاللّ

38

ى ِض َر هنعو ـ□

“ ءاَش َكِلَذ ْنأ َكِلَذ ِنِم ُهَل َرَّسَيت اَم ِمَنَغْلا َو ِرَقَبلا َو ِلْ□

ب ا َن ِم ُهُيْدَه ُ ه

ل َرَّسَيت ْنَمف َةَف َرَع َنلاِ َبِك َر□

519 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 34, Hacc: 150, Büyû: 1; Ebu Davud, Menasik: 5, (1732), 7, (1734); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/288.

520 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/288-289.

521 Buhârî, Hacc: 6; Ebu Dâvud, Menâsik: 4, (1730); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/290.

522 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/290.

ماً ‘يا َنِ□

م ِم ْوَي ُر ِخآ ْناَك ْنإف َةَف َرَع ِم ْوَي َلْبَق َكِلذو ِهجَحلا يف ٍماَّيأ ِةَثَث ُم ْوَص ِهْيَلَعَف ْرَّسَيتَي ْمَل ْنا َرْيَغ

نوُكَي ْنأ ىلا ِرْصَعْلا ِة ًص ْنِم ٍتاَف َرَعِب َفِقَي ْتَح ُقِلَطْنَي َّمُث ِهيْلَع َحاَنُج ًف َة َف َرَع َم□ ْوَي ِةَثَّثلا

□ او هاللّ □

رُكْذَيْل َّمُث ِهِيف ُتاَبُي ِيذَّلا ًاعْمَج اوُغلْبَي ْتَح اَهْنِم اوُضاَفأ اَذإ ٍتاَف َرَع ِنِم اوُعَفْدَيل َّمُث ُم َّظلا

َو َلاَق هاللّ □

نُوضيِفُي اوُناَك َساَّنلا َّنَأف اوُضيِفأ َّمُث ِليِلْهَّتلا َو ِريبْكَّتلا َنِم او ُرِثْكأ َو ًاريِثَك□ .

اوُم ْرَت ْتَح ٌمي ِح َر ٌروُفَغ َ هاللّ َّنإ َ هاللّ او ُرِفْغَتسا َو ُساَّنلا َضاَفأ ُثْيَح ِنم اوُضيِفأ َّمُث ىلاَعَت:

ىراخبلا هجرخأ َ ة .

رْمَجلا□] .

38. (478)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Kişi

ihramsız olarak (yani Mekke'de ikâmet edenler veya umre için gelip, umreden sonra ihramı çıkaranlar) Beytullah'ı ziyaret eder. Bu imkân, hacc niyetiyle ihram giymeye kadar devam eder. Arafat'a çıkınca, kime deve, sığır veya davardan kurban müyesser olmuşsa, dilediğini kurban eder. Bunlardan biri olmazsa, ona hactaki, üç günün orucu terettüp eder. Bu günler, arefe gününden evvele ait olmalıdır. Bu üç günün sonuncu günü arefe gününe tesadüf ederse, bunda bir günah yoktur.

Sonra Arafat'da vakfe'ye gider ikindi namazından akşam karanlığının gelmesine kadar vakfede kalır.

İbnu Abbas anlatmaya üslubu biraz değiştirerek devam ediyor.523

"Sonra Arafat'tan insanlar sökün edince, orayı terketsinler. Topluca geceyi geçirecekleri yere (Müzdelife'ye) gelsinler. Orada Allah'ı çokca zikretsinler, sabah vakti girmezden önce bilhassa tekbir ve tehlili çok yapsınlar sonra buradan da topluca hareket etsinler. Çünkü (eskiden beri) herkes buradan hareket ederdi. Cenâb-ı Hakk:

"İnsanların toplu olarak sökün ettiği yerden siz de sökün edin, (eski yaptıklarınızdan) Allah'a af dileyin. Allah bağışlar ve merhamet eder" (Bakara: 2/199). Şeytan taşlayıncaya kadar akmaya (ve çok zikretmeye) devam edin" buyurmuştur. Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 35.524

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) burada, hem hacla ilgili bir âyet-i kerimeyi açıklıyor, hem de normal bir hacc'ın safhalarını anlatıyor. Çünkü hacc âdeti câhiliye döneminde de vardı. İslâmiyet, haccın icrasında bazı değişiklikler yapmıştır. Ayet-i kerimenin nüzûl sebebinde açıklandığı üzere Kureyşliler (ve bir kaç başka kabile) kendilerini diğer Araplara nazaran üstün bildikleri için, üstünlük alâmeti olarak Arafat'a kadar gitmezler, Müzdelife'de kalırlarmış. Ayette ifâde edilen ifâza (toptan boşanma, akın etme) işine diğer Araplar Arafat'tan başlarken Mekkeliler Müzdelife'den başlarmış. Âyeti kerime, *"Sonra, insanların toplu olarak akın ettiği yerden, siz de akın edin"* emrederek, Kureyşlilerin kendilerine tatbik ettikleri imtiyazı kaldırmıştır. Âyet-i kerimenin devamındaki: *"Allah'tan mağfiret dileyin"* emriden de "daha önce, Arafat'a gitmeyerek kendinize

uyguladığınız keyfî imtiyazla işlediğiniz hatadan tevbe edin" mânâsı anlaşılmıştır.525

ن ِم ٌلاج ِر ُهَعَبتاف َةَّكَم ْنِم ًار ِجاَهُم هْنَع ُ هاللّ□

] لا

: □**39**ـ نعو نبا بيسملا ق

□ى ِض َر ٌبْيَهُص َلَبقأ

: □ مْهَس هِلُكِب ى ٍِم ْرأ ىَّتَح ّيلإ َنوُل ِصَت َ. هاللّ

و َلاَق َو ِهِتَنانَك يف اَم َلَثَتْنا َو ِهِتَل ِحا َر ْنَع َل َزَنَف ٍشي َرَق

ِليِبَس ْمُتيهلَخ َو َةَّكَمِب ُهُتْنَفَد ٍلاَم ىَلَع ْمُكُتْلَد ْمُتئِش ْنإ َو ،ِيدَي يف ِيَقَب اَم ِهِفْيَسِب َب ِرْضأ َّمُث ىَعَم

□ هاللّ ِتاَض َرَم َءاَغِتْبا ُهَسْفَن ى ِرْشَي ْنَم ِساَّنلا َنِم َو : ْتلَزَن # ِ. هاللّ ِلوُس َر ىَلَع َمِدَق اوَلعَفف اَّمَلف

ني .

ج

□ زر ه رخأ

.[ة **Œ**

ي ا ِهْيَلَع ًَت َو ىِيْحَي اَبأ ُعْيَبْلا َحِب َر # ِ. هاللّ ُلوُس َر ُهَل َلاَقف

ا

Œ

ةي

.

39. (479)- İbnu Müseyyeb anlatıyor: "Süheyb (radıyallahu anh) muhacir olarak Mekke'den yola çıktı. Kureyş'ten bazıları onu takibe başladılar. Bunun üzerine o da devesinden inerek sadağında ne kadar ok varsa hepsini çıkardı.

Takipçilere:

"Allah'a kasem olsun oklarımın hepsini atıncaya kadar bana yetişemezsiniz. Sonra elimde durdukça kılıcımı kullanacağım. Eğer dilerseniz, size Mekke'de toprağa gömdüğüm malın yerini söyleyeyim, mukabilinde siz de beni serbest bırakın, yoluma devam edeyim" dedi. Takipçiler teklifini kabûl ettiler. (O da sağ salim yoluna devam etti). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına varınca şu ayet nâzil oldu:

***"İnsanlardan öyle kimse de vardır ki, Allah'ın rızasını isteyerek nefsini satın alır..."* (Bakara: 2/207). Hz.**

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Ebu Yahya'nın alışverişi kârlı oldu"* der ve âyeti tilâvet buyurur".526

523Tercümede asla sadakat için üslubun değişmiş olduğuna dikkat çekici cümle tarafımızdan kondu. (İbrahim Canan) 524 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/291.

525 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/291-292.

526 Rezin'in ilâvesi'dir. Bagâvî ve İbnu Kesîr tefsirlerinde senedsiz olarak kaydederler. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/292.

□□تقَرْ بوُا مَلاَ الیْتَیِمِ إ □□ □ :

و بلاعت ُهُل ْوَق َل َزَن اَّمل] :لاق امهْنَع ُ هاللّ

41□

□ـ وعن ابن عباس ر َض ِی

مِهِنوُطُب يف َنوُلُكأَي اَمَّنإ ًامْلُظ ىماَتَيلا َلا َوْمأ َنوُلُكأَي َنيِذَّلا َّنإ :بلاَعَت ُهُل ْوَق َو ،ُنَسْحأ َيِه□ بِتَّلاِب

اَذإف ِهِبارَش ْنِم ُهَبا َرَش َو ِهِماَعَط ْنِم ُهَماَعَط َل َزَعَف ُهَدْنِع َناَك ْنَم َقلَطْنا ًارِيعَس َن ْوَلْصَيَس َو ًاران

□الیْتَیِمِ َو َش رابِهِ َش ُّنَ َحبِس َهُل َّتَح َيأَكُلُه ْوأ َيفْسُد . َفاشتَّدَ ذَلِك َعلَيْهِم فذكُرَ وا ذلِك فَضَل ْمن َطعَامِ

□ ِ# فأنْزَ َل اللّه ُ تعالب: و َيسْئلُونَكَ َعنِ اليَتَامَن قُلْ إصْ ً ح ٌ لَهُمْ خيْرٌ و َإنْ تخُالِطُوهُمْ

هاللّ ِلوس َرِل

ىئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .] ْمِهبا َرَشِب ْمُهبا َرَشو ْمِهِمَاعَط ِب ْمهَمَاعَط اوُطَلَخَف ،ْمُكُنا . َوْخإف

40. (480)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Cenab-ı Hakk'ın şu sözleri nazil olduğu zaman: *"Yetim rüşdüne erinceye kadar, onun malına o en güzel olanından başka bir suretle yaklaşmayın";* keza *"Yetimlerin mallarını haksız (ve haram) olarak yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar çılgın bir ateşe gireceklerdir"* (Nisa: 4/10) yanında yetim bulunanlar hemen gidip yetimlerin yiyeceğini ve içeceğini kendilerinin yiyip içeceklerinden ayırdılar. Yetime ait yiyecek ve içeceklerden bir şey artsa ona dokunulmuyor, yiyinceye veya kokuşup bozuluncaya kadar saklanıyordu. Bu hal, bir kısım müşkilatlara sebep oldu. Durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arzedildi. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu: *"Sana yetimleri sorarlar. De ki: Onları faydalı ve iyi bir hâle getirmek hayırlıdır. Şâyet kendileriyle bir arada yaşarsanız onlar sizin kardeşlerinizdir"*

(Bakara: 2/220). Bu âyet üzerine yetimlerin yiyeceklerini ve içeceklerini kendi yiyecek ve içeceklerine karıştırdılar."527

Yetimlerle ilgili geniş açıklama daha önce geçti.528

هاللّ ُ امهْنَع اَذإ َرَق أ ْرُقْلا َنآ َ ّ َ ِيتَكَلَّمُ حَتَّن ِيفْرَغَ ِم ْنه□

] لاق

: □41ـ نعو عفان

□كاَنا َ نبا ُعمَرَ َر ِض ى

. □ □فقَلاَ : اتَدْرِ ى فيِمَ أنُزِ لتْ ؟ قلُتْ

. □فأَخذَتْ ُعَلَيْه ِ يوَ مْ اً فقَرأ سوُر َة البْقَرَ ة ِ حتَّ انتْهَ ى إلاِ مكَان

. قاَلَ : أنُزِ لتْ فيِ كَذا وَ كَذاَ ثمُّ مضَىَ] . أخرجه البخارى

Bir âyete gelince bana:

"Bu âyet ne hakkında indi biliyor musun?" diye sordu. Ben

"Hayır!" deyince:

"Şu, şu mesele için" diye açıkladı, sonra (okumaya) devam etti.529

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den kadınlara arka uzvundan teması tahrim eden bir âyetle ilgili olan bu hadis, oldukça mübhem bir tarzda rivâyet edilmektedir. Bu mübhemlik daha ziyade Buhârî'nin rivâyetine hastır. Yine Nâfi'den başka tariklerle diğer kitaplarda gelen vecihleri mübhemliği izâle edecek ziyâdeleri havidir. Nitekim parantez içerisine dercettiğimiz açıklayıcı kısımlar rivayetin başka vecihlerinden alınmadır. Bu açıklayıcı ziyâdelerden biri de, İbnu Ömer'in dikkat çektiği ayet-i kerimedir: *"Kadınlarınız sizin (evlat yetiştiren) tarlanızdır. O halde tarlanıza dilediğiniz gibi gelin..."* (Bakara: 2/223).

Ayet-i kerîmedeki "hars" kelimesi ekim demektir, tarla diye tercüme ettik. İslâm uleması bununla kadınların cinsiyet uzvunu anlamakta ittifak ederler. Kadınların rahimlerine bırakılan nutfeler, çocuk elde etmek üzere atılan tohumlara benzetilmiş oluyor.

Bu mevzuyu tamamlayan pekçok rivâyet mevcuttur. Bunlardan bir kısmı müteâkiben kaydedilecek. Her bir rivâyette konuyu açıklayan bir ziyadeye rastlanacaktır. Bu söylenenleri şimdiden şöyle özetlemek mümkündür: Kur'ân-ı Kerîm kadını tarlaya teşbih ettikten sonra "tarlanıza istediğiniz şekilde gelin" demekle "ekim"e uygun gelişi irşad etmiştir. Yani, herkes nikahlısına -Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın açıkladığı üzere- tek yol'dan istediği tarzda temas edebilecektir.530

527 Ebu Dâvud, Vesâya: 7, (2871); Nesâî, Vesâya: 11, (6, 256-257); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/293.

528 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/293.

529 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 39; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/293.

530 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/294.

] دَل َولا َءاَج اَهِئا َر َو ْنِم اهَعَماَج اَذإ ُلوُقَت ُدوُهَيْلا ْتَناَ

ك ل

اق هْنَع ُ هاللّ :

42

ى ِض َر رباج نعو ـ

نئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .

: مُتْئِش ىَّنأ ْمُكث ْرَح اوُتأَف ْمُكَل ٌث ْرَح ْمُكُؤاَسِ] .

ن ْتل ِزْنأَف َل َوْحأ

42. (482)- Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yahudiler: "Kadına arka istikametinden temas edilirse çocuk şaşı doğar" derlerdi. Bunun üzerine: *"Kadınlarınız sizin (evlad yetiştiren) tarlanızdır. O halde tarlanıza dilediğiniz gibi gelin"* ayeti nâzil oldu" (Bakara: 2/223).531

لاَقَف #ِ هاللّ ِلوُس َر ىلإ هْنَع ُ هاللّ

لاق امهْن:]

ى ِض َر ُرمُع َءاَج

ع ُ هاللّ

43

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

ههيَل

ع ٌد ُرَي ْمَلف ة□

. □َلاق : َو اَم ُكَكَلْهأ ؟ َلاَق َّوَح ٌرَل َح لْبا ليهل

. □اَي َر ُلوُس ّالله ِ هلَكْت

. □ِسَاوُؤْكُم ْحَر ٌث لَكُم ْفَاأَتوُا ْحَر ْثَكُم ْأَنَّ ْشِئْتُم :

اِهِذه # ِ ّالله ِلوُسر بلاإ بلاعت ُ ّالله بح ْو أَف ،ًائَيْشŒن ةي

. ة أخرجه التمرذب

. [□أقْبِل َو ْأدبِر ، َو اتّقِ الدُّبُر َو الحيضَ

43. (483)- İbnu Abbâs (radıyallahu anühmâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü mahvoldum" buyurdu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

***"Niye mahvoldun ne var?"* diye sorunca açıkladı:**

"Bu gece bineğimi ters çevirdim (arka canibinden yanaştım). "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiçbir cevap vermedi. Cenab-ı Hakk peygamberine şu âyeti vahyetti: *"Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır. Tarlanıza istediğiniz gibi gelin."* Dübüründen ve hayız halinde temastan kaçınmak şartıyla önden, arkadan, nasıl istersen öyle gel."532

□إنما كَانَ هذا الحَ ُم ِن

□

□ل إ]نَّ ابن َعمُر َو اللّه ُ يَغْفِرُ لَه : أ ْو هم

: اللّه ُ عَنْه قا

44□

□ـ وعنه َر ِض ى

□فَ انوُا يَر ْو َن لَهُمْ فَض ًعلَيِهْم

‘كِ بِاَتِك ُلهأ ْمُهو ،ِدوُهَي نم هِحلا اَذه َعَم ٍنَثو ُلْهَا مهو ،ِرَاصْن ا

فى العلم، َو كَانوُا يَقتَدُونَ بِكَثِير ٍ من فِعْلِهِم، ْوكان من أمْر ِ أهل الكتَابِ أنْ لاَ يَأتوُا النِسَاءَ إ ّ عَلى

مِهِلْعِف ْنِم َكِلِذ اوُذ َخأ ْدَق ِراَصْن ا' َنِم□.

□

َحلا اَذه َناَكَف ة□□

أرَمْلا ُنوُكَت اَم ُرَتسأ َكِلذ َو ،ٍف ْرَح .

تا َرِبْدُم ٍت َِّبْقُم َّتُهْنِم َنوُذَّذلتَي َو ًارَكْنُم ًاح ْرَش َءاَسِهنلا َنوُح َرْشَي ٍشْي َرُق ْنِم ُّحلا اَذه□
َناك َو

اَهِب ُعَنْصَي َبَهَذَف ِراَص ' ْنا َنِم ًةأ َرْما ُمُهنِم ٌلُج َر َج َّو َزَت ،َةَنيِدَمْلا َنو ُر ِجاَهُمْلا َمِدَق اَّملَف
ٍتاَيِقْلَتْسُم َو

ى ِرش ّتَح ِنبِنَتْجاف ّإو َكِلَذ عنصاَف ٍف ْرَح ىَلَع َت ْؤُن اَّنُك اَّنإ َتلاَق َو ِهْيَلَع ُهت َرَكْنأَف□
َكِلذ

ُمُكَث ْرَ□

ح اوُتأف ْمُكَل ٌث ْرَح ْمُكُؤاَسِ :

ن

ا

Œ

ةي ِهِذه ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأف # هاللّ ُلوُس َر َكِلَذ َغَلَبَف ا

مه ُرْمأ .

دواد وبأ هجرخأ .

دَل َوْلا َع ِض ْوَم َكِلَذب ِنْعَي ٍتاَيِقلَتْسُم َو ِتا َرِبْدُم َو ِت َِبْقُم ْنأ ؛ْمُتِئِش ىهنأ□] .

مقافتو مظع نأ :امهنيب رم'ا

ةلمهم ءاحب ح:

«رشلا »

ى ِرَشو ،اهافق ىلع ةيقلتسم ةأرملا ُءطو□

.

44. (484)- Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Allah, İbnu Ömer (radıyallahu anh)'i mağfiret buyursun, bir hususta

yanılmıştı. Şu Ensarîler putperestti ve ehl-i kitaptan Yahudilerle birlikte idiler. Ensar (İslâm'dan önce) ilim yönüyle Yahudilerin kendilerinden üstün olduklarına inanırlardı. Bu sebeple onların birçok davranışlarını aynen taklid ediyorlardı. Ehl-i kitaba has âdetlerden biri de kadınlarına tek istikametten (yani ön cihetten) yanaşırlardı. Bu, kadın için de en uygun tarzdı. Ensar topluluğu, bu âdeti de Yahudilerden aynen almıştı. Kureyşliler ise, kadınları hoş olmayan şekilde açarlar, onlara arka cihetlerinden, ön cihetlerinden, sırt üstü yatmış vaziyette yanaşırlardı. Medine'ye muhacir olarak Mekkeliler gelince onlardan bir erkek Medineli bir kızla evlendi. Erkek, kadına Kureyş usulünce temas etmek istedi. Kadın buna müsaade etmedi. "Bizde kadına tek istikametten temas edilir, sen de öyle yap, aksi halde bana dokunma" dedi.

Onların bu ihtilafı büyüdü ve herkes duydu. Öyle ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da intikal etti. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk şu âyeti inzal buyurdu: *"Kadınlarınız (çocuk yetiştirdiğiniz) tarlanızdır. Tarlaya dilediğiniz gibi gelin"* (Bakara: 2/223). "Dilediği gibi" den maksad (istikâmet olarak) önlerinden, arkalarından, sırt üstü yatmış olarak. Ancak bu geliş çocuk mahalline olacak."533

---

531 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 39; Müslim, Nikâh: 117 (1435); Ebu Dâvud, Nikah: 46, (2163); Tirmizî, Tefsir, Bakara: 2, (2982); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/294.

532 Tirmizî, Tefsir, Bakara: 2, (2984); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/295.

533 Ebu Dâvud, Nikâh: 46, (2164); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/296.

مُكَل ُث ْرَح ْمُكُؤاَسِن بلاعت ِهِلوَق يف َلاق # ِ هاللّ ُلوُس َر َّنأ] ا□

هنع ُ هاللّ .

45□

ى ِضر ةملس مأ نعو ـ□

مامَص□

. يذمرتلا هجرخأ «

] ماَمِس ِنيسلاِب ىورُيو ،ٍد ِحاو ٍمام ِص يف :َلاق

.اوُتأَف ْمُكَث ْرَح هنأ مُتْئِش

. نأ كلسم دحاو

»دحاو

45. (485)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Kadınlarınız (çocuk yetiştirdiğiniz) tarlalarınızdır, tarlanıza dilediğiniz gibi gelin"* ayetiyle ilgili olarak şöyle buyurdu:

"Tek yoldan (ki o da çocuk yoludur) olmak kaydıyla dilediğiniz şekilde temas kurun" **534**

AÇIKLAMA:

İslâm dini, insanların hayatında mühim bir yer işgal eden cinsî hayat üzerinde şuurlu ve sistemli şekilde durmuştur. Hıristiyanlık başta, diğer bütün inanç sistemlerinin hiçbirinde bu yoktur. Günah addederek, ayıp addederek tedkik, tahlil ve ta'lîm konusu yapmamışlardır. Halbuki insana en hâkim, en müessir, onu en yönlendirici kuvvelerinden biri cinsî güçtür. İçtimâî nizamın pekçok meselesi onunla ilgilidir: Akrabalıklar, verâset, tenâsül vs. Buna pekçok taşkınlıkları, cinâyetleri de ilâve edebiliriz. Öyle ise insanların cinsî yönlerini ihmal etmek değil, ele almak, terbiye etmek, o yönden hâsıl olacak meselelerin hallini önceden düşünmek, tedbirler vazetmek gereklidir.

İslâm dini böyle yapmıştır. Hayayı imandan bir şube olarak tebcil eden dinimiz, cinsiyetle ilgili bahislerde haya sebebiyle cehâleti tasvib etmemiştir. Öğretmeyi, öğrenmeyi prensip edinmiştir.

Biz yukarıda kaydedilen âyet ve bu âyetin açıklanmasıyla ilgili olarak vârid olan sahih hadislerden hareketle, İslâm'da cinsiyetle ilgili bahisleri daha geniş ve tatminkâr bir tahlile tâbi tuttuk.535

SÜNNETTE CİNSÎ TERBİYE

Daha önce de belirttiğimiz gibi, biz, "cinsî terbiye" kavramını geniş mânada anlamamız hasebiyle, bu ana başlık altında farklı, fakat birbirini tamamlayan muhtelif mevzûlara temâs edeceğiz:
1- Cinsî Terbiye Yaşı,

2- Cinsî Bilgi Vermek,

3- Cinsî Hayat.

1- Cinsî Terbiye Yaşı

Cinsî terbiyenin başlıyacağı yaş hususunda kesin bir rakam vermek şüphesiz zordur. Daha doğumla bâzı tedbirlerin nazar-ı itibâra alınacağı söylenebilirse de teksifî bir şekilde ele alınması, onlardaki cinsî duygunun başlamasına bağlıdır. Terbiyeciler cinsî tecessüsün ikibuçuk-üç yaşlarından itibaren başladığını ve bu devreden sonradır ki çocuğun kendi cinsini mukâbil cinsten tefrik ettiğini söylerler. Ancak bu hâl (cinsî tecessüs), cinsî terbiye çerçevesinde mütâlaa edilen cinsler arası münâsebet, cinsî bilginin verilmesi gibi bütün meselelerin teksîfî olarak ele alınması için yeterli bir sebep değildir. Zira cinsî tecessüsün uyanması, cinsî duygunun da belli bir seviyede uyanıp geliştiğini ifâde etmez.

Cinsî tecessüsle cinsî duygu ayrı ayrı şeylerdir.Cinsî tecessüs, cinsî duygudan ayrı olarak, daha erken yaşlarda, aklî kuvvetin gelişmesiyle ortaya çıkmaktadır. Çocuk belli bir yaşa geldiği zaman, kendini eşyâdan ayırmaya başladığı gibi, hâricî eşyâları da birbirinden ayırmaya, aralarındaki farkları temyiz etmeye, her birinin hususiyetleri üzerinde tecessüs etmeye başlamaktadır. İşte bu ruhî ve aklî gelişme vetiresinin tabii sonuçlarından biri olarak kendindeki zâhire akseden cinsî farklılıkların şuuruna ermekte, tecessüse başlamaktadır.

Cinsî duygu ise, daha ziyâde fizyolojik gelişmeye tâbi olarak, daha ileriki yaşlarda ortaya çıkmakta ve gittikçe gelişerek bülûğ çağında kemâle ermektedir.

Burada hemen belirtelim ki cinsî terbiye kesin olarak cinsî duyguya bağlı değildir. Cinsî terbiye bâzı hususlarda doğumla başlayabilir. Cinsî tecessüs ve cinsî duyguların başladığı yaşlarda, cinsiyetle ilgili terbiyevî faaliyetleri kesâfet kazanarak değişik safhalara geçer.

Sünnetin tutumu bu söylediklerimizden farklı değildir. Nitekim, doğumun ilk gününde çocuğa yapılacak muamelelerle ilgili bahiste zikri geçmiş olan, bebeğin sarıldığı kundağın rengi sebebiyle, Hz. Peygamber tarafından değiştirilmesi hâdisesi, bu istikâmette yoruma tâbi tutulacak olursa -müteâkiben Kızların Terbiyesi bahsinde görüleceği üzere- cinsî terbiyede mühim bir yer tutan kıyâfetle ilgili tefrîk (ve terbiye) doğumla başlatılmış olur.

534 Tirmizî, Tefsîr, Bakara: (2983); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/296.

535 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/297.

Cinsî duygunun uyandığı safha ise, cinsî terbiyede, çocuğa cinsine has davranışları sistemli olarak kazandırma, karşı cinsle münâsebetlerini tanzim, cinsî duygunun çocukta hâsıl etmesi muhtemel menfi davranışları, zararlı tezâhürleri önleyici tedbirleri alma safhasıdır. Nitekim bu safhadan itibâren çocuğun terbiyesini üzerine alacak kimsenin (mürebbî veya velî) cinsine bile ehemmiyet verilmektedir. Çocuk kızsa annesi, erkekse babası onun terbiyesinde birinci derecede rol oynamalıdır. Aksi takdirde kendi cinsine has bilgi ve davranışları kazanmayarak marazî bir terbiye almış olacaktır.

Meselenin münâkaşasını o bahse bırakarak, bu mühim safhanın sünnete göre ne zaman başlaması gerektiğini belirtelim.

Sünnette, çocukların yataklarının ayrılmasıyla ilgili emrin, bu safhanın başlangıcına delâlet ettiğini anlıyoruz ki, bu 7-10 yaşlarıdır. Yâni bâzı rivâyetlerde 7 yaşında, bâzı rivâyetlerde de 10 yaşında çocukların yataklarının ayrılması emredilmektedir. Bu safhanın ehemmiyetine binâen mezkûr hadisler ve bunlar hakkında bir kısım âlimlerin yapmış olduğu îzahlar üzerinde bir nebze duracağız.

Ebu Râfi'den gelen bir rivâyette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefâtından sonra, kılıncının kabzasında bulunan bir sahifede besmeleden sonra: *"Yedi yaşındaki oğlan ve kız çocuklarının, oğlan ve kız kardeşlerin yataklarını ayırın"* ibâresi okunmuştur. Müslim'in şartı üzerine Müstedrek'te tahric edilen bir başka rivâyette, kezâ Dârakutnî'nin bir tahricinde de yatak ayırma yaşı olarak yedi zikredilir.

Diğer bir kısım rivâyetlerde ise, bu tedbîre, namazı terki hâlinde dövülme yaşı olan onuncu yaşta tevessül edilmesi emredilmektedir:

Aliyyü'l-Kârî, çocuğa yaş durumuna göre verilmesi gereken terbiyeyi tâdâd ederken: "Yedi yaşında yataktan uzaklaştırılır" hükmünü kor ve şerhini yaparak: "Yâni annesinin, kız kardeşinin ve diğerlerinin yatağından. Zira bu yaş, onun kadın ve diğerlerini temyiz yaşıdır" izâhını getirir.

Görüldüğü üzere, Kârî, burada yedi yaşı esas almakta ve illet olarak da temyiz meselesini vaz' etmektedir. Kezâ, meseleyi temyiz nokta-i nazarından illetlendiren Muhammed İbnu Allân da ilgili hadisi zikrettikten sonra:

"Mümeyyiz olan kimse yatakta başkasıyla mübâşerette bulunmamalıdır" der. Ancak müellifin buradaki bir dikkatsizliğine parmak basmak isteriz. Zira şerhini yaptığı hadis, ayırmanın on yaşında olmasını emreden Ebû Dâvud hadisidir ve temyiz yaşı ise on yaş değil, -ilgili bahiste incelendiği üzere- ortalama yedi yaştır.

Bu farklı rivâyetlerin te'lifinde Nevevî'nin bir ibâresi bize yardımcı olabilir. Der ki: "Kız ve erkek çocuklar on yaşına basınca onların yataklarını anne, baba, kız ve oğlan kardeşlerininkinden ayırmak vâcibtir." Şu hâlde yedi yaşından itibaren ayırmak gerekli ise de on yaşından itibaren bir vücûb ifâde etmektedir. Kâbisi'nin bir kaydında mezkûr ayırmadan murâdın tebeyyünü için İmâm Mâlik'e "Erkeklerle kızların mı?" diye sorulunca "evet" demiş

olmasına rağmen Nevevî, erkeğin erkekle, kadının kadınla aynı yatakta yatmalarının aslâ câiz olmayacağına hükmeder, her birisi yatağın birer kenarında olsa bile. Şiî kaynaklarda daha şiddetli bir üslûbla Hz. Ali'nin: "Bir kadının, yedi yaşına basmış olan kızıyla (bile) mübâşereti, zinâdan bir şûbedir" dediğine dâir rivâyetlere rastlanmaktadır.

Çocukların cinsî terbiyeleri için gerek anne-babadan ve gerekse kız ve erkek kardeş ve akranlarından yatak (ve hattâ odalarıyla) ayrılması meselesine ehemmiyet veren günümüz terbiyecileri, bu ayırmayı bâzan "bir yaşından itibâren" başlatmayı teklif ederek ifrâta düşmekle sünnetin prensibinden ayrılmaktadır. Bu görüş bâzı müşâhede ve araştırmalar sonucu ileri sürülmüşse üzerinde teemmüle değer, böyle değil de bir kısım terbiyeciler tarafından tenkid ve redde uğramış olan ve cinsiyet duygusunu çocukta doğumla başlatan Freud'cü telakkinin bir sonucu olarak ortaya atılmışsa kanaatimizce fazla bir değeri yoktur.

Cinsiyetle ilgili bilgilerin verilmesi gereken yaşa gelince, bu hususta da kesin bir rakam vermek imkânsızdır.

Ancak bunlar çocuk tarafından sorulmaya başlandığı anlara bırakılabilir. Sorulara baştan savıcı cevâplar verilmemelidir. İbâdete müteallik cinsî bilgiler -zira bir kısım cinsî hâller dinî hayatı yakînen ilgilendirmektedir-namaz ve oruçla ilgili ahkâm öğretilirken, keza karı-koca hayâtına âit bilgiler, bülûğa yaklaşma (mürâhik) sıralarında verilmesi daha uygun olur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünneti bu söylediklerimizi te'yid eder. Kadınları ilgilendiren bilgileri, onlar sordukça doğru olarak sunmuştur. Kezâ evlenme çağına gelenlere, evli olup olmadıklarını sorduğu kimselere evlilikle, kadınlarda aranacak evsafla ve hattâ hanımlarıyla aralarında câiz olan bir kısım münâsebetlerle ilgili mâlumat veriyor. Karı-koca münâsebetleriyle ilgili bir kısım bilgiler doğrudan doğruya veriliyor. Bâzan, dolaylı olarak, başka bilgiler, anlatılan herhangi bir hikâye zımnında cinsî bilgiler veriliyor.

Her çeşit bilginin mü'minlere sunulma mahalli olan câmiler, sohbet halkaları, bayram içtimâları, cuma hutbeleri, düğünler vs. büyük küçük, kadın erkek herkese açık olması hasebiyle, cinsî hayatla ilgili bilgiler buralardan zaman zaman sunuldukça, çocuklar bunları yavaş yavaş, sindire sindire alacaklar, anlayışları nisbetinde kavrayacaklardır, tıpkı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında olduğu gibi.

Çocuğun gelişme seyrine tâbi olarak, tedricen tâlimi gereken cinsî bilgileri vermede acele davranıp "daha okul öncesi devrede" bunları vermeye kalkmanın, hele film vs. vâsıtalarla husûsî cinsiyet sahne ve seansları tertiplemenin marazî bir tecessüs uyandırmaktan öte, hiçbir fayda sağlamayacağı kanaatindeyiz; sünnetin tâlimâtından bunu anlamaktayız.536

536 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/297-301.

2- Cinsî Bilgi

Bir kısım naslar nazar-ı dikkate alınınca insan yaşayışında ehemmiyetli bir yer tutan cinsî hayatla alâkalı bilgilerin sistemli bir şekilde alınması gereği anlaşılmaktadır. Bu hususa delil olarak Bakara sûresinde geçen

"Kadınlarınız tarlalarınızdır, tarlalarınıza nasıl isterseniz öyle varın" (Bakara: 2/223) âyeti ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan daha önce zikretmiş bulunduğumuz, bu mevzuyla alâkalı muhtelif rivâyetleri gösterebiliriz.

Ancak cinsiyetle ilgili bir kısım bilgiler eskiden beri utandırıcı (hacâletâver) kabûl edilmiş, sormaktan, anlatmaktan kaçınılmıştır. Bu durum pek tabî olarak Hz. Peygamber zamanında, Arap cemiyetinde de mevcuttur.

Her şeyi, bu arada cinsiyet gibi ferdin hayâtında mühim bir yer işgal eden meseleleri de öğretmek durumunda olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu konudaki tutumunu bilmemiz, konumuz yönünden ehemmiyetli olsa gerek. Bu bahse, bâzı tekrarlara girme pahasına mezkûr sünneti belirtmek için yer vermiş

bulunuyoruz.

Kısaca söylemek gerekirse, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ferdin dinî ve dünyevî hayâtında lüzumlu olan, fakat sorulmasından kaçınılan meselelerde Müslümanları suâl sormada teşvik etmiş, cesâret kırıcı her çeşit davranıştan kaçınmış, yersiz utangaçlıkla âdetâ mücâdele etmiştir. Bunu muhtelif misâllerde vâzıh olarak görebiliriz.

Hz. Enes (radıyallahu anh)'in rivâyetine göre: "Ümmü Süleym, (bir gün) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:

"Yâ Resûlallah (aleyhissalâtu vesselâm), kadın rüyâsında erkeğin rüyâda gördüğünü görünce gusül icâb eder mi?" diye sorar. Orada hazır olan Hz. Aişe:

"Ey Ümmü Süleym, kadınları rezil ettin, Allâh canını almasın" der. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Aişe'ye:

"Hayır, kadınları rezil eden sensin, Allâh senin canını almasın, evet ey Ümmü Süleym, gusletmesi gerekir, eğer bunu görürse" der. Hadisin Bezzâr'da gelen bir vechinde:

"(Ey Aişe) bırak onu, zira Ensâr kadınları fıkıhtan suâl ediyorlar" demiştir. Bizzat Ümmü Süleym'den gelen bir rivâyette "bu meseleden utandım" tâbirine rastlarız.

Bâzan kadınları ilgilendiren meselelerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de belli bir ölçüde hayâ ettiğine şâhid olmaktayız. Bu çeşit durumlarda sual soranlara gerekli açıklamayı zevceleri yapmaktadır. Hayız kanının nasıl temizleneceğini soran kadın misâlinde olduğu gibi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in

"kinâyeli izâhını" kadıncağız anlayamayınca Hz. Aişe bir köşeye çekerek anlayacağı şekilde açık olarak izah eder. Rivâyette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in utandığı bildirilir.

Ancak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların bu çeşit suâllerini katiyyen cevâpsız bırakmamış, soranların cesâretini kırıcı azarlama, surat asma, çekingen davranma gibi davranışlara da yer vermemiştir. Bu çeşit meselelerin izâhına girerken Kur'ân-ı Kerîm'de geçen *"Allah gerçeği açıklamaktan vazgeçmez"* (Ahzâb: 33/53)537 âyetini tilâvet ederdi. Huzeymetub'nu Sâbit'in rivâyetinde "Kadınlara dübüründen temâs etmeyin"

emrini vermezden önce mezkûr âyeti üç defa tekrar etmiştir. Nitekim yukarda verdiğimiz misâlde Ümmü Süleym'in bu cümle ile suâline başladığı da bâzı vücûhda tasrih edilmektedir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu tutumu -ister erkek ister kadın- Ashâbı, her çeşit problemlerini arzetmeye teşvik etmiş olmalı. Dinin istihyâyı celbeden hususlardaki inceliklerini bile sormakta, bilhassa Medineli kadınların daha cesûr davrandıkları anlaşılmaktadır. Hz. Aişe bu durumu: "Ensâr kadınları ne iyi kadınlardır, onların dini öğrenmelerine hayâ mâni olmamıştır" diyerek takdir eder. Hem kadınların hususi mevzûlarda suâl sormadaki rahatlık ve cesâretlerini, hem de bu suâller karşısında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tutumunu göstermek bakımından Hz. Aişe'nin Rifâatu'l-Kurazî'nin hanımıyla ilgili rivâyeti enteresandır. Rifâa'dan boşanan hanım Abdurrahman İbnu'z-Zübeyr ile evlenir. Fakat ikinci kocasının cinsî yetersizliğini açık bir şekilde tasvir ederek eski kocasına dönmek hususunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den izin ister.

Bu sırada huzurda Hz. Ebû Bekir vardır. Kapıda da Hâlid İbnu Sa'îd İbni'l-Âs oturmaktadır. Hâlid, kadını bu müstehcen konuşmadan men etmesi için, içeride bulunan Hz. Ebû Bekir'e seslenir ve: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzurunda bu çeşit konuşmaktan kadını niye men etmiyorsun?" der. Râvi bu durum karşısında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tebessümünü ziyâdeleştirmekten başka bir aksül-amelde bulunmadığını ve: *"Herhalde sen Rifâa'ya geri gitmek istiyorsun. Hayır, sen onun balcığından o da senin balcığından tatmadıkca gidemezsin"* diyerek meselenin fıkhî hükmünü beyân ettiğini belirtir. İbnu Hacer: "Bu rivâyette Kitâbu'l-Libâs'da İkrime'den tahriç edilen vechinde Rifâa ile hanımının, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzurunda münâkaşa ettikleri de kaydedilir.

537 Nevevî bu âyete ulemânın "Allah hakkı beyândan çekinmez", "Hakkı (öğrenmede, sormada) Allah size haya etmenizi emretmez"

mânâlarını verdiğini kaydeder (Ş.M. 3, 224). (İbrahim Canan)

Burada kayda değer bir misâl, bizzât Müslim'de tahric edilmiş olan Ömer İbnu Ebî Seleme'nin rivâyetidir. Der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e oruçlu olan kimse hanımını öpebilir mi?" diye sordum. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zevcesi Ümmü Seleme'yi işaret ederek:

"Buna sor" dedi. Ümmü Seleme Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yaptığını haber verince:

"Yâ Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (senin yapmanda bir beis yok, zira) Allâh senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetti" dedim. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır, Allah'a kasem ederim ki (memnû olanı yapmada) Allah'tan en çok korkanınızım" cevabını verdi."

Cinsî hayatla ilgili meselelerin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e fazla tereddüt edilmeden intikâl ettirildiğini te'yid eden bir diğer rivâyet Hz. Ömer'le ilgili. Hz. Ömer, bir gün gelerek:

"Ya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) helâk oldum" der.

"Seni helâk eden şey de ne?" diye sorunca, kinâyeli bir şekilde: "Geceleyin, bineğimi ters çevirdim" der. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in anladığı ve şârihlerin de açıkladığı üzere Hz. Ömer, zevcesine değişik istikâmetten yanaşmıştır, bu hususta sormaktadır. Bunun üzerine: *"Kadınlarınız tarlalarınızdır, tarlalarınıza (ön tarafa), nasıl isterseniz öyle varın"* (Bakara: 2/223), âyeti nâzil olur. Müfessirler âyette "tarla" kelimesine yer verilmekle kadına, sâdece cinsî uzvundan temâs edilebileceğini, hiç bir hâl ve şartta diğer uzvundan temâs edilemeyeceğini açıklamışlardır. Ancak cinsî uzuvdan yapılacak temâsın, muhtelif şekillerde olabileceğine dâir âyette ruhsat gelmiş olmaktadır.

Diğer uzvundan temâsı şiddetle yasaklayan: *"Hayızlı kadına arka uzvundan temâs eden, kâhine giden, Muhammed'e ineni inkâr etmiştir", "Hanımıyla arka uzvundan cimâ edenin yüzüne Allah bakmaz", "Hanımına arka uzvundan temâs eden "mel'ûndur"* , gibi pek çok hadislerden başka *"...hayızdan temizleninceye kadar kadınlara yaklaşmayın, temizlendikleri vakit de Allah'ın size emrettiği yoldan onlara gelin"* (Bakara: 2/222) mealindeki âyet de bu yasağa delil olmaktadır. Burada "emredilen yer" tâbiriyle kadının cinsî uzvunun kastedildiği müfessirlerce belirtilmiştir. (Hemen kaydedelim ki sıkca kullandığımız ve kullanacağımız "arka cihet" tâbiriyle kadının arka uzvunu kastetmiyoruz.)

Yine aynı âyetin nüzûlüyle ilgili daha uzun bir rivâyeti, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde görmekteyiz. Bu rivâyet, cinsî hayâtla ilgili müşkillerin sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e arz edilmeyip Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra Müslümanlardan bilmeyenlerin, bilenlere, kadın-erkek tefrik etmeden sorduğunu ve bunun da normal karşılanarak rahatça cevaplandırıldığını göstermesi bakımından enteresandır ve burada kayda değer: Abdurrahmân İbnu Sâbit anlatıyor: "Hafsa İbnetu Abdirrahmân'a girdim, dedim ki: Sana bir şey soracağım, fakat sormaktan utanıyorum. Bunun üzerine:

"Ey kardeşimin oğlu, sor, utanma" dedi. Ben de:

"Kadınlara arka cihetlerinden temâs etme husûsunda sormak istiyorum" dedim. Söze başlayarak:

"Ümmü Seleme'nin anlattığına göre Ensâr (Medine'de bulunan Yahudilerin te'siriyle) kadınlara arka cihetinden temâs etmezlerdi. Zira Yahudiler:

"Kim zevcesine arka cihetten temas ederse, çocuğu şaşı olur" derlerdi. Muhâcirler Medine'ye geldikleri vakit Ensâr kadınlarıyla evlendiler ve (Mekke'deki âdetleri üzere) onlara arka istikâmetten temâs ettiler. Bir ensâriyye buna karşı gelerek:

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gidip soruncaya kadar bunu yapma" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i görmek üzere gidince Ümmü Seleme'nin yanına girer, durumu ona anlatır. Ümmü Seleme:

"Otur, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gelsin" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gelince ensâriyye meseleyi bizzât arzetmekten utanır ve odadan dışarı çıkar. Hz. Ümmü Seleme meseleyi vaz'eder.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"ensâriyeyi çağır" der ve kadıncağız gelince: *"Kadınlarınız tarlanızdır, tarlanıza nasıl isterseniz öyle (istediğiniz cihetten) gelin"* mealindeki âyeti okur."

Bu âyetin tefsirinde İbnu Kesîr'in zikrettiği çeşitli misallerden birine göre de Mesrûk yola çıkıp Hz. Aişe'ye kadar gelip, selâmdan sonra: "Ben size birşey sormak istiyorum ancak utanıyorum" der. Hz. Aişe'nin:

"Ben senin annenim, sen de benim oğlumsun (sor)" demesi üzerine:

"Kadın hayız halinde iken kocasına helâl olan nedir?" Hz. Aişe:

"Cimâ hâriç her çeşit mübâşeret" cevâbını verir.

Beyhâkî'nin bir tahricinde Hz. Muaviye İbnu Ebî Süfyân'ın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcesi ve aynı zamanda kendi kızkardeşi olan Ümmü Habibe'ye "(...) cimâ yaptığı elbise içerisinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in namaz kılıp kılmadığını sorduğuna şâhit olmaktayız. Ümmü Hâbibe:

"Evet, eğer elbisede meni bulaşığı görmedi ise" der. Aynı meâlde olmak üzere Hz. Aişe'ye de:

"Kişinin ehliyle cimâ yaptığı elbise içerisinde namaz kılıp kılamayacağı" sorulur. Cevâbında aynı şeyi söylemekle birlikte, kadının kocası için bir bez parçası hazırlayarak elbiseye bulaşmadan "ezâ"yı silmesine imkân hazırlamasını tavsiye eder.

Cinsî hayatın bir kısım teferruatına inen meselelerde bile mü'minlerin bilgi sâhibi olmaları için, gerek Kur'ân ve gerekse Sünnet'te gelmiş olan önem hususunda misâl çoktur. Burada hepsini tâdâd etmek imkânsızdır. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in davranışı sebebiye bu hususlarda gerek sormak gerek sorulduğunda cevâp

vermekte "utanma" gerekçesiyle fazla sıkıntıya düşülmemiştir. Bu konuda âlimler arasında hâkim olan espriyi aksettirmesi bakımından haya hususunda Nevevî'nin şu sözleri şâyân-ı dikkattir: "(Hakkı öğrenme meselesinde hayâ etmek, dinin talep ettiği) hakiki hayâ değildir. Zira hayânın tamâmı hayırdır, hayâ hayırdan başka bir şey getirmez. Dini ilgilendiren ve fakat utandırıcı meselelerde suâlden vazgeçmek hayır değil şerdir. Öyle ise şer getiren şey nasıl hayâ olur?"

Cinsî meselelerin tavzihindeki İslâm âlimlerinin bu rahatlığı, en azından Batı'daki teâmüle uymayan bir hususiyet olsa gerek. Bousquet, İslâmiyet'e karşı taşıdığı aşırı taassubuna rağmen, bu husustaki takdirlerini zaptedemeyerek, "Medenî kanun yapıcı Batı hukukçularının meskût geçtiği evliliğin şehvânî tarafını, İslâm fukâhasının tam bir açıklıkla ele aldığını, bunun amelî hayatta çok daha tatbikî olduğunu" belirttikten sonra, bu tarzı, "gerek Hıristiyanlık ve gerekse marksizmin görüşüne tercih ettiğini" söyler.

Cinsî bilgi mevzuunda, yukarıda sünnetten anlatılanlar ışığında şu sonuçları çıkarabiliriz: 1- Ferdin hayatında cinsiyet mühim bir yer tutmaktadır, onunla ilgili meseleler ihmâl edilemez.

2- Bu meseleler bâzan birini, bazân da kadın erkek her ikisini birden ilgilendirir.

3- Cinsî meselelerle ilgili problemlerin vaz'ında ve lüzumlu bilgilerin elde edilmesinde "utanma" sebebiyle ihmâl câiz değildir. Ancak hayâ perdesini yırtıp, müstehcenlik havasına bürünmek de uygun değildir. Mümkün mertebe kinâye, teşbîh, îma yollarından biriyle her problem ele alınmalıdır.

4- Kadın veya erkek, problemini karşıt cinse, anne-baba gibi yakın akrabaya vs. vaz'edebilir, kadının kadına, erkeğin erkeğe açması âdâba daha uygundur, anlaşmada kolaylık sağlar.

1- Temel Eğitim bahsinde belirtildiği üzere, mükellefin bilmesi gereken her çeşit bilgiyi önceden çocuğa vermek bir vecibe olması hasebiyle, gerek kıza ve gerek oğlana, cinsî bilgilerin, yukarıda belirtilen şartlar dâhilinde verilmesi gerekmektedir. Bülûğdan itibaren çocukların evlendirilmesiyle ilgili dinî prensip, bu bilgilerin bülûğla birlikte vukua gelecek biyolojik değişikliklere terettüp edecek ve buna müteallik bilgilere münhasır olmayıp, karı ve kocanın karşılıklı hak ve vazifeleri, cinsî münâsebet ve âdâbı, cinsî sağlık, çocuk bakımı, erkek ve kadının âile içerisindeki rolleri, her birinin kendi rolleriyle ilgili bilgi ve mahâret vs. her şeye şâmil olduğunu göstermektedir.

Günümüzde, bilhassa memleketimizde, her nedense, orta tedrisatta pek çok tâlî şeyler öğretilirken bu hayâtî bilgilere yer verilmemektedir. Kız olsun erkek olsun bütün çocuklar, hazırlıksız olarak bülûğ çağının bedenî ve hissî değişmelerine mâruz bırakılmakla büyük hata edilmektedir. O kadar ki hayız kanaması başlayan genç kızlarımızın bir çoğu bu husustaki bilgisizliği sebebiyle "kanser olduğu" vehmiyle dehşete düşmektedir.

Yukarıda kaydettiğimiz bilgilerin ışığında, gençlerimize, belli bir sistem dâhilinde, cinsî bilginin verilmesi kanaatindeyiz. Cinsî terbiyenin bir bölümünü teşkil edecek bu bilgi nasıl verilmeli, müfredâtı ne olmalı gibi teferruat mevzumuzun dışına çıkar. Ancak hemen şunu söyleyebiliriz: Bu maksatla müstakil bir ders de konmayabilir. Çeşitli yaşlara göre verilmesi gereken bilgi müfredâtı tesbit edildikten sonra bunlar en ziyâde ilgisi olan muhtelif derslere şuurlu bir şekilde serpiştirilebilir. Sözgelimi, bâzı bilgiler din derslerine, bâzıları ahlâk, bâzıları biyoloji ve hatta edebiyat derslerine konabilir. İçtimâî bilgilerle ilgili derslerden de istifade edilebilir.

Bir kısım bilgilerin bülûğa eren veya ermek üzere olanlara daha sistemli olarak verilmesi de düşünülebilir.

Son olarak şu noktayı belirtmemiz gerekir. Zamanımızda bazı çevrelerde söz konsu edilen "okul öncesi" devreden itibâren cinsî bilgiler vermek, cinsiyetle ilgili sahneler göstermek fikrine katılmıyoruz. Esâsen böyle bir davranış günümüzde hâkim olan "yeni terbiye" anlayışına da zıttır. Zira önce de belirttiğimiz gibi yeni terbiye çocuğa, tecessüs ve merâkına göre, öğrenmek istediği şeyler istikametinde tâlimde bulunmayı esas almaktadır.

Cinsiyet meselesindeki bu aceleciliğe ihtiyaç nereden geliyor? Anlaşılmaz şey. Bizzât birçok Batılı terbiyeciler bunun zararlı olacağına dikkat çekmektedirler.538

3- Cinsî Hayat

Sünnetten anladığımıza göre -ki terbiyecilerin de böyle düşündüğünü belirttik- cinsî hayatla ilgili bahisler, bugün umumileşmeye yüz tutan marazî telâkkinin zıddına, cinsî terbiyenin bir bölümüdür, tamâmı değil. Bu sebeple biz bu mevzuyu Cinsî Terbiye bahsinin bir kısmı olarak incilemeyi uygun bulduk. Meseleye girmeden önce insan fıtratında yer alan cinsî güce sünnette nasıl bir nazarla bakılmış, bu konuda ne gibi telakkilere yer verilmiş, kısaca bunu belirteceğiz. 539

Cinsî Güç:

Şunu hemen belirtelim ki, cinsî güç, insanlara beşer neslinin devâmını (tenâsül) sağlamak gibi mühim bir gâye için verilmiştir. Bu meşakkatli ve fakat hayatî olan vazifenin behemahal tahakkuku için ona, cismânî haz şeklinde âcil bir de ücret verilmiştir. Mezkûr vazifenin ehemmiyeti nisbetinde bu hazzın câzibesi fazla, binnetice cinsî gücün insan üzerineki hâkimiyeti ihmâl edilemeyecek, küçümsenemeyecek derecede büyük ve kesindir.

Kısacası "şehvetlerin en büyüğü olarak vasıflandırılan şehvetü'l-ferc" her hâl u kârda insan üzerinde hükmünü 538 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/301-307.

539 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/307.

icrâ edecektir. İslâm ulemâsı, sünnette gelmiş olan beyânların açıklığına dayanarak, kişinin cinsî hayatını bütün açıklığı ile tasvir edip, Batı'da -muhtemelen hacâletâver bulunuğu için- gerilmiş olan sükût ve "esrâr perdesini"

yırtıp atmışlardır.

Kur'an-ı Kerîm'de geçen *"İnsan zayıf yaratılmıştır"* (Nisâ: 4/28) âyetinde belirtilen insandaki zayıflık vasfının bilhassa kadın mevzuunda olduğu müfessirlerce tasdik edilir. İbnu Abbâs: "İnsan zayıf yaratılmıştır, cimânın terkine tahammül edemez" demiş; Vekî de: "Kadınların yanında aklı gider" hükmünü vermiştir. Suyûtî, el-Vişâh'da, Tâvus'un yukarıdaki âyeti tefsir zımnında: "İnsan erkek, kadın hususunda olduğu kadar, bir başka hususta asla zaafa düşmez, onun en zayıf tarafı buradadır" dediğini kaydeder. Katâde*, "Ya Rabbî tâkatimiz fevkinde yük tahmîl etme"* âyetiyle (Bakara: 2/283), şehvet galebesi kastedildiğini ileri sürmüştür. İbnu Nüceyh de: "Kişinin zekeri kalkınca aklının üçte biri gider" demiştir.

Ashâb ve Tâbiîin'in büyüklerini bu çeşit hükme götüren, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in *"Kim sakalları ve bacakları arasında bulunanlar hususunda bana garanti verirse, ben de ona cennet hususunda garanti veririm", "İnsanları en ziyâde ateşe atan şey, ağız ve ferçleridir"* meâlindeki, bu husûsun zorluğuna dikkat çeken sözleri olsa gerek.

Bu konuda diğer bâzı rivâyetlerde insanda bulunan göz, kulak vs. organlar gibi fercin de bir emânet olduğu ifâde edildikten sonra, "Emânette emin olmayanın îmânı yoktur" denmek sûretiyle, cinsî gücün istimâlinde son derece dikkat edilmesi gerektiğine dikkat çekilir. Nikâhla ilgili ahkâm bu emânette emin olmanın şartlarını gösterdiği gibi zinâ ve livâta hususundaki şiddetli tecziyeler de bu emânete ihânetin büyüklüğünü göstermektedir.

Meselenin ahkâm tarafını fıkıh kitaplarına bırakarak, bu husustaki terbiye esaslarına kısaca temâs edelim.540

Evlenme:

Belirttiğimiz şekilde birinci derecede ehemmiyet atfedilen cinsî gücün terbiyesinde vaz'edilen esâs, onun meşru yollardan tatminidir. Kur'ân-ı Kerim, Mü'minûn suresinin 5-7. âyetleriyle bu meşrû yolu milk-i yemin (câriyeler) ve nikâhlı zevcelerle tahdid etmiş. Milk-i yemîn, günümüzde olduğu gibi, her devirde herkes için mümkün olmayacağından, geriye en selâmetli yol olarak, meşrû nikâh kalmaktadır.

Meşrûiyet dışı yollardan tatmine hiçbir surette cevaz vermeyen sünnet, kız olsun erkek olsun, bülûğ çağına giren gençlerin vakit geçirilmeden evlendirilmesini tavsiye eder: *"Ey Ali üç şey vardır, onları te'hîr etme: 1- Vakti girince namaz, 2- Hazır olunca, cenâze, 3-Dengini bulunca kocasız kadın." "Kimin bir çocuğu olursa güzel bir isim koysun ve en iyi şekilde terbiye etsin. Bülûğa erince de derhâl evlendirsin. Bülûğa erdiği hâlde evlendirmez ve delikanlı da bir günâh işleyecek olursa bundan hâsıl olacak günâh babaya da terettüb eder."* Başka bir rivâyette: *"İncil'de yazılıdır ki, kızı on iki yaşına bastığı hâlde evlendirmez ve o da bir günah işlerse..."* şeklinde kızlar hakkında yaş tasrihi de yapılarak gelmiştir. Bâzı rivâyetlerde kızların evlendirilmelerindeki tâcile, daha da ağırlık verilmiş gözükmektedir: *"Size dini ve ahlâkı hoşunuza giden bir erkek mürâcaat edecek olursa derhâl evlendirin (kızınızı verin). Aksi halde yeryüzünde fitne ve çok şümûllü bir fesâd çıkar."* Sa'id İbnu Mansûr'un bir tahrici, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ve benzeri tâlimâtının, arkadan gelen Müslümanlarca nasıl anlaşıldığını göstermektedir: Ebu Müslim el-Havlânî kendi kabile halkına şöyle seslenir: "Ey Havlânlılar, kadınlarınızı ve dullarınızı evlendirin, zira şehvetin ayaklanması mühim hadisedir. Onun için dâima hazırlıklı olun. Bilin ki şehvetin kulağı yoktur" diye nasihat vermiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususta sâdece ebeveyne değil bizzat bekâr gençlere de hitâb eder:

"Ey gençler, hanginiz cimâya veya evlenme külfetine muktedir ise derhâl evlensin, zira bu, gözü (haramdan) korumayı daha çok mümkün kılar, fercin iffetini muhâfaza eder (...)" der ve *"En şerîrleriniz bekâr olanlarınız"*

diye terhibde bulunur. Maddî imkânsızlığın evlenmede cesâreti kırmaması için de Cenâb-ı Hakk'ın evlilere behemahal yardımcı olacağına dâir tebşirlerde bulunulmuştur.

Rivâyetler, Ashâb'ın ferdî ahvâliyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bizzat ilgilendiğini, bekâr olup olmadıklarını teker teker sorduğunu, bekârlara evlenmeyi tavsiye ettiğini göstermektedir. Bunlardan Zeyd İbnu Sâbit'in, Câbir İbnu Abdillah'ın, Ukkâf İbnu Hâlid'in, Ka'b İbnu Mâlik'in, Rabiatu'bnu Ka'b'ın isimlerini sayabiliriz.

Sünnet evliliğe teşvikle kalmaz, bunun kolaylaştırılması için bâzı tedbirler de alır. Evlâdını evlendirmeyi, babalık vazifelerinden biri olarak zikretmesi, bu tedbirlerin başında gelir. Zira böylece baba, evlâdının bekârlığından mes'ûliyet duyarak gerekli teşvik ve maddî imkânlar hususunda hazırlıklı davranacaktır.

Diğer bir tedbir evlilik için katlanılacak olan maddî külfetle ilgili. Bunun asgarî nisbette olması tavsiye edilmiş, kıza verilmesi gereken mehirde kız tarafının suhûleti talep edilmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), gerek kendi izdivaçlarında ve gerekse kızlarının izdivaçlarında mehir olarak 12 ukiyye miktarında gümüş takdir etmiş, daha fazlasını ne vermiş, ne de talep etmiştir, öte yandan bir çift ayakkabı, Kur'ân-ı Kerîm'den bir sure öğretilmesi, beş dirheme tekâbül eden bir nevât altın, demirden bir yüzük vs. karşılığında evlenmelere de cevâz vermek suretiyle kolaylaştırmaya çalışmıştır.

540 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/307-308.

Kezâ evlenmeyi kolaylaştırıcı tedbirler olarak *"Şefâatin (yâni, yardımın, aracı olmanın) en efdali, evlenmeleri için iki kişi arasında yapacağı şefaattir", "Sevişenler için nikâh kadar uygun bir şey yoktur"* gibi hadisler de zikredilebilir. Sonuncu hadis birbirlerini sevenlerin evlenmelerine mâni olmamak hususunda nebevî bir nasihat olarak cidden mânidardır.

Sünnetin, evlenme ve bilhassa erken evlenme hususundaki ısrârı birinci derecede, cinsî tatminde gayr-i meşrû yollara sapılmasını önlemek içindir. İnsanda behemahal hükmünü icrâ edeceği peşin olarak kabul edilen cinsî güç, bülûğ çağından itibaren hâkimiyyetine başlayıp, tedbir alınmazsa, ferdî ve içtimâî hayat için zararlı neticeler tevlid eden gayr-ı meşrû yollara sevk edecek, kişiyi kötü alışkanlıklara itecektir. Sünnet "şehvetin kulağı yoktur"

diyerek gençlere mücerred ahlâkî nasihatların, uhrevî terhib ve tergiblerin de istenen te'siri hâsıl etmeyeceğini kabûl etmiş oluyor.

Yeri gelmişken, cinsî gücün fiilen oynamakta olduğu rolü, bütün açıklığıyla teşhir etmek sûretiyle, söylediklerimizi te'yîd eden bir rapordan, Dr. Kinsey'in raporundan bahsetmede fayda var. Dr. Kinsey Amerika'da yaptığı incelemeler sonunda, Amerikalıların otuz yaşına varmamış olan erkeklerin % 86'sının, kadınların da % 43'ünün evlilik öncesi cinsî münâsebette bulunduğunu tesbit etmiştir. Yine rapora göre erkeklerden % 97'si kanunların yasak ettiği faaliyetlere tevessül etmiş, % 70'i fâhişelerle ilgi kurmuş, % 40 evli erkek, hanımını aldatmış, erkeklerin % 37'si, kadınların % 19'u homoseksüel mâcerâlara atılmış, çiftliklerde çalışan her altı işçiden biri hayvanlarla temâs kurmuştur.

Cinsî gücün itidâlde kalması için tek çıkar yol, izdivâç kabûl edilen Amerika'da evlenmeye devlet ve kilisenin işbirliğiyle, resmî izin "beş günde istihsal edilebilecek", "gece ve gündüz de başvurulabilecek" derecede kolaylaştırılmıştır. "Bir çok devletlerde bekleme denen şey de yoktur. Ücret önemsizdir. Bütün sistem, kadın-erkek, bütün Amerikan vatandaşının gizli cinsel birleşmede bulunmaması, ancak resmî kanaldan geçtikten sonra birleşebilmeleri için düzenlenmiştir."541

Tebettül (Bekâr Kalma):

Cinsî arzunun ihmâl edilmesine taraftar olmayan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), şu veya bu mülâhaza ile bekârlığı ihtiyâr etmeye de (tebettül) şiddetle karşı çıkmış, buna karar veren Osmân İbnu Maz'ûn'u bundan men etmiştir. Bu yasağa, "Dul olarak Allah'a kavuşma" gibi tavsiyeler de inzimâm edince Ashâb bekâr olarak ölmekten şiddetle kaçınmıştır. Hz. Ömer'in: "Üç gün sonra öleceğimi de bilsem bekâr gitmektense evlenmeyi tercih ederim" dediği rivâyet olunur. Buna muvâfık olarak Suyûtî, Kur'ân-ı Kerim'de geçen: *"Ancak Müslümanlar olarak ölün"* (Âl-i İmrân: 3/102) âyetine: "Ancak evli olduğunuz hâlde ölün, zira sizler o vakit kâmil olursunuz" mânâsını verir.542

Tatminde Tâcil:

Cinsî arzunun tatmin edilmesi prensibinin icâbı olarak tebettül yasaklandığı, erken evlenme teşvik edildiği gibi cinsî arzu doğduğu vakit ihtiyâcın imkân nisbetinde gecikmeden def'i de bir başka tavsiye olmaktadır. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): *"Sizden biri hanımına arzu duyarsa, hanımının âcil bir meşguliyeti bile olsa ona gitsin (hâcetini görsün)."* Bir başka rivâyette: *"Sizden biriniz, güzel bir kadın görür de hoşuna giderse derhâl ehline gelsin, zira uzuvların hepsi birdir.*

Ehlindeki öbüründekinin aynıdır" der. Benzeri bir durumda bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu şekilde davrandığına dâir rivâyetler mevcuttur. Müslim'deki rivâyet aynen şöyle: Hz. Câbir'in anlattığına göre "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bir kadın görmüştü ki zevcesi Hz. Zeyneb'e geldi. Zeyneb bu sırada bir deri işlemekle meşguldü. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ihtiyâcını gördükten sonra Ashâbına gelerek:

"Bilin ki, kadın şeytan sûretinde gelir ve şeytân sûretinde gider. Sizden biriniz, bir kadın görünce zevcesine gelsin. Bu içinde doğmuş olanı giderir" der.

Bu kaydettiklerimiz açısından bakınca, evliliğin mühim gâyelerinden birinin, gerek kadın ve gerekse erkeklerin cinsî tatminleri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim rivâyetlerde eşlerin bu açıdan birbirlerine olan vazifelerinde ihmâlde bulunmamaları hususunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ısrâr etmiştir. Kadının kocasına karşı vazifeleri sayılırken: "Nefsini taleb ettiği zaman (fırın üzerinden) (veya doğum hâlinde dahi olsa) icâbet etmesi" de zikredilir. Buhâri'nin bir tahricinde: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Erkek hanımını yatağa çağırdı zaman, kadın gelmekten imtinâ ederse, sabaha kadar melekler lânet okur"* diye terhib eder.

Kezâ kadının nâfile oruç için kocasından izin alma zarûreti de bu maksadla konmuştur.

Kadının erkeğe karşı durumu tavzih edildiği gibi, kadınlara karşı da kocalarının durumlarına vuzuh getirilmiştir.

Onların da bu yöndeki ihtiyaçlarının görülmesine ehemmiyet verilmiştir.Daha önce Ebu'd-Derdâ ile ilgili olarak zikredilen hadiste geçen: " *(...)senin ehline karşı da vazifelerin var (...)"* tâbirini şârihler izah ederken, bu vazifeler zımnında cimâyı da zikrederler.

541 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/307-310.

542 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/310-311.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zevcî muameleyi değil kötülemek, cimâ da dâhil ehline karşı vazifelerini ibâdet, zühd gibi maksatlarla terkedenleri hoş karşılamamış, hareketlerini tenkid etmiştir. Bu tenkide uğrayanlardan Abdullah İbnu Amr İbni'l-As, Osman İbnu Maz'ûn, Ebu'd-Derdâ'nın isimleri bilhassa meşhurdur.

Enes'in rivâyetinde kendilerini ibâdete daha çok verebilmek için geceleri namaz kılıp, gündüzleri oruç tutmaya ve kadınlarını da terketmeye azmeden üçlü bir gruba -ki bunlar Hz. Ali, Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs, Osmân İbnu Maz'un'dur- şunları söyler: *"Allah'a kasem ederim ki Allah'tan en çok korkanınız ve onun yolunda en muttaki olanınız benim. Buna rağmen (hem) oruç tutar (hem) yerim. Namaz da kılar, istirahat da ederim.*

Kadınlarla da evlenirim. Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir." Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs'ın gündüz oruç, gece namazla meşgul olan ailesini ihmâl ettiği haberi kulağına gelince kayıtsız kalmayıp, kendisini görerek duyduğunun doğru olup olmadığını sorar. "Evet doğrudur" cevâbı üzerine: *"Öyle yapma (bâzan) oruç tut, (bâzan) ye. Gece namaz da kıl, uyu da. Zira cesedine karşı vazifen var, gözlerine karşı vazifen var, zevcene karşı vazifen var"* der.

Bu ve benzeri hadislerde beyân edilen, kocanın karısına karşı yükümlülükleri arasında cimânın da yer ettiğinde ulemâ ittifak etmekle birlikte mikdârı hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Her biri görüşünde âyet ve hadisde gelmiş olan bir nassın tevil ve tefsirine istinâd eder. Yukarıdaki hadisin şerhinde Aynî şu özeti sunar:

"Kadının kocası üzerindeki haklarından biri kendisi ile cimâ etmesidir. Ancak miktârında ihtilâf edilmiştir.

Bâzısı: Bir defâsı vâciptir dedi. Bâzısı: Her dört gecede bir defa, bâzısı da ayda bir defâ vâciptir der. İbnu Hazm:

"Kişiye karısı ile cimâ farzdır, gücü yeterse her temizlik devresinde en az bir sefer olmalıdır. Aksi takdirde Allah'a âsi olur (...)" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel'in Mâlik'den rivâyetine göre kişi hanımı ile cimâyı özürsüz olarak terkedecek olursa, istese de istemese de cimâ edinceye kadar kendi hâline bırakılmaz, yâhut boşandırılır, zîra onun davranışı kadın için zararlıdır. Ahmed de bu görüştedir. Ebû Hanife: "Berâber gecelemeleri emredilir, (gerisine karışılmaz)" der. Sevrî: "Kadın kocasından bu hususta şikâyetçi ise üç gün kocaya, bir gün ve gece de kadına tahsis edilir" der. İmâm Şâfiî ise, biraz farkla: "Cimâ hususunda herhangi bir vecibe konmaz, hanımın nafakası, kisvesi ve hanımıyla berâber kalması farz olur" demiştir. Kemalpaşazâde, meşhur kitabında, meseleyi sıhhat açısından ele alarak, kişinin yaş ve bünye durumuna göre faydalı ve zararlı miktarların tablosunu sunmaya çalışır.

Bir kısım rivâyetler Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in etbâının cinsî hayatları ile yakînen ilgilenip, bâzı tedbirler aldığını göstermektedir. Abdurrezzâk'ın tahricine göre Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e bir kadın gelerek:

"Ey müminlerin emîri kocam gündüzleri oruç tutar, geceleri de namaz kılar" der. Hz. Ömer de

"Kocan hakkında iyi senâda bulundun" cevâbını verir. Fakat orada bulunan Ka'b İbnu Sevr söze karışarak:

"Bugünkü kadar dehşetli bir şikâyet, böylesine hoş bir düşmanlık görmedim" deyince, Hz. Ömer de:

"Sen böyle anladıysan aralarında hükmet" der. Sevr:

"Ey müminlerin emiri, Allah dörde kadar kadınla evlenmeyi helâl kıldığına göre, her birine dört günde bir gün tahsis edip, o gün onunla yiyip içecek ve onunla geceleyecek demektir. Şu halde bunun kocası da her dört günde bir sefer bunun yanında kalmalıdır" der. Fakat İbnu'l-Kayyim'in Ahbaru'n-Nisâ'da zikrettiği bir rivayete göre, karısının "kendisine az temâs ettiğine dâir" şikâyeti üzerine Hz. Ömer'in hükmüne mürâcat eden bir erkek için de:

"Bir kimse her temizlik vaktinde bir temâs da bulunsa hakkını edâ eder" hükmünü verir.

Hz. Ömer'le ilgili bir diğer rivayete göre, bir gece vakti, sokakta dolaşırken evinde yalnızlıktan kendi kendine dertlenen bir kadın sesi işitir. Ertesi gün, araştırınca, öğrenir ki, bu kadının kocası cihâd için asker olmuştur.

Bunun üzerine kızı Hafsa'ya uğrayarak:

"Kızım (söyle bakalım) bir kadın kocasından ne kadar müddet ayrı kalmaya tahammül edebilir?" diye sorar. Hz.

Hafsa (radıyallahu anh) (utanarak):

"Babacığım, Allah sana mağfiret etsin, senin gibi birisi bu meseleyi benim durumumda olan birinden sorar mı?"

der. Babası da:

"Bu, râiyetimle ilgili almak istediğim bir tedbiri ilgilendirmeseydi senden sormazdım" der. Hz. Hafsa şu cevâbı verir:

"Dört, beş veya altı ay." Bu cevap üzerine Hz. Ömer:

"Gazve için çıkanlar, bir ayda yerlerine varırlar, dört ay harp ederler, bir ayda da geri dönerler" diye düşünerek askerlik müddetini altı ay olarak tahdid eder. Diğer bir rivayette de:

"Kocamı bir yıl benden uzak tutmak Allah'tan revâ mıdır, (ben de kadınım), kadınların arzu ettiği şeyi ben de arzu ederim" diye târizde bulunan bir kadının, gazveye çıkmış bulunan kocasını, haber salarak derhâl geri getirtir.

Bu bahsi tamamlarken belirtelim ki Hıristiyanlık ile İslâmiyet'in cinsiyet konusundaki görüşleri de çok farklıdır.

Bousquet, cinsî zevk ve arzulara Hıristiyanlığın açıktan açığa hasmâne bir tavır takındığı halde İslâmiyet'in öyle olmadığını takdirle ifâde eder. Nitekim İncil'de Hz. İsâ: "Allah'ın melekûtu uğruna ev, ya kadın, ya kardeşler, ya ana-baba, ya çocukları bırakmayı" emreder. 590-604 yıllarında papalık makâmını işgâl eden Papa Grégoire le Grand, bu konudaki Hıristiyanlık görüşünü daha vâzıh olarak, Régle Pastorale ve Lettre á Saint Augustin de

Cantorbéry adlı vesikalarda şöyle ifâde eder: "Zevcî muâmeleden hasıl olan zevk insanı kaçınılma bir tarzda kirletmektedir.Hattâ karı ve koca sâdece nesil elde etmek için birleşmiş bile olsalar."543

Cimâdan Maksad:

İbnu Kayyim: "Cimâ başlıca üç maksadla vaz edilmiştir" der ve açıklar: 1- Neslin muhâfazası ve nev'in bekâsı.

2- Vücutta hapsedilmesi bütün beden için zararlı olan bir maddenin dışarı atılması.

3- İhtiyâcın giderilerek lezzet elde edilmesi ve nimetten istifâde.

İbnu'l-Kayyîm açıklamalarına devâmla, büyük tabiblerin cimâyı sıhhatin bir şartı olarak kabul ettiğini belirtir ve bu meyânda Galinos'un ismini zikreder. Bir kısım selefin de: "Kişi üç şeyde azimli olmalıdır: 1- Yürümeyi terketmemede, zira birgün muhtaç olur,

2- Yemeyi terketmemede, aksi takdirde midesi küçülür.

3- Cimâyı terketmemede. Zira kuyu boşaltılmazsa suyu çekilir" dediğini, kezâ Muhammed İbni Zekeriyyâ'nın da: "Kim uzun müddet cimâyı terkederse âsablarının kuvvetleri zayıflar, mecrâları tıkanır, zekeri takallus eder.

Bir nevi kurutma için, cimâyı terkedenleri gördüm. Derhâl bedenleri soğudu, hareketleri zorlaştı, sebepsiz olarak üzerlerine bir bıkkınlık çöktü, arzuları söndü ve yediklerini de hazmedemez oldular" dediğini rivâyet eder.

Süfyân es-Sevrî'nin: "Çok kadınla evlenmek dünyâperestlik değildir" dediği, İbnu Abbâs'ın: "Bu ümmetin en hayırlısı kadınca çok olanıdır" dediği rivayet edilir. Suyuti, diğer bir çokları gibi, cimânın Allah'a daha hulusla ibâdet için kalbi dünyevî arzularından temizleme vasıtası olduğunu zikreder ve bu hususa misâl olarak zühd ve takvasıyla meşhur İbnu Ömer'in, iftârını yemek yemeden önce cimâ ile açtığını kaydeder. Bâzı fukâha da,

"Cumâ günü cenâbetten temizlenme guslüyle gusleder de sonra câmiye giderse..." hadisinden cuma günleri cimâya teşvik mânası çıkarmış: "Böylece göz, harama kaymaz, nefis sükûnet bulur" demiştir.

Bütün bu cimâya teşviklere rağmen, evli kimsenin bu hususta da itidâli muhâfaza edip, ifrata gitmemesi tavsiye edilir, aksi takdirde aklın zayıflayacağı belirtilir ve sonra da itidâlin dört günde bir olduğu kaydedilir.544

4- Cinsiyetle İlgili Bâzı Meseleler

Cinsî terbiye hususunda sünnetin koymuş olduğu esâsın, yâni "meşru tatmîn"in gerçekleşmesi, bir kısım şartlara bağlıdır ve her şeyden önce maddî imkân meselesidir. Evlenme çağına maddî imkânsızlıklar içerisinde girilmiş

olabilir. İlim tahsili gibi kadınla meşguliyeti te'hir etmeyi gerektiren bir mesleğe sülûk edilmiş de olabilir.

Veyâhud evlidir, ancak ticârî, askerî vs. sebeplerle ailesinden uzaktır vs. bu durumlarda sünnetin tavsiyesi nedir?545

Oruç Ve Edviye:

Sünnet böyle hâllerde nefsânî arzularla mücâdele etmeyi, onu zabt u rabt altına almayı emreder. Bekâr kimsenin mücâdelede başvuracağı en emin vasıta oruçtur. Orucun şehvânî arzuları kıracağı ifâde edilir: *"(...) Evlenmeye gücü yetmeyen oruç tutsun. Zira savm, ona, husyeleri burma gibidir."* Yani nikâha olan arzuyu keser. Aynî ve diğer şârihler "orucun cinsî arzuyu tahrik ettiği" ileri sürülerek itirâz edildiğini kaydettikten sonra: "Bu hâl, bidâyette vâriddir, fakat oruca devam edilince, zamanla onun bu vasfı kaybolur, şehvet kırıcı vasfı galebe çalar"

şeklinde cevap verirler. Aynî, ayrıca cimâ arzusunun yemek arzusuna (şehvetu'l-ekl) bağlı olduğunu, onun kuvvetlenmesiyle kuvvetlenip, zayıflamasıyla zayıflayacağını belirtir. Yine Aynî bu hadisten, Hattâbî'nin şehveti yenmek için edviye almak suretiyle zahmet ve meşakkate tevessülün cevâzını istidlâl ettiğini nakleder. Fakat Nevevî: "Oruçla şehvet kesilmezse kâfûr vs. kullanmak yoluyla şehveti kırmak câiz değildir, (mutlaka) evlenmelidir" der. İbnu Hacer, "Tamâmen ortadan kaldırmamak şartıyla, şehveti teskin edici ilâç alınmalı"

diyerek mutavassıt bir yol tutar.546

İhtisâ:

Hıristiyanlığın aksine, ihtisâ suretiyle şehveti kırma yolu da yasaklanmıştır.

Bu konuyla ilgili Buhârî'nin bir tahrici son derece vâzıhtır. Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'e çıkarak:

"Yâ Resûlallah, yaşım çok genç, zinâya düşmekten korkuyorum, evlenmek için lüzumlu maddî imkâna da sâhip değilim (müsâde ederseniz husye bezlerimi aldırayım)" der. Sükûtla cevâp alan Ebû Hüreyre talebini dört kere tekrârlar. Dördüncü talepten sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) (öfkelenerek):

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/311-314.

544 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/314-315.

545 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/315.

546 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/315.

"Ey Ebû Hüreyre, senin kavuşacağın mukadderâtı yazan kalem (in mürekkebi) kurumuştur. Durum böyle olunca artık ister hadımlaş ister bırak (müsâvidir)" der. Burada Ebû Hüreyre'yi muhayyer bırakır gibi bir mâna görülürse de şârihler kesinlikle yasaklandığını belirtirler. Osmân İbnu Maz'ûn da: "Yâ Resûlallah ben bekârlığın beni günâha sevkedeceğinden korkan bir kimseyim, müsâade buyurun hadımlaşayım" diyerek izin ister. Bu da:

"Oruç tut" cevâbını alır, istediği müsadeyi alamaz. Buhârî'deki rivâyette Osmân'ın "Tebettül" yâni kadınlardan uzaklaşma talebi için yaptığı mürâcaatının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından reddedildiğini ifâde eden Sa'd İbnu Ebî Vakkâs: "Ona tebettül izni verilseydi, biz (daha da ileri gider) hadımlaşırdık" der.

Hülâsa bu yol da kesinlikle yasaklanmıştır.547

Hayvana Temâs:

Bir diğer cinsî tatmin yolu sayılabilecek hayvana temâs da yasaklanmıştır. Ancak yasağın buradaki sertliği, insanlarla olan gayr-i meşru tatmindeki (zinâ) derecede değildir. Fiilin gayr-ı meşrûluğu bizzât lisân-ı nübüvvetle mübâlağalı olarak ifâde edilmiştir: *"Bir kimse hayvana temâs edecek olursa, temâs edeni de hayvanı da öldürün."* Fukâha bu meyânda Ebû Hanife, Şâfiî, Mâlik ve Ahmed bu konuda hadd bulunmadığı ve hadiste geçen "Öldürün" emriyle "zecrde şiddet" kastedildiği hususunda ittifak etmiştir. Atâ da bu mevzuda bir suâl üzerine hakkında hadd olmadığnı söyledikten sonra "Bu kabih bir ameldir, kabîh olanı takbih edin" demiştir.548

İstimnâ:

Cinsî tatmin yollarından biri olan istimnanın şiddetle yasaklandığına dair: *"Eliyle nikâh yapan melundur", "Yedi kişi vardır kıyâmet günü Allah onların yüzüne bakmaz. Ne onları (günâhlarından) temizler, ne de amel-i salih ehliyle bir araya getirir. Ateşe ilk giriciler olarak onları cehenneme atar. Ancak tevbe edenler müstesnâ (...) Bunlar eliyle nikâh eden, Lut kavminin ameliyle amel eden (homüseksüel), içki mübtelâsı..."* gibi bâzı hadisler rivâyet edilmişse de bunlar zayıf olduklarından sadece kendileriyle amel edilmemiştir. İstimnânın haramlığına hükmeden İmâm Şâfiî ve etbâı bu hadislere değil, daha önce zikrettğimiz, Mü'minûn sûresinin 5-7. âyetlerine istinâd etmiştir. Kezâ bunun tahrimine kail olan bir kısım Mâlikîler de yine daha önce zikri geçen: *"...evlenmeye gücü yetmeyenler oruç tutsun"* diye emreden hadise istinâd etmişler ve: "Burada Resûlallah (aleyhissalâtu vesselâm) evlenmeye gücü yetmeyenlere oruç tavsiye etmiştir. Eğer istimnâ mübah olsaydı onu tavsiye etmek daha kolaydı..." demişlerdir. İbnu Cüreyc'e göre Atâ da istimnânın kerâhetine inanmış, Sa'îd İbnu Cübeyr de:

"Allâh istimnâ yapan bir ümmete azâb indirdi" demiştir. İbnu Ömer de adem-i cevâzına inananlardandır.

Öte yandan İbnu Abbâs, Mücahid, Amr İbnu Dinâr, Cabir İbnu Zeyd'den cevâzına dair bir kısım rivâyetler gelmiştir. Ancak bu cevâz iki şerden ehven olanı tercih şeklindedir. Meselâ İbnu Abbâs, bu hususta soran:

"Câriye ile temâs istimnâdan, istimnâ da zinâdan ehvendir" der. Cevâzına kâil olan Hanbelîler ile bir kısım Hanefiler de aynı şekilde bâzı kayıtlarla buna cevaz vermişlerdir.

Hanefî fukahâsından Şürünbülâlî: "Bekâr kimseye (kendisini zina, livâta gibi şeylerle harama atacağından) korktuğu şehvetini teskin için istimnâ câizdir, bu fiilinden dolayı ne sevâb ne de günah kazanır, başa baş kurtarır.

Fakat celb-i lezzet için yaparsa günâhkâr olur" der. Şürünbülâlî'nin şârihi Tahtâvî, evli olan kimseye seyâhat, hayız gibi sebeplerle hanımına temâs müddeti uzasa da aslâ helâl olmayacağını tasrih ettikten sonra istimnâya cevâz "iki haramdan hafif olanı tercih etmektir" der ve kerâhat ve tahrimine dâir yukarıda zikrettiğimiz hadislerden bir kaçını kaydeder. Ancak

İbnu Âbidin'in Mi'râcu'd-Dirâye'den yaptığı nakilde istimnânın (şartlar tahakkuk ettiği takdirde) evli için de cevâzına hükmedenlerin olduğu anlaşılmaktadır.549

Nazar (Bakmak):

Cinsî terbiyede meşrû yoldan tatmin esâs olmakla berâber, cinsî kuvvenin sevkedebileceği memnu fiillerden korunmak için derpiş edilen mühim bir tedbir nazar meselesidir. Umumiyetle nazarın, fesâd-ı kalbe dâvetçi olduğu kabul edilir. Sünnet her bir uzvun zinâya mâruz kaldığını, gözlerin zinâsının da nazar olduğunu belirtir.

Bu sebeple bizzât Kur'ân-ı Kerîm, erkek olsun, kadın olsun bütün mü'minlerin gözlerine hâkim olmasını emreder:

"(Ey Resûlüm) Mü'min erkeklere söyle, gözlerini (haramdan) sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar (...) Mü'min kadınlara da söyle gözlerini (haramdan) sakınsınlar, ırzlarını korusunlar.."

Bu âyetlere dayanarak, sadece erkek değil, kadınların da yabancı erkeklere şehvetle olmasa bile bakmasını pek çok ulemâ harâm kabul etmiştir.

Sünnette nazarla zinâ arasında sıkı bir irtibât kabûl edilmekle, zinâya giden yolun nazardan geçtiği ifâde edilmekte ve *"nazar iblisin zehirli oklarından bir oktur (...)"* denilerek, nazarın mutlak bir te'sire sâhip olduğuna 547 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/315-316.

548 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/316.

549 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/316-317.

dikkat çekilmektedir. Aynı mânâyı daha vâzıh olarak ifâde etmek üzere Hz. İsâ'nın: "Gözünü kapadığın müddetçe fercin zinâ etmez" dediği kaydedilmektedir.

Sünnet, ihtiyârsız olan ilk ve âni nazar için ruhsat vermiş, bunun mânevî bir mes'uliyeti mûcib olmadığını tasrih etmiş ise de, müteâkip ve temâdî eden nazarlardan men etmiştir. Bu husustaki rivâyet Hz. Ali ile ilgilidir:

"Ey Ali (ihtiyârsız olarak kaymış olan) nazarına (ihtiyârî olarak müteâkip) nazarlar ekleme. Zira sana birinci helâl ise de diğerleri değildir."

İbnu Abbâs'ın bir rivayetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Vedâ Haccı sırasında bir şeyler sormak için gelen kadına Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bineğinin arkasında bulunan Fadl İbnu Abbâs'ın bakmaya başlaması üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) eliyle Fadl'ın yüzünü aksi istikâmete çevirerek kadınla Fadl arasında vâki olan bakışmaya mâni olduğunu görüyoruz.

Memnû nazar fitneye bâis olacak "şehvetle olan nazar"dır. Bu kadına olacağı gibi, sakalı çıkmış veya çıkmamış

genç oğlanlara, bütün hayvanlara da olabilir ve bunlar arasında hiçbir fark da yoktur. İbnu Teymiyye, şehvete mukârin bütün nazarların -mehârime bile olsa- tahriminde ulemânın ittifak ettiğini belirtir. İmâm-ı Ebu Hanife, Ebû Yusuf'a olan vasiyetinde çocuklarla konuşup başlarını okşamasında bir mahzur olmamakla beraber bülûğa yaklaşanlarla (mürâhik) konuşmamasını, bunun fitne olduğunu belirtmiştir.550

ى]َ يُؤَاخِذُ ُكُمُ اللّهُ ُ ِبا لَّغْوِ يف أَيْمَانِكُمْ؛

: ه اهنع تلاق لزن هلوق لاعت

اللّ

46□

□ـ وعن عائشة رضى

أخرجه البخاري ومالك وأبو داود وهذا لفظ البخاري □ □

.] يف قولِ الرَّجُلِ؛ َ وَ اللّه ،ِ وَ بلى وَاللّه

□□ثُ يف ذلكَ أن

وروا ه أبو داود مرفوعا ًوموقوفا ًعليه .ا قال مالك يف املوطأ: أحسنُ ما َسمِ ع

ا□"نِسْانِ عَلى الشَّيْءِ يَسْتَيْقِنُ أَنَّهُ كَذلِكَ ثُمَّ يُوجَدُ بِخِ فِهِ ف ًَ َكفَّارة فيه، والَّذِي يَحْلِفُ ِلَّغْوِ حَلِفُ ا

□يَعْلَمُ أَنَّهُ آثمٌ كَذِبٌ لِيُرْضِ ى بِهِ أحدا ًو َيقتَطِعَ بِهِ مَا ًفهذا أعظَمُ مِ نْ أنْ تَكُوْنَ َلَه َوهو عَلى الشّهئ

ة.راهفَك □

46. (486)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Kur'ân'daki: *"Allah sizi (dil alışkanlığı olarak maksadsız yapılan) lağv yeminleriniz için müâheze etmez"* âyeti kişinin sözünde sıkca kullandığı, "vallahi evet", "bilahi hayır" gibi yeminleri için nâzil oldu."

Yukarıdaki metin Buhârî'den alınmadır. Hadisi, Ebu Dâvud hem Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olarak hem de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin sözü olarak iki şekilde rivayet etmiştir.

İmam Malik Muvatta'da bu hadisle ilgili olarak şunu söyler: "Bu mevzuda işittiğimin en güzeli şudur: "Ayette geçen "Lağv", bir kimsenin öyle bildiği için bir şey hakkında yaptığı yemindir, ancak sonradan, o şeyin, bildiği gibi olmadığını anlar. Bu durumda yaptığı yemin için kefâret gerekmez. Ancak bir kimse de çıkıp, günahkâr ve yalancı olduğunu bile bile, birilerini memnun etmek veya bir malı ede etmek için yemin ederse bu öylesine büyük bir günahtır ki, bunun kefareti yoktur."551

AÇIKLAMA:

Görüldüğü gibi, dil alışkanlığı olarak, doğru bildiğimiz hususlarda, aldatma kasdı olmaksızın, sözümüzü te'yiden yaptığımız yeminlere şeriat lisanında "Lağv" denmektedir. Bu çeşit yeminlerde yanılmış olsak bile kefaret gerekmiyor.

Ama, birini aldatmak, bir hukuku elde etmek, bazılarına yaranmak gibi maddî veya mânevî menfaat mülâhazalarıya, yalan olduğunu bile bile yemin edecek olursak, bu öylesine bir günah olmaktadır ki, bunun için affettirici kefaret yoktur. Yaptığından pişman olan kimse, gasbettiği hukuku iade ettikten sonra tevbe eder.

Samimi bir tevbe ile Cenâb-ı Hakk'ın affı ümid edilir. Zira o, Erhâmürrâhimin'dir, her çeşit günahı affedicidir.

Kefâret, daha ziyade istikbâle şâmil olarak bir şeyi "yapmak" veya "yapmamak" hususunda yapılan yeminlerle ilgilidir, yani söylendiği şekilde yapılamaması hâlinde kefaret gerekir.552

: نآ□

] □ ك لاق ّنِهِدرِب ُقحأ ّنُهُتلوعُب

ى و

لاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هاللّ :

47□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

نأَت ّرَم ُقّطلا : ىلاعت هلوقب َكلذ َخِسُنف ،اًثث اهقهلط ْنإ َو ،اهِتَعْج َرِب َوُهَف ُهَتأ َرْما□] . َقهلَط اَذإ ُلُج ّرلا

ىئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ.

550 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/317-318.

551 Buhârî, Eyman: 14, Tefsir, Maide: 8; Ebu Dâvud, Eyman: 7, (3254); Muvatta, Eyman: 9, (2, 477); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/319.

552 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/319.

47. (487)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), "Kur'ân-ı Kerim'deki: *"Kocaları, bekleme müddeti içinde barışmak isterlerse onları geri almaya (herkesten) çok lâyıktırlar..."* (Bakara: 2/228) âyeti hakkında şunu söyledi: "Erkek hanımını üç talakla da boşasa hanımını geri alaya herkesten daha çok hak sâhibi idi. Ancak bu hüküm, Cenâb-ı Hakk'ın şu sözü ile neshedildi: *"Boşanma iki defadır. Ya iyilikle tutma ya da iyilik yaparak bırakmadır..."*

(Bakara: 2/229).553

] ىضَقْنَت ْنأ َلْبَق اَهَعَجَت ْرا ّمُث ُهتَأ َرْما َقهلَط اَذإ ُلُج ّرلا َنا

ك :لاق ريبزلا نب ةورع نعو ـ**48**□

تَف َرَاش اَذإ ىّتَح اَهَقهلَطَف ِهِتأ َرْما ىلإ ُلُج َر َدَمَع ٍة ّرَم َفْلأ اهقهلَط ْنإو ،ُهَل َكِلذ َناَك□ اَهُتَّدِع

نات ّرَم ُقَّطلا :ىلاعت ُ هاللّ َل َزنأف ،ًادبأ َنيهِل ِحَت ًَو ّىلاِإ ِكيوآ َ ِ هاللّو :َلاَق ّمُث
اَهَعَجَت ْرا اهتَّدِع َءاَضِقْنا

قهلَط َناَك ْنَم ِم ْوَيْلا َكِلذ ْنِم ًاديدَج ًاق ًّط ُسأّنلا َلَبْقَتساف ؛ٍناسْحاِإب ٌحيرْسَت ْوأ ٍفو ُرْعِب
ٌكاَسْماِف

ىذمرتلاو كلام هجرخأ . [ُقهلَطُي ْمَل ْوأ .

48. (488)- Urvetu'bnu'z-Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cahiliye devrinde kişi hanımını boşar, iddeti sona ermeden geri almak isterse, alma hakkına sahipti. Bu şekilde bin kere boşayıp geri dönebilirdi. (Bu hal bir adamın şu hâdisesine kadar devam etti.) Bir gün adam hanımını boşadı ve iddeti dolmak üzere iken hanımını geri aldı, sonra tekrar boşadı ve hanımına:

"Allah'a kasem olsun seni evime almıyorum ve ebediyen başkasına da helal olmayacaksın" dedi. Kadın: "Bu nasıl olur?" deyince, adam:

"Seni boşuyorum, iddetin dolmadan tekrar geri alacağım ve bu böylece devam edip gidecek" dedi. Kadın Hz.

Aişe (radıyallahu anhâ)'ye gitti, durumu anlattı. Hz. Aişe cevap vermedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bekledi. Gelince vak'ayı anlattı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da cevap vermedi (vahiy bekledi). Cenab-ı Hakk şu ayeti inzal buyurdu:

***"Boşama iki defadır ya iyilikle tutma ya da iyilik yaparak bırakmadır"* (Bakara: 2/229). O günden itibaren insanlar bu yeni talaka yöneldiler, boşayan da boşamayan da."554**

AÇIKLAMA:

Ayette geçen "boşama iki defadır" tabiri şöyle anlaşılmıştır: "Talâk-ı ric'î, iki defadır, üçüncü talaktan sonra rücû, yani aynı hanımı geri alma yoktur. İllâ ki kadın bir başkasıyla evlenmiş olsun. Bu tefsir üç talâkı da bir defada vermeyi câiz kabul edenlere göredir, İmam Şâfiî gibi.

Ancak, âyet-i kerimeyi farklı anlayarak "Şer'î boşanma üç ayrı seferde olmalıdır, bunlar bir anda yapılamaz"

diyen fakihler de mevcuttur. Bunlar üç talakın beraber verilmesini haram kabûl ederler. Ebû Hanife (rahimehumullah)

"Üçü berâber verilecek olsa, haram da olsa talak vâki olur" demiştir.

Ayette geçen "iyilikle tutmak"tan maksad, ikinci boşamaktan sonraki rücû ile alâkalıdır. Bu durumda erkekle hanımı arasında tek bağ kalmış demektir. Üçüncü boşama halinde rücû hakkı kalmaz. Ayet-i kerime son bağla hanımıyla beraber olma kararı veren erkeğe "iyilik"i emretmektedir. Yani, evliliğin getirdiği bütün hukuka riayeti emretmektedir. Nafaka ve iyi davranışlar (hüsnü's-sohbet) gibi.

"İyilik yaparak bırakma"ya gelince Rabbimiz Teâla hazretleri burada, erkeğe boşadığı kadına bütün mâlî hukukunu ödemesini, arkadan gıybet etmemesini, kötü şekilde yadetmemesini, halkı ondan nefret ettirmemesini emretmektedir. "İyilikle bırakma"dan "İddeti bitinceye kadar kadını tutması" da anlaşılmıştır.555

سأّنلا َن ِم اهُعَنْمأ َو َّىلإ ُبَطْخُت ُتْخُأ ِىل ْتَنأَك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

49□

ى ِض َر راسي نب لقعم نعو ـ□

ىَّ تَح اَهَكَرَت َّمُث ٌةَع ٌْج َر ُهَل ًاق ًّط اَهَقَّلَط َّمُث ُ هاللّ َءاَش اَم اَبَحَطصاف ُهاَّيِإ اَهُتْحَكْنأف بِهِمَع ُنبا ِىناتأف

ساهنلا اَهُتْعَنَمَف َّىلا ْىَبِطُح ُهَل ُتْلُقف ،بِاَطخلا َعَم اَهُبُطْخَي ِىناَتأ َّىلإ ْىَبطُخ اَمَلف ،اهتهدِع□ ْتَضَقْنا

ىلإ ْىَبِ□□

طُخ أََّمَلف اَهُتَّدِع ْتَضَقْنِا بهتَح اَهَتْك َرَت َّمُث ٌةَعْج َر َكَل ًاقط اَهَتْقَّلَط َّمُث َكُتْج َّو َزَف اَهِب َكُت ْرَثآو

□فإذا طلقتُم النساء : Œ

نزلت هذه ا ةي

□

□□ا قالَ فِفَب

. □اَتِيْثَنِب نَطْبُهَا َمَع الخْطُاَب، وللّاه ِ َ أنكْحَتُكَها أبد

قال: فَكَفهرُت عَن ْ يمَيِنِب وأنكحتُهَا .

ا

Œ

ةي ًّنُهَجاوزأ َنحِكنَي ْنأ ًّنهوُلُضْعَت َف ًّنُهَلَجأ َنْغلَبف

553 Ebu Dâvud, Talâk: 10, (2195); Nesâî, Talâk: 74, (6, 212); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/320.

554 Tirmizî, Talâk: 16, (1192); Muvatta, Talak: 80, (2, 588). (Parantez içindeki açıklayıcı kısımlar Tirmizi'deki ziyâdeden alınmıştır.) İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/320.

555 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/321.

هيَلَع اهأرقف # ٌّبنلا ُهاعَدف :براخبل برخأ يفو ى

. ه ُ هجرخأ براخبلا وبأو دواد ذمرتلاو

. [ايا

. هلجو هزع ِ هاللّ رْم‘ َداقَتساو َةَيْمحْلا ك َرتف

49. (489)- Ma'kıl İbnu Yesâr (radıyallahu anh) anlatıyor: Benim bir kızkardeşim vardı. Evlenmek için buna müracaat edenler oldu. Fakat kimseye müsbet cevap vermiyordum. Derken amcamın oğlu istedi. Kız kardeşimi ona nikahladım. Allah'ın dilediği kadar bir müddet beraber yaşadılar. Sonra amcam oğlu onu talak-ı ric'î[556] ile boşadı. Ancak tekrar almadan terketti. İddeti tamamlandı. Kız kardeşimle evlenmek isteyenler bana müracaat edince amcam oğlu da, müracaat ederek tekrar almak istedi. Kendisine:

"Daha önce de çok isteyenler oldu, kimseye vermedim, seni hepsine tercih ederek sana verdim, seninle evlendirdim. Sen onu talak-ı ric'î ile boşadın. (Geri alma hakkın olduğu halde terkettin ve iddeti doldu. Başkaları istemeye gelince, sen de tâlib odun, taleble almak istiyorsun. Allah'a kasem olsun onu asla sana vermeyeceğim"

dedim. Ma'kıl der ki: Bunun üzerine benim hakkımda şu âyet nâzil oldu:

"Kadınları boşadığınız zaman iddetlerini bitirdiler mi, aralarında meşru bir surette anlaştıkları takdirde, artık kendilerini kocalarına nikah etmelerine engel olmayın" (Bakara: 2/232). Yine Ma'kıl ilâve ediyor: "Âyet üzerine, yeminim için kefarette bulundum ve kız kardeşimi, eski kocasına nikahladım"557

Buhârî'nin bir rivayetinde şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ma'kıl'ı çağırdı, âyeti kendisine tilâvet buyurdu. Bunun üzerine o, müşkülpesendliği bıraktı ve Allah'ın emrine boyun eğdi"558

نأ َوُه ٍةَبط ِخ ْنم ِهِب مُتْض َّرع اميف] ى

لاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هالّل :

51

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

ة

 حِلاَص ٌةأ َرْما ِبل َرَّسَيت ُهَّنأ ُتْدِد َوَل َو ،ِبتَجاَح ْنَمِل َءاَسِهنلا َّنإ] .

و َجِيو ْزَّتلا ُدي ِرأ بِهنإ : َلوُقَي

.ىراخبلا هجرخأ

50. (490)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) Kur'ân'ın: *"(Vefat iddeti bekleyen) kadınları nikahla isteyeceğinizi çıtlatmanızda... üzerinize bir vebâl yoktur"* (Bakara: 2/235) ayetinden maksadı, "Evlenmeyi arzu eden kişinin:

"Ben nikahlanmak istiyorum, kadına ihtiyacım var, sâliha bir kadına kavuşmak istiyorum" demesidir" diye açıklamıştır.559

AÇIKLAMA:

Yukarıda mealini kısmen kaydettiğimiz ayetten âlimler iki yasak ve iki mübah hükmü çıkarmışlardır: Yasak: Boşanma veya kocasının vefatıyla dul kalan kadın, henüz bekleme müddeti (iddet) içerisinde iken, onunla evlenmek ve sarih bir şekilde evlenme teklifinde bulunmak. Mübah olanlar: Târiz ve kinâyedir.

Görüldüğü üzere evlenmek yasak edildiği gibi sarih bir şekilde evlenme teklifinde bulunmak da yasaklanmıştır.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhumâ) ayette geçen ta'riz yani imâ yollu ifâdeyi -ki çıtlatma diye tercüme ettik- bazı örneklerle açıklığa kavuşturmaktadır.560

□‘□زْ َبا ،يفو ةياور: يَوْ َم ِخلاَنْدَقِ م ‘

وَ ْم َا ح] :

ي َلاق # ِبَّنلا َّنأ ُهْنَع ُ هاللّ

51□

□ـ نعو يلع َر ِض ى

هجرخأ .] ُسْمهشلا ِتَباَغ َّتَح نَطْس ُوْلا ِة ًّصلا ِنع اَنوُلَغش اَمَك ًاراَن ْمُهَتوُيُب َو ْمه َروُبُق ُ هاللّ

□مُ َّص ًّاَه نْيَب :

ث برخأ يف دازو ,رْصَعْلا ِةَص نَطْس ُوْلا ِةَّصلا ِنَع اَنوُلَغش :ةياور يفو ةس

. مخلا

. نيخيشلا ظفل اَذه

. □ءاَشِعْلا َو ِب رْغَمْلا

51. (491)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hendek Savaşı sırasında

"Allah onların evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun, bizim orta namazımıza mâni oldular, güneş batıncaya kadar kılamadık" buyurdu.

Bir rivâyette: *"Bizi, salat-ı vusta olan ikindi namazından alıkoydular"* denir.

Bir diğer rivayette: *"Sonra ikindiyi akşamla yatsı arasında kıldık"* denir.561

556 Talak-ı ricî: Üç adedine delalet etmeyen söz veya işaretle yapılan boşama. Erkek, tekrar hanımını geri alabilir. Üçüncü sefer boşarsa, hanım bir başkasıyla evlenip ondan boşanmadıkça eski kocasına gelemez.

557 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 40, Talâk: 44; Ebu Dâvud, Nikâh: 21, (2087); Tirmizî, Tefsir, Bakara: 2, (298).

558 Buhârî, Talak: 44; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/322.

559 Buhârî, Nikâh: 34; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/322.

560 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/323.

AÇIKLAMA:

Kur'ân-ı Kerim'de hususi bir ayetle ehemmiyetine dikkat çekilen salat-ı vusta'nın hangi namaz olduğu münâkaşalıdır. Bu hadis, mezkur namazın ikindi namazı olduğu hususunda oldukça kuvvetli bir delil teşkil etmektedir. Ulemanın umumiyetle kabulü de bu merkezdedir. Ancak, 497 numaralı hadise kadar kaydedilecek rivayetlerde de görüleceği üzere, diğer vakitlere de "orta namaz" diyen hadisler mevcuttur. Böylece müteârız durumlarda en kuvvetliyi tercihe başvurulmaktadır.562

افحْصُم اَهل َبُتْكأ ْنأ اهْنَع ُ هاللّ□

]

لاَق ةشئاع ىلوم سنوي ىبأ نعو ـ**52**□□**:**

ى ِض َر ُةَشِئاَع ِبنْت َرماأ□

اَهُتْغَلب أَّملف .َنطْس ُوْلا ِة ًّصلا َو ِتاوَلَّصلا َىلَع اوُظِفاَ **:** ح ِبهِنذآف ةي ا

هِذه َتْغَلب اَذإ َتلاَق َو□ **Œ**

هللّ اوُموُق َو ِرْصَعْلا ِة ًصو ،َنطْس ُوْلا ِة ًّصلاو ِتاوَلَّصلا ى َلَع اوُظِفاَ **:** ح َّنَلع َتلْمأَف □ اَهتْنَذآ

راخبلا إ ةتسلا هجرخأ .]# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم اَهُتْعِمَس اهْنَع ُ هاللّ .

ني□ .

ى ِض َر ةشئاع تلاق□

تِناَق□

52. (492)- Hz. Aişe'nin azadlısı Ebu Yunus anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), kendisine bir mushaf yazmamı emretti ve dedi ki: "Şu âyete gelince bana haber ver: *"Namazlara ve bilhassa orta namazına devam edin"* (Bakara: 2/238). Yazarken bu âyete gelince ona haber verdim. Bana şunu imla ettirdi: *"Namazlara ve orta namazına ve ikindi namazına devam edin ve Allah için yalvaranlar olarak eda edin"* (Bakara: 2/238). Hz. Aşie (radıyallahu anhâ): "Ben bunu Resûlullah'dan işittim" dedi.563

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe'ye nisbet edilen bu rivayete göre: "... ve ikindi namazına" tâbiri Kur'ân'dan bir kelime olmalıdır. Bunu tefsîrî bir kayıt olarak te'vil etmediğimiz takdirde "şâz kıraat" kabul edeceğiz. Nevevî şöyle der: "Şaz kıraatle ihticâc edilmez, buna, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadisi gözüyle de bakılamaz. Çünkü bu kıraati nakleden, onu Kur'ân diye nakletmiştir. Halbuki Kur'ân, icma ve tevatürle sübut bulur. Söz konusu rivayetin Kur'ân olmadığı kesin olunca, hadis olmadığı da kesinlik kazanır." Nevevî bu açıklamayı, "ikindi namazı"

tâbirinin "orta namazı" tabirine atfedilmiş olmasını göz önüne alarak "matuf, matuf aleyhin aynısı olamaz, öyle ise "orta namazı" ikindi namazı değildir"diyenlere cevap sadedinde yapar.564

افَحْصُم اهْنَع ُ هاللّ□

نأ] ُ : هْن □□

ى ِض َر َةَصْفَحِل ُبُتْكَي َنَاك ُه□

ع ُ هاللّ□

53□

ى ِض َر عفار نب ورمع نعو ـ

كلام هجرخأ . [اهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ُةَشِئاَع ْتَلاَق اَم َلْثِم اَهْنَع َرَكَذَف.

53. (493)- Amr İbnu Râfi (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, "Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)'ya bir mushaf yazıyormuş. Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ) kendisinden, önceki hadiste -(Ebu Yunus'tan) Hz. Aişe'nin- taleb ettiği hususu aynen taleb ettiğini anlatmıştır."565

ةي ا

Œ َز ْتَل هِذَه]

ن :َلاَق اُمْهَنَع ُ هاللّ

54

ى ِض َر بزاع نب ءاربلا نع ةبقع نب قيقش نعو ـ

تَلزَنَف َنلاعت ُ هاللّ اَهَخَسَن َّمُث ُ، هاللّ َءاَش ام اَهاَنأ َرَقَف :

ْرَصَعْلا ِة ًَص َو ِتاوَلَّصلا َىلَع اوُظِفاَح .

ة ًَص ًاذإ

هَل :

بِهَف

قيِقَش َدْنِع ًاسِلاَج َناك ٌلُج َر َلاَقَف ى

ْطس ُوْلا ِةَّصلا َو ِتاوَلَّصلا َىلَع اوُظِفاَح .

ملسم هجرخأ . [َنلاعت ُ هاللّ اَهَخَسَن َفْيَك َو ْتَل َزَن َفْيَك َكُت ْرَبْخأ ْدَق :ءاربلا َلاَق .

ْرَصَعْلا .

54. (494)- Şakik İbnu Utbe, Berâ İbnu'l-Âzib (radıyallahu anhümâ)' ten naklettiğine göre, demiştir ki: "Önce şu âyet nâzil oldu: *"Namazlara ve bilhassa ikindi namazına devam edin."* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu 561 Buharî, Tefsir, Bakara: 2, 42, Cihâd: 98, Meğâzi: 29, Daavat: 58; Müslim, Mesâcid: 202-206, (627); Ebu Dâvud: 5, (409); Tirmizî, Tefsir, Bakara: 2, (2987); Nesâi, Salât: 14 (1, 236); İbnu Mâce, Salat: 6,

(684); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/323.

562 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/323-324.

563 Müslim, Mesâcid: 207. (629); Ebu Dâvud, Salât: 5, (410); Tirmizî, Tefsir, Bakara: 2, (2986); Nesâî, Salat: 6, (1, 236); Muvatta, Salat: 25, (1,138-139); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/324.

564 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/324.

565 Muvatta, Cemâ'a: 25, (1, 139); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/325.

bize Allah'ın dilediği müddetçe okudu. Sonra Allah bunu nashetti ve şu âyeti indirdi: *"Namazlara ve bilhassa orta namazına devam edin."* Şakîk'in yanında oturmakta olan bir zât kendisine:

"Öyle ise bu ikindi namazıdır." Berâ dedi ki:

"Ben bu âyetin nasıl nazil olduğunu, Allah'ın nasıl neshettiğini sana haber verdim."566

امُهْنَع ُ هاللّ

55□

ى ِض َر ٍسابع نباو ،ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر بلاط بىأ نب هيلع ًّنأ ُهَغَلب ُهَّنأ كلام نعو ـ□

رمع نباو سابع نبا نع نذمرتلا هجرخأو . [

[حْبُّصلا ُةَص نَطْس ُوْلا ُة ًّصلا□

نوُقَي اَناك□ :

اقيلعت□ .

55. (495)- İmâm Mâlik (rahimehumullah)'e ulaştığına göre, Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'e İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Kur' ân'da zikri geçen "orta namaz"a (salâtu'l-vusta) sabah namazı demişlerdir.567

ة ًَص نَطْس ُوْلا ُة ًَّصلا] َ ا□

ق امهنأ ا□ :

مُهْنَع ُ هاللّ .

56□

ى ِض َر ةشئاعو تباث نب ديز نعو ـ□

. امهنع ىذمرتلاو ديز نع كلام هجرخأ.

زْهُّظلا□]

56. (496)- Zeyd İbnu Sâbit ve Hz. Aişe (radıyallahu anhümâ) "Orta namazı, öğlen namazıdır" derlerdi.568

زْهُّظلا بهِلَصُ□ #

ي ِ هاللّ ُلوُسر َناَ]

ك :َلاق ُهْنَع ُ هاللّ

57□

ى ِض َر ديز نع هاللّ همحر دواد بأ دنعو ـ□

تاوَلَّصلا ىَلَع اوُظِفاَ□ :

ح ْتل َزَنَف اَهْنِم ِهِباَحْصأ ىَلَع َّدَشأ ًة ًَص بهِلَصُي ْنُكَي ْمَل َو ،ة َر ِجاَهْلاِب

.] □َو ًّصلا ِة ُوْلا نَطْس. َلاَق َّنإ اَهَلْبَق ًَص ِنْيَت َو اَهَدْعَب ًَص نْيَت

57. (497)- Ebu Dâvud'un Zeyd (radıyallahu anh)'den kaydettiğine göre, Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğle namazını zevalden sonra sıcağın en şiddetli olduğu saatte kılardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kıldığı namazlar içinde ashabına en zor geleni bu namaz idi. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu: *"Namazlara ve orta namazına devam edin."* Zeyd devamla dedi ki: "(Orta namazı, öğlen namazıdır, zira) bundan önce iki namaz var (birisi geceden -yatsı-, diğeri gündüzden -sabah-), ondan sonra da iki namaz var (biri gündüzden -ikindi-diğeri geceden -akşam-)".569

AÇIKLAMA:

"Namazlara ve orta namazına devam edin" meâlindeki ayet-i kerimede geçen orta namazı -Kur'ânî ifadeyle

"essalâtu'l-vusta"- hangi namazdır? Bu husus alimlerce münâkaşa edilmiştir. Zira bu âyetle orta namazının Allah katında taşıdığı ehemmiyete Kur'ân-ı Kerim dikkat çekmiş olmaktadır. Münakaşanın sebebi, bunun, beş vakit namazdan hangisine tekabül ettiği hususunda gelen rivâyetlerin farklı olmasındandır. 491 numaralı hadisten itibaren buraya kadar kaydettiğimiz rivayetler gözden geçirilince görülecektir ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bizzat kendisinden vârid olan beyanlar ve bu beyânlara dayanan Ashab es-Salâtu'l-Vusta'yı tayinde farklı olmuşlardır. 491, 492, 493, 494 numaralı hadislere göre bu, ikindi namazıdır. 495 numaralı hadise göre sabah namazıdır, 496 ve 497 numaralı hadislere göre de öğle namazıdır.

Burada kaydedilmeyen rivayetlere göre akşam ve hatta yatsı namazı olduğu da söylenmiştir. Kadı İyaz gibi bâzıları da: "Orta namazdan murad beş vaktin hepsidir" demişlerdir. Şârihlerin belirttiği üzere en kavi rivayetler, bunun sabah veya ikindi namazı olduğunu söyleyenlerdir. Bunlar arasında da ikindi namazı üzerinde duranlar en sahihtir. Bu sebeple alimlerin ekserisi de "orta namaz"ın ikindi namazı olduğu görüşündedir.

Unutmayalım ki, Kur'ân-ı Kerim'in beyanındaki bu mübhemlik bir tesadüf değilir. Burda mühim hikmetler mevcuttur.

Rıza-ı İlâhîyi aramada hassas olan mü'minler, bu mübhemlik sayesinde "beş vakitten her biri" orta namazı olabilir düşüncesiyle bütün vakitlere aynı ehemmiyeti vererek namazlarını vaktinde kılarlar.570

566 Müslim, Mesâcid: 208, (630); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/325.

567 Muvatta, Cemâ'a: 28, (1, 137). Tirmizî, bu hadisi İbnu Abbas ve İbnu Ömer'den muallak (senetsiz) olarak zikretmiştir. Tirmizî, Salât: 133, (182); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/325.

568 Muvatta, Cemâ'a: 27, (1, 139); Tirmizî, Salât: 133, (182); Ebu Dâvud, Salât: 5, (411); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/326.

569 Ebu Dâvud, Salât: 5, (411); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/326.

570 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/326-327.

بِتَّلا ُة Œ

ي ا ِهِذَه ُهْنَع ُ هاللّ

لاق ُهْن□ :]

ى ِض َر َنامْثُعِل ُتْلُق□

ع ُ هاللّ□

58□

ى ِض َر ريبزلا نب ِ هاللّدبع نعو ـ□

ةي ا□

اهتخسن دق Œ

.

ف □□

جا َر ْخإ َرْيَغ هلوق ىلإ ًاجا َو ْزأ َنو ُرَذَي َو ْمُكْن ِم َن ْو َوَتي َنيذَّلا َ : و ِة َرَقَبْلا يف□

نراخبلا هجرخأ .]ِهِناَكَم ْنِم ًائْيَش ُرهِيَغأ َ ؟ى ِخأ َنْبا اَي اَهُعَدَن :َلاَق ؟اَهُبُتْكَت َمِلَف نرخ . اُ

58. (498)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'a, Bakara suresinde geçen: *"Sizden zevceler(ini geride) bırakıp ölecek olanlar eşlerinin (kendi evlerinden) çıkarılmayarak yılına kadar faidelenmesini (bakılmasını) vasiyyet etsinler"* (Bakara: 2/240), âyeti diğer bir âyetle (Bakara: 2/234) neshedildiği halde niçin bu mensuh ayeti de Kur'ân-ı Kerim'e yazıyorsunuz?" diye sordum. Bana şu cevabı verdi:

"Ey kardeşim oğlu bu âyeti terk mi edelim, (bunu mu söylüyorsun)? Hayır, ben hiçbir şeyi yerinden oynatmam."571

AÇIKLAMA:

İslâm'ın ilk zamanlarında kocası vefat eden bir kadın miras almaz, yalnız bir sene kocasının evinde bakılırdı. Bu durumda iddet de bir yıldı. Eğer kadın, o müddet zarfında çıkar giderse, bir yıl bakılma hakkından mahrum kalırdı. Bilâhere yukarıda kaydettiğimiz âyet -ki bir yıl nafaka ve süknayı vasiyet etmeyi emretmektedir-kadınlara miras hakkı tanıyan ayetle (Nisa: 4/12), bir senelik iddet ayeti de vefat iddeti olan dört ay on günlük iddetle (Bakara: 2/234) neshedildi.

Mücâhid'e göre, âyet muhkemdir. Yani neshedilmemiştir, hükmü bâkidir. Şöyle ki: Kocası ölen kadın, süknayı (yani kocasının evinde ikâmeti) ihtiyar etmez, onun malından nafaka almazsa iddeti dört ay on gündür. Süknayı ve nafakayı ihtiyar ederse bir senedir. Bu rey râcihtir.

Hadis-i şerif, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın Kur'ân'ı istinsah ettirirken, Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) tarafından tanzim edilmiş olan tertibe aynen riayet edildiğini ifade eder. Bu tertipte, âyetler, nasihtir, mensuhtur diye bir ayrıma tâbi tutulmamıştır. Ancak, Kur'ân-ı Kerim'in 23 yıllık nüzul tarihi içinde, değişen şartlara göre vukua gelen tekemmül ve nesh durumlarını ve Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in zaman içindeki bâzı farklı uygulamalarını, Kur'ân'ın bir kısım ayetlerini açıklayıcı mahiyetteki sözlerini şahsî anlayıştaki farklılıklardan ileri gelen bazı münferid ve şaz hâdiseler olmuştur. Az yukarıda geçen 492, 493, 494 numaralı hadisleri de böyle değerlendirmek gerekir. Kur'ân-ı Kerîm' in bugünkü muhtevası mütevâtirdir ve Ashabın icmâı vardır, şâz olan ve münferid kalan rivayetler bu icmaı bozamaz.572

مَانَس َّنإ َو ا

مَانَس ٍئَش هِلُكِل َّنإ] لاق .

هاللّ لوسر نأ ُهْنَع ُ هاللّ # :

59□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

بذمرتلا هجرخأ .

هِيِس ْرُكْلا ُةيآ : ِنآرُقْلا ِيآ ُةَدهِيَس َيِه ٌةيآ اَهيِف َو ،ة َرَقَبْلا ُة َروُس ِنآرُقْلا] .

59. (499)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

***"Her şeyin bir şerefesi var. Kur'ân-ı Kerîm'in şerefesi de Bakara suresidir. Bu surede bir âyet vardır ki, Kur'ân âyetlerinin efendisidir: "Ayetü'l-Kürsî",* .573**

AÇIKLAMA:

Şerefe diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı senâm'dır. en-Nihâye'de bu kelime ile herşeyin en yüksek noktasının zirvesinin ifade edildiği belirtilir.

Bakara suresinin Kur'ân-ı Kerim'in şerefesi olarak tavsifi, uzunluğundan dolayıdır. 286 ayetle bu hususta başta gelir, dolayısıyla pekçok ahkâma şâmildir. Keza cihâd emri de bu surededir ve elbette bu sebeple de ayrı bir yücelik ve şerefe sahiptir.

Bakara'da yer alan Ayetü'l-Kürsî de bu surenin şerefini artıran, diğerleri arasında mümtaz bir makama ulaşmasına sebep olan bir âmil olarak ifade edilmektedir.

Ayetü'l-Kürsî'ye gelince, bu Bakara'nın 255'inci âyetidir. Cenâb-ı Hakk'ı mühim sıfatlarıyla tanıtır. Uzunca bir ayettir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu âyeti başka hadisleriyle de övmüştür. Bir hadis şöyle: *"Kim farz olan her namazın ardından Ayetü'l-Kürsî okursa ondan sonraki namaza kadar mahfuz kalır."* Bu hadis sebebiyle her namazın arkasından tesbihattan önce okunan bu âyetin meâl-i âlisi şöyledir:

"Allah (o Allah'tır ki) kendinden başka hiç bir ilah yoktur. (O, zâtî, ezelî ve ebedî hayat ile) diridir (bâkidir).

Zâtiyle ve kemâliyle kaimdir. (Yarattıklarının her an tedbir ve hıfzında yegâne hâkimdir, herşey onunla kâimdir).

Onu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O'nundur. O'nun izni **571 Buhârî, Tefsir, Bakara: 2, 45; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/328.**

572 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/328.

573 Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 2, (2881); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/328.

olmadıkça nezdinde şefaat edecek kim imiş? O, (yarattıklarının) önlerindekini arkalarındakini, (yaptıklarını, yapacaklarını, bildiklerini, bilmediklerini, açıkladıklarını, gizlediklerini, dünyalarını, âhiretlerini, hülâsa herşeyini, her şe'nini) bilir. (Mahlukatı) O'nun ilminden yalnız kendisinin dilediğinden başka hiçbir şeyi (kabil değil) kavrayamazlar. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri (kucaklamıştır, o kadar) geniştir. Bunların muhafazası O'na ağır da gelmez. O, çok yüce, çok büyüktür."

Ayetü'l-Kürsî hakkında gelen birkaç hadis daha:

"Kim sabaha çıkınca Âyetü'l-Kürsî ile Hâ-Mim tenzîlü'l-Kitab minallahi'l-Azîzi'l-Alîm suresinin evvelindeki iki âyeti okursa o gün akşama kadar (bela ve kazalardan) mahfuz kalır. Kim de akşama dâhil olunca onları okursa o gece sabahlayıncaya kadar mahfuz olur."

"Allah'ın en büyük ismi (İsm-i âzamı) -ki Allah, onunla kendisine dua edilince isâbet buyurur, onunla bir şey istenince verir- şu üç suredir: el-Bakara, Âl-i İmrân ve Tâ-Hâ sureleri. Râvi Ebu Ümâme ilâve ediyor: "Ben o ism-i âzam'ı aradım, el-Bakara suresindeki Âyetü'l-Kürsî, Al-i İmrân suresindeki Elif-Lâm-Mim Allahu Lâ ilâhe illâ hüve'lhayyul'lkayyum ve Tâ-Hâ suresindeki: ve anati'lvücûhi li'lhayyi'lkayyûm âyetlerinde (Tâ-Hâ: 20/111) buldum (yâni ism-i âzam Hayy ve Kayyûm isimleridir.)574

: ةيآ ُّأ ى ِرْدَتأ ِرِذْنُمْلا اَبأ اَ□

ي # ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

61□

ى ِض َر بعك نب هبأ نعو ـ□

كَنْهَيِل َلاقو ،ى ِرْدَص يف َب َرَضَف ُموُّيَقْلا ُّىَحْلا َوُه َّإ َهلإ َ ُ هاللّ : ُتلُق ؟َمَظْعأ َكَعم ِ هاللّ ِباَتِك ْنِم

دواد وبأو ملسم هجرخأ.

.] ُمْلِعْلا اَبأ رِذْنُمْلا

60. (500)- Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"Ey Ebu'l-Münzir, Allah'ın Kitabından ezberinde bulunan hangi âyetin daha büyük olduğunu biliyor musun?"

diye sordu. Ben:

"O Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur, O, Hayy'dır, Kayyûm'dur (yani diridir her şeye kıyam sağlayandır"

(Bakara: 2/225) -ki buna Ayet'ü'l-Kürsî denir- dedim. Göğsüme vurdu ve:

"İlim sana mübârek olsun ey Ebu'l-Münzir!" dedi."575

ِبناَتاَأَف َناَضَم َر ِةاَك َز ِظْف ِح

] ب ِ هاللّ ُلوُسر ِبنَلَّك

و :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

61

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ

َنَلع َو ٌجاَتْحم ىِهنإ َلاَقَف ،# ِ هاللّ ِلوسر ىلإ َكَّنَعَف ْر ُتْلُقَف ُهُتْذَخأَف ِماَعَّطلا َنِم وُثْحَي َلَعَجَف ٍتآ

ك ُريسأ َلَعَف اَم َة َرْي َرُه اَبأ اَ

ي ُّبِّنلا َلاَقَف ُتْحَبصأَف ُهْنَع ُتْيَلَخَف :َلاَق ٌ ة

. ٌلاَيِع َو َيِل ًةَجاَح ٌديِدَش

ه ُ َلاَق اَمأ ُهَّنِإ ْدَق َكَبَذَك

. ِراْبلا َةَح ؟ُتْلُقَف َر َي ُسَل هاللّ اكش ًةَجاَح ًةَديِدَش َو ًاَيِع َرَف ِح ُهَتْم ُتْيَلَخَف َلِيبَس

تْلُقَف ُهُتْذَخأَف ِماَعَّطلا َنِم وُثْحَي َءاَجَف ُهُتْدَص َرَف # هِبَّنلا ِل َوَقِل ُدوُعَيَس ُهَّنأ□
َو ُدوُعَيَس ؛ُتْفرَعَف

ىَِّنَعَد َلاَق□ :ُهِبِناَف ُجاَتْحُم َو َنَلَع ًلاَيِع ُدوُعأ ُهَف َرَف ِح ُهُتْم َفَخَلَّيَت #

ُهاللّ ِلوُسر ىلِإ َكَّنَعَف ْر .

أ :

ي ُتْلُقَف ؟ةَح ِراَبْلا َكُريسأ َلَعَف اَم َة َرْي َرُه اَبأ اَ :

ي # ُهاللّ ُلوُس َر ِل َلاَقَف ؛ُتْحَبْصأَف ُه

ُهليبَس□ .

ةَثلاَّثلا ُهُتْدَص َرَف ُد : □

ُوَعَيَس َو َكَبَذ َك ُهَّنِإ اَمأ َلاَق ُ . ُهَليِبَس ُتيَّلَخَف ُهُتْم ِح َرَف ًاَيِع َو ًةَجاَح اكَش ِ ُهاللّ ُلوُس .
َر

□هذأ اَخ ِر ُ ث ًَ ث ِم َرَّت اِ ًتا ِنأ َك□ #

ُهاللّ ِلوُسر ىلِإ َكَّنَعَف ْر ُتْلُقَف ُهُتْذَخأَف ِماَعَّطلا َنِم وُثْحَي َءاَجَف ِ و

اَذإ َلاَق ؟

ا.

ِهِب اَم ُتْلُق َهِب َنلاَعَت ُ ُهاللّ َكُعَفْنَي ٍتاَمِلَك َكُمِلَعأ ُهِبِناَف ِنِعَد َلاَقَف ُ . دوُعَت َ َكَّنأ ُمُع ْزَت□

ُهَّنِإَف ؛ةَي ا□ َنل

Œ□ه َ ُ اَهِلإ ًَّوُه َلاَو ُيَحْلا ُمَوُّيَقْلا . َتَّح َتَخْتِم :

ُهاللّ ِسِه ُرْكلا ةَيآ أرْقاَف َكِشاَرِف ىلِإ َتْيَوأ

□َلاَقَف

ُهْحِبْصأَف ُهِليِبَس ُتْيَّلَخَف َحِبْصُت َتَّح ٌناَطْيَش َكُبَرْقَي ً َو ،ٌظِفاَح ىلاَعَت ِ ُهاللّ َنِم َكْيَلَع□ .
َلا َزَي

ِنُعَفْنَي ٍتاَمِلَك ِنُمِلَعُي ُهَّنأ َمَع َز ُهاللّ َلوُس َراَي ُتْلُقَف ؟ةَح ِراَبْلا َكُريِسأ َلَعَف اَ : ُم # ِ ُهاللّ
ُلوُس َر ِل

ِهِب اَم َلاَقَف ُهليِبَس ُتيهَلَخَف اَهِب َنلاعَت ُ ُهاللّ؟

□ ُهاللّ

وُه َّإ َهَلإ َ ُ ه : ةَي ا□

مِتْخَت تَّتَح اَهِل َّوأ ْنِم هِبِس ْرُكْلا َةيآ أ َرْقاَف َكِشا َرِف بلاِ َتْي َوأ اَذإ :بِل َلاَق ُتلُق□ **Œ**

ناَطْيَش َكَب ُرْقَي ْنَل َو ،َحِبْصُت تَّتَح َنلاَعَت ِ هاللّ َنِم ُظِفاَح َكْيَلَع َلا َزَي ْنَل بِل َلاَق َو .□.
ُموُّيَقْلا ُّتَحْلا

؟ةَ رْي َرُه اَبأ اَي ٍث ًَت ُذْنُم بِطاخُت ْنَم ُمَلْعَت . ُبوُذَك َوُه َو َكَقَدَص ْدَق ُهَّنِإ اَمأ :# ِب

ى ّنلا َلاَقَف

دراخبلا هجرخأ .

□ ناَطْيَش اَذ َلاَق□] .

ثْلُق□ !

574 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/328-329.

575 Müslim, Müsâfirîn: 258, (810); Ebû Dâvud, Vitr: 17, (Salât: 325, (1460); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/330.

61. (501)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Ramazan zekatını muhâfazaya tâyin etmişti. Derken kara bir adam gelerek zâhireden avuç avuç almaya başladı. Ben derhal kendisini yakaladım ve:

"Seni Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a çıkaracağım" dedim. Bana:

"Ben fakir ve muhtaç bir kimseyim, üstelik üzerimde bakmak zorunda olduğum çoluk-çocuk var, ihtiyaçlarım cidden çoktur, şiddetlidir" dedi. Ben de onu salıverdim. Sabah olunca, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

- *Ey Ebu Hüreyre! Dün akşamki esirini ne yaptın?* diye sordu. Ben:

- Ey Allah'ın Resûlü: Bana şiddetli ihtiyacından ve çoluk-çocuktan dert yandı. Bunun üzerine ona acıyarak salıverdim, dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

- *“Ama o sana muhakkak yalan söyledi. Haberin olsun, o tekrar gelecek!”* buyurdu. Bu sözünden anladım ki, herif tekrar gelecek. Binâenaleyh onu beklemeye başladım. Derken yine geldi ve zahireden avuçlamaya başladı.

Ben de derhal yakaladım ve:

"Seni mutlaka Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a çıkaracağım" dedim. Yine yalvararak:

"Beni bırak, gerçekten çok muhtacım, üzerimde çoluk-çocuk var, bir daha yapmam" dedi. Ben yine acıdım ve salıverdim.

Ertesi gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

- *Ey Ebu Hüreyre, dün geceki esirini ne yaptın?* diye sordu. Ben:

- Ey Allah'ın Resûlü, bana ihtiyacından çoluk-çocuğundan dert yandı. Ben de acıdım ve salıverdim, dedim.

"Ama"* dedi, Resulullah: *"O yalan söyledi fakat yine gelecek."

Üçüncü sefer yine gözetledim. Yine geldi ve zahireden avuç avuç almaya başladı. Onu yine yakalayıp:

- “Seni mutlaka Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e götüreceğim. Bu üçüncü gelişin, üstelik sıkılmadan başka gelmeyeceğim deyip yine de geliyorsun” dedim. Yine bana rica ederek şöyle söyledi:

"Bırak beni, sana birkaç kelime öğreteyim de Allah onlarla sana fayda ulaştırsın". Ben:

- Nedir bu kelimeler söyle! dedim. Bana dedi ki:

- Yatağa girdin mi Ayetü'l-Kürsî'yi sonuna kadar oku. Bunu yaparsan Allah senin üzerine muhafız bir melek diker, sabah oluncaya kadar sana şeytan yaklaşamaz dedi. Ben yine acıdım ve serbest bıraktım.

Sabah oldu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

***"Dün akşamki esirini ne yaptın?"* diye sordu. Ben:**

- Ey Allah'ın Resulü, bana birkaç kelime öğreteceğini, bunlarla Allah'ın bana faide ihsan buyuracağını söyledi, ben de kendisini yine serbest bıraktım ,dedim. Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu

vesselâm):

- *Neymiş onlar?* dedi. Ben:

- Efendim, döşeğine uzandığın vakit Ayetü'l-Kürsî'yi başından sonuna kadar oku. (Bunu okursan) Allah'ın koyacağı bir muhâfız üzerinden eksik olmaz ve ta sabaha kadar şeytan sana yaklaşmaz! dedi, cevabını verdim.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine:

***"(Bak hele!) o koyu bir yalancı olduğu halde, bu sefer doğru söylemiş. Ey Ebû Hüreyre! Üç gecedir kiminle konuştuğunu biliyor musun?"* dedi. Ben:**

- Hayır! cevabını verdim.

- *O bir şeytandı* buyurdular.576

AÇIKLAMA:

Âyet ve surelerin birbirine üstün olup olmayacağı, âlimler arasında münâkaşa konusu ise de, bu hadiste üstünlük açık olarak ifâde edilmektedir. Mesele şudur: Ayetler ve sureler, vahy-i ilâhî ve kelâmullah olmaları haysiyetiyle aynı yüce değeri taşırlar. Ancak, ihtiva ettikleri mâna sebebiyle, okuyana kazandırdıkları sevap cihetiyle üstünlük söz konusu olabilmektedir. Madem ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu üstünlüğü söylemiştir, bu mânada kabul etmek gerekir. Öyle ise ihtilâf izâfidir ve değişen nokta-i nazara göredir.

Yukardakine benzeyen başka rivayetler de var. Birini aşağıda kaydedeceğiz.577

ذُخأَتَف ُلوُغْلا ُئ ِجَت ْتَناَ□

ك َو ، ٌرْمَت اهيِف ٌةَوْهَس ُهَل َناَك ُهَّنأ] ُ : هْنَع ُ هاللّ

62□

ى ِض َر بويأ بأ نعو ـ□

#

هاللّ َلوُس َر ِبي ِجأ ِ هاللّ ِمْساِب ْلُقت اَهْتيأ َر اَذإَف : ْبَهْذا َلاَق .# ِ هاللّ ِلوُسر ىلإ َكِلَذ □ . اَكَشَف ُهْنِم

لاَقَف ؟َك ُريسأ لَعَف اَ□ :

م َلاَقَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلإ َءاَجَف اَهَلَس ْرأَف َدوُعَت َ ْنأ ْتفَلَحَف اَهَذخأَف :َلاَق

د □

وُعَت َ ْنأ ْتفَلَحَف :ىرخأ َة َّرَم اَهَذخأَف .ِبَذَكْلا ُةَدِواَعُم ِهَب َو ْتَبَذَك َلاَقَف َ . دوُعَت َ ْنأ ْتَفلَح .

ِبه َو ْتبَذَك َلاَق َ . دوعت َ ْنأ ْتَفلَح َلاقف ؟َك ُريِسأ َلَعف اَ : م لاقف # هىبهنلا ىلإ َءاَجف□ اَهَلَس ْرأَف

576 Buhârî, Vekâle: 10; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/331-332.

577 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/332-333.

ة َرِكاَذ ىهِنإ : ْتلاَقَف # ِ هاللّ لوُسر ىلإ َكِب َبَهْذأ ىَّتَح ِكُك ِراَتِب اَنأ اَم :َلاَقَف اَهَذخأَف .□ َبذَكْلا ُةَدِواَعُم

: اَ

م َلاَقَف # ِهِبَّنلا ىلإ َءاَجَف ُه ُرْيَغ ًو ٌناَطْيَش َكُب َرَقي ًَف َكِتْيَب يف اَهأ َرْقا ِهِس ْرُكلا ةيآ ًاُئيَش َكَل

تيب ة

« وهسلا .

« بذمرتلا هجرخأ .

] بوُذَك□

: لاَقف□

. تلاق ا□

□ِبه َو ْتقَدَص

□ف َل َكريِسأ ؟ فأَخْبرَهُ ِمب

ع

. ةنازخلاو عدخملا هبش ضر ا' يف ردحنم ريغص

62. (502)- Ebu Eyyûb (radıyallahu anh) anlatmıştır ki: "Kendisinin bir hücresi vardı ve içinde hurma bulunuyordu. Buraya bir gulyabani (cin) dadanmış gelip hurmadan alıyordu. Bu durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a açtı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine:

"Git, tekrar görecek olursan "Allah'ın adıyla, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a icâbet et" dersin" **buyurdu.**

Ebu Eyyub der ki: (Bekledim, tekrar gelince) yakaladım. Ancak, bir daha gelmeyeceğine dair yemin etti, ben de salıverdim.

Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la karşılaştığımda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Esirin ne oldu?" **diye sordu. Ben:**

"Bir daha gelmeyeceğine dair yemin etti (ben de bıraktım)" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"O yalan söylemiş, o yalana alışkındır" **buyurdu.**

Ebu Eyyûb, bir başka sefer yine geldiğini, yakalayınca gelmeyeceğine dair yine yemin ettiğini, yemini üzerine salıverdiğini anlatır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar:

"Esirin ne oldu?" **diye sorar.**

"Gelmeyeceğine dair yemin edince bıraktım" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Yalan söylemiş, o zaten yalana alışkındır" **buyurur. Ebu Eyyub (radıyallahu anh) üçüncü sefer yine yakalar ve:**

"Bu sefer seni bırakmayacağım, mutlaka Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kadar götüreceğim" der. Bunun üzerine cin:

"(Dinle beni) sana mühim bir şey hatırlatacağım: Ayet'ü'l-Kürsî var ya onu evinde oku. O takdirde sana hiç ne şeytan ne başkası yaklaşamaz" der. (Ebû Eyyub yine salar) ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Esirin ne oldu?" **diye sorar. Olup biteni haber verince:**

"(Hayret), yalancı olduğu halde bu sefer doğruyu söylemiş" **buyurur."578**

رَاْص ‘نا يف ،نيهِدلا يف َهاركإِ َ ى□ .

: لزَ َ هُلوق ُ لاعت]

ن :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

63□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ريَضَّنلا وُنب تيلْجُأ اَّمَلف ُهَدِه

وَهُت ٌنأ ٌدَل َو اَهَل َشاَع ْنإ اَهِسْفَن ىَلَع ُلَعْجَتَف ًةْقُم ُنوُكَت ُةأرَمْلا ِتناَك

نَّيَبت ْدَق ِنيهِدلا يف َها َرْكإِ َ :ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأَف اَنَءاَنْبَا ُعَدَن َ اوُلاَقَف ِراَصْن ا‘ ِءاَنْبأ□
ْنِم ٌريثَك مِهيف َناَك

دلو اهل شيعي نتلا ة

قملا »

» لاق .

و دواد وبأ هجرخأ .] هِىَغْلا َنِم ُدْش ُّرلا

63. (503)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: *"Dinde zorlama yoktur"* (Bakara: 2/256) ayeti Ensâr hakkında inmiştir. Şöyle ki: Medine'de çocuğu yaşamayıp ölen kadınlar,

"çocuğum yaşarsa Yahudi dini üzerine yetiştireceğim" diye adakta bulunurdu. Benu Nadîr Yahudileri Medine'den sürüldükleri vakit, bunlar arasında Yahudileştirilmiş çok sayıda Ensâr çocuğu vardı. Ensarîler:

"Çocuklarımızı onlara terketmeyiz" dediler. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk: *"Dinde zorlama yoktur, artık iman ile küfür apaçık meydana çıkmıştır..."* (Bakara: 2/256) âyetini inzâl buyurdu."579

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet câhiliye devrinde müşrik olan Medineli Arapların kitap ehli olan Yahudilere karşı belli ölçüde aşağılık duygusu taşıdıklarını göstermektedir. Çocuğu olmayan kadının "Çocuğum olursa Yahudilik üzerine yetiştireceğim, adağım olsun!" diye adakta bulunması bunu gösterir. Üstelik nâdir bir vak'a olmadığı, bu yolla

"çok sayıda" Ensar çocuğunun Yahudileştiği anlaşılmaktadır.

Bazı rivayetlerde, çocuklarını almak isteyen Ensâr'a Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"Adamlarınızı muhayyer bırakın, şâyet sizi tercih ederlerse onlar sizdendir, yoksa onları tercih ederlerse, Yahudilerle birlikte onları da sürgün edin."* der.

Hattâbi der ki: "İslâm gelmezden önce küfür ve şirki bırakarak Hıristiyanlık veya Yahudiliğe girenler, o girdiği hâl üzere bırakılırlar. Kendilerine cizye alma, kadınlarıyla evlenme, kestiklerini yeme gibi hususlarda Ehl-i Kitap 578 Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân: 3, (2883); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/333-334.

579 Ebû Dâvud, Cihâd: 126, (2682); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/333-334.

muâmelesi yapılır. Ama, İslâm gelip Yahudiliği neshettikten sonra şirki bırakıp Yahudiliğe giren olursa, o hal üzere bırakılmazlar.

"Dinde zorlama yoktur!" ayetine gelince bu âyetin hükmü, âyetin inmiş bulunduğu hâdisedeki Yahudilerle sınırlıdır. Kâfirin hak dine zorlanması vâcibtir. İşte bu vecibe sebebiyledir ki, Müslüman olmaları veya cizye vererek haklarındaki dinin hükmüne râzı olmaları için onlarla savaştık."

Fahreddin-i Râzi, bu âyetle ilgili başka yorumlar da kaydeder, özetle:

1- Allah Teâla, iman işini icbâr ve zorlama üzerine bina etmemiştir, imkân ve ihtiyar üzerine kurmuştur. Çünkü Cenab-ı Hakk imanın delillerini en güzel şekilde açıklamıştır. Kâfirin özür beyan etmesine imkân bırakılmayacak şekilde yapılan beyandan sonra küfür üzere kalmanın özrü yoktur, yine de kabul etmezse imana icbardan başka yol kalmaz. Bu ise imtihan mahalli olan dünya hayatında câiz değildir. Çünkü dine zorlama olursa ibtila ve imtihan mânası kaybolur. Bunu ifâde eden başka ayetler var: *"De ki: Gerçek Rabbinizdendir, dileyen inansın dileyen inkar etsin"*

(Kehf: 18/29). Keza: *"Ey Muhammed, Rabbin dileseydi yeryüzünde bulunanların hepsi inanırdı. Öyle iken insanları inanmaya sen mi zorlayacaksın?"* (Yunus: 10/99). Keza: *"Ey Muhammed! İnanmıyorlar diye nerdeyse kendini mahvedeceksin. Biz dilesek onlara gökten bir mucize indiririz de ona boyun eğip kalırlar"* (Şuara: 42/3).Bu âyetler gösterir ki, zorlamak, icbâr etmek, teklife, imtihana muğayirdir.

2- İkrah (zorlama) Müslümanın kafire: "Ya inanırsın ya öldürürüm" demesidir. Ayet-i kerime "Dinde zorlama yok" buyurmuştur. Bu buyruk ya ehl-i kitap ve mecusiler hakkındadır -ki bu durumda cizyeyi kabul ettiler mi haklarında katl düşer- ya da diğer kâfirler hakkındadır. Bunlar da ya Yahudiliğe veya Hıristiyanlığa girenlerdir; bunlar hakkında fukaha ihtilaf etmiş; bazıları: Oldukları gibi kabul edilir demiştir, bu durumda onlardan da cizyeyi kabul ettiler mi katl düşer, bu görüşe göre *"Dinde zorlama yoktur"* ayeti bütün kâfirler hakkında câridir.

Bâzı fakihler de: Diğer kafirler Hıristiyan veya Yahudi olsalar, bu onlardan kabul edilmez, bu görüşe göre, onlara ikrah (zorlama) caiz olur. Bu durumda "Zorlama yoktur" hükmünü ehli kitaba tahsis etmek gerekir."

3- Ayetten çıkarılan üçüncü te'vil'e göre: Harpte mağlup düşerek dine girenlere "zorla girdiniz" denmemelidir.

Çünkü harpten sonra dine girmeyi kabûl eder ve girişinde samimi olursa, bu zorlama sayılmaz. Öyleyse; âyetin manası, "onları zorlamaya nisbet etmeyin" yâni "zorla Müslüman oldunuz demeyin" demek olur. Bunun benzeri şu âyettir: *"...Size Müslüman olduğunu bildirene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek: "Sen Müslüman değilsin" demeyin.."* (Nisa: 4/93).

Şu halde başta Hattabî'den kaydettiğimiz görüş, âyetle ilgili olarak yapılan açıklama ve tevillerden sadece biri olmaktadır.580

مِيها َربإ ْنِم هِكَّشلاِب ُّقحأ ُنحَن :# ِ هاللّ ُلوُسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

64□

□ـ ى ِض َر ةريره يبأ نعو

□□ى َو ْنِكل َنئَمْطِيل

لب َلاَق ؟ ْن ِم ْؤُت ْمَل َوأ َلاَق ى ْتوَمْلا يِيْح ُ َت َفْيَك ِين ِرأ ِهب َر َلاَق ْذإ ُم ًَّسلا ِهْيَلَع□ .

فُسوُي ِثْبُل َلوُط ِنْجِهسلا يف ُتْثِبَل ْوَل َو ،ٍديِدَش ٍنْك ُر ىلاِإ ِيوأي َناَك ْدَقَل ًاطوُل ُ هاللّ ُمَح ْرَي َو ؛ِبْلَق

نيخيشلا ظفل اذهو ،بذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ . ى .

[□جَبُت عاَّدلا‘

64. (504)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hz. İbrahim (aleyhisselam)' in şu sözleriyle ifade ettiği şüpheyi yaşamaya biz ondan daha lâyıkız: "Ey Rabbim ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster" demiş, (Allah: "Buna) inanmadın mı yoksa" demiş, o da: "İnandım, fakat kalbimin, (gözümle görerek) yatışması için (istedim, diye) söylemişti." (Bakara: 2/260).

Allah, Lût (aleyhisselam)'a rahmetini bol kılsın, aslında o çok muhkem bir kaleye sığınmıştı.

Eğer, Hz. Yusuf (aleyhisselam)'un kaldığı müddetçe hapiste ben kalsaydım, dâvete icâbet ederdim."581

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada üç ayrı peygamberin hayatlarındaki mühim vak'alara dikkat çekmektedir.582

Hz. İbrahim'le İlgili Kısım

Ayet-i kerimenin bildirdiğine göre, Hz. İbrahim (aleyhisselam) ölüleri nasıl dirilttiğini kendisine göstermesini Cenab-ı Hakk'tan taleb eder. O yüce Peygamber (aleyhisselam)'in, bu talebi niçin yaptığı hususunda çok değişik görüşler ileri sürülmüş, yorumlar yapılmıştır. Şârihler, müfessirler, kelamcılar ve hatta mutasavvıflar aynı âyeti 580 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/334-336.

581 Buhârî, Enbiyâ: 11, 15, 19, Tefsir, Yusuf: 5, Ta'bir: 9; Müslim, İman: 238, (151), Fedâil: 152, (151); Tirmizî, Tefsir, Yusuf: 12, (3115); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/336-337.

582 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/337.

farklı şekillerde yorumlamışlardır. Biz burada, teferruata girmeden, hadisin anlaşılmasını sağlayacak miktarda birkaç görüşü belirtmeye çalışacağız.

İbnu Abbâs ve Atâ'dan gelen rivayetlere göre, herkese ârız olan bazı vesveseler Hz.İbrahim'e de ârız olmuştur.

O da bundan kurtulmak için ölülerin diriltilmesini görmeyi taleb etmiştir. Katâde'nin rivayetine göre ise, vahşi hayvanlarca parçalanmış olan bir eşek leşine rastlayınca bu talebte bulunmuştur. Diğer bazıları da şu tevili benimsemiştir: Cenab-ı Hakk, Hz. İbrahim (aleyhisselam)'i kendine dost (halil) seçince Hz. İbrahim şöyle duada bulunmuştur: *"Ey Rabbim ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster tâ ki sana halil olduğumu anlayayım... ta ki dostluk hususunda kalbim mutmain olsun."* Bu talebi Hz.İbrahim (aleyhisselam)'in şidetli korkudan kurtulmak için yaptığını söyleyenler de var. Bir kısım sûfîlerin de: "Allah'tan kalbleri nasıl ihya ettiğini göstermesini taleb etmiştir" şeklinde te'vili vardır. "Bu talebten maksad, iman hususunda fazlaca delille kalbin itminanını aramaktır" diyen de olmuştur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in *"Şekke biz İbrahim'den daha lâyıkız"* sözüne gelince, bunun anlaşılması da selef büyükleri arasında farklı olmuştur. Bazıları zahirî mânâyı esas almış, "Ancak bu, nübüvvetten önceye aittir" demiştir. Zâhirî mânâyı esas alanlardan Taberî, "Bu şeklin şeytanın attığı vesveseden ileri geldiğini fakat hiçbir zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kalbinde istikrar bulmadığını" ifâde etmiştir.

Bu sözle, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kastı hususunda söylenenlerden bazıları: "Biz böyle bir delil görmeye Hz. İbrahim'den daha çok arzu duyuyoruz."

"Biz şüphe ve şekke düşmüyorsak, şekke düşmemeye İbrahim (aleyhisselam) daha layıktır." Yani "Şayet peygamberlere şüphe ârız olması vaki ise, ben buna öbürlerinden daha çok müstehakım. Görüyorsunuz ki bende hiçbir şüphe yok. Öyleyse bilin ki, Hz. İbrahim (aleyhisselam) hiçbir şüpheye düşmemiştir." Âlimlerimiz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözü Hz. İbrahim'e karşı tevazu maksadıyla söylediğini veya Allah'ın kendisine Hz. İbrahim'den efdal olduğunu bildirmezden önce söylemiş olabileceğini belirtirler. Nitekim Hz.

Enes'in rivayet ettiği bir hadise göre, bir kimse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e: Ey mahlukatın en hayırlısı -Ya Hayre'l-Beriyye- diye hitabta bulunur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Bu İbrahim'dir"* diye cevap verir:

Sadedinde olduğumuz hadisin vüruduyla ilgili olarak şu açıklama da yapılmıştır: "Yukarıdaki âyet-i kerime nâzil olduğu zaman Ashab (radıyallahu anhüm ecmâin)'tan bazıları: "Hz. İbrahim şüpheye düşmüş, bizim peygamberimiz böyle bir şüpheye düşmedi" derler. Bu söz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ulaşınca: "Biz şüpheye İbrahim'den daha çok müstehakız" der. Bununla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), insanlar arasında câri bir usulle maksadını ifade etmiş olmaktadır. Şöyle ki: Bir kimse, bir başkasını bir sözden korumak isteyince

"Ona ne söylemek istiyorsan bana söyle" der. Burada esâs itibariyle: "Bunu söyleme" demek istenmektedir.

"Bu hadisle, biz ümmeti hakkında caiz olan şüpheye düşme işinden, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ismetinin delâletiye, hâriç tutulmuş olmaktadır."

"Şekk olarak değerlendirdiğiniz bu şeye ben daha müstehakım, çünkü bu şekk değildir, aksine, imânî mesâilin daha da vuzuh kazanmasını talebtir."

Kaydedeceğimiz son bir yorum şöyle:

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendi kavminden mâruz kaldığı tekzib, inkâr ve peygamberliğinin reddi sadedinde reva gördükleri binbir menfi davranışlarından çektikleri sebebiyle şöyle demek istemiştir:

"İnkârcı kavmimden çektiklerimin büyüklüğü karşısında, Hz. İbrahim'in taleb ettiği gibi, ölüleri diriltme, Allah'ın beni üstün kıldığını bilmem gibi hususları taleb etmeye Hz. İbrahim (aleyhisselam)'den daha çok müstehakım, fakat bunları taleb etmiyorum."583

Hz. Lut'la İlgili Kısım

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Allah Lût (aleyhisselam)'a rahmetini bol kılsın, aslında o çok sağlam bir kal'aya sığınmıştı" sözü de bir başka âyete işâret etmektedir. Bilindiği üzere, Cenâb-ı Hakk, Lût kavmini, düştükleri iflah olmaz sapıklıkları sebebiyle cezalandırmaya karar vermiş, bu cezayı icrâ etmek üzere iki melek vazifelendirmişti. Vazifeli melekler iki insan suretinde Lût'a gelirler. Lût bunları yabandan gelmiş iki misafir olarak karşılar, vazifeli melek olduklarını bilemez. Lût'a iki yabancının indiğini gören sapıklar, bunlara tecavüz etmek üzere harekete geçerler. İşte Hz. Lût (aleyhisselam) bu sıkışık ve kritik durumda, onlara karşı koyabilecek güç sâhibi olmayı veya hiç olmazsa sığınabilecek sağlam bir kal'ayı temenni eder.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân'da anlatılan bu hâdiseye ve Hz. Lût'un temennisine telmihen: *"O, aslında çok sağlam bir kal'aya sığınmıştı"* buyurmuştur.

Hadiseyi Kur'ân'dan takip edelim:

"Vaktaki elçilerimiz Lût'a geldi. O bunlar yüzünden kaygıya düştü, bunlar yüzünden göğsü daraldı ve: "Bu çetin bir gündür" dedi. Lût'un kavmi, kendisine doğru (soluk soluğa) koşarak yanına geldi. Onlar daha evvelden (homoseksüel) kötülükleri işlemeye alışmış kimselerdi. (Lût): "Ey kavmim, dedi, işte kızlarım. Sizin için onlar daha temizdir. Artık Allah'tan korkun, beni misafirlerimin içinde küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında bir 583 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/337-339.

adam yok mu sizin?" dedi. (Kavmi): "Andolsun, senin de bildiğin gibi bizim senin kızlarınla hiçbir hak (ve alakamız) yoktur. Sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin" dediler.

(Lût: "Ah), dedi, size yetecek bir kuvvetim olsaydı, yahud sarp bir kal'aya sığınabilseydim!"

İşte bu sıkıntılı durumda, elçiler kendi gerçek hüviyetlerini tanıtarak Hz. Lût (aleyhisselam)'un imdadına yetişirler: "Ey Lût, emin ol, biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana katiyyen dokunamazlar..." (Hûd: 11/77-81).

Şârihler, Hz. Lût'la ilgili şu açıklamayı yaparlar: "Lût (aleyhisselam), tıpkı İbrahim (aleyhisselam) gibi, aslen Iraklı'dır. Hz. İbrahim'le birlikte Şam diyarına hicret etmiştir. Cenâb-ı Hak Lût'u Sodom halkına peygamber kılmıştır. Binaenaleyh Hz. Lût'un bu ahali arasında kan bağı bulunan bir kimses yoktur. Burada Lût (aleyhisselam)'un temenni ettiği güç ve sığınaktan maksadın akraba ve aşiret olduğu belirtilmiştir.

Öyle ise Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"O, aslında çok kuvvetli bir kal'aya sığınmıştı"* sözüyle, Hz. Lût (aleyhisselam)'un aşiret ve akrabaya bedel Allah'a sığındığını ifâde etmiştir.584

Hz. Yusuf'la İlgili Kısım

Başta kaydettiğimiz hadisin en son kısmında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Eğer Hz. Yusuf'un kaldığı müddetçe hapiste ben kalsaydım, dâvete icâbet ederdim"* buyurmaktadır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada da bir başka âyete telmihte bulunmaktadır: Bilindiği üzere, Hz.

Yusuf (aleyhisselam) Mısır Meliki'nin rüyasını başarılı bir şekilde tâbir edince, mükâfaten hapisten çıkarılmasına karar verilir. Hz. Yusuf bu kararı duyar duymaz hapisten çıkma cihetine gitmez, suçsuzluğunun te'yidini, yapılan ithamdan berâ-etini taleb eder ve çıkma haberini getiren elçiye: *"Efendine dön de ellerini kesen o kadınların zoru neydi, kendine sor..."* der.

Mısır Melik'i kadınları toplayıp: "Yusuf'un nefsinden kâm almak istediğiniz zaman ne haldeydiniz?" (Onu size meylettiğini hissettiniz mi, intibaınız nedir?) diye sordu. Kadınlar: "Hâşa dediler, biz onda bir fenalık görmedik." Azizin karısı da şöyle dedi: "Şimdi hak meydana çıktı, ben onun nefsinden murad almak istemiştim.

O, doğru söyleyenlerdendir, (bu işte hiçbir kabahati yoktur)."

Sarayda yapılan bu tahkikat ve tesbit edilen itiraflardan sonra Hz. Yusuf (aleyhisselam) hapisten çıkmaya karar verir. Ayet-i kerime, bu davranıştaki, Hz. Yusuf'un kasdını kendi ağzından şöyle verir:

"(Benim bu itirafı taleb etmem, Melik'in) gıyabında, kendisine hakikaten hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin hilesini mutlaka boşa çıkaracağını onun da bilmesi içindi" (Yusuf: 12/50-52).

İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Yusuf kıssasının bu sahnesine telmihte bulunarak: "Onun kaldığı müddet (yedi sene) hapiste ben kalmış olsaydım af haberi gelir gelmez, sabırsızlık eder bir an önce çıkmayı düşünürdüm, tahkikata dayalı bir berâat talebinde bulunmazdım" demek istemiştir.

Böylece Hz. Yusuf (aleyhisselam)'u kuvvetli bir sabırla tavsif etmiş olmaktadır.

Şârihlerin de belirttiği üzere, burada, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tevazu izhar buyurmaktadır. Tevâzu, büyüğün mertebesini düşürmez, bilakis artırır.585

□□65ـ وعند الترمذى قال: [قال رَ سُول اللّه # إ نَّ الكَرِيمَ ابنَ الكَرِيمِ ابن الكَرِيمَ ابن الكَرِيم

□اَءنِ الرَّ سُول

: □ ج ثُمَّ لَبِثْتُ فى السجِنِْ مَالَبِثَ ثُمَّ ج

يُوسُفُ بنُ يَعْقُوبَ بن إسحاَقَ بن إبْرَ اهِيمَ قاَلَ و

□قرأ: فلَمَّا جَاءَهُ الرَّ سُولُ قاَلَ ارْ جِعْ إلى رَ بِّكَ فاَسْألْهُ مَا باَلُ النِّسْوَةِ اللاَّتِى قطََّعْنَ ثُمَّ

‘جَبْت□ .

□رَ حْمَةُ اللّهِ عَلىَ لوُطٍ إنَّ كاَنَ ليأوِى إلى رُ كْنٍ شَدِيدٍ فمَا بعََثَ اللّهُ تعالى مِن بَعْدِهِ مِنْ نَبِيٍّ إلاَّ فى ثرَْ وَةٍ مِنْ قوَْمِهِ

قاَلَ: وَ

□□أيْدِيَهُنَّ .

.

[□بَعْدَهِ نَبِيًّا إلاَّ فى ثرَْ وَةٍ مِنْ قوَْمِهِ]

65. (505)- Tirmizî'nin bir rivayetinde Hz. Yusuf'la ilgili olarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: *"Kerim oğlu Kerim oğlu Kerim oğlu Kerim; İbrahim oğlu İshâk oğlu Yakub oğlu Yusuf'tur."*

Ve ilave etti:

"Şayet, hapiste onun yerine ben yatmış olsaydım da, sonunda bana elçi gelseydi, çıkma hususunda hemen cevap verirdim." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) arkadan şu ayeti okudu: *"Kendisine elçi gelince, "Efendine dön de ellerini kesen o kadınların zoru neydi kendisine sor" dedi.*

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devamla şunu söyledi: *"Allah Tealâ'nın rahmeti Lût'a olsun, o aslında çok sağlam bir kaleye sığınmıştı. Allah ondan sonra, her peygamberi kavminden kalabalık bir cemaat içinde gönderdi."* 586

(Şerhi için 504 numaralı hadise bakılsın).

584 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/339-340.

585 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/340-341.

586 Tirmizî, Tefsir, Yusuf: (3115); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/342.

هاللّ ِلوسر ِباَحْص ‘ُهْنَع ُ هاللّ □ **#:**

لاق **]**

ريمع نب ديبع نعو ـ**66**□ **:**

ى ِض َر ِباَّطَخلا ُنب ُرمُع َلاق□

Œ هاللّ اوُلاق ٍبِاَنْعأ َو ٍليخَن ْنِم ٌةَّنَج ُهَل َنوُكَت ْنأ ْمُك ُدَحأ ُّد َوَيأ **:** ْتَلزَن ة □

ي ا ِهِذه َن ْو َرَت َميِف

.

ى ِض َر ساَّبَع ُنبا َلاقف ُملعَن ًْوأ ُملْعَن اوُلوُق **:**لاقف ُهْنَع ُ هاللّ□

ى ِض َر ُرمُع َب ِضَغَف□

ملْعأ ُهُلوُس َر َو□**.**

هاللّ □

نبا َلاَقَف . َكَسْفَن ْرِقْحَت ًَو ْلُق ى ِخأ َنبا اَي َلاَقف□

نيِن ِمؤُملا ريمأ اَي ٌئَش اَهْنِم ِسْفَن يف :امُهْنَع□ .

لَمْعَي هِينَغ ٍلُج َر ِلَمَعِل ٍساَّبع ُنبا َلاَق ؟ٍلَمَع ُّيأ : ُرمُع َلاَق . ٍلَمَعِل ًثَم ْتب ِرُض : ٍساَّبع□

هجرخأ ُ ه

. لاَمْعأ َق َرْغأ َّتَح ى ِصاَعَمْلاِب َلِمَعَف َناَطْيَّشلا ُهل ىلاعت ُ هاللّ َثَعب َّمُ□] .

ث ىلاعت ِ هاللّ ِةَعاَطِب

. دراخبلا

66. (506)- Ubeyd İbnu Umayr anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabına sordu:

"Şu âyet kimin hakkında nâzil olmuştur? *"Sizden herhangi biri arzu eder mi ki, hurmalardan, üzümlerden kendisinin bir bahçesi olsun, altında ırmaklar aksın, orada kendisinin her çeşit meyveleri bulunsun. Fakat ona ihtiyarlık çöksün, âciz ve küçük çocukları da olsun, derken o bahçeye içinde bir ateş bulunan bir bora isabet etsin de o, yanıversin?"* (Bakara: 2/266). Cemaat:

"Allah ve Resulü daha iyi bilir" cevabını verdi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu cevaba kızdı ve:

"Biliyoruz veya bilmiyoruz" deyin dedi. Bunun üzerine İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ):

"Bu hususta içimden bir şeyler geçiyor ey müminlerin emiri" dedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona:

"Ey kardeşimin oğlu söyle onu, kendini küçük görme" dedi. İbnu Abbas: "Bu, bir iş için misal olarak verilmiştir"

deyince Hz. Ömer:

"Hangi iş için?" diye tekrar etti. İbnu Abbas da:

"Zengin bir kimsenin işi için, öyle ki bu zengin Allah'a da kulluk ve itaatini yerine getiriyordu. Sonra Allah ona şeytanı gönderdi. (Zengin onun iğvasına kapılarak günahlar işledi ve sonunda bütün (salih) amellerini batırdı."587

: [تل َزَن َنوُقِفْن ًُت ُهْنم َثِيبَخلا اوُمَّيت

و ىلاعت هلوق يف ُ ه

. نَع ُ هاللّ

67

ى ِض َر ءاربلا نعو ـ

ناكَف ِهِتَّلق

و ِهِت َرْثَك ِرْدَق ىَلَع ِهِلْخَن ْن ِم ِبتأَي ُلُج َّرلا َناَكَف ٍلْخَن َباَحْصأ ا نُك

. راَصْ ‘نا رَشْعَم اَنيِف

مُهُدَحأ َناَكَف ٌماَعَط ْمُهَل َسْيَل ِةَّفُّصلا ُلهأ َناَكو ،دجسملا يف ُهُقلَعُيَف نيِوْنِقلاو ِوْنِقلاِب ِبتأَي ُلُج َّرلا

يف ُبَغ ْرَي َنَّمِم ٌسان َناَك َو ،ُلُكأَيَف ُرْمَّتلاو ُرْسُبلا َطَقَسَف ُهاَصَعِب ُهَ َبَرَضَف َوْنِقلا َىتأ َعاَج اَذإ

وْنِقلاِب ُلُج َّرلا ِبتأَي ِرْيَخلا

: ن ِم اوُقِفْنأ اوُنمآ َنيِذَّلا اَهُّيأ اَ

ي ىلاعت ُ هاللّ َل َزنأف ُ ه

. قهِلَعُيَف َرَسَكنا ِدَق ِوْنِقلاِب َو ُفَشَحلا َو ُصيهِشلا ِهيف

إ ِهيِذ ِخآَب ْمُتْسَل َو َنوُقِفْنُت ُهْنِم َثِيبَخْلا اوُمَّميت َ َو ِض ْر ا ‘َنِم ْمُكَل اَنْج َرْخأ اهِمم َو ْمُتْبَسَك اَم ِتاَبِيَط

مَل نَطْعأ ا َم ُلْثِم ِهْيَلإ

:

بِدْهأ ْمُكَدَحأ َّنأ ْوَل َلاق ،ٌديِمَح ٌّيِنَغ َ هاللّ َّنأ اوُمَلْعا َو ِهيِف اوُض ِمْغُت ْنأ

بذمرتلا هجرخأ

. هَدْنِع ام]

: لاق

. ءا□

جِلاَصِب اَنُدَحأ بِتأَي َكِلذ َدْعَب أَّنُكَف□

يَح َو ِضاَمْغإِ نَلَع ًّإ ُهْذُخأَي□

بون هيف نوكي دقو ،هوحنو فشحلاك رمتلا نم ئدر عون ص .

« يشلا .

» هححصو

67. (507)- Berâ (radıyallahu anh): *"İğrenmeden alamayacağınız pis şeyleri vermeye kalkmayın.."* (Bakara: 2/267) meâlindeki âyet biz ensarlar hakkında indi" dedi ve anlattı: "Biz hurma yetiştiren kimselerdik. Herkes, hurmasından az veya çok oluşuna göre tasadduk ederdi. Bu cümleden olarak, kişi bir iki hurma salkımı getirir onu mescide asardı. Mescidde kalan Ehl-i Suffa'nın yiyeceği yoktu. Bunlardan biri acıktığı zaman, salkıma gelir, sopasıyla vurur, ondan bir miktar hurma düşürür ve yerdi. Hayrı düşünmeyenlerden bâzıları, içerisinde kalitesiz hurmaların çokça bulunduğu salkımlardan, bazıları kırık adi salkımlardan getirip asıyordu. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk şu âyeti indirdi:

"Ey iman edenler: Kazandıklarınızın temizlerinden ve size yerden çıkardıklarımızdan sarfedin; iğrenmeden alamıyacağınız pis şeyleri vermeye kalkmayın. Allah'ın müstağni ve övülmeye layık olduğunu bilin."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âyeti şöyle açıkladılar:

***"Sizden biri, sadaka olarak verdiği şeyin benzeri, kendisine verildiği takdirde onu istemeye istemeye, utanarak alacağı şeyden almamasına dikkat etsin."* İbnu Abbâs der ki:**

587 Buhârî, Tefsir, Bakara: 47; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/342.

"Bundan sonra hepimiz, sahib olduğumuz şeylerin iyilerinden verir olduk."588

AÇIKLAMA:

Bidâyette Müslümanlar, sadaka verirken, câiz olduğu kanaatiyle, kalitesiz, çürük-çarık adi şeylerden de veriyorlardı. Yukarıdaki rivâyet, Ashâb-ı Suffe'nin ihtiyacını görmek üzere Mescid-i Nebevi'ye asılan hurma salkımlarıyla ilgili bir durumu aksettirmektedir. Anlaşıldığı üzere, bazı kimseler, meyveleri günsüz, çürük, adi olan salkımlardan da asmaktadırlar. Ayet-i kerime bu davranışı yasaklamakta, bize verildiği takdirde hoşumuza gitmeyecek şeyleri vermememizi emretmektedir. Bazı âlimler, bunu, "zekât" olarak verilecek malda aranması gereken vasıf olarak anlamışlardır. Ancak çoğunluk, bunu zekatla kayıtlamamış, sadaka, hediye, bağış her çeşit verilen şeye şâmil olduğunu belirtmiştir.589

مَدآ نبِاب ًةَّمَل ِناَطْيَّشل َّنإِ :# هاللّ لوُسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□□

68□

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

رْيَخلاِب ُداعيإِف :ِكلَملا ُةَّمَل اَّمأ َو ،هقَ□

حْلاِب ُبيِذْكَت َو هِرَّشلاِب ُداعيإِف :

□

ناَطْيَّشلا ُةَّمَل اَّمأف ة□

مَل ِكلَمْلِل َو□□ .

دَج َو ْنَم َو ،بلاعت ُ هاللّدَمْحَيْلَف بلاعت ِ هاللّ َنِم ُهَّنأ ْمَلْعَيْلَف اًئْيَش َكِلذ ْنِم َدَج َو ْنَمَف□

هقحلاِب ُقيِدصَت َو□.

[.

ا

Œ

ةي ءاَشْحَفلاِب ْمُك ُرُمأَي َو َرْقَفلا ُمُكُدِعَي ُناَطْيشلا :أ َرق َّمث

‘ناَطْيَّشلا َنِم ِ هللاِب ْذ هوَعَتيلَف ى َرْخ ا□ .

بذمرتلا هجرخأ .

68. (508)- İlbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Şeytan da, melek de insanoğluna sokularak onun kalbine birtakım şeyler atarlar. Şeytanın işi kötülüğe çağırmak, sonu fena ve zararlı olan şeylere teşvik etmek ve hakkı yalanlamak, haktan uzaklaştırmaktır. Meleğin işi hak ve hayra, iyiliğe çağırmak ve kötülükten uzaklaştırmaktır. Kim içinde hakka, hayıra, iyiliğe çağıran bir ses duyarsa bilsin ki bu Allah'tandır ve hemen Allahu Teala'ya hamdetsin. Kim de içinde şerr ve inkâra çağıran bir fısıltı duyarsa ondan uzaklaşsın ve hemen şeytandan Allah'a sığınsın."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sözlerine şu meâldeki âyeti ekledi:

***"Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur, size cimriliği emreder.."* (Bakara: 2/268).590**

AÇIKLAMA:

Hadis, "İnsanda, şeytan ve melek için birer "lemme" vardır..." der. Lemme ise inme, yaklaşma, değme manasına gelir. Türkçe kitaplarda bazan rastlanan "insan kalbinde bir lümme-i şeytaniye vardır" şeklinde ifade yukarıda sunduğumuz mânanın bir başka şekli olmaktadır. Bu tarz bir ifade okuyucuyu kalbte, şeytana mahsus maddî bir cihaz, bir pencere aramaya sevkederse yanıltıcı olabilir.

Hadis, şeytan ve meleğe verilen bir kapasiteden, insan ruhuna nüfuz ederek, telkinlerde bulunma kapasitesinden haber vermektedir. Bu kapasite "yaklaşma, değme, inme" mânalarını taşıyan "Lemme" ile ifade edilmiştir, mahiyeti meçhuldür.

Hadis, kötü hislere kapıldıkça ondan kaçıp, Allah'a sığınmanın gereğini irşad buyurduğu gibi, iyi fikirlerin de melek vasıtasıyla Allah'ın bir ilhâmı olduğunu, ona uyulduğu takdirde sonunun hayırlı olacağını, öyle ise bu hususta gayret gerektiğini de irşâd etmektedir.

Nail olduğumuz hayırlar ve muvaffakiyetler karşısında fahre, gurura düşmeye hakkımızın olmadığı, aksine şükür vazifemizin arttığı hususu hadisin verdiği bir başka ders olmaktadır.591

] يف اَم اوُدبُت ْنإ

ى و

لاعت ِهِلوق يف امُهْنَع ُ هالّل :

ا‘ ناورم نعو ـ**69**

ى ِض َر رمع نبا نع رفص

ريِدَق ٍئَش هِلُك ىَلَع ُ هاللّو ُءاَشَي ْنَم ُبِهذَعُي َو ُءاَشَي ْنَمِل ُرِفْغَيَف ُ هاللّ ِهِب ْمُكْبِساَحُي ُهوُفْخُت ْوأ ْم ُكِسُفْنأ

. ا هجرخأ يراخبلا

.] ةي لاتب هدعبŒاهتَخَسَن ا

69. (509)- Mervân el-Esfar'ın anlattığına göre, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): *"..İçinizdekini açıklasanız da gizleseniz de Allah sizi onunla hesaba çeker ve dilediğini bağışlar, dilediğine azâb eder, Allah her şeye kâdirdir."* (Bakara: 2/284) ayetinin müteakip ayet tarafından neshedildiğini söylemiştir."592

588 Hadisi, Tirmizî rivayet eder ve sahih olduğunu belirtir (Tefsir: (2990). Hadisi İbnu Mâce, Zekat'ın: 19, (1822) babında kaydeder. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/343.

589 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/343-344.

590 Tirmizî, Tefsîr: (2991); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/344.

591 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/344-345.

AÇIKLAMA:

Hadis, 510 numaralı hadisle açıklığa kavuşacaktır.593

ةي اشتَدَّ ذلكَ علَى الصحَّابَةŒ .

ا هاللّ ِهِب ْمُكْبِساَحُي ُهوُفْخُت ْوأ ْمُكِسُفنأ يف اَم اوُدْبُت نإو ى

لاعت ُهلوق َلزَن اَّم] ل :لاق ُهْنَع ُ هاللّ :

71

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ

هاللّ َلوُسر اى ا

وُلاَق َو ِبَك ُّرلا ىَلَع اوُك َرَب َو # ِ هاللّ ُلوُس َر ا َوَتأف مُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر :

كْيَلَع ىلاعت ُ هاللّ َل َزنأ ْدقو ؛ةَقَّدَّصلاو ،داَه ِجلا َو ،َماَيه ِصلاو ،َةَصلا : ُقيطُن اَم ِلاَمْع ا‘ َنِم انفِهلُك

:

مُكِلْبَق ْن ِم ِنْيَباَتِكلا ُلهأ َلاَق امَك اوُل ق

و َت ْنأ َنوُديرُتأ :# ِ هاللّ ُلوسر َلاقف ا

. هُقيطُن ام ةي ا

Œ هِذه

تَّلَد َو ُم ْوَقْلا اهأ َرَتْقا اَملف

. ري ِصَمْلا َكْيَلإو اَنَّب َر َكَنا َرْفُغ اَنْعَطأ َو اَنِعَمَس اوُلوُق ْلَب ؟اَنْيَصَع َو اَنِعَمَس

َنماَ ٌّلُك َنوُنِمؤُمْلا َو ِهِب َر ْنِم ِهْيَلإِ َل ِزنُأ اَمِب ُلوُس َّرلا َنمآ :اه ِرَثأ يف ىلاعت ُ هاللّ َلزنأ ْمُهُتَنِسلأ اَهِب

كْيَلإِ َو اَنَّب َر َكَنا َرْفُغ اَنْعَطأ َو اَنِعَمَس اوُلاَق َو ِهِلس ُر ْنِم ٍدَحأ َنْيَب ُق ِهرَفُن َ ِهِلُس ُرو ِهِبُتُك َو ِهِتَكِئٍَم َو ِ هللاِب

اهيَلَع َو ْتَبَسَك اَم اَهَل اَهَعْس ُو َّإ ًاسفَن ُ هاللّ ُفهِلَكُي

ل َزناأف ل:

ى اعت ُ هاللّ اهَخَسَن َكِلذ اولَعف املف

. ري ِصَمْلا

هَتلَمَح امَك ًارصإ اَنْيَلَع ِلْمحَت ًَو اَنَّب َر : ْمَعَن َلاق ا

نأَطْخأ ْوأ انيِسَن ْنإ انْذِخاَؤُتَ اَنَّب َر ْتَبَسَتْكا ام□ .

: اَنَل ْرِفغاو اًَّنَع ُفعا

و معَن لاَق

: □ هِب اَنَل َةَقاط َاَم اَنْلِمحَت ًَو اَنَّب□.

ر معن َلاَق ا

نِلْبَق ْن ِم َنيِذَّلا ىَلَع□ .

ملسم هجرخأ م .

عن َلاق] .

نيرِفاَكلا ِم ْوَقلا ىلَع اَنرُصناف اَنوَم َتنأ اَنْمَح ْراو□ .

70. (510)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cenâb-ı Hakk'ın şu mealdeki sözü nazil olunca:

***"İçinizdekini açıklasanız da gizleseniz de Allah sizi onunla hesâba çeker ve dilediğini bağışlar, dilediğine azâb eder..."* (Bakara: 2/284) bu ihbar Sahabe (radıyallahu anhümâ)'ye çok ağır geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldiler, diz çöküp oturdular ve dediler ki:**

"Ey Allah'ın elçisi, bize yapabileceğimiz işler emredildi: Namaz, oruç, cihâd ve sadaka, bunları yapıyoruz. Ama Cenâb-ı Hakk sana şu âyeti inzal buyurdu. Onu yerine getirmemiz mümkün değil." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara:

"Yani sizler de sizden önceki Yahudi ve Hıristiyanlar gibi "dinledik ama itaat etmiyoruz" mu demek istiyorsunuz? Hayır öyle değil şöyle deyin: "İşittik itaat ettik. Ey Rabbimiz affını dileriz, dönüş Sana'dır."

Cemaat bunu okuyup, dilleri ona alışınca, bir müddet sonra Cenâb-ı Hakk şu vahyi inzâl buyurdu:

***"Peygamber ve inananlar O'na Rabbi'nden indirilene inandı. Hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı. "Peygamberleri arasında hiçbirini ayırdetmeyiz, işittik, itaat ettik, Rabbimiz! Affını dileriz, dönüş sanadır" dediler"* (Bakara: 2/285).**

Ashab bunu yapınca Allah, önceki âyeti neshetti ve şu âyeti inzal buyurdu:

"Allah kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükler; kazandığı iyilik lehine, ettiği kötülük de aleyhinedir.

Rabbimiz! Eğer unutacak veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. (Resûlulah bu duayı yapınca Allah Teâla hazretleri: Pekala, yaptım buyurmuştur). *Rabbimiz bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme!*

(Allah Teâla hazretleri: Pekiyi buyurmuştur). *Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmiyeceği şeyi taşıtma* (Rabb Teâla hazretleri: Pekiyi dedi). *Bizi affet, bizi bağışla, bize acı. Sen Mevlâmızsın, kâfirlere karşı bize yardım et* (Rabb Teâla buna da Pekiyi demiştir).594

AÇIKLAMA:

Hadis metninde görüldüğü üzere, insanların, içlerinden geçecek olan ve telâffuzla "söz"e, amelle "fiil"e dönüşmemiş bulunan gizli duygu ve düşüncelerden de hesâba çekileceklerini ifâde eden *"Siz gönüllerinizdekini açsanız da gizleseniz de Allah onunla sizi hesâba çeker, sonra dilediğini af, dilediğine azab eder"* (Bakara: 2/284) mealindeki âyet nâzil olunca bu Ashab arasında büyük bir korku ve endişe uyandırır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müracaatla kaygularını dile getirirler. Başka rivayetlerde geldiği üzere: "Ey Allah'ın Resûlü, şimdiye kadar bize, bu kadar şiddetli bir vahiy gelmedi, buna gücümüz yetmeyecek" derler ve ilâve ederler: "Herkesin içinden öyle şeyler geçer ki dünyaları verseler bunların kalbinde bulunmasını arzu etmez"

derler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Sizden evvelki Ehl-i Kitap gibi: "İşittik ve isyân ettik" mi demek istiyorsunuz? İşittik, itaat ettik, Rabbimiz affına sığınıyoruz, dönüşümüz sanadır, deyin!"* buyurur. Ashâb, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tavsiyesine uyar, bu duayı okumaya devam ederler.

592 Buhârî, Tefsir, Bakara: 54, 55: İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/345.

593 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/345.

594 Müslim, İman: 199, (125); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/346-347.

Bir yıl kadar geçince, amene'r-Resûl âyeti nâzil olur. Ashab istiğfar ve ilticaya, tazarru ve niyâza devam eder.

Onların bu davranışına mükâfaat olarak bir müddet sonra da La yükellifullahu nefsen illâ vus'ahâ, yâni "Allah hiç kimseye güç yetiremiyeceği teklifde bulunmaz" diye başlayan ayet gelir.

Bu ayetle insanın ihtiyarı olmadan içinden geçen hatırâttan bile hesâba çekileceğini beyan eden önceki âyetin neshedildiği öğrenilmiş olur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: *"Allah ümmetimin gönlünden geçirdiklerini fiile çıkarmadıkça yahut söylemedikçe af buyurmuştur"* demiştir.

Bu müjde mü'minler arasında büyük bir ferahlanmaya sebep olur.

Mezkûr âyetle ilgili açıklanması gereken bir-iki nokta var.

1- Ashab'ın korktuğu önceki âyetin nesh'i meselesi. Nesh, sonradan gelen bir vahiyle, önce gelen vahyin hükmünün iptal edilmesi mânasına gelir.

Sonradan gelen âyet: *"Allah, hiç kimseye güç yetiremiyeceği teklifte bulunmaz"* demekle, daha önceki âyetle ifâde edilen, insanın ihtiyarı olmaksızın ve hatta fiile geçirmediği hatırât-ı kalbiyesinden bile hesaba çekilme hükmünü neshetmiş olmaktadır.

Bazı âlimler, "Bu ayet ihbar mâhiyetindedir, nesh ahkâmda olur, ihbarda değil, binâenaleyh burada nesh mevzubahis olamaz, ayet muhkemdir" demiştir. Ancak: "Bu âyet habere müteallik olsa bile hüküm de taşımaktadır, öyleyse nesh câizdir, nesh kabul etmeyen haberler hiçbir hüküm ihtiva etmeyen mâziye ait haberlerdir" denilerek cevap verilmiştir.

Bu münâkaşada âyetin neshedildiğini söyleyen İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a nisbet edilen bir başka te'vili kaydetmede fayda var. Buna göre, önceki âyet neshedilmemiştir. Lâkin Allah Teâla kıyâmet gününde kullarını haşrettiği zaman "Ben size meleklerimin vâkıf olamadığı gönül sırlarınızı haber vereceğim" diyecek.

Mü'minlerin sırlarını söyledikten sonra onları affedecek, şüphecilere ise, yaptıkları tekziblerini haber verecektir.

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): *"İşte "Allah dilediğini af, dilediğine de azab eder"* ayet-i kerimesinin mânası budur" demiştir. Şu halde, neshedildiği söylenen âyeti böyle anlamak gerekecektir. Allah kalbimizin hâtıratını bile kaydetmektedir, kıyamet günü, onlarla mü'minleri bir lütûf ve kerem olarak muâheze etmeyecek, azablandırmayacak bile olsa ortaya çıkaracak, bildiğini, kaydettiğini gösterecektir.

Mâzirî ve Kadı İyaz gibi bazı alimlerin, bu duruma nesh denilip denilemiyeceği hususundaki bazı mütâlaa ve münâkaşaları burada yer verilmesi gerekmiyen tâli hususlardır.

2- Ayette geçen peygamberler arasında ayırım yapmama keyfiyetinden maksad: Hiçbirini inkâr etmeksizin bütün peygamberlere inanmak, saygı ve tâzimi haklarında eksik etmemek demektir. Zamanı, geldiği milleti, kullandığı dili sebebiyle peygamberler arasında tefrik yapmak mü'minlik edebine yakışmaz.

3- Teklif tâkata göredir: Allah hiç kimseye gücünü aşan teklifte bulunmaz. Nitekim bir başka âyette: *"Allah size kolaylık ister zorluk istemez"* (Bakara: 2/185) buyurulmuştur. Nitekim farzlar insanların kolaylıkla yapabileceği şeylerdir. Beş vakit namaz dışında pek çok şey yapılabilir. Zekat, hac, oruç gibi farzlarda, kişilerin güçleri gözönünde tutulmuştur. Malı olmayanlar zekatla mükellef değildir, sıhhati, parası olmayanlara hac farz değildir.

Oruç da mutlak bir farz değildir, durumuna göre istisna edilenler, kefaretle yerine getirmesine ruhsat verilenler mevcuttur.

Emr-i bi'l-ma'ruf, cihad, kesb-i ilim gibi bütün evâmirde "kişinin gücü ve şartları" esas alınmış, sorumluluklar buna göre tesbit edilmiştir.

4- Ayette ifâde edilen mühim bir kolaylık, hata ve nisyanların affıdır. Kişi, hatâen yani kasıdsız olarak yaptığı, veya unutarak yapmadığı şeylerden sorumlu değilir. Cenab-ı Hakk, bu durumlarda kulun tevbe ve istiğfara koşmasını irşad etmek için, buradaki mağfiretini, dua şeklinde teşrî etmiştir. Yani doğrudan: "Allah unutarak yapmadıklarınız veya hayır yapmak isterken hatâen işlediğiniz şerleri affetmiştir" denmiyor, kulun duası tarzında: *"Ey Rabbimiz unutur veya hata edersek bizi hesâba çekme!"* buyrulmuştur. Öyle ise kul unutunca veya hata yapınca Cenâb-ı Hakk'ın dergahına koşacak, duasıyla, istiğfarıyla, tevbeleriyle Rabbinin af, rahmet ve mağfiret kapısını çalacaktır.

Şurası da bilinmelidir. Hata ve unutmalar iki çeşittir: Birinde sahibi mâzurken, diğerinde değildir. Meselâ bir kimse elbisesinde bir pislik görse hemen temizlemesi gerekir. İzâlesini sonraya bırakır ve arkadan da unutursa kirli elbise ile namaz kılmakta mâzur olmaz. Ama görmemiş olsaydı mâzur sayılacaktı. Keza, avcı, yanlışlıkla insanı da vurabileceğini hesaba katıp gereken ihtiyatî tedbire başvurmadan avlansa ve bir insanı vursa mazur sayılmaz. Keza bir hâfız ezberlediği Kur'ân'ı, âlim öğrendiği ilmi, tilâvet ve müzâkere suretiyle taze ve canlı tutmaz da unutursa mâzur sayılmaz. Nitekim, daha önce geçtiği üzere, Kur'ân'dan ezberlediğini unutanlara Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şiddetli terhiblerde bulunmuştur.

Dolayısıyla, hatâen içilen zehirin müessir olacağı nasıl kesin ise, hatâen yapılan günah fiillerin de zararlı olacağını düşünerek hem çokca dikkat ve titizliği elden bırakmamak hem de nisyan ve hatalardan sonra tevbe-istiğfarı çok yapmak gerekir.

5- Öncekilere yükletilen ağır yükten istiâze de âyetin mühim bir hükmü olmaktadır. Ayette geçen ısr, altındakini kımıldatmayıp yerinde tutan ağır yük ve bağ manasına gelir. Ayetten, eski milletlere, hatalarına mukabil, daha dünya hayatında iken pek ağır yüklerin vurulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim başka bir ayette Yahudiler kastedilerek: *"...Onların ağır yüklerini, sırtlarında olan zincirleri indiriyor..."* (A'raf: 7/157) buyrulmuştur.

Önceki milletlerin sırtındaki zincir ve ağır yükten murad, zor, meşakkatli tekliflerdir. Müfessirler, rivayetlere

dayanarak şu örnekleri kaydederler: Yahudiler günde elli vakit namaz kılmak, mallarının dörtte birini vergi vermek, suç işleyen uzvu, pislik bulaşan elbiseyi kesmek, vatanlarından çıkarılmak, birçok suçları sebebiyle hemen idam edilmek, tevbe için intiharla mükellef tutulmak, işledikleri suçları sebebiyle anında cezalanmak, hataları vâkî olunca, helâl olan yiyeceklerden bir kısmının haram edilmesi gibi hükümlerle karşı karşıya idiler.

Bunlar ümmet-i Muhammed'den kaldırılmıştır.

Buharî şârihi Aynî, *"Bize gücümüzün yetmeyeceği şeyi yükleme"* ayetinin mânası yedi farklı şekilde anlaşılmıştır der ve kaydeder:

1- Ya Rabbi! Bize, tâkat getiremeyeceğimiz meşakkatli emirlerde bulunma.

2- Bize azab verme.

3- Bizi içimizden geçen vesveseler sebebiyle cezalandırıp azap etme.

4- Bize kuvvetli şehvet verme, çünkü bu, ateşe gitmemize sebep olur.

5- Bize, tâkat getiremeyeceğimiz aşk ve muhabbet yükleme.

6- Bizi düşmanların şamatasından koru.

7- Bizi tefrikaya düşürme. Âyetin sonunda: "Bize mağfiret et, ayıplarımızı ilahî ilminde gizle, ört, ortaya çıkararak bizi mahçup eyleme, Rabbimiz bize rahmetinle in'am et, günah işlemeyelim, Sen bizim Mevlamızsın, bütün işlerimizin sahibi sensin, kâfirlere karşı bize yardımcı ol, maddî ve mânevî kurtuluşumuzda, ilâyı kelimetullah vazifesinin ifasında nusret ve yardımını esirgeme" diye dua edilmektedir.

Bir kısım âlimler, bu son âyetin mü'minlere dua öğrettiğini binaenaleyh, her mü'minin bunu ezberleyerek dua makamında okuması gerektiğini söylemiştir.595

[اَم بِتَّمُأ ْنَع َز َواَجَت نَلاعت َ هاللّ َّنإ

لاق # ِ هاللّ َلوسر َّنأ ُهْنَع ُ هاللّ:

71

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ

ةسمخلا هجرخأ ا.

ُوملكَتَي ْوأ ِهِب اوُلَمْعَي ْمَل اَم اَهَسُفْنأ ِهِب ْتَثَّدَح] .

71. (511)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

***"Allah Teâla, ümmetim, içinden geçen fena şeylerle amel etmedikçe veya onu konuşmadıkça o şey yüzünden ümmetimi hesâba çekmeyecektir."* 596**

AL-İ İMRÂN SURESİYLE İLGİLİ TEFSİRLER

هْنِم َباَتِكْلا َكْيَلَع َلزنأ يِذَّلا َوُه # ِ هاللّ ُلوُسر ًَت]ت

لاق اهْنَع ُ هاللّ :

1

ى ِض َر ةشئاع نع -

نيِذَّلا ُمُتيأ َر اَذإَف َلاَق

بَاْبَل ا‘ اوُلوأ ّاِ إ ُرَّكَّذَي اَم َو بلاِ ّتأ َرَق َو ؛ِباَتِكْلا ُّمُأ َّنُه ّتاَمَكْحُم ّتاَيآ.

. بئاسنلا ه إ ةسمخلا هجرخأ .

مُهو ُرَذْحاف نَلاعت ُ هاللّ ُمُهاَّمَس َنيِذَّلا َكِئلوأَف ُهْنِم َهَباَشَت اَم َنوُعِبهتَي]

1. (512)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu mealdeki âyeti okudu:

"(Habibim) Sana Kitab'ı indiren O'dur. Ondan bir kısım âyetler muhkemdir ki bunlar Kitab'ın anası (temeli)dir.

Diğer bir kısmı da müteşâbihlerdir. İşte kalblerinde eğrilik bulunanlar sırf fitne aramak (ötekini berikini saptırmak) ve (kendi arzularına göre) onun te'vîline yeltenmek için onun müteşâbih olanına tâbi olurlar. Halbuki onun te'vîlini Allah'dan başkası bilmez, ilimde yüksek gayeye erenler ise; "Biz ona inandık, hepsi Rabbimiz katındadır" derler. (Bunları) salim akıllılardan başkası iyice düşünmez."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayetin okunmasını tamamlayınca bana şunu söyledi: "Kur'an'ın müteşâbih ayetlerine tâbi olanları gördüğünüz vakit bilin ki onlar Allah'ın âyette haber verdiği kimselerdir, onlardan sakının." Buhârî, Tefsir, Âl-i İmrân 1; Müslim, İlim 1, (2665); Tirmizî, Tefsir, Âl-i İmrân (2996); Ebû Dâvud, Sünne 2, (4598).597

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından tefsir

edilen âyet, Kur'ân-ı Kerîm'deki âyetlerin iki kısım olduğunu belirtiyor:

1- Muhkem âyetler: Bunlar mânâları izâh gerektirmeyecek kadar açık ve kesin olan ayetlerdir. Bu çeşit âyetlere

"nas" da denmektedir.

2- Müteşâbih âyetler: Bunlar muhkemin zıddıdır. Usul-i Fıkıh'a göre, bunlardan ne kastedildiğini ümmet bilemez. Bunlar iki çeşittir:

595 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/347-350.

596 Buhârî, Eyman Ve'n-Nüzûr: 15, Itk: 6, Talak: 11; Müslim, İmân: 201, (127); Ebû Dâvud, Talak: 15, (2209); Nesâî, Talâk: 22 (6, 156); Tirmizî, Talak: 8, (1183); İbnu Mâce, Talâk: 14, (2540); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/351.

597 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/351.

a) Bazı surelerin başında yer alan huruf-u mukatta'a denilen ve hiçbir mâna anlaşılmayan lâfızlar: "Elif-Lâm-Mim, Tâ-Hâ, Yâ-Sîn gibi.

b) Manası akla ve iman esaslarına aykırı olduğu için, ifâde ettiği lafzî mâna kabul edilemeyen âyetler: "Tâ-Ha suresinin beşinci ayetindeki " *Rahman arşı istiva etmiştir"* ayeti ile Fetih suresinin onuncu âyetinde geçen

"Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir" ayeti gibi.

Birinci âyeti lafzî mânasıyla alınca Allah'a cisim ve mekân izâfe edilmiş olmaktadır. Halbuki Allah cisimden, mekândan münezzehtir. İkinci ayete göre de Allah'a "el" nisbet edildiği için Allah'ı insana benzetmek gerekecektir. Halbuki Allah'ın hiçbir benzeri yoktur.

Müteşâbih âyetler hususunda iki görüş var:

1- Selef âlimlerinin görüşü: Bunlar müteşâbihleri te'vil etmek istemezler, yukarıdaki âyete dayanarak: "Onların mâhiyetini

Allah bilir" derler.

2- Müteahhir ulema ise bu âyetleri te'vil ederler, âyette kastedilen işârî mânayı ararlar. Bunlar müteşâbihleri akla ve şeriatın zâhirine uygun şekilde te'vîl etmenin cevazına ve hatta gereğine hükmederler. Buna göre "istiva"dan maksad, hükümranlık, hâkimiyettir. Rahmân'ın arşı istivası, Cenâb-ı Hakk'ın ilim ve kudretiyle kainatı kuşatan Arş-ı Âzam'a hükmetmesi, tasarrufu altına alması demektir. Keza "Allah'ın eli"nden maksad da Allah'ın kudretidir.598

□دجأ بِهنإ :امُهْنَع ُ هاللّ

ل□ ‘

□ى ِض َر ٍساَّبع ِنْب

□ج َر َلاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2□

□ى ِض َر ريبُج نب ديعس نعو ـ

□ □نوُلَءاسَتَي ًَو ٍذِئَم ْوَي ْمُهَنْيَب َباَسْنأ ًَف :َلاق ؟ِبه ام َو َلاق ؛َّنَلَع ُفِلَتْخَت َءايْشأ ِنآَرُقْلا
يف

: □ □□ اَنِهب َر ِ هاللو اوُلاَق :َلاَق َو ؛ًاثيدَح َ هاللّ َنومُتْكَي

و َلاَق َو ،َنوُلَءاَسَتَي ِضْعَب يَلَع ْمُهُضْعَب َلَبقأَف :َلاَق َو

ا

. □ة، يفو ِزاَّنلا ِتاَع ِماَّسلا ِأ ُءاَّمَسلا اَهاَنَب ِلإ ْوَق ِهِل َحَدا ه Œ

ي ا ِهذه يف اوُمَتك ْدَقَف َنيك ِرْشُم اَّنُك اَم

□نوُلَعْجَت َو ِنْيَم ْوَي يف َض ْر ‘ا َقَلَخ ِبذَّلِاب َنو ُرُفْكَتَل ْمُكَّنِئأ :َلاَق َّمُث ؛ِض ْر ا ‘ ِقْلَخ َلْبَق
ِءاَمَّسلا َقْلَخ

□ ا ِةي َقْلَخ ‘ا ْر ِض َلْبَق ِقْلَخ ِءاَمَّسلا ؛لاَقو :َ نَاك َو هاللّ

Œ □هَل ُأَنْدَادا ًلإ ْوَق ِهِل َطاَعِئيِن َفَذَكَر يف هِذه

□ى. َلاق ْنبا

□

ضَم َّتُم َناك ُهَّنأَكَف . اريصَب اًعيِمَس ُ هاللّ َناَك َو ؛اًميكَح اًزيزَع ُ هاللّ َناَك َو ؛اًميح َر□
اًروُفَغ

' يف ْنَم َقِعَصَف ِروُّصلا يف ُخَفْنُي َنل

و ا ِةَخْفَّنلا يف ْمُهَنْيَب َباَسْنأ ًَف امُهَنَع ُ هاللّ

□□ ب

□ى ِض َر ِسا َع

يف َّمُث ؛نوُلَءاَسَتي ًَو َكِلَذ َدْنِع ْمُهَنْيَب َباَسْنأ ًَف ُ هاللّ َءاَش ْنَم َّإ ِض ر ا' يف ْنَم َو ِتاَوَمَّسلا

□ : نيِك ِرْشُم َّأنُك اَم اَنِهب َر ِ هاللّ

و َنلاعت ُهُل ْوَق اَّمأ َو ؛نوُلَءاَسَتي ٍضْعَب َنَلع ْمُهُضْعَب َل َبْقأ : ِةَيِناَّثلا ِةَخْفَّنلا

ا ْوَلاَعَت َنوُك ِرْشُمْلا ُلوُقَيَف

□َو ًَيْتُمْوَن هاللّ َ اثيِدَح اًَف َّنإ هاللّ َ نلاعت يِفْغَي ُرِف ' اِ له "ًخ ِص ُدْنُوُبَهُم.

□□نأ َف ِرُع َكِلَذ َدْنِعَف ِمِهلاَمْعِأب ْمُهِح ِراَوَج ُقِلْطَنَتَف ْمِهِها َوْفأ َنلَع ُ هاللّ ُمِتْخَيَف

نيِك ِرْش ُم َّأنُك اَم ُلوُقَن□ .

□□هَدْنِع : ُ ر ُبَّما ُوَي ُدَّلا َنيِذ ُرَفَك او َلْوُناَك اوُمِلْسُم ؛نيِ َو َقْلَخ' ا ر ْ ض َ يف ْوَي ْمِيَن ِ ُتم
ََو ؛اًثيدَح ُمْتُكَي َ هاللّ

□اِلب اَّمسلا ِءَفَسَّو اُهَّن َسَبع َسَماَوَت يف ْوَي ْمِيَن آَخر يِن ، ثَّم اَدَح ' ا ر ْ ض َ : ْنأ اَهَطَسَب
ى َوَتْسا

□اَم َو َمأ اَهُمْنَيِب يف ْوَي ْمِين Œ

ك ا َو َراَجْش ا' َو َلاَب ِجلا اَهيِف َقَلَخ َو ،َبَع ْرَمْلا َو َءاَمْلا اَهْنِم َج َرْخأو

□ ةَعَب ْرأ يف ٍءَْش ِنم اَهيِف اَم َو ُض ر ا' ِتَقِلُخَف ا

. □آَخر يِن ؛ َفَذَكلِ ُهُل ْوَق َنلاعت : َو' ا ر ْ ض َ دْعَب َكِلذ َدَحاَه

: □وقولُه َزَّو َجَل : َو َناَك هاللّ ُ اًروُفَغ ًر ِح يِما ؛ َّمَس َنَفَسُه ِبذَلِك

. □أَيَّامِ َو َخلْقِ ِتاَوَمَّسلا يف ْوَي ْمِين

□□ □د َو َ يَحْكَ ف

. ْنأ َمَل َيَز ل َو ًَيَز اَل َكِلَذَك ، َو َّنإ هاللّ َ نلاعت َمَل ْيِر د ْشَيَئا ًإِّا َصاَب ِهِب ِلاَّذي ْرَأ ا

. أخرجه البخاري .

هلَج َو هزع ِ هاللّ ِدْنِع ْنِم ٌُك ْنإف ُنآرُقْلا َكْيلَع ُفِلَتْخَي]

2. (513)- Said İbnu Cübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Bir adam gelerek, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a "Ben Kur'ân'da bazı âyetler görüyorum onlar bana aralarında ihtilaflı geliyor" dedi. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ):

"Nelermiş onlar?" diye sorunca adam şu ayetleri okudu:

***"Sûr'a üflendiği zaman, aralarında o gün (böbürlenecekleri) soyları sopları olmadığı gibi, (birbirlerinin halini) de soramazlar"* (Mü'minun: 23/101). Halbuki şu ayet de var: *"Birbirlerine dönüp soruşurlar"* (Saffat: 38/27).**

Bir âyette şöyle denir: *"O gün inkâr edip peygambere baş kaldırmış olanlar, yerle bir olmayı ne kadar isterler ve Allah'tan bir söz gizleyemezler"* (Nisa: 4/42). Halbuki şu âyet var: *"Sonra, Rabbimiz Allah'a and olsun ki bizler puta tapanlar değildik, demekten başka çâre bulamazlar"* (En'âm: 6/23).

598 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/351-352.

Nâzi'ât suresinde: *"Ey inkârcılar! Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü yaratmak mı? Ki onu Allah bina edip yükseltmiş ve ona şekil vermiştir. Gecesini karanlık yapmış, gündüzünü aydınlatmıştır. Ardından yeri düzenlemiştir"* (Nâzi'ât: 79/27-30) buyuruyor.

Burada göğün yaratılışı yerin yaratılışından öncedir. Halbuki şu âyette yerin yaratılışı göğün yaratılışından öncedir: *"Ey Muhammed onlara de ki: "Siz yeri iki günde yaratanı mı inkâr ediyor ve O'na eşler koşuyorsunuz!*

***O âlemlerin Rabbi'dir. O yeryüzüne sâbit dağlar yerleştirdi, onu bereketli kıldı. Arayanlar için yeryüzünde gıdalarını normal olarak dört gün (dört mevsim) içinde yetiştirmesi kanununu koydu. Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi. Ona ve yeryüzüne "İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin" dedi, ikisi de: "İsteyerek geldik" dediler."* (Fussilet: 41/9-11).**

Kur'ân'da: *"Allah affedici, merhametli oldu", "Allah aziz ve hakim oldu", "Allah işitici ve görücü oldu"*

denmektedir. Sanki, Allah eskiden böyle olmuş bitmiş gibi ifâde edilmektedir."

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) şu cevabı verdi: "Sûr'a ilk üflemede onların aralarında hiçbir bağ olamaz, Allah'ın diledikleri dışında herkes gökte olsun yerde olsun bu ilk üflemede baygın düşer. İşte bu baygınlık ânında bağ da yok, hal hatır sorma da yok. Sonra ikinci üfleme var. Bu üflemede birbirlerine gelip soruşurlar."

İbnu Abbâs devam etti: *"...Rabbimiz Allah'a and olsun ki biz puta tapanlar değildik"* ayeti ile;

"...Allah'tan bir şey gizleyemezler" ayetine gelince: "Allah Teâla ihlas sâhiplerinin günahlarını affeder. Bunun üzerine müşrikler: *"Gelin biz de: "Müşrik değildik" diyelim" derler. Allah da onların ağızlarını mühürler.*

Vücudlarındaki her bir uzuv yaptığı işleri söyler. O sırada, Allah'ın hiçbir sözü gizlemediği bilinir. O'nun yanında: "İnkâr edenler: "Keşke Müslüman olsaydık" temennisinde bulunacaklardır" (Hicr: 15/2).

Diğer soruna gelince: Allah yeri iki günde yarattı. Sonra göğe yöneldi, başka iki günde de onu yedi kat olarak tanzim etti, sonra diğer iki günde arzı düzenledi yani yaydı, arzdan su ve otlak çıkardı. Arzda dağlar, ağaçlar, tepeler ve arzla sema arasında bulunan şeyleri yarattı. Bunu Cenâb-ı Hakk: *"Ardından yeri düzenlemiştir"*

(Nâziât: 79/30) kelam-ı şerifleriyle ifade buyurmaktadır. Böylece arz ve içindekiler dört günde yaratılmış

olmaktadır. Semâvat da iki günde yaratılmış olmaktadır.

"Allah affedici, merhametli oldu" kelâmına gelince, Allah kendisini bu şekilde isimlemiştir, yani O hep böyle olmuştur ve böyle olacaktır, Allah her ne irade buyurdu ise irade buyurduğu şey mutlaka olmuştur.

Yazık sana, Kur'ân (ayetleri) sana ihtilaflı gelmemeli. Çünkü onun tamamı Aziz ve Celîl olan Allah'tandır."599

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a soru soran kimsenin Nâfi İbnu'l-Ezrak olduğunu İbnu Hacer kaydeder. Bu zat, Hâricilerin Ezârika fırkasına reis olmuştur. Bu zat İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın Mekke'de meclislerine katılır, onu dinler, sorular sorar, itirazlarda bulunurdu. Onun İbnu Abbas'a sorduklarıyla ilgili rivayetleri Hakim, Taberî Abdurrezzâk vs. kitaplarında rivayet etmişlerdir.

Buhârî'nin kaydettiği yukarıdaki hadiste dört şeyden sorulmaktadır:

1- Kıyamet günü insanların, birbirlerine ahvallerinden sorup soramayacakları.

2- Müşrikler durumlarını gizlemek isterler, ancak Cenâb-ı Hakk ifşa eder.

3- Arz ve samâvattan hangisi önce yaratılmıştır?

4- Allah'a ait her an mevcut olan bir sıfat, "vardı" diye mâzi sigasında ifâde edilmektedir.

Abdurrezzak'ın rivayetinde mevcut bir ziyadeye göre, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) soruyu soran kimseye:

"Ne demek? Yoksa Kur'ân'ın söylediği şeyde şek mi ediyorsun? der. Adam:

"Hayır şek değil, ancak bana ihtilaflı geliyor" der.

Bazı rivayetler, birbirlerine ahval soruşma'yı İbnu Mes'ud'un "birbirlerinden af taleb etme, helalleşme" şeklinde te'vîl ettiğini belirtirler. Şöyle demiştir: "Kıyamet günü bir kulun elinden tutulur ve: "Bu kimse falan oğlu falandır, kimin bunda geçmiş hakkı varsa gelsin!" diye bağırılır. Kadın o zaman, babası, veya oğlu veya erkek kardeşi veya kocası üzerinde hakkı bulunmasını ne kadar ister. O gün aralarında neseb (hiçbir yakınlık bağı) bulunmaz, bunu sormazlar da."600

مِدَق َو ٍرْدَب َم ْوَي ًاشي َرُق #ِ هاللّ لوُسر َباَصأ اَّمل] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

3

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

ن ِم َكَّن َّرُغَي ُ د

مَحُم اَي اوُلاَق ًاشي َرُق َباَصأ اَم ْمُكَبي ِصُي ْنأ َلْبَق اوُمِلْسأ : َلاَق َو َدوُهَيْلا َعَمَج :
َةَنيِدَملا

سأَنلا ُنْحَن اَّنأ َتْف َرَعَل اَنتْلَتاَق ْوَل َكَّنإ َلاَتِقْلا َنوُف ِرْعَي َ ًارامْغأ ٍشْي َرُق ْنِم ًارَفن َتْلَتَق ْنأ
َكِسْفَن

مَّنَهَج ل

ى إ َنو ُرَشْحُت َو َنوُبَلْغُتَس او ُرَفَك َنيِذَّلِل ْلُق : َكِلذ يف ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأَف ا

نَلْثِم َقْلَت ْمَل َكَّنأ َو .

دواد وبأ هجرخأ ُ ة .

رِفاك ى َرْخأ َو ، ِرْدَب ْنأ ؛ هاللّ ِليِبَس يف ُلِتاَقُت ٌةَئِف ِهِل ْوَق ىلإ] .

---

599 Buhârî, Tefsir, Ha-Mîm, Secde (Fussilet) 1; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/355.

600 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/356.

3. (514)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Bedir savaşında Kureyş'i yendikten sonra Medine'ye döndüğü zaman Yahudileri toplayarak onlara:

"Kureyş'in başına gelen musibet size de gelmeden Müslüman olun" dedi. Onlar cevâben:

"Ey Muhammed, Kureyş'ten savaşmasını bilmeyen toy bir grubu mağlûb etmen sakın seni aldatmasın. Şâyet bizimle savaşacak olursan bizim kimler olduğumuzu öğrenecek ve bizim gibisiyle hiç karşılaşmadığını anlayacaksın!" dediler. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk şu âyeti indirdi:

"(Habibim), "O (Yahudi) kafirlerine de ki: Yakında mağlub olacaksınız ve (toptan) cehenneme sürüleceksiniz. O, ne kötü yataktır, (Bedir muharebesinde) karşılaşan iki grub hakkında sizin için muhakkak bir ibret vardı.

***(Onlardan) bir grub Allah yolunda dövüşüyordu, diğeri ise kâfirdi"* (Âl-i İmrân: 3/12-13).601**

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği andan itibaren Yahudilere karşı belli yakınlık politikası gütmüş idi. Böyle bir siyaset gütmesine iki amil düşünülebilir:

1- Yahudiler ehl-i kitaptı, bir peygamber bekleyişi içindeydiler. Kendi getirdiği tebligatın mahiyetini kavrayıp, beklenen peygamber olduğunu idrak edince Müslüman olabilirlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ümidi taşıyordu. Nitekim, Abdullah İbnu's-Selâm örneğinde olduğu üzere münferid de olsa bazı ihtida hâdiseleri de mevcuttu.

2- Başlangıçta Müslümanlar azdı ve siyasî bakımdan zayıftı. Yahudiler Medine'de organize ve güçlü bir cemaatti. Müslümanların şiddetli muhalefeti, onları Kureyşlilerle ve diğer İslâm düşmanları ile ittifaklara ve eylem birliklerine sevkedebilir, bundan da tehlikeli durumlar hâsıl olabilirdi. Kurulmakta olan İslâm devletinin çok açık ve azılı düşmanlar karşısında bilkuvve (potansiyel) düşmanlarla ittifak, iltifat ve idâre gibi yollarla iyi geçinmesi gerekiyordu.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ilk zamanlarda hep öyle yaptı. Kıble olarak Kudüs'ün tercihi, vahiy inmeyen hususlarda Ehl-i Kitab'ı taklid gibi davranışlarda söylenen bu siyasî gayeyi takviye maksadının da bulunduğu reddedilemez.

Bedir zaferi, siyasî hayatta bir dönüm noktasıdır. Müslümanların Medine'de bir siyasî güç oluşlarının isbatıdır.

Siyasî rüşdün fiilen izharıdır. Maddî bir güç gösterisi, gövde gösterisidir.

Bu başarıyı, siyasî avantajlar elde etmede, düşman güçleri sindirmede değerlendirmek gerekmektedir. Öyle ise Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ileride, Müslümanlara ciddi problemler çıkarabilecek durumda olan Yahudileri gündeme getirmesinin tam zamanıdır.

Yukarıdaki hadis, bu nokta-i nazardan değerlendirilmelidir. Sıradan bir İslâm'a dâvet faaliyeti değil, bir tehdiddir. Siyasî yönü, tebliğî yönüne galebe çalan, tam zamanında yapılmış diplomatik bir taarruzdur.

Artık, Yahudilere yakınlık gösterme, onları kazanmaya çalışma safhası kapanmıştır. Şimdi, sindirme, korkutma ve Medine'den sürme dönemi başlatılmıştır. İslâm'a karşı hiçbir faaliyetlerine müsâmaha gösterilmeyecektir.

Bir müddet sonra, Bedir'de mağlup olan Kureyşlileri tahrik ederek Müslümanlardan intikam almaya teşvik eden Yahudi Şâir Ka'bu'l-Eşref'i öldürtecek olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benu Kaynuka'ya mensup bir Yahudi kuyumcudan alışveriş yapan bir Müslüman kadının başörtüsü sebebiyle çıkan hâdisenin sulh yoluyla kapatılması için yapılan teklifi Yahudilerin reddetmesi üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) harekete geçecek ve Yahudi Benu Kaynuka kabilesinin Medine'den sürülmesine müncer olacak savaşı ilan edecektir.

Arkadan, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e damdan değirmen taşı atarak öldürmek üzere suikast hazırlayan Benu Nadir Yahudileri Hayber'e sürülecek.

Bunları tâkiben Benu Kureyza Yahudilerinin, Hendek savaşı sırasındaki ihanetleri sebebiyle, kendi kitaplarının hükmüne uygun olarak, eli silah tutan erkekleri kılıçtan geçirilecektir.

Bu meyanda, Müslümanlara karşı müşrikleri organize etme faaliyetlerine girişen Hayberli Yahudi liderlerden Sellâm İbnu Abdi'l-Hukayk'ın, evinde fedâiler tarafından geceleyin öldürülmesi, kezâ onun yerine liderliği ele alınca, aynı fitneye devam etmeye yeltenen Usayr İbnu Zâram'ın aynı sûrette öldürtülmesi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Bedir savaşından sonra Yahudilere karşı takip ettiği enerjik ve amansız siyâseti anlamada zikretmeye değer.

Benu Kureyza gazvesiyle Medine'yi Yahudilerden temizlemiş bulunan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye sulhünden sonra Hayber üzerine yürüyerek, oradaki Yahudileri de halledecek, böylece, İslâm'ın kalbi durumunda olan Hicaz bölgesinde, Yahudi varlığını, İslâmî inkişafa mani olacak siyâsî bir güç olmaktan çıkaracaktır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu konudaki politikasının, ölüm ânındaki "en son" vasiyetlerinden biri olarak ifade ettiği belirtilen şu cümlesinde görürüz: "Yahudileri Arap yarımadasından çıkarın, burada iki din berâber olamaz!"602

601 Ebu Dâvud, Harâc: 22 (3001); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/357.

602 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/356-358.

نإ َو ،َنيهِيِبَّنلا َنِم ًةُو هِبَن هِلُكِل َّنإ :# ِ هاللّ لوُسر لاق] ل□□

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

4□

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

ني َّذ لاو ُّيِبَّنلا اَذه َو ُهوُعَبَّتا َنيذَِّلِل َميِها َرْبِإب ِساَّنلا َىل ْوأ َّنإ َأ َرَق َّمُث ،ُميِها َرْبإِ ِهِب َر□
ُليِلَخ َو ى ِبأ ِهِل َو

هححصو ،يذمرتلا هجرخأ .]َنيِن ِمؤُْملا ُّيِل َو ُ هاللّ َو اوُنَمآ .

4. (515)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Her peygamberin peygamberlerden dostları vardır. Benim dostum, ceddim ve Rabbimin halili olan İbrahim'dir." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonra şu âyeti tilâvet buyurdular:

"Gerçekten, insanlardan İbrâhim'e en yakın olanı her halde (zamanında) ona tâbi olanlarla şu peygamber ve (şu) iman edenlerdir. Allah da o iman edenlerin yâridir" (Âl-i İmrân: 3/68).603

AÇIKLAMA:

Hz. İbrahim (aleyhisselam), diğer peygamberler arasında mümtaz bir yer işgal eder. Yahudilerle Hıristiyanlar arasında Hz. İbrahim (aleyhisselam) hususunda ihtilâf vardır. Herbiri O'nu (aleyhisselam) kendine mal etmek, kendi ecdadı göstermek ister. Kur'ân-ı Kerîm bu hususa muhtelif ayetlerde temas etmiştir. Yukarıdaki ayet bunlardan biridir.

İslâmiyet'te de Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in mümtaz bir yeri vardır. Hac menâsiki çoğunluk itibariyle Hz.

İbrâhim'in hatırasını yâd eder.

Ka'be-i şerîfe'nin bânisi olan Hz. İbrahim, peygamberler tarihinde mühim bir halkadır. Birçok içtimâî âdab ve müesseseleri Cenab-ı

Hakk beşeriyete O'nun vasıtasıyla ta'lîm buyurmuştur. Ayrıca O'ndan sonra gelen peygamberler hep onun neslinden teselsül etmiştir. O'nun hakkında Yahudilerle Hıristiyanlar arasındaki münâsefe esas itibarıyla buradan gelir. Kur'ân-ı Kerîm onların ihtilafına temas ederek, Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in Yahudi ve Hıristiyan olmadığını, Allah ve Muhammed'e inananların İbrahim (aleyhisselam)'e yakınlık temin edeceğini belirtir:

"Ey kitap ehli! İbrahim hakkında niçin tartışıyorsunuz? Tevrat da incil de şüphesiz ondan sonra indirilmiştir.

Akıl etmiyor musunuz?... İbrahim Yahudi ve Hıristiyan da değildi, ama doğruya yönelen bir Müslimdi, puta tapanlardan değildi. Doğrusu İbrahim'e en yakın olanlar, ona uyanlar, bu peygamber Muhammed ve inananlardır." (Âl-i İmrân: 3/65-68).

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet'in aynı ilahî ve hak olan bir kaynaktan geldiği hususunda Ehl-i Kitab'ı ikna etmek için onlardaki Hz. İbrahim (aleyhisselam) inanç ve sevgisini değerlendirmek istemiş, bu müşterek menşee sıkca atıflar yapmıştır. Kur'ân'da İbrahim isminin 69 kere zikredilmesi, hadislerde sıkca Hz. İbrahim'den söz edilmesi, O'nun bu nokta-i nazardan da taşıdığı ve kıyâmete kadar da taşımaya devam edeceği ehemmiyetten ileri gelir.

Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in en mümtaz yönlerinden biri put kıran peygamber oluşudur. Allah'a kulluğu önlemek gayesiyle dikilen çeşitli putları kırmış, baltayı da put severleri ilzam için kasden sağlam bıraktığı en büyük putun boynuna asmış, cinâyetinin (!) failini arayanlara: "(Balta boynunda olduğuna göre) belki onu şu büyükleri yapmıştır, konuşabiliyorsa onlara sorun" demiştir. Putseverler:

"Ey İbrahim! Bunların konuşmayacağını and olsun ki sen de bilirsin" deyince:

"O halde Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar veremeyecek olan putlara ne diye taparsınız? Size de, Allah'ı bırakıp taptıklarınıza da yazıklar olsun! Akletmiyorsunuz?" diye ilzam etmiş, cevap vermeyecek hâle getirmiştir. (Bak: Enbiya: 21/52-70).

Bu ilzamdan sonra kâfirler yola mı geldi, "İbrahim haklıdır" mı dedi? Hayır! Her devirde, hak noktasında mağlup olanların yaptığını yaptılar: Kuvvete başvurdular. Hakk'ın sesini kuvvetle, zorla, işkence ile, ateşle, kanla boğmaya yöneldiler: *"Bir şey yapacaksanız, şunu yakın da tanrılarınıza yardım edin dediler"* (Enbiya: 21/68) ve Hz. İbrahim ateşe atılır.

Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in şahsında hikâye edilen iman-küfür kavgasının *"Nihâi zafer mü'minlerindir"* (A'râf: 7/128) kanununu Rabbül âlemin şöyle noktalar: "Biz ‘ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve zararsız ol' dedik."Ona düzen kurmak istediler. Fakat biz onları hüsrana uğrattık" (Enbiya: 21/70).

Allah (celle şânuhu) kullarını iman-küfür kavgasıyla imtihan edecektir. Bu kavgada hapis, zulüm, kan, ateş

küfrün elinde yegâne silahtır. Hz. İbrâhîm'le ilgili hikâyenin verdiği derse göre, onlar meşrû, ilmî ve mantıkî zeminde mücadeleye tahammül edemezler, çünkü dayanakları batıldır. Ehl-i İmân'ın silahı ise HAK'tır. "Hak daima galebe çalar" kanununca ehl-i hak hapse de atılsa, ateşe de atılsa gâlibtir. Çünkü Cenâb-ı Hakk onların hilelerini bozmayı, neticede onları aldanmışlar hüsrana uğramışlar kılmayı pekçok âyetlerinde vaad etmiştir (Târık: 86/14-15; Enfâl: 8/18, 30; Yusuf: 12/52; Gâfir: 40/25; Saffât: 38/98; Neml: 27/50; Âl-i İmrân: 3/54).

Hz. İbrahim (aleyhisselam), iman-küfür mücadelesinde, küfür cephesi hapishanelere, ateşhanelere bile sahip olsa iman cephesine mensup olanların yılmaması, eğilmemesi, neticeden emin olarak mücadelesine devam etmesi, 603 Tirmizî, Tefsir, Âl-i İmran: (2998); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/358-359.

icabında ateşe atılmaya varan derecede şiddetlenecek zulme sabretmesi gerektiğinin fiilî örneği olmakla, kıyâmete kadar büyüklüğünü, mürşidliğini, önderliğini koruyacaktır.

Cenab-ı Hakk selamlarımızı, bağlılıklarımızı ulaştırsın.604

مُه َلاَق□

نا َرْمِع َلآ َو َميِها َرْبإ َلآ] ى□ .

لاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هاللّ :

5□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

قَوْلُ اللّهِ تعالى: إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ .

الْمُؤْمِنُونَ مِنْ آلِ إِبْرَاهِيمَ وَآلِ عِمْرَانَ وَآلِ يس وَآلِ مُحَمَّدٍ

بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ، وَهُمُ الْمُؤْمِنُونَ، وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ] . أخرجه

البخاري تعليقا .

5. (516)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): *"...İbrahim'in âilesi ve İmrân'ın âilesi..."* (Âl-i İmrân: 3/33) âyeti hakkında: "Onlar, İbrahim'in neslinden, İmran'ın neslinden, Yâsin'in neslinden ve Muhammed'in neslinden imân eden kimselerdir." Allah Teâla hazretleri şöyle buyuruyor: *"Gerçekten, insanlardan İbrahim'e en yakın olanı her halde (zamanında) ona tâbi olanlarla şu peygamber ve (şu) imân edenlerdir. Allah da o imân edenlerin yâridir"*

(Âl-i İmrân: 3/68) demiştir. Bu hadisi Buhârî, muallak (senetsiz) olarak tahric etmiştir (Enbiya, 44).605

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın açıklık getirdiği âyet tam olarak şöyledir: *"Allah Adem'i, Nuh'u, İbrahim âilesini, İmrân âilesini -birbirinin soyundan olarak- âlemlere tercih etti..."* (Âl-i İmrân: 3/33-34).İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) burada ilâhî tercihin, bütün İmrân hânedanına şâmil ve âm gibi gözükse de aslında öyle olmadığını, İmran hânedanına mensup olanlardan bâzılarının maksud olduğunu belirtiyor. Bu kanaatine delil olarak bir başka âyet zikrediyor: *"Gerçekten, İbrahim'e insanlardan en yakın olanı herhalde (zamanında) ona tâbi olanlarla, şu peygamber ve (şu) iman edenlerdir..."* (Âl-i İmran: 3/68).606

رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا : أن]

6ـ وعنه أيضاً في تفسير قَوْلِ الْمَرْأةِ الصَّالِحَةِ:

أخرجه البخاري في ترجمة باب .

خَالِصًا لِلْمَسْجِدِ يَخْدُمُهُ]

6. (517)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), sâliha kadının: *"Rabbim, karnımdakini azadlı bir kul olarak sana adadım"* (Âl-i İmrân: 3/35) sözünü tefsir sadedinde şöyle der: "Yani sırf mescide hizmet etmesi için."607

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın açıklama sunduğu âyet Âl-i İmrân sûresinde geçer. Meâl-i münifi şöyledir:

"İmrân'ın karısı Ya Rabbi! Karnımda olanı, sadece sana hizmet etmek üzere adadım, benden kabûl buyur, doğrusu işiten ve bilen ancak sensin" demişti."

Ayetin de sarîh olarak belirttiği üzere, bu duayı yapan Hz. İmran'ın sâliha hanımı Hanne hâtundur. Müteâkip âyet doğan çocuğun kız olacağını ve "Meryem" diye isim verileceğini belirtir. Yani Hz. İsâ'yı doğuracak olan Meryem-i Betûl'dür.

Şârihlerin açıkladığı üzere, eski şeriâtlarda, çocukların adanmasıyla ilgili nezirler sahih imiş. Ayetten bu anlaşılmaktadır. Yine ayet-i kerîme, hizmet etmek suretiyle mescidlere hürmet ifasının eski ümmetlerde de meşrû bir gelenek olduğunu göstermektedir. Çünkü Hz. İmran'ın hanımı, doğacak olan çocuğunu mescidde hizmet etmeye adamıştır. Ancak doğan çocuk erkek değil kız olmuştur.

Buhârî, bu ayetle ilgili İbnu Abbâs'ın yorumunu bab başlığı yaptıktan sonra608 babta tek hadis rivâyet eder.

Hadiste, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında devamlı olarak mescidin kayyumluğunu yapan yani temizlik işlerini yürüten bir kadının vefatını sonradan öğrenen Efendimizin, kabrine giderek namaz kıldığını belirtir.

İbnu Abbâs'ın İmran'ın karısının doğacak çocuğunu, mescide hizmet için adadığına dair yorumunu bab başlığı olarak kaydettikten sonra böyle bir hadisi rivayet etmesinden Buhârî'nin, kadınların mescid kayyumluğu yapabileceği kanaatinde olduğuna dikkat çekerler. Buharî, bu kanaate, ayetle ilgili İbnu Abbâs'ın yorumuyla ulaşmış ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinde bir örnek bulmuş

olmaktadır.

604 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/359-361.

605 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/361.

606 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/361.

607 Buhârî, bu rivayeti bab başlığı olarak tahric etmiştir. Buhârî, Salat: 74; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/361-362.

608 Birinci ciltte, Buhârî'nin bâb başlıklarının husûsiyeti görülmelidir. (İbrahim Canan)

Buharî'nin rivayetinde mescidi temizleyen kimsenin siyah bir kadın mı, siyah bir erkek mi olduğuna dair tereddüt vardır. Ancak râvîlerden biri kadın olduğuna dair kesin kanaat beyan eder. Ayrıca Buhârî dışındaki bâzı rivayetlerde siyâhî bir kadın olduğu, isminin de Ümmü Mihcen olduğu belirtilir (radıyallahu anhâ).

Buhârî'nin yukarıda belirtilenden bir önceki babındaki rivâyette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) göremez olunca, ne oldu? diye sorar, ölmüş olduğu söylenince:

"Bana niye haber vermediniz, keşke haber etseydiniz, bâri kabrini gösterin" buyurur.

Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) kabrinin üzerine gider namaz kılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu alâka ve iltifatları görülen hizmetin şerefinden ve nazarındaki ehemmiyetinden ve yüceliğindendir. Nitekim âlimlerimiz mescide hizmet etmenin faziletli bir amel olduğunu bu rivayete dayanarak ifade ederler. İbnu Battâl bu rivayette mecsidi süpürme ve temizlemeye teşvik olduğu, bu hizmetin şerefi sebebiyle definden sonra kayyum için namaz kılmaya ruhsat verdiğini söyler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de mübarek elleriyle bizzat mescidi süpürdüğü rivayet edilmiştir. Binâenaleyh mescide hizmet sâlihlerin işi olmaktadır.

Hadisten şu hükümler çıkarılmıştır:

1- Hizmetçi, dost vs. tanıdıkları, görünmez olunca soruşturmak gerekir.

2- Müslümanlara hizmet etmeye kendini adayan kimselere dua ve terahhumda eşit davranmalıdır.

3- Sâlih kimselerin cenâzesine katılmaya rağbet edilmelidir.

4- Hadiste kabir üstünde namaz kılmaya cevaz vardır. Anak bu ihtilaflı bir konudur. Ashabtan Hz. Ali, Ebu Musa, İbnu Ömer, İbnu Mes'ud, Hz. Aişe (radıyallahu anhüm ecmâin) başta bazıları bunu câiz addetmiş, Evzâî, Şâfiî, Ahmed, İshâk (rahimehumullah) bu görüşü benimsemişlerdir. Nehâî, Hasan Basrî, Sevrî, Ebu Hanîfe, Leys ve Mâlik de câiz görmemişlerdir. Bazıları da "veli veya vâli kılmamışsa onlara câiz olur" demiştir. Tecviz edenler de tekrar definden ne müddet sonraya kadar namaz kılınabileceğinde ihtilâf etmişlerdir: Bir aya kadar, cesedi çürümedikçe, ebediyyen kılınabilir diyenler olmuştur.

5- Öleni duyurmak müstehabtır.609

: إِدوُل ْوَم ْنِم َمدآ ِنَب ْنِم اَ

ل [قال رسوُل اللّه ِ # م

: اللّه ُ عَنْهُ قا

7

ـ وعن أبى هريرة َر ِض ى

ن ً خَسَهُ الشّيْطَاُن ح ِين َيوْلَدُ فَيَسْتَهِلُّ َصارِ ِخ اًم ْن ِنَخْسِهِ إِيّاَهُ إِ ّاَم ْرَي َم َو ابْنَها؛

هريرَة َاقْرَؤُا إِ ْن ِشئتُمْ, َو إِنِّى أُعِيذُهَا ِبكَ َو ُذرِّيّتَهَا ِمنَ الشّيْطَاِن الرَّ ِج ِيم]. أخرجه ثُ َّم يَقوُُل أبوُ

. الشيخان

7. (518)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular:

"Yeni doğan her insan yavrusuna, doğduğu anda şeytan mutlaka bir dürter. Yavru, onun dürtmesi(nin verdiği rahatsızlık) sebebiyle bağırarak ağlar. Hazret-i Meryem ve onun oğlu İsa bundan hâriçtir." **Ebu Hüreyre sözüne devamla: "İsterseniz şu âyeti de okuyun**

dedi: *"Meryem: "...Ben onu da soyunu da kovulmuş şeytandan sana sığındırırım" dedi"* (Âl-i İmrân: 3/36).610

AÇIKLAMA:

Hadiste şeytanın dürtmesinden selamette kalıp kurtulma durumu sâdece Hz. İsâ ve annesine mahsûs bir imtiyaz, bir fazilet olarak ifâde edilmiştir. Kadı İyaz bu imtiyazın bütün peygamberlere şâmil olduğu kanaatindedir.611

اوُع َرَتْقا : َلاَق ؛ْمُهَم ًْقأ َنوُقْلُي ْذإ] ى

لاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هاللّ :

8□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

□ ءاملا ىَلَع َعَفَت ْرا نأ : َلا□ .

ع ة□

ي ْرَجْلا أَّي ِرَك َز ُملق َلاَعَف ِةَي ْرَجْلا َعَم ْمُهُم ًْقأ ْت َرَجَف□]

8. (519)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), *"Meryem'i hangisi himâyesine alacak diye (kura çekmek üzere) kalemlerini atarken sen yanlarında değildin"* (Âl-i İmrân: 3/44) ayetiyle ilgili olarak buyurdu ki: "Kur'a çekmek üzere kalemlerini (suya) attılar. Kalemler akıntıyla beraber gitti. Sâdece Zekeriya'nın kalemi suyun üstüne çıktı."612

AÇIKLAMA:

---

609 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/3632-363.

610 Buhârî, Tefsir, Âl-i İmrân: 2; Müslim, Fedail: 146, 2366. H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/364.

611 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/354.

612 Hadisi Buhârî, bab başlığında tahric etti. Buhârî, Şehâdet: 30). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/364.

Hz. Meryem'i himaye etmek hususunda aralarında ihtilâf çıkınca kur'aya başvuruyorlar. Rivayetten anlaşıldığı üzere, kur'a çekme usullerince, herkes bir kalem alarak suya atıyor. Hepsinin kalemi suyun dibinde akıntıya kapılıp giderken Hz. Zekeriya (aleyhisselam)'nın kalemi suyun yüzüne çıkıyor ve Hz. Meryem'i himaye etme şerefi onda kalıyor.

Buhârî Hazretleri İbnu Abbâs'ın okuduğu ayette bazı müşkillerin hallinde kur'aya başvurmanın meşrû olduğuna dair bir delil görmektedir. Çünkü, alimlerin çoğunlukla kabul ettikleri bir prensibe göre, bizden öncekilerin şeriatı bizim için de muteberdir, yeter ki bizim şeriatımızda onun neshine dair bir beyân veya ona muhâlif bir hüküm bulunmamış olsun. Hususen şeriatımız, bu ayette olduğu üzere, onu istihsan yoluyla nakletmek suretiyle takrir etmişse.

İslâm uleması çoğunluk itibarıyla ihtilaflı meselelerde kur'aya başvurmanın caiz olduğuna hükmetmiştir Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de zaman zaman kur'aya başvurmuştur. Mesela, sefere çıktığı zaman berâberinde götüreceği zevcesini kur'a çekerek tesbit ederdi.613

دراخبلا امهجرخأ .] َكُتي ِمُم ْنأ : َكيهِف

ه

وَتُم ِن□

ى إ[ى

لاعت هلوق يف ُهْنَع ُ هالّ :

9□

ى ِض َر ًاضيأ هنعو ـ□

ةمجرت يف .

9. (520)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), *"Ey İsa, şüphesiz ki seni vefat ettirecek olan (onlar değil) benim"* âyetindeki (Âl-i İmrân: 3/55) seni vefat ettirecek olan (müteveffîke) ibâresini "seni öldürecek olan" diye açıklanmıştır.614

AÇIKLAMA:

Ayette Hz. İsa ile alakalı olarak geçen "müteveffîke" kelimesine âlimler muhtelif mânâlar vermişlerdir.

Normalde, lügat açısından, kelimenin kökü teveffi "kabzedip almak" demektir. Canlılar hakkında kullanınca vefat ettirmek yani eceline yetiştirip ruhunu kabzetmek mânasına gelir. Açık bir delil olmadıkça başka mânaya tevili de câiz değildir. Ancak Hz. İsa hakkında bir başka âyette: *"...Onu öldürmediler ve asmadılar fakat onlara öyle göründü..."* (Nisa: 4/157) denmektedir. Bu sebeple, kelimeyi lügat manasında anlamak güçleşiyor. Ayetin devamı: *"...Onu yakinen katletmediler, doğrusu Allah onu kendine doğru ref eyledi (yükseltti)"* buyurulmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de de ifâde edildiği üzere Hz. İsâ'nın ref edilmesi keyfiyeti ehl-i kitap arasında çok münâkaşalı olduğu gibi, İslâm âlimleri arasında da farklı yorumlara sebep olmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: *"İsâ ölmedi, kıyametten önce size dönecektir"* sözü ile bunu te'yid eden başka beyanlarını nazar-ı dikkate alan İslâm âlimleri Hz. İsâ hakkında şu inançtadırlar: "Hz. İsa öldürülmemiş ve ölmemiştir. Kendisine tertiplenen suikast sırasında, bir lütf-i ilahî olarak semaya çekilmiş, suikastçiler öldürdük zannetmişlerdir. Hz. İsa kıyametten önce yeryüzüne inecektir. Onun yeryüzünde göreceği işler vardır. Bu işleri gördükten sonra eceli gelecek ve ruhu kabzedilecektir. Nitekim hadisler onun yeryüzünde adaleti tesis edeceğini, deccalı öldüreceğini, bir müddet icraatte kaldıktan sonra öleceğini, namazını Müslümanlar kılıp defnedeceklerini vs. haber verir. Hz.

İsa hakkında sahih inancımız budur.615

] ك ْرهِشلا ِراَدِب َق ِحَل َو َّدَت ْرا َّمُث َم َلْسأ ِراَصْ ‘نا َنِم ٌلُج َر َناَ□

ك ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

11□

ى ِض َر ًاضيأ نعو ـ□

هاللّ َلوس َر اوُلَأسَف ُهُم ْوَق ُهَءاَجَف ؟ٍةَب ْوَت ْنِم يِل ْلَه :# ِ هاللّ ُلوُس َر ِل اوُلَس □ ِهِموق ىلإ َلَس ْرأف َمِدَن َّمُث

روُفَغ ِهِلوق ىلإ ِمِهِنَاميإ َدْعَب او ُرَفَك ًام ْوَق ُ هاللّ يِدْهَي َفْيَك :تلزنف ؟ٍةَب ْوَت ْنِم ُهَل□ # ْلَه اوُلاَقَف

ئاسنلا هجرخأ .

مَلْسأَف ِهْيَلإِ َلَس ْرأف□] .

مى ِح َر□.

10. (521)- Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ensâr' dan bir zât Müslüman olmuştu, sonra tekrar irtidât edip müşriklerin yanına gitti. Bilâhere yaptığından pişman olup, kabilesine:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorun, benim için tevbe imkânı var mı?" diye haber saldı. Kavmi de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"Onun için tevbe etme şansı var mı?" diye sordular. Bunun üzerine şu âyet indi:

"İnandıktan , Peygamberin hak olduğuna şehâdet ettikten, kendilerine belgeler geldikten sonra inkâr eden bir milleti Allah nasıl doğru yola eriştirir? Allah zâlimleri doğru yola eriştirmez. İşte bunların cezası, Allah'ın, meleklerin, insanların hepsinin lânetine uğramalarıdır. Orada temellidirler; onlardan azâb hafifletilmez; oların **613 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/354-365.**

614 Bu rivayeti Buhârî, bab başlığında kaydetmiştir. Buhârî, Tefsir, Suretu'l-Mâide: 13). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/365.

615 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/365-366.

azabı geciktirilmez. Ancak bunun ardından tevbe edip düzelenler

müstesnâdır. Doğrusu Allah bağışlar ve merhamet eder" **(Âl-i İmrân: 3/86-89). Ayeti ona gönderdi. O da Müslüman oldu."616**

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki hadis, iman kapısının herkese her zaman açık olduğunu gösteren güzel bir örnektir. İmandan küfre dönen bir kimsenin tekrar imana gelmesine hiçbir mâni yoktur. Hadis herhangi bir izaha ihtiyaç göstermeyecek kadar açıktır.

Bu vesile ile şunu söylemek istiyoruz: "Falancanın Müslüman olması için önce Hıristiyan olması, şu kadar yıl papazlık yapması lazım. Ondan sonra Müslüman olabilir" gibilerden sarfedilen sözler kulağımıza gelir. Bunların hiçbir dinî aslı yok. Rengi, ırkı, önceki inancı, mesleği, işlediği günahlar ne olursa olsun, kelime-i şehadeti hulus-u kalble ikrar eden herkes anında Müslüman olur. Müslüman olmak için, hiç kimseden, hiçbir makamdan, müftüden izin almaya, merasime, kayda kuyda ihtiyaç yoktur. Hâlen muhtedilere yapılan merasim ve tescil işlemi dünyevî muamelat içindir. Aslında bunlar dinî bir zaruret değildir.617

هلوق يف ُلوُقَ

ي بنلا عمس هنأ] ُ ه

نَع ُ هاللّ .

11

ى ِض َر هدج نع هيبأ نع ميكح نب زهب نعو ـ

هاللّ نَلَع اَهُم َرْكأ َو اَه ُرْيَخ ْمُتْنأ ٌةَّمأ َنيِعْبَس َنوُّمِتُت ْمُتْنأ َلاق ؛ِساَّنلِل ْتَج ِرْخأ ٍةَّمُأ َرْيَخ ْمُتْنُ : ك ىلاعت

ىذمرتلا هجرخأ . [ىلاعت.

11. (522)- Behz İbnu Hakim babası ve ceddi tarikiyle anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın

"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz" **(Âl-i İmrân: 3/110) ayeti hakkında şunu söylediğini işitti:**

"Siz yetmiş ümmeti yetmişe tamamlayan sonuncu ümmetsiniz. Siz

onların en hayırlısı ve Allah yanında en değerli olanısınız."618

AÇIKLAMA:

Ümmet kelimesi âyet ve hadislerde farklı manalarda kullanılmıştır:

1- Kendine has dine sâhib kişi demektir. *"Hakikaten İbrahim (başlı başına) bir ümmetti, Allah'a itaatkârdı"*

(Nahl: 16/120) ayetinde bu manada kullanılmıştır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de bu manada: *"Kuss İbnu Saide, kıyamet günü tek bir ümmet olarak diriltilecektir"* buyurmuştur.

2- İnsan veya hayvandan her nesle de ümmet denmektedir. Bu manada hadiste: *"Köpekler tesbih eden bir ümmet olmasalardı, hepsinin öldürülmesini emrederdim"* buyurulmuştur.

3- Antlaşma yapmış, müttefik olmuş manasına da kullanılmıştır. Hadiste: *"Benu Avf Yahudileri Mü'minlerden bir ümmettir"* buyurulmuştur ki şöyle anlaşılmalıdır: "Mü'minlerle onların arasında yapılan sulh sebebiyle, onlar mü'minlerden bir cemaat hükmüne geçtiler, sözleri ve elleri bir oldu."

4- Ümmet kelimesi bazan bugünkü manada "millet" yerine de bu hadislerde kullanılmıştır: Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendi devrindeki Arapları kastederek: *"Biz ümmî bir milletiz, ne yazı ne de hesap biliriz"* buyurmuştur.

Bazı müfessirler, ayette "en hayırlı" olduğu belirtilen ümmetten maksadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Medine'ye hicret eden Muhâcirler olduğunu söylemişlerdir. Ancak, çoğunluk tarafından her mekan ve her asra şâmil olarak ümmet-i Muhammed'in tamamının kastedildiği ifade edilmiştir. Yani ümmet kelimesi, dilleri, renkleri, milliyetleri farklı bile olsa aynı inanca mensup insanların teşkil ettiği cemâati ifade eder. Bu kelimenin, günümüzde daha çok bu manada kullanıldığını söyleyebiliriz.619

: ءاَهَقُف َءامَكُ□] .

ح َلاق

] نيهِيِناَّب َر اوُنوُ□ .

ك ى

لاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هالّ :

12□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ةمجرت يف براخبلا هجرخأ .

12. (523)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): *"Rabb'e kul olun (kûnû Rabbâniyyin)"* (Âl-i İmran: 3/79) âyetiyle

"Hakimler, fakihler olun" denmek istenmiştir" buyurmuştur.620

AÇIKLAMA:

616 Nesâî, Tahrimû'd-Dem: 15, (7, 107); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/366.

617 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/366-367.

618 Tirmizî, Tefsir, Âl-i İmrân: (3004); İbnu Mâce, Zühd: 34, (4288).

619 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/367-368.

620 Buhari, bu hadisi bab başlığında kaydetmiştir. Buhari, İlm: 10; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/368.

Rivayet Buhari'den alınmakla beraber biraz kısaltılmıştır. Yukarıdaki rivayet şöyle devam etmelidir. "... Denir ki: Rabbanî'den maksad, insanlara ilmin küçüğünü, büyüğünden önce öğretendir."

Bu kısım, İbnu Abbas'ın değil Buhari'nin ilâve ettiği bir açıklama olmalıdır. İlmin küçüğü tabiriyle meseleleri açık olan bahisleri,

ilmin büyüğü tabiriyle de meseleleri dakik olan, anlaşılması zor olan bahisleri kasdetmiştir.

Şu halde, ta'limde önce kolay, basit ve açık olanların öğretilmesi ondan sonra zor bahislere geçilmesi tavsiye edilmiş olmaktadır. Bu, pedagojinin en eski prensiplerinden biridir. Rabbanî kelimesi el-Esma'i ve el-İsmâilî'ye göre Rab kelimesinden elde edilen bir nisbettir. Yani, ilim ve amelde Rabb Teâla'nın emrettiği şeyi kasteden, arayan kimse demektir. Bazı şârihler, ilmi yetiştiren, yani ayakta tutan ulema olduğu için onlara rabbaniyyun dendiğini söylemişlerdir. Bu mâna kelimenin lügat manasına bakar, çünkü kelime lügat olarak yetiştirmek, artırmak, terbiye etmek manalarına gelir. Kelimedeki elif ve nun harfleri mübâlağa ifade etmek için ilave edilmiştir.

Şu hale göre rabbanî nisbeti Allah manasına gelen Rabba mı bir nisbettir, yoksa terbiyeye mi bir nisbettir. Bu hususta ihtilâf edilmiştir. Rabbânî kelimesi terbiye aslına nisbet olduğu takdirde, terbiye (yetiştirme, geliştirme) ilme bakar. Buhârî'nin kaydettiği şey için olduğu takdirde ilmi öğrenmeye bakar.621

هاللّ َو ًَشفَت ْنأ ُمكْنِم ِناَتَفِئاَط ْتَّمَه ْذإ : ْتل َزَن اَنيِف] ل □

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

13□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

ىلاعت ِ هاللّ ِلوَقِل ْل ِزْنَت ْمَل اَهَّنأ ِبن ُّرُسَي اَم َو ؛ةَمَلس وُنَب َو ،ةَثراَح وُنَب : ِناَتَفِئاَّطلا:
ُنْحَن َلاَق ؛اَمُهُّيِل َو

ناخيشلا هجرخأ ا .

مُهُّيِل َو ُ هاللّ َو□] .

13. (524)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: Şu âyet bizim hakkımızda indi: *"O zaman içinizden iki zümre za'f göster(mek iste)mişdi. Halbuki onların yardımcısı Allah'tı. Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayanmalılar."*

(Âl-i İmrân: 3/122). Hz. Câbir devamla şu açıklamayı yaptı: "Biz iki zümreydik: Bir zümre Benû Hârise, diğeri Benû Seleme. Ayette: *"Allah onların yardımcısıdır"* dendiği için bu âyet

hakkımızda inmemiş olsaydı sevinmezdim."622

AÇIKLAMA:

Ayet Uhud harbi ile alakalıdır. Uhud harbi için Müslümanlar gerekli hazırlığı yapmış, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), şahsen düşmanı şehrin içinde karşılamak gerektiği kanaatinde olmasına rağmen Bedir'e katılmayan gençlerin, düşmanı şehrin dışında karşılamak hususundaki ısrarlarını nazar-ı dikkate alarak, dışarıda karşılaşmak üzere Uhud'a hareket etmişti.

Münâfıkların reisi Abdullah İbnu Ubey, daha savaş başlamadan: "Muhammed gençleri dinledi, bizi dinlemedi"

diye bahane ederek adamlarıyla birlikte orduyu terketti. İşte, âyet-i kerime, münafıkların Medine'ye dönmesi sırasında Ensar'ın durumunu anlatmaktadır: "Ey Ensar! (münafıklar döndüğü sırada) sizden iki bölük halk korkarak geri dönmeyi tasarlamıştı. Fakat Allah onların yardımcısıydı (geri dönmekten korudu). Bu sebeple mü'minler Allah'a güvenip dayanmalıdırlar."

Münafıklar, ordunun iki cenâhını teşkil eden Hazreç'ten Seleme oğulları ile Evs'ten Hârise oğullarının da kendileri ile dönmelerini istemişler ve hatta onlar buna meyletmişlerse de, Allah'ın yardımıyla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı terketmemişlerdir. Ayet bu durumu anlatmakta, Hz. Câbir (radıyallahu anh) de âyet-i kerimeye açıklık getirmektedir.623

: نب َنا َوْفَص ى ًلَع وُعْدَ□

] ي # ِ هاللّ ُلوُس َر َنا

ك :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

14□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

وأ ْمِهْيَلَع َبوُتَي ْوأ ٌتَش ِرْم ا ْٓ َنِم َكَل َسْيَل ْتل َزَنَف ٍ؛ماَشِه نب ِث ِراَحْلا َو ،و ٍرْمَع ِنب ِلْيَهُس□
َو ،ةَّيَمأ

. ئاسنلاو يذمرتلاو براخبلا هجرخأ

. [□نوُمِلاَظ ْمُهَّنإَف ْمُهبِهذَعُي

14. (525)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safvân İbnu Umeyye, Süheyl İbnu Amr ve el-Hâris İbnu Hişâm'a beddua ediyordu. Bunun üzerine şu âyet indi: *"Allah'ın, onların tevbelerini kabul veya onlara azâb etmesi işiyle senin bir ilişiğin yoktur; çünkü onlar zalimlerdir"* (Âl-i İmran: 3/128).624

621 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/368-369.

622 Buharî, Megâzî: 18, Tefsir, Âl-i İmrân: 8; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe: 171, (2505); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/369.

623 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/369-370.

624 Buhârî, Megâzî: 21, Tefsir, Âl-i İmrân: 9; Tirmizî, Tefsir, Âl-i İmrân: (3007, 3008); Nesâî, Salât: 121, (2, 203); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/370.

AÇIKLAMA:

Burada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Uhud günü bazı kâfirlere yaptığı beddua üzerine gelen bir âyet açıklanmaktadır. Siyer kitaplarımızda etraflıca bilgi verildiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud savaşı sırasında çok kritik anlar geçirmişti: Yüzünden yara almış, kanlar akmakta... dişlerinden biri kırılmış, omuzuna bir ok isabet etmiş... Bir taraftan eliyle yüzünün kanlarını silerken diğer taraftan da düşmana ok atmaktadır. İşte bu kritik anlarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ismen Ebu Süfyan, Saffan İbnu Umeyye, Süheyl İbnu Amr, el-Hâris İbnu Hişam'a beddua ederek Allah'ın lânetini taleb ettiği muhtelif rivayetlerde gelmiştir. Bu beddua üzerine gelen âyet-i kerime Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ikâz ederek, bundan yasaklamıştır.

Nitekim, o gün kâfir, İslâm düşmanı ve Kureyş'in liderleri durumunda olan bu zatlar, bilâhere, Mekke'nin fethini müteakip Müslüman olacaklar ve İslâm dâvasına samimi bir surette büyük hizmetler vereceklerdir. Şöyle ki: Ebu Süfyan: Hz. Muaviye'nin

babasıdır. Uhud ve Hendek Savaşı sırasına Kureyş'in lideridir. Fetih sırasında Müslüman oldu. Huneyn ve Tâif seferlerine katıldı.

Haris İbnu Hişâm: Ebu Cehl'in kardeşidir. Bedir'e de kâfir olarak katıldı. Savaş sırasında kaçtığı için ölümden kurtuldu. Uhud'da müşriklerin safında idiyse de fetih sırasında Müslüman oldu. Samimi idi ve Ashab'ın fâzıl ve hayırlıları sırasında yer aldı. Cihad için Şam'a gitti ve dönmedi. Hicri 18. yılda Tâun'da ölünceye kadar cihadı terketmedi.

Saffân İbnu Ümeyye: Fetih günü kaçtı ise de sonradan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a katılarak, henüz Müslüman olmadığı halde Huneyn ve Taif seferlerinde Müslümanların yanında yer aldı. Müellefe-i kulûbtandır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cömertçe ikramları sonunda Müslüman oldu. Yermuk seferine Müslüman olarak katıldı.

Müslümanların Uhud'un nihayetinde ve Huneyn'in bidayetinde mağlub düşmelerindeki hikmeti dile getiren Bediüzzaman şöyle der: "Müşrikler içinde o zamanda saff-ı Sahâbede bulunan ekâbir-i Sahâbeye istikbalde mukabil gelecek Hazret-i Hâlid gibi çok zatlar bulunduğundan, şanlı ve şerefli olan istikballeri nokta-i nazarında bütün bütün izzetlerini kırmamak için, hikmet-i ilâhiyye, hasenât-ı istikbaliyelerinin bir mükâfaat-ı muaccelesi olarak mâzide onlara vermiş, bütün bütün izzetlerini kırmamış. Demek mâzideki Sahâbeler, müstakbeldeki Sahâbelere karşı mağlub olmuşlar. Tâ o müstakbel Sahâbeler, berk-i süyuf korkusuyla değil, belki, bârika-i hakikat şevkiyle İslâmiyet'e girsin ve o şehâmeti fıtriyeleri çok zillet çekmesin."625

[ماَشِه َنب َث ِراَحْلا ْنَعْلا ّمُهَّل ا ،َناَيْفُس اَبأ ْنَعْلا ّمُهَّل ا □ □

دحُأ َم ْوَي َلاَق # هنأ يذمرتلا دنعو ـ**15**□□:

‘ باَتَف ْمُهَبِهذَعُي ْوأ ْمِهيَل ًع َبوُتَي ْوأ ٌئَش ِرْ□

م ا ْن ِم َكَل

□

سْيَل ْتلزنف ة□

يمأ َنب َنا َوْفَص ْنَعْلا َّمُهَّل ا□□ .

.

مُه ٌمَسإ َنُسَحو اوُملْسأف ْمهْيَلَع□]

15. (526)- Tirmizi'de geldiği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud günü şöyle demiştir:

"Ey Allahım, Ebû Süfyan'a lânet et! Ey Allah'ım, el-Hâris İbnu Hişâm'a lânet et! Ey Allahım, Saffân İbnu Umeyye'ye lânet et!" **Bunun üzerine:** ***"Allah'ın onların tevbelerini kabul veya onlara azab etmesi işiyle senin bir ilişiğin yoktur. Çünkü onlar zâlimlerdir"*** **(Âl-i İmrân: 3/128) mealindeki ayet indi.626**

لاَق َو ِة َر ِخ ا□ :

ةَعْك هرلا َنِم□ Œ

ىئ]

اسنلا دنعو ـ16□ :

خْبُّصلا ِةَص ْن ِم ُهَسأ َر َعَف َر َنيح ُهَعمَس ُهَّنأ□

هوحن هركذو ، ْنَعْلا َّمُهَّل ا] .

16. (527)- Nesâî'de geldiğine göre, İbnu Ömer, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sabah namazında başını sonuncu rekatta kaldırdığı sırada " ***Ey Rabbim.... lanet"*** **diye aynen yukarıdaki hadiste muhtevayı işittiğini söylemiştir.627**

يف َّلُغَي ْنأ ٍهِبَنِل َناك اَمو ُةَي ا

] هِذه ْتل َز□ Œ

ن :َلاق امُهْنَع ُ هاللّ

17□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

هِذه َنلاعت ُ هاللّ َل َزنأف اهَذخأ # ِ هاللّ ُلوُس َر َّلَغ :ِم ْوَقْلا ُضْعَب َلاَقف□

. □رْدَب َم ْوَي ْتَدِقَف َءارْمَح ٍةَفيِطَق

. بذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ . [

ا

Œ

ةي

625 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/370-371.

626 Tirmizi, Tefsir, Âl-i İmrân: (3007); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/371.

627 Nesâî, Salât: 121 (2, 203); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/372.

17. (528)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): *"Hiçbir peygambere ganimete ve millet malına hıyânet yaraşmaz"*

(Âl-i İmrân: 3/161) ayeti, Bedir savaşı sırasında kaybolan kırmızı renkli bir kadife parçası hakkında nâzil olmuştu. Cemaatten bazısı "Belki de Hz. Peygamber almıştır" demişti ki bunun üzerine yukarıdaki âyet nazil oldu."628

AÇIKLAMA:

Bu âyet, Bedir ganimetleri arasında yer alan kırmızı renkli bir kadifenin kaybolması üzerine münafıklar: "Bunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) almıştır" diye bir şâyia çıkardıkları zaman nazil olmuştur.

Alimler, âyet-i kerimenin, Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'i her çeşit ihânetten tenzih ettiğini ifade ederler:

1- Ganimeti taksim ve ödemede ihaneti olmaz.

2- Esirlerin bazılarını taksim edip bazılarını bırakmaz.

3- Allah'ın indirdiği âyetlerin bazısını tebliğ edip, bazısını gizleyerek ihanet etmez, tebliği eksiksiz yapar.

Âyet'in iniş sebebi üzerine farklı bir açıklama Kelbî ve Mukatil'den kaydedilmektedir. Buna göre, âyet Bedir değil, Uhud Savaşı vesilesiyle nazil olmuştur: "Ola ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim ganimetten bir şey ele geçirirse kendisinin olsun"der de Bedir'de yaptığı gibi ganimeti taksim etmez" derler ve bu endişeyle merkezi terkederek ganimeti yağmaya koşarlar. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara: *"Ben size:*

***"Benden emir gelinceye kadar sakın yerinizi terketmeyin" demedim mi?"* der.**

- Biz geri kalanımızı orada bıraktık! cevabını verirler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) düşüncelerini yüzüne vurur:

- *"Bilakis, siz, herhalde ganimeti zimmetime geçirip, taksim etmeyeceğim zannına düştünüz."* Bunun üzerine yukarıdaki âyet-i kerime nâzîl olur.629

□لَعَج ِدُحاِب ْمُكُنا َوْخإ َبيصأ اَّمَل ُهَّنإ]

:□ هاللّ ُ هْنَع َّنأ َلوسر هاللّ ِ # َلاق ُهِباَحْص

18□

□ـ ى ِض َر هنعو

□ليِداَنَق ىلإ ِبوأت َو اَه ِراَمِث ْنِم ُلُكأَت ِةَّنَجلا َراَهْنأ ُد ِرَت ٍرُضُخ ٍرْيَط ِف ْوَج يف ْمُهَحا َو ْوأ
يَلاعت ُ هاللّ

□ نِ ْيُبَلِهغ **:**

م اوُلاَق ْمِهليقَم َو ْمِهب َرْشَم َو ْمِهلَكأَم َبهيَط اوُدَج َو اَّملف ِشرَعْلا هِلِظ يف ٍةَقهلَعُم ٍبَهَذ ْن
ِم

□لاَقف .ِب َرْحلا َدْنِع اوُلُكْنَي ًَو ِةَّنجلا يف اوُدَه ْزَي َّئِل ؟ُق َز ْرُن ِةَّنَجلا يف ُءاَيْحأ اَنهنأ اَّنَع
اَنَا َوْخإ

□تَبَسْحَت َّنيِذَّلا َنِيُلِتُق يف ِلِيبَس هاللّ ِ اًمْوَ اتا ًلَب □ □□ **:**

و ىلاعت ُ هاللّ َلزنأَف

.□ هاللّ ُ ىلاعَت **:** اَنأ ُبَلِهغُّ ْمُه ْمُكْنَع

. ت هجرخأ وبأ دواد

اي ا] .

Œ □أحياء ٌعِنْدَ رَبهِمْ يُرْزَقُونَ بلاإ آخر

18- (529)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına şöyle dedi:

"Uhud'da şehid olan kardeşleriniz var ya! Allah, onların ruhlarını yeşil kuşların içine koydu. Bunlar cennetin nehirlerine giden, cennet meyvelerinden yiyen ve Arşın gölgesine asılmış altından kandillere girip istirahat eden kuşlardır. Şehidler böylece güzel güzel yiyip içip dinlenince şöyle dediler: Kardeşlerimize bizden kim haber götürecek ve bildirecek ki bizler cennette dirileriz, rızıklanıyoruz? Bu haber gitmeli ki onlar cennete karşı isteksiz olmasınlar ve harpte korkak davranmasınlar!"

Allah Teâla onlara cevaben:

***"Sizin haberinizi ben duyuracağım"* buyurdu ve şu âyeti indirdi: *"Allah yolunda öldürülenleri ölü saymayın bilakis onlar Rableri katında diridirler. Allah'ın bol nimetinden onlara verdiği şeylerle sevinç içinde rızıklanırlar. Arkalarından kendilerine ulaşmayan kimselere, kendilerine korku olmadığını ve kendilerinin üzülmeyeceklerini müjde etmek isterler"* (Âl-i İmrân: 3/169).630**

AÇIKLAMA:

Bu hadis-i şerif, şehidlerin ölmediklerini bilakis diri olduklarını beyan eden âyet-i kerimenin iniş sebebini beyan ediyor ve ayete de kısmen açıklık getiriyor. Müşâhedemize göre, şehâdet şeklinde ölme ile, normal ölme arasında bir fark mevcut değildir. Her ikisi de ölümdür. Ehli iman ile ehli küfür veya salah ehli ile tuğyan ehli arasında kabir hayatının farklı olacağını anlamak da mümkün, ama şehid olanların diğer sâlihlere nazaran farklı bir berzah hayatına mazhariyetleri, ve "ölü" değil diri olmaları zor anlaşılacak bir husus olsa gerektir.

Bu meseleyi anlaşılır şekilde açıklayan bir pasajı Bediüzzaman'dan sunacağız. Hayatı beş tabakaya ayıran Bediüzzaman, şehidlerin hayatını dördüncü tabakada gösterdikten sonra şu açıklamayı yapar: 628 Ebu Dâvud, el-Huruf ve'l-Kırâat: 1, (3971); Tirmizi, Tefsir, Âl-i İmrân: (3012); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/372.

629 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/372-373.

630 Ebu Dâvud, Cihâd: 27, (2520); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/373.

"Nass-ı Kur'ân'la, şühedanın, ehl-i kubûrun fevkinde bir tabaka-i hayatları vardır. Evet şüheda, hayat-ı dünyevîlerini tarîk-i hakda feda ettikleri için, Cenâb-ı Hak kemal-i kereminden onlara hayat-ı dünyeviyeye benzer, fakat kedersiz, zahmetsiz bir hayatı âlem-i berzahda onlara ihsan eder. Onlar kendilerini ölmüş bilmiyorlar.. yalnız kendilerinin daha iyi bir âleme gittiklerini biliyorlar.. kemal-i saadetle mütelezziz oluyorlar, ölümdeki firak acılığını hissetmiyorlar. Ehl-i Kuburun çendan ruhları bâkidir, fakat kendilerini ölmüş biliyorlar.

Berzahda aldıkları lezzet ve saadet şühedanın lezzetine yetişmez. Nasıl ki iki adam bir rü'yada cennet gibi bir güzel saraya girerler. Birisi rü'yada olduğunu bilir. Aldığı keyf ve lezzet pek noksandır. "Ben uyansam şu lezzet kaçacak" diye düşünür. Diğeri rüyada olduğunu bilmiyor, hakiki lezzet ile hakiki saadete mazhar olur.

İşte âlem-i berzahdaki emvât ve şühedânın hayat-ı berzahîden istifadeleri, öyle farklıdır. Hadsiz vâkıatla ve rivâyatla şühedanın bu tarz-ı hayata mazhariyetleri ve kendilerini sağ bildikleri sâbit ve kat'îdir. Hatta seyyidü'şşüheda olan Hazret-i Hamza radıyallahu anhu, mükerrer vâkıatla kendine iltica eden adamları muhafaza etmesi.. ve dünyevî işlerini görmesi ve gördürmesi gibi çok vâkıatla, bu tabaka-i hayat tenvir ve isbat edilmiş.

Hatta -ben kendim- Ubeyd isminde bir yeğenim ve talebem vardı. Benim yanımda ve benim yerime şehid olduktan sonra, üç aylık mesafede esarette bulunduğum zaman, mahall-i defnini bilmediğim halde, bence bir rü'yayı sâdıkada tahte'l-arz bir menzil suretindeki kabrine girmişim. Onu şüheda tabaka-i hayatında gördüm. O, beni ölmüş biliyormuş. Benim için çok ağladığını söyledi. Kendisini hayatta biliyor; fakat, Rus'un ibtilasından çekindiği için, yer altında kendine güzel bir menzil yapmış. İşte bu cüz'î rü'ya, bazı şerâit ve emârâtla, geçen hakikata, bana şuhud derecesinde bir kanaat vermiştir."631

اَنُبْسَ :

ح اولاقو هلوق بلإ ْمُكَل اوُعَمَج ْدَق َساَّنلا َّنإ] :بلاعت هلوق يف ُهْنَع ُ هاللّ

19

ى ِض َر هنعو ـ

 ني #

ح ُدهمَحُم اَهَلاَق َو ،ِراَّنلا يف َيِقْلأ َنيِح ُمَّسلا َو ُةَّصلا ِهْيَلَع ميِها َرْبإ اَهَلاَق ؛ُليِك َوْلا َمْعِن َو ُ هاللّ

براخبلا هجرخأ . [ْمُكَل اوُعَمَج ْدَق َساَّنلا هنإ ُساَّنلا ُمُهَل َلاَق .

19. (530)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): *"Halk onlara: "Düşmanınız olan insanlar size karşı bir ordu topladılar, onlardan korkun" dediler. Bu, onların imanını artırdı da: "Allah bize yeter, o ne güzel vekildir"*

***dediler"* (Âl-i İmrân: 3/173) âyeti hakkında şu açıklamayı yaptı: "Bunu İbrahim (aleyhisselam) ateşe atıldığı esnada söyledi, keza aynı şeyi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), halk kendisine: "İnsanlar size karşı toplandılar" dediği zaman söyledi."632**

AÇIKLAMA:

Rivayette görüldüğü üzere, hasbunallahi ve nime'l-vekil cümlesini ilk defa Hz. İbrahim (aleyhisselam) söylemiştir. Rivayetler ateşe atılacağı zaman ilk ve son olmak üzere telâffuz ettiği yegâne cümlenin bu olduğunu belirtirler. İbnu İshâk'ın anlattığına göre, Müslümanları korkutmak, morallerini bozmak isteyenler faaliyete geçince onlar da bu kelimeyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, en kritik bir anda kullanarak propagandayı kırarlar, şöyle ki: Ebu Süfyan Uhud'dan ayrıldıktan sonra Kureyş'le geri döner. Kendisine Ma'bed el-Huzâî rastlar. Ebu Süfyân'a Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı büyük bir kalabalıkla gördüğünü, Uhud'a katılmayanların pişmanlıkla atrafında toplanmış olduklarını söyler. Bunun üzerine Ebu Süfyân ve beraberindekiler tahrik edilmiş olarak geri dönerler. Ebu Süfyan bir adam göndererek, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Ebu Süfyân ve adamlarının kendilerine müteveccihen geri gelmekte olduklarını duyurur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ihbara: *"Hasbunallah ve ni'lme'lvekil." "Allah bize*

yeter, O, ne güzel vekildir" diye cevap verir.

Hadisenin geçtiği zaman ve zeminle ilgili farklı rivayetler mevcuttur. Hepsinde Ebu Süfyân'ın gözdağı vermeye çalışması anında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hasbünallah ve ni'me'lvekil diye cevap vermiş olduğu belirtilir.633

أَذا اوُناَ

كِ هاللّ ِلوسر ِدْهَع نَلَع َنيِقِفاَنُمْلا َنِم ًاَج ِر هنأ] ُ : هْنَع ُ هاللّ

21□

ى ِض َر ديعس بأ نعو ـ□

او ُرَذَتْعا َمِدَق اَذإَف ِ ه

□□ اللّ ِلوُس َر َف

هاللّ ُلوسر #

خ ْمِهِدَعْقَمِب اوُح ِرَف َو ُهْنَع اوُفَّلَخَت و ْزَغْلا نلاإ□

ج َرَخ□

ا ْوَتأ اَمِب َنوُح َرْفَي َنيِذَّلا َّنَبَسْحَي َ ُ ة

ي ا :

تَل َزنف ا ُولَعْفَي ْمَل اَمِب اوُدَمْحُي ْنأ اوُّبَحأو ُهَل اوُفَلَح َو ِهْيَلإ□ Œ

ناخيشلا هجرخأ .

ا

Œ

ةي

. [

اوُلَعْفَي ْمَلاَمِب اوُدَمْحُي ْنأ َنوُّب ِحُي َو

---

631 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/374-375.

632 Buhârî, Tefsir, Âl-i İmrân: 13; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/375.

633 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/375-376.

20. (531)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir kısım münâfıklar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gazveye çıktığı vakit ondan ayrılıp geri kalırlar ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a muhalefet edip kaldıkları için rahatlarlar, sevinirlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye dönünce de gelip andlar, yeminler içerek özürler beyan ederlerdi. Bir de isterlerdi ki, yapmadıkları şeylere övgüye, medh u senaya mazhar olsunlar. Onların bu hali ile ilgili olarak şu âyet nâzil oldu:

"Ettiklerine sevinen ve yapmadıklarıyla övülmekten hoşlananların, sakın sakın onların azabtan kurtulacaklarını sanma, elem verici azab onlaradır" (Âl-i İmrân: 188).634

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayette görüldüğü üzere ayet-i kerimenin, savaşlara katılmadığı halde geri kalışlarına mâzeret uydurmaya çalışan bir kısım münâfıklar hakkında inmiş olduğu söylenmekten başka, diğer bir kısım rivayetlerde de Yahudiler hakkında indiği söylenmiştir. Yahudiler "Biz daha önceki kitaba mazharız, ibadet ve tâat ehli kimseleriz..." dedikleri halde Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in risaletini ikrar etmemeleri üzerine ayet nazil olur ve kendilerine *"...yapmadıklarıyla övülmekten hoşlananların azabtan kurulacaklarını sanma..."* diye ihtar edilir.

Kurtubî ve daha bazı âlimler her iki taife hakkında da âyetin nâzil olduğunu söyleyerek bu farklı rivayetleri telif etmişlerdir.

Ancak, âyetin lafzı umumidir. Yaptığıyla böbürlenip, yapmadığıyla da övülmeyi seven herkese şâmildir. Ayet hususi bir durum için gelmiş bile olsa zamanımıza hitab etmesine mâni yoktur.635

21ـ نعو ديمح نب نمحرلادبع نب فوع]أنَّ مرْ و َان َ قال َ لِبَو ّابِه ِاذْهَبْ ي َا ر َافِع ُ إِلى نبا

نَبَّذعُنَل ًابَّذَعم ْلَعْفَي ْمَل اَمِب َدَمْحُي ْنأ َّبَحأ َو ىتأ اَمِب َح ِرَف ا َّنِم ٍئ ِرْما ُّلُك َناَك ْنِئَل :□□ ْلُقَف ٍساَّبَع

□ذإ ْذخأ َ □ :

اِمنإ ْأنز ِل َت ْيف اَهِل ْكِتاَب ِب ْثُمَّ تَ ً و **Œ**

ةي

.

ا ِهذهل َو ْمُكَل اَم ٍساَّبع ُنبا َلاقف . َنوُعَمْجأ

ا ْوَتأ اَمِب َنوُح َرْفَي َنيِذَّلا َّنَبَسْحَ ي :ًَت َو ُهَنوُمُتْكَت ًَو ِساَّنل ِل ُهَّنُنهِيَبُتَل َباَتِكلا اوُتوُأ َنيِذَّلا َقاَثيِم

هْيَلإِ اوُد ِمْحُتْسا ِدَق ْنأ ُه ْو َرأَف ِه ِرْيَغِب ُهو ُرَبْخأ َو ُهاَّيإِ ُهوُمَتَكَف ٍئَش ْنَع # ُّيِبَّنلا□ ُمُهلأَس َلاق َو ،ةي ا

Œ

ناخيشلا هجرخأ ُ ه

نَع ْمُهلأَس اَم ُهاَّيإِ ْمِهناَمْتِك ْنِم ا ْوَتأ اَمِب اوُح ِرَف َو ،ْمُهَلأَس اميِف ُهْنَع ُهو ُرَبْخأ□ **[.** اَمِب

يذمرتلاو .

21. (532)- Humeyd İbnu Abdirrahmân İbni Avf anlatıyor: Emevî halifesi Mervân kapıcısına: "Ey Râfi! İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a git ve de ki: "Eğer bizden herkes, ettiği ile sevinmesinden ve yapmadığı şeyle de övülmekten hoşlanmasından dolayı azab görecekse, toptan hep azâba maruz kalacağız demektir."

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) kendisine bu söylenince şöyle dedi: "O ayetten size ne? O âyet, Ehl-i Kitap hakkında inmiştir." Sonra şu âyeti okudu: *"Allah kitap verilenlerden, onu insanlara açıklayacaksınız ve gizlemeyeceksiniz diye ahid almıştı. Onlar ise, onu arkalarına atıp, az bir değere değiştiler. Alışverişleri ne kötüdür. Ettiklerine sevinen ve yapmadıklarıyla övülmekten hoşlananların, sakın sakın onların azabtan kurtulacaklarını sanma, elem verici azab onlaradır."* (Âl-i İmrân: 3/187-188).

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) sözüne devam ederek şu açıklamayı yaptı: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara bir

husus sordu, gerçeği gizleyip, değişik şekilde yanlış cevap verdiler. Üstelik kendilerine sorduğu hususa verdikleri cevap sebebiyle medhedilmeyi beklediklerini de iş'âr ettiler. Ayrıca sorulan şeyi ona gizlemiş olmalarına da sevindiler."636

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Yahudilere ne sorduğu rivayetlerde açıkça belirtilmemiş, ancak kendi evsafına vâzıh olarak gelip gelmediğini sorduğu, onların buna kaçamakla cevap verdikleri söylenmiştir. Nitekim, âyetin tefsiri zımnında İbnu Abbâs şöyle demiştir: "Allah celle senâuhu Tevrat'ta şöyle buyurmuştur: "İslâm, Allah'ın kullarına farz kıldığı dindir, Muhammed de Allah'ın Resulüdür." Bu açıklamada sorulan şey hususunda İbnu Abbas'ın bir kanaat sahibi olduğunu göstermektedir. İbnu Hacer'in belirttiğine göre, *"yaptıklarıyla övünme"*

ibâresinde kastedilen fiilleri, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Tevrat'ta gelen evsafını gizlemektir.

634 Buhârî, Tefsir, Âl-i İmrân: 16, (6, 51); Müslim, Sıfatu'l-Münafikîn: 7, (2777); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/376.

635 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/376-377.

636 Buhârî, Tefsir, Âl-i İmrân: 16 (6, 51); Müslim, Sıfatu'l-Münâfıkîn: 8, (2778); Tirmizî, Tefsir, Âl-i İmrân: (3018); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/377.

"Yapmadıklarıyla da medhedilmekten hoşlanmaları" ibaresiyle kastedilen şey de: "Biz İbrahim (aleyhisselâm)'in dini üzereyiz" demeleridir.637

] ت َّمُث ُهَل ٌرْيَخ ُت ْوَملا َو ًّإ ِر ِجاَف ًٍ َو هٍرَب ْنِم اَ :

م :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

22

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

: نيزر هجرخأ .]ِرا َرْب َ‘ِل ٌرْيَخ ِ هاللَّدْنِع اَم .

و َت َو ،ًامْثإِ اوُدادَ ْزَيِل ْمُهَل ِيلْمُن اَمَّنإِ

22. (533)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "İster, amelce iyi, müttaki, isterse amelce kötü, facir kişi olsun, ölüm herkes hakkında hayırlıdır" buyurduktan sonra şu âyeti okudu: *"İnkâr edenler, kendilerine vermiş*

***olduğumuz mühletin sakın kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Biz onlara ancak, günahları çoğalsın diye mühlet veriyoruz. Alçaltıcı azab onlaradır,* (Âl-i İmrân: 3/178). Sonra da şu âyeti okudu: *"Fakat Rablerinden sakınanlara, Allah katından ziyâfetler bulunan, içlerinden ırmaklar akan, içinde temelli kalacakları cennetler vardır. Allah katındaki şeyler iyi olanlar için daha hayırlıdır"* (Âl-i İmrân: 3/198).638**

يف َءاَسِهنلا َرَكَذ َىلاعت هاللّ ُعَمْسأ ِ: هاللّ َلوُس

ر اَي ُتْلُق]

تلاق اهْنَع ُ هاللّ :

23

ى ِض َر ةملس مأ نعو ـ

ن ِم ْمُكُضْعَب َىثْنأ وأ ٍرَكَذ ْنِم ْمُكْنِم ٍلِماَع َلَمَع ُعيِ ضأ ِهنأ ىلاعت ُ هاللّ َلزنأف ِيَّشِب ِة َرْجِهْلا

ىذمرتلا هجرخأ .]ِبا َوَّثلا ُنْسُح ُهَدنع ِ هاللّ َو :هلوق ىلإ ؛ٍضْعَب.

23. (534)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü, Allahu Teâla'nın kadınları hicretle ilgili olarak zikrettiğini hiç işitmiyorum, niçin?" diye sordum.

Bu sorum üzerine şu âyet indi: *"Rableri dualarını kabul etti: Birbirinizden meydana gelen sizlerden, erkek olsun, kadın olsun iş yapanın işini boşa çıkarmam. Hicret edenlerin, memleketlerinden çıkanların, yolumda ezâya uğratılanların, savaşan ve öldürülenlerin günahlarını elbette örteceğim. And olsun ki, Allah katında bir nimet olarak, onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Nimetin güzeli Allah katındadır."* (Âl-i İmrân: 3/195).639

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Tirmizi'nin teferrüd ettiği rivayetlerdendir. Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'nin sorusunda kadınlarda mevcut kadınlık gayreti gözükmektedir. Günümüzde feminizm diye son derece tehlikeli bir kadın-erkek ayırımına yani bir cinsin diğerine karşı hasmâne hislere düşmesine dönüşen bu kadınlık gayretinin şevkiyle sorulan sorulara, sarfedilen ifadelere, hadislerde zaman zaman rastlanır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu ne biçim sual? diye bir reaksiyonda bulunmayışı dikkat çekicidir.

Sual âyet-i kerime ile cevaplanıyor.

Ayet, kadın-erkek ayırımı olmadan herkesin amelinin eşit şekilde karşılık göreceğini belirtiyor. "Birbirinizden meydana gelen" tabirinden "Hepiniz Adem ve Havvâ'dansınız, aranızda menşe yönüyle de fark yok" manası anlaşıldığı gibi, "dinde, nusrette, müvâlat'da birbirinize eşitsiniz mânası da anlaşılmıştır. Ayrıca "herbiriniz, tâati mukabili mazhar olacağı sevapta, veya isyanı mukabili maruz kalacağı cezada birbirine eşittir, aranızda bu hususlarda fark yoktur" veya "kadın ve erkek aynı şekil ve tarzda ibâdet yaparlar" diye anlaşılmıştır.640

NİSA SURESİ

تَناَكَ ِو ِلْخَن ُقْذِع اَهَل َناَكَ ِو اَهَحَكَنَف ةَميِتَي ُهَل ْتَناَكًُج َر هنأ] :اهْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر ةشئاع نع ـ□

أ ْمُتْف ِخ ْنإ□ □

و : ْتَل َزنف ٌئَش ِهِسْفَن ْنِم اَهَل ْنُكَي ْمَل َو ِهْيَلَع اَهُكِسْمُي َناَكَف ِهِلاَم يف َو ِهيِف ُهُتَكي ِرَش

ىذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ ةي.

. [Œاوُطِسْقُت يف ىَماَتَيْلا ا

1. (535)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adamın yanında yetime bir kız vardı. Onu kendisine nikâhladı. Kızın meyve veren bir hurma ağacı vardı. Kız, o hurma ağacında olsun, adamın başka malında olsun ona ortaktı. Adam kızı kendisi için tutuyor, kıza kendisinden (mehir olarak) bir şey vermiyordu. Bunun üzerine şu âyet indi: *"Eğer velisi olduğunuz mal sâhibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan* 637 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/378.

638 Rezîn kaydetmiş fakat, kaynak vermemiştir. Ancak bunu Hâkim, el-Müstedrek'te (2, 298) tahric eder. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/378.

639 Tirmizi, Nisa: (3026); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/379.

640 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/379.

***korkarsanız, onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz..."* (Nisa: 4/3)641**

صُقْنَي ْنأ ُدي ِرُي َو اَهِلاَم َو اَهِلاَمَج يف ُبَغ ْرَيَف اَهِيِل َو ِرْج ِح يف ُنوُكَت ُةَميِتَيْلا] □
□**2**ـ ةياور يفو:

ِهب□

نُها َوِس ْنَم□□] .

ا

.

حاَكِنِب او ُر ِمأ َو ِقادهصلا ِلاَمْكإِ يف َّنُهَل اوُطِسْقُي ْنأ َّإ َّنه ِحاَكِن ْنَع اوهُنف َهَقاَدَص□

2. (536)- Bir rivayette hadis şöyledir: *"Yetime kız velisinin terbiyesindedir. Velisi, kızın güzelliğine ve malına tamâh etmekte (evlenmek istemekte)dir. Ancak mehrini tam değil, eksik vermeyi düşünmektedir. Böyle veliler, yetimlere, mehri hususunda adaletli davranmadıkça, yetimle evlenmeleri yasaklanmış, başka kadınlarla evlenmeleri emredilmiştir."* 642

لاَّذِب َرَكَذ ّهالل ُ تعالب أهَّنُ ِيتْلَن َعَلَيْكُمْ يف □]

و ا

هْنَع ُ ّهالل :

رخأ يفو ـ**3**□:

ى ِض َر ُةشئاع تلاق□

ن ِم ْمُكَل َبَاط اَم اوُحِكْنأف ِىمااَتَيْلا يف اوُطِسْقُت َّأ ْمُ ْتف ِخ ْنإو ،اَهيف َلاَق بِتَّلا لب□ '

و ا ُةي ا

Œ □بِاَتِكلا

نَع ْمُكِدَحأ ةبْغر َّنهُوُحِكْنَت ْنأ َنوبُغرتو ى□

. □ زْ '

ة ِا خ **Œ**

ي ا يف هلَجو هزع ِ ّهالل ُلوَق :

و تلاق

. □ءاَسِهنلا

.]□يِتَميِهِ بِتَّلا ُنوُكت يف ِحْرِج ِه نيح ُنوُكت ُةَليِلَق ِلاَمْلا ِلاَمَجلاو

3. (537)- Bir diğer rivayette, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şöyle demektedir: "Cenâb-ı Hakk'ın şu âyette: *"Ey Muhammed! Kadınlar hakkında senden fetva isterler, de ki: "Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor: Bu fetva kendilerine yazılan şeyi vermediğiniz ve kendileriyle evlenmeyi arzuladığınız yetim kadınlara ve bir de zavallı çocuklara ve yetimlere doğrulukla bakmanız hususunda Kitab'ta size okunandır..."* (Nisa: 4/127) âyetinde atıfta bulunan bahis, önceki ayettir ki orada şöyle denmektedir: *"Eğer velîsi olduğunuz mâl sâhibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız, onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz."*

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) devamla şunu söyledi: "Sonraki âyette yâni, *"... kendileriyle evlenmeyi arzuladığınız yetim kadınlara..."* (Nisa: 4/127) ifâdesinin geçtiği ayette, Cenâb-ı Hakk'ın mevzubahis ettiği arzu, kişinin terbiyesi altında bulunan yetimenin malı ve güzelliği az olması halindeki arzudur. Bu durumda onunla evlenmek istememektedir.643

AÇIKLAMA:

535, 536, 537 numaralı son üç hadis İslâm'da çok evlilik meseleleriyle ilgili olan ayeti açıklamaktadır.

Âyet-i kerime erkeklerin dört kadına kadar evlenebileceklerine ruhsat vermektedir. Mevzu İslâm düşmanlarının tahrif ederek anlattığı şekilde değildir. Esasen yeryüzünde kadın-erkek arasında sayıca eşitlik vardır. Her erkeğe normal tek kadın düşmektedir. Tıb kitapları, sâdece savaşlardan sonra doğumlarda erkek nisbetinin bir miktar arttığını söyler.

İktisadî yönden de mesele normal şartlarda imkânsızlık arzeder. Çünkü, kadının nafaka külfeti erkeğe aittir. Her kadının ma'ruf üzere yeme-içme ve giyinme ihtiyaçlarından başka müstakil bir de mesken ihtiyaçlarını karşılamakla mükelleftir. Normal şartlarda bu imkâna nâdir kimseler sâhiptir.

Ayrıca kadın nikâh akdi kıyılırken, kocasından kendi üzerine müteâkip bir evlilik yapmama şartı koyabilir.

İkinci veya üçüncü hanım olacak kadın, zorla değil, rıza ile evliliği kabul ettiğine göre, onun söyleyecek bir sözü olmamalıdır.

Savaş, hastalık, kısırlık gibi çeşitli durumlar, istisnaî hallerde birden fazla evliliği gerektirebilir. Bu sebeple İslâm'ın bu ruhsatı fıtrîdir. Bunu yasaklayan Avrupa, gayr-ı meşru kadın-erkek ilişkilerine cevaz vermiş ve riyâkar bir tek evlilik çıkmazına düşmüştür. Güstav Le Bon, "Müslümanların çok evliliği Avrupalıların riyakâr tek evliliğine tercih edilir" der.

Hangi açıdan bakarsak bakalım, İslâmî ruhsatın fıtrîliği anlaşılır. Ender istisnalar büyütülmemeli, Şia'dan bir taifenin, âyette gelen *"iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz"* ifadesinde geçen rakamları toplayarak "Dokuz kadınla evlenilebilir" şeklindeki anlayışı yanlıştır. İslâm uleması bir erkeğin dörtten fazla kadınla evlenemeyeceği hususunda icma etmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcelerinin sayıca çokluğu yanılgıya düşürmemelidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evlilikleri, yukarıdaki tahdid edici ayetin nüzûlünden evvele aittir. Bu âyetin nüzûlünden sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yeni evlilik yapmamıştır. Normal olarak dörtten fazlasını 641 Buhârî, Vesâya: 21, Tefsir, Nisa: 1, 23, Nikâh: 1, 16, 19, 37; Hiyel: 8; Müslim, Tefsir: 6, 3018; Ebu Dâvud, Nikâh: 13, 2068; Nesâî, Nikâh: 66 (6, 115, 116); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/379-380.

642 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/380.

643 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/380-381.

boşaması gerekmiştir. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri mü'minlerin anneleri olmaları haysiyeti ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la olan nikâh bağlarının kopmaması hususunda istisnâî ruhsat verilmiştir. Yine de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), âyetten sonra dört zevcesiyle, zevciyyet muâmelesini devam ettirmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çok evlenmesinin siyâsî yönleri olduğu gibi, risâlet vazifesinin ifâsına müteallik yönleri de vardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hususta istisnaî durumu vardır. Birinci ciltte kısmen açıkladık.644

□ هالّ

ا

Œ

ةي

.

□ى ِض َر ُةشئاع تلاق

□يِسَتْفَتْوُنَكَ يف ِءاَسِهنلا ىلإ رخآ]

و ىلا

: □4ـ يفو ةياور يف هلوق ىت

□ا

□□

□ىلاَيتِيمَةُ التي ي تكونُ في ِح ِرْج الرجُلِ قد شَرِكَتْهُ في مالِهِ فيرْغَبُ عنها أنْ يتزوَّجَهَا
:اهْن

□هِب

□ع

دواد وبأ داز

.] □ه ُأن يزَوِجهَا غيْرَ ه ُفيدخُلُ عليْهِ في مالِهِ فيحْبِسُهَا فنهَاهُمُ اللّه ُ تعالى عن ذلِك
َو يكْرَز

□وقال ربيعة في قوله تعالى و : َ إنْ خِ فتُمْ أ ّ تُقْسِطُوا في اليتَامَى قال يقول :اتْرُكوهُنَّ إن
؛ رحمه اللّه

. □خِ فتُمْ فقَدْ أحَلَلْتُ لَكُمْ أربَعا

4. (538)- Bir başka rivayette *"Ey Muhammed! Kadınlar hakkında senden fetva isterler..."* (Nisa: 4/127) ayeti ile ilgili Hz. Aişe şu açıklamayı yapar: "Burada sözkonusu edilen, kişinin terbiyesi altında bulunan ve malından kendisine ortak olan yetime kızdır. Adam bu yetime ile evlenmeyi düşünmediği gibi, başkasıyla evlendirip, yabancıyı malına ortak kılmak da istememekte, yetimeyi ortada tutmaktadır. Cenâb-ı Hakk, mezkur âyetle bu durumu yasaklamaktadır."

Ebu Dâvud merhum şu ilâvede bulunur: Rebî'a, Cenâb-ı Hakk'ın *"Eğer velisi olduğunuz mâl sâhibi yetim kızlarla evlenmekte onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız..."* sözü hakkında şu açıklamayı yaptı: "Burada Allah Teâla şunu söylüyor: "Korkuyorsanız bu yetimeleri serbest bırakın, (arada tutmayın), ben size dört tanesini helal kıldım."645

لُكأَيْلَف ًار يِقَف َناَك ْنَم َو ْفِفْعَتْسَيْلَف ًاهيِنَغ َناَك ْنَم َو] :ىلاعت هلوق يف ا□

. هْنَع ُ هالّ

5□

ى ِض َر اهنعو ـ□

هْيَلَع ِهِماَيِق َناَكَم ُهْنِم ُلُكأَي ُهَّنأ ًاريقَف َناك اَذإ ِميِتَيْلا ِيلا َو يف تل َزَن اَمَّنإ ؛ِفو ُرْعَمْلاِب□

هِلاَم ِرْدَقِب ًاجاَتْحُم َناَك اَذإ ِهِلاَم ْنِم ُبي ِصُي ُهَّنأ :ةياور يفو نا□

. ِفو ُرْعَمْلاِب] . خيشلا هجرخأ

. ف□

و ُرْعَمْلاِب

5. (539)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) *"Yetimleri, evlenme çağına gelene kadar deneyin, onlarda olgunlaşma görürseniz mallarını kendilerine verin, büyüyecekler de geri alacaklar diye onları isrâf ederek ve tez elden yemeyin. Zengin olan iffetli olmağa çalışsın, yoksul olan uygun bir şekilde yesin..."* (Nisa: 4/6), ayeti hakkında şu açıklamayı yaptı: "Bu âyet, yetime bakan velinin fakir olması hâlinde, bakım hizmetine mukabil, yetimin malından uygun şekilde yiyebileceğini beyân için nâzil olmuştur."

Bir başka rivayette şöyle denir: "Velî, muhtaçsa, çocuğun malından, malın miktarına göre uygun şekilde alır."646

اذإ َرَضَح َةَمْسِقْلا اوُلوأ ْرُقْلا َنب □]

ى و

: هالّ ُ امهْنَع يف هلوق لاعت

6□

ی ِض َر سابع نبا نعو ـ

اَهَّنأ َنوُمُعزي ًاسَان َّنإف ٍةَخوُسْنَمِب ْتَسْيَل َو ٌةَمَكْحُم

هوُق ُز

ِبه َلاَق ؛ُهْن ِم ْم

راف ُنيِكاَسَمْلا َو َىماَتَيْلا َو

: ِبِذَّلا َكِلذ َو ،ُث ِرَي ٍلا

و ِناَيِلا َو اَمُه ُسأَنلا اَهِب َن َواَهَت اَّمِم اهَّنِكَل َو ، ْتَخِسُن اَم ِ هالّل َو ًَو ؛ ْتَخِسُن

هجرخأ

. [َكيِطْعأ ْنأ َكِل ُكِلْمأ َ ُلوُقَي َو ،ِفو ُرْعَمْلاِب ُلوُقي ِبِذَّلا َكِلَذ َو ، ُث ِرَي َ ِلا َو َو ؛ُق زِرُي

. دراخبلا

6. (540)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), *"Taksimde yakınlar yetimler ve düşkünler bulunursa, ondan onlara da verin, güzel sözler söyeyin"* (Nisa: 4/8) âyeti hakkında şu açıklamayı yaptı: "Bu âyet muhkemdir ve mensuh da değildir. Bazıları bunun mensuh olduğunu zanneder. Hayır, Allah'a kasem olsun mensuh değildir. Ancak, bu âyet, halkın hükmüyle amel etmemek suretiyle kadrini idrak edemediği ayetlerdendir. Terekede tasarrufta bulunan ve tereke ile ilgili işleri üzerine alan veli iki kısımdır:

644 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/382.

645 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/382-383.

646 Buhârî, Büyû: 95, Vesâya: 23, Tefsir, Nisa: 2; Müslim, Tefsir: 10, 3019; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/383.

1- Mala vâris olan mutasarrıf veli, (mesela asabe gibi). İşte bu veli (taksim sırasında hazır bulunan yakınlara, yetimlere ve düşkünlere onların gönüllerini hoş edecek birşeyler) verir.

2- Mala vâris olmayan velî (yetimin velisi gibi ki taksimde hayır bulunanlara maldan bağışta bulunmak gibi tasarrufta

bulunamaz. Onlara bazı) tatlı sözü bu veli söyler. Mesela şöyle der: Benim, sizlere birşeyler verme yetkim yok."647

AÇIKLAMA:

Yetimle ilgili pekçok mesele 179-180'inci hadislerin izahı sırasında kaydedilmişdi. Oraya bakılabilir.648

□ هاللّ

#

[ى ِض َر ِرْكَب وُبأ َو بِنُدوُعَي ِ هاللّ ُلوُس َر بِنَاَتاَف ُتْض ِرَ□

م **:**لاق ُهْنَع ُ هاللّ

7□

□ـ ى ِض َر رباج نعو

اَذإف ؛ ُتْقَفأَف َّتَلَع ُهَءوُض َو َّبَص َّمُ

ث ُّبِّنلا َأَّض َوَتَف َّتَلَع

أ ْدَق ى

□ى ِمْغ

□نَادَج َوَف ِنَايِشاَم اَمُه َو ُهْنَع

ثاريِمْلا ُةيآ ْتلزن َّتَح ًائْيَش َّتَلَع َّد ُرَي ْمَلف ؟ىلام يف ُعَنصأ َفْيك َ هاللّ َلوُسراَي **:** ُتْلُقَف□ **.** ُّبِّنلا **#**

□يف ةياور يفو . ةيآ تلزنف

[. و ىئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ

ا

Œ

ةي ِةَل ًَكلا يف ْمُكيِتْفُي ُ هاللّ لُق َكَنوُتْفَتْسَي

□عْبَس ِل َناَك َو **:**ىذمرتلا ةياور يفو .ْمُكِد ًوأ يف ُ هاللّ مُكي ِصوُ **:** ي تلزنف ىرخأ يفو ؛ ِضِئا َرَفلا

تا َوَخأ ُ هَل َو ّدل َو ُهَل َسْيَل َناَك ْنَم ؛ةَل ًَكْلا يف ْمُكيتْفُي ُ هاللّ ِلُق :دواد بأ َدنع َو ؛ِتا□ .
َوَخأ

7. (541)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hastalanmıştım. Geçmiş olsun demek üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) yaya olarak bana uğradılar. Bize geldikleri sırada baygınmışım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldılar ve abdest suyundan üzerime serptiler. Bunun üzerine ayıldım. Karşımda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görmez miyim! Hemen sordum:

"Ya Resûlallah (görüyorsunuz ölmek üzereyim) malımı ne yapayım?"

Bana cevap vermede acele etmedi. Derken miras âyeti geldi.

"(Ey Muhammed!) Senden fetva isterler, de ki: "Allah size ikinci dereceden mirascılar hakkında fetva veriyor: Şayet çocuğu olmayıp bir kız kardeşi bulunan kimse ölürse, bıraktığının yarısı kız kardeşe kalır. Fakat kız kardeşinin çocuğu yoksa, kendisi ona tamamen vâris olur. Eğer kız kardeşi kalmışsa, bıraktığının üçte ikisi onlaradır. Eğer mirasçılar erkek ve kadın kardeşlerse, erkeğe, iki kadının hissesi kadar vardır. Doğru yoldan saparsınız diye Allah size açıklıyor. Allah her şeyi bilir" **(Nisa: 4/176).**

Bir rivayette şöyle denmektedir: "..(Sorum üzerine) feraiz âyeti indi." Bir başka rivayette de: ***"Allah çocuklarınız hakkında erkeğe, iki kızın hissesi kadar tavsiye eder..."*** **(Nisa: 4/11) ayeti indi" denir.**

Tirmizi'nin rivayetinde Câbir hazretleri (radıyallahu anh) şöyle der: "Benim yedi tane kızkardeşim vardı..."

Ebu Dâvud'un rivayetinde şu âyetin nazil olduğu belirtilir: "Senden fetva isterler, de ki: Allah size ikinci derece mirascılar hakkında fetva veriyor..." ikinci derece mirascılar: Kendisinin çocuğu olmayıp kız kardeşleri olan kimse.649

ى ٍهْجو يف َخَفَنَف # ِ هاللّ ُلوسر َّتَلَع َلَخَدَف ٍتا َوَخأ ُعْبَس ِيدْنِع َو ُتْيَكَتْشا**]** ىرخأ يف ل

:

اقو ـ**8**□

نِسْحأ َلاق ؟ ِرْطَّشلاِبف ُتلُق ن.

سْحأَ لاقَ□ .

وَ اتبِ بِلاثُلُّثيْنِ ؟ ‘

فأفقتْ ٌقفلت اَي رسولَ اللّه ؛ِ أ أوصِ ى خ

تَر َكنِ ٍ ى وقالَ ي : اَ جابرُ ُ اَر اَك ميِهتا ً من ْ وَ جعَك هذَا، وَ إنَّ اللّه َ تعالى قد ْ أنز َل لَ فيِّ َبيَّنَ
ثمَّ خَرَ جَ وَ

ةي ا : □

هِذه ّيف تل ِزنأ : ُلوَق يُهْنَع ُ اللّه□ Œ

بِذَّلا ‘

خو َ اتِكَ فجعَل لَهُّن الثلُّثيَنِ فكاَن جابرٌ رَ ضِ ى

.

يسَْتفْتوُنَكَ قلُ ِ اللّه ُ يفُْتيِكُمْ في الكلاَ ً لةَ□]

8. (542)- Yukarıdaki Câbir (radıyallahu anh) hadisi, bir rivayette şöyle gelmiştir: "Rahatsızlanmıştım. Tam o sırada yedi kızkardeşim vardı, benim yanımda idiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanıma girdiler.

Girince ilk iş yüzüme (okuyup) üfledi. Hemen ayıldım. Ayılır ayılmaz:

"Ey Allah'ın Resulü, kızkardeşlerim için malımın üçte ikisini vasiyet edeyim mi?" dedim. Bana:

***"İhsanda bulun!"* dedi. Ben:**

Öyleyse yarısını? dedim. Resulullah:

647 Buhârî, Vesâya: 18, Tefsir, Nisa: 3; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/383-384.

648 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/384.

649 Buhârî, Vudû: 44, Tefsir Nisa: 4, Mardâ: 5, 15, 21, Ferâiz, giriş kısmı: 13, İ'tisam: 8; Müslim, Ferâiz: 5, 1616; Tirmizi, Ferâiz: 7, 2098; Tefsir, Nisa: 3019 H.; Ebu Dâvud, Feraiz: 2, 2886; 3,

2887; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/384-385.

***"İhsanda bulun"* dedi. Sonra beni bıraktı ve çıkarken şöyle dedi:**

"Bu ağrıdan ölmeyeceksin. Allah Teâla kızkardeşlerine vermen gereken miktar hususunda açıklayıcı âyet indirdi.

Onların hissesini üçte iki kıldı."

Câbir (radıyallahu anh) şu âyet benim hakkımda indi derdi: *"Senden fetva isterler, de ki Allah size ikinci dereceden mirasçılar hakında fetva veriyor..."* (Nisa: 4/176).650

] نب ِتِباَث اَتْنِب ِناَتاَه ِ هاللّ َلوُسراَي ْتَلاَقف اَهَل ِنْيَتْنِبب ٌةأَ َرْما ِتَءاَ

ج

لاق ُهْنَع ُ هاللّ□:

9□

ى ِض َر هنعو ـ□

اَمَف ُ ه

ذَخأ َ إ ًاَم اَمُهَل ْعَدي ْمَلف ُهَّلُك اَمُهَتا َريِم َو اَمُهَلاَم اَمُهَّمَع َءاَفتْسا ِدَق َو ,ِدُحُأ َم ْوَي َكَعَم□ .
لِتُق سيَق

ةروس تلزنف َكِلذ يف ُ هاللّ ى ِضْقَ□ #

ي َلاقف ٌلا َم اَمُهَل َو ًّإ ًادبأ ِناَحَكْنُت َ هاللّ َوَف ِ؟ هاللّ لوُس َراَي ى َرَت

لاقف ا□

هَب ِحاَص َو َةأرملا□ .

:#

بِل اوُعْدا□

هاللّ ُلوسر َلاقف □

ا

Œ

ةي

.

وُصِ يكُمُ ّللاه ُ يف أوَ دِكُمْ :

ي ءاسنلا

أخرجه وبأ دواد ،وهذا لفظه .

[عِلمهها أعطِهِما الثُّلُثَين، وَأعطِ أمّهُما الثُّمُنَ، وَما بَقِيَ فَهُوَ لَك

قالت وذكر الحَديِث ، وقال: أذه هُو

دوا:

‘

ى وفي أخرب بد

والترمذ .

أنّ امرَأةَ سَعدِ بنِ الرّبيع

الصّوّاب وَكذا هُوَ في رِوايةِ الترمذه .

9. (543)- Yine Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir kadın iki kızıyla gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, bu iki kız Sâbit İbnu Kays'ın kızlarıdır. Babaları Uhud'da seninle beraber cihâd ederken şehid oldu. Kızların amcası, babalarından kalan mallarının ve miraslarının tamamını aldı ve kızlara hiçbir şey bırakmadı. Bu hususta ne dersiniz ey Allah'ın Resûlü. Allah'a yemin ederim bunlar malları olmadıkça asla evlenemezler de!" dedi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

***"Bunlar hakkında Allah hükmeder"* cevabını verdi. Arkadan Nisa suresi nazil oldu:**

***"Allah çocuklarınız hakkında erkeğe, iki kızın hissesi kadar tavsiye eder..."* (Nisa: 4/11).**

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

***"Bana kadını ve sahibini çağırın!"* emretti. Çocukların amcasına:**

"Babalarından kalan malın üçte ikisini kızlara, sekizde birini kızların annesine ver, geriye kalan da senindir" dedi.651

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen Sâbit İbnu Kays isminde râviler tarafından yapılan bir hata söz konusudur. Doğrusu, Tirmizî'nin rivayetinde olduğu üzere Sa'd İbnu'r-Rebî'dir. Sâbit İbnu Kays Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra vefat etmiştir. Hattâ Hz. Ebu Bekir zamanında Yemâme seferine katılmıştır. Uhud'da şehid düşen Sa'd İbnu Rebî'dir.

2- Hadis, mirasla ilgili vahyin gelmesine vesile olan vak'ayı anlatmaktadır. Rivayetten de anlaşılacağı üzere, câhiliye devrinde kız çocukları babalarından miras alamamakta idi. O devrin sistemine göre miras hakkı iki sebebten ileri gelirdi:

1- Neseb: Neseb sebebiyle hak sâhibi olabilmek için kadın ve çocuk olmamak lazımdı. Yani at üzerinde harp yaparak ganimet alabilecek durumda olan "büyük erkek"ler mirâs alabilirlerdi.

2- Mirasa hak kazandıran ikinci sebep: "Ahd" di. Bu da iki şekilde olurdu: a) Hılf suretiyle: Yani iki kişinin aralarında yaptıkları bir nevi anlaşma idi. Meselâ bir kimse diğerine: "Benim kanım senin kanın olsun, benim felâketim senin felâketin olsun, saadetimiz de şekâvetimiz de ortak olsun" der, öbürü de kabûl eder ve böylece anlaştılar mı, hangisi arkadaşından önce ölürse sağ kalanın bu anlaşma gereği ölenin malında hakkı bulunurdu.

b) Tebennî denen evlat edinme suretiyle: Bir kimse başkasının oğlunu evlât edinir, böylece bu oğlanın nesebi babasına değil bu adama nisbet edilir ve ona vâris olurdu.

İslam'ın bidâyetinde bu hukuk sistemi aynen devam etti. Hattâ bazı alimler, bidâyette bu sistemin kendi hâline bırakılmadan öte, Kur'ân-ı Kerîm tarafından takrir edildiğini söylerler ve neseb ile tevârüs'ü, Nisa suresinin yedinci âyetinin, ahd ile tevârüsü, Nisa suresinin otuz üçüncü ayetinin takrir ettiğini belirtirler. İslâm'ın bidâyetinde, tevârüs sebebi olarak takrir edilen bu neseb ve ahd esaslarına yeni iki şey daha ilâve edilmişt: Hicret ve muâhât (kardeşlik). Yani, hicret ile bir muhâcire -aralarında vukûa gelen kaynaşma sebebiyle-kan bağı bulunmasa bile vâris olabiliyordu. O kadar ki, muhâcir olmayan öz kardeşi ona vâris olamıyor fakat muhâcirliğin hâsıl ettiği yakınlığa sâhib olan

kimse vâris olabiliyordu. Muâhât'a gelince, bu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in iki mü'min arasında akdettirdiği kardeşlik anlaşmasıyla hasıl oluyordu. Böyle bir kardeşlik (muâhât) akdiyle kardeşleşen iki kişi birbirlerine vâris olabiliyorlardı.

650 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/385-386.

651 Ebû Dâvud, Ferâiz: 4, 2891. Metin Ebu Dâvud'a aittir. Tirmizî, Ferâiz: 3, (2093); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/386-387.

Bu çeşit "ahd"e dayanan verâset müesseseleri, Müslümanların geçirdikleri fevkalâde ağır ve anormal içtimâî şartların hüküm sürdüğü dönemlerin hâtırasıdır. İslâm devleti oturup, içtimâî şartlar normale avdet ettikçe bunlar neshedilecektir. Nitekim *".... birbirinin mirasçısı olan akraba, Allah'ın Kitab'ına göre birbirine daha yakındır..."* (Enfal: 8/75) âyetiyle bütün bu verâset sebepleri neshedilmiştir.

Bunlar yerine İslâm'ın koyduğu verâset sebebi üçtür: Neseb, nikah, velâ.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) İslâm cemiyeti fevkalâde durumlarla karşılaştığı takdirde, sıkıntıların asgarî seviyede atlatılabilmesi maksadıyla, İslâm'ın bidâyetindeki tatbikata başvurulabileceğini şu hadisleriyle de iş'âr buyurmaktadır:

"Eş'ârîler herhangi bir gazvede erzakları bitmeye yüz tuttuğu veya Medine'deki âilelerinin yiyecekleri azaldığı zamanda yanlarında mevcut erzâkı bir yazgıya toplayıp aralarında bir kapla müsavi olarak paylaşırlardı.

Binaenaleyh onlar benden, ben de onlardanım."652

Burada temas etmemiz gereken bir husus şeriat-ı garramızın kadın-erkek mirası meselesinde tesbit ettiği prensiptir: Erkeğin payı, kadın payının iki katıdır.

Bu kadın-erkek eşitliği sloganının moda olduğu bir devirde yadırgama ve hatta tenkît konusu yapılabilmektedir.

Halbuki, prensip, İslâmî sistemin bütünü içerisinde, kendi mantığına göre değerlendirilince bu eşitsizlik içinde tam bir adalet olduğu anlaşılacaktır. Şöyle ki: Önce şu noktayı iyi kavramak gerekir. İslâm açısından erkek ve kadın, âile bütününün parçalarıdır. Bunların hakları ve vazifeleri bu bütünün âhenktar işleyişini sağlayacak şekilde tanzim edilmiştir. İslâm'a göre kadının nafakası erkeğin sorumluluğundadır. Şu halde erkek biri kendine, biri de kadına olmak üzere iki harcama ile mükelleftir. Kadın evlendiği zaman nafakası için harcamakla mükellef değildir. Öyle ise erkek, yükleneceği mesuliyetin fazlalığı sebebiyle daha fazla almaya müstehak kılınarak adalet sağlanmış oluyor. Kadın ise aldığına sâhib oluyor ve onu kendi hesâbına koruyor. Bu esastan meseleye bakınca, mirasta kadın-erkek eşitliğinin aslında hakkaniyet değil, erkeğin aleyhine bir adaletsizlik olduğu teslim edilir.

(Mevzuun daha geniş aydınlanmasını isteyen, Elmalı'lı merhumun tefsirine bakmalıdır, cilt 2, sayfa 1302-1305).653

] كلَذِل ٌب َرَك ِهْيَلَع َل َزَن اَذإ # هاللّ ُّبن َنا□

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

11□

ى ِض َر تماصلا نب ةدابع نعو ـ□

: دَقَف بِهِنَع اوُذُ□

خ َلاق ُهْنَع ى هِرُس أَّمَلف َكِلذك بِقَلف ٍم ْوَي َتاَذ ِهْيَلَع ىلاعت ُ هاللّ َلزَنأف ،ُهُهْج َو َدَّبرَت َو

. [□مْ

ج َّرلاو ٍةئا ِم ُدْلَج ِبِهِيَّثلاِب ُبِهِيَّثلاو ٍةنَس ُىْفَن َو ٍةئاَم ُدْلَج ِرْكِبْلاِب ُرْكِبْلا ؛ًيِبَس َّنُهَل ُ هاللّ َلَعَج

. د ىأ ريغت

» برت

« ىنعم .

و ىذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ

10. (544)- Ubâdetu'bnu's-Sâmit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir vahiy geldiği zaman,

vahiy sebebiyle onu bir gam ve keder alır, yüzünün rengi uçardı. Bir gün Cenab-ı Hakk yine vahiy indirmişti ki aynı hal onu sardı. Keder hâli açılınca:

"(Zina haddiyle ilgili hükmü) benden alın. Allah onlar hakkında yol kıldı (yani çok açık şekilde had beyan etti): Bekâr bekârla zina yapmışsa cezası yüz sopa ve bir yıl sürgündür. Dul dulla zina yaparsa yüz sopa ve recm'dir." 654

AÇIKLAMA:

Hadis önce vahiy indiği sırada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mâruz kaldığı sıkıntılı ve meşakkatli hali tasvir etmektedir. Zira âyet-i kerimenin de işaret ettiği üzere, Kur'ân vahyi "ağır" bir durumdur: *"Doğrusu biz sana taşıması ağır bir söz vahyedeceğiz"* (Müzzemmil: 73/5). Bu "ağır söz", Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) deve üzerinde iken gelse devenin bacakları yanlara doğru kavis yapar, devenin karnı yere değecek şekilde çökerdi. Dizi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dizine dayalı olanlar, vahyin "sıkleti" altında ezilme noktasına gelir, "bir daha yürüyemeyeceğini zannederdi". Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da terler, rengi uçar ve bir gam hâline girerdi.

Hadisin ifade ettiği ahkama gelince: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah onlar hakkında yok kıldı"

sözüyle şu âyete işaret buyurmuştur:

"Kadınlarınızdan fuhşu irtikâb edenlere karşı içinizden dört şâhid getirin. Eğer şehâdet ederlerse -onları ölüm alıp götürünceye, yahud Allah onlara bir yol açıncaya kadar- kendilerini evlerde alıkoyun (insanlarla ihtilattan menedin) (Nisa: 4/15).

652 Buhârî, Şirket: 1; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe: 167.

653 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/387-389.

654 Müslim, Hudud: 13, 1690. H; Ebu Dâvud, Hudud: 23, 4415; Tirmizî, Hudud: 8,1434; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/389.

Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hadiste getirdiği açıklama, ayette beklenmesi işaret buyurulan

"yol" yani "Allah'ın zina yapanlara açacağı yol" -bir başka ifade ile- tesbit edeceği ceza şeklidir. Şu halde Resûlullah bu cezayı böylece açıklamış bulunmaktadır.

Ancak, İslâm âlimleri, âyetin delaleti hususunda ihtilaf etmiştir. Bazısı âyet için: "Muhkem"dir, bu hadis onu tefsir etmektedir" derken bazısı da Nur suresinin başında yer alan: *"Zina eden kadın ve erkeğin herbirine yüzer değnek vurun..."* âyetiyle "mensuh"tur demiştir. Nur suresindeki bu âyetin bekar zânilerle, öbürü ise dul zânilerle ilgili olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Bütün alimlerimiz, bekar zâniye yüz sopa vurulması gereği ile muhsan (yani bekar olmayan) zâninin recm edilmesi gereğinde icma ederler. Ehl-i kıble olan bütün âlimler bu prensibte birleşirler. Bu icmaya, Havâric ve Mutezile'den Nazzâm ve yakınları olmak üzere nadir kişiler katılmamıştır.

Hadiste gelen "bekar'ın bekarla" "dul'un dul'la zinası" sözü bu durumu şart kılmıyor. Yani bekar zâninin cezası

"celde ve sürgün"dür. Zina fazihasını bekarla da yapsa, bekar olmayanla da yapsa netice değişmez.

Bekâr'ın tarifine gelince: -Kadın veya erkek- sahih bir nikahla âkil bâliğ olduğu halde cima yapmamış kimse demektir. Dul'un (seyyib) tarifi: Hayatında bir kere de olsa nikah-ı sahihle, âkil, bâliğ, hür olduğu halde cimada bulunan kadın veya erkektir. Müslüman, kâfir sefihlik sebebiyle hacr konmuş kimselerin hepsi bu meselede birdir.655

اوُث ِرَت ْنأ ُمُكَل ُّل ِحي َ اوُنَمآ َنيِذَّلا اَهُّيأ اَ]ي ى

لاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هالّل :

11

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

هُؤاَيِل ْوأ َناَك ُلُج َّرلا َتاَم اَذإ َناَك َلاَق ؛ْنُهوُمُتْيَتآ اَم ِضْعَبِب اوُبَهْذَتِل َّنُهوُلُضْعَت ًَو اًهرَك
َءاَسِهنلا

مُهُضْعَب َءاَش ْنإ ِهِتأ َرمِاِب َّقحأ

هِذه تَل زَنَف اَهِلْهاأ نِم اَهِب ُّقَحأ مُه َو ،اَهوُجِهو زُي َمَل اوُءاَش نْإ َو ،اهوُج َّو زَ اوُءاَش نْإ□
تَزَ َّو جَهاَ، وَ

دواد وبأو براخبلا هجرخأ .

كِلذ يف ُةي ا□] .

Œ

11. (545)- İbnu Abbâs: *"Ey imân edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmaya kalkmanız size helal değildir. Apaçık hayasızlık etmedikçe onlara verdiğinizin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmayın..."* (Nisa: 4/19) âyeti hakkında şu açıklamayı yaptı: "Cahiliye devrinde bir erkek ölünce, karısı üzerinden en ziyade onun yakınları hak sâhibi idiler: Onlardan biri dilerse onunla evlenir, dilerse kadını bir başkasıyla evlendirirlerdi, dilemedikleri takdirde de evlenmesine mâni olurlardı. Erkeğin yakınları bu hususta, kadının akrabalarından da çok hak sahibi idiler. Yukarıdaki âyet bu durumla ilgili olarak indi."656

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) yukarıdaki ayet gelinceye kadar Müslümanlar arasında hükmünü devam ettiren cahiliye hukukunu tanıtmaktadır.

Buna göre, ölen erkeğin dul kalan kadını hususunda, ne kadın ne de baba, dede, erkek kardeş gibi yakınları hiçbir söz hakkına sahip değildir. Kadın, hukuken, tamamen kocanın yakınlarına tabidir. Onlar, kocasından alması gereken mehir vs. gibi maddî haklarından vazgeçinceye kadar kadın üzerinde baskı yapabilmektedirler.

Hatta bu yakınlardan biri dilerse kadınla evlenmekte veya dilerse bir başkasıyla kadını evlendirmektedirler. Yani dul kadının yapacağı yeni evlilik hususunda ne kendisinin ne de baba tarafının hiçbir söz hakkı yoktur.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) bu durumu kaldırmak üzere yukarıdaki ayetin nâzil olduğunu belirtir.

Taberî'nin bir rivayetine göre bu ayet, Evsli Kübeyşe Bintu Ma'n İbni Asım adlı bir kadın hakkında nâzil olmuştur. Bu kadın, Ebu

Kays İbnu'l-Eslet'in nikahı altında idi. Kocası ölünce, kocanın oğlu kadının evlenmesine mani oldu. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a mürâcaat ederek: "Ey Allah'ın Resulü! Ne kocama varis olabildim ne de evlenmeye bırakıldım" diye şikâyet etti. Meseleyi şikâyetin akabinde nazil olan yukarıdaki âyet çözüme bağlamıştır. Müteakip rivayet, meseleyi daha da açacaktır.657

وأ َتوُمَت ّتَح اَهُلُضْعَيَف ِهِتَبا َرَق نذ َةأ َرْما ُث ِرَي َناك َلُج ّرلا ّنإ] دواد ى

:

‘

ب ىرخأ يفو ـ**12**

.

كِلذ ْنَع بهَنَف ّلَج َو ّزَع ُ هاللّ َمَكحَف اَهَقاَدَص ِهْيَلإِ ّد ُرَت]

655 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/389-390.

656 Buhârî, Tefsir, Nisa: 6, İkrâh: 5; Ebu Dâvud, Nikah: 23, 2089 H. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/391.

657 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/391.

12. (546)- Ebu Dâvud'da gelen bir diğer rivayette şöyle denir: "Erkek, akrabasının hanımına vâris olur, kadın ölünceye veya mehrini kendisine iade edinceye kadar müşkülat çıkarırdı. Cenâb-ı Hakk buna mâni oldu ve kadına uygulanan engeli yasakladı."658

نَع ةَ َراَجِت َنوُكَت ْنأ ّ إِ لِطاَبْلاِب ْمُكَنْيَب ْمُكَلا َوْمأ اوُلُكأَ]

ت

ه

لوق يف ُهْنَع ُ هاللّ :

13

ى ِض َر هنعو ـ

أَمَل َزَن ْتَل َلاَق َناَكَف َّرلا ُلُج َّرَحَتَي ُج ْنأ ي َلُكأَ َدْنِع ٍدَحأ َنِم ِساَّنلا َدْعَب اَم َزَن ْتَل هِذه
ُمُكْنِم ٍضاَرَت ؛

اوُلُكأَت ْنأ ٌحاَنُج ْمُكْيَلَع َسْيَل : َلاَقف ِروُّنلا ِةَروس يف ِبتَّلا ى َرخ ا

Œ ةي ا

Œ

ب َكِلذ ُ هاللّ َخَسَنَف : ةي ا

Œ

ماَعَط ىلاِ ِهِلْهأ ْنِم َلُج َّرلا وُعْدَي ُّي ِ َغْنلا ُلُج َّرلا َناَكَف َةي ا

Œ ْنِم ْمُكِتوُيُب ىلاِ هلوق اعيِمَج ًوأ ْاتاَتْشأ

نأ َكِلذ يف َّل ِحُأَف ىِهن ِم ِهِب ُّقَحأ ُنيِكْسِملا ُلوُقَي َو ؛ُج َرَحلا ُحْنَجلا َو ،ُهْنِم َلُكآ ْنأ ُحَنَج‘
ىِهنإ ُلوُقَيَف

دواد وبأ هجرخأ .

ب ا تِكْلاِ لِهأ ُماَعَط َّل ِحُأ َو ،ِهْيَلَع ِ هاللّ ُمسا َرِكُذ اَّمِم اوُلُكأَي **] .**

13. (547)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhüma), *"Ey iman edenler, birbirinizin mallarını haram sebeplerle yemeyin. Meğer ki, (o mallar) sizden karşılıklı bir rızadan (doğan) bir ticaret (malı) ola..."* (Nisa: 4/29) âyetiyle ilgili olarak şu açıklamayı yaptı: "Bu ayet indiği zaman kişi, bir başkasının yanında yemeyi nefsine haram etti.

Sonra Cenâb-ı Hakk bu âyeti Nûr suresinde yer alan şu âyetle neshetti:

"... Evlerinizde veya babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kızkardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde, veya

teyzelerinizin evlerinde veya kahyası olup anahtarlar elinde olan evlerde, ya da dostlarınızın evlerinde izinsiz yemek yemenizde bir sorumluluk yoktur. Bir ara veya ayrı ayrı yemenizde bir sorumluluk yoktur" (Nur 61).

Bundan önce zengin kişi, ehlinden olan kimseyi yemeğe davet ederdi de çağrılan kimse:

- (Nisa suresindeki âyeti gözönüne alarak): Benim bundan yemem günahtır, zira fakirin bundan yeme hakkı benden fazladır" derdi. (Nur suresindeki) bu ayetle, Müslümanlara (ayette sayılan kimselere ait olmak üzere) üzerine Allah'ın ismi zikredilen yemeklerinden yemeleri helal kılındığı gibi, ehl-i kitabın yiyecekleri de helal kılındı."659

AÇIKLAMA:

Ayeti kerimede *"Birbirinizin mallarını haram sebeplerle yemeyin"* diye yasaklanan husus şeriatca haram edilmiş

olan kumar, riba, gasb, hırsızlık, hıyânet, yalan yeminlerle mal almak, yalan şâhitliği, rüşvet vs. ile mal elde etmedir. Ayet, bu sayılan tasarrufların hepsini "yemek" fiilini zikrederek yasaklıyor. Çünkü mal'dan en büyük maksad "yemek"dir.

Bazı âlimler bu yasağa sadece başkasının değil, kendi malını da batıl yolla yemenin girdiğine dikkat çekerler.

Kendi malını bâtıl yolda yemekten maksad haram yollarda, meâside harcamaktır. Sefâhete, içkiye harcamak gibi.

Hattâ bazı alimler, bütün fasid akidlerin de batıl yolda mal yeme sınıfına girdiğini belirtmiştir.

İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) sadedinde olduğumuz ayet-i kerime'nin muhkem olduğunu, neshedilmemiş

bulunduğunu, kıyamete kadar da neshedilmeyeceğini söylemiştir.

İbnu Abbâs 'ın nâsih olarak Nur suresinden zikrettiği âyet, kişinin yemek yemesinde mahzur olmayan evleri sayarken önce, "kendi evlerinizde" demektedir. Şârihler: "Buna evlâdın evi de dahildir, çünkü evlâd kendinden sayılır, nitekim, evinde yemek yenilebilecek evler sayılırken, "evladın evinde" denmemiştir" derler ve evladın evi kendi evi sayılacağı hususunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyân buyurduğu şu hadisi kaydeder:

"Sen de malın da babana aittir."

İbnu Abbas, (radıyallahu anh) âyette sonlarda zikredilen: *"Kâhyası olup anahtarlar elinde olan"* tabiriyle kişinin çiftlik ve sürüsüne bakan vekil, kayyim, çoban gibi kimselerin kastedildiğini söylemiştir. Öyle ise çiftliğin mevyesinden, sürünün sütünden bunların yemesinde bir mahzur yoktur, ancak bunlardan harice götüremez, biriktiremez.

İbnu Abbâs bu âyetin el-Hâris İbnu Amr hakkında indiğini belirtir: Bu zât (radıyallahu anh) Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte gazveye çıkar. Evine göz-kulak olmak için vekil olarak Mâlik İbnu Zeyd (radıyallahu anh)'i bırakır. Dönüşte Mâlik'i bitkin bulur. Niye bu halde olduğunu sorunca "İznin olmadan malından yemekten çekindim" der. Bunun üzerine âyet nâzil olur.

Ayette çıkan mâna şudur: Bu sayılanların evine girdiğiniz zaman, kendileri olmasalar bile, yemeklerinden yemenizde bir mahzur yoktur yeter ki yol azığı almaya, taşımaya kalkmayın.

658 Ebu Davud, Nikah: 23 (2090); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/392.

659 Ebu Dâvud, Et'ime: 6, (3753); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/392-393.

Ayetin sonunda geçen "Bir arada veya ayrı ayrı yemenizde de bir sorumluluk yoktur" ibaresinin Kinâne kabilesinin Benu Leys İbnu Amr boyu hakkında indiği belirtilir. Bu boya mensup bir zât, sofrasında kendisiyle birlikte yiyen bir misâfir olmadıkça yemek yemezmiş. Hatta bu kişinin, önünde sofra, öğleden geceye kadar beklediği olurmuş. Sürünün yanında olduğu sırada da kendisiyle içecek biri olmadıkça sütten içmezmiş.

İbnu Abbas (radıyallahu anh) şunu da söylemiştir: "Zengin kişi, fakir olan yakınlarının veya dostlarının evlerine gidince yemeğe çağrılsa "Vallahi ben sizinle yemeyi uygun bulmuyorum, çünkü zenginim, siz fakirsiniz zahmet vermiş olurum" derdi." İşte bu durum üzerine âyet indi.

Esbab-ı nüzûl olarak şu da söylenmiştir: "Bu âyet Ensar'dan bazıları hakkında indi. Onlar kendilerine bir misâfir gelince, mutlaka misâfirle birlikte yiyorlardı. Ayet nâzil oldu ve onlara, ayrı ayrı veya topluca diledikleri gibi yemeleri hususunda ruhsat verdi."

Dürrü'l-Mensûr'da kaydedilen bir rivayete göre, Ensâr, evlerine bir misafir gelince, misafir kendileriyle yemedikçe sofraya oturmazlardı. Onlara ruhsat olmak üzere âyet nâzil oldu.660

[اَهيف اَم َو اَيْنُّدلا ّنِهب ىِل ّنأ ِبن ُّرُسَي اَم ِتاياَ ُسْمَ.

خ :لاق ُه ْنَع ُ هاللّ

14

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ

Œ ة ّرَذ َلاَقْثِم ُمِلْظَي َ َ هاللّ ّنإ َو ؛ة

ي ا ْمُكِتاَئِهيَس ْمُكْنَع ْرهِفَكُن ُهْنَع َن ْوَهْنُت اَم َرِئاَبَك اوُبِنَتْجَت ْنإ : ّنُهاَدْحإ

ذإ ْمُهَّنأ ْوَل َو ؛ةي ا

Œ

Œ هِب َك َرْشُي ْنأ ُرِفْغَي َ َ هاللّ ّنإ ؛ة

ي ا ُلوُس ّرلا ُمُهَل َرَفْغَتسا َو َ هاللّ او ُرَفْغَتساَف َكوُءاَج ْمُهَسُفْنأ اوُم َلَظ

هاللّ ِد ِجَي َ هاللّ ِرِفْغَتْسَي ّمُث ُهَسْفَن ْمِلْظَي ْوأ ًاءوُس ْلَمْعَي ْنَم َو ؛ةي ا

Œ َو ءاَشَي ْنَمِل َكِلذ َنوُد اَم ُرِفْغَي

نيزر هجرخأ ً ا .

مي ِح َر ًاروُفَغ] .

14. (548)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Beş âyet vardı ki onları bütün dünya ve içindekilerle değişmem. Bunlar şunlardır:

1- ***"Size yasak edilen büyük günahlardan kaçınırsanız, kusurlarınızı örter ve sizi şerefli bir yere yerleştiririz"***

(Nisa: 4/31).

2- ***"Allah şüphesiz zerre kadar haksızlık yapmaz, zerre kadar iyilik olsa onu kat kat artırır ve yapana büyük ecir verir"*** **(Nisa: 4/4).**

3- ***"Biz her peygamberi ancak, Allah'ın izniyle, itaat olunması için gönderdik. Onlar, kendilerine yazık ettiklerinde, sana gelip Allah'tan mağfiret dileseler ve Peygamber de onlara mağfiret dileseydi, Allah'ın tevbeleri dâima kabul ve merhamet eden olduğunu görürlerdi"*** **(Nisa: 4/64).**

4- ***"Allah kendisine ortak koşmayı elbette bağışlamaz, bundan başkasını dilediğine bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse, şüphesiz büyük bir günahla iftira etmiş olur"*** **(Nisa: 4/18).**

5- ***"Kim kötülük işler veya kendine yazık eder de, sonra Allah'tan bağışlama dilerse, Allah'ı mağfiret ve merhamet sâhibi olarak bulur"*** **(Nisa: 4/110).661**

[ٔءاَسِهنلا و ُزْغَت ًَو ُلاَج هِرلا و ُزْغَي ِ : هاللّ َلوُسراَي ٌتلُق

تلاق اهْنَع ُ هاللّ :

15

ى ِض َر ةملس مأ نعو ـ

اْوَّنَمَتَت اَم هضَف ًة ً َل هاللّ ُ هِب ِ ْمُكَضْعَب نَلَع :

َل هاللّ ُ تَلاعَن و

َو اَمَّنِإ اَنَل ُفْصِن َريِمْلا ِثا . فأَنْز

ل َّوأ َةَمْلَس ُّمأ ْتَناَك َو ؛ِتاَمِلْسُمْلا َو َنيِمِلْسُمْلا َّنِإ :اهيف ىلاعت ُ هاللّ لزنأو ،دهاجم لاق

ضْعَب .

يذمرتلا هجرخأ . ً ة .

ر ِجاَهُم َةَنيِدَمْلا ِتَمِدَق ٍةَنيِعَظ]

15. (549)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) vâlidemiz anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, erkekler cihâda çıkıyorlar, kadınlar cihâd yapmıyor, biz kadınlara mirasdan da yarım veriliyor." Bunun üzerine Rabb Teâla şu âyeti inzal buyurdu: " ***Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri özlemeyin. Erkeklere kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay***

vardır. Allah'tan bol nimet isteyin. Doğrusu Allah herşeyi bilir"

(Nisa: 4/32).

Mücâhid der ki: "Cenâb-ı Hakk şu âyeti de Ümmü Seleme hakkında inzal buyurdu: *"Doğrusu erkek ve kadın Müslümanlar, erkek ve kadın mü'minler, boyun eğen erkekler ve kadınlar; doğru sözlü erkekler ve kadınlar, sadaka veren erkekler ve kadınlar, oruç tutan erkekler ve kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve kadınlar, Allah'ı çok anan erkekler ve kadınlar, işte Allah bunların hepsine mağfiret ve büyük ecir hazırlamıştır"* (Ahzâb: 33/35). Ümmü Seleme Medine'ye hicretle gelen ilk kadındır."662

660 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/393-394.

661 Rezin tahric etmiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/395.

662 Tirmizî, Tefsîr, Nisa: (3025); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/395-396.

AÇIKLAMA:

Kadın-erkek ikiliğinin söz konusu edildiği rivayetlerdendir. Ümmü Seleme vâlidemiz, her zaman hatıra gelen bir kusuru bizzat Reshulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sormaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cinsler arasındaki fıtrî farklılıkların, gereksiz yere temenni ve arzu edilmesini hoş bulmuyor: "Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri özlemeyin" tavsiye ediyor. İbnu Abbâs (radıyallahu anh) bu ayeti şöyle açıklığa kavuşturmuştur: "Kişinin: "Falanın malı ve ehli bende olsaydı" diye temennide bulunmasını Allah yasaklamıştır.

Öyle deyinceye kadar (ne arzu ediyorsa) Allah'ın fazlından istesin." Hasan Basrî, İbnu Sîrîn, Atâ ve Dahhâk gibi diğer büyükler de ayeti böyle anlamışlardır.

Bu yoruma dayanılarak sahih kitaplarda gelmiş olan: *"İki şey dışında hased câiz değildir. O iki şey şudur: 1-*

Allah bir kimseye mal vermiştir, o da bunu Hakk yolunda harcamaktadır. Bunu gören: "Keşke benim de falanca gibi malım olsa

da aynen onu gibi ben de harcasam" der. Ücrette her ikisi de eşittir. **Bu, âyet-i kerimenin yasakladığından başka bir şeydir. Çünkü hadis, bu çeşit nimetin mislini temenni etmeye teşvik etmekte, ayet ise, bu nimetin aynını temenni etmekten menetmektedir ve şöyle demektedir:** ***"Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri özlemeyin (temenni etmeyin)"*** **, yani dünyevî şeylerde ve keza dinî şeylerde."**

Ayette temenni edilmesi yasaklanan faziletin "yaratalıştan gelen fıtrî hususiyetler, tabii faziletler (üstünlükler)"

olduğu söylenebilir. Erkeğin cihad yapma yönü, kadının şefkat yönü gibi. Mücâhid'in yukarıda kaydedilen sözü muhtasardır. Nesâî'de gelen vechi daha teferruatlıdır: "Ümmü Seleme, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şöyle söyledi: "Ey Allah'ın Resûlü! Niye Kur'ân'da erkeklerin zikredildiğini işitiyorum da kadınların zikrini işitmiyorum? Bunun üzerine şu âyet indi..."663

□□ةَث َر َو َلاَق

.

هلُكِل □]

و ى

: لاعت هلوق يف ام

□ بِلا َوَم اَنْلَعَج□

هْنَع ُ هاللّ□

ى ِض َر سابع نبا نعو -16□□

نُودَّ ى ِراَصْ 'نا ُر ِجاَهُمْلا ُث ِرَي َةَنيِدَمْلا اوُمِدَق اَّمَل َنو ُر ِجاَهُمْلا َناَك ؛ْمُكُناَمْيأ ْتَدَقَع□ َنيِذَّلا َو

مث ا□□

. □هْتَخَسَن

هلُكِل َو ، ْتَل َزَن اَّمَلف ْمُهَنْيَب # هاللّ ُلوسر َىخآ ى

□ بِلا َوَم اَنْلَعَج□

□تّلا ِة َّوُخ ُ'ِل ِه ِمح َر يِوَذ

 ه

ل ى ِصوُي َو ُثاريِمْلا َبَهَذ ْدَق َو ،ةحي ِصَّنلا َو ِةَداَف هِرلا َو ِرْصَّنلا َنِم ْمُكِناَمْيأ ْتَدَقَع] .
َنيِذَّلا َو :لاَق

دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ .

16. (550)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): *"Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından herbirini mevâliye kıldık..."* (Nisa: 4/33) âyetindeki mevâliye tâbirini vârisler olarak tefsir etmiştir. Keza âyetin devamında geçen

***"yeminlerinizin bağladığı kimselere haklarını verin"* ibaresindeki "yeminlerinizin bağladığı kimseler" tabiriyle ilgili olarak da şu açıklamayı yapmıştır: "Mekkeli muhâcirler Medine'ye geldikleri vakit, muhâcir bir kimse Medineli bir ensârî'ye -Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aralarında tesis ettiği kardeşlik sebebiyle- kendi kan yakınlarından önce varis olurdu. Ancak: *"Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından, her birine vârisler kıldık..."* (Nisâ: 4/33) âyetiyle bu muâmele neshedildi. Kelâm-ı ilâhî'de geçen "yeminlerinizin bağladığı"**

tabiriyle ifade edilen "muâhattan gelen kardeşlik hukuku" birbirinize yardım, rifâde (hacılara toplanan yardım, destek), bir de nasihat ve hayırhahlığa münhasırdır. Artık hukukî olan tevârüs kalkmıştır. Ancak kişi ihtiyarî olarak vasiyette bulunabilir."664

AÇIKLAMA:

Hazin'de yapılan açıklamaya göre mu'âkede, muâhede, muhâlefe ve el-eymân aynı mânâlara gelir -543 numaralı hadis vesilesiyle genişçe izah edildiği üzere- câhiliye Araplarında verâset sebeplerinden biri anlaşma idi.

Anlaşma iki kişinin el ele tutarak karşılıklı olarak bazı hususlarda söz verip yemin etmeleriyle gerçekleşirdi. Bu sebeple yukarda müteradif olduğunu belirttiğimiz tabirlerde kasem ve el mânâlarının bulunması muhtemeldir.

Zira anlaşma yapacak kimseler el ele tutuştuktan sonra verdikleri sözü tutacaklarına, akde bağlı kalacaklarına yeminleşirlerdi. Akid yaparken her biri: "Benim kanım senin kanın olsun.

Felaketim felâketin olsun, intikamım intikamın olsun, harbim harbin olsun, sulhüm sulhün olsun, sen bana vâris ol, ben sana vâris olayım, sen benim intikamımı ara, ben senin intikamını arayayım, sen benim diyetimi ver ben senin diyetini vereyim" derlerdi. Bu sözleşme ile, her iki taraf birbirlerine karşı hukukî vecibelere girerlerdi. Taraflardan herbiri diğerinin malından altıda birine hak sahibi olurdu. Bu hüküm İslâm'ın başlarında da tatbikatta idi."

Şu halde âyette geçen, *"yeminlerinizin bağladığı kimseler"* tabiriyle cahiliye döneminde yardımlaşma ve verâset kasdıyla yaptığınız akidle bağlandığınız kimseler kastedilmiş olmaktadır.

Âyetin devamında verilmesi emredilen nasib verâset yoluyla intikali gereken altıda birdir.

663 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/396-397.

664 Buhârî, Tefsir, Nisa: 7, Kefalet: 2, Ferâiz: 16; Ebu Dâvud, Ferâiz: 16, (2921, 2922); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/397.

İbnu Abbas, bu âyetin Enfâl suresinde gelmiş bulunan *"Birbirinin mirascısı olan akraba, Allah'ın kitabına göre birbirine daha yakındır..."* (Enfal: 8/75) âyetiyle neshedildiğini söyler. Burada ifade edilen yakınlık, mirasdaki yakınlıktır. Yani kan akrabaları, miras hususunda muâhede suretiye tesis edilen hükmî akrabalardan daha yakındır, mirasa daha ziyade hak sahibidir, demektir.

Hükmî akrabalık dediğimiz hususa, cahiliye devrinde yapılmış olan muâkade akrabalıkları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in te'sis ettiği mu'âhât akrabalıkları, hicretle teessüs eden hicret akrabalığı (ki bunları 543 numaralı hadiste açıkladık) girer.

Ayette geçen *"Allah'ın Kitab'ında"* tabirinden maksad, "Kur'ân'daki Allah'ın hükmü" demektir. Yâni Nisa suresinde beyân edilmiş olan miras taksimatı demektir.

Yukarıda İbnu Abbas'ta kaydedilen açıklamaya göre anlaşma yoluyla hasıl olan veraset hakkının neshedildiği belirtilmiş olmakla birlikte âyeti te'vil ederek neshedilmediğini söyleyenler de olmuştur. Bunlara göre "yeminlerin bağladığından" maksad haliflerdir, yani kendileriyle anlaşma yapılan kimseler; onlara verilecek

"nasibleri" de nusret, nasihat, vefadarlık, dostluk vs. gibi şeylerdir. Bu te'vile göre âyet mensuh sayılmasa da neshe inananlar bu çeşit hasbî davranışların herkese karşı gösterilmesi gerektiği ve üstelik buna nasib denemeyeceği, Kur'ân-ı Kerîm' de ilgili bahislerde nasib kelimesinin maddî bir şey için kullanıldığını söyleyerek reddederler.665

اَمُهَنْيَب َسْيَل َو َلُج َّرلا ُفِلاحُي ُلُج َّرلا َناَك

.نيِذَّلا تَدَقَع ْمُكُناَمْيأ]

و دواد ى

:

‘

17ـ يفو رخأ ب

: ضْعَبِب َل ْوأ ْمُهُضْعَب ِماَح ْر ا‘ اوُلوُأ

Œ و لاقف ِلاَفْ‘نا يف َكِلذ َخِسُنَف َر

خ ا اَمُهَدَحأ ُث ِرَيَف ٌبَسَن

ة

. [

ا

Œ

ي

17. (551)- Ebu Dâvud'un bir başka rivayetinde şu açıklama vardır: "Yeminlerinizin bağladığı kimseler" (tâbirine gelince bununla şu kastediyor: İslâm'ın bidâyetinde) kişi, aralarında hiçbir neseb bağı bulunmayan bir başkası ile anlaşma yoluyla hukukî bir bağ kurup biri diğerine vâris olabiliyordu. Bu müessese, Enfal suresinde gelen şu âyetle neshedildi: *"...Ve zevil erham (birbirine mirasçı olan akraba), Allah'ın Kitabı'na göre*

birbirine daha yakındır..." **(Enfal: 8/75).666**

وَ□كَانَتْ يَتِيمَةً فِي حِ جْرِ

□18ـ وعن داود بن الحصين قال: **]** كُنْتُ اقْرَ أُ عَلَى أمه

□ سَعْدِ بِنْتِ الرَّ بِيع □

: □فقاَلَتْ : تَ قَرْأ هكذا، ولكِن

□با بَكْرٍ الصِ دهِيقِر َ ضِ َى اللّه ُ عَنْهُ فَقَرَ أتْ وَ الَّذِينَ عَاقَدَتْ أيْمَانُكُمْ.

وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أيْمَانُكُمْ، إنما أنزِ لَتْ في ابِ بَكْرٍ وَ ابنِهِ عَبْدِالرَّ حمنِ ح ِين أبَى ا"سْ مَ فحَلَفَ أبُو

ه ُ أخرجه أبو داود. وزاد في رواية: فما

. **[** □بَكْرٍ َ يُوَرِ ثهُ فَلمّا أسْلَمَ أمَرَ ه ُ اللّه ُ تعَالَى أنْ يُوَرِ ثهُ نَصِ يبِ

. □م ِبالسَّيْف □□ □ "

أسْلمَ حتَّ حُمِلَ عَلَى ا س

18. (552)- Dâvud İbnu'l-Husayn anlatıyor: Ümü Sa'd Binti Rebî'ye Kur'ân'dan okuyordum. Bu kadın Hz. Ebu Bekir es-Sıddîk (radıyallahu anh)'in terbiyesinde yetişen bir yetime idi. Ben Nisa suresinin 33. ayetini "vellezîne âkadet eymânukum" diye okuyunca müdâhele ederek: "Öyle okuma fakat "vellezîne akadet eymânukum" diye oku. Bu âyet Hz. Ebu Bekir ve oğlu Abdurrahmân hakkında nâzil oldu. Oğlu, İslâm'ı kabul etmeyince Hz. Ebu Bekir, ona miras bırakmayacağım diye yemin etmişti. Bilâhare Abdurrahman Müslüman olunca, Cenâb-ı Hakk, mirasdan nasibini ayırması için Hz.Ebu Bekir'e bu âyetle emir buyurdu" dedi.

Bir rivâyette şu ilâve açıklama yapılmıştır: "Abdurrahman'ın İslâm'a girişi Müslümanların maddî galebesine kadar gecikti."667

AÇIKLAMA:

Ümmü Sa'd (radıyallahu anhâ) Sa'd İbnu'r-Rebî'nin kızıdır, ensâriyedir. Babası, Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'i ona vasi kılmış idi, bu sebeple onun terbiyesinde yetişmişti. İsminin

Cemile olduğu söylenmiştir.

Ümmü Sa'd (radıyallahu anh) iki farklı kıraatı olan bir kelimenin tek okunuşunu benimsemiş bulunduğu için müdâhele etmiştir. Söz konusu kelime akadet veya âkadet diye uzatmalı olarak da kıraat edilmektedir, her ikisi de câizdir.

Rivayette, ayetin Hz. Ebu Bekir ve oğlu Abdurrahman (radıyallahu anhümâ)'la ilgili olarak indiği belirtilmektedir. Abdurrahman Hz. Ebu Bekir'in en büyük oğludur. Bedir savaşında müşriklerin safında yer almıştır. İslâm'a girişi Hudeybiye Sulhü'nden sonradır. Fetih günü Müslüman olduğu da söylenmiştir. Rivâyetin 665 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/397-399.

666 Ebu Dâvud, Feraiz: 16 (2921); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/399.

667 Ebu Dâvud, Ferâiz: 16, (2923); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/399-400.

sonunda kaydedilen "Abdurrahman'ın İslâm'a girişi Müslümanların maddî galebesine kadar gecikti" tabiriyle Mekke Fethi'nin kastedilmesi kuvvetle mümkündü, çünkü gerçek mânada maddi galebe o zaman olmuştur.668

لاق :َلاق َةي ا□

ة َّرَذ َلاَقْثِم ُمِلْظَي َ هاللّ َّنإ] ى□ **Œ**

لاعت هلوق يف ُهْنَع ُ هاللّ **:**

19□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

أَّمأ َو ،ة َر ِخ ا

يف اَهِب ى َزْجُي َو اَيْنُّدلا يف اَهِب َطْعُي ًةَنَسَح ًانِم ْؤُم ُمِلْظَي َ َ هاللّ َّنإ # ِ هاللّ ُلوسر **Œ**

ى َزْجُي ٌةَنَسَح ُهَل ْنُكَت ْمَل ِة َر ِخ ا

لاِإ َنْضفأ اَذإ َّتَح اَيْنُّدلا يف َلِمَع اَم ِتاَنَسِحب ُمَعْطيَف ُرِفاَكْلا **Œ**

ملسم هجرخأ . ا .

[هِب

19. (553)- Hz. Enes (radıyallahu anh) *"Allah, şüphesiz zerre kadar haksızlık etmez, zerre kadar iyilik olsa onu kat kat artırır ve yapana büyük ecir verir"* ayeti ile ilgili olarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini rivayet etti: "Allah hiçbir mü'mine, yaptığı tek hayrın bile karşılığını ihmal etmek suretiyle zulümde bulunmaz. Yaptığı her hasenenin karşılığı hem dünyada hem de âhirette kendisine verilir. Kâfir ise, yaptığ hayır sebebiyle dünyada öylesine yedirilir ki, âhirete varınca, karşılığı verilecek tek hayrı kalmaz."669

AÇIKLAMA:

Cenâb-ı Hakk'ın yapılan her hayrın mutlaka karşılığını eksiksiz olarak verdiği bizzat âyetle ifade edilmiştir.

Âyet, bu hususta Müslüman-kâfir, kadın-erkek diye bir ayırım yapmıyor. Hadis, ayetteki ıtlakı biraz açıyor.

Buna göre yaptığı iyiliğin karşılığını kâfir de görecek. Ancak o, bu dünyada görecek, ahirette hayrı kalmayacak.

Mü'min ise, Allah rızasını düşünerek yaptığı için, hem dünyada, hem de âhirette yaptığı hayırların karşılığını görecektir.

Yapılan hayrın Allah nezdinde makbul olması için, onun ihlâsla yani kendi rızasını düşünerek yapılması şarttır.

Araya başka maksadların girdiği hayır işlerinin Allah nazarında hiçbir kıymeti yoktur. İnsanlığa hizmet, vicdanın sesine cevap, gösteriş, vs. başka maksadlara dönük bütün hayır harcamalarının âhirette hiçbir karşılığı yoktur.

Ayrıca, Allah için yapılmayan hayırların miktarı da mühim değildir. Yani Allah rızası için yapılmayan hayırlar miktarca ne kadar çok da olsa Allah nazarında zerre kadar kıymet taşımaz. Bu söylediğimiz hususlar şu âyette dile getirilmiştir: *"Doğrusu inkâr edip, inkârcı olarak ölenlerin hiçbirinden yeryüzünü dolduracak kadar altını fidye vermiş olsa bile, bu kabul edilmeyecektir. İşte elem verici azab onlaradır"* (Âl-i İmran: 3/91).

Şu halde, ihlâsla, Allah rızası için yapılan zerre miktarındaki

hayır, riya olarak yapılan batmanlarla hayırdan daha kıymetli, daha makbuldür.

Müslüman olmazdan önce hayır hasenat işleyen bir kimse, sonradan İslâm'a girse, önceki işlediklerinden âhirette fayda görüp görmeyecekleri hususunda münâkaşa edilmiştir. Râcih görüşe göre, istifâde edecektir.

Mü'min yaptığı hayırdan, ihlasındaki dereceye, hayır yaptığı şartlara göre kat kat istifade edecektir. Şu âyet, mü'minin yaptığı her hayrın en az on misliyle Allah nezdinde mükâfaat göreceğini ifade eder: *"Kim bir hayır yaparsa ona on katı verilir"* (En'âm: 6/160). Kadr suresinde belirtildiği üzere, bir hayrın otuz bin ve daha fazla misliyle katlandığı da müjdelenmektedir.

Şeriat-ı garramızın nassla bildirdiği bu hakikata inanmak vacibtir, değil inkâr, tereddüd bile câiz değildir. 670

لاَق ِنْيَذَّل ا ِنْيَمَكَحْلا يف َلاَق ُهْنَع ُ هاللّ□

] :□**21**ـ كلام نعو

ى ِض َر ٍبِلاَط ِبأ َنب ّيِلَع ّنأ ُهَغَلب ُهَّنأ□

نإ□□

ا

Œ

ةي

.

ا

□

هِلْهأ ْن ِم ًامَكَح َو ِهِلْهأ ْن ِم ًامَكَح اوُثَعْباف امِهِنْيَب َقاَقِش ْم ْتف ِخ ْنإ َ : و اَمِهيِف ىلاعت ُ□
هاللّ

.

[□عاَمِتْ “

ج ا َو اَمُهَنْيَب َةَق ْرُفْلا اَمِهْيَلإِ

20. (554)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Hz. Ali (radıyallahu anh): *"Karı-kocanın arasının açılmasından endişelenirseniz, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin, bunlar düzeltmek isterlerse, Allah onların aralarını buldurur"* (Nisa: 4/35) âyetinde temas edilen iki hakem hakkında "karı-kocanın ayrılma veya birleşme kararları bu iki hakemin vereceği hükme kalmıştır" diye beyanda bulunmuştur.671

AÇIKLAMA:

Karı-koca arasındaki ihtilafın hallinde, dinimiz öncelikle her iki taraftan birer hakemin araya girmesini teklif eder. Hakemin aile içerisinden olması, birçok hikmetlere râcidir:

668 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/400.

669 Müslim, Sıfatu'l-Münâfıkîn: 56, (2808); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/400-401.

670 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/401.

671 Muvatta, Talâk: 72 (2, 584); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/402.

1- Dâhilî ahvali onlar daha iyi bilirler.

2- Araya sulhün girmesini daha çok arzularlar,

3- Geçimsizler onlara daha çok itimad ederek anlaşamadıkları meseleleri açabilirler. Sevip sevmedikleri hususlar nelerdir, ayrılıp, ayrılmama hususundaki dilekleri nedir? Bunlar çoğu kere aile içerisinde kalması gereken sırlar olabilir, yabancıya açılamaz. Hakemden herbiri kendi yakınıyla başbaşa kalır, durumu öğrenir, sonra bir araya gelerek öğrendiklerini birbirlerine eksiksiz aktarırlar.

Ancak şu hususu da kaydedelim ki, hakemlerin akrabadan olma keyfiyeti bir vecibe değildir, yabancı da olabilir.

Hakemi seçme hakkı öncelikle karı ve kocaya aittir. Bunun tesbitini, karı ve kocanın akrabalarıyla görüşerek yapmaları müstehabdır. Akrabalarının bulunmamaları halinde veya kendi rızalarıyla yabancıdan seçmeleri halinde akraba olmayanların hakem olmaları caiz görülmüştür.

Hz. Ali (radıyallahu anh) bu tarafsız hakemlerin ittifakla vereceği hükmün esas alınması gerektiği kanaatini izhâr etmiştir. İmam Mâlik (rahimehumullah) bu fetvaya uyarak, hakemlerin "birleşme" olsun, "ayrılma" olsun ittifakla verecekleri karara uymanın câiz olduğunu söylemiştir.

Hasan Basri ve Ebû Hanife hazretleri "Hakemler birleştirmeye memurdur, ayırmaya değil" diyerek bu görüşe katılmazlar. Nitekim âyet de sulh'e karar verirlerse Allah birleşmelerinde yardımcı olacağını söylemiş, ayırma yetkilerinden sarahatle söz etmemiştir. İmam Şafiî hazretleri farklı olarak: "Koca, hakemini, talak veya hul'e karar verme hususunda tevkil eder, kadın da hakemini ivaz vermek ve ivazla boşanmayı kabul etmek hususunda tevkil eder" der.

Hülasa, ulema, ayetle gelen mübhemlik sebebiyle hakemlerin yetkisi hususunda ihtilâf etmiştir.

Gerçi hakeme tefrik (ayırma) selahiyeti tasrih edildiği, koca da bunu kabul ve tefviz eylediği takdirde ihtilâf kalmaz. Ancak koca ayırma selahiyeti vermezse, mahkeme kendiliğinden hakemlerin mutlak selâhiyetle seçilmesini karı ve kocaya mecbur edebilir mi? Yâni hakimler karı-kocanın vekilleri mesabesinde midir, yoksa mahkemenin hükme izin vermiş bulunduğu naibleri makamında mıdırlar? Mahkemenin re'sen tefrike selâhiyeti var mıdır, yok mudur?

Bu soruların cevapları âlimler arasında farklı olmuştur. Ayet-i kerimenin siyâkı sulh ve te'lif üzeredir. Bu sebeple tefrik hususunu meskut geçmiştir.672

بلاعت هلوق يف َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر ّنأ] ُ ه:

نَع ُ هاللّ□ .

همَع ْنَع هِشاَّق ّرلا َة

□ ى ِض َر ِه□

رُح بأ نعو ـ21□□□

يِنْعَ :

ي هاللّ همحر دامح َلاَق ِع

جاَضَمْلا يف َّنُهو ُرُجْها َو َّنُهوُظِعَف َّنُه َزوُشُن َنوُفاَخَت يِتَّلا َو .

دواد وبأ هجرخأ .

حاَكِهنلا] .

21. (555)- Ebu Hürre er-Rakkâşî, amcasından (radıyallahu anh) naklen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Şerlerinden, serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince: Onlara (evvela) öğüt verin, (vazgeçmezlerse) kendilerini yataklarında yalnız bırakın..." (Nisa: 4/34) ayeti hakkında şunu söylemiştir: "Kadınların serkeşlik etmelerinden yılarsanız yatakta onları yalnız bırakın."

Hammâd merhûm, yatakta yalnız bırakmayı "cinsî teması terketmek" olarak anlamıştır.673

AÇIKLAMA:

Ayet-i kerime, kocasına karşı saygıyı terkedip dikbaşlılık edecek kadınlara karşı uygulanması gereken muameleye temas etmektedir. Sırasıyla şunlar yapılacaktır:

1- Önce davranışını düzeltmesi için tatlılıkla nasihat etmek, öğüt vermek.

2- Yatakta yalnız bırakmak. Bunu alimler farklı şekillerde anlamışlardır. Çoğunluk (Cumhur) berâber yaşamakla birlikte yanlarına girmemek diye anlar. Bu da yataklarının ayrılmasıyla gerçekleşir. Bazıları: "Aynı yatakta yatar, ancak sırtını çevirir" bazıları: "Beraber yatar ancak cimâda bulunmaz" bazıları "Cimada bulunur, fakat konuşmaz" demişlerdir. Hatta bazı âlimler, ibâreden "kadına sert konuşur" manasını da çıkarmışlardır.

Hammad İbnu Seleme'ye göre âyetteki "yatak ayırma"dan murat cimayı terketmektir.

3- Yaralamaksızın dövmek. Ayetin bu kısmı hadiste yer

almamakla beraber kısaca temas edelim: Dinimiz, serkeşlik ve dikkafalılık yapan kadınları te'dibde belli bir yol ta'kib etmeyi emretmiş, en son safhada dayağı tecviz etmiştir. Bu da kayıtlıdır: Yaralayıcı olmamak, başa ve hayatî tehlike arzeden yerlere vurmamak gereklidir. Alimlerimizin çoğu, te'dibî dövmelerde üçten fazla vurmamak gerektiğini söylerler674.

اماَعَط ُهْنَع ُ هاللّ

]

:لاق ُهْن

ى ِض َر ِف ْوَع ُنبا اَنَل َعَنَص

ع ُ هاللّ

22

ى ِض َر بلاط بأ نب هيلع نعو ـ

بِنوُمَّدَقَف ُة ً ّصلا ِتضرَضَح َو بِهنِم ٌتَذَخأَف َم ّرَحُت ْنأ َلْبَق ً ارْمَخ اَناَقَس َو اَنَلَكأَف اَناَعَدَف

672 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/402-403.

673 Ebu Dâvud, Nikah: 43 (2145); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/403.

674 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/403-404.

تلزنف ٌتْطَلَخَف َنوُدُبْعَت اَم ُدُبْعَن ُنْحَن َو َنوُدُبْعَت اَم ُدُبْعأ َ َنو ُرِفاَكْلا اَهُّيأ اَي ْلُق : ٌتأ َر : ًقَف

هححصو يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

نوُلوُقَت ا] .

م اوُمَلْعَت ّتَح ى َراَكُس ْم ُتنأ َو َة ً ّصلا اوُب َرْقَت

22. (556)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "İbnu Avf (radıyallahu anh) bizim için yemek hazırlayarak bizi davet etti,

gittik, yemeği yedik. Arkadan şarap ikram etti, içtik. Bu ziyafet şarabın haram edilmesinden önce idi.

Şarab beni sarhoş etmişti. Namaz vakti gelince imam olmamı istediler. Namazda Kâfirûn suresini okudum.

Ancak *"sizin taptığınıza ben tapmam"* diyecek yerde "biz, sizin taptığınıza taparız" şeklinde yanlış okudum.

Bunun üzerine: *"Ey iman edenler! Sarhoşken, ne dediğinizi bilene kadar, cünübken -yolcu olan müstesna-gusledene kadar namaza yaklaşmayın..."* âyeti nâzil oldu."675

AÇIKLAMA:

Dinimiz birçok emir ve yasakları tedricî şekilde vazetmiştir. Şarabın yasaklanmasını da öyle yapmıştır. Şarap hakkında nihâî sözü söylemeden, muhtelif âyetlerle dikkatler şarap üzerine çekilmiş, zararlı olduğu belirtilmiştir.

Yukarıdaki âyet, kesin yasağın konmasına yakın bir safhada gelmiştir. Bu ayete göre sarhoşken namaza yaklaşmamak esastır. Bu durum çoğunluğu yatsıdan sonra içme imkânı tanımaktadır.

Bu ayetle şarap içenler pek azalmış, içme işi iyice sınırlanıp düzene sokulmuş oluyordu. Bundan sonra kesin yasak emri gelecektir.

Bu konuyu geniş olarak içkinin yasaklanmasıyla ilgili bahiste inceleyeceğiz (2259-2274 hadisler. Mevzu üzerine tahlilimizi sonuncu hadisten sonraya koyacağız).676

□23- □□وعن أبا داود: [أنَّ رَ جُ ٌمن نا‘ ْصاَرِ دَعاَهُ عَبْدُ الَّرحْمَنِ بن ُعَوْ فٍ وَ فِيهِ فَأَتَاهُمْ عَلَي

. [□رَ ضِ ىَ اللّه ُ عَنْهُ فأمَّهُمْ في المَغْرِ ب، وَ ذَكَرَ الحَدِيث

23. (557)- Ebu Dâvud'da şu rivayet de var: Ensârdan bir zât kendisine (Hz. Ali'yi) ve Abdurrahmân İbnu Avf'ı yemeğe çağırdı. "Rivâyet, Hz. Ali'nin icabet ettiğini, akşam namazında cemaate imamlık yaptığını belirtir ve hadisi(n devamını yukarıdaki gibi) zikreder.677

□□ةِ : نا إ **Œ**

ي ا ِهِذه ْنِم َّيلاِإ ُّبَحأ ٌةَيآ ِنآرُقْلا يف اَم] ل

اق هنأ ُهْنَع ُ هاللّ :

24□

ى ِض َر ًاضيأ هيلع نعو ـ□

ىذمرتلا هجرخأ .

ءاَشَي ْنَمِل َكِلذ َنوُد اَم ُرِفْغَيو ِهِب َك َرْشُي ْنأ ُرِفْغَي َ َ هاللّ□]ـ .

24- (558)- Yine Hz. Ali (radıyallahu anh) buyuruyor: "Kur'ân-ı Kerîm' de en çok sevdiğim âyet şudur: *"Allah, kendisine ortak koşmayı elbette bağışlamaz, bundan başkasını dilediğine bağışlar..."* (Nisa: 4/48). Tirmizî, Tefsir, Nisa, (3040).678

AÇIKLAMA:

Hz. Ali efendimizin (radıyallahu anh) en ziyade bu âyeti sevmesi, Hâricilere karşı kesin bir delil olmasındandır.

Çünkü, bu âyet, her bir büyük günahın şirk olduğunu, büyük günah işleyenin (mürtekibü'l-kebîre) cehennemde ebedî kalacağını iddia eden Haricileri açık bir şekilde tekzib etmektedir: Allah şirke düşeni affetmez, ama şirk olmayan günahların hepsini affeder. Öyle ise büyük günah şirk değildir. Bu âyette müşrik olarak ölenin ebedî cehennemde kalacağı açık ise de, tevbe ettiği takdirde imânının makbul olacağı, müşrik iken işlediği günahların hepsinin bağışlanacağı anlaşılmaktadır.

Ulema demiştir ki: "Allah, iman ve tevbe ile şirk günahını affedeceğini bildirdiğine göre, tevbe ile, şirkin altında kalan bütün günahları affedecek demektir. Üstelik Allah'ın bu meşîeti (affı dilemesi) tevhide inananlardan tevbe etmeyenler hakkındadır. Bu durumda, tevbe etmeden, büyük ve küçük bir günah işlemiş olarak ölen kimse, Allah'ın meşîetine (dilemesine) kalmıştır, dilerse affedip fazlı ve rahmeti ile onu cennetine koyar, dilerse azab edip azabtan sonra cennetine koyar."679

675 Ebu Dâvud, Eşribe: 1, (3671); Tirmizi, Tefsir, Nisa (3029). Tirmizî hadisin sahih olduğunu belirtir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/404.

676 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/405.

677 Ebu Dâvud, Eşribe: 1, (3671); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/405.

678 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/405.

679 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/405-406.

] لوُس ّرلا اوُعيِطأ َو َ هاللّ اوُعيِطأ ىلاعت ُهُلوق َل َز□

ن :لاق امهْنَع ُ هاللّ

25□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

يف # ِ هاللّ ُلوسر ُهَثَعَب ْذإ ِيمهَّسلا هِيِدَع ِنب ِسْيَق ِنب َةَفاَذُح ِنب ِ هاللِّدبَع يف ْمُكْنِم ِرْم‘ا ِيلوأ َو

. ةسمخلا هجرخأ .

ةَّي ِرَس□]

25- (559)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: *"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden buyruk sâhibi olanlara itaat edin"* (Nisa: 4/59) âyeti, Abdullah İbnu Huzâfe İbni Kays İbni Adiy es-Sehmî hakkında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu bir seriyyeye gönderdiği esnada nâzil oldu."680

AÇIKLAMA:

Burada âyetin esbab-ı nüzûlü belirtiliyor! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Abdullah İbnu Huzafe'yi komutan tâyin ederek bir seriyyenin başında gönderir. Yolda bir ara öfkelenen Abdullah odun toplatır ve yığına ateş

attırır. Odunlar tutuşunca askerlere ateşe girmelerini emreder. Emre uyarak ateşin kıyısına kadar gelen erler orada durup:

"Biz ateşten kaçmak için Müslüman olduk, nasıl olur da gireriz" diyerek oldukları yerde dururlar. Bir müddet sonra öfkesi dinen komutan emri geri alır. Vak'a Medine'ye dönüşte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlatılınca:

"Ateşe girseydiniz çıkamazdınız, itaat ma'ruftadır" buyurur. Bu vak'a üzerine

"Ey iman edenler Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden buyruk sâhibi olanlara itaat edin. Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe- inanmışsanız, o meseleyi Allah ve Resûlüne havale edin.

Böyle yapmanız hayırlı ve netice itibariyle en güzeldir." (Nisa: 4/59).

İbnu Hacer rivayeti şu manada açıklar: "Abdullah İbnu Huzâfe'nin emri üzerine askerler ikiye ayrıldı: Bir kısmı emre itâat etmeyi düşünerek ateşin kenarına kadar yürüyüp orada durdu. Diğer kısmı ise emre uymayıp, ateşten kaçma sırasında ona karşı geldiler. İşte Cenab-ı Hak, bu çeşit ihtilaflı durumda nasıl hareket etmeleri gerektiğini mü'minlere bildirmek, onları irşad etmek için bu âyeti inzal buyurmuştur. Ayetin vak'aya bakan kısmı da *"Bir şeyin câiz olup olmadığı hususunda ihtilafa düşerseniz, meseleyi çözmek için Kitap ve Sünnet'e başvurun"*

ibaresidir. Doğruyu Allah bilir."

Taberî'nin bir rivayetine göre bu ayet Ammâr İbnu Yâsir ile komutanı olan Hâlid İbnu Velid (radıyallahu anhümâ) arasında cereyan eden bir ihtilâf vesilesiyle inmiştir.

Alimler, âyet-i kerimede geçen ulû'l emr yani buyruk sahibi yâni itaat edilmesi gereken kimseler hususunda ihtilaf etmiştir: Kimler ulûl-emrdir?

* Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den yapılan sahih bir rivayete göre bunlar ümerâ'dır, yâni idareciler, devleti elinde tutanlar. Meymun İbnu Mihrân ve başkalarından da bunu te'yid eden rivayetler yapılmıştır.

* Câbir İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre ulû'l-emr, ilim ve hayır ehli kimselerdir.

*** Mücâhid, Atâ, Hasanu'l-Basrî ve Ebu'l-Âliye'den yapılan rivayetlere göre ulû'l-emr, ulemâ'dır.**

*** Mücâhid'den gelen daha sahih bir rivâyet ulû'l-emr'den maksad Sahâbe'dir demiştir. Bu âyetin oldukça hususi bir tevili olmaktadır. Daha hususi bir te'vili İkrime yapmıştır, ona göre bundan maksad Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'dir.**

İmam Şâfiî (rahimehumullah) birinci te'vili tercih ederek ümerâ der ve görüşünü şöyle delillendirir: "İslam'dan önce Kureyş emir tanımaz ve kimseye itâat etmezdi. Bu sebeple işleri yürütmek üzere başlarına tâyin edilecek kimseye itaat etmeleri emredildi. Bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur.

"Kim emîrime itaat ederse bana itaat etmiştir."

Ayet hususi bir vak'a üzerine nâzil olmuşsa da, âlimler hükmünü umuma hamlederler. Ulu'l-emr hususunda yapılan te'villerin hepsi de doğrudur. Belli şartlar ve kayıtlarla ümerâya, ulemaya, sülehâya itaat etmek gerekli olabilir. İslâm anarşiyi kabul etmez.681

بلاِ َنيِفَعْضَتْسُمْلا َو ِ هاللّ ِليِبَس يف َنوُلِتاَقُت َ ْمُكَل اَم َو :ىلاعت هلوق يف] ُهْنَع ُ هاللّ

26□

□ـ ى ِض َر هنعو

. ناخيشلا هجرخأ .

[□ى َنِم َنيِفَعْضَتْسُمْلا

هِمأ َو اَناأ ُتْنُك :َلاَق ا

. □هلوق ِىلاعت: هُلْهأ ِمِلاَّظلا

26. (560)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anh): ***"Size ne oluyor da: "Rabbimiz! Bizi halkı zâlim olan bu şehirden çıkar, katından bize bir sahip çıkan gönder, katından bize bir yardımcı lutfet" diyen zavallı çocuklar, erkekler ve*** **680 Buhârî, Tefsîr, Nisa: 11; Müslim, İmâret: 31, (1834); Ebu Dâvud, Cihâd: 96, (2624); Tirmizî,Cihâd: 3, (1672); Nesâî, Bey'at: 28 (7, 154, 155); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/406.**

681 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/406-408.

kadınlar uğrunda ve Allah yolunda savaşmıyorsunuz?" (Nisa: 4/75) âyetiyle ilgili olarak şunu söyledi: "Annem ve ben burada ifâde edilen "zavallılar" arasında idik."682

AÇIKLAMA:

İbnu Abbas "zavallılar" diye tercüme ettiğimiz müstaz'afîn tabirini açıklamaktadır.

Ayeti kerime, zalimlerin elinde kalmış, kurtuluş arayan ve fakat içinde bulundukları aczleri sebebiyle kurtulamayan mustaz'af müminler karşısında seyirci kalmayıp, onların kurtarılması için gayret göstermeyi emretmektedir.

Müteâkip rivâyet, İbnu Abbas'ın bu açıklamayı yine müstaz'afin'i konu edinen bir başka ayetle ilgili olarak yaptığını ifade etmektedir.683

□لاَج هِرلا َنِم َنيِفَعْضَتْسُمْلا ًّإ امُهْنَع ُ هاللّ

] ىرا

:

□27 ـ خبل ةياور يفو

□ت َ ًنبا ُسأَّبع َر ض ِى

[□نِم َءاَسِهنلا

فقاَلَ ك : نُتْ أنا َو أمهِب نَّمِ ْعَزَر هاللّ ُ تعالب. أنا َنِم الوِلْدَان، َو أمهِب

. □و َءاَسِهنلا ِ و َالوِلْدَان.

27. (561)- Buhârî'nin bir rivayetinde şöyle denmiştir: İbnu Abbas (radıyallahu anh): *"Çaresiz kalan, yol bulamayan zavallı erkek, kadın ve çocuklar müstesna"* (Nisa: 4/98), ayetini tilavet buyurduktan sonra: "Ben ve annem Allahu Teâla'nın mazur addettiklerindendik, ben çocuklardan, annem kadınlardan mâzurdu" dedi.684

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayetin anlaşılması için Nisa suresinin 97. ayetinin bilinmesi lazım. Bu âyette İslâm'ın yaşanamayacağı yerden hicret etmeyenler Allah nazarında sorumlu tutulmaktadır.

Yukarıda meâlini kaydettiğimiz 98. ayette, mâzur kabul edilerek sorumlu sayılmayacak olanlar belirtilmektedir: Hicrete gücü yetmeyen zavallı kadın, erkek ve çocuklar. Şimdi 97. ve 98. ayetlerin meallerini okuyalım:

"Kendilerine yazık edenlerin canlarını aldıkları zaman, melekler onlara: "Ne yaptınız bakalım?" deyince, "Biz yeryüzünde zavallı kimselerdik" diyecekler, melekler de: "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!"

***cevabını verecekler. Onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü dönülecek yerdir. Çaresiz kalan, yol bulamayan zavallı erkek, kadın ve çocuklar müstesnadırlar. İşte Allah'ın bunları affetmesi umulur. Allah affedendir, bağışlayandır"* (Nisa: 4/97-99).**

Ulema, bu rivâyette, İslâm fıkhının "çocuk ebeveynden hangisi Müslümansa ona tâbidir" hükmüne delîl bulmuştur685.

اوُلاَقَف ةَّكَمِب # يِّبَّنلا اوُتأ ُهل ًاباَحْصأ َو ٍف ْوَع ِنب ِنَمْح َّرلاَدبع َّنأ] ُ ه

نَع ُ هاللّ□ :

28□

ى ِض َر هنعو ـ□

وْفَعلاِب ُت ْرِمأ يهِنإ : َلاَقف ًةلِذأ اَن ْرِص اَّنَ آم اَّمَلف ،َنوُك ِرشُم ُنْحَن َو هٍزِع يِف اَّنُك اَّنإ□ ; هاللّ َلوُس َراَي

ىلإ َرَت ْمَلأ :ىلاعت ُ هاللّ َل َزنأَف :اوُّفكَف ِلاَتِقْلاِب ُه َرَمأ ِةَنيِدَملا ىلإ ىلاعت ُ هاللّ ُهَل َّوَح اَّمَلف ا

وُلِتاَقُت ًَف .

هجرخأ

يِتَف َنوُمَلْظُت ًَو ِهِلوق ىلإ َةاك َّزلا اوُتآ َو َة َّصلا اوُميِقأ َو ْمُكَيِدْيأ اوُّفُك ْمُهَل َليِق□] . َنيِذَّلا

ىثاسنلا .

28- (562)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Abdurrahmân İbnu Avf ve bir kısım arkadaşları, Mekke'de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek şöyle dediler:

"Biz müşrik iken izzet ve itibarı olan kimselerdik. Müslüman olduktan sonra zelil duruma düştük. (Müsaade edin müşriklere karşı koyalım)." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara:

"Ben affetmekle emrolundum. Sakın müşriklerle mücâdeleye kalkmayın" dedi. Ancak, Medine'ye hicretten sonra Cenab-ı Hakk cihad emretti. Bu sefer onlar durakladılar. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu:

"Kendilerine: "Elinizi savaştan çekin, namaz kılın, zekat verin" denenleri görmedin mi? Onlara savaş farz kılındığında, içlerinden bir takımı hemen, insanlardan, Allah'tan korkar gibi hatta daha çok korkarlar ve

"Rabbimiz! bize savaşı niçin farz kıldın, bizi yakın bir zamana kadar te'hir edemez miydin?" derler. Ey Muhammed de ki: "Dünya geçimliği azdır, âhiret, Allah'a karşı gelmekten sakınan için hayırlıdır, size zerre kadar zulmedilmez" (Nisa: 4/77).686

682 Buhârî, Tefsir, Nisa: 14, 20; Cenâiz: 80; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/408.

683 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/408.

684 (Buhârî,Tefsir Nisa: 14, 20); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/408-409.

685 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/409.

686 Nesâî, Cihâd: 1, (6, 3); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/409-410.

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, müşriklere karşı takip ettiği ana tabyelerden (taktik) biri sabırdı.

Mekke hayatında Müslümanlara hep sabır tavsiye etmiştir. Hakaret, eziyet, işkence ve hatta öldürmelere karşı Müslümanlar tek bir silahla mukabele ediyorlardı, sabır. Yukarıdaki misâlde görüldüğü üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e zaman zaman müracaat edip, "Artık tahammülümüz kalmadı.. eskiden izzet ve itibarımız vardı. Şimdi hepsini kaybettik... Bizim de kavim, kabile ve akrabalarımız var, yapılan hakaretlere karşı kendimizi müdafaa edecek güçteyiz, mukabele etmeye izin ver!" diyenler oluyordu. Ama, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her seferinde bu çeşit talebleri kesinlikle reddediyordu.

Müslümanlara uygulanan boykotun kaldırılmasıyla ilgili teferruatın da gösterdiği üzere, bu güçsüz dönemde sabır, gerçekten, en müessir bir silâh gibi iş görüyordu. Birçok gönüller Müslümanlar'a yapılan zulme isyan ediyor, Müslümanlara karşı yumuşuyordu. Hz. Hamza ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'i İslâm'a kazandıran sebepler arasında sabırla mukabele edilen zulmü de zikretmek gerekir.

Zulme gösterilen sabır bir yandan gönülleri yumuşatırken, öbür yandan zalimler arasında kopmalar, hizipler de meydana getiriyordu.

Hülâsa Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), zulüm, ezip yok edecek bir derecede şiddet kazanıncaya kadar sabır tavsiye etti. Ama ne zaman ezme derecesine ulaşınca "hicret" emretti, yine de mukâbele ve kavga izni vermedi.

Mekke'de cihada izin verilseydi, müşrikler, mü'minleri toptan imha etmeye haklı bir kılıf bulacaklar ve yok edebileceklerdi. Karşılarında, hayatlarını tehdid eden bir cephe bulamayınca saldıramadılar, mücâdeleleri ferdî işkenceler şeklinde oldu. Bu da mü'minlerin hayatta kalmasına, ağır ağır da olsa sayılarının artmasına imkân sağladı.

Cihad izni Medine dönemine aittir. Burada artık bir devlet teşekkül etmişti. Sayı artmıştı, yok edilme vetiresinin dışına çıkılmıştı. Şimdiki şartlarda cihad güç kaynağı, itibâr vesilesi idi. Gerçekten de öyle olmuş, her savaş, elde edilen ganimetlerle maddî olarak güçlenmeye, kazanılan zaferlerle de mânen güçlenmeye itibarın artmasına yol açmıştır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında sabır hicret ve cihad prensipleri tarihî seyri içerisinde incelenip, tahlil edildiği zaman görülecektir ki, bunlar arasında, gaye ve hedef açısından herhangi bir fark görmek mümkün değildir. Her üçü de aynı maksadla, şartlara göre başvurulan silahlardır. Sabır zamanında cihad zarar açısından ne ise, cihad zamanında da sabır odur.

İslâm'ın tebliğini kendine gâye edinmiş kimselerin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in risalet hayatında sabır, hicret ve cihad müesseselerinin yerini çok iyi bilmesi gerekir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muazzam başarısında birbirine zıd gibi görünen bu üç şeyi yerli yerinde kullanmasının büyük katkısı olmuştur inancındayız. Bu sebeple konu üzerine yaptığımız genişçe bir tahlili hicretle ilgili bölümün (10277-10281) sonunda sunacağız.687

ةي ا : □

هِذه تلزنأ : ُلوُقَي ُهْنَع ُ هاللّ□ Œ

]

لاق ديز نب ةجراخ نعو ـ29□□:

ى ِض َر ِتِباَث َنب َدْي َز ُتْعِمَس□

عَم َنوُعْدَي َنيِذَّلا َو : ِناَق ْرُفلا يف ِتَّلا َدْعَب ؛اَهيِف ًادِلاَخ ُمَّنَهَج ُهُؤا َزَجَف ًادِهمَعَتُم ًانم ِ□
و َنَم ْلُتْقَي ْؤُم

دواد وبأ هجرخأ

رُهْشأ ِةَّتِسِب ِهقَحْلاِب َّا ُ إ هاللّ َم َّرَح ِتَّلا َسْفَّنلا َنوُلتْقَي ًَو َرَخآ ًاهلاِ ِ هاللّ□] .

يف ِتَّلا ُةي ا

تلزنف .اَهنِم اَنْقَفْشأ ْتل َزن اًَملف :نرخأ يف هاللّ همحر نئاسنلا داز□ Œ .

و نئاسنلاو

ناَق ْرُفلا□ .

29. (563)- Hârice İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh)'i şöyle derken dinledim: *"Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezâsı, içinde temelli kalacağı cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, lânetlemiş ve büyük azab*

hazırlamıştır" (Nisa: 4/93) âyeti, Furkân suresindeki *"Onlar, Allah'ın yanında başka tanrı tutup ona yalvarmazlar. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar..."* (Furkân: 25/68) âyetinden altı ay kadar sonra nâzil oldu."

Nesâî merhumun bir rivayetinde şu ziyâde mevcuttur: *"Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir"* âyeti indiği zaman (ayette ifâde edilen şiddet sebebiyle) çok korktuk. Bunun üzerine (bize rahatlık getiren) Furkân suresindeki *"Onlar, Allah'ın yanında başka tanrı tutup ona yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar..."* âyeti nazil oldu."[688]

---

[687] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/410-411.

[688] Ebu Dâvud, Fiten: 6, (4272); Nesâî, Tahrimu'd-Dem: 2, (7, 87, 88); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/411-412.

□هاللّ ُ امُهْنَع :نِملأ ْلَتَق َمُؤ ْمِ ان

‘ □لاق]ثْلُق

:

ر

. يب

□نب ِسأَّبَع ِر َض ِى

□□31ـ نعو ديعس نب ج

□ا ةي َلاتَّ ِيف لافْ ُرق ْنَا ِلاقف: هذه ِآية ُمكيّة ٍنسخَتْهَا آية

Œ □فتلوْ َت ُعلَيْه .

□ :□مُتً َعمهِد اً منِ ْتو َبةٍ ؟ لاق

. ا ً اخرجه الخمسة إ التمرذي

.] مدَنِيَّةٌ، و َمن ْيقتُلْ مُؤ ْمِنا ًمتَعَمِّدهُ

30. (564)- Sa'îd İbnu Cübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a:

"Bir mü'mini kasden öldürenin tevbesi makbul olur mu?"diye sordum da bana

"Hayır!" diye cevap verdi. Ben de kendisine, Furkân suresindeki: *"Onlar ki Allah'ın yanında başka tanrı tutup ona yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana kıymazlar... Ancak tevbe eden, inanıp, yararlı iş işleyenlerin, işte Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah bağışlar ve merhamet eder"* (Furkan: 25/68-70) âyetini okudum. Bana şu cevabı verdi. "Senin okuduğun ayet Mekke'de nâzil olmuştur. Onu Medine'de nâzil olan: *"Kim bir mü'mini kasden öldürürse, cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir..."* (Nisa: 4/93) âyeti neshetmiştir."[689]

هاللّ َعَم َنوُعْدَي َ َنيِذَّلا َو ؛ةَّكَمِب ُةَي ا

ŒE هِذه ْتلزَ **]**

هاللّ ُ امُهْنَع َلاق **:** ن

31

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

دَقو ،بلاعت ِ هللّاِب اَنْلَدَع ْدَق َو ،ُم ًْس“ا أَّنَع بِنْغُي اَم َو **:** َنوُك

رْشُمْلا َلاقف ا

ناَهُم ِهِلوق بلإ َرَخآ ًاهلإ **.**

هجرخأ

ا

ŒE

ةي

. [

بأَت ْنَم َّإ **:** بلاعت ُ هاللّ َل َزنأف ؛َش ِحا َوَفْلا اَنْيَتأ َو ،بلاعت ُ هاللّ َم َّرَح بِتَّلا َسْفَّنلا
اَنْلَتَق

ىذمرتلا إ ةسمخلا .

هل َةب ْوت ف َلَتق هم ثهلقعو َمسا َلخد نم أًمأَف :ةياور يف دازو .

31. (565)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Şu âyet: *"Onlar Allah'ın yanında başka tanrı tutup ona yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler. Bunları yapan, günaha girmiş*

***olur. Kıyamet günü azabı kat kat olur, orada alçaltılarak ebedî kalır"* (Furkan: 25/68-69) âyeti Mekke'de nâzil olduğu zaman müşrikler şöyle dediler: "İslâmiyet bize ne bahşediyor? (Hep azab vaad etmekte. Zira) biz Allah'a şirk günahını işledik. Allah'ın haram ettiği cana kıydık,diğer bir çok kötülüklere bulaştık." Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk şu âyeti indirdi: *"Ancak tevbe eden, inanıp yararlı iş işleyenler var ya, işte Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah bağışlar ve merhamet eder"* (Furkan: 25/70).**

Bir rivayette şu ziyade var. *"Kim İslâm'a girer ve onu idrak eder, sonra da katil olursa onun tevbesi kabul olmaz."* 690

[نَش اَهَخَسَن اَم ًادهِمَعَتُم ًانِم ْؤُم ْلُتْقَي ْنَم] .

و دو

: اد ب

ةياور يفو ـ**32** ‘

32. (566)- Ebu Dâvud'dan gelen bir rivayette de şöyle denmektedir: *"Kim kasıtlı olarak bir mü'mini öldürürse, onun günahını hiçbir şey ortadan kaldırmaz."* 691

هاللّ ُ اَمهْنَع ْنَّمع لَتَق

هاللّ امهمحر ىذمرتلاو ئاسنل ةياور يفو ـ**33** :]

ى ِض َر ِسابع ُنبا َلِئُس

لوُقَ :

ي ْمُكِّيَبَن ُتْعِمَس ؟ةَب ْوَت ُهَل َّنأ َلاَقَف ى

دَتْها َّمُث ًاحِلاَص َلِمَع َو َنمآ َو َبآَت َّمُث ًادهِمَعَتُم ًانِم ْؤُم .

 هاللّ :

و َلاق ؟ِبِنَلتَق َميِف اَذه ْلَس :

هب َر ْبأ ُلوُقَي ا

مد ُهُجاَد ْوأ ُبُخْشَت ِلتاَقْلاِب ًاقِهلَعَتُم ُلوُتْقَمْلا ُئ ِجَي .

ا .

هْخَسْنَي ْمَل َو ىلاعت ُ هاللّ اَهَل َزنأ ْدَقَل]

33. (567)- Nesaî ve Tirmizî'den gelen bir rivayette şöyle denir: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a, bir mü'mini kasıtlı olarak öldürüp sonra tevbe edip, imana giren, güzel ameller işleyen ve hidayete eren bir kimse hakkında soruldu. Şu cevabı verdi:

"Buna nasıl tevbe olur? Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i şöyle söylerken işittim:

"Maktûl, avurtları kana bulanmış olan kâtile asılı olarak getirilir. Kâtili şöyle şikâyet eder: "Ey Rabbim, buna sor bakalım beni niçin öldürdü, suçum ne idi?"

İbnu Abbas (radıyallahu anh) ilave etti: "Allah'a kasem olsun, Allah bu hükmü indirdi, fakat neshetmedi." Bu Nesâî'nin rivayetidir.692

689 Buhârî, Menâkıbu'l-Ensar: 29, Tefsir, Nisa: 16, Tefsir, Furkan: 2, 3, 4; Müslim, Tefsir: 16, (3023); Ebu Dâvud, Fiten: 6, (4273, 4274, 4275); Nesâî, Tahrîmü'd-Dem: 2, (7, 85, 86); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/412.

690 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/413.

691 Ebu Davud, Fiten: 6, 4275; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/413.

هُؤاَزَج :َلاق□

.

□هِب

مَّنَهَج ُهُؤاَزَجَف ًادِمَعَتُم ًانِم ْؤُم ْلُتْقَي ْنَم َو] ىلا□

عت هلوق يف زلجم ىبأ نعو -34□ :

دواد وبأ هجرخأ .

لَعَف ِهِئاَزَج ْنَع َز َواَجَتَي ْنأ ىلاعت ُ هاللّ َءاَش ْنإَف□] .

34. (568)- Ebu Miclez merhum, *"Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası içinde ebedî kalacağı cehennemdir"*

âyeti hakkında şöyle söylemiştir: "Evet, bu cürmün cezası budur. Ancak, Allah dilerse onun bu cezasını affeder."693

AÇIKLAMA:

***"Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir."* (Nisa: 4/93) ayeti hakkında Kûfe uleması ihtilâfa düşerek mü'min bir başka mü'mini öldürdüğü takdirde mağfiret olma ihtimali var mı, yok mu diye münâkaşa ederler. Said İbnu Cübeyr, bu hususu sormak üzere İbnu Abbas'a seyahatte bulunur.**

İbnu Abbas'ın bu hususta *"Mü'min bir kimse, taammüden bir mü'mini öldürdüğü takdirde, bunun tevbesi yoktur."*

***"Onun cezası ebedî cehennemdir"* dediği meşhurdur. Yaşlılığında da bu mevzuda kendisinden sorulur. Soru sâhibine: *"Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası içinde ebedî kalacağı cehennemdir"* meâlindeki âyeti okur ve ilave eder:**

"Bu mevzuda en son nazil olan âyet budur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edinceye kadar bunu nesheden başka bir âyet gelmedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra da vahiy gelmedi" der. Adam tekrar sorar:

"Tevbe eder, imâna gelir, salih amelde bulunur sonra da doğru

yolu bulursa?" İbnu Abbas (radıyallahu anh):

"Ona nasıl tevbe ve hidayet olabilir?" cevabını verir.

Bu meselede İbnu Abbâs'ı te'yid eden rivayet çoktur. Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî'nin Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'den yaptıkları bir rivâyette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Allah iki kişininki hâriç bütün günahları affedebilir. Bu iki kişiden biri kâfir olarak ölen, diğeri de bir mü'mini taammüden (bile bile haksızlıkla) öldüren."

İbnu Abbas (radıyallahu anh)'ın nasih olduğunu söyleyip, hükmünü bina ettiği ayetin nüzûl sebebi de konuya ışık tutar: Ayet, Mikyas İbnu Subâbe hakkında nazil olmuştur. Mikyas ve kardeşi Hişâm Müslüman olmuşlardı.

Hişâm'ı Ensar'dan bir Müslüman öldürdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) katile haber göndererek Mikyas'a kardeşi Hişâm'ın diyetini ödemesini emretti. Bu emir yerine getirildi. Ancak Mikyas malı aldıktan sonra diyeti getiren elçiyi öldürdü ve irtidâd ederek Mekke'ye kaçtı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet nâzil olur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu herifi Mekke'nin fethi günü, af dışı tutar ve yakalandığı yerde öldürülmesini emreder.

Hülasa, kâtil-i müteammide tevbe olmadığını ifade eden rivayetler çoktur. Aksine rivayetler de var. Hatta, bizzat İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın tevbeye kâil olduğuna dâir, kendisinden ikinci bir rivayet de gelmiştir. Bu görüşe delil: *"Kim kötülük işler veya kendine yazık eder de sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah'ı mağfiret ve merhamet sâhibi bulur"* (Nisa: 4/110) âyetidir. Bütün Ehl-i Sünnet âlimleri bu görüşte ittifak ederler. Sahâbe, Tabiin, Etbauttâbiin ve daha sonra gelenler bu meselede ihtilâf etmezler. Buna muhâlif düşen rivayetler tağliz ve tahzire yani, haksız yere cana kıyma fiilinden yasaklamada şiddetli ve korkutucu bir üslûba başvurulmuş olmaya hamledilmiştir. Cenâb-ı Hakk'ın af kapısı her tevbekâra açıktır.

Bu hususta kaydedilen bir delil, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in İsrailoğullarından naklettiği kıssadır.

Kıssaya göre doksan dokuz kişiyi öldüren bir katil, yaptıklarına pişman olarak tevbe imkânı olup olmadığını araştırmaya başlar. "Sana tevbe imkânı yok" diyen râhibi de öldürerek yüze

tamamlar. Sonra bir başka râhibe gider. Bu: "Seninle tevben arasına kim girebilir" diyerek sâlihlerin bulunduğu bir köye tevbe ve ibâdet için gitmesini tavsiye eder. Daha yarı yolda iken ölen câni niyyeti sebebiyle affedilir..."

Özetleyerek sunduğumuz kıssayı müteammid katilin de affedilebileceğine delil olarak zikreden ulema der ki:

"Bu durum, şu ümmet-i merhumeden önce gelen milletler için sâbit olursa, bu ümmet için aynı şey evleviyetle câiz olur, çünkü öncekilerin sırtındaki pekçok ağır yükler bu ümmetten kaldırılmıştır."694

لاقف ُهَل ٍةَمْيَنُغ يف ٍّج َر َنيِملْسُملا َنِم ٌسان] :لاق ام□ :

بِقل□

هْنَع ُ هاللّ□

35□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

مَلَّسلا ْمُكْيَلاِإ ىَقْلأ ْنَمِل اوُلوُقَت ًَو تلزَنَف ِتاَمْيَنُغْلا َكْلِت اوُذَخأ َو ُهوُلَتَقَف ُه ُوذَخأَف□

مُكْيَلَع ُم ًَّسلا□.

□ ظفل اذهو

ئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ

مَّسلا امُهْنَع ُ هاللّ ىَ ِض َر سأَبع ُنبا اَهأَرَق َو ،ًانِم ْؤُم َتْسَل□] .

نيخيشلا .

692 Nesâî, Tahrîmu'd-Dem: 2, (85-87); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/413-414.

693 Ebu Dâvud, Fiten: 6, (4276); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/414.

694 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/414-415.

35. (569)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Müslümanlardan bir grup, (gazve sırasında) sürüsünü otlatan bir kimseye rastladılar. Adam, onlara esselamu aleyküm diyerek (İslâmî âdaba uygun) selam verdi. Ama onlar adamı yakalayıp öldürdüler ve sürüsüne el koydular. Bunun üzerine şu âyet indi:

***"Ey iman edenler: Allah yolunda cihâda çıktığınız zaman (meselelerin) tam bir açıklanmasını bekleyin. Size (Müslümanca) selam verene, dünya hayatının (geçici) menfaatini arayarak, "sen mü'min değilsin" demeyin. İşte Allah'ın katında birçok ganimetler vardır. Evvelce siz de böyle iken Allah size lutfetti..."* (Nisa: 4/94).**

İbnu Abbâs âyeti okudu ve âyette geçen ve Nafi kıraatına göre esselem olan kelimeyi esselâm olarak kıraat buyurdu.695

] هالّ ِلوُسر ِباَحْصأ ْنِم ٍرَفَن َلَع ٍميِلَس ِنَب ْنِم ٌلُج َر ّرَ

م :لاق ُ هالّ همحر بذمرتلا دنع ـ

36 و

ا ْوَتأ َو ُهَمَنَغ اوُذَخأ َو ُهوُلَتَقَف اوُماَقَف ؛ْمُكْنِم َذوَعَيِل ّاَ إ ْمُكْيَلَع َمهلَس اَ : م اوُلاَقَف ْمِهْيَلَع َمَّلَسَف

مَنَغ ُهَعَم.

و

. [Œ

ةي ا َنلاَعَت ُ هالّ َل َزْنأَف

هالّ َلوُسر ا َهِب

36. (570)- Tirmizi'den gelen rivayette şöyle denir: "Benu Süleym'den bir kimse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbından bir gruba uğradı. Adamın beraberinde sürüsü vardı. Gruba selam verdi. Ancak onlar:

"Bu adam kendisini size karşı emniyete almak için böyle (İslâmca) selam verdi. (Bu Müslüman değildir) dediler ve kalkıp adamı öldürüp sürüsüne el koydular. Sürüyle birlikte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldiler.

Ancak haklarında Cenâb-ı Hakk vahiy inzal buyurdu."696

لاق # ِ هاللّ َلوُسر ّنأ] ُهْنَع ُ هاللّ□

37□

ى ِض َر هنعو ـ□

تْنأ َتْنُك َكِلَذَكَف ،ُهَتْلَتَقَف ُهَناَميإ َرَهْظَأَف ٍراهفُك ِم ْوَق َعَم ُهَناَميإ ِيفْخُي ٌنِم ْؤُم ٌلُج َر َناَك□ اَذإ : ِداَدْقِمْلِل

راخبلا هجرخأ .

لْ بَق َةَّكَمِب َكَناَميإ ِيفْخُت□] .

37. (571)- Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Mikdâd (radıyallahu anh)'a:

"Bir kimse içinde yaşadığı kafirlere karşı imanını gizler, (sen karşılaştığın zaman) imânını açığa vurursa (sakın öldürme. Bu hayatını kurtarmak için mü'minim dedi, diyerek onu) öldürecek olursan (cinâyet işlemiş olursun).

***Nitekim, Mekke'de iken, bir zamanlar sen de imanını gizlemiştin"* 697**

AÇIKLAMA:

Son üç rivayet: *"Ey iman edenler! Allah yolunda cihâda çıktığınız zaman (meselelerin) tam açıklanmasını bekleyin. Size (Müslümanca) selam verene, dünya hayatının (geçici) menfaatini arayarak "Sen mü'min değilsin"*

***demeyin. İşte Allah'ın katında birçok ganimetler vardır. Evvelce siz de böyle iken Allah size lutfetti.."* (Nisa: 4/94) âyetinin nüzûlüne sebep olan hadise üzerinde durulmaktadır. Bununla ilgili haberler arasında farklılıklar var. Hattâ, mal sâhibini öldüren kimsenin ismi de ihtilâflıdır. Rivayete göre Üsâme İbnu Zeyd, Muhallim İbnu Cessâme, el-Mikdâd İbnu'l-Esved'dir. Bazı rivâyetlerde isim tasrih edilmez.**

Mikdâd'la ilgili rivayetlere göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunun da bulunduğu bir seriyye yola çıkarır. Mikdâd'a

şu tenbihte bulunur:

"İmânını etrafındaki kâfirlere karşı gizleyen mü'minlerle karşılaşabilirsin. O imanını sana izhar ettiği halde öldürecek olursan hata edersin. Çünkü, daha önce Mekke'de iken sen de imanını gizliyordun."

Seriyye, gittiği yere varınca -ki bazı rivayetler burasının Batn-i Idam adında bir yer olduğunu tasrih eder- herkes kaçıp sağa sola dağılır. Sadece çokca malı olan bir kişi, yerinde, malının başında kalır. Bu zat kelime-i şehadet getirerek Müslüman olduğunu söylerse de Mikdâd onu öldürür.

Medine'ye dönüşte vak'a Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a rapor edilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mikdâd'ı çağırtıp:

"Sen Lâilahe illallah diyen bir kimseyi mi öldürdün? Yarın Lailahe illallah'ın hesabını nasıl vereceksin?" der.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet iner.

Kâtilin Cessâme İbnu'l-Esved olduğunu söyleyen rivayette Cessâme'nin tevbe için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna çıktığı vakit: "Senin için mağfiret yok" buyurduğu, ağlıyarak huzurundan ayrılan 695 Buhârî, Tefsir Nisa: 17; Müslim, Tefsir: 22, (3025); Ebu Dâvud, Huruf ve'l-Kırâat: 1 (3974). Yukarıdaki metin Sahiheyn'e aittir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/416.

696 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/416.

697 Buhârî, Diyât: 1; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/417.

Cessâme'nin yedi gün sonra öldüğü, defnedildiği zaman toprağın kabul etmeyip birkaç sefer dışarı attığı... durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlatılınca: *"Arz bu arkadaşınızdan daha şerir nicelerini kabul etmiştir, bunu kabul etmeyişinin sebebi, Cenâb-ı Hakk'ın size ders vermek, Lailahe illallah'ın ehemmiyetini göstermek istemesindendir"* buyurduğu sonra onun cesedinin bir dağın uygun yerine atılıp üzerine taş atmak suretiyle defnedildiği anlatılır.

Bu bahis üzerine İman'la ilgili bölümün sonunda geniş tahlil

sunduk.698

]□ نوُح ِراَخلاو رْدَب ْنَع َنيِنمؤُْملا َنِم َنوُدِعاَقْلا يِوَتْسَ□

ي

ل

: اق ًاضيأ ُهْن َع ُ هاللّ

38□

□ـ ى ِض َر هنعو

□ نْب ِ هاللُّدْبع َلاق ، ٍرْدَب ُة َو ْزَغ ْتَل َزَن اَّمل دازو.يذمرتلاو ،هظفل اذهو ،يراخبلا هجرخأ ا

. [□هْيَلإ

□]نوُدِعاَقْلا يِوَتْسَ يَ **:** ْتَلزَنَف ؟ٌةَصْخ ُر اَنَل ْلَهَف ،ِهاللّ َلوُس َر اَي ِناَيْمعأ اَنإ

: □مؤُتْكَم هِمأ ُنْبا َو ٍشْحَج

□ ء ؤ

Œ □هَف ؛ًةَج َرَد َنيِدِعاَقْلا ىَلَع َنيِدِهاَجُمْلا ُ هاللّ َلَّضَف َو ،ِر َرَضلا يِلوُأ ُرْيَغ َنيِنمؤُْملا َنِم

□ **:** هْن ِم ٍتاج

□

□رَد ا

. مي ِظَع ًارْجأ َنيِدِعاَقْلا ىَلَع َنيِدِهاَجُمْلا ُ هاللّ َلَّضف َو ِر َّرَضلا يِلوأ ُرْيَغ َنوُدِعاَقْلا

. [□ىَلَع ر َّرَضلا يِلوأ ِرْيَغ َنيِنمؤُْملا َنِم َنيِدِعاَقْلا

38. (572)- Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) *"Mü'minlerden özür sahibi olmaksızın (evlerinde) oturanlarla Allah yolunda mallarıyla canlarıyla savaşanlar bir olmaz"* (Nisa: 4/95) âyetini Bedir savaşına katılanlara uygulayarak şöyle demiştir: "Bedir savaşına gitmeyip (evlerinde) oturanlarla ona katılanlar bir olmaz"699

Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyade var:

Bedir Gazvesi olduğu zaman Abdullah İbnu Cahş ve İbnu Ümmi Mektum: "Ey Allah'ın Resûlü, biz âmâyız, bize bir ruhsat var mı?" dediler. Bunun üzerine şu âyet indi: *"İnsanlardan özürsüz olarak yerlerinde oturanlar ile, mal ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler birbirine eşit değildir. Allah, mal ve canlarıyla cihad edenleri, mertebece, oturanlardan üstün kılmıştır. Allah hepsine de cenneti vaadetmiştir, ama Allah, cihad edenleri oturanlara, büyük ecirler, dereceler, mağfiret ve rahmetle üstün kılmıştır. Allah bağışlar ve merhamet eder."*

(Nisa: 4/95-96).700

ن ِم َنوُدِعاَقْلا ِبوَتْسَي َ ْتَل َزَن اَّمَل] ُ ه

نَع ُ هاللّ :

39

ى ِض َر ءاربلا نع دواد ابأ إ ةسمخل و ـ

تَل َزَنَف ،ُهَت َرا َرَض ٍموُتْكَم هِمأ ُنْبا اَكَش َو اَهُبْتكَي ٍفتَكِب َءاَجَف ًادي َز # ِ هاللّ :
ُلوُس َر اَعَد َنيِنمؤُْملا

هاللّ ِليِبَس يف َنوُدِهاَجُمْلا َو ِر َرَّضلا ِىلوأ ُرْيَغ َنيِنم ْؤُْملا َنِم َنوُدِعاَق ْلا ِبوَتْسَي]

39. (573)- el-Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: *"Mü'minlerden oturanlarla Allah yolunda mallarıyla canlarıyla savaşanlar bir olmaz"* (Nisa: 4/95) âyeti nâzil olduğu zaman Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Zeyd (radıyallahu anh)'i çağırdı. Zeyd bir kürek kemiği ile, âyeti yazmaya geldi. Bu sırada İbnu Mektum gözlerinin âmâ oluşundan yakınıyordu. Bunun üzerine âyetin devamında özür sahipleri istisna edildi: *"Mü'minlerden, özür sâhibi olmaksızın (evlerinde) oturanlarla Allah yolunda mallarıyla canlarıyla savaşanlar bir olmaz.."* 701

AÇIKLAMA:

Hadis, cihada can u gönülden katılan mü'minlerle, cihada katılmayıp evde kalan mü'minlerin arasındaki farkı belirterek cihada katılmaya teşvik maksadıyla nâzil olan âyete "özürsüz olarak" kaydının nasıl konduğunu belirtmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in mümtaz yönlerinden biri fiilî hadiselere muvafık olarak yirmi üç yılda nâzil olmasıdır. Pekçok ayet bir soru, bir itiraz, bir vak'a ile alakalı olarak nazil olmuştur. Buna kısaca esbâb-ı nüzûl (ayetlerin iniş

sebepleri) denir.

Sadedinde olduğumuz rivayette buna güzel bir örnek vardır. Rivayet ayet-i kerimenin ilk defa: *"Mü'minlerden oturanlarla Allah yolunda mallarıyla canlarıyla savaşanlar bir olmaz"* şeklinde nazil olduğu halde, vahyin yazılması sırasında orada hazır bulunan gözleri âmâ İbnu Ümmi Mektum'un durumundan yakınması üzerine, âyete gelen ilâve bir vahiy, özür sahiplerini istisna ediyor. Böylece ayet, vahiy sırasında şöyle oluyor: 698 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/417-418.

699 Bu rivayet Buhârî'ye aittir.

700 Buhârî, Meğâzi: 4; Tefsir, Nisa: 18; Tirmizî, Tefsir, Nisa: (3035); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/418-419.

701 Buhârî, Cihâd: 31, Tefsir, Nisa: 18, Fezâilu'l-Kur'ân: 4; Tirmizî, Cihâd: 1 (1670), Tefsir, Nisa: (3034); Nesâî, Cihâd: 4, (6, 10); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/419.

"Mü'minlerden özür sahibi olmaksızın (evlerinde) oturanlarla Allah yolunda mallarıyla canlarıyla savaşanlar bir olmaz.." 702

Amr İbnu Ümmi Mektum

Ayet-i kerimenin bu muhtevayı kazanmasına sebep olan Amr, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Bilal (radıyallahu anh)'den sonra ikinci müezzinidir. İsminde ihtilâf edilmiş, Abdullah da denmiştir. Yukarıdaki rivayetten de anlaşılacağı üzere gayret-i diniyesi fazla bir zattır. Abese sûresinin nüzûlüne de bu zât vesile olmuştur. Şöyle ki: Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kureyş'in ileri gelenlerinden bir grubla belki İslâm'a gelirler de dinin âvamca daha kolay benimsenmesine yardımcı olurlar ümidiyle sohbet ederken, Amr İbnu Ümmi Mektum, önünde kendisini yeden birinin refakatında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yaklaşarak:

"Ey Allah'ın Resulü, bana Kur'ân okut, Allah'ın sana öğrettiğinden bana da öğret" diye müracaatta bulunur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu zamansız müracaattan memnun kalmaz ve (Rebî'a'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebu Cehl, henüz imanla müşerref olmamış bulunan Abbâs İbnu Abdilmuttalib, Umeyye İbnu Halef, Velid İbnu Muğire gibi Kureyş reisleriyle olan sohbetinin kesilmemesi için) İbnu Ümmi Mektûm'a iltifat buyurmaz. Berikisi arzusunu tekrar tekrar ifâde edince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dediğimiz gibi reislerden bazılarını İslâm'a kazandırmak arzusunun şiddetiyle yüzünü ekşiterek berikilerle sohbete devam eder.

Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu davranışından Cenâb-ı Hakk memnun kalmaz ve Habib-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ini Abese suresiyle itâb buyurur: *"Yanına kör bir kimse geldi diye Peygamber yüzünü asıp çevirdi. Ey Muhammed! Ne bilirsin, belki de o arınacak, yahut öğüt alacaktı da bu öğüt kendisine fayda verecekti. Ama sen, kendisini öğütten müstağni gören kimseyi karşına alıp ilgileniyorsun. Arınmak istememesinden sana ne? Sen Allah'tan korkup sana koşarak gelen kimseye aldırmıyorsun"* (Abese: 80/1-10).

Bu vahyden sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz her ne zaman Amr İbnu Ümmi Mektum'la karşılaşsa: "Rabbimin bana itab etmesine sebep olan sevgili dostum merhaba!" diyerek selam verirdi.

Amr'ın annesi Ümmi Mektum'un adı Atike bintu Abdillah el-Mahzumiyye'dir. Babası Kays Ümmehâtu'l-Mü'minin'den olan

Haticetu'l-Kübrâ validemizin dayısıdır.

İbnu Ümmmi Mektûm'un Medine'ye ilk hicret edenlerden olduğu, Dâru'l-Kurrâ'da misafir edildiği rivayetlerde belirtilir. Bedir savaşından az sonra hicret ettiği de söylenmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'den ayrıldıkça, yerine onu bırakırdı. Tam on üç kere bu vazifeyi deruhte etmiştir. Kadisiye gazvesine sancaktar olarak katılıp orada şehid olduğu belirtilir. Ancak, bazı rivayetler Kadisiye'den döndükten sonra Medine'de vefat ettiğini söyler. Radıyallahu anh.703

ةَم ِرْكِع ُتيِقَلف ،هيِف ُتْبَتَتْكاف ٌثْعَب ِةَنيِدَملا لْهأ نَلَع َعَطَق] لاق□

نمحرلادبع نب محمد نعو ـ41□ :

نأ ٍساَّبَع ُنْبا ِن َرَبْخأ :َلاَق َّمُث ؛ِهْنلا َّدَشأ ِناهَنَف ُهُت ْرَبْخأف ا□□

. مُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ٍساَّبَع ِنْبا َنل ْوَم

مُهَدَحأ ُبي ِصُيَف ِهِب َنم ْرُي ُمْهَّسلا ِتأَي ْمُهَدا َوس َنو ُرِثْكُي َنيِك ِرْشُمْلا َعَم اوُناَ ك□
َنيِمِلْسُمْلا َنِم ًاساَنُأ

ا

Œ

ةي

. [

مِهِسُفنأ ِبِملاَظ ُةَكِئ ًَمْلا ُمُهاَّف َوَت َنيِذَّلا َّنإ :ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأَف ُلُتْقَيَف ُب ِرْضَي ْوأ□
ُهُلُتْقَيَف

40. (574)- Etbauttâbiîn'den Muhammed İbnu Abdirrahman anlatıyor: (Abdullah İbnu Zübeyr'in hilâfeti sırasında Şamlılara karşı gönderilmek üzere) Medine halkından askerî bir birlik teşkili kararlaştırıldı. Birliğe de yazıldım.

Bu esnâda İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın azadlısı İkrime ile karşılaştım, durumu ona anlatmıştım. Bu sefere katılmayı bana şiddetle yasakladı. Sonra da şunu anlattı: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bana haber verdi ki: "Müslümanlardan bir grup (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde) müşriklerle berâberdi ve onların sayılarını artırıyorlardı. Müşriklere atılan ok, bazan gelip onlardan birine isabet edip öldürdüğü oluyordu.

Kılıç darbeleriyle hayatlarını kaybedenler de vardı. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk şu âyeti indirdi: *"Kendilerine yazık edenlerin canlarını melekler aldıkları zaman onlara: "Ne yaptınız bakalım?" deyince, "Biz yeryüzünde zavallı kimselerdik" diyecekler, melekler de: "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" cevabını verecekler, onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü dönülecek yerdir"* (Nisa: 4/97).704

AÇIKLAMA:

Burada nüzul sebebi açıklanan âyet, mü'minlere hicreti emreden mühim âyetlerden biridir. Müşriklerin içinde kalıp, onların sayısını artırmak, böylece daha kalabalık görünmelerine sebep olmak bile ağır sorumluluğu gerektiren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

702 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/419-420.

703 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/420-421.

704 Buhârî, Tefsir, Nisâ: 19; Fiten: 12; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/421.

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın başka kaynaklarda mufassal olarak açıkladığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hicretinden sonra, Mekke'de İslâm'a girenler olmuştur. Bunlar hicret etmek istemediler. Fakat Mekke'de kalabilmek için Müslümanlıklarını gizlediler. Bedir Savaşı sırasında müşrikler onları da savaşa katılmaya mecbur etti. Savaşta bir kısmı isâbet alarak hayatını kaybetti. Müslümanlar bu ölenler için: "Bunlar mü'mindiler, icbâr edildikleri için savaşa katıldılar, onlar için Allah'tan mağfiret dileyin", dediler.

Bunun üzerine yukarıdaki meâlini tam olarak kaydettiğimiz ayet nâzil oldu. *"Kendilerine yazık edenlerin canlarını melekler aldığı zaman..."* Bu âyeti Medine'deki mü'minler Mekke'de kalanlara yazarak, orada kalmada mâzur olmadıklarını bildirdiler. Bunun üzerine onlar Mekke'yi terkettiler. Durumdan haberdar olan müşrikler yolda onlara yetişerek, mâni olup işkenceler yaptılar. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu: *"İnsanlardan: "Allah'a inandık" diyenler vardır; Ama Allah uğrunda bir ezaya uğratılınca, insanların* *ezasını Allah'ın azâbı gibi tutarlar. Rabbinizden bir yardım gelecek olursa, and olsun ki, "Doğrusu biz sizinle berâberdik" derler. Allah herkesin kalbinde olanları en iyi bilen değil midir?"* (Ankebut: 29/30). Müslümanlar bu âyeti de onlara yazdılar.

Mekke'dekiler buna da çok üzülüp, her çeşit hayırdan ümidlerini kestiler.

Bunun üzerine şu âyet nazil oldu: *"Rabbin, türlü eziyete uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra Allah uğrunda savaşan ve sabreden kimselerden yanadır. Rabbin şüphesiz bundan sonra da bağışlar ve merhamet eder"* (Nahl: 16/110).

Medine'dekiler tekrar onlara yazarak "Allah sizin için kurtuluş imkânı göstermektedir" dediler. Onlar tekrar Mekke'den çıktılar. Müşrikler tekrar bunlara yolda yetiştiler. Ancak bu sefer aralarında cidal çıktı. Bir kısmı öldü, bir kısmı kurtuldu.705

مُتْنُك ْوأ رَطَم ْنِم ًىَذأ ْمُكِب َناَك ْنإ[ى□

لاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هاللّ :

41□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ىض ْرَم.

راخبلا امهجرخأ . ً ا .

حي ِرَج َناَك َو ُهْنَع ُ هاللّ [

زَ َتَل يف :

ن َلاق

ى ِض َر ٍف ْوع ِنب ِنمحرلادبع□

41. (575)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) *"...Yağmurdan zarar görecekseniz veya hasta olursanız, silahlarınızı bırakmanıza engel yoktur. Fakat bütün ihtiyat tedbirlerini alın..."* (Nisa: 4/102) ayeti Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) hakkında, o yaralı iken nâzil oldu" demiştir.706

AÇIKLAMA:

Yukarıda kısmen yazılmış olan ayet uzundur ve salâtu'l-havf'la (korku namazı) ilgilidir. Ayet-i kerime, savaş

anında yani tehlikeli, korkulu anlarda namazın nasıl kılınacağını talim buyurur.

Yukarıdaki riayette ayetin kaydedilen kısmı, korku namazı sırasında silah taşıma gereğine temas etmektedir.

Alimler, ayette belirtilen meşru mâzeret dışında, korku namazı kılarken silahı bırakmamanın vâcib olduğunu söylerler. Vücub hükmünü, ruhsattan sonra ihtiyatî tedbir alınması, gafil yakalanılmaması için ayette gelen emirden çıkarırlar.

Ayet-i kerime savaş sırasında bile olsa namazın bırakılmaması için emir vererek namazın Allah nezdinde ehemmiyetine dikkat çektikten sonra, düşmana karşı tedbirin bu mühim kulluk vazifesini ifa esnasında bile ihmâl edilmemesini emretmesi, hem de istihbab ifade eden bir tavsiye üslubuyla değil, vücub ifâde eden bir emir üslubuyla emretmesi, âyetten ibret alınması gereken bir başka husustur.

Allah indinde namazın ehemmiyeti ve düşman karşısında tedbirin gerekliliğini kavramak için şunu da ilâve edelim ki, İbnu Kesîr'in kaydına göre, düşman karşısında namaz terkedilmez, ancak şartlara göre, üç rek'at, iki rek'at, ima ile eda edilebilecek tek rek'at, buna da gücü yetmiyene tek secde ve hatta namaz niyetiyle "Allahu ekber!" yeterlidir. Bu sonuncu görüşün Câbir İbnu Abdillah, Abdullah İbnu Ömer, Ka'b İbnu Ubey (radıyallahu anhümâ ecmain) gibi büyük sahâbilerden geldiği belirtilir.707

□ هاللّ

]

:□□**42**ـ نعو بلعي نب ةيمأ لاَق

□ قُلْتُ لِعَمُرَ بنِ الخطَّابِ رِ ضِ ى

□ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أنْ تَقْصُرُ وا مِنَ الصَّلاَةِ إنْ خِفْتُمْ أنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُ وا فَقَدْ أمِنَ النَّاس
عَنْهُ : لَيْسَ

اَهِب نَلاعت ُ هاللّ َقَّدَصت ٌةَقَدَص : َلاَقَف َكِلذ ْنَع # هاللّ َلوُسر ُتلأَسَف ُهْ من َتْب ِجَع اَّمِم ٌتْب ِجَع : َلاَقَف

 براخبلا ها إ ةسمخلا هجرخأ .

هَتَقَدَص اوُلَبْقاف ْمُكْيَلَع] .

705 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/422.

706 Buhârî,Tefsir, Nisa: 22; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/423.

707 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/423.

42. (576)- Ya'la İbnu Ümeyye anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'a: "Ayet-i kerime'de:

"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, kâfirlerin size fenalık yapacağından endişe ederseniz, namazdan kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur" (Nisa: 4/101) buyuruluyor. Şimdi ise halk emniyet içerisinde, buna rağmen, sefer hâlinde niye namaz kasrediliyor (kısaltılıyor)" diye sordum. Bana şu cevabı verdi:

"Senin gibi, ben de aynı şekilde merak ederek, bu meselede Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sormuştum.

Bana şu açıklamayı yapmıştı: *"Namazın kısaltılması, Allah'ın sizlere yaptığı bir sadakadır. Rabbinizin sadakasını kabûl edin."* 708

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayet yolculuk sırasında kılınan namazla ilgili bir rivayettir. Ayet-i kerime yolculuk sırasında namazın kısaltılarak kılınmasına ruhsat vermektedir. Bu ruhsatın yolculukta çoğunlukla rastlanan meşakkate binâen verildiği düşüncesiyle, meşakkatsiz geçen yolculuklarda tam kılınması gereği hususunda kanaat ve tereddüt geçirenler olmuştur. Anlaşıldığına göre bu tereddütü bizzat Ashâb hissetmiş ve Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'den sormuşlar.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolculuk sırasında namazı

kısaltmanın illeti yani asıl sebebinin meşakkat olmayıp bizzat yolculuğun kendisi olduğunu latif bir ifade ile belirtiyor.

Öyle ise, bütün ilahî emirlerde bir illet var, bir de hikmet ve maslahat. İllet, Allah'ın emri veya yasağıdır. Hikmet ve maslahat ise görebildiğimiz dünyevî faydasıdır. Sathî nazarla bakan illetle maslahatı karıştırır, yanlış hükme gider. Bir mühim meselenin anlaşılması için Bediüzzaman'dan bir pasaj sunuyoruz:

"Bir hükmün hikmeti ayrıdır, illeti ayrıdır. Hikmet ve maslahat ise, tercihe sebeptir, icâba icâda medar değildir.

İllet ise vücuduna medardır. Meselâ seferde namaz kasredilir, iki rek'at kılınır. Şu ruhsat-ı şer'iyyenin illeti seferdir, hikmeti ise, meşakkattir. Sefer bulunsa, meşakkkat hiç olmasa da namaz kasredilir. Çünkü illet var.

Fakat sefer bulunmasa, yüz meşakkat bulunsa, namazın kasredilmesine illet olmaz. İşte bu hakikatın aksine olarak, şu zamanın nazarı ise, maslahat ve hikmeti illet yerine ikâme edip ona göre hükmediyor. Elbette böyle içtihad arziyyedir, semâvî değildir."

İmam-ı Âzam sefer namazının kısaltılması meselesini, hadiste ifade edildiği şekilde vâcib olarak anlamıştır.

Binâenaleyh, dört rek'atlı vakitlerin yolculuk sırasında iki rek'at kılınması gerekir. Dört kılmak mekruhtur. İlk iki rekatta oturmadı ise sahih değildir. Şâfiî hazretleri (rahimehumullah) ruhsat olarak anlamıştır, dileyen iki, dileyen dört kılar.709

ة ً َّصلا َنِم او ُرُصْقَت ْنأ ٌحاَنُج ْمُكْيَلَع َسْيَل َنلاَعَت ُ هاللّ َلاَق اَمَّنإ َو ُة ً َّصلا ُر َصْقُت َفْيَك□
امُهْنَع ُ هاللّ **]**

43□

ى ِض َر رمع نب لاق هنأ ديسأ دلاخ نب هاللّدبع نعو ـ□

نأ ان َرمأ ُهَّنأ اَنمَّلَع اَميف َناَكَف اَنمَّ َعلَف ٌل ً ٌّض ُنْحَن َو اَناَتأ # ِ هاللّ َلوسر َّنإ ى ِخأ َنْبا□
اَي ا

مُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر َرمُع ُنْبا َلاَقَف ؟اوُرَفَك َنيِذَّلا ُمُكَنِتْفَي ْنأ ْمُتْف ِخ ْنإ **:**

ىئاسنلا هجرخأ **.** **[** ِرَفَّسلا يف ِنْيَتَعْك َر َبهِلَصُن **.**

43. (577)- Ümeyye İbnu Abdillah İbnu Hâlid merhumun anlattığına göre, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e şöyle demiştir:

"- Cenâb-ı Hakk âyet-i kerimede: *"Kâfirlerin size fenalık yapacağından endişe ederseniz, namazdan kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur"* (Nisâ: 4/101) diyerek (savaş ve korku halinde) kısaltmaya izin verdiği halde, seferde namaz neye dayanılarak kısaltılır?"

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şu cevabı verdi:

"- Ey kardeşimoğlu! Bizler hep dalâlette iken Reshulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize geldi ve dinimizi öğretti.

Bize öğrettikleri arasında namazı sefer sırasında iki rekat kılmak da var."710

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Ömer'e, sefer namazının sarih olarak Kur'an-ı Kerîm'de bulunmadığı, bununla ilgili olarak Kur'an'dan gösterilen -ve önceki rivayette zikredilmiş olan- Nisa suresinin 101'inci âyetinin esas itibariyle savaşla ilgili olduğu hatırlatılıyor ve seferde kılınan namazın hangi şer'î delile dayanılarak kısaltıldığı soruluyor.

Yüce sahâbî Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh), dinî edillenin Kur'ân-ı Kerim'e münhasır olmayıp Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylediği veya yaptığı şeylerin de dinî meselelerde yeterli delil olduğunu hakimâne bir şekilde ifade buyuruyor:

* Bize her şeyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğretti.

* O'nun öğrettikleri arasında "namazın kısaltılarak iki rek'at kılınması" da var.

708 Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn: 4, (686); Tirmizî, Tefsir, Nisa: (3037); Ebu Dâvud, Salat: 270, (199); Nesaî, Taksiru's-Salat: 1 (3,116); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/424.

709 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/424-425.

710 Nesaî'de yer alan rivayet [Taksîru's-Salât Fi's-Sefer 1 (3, 117)] bu mânadadır. Hadisin lafzen bu şekli Nesâî'nin es-Sünenü'l-Kübra'da yer almış olabilir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/425-426.

*** Delil olarak O (aleyhissalâtu vesselâm)'nun sünneti yeterlidir, başka delile ne hacet!711**

□رْشِ :

] ب ِقرْيَبأ وُنَب ْمُهَل ُلاَقُي أَنِم ِتْيَب ُلْهأ َنا

ك ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

44□

ى ِض َر نامعنلا نب ةداتق نعو ـ□

هُل ِحْنُي َّمُ□

ث هاللّ لوُس َر َباَحصأ ِهِب وُجْهَي َرْعِهشلا ُلوُقَي ًاقِفاَنُم ٍُج َر ٌرْيَشُب َناَك َو ٌرهِشَبُم َو ٌرْيَشُب َو

ةَّيِلِهاَجْلا ٍةَقاَف َو ٍةَجاَح ِتْيَب َلْهأ اوُناَك َو ،اَذَك ٌن ًُف َلاَق ،اَذَك ٌن ًُف َلاَق : ُلوُقَي ِب َرَعْلا□ َضْعَب

رَاَسَي ُهَل َناَك اَذإ ُلُج َّرلا َناَكَف ، ُريِعَّشلا َو ُرْمَّتلا ِةَنيِدَمْلاِب ْمُهُمَاعَط اَمَّنإ ُساَّنلا َناَك َو□ ٍمْس“ا َو،

م ُهُماَعَط اَمَّنإف ُلاَيِعْلا اَّمأ َو ،ُهَسْفَن اَهِب َّصَخَف اَهْنِم ُلُج َّرلا َعاَتْبا ِكُم ْرُّدلا َنِم ةَطِفاَض□ ْتَمِدَقَف

هَلَعَجَف ِكُم ْ ٌ د□

ر لا ْن ِم ٍّم ِح ِدْي َز ُنب ُةَعاف ِر ِهِمَع َعاَتْباف ِماَّشلا َنِم ٌةَطِفاَض ْتَمِدَقَف

ريِعَّشلا َو ُرْمَّتلا□ .

ذ ِخُأ َو ُةَب ُرْشَمْلا ِتَبِقُنَف ِليِهل ا َنِم ِهْيَلَع َيِدُعَف ، ُفْيَس َو ٌع ْرِد ٌح ًِس ِةَبُرْشَمْلا يف َو□ ُهَل ٍةَب ُرْشَم يف،

نباا□

□

ي َلاَقَف ة□

عاَف ِر بهِمَع بِناَتاَأ َحبْصاَأ َّأَملَف ،ُح ً ه ِسلا َو ُماَعَّطلا□ .

يف اَنَّسَجَتَف َلاَق .اَن ِح ً ِس َو اَنِماَعَطِب َبِهُذ َو اَنُتَب ُرْشَم تَبِقُنَف اَنِتَلْيَل يف اَنْيَلَع َبِدُع ْدَق ُهَّنإِ ى ِخأَ

إ ى َرَن اَميِف ى َرَن ًو ،ةَلْيَّل ا ِهذِه يف اوُدَق ْوَتْسا ِق ِرْيَبُأ ِنَب اَنْيأ َر ْدَقَل :اَن ًل َليِقَف□□ ا

نلأَس َو ،ِرأَّدلا□ .

: □ إ ْمُكَب ِحاَص ى َرَن اَم ِ هاللّ□□

و ِرأَّدلا يف ُلأَسَن ُنْحَن َو ،اوُلاَق ِق ِرْيَبأ وُنَب َناَك َو ،مُكِماَعَط ِضْعَب نَلَع

هاللّ َو ؟ق ِرسأ اَناَ :َلاَق َو ُهَفيَس َط َرَتْخا ٌديبَل َعِمَس أَّملَف ،ٌم ًسإِو ٌح ًص ُهَل اًنِم ًّج □ َر ِلْهَس َنْبا َديبَل

اَهِب ِحاَصِب َتنأ اَمَف ُلُج َّرلا اَهُّيأ اَنَع َكْيَلإِ :اوُلاَقَف َ ة□

ق ِرَّسلا ِهذِه َّنُهيَبُتل ْوأ ُفْيَّسلا اَذَه ْمُكَّنَطِلاَخُيَل□ .

هاللّ َلوسر َتْيَتأ ْوَل ى □ #

خأ َنْبا اَي بهِمَع بِل َلاَقَف ا□ .

هُباَحصأ ْمُهَّنأ ّكُشَن ْمَل َتَّتح ِرأَّدلا يف اَنلأَسَف□ .

هَتَبرْشَم اوُبَقَنَف َةَعاَف َر بهِمَع نلاِ اوُدَمَع ٍءاَفَج ُلهأ اَنِم ٍتِيَب َلهأ َّنإِ : ٌتلُقَف ُهَتْيَتأَف ُ ه□

ل َكِلذ َت ْرَكَذَف□ .

لوس َر َلاَقَف ه

في اَنَل َةَجاَح ًَف ُماَعَّطلا اَّمأَف ؛اَنح ًِس اَنْيَلَع اوُّد ُرَيْلَف ُهَماَعَط َو ُهَح ً ِس اوُذَخأ□ □ . َو

هوُمهلَكَف َة َو ْرُع ُنب ُريِسأ ُهَل ُلاَقُي ْمُه ُنم ًّج َر ا ْوَتأ ِق ِرْيَبأ وُنَب َعِمَس املَف□

كِلَذ يف ُرُمأَس :# ِ هاللّ□ .

لهأ نلاِ اَدمَع ُهَّمَع َو َةَداَتَق َّنإِ ; هاللّ َلوُس َراَي اوُلاَقَف□

رأَّدلا ِلْهأ ْنِم ٌساَنأ َكِلذ يف َعَمَتْجاَف َكِلذ يف□ .

تْيَتأَف ُ : ةَداَتَق َلاَق

تْبَث ًَو ِةَنهِيَب ِرْيَغ ْنِم ِةَق ِرَّسلاِب ْمُه ًنوُم ْرَي ِح ًَص َو ِم ًْسإ ِلْهأ َّنِم ٍتْيَب.

ةَق

رَّسلاِب ْمِهيِم ْرَت ٌح ًَص َو ٌم ًْسإ ْمُهْنِم ٍرْكُذ ِتْيَب ِلْهأ ىلإ َتْدَمَع : َلاَقف ُ ه

ثمهلَكَف # هاللّ َلوُس َر .

هاللّ َلوُس َر ُمهلكأ ًَو ِبلاَم ِضْعَب ْنِم ٌتْج َرَخ ِهنأ ُتْدِد َوَل َو ُتْعَج َرَف : َلاَق

تْبَث ًَو ِةَنهِيَب ِرْيَغ ْنِم.

لاَقف # هاللّ لوسر ِبل َلاَق اَمِب ُهُت ْرَبْخأف ؛ى ِخأ َنْبا اَي َتْعَنَص اَم : َلاَقَف ِهِمَع :
ِبنَاتَأف َكلذ يف

كا َرأ اَمِب ِساَّنلا َنْيَب َمُكْحَتِل ِهقَحْلاِب َباَتِكْلا َكْيَلإ اَنْل َزْنأ اَّنإ : ُنآ ْرُقْلا َل َزَن ْنأ ْثَبْلَن ْمَلف
ُناَعَتْسُمْلا ُ هاللّ

اروُفَغ َناَك َ هاللّ َّنإ َ : ةَداَتَقِل َتلُق اَّمِم : هاللّ ِرِفْغَتْسا

و ا

مي ِصَخ ِق ِرْيَبأ ِنَب : َنيِنِئاَخْلِل ُنَكَت ًَو ُ هاللّ .

هاللّ َّنإ ْمُهَسُفْنأ َنوُناَتْخَي َنيِذَّلا ِنَع ْلِداَجُت ًَو ا

مي ِح َر .

نوُتهي

بُي ْذإ ْمُهَعَم َوُه َو ِ هاللّ َن ِم َنوُفْخَتْسَي ًَو ِساَّنلا َنِم َنوُفْخَتْسَي ا

. ميثأ ًانا َّوَخ َناَك ْنَم ُّب ِحُي

ول نأ ا

مي ِح َر ًاروُفَغ : َّلج .

و ّزع هلوق ىلإ . اطي ِحُم َنوُلَمْعي اَمِب ُ هاللّ َناَ

ك َو ِل ْوَقْلا نِم نض ْرَي َ اَم

. دي

بَلِل ْمُهَل ْوَق ا

. نيبُم ًامْثإ :

و هلوق ىلإ .ِهِسْفَن ىَلَع ُهُبِسْكَي اَمَّنإَف ًامْثإ ْبِسْكَي ْنَم َو : ْمَهَل رَفَغَل او ُرَفْغَتْسا

نَتأ ُنآرُقْلا َل َزَن ا

مَلف ا

. مي ِظَع ًارْجأ ِهيِت ْؤُن َف ْوَسَف :هلوق ىلإ ُ ه .

. تَمْح َر َو َك ْيَلَع ِ هاللّ ُلْضَف ًْوَل َو .

دَق ًاخْيَش َناَك َو

هسلاِب بهِمَع ُتْيَتأ أَّملف ُةَداتَق لاق َةَعاَف ِر ىلإ ُهَّد َرَف

هسلاِب # هاللّ ُلوسر

ح

ح

نْبا اَي َلاق

. وُخْدَم ُهَم ًْسإ ى َرأ ُتْنُك َو ،ةَّيِلِهاجلا يف َس يِع ىبأ ْنِم ٌكَّشلا :ىِشَع ْدَق ْوأ ىِسَع .

رْيَشُب َق ِحَل ُنآرُقْلا َل َزَن ا

مَلف ا

. حي ِحَص َناك ُهَم ًْسإ َّنأ ُتف َرَعَف ىلاعت ِ هاللّ ِليبَس يف َهِب ى ِخأ .

ن ِم َلوُس َّرلا ِقِقاَشِي ْنَم َو :ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأَف َةَّيَمُس ِنبا ِديِعَس ِتِنِب َةَف ًُس نَلَع َل
َزَنَف َنيك ِرْشُمْلاِب

ا

ري ِصَم ْت َءاَس َو َمَّنَهَج ِهِلْصُن َو ىَّلَوَت اَم ِهِلَو ُن َنيِنِم ْؤُمْلا ِليِبَس َرْيَغ ْعِبَّتَي َو ىَدُهْلا .
ُهَل َنَّيَبت اَم ِدْعَب

اَها

م َر َةَفُس نَلَع َل َزَن أَملَف . ةي ا

ءاَشَي ْنِمَل َكِلذ َنوُد اَم ُرِفْغَي َو ِهِب َك َرْشُي ْنأ ُرِفْغَي َ َ هاللّ َّنإ **Œ**

711 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/426.

يف ِهب ْتَم َرَف ْتَج َرَخ َّمُث اَهِسأ َر نَلَع ُهْتَعَض َوَف ُهَلْح َر ْتَذَخأَف ِرْعِهْشلا ِنم ٍتاَيْباَب ِتباَث
ُنب ُنَّاَسَح

ة

» طفاضلاو .

« بذمرتلا هجرخأ

. [ْتَلاَق َّمُث : ْتَيَدْهأ َّىلإ َرْعِش نَّاَسَح اَم ْتُنُك ت ِنيِتأَ ِرْيَخِب

اٍ

حَطْب

لز

. نم ىلإ لزنم نم نوركي نيذلا مه ليقو ،امهوحنو تبزلاو نهدلا نوبلجي سان

: هلق ِةَمَجْعُمْلاِبو ،هنسأو رب

ك ةلمهملاب ى

« و سع

« ةف

. رغلا اهحتفو ءارلا مضب ة

« برشملاو»

فعضو هرصب .

44. (578)- Katâde İbnu'n-Nu'mân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kendilerine Benu Übeyrik denen bizden bir âile halkı vardı. Ferdlerinin isimleri Bişr, Büşeyr ve Mübeşşir idi.

Büşeyr münâfık bir kimseydi. Şiir düzer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbını (radıyallahu anh) hicveder, sonra da bu şiiri bir Arab'a nisbet edip: Falanca şöyle dedi, fişmakanca böyle dedi (diye onlardan naklederek kendi yazdığı hicviyeleri okurdu). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabı bu şiirleri duyunca tanırlar ve:

***"Allah'a kasem olsun bu şiiri şu habis heriften başkası söylemez* -ravi şüphe ediyor: "şu habis herifi" mi derlerdi, yoksa "şu herif" mi derlerdi diye- *"onu mutlaka İbnu'l-Übeyrik söyledi"* derlerdi.**

Bu aile, cahiliye devrinde de İslâm döneminde de hep fakir ve ihtiyaç içinde kaldı. O zaman Medine'de halkın gıdasını hurma ve arpa teşkil ediyordu. Kişi zenginse, beyaz un tüccarı geldiği vakit, o undan satın alır, böylece zenginliğini izhâr ederdi. Fakirlerin yiyecekleri ise hurma ve arpa idi.

Bir seferinde Şam'dan bir tüccâr geldi. Amcam Rifâ'a İbnu Zeyd bir yük beyaz un aldı. Onu meşrübe denen tenezzüh odasına koydu. Meşrübesinde silah, zırh ve kılınç vardı. Bir gece evine giren hırsızlar meşrübeyi yarıp yiyecek, silah orada ne varsa alıp götürdüler. Sabah olunca amcam Rifâ'a bana uğradı ve:

"Ey yeğenim, geceleyin evime hırsız girmiş, meşrübemizi yardılar, silah, yiyecek ne varsa götürdüler" dedi. Biz de mahallede bir araştırma yaptık, soruşturduk. Bize:

"Bu gece Benu Ubeyrik'leri gördük, ateş yakıyorlardı. Gördüklerimizin bir kısmı mutlaka sizin yiyecekleriniz idi" dediler. Biz mahallede soruşturma yaparken, Benu Übeyrik de:

"Allah'a kasem olsun, biz (bu işin faili olarak) dostunuz Lebid İbnu Sehl'i görüyoruz" dediler.

Lebid İbnu Sehl bizden birisiydi, sâlih ve Müslüman bir kimseydi. Lebid onların sözünü işitince kılıncını çekti:

"Yani ben mi çaldım? Allah'a yemin olsun ya bu hırsızlığı açıklayacaksınız ya da bu kılınçla sizi deşeliyeceğim"

dedi. Onlar:

"Be adam senden bize ne, sen kim, hırsızlık kim" diye lafı çevirdiler.

Mahallede iyice soruşturuyorduk. Sonunda hırsızlığı bunların yaptığı hususunda şüphemiz kalmadı. Amcam bana:

"Ey yeğenim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kadar gidip, durumu anlatmaz mısın?" dedi. Ben de O'na gelip:

"Bizden bir aile zalimlik yaptı, amcam Rifâa'yı hedef kılıp meşrübesini yardılar. İçinde silah, yiyecek ne varsa aşırdılar. Hiç olmazsa silahımızı iâde etsinler, yiyeceğe ihtiyacımız yok, onu istemiyoruz" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ben bunu emredeceğim" dedi.

Benû Übeyrik bunu duyunca, Esîr İbnu Urve adındaki adamlarına gelip bu hususta kendisiyle konuştular.

Mahalle halkından bir grup bu meselede ittifak edip:

"Ey Allah'ın Resûlü, Katâde ve amcası bizden salih ve Müslüman bir aile halkını hedef alıp hiçbir delil ve hüccete dayanmadan iftira atıp hırsız diyor" dediler. Katâde:

"Ben de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip kendisiyle konuştum. Bana:

"Müslüman ve sâlih oldukları söylenen bir aileyi hedef yapıp delil ve hüccet olmadan hırsızlıkla mı itham ediyorsun?" dedi. Ben de oradan ayrılıp eve döndüm.

"Keşke bir çok malım gitseydi de bu hususta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a söylememiş olsaydım" diye içten temenni ettim. Derken amcam geldi ve

"Yeğenim ne yaptın?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana söylediklerini anlattım. Amcam bana:

"Allah yardımcımızdır" dedi. Aradan çok geçmeden şu âyet indi:

"(Ey Muhammed!) Doğrusu insanlar arasında Allah'ın sana

gösterdiği gibi hükmedesin diye Kitab'ı sana hak olarak indirdik; hakkı gözet, hainlerden taraf (yani Benû Ubeyrik tarafında) olma. (Katâde'ye söylediğin söz için) Allah'tan mağfiret dile. Allah bağışlar ve mağfiret eder. Kendilerine hainlik edenlerden yana uğraşmaya kalkma. Allah hainlikte direnen suçluyu sevmez. Allah'ın razı olmadığı sözü gece kurarlarken onu insanlardan gizliyorlar da kendileriyle beraber olan Allah'tan gizlemiyorlar. Allah işlediklerinin hepsini bilmektedir. İşte siz, dünya hayatında onları müdâfaa ediyorsunuz, ama kıyamet günü onları Allah'a karşı kim müdâfaa edecek? Veya onların vekâletini kim üzerine alacak? Kim kötülük işler, kendine yazık eder de sonra da Allah'tan bağışlanma dilerse Allah'ı mağfiret ve merhâmet sâhibi olarak bulur" (yani "Eğer onlar tevbe ederse Allah onları

bağışlayacaktır"). "Kim günah işlerse bunu ancak kendi aleyhine yapmış olur. Allah bilendir, Hakimdir. Kim yanılır veya suç işler de sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, şüphesiz iftira etmiş, apaçık bir günah yüklenmiş olur" (Lebid'e söyledikleri söz). "Ey Muhammed! (Eğer sana Allah'ın bol nimeti ve rahmeti olmasaydı onlardan birtakımı seni sapıtmaya çalışırdı. Halbuki onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar. Sana da bir zarar veremezler. Allah sana Kitap ve hikmet indirmiş, sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın sana olan nimeti ne büyüktür. Ancak sadaka vermeyi yâhut iyilik yapmayı ve insanların arasını düzeltmeyi gözeten kimseler müstesnâ, onların gizli toplantılarının çoğunda hayır yoktur. Bunları Allah'ın rızasını kazanmak için yapana büyük ecir vereceğiz" (Nisa: 4/104-114).

Bu âyetler nazil olunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a silahlar getirildi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları Rifâa'ya geri verdi.

Katâde devamla dedi ki: "Ben silahı amcama getirip verdim. Amcam câhiliye devrinde yaşlanmış veya (râvilerden Ebû İsâ'nın tereddüdüne göre) gözleri çok zayıf gören bir ihtiyardı. Bu sebeple ben onun Müslümanlığını biraz karışık görüyordum. Ne var ki silâhı kendisine teslim ettiğim zaman bana:

"Ey yeğenim, bunu Allah için bağışladım" dedi. O zaman anladım ki, imanı sağlammış.

Yukarıdaki âyetler inince Büşeyr, müşriklere iltihak etti. Gidip Sülâfe Bintu Sa'd İbni Sümeyye'ye misâfir oldu.

Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk şu âyeti indirdi:

"Doğru yol kendisine apaçık belli olduktan sonra, Peygamberden ayrılıp, inananların yolundan başkasına uyan kimseyi, döndüğü yöne döndürür ve onu cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir dönüş yeridir. Allah kendisine ortak koşulmasını elbette bağışlamaz, bundan başkasını dilediğine bağışlar. Allah'a ortak koşan derin bir sapıklığa sapmış olur." (Nisa: 4/115-116).

Büşeyr, Sülâfe'nin yanına misafir olarak inince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şâiri Hassân İbnu Sâbit (radıyallahu anh) kadını taşlayıcı şiirler yazdı. Bunlar kulağına gelince, Sülâfe, Büşeyr'in havıdını başının üzerine koyup götürdü ve sel yatağına fırlattı. Sonra kendisine şunu söyledi:

"Defol! Bana Hassân'ın şiirini hediyeden başka bir hayır getirmedin"712

AÇIKLAMA:

Burada Hassân İbnu Sâbit'in şiirindeki can yakıcı tesire güzel bir örnek göstermekteyiz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hassân'a pek çok iltifatlarda bulunmuş, kendisini Ruhu'l-Kudüs'ün takviye ettiğini, şiirlerinin düşman üzerinde kılınçtan daha yaralayıcı olduğunu belirtmiş, düşmanlarını hicvetmesini emretmiştir. Rivâyetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hassân'a mahsus olmak üzere mescide bir minber te'sis ettiğini, dostları öven, düşmanları yeren şiirlerini orada inşad ettiğini belirtir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hassân ve benzerlerine karşı iltifat ve tutumları, günümüzde gazetecilik mesleğine karşı Müslümanların teşkil edecekleri nokta-i nazarın tesbitinde ehemmiyet taşır. Zira, o günün şartlarında hatib ve şairler günümüzdeki gazetecilerin rolünü oynamakta, efkâr-ı umumiyeyi yönlendirmekte idiler.

Yukarıdaki vak'anın devâmına gelince, hadisin el-Müstedrek'teki vechi, merakımızı tatmin edecek ziyâde ihtiva etmektedir. Orada belirtildiğine göre, misafirinin bineğinin semerini fırlatıp attıktan sonra paramparça eden ev sâhibesi,

"Sen bana karanlık bir gece yaşattın, Hassân İbnu Sâbit'in (zehir dolu) beyitlerini hediye getirdin asla hayır getirmedin" der ve adamı evinden kovar. Oradan kovulan Übeyrik, Taif'e gider. Orada boş bir eve girer. Ancak bir müddet sonra ev yıkılır ve adamın ölümüne sebep olur. Kureyşliler şöyle derler:

"Allah'a yemin olsun, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i ashabından hangisi terketmişse mutlaka onda hayır yoktur. Hayırlı olan hiçkimse onu terketmemiştir."713

ن ِم ْتَغَلب ِهِب َزْجُي ًاءُوس ْلَمْعَي ْنَم ْتل َز ًَن أَّمَل] :لاق ُهْنَع ُ هالّل□

45□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

#: ة َرأَّفَك ُمِلْسُمْلا ِهِب ُبَاُصي اَم هِلُك ىِفف اوُدهِدَس َو اوُب ِراَق□

□

هالّل ُلوسر َلاَقف ا □

ديِدَش ًاغلَبَم َنيِمِلْسُمْلا .

كِلذ َّقَش :هظفلو ىذمرتلاو ،هظفل اذهو ،ملسم هجرخأ . ا [اَهُكاَشُي ةَك ْوَّشلا َو اَهُبَكْنُي□ ةَبْكَّنلا َتَّح

نم ناسن"ا بيصي ام ة

« بكنلا .

» □ ثيَدحلا َرَكَذ□ :

و َلاقف # ِ هالّل ِلوسر ىلإ اوُكَشَف َنيِمِلْسُمْلا َلع

ثداوحلا .

45. (579)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: *"Kim fenalık yaparsa cezasını görür. Kendisine Allah'tan başka ne dost ne de yardımcı bulur"* (Nisa: 4/123) meâlindeki âyet nâzil olduğu zaman, Müslümanları çok ciddi bir kedere sevketti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle tavsiye etti: 712 Tirmizî, Tefsir, Nisa: (3039); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/428-431.

713 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/431-432.

"Amellerinizde orta yolu ve doğruyu bulmaya çalışın. Mü'mine musibet nevinden her ne ulaşır ise günahlarına bir kefâret olur. Musibet, beklenmedik bir hâdise olmuş, ayağına batan bir diken

olmuş farketmez."

Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyade var: "Ayet(in hükmü) Müslümanları çok üzdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şikayet ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunu söyledi..."714

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minleri teselli buyurmakta, günahlara karşı orta yolda gitmenin bir nevi siper olduğunu belirtmektedir. Mü'min beşeriyeti icabı bir kısım günahlar işlese de Rabb-ı Rahîm, onları temizleyici esbabı da yaratmaktadır: Mü'mini üzen, rahatsız eden her çeşit ahval, musibetler, kazalar gibi. Bunlar ne şekilde gelirse gelsin keffâretu'z-zünub olmaktadır. Yeter ki mü'min "doğruyu bulma gayreti içinde olsun"

bile bile fenâlıklara meyletmesin.

İyi niyyetin ehemmiyeti burada da kendini ortaya koymaktadır. Zira amellerde doğruyu bulmaya çalışmasının manası budur.

Hadiste, ayrıca, Ashâb'ın günah karşısında ne kadar hassas, ahireti ilgilendiren durumlarda ne kadar tetikte ve titiz olduğunu göstermektedir.

Müteâkip hadislerde bu hususların daha da tavzih edildiğini göreceğiz.715

□ ةيآ َكُئ ِرْقأ َأ **:** َلاَقَف□

] هاللّ ِلوسر َدْنِع ُتنُ **#**

ك **:**لاق ُهْنَع ُ هاللّ

46□

ى ِض َر قيدصلا ركب بأ نعو ـ□

ا

هَل ُتأهطَمَتَف ًاماَصِقْنا ى ِرْهَظ يف ُتْدَج َو بِهِنأ َّإ ُمَلْعأ ًَف اَهيِنأ َرقأَف .نَل **:** ب ُتْلُق ؟َّنَلَع□ **.** ْتَل ِزْنأ

أانيا ْمَل ْلَمْعَي اءوُس ًو َ أَّناِإ □ :

اَ ر َ لوُس َ هاللّ ِ بيأَب أن ثَ َو أمُهِب و :

اَ شأَنُك َ ياَ ابأ َ بَكْر ِ؟ قُلْت ُ ي :

فَقاَلَ # م

□□

فَقاَلَ أَما أَنْت َ ياَ ابأ َ بَكْر ِ و َالْمؤُ م ِ نُون َ فَتُجْز َ و ْ ن َ بِذَلِك َ في الدُّنْياَ حَت ى تَلْقَو ْ ا اللّه □ لَمجِز ْ يوَ ن َ بِما َ عَمِلْنا؟

أخرجه

. [□ رُون َ فيُجَيُع ْ مَهُل ْ ذلِك َ حَتَّ يَجْز َ و ْ ا بِه ِ يو ْ م َ الْقِياَمَة Œ

و َ أمَّا ا خ

. □تعالى و َ ليَس َ لَكُم ْ ذُنُوب

. والمتطب» هنا: التمدد الذي هو من مقدمات المرض

« م بالقاف: انكسار

« واقنص .

« التمرذ

46. (580)- Ebu Bekir es-Sıddîk (radıyallahu anh) buyurdu ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında oturuyor idim. O'na şu âyet indirildi:

***"Kim fenalık yaparsa cezasını görür. Kendisine Allah'tan başka ne dost ne de yardımca bulur"* (Nisa: 4/123).**

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

***"Bana inen bir âyeti sana okutayım mı?"* dedi. Ben:**

"Pek tabii" dedim. Bana onu okuttu. Sanki belimin ayrıldığnı hissettim ve o yüzden gerindim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

***"Neyin var, ne oldu Ey Ebu Bekr?"* diye sordu.**

"Annem babam sana feda olsun Ey Allah'ın Resûlü, dedim, hangimiz kötü amelde bulunmaz ki, demek hepimiz işlediklerimiz yüzünden cezalandırılacağız ha?" diye üzüntümü ifade ettim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu açıklamayı yaptı:

"Ey Ebu Bekr, sen ve mü'minler, bunlar sebebiyle dünyada cezalandırılıyorsunuz. Öyle ki Allah'a kavuştuğunuz zaman sizde günah kalmaz. Diğerlerine gelince onlarınkiler biriktirilir, kıyamet günü cezaları toptan verilir." **716**

نإ □ :

و ىلاعت ِهلوق ْنَع اهْنَع ُ هاللّ

همأ نع]

.

□47ـ ديز نب يلع نعو

□ى ِض َر َةَشِئاَع ْتلأَس اَهَّنأ

□ َن ْيَعْمَل ًاءوُس ْيِجْز :

م ىلاعت ِهلوق ْنَع ًَو

ا

Œ

ةي

.

□ هاللّ ِهِب ْمُكْبِسا َحُي ُهوُفْخُت ْوأ ْمُكِسُفْنأ يف اَم اوُدْبُت

اَمِب َدْبَعْلا ىلاعت ِ هاللّ ُةَبَتاَعُم ِهِذَه :َلاقف # ِ هاللّ َلوسر ُتْلأَس ُذْنُم ٌدَحأ اذه ْنَع يِنَلأَس اَم :ْتلاَقَف

.□هِب

□□نإ َّتَح اَهل ُع َزْفَيَف اهُدِقْفَيَف ِه ِصيِمَق ِدَي يف اَهُعَضَي ِةَعاَض ِبْلا َّتَح ِةَبْكَّنلا َو ّمُحلا َنِم ُهُبي ِصُي

.] □رُمْ َنِم ريِكْلا ‘

ح ا ُرْبِهتلا ُج ُرْخَي اَمَك ِهِبوُنُذ ْنِم ُج ُرْخَيَل َدْبَعْلا

47. (581)- Ali İbnu Zeyd annesinden anlatıyor: Annesi Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye Cenâb-ı Hakk'ın şu âyetinden:
"...İçinizdekini açıklasanız da gizleseniz de Allah sizi onunla hesâba çeker ve dilediğini bağışlar"

(Bakara: 2/284) ve keza: *"Kim fenalık yaparsa cezasını görür"* (Nisa: 4/123) âyetinden sordu. Hz. Aişe şu cevabı verdi:

714 Müslim, Birr: (2574). Tirmizî, Tefsir, Nisa: (3041); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/432.

715 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/432-433.

716 Tirmizî, Tefsir, Nisa: (3042); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/433-432.

"Benim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bu hususta sorduğum günden bu yana kimse meseleyi bana sormadı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle cevap vermişti:

***"Bu, Allah'ın hastalık ve kazadan tut, cebine koyduğu basit bir eşyanın kaybıyla duyduğu üzüntüye varıncaya kadar mâruz kaldığı musibetlerle kulunu (dünyada) cezalandırmasıdır. Böylece kul, peyderpey günahlarından arınmış olarak çıkar, tıpkı ham altının körükten saf kızıl çıktığı gibi."* 717**

AÇIKLAMA:

***"... İçinizdekini açıklasanız da gizleseniz de Allah sizi onunla hesaba çeker..."* mealindeki âyeti 510 numaralı hadis vesilesiyle genişçe açıkladı.718**

لوسر اَهقِهلطُي ْنأ اهْنَع ُ هاللّ

] : لاق ام

ى ِض َر ُةَد ْوَس ْتَيِشَخ

هْنَع ُ هاللّ

48□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

حاَنُج ًَف : ْتلزنف َلَعَفَف ،ةَشِئاَعِل ِبَتَب ْوَن ْلَعْجاَ َو بِنْكِسْماَ و ِبنْقهِلَطُت : ْتلاقف # ِ هاللّ□

زِئاَج َوُهَف ٍئش ْنِم ِهْيَلَع اَحَلَطْصا اَمَف . ُرْيَخ ُحْلُّصلا َو ًاحْل ُص اَمُهَنْيَب اَحِلْصُي ْنأ□] . اَمِهْيَلَع

ىذمرتلا امهجرخأ .

48. (582)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Sevde vâlidemiz (radıyallahu anhâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisini boşayacağından korkarak:

"Beni boşama, nikâhım altında tut, benim sıramı Aişe alsın" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da öyle yaptı. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu:

***"Eğer kadın, kocasının serkeşliğinden veya aldırışsızlığından endişe ederse, aralarında anlaşmaya çalışmalarında kendilerine bir engel yoktur. Anlaşmak daha hayırlıdır..."* (Nisa: 4/128). "Her ne üzerine anlaşılırsa o câizdir."719**

AÇIKLAMA:

1- Sevde Bintu Zeme'a İbni Kays el-Kureyşiyye vâlidemiz (radıyallahu anhâ), Resulü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) validemizin vefatından sonra Mekke'de iken tezevvüc buyurdukları ikinci zevce-i pakleridir. Onunla gerdekleri Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) ile olan gerdeklerinden öncedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte hicret etti. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in hilafetlerinin sonlarında vefat etti.

Tirmizî'den alınmış bulunan yukarıdaki hadisi mânen teyid eden başka rivayetler mevcuttur. Mesela Sahiheyn'de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den gelen bir rivayette: "Sevde Bintu Zeme'a kendi gününü Aişe'ye bağışladı.

Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Aişe'ye iki gün ayırıyordu: Biri kendi günü, diğeri Sevde'nin günü."

Müslim'de Ukbe İbnu Hâlid (radıyallahu anh)'den yapılan bir rivayette şu tamamlayıcı bilgi yer alır: "Sevde yaşlanınca [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberlik] sırasını Aişe'ye bağışladı."

Ebu Dâvud'da gelen rivayette, bağışlama sebebi de beyan edilir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) taksimde birimizi diğerine üstün tutup kayırma yapmaz, adaletli davranırdı. Aynı günde hepimize uğradığı günler nadirdi... Sevde Bintu Zeme'a yaşlanınca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisini bırakacağı korkusuyla:

"Ey Allah'ın Resulü benim sıramdaki gün Aişe'nin olsun" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun bu bağışını kabul buyurdu." Rivâyeti yapan Hz. Aişe şunu ilâve eder: "Biz derdik ki: "Cenab-ı Hakk, *"Eğer kadın kocasının nüşûzundan (serkeşliğinden veya aldırışsızlığından endişe ederse, aralarında anlaşmaya çalışmalarında kendilerine bir engel yoktur. Anlaşmak daha hayırlıdır..."* (Nisa: 4/128) âyetini bu ve benzeri durumlar için inzal buyurmuştu." derdik."

İbnu Sa'd'ın rivayetinde Hz. Sevde: "Seni hakla gönderen Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, benim artık erkek ihtiyacım yok. Ancak kıyamet günü senin zevcelerinden biri olarak haşredilmek istiyorum. Sana Kitap gönderen Zat-ı Zülcelal'in adına soruyorum, bana kızdığın bir şey sebebiyle beni boşadın mı?" diye sorar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) boşamadığını belirtince, ziyadesiyle sevinir ve:

"Ben de gündüz ve gecemi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sevgilisi olan Aişe'ye bağışlıyorum" der.

Sevde Bintu Zeme'a (radıyallahu anhâ) meselesi üzerinde bu kadar duruşumuz, yukarıda mealini verdiğimiz ayetin bu hadise üzerine indiğine dair rivayettir. Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden biriyle arasında cereyan eden bir mesele, kıyamete kadar karı-koca arasında geçecek bir hadisenin hükme bağlanmasına Cenab-ı Hakk tarafından vesile kılınmış olmaktadır.

717 Tirmizi, Tefsir, Bakara: (2993); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/434.

718 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/434.

719 Tirmizi,Tefsir, Nisa: (3043); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/435.

Şimdi âyet-i kerimeye dönüyoruz: Ayette kocasının nüşûzundan korkması halinde anlaşmaları tavsiye edilmekte ve anlaşmanın daha hayırlı olduğuna bilhassa dikkat çekilmektedir.

Nüşûz nedir? Nüşûz, lügat olarak sivrermek, tümsek teşkil etmek, tebârüz etmek gibi mânalara gelir. Ancak âyet-i kerimede bu kelime, erkeğin, kadına karşı beraber yatmayı terketmek, öfke sebebiyle nafakasını kısmak, hanımlarından daha güzel olana meyille kendisinden yüz çevirmek gibi davranışlarla kabalaşmasını, geçimsizleşmesini ve kadının evlilikten doğan haklarını kısmasını ifade eder.

Bu durumda Rabb Teâla, sulh yapmalarını tavsiye etmektedir. Şârihler, bu sulhün -erkeğin birden fazla zevce almış olması halinde- gecelerin taksimi ve nafaka hususunda cereyan eder diye belirtirler: Erkek sohbetin devamı için yüz çevirdiği kadına da bir pay ayırır, kadın erkeğin payına razı olursa sulh olur, aksi halde erkek ya hakkını tam olarak edâ eder, yahut ayrılırlar, her hâl u kârda kadın o geçimsiz halde tutulup, eziyet edilmez.

Ayette Yusliha kelimesinin Yusaliha kırâati de var. Bu kırâate göre müsâlaha olmaları mânası söz konusudur.

Yani karşılıklı pazarlıkla bir kısım tâvizler vermek suretiyle anlaşmaları. Buna misal olarak yukarıda zikri geçen vak'a zikredilir. Sevde vâlidemiz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la zevciyet berâberliğini devam ettirebilmek için kendi nöbetini Hz. Aişe'ye vermiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da buna razı olmuştur.

Şu halde kadının, kocayı razı ve cezbedebileceği, hakkı olan mehrinden veya nevbetinden tenzilat ve başkaca fedâkârlık yaparak, veya birşey bağışlayarak aralarını düzeltmeye çalışmasında ve erkeğin de bunu kabul etmesinde bir günah yoktur. Yani karı-koca arasında sulhu sağlayacak karşılıklı fedakârlıklar, almalar, vermeler, ödemeler rüşvet sayılmaz, vebâl olmaz.

Ayette sulh yapıp anlaşmak daha hayırlıdır buyrulur, yâni "sulh, ayrılmaktan, geçimsizlikten ve yüz çevirmekten daha hayırlıdır."

Sadedinde olduğumuz ayetin devamı şöyledir:

"... Nefisler menfaatperestliğe meyyaldir. Eğer iyi davranır ve haksızlıktan sakınırsanız bilin ki, Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdardır" (Nisa: 4/128).

Bu kısımda Hâlık-ı Hakim insan fıtratını haber veriyor: Şuhha hazır diyor. Şuhh, cimri demektir, menfaatperest diye anlamayı daha muvafık bulduk. Yani menfaati hususunda cimrilik, tâviz vermeyiş onun ayrılmaz vasfıdır, her an yanında hazır olan meylidir. Yani ayetin siyâkına göre: Kadın, kocası üzerindeki hissesinden vazgeçmez; erkek de bir başkasına meyletti ise buna karşı ilgi gösteremez. Bu durumda âyetin gerisi şu mânayı ifade eder:

"Eğer iyi davranır (yani kadınlarınıza adaletle muâmele ederek güzel geçim yolunu tutar ve onlara haksızlık etmekten) sakınırsanız, bilin ki, Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdardır, (sizi bu davranışınız sebebiyle mükâfaatlandıracaktır.)" 720

MAİDE SURESİ

نوء َرْقَتَل ْمُكَّنِإ ُ : هْنَع ُ هاللّ□

لاق]

باهش نب قراط نع ـ1□ :

ى ِض َر ِباَّطَخلا ِنب َرَمُعل ُدوُهَيْلا ِتَلاَق□

□ لوس□

ر َنيأ َو ، ْتَل ِزنأ َنيأ َو ْتَل ِزْنأ َني ِح ُمَلْع ُ‘ هِنِإ : ُر

□

مُع َلاَقف ا□

ديع اَهاَنْذَخَّتَ اَنيِف ْتَل ِزْنأ ْوَل ًةيآ .

مُكَنيِد ْمُكَل ُتْلَمْكأ َم ْوَيْلا ىنعي□] .

□ ةَعُمُج ِم ْوَي يف َةَف َرَعِب ِ هاللّ َو اَنأ َو ،ةَف َرَع َم ْوَي ْتل ِزنأ َني□.

ح ِ هاللّ

د

واد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .

1. (583)- Târık İbnu Şihab anlatıyor: "Yahudiler, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e şöyle dediler:

"Siz bir âyet okuyorsunuz ki o, şâyet bize inseydi o günü bayram ittihaz eder (her yıl kutlardık)."

Hz. Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: Ben onun indiği ânı ve yeri, indiği sırada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bulunduğu noktayı biliyorum: Arafe günü inmişti. O zaman ben de Arafat'ta idim ve bir cuma günüydü. Kasteddikleri ayet de: *"Size bugün dininizi tamamladık"* (Maide: 5/3) âyeti idi."721

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetlerde, "Yahudiler..." şeklinde değil, "Yahudilerden bir kimse..." şeklinde gelmiştir. Ayrıca, Kütüb-i Sitte dışında gelen bazı rivayetlerde bu kimse meşhur Yahudi mühtedisi Ka'bu'l-Ahbar'dır. Bu durum, Ka'bu'l-Ahbar'ın sorusu sırasında onların bir grup olduklarına hamledilmiştir.

Yahudilerin: *"Size bugün dininizi tamamladık"* mealindeki âyet bize inseydi biz o günü bayram ilân ederdik"

demelerinin sebebi, bu ayetin ifâde ettiği ehemmiyet ve hakikatın büyüklüğü sebebiyledir. Zira dinin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında tamamlanmış olması, fevkalâde bir hâdise, Müslümanlara Cenâb-ı Hakk'ın büyük nimetidir. Arkadan onu tamamlayacak bir başka peygamberin gelmiyeceğinin ifadesidir. Hatta, dine 720 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/435-437.

721 Buhârî, İman: 33; Meğâzî: 77; Tefsir, Maide: 2; İ'tisam giriş; Müslim, Tefsir: 3, (3017); Tirmizî, Tefsir Maide: (3046); Nesâî, İman: 18, (8, 114); Hac: 194, (5, 251); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/438.

beşerî el karışmayacak, ihtiyaç kalmayacak, her meselesiyle semâvî ve ilâhî olacak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tebliğ ettikleri bütün ihtiyaçlara kâfi gelecek, din hususunda, dinin şâmil olduğu, ibâdat, muâmelat, ukubat, siyasat, iktisâdiyat, hukukiyyat vs. her hususta bir başka dine, yabancı bir sisteme ihtiyaç kalmayacak, kendi kendine yetecek demektir. Böyle bir durumun taraf-ı İlâhîden i'lamı, bildirilmesi, Müslümanlara Rablerinin öylesine muazzam bir nimeti, bir iltifatı, bir teşrifidir ki, kıymetini anlayanlara, hakikaten her yıl bayramlar, merasimler ve şehrayinler yaparak kutlamaya değer.

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in yukarıdaki cevabı, Yahudilerin değerlendirmesini zımnî şekilde te'yid mâhiyetindedir. Çünkü, Ömer efendimizin yaptığı tarife göre âyet-i kerime, Arafat'ta, cuma gününe mürâdif kurban bayramı sırasında nâzil olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cuma günü için de "mü'minlerin bayramıdır" buyurduğuna göre, âyet-i kerime üst üste iki bayramın yaşandığı bir günde inmiş olmaktadır: O gün yıllık olarak her sene, başta Arafat olmak üzere İslâm dünyasının her meskun mahallinde kutlanmakta, namazlar kılınıp kurbanlar kesilmekte, en yeni elbiseler giyilip, ziyaretler, tebrikleşmeler yapılmakta, bir bayramda izhâr edilen sürûr ve şenlikler âzamî derecede yaşanmaktadır. Ayrıca cuma günü de haftalık bayram

olarak, diğer günlerden farklı bir muhtevada yaşanmaktadır.

Yukarıdaki cevapta, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in: "Ben âyetin indiği günü ve yeri biliyorum, Arafat'ta, cuma günüydü" şeklinde işâret ederek yetinmesine mukabil, bazı rivayetlerde maksadı sarih olarak ifade etmiştir.

Nitekim İshak'ın rivayetinde şöyle der:

"Mezkur âyet-i kerime arafeye mürâdif bir cuma günü nâzil oldu, elhamdülillah her ikisi de bizim için bayramdır." Tirmizî'nin kaydettiği bir rivayette Yahudinin muhatabı İbnu Abbas'tır. İbnu Abbas (radıyallahu anh)'ın verdiği cevap da şöyledir:

"O âyet-i kerime iki bayramın yaşandığı bir günde inmiştir: Cum'a günü ve Arafe günü."

Arafe'yi bayramdan sayıyoruz çünkü akşamı bayram akşamıdır ve ertesi günü kurban günüdür.722

□ىلا **]** إنَّمَا جَزَ اءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّهَ وَ رَسُولَه

: ا فى قوله تع

. اللّهُ عَنْهُم

2□

□ـ وعن ابن عباس رَ ضِ ى

□**:** أنزِلَت فى المُشْرِكِينَ : فَمَنْ تَابَ مِنْهُمْ قَبْلَ أنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ لَمْ يَمْنَعْهُ ذَلِكَ أنْ يُقَامَ فيه
قَالَ

ا

Œ

ةي

.

. ه ُ أخرجه أبو داود والنسائ

. **]** □الحدُّ الذِى أصَاب

2. (584)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) dedi ki: ***"Allah ve***

Peygamberiyle savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuğa uğraşanların cezası öldürülmek veya asılmak yahut çapraz olarak el ve ayakları kesilmek ya da yerlerinden sürülmektir. Onlara âhirette büyük azab vardır. Şu kadar ki, siz kendileri üzerine kâdir olmazdan (kendilerini ele geçirmezden evvel) tevbe eden (muhâriblerle yol kesen)ler müstesnâdırlar. Bilin ki Allah, çok affedici ve çok merhamet sâhibidir" (Maide 5/33-34) âyeti müşrikler hakkında indi. Kendileri mağlub edilmezden önce, kim gelip teslim olursa bu, ona işlediği suç sebebiyle had cezası uygulamaya mani değildir."723

AÇIKLAMA:

Dinimizde işlenen cinayetlerin cezası, suçun mahiyetine göre değişir. Bazan işlenen suç fiil olarak aynı bile kalsa mâhiyetce farklıdır. Binaenaleyh ceza da farklı olabilir. Bu açıdan yukarıdaki âyette dikkat çekilen "Allah ve Resûlüne savaş açanlar"dan maksad nedir? denince farklı izahlara ulaşılabilmektedir. İslâm âlimleri bunu başlıca üç kısımda mütâlaa etmiştir. Fazla teferruata girmeden kısaca belirtelim:724

1- Mürtedler:

İster Müslüman ana-babadan büyümüş, isterse önceden kâfir iken sonradan Müslüman olmuş bulunan bir kimse, İslâm dinini terkedecek olsa buna mürted denir. İslâm fıkhında mürtede uygulanacak hükümler vardır.725

2- Bağiler:

Daha çok siyasî maksadlı suç işleyenlere baği denir. Fakihlerce şöyle tarif edilmiştir: Baği, câiz olan bir te'vil ile haksız yere imama (devlet reisine, devlete) karşı gelen destek ve kudret (menea ve savlet) sahibi kimselerdir."

Bununla ilgili ahkam da ayrıdır.726

722 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/438-439.

723 Ebu Dâvud, Hudud: 3, (4372); Nesâî, Tahrimü'd-Dem: 9, (7, 101); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/439-440.

724 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/440.

725 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/440.

726 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/440.

3- Kuttâut-Tarik (Yol Kesenler):

Bunlar mü'minlerin daha ziyade mallarını ele geçirmek için eylem yapan kimselerdir. Yukarıda kaydedilen âyette bunların kastedilmediği, âlimlerimizin çoğunluğunca kabul edilmiştir. Bu sebeple burada onlar üzerinde biraz durmak istiyoruz727

Muhârib (Eşkiya)

Evvelemirde, dilimize eşkiyâ olarak çevirdiğimiz, âyette geçen "harb açan" tâbiri üzerinde durulmuş ve bundan maksadın, Müslümanların malına, canına kasteden eşkiyalar yani yolkesiciler olduğu belirtilmiştir. Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, muhârebeyi şöyle tarif eder: "Muhârebe, selb (soyma) kastıyla silâh çekmedir, harb kökünden gelir, bu da "silah çekerek Müslüman üzerinde bulunan şeyi soymak istemektir."

Bedâyi'de silah yerine sopa, taş, odun gibi şeyler kullanılmış olsa da fiilin eşkiyâlık sayılacağı belirtilir. Başta İmam Şâfiî olmak üzere birçok âlimler, öldürme olmasa bile, silâh çekerek mala kast eden kimseler, bu şenî fiillerini dağda veya şehirde işleseler bile, âyette zikredilen "muhârib (eşkiyâ)" sayılacağını kabûl etmiştir.

Ancak İmam-ı A'zam ve İmam Muhammed, şehir dâhilindeki vak'alarda imdat isteme imkânı olduğu için, bunların "eşkiyalık" değil hırsızlık sınıfına dâhil edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

İmam Mâlik, âyette kastedilen muhâribi (eşkiyâyı) şöyle tarif eder: "Muhârib, yol kesen, nerede olursa olsun insanları korkutup tedhişte bulunan ve yeryüzünde fesâd çıkaran kimsedir. Bu fiillerde bulunan birisi, kimseyi öldürmemiş olsa bile muhâribtir, yakalandığı takdirde öldürülür, öldürülmemiş ise imam (devlet reisi) öldürmek, asmak, çaprazlama el ve ayak kesmek, nefyetmek (sürmek) cezâsından birini vermekte serbesttir." Yine İmam Mâlik'e göre "Tedhiş işini alenî veya gizli yapması arasında fark yoktur. Mal talebiyle korkutmada bulunur, yol keser, veya öldürürse, bu insanlarca duyuldu mu, âyette zikredilen muhârebe vâki olmuştur."

İbnu'l-Arâbî'nin beyânına göre, muhâribin tecziyesi için illâ da Müslüman malına göz dikmesi aranmaz.

(Vatandaş durumunda zımnî) kâfirin malına vâki sataşma da aynı şekilde cezâlandırılır.728

Muharib (Eşkiya) Hırsızdan Farklıdır:

Yukarıda belirtilen fiil, şehir dışında vâki oldu ise, bunun hırsızlık sayılamayacağı hususunda ittifak vardır. Şehir dahilinde olduğu takdirde İmâm-ı A'zam ve Muhammed'e göre, -imdat taleb edilebileceği için- hırsızlık addedilmesi gerektiği söylenmiştir. Eşkiyânın hırsız sayılıp, sayılmaması meselesi tecziye açısından mühimdir.

Zira hırsızın cezâsı, eşkiyânın cezasına nazaran hafiftir. Nisab miktarı (bir dinarın dörtte biri) mal çalan kimsenin cezası elinin kesilmesinden ibaret olduğu halde, eşkiyanın cezası ayette açıklandığı üzere farklıdır ve çok daha ağırdır.729

Muharibin Cezası:

Eşkiya (muharib) hırsızlar grubunda mütâlaa edilmeyince eşkiyâlığın cezasının değişik olacağı açıktır. Nitekim açıklamasına çalıştığımız âyette, eşkiyalar için ölüm, asılma, çaprazlama el ve ayak kesilmesi, sürgün zikredilmektedir.

Âlimler bunlardan birinin verilmesi hususunda bâzı farklı yorumlar ileri sürmüştür. Umumiyyetle kabul edilen esasa göre, âyet-i kerimede sayılan cezâlardan biri, eşkiyâya suçunun nev'ine göre takdir edilir. İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'tan gelen bir rivayete müsteniden başta İmam Şafiî olmak üzere ekser ulemanın görüşüne göre cezalar suçlara göre şöyle takdir edilir:

1- Mal almaksızın sadece öldüren öldürülür.

2- Hem mal alıp hem öldüren öldürülür ve asılır.

3- Öldürmeksizin sadece mal alan çaprazlama el ve ayağı kesilir.

4- Sâdece korkutma ve tedhişte bulunan nefyedilir (sürgün cezası verilir).

İmam-ı Âzam, öldürme ve çalmayı beraber işleyen kimselere verilecek cezalarda devlet reisini şu üç cezadan birini vermekte muhayyer bırakır:

1- Sadece öldürmek,

2- Önce çaprazlama el-ayak kesmek ve sonra öldürmek.

3- Önce öldürmek, sonra asmak.

İmam Şâfiî ve Ebu Yusuf'a göre böyle bir eşkiyanın (yani hem çalan hem öldüren) mutlaka asılması gerekir.

727 Bu kısım "İslâm Işığında Anarşi" adlı kitaptan aynen alınmıştır (s:329-333). İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/440.

728 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/440-441.

729 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/441.

Eşkiyânın asılı olarak herkesin göreceği şekilde teşhir edilmesi, bu cezanın verildiğinin herkesce bilinmesi içindir. Böylece, insanlar benzeri suçu işlemekten zecredilmiş olurlar. Bu cezanın had kabul edilerek, maktûlün velisi tarafından affedilebilme ihtimâli olan kısas cezasının dışında bırakılması da cezânın, halka mâtuf zecr yönünden ehemmiyetini ifade eder.

Yol kesen eşkiyâya verilen ölüm cezası hakkında Abdulkadir Udeh şu açıklamayı yapar: "Bu cezâ, insan tabiatıyla alâkalı bir bilgi üzerine mebnidir. Zira kâtili öldürmeye sevkeden şey, başkasını öldürerek, kendisi hayatta kalmayı tercih ettiren bir duygudur. Öyleyse, eğer başkasını öldüreceği sırada kendisinin de aynı şekilde öldürüleceğini bilirse ekseriyetle öldürme işinden vazgeçer. İşte şeriat öldürmeye karşı cezâ olarak, öldürülmeyi takdir etmekle, öldürmeye sevkeden subjektif âmilleri, yine subjektif (ruhî) olan âmillerle bertarâf etmiş

oluyor.730

Nefiyden Maksad:

Dilimizde sürmek, sürgüne göndermek olarak ifade edilen nefyetmekten Kur'an-ı Kerîm'in muradı hususunda da değişik yorumlar olmuştur. İmam Şâfiî'ye göre nefy, yakalanmayan eşkiyânın ebediyyen takibata tabi tutulmasıdır. Yani kanun kaçağı olarak, yakalanma korkusu ile diyar diyar dolaşmak durumunda olan eşkiyanın sürgün edilmesi demektir. Yakalanınca âyette zikredilen cezalardan uygun olanı verilir.

Ebu Hanife'ye göre, bundan maksad hapsetmektir. Bir mekâna tıkılan kimse, her çeşit dünyevî lezâizden mahrum kalacağından bir nevi "arzdan sürülmüş" durumdadır.

İbnu'l-Arabî'de nefiyden hapsetmeyi anlar ve bir yerden bir başka yere sürmenin cezâ sayılmaması gerektiğini iddia eder. Bazı alimler mal ve cana kasdetmeyen tedhiş hareketlerinin şöhret için yapılmış olabileceğini belirterek, sürgün edilmek suretiyle tedhişçinin humule yani adı ve sanının bilinmezliğe mahkum edilmiş

olacağını, kimsenin kendisinden bahsetmemesine vesile olacağını, böylece arzusunun zıddıyla cezâlandırılmış

olacağını söylerler.731

Maglubiyetten Önce Tevbe:

Kur'ân-ı Kerim'de yol kesen eşkiyalara (muhâriblere) verilecek cezalarla alâkalı pasajın sonunda yapılan istisna, yâni *"... Siz kendilerine kaadir olmazdan (kendilerini ele geçirmezden) evvel tevbe eden (muhâriblerle, yol kesen)ler müstesnâdırlar, bilin ki,* *Allah çok affedici ve çok merhamet sâhibidir"* âyeti, tevbekâr olan ve mukâvemeti terk ederek teslim olan âsilerin cezâ dışı tutulmalarını gerektirmiştir. Hattâ "evvelce yapmış

oldukları cerhten, katilden, ahz-ı maldan dolayı hukuk-ı umumiyye nâmına mes'ul olmazlar." Bâz fakihler, tevbelerinin şâyan görülebilmesi için yolculardan almış oldukları malları da - mevcut ise aynen, değilse bedelen-sâhiblerine iâde etmeleri gerektiğini, aksi takdirde haklarındaki hadd cezâsının sâkıt olmayacağını ileri sürmüşlerse de, racih görüş sâkıt olacağına kâil olan görüştür.732

لاَقف ْمُهاَعَدف ِدوُلْجَم ٍمَّمَحُم هِدوُهَيِ□ :

[ب هِبَّنلا نَلع ّرُ

م ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

3□

ى ِض َر ءاربلا نعو ـ□

بِذَّلا ِ هللاِب َكُدِشنأ : َلاَقف ِمِهِئاَمَلُع ْنِم ًج َر اَعَدَف . ْمَعَن اوُلاَق ؟مُكِباَتِك يف ِنا ّزلا ّدَح َنوُد ِجَت اذكَه

مَل اَذهِب َنَتْدَشَن َكَّنأ ًْوَل َو ؛ َلاَق ؟مُكِباَتِك يف ِنا ّزلا ّدَح َنوُد ِجَت اَذكهأ َسوُم نَلَع َةا َر□ ْوَّتلا َل َزنأ

اَنْذَخأ اَذإ َو ،ُهاَنْك َرَت َفي ِرَّشلا اَنْذَخأ اَذإ اَّنُكَف اَنِفا َرْشأ يف َرُثَك ُهَّنِكل َو

ْمج ّرلا ُهُد ِجَن ، َك ْربْخأ□.

اَنْلَعَجَف

.

□□ضلا

عي ِض َوْلا َو ِفي ِرَّشلا نَلع ُهُميِقُن ئَش نَلع ْع ِمَتْجَنْلَف ا َولاَعَت اَنْلُقَف ،ّدَحلا ِهْيَلَع اَنْمَقأ□ َفيِع

ْمج ّرلا َناَكَم َدْلَجلا َو َميِمْحَّتلا□ .

اَهُّيأ اَ :

ي بلاعت ُ هاللّ َلزَنأف . َم ِج ُرَف ِهِب َرِ أمف ؛هوُتاَماْ ذإ َك َرْمأ اَيْحأ ْنَم ُل َّوأ بِهنإ َّمُهَّل ا :#
هبنلا َلاَقَف

ه ْوَت ْؤُت ْمَل ْنإ َو ُهوُذُخَف اَذه ْمُتيِتوُأ ْنإ :هلوق بلاإ□

رْفُكْلا يف َنوُع ِراَسُي َنيِذَّلا َكْن ُزْحَي َ ُلوُس َّرلا□ .

اَمِب ْمُكْحَي ْمَل ْنَم َو

نو ُرِفاَكْلا ُمُه َكِئلوُأف ُ هاللّ َل َزْنأ اَمِب ْمُكْحَي ْمَل ْنَم َو :بلاعت ُ هاللّ َل َزْنأ َو ا□ .

و ُرَذْحاَف .

راهفكْلا يف َنوُقِساَفْلا ُمُه َكِئلوُأف ُ هاللّ َل َزْنأ اَمِب ْمُكْحَي ْمَل ْنَم َو□

نوُمِلاَّظلا ُمُه َكِئلوُأف ُ هاللّ َل َزْنأ□ .

دواد وبأو هظفل اذهو ،ملسم هجرخأ ا .

هِلُك□] .

730 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/441-442.

731 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/442-443.

732 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/443.

3. (585)- Hz. Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına yüzü kömürle karartılmış ve dayak atılmış bir Yahudi getirdiler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Yahudileri çağırarak:

"Kitabınızda zina haddini (cezasını) böyle mi buluyorsunuz? diye sordu.

"- Evet" dediler.

Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onların âlimlerinden birini çağırdı ve

"Musa'ya, Tevrat'ı indiren Allah aşkına soruyorum, zina edenin

haddini kitabınızda böyle mi buluyorsunuz?"

dedi. Âlim:

- Hayır! Eğer bana böyle yemin vererek sormasa idin sana haber vermezdim. Kitapta recm buluyoruz. Fakat, zina vak'aları eşrafımız arasında çoğaldı. Artık şerefli birini bu suçla yakalarsak onu bırakır olduk. Ancak bîçare birisini yakalarsak ona haddi tatbik ediyoruz. Kendi aramızda şöyle dedik:

"Gelin aramızda öyle bir ceza şeklinde anlaşalım ki o, eşraftan olsun, halktan olsun herkese tatbik edilsin.

Sonunda recm yerine suratın kömürle boyanıp dayak atılmasında ittifak ettik." Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allahım, onların öldürdüğü emr-i şerifini ilk ihya edip dirilten ben olayım"* dedi ve had cezasının tatbikini emretti, zâni hemen recmedildi. Bunun üzerine şu âyet indi: *"Ey Peygamber! Kalbleri inanmışken ağızlarıyla

"inandık" diyenler, Yahudilerden yalana kulak verenler ve başka bir topluluk hesabına casusluk edenlerden inkara koşanlar seni üzmesin. Sözleri asıl yerlerinden değiştirirler de "Böyle bir (fetva) size verilirse alın, verilmezse kaçının" derler..."* (Maide: 5/41). Az sonra Allah Teâla şu ayeti indirdi: *"Allah'ın idirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar kâfirlerdir..." "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler işte onlar zâlimlerdir..."

***"...Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar fâsıklardır!"* (Maide: 5/44, 45, 47).**

Bu âyetlerin hepsi kâfirler hakkında nazil olmuştur."733

ةهصاَخ ُثَّثلا ُتاي ا

Œ □هِذه]

لاق امهْنَع ُ هاللّ□:

رخأ يفو ـ**4**□ ‘

ى ِض َر سابع نبا نع دواد بب□

محفلا وهو ،ممحلاب هجولا ُديِوْسَت م.

« يمحتلاو

[.

« ري ِضَّنلا َو ةَظَي رُق يف تْل زَن

4. (586)- Ebu Davud'un İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan kaydettiği bir başka rivayette şöyle demiştir:

"Bu üç âyet hassaten Kureyza ve en-Nadir Yahudileri hakkında nâzil oldu."734

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayet, Yahudilerin kitaplarını tahrif etmeleriyle ilgili müşahhas bir örnek sunmaktadır. Ayrıca adaletsizliğin, şerî ahkâmın tatbikat dışı kalmaya yüz tutmasının nasıl başladığı hususunda da bir fikir vermektedir. Cemiyetin nüfuzlu ve şerefli tabakalarının tefessühü ve adaletin onlara eksik uygulanması.

Bu vak'a hemen hemen bütün hadis kitaplarında çok farklı tariklerle rivayet edilmiştir. Rivayetler değiştikçe vak'ayı aydınlatıcı farklı ziyadelere rastlanmaktadır. Nitekim Müslim'de Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den yapılan bir rivayette, Yahudilerin "zina edenlerin yüzünü boyarız" şeklindeki cevapları üzerine, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Doğru söylüyorsanız, o halde Tevrat'ı getirin!" emreder. Yahudiler Tevrat'ı getirip ilgili bahsi okumaya başlarlar. Recm âyetine gelince, okuyan genç -ki bazı rivayetler adının Abdullah İbnu Surya olduğunu tasrîh eder- elini recm ayetinin üzerine koyup, sonraki âyetleri okumaya devam eder. Cemaatte bulunan Yahudilikten mühtedi, büyük âlim Abdullah İbnu Selam (radıyallahu anh), elini kaldırıp atladığı âyeti okumasını söyler.

Böylece, Tevrat'ta recm âyetinin varlığı anlaşılınca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zânilerin recmedilmesini emreder.

Bazı şârihler, bunların Hayber Yahudilerinden olduğunu, hadisenin dördüncü hicrî senede Zilkade ayında cereyan ettiğini belirtir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Tevrat'ta zinanın hükmü nedir? diye sorması, mevzuyu bilmediğinden değil, onları kendi kitaplarıyla ilzam etmek gayesine bağlıdır. Nitekim, verdikleri cevapla yetinmeyip, *"Getirin Tevrat'ı"* emreder. O husustaki bilgisi, vahy-i ilâhi ile de olabilir, Abdullah İbnu Selâm gibi mevzuyu bilen birisinin önceden söylemiş olmasıyla da olabilir.

Abdullah İbnu Selam (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Medine'ye hicret ettiği zaman, vech-i mübâreklerini görür görmez: "Bu simada yalan olamaz" diyerek derhal Müslüman olmuş genç bir Yahudi âlimidir. Benû Kaynuka kabilesindendir. İslâm'dan önceki adı el-Husayn idi, Müslüman olunca Abdullah ismini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz vermiştir. Kendisinden iki oğlu Yusuf ve Muhammed ile Enes İbnu Mâlik, Zürâre İbnu Evfa hadis rivayet etmişlerdir.

733 Müslim, Hudud: 28, (1700); Ebû Dâvud, Hudud: 26 (4448); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/444-445.

734 Ebu Dâvud, Diyât: 2, (356); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/445.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onun hakkında: *"O, cennette on kişinin onuncusudur"* buyurarak cennetle müjdelemiştir. Muâz İbnu Cebel de: "İlmi dört kişi nezdinde arayın: Uveymir Ebu'd-Derda, Selman, İbnu Mes'ud ve İbnu Selam (radıyallahu anhüm ecmain)" buyurmuştur. Hicrî 43 yılında vefat etmiştir.735

Hadisten Çıkarılan Hükümler

Ulema yukarıdaki hadisten çeşitli hükümler çıkarmış, bunların bazılarında ittifak ederken bazılarında ihtilaf etmişlerdir. Mühimlerini kaydediyoruz:

1- Ahmed İbnu Hanbel ve İmam Şâfiî ve İmam Ebu Yusuf hazerâtı bu hadisten hareketle muhsan (recm cezasının tatbikini gerekli kılan vasıfları taşıyan kimse) olmak için kişinin Müslüman olması şartı aranmaz"

demişlerdir. Mâlikîlere ve çoğunlukla Hanefîlere göre ise muhsan olabilmek için gerekli şartlardan biri de İslâm'dır. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan şu hadis rivayet edilmiştir: *"Allah'a şirk koşan kimse muhsan değildir."* Ayrıca: "Buradaki tatbikat da delil olamaz. Çünkü bu, İslâm'a göre değil, Tevrat'a göredir.

Tevrat da recm muhsan olana tatbik edilir diye bir kayıt koymaz" demişlerdir. Ancak bu düşüncede olanlara: Allah Teâla: *"Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet"* (Mâide: 5/48) demişken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nasıl olur da şeriatde olmayan bir şeyle hükmetmiş olur?" demişlerdir. Keza "Tevrat'a göre recm, muhsan olmayana da tatbik edilir" sözüne de itiraz edilmiştir. Çünkü, Tevrat'taki recm hükmünü beyan sadedine, Taberânî'de, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den şu rivayet gelmiştir. "Muhsan olan kadın ve erkek zina ederler ve yeterli delil de ikâme edilirse derhal recmedilirler, kadın hâmile ise ona çocuğu doğuruncaya kadar mühlet verilir."

2- İslâm memleketinde zina cürmünü işleyenlere recm cezasının verilmesi vâcibtir.

3- Kâfirlere şeriatın fürûu da tatbik edilir. Ancak bu meselede ulema ihtilâf etmiştir. Bazıları "Gayr-ı müslimler, şeriatın sâdece asl'ına muhataptır, furû'dan sorumlu değildir" demiştir. Diğer bir kısmı da: "Kâfirler şeriatın emirlerine değil, nehiylerine (yasaklarına) muhataptır" demiştir.

4- Bazı âlimler: "Küffâr, müracat ettiği takdirde, Müslüman mahkemeler, dâvaya, İslâm şeriatına göre bakar"

demiştir. Bu meselede de bazı ihtilaflar olmuştur. Hicaz ve Irak ulemasından bir kısmına göre hâkim davaya bakmak zorunda değildir. İmam Mâlik, Atâ, Şa'bî, Nehaî bu görüştedir. Bir kavline

göre Şâfiî hazretleri de böyle hükmetmiştir. Zuhrî (rahimehumullah) şöyle der: "Sünnet olan zımmîleri, hukuk, muâmelât ve mirâs işlerinde kendi dinlerine bırakmaktır. Ancak kendileri mürâcaat ederek bizim hükmetmemizi taleb ederlerse, o zaman şeriatımıza göre aralarında hüküm veririz."

Bazı âlimler, gayr-ı müslimlerin müracaatı halinde Müslüman hâkimin muhayyer olmadığını, İslâm'a göre hükmetmek mecburiyetinde olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre muhayyerlik neshedilmiştir. Hanefîler bu görüştedir. Şafiî hazretlerinin bir kavli de böyle, Ömer İbnu Abdilaziz, ve Zührî de bu paralelde görüş beyan etmişlerdir. İmam-ı Âzam şu teferruata da yer vermiştir: "Müslüman mahkemesine karı-koca berâber gelirse aralarında adâletle hüküm vermek icab eder; yalnız kadın gelir de kocası râzı olmazsa hâkim hükmü vermez"

demiş, İmâmeyn ise hüküm verebileceğine kâil olmuştur.736

] ن ِم َف َرْشأ ُري ِضَّنلا َناك َو ، ُري ِضَّنلاو ُةَظي َرُق ناَ□

ك **:**لاق امُهْنَع ُ هاللّ

5□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ري ِضَّنلا َنِم ٌلُج َر َلَتَق اَذإ َو ،ِهِب َلتُق ِري ِضَّنلا َنِم ٍجر َةَظْي َرُق ْنِم ٌلُج َر َلَتَق اَذإ َناَكَف□
َةَظْي َرُق

قس َو ِةَئاَمِب ِدُف َةَظْي َرُق ْنِم ٍّج َر□

ه □

لتْقَن اَنْيَلاِإ ُهوُعَفْدا **:**اوُلاَقَف َةَظي َرُق ْنِم ٍّج َر ِري ِضهنلا َنِم ٌلج َر َلَتَق # هبَّنلا َثِعُب□ **.**
اهملف ر

مت ْن ِم **.**

: □ ،ِطْسِقْلاِب ْمُهَنْيَب ْمُكْحاف َتْمَكَح ْنإ

ه ُ فأنزلت ْو

: وَتأف # ِ هاللّ ُلوُس َر ٌدهمَحُم ْمُكَنْيَب َو اَنَنيَ□ **.**

ب اوُلاَقَف

ىئاسنلاو دواد و .

بأ هجرخأ

نوُغْبَي ِةهيلِهاَجْلا َمْكُحَفأ : ْتل َزَن َّمُث ِسْفَّنلاِب ُسفَّنلا : ُطْسِقْلا َو□] .

5.(587)- İbnu Abbas (radyallahu anhümâ) anlatıyor: Kureyza ve en-Nadir, Medine'de yaşayan Yahudilerden iki kabile idi. Bunlardan en-Nadir kabilesi Kureyza kabilesinden daha şerefli kabul ediliyordu. Sözgelimi, Kureyza kabilesine mensup birisi, en-Nadir'den birini öldürecek olsa kısas olarak katil öldürülürdü, ama en-Nadir'den bir kimse Kureyza'dan birisini öldürecek olsa, yüz vask hurma ile fidye ödenirdi (katil öldürülmezdi). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peygamberliğinden sonra en-Nâdir'den birisi Kureyza'dan bir adam öldürdü.

Kureyzalılar:

"Katili bize teslim edin, onu öldüreceğiz" dediler. Öbür taraf

"Sizinle bizim aramızda Muhammed hakem olsun" dediler ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldiler.

Bunun üzerine şu âyet indi: *"... Eğer hükmedersen, aralarında adaletle hüküm ver. Allah âdil olanları sever"*

(Maide: 5/43). Adaletle hükümden maksat "cana mukabil can"dı. Daha sonra şu âyet indi: *"Câhiliye devri* 735 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/445-446.

736 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/446-447.

hükmünü mü istiyorlar? Yakinen bilen bir millet için Allah'tan daha iyi hüküm veren kim vardır?" (Maide: 5/50).737

AÇIKLAMA:

Bu rivayet de Yahudilerin, bir kısım hukukî ihtilaflarını çözdürmek üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e zaman zaman müracaat ettiklerini ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu durumlarda nasıl davranması gerektiğini belirten vahiyler geldiğini göstermektedir.

Burada, gayr-i müslimlerin mürâcaatı hâlinde, Müslüman hâkimin meseleye bakıp bakmamakta muhayyer olduğunu söyleyenlerin delili görülmektedir. Zira âyet: "Eğer hükmedersen..." diyerek kayıt koymaktadır,

"hükmet" emrini vermemektedir.

Ancak, hükmedilirse, "adaletle" hükmedilecektir. Ayet, bir cinayet vak'ası sebebiyle indiği için, İbnu Abbas

"adaletle hükmetme"yi "cana mukabil can" olarak açıklamıştır.

Ancak, daha sonra inmiş olan *"... yakinen bilen bir millet için Allah'tan daha iyi hüküm veren kim vardır?"*

(Maide: 5/50), âyetinin de tasrih ettiği üzere, adaletle hükmetmekten murad, arzedilen mesele ne olursa olsun İslâm şeriatı ile hükmetmektir.

Bu ayetle, Kureyza kabilesi ile Benu Nadr kabilesi arasındaki hukukî farklılık kaldırılmış olmaktadır. Rivayette açıklandığı üzere İslâm'dan önce, Kureyza ile Benû Nadr, aynı şeref ve değerde değildirler: Benû Nadr'ın maktûlleri için Benu Kureyza tam diyet öderken, Benu Kureyza'nın maktulleri için Benu Nadr diyetin yarısını ödemektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nazil olan âyet üzerine:

"Ben, Kureyza'nın kanı Nadr'in kanına, Nadr'in kanı Kureyza'nın kanına eşittir diye hükmediyorum. Birinin diğeri üzerine ne kanda, ne diyette, ne de yaralamada üstünlüğü yoktur." deyince, Benu Nadr öfkelenir ve:

"Biz buna râzı olamayız!" diye itiraz eder. Bunun üzerine: " *Cahiliye devri hükmünü mü üstiyorlar?.."* (Maide: 5/50) meâlindeki vahy-i İlahî onları kınar.738

مُهَنْيَب مُكْحاف َلاَق ْتَخِسُنَف مُهْنَع ْض ِرْعأ ْوأ ْمُ□

د]هَنْيَب مُكْحاف َكوُءاَج ْنإف

: واد ںب

‘ □6ـ يفو ںرخأ

ةيهِدلا َفْصِن ا ْوَّدأ َةَظْي َرُق ْنِم اوُلَتَق اَذإ ري ِضَّنلا وُنَب َناك َلاَق :ںرخأ يف اَمُهل َو ُ.]□□

هاللّ َل َزْنأ اَمِب

هاللّ ُلوسر ْمُهَنْيَب ى َّوَسف ًةلِماَك َة هي ِدلا مهْيَلإ ا ْوَّدأ ري ِضَّنلا ِنَب ْنِم َةَظي َرُق # .
وُنَب َلَتَق اَذإ َو

6. (588)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) Ebu Davud'un kaydettiği bir diğer rivayette şu açıklamayı yapar:

"Eğer sana gelirlerse aralarında hükmet, yahut onlardan yüz çevir, yüz çevirirsen sana bir zarar vermezler"

(Maide: 5/42) ayeti neshedildi ve şu emir geldi: *"...Allah'ın indirdiği ile aralarına hükmet!..."* (Maide: 5/48).739

Yine Ebu Dâvud ve Nesâî'de gelmiş olan bir diğer rivayette şöyle denir: "Benu'n-Nadirliler Kureyza'dan birini öldürecek olsalar diyet olarak normal bedelin yarısını öderlerdi. Buna mukabil Benu Kureyzalılar Benu'n-Nadir'den birisini öldürecek olsalar kan bedeli olarak tam diyet öderlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu farklılığı kaldırdı ve aralarını eşitledi."740

□ هاللّ □ :

] و َل َزَن نَّتَح ًّيل ُس َرْحُي # هاللّ ُلوسر َناَ

ك ت

لاق اهْنَع ُ هاللّ :

ئاع نعو ـ7□

ى ِض َر ةش□

دَقَف اوُف ِرَصْنا ُسأَّنلا اَهُّيأ اَ□ :

ي َلاَقف ِةَّبُقلا َن ِم ُهَسأ َر # ِ هاللّ ُلوسر َج َرْخأف .ِسأَّنلا َنِم َكُم ِصْعَي

ى

.] لاعت ُ هاللّ ِنَمَصَع

7. (589)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geceleyin beklenerek korunuyordu. Ancak: "...Allah seni insanlardan korur" (Maide 67), âyeti inince

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) başını çadırdan çıkarıp: "Ey insanlar dağılın, artık beni Allah koruyor" diye seslendi. Tirmizî, Tefsir, Mâide: (3049).741

AÇIKLAMA:

737 Ebu Dâvud, Diyât: 1, (4494), Akdiye: 10, (3591); Nesâî, Kasâme: 7, (8, 18); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/448.

738 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/448-449.

739 Ebu Dâvud, Akdiye: 10, (3590).

740 Ebu Dâvud, Diyât: 1, (4494), Akdiye: 10, (3591); Nesâî, Kasâme: 7, (8, 18); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/449-450.

741 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/450.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mazhar olduğu ilâhî himaye pek çok açıklamalara ve bazan farklı yorumlara sebep olmuş bir meseledir.

Görüldüğü üzere, ilâhî muhâfaza âyetle teyid edilen bir vak'adır. Hemen hatıra gelen bir husus şudur. Geceleyin nöbetçilerin kaldırılması hadisesi hangi tarihte başlamıştır? Alimlerimizin de dikkatini çeken bu noktayı tam olarak aydınlatmak mümkün olmamaktadır. Hadiseyi Mekke dönemine, Ebu Tâlib'in himâye dönemine kadar indiren rivâyetler varsa da hem rivâyetlerin zayıflığı hem de "Allah, seni insanlardan korur" meâlindeki âyetin Medine'de nazil olma keyfiyeti bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır. Üstelik, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Aişe ile beraberliği Medine'ye hicretin ikinci yılındadır.

Ancak şurası da bir gerçek: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, Cenab-ı Hakk, çeşitli vasıtalar kullanarak bidâyetlerden itibaren himâye etmiştir. Sözgelimi: Mekke'de iken, Kureyş'in şeflerine, hasedcilerine, inadçılarına ve şımarık zenginlerine karşı korumuş ve bu işte müşrik amcası Ebu Tâlib'i vâsıta yapmıştır. Allah Ebu Tâlib'in kalbine, cibillî akrabalık sevgisi vermiş, böylece Kureyş arasında kendisine karşı gösterilen saygı ve itaat duygusu, tecavüzleri önlemiştir. Bu devrede Ebu Talib Müslüman olsaydı, ona karşı saygıları kalmayacağından Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a tecavüzlerinde daha cüretkâr, daha saldırgan daha şirret olabileceklerdi.

Ebu Tâlib'le aralarındaki küfür müşterekliği Ebu Talib'e olan ihtiramlarını korumaya ve dolayısıyla onun hatırına Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a tecâvüzde ölçülü olmaya sevketmiştir.

Cenâb-ı Hakk, Ebu Talib'in vefatından sonra başka esbâb araya soktu. Bunlardan en mühimmi Ensâr'ın himayesidir. Bu sâyede Medine'de emin bir melce buldu. Hicretle oraya gelince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı her çeşit dış tehlikelere karşı korudular.

Müşrikler, Yahudiler, münafıklar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı plan kurdukça Allah hilelerini bozdu: Meselâ Yahudiler sihir yaptılar, Cenab-ı Hakk Muavvizeteyn suresini inzal buyurarak korudu. Hayber Yahudileri zehirli koyun eti yedirmeye kalktıkları vakit, Cenab-ı Hakk, haber vermek ve yememesini emretmek suretiyle himaye etti. Keza Yahudilerin damdan üzerine değirmen taşı atma planları da ilâhî ihbarla akim bırakılmıştı. Bir gazve sırasında koyu gölgeli bir ağacın altında uyurken kendisini takip eden düşman, ağaçta asılı olan kılıcını almış, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vurmaya hazırlanırken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilâhî bir ikazla uyandırılmış ve mütecâviz kâfire inen gaybî bir darbe ile kılıç elinden düşürülmüş ve böylece kesin bir felâket önlenerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) korunmuştur.

Bu ilahî himaye örnekleri o kadar çoktur ki, burada hepsini anlatmak bir hayli uzun çeker.

Bazı şarihlerimizce dikkat çekilen bir hususa daha temas edelim: "Bu ilahî koruma vardı da niye yüzünden yara aldı, niye dişi kırıldı, niye zırh, miğfer giydi?" gibi sorular yersizdir. Zira korunma garantisi "öldürülme"ye karşıdır. Elbette ki her hususta "en güzel örnek" vermekle vazifeli olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ümmetine, yorulma, didinme, zahmet ve meşakkat çekme, aç kalma, yaralanma gibi, bir insanın karşılaşacağı, menfi vaziyetlerde de örnek verecek, o hallerde, o durumlarda alınması gereken tedbirleri, takınılması gereken tavırları ve izhâr edilmesi gereken sabır ve metâneti gösterecek, ümmetine ders verecektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mâruz kaldığı menfi

durumlar bu açıdan değerlendirilince "himayeyi garanti eden ayet bu hadiselerden sonra nazil olmuştur" şeklindeki bir açıklamaya gerek kalmayacağı anlaşılır.742

مْحهل ا ُتْبَصأ اَذإ بِهنِإ :َلاقف # هبَّنلا َتتأ ٌُج َر َّنأ] ا□

مهْنَع ُ هاللّ :

8□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

هنَلَع ُتم هرَحَف بِت َوْهَش بِنتْذَخأ َو ِءاَسهنلِل ُت ْرَشَتْنا

امهجرخأ

ا

Œ

ةي

. [

مُكَل ُ هاللّ َّلَحأ ا َم ِتاَبهِيَط اوُم هِرَحُت َ اوُنَمآ َنيِذَّلا اَهُّيأ اَي :ىلاعت ُ هاللّ َل َزنأف□

مْحهل ا□.

ىذمرتلا .

8. (590)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ben et yediğim zaman kadınlara karşı zaafım artıyor ve bende şehvet galebe çalıyor. Bu sebeple et yemeyi nefsime haram ettim" dedi. Bunun üzerine şu âyet indi:

"Ey iman edenler! Allah'ın size helal ettiği temiz şeyleri haram kılmayın, hududu da aşmayın. Doğrusu Allah, aşırı gidenleri sevmez. Allah'ın size verdiği rızıktan temiz ve helal olarak yiyin. İnandığınız Allah'tan sakının"

(Maide: 5/87-88).743

AÇIKLAMA:

Rivâyet bize, sathî bir nazarla bakınca, gâyet mâsum ve mâkul görünen bir niyetle, kişinin aldığı bir kararı görmekteyiz. Ancak âyet-i kerime, bu çeşit kararların ne kadar masum görünürlerse görünsünler, İslâmî olmayacağına dikkat çekmektedir. Fahreddin-i Râzî hazretleri "Allah'ın size helal kıldığı temiz şeyleri haram kılmayın" emrinde altı çeşit muhtemel yasak gösterir:

742 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/450-451.

743 Tirmizî, Tefsir, Maide: (3052); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/452.

1- Allah'ın size helal kıldığı bir şeyin haram olacağına sakın itikad etmeyin.

2- Allah'ın size helal kıldığı bir şeyin haram olduğunu dilinizle telaffuz etmeyin.

3- Allah'ın size helal kaldığı şeylerden, haramdan kaçtığınız gibi kaçmayın. Bu üç çeşit yasak, itikâd, söz ve amel'e hamledilir.

4- Fetva vererek, helalleri başkasına haram kılmayın.

5- Nezir ve yeminde bulunarak helalleri tahrim etme yoluna gitmeyin.

6- Gasbedilen şeyi mülkünüze ayrılması kâbil olmayacak şekilde karıştırmayın, bu durumda tamamı haram olur.

Böylesi bir karıştırma, kendisine helal olan şeyi de haram kılar. Temiz bir şeye pis bir şeyin karışması hususunda da aynı hüküm câridir. Pislik, ayrılmayacak şekilde karışmışsa temiz şeyin tamamı pis sayılır.

Ayet-i kerime bu altı ihtimâlin hepsine şamildir, hepsine hamli akla uzak değildir Râzî hazretleri, Tahrim suresinin baş tarafında yer alan: *"Ey Peygamber, eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine yasak ediyorsun?"* meâlinde başlayan âyetlerin de sadedinde olduğumuz ayetle aynı maksadı güttüğüne dikkat çeker.

Ayette geçen: *"Hududu aşmayın"* ibaresiyle, Cenab-ı Hakk (celle şânuhu)'ın "helali haram kılma" fiilini kulluk haddinin aşılması

ve zulüm olarak değerlendirdiği belirtilmiştir. Keza bu tabirle tayyibâtı, yâni temiz olanları mubah kılmakla birlikte, onları istihlakte israftan nehyettiği belirtilir. Tıpkı: *"Yiyin, için fakat israf etmeyin"*

(A'raf: 7/31) meâlindeki ayette olduğu gibi. Ayrıca: "Madem Allah size temiz olanları helal kılmış, bunlarla yetinip harama gitmeyin!" manası da ayetten anlaşılmıştır.

Râzî, bu ayetle, Ashâb'tan bir grubun, -Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Osman İbnu Maz'un (radıyallahu anh)'un evinde, kıyâmet gününün dehşetini tasvir ederek o gün için iyi hazırlık yapılmasını tavsiye buyurmasından sonra- dünyayı terketme, güzel yemek ve içeceklerden vazgeçip gündüzleri oruç tutup geceleri namaz kılmak, yatak üzerinde uyumamak, kendilerini iğdiş etmek... gibi kararlara varmalarıyla ilgi kurar.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu yanlış karara varanları çağırıp: *"Ben böyle emretmedim, nefsinizin üzerinizde hakkı var, oruç tutun, yiyin de; gece namazı kılın, uyuyun da. Ben gece kalkarım ama uyurum da, oruç tutarım ama yerimde de. Etli de, yağlı da yerim, kadınlara da mukârenet ederim, kim benim sünnetimi beğenmezse benden değildir"* der.

Bu mevzuyu 80, 81. hadislerde açıkladık.

Rivayetten şu da anlaşılmaktadır

Nefse hâkim olmanın meşrû ve yegane yolu yiyeceklerden kısmak, bir başka ifadeyle helal olanı haram etmek değildir. İbadet, gözün haramdan sakınması, nefsin arzularını meşru hudud içerisinde tatmin etmek... gibi.

Nefisle mücadelede sünnete uygun yol budur. Bunu yaptığımız takdirde gâye kendiliğinden hâsıl olur, helalleri haram kılma aşırılığına hacet kalmaz.744

تاَحِلاَّصلا اوُلِمَع َو اوُن َمآ َنيِذَّلا نَلَع َسْيَل ْتلزَن اًّمَل] ل□

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

9□

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

ثْنأ # ِ هاللّ ُلوسر ِل لاق ،ةي ا□

تاَجِلاَّصلا اوُل ِمَع َو اوُنَمآ َو ا ْوَقَّتا اَم اَذإ اوُمِعَط اَميِف ٌحاَنُج□ **Œ**

. بذمرتلاو ،هظفل اذهو ملسم هجرخأ.

مُهْنِم□ **[**

9. (591)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: ***"İnananlara ve faydalı iş işleyenlere, -sakınırlar, inanırlar, faydalı işler işlerler, sonra haramdan sakınıp inanırlar ve sonra isyandan sakınıp iyilik yaparlarsa- daha önceleri tatmış olduklarından dolayı bir sorumluluk yoktur..."*** **(Maide: 5/93) ayeti indiği zaman Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bana dedi ki:**

"Bana senin onlardan olduğun söylendi." **745**

AÇIKLAMA:

Hadisin sonunda "onlardan" olduğu belirtilen kimse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) imiş gibi bir mâna çıkmaktadır. Ancak "onlardan" olan İbnu Mes'ud'dur. Şarabı haram eden âyetin nüzulü üzerine Ashab:

"Uhud savaşı sırasında kardeşlerimiz şarabı içmişlerdi arkasından öldüler, onların durumu ne olacak?" diye endişelenince bu ayet iner. Ayet şu mânayı ders vermektedir:

"Onlar henüz haram edilmezden önce içtikleri için, günahkâr değillerdir." Kıble Kudüs'ten Mekke'ye çevrildiği zaman da Ashâb:

"Eski kıble üzerine namaz kıldığı halde ölen kardeşlerimizin durumu ne olacak?" diye üzülmüşler ve onları teselli sadedinde: ***"... Allah ibâdetlerinizi boşa çıkaracak değildir...."*** **(Bakara: 2/143) mealindeki âyeti nazil olmuş, Ashab teselli bulmuş idi.**

744 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/452-453.

745 Müslim, Fedâilü's-Sahâbe: 109, (2459). Tirmizî, Tefsir, Mâide: (3056); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/454.

Sadedinde olduğumuz ayette "tatmak"la tercüme edilen kelimenin aslı taame'dir. Bu kelime Arapça'da çoğunlukla "yemek" mânâsında kullanılır. Sadedinde olduğumuz âyet bu mânâda tevil edilerek "daha önce içtikleri şarap sebebiyle mesul değiller" mânası çıkarılmıştır.746

] هاللّ ِلوسر ِباَحْصأ ْنِم ٌلاج ِر ّنا #

م ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

11

ى ِض َر ءاربلا نع ىرخأ يف هلو ـ

تَلزَنَف ؟ َرْمَخْلا َنوُب َرْشَي اوُتاَم ْدَق َو اَنِباَحْصِأب َفْيَك ٌلاَ

ج ِر َلاَق ْتَم هِرُح ّأَملف ُرمَخْلا ُم ّرَحُت ْنأ َلْبَق

ىذمرتلا هححص . ُ ة .

[ي ا

Œ

10. (592)- Yine Müslim'in bir başka rivayetinde Bera (radıyallahu anh) şunu anlatıyor: "Şarap haram edilmezden önce, Ashab (radıyallahu anhüm)'tan bazıları vefat etmişti. Şarap haram edilince birçok kimse:

"Arkadaşlarımız şarap içerek öldüler, onların hâli ne olacak?" dediler. Bunun üzerine ayet indi: *"İnananlara, ve faydalı iş yapanlara... daha önceleri tatmış olduklarından dolayı bir sorumluluk yoktur"* (Maide: 5/93) ayeti indi."747

ءاَفِش َناَيَب ِرْمَخْلا يف اَنَل ْنهِيَب ّمُهّل ا] ل

اق هنأ ُهْنَع ُ هاللّ :

11

ى ِض َر باطخلا نب رمع نعو ـ

ا

□□

مُهُمْثإ َو ِسا نلِل ُعِفانَم َو ٌريبَك ٌمْثإ اَمِهيِف ْلُق ِرَسْيَملا َو ِرْمَخْلا ِنَع َكَنوُلأْسَي :ِة َرَقبلا يف□ بِتَّلا ِتَل َزَنف

نايَب ِرْمَخْلا يف اَنَل ْنِهيَب َّمُهَّل ا :َلاَقَف ِهْيَلَع ْتَئ ِرُقف ُهْنَع ُ هاللّ□

ا.

ى ِض َر ُرَمُع َيِعُدَف َمِهعْفَن ْن ِم ُرَبْكأ□

بِعُدف ٍةَي ا

Œ ى

□

راَكُس ْم ْتنأ َو َة َّصلا اوُب َرْقَت َ اوُنمآ َنيِذَّلا اَهُّيأ اَ : ي ِءاَسِهنلا يف بِتَّلا ِتَل َزَنف□

ءاَفِش□ .

يف بِتَّلا ِتَل َزَنف

ءاَفِش َناَيب ِرْمَخْلا يف اَنَل ْنِهيَب َّمُهَّل ا :َلاَقَف ِهْيَلَع ْتَئ ِرُقف ُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر ُرَمُع□ .

نَع ْمُكَّدُصَي َو ِرِسْيَملا َو ِرْمَخْلا يف َءاَضْغَبْلا َو َة َوادَعْلا ُمُكَنْيَب َعِقوُي ْنأ ُناَطْيَّشلا ُدي ِرُي□ اَمَّنإ َ :ةَدِئاملا

هجرخأ [اَنْيَهَتْنا اَنْيَهَتْنإ َلاَقَف ِهْيَلَع ْتَئ ِرُقف َرَمُع َيِعُدَف َنوُهَتْنُم ْمُتْنأ ْلَهَف ِة َّصلا ِنَع َو ِ هاللّ ِرْكِذ

نن

سلا باحصأ .

11. (593)- Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) anlatıyor: Ömer: "Allah'ım, şarap hakkında bize tatminkâr bir açıklamada bulun" diye dua etmişti ki Bakara suresinde bulunan şu âyet indi: *"Sana içki ve kumarı sorarlar de ki: "İkisinde hem büyük günah ve hem insanlara bazı faydalar vardır. Günahları faydasından daha büyüktür."*

(Bakara: 2/219).

Bunun üzerine Ömer (radıyallahu anh) çağırıldı ve âyet kendisine okundu. Ömer yine: "Allah'ım şarap hakkında bize

tatminkâr bir açıklamada bulun" dedi. Bir müddet sonra Nisa suresindeki: *"Ey iman edenler! Sarhoşken ne dediğinizi bilene kadar, cünübken, -yolcu olan müstesna- gusledene kadar namaza yaklaşmayın..."* (Nisa: 4/43) ayeti nazil oldu. Ömer (radıyallahu anh) çağırıldı ve âyet kendine okundu. Ömer yine: "Allah'ım şarap hakkında bize tatminkâr bir açıklamada bulun" dedi.

Bir müddet sonra, Maide suresindeki âyet indi: *"Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan kaçının ki saadete eresiniz. Şeytan şüphesiz içki ve kumar yüzünden aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçersiniz değil mi?"*

(Maide: 5/90-91). Ömer yine çağırılıp âyet kendisine okundu. Bu sefer

"Evet Rabbimiz vazgeçtik, vazgeçtik" dedi.748

AÇIKLAMA:

Şarap istihlâki, İslâm öncesi Arap cemiyetinde çok yaygındı. Arpa, buğday, hurma, mısır, üzüm, pirinç, bal gibi çok değişik maddelerden şarap yapılırdı.

İslâm gelince, daha Mekke'de iken, şarap meselesine dikkat çekmiş, vahiyde yer vermiş idi. Ancak, böylesi köklü alışkanlıkların yasaklanması birden bire yapıldığı takdirde netice alınmazdı. Bu sebeple yukarıda kaydedilen rivayetten de anlaşılacağı üzere, hafiften şiddete doğru tedrici yasaklamalarla hareket edilmiş, son sözün söylenmesi epeyce te'hir edilmiştir. Ancak yasaklama kesinlikle ortaya konunca, herhangi bir mukavemetle karşılaşılmadan, şarap yüzünden kimseye ceza verilmeden, kesin netice alınmıştır. Mü'minler kendiliklerinden bırakmışlardır.

746 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/454.

747 Tirmizî, Tefsir Maide: (3054). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söyledi; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/454-455.

748 Tirmizî, Tefsir, Maide: (3053); Ebu Dâvud, Eşribe: 1, (3670);

Nesâî, Eşribe: 1, (8, 286, 287). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söyledi; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/455-456.

Biz bu bahsi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mücadele metodu dahil, farklı yönleriyle, ilgili bahiste tahlil edeceğiz, oraya bakılsın (2276. hadis).749

م ْوَي َتاَذ َدِعَصَف ِةَلئَسَملا يف ُه ْوَفْحأ َّتح # هبنلا اوُلأس] ل□

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

12□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

نْيَب َنوُكَي ْنأ اوُبِه َر َو ا وُّم َرأ َكِلذ اوُعِمَس اَّمَلف□

مُكَل ُهُتْنَّيَب َّإ ٍئش ْنَع ِنوُلأْس َت : َلاَقف ِرَبْنِمْلا نَلع□.

ف ْمُهْنِم ٍلُج َر ُّلُك اَذإف ًاَمِش َو ًانيِمَي ُرُظْنأ ُتْلَعَجَف ُهْنَع ُ هاللّ□□

.

ى ِض َر ُسَنأ َلاَق َرَضَح ْدَق ٍر ْمأ ْيَدَي□

؟بِأ ْنَم ِ هاللّ َل

ُوسر اَي َلاَقف ,هيِبأ رْيَغ ىلإ نَعْدُي َنح اَذإ َناك ٌلُج َر َأْشنأف ؛ِيكْبَي ِهِب ْوَث يف ُهَسأ َر

: ن ِم ِ هللّاِب ُذوُعَن ًاهيِبَن ٍدهمَحُمِب َو ًانيِد ِم ًس“اِب َو ًاهب َر ِ هللّاِب اَني ِض ًر□

□

رَمُع َلاَقَف ة□

فاَذُح َكوُبأ : َلاَق□ .

رأَّنلا َو ُةَّنَجلا ِيل ْت َر ِهوُص ُهَّنإ ُّطَق ِم ْوَيلاَك ِهرَّشلا َو ِرْيَخلا يف ُتيأ َر اَ□

م ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقَف

نَتِفْلا□ .

بذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .

طِئاَحْلا َنوُد امُهُتْيأ َر َّتَح] .

باَهِش ُنْبا َلَاَق َو ْمُك ْؤُسَت ْمُكَّل َدْبُت ْنإ َءاَيْشأ ْنَع اوُلأْسَت َ اوُنَمآ نيِ َّذَّلا اَهُّيأ اَي] تل:

زنف دازو :

 َا َر ُتْيأ ُطَق قَعأ :

م ِهاللَّدْبَعِل َةَفاَذُح ِنْبا ِ هاللَّدْبَع ُّمأ ْتَلاَق :َلَاَق َةَبْتُع ِنْب ِ هاللَّدْبَع ُنْبا ِ هاللَّدْيَبُع ِنِ َرَبْخأ

ِكَنِم َّأ ْتِنَمأ ْنأ َنوُكَت َكُّمأ ْدَق َراَق ْتَف َضْعَب اَم ِرَاقُي ِف ُلْهأ ِةَّيِلِهاَجْلا اَهَحَضْفَتَف اَهَلَع َنُيْعأ

را

. ث “

ك او ءاصقتسا لاؤسلا يف

«ءاَفْ “

و َا ح .]

هُتْق ِحَل َد َوْسأ ٍدْبَعِب بِنَقَحْلأ ْوَل ؛ ه ُ د «

اللّ ْبَع َلَاَقَف ؟ ِساَّنلا

عزفلاو فوخلا ة .

بهرلاو ف »

.

»

وخ نم ًاتكاس قرطأ اذإ ءارلاو ةزمهلا حتفب

« م َرأ »

و

12. (594)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sorular sordular.

Soruda öylesine aşırı gittiler ki, birgün minbere çıkıp (öfkeyle):

***"Sorun, her sorunuza cevap vereceğim"* dedi. Cemaat bu sözü**

işitince, korkuyla başlarını öne eğdiler. Başlarına mühim bir hadise gelmekte olmasından korktular.

Enes (radıyallahu anh) devamla dedi ki: "Ben sağıma soluma bakmaya başladım. Bir de ne göreyim, herkes elbisesini başına sarmış ağlıyordu. (Kimseden ses çıkmıyordu). Derken, münakaşa falan ettiği zaman, babasından başka birisine nisbet edilen bir kimse ilk konuşan oldu:

"Ey Allah'ın Resûlü! Babam kimdir?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

***"Baban Hüzâfe'dir"* buyurdu. Hz. Ömer (radıyallahu anh) de:**

"Rabb olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, peygamber olarak da Muhammed'den razıyız. Fitnelerden Allah'a sığınırız" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de:

***"Hayır ve şer her ikisinin de bugünkü kadar bol indiğini hiç mi hiç görmedim. Bana cennet ve cehennem gözle görülecek hale getirildi ve onları şu duvarın önünde gördüm."* dedi.**

Bir rivayette şu ziyade var: "... Bunun üzerine şu âyet indi: *"Ey iman edenler! Size açıklanınca hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Kur'ân indirilirken onları sorarsanız size açıklanır, (ama üzülürsünüz). Allah sorduğunuz şeyleri affetmiştir. Allah bağışlayandır, halimdir. Sizden önce bir millet onları sormuştu. Sonra da onları inkâr etmişlerdi"* (Maide: 5/101-102).750

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Cehâlet hastalığının ilacı sormaktır","Bir şeyde şüpheye düşerseniz benden sorun"* buyurmuştur. Hz. Aişe:

"Ensar kadınları ne iyi kadınlardır, haya, onların dinlerini öğrenmeleri, bilgilerini artırmaları hususunda soru sormalarına mâni olmamıştır" diye övmüştür. İbnu Mes'ud (radıyallahu anhümâ):

"İlmin artması taleble, anlaşılması sualledir" diye açıklamıştır. İbnu Şihâb:

"İlim hazinedir, anahtarı sualdir" diye açıklar. Hasan Basrî de:

"Kim utanç belâsıyla ilim talebinden geri kalırsa cehâlet için şalvar giyer, öyle ise ilim talebinde utanmayı kovarak kendinizden cehalet şalvarını atın. Zira kimin yüzü yufkaysa ilmi de yufkadır" diye nasihat etmiştir.

Evet başta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) olmak üzere bütün büyüklerimiz sormayı övmüş, ilim için soru sormanın gereğinde ittifak etmiştir.

Ancak bunun bir âdâbı olsa gerektir. Aslında bir değil, birçok âdâbı vardır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le ilgili pekçok rivayette bu âdab üzerine durulduğu görülür.

749 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/456.

750 Buhârî, Tefsir, Maide: 12; Rikâk: 27; İ'tisam: 3; Müslim, Fedâil: 134-138, (2359); Tirmizî, Tefsir, Maide: (3058); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/457.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la ilgili haberlerde, sual sormanın tahdid edilmiş olduğunu görmek oldukça dikkat çekici bir husustur. Tahdid ifâde eden bir rivayet yukarıda kaydedildi. Hatta sual tahdidiyle ilgili olarak, yukarıda gördüğümüz gibi âyet-i kerimenin nâzil olmuş bulunması, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın risâlet hayatında, kendisine soru sorma âdabının ne kadar ehemmiyetli bir durum olduğunu ifade eder.

Bazı rivayetler, mezkur âyetin nüzûlüne, haccın adediyle ilgili bir sualin sebep olduğunu belirtir. Şöyle ki:

***"Oraya (Kâbe'ye) yol bulabilen insana, Allah için Kâbe'yi haccetmesi gereklidir."* (Âl-i İmrân: 3/97) ayetiyle hac farzedildiği zaman, cemaat:**

"Her sene mi?" diye sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cevap vermez. Cemaat tekrar betekrar "her sene mi?" diye ısrarla sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonunda:

***"Hayır, eğer evet deseydim her yıl yapmanız vâcib olurdu. Şayet vacib kılınsaydı güç getiremezdiniz"* buyurur ve bunun üzerine yukarıdaki âyet nazil olur.**

Bazı rivayetlere göre bu soruyu soran bir "bedevi"dir, bazılarına

göre "Benû Esed'den biri"dir ve soru Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı son derece kızdırmıştır. Bunun üzerine âyet nazil olmuştur.

Dikkat edilirse, âyet-i kerimenin zâhirinden "öğrenildiği takdirde hoşa gitmeyecek olan şeyden soru sormanın"

yasaklandığı anlaşılır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın soruyu tahdid eden uyarıları fazladır. Bir iki misal verelim: 1- *"Ben sizi terkettikçe siz de rahat bırakın (soru sormayın). Zira sizden öncekileri suallerinin çokluğu ve bir de peygamberleri hakkında ihtilafları helâk etmiştir."*

2- *"Allah farzlar emretmiştir, sakın onları ihmal etmeyin, bir kısım da yasak sınırlar koymuştur, sakın bunları aşmaya kalkmayın. Bazı şeyleri de haram kılmıştır, sakın bunları ihlal etmeyin. Bazı şeylere de -unuttuğu için değil- acıdığı için, yani rahmet olsun diye sükut buyurmuştur, sakın bunlardan sual sormayın."*

3- *"Müslümanların cürüm yönüyle en büyüğü o kimsedir ki, haram edilmemiş bulunan bir şeyden sual sorar da onun suali üzerine o şey haram kılınır."*

4- *"Allah sizde görülen üç şeyden nefret eder: Dedikodu, malı ziyan etmek, çok sual sormak."*

5- *"Kişi kardeşiyle oturunca öğrenmek için sorsun, inadlaşmak için değil"* vs.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir defasında, sualde ısrar eden bir kimsenin davranışı karşısındaki hoşnutsuzluğunu ifade eden bir adamı "kâhinlerin kardeşi"ne teşbih buyurmuştur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu husustaki uyarıları Ashâb-ı Kiram'ı soru sorma hususunda öylesine ihtiyatlı hâle getirmişti ki, bu ihtiyat bir çoğunda korkuya dönüşmüştü. "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soru sormayız, olur ki hakkımızda Allah bir vahiy indiriverir veya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir söz sarfeder, ilânihaye hakkımızda ar olarak kalır" diyenler vardı.

Bu edeb Ashab arasında istikrar bulduktan sonra, Hz. Ebu Hüreyre, Hz. Aişe (radıyallahu anhümâ) gibi cesaretiyle tanınanlar dışında kimse soru sormaya cesaret edemiyordu. Tabii ki, bu âdâbı bilmeyen bedeviler hâriç. Enes hazretleri (radıyallahu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soru sormada bedeviler insanın en cüretkârlarıydı" der. Bu yüzden, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda iken beraberlerinde bir de bedevinin bulunması Ashabı sevindirirdi. Çölden, sual soracak "akıllı" bir bedevînin gelmesi temenniler arasındaydı. Hatta bir kısım meselelerin sorulması için "câhil" bedevîlerin teşvik ve tahrik edildiğini rivayetlerde görmekteyiz. Şâtıbî, Cebrâil (aleyhisselam)'in zaman zaman bedevî kıyâfetiyle gelip sual sorması ile bu temenni arasında bir irtibat bulunmaktadır.

İbnu'l-Arabî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında sual yasağının konmasını "insanlara zorluk getirecek bir vahyin gelmesini önleme düşüncesi"ne bağlar ve ilâveten der ki: "O (aleyhissalâtu vesselâm)'nun vefâtından sonra bu endişe kalktı. Ancak, seleften gelen pekçok rivâyet, vukua gelmeyen meselelerin sorulmasını yasaklamakta, mekruh addetmektedir."

Diğer bir kısım rivayetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ilgilendiren meselelerde halkın birbirine sorduğunu, helal şeyler hakkında da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a çokca sual sormaları üzerine bâzan

"haram" hükmünün geldiğini belirtirler. Bu cümleden olarak, Hz. Câbir, telâun (lânetleşme) ayetinin çok sual sebebiyle geldiğini öyler.

Bu konuda şu söylenebilir: İslâm'ın bazı meselelerde değişik zaman, mekan ve şartlara göre az-çok farklı yorumlara müsamahası vardır. Teferruat meselelerinde farklı anlayışlara ve farklı tatbikata müsamaha esprisini korumak dinimizin mühim stratejilerinden biridir. Hatta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) İslâm'ı "Hanefiyye semhâ" diye över, "Hıristiyanlık ve Yahudilikte olmayan müsamaha bizde vardır" diye iftihar eder. Şu halde teferruat meselelerin âyet veya hadislerle nihai bir şekle bağlanması, Şâri tarafından istenmektedir. Bir konuda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyanda bulunması, bir başka ifade ile, herhangi bir meselenin sünnetle şekillenmesi Müslümanlar için bağlayıcı bir durumdur. Bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ifâdesiyle Şâri, "unuttuğu için değil, insanlara merhameti sebebiyle" bazı meselelerin muğlak kalmasını istemiştir. Bu bir kolaylık ve rahmet vesilesidir. Soru yasağı bunun için konmuştur.

Sual meselesine giren mühim adabtan biri de iyice bilinmeyen hususta cevap vermemektir. İslâm âlimleri bu meselede ittifak ederler. İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in koyduğu şu kâide herkesce benimsenmiştir. "Allahu â'lem demek kişinin ilmindendir." Şöyle buyururlar: "Kişi sorulan şeyi iyi bilirse cevap vermeli, iyice bilemezse

"Allah daha iyi bilir (Allahu âlem)" demelidir. Çünkü kişinin bilmediği hususlarda "Allahu a'lem" demesi onun

ilmindendir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu konuda daha sarih bir ifade kullanmayı tavsiye eder.

"Bilmiyorum." Aynen şöyle derler: *"İlim üçtür: "Kur'ân-ı Kerim, yaşayan sünnet ve bilmiyorum (Lâ edri) demek."*

Rivayetler, keza sorulara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da "bilmiyorum" diye cevap vererek, bu babta başta ulemâ, bütün ümmetine örnek olduğunu göstermektedir: İbnu Ömer anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

Ey Allah'ın Resulü! Hangi yer daha hayırlıdır? diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bilmiyorum (Lâ edrî)" dedi. Adam:

"Pekâlâ, hangi yer kötüdür?" diye sorunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yine

"Lâ edrî (bilmiyorum)" cevabını verdi. Bir müddet sonra Cebrail geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona sordu:

"Ey Cibril hangi yer daha hayırlıdır?" O da:

"Bilmiyorum" diye cevap verdi..." Neticede cevap Cenab-ı Hakk'tan geliyor:

"Hayırlı yerler mecsidlerdir, şerli yerler de çarşı-pazardır."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bu konuda da örnek alan İslâm âlimleri kendilerine sorulan soruların çoğunluğuna "Lâ edrî (bilmiyorum!)" diye cevap vermekten ar duymamışlardır.751

ة َبِئاَّسلاو ٌ د□

حأ اَهُبُلْحَي ًَف ِتيغا َوهطِلِل اَه ٌّرَد ُعَنْمُي ِبتَّلا ُة َري ِحَبْلا] لا□ .

ق بيسملا نبا نعو ـ**13**□ **:**

“ مُث ثنأِب ِلْ□□

ب ا

هكَبُت بِتَّلا ُةَلي ِص َوْلا َو

نَش ا□.

جاتَن ِل َّوأ يف ُرِ□

اَهنوُبهِيَسُي اوُناَك **Œ**هْيَلَع ُلَمْحُي َ ْمِهتَهِل□

ماحلا َو□

‘ رَكَذ اَمُهَنْيَب َسْيَل ى َرْ□ .

خ اِب اَمُهاَدْحإِ ْتَلَص َو ْنإ ْمهتيِغا َوِطل اَهنوُبهِيَسُي اوُناَك َو ،ثنأِب بهِنَثُت

لْمَحْلا َنِم ُه ْوَفْعأ َو ِتيِغاوَّطلِل ُهوُعَد َو ُهَبا َر ِض نَضَق اَذإَف َدوُدْعَمْلا َبا َره ِضلا ُب ِرْضَي□ ِلْب“ا ُلْحف

□أَيْت ٌرمَع وِبا ْنَ رِماَع □ **:**

ر # هالّل ُلوسر لاق ُ **:** هْنَع ُ هالّل

.

ى ِض َر ةريره وُبأ َلاَق َو ،َلاق َماحلا ُه ْوَّمَس َو□

. بُصُقْلاو□ **»**

ناخيشلا هجرخأ **»**

بِئا َّوسلا َبَّيَس ْنَم َل َّوأ َناَك ِرأَّنلا يف ُهَبُصُق ٌرُجَي هى ِعا َزُخلا□ **]** .

ءا

عم ا‘ بهو ،باصق ا‘ دحاو .

13. (595)- Tabiîn'den İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: " el-Bahîra, cahiliye Araplarınca, sütü putlara bağışlanan, bu sebeple hiç kimse tarafından sağılmayan deveye denirdi. Es-Sâibe; ilahları için salıverilen, üzerine hiçbir yük vurulmayan deveye denir. El-

Vasile; İlk doğumunu dişi yapıp sonra ikinci doğumunu da dişi yapan ve araya erkek doğum girmeyen devedir, bu da putlar için salıverilir, hiçbir şekilde istifade edilmezdi. El-Hâm; dölünden muayyen batın yavruya ulaşılan erkek devedir, bu da putlara adanır, yükte kullanılmazdı."

İbnu'l-Müseyyib, Ebu Hüreyre'den şu sözü nakleder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: *"Amr İbnu Âmir el-Huzâ'î'yi, cehennemde barsaklarını sürürken gördüm. Bu adam, hayvanları putlara adak olsun diye ilk salıveren (sâibe bırakan) kimse idi."* 752

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Kur'ân-ı Kerim'de geçen birkaç tabiri açıklamaktadır. Tabirlerin geçtiği ayet şöyle:

"Allah, kulağı çentilen (bahîra), salıverilen (saibe); erkek, dişi ikizler doğuran (vasile), on defa yavrulamasından ötürü yük vurulmayan (hâm) hayvanların adanmasını emretmemiştir, fakat inkâr edenler Allah'a karşı yalan uydururlar ve çoğu da akletmezler" (Maide: 5/103).

Burada dikkat çekeceğimiz bir husus şudur: Said İbnu Müseyyib tarafından mezkur tabirler hakkında hadis metninde yapılan açıklama ile, tefsirlerde ve başkaca kaynaklarda (mesela en-Nihâye'de) kaydedilen açıklama tamâmen aynı değildir. Tefsirlerde kaydedilen ve Türkçe meallere aksettirilen mânaya göre bu tâbirler, daha vâzıh olarak şöyle açıklanmaktadır:

"Cahiliye devrinde Araplar, bir dişi deve beş batın doğurur, beşinci erkek olursa onun kulağını yararlar, salıverirlerdi. Onu ne sağarlar, ne binerler, ne de kullanırlardı. Bahire nezri budur. Bahr=yarmak demektir, bahire yarık, yani kulağı yarılmış adak deve mânasınadır.

Bir adamın başına herhangi bir dert gelirse ondan kurtulmak için, putlar namına deve adar, gayesi hasıl olunca o deveyi salıverir, ondan faydalanmayı kendisine haram ederdi. Sâibe budur.

Hayvan dişi doğurursa kendilerinin, erkek doğurursa putlarının olurdu. Şâyet ikisini birden doğurursa: "Dişi erkeğe kavuştu" derler, bu dişiden dolayı erkeğini de kurban etmezlerdi. Vasile de budur.

751 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/457-461.

752 Buhârî, Menâkib: 9, Tefsir, Maide: 13; Müslim, Cennet: 51, (2856); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/462.

Bir erkek devenin dölünden on batın doğarsa onun sırtını haram sayarlar, onu hiçbir sudan ve mer'adan menetmezler ve "sırtı himaye edilmiştir" derler ki hâm budur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cehennemde barsağını sürüklediğini haber verdiği Amr İbnu Âmir el-Huzâî'ye gelince: Bu kimse develerden saibe ve bahire gibi adakları Araplar arasına ilk sokan kimsedir.

Rivayetler, Mekke'deki belli başlı putların da ilk defa bu hanif tarafından ihdas edilerek, Hz.İbrahim'in tevhid dininin bozulduğunu açıklamaktadır.

Rivayete göre Amr bir ara Mekke'den Şam'a gitmişti. Belka mıntıkasındaki eski Meâb şehrine -ki, o zamanlarda burası Amâlika'nın dinlenme yeri idi- vardığında Amâlika'nın putlara taptıklarını gördü. Bu putlardan kurak zamanlarda yağmur, harp ve felâket zamanlarında yardım istediklerini öğrendi. Onlardan isteyip aldığı Hübel adlı bir putu götürüp Ka'be'ye dikti. Halkı buna tâzim ve ibâdete dâvet etti.

Keza, cahiliye Araplarının diğer bir meşhur putu olan Lât da Amr'ın eseridir. Şöyle ki: Benî Sakîf'ten hayır sâhibi bir kişi hac mevsiminde, tarihen Sahratu'l-Lât (Lât Kayası) diye anılan bir taş üstünde Arapların sevîk dedikleri kavutu, su ile karıştırıp helva yaparak hacılara dağıtırdı. Bu hayır sâhibi öldüğünde Amr bunu da bir fırsat sayarak halka: "Bu adam ölmemiştir, bu helva taşının içine girmiştir" diyerek bu taşı da bir put yapmış ve halkı tapmaya davet etmiştir.

Amr'ın, cahiliye Arapları arasında soktuğu bid'atlardan biri de yukarıda temas edilen adak hayvanlarının yavrularından istifâde etme şekliyle ilgilidir: Yavrular, canlı doğarsa erkekler istifâde eder, kadınlar edemezdi.

Ölü doğarsa kadın erkek her ikisinin de bunda ortak olduğunu söylerlerdi. En'am suresindeki 139. âyet bu hurâfeye temas ederek, böyle inananların cezalandırılacağını bildirir:

"Bu hayvanların karınlarında olan yavrular yalnız erkeklerimize mahsus olup, eşlerimize yasaktır. Ölü doğacak olursa hepsi ona ortak olurlar" dediler. Allah bu türlü sözlerin cezasını verecektir. Çünkü O hâkimdir, âlimdir"

(En'am: 6/139).753

[أَّدَب ِنب هِى ِرأَّدلا ٍميِمَت َعَم ٍمْهَس بِنَب ْنِم ٌلُج َر َج َر

خ :َلاق امُهْنَع ُ هاللّ

14□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

اوُمِدَق أَّمَلف ٌمِلْسُم اَهِب َسْيَل ٍض ْرَأِب ُّيِمْهَّسلا َتاَمف

اوُلاَقَف َةَّكمِب ُماجلا َد ِج ُو َّم

ث هاللّ ُلوسر امهَفلْحأَف ٍبَهَذِب ًاص َّوُخَم ٍةَضِف ْنِم ًاماَج اوُدَقَف ِهِتَك ِرَتِب

اَمِهتَداَهَش ْنِم ُّقَحأ اَنُتَداهَشَل :اَفَلَحف ِهِئايِل ْوأ ْنِم ِن ٌج َر َماَقف ،ِهِيدَع َو هِى ِرأَّدلا□ ٍميِمَت ْنِم ُهاَنْعَتْبا

هجرخأ ةي

. [Œأ اَهُّيأ اَهَّيذَّلا َنيذَّلا اوُنمآ َةَداَهَش ُمُكِنْيَب ْ ا :

ي ْتل َزَن ْمِهيِف َو َلاَق

مهِب ِحاَصِل َماَجلا َّنإ َو□.

نم حئافص هيلع لعجت نأ ُ ه

صِيوْختو□ □□ »

» ءا “

ن ا

. ماجلا َو□»

بذمرتلاو دواد وبأو براخبلا »

لخنلا صوخك بهذ .

14. (596)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Benu Sehm'den bir kişi, Tecîmüd'-Dârî ve Adiy İbnu Bedda ile birlikte yola çıktı. Es-Sehmî, hiç Müslüman bulunmayan bir yerde vefat etti. Terikesini Temin ve Adiyy getirdiler. Ancak (Sehmî'nin yakınları vasiyette adı geçen) gümüş işlemeli bir kabı (teslim edilen mallar arasında) bulamadılar. (Şikayet üzerine) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususta ikisine (Temim ve Adiyy'e) yemin ettirdi. Sonra kap Mekke'de bulundu. Kabın yanlarında bulunduğu kişiler:

"Biz bunu Temin ve Adiyy'den aldık" diye yemin ettiler. Sehmî'nin yakınlarından iki kişi de kalkıp Allah'a yemin ederek:

"Bizim şâhitliğimiz o ikisinin şehâdetinden daha doğrudur, kap da arkadaşımıza aittir" dediler.

İbnu Abbâs der ki şu âyet bunlar hakkında nâzil oldu:

"Ey iman edenler! Ölüm birinize geldiği zaman vasiyet ederken içinizden iki adil kimseyi, şâyet yoklukta olup başınıza da ölüm musibeti gelmişse, namazdan sonra alıkoyacağınız, - şüpheleniyorsanız, "Akraba bile olsa yeminle hiçbir değeri değiştirmeyeceğiz, Allah'ın şahidliğini gizlemiyeceğiz, yoksa şüphesiz günahkârlardan oluruz" diye yemin eden- sizden olmayan iki kişiyi şâhid tutun. Eğer bu şâhidlerin günah işlemiş oldukları ortaya çıkarsa ölene kadar yakın hak sahibi diğer kişi bunların yerine geçer ve "bizim şâhidliğimiz ikisininkinden de daha doğrudur, biz aşırı gitmedik, yoksa şüphesiz zulmedenlerden oluruz" diye Allah'a yemin ederler. Bu, şahitliği gerektiği gibi yapmalarını veya yeminlerinden sonra yeminlerin kabul edilmesinden korkmalarını daha iyi sağlar. Allah'tan sakının, dinleyin, Allah fâsık kimselere yol göstermez" **(Mâide: 5/106-108). 754**

AÇIKLAMA:

753 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/462-463.

754 Buhârî, Vesâya: 35; Tirmizî, Tefsir, Maide: (3062); Ebu Dâvud, Akdiye: 19, (3606); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/464.

Hadiste adı geçen Temîmü'd-Dâri sahabidir. Şerhlerde açıklandığı

üzere Adiyy de Temîm'in yakınlarındandır, ancak sahabi değildir. Hâdise, Temîm (radıyallah anh)'in İslâm'a girmesinden önce cereyan etmiştir.

Binaenaleyh, Müslüman Sehmî'nin vasiyetini teslim ettiği iki kişiden ikisi de Hıristiyandır.

Başka kaynaklarda gelen ziyâde bilgilere göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Temim'e yemin ettirince o ihânetini itiraf etmiş, bunun üzerine ona:

***"Ey Temim Müslüman ol, Allah senin müşrik iken yaptığın günahları affetsin"* teklifinde bulunmuş, o da kabul etmiştir. İslâm'ında samimi olmuştur.**

Hadisten çıkan hükme gelince: "Başta Hanbelîler olmak üzere bir kısım âlimler, bir Müslüman, kâfirlerin arasında yalnız kalır, ölüm halinde vasiyette bulunur ve onun vasiyetine yalnızca bu kâfirler şâhidlik ederse bu şehâdet makbuldür. Çünkü âyet-i kerime buna hükmetmektedir. Yukarıda kaydedilen İbnu Abbâs hadisinin gösterdiği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da bununla amel etmiştir.

Ancak Ebu Hanîfe, Şafiî ve Mâlik hazretlerine göre bu şehâdet makbul değildir. Çünkü vasiyet dışındaki meselelerde şâhidliği makbul olmayanların -fasık gibi- vasiyetle ilgili meselelerde de kabul edilmez.755

□هاللّ ُ ُهْنَع لاق:]قاَل رسو ُل هاللّ #: أنز ِل ْت المائد ُة م ِن َ السَّما ء

15□

□ـ وعن عمار بن يأس ِر َر ِض ى

□دَ ِ فمَ ُس ِخُ او ق ِر َ دَة

خ ُب ْز ا ً ول َح ْم ا ً ، ف أم ِر ُ وا أ ن ْ َ ي خ ُو ن ُو ا و َ ً ي د َخ ِّ ر ُ وا ل ِغ َد ِ، ف خ َ ان ُو ا و َ ا د َّخ َر ُ وا و َر َ ف َع ُ وا ل ِغ

. أخرجه الترمذ ى

. [□و َ خ َن َ ا ز ِ ير

15. (597)- Ammâr İbnu Yâsir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"(Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen) sofra gökten ekmek ve et olarak indirildi. Bu mucizeye mazhar olanlara, ihanet etmemeleri ve ertesi gün için, o yiyeceklerden ayırmamaları emredildi. Ancak onlar bunu dinlemediler, hem ihânet ettiler hem de yemeklerinden ayırıp ertesi gün için sakladılar. Bunun üzerine ceza olarak maymun ve hınzır suretine çevrildiler." 756

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Maide suresinde geçen bir hadise hakkında -ki sure, ismini bu hadiseden alır- kısa bir açıklama sunmaktadır: Hz. İsâ'nın havarileri, imanlarının artması için, kendilerine gökten bir sofra inmesini taleb ederler (112-114. ayetler). Cenâb-ı Hakk bu talebe şu cevabı verir: *"Ben onu size indireceğim, bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, dünyalarda kimseye azâb etmeyeceğim şekilde ona azâb edeceğim"* (Maide: 5/115).

Bu ayetin açıklamasından İslâm alimleri bazı farklı fikirler ileri sürmüşlerdir.

1- Ayette bahsedilen sofra Hz. İsa zamanında Yahudilere indirilmiştir. Sofra inme hadisesine hem âyet, hem de bir kısım rivayetler delalet eder.

2- Bazı âlimler bu sofranın inmediğine kâil olmuşlardır. Bunlar ayeti darb-ı mesel olarak alırlar, Hıristiyanlarca sofra mucizesi diye bir mucizeye inanılmaması, bilinmemesi keyfiyetini de fikirlerini te'yid edici bir unsur olarak zikrederler.

Ancak, Cumhur'un görüşü, âyetin zâhirinde de çıkan mânaya uygun olarak havârîlere sofranın Hz. İsa'nın zamanında inmiş olmasında ittifak eder.757

EN'AM SURESİ

هِب َتْئ ِج اَم ُبهذَكُن ْنِكلو َكُبهِذَكُن َ أَّنإ :# هبَّنل َلاق ٍلْهَج اَبأ َّنأ] ُ ه□.

نَع ُ هالّل□ :

1□

ى ِض َر هيلع نع -□

ىذمرتلا هجرخأ .

نوُدَحْجَي ِ هالّل ِتاَياَب َنيِملاَّظلا َّنِكل َو َكَنوُبِهذَكُي َ ْمُهَّنِإف :ىلاعت ُ هالّل َلزنأف□] .

1. (598)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: Ebu Cehil mel'un, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:

"Biz seni yalanlamıyoruz, biz senin getirdiğin şeriatı tekzib ediyoruz" dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hakk şu âyeti inzal buyurdu:

755 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/465.

756 Tirmizî, Tefsir, Maide: (3063); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/465.

757 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/465-466.

***"(Ey Muhammed!) Onların söylediklerinin seni üzeceğini elbette biliyoruz, doğrusu onlar, seni yalancı saymıyorlar, fakaz zalimler Allah'ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlar. Senden önce nice peygamberler yalanlandı ve kendilerine yardımcımız gelene kadar yalanlamalarına ve sıkıştırılmalarına katlandılar..."* (En'âm: 6/32-34).758**

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ahlâken üstünlüğünü te'yid eden rivayetlerdendir.

Çocukluğundan itibaren muhitinde öylesine bir yüce ahlâk örneği vermiştir ki, herkes onu "Muhammedü'l-Emin"

diye bilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kâmil seviyedeki üstün ahlâkında o kadar sâbit kadem olmuş, öylesine

tavizsiz, inhirafsız devam etmiş ki, İslâm davasına girmezden önce zihinlerde hâsıl olan kanaat bilâhare hiç sarsılmamıştır. Yukarıda Ebu Cehil'den kaydedilen söz bunun en güzel, en mukni vesikasıdır. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bilinen en azılı düşmanı Ebu Cehil olmuştur. Bir Arap atasözü "Gerçek fazilet düşmanın da itiraf ettiği fazilettir" der.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın risâlet hayatında, en ziyade müessir olan âmillerden birinin bu beşerî ve ahlâkî kemâli olduğunu belirtmek isteriz.

Getirdiği risalet ve vahdaniyet davasının ilk mukni delili de bu olmuştur. Rivayetlerin te'yid ettiği üzere, ilk vahye mazhar olduğu gün büyük bir heyecan ve hatta "kâhin mi oluyorum, şair mi oluyorum?" diye korkuya düşen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) teskin ve teselli ederken ahlâkî vasıflarını hatırlatmıştır. "Korkma, Allah'a kasem olsun, Allah seni asla rüsvay etmez, çünkü sen sıla-ı rahmi ihmâl etmezsin, acizin işini görür, fakirin yerine kazanıverir, misafire ikram eder, hak yolunda musibete uğrayanlara yardım edersin" der. Böylece anlıyoruz ki, Risâlet-i Muhammediye'nin hakkaniyeti hususunda ilk ikna olan Hz. Hatice'nin yegâne delili, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kemal mertebesindeki ahlâkıdır, beşeriyetidir. Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı teskin ve iknada aynı delilleri kullanmıştır.

Risaleti alenî olarak tebliğ emrini aldığı zaman (Şuara: 26/214) Safa tepesine topladığı yakınlarına hitab ederken söze:

- "Size düşmandan haber versem bana inanır mısın?" diye başlamış, cemaatten:

- "Evet inanırız, çünkü sen Muhammedü'l-Emin'sin, yalan söylemezsin.." meâlinde te'yid aldıktan sonra risaletiyle ilgili beyanatta bulunmuştur.

Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kur'an tarafından te'yid edilecek olan (Kalem: 68/4) Kemal derecesindeki beşerî ahlâkı, davasında hak ve sâdık olduğu hususunda ilk yıllara ait bir delil olmayıp, günümüze kadar müessiriyetini muhafaza eden mühim delillerden biridir.759

:] هل َلاقف ؛ٍرَفَن َةَّتِس # هاللّ ِلوسر َعَم اَّنُ□

ك لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2

ى ِض َر صاقو ىبأ نب دعس نعو ـ

: لَيَذُه ْنم ٌلج َر َو ,ِدوُعْسَم ُنباو اَنأ ُتْنُك

و َلاَق ا

ؤه ْد ُرْطا : َنوُك ِرْشُمْلا Œنْيَلَع َنوُئ ِرَتْجَي َ ءِ .

تْسَل ِن ًج َر َو ،ٌل ٍّب َو

:

و بلاعت ُ هاللّ لزنأف ُ . هَسْفَن َثَّد َف

ح ؛َعَقي ْنأ ُ هاللّ َءاَش اَ

م ِ هاللّ ِلوسر ِسْفَن يف َعَق َوَف ؛اَمِهيِهَمَسأ

ملس

.

م هجرخأ . [Œ

ةي ا ُهَهْج َو َنوُدي ِرُي هِيِشَعْلا َو ِةاَدَغْلاِب ْمُهَّب َر َنوُعْدَي َنيِذَّلا ِد ُرْطَت

2. (599)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas anlatıyor: "Biz altı kişi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte oturuyorduk. Müşrikler ona:

"Şunları huzurundan kov, bizimle sohbete cür'et etmesinler" dediler.

Sa'd devamla diyor ki, orada ben vardım, İbnu Mes'ud, Hüzeyl kabilesinden bir kişi, Bilal ve ismini hatırlayamadığım iki kişi daha varlardı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın içine Allah'ın dilediği birşeyler düşmüştü. Kendi kendine içinden mırıldandı. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk şu âyeti inzal buyurdu:

"Sabah akşam Rabblerinin rızasını isteyerek O'na yalvaranları kovma. Onların hesabından sana bir sorumluluk yoktur, senin

hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur ki onları kovarak zulmedenlerden olasın" (En'âm: 6/52)760

AÇIKLAMA:

758 Tirmizî, Tefsir, En'âm: (3066); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/466.

759 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/466-467.

760 Müslim, Fedailu's-Sahâbe: 45 (2413); İbnu Mâce, Zühd: 7, (4128); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/468.

Mekkeli müşriklerin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a itirazlarının sebepleri araştırılacak olsa, başta gelen hususlardan biri olarak, onlardaki tekebbür duygusu karşımıza çıkacaktır. Yani, son derece hiyerarşize olmuş

Mekke sosyetesinde içtimâî tabakalaşmanın tepesinde asiller, zenginler vardı. Bunlar fakirleri, köleleri, âzadlıları, yabancıları hakir görürlerdi. Onlarla beraberliğe, sohbete tahammülleri yoktu.

İslâm ise herkesi kardeş yapmıştı: *"İnananlar kardeştir"* (Hucurât: 49/10) diyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın etrafını ilk saranlar büyük çoğunluğu ile bu cebâbire ve bu zengin takımı tarafından horlanan, ezilen köleler, fakirler, kimsesizler idi. Para ve makamlarına mağrur kimseler bunlarla eşitliğe, kardeşliğe yanaşmıyorlar, sohbet meclisinde beraberliği bile ar telakki ediyorlar, zül addediyorlardı. Abese suresinde daha belirgin olarak görüldüğü üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bile, Kureyş ulularının bu mütemâdi ve ağır baskıları karşısında onları İslâm'a kazanma ümid ve gayretiyle, zaman zaman tereddüde düşebiliyordu. İşte bu âyet dahi söylediğimiz hususa şehâdet olan Kur'ânî delillerden biri olmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'in, dini öğrenmek üzere gelen, Allah ve Resulü'nün sevgisiyle kaynaşıp birleşen insanlar arasında ayırım yapmayı "zulüm" olarak vasıflandırması, düşünülmesi gereken bir başka husustur.761

ا□ قُلْ هُوَ القَادِرُ عَلَى أنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ ؛ةي

Œ □ه ُ [قَال في هذه

: □ه ُ عَن

اللّ

3□

ـ□ وعن سعد أيضا ًر َض ِى

□ د

. [□قاَل : فقاَل رسو ُل اللّه ِ# : إنِّها كاَئِنَة ٌو َلم ْيأت ِتأويلها َبع

.□عَذاباً ِمن ْفو ْقِكم ُأو ْمِن تَحت ِأر ْجلِكُم

. أخرجه الترمذن.والمراد بالتأويل هنا: الوجود والوقوع، التفسير ونحوه

3. (600)- Yine Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) *"(Ey Muhammed! De ki: "Üstünüzden ve altınızdan size azab göndermeye, sizi fırka fırka yapıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kâdir olan O'dur. Anlasınlar diye âyetleri nasıl yerli yerince açıkladığımıza bak"* (En'âm: 6/65) âyeti hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Haber verilen bu durum ilerde olacaktır, henüz olmuş değildir." 762

AÇIKLAMA:

Ayette geçen "üstünüzden..." tabiriyle "gökten taş yağdırma", "altınızdan.." tâbiriyle hasf denilen "yerin yarılması" kastedilmektedir. Bunlar azan milletlere geçmişte verilen cezalardandır. Ayet-i kerime, bu ümmete de azdığı takdirde aynı belâların gelebileceğini haber vermektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da âyette temas edilen durumların istikbalde geleceğini ihbar etmektedir.

Bu rivâyet, taş yağması ve yer yarılması (hasf) cezalarının Muhammed ümmetinden kaldırıldığını haber veren başka rivayetlerle teâruza düşmektedir. Şöyle ki:

İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'ın Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'tan rivayetine göre şöyle buyurmuşlardır:

"Ümmetimden dört şeyi kaldırması için Allah'a dua ettim. Rabb Teâla bunlardan ikisini kaldırdı, diğer ikisini kaldırmadı. Ben ümmetimden gökten taş yağması, yerin yarılması, aralarında ayrılıklara düşüp parçalanmaları, birbirlerinden sıkıntı azabı çekmeleri şeklinde gelebilecek cezaların kaldırılmasını dilemiştim. Allah taş yağma ve yer yarılma cezalarını kaldırdı, diğer ikisini kaldırmaktan imtina etti."

Ayette ifade edilen ilk iki cezanın da gelebileceği ihtimali ile bu hadiste kaldırılmış olduğunun beyanı nasıl uzlaştırılabilir?

Şârihlere göre şöyle bir te'vil mümkündür: İbnu Abbas (radıyallahu anh)'dan nakledilen hadiste belirtilen dua muayyen bir zamanla sınırlandırılabilir. Yani Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilk muhatapları olan Ashâb devriyle veya onları tâkip edecek olan faziletli insanların (selef) asırlarıyla kayıtlamak mümkündür. Nitekim o devirlerde mezkûr iki ceza gelmemiştir. Ancak sonraki asırlarda vuku'u caizdir, hadise muhalefet etmez.

Şu tarz bir te'lif de câizdir: Bu cezalar bütün ümmete şâmil olmayacaktır. Zamanla kayıtlı olmaksızın, bazı ferdlerin başına bu cezaların geleceği haber verilmiştir, tıpkı kâfir düşmanın ve umumi kıtlık yıllarının musallat edileceğinin bildirilmesi gibi: Müslim'de Sevbân (radıyallahu anh)'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

"Allah bana arzın doğusunu batısına dürerek gösterdi. Ümmetimin hakimiyeti bana dürülmüş olan yerlere kadar ulaşacak. Bana kızıl (altın) veya beyaz (gümüş) iki hazine verildi. Ben Rabbimden ümmetimi kıtlıkla helak etmemesini ve kendilerinden başka düşmanın tasallutuna uğrayarak ortadan kaldırmamalarını taleb ettim.

Rabbim dedi ki: "Ey Muhammed, ben bir şeye hükmettim mi artık o geri çevrilmez. Ben ümmetinden umumi bir kıtlıkla helak olmayı kaldırdım, kendilerinden başka bir düşmanın tasallutuyla yok edilmelerini de kaldırdım..."

Şu halde bu hadis mevziî şekilde kıtlıkların, mahallî olarak düşman istilalarının olacağını ifade eder, ama toptan helak olmak söz konusu değil.

Öyle ise ayetle hadis arasında teâruz yoktur, âyet kısmı belaları

kastedmiş olabilir, hadis de zaten kısmî belaların değil, umumi belaların gelmeyeceğini haber veriyor.763

761 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/468-469.

762 Tirmizî, Tefsir, En'âm: (3068); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/469.

ثَعْبَي ْنأ َىلَع ُرِداَقْلا َوُه ْلُق : ْتل َزَن اهمل # ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

4□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

ن ِم ْوأ . َكِهْج َوِب ُذوُعأ : َلاق . ْمُكِق ْوَف ْنِم ًاباَذَع ْمُكْيَلَع□

لاق□

. ضْعَب َسأَب ْمُكَضْعَب َقيِذُي َو ًاعَيِش ْمُكَسِبْلَي ْوأ : ْتل َزَن اَّمَلف ؛ َكِ هْج َوِب ُذوُعأ : َلاَق□ .

مُكِلُج ْرأ ِتْحَت□.

. ىذمرتلاو ىراخبلا هجرخأ .

َرَسيأ ْوأ ُن َوْهأ ِناَتاَه□]

4. (601)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: *"(Ey Muhammed!) De ki: üstünüzden ve altınızdan size azab göndermeye kâdir olan O'dur..."* âyeti indiği esnâda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"...üstünüzden"*

ibaresinden sonra: *"Ya Rabbi sana sığınırım"* dedi. Ne zaman ayetin devamı olan: *"... Sizi fırka fırka yapıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kâdir olan O'dur"* kısmı nâzil olunca: *"Bu iki azab daha hafif, (telafisi) daha kolay"* buyurdu."764

[قَش ٍمْلظِب ْمُهَناَميِإ اوُسِبْلَي ْمَل َو اوُنَمآ َنيِذَّلا ؛ْتل َزَن اَّمَل□□

:لاق ُهْنَع ُ هاللّ□:

5□

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

ملأ□

ك ْرهِشلا َوُه اَمَّنإ َكِلَذ َسْيَل :# هاللّ لوسر َلاَقف ُهَسْفَن ُمِلْظَي َ اَ ُّ ينأ :اوُلاَق َو َنيِمِلْسُمْلا□ . نَلَع َكِلذ

ناخيشلا هجرخأ . [ٌميِظَع ٌمْلُظَل َك ْرهِشلا ّنإ ِ هللّاِب ْك ِرْشُت ّ َنُب اَ : ي ِهِنْب

نَامْقُل َل ْوَق اوُعَمْسَت□ ‘

ىذمرتلاو .

5. (602)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: *"İmân edenler, bununla berâber imanlarına zulüm bulaştırmayanlar var ya, işte (ancak) onlardır ki korkudan emin olmak hakkı kendilerinindir. Onlar doğru yolu bulmuş kimselerdir"* (En'âm: 6/82) âyeti indiği zaman, bu ayet Müslümanlara çok ağır geldi ve:

"Hangimiz nefsine zulmetmiyor? (mahvolduk)" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

***"Hayır, burada kastedilen o değil, şirktir. Lokman'ın oğluna olan şu sözünü işitmediniz mi?: "Oğulcuğum, Allah'a şirk koşma, zira şirk büyük zulümdür"* (Lokman: 31/13).765**

أّنإ ; هاللّ َلوُسر اَي اوُلاَقف # هاللّ لوسر ىلإ ّسَان َتأ] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

6□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

نا ِهْيَلَع ِ هاللّ ُمْسا َرِكُذ اّمِم اولُكَف :ىلاعت ُ هاللّ لزنأف .ىلاعت ُ هاللّ ُلُتْقَي اَم ُلُكأَن ًَو□ ُلُتْقَن اَم ُلُكأن

ىلإ

. □ نيِن ِم ْؤُم ِهِتَايآ□ .

ب ْم تُنُك□

. نِا ْمُهوُمُتْعَطأ ْمُكَّنإ َمَل ْرِشُ َنوُك [. هجرخأ باحصأ ننسلا □ :

و هلوق

6. (603)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir grup insan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"Ey Allah'ın Resulü biz kendi öldürdüğümüzü yiyor, fakat Allah'ın öldürdüğünü yemiyoruz (bu nasıl iş?)"

dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hakk şu âyeti indirdi:

"Allah'ın ayetlerine inanıyorsanız, üzerine Allah'ın adı anılmış olan şeyden yiyin. Size ne oluyor ki, Allah size darda kalmanızın dışında, haram olanları genişçe anlatmışken adının üzerine anıldığı şeyden yemiyorsunuz?

Doğrusu çoğunluk, hevâ ve heveslerine uyarak, bilmeden sapıtıyorlar. Aşırı gidenleri en iyi bilen Rabbindir.

Günahın açığını da gizlisini de bırakın. Günah kazananlar, kazandıklarına karşılık şüphesiz ceza göreceklerdir.

Üzerine Allah'ın adının anılmadığı kesilmiş hayvanları yemeyin. Bunu yapmak Allah'ın yolundan çıkmaktır.

***Doğrusu şeytanlar sizinle tartışmaları için dostlarına fısıldarlar. Eğer onlara itaat ederseniz, şüphesiz siz müşrik olursunuz"* (En'âm: 6/118-122).766**

AÇIKLAMA:

Ebu Dâvud'un rivayetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip soru soranların bir kısım Yahudi olduğu tasrih edilir. Sorunun bir müşkili çözmek, bir bilgi elde etmekten ziyade, muğalata için sorulduğu hemen hissedilmektedir. Çünkü İslâm dininin meyteyi, yani kendiliğinden ölen hayvanı haram etmesi, hayvanın 763 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/469-470.

764 Buhârî, Tefsir, En'am: 2; İ'tisam: 11, Tevhid: 16; Tirmizî, Tefsir, En'am: (3067); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/471.

765 Buhârî, İman: 23; Enbiya: 8, 41; Tefsir, En'âm: 3; Tefsir, Lokman: 1; İstitâbe: 1, 9; Müslim, İmân: 197, (124); Tirmizî, Tefsir, En'âm: (3029); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve

Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/471.

766 Tirmizî, Tefsir, En'âm: (3071); Ebu Dâvud, Edâhi: 13, (2817, 2818, 2819); Nesâî, Edâhî: 40, (7, 237); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/472.

yenmesi için "besmele ile kesilmiş olma" şartını koyması ile (Mâide: 5/3) alakalı bir sorudur. "Allah'ın kestiği"

tabiriyle kendiliğinden ölen "meyte" kastedilmektedir.

Hafız İbnu Kesir, tefsirinde hadisin Ebu Dâvud'da gelen vechini kaydettikten sonra rivayette yer alan

"Yahudilerden bir grup" tâbirine itiraz eder ve üç sebep zikrederek, burada bir yanlışlık, bir iltibas olabileceğini belirtir:

1- Yahudiler meyteyi helal addetmezler ki, İslâm'ın bu emriyle mücadele etsinler.

2- Ayet En'am suresine aittir. Bu sure ise Mekke'de nazil olmuştur (Orada Yahudi yoktu).

3- Bu hadisin Tirmizî'de gelen vechinde "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir grup insan gelerek..."

denmektedir. Ayrıca Tirmizî hadisin hasen ve garib olduğunu belirtir."

İbnu Kesir, Taberânî'nin İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'tan kaydettiği şu hadisi zikreder: *"Üzerine Allah'ın adının anılmadığı kesilmiş hayvanı yemeyin. Bunu yapmak Allah'ın yolundan çıkmaktır..."* (En'am 6/121) ayeti nazil olduğu zaman, İranlılar, Kureyş'e (bir heyet) göndererek: "Muhammed'e bu hususta karşı çıkın ve deyin ki:

"Sen, kendi elindeki bıçakla kestiğine helal diyorsun da Allahu Zülcelâl Hazretleri'nin altun kılıçla kestiğine -

yani meyteye- haram diyorsun, (olur mu böyle şey!)". Bu itiraz üzerine şu âyet indi: *"Doğrusu şeytanlar, sizinle tartışmaları için dostlarına fısıldarlar, eğer onlara itaat ederseniz şüphesiz ki müşrik olursunuz"* (En'âm: 6/121).

Yâni: İranlı şeytanlar, Kureyşli dostlarına fısıldarlar" demektir.

İbnu Kesir şunu ilâve eder: "Taberî, muhtelif tarikten bu hadisi

İbnu Abbas rivayeti olarak kaydeder, hiçbirinde Yahudiler zikredilmez. İşte bu rivayet mahfuzdur (sıhhatce daha üstün), çünkü âyet Mekkîdir, Yahudiler de meyteyi sevmezler."767

لاق□

] □ مُكوُلِداَجُيِل ْمِهِئاَيِل ْوأ َىلاِ َنوُحوُيَل َنيِطاَيَّشلا َّنِإ□.

و ىلا

عت هلوق يف دواد ىب‘ ةياور يفو ـ**7**□ :

: □ مُكَّنِإ ْمُهوُمُتْعَطأ ْنإ□

و ىلاعت ُ هاللّ َل □

زُناف ؟هَنولُكات َـمِل َة ًتَيْمَلا َنوُنْعَي ُ : هاللّ َحبَذ اَم َنوُلوُقَي

: □ □□ هْيَلَع ِ هاللّ ُمْسا ِرَكْذُي ْمَل امِم اوُلُكأَت□] .

و َلزن َّمُث

نوُك ِرْشُمَل□ .

7. (604)- Ebu Dâvud'un bir rivayetinde: *"...Doğrusu şeytanlar, sizinle tartışmaları için dostlarına fısıldarlar..."*

(En'âm: 6/121) âyetiyle ilgili olarak, İbnu Abbas şu açıklamayı yapar: Yani "Allah'ın öldürdüğü" diyerek meyteyi (kesilmeksizin, kendiliğinden ölen hayvanı) kastederek: "Onu niye yemiyorsunuz? derler." İşte bunun üzerine Cenâb-ı Hakk: *"Eğer onlara itaat ederseniz, şüphesiz siz müşrik olursunuz"* âyetini indirdi. Bundan sonra da: *"Üzerine Allah'ın adının anılmadığı kesilmiş hayvanları yemeyin..."* ayeti indi."768

خِسُنَف□□

هْيَلَع ِ هاللّ ُم ْسا ِرَكْذُي ْمَل اَّمِم اوُلُكأَت ًَو ؛هْيَلع ِ هاللّ ُمْسا َرِكُذ امِم اوُلُكَف] ىرخأ يف□.
هلو ـ

:

8□

•

[□وَاسْتَثْنَى مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ: وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ]

8. (605)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bir diğer rivayetinde şöyle buyrulur: *"Üzerine Allah'ın ismi zikredilen (hayvan etinden) yiyin"* (En'âm: 6/118). *"Üzerine Allah'ın ismi zikredilmeyenden yemeyin"* (En'âm: 6/121) emri neshedilip, ehl-i kitabın kestiği, yasaktan istisna edilerek şöyle dendi: *"...Kitap verilenlerin yemeği size helâl, sizin yemeğiniz de onlara helâldir..."* (Maide: 5/5)769

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen ayette geçen "kitap verilenlerin yemeği" tabirinden maksad Beyhakî'nin Sünen'de İbnu Abbâs'tan kaydedilen açıklamaya göre, onların kestikleri hayvandır. Bu vesile ile şarihler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan şu hadisi de kaydederler:

"Biz ehl-i kitabın kadınıyla evlenebiliriz, ancak onlar bizim kadınlarımızla evlenemezler."

Bir rivayette de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

***"Yahudi ve Hıristiyanların teâmı, Tevrat ve İncil'e inandıkları için bize helaldir."* Yahudi ve Hıristiyanlar hayvanlarını Allah'tan başka bir şeye kestiklerine inanmadıkları, bir de keserken Allah'tan başka birinin ismini anmadıkları için, kestiklerinin yenebileceği hususunda İslâm uleması ittifak ederler. Onların Allah hakkında, Allah'ın münezzeh olduğu şeylere itikad etmeleri kestiklerinin yenmesine mâni değildir. Yahudi ve Hıristiyan dışındaki müşriklerin kestikleri, keserken Allah'ın ismini zikretmedikleri için, yenmeleri helal değildir.770**

767 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/472-473.

768 Ebu Dâvud, Edâhi: 13, (2818); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/473.

769 Ebu Dâvud, Edâhî: 13, (2817); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/474.

770 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/474.

] مُتْنأ ْمُتْحَبَذ اَم َو ُهَنوُلُكأَت َ ُ هاللّ َحبَذاَم اوُلاَقَف َنوُك ِرْشُملا ُمُهَمَصاَ□

□9ـ لاق ئاسنلا دنعو :خ

. □ ه

[وُمُتْلَكأ

9. (606)- Nesâî'den gelen rivayette İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) Cenâb-ı Hakk'ın *"Üzerine Allah'ın isminin zikredilmediği (kesilmiş hayvan eti)nden yemeyin"* âyeti ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmaktadır: "Müşrikler, bu meselede müminlerle ihtilâf ederek (alayvârî) şöyle dediler: "Allah'ın kestiğini yemiyorsunuz, fakat kendi kestiğinizi yiyorsunuz."771

AÇIKLAMA:

İnsanlığın eskiden beri te'yid ettiği bir husus var: Kişinin aldığı gıda, ona maddî ve mânevî bir kısım te'sirlerde bulunmaktadır. Bütün insanlarda müştereken mevcut olan bu inancı günlük müşâhedelerimiz te'yid ettiği gibi, ilmî araştırmalara dayanan günümüz tıbbı da teyid eder.

Yukarıda kaydedilen ayetlerden anlaşılacağı üzere İslâm dini de mensuplarının gıdası üzerinde hassasiyetle durmuş, "temiz" olanların, helâl olanların yenmesini emretmiş, haram olan, yenmemesi gereken gıda maddelerini ayrı ayrı belirtmeye bilhassa ehemmiyet vermiştir. Böylece İslâm dini de, aldığı gıdaların insana, maddî-manevî her yönden te'sir ettiğini kabul etmiş olmaktadır.

Yeri geldikçe teferruatlı bilgi vereceğimiz gıda bahsinin konumuzla ilgili kısmı şudur: Mü'min gıdasını helâl kılınan şeylerden seçmekle kalmayacak, hazırlanmasında da muayyen âdaba riâyet edecektir. Bunlardan biri, hayvanların kesiminde tesmiyedir. Yâni, hayvan keserken Allah'ı zikretmek. Dinimiz vurularak, süsülerek, düşerek, boğularak veya kendiliğinden ölen

hayvanların yenmesini haram etmekle kalmaz, kesimin Müslüman tarafından yapılmasını, bilerek tesmiyenin terkedilmemesini emreder.

Müşrik veya dinsiz kimsenin kestiği hayvanın haram olması umumi prensiptir. Yukarda kaydedilen âyet Ehl-i Kitab'ı istisna eder. Onlar da, kesimde, Müslümanlarınkine yakın âdaba riayet ettikleri için onlar betahsis zikredilerek istisna edilmişlerdir.

Günümüzde Hıristiyan âlemi kesiminde değişik metodlara başvurduğu, hayvanı kesmezden önce elektrik şokuna tâbi tutarak bayılttıktan sonra kestiği için, onların etinin yenip yenmeyeceği bir problem olarak ortaya çıkmıştır.

Bilhassa Avrupa'da çalışan Müslüman işçiler ve tahsil yapan talebeler bu konuda sıkıntı çekmektedirler. Mesele karşısında müsbet veya menfi kanaat izhâr edenlere rastlamak mümkündür. Ciddi araştırmaya dayandırılmadan

"yenebilir" fetvasının mahzurlu olacağı açıktır. Herşeyden önce şüpheli şeylerden kaçmak, ihtiyatlı davranmak temel prensiplerimizden biridir. Bu meselede ise -şu veya bu şekilde fetva veren çıksa bile- şüphenin izâlesi mümkün değildir. O halde mü'min vicdanları rahatlatacak en geçerli yol; problemi, İslâmî kesimi mümkün kılacak istikamette çözmektedir. Nitekim cemaatleşen ve teşkilatlanan Müslümanlar, Batı devletlerinde umumi manada olmasa bile mahallî ve mevziî olarak bu meseleyi yer yer çözmüşler, Müslüman kasaplara, mezbahalara kavuşmuşlardır.

Söylemek istediğimiz şudur: Mü'min, gıdasını te'min ederken gâfilâne hareket etmemelidir. Maddî temizliği yanında mânevî temizliğine de hassasiyet göstermelidir. Aksi takdirde "gıdamı alıyorum" diye eline her geçeni hayvan gibi yutarsa, ibadetinden zevk alamaz, hayır göremez, çünkü kabul edilmez. İbadetlerimizin kabule mazhar olmasının öncelikle aldığımız gıdalara bağlı olduğunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Sa'd (radıyallahu anh)'a yaptığı şu tavsiye vesilesiyle beyan etmiştir:

"Ey Sa'd, daima temiz ye, duası müstecab kimse olursun. Muhammed'in nefsini elinde tutan (Allah)a yemin ederim ki, kişi karnına haram lokma atınca ondan kırk gün (hiçbir ibadet ve dua) kabul edilmez. Hangi kulun eti zulüm ve fâiz(den gelen gıdalar) ile teşekkül ederse onun için ateş elzem olur."

Şeriatımızın, gerek cins, gerek kazanç, gerek hazırlanma yönleriyle yasakladığı her gıdanın kirli ve haram olduğunu unutmayalım.772

ةَئا ِمْلا َو َنيِث ًّتَلا َق ْوَفاَم ْأ َرْقاف ِب َرَعْلا َلْهَج َمَلْعَت ْنأ َك ّرَس اَذإ] ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

ى ِض َر هنعو ـ**11**

اوُناَك اَم َو اوُّلَض ْدَق ِهِلوق ىلاِ ٍمْلِع ِرْيَغِب ًاهَفَس ْمُهَد ًْوأ اوُلَتَق َنيِذَّلا َرِسَخ ْدَق : ِماَعْن ا ٰ ِة َروُس ْنِم

براخبلا هجرخأ .

نيِدَتْهُم] .

10. (607- İbnu Abbas (radiyallahu anhuma) anlatıyor: "Arab'ın (cahiliye devrindeki) cehâletini öğrenmek seni memnun ederse En'âm suresinin 130'lu âyetten sonra gelen şu âyetini oku: ***"Beyinsizlikleri yüzünden, körü körüne çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri -Allah'a iftira ederek- haram sayanlar mahvolmuşlardır; onlar sapıtmışlardır, zâten doğru yolda da değillerdi"*** **(En'âm: 6/140)773**

771 Nesâî, Zebâih: 40, (7, 237); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/474-475.

772 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/475-476.

773 Buharî, Menâkıb: 11; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/476.

AÇIKLAMA:

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hazretleri burada câhiliye devri Araplarının belli başlı vasıflarından iki tanesini nazar-ı dikkatlere arzediyor: 1- Çocuk öldürme vak'ası, 2- Allah'ın nimetlerini haram addetme hâdisesi.

Cahiliye devrinde çocuk öldürme âdeti çok yaygındı. Bunun vüs'atini anlamak için iki rakam vereceğiz: Kays İbnu Asım (radıyallahu anh) Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek kendi kızlarından 12 tanesini elleriye diri diri gömdüğünü itirafla tevbe olup olmadığını sormuştur. İkinci rakam Sa'sa'a İbnu Nâciye (radıyallahu anh) ile ilgili. Bu zat da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek müşrik iken diri diri toprağa gömülecek çocuklardan 360 tânesini parayla satın alarak ölümden kurtardığını, bu amelinin âhirette mükâfaatı olup olmayacağını sorar.

Kur'ân-ı Kerîm, pek çok âyetinde çocuk öldürme geleneği üzerinde durmuştur: En'am: 6/137, 151; İsra: 17/31; Saff: 61/12; Tekvir: 81/8-9.

Ayetler tetkik edildiği zaman kız çocuklarının ar duygusuyla gömüldüğünü, hem kız ve hem de erkek çocuklarının açlık korkusuyla öldürüldükleri görülür. *"Açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, onları da, sizi de rızıklandıran biziz"* (İsra: 17/31) mealindeki âyet daha müreffeh hayat sürmek için çocuk aldıranlara da bir ihtar, bir irşad olmalıdır.

Dinimiz haram olanları helal addetmeyi yasakladığı gibi, birçok âyetinde de helal olanları haram addetmeyi yasaklamıştır. Bu cümleden olarak Tahrim suresi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir vesile ile çok sevdiği

"bal"ı yememek üzere yemin edince *"Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine yasak ediyorsun?"* diye, te'dib edici bir üslubla nazil olmuştur. (Tahrim: 66/1). Şu ayetler de Allah'ın helal kıldığı şeyleri haram edenlerle ilgilidir. En'âm: 6/140, 150; A'raf: 7/32; Maide: 5/37.774

مَتاَخ اَهْيَلَع بِتَّلا ِةَفي ِحَّصلا ىلاِ َرُظْنَي ْنأ ُه َّرَس ْنَم َلاق **]** ُ **:** هْنَع ُ هاللّ□

11□

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

نوُقَّتَت ْمُكَّلَعَل ِهلوق ىَلاِ ْمُكْيَلَع ْمُكُّب َر َم َّرَح اَم ُلْتأ ا ْوَلاَعَت ْلُق ِتاَي ا□ **] .**

ء ًُّوَه أرْقَيْلَف **:#** ٍدهمَحُم□ **Œ**

بذمرتلا هجرخأ **.**

11. (608)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) buyurmuşlardır: "Kim üzerinde Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in mührü bulunan sahifeyi görmek isterse şu âyetleri okusun:

***"De ki: "Gelin size Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya babaya iyilik yapın. Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin" -sizin ve onların rızkını veren biziz- "Gizli ve açık kötülüklere yaklaşmayın, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye buyurmaktadır. Yetim malına, erginlik çağına erişene kadar en iyi şeklin dışında yaklaşmayın; ölçüyü ve tartıyı doğru yapın. Biz kimseye ancak gücünün yeteceği kadar yükleriz. Konuştuğunuz vakit -akraba bile olsa-sözünüzde âdil olun. Allah'ın ahdini yerine getirin. Allah size bunları öğüt almanız için buyurmaktadır"* (En'âm: 6/151-153)775**

AÇIKLAMA:

"Mühürlü sahife" tabiriyle râvi işâret ettiği âyetlerin muhkem olup mensuh olmadığına dikkat çekmek istemiştir.

Hatta İbnu Abbas bu âyetlerin önceki dinlerde de neshedilmediğini söyler: "Bu âyetler bütün kitaplarda muhkemdirler. Onları hiçbir şey neshetmemiştir. Bunlar, insanların hepsine haramdır. Ve bunlar Ümmül-Kitaptır (Kitabın anası, muhkemât), kim bu âyetlerle amel ederse cennete girer" der.

Kaydedilen ayette, ergenlik çağı tabiri geçmektedir. Bunun Kur'ânî aslı eşüd kelimesidir. Eşüd lügat açısından kuvvet mânasına gelen şiddet kelimesinin cem'idir. 18-31 yaş arasını ifade eder. Müfessirler eşüd'le 20 yaşın, 30

yaşın, 33 yaşın kastedilmiş olduğu hususunda ihtilaf ederler. Hâzin: "Bu rakamlar eşüd'ün nihâî hududunu ifâde eder, başlangıç hududunu değil. Ayette ise kastedilen başlangıç hudududur, o da rüşd'ün görülmesine tesadüf eden bülûğun başlangıcıdır" der ve ayette muhtar görüşün bu olduğunu belirtir.776

اسْفَن ْعَفْنَي ْمَل :َنْج َرَخ اَذإ ُث ًَث :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

12

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ

هجرخأ .]ِض ْر ا ' ُةَّباَد َو ،ُلا َّجَّدلا َو ،اَهِب ِرْغَم ْنِم ِسْمَّشلا ُعوُلُط ؛ُلْبَق ْنِم ْتَنَمآ ْنُكَت ْمَل اَهُناَميإ

بذمرتلا هجرخأ ..بذمرتلاو ملسم .

---

774 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/476-477.

775 Tirmizî, Tefsir, En'am: (3072); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/477-478.

776 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/478.

12. (609)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kıyametin üç alâmeti vardır, onlar zuhur edince, "Daha önce inanmamış olanların artık inanmaları da onlara fayda vermez" (En'âm: 6/158) Güneşin battığı yerden doğması, Deccâl, Dâbbetu'l-arz." 777

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) En'âm suresinin 158'inci ayetinde geçen *"...Rabbinin bir takım mucizeleri geldiği gün, bir kimse daha önce inanmamışsa veya imânıyla bir iyilik kazanmamışsa, imanı ona fayda vermez..."* ibâresinde zikredilen "mucizeler"le, kıyamet alâmetleri olarak zûhur edeceği bildirilen güneşin batıdan doğması, Deccâl ve Dabbetu'l-arz'ın çıkması hâdiselerinin kastedildiğini belirtmektedir.

Kıyametin büyük alâmetleri arasında zikredilen bu üç şey hakkında gerekli malumatı kıyametle ilgili bölümde (5004 hadisten sonra) açıklayacağız.778

كِهب َر ِتايآ ُضْعَب .

بلا]

: عت هلوق يف #

بِتأَي ْوأ

هِبِّنلا ِنع ُهْنَع ُ هاللّ

13

ى ِض َر ديعس بأ نعو ـ

بذمرتلا هجرخأ . [اَهِب ِرْغَم ْنِم ِسْمَّشلا ُعوُلُط َلاق .

13. (610)- Ebu Sa'id (radıyallahu anh) *"Onlar kendilerine... Rablerinden birtakım delillerin gelmesini mi bekliyorlar. Rabbinin birtakım mucizeleri geldiği gün, bir kimse daha önce inanmamışsa veya imanıyla bir iyilik kazanmamışsa imanı ona fayda vermez.."* (En'âm: 6/158) âyetinde geçen "Rabblerinden birtakım deliller" ile

"güneşin battığı yerden doğması" kastedilmiştir demiştir.779

A'RAF SURESİ

] نَم ُلوُقَتَف ًةَناَي ْرُع ِتْيَبْلاِب ُفوُطَت ُةأ ْرَمْلا ِتَنا

ك ل

: اق امُهْنَع ُ ه

اللّ

1

ى ِض َر سابع نبا نع ـ

ف ُهْنِم اَدَب اَمَف ُهُّلُك ْوأ ُهُضْعَب وُدْبَي َم ْوَيْلاَ : ُلوُقَت َو اَه ِج ْرَف نَلَع ُهَلَعْجَتَف ًاَفا
َوْطَت بِن ُريِعْي

. بئاسنلاو ملسم هجرخأ

.]يِنَتْكُم ْدَنِع هِلُك َسْجِ د

Œ ز اوُذُخ : ة

ي اِهِذه ْتل َزنفُهّل ِحأ

1. (611)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Cahiliye devrinde) kadın, Kâbe-i Muazzama'yı çıplak olarak tavaf eder ve şöyle derdi:

"Bana kim ödünç bir tavaf elbisesi verecek?" Elbiseyi fercinin üzerine kor:

"Bugün bir kısmı veya tamamı görülür ama, ondan açılanı helâl etmem" derdi. Bu tatbikatla ilgili olarak şu âyet indi:

***"Ey Ademoğulları! Her mescide güzel elbiselerinizi giyerek gidin, yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah müsrifleri sevmez"* (A'raf: 7/31).780**

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs'ın açıkladığı üzere câhiliye Arapları Kâbe'yi çıplak olarak tavaf ederlermiş, erkekler gündüz, kadınlar da geceleyin. Mina mescidine ulaşınca, elbiselerini orada atarlar, çıplak olarak Ka'be'ye gelirlermiş ve:

"Biz içinde günah işlediğimiz elbiselerle tavaf yapamayız" derlermiş. Bazıları da: "Bunu hayır umarak yapıyoruz, elbiseden soyunduğumuz gibi, günahlardan da soyunmayı umarız" derlermiş.

İslâm gelince bu çirkin câhiliye geleneğini yasaklamıştır. Yukarıda kaydettiğimiz âyet, her mescide girildiğinde

"zinet"i yani elbiseyi almayı emrettiği gibi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Beytullah çıplak olarak tavaf edilemez" buyurmuştur.

Şunu da kaydedelim ki, çıplak olarak tavaf âdeti, hâriçten gelenlerin uyduğu bir âdetti. Kureyşlilerin böyle bir âdeti yoktu. Çıplak tavafta bulunan kadınların yine de, hums dedikleri Kureyşlilere karşı örtünmek maksadıyla bazı şeyler kullandıkları belirtilir.

Bunlar çıplaklığa ilâveten, kuvvetli gıdalar, yağlılar da

yemezlerdi. Hatta Müslümanlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracat ederek "Bunu yapmaya biz daha ziyade hak sahibiyiz" derler. İşte bu taleb üzerine rivayette metni kaydedilen âyet nazil olur.781

---

777 Müslim, İman: 249, (158); Tirmizî, Tefsir, En'âm: (3074); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/478.

778 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/479.

779 Tirmizî, Tefsir, En'âm: (3073); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/479.

780 Müslim, Tefsir: 25, (3028); Nesâî, Hacc: 131, (5,233, 234); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/479-480.

781 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/480.

□أَّمَلف تَّلَجَت َر ُهُّب ِلَبَجْلِل هَلَعَج **:**

ا

Œ

قَرَ أ لوسر ُ هاللّ ِ # هذه ِ قي]

لاق ُهْنَع ُ هاللّ□**:**

2□

□ـ نعو سنأ َر ِض ى

لاق ى**:**

نْمُيْلا ِهِعُبْصأ ِةَلُمْنُأ نَلَع ِهِماَهْبإ ِف َرَطِب ُنامْيَلُس َكَسْمأ َ **:** و اَذَكه ُ هاللّ ُهمح َر ُدأَّمَح َلاق□ **.**
ا

هكَد **.**

هححصو نذمرتلا هجرخأ ً ا **.**

قِعَص نَسوُم ّرَخ َو ُلبَجْلا َخاَسَف] .

2. (612)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu âyeti okudu: *"Rabbi dağa tecellî edince onu yerle bir etti"* (A'raf: 7/143) -hadisi rivayet eden Hammâd şöyle der: Hammad'dan rivayeti yapan Süleyman b. Harb merhum- (tecellinin hafifliğini göstermek için) baş parmağının yanıyla sağ parmağının ucuna değdirerek gösterir. (Ve âyetin kıraatı bitince Resûlullah) ilâve eder: *"Dağ, çığlık attı ve Musa baygın düştü"* Tirmiz- Tefsir, A'raf (3076).782

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Hz. Musâ'nın Sina Dağı'nda Cenâb-ı Hakk'ı görme talebi üzerine cereyan eden vak'ayı açlıklıyor: Ayette belirtildiği üzere Cenâb-ı Hakk': *"Sen beni göremeyeceksin ama dağa bak"* buyurur. Dağa ilâhî nurun hafif bir tecellisi, dağın çığlık atarak tuz-buz olmasına sebep oluyor. Bu manzara da Hz. Musa'yı baygın düşürüyor.783

□ذإ ْذَخأ □ :

و ىلاعت ِهِلوق ْنَع َلِئس ُهْنَع ُ هاللّ

] نهج

:

□3ـ لا راسي نب ملسم نعو

□نّأ َرَمُع َر ِض ى

Œ ىلاعت َ هاللّ ّنإ :َلاقف # هاللّ لوسر اَهْنَع َلئُس َلاق

ةي

.

ا ْمهتاي هرُذ ِمِه ِروُهُظ نم َمدآ ِنَب ْنِم َكُّب َر

□ةّنجلا ِلْهأ ِلَمَعِب َو ِةّنَجْلِل ِءؤه ُتْقَلَ :

خ َلاقف ًةَّي هرُذ ُهْنِم َج َرْخَتْساَف ِهِنيِمَيِب ُه َرْهَظ َحَسَم َّمُث َمدآ َقَلَخ

رأَّنلا ِلْهأ ِلَمَ□

: عِب َو ِرأَّنل ِء ٌّؤه ُتْقَل

خ لاقف ةَّي ِهِرُذ ُهْنِم َج َرْخَتْساَف ُه َرْهَظ َحَسَم َّمُث ؛نوُلَمْعَي

هَلَمْعَتْسا ِةَّنَجْلِل َدْبَعْلا َقَلَخ اَذإ هاللّ َّنإ :# لاقف ؟لَمَعْلا َميِفَف ; هاللّ َلوُسراَي ُلُج َر َلاقف□ ؛نوُلَمْعَي

قَلَخ اَذإ َو ،ةَّنَ□

جْلا ِهِب ُهَل ِخْدُيَف ِةَّنَجْلا ٍلْهأ لاَمْعأ ْنِم ٍلَمَع ىَلع َتوُمَي َّتَح ِةَّنَجْلا ِلْهأ لَمِعب

هِب ُهَل ِخْدُيَف ِراهنلا ِلْهأ لاَمْعأ ْنِم ٍلَمَع ىَلع توُمَي َّتَح ِرأَّنلا ِلْهأ لَمِعب ُهَلَمْعَتْسا ِرأَّنلِل َدْبَعْلا□

ئاسنلا إ ةعبر ا' هجرخأ .

رأَّنلا□] .

3. (613)- Müslim İbnu Yesâr el-Cühenî anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den: *"Rabbim Benî Adem'den, bellerinden zürriyetlerini alıp da onları nefislerine karşı şâhid tutarak: "Rabbiniz değil miyim?" diye işhâd ettiği vâkit belâ (evet) dediler: Şâhidiz. "Kıyamet günü bizim bundan haberimiz yoktu" demeyesiniz. Yahud: "Ancak önceden atalarımız şirk koştular, biz ise onlardan sonra bir zürriyet idik, şimdi o bâtılı te'sis edenlerin yaptıklarıyla bizi helak mı edeceksin?" demeyesiniz"* (A'raf: 7/172-173) âyetinden soruldu.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) şu cevabı verdi: "Bu ayetten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da sorulmuştu. O

şöyle açıkladı:

"Allah Teâla hazretleri, Hz. Âdem'i yarattı sonra sağ eliyle meshedip ondan bir zürriyet çıkardı ve: "Bunlar cennet içindir, bunlar cennet ehlinin ameliyle amel ederler" dedi. Rabb Teâla, ikinci defa sırtını okşadı, ondan bir nesil daha çıkardı ve: "Bunları da cehennem için yarattım, bunlar da cehennem ehlinin amelini işleyecekler"

***dedi.* Cemaatten bir adam:**

"Ey Alla'ın Resûlü! (kaderimiz ezelden yazılmış ise) niye amel ediyoruz? diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu açıklamayı yaptı:

"Allah bir kişiyi cennet ehli olarak yaratmışsa onu cennet ehlinin

amelinde çalıştırırr. Öyle ki cennetliklerin bir ameli üzere ölür ve Allah da onu cennetine kor. Aksine bir kulu da cehennem ehli olarak yaratmışsa, onu da cehennemliklerin amelinde istimal eder. Öyle ki bu da cehennemliklerin bir ameli üzere ölür, Allah da onu cehenneme koyar." 784

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki hadis insanın yaratılışı, kaderi gibi tamamen gaybe müteallik meselelerle ilgilidir. Bu meselelerin mahiyetini ilmî bir muhtevada anlamak ve anlatmak mümkün değildir. Bu meseleler hususunda âyette ve sahih 782 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/480-481.

783 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/481.

784 Muvatta, Kader: 2, (2, 898, 899); Tirmizî, Tefsir, A'raf: (3077); Ebu Dâvud, Sünnet: 17, (4703); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/481-482.

hadislerde ne gelmişse, selef ulemâsının yaptığı gibi, aynen inanmak gerekir. Esasen, mü'mini gayr-ı mü'minden ayıran husus gaybe imandır. Kur'ân-ı Kerim'in ikinci suresi olan Bakara suresi, mü'mini tarif ederek başlar:

"Elif-Lam-Mim, bu kendisinde hiç şüphe bulunmayan kitaptır, takva sahipleri için doğru yolun tâ kendisidir. (O

takva sahipleri) gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar..."

Şu halde, Kur'an öncelikle gayba inanan, namazı dosdoğru kılan kimselere hidayettir, doğru yoldur. Cenâb-ı Hakk buna dikkat çekerek Kitab'ına başlıyor. İnanılacak olan gayb ise Kur'ân-ı Kerim'de ve sahih sünnette beyan edilen mebde, mesad, kader, kabir ve âhiret ahvali ile Cenâb-ı Hakk'a ait şuunât (esma, sıfat, ef'al) gibi gözle görülmesi, çoğu kere akılla da anlaşılması mümkün olmayan hususlar, meselelerdir. İnanmayan insanlar, bu meselelerde, en vâzıh açıklamalara bile itiraz edebilirler, tatmin olmadıklarını söyleyebilirler. Nefsin itirazlarını tamamen susturacak seviyede bir anlama meselesinde bütün mü'minlerin istikrar bulduğu da söylenemez ve bu normaldir de.

Şu halde bu meselelerde en selametli yol selefin yoludur.

"Mahiyeti Allah tarafından bilinen şekilde cereyan eden yaratılışa, "keyfiyeti Allah tarafından bilinen şekilde teşekkül eden elestu birabbikum meclisine ve orada akdedilen misâk-ı evvel'e inandım" demek gerekir.

Bunu belirttikten sonra, yine de, âyetle ilgili bazı açıklamaları kaydedeceğiz.

Yukarıdaki ve bundan sonra gelecek bazı rivayetler, Cenâb-ı Hakk'ın insanlardan aldığı misak'ı açıklamaya yöneliktir. Ayet-i kerime, Cenâb-ı Hakk'ın insanları birbirinin sırtından çıkardıktan sonra: *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"* diye soruyor. Bütün insanlar bu soruya *"Evet sen bizim Rabbimizsin!"* diye cevap veriyor.

Ayet-i Kerime, kıyamet günü cereyan edecek büyük hesapta, yaratılışın başlangıcında ifâde edilen bu şehâdetin, bu ikrarın hatırlatılacağı ve dolayısıyla, bilhassa inkârcı takıma: "Niye sözünde durmadın?" denileceği ifâde edilmektedir.

Gayıbla ilgili olarak âyet-i kerimenin sunduğu bu açıklama anlaşılmaya muhtaç bir beyandır. Gaybî bir hakikatın açıklanmasıdır, ama oldukça kapalı, izaha muhtaç bir açıklamadır.

Bu sebeple, yukarıdaki rivayette âyetin açıklanması için Hz. Ömer'e soruluyor. Hz. Ömer (radıyallahu anh) bunun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sorulduğunu belirtilerek, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in verdiği cevabı, yaptığı açıklamayı sunuyor.

Bu mevzu üzerine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan kaydedilen yegâne açıklama bu değil. Bazısı sahih, bazısı zayıf olmak üzere birçok açıklayıcı rivayet tefsir kitaplarımızda yer alır. Bunu takiben gelecek (614 ve 615 numaralı hadisler) iki rivayet daha bu kitapta yer alır. Mesela İbnu Kesir tefsirinde bu bâba giren rivayetlerden on kadarının kaydedildiği görülür. ed-Dürrü'l-Mensûr'da Suyutî hazretleri elli kadar rivayet kaydetmiştir.

Rivayetler tetkik edilince görülür ki, bu hadisler, umumiyetle soru üzerine varid olmuştur. Yani gerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ve gerekse Ashab'a mezkûr ayetle ilgili olarak sıkca soru sorulmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da verdiği cevaplarda bazı kereler farklı bilgiler sunmuştur. Bu bilgiler bazan uzunca bir hadiste çoklukla toptan zikredilirken, bazan her bir rivayette bir veya birkaç tanesine yer verilir. Rivayetler arasında bilgi miktarının az veya çok oluşu, araya giren raviler sebebiyle de olabilir. Bu konuda ed-Dürrü'l-Mensur 50 kadar rivayet kaydetmiştir, dediğimiz vakit, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu mesele üzerine elli ayrı açıklama yaptığı ifâde edilmiş olmuyor. Daha fazla da yapmış olabilir, daha az da.

Ayette geçen misak'la ilgili gelen rivayetlerin muhtevasını göstermek maksadıyla, bu rivayetlerin en câmi olanlarından birini aynen kaydediyoruz:

"İbnu Asâkir'in, Ubey İbnu Ka'b (radıyallahu anh)'tan kaydettiğine göre (hükmen merfû) şu açıklamayı yapmıştır: (Allah celle şanuhu) insanların hepsini ruhlar halinde kendi hususî suretleriyle topladı. Sonra onların konuşmalarını taleb etti, hepsi de konuştular. Sonra onlardan ahd u mîsak (kesin söz) aldı. Kendilerini nefislerine karşı şâhid kılarak sordu:

- Ben sizin Rabbiniz değil miyim?

- Evet Rabbimizsin! dediler.

- Öyle ise, dedi Rabb Teâla, ben size yedi kat semâvatı şâhid kılıyorum, babanız Âdem'i şâhid kılıyorum, tâ ki, kıyâmet günü "Biz bunu bilmiyorduk demeyesiniz. Bilesiniz! Benden başka ilah yoktur, benden başka Rabb da yoktur. Bana hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ben size peygamberlerimi göndereceğim, size benim bu ahd ve misak'ımı hatırlatacaklar. Size kitaplarımı indireceğim! Rabb Teâla'nın bu hitabı üzerine ruhlar şu karşılığı verdiler:

- Şehâdet ediyoruz ki: Sen bizim Rabbimizsin, ilâhımızsın. Bizim senden başka Rabbimiz, senden başka ilâhımız yoktur."

Böylece Rabb Teâla'nın söylediklerini ikrar ettiler.

Bu ahidleşme üzerine Hz. Adem kalkıp, insanlara baktı. Gördü ki, bir kısmı zengin, bir kısmı fakirdir; bir kısmı güzel, bir kısmı çirkindir. Cenâb-ı Hakk'a yönelerek:

- Ey Rabbim, dedi, keşke bunların arasını eşitleseydin!

Cenab-ı Hakk Adem'e:

- Ben, bana şükredilmesini istiyorum! diye cevap verdi.

Adem (aleyhisselam) peygamberleri gördü. Bunlar tıpkı lambaları andırıyorlardı, üstlerinde nur vardı. Onlardan:

"Kendilerine verilecek nübüvvet ve risalet vazifelerini ifa edecekleri hususunda" bir başka misak daha alındı. Bu misaka şu âyet delalet eder: *"Peygamberlerden söz almıştık..."* (Ahzab: 33/7).

Diğer bazı rivayetlerde insanların bu misakları üzerine Cenâb-ı Hakk'ın onların rızıklarını tekeffül ettiği, ecellerine varıncaya kadar kaderlerinin tesbit edilip yazıldığı vs. belirtilir.

Yukarıda kaydettiğimiz iki âyeti, âyetle ilgili olarak selefin rivâyet ettiği hadisler ve yaptığı yorumlardan birçoğunu sayfalarca kaydettikten sonra şu şekilde özetleyerek sonuçlar:"

Gerek selef'ten ve gerekse halef'ten bazıları şöyle dediler: Ayette haber verilen şehâdetten murad onların tevhid fıtratı ile (yani Allah'ın varlığını ve birliğini anlayıp kabul edecek bir mahiyette) yaratılmış olmalarıdır. Nitekim Ebû Hüreyre'nin ve Iyâz İbnu Hımâr (radıyallahu anhümâ)'ın rivâyetlerinde ve Hasan Basri'nin Esved'den yaptığı rivayette bu âyeti söylediğimiz şekilde tefsir etmiştir. Hepsi de şöyle der: "Nitekim Cenâb-ı Hakk, âyeti kerimede *"Rabbin âdem-oğullarından... aldı..."* demiştir de: "Rabbin Adem'den...! aldı" dememiştir. Keza

"bellerinden.." diyor da "belinden..." demiyor.

Yani onların zürriyetlerini (nesillerini, soylarını) diyor. Yani nesil benesil, asır beasır gelen soylarını... diyor.

Nitekim Allah Teâla bir diğer ayet-i kerimede: *"Sizi yeryüzünde halifeler kılmış olan O'dur..."* (En'am: 6/165) buyurmaktadır. Yine bir diğer âyet-i kerimede: *"Başka bir kavmin zürriyetinden sizleri meydana getirdiği gibi..."*

(En'âm: 6/133) buyuruyor. Ve ayrıca diyor ki: *"Onları kendilerine karşı şâhid tutarak Rabbiniz değil miyim diye şâhid tuttuğu vakit evet! dediler..."* buyurarak, insanları şâhid tuttuğunu ve onlardan "evet!" diye tasdik aldığını bildiriyor. Yani Allah, böylece insanları bu meseleye şahidler kılıyor. Ancak insanların "evet" demeleri halleriyle ve dilleriyle yaptıkları bir konuşmadır. Aslında şehâdet de iki çeşittir:

1- Bazan kavlî (yani sözle) olur, şu âyette böyle kavlî bir şehâdet mevzubahistir: *"...Ey Rabbimiz, diyecekler, nefislerimize karşı şâhidlik ederiz..."* (En'âm: 6/130).

2- Şehâdet bazan "hal"le olur. Buna lisan-ı hal de denir. Şu âyet bunun örneğidir: *"Küfürlerine kendileri şahid olup dururken, müşriklerin Allah'ın mescidlerini imâr etmelerine (imkân) yoktur..."* (Tevbe: 9/17). Burada onların hâli küfürlerine şehâdet etmektedir, yoksa kafir olduklarını dilleriyle söylüyor değiller. Keza şu âyet de bu mânadadır: *"Doğrusu kendisi de bunların hepsine şâhiddir"* (Adiyat: 100/7).

Keza, sual de bazan sözle, bazan halle olur. Şu ayet bunu gösterir: *"Kendisinden isteyebileceğiniz herşeyi size vermiştir"* (İbrahim: 14/34).

Alimler demişlerdir ki: Misak âyetinde kastedilen mânanın söylediğimiz husus olduğuna dâir gösterilebilecek delillerden biri de, Cenâb-ı Hakk'ın bu şehâdeti, onların şirke düştükleri hususunda aleyhlerine bir hüccet olarak kullanmasıdır. Bu şehâdet, şâyet bazılarının dediği gibi, (kavlî olarak) vuku bulsaydı, aleyhine hüccet olması için herkesin bunu hatırlaması gerekirdi.

Şayet şöyle denecek olursa: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ona haber vermiş olması, onun varlığı için yeterli bir delildir." Biz bu söze şöyle cevap veririz: "Müşriklerden tekzib edenler, peygamberlerin getirdiği bu ve başka her şeyi tekzib etmektedirler. Halbuki bunu tekzibleri, aleyhlerine müstakil bir hüccet kılınmıştır. Şu halde, bu hal delâlet eder ki, "insanların üzerine yaratılmış oldukları fıtrat'tan maksad "tevhidi ikrâr"dır (yani insanların tevhidi anlayıp, tasdik edebilecek bir fıtratta yaratılmış olmalarıdır). Bu sebepten dolayıdır ki, âyette:

"Kıyâmet günü: "Bizim tevhidden haberimiz yoktu" veya "Bizden önce atalarımız şirke düşmüş biz onlardan sonra geldik, onların yaptığı sebebiyle bizi helak mı edeceksin? demiyesiniz" buyurulmuştur.785

Elmalılı'nın Açıklaması:

Büyük müfessirimiz merhum Elmalılı Hamdi Yazır, bu âyeti tam 13 sayfa içerisinde, oldukça tatminkâr uzun bir tahlile tâbi tutar. Tamamından sarf-ı nazar ederek, sadedinde olduğumuz âyet-i kerimede zikredilen "misak"tan maksad daha ziyade insan fıtratında dercedilmiş olan tevhid'i anlama ve kabul etme kapasitesi olduğuna dair kanaatini gösterecek kadar, kısa bir pasaj kaydedeceğiz. Der ki:

"Ey Resuli Kibriya! O vakti de ihtar et ki, Rabbin, Benî Ademden - şimdikilerden tut da nesilden nesile Adem'e varıncaya kadar âdem-oğullarının sâhib-i zürriyet olanlarından müteselsilen herbirinin bedenlerinden-zürriyetlerini aldı. Yani yed-i kudretle ıstıfa edip (seçip) ayırdı, vücuda çıkardı ve onları kendilerine karşı işhad eyledi -şâhid yaptı- kendilerini duymayan o şuursuz zürriyetlere "ben" ve "benden ötesi" şuurunun bilfiil mebdeini verdi: Her birine şuhud ve şehâdet (görme ve gördüğünü söyleme) fıtratını, kendi nefsinde te'sir-i hakkı duymak ve duyurmak, itiraf ve şehâdet etmek hilkatini, insanlık ruhunu verip hepsini vahdaniyyet ve rububiyetine şâhid kıldı da, kılarken "Rabbiniz değil miyim?" dedi. Üzerinizde dilediğim gibi tasarruf eden ve etmek hakkı olan yegane mâlikiniz ve alelıtlak mürebbiniz, hâkiminiz olduğuma şâhidsiniz, şehâdet edeceksiniz değil mi? diye hitâb-ı nefsîsi ile emâneti tahmil, rububiyetini takrir etti. Hepsi de "Evet!" dediler, "Evet Rabbimizsin, şâhidiz" diye terbiye ve emâneti kabûl ve şehâdeti taahhüd eylediler.

Birçok müfessirîn demişlerdir ki burada, bu ahz-i işhâd (şâhidlik alınması) ve mukâvele, temsilî bir mânadır.

Allah Teâla'nın bütün insanları mebde-i fıtratlarında tevhid ve İslâm'a delâlet için nasb edilmiş afâkî, enfüsî 785 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/482-486.

delâil-i Rububiyyet ile istidlâl ve İslâm'a müstaid (kabiliyetli) olarak halketmiş olduğunu bir istiâre-i temsiliyye tarikiyle tasvirdir...

Yani bu akaid, emrî, kavlî, kelâmî mahiyette bir misak değil, bir kuvve-i marifetin (öğrenme gücünün) tekvin ü tekevvünü (teşkil edilmesi ve teşekkül etmesi) mânasına bir akd-i fi'lî demektir. Kelamullah'da bu gibi temsillerin bulunduğu müsellem (kesinlikle kabul edilmiş) olduğu gibi bu mâna ekseriyetin fehm ü mizacına da muvafıktır. Ve ekser mütekellimîn de bunun üzerine yürümüşlerdir...

Cenâb-ı Hakk'ın fıtrata koyduğu kânunları kavlî bir emir olarak ifade buyurduğuna dâir gösterilen Kur'ânî örneklerden biri şu ayettir: *"Sonra duman hâlinde olan semâya yöneldi, ona ve yeryüzüne: "İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin" dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler"* (Fussilet: 41/11). 786

مَسلا ِهيلع َمَدآ لاعت هاللّ َقَلخ اَّمَل :# هاللّ ُلوسر لاق] ل□

اق ُه ْنَع ُ هالّ :

4

ـ نعو بأ هريرة َر ِض ى

نَنْيَع َن ْيَب َلَعَج َو ،ةَمايِقْلا ِم ْوَي ىِلإ ِهتَّي هِرُذ ْنِم اَهُقِلاَخ َوُه ٍةَمسَن ُّلُك ِه ِرْهَظ ْنِم َطَقَسَف ُه َرْهَظ َحَسَم

: كُتي هِرُذ َلاَق ؟ ءًُؤَه ْنَم ِهب َر ْبأ **:** َلاَقَف **:**

مَدآ نَلَع ْمُهَض َرَع َّم ث ٍرُوِن ْن ِم ًاصيِب َو ْمُهْن ِم ٍناَسْنإ هِلُك

: هب

ر َلاق ُ د

واد **:** َلاَق ؟اَذه ْنَم ِهب َر ْبأ **:** َلاَقف **.**

هْيَنْيَع َنْيَب اَم ُصيِب َو ُهَبَجْعأَف ْمُهِنم ًُج َر بأ َرَف **.**

:#

هالّ ُلوسر َلاق **.** ةَنَس َنيَعَبرأ ى ِرمُع ْنِم ُهْد ِز ِهب َر **:**لاق ً ة

نَس َنيِهتِس **:** َلاق ؟ه َرم ًُع ْتَلَعَج ْمَك **.**

ن ِم َقْبَي ْمَل َوأ **:** ُمَدآ َلاقف **.** ِت ْوَملا ُكَلَم ُهءاَج ًةَنس َنيِعَب ْرأ ًّإ ُمهسلا ِهيلع َمَدآ ُرمُع نَضَقْنا اًملف

لَكأف ُمَدآ

هرُذ ْتدَحَجَف ُمدآ

ِبسَن َو ،هُتَّي

دَحَجَف ؟د ُواد َكَنبا اَهِطْعُت ْمَل َوأ **:** َلاَقَف ؟ةنس َنوُعَب ْرأ ى ِرمُع

هححصو بذمرتلا هجرخأ ُ ه **.**

تيرُذ ْتَئ ِطَخَف ُمدآ َئِطَخ َو ،هُتي هِرُذ ْتِيَسَنَف ِة َرَجَّشلا َنِم **] .**

4. (614)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlüllah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allahu Zü'l-Celâl hazretleri Adem (aleyhissalâtu vesselâm)'i yarattığı zaman sırtını meshetti. Bunun üzerine kıyâmete kadar onun neslinden yaratacağı insanlardan herbirinin iki gözü arasına nurdan bir parlaklık koydu.

Sonra hepsini Adem (aleyhisselam)'e arzetti. Adem (aleyhisselam):

"- Ey Rabbim bunlar da kim?" diye sordu.

"- Bunlar senin zürriyetindir" dedi. Onlardan bir tanesi dikkatini çekti, gözlerinin arasındaki parlaklık çok hoşuna gitmişti.

"- Ey Rabbim şu da kim?" diye sordu.

"- Davud!" deyince.

"- Pekala ne kadar ömür verdin?" diye sordu.

"- Altmış yıl!" dedi. Adem:

"- Ey Rabbim, ona benim ömründen kırk yıl ilâve et!" dedi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hz. Adem'in yaşı kırk yıl eksik olarak kesinleşince hemen ölüm meleği geldi. Adem (aleyhisselam) ona:

"- Yâni benim ömrümden kırk yıl daha geride kalmadı mı?" dedi. Melek:

"- İyi ama, dedi, sen onu oğlun Dâvud'a vermedin mi?"

***Âdem inkâr etti, zürriyeti de inkâr etti, Adem unuttu ve meyveden yedi. Zürriyeti de unuttu. Adem hatâ işledi, zürriyeti de hata işledi."* 787**

مَسلا اهيلع ُءا َّوَح ْتلَمَح اهمل :# هاللّ لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

5□

ى ِض َر بدنج نب ةرمس نعو ـ□

شاَعَف ُهْتَّمَسَف ُشيِعَي ُهَّنإف ِثراحلا َدبع هيهِمَس :َلاقف ٌ د□ □

لو اَهل ُشيِعَي َ َناكو ، ُسيلبإ اَهب َفاَط .

ىذمرتلا هجرخأ .

ه ِرْمأو ِناطْيهشلا نْح َو ْنِم َكِلذ َناَك َو□] .

5. (615)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Havva (aleyhisselam) hâmile kaldığı zaman iblîs Havvâ'nın yanına geldi. (Bu sırada) Havvâ'nın çocuğu yaşamıyor hep ölüyordu. İblis: "Çocuğa Abdü'l-Hâris adını ver, çünkü o yaşıyor" dedi. Havva bu ismi verdi, çocuk da yaşadı. Ancak bu durum şeytanın bir telkini ve emri idi." **788**

AÇIKLAMA:

786 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/486-487.

787 Tirmizî, Tefsr, A'raf: (3078). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söyledi. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/488-489.

788 Tirmizî, Tefsir, A'raf: (3079); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/489.

El-Hâris şeytanın ismidir. Abdül-Haris, Hâris'in kulu demektir. Çocuğa bu ismin konması şirk addedilmiştir.

Ancak "ibadet"te değil, tesmiyede şirk.

Tirmizî, bu Semüre hadisini, şu âyetin tefsiri zımnında kaydetmiştir:

"Sizi bir nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de ondan var eden Allah'tır. Eşine yaklaşınca eşi hafif bir yük yüklendi ve bu halde bir müddet taşıdı. Hâmileliği ağırlaşınca, karı koca Rabbleri olan Allah'a:

"Bize kusursuz bir çocuk verirsen, and olsun ki, şükredenlerden oluruz" diye yalvardılar. Allah onlara kusursuz bir çocuk verince, kendilerine verdiği şey hakkında Allah'a ortak koştular. Allah onların ortak koştukları şeylerden yücedir." **(A'raf: 7/189-190).**

Hadisle âyet arasında irtibat kurunca yukarıdaki âyetin Hz. Adem'e müteaillik olması gerekmektedir. O takdirde ortaya bir kısım müşkiller çıkmaktadır: Sözgelimi ismet sâhibi bir peygamber olan Hz. Adem'in Allah'a ortaklar koşmuş olduğunu kabul etmek gerekiyor.

Mevzû üzerinde âlimler arasında cereyan eden farklı yorumları bir tarafa bırakarak Hasan Basrî hazretlerinin -ki umumiyetle benimsenmiştir- açıklamasını kısaca aksettireceğiz: Bu âyet Hz. Adem'le ilgili değildir. Başka din mensupları ve hatta cahiliye Araplarıyla ilgilidir. Nitekim müteakip âyette zamir tesniye (iki şahsa delalet eden) değil cem' idir: Yüşrikûn: Ortak koştu(k)lar(ı) şeyden...

Bu mânayı teyid eden teviller yapılmıştır: *"Sizi bir nefisten yaratan"* ibâresi "tek bir hey'etten, tek bir şekilden"

demektir... Hz. Adem'den demek değildir. *"Eşini de ondan var eden"* "eşini aynı cinsten var eden" demekir.

***"Eşine yaklaşınca",* "erkek cinsi, kadın cinsine yaklaşınca..." demektir.**

Ayet bu şekilde anlaşılınca Hz. Adem ve Havva'nın zikredilmemiş olduğu anlaşılır. Tesniye zamirleriyle bu ikisinin değil, erkek-kadın cinslerinin kastedildiği kabûl edilir.

Buna yakın bir başka tevile göre, âyette yaratılışla ilgili hakikat, bir darb-ı meselle açıklanmış olmaktadır. Şirk koşanlar, sıhhatli evlatlara kavuşunca bunu tabiatla, yıldızın tesiriyle, putların yardımıyla izah edenlerdir vs. Öte yandan, bu hadisin sıhhatini esas almaya dayanan yukarıdaki te'vîlatı reddeden görüşler de mevcuttur. Onlara göre, hadis ihticaca elverişli olmayacak derecede zayıftır. Hadisin Ehl-i Kitab arasında mütedâvil bir rivâyet olma ihtimali kavidir. Bazı hadislerde gelen cevâze binaen, Ehl-i Kitaptan yapılmış bir rivayettir, kaynağı da israiliyata fazlaca yer veren Ehl-i Kitap'tan İslâm'a girmiş Vehb İbnu Münebbih, Ka'bu'l-Ahbar gibileridir.789

□ نَع ْض□

] زْعأ َو ِفو ُرْعَمْلاِب ْرُمأ َو َوْفَعْلا ِذُخ ْتَلزَن اَ

م: لاق امُهْنَع ُ هاللّ

6□

ى ِض َر ريبزلا نبا نعو ـ□

. دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ .

ساأَّنلا ِقْخأ يف ّاَإ َنيِلِيهاَجْلا□]

6. (616)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) diyor ki: *"Sen af yolunu tut, bağışla, uygun olanı emret, bilgisizlere aldırış etme"* (A'raf: 7/199) âyeti, ancak ve ancak halkın ahlâkı hususunda nâzil oldu."790

AÇIKLAMA:

Ayet-i kerime, Câfer-i Sâdık'ın ifâdesiyle Kur'ân-ı Kerim'in güzel ahlâkla ilgili en câmi âyetidir. Ahlâkın üç temel prensibini Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ve dolayısiyle mü'minlere emretmektedir. Af, ma'rufu emr, cahillerden yüz çevirme. Bunlar ahlâkta temeldir, çünkü, her biri ruhun üç kuvvesine tekabül etmektedir: Kuvve-i akliyenin vasat mertebesi hikmettir, emr-i bi'lmâ'ruf buraya girer. Ruhun ikinci kuvvesi, kuvve-i şeheviyedir, bunun vasat mertebesi iffettir. Affetmek buraya girer. Üçüncü kuvve, kuvve-i gadabiye'dir, vasat mertebesi şecâattir, cahillerden yüz çevirmek buraya girer.

Emredilmesi gereken ma'rufa gelince, bu, yapılması lâzım ve vücudu ademinden hayırlı olduğu herkesce kabul edilen şey diye tarif edilmiştir. Ma'ruf, kitap ve sünnette mevcuttur veya sağduyu sahibi akıllı kimseler nezdinde iyi bilinen şeydir. Bu vasıfları taşımayan şeyler ma'ruf olamaz. Zorla, görenekle şüyû bulmuş, herkesce bilinen şeyler emredilmesi gereken ma'ruf sayılamaz.

Ma'ruf: "Sıla-i rahm, af ve câhillerden yüz çevirmek" şeklinde de târif edilmiştir. Nitekim bu âyet vahyedildiği zaman Cebrail (aleyhissalâtu vesselâm) gelerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şöyle demiştir:

***"Rabbin, seninle irtibatı kesenlere gitmeni, sana vermeyip mahrum bırakanlara vermeni, sana zulmedeni affetmeni emretmektedir."* 791**

سأَّنلا ِق ًُخأ ْنِم َوْفَعْلا َذُخأَي ْنأ # ُهَّيِبَن ُ هاللّ َرمأ] ا □ [.

مُهَل ىرخأ يفو ـ7□□ :

7. (617)- Buhârî ve Ebû Dâvud'un diğer bir rivayetinde şöyle denir: "Allah, Peygamberine (aleyhissalâtu vesselâm) halkın ahlâkından, affetmeyi, benimseyip almasını emretti."792

---

789 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/489-490.

790 Buhârî, Tefsir, A'râf : 5; Ebû Dâvud, Edeb: 5, (4787); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/490.

791 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/490-491.

792 Buhârî, Tefsir, A'raf: 7/5; Ebu Dâvud, Edep: 5, (4787); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/491.

(Açıklaması için önceki hadise bakılabilir.)

ENFAL SURESİ

. [لاقَ : نَزَلَتْ فِي بَدْرٍ

. هالّلُ عَنْهُمَا: سورَةُ ا' نفال

‘ لاق] قلت

: 1ـ عن ابن جبير

بنِ عباسِ رَ ضِ ى

نا

. رجه الشيخ

أخ

1. (618)- İbnu Cübeyr anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a:

"Enfâl sûresi (ne hususta indi?) diye sordum, bana:

"Bedir Savaşı üzerine indi" cevabını verdi."793

AÇIKLAMA:

Hadisin aslı uzuncadır. Said İbnu Cübeyr, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'tan Tevbe, Enfal ve Haşr surelerinin nüzul sebebini sorar. Yukarıdaki açıklamaya göre Enfâl suresi Bedir Savaşı üzerine indi̇miştir.794

:ل [لمَا كَانَ يَوْمَ بَدْرٍ جِئْتُ بِسَيْفٍ فقلت

: اللّهُ عَنْهُ قا

ه

عب نب سعد عن أبي

رَ ضِ ى

□□2ـ صُم نعو

و بِل َسْيَل اَذه :َلاَقف :َفْيَّسلا اَذَه بِل ْبَهَف َنيك ِرْشُمْلا َنِم ى ِرْدَص اَفَش ْدق هاللّ َّنإ□ □□ ِ؟ هاللّ َلوُس َراَي

بِل َسْيَل َو بِنَتلأَس َكَّنإ (دآ)ُلوُس َّرلا بِنَءاَجف . بئ ًَب َنلْبُي َ ْنَم اَذه بطْعُي ْنأ َسَع :□ ُتلُقف

. □كَل

دواد وبأو ملسم هجرخأ

. [□لاَق: َلاَقن تلزَنف ِاَسيلأُولَنك َنِع ‘ا لاَفْن

. □و َإنَّهُ ْدَق َراَص بِل َو َوُه َكَل

. بذمرتلاو

2. (619)- Mus'ab İbnu Sa'd babasından (radıyallahu anh) naklettiğine göre, babası şöyle demiştir:

"Bedir Savaşı sırasında bir kılıçla geldim ve:

"Ey Allah'ın Resulü, Allah kalbimi müşriklerden kurtardı, bu kılıcı bana bağışla" dedim. Bana:

"Bu mal ne senin, ne de benim" diye cevap verdi. Ben (içimden):

"Bu kılıç, savaş sırasında benim kadar ciddî hizmette bulunmayan birine verilebilir" diyerek ayrıldım. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) benim yanıma geldi ve:

"Sen, kılıç benim değilken onu benden istemiştin. Şimdi ise artık benim oldu, al, bu senin olsun!" dedi." Şu âyet inmişti:

"Ey Muhammed! Sana ganimetlere dair soru sorarlar, de ki: "Ganimetler Allah'ın ve Peygamberindir.

İnanıyorsanız Allah'tan sakının..." (Enfâl: 8/1).795

AÇIKLAMA:

Rivayetten anlaşılacağı üzere, hâdise Bedir savaşının zaferle sona erip, büyük bir ganimetin elde edildiği esnada cereyan etmiştir. O zamana kadar ganimetin taksimi mevzubahis olmamıştı, bu sebeple de meseleyle ilgili hüküm bilinmiyordu.

Bedir'de ganimet alınmıştı ama nasıl pay edilecekti? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle durumlarda vahiy beklerdi. Burada da aynı durumu görmekteyiz. Savaş sırasında dikkat çekecek kadar cansiperane dövüştüğü Müslim'deki rivayetten anlaşılan Sa'd (radıyallahu anh) ganimet mallarından aldığı bir kılınçla huzura gelerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bunun kendisine verilmesini ister. Resulullah reddeder. Ebu Dâvud'un rivayetinde gelen sarâhete göre Sa'd aynı taleble en az iki kere huzura çıkmıştır. İkincisinde sert bir ses tonu ile taleb reddedilir. Mesele üzerine vahiy gelip, taksimat yapılınca kılınç, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hissesine düşünce Sa'd'a bağışlar.

Ganimet malı taksim edilinceye kadar, tek bir ayakkabı bağı veya iğneye varıncaya kadar herkese haramdır. Bu prensip düşmanla savaşan mücâhidlerin mal ve yağma derdine düşmesini önleyen bir prensiptir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in pek çok hadislerinde bu yasağa dikkat çekilmiş, tek bir iğnenin çalınması bile şehitlik rütbesinin kaybına ve cehenneme gitmeye sebep olacağı belirtilmiştir.

793 Buharî, Tefsîr, Enfal 1; Müslim, Tefsir, 31, (3031); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/491.

794 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/492.

795 Müslim, Cihad: 33, (1748); Tirmizî, Tefsîr, Enfâl: (3080); Ebu Dâvud, Cihâd: 156, (2740); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/492.

Elde edilen ganimetin beşte biri devlete kalır, gerisi savaşa iştirak edenler arasında atlı veya piyade oluşlarına göre farklı olmakla birlikte, aynı durumda olanlara müsavî olarak pay edilir. Ganimetten erâta pay ayrılması keyfiyetinin başarıya müessir olan teşvik edici bir unsur olduğu alimlerimizce belirtilmiştir.796

هجرخأ

رْدَب ِم ْوَي يِف ُه َرُبُد ٍذِئَم ْوَي ْمهِل َوُي ْنَم َو ٌتلز] ن□ [.

لاق ُهْنَع ُ هاللّ□:

3□

ى ِض َر ديعس بأ نعو ـ□

دواد وبأ .

3. (620)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: *"Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilmek veya bir başka topluluğa katılmak maksadı dışında, savaş günü arkasını düşmana dönen kimse Allah'tan bir gazaba uğramış*

***olur. Onun varacağı yer cehennemdir. Ne kötü bir dönüştür!"* (Enfâl: 8/16) âyeti Bedir günü indi."797**

AÇIKLAMA:

Ayet-i kerime Müslümanlara, savaşmanın mühim bir kaç âdâbını bildirmektedir.

1- Düşmana gizlice, ağır ağır yaklaşmak. Bu, âyetin aslında geçen zahfân tabirinde mevcuttur. Zahf bebekler için emeklemek mânasında kullanılır. Düşmana ağır ağır yaklaşıldığı savaş mânasında yevm-i zahf (emekleme günü) tabiri kullanılması, Arapça'da âdet olmuştur. Ayet-i kerime kelime kelime tercüme edilecek olsa

"..kâfirlere emekliyerek kavuştuğunuz zaman..." demek icâb ederdi.

2- Savaş sırasında kaçmamak, sonuna kadar, yani zafer veya şehâdet elde edinceye kadar geri dönmemek, yâni kaçmamak. Âyet-i kerime, savaştan kaçmayı çok şiddetli bir tehdidle yasaklamaktadır: "Allah'ın gazabına uğramak. Bu, nerdeyse şehide vaad edilen mükâfaatın büyüklüğüne denk bir ceza olmaktadır.

Nitekim birçok hadiste savaştan kaçmak "büyük günahlar" arasında zikredilmiştir. Nitekim bir Sahiheyn rivayetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) savaştan kaçmayı: *"Allah'a şirk koşmak, sihir yapmak, haksız olarak cana kıymak, riba yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, masum kadınlara zina iftirasında bulunmak"* gibi en büyük günahlar arasında saymıştır.

Bir başka hadiste de şöyle denmiştir: *"Üç günah var, kim bunlardan birini işlerse, hiçbir amelinin faydasını göremez: Allah'a eş koşmak, ebeveyne isyan, savaştan firar."*

3- Ayet'i kerime, iki maksadla kişinin, savaşta yerini terkedebileceğini ta'lim buyuruyor: a) Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilmek: Bu, düşmanı, sağlamca veya tehlikeli şekilde yerleşmiş bulunduğu yerden çıkarıp, kendimiz için daha elverişli olacak bir mevziye çekmek için düşmana, kaçıyormuş intibâını vermek için bir tarafa çekilmek. Buna harp taktiği, harp hilesi de denilebilir. Şu halde âyet-i kerime, bu mühim taktiğe parmak basmaktadır.

b) Bir başka topluluğa katılmak maksadıyla cepheyi terk. Bu da güçlenmek veya güçlendirmek maksadına racidir, harp hilesidir.

Müfessirler bu hükmün öncelikle münferid yani tek başına kalan kimse için olduğunu söylerler. Böyle birisi sebat ettiği takdirde boş yere öldürüleceği kanaatine varırsa, kurtuluş ve düşmana daha güçlü olarak saldırmak arzusuyla cemaatin bulunduğu yere gitmesi sâdece câiz olmaz, vâcib olur demişlerdir.

Şu halde, bu iki maksad dışında savaştan firar kesinlikle haramdır.

Âlimler bu hususta münâkaşa etmişlerdir: "Bu âyet sırf Bedir savaşına mı mahsus, bütün savaşlara da şamil mi?"

diye. Tefsir kitaplarımız her iki görüşün delillerini zikrettikten sonra "cemâhir"in görüşü olarak, her ne kadar Bedir savaşıyla ilgli olarak nâzil olmuş ise de kıyamete kadar yapılacak olan bütün savaşlar maksuddur. Küffarla yapılan herhangi bir savaşta kaçmak haramdır hükmünde ittifak edildiği belirtilir. 798

مُكُبْلا ٌّمُصلا ِ هاللّ َدْنِع ِهبا َوَّدلا َّرَش َّنإ] ى□

لاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هاللّ :

□4 □

ى ِض َر سابع نبا نعو□

ىراخبلا هجرخأ .

رأَّدلا ِدبَع ِنَب ْنِم ٌرَفَن ْمُه :َلاق□] .

ا

Œ

ةي

.

4. (621)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) *"Allah katında yeryüzündeki canlıların en kötüsü gerçeği akletmeyen sağırlar ve dilsizledir"* (Enfâl: 8/22) ayetinde kastedilmiş olanlar Abdü'd-Dâroğullarından bir gruptur"

denmiştir."799

ر ِطْمأف َكِدْ نِع ْن ِم َّقَحلا َوُه اذه َناك ْنإ َّمُهَّل ا ٍلْهَج وُبأ لاق] ل□

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

5□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

ا

نْيلَع□]

796 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/492-493.

797 Ebu Dâvud, Cihâd: 106, (2648); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/493.

798 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/493-494.

799 Buhârî, Tefsir, Enfâl: 1; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/495.

5. (622)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebu Cehl (bir gün) şöyle dedi: *"Allahımız, eğer bu Kitap, gerçekten senin katından ise, bize gökten taş yağdır veya can yakıcı bir azab ver"* (Enfal: 8/32) diye dua etmişti.

Şu âyet indi: *"Sen içlerinde iken Allah onlara azâb etmez. Onlar bağışlanma dilerken de elbette Allah azâb edecek değildir"* (Enfâl: 8/33).

Müşrikler mü'minleri Mekke'den çıkardıkları zaman da şu âyet indi: *"Yoksa Mescid-i Haram'a girmekten men ederlerken Allah onlara niçin azâb etmesin?.."* (Enfâl: 8/34).800

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer'in, hadisi açıklamak maksadıyla kaydettiği rivayetler, sadedinde olduğumuz rivayette kaydedilen ayetlerin farklı durumlara işaret ettiğini göstermektedir. Öyle ki, Hz. Enes'in kaydettiği durum ayetle ilgili rivayetlerden sadece biridir.

Taberî'nin Yezid İbnu Ruman'dan yaptığı rivayete göre, Mekke'nin Ebu Cehil gibi inkârcı takımı, âyette ifade edildiği şekilde başlarına taş yağmasını dilerler. Ancak, akşama pişman olarak: "Allah'ım affına sığınırız" diye istiğfarda bulunurlar. Bunun üzerine: *"Onlar bağışlanma dilerken de elbette Allah azâb edecek değildir"* (Enfâl: 8/33) âyeti nâzil olur.

İbnu Ebza'nın rivâyeti ise şöyle: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'de iken: *"Sen içlerinde iken onlara azab etmez"* âyeti nazil oldu. Sonra Medine'ye hicret edince: *"Onlar bağışlanma dilerken de elbette Allah azab edecek değildir"* diye âyetin devamı nazil oldu. Çünkü Mekke'de bazı Müslümanlar kalmış, istiğfar ediyorlardı. Onlar da Mekke'den çıkınca: *"Mescid-i Haram'a girmekten menederlerken Allah onlara niçin azab etmesin?"* (Enfal: 8/34) âyeti nazil oldu ve böylece Cenâb-ı Hak Mekke'yi fethetme izni verdi. Ayette Allah'ın onlara vaad ettiği azabdan maksad budur: Feth-i Mekke..."801

□ لوُقَي ِرَبْنِملا نَلَع َوُه□ :

و هاللّ َلوسر ُتعمس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

نب ةبقع نعو **6**□

ى ِض َر رماع□

بذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ . ً ا

ث ً َت ُنم َّرلا َة َّوُقْلا َّنإ َأ ِة]

. وُق ْنِم ْمُتْعَطَتْسا اَم ْمُهَل اوُّدِعأ َو□□ .

6. (623)- Ukbe İbni Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı minberde iken dinledim, şu ayeti okudu: *"Ey iman edenler! Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar - Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanlarınızı ve bunların dışında Allah'ın bilip sizin bilmediklerinizi yıldırmak üzere kuvvet ve savaş atları hazırlayın..."* (Enfal: 8/60). Ayette geçen *"kuvvet"* i *"Bilesiniz, kuvvet "atmak"tır"* diye açıkladı ve bunu üç kere tekrar etti."802

AÇIKLAMA:

Ayet-i kerimede düşmana karşı hazırlanması emredilen "kuvvet"i Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in

"atmak" olarak açıklamaktadır.803

ن َز ِجْعَي ً َف َةَنوُؤَملا َن ْوَفْكُتَس َو َض ْر ا ‘ ْمُكَل ُحَتْفَيَس ىلاعت َ هاللّ َّنإ َأ] ى□□

: □**7**ـ ذمرتلاو ملسم دازو

.] □أحَدُكْم ْأن َيلْهُو َبِأسهْمُهِ

7. (624)- Müslim ve Tirmizî'de şu ziyade vardır:

"... Haberiniz olsun! Allah, arzı fethetmenizi müyesser kılacak. İhtiyaçlarınız (Allah tarafından) karşılanacaktır.

***Sizden kimse oklarıyla oynamaktan sakın geri kalmasın."* 804**

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada *"Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlayın"* (Enfal: 8/60) âyetini tefsir etmekte ve hazırlanması gereken "güç"ün ne olduğu hususunda ümmetini irşâd etmektedir.

Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucize diyebileceğimiz bir sözüne rastlamaktayız. Bütün tarih boyunca tekzib edilmeyen bir yorum: Kuvvet atmaktır, atıcılıktır, atmaktadır vs. Kuvvet'in bu tarifi kıyamete 800 Buhârî, Tefsir,

Enfâl: 3, 4; Müslim, Sıfâtu'l-Münâfıkîn: 37, (2796); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/495.

801 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/495-496.

802 Müslim, İmâre: 167, (1917); Tirmizî, Tefsir, Enfâl: (3083); Ebu Davud, Cihâd: 24, (2514); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/496.

803 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/496.

804 Müslim, İmâret: 168, (1918); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/496.

kadar mûteber olmaya devam edeceğe benziyor. Zira her devirde atma üstünlüğünü elde tutanlar üstün olmuştur.

Dün kuvvet "ok atmak", "mermi atmak", "obüs atmak"ta idi. Bugün füze atmak, füzesavar, mermisavar atmak, sun'i peykler atmak, atom, hidrojen, nötron vs. bombalar, lazer ışını atmak vs. Hemen ilâve edelim ki devletin ekonomik gücü de buna bağlıdır. Atma üstünlüğünü elde etmek, bu hedefe ulaşmak belki de ekonomik üstünlükten geçecektir. Ancak ekonomik güçlülüğün miyârı olan ferd başına düşen millî gelir rakamı ne kadar yüksek olursa olsun bu bizi "atma" işinde de üstünlüğe götürmedikçe, bir başka ifâdeyle ekonomik zenginliğimiz

"atma üstünlüğü" şeklinde kristalize olmadıkça hakiki manada güçlü değiliz demektir. Bu zenginliğimizin yağmalanma tehdidiyle başbaşayız demektir.

Şu halde bu hadis Müslümanları her çeşit atma vasıtalarında üstün olmayı teşvik etmektedir. Hattâ ilâve edebiliriz: Günümüzde "atma"da üstünlük öncelikle ilme dayanmakta, teknolojiye dayanmaktadır. Öyle ise, bu hadiste, "atma üstünlüğü"ne zemin hazırlayan, sebep ve vasıta olan her şeye teşvik var demektir. Dahası, en ileri atma vâsıtasına ulaşabilmek için, Müslümanlar arası birlik ve dayanışma gerekiyorsa buna da emir vardır.

Hadis'in Müslim ve Tirmizî'de gelen ziyâdeli rivâyetlerini gözönüne alırsak, atış antremanlarına ehemmiyet verildiğini görürüz. Hadiste geçen "oklarıyla oynamak" tâbirinden maksad, atış temrinidir. Müslüman kişi, dinlenmeye, eğlenmeye ayıracağı boş vaktini atıcılık temrini yaparak geçirmelidir. Böylece faydalı bir meşguliyetle eğlenmiş olmaktadır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) atıcılıkla meşgul olmaya çokca teşvikte bulunmuştur. Öyle ki, atıcılık meşguliyetini "eğlence" değil ibâdet kabul etmekte, *"En hayırlı eğlenceniz atıcılıktır"* demektedir. Rivâyete göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashab'tan birini sorar,

"Eğlenceye gitti" denilince:

"Eğlence için yaratılmadık" diyerek memnuniyetsizlik izhâr eder. Ancak: "Atış"a gittiği tasrih edilince

"Atış eğlence değil (ibadet)tir, atış eğlendiğiniz şeylerin en hayırlısıdır" buyurur.

Atıcılıkla ilgili bir kaç hadis de şöyle:

"Atıcılık düşmanın hezimetidir."

"Atıcılık binicilikten daha mühimdir."

"Hiçbir silah hayırda (atma vasıtası olan) yayı geçemez."

"Atıcılık öğrenin, zira iki hedef arası cennet bahçelerinden bir bahçedir."

"Melâike hiçbir eğlencenizde hazır bulunmaz, atış ve at koşusu hâriç."

"Sizden birini gam ve sıkıntı bastığı zaman, yayını kuşanıp, kederini onunla dağıtmaktan başka yapacak bir şeyi yoktur." 805

اوُبِلْغَي َنو ُرِباَص َنو ُرْشِع ْمُكْنِم ْنُكَي ْنإ : ْتل َزَن اَّمَل] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

8□

□ـ نعو نبا سابع َر ِض ى

□ا َن فهفَخ

Œ : □مُّ َزَن َتل .

ث ِنْيَتَئِام ْنِ

م َنو ُرْشِع ًَو ،ِة َرَشَع ْنِم ُد ِحا َو َّرِفَي َ ْنأ ْمِهْيَلَع َبِتُك ؛نْيَتَئِام

. دواد وبأو براخبلا هجرخأ .

[نْيَتَئِام ْنِم ٌةَئاَم ّرِفَت َْنأ َبِتُكف

ا

Œ

ةي

.

مُكْنَع ُ هاللّ

8. (625)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: *"Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et. Sizin sabırlı yirmi kişiniz onlardan iki yüz kişiyi yener. Sizin yüz kişiniz, inkâr edenlerden bin kişiyi yener; çünkü onlar anlayışsız bir güruhtur"* (Enfâl: 8/65) âyeti inince bir kişinin on kişinin önünden kaçmaması, yirmi kişinin de iki yüz kişinin önünden kaçmaması farz kılındı. Sonra da şu âyet indi:

***"Şimdi Allah yükünüzü hafifletti, zira içinizde zaaf bulunduğunu biliyordu. Sizin sabırlı yüz kişiniz, onlardan iki yüz kişiyi yener. Sizin bin kişiniz, Allah'ın izniyle, iki bin kişiyi yener. Allah sabredenlerle beraberdir."* (Enfâl.**

8/66). Böylece yüz kişinin, iki yüz kişinin önünden kaçmaması farz kılındı."806

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki âyet, şu mealdeki bir ayetten sonra gelmektedir.

***"Ey Peygamber! Allah'ın yardımı sana ve sana uyan mü'minlere yeter!"* (Enfâl: 8/64).**

Bedir Savaşı'ndan önce, yolda nâzil olduğu belirtilen bu âyetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Bedir Savaşı'na hazırlamak, teşcî etmek gayesini gütmekte ve sayıya itibar etmeden savaşıp, savaşta sebât etmeyi emretmektedir. Şunu da belirtelim ki, önceki ayeti iki surette anlamak mümkündür: 1- Ey Peygamber! Allah'ın yardımı sana ve sana uyan mü'minlere yeter.

2- Ey Peygamber, sana, Allah ve sana uyan mü'minlerin yardımı

yeter. Her iki mâna da makbul addedilmiş ve hatta bu ikinci manayı el-Ferrâ daha güzel bulmuştur.

Fahreddin-i Râzi, Cenâb-ı Hakk'ın yardım vadettiği bir âyetten sonra "mü'minleri kıtâle teşvik etmesi"ni Resûlullah'a emretmesinden şu hükmü çıkarır: Allah, her ne kadar kendi yardımı ve mü'minlerin yardımıyla sana 805 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/497-498.

806 Buhârî, Tefsir, Enfal: 6, 7; Ebû Dâvud, Cihâd: 106, (2646); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/498.

yeterse de, buna güvenip kalman bir şartla câizdir, o şart da mü'minleri savaşa teşviktir. Zîra Cenâb-ı Hakk, mü'minlerden mücâhedede mal ve canlarını bezledip ortaya koymaları şartıyla sana tam olarak kâfidir.

Râzi, kezâ yirmi ve yüz rakamlarının zikrinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çıkardığı seriyyelerin miktarına mutabakat bulur: "Çoğunlukla der, Resûlullah'ın seriyyelerine katılan mücahidlerin sayısı 20'den az, 100'den çok olmazdı."

Az, çoğa nasıl galebe çalar?

1- Sayıca çok olmalarına rağmen kâfirlerin yenilme sebebi âyette: "Çünkü onlar anlayışsız bir güruh" diye izah edilmiştir. Bundan maksad şudur: Onlar âhirete inanmadıkları için, hayat deyince sâdece dünyevî hayatı bilirler.

İnancı bu olan kimse ölmek istemez. Halbuki asıl saâdetin öbür dünyada olduğunu bilen, bu hayata kıymet vermez, ölüm tehlikesini hiçe sayarak bütün ruh ve canıyla, tam bir azimle savaşa girişir. Bu hâletle çarpışan kimse, dünyayı sevenlerden pek çoğuna galebe çalar.

2- Ayrıca küffâr sadece maddî gücüne güvenir, mü'minler ise Rab'lerinin yardımına da güvenir, dua ve tazarruda bulunur. Bu da inanana üstünlük sağlar.

3- Râzi, üçüncü hususu sadece riyâzet ve mükâşefe sahiplerinin anlayabileceğini belirttikten sonra der ki: "İlim ve marifet kesbiyle hususiyet kazanmış bir kalb sahibinden, halk heybet duyar. Bu sebeple, âlim bir kimse, kuvvetli, câhil, şedid insanların bulunduğu bir cemaate uğrasa, bu kuvvetli, câhil, şedid insanlar o âlimden heybet duyarlar, ona karşı hürmetle dolup hizmetine koşarlar. Hatta, hepimiz biliriz: Kuvvetli yırtıcı hayvanlar, insan görünce, ondan heybet duyarak yanından uzaklaşırlar. Bunun tek sebebi kendisindeki akıl nuruyla insanın mehub oluşudur. Keza hakim kişinin kalbini Allah'ın nur-u mârifeti istilâ ederse, o da mehib olur. Çünkü bu sayede onun da âzâları güç, kol ve bacakları şiddet kazanır. Bazan olur ki, kalbinde tecelli-i mârifetin zuhuru anında öyle işlere güç yetirir ki, o anlar dışında mümkün değil onu yapsın."

Râzî'nin bu tahlili, Çanakkale Savaşı'nda, bir top ekibinin ancak kaldırabildiği 215 okkalık (takriben 270 kilo) bir top mermisini, yanındaki arkadaşlarının şehid düşmesiyle Mehmed oğlu Seyyid'in tek başına kaldırıp namluya sürebilme hadisesine uygun düşer. Mâlum o gülle, Amiral gemisinin bacasından düşüp gemiyi batıracak ve İngilizlerin Çanakkale'den geri dönme kararlarına müessir olacaktır.

Fahreddin-i Râzî âyetle ilgili açıklamalarını şöyle sonuçlar:

"Bu söylediğimiz hususu anladı isen görürsün ki, mü'min cihada geçince Allah'ın rızasını tahsil için malını canını ortaya koyar. Böylece, bu hâlette iken Allah'ın büyüklüğünden tecelli eden nuru görür gibi olur, kalbi kuvvet, ruhu kemal kazanır ve başkasının muktedir olamıyacağı şeylere gücü yeter. Mükâşefeler nevine giren bu haller, mü'minin kafirden daha güçlü olması gereğine delâlet eder. Şayet bu hâsıl olmuyor ise, bunun nâdiren husul bulmasından ve herkese değil bazı ferdlere nasib olmasındandır. Doğruyu Allah bilir."807

نَلَع َكِلذ َّقَش

. □□9ـ يفو ىرخأ: [ٔأَّمَل َزن تل ْنإ ْنُكَي ْمُكْنِم ُرْشِع َنو ُرِباَص َنو اوُبِلْغَي نْيَتَئِام

□امَلف َفهفَخ هاللّ ُ تلاعت ْمُهْنَع َنِم ةَّدِعْلا َصَقَن مُهْنَع Œ

ةي

.

ا :تلزَنَف َنيِمِلْسُمْلاŒا ْمُكْنَع ُ هاللّ َفهفَخ َن

. [□نِم َالصّبْرِ ِرْدَقَب اَم َفَّفَخ مُهْنَع

9. (626)- Bir rivayette de şöyle denir: *"...Sizin sabırlı yirmi kişiniz,*

onlardan iki bin kişiyi yener" âyeti nâzil olunca bu, Müslümanlara ağır geldi ve şu âyet indi: *"Şimdi Allah yükünüzü hafifletti. Zira içinizde zaaf bulunduğunu biliyordu. Sizin sabırlı yüz kişiniz onlardan iki yüz kişiyi yener. Sizin bin kişiniz, Allah'ın izniyle onlardan iki bin kişiyi yener.."* (Enfal: 8/66). Allah onlardan miktarı hafiflettikçe, Müslümanların sabrı da -

azaltılan miktar nisbetinde- eksildi."808

AÇIKLAMA:

Bakara suresinde "Nice az bir kalabalık daha çok bir kalabalığa Allah'ın izniyle galebe çalar" (249. ayet) buyurularak askerî zaferlerde sayı üstünlüğünün gerekli bir şart olmadığı belirtilmiştir. Burada ise, zafer ihtimâlini koruyan âzamî ve normal farkların rakamları verilmektedir. Önceki âyette, mü'minler, bire on üstünlükteki düşman kuvvetinin önünden kaçmamakla mükellef tutulmuşlardır.

Demek ki, askerin iyi bir tâlimden geçirilmesi, imandan gelen bir sabırla ve şehâdet aşkıyla direnmesi, on mislini bulan düşmana karşı zafer şansı vermektedir.

Bu nisbette üstün düşman karşısında sebat, mü'minleri düşündürüyor. Aradaki farkı ezici ve tahammülü aşıcı bularak üzülüyorlar, bunu yapamamaktan korkuyorlar. Derken müteâkip âyet geliyor: İki misli düşman kuvveti karşısında kaçmak haram kılınıyor.

807 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/498-500.

808 Ebu Dâvud, Cihâd: 106, (2646); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/500.

Bu iki âyetin umumî irşadlarından şu mânâları anlamak da mümkündür: Sulh dönemindeki maddî hazırlığı önceki âyete göre yapmak câiz değildir. Savaş esnasında da iki misli düşman gücüne karşı tereddüde düşmek câiz değildir. Bazı durumlarda düşman on misli bile olsa yeise düşmek, teslim olmak câiz değildir.809

ن ِم ِسوُء ُّرلا ِدوُس ٍدَح ٍمِئاَنَغْلا ّل ِحَت ْمَل : َلاق # هِبَنلا ّنأ] ُ : هْنَع ُ هاللّ□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ**11**□□

نأ َلْبَق ِمئاَنَغْلا يف اوُعَق َو ٍرْدَب ُم ْوَي َناك اهملف ؛اَهُلُكأتف ِءامَّسلا َنِم ٌراَن ُلزنت ْتَناك اَمَّنِا□ ْمُكِلْبَق،

هجرخأ

: ميِظَع ٌباَذَع ْمُتْذَخأ اَميِف ْمُكَّسَمَل َقَبَس ِ هاللّ َنِم ٌباَتِك ًْو□] .

ل ىلاعت ُ هاللّ َل َزنأف□

ل ِحَت□□.

هححصو يذمرتلا .

10. (627)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

***"Ganimetler sizden önce hiçbir başı siyaha (yani âdemoğluna) helal kılınmadı. Ganimet alındığı zaman gökten inen bir ateş onu yakardı."* -Râvi Süleymân el-A'meş der ki: "(Başı siyah tabirini) şimdilerde Ebû Hüreyre'den başka kullanan birini göremiyorum- Bedir savaşı sırasında henüz helâl edilmezden önce, Müslümanlar ganimetleri aldılar. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak şu âyeti indirdi:**

"Daha önceden Allah'tan verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azâb erişirdi..."

(Enfâl: 8/68).810

AÇIKLAMA için müteakip hadise bakınız.

□ هاللّ َل َزنأف

ءاَدِفْلا□.

□

هبنلا بِنعي : ذَخأ َو ٍرْدَب ُم ْوَي َناك اَّمَل] ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

رم

ع نعو ـ11□

ى ِض َر□

هلوق ىلإ ا:

يْنُّدلا َض َرَع َنوُديِرُت ِض ْر ا' يف َن ِخْثُي ّتح ى َرسأ ُهَل َنوُكَي ْنأ هيبِنِل َناك ام□ . ىلاعت:

دواد وبأ هجرخأ .] َمِئاَنَغلا ُمُهَل َّلحأ ّمُث .

مِيظَع ٌباَذَع :ِء َا دِقْلا َنِم ْمُتْذَخأ اَميِف ْمُكَّسَمَل□.

11. (628)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: Bedir savaşında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) (esirlerin serbest bırakılmaları mukabilinde) fiyde-i necat alınca Cenâb-ı Hakk şu ayeti indirdi:

"Yeryüzünde savaşırken, düşmanı yere sermeden esir almak hiçbir peygambere yaraşmaz. Geçici dünya malını istiyorsunuz. Oysa Allah âhireti kazanmanızı ister. Allah güçlüdür, hakimdir. Daha önceden Allah'tan verilmiş

***bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azâb erişirdi. Elde ettiğiniz ganimetleri temiz ve helâl olarak yiyin..."* (Enfal: 8/67-69). Ganimetler sonradan helâl kılındı."811**

.

AÇIKLAMA:

Daha önce de temas edildiği üzere, muhtelif hadislerde, geçmiş ümmetlere ganimetlerin haram kılınmış olduğu belirtilir. Bedir savaşından sonra bu ümmet-i merhûme'nin mümeyyiz bir hususiyeti olarak savaşta alınan ganimet helâl kılınmıştır. Yukarıda mealen kaydedilen Enfâl suresinin 69. ayeti bu hususu te'yid eder.

Burada hatıra gelecek bir noktayı açıklamada fayda var. Bu vak'adan önce, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece Muhacirlerin katıldığı bazı seriyyeler çıkarmıştır. Ancak, Abdullah İbnu Cahş komutasında çıkarılan seriyye hariç hiçbirisinde ciddi bir mukâtele ve hele ganimet ele geçirmek vâki

olmamıştır.

Abdullah İbnu Cahş seriyyesi, hicretin on yedinci ayında ve Recep ayında, yani Bedir gazvesinden iki ay kadar önce cereyan etmiştir. On iki kişilik bir grubun yaptığı bu gazvede kuru üzüm taşıyan bir kervanın önü kesilmiş

ve malları yağmalanmıştır. Ancak elde edilen ganimeti Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) taksim etmez, bekletir. İbnu Sa'd'ın kaydına göre bu ganimeti, Bedir savaşından dönüldükten sonra Bedir ganimetleriyle birlikte taksim eder. Demek oluyor ki Hz. Peygamber, bu konuda vahiy olmadığı için, ihtiyaten ganimete dokunmayıp hüküm beklemiştir.

Geçmiş milletler, savaşlarda ganimet alırlar, fakat istifade etmezlermiş. Hepsi biraraya yığılır, beklenirmiş.

Gazvelerinin Allah indinde makbuliyetine alâmet olarak gökten inen bir ateş hepsini yakarmış. Bu keyfiyeti anlatan bir Sahiheyn hadisi şöyle tamamlanır: *"Ganimetin bize helâl kılınışının sebebi, Cenâb-ı Hakk'ın aczimizi, za'fımızı dikkate almış olmasıdır, bunun için bize helâl kıldı."* Âlimler bu cevazı Peygamberimizin Allah indindeki şerefi sebebiyle bize rahmetle muamelede bulunmasıyla izâh ederler. Önceki ümmetlerde, ganimet malında gulül (çalma) olduğu takdirde ganimet kabul edilmez, hırsızlık bulununcaya kadar, ateş düşmezmiş.

Ümmet-i Muhammed'e ganimet helâl kılınmakla kalmamış, gulûl de setr edilmiştir. Çalanın günahı şahsında kalır. Ganimetin ateşle yakılması prensibine esas itibâriyle esirlerin de dahil olması gerektiğini belirten âlimler, 809 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/501.

810 Tirmizî, Tefsir, Enfâl: (3084); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/501.

811 Ebu Dâvud, Cihâd: (2690); Müslim, Cihad: 58, (1763); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/502.

bunun istisna kılınmış olması gerektiğini söylerler. "Çünkü bu durumda insanlık neslinin imhası gibi akla uzak bir durum sözkonusu olur. Ayrıca, tarihen mevcut olan kölelik müessesesi de fiiliyatta böyle bir tatbikatın olmadığını göstermektedir. Esir almak helâl olmasaydı, eskilerin köleleri olmazdı..." derler.

Ayetlerin açıklanmasına gelince:

Bedir Savaşı zaferle kapanıp, aralarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki amcası Abbâs ve Akîl'in de bulunduğu 70 kadar esirle Medine'ye dönülünce bu esirlere nasıl bir muamele yapılacağı gündeme geldi. Harp esirleri üzerine henüz vahiy gelmemiş olduğu için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) meseleyi istişare yoluyla çözmeye karar verdi. Ashâb (radıyallahu anhüm ecmain)'ın ileri gelenlerinin fikirlerini aldı: Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Bunlar senin kavmine mensup kimselerdir, bazısı da ailendendir.. fidye mukabili serbest bırak, fidye ile maddî yönden güç de kazanırız..." manasında tavsiyede bulundu.

Hz. Ömer: "Bunlar seni tekzib ettiler, yurdundan çıkardılar, getir hepsinin boyunlarını vur, bunlar küfrün önderleridir. (Onlardan gelecek paraya muhtaç değiliz) Allah bizi zengin kılar. Amcan Akil'i Ali'ye, Abbâs'ı Hamza'ya, falancayı da bana teslim et, boyunlarını uçuralım..." meâlinde konuştu. Sa'd İbnu Muâz da aynı kanaati izhâr etti.

Hz. Peygamber:

"Allah bazı insanların kalbine yumuşaklık vermiştir. Bunlar sütten de yumuşak olurlar. Allah bazılarının kalbine de sertlik vermiştir, bunlar taştan da sert olurlar. Senin mislin ey Ebu Bekir! Hz. İbrahim'dir. O şöyle demişti:

"Rabbim.. bana uyan bendendir, bana karşı gelen kimseyi sana bırakırım, sen bağışlarsın, merhamet edersin!"

(İbrahim: 14/26). Ey Ebû Bekir, kezâ şöyle diyen Hz. İsâ gibisin: "Onlara azâb edersen doğrusu onlar senin kullarındır. Onları bağışlarsan, güçlü olan, hâkim olan şüphesiz ancak sensin" (Maide: 5/118).

Senin mislin Ey Ömer, Hz. Nuh'tur. O şöyle demişti: "Rabbim yer yüzünde hiç bir inkârcı bırakma! Doğrusu sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar..." (Nuh: 71/26). Ey Ömer sen keza Hz. Musa gibisin, o da şöyle demişti:

"Rabbimiz doğrusu sen, Firavun'a ve erkanına ziynetler ve dünya hayatında mallar verdin. Rabbimiz! Senin yolunda şaşırtmaları için mi? Rabbimiz mallarını yok et, kalblerini sık; çünkü onlar can yakıcı azâbı görmedikçe inanmazlar!" (Yunus: 10/88).

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) böylece farklı görüş sahiplerini gönül alıcı sözlerle hoşnud ettikten sonra Hz. Ebu Bekir'in görüşüne meyleder.

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e dönerek:

"Ey Ebu Hafs, bana Abbâs'ı öldürmemi söylüyorsun!" dedi. Hz. Ömer:

"Yazık Ömer'e, anasız kalasıca Ömer'e!" diye yakınmaya başladı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i böyle bir teklifle üzmüş olmaktan pişmanlık duydu.

Bu meselede, Abdullah İbnu Revâha'nın da "çokca odun toplayıp, esirlerin ateşe atılıp yakılmasını teklif ettiği"

rivâyet edilir. Hz. Abbas (radıyallahu anh): Abdullah'a: "Sıla-ı rahmi koparıp attın" demiştir.

Bu tezekkürden sonra Hz. Peygamber : *"Herkesin ya fidye ile serbest bırakılması veya boyunlarının vurulmasına karar verin"* der. Neticede, birkaç kişinin bağışlanması dışında fidye mukabili serbest bırakılmasına karar verirler. Tesbit edilen miktar üzere fidye alınınca: *"Daha önceden, Allah'tan verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azab erişirdi"* meâlindeki ayet nâzil olur (Enfal: 8/68).

Bu sırada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına giren Hz. Ömer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Hz. Ebu Bekir'in ağlamakta olduklarını görür.

- Ey Allah'ın Resûlü niye ağlıyorsun? sebebini söyle, gerekiyorsa ben de ağlıyayım! der. Hz. Peygamber:

- Arkadaşlarınızın fidye alması sebebiyle ağlıyorum. Onların azabı bana şu ağaçtan daha yakın kılındı. (Orada yakın bir ağaç vardı). Şâyet, semâdan azâb inmiş olsaydı Ömer'le Sa'd İbnu Mu'âz'dan başka kimse kurtulamazdı" der.

Ancak, gelen şu müteakip vahy mü'minlere ganimeti helâl kılar. (Meâlen):

"Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve hoş olarak yiyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah çok mağfiret edici, çok esirgeyicidir" (Enfal: 8/69)812.

ه

: □ لوق َو ،او ُرَجاَه َو اوُنَمآ َنيِذَّلا :

و ىلا ت

ع هلوق يف] امُهْنَع ُ هاللّ

12□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

: □ ا َلاق ك : ا‘ َنا َرْع ا‘ِبا َ يِرَ ثُ لاهُمْاَجِ رَ وَ ً يِرَ هث ُ لاهُمْاَجِ رُ فنسُِخَت ْ لاقف

. و َ لاَّذيِن َ آمَنُوا و َ لَم ْ يِهاَجِ رُ و

. دواد وبأ هجرخأ .

[□َو اوُلوأ ‘ا ْر ِماَح ْمُهُضْعَب ْ وأ نَل ضْعَبِ

12. (629)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) şu iki âyet hakkında aşağıdaki açıklamayı yapmıştır: *"Doğrusu inanıp hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihâd edenler ve Muhâcirleri barındırıp onlara yardım edenler, işte bunlar birbirlerinin dostudurlar"* ve *"İnanıp hicret etmeyenlerle, -hicret edene kadar- sizin dostluğunuz yoktur. Fakat din uğrunda yardım isterlerse, aranızda anlaşma olmayan topluluktan başkasına karşı onlara yardım etmeniz gerekir. Allah işlediklerinizi görür. İnkâr edenler birbirlerinin dostlarıdır. Eğer siz aranızda dost olmazsanız yeryüzünde kargaşalık, fitne ve büyük bozgun çıkar. İnanıp hicret eden, Allah yolunda* 812 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/502-505.

savaşanlar ve Muhâcirler'i barındırıp, onlara yardım edenler, işte onlar gerçekten inanmış olanlardır. Onlara mağfiret ve cömertçe verilmiş rızıklar vardır. Sonra inanıp hicret eden ve sizinle birlikte savaşanlar, işte onlar sizdendir." Bedeviler muhâcire vâris olmazdı, muhacir de ona varis olmazdı. Bu durum nesh edildi. Ayet şöyle buyurdu: *"Birbirinin mirascısı olan akraba Allah'ın kitabına göre birbirine daha yakındır. Doğrusu Allah her şeyi bilir"* (Enfâl: 8/22-25).813

AÇIKLAMA:

İbnu Abbas yukarıda kaydedip tırnakla ayırdığımız birinci kısımdaki *"Doğrusu inanıp hicret edenler... ve onlara yardım edenler işte bunlar birbirlerinin dostudurlar"* ifâdesini şöyle anlamıştır: "Muhacirler ve Ensarîler birbirlerine -sırf hicretin kazandırdığı bir hakla- vâris olurlardı, fakat bunların müşrik olan akrabalarıyla aralarında verâset cereyân etmezdi. İnanıp hicret etmeyen de muhacir olan akrabasına vâris olamazdı. Bu durum Mekke'nin fethine kadar devam etti. Mekke'nin fethiyle muhâceret sona erdi ve gerektiği şekilde akrabalar birbirine vâris oldular ve bu yasak neshedildi. Nesheden âyet de şudur: *"Birbirlerinin mirasçısı olan akraba Allah'ın kitabına göre birbirlerine daha yakındırlar."* (Enfâl: 8/75).

"İnanıp hicret etmeyenlerle, hicret edene kadar sizin dostluğunuz yoktur" âyeti de İbnu Abbas'ın getirdiği bu yoruma göre şu mânaya gelmektedir: "İmân ettiği halde hicret etmeyip Mekke'de kalanlarla aranızda miras bağı yoktur."

Anlaşılacağı üzere böylece hicret etmeyen mü'min, hicret eden mümine vâris olamıyordu. Mekke fethiyle bu durum kaldırılıyor.

Bu mevzu daha önce geniş olarak açıklandı (550, 551. hadisler).814

BERÂET SURESİ

نأ نَلَع ْمُكَلَمَح اَم ُ **:** هْنَع ُ هاللّ□

ل **]**

اق ام **:**

ى ِض َر َناَمْثُعِل ُتلُق□

هْنَع ُ هاللّ□

نبا نع ـ**1**□

ى ِض َر سابع□

مْسب اوُبتْكَت ْمَل َو ،اَمُهَنْيَب ْمُتن َرَقَف َنيئِمْلا َنِم□

ا‘ ىلاِ

ِبه َو َةَءا َرَب ىلاِ َو ،ِبناَثَملا َن ِم َبِه َو ِلاَفْن□

مُتْدَمع□

: ناَ□

ك َناَمْثُع َلاَق ؟ َكِلَذ نَلَع ْمُكَلَمَح اَم ؟لاوهطلا

لا

عْبَّسلا يف اَهوُمُتْعَض َو َو ، ِمي ِح َّر ِنمْح َّرلا ِ هاللّ□

هْيَلَع َل َزَن اَذإ َناَك َو ،دَدَعْلا ُتا َوَذ ُر َوُّسلا ِهْيَلَع ُل ِزني َوُه َو ُناَم َّزلا ِهْيَلَع ِبتأي اهمِ # ِ□ هاللّ ُلوسر

اَعَد ُتَش

Œ اَذإف ،اَذَك َو اَذَك اَهيِف ُرَكْذُي ِبتَّلا ِة َروُّسلا يف ِتا

ي ا ِء ًّؤَه اوُعَض ُلوُقَيف ُبُتْكَي َنا َك ْنَم َضْعَب

Œ لاَفْن ا‘ ِتَناك َو ،اَذَك َو اَذَك اَهيِف ُرَكْذُي ِبتَّلا ِة َروُّسلا يف ة□

Œ ي ا ِهِذَه اوُعَض ُلوُقَيف ُة

ي ا ِهْيَلَع َلزَن

اَهَتَّصِقِب ةهيِبَش اَهُتَّصِق ْتَناَك َو ،ًو ُزُن ِنآْرُقْلا ِر ِخآ ْنِم ُةَءا َرَب ْتَناَك َو ،ةَنيِدَ مْلاِب َل َزَن اَم ِلئا َوأ ْنِم

مَل□ ْنهِيَبُي اَنَل اَهنأ اَهْنِم ْنمَف ِلْجأ َكِلذ ُتْن َرَق امهنيَب َو مَل □ #

فَظَنَنْتُ اَهَّنأ اَهْنِم فَقُبِضَ رسولُ اللّه ِ و

أخرجه أبو داود

.]لاوّطلا□

اللّه□

لاّر حْمَن ِالرَّ ح ِيم ، و َو ضَعْتُهَا في السَّبْع

أكتُبْ سَطْرَ بِسْم□

. والترمذي ولم يذكُر أبو داود: فظَنَنْتُ أنها مِنْهَا

1. (630)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'a dedim ki:

"Siz niçin, mesâni grubuna giren Enfâl suresini miûn grubuna giren Berâet suresine yaklaştırdınız ve aralarına da besmeleyi yazmadınız?" Hz. Osman (radıyallahu anh) şu cevabı verdi:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahiy sırasında, bir çok sûre birlikte gelirdi. Bu durumda herhangi bir vahiy geldi mi, vahiy kâtiblerini çağırır, onlara: "Şu âyetleri, şu şu meselelerin zikedildiği sureye koyun" diye irşâd ederdi. Bir âyet geldiği zaman da "Bu âyeti içinde şu şu şeylerin zikredildiği sureye koyun" derdi. Enfâl suresi, Medine'de ilk nâzil olanlardandı. Berâet suresi ise, iniş itibariyle Kur'an'ın sonuncusu idi. Bunun kıssası da Enfâl'in kıssasına benzemekte idi. Bu sebeple Berâet'i öbüründen zannettim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu surenin öncekinden olduğunu belirtmeden vefat etti. Bu sebeple ben bunların arasını yakın tuttum ve ikisinin arasına bismillahirrahmanirrahim satırını koymadım. Böylece onu yedi uzunlar'ın (Seb'u't-Tıvâl) arasına koydum."

Ebû Dâvud'un rivayetinde "Berâet'i öbüründen zannettim" cümlesi yoktur.815

AÇIKLAMA:

813 Ebu Dâvud, Feraiz: 16, (2924); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/505-506.

814 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/506.

815 Ebu Dâvud, Salât: 125, (786); Tirmizî, Tefsir, Tevbe: (3086); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/507.

Kur'an-ı Kerim'in bütün sureleri besmele ile başlar. Bunlardan bir sure müstesnâdır: Berâet (veya Tevbe) suresi, Berâet sûresinin başına niye besmele konmamıştır? Bu soru tâ bidâyetten beri sorulmuştur.

Yukarıda görüldüğü üzere bunu soranlardan biri de İbnu Abbas'tır. Hem de bu meselenin yetkilisine sormaktadır.

Çünkü Kur'an-ı Kerim'e bugünkü tertibi Hz.Osman'ın verdiği kabul edilmektedir.

İslâm âlimleri sûrelerin içerisindeki âyetlerin tertibinin tevkifî yani ilâhî irşad ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in emriyle olduğunda icma ederler. Sûrelerin tertibi ise ihtilaflıdır. Bazı âlimler tevkîfî derken bazı alimler ictihâdî (veya ıstılahî) yani Ashab tarafından tanzim edilmiş olduğunu söylemişlerdir. Yukarıda kaydedilen rivayet de ictihadî olduğunu ifade eder.

Hadisten çıkan ikinci bir soru besmelenin durumu. Aslında besmele Neml suresinin bir âyeti olarak Kur'an metni içerisinde bir defa geçer. Sûre başlarındaki besmele vahiy midir, yani her sûrenin ilk ayeti midir? diye de soru çıkmıştır. Umumiyet itibâriyle sure başlarındaki besmelenin vahiy olmadığı kabul edilmiştir. Nitekim âyetler numaralanırken besmeleler numara dışı tutulur. Yukarıdaki rivâyet dahi, besmelenin Kur'an-ı Kerîm'e son tertib şeklini veren Ashab (Allah cümlesinden razı olsun) tarafından konduğunu ifâde etmektedir.

Hadiste geçen bâzı ıstılahlara gelince:

es-Seb'u'ttıval (Yedi Uzunlar): Fatiha'dan sonra gelen yedi uzun surenin ismidir.

el-Miûn: Ayetleri yüzden fazla veya buna yakın olan surelere

denmektedir.

el-Mesânî: Ayetleri yüzden az olan sûrelere denir.

el-Mufassal: Bu tâbir metinde geçmiyor ise de bu bahsi tamamlayıcı olduğu için belirtmek istiyoruz. Bunlar kısa sûrelerdir. Sık sık besmele ile ayrıldıkları için bu ismi alırlar. (Kaf sûresinden sonrakiler.) Mensuh olmadıkları için de bu ismi aldıklarını söylemiştir.816

لاق ؟ِةَبوَّتلا ُةروس امُهْنَع ُ هاللّ:

ل]

اق ُهْن :

ى ِض َر ِساهبع نب ُتلق□

ع ُ هاللّ□

2□

ى ِض َر ريبج نبا نعو ـ□

ةروس ُتلق :لاق ا□

هِيف ركُذ ًّإ َدَحأ َنقْبَي ْنأ اوُّنَظ َّتَح ْمُهْنِم َو : ُلوقي ْتَلا َز اَم ُةَح ِضاَفْلا َيِه ْلَب□ .

ناخيشلا هجرخأ

ري ِضَّنلا يف تلزن لاق ؟رشحلا ةروس ُتلق :لاق□] .

: رْدَب يف ْتلز□ .

.‘ن لاق ؟لاَفن ا

2. (631)- İbnu Cübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a sordum:- Tevbe sûresi nedir? Şu cevabı verdi:

- Tevbe mi? bilakis o fâzihadır (İslâm düşmanlarını rezil etmektedir). “Onlardan bir kısmı şöyledir...” ,

“Onlardan bir kısmı şöyledir:...” diyerek o kadar çok saymıştır ki, halk "Bizden kimseyi bırakmıyacak, herkesi zikredecek" zannına kapıldılar." Ben tekrar sordum:

"-Ya Enfâl sûresi?"

"-Bu, dedi, Bedir Savaşı hakkında nazil oldu." Ben tekrar sordum:

"-Pekâla Haşr sûresi?"

"-O da, dedi, Benu'n-Nadîr yahudileri hakkında nâzil oldu."817

AÇIKLAMA:

Said İbni Cübeyr hazretleri bâzı surelerin iniş sebepleri hakkında İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan sormaktadır. İbnu Abbas, cevabında Tevbe suresini faziha olarak tavsif etmektedir. Fâziha, rezil eden, kepâze eden demektir. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın sureye bu vasfı yakıştırması gayet yerindedir. Çünkü İslâm düşmanlarını grup grup sayıp dökmektedir:

"Onlardan bazıları Peygambere eziyet verirler.."

"Onlardan bazıları sadakalar hakkında sana göz kırparlar..."

"Onlardan bazıları bana müsaade et! derler.." vs.

Sûrenin iki ismi vardır: Berâe ve Tevbe, Berâe: İhtar, ultimatom demektir. Bu ismi, sûrenin bidayetinde putperestlere şiddetli bir ihtarla başlamasından alır. Tevbe ismini de, sûrede Tebük savaşına katılmayanların tevbelerinin kabûl edildiğini haber veren âyetlerin bulunması sebebiyle alır.818

[ري ِضَّنلا ُةروُس ْلَب :َلاق ؟ِرْشَحلا ُةروس ُتْلُق□] .

لاق ىرخأ يفو ـ3□□:

3. (632-633)- Bir diğer rivayette Said İbnu Cübeyr'in:

"Ya Sûretu'l-Haşr (niçin inmiştir?)" sorusuna İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın: 816 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/507-508.

817 Buhârî, Tefsir, Haşr: 1, Enfâl: 1, Megâzî: 14. Müslim, Tefsir: 31, (3031); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/508-509.

818 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/509.

"(Haşr sûresi mi? hayır! O), Benûn-Nadir sûresidir" cevabını verdiği kaydedilmiştir.819

AÇIKLAMA:

Rivayetten anlaşıldığı üzere, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) sûrenin Haşr diye isimlenmesinden hoşlanmamaktadır. Çünkü, sûre, esas itibariyle kıyamet günündeki haşirden bahsetmiyor. Asıl konusu, Benu'n-Nadîr adındaki Yahudi kabilesinin Medine'den sürgün edilmesidir. Bunlar, yapılan bir anlaşma gereği Müslümanların ödemeleri gereken bir diyete katılmak zorunda idiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu hatırlatmak üzere gidince suikast hazırlayıp üzerine damdan bir değirmen taşı yuvarlıyarak öldürmeye teşebbüs ettiler. Vahy-i ilahî ile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın oradan âniden uzaklaşması, planı akîm bıraktı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haber göndererek on gün içinde Medine'yi terketmelerini emretti; Yahudilerin müttefiki olan münâfık lider Abdullah İbnu Übey, adam göndererek:

"Kalelerinize girerek savaşın, benim iki bin adamım var, diğer Araplar da yardım eder, sizin için son ferdlerine kadar ölürler..." diye onları savaşmaya teşvik etti. Bunun üzerine Benû'n-Nadîr, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber göndererek:

"- Yurdumuzu terketmiyoruz, istediğini yap!" dediler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) derhal kuşatma emri verdi. Benu'n-Nadîr, vâdedilen yardımlardan hiçbirini göremeyince on beş günlük direnmeden sonra "götürebilecekleri kadar malla Medine'yi terketmek" şartıyla sulha razı oldular. Evlerini -Müslümanlar faydalanmasın diye- elleriyle yıktılar. Haşr sûresinde onların bu hâli âdeta istihzâ ile yâdedilir:

"...Evlerini kendi elleriyle ve mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey akıl sahipleri! Ders alın!" (Haşr: 59/2).

İbnu Abbâs hazreterinin (radıyallahu anhümâ) Haşr sûresinin gerçek muhtevâsına böylece dikkat çekmesi fazlasıyla muvafıktır. Zira tamamı 24 âyetten ibâret olan sûrenin dörtte üçüne yakın ilk

17 âyetlik kısmı hemen hemen tamamen Benu'n-Nadîr'in Medine'den sürülmeleri ile ilgilidir.

Kur'ân âyetleri, geçmiş ve geleceği berâber kuşattığı için, geçmişin tasvirinde çoğu kere geleceğin, Tarih'in ihbârını yapar. Bu sebeple, bu sûre bugün silah, terör, dalavere ve beynelmilel siyasî himâye kal'alarına sığınmış

olan Yahudilerin gelecekte, -1967 harbinden sonra yerleştiği Sina'yı Mısır'la yaptığı anlaşma gereğince boşaltırken, oralarda kurduğu inşaatları dinamit ve buldozerlerle kendi elleriyle tahrib etmeleri örneğinde olduğu üzere- nice inşaatlarını dinamitleyerek terketmek zorunda kalacaklarının mucizevî, ilahî bir müjdesi de sayılabilir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da şöyle demektedir:

"Müslümanlarla Yahudiler harb etmedikçe kıyâmet kopmayacaktır. O harpte Müslümanlar (gâlip gelerek) Yahudileri öldürecekler. Öyle ki, Yahudi, taşın ve ağacın arkasına saklanacak da, taş veya ağaç; Ey Müslüman, Ey Allah'ın kulu, şu arkamdaki Yahudidir, hemen gel de öldür onu!" **diye haber verecektir. Sadece Garkad ağacı müstesna, çünkü o, Yahudilerin ağaçlarındandır."**

Muhbir-i Sâdık böyle haber vermiştir. Önünde sonunda, gerçekleşecektir. Şimdilerde, nihâî sonlarına kavuşacakları mahall-i Mev'ûd'da toplanmaya devam ededursunlar, insanlık vicdan-ı âmmesinde, yiyecekleri nihâî tokadın fetvasını verdirecek zulümlerine devam ededursunlar. Taş ve ağacın konuşmasıyla teşbih edilen insanlık vicdan-ı âmmesinin aleyhlerine dönme vetiresi tamamlanıncaya kadar, mazlumun âhı hedefine varacak, mazlum vicdanlarda çoktan verilmiş olan hükmün infazı için, gerekli maddî imkanlar da sağlanmış olacaktır.820

ه َرَّماأ ِبتَّلا ِةَّجَحلا يف ُهَثَعَب ُ : هْنَع ُ هاللّ□

] □ ه

. □ن

ى ِض َر ٍرْكَب اَباأ َّناأ□

ع ُ هاللّ□

4□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

ماَغْلا َدْعَب ٌجُحَي َ ْنأ : ِرْحهنلا َم ْوَي ِساَّنلا يف َنوُنهِذَؤُي ٍطْه َر يف□

هاللّ لوسر ا □ #

عاَد َوْلا ِةَّجَح َلْبَق□

هْيَلَع□

هْنَع ُ هاللّ□

هِلَعِب #

□ ى ِض َر ِبلاَط بأ ِنْب□

. ِبَّنلا َفَد ْرأ َّمُ□□

ث ٌناَي ْرُع ِتيِبْلاِب َفوُطَي ًَو ،ٌك ِرْشُم

فوُطَي ًَو ،ٌك ِرْشُم ِماَغْلا َدْعَب َّجُحَي َ ْنأ َ : ةَءا َرَب ًنِم ِلْهأ يف اَنَعم َنَّذأَف ةَءا َرَب□
َنهِذَؤُي ْنأ ُه َرَمأَف

ناَي ْرُع ِتيَبْلاِب□] .

4. (634)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından Veda haccından önceki hacc mevsiminde hacc emiri olarak tayin edildiği hacda, *"Bu yıldan sonra müşriklere haccetmek yasaktır", "Çıplak olarak Beytullah tavaf edilemez"* diye ilân etmek üzere vazifelendirdiği bir grubla beni de gönderdi. Ancak, bilâhâre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in arkasından Hz. Ali'yi gönderdi ve Berâet sûresini halka ilân etmeyi ona emretti. Hz. Ali (radıyallahu anh) bizimle birlikte Mina'da halka, Berâet'i ilân etti: 819 Buhârî, Tefsir, Haşr: 1, Enfâl: 1, Meğâzi: 14; Müslim, Tefsir: 31, (3031); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 3/509.

820 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/509-511.

"Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc yapamıyacak ve çıplak olarak Beytullah tavaf edilmeyecek." 821

‘ ن ِم ُرَبْ

ك ا ُّجَحلا َليِق اَمنإ َو

‘ جَحلا ُرَبْ.

‘ ك ا ُّجَحلا َو ،ِرْحَّنلا ُم ْوَي ِرَبْ

ك ا

ةياور يفو ـ5 :]

هجَحلا َم ْوَي َو

كِلذ يف ِساَّنلا نلاِإ ُهْنَع ُ هاللّ

لاق :

.

ى ِض َر ٍرْكَب وُبأ َذبَنَف

رَغْص ا‘ ُّجَحلا ُة َرْمُعلا : ِساَّنلا ِل ْوَق ِلْجأ

نلاَعَت ُ هاللّ َل َزْنأف

ك ِرْشم .

هاللّ لوسر ِهيِف َّج #

عاَد َوْلا َةَّجَح

ح بِذَّلا ِلباَقْلا ِماَعْلا يف َّجُحَي ْملف ِماَعْلا

ف ٌسجَن َنوُك ِرْشُمْلا اَمَّنإ اوُنَمآ َنيِذَّلا اَهُّيأ اَ :

ي َنيك ِرْشُمْلا نلاِإ ٍرْكَب وُبأ ِهيِف َذَبَن بِذَّلا ِماَعْلا يف

ءاَش ْنإ ِهِلْضَف ْنِم ُ هاللّ ُمُكيِنْغُي َف ْوَسف ًةَلْيَع ْمُتْفِخ ْنإ َو ا

َذه ْمِهِماَع َدْعَب َما َرَحْلا َد ِجْسَمْلا اوُب َرْقي .

نلَع نلاَعَت ُ هاللّ َم َّرَح اَّمَلف

نوُمِلْسُمْلا اَهِب ُعِفَتْنَيَف ِة َراَج ٍّهتلا ِب َنوُفاوُي َنوُك ِرْشُمْلا َناَك َو ؛ةي ا .

Œ

ة َرا َجهِتلا ْنِم ْمِهْيَلَع َعِطُق أَّمِم ْمِهِسُفْنأ يِف َنوُمِلْسُمْلا َدَج َو َما َرَحْلا َد ِجْسَمْلا اوُب َرْقَي□ ْنأ َنيِك ِرْشُمْلا

□ْنإ ِخ ْمُتْف َعْيَلًة َف َسْو َف ْيِغُنْيِكُم ُهاللّ ْنِم ُ هِلْضَف □ :

و َىلاعت ُ هاللّ َلاَقف ا

ِه ب َنوُفاوُي َنوُك ِرْشُمْلا َناك ِتلا□ .

ُمهَعَنَم اَّمِم ًاض َوِع اَهَلَعَجف َكِلذ َلْبَق ْذخؤُت ْمَل َو ًةَي ْز ِجْلا اًهَعَبْتَت ِبتَّلا ةي ا□

يف َّلحأ َّمُث Œ

ءاَش ْنإ□.

م ْوَيْلاِب ًَو ِ هللاِب َنوُنِمؤُي َنيذَّلا اوُلِتاَق :َّلَج َو َّزَع ُ هاللّ َلاَقف ِة□

راَجهِتلاِب َنيك ِرْشُمْلا ِةاَفا َوُم ْنِم□ .

. ْهيَلَع اوُدَج َو َو ،اوُفاَخ اَّمِم َرَثْكأ ْمُهَضاَع ْدَق ْنأ اوُمِلَع َنيِمِلْسُمْلِل َكِلذ ُ هاللّ َّلَحأ اهمَلف□ Œ

ةي ا ِر ِخ ا

Œ

ىذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ . [ِة َراَجهِتلا َنِم ِهِب َنوُفا َوُي َنوُ كِرْشُمْلا َناَك اَّمِم .

5. (635)- Bir başka rivayette, aynı hâdise şöyle gelmiştir:"Haccu'l-ekber günü, kurban bayramı günüdür. elHaccu'l-ekber de haccdır. Hacca "el-Haccu'l-Ekber" denilmesi, halkın umreye "el-Haccu'l-Asgar" demesinden ileri gelmiştir.

Ebû Hüreyre devamla diyor ki: "O yıl, Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) bu tebliği halka duyurdu. Bunun üzerine ertesi yıl yâni Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bizzat katılarak Veda haccını yaptığı zaman, tek müşrik hacca katılmadı.

Hz. Ebû Bekir'in müşriklere ilanda bulunduğu sene Cenab-ı Hakk şu âyeti indirdi:

***"Ey iman edenler! Doğrusu puta tapanlar pistirler, bu sebeple, bu yıldan sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer fakirlikten korkarsanız, bilin ki, Allah dilerse sizi bol nimetiyle zenginleştirecektir. Allah şüphesiz bilendir, hakimdir."* (Tevbe: 9/28).**

Müşrikler ticaret yapıyorlar, Müslümanlar da bundan faydalanıyorlardı. Allahu Teâla müşriklerin Mescid-i Haram'a yaklaşmalarını yasaklayınca, Müslümanlar müşriklerin yaptıkları ticaretin kesilmesiyle ondan elde ettikleri menfaatin kesileceği endişesine düştüler. Bunun üzerine Cenab-ı Hakk şu vahyi indirdi:

"Eğer fakirlikten korkarsanız, bilin ki, Allah dilerse sizi bol nimetiyle zenginleştirecektir."

Sonra bunu takip eden âyette Cenab-ı Hakk cizyeyi helâl kıldı. Bu daha önce alınmıyordu. Bunu, müşriklerin ticaretiyle elde edilen menfaate bir karşılık (ivaz) yaptı. Cenab-ı hakk şöyle buyurdu:

"Kitap verilenlerden, Allah'a, ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayan, hak dinini din edinmeyenlerle, boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın" (Tevbe: 9/29).

Allah Müslümanlara bunu helâl kılınca, anladılar ki, Allah kendilerine, müşriklerle olan ticaretin kesilmesi sebebiyle kaybından korkup üzüldükleri menfaatten daha fazlasını vermektedir"822

AÇIKLAMA:

Müslümanlara Mekke'de iken kesinlikle yasak olan silahlı mukabele, elde edilen siyasî güç ve imkanlar nisbetinde:

1- Saldırıya uğramış müminlere (Muhacirlere) "mukabele etme" izni verilir (Hacc: 22/39-40).

2- Müslümanlara harp açanlarla savaşmak (Muhacir ve Ensar) emredilir. (Bakara: 2/190-191).

3- Kim olursa olsun, kafir ve münafıklarla savaşmak emredilir. (Tahrim: 66/9).

4- Yeryüzünde fitne kalmayıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar savaş emredilir. (Enfal: 8/39).823

Not:

821 Buhârî, Salât: 10, Hacc: 67, Cizye: 16, Meğâzî: 66, Tefsîr,

Tevbe: 2, 3, 4; Müslim, Hacc: 435, (1347); Ebû Dâvud, Hacc: 67, (1946); Nesâî, Hacc: 161, (5, 234); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/511-512.

822 Buhârî, Salat: 10, Hacc: 67, Cizye: 16, Meğâzi: 66, Tefsir, Tevbe: 2, 3, 4; Müslim, Hacc: 435, (1347); Ebu Davud, Hacc: 67, (1946); Nesâî, Hacc: 161, (5, 234); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/512-513.

823 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/513-514.

1- Savaş emrinin tedricen nasıl verildiğini, Hicret'le ilgili bölümde geniş olarak tahlil edeceğiz (10277-10281) hadisler).

2- Hadisle ilgili bazı açıklamalar müteakip hadiste gelecektir.824

بأ ِنْبا ِهيلع َعَم ُتْئ ِج ُ : هْنَع ُ هاللّ

هاللّ همحر ىئاسنل ىرخأ يفو ـ**6**□ :]

ى ِض َر َة َرْي َرُه وُبأ َلاَق□

أَنُك َلاَق ؟ َنوُدانُت ْمُث نُك اَم َليِق َةَءا َرِب َةَّكَم ِلْهأ ىلإ # هاللّ ُلوسر ُهَثَعَب َني ِح ُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر ِبِلاط

لوسر َنْيَب َو ُهَنْيَب َناك ْنَم َو ،ٌناَي ْرُع ِتْيَبْلاِب ُفوُطَي ً َو ،ٌةَنِمؤُم ٌسْفَن ّا ِإ َةَبْعَكْلا ُلُخْدَي َ ُهَّنِإ ِبداَنُن:

ن ِم ٌئ ِرَب َ هاللّ َّنإف ُرُهْش ا ُ ةَعَب ْر ا ُ ِتَضَم اَذإف ٍرُهْشأ ِةَعَب ْرأ ىلإ ُهُدَمأ ْوأ ُهُلَجأَف□ ٌدْهَع # ِ هاللّ

حُب ْنأ :ِبت ْوَص َل ِحَص ىَّتَح ِبداَنأ ُتْنُكَف .ٌكِرْشُم ِماَعلا َدْعَب ٌّجُحَي ً َو ُهُلوُس َر َو□□] . َنيِك ِرْشُملا

6. (636)- Nesâî'den gelen bir diğer rivayet şöyledir:

Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ali İbnu Ebî Talib (radıyallahu anh)'i Berâet suresiye birlikte Mekke ahalisine gönderdiği zaman onunla berâber ben de geldim. Kendisine "Ne ilân ediyordunuz?" diye soruldu. Şu cevabı verdi: "Biz şunları ilân ediyorduk: 1- Kâbe'ye ancak mü'minler girer.

2- Beytullah çıplak tavaf edilemez.

3- Kimin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir anlaşması varsa bunun müddeti dört ayın hitamıdır. Dört ay geçtikten sonra Allah ve Resulü müşriklerden beridir.

4- Bu seneden sonra hiçbir müşrik haccetmeyecek.

Ben bunları böyle (yüksek sesle ve tekrarla) bağırarak söylüyorum ki o gün sesim kısıldı."825

AÇIKLAMA:

Hicretin dokuzuncu yılında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisi hacca gitmeyip, hacca emir olarak Hz.

Ebu Bekir (radıyallahu anh)'i tayin etmişti.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o yıl haccetmeyişi şöyle açıklanmaktadır: Henüz müşrikler de haccetmektedirler. Resûlullah onların şirkalûd hacclarına karışarak beraber telbiyede bulunmak, çırılçıplak yaptıkları tavafa iştirak etmek istememiştir. Bu sebeple o yıl Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'i yolladı ve Berâet suresini halka duyurma vazifesini verdi. Berâet suresi, müşriklere bir ültimatom, ciddi bir uyarı idi. Çok sert tebliğlerde bulunuyordu. Hatta bazı alimler surenin başında besmele olmayışını bu sertlikle de izah etmek istemişlerdir.

Hz. Ebu Bekir vazifeyi alıp yola çıktıktan sonra, -daha önce de temas edildiği üzere- Cebrail'in: "Beraet suresini senden biri ilan etmeli" diye ihtarı üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) arkadan Hz. Ali (radıyallahu anh)'yi gönderir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Abda adındaki devesi ile yola çıkan Hz. Ali (radıyallahu anh) hızla giderek Arc denilen mevkide Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'e yetişmiştir. Ebu Bekir, Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'ye:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) seni hacca emir mi tayin etti?" diye sorar. Hz. Ali (radıyallahu anh):

"Hayır, beni yalnız Berâet suresini ilânla vazifelendirdi" der.

Sual: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu surenin ilân işini niye Hz. Ali'ye verdi?

Âlimler buna cevap aramışlar ve şu açıklamayı getirmişlerdir:

Yukarıda belirttiğimiz üzere bir ültimatom, müşriklerle yapılan anlaşmaların ilga edilmesidir. Arapların cari adetlerine göre, bir antlaşmayı kim yapmış ise o bozabilirdi, başkası bozamazdı. Bunu bozmak için en azından, onu yapanın ehl-i beytinden biri bulunmak lazımdı. Bu sebeple Hz. Ali'yi gönderdi denmiştir. Ayrıca, bazı alimler, Berâe suresinde Hz. Ebû Bekir'in faziletinden bahsedildiği için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu bir başkasına okutmayı uygun bulduğunu söylemişlerdir.826

Müşrikler Mescid-i Haram'a Girebilir Mi?

Yukarıdaki hadisde bu meseleye değer verilmektedir. Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin, ilân ettiklerini belirttiği ana maddelerden biri: "Bu seneden sonra hiçbir müşrik haccedemez" maddesidir. Bu hüküm Berâe suresinin şu ayetine uygundur: *"Ey iman edenler! Doğrusu puta tapanlar pistirler, bu sebeple, bu yıldan sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."*

824 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/514.

825 Nesâî, Hacc: 161, (5, 234); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/515.

826 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/514-515.

Mescid-i Haram'dan murad, hududları bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından tayin edilen Harem-i Şerif'tir. Binaenaleyh hiçbir gayr-i müslimin hiçbir halde Harem-i Şerif'e girmemesi gerekir. Bu âyetin ilânından sonra orada zımmilerin de oturmaması gerekir.

Hanefiler meseleyi farklı değerlendirmişlerdir. Bunlara göre zımmîlerin Mescid-i Haram'a veya bir başka mescide girmelerinde bir beis yoktur. Çünkü Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) Sakif heyetini henüz kâfirken mescidde misafir etmiş,

"Bunlar necistir, nasıl olur?" diyenlere de:

"Allah'ın arzını hiçbir şey kirletmez!" cevabını vererek, onları susturmuştur. Hanefiler yasak ayetini: "Müşrikler Mescid-i Haram'a istila maksadıyla, yahut âdetleri vechile çıplak olarak tavaf etmek için giremezler" şeklinde te'vil etmişlerdir.827

هجر .

‘خأ حصأ وهو هيلع ًافوقوم ىورو . [ِرْحَّنلا ُم ْوَي َلاَقف ،ِرَبْك ا

هاللّ َلوسر ُتْلأ]

س :لاق ُهْن

□هجحلا ِم ْوَي ْنَع

□ع ُ هاللّ

7□

□ـ ى ِض َر بلاط ىبأ نب ىلع نعو

ىذمرتلا .

7. (637)- Hz. Ali İbni Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah'a (aleyhissalâtu vesselâm) Hacc-ı Ekber günü hangi gündür? diye sordum, bana: "Kurban günü" diye cevap verdi."828.

□ يف ِتا َرَمجلا َنْيَب ِرْحَّنلا َم ْوَ ي َفَق

ا]َنأ ّ لوُسر هاللّ ِ و

: مُهْنَع ُ هاللّ

8□

□ـ ى ِض َر رمع نبا نعو

هجرخأ

. [□رَبْ ‘

ك ا

: لاَقَف .

هجَحلا ُم ْوَي اَذَه

ْرحَّنلا ُم ْوَي اوُلاَقَف ؟اذه ِم ْوَي ُّيأ : َلاَقف .اَهيِف َّجَح يِتَّلا ِةَّجَحلا

. دواد وبأ

8. (638)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haccettiği hacc sırasında, cemreler arasında, kurban günü durarak sordu: "Bu gün hangi gündür?" Halk:

- Kurban günüdür, dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

***"- Bugün Hacc-ı Ekber günüdür"* buyurdu.829**

قا َرْهُت ُم ْوَي ،ِرَبْك ا‘

: لوُق

هجَحلا ُم ْوَي ِرْحَّنلا ُم ْوَي

ي َناك ُهَّنأ] ا

. مُهْنَع ُ هاللّ

9

ى ِض َر ىفوأ نبا نعو ـ

همحر نيزر هجرخأ . [ُما َرحلا ِهيف ُّل ِحي َو ، ُثَفَّتلا ِهيف َنضْقُي َو ، ُرْعَّشلا ِهيِف ُعَضوُي َو ،ُءاَمِدلا ِهيِف

. خسولاو نردلاو رعشلا باهذإ وه

. ثَفَّتلا ُءاَضَق َو»

» هاللّ

9. (639)- İbnu Ebî Evfâ (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle diyordu:

"Kurban günü büyük hacc (elhaccu'l-ekber) günüdür. O gün kanlar akıtılır, başlar traş edilir, kirler, paslar giderilir, haramlar helal

olur." 830

AÇIKLAMA:

Hacc-ı ekber hususunda bazı farklı görüşler vardır. Kelime olarak büyük hacc manasına gelir. Bazı açıklamalarda, Arapların umreye Hacc-ı Asgar yâni küçük hacc dedikleri için normal hacca da Hacc-ı Ekber dendiği belirtilir. Arafe günü cumaya tesadüf eden hacca da Hacc-ı Ekber denmiştir.

Hacc-ı ekber günü hususunda da ihtilaf olmuştur. Bunu arafe günü kabul edenler olduğu gibi kurban günü kabul edenler de vardır. İmam Mâlik, Şafii ve Cumhur-u ulema bu görüştedir.831

رْكَب اباأ ثَعَب ِةَنارْع ِجْلا ِة َرمع ْنِم َعَج َر أَّمَل :# ِ هاللّ لوُسر َّنأ] ُ ه□

نَع ُ هاللّ□ :

11□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

عِمَسَف َرهِ بَكُِيل ى َوَتْسا َّمُث ِحْبُّصلاِب َب َّوَث ِج ْرَعْلاِب أَُّنك اَذإ َّتَح ُهَعَم اَنْلَبْقأف□ ِهجَحلا نَلَع ُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر

ادَب ْدَقَل ؛ءاَعْدَجلا # هاللّ لوُسر ِةَقاَن ُة َوْغ َر ِهِذه َلاَقَف ريِبْكَّتلا ِنَع َفَق َوَف ِه ِرْهَظ َفْلَخ َة َوْغ َّرلا

ا

هْيَلَع ُهْنَع ُ هاللّ□ .

هلَصُنَف # هاللّ َلوسر ُنوُك

ى ِض َر ّنلع اَذإف ،ُهَعَم َي□

ي ُهَّلَعلَف□

#

هجَحلا يف ِ هاللّ لوُس َرل□

827 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/515-516.

828 Tirmizî, Tefsir, Berâet: (3088), Hacc: 110 (958); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/516.

829 Ebu Davud, Hacc: 67, (1945); İbnu Mâce, Menasik: 76, (2058); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/516-517.

830 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/517.

831 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/517.

ةَءا َرِب # ِ هاللّ ُلوسر بِنَلس ْرأ ّلوُس َر ْلَب : َلاَقَف ؟ُلوُس َر ْمأ ّريِمأ ُ : هْنَع ُ هاللّ َى ِض□ َر ٍرْكَب وُبأ ُهَل َلاَقَف

ى ِض َر ٍرْكَب وُبأ َماَق ٍم ْوَيب ِةِيو ْرَّتلا َلْبق َناك أَّملَف َةَّكَم اَنِمدَقَف ؛هِجَحلا ِفِقاوَم يف□ ِساَّنلا نَلَع اَهُؤ َرْقأ

غ َرَف اَذإ نَتح ْمُهَكِساَن□

□□

م ْمُهَمَّلَعَف َنوُم ْرَي َفْيَك َو َنو ُرِفْنَي َفْيَك ْمُهَثَّدَحَف َسا نلا َبَطَخَف ُ ه□

. نَع ُ هاللّ□

أَّملف اَنَضفأَف ِرْحَّنلا ُم ْوَي َناَك َّمُث ا

. هَمَتخ نَّتح َةَءا َرَب ِساَّنلا نَلَع أ َرَقَف ُهَهْج َو ُ هاللّ َم َّرَك ٌّيلع َماَق□

ماَق َغ َرَف أَّملف□

. مِهِكِساَنَم نَع َو ْمِه ِرْحَن نَع َو ْمِهِتَضاَفإ نَع ْمُهَثَّدَحَف َساَّنلا َبَطخ ٍرْكب وُبأ َعَج َر□

ْرَكَب وُبأ َماَق : ِل َّو ا' ِرْفَّنلا ُم ْوَي َناك أَّملف ا□

. هَمَتخ نَّتح َةَءا َرَب ِساَّنلا نَلع أرَقَف ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ٌّيلَع□

.

ى ِض َر ٌّيلع َماَق َغ َرَف أَّملَف ْمُهَكِساَنَم ْمُهَمَّلَعَف َنوُم ْرَي َفْيَك َو َنو ُرِفْنَي َفْيَك ْمُهَثَّدَحَف□ َساَّنلا َبَطَخَف

ئاسنلا هجرخأ ا .

هَمَتَخ نَّتَح َةَءا َرَب ِسأَّنلا ىَلع أرَقَف ُهْنَع ُ هالّل] .

10. (640)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ci'râne umresinden dönünce Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'i haccın başında emir olarak yolladı. Onunla birlikte biz de vardık, el-Arc mevkiinde iken (essalatu hayrun minen nevm) diye çağrıda bulundu. Bir müddet sonra da tekbir getirmek üzere doğrulduğu sırada arka tarafından kulağına bir deve sesi geldi. Bunun üzerine tekbiri bıraktı ve: "Bu ses, dedi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devesi Ced'â'nın sesi, muhakkak ki hacc konusunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yeni bir karara varmıştır, belki de bu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisidir, bu durumda namazı birlikte kılarız." dedi.

Devenin sırtındaki Ali (radıyallahu anh) idi. Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) ona:

"Hacc emiri olarak mı geldin, elçi olarak mı?" diye sordu. Hz. Ali (radıyallahu anh):

"Elçi olarak geldim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Berâe suresiyle gönderdi. Onu hacc mahallerinde halka okuyup tebliğ edeceğim" dedi.

Sonra Mekke'ye geldik. Tevriye gününden (Zilhicce'nin 8. günü) bir gün önce Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) kalktı. Halka hitabetti. (Mina' dan Mekke'ye) nasıl sökün edeceklerini, taşlamayı nasıl yapacaklarını, birer birer tarif ederek halka haccın menâsikini (usul ve âdâbını) öğretti. Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in konuşması bitince sözü Hz. Ali (kerremallahu vechehu) aldı. Berâe suresini halka, son âyetine kadar okudu.

Sonra kurban günü geldi. Arafat'ı terketti. Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) dönünce, tekrar halka hitabetti.

Onlara Arafat'ı terketme (âdâbın)dan kesimlerinden (vesâir) menâsiklerinden sözetti. Sözü bitince, yine Hz. Ali (kerremallah vechehu) ayağa kalktı, halka, Berâe suresini sonuna kadar okudu.

Nefru'l-evvel günü (Mina'dan Mekke'ye hareket günü) Hz. Ebû

Bekir (radıyallahu anh) kalktı ve halka bir hitabede daha bulundu. Mina'yı nasıl terkedeceklerini, nasıl taşlama yapacaklarını tarif etti, haccın menâsikini öğretti. Konuşmasını bitirince fecirden Hz. Ali (radıyallahu anh) kalktı. Halka Berâe suresini sonuna kadar (bir kere daha) okudu."832

□هِذه ِباَحْصأ ْنِم

] لاق

: □11ـ بهو نب ديز نعو

□بِقَب اَم َلاَقَف ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر َةَفْيَذُح َدْنِع أَّنُك

□□إ َنيِقفاَنُمْلا َنِم

. □نو

□بِقَب اَم َو ٌةَث ًَث اّإ

□هَتْنَي ْمُهَّلَعل ْمُهَل َناَمْيأ َ ْمُهَّنإ ِرْفُكْلا َةَّمِئأ اوُلِتاَقف :ِبنَعي

ا

Œ

ةي

.

□قِفاَنُم َ ْنأ َنوُمُع ْزَت □

:

□

□بِه اَم ى ِرْدَن َ ًاراَبْخأ اَنو ُرِبْخُت ٍدَّمَحُم ُباَحْصأ ْمُكَّنإِ ُّبا َرعأ َلاَقَف . ةَعَب ْرأ

□م َل ْلَجأ

.□قاَّسُفلا َكِئلوأ َلاَق ؟ا ًَنق ٍعأ َنوُق ِرْسَي َو اَنتوُيُب َنو ُرُقْبَي َنيِذَّلا ِءؤَه ُلاَب اَمف ،ٌةَعَب ْرأ ّإ

ه ُ هجرخأ

. [

□

د ْرَب َدَج َو اَمَل َد ِراَبْلا َءاَمْلا َب ِرَش ٌّ ْوَل ٌرِيِبَك ٌخْيَش ْمُهُدَحَأ : ةَعَب ْرَأ ّاَّ ٌإ ْدَحأ ْمُهْنِم َقْبَي□

سيفنلا ئشلا وهو ، َقْلِع عمج .

«□ق □□□ ‘

ا ع .

» ىراخبلا

11. (641)- Tabiin'den Zeyd İbnu Vehb anlatıyor: "Biz Huzeyfe (radıyallahu anh)'nin yanında idik. Bize dedi ki: Şu ayetin kasteddiklerinden hayatta sadece üç kişi kaldı: *"Eğer andlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar, dinimize dil uzatırlarsa, inkârda önde gidenlerle savaşın -çünkü onların yeminleri sayılmaz- belki vazgeçerler"*

(Tevbe: 9/12), münafıklardan da sadece dört kişi kaldı." Bu söz üzerine bir bedevi kalkarak:

"Siz Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in arkadaşlarısınız, bize bir kısım haberlerde bulunuyorsunuz, ama bunların mâhiyeti nedir, ne değildir biz anlamıyoruz. Söz gelimi sadece dört tane münafık kaldığını söylediniz.

Pekâla şu evlerimizi yarıp işe yarayan şeylerimizi çalanlara ne demeli?" dedi. Huzeyfe (radıyallahu anh):

"Onlar fasıklardır. Ben tekrar ediyorum münafıklardan sadece dört tanesi kalmıştır: Bunlardan biri yaşlı bir ihtiyardır, öyle ki soğuk suyu içse soğukluğunu hissedecek halde değildir."833

832 Nesâî Hacc: 186, 187, (5, 247-248); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/518-519.

833 Buhârî, Tefsir, Berâe: 5; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/519-520.

AÇIKLAMA:

Resûlullah sahibu'ssırr'ı olan Hz.Huzeyfe'nin bu açıklamasında iki nokta daha ziyade dikkatimizi çeker: 1- Istılahların karıştırılmaması gerekir. Bazı cürümleri sebebiyle mü'mine,

münâfık denemez. İstılâhî manada münafık kalben inanmadığı halde mü'min görünen mü'min bilinen kimsedir. Bu nifak, kalbî bir durum olduğu için kimin münafık olduğu bilinemez. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunların kimler olduğunu sâhib-i sırr'ı olan Hz. Huzeyfe'ye söylemiş, o da kimseye açıklamamıştır.

2- İkinci nokta, Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) zamanında, sâdece dört münafığın hayatta kalmış olması. Halbuki bunlar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye hicret ettiği zaman binlerce idiler. Uhud savaşı sırasında, reisleri Abdullah İbnu Ubey İbnu Selül ile birlikte, yarı yolda ayrılıp dönen münâfıkların sayısı üç yüzden fazla idi.

Burada bilhassa tebârüz ettirmek isteriz: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu "Müslümanım" diyen dahilî kâfirlere karşı hususi bir siyaset takip etmiş ve bunların müstakil bir güç olarak teşkilatlanıp, ciddi eylemlere geçmesini önlemiştir. O siyaset sayesinde, yukarıdaki rivayette görüldüğü üzere, daha Ashab'ın sağlığında sayıları 4'e inecek kadar eriyip gitmişlerdir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) münafıklara karşı nasıl bir siyaset gütmüştür?

Kanaatimizce, Müslümanların iyi bilmesi gereken hususlardan biridir. Biz, bu vesile ile, Resulullah'ın bunlara karşı takip ettiği siyasetin belli başlı prensiplerini kaydedip sonra da, bu meseleyi vak'alara dayalı olarak tahlil eden bir makalemizi aynen kaydedeceğiz

Hz. Peygamber'in münafıklara karşı takip ettiği siyasetin esasları:

1- Serbestiyet: Müslüman statüsüne tabidirler, bütün haklardan istifade ederler.

2- Özürlerini kabul: Sık sık işledikleri baş ağrıtıcı, huzursuzluk çıkarıcı cinâyetleri sebebiyle affedildiler, özürleri hep kabul edildi.

3- İhtiyat: Onlar hür bırakılmakla birlikte takip edildiler, tedbirler alındı.

4- Psikolojik baskı: Suçları yüzlerine vuruldu, özür dilemeye çağırıldılar, cezalandırılmadılar, tedirgin edildiler.

5- Kendi aralarında bir araya gelmeleri önlendi.

Teşkilatlanmalarına mani olundu.

Ehemmiyetine binâen bu hususları tahlil eden şu makale okunmalıdır.834

Hz. Peygamber'in Münafıklara Karşı Takip Ettiği Siyaset

1- Münafıkların Tavsifi

Münâfık kelimesi, Arapça'dan dilimize geçmiştir. Bu geçiş sırasında diğer bazı kelimelerde olduğu gibi, aslî manasını değiştirmemiştir. Münâfık kelimesi, kalbi ile kâfir olduğu halde diliyle Müslüman gözüken kimseye ıtlâk olunur. Dilimizde bu manadan başka bir de beşerî münasebetlerinde iki yüzlülük edenlere de münafık denmektedir. Her hal ü kârda bizim için kelimenin semantik tahlili çok ehemmiyetli değildir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hicretle Medine'ye geldiği zaman orada başlıca üç grup insan vardı: 1- Müslüman Araplar.

2- Müşrik Araplar.

3- Ehl-i Kitap olan Yahudiler ve çok az miktarda Hıristiyanlar.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'ye yerleşip oradaki Müslümanları siyasi bir teşkilata kavuşturarak, devlet reisliği pozisyonunu fiilen kazanmasından itibaren, yeni bir grubun daha, yavaş yavaş teşekkül ettiğini görüyoruz. Bu sonuncu grup münâfıklardır ve esas konumuzu teşkil etmektedir.

Şu halde, burada dikkati çekeceğimiz ilk mühim nokta, münâfıkların ortaya çıkmasına sebep olan asıl âmildir ki, kaynaklarımızın ifadesinden bu âmilin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Medine'de kazandığı siyasî nüfuz ve kurduğu siyâsî hakimiyet olduğunu anlıyoruz. Nitekim başta Buhârî ve Müslim olmak üzere, tarihî kaynaklarımızın ittifakla belirttiklerine göre, dahilî kavgalardan yorgun ve bitkin düşen Medineliler, aralarında anlaşarak Abdullah İbnu Übey İbni Selûl'ü Medine'ye kral yapmaya karar vermişler, başına koyacakları altından mâmül krâliyet tâcını kuyumculara sipariş bile etmişlerdi. Ancak, Abdullah'ın tahta geçme hayalleri, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hicreti ile ebedî olarak suya düştü. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geline, Muhâcir ve Ensâr'dan bütün Müslümanlar O'nun etrafında toplanmışlardı. İbnu Hişâm'ın tasrihine göre, Abdullah İbnu Übey, Müslüman olan çevresinin kendini terkederek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında yer alması sonucu, yalnız kaldığını görünce istemiye istemiye o da Müslüman oldu. Buhârî' nin bir rivayetinde, Abdullah İbnu Übey ve adamlarının ihtidâsı Bedir harbinden sonra vukua gelmiştir.

Kaynaklarımızda bunların sayısı hakkında kesin bir rakama rastlanmaz ise de, Uhud Harbi sırasında Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in 1000 kişilik ordusunun üçte birî, Abdullah İbnu Übey'e tâbi olarak savaş meydanını terketmesi, Medine siyasî hayatında ağırlıkları hakkında bir fikir verebilir ki, bu küçümsenmeyecek bir durumdur.

Şüphesiz, münâfıkların hepsinin durumu aynı değildi. Bunlardan bir kısmı liderlik pozisyonları ve oynadıkları faal rolleriyle şöhret kazanmış olmasına rağmen, büyük ekseriyet akrabalık, müttefiklik, mevlalık gibi çeşitli sebeplerle, körü körüne bunlara uyan sıradan kimselerdi.

İçi ile dışı bir olmayan kimseler için, kullanılan umumi manasıyla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrindeki münâfıklar, sâdece Abdullah İbnu Übey tarafında toplanmış olan, Medine'nin yerli Araplarının teşkil ettiği mâlum grup anlaşılmamalıdır. Münâfıkların büyük kısmını bunlar teşkil etmekle berâber, Yahudiler ve bedeviler arasında da münâfıklar mevcuttur. İbnu Hişâm, Yahudi münâfıkların (İslâm'ı küçük düşürmek, Müslümanların moralini bozmak, müşriklerin ihtidâlarını önlemek gayesiyle) sabahleyin Müslüman olup, ("biz bunu beğenmedik, iş yokmuş" vs. diyerek) akşama tekrâr eski dinlerine rücu ettiklerini bildirir. Bedevi; yâni göçebe hayatı yaşayan çöl Arapları arasındaki münâfıklardan da, Kur'ân-ı Kerim söz etmektedir: "Çevrenizdeki bedevilerden birtakım münâfıklar vardır ki, onlar nifak üzerinde idman yapmışlardır.

834 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/520-521.

Sen bunları bilmezsin, onları biz biliriz..." (Tevbe, 101).

Her hâl ü kârda, hangi gruptan olursa olsun, bütün münafıklar, hemen hemen aynı vasıfları taşımaktdır.

Kur'ân'ın ifadesiyle bunlar, "ağızlarıyla kalplerinde olmayanı söyleyen" (Âl-i İmrân 167), Müslümanlarla birlikte olunca mü'min olduklarını beyân edip şeytanlarıyla başbaşa kalınca da, onlara: "Emin olun biz sizinle berâberiz, biz (Müslümanlarla) alay edicileriz" (Bakara 14) diyen kimselerdir. Mekkeli müşrikler, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e muhâlefetlerini, atalarından intikâl eden dinî ve kültürel değerleri sözkonusu ederek yürüttükleri halde, bunlar daha ziyade kaybedilmiş siyasî nüfuzun özlemi ile hareket ediyorlardı. Az sonra kaydedeceğimiz misallerden bu husus anlaşılacaktır.835

2. Faaliyetlerin Muhtevası

Faaliyetleri, umumiyetle Müslümanlar arasına nifak ve ayrılık sokucu fikirler atmaya, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i mü'minler nazarında küçük düşürmeye mâtufdu. Bu yıkıcı ve muzır faaliyetleri, bir çok defalar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e intikal etmiştir. Kendisine ulaşan her bir şikâyete Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kulak veriyor, şikâyet edilenleri sorguya çekiyordu. Fakat bunlar suçlarını inkâr ediyor, kelime-i şehâdet getirerek Müslüman ve mü'min olduklarını tekrarlıyorlar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e, bunlar da risâletini te'yid eden vasfıyla; yâni Yâ Resûlallah, Yâ Nebiyyallâh diye hitâb ediyorlardı.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sık sık onlar hakkında gelen vahiyler, durumlarını beyân ediyor, haklarındaki şikâyetleri inkârlarına rağmen te'yid ediyordu. Hz. Peygamber onlara karşı, sabır, müsâmaha ve afla mukâbele ediyordu. Onlara karşı tâkip edilmiş olan nebevî siyaseti anlamak için, onların bâzı faaliyetlerini ve buna mukabil gösterilen reaksiyonu bâzı misaller dahilinde görmemiz gerekmektedir:836

A. Hz. Peygamber'i Küçük Düşürücü Faaliyetler

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı mü'minler ve diğer kimseler nazarında küçük düşürmek için karşılarına çıkan her fırsatı değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Uhud Harbi'ne giderken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Mirbâ İbnu Kaziyy'in bahçe duvarından atlamıştı ki Mirbâ: "Ey Muhammed, eğer sen gerçek bir peygamber olsaydın, benim duvarımı atlaman sana helâl olmazdı" der. Yerden bir avuç toprak alarak ilâve eder:

"Allah'a yemin ederim, eğer şu toprakla başkalarını rahatsız etmeyeceğimi bilsem sana atardım." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanındakilerden bir grup, herifi öldürmek için üzerine atılırsa da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bırakın o körü, o kalbi de, basireti de görmeyen adamı" der ve tecâvüze mani olur.

Ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in müdahalesinden önce Saad İbnu Zeyd'in, vâki bir darbesini yemiş bulunur.

Meşhur İfk hadisesini hepimiz biliriz. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le askerî bir sefere katılan Hz.

Aişe, bir konak sırasında ihtiyacı için bulunduğu yerden uzaklaşır. Dönüşünde kolyesinin kaybolduğunun farkına vararak terkrar aramaya çıkar. Bu sırada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe'nin yokluğunu farketmeksizin hareket emri verir. Dönüşünde ordugâhı boş bulan Hz.Aişe, olduğu yerde beklemeye başlar -ki vakit gecedir.- Sabahleyin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in geri gözcülerinden bir asker (Safvân İbnu Muattal) Hz. Aişe'yi orada görür ve devesine bindirerek orduya ulaştırır.

Ancak bu durum münâfıkların reisi durumunda olan Abdulla İbnu Übey'e güzel bir fırsat vermiştir. Safvân'ı, Hz.

Aişe'yi getirir görünce: "Aişe, bu yaptığı işte mâzurdur, zira Safvân, Muhammed'e nazaran daha genç ve daha yakışıklıdır" diye bağırır. Hadise son derece büyür, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Aişe hakkında tahkikat açar. Huzursuzluk, Muhacir ve Ensâr'ı bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzurunda 835 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/521-523.

836 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/523.

mescidin içerisinde birbirine düşürüp, silâha sarılma derecesine ulaşacak bir vüs'at ve karakter alır. Meselenin bir iftiradan ibaret olduğunu te'yid eden âyet (Nur, 11) gelinceye kadar büyük ızdıraplar yaşanır.

Hendek Harbi de münâfıklara Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i küçük düşürecek, risâletinden şüphe ettirecek faaliyetler için bir başka fırsat olmuştu. Muhâsara uzayıp Medine dahilinde bazı sıkıntılar zuhur etmeye başlamıştı ki, şu sözleri yaymaya başladılar: "Muhammed bize Bizans'ın ve İran'ın hazinelerini yemeyi vaad ediyordu, halbuki şimdi hiçbirimiz helâya bile gitmek için kendisini emniyette hissetmiyor." Bu faaliyetleri üzerine de bir âyet gelerek onları kınamış ve teşhir etmiştir (Ahzâb 12).

Tebük Seferi esnasında bir konaklama ânında, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in develerinden biri kaybolmuş bütün aramalara rağmen bulunamamıştı. Münâfıklar hemen harekete geçip: "Eğer Muhammed bir peygamber olsaydı, devesinin nerede olduğunu bilirdi" demeye başladılar. Bu sözleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaşınca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)': "Ben ancak Allah'ın bana bildirdiğini bilebilirim, şimdi haber veriyorum, devem falanca vâdide, yuları bir ağaca takılı vaziyettedir, gidip arayın"der.

Deve dediği yerde ve tavsif ettiği vaziyette bulunur. Bu çeşitten başka misaller mevcuttur.837

B. Kritik Anlarda Terketme

Münâfıkların bir diğer faaliyeti, kritik anlarda Müslümanları terkederek zayıf düşürmeye mâtuftu. Birinci defâ Uhud Savaşı için Müslüman ordusu Medine'den çıkar çıkmaz, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tecrübeli olan kendilerini değil, tecrübesiz olan gençleri dinliyor, onların sözlerine göre hareket ediyor"

bahanesiyle orduyu terkettiler. Böylece, 1000 kişilik ordu 700'e düşmüştü. İslâm ordusunun uğradığı başarısızlığa bu durum her hâl ü kârda etki etmiş olmalıdır.

Kezâ Hendek Savaşı için hazırlık çalışmalarından olmak üzere, hendekler kazılırken Müslümanları çeşitli yollara bavşurarak oyalayıp, çalışmaları geciktirme gayretlerinden başka, bizzat kendileri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den izin almaksızın işi bırakıp habersizce evlerine dönüyorlardı. Kezâ, Hendek Savaşı sırasında Müslümanlar şehirde muhâsara edilmiş durumda iken, savaşı terk etmek için mantıksız bahâneler uydurarak Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e başvuruyorlardı. Meselâ: "Evlerimize gitmek için bize izin ver, zira evlerimiz müdâfaasızdır" diyorlardı. Kur'ân-ı Kerim bu mürâcaatlardaki hakiki gayenin "kaçmak" olduğunu bildirmektedir (Ahzâb 12).

Bizanslılara karşı bir nevi kuvvet gösterisi yaparak, bütün Ortadoğu ve Arap Yarımadası'nda Müslümanların moralini takviye etmek, muhâlif ve mütereddidler üzerinde sindirme tesiri sağlamak gayesini güden Tebük seferine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bütün Müslümanların katılmasını istiyor, daha önceki seferlerin hiçbirinde olmayan bir ısrârla, sayıca mümkün mertebe çokluğa ehemmiyet veriyordu. Abdullâh İbnu Übey, Yahudi ve Araplardan müteşekkil müttefikleriyle birlikte, sefere katılmak üzere hazırlığa başladı ve Seniyyetü'l-Vedâ tepesine kamp kurdu. Fakat, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yola çıkar çıkmaz oldukları yerde kalıp, sefere katılmadılar.838

C. Moral Bozucu Nifak Hareketleri

Pek o kadar mühim olmamakla berâber, huzursuz edici ve moral bozucu diğer bazı hadiseler daha zikredeceğiz.

Bu misaller de bize, onların Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e olan muhâlefetlerinin şiddetini göstereceği gibi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bunlar karşısında takip ettiği, temel ve esâsı müsamaha olan politikasını daha iyi takdir etmeye imkân verecektir.

Tebük Seferi'ne çıkarken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ali'yi Medine'de bırakmıştı ki münâfıklar, hemen kendisini ziyâret ederek: "O, seni istihkâr ve tezlil için burada bıraktı, başka bir şey için değil" dediler. Bu sözlerden müteessir olan Hz. Ali, derhâl yola çıkarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i yarı yolda yakalar. Geliş sebebini öğrenen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), geri dönmesi hususunda Hz. Ali'yi şu sözleriyle iknâ eder: "Ben seni, arkamda bıraktıklarım için Medine'de koydum. Hemen dön, benim âilem ve kendi âilen hususunda benim yerimi al!"

Tebük yolu katedilirken, belli bir konak yerinde içme suyu sıkıntısı çekilir. Duyulan bu darlık üzerine münâfıklar: "İşte şimdi o da, adamları da susuzluktan helâk olacaklar" demeye başlarlar.

Yine bu sefer esnâsında bir kısım münâfıklar, "Müslüman askerleri korkutmak için" zanneder misiniz ki sarışınlarla (grekler) yapılacak harp, Arapların kendi aralarında yaptıkları harp gibi olacak. Fakat onlarla Araplar arasında hiçbir benzerlik yok. Allah'a kasem olsun şimdiden sizi dağlara kaçmış görüyoruz" demeye başlarlar.

Hâdise kendisine ulaşınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunları hesâba çeker. Söylediklerini inkâra mecâl bulamayan berikiler, sözlerinin basit bir şakadan ibaret olduğunu iddia ederlerse de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelen bir vahiyle kınanırlar (Tevbe: 9/66).

837 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/523-525.

838 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/525

Müslim'in bir rivayetinden, ismi açıklanmayan bir sefer sırasında, Müslümanların mâruz kaldığı bir yiyecek sıkıntısı esnasında, Abdullah İbnu Übey'in yakınlarına: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın etrafındakilere keremkâr olmayın ki onu terkedip dağılsınlar" der ki, hadiseye Kur'ân-ı Kerim'de yer verilir (Münâfikûn 7).

Yine aynı Abdullah İbnu Übey, Benû Müstalik seferi sırasında, Mekke'li bir muhacirle, Medineli bir ensârî arasında çıkan bir münakaşadan istifade ederek araya girip iki grup arasında şümullü bir nifak çıkarma teşebbüsünde bulunur. Gerçekten ciddi bir hadisenin çıkmasına ramak kalmıştır ki, hadise güçlükle önlenir. İşte bu fırsatta Ensâr'ı tahrik için şöyle söylüyordu: "Biz Muhâcirleri besleyip himâye etmiş olmanın mükâfaatını işte böyle çekiyoruz. Tıpkı, besleyip büyütüldükten sonra, sâhibini yiyen köpek gibiler. Mâmafih Medine'ye varınca, en şerefli ve kuvvetli olanlar en hakir ve zayıf olanları muhakkak çıkaracaktır." Bu sözler Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaştırılır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Abdullah'ı sorguya çeker.

Fakat berikisi böyle bir şey söylemediğini yeminle te'min ederse de, bir müddet sonra gelen bir vahiy, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaştırılmış olan şikayeti doğrular. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ömer'in, Abdulah İbnu Übey'in şiddetle tecziye edilmesi hususundaki talebini: "Kâfirlere,

"Muhammed, kendi arkadaşlarını öldürtüyor" dedirtmem" diyerek reddeder.

Kezâ aynı Abdullâh İbnu Übey ve diğer münâfıklar, Yahudileri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e karşı mukâvemet etmeye teşvik ediyorlar, onlara yardım vaadlerinde bulunuyorlardı.839

3. Hz. Peygamber (Aleyhissalatu Vesselam)'in, Münafıklara Karşı Tutumu

Buraya kadar belli bâzı hadiselerin ışığında, münafıkların arkası kesilmeden devam eden hasmâne faaliyetlerini görmüş olduk. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bunlar karşısındaki davranışı, diğer gruplara karşı olan davranışlarından bir hayli farklıdır. Meselâ: Mekke hayatında müşriklere karşı son derece sabretmiş, Müslümanların her çeşit mukâbele taleblerine şiddetle karşı koyarak sabrı, sabredemiyenlere hicret etmeyi tavsiye etmiş iken, Medine hayatından sonra, gelişen yeni şartlara uygun olarak taktik ve tabye değiştirerek, gerek müşrikler ve gerekse Yahudiler karşısında enerjik ve aktif bir siyaset takip etmiştir. Bazen sabretti ise de, çoğu kere tavır takındı. Hasmâne olan her bir ciddi harekete karşılık verdi. Yıkıcı faaliyetleri ileri götüren fertleri tenkil etti. Hülâsa burada mukâbele-i bilmisil siyasetini esâs ittihaz etti.

Fakat bütün bunlara rağmen, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Müslümanlar safında yer almış olan münâfıklar karşısındaki tutumu, bunların faaliyeti, Yahudi ve müşriklerin faaliyetinden daha az yıkıcı ve zararlı olmamasına, hatta münafıklar müşriklerden daha da fenâ telakki edilmiş olmasına rağmen, aşırı bir müsâmaha ile ifade edilebilir.

Biz bu müsâmaha politikasını birkaç noktada hülâsa edeceğiz:

1- Serbestiyet, 2- Özürlerini kabul, 3- İhtiyât, 4- Psikolojik baskı, 5- Kendi aralarında bir araya gelmelerini önlemek. Şimdi bunları izah edelim.

1- Serbestiyet: Münâfıklar, mü'min olduklarını ilân etmeleri sebebiyle, zâhirde Müslüman kabul ediliyorlardı.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara karşı, herhangi bir Müslümana nasıl davranmak gerekiyorsa öyle davranıyordu. Onlar cemiyet içerisinde serbestti ve Müslümanların sahip oldukları bütün ictimâî haklardan istisnâ ve tahdid olmaksızın istifâde ediyorlardı. Cemâatle kılınan bütün namazlara, askerî seferlere iştirak ediyorlar, ganimetten eşit şekilde paylarını alıyorlardı vs..

Hatta öyle geliyor ki Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), onlara karşı fiilî bir baskı ve takip sistemi de kurmamıştı. Yıkıcı faaliyetleriyle ilgili bir şikâyet vâki olmadıkça onların hissedecekleri kontrol, teftiş, tâkip, muâheze diye bir şey vâki değildi. Şikâyet vâki olunca veyâ fiillerine bizzat şâhid olunca, o vakit bunu küçümseyip geçiştirmiyor, gereken tahkikatı yapıyor, sorguya çekiyordu. Suçlarını bazan te'vilî olarak itiraf ediyorlar, çoğu kere de inkâr ediyorlardı. Gerek inkârlarını reddetmek, gerekse fiillerini ve içinde bulundukları hâllerini kınamak için, sık sık haklarında vahiy geliyordu.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), gerek şahsî tahkikatı, gerekse vahiy yoluyla haklarında vaki olan ihbâr sonunda sübut bulan cürümlerinden dolayı onları tecziye cihetine gitmekten ziyâde tevbe etmeye, af dilemeye dâvet ediyordu. Meselâ; Abdullâh İbnu Übey'in "Medine'ye varınca en şerefli ve en kuvvetli olanımız, en hakir ve zayıf olanı muhakkak çıkaracaktır" dediğini, inkârdan sonra gelen vahiy böyle söylemiş olduğunu te'yid edince, özür dilemesi için teşvik edilirse de, berikisi buna yanaşmaz.

2- Özürlerini kabul: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, tövbeye gelme davetine icabet ederler veya herhangi bir faaliyete katılmama hususunda bir bahane ileri sürecek olurlarsa, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) özürlerini derhâl kabul ederek affediyor, haklarında Allah'tan da af talebediyordu.

Şikâyet hâlinde, ithâm edildikleri fiili yapmadıklarına, söyledikleri ileri sürülen sözü söylemediklerine dair yemin ederek, reddederler ve o sırda bir vahiyle tekzib de edilmezlerse, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir hikmete mebnî, mâsumiyetlerini kabûl ediyor, şikâyetçileri de azarlıyordu.

Bu cümleden olarak, Tebük seferine çıkarken, sefere katılmayıp Medine'de kalma hususunda özür beyan eden 80

kadar münâfığın özrünü kabul etti. Halbuki aynı şekilde özür beyan eden Benû Gifâr'dan bir grubun özrünü 839 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/525-527.

reddetti. Kezâ Tebük seferinden döndükten sonra, sefere katılmayan münâfıklardan, huzuruna çıkarak özür beyanıyla af dileyenleri affettiği halde, aynı suçtan dolayı af dileyen üç samimî Müslümanı affetmedi. Bu üç Müslümana verilen cezâ o kadar şiddetli idi ki, Âyet-i Kerime'nin ifadesiyle: "Arz bütün genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları onları sıktıkça sıkmıştı" (Tevbe, 118).

Haklarında uygulanan bu müsâmaha siyaseti, o kadar umumi ve gündelik idi ki münâfıklar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i saflıkla tavsif ederek alaya almaya başladılar. Şöyle diyorlardı: "Gerçekten Muhammed, sâdece bir kulaktan ibarettir. Kendisine kim ne söylerse hemen tasdik eder." Onlar hakkında Allah (c.c.): "İki yüzlülerin içinde "O, her şeye kulak kesiliyor"derler. De ki: "O, sizin için bir hayır kulağıdır. Allah'a inanır, mü'minlere inanır, içinizden imân edenler için bir rahmettir O. Allah'ın resûlünü incitenlere can yakıcı azab vardır" (Tevbe, 61) buyurur. İbnu Kesir, onların bu sözle kasteddikleri şeyi şöyle açıklar: "Kim bizden kendisine söz ederse ona inanır, sonra biz kendisine varır, yemin ederek bu söyleneni inkâr ederiz. Bu sefer de bizim söylediklerimize inanır."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, onların şefi durumunda olan Abdullah İbnu Übey'e karşı davranışı, münâfıklar hususunda takip edilen siyaseti kavramada en iyi ve iknâ edici bir örnektir ve mânidardır: Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bazı meselelerde kendisiyle istişâre edip, fikrini aldığını, en ciddi işlerde bile, şefaatci olarak araya girdiği vakit reddetmediğini göstermektedir. Müslümanlara karşı işlediği çok açık komplo ve desiselere rağmen, hemen hemen her seferinde affa maruz kalmıştır. Daha önce de zikrettiğimiz Benû Müstalik seferinde hadise üzerine, öldürülmesi için sâdece bir kısım Müslümanlardan öte, bizzât oğlu Abdullah Hz. Peygamber'e başvurarak kendi elleriyle babasını öldürme izni taleb eder. Hz.

Peygamber'in cevâbı şöyledir ve son derece mânidardır: "Hayır, biz onlara karşı dâima hayırhâh olacağız. O

bizimle olduğu müddetçe, bizden sâdece hüsn-i kabul ve iyi muamele görecektir."

İfk hadisesinin ilk âmil ve birinci derecede muharriki olmasına rağmen, kendisine hadd-i kazf uygulandığına dâir rivayetlerde bir sarâhata rastlayamıyoruz. Halbuki hadisede suçlu görülen diğerleri, cezâlandırılmışlardır.

3- İhtiyat: Yukarıda anlatılan bütün müsâmaha, af ve hoşgörüsüne rağmen Hz. Peygamber, münâfıklara karşı ihtiyâtı elden bırakmamıştır. Onların daha ciddi, telâfisi kabil olmayacak herhangi bir eyleme geçmemeleri için, son derece dikkatli olmuştur. Şefleri bulunan Abdullah İbnu Übey'i ehemmiyeti büyük olan her bir askerî seferde, adamlarına komutan olarak yanında beraber bulundururdu. Bu davranışına Tebük Seferini bir istisna sayabiliriz. Abdullah katılmak istemeyince, Hz. Peygamer illâ da katılması için ısrâr etmedi. Bunun da sebebi şüphesiz, Medine'nin civarında yer alan bütün kabilelerin o zamana kadar İslâmlaşmış olmasıdır: Bu durumda Abdullâh İbnu Übey, hiç bir şey yapamazdı. Mamâfih Hz. Ali'yi yine de Medine'de bırakmayı ihmâl etmedi.

4- Psikolojik baskı: Hz. Peygamber, münâfıkları cemiyet içerisinde serbest bırakmakla berâber, bir kısım davranışlarıyla onlar üzerinde mütemâdi bir korku ve bunun neticesi olarak da psikolojik bir baskı husule getiriyordu. Bu cümleden olarak, gerek Hz. Peygamber şahsen ve gerekse hemen hemen herbir ciddi eylemlerinden sonra gelen vahiyler, onların menfi davranışlarını yüzlerine vuruyor, inkâr etmelerine mecâl bırakmıyordu. Meselâ; bir seferinde onlardan bir grubun bir araya gelip, aralarında fiskos yaptılarını gören Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yanlarına gelerek: "Siz şu maksatla biraraya geldiniz, şunları şunları söylediniz, kalkın Allah'tan af dileyin. Sizin için ben de af diliyorum" der. Onların hiç kımıldamadıklarını görünce, talebini üç kere tekrarlar. En sonunda herbirini teker teker ismen çağırmak suretiyle yerlerinden kaldırmak zorunda kalır. Bir başka seferinde onların bir araya gelip konuştuklarını gören Hz. Peygamber, bir Müslümanı yollayarak: "Git, onlara de ki: "Siz şunları şunları konuştunuz..." der ve emir yerine getirilir.

Hülâsa Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu siyasetinin neticesi olarak, hilelerini Allah Hz. Peygamber'e haber verecek diye, mütemâdi bir korku içerisinde idiler. Âyet-i Kerime bu mühim hususa şöyle yer verir:

"Münâfıklar, kalplerinde olanı kendilerine açıkca haber verecek bir surenin tepelerine indirilmesinden daima endişe ederler. De ki: Siz maskaralık yapadurun. Allah kaçınageldiğiniz şeyi (zaten) meydana çıkarandır"

(Tevbe, 64). Yine Kur'ân-ı Kerim: Askerler arasında, herhangi bir sebeple çıkan bir gürültüyü bile, endi aleyhlerine zannedecek kadar devamlı bir korku içerisinde olduklarını haber verir (Münâfıkûn, 4). Ki bütün bunlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, onlara karşı takib ettiği psikolojik baskı siyâsetinin başarısını ifade eder.

5- Kendi aralarında bir araya gelmelerini önlemek: Hz. Peygamber'in, münâfıklara karşı tâkip ettiği siyasetin bütün gayesi, hedefi, maksadı -kanaatimizce- bunların ayrı bir cemaat halinde İslâm cemiyetinden kopmasını önlemeye yöneliktir. Onlara gösterilen müsamaha, af, ihsân, iltifat vs.. gizlemeye çalıştıkları daleverelerini, inkâr ettikleri bölücü faaliyetlerini yüzlerine vurmak suretiyle, korku ve psikolojik baskı altında tutulmaları, hep bu hedefin gerçekleşmesi içindi.

Bu maksadla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gösderdiği diğer bir gayret, onların gerek câmide, gerekse hususi evlerde Müslümanlardan ayrı olarak bir araya gelmelerini önlemekti. Hususi ictimâlar, onların müşterek bazı fikirler geliştirerek, bir nevi efkâr-ı umumiye tekvin etmelerine ve bu oluşturulan efkâr etrafında cemaatleşip teşkilâtlanarak, bir kısım düzenli, plânlı, hesaplı eylemlere girişmelerine sebep olabilirdi. Ayrıca onların bu kopuşu, İslâm'ın daha yeni girdiği davranışlarda henüz cahiliye devri teâmül ve değerlerinin hâkim olduğu Arap cemiyetinde kan, menfaat, ittifak vs. bağlarla bağlı bulunan pek çok Müslümanı da, onlar safına çekebilir, böylece İslâm'ı zayıf düşürebilirdi.

İşte bu ve benzeri mülahazalarla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), onların biraraya gelmelerine meydan vermedi. Bir seferinde mescidde bir grup münafığın, birbirine kapanmış olarak bir araya toplanıp, aralarında alçak sesle fiskos yaptıklarını görünce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onların mescidden derhâl çıkarılmaları için yanındakilere emreder. Bunun üzerine tekme, tokat, yerlerde sürüyerek Müslümanlar, onları dışarı atarlar. Bir başka sefer Süveylim isminde bir Yahudinin evinde toplanarak Tebük Seferi'ne katılmak isteyenlere mâni olmaya çalışan bir grup münâfığın üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Talha'nın başkanlığında bir ekip yollayarak evi yakmalarını emreder. Emir derhal infaz edilir.

Kezâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük seferinde iken, münâfıklar tarafından inşâ edilmiş olan meşhur Mescid-i Dırâr'ın yıktırılması aynı gayeye mâtuf idi: "Onların burada toplanarak müşterek bir efkâr-ı umumiye tekvin etmelerine mâni olmak." Nitekim Taberî, buranın inşâ gayesini: "İbâdet etme bahanesiyle orada toplanabilmek, hakikat-ı hâlde ise, orada müzâkerede bulunmak, şikâyetlerini birbirine ulaştırmaktı" diye tavsif eder.

Kur'ân-ı Kerim de bu inşaattan gâyenin, netice itibâriyle "nifak" ve "Müslümanlara zarar vermek" olduğunu Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e haber vermiştir (Tevbe, 108-110). Bu konuda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ciddiyetini ve müsâmaha tanımaz tutumunu, Mescid-i Dırâr'ın yıkılması için verdiği emrin sertliğinde görmek mümkündür: "Gidin bu mescidi yıkın. İnşaatta kullanılan taş, toprak ne varsa parça parça edin, odun, kereste ne varsa yakın." Bu emirde inşaat malzemesine gösterilen reaksiyon aslında maddeye değil, bu maddeyi şekillendiren menfi, yıkıcı gâyeye mâtuftu. Zira kendi aralarında başka sûrette toplanıp cemaatleşemeyen münafıklar ibâdet ve dindarlık gibi masum ve matlub bir bahâne ile toplanarak nifaklarını teşkilatlandırmak gayesiyle bu mescidi, yâni Mescid-i Dırâr'ı inşâ etmişlerdi. İşte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu menfur gayeye karşı idi.

Hüseyin Heykel, Mecsid-i Dırar'ın yıktırılması ile noktalanan, münâfıklara karşı takib edilen siyasetteki sertleşmeyi şöyle izah eder: "Tebük seferinden sonra İslâm Medine'den dışarı çıkmıştı. Yâni, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kontrolünün dışına çıkmıştı. Bu andan itibâren Müslümanlar arasında cereyan edecek şeyleri bizzât tâkip ve murâkebe etmek artık Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için mümkün değildi. Eğer tenkil etmeyecek olursa, münâfıklar eskiye nazaran, çok daha tehlikeli olabilirlerdi. Bu sebeple Tebük seferinden sonra onlara karşı daha şiddetli davrandı."

İslâm'ın kazandığı güce paralel olarak -diğer guruplara karşı olduğu gibi- onlara karşı takip edilen siyasette de sertleşme inkâr edilemez. Nitekim, Abdullâh İbnu Übey'in cenâze namazını kıldırması hadisesinden sonra, gelen vahy bundan böyle münâfıkların cenâze namazlarına katılmayı, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e yasaklamıştır (Kur' ân, Tevbe, 84) ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de artık hiç bir münâfığın cenazesine katılmamıştır. Bizzat vahy-i İlâhî ile değişen bu davranış, kanaatimizce münâfıkların hâsıl edeceği zararın mâhiyetinden çok, Müslümanların ulaştıkları siyâsî güce göre tesbit edilmiştir.

Netice: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) neticede münâfıklara karşı takip ettiği bu müsâmaha ve ihtiyât esasına dayanan siyasetin meyvelerini topladı. Müsâmaha ve yumuşak davranışı sâyesinde münâfıkların Müslümanları terkederek Mekkeli müşrikler safına geçmek gibi ciddî bir eylemde bulunmalarını önleyerek, İslâm cemaatinin vahdetini korudu. İhtiyâtıyla da onların bir efkâr-ı umumiye tekvin ederek onun etrafında teşkilatlanmalarını önledi.

Şu hâlde, böylece, zamanla geliştirilme imkânı bulamayan ham ve ibtidâî düşüncelere dayanan bidayetteki muhalefetleri içerisinde mahsur bırakılan münâfık cephesinin, şefleri olan Abdullah İbnu Übey'in ölümünden sonra kendiliğinden son bulup dağılması ve tamamen İslâmlaşarak eriyip gitmesi kadar tabii bir şey olamazdı.

Ve gerçekten de öyle olmuştur. Reislerinin vefâtından sonra bir münâfık problemi kalmamıştır.

Kur'ân-ı Kerim'in şu âyeti ile mevzumuza son veriyorum:

"Allah'ın Resûlünde sizin için en iyi örnek vardır" (Ahzâb; 21).840

ا :

م ُلَج َر َلاَقَف # هِيِبَّنلا ِرَبْنِم َدْنع ُتْنُ]

ك ل

: هاللّ ُ امُهْنَع اق

12□

ى ِض َر ريشب نب نامعنلا نعو ـ□

: دْعَب ًمَع َلَمْعأ َنأ ِيلاَبأ اَ□

م ُرَخأ َلاَق َو َجاَحلا َيِقْسأ َنأ ّ إ ِم □□ □ “

س ا َدْعَب ًمَع َلَمْعأ َنأ ِيلاَبأ

مُه َرَج َزَف□

.□و َلاَق َرَخآ ُ: ِداَهِجلا ُداَه يف ِليِبَس هاللّ ِ لَضْفأ ُمِم اَّمُتلُق

.□ا“مْس ِإ ّ َنأ َرِهمَعأ ُدِجْسَمْلا َدَمارَحلا

□ نِكل َو ،ةَعُمُجلا ُم ْوَي َوُه□

و ِ ه

اللّ ِلوسر ِرَبْنِم َدْنع ُمُكَتا َوْصأ اوُعَف ْرَ ت

□ :□عُمَر ُر َض ِى هاللّ ُ هْنَع ُ َو لاَق

نَلاعت ُ هالّ َل َزْنأف ،هيِف:

هجاحلا َةَياَقِس ْمُتْلَعَجأ□

مُتْفَلَتْخا اَميِف ُهُتْيَتْفَتْساف ُتْلَخَد َةَعْمُجلا ُتْيهلَص اَذإ□

هجرخأ

ا

Œ

ةي

. [

□ ر َو َجَهاَد يف ِلِيبَس هالّل □ Œ

خ ا ِم ْوَيْلا َو ِ هللّاِب َنَمآ ْنَمَك ِمَارَحلا ِدِجْسَمْلا َة َراَمِع َو

ملسم .

840 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/527-533.

12. (642)- en-Nu'mân İbnu Beşir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minberinin yanında idim. Bir adam:

- "Ben Müslüman olduktan sonra başka bir amelde bulunmamış olmama kıymet vermem, ancak hacılara su dağıtmam hariç" dedi. Bir diğeri:

- "Ben de Müslüman olduktan sonra başka bir iş yapmamış olmama ehemmiyet vermem, ancak Mescid-i Haram'ı imâr edip bakımını yapmam hâriç" dedi. Bir üçüncüsü de:

- "Allah yolunda cihad, söylediklerinizden daha üstün bir ameldir" dedi.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) onlara müdahale ederek konuşmalarını menetti ve: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minberinin yanında sesinizi yükseltmeyin, bugün cumadır. Namazı kılınca ben huzura girer, ihtilâf ettiğiniz hususu sorarım" dedi. Arkadan Cenâb-ı Hakk şu âyeti indirdi:

"Hacca gelenlere su vermeyi, Mescid-i Haram'ı onarmayı Allah'a ve ahiret gününe inananla, Allah yolunda cihâd edenle bir mi tuttunuz? Allah katında bir olmazlar, Allah zulmeden milleti doğru yola eriştirmez. İnanan, hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselere Allah katında en büyük dereceler vardır. İşte kurtulanlar onlardır" (Tevbe: 9/19-20).841

AÇIKLAMA:

Rivayette, Ashabtan bir kısmının en hayırlı amel hususunda ihtilafa düştükleri gözükmektedir. İleri sürülen fikirlere göre en hayırlı amel:

* Hacılara su vermektir.

* Kâbe'yi tamir etmektir.

* Allah yolunda cihad etmektir.

Bu ihtilâf üzerine nâzil olan âyet-i kerime, Allah yolunda cihâdın diğer iki amelden hayırlı olduğunu te'yid etmiştir.

Ayet-i kerime imânı için hicret etmenin de münakaşada ileri sürülen diğer iki amelden üstün olduğunu belirtmektedir.

Hadiste yer alan Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in: "Bugün cumadır..." diye yapmış olduğu müdâhale, cuma, bayram gibi cemaatin bulunduğu zamanlarda mescidde rahatsız edici gürültü yapmanın mekruh oluduğunu ifade eder.842

□ بَهَذ ْنِم ٌبيِلَص ِبقُنُع يف□.

و ّبنلا ُتْيَتأ] ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

13□

ى ِض َر متاح نب ىدع نعو ـ□

نوُد ْنِم ًاباَب ْرأ ْمُهَناَبْه ُر َو ْمُه َراَبْحأ اوُذختا :أ َرْقَي ُهُتْعِمَس َو ،َنث□

ْولا اَذه َكْنَع ْح َرْطا : ُّيِدَعاَي َلاَقف

مِهْيَلَع ا وُم ّرَح اَذإَ و ،ُهوُّلَحَتْسا ًائْيَش ْمُهَل اوُّلَحأ اَذإ اوُناك ْمُهَّنِكل َو ْمُهَنوُدُبْعَي اوُنوُكَي
ْمَل ْمُهَّنإ َلاق ِ هاللّ

.

. ىذمرتلا

ر

هج خأ . ُ ه

[وُم ّرَح ًائْيَش

13. (643)- Adiy İbnu Hâtim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Boynumda altundan yapılmış bir haç olduğu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldim. Bana: "Ey Adiy boynundan şu putu çıkar, at!" dedi ve arkadan şu âyeti okuduğunu hissettim:

"Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu Mesih'i rableri olarak kabul ettiler. Oysa tek ilâhtan başkasına kulluk etmemekle emrolunmuşlardı. Ondan başka ilâh yoktur. Allah, koştukları eşlerden münezzehtir." (Tevbe, 31).

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devamla: "Aslında onlar, bunlara (ruhbanlarına) tapınmadılar, ancak bunlar (Allah'ın haram ettiği bir şeyi) kendileri için helâl kılınca hemen helâl addediverdiler, (Allah'ın helâl kıldığı bir şeyi de) kendilerine haram edince hemen haram addediverdiler."843

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki hadis, ehl-i kitab'a son derece ciddi bir tavsifde bulunan bir âyet-i kerimeyi açıklamaktadır: Din adamlarını Rab yerine koymak.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada Rab yerine konma hadisesi'nin, onlara tapınma, yani -putperest müşriklerin yaptığı gibi- Allah'a ait sıfatlar izafe edip onları ilâh addedip, onlar için ibadetler yapma şeklinde olmadığını belirtiyor. Nitekim günümüzde de ehl-i kitaba böyle bir ithamda bulunmak biraz zorcadır, böyle bir ithamı reddetmede fazla zorluk çekmezler.

841 Müslim, İmâre: 111, (1879); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/533-534.

842 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/534.

843 Tirmizî, Tefsir, Berâe: (3094); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/534-535.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka davranışı da şirk olarak ifade etmektedir: Allah adına, Allah'a rağmen hüküm koymak. Daha açık ifadeyle Allah'ın helâl dediği şeye haram demek, haram dediği şeye helâl demek. Yani Allah'ın ahkâmını değiştirmek.

İşte bu çeşit küfür, ehl-i kitab'ın din adamlarında mevcuttur. Kitapları zaman içinde tahrif edilmiştir. Gelişen hayat şartlarına Kitap'taki hükümler cevap veremez hâle gelmiştir. Tıpkı serpilip gelişen bir insanın çocukluk elbisesinin ona yetersiz kalması, daralması gibi. Gerekli genişliğin sağlanabilmesi için kilise geniş yetkilerle mücehhez kılınmıştır. Bu yetkiler kullanılırken, çok suistimaller olmuş, haramlar helâl, helaller haram kılınmıştır. En bâriz misaller faiz, içki ve domuz etiyle ilgili olanlardır. Aslında Tevrat'ta bunlar haramdır. Ancak Yahudiler bunları Yahudi olmayanlar hakkında helâl addetmişlerdir, Hıristiyanlar kendilerine de helâl addetmişlerdir.

Kitâb-ı Mukaddes'in bir âyeti şöyle: "(Ezelî ve ebedî olan) Rab, Hârun ile konuştu ve ona: "...sen ve seninle beraber oğulların ne şarap ve ne de sarhoş edici bir içki içmeyeceksiniz..." (Levililer X, 8-9). Aynı Tevrat, içkinin bir sömürü silahı olarak Yahudi olmayanlara karşı kullanılmasını emreder: "İçkiyi helâl olmak üzere olana ve şarabı canında acılık bulunanlara verin. İçsin ve fakirliğini unutsun (Süleyman'ın Meselesi XXXI, 6-7).

"Onlar kızınca içki ziyafetlerini ben yapacağım. Ve meserretle coşsunlar ve ebedî uykuya dalsınlar da uyanmasınlar diye onları sarhoş edeceğim. Onları kuzular gibi, ergeçlerle koçlar gibi boğazlanmağa indireceğim" (Yeremza LI, 39-40). "Ve reislerini ve hikmetli adamlarını, valilerini ve kaymakamlarını ve yiğitlerini sarhoş edeceğim. Ve ebedî uykuya dalacaklar da uyanmıyacaklar" (Yeremya LI, 57).844

Hadis'te Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mühim bir ders daha vermektedir: Halk, din adamlarını murâkebe etmelidir. Yani onların lâubaliliğe düşerek dinin ruhuna uymayan fetva

vermeleri hâlinde halk hemen kabul edivermemelidir. Esâsen İslâm dininin haram ve helâlleri açıktır. Kur'an, sahih sünnet ve ümmetin icmâı ile sabit ve herkesce bilinen (müsellem) şeyler haline gelmiştir. "Müslümanım" diyen bir kimsenin, asgari bu kadar şeyi bilmesi gerekir. Öyle ise bu "haram" ve "helal" olan şeylerin aksini iddia eden fikirler kimden gelirse gelsin her mü'minin tereddüt etmeden reddetmesi gerekir.

Makam veya otorite veya şaşaalı ünvan sahibi kimselerden geldi diye yanlış fetvaları olduğu gibi benimseyivermek son derece tehlikeli bir davranıştır ve yukarıda kaydedilen âyet ve hadisin ifadesiyle "şirk"tir, ruhbanları putlaştırmaktır. Daha canlı bir misâl vermek gerekirse, âyet, hadis ve icma ile haramlığı kesin olan içki, domuz eti ve açıksaçıklık mevzuunda günümüz Müslümanları çok ciddi bir imtihan vermektedir.

"Başörtüsü İslâm'da yoktur" şeklinde günün birinde üst makamlardan gelebilecek bir fetvayı "falanca makam söyledi, öyle ise doğrudur" diye benimsemek âyet ve hadisin beyan ettiği şirke düşmek olacaktır. Böyle bir kapı açıldı mı arkası gelir: Yeni bir moda fikrin estiği her defasında bir haram helâl addedilir, veya bir helâl haram addedilir ve İslâm dini de tıpkı, Hıristiyanlık ve Yahudilikte olduğu gibi beşerîleştirilir ve tahrif edilir.

İslâm'ın koyduğu umumî prensipler bu tahrife mânidir, gerçek imân sahibi hiç kimseyi herhangi bir mugâlata aldatamaz.

Kur'an'da sarih olarak muhkem âyetlerle tesbit edilmiş olan tesettür, namaz, oruç, zekât, iman kardeşliği gibi farzlar, veya domuz eti, içki, faiz, kumar, put gibi haramlar hususunda hiç bir mü'min fetva verecek makam aramamalı, bu meselelerde Kur'an'dan gelenin aksine verilen fetvaları, fetva veren makamı ve şahısları dinlememelidir.

Fetva, ayette sahih hadisle olmayan meseleler için sorulabilir.845

: كَل َزْنأ اَ□

م ُتْلُقَف ُهْنَع ُ هاللّ

هرَذ بِيأِب اَذإَف ِةَذَب ّرلاِب ُت ْر َرَم] لاق

بهو نب ديز نعو **ـ14**□ :

□ ى ِض َر□

Œ بَّهَذلا َنو ُزِنْكَي َنيِذَّلا َو ة□

: ي ا ِهِذه يف ُةَيواَعُم َو اَنأ ُتْفَلَتْخاَف ِماَّشلاِب ُتْنُ

ك َلاَق ؟اَذه َكَل ِزْنَم

: انِيف ْتل َزَ

ن ُتلُقف ؛باَتِكْلا ِلْهأ يف ْتل َزَن ُةَيواَعُم َلاَقف ِهاللّ

ليِبَس يف اَهَنوُقِفْنُي ًَو َةَّضِفْلاو□ .

ىلإ َبَتَكَف ؛ِنوُكْشَي ُهْنَع ُ هاللّ□□

ك□ .

ى ِض َر َناَمْثُع ىلإ َبَتَكَف□

لذ يف ٌم ًَك ُهَنْيَب َو ِنْيَب َناَكَف□

ِمهِيف َو□.

ِكلذ َلْبَق ِن ْو َرَي ْمَل ْمُهَّنأَك َّتَح َّيَلَع ُساَّنلا َرُثَكَف اَهُتْمِدَقَف َةَنيِدَمْلا َمَدْقَأ ْنأ ُهْنَع ُ هاللّ□ . َى ِض َر ُناَمْثُع

َوَل َو ،َل ِزْنَملا اَذه ِنَل َزْنأ ِيذَّلا َكاَذَف ًابي ِرَق َتْنُكَف َتْيَّحَنت َتْئِش ْنإ : َلاَقَف َناَمْثُعِل َكِلذ□ ُت ْرَكَذَف

. ُتْعَطأ] . هجرخأ ىراخبلا

□

و ُتْعِمَسَل ا هيِشَبَح ًادْبَع َّيَلَع او ُرَّمأ□

14. (644)- Tabiinden Zeyd İbnu Vehb anlatıyor: "Rebeze'ye uğramıştım. Orada Ebu Zerr (radıyallahu anh)'i gördüm. Kendisine: "Seni buraya getiren sebep nedir?" diye sordum. Şöyle açıkladı: "Şam'daydım. Bir âyet hakkında Muâviye (radıyallahu anh) ile ihtilâfa düştük. Ayet şu: "Ey iman edenler! Hahamlar ve rahiplerin çoğu, insanların mallarını haksızlıkla yerler. Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarfetmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele. Bunlar cehennem ateşinde kızdırıldığı gün, alınları, 844 Daha teferruatlı bilgi için Tevrat'ın Hâkimler bölümü görülebilir (XII, 4-4). (İbrahim Canan)

845 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/535-537.

böğürleri ve sırtları onlarla dağlanacak. "Bu, kendiniz için biriktirdiğinizdir, biriktirdiğinizi tadın" denecek"

(Tevbe, 34-35). Muâviye (radıyallahu anh): "Bu âyet ehli kitap hakkına inmiştir" dedi. Ben ise: "Hem bizim, hem de onlar hakkında indi" dedim. Bu mesele üzerinde aramızda ihtilâf çıktı. Halife Hz. Osman (radıyallahu anh)'a yazarak beni şikayet etti. Hz. Osman bana yazarak Medine'ye gelmemi emretti. Bunun üzerine Medine'ye geldim. Halk, sanki daha önce beni hiç görmemiş gibi, çoklukla etrafımı sardı. Durumu Osman (radıyallahu anh)'a açtım. Bana: "İstersen buraya yakın bir yere git" dedi. İşte beni buraya getiren gerçek sebep budur. Benim üzerime Habeşli siyahî bir köleyi âmir tayin etseler mutlaka dinler, itaat ederim."846

AÇIKLAMA:

Ebu Zerr Gıfârî (radıyallahu anh) Ashab içerisinde müstesna bir durum arzeder. Gerçek mânâda zahid, dünyaya hiç kıymet vermeyen bir zâttır. Onun hayatı ibretli sahnelerle doludur. Yukarıdaki hadis, onun hayatından mühim sahneleri aksettirmektedir.

Şam'daki ikameti sırasında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayat tarzının esas alınması yolunda konuşmalar yapıyor, "Allah yolunda bir fayda temin etmeyen veya bir borçluya verilmek üzere vaadedilmiş

bulunmayan tek dinarın, tek dirhemin evde gecelememesi" gerektiğinde ısrar ediyor, buna uymayanların yukarıda kaydedilen ayetin tehdidi altına düştüklerini söylüyordu. Bu fikirlerinde başta Şam Valisi bulunan Hz.

Muâviye olmak üzere bir kısım emirlerle ihtilâfa düşmüştü. Fikirlerinde samimi ve musırdı. Rivayetlerin ifadesiyle "Allah yolunda," kınayanların kınamasından korkmuyordu. Onun bu ihtilalci fikirleri halk arasında taraftar bulmuş, her yerde konuşulur olmuştu. Askerlerden bile ona meyledenler vardı.

Yukarıdaki rivayette de görüldüğü üzere en büyük ihtilâfı Hz. Muâviye ile idi. Onu müsriflikle, Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın sünnetinden ayrılmakla itham ediyordu. Hz. Muâviye durumu Halife'ye, Hz. Osman (radıyallahu anh)'a bildirdi. Hz. Osman bir fitneye sebep olacak korkusu ile Ebû Zerr hazretlerini Medine'ye çağırdı.

Ancak ne var ki, Ebu Zerr'in Medine'ye gelmesi meseleyi halletmemiştir. Yukarıdaki rivayette de ifâde edildiği üzere halk kendisine merakla karışık müstesna bir ilgi göstermeye başlar. Taberi'nin ifadesiyle: "Etrafını çoklukla sarıp Şam'dan dönüş sebebini sormaya başlarlar. Hz. Osman (radıyallahu anh), Medine'de, halk arasında fitneye sebep olacak diye edişeye düşer, tıpkı Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'nin aynı korkuyu Şam halkı hakkında duydugu gibi." İbnu Battal'ın kaydına göre, Medine'de halkın aşırı bir ilgi göstererek Medine'ye geliş sebebi, Hz. Muâviye ile aralarında cereyan eden ihtilafların mahiyeti üzerine durmadan soru yöneltmeleri, bizzat Ebu Zerr hazretlerini de (radıyallahu anh) Hz. Osman (radıyallahu anh)'dan itâb görme endişesine sevkeder. Bu düşünce ile Hz. Osman'a çıkıp halkın fazla alakasından, sanki kendisini ilk defa görüyorlarmışcasına taaccüble, merakla karşılamalarından duyduğu rahatsızlığı ifade eder. Bunun üzerine Hz.

Osman (radıyallahu anh) kedisine: "Şâyet bir fitne çıkmasından korkuyorsan Medine'ye yakın bir başka yere yerleş, orada kal" der.

Bu tavsiye üzerine Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) Rebeze'ye gider. Burası Medine'ye üç merhale uzaklıkta bir köydür. Hz. Ömer burayı hazine develerinin otlağı olarak kullanmıştır.

Bazı kitaplarımızda Ebu Zerr hazretlerinin Hz. Osman tarafından "sürgün" edildiği ifade edilir. Ancak meseleyle ilgili rivayetlerin hepsini birden değerlendirince bunu, gerçek manada bir "sürgün" kabul etmek zordur. Kendi rızası ile bir gidiş olma ihtimali daha kuvvetli gözüküyor.

Alimler bu rivayetten birçok hüküm çıkarmıştır. Bazılarını, ehemmiyetine binaen kaydedeceğiz: 1- Ebu Zerr ve Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'nin ittifak ettikleri üzere, âyet-i kerimenin Ehl-i Kitap hakkında inmesi, küffarın da şeriatın fürûuna muhatap olduklarını, ona göre hesâba çekileceklerini ifade eder.

2- Devlet başkanları âlimlere mülâyim davranmalıdır. Çünkü Hz. Muâviye, Ebu Zerr hazretlerini reddederken kaba davranmamış, Hz. Osman'a yazmış, o da, Ebu Zerr gibi düşünmediği halde sert

davranmamıştır.

3- Devlete karşı gelmek ve tefrika çıkarmaktan kaçınmalıdır. Ulu'l-emr'e itaat etmelidir.

4- İçtihadî meselelerde ihtilaf caizdir.

5- Emr-i bi'lma'ruf'da şiddete başvurulabilir, vatandan ayırmayı gerektirse bile.

6- Mefsedeti defetmek maslahatı celbetmeye takdim edilir. (Yani, zararı önlemek kâr elde etmekten daha mühimdir). Zira Ebû Zerr'in, ilmini neşretmesi için Medine'de kalması büyük bir maslahattır. Buna rağmen Hz.

Osman (radıyallahu anh) korktuğu fitneyi önlemek için, Rebeze'ye gitmesini tercih etti. Çünkü kalsaydı görüşlerindeki şiddet sebebiyle fitne çıkabilecekti.

7- Umdetu'l-Kâri'de Aynî şu hükme de yer verir: "Bu hadiste, fikrî konularda ihtilâfın câiz olduğuna dair delil var. Zira görüldüğü üzere Hz. Osman ve sahabeden mevcut olanlar Ebu Zerr'i şahsi görüşünde reddetmediler.

Hiç kimse Ebu Zerr'e: "Senin böyle inanman caiz değildir" dememiştir. Çünkü Ebu Zerr görüşlerinde Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerine dayanıyor, sünnetten şâhid getiriyordu. Sözgelimi bu hadislerden biri şu idi: "Benim Uhud dağı kadar altınım olsa üç dinar dışında kalan hepsini infak ederdim.." Ebû Hüreyre ile ihtilafında delil getirdiği bir hadis de şu idi: "Kim altın ve gümüş biriktirirse onunla dağlanacaktır."

846 Buhârî, Zekât: 4, Tefsir, Berâe: 6; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/537-538.

Bu anlaşmazlık, ilimde ihtilâfın kıyamete kadar devam edeceğine bir delildir. İhtilaf ancak icma ile ortadan kalkar..."

Zamanımızda solcu fikirlere bulaşanlar, sermaye düşmanlığına Ebu Zerr'i örnek vererek İslâm'ın da zenginlere, ferdî zenginliğe karşı olduğunu söylemektedirler. Burada hataya düşülmektedir. Evet Ebu Zerr, Ashab'tandır, hem de büyüklerinden. Ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashab'ın hepsinin doğru

yolda olduğunu söylemiştir, bu da doğrudur. Ancak gözden kaçan bir husus var: Hz. Muâviye de Ashab'tan, Hz. Osman da, Ebu Hüreyre (radıyallahu anhüm ecmaîn) de. Hz. Osman devrinde hayatta olan ve Ebu Zerr'e katılmayan büyük çoğunluk niye görmemezlikten geliniyor. İslâm'ın bir başka düsturu da ihtilâflı hususlarda çoğunluğun iltizam edilmesini emreder. Öyle ise ümmet-i Muhammed'e sırat-ı müstakim olacak geniş cadde Hz.Osman ve hizbinin yoludur. Ebu Zerr hazretlerinin görüşü ferdî kalmaktadır, cadde-i kübra olamamaktadır. Her isteyen o ferdî, o dar yolda gidebilir , kimse İslâm adına o yolda gideni itham edemez, mâni olamaz. Ama o yolu beğenip tercih edenler de öbür yolu, çoğunluğun yolunu itham edemez, buna hakkı yoktur. Ve ümmet ferdî patikalara değil, büyük çoğunluğun cadde-i kübrasına sevkedilir. Dinimiz zekat, sadaka gibi emirler yerine getirildiği takdirde servete karşı değildir.847

] نيذَّلا َو َّلَج َو ّزَع ِهِل ْوَق ْنَع ِن ْرِبْخأ : ٌّبا َرْعأ ُهَل َلاَق

و ا

. هاللّ ُ مُهْنَع

15

ـ ى ِض َر رمع نبا نعو

: نَ

م َرَمُع ُنبا َلاَق

. ميلأ ٍبِاَذَعِب ْمُه ْرهِشَبَف ِ هاللّ ِليبَس يِف اَهَنوُقِفْنُي .

و َةَّضِفْلا ً َو َبَهَّذلا َنو ُزِنْكَي

اره ُط ُ هاللّ اَهَلَعَج ْتلزَن اَّمَلف ،ُةاك َّزلا َل ِزنَت ْنأ َلْبَق َناَك اَذه ،ُهَل ٌلي َو اَهتاَك َز هِدَؤُي ْمَل ًو اه َزَنَك

. كل

امو رباخبلا هجرخأ

. [ل ِم َوَلا

‘

15. (645)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir bedevi kendisine: "Bana şu âyet hakkında açıklamada bulun, dedi ve âyeti okudu: "Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarfetmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele" (Tevbe: 9/35). İbnu Ömer şu cevabı verdi:"

- Kim onu biriktirir ve zekatını vermezse vay haline! Bu âyet zekât emri gelmezden önceye aittir. Zekât emri gelince, Allah zekâtı mallar için bir temizlik kıldı."848

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere yüce sahabi Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) servet biriktirme mevzuunda, Hz. Ebu Zerr gibi düşünmüyor, zekâtı verildi mi, servet helâldir, caizdir. Müteakip rivayet de bunu tasrih edecektir.849

ا

بهد َؤُت َ بِذَّلا ُل َمْلا َوُه : َلاَقف ؟َوُه اَم ِزْنَكْلا ِنَع امُهْنَع ُ هاللّ□

] ه

: □**16ـ** دنعو

ى ِض َر َرَمُع ُنبا َلِئُس□

. □

[هُتاك َز

16. (646)- Muvatta'da şöyle denmiştir: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e "(Azaba sebep olacak) hazine nedir?"

diye sorulunca: "Zekatı verilmeyen maldır" diye cevap verdi."850

اَهنوُقِفْنُي ً َو َةَّضِفْلا َو َبَهَّذلا َنو ُزِنْكَي َنيِذَّلا َو ٌتلَزَن ا َّمَل **]** ل

: اق ُهْنَع ُ هاللّ

17□

ى ِض َر َنابوث نعو ـ

: بَهَّذلا يف ْتل َزَ

ن ِهِباَحْصأ ُضْعَب َلاَقف

. يف ِليبَس ِهاللّ . ُكِئنَأ َعَم ِلوسر ِهاللّ # يف ِضْعَب ِرافْسأ ه

بْلَق َو ، ٌرِكاَذ ٌناَسِل ُهُلَضْفأ :# هاللّ ُلوسر َلاَقف ُ ه؟اَنْذَخَّتا ٌرْيَخ ِلاَمْلا ُّيأ اَن ُمِلَع ْوَل َو
َو َلاْفِضَّة،

. يذمرتلا هجرخأ .

]ٌرِكاَش ، َو َز ْو َجٌةَ ٌةَحِلاَص ُنيعُت َنِمؤُمْلا َلَع ِهِناَميِإ

17. (647)- Sevbân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarfetmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele" âyeti nazil olduğu zaman biz, Hz. Peygamber'le bir seferde bulunuyorduk. Ashabından bâzısı: "Ayet altın ve gümüş hakkında indi, hangi malın daha hayırlı olduğunu keşke bilseydik?" dedi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi: "(Sahip olunan şeylerin en efdali: Zikreden bir dil, şükreden bir kalb, kocasının imanına yardımcı olan sâliha bir zevcedir."851

847 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/538-540.

848 Buhârî, Zekât: 4, Tefsir, Berâe: 6; Muvatta, Zekât: 1, (1, 256); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/540-541.

849 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/541.

850 Muvatta, Zekât: 1, (1, 256); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/541.

851 Tirmizî, Tefsir, Berâe: (3093); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/541.

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, zekatı verilmiş de olsa -kişi için- servetten daha kıymetli şeylere dikkat çekiyor. Zikre alışan dil, şükür vazifesini yerine getiren kalb, kocasının dinî hayatının inkişâfına yardımcı olan kadın. Burada servet tezlil edilmiyor, fakat sayılan üç şey tebcil ediliyor.852

. □ةُ كَبُرَ ذلِكَ عَلَى المسْلِمِين **Œ**

هالّ ُ عَنْهُما قال: **[**لَمَّا نزلت هذه اِ ا ي

18□

□ـ وعن ابن عباس رَ ضِ ى

□فَقَا َل أي رسو َل اللّه ؛ إنَّهُ كَبُرَ عَلَى أصحابِ َك هذِه

.□فقا َل عمرُ رَ ضِ ى اللّه ُ عنهْ : أنا ُ أفرِجُ ُ عنكمْ

□من أ ْو َلاكُمْ ، وانطَلَ قَ فَ رَ ض

: □فقاَل

ا

Œ

ةي

.

□إنَّ اللّه تعال لم يفرض الزَّكاَة إ ِّلا ليطَيِّب ما بَقِ يَ

□اللّه ُ عنهُ ، ثمَّ قا َل لَه : أ ُ أخبِرُ ُك

.

□المواريِث ، و ذَكَرَ كَلِمَةً لِتكُونَ لمِن بَعْدًّ كُمْ فَكَبَّرَ عُمَرُ رَ ضِ ى

بخِبَر ِ ما يكْنِزُ المرءُ؟ المرْأ ُة الصَّالِحَة ُ، إذا نَظَرَ إِليْها سَرَّتْه ُ، وَإذا أمَرَ ها أطاعَتْهُ ، وَإذا غ ا َبَ□

. □ أخرجه أبو داود

. **]** عَنْها حَفِظَتْهُ

18. (648)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarfetmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele" âyeti nâzil olduğu zaman, Müslümanlar bundan fazlaca kaygulandılar. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ben sizin üzüntünüzü gidereceğim, haydi gelin" dedi ve gidip Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek: "Ey Allah'ın Resûlü, dedi bu ayet ashabını çok kaygılandırdı." Hz. Peygamber : "Allah zekâtı, malınızda bâki kalan kirliliği temizlemek için farz kıldı. Nitekim, sizden sonrakilere kalması için de mirası farz kıldı" buyurdu.

İbnu Abbas devam etti: (Resulullah'ın bu açıklaması üzerine) Hz. Ömer (radıyallahu anh) sevincinden (Allahu ekber) dedi. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) açıklamasına devamla, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e:

"Kişinin kendi lehine biriktirdiği şeyin ne olduğunu sana haber vereyim mi? Bu, saliha bir kadındır. Yani nazar ettiği zaman kendini hoşnud kılacak, emrettiği zaman itaat edecek, evinden uzaklaştığı zaman (malını ve namusunu) koruyacak olan kadın."853

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydettiğimiz son beş hadis hep "Altun ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarfetmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele" meâlindeki âyetle ilgili. Son İbnu Abbâs rivayetinde olduğu üzere, bu rivayetler, çoğunluk itibariyle, âyet indiği zaman Ashab arasında ciddi bir korku, bir endişe ve kaygı meydana geldiğini göstermektedirler. Korku, âyetin zahirinden çıkan mutlak bir mal biriktirme yasağıdır. Gerçekten âyet bunu kastediyorsa herkeste fıtrî olan ve fiilen yaşanmakta olan "mal biriktirme vak'ası" nasıl bertaraf edilebilecek, bu ilahî emir nasıl yerine getirilebilecekti? Ashab-ı Kiram (radıyallahu anhüm ecmain)'ı kaygıya, üzüntüye sevkeden bu idi.

Hz. Ömer'in müracaatı üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kaygının yersiz olduğunu açıklamıştır. İkna etmek için bir başka âyete atıf yapıyor: *"Mallarının bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al.."* (Tevbe: 9/103) ve diyor ki: "Allah zekatı, zekatı verildikten sonra geri kalan malınızı temiz ve helâl kılmak için farz kılmıştır." Şu halde yukarıdaki ayette yasaklanan husus malın biriktirilmesi değil, zekâtının verilmemesidir. Yani zekatı verilmeden biriktirilen mal, yasaklanan "kenz" (hazine) olmaktadır.

Zekatı verilmekle, mala karışmış olan fukaranın hakkı, veya işlenen günahla bulaşan Allah'ın hakkı bertaraf edilmiş, mal temizlenmiş olmaktadır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) muhatabları ikna hususunda mirası misal verir: "Mal biriktirmek yasak olsa miras farz kılınır mıydı?" der. Miras emri olduğuna göre yani birikmiş malın mal sahibinin ölümünden sonra nasıl taksim edileceği beyan edildiğine göre, mal biriktirmek yasaklanmış olamaz. Keza, hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Zekat vermek emredildiğine göre mal biriktirmek yasak olamaz, çünkü zekat, birikmiş maldan verilmesi gereken bir borçtur" manasında delil getirmektedir.

Hadis'in son kısmı daha ilgi çekicidir, herkes "mal biriktirmek" deyince altın, gümüş gibi servetleri anlarken -ki bu durum bir önceki hadiste daha bariz olarak gözükmektedir- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) daha başka zenginliklere dikkat çekiyor: "Çok hayırlı "kenz" hayırlı bir kadındır, zikreden dildir, şükreden kalptir, ahlâktır, ameldir, ihlastır vs."

Kenz "hazine" demek olunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dikkat çektiği altın, gümüş dışındaki, külfetsiz, zahmetsiz, eksilmeksizin hazinelerin işletilmeleri de düşünülecek, yönelinecek bir husus olmalıdır.854

---

852 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/542.

853 Ebu Dâvud, Zekat: 32, (1664); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/542.

854 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/543.

يف بِتَّلا اَهْتَخسَن

. □رِخŒسَتْأَذنِكُ َلاَّذِينَ يُوْ مِنُونَ بِاللّه ِ وَ الَيْوَ مْ ا ِ □]

ي

ل

اق ُهْن َع ُ هاللّ :

19

ى ِض َر هنعو ۔

دواد وبأ هجرخأ . [ٌمي ِح َر ٌروُفَغ :هِلوق ىلإ .

هِلوُس َر َو ِ هللاِب اوُنَمآ َنيِذَّلا َنوُنِمؤُمْلا اَمَّنإ :ِروُّنلا.

19. (649)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: ***"Allah'a ve âhiret gününe inananlar mallarıyla, canlarıyla savaşmak istediklerinden ötürü geri kalmak için senden izin istemezler.."*** **(Tevbe: 9/44) âyeti, Nur suresindeki şu âyetle neshedilmiştir *:* *"Doğrusu Allah'a ve Peygamberine inanan mü'minler, Peygamberle beraber bir işe karar vermek için toplandıklarında ondan izin almaksızın gitmezler. Ey Muhammed! Senden izin isteyenler, işte onlar, Allah'a ve Peygamerine inananlardır. Bâzı işleri için senden izin isterlerse, içlerinden dilediğine izin ver, Allah'tan, onların bağışlanmalarını dile. Allah şüphesiz bağışlar, merhamet eder"* (Nur: 24/62).855**

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen âyetlerin nasihmensuh olma durumları müfessirler arasında münakaşa edilmiştir. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)' tan kaydedilen yukarıdaki rivayete göre Nur suresinin 62. ayeti, Tevbe suresinin 44. âyetini neshetmiştir. Hattâ bu nesih keyfiyetini anlamak için, Tevbe suresinin 43. ayetini de bilmemiz gerekmektedir, çünkü şârihlerin açıklamasına göre nesh o âyetten itibâren başlamaktadır: "Allah seni affetsin, doğrular sana belli olup, yalancıları bilmeden önce, niçin onlara izin verdin?"

Bu âyetin, Tebük Savaşı'na katılmamak için mâzeret uydurarak izin isteyenlere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ilâhî bir işaret olmadığı halde şahsî ictihadına dayanarak izin vermesi üzerine nazil olduğu belirtilir. Âyette bir itâb vardır, ancak, itâbın "Allah seni affetsin" diye affla başlamış olması, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gönlünün hoş edilmesine yöneliktir. Ancak bazı müfessirler, geri kalmak isteyenlere izin vermekten yasaklayan bu âyetlerin, Nur suresinin yukarıda meâlini

kaydettiğimiz 62. ayetiyle neshedilerek dilediğine izin verebileceğinin taraf-ı İlâhîden bildirildiğini belirtirler.

Abdurrezzak, Amr İbnu Meymûn'un şu açıklamasını kaydetmiştir: Reshulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın herhangi bir emir gelmeden icra ettiği iki fiili vardır:

1- Münâfıklara (savaşa katılmama hususunda verdiği) izni, 2- Bedir esirlerinden fidye alması. Bunlar üzerine şu âyet indi:

"Allah seni affetsin... niçin onlara izin verdin" (Tevbe: 9/43).

İbnu Cerir de tefsirinde "Allah ve âhiret gününe inananlar mallarıyla, canlarıyla savaşmak istemeleri sebebiyle geri kalmak için senden izin istemezler" (Tevbe, 44) mealindeki ayet hakkında İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın şu alçıklamasını kaydeder: "Bu ayet, münafıkların, özürsüz olarak savaştan geri kalmak için izin taleb etmeleriyle ilgilidir, bu taleblerini açıklamaktadır, (mü'minlerle ilgili değildir). Cenab-ı Hakk şöyle buyurarak mü'minleri mâzur addetmiştir: "... Bazı işleri için (mü'minler) senden izin isterlerse, içlerinden dilediğine izin ver.." (Nur, 62).

Beyhakî, Sünen'inde İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın: "Allah ve âhiret gününe inananlar... geri kalmak için senden izin istemezler" (Tevbe, 44) âyeti, Nur suresinde yer alan şu meâldeki ayetle neshedilmiştir: "Doğrusu Allah'a ve Peygamberine inanan mü'minler, Peygamberle beraber bir işe karar vermek için toplandıklarında ondan izin almaksızın gitmezler... Allah şüphesiz bağışlar, merhamet eder" (Nur, 62).

Görüldüğü üzere bizzat İbnu Abbas'tan mezkur âyetlerle ilgili olarak iki farklı rivayet kaydedilmiştir. Taberi'nin kaydına göre âyetlerin müte-alliki farklıdır, Beyhakî'nin kaydına göre, biri nasih, diğeri mensuhtur.

Her iki âyetin de muhkem olduğunu söyleyenler âyetlerin arasını şöyle cemederler: "Mü'minler Allah'a tâat ve düşmanlarıyla cihad hususunda ellerinden gelen gayreti göstermiyorlar, bundan geri kalmak için izin istemiyorlardı. Kazara birine bir mâzeret ârız olsa o vakit geri kalmak için izin istiyordu. İşte bu durumda, "...

İçlerinden dilediğine izin ver..." (Nur, 62) âyeti mucibince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) izin verip vermemekte muhayyerdi."856

نَلَع ُلِماَحن أَّنُك ِةَقَدَّصلا ُةيآ ْتلزن أَّمَل] لاق

هنأ ُهْنَع ُ هاللّ :

21□

□ـ نعو بأ دوعسم ردبلا ر َض ِى

هاللّ َّنإ اوُلاَقَف ٍءاَصِب َقَّدَصَتَف ُلُج َر َءاَجَف ٍءارُم اوُلاَقف ، ٍريثَك ٍئَشب َقَّدَصَتَف ُلُج َر □ َءاَجَف ؛اَن ِرُهُظ

يف َنين ِمؤُْملا َنِم َنيِع ِهوَّطُملا َنو ُزِمْلَي َنيِذَّلا : ْتلزنَف .اَذه عاَص ْنَع ٌّنِنَغل

. أخرجه الشيخان والنسائ . [Œ

ةي ا ْمُهَدْهُج َّإ َنوُد ِجَي َ َنيِذَّلا َو ِتاَقَدَّصلا

20. (650)- Ebu Mes'ud el-Bedrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sadaka vermeyi emreden âyet (Tevbe, 103) nâzil olduğu zaman biz (ücret mukabilinde) sırtlarımızda yük taşıyor (bu yolla bir şeyler kazanıp ondan sadaka 855 Ebu Davud, Cihad: 171, (2771); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/544.

856 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/544-545.

veriyor)duk. Bir adam (Abdurrahman İbnu Avf) gelerek çok miktarda bağışta bulundu. (Münâfıklar dedikodu yaparak onun hakkında, gösteriş yapıyor), mürâi dediler. Hemen şu âyet nazil oldu:

"Sadaka vermekte gönülden davranan mü'minlere dil uzatan ve ancak ellerinden geldiği kadar verebilenlerle alay eden kimselere bu davranışlarının cezasını Allah verir. Onlara can yakıcı azab vardır" (Tevbe, 79).857

AÇIKLAMA:

Müminler, Tevbe suresinde gelen: "Mallarının bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al..."

(103. âyet) mealindeki ayetten başka Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Kim bir sadakada bulunursa kıyamet günü o sâyede lehinde şehâdette bulunacağım.", "Askerî bir sefer

hazırlığındayım, bağışta bulunun"

gibi, Ashab'ı sadaka vermeye teşvik eden talebleri üzerine, herkes imânına göre tasaddukta bulunur.

Rivayetlere göre, bu meyanda ibretli hadiseler de cereyan eder:

Son derece siyah, bodur, çirkin biz zat gelerek gösterşli bir deve hediye eder. Münafıklar birbirine kaşgöz işareti yaparak: "Devesi kendisinden daha hayırlı" diyerek alay ederler. Bu söz kulağına gelen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Yalan söylüyorsun. O senden de, devesinden de daha hayırlı" diye cevap verir.

Bir rivâyette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadaka talebi üzerine herkesin birşeyler getirdiği, en sonunda da (Ebu Heyseme el-Ensarî adında) fakir bir zatın bir sâ' miktarında hurma getirerek: "Ey Allah'ın Resulü ben de bir sâ' hurma getiriyorum. Bunu bir gece sabaha kadar su çekerek kazandım. Kazancım aslında iki sâ' idi. Bir sâ'ını aileme bıraktım, birini de buraya getirdim" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kabul buyurarak, bunun toplanan hurma yığınının içerisine serpilmesini emreder. Bâzı münafıklar adamla alay ederek:

"Allah ve Resulü senin bir sâ' hurmana muhtaç değil, senin bir sâ'ın ne işe yarar!" derler.

En sonunda Abdurrahman İbnu Avf sekiz bin dirhemlik malının yarısını bağışlar, yarısını kendine ayırır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona da: "bağışladığını da, kendine ayırdığını da Allah mübârek etsin"

duasında bulunur. Münâfıklar onun için kaşgöz işaretleri yaparak "Vallahi Abdurrahman riyâkarlık yapıyor"

derler.

İşte bunun üzerine gelen vahiy hem tek sâ'lık hurma tasadduk eden miskin adamı, hem de dört bin dirhemlik büyük meblağ tasadduk eden Abdurrahman İbnu Avf'ı (Allah her ikisinden de râzı olsun) samimiyetleri hususunda tebrie ederek şu vahyi indirir: "Sadaka vermekte gönülden davranan mü'minlere dil uzatan ve ancak ellerinden geldiği kadar verebilenlerle alay eden kimselere bu davranışlarının cezasını Allah verir."

Ayetteki "ellerinden geldiği kadar verebilenler" ifadesiyle

fakirliği sebebiyle bir sâ' hurma verebilen kimsenin kastedildiğini âlimler belirtmektedir.

Bir başka rivayette, riyâkarlıkla itham edilen cömertler arasında yüz vask hurma bağışlayan Âsım İbnu Adiy (radıyallahu anh)'in de bulunduğu belirtilir.

İmkânsızlığı sebebiyle çok az verebilen kimselerden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ne derece memnun kalıp mütehassis olduğunu belirtmek için, Nesâî'de kaydedilen bir rivayeti aynen aktarıyoruz: "Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Tek bir dirhem hayırla yüz bin dirhemin önüne geçti!" Yanındakiler, Ey Allah'ın Resûlü bu nasıl olur? dediler.

- "Şöyle ki", diyerek açıkladı: "Bir adam vardır, sâdece iki dirheme sahiptir, ondan birini alır tasadduk eder. Bir adam vardır pek çok malı mülkü vardır tasadduk eder. Bir adam vardır pek çok malı mülkü vardır, servetinin yanına varır, yüz bin dirhemini alır ve bağışlar. (İşte öbürü hayırda bunu geçer.)"

Demek ki, Allah yanında kazanılan kıymet bağışlanan miktara bakmıyor, himmete, niyete, fedâkarlığa bakıyor.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir sâ'lık hurmayı diğer hurma yığınına "serptirmesi" de bize mânidar geldi. Sanki onunla teberrük kastetmiştir.858

بلإ ُهُنْبا َءاَج َلوُلَس نبا ٍهِبأ ُنب ِ هاللُّدبع هفوُت أَّمَل] **:**لاق ام

يِ

هْنَع ُ هاللّ

21

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ

بِهلَصِيل # َماَقَف ِهْيَلَع هلَصُي ْنأ ُهَلأَس َّمُث ؛ُهاَطْعأَف ُهاَبأ ِهيِف ُنهِفَكُي ُهَصيِمَق ُهَيِطْع ُي ْنأ ُهَلأ

يِ

سَف # هِبنلا

بِهلَصُت ْنأ َكُب َر َكاَهَن ْدَق َو ِهْيَلَع َبهِلَصُت ِ : هاللّ َلوُسر اَي َلاَقف

هِبنلا ِب ْوَثِب َذَخأف ُرمُع َماَقف .

هْيَلع□.

رِفْغَتْسَت ْنإ ْمُهَل ْرِفْغَتْسَت َ ْوأ ْمُهَل ْرِفْغَتْسِا :َلاَقف ىلاعت هاللّ ِين َرَّيَخ اَمَّنإ # هاللّ□ ُلوسر َلاَق َف ؟ِهْيَلع

هاللّ َل َزنأف # هاللّ ُلوسر ِهْيَلَع ىَّلَصَف ؛ٌقِفاَنُم ُهَّنإ َلاق □

نيِعْبَّسلا ىَلَع ُدي ِزأَس َو ؛ًة َّرَم َنيِعْبَس ْمُهَل□ .

هجرخأ .]َنوُقِساَف :هلوق ىلإ

ه ِرْبَق ىَلَع ْمُقَت ًَو ًادَبأ َتاَم ْمُهْنِم ٍدَحأ ىَلَع هِلَصُت ًَ : و ىلاعت□.

مِهْيَلَع َة ًَّصلا َكَرَتف :ىذمرتلا دازو.دواد ابأ إ ةسمخلا□ .

857 Buhârî, Zekât: 10, İcâre: 13, Tefsir, Berâe: 11; Müslim, Zekat: 72, (1018); Nesâî, Zekât: 48. (5, 59); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/546.

858 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/546-547.

21. (651)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Abdullah İbnu Übey İbni Selül öldüğü zaman oğlu (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzur-i âlîlerine çıkıp, mübârek gömleklerini babasına kefen olarak vermesini taleb etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) talebi kabul edip verdi. Bunun üzerine, babasının cenâzı namazını kıldırıvermesini taleb etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu talebi de kabul etti ve namaz kıldırmak üzere kalktı. Ancak, Hz. Ömer (radıyallahu anh) kalkarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elbisesinden tuttu ve: "Ey Allah'ın Resulü, Rabbin seni, ona namaz kılmaktan men etmişken, sen nasıl ona namaz kılarsın?" diye müdahale etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah beni muhayyer bırakmıştır, zira: "Onların ister bağışlanmasını dile, ister dileme, birdir. Onlara yetmiş defa bağışlanma dilesen de Allah onları bağışlamayacaktır" (Tevbe, 80) buyurmaktadır. Ben yetmişden de fazla bağışlama talebinde bulunacağım" dedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ama, o münafıktır!" dedi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna rağmen onun ardından namaz kıldı. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk şu âyeti inzâl buyurdu:

"Onlardan ölen hiç kimse için ebediyyen namaz kılmayacaksın, mezarı başında da durmayacaksın. Çünkü onlar Allah ve Resûlüne inanmadılar, fâsık olarak öldüler" (Tevbe, 84).

Hz. Ömer (radıyallahu anh) der ki: "Sonra o gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı izhar ettiğim cür'ete hayret ettim. Allah ve Resulü daha iyi bilirler." (Bu son cümlenin İbnu Abbas'ın sözü olma ihtimali de mevcuttur)859

Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyâde var: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ayetten sonra münâfıkların cenâze namazını kılmadı."860

Not: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın münâfıkların liderine karşı bu davranışındaki siyasî gayeyi anlayabilmek için 641 numaralı hadisle ilgili olarak kaydettiğimiz makalenin görülmesi gerekir.861

نوُّب ِحُي ّلاَج ِر ِهِيف :َءاَبُق ِلْهأ يف ةي ا□

Œ □َز ْتل هِذه **]**

ن **:**لاق ُهْنَع ُ هاللّ

22□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

هج أ

رخ

مهيف ةي ا□**] .**

Œ □لاق َاوُناَك اوُنَسَي نَوُجْنَتْسَي ِءاَمْلاِب َنَف ْتل َزَنَف هِذه

ني ِرهِهَّطمْلا ُّبحُي ُ هاللّو او ُرَّهَطَتَي ْنأ□ .

نذمرتلاو دواد وبأ .

22. (652)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyr: "Şu âyet Kuba halkı hakkında nâzil omuştur: (Meâlen):

"Orada, arınmak isteyen insanlar vardır. Allah arınmak isteyenleri sever" (Tevbe, 108).862

AÇIKLAMA:

Kuba; Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde Medine'ye yakın bir köy idi. Günümüzde şehre birleşmiş ve bir mahallesi olmuştur.

Katâde'den yapılan rivayete göre bu âyet inince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Allah sizi temizlik hususunda medhetmektedir, bu ilâhî iltifata mazhariyetin sebebi nedir?" diye sorar. Şu cevabı verirler:

"- Biz, büyük ve küçük abdesti bozduktan sonra su ile yıkarız."

Alimlerimiz: "Bu âyet temizliği ve nezâfeti sevenlere ilahî bir övgüdür, temizlik hem beşerî bir mürüvvet hem de şer'î bir vazifedir" demiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) büyük abdest için çıkınca berâberinde su taşırdı. Ancak önce taşla istinca yapar, sonra da su ile yıkardı. Dinimiz mak'adın yıkanmasını vâcib kılmamıştır, ancak bulaşan pisliğin azaltılmasını vâcib kılmıştır. Vacib olan elbise ve bedenin necâsetten temizlenmesidir. Mak'adın yıkanmasını vacib kılmayışı bir rahmet, bir kolaylıktır. Zira her zaman her yerde su bulmak müşkil ve hattâ imkânsız olabilir.

Taş, pamuk, paçavra gibi şeylerle kaba pisliğin alınması vecibenin yerine gelmesi için yeterli ise de yıkamayı ısrarla teşvik etmiş ve bizzat âyet-i kerime ile Rabbimiz övmüştür. Efdâl olanı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığı gibi önce kaba pisliği almak, sonra da yıkamaktır. Doğrudan yıkamak da dinin emrini yerine getirmek için yeterlidir. Eski âlimlerimiz yazı malzemesi olarak hazırlanan kâğıtların istinca için kullanılmasına fetva vermemişlerdir. Ancak, günümüzde bu maksatla hazırlanmış olan ve esâsen yazı malzemesi olarak kullanılması da mümkün olmayan hijyenik kâğıtların istincâda istimâli tecviz edilmiştir.863

859 Buhâri, Cenaiz: 85, Tefsir, Berâe: 12; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe: 25, (2400), Sıfâtu'l-Münâfıkîn: 3, (2744); Tirmizî, Tefsir: 3096 H.; Nesâî, Cenâiz: 69, (4, 68).

860 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/548-549.

861 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/549.

862 Tirmizî, Tefsir, Berâe (3099); Ebu Dâvud, Tahâret: 23 (44); İbnu Mâce, Tahâret: (357); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/549.

863 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/549-550.

اَمُه َو ِهْي َوَب ‘ ُرِفْغَتْسَي ًٍج َر ُتْعِمَس] ل

اق ُهْنَع ُ هالّل :

23□

ى ِض َر بلاط بأ نب يلع نعو ـ□

ك ِرْشُم َوُه َو ِهيِب ‘ميِها َرْبأ َرَف ْغَتْسِا : َلاَقف ؟ِناَك ِرْشُم اَمُه َو َكْي َوَب ‘ ُرِفْغَتْسَتأ :□ . ُتْلُقف

ناَك ِرْشُم□ .

. [Œ

ةي ا َنيك ِرْشُمْلِل او ُرِفْغَتْسَي ْنأ اوُنَمآ َنيِذَّلا َو هِيِبَّنلِل َناَك اَم : ُتل َزَنَف # هالّل ِلوُس َرِل َكِلذ ُترَكَذَف

ئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .

23. (653)- Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, müşrik olan anne babası için, Allah'tan af ve mağfiret dileyen birini gördüm. Kendisine: "Sen müşrik olan anne baban için istiğfarda mı bulunuyorsun, (olur mu bu?)" dedim. Adam bana: "(Niye olmasın, Kur'an-ı Kerim'de) Hz. İbrahim (aleyhisselam) müşrik olan babası için istiğfar etmektedir" diye cevap verdi.

Ben durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattım. Bunun üzerine şu mealdeki âyet indi: "Cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra, akraba bile olsalar, puta tapanlar için mağfiret dilemek Peygambere ve müminlere yaraşmaz. İbrahim'in, babası için mağfiret dilemesi, sâdece ona verdiği bir

sözden ötürü idi. Allah'ın düşmanı olduğunu anlayınca ondan uzaklaştı..." (Tevbe: 9/113-114).864

ACIKLAMA:

Dinimiz insanları iman ve küfür açısından taksim eder: İnanmayanlar ayrı bir millettir, inananlar da ayrı bir millettir. Mü'minler iman bağıyla kardeştirler. Renk, dil, meslek, memleket ayrılığı din kardeşliğine hiçbir zarar vermez. İman yönünden farklı olan baba-evlat veya kardeşler arasında gerçek yakınlık yoktur. Kur'an-ı Kerim bu meseleye sâdece Hz.İbrahim'le onun babası Âzer'in misalini vermez. Hz. Nuh ile sapıklardan olan oğlunun örneği de çarpıcı bir misaldir. Hz. Nuh, oğlunun da kurtulmasını taleb ettiği zaman Cenâb-ı Hakk: "Ey Nuh, o, katiyyen senin âilenden değildir..." (Hud, 46) buyurmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) İslâm'a dâvet mektupları yazdığı zaman mektuplara esselâmu aleyküm diye başlamazdı. Çünkü, selam bir duadır, muhâtab için Allah'tan bir nevi rahmet taleb edilmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu durumlardaki selamı şöyle idi: Esselâmu alâ meni't tebea'lhüdâ.. yani " selam hidâyete tabi olanlara olsun."

Sadece mektuplarda değil, günlük karşılaşma anlarında, gayr-ı müslimlerle selamlaşma adabı da farklıdır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanların selâm vermede acele etmemelerini, onlar selam verince de:

"Ve aleyküm" diyerek selamı almalarını emreder. Bu "Sizin üzerinize de olsun" demektir.

Aynı düşünce ile, fıkıh kitaplarımız, gayr-i müslimlerle karışık yaşanan yerlerde, dilenciler dilenirken, yanlışlıkla rahmet duası yapmasın diye, evlerin dışarıdan bakınca anlaşılacak şekilde farklı kılınması gereğinden bahsederler.

Hayatta olan gayr-ı müslimlerle beşerî münâsebetler esnasında, gereğinde, yapılacak en iyi dua Allah'tan hidayet talebidir.

Bu meselenin İslâmî âdabtaki ehemmiyetini tebârüz ettirmek için şunu da kaydedelim: Hadis ve tefsir kitaplarımız, yukarıda kaydettiğimiz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ve mü'minleri müşrikler lehine istiğfardan meneden âyetin nüzul sebebi olarak bir başka vak'adan daha bahseder: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcası Ebû Tâlib, vefat ederken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün ısrarına rağmen kelime-i şehâdeti telâffuz etmez.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ziyâdesiyle üzülür. Çünkü amcasının çok yardımını görmüş, en zor günlerde himayesinden faydalanmıştır. Hatta bir bakıma, "İslâm onun himayesi ile filizlenmiş, kök atmıştır" denebilir.

Bunları düşünen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah beni yasaklayıncaya kadar affın için yalvaracağım"

diyerek istiğfarda ısrar etmek ister. İşte bunun üzerine "Cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra, akraba bile olsalar puta tapanlar için mağfiret dilemek Peygambere ve mü'minlere yaraşmaz..." âyeti ile "(Ey Muhammed!) Sen sevdiğini doğru yola eriştiremezsin. Ama Allah dilediğini doğru yola eriştirir..." meâlindeki âyet nâzil olur (Kasas, 56).865

نب ِ هاللّ ًَدْبع َّنأ ٍكلاَم ِنبا ِبْعَك نب ِ هاللِّدبَع ُنب ِنمْح َّرلاُدبع ِين َرَبْخأ] لاق□

: □24ـ باهش نبا نعو

□بآَحْصأ ِثيِداَ ‘

: □ ح ْمُهاَع ْوأ َو ِهِم ْوَق َمَلْعأ َناَك

و َلاَق . َيِمَع َني ِح ِهيِنَب ْنِم ٍبْعَك َدِئاَق َناك َو ِبْعَك

ة َو ْزَغ يف # هاللّ ِلوسر ْنَع َفَّلَخَت َني ِح ُهَثيِدَح ُثِهدَحُي ٍكِلاَم َنب َبْعَك ُتْعِمَس :َلاق #□ هاللّ ِلوسر

ْريَغ َكوُبَت ِة َو ْزَغ يف َّإ ُّطَق اَها َزَغ ٍةو ْزغ يف # هاللّ ِلوسر ْنَع ْفَّلَختأ ْمَل هِنإ :ٌبْعَك َلا□ َق . َكوُبَت

هاللّ ُلوسر َج َرَخ اَمَّنإ ،اَهْنَع َفَّلَخَت ًادحأ ْبتاَعُي ْمَل ًَو ٍرْدَب ِة َو ْزَغ يف ُتْفَّلَخَت ْدَق ِّنأ #

---

864 Tirmizî, Tefsir, Berâe: (3100); Nesâî, Cenâiz: 102, (4, 91); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/550.

865 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/550-552.

دَقل َو ٍداَعيِم ِرْيَغ نَلَع ِمِهوُدَع َنْيَب َو ْمُهَنْيَب َنلاعت ُ هاللّ َعَمَج َّتَح ٍشْي َرُق َريِع َنوُدي□

ِرُي َنوُمِلْسُمْلا َو

ْرَدَب َدَهْشَم اَهِب ِلْ َّنأ ُب ِحأ اَم َو ،م ًٌس"ّا نَلَع اَنْقَتا َوَت َني ِح ِةَبَقَعْلا ِةَلْيَل # هاللّ□ □ لوسر َعَم ُتْدهَش

َطق ْنُكأ ْمَل ْهنأ َكوُبَت ْنَع ُتْفَّلَخَت َني ِح ى ِّرَبَخ ْنِم َناك َو ،اَهْنِم ِساَّنلا يف َرَكْذأ ٌرْدَب□□ ْتَناَك ْنإ َو

ة□

و ْزَغلا َكْلِت يف اَمُهْتعَمَج ىَّتح ُّطق ِنْيَتَل ِحا َر اَهَلْبق ُتعَمَج ام ِ هاللّو ،ِذئَني ِح ِهِنم□ □ َرَسْيأ ًٌ َو ى َوْقأ

هاللّ ُلوسر اَها َزَغف ُة َو ْزَغلا َكْلِت ْتَناَك ىَّتَح ،اَه ِرْيَغِب ى ّر َو ّإ ّة َو ْزَغ ُدي ِ ُر □

ي ِ هاللّ ُلوسر ْنُكَي ْمَل َو

ُمه َرْمأ َنيِمِلْسُمْلِل ًَّجَف ًاريِثَك ًا هوُدَع َلَبقْتسا َو ، َزِوافَم َو ًاديِعَب ًارَفَس َلَبقْتسا َو ،ٍديِدَش□ ٍّرَح يف

مُهُعَمْجَي ََّريِث□

كِ ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم َنوُمِلْسُمْلا َو ،ُدي ِرُي يِذَّلا ُمِهِهْجَو ِب ْمُه َرَبخأ َو ْم ِهِو ْزَغةَبْهُأ اوُبَّهأَتَي ِل

ىف ْخَيَس َكِلذ َّنأ َّنَظ ّإ َبَّيَغَتي ْنأ ُدي ِرُي ٌلُج َر َّلَقف : ٌبعك َلاق

. □نُوديِر َكِلذب ناويدلا :

ي ٌظِفاَح ٌباَتِك

لوسر َزَّهَجَتَف ، ُرَعْصأ اَهْيَلإ اَنأَف ُل ًِهِظلا َو ُراَمِثلا ِتَباَط َني ِح َكِلذ َناَك َو ،ُّتح َو ِهيِف ِل□ ِزْنَي ْمَل اَم

هاللّ

اَنأ سفن يف ُلوُقأ َو ،ًائْيَش ِضْقأ ْملو ُع ِج ْرأف ْمُهَعَم َزَّهَجَتأ ْيَكِل اوُدْغأ ُتِقفَط َو ،ُهَعَم َن ُوِمِلْسُمْلا َو

لوسر َحَبْصأف ٌ د□

جلا ِساَّنلاِب َّرَمَتْسا ىَّتح ِب ىَداَمَتي َكِلذ ِل ْزَي ْمَلف ؛ُتْد َرأ ْنإ َكِلذ ىَلع ٌرِداًٍَق .

؛ًائْيَش ِضْقأ ْمَل َو ُتْعَج َرَف ُت ْوَدَغ َّمُث ،ًائْيَش ى ِزاَه ِج ْنِم ِضْقأ ْمَل َو ُهَعَم َنوُمِلْسُمْلا َو ًايداَغ #ِ هاللّ

ُتْك ِبِنَثيَلاَيف ؟□

□□

مُهَك ِرْدأف َل ِحَت ْرأ ْنأ ُتْمَمَهَف َو ْزغْلا َط َراَفَت َو اوُع َرْسأ ى تَح بدامَتي َكِلذ ْل َزَي□
ْمَلف

نأ ِنُن ِزْحُ□ □

ي ِ هاللّ ِلوُس َر

كِلذ ِبِل ْرَّدَقُي□ .

جورُخ َدْعَب ِسأَّنلا يف ُت ْج َرَخ اَذإ ُتْقِفَط َو□

مَل َّمُث ؛ ُتْلَعَف□

ءاَفَعُّضلا ْنِم بلاعت ُ هاللّ َرَذَع ْنَّمِم ٍّج َر ْوأ ِقاَفِهنلا يف ِهْيَلَع ًاصوُمْغَم ٍّج َر ًّاِ ةَ ْوَسأ ِبِل□□
ى َرأ

: ؟ ٍكِلاَم ُنب ُبْعَك َلَعَف اَ

م ِم ْوَقْلا يف ٌسِلاَج َوُه َو َلاَقَف َكوُبَت َغَلب تَّتَح # هاللّ ُلوُسر ِبن ْرُكْذَي ْمَل َو

لَبَج ُنب ُذاَعُم ُهَل َلاَقَف ؛هْيَفْطِع يف ُرَظَّنلا َو ُهاَد ْرُب ُهَسَبَح ِ هاللّ َلوُس َر اَ : يِ ةَمَلس
ِنب ْنِم ٌلُج َر َلاَقف

كِلذ نَلع َوُه اَنْيَبَف□

هاللّ ُلوُس □

□

ر َتَكَسَف ا□

رْيَخ ًّاِ ِهْيَلَع اَنْمِلَع اَم ِ هاللّ َلوُس َر اَي ِ هاللّو .

تْلُق اَمَسْئِب□ .

ة□

□

م ًَثْيَخ وُبأ َوُه اَذإَف ة□

: مَثْيَخ اَبأ ْنُ□ .

ك # هاللّ ُلوس َر َلاَقف

با َرَّسلا ِهِب ُلو ُزَي اًهضَيِبُم ًّج َر نأ َر .

نأ ِبنَغلب اًَملف :ُبْعَك َلاَق .نوُقِفاَنُملا ُه َزَمَل َني ِح ِرْمَت ِنم

ا'

عاَصِب َقَّدَصَت ِيذَّلا َوُه َو ،ُى ِراَصْن

: ج ُرْخأ َم

ب ُلوُقأ َو

بِذَكْلا ُرَّكَذَتأ ُتْقِفَطف بِهِبَث ِبن َرَض .

ح َكوُبَت ْن ِم ًفِاَق َهَّج َوَت ْدَق # ِ هاللّ َلوسر

لَظأ ْدَق # هاللّ َلوسر َّنإ َليِق اًَملف ى

لْهأ ِنم ِيأ َر ِيذ ِهِلُكِب َكِلذ ىَلَع ُنيِعَتْسأ َو ؟اًدَغ ِهِطَخَس ْنِم .

هَقْد

ص ُتْعَمْجأف ا

دبأ ٍئَشِب ُهْنِم ُوُجْنأ ْنَل ِهنأ ُتْف َرَع َّتَح َلِطاَبْلا ِهنَع َحا َز اًمِداَق .

سَلَج َّمُث ِنْيَتَعْك َر ِهيِف َعَك َر ِد ِجْسَمْلاِب أَدَب ٍرَفَس ْنِم َمِدَق اَذإ َناَك َو ،اًمِداق #
هاللّ ُلوسر َحَبْصأ

و

نيِناَمَث َو ًةَعْضِب اوُناَك َو ،ُهَل َنوُفِلْحَي َو ِهْيَلِإ َنو ُرِذَتْعَي اوُقِفَطف َنوُفهلَخُمْلا ُهَءاَج َكِلذ
َلَعف اًَملف ،ِسأَنل

اًَملف

تْئ ِج َّتَح ىلاعت ِ هاللّ ىلإ ْمُه َرْمأ َلَك َو َو ،ْمُهَل َرَفْغَتسا َو ْمُهَعَياَبف ْمُهَّيِن ًَع ْمُهْنِم .
لَبَقف

ج َر .

: َملأ ؟ َكَفَّلَخ اَ

م َلاَقف .ِهْيَدَي َنْيَب ُتْسَلَج َّتَح ُتْئ ِج َف ؟لاعَت :َلاَق َّمُث

بَضْغُمْلا َمُّسَبت َمَّسَبت ُتْمَّلَس.

تيأ َرَل اَيْنُّدلا ِلْهأ ْنِم َك ِرْيَغ َدْنِع ُتْسَلَج ْوَل بِهنِإ ِ هاللّ َو ِ هاللّ َلوُسر اَي ُتلُق ؛ك َرْهَظ َتعَتْبا□ ِدَق ُتْكَت

م ْوَيْلا َكُتْثَّدَح ْنئَل ُتْمِلَع ْدَقَل ِ هاللّ َو بِهنِكَل َو ،ًَّدَج ُتيِطْعأ ْدَقَل□

رْذُعِب ِهِطَخَس ْنِم ُج ُرْخأَس بِهنِأ□ .

قْد ِص ثيِدح َكُتْثَّدَح ْنئَل َو ،َّيَلَع َكَط ِخْسُي ْنأ ىلاعت ُ هاللّ َّنَكِشوُيَل بِهنَع ِهب َض َرَت□ ِبْذَك َثيِدَح

ى َوْقأ ُطَق ُتْنُك اَم ِ هاللّو

رْذُع ْنِم ِيل َناَك اَم ِ هاللّو□ .

هيِف ىلاعت ِ هاللّ َوْفَع اوُج ْر 'بنا ِهيِف َّيَلَع ُد ِجَت□.

هاللّ □

هاللّ ُلوسر َلاَقَف #:

كْن□ .

ى ِضْقَي َّتَح ُمْقف َقَدَص ْدَقَف اَذه اَّمأ□

ع ُتْفَّلَخ ًَت َني ِح بِهن ِم َرَسْيأ ًَو□

لْبَق ًابْنَذ َتبْنذأ َكاَنْملع ام ِ هاللّو :اوُلا□

ى

.

: □ قو ِنوُعبَّتاف َةَمَلَس ِنَب ْنِم ٌلاَج ِر َراَث

و ُتْمُقف ؛َكيف ىلاعت

كيفاَك َناك ْدقف ،َنوُفَّلَخُمْلا ِهْيَلإِ َرَذَتْعا اَم□

ب هاللّ لوسر ىلإ َت َرَذَتْعا َنوُكَت َ نأ َت ْزَجع ْدَقَل ،اَذه

لوسر ىلإ ُع ِج ْرأ ْنأ ُتد َرأ َّتَ□

ح ِنِنوبنؤُي اوُلا َز اَم ِ هاللّوف َلاَق ؛َكَل # ِ هاللّ ِلوسر ُرافِْغتْسا َكَبْنذ

؟ٌدحأ اَذه ِيعَم

لاق ى□ :

سْفَن□ .

بِقَل ْله ُتْلُق َّمُث□

بهذَكأف # ِ هاللّ□

: نب ُة َرا َر□

م اوُلاق ؟اَمه ْنَم ُتلُق ؟ َكَل َليِق اَم ُلْثِم اَمُهَل َليِق َو ، َتْلُق ام َلْثِم َاق ِن ًّج َر . ْمَعَ : ن اوُلاق

ة َوْسُا اَمِهيف ًارْدَب ادهَش ْدَق ِنْيَحِلاَص ِنْيَلُج َر ِيل اورُكذف .ِبفِقا َوْلا َةَّيَمأ ُنب ُلَه َو . □
ُرما َعْلا ِعيِبَّرلا ،

نْيَب ْنِم َةَثَّلا اَهُيأ اَنِم ًَك ْنَع َنيِمِلْسُمْلا # ِ هاللّ ُلوسر يهَنو ،يِل امُهو ُركذ َني ِح ُتْيَضَمَف :
َلاق

ا ‘ يِسْفَن يف ى

بِه اَمَف ُض هر□

ل ْت َرَّكَنت َّتَح اَنَل او ُرَّيَغَت َو ، ُساَّنلا اَنَبَنتْ ا□

ج َف ،ُهْنَع َفهلَخَت ْنَم

يف ا

□

دَعَق َو اَناَك ًتساف□

ةَلْيَل .

باَب ِحاَص اًمأَف□

نيس ْمَخ َكِلذ نَلَع اَنْثِبَلف .ُف ِرْعأ ِيتَّلا ِض ْر ا‘ِب□

يف ُفوُطأ َو َة ًَّصلا ُدَهْشأ َو ُج ُرخأ ُتْنُكَف : ْمُهَدَلجأ َو ِم َوْقْلا َّبَشأ ُتنُكف انأ اَّمأو

نايِكْبَي اَمِهتوُيُب□ .

لوقأَف ِة□

صلا َدْعَب ِهِسِلْجَم يف َوُه َو ِهْيَلَع ُمهلساف # ِ هاللّ لوسر ىتآو ،ُدحا ِبنُمهلَكُي ً□□ □□ .
‘ف ِقا َوْس ا

نَلَع ُتلبْقأ اَذإف رَظَّنلا ُهُق ِراسأ َو ُهْنِم ًابي َرق ِهِلَصأ َّمُث ؟ مأ مسلا ِهدرب هيتفَش َك َّرح
َله سفن يف

نيِمِلْسُمْلا ِةوْفَج ْنِم َكِلذ َّيَلَع َلاَط اَذإ ًتَّح بِهنَع َض ْرَعأ ُه َوْحن ُتَفَتْلا اَذإ َو ،َّيلاِ َرَظَن بِت ً□ َص

ُهْيَلَع ُتْمَّلَسَف ،َّنلاِ ِساَّنلا ُبحأ َو ،بِهمَع ُنبا َوُه َو ،ةَداَتَق ِبأ ِطِئاَح َراَد ِج ُت ْر َّوَسَت ًتَّح ُتيَشَم؟

ُهلوُسرو هاللّ ُّب ِحأ ِنِأ ُمَلْعَت ْلَه ؟ □

هللاِب َكُدُشنأ َةَداَتَق اَبأ اَي ُ : هل ُتلُقف ،َم ًّسلا ِلَع َّدر اَم ِ هاللّوف !

ىاَنْيَع ْتَضاَفَف

: مَلْعأ ُ ه ُلوُس َر َو ُ ه□.

اللّ َلأَقَف ُ . هُتدَشاَنَف ُتدعف ، َتَكَسف ُهُتدَشاَنَف ُتدُعف تَكَسَف لاق

مِدَق ْتَّمِم ماَّشلا ِطبَن ْنِم ُيِطبَن اَذإ ِةَنيِدَمْلا ِقوُس يف ِشمأ اَنأ اَنْيَبَف□

راَد ِجلا ُت ْر َّوَسَت ًتَّح ُتيَّلو َو□ .

بلاِ ُهَل َنو ُريِشُي ُساَّ لنا قفِطف :َلاق ؟ٍكِلام نب ِبْعَك ىَلَع ُّلُدَي ْنَ : م ُلوُقَي ِةَنيِدَمْلا يف□□ ُهُعيِبَي ٍماَعَطِ ب

اَنَغَلب ْدَق ُهَّنِاف ُدْعَب اَّمأ :ِهيف اذإف ؟ُهُتأرقف ًابِتاك ُتْنُك َو ،ناَّسَغ ِكِلم ْنِم ًاباَتِك َّنلاِ عفدف ِبِنءاَج ًتَّح

هاللّ َكْلَعْجَي ْمَل َو َكاَفَج ْدَق َكَب ِحاَص َّنأ □

ِهب ُتْمَّمَيَتَف ،ِء َبلا َنِم ًاضيأ اَذه َو ُ : هُتأ َرَق َنيِ ِح ُتلُقف□

ِكِساَوُن اَنِب ْقَحْلاَف ،ٍةَعَيْضَم ً ِو ٍناَوَه ِراَدِب□ .

بِنيتأ #

ي ِ هاللّ ُلوسر اَذإف ُنح َوْلا َثَبلَتْسا َو َنيِسَمَخْلا َنِم َنوَعَب ْرأ ْتَضَم اَذإ ًتَّح ُهُت ْرَجَسَف َرَوُّنَتلا

لَب□ .

لاق ؟ُلَعفأ اَذاَم ْمأ اَهُقِهلَطأ : ُتْلُقف َلاق . َكَتأ َرْما َلِزَتْعَت ْنأ َك ُرُمأ□: □

ي هاللّ لوسر َّنإ : َلاَقَف

“ بِنوُكَف ِكِلهأِب يِقَحلا :ِبِتأ َر

م ُتلُقف َلاق ، َكِلذ ِلْثِمِب َّيَبحاَص ىلاِ َلَس ْرأ َو ا

هَّنب َّرَقت ً َف اَهل ِزَتْعا□ .

تَلاَقَف # ِ هاللّ َلوسر َةَّيِمُا ِنب ِل ًِه ُةأ َرْما ِتَءاَج َو ر□ :

م ا‘ اَذه يف ىلاَعَت ُ هاللّ□ .

ه□

ى ِضْقَي ىَّتح ْم َدْنِع□

□ نِكل□ □ .

و َ َلاَق ؟ُهَمُدْخأ ْنأ ُه َرْكَت ْلَهَف

مِداَخ ُهَل َسْيَل ٌعِئاَض ٌخْيَش َةَّيَمأ َنْب َل ًِه ًنإ ِ هاللّ لوُس َر اَي□.

ناَك اَم ِه ِرْمأ ْنِم َناَك ُذْنُم ِكْبَي َلا َز اَم ِ هاللّ َو َو ،ئش ىلإ ٌةَك َرَح ِهِب اَم ِ هاللّ َو ُهَّنِإ :□ ٌتَلاَق . ِكَّنَب َرْقَي

نأ ٍل ًِه ِةأَرْم ‘ِنذأ ْدَقَف ؟ ِكِتأ َرْما يف # ِ هاللّ َلوسر ُتْنَذأَتْسا ِوَل :ِبْلهأ نل َلاَقَف ا□

ذَه ِهِم ْوَي ىلإ□ .

لاَيِل َرْشَع َكِلَذِب ُتْثِبَلف□

بَاش ٌلُج َر اَناأ َو ؟ُلوُقَي اَم يِنِي ِرْدُي اَم َو ا□□ .

هيِف ُهُنِذأَتْسأ َ: ُتلُقَف ُ ه□ .

مُد ْخَت .

ةَلْيَل َنيِس ْمَخ َحاَبَص ِرْجَفْلا َة ًَص ُتيَّلَصَف ا□

ن ِم ًَك ْنَع ِبهَن ِنِي ِح ْن ِم ٌةَلْيَل َنوُسْمَخ اَنَل َلُمَكَف□ .

تَقاَض ْدَق ،اًّنِم ىلاَعَت ُ هاللّ َرَكَذ ِيتَّلا ِلاَحلا ى ًَلَع ٌسِلاَج اَنأ اَنْيَبَف ،اَنِت ُو ُيب ْنِم ٍتْيَب□ ِرْهَظ نَلع

ا‘

عْلَسِ لبَج نَلع َنف ْوأ خ ِراَص َت ْوَص ُتْع ِمَس ، ُتَبُح َر اَمِب ُض ْر ًّنَلع ُتَقاَض َو ِيسْفَن ًنَلع□

ج َرَف َءاَج ْدَق ْنأ ُتْمِلَع َو ًادِجاَس ُت ْر َرَخَف : َلاَق□□

: رِشْ أب ِكِلاَم َنْب ُبْعَك اَ□ .

ي ِهِت ْوَص نَلعِاَب ُلوُقَي

□ و َنَذآَ َلوسر هاللّ # سأَّنلا َ نَتَو ْبَ ِةَ هاللّ

نو ُرهِشَبُم ّبَحاَص َلِبَق بَهَذَف اَنَو ُرهِشَبُي ُسأَّنلا بَهَذَف□ □

رْجَفْلا ة ًّص تَّلَص نَي ِح اَنْيَلَع□ □□ .

ن ِم َع َرْسأ ُت ْوَّصلا َناَكَف ِلَبَجْلا نَلَع نَف ْوأَف ِبلَبِق َمَلْسأ ْنِم□

ف ُلَج□

عاَس ىعَس َو ًاس َر□

ر َّنلاِ َضَك َر َو□

هالّل َو ،هِت َراَشِب ُهاَّيإ امُهت ْوَسَكَف َّنَب ْوَث ُهَل ُتْع َزَن ِن ُرهِشَبُي ُهَت ْوَص ُتْعِمس□ بِذَّلا بِنَءاَج اَّمَلف

س َرَفْلا□ .

سأَّنلا بِناَّقَلتَف□

هالّل لوسر ُمّمأَتأ ّتَقَلَطنا َو اَمُهتْسِبَلَف ِنْيب ْوَث ُت ْرَعَتْساف .

ذئَم ْوَ يامُه َرْيغ ُكِلْمأ اَم□.

نبا ُةَحْلَط َماَقَف ،ُسأَّنلا ُهل ْوَح #ِ هالّل لوسر اَذإَف َد ِجْسَمْلا اَنْلَخَد تَّتَح ِةَب ْوَّتلاِب□ بِنَنوَئَنهُي اج ْوَف اَج َوَف

نير ِجاَهُمْلا َنِم ُلُجر َّنلاِ َماَق اَم ُ هالّل َو ى□

نأَّنه َو بِنَحفاَص تَّتَح ُلِو َرهُي ُهْنَع ُ هالّل□ .

ى ِض ًّر ِ هالّل ِدْيبُع□

ن ِم ُهُهْج َو ُق ُرْبَي َوُه َو َلاَق # هالّل لوسر نَلَع ُتْمَّلَس اَّملَف َلاَق َةَحْلَطِل اَهاَسْنَي َ ُبْعَك□ َناَكَف ُه ُرْيَغ

ن ِم ْمأ هالّل َلوس َر اَي َكِدْنِع ِنمأ ُتْلُقَف :َلاق□

كُّمأ َكْتَدَل َو ُذْنُم َكْيَلَع َّرَم ٍم ْوَي ِرْيَخِب ْرشبأ :ِرو ُرُّسلا□ .

ةَعْطِق ُهَّنأَكَف هُهْج َو َرانتسا َّرُس اَذإ # هالّل لوسر َناَكو :َلاَق :بلاعت ِ هاللِّدْنِع ْنِم ْلَب :□ َلاَق ؟ِ هالّل ِدْنِع

:عِلَخْنأ ْنأ ِبتَب ْوَت ْنِم َّنإ ؟ِ هالّل َلوُسراَ□

ي ُتْلُق ِهْيَدَي َنْيب ُتْسَلَج اَّمَلف

: □ كِلَذ ُفرْعَن اَّنُك□ .

و َلاَق

رَمَق□ .

تلُقَف□ :

كَل ٌرْيَخ َوُهَف َكلاَم َضْعَب َكْيَلَع ْكِسْمأ َلاَق هاللّ لوسر ىلإو هاللّ ىلا ًةَقَدَص ِىلاَم ْنِم□ .

. □ ن ِم هنإ َو ،ْقده ِصلاِب ِىنأّجَن اَمَّنإ ىلاَعَت َ هاللّ َّنإ ِ هاللّ َلوُس َراَي ُتلُق□

و َرْيَخِب ِىذَّلا ِىِمْهَس ُكِسْمأ ىِهنإَف

قْد ِص يف ىلاعَت ُ هاللّ ُه ًْبأ َنيِمِلْسُمْلا ْنِم ًادَحأ ُمَلْعأ اَم ِ هاللّ َوَف□

تيِقَب اَم ًاقْد ِص ًّإ ًثِهدَحُأ َ ْنأ ِىتَب ْوَت□ .

اَم ُتلُق ُدْنُم ًةَبْذِك ُتْدَّمَعَت اَم ِ هاللّو ،ِىن ًْبأ اَّمِم َنَسْحأ # هاللّ لوسرل َكِلذ ُت ْرَكَذ ُذْنُم ِث
ِيدَحْلا

#

هاللّ ِلوسرل ُتْلُق □ □

ى □□

□ ِه ِ نبلا ىَلع ُ هاللّ َباَت ْدَقَل :ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأف

ه ‘

ِىقَب اَميِف ىلاَعَت ُ هاللّ ِىنَظَف ْحَي ْنأ وُج ْر□

نإ َو□

اَذإ ىَّتَح اوُفِهلُخ َنيِذَّلا ِةَث ًَّثلا ىَلع َو

يم ِح َر ٌفؤ َر ْمِهِب ُهَّنإ َغَلب ىَّتَح ِراَصْ ‘نا َو َنىر ِجاَهُمْلا َو□.

اَ

هاللّ ِ م □ :

و ُبْعَك َلاَق

نيِقِداَّصلا َعَم اوُنوُك َو َ هاللّ اوُقَّتا َغَلب ىَّتَح . ْتَبُح َر اَمِب ُض ْر ا‘ ُمِهْيَلَع ْتَقاَض□ .

هاللّ لوسر ِىقْدَص ْنِم ِىِسْفَن يف َمَظْعأ ِم ًْس“ ِل ِىناَدَه ْذإ َدْعَب طق ٍةَمْعِن ْنِم َّىلَع ىلاَعَت ُ

هاللّ َمَعْنأ

نْح َو ْلا َل ِزْنأ َني ِح اوُبَذَك َنيِذَّلِل َلاَق َنلاعَت َ هاللّ َّنإ ا□

وُبَذَك َنيِذَّلا َكَله اَمَك ِكَلهأَف ُهُتْبَذَك َنوُكأ َ ْنأ .

اوُض ِزْعأَف ْمُهْنَع اوُض ِزْعُتِل ْمِهْيَلإ ْمُتْبَلَقْنا اَذإ ْمُكَل هللاِب َنوُفِلْحَيَس :َنلاعت ُ هاللّ َلاَق ِإدَ
‘

ح َلاَق اَم َّرَش

نأَف ْمُهْنَع ا ْوَض ْرَتِل ْمُكَل َنوُفِلْحَي□

نوُبِسْكَي اوُناَك اَمِب ًءآ َزَج ُمَّنَهَج ُمها َوأَم َو ٌسْج ِر ْمُهَّنإ ْمُهْنَع□ .

رْمأ ْنَع َةَث ًّتلا اَهُّيأ اَنفهِلُخ َأنُّك :ٌبْعَك َلاَق□

نيِقِساَفْلا ِم ْوَقْلا ْنَع َنَض ْرَي َ هاللّ َّنإَف ْمُهْنَع ا ْوَض ْرَت□ .

هاللّ ُلوُس َر َأ □ #

ج ْرأ َو ،ْمُهَل َرَفْغَتسا َو ْمُهَعَياَبَف ُهَل اوُفَلَح َني ِح # هاللّ ُلوسر ْمُهْنِم َلِبَق َنيِذَّلا َكِئلوأ

: □ سْيَل َو ،اوُفهِلُخ َنيِذَّلا ِةَث ًّتلا نَلع□

و هلج َو َّزع ُ هاللّ َلاَق

كِلذِب ِهيف نلاعت ُ هاللّ نَضَق نَّتَح اَن َرْمأ□ .

هَل َفَلَح ْنَّمَع اَن َرْ أم ُهُؤاَج ْرإ َو اَنأَّيإ ُهُفيلْخَت َوُه اَمَّنإ َو ِو َزْغلا ْنَع اَنُفُّلَخَت اَنفهِلُخ أَمِم□
َرَكَذ ِيذَّلا

لامح ا‘ بلع نايوقلا ةقانلاو لمجلا ُ ة

. ل ِحا َّرلا »

ةسمخلا هجرخأ . ُ ه »

ن ِم َلِبَقف ِهْيَلإ َرَذَتْعاو□]

ر

فقلا ةهيربلا بهو ،ةزافم عمج .

زِواَفَملا َو ه□ »

.

ريغ راهظإو ئشلا ءافخإ ُ ة «

ي ِر ْوَّتلاو را »

.

»

فس او

،

رَعَّصلاو مهد□ □□ »

.

»

صقمو اهنولبقتسي نتلا مهتهج

مُهَهَّج َو َو□»

هرهظأ «

« □ مُه َرْمأ ِساَّنلِل ًج□»

و

. ساَّنلاِب ًرَمَتْسا َو□

هتقو لوأ يف ئشلا ىلإ ةردابملا «

زي ِجْهَتلاو ل□ »

.

يملا نيتحوتفم نيتلمهمب «

ري

سلا يف داهتجا عباتت نأ ُ د .

جْلا□ »

نم مهنيبو هنيب ام ىلإ هب راشأو ،دعابت

و ْزَغْلا َط َراَفَت َو رخ□ »

•

»

أتلاو لفاغتلا ى

« داَمَّتلا »

و

« صوُمْغَمْلاَو ة »

•

ودنلا :اهرسكو ةزمهلا مضب ُ ة «

« . وْس ا٬ ًَو »

تلعج لثم «

« تقِفَط َو ةف »

•

»

اسملا

نأ

« با َرَّسلا ِهِب ُلو ُزَي َو ه »

•

سفنب بجعأ اَذإ «

«هْيَفْطع يف ٌن ًُف َرَظنو بيع»

•

»

لاب هيلإ راشملا

« ثَبْلاو هنطو »

.

»

ىلإ هرفس نم عجارلا

لِفاَقلا َو□»

بيعلا «

. ز ْمَّل او□ »

هيف ايخ هصخش رهظي «

هيل

ع تمزع ىأ ُ ه .

قْد ِص ُتْعَمْجأ َو لاز□ »

.

»

ى

هِنَع َحا َز َو ا »

.

ند اَذإ ا «

مِداَق َّلَظأ َو ن »

.

زحلا ُّدشأ «

لَك َو ددعل□

.

»

ا نم عستلا ىلإ ثثلا نيب ام

غْضبلاو و□»

.

زغلا نع نورخأتملا «

« □ نوُقَّلَخُمْلا□ »

و

بهو ةدجوملا نم َ د:

ج َو هبكر□ »

.

»

ي امع ةرابع انه

. رْهَّظلا َو□ »

هالّل ملع بلاإ اههدر «

مُه َرِئا َرَس□»

هتول

.

ع

. راَد ِجلا ُت ْر َّوَسَتو□ »

عوضخلا ُ ة «

ناَكِتْس“ا َو خي□ »

.

»

بوتلاو ةمملا

بيِنأَّتلا َو□ »

بضغلا «

ةكراشملا ُ ة

اَسا َوُمْلا َو نا »

•

»

وهلا هلثمو ،حارطا وهو عايضلا نم ةلعفم ُ ة

«عْيَضُملا□ »

بْح َّرلاو أ□ »

•

طبأ «

ثَبْلَتْسا َو دص□ »

•

»

قلا

. ُّمَيَّيلا َو□»

امهوحنو قزرلاو شاعملا يف ةمهاسملاو «

سرفلا بكارلا برض

ضْك َّرلا َو ةن□ »

•

»

يدملا يف لبج

. غْلَس َو□»

فرشأ ى «

ف ْوأو ةعسل□ »

•

»

ا

ق ُرْبَي َو س

.

»

انلا نم ةعامجلا

ج ْوَفْلا َو دص»

.

»

قأ

مَّمأَتأ َو مل»

.

عأ «

نَذآ َو و »

.

دعلا عرسيل هلجرب «

هعيمج نم جرخأ نأ ى.

« لاَم ْنِم َعِلَخْنأ »

و رو

رسلا تارامأ هيلع ترهظو عمل اذإ ُ ه .

هْج َو »

تقو ناكو مهيلع رسعف رحلا ةدش يف هيلإ اوبدن سانلا ن ةرس

،

علا شيج كوبت شيج ىمسو

ري .

خأتلا

«وَ ا“رْ جَاء .

» سجنلا

« شْج هِرلاَو را »

.

»

مثلا كاردإ

24. (654)- Muhammed İbnu Şihab ez-Zührî anlatıyor: "Bana Abdurrahman İbnu Abdillah İbni Ka'b İbni Mâlik nakletti: Abdullah İbnu Ka'b -ki babası Ka'b gözlerini kaybettiği zaman kardeşleri değil, kendisi babasına rehberlik etmişti- kavmi içinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabının hadislerini en iyi bilen ve en iyi öğrenmiş olanıydı. Abdullah dedi ki: "Babam Ka'b İbnu Malik'in, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük seferine çıktığı zaman, sefere katılmayışı ile ilgili hikâyeyi kendisinden dinledim. Şöyle anlatmıştı: "Ben Tebük gazvesi hariç Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çıkardığı gazvelerden hiçbirine katılmamazlık etmemiştim.

Gerçi Bedir gazvesine iştirak etmedim. Ancak buna katılmayanlardan kimseyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kınamadı. O seferde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Müslümanlar savaşı değil, Kureyş'in kervanını ele geçirmeyi düşünüyorlardı. Ne var ki Cenab-ı Hakk bunlarla düşmanı beklenmedik anda karşı karşıya getirdi.

Ben Akabe gecesinde İslâm'la müşerref olup ilk andlaşmayı yaptığımız esnada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberdim. Ben Akabe'de hazır bulunmayı Bedir'de hazır bulunmaya değişmem, halk Bedir gazasını Akabe biatından daha çok ansa da.

Benim Tebük seferinden geri kalışımla ilgili habere gelince, gerçekten ben hiçbir zaman, o sıradaki kadar güçlü ve zengin olmamıştım. Allah'a kasemle söylüyorum, daha önce hiçbir zaman iki devem olmamıştı. Ama o gazve sırasında iki tane binmeye mahsus devem vardı. Bir de Resûlullah (aleyhissalâtu

vesselâm) gazaya niyet etti mi mübhem ifadeler kullanarak asıl hedefi belli etmezdi. Fakat bu gazvede öyle yapmadı. Çünkü Tebük seferi çok sıcak bir mevsimde oluyordu. Uzak bir seferi ve tehlikeleri göze almış, büyük bir düşmanı hedef edinmişti.

Müslümanlar gazve hazırlıklarını tam yapsınlar diye durumu bütün ciddiyetle açıklamış, gidecekleri istikameti gizlemeksizin bildirmişti.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sefere katılacak Müslümanlar pek çoktu. Askerlerin künyelerini kayıt defreti almıyordu. Kayıt defterinden maksat künyelerin yazıldığı divandı." Ka'b (rivayetine devamla) der ki:

"Pek az kimse gözden kaybolmayı (katılmamayı) arzu ediyordu. Bunlar da vahiy gelmedikçe, gizlendikleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından bilinilemiyeceğini zanneden kimselerdi.

Bu gazve, tam meyvelerin erdiği, gölgelerin iyice tatlılaştığı bir zamana rastlamıştı. Ben de meyve ve gölgeye düşkün bir kimseydim.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Müslümanlar yol hazırlığı yaptılar. Ben de onlarla yol hazırlığı yapmak üzere sabahleyin evden çıkar (kararsızlık içinde) hiçbir şey yapmadan geri dönerdim. Kendi kendime: "Bu da bir şey mi, dilersem hazırlığı çabucak yapabilirim" diye teselli olur, avunurdum. Bu hâl böylece devam etti. Öyle ki, başkaları ciddi ciddi hazırlığını tamamlamıştı.

Derken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Müslümanlar yola çıktılar. Ben hâlâ hiçbir hazırlık yapmamıştım.

Yine hazırlık için gittim geldim ama bir şey yapmaya bir türlü elim varmıyordu. Bu hal de sürgü gitti. Askerler sür'atle yol aldılar. Gazve elimden kaçtı. Yine de yola çıkıp onlara kavuşmayı düşündüm. Keşke bunu yapsaydım. Bana bu da nasib olmadı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'den ayrıldıktan sonra halkın arasına çıkınca gördüğüm bir husus beni üzmeye başladı: Çarşıpazarda benim gibi kalanlar meyanında gördüklerim ya münafıklık damgasını yemiş

olanlardı veya zayıflıkları sebebiyle Cenâb-ı Hakk'ın mazur addettiği kimselerdi.

Öte yandan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da beni Tebük'e varıncaya kadar hiç anmamış. Orada kalabalığın arasında otururken: "Kâ'b İbnu Mâlik ne yaptı, (ondan ne haber var?)" diye sormuş. Benû Seleme'den birisi: "Ey Allah'ın Resulü, onu, yakışıklı iki elbisesi ve çalımla iki tarafına bakması (Medine'de) hapsetti" demiş. Muaz da ona şu cevabı vermiş: "Ne kötü konuşuyorsun. Ey Allah'ın Resulü Allah'a kasem olsun Mâlik hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyoruz" demiş.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sükût buyurmuşlar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumda iken, uzaktan beyazlara bürünmüş bir adamın silüetini görür ve: "Bu gelen Ebu Heyseme olmasın!" der. Gerçektende o Ebu Heyseme el-Sari'dir. Yani, sefer hazırlığı sırasında bir sâ'lık hurma verdi diye münafıkların birbirlerine kaşgöz ederek istihzâ ettikleri zât866."

Kâ'b (sözlerine devamla) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Tebük'ten ayrılıp yola çıktığı haberi bana ulaşınca keder ve üzüntüm tekrar arttı. Bir yalan hazırlamaya başladım. "Yarın, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öfkesinden, ne söyleyerek kurtulabilirim?" diyordum. Bu hususta âilemde aklı başında herkesin fikrine müracat ediyordum.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gelmesi yaklaştı dendiği zaman benden yanlış düşünceler zâil oldu. İyice anladım ki, hiçbir yalan asla beni kurtaramaz. Doğruyu söylemeye karar verdim. Derken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir sabah Medine'ye geldiler. O, bir seferden dönünce ilk iş olarak mescide uğrar, iki rek'at namaz kılar, ondan sonra halka görünürdü. Bu gelişinde de namazını kılıp halkı kabul etmeye başlayınca sefere katılmayıp geride kalanlar gelip özür dilemeye, özürleri hususunda inandırıcı olmak için yeminler etmeye başladılar. Bunlar seksen kadar erkekti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onların özürlerini kabul ediyor, onlardan beyat alıyor, olara istiğfarda bulunuyor, işlerini Allah'a havale ediyordu.

866 Bunun hikâyesi 650.hadisin açıklamasında geçti.

Ben de geldim. Selam verdim. Selâmımı işitince öfkeli öfkeli tebessüm etti ve "Gel" dedi. Yaklaştım ve önüne oturdum.

"- Niye geride kaldın, sen (Akabe'de) biat edip itaatı sırtına almış değil miydin?" dedi. Ben şu cevabı verdim:

"- Evet ey Allah'ın Resulü! Ben senin değil de dünya ehlinden bir

başkasının yanında oturmuş olsaydım, inandırıcı bir özür söyleyip, mutlaka öfkesini gidererek yanından ayrılırdım. Çünkü, Allah bana yeterli bir ifade gücü vermiş bulunmaktadır. Ancak, Allah'a kasem olsun kesinlikle inanıyorum ki, bugün sizi, benden razı kılacak bir yalan söylesem çok geçmeden Allah sizi bana öfkelendirecektir. Size doğruyu söylesem bana kızacaksınız. Ama ben de o hususta Allah'tan af dilerim. Gerçeği söylüyorum, kasem olsun hiç bir özrüm yoktu.

Vallahi başka hiç bir vakit, sizden geri kaldığım zamanki kadar güçlü ve zengin değildim."

Benim bu itirafım üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İşte bu doğru konuştu" dedi ve bana da: "Kalk, Allah senin hakkında hükmedinceye kadar bekle!" buyurdu. Ben de kalktım. Benû Seleme'den bir kısım insanlar da koşarak beni tâkip ettiler ve bana:

"- Allah'a kasem olsun bundan önce herhangi bir günah işlediğini bilmiyoruz. Savaştan geri kalan diğerlerinin yaptığı gibi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın senin için yapacağı istiğfar bu günâhını affettirmeye yeterdi"

dediler."

Mâlik (devamla) şunları anlattı: "Sonra: Benim vaziyetime düşen başka biri var mı? diye sordum. "Evet iki kişi daha tıpkı senin gibi itirafta bulundular. Onlara da sana söylenen söylendi" dediler.

"- Mürâre İbnu'r-Rebî el-Âmirî ile Hilâl İbnu Ümeyye el-Vâkıfî (radıyallahu anhümâ)" dediler. Bana çok sâlih iki kişi zikretmiş oldular. Bunlar Bedir gazvesinde bulunmuş, nümune-i imtisâl kişilerdi. Bunların ismini duyunca, geri gidip özür beyan etme fikrinden vazgeçtim.

Derken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanlara gazveye katılmayanlardan sadece üçümüzle konuşmayı yasakladı. Bunun üzerine halk bizden çekindi ve yüz çevirdi. Öyle ki yeryüzü bana yabancılaştı.

Dünya, önceden bilip tanıdığım dünya olmaktan çıktı.

Bu minval üzere elli gece geçirdik. Diğer iki arkadaşım, halktan uzaklaşıp evlerinde oturup ağlayarak vakit geçirdiler. Onlardan daha genç, daha güçlü olan ben dışarı çıkıyor, namazlara

katılıyor, çarşı pazar dolaşıyordum. Ama kimse benimle konuşmuyordu. Bazan namazdan sonra, ashabıyla oturmakta olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğrayıp selam veriyordum. İçimden, "Acaba, benim selamımı alarak dudaklarını kıpırdatır mı?" diye kendi kendime sorardım. Sonra yakınına durup namaz kılar, göz ucuyla da ona bakardım.

Namaza durunca bana baktığını da görürdüm. Ama ben ona yönelecek olsam derhal benden yüzünü çevirirdi.

Müslümanların cefasından çektiğim bu ızdıraplı hal uzayınca bir gün dayanamayıp gittim. Ebû Katâde'nin bahçe duvarını aştım.O amcamın oğlu idi ve herkesten çok severdim. Yanına varınca selâm verdim. Hayret! Vallahi selâmımı almadı. Kendisine: Ey Ebû Katâde Allah aşkına söyle. Allah ve Resulü'nü sevdiğimi bilmiyor musun?

dedim. Sustu, cevap vermedi. Tekrar Allah aşkına diye yemin verdim, yine konuşmadı. Üçüncü sefer Allah adına yemin verdim. Bu defa:

"- Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaş boşandı. Geri döndüm, duvarı aştım."

Ka'b hikâyesine devamla der ki: "(Bir gün) Medine çarşısında yürürken Medine'ye buğday satmaya gelmiş, Şam ahalisinden Nabâtî bir fellâh: "Ka'b İbnu Mâlik'i bana kim gösterecek?" diyordu. Halk beni ona gösterdi. Adam bana yaklaştı. Gassân Kralı'ndan bir mektup getirdi. Ben okumayazma bilirdim, hemen okudum. Mektupta şöyle diyordu: "Bana gelen habere göre arkadaşın sana sıkıntı veriyormuş. Allah seni hakâret görmek, sıkıntı çekmek için yaratmadı. Bize gel, sana iyi davranalım." mektubu okur okumaz: "Bu da bir başka belâ" dedim. Tandıra götürüp attım ve yaktım.

Nihayet bu (boğucu) elli günden kırkı geçmiş, (hakkımızda) vahiy de gecikmişti. Âniden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elçisi geldi. Bana: "Resulullah, hanımını terketmeni emrediyor" dedi. Ben:

"Boşayacak mıyım, yoksa başka şekilde bir terk mi?" diye sordum. "Hayır, boşamıyacaksın, ondan ayrıl, sakın yaklaşma!" dedi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aynı haberi diğer iki arkadaşıma da göndermişti. Hanımıma: "Ailene dön, onların yanında kal, Allah bu meselede bir hüküm bildirinceye kadar da orada bekle" dedim.

Hilâl İbnu Ümeyye'nin hanımı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müracaat ederek: "Ey Allah'ın Resulü, Ümeyye İbnu Hilâl kendini kaybetmiş bir ihtiyardır, hizmetçisi de yoktur. Ona hizmetini yapıversem bir mahzuru var mı?" diye izin istemiş. Ve: "Hayır, hizmet edebilirsin, ancak sakın yakınlaşmada bulunma" cevabını almış. Kadın da: "Hayır ya Resulallah! Vallahi, zâten onda kımıldayacak mecal kalmadı. Vallahi cezalandığı günden şu âna kadar hiç ara vermeden habire ağlıyor" dedi.

Ailemden bazısı bana: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip hanımın, hizmetlerini yapıvermesi için izin istesen iyi olur. Nitekim o, Hilâl'in hanımına hizmet etmesi için müsaade etti" diye tavsiyede bulundu. "Hayır, dedim, böyle bir talepte bulunmayacağım. Bana ne diyeceğini nasıl bilebilirim, ben genç bir kimseyim."

Böylece sıkıntısı daha da artan on gece daha geçirdim. Konuşmaktan yasaklandığımızın üzerinden tam elli gece geçti. Ellinci gecenin sabah namazını evlerimizden birinin damında kılmıştım. Ben Allahu Teâlâ'nın hakkımızda belirttiği o dehşetli hâl içinde oturmuş duruyordum. Ruhum sıkılmış, bütün genişliğine rağmen dünya daralmıştı. Sanki bir cendere içerisindeydim. Bir ses işittim. Bu, Sel dağı üzerine çıkmış yüksek sesle bağıran birinin sesiydi. (Dikkat kesildim: bana sesleniyor ve):

- "Ey Kâ'b İbnu Mâlik müjde!" diyordu. Hemen secdeye kapandım. Hakkımızda bir kurtuluşun geldiğini anlamıştım.

Meğer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cenab-ı Hakk'ın bizi affettiğine dair müjdeli haberi o gün sabah namazında halka duyurmuş, halk da bize müjdelemek üzere koşuşmuş, bâzıları da diğer iki arkadaşıma gitmişmiş. Bir zat bana at koşmuştu, Eslemli biri de yaya olarak seğirtip dağa çıkmış... Tabii ki ses, attan daha hızlı yol aldı.

Müjdeci sesini duyduğum kimse bir müddet sonra bizzat yanıma gelince, derhal iki parça elbisemi çıkarıp müjde bedeli olarak kendisine giydirdim. Yemin olsun o gün için başka bir şeyim yoktu. Emanet iki giyecek te'min ettim, onları giyip, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görmek arzusuyla dışarı fırladım. Yolda halk grup grup beni karşılıyor. Cenâb-ı Hakk'ın affı sebebiyle tebrik ediyordu.

Bu minval üzere Mescid'e geldim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) etrafını saran ashabının ortasında oturuyordu.

Beni görünce Talha İbnu Ubeydillah (radıyallahu anh) kalktı, bana doğru koşup musafaha yaptı ve beni tebrik etti. Yemin olsun, onun dışında muhacirlerden başka kalkan olmadı."

Ka'b onun bu samimî davranışını ömrü boyu unutmayacaktır.

Kâ'b, (sözlerine devam ederek) şunları söyledi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a selam verince memnuniyetten ışıl ışıl, mütebessim bir yüzle: "Müjdeler olsun! Annenden doğalıdan beri yaşadığın en hayırlı gününü tebrik ederim" dedi. Ben hemen sordum:

- "Ey Allah'ın Resulü, bu sizin bağışladığınız bir lütuf mu, Cenâb-ı Hak'tan gelen bir lütuf mu?"

"- Hayır, Allah'tan gelen bir lütuf!" dedi.

Kâ'b, ilâveten dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vech-i mübarekleri, sürurlu anlarında, bir ay parçası gibi nurlanır ve parlardı. Biz, bunu derhal anlardık.

Ben önüne oturunca: "Ey Allah'ın Resulü! Mazhar olduğum bu af sebebiyle ne var ne yok bütün malımı Allah ve Resulü'ne bağışlıyorum" dedim.

"- Hayır, dedi. Hepsi olmaz, bir kısmını kendine ayır, bu senin için daha hayırlı."

“ – Öyleyse, Hayber’deki hissemi kendime ayırıyor, gerisini bağışlıyorum” dedim ve ilâve ettim:

"Ey Allah'ın Resulü, biliyorum ki, Allah beni sıdkımdan, doğru sözlülüğümden dolayı kurtardı. Benim tevbemden biri de artık, yaşadığım müddetçe hep doğru söylemek olacaktır."

Allah'a yemin olsun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bunu söylediğim günden beri, doğru söz hususunda, Allah'ın bana lutfettiği ihsandan daha güzeline mazhar olan birisini bilmiyorum. Yine Allah'a kasem ederek söylüyorum, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a söz verdiğim günden beri bir kerecik olsun yalan söylemeyi düşünmedim. Geri kalan ömrümde de

Allah'ın beni yalandan korumasını diliyorum."

Kâ'b şunu da söyledi: "Bizimle ilgili olarak Allahu Teâlâ şu âyeti indirmişti:

"And olsun ki, Allah, sıkıntılı bir zamanda bir kısmının kalpleri kaymak üzere iken Peygambere uyan Muhâcirler'le Ensâr'ın ve Peygamber'in tevbelerini kabul etti. Tevbelerini, onlara karşı şefkatli ve merhametli olduğu için kabul etmiştir. Bütün genişliğine rağmen dünya onlara dar gelerek nefisleri kendilerini sıkıştırıp Allah'tan başka sığınacak kimse olmadığını anlayan, (savaştan) geri kalmış üç kişinin tevbesini de kabul etti.

Allah, tevbe ettikleri için onların tevbesini kabul etmiştir. Çünkü O, tevbeleri kabul eden, merhametli olandır. Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve doğrularla beraber olun!" (Tevbe, 117-119).

Kâ'b şunu da dermiş: "Allah'a yeminle söylüyorum, Allah beni İslâm' la şereflendirdikten sonra, bana göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a söylediğim doğru sözden daha büyük bir nimet vermemiştir. (Allah'ın bana lutfettiği birinci büyük nimeti İslâm'la müşerref olmam, ikinci büyük nimeti de Reshulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a doğru söz söylememi nasib etmiş olmasıdır). Aksi takdirde, diğer yalan söyleyenler gibi ben de helâk olacaktım. Nitekim Cenâb-ı Hak, vahiy indirdiği zaman, yalan söyleyenler hakında, bir kimse için söylenebilecek en kötü şeyi söylemiştir. Allahu Teâla şöyle buyurmuştur: "Döndüğünüzde, kendilerine çıkışmamanız için, Allah'a yemin edeceklerdir. Siz onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar pistirler. Yaptıklarının karşılığı olarak varacakları yer cehennemdir. Kendilerinden hoşnud olasınız diye, size yemin verirler. Siz onlardan razı olsanız bile, Allah yoldan çıkmış fasık kimselerden razı olmaz" (Tevbe, 95-96).

Kâ'b şunu söyledi: "(Resûlullah Tebük seferinden döndüğü zaman, sefere katılmayanlar gidip özür diledikleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da, yemin etmeleri üzerine özürlerini kabul buyurup kendileriyle bey'atlaşıp, haklarında istiğfarda bulunduğu kimselerden, biz üç kişi ayrı tutulmuş, (onların mazhar olduğu aftan istifade edememiştik.) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizim işimizi, Allah hakkımızda hükmedinceye kadar tehir etmişti. Hakkımızda gelen âyette, Cenâb-ı Hakk'ın: "...geri kalmış üç kişi..." sözünden kasıd, savaştan geri kalmamız değildir, bu geri kalış Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hakkımızdaki hükmü geri bırakması,

yemin ederek özür dileyenlerin özrünü kabul ettiği kimselerden ayrı tutmasıdır." [Buhârî, Vesâya 16, Cihâd 103, Menâkıb 23, Menâkıbu'l-Ensâr 43, Meğâzi 3, 78, Tefsir, Berâe, 17, 18, 19, İsti'zân 21, Eymân 24, Ahkâm 53; Müslim, Tevbe 53, (2769); Tirmizi, Tefsir, Berâe, (3101); Ebu Davud, Talâk 11, (2202), Cihâd 173, (2773), Nüzur 29, (3317); Nesâî, Talâk 18, (6, 152), Nüzur 37, (7, 22).] 867

867 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/14-21.

AÇIKLAMA:

Kâ'b İbnu Mâlik'le ilgili bu meşhur vak'anın yukarıdaki kıssasından âlimlerimiz pek çok ahkâm çıkarmışlardır.

Mühimlerini kaydediyoruz:

1- Ganimet ümmet-i Muhammed'e mübahtır. Bedir gazvesinin gayesi belirtilirken: "Kureyş'in kervanını ele geçirmek..." olarak ifade edilmiştir.

2- Bedir ve Akabe'ye iştirak edenlerin fazileti teyid edilmiştir.

3- İmamla bey'at muamelesi yapmak.

4- Yemin talebi olmadan yemin etmenin cevazı.

5- Gerektiği zaman, maksadın gizli tutulması.

6- Kaybedilen hayrın arkasından üzülmek.

7- Üzgün kimsenin temennide bulunması.

8- Yanında birisi gıybet edince reddetmek, sükutla geçiştirmemek.

9- Bid'aya düşenleri terketmek.

10- İmâmın, gereğinde küsmek, konuşmayı kesmek suretiyle adamlarından bazılarını terbiye etmesi.

11- Seyahatten dönenin önce mescide uğrayıp iki rek'at namaz kılmasının müstehab oluşu.

12- Yabandan gelene halkın ilgi göstermesi, hoş geldin etmesi.

13, Zâhire göre hükmetmek, özürleri kabul etmek.

14- Haline ağlamanın müstehab oluşu.

15- Namazda gözü sağa sola kaydırmak namazı bozmaz.

16- Doğru söylemenin fazilet ve ehemmiyeti.

17- Dostun bahçesine izin istemeden girmenin cevâzı.

18- Niyet olmadıkça yazı sebebiyle talâk hasıl olmaz.

19- Allah ve Resûlüne itaat etmeyi dostların sevgisinden üstün tutmak.

20- Kadının kocasına hizmet etmesi.

21- Yasaklanan şeye düşmemek için akla gelen muhtemel mahzurdan kaçınmak suretiyle ihtiyatlı, dikkatli olmak. Nitekim Kâ'b İbnu Mâlik bu mülâhaza ile, hanımının hizmetini kabul etmedi.

22- İçinde Allah'ın zikredildiği kâğıdı, maslahat hâlinde yakmanın cevazı.

23- Nimetin yenilenmesi, kederin kalkması halinde müjdelenmenin müstehab oluşu.

24- Mühim işler sırasında halkın imamın yanında toplanması.

25- İmam'ın arkadaşlarında hâsıl olan sevinç vesilesiyle sürûr izhâr etmesi.

26- Kederin kalkması esnasında bir şeyler tasadduk etmek.

27- Sabredememe korkusu varsa malın tamamını tasadduk etmeyi yasaklamak.

28- Müjde getirene elbise bağışlayarak onu mükâfaatlandırmanın cevazı.

29- Niyet hususunda yemin etmek.

30- Emânet eşya almanın cevazı.

31- Gelenle musafahalaşmak.

32- Gelene ayağa kalkmak.

33- Şükür secdesinin müstehablığı

34- Faydalandığı hayra devam etmeyi terketmemek vs.868

ا

□

□م َو ا

. هاللّ ُ امُهْنَع .[يف هلوق ِتلاعت: ًّ إ ُرِفْنَت او يِعَذهِبكُمْ اباذَع ًاميِلأ

25□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

□م اَك ناَ □ :

و اَهْتَخَسَن ِ . هاللّ ِلوسر ْنَع اوُفَّلَخَتي ْنأ ِبا َرْع ا‘ َنِم ْمُهَل ْوَح ْنَم َو ِةَنيِدَمْلا ِلْه ‘ناَك

. دواد و

ة ً بأ هجرخأ

. [□□ فاَك او ُرِفْنَيِل َنوُنِم ْؤُمْلا

25. (655)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), "(Allah yolunda savaşa) çıkmazsanız Allah size can yakıcı azabla azâb eder..." (Tevbe, 39) ayeti ile, "Medinelilere ve çevrelerinde bulunan bedevilere, savaşta Allah'ın Peygamberinden geri kalmak, kendilerini ona tercih etmek yaraşmaz" (Tevbe, 120) âyetini şu âyet neshetmiştir:

"Mü'minler toptan savaşa çıkmamalıdır. Her topluluktan bir tâifenin, dini iyi öğrenmek ve milletlerini geri döndüklerinde uyarmak üzere geri kalmaları gerekli olmaz mı?..." (Tevbe, 122). [Ebu Dâvud, Cihâd 19.

(2503).] 869

AÇIKLAMA:

868 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/21-23.

869 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/23.

Neshedildiği belirtilen ilk iki âyet, bütün mü'minlerin savaşa çıkmasını emretmektedir. Nâsih olduğu belirtilen Tevbe suresinin 122. âyeti ise, herkesin savaşa katılmasını emretmiyor, bilakis bâzı mü'minlerin geride kalarak ilimle meşgul olmasını emretmektedir.

Bu âyetlerin neshi hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Meselâ: "Medinelilere ve çevrelerinde bulunan bedevilere, savaşta Allah'ın Peygamberinden geri kalmak, kendilerini ona tercih etmek yaraşmaz" meâlindeki âyet (Tevbe, 120) hakkında, Katâde: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hastır, o savaşa çıkınca özrü olanlar dışında herkesin katılması vacibti" der. Onun dışındaki imamlar ise, savaşa katılmasında Müslümanlar için zaruret olmayan kimselerin ondan geride kalmasını tecviz etmişlerdir.

Öte yandan, Evzaî, İbnu'l-Mübârek, İbnu Câbir, Said İbnu Abdilaziz gibi bazıları: "Bu ayet, bu ümmetin evvel ve âhir, her nesline bakmaktadır" demişlerdir.

İbnu Zeyd'in de: "Bu âyet Müslümanların az olduğu devreye aittir, çoğaldıkları zaman Cenâb-ı Hak neshetmiştir ve dileyenin geride kalmasını mübah kılmıştır" demiştir.

Nasih olduğu belirtilen ve mü'minlerin toptan savaşa katılmamalarını emreden âyetin (Tevbe, 122) nüzul sebebiyle ilgli olarak İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) şunu anlatır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) savaşa çıkınca Medine'de özür sahipleriyle münafıklardan başka kimse kalmazdı. Tebük dönüşü nazil olan âyetler, savaşa katılmayanları çok şiddetli bir dille kınamıştı. Bundan sonra mü'minler toptan seferlere katılmaya başladılar ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Medine'de yalnız bıraktılar. Bunun üzerine Cenab-ı Hakk:

"Mü'minler toptan savaşa çıkmamalıdır. Her topluluktan bir tâifenin dini iyi öğrenmek ve kavimlerini geri döndüklerinde

uyarmak üzere geri kalmaları gerekli olmaz mı?" (Tevbe, 122) buyurarak duruma müdâhale etti.

Yani hepsinin sefere katılması câiz değildi. Bir kısmı sefere çıkarken, bir kısmı Medine'de Resûlallah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hizmetinde kalmalıydı. Çünkü, ulaşılan bu yeni safhada gazve ve cihada ihtiyaç olduğu gibi, gelmekte olan vahiyleri, ahkâmları, sünneti zabtedip öğrenecek, sonra da savaştan döneceklere öğretecek kimselere de ihtiyaç vardı.

Ve öyle yapıldı.

Kur'an-ı Kerim, böylece asker sınıfının yanıbaşında, ilmiye sınıfının da düşünülmesine dikkat çekmiş

olmaktadır.870

إّ او ُرِفْنَت ّ :

ا

Œ

ةي ِهِذه ْنَع امُهْنَع ُ هاللّ

لاق]

عيقن نب ةدجن نعو ـ**26□. :**

□ى ِض َر ِساهبع نبا ْتلأس

دو

اد وبأ هجرخأ .] ْمُهَباَذَع َناَكَف َرَطملا ُمُهْنَع َكَسْمأَف : َلاق ً ا .

ميِلأ ًاباذ .

ه

□ع ْمُك بِذَعُي

26. (656)- Necdet İbnu Nâki' diyor ki: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a şu âyet hakkında sordum: "(Allah yolunda cihada) çıkmazsanız, Allah size can yakıcı azâbla azâb eder..." (Tevbe, 39). Şu açıklamayı yaptı: "Allah onlardan yağmuru kesti.Böylece (kuraklık Allah'ın onlara takdir ettiği) azabları oldu." [Ebû Dâvud, Cihâd 19, (1506) H.] 871

870 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/23-24.

871 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/25.

YUNUS (ALEYHİSSELAM) SURESİ
.... 3

HÛD (ALEYHİSSELAM) SÛRESİ
.... 5

YUSUF (ALEYHİSSELAM) SURESİ
.... 7

RA'D SURESİ
....
7

İBRAHİM (ALEYHİSSELAM) SURESİ
.... 8

HİCR SURESİ
....
10

NAHL SÛRESİ
....
12

BENÛ İSRAİL SÛRESİ
.... 14

1- HZ. ADEM VE İDRİS'İN HABERİ:
.... 22

2- ZERDÜŞTLERİN KUTSAL KİTAPLARINDA HZ. PEYGAMBER
.... 22

3- BUDİZM'DE PEYGAMBERİMİZ'E İŞARETLER:
.... 22

4- BRAHMANİZM'DE PEYGAMBERİMİZ'E İŞARET:
.... 22

KEHF SURESİ
....
24

MERYEM (ALEYHÂ'S-SELAM) SÛRESİ
.... 32

HACC SÛRESİ 38

KAD EFLAHA (MÜ'MİNUN) SÛRESİ 40

NUR SURESİ 41

NETİCE: 42

1- TESETTÜR EMRİ: 51

2- TESETTÜR ÂYETİ 52

AVRET 52

1- ERKEGİN ERKEĞE KARŞI AVRETİ: 52

2- KADININ KADINA KARŞI AVRETİ: 52

3- KADININ ERKEGE KARŞI AVRETİ: 53

YABANCIYA BAKMA YASAGI İLE İLGİLİ İSTİSNALAR 54

CARİYENİN AVRETİ: 54

ERKEGİN KADINA KARŞI AVRETİ: 54

TESETTÜRÜN HİKMET VE GAYESİ 55

ŞUARA SÛRESİ

.... 58

HZ. PEYGAMBER VE ŞİİR 59

ŞİİR ÜZERİNE BİRKAÇ HADİS MEALİ: 60

NEML SÛRESİ 60

KASAS SÛRESİ 61

EBU TALİB'İN İMANI: 63

ANKEBUT SÛRESİ 63

RÛM SÛRESİ 64

LOKMAN SÛRESİ 65

MUGAYYEBAT-I HAMSE MESELESİ 66

SECDE SÛRESİ 68

AHZAB SÛRESİ 70

HZ. ZEYNEB'İN HAYATINDAN BAZI SAFHALAR.. 76

SEBE SÛRESİ 82

FÂTIR SÛRESİ 84

YÂ-SÎN SÛRESİ 85

SAFFAT SÛRESİ 88

SÂD SÛRESİ 89

ZÜMER SÛRESİ 90

HÂ-MÎM el-MÜ'MİN SÛRESİ 93

HÂ-MİM-AYN-SİN-KAF SÛRESİ 95

ZUHRUF SÛRESİ 96

HA-MİM-DUHAN SÛRESİ 97

AHKÂF SURESİ 99

FETİH SÛRESİ 102

HUCURAT SÛRESİ

.... 103

IRKÇILIK: 106

KAVMİNİ SEVMEK: 107

YASAK OLAN KAVİM SEVGİSİ: 108

ECDAD İLE ÖVÜNMEK: 108

ECDADLA ÖVÜNMEDE ÖLÇÜ: 109

KAVMİ İÇİN SAVAŞ: 110

KÖLELİKTEN YÜKSELENLER 112

KÂF SÛRESİ 114

ZÂRİYÂT SURESİ 114

TÛR SÛRESİ 114

NECM SÛRESİ 115

KAMER SÛRESİ 120

RAHMAN SÛRESİ

.... 121

VÂKIA SÛRESİ 121

HADİD SÛRESİ 124

MÜCÂDELE SÛRESİ 127

HAŞR SÛRESİ 130

MÜMTAHİNE SÛRESİ 135

SAFF SÛRESİ 136

CUM'A SÛRESİ 137

MÜNAFIKÛN SÛRESİ 137

TEGÂBÜN SÛRESİ 139

TALAK SÛRESİ 140

TAHRİM SÛRESİ 140

MÜLK SÛRESİ ....

144

NUN (KALEM) SÛRESİ 144

NUH SÛRESİ 145

CİN SÛRESİ 146

ŞEYTAN İLE CİN HAKKINDA SÖYLENENLER 148

RUH ÇAGIRMA ÜZERİNE BİR İKTİBAS 149

Yaşanan Olaylarla RUH ÇAGIRMA ve Doğru Bilinen Yanlışlar 149

MÜZZEMMİL SÛRESİ 153

MÜDDESSİR SÛRESİ 154

KIYAMET SÛRESİ 155

MÜRSELAT SÛRESİ 156

AMME SÛRESİ 157

ABESE SÛRESİ 157

KÜVVİRET (TEKVİR) SÛRESİ 158

MUTAFFİFÎN SÛRESİ 160

İNŞİKAK SÛRESİ 161

BÜRÛC SÛRESİ 161

SEBBAHA (A'LÂ) SÛRESİ 162

FECR SÛRESİ 163

ŞEMS SÛRESİ 164

DUHA SÛRESİ 165

İKRA' (ALAK) SÛRESİ 166

KADR SÛRESİ 167

KADİR VE BERAT GECELERİ 170

KADİR GECESİNİN İHYASI 171

ZELZELE (ZİLZAL) SÛRESİ 171

TEKÂSÜR SÛRESİ 174

ERAEYTE (MÂUN) SÛRESİ 175

KEVSER SÛRESİ 176

NASR SÛRESİ 177

İHLAS SÛRESİ 179

MUAVVİZETEYN SÛRELERİ 182

NÂS SÛRESİNİN MEÂLİ: 185

KUR'AN'IN TİLAVETİ VE KIRAATI BÖLÜMÜ 185

BİRİNCİ BAB 186

TİLAVET 186

BİRİNCİ FASIL 186

TİLÂVETE TEŞVİK 186

İKİNCİ FASIL 187

TİLÂVET ÂDÂBI ....

187

ÜÇÜNCÜ FASIL 198

KUR'ÂN'I HİZB VE EVRAD KILMA 198

İKİNCİ BAB 199

KIRAATLER 199

BİRİNCİ FASIL 199

İHTİLÂFIN CEVAZI 199

YEDİ KIRAAT 202

ŞAZZ KIRAATLAR: 202

İKİNCİ FASIL 202

KIRAATLAR HAKKINDA ÇEŞİTLİ HADİSLER 202

KUR'ÂN'IN TERTİBİ BÖLÜMÜ 211

KUR'ÂN'IN TERTİBİ VE CEM'İ 211

TEVBE İLE İLGİLİ BÖLÜM

.... 219

RÜYA TA'BİRİ BÖLÜMÜ 225

RÜYA TABİRİ ÜZERİNE UMUMÎ BİLGİLER 225

1. TA'BİR NEDİR? 225

2- RÜYANIN MAHİYETİ NEDİR? 225

RÜYA CİHETİYLE İNSANLAR ÜÇ KISIMDIR 226

MÜ'MİNİN RÜYASI: 226

RÜYA ÜÇ KISIMDIR 226

BİRİNCİ FASIL 227

RÜYA VE RÜYA ÂDÂBINA DÂİR HADİSLER 227

RÜYA PEYGAMBERLİKTEN BİR CÜZDÜR 229

İKİNCİ FASIL 233

TABİR EDİLMİŞ RÜYALAR 233

İFLÂS BÖLÜMÜ 247

HANEFÎ GÖRÜŞ 248

YUNUS (ALEYHİSSELAM) SURESİ

: ةاَيَحْلا يف ىرْشُبْلا ُمُهَ□

ل ىلاعت ِهلوق ْنَ

ع ِ هاللّ َلوسر ُتْلأس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر تماصلا نب ةدابع نع ـ□

ىذمرتلا هجرخأ ُ ه

ل ىرُت ْوأ ُنِم ْؤُمْلا ُدْبَعْلا اَها َرَي ُةَحِلا صلا اَي ْؤ ُّرلا :َلاق ا□].

.

□ِهب

□ىلدْنُّي .

1. (657)- Ubâde tu'bnu's-Sâmit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Cenab-ı Hakk'ın şu âyeti hakkında sordum: "Dünya hayatında da, âhirette de müjde onlaradır..." (Yunus, 64). Şu cevabı verdi: "Burada kastedilen müjde sâlih rüyadır. Mü'min kul onu görür veya kendisine gösterilir."]Tirmizi, Rü'ya 3, (2276).]1

AÇIKLAMA:

Kur'an-ı Kerim, Hz. Yusuf, Hz. İbrahim (aleyhimes selâm) gibi büyük peygamberlerin rüyalarına genişçe yer verir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gerek hayatında ve gerekse hadislerinde rüyanın ayrı bir yeri var.

Yani dinimiz, rüya hadisesi üzerine gerektiği kadar eğilmiş, onun ehemmiyetine dikkat çekmiştir. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bir âyette geçen "müjde"yi "salih rüya" olarak tefsir etmesi de sâlih rüyânın ehemmiyetine dikkat çekme sayılabilir. Aslında bu yorum, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir hadisine dayandırılabilir. Zira Efendimiz şöyle buyurmuştur: "...Rüya üç çeşittir: Rüyayı sâliha: Bu Allah'tan bir müjdedir. Bir diğer rüya şeytanîdir. İnsanı üzer. Üçüncü çeşit rüya kişinin kendi kendine konuşmasıdır..."

Sâlih rüyâ'nın ehemmiyetini belirtme zımnında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun "nübüvvetin kırk altı cüzünden biri"ni teşkil ettiğini söyler. Yine bu babta şu hadis rivayet edilmiştir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Risâlet ve peygamberlik artık bitmiştir. Benden sonra ne nebi, ne de resul gelecektir" buyurdu. Bu, cemaatin üzülmesine sebep olmuştu ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Ancak müjde vericiler (mübeşşirât) var" buyurdu.

"- Ey Allah'ın Resulü! Müjde vericiler de nedir?" diye sorulunca:

"- Müslümanın rüyasıdır. O nübüvvetin cüzlerinden bir cüzdür" buyurur.

Rüya konusu üzerine daha geniş bilgi 2000-2007 numaralı hadislerin açıklaması yapılırken verilecektir.2

إ َهلاِ َ ُه نأ ُتْنَم :

آ لاق َن ْوَع ِرْف ىلاعت ُ هاللّ َق َرْغأ ا مَل

#

لاق

:

ىب نلا ن]

أ ا.مُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ةَفاَخَم ِهيِف يف ُهُّسُدأ َو ،ِرْحَبْلا ِلاَح ْنِم ُذُخآ اَنأ َو ِبَنْثيأ َر ْوَل ُد مَحُم اَي ُلي ِرْب ِج َلاق□

.□لا ِذ ُتَنمآ ِهِب اوُنَب ِليِئ اَرْسإ

هرعق يف ىذلا دوس ا

هنيط :ةلمهملاب ‘

رْحَبْلا ُلاَحو هحح□ »

.

»

صو بذمرتلا هجرخأ ُ ة

. مْح رلا ُهَك ِرْدُت ْنأ].

2. (658)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cenâb-ı Hakk Firavun'u sudan boğduğu zaman: "Benî İsrail'in inandığındığından başka ilah olmadığına inandım" dedi. (Yunus, 90). Cebrail buyurdu ki: "Ey Muhammed, sen beni denizin çamurundan alıp, (Allah'ın) rahmeti ona ulaşıverir korkusuyla ağzını tıkarken görseydin."]Tirmizî, Tefsir, Yunus, (3106).[3

AÇIKLAMA:

Bâzı âlimler yukarıdaki hadisi, İslâm'ın umumî prensiplerine muarız bularak müşkile dikkat çekmişlerdir. (Râzi gibi...) Hâzin, Tefsiri'nde önce, usûl-i hadis prensipleri çerçevesinde, -iki tarikini de teker teker tahlil ederek-hadisin sıhhatini gösterdikten sonra, müşkilatın kaynağı olan metni ele alır ve mânayı te'vil eder. Şöyle hülâsa edebiliriz:

"Fahreddin Râzi şu itirazda bulunmuştur: "Cebrail (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Firavun tevbe etmesin diye, çamuru alıp ağzına tıkaması sahih midir?"

"- Evet mâkul olanı sahih olmasıdır. Çünkü bu hâlde, ya "teklif var mı, yok mu?" sorusu sözkonusudur. Şayet teklif var dersek Cebrail'in onun tevbesine mâni olması câiz olmaz, aksine tevbe etmesine ve her çeşit ibâdetine yardımcı olması gerekir. Şayet o hâletde Firavun'dan teklif zâil olmuşsa, bu durumda da hadiste Cebrail (aleyhisselam)'e nisbet edilen amelin bir manası, faydası olamaz.

Kezâ, şâyet Firavun'un tevbe etmesine mâni oldu ise, küfürde devam etmesine râzı oldu demektir. Halbuki küfre rıza küfürdür. Keza, Firavun'un iman etmesine mâni olması için, Cenâb-ı Hakk'ın Cebrail'e emirde bulunması Allah'ın celâline uygun düşer mi?

Şayet: "Cebrail (aleyhisselam), bunu Allah'ın emriyle değil, kendi düşüncesiyle yaptı" denecek olsa, bu sözü,

"Biz ancak Rabbinin buyruğuyla ineriz" (Meryem, 64), âyeti reddeder.

Bu itiraza cevap şöyledir: "Hadis'in sıhhatine kimse itiraz etmemiştir.

Râzi'nin: "Bu halde Firavun'a teklif var mıydı, yok muydu? Var idiyse, Cebrail'in onun tevbesine engel olması câiz değildir" sözüne gelince, hemen belirtelim ki, bu söz, "Fiilleri Allah yaratır" diyerek kaderin varlığını kabul edenler ve "Allah dilediğine hidâyet, dilediğine dalâlet verir" diyen ve kaderi kabul eden Ehl-i Sünnet'in prensibi açısından doğru bir söz değildir.

Zira onlar, "Allah, kâfirle imân arasına girer" derler. Bu sözün dayanağı da şu âyet-i kerimelerdir: "...Allah'ın kişi ile kalbi arasına girdiğini... bilin" (Enfâl 24). Keza şu âyet: "Kalplerimiz perdelidir" demelerinden ötürü Allah, evet, inkârlarına karşılık onların kalplerini mühürledi. Onun için bunların ancak pek azı inanır" (Nisa 155). Keza şu âyet: "Onların kalplerini, gözlerini, -ona ilkdefa inanmadıkları gibi- çeviririz; onları taşkınlıkları 1 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/25.

2 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/25-26.

3 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/26.

içinde şaşkın şaşkın bırakırız" (En'âm 110). Burada Cenâb-ı Hakk, onların -tıpkı ilk önce bizzat kendilerinin, imânı terketmeleri gibi- kalplerini çevirdiğini haber vermektedir. İşte Firavun'a da böyle yapmış, önceden inanmayı reddettiği için, Allah da -ceza olarak- inanmasına mâni olmuştur. Öyle ise, Firavun'un ağzına çamur tıkılması vak'ası kalbin mühürlenmesi ve kilitlenmesi nevinden bir ameldir. Kâfirin imânına mâni olunup, hidâyetinin önlenmesi ise daha önceki küfrüne bir cezâdır.

Bu söylediğimiz, yukarıda kaydedilen müşkilin açıklanmasında fiilleri yaratanın Allah olduğunu söyleyen, kaderi kabul eden grubun görüşüdür...

Cibril (aleyhisselam) ile alakalı kıssaya gelince, o da buna benzer bir mülâhaza ile izah edilir: Bu konuda söylenebilecek nihâî söz şudur:

Allahu Teâla hazretleri, Firavun'un inanmasına mâni oldu, yâni eski küfrüne ve iman teklifi kendisine geldiği zaman reddetmiş olmasına ceza olarak, imanla onun arasına bir engel koydu.

Cebrail'in çamur tıkma fiiline gelince, bunu Cebrail, kendi düşüncesiyle değil, Allah'ın emriyle yapmıştır.

Fahreddin Râzi hazretlerinin: "Cibril (aleyhisselam)'in Firavun'un tevbe etmesine mâni olması caiz değildir, aksine, tevbe ve diğer ibadetlerine yardımcı olması gerekirdi" sözü, Cebrail (aleyhisselam)'in mükellefiyetinin de bizim mükellefiyetimiz gibi olması hâlinde doğrudur. Tabii ki bu durumda bize vacip olan ona da vacib olurdu.

Amma mesele başka şekilde olunca, yani Cebrail (aleyhisselam) sadece Allah'ın emrettiği şeyleri yapmak, onun dışına hiç çıkmamak durumunda olunca Firavun'un imânına mani olan, Allah Teâla olmakta, Cibril de Allah'ın emrinin infazcısı bulunmaktadır. Bu durumda, Allah'ın yardım etmediği bir kimseye onun yardım etmesi nasıl gerekli ve vacib olur? Nitekim, Kur'an-ı Kerim, Allah'ın, Firavun hakkında küfre hükmettiğini ve onun elem verici azabı görmeden iman etmeyeceğini haber vermektedir.

Şu da söylenebilir: Cebrâil (aleyhisselam) ya Allah'ın emriyle tasarruf etmekte ve sadece Allah'ın emrini yapmaktadır, ya da Allah'ın emriyle değil, kendi arzusuna göre dilediğini yapmaktadır. Bu iki duruma göre, Firavun'a, tevbe hususunda yardım etmesi gerekmediği gibi, onu bundan men etmesi de haram olmaz. Çünkü ona gerekli olan şey kendisine emredileni yapmasıdır, haram olan şey de yapması yasaklanan şeydir. Hemen ilave edelim ki, Allah Teâla Kur'an'da Firavun'a yardım etmesini emrettiği veya tevbe etmesine mâni olmasını yasakladığına dair bir ihbarda bulunmamıştır.

Yâni, melekler, bizim tâbi olduğumuz tarzda bir mükellefiyete tâbi değildirler."

Hâzin'de daha geniş tahlil mevcuttur.4

HÛD (ALEYHİSSELAM) SÛRESİ

: بِنِت ْب يَ

! ش َلا

ق َثْبِش ْدَق ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُ : هْنَع ُ هاللّ

لاق ام:]

ى ِض َر ٍرْكَب وُبأ لاق□

هْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر سابع نبا نع ـ

مَع َو ،ُت ََس ْرُمْلا َو ،ُةَعِقا َولا َو ،ٌدوُه

ىذمرتلا

هجرخأ

. ت َرِهوُك ُسْم شلا اَذإ َو َنوُلَءاَسَتي].

1. (659)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resûlü, saçların ağardı, yaşlandın" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Beni, Hûd, Vakı'a, Mürselât, Amme yetesâelun ve İza'ş-Şemsü Küvviret sûreleri ihtiyarlattı" cevabını verdi."]Tirmizî, Tefsir, Vâkı'a, (3293).[5

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî'nin açıklamasına göre, Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) bu sözüyle Resûlulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın başında ihtiyarlık alâmeti olan beyaz kılların fazlaca gözükmesini kastedmemiştir. Çünkü bâzı rivayetler Resûl-i Ekrem'in, vefat anında saç ve sakalındaki beyaz kılların 14 adet olduğunu belirtiyor. Hz. Ebû Bekir bu sözüyle, henüz yaşlılığa saçların ağarma yaşına girmeden, erken bir çağda akların görülmeye başladığını ifade etmek istemiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Beni şu sûreler.. ihtiyarlattı" buyurması o sûrelerdeki muhtevânın kendisini fazlaca düşündürüp, ağzının tadını kaçırdığını ifâde etmek içindir. Zîra zikredilen bu sureler, eski milletlerin başına gelen belâları ve bilhassa kıyâmet ahvâlini haber vermekte, insanın hakiki istikbalinde başına gelecek dehşetli hadiseleri safha safha anlatmaktadır. Gerçek iman sahipleri onları düşündükçe ehl-i dünya gibi neşeli, eğlenceli olamaz. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Benim bildiğimi bilseniz az güler çok ağlardınız" buyurmakta, hayatın fâni zevklerine olan bağları zayıflatmak, kırmak için ölümü çokca hatırlamayı tavsiye buyurmaktadır.6

4 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/26-28.

5 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/29.

6 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/29.

سأَنُأ َنا□ :

ك َلاق ُ ه

[ن ِم اوُفْخَتْسَيِل ْمُه َروُدُص َنوُنْثَي ْمُه نإ َأ :بلاعت ِهلوق ْنع َلِئُس ُه ن□ .

أ ُ ه

نَع ُ هالّل□ .

2□

ى ِض َر هنعو ـ□

ه

جرخأ

مهيِف َكِلذ َل َزنف ِءام سلا ىلإ اوُضْفُيَف ْمُه□].

□

ءاَسِن اوُعِماَجُي ْنأ َو ءام سلا ىلإ اوُضْفُي ف ا ْوهلَخَتي ْنأ َنوُيْحَتْسَي□

ىراخبلا .

2. (660)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre, kendisine Cenâb-ı Hakk'ın şu meâldeki kelâmından suâl sorulmuştur: "Bilin ki, onlar, Kur'an okunurken gizlenmek için iki büklüm olurlar. Bilin ki elbiselerine büründüklerinde bile Allah onların gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilir. Çünkü O, kalplerde olanı bilendir (Hud, 5).

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) şu açıklamayı yapmıştır: "Bunlar helâda soyununca avret mahallerinin açılıp, o manzaralarının semaya ulaşmasından, keza hanımlarıyla cinsî mukarenet sırasında soyununca çıplak hallerinin semaya ulaşmasından korkup haya duyan, (bu yüzden kendilerine sıkıntı veren) kimseler hakkında nâzil olmuştur."]Buharî, Tefsir, Hud 1.[7

: مَل ُهَذَخَأ اَذإ ى تَح ِمِلا ظَلِل ِبلْمُيَل ىلاعت َ هاللّ ن□

[إ # ِ هاللّ ُلوسر َلا

ق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر سوم بأ نعو ـ□

بذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ ٌ د

يِدَش ٌميلأ ُهَذْخأ نإ ٌةَمِلاَظ].

بِه َو ى َرُقلا َذَخأ اَذإ َكِهب َر ُذْخأ َكِلَذَك َو :أ َرَق مُث ُ ه□

. تِلْفُي□ .

3. (661)- Ebu Mûsa el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allahu Teâla, zalime biraz fırsat tanır, amma bir de yakaladı mı artık paçayı kurtaramaz." Sonra da şu âyeti okudular: "Allah kasabaların zâlim halkını yakalayınca böyle yakalar, yakalaması da şiddetli ve elimdir" (Hud, 102).

Tirmizî, rivayetinde: "Fırsat tanır (yümlî) değil, "mühlet tanır" (yümhil) olması muhtemeldir" demiştir.]Buharî, Tefsir, Hud 5; Müslim, Birr 61, (2583); Tirmizî, Tefsir, Hud, (3109); İbnu Mâce, Fiten 22, (4018).[8

بصْقأ يف ًةأ َرْما ُتْجَلاَع بهنإ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :َلاَقف ٌلُج َر َءاج] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

4□

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

□ دَقَل□

: هْنَع ُ هاللّ

. تْئِش ا□

ى ِض َر ُرمُع َلاقف□

م نب ِضْقَاف اذه اَنأو ،اَه سَمأ ْنأ َنوُد اَم اَهْن ِم ُتْبَصأ بهِنإ َو ،ةَنيِدَمْلا□

□□□ هاَعَدَف□

ج □ #

ر ُّب نلا َقَلَطْناف ُلَج رلا

#

ماَقَف ؛اًئْيَش□

□□ب نلا د ُرَي ْمَل َو

. □كِسْفَن َلَع َت ْرَتَس ْوَل ،بلاعت ُ هاللّ َك َرَتَس

ى َرْكِذ َكِلذ ِتائِهي سلا َنْبِهْذُي ِتاَنَسَحلا نا ِلْي ل ا َنِم ًافَل ُز َو ِراَه نلا ِيَف Œا ِهِذه ِهْيَلَع ً َتَف
َرَط ّة ً صلا ِمقأ َو :ةي

بئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ ً ة

فاَك ِسا نلِل ْلَب َلاَق ؟ة صاَخ ُهَل اَذه ِ هاللّ َلوُس َر اَي :ُلَج َر َلاَقف].

. ني ِرِكا ذلِل□ .

4. (662)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Ben şehrin öbür tarafında bir kadına elledim, cima yapmaksızın onunla nefsimi tatmin ettim. Ve işte ben buradayım, istediğin cezayı ver" dedi.

Hz. Ömer atılarak: "Allah seni örtmüş, keşke sen de kendini örtüp açıklamasaydın" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiçbir cevap vermedi. Adam kalkıp gitti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) peşine bir adam göndererek onu çağırtıp şu âyeti okudu: "Gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın zamanlarında namaz kıl. Doğrusu iyilikler kötülükleri giderir... Bu, öğüt kabûl edenlere bir öğüttür" (Hûd, 114). Bunun üzerine bir adam: "Ey Allah'ın Resulü bu hüküm sadece soru sahibi için mi (başkasına da şâmil mi)?" diye sordu.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Herkes için" cevabını verdi]Buharî, Mevâkitu's-Salât 4, Tefsir, Hûd 6; Müslim, Tevbe 39, (2763); Tirmizî, Tefsir, Hûd, (3111); Ebû Dâvud, Hudud 32, (4468).[9

AÇIKLAMA:

Pekçok tarikden rivayet edilen bu hadisenin kahramanı hususunda rivayetler farklı isimler zikrederler. Bizim için, ortadaki vak'a ve buna terettüp eden hüküm mühimdir. Görüldüğü üzere ayet-i kerime iyiliklerin kötülüklere keffâret olacağını açıkca ifade etmekte, âyetin iniş sebebi olan vak'a da âyetin mânasına müşahhas bir misâl vermektedir. Ayette zikredilen ve kötülükleri örteceği belirtilen iyilikler (hasenât) nelerdir? Bu hususta ulemâ farklı görüşler ileri sürmüştür: Beş vakit namaz, Subhânallahi velhamdü lillâhi velâ ilâhe illâ'llahu v'allahu ekber diyerek zikretmek, işlenen her hayır vs.

Hadis'te işlenen suçların itiraf edilmemesi, gizli kaldıkça, fâili tarafından açığa vurulmaması gerektiği de ifâde edilmektedir.

Gündüzün iki tarafındaki namazlar sabah, öğle, ikindi; gecenin saatlerindeki namazlar da, akşam ve yatsı namazlarıdır.10

7 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/29-30.

8 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/30.

9 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/30-31.

10 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/31.

YUSUF (ALEYHİSSELAM) SURESİ

: سَأْيَتْسا اَذإ ى تَ□

ح ىلاعت ِهِلوق ْنَع اهْنَع ُ هاللّ

هاللّ همحر ريبزلا نب ةورع نع ـ1□.]

ى ِض َر َةَشِئاَع َلأَس ُه نأ□

اَم َو ْمُهوُبهذَك ْمُهَم ْوَق نأ اوُنَقْيَتْسا ْدَقل ِ هاللّ َو َلاَقف

مُهَم ْوَق ْمُهَبهذَك : ْتَلاَق ؟اوُبِذُك ْمأ ؛اوُبهِذ□.

ك ْدَق ْمُه نأ اوُّنَظ َو ُلُس ُّرلا

لَجأ ُة ي َرُع اَي : ْتلاَقف□

.هِن ظلاِب َوُه!

هِذه اَم□

لاَقف ا□:

هِهب َرِب َكِلذ ُّنُظَت ُلُس ُّرلا ِنُكَت ْمَل ؛ هاللّ َ ذاَعَم : ْتلاقف ا□ .

: وُبهِذُك ْدَق اَه لَعَ .

ل َلاقف

كِلذِب اوُنَقْيَتْسا ِدَقَل□ .

ى تَح ؛ُرْص نلا ُمُهْنَع َرَخأَتسا َو ُء ًَبْلا ُمِهْيَلَع َلاَط َو ْمُهوُق دَص َو ْمِهب اوُنَمآ َنيِذ لا ِلُس ŒI
ُّرلا ُعاَبْتأ ْمُه : ْتلاق ؟ةي

كِلذ َدْنِع بلاعت ِ هاللّ ُرْصَن ْمُهَءاَج ْمُهوُبهذَك ْمُهَعاَبْتأ نأ اوُّنَظ َو ْمِهم ْوَق ْنِم ْمُهَبه ذَك ْن□].
مِم ُلُس ُّرلا َسأْيَتسا اَذإ

. براخبلا هجرخأ

1. (663)- Urve tu'bnu Zübeyr (rahimehullah) anlatıyor: "Ben, diyor, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye şu ayetten sordum: "Öyle ki, peygamberler ümidsizliğe düşüp, yalanlandıklarını sandıkları bir sırada onlara yardımımız gelmiştir" (Yusuf, 110).

- Bu ayette geçen bir kelime küzzibû şeklinde şeddeli mi okunmalı, küzibû şeklinde şeddesiz mi okumalı?

dedim. Bana: "Onları kavimleri yalanladı" diye cevap verdi.

Urve der ki: "Öyle ise, yemin olsun, onlar kesinlikle bildiler ki, kavimleri kendilerini tekzib etmiştir, (böyle okununca) "tekzib edildikleri zannına düştüler" diye bir mâna verme ihtimali kalmaz" dedim. Hz. Aişe: "Ey Urvecik, öyledir. Peygamberler bu hususta kesin kanaate vardılar!" dedi. Ben tekrar: "Ama âyet belki de

"küzibû" diye okunmalı" dedim. Cevaben: "Allah korusun, peygamberler, Rableri hakkında böyle bir zanna düşmezler"dedi.

Ben tekrar: "Bu âyet nedir? (kimlerden bahsediyor?)" diye sordum.

Cevaben: "Onlar peygamberlerin kendilerine tâbi olan adamlarıdır, bu kimseler Rablerine inanmış, peygamberlerini de tasdik etmişlerdir. Ancak mâruz kaldıları belâ uzamış, Allah'tan onlara gelecek yardım da gecikmiştir. O kadar ki, kavimlerinden kendilerini tekzib edenler sebebiyle peygamberler ümidlerini kestikleri ve artık etbâlarının kendilerini tekzib ettiği zannına düştükleri bir anda Allah'ın yardımı onlara ulaşmıştır. (İşte âyet-i kerimede bu durumdaki peygamberler ve onların etbaları kastedilmektedir.)"]Buhârî, Enbiya 19, Tefsir, Bakara 38, Yusuf 6.11]

□لاقَ: يَسأْلهُمُ

: نوُكِ رْشْم ْمُه َو إِ هللاِب ْمُه ُرَثْكأ ُنِم ْؤُي اَمو□ .

[ا يف هلوق تعالى

. هاللّ ُ مُهْنَع

2□

□ـ وعن ابن عباس رَ ضِ ى

□ مَنْ خَلَقَهُمْ، وَ منْ خَلَقَ السموَاتِ وَ ' ا رْ ضَ؟ فيقولُونَ اللّه!

ن قلت: وأخرجه البخاري تعليقا ً في آخر

. أخرجه رزي

.[□فذلكِ َإيمانُهُمْ، وَ َ هُم ْ يَعْبُدُونَ غَيْرَ ُه فذلكِ َ شِرْكُهُمْ

. صحيحه، واللّه أعلم

2. (664)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) şu âyet hakkında: "Onların çoğu, ortak koşmadan Allah'a inanmazlar" (Yusuf, 106) şu açıklamayı yapmıştır: "Yâni, "Onlara kendilerini kim yarattı, semâvat ve arzı kim yarattı diye sorarsınız, "Allah" diye cevap verirler, işte bu onların imanıdır. İbâdet etmeye gelince Allah'tan başkasına taparlar, bu da onların ortak koşmaları, şirkleridir."]Rezin'in ilavesidir. (Taberi 13, 51).[12

RA'D SURESİ

: يف ِضْعَب َلع اَهَضْعَب ُله ِضَفُن

و ىلاعت ِهلوق ي :

ف # هاللّ ُلوسر لا]

ق :

لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1

ى ِض َر ةريره بأ نع ـ

بذمرتلا هجرخأ

.[دلا َو ُلَق ِراَفْلا َو ُس ُوْلُحلا َو ِضماَحلا :

.

لاق ِلُك ا‘ .

1. (665)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cenâb-ı Hakk'ın:

"Arzda birbirine komşu kıt'alar vardır, üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki hepsi bir su ile sulanıyor. (Böyle iken) biz onlardan bazısını yemişlerinde (ve tadlarında), bazısından üstün kılıyoruz. İşte bunlarda da aklını kullanacak zümreler için elbette âyetler vardır" (Ra'd, 4). Kelâm-ı İlâhîsinde geçen

"üstünlük"ü şöyle açıkladılar: "Bu onların, kalitesiz, fârisî çeşitten tatlı ve ekşi oluşlarıdır."]Tirmizî, Tefsir, Ra'd, (3117).]13

AÇIKLAMA:

---

11 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/31-32.

12 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/33.

13 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/33.

Ayet-i kerime yeryüzündeki bütün meyvelerin aynı su ve topraktan beslendikleri halde aralarında farklılıklar meydana gelmesinde Allah'ın varlığını idrâke götüren bir delil olduğunu beyan ederek bu hususta düşünmeye, araştırmaya teşvik ediyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), farklılıklar hususunda araştırıcı ipucu veriyor: 1- Kalitelikalitesiz oluş: Bu aynı cinste ve hattâ aynı ağacın meyvelerinde olabilen bir durumdur.

2- Cins yönüyle farklılık: Hadiste fârisî denen bir hurma çeşidi zikredilmek suretiyle bu hususa parmak basılıyor.

Meselâ elmadan misâl versek Niğde elması, Amasya elması gibi.

3- Tad yönüyle farklılık: Ekşi, tatlı, mayhoş, buruk, kokulu vs.

Cenâb-ı Hakk hazretleri, irâdesiyle kudretiyle sutoprakgüneş tezgâhından bu çeşitlilikeri çıkarıyor.14

İBRAHİM (ALEYHİSSELAM) SURESİ

□ ه

ع رَجَتَي ٍديِدَص ٍءاَم ْنِم ىقْسُي َو :ىلاعت ِهلوق ي□ .

[ف هاللّ لوسر لا

ق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر ةماُأ ىبأ نع

ى تَح ُهَءاَعْمأ َع طَ قُهَب ِرَش اَذإَف ِهِسأ َر ُةَ و ْرَف ْتَعَق َو ُهَهْج َو ى َوَش ُهْنِم َىِنْدُأ اَذإَف ُهَه َرْكَيَف ِهيف ىلإ ُب رَقُي َلاَق

□ف : طَقَ عَ َأعْمأُهَء ؛ َو لاَق: َو ْنإِ يسَتْغَيِثُوا يُغاَثُوا ِبَماء ٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي ْالوُ جُوَه َبِئْس ىلاعت ُ هاللّ َلاَق

□ه ِرُبُد ْنم َج ُرْخَي .

ىذمرتلا هجرخأ ً ا

.[ىلا ر َ باُ َو ساَءت ْ مُر قَفَت .

1. (666)- Ebu Umâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ardında cehennem vardır, orada kendisine irinli su içirilecektir" (İbrahim 14, 16) âyeti hakkında şu açıklamayı yaptı: "İrin ağzına yaklaştırılır, ondan ikrah eder, iğrenir. Biraz daha yaklaştırılınca suratı yanar ve başının derisi dökülür. İrini içince kıçından çıkıncaya kadar, (geçtiği yerleri ve bu meyanda) bağırsaklarını param parça eder."

Resûlullah bu açıklama üzerine şu âyetleri okudu: "...Ateşte ebedî kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimseler..." (Muhammed, 15).

"...Onlar yardım istediklerinde erimiş mâden gibi, yüzleri kavuran bir su kendilerine sunulur" (Kehf, 29).

]Tirmizî, Cehennem, 4, (2586).[15

: ثَم ُ هالّل ب َرَض َفيَك َرَت ْمَل□ □□

أ ىلاعت هلوق

: [يف هالّل ُلوسر لا

ق لاق ُهْنَع ُ هالّل

2□

ى ِض َر كلام نب سنأ نعو ـ□

ىذمرتلا هجرخأ

.[□لَظنَحْلا

:

□

□لاق

□يف شلا ج َر ِة ِةَثيِبَخلا ِبه

□ و ة

. □لاق َ: نلا لْخ

.□ة

□ِبه

□كَلِمَةً طَيِبَةً كَشَجَرَة ٍطَيِبَة .

2. (667)- Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'ın hoş bir sözü; kökü sağlam, dalları göğe doğru olan -Rabbinin izniyle her zaman meyve veren- hoş bir ağaca benzeterek nasıl misal verdiğini görmüyor musun?" (İbrahim, 24-25) âyetinde zikredilen ağaç hakkında: "O hurma ağacıdır"

buyurdu. Ve müteakip ayette ifade edilen kötü ağacı da hanzale'ye (zakkum, Ebu Cehil karpuzu da denir, mercimek ağacıdır) benzetti. Âyet şöyle: "Çirkin bir söz de yerden koparılmış, hiç bir sebatı olmayan kötü bir ağaza benzer" (İbrahim, 26).]Tirmizî, Tefsir, İbrahim, (3118).[16

AÇIKLAMA:

Ayette geçen güzel kelime (kelime-i tayyibe) âlimlerce kelime-i şehâdet, kelime-i tevhid, iman... olarak te'vil edilmiştir. Kötü kelime de, (kelime-i habise) "Allah'ı tanımamaktır" denmiştir. Hayra delâlet eden, hayra götüren her sözün kelime-i tayyibe'nin; küfür, isyân, gıybet mâlayâniyat gibi hayır yönü olmayan her sözün de kelime-i habise'nin müfredâtına girdiği söylenebilir.

Güzel kelime ile alâkalı olarak yapılan bir yoruma göre, "Burada benzetmenin yapıldığı şey imandır. Yani iman güzel bir ağaçtır. Onun sâbit olan aslı, kökü ondaki ihlâs, gökdeki dalı ise Allah korkusudur. Bu kelime kimin kalbinde tam bir surette ve gerçek haliyle yerleşir, kalb onunla vasıflanır, bu suretle en güzel boya olan Allah'ın boyasıyla boyanırsa artık o, Allah'ını tanır, dili buna şehâdet eder, uzuvları da bunu tasdik eder. Bu hakikat ve bunun levâzımı, sahibini mâsivâdan (yani Allah'ın rızasına uymayan şeylerden) uzaklaştırır. Onun vicdanı ile lisanını birleştirir. Artık o, bütün uzuvlarıyla Allah'ın yolunda inkıyad ile çalışır... Bir ağacın damarları, gövdesi, dalları meyvesi vardır. İman ve İslâm da böyledir. Onun damarları ilim, mârifet, yakindir. Gövdesi ihlâsdır, dalları iyi amellerdir, meyvesi güzel amellerin gerektirdiği makbûl ve memduh eserler, öğülmüş sıfatlar, temiz huylardır... Bir ağaç diri kalmak için sulanmak, bakılmak ister. Bunlar ihmâl edilirse kurur. Kalbteki iman ağacı da böyledir. Eğer sahibi faydalı ilim, sâlih amel ile, tezekkür ve tefekkür ile her zaman bakıp gözetmezse o da kurumak tehlikesine mâruz kalır. Nitekim bir hadiste: "Elbise nasıl yıpranır, eskirse, kalbteki iman da öylece 14 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/33-34.

15 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/34.

16 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/35.

yıpranıp eskir. O halde imanınızı daima tazeleyin" buyurulur. Bu hadisten de anlaşılacağı üzere, Allah'ın emirlerini vakti vaktinde yaparak, sâlih amellerde, bol zikirde bulunarak imanı beslemek, tâze tutmak gerekir."

Kötü ağaca gelince, bu Allah'ı tanımamaktır. Bu her çeşit âfetin kaynağı, tehlikelerin ünvanı, bedbahtlığın başıdır. Âyet-i kerimede bu kötü ağaç (şecere-i habise) şu üç vasıfla tavsif edilmiştir: 1- Habis, yani pis ve kötü olması: Bu hâl, ağacın kokusu, tadı, manzarası, zararı itibariyle husûle gelebilir.

2- Gövdesinin kopuk olması: Bu, iyi ağacın vasfı olan kökü sâbit'in mukabilidir. Toprağın üstünde koparılıvermiş demek ne kökü, ne de kökü tutan damarları yoktur demektir. Allah'a eş tutmak da böyledir.

Çünkü o da asılsızdır, hüccetsizdir, sebatsızdır, kuvvetsizdir.

3- Hiç bir sebatı yoktur: Bu vasıf ikinci vasfı tamamlar. Mânası, onun istikrara, tutunmaya iktidarı yoktur, demektir.

Kelime-i habise grubuna gren küfür, yalan, gıybet, nemime, dedikodu, iftira vs.'den hiçbirinin bir dayanağı, bir delili, hiçbir sâlim vicdanda bir te'yid ve takdiri yoktur.17

: إ هَلاِ َ ْنأ ُدَهْشَي ِرْبَقلا يف َلِئُس اَذإ ُمِلْسُمْل

ا

لاق

هاللّ َلوسر نأ امُهْنَع ُ هاللّ

3□

□ـ ى ِض َر بزاع نب ءاربلا نعو

□ ا ِتِباهثلا ِل ْوَقْلاِب اوُنَمآ َنيِذ لا ُ هاللّ ُتِهبَثُي :ىلاعت ُهلوق َكِلَذَف

. هاللّ ُ و َنأ ُمحَمهدا ًلوسر ُهاللّŒيةأ خرجه الخمسة

.[.

3. (668)- el-Berâ İbnu'l-Âzib (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Müslüman, kabirde suâle mâruz kalınca: "Allah'tan başka ilah bulunmadığı ve Muhammed'in O'nun kulu olduğuna şehâdet eder." Bunun delili şu âyettir: "Allah inananları dünya hayatında ve âhirette sağlam bir söz üzerine tutar; zâlimleri de saptırır..." (İbrâhim, 27).]Buhârî, Cenâiz 87, Tefsir, İbrahim 2; Müslim, Sıfatu'l-Cenne, 13, (2871); Tirmizî, Tefsir, İbrahim (3119); Ebû Dâvud, Sünne 27, (4750); Nesâî, Cenâiz 114, (4, 101); İbnu Mâce, Zühd 32, (4269).] 18

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde kabirdeki hayatla ilgili bazı açıklamalar gelmiştir. Buna göre ölen bir kimse, kabirde ilk iş olarak çok ciddi bir hesaba çekilecek ve bu hesap amelden çok imanla ilgili olacak. Bir Buhârî hadisi şöyle: "Kul kabrine konduğu ve onu getirenler geri döndüğü zaman, daha teşyicilerin ayak sesleri kaybolmadan kendisine iki melek gelip onu oturturlar. Ve derhal: Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) denen zât hakkında ne demekte idin?" diye sorarlar. Eğer mü'min biri ise: "Şehâdet ederim ki o Allah'ın kulu ve Resûlüdür" diye cevap verir. Kâfir ve münâfık kimseler ise aynı soruya: "Bilmiyorum, herkesin söylediğini söylüyordum" der." Resûlullah kabirdeki bu ilk sorgulamaya cevap veremeyenlerin mâruz kalacakları azabın şiddetini tasvir ettiği zaman, dinleyenler bağıra bağıra ağlarlar.

İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minlerin bu korkunç hesapta Cenâb-ı Hakk'ın yardımına mazhar olacağını müjdeliyor ve bu müjdeli haberi, bir âyetle delillendirip te'kid ve te'yid ediyor.19

مُهَم ْوَق اوُّلَحأ َو ًارْفُك ِ هاللّ َةَمْعِن اوُلهدَب َنيِذ لا بلاإ َرَت ْمَل]أ :بلاعت هلوق يف ا□

مُهْنَع ُ هاللّ .

4□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

.[□زْدَب

.

م ْوَي َرا نلا َلاَق ِراوَبْلا َرآَد ْمُهَم ْوَق اوُّلَحَأ َو ِ هاللّ ُةَمْعِن ٌدهمَحُم َو ،ٍشي َرُق ُراهفُك ِ□
هاللّو ْمُه :َلاَق

. راوَبْلا َرآَد□

. براخبلا هجرخأ

4. (669)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), "Allah'ın verdiği nimetleri nankörlükle karşılayanları ve milletlerini helâk yurduna, yaslanacakları cehenneme götürenleri görmüyor musun?" (İbrahim, 27-28) âyetini açıklama sadedinde: "Onlar vallahi Kureyş kâfirleridir. Nankörlükle karşılanan nimet de Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'dir. "Helâk yurduna... götürdüler"in mânası, "Bedir günü ateşe... götürdüler" demektir.]Buharî, Megâzî 7, Tefsir, İbrahim 3.[20

□نلاعت: دَبُت ُل ‘ا ْر ُض َرْيَغ

□م ْوَي

□ت: [ُتلأس َلوسر هاللّ ِ #: نع هلوق

هاللّ ُ هْنَع ا لاق

5□

□ـ ی ِض َر ةشئاع نعو

ملسم هجرخأ

طا َر صل ا نَلَع َلاَق ٍذِئَم ْوَي ُسا نلا ُنوُكَي َنيأ ِ: هاللّ َلوُسر اَي ُتلُ ق .ٌتاوَم سلا َو ِض ْر□]. ‘ا

بذمرتلاو.

5. (670)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şu ayetten sordum:

"Yerin başka bir yerle, göklerin de başka göklerle değiştirildiği, her şeye üstün gelen tek Allah'ın huzuruna 17 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/36.

18 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

4/36.

19 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/37.

20 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/37.

çıktıkları günde sakın, Allah'ın peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma..." (İbrahim, 47-48). Ve dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü,o gün insanlar nerede olacaklar?"

"- Sırat üzerinde" cevâbını verdi.]Müslim, Münâfikun 29, (2791); Tirmizî, Tefsir, İbrahim,(3120).]21

AÇIKLAMA:

Kur'an-ı Kerim sadece ibadet hayatımızı, içtimâî hayatımızı, beşerî münasebetlerimizi tanzim eden bir kitap değildir. Rabbimiz hazretleri insanın en mühim zaaflarından olan istikbâl endişesi ve yarın merakı gibi ihtiyaçlarını da ihmâl etmemiştir. Kur'an-ı Kerim bu sebeple, pekçok teferruata inerek âhiret âlemini tanıtır.

Yukarıda, kısmen açıklığa kavuşturulan âyet, âhiretle ilgili bir safhayı, merak edeceğimiz bir hususu aydınlatmaktadır: Âhiret âlemi tekrar bu dünya üzerinde mi kurulacak? "Evet!"se, dar olmayacak mı?

"Hayır!"sa, bu dünya ne olacak? Ya semâvat? vs.

Ayet-i kerime, arz ve semâvâtın değişeceğini, yerine başka bir arz ve başka bir semânın geleceğini ifâde ediyor.

Bu meseleyi aydınlatan bir kısım hadiselerde, "Üzerinde hiç haram ve haksız kan dökülmemiş, hiçbir günah işlenmemiş, hata yapılmamış, gümüş gibi beyaz, yeni bir arzın yaratılacağı" ifade edilmiştir.

Müslim'den gelen bir rivayette ise arzın çöreğe dönüşeceği ifâde edilmiştir: "Kıyamet gününde yer bir çörek olacak.Onu Cebbâr (celle şanuhu) kendi kudret eliyle, sizden birinizin seferde çöreğini elden ele çevirdiği gibi cennetliklere ikrâm olmak üzere çevirecektir."

Bu farklı rivayetleri, başka hadis ve karinelerin yardımıyla telif eden bâzı alimler, yerin mâruz kalacağı iki ayrı tebdilden söz etmişlerdir. Bu kavillerden birine göre:

"Arz birinci tebeddülünde gümüş gibi beyaz, üzerinde haram kan dökülmeyen düz bir hâl alacak ve bu sırat'tan önce olacak.

İkinci tebeddülü sırat'tan sonradır ve arzın çörek halini almasıdır. İşte bu sırada mahlûkat sırat üzerindedir. Arz bu ikinci durumda, cennete girmeleri ânında sâdece mü'minlere hastır."

Şunu da belirtmede fayda var: Gayba ait, uhrevî hakikatlere ait ihbârat-ı diniyeyi kabûl etmek esastır. Ancak mâhiyetin, kelimelerin ifade ettiği dünyevî şekilde olacağında ısrâr etmek gerekmez. Tercümanu'l-Kur'an olan İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), ahirette, dünyadaki şeylerin sâdece isimlerinin var olduğunu, mâhiyetlerinin ise tamamen başka olacağını söyler.22

HİCR SURESİ

سا نلا ِنَسْحأ ْنِم ًءاَنْسَ□ .

:[ح ِ هاللّ ِلوسر َفلَخ بِهلَصُت ٌةأ َرْما ِتَناك

ا

.

لاق مُهْنَع ُ هاللّ

□1ـ نع

□ى ِض َر سابع نبا

ى□ هف صلا يف َنوُكَي ى تَح ْمُهُضْعَب ُر خأَتَي َو ،اَها َرَي ً ئَل ِل و ا‘ ِهف صلا يف َنوُكَي ى تَح ُم دَقَتَي ِم ْوَقْلا ُضْعَب َناَكَف

اَنِملَع ْدَقَل َو ْمُكْنِم َنيِمِدْقَتْسُمْلا اَنِملَع ْدَقَل َو :ُ هاللّ َل َزْنأَ ف ,هِطْبِإ ِتْحَت ْنِم َعَك َر اَذإ ف ا‘ا:َها َرَي ى تَح ِريخ ا

ىئاسنلاو ىذمرتلا هجرخأ

.[□نير ِخأَتْسُمْلا .

1. (671)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın arkasında çok güzel bir kadın namaz kılıyordu. Cemaatten bazıları onu görmemek için ön safa kaçıyor, (münafık ve câhil takımından) bazıları da en arka safa geliyor, rükûya vardığı zaman koltuğunun altında ona bakıyordu. Bu durum üzerine Cenab-ı Hakk şu âyeti indirdi: "Andolsun, sizden öne geçenleri de biz biliriz, geri kalanları da biz biliriz" (Hicr, 24).]Nesâî, İmamet (2, 118); Tirmizî, Tefsir, Hicr, (3122).[23

AÇIKLAMA:

Ayette zikredilen "öne geçenler" ve "geri kalanlar"dan maksat nedir? Selef bu konuda farklı fikirler ileri sürmüştür. Şöyle ki: Bazıları "Önceden gelip helâk olan ümmetleri ve halen yaşayanları ve henüz yaratılmamış

olmakla birlikte yaratılacak olanları", bazıları; "Önceden helâk olanlarıhelak olmayan sağları" bazıları; "Önce yaratılanları- sonra yaratılanları", bazıları; "Önceki ümmetleri Muhammed ümmetini"; bazıları; "Sizden hayırda önde gidenlerihayırda geri kalanları... biliriz" demektir" demişlerdir.

Yukarıdaki hadisin sıhhatinin sâbit olması hâlinde: "Sizden ön safta yer almaya çalışanlarla, kadın görmek için arka safta kalanları biliriz" manasının mevcut olduğunu söyleyen âlimler mevcuttur.

Ancak, belirtmemiz gerekir ki hadisin sıhhati, bazı râvileri sebebiyle güven vermemekte, âlimler zaafına hükmetmektedirler.

Âyette yukarıda kaydedilen mânaların hepsinin kastedildiğini kabul etmek en muvafık yoldur. Günümüzde bile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ön saf için vâdettiği sevabı elde etmek için erken davrananlarla birlikte - meselâ cuma günü- imam selâm verir vermez, işinin başına dönmek üzere caminin en gerilerinde oturup, sun'î darlıklara bile sebep olan musalliler var. Elbette Cenab-ı Hakk bunları bilmekte ve ön saflara teşvik için böyle bir ifadeye yer vererek önle arkanın nazarındaki farkını mü'minlere duyurmaktadır.24

ى

. ت اوُق رَف اسَةَ لامْؤُمِن فاِن ه ُ يَنَظْرُ بنُوِرِ هالّ ِ تعَالَ :

أ لا

] ق هالّ لوسر ن

أ ُ ه

. هالّ ُ نَع

2

---

21 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/38.

22 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/38-39.

23 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/39.

ى ِض َر ديعس بأ نعو ـ

كِلذ يف ن :

بذمرتلا هجرخأŒ إ أ َرَق مُث

. نيِمهِس َوَتُمْلِل ٍتاي].

2. (672)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Mü'minin ferasetinden kaçının, çünkü o Allahu Teâla'nın nuruyla bakar" buyurup sonra şu âyeti okudular: "Elbette bunda fikr u firâseti olanlar için ibretler vardır" (Hicr, 75).]Tirmizî, Tefsir, Hicr, (3125).[25

AÇIKLAMA:

Dilimizde daha çok feraset olarak kullanılan kelimenin aslı firâset'dir. Firaset, Kâmus'un açıklamasına göre, "rey, zan ve idrâkde dikkat-ı nazar ederek musib olmaya" denir. Yani bir meseleyi doğru olarak değerlendirebilme kaabiliyeti, hükümde isabet etmek. Bu, iki şekilde cereyan etmektedir:

1- Hadisin zahirinde ifade edildiği üzere Allah tarafından veli kullarının kalbine konan nurla onların, bir nevi kerâmet olarak, insanların ahvâlini doğru olarak sezmeleri, bilmeleridir. Bu ilâhî bir vergi, bir ilhâm olduğu için zahirî sebebi gösterilemez. Bazı hadislerde bu çeşit insanlara "muhaddis" denmiş ve bu ümmetten

"muhaddis"lerin çıkacağı belirtilmiştir. Bunun en güzel örneği Hz. Ömer'dir.

2- Delile, tecrübeye, mukteseb ilme dayanarak, gözle görülen renk, şekil, fiil, söz, mizaç ve ahlâkî durumu değerlendirip insanların iç halini keşfetmek: Bu ikinci feraset, kâmil mü'mine has denemez. Bu bir san'attır, belki ilim dalıdır. Bu dalda te'lifat yapılmıştır. Hadiste kastedilen birinci kısma giren ferasettir.

Âlimler, hadiste geçen, "Allah'ın nuruyla bakar" sözünü, "Allah'ın nuruyla aydınlanmış kalb gözüyle bakar"

şeklinde açıklamışlardır.

Şunu da belirtelim ki, hadiste geçen, "mü'min"i bâzı âlimlerimiz, "kâmil mânada mü'min" diye kayıtlamışlardır.

Böyle olunca sıradan bir mü'min de değil, kâmil mânadaki bir mü'minde lütf-i ilâhî ile inkişâf edecek bazı duygu ve sezgiler, muhâtabından zuhur eden söz ve fiilleri daha isabetle değerlendirme imkânı verecek, onun aldanmasını önleyecektir. Bir hadiste, "Mü'minin karâbetinden..." yani "yakınlığından çekinin" denmektedir ki,

"feraseti veya sözündeki doğruluk ve isabetle ilme yakîn olan zann'ından" demektir.

Feraset, "İnsanların içindekine muttali olmaktır", "yakîn'in keşif yoluyla kavranmasıdır", "gayb'ın görülmesidir",

"kalpte parıldayan bir nurdur ki mânalar onunla kavranır" şeklinde tariflere kavuşturulmuştur.

Râğıb da şöyle açıklamıştır: "Feraset, insanın dış görünüşüne, eşkaline, rengine, sözlerine dayanarak ahlâkı, faziletleri, reziletleri hakkında istidlâl etmek, hüküm vermektir."

İslâm âlimleri ferâset yoluyla insanların ahlâk ve ahvalinin isabetle keşfedilebileceğine dair Kur'an-ı Kerim'den delil getirirler. Bunlardan biri, bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından yukarıda kaydedilen âyettir.

Bir diğeri de: "... onları yüzlerinden tanırsın" (Bakara, 273) meâlindeki ayettir.

Bazı âlimler, kişide ferâsetin inkişâf etmesini, mânevî havanın galebesine bağlamışlardır. Şehvet düşkünlüğü ve gafletle feraset elde edilemeyeceğini söylerler: "Kim gözünü haramlara karşı kapar, nefsini şehvanî şeylerden uzak tutar, batınını murâkebe ve tefekkürle mâmur kılar, helâl yemeye alışırsa ferâseti gelişir, görüşlerinde hata etmez."

Bazı ârifler de firaset'i şöyle açıklamışlardır: Ruhlar melekut âleminde dolaşır. Bu esnada gaybî mânaları seyrederler. Bilâhare hakkın esrârından bahsederken gözüyle görmüş bir kimsenin anlatış tarzıyla (kesin ifâdelerle) anlatırlar.

Ebû Osman el-Mağribî: "Ârif o kimsedir ki, envâru'l-ilm kendisini aydınlatır, o da bu aydınlık altında gaybî acâibe bakar" demiştir.

Kitaplarımızda büyük zatların ferâset yoluyla keşfettikleri durumlarla ilgili örnekler var. Misâl vermeyeceğiz.

Münâvî yukarıdaki hadisi açıklarken şöyle kaydeder: " Hikâye, görmediğini inkâr edene kâr etmez."26

ئاسنلا هجرخأ

.[لا َوهِطل :

ا بِناَثَملا ُعْب سلا] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

3

ـ ى ِض َر سابع نبا نعو .

3. (673)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Andolsun ki sana Seb'u'l-Mesâni'yi ve Kur'ân-ı Azim'i verdik" (Hicr, 87) âyetinde geçen es-Seb'u'l-Mesânî, uzun sûreler (tıvel)dir."]Nesaî, Salât 26, (2, 139).[27

AÇIKLAMA:

---

24 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/39-40.

25 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/40.

26 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/40-42.

27 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/42.

es-Seb'u'l-Mesânî: es-Seb'u kelime olarak "yedi" demektir. Mesânî tekrar edilen demektir. Böyle olunca "yedi tekrâr edilen" demek olur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Buhârî ve Müslim'de gelen hadislerinde Fatiha suresini es-Seb'u'l-Mesânî diye tarif etmiştir. Çünkü yedi âyettir ve her namazda ve her rekatte okunması tekrar edilir.

Ancak yukarıdaki rivayette olduğu üzere, es-Seb'u'l-Mesânî ile tıvel denen uzun surelerin kastedildiği de ifade edilmiştir.

es-Seb'u't-Tıvel; Bakara, Âl-i İmrân, Nisa, Mâide, En'âm, A'râf, Enfâl

Tevbe sûreleridir.

Bazı alimler, Besmele ile fasledilmediği için Enfâl ile Tevbe'yi bir sure saymıştır. Enfâl tek başına alındığı takdirde, âyet sayısı yönüyle, tıvel grubuna giremez.28

دوُهَيل ا :باَتِكْلا ُلْهأ ْمُ

ه :َلا ق .َني ِضِ

ع َنآرُقْلا اوُلَعَج َنيِذ ل]

ا :ىلاعت هلوق يف ُهْنَع ُ هاللّ

4

ى ِض َر هنعو ـ

ضْعِب او ُرَفَك َو ِضْعَبِب اوُنَمآ ًءا َزْجأ ُهوُء زج ىراَص نلا َو]

ىراخبلا هجرخأ .

4. (674)- Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), "Kur'ân'ı parçalayanlara da..." (Hicr, 91) ayetini açıklamak üzere: "Onlar Ehl-i Kitap'tır, yani Yahudi ve Hıristiyanlar. Bunlar onu parçalara bölerek bazı kısımlarına inandılar, bazı kısımlarına inanmadılar" buyurmuştur.]Buhârî, Tefsir, Hicr 4, Menâkibu'l-Ensar 52.]29

AÇIKLAMA:

Ayeti Kerime'de dikkat çekilen "parçalayanlar"dan maksad, Kur'an-ı Kerim'le alay etmek için bazılarının, "şu sûre benim", diğer bâzılarının "bu sûre benim" demeleridir.

Mücâhid, Kur'an'ı "okumak" manasında anlayarak Ehl-i Kitab'ın kendi okudukları kitaplarını kısımlara bölüp, bazı kısımları kabul ederken diğer bazılarını reddettiklerini söylemiştir.

Ayrıca âyetten, müşriklerin Kur'ân'a "sihir", "şiir", "eskilerin efsânesi", "yalan sözler" nevinden attıkları iftiraların kastedildiği belirtilmiştir.30

هاللّ إ َهلاِ َ ل ْوَق َنع َلاق].

:] نوُلَمْعَي اوُناَك ا مَع َنيِعَمْجأ ْمُه نَلأْسَن .

ل بلاعت هلوق يف ُهْنَع ُ هالّل

5

ى ِض َر سنأ نعو ـ

. ةمجرت براخبلا هجرخأو ،بذمرتلا هجرخأ

5. (675)- Hz. Enes (radıyallahu anh), "Rablerine andolsun ki hepsini yaptıklarından sorumlu tutacağız" (Hicr, 92-93) âyeti ile ilgili olarak: "Onlar ÔLailahe illallah' demekten sorumlu olacaklar" demiştir.]Tirmizî, Tefsir, Hicr, (3126); Buharî, hadisi bab başlığı olarak kaydetmiştir.[31

AÇIKLAMA:

Âlimlerimizden bir kısmı: "Ayette geçen "hepsi"nden murad, mü'min ve kâfir bütün insanlardır" demiştir. Hz.

Enes'ten yapılmış olan yukarıdaki âyetle ilgili açıklamaya göre, kâfirler de bu kelimeyi sarfetmekten sorumlu olmaktadırlar.

Öte yandan, bazı müfessirler, âyetin öncesini nazarı dikkate alarak: "Yaptıklarından, Kur'ân-ı Kerim'le istihza etmelerinden, onu kısımlara ayırıp şu sûre senin, şu sûre benim gibi istihzâî söz ve davranışlarından hesaba çekilecekler" diye anlamışlardır.32

NAHL SÛRESİ

[نِئَمْطُم ُهُبْلَق َو ه ِرْكُأ ْنَم إ ِهِنَاميِإ ِدْعَب ْنِم ِ هللاِّب َرَفَك ْنَ□

ا يف هلوق بلاعت: م

. هاللّ ُ مُهْنَع

1□

□ـ نع نبا سابع ر َض ِى

مُث ِإن ر َب ك َل ِل ذين َهاَجَر ُوا من ْبَعْد ِ ما َ فُتِنُوا

. □ِلاب هلوق بلاعت: و َلَهُمْ عذاب ٌ عَظِيمٌ؛ و َاسْتَثْنَن من ْ ذَلِك

. □ا َمان

“ □ب

□ لرسول ِ هاللّ

.

.

□ح ِيم ٌهَو َعَبدُّلله ِ نب أبس ر َح ٍكان َ يَكْتُب ُالو َح ْى □

مُث جَاهَدُو ا َو صَبَر ُوا إن ر َب ك َمن ْبَعْدِهَا لَغَفُو ٌر ر

□هاللّ ُ عَنْه ُ فَأَجَار َ ه

.

□يِطاَن ُفلح ِ ق َبِالكُفْر ا ِفمر َ به ِ أن ْيَقْت ُل َّ َيو ْم َالفتح ِ فاستجار َ لَه ُعُثمان ُ ر َ ض ِى
أزَ ل ُه ُ الش

ف

ا

أخرجه لنسائ

. هاللّ ُ رسول [.

28 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/42.

29 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/42.

30 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/43.

31 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/43.

32 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/43.

1. (676)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), "Gönlü imanla dolu olduğu halde, zor altında olan kimse müstesna, inandıktan sonra Allah'ı inkâr edip, gönlünü kâfirliğe açanlara Allah katından bir gazab vardır, büyük azab da onlar içindir" (Nahl, 106) âyetindeki umumî hükümden şöyle bir istisna yaptı: "Rabbin, türlü eziyete uğratıldıktan sonra hicret eden, Allah uğrunda savaşan ve sabreden kimselerden yanadır. Rabbin şüphesiz bundan sonra da bağışlar ve merhamet eder." (Nahl, 110).

Burada kastedilen Abdullah İbnu Ebi Sarh'tır. Bu zat, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vahiy kâtibi idi.

Şeytan onu şaşırttı. Kâfirlere katılmasına sebep oldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü, onun öldürülmesini emretti. Araya Hz. Osman girerek affını diledi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da onu affetti."]Nesâî, Tahrimu'd-Dem 15, (7, 107).]33

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki âyette geçen: "İnandıktan sonra Allah'ı inkâr edip gönlünü kâfirliğe açanlara Allah katında büyük azab vardır" ibaresiyle Abdullah İbnu Ebî Sarh'ın kastedildiği belirtildi.

Bu zat kimdir, hâdisesi nedir?

Bu zâtın adı tam olarak şöyledir: Abdullah İbnu Sa'd İbni Ebî Sarh İbni'l-Hâris'dir. Künyesi Ebû Yahya'dır. Hz.

Osman Zinnureyn (radıyallahu anh)'in süt kardeşidir. Annesi Mehâbe

Bintu Cabir'dir. Sadece İbnu Hibbân, babasının münâfıklardan olduğunu söylemiştir. Fetihten önce Müslüman olmuş, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hicret etmiştir.

Abdullah İbnu Sa'd İbni Ebî Sarh, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vahiy kâtiplerinden biri idi. Vahiyler nâzil oldukça, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ona imlâ ettirirdi. Ne var ki bir ara şeytanın iğvâsına kapılarak irtidad etti ve Mekke'ye giderek kâfirlere karıştı. Kureyşlilere: "Ben Muhammed'in yazdırdıklarına istediğim gibi tasarrufta bulundum. O bana, "Azizun hakîm" diye yazdırırdı, ben "Alîmun hakîm" derdim. O da:

"Evet, hepsi doğru!" derdi" diye onları memnun edecek yalanlar söylerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e bu sözleri ulaşıyordu.

Mekke'nin fethi sırasında, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke halkını toptan affetmiş, -bir rivayette-ikisi kadın, dördü erkek olmak üzere altı kişiyi aftan istisna ederek, "Kâbe'nin örtüsü altında bile olsa" nerede görülürse öldürülmelerini emretmişti. Abdullah İbnu Ebi Sarh da bunlar arasına idi. Abdullah öldürüleceğini duyunca süt kardeşi olan Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın yanına sığındı. Hz. Osman onu bir müddet sakladı.

Ortalık sakinleşince beraberine alarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna af taleb etmek için getirdi.

Üç sefer biat taleb etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her seferinde sükût buyurup müsbet cevap vermedi.

Hz. Osman ısrar edince üçüncüden sonra biatı kabul etti.

Onlar ayrılıp gidince Ashab'a yönelen aleyhissalâtu vesselâm: "İçinizde aklı başında biri yok muydu ki, ben biat için elimi vermeyince öldürüvermedi...!" dedi. Ensar'dan bir zat: "Keşke bize bir imada bulunuverseydiniz, hemen öldürürdük!" deyince: "Peygambere hâin gözlü olmak (yani içiyle dışının farklı olması, diliyle sükût edip, gözüyle işaret etmesi) yakışmaz" cevabını verdi.

O gün ikinci sefer Müslüman olan Abdullah İbnu Ebî Sarh ölünceye kadar İslâm'a samimiyetle bağlı kalmış, birçok hizmetlerde bulunmuştur. İbnu'l-Esîr: "Hoş olmayan tek bir davranış kendisinden sâdır olmamıştır" der.

Kureyş'in, aklıyla tanınmışlarından biridir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra halifeler, İslâmî hizmetlerde ondan istifâde etmişlerdir:

Hz. Osman onu 25 yılında Mısır'a vali tayin etmiştir. Cenâb-ı Hakk İfrikiyye'nin fethini onun elleriyle müyesser kılmıştır. Bu fetih, büyük ve kârlı bir fetihti. Öyle ki askerlerden her birine ganimetten yaya ise bin miskal, atlı ise üç bin miskal pay düşmüştür. Bu sefere Abdullah İbnu Ömer, Abdullah İbnu Zübeyr, Abdullah İbnu Amr İbni'l As gibi Ashab'ın Abâdile denen uluları da er olarak katılmıştır.

Abdullah İbnu Ebî Sarh'ın iki meşhur gazası daha vardır; biri Nube (Sudan) cihetine 31 yılında yaptığı Esâvid (siyahîler) seferidir. Hükmü asırlarca devam edecek bir sulh anlaşması yapmıştır.

Üçüncü seferi, Bizans'a karşı bizzat Konstantin'le yaptığı Savvârî deniz savaşıdır. 34 yılında cereyan etmiştir.

Hz. Osman'a karşı fitne çıkınca, yardım etmek üzere yola çıkmış ise de Mısır'da çıkan bazı karışıklıklar sebebiyle geri dönmüş ve Askalan'a çekilmek zorunda kalmış, Hz. Osman'ın vefatına kadar orada ikâmet etmiştir.

Askalan'a değil, Remle'ye çekildiği de söylenmiştir. Fitneye bulaşmak korkusuyla Remle'ye çekilip, ölünceye kadar orada kaldığı da belirtilir.

Abdullah İbnu Ebî Sarh, rivayete göre, "Ya Rabb son amelim namaz olsun" diye duada bulunur. Bir gün sabah namazını kılar, birinci rek'atte Ümmül-Kur'ân'ı ve el-Âdiyât suresini okur. İkinci rek'atte Ümmül-Kur'an (=

Fatiha)'dan sonra bir sure okuyup sağına selâm verir, soluna selam verirken vefat eder (radıyallahu anh).

Ne Hz. Ali'ye, ne de Hz. Muâviye (radıyallahu anhümâ)'ye bey'at etmediği belirtilir. Bazı rivayetler Sıffin'de Hz. Muâviye'nin yanında yer aldığını söylemiş ise de hiç katılmadığını tasrih eden rivayetler de vardır.

33 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/44.

Ölüm tarihi ihtilaflıdır. 36, 37; hatta Hz. Muaviye'nin son günlerine kadar yaşayıp 59 yılında vefat ettiği de söylenmiştir. İbnu'l-Esir "En doğrusu 36'dır" der.34

] ج َر َنوُّتِس َو ٌةَعَب ْرأ ِرا َّصْن ا ُ‘نِم َبي ِصُأ ٍدُحأ ُم ْوَي َناك ا مَ

ل :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2

ى ِض َر بعك نب بأ نعو ـ

اوُل ث

مَف ،ُهْنَع ُ هاللّ

ة تِس َنير :

ى ِض َر ُة َزْمَح ْمُهْن ِم

جاَهُمْلا َن ِم َو

:لزن

.

ْحتَفْلا ُم ْوَي َناك ا مَلف ِلِثْم تلا يف ْمِهْيَلَع نَي ِب ْرُنَل اَذه َلْث ِم ًام ْوَي ْمُهْن ِم اَنْبَصأ ْنِئَ: ل ُرأَصْن ا ُ‘ تَلاَقف

مِهب.

نَع اوُّف : ك # هاللّ ُلوسر َلاَقف lŒ ِهِب ْمُتْبِقوُع اَم ِلْثِمِب اوُبِقاَعَ فْمُتْبَقاَع ْنإ َو

م ْوَيْلا َدْعَب َشي َرُ قَ :ُلجر َلاقف ةي .

.

نذمرتلا هجرخأ ً ة

.[ْمَوْقلا مِ إ ْرأ بَعَ .

2. (677)- Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Uhud savaşında Ensar'dan altmış dört, Muhacirler'den de altı kişi şehid düştü (radıyallahu anhüm ecmain). Bu şehidlerden biri de Hz. Hamza (radıyallahu anh) idi.

Bunların cesetlerinden bazı uzuvlarını kopararak hakaretlerde bulundular. Bunun üzerine Ensâr: "Bir gün bize de böyle bir fırsat düşerse, bu hakaretin daha fazlasını yapacağız" dediler.

Mekke'nin fethi günü olunca şu âyet indi: "Eğer ceza vermek isterseniz size yapılanın ayniyle mukabele edin.

Sabrederseniz andolsun ki bu sabredenler için daha iyidir." (Nahl, 126).

Bir adam: Bugünden sonra Kureyş yok! dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Dört kişiden başka kimseye dokunmayın" diye emretti."]Tirmizî, Tefsir, Nahl, (3128).[35

AÇIKLAMA:

Bu âyet hakkında üç farklı görüş ileri sürülmüştür:

1- Vahidî'nin rivayetine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud'da şehid olan Hz.Hamza (radıyallahu anh)'nın cesedine hakaret kasdıyla tecavüz edilerek param parça edildiğini görence: "Sana bedel yetmiş tanesinin cesedini de ben parçalıyacağım" diye yemin eder. Bunun üzerine Cebrail (aleyhisselam) Nahl suresinin hitam kısmını (yani yukarıda kaydedilen âyetleri) getirir. Âyette misliyle mukabele tecviz edilmiş olmasına rağmen,

"sabretme"nin daha hayırlı olacağı bildirildiği için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) intikam arzusundan vazgeçer.

İbnu Abbas, Ubey İbnu Ka'b, Şa'bî vs. son üç ayet dışında Nahl suresinin Mekke'de nazil olduğunu söylerler.

2- Bu âyetin kılıç ve cihad emri gelmezden önceki döneme ait olduğu da söylenmiştir. Yani, Bakara suresinin 190. ayetinde: "Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın; aşırı gitmeyin..." şeklinde sınırlı olarak verilen savaş

izni, yukarıda kaydedilen âyetle, "Düşmana, yaptığı kadarını yapmak suretiyle cezalandırın, daha fazlasını yapmayın" diye açıklığa kavuşturulmuştur.

3- Üçüncü görüşe göre bu ayetten maksad, zâlime yaptığı zulümden daha fazlasını yapmaması için, mazluma bir uyarıdır ve onu daha fazlasını yapmaktan men etmek gayesini gütmektedir. Bu görüş Mücahid, Nehâî ve İbnu Sîrîn'in görüşleridir.

İbnu Sîrîn bu âyete dayanarak şöyle demiştir: "Birisi sana bir kötülük yaptı ise sen de ona aynısını yap."

Fahredin-i Râzî hazretleri, âyeti bir önceki âyetle irtibatlıyarak yorumlar, şöyle ki:

"Önceki âyet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şöyle emretmektedir: "Ey Muhammed! Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır, onlarla en güzel şekilde tartış..." (Nahl, 125).

Şu halde, bu âyette Cenab-ı Hakk, Resulüne insanları üç yoldan biriyle dine çağırmayı emretmektedir: 1- Hikmetle,

2- Güzel öğütle,

3- En güzel şekilde tartışma (cedel) ile.

Bu dâvet işi, halkın eski inançlarını, âdet ve alışkanlıklarını terki gerektirir. Herkes bu işi hemen benimseyemez ve dâvetçiye istihza, hakaret, lânet, dayak, öldürme gibi çeşitli fenalıklar yaparlar.

Bu fenâ muamelelere maruz kalan davetçileri, beşerî tabiatları karşılık vermeye, te'dib etmeye sevkeder.

İşte âyet-i kerime bu makamda itidali, ölçülü olmayı emretmekte, "Size yapılandan fazlasını yapmayın"

demektedir.

Râzi, bu âyetin böyle açıklanması gereğini ifade eder.36

BENÛ İSRAİL SÛRESİ

هلوق يف ا

مُهْنَع ُ هاللّ .

ساب

ع نبا نع ـ1□

ى ِض َر□

34 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/44-46.

35 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/47.

36 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/47-48.

ه ٍب□

#

ى ِرْسُأ َةَلْيَل□

هاللّ ُلوسر اَهي ِرأ ٍنْيَع اَي ْؤ ُر :َلاَق س

ا نلِل ًةَنْتِف إ َكاَنْي .

بِه□

رأ بِت لا اَيؤ ُرلا اَنْلَعَج اَم َو] :ىلاعت□

بذمرتلاو براخبلا هجرخأ

.[

موُّق زلا ُة َرَجَش :َلاَق□

.

بِه

وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي القرآن .

1. (678)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), "... Sana gösterdiğimiz rüya ile ve Kur'an'da lânetlenmiş ağaçla sadece insanları denedik..." (İsra, 60) meâlindeki ayette geçen "rüya" için şu açıklamayı yaptı: "Bu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Miraç gecesinde Beytu'l-Makdis'e götürüldüğü zaman gözüyle görmesidir. "Kur'ân'da lânetlenmiş ağaç" da zakkum ağacıdır."]Buhârî, Menâkibu'l-Ensar 42, Tefsir, Benû İsrail 9, Kader 10; Tirmizî, Tefsir, Benû İsrâil, (3133).[37

AÇIKLAMA:

Arapça'da rüya kelimesi Türkçemizde düş dediğimiz, uyuyan kişinin gördüğü şey manasına geldiği gibi masdar olarak tıpkı rü'yet gibi "görmek" manasına da gelir. Ancak, çoğunluk itibariyle "düş" manasında kullanılmıştır.

Bu sebeple yukarıda âyette zikredilen "rüya"nın uyanık halde gözle görülen şey mi, yoksa uyurken görülen düş

mü olduğu âlimler arasında münâkaşa konusu olmuştur.

Bâzı âlimlere göre, buradaki rüyadan maksad, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Ashabının Mekke'ye gireceğine dair görmüş olduğu rüyadır. Bu rüyayı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'de iken görmüş ve Ashabına anlatmıştır. Hudeybiye Sulhü'nün yapılmasıyla sonuçlanan -ve Kâbe'yi ziyaret gerçekleşmeyen- sefer yapılırken herkes, bu rüyanın tahakkuk edeceği inancında idi. Dediğimiz gibi Kâbe tavaf edilmeden dönülünce Ashab'ta sukut-i hayal olmuştur. Hatta Hz. Ömer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:

- "Kabe'yi ziyaret edeceğiz dememiş miydiniz?" diye öfkeli bir itirazda bile bulunmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Evet ama Ôbu sene göreceğiz' dememiştim" diye cevap veriyor. İşte bu durum üzerine Fetih suresinin 27.

âyeti inerek: "Allah, Resulü'ne rüyasında doğru söylemiştir. Allah'ın izni ile Mescidu'l-Haram'a mutlaka gireceksiniz" âyeti nazil olmuştur.

Üzerinde durduğumuz âyette geçen rü'ya kelimesini bu rü'ya ile te'vil edenler, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o yıl Mekke'ye girmeden geri dönmesi, Ashab'ın maruz kaldığı fitnedir" demiştir.

Bazıları da bu rüyadan maksadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Kureyş liderlerinin Bedir'de gebertileceğine dair gördüğü rüya vs. olduğunu söylemiştir.

Ancak bu te'viller zayıftır. Çeşitli delillerle te'yid edilen ve ulemanın kâhir ekseriyetinin ittifakına mazhar olan görüş, buradaki rüyadan maksadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından Tercümanu'l Kur'ân tayin edilen Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın belirttiği görüştür. Yani Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mirac esnasındaki gördükleridir. Mirac hâdisesi gece vakti cereyan ettiği ve mezkur "görme"ler geceleyin husule geldiği için Cenâb-ı Hakk "rüya" kelimesiyle ifade buyurmuştur.

Bu sure Mekkî olması yönüyle de öbür rüyaları kasdetmesi mümkün olamaz. Çünkü onlar Medine'de cereyan etmiştir.

Şunu da belirtelim ki âyetteki rüya kelimesini "rüyet" olarak anlamayıp, örfî kullanılışı olan "düş" manasında telakki edenler, hatada ileri giderek Mirac hadisesinin rüyada cereyan ettiğini, bunun bir düş olduğunu söylemişlerdir. Öyle olsaydı onun "fitne" olmaması gerekirdi. Halbuki Cenab-ı Hakk, bir görme (rüya) hadisesini insanlara bir fitne (imtihan) sebebi yaptığını ifade etmektedir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mirac'ı ve gördüklerini anlatınca pek çok itirazlar ve hatta imtihanı kaybederek irtidâd edenler olmuştur. O imtihanda Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Muhammed ne söylediyse o doğrudur" diyerek en iyi puanı alıyor ve "sıddîkiyet" payesine yükseliyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mirac hâdisesini bir rüya olarak anlatmış olsaydı buna niye itiraz olsundu ki? Rüyasında herkes herşeyi göremez mi? En olmayacak şey, rüya olarak anlatılsa ona kim itiraz eder?

Lânetlenmiş ağaç zakkumun da imtihan kılınması ayette ifade edilmiştir. Birçok ayette bu ağacın cehennemde yetişeceği, azaba maruz kalanların ondan yiyeceği, erimiş maden ve kaynamış su gibi yakıcı olacağı vs.

belirtilmiştir. Hatta bu çeşit tasviratı işiten Ebû Cehil:

"- Muhammed sizi öyle bir ateşle korkutuyor ki taşları yakarmış... Sonra da dönüp ateşte ağaç bittiğini söylüyor" diye alay etmiş, müşrikler daha da ileri gidip:

"- Biz zakkum diye hurma ile kaymağa deriz" demişler. Ebû Cehil, câriyesine emrederek hurma ve kaymak hazırlatmış, arkadaşlarına:

"- Haydi "zakkumlanın" diye yemeye davet etmiş. Bunun üzerine zakkum sevenlerden irtidâd edenler olmuştur.38

37 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/49.

38 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/49-51.

اَذإ ِة يِلِهاَجلا يف هِحَلِل ُلوُقَن ا نُك :َلاق ا

] هيِف َرْتُم اَن ْرَم□ .

أ :بلاعت هلوق يف ُ ه

نَع ُ هالّل□ .

2□

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

براخبلا هجرخأ

. نُف وُنَب َرِمأ ْدَق اوُرُثَك□].

2. (679)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh), "Bir şehri yok etmek istediğimiz zaman onun nimet ve refahtan şımarmış elebaşılarına (yola gelmelerini) emrederiz. Ama onlar orada iyice yoldan çıkarlar. Artık o şehir yok olmayı hakeder. Biz de onu yerle bir ederiz" (İsra, 16) âyetindeki "Şımarmış elebaşılarına emrederiz" ifadesiyle ilgili olarak şunu söylemiştir: "Biz cahiliye devrinde, sayıca artan bir kabile için: "falanca kabile arttı" derdik."

AÇIKLAMA:

İbnu Mes'ud, âyette "emrederdik" mânasına emernâ diye gelen kelimenin "çoğaltırdık" manasına da geldiğini belirtiyor. Bu durumda âyet, "...şımarıkların sayısını artırırız. Onlar da böylece iyice yoldan çıkarlar" manasına gelir.

Emernâ kelimesinin üzerinde duran âlimler bir üçüncü mânaya daha dikkat çekerler: "Şımarıkları idâreye getirir, başa geçiririz."

Âyeti, bu üç ayrı manada anlamaya çalışan âlimlerden herbiri kendi görüşünü desteklemek üzere başka âyet ve hadislerden ve kelimenin dildeki kullanılışından şâhitler getirirler.39

لاق:

] ب َرْقأ ْمُهُّيأ َةَلِيس َوْلا ُمهِهب َر ىلإ َنوُغَتْبَي َنوُعْدَي َنيِذ لا َكِئلو .

أ :بلاعت هلو قيف ُ ه

نَع ُ هاللّ .

3

ى ِض َر هنعو ـ

ا َكَسْمَتْسا َو ن ِجْلا َنِم َرَف نلا

ا

“

مَلْسأَف ن ِجْلا َن ِم ًارَفَن َنوُدُبْعَي ِسْن

َناك ٌرَفَن ِم نŒ

تَلزَنَف ْمِهتَداَبِعِب َنو ُرَخ].

ناخيشلا هجرخأ .

3. (680)- Yine İbnu Mes'ud (radıyallahu anh), "Onların taptıkları da40 Rablerine daha yakın olmak için vesile ararlar" (İsra, 57) âyeti hakkında şu açıklamayı yaptı: "İnsanlardan bir grup, cinlerden bir gruba tapıyorlardı. Bu cinniler Müslüman oldular. İnsanlar hâla bunlara tapmaya devam ettiler. Bunun üzerine âyet nâzil oldu."

]Buhârî, Tefsir, Benû İsrail 7, 8; Müslim, Tefsir 28, (3030).[41

AÇIKLAMA:

Fahreddin-i Râzi, "tapılanlar"la ilgili şu yorumu yapar: "Bu ayetten maksad müşrikleri reddetmektir. Nitekim daha önce de kaydettiğimiz üzere, müşrikler "Bizim doğrudan doğruya Allah'a ibadet etmeye ehliyetimiz yok, biz Allah'ın kullarından O'na yakın olan meleklere ibâdet ediyoruz" diyorlardı. Bu şekilde meleklere ibadet etmeye başlayınca, zamanla tapındıkları bu meleğin timsallerini ve suretlerini çıkarıp bu mülâhaza ile yaptıkları putlara tapınmaya başladılar.

İşte yukarıdaki âyette Cenab-ı Hakk, onların bu sözlerinin yanlışlığını göstermektedir. Önceki âyette geçen: "De ki: "O'nu (Allah'ı) bırakıp boş yere (Tanrı diye) söylediklerinizi çağırın..." (İsra, 56) ibâresinde de "put (sanem)"

kastedilmemiştir. Çünkü tapılan bu şey müteâkip âyette şöyle tavsif edilir: "Onlara taptıkları da Rablerine yakın olmak için vesile ararlar." Malum olduğu üzere, putların Allah'tan vesile aramaları hiçbir surette makul değilir."

Ayette Cenab-ı Hak, gerçek mabudun hakiki ilahın bir vasfını veriyor: "Zararı defedebilmek". Buna ancak kâinata hâkim olan, sözü her şeye geçen Zât muktedir olabilir.42

مِهِماَمإِب ٍساَنُأ لُك وُعْدَن :ىلاعت.

م ْوَي

هلوق ي

] ف هاللّ ُلوسر لا

ق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ4

هِسأ َر ىَلَع ُ َع

ل ْجُي َو ،ُهُهْج َو ُض يَبُي َو ،ًاعا َرِذ َنوُّتِس ِهِمْس ِج يف ُهَل دَمُي َو ِهِنيِمَيِب ُهَباَتِك ىطْعُيَف ْمُهُدَحأ ىَعْدُي : َلاق

تَي ٍءوُل ْؤُل ْن ِم ٌجاَت‘ ‘

لوُقَيَف ْمِهيِتأَيَف ا

ذهِب اَنِتْئا مُه ل ا : َنوُلوُق َيَف ٍديِعَب ْنِم ُهَن ْورَيَف ه ُيَلاِإ َنوعِمَتْجَي اوُناك َنيذ لا . ِهِباَحْصأ ىلاِإ ُقِلَطْنَيَف

د وَسُي َو ،ِهِلاَمِشِب ُه َ َباَتِك ىَطْعُيَف ؛ُرِفاَكْلا ا مأ َو ،ىَدهلا ىَلَع ُعوُبْتَمْلا اذه ،اَذه ُلْثِم ْمُكْنِم

أبْشِرُ وا، لِكُلِه رَ جُلٍ

فَإِذَا رَ آهَا أصْحَابُهُ يَقُولُونَ نَعُوذُ بِاللّهِ مِنْ شَرِه

فَوَ جْهُهُ، وَ يمُدُّ لَهُ فِي جَ سْمِهِ سِتُّونَ ذَرِ اعاً، وَ يلْبَسُ تَاجَاً مِنْ نَارَ □ .

39 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/51.

40Bu ayet, Kur'ân-ı Kerim'in Dinayet İşleri Başkanlığı'nca yapılan tercümesinde: "Onların taptıkları putlarda Rablerine daha yakın olmak için vesile ararlar" şeklinde tercüme edilerek iki fâhiş hataya düşülmüştü.

a- Kur'an metninde "put" kelimesi mevcut değildir, taptıkları şeklinde mutlaktır.

b- Tapılan şey "put" olarak tefsir edilmiş, halbuki put şuursuzdur, Allah'a yakınlık aranmaz. Ma'kul te'vili, Fahrettin-i Râzi'den bilistifade kaydettiğimiz üzere "put" değil, "melek" olmalıydı. Mamâfih "cin" de olabilirdi.

Beyzâvî "Melekleri, Mesih'i, Uzeyr'i " diyerek, çerçeveyi genişletse de "put"u katmamıştır.

41 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/51-52.

42 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/52.

ا أخرجه

ذ ًّه مِثْلُ مِنْكُمْ رَ جُلٍ لِكُلِه ، اللّهُ أبْعَدَكُمْ : فَيَقُولُ لَهُمْ ه □].

: أخِرهِ هُم ل□ .

: ا َفيَقُولُوا فَيَأتِيهِمْ ،بِهِ ا َ تَأَتِن هُم ل

هذَا ا

الترمذي .

4.(681)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Bir gün bütün insanları önderleriyle beraber çağırırız" (İsra, 71) meâlindeki âyetle ilgili olarak şunu söyledi: "Onlardan biri çağırılır.

(Amellerinin yazıldığı) kitap sağ eline verilir. Vücudu altmış zira' genişletilir, yüzü beyazlaştırılır. Başına pırıl pırıl yanan inciden bir tâç geçirilir. Bu haliyle arkadaşlarının yanına döner. Arkadaşları onu uzaktan görünce:

"Ey Rabbimiz bunu bize de ver ve onu hakkımızda mübarek kıl" derler. O, yanlarına gelir ve onlara: "Müjde sizlere! Herbirinize bunun bir misli var" der.

Kâfire gelince, onun suratı kararır. Onun da vücudu, altmış zira' genişletilir. Ona da bir taç giydirilir.

Arkadaşları onu görünce: "Bunun şerrinden Allah'a sığınırız, Ey Rabbimiz onu bize verme" derler. Bu da arkadaşlarının yanına gelir. Onlar: "Ey Rabbimiz, onu zelil et" derler. O da: "Allah sizi rahmetinden uzak tuttu, sizden herkese bunun bir misli verilmiştir" der."]Tirmizî, Tefsir, Benû İsrail, (3135).[43

AÇIKLAMA:

Bu âyet-i kerime, kıyâmet günü her ümmetin imamları ile birlikte hesaba çekileceğini haber veriyor. Nitekim bir başka ayette: "Her ümmetin bir peygamberi vardır. Resulleri geldiği zaman aralarında adâletle hükmedilir"

(Yunus, 47) buyurulmaktadır.

Âyette geçen ve "önder" diye tercüme edilen kelimenin aslı "imam" dır. Âlimler: "İmam'dan maksat peygamber'dir" dediği gibi; "(Amellerin yazıldığı) kitaptır" da demiştir. Nitekim bu mânâyı teyid eden âyetler de var: "Biz herşeyi apaçık bir kitapta (imam-ı mübin) saymışızdır" (Yasin, 12); ve: "Kitap (meydana) konmuştur.

Görürsün ki günahkârlar onun içinde yazılı olanlardan müthiş korkudadırlar" (Kehf, 49).

İmam'la "kitab"ın kastedilmesi, "Resûl"ün de kastedilmesine mâni değildir. Her ümmetin, hesabını, peygamberinin huzurunda ve şehâdeti altında vereceği de ifade edilmiştir.44

كلام هجرخأ ا

.[□هُلْيَم ِسْم شلا ُكوُل :

د ُلوقي َناك ُه نأ ا

] . ه ُ مُهْنَع

اللّ

5□

□ـ ى ِض َر رمع نبا نعو .

5. (682)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), "Güneşin kayması (dülûku'şşems) anından gecenin kararmasına kadar güzelce namaz kıl" (İsra, 78) âyetinde geçen dülûku'şşems'ten maksad, "güneşin meyli" derdi.]Muvatta, Vukûtu's-Salât 19, (1, 11).[45

AÇIKLAMA:

Müteakip rivayettedir.46

□عاَمِتْجاِ

:□لْي ل ا ُقَسَغ َو

.□نَفْلا َءاَف اَذإ ِسْمهشلا ُكوُل :

[د ُلوقَي َناك ُه ن

أ ا.مُهْنَع ُ هاللّ

6□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نع هلو

□]هُ ُتَمْلُظ َو ِلْي ل ا .

6. (683)- Yine Muvatta'da İbnu Abbas (radıyallahu anh)'tan geldiğine göre, İbnu Abbas, dülûku'şşems tabirini:

"İzâ fâe'lfey'u" diye açıklardı. (Bu da gölgenin batı cihetinden çekilip doğuya meyletmesidir. Bu da tam zevâl dediğimiz öğle vaktini ifade eder. Güneş gökte tam tepededir ve artık batı cihetine meyletmektedir.) Âyetin devamında gelen "ğasaku'lleyl" tabirini de, "gece ile gece karanlığının birleşmesi" diye açıklardı.

]Muvatta, Vukûtu's-Salât 20, (1, 11).[47

AÇIKLAMA:

Bir önceki 682 numaralı rivayetle bu yukarıdaki rivayet, her ikisi de ayet-i kerimede geçen dülûku'şşems tabirini açıklamaktadır. Bu tabir, ilim ehli arasında iki ayrı manada anlaşılmıştır:

1- Dülûk'tan maksad gurub'tur. Yani dülûku'şşems güneşin batması demektir. Hz. Ali, Hz. İbnu Mes'ud, İbnu Abbâs gibi bazı sahabeler (radıyallahu anhüm ecmain)'den bu tevil rivayet edilmiştir.

2- İkinci görüşe göre dülûku'şşems, güneşin öğle vakti tepe noktasından batı cihetine kaymasıdır. Sahâbe ve Tabiin'in çoğunluğu bu manayı tercih etmiştir. Yukarıda kaydettiğimiz rivayetler de mezkur tabiri bu manada 43 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/53.

44 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/53-54.

45 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/54.

46 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/54.

47 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/54.

yorumlamaktadır. Tefsirlerde bu manaya tevcihi gerekli kılan deliller uzun uzun kaydedilir. Teferruatı burada gereksiz görüyoruz.48

□ئِكَة □□

:

ا ً لاق

دو .

م ُهُدَهْشَت□

هْشَم َناك ِرْجَفْلا َنآرُق نإ] :تلاعت هلوق يف ُ ه□

نَع ُ هاللّ□ .

7□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

هححصو يذمرتلا هجرخأ

. راَه نلا ُةَكِئ ًَم َو ِلْي ل ا□].

7. (684)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin rivayetine göre, "...Sabah namazı şâhidlidir" (İsra, 78) âyeti hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu açıklamayı yapmıştır:"Onda gece melekleri de gündüz melekleri de, hazır bulunurlar"]Tirmizî, Tefsir, Benû İsrâil, (3136). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söylemiştir.[49

AÇIKLAMA:

Âlimlerimizin açıkladığı üzere, sabah namazı sırasında, imamın arkasında hem gece hem de gündüz melekleri hazır olur. (Bir nevi devir teslim yapıldıktan sonra) gece melekleri çekilir, gündüz melekleri bâki kalır. Her iki gruba dahil melekler, beraberce hazır bulundukları için bu namaza meşhud, yani "şâhidli" denmiştir.50

ه

جرخأ ُ ة

عاَف شلا َوُه :َلاَق ف ,دوُمْحَمْلا ِماَقَملا ِنَع # هاللّ ُلوسر َلِئُس] : لاق ُ ه□].

نَع ُ هاللّ□ .

8□

ى ِض َر هنعو ـ□

يذمرتلا .

8. (685)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "...Ümid edebilirsin, Rabbin seni bir Makam-ı Mahmud'a gönderecektir." (İsra, 79) ayetinde zikredilen "Makam-ı Mahmud"dan sual edildi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu şefaat'tir" diye cevap verdi."]Tirmizî, Tefsir, İsra, (3136).[51

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a verileceği vaadedilen Makam-ı Mahmud burada görüldüğü üzere şefaat olarak izah edilmiştir. "Ümmetime şefaatte bulunduğum yerdir" diye açıklama da mevcuttur.

Bilindiği üzere, peygamberler içerisinde sâdece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, ümmetine "şefaatte"

bulunma imtiyazı tanınmıştır. Mahşerde kulaklarına kadar yükselen ter dehşeti içerisinde,insanlar bütün peygamberlerden şefaat isteyecek. Kendi canının derdinde olan her peygamber bu talebi reddederken, Peygamberimiz Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) hazretleri "ümmetini" düşünecek ve onlardan şefaate muhtaç ve bu şefaate liyâkati olanlara şefaat edecektir.

Bu imtiyaz hadiste Makam-ı Mahmûd olarak ifade edilmiş bulunmaktadır. Zira orada evvelîn ve ahirîn kendisine minnettar olacaktır.

Cumhur bu mânada ittifak etmekle beraber başka rivayetleri esas alarak, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Livâu'l-Hamd denilen sancağın verileceği makamdır" diyen âlimlerimiz de vardır.

Ahmed İbnu Hanbel'den gelen bir rivayete göre de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Makam-ı Mahmûd nedir?" diye vâki bir suâle: "Cenab-ı Hakk'ın kürsüsünden ineceği gündür" diye cevap vermiştir. Bu hadisin devamında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu açıklamayı yapar: "O gün herkes yalın ayak, çırılçıplak getirilecek. Evvelâ İbrahim (aleyhisselam) sonra da bana cennet libası giydirilecek. Sonra Allah'ın sağında bir makamda dikileceğim. Orada bana evvelîn ve ahirîn hep gıpta edecek."

Bu çeşit rivayetlerde Cenâb-ı Hakk'a mekân nisbeti gibi menfi bir mâna varsa da, bunun uhrevî ve gaybî hakikatlerin insanların anlıyabileceği bir muhtevaya sokulma gayesi taşıdığını bilmek gerekir.

Her hâl u kârda bunlar mahiyeti bizce bilinmeyen hakikatlerdir. Şehâdet âleminin tâbiriyle ifade edilince lafzî mânâda takılıp kalmamak gerekir. Bu çeşit müteşâbih ifadeler ayette de hadiste de mevcuttur, ifade ettiği hakikate inanıp,

"mahiyetini Allah bilir" demek gerekir ve umumi itikad prensiplerine muvafık şekilde tevil edilir.

□القِيامَةِ جِثُاً، كُلُّ أُمَّ ة

:#

□إن النا سَ يَصِ ير ُون َ يَو ْم

لا رسو ُلّ اللّه]

قال: عَنه ُ اللّه ق

9□

□ـ وعن ابن عمر ر َ ضِ ى

البخار ي أخرجه . ُ د

]فذلِكَ المقَامُ المحْمُو

□

الشفاعَةُ لا

ت ى ت

□نْتَهِي

□تتَبَع ُ نبِي اه يقُولوُن َ: اي ف ُ َ ن اشفَع ْ لَنَا ح .

9. (686)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İnsanlar kıyamet günü cemaatler halinde olacaklar. Her ümmet kendi peygamberini takip edip: "Ey falan! bize 48 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/54-55.

49 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/55.

50 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/55.

51 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/55.

şefaat et, ey falan bize şefaat et! diyecekler. Sonunda şefaat etme işi bana kalacak. İşte Makam-ı Mahmud budur."]Buhârî, Tefsir, Benû İsrail, 11, Zekât 52.[52

بِنْل ِخْدأ ِهب َر ْلُق َو : ِهْيَلَع ْتَل َزَن ِة َرْجِهلاِ

□ ب هاللّ ُلوُس

] ر َرِمُأ ا مَ

ل :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

11□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

هححصو بذمرتلا هجرخأ ةيIŒ ُقْد ِص َج َرخُم بِنْج ِرْخأ َو ٍقْد ِص َلَخْدُم

.[.

10. (687)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hicretle emredildiği zaman kendisine şu âyet indi: "De ki: "Rabbim, beni dahil edeceğin yere (Medine'ye) hoşnudluk ve esenlikle dâhil et; çıkaracağın yerden de (Mekke'den) hoşnudluk ve esenlikle çıkar. Katından beni destekleyecek bir kuvvet ver" (İsra, 80).]Tirmizî, Tefsir, Benû İsrail, (3138).[53

AÇIKLAMA:

Hasan Basrî hazretleri bu âyet için şu açıklamada bulunmuştur: "Kureyş küffârı, hicretten önce, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i öldürmek veya sürmek veya bağlamak hususunda istişare ettikleri zaman Cenab-ı Hakk şöyle emreder: "(Ey Habibim) de ki: "Rabbim, beni dahil edeceğin yere (Medine'ye) hoşnudluk ve esenlikle dâhil et; çıkaracağın yerden de (Mekke'den) hoşnudluk ve esenlikle çıkar, katından beni destekleyecek bir kuvvet ver" (İsra, 80).

Katâde, "dahil edeceğin yer" tabiriyle Medine'nin kastedildiğini, "çıkaracağın yer" tabiriyle de Mekke'nin kastedildiğini belirtir.

Çoğunluk âyeti böyle anlamış ise de, "girilecek yer"i ölüm, çıkılacak yeri de dünya hayatı diye te'vil eden İbnu Abbas örneğinde olduğu gibi farklı yorumlar yapanlar olmuştur.

Ancak esas alınan te'vil Katâde ve Hasan Basrî'den rivâyet edilen te'vildir.54

نَع ُهوُلَس ْمُهُضْعَب َلاَق ف ,دوُهَيْلا َنِم ٍرَفَن ب

هاللّ ُلوسر رَم] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ #

11

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ

.

هد

ماَقف

ح ِمِساَقْلا اَبأ اَي ُ : هَل اوُلاَقف ِهْيَلإ او

حو ُّرلا ِنَع اَنْثِ

ماَقف

نوُه َرْكَت اَم ْمُكِعْمَسُي َ ُهوُلَأْسَت َ ْمُهُضْع َب َلاَق َو ـِح .

و ُّرلا .

نِم ْمُتيِتوأ اَم َو ،ِهِب َر ِرْم أ ْنِم ُحو ُّرلا ِلُق

: لاَق

حو ُّرلا ِنَع َكَنوُلَئْسَي َو

مُث

هْيَلإ َىحوُي ُه نأ ُتْف َرَعَف ُرُظْنَي ةَعاَس.

اَنِتَءا َرِق يف اَذكه :شمع ا

لاق ا ‘

وُتوأ اَم َو :ةياور يفو ى .

. ذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .

[□لاِمْلِعْلا إ يِلَق .

11. (688)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Yahudilerden bir gruba uğradı. Onlardan bazısı: "Muhammed'e ruh hakkında sorun" dedi; bazısı da: "Sakın sormayın, hoşunuza gitmeyecek şeyler işitirsiniz" diye aralarında konuştular. Sonunda kalkıp: "Ey Ebu'l-Kâsım bize ruh'tan anlat, (ruh nedir?)" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir müddet sessiz durdu. Ben anladım ki kendisine vahiy inmektedir. Sonra okudu: "Sana ruhtan sorarlar; de ki, ruh Allah'ın emrinden ibârettir. Size onun hakkında az bir ilim verilmiştir" (İsra, 85).

Bir rivayette: "Onun hakkında az bir ilim verilmiştir" denmektedir. A'meş: "Bizim kıraatımızda böyledir"

demiştir.]Buhârî, İlm 47, Tefsir, Benû İsrail 13, İ'tisâm 3, Tevhid 28, 29; Müslim, Münâfıkûn 32, (2794); Tirmizi, Tefsir (3140).]55

AÇIKLAMA:

Fahreddin Râzî bu âyetle ilgili olarak özetle şöyle der:

"Yahudilerin ruhla alâkalı soruları ruhun mahiyetini ilgilendirebilir: Bir yer işgâl eder mi, etmez mi? Yer işgal eden bir şey içerisinde bir hâlet midir, değil midir? Kadim midir, hadis midir? Cesedden ayrıldıktan sonra da var olmaya devam mı eder, yok mu olur? Rûhun azab çekmesinin veya nimetlendirilmesinin hakikatı nedir?.. gibi sorular. Sualde bunlardan birini öne alacak bir karine yok. Ancak, sorunun ruhun mahiyeti ve kadim veya hadis oluşu üzerine olması, daha muvafık gözüküyor.

Cevaba gelince, cevap, dört unsur'a (hava, ateş, su, toprak) bunların meydana getirdiği karışım ve terkiblere hiç benzemeyen mevcut bir şey olduğunu ifade etmektedir. Yani, ruh, her çeşit arazdan mücerred basit bir cevherdir, var edeni olmayınca var olmaz. Onu var eden şey de Allahu Teâla'nın "ol" emridir. Cevap, ruh için, sanki şöyle bir açıklama getirmiştir: "Ruh, Allah'ın emir ve yaratmasıyla sonradan var edilmiş bir mevcuttur."

Bedenle hayatın tezahür edip görünmesinde, ruhun te'siri vardır. Ona ait keyfiyetin bilinmemesi inkâr edilmesini gerektirmez.."

52 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/55-57.

53 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/57.

54 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/57

55 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/58.

Râzi şunu da ilave eder: "Ruh Rabbimin emrindendir" kavl-i şerifindeki "emir"den maksad "fiil"dir, tıpkı şu âyette olduğu gibi: "Firavun'un "emri" hiç de dürüst değildi" (Hûd 97; yani ameli ve işi demektir.

Bu açıklamalardan sonra vahiyle verilmiş olan cevabı şöyle anlayabiliriz: "Ruh, Rabbimin bir işidir."

Sual, "ruh kadim midir, hadis midir?" şeklinde olursa, cevap: "O hadistir" olacaktır.

Râzi, ayrıca, selefin bu meselede fazla teferruata girmediğini belirtir.

Râzi hazretlerinin cevabından çıkacak bir soruyu açıklamak isteriz: "Ruh Rabbimin işidir" derken; "başka mahluklar Allah'ın işi değil mi?" diye bir itiraz hatıra gelebilir.

Şurası muhakkak ki başka mahlukatın ortaya çıkışı bir kısım sebeplere dayandırılmış, mahiyeti hakkında izah yapabilme imkânları tanınmıştır. Ruh Cenab-ı Hakk'ın "ol" emrine dayandırılmış, araya başka vasıta ve esbâb bırakılmamıştır. Onun için o "emir âlemindendir ve Allah'ın bir fiilidir."56

]□ ةا َر ْو تلا ِبتوأ ْنَم َو ،َةا َر ْو تلا َانيِتوأ ،ًاريثَك ًامْلِع انيِتو : أ اوُلا

ق سابع نبا نع ىذمرتلل ىرخأ ةياور يفو ـ12□

ا ِهب َر ُتاَمِلَك َدَفْنَت ْنأ َلْبَق ُرْحَبْلا َدِفَنَل ِهب َر ِتاَمِلَكِل ًادادِم ُرْحَبْلا َناَك ْوَل ْلُق : ْتلزنف

].ةيŒًاريِثَك ًامْلِع َيِتوأ ْدَقَف

12. (689)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'tan gelen, Tirmizî' nin bir diğer rivayeti şöyledir:"...

Yahudiler: "Bize çok ilim verildi, bize Tevrat verildi. Kime Tevrat verilmişse ona çok ilim verilmiş demektir"

dediler. Bunun üzerine şu âyet indi: "De ki Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadarını da katsak, Rabbimin sözleri tükenmeden denizler tükenirdi" (Kehf, 109).]Tirmizi, Tefsir, Benû İsrail, (3139).]57

AÇIKLAMA:

Yahudiler bu sözü, "Ruh hakkında size az bir ilim verilmiştir" meâlindeki vahiy üzerine sarfederler. Bazı rivayetlerde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Yahudilere, bütün ilimlerinin Allah'ın ilmi yanında çok az kalacağını söylediği tasrih edilir. Yukarıdaki âyet de bunu te'yiden nâzil oluyor.58

: هِبِب نلا اَذه بلاِإ اَنِب ْبَهْذ

ا ِهِب ِحاَصِل اَمُهُدَحاَ َلاَق ِنْيَبِيدوُهَي ن]أ ُهْنَع ُ هاللّ

ى ِض َر لاسع نب ناوفص نعو ـ13□□

اَن ْيَتآ ْدَقَل َو ى

لاعت ِهِل ْوَق ْنَع ُهَأَس :

ف ىب نلا ايَتأف ِنُيْعأ ُةَعَب ْرأ ُهَل ْتَناَك اَهَعِمَس ْنإ ُه نأف ،ٌّبَن ُهَل ْلُقَت َـَلاق ُ ه

لأْسَن□ .

: □ سْف نلا اوُلتْقَت ًَو ،اوُن ْزَت ًَو ،اوُق ِرْسَت ًَو ،ًائْيَش ِ هللاِب اوُك ِرْشُت□

هاللّ ُلوس َر َلاَقف ٍتاَنْيَب ٍتاَيآ َعْسِت َسوُم #

اوُفِذْقَت ًَو ،اَب ِهرلا اوُل أكَت َو ،ُهَلُتْقَيِف ٍناَطْلُس بلاِإ ٍئِرَب اوُشْمَت ًَو ،او ُرَحْسَت ًَو
،هقَحْلاِب إ ُ هاللّ َم رَح ِبت لا

هْيَلْجر َو ِهْيَدَي ً بقَف□

تْب سلا يف اوُدْعَت َ ْنأ ًة صاخ ِدوُهَيْلا َرَشْعَم ْمُكْيَلَع َو ،ِفْح زلا َنِم او ُّرِفت ًَو ،ًةَنْصُحم□.

يف َلا َزَي َ ْنأ َىلاعت َ هاللّ اَعَد

□

□ن دَاو ُد َعَلَيْهِ ِ سلا َ م :

اَمَ يمَعنعُكُمْ اَ ْنأ تسْلِمَا؟ قَا إ :

ف َلاَق

.

□

□□و َقَا : نَشْهَد ُ ناأ كَ نَبب

ه

ب دارملاو ،لاتقلا :

فْح زلا َو ئاس□ »

.

»

نلاو نذمرتلا هجرخأ ُ د

وُهَيْلا اَنَلُتْقَت اَنَمَلْسأ ْنإ ُفاخَن ا نإ َو ،ٌّبَن ِهِت ي هِرُذ].

هاللّ ليبس يف داهجلا .

13. (690)- Saffân İbnu Assâl (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki Yahudi konuşuyorlardı, biri arkadaşına: "Gel seninle şu Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gidelim ve birşeyler soralım" dedi. Arkadaşı: "Ona peygamber deme" diye müdahale edip ekledi: "Şayet o, kendisinden "peygamber" diye bahsettiğini duyacak olursa sevincinden gözleri dört olur."

Beraberce gidip Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a imtihan niyetiyle dokuz açık ayetten soru sordular.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara "Allah'a hiç bir şeyi ortak kılmayın, hırsızlık yapmayın, zina fazihasını işlemeyin. Allah'ın haram kıldığ cana kıymayın, mâsum kişiyi öldürtmek için sultana gammazlamayın, sihir yapmayın, fâiz yemeyin, günahsız kadına zinâ iftirası atmayın, savaş sırasında cepheyi koyup kaçmayın, ey Yahudiler, bilhassa sizin için söylüyorum, cumartesi günü yasağını ihlâl etmeyin" dedi.

Saffân der ki: "Bu cevap üzerine Yahudiler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın el ve ayaklarını öptüler ve:

"Şehâdet ederiz ki, sen peygambersin" dediler.

Saffân diyor ki: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara: "Öyleyse niye bana uymuyorsunuz?" diye sordu.

Onlar:

"Davud (aleyhisselam), neslinden peygamber kesilmesin diye dua etti. Biz, sana uyduğumuz takdirde Yahudilerin bizi öldürmesinden korkuyoruz" cevabını verdiler."]Tirmizî, İsti'zan 33, (2734), Tefsir, Benû İsrail (3143); Nesâî, Tahrim 18, (7, 111); İbnu Mâce, Edeb 16, (3705).[59

56 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/58-59.

57 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/59.

58 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/59-60.

59 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/60-61.

AÇIKLAMA:

Rivayette, Yahudilerden bazılarının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e imtihan kasdıyla "dokuz ayet"ten sordukları belirtiliyor. Buradaki rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu dokuz âyetle ilgili açıklaması zikredilmiyor. Ancak, rivayetin Tirmizî'nin Kitabu't-Tefsir'de gelen vechinde bu husus tasrih edilir:

"...Gelip Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e: "And olsun ki Musa'ya dokuz tane apaçık mucize verdik"

(İsra, 101) âyetinden sordular."

Âyet mahsûsat'a giren, yani beş duyu organı ile hissedilip algılanan zâhir alametlere dendiği gibi ma'kûlata giren vâzıh hükme, açık mes'eleye de denir. Öyle ise, insanların tefekkür ve teemmül derecesine, ilmî seviyesine göre farklı şekillerde mârifet elde ettikleri her şeyde bir âyet vardır, mu'cize bir âyettir, Allah'ın ahkâmından bir hükme delâlet eden her bir cümlede bir âyet vardır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'in lâfzî bir fâsıla ile ayrılmış olan her bir kelâmına da âyet denir.

Yukarıda kaydettiğimiz âyet-i kerime'de geçen "ayetler"den murad bunlardan herhangi biri olabilir.

Hz. Musa'nın mazhar olduğu dokuz mucize şunlardır: Hz. Mûsa'nın âsâsı (değneği), eli, tufân, çekirgeler, bitler, kurbağalar, kan, kıtlık yılları, meyvelerde noksanlık.

Fahreddin-i Râzi, Hz. Mûsa'nın Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen mucizelerinin dokuz değil, 16'ya ulaştığını söyler ve âyetlerle delillendirir. Yukarıdaki âyette kaydedilen "dokuz" rakamı ile kendi verdiği 16 rakamı arasında ortaya çıkan farklılığı, usûl-i fıkıhta açıkladığını belirttiği bir kaideyi söyleyerek te'lif eder: "Rakam zikretmek, daha fazla olaya mâni değildir."

Ayet'i daha önceki dinlerde de yer alan umumî hükümler olarak anlayacak olsak, hadiste onların da, "şirk koşmayın, çalmayın, zina yapmayın, haksız yere cana kıymayın, sultana gammazlık yapmayın, sihir yapmayın, faiz yemeyin, günahsız kadına iftira atmayın, savaştan kaçmayın" şeklinde sayıldığını, sayılarının da dokuz olduğunu görmekteyiz. Yahudilere mahsus olan cumartesi yasağı ayrıca belirtiliyor. Yahudilere cumartesi günü balık avlama yasağı konmuştu.

Hadiste geçen itiraflarına gelince: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ümmî olmasına rağmen Yahudilerle ilgili teferruatı bilmesi, Yahudiler tarafından bir mucize kabul edilerek, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i tasdike sevketmiştir. Ancak O'nu "Araplara mahsus" millî bir peygamber telakki etmeleri kuvvetle muhtemeldir.

Çünkü Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) efendimize gelinceye kadar, bütün peygamberler millî idi.

Cenâb-ı Hak, eski devirlerin münâkale ve muhâbere (ulaşım ve haberleşme) şartlarının gereği olarak her millete ayrı bir peygamber gönderiyordu. Nitekim, İncil ve Tevrat'ta geçen bütün peygamberler millîdir, Yahudilere mahsustur, onların irşadı için gelmiştir. Bugün bile Yahudiliğin, Yahudiler dışına taşırılması, cihanşümûl bir din kılınması, Yahudi olmayanların da Yahudileştirilmesi diye bir dava yoktur. Yahudiler bu eksikliklerini, beynelmilel bir kısım teşkilatlar ve derneklerle telâfi etme cihetine gitmişlerdir.

Hıristiyanların beynelmilelcilik iddiaları da yanlıştır. İncil'in tahrif edilmiş olan yönlerinden biridir.

İnsanlığın tek bir dinde birleşip tek bir ümmet olma dâvası, açık, seçik ve kesin bir şekilde İslâm'la gelmiştir. Bu dâva İslâm'ın davasıdır.

Binaenaleyh, rivayette, Yahudilerin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in risaletini te'yidleri samimidir, ancak nakıstır. Kendi telakkilerine göre bir peygamber bilmiş olmalıdırlar: Yâni Hz. Muhammed de bir peygamberdir, ancak Araplara hastır, onların millî peygamberidir. Tabii ki, böyle bir peygamberlik telakkisi İslâm açısından nâkıstır ve sakattır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Öyleyse niye bana uymuyorsunuz?" diyerek onları İslâm'a çağırmış, İslâm ahkâmını benimsemeye çağırmış, Şeriat-ı Muhammediye'ye uymanın onlara da vâcib olduğunu bildirmiştir.

Yahudilerin Hz. Davud (aleyhisselam) ile alakalı iddialarına gelince, bu bir iftiradır. Çünkü Hz. Dâvud'un, dedikleri gibi, kıyamete kadar kendi neslinden peygamber gelecek diye bir iddiası yoktur. Bilakis, Cenab-ı Hakk, bütün peygamberlere emrederek, âhir zamanda gelecek peygamberlerden ümmetlerine bahsetmeleri, zuhur ettiği zaman ona tâbi olmalarını tenbih etmeleri için "misâk" almıştır. Nitekim eski dinî kitaplarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evsafına rastlanmaktadır. Mâruz kaldığı bütün tahriflere rağmen bugün elde mevcut Tevrat ve İncil nüshalarında bile mükerrer pasajlarda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evsafına rastlanmaktadır. Hattâ Hüseyin Cisrî merhum Risâle-i Hamidiye adlı kitabında, Kitab-ı Mukaddes'te geçen bu âyetlerden 110 kadarını göstermiştir: Keza meşhur Şeyh Rahmetullah el-Hindî aynı çalışmayı İzhâru'l-Hak isimli kitapta yapmış, İngiliz misyonerlerini bu konuda yaptığı münazaralarda hep ilzâm etmiş, susturmuştur. Her iki kitap da Türkçemize tercüme edilmiştir.

Biz İncil ve Tevrat'ta gelen beşâretlerden sarf-ı nazar ederek, Kütüb-i Semâviye denince, pek hatıra getirilmeyen, diğer bir kısım dinî kitaplarda yapılan modern araştırmalar sonucu ortaya çıkarılan ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i haber verdiği belirtilen işâretlerden bahsedeceğiz. Aşağıya alacağımız pasaj, Nesil Dergisi'nin 39-41 sayısında (Şubat 1980) bazı kitaplardan kaynak gösterilerek derlenmiştir. Yazı, "Kadim

Kitaplarda Hz. Muhammed'in Geleceğine Dair İşâretler" adını taşır ve uzundur. Biz sâdece "Şarkın Öteki Kitaplarında Hz. Muhammed" kısmını alıyoruz.60

1- HZ. ADEM VE İDRİS'İN HABERİ:

İbnu'l-Arabî'nin "Fütuhat-ı Mekkiyye" adlı eserinde zikredilen bir hadis vardır. Ki bunda Hz. Peygamber : "Yüz bin Âdem gelip geçmiştir; biz bunların en sonuncusunun oğullarıyız" demektedir. Bir başka hadis-i şerife göre Hz. Adem'den beri yüz yirmi dört bin peygamber geçmiştir. Bütün bu peygamberler aynı hakikatleri yani Allah'ın tebliğini, öldükten sonra tekrar dirilmeyi, insanlara tebliğ edip öğretmişlerdir.

Pek tabiidir ki, biz Adem'in ve keza onun oğlu Şit Peygamber'in sahip oldukları kitapların içindekileri bilememekteyiz. Bize kadar gelen en eski bilgi, öyle anlaşılıyor ki, İdris Peygamber hakkındadır. İslâmî kaynaklar bu peygamberin yazıyı icad ettiğini söylemektedirler. Yahûda'nın bir mektubuna nazaran durum öyledir, (İncil, Yahûda'nın Mektubu, 14, 15'inci cümleler).

"Adem'den sonra gelen İdris de şunları önceden haber vermiştir: "Bilin ki, Rab onbinlerce veli ile gelip her şey hakkında nihaî hükmünü verecektir. Allah'a karşı gelerek işledikleri günahkâr fiil ve hareketleri ona karşı sarfettikleri günahkâr sert sözlerden dolayı günah işlemiş olanların hesabı görülecektir. "Hıristiyan müfessirler bu sözlerden, gelecek olan bir kimsenin varlığına dair bir ön haber (beşaret) neticesi çıkarırlar. Ancak İdris Peygamber'in bu ön haberinin kalan kısmı maalesef tamamen kaybolmuştur. Elimizde bulunmamaktadır.61

2- ZERDÜŞTLERİN KUTSAL KİTAPLARINDA HZ. PEYGAMBER

Modern araştırmalar göstermiştir ki, Zerdüşt tek Allah'a inanmıştır. Meleklere, onun seçtiği kimselere ilahî vahiy gelebileceğine, cennete ve diğerlerine iman ediyordu. ZENO AVESTA'nın bugün elimizde bulunan parçalarında (YASHT 13, XXVIII, 129) putları kıracak olan SOESHYANT): Herkese, "Alemlere Rahmet"

adında biri ile, keza ASTVAT EREAT (mânası, halkı ayağa kaldıran)'ın geleceğini önceden haber vermiştir.62

3- BUDİZM'DE PEYGAMBERİMİZ'E İŞARETLER:

Budizm'in kurucusu Buda da bazı ifadelerinde dini tamamlayamadığını ifade etmiştir. Ona göre (Maitreya) (Bir diğer okunuşa göre (Metteya) yani herkese, alemlere rahmet (rahmeten lil âlemin) gelip bu iş düzelecektir.

(Bakınız, Buda'nın Mukaddes Kitabı).63

4- BRAHMANİZM'DE PEYGAMBERİMİZ'E İŞARET:

Daha evvelki diğer dinler gibi Brahmanizm'de de "ilerde gelecek" ve "beklenen bir kimse" inancı vardı. Meselâ ASRAVA VEDA adını taşıyan dinî kitaplarında bu kimsenin ismi de verilmiştir: NARASANŞAH, ASTİVİŞYAT, yani "Alkışlanacak olan, övülmeye lâyık kişi." Onun bineceği araba çok sür'atli. Koşan develer tarafından cenete varana kadar koşturulacaktır. vs.

VİŞNHU PURAN adlı kitabın 24. bölümünde denmektedir ki, Vedalar anı gerçek ilim kitapparı tarafından öğretilen hareket ve fiiller, hukukî müesseseler mevcuduyitlerini tam kaybedecekleri sırada bu karanlık çağların sona ermesi yaklaşacak ve Tanrı'nın son tenâsuhu, bir "cenkçi muharip" şeklinde tezahür edecektir.

Bu muharip, Sambla Dib (Kumlu Ada)'de ârif ve namlı bir aileden dünyaya gelecek, babasının adı Visnuyaşa (Allah'ın kölesi: Abdullah), anasınınki ise Somti (Emin olunan kimse: Emine) olacaktır. vs.

Brahmanizm'de Allah'ın yeryüzüne insan şeklinde ineceğine inanılır. Bunların kutsal kitaplarından müteşekkil bir külliyatı vardır. Bu kitaplara "PURANA" denir. Tam karşılığı "Eski Yazılar"demektir. Kur'an-ı Kerim bu kitaba işaret etmiştir: "Şüphesiz bu Kur'an âlemlerin rabbinin indirmesidir. Uyarıcılardan olasın diye onu senin kalbine Ruhu'l-Emin apaçık bir Arapça ile indirdi. O "Zuburu'l-Evvelin" (eski yazılar) da vardır."

Hindistan Brehmenlerin kutsal kitabı olan Veda'lan'a göre yukarıda işaret edilen muharip, kumlar diyarında doğacak, sonra vatanını terk edip kuzeydeki bir yere iltica edecektir. Göğe değecek bir arabası olacaktır. Bu zat, deve sahibi bir hakim (hikmetli kişi) olacak, yapacağı iki büyük savaşın birincisinde üç yüz, ikincisinde on bin askeri bulunacaktır.

Peygamberimiz kumlar diyarı olan Mekke'de doğmuş, peygamberliğinin ortalarında Medine'ye iltica etmiştir.

Gerçekten onun ilk savaşı Bedir'de kendisi ile üç yüz, son savaşı Mekke'nin fethinde on bin askeri bulunmuştur.

Göğe değen arabası da şüphesiz yaptığı mirac'ın ifadesidir.

İşte görülüyor ki, bütün semavî kitaplar Fahr-i Kâinat efendimizin geleceğini açıkça ifade etmişlerdir. Onun son peygamber, peygamberin zübdesi olduğundan zerre kadar şüphe yoktur. Adem'den beri her peygamber Allah'ın 60 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/61-63.

61 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/63-64.

62 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/64.

63 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/64.

bir sıfatında fâni olmuş iken, o ferdaniyet makamına ulaşmış, Allah'ın doğrudan zâtında fâni olmuştur. Onun içindir ki, ona Rûhu'l-Hak deniliyor. Salat ve selam ona, tazim ve tekrîm ashabına.64

] □ □□ ا اَهِب ْتِفاَخُت ًَو َكِت ًَصِب ْرَهْجَت

و :بلاعت هلوق يف ا

مُهْنَع ُ هاللّ .

14□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

لاق ،ةي□ Œ

ه□

ب َءاَج ْنَم َو ُهَل َزْنأ ْنَم َو َنآرُقْلا اوُّبُسَيَف َنوُك ِرْشُمْلا ُهَعِمَس ُهَت ْوَص َعَف َر اَذإ َناك َو□ .
،ةَ كَمِب ِراوَتُم # ٌّبُ نلاو تلزَن

ف َ ِب□ □□

ك احَصاُ نَع اَهِب ْتِفاَخُت َ َو ،َنوُك ِرْشُملا اَهَعَمْسَيَف َكِتَءا َرِقب ْ أ : َكِت َ َصِب ْرَهْجَت َ َ : و ىلاعت ُ هاللّ َلاَقَف

دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ

. ةَتَفاَخُمْلا َو ِرْهَجْلا َنْيَب : ًيِبَس َكِلذ َنْيَب ِغَتْبا َو ؛ْمُهِعِمْسُت□].

14. (691)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), "..Ey Muhammed namaz kılarken sesini yükseltme, gizli de okuma, ikisi ortasında bir yol tut" (İsra, 110) âyeti hakında şu açıklamayı yaptı:

"Bu âyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gizli (tebligatta) bulunduğu sırada nâzil olmuştur. O zaman sesini yükseltince müşrikler işitiyor ve Kur'ân'a onu indirene, onu getirene küfrediyorlardı. Allah Teâla Hazretleri, "Namazını açıktan yapma." yani "açıktan, yüksek sesle okuma, tâ ki müşrikler duymasın, ashabın işitmeyecek kadar da kısma" buyurarak ikisi arası, yâni seslilikle sessizlik ortası bir yol tutmasını emretti."

]Buhârî, Tefsir, Benû İsrail 14, Tevhid 34, 44, 52; Müslim,Salât 145, (446); Tirmizî, Tefsir, Benû İsrail, (3144); Nesâî, Salât 80, (2, 177).[65

AÇIKLAMA:

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın "Namaz kılarken sesini yükseltme, gizli de okuma, ikisi arasında bir yol tut"

(İsra, 110) meâlindeki âyetle ilgili bu yorumunda farklı yorumlar da yapılmıştır.

1- Bundan maksad dua âdabını öğretmektir.Nitekim Hz. Aişe'den kaydedilecek müteâkip rivayette bunu görecek ve açıklayacağız.

2- Rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gece Ashab'ın evlerini dolaşır, Hz. Ebû Bekir'in namazda sesini kısarak, Hz. Ömer'in ise cehrî şekilde yüksek sesle Kur'ân okuduklarını görür. Ertesi gün sebebini sorunca, Hz. Ebû Bekir: "Rabbimle fısıldaşıyordum." Hz. Ömer de: "Şeytanı bastırıyordum" der.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ebû Bekir'e sesini biraz yükseltmesini, Hz.Ömer'e de kısmasını emreder.

3- Âyet sesinizi ne bütün namazlarda kısın, ne de hepsinde cehrî yapın, gündüz namazlarında kısın, karanlıkta kılınan namazlarda cehrî yapın demektir vs.

Bu gibi farklı yorumlarda birini tercihden ziyade hepsine bir vechin varlığını kabul etmek esastır. 66

] اِهِذه ّتلزن

أ: تلاق اهْنَع ُ هاللّ

15

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ

هجرخ Œ

أ

كِت َ َصِب ْرَهْجَت َ َو نعت [.

ءاَعُّدلا يف ُةي.

ةثلا .

15. (692)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) diyor ki: "Şu âyet dua hakkında nâzil olmuştur: "(Ey Muhammed) namaz kılarken sesini yükseltme, gizli de okuma.." (İsra, 110).]Buhârî, Tefsir, Benû İsrail 14, Da'avât 17, Tevhid 44; Müslim, Salât 146, (447); Muvatta, Kur'ân 39, (1, 218).]67

AÇIKLAMA:

Bu âyet-i kerime dua âdabını öğretmektedir. Mü'min dua ederken ne kendisi işitemeyecek kadar çok alçak bir sesle, ne de yanındakileri rahatsız edecek kadar yüksek sesle dua etmemelidir. Âyetin iniş sebebi bir kısım rivayetlerde müşriklerin küfrünü önlemeye mahsus olarak ifade edilmektedir. Bazı rivayetlerde de, "Dua ve taleb âdabıyla ilgili olarak indi" denmektedir. Nitekim Rabbimiz A'raf suresinin 205. ayetinde de şu tavsiyede bulunmaktadır: "Rabbini gönülden ve korkarak, içinden hafif bir sesle sabah-akşam an, gâfillerden olma."

Rivayetlerde geldiğine göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a

Ashab'tan bazıları: "Rabbimiz yakın mıdır, uzak mı? Yakınsa fısıldayarak, uzaksa bağırarak dua edelim" diye sorarlar. Bunun üzerine: "Kullarım senden beni sorarlarsa, bildir ki, ben yakınım. Dua edenin duasına, dua edince cevap veririm" (Bakara, 186) âyeti nazil olur.

Sahiheyn'de rivayet edildiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber seferinde iken, yolda Ashâb'tan bâzılarının yüksek sesle tekbir getirdiklerini işitince müdâhele ederek, seslerini kısmalarını tenbihler ve: "Siz sağır veya gâib birisine hitap etmiyorsunuz. Dua ettiğiniz Zat işiticidir, yakındır, herbirinize devenizin boynundan daha yakındır" buyurur.

Şu halde dua ederken bu âdâba riayet müstehabtır.

64 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/64-65.

65 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/66.

66 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/66.

67 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/67.

Âyeti, Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) ve Mücâhid de böyle yorumlamıştır.

Dua âdabıyla ilgili olarak 465. hadis de görülmelidir.68

KEHF SURESİ

نَ ْحَفِظَ َعَشْرَ آَيَاتٍ ِمنْ أو لِ؛ :

لا رسو ُل اللّه # م] :

ق لاق ُعَنْهُ ُ اللّه

1

ی ِض َر ءادردلا بأ نع ـ

هدنعو ،بذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ:

لا ج دلا ِحيِسَمْلا ِةَنْتِف ْنِم َم ِصُع ِفْهَكلا ِةروس ِرخآ نم نورو].

هححصو ، ِفْهَكْلا ِة َروُس ِنْم ِتايآ َثَث .

1. (693)- Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Kim Kehf sûresinin başından -bir rivayette; sonundan- on âyet ezberlerse Mesih Deccâl'in şerinden emin olur."]Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin 257, (809); Ebu Dâvud, Melâhim 14, (4323); Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'ân 6, (2888).[69

AÇIKLAMA:

Fazileti hususunda sahih rivayet vârid olan sûrelerden biri Kehf sûresidir. Bu sureyi geceleyin okurken Üseyd İbnu Hudayr (radıyallahu anh)'ın atının ürkmüş olduğunu, atını teskin için kalktığı vakit gökten, içerisinde kandiller bulunan şemsiye şeklinde bir cismin indiğini görmüş bulunduğunu, ertesi gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gördüklerini anlatınca: "O sekine idi, kandil şeklinde gördüklerin de melâike, senin tilavetini dinlemek için gelmişlerdi..." diye açıkladığını, daha önce (427-428 numaralı hadisler) görmüştük. Ancak rivayetin birinde tilavet edilen sûrenin Bakara sûresi olduğu zikredilir.

İbnu Hacer, hâdisenin taaddüd edebileceğine ve hatta iki sûrenin de okunmuş olabileceğine hükmederek rivayetleri te'lif eder.

Bu sûrenin, okuyanı Deccal fitnesinden koruyacağı meselesine gelince; âlimler "bu surede bir kısım acib meseleler olduğunu, bunu anlayarak, düşünerek kavrayarak okuyanların Deccal'a karşı intibaha gelip, fitnesine düşmekten kendilerini koruyacağını" beyan etmişlerdir. Kurtubî ve Nevevi böyle söylemekte müttefiktirler.

5009. hadiste açıklanacağı üzere Deccal -insanları daha çok korku ve sefahetle iğfal ederek İslâm dininden uzaklaştırmaya çalışacak ahir zaman eşhasından biridir- getireceği anti-İslâm prensipleri din yerine ikâmeye çalışarak uluhiyetini ilân edecektir.

Kehf sûresi ilk âyetlerinde vahdaniyeti, dünya imtihanı, yeryüzü nimetlerinin imtihan olduğunu hatırlatarak, Allah'tan başkasına tapanlara uymamak için, dünya nimetlerini terkederek mağaraya kaçan "genç"lerin hikayesine geçiyor.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sure ile Deccal arasında kurmuş bulunduğu irtibattan şu irşâdı anlıyoruz: Âhirzaman, Deccal'i öncelikle gençler üzerinde durup, onları iğfal etmeye çalışacak ve silah olarak da bilhassa dünyanın süsünü (kadın, para, mevki vs.) kullanacaktır. Dini için bunları tepip, Allah'ın rızasını üstün tutan, icabında mağaraya girme manasında dünya sefâhetinden kaçabilen, irâdî olarak mahrumiyeti tercih edebilen gençler kendilerini bu fitneden kurtarabileceklerdir (Allahu a'lem).70

إ َهَلاِ ًَو ِ، هللُّدْمَحلا َو ِ هالّل َناَحْبُسو ، ُرَبْكأ ُ هالّل : ِدْبَعْلا ُلوق : ٌتا

□ِبه

□ِحلا صلا ُتاَيِقاَبْل]

□2ـ لاق بيسملا نبا نعو :ا

□ كلام هجرخأ

[هالّل ، ُو ًَو َل ْوَح ًَو ُوق إ َة هللاِب .

2.(694)- İbnu'l-Müseyyeb diyor ki: "Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür. Ama bâki kalaak faydalı işler, sevap olarak da, emel olarak da Rabbinin katında daha hayırlıdır" (Kehf, 46) âyetinde geçen "bâki kalacak faydalı işler", kulun sarfedeceği "Allahu ekber", "Sübhanallah", "Elhamdulillah" "Lailahe İllallah", "Lâhavle velâ kuvvete illa billâh" sözlerdir."]Muvatta, Kur'ân 22, (1, 210).[71

AÇIKLAMA:

Bu âyette geçen el-Bâkiyâtu's-Sâlihat'tan Rabb Teâla'nın kasdı hususunda hepsi de birbirini tamamlayıcı farklı görüşler ileri sürülmüştür.

1- İbnu'l-Müseyyeb, yukarıda görüldüğü gibi, "Cenab-ı Hakk'ın ma'rifetinde istiğraka götüren kelimeler..."

demiştir.

2- "Beş vakit namazdır" diyen olmuştur.

3- "Her çeşit tatlı söz..." denmiştir.

68 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/67.

69 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/67-68.

70 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/68-69.

71 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/69.

4- "Allah'ın ma'rifet, muhabbet ve hizmetine götüren her çeşit söz ve fiildir. Halkın ahvaliyle meşguliyete götüren fiil ve sözlerin hiçbiri buraya girmez" denmiştir.72

نَب سوُم نأ ُمعزي ِبلا كَبْلا ًاف ْ َو ن ن إ:امُهْنَع ُ هاللّ

لاق ريبج نب ديعس نعو ـ3□:]

ى ِض َر ِسا بع ِنب ُتلُق□

: ا ُّوُدَع َبَذ

ك َلاقف

رْضخلا ِب ِحاَص نَسوُمِب َسيَل َلئا َرسإ□ .

يف ًابيطَخ ُمهسلا ِهْيَلَع نَسوُم : ُلوق

ي

ماَق□

هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :ُلوُقي ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ِبعَك نب بُأ ُتْعِمَس ِ، هاللّ

نِم ًاذبَع نأ ِهْيَلإ ُ هاللّ َنح ْوأف ِهْيَلإ

ا

نأ .

مْلِعْلا د ُرَي ْمَل ْذإ ِهْيَلَع ُ هاللّ َبَتَعَف

لاَقف ؟مَلعأ ُسا نلا ُّيأ َلِئُسَف

ليئ اَرْسإ ِنَب.

 : ثُيَحَف ٍلَتْكِم يف ًاتوُح ْلِمْحا ُ : ه َل َلِيقَف ؟ِهِب ِل َفْيَك

: و بِهب َر ْي

أ َلاَقَف

كْن ِم ُمَلْعأ َوُه ِني َرْحَبلا ِعَمْجَمِب ِبداَبِع .

هاَتَف َو سوُم َدَق َرَف َ ة

رْخ صلا َايتأ ى تَح ِناَيِشْمَي ٍنوُن ُنب ُعَشوُي ُهاَتَف ُهَعَم ْقَلَطنا َو َقَلَطْناَف . مث َوُهَف . َتوُحلا ُدِقْفَت

لْثم َناك ى تَح ِءاَمْلا َةَي ْر ِج ُهْنَع ُ هاللّ َكسْمأ َو ِرْحَبلا يف َطَقَسَف َج َرَخ ى تح لَتْكِملا يف ُتوُحلا َب َرَطْضاو

نأ ى

سوُم ُب ِحاَص َسَن َو اَمِهتَلْيَل َو اَمِهِم ْوَي َة يِقَب اَقَلَطْناَف ا

بجع ُهاَتَفو َسوُمِل َو ،ًاب َرَس ِتوُحْلِل َناَكف ،قا طلا .

ب

صْنَي ْمَل َو َلاَق ا

بَصَن اَذه اَن ِرَفس ْنِم اَنيِقَل ْدَقَل اَنَءادَغ اَنِتآ ُهاَتَفِل َلاَق .

مهسلا ِهيلع سوُم َحَبْصأ ا مَلف ُ ه.

رِبْخُي .

إ ُهِناَسْنأ اَم َو ، َتوُحلا ُتيِسَن ىِنإَف ؟ِة َرْخ صلا ىلإ اَنْي َوأ ْذإ َتْيأ َرأ َلاق

ه ِب َرِمأ ىِذ لا َناَكَمْلا َز َواَج ى تَح.

ا

: صَصَق اَمِه ِراَثآ ىلَع ا دَت ْراف ىغْبَن ا نُك اَم َكِل .

ذ سو

م َلاَق ا

بجَع ِرْحَبْلا يف ُهَليِبَس َذَخ تا َو ُه َر ُكْذأ ْنأ ُناَطْي شلا .

لا َقف

مهسلا ِهيلَع سوُم ِهْيَلَع.

:

م لَسَف ُب ْوُث ِهْيَلَع ًّجَسُم ًج َر ىأرَف ،َة َرْخ صلا اَيتأ ى تَح اَمُه َراَثآ ِنا صُقَي َلاَق

: ك ن

إ َلاق

مَعَن : َلاَق ؟ليِئا َرسإ ىنَب سوم : َلاق ى.

. سوُم اَن :

أ َلاَقف ؟ُمهسلا َك ِض ْرأب ى نأ َو : ُمهسلا ِهيلع ُرْض ِخلا ُهَل

هاللّ ُهَكَم لَع َنلاعَت ِ هاللّ ِمْلِع ْنِم ٍمْلِع ىلَع

ا مِم ىِنَمهلَعُت ْنأ ىَلَع َكُعِب تأ ْله :سوُم َلاَق ُ ه

ملْعَت َ هِينَمهلَع ىَ العت ِ هاللّ ِمْلِع ْنِم ٍمِلِع ىلَع اَنأ َو ،ُهَمُلْعأ َ ىلاعت .

ءاَش ْنإ ىِنُد ِجَتَس َلاَق ؟

ارْبُخ ِهِب ْط ِحُت ْمَلاَم ىلَع ُرِبْصَت َفْيَك َو ،ًارْبَص ىِعَم َعيِطَتْسَت ْنَل َك ىنإ َلاَق ،ًادْش ُر .
َتْمهلُع

: هْنِم َكَل ثْدحأ ى تَح ٍءَْش ْنَع ىنلأْسَت َ َف ىِنَتْعَبتا ِنإ

ف

□

رْض ِخْلا ُهَل َلاق ا□

رْمأ َكَل ى ِصْعأ ًَو ًارِباَص ُ هاللّ .

ا مُهوُلِمْحَي ْنأ ْمهوُمهلَكَف ٌةَنيِفَس امِهِب ْت رَمَف ِرْحَبْلا ِل ِحاَس َلَع ِناَيِشْمَي َسوُم َو ُرْض ِخْلا َقَلَطْناَف :

□

مَعَن َلاق ا□

رْكِذ .

م ْوَ□ :

ق َسوُم ُهَل َلاَقَف ُ ه

ع َزَنَف ِةَنيِف سلا□ .

حا َوْلأ ْن ِم ِح ْوَل ىلإ ُرْض ِخْلا َدَمَعَف ٍل ْوَن ِرْيَغِب ْمُهوُلَمَحَف َرْض ِخْلا اوُفرَعَف□

□

عيطَتْسَت َنَل َك نإ ْلُقأ ْمَلأ َلاَق ا□

رْمإ ًائْيَش َتْئ ِج ْدَقَل اَهَلهأ َق ِرْغُتِل اهَتْق َرَخَف ْمِهتَنيِفَس ىلإ َتْدَمَع ٍل ْوَن ِرْيَغِب اَنوُلَمَح .

□

ناَيِشْمَي اَمُه اَمَنْيَبَف ِةَنيِف سلا َن ِم اَج َرَخ مُث ا□

رْسُع ى ِرْمأ ْنِم ِينْقِهْرُت ًَو ُتيِسَن اَمِب ِينْذ ِخاَؤُت َلاَق ؟ًارْبَص َيِعَم .

سوُم ُهَل َلاقَف ُ ه

لتَقَف ِهِدَيِب ُهَعَلتْقاَف ِهِسأ َرِب ُم سلا ِهْيلَع ُرْض ِخْلا َذَخأَف ِناَملْغلا َعَم ُبَعْلَي ٌم ُغ اَذإ□ . ِل ِحاهسلا َلَع

؟ًارْب

□

ص

ا

زْكُن ًائْيَش َتْئ .

بعِم َعيِطَتْسَت ْنَل َك ناِ َكَل ْلُقأ ْمَلأ َلاَق

ج ْدَقَل ؟ٍسْفَن ِرْيَغِب ًة يِك َز ًاسْفَن َتْلَتَقأ : ُمهسلا ِهيلَع

اَقَلَطْناف ً ا

رذُع بهِنُدَل ْنِم َتْغلَب ْدَق ِبْنب ِحاَصُت َـَف اَهَدْعَب ٍئش ْنَع َكُتلأَس ْن : إ َلاَق ىلو .

.

ا‘ نِم ُ دَشأ ِهذه :

و َلاَق

ئ

ل

اَم ُلوُقي ؛َق .

ض ْنَي ْنأ ُدي ِرُي ًارادَج اَهيِف ادَج َوَف امُهوُفهِيَضُي ْنأ ُهاوَبأَف اَهلْهأ اَمَعْطَتْسا ِةَي ْرَق َلْهأ اَيتأ اَذإ ى تح

وَل اَنوُمِعْطُي ْمَل َو اَنوُفِهيَضُي ْمَلف ْمُهاَنْيَتأ ٌم ْوَ :

ق ُمهسلا ِهيلَع سوُم ُهَل َلاَق ُ ه

ماقأف اَذكه ِهِدَيِب ُمهسلا ِهيَلَع ُرْض ِخلا َلاَقف .

كَئي

ب َو ِنْيَب ُقا َرِف اَذه َلاَق ا

ْرجأ ِهْيَلَع َتْذَخ ت َتِئش .

ى تح َرَبَص َناَك ُه نأ ُتْدِد َوَل سوُم ُ هاللّ

:#

م ِح َر

هاللّ ُلوسر ًلاق ً ا

رْبَص ِهيلَع ِعِطَتسَت ْمَلاَم ِليِوأَتِب َكُئِهَبنأَس .

:نَلَع َعَق َو ى تَح ُرُوفْصُع َءاَجَ ف :لا ق ً ا.نايسَن سوُم ْنم ىلو ا' ِتنا ك

لاَق َو ا□ #

مِه ِراَبْخأ ْنِم اَنْيَلَع صَقُي□ .

□□ ث

ل ِم إ ىلاعت ِ هاللّ ِمْلِع ْنِم ِقِئَخلا ُمْلِعو َكُمْلِع َو ىِمْلِع َصَقَن اَم ُرْض ِخْلا ُهَل َلاَقف ِرْحَبلا يف
َرقَن مُث ِةَنيِفسلا ِف ْرَح

ريب

كلا .

ليبنزلا :ميملا رسكب

لَثِكمْلا ى□»

.

ذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ . ر «

حَبْلا ْنِم ُرُوفْصُعْلا اَذه َصَقَن اَم□]

لعجلاو رِج

«

ا' ُل ْو نلا َو ةي

.

»

فخ يف كلسملا :كيرحتلاب

□ ب َر سلاو□ »

نايرجلا ةلاح رسكلاب «

«ءاملا ُةَير ِج َو□» .

3. (695)- Said İbnu Cübeyr anlatıyor:

"İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a dedim ki: "Nevf el-Bekkâlî, İsrailoğullarının peygamberi olan Hz. Musa (aleyhisselam), Hızır'ın arkadaşı olan Mûsa olmadığını zannediyor."

Bana şu cevabı verdi: "Allah'ın düşmanı yalan söylüyor. Ben Übeyy İbnu Ka'b (radıyallahu anh)'ı dinledim.Demişti ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işittim, şunu anlattı:

"Musa (aleyhisselam) Benî İsrail'e hutbe irâd etmek üzere ayağa kalktı. Kendisine, "insanların en bilgini kimdir?" diye soruldu. O: "Benim" diye cevap verdi. Cenab-ı Hak, "Allahu a'lem (yani en iyi bilen Allah'tır)"

demediği için Musa'yı azarladı. Ve: "İki denizin birleştiği yerde bulunan bir kulum senden daha âlimdir" diye ona vahyetti.

Hz. Musa (aleyhisselam):

72 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/69.

"- Ey Rabbim ben onu nasıl bulabilirim?" diye sordu. Kendisine:

"- Bir zenbile bir balık koy, onu sırtına al. Balığı nerede yitirirsen o zat oradadır" dendi.

Dendiği gibi yaparak yola çıktı. Kendisiyle beraber, hizmetçisi olan Yuşa İbnu Nûn da yola çıktı. Beraberce yürüyerek bir kayanın yanına geldiler. Hz. Musa ve hizmetçisi dinlenmek üzere orada yattılar. Balık kımıldayarak zenbilden çıkıp denize kaydı. Allah ondan suyun akıntısını tuttu. Öyle ki su kemer gibi oldu. Balık için bir kanal meydana gelmişti. Hz. Mûsa (aleyhisselam) ve hizmetçisi (balık için olduğunu bilmeksizin) bu manzaraya şaşırdılar. Günlerinin geri kalan kısmı ile o gece boyu da yürüdüler. Musa'nın arkadaşı ona, balığın gitmesini haber vermeyi unutmuştu. Sabah olunca Hz. Mûsa (aleyhisselam) hizmetcisine: "Hele sabah kahvaltımızı getir. Biz bu yolculukta yorulduk" dedi. Ama emrolunduğu yere gelinceye kadar yorulmamıştı.

Hizmetçi:

"- Hani bir kayanın yanına gelmiş yatmıştık ya! Ben balığı orada unuttum. Onu hatırlatmayı, bana mutlaka şeytan unutturdu. Balık denize şaşılacak şekilde sıvışıp gitmişti" dedi.

Mûsa (aleyhisselam): "Bizim aradığımız orasıydı" dedi ve hemen izlerinin üzerine geri döndüler.

İzlerini takiben yürüyerek kayaya kadar geldiler. Mûsa (aleyhisselam) orada örtüsüne bürünmüş bir adam gördü ve ona selâm verdi. Hızır aleyhisselâm ona:

"- Senin bu yerinde selâm ne gezer!"

"- Ben Mûsa'yım."

"- Benû İsrail'in Mûsa'sı mı?"

"- Evet."

"- Sen, Allah'ın sana öğrettiği bir ilmi bilmektesin ki ben onu bilmem. Ben de Allah'ın bana öğrettiği bir ilmi bilmekteyim ki, onu da sen bilemezsin."

"- Allah'ın sana öğrettiği hakkı bana öğretmen şartıyla sana uymamı kabul eder misin?"

"- Sen benimle beraber olmak sabrını gösteremezsin. Mahiyet ve hikmetini bilmediğin şeye nasıl sabredeceksin ki?"

"- İnşaalleh sen beni çok sabırlı bulacaksın. Hem ben senin hiç bir emrine karşı gelmeyeceğim."

"- Öyleyse gel. Ancak, mâdem bana tâbi olacaksın, ben sana haber vermedikçe bana hiç bir şey sormayacaksın!"

dedi. Hz. Mûsa (aleyhisselam):

"Tamam!" dedi.

Hz. Mûsa ve Hz. Hızır (aleyhisselam) beraberce gittiler. Deniz kıyısında yürüyorlardı. Bir gemiye rastladılar.

Kendilerini gemiye almalarını söylediler. Gemi sahipleri Hızır (aleyhisselam)'ı tanıdılar. Ve ücret istemeksizin onları gemiye aldılar.

Hızır (aleyhisselam), gidip, geminin tahtalarından birini deldi. Hz. Mûsa (aleyhisselam) ona:

"- Bak, bunlar bizi bedava gemilerine aldılar, sen gidip gemilerini deldin, adamları boğacakın. Hiç de yakışık olmayan bir iş yaptın!" dedi.

Hızır:

"- Ben sana, "benimle bulunmaya sabredemezsin" demedim mi?" dedi.

Hz. Mûsa:

- “Unuttuğum şey sebebiyle beni sigaya çekme. Bu iş sebebiyle bana zorluk çıkarma!” ricasında bulundu.

Sonra bunlar gemiden indiler. Sahil boyu yürürken, çocuklarla oynayan bir yavrucak gördüler. Hızır (aleyhisselam) yavrucağı yakaladığı gibi eliyle başını kopararak çocuğu öldürdü. Mûsa (aleyhisselam):

- “Masum bir çocuğu kısas hakkın olmaksızın niye öldürdün. Bu çok yadırganacak bir iş!” dedi.

- “Ben sana demedim mi, sen benim beraberliğime sabredemezsin!" diye Hızır (aleyhisselam), Musa'ya çıkıştı.

Hz. Musa:

- Ama bu birinciden de şiddetli idi" dedi ve ilâve etti: "Bundan sonra sana bir şey sorarsam, beni arkadaş etme, nazarımda bu hususta haklı sayılacaksın" dedi.

Yola devam ettiler. Bir köye geldiler. Halktan yiyecek birşeyler istediler. Ama kimse onları ağırlamadı. Köyde yıkılmak üzere olan bir duvara rastladılar. Hızır (aleyhisselam) eliyle şöyle göstererek: "Eğilmiş" diyordu. Onu doğrulttu. Hz. Mûsa (aleyhisselam) ona:

- “Bir cemaat ki, kendilerine geliyoruz, bize ilgi gösterip, ağırlamıyorlar, yiyecek vermiyorlar. Sen onlara bedava iş yapıyorsun, dilesen ücret alabilirdin!" dedi.

Hızır (aleyhisselam), Hz. Musa'ya:- "Artık birbirimizden ayrılma zamanı geldi. Şimdi sana sabredemediğin şeylerin te'vilini haber vereceğim" dedi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ara ilâve etti:

"- Allah Mûsa'ya rahmet buyursun. Keşke, Hz. Hızır'la beraberliğe sabretseydi de macerâlarını bize nakletseydi, bunu ne kadar isterdim!"

Râvi devam ediyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Birinci (soru)su Musa'nın bir unutması idi. Bir serçe gelerek geminin kenarına kondu. Sonra denizden gagasıyla su aldı. Hz. Hızır bunu göstererek Hz.

Mûsa'ya, "Bak, dedi. Benim ve senin ilmin ve diğer mahlukatın ilmi, Allah'ın ilminden, şu kuşun denizden eksilttiği kadar eksiltir."]Buhârî, Tefsir, Kehf 2, 3, 4, İlm 16, 19, 44, İcâre 7, Şurût 12, Bed'u'l-Halk 11, Enbiyâ

27, Tevhid 31; Müslim,Fedâil 170, (2380); Tirmizî, Tefsir, Kehf, (3148); Ebû Davud, Sünnet 17, (4705, 4706, 4707).]73

AÇIKLAMA:

1- Nevf el-Bikâli (Bekkâli okuyanı da olmuştur) Tabiin'den bir kimsedir. Babasının adı Fedâle'dir. Bekâl kabilesindendir. Kâ'bu'l-Ahbar'ın hanımının çocuğu veya kardeşinin çocuğu olduğu da söylenmiştir. Sadûk, yani yaptığı rivayetler yazılabilen bir zâttır.

İbnu Abbâs'ın "Allah'ın düşmanı" demesi öfkelenmiş olmasından ileri gelir, değilse bu zâtın merdud ve metrûk olduğunu ifade etmez.

2- Bir rivayette, oturduğu kuru otların yeşerivermesi sebebiyle yeşil veya yeşil ot manalarına gelen hızr kelimesinden ismini aldığı belirtilen Hızır (aleyhisselam), Kur'an-ı Kerim'de zatından bahsedilmesine rağmen ismen zikredilmez. İsmi hadislerde geçer, yukarıdaki hadiste olduğu gibi. Ancak Kur'ân-ı Kerim'de Kehf suresinde Hz. Mûsa ile olan mâcerasına uzunca yer verilir (60-82. ayetler), tam iki sayfa tutar. İbnu Hacer, el-İsâbe fi-Temyîzi's-Sahâbe adlı kitabında Hızır (aleyhisselam)'ın hayatına 23 sayfalık yer ayırır. Çeşitli yönleriyle ilgili rivayetleri, bilgileri derceder, münakaşa eder.

Teferruata girmeden şu kadarını söyleyeceğiz: "Hızır (aleyhisselam), başta nesebi olmak üzere peygamberliği, sahâbeliği, hayatı, ölüp ölmediği... gibi bir çok meselesi münakaşa edilen bir zâttır. Her devirde Hızır'ı gördüğünü, dinlediğini söyleyenler, kendisinden rivayette bulunanlar olmuştur. Peygamberliği hususunda çoklukla âlimler, yukarıda kaydedilen kıssada Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Mûsa'ya:

"Hızır senden daha âlimdir" şeklindeki tanıtmasından hareketle, "Hızır bir peygamberdir, aksi takdirde veli kulun peygamberden üstün olduğu ifade edilmiş olur ki, bu caiz değildir" demişlerdir.

"Hazret-i Hızır aleyhisselam hayatta mıdır? Hayatta ise niçin bazı ulema hayatını kabul etmiyorlar?" şeklindeki bir soruya Bediüzzaman şöyle cevap vermiştir:

"Elcevap: Hayattatır, fakat merâtib-i hayat beştir. O, ikinci mertebededir. Bu sebepten bâzı ulema hayatından şüphe etmişlerdir.

Birinci Tabaka-i Hayat: Bizim hayatımızdır ki, çok kayıtlarla mukayyeddir.

İkinci Tabaka-i Hayat: Hazret-i Hızır ve İlyâs aleyhimâsselamın hayatlarıdır ki, bir derece serbesttir. Yani bir vakitte pek çok yerlerde bulunabilirler. Bizim gibi beşeriyet levâzımatıyla daimi mukayyed değillerdir. Bazan isktedikleri vakit bizim gibi yerler, içerler; fakat bizim gibi mecbur değillerdir. Tevatür derecesinde ehl-i şuhud ve keşif olan evliyanın Hazret-i Hızır ile mâcerâları, bu tabaka-i hayatı tenvir ve isbât eder. Hatta makamat-ı velâyette bir makam vardır ki, "Makam-ı Hızır" tabir edilir. O makama gelen bir veli, Hızır'dan ders alır ve Hızır ile görüşür. Fakat bazen o makam sahibi, yanlış olarak, aynı-ı Hızır telakki olunur."

3- Hz. Musa-Hızır kıssası, buradaki metinde eksiktir. Kur'an-ı Kerim kıssayı biraz daha devam ettirerek Hz.

Musa (aleyhisselam)'nın sormaktan kendini alamadığı hadiselerin sebeplerini Hızır'ın ağzından açıklar:

"Gemi, denizde çalışan birkaç yoksula aitti. Onu kusurlamak istedim ki, arkalarında her (sağlam) gemiyi zorla almakta olan bir hükümdar vardı.

Oğlana gelince: Onun anası da babası da iman etmiş kimselerdi. Bunun için onları bir azgınlık ve kâfirlik bürümesinden endişe ettik de istedik ki onların Rabbi bunun yerine kendilerine temizlikçe daha hayırlısını, merhametçe daha yakınını versin.

Duvara gelince: Bu, o şehirde iki yetim oğlancığındı. Altında da onlara ait bir define vardı. Babaları iyi bir adamdı. Binâen-aleyh Rabbin diledi ki ikisi de rüşdlerine ersinler, definelerini çıkarsınlar. (Bu) Rabbinden bir merhametti: Ben bunları kendi re'yimle yapmadım. İşte üzerlerine sabredemediğin şeylerin iç yüzü" (Kehf, 79-82).

4- Hz. Musa (aleyhisselam)'nın sabır gücünü aşan üç vak'adan biri olan oğlan çocuğunun öldürülmesi hadisesi dikkat çekicidir. Alimler mâkûl bir izahını yapmaya çalışmışlardır. Elmalılı'nın açıklamalarından bilistifâde aşağıdaki kısa açıklamayı sunuyoruz:

"Zahiren bizce de "kötü bir şey" olan bu öldürme vak'asının sebebini

Hızır (aleyhisselam), arkadaşlığının sonunda Hz. Musa'ya şöyle açıklar.

"Oğlana gelince, onun anababası inanmış kimselerdi. Çocuğun onları azdırmasından ve inkâra sürüklemesinden korkmuştuk. Rablerinin o çocuktan daha temiz ve onlara daha çok merhamet eden birini vermesini istedik."

Âyette geçen gulâm kelimesi, Arapça'da bülûğa ermemiş çocuk, yâni sabi manasında kullanıldığı gibi, bülûğa ermiş delikanlı manasına da kullanılır. Türkçemizde "oğlan" kelimesi de aşağı yukarı bu mânadadır. "Oğlan çocuğu" demedikçe, bülûğa ermiş kimse de oğlan kelimesi ile kastedilir.

Âyette geçen gulâm'ı her iki manada da anlayan alimler mevcuttur. Ancak, "Cumhur" denen çoğunluk, âyetteki

"gulâm"la "bülûğa ermemiş çocuk"un kastedildiği görüşüne zâhib olmuştur.

Buradaki gulâm, bülûğa ermiş bir kimse olduğu takdirde küfrü ve isyanı sebebiyle öldürülmüş olması problem çıkarmaz. Ancak, ekseriyetin anladığı üzere, gulâm'dan murad, bülûğa ermemiş biri ise, istikbalde işleyeceği cinâyet sebebiyle öldürülmüş olması şer'î ahkâm bakımından son derece mahzurludur. Çünkü, çocuk, âmden 73 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/72-75.

öldürme cinayetinde bulunsa bile, kendisine kısas yoluyla ölüm cezası vermek mümkün olmadığı gibi, ilerde işleyeceği muhtemel ve muhayyel bir suç sebebiyle onu öldürmek hiç mümkün değildir.

Bu vak'anın izahı özetle şöyle yapılır: Şeriatın hakikati Allah'ın emridir. Hızır da, Hz. Mûsa'nın sorusu üzerine, bunu kendiliğinden değil, Allah'ın emriyle yaptığını söylemiştir. Nitekim, bu izah karşısında, ilm-i zâhire tâbi insanların temsilcisi durumunda olan Hz. Mûsa ikna olduğu için sükût etmiş, itiraz etmemiştir.

Hz. Hızır (aleyhisselam) ise, "ilm-i ledün", "ilm-i batın", "ilmü'lgayb" gibi değişik isimlerle ifade edilen, geçmiş

ve geleceğe şâmil bir ilme sâhiptir. Bu ilim, Hz. Musa gibi ilm-i zâhir ehlince meçhuldür. Bu ilim kesble elde edilemez, mevhibe-i İlâhidir. Hızır (aleyhisselam) bu ilme sâhiptir. Kıssada kaydedilen diğer vak'alar da Hz.

Hızır'ın hususiyetini göstermiştir.

Öyle ise, ilm-i zâhire sâhip, şeriat tebliğcisi Hz. Mûsa nazarında çirkin addedilen bir amel, ilm-i bâtına sâhip Hızır nazarında çirkin değildir. Üstelik, öldürmek vak'asını anlatan Hızır, "ben" zamiri kullanmıyor, "biz" diyor.

Yani şahsî bir tasarrufu değildir. Yapılan izahın Hz. Musa'yı ikna etmiş olması da bu iki şeriatın aslında birbirine muhâlif olmadığını ifade eder.

Pek çok hikmetler ve hükümler çıkarılmış olan Hz. Musa-Hz. Hızır kıssasıyla alâkalı teferruat için okuyucularımıza tefsir kitaplarını ve bilhassa Elmalılı Hamdi Yazır merhumun âbidevî tefsirini görmelerini tavsiye ederiz.74

ىذمرتلا هجرخأ ً ة

: هضِف َو ًابهَذ ُزْنَكْلا َناَك] .

:] هاللّ ُلوسر لا □ #

ق لاق ُهْنَع ُ هاللّ

4□

. ى ِض َر ءادردلا ىبأ نعو ـ□

4. (696)- Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "duvarın altında onların bir hazinesi vardı" (Kehf, 82) âyetini açıkladı ve: "O hazine altın ve gümüştendi" buyurdu.]Tirmizî, Tefsir, (3153).]75

لْي َو ُ، هاللّ اهإ هَل إَ :ُلوقي ًاعزَف اَهْيَلَع َلَخَ□

] د ِ هاللّ َلوسر ن

أ ا.هْنَع ُ هاللّ

5□

ى ِض َر شحج ِتنب بنيز نعو ـ□

ا

هيِلَت بِت ل اَو ِماَهب ا“ ِهيَعُبْصأِب َق لَح َو ،ِهِذه ُلْثِم َجوُجأم َو َجوُجأي ِمْد َر ْنِم .

.

م ْوَيْلا َحِتُف َب َرَتْقا ِدَق ٍرَش ْن ِم ِب َرَعْلِل□

ثْبُخلا ى□ «

.

ذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ «

: ثْبُخلا َرُثك اَذ□].

إ ْمَعَن َلاَق ؟نوُحِلا صلا انيِف َو ُكِلْهَنأ ِ : هاللّ َلوُسر اَي ُتْلُقف

روُجُفلاو قسفلا .

5. (697)- Zeyneb Bintu Cahş (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün korkulu bir vaziyette odaya girdi. Şöyle diyordu: "Lâ ilâhe illallah, yaklaşan bir belâdan Arabın vay hâline.

Bugün, Ye'cüc ve Me'cüc'ün seddinden şöyle bir gedik açıldı." baş parmağı ile şehâdet parmağını halka yaparak gösterdi. Ben:

- "Ey Allah'ın Resulü, yani içimizde sâlih kimseler olduğu halde toptan helâk mı olacağız?" dedim.

- "Evet, dedi, fenalıklar artarsa öyle olur."]Buharî, Enbiyâ 7, Menâkıb 20, Fiten 4, 28; Müslim, Fiten 1, (2880); Tirmizî, Fiten 23, (2188).[76

AÇIKLAMA:

Pek çok rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın anlatacağı muhtevaya göre yüz ifadesinin değiştiğini belirtirler. Burada da onu görüyoruz. Arapları yakından ilgilendiren bir fitneyi haber verecek olan Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) korku dolu bir ifâde ile zevce-i pakleri Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ)'in yanlarına girerler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haber verdiği tehlike Ye'cüc ve

Me'cüc'den gelecek tahribattır.

Nedir Ye'cüc Me'cüc? Kur'ân-ı Kerim'de iki ayrı âyette ondan bahsedilir:

1- Kehf suresinde Zülkarneyn'in uğradığı mazlum bir kavmin talebi üzerine Ye'cüc ve Me'cüc'e karşı Zülkarneyn'in sed inşâ edivermesi (92-98. âyetler), Zülkarneyn seddi yaptıktan sonra şöyle der: "İşte bu Rabbimin bir rahmetidir. Rabbimin tayin ettiği zaman gelince onu yerle bir eder. Rabbimin verdiği söz gerçektir" dedi. Biz o gün onları bırakırız, dalgalar halinde birbirlerine girerler. Sûra üflenince hepsini bir araya toplarız" (Kehf, 98-99).

2- Ye'cüc ve Me'cüc'le ilgili ikinci âyet Enbiyâ suresinde geçer. Yukarıda kaydettiğimiz âyette temas edilen seddin yıkılması hadisesi biraz daha tafsil edilir: "Ye'cüc ve Me'cüc'ün seddi yıkıldığı zaman her dere ve tepeden boşanırlar" (Enbiya, 96).

Ayetlerin zahirinden anlaşılan şu: Zülkarneyn'in yaptığı bir sedle tecâvüzü durdurulan bu kavim, kıyamete yakın seddin yıkılmasıyla istilâ hareketine geçecektir.

74 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/75-78.

75 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/78.

76 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/78-79.

Ye'cüc-Me'cüc hakkında dinî kaynaklara eğildiğimiz zaman, hemen hemen hepsi de israiliyat menşe'li birbirini tutmayan rivayetlerle karşılaşırız.

Ebu Hayyan: "Bunların aded ve eşkâli hakkındaki sözlerin hiçbiri haber-i sahih değildir" demiştir.

Elmalılı merhum, tefsir kitaplarında gelen rivayetlerden bir kısım nakiller yaptıktan sonra şunu söyler:

"Velhâsıl Ye'cüc ve Me'cüc, vaktiyle bir veya iki kavmin ism-i hassı olsa da doğrusu lisan-ı İslâm'da müteâref olan mefhum şudur: "Aslı ve nesebi belirsiz olan ve millet tanımaz bir halita-i beşer ki hurucları eşrât-ı saattendir. (Yani aslı ve nesebi belli olmayan beşer karışımı bir güruh ki bunların ortaya çıkmaları kıyamet alâmetidir)."

Kıyamete yakın Ye'cüc ve Me'cüc gürûhunun çıkıp yeryüzünü harap edeceği meselesi semavî din mensuplarının müşterek kültüründe yer alır. Esasen Ye'cüc Me'cüc kelimesinin Arapça olmadığı, yabancı dillerden Arapça'ya girdiği bilinmektedir. Fransızca'da Gog et Magog kelimeleri bunu karşılar. Tevrat'ın Hezekiel bölümünün 38-39.

bâbları Ye'cüc ve Me'cüc'ten bahseder. İncil'in Vahiy (Yuhanna'nın vahyi) Bölümünün 20. bab, 7-8. âyeti şöyle der: "Ve bin yıl tamam olunca, şeytan zindanından çözülecektir. Ve yerin dört köşesinde olan milletleri, Ye'cüc ve Me'cüc'ü saptırmak ve onları cenk için bir araya toplamak üzere çıkacaktır. Onların sayısı denizin kumu gibidir."

Ye'cüc ve Me'cüc bahsiyle ilgili bir açıklamayı Bediüzzaman'dan kaydediyoruz:

"Alâmet-i kıyametten olan Ye'cüc ve Me'cüc ve Sedd'e dair, bir risâlede bir derece tafsilen yazdığımdan ona havâle edip şurada yalnız şunu deriz: "Eskiden Mançur, Moğol ünvanıyla içtimâat-ı beşeriyeyi zir ü zeber eden taifeler ve Sedd-i Çin'in yapılmasına sebebiyet verenler, kıyamete yakın yine anarşistlik gibi bir fikirle medeniyet-i beşeriyeyi zir ü zeber edecekleri, rivayetlerde vardır. Bazı mülhidler derler: "Bu kadar acaibi yapan ve yapacak tâifeler nerede?"

Elcevab: Çekirge gibi bir âfat, bir mevsimde pek çok kesretli bulunur. Mevsim değiştikçe memleketi fesada veren kesretli o taifelerin hakikatları, mahdut bazı ferdlerde saklanıyor. Yine zaman geldikçe, emr-i İlâhî ile o mahdut ferdlerden gayet kesretli aynı fesad yine başlar. Güya onların hakikat-ı milliyetleri inceliyor, kopmuyor.

Yine mevsimi geldikçe zuhur ediyor. Aynen öyle de: Bir zaman dünyayı herc ü merc eden o taifeler, izn-i ilahî ile mevsimi geldiği vakit aynı o tâife, medeniyet-i beşeriyeyi herc ü merc edecekler. Fakat onların muharrikleri başka bir surette tezâhür eder. هاللّ ا تيغلا ملعي "Gaybı sadece Allah bilir" 77

Not: Müteakip hadisin açıklamasında kaydedeceğimiz Sedd-i Zülkarneyn'le ilgili açıklama bu bahsi tamamlayıcı mahiyettedir.78

:اوُداك اَذإ ى تَح ِم ْوَي لُك ُهَنو ُرِفْحَي هِد سلا يف َلا ق

] هاللّ َلوسر ن □ #

أ ُ ه

. نَ

ع ُ هاللّ

6

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ

دارأو مهُت دُم َغَلب اَذإ ىتح ،ناك ام هِدَشأَك ىلاعت ُ هاللّ ُهُديِعُيَف ًادغ ُهَنوُق ِرْخَتسَف اوُع ِج ْرا : ُمِهْيَلَع ِىذ لا َلاق ُ ه

. نوُق ِرْخَي

نوُع ِج ْرَيف َنتَثْتساو ُ هاللّ َءاش ْنإ ًادغ ُهَنوُق ِرْخَتسَف اوُع ِج ْرا ْمِهْيَلَع ِىذ لا َلاق

. ساَ نلا ىلَع ْمُهَثَعْبَي ْنأ ىلاعت ُ هاللّ

نوُم ْرَيَف ْمُهْن ِم ُس ا نلا ُّرِفَت َو َهاَيِمْلا َنوُقَتْسَيَف ِسا نلا ىلع َنوُج ُرْخَيَف ُهَنو ُرِفْحَيَف ُهوُك َرَت َني ِح ِهِتئْيَهَك ُهَنوُد ِجَيَف

هاللّ ُثَعْبَيَف ِءام سلا يف ْنَم اَن ْوَلَع َو ِض ْر ا‘ يف ْنَم اَن ْرَهَق َنوُلوُقَيَف ِءاَمِهدلاب ًةَب ضَخُم ُع ِجرَتَف ِءام سلا ىلإ ْمِهماَهسِب

اركَش ُرُكْشَت َو ُرُطْبَت َو ُنَمْسَت ِض ْر ا‘ با َو د نا ِهِدَيِب ٍدهمحُم ُسفَن ِىذ لا َو ،َنوُكِلْهَيَف ْمهئاَفْقأ يف ًافَغن ْمِهْيَلَع َىلاعت

» رَكْشَت و

» م

. نغلاو لب ا

“ فنأ يف نوكي دود :ةمجعملا نيغلاب

» فَغ نلا ى

.

» ذمرتلا هجرخأ

.[مِهموُحُل ْنِم

. انبل اهعورض ئلتمتو نمست يأ :فاكلا حتفو ةمجعملا نيشلا نوكسب

6. (698)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (Zülkarneyn'in inşa ettiği) sed hakkında buyurdular ki: "(Ye'cüc ve Me'cüc) onu hergün oyuyorlar. Tam delecekleri sırada başlarında bulunan reis: "Bırakın artık, delme işini yarın yaparsınız" der. (Onlar bırakıp gidince) Allah, seddi, daha sağlam olacak şekilde eski hâline iâde eder. Böylece günler geçer, kendilerine takdir edilen müddet dolar ve onların insanlara musallat olmalarını Allah'ın arzu ettiği vakit gelir. O zaman başlarındaki reis: "Haydi dönün, yarın inşaallah bunu deleceksiniz" der -ve ilk defa inşaallah tabirini kullanır-."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devamla der ki: "Dönüp giderler. Ertesi gün geldikleri vakit seddi ne halde bırakmışlarsa öyle bulurlar ve (o günkü çalışma sonunda) delerler. Açılan delikten insanların üzerine boşanırlar.

(Önlerine çıkan) suları içip kuruturlar. İnsanlar onlardan korkup kaçar.

Ye'cüc ve Me'cüc göğe bir ok atar. Bu ok kana bulanmış olarak kendilerine geri döner. Şöyle derler: "Arzda olanları ezim ezim ezdik, semâda olanları da alçaltıp alt ettik."

Allah onları enselerinden yakalayacak bir kurt gönderir. Bu kurt onları toptan helâk edip, herbirini parçalanmış

halde yere serer."

77 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/79-80.

78 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/81.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözünü şöyle tamamladı: "Muhammed'in nefsini elinde tutan Zât'a kasem olsun, yeryüzündeki bütün hayvanlar, onların etinden yiyerek canlanır, sütlenir ve semirir."]Tirmizî, Tefsir, Kehf, (3151); İbnu Mâce, Fiten 33, (4080).[79

AÇIKLAMA:

"Kur'ân-ı Kerîm'in Ye'cüc ve Me'cüc'le ilgili bahsini tamamlayan ikinci bir bahis Sedd-i Zülkarneyn'dir. Aslında ikisi beraberdir. Çünkü Ye'cüc ve Me'cüc'ün tahribatına karşı, Zülkarneyn bir sed inşâ etmiştir.

Bu bahse yer veren Kur'ân-ı Kerim'deki ilgili âyetler aynen şöyle:

"(Zülkarneyn) sonra yine bir yol tuttu. Nihayet iki dağ arasına ulaştığı zaman onların önünde hemen hiçbir söz anlamaz bir kavim buldu. Onlar dediler ki: "Zülkarneyn! Ye'cüc ve Me'cüc (bu) yerde fesad çıkaran (kabile)lardır. Bizimle onların arasına bir sed yapman üzerine sana bir vergi verelim mi?" Dedi ki: "Rabbimin beni içinde bulundurduğu nimet (sizin vereceğinizden) daha hayırlıdır. Haydin siz bana (bedenî) kuvvetle yardım edin de sizinle onların arasına sağlam bir mânia yapayım. Bana demir kütleleri getirin." O, (karşılıklı iki dağın) iki yanı tam denkleştiği vakit "üfleyin" dedi. Nihayet onu (demiri) bir ateş haline koyduğu zamanda "Getirin bana, dedi, üstüne erimiş bakır dökeyim." Artık onu aşmaya da güç yetiremediler, onu delmeye de muktedir olamadılar. "Bu dedi, Rabbimden bir merhamettir. Fakat Rabbimin va'di gelince (kıyamet günü yaklaşınca), O, bunu dümdüz yapar, Rabbimin va'di bir haktır" (Kehf, 92-98).

Zülkarneyn, görüldüğü üzere Kur'ân-ı Kerim'de ismen zikredilen bir zattır. Peygamberliği hususunda serahet mevcut değildir. Bu sebeple ulemâ da hakkında peygamber mi veli mi? diye ihtilâf etmiştir. Ancak sedd'in inşaasıyla vazifeli müeyyed min indillah salih bir zat olduğunda hepsi müttefiktir.

Zülkarneyn ismi, iki boynuzlu manasına gelir. Tarihî şahsiyetlerden Büyük İskender (İskender-i Kebir), iki boynuz takılı bir başlık giydiği, onun da hayatı boyunca Hindistan'a kadar uzanan bir çok seferler yaptığı için Zülkarneyn'le ilgili Kur'ân'da gelen tavsifata kısmen benzerlik arzetmesi sebebiyle, bazı müfessirler, Zülkarneyn'in İskender-i Kebir olabileceğini söylemiştir. Bediüzzaman gibi bazıları bu görüşü reddeder.

Mevzuun geniş tahlilini Elmalılı Hamdi Yazır'ın kıymetli ve uzun açıklamasına bırakarak bu mevzu üzerine Bediüzzaman merhumun tatminkâr ve kısmen veciz bir izâhını aynen kaydediyoruz:

"İkinci Sualiniz: Sedd-i Zülkarneyn nerededir? Ye'cüc, Me'cüc kimlerdir.

Elcevap: (...) Ehl-i tahkikin beyanına göre, hem Zülkarneyn ünvanının işaretiyle, Yemen padişahlarından Zülyezen gibi "zü" kelimesiyle başlayan isimleri bulunduğundan bu Zülkarneyn, İskender-i Rûmî değildir. Belki Yemen padişahlarından birisidir ki, Hazret-i İbrahim'in zamanında bulunmuş ve Hazret-i Hızır'dan ders almış.

İskender-i Rûmî ise, miladdan takriben üç yüz sene evvel gelmiş, Aristo'dan ders almış. Tarih-i beşerî, muntazam surette üç bin seneye kadar gidiyor. Bu nâkıs ve kısa tarih nazarı, Hazret-i İbrahim'in zamanından evvel doğru olarak hükmedemiyor. Ya hurafevâri, ya münkirâne, ya gâyet muhtasar gidiyor. Bu Yemenî Zülkarneyn'in bir ismi İskender'dir ki, İskender-i Kebir ve Eski İskender'dir. Veyahut; Ayat-ı Kur'âniye'nin zikrettiği hadisat-ı cüz'iyeler; küllî hadisatın uçları olduğu cihetle...

Zülkarneyn olan İskender-i Kebir'in nübüvvetkârane irşâdatiyle akvâm-ı zâlime ile milel-i mazlume ortasında hâil ve gaddarların garetlerine mani olacak meşhur Sedd-i Çin'in binasını kurduğu gibi, İskender-i Rûmî misillü müteaddit cihangirler ve kuvvetli padişahlar, maddî cihetinde ve manevî âlem-i insaniyetin padişahları olan bir kısım enbiya ve bazı aktâb dahi mânevi ve irşadî cihetinde o Zülkarneyn'in arkasında gidip, iktida edip, mazlûmları zâlimlerden kurtaracak çarelerin mühimlerinden olan dağlar ortalarında sedleri, sonra dağlar başlarında kal'aları kurmuşlar. Ya bizzat maddi kuvvetleriyle veyahud irşad ve tedbirleriyle te'sis etmişler. Sonra şehirlerin etrafında surları ve ortalarında kal'aları, tâ son olan kırk ikilik topları ve kal'a-i seyyar gibi diritnavtları yapmışlar. Hatta rûy-i zeminin en meşhur seddi ve kaç günlük uzak bir mesafe tutan Sedd-i Çin'i Kur'ân lisaniyle Ye'cüc ve Me'cüc'ün ve tâbir-i diğerle tarih lisanında Mançur ve Moğol denilen ve âlem-i beşeriyeti kaç defa zir ü zeber eden ve Himalaya dağlarının arkasından çıkan ve şarkdan garba kadar harab eden akvam-ı vahşiye garetkâr milletlerin Hind ve Çin'deki akvam-ı mazlumeye tecavüzlerini durdurmak için o Himalaya silsilelerine yakın iki dağ ortasında uzun bir sed yaptığı ve o akvam-ı vahşiyenin kesretle hücumlarına çok zaman mâni olduğu gibi, Kafkas dağlarında Derbent cihetinde yine çapulcu garetgir akvâm-ı Tatariye'nin hücumunu durdurmak için Zülkarneynmisâl eski İran padişahlarının himmetiyle sedler yapılmıştır. Bu neviden çok sedler var. Kur'an-ı Hakim umum nev-i beşer ile konuştuğu için, zâhiren bir hadise-i cüz'iyeyi zikredip, umum o hadiseye benzer hadisâtı ihtar ederek konuşuyor.

İşte bu nokta-i nazardandır ki, sedde ve Ye'cüc ve Me'cüc'e dair rivayetler ve akvâl-i müfessirîn, ayrı ayrı gidiyor.

Hem Kur'ân-ı Hakim, münâsebat-ı kelâmiye cihetinde bir hadiseden uzak bir hadiseye intikal eder. Bu münâsebâtı düşünmeyen zanneder ki, iki hadisenin zamanları birbirine yakındır. İşte seddin harabiyetinden kıyâmetin kopmasını Kur'an'ın haber vermesi, kurbiyet-i zaman cihetiyle değil, belk münâsebât-ı kelâmiye cihetinde iki nükte içindir. Yâni; bu sed nasıl harab olacak, öyle de: Dünya harab olacaktır. Hem nasıl ki fıtrî ve 79 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/81-82.

ilâhî sedler olan dağlar metindir, ancak dünyanın harab olmasıyla hâk ile yeksan olabilir. İnkılâbât-ı zaman tahribat yapsa da çoğu sağlam kalır demektir. Evet Sedd-i Zülkarneyn'in külliyetinden bir ferdi olan Sedd-i Çin binler sene yaşadığı halde daha meydanda duruyor. İnsanın eliyle zemin sâhfesinde yazılan, mücessem, mütehacir, mânidar târih-i kadimden uzun bir satır olarak okunuyor."80

؟ة ي

□

رو ُرَحلا ْمُهأ ا□

: مْعأ َني ِرَسْخ ا ِْب ْمُكُئِهبَنُن ْله ْلُ .

] ق نلاَعَت ِهِل ْوَ ق ْنَع ِبأ ُتْلأَ

س :لاق دعس نب بعصم نعو ـ7□

اَهيِف□

اوُلاَق: □

ماَعَط□

و ،ة نَجلاِب اوُب ذكَف نراَص نلا ا مأ َو□

ادهمَحُم اوُب ذَكَف ُدوُهَيْلا ا مأ ى□ □

راَص نلاو ُدوُهَيْلا ُمُه :َ :َلاَق .

بارَش ٍَو□].

نراخبلا هجرخأ»

ني□ .

م

□

قِساَفْلا ُمِهيِه َسُي ٌدْعَس َناَك َو ؛هَقاَثيِم ِدْعَب ْنِم ِ هاللّ َدْهَع َنوُضُقْنَي َنيِذ لا ة□

ي ِرو ُرَحل اَو » .

7. (699)- Mus'ab İbnu Sa'd anlatıyor: "Babama şu âyet hakkında sordum: "Ey Muhammed! "Size amelce en çok zararlı olanları haber verelim mi?" de.." (Kehf, 103) ve dedim ki: "Burada kastedilenler Harûrîler midir?" Bana:"

- Hayır, onlar Yahudiler ve Hıristiyanlar'dır. Çünkü Yahudiler, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i tekzib ettiler. Hıristiyanlar ise cenneti tekzib ettiler ve: "Cennette ne yiyecek ne de içecek vardır" dediler."

]Buharî,Tefsir, Kehf 5.[81

AÇIKLAMA:

Harûrî, Harurâ'ya mensup demektir. Burası Kûfe'ye bağlı iki mil uzaklıkta bir köy adıdır. Haricîler ilk defa bu köyden Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye karşı isyân hareketini başlattılar. Bu sebeple Hâricî manasına onlara Harûri denmiştir.

Müteâkip âyet, sorunun cevabını vererek en çok zararda olanları açıklar: "Onlar Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edip de hayır namına bütün yapmış oldukları boşa gitmiş olanlardır ki, biz kıyamet gününde onlar için hiç bir ölçü tutmayacağız.." (Kehf, 105).82

ةَمايِقْلا□ □

:

#

م ْوَي ُنيِم سلا ُميِظَعْلا ُلُج رلا ِبتأَيَل ُه نإ□

] هالّل ُلوسر لا

ق :لاق ُ ه

نَع ُ هالّل□ .

8□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

ناخيشلا

هجرخأ ً ا

ن ْز َو ِةَماَيِقْلا].

:

: م ْوَي ْمُهَل ُميِقُن َ َف ْمُتْئِش ْنإ اوُء َرْق

ا َلاَق َو

ةَضوُعَب َحاَنَج ىلاعَت ِ هاللّ َدْنِع ُن ِزَي.

.

8. (700)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) haber veriyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Kıyamet günü, şişman, iri bir adam mizana getirilip tartılır da, Allah indinde sinek kanadı kadar ağırlığı olmadığı görülür." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilâve etti: "Dilerseniz şu âyeti okuyun: "Bunlar, Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenlerdir.Bu yüzden işleri boşa gitmiştir. Kıyamet günü biz onlar için hiçbir tartıda bulunmayacağız" (Kehf, 105).]Buharî, Tefsir, Kehf 6; Müslim, Kıyame 18, (2785).[83

AÇIKLAMA:

Bu hadisin bir başka vechinde, kıyamet günü Allah indinde hiçbir değer taşımayacak olan adam: "Uzun boylu, iri, çok yiyip, çok içen" diye tavsif edilir.

Bu hadisten şişmanlık hâlinin tasvip edilmediği anlaşılabilir. Mamâfih bu konuya temâs eden daha sarih rivayetler mevcuttur. Nitekim bir Buharî rivayetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisinden sonra gelecek şerir nesli tavsif ederken şu vasfa da yer verir: رهظيو مهيف نمهسلا yani: "..Onlar arasında şişmanlık da zuhur eder." İbnu Hacer şişmanlığın mezmum olduğunu, çünkü şişmanların, herkesce bilindiği üzere, çoğunlukla anlayışca kıt, ibadetce ağır olduklarını belirtir.84

: سا نل اىلاَعَت ُ هاللّ َعَمَج اَذ

] إ ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوسر ُتْعِمَ

س :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

9□

□ـ ى ِض َر ةلاضف بأ نب دعس بأ نعو

□ هاللّ نإَف ،ُهْنِم ُهَبا َوَث ْبُلْطَيْلَف ًادَحأ ِ هللّ ُهَلِمَع ٍلَمَع يف ىلاَعَت ِ هللاِب ُك ِرْشُي َناك ْنَم ِدأنُم ِيدأنُي ِهيِف َبْي َر َ ِم ْوَيِل :

ىذمرتلا

هجرخأ

.[□ىلاعت َنَغأ َنْغأ ُّرِّشلا ءِاك َنَع ِرهِشلا ْك .

9. (701), Ebu Sa'd İbnu Fadâle (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim şöyle demişti: "Allah geleceği kesin olan mahşer gününde insanları topladığı zaman bir kimse şöyle bir duyuruda 80 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/82-84.

81 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/85.

82 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/85.

83 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/85.

84 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/86.

bulunur: "Kim işlediği bir amelde Allah'a birini ortak koşmuş ise sevâbını ondan istesin. Zirâ Allah, şirkin her çeşidine en müstağni olan Zât'tır."]Tirmizî,Tefsir, Kehf, (3152).[85

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, Cenâb-ı Hakk'ın kendi rızası düşünülerek yapılmayan amelleri kabul etmeyeceğini açık bir üslupla bildirmektedir. Kişinin, Allah'ın rızasına uymayan başka mülâhazaları esas alarak yaptığı amellerin hiçbiri makbul olmayacaktır.

Yapılan hayır amellere katılan başka gayelere şirk-i hafî (gizli şirk) denmektedir. Mü'minin gizli şirke karşı uyanık olarak amellerini heba etmemesi gerekir: Gösteriş, menfaat, yaranma, korku gibi duygular şirk-i hafîye götürebilir.

Tirmizî bu hadisi Kehf suresinin en son âyetini açıklamak maksadıyle kaydetmiştir. Mezkûr ayette Rabb-i Kerîmimiz şöyle irşad buyuruyor: "...Rabbine kavuşmayı uman kimse, sâlih amelde bulunsun, Rabbine ibâdette hiç ortak koşmasın."

Şu halde Rabb'e kavuşmak için sâlih amel yeterli değildir, bu amelin Allah rızası için yapılmış olması da şarttır.86

MERYEM (ALEYHÂ'S-SELAM) SÛRESİ

تْخُأ اَي :َنوُء َرْقَت ْمُك نإِ اوُلاَق َو بِنوُلأَس َنا َرْجَن ُتْمِدَق ا مَل] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر ةبعش نب ةريغملا نع ـ□

ف َلاَق: إ ن ْمُه اوُناك .□

كِلذ ْنَع ُهُتْلأَس # ِ هاللّ لوسر نَلَع ُتْمِدَق ا مَل ف ا.َذَك َو اَذكِب َسيِع َلْبَق سوُم َو ;َنو ُره

بذمرتلاو ملسم هجرخأ

.مُهَلْبَق َني ِحِلا صلا َو ْمِهِئاَيِبْنأب َن ْو مسَتَي□].

1. (702)- Mugîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, Necrân'a gelince bana sordular: "Sizler şu âyeti okuyorsunuz: "Ey Harun'un kızkardeşi: Baban kötü bir kimse değildi..." (Meryem 28). Halbuki, Hz. Musa, Hz.

İsa (aleyhimâ'sselam)'dan yüzlerce yıl önce yaşamıştır. (Nasıl olur da Hz. İsa'nın annesi olan Hz. Meryem, Hz.

Musa'nın erkek kardeşi olan Hz. Hârun'un kızkardeşi olur?)" Ben Medine'ye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelince, bu meseleyi ona sordum, şu cevapta bulundular: "Onlar, kendilerinden önce yaşamış olan peygamberlerinin ve sâlih kişilerin isimleriyle isimleniyorlardı."]Müslim, Adâb 9, (2135); Tirmizî, Tefsir, Meryem,

(3154).]87

AÇIKLAMA:

1- Alimlerimiz büyük çoğunluğuyla, bu hadise dayanarak, peygamberlerin isimlerinin çocuklara verilebileceği görüşüne varmışlardır. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de, oğluna İbrahim adını koymuştur.

Ashab arasında da pek çok kimse daha önceki peygamberlerin isimlerini taşıyorlardı. Bazı âlimler, meleklerin ismini çocuklara koymanın câiz olduğunu söylemiştir. İmam Malik gibi Cibril ve Yâsin isimlerinin verilmesini mekrûh addeden de olmuştur.

İsimle ilgili geniş açıklamayı ilgili bahiste yaptık, oraya bakılsın (113-120) hadisler.

2- Hadiste geçen Necrân yer ismidir. Bu ismi taşıyan birden fazla yer mevcuttur: en-Nihâye'nin verdiği bilgiye göre Hicâz'la Şam ve Yemen arasında bir yerin adıdır. Yemen'de, Bahreyn'de, Dımeşk yakınlarında da Necrân adını taşıyan yerlerin bulunduğu belirtilir.

Necran ahâlisi Hıristiyandır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında Medine'ye gönderdikleri bir heyetle Müslümanlarla sulh anlaşması yapmışlardır.

Bura ahâlisi Hıristiyan olduğu için Hz. Mugire'ye, Hz. Meryem'in Hz. Hârun'un kızkardeşi olamayacağını söyleyerek, "Kur'ân'da geçen "Ey Hârun'un kızkardeşi" tâbirine itirazî soru sorarlar. Rivâyetin Tirmizî'deki metninde şu ziyâde var: Hz. Mugire İbnu Şu'be der ki: "Ben bu soruya nasıl cevap vereceğimi bilemedim, dönüp durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e haber verdim..."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Onlar kendilerinden önceki peygamberlerinin ve sâlihlerin adlarını koyarlardı" buyurarak, Hz. Meryem'in Hârun isminde bir kardeşi olduğunu haber veriyor. Yani, âyetteki: "Ey Hârun'un kızkardeşi" tabirinde geçen Hârun, Hz. Musâ (aleyhisselam)'nın kardeşi olan, fesâhatiyle meşhur Hârun (aleyhisselam) değildir.

Bazı âlimler Kur'an'ın bu tabirinden hareketle, Hz. Meryem'in, Hz. Musa'nın kardeşi olan Hz. Harun'un neslinden olduğu kanaatine varmışlardır. Bu kanaatte olanlara göre, aradaki bu kan bağı sebebiyle Hz.

Meryem'in cedd-i emced'i olan Hz. Hârun (aleyhisselam)'a nisbet edilerek "Hârun'un kızkardeşi" diye 85 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/86.

86 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/86-87.

87 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/87.

isimlendirilmesi câizdir. Çünkü, Arap örfünde, bir Temimli'ye, "Ey Temim'in kardeşi", Mudarlı'ya da "Ey Mudar'ın kardeşi" denmesi câizdir.

Hatta, bu hitabı yorumlayanlar arasında şöyle diyen de olmuştur: "Harun ismindeki bu zat belki de açıktan fısk işleyen birisi idi, bu sebeple Hz. Meryem'i ona nisbet ettiler."

En doğru te'vil, şüphesiz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan kaydedilen açıklamadır.88

مُه ْرِذْنأ َو

: هالّ ُلوس أ َر :

ق لاق ُهْنَع ُ هالّ

2

ى ِض َر ديعس بأ نعو ـ

لْهأ اَي : ُلاَقُيَف

را نلاو ِة نَجْلا َنْيَب ِرورُّسلا نَلَع َفقوُي ى تَح ُحَلْمأ ْشبَك ُههنأَك ِت ْوَملاِب نَت ْؤُ : ي َلاَق .
َو ،ة َرْسَحْلا َم ْوَي

عَجْضُيَف ُت ْوَملا اَذه ،مَعَن : َنوُلوُقَيَف ؟اَذه َنوُف ِرْعَت ْله ُلاَقُيَف

نوُّبِئ َرْشَيَف ِرا نلا َلْهأ اَي : ُلاَقُي َو ،نوُّبِئ َرْشَيَف ِة نَجلا .

ةاَيَحْلاِب ِرا نلا ِلْه ‘ى

ضَق َ هالّ نأ ً ْوَل َو ا

ح َرَف اوُتاَمَل ِءاَقِبْلا َو ِةاَيَحْلاِب ِة نَجْلا ِلْه ‘نَضَق هاللّ نأ ًوَلف ،ُحَبذُي َو .

ىقنلا وه :ليقو ،هداوس نم رثكأ هضايب بذلا□□

حَلْم□»

هححصو

.

»

ا‘

بذمرتلا هجرخأ ً ا

ح َرَت اوُتاَمَل ِءاَقِبْلا َو].

نزحلا وهو ،حرفلا هدض

حر تلا َو هي□»

.

»

لإ اورظنيل مهسؤر نوعفري يأ

: نوُبِئ َرْشَيَف□»

هلوقو ض «

. ايبلا .

2. (703)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) okudu: "Ey Muhammed!

Hâlâ gaflet içinde bulunanları ve hâlâ inanmayanları, onları işin bitmiş olacağı o hasret günü ile uyar" (Meryem 39). Sonra dedi ki: "(Kıyâmet günü) ölüm alaca bir koç suretinde getirilir. Cennetle cehennem arasında yer alan sur üzerinde durdurulur. Önce:

"- Ey cennet ahalisi!" diye bağırılır, onlar başlarını kaldırırlar. Sonra:

"- Ey cehennem ahâlisi!" diye bağırılır, onlar da başlarını kaldırırlar. Sonra sorulur:

"- Bunu tanıdınız mı, nedir bu?" Hepsi birden:

"- Evet tanıdık, derler. Bu ölümdür"

Koç yatırılır ve kesilir. Eğer, Allah cennet ahâlisi için hayâta hükmetmemiş olsaydı, neşeyle ölürlerdi. Cehennem ahalisi için de Allah hayata, bekaya hükmetmemiş olsaydı onlar da üzülerek ölürlerdi."]Tirmizî, Tefsir, Meryem (3155), Tirmizî hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Bu hadis biraz farklı şekilde de rivayet edilmiştir.

(Buhârî, Tefsîr, Meryem 2; Müslim, Sıfatu'n-Nâr; Tirmizî, Cennet 20, (2561).[89

AÇIKLAMA:

Kurtubî'ye göre, hadiste ölümün koç şeklinde getirilip kesilme teşbihiyle, Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in oğlu İsmail'e koçun fidye kılınması gibi, koçla insanlara da fidye hasıl olduğuna bir işaretde bulunulmuş olmaktadır.

Yine Kurtubi'ye göre koçun, alacalı, yâni siyahbeyaz olması, cennetlikleri de, cehennemlikleri de temsil etmesi sebebiyledir. Yani her iki taraftaki ahali için ölüm kaldırılmıştır, ebediyet başlamıştır.

Ölümün öldürülmesi meselesini ifade için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın başvurduğu latif teşbih, yani bir koç olarak herkesin gözünün önünde ölümün kesilmesi teşbihi hususunda âlimler farklı yorumlar yapmışlardır.

İbni'l-Arabî şunları söyler: "Bu hadis akla muhâlif olduğu için anlaşılması zorluk arzetmiştir. Çünkü ölüm, cevher değil, ârazdır. Ârazın cisme dönüşmesi (inkılabı) mümkün değildir, öyle ise onun kesilmesi mümkün değildir. Bu sebeple bazı âlimler bu hadisin sahih olmadığını ileri sürdüler. Bazıları da sıhhatini kabul edip, te'vil ettiler. Dediler ki: Bu bir temsildir, gerçek bir kesme söz konusu değildir. Bazıları da: Bilâkis, hakikatine uygun bir kesme mevzubahistir, kesilen şey ölümü üzerine alandır. Onu herkes tanır, çünkü ruhlarını kabzetme işini üzerine almıştı, demiştir.

Mâzirî der ki: "Bizce ölüm diğer ârazlar gibi bir ârazdır. Mutezile'ye göre, ölüm mâna değildir, aksine onun mânası hayatın yokluğudur. Ancak bu mülâhaza şu âyet mucibince hatalıdır: "Allah hayatı da ölümü de yaratmıştır" (Mülk 2). Şu halde âyet, ölümün mahluk olduğunu kesinlikle ifade ediyor. Kaydettiğimiz iki görüşe göre ise onun koç olması da, cisim olması da mümkün olmaz, bundan maksad bir teşbih ve temsildir." Mâzirî devamla der ki: "Allah bu cismi yaratır, sonra kesilir, sonra bunu bir temsil yapar, çünkü ölüm artık âhiret ehline ârız olmaz."

Kurtubî, et-Tezkire'de şunu söyler: "Ölüm, mânadır. Mânalar cevhere dönüşemez, Allah amellerin sevabından (onları temsil eden) eşhâs yaratır. Ölüm de böyledir, (ona bedel) ölüm diye isimlendireceği bir koç yaratır ve hem cennetliklerin hem de cehennemliklerin kalplerine, ölümün kesilişini her iki tarafta da ebedî olacaklarına dair delil olarak atar."

Şöyle diyen de olmuştur: "Allah'ın arazlardan cesedler inşa edip, bunları arazlar için madde kılmasına bir mani yoktur. Nitekim, Müslim'de geldiği üzere, hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bakara ve Âl-i İmran surelerinin, iki bulut olarak geleceklerini beyan buyurmuştur. Hadislerde bu çeşit açıklamalar mevcuttur."90

---

88 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/87-88.

89 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/89.

90 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/89-91.

: ج ِرُع ا مَ□

ل َلاَ

ق ىب نلا نإ ُهْنَع ُ هاللّ

:ا ً لاق

. هيلع ًاناك

ى ِض َر ُسَنأ َلاق□

م ُهاَنْعَف َر َو[:بلاعت هلوق يف ةداتق نعو ـ3□□

مرتلا

ىذ

هجرخأ

. ةَعِبا رلا ِءاَم سلا يف َسي ِرْدإ ُتْيأ َر ِب□].

3. (704)- Katâde (merhum), şu âyet hakkında: "Onu yüce bir yere yükselttik" (Meryem 57). Hz. Enes (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan şu rivayeti yaptığını belirtir: "Ben Mirac'ta iken dödüncü kat semâda Hz. İdris (aleyhi'sselam)'i gördüm."]Tirmizî, Tefsir, Meryem, (3156).[91

AÇIKLAMA:

Hz. İdris (aleyhisselam)'le alakalı olarak Meryem suresinde: "Kitap'ta İdris'i de an. Çünkü o, çok sâdık bir peygamberdi. Biz onu pek yüce bir yere yükselttik" buyurulur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu âyeti açıklama zımnında: "Ben Miraç'ta iken dördüncü kat semâda Hz. İdris'i gördüm" buyuruyor.

Hz. İdris (aleyhisselam)'in diğer peygamberler arasında mümtaz bir yeri vardır. Rivayetlere göre, kendisine 30

sahifelik kitap gelmiştir. Bu beşerin medenî terakkisinde mühim bir merhale teşkil eder: Kendisinden önce insanlar hayvan postu giyerken, ilk defa elbise dikerek mamul elbise giymiştir. Bu sebeple terzilik sanatının pîri kabul edilir. Yazının ilk defa onun tarafından kullanıldığına dair rivayetler de mevcuttur. İslâmî an'ane, yıldız ve hesap ilmini de onunla başlatır (Aleyhisselam).

Ayrıca Hz. İdris'in, aynen Hz. İsa gibi dünyevî cesedleriyle yaşamakta olduğuna da inanılır. Bunun hayat tabakası hakkında Bediüzzaman şu açıklamayı yapar:

"Üçüncü Tabaka-i Hayat: Hazret-i İdris ve İsa (aleyhisselam)'nın tabaka-i hayatlarıdır ki, beşeriyet levâzımâtından tecerrüd ile, melek hayatı gibi bir hayata girerek nuranî bir letâfet kesbeder. Adetâ beden-i misalî letâfetine ve cesed-i necmî nuraniyetinde olan cism-i dünyevîleri ile semâvatta bulunurlar..."92

] ا مِم رَثْكأ اَن َرو ُزَت ْنأ َكُعَنْمَي اَم :َلي ِرْب ِج ل# هاللّ ُلوسر لا

ق :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

4□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

: □ ا َكِهب َر ِرْمأِب ها ُل زَنتَن اَم

نذمرتلاو نراخبلا هجرخأ ةيŒو ْتلزَنَف اَن َرو ُزَت

.[.

4. (705)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Cibril (aleyhisselam)'e: "Bana, niye hâlen yapmakta olduğundan daha fazla ziyarette bulunmuyorsun?" diye sormuştu, şu âyet indi: "Cebrail Muhammed'e şöyle dedi: "Biz ancak Rabbinin buyruğuyla ineriz, geçmişimizi, geleceğimizi ve ikisinin arasındakileri bilmek O'na mahsustur. Rabbin unutkan değildir" (Meryem 64).

]Buhârî, Tefsir, Meryem 2, Bed'ü'l-Halk 6, Tevhid 28; Tirmizî, Tefsir, Meryem, (3157).]93

AÇIKLAMA:

Bir rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Cebrail ile daha çok görüşme arzusu içerisinde bulunduğunu ve bu arzusunu da Hz. Cebrail'e açtığını bildiriyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu talebi üzerine gelen vahiy gösteriyor ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in risâlet hayatına giren her mes'ele Cenâb-ı Hakk'ın tanzim ve takdiriyle cereyan etmekte, O'nun hikmetinin iktizasına göre, nübüvvet hayatının vukuatı husul bulmaktadır. Bunda ne Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in arzusu, ne diğer haricî sebepler müessir değillerdir. Risâletle ilgili her bir mesele hem öndeki âhiret hayatına, hem geçmişteki dünya hayatına baktığı için, bunlara müteallik meseleler ancak, bunların sâhibi Allah tarafından bilinebilir, bildirilebilir, ilmi sınırlı beşerin tedbiriyle yürüyemez.

Risâletin mahiyet ve mekanizmasını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e öğretici mahiyette, yukarıdakine benzeyen vahiylere, bilhassa risâlet hayatının bidâyetinde sıkca rastlanır. Müzzemmil, Abese, Müddessir sureleri bu açıdan da değerlendirilebilir.94

] هاللّ َءاَش ْنإ َرا نلا ُلُخْدَ يَ :لوقي # هاللّ َلوسر ُتْعِمَ □

س :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

ا

رشبم مأ نعو ـ5□ ‘

ى ِض َر ةيراصن□

مُكْنِم ْنإ َو□

تَلاقَف ا□ :

ه َرَتْنَاف ِ هاللّ َلوس َر أَي نَلَب ا□ .

هْنَع ُ هاللّ :

د □

.

ى ِض َر ُةَصْفَح ْتلاَقف َحأ ة َرَج شلا ِباَحْصأ ْنِم نَلاعت□

اَهُد ِرا َو إ.

ا اوُق تا َنيِذ لا يهجَنُن مُث ُ : هاللّ َلاَق ْدَ :

ق

ملسم هجرخأ . ةيŒهاللّ ُلوسر َلاَقف □ #

[.

5. (706)- Ümmü Mübeşşir el-Ensâriyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim şöyle buyurmuştu:"

91 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/91.

92 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/91.

93 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/92.

94 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/92.

(Hudeybiye biatına katılan) ashâbu'şşecere'den hiç kimse inşaallah cehenneme girmeyecektir."

Bunun üzerine Hafsa (radıyallahu anhâ) validemiz: "Hayır ey Allah'ın Resulü!" dediyse de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu azarladı.

Bunun üzerine Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ) şu âyeti okudu: "Sizden cehenneme uğramayacak yoktur. Bu, Rabbinin, yapmayı üzerine aldığı kesinleşmiş bir hükümdür" (Meryem 71).

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona şu cevabı verdi: "Allah şöyle de buyurmaktadır: "Sora biz, Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanları kurtarır, zâlimleri de orada diz üstü çökmüş olarak bırakırız" (Meryem 72).

]Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 163, (2496).[95

دوعْسَم ِنبا نع ِبَنَث دَحَف ا

هُد ِرا َو إ ْمُكْنِم ْنإ َو] :ىلاعت ِهِلوق ْنَع بهِناَدَمَه ْلا َة رُم ُتلأ : س لاق يدسلا نعو ـ6 .

مُث ،ق ْرَبْلا

:

حْمَلَك ْمُهُل وأَف

مِهلاَمْعَاِب اَهْنَع َنو ُرُدْصَي مُث َرا نلا ُسا نلا ُد ِرَي :َلاق.

بب نلا نأ ُ ه #

نَع ُ هاللّ َى ِض َر .

رْضحلا ى »

.

ذمرتلا هجرخأ «

هِيْشَمَك مُث ،لُج رلا هِدَشَك مُث].

حي ه

ع ِرْسُملا ِبِكا رلاك مُث ،ِس َرَفْلا ِرْضُحَك مُث

رلاك

ودعلاًاضيأ ٌ د

« شلاَو

.

» □ودعلْ :

مضب ءاحلا ةلمهملا نوكسو داضلا ةمجعملا ا .

6. (707)- Süddî anlatıyor: "Mürre el-Hemedânî'ye, "Sizden cehenneme uğramayacak yoktur" (Meryem 71) âyetinden sordum. Bunun üzerine bana İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivayet ettiği şu hadisi rivayet etti: "İnsanlar ateşe girerler, sonra amellerine göre ondan çıkarlar: Onların ilk grubu şimşek hızıyla çıkar, ikinci grub rüzgâr gibi çıkar. Sonra at sür'atiyle, at binicisi süratiyle, sonra yaya koşusuyla, en sonra da yaya yürüyüşüyle çıkar."]Tirmizî, Tefsir, Meryem (3158).[96

AÇIKLAMA:

Âyette geçen vürud'la ne kastedildiği alimler tarafından münâkaşa edilmiştir. Uğramak diye tercüme ettiğimiz bu kelime bazılarınca "girmek" demektir. Nitekim bu mânayı te'yid eden merfu bir rivayeti Hz. Câbir (radıyallahu anh) nakletmektedir. Buna göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Vürud, dühul (girme) demektir. İyi ve kötü hiç kimse istisna edilmeden herkes cehenneme girecektir. Ancak mü'minlere serin ve selâmetli olacaktır"

buyurmuştur.

Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) da şu açıklamayı yapmıştır: "Âyet, "cehenneme girerler" mânasını taşır.

Ancak herkes, ameline göre oradan çabuk (veya geç) çıkar."

Vürûd'dan maksadın, "üzerinden geçme" olduğunu söyleyenler de olmuştur. Nitekim Ebû Hüreyre, Abdullah İbnu Mes'ud, Katâde ve Kâ'bu'l-Ahbâr'dan bu mânayı teyid eder rivayetler gelmiştir.

Bazılarında şu ziyade mevcuttur:

"Sonra bir münâdi: "Ey cehennem sen kendi adamlarını tut, benimkileri bırak" diye nida eder. Böylece mü'minler daha bedenlerinin rutubeti kurumadan oradan çıkarlar."

Âyetin yorumuyla ilgili olarak gelen rivayetlerin en sahihi bu iki görüştür. Aslında bunlar arasında fark da yoktur. Çünkü "vürud"dan girmeyi anlayan, geçmeyi de ifâde etmiş olur. Zira, sırat'ın yukarısından cehennemi geçen ona girmiş demektir. Ancak geçenlerin hepsi aynı vaziyette geçmez. Halleri, amel durumlarına göre farklılık arzeder. Amelce en üstün derecelere ulaşmış olanlar şimşek gibi sür'atli geçerler. Hayal sür'atiyle geçeceklerden bile söz edilebilir.

Nitekim bu yorumu te'yid eden bir rivayet Müslim'den gelmiştir. Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Hudeybiye'de bey'ata katılanlardan hiç kimse ateşe girmeyecektir" demesi üzerine, şu âyeti hatırlatmıştı: "Sizden cehenneme uğramayacak yoktur. Bu, Rabbinin yapmayı üzerine aldığı kesinleşmiş bir hükümdür" (Meryem 71). (Bu hadisi 706 numarada tam olarak kaydettik.) Bu rivayet esas alınınca, "cehenneme uğrama (vürud) küffâra hastır" diyenlerin; "vürudun mânası cehenneme yaklaşmaktır" diyenlerin; "bunun mânası cehenneme geriden nezâret etmektir" diyenlerin; "oraya vüruddan maksad, mü'mine dünyada gelen hummâdır (ateşli hastalık)" diyenlerin sözlerindeki zayıflık anlaşılır.

Öyle ise, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "İnsanlar ateşe girerler" sözüyle, "İnsanlar, altında cehennem bulunan sırat köprüsünün üzerinden geçerler, ateşi müşâhede ederler, ateşle yüz yüze gelirler" demek istemiştir.

Türbüştî, "vürud" kelimesinin lügat olarak "suya gitmek" olduğunu, sonradan başka maksadla gitmeler için de kullanıldığını, âyette ise cehennem köprüsünü geçmek mânasına geldiğini belirtmiştir.

"Sonra amellerine göre ondan çıkarlar" tâbiri ateşten kurtulmayı ifade eder.

Tîbî der ki: "Sonra amellerine göre ondan çıkarlar" cümlesinde geçen "sonra" kelimesi, "Sonra biz, Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanları kurtarırız..." (Meryem 72) âyetindeki sonra kelimesinin bir mislidir. Buradaki sıralama zaman yönünden sıralamayı değil, rütbe yönünden sıralamayı ifade eder. Âyette, Cenab-ı Hakk, insanların ateşe girişi ile müttakilerin ondan kurtuluşları arasındaki farkı beyan etmiştir. Hadiste de Resûlullah 95 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/93.

96 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/93-94.

(aleyhissalâtu vesselâm) aynı şekilde insanların ateşe girişi ile oradan çıkışları arasındaki farkı beyân etmektedir.

Zira, hadiste geçen sudur (çıkış) kelimesi, insiraf (dönüş) manasına gelir.

Aliyyu'l-Kârî, açıklamaları şöyle özetler: "Elhasıl, insanlar girmeye başladıkları andan itibaren cehennemin korkusundan, manzarasının müşâhedesinden, alev ve dumanının değmesinden, çengellerinin takılmasından vs.'den sâlih amellerinin derecesine göre çok farklı sür'at ve ağırlıklarda kurtulup çıkarlar."

Hadis, ilk çıkanların şimşek sür'atinde olacaklarını, sonra çok hızlı koşan at sür'atinde, normal giden insan sür'atinde yol alarak cehennemin üzerinden geçeceklerini ifade etmektedir.97

] ثئ ِجَف ًافَيَس هِمْه سلا ِلئا َو ِنبا ِصاَغلِل ُتلِمَع ََف ِة ِيلِهاَجلا يف ًانيَق ُتنُ□

ك :لاق ِهت َر ا

نب بابخ نعو ـ7□ ‘

□

□ كَتيِمُي ى تَح ُرفْك□

أ : ُتلُقف

□ د مَحُمِب َرُفْكَت ى تَح َكيِطْع□.

أ :َلاَقف ُ ه

اَضاَقتأ .

: اَم بِتوُأَسف َثَعْبأ َو َتوُمأ ى تَح بِنْعَ□

د َلاَق ى

: لَ□□□ .

. ب ُتلُق ؟ ُثوُعْبَم مُث ُتهِيَمَل بِهِنإ َو :َلاَ

ق َثَعْبُت مُث ىلاعت هاللّ

ŒI ًادل َو َو ًاَم نَيتو ‘َلاَق َو اَنتاَياَب َرَفك ِذب لا َتيأ َرَف أ : َتلزن ف .َكي ِضَقاف ًادل َو ََو
ناخيشلا هجرخأ ةي

.[

داهدحلا ن

« يقلا ى

.

« ذمرتلاو .

7. (708)- Habbâb İbnu'l-Eret anlatıyor: "Cahiliye devrinde demirci idim. Âs İbnu Vâil es-Sehmi'ye bir kılıç yaptım. Ücretimi almaya gelmiştim.

- "Hayır, Muhammed'i inkâr etmedikçe vermeyeceğim" dedi. Kendisine:

- "Asla! Sen ölüp, Allah seni yeniden diriltinceye kadar ebediyyen onu inkâr etmeyeceğim" dedim.

- "Yani ben, öldükten sonra tekrar dirileceğim ha!" diye alaya aldı. Ben:

- "Bundan ne şüphe!" deyince:

- "Öyleyse bırak beni, öleyim de yeniden dirileyim. Bana bol mal ve evlât verilecek. O zaman sana olan borcumu eda ederim" dedi.

Bunun üzerine şu âyet indi: "Ey Muhammed! Ayetlerimizi inkâr eden ve: "Bana elbette mal ve çocuk verilecektir" diyeni gördün mü? O görülmeyeni mi biliyor, yoksa Rahmân katından bir söz mü almıştır? Hayır söylediğini yazacağız ve onun azabını uzattıkça uzatacağız. Bahsettikleri şeyler bize kalacaktır. Kendisi bize tek başına gelecektir" (Meryem 80).]Buhârî, Tefsir, Meryem 3, 4, 6, İcâre 15, Husûmât 10, Büyû 29; Müslim, Münafikûn 35, (2795); Tirmizî, Tefsir, (3161).[98

AÇIKLAMA:

Habbâb İbnu'l-Eret'in yukarıdaki rivayeti, ilk Müslümanların müşriklerden maruz kaldıkları istihzâ ve işkencelere bir örnek teşkil eder. Rivayeti yapan Habbâb (radıyallahu anh) da bu işkencelere en ziyade mâruz kalan Müslümanlardan biridir.

Habbâb'ın diğerlerinden çok işkence çekmesi, onun Mekke'nin yerlisi olmayışından ileri gelir. Huzâî veya Temîmî oluşu hususunda ihtilaf edilmiştir. Arap asıllı bir köle olarak cahiliye devrinde Mekke'de satılmış idi.

Efendisinin kim olduğu bile ihtilâflıdır.

Habbâb ilk Müslümanlardandır. Hattâ ilk altıdan altıncısı olduğu belirtilir.

Mücâhid'in bir rivayetine göre İslam'ı ilk izhâr edenler şunlardır: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz.

Ebû Bekir, Habbâb, Süheyb, Bilâl, Ammâr ve Sümeyye (radıyallahu anhüm ecmain).

Mücâhid, açıklamasına devamla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in amcası Ebû Talib, Hz. Ebû Bekir'in de kavmi tarafından himaye edildiğini belirttikten sonra diğerlerine müşriklerin demir zırhlar giydirerek güneşe atmak suretiyle işkenceler yaptıklarını, güneş ve demirin harareti altında yaktıklarını belirtir.

Habbâb her şeye sabredip, müşriklere boyun eğmeyenlerdendir. Sırtına kızgın demirler koyup derisini ve etini yakmışlardır.

Habbâb şunu anlatır: Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı üzerinde bürdesi, gölgede Kâbe'ye dayalı vaziyette gördük.

"- Bize yardım etmeyecek misin?" dedik. Hemen oturdu ve yüzü de kızarmış olarak şu cevabı verdi:

- "Sizden önce, öyleleri vardı ki, inancı sebebiyle yere çukur açılır, sonra bir testere getirilip başının ortasına konulur, vücudu ikiye bölündüğü halde yine de dininden dönmezdi. Öyleleri de vardı ki, dininden dönmesi için vücudu demir taraklarla taranır, derisi, eti, kasları ne varsa taranır, yine de dininden dönmezlerdi. Sabredin, kasem olsun, Allah bu dini tamamlayacak hedefine ulaştıracaktır. Öyle ki, San'a'dan Hadramevt'e gitmek isteyen bir kimse Allah'tan başka hiç kimseden korkmaksızın emniyet içerisinde gidecektir, koyunu için de sâdece kurttan korkacaktır. Ne var ki, siz acele ediyorsunuz!"

Habbâb demirci idi, kılınç yapardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zaman zaman kendisine uğrardı. Bu durum, hanımefendisine ihbâr edildi. Hanımefendisi, kızgın demiri alarak onunla başını dağladı. Bu muameleyi Hz. Peygamber'e gidip şikâyet etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Rabbim Habbâb'a yardım et!" diye dua 97 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 4/94-95.

98 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/96.

buyurdu. Hanımefendisi derhal başından ah vah etmeye başladı, ızdırabından köpekler gibi havlıyordu.

Kendisine: "Başına dağ vurdur!" dediler. Habbâb (radıyallahu anh) kızgın demirle elleriyle zâlimenin başını dağladı.

Habbâb İbnu'l-Eret, Bedir, Uhud başta olmak üzere bütün gazvelere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte katıldı.

Hz. Ömer (radıyallahu anh), müşriklerin kendisine neler yaptığını sorunca Habbâb (radıyallahu anh) sırtını gösterir. Hz. Ömer bakınca şöyle der: "Bugüne kadar böyle bir insan sırtı görmedim!" diye çığlık atar. Habbâb açıklar: "Yere ateş yakıldı. Üzerine beni yatırdılar. Ateşi söndüren sırtımdan eriyip akan yağlar olmuştur."

Habbâb İbnu'l-Eret, İslâm'ın ilk yıllarında çekilen ızdırapları anlatırken, "Öyle sıkıntılı günler yaşadık ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yasaklamasaydı ölmeyi tercih ederdik!" der.

Bir seferinde vücuduna, eski işkencelerin kalıntısı sebebiyle yedi yerden dağ vurdurur.

Hastalığı sırasında kendisine "geçmiş olsun" ziyaretine gelen bir grub sahabi: "Ne mutlu sana, kardeşlerinle Kevser Havzı'nda buluşacaksın!" derler. Şu cevabı verir:

"- Bana geçmiş kardeşlerimi hatırlattınız. Onlar hizmetlerine, çektiklerine mukabil dünyada hiç bir şey görmediler. Biz ise, arkada kaldık, çok dünyalıklara mazhar olduk. Bize bu gelenlerin, önceki hizmetlerimizin dünyada yenen, âhirete kalmayan ücreti olmasından korkuyoruz."

Bir gün, Habbab İbnu'l-Eret mescide uğrar, bir kenara sessiz sedasız oturur. Orada bulunan cemaat kendisine: Arkadaşların seni dinlemek için toplandılar, ya hadis rivayet et, ya da hayırlar emret!" derler. Şu cevabı verir:

"- Ne emredeyim onlara? Olur ki, kendi yapmadığım bir şeyi emrederim."

Habbâb İbnu'l-Eret, Kûfe'ye yerleşmiş ve orada yetmiş üç yaşında olduğu halde ölmüştür. Ölüm yılı hicri 37'dir. Habbâb'ın vefatına kadar herkes ölüsünü, evinin avlusuna, veya yakın bir yerine defnediyorlardı. İlk defa Habbâb, vasiyet ederek, cenazesini Kûfe'nin dışına gömdürür. Rivayete göre Hz. Ali (radıyallahu anh) Sıffin dönüşü uğradığı Kûfe'nin giriş kısmında sağ kol üzerinde yedi aded kabir görür:

"- Bunlar da ne?" diye sorar. Kendisine açıklarlar:

"- Ey Mü'minlerin emiri! Sen Sıffin'e çıktıktan az sonra Habbâb vefat etti. Kûfe'nin dışına defnini vasiyet etti.

Halk , onun buraya gömülmeyi vasiyet ettiğini görünce, başkaları da ölülerini buraya defnetti."

Hz. Ali bunun üzerine şunları söyler:

"- Allah Habbâb'a rahmetini bol kılsın. Kendi arzusu ile Müslüman oldu, itaat ederek hicret etti. Mücâhid olarak yaşadı. Bedenî işkenceler çekti. Allah iyi amelde bulunanın ücretini zâyi etmeyecektir!"

Habbab'ın, Hz. Ali ile birlikte Sıffin'e ve Nehrevan'a katıldığı, namazını Hz. Ali'nin kıldırdığı da söylenmiştir.

Hz. Ömer zamanında 19. senede öldüğü de söylenmiştir.99

بهِن :

إذا أحبَ اللّه ُ عبدًا نادَى جِبرِيل َعلَيْهِ السلامُ إ #

] اللّه ُرسول لا :

اللّه ُ عَنْهُ قال: ق

8□

ى ِض َر هريرة أبا نعو ـ□

نيِذ لا ن□ :

. إ ىلاعت هِلوق ِكَلذ

ف ِض ْر ا ٔ لِهأ يف ُة بَحَملا ُهَل ُل ِزْنَت مُث ِءاَم سلا يف ِبداَنُيَف ،ُهُّبحأف ًانَ ُف ُتْبَبْحأ ْدَق

ىذمرتلا

.

هجرخأ

[

□

□ث َكِلذ

ل ِم

□

□ا َلاَقو يف ضْغُبْلا

. هد ُو ُنمْح رلا ُمُهَل ُلَعْجَيَس ِتاَحِلا صلا اوُلِمَع َو اوُنَمآ .

8. (709)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Allah bir kulu sevdi mi, Cebrâil (aleyhisselam)'e şöyle seslenir: "Ben falanca kişiyi seviyorum, sen de sev!" Bunun üzerine semâda aynı şekilde nida edilir. Sonra, arz ehli arasına onun sevgisi indirilir. Bunu şu âyet ifade etmektedir:

"İnanıp hayırlı iş işleyenleri Rahmân sevgili kılacaktır" (Meryem 96). "Allah bir kula buğzetti mi, Cibril (aleyhisselam)'e seslenir: Ben falancaya buğz ediyorum. Bu şekilde semâda nida edilir. Sonra, yeryüzüne onun hakkında buğz indirilir."]Tirmizî, Tefsir, Meryem, (3160).[100

AÇIKLAMA:

Ulemâ şöyle demiştir: "Allah'ın kulunu sevmesi demek, onun için hayır ve hidayet irâde etmesi, ona nimet vermesi ve rahmette bulunmasıdır. Allah'ın buğzu da, kulunu cezalandırmak istemesi, şekavetini irade etmesidir.

Cebrail'in ve meleklerin sevgisi ise iki ihtimal üzeredir:

1- Onların kula istiğfarları (Cenab-ı Hakk'tan affedilmesini dilemeleri), övmeleri, duada bulunmaları; 2- Muhabbetleri, mahlukatta mevcut ve herkesce bilinen zâhirî sevgidir. Bu da kalbin bir şeye meyli ve ona kavuşmak için duyduğu iştiyâktır. Şu halde meleğin kula karşı bu çeşitten bir sevgisinin sebebi, Allah Teâla'ya mutî olması ve Allah tarafından sevilmesidir."

İbnu Hacer der ki: Bu hadisin bir vechinde, söz konusu sevginin sebebi ve bundan maksadın ne olduğu açıklanmaktadır.

Sevbân'ın rivayetinde geldiğine göre; kul, Allah'ın rızasını aramaya aralıksız devam eder de Allah sonunda şöyle buyurur: "Ey Cibril, falan kulum benim rızamı arıyor. Bilesin , ona benim rahmetim galebe çalmıştır." Cibril: 99 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/96-99.

100 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/99.

"Allah'ın rahmeti falancanın üzerine olsun" der. Bunu Hamele-i Arş da söyler, aynı şeyi onların etrafındakiler de söyler. Böylece halka halka söyleme sırası yedi semâ ehline kadar gelir, en sonunda o kimse için (rahmet) arza indirilir."

Bu hadise Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yaptığı şu rivayet de destek olmaktadır: "...Kulum nafile ibadetlerle bana yaklaşmaya devam eder. Öyle ki ben onu severim de bir şey benden istese hemen veririm, bana dua etse derhal icabet ederim. Ben yaptıklarım arasında en çok bu kimsenin vefatında tereddüde düşerim. Çünkü o kulum ölümü sevmez, ben de onu incitmeyi sevmem..."

Nevevî, insanların kalbindeki sevgi ile ilgili olarak şunları söyler: "Kişiyi insanların sevmesi ve ondan razı olması kalblerin ona meyletmesi ve ondan razı olmasıdır."

İbnu Kesîr, buradaki sevgiden, sâlih amel işleyen kimseler için, salih kimselerin kalbindeki sevgiyi anlar ve der ki: "Cenab-ı Hakk haber veriyor ki, Şeriat-ı Muhammediye'ye uyduğu için Allah'ın razı olacağı amelleri işleyen kimse için, sâlihlerin kalbine sevgi ve muhabbet ekecektir. Bu husus va'd-i İlahîye binâen kesin ve kaçınılmaz bir keyfiyettir."

Bu hadisten şu husus da anlaşılmaktadır: İnsanlar tarafından gerçekten sevilmek isteyen kimse, öncelikle Allah'ın rızasını aramalı, ona sevgili olmaya çalışmalıdır. Bunda muvaffak olan kimse, yüryüzünde gerçek sevgiye mazhar olur. Başka şekilde kazanılan sevgi, sevgi değil, belki riyakârlıktır, sathidir, geçicidir. Mevki, makam, maddî imkânlar yoluyla kazanılan sevgi ve dostlukların riyâkarlık ve yapmacıklıktan ibâret olduğunu,

"düşenin dostu olmaz" sözü teyid eder. Halbuki Allah için birbirini sevenlerin sevgisini hiç bir şey izâle edemez.

Bu sevginin de yolu, yine Kur'an'ın ifadesiyle dindarlıktan geçer. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetine uymaktan geçer: "De ki: "Allah'ı seviyorsanız bana uyun, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah affeder ve merhamet eder." (Âl-i İmrân 31).

Şunu da belirtelim ki, Allah'ın bir kul hakkında hayır ve hidayet irade etmesi ona nimet vermesi, rahmette bulunması demektir; buğzetmesi de cezalandırması, şekâvete uğratması demektir.

Rabbimiz! Hayrını diler, buğzundan rahmetine iltica ederiz!101

HACC SÛRESİ

□اَنَ رلا لُج :

ك َلاَق ٍف ْرَح نَلَع هاللّ ُدُبْعَي ْنَم ِسا نلا َنِم َو] :نلاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ نع نبا سابع َر ِض ى

□ف َنإ ْمَل ِتلَد ِرما َأتُه ُو َمل ْتَنْتَج َخيْلُه

.□هذا َنيِد ُصلاَح

:□ه ُ قاَل

. □يِقْدُم ُالمْدَيِنَة َفاَن ْو َلدَت ِرما َأتُه ُغ ًمُام َو نُتِجَت ْخيَل

أخرجه البخار

.]□قاَل َهذا َنيِد ُسُوء .

1. (710)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), "İnsanlardan bâzısı vardır, Allah'a (dininin) yalnız bir taraf(ın)dan (tutup, şekk ve tereddüd içinde) ibâdet eder. Eğer kendisine bir hayır dokunursa ona yapışır. Eğer bir fitne isabet ederse yüzü üstü döner. Dünyada da, âhirette de hüsrâna uğramıştır o. Bu ise, apaçık ziyanın ta kendisidir." (Hac, 11) âyetinin iniş sebebini açıklamak maksadıyla şöyle buyurdu: "Bazıları vardı, Medine'ye gelir, bakardı; bu gelişiyle hanımı oğlan doğurur, atı da yavrularsa, "Bu din, derdi, sâlih iyi bir dindir." Şayet hanım oğlan doğurmaz, atı da yavrulamazsa: "Bu din kötüdür" derdi."]Buhari, Tefsir, Hacc 2.[102

AÇIKLAMA:

Bu âyet-i kerime maddî menfaat mülâhazasıyla İslâm'a girenlerden bahsetmektedir. Şarihler, hadiste haber verilen durumun daha ziyade bedevîler tarafından ortaya konduğunu belirtirler. Zâten bedevîlerin çoğunluk itibariyle İslâm'ın vermek istediği asıl mesajı anlamaktan uzak kalacağını, inandık deseler bile kalbine gerçek imanın girmeyeceğini, küfre yakın olacağını muhtelif âyetler beyan etmiştir.]Tevbe 98; Feth 11; Hucurat 14[.

Bu hadisin, başka vecihlerinde Medine'ye gelen bedevîlerin neler arayıp da bulamadıkları daha da sarahate kavuşturulur:"Kişi Medine'ye hicret eder, bakardı; bu gelişiyle vücudca sıhhate kavuşursa..",

"Kişi Medine'ye gelir bolluk, yağmur ve evlâda rastlarsa memnun kalır, itminân bulur ve "Bu dinde hayır buldum", veya "Bu ne iyi din", yahut "Şu dinimiz sâlih bir dindir" derler ve temessük ederlerdi."

"... Kurak, kıtlık, doğumu kesad bir yıla rastlarlarsa, "Bu dinimizde hayır yok" derlerdi."

"...Medine'de başı ağırır veya kadını kız çocuğu doğurur ve de kendisine sadaka gecikecek olursa şeytan ona gelir: "Bu dinden sana vallahi şerden başka bir şey ulaşmadı, bu fitnedir" derdi.

"...Bedevî hastalanır, sadakadan mahrum kalır ve bir ihtiyaca düşecek olursa: "Vallahi bu, aradığım din değil, ben hâlâ bedenen ve hâlen kötüye gitmekteyim" derdi."

Şu halde âyetin iniş sebebiyle ilgili olarak kaydedilen bu farklı rivayetler bir noktada birleşir: "Bir kısım bedevîler, İslâm dinini, ondan gördükleri menfaatlerle ölçmüşler, nimete mazhar olunca iyi olduğunu, nıkmete 101 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/99-101.

102 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/101.

mâruz kalınca da kötü olduğunu söylemekten çekinmemişlerdir." Halbuki gerçek iman 708 numaralı hadiste geçtiği üzere, Habbâb İbnu'l-Eret örneğinde olduğu gibi, ateş üzerinde bile yatırılsa sabır ve sebatı gerektirir.103

[لجو زع ِنمْح رلا ِيدَي َنْيَب ِةَموُص ُخْلِل وُثْجَي ْنَم ُل وأ اَن

أ :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر بلاط بأ نب هيلع نعو ۔□

هب َر يف اوُمَصَتْخا ِناَمْصَخ ِناَذه : ْتَل َزن

م ْوَي او ُز َراَب َنيِذ لا ُمُه َو ؛ْمِهِ□

□مِهِيف َو ٍداَبُع ُنب ُسْيَق َلاَق

.□وَي ْم َلاَيْقَماَة

□م و َشَيْبُة ُنب َر ِبيَعَة، وعُتْبَة ُنب َر ِبعيَة، و َلاْو َليِدُ ابن

. □

هْنَع ُ هالّل

:

□بَدْرِ ِعليٌّ، و َحَمْزَةُ، و َعُبَيْدَةُ ُنب الاَحا ِرثَ ر َض ِى

راخبلا هجرخأ َ ة

.[□بْتُع .

2. (711)- Ali İbnu Ebî Talib (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Kıyamet günü, Rahmân'ın önüne, dava açmak üzere ilk diz çökecek olan benim."

Kays İbnu Ubâd der ki: "Onlar hakkında şu âyet indi: "İşte Rabbleri hakkında tartışmaya giren iki taraf; O'nu inkâr edenlere ateşten elbiseler biçilmiştir. Başlarına da kaynar su dökülür de bununla karınlarındakiler ve deriler eritilir. Demir topuzlar da onlar içindir" (Hacc 19-21). Kays devamla der ki: "Onlar Bedir savaşında karşılıklı mübâreze eden kimselerdir. Bir tarafta, Hz. Ali, Hz. Hamza ve Ubeyde İbnu'l-Hâris (radıyallahu anhüm), karşı tarafta da Şeybe İbnu Rebî'a, Utbe İbnu Rebî'a ve el-Velid İbnu Utbe varlardı."]Buhârî, Tefsir, Hacc 3, meğâzi 3, 7.[104

AÇIKLAMA:

Rivayette Hz. Ali, Bedir Savaşı'yla alakalı bir durumu ima etmektedir. Allah'ın huzurunda kâfirlerle hesaplaşmada ilk görünecek olan benim, demekle; "mücahid olarak ilk ben çıkacağım" demek istemektedir.

Çünkü ima etmek istediği vak'a Bedir savaşı sırasında, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in emriyle teke tek mübârezeye çıkanın ilki Hz. Ali (radıyallahu anh)'dir.

Küffâra karşı Bedir'den önce bazı seriyyeler çıkarılmış ve hatta karşılaşma bile olmasına rağmen, ciddi bir Savaş ilk defa Bedir'de olmuş ve burada ilk mübarezeye çıkan ve hasmına galibiyetle neticelendiren Hz. Ali olmuştur.

Ebu Dâvud'un bir rivayetine göre, Bedir'de iki ordu karşılaşıp harp düzenini alınca Mekkeli küffârdan Utbe İbnu Rebî'a teke tek vuruşmak üzere ileri atılır, onu takiben oğlu Velid İbnu Utbe ile kardeşi Şeybe İbnu Rebi'a meydana çıkarlar. Bunlarla vuruşmak üzere Ensâr'dan bazı gençler ileri atılırlar. Ancak Utbe: "Sizinle vuruşmaya ihtiyacımız yok, biz amcamızın evlâtlarını istiyoruz, onlar karşımıza çıksın!" der. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Hamza kalk, Ey Ali kalk, Ey Ubeyde kalk!" diye ismen üç kişiye seslenir. Hamza, Utbe'ye; Ali, Şeybe'ye doğru yürürler...

Rivayetler kim kiminle karşılaştı meselesinde ihtilâf etse de teferruat burada mühim değil.

İşte Hz. Ali, bu mübârezeyi İslâm'da ilk gerçekleştiren kendisi olduğunu bildirmektedir. Ayrıca rivayette meâlini tam olarak kaydettiğimiz, "İşte Rabbleri hakkında tartışmaya giren iki taraf..." diye başlayan âyetlerin (Hacc 19-21) bunlar hakkında indiği belirtilmektedir.

Bazı rivâyetler Ehl-i Kitap'la Müslümanlar hakkında indiğini kaydeder.

"Küffârla mü'minler hakkında indiğini" söyleyenler de olmuştur.

Hattâ: "Ba's hususunda mü'minlerle kâfirler arasında cereyan eden münâkaşa" üzerine indiğini söyleyen rivayet de mevcuttur.

Taberi, söylenen bütün bu sebeplerin temelde mü'minlerle kâfirler arasında cereyan eden hadiseler olması sebebiyle, birine tahsis etmektense, hepsine ta'mim etmenin daha muvafık olacağını belirtir ve "Bu sebeplerden biri için inmiş bile olsa, bu sebebin benzerleri için âm olmasına mâni yoktur" der.105

هْيَلَع ْرَه َي□

ظ ْمَل ُه ن ‘ َقيِتَعْلا َتْيَبْلا

:

] هاللّ ُلوسر لا #

ق :لاق ام

ىهمُس اَم نإ□

هْنَع ُ هالّل

3

ى ِض َر ريبزلا نبا نعو ـ

ىذمرتلا هجرخأ

. را بَج].

3. (712)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"(Kâbe'ye) Kur' ân-ı Kerim'de, Beytu'l-Atik denmiş olması (Hacc 29, 33) ona hiç bir cebbârın galebe çalmamış

olmasındandır."]Tirmizî, Tefsir, Hâcc (3169).[106

AÇIKLAMA:

103 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/102.

104 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/103.

105 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/103-104.

106 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/104.

Kur'ân-ı Kerîm'de Kâbe'ye iki ayrı âyette Beytu'l-Atik denmektedir. Lügat olarak atik, kadim (eski), nefis, kıymetli, şerefli demektir. Kâbe-i Şerife'ye bu manaların hepsini izafe ederiz. Eskidir, çünkü bizzat Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle: "Yeryüzünde ibadet için inşa olunan ilk beyt'tir" (Âl-i İmrân, 96).

Atik, bir de "azad edilmiş" manasına gelir. Nitekim bir rivayette: "Allah onu cebbarların galebesinden azad etmiştir" buyurulmaktadır.

Cebbâr; zâlim, öfke sebebiyle cana kıyan, öldüren demektir. Şu halde ta bidayetlerden beri hiçbir devirde kahırla, zorla zâlimler Kâbe üzerinde hâkimiyet kuramamışlardır. Bunun en güzel misâli, Ebrehe ordusunun bozgunudur. Fil suresinde Ebâbil kuşlarının havadan bıraktıkları küçük parçacıklarla Kâbe'yi istilâya gelen Habeş ordusunun nasıl perişan edildiği anlatılır.

İkrime hazretleri: "Kâbe'ye Beytu'l-Atik denmesinin sebebi, onun, Nuh tufanı sırasında yıkılmaktan azad edilmiş

olmasıdır" demiştir.

Şu halde bütün rivayetler Kâbe'nin eskiliği, şerefi ve korunmuşluğu hususlarında ittifak ederler.107

ا ْوَذآ ُ : هْنَع ُ هاللّ

#

ى ِض َر ِرْكَب وُبأ َلاق َة كَم ْن ِم□

ىب نلا َج ِرْخأ ا مَ□□]

ل :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

4□

ى ِض َر سابع نبا نعو -□

لا :□

ق

□

ريِدَقَل ْمِه ِرْصَن ىَلَع َ هاللّ نا ِ َو اوُمِلُظ ْمُه نأِب َن ل□

و تاَقِي َنيذ لِل َنِذُ :

أ ىَلاعت ُ هاللّ َلزنأف نُكِلْهَيَل َج َرَخ ى تَح ْمُه يِبَن

ئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ

. لاَتق ُنوُكَيَس ُه نأ ُتْمِلَع ْدَقَل ُ : هْنَع ُ هاللّ ىَ ِض َر ِرْكَب وُبأ□].

4. (713)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'den çıkarıldığı zaman Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) şöyle söyledi: "Peygamberlerine eziyet ettiler, o da (dayanamayıp) oradan çıktı. Mutlaka helâk olacaklar." Bunun üzerine şu âyet indi: "Haksızlığa uğratılarak kendilerine savaş

açılan kimselerin karşı koyup savaşmasına izin verilmiştir. Allah onlara yardım etmeye elbette kâdirdir" (Hacc 39). Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) der ki: "Bu âyet üzerine anladım ki, (müşriklerle) savaş olacak."]Tirmizî, Tefsir, Hacc, (3170); Nesâî, Cihâd 1, (6, 2).]108

AÇIKLAMA:

Daha önce de belirttiğimiz gibi Mekke döneminde Müslümanlara cihad izni verilmemiştir. Müşriklerin her çeşit zulmüne sabretmek veya başka taraflara hicret etmekten başka yol gösterilmemiştir.

İşte bu âyet cihâda izin veren ilk vahiy olmaktadır. Bu sebepledir ki, Hz. Ebû Bekir: "Artık bunda böyle savaşılacağını, savaşa Allah'tan izin çıkmış oduğunu anladım" demektedir. Âyeti o zamanın şartlarında anlarsak ne kadar mühim bir merhaleyi ifade ettiğini kavrarız.

Ve âyete dikkat edilirse mühim bir hususiyet daha var: Savaş izni, bütün mü'minlere değil, Muhâcirleredir; yani

"haksızlığa uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselere"dir. Nitekim, daha önce de temas ettik, ilk seriyyelere katılanlar hep Muhacirler olmuştur. Bu hâl Bedir Savaşına kadar devam edecektir. İlk defa Bedir'e Ensâr da katılacaktır. Ama unutmayalım: "Bedir'e çıkarken Müslümanlar savaşmak için değil, Kureyş ticaret kervanının önünü kesmek için yola çıkmışlardı. Ancak gelişen şartlar karşısında savaşa karar vermek zorunda kalınca, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ensar'ın ileri gelenlerinden, savaşa kendi rızalarıyla iştirakları hususunda söz almıştır.109

KAD EFLAHA (MÜ'MİNUN) SÛRESİ

[نيِذ لا ُمُهأ ؛ةَل ِج َو ْمُهبوُلق َو ا ْوَتآ اَم َنوُت ْؤُي َنيِذ لا ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُ□

ق :تلاق اهنأ اهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر ةشئاع نع ـ□

لَبْقُي َ ْناَ نوُفاَخَي َو نوُق دَصَتَي َو َنوُموُصَي َنيِذ لا ْمُه نِكل َو ! ِقيِهدِه ِصلا َتْنِباَي َ : َلاَق□
؟نوُق ِرْسَي َو َرْمَخْلا َنوُب َرْشَي

يذمرتلا

هجرخأ

تا□].

. رْيَخلا يف َنوُع ِراَسُي َنيِذ لا َكِئلوأ : ْمُهْنِم

1. (714)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorarak: "Ey Allah'ın Resûlü, "Rablerine dönecekleri için kalpleri ürpererek vermeleri gerekeni verenler, işte onlar iyi işlerde yarış

ederler. O uğurda ileri geçerler" (Mü'minun 60) âyetinde kastedilenler, şarap içenler, hırsızlık yapanlar mı?

dedim. Bana: "Hayır ey Sıddîk'in kızı. Aksine onlar, oruç tutup, sadaka verip, yaptıkları bu hayırların kendilerinden kabul edilmemesinden korkanlardır. (Baksana âyet ne buyuruyor): "İşte onlar iyi işlerde yarış

ederler" cevabını verdi."]Tirmizî, Tefsir, Mü'minun (3174).[110

107 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/104-105.

108 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/105.

109 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/105-106.

110 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/106.

هيِوْشَت :# هاللّ ُلوسر لاق□ 2

] □ نوُحلاَك اَهيِف ْمُه□ .

و :بلاعت هلوق يف ُ ه

نَع ُ هاللّ َى ِض َر بردخلا ديعس ىبأ نعو ـ□ .

يذمرتلا

هجرخأ ُ ه

.[ت

رُس َبْرَضَت ى تَح نَلْقُّسلا نَخ ْرَتْسَت َو ِهِسأ َر َطَس َو َغلْبَت ى تَح اَيْلُعْلا ُهُتَفَش ُص لَقَتَتَف ُرا نلا

هححصو .

2. (715)- Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh), "Ateş onların yüzlerini yalar, dişleri sırıtıp kalır" (Mü'minun 104) âyeti hakkında şu açıklamayı yapar: "Ateş yüzü kızartır ve üst dudak büzülür, öyle ki, başının ortasına kadar çekilir, alt dudak da aşağıya sallanır ve göbeğe kadar düşer."]Tirmizî, Tefsir, Mü'minun, (3175).[111

NUR SURESİ

ه □

نَع ُ هالّ□ .

لاق هدج نع هيبأ نع بيعش نب ورمع نع ـ1□:]

ى ِض َر ٍدَث ْرَم بأ ُنبا ُدَث ْرَم ُهَل ُلاَقُي ٌلُج َر َناك□

تَناَك َو ٌقاَنَع اَهَل ُلاَقُي َةهكَمِب ٌيِغَب ٌةأرْما ْتَناَكَف َةَنيِدَمْلا ُمِهِب ِتأي ى تَح َةهكَم ْنِم ىرْس□
ا‘ ُلِمْحَي ًٍج َر َناك َو

ةهكَم ِطِئاوَح ْنِم ٍطِئاَح هِلِظ ىلإ ُتْيَهَتْنا ى تَح ُتْئ ِجَف□

لاق ُ ه□:

لِمْحَي َةهكَم ىرسأ ْنِم ًٍج َر َدع َو َناك َو ،ُهَل ًةقيِدَص□ .

: تلُق ؟ٌدث ْرَ□ :

م ْتَلاَقَف ِيِنْتَف َرَع ىلإ ْتهَتْنا ا ملَف ِطِئاَحلا َتْحَت ِهِلِظ َدا َوَس ْت َرَصْباَف ٌقاَنَع ْتَءاَجَف ٍة

رِفْقَم ٍةَلْيَل يف□ .

ماَي ِخلا َلهأ اَي : ْتلاَق ا□

ن هزلا ىلاعت ُ هالّ□ .

قاَن□:

□

م رَح ْدَق□

ع اَي ُتْلُقَف ة□

: لْي ل ا اَنَدْنِع ْتِيَبَف مُلَه ًهأ َو ًابَح ْرَم□ .

د □

.

اقف

تل

ث ْرَم

اوُلاَب َو ِبسأ َر ىَلَع اوُم َقا ى تَح اوُءاَجَف ِراَغ ىلاِإ ُتْيَهَتْناف ُةَنِاَمَث ىِنَعِبَتَف

لاق ،ُمَكارْسأ ُلِمْحَي ِىذ لا ُلُج رلا اَذه□:

□ ُم َر ُجَعوا ور َجْعُت ىلاِإ ِحاَص ِبب ُهُتْلَمَحَف ى تَح ُثمِدَق :

ث َلاَق ى

هِنَع ىلاعت هاللّ ُمُهاَمْعأ َو ِبسأ َر ىَلَع ْمُهُل ْوَب لظَف .

□زل ِىنا َ يِنْكَح :

ا َلزَن ى تَح ًائيَش ىَلَع د ُرَي ْمَل َو َكَسْمأف ؟ًاقاَنَع ُحِكْنأ ِ هاللّ َلوُسراَي : ُتْلُق

ف

□

ىب نلا ُتْيَتأَف ة

. □نيِدَمْلا

: دَث ْرَم اَ□ □

ي

هاللّ ُلوسر َلاَقَف #

. □ نيِنمؤُملا ىَلَع َكِلذ َم هِرُح َو ٌك ِرْشُم ْوأ ٍنا َز إ اَهُحِكْنَي َ ُةيِنا زلا َو ًةَك ِرْشُم ْوأ ًةَيِنا َز إ□ .

ننسلا باحصأ هجرخأ ا

.[□هْحِكْنَي .

1. (716)- Amr İbnu Şu'ayb, babası, dedesi tarikiyle rivayet ediyor: "Kendisine Mersed İbnu Ebî Mersed denen bir zât (radıyallahu anh) vardı. Mekke'den Medine'ye esir taşırdı. Mekke'de Anâk adında fâhişe bir kadın bu adamın dostu idi. Mekkeli esirlerden birine, kendisini götürmeyi vaadetmişti. (Şimdi hikâyesini kendisinden dinleyelim): Mersed der ki: "Mekke'ye geldim, Mekke'nin duvarlarından birinin gölgesine mehtaplı bir gecede indim. Derken Anâk geldi, duvarın dibindeki gölgemin karaltısını gördü. Yanıma gelince beni tanıdı ve:

"- Mersed'sin değil mi?" dedi. Ben:

"- Evet Mersed'im" dedim.

"- Merhaba, hoş geldin, gel yanımızda geceyi geçir!" dedi. Ben:

"- Hayır, ey Anâk, Allah zinayı haram etti" dedim. Kadın

:"- Ey çadır ahalisi, bu adam esirlerinizi götürüyor!" diye bağırdı. Kaçtım.

Beni sekiz kişi takip etti. Handeme Dağı'nın yolunu tuttum, bir mağaraya girdim. Takipçiler arkamdan gelip mağaranın ağzını tuttular. Tepemden üzerime bevlettiler. Sidikleri başıma isâbet etti. Ancak Allah, onların beni görmelerine mani oldu. Sonra dönüp gittiler.

Ben de arkadaşımın yanına döndüm. Onu sırtlandım. Ağır birisiydi. Mekke'nin dışındaki İzhir denen mevkiye geldim. Orada demir bukağılarını çözdüm. Onu sırtımda taşıyordum. Beni çok yormuştu. Nihayet Medine'ye geldim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna çıktım:

"- Ey Allah'ın Reshulü, Anâk'la evleneyim mi?" dedim.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cevap vermedi. Sonra şu âyet indi: "Zina eden erkek, ancak zina eden veya putperest bir kadınla evlenebilir. Zina eden kadınla da, ancak zina eden veya putperest olan bir erkek evlenebilir..." (Nur, 3).

Bu vahiy üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"- Ey Mersed, zina eden erkek ancak zina eden veya putperest bir kadınla evlenebilir. Zina eden kadınla da ancak zina eden veya putperest olan bir erkek evlenebilir, onunla evlenme!" dedi.]Tirmizî, Tefsir, Nur, (3176); Ebu Davud, Nikâh 5, (2051); Nesâî, Nikâh 12, (6, 66).[112

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayette, mü'min erkeklere zâniye kadınla evlenmesinin haram kılındığı görülmektedir.

Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fahişeliği ile tanınan Anâk'la evlenme arzusunu ifade eden Mersed (radıyallahu anh)'e önce cevap vermemiş ise de, mesele üzerine gelen vahiyden sonra çağırıp, âyeti okuduktan sonra, "Onunla evlenme" demiştir.

111 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/106

112 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/107-108.

Ayet-i kerimenin iniş sebebi, bu rivayete göre Mersed (radıyallahu anh)'in fâhişe Anâk'la evlenme arzusudur.

Başka sebepler de rivayetlerde gelmiştir. Bunlardan, Ebu Bekr İbnu'l-Arabî'nin kaydettiği birine göre, Ashâb-ı Suffe ile ilgili olarak inmiştir.

"Suffe ashâbı: Muhacir, Medine'de evi ve yakını olmayan kimselerdi. Mescid-i Nebevi'nin suffe kısmında barınıyorlardı. Bunlar dört yüz kişiydiler, gündüzleri rızıklarını ararlar, geceleri suff'ya sığınırlardı. Medine'de, fücurlarını alenî işleyen fahişe kadınlar vardı. Giyecek ve yiyecek yönüyle bolluk içindeydiler. Ehl-i Suffe bunlarla evlenip, meskenlerine sığınıp, giyecek ve yiyeceklerinden istifade etmek istediler. Bunun üzerine mezkûr ayetler indi."

Bu âyetten çıkarılan hükme gelince, bu hususta çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Görüşlerin farklı oluşuna, âyetin iniş sebebiyle ilgili ihtilâflar müessir olduğu gibi, âyetin emir değil, hikâye tarzında gelmiş olması da müessir olmuştur.

"Zâni, bir zâniye veya müşrikeden başkasını nikah etmez; zâniye, onu da bir zâni veya müşrikten başkası nikâh etmez. Mü'minlere ise bu haram kılındı" buyurulmaktadır. Haberle emir sâbit olmayacağı görüşü mevcuttur.

Ulemânın ihtilâfına, bu mevzu üzerine başka âyetlerin gelmiş olması da müessir olmuştur. Zira sonradan gelen vahiylerin, bu âyeti neshettiğini söyleyenler de olmuştur. Bu vahiylerden biri Nûr suresinin 32. ayetidir:

"İçinizden bekârları ve kölelerinizden, cariyelerinizden sâlih (mü'min) olanları evlendirin." Diğer bir âyet Nisa suresinin 3. âyetidir: "...Sizin için helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin..."

Ulemânın dayandıkları delillere inmeden, ileri sürdükleri görüşleri şöyle özetleyebiliriz: 1- Bazı âlimler: "Bu ayetten asıl maksad nikâhın hükmünü beyân değil, zinânın şenaetini, kötülüğünü beyandır"

demiştir.

2- Bazıları, bu âyete dayanarak: "Bir erkek bir kadınla zina edecek olsa, bunlar evlenemezler, âyet haram kılmıştır" demiştir. Bu görüşe göre, nikâhsız berâberlik başlatanlar evlenecek olsalar ebediyen zina hayatı yaşamış olurlar. Hz. Aişe İbnu Mes'ud, Berâ İbnu Azib'in bu görüşte olduğu belirtilir.

3- Hasan Basrî: "Âyette gelen hurmet, had cezası yiyen zâni ve zâniye hakkındadır, onlarla evlenmek iffet sahiplerine haramdır" der.

4- Bu haram âyeti Medine'de İslâm'ın bidayetinde geldiği ve sonradan neshedildiği kanaatindedir. Said İbnu Müseyyeb bu kanaati beyân etmiştir. Bu âyeti nesheddiği söylenen âyetleri yukarıda kaydettik.

5- Bazılarınca bu âyet, Medine'de fuhuşhane çalıştıran kadınlardan bazılarının, Müslüman olan fakirlere evlilik teklifi yapmaları üzerine inmiştir. Ashab-ı Suffe'den bazılarının da buna meylettiklerine dair rivayeti kaydetmiştik. "Ayet-i kerime bu durumu yasaklamak için inmiştir" denmiştir. Abdullah İbnu Ömer, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Said İbnu Cübeyr, Mücâhid, Said İbnu Müseyyeb'den gelen rivayetler böyle demektedir.

6-Müfessirler çoğunluk itibariyle, "Bu âyetin asıl maksadı, mü'minleri (kadın olsun erkek olsun) zina etmiş kimselerle evlenmekten zecr ve tahzir etmek, uzaklaştırmak içindir" demişlerdir.113

NETİCE:

Ayetle ilgili yukarıdaki farklı görüşler zâni ve zâniyenin durumuna göre üç ayrı hükme götürmüştür.

1- Müşrikler: Kadın veya erkek inanan bir kimse, müşrik ile evlenemez. Evlenecek olsa yapılan nikâh, meşru nikâh değildir, bu evlilik hayatı müebbeten zinadır, kesinlikle haramdır.

2- Zinayı helal addeden veya mühimsemeyen zâni ve zâniyeler: Bunlar müşrik hükmündedir, bunlarla evlenmek kesinlikle haramdır. Bunların durumu, yukarıda temas ettiğimiz, sadedinde olduğumuz âyet-i kerimenin haklarında inmiş olduğu belirtilen Medine'nin kerhane çalıştıran fahişeleri gibidir. Ayet-i kerimede Rabb Teâla bunları müşriklerle bir tutmuştur. Bunlarla yapılacak nikâh meşru nikâh değildir, evlilik müebbet zinadır.

Şu halde âyet-i kerime belirttiğimiz bu iki zümre (1- Müşrikler; 2- Zinayı helal addedenler) ile evlenmenin haram olduğu hususunda nassdır, muhkemdir.

3- Zinayı helâl addetmeyenlerin nikahı: Zinayı helal addetmek gibi küfre delil olacak bir tavrı görülmeyen zâni veya zâniye ile evlenmek meselesine cevaz verilmiştir. Bunlarla evlenmek tahrimen mekruh olmakla berâber, yapılan nikah meşrudur, bâtıl değildir.

Âlimler bu âyet-i kerimenin bu grup zânilere teşmilinde şüphe görmüşlerdir. Aradaki ihtilâf ve ictihad farklılıkları da bu kısma râcidir. Yukarıda belirtildiği üzere sadece Hz. Aişe, İbnu Mes'ud ve Bera İbnu Azib (radıyallahu anhümâ) bu kısmı da diğer ikiye ilhak edip hepsini bir mütâlaa etmişlerdir.

Meşru nikah olmaksızın birleşip sonradan evlenmek isteyenleri, ulemâ büyük ekseriyeti ile, bu gruba dâhil ederek, evlenmelerine fetva vermişlerdir. İbnu Abbâs (radıyallahu anh) böyleleri hakkında: هرخآو
حافس هلوا

حاكن "Başlangıcı zinâ, sonu nikâh" buyurmuştur. İbnu Ömer (radıyallahu anh) bu meselede İbnu Abbas gibi düşünmüş ve: "Bu önce çalıp, sonra çaldığı şeyi satın alan kimseye benzer" demiştir.

Ebu Hanife ve Şâfii hazretlerine göre, istibra gerekmez, zira önceki suyun hurmeti (hukukî, şer'î değeri) yoktur.

İmam Mâlik'e göre ise, önceki suyun hurmeti olmasa da nikâh suyunun hurmeti vardır, bunun hurmeti sebebiyle 113 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/108-110.

zina suyunun üzerine dökülüp helâl olan, harama karıştırılmamalı, izzet suyu, zillet suyuna mezcedilmemeli.

Bunun tahakkuku için istibra (yani iddet denen bekleme müddeti geçtikten sonra nikâhın yapılması) şarttır.

Zaniye: Son olarak şunu belirtelim ki, âyette nikâhı yasaklanan zâniye, zina fazihasını âmden, rıza ile işleyendir, rızasının hilâfına zorla tecavüze mâruz kalan, zâniye sayılmaz. Bu sebeple alimler zâniye ile mezniyeyi ayırmışlardır.

Mezniye, kendisiyle zina yapılan kadın demektir. Her mezniye, zâniye sayılmaz. İkrah ile, zorla zinaya icbar edilen mezniyedir ama zâniye değildir. Zaniye, zina fiiline rıza ile iştirak ettiği için fâildir, mezniye ise, rızası olmadığı için fâil değil, mef'uldür. Şu halde, ayet-i kerimede gelen hüküm, zinanın sübutu için şeriatın derpiş

ettiği şartlar tahakkuk eden, fiillerine zina hükmü lâhık olan zâni ve zâniye ile alâkalıdır. Zinanın sübutunda en az dört erkeğin şehadeti şart olduğu gibi, zâninin İslâm, akıl, büluğ, hürriyet, evlenmişlik gibi vasıfları taşıması da şarttır.114

هِسب نلا َدْنِع ُهَتَأ َرْما َفَذَق ُهْنَع ُ هاللّ

ا

] . م

□ى ِض َر َة يمأ نب َل َّه نأ

□هاللّ ُ هْنَع

2□

□ـ نعو نبا سابع َر ِض ى #

هِتأ َرْما ىلَع اَنْدحأ ىأ َر اَذإ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :َلاَقف□

. □ِةَنهِيَبْل ُ وأ ْدَح ُّ يف ك ِرْهِظ :

. ا # ُّيب نلا َلاَقَ

ف َءاَمْحَس نب ِكيرَشِب

بهِنإ ِهقَحْلاِب َكَثَعَب يِذ لا َو لاقف

:

. □ِةَنهِيَبْل ُ وأ ْدَح ُّ يف كرْهَظ :

ا ُلوق

ي ُّب نلا َلَعَجَف ؟ةَنَيَبْلا ُسِمَتْلَي ُقِلَطْنَي ًج َر

□نوُم ْرَي َنيِذ لا َو :ِهْيَلع َلَزنأ َو ُم سلا ِهيلع ُلي ِرْب ِج َلَزنف ه

.□َا ِرُبَي ئُ ِرْهَظ ى ِنَم َلاحد

م نلاعت ُ هاللّ نَل ِزْنَيْل َو ّقِداَصل

اَمهْيَلإ َلَس ْرأف

ب نلا َف َرَصْناَف□□ □

نيِقِدا صلا َنِم َناَك ْناِإ َغَلَب ى تَح ْمُهُسُفْنأ إ ُءاَدهُش ْمُهَل ْنُكَي ْمَل َو ْمُهَجا َو ْزأ□ .

دْنِع َتَناَك ا ملف□

تَدِهَشَف َتَماَق مُث ؟ ٌبِئاَت اَمُكْنِم ْلَهَف ٌبِذاك اَمُكَدحأ نأ ُمَلْعَي ُ هاللّ : ُلوُق□ .

ي ُّبِب نلا َو َدِهَشَف ٌلِه َءاَج َف

اه نأ ا نَنَظ ى تَح ْتَص كَنو ْتأهِكَلتَف ا□

م .

□

هْنَع ُ هاللّ□

ة

.

ى ِض َر ٍسا بَع ُنبا َلاَق َب ِجوُم اَه نإ اَهَل اوُلاَق َو اَهوُفَق َو ِةَسِماَخلا□

لَحْكأ ِهِب ْتَءاَج ْنإف اَهو ُر ِصْب□

أ ُّبِب نلا َلاَقَف ، ْتَضَمَف ،م ْوَيْلا َرِئاَس ِبِم ْوَق ُحَضْفأ َ ِ هاللّ َو : ْتلاق م ُّ ُث

ع ِج ْرَت□.

نَضم اَم ًّ ْوَ :

ل

□□بنلا َلاَقف

ي َكبنا نسحَمْاَء ،فجَاَءت ْبِهِ كِلذَك □ . □

رَشَل َوُهَف ِنيقا سلا َج لَدخ ِنْيَتَيْل ا ٌ َغِبَاس ِنْيَنْيَعْلا

بذمرتلاو دواد وبأو براخبلا هجرخأ

.] □مْنِ كِتَاب ِ هاللّ ِ نَلاعَت نَاكَل َن لب َو اهَل ناَش .

2. (717)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hilal İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında, hanımının Şerik İbnu Sahmâ ile zina yaptığını söyledi.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ya delil getirirsin veya sırtına hadd tatbik edilir"dedi.

Hilâl: "Ey Allah'ın Resûlü! Birimiz, hanımı üzerinde bir adam görse, koşup delil mi arayacak?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) önceki sözünü tekrar ediyordu: "Ya delil getirirsin ya da sırtına had uygulanır." Bunun üzerine Hilâl:

"Seni hak üzerine gönderen Zât'a kasem olsun doğruyu söylüyorum. Mutlaka Allah sırtımı hadden kurtaracak bir vahiy gönderecektir" dedi. Cibril (aleyhisselam) indi ve şu vahyi indirdi: "Karılarına zina isnad edip de kendilerinden başka şâhidleri olmayanların şâhidliği, kendisinin doğru sözlülerden olduğuna Allah'ı dört defa şâhid tutmasıyla olur. Beşincisinde eğer yalancılardan ise Allah'ın lânetinin kendisine olmasını diler" (Nur 6-7).

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oradan ayrıldı. Onlara adam gönderdi. Hilâl geldi (lânet okuyarak) şehâdette bulundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah biliyor ki, ikinizden biriniz yalancısınız, tevbekâr olanınız var mı?" dedi.

Sonra kadın kalktı, o da şehâdetde bulundu. Kadın beşinci şehâdette iken kadını durdurdular ve: "Beşince şehâdet, (yalancı olduğun takdirde) şiddetli azab gerektirir" dediler.

İbnu Abbâs der ki: Bunun üzerine kadın durakladı ve sükut etti. Öyle ki, yeminden rücû edeceğini sandık.

Sonra: "Hayır, vallahi kavmimi bundan böyle mahçup hâle düşürmeyeceğim" dedi ve yeminini tamamladı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İyi bakın, eğer bu kadın gözleri sürmeli, kabaları iri, bacakları kalın bir çocuk doğurursa bilin ki bu çocuk Şerik İbnu Sahmâ'dandır" buyurdu. Gerçekten de bu evsafta bir çocuk doğurdu. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle söylediler:

"Eğer, Allah'ın Kitabı'nda kadının yemini ile haddin düşeceği hususunda hüküm gelmemiş olsaydı, (çocuktaki bu benzerlikten hareketle kadının zâniliğine hükmederdim ve) onun benden göreceği vardı."]Buhârî, Tefsir, Nur 3, Şehâdât 21, Talâk 28; Ebu Dâvud, Talâk 27, (2254); Tirmizî, Tefsir, Nur, (3178).[115

AÇIKLAMA:

Bu hadis, İslâm'ın mühim bir müessesesine açıklık getirmektedir.

Lian, karı veya kocanın mukabil tarafı zina ile ithamı sonunda başvurulan bir lânetleşmedir. İddiada bulunan taraf, sözünde sadık olduğunu, öbür taraf da suçsuz olduğunu dört defa yeminle te'yidden sonra beşinci defada yalancı olduğu takdirde "Allah'ın lâneti'nin üzerine olmasını" ifâde eder.

114 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/110-111.

115 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/112-113.

Lian, kazifte bulunan tarafı hadd-i kazif'ten, öbür tarafı da hadd-i zinâ'dan kurtarır ve kesinlikle boşanma hâsıl olur.

Şâfî hazretleri, lianın sıhhati için üçüncü şahsın ismen zikredilmesini şart koşar. İsmen zikredilmediği takdirde kazifte (zinâ iftirasında) bulunanın hadde mâruz kalacağını söyler.

Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Delil getir, aksi takdirde sırtına hadd vurulur" sözü, kaziften sonra delil getirmeyen ve lânetleşmeye de yanaşmayan kişinin hadde tâbi tutulacağını ifade eder.

Yine hadiste geçen "İkinizden biri yalancıdır, tevbe edin" ifadesi her iki tarafın getireceği beyyine (şahitler) birbirlerini cerh ederse davanın düşeceğine delâlet eder. Çünkü deliller birbirini hükümsüz bırakmıştır.

Hadiste görülen mühim bir husus da, imamın zâhire göre hükmetmesi, kanaatine yer vermemesi gereğidir.

Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'ın kitabında kadının yemini ile haddin düşeceği hususunda hüküm gelmemiş olsaydı, onun benden göreceği vardı" buyurmuştur.116

ارَفَس َدا َ أ□

ر اَذ

إ هاللّ ُلوسر َناَك] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

3

ى ِض َر ةشئاع نع هريغو ةورع نع ىرهزلا نعو ـ

هَعَم ُتج َرَخَف يِ

مْهَس َج َرَخَف ٍةا َزَغ يف اَنَنْيَب َع َرْقأ َه نإ َو ،هَعَم اَهِب َج َرَخ اَهُمْهَس َج َرَخ نُهَت يأ ِهِئاَسِن َنْيَب َع َرْقأ

كْلِت ِهِت َو ْزَغ ْنِ

م هاللّ ُلوس َر َغ َر فاَذإ ى تَح اَن ْرِسَف ،هيِف ُل َزْناو ٍجَد ْوَه يف ُلَمْحأ اَنأ َو ،ُباَج ِحلا َل ِزْنأ اَمَدْعَب

نِم ُتْيَضَق ا مَلف ،َشْي َجْلا ُت ْز َواَج ى تَح ِلي ِح رلِاب اوُنَذآ َني ِح ُتْمُقَف ،لِي ِح رلِاب ًةَلْيَل َنَذآ ِةَنيِدَمْلا َنِم اَن ْوَند َو َلَفَق َو

بِنَسَبَحَف ُهُتْسَمَتْلاَف ُتْعَج َرَف َعَطَقْنا ِدَق ٍراَفْظأ

اَذإف ى

ع ْزَج ْنِم ِيل ٌدْقِع

رْدَص ُتْسَملَف ِلْح رلا ىلإ ُتْلَبْقأ ِبنأَش

هيِف ِبهِنأ َنوُبَسْ َ ي

ح ْمُه َو ىرِيعَب َىلَع ُهوُل ح َرَف ى ِجَد ْوَه اوُلَمَتْحاف ِبَنوُلِهَح َرُي اوُناك َنيِذ لا ُطْه رلا َلَبْقأ َو ،ُهوُؤاَغِتْبا

ني ِح ُم ْوَقلا ِرْكَنْتَسَي ْمَلف ،ماَع طلا َنِم َةَقْلُعْلا ُلُكأن اَم نإ َو ،ُمْح ل ا نُهْلِقْثُي ْمَل ًافاَف ِخ َكاَذ ْذإ ُءاَسِهنلا َناك َو

رَمَتْسا اَم َدْعَب ِي ْدق ِع ُتْدَج َوَف اوُراَس َو َلَمَجلا اوُثَعَبَف ،ِهنِسلا َةَثيِدَح ًةَي ِراَج ُتْنُك َو ،هوُلَمَحَف ِجَد ْوَهلا َة ف ِخ ُهوُعَف َر

نوُع ِج ْرَيف ِبَنوُدِقْفَيَ

س ْمُه نأ ُتْنَنَظ َو ِهيِف ُتْنُك ىِذ لا ِيل ِزْنَم ُتْم َميَتَف ْمُهِنم ٌدَحأ ِهيِف َسْيَل َو ْمُهَل ِزْنَم ُتْئ ِجَف ُشْيَجلا

ءا َر َو َس َرع ْدَق ٌيِنا َوْك ذلا مُث ُيمَلُّسلا َل طَعُمْلا ُنب ُناو ْفَص َناك َو ، ُتْمِنَف ياَنْيَع ِبنْتَبَلَغ ًةَسِلاَج اَنأ اَمنيَبَف

ىلإ.

لْبق ى ِنا َرَي َناَك َو ،ِبناَ َر َني ِح ِبنف َرَعَف بناَتاَف ٍمئاَن ٍناَسْناِإ َدا َوَس بأ َرَف ِبل ِزْنَم َدْنِع□ َحَبْصأف َجَلْدأف ِشْيَجْلا

□ تْعِمَس ًَو ٍةملَكِب ِبنُمِهلكي اَم ِ هاللّو َو ِبياَبْل ِجب ِبهْج َو ُت ْر َمَخَف ِبنَف َرَع َني□

ح ِهِعاَج ِرْتساِب ُتْظَقْيَتْساَف ،ِباَج ِحْلا

□ةَل ِحا رلا

□ ق

ِبب ُدو َي َقَلْطناف ،اَهُتْبِك َرَف اَهْيَدَي َنلَع َئط َوَف ُهَتل ِحا َر َخاَنأ ى تَح ى َوَه َو ،ِهِعا ِج□ ْرِتْسا َرْيَغ ًةملَك ُهْن ِم

□ ا ُكَف ِ هاللّدبَع

“ □ْبَعْدَ َمَاَنْز اوُل هِرَعُم ،نِيس تلاق َفَهَلَك يف بِنأش ْنَم هَلَك ، َو َكاَن لا ِبذ َتوَ لهب ِكبْز َشْيَجلا ا نُيتأ ى تَح

□ □لاْمَدِينَة فاشْتَكْيُت اَهب اَهَرْش ،ًو َلان اسُ يِفُيِضوُن َف يف ق ْو ِل أَصْحاَب ِ”ا فُك ِو َ أ ُرْغش ْنَب َأبِه اَبن َسُلو ،فَقْدُمَنا

ُمث ُمِهلَسُيف ُلُخدَي اَم نإ ،بِكَتْشأ َني ِح ُهنِم ى َرأ ُتنُك ِبذ لا َفُطّل ا # ِهبنلا َنِم ى َرأ َ بِهنأ َو َهْو َرُي ِبنبي يف َو َجَعِب

ت

ُف ، ِفلذ لا َكِلذ ِبي ِيرُبنِب ُهْنِم َو َ ُرْغشأ شلاِب رِه ى َح ُنِقهُت ، َرَخَف ُتج اَنأ َو ُمأ ِمْطسَح□ ِرَضْني ُمث ؟ُمكيت َفْيك ُلوقي

□ب َرَعْلا ُرْمأ اَن ُرم أو ، َكْلُنُف َذ خ تَن َنأ َلبَق َكِلذ َو ِلْيَل ىلاِإ َل ْي ِج إ ُرْخَن ا ُنك َو ،اَن ُز َرِبتُم َوُه َو َع ِصاَنملا َلبِق

اَهُمأ َو

. □اُبنةُ أبا ُر ُهمِ بن المطلب بن عبد مِنف

ا□ َو ِل يف تلا بُرُّ ز ِقبَل الغائِط ،فاقبلت أنا و مأ مِسطح ،و هَ‘

ه ُ َو اَبنها مِسطح ُبن أُثاثة َابن عبُاد نب المطلب□□

. □نِبتُ صخر نب عامر خالة أبي بكر ِالصدیق ر ِض َی اللّه ُ عَن

في مِر طها فقالتَ : تعس ِمسطح ٌ. ف قلتُ لها :ب ئِس ما قلتِ؛

ت□

حطْسم ُّمُأ□

رَثَع ف ى□

شمَن اَنِنأَش ْنِم اَنْغ رَف َني ِح□ .

؟اًرْدَب َدِهَش ًُج ر َنهِبُسَتأ

ى

ض َرَم بلاِ ًاض َرَم ٌتْدَد ْزاف ِكُف ا“ ِلْهأ ِل ْوَقب بِنترَبْخأَف ؟لاَق اَم َو ٌتْلُقف ؟لاَق اَم . بِعَمْسَت ْمَلأ ُهاَتْنَه اَي : ْتَلاَقف

نأ ُدي ِرأ ٍذِئَني ِح اَنأ َو ، ى َوَبأ□

: □لاَق #

ف هاللّ ُلوسر َلَخ

بِتآ ْنأ يِل ْنَذْئا ٌتْلُقف ؟مُكيِت َفْيَك□

د بِتْيَب بلاِ ُتْعَج َ َر ا ملف□

: ة يَنُب ا□

‘ ي ْتَلاَقف ؟هِب ُسا نل ا ُث دحَتَي اَذاَم ُهاَت مأ اَي :بهِ

م ٌتلُقف

ى َوبأ ٌتْيَتأف يِل َنِذأف ،اَمِهلَبِق ْنِم رَبَخلا َنَقْيَثسأ.

اَهْيَلَع َن ْرَثْكأ إ ُ ِئ□

ر اَرض اَهَل َو اَهُّب ِحُي ٍلُج َر َدْنِع ٌةئي ِض َو ٌّطق ٌةأ َرما ِتَناَك اَمهلَقَل ِ هاللّ َوف ،نْأشلا ِكِسْفَن نَلَع بِنهوَه

لحَتْكأ َ َو ٌعْمد يِل ُأق ْرَي َ ُتْحَبصأ ى تَح ةَلْي ل ا َكلِت ُتْيَكَب : ف ْتَلا َق ؟اَذهِب ُسا نلا َث□ دَحَت ْدَقَل َو ِ ! هاللّ َناَحْبُس ٌتْلُقف

نيِ ح امُهْنَع ُ هاللّ□

هاللّ ُلوسر ا #

ى ِض َر ٍدْي َز َنبا ةَماَسأو ِبلاَط ببأ نبا نَلَع□

عَدَف ،بِكْبأ ُتْحَبصأ مُث□

موَنِب□ .

ملْعَي يِذ لاب ِهِلْهأ ِةَءا َرَب ِنم ُمَلْعَي اَمِب ِهْيَلَع َرَاشَأف ُةَماَسأ ا مأَ : ف َتَلاَق□

هِلْهأ ِقا َرِ فيف اَمُه ُريِشْتَسَي نح َوْلا َتْبَلَتسا□.

بِلاط بأ ُنبا□

□

نَلَع ا مأ َو ا□□

رْيَخ إ .

ه □

هاللّ َو ُمَلْعَن ًَو ِ هاللّ َلوُس َر اَي َكُلْهأ ْم : ةماَسأ َلاَقف □

مُهَل هِد ُوْلا ِنم ِهِسْفَن يف□.

هاللّ ُلوسر اَعَدَ :

ف َتَلاَق

ك ِرْبُخت َةَي ِراَجلا ِلَس َو ،ٌ َريِثَك اَها َوِس ُءاَسِهنلا َو ، َكْيَلَع ُ هاللّ ِقِهيَضُي ْمَل ِ هاللّ□ . َلوُس َراَي : َلاَقف

اَهْنِم ُتْيأ َر ْنإ ًاهيبَن ِهقَحْلاِب َكَثَعَب يِذ لا

□

و ؛ َتَلاَقف ؟ ِكُبي ِرُي ًائيَش اَهيِف ِتْيأ َر ْلَه : ة َري ِرَب ْنأ :اهَل َلاَقف َةَريرَب□

116 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/113-114.

تلاق ُهُلُكأَتَ ف ُن□ :

ماَقف□

جا دلا يِتأَتَف اَهِلْهأ ِني ِجَع ْنَع ُمانَت هِنهسلا ُةَثيِدَح ٌةَي ِراَج اَه نأ ْنِم َرَثْكأ اَهْيَلَع ُهُصِمْغأ□ ًارمأ

هاللّ ُلوسر □

هاَذأ ِينَغَلَب لُج َر ِنم ِين ُرُذْعَي ْنَ□ :

م ِرَبِنِمْلا نَلع َوُه َو َلاَقف

لوُلَس نبا هٍبَأ نب ِ هاللّ ِدبَع ْنِم َرَذْعَتْسا َو ِهِم ْوَي ِنم.

نَلَع ُلُخْدَي َناَ

ك اَم َو ،ًاَرْيَخ إ ِهْيَلَع ُتْمِلَع اَم ًُج َر او ُرَكَذ ْدَقَل َو ،ًاَرْيَخ إ ِلْهأ نَلَع ُتْمِلَع اَم ِ هاللّ َوَف ؟ِلْهأ يف

نِم َناَك ْنإ

هْن ِم َك ُرُذْعأ ِ هاللّ َو اَنأ ؛ِ هاللّ َلوُسراَي :َلاَقَف ُهْنَع ُ هاللّ !

تلاق ى :

ع .

ى ِض َر ٍذاعُم ُنب ُدْعَس َماَقَف

م إ يِ لْهأ

اَق .

ف َك

ى ِض َر َةَداَبُع ُنب ُدعس َم

رْمأ ِهيِف اَنْلَعَفَف اَنت ْرَمأ

اٗ

ج َر ْزَخلا َن ِم اَنِا َو ْخإ ْن ِم َناَك ْنإ َو ،ُهَقُنُع اَنْب َرَض ِس ْو

رمَعَل َتْبَذَ :

ك ٍذا

ةُم نب ِدعسل َلاَقف ة

يمَحلا ُهْتَذَخأ ْنِكل َّ َو ًاحِلاَص ًُج َر َناَك َو ،ِج َر ْزَخْلا ُد ِّيَس َوُه َو ،ُهْنَع ُ هاللّ .

نب ِدْعسل

ماَقف ٍذاعُم ُنب ِدعس مَع ُنبا َوُه َو ،ُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر ِرْيَضُح ُنب ُدْيَسأ َماَقف ، َكِلذ نَلَع ُرِدْقَت ّ َو ُهُلتْقَت َ ِ هاللّ

اوُمه ى تَح ُج َر ْزَخلا َو ُس ْو ا ُ‘ِنا يَحلا َراثَف

نيقفاَنُملا ْنَع ُلِداَج ً َت ٌ،قفانُم َك ناِف ُه نَلُتقَنل ِ هاللّ ُرمعَل ْتبَذَك ةَداَبُع□ .

عْمَد بِل أق ْرَي َ َكلذ بِم ْوَي ٌتيَكَب َو ،َل ًزَن َو اوُتَكَس ى تَح ْمُهضِهفخُي ْل َزَي ْمَلف ِربْنِمْلا□
نَلع # ِ هاللّ ُلوس َرو اوُلتَتْقَي ْنأ

ٌتيَكَب ْدَق َو بِدْن ِع نا َوبأ َحبْصأف ٍم ْوَنب ُل ِحَتْكأ ً َو ٌعْمَد بِل أق ْرَي َ َةَلِبْقُمْلا بِتَلْيَل ٌتيَك ً□
َب مُث ٍم ْوَنب ُل ِحَتْكأ ً َو

نِم ٌةأ َرْما تَنَذأَتْسا ْذإ بِكْبأ اَنأ َو بِدْنع ِناَسِلاَج اَمُه اَمَنْيَبَف ى□

دِبَك ٌقِلاَف َءاَكُبلا نأ نُظأ ى تَح ًام ْوَي َو ِنْيَتَلْيَل□ .

سِلْجَي ْمَلو ، َسَل□

ج مُث

هاللّ ُلوسر اَنيَلَع َلَخَد ْذإ : َكِلذَك ُنْحَن اَمَنْيَبَف ى #

‘عَم بِكْبَت ْتَسَلَجَف اَهَل ْتَنِذأف ِراَصْن ا□ .

لاق مُث□:

سَ لَج َني ِح د هَشَتَف ٍَشِب بِنأش يف ِهْيَلإ َىحوُي ً َارهَش ثكم ْدَق َو ،اَهلْبَق َليِق اَم بِف□ .
َليِق ِم ْوَي ْنِم بِدْنِع

ةئيرَب ِتْنُك ْنإف ا □

ذَك َو اَذَك ِكْنَع بِنَغَلَب ُه نإف َدْعَب ا مأ□ .

هِب ْنَذِب َف َر َ َتْعا اَذإ َدْبَعْلا نإف ،هْيَلإ بِبوُتو بلاعت هاللّ ى ِرفْغَتْساف ِبنذب ِتمَملأ ِتْنُك□
ْنإ َو ،بلاعت ُ هاللّ ِكُئ هِربُيَسَف

تلُقف ٍة□

رْ َق□ .

ط ِب ُهْنِم ٌس ِحأ اَم ى تَح بِعْمَد َصَلق ُهَتلاَقَ #

م هاللّ ُلوسر نَضَق ا مَلف ،هْيَلَع بلاعت ُ هاللّ َباَت َباَت مُث

هاللّ َلوسر بِبي ِجأ بِهم ‘ ٌتلُقف #

: هاللّ ِلوُس َرِل ُلوُقأ اَم ى ِرْدأ اَم ِ هاللّوَ لا □ #

ق َلاَق اَمي

‘ف هاللّ َلوسر ْبجأ ِبي

نِم ًاريثَك ُأرْق أَ هِنهِسلا ُةَثيِدَح ٌةي ِراَج اَناَو : ْتلا

ق ِ هاللّ ِلوسرل ُلوُقأ ام ى ِرْدأ اَم ِ هاللّ َو ْتلاق

لاَق اميف بِهنَع.

ثْلُق ْنِئَلف

هِب ْمُتْق دَصو ْمُكسوُفُن يف رَقَتْساو ِهِب ُسا نلا َث دحَت ًاثيِدَح ْمُتعِمَس ْمُك نأ ُمَلْعأ ِ.
هاللّ َو بِهنِإ : ُتلُقف ِنآرُقْلا

بِل ُد ِجأ اَم ِ هاللّ َوَف بِن نُقهِدَصُتَل ٌةَئي ِرَب ُهْنِم بهنأ ُمَلْعَي ُ هاللّ َو ِر ْمِأَب ْمُكَل ُتفرَتْعا
ْنِئَل َو

كِلذِب بِنَنوُقِهدَصُت َ ٌةَئي ِرَب بِهنِإ ْمُكَل .

نَلَع ُتعَجْطضاف ُتْل وَحَت مُث َنوُف ِصَت اَم نَلَع ُناَعَتْسُمْلا ُ هاللّ َو ُليِمَج ٌرْبَصَف : َلاَق ْذإ
َفُسوُي اَبأ إ ً َتَم ْمُكَل َو

ل ِزْنُي ْنأ ُنُظأ ُتنُك اَم ِ هاللّ َو ْنِكَل َو ،بِتَءا َرَب بِئ هِرَبُم ىلاعت َ هاللّ نا َو ،ٌةَئي ِرَب بِهنأ
ُمَلْعأ ٍذِئَنيَح ِ هاللّ َو اَنأ َو بِشارِف

نِ ل

ك

و ،ىَ تلْي ٍرْمِأَب يف ىلاعت ُ هاللّ َملَكَتي نأ ْن ِم َرَقْحأ َناك بِسْفَن يف بِنأَشل َو ،ىَلْتُي ًاَيْح
َو بِنأش يف ىلاعت ُ هاللّ

دَحأ َج َرَخ َ َو ُهَسلْجَم

ا

.

ما َر اَم ِ هاللّ َوَف َهِب ىلاَعت هاللّ بِنُئ هِرَبُي ًاي ْؤ ُر ِم ْو نلا ي

ف هاللّ ُلوسر ى َرَي ْنأ اوُج ْرأ ُتنُك

كَحْضَي َوُه َو ُهْنَع هرُسَف ِءاَح

ى

: رُبْلا َنِم ُهُذُخأَي َناك اَم ُهَذَخأَ□

ف

□ هِيِبَن نَلَع ىلاَعت ُ هاللّ َل َزْنأ ى تَح ِتْيَبْلا ِلْهأ َنِم□

نأ اَهِب َملَكَت ٍةَمِلَك ُل وأ َناَكَف□

موُقأ َ هاللّ َو : ٌتْلُقَ□

ف ِ هاللّ ِلوُس َر ىلاِ بِموُق بِهمأ بِل ٌتَلاَقف ،ِكأ َرب ْدَق ُه نإف ىلاَعت َ هاللّ بِدَمْحا ُةِشِئاَع اَي :بِل َلاَق

ُمكْنِم ٌةَبْصُع ِكْف ا□.

“ ب اوُءاَج َنيِذ لا ن□ :

إ ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأَف بِتَءا َرب َل َزْنأ بِذ لا َوُه ىلاَعَت هاللّ إ ُدَمْحأ ََو ِهْيَلاِ

نَلَع ُقِفْنُي َناك َو ُ : هْنَع ُ هاللّ ŒI َرْشَعْلا

هده ِصلا ِزْكَب وُبأ َلاَق بِتَءا َرب يف اَذه ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأ ا َملف

تاي□.

ى ِض َر ُقيِ□

ا

. هْنَع ُ هاللّ

: ه□

ى ِض َر َةَشِئاَعِل َلاَق اَم َدْعَب ًادبأ ًائْيَش ٍحَطْسِم نَلَع ُقِفْنأ َ هاللّ َو ِرْقَف َو ُهْن ِم ِهِتَبا□ َرَقِب َةَثاَثأ نب ِحَطْسِم

□ هاللّ

.

: □ ى ِض َر ٍرْكَب وُبأ َلاَقف ٌمي ِح َر ٌروُ فَغ ُ هاللّ□

: □ □□ و ِهِلوق ىلاِ ،ِةَع سلا َو ْمُكْنِم ِلْضَفْلا اوُلوأ ِلَتأي

و ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأَف

اَهُع َزْنأ َ ِ ه ِاللّ □ :

و َلاَق َو ِهْيَلَع ى ِرْجَي َناك ِبذ لا َةَقَف نلا

بهنإ ‘□

حَطْسِم نلإ َع ج َرَف ِيل ُ هاللّ َرِفْغَي ْنأ ُّب ِح□

هاللّ َو ىَلَب ُ : هْنَع □

بَنْي َز اَي : َلاَقَف ى ِرْمأ ْنَع ٍشْحَج ْتِنب َبَنْي َز َلأَس # هاللّ ُلوسر َناك َو :اهْن□

□

ع ُ هاللّ□

ا

دبأ ُهْن ِم .

ى ِض َر ُةَشِئاَع ْتَلاَق□

بِت لا َيِه َو ًاريَخ إ اَهيَلَع ُتْمِلَع اَم ِ هاللو ،ى ِرَصَب َو يِعْمَس يِمْحأ ِ : هاللّ َلوُسراَي ْتَلاَقف ؟ْتيأ َر اَم َو ِتْمِلَع اَم

تكَلَهف اَهَل ُب ِراَحُت ُةَنْمَح اَهُتْخُأ ْتَقِفَط□ :

ف ْتَلاَق

.

#

ع َر َوْلِاَب َنلاعَت ُ هاللّ اَهَمَصَعَف هِب نل ا ِجا َو ْزأ ْنِم ينِيماَسُت ْتَناك□

تَناك□ □

و : ة َو ْرُع َلاَق ُ ه□

نَع ُ هاللّ□ .

ا

“

ى ِض َر ِتباَث ُنب ُنا سح ًاضيأ ِكْف ِلْهأ ْنِم َناك َو□

كُف ا□ .

باَحْصاأ ْنِم َكَله ْنَميِف□ “

ى ِض ْرِع َو ُهَدِلا َو َو ىبأ ناَ :ف َلاَق ِيذ لا َوَه ُلوُقَت َو .ُنا سَح اَهَدْنِع بَسُي ْنأ ُه َرْكَت اهْنَع ُ هاللّ

ى ِض َر ُةَشِئاَع□

نبا ُنا سح اهَدْنِع َو اهْنَع ُ هاللّ□

عدج ا' نب قورسم َلاَق:

ى ِض َر َةَشِئاَع ىَلَع ُتلَخَد□

ءاَقِو ْمُكِنم ٍد مَحُم ِض ْرِعَل□

ناَص□ :

ح َلاَقَف ٍتاَيْبأ ِهِب ُبِهَبَشي ًارْعِش اَهُدِشنُي ٍتِباَث

□ □كِلذَك ْتَسَل َك نِكَ[:

ل اهْنَع ُ هاللّ ىَ ِض َر ُةَشِئاَع ُهَل ْتلاَقَفلفاوَقْلا ِموُحُل ْنِم ِبث ْرَغ ُحِبْصُت َو ٍةَبيِ ِرب ُّن َزُت اَم ٌنا َز َر

تلاَق□ :

ميِظَع ٌباَذَع ُهَل ْمُهْنِم ُه َرْبِك ى ل َوَت ِيذ لا َو :ىلاعت ُ هاللّ َلاَق ْدَق□.

□

و ِكْيَلَع َلُخْدَي ْنأ َنيِنِذأ ت□ :

أ اَهَل ٌقو ُرْسَم َلاَق

□

ةَقْلُعلا د ».

واد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ «

هاللّ ِلوسر ْنع ُحِفاَنُي َناك ُه نإَ □].:

ف ْتلاق َو ،ىَمَعْلا َنِم ُّدَشأ ٍباَذَع ُّنأ َو

ى

نككشي نأ ى .

نُبيرُي□ »

اهلوقو «

.

م

اعطلا نم قمرلا كسمي ام ردق :فاق اهدعب ملا نوكسو نيعلا مضب .

ننمولي ف نرذعب موقي نم نأ

رُذْعَي ْنَم□ »

هلوقو ت «

يبلا فلأت نتلا ةاشلا .

ن ِجا دلاو ب□»

.

»

يعلا

«ضْمَغْلاو□ »

ف ةعئاج نأ ى

ئ ْرَغ ُحِبْصُت َو□ »

ش

هرع

.

»

يف ناسح لوقو ةد

شلا .

ءاَح َرُبْلاو هعن□»

.

»

ص ءوس ىلع هتأفاك نإ

□ ادحأ باتغت .

3. (718)- Zührî merhum, Urve ve başkalarından almış olarak Hz. Aişe'nin şu rivayetini nakleder:

"Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) buyurmuştur ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir sefere çıkacağı zaman kadınları arasında kur'a çeker, kur'a kime çıkarsa onu beraberinde sefere götürürdü.

Bir sefer sırasında da benim okum çıktı ve yolculuğuna ben refakat ettim. Bu sefer, örtünme emri geldikten sonra idi. Ben yol sırasında deve sırtında giden bir mahmil içinde taşınıyordum. Konak yerlerinde de onun içinde iken iniyordum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o gazvesi sona erinceye kadar hep böyle yol aldık. Nihayet geri döndü ve Medine'ye yakın bir yerde konakladık. Geceleyin bir müddet kaldıktan sonra dönüş emri verildi.

Dönüş emri çıktığı sırada ben kalkıp (kâzayı hacet için tek başıma) ordudan ayrılıp gittim. İhtiyacımı gördükten sonra bineğime geri geldim. O sırada göğsümü yokladım. Yemen'in göz boncuğundan yapılmış gerdanlığım kopmuştu. Aramak üzere geri döndüm. Onu aramak beni epeyce oyaladı. Benim bineğimle meşgul olan askerler gelip mahmilimi deveme yüklemişler. Zannetmişler ki ben mahmilin içindeyim. O zamanlar kadınlar çok hafifti.

Az yedikleri için şişman değillerdi. Askerler mahmilini kaldırırken hafifliğine şaşırmayıp yüklemişler. Ben zaten küçük yaşta bir kadındım: Hülâsa devemi sürüp gitmişler.

Ordu gittikten sonra gerdanlığımı buldum. Ordugâha geri döndüğüm zaman kimseyi bulamadım. Herkes gitmişti. Önce bulunduğum yere geldim. Beni bir müddet sonra kaybetmiş olduklarını farkederek aramaya geleceklerini düşündüm. Bu halde iken uyku bastırmış ve uyuyup kalmışım.

Safvan İbnu Muattal es-Sülemî -ki bilâhere (Zekvan'da ikamet ederek) Zekvânî ünvânını da almıştır- (geri gözcülüğü vazifesiyle) ordugâhın gerilerinde geceyi geçirmişti. Sabah olunca benim menzilden geçerken uyuyan bir insan karaltısı görerek yanıma geldi. Görür görmez beni tanıdı. Zira örtünme emri gelmezden önce beni görmüştü.

Ben onun istirca sesiyle "İnnâ lillah ve innâ ileyhi râci'ûn = Biz Allah'ın kullarıyız ve Allah'a dönüp varacağız"

uyandım. Derhal başörtümle yüzümü örttüm. Allah'a kasem olsun bana tek kelime konuşmadı, istircâından başka bir tek sözünü de işitmedim. İndi ve devesini ıhtırdı. Binmem için devenin ön ayaklarına ayağıyla bastı. Ben de bindim. Devemi önden çekti, böylece yol aldık. Ordu bir yerde konakladığı sırada onlara yetiştik.

(Gecikme hadisesini iftira vesilesi yaparak) benim yüzümden helâk olanlar oldu. Bu işte en büyük vebal de Abdullah İbnu Ubey İbni Selûl'e düşmüştü.

Medine'ye geldiğimiz zaman bir ay kadar hasta yattım. Meğer bu esnada iftira edenlerin dedikoduları herkesi meşgul ediyormuş. Benim ise hiçbir şeyden haberim olmadı. Ancak bir husus bende kuşku uyandırmıştı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'da, başka zaman hastalanınca gördüğüm iltifat ve alâkayı göremiyordum.

Yanıma girip selam veriyor, sonra da: "Şu sizinki nasıl?" deyip çıkıyordu. Bu davranışından biraz işkilleniyordum ama yine de (ortalığı saran) fitneden bîhaberdim. Bu halde nekâlet devresine girdim.

Bir gece, ben ve Ümmü Mistah o zaman için helâ olarak kullandığımız menâsı (denen çukurların bulunduğu semte) doğru gitmiştik. Biz buraya, geceden geceye çıkardık. (Hicab âyetinden sonra) evlerde helâlar inşa edilince çıkmaz olduk. Bundan önce biz de, eski Araplarının def-i hâcetteki usulüne uyuyorduk. Ben ve Ümmü Mistah -ki bu kadın Ebu Rühm İbnu Muttalib İbni Abdi Menaf'ın kızıdır-böylece yürüdük. Onun annesi Ebu Bekri's-Sıddîk'ın teyzesi olan Sahr İbnu Âmir'in kızıdır. Oğlu da Mistah İbnu Üsâse İbnu Ubâd İbni'lMuttalib'dir.

İşimiz bittikten sonra yürüyorduk. Ümmü Mistah, ayağı örtüsüne takılarak düştü. Kadın (böyle can yakıcı durumlarda söylenmesi âdet olan "düşmanın helâk olsun" demedi): "Mistah helâk olsun!" diye (oğluna) beddua etti. Ben kadına:

"- Amma da yaptın!" Bedir gazvesine katılan bir kimseye beddua ediyorsun ha!" dedim.

"- Anacığım! onun ne söylediğini işitmedin mi?" dedi.

"- Ne söylemiş ki?" dedim.

Bunun üzerine iftiracıların söylediklerini bir bir anlattı. Hastalığıma yeni hastalık katıldı.

Eve dönünce, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanıma girdi ve:

(İsmimi söylemeden) "Adamınız nasıl." dedi. Ben:

"- Ebeveynimin yanına gitmeye izin ver" dedim. Ben, haberin aslını annemle babamdan işitmek istiyordum.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) izin verdi, ben de ebeveynimin yanına geldim. Anneme:

"- Ey anneciğim, halk arasında söylenen bu sözler nedir?" dedim.

"- Ey kızım! Sen bu meseleyi büyütme. Allah'a kasem olsun güzel ve kocasının yanında sevgili olan, birçok kumaları (ortak) bulunan bir kadın hakkında her zaman çok dedikodu ederler" dedi. Ben:

"- Sübhanallah, demek halk böyle söylüyor ha!" dedim.

O gece sabaha kadar hiç durmadan ağladım. Ne gözümün yaşı dindi, ne de gözüme uyku girdi.

Sabah oldu, ben hâlâ ağlıyordum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o gün Ali İbnu Ebî Talib'i ve Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ)'i çağırmıştı. Benimle ilgili vahyin gecikmesi üzerine ailesiyle ayrılma hususunda onlarla istişâre ediyordu.

Üsâme (radıyallahu anh), ehlinin suçsuzluğu hususunda onlara karşı içinde beslediği sevgiye dayanarak, bildiği hususu şöyle dile getirmişti:

"- Ey Allah'ın Resûlü! Onlar zevcelerinizdir. Allah'a kasem olsun, onlar hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyoruz."

Ali İbnu Ebî Tâlib de şöyle demişti:

"- Ey Allah'ın Resûlü, Allah sana darlık vermez. Ondan başka kadın çoktur. Sen câriyene sor, (onun hâlini o daha iyi bilir), sana gerçeği haber verir.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu tavsiye üzerine cariyemiz Berîre'yi çağırdı ve:

"- Ey Berîre, söyle! Aişe'de sana şüphe verici bir husus gördün mü?" diye sordu. Berîre:

"- Hayır! Seni hak üzerine peygamber olarak gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, ben onda fena bulduğum bir şey görmedim. Ayıplanabilecek tek gördüğüm şey şudur: "Yaşı genç olduğu için, ailesi için yoğurduğu hamurun üzerine uyur, bu sırada gelen keçi, hamurdan yerdi."

(Bu soruşturma sonunda) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalkıp mescidde bir hutbe okur. Bu iftirayı ilk defa çıkaran Abdullah İbni Ubey İbni Selûl hakkında söz etmekten özür dileyerek, minberde şunları söyler:

"- Ehlim hakkında bana sıkıntı veren adamı cezalandırmada, intikamımı almada bana kim yardım edecek?

Allah'a yemin olsun ehlim hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Adı iftiraya karıştırılan bir adamdan söz ettiler. Onun hakkında da hayırdan başka bir şey bilmiyorum. O ailemin yanına ben olmayınca hiç girmemiştir."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözleri üzerine (Evs kabilesinin reisi) Sa'd İbnu Muâz (radıyallahu anh) kalktı ve:

"- Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yemin olsun biz ondan senin intikamını alırız! Eğer Evs kabilesindense boynunu vururuz. Hazreçli kardeşlerimizden ise, bize sen emredersin, biz emrini aynen yerine getiririz!" dedi.

Hazreç kabilesinin reisi olan Sa'd İbnu Ubâde ayağa kalktı. Sa'd aslında salih bir kimseydi. Ancak (Sa'd İbnu Muaz'ın konuşmasından alınarak) kabile hamiyet ve gayretine kapılmıştı. Sa'd İbnu Muâz'a dönerek şu sert cevabı verdi:

"- Vallahi sen yalan söylüyorsun! Sen onu (Abdullah İbnu Ubey İbnu Selül'ü) öldüremezsin. Öldürtmeye gücün de yetmez."

(Ensâr'ın ileri gelenlerinden) Useyd İbnu Hudayr (radıyallahu anh) -ki bu zât da Sa'd İbnu Muaz'ın amcaoğludur- kalkarak Sa'd İbnu Ubâde'ye çıkıştı:

"- Allah'a yemin olsun yalan söyleyen sensin. Onu mutlaka öldürürüz.

(Abdullah İnu Ubey'e arka çıkıyorsan) sen de münâfıksın, münafıklar hesabına kavga ediyorsun!"

Derken (Ensâr'ın iki kabilesi) Evs ve Hazreç ayağa kalkmışlar ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) daha minberde iken, birbirlerine girmeye ramak kalmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sükûneti sağlayıncaya kadar gayret sarfetmiş ve minberden inmişti.

Ben o gün de ağladım. Ne gözümün yaşı dindi, ne de gözüme uyku girdi. Müteakip gece de hep ağladım: Ne gözümün yaşı dindi ne de bir parça olsun uykum geldi. Sabahleyin annem ve babam yanıma geldiler. Böylece ben, iki gece bir gündüz aralıksız ağlamıştım. Öyle ki artık ağlamaktan ciğerlerim parçalanacak diye düşünüyordum.

Onlar yanımda oturuyorlar, ben de ağlamaya devam ediyordum. Derken Ensar'dan bir kadın izin istedi. Ona, gir dedim. Yanıma oturup o da benimle ağlamaya başladı. Biz bu halde iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) girdi. Sonra oturdu. Hakkımda söylenen şeyler söyleneliden beri yanımda hiç oturmamıştı. Bu arada bir ay geçmiş ve meselemle ilgili herhangi bir vahy gelmemişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) otururken şehâdet kelimesini de getirmişti. Sonra bana şunları söyledi:

"- Ey Aişe, senin hakkında bana şöyle şöyle sözler ulaştı. Eğer bu dedikodulardan berî isen Allah seni vahiyle tebrie edecektir. Şayet bir günah işledi isen Allah Teâlâ'ya tevbe et. Zira kul bir günah işler, sonra da günahını itirafla tevbe ederse, Allah Teâlâ tevbesini kabul ve affeder.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerini tamamlayınca (ızdırabımın şiddetinden) gözlerimin yaşı kurudu, artık tek bir damla bile yaş hissetmiyordum.

Babama:

"- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözlerine sen cevap ver" dedim.

Babam:

"- Vallahi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ne diyeceğimi bilemiyorum" dedi. Anneme yönelerek:

"- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylediklerine sen bâri cevap ver" dedim. Annem de:

"- Vallahi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ne söyleyeceğimi ben de bilemiyorum" dedi.

Hz. Aişe devamla der ki: "Ben yaşı henüz küçük bir kadındım. Kur'ân'dan da fazla okumuyordum. Dedim ki:

"- Vallahi ben biliyorum ki halkın söyleştiği şeyleri işittiniz. Onlar içinize yer etti ve hep inandınız. Size:

"Günahsızım" dedim, inanmıyorsunuz. Yapmadığım bir şeyi size itiraf etsem, -Allah biliyor ki ben ondan berîyim- beni tasdik edeceksiniz. Allah'a kasem olsun, sizinle benim durumumu anlatacak en iyi örnek Hz.

Yusuf'un babası ve onun şu sözüdür: "Bana güzelce sabır gerekir. Anlattıklarınıza ancak Allah'tan yardım istenir" (Yusuf, 18). Sonra yüzümü çevirip yatağıma sokuldum. Kasem olsun ben o zaman suçsuz olduğumu biliyordum ve Allah'ın benim suçsuzluğumu te'yid edeceğine inanıyordum. Ancak, kesinlikle, Allah'ın benim hakkımda bir vahiy indireceğini, bunun (kıyâmete kadar) okunacağını hiç aklımdan geçirmedim. Ben, kendimi, Allah'ın herhangi bir şekilde tekellüm buyurarak okunacak bir vahiy konusu edilmeye değer bulmuyordum.

Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın göreceği bir rüya yoluyla Allah'ın beni tebrie edeceğini ümid ediyordum.

Allah'a kasem olsun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) daha oturmuş olduğu yerden kalkmamış ve ev halkından kimse dışarı çıkmamıştı ki Allah, Resûlüne vahiy indirdi: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı vahiy sırasında her zaman gelen hâlet istila etti. Sonra da o hal zail oldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tebessüm içindeydiler. Konuştuğu ilk kelime bana şunu söylemek oldu:

"- Ey Aişe Allah'a hamdet. Zira, seni tebrie buyurdu."

Annem de bana:

"- Kalk Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a teşekkür et!" dedi. Ben ise:

"- Vallahi hayır, ona teşekkür etmeyeceğim, sadece Allahıma hamdediyorum. Benim suçsuzluğumu Rabbim vahiy buyurdu" dedim. Allah'ın indirdiği vahiy şöyleydi:

"Muhammed'in eşine o yalanı uyduranlar içinizden bir güruhtur. Bunu kendiniz için kötü sanmayın, o sizin için hayırlı olmuştur. O kimselerden herbirine kazandığı günah karşılığı ceza vardır. İçlerinden elebaşılık yapana ise büyük azab vardır. Onu işittiğiniz zaman, erkekkadın mü'minlerin, kendiliklerinden hüsnüzanda bulunup da: "Bu apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi? Dört şâhid getirmeleri gerekmez miydi? İşte bunlar şâhid getirmedikçe, Allah katında yalancı olanlardır. Allah'ın dünya ve âhirette size lütuf ve merhameti olmasaydı, o kötü sözü yaymanızdan ötürü büyük bir azaba uğrardınız..." (Nur 20).

(Bir sayfa tutan) on âyeti, Cenâb-ı Hakk benim suçsuzluğumla ilgili bu ayetleri indirince, Ebû Bekri's-Sıddîk (radıyallahu anh) -ki Mistah İbnu Üsâse'ye akrabalığı ve fakirliği sebebiyle maddî yardımda bulunuyordu- şunu söyledi:

"- Âişe (radıyallahu anhâ)'ye bu iftirayı yaptıktan sonra, ona artık bir daha yardım yapmayacağım."

Bunun üzerine şu vahiy indi: "İçinizde lütuf ve servet sahibi olanlar, yakınlarına, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere, vermemek için yemin etmesinler, affetsinler geçsinler. Allah'ın sizi bağışlamasından hoşlanmaz mısınız? Allah bağışlayandır, merhametli olandır" (Nur, 22).

Bunun üzerine Ebu Bekri's-Sıddîk (radıyallahu anh): "Evet evet, Allah'a kasem olsun, Allah'ın beni affetmesini çok severim" dedi ve Mistah'a yapmakta olduğu yardımı yapmaya devam etti ve: "Ebediyyen yardımı ondan kesmeyeceğim" dedi.

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) sözlerine devamla dedi ki:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tahkik sırasında Zeyneb Bintu Cahş'a da hakımda sormuş ve:

"- Ey Zeyneb, bu hususta ne biliyorsun, ne gördün?" demişti. O da:

"- Ey Allah'ın Resûlü, ben kulağımı, gözümü işitmediğim, görmediğim şeyden muhafaza ederim. Ben Aişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum!" demişti. Zeyneb (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i tâhireleri arasında (bazı faziletleri sebebiyle) benimle boy ölçüşen birisiydi. Allah verâ ve dindarlığı sebebiyle onu (bu meselede müfteriler tarafında yer almaktan) korudu. Onun kız kardeşi Hamna ise, onunla mücâdeleye koyuldu ve helâk olan müfteriler arasında helâk oldu.Müfteriler arasında]Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şairi[Hassân İbnu Sâbit (radıyallahu anh) de vardı. Urve der ki: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) yanında Hassân'a kötü söz söylenmesinden hoşlanmazdı ve derdi ki: "O şu beyti söyleyen kimsedir: "Babam, babanın babası, ırzım, size karşı Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in ırzına bekçidir."

Mesrûk İbnu'l-Ecda der ki:

"Ben Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin huzuruna girmiştim. Yanında Hassân İbnu Sâbit (radıyallahu anh)'i gördüm. Hz. Aişe'ye şiir okuyor, bazı beyitleri kendisiyle tezyin ediyordu. Şunu okudu:

"Afifdir, ağırdır, iffetinden şüphe ne mümkün!

Kötü düşünceden uzak olanların etleri bile onu aç bırakır."

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) ona, "Fakat sen böyle değilsin" dedi.

Mesrûk Hz. Aişe'ye dedi ki: "Sen nasıl olur da Hassân'ın yanına girmesine izin verirsin, o ki, hakkında Allah şöyle buyurmuştur: "İçlerinden elebaşılık yapana ise büyük azab vardır." Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şu cevabı verdi: "Körlükten daha şiddetli bir azab var mı!" Hz. Aişe sonra şunu da söyledi "O, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı müdafaa ediyordu."]Buhârî, Şehâdât, 15, 30, Hibe 15, Cihad 64, Megâzî 11, 34, Tefsir, Yusuf 3, Nûr 6, 11, Eymân 18, İ'tisâm 28, Tevhid 35, 52; Müslim, Tevbe 56, (2770); Tirmizî, Tefsir, (3179); Nesâî, Tahâret 194, (1, 163-164).]117

AÇIKLAMA:

117 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/120-127.

Bu hadiste, Hz. Aişe'nin katıldığı belirtilen gazve, Benu Müstalik gazvesidir. Hicretin altıncı senesinde cereyan etmiştir. Bu sefer sırasında münafıklar muhtelif karışıklıklar çıkarmışlardır. İfk hadisesi bunlardan birisidir. Hz.

Aişe bu sıralarda -bazı tahminlere göre- 15 yaşına bile basmamıştı. Bir kısım şerî ahkâmın teşri'ine vesile olan hadiseye Hz. Aişe'nin kolyesinin kaybı sebep olmuştur. Rivayette belirtildiği üzere kazayı hâcetten sonra dönüp devesine bineceği sırada kolyesinin düştüğünü farkediyor. Onu bulmak için geri dönüyor. Gece karanlığında arama işi uzun sürmüş olacak ki, geri döndüğü zaman ordugâhı boşalmış buluyor. Hadisin bâzı vecihlerinde, kendisini mutlaka bekleyecekleri hususundaki kanaatini ifade eder.

Meşhur hadis imamlarından Muhammed İbnu Şihâbü'z-Zührî tarafından rivayet edilen bu hadis, muhtelif rivayetlerin birleştirilmesiye tek bir anlatım, tek bir rivayet halinde sunulmaktadır. Bu tarz, bir şartla caizdir: Bütünü teşkil eden yani birleştirilen parçalar sıhhat yönüyle eşit olmalıdır. Bu şu demektir: Her parça sika, güvenilir ravilerce rivayet edilmişse bu durumda birleştirmede bir beis yoktur. Ancak, meselâ üç parçanın ravileri sika, dördüncü parçanınki zayıf olursa, câiz olmaz, veya ortaya çıkan bütün, zayıf hükmünü alır. Bu tarz bir davranış, sahih hadisleri cemeden kitaplar için kesinlikle caiz olmaz.

Bu hadisten çıkarılan bazı hükümler:

1- Bir hadisi farklı kişilerden parça parça alıp bir araya getirerek rivayet caizdir.

2- Kur'a şer'î bir delildir.

3- Kadınlar arasında kur'a çekmek caizdir.

4- Gazaya kadınıyla çıkmak caizdir.

5- Kadınların mahmil'e (=hevdec) binmeleri caizdir. (Mahmil: Develere yüklenen kapalı odacıktır, içine kadınlar biner).

6- Kadının gazaya katılması caizdir.

7- Askerin yola çıkması, komutanın iznine bağlıdır.

8- Kadının, faziletine delâlet eden bir vak'ayı anlatması caizdir, içerisinde başkasını medih veya zemmetmek bulunsa bile, yeter ki hâdiseyi anlatan kimseden noksanlık vehmini izâleyi tazammun etsin. Ancak, başından geçeni anlatan kimse, anlattığı kimsenin aynı hataya düşmesini istememek niyetinde samimi olmalıdır.

9- Seferde erkeklerin kadınlara hizmet etmeleri caizdir.

10- Kadınların sefer sırasında bile gerdanlık, bilezik vs. ile süslenmesi caizdir.

11- Başkasının günâha düşmemesi için gayret göstermek, günâha düşmeye terketmekten evlâdır.

12- Mahremi olmayan bir kadını hayvana veya vasıtaya bindiren kimse zaruret olmadıkça onunla konuşmamalıdır.

13- Az yemeli ve şişmanlıktan kaçınmalıdır.

14- Mahmil, kadının tesettüründe evin yerine geçer.

15- Ordunun bazı ferdlerini geriye bırakmak müstehabtır.

16- Darda kalana, yolunu kaybedene yardım müstehabtır.

17- Kadına, yabancı birisinin, perde gerisinden yardımcı olması evlâdır.

18- Kadının, vücudundan ayrı olan bir şeyle tesettürde bulunması câizdir.

19- Kadın kazayı hacet için tek başına ve kocasından izin almadan gidebilir. Burada örfen umumî bir izin söz konusudur.

20- Az da olsa malın korunması gerekir. Nitekim Hz. Aişe'nin bulma hususunda gayret gösterdiği gerdanlığı ne altın ne de kıymetli taştan mâmul değildi.

21- Mal hususunda fazla hırsın uğursuzluk getireceği de kıssadan anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Aişe'nin gecikmesi bu sebepten ileri gelmiştir.

22- Komutanın izni ile asker geride kalabilir.

23- Musibet anında istircada bulunmak ("İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciün" demek) sünnettir.

24- Kadının yüzünü, yabancı nazara karşı örtmesi.

25- Mevki, makam, şeref sahiplerine ikrâmda bulunmak, binme vs. imkânlarda onlara öncelik tanımak, bu maksadla zahmeti göze almak müstehabdır.

26- Yabancılara, hususan kadınsa ve bilhassa halvet durumunda çok iyi ve edebli davranmak, nezâketi âzami derecede tutmak.

27- Yürüme sırasında muhtemel açılmalarda, erkeğin nazar etmesi vehmine düşmemesi, bazı muhtemel durumlarda emin olması, gönlünün rahat etmesi için, erkeğin önde yürümesi, kadının arkadan gelmesi.

28- Kocanın zevcesine iyi davranması, lütufkâr olması; ancak, iyi davranışı kısmayı gerektiren bir hâlin şuyûu halinde, henüz bu kesinlik kazanmasa bile, iyi davranışı, iltifatı azaltmanın cevazı. Bu davranış karşı tarafın hatasını idrak ederek itiraf etmesine veya özrünü açıklamasına imkân tanır.

29- Hasta sahipleri, hastayı üzecek bir şeyi, hastalığını artırmaması için kendisine bildirmemeleri gerekir.

30- Kadın bir ihtiyaçla çıktığı zaman, yanına, kendisinden emin olunan birinin ona arkadaşlık veya hizmet etmesi için refâkat etmesi.

31- Müslümanın, Müslümanı müdafaa etmesi, hele o, fazilet sâhibi biri ise.

32- Bedir ehlinin fazilette önde olduklarını beyanı.

33- Kötü bir durum şuyû bulduğu takdirde üzerine gitmek, tahkik etmek, gerçek mi, değil mi ortaya çıkarmak müstehabtır.

34- Kötülükle itham edilenin halini, daha önce hayırla bilinmekte ise ve tahkik esnasında önceki hâline muhâlif bir şey de görülemedi ise iyilik üzerine esas almak caizdir.

35- Ümmü Mistah'ın mümtaz bir fazileti görülmektedir. Zira Hz.Aişe hakkında düştüğü hatadan sonra, Mistah'a annelik sevgisi göstermemiş, aksine hakaret etmiştir.

36- Kişi işittiği şeyin yalan olduğunu tahmin edince, Sübhanallah diyerek hayretini ifade etmesi müstehabtır.

37- Kadının evden çıkışı -ebeveynini ziyaret için bile olsa- kocasının iznine bağlıdır.

38- Haber-i vahid, sâdık kişiden bile olsa ihtiyatla karşılanması müstehabtır.

39- Zan mertebesinden çıkıp yakîn mertebesine yükselmeyi araştırmak müstehabtır.

40- Kişinin akrabalık vs. sebeplerle temâs ettiği kimselerle istişâre etmesi ve istişâre ederken, fikirlerinin isabetliliği tecrübe ile sübût bulanları tercih etmesi, böylesi, akraba olmasa bile tercih etmesi müstehabtır.

41- İthama uğrayanın halinin araştırılması, araştırma yaparken, gerçek durumun ortaya çıkması için itham konusunun söylenmesi müstehabtır. Bu gıybetten addedilmemiştir.

42- Tezkiye için: "Hayırdan başka bir şey bilmiyorum" denmesi müstehabtır. Bu ifade hususî durumundan bilinen kadarıyla adaleti önceden tahakkuk etmiş bulunan kimse hakkında yeterlidir.

43- Şahitlik hususunda titizlik müstehabtır.

44- Mühim bir hâdise karşısında imam kıvrak zekâlı olmalıdır.

45- Kendinden küçükle istişâre caizdir.

46- Bir kimse hakkında kendisinden açıklama istendiği zaman, kişi, onda mevcut olan kusuru açıklayacaksa ve bunun özrünü de biliyorsa, önce özrü beyan etmesi müstehabtır. Nitekim Berîre, Hz. Aişe'nin ekmek yaparken uyuduğunu söylüyor, ancak "yaşının küçüklüğü"nden ileri geldiğini öncelikle belirtiyor.

47- Bu hadis Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendi kesin hükmünü vahiy geldikten sonra beyân ettiğini gösteriyor.

48- Allah ve Resûlü için gösterilen hamiyet zemmedilemez.

49- Akraba kötülük de yapsa sıla-i rahm kesilmez, iyilik yapılmaya devam edilir.

50- Batıl işe girişene hakâret etmek câizdir.

51- Hataya "yalan" (kizb) kelimesinin kullanılması. (Rivayetlerde buna sıkça rastlanır. Ashab birbirlerini zaman zaman "kizb"le itham etmiştir. Bu, "yalan söyledi" demek olmayıp "hata etti" demektir..

52- Bu rivayette Hz. Aişe, Hz. Aişe'nin ebeveyni, Safvan, Ali İbnu Ebî Tâlib, Üsâme İbnu Zeyd, Sa'd İbnu Muâz, Üseyd İbnu Hudayr (radıyallahu anhüm ecmâin) hazerâtının yüce faziletleri de beyân edilmektedir.

53- Husumeti ortadan kaldırmak ve fitneyi teskin etmek hususunda gayret göstermek, husumet ve fitneye götürecek yolları, sebepleri ortadan kaldırmanın gereği gözükmektedir.

54- İki zarardan daha büyüğünü atlatmak suretiyle hafif olanını sineye çekmek.

55- Ezâya tahammül etmenin fazileti

56- Resulü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'e muhalefet edenden uzaklaşmak. En yakınımız, en sevdiğimiz bile olsa..

57- Resulü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'e söz veya fiille eziyet veren, hakâret eden kimsenin öldürüleceği anlaşılmaktadır. Zira, Sa'd İbnu Muaz bu hususu mutlak bir şekilde ifade buyurmuş, Resulü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) de buna itiraz etmemiştir.

58- Mühim bir söze başlarken elhamdülillah ve şehâdet kelimeleriyle başlamak.

59- Tevbenin meşru olduğu görülmektedir. İyi niyetli, hâlis kimselerin tevbesi kabul edilmiştir. Ancak affedilmek için sâdece itiraf yeterli olmamakta, pişmanlık da gerekmektedir.

60- İşlenmemiş olan bir suçla itham edilince onu itiraf etmemek gerekir. Gerçek ne ise o söylenmeli veya sükût edilmelidir.

61- Sabrın sonu selâmet getirir ve övgüye mazhar olur, sabredene de gıbta edilir.

62- Söz söylemede öncelik büyüğe tanınır, küçük ikinci plânda konuşur. Meseleyi iyi kavrayamamış olan da konuşmasını ikinci plana bırakır.

63- Yeni bir nimete mazhar olan veya belayı defeden kimse müjdelenir, tebrik edilir.

64- Müjdeli haber alan kimse, bu haberi alınca sevinmeli, neşelenmeli ve gülmelidir, bu caizdir, sünnettir.

65- Şiddet anında, yaşının küçüklüğü, tecrübesizliği gibi sebeplerle feveran eden kimselerin mazur addedilmesi.

66- Kadının kocasına ve ebeveynine karşı cür'etkâr davranması caizdir.

67- Musibete düşen kimse, ondan kurtulunca, onun yavaş yavaş bundan haberdar edilmesi gerekir. Zira birden bire duyulursa kalbini ferah kaplar ve bu, onun helâkına sebep olabilir.

68- Başına bir musibet gelince Allah'a tevekkül edip, işi O'na bırakmak (tevfiz) büyük bir fazilettir. Bunda muvaffak olanın üzüntü ve kederi hafif olur.

69- Hayır yolunda ve bilhassa sıla-i rahm uğrunda harcamaya teşvik gözükmektedir.

70- Kendisine kötülük yapmış olana iyilikle mukâbele edenin veya affedenin mağfirete mazhar olması.

71- Hayır yapmama hususunda yemin eden kimsenin yemininden dönmesi müstahsendir, makbuldür.

72- Başa gelen musibetlerde Kur'ân ayetleriyle istişhadda bulunmanın (şahid olarak kullanmanın) caiz olduğu.

73- Büyük peygamberlerin mâruz kaldıkları musibetleri örnek edinmek.

74- Şaşkınlık ve hayrete düşüldüğü, büyük bir vak'a karşısında kalındığı vakit sübhânallah demek.

75- Gıybet etmenin, gıybet dinlemenin zemmedilmesi, kötülenmesi.

76- Birbirlerini gıybet edenlerin bundan zecredilip yasaklanmaları, hususan, mü'min yapmadığı bir şeyle itham ediliyorsa.

77- Kötü ve çirkin bir fiilin şuyûunun (dedikodu ile duyurulmasının) zemmedilmesi, kötülenmesi.

78- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin berâet ve suçsuzluğunda şüpheye düşmek haramdır.118

ت َو َكِلذ َرَكَذ َو ِرَبْنِملا ىَلَع # هاللّ ُلوَسر□ □□

تلاق اهْن:]

ماَق ى ِرْذُع َلزَن ا مَل□

ع ُ هاللّ□

4□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

نذمرتلا هجرخأ د

.حلا اوُدِلُجَف ِلُج َر َو ِنيَتأ َرْماِب َرَمأ َو َنآَرُقْلا].

4. (719)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Benim özrümle ilgili âyet indiği zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) minbere çıktı, günahsız olduğumu belirtti, arkasından ilgili âyetleri okudu ve iki kadın ve bir erkeğin cezalandırılmalarını emretti. Üçü de had cezası olan celde'ye (değneklenmeye) tâbi tutuldular.

]Tirmizî, Tefsir, Nur (3180).[119

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin burada bahsettiği vahiy, kendisine atılan iftira ile ilgili olan vahiydir. İfk Hadisesi diye bilinen bu hadisenin hikâyesi önceki hadiste uzun uzun anlatılmıştır.

Rivâyetin Tirmizî'deki aslında iki erkek ve bir kadının celde edildiği belirtilir. İki erkek Hassân İbnu Sabit ve Mistah İbnu Üsâse'dir. Kadın da Hamnâ Bintu Cahş'tır.

Bir rivayette İfk Hadisesi'nin asıl müsebbibi olan Abdullah İbnu Ubey İbnu Selül'ün ismi, cezalandırılanlar arasında geçmiyor. Onun da cezalandırıldığını teyid eden rivayet mevcut ise de bu husus âlimler arasında ihtilâflı kalmıştır, kesinlik yoktur.120

ىلَع نِه ِرُمُخِب َنْب ِرْضَيْل َو :َل َزَن ا مَل ِل َو ا ‘ِتار ِجاَهُمْلا َءاَسِن ُ هاللّ ُمَح ْرَي] :تلاق
اهْنَع ُ هاللّ

5□

ى ِض َر اهنعو ـ□

دواد وبأو براخبلا هجرخأ اŒا نهِبوُيُج

.[

□

هِب َن ْرَمَت ْخاَف نُهَطو ُرُم َنْقَقش ة□

. ي .

5. (720)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Allah ilk muhacir kadınlara rahmetini bol kılsın; "Kadınlar baş

örtülerini yakalarının üzerini (örtecek şekilde) koysunlar" (Nur 31) âyeti indiği zaman örtülerini (kenardan) yırtarak onunla (yüzlerini de) örttüler."]Buhârî, Tefsir, Nur 12; Ebu Davud, Libas 33, (4102).[121

AÇIKLAMA:

1- TESETTÜR EMRİ:

İslâm'ın bidâyetinde, kadınlar kılık kıyafetçe câhiliye devrinin örfüne uyuyorlardı. İçtimâî hayatta da kadın-erkek ihtilâtı esastı. Cinsler arasındaki ayırımı ve kadın kıyâfetini tanzim eden yukarıdaki âyet muahhar vahiylerdendir.

Yukarıdaki rivayette tesettür âyetine hassaten Muhâcir kadınların riâyet ettiği tebârüz ettirilmektedir. Ancak başka rivayetlerde Ensar kadınları da zikredilmektedir. Bunlardan birine göre, Hz. Aişe'nin yanında Kureyş

kadınları ve onların faziletleri medar-ı bahs edilince, şöyle denilmiştir: "Muhakkak ki Kureyş kadınları faziletli kimselerdir.Ancak Allah'a kasem olsun, Ensar kadınlarından efdalini de görmedim. Allah'ın kitabını tasdik etmede onlar daha şedîd, tenzile inanmada daha önce idiler. Nur suresi inmiş, örtünmeyi emretmiştir, kocaları bu yeni inen âyetleri hanımlarına okumak üzere evlerine geldiler. Hiçbiri hâriç kalmadan bütün kadınlar derhal örtülerine büründüler. Ertesi gün sabah namazında hepsi, yüzünü de örtecek şekilde başlarını sarmış idi ve sanki başlarının üzerinde kargalar vardı."

Şu halde, örtünme emrine, Muhacir olsun, Ensar olsun bütün Müslüman kadınlar derhal uyup tatbik etmişlerdir Hadis metninde geçen نرمتخا "örttüler" tabirini şârihler, yani "yüzlerini örttüler" şeklinde anlarlar. Biz de tercüme de o şekilde kaydettik.

İbnu Hacer, ihtimar tabiriyle ifade edilen örtünmeyi şöyle tarif eder: "Bu, örtüyü başa koyup, sağ taraftan sol omuz üzerine atmasıyla gerçekleşir." Ayrıca "cahiliye kadınlarının örtülerini geriye salıp ön taraflarını açtıklarını, bu yüzden örtünme emrinin geldiğini, Ferrâ'dan naklen kaydeder.122

118 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/127-132.

119 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/133.

120 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/133.

121 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/133.

122 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/133-134.

2- TESETTÜR ÂYETİ

Nur suresinin tesettürle ilgili âyetinin tam meali şöyledir: "(Ey Peygamber), mü'min erkeklere söyle gözlerini haramdan sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu, kendileri için çok temiz (bir hareket)dir. Şüphesiz ki Allah, (kullarının ne) yapacaklarından hakkıyla haberdardır.

Mü'min kadınlara da söyle gözlerini (haramdan) sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Zinetlerini açmasınlar.

Bunlardan görünen kısmı müstesna. Baş örtülerini yakalarının üstünü (kapayacak surette) koysunlar. Zinet (mahal)lerini kendi kocalarından yahud kendi babalarından, yahud kendi oğullarından, yahud kocalarının oğullarından, yahud kendi biraderlerinden, yahud kendi biraderlerinin oğullarından, yahud kızkardeşlerinin oğullarından, yahud kendi kadınlarından, yahud kendi ellerindeki memlûkelerden, yahud erkeklerden yana ihtiyacı olmayan (yani erkeklikten kalmış bulunan) hizmetçilerden, yahut henüz kadınların gizli yerlerine muttali olmayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizleyecekleri zinetleri bilinsin diye ayaklarını da vurmasınlar.

Hepiniz Allah'a tevbe edin ey mü'minler. Tâ ki korktuğunuzdan emin, umduğunuza nâil olasınız" (Nur 30-31).123

AVRET

İslâm'da yabancıya karşı örtülmesi gereken yerlere avret denir.

Ayet-i kerimede emredilen örtünme keyfiyetinin anlaşılması için, Fahreddin-i Razi'den bazı özet açıklamalar kaydediyoruz:

Avret dört kısımdır:

1- Erkeğin erkeğe karşı avreti,

2- Kadının kadına karşı avreti,

3- Kadının erkeğe karşı avreti,

4- Erkeğin kadına karşı avreti.124

1- ERKEGİN ERKEĞE KARŞI AVRETİ:

Erkek göbekle diz arası hariç bir başka erkeğin her tarafına bakabilir. Göbek ve diz avret değilir. Ancak Ebu Hanife merhum'a göre diz avrettir.

İmam Malik: "Diz avret değildir" buyurmuştur

."Diz avrettir" diyenlerin delili Huzeyfe (radıyallahu anh)'nin yaptığı şu rivayettir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ben mescidde dizim açık vaziyette otururken bana uğradı ve: "Dizini ört, o avrettir" buyurdu."

Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye de: "Dizini açma, diri veya ölü hiç kimsenin dizine bakma" diye emretti.

Eğer yüze veya bedenin bir başka yerine şehvetle bakacak olursa veya fitne korkusu olursa -ki henüz sakalı çıkmayan parlak (emred) oğlanlara bakmak böyledir- bu bakış da helal olmaz, kesinlikle haramdır.

Erkeğin bir başka erkekle aynı yatakta beraber yatmaları caiz değildir, hatta bunlardan her biri yatağın uzak köşelerinde yatmış olsalar bile. Bu hususta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Erkek erkekle aynı örtünün içine girmesin, kadın da kadınla aynı örtünün içine girmesin."

Kişinin şefkatle evladını öpmesi hariç, bir başkasını yüzünden öpmesi, kucaklaşması mekruhtur. Ancak musâfaha müstehabtır, zira Hz. Enes (radıyallahu anh) şunu rivayet etmiştir: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü, bizden bir erkek, kardeşiyle veya arkadaşıyla karşılaşacak olsa onun için eğilmeli midir?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Hayır!" cevabını verdi. Adam:

"- Kucaklayıp, öpmeli midir?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:

"- Hayır!" cevabı üzerine, adam tekrar:

"- Elinden tutup musâfaha etmeli midir?" diye sordu. Bu sefer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Evet!" cevabını verdi."125

2- KADININ KADINA KARŞI AVRETİ:

Bu erkeğin erkeğe karşı avreti gibidir. Kadın, bir başka kadının dizgöbek arası hariç her tarafına bakabilir. Fitne korkusu olursa bu caiz olmaz. Keza beraber yatmaları da caiz olmaz.

Zımmî (yani gayr-i müslim) kadın Müslüman kadının bedenine bakabilir mi? sorusuna: "Müslüman kadının Müslüman kadına bakması gibi caizdir" denmiştir. Ancak doğru olanı câiz olmamasıdır, çünkü o dinde 123 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/134-135.

124 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/135.

125 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/135-136.

yabancıdır. Zira Cenab-ı Hakk Teâla hazretleri (yukarıda mealini kaydettiğimiz ayette) "kendi kadınlarından"

buyurmaktadır. Zımmî kadınlar bizim kadınlarımızdan değildir.126

3- KADININ ERKEGE KARŞI AVRETİ:

Burada şu durumlar vardır:

a) Kadın yabancıdır,

b) Zâtu'rrahm (akraba)dır.

c) Müstemtia (istifraş edilen câriye)'dir.

a- Kadın yabancı ise: Bu da hür veya köle olabilir.

Hür ise: Bütün bedeni avrettir. Eller ve yüz hâriç, hiçbir yerine bakılamaz, haramdır. El ve yüz caizdir. Çünkü alışverişte yüzünü açmaya, verip-almada elini çıkarmaya mecbur ve muhtaçtır.

"El" ile içini ve dışını kastediyoruz. Bilekler "el"e girmez."Elin sırtı da avrettir" diyen olmuştur.

Bilesin ki, biz "kadının bedeninden hiçbir yerine bakmak caiz değildir", "ellerine ve yüzüne bakmak caizdir"

dedik. Her iki söz için de istisna mevcuttur.

"Eline ve yüzüne bakmak caizdir" sözüne gelince, bilesin bu üç kısımdır.127

1) Garaz ve fitnenin bulunmadığı bakma.2) Fitne olup, garaz bulunmayan bakma.3) Fitne ve (şehvet) garazı bulunan bakma.1- Garaz ve fitnenin bulunmadığı bakma: Bilesin yabancı kadının yüzüne kasd-ı mahsusla bakmak caiz değildir. Nazarı, aniden isabet edecek olursa gözünü sakınması gerekir. Zira âyet-i kerime: "Mü'min erkeklere şöyle, gözlerini sakınsınlar" (Nur 30) diye emrediyor.

"Fitne mevzubahis değilse bir kerecik bakmak caizdir" diyen olmuştur. Ebu Hanife merhum bu görüştedir.

Ancak ikinci sefer bakmak caiz değildir, zira âyet-i kerime: "Bilmediğin şeyin ardına düşme, doğrusu göz, kulak ve kalb bunların hepsi o şeyden mes'uldür." (İsra 36) buyurmaktadır.

Kezâ Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: هرخا كل تسيلو ىلو ا كل ناف ةرظنلا عبتت ىلعاي

"Ey Ali, bakışına ikinci bir bakış ekleme. Birinci bakıştan sorumlu değilsen de ikincisinden sorumlusun"

buyurmuştur.

Hz. Câbir (radıyallahu anh) de şunu anlatır: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a iradî olmayan ani nazar hakkında sordum. Bana, "bu durumda gözümü çevirmemi" emretti."

Birinci bakışta sorumluluk olmayışı, bundan kaçınmak mümkün olmadığı içindir. Kasıd olsa da olmasa da birinci bakış için af hükmü konmuştur.

2- Garaz olup fitne olmayan bakış: Bu da farklı şekillerde olabilir:

a) Evlenmek istediği kadının eline yüzüne bakmak gibi.

Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'nin rivayetine göre: "Bir erkek Ensar'dan bir kadınla evlenmek istemişti.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine: "Kadını gör, zira Ensar'ın gözünde bir şeyler vardır128

buyurmuştur. Bir başka hadislerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyururlar:

"Biriniz kadın isteteceğiniz zaman ona bakmasında bir vebal yoktur, yeter ki ona, istetmek maksadıyla baksın."

Muğire İbnu Şu'be (radıyallahu anh) de şunu anlatır:

"Ben bir kadına tâlib oluştum, aleyhissalâtu vesselâm efendimiz:

"- Onu gördün mü?" dedi. Ben:

"- Hayır!" deyince, bana:

"- Git bak, onu önceden görmen, aranızdaki sevginin devamını sağlar!" buyurdu.

Bu rivayetler, evlenmek istediği takdirde, kadının yüz ve ellerine şehvet niyetiyle bakmanın caiz olduğuna delâlet eder. Bu hususa kezâ, şu âyet-i kerime de delalet eder:

"Ey Muhammed! Bundan sonra sana hiçbir kadın, cariyelerin bir yana, güzellikleri ne kadar hoşuna giderse gitsin, hiçbirini boşayıp başka bir eşle değiştirmen helâl değildir" (Ahzâb 52). Burada, "güzelliği hoşa gitmek"

ancak yüzlerine bakmakla olur.

Evlenmek niyetiyle bakmanın keyfiyeti hususunda ileri sürülen görüşleri Nevevî merhum şöyle özetler: Evlenme niyetiyle bakmada kızın rızasına hâcet yoktur. Hatta haberi olmadan bakmak daha uygundur. Ancak İmam Mâlik: "Haberi olmadan bakmayı uygun bulmam, çünkü kadının avretini de görme ihtimâli var" demiştir. Yine Malik'ten gelen zayıf bir rivayette, "Kadının izni olmadan erkek ona bakamaz" demiştir. Bu zayıf bir görüştür, çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu husustaki izni mutlaktır, kızın izni şart koşulmaz, çünkü çoğunlukla izinden utanırlar. Bunda ayrıca aldatmaca da söz konusudur. Bir de, erkek bakıp beğenmezse kızı terkedecektir, bu ise onun kırılmasına ve üzülmesine sebep olur. Bu sebeplerle Şâfiî ulemâsı: "Erkeğin, istemezden önce kızı görmesi müstehabtır. Böylece hoşuna gitmediği takdirde, kızın üzüntüsüne sebep olmadan vazgeçer, halbuki talebten sonra vazgeçecek olursa, üzüntü olur" demişlerdir.

126 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/136.

127 Bu üç değil, dört olacak, belki de bir müstensih hatasıdır.

128"Ensar'ın gözünde bir şey vardır" sözünden murad gözlerinin küçüklüğüdür, bazıları, "Ensar'ın mavi gözlü olmaları kastedilmiştir"

demiştir.

Yine ashabımıza göre, "Erkek bizzat göremezse güvenilir bir kadın göndererek baktırır. Bu da talebten önce olmalıdır, sebebini açıkladık."

b) Câriye satın alma sırasında kişi avret olmayan yerine bakma hakkına sahiptir.

c) Alışveriş sırasında da kadının yüzüne bakar. Ta ki, gereği halinde onu tanıyabilsin.

d) Kadın şâhidlik yapacağı zaman kadına bakabilir, bu durumda da sadece yüzüne bakar, zira tanımak için yüzün görülmesi yeterlidir.

3- Fitne ve (şehvet) garazın bulunduğu bakışa gelince: Bu şehvet niyetiyle kadına bakmaktır, işte yasaklanan bakış budur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu bakışın haramlığını şöyle ifade buyurmuştur: نانيعلا

نايىزت "Gözler zinâ yapar."Keza Hz.Cabir (radıyallahu anh) şunu anlatır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gözün ani bakmasından sordum, bana "başımı derhal çevirmemi" emretti.129

YABANCIYA BAKMA YASAGI İLE İLGİLİ İSTİSNALAR

1- Emin doktor, muayene ve teşhis için yabancı kadına bakabilir. Sünnetçinin sünnet edeceği kimsenin fercine bakması da böyledir. Bu durumlarda zaruret vardır.

2- Zâniye kadının fercine, zina hususunda şehâdet edebilmek için âmden bakabilir. Keza doğuma şehadet edebilmek için de kadının fercine bakabilir. Keza raza (emme) vak'asına şehâdet için de kadının memesine bakabilir.Ebu Said el-Istahrî der ki: "Bu sayılan durumlarda da erkeğin kadının fercine kasden bakması caiz olmaz çünkü, zinânın setri mendubtur. Doğum ve raza (emme) meselelerinde de kadının şehâdeti makbuldür.

Şehâdet için erkeğin bakmasına ihtiyaç yoktur.

3- Kadının yanma, boğulma tehlikelerine maruz kalsa, kurtarılması için vücuduna bakmak caizdir.130

CARİYENİN AVRETİ:

Yabancı kadın hür değil de cariye ise bazı alimler "Onun avreti göbekle diz arasıdır" demiştir.

Bazıları da "Cariyenin avreti yaptığı iş sırasında açılmasına ihtiyaç olmayan kısımlardır" demiştir. Buna göre, câriyenin başı, kolları, bacakları, boynu, göğsü avret sayılmaz. Sırtı, karnı, kollarının yukarısı avret mi değil mi münâkaşa edilmiştir.

Ne erkeğin kadına, ne de kadının erkeğe dokunması hiçbir surette caiz değildir. Hacâmat, sürme veya bir başka sebep dokunmayı caiz kılmaz. Zira dokunmak, şeriat nazarında bakmaktan daha beterdir. Zira, dokunmak suretiyle inzâl vaki olursa orucu bozduğu halde bakmak suretiyle vâki olan inzâl orucu bozmaz. Ebu Hanife merhum: "Erkeğe, cariyenin bakılması helâl olan yerlerine dokunması da câizdir" demiştir.

Yine Ebu Hanife merhum: "Kadın, erkeğin nesb, raza (emme) veya sıhriyyet sebebiyle mahremi olduğu takdirde, ona karşı kadının avreti göbekle diz arasıdır, tıpkı erkeğin erkeğe avreti gibi" demiştir.

Diğerleri ise: "İş sırasında açılmayan yerleridir" demiştir.131

MÜSTEMTİA (denen zevce, cariye gibi istifraşı helâl olan kadının) avretine gelince, erkeğin, bütün uzuvlarına bakması caizdir. Hatta fercine bile bakabilir, ancak ferce bakmak mekruhtur. Kişinin kendi fercine bakması da mekruhtur. Zira, ferce bakmanın bir nevi körlüğe sebep olacağı rivayetlerde gelmiştir. Kadının fercine bakmanın caiz olmadığı da söylenmiştir. Kadının kendine ayırdığı cariye veya müdebbere (ölümünden sonra hür olacak câriye) veya ümmü veled (efendisine çocuk doğurarak yarı hür hâle gelen, satılamayan cariye) veya merhune (rehinelenmiş câriye) olması farketmez. Cariye Mecusi veya mürted veya puta tapan, veya kendisiyle bir başkası arasında müşterek veya evli veya mukatebe anlaşması yapmış ise, bu durumda câriye yabancı kadın gibidir.

Amr İbnu Şuayb babası, dedesi tarikiyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den şu hadisi rivayet eder:

"Sizden biri cariyesini kölesiyle veya işçisiyle evlendirirse, artık göbekten aşağı ve dizden yukarısına bakmasın."

ERKEGİN KADINA KARŞI AVRETİ:

1- Erkek, kadına yabancı ise: Erkeğin ona karşı avreti göbekdiz arasıdır. Ancak, "eller ve yüz hariç bütün bedenidir" diyen de olmuştur, tıpkı erkeğe karşı kadının avreti gibi...

Ancak birinci görüş esahh olan görüştür.

Erkeğin bedeni ile kadınınki kıyas edilemez, zira kadının bedeni zatı itibarıyle avrettir. Bunun delli şudur: Kadın, vücudu açık namaz kılamaz, halbuki erkek kılabilir. Fitne korkusu olduğu zaman, kadının bakmaya kasdetmesi caiz olmaz. Keza, erkeğin yüzüne tekrarla bakması da caiz değildir. Zira Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında Meymûne (radıyallahu anhâ) ile otururlarken âmâ olan İbnu Ümmü Mektum çıkageldi ve yanlarına girdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara: "İbnu Ümmi Mektum'a karşı örtünün" diye emretti. Ümmü Seleme: 129 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/136-139.

130 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/139.

131 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/139-140.

"- Ey Allah'ın Resûlü, bu zât âmâdır bizi görmez ki!" diye karşılık verince (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz açıklar:

"- Siz de mi körsünüz, onu görmüyor musunuz?"

2- Erkek kadının mahremi ise, erkeğin kadına karşı avreti, göbek ve diz arasıdır.

3- Erkek kadının kocası veya münasebet-i cinsiye helâl olan efendisi ise, kadın erkeğin bütün bedenine bakabilir, ancak fercine bakmak mekruh olur, tıpkı erkeğin kendi fercine bakmasının mekruh olması gibi.

Kişi, giyecek bir şeyi olduğu müddetçe tek başına bile olsa evde çırılçıplak oturamaz, avretini örtmesi gerekir.

Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Sakın çıplak durmayın, zira sizin yanınızda, helâ ve eşlerinizle temas esnası hâriç, sizden hiç ayrılmayan (melekler) var."132

TESETTÜRÜN HİKMET VE GAYESİ

Yeri gelmişken Bediüzzaman merhumun tesettürün hikmetiyle ilgili bir açıklamasını kaydedeceğiz: SUAL: Her şeyi bilen ve gören ve hiçbir şey O'ndan gizlenmeyen Allâmu'lguyûb'a (bütün gayıb şeyleri bilen Allah'a) karşı edeb nasıl olur? Sebebi-i hacâlet olan hâletler, O'ndan gizlenemez. Edebin bir nev'i tesettürdür.

Mucibu'l-istikrah hâlâtı setretmektir, Allâmu'lguyûb'a karşı tesettür olamaz?

ELCEVAP: Evvela Sâni-i Zülcelâl, nasıl ki kemâl-i ehemmiyetle san'atını güzel göstermek istiyor ve müstekreh (iğrenç) şeyleri perdeler altına alıyor ve nimetlerine, o nimetleri süslendirmek cihetiyle nazar-ı dikkati celbediyor. Öyle de mahlûkatını ve ibâdını sair zîşuurlara güzel göstermek istiyor. Çirkin vaziyetlerde görünmeleri, Cemil ve Müzeyyin ve Latif ve Hakim gibi isimlerine karşı bir nevi isyan ve hilâf-ı edeb oluyor.

İşte sünnet-i seniyyedeki edeb, o Sâni-i Zülcelâl'in esmâlarının hudutları içinde bir mahz-ı edeb vaziyetini takınmaktır.

Saniyen: Nasıl ki bir tabib, doktorluk noktasında bir nâmahremin en nâmahrem uzvuna bakar ve zaruret olduğu vakit ona gösterilir. Hilaf-ı edeb denilmez. Belki, edeb-i tıb, öyle iktizâ eder, denilir. Fakat o tabib, reculiyet (erkeklik) unvanıyla yahud vâiz ismiyle yahut hoca sıfatıyla o nâmahremlere bakamaz. Ona gösterilmesine edeb fetva veremez. Ve o cihette ona göstermek, hayasızlıktır. Öyle de: "Sâni-i Zülelâl'in çok esmâsı var. Herbir ismin ayrı bir cilvesi var. Mesela: "Gâffar" ismi, günahların vücudunu ve "Settar" ismi, kusuratın bulunmasını iktiza ettikleri gibi, "Cemil" ismi de çirkinliği görmek istemez. "Latif, Kerim, Hakim, Rahim" gibi esmâ-i cemâliye ve kemâliye, mevcudatın güzel bir surette ve mümkin vaziyetlerin en iyisinde bulunmalarını iktiza ederler. Ve o esmâ-i cemâliye ve kemâliye ise, melâike ve ruhani ve cin ve insin nazarında güzelliklerini, mevcudatın güzel vaziyetleriyle ve hüsnü edebleriyle göstermek isterler.

İşte sünnet-i seniyyedeki âdâb, bu ulvi adabın işâretidir ve düstürlarıdır ve numûneleridir."

Bediüzzaman, elbisenin soğuksıcağa karşı koruyan bir teknik olma dışında kültürel yönüyle de ehemmiyet taşıdığını bir başka yerde şöyle ifade etmiştir:

"Dünyada sun'î libasın hikmeti, yalnız soğuk ve sıcaktan muhafaza ve zinet ve setr-i avrete münhasır değildir, belki mühim bir hikmeti, insanın sâir nevilerindeki tasarruf ve münasebetine ve kumandanlığına işaret eden bir fihriste ve bir liste hükmündedir. Yoksa, kolay ve ucuz fıtrî bir libas giydirilebilirdi. Çünkü bu hikmet olmazsa; muhtelif paçavraları vücuduna sarıp giyen insan şuurlu hayvanatın nazarında ve onlara nisbeten bir maskara olur, mânen onları güldürür. Meydan-ı Haşir'de, o hikmet ve münâsebet yok. O liste de olmaması lâzım gelir.133

ا نِه ِراَصْباأ ْنِم َنْضُضْغَي ِتاَنِم ْؤُمْلِل ْلُق َو] :بلاعت هلوق يف ا

مهْنَع ُ هاللّ .

6□

لاَق ةي□ Œ ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

.

دواد وبأ هجرخ ة

.[

أ

. يا ًاحاكِن َنوُج ْرَي َ ِبت لا ِءاَسهِنلا َنِم ُدِعاوَقْلا َو :َكِلذ ْنِم َنْثَتْسا َو ،َخَسَنَف

6. (721)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): "(Ey Muhamed)! Mü' min kadınlara da söyle! Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler iffetlerini korusunlar..." diye başlayıp kadınlara örtünmeyi emreden âyeti (Nur 31) daha sonra gelen şu âyet neshetti ve istisna getirdi: "Evlenme ümidi kalmayan ihtiyarlayıp oturmuş kadınlara, süslerini açığa vurmamak şartıyla dış esvablarını çıkarmaktan ötürü sorumluluk yoktur. Ama sakınmaları kendileri için daha hayırlı olur" (Nur 60). Ebu Dâvud, Libas 37 (4111).]134

AÇIKLAMA:

"İhtiyarlayıp oturmuş" tabiriyle, yaşlılık sebebiyle hayızdan kesilip, çocuk yapma imkânından uzaklaşan kadınlar kastedilmiştir. Şu halde, önceki âyetin hükmü böyle âyise dönemine girengirmeyen bütün kadınlara şâmil iken bu âyet bir istisna getirerek, yaşı ilerlemiş kadınlara kılık kıyafette bazı kolaylıklar tanımaktadır. Artık bunlar, gözlerini çevirmekle mükellef tutulmamaktadırlar.135

132 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/140-141.

133 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/141-142.

134 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/142-143.

135 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/143.

ًائْيَش اَيغْبَاَف بِبَهْذا ُهَ ل ٍةَي ِراَجِل ُلوُقَي َلوُلَس ُنبا هبأ ُنب ِ هاللُّدبع َناَك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

7□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

دواد وبأو ملسمIŒا ًانُّصحَت َنْد َرأ ْنإ ِءاَغِبْلا ىَلَع ْمُكِتاَيَتَف اوُه ِرْكُت ًَو :ىلاعت ُ هاللّ َلزنأف ةي هجرخأ

.[.

7. (722)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Abdullah İbnu Übey İbni Selül câriyesine: "Git biraz fâhişelik yap (da para kazan)" diye emretti. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk: "Dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek çin, iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın..." (Nur 33) meâlindeki ayeti inzâl buyurdu."]Müslim, Tefsir 26, (3029); Ebu Dâvud, Talâk 50, (2311).[136

AÇIKLAMA:

Bu çirkin işi cariyesine emreden Abdullah İbnu Übey İbni Selül Medine'deki münafıkların başıdır. En kritik anlarda Müslümanlara gâileler çıkarmış, önüne çıkan her fırsatı nifak yolunda değerlendirmeyi ihmal etmemiş

bir kimsedir.

Ayet-i kerime, cariyelerin fuhşa teşvik edilmesini yasaklamaktadır.

Gerek isteyerek, gerekse mecbur kılınarak yapılsın, zinanın her çeşidini İslâm dini kesinlikle haram eder, zinayı meşru kılacak hiçbir mâzeret tanımaz.137

: ا ِهذه يف ى َرَت َفْيَ

ك امُهْنَع ُ هالّ

] ن

إ :لاق ةمركع نعو ـ8□

ى ِض َر ِساهبَع ِنب اوُلاَق ِقا َرِعْلا ِلْهأ ْن ِم ًارَفَن□

ةي□ Œ

ا ْمُكُناَمْيأ ْتَكلَم َنيِذ لا ُمُكْنِذأَتْسَيِل اوُنَمآ َنيِذ لا اهُّيأ َاي : لَج َو زع ِ هالّ ِلْوَق ُ؟دَحأ َاهِب ُلَمْعَي
ةي Œَو اَهِب اَن ْرمأ ِبَت لا

.

ى ِض َر سابع نبا َلاَقف□

لَخَد اَم ب ُرَف ٌبَاَج ِح َ َو ٌروُتُس ْمِهتوُيُبِل َسْيَل ُسا نلا َناَك َو ، َرْتهِسلا ٌب ِحُي َنيِنمُؤْملاِب□
ٌمي ِح َر ٌميِلَح َ هالّ نإ :امُهْنَع ُ هالّ

هالّ ُمُهَءاَجَف ِتا َر ْوَعْلا َكْلِت يف ِنَاذْئِتْسِاب ىلاعت ُ هالّ ُمه َرَمأف ؛ِهِلْهأ ىَلَع ُلُج رلا َو □
ُةَميِتَيْلا ِوأ ُدَل َوْلا ِوأ ُمِداَخلا

□ دواد وبأ هجرخأ

. ُدْعَب َكِلذ ُلَمْعَي ًادَحأ َرَأ ْمَلف ِرْيَخْلاِب َو ِروُتُّسلاِب].

8. (723)- İkrime (radıyallahu anh) anlatıyor: "Irak ahalisinden bir grub İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a dediler ki:

- Şu âyet hakkında ne dersiniz? "Ey iman edenler! Ellerinizin altında olan köle ve câriyeler ve sizden henüz erginliğe ermemiş olanlar sabah namazından önce, öğle sıcağından soyunduğunuzda ve yatsı namazından sonra yanınıza gireceklerinde üç defa izin istesinler. Bunlar sizin için açık bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında birbirinizin yanına girip çıkmakta,size de, onlara da bir sorumluluk yoktur. Allah size âyetlerini böyle açıklar. Allah bilendir. Hakim'dir" (Nur 58). Cenâb-ı Hakk burada kesin emirde bulunduğu halde biz bunları tatbik etmiyoruz, dediler.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Allah mü'minlere karşı halîm ve rahimdir. Onları örtmeyi sever. İnsanlar o zaman evlerinde ne örtü ne de perde kullanmıyorlardı. Bazan hizmetçisi veya evlâdı veya yetimesi, kişi ehlinin üzerinde iken çıkagelirdi. Cenab-ı Hakk bunun üzerine, mezkur avret vakitlerinde izin istemeyi emretti. Böylece Allahu Teâla onlara örtü ve hayır getirdi. Ne var ki, hâlâ bu emirle amel eden tek kişi görmedim."]Ebû Dâvud, Edeb 141 (5191, 5192).]138

AÇIKLAMA:

Bu âyet, gerek aile ferdlerinin birbirleriyle temaslarını tanzimde ve gerekse bir Müslüman evinin ana planını tesbitte son derece ehemmiyetli bir irşâd-ı İlâhi olmaktadır.

Ancak ne var ki, İbnu Abbâs'ın âyetle ilgili yakınmalarından, isti'zân âyetinin hükmüyle amel hususunda Müslümanların gerekli titizliği bidayetten beri göstermedikleri anlaşılıyor.

Beyhakî'nin kaydettiği bir rivayette İbnu Abbas (radıyallahu anh) bu ihtimâli çok ağır ifadelerle dile getirir:

"Kur'ân'da bir âyet var, insanların çoğu ona inanmadılar: Bu, izin âyetidir..."

İbnu Ebî Hâtim'in kaydettiği bir rivayette, buna yakın tâbirlerle bu konudaki ızdırabını dile getirir: "Şeytan üç âyet hususunda insanlara galebe çaldı, insanlar bu âyetlerle amel etmiyorlar" der ve yukarıda meâlen kaydettiğimiz isti'zan ayetlerini tilâvet eder.

Celâleyn Tefsiri'nde: "Bu âyet için bazıları "mensuh", bazıları da "mensuh değil" demiştir. Gerçek şu ki, insanlar bunun hükmüyle amel etmemek suretiyle kadrini bilemediler" denmektedir.

Ayet-i kerime, aile halkının belli vakitlerde birbirlerine izinle girmelerini emrettiğine göre evin iç taksimatı, nüfusa uygun şekilde çok olmalıdır. Bölmesiz tek odadan ibaret mesken Müslüman evi olamaz. Müslümanın evi 136 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/143.

137 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/143.

138 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/144.

aile ferdlerine âyette zikri geçen "avret vakitler"de mahremiyet sağlayacak şekilde birçok bölmeler, odalar ihtiva etmelidir.

Meskenle ilgili teferruatı, daha önce, Binâ ile alâkalı bölümde çok geniş olarak işlediğimiz için, bu mevzuda fazla bilgi edinmek isteyen okuyucumuza oraya bakmayı tavsiye ederiz (401-408. hadisler. Açıklamamız 408.

hadisten sonradır.)139

FURKAN SÛRESİ

□ ب

ن ُةَبْقُع ُمِلاظل :

ا َلاَق

.□هْيَدَي ىلَع ُمِلا ظلا ُّضَعَي

ىلاعت هلوق يف ا:]

. م

□م ْوَي َو

□هْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نع

□ ا

ن ك َو ٍشْي َرُق َفارْشأ اعدَف ًاماَعَط َعَنَص َةَبقُع نأ َكِلَذو ،ٌّبأ َليِق َو ،ٍفَلَخ نب َة يَمُأ ِلِيلَخْلاِب ِبْنَعي َو

.□طْيَعُم بأ

□

□ناك َو ،ٌّبأ ْوأ ِفَلَخ ُنب ُة يَم أ ُهاَتأَف َلعَفَف ِدي ِح ْو تلا َةَداَهَش ُةَبْقُع َدَهْشَي ْوأ

#

□مَعْطَي ْنأ َعَنتْماَف

□ هاللّ ُلوسر ْمِهيِف

□تْنُك ام َلاَق :

ف َلاَق ى

. □ماَعَط ْنِم

□ :

مَعْطَي ْوأ ىل ِزْنَم ْن ِم َج ُرْخَي ْنأ ُتْيَي ْحَتْسا ِنِكَل َو ؛َلاَق ؟ َتأَبَصأ َلاقو ،ُهَليِلَخ□

رْب صلا ن□ »

.

يزر هجرخأ ً ا «

رِفاَك ًارْبَص ٍرْدَب].

م ْوَي َلِتُقَف ،ةَبْقُع َلَعَفف□

هِهْج َو يف َقُصْبَتَف ُهَيِتأَت ى تَح نَض ْرأ□.

حسلا ىلع ليتقلا سبح.

1. (724)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), "O gün zâlim kimse ellerini ısırıp: "Keşke Peygamberlerle berâber bir yol tutsaydım, vay başıma gelene, keşke falancayı dost edinmeseydim. And olsun ki beni, bana gelen Kur'ân'dan o saptırdı. Şeytan insanı yalnız ve yardımcısız bırakıyor" der" (Furkân 27-30) meâlindeki âyet hakkında şu açıklamayı yaptı: "Ayette zikri geçen zâlim Ukbe İbnu Ebi Muayt'tır. Zikri geçen dost (halil) da Ümeyye İbnu Halef'tir. Dostum Übeyy olduğu da söylenmiştir.

(Ayetin inişi bunlarla ilgilidir). Şöyle ki: Ukbe bir yemek hazırlayarak Kureyş'in eşrafını dâvet eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da onların arasındadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Ukbe kelime-i tevhidi söylemedikçe, yemekten almayacağını" söyledi. Ukbe bu isteği yerine getirdi. Bunun üzerine dostu olan Ümeyye İbnu Halef veya Übeyy ona gelerek:

"- Sâbiî mi oldun?" dedi. Ukbe:

"- Hayır, ancak yemek yemeden evimden ayrılmasından utandım" diye cevap verdi. Übeyy:"- Öyleyse, gidip onun yüzüne tükürmezsen ben de senden râzı olmayacağım!" dedi. Ukbe, bu talebe müsbet cevap vererek, isteneni yaptı. Ceza olarak Bedir günü yakalanıp idam edildi.

Bu rivayetin kaynağı asılda gösterilmemiştir. Ancak rivayeti mana olarak, Taberî Tefsir'inde (18, 6), İbnu Abbâs rivayeti olarak kaydeder. Ayrıca, El-Vahidî, Esbâbu'n-Nüzûl'da (s. 191); Suyûti, ed-Dürrü'l-Mensûr'da (5, 68) kaydetmiştir.140

AÇIKLAMA:

1- Bu âyet, Kur'ân-ı Kerim'de kötü arkadaştan tahzirle ilgili olarak gelen âyetlerdendir. Burada bir kısım dostlar dostluklar vardır, uğrunda olmayacak fedakârlıklar, işler yapılır. Ama öbür dünyada pişmanlıklar getirir. Ayet-i kerimede hayır yolunda, Allah'ın rızasını düşünmeyen dostlukların öbür dünyadaki faydasız, acı pişmanlığına dikkat çekilmektedir. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bu âyetin iniş sebebini anlatarak meseleyi daha müşahhas, daha hatırda kalıcı ve unutulmaz bir hâle getirmektedir.

Yine tekrar edelim, bir âyetin bir şahısla ilgili olarak nüzûlü, hükmünün âm (umumi) olmasına, kıyâmete kadar mûteber olmasına mâni değildir. Zira o her mü'mine hitab eder, her devre hitab eder. Âlimler: "Sebebin hususi olması, hükmün umumi olmasına mâni değildir" demiştir.

2- Ümeyye İbnu Halef'in "Sâbiî mi oldun?" sözü, Müslüman mı oldun demektir. Çünkü başlangıçta, Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Sâbiî diyorlardı. İbnu'l-Esîr'in en-Nihâye'de açıkladığına göre "câhiliye Arapları bir dinden çıkarak bir başka dine geçenlere Sâbiî diyorlardı." Müslümanlar da Kureyş'in dininden ayrılıp İslâm dinine girmekte idiler. Bu kelime fiil olarak, çıkmak manasına olan saba-e kökünden gelir. Yıldız matlaından (doğduğu yerden) çıkınca موجنلا َأ َبَص (Yıldız çıktı, doğru) denirdi. Sâbiî kelimesi, Müslümanlar hakkında sıkca kullanılmış bir tâbirdir, cem'i subât gelir. Müslümanlara aynı kökten olmak üzere masbuvv da denmiştir.141

وُه َو ًاهدِن ِ هللّ َلَعْجَت ْنأ□

: لاق ؟مَظْعأ ِبْن ذلا ُّى□:

أ

هاللّ َلوسر ُتْلأس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ #

2□

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

ةَليِلَح ِبنا َزُت ْنأ َلاَق ؟ُّبأ مُث ُتْلُق َلاَق ، َكَعم□

تلُق□ :

مَع ُطَي ْنأ َةَفاَخَم َكَدَل َو َلُتْقَت ْنأ َلاَق ؟ُّبأ مُث□

لاَق ، َكَقَلَخ

139 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/144-145.

140 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/146.

141 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/146-147.

هقَحْلاِب إ ُ هاللّ

:

م رَح ِبت لا َسْف نلا َنوُلتقَي ًَو َرَخآ ًاهلإ ِ هاللّ َعَم َنوُعْدَي َنيِذ لا َو َكِلذِل ًاقيِدْصَت َل زَنف َلاَق ، َك ِراَج

ةسمخلا هجرخأ

.[و َ َيَز ْنوُن .

2. (725)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:

"- Hangi günah daha büyük?" diye sordum. Şu cevabı verdi:

"- Seni yaratmış olduğu halde Allah'a ortak koşmandır!"

"- Sonra hangisi gelir?" dedim.

"- Seninle beraber yiyecek korkusuyla çocuğunu öldürmendir!" dedi. Ben tekrar:

"- Sonra ne gelir?" dedim.

"- Komşunun helâlliği ile zina etmen!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözlerine te'yiden şu mealdeki âyet nazil oldu: "Onlar ki, Allah'ın yanına başka bir Tanrı daha (katıp) tapmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler. Kim bunlardan birini yaparsa cezaya çarpar" (Furkan 68).

]Buharî, Tesfir, Furkân 2, Bakara 3, Edeb 20, Muharib'in 20, 46; Müslim,İman 141, (86); Ebu Davud, Talâk 50, (2310); Tirmizî, Tefsir, Furkân (3181).]142

ŞUARA SÛRESİ

لَعَجَف ا□

] ف صلا نَلَع # َدِعَص َنيِب َرْق ا‘ َكَت َريِشَع ْرِذْنأ َو : ْتَل َزن ا مَ□ .

ل :َلاق ا

مُهْنَع ُ هاللّ .

1□

ى ِض َر سابع نبا نع ـ□

: يِدا َوْلِاب ًٍيَخ نأ ْمُكَت ْرَبْخأ ْوَ ل ْمُكُتْيأ َرَ

أ َلاَقف ا

وُعَمَتْجا ى تَح شْي َرُق ِنوُطُبِل هِِدَع يِنَب اَي ٍرْهَف يِنَب اَي يِدأَنُي .

: باَذَع ْدَي َنْيَب ْمُكَل ٌريِذَن يِهنإَ□

ف َلاَق ً ا

قْد ِص إ َكْيَلَع اَنْب رَج اَم : ْمَعَن اوُلاَق ؟هقِهدَصُم ْمُتْنُكأ ْمُكْيَلَع َريِغُت ْنأ ُدي ِرُت .

ناخيشلا

هجرخأ

بَت َو ٍبهَل بِأ اَدَي ْت بَت : ْتلزن ف!اَنتْعَمَج اَذهلأ ؟ٌد مَحُم اَي َكَل ًاهبَ ت:ٍبهَل وُبأ َلاَ ق].
ٍديِدَش

بَت ْدَق َو :ةياور يفو ى

. ذمرتلاو .

1. (726)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Şu "Sen ilkin en yakın hısımlarını inzâr et" (Şuara 214) meâlindeki âyet indiği zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safâ tepesi üzerine çıktı ve şöyle bağırmaya başladı: "Ey Benî Fihr!, Ey Benî Adiyy!" Bunlar Kureyş kabilesine mensup boylardı. Toplandılar.

Onlara şöyle hitab etti:

"- Ben size, "şu vadide atlılar var, sizlere saldırmak istiyor" desem, beni tasdik eder misiniz?

"Hep beraber şu cevabı verdiler:

"- Evet, tasdik ederiz, şimdiye kadar hiç yalanına rastlamadık, hep doğru söyledin."

"- Öyleyse dinleyin!" dedi.

"Önünüzde bekleyen şiddetli bir azabı size haber veriyorum."

Ebu Leheb atılıp:

"- Ey Muhammed, ey kuruyasıca! bizi bunun için mi çağırdın?" dedi.

Bunun üzerine: "Ebu Leheb'in iki eli kurusun. Kendisi de kurudu..." diye başlayan Ebu Leheb suresi nazil oldu."

]Buhârî, Tefsir, Şuarâ 2, Cenâiz 98, Menâkıb 13; Müslim, İmân 355, (208); Tirmizî, Tefsir, Tebbet (3360).[143

AÇIKLAMA:

1- İslâm dini tedricen vahyedilen bir dindir. Kur'an-ı Kerim'in 23 yılda tamamlanması, tedriciliğinin müşahhas bir örneğidir. Önce imânî esaslar gelmiş, sonra birinin ardından diğeri olmak üzere yavaş yavaş farzlar, haramlar gelmiştir. Şarabın haram edilmesi örneğinde olduğu üzere, bir konu ile alâkalı müfredat bile bir anda gelmemiş, zaman içinde nihâî şekli almıştır.

İslâm'da mühim bir esas olan bu tedric kanunu, muhataplar meselesinde de câridir. Yukarıdaki âyette görüldüğü üzere, Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) önce kendi kabile mensuplarına hitab etmek, onları İslâm'a çağırmakla emrolunmuştur. Bu âyet ayrıca, alenî dâvetin başlangıcıdır. Bir kısım rivayetlere göre, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e üç yıl önce ilk vahiy gelmiş ve peygamberliği bildirilmiştir. Ancak tebliğ

emri gelmemiştir.

Bu âyet tebliği emrediyor, ancak "En yakınlarından başla" diyor.

Daha sonra gelecek olan bir âyet (En'âm 92) tebliğin coğrafî hududunu "Ümmü'l-Kurâ (Mekke) ve etrafında yaşayanlara" olmak üzere genişletecektir.

Risâlet-i Muhammediye'nin beynelmilel hüviyeti daha sonra ve bilhassa Hicret'ten sonra bütün açıklığı ile ortaya konacaktır.

2- Âlimler, rivayetleri gözönüne alarak "en yakın hısımlar"dan maksadın Benî Hâşim ve Benî Muttalip olduğunu belirtirler. Müsbet cevabın alınamadığı bu ilk hitaptan sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vereceği ziyafete dâvet edilenler de bu âilelere mensup olanlardır.

142 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/147-148.

143 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/148-149.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın risâlet-i Muhammediye'nin hak olduğu hususunda kullandığı ilk delil, kendisinin, aralarında geçirmiş bulunduğu önceki hayatı, o hayat esnasındaki sıdkı, doğru sözlülüğü ve kemal derecesindeki ahlâk-ı hasenesi idi.

Bu noktada kimse ondan şüpheye düşmemiştir.

4- Ebu Leheb'in, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e muhâlefeti, görüldüğü gibi tebliğin bidâyetinde başlayacak ve ölünceye kadar devam edecektir. Aslında Ebu Leheb, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yabancı birisi değildi, O (aleyhissalâtu vesselâm)'nun amcasıydı. Yani Ebu Leheb, Abdulmuttalib'in oğlu idi.

Ebu Leheb'in esas adı Abdu'l-Uzzâ İbnu Abdi'l-Muttalib idi. Künyesi de Ebu Uteybe idi. Yüzünün parlaması sebebiyle kendisine Ebu Leheb ünvanı verilmişti.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e, en ziyade bundan eziyet ve sıkıntı gelmiştir. Hacc mevsiminde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tebliğ maksadıyla uğradığı her çadıra, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın arkasından uğrayıp, "İnanmayın, O sâbiîdir, yalancıdır, inanılacak bir şey olsaydı biz inanırdık, onu sizlerden daha iyi tanıyoruz" şeklinde sözler sarfeder, tebliğin te'sirini kırar, yok ederdi.144

بلاعت ُ هاللّ نَنْثَتْس :

ا َلاق

نو ُواَغْلا ُمُهُعِب تَي ُءارَعُّشلا َو] :بلاعت هلوق يف ا .

مُهْنَع ُ هاللّ .

2

ى ِض َر سابع نبا نع َو ـ

دواد وبأ هجرخأ ةيŒا ِتاَحِلا صلا اوُلِمَع َو اوُنَمآ َنيِذ لا ْمُهْنِم

.[.

2. (727)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), "Şâirlere gelince, onlara da sapıklar uyar" (Şuarâ 224) meâlindeki âyet hakkında şunları söyledi: "Cenâb-ı Hakk, (kendilerine sapıklar uyar diye zemmettiği) şairlerden, "İman edip de iyi amel (ve hareket)de bulunanlar, Allah'ı çok zikredenler ve zulme uğratıldıklarından sonra öclerini alanlar..." (Şu'arâ 227) istisna edildiler."]Ebu Dâvud, Edeb 95, (5016).[145

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın açıklama getirdiği âyet şâirleri zemmeder. Müteâkip âyet bu zemmin (kötüleme) sebebini açıklar: "Onların (şairlerin) her vâdide hakikaten ifrata (mübâlağaya) düşegeldiklerini ve hakikaten yapmayacakları şeyleri söyler (insanlar) olduklarını görmedin mi?" (Şuarâ 225-226).

İbnu Ebî Şeybe ve Abd İbnu Humeyd'in tahriclerine göre, "Şâirlere gelince onlara da sapıklar uyarlar"

meâlindeki âyet inince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şâirlerinden Abdullah İbnu Revâha, Ka'b İbnu Mâlik ve Hassân İbnu Sâbit ağlayarak gelip: "Ey Allah'ın Resûlü, Cenab-ı Hakk şu âyeti inzâl buyurdu.

Rabbimiz de biliyor ki bizler şâirleriz. Artık helâk olduk!" derler. Bunun üzerine, yukarıda kaydettiğimiz istisna beyan eden âyet nâzil olur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları çağırtıp yeni vahyi tilâvet buyurur.

Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anhûm)'tan yapılan başka rivayetlerde zemmedici ayetin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hicviye düzen kâfir şairler hakkında geldiğini, "Onlara sapıklar uyar" ifadesiyle, bu kâfir şairlere uyan cinnî azgınların kastedildiğini belirtir. "İnanıp amel-i sâlihte bulunanlar..." istisnasıyla da Hassan İbnu Sâbit, Abdullah İbnu Revâha, Ka'b İbnu Mâlik'in kastedildiğini, çünkü bunların Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ve ashabını kâfir şâirlerin hicviyelerine karşı koruduğunu belirtir.146

HZ. PEYGAMBER VE ŞİİR

Yukarıda kaydedilen âyetlere dikkat edilirse, Kur'ân şiiri ne reddetmekte ne de kabul etmektedir. Önce zemmetmiş ise de sonra istisna tanımıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şiir karşısındaki tutumu da böyle olmuştur. İslâm lehinde şâirleri istihdam etmiş, teşvik etmiştir. İslâm düşmanı şâirlerle de amansız mücâdele vermiştir.

Günümüz araştırıcıları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde şâirlerin ictimâî hayattaki rolünü bugünün gazetecisi, sporcusu ve günlük gazetelerin köşelerinde aktüalite üzerine yazı yazan müelliflerin rolüne benzetirler. Efkâr-ı umumiyeyi belli maksadlarla hazırlayıp yönlendirmede bu sonuncuların günümüzdeki rolü ne ise o devirde de şairlerin ve hatiplerin rolü odur. Bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ifadesiyle şâirin şiiri oktan daha yaralayıcı, kılıçtan daha öldürücüdür. Dostları düşman etmede, küsleri barıştırmada, iki kabileyi kapıştırma veya savaşmakta olanlara âni sulhü getirmede şâirlerin birkaç beyti kâfirdir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), devrinde bu kadar müessir olan bir silâha bigâne kalamazdı, veya toptan kötüleyemezdi.

Bu sebeple kâfir şâirlere, Müslüman şairler karşı çıkmıştır. Yukarıda ismi geçen üç şâir meşhurdur. İhtiyaç oldukça onları çağırıp ل ِ ْب نل اب اوجْها قَرُ اَشْي اًفَ نِإ ه اُ دَشَا ُّعَلَيْهَا مِ نْ رَ شْق ٍ"Kureyş'i hicvedin, zira hiciv onlarda oktan daha derin yara açar" derdi. Hassân İbnu Sâbit (radıyallahu anh) Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in baş şâiri idi ve Kureyş'e karşı oynadığı rol daha mühim olmuştur.

144 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/149-150.

145 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/150.

146 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/150-151.

Her çağırışında ona: "Ey Hassân, Allah Resûlü adına onlara cevap ver!" der ve ا َ مُههل اَ يِهدْ ُ بِر ُ وح ِ الق ُدُس "Ya Rabbim onu Ruhu'l-Kudüs ile takviye et!" diye dua ederdi. Hassân'ı şöyle teşvik ettiği de rivayetlerde gelmiştir:

"Sen Allah ve Resûlü için söyledikçe Ruhu'l-Kudüs seni takviye etmektedir."Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine gelip: "Biliyorsunuz, Kur'an'da şairler hakkında zemmeden âyetler gelmiştir" diye üzüntüsünü ifade eden şair Ka'b İbnu Mâlik'e:

لبهنلا حضن هب مهن وُمرت ام ناكل هديب سفن بذهلاو هناسلو ِهِفْيَسِب دهاجي نمؤملا نا

"Mü'min kılıncıyla da, diliyle de cihad eder. Ruhumu kudret elinde tutan Zâta yemin olsun, dille attığınız da ok gibi yaralar açar" diyerek hak yolunda şâirliğe devam etmelerini irşâd eder.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Temimlilerin mufâhara (şiirhitabet yarışı) teklifini kabul edip şâir ve hatipleri huzurunda yarıştırması da burada hatırlatılması gereken bir davranışıdır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) küffâr cephesinin şâirleriyle mücadelede onlara karşı sadece şâirleri kullanmakla yetinmeyip, haddi aşanları öldürtmüştür. Bunlardan Nadr İbnu'l-Hâris, Ukba İbnu Ebî Muvayt, Ka'b İbnu'l-Eşref, Amr İbnu Abdillah İbni Umeyr, Hâris İbnu Süveyd, Ebu Afak, Esmâ Bintu Mervân, Abdullah İbni Hatal, Fartanâ, Karîba vs. Bunların bir kısmı Mekke Fethi'nde af dışı tutulanlar arasında yer alır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) o günün gazetecileri olarak değerlendirilen kâfir şâirlere karşı göz açtırmama ve yıldırma siyaseti gütmüştür. 147

ŞİİR ÜZERİNE BİRKAÇ HADİS MEALİ:

* Bazı beyan vardır ki büyüleyicidir (tesiri kesindir).

* Şiir de söz cümlesindendir. İyisi iyi bir söz gibi güzel, kötüsü de kötü bir söz gibi çirkindir.

* Bazı şiir vardır ki hikmetlerin ta kendisidir.

* Şairlerin söylediği en doğru söz Lebid'in şu sözüdür:

لطاب هاللّ خا

م ٍءْىش هلك اً "Bilesiniz, Allah'tan başka her şey bâtıldır."

Rivayetler, zaman zaman Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de şiirler mırıldandığını belirtir. Bunlardan biri, Muallaka şairlerinden

Tarafe'nin şu mealdeki beytidir

"Günler senin bilmediğin şeyleri sana açıklayacak,

Azığını vermediğin adamlar sana haberler getirecektir."148

NEML SÛRESİ

] مَتاَخ َو نَسوُم نَصَع اهَعَم َو ُة با دلا ُج ُرْخَت :# هاللّ ُلوسر َلا

ق :َلاق ُهْنَع ُ هاللّ

1

ى ِض َر ةريره بأ نع ـ

اَذه ُلوُقَيَف َنوُعِمَتْجَيَل ِنا َو ِخلا َلْهأ نإ ى تَح ِمَتاَخْلاِب ِرِفاَكْلا َفْنأ ُمِطْختو نَصَعْلاِب ِن ِمؤُملا َهْج َو اوُلْجَتَف َناَمْيَلُس

بذمرتلا هجرخأ

. رِفاَك اَي اَذه ُلوُقَي َو ،ُنِمؤُم اَي].

1. (728)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) buyurdu ki: "Dabbetu'l-arz, berâberinde Hz. Mûsa'nın asâsı ve Hz.

Süleyman (aleyhimâ'sselam)'ın mühürü olduğu halde çıkar. Asâ ile mü'minlerin yüzünü cilalar, mührü de kâfirlerin burnuna basar. Öyle ki, sofra ehli toplanınca biri diğerine (yüzündeki parlaklıktan dolayı) "Ey mü'min!" der, diğeri de (öbürüne, burnundaki mühür damgası sebebiyle): "Ey kâfir!"der. (Yani mü'min de kâfir de yüzünden tanınır).]Tirmizî, Tefsir, Neml (3186).[149

AÇIKLAMA:

Tirmizî bu hadisi, Dâbbetu'l-arz'ı mevzubahis eden ة بآد ْم ُهَل اَن ْج َر و َ اذا َو قلا َعَق َو ُلْ مِهيَلَع خاُ ْ"Kendilerine söylenmiş olan başlarına geldiği vakit, yerden bir çeşit hayvan çıkarırız ki, o, onlara, insanların âyetlerimize kesin olarak inanmadıklarını söyler" (Neml 82) âyetini tefsir sadedinde kaydetmiştir. Burada, hadislerde kıyamet alametlerinden biri olarak zikri geçen Dâbbetü'l-arz mevzubahis edilmektedir. Ayette geçen اَذِا َو َعَق مِهْيَلَع

لوَقلا yani, "Kendilerine söylenmiş olan başlarına geldiği vakit" ifadesi "onlara azab vâcib olduğu zaman"

"Allah onlara gazab ettiği zaman"; "Onlara hüccet vacib olduğu zaman" gibi farklı yorumlara tâbi tutulmuştur.

Bütün bunların emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'l münker'i terketmenin sonucu meydana geleceği belirtilmiştir.

Ayrıca, âyette geçen "kavl"den murad, onun ilgili olduğu şeydir, o da kıyamet saatidir, onun vukûu da kıyametin husûlüdür, öyle ise bundan maksad kıyametin yaklaşması ve alâmetlerinin zuhûrudur" denmiştir.

Dâbbetü'l-Arz'ın nasıl birşey olduğu münâkaşalı bir husustur. Bunu tavsifte çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

147 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/151-152.

148 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/153.

149 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/153.

Dâbbe kelime olarak hafif yürüyen, kımıldayan , debelenen gibi mânâlara gelir. Bütün hayvanlar hakkında kullanılır. Dâbbe ile ilgili garib tavsifler, zayıf rivayetler olduğu için burada onları kaydetmeyi gereksiz buluyoruz.

Râğıb İsfehânî, Müfredâtu'l-Kur'ân'da: "Dâbbe, tanıdığımızın hilâfına bir hayvandır ki, kıyamet sırasında çıkacaktır. Bir de denildi ki, "bununla cehalette hayvanlar menzilesinde olan eşrar (şerliler) murad olunmuştur."

Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den kaydettiğimiz hadise dayanarak Elmalılı şöyle bir yoruma yer verir: "Bu hadise nazaran da, bu dâbbe maddî ve manevî hârikulâde bir kuvvet ve saltanat ile zuhur edip büyük bir İslâm devleti teşkil edecek, bir sâhib-i huruc (baş kaldıran) olmuş oluyor. Şüphe yok ki, Asayı Musa ile Mühr-ü Süleyman'ı haiz olan zât büyük bir şahsiyet olacaktır. Hem de şirâr (şerliler)dan değil, hıyardan (hayırlılardan) olacak, çünkü mü'minin yüzünü güldürecek, kâfirin burnunu kıracak."

Dâbbetu'l-arz tâbirinin nasıl farklı yorumlara imkân tanıdığını göstermek için şu pasajı da Bediüzzaman merhumdan kaydediyoruz:

"Amma, "Dabbetu'l-arz", Kur'an'da gayet mükemmel bir işaret ve lisan-ı halinden kısacık bir ifade, bir tekellüm var. Tafsili ise, ben şimdilik, başka meseleler gibi kat'î bir kanaatle bilemiyorum. Yalnız bu kadar diyebilirim: هاللّ ها َبْيَغلا ُمْلعي (Gaybı ancak Allah bilir), nasıl ki kavm-i Fir'avn'e, "Çekirge âfâtı ve bit belâsı" ve Kâbe tahribine çalışan kavm-i Ebrehe'ye "Ebâbil kuşları" musallat olmuşlar, öyle de: Süfyân'ın ve deccallerin fitneleriyle bilerek, severek isyan ve tuğyana ve Ye'cüc ve Me'cüc'ün anarşistliği ile fesada ve canavarlığa giden ve dinsizliğe, küfür ve küfrana düşen insanların akıllarını başlarına getirmek hikmetiyle arzdan bir hayvan çıkıp musallat olacak, zir ü zeber edecek Allahu a'lem, o dâbbe bir nevidir. Çünkü gayet büyük bir tek şahıs olsa, her yerde herkese yetişmez. Demek dehşetli bir tâife-i hayvaniye olacak. Belki هَتاَسْن ِم ُلكأَت ِض ْرَا ِة باَد هِا

(Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, ancak değneğini yiyen kurt onun ölümünü cinlere farkettirdi) (Sebe 14) âyetinin işâretiyle, o hayvan, dâbbetü'l-arz denilen ağaç kurtlarıdır ki, insanların kemiklerini ağaç gibi kemirecek, insanın cisminde dişinden tırnağına kadar yerleşecek. Mü'minler iman bereketiyle ve sefâhat ve su-i isti'malattan tecennübleriyle (kaçınmalarıyla) kurtulmasına işâreten, âyet, iman hususunda o hayvanı konuşturmuş..."

Şu noktaya dikkat çekmek isteriz: Ayette geçen ve dâbbetu'l-arz'ın konuşacağını ifade eden, مُهمِهلَكُت

= (insanlara konuşur) ibâresine dayanan bâzı eski yorumcular dâbbetu'l-arz'ın insan gibi konuşacağını, insan nevinden olacağını söylerken Bediüzzaman, bu konuşmayı lisân-ı kâl ile değil lisan-ı hâl ile olacak bir konuşma olarak değerlendirir ve bu hayvanın bir kurt, bir mikrop gibi vücuda yerleşecek son derece küçük bir mahlûk olacağı neticesine varır.150

KASAS SÛRESİ

نضَ :

ق َلاَقف ؟سوُم نَضَق ِنْيَلَج ا‘ هأ ا

. مُهْنَع ُ هاللّ

لاق]

: □1ـ ريبج نب ديعس نع

ى ِض َر ٍساهبع َنبا ُتلأس□

براخبلا هجرخ أ

.لَعَ فَلاق اذإ :# هاللّ َلوسر نإ ،اَمُهَبَيْطأ َو اَمُه َرَثْكأ□].

1. (729)- Sâid İbnu Cübeyr anlatıyor: İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a: "Hz. Musa iki müddetten hangisini ödedi?" diye sordum da, bana şu cevabı verdi:"O en çok, en güzel olanı ödedi (tamamladı). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) söyledi mi yapardı."]Buharî, Şehâdât 28.[151

AÇIKLAMA:

Rivayetin Buhârî'deki aslında belirtildiği üzere bu soruyu Hireli bir Yahudi, Said İbnu Cübeyr'e sorar, cevap veremez. Mekke'ye gidip İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a sorar. Burada sorulan iki ecelden maksat şu âyette işaret edilen eceldir: "(O zât Musa'ya) dedi ki: Bu iki kızımdan birini -sen bana sekiz yıl ecirlik etmek üzere-sana nikâhlamak istiyorum. Eğer (hizmetini) on yıla tamamlarsan o da kendinden. (Bununla beraber arzu etmem ki sana zorluk çektireyim. İnşaallah beni sâlihlerden bulacaksın. (Mûsa) dedi ki; "O seninle benim aramdadır. Bu iki müddetten hangisini ödersem demek ki bana karşı bir husumet yok. Allah da şu dediğimizin üstünde bir vekil" (Kasas 27-28).

İbnu Abbâs'ın verdiği cevap şahsî açıklaması, yani mevkuf hadis gözükmektedir. Halbuki temas ettiği mesele ictihâda, şahsî kanaata müteallik bir mesele değildir. Bu durumda iki ihtimal var: 1- Ya Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den duymuş olduğu bir açıklamadır.

2- Ya da Ehl-i Kitap'tan işitiği bir rivayete dayanmaktadır.

Bu noktada ulemâ der ki: İbnu Abbas'ın bu ve benzeri sözleri ref'e hamledilir, yani hükmen merfudur, yani Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den işitmiş bulunduğu bir yorumdur. Çünkü, İbnu Abbas (radıyallahu 150 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/154-155.

151 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/156.

anhümâ) Ehl-i Kitab'ın rivayetlerine itimad etmez, israiliyata yer vermez, iltifat etmezdi. Başkalarını da bu hususta uyarmıştır. Bununla ilgili mevsuk rivayetler Buharî ve diğer kitaplarda mevcuttur.

Mamâfih bu cevabın merfu olduğunu te'yid eden bir rivayet Taberanî'nin Mu'cemu'l-Evsat'ında gelmiştir. Orada bu meseleyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cebrail'e sormuş, cevabı ondan almıştır. Bu rivayette "en çok.."

yerine "en tam olanı, on yılı (tamamladı)" denilmektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) söyledi mi yapardı" ifadesinde, Resûl'le herhangi bir peygamber kastedilmemiştir, mutlaktır. Yani şöyle anlamak gerekir: "Allah'ın herhangi bir resûlü söz verdi mi yapar, artık sözünde durur mu durmaz mı diye hakkında şüphe caiz değildir."

Bazı rivayetlerde gelen ziyadeye göre Said İbnu Cübeyr, bu cevabı soru sahibi Yahudiye ulaştırınca, O:

"Arkadaşınız gerçekten âlimmiş" der.152

: هاللّ ِلوسر يف ْتل َزَ #

ن َلاَق

. ن َك َ تَهْدِ مَن ْأحبْبَتْ]

إ :بلاعت هلوق يف ُ ه

. هاللّ ُعَن

2□

ی ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

هذمرتلاو ملسم

هجرخأ

.[□ا مْس

“ ح َ ثُي رَ اوِد ُ مَع ُه اَبأ اَطلاِب ِعَلن .

1. (730)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh), "(Ey Muhammed) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin, ama Allah dilediğine hidayet verir" (Kasas 56) âyeti hakkında şunu söylemiştir: "Bu âyet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, amcası Ebu Talib'in İslâm'a girmesini ısrarla istemesi üzerine nazil oldu."]Müslim, İman 41 42, (25); Tirmizî, Tefsir, Kasas (3187).[153

AÇIKLAMA:

Bu ayetin, Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in amcası ile alakalı olarak nazil olduğunda müfessirler icma ederler.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), amcası Ebu Tâlib'i çok seviyordu ve bunun da sebepleri vardı. Şöyle ki: Ebu Talib, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i daha dedesi Abdulmuttalib'i kaybettiği günden beri koruyup himaye etmiş idi. Yani sekiz yaşında, yetim iken onun müşfik ve samimi himayesinden istifadeye başlamıştı. Amcasına gönlünde müstesna bir sevgi ve hürmet ayırması için bu yeterli bir sebepti. Halbuki, onun esas himayesi, risalet hayatından sonra başlayacaktır. Ebu Talib, Kureyş'in ileri gelen itibarlı büyüklerinden biri olarak Mekke'de herkesten saygı görüyordu ve hatırı sayılıyordu. Onun an'ane icabı âlî olan hatırına hürmeten müşrikler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in irşadî faaliyetlerinden son derece rahatsız olsalar da fazla ses çıkaramıyorlardı. En ziyade feveran ettikleri anlarda gelip Ebu Talib'e şikâyet ediyorlardı.

Hamisi olmayan ilk Müslümanlara en ağır hakaret ve işkenceler uygulanırken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Talib'in himayesi sayesinde bu safhayı daha hafif atlatıyordu.

Mekkeli müşriklerin, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i kendilerine teslim edinceye kadar devam etmek üzere aldıkları boykot kararına Ebû Talib'in boyun eğmeyip direnmesi ayrı bir civanmertlik örneğidir ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından samimiyetle sevilmesine bir başka ciddi sebeptir. Hiçbir başka şey olmasa bile bu başlı başına yeterli bir sebepti. Yıllarca süren alışveriş, evlenme, konuşma, gidipgelme gibi her çeşit beşerî münasebetleri yasaklayan bu boykot fevkalade büyük sıkıntılara sebep olmuştu. Meselâ maruz kalınan kıtlık öylesine had bir safhaya ulaşmıştı ki, insanlar yolda buldukları kurumuş deri parçalarını tavlayıp, kaynatıp yiyorlardı.

İşte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu, himayecisi olan amcasının Müslüman olmasını istiyordu.

O, İslâm'a yanaşmıyordu. Onun himayesi dinî hamiyetten değil, akrabalık gayretinden geliyordu.

Sonunda hastalandı ve ölüm döşeğine düştü. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) başucundan ayrılmıyor ve her fırsatta: "Ey amcacığım, Lâilahe illallah de, ben onunla, kıyamet günü senin için şehâdet edeyim" diye tekrar etti.

Ancak, Ebu Tâlib'in başından ayrılmayan Ebu Cehil ve Abdullah İbnu Ebi Umeyye de arkadan:

"- Ey Ebû Talib, Abdulmuttalib'in dininden dönmek mi istiyorsun?" diye müdahale edip ayıplıyorlardı.

Ebu Talib: "Kureyş beni ayıplayarak, Ebu Talib'i buna korku sevketti demeseler, seni mutlaka memnun ederdim"

dedi. Fakat imanı ikrar etmedi, sahih rivayetler onun; Abdulmuttalib'in dini üzere olduğunu söyleyerek öldüğünü belirtir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu durum karşısında ızdırabı, üzüntüsü büyük olmuş ve şöyle demiştir: "İyi bil, vallahi, yasaklanmadığım müddetçe senin kurtuluşun için istiğfardan geri kalmayacağım".

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözü üzerine Cenab-ı Hakk: "Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin, Allah dilediğine hidayet verir" meâlindeki âyeti inzal buyurur.

Bir başka rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) amcasına şöyle hitabetmiştir: 152 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve

Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/156-157.

153 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/157.

"Ey amcacığım! Şurası muhakkak ki, üzerimde en ziyade hakkı bulunan insan sensin. Ben en son senden nimet gördüm. Senin, üzerimdeki hakların, babamınkinden daha çoktur. Öyle ise bir kelime söyle ki, kıyamet gününde onun vesilesiyle şefaatim sana vacib olsun."154

EBU TALİB'İN İMANI:

Bu rivayetler, Ebu Talib'in küfür üzerine öldüğü hususunda kesin nassdır. Ancak bazı farklı rivayetlere dayanan âlimler, mesele üzerinde ihtilaf etmişlerdir. Zira İbnu İshak'ın rivayetinde Hz. Abbas (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey kardeşim oğlu! Senin babama arzettiğin kelimeyi onun gerçekten söylediğini işittim" demiş, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de: "Ben işitmedim!" cevabını vermiştir.

Süheylî diyor ki: "Abbas'ın sözünün kabul edilmemesi, onun Müslüman olmazdan önce söylemiş olduğundandır.

Şayet o sözü Müslüman olduktan sonra da söylemiş olsaydı kabul edilirdi. Nitekim Cübeyr İbnu Mut'im'in kâfirken dinleyip Müslüman olduktan sonra eda ettiği hadisi kabul edilmiştir.

Şurası muhakak ki, İslâm'ın kurulmasında bu kadar hizmeti sebkat eden ve Resûlullah efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in sevgisine mazhar olmuş bulunan Ebu Tâlib'in imanla kabre girmesinden gönüllerimiz son derece mesrur olur, saadet duyardı. Mü'min gönüller hep böyle düşünmüş ve Ebu Talib'in kurtuluş imkânına emâreler aramış, o konuda sükutu tercih etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gönlünü ızdıraba sevkeden bir meselede duyulan ızdırabı hafifletici bir yorumu Bediüzzaman'dan kaydedeceğiz.Açıklama, Ebu Tâlib'in imânı hakkında sorulan bir soru üzerine yapılır:

"Elcevab: Ehl-i Teşeyyü (Şiîler), imanına kâil, Ehl-i Sünnet'in ekserisi, imanına kail değiller. Fakat benim kalbime gelen budur ki: Ebu Talib, Resûlü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in risaletini değil, şahsını, zâtını gayet ciddi severdi. Onun -o gayet ciddi- o şahsî şefkati ve muhabbeti elbette zâyie gitmeyecektir. Evet ciddi bir surette Cenab-ı Hakk'ın Habib-i Ekrem'ini sevmiş ve himaye etmiş ve taraftarlık göstermiş olan Ebu Tâlib'in; inkâra ve inada değil, belki hicab ve asabiyyet-i kavmiyye gibi hissiyata binaen, makbul bir iman getirmemesi üzerine cehenneme gitse de, yine cehennem içinde bir nevi hususi cenneti, onun hasenatına mükâfaaten halkedilebilir. Kışta bazı yerde baharı halkettiği ve zindanda –uyku vasıtasıyla- bazı adamlarına zindanı saraya çevirdiği gibi, hususi cehennemi, hususi bir nevi cennete çevirebilir."155

براخبلا هجرخأ َ ة

.[

كَم ىلاِإ َلاق

:] داَعَم ىلاِإ َكُّدا َرَ.

ل ىلاعت هلوق يف ا

. هاللّ ُ مُهْنَع

3

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ .

1. (731)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): "Herhalde o Kur'ân'ı (tilavetini, tebliğini ve mucibince amel etmeni) senin üzerine farz kılan (Allah), seni (yine) dönülecek yere döndürecektir..." (Kasas 85) meâlindeki âyette ifade edilen döndürülecek yerden maksadın Mekke olduğunu söylerdi."]Buhârî, Tefsir, Kasas 2.[156

AÇIKLAMA:

Bu âyet, hicret sırasında nâzil olmuşur. İbnu Kesir'in açıkladığı üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke'yi terkedip el-Cuhfe denen ve Mekke'ye dört merhalelik mesafede bulunan yere gelince, aslî vatanı ve doğum yeri bulunan ve sinesinde Beytullah'ı barındıran Mekke'den ayrılmaktan dolayı içinde bir burukluk ve üzüntü hisseder. Rabbülâlemin, Habib-i Kibriyası (aleyhissalâtu vesselâm)'nı teselli için, bu âyeti indirir. Ayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'ye tekrar geri geleceği müjdelenmiş olmaktadır.

Hemen belirtelim ki, Abdullah İbnu Sebe adlı Yahudi dönmesi halk arasına Mısır'da yanlış fikirler atarken, bu ayeti de istismar etmiş ve:

"Ayette Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tekrar geri gönderileceği haber verildiğine göre, O geri gelmeye Hz. İsa'dan daha çok hak sahibidir" demiştir. Buna inananlar olmuş, Mısır'da ric'at (= Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tekrar yeryüzüne ineceği) fikri yayılmıştır.

İşte İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) buradaki geri döndürülme ile Mekke'nin fethinden sonraki geri gelişin kastedildiğini belirtmektedir. Yani, Cenab-ı Hakk, Resulü Ekrem'ine, daha Mekke'den çıktığı gün, bir müddet sonra tekrar Mekke'ye geri geleceğini haber vererek firakın elemini tahfif ediyor.

Âyetle ilgili, yine İbnu Abbas'tan başka yorumlar da rivayet edilmiştir. Meselâ Taberi'nin bir başka tahricinde dönüş yeri olarak Mekke değil, "cennet" zikredilir.

Bir başka rivayette "ölüm", bir başkasında "kıyamet günü seni ihyâ edecek" yorumları yer alır.

Hasan Basrî, Zührî, Ebu Said âyetteki mead'dan (dönüş yeri) maksadın, "kıyamet günü" ve "ahiret" olduğunu söyledikleri belirtilir.157

ANKEBUT SÛRESİ

154 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/157-159.

155 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/159-160.

156 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/160.

157 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/160-161.

لاَقف ْمهيِداَن يف ُهَنوُتأَي اوُناَك ِيذ لا ِرَكْنُملا نَع # هاللّ َلوسر ّتلأس] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ□:

ى ِض َر ٍئناه مأ نع ـ1□□

طار

.

ضلا

«قَبَحلا ى□»

□.

ذمرتلا هجرخأ «

ض ْر ا‘ ِلْهأ ْنِم ْمِهب رَم ْنَمِب ُةَي ِرْخُّسلا َو ُفْذَخلا َو ِهيِف َنوُقِبْحَي اوُناك□].

نيعبص ا

فرط نم ةاصحلا ىمر :ةمجعملاب ‘

« □و َفْذَخلا» .

1. (732)- Ümmü Hâni (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Erkeklere yaklaşıyor, yol kesiyor ve toplantılarınızda fenâ şeyler yapmıyor musunuz?" (Ankebut 29) meâlindeki âyette zikredilen toplantılarındaki fena şeyler'den maksad nedir? diye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordum. Bana şöyle cevap verdi:

"- Onlar orda sesli sesli yelleniyorlar, oradan geçen kimselere de çakıl vs. fırlatıp onlarla eğleniyorlardı."158

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki âyet Lut kavmi ile ilgilidir. Mevzuyu kavramak için önceki âyetin meâlini de görmek gerekir. "Lût'u da (hatırla). Hani o, kavmine şöyle demişti: "Siz, gerçekten öyle bir hayasızlık irtikab ediyorsunuz ki, sizden evvel (cin ve ins) âlemlerinden hiçbiri bunu yapmamıştır" (Ankebut 28). Müteakip âyet onların irtikab ettikleri hayasızlıklardan birkaç örnek vermektedir. Ümmü Hâni (radıyallahu anhâ) Lût kavminin "toplantı yerlerinde"

yaptıkları hayasızlık ne idi, onu sormaktadır. Meâle bakıldığı zaman bunun açık olmadığı anlaşılır.

Âyette "münker"le ifade edilen hayâsız işler hususunda âlimler farklı yorumlar ileri sürmüşlerdir.

Şöyle ki:

* "İnsanlara çakıllar atarak garibleri korkutuyorlardı."

* "Meclislerinde erkek erkeğe birbirlerinin gözü önünde temasta bulunuyorlardı."

* "Güvercinle oynuyorlardı."

* "Horoz döğüşü, koç döğüşü yaptırıyorlardı."

* "Birbirlerine tükürüyorlardı, tavla ve satranç oynuyorlar, boyalı elbiseler giyiyorlardı."

* "Sakız çiğnemek, parmakları kınalamak, izar çözmek, ıslık çalmak onların mutad ahlâkları idi."

Bu sayılan münker işlerin hepsini yapmalarına bir mâni yoktur. Ümmü Hâni (radıyallahu anh)'den kaydedilen rivayet, bu ihtimallerden bir kaçını teyid etmiş olmaktadır.

Bu âyet-i kerimede Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın icazına güzel bir örnek görmekteyiz. Lût kavminin meclislerinde münker işlediklerine işaret edip sonrasında sükut etmiştir. Bu sükutun içinde çok kelam var. Alimlerimiz "sakız çiğnemek" gibi büyüklerin mürüvvetini zedeliyecek en hafifinden başlayarak, o kavmin mahut vasfı olan homoseksüelliğe kadar en çirkininden bazılarını zikretmişlerdir. Hatıra gelebilecek başka münkerâtı da zikretmek âyetin ibhamına uygun gelir.159

□ِكْرُ العَبْدِ للّهِ تعالى بلسانِه :

ذ َلاَق

. □هاللّ ُ عَنْهُما يف هلوق ىلاعت: [وَ لَذِكْرُ هاللّ ِ أكْبَر

2□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

□

نَع

ل□

ع ْزَن ِرْيَغ ْن ِم ِهِناَسِلب ِه ِرْكِذ ْن ِم ُرَبْكأ ِهِف ْوَخ ْنِم ُهَك َرَتَف ٍبْنَذ نَلَع ىفْشأ اَذإ ُهْن ِم ُهُف□
ْوَخ َو ُه ُه ُرْكِذ َو

. □ريِبَك

نيزر هجرخ .

أ

[□بْن ذلا .

2. (733)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): "Allah'ı zikretmek elbet en büyüktür" (Ankebut, 45) meâlindeki ayet hakkında şunu söyledi: "Kulun Allahu Teâla'yı diliyle zikretmesi büyük (bir ibadet)tir. Onu zikretmesi, herhangi bir günaha yaklaşınca O'ndan korkarak terketmesi, günah işler olduğu halde diliyle zikretmesinden, daha büyüktür.

Rezîn tahric etmiştir, kaynağı bulunanamıştır.160

RÛM SÛRESİ

نيِن ِمؤ ُمْلا َكِلذ َبَجْعأف َس ِراَف َىلَع ُمو ُّرلا ِت َرَهَظ ِرْدَب ُم ْوَي َناك ا مَل] :لاق ُهْنَع ُ□ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر ديعس ىبأ نع

َىلَع ِمو ُّرلا ِروُهُظِب :َنوُنِمؤُمْلا َح ِرَفَف َلاَ ق ِ .هاللّ ِرْصَنِب َنوُنِمؤُمْلا َح َرْفَي ٍذِئَمْوَيَو :هلوق ىلإ ُمو ُّرلا ِتَبِلُغ :ْتلزنف

□ملا

تبلَغ : هِلَع ُنبا ُرْصَن أ َرَق اَذ َّ◌َكه :لاقو ى

. ذمرتلا هجرخأ

.[□س ِراَف .

1. (734)- Ebu Sa'id (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bedir günü Rumlar, İranlılara galebe çaldı. Bu zaferden mü'minler de sevindi. Bunun üzerine şu meâldeki ayet nazil oldu (okundu): "Elif-Lam-Mim, Rumlar mağlub oldu, yakın bir yerde. Halbuki onlar bu yenilmelerinin ardından galib olacaklar birkaç yıl içinde. Önünde de sonunda da emir Allah'ındır. O gün mü'minler Allah'ın nusretiyle ferahlayacak" (Rum 1-4).]Tirmizî, Tefsir, Rum (3190).]161

158 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/161.

159 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/161-162.

160 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/162-163.

161 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/163.

AÇIKLAMA:

Bu ayetler Mekke'de nazil olmuştu. Yukarıdaki rivayet ise, Bedir sırasında nazil olmuş gibi ifade etmektedir. Bu sebeple rivayette geçen "nazil oldu" tabiri şarihlerce "okundu" diye açıklanmıştı. Yani Bedir Savaşı sırasında Rumların, İranlılara galebe çaldığı haberi geliyor. Mü'minler bu duruma sevinirler ve yukarda meâllerini kaydettiğimiz âyetleri okurlar.

Müfessirlerin belirttiği üzere, bu sûre, Müslümanlar henüz Mekke'de iken bi'setin beşinci yılında (613) başlayıp, 616'da Bizans'ın mağlubiyeti ile sona eren İran-Bizans savaşına temas etmektedir. O devrin iki süper devleti olan Bizanslılarla İranlılar arasında cereyan eden bu kanlı savaşa Mekkeli müşrikler de alâka duymuş, neticeyi kitap ehli olan Bizanslılar mağlubiyetle kapayınca müşrikler sevinmiş, Müslümanlar da üzülmüştü. Müşrikler:

"Siz ve Hıristiyanlar ehl-i kitapsınız, biz ve İranlılar ümmiyiz (kitap sahibi değiliz). Bizim kardeşlerimiz sizin kardeşlerinizi tepelediler, biz de sizi tepeliyeceğiz" diyerek şamata bile yapmışlardı.

İşte bu şamata üzerine bu âyetler nâzil oldu ve Müslümanlara bir teselli getirdi.

Rivayet edilir ki Hz. Ebu Bekir, şamatacılara giderek, birkaç yıl içinde Rumların İranlılara galebe çalacağını söyledi. O günün şartlarında bu imkânsız gözüküyordu. Rumlar, Suriye, Anadolu ve Mısır'ı kaybetmişlerdi.

Buraları İranlılar işgal etmişti. Müşrik liderlerden Ubey İbnu Halef, Hz.Ebu Bekir'e bahse girmeyi teklif eder.

Birkaç yılda Rum kazanacak olursa Hz. Ebu Bekir'e on deve vermek, kaybedecek olursa on deve almak üzere bahse girerler. Durumu Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) öğrenince, Hz. Ebu Bekir'e, deve miktarının artırılmasını, zafer müddetinin de uzatılmasını tavsiye eder. Böylece deve sayısı 100'e, tahmin edilen zafer müddeti de 9 yıla çıkarılır. Çünkü ayette geçen fi bid'i sînîn tabirindeki bid'i kelimesi 3'ten 9'a kadar olan bir miktar ifade eder.

Ayet-i kerimenin haber verdiği gibi, 616'da kesin mağlub olan Bizanslılar 622'de mukabil harekete geçerek, 623'te galebe çalmaya başlar ve 625'te kesin zafer elde ederler. Böylece Rumlar mağlubiyetlerinin yedinci, harbin ikinci senesinde galebeye başlamışlar, onların galebeye başladığı sırada Müslümanlar da Bedir'de zafer kazanmışlardır.

Şarihler Rumların İranlılara karşı kazandığı bu zaferin Bedir gününe rastlamasını nazar-ı dikkate alarak, Mekke'de yıllarca önce nazil olmuş bulunan âyetin, bir mucize olarak, Müslümanların zaferini de haber verdiğini belirtmişlerdir. Yani âyette geçen "O gün mü'minler Allah'ın nusretiyle ferahlanacaklar" müjdesini, "O gün mü'minler, Allah'ın kendilerine Bedir'de yapacağı nusret ve yardımıyla sevinecekler" şeklinde yorumlamışlardır.

Mamafih, "Allah'ın Rumlara olan nusretiyle mü'minler de ferahlanacak" manası da mevcuttur.162

LOKMAN SÛRESİ

: مْلِع ُ هَدْنِع َ هاللّ ن

إ أ َرَق مُث

سْمَخ بْيَغْلا ُحيِتاَفَم] :َلا .

ق هاللّ َلوسر نأ ا

مهْنَع ُ هاللّ .

1

ى ِض َر رمع نبا نع -

راخبلا هجرخأ ا

.هرخآ ىلإ َثْيَغْلا ُل هِزَنُي َو ِةَعا سلا] .

1.(735)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Gayb'ın anahtarı beştir" dedi ve şu mealdeki âyeti okudu: "O saatin (kıyametin) ilmi şüphesiz ki Allah'ın nezdindedir. Yağmuru O

indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah (her şeyi) bilendir. Her şeyden haberdardır" (Lokman 34).]Buhârî, Tefsir, Lokman 2, En'âm 1,İstiska 29.[163

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Kurtubî'nin açıkladığı üzere, mü'minleri, söylenen bu beş meseleyi bilme hevesine kapılmaktan men ediyor. İbnu Mesud (radıyallahu anh)'un bir rivayetinde, bu meseleleri Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de bilemediği daha açık olarak ifade edilmiştir:

سمخلا هذه ىوس ءيش لك ملع مهلسو هيلع هاللّ ىلص ْمُكُّيِبن ِتوا

"Bu beş şey hariç, herşeyin ilmi peygamberimize verilmiştir." İbnu Hacer: "Müneccim olsun olmasın herkesin âdi şeylerde gaybla ilgili "zan" da bulunmaları caizdir, ama "ilim" iddiası caiz değildir" der.

İbnu Abdilber, gaybtan haber vermek iddiasıyla ücret vermek ve ücret almanın haram addedilmesinde ulemânın icmaından haber verir.

Bu beş şey dışında kalan meselelerde mutlak gaybtan bahsedilemiyeceği, bazıları için gayb olurken, diğer bazılarınca bilinebileceği de belirtilmiştir. Bir başka ayette: "O bütün gaybı bilendir. Öyle ki gaybına kimseyi muttali etmez, meğer ki beğenip seçtiği bir peygamber ola. Çünkü O, bunun önünden ardından gözetleyiciler 162 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/163-164.

163 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/165.

dizer" (Cin, 26-27). Bu âyette gayba peygamberlerin muttali kılınabileceği belirtilmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İsâ'nın: "...yediklerinizi ve evlerinizde sakladıklarınızı da size haber vereceğim.." (Âl-i İmran 49) diyerek; keza Hz. Yusuf'un da: "...daha yiyeceğiniz yemek gelmeden size onu haber veririm..." (Yusuf 37) diyerek gayba ıttılâ peyda edebileceklerine dair ifadelerde bulunmuşlardır. Âlimler bu âyetlerde ifade edilen gaybe nüfuz keyfiyetinin, Cin suresinden yukarıda kaydettiğimiz âyette yer verilen "beğenip seçtiği peygamber"

istisnasına dahil olduğunu belirtir.

Bazan velilerin de bazı gaybî umura aşina oldukları da görülmektedir. Peygamber olmadıkları halde bunların gayba nasıl âşina olabilecekleri itiraz konusudur, zira Cin suresinde لوُس َر ْن ِم ىضَت ْرا ِنَم َّهِإ

"razı olduğu peygamber hariç" diye istisna yapılmış ise de bu peygamberedir, başkasına değil denmiştir.

Buradan hareketle Mutezile kerameti inkâr etmiştir.

Bu fikre katılmayan Ehl-i Sünnet âlimleri, velilerin Allah'ın izniyle gayba muttali olabileceğini kabul etmiştir.

Onlara göre, velinin gaybı bilmesindeki fazilet kendine ait değildir, bu kendine izafe edilemez, peygambere izafe edilir. "Çünkü veli ancak muhabbet-i Resûl ile ve ancak o vâsıta ile mazhar-ı kerâmet olur. Veliyyullah demek Allahu Teâla'yı ve O'nun sıfatlarını mümkün olabildiği kadar ârif olan, taatlara müdâvim, mâsiyetlerden ve dünyevî lezzet ve şehvetlere dalmaktan müctenib ve bütün bunlarla beraber mensub olduğu peygamber uğrunda her şeyini feda etmiş bulunan bir zât demektir. Onun kerametinde peygamberlik dâvâsı yoktur. Bilakis peygamberin mu'cizesini te'yid ve isbat vardır."164

MUGAYYEBAT-I HAMSE MESELESİ

Âyet-i kerimede beş şeyin ilminin Allah'a mahsus olduğu, bunları peygamberler dahil başka hiçbir kimsenin bilemeyeceği ifade edilmiştir. Bu beş şey şunlardır:

1- Kıyametin ne zaman kopacağı,

2- Yağmurun yağması (Ne zaman, nereye, ne miktar yağacak),

3- Anne rahmindeki çocuk,

4- Yarınki kazanç,

5- Ecel.

Bu beş şeyden ikisi hususunda, Kur'ân-ı Kerim'in beyanına aykırı iddialar her devirde olagelmiştir: Yağmur ve anne karnındaki çocuk. Yani: "Barometre veya bazı tecrübelerle yağmurun yağacağı önceden biliniyor." veya

"Anne karnındaki çocuğun kız mı erkek mi olduğu önceden biliniyor" iddiasında bulunanlar çıkıyor.

Bu bir iki noktayı belirtmek isteriz:

1- Yağmurla ilgili olarak önceden söylenen, henüz tahmini bilgi olmaktan öte geçememiştir. İlim ise kesin bilgidir, zan ve tahmin bulaşığı giren şeyde ilimden bahsedilemez. Bu sebeple barometre ile, sun'î peyklerden alınan fotoğraflarla yapılan hava tahminleri hal-i hazırda da ilim denebilecek yüzde yüz kesinlik kazanmış

değildir, bu tahminlerin Kur'an-ı Kerim'in yağmurun mugayyebâttan olma hükmünü cerhetmez.

Ayrıca, şunu da gözden uzak tutmamak gerekir: Yağmurun yağacağına dair tahminler, yağmuru haber veren alâmetlere bakılarak yapılmaktadır. Öyle ise bu alâmetlerin zuhuru, yağmuru "gayb"tan çıkarmış demektir. Bu durumdaki gayb mutlak değil, izafidir. Yani bazılarına gayb iken diğer bazılarına ma'lumdur. Çünkü alâmetleri belirmiş, bu alâmetleri bilip değerlendirme ihtisasına sahip olanlar yağmurun yağacağını söyleyebiliyorlar, tahminde bulunabiliyorlar. Bu duruma gaybı bilmek desek, o kadar çok şey "gaybı bilme" olarak vasıflanır ki, Kur'ân-ı Kerim'in bu meseledeki esprisinden, demek istediğinden uzaklaşılır. Söz gelimi belli kanunlara bağlı olarak vukua gelen hadiseler var, kanunu bilenler nazarında malumdur, bilmeyenlere göre meçhuldür, aygüneş

tutulması gibi, gece ve gündüzün uzama, kısalma müddetleri gibi. Hiç kimse ayın ne zaman tutulacağını söyleyen kimseye "gaybı bildiğini iddia ediyor" diye târizde bulunamaz Şu halde âyet-i kerime, yağmurun kesin bir kanuna bağlanmadığını, onun bağlandığı kanuna her an değişmeye maruz birçok şartların, müessir âmillerin iştirak ettiğini haber vermiş olmaktadır. Öyle ise, bütün bu müşârik şartlar istikrarsızlık ve değişkenlikleri ile tavsif edilerek ortaya konup kesin tahminlere ulaşılsa bile âyetin hükmü bâki kalır. Çünkü zuhuruyla, "yağmuru gâib olmaktan çıkarmış bulunan" maddî alâmetlere dayanılmıştır.

2- Ana rahmindeki çocuğun bilinmesine gelince: Hemen şuna dikkat çekmek gerek: Ayet-i kerime, "Anne karnındaki çocuğun erkek mi, kız mı olacağını sadece Allah bilir" demiyor. Eskiden beri insanlar en çok bunu merak ettikleri için, âyeti de bu mânada yorumlamışlar. Âyet: "Rahimlerde olanı O bilir" buyurmaktadır.

Rahimlerde olan çocuğun merak edilecek durumları o kadar çok ki, erkeklikdişilik sadece bir tanesidir. Halbuki çocuğun anne karnında yaratılışını açıklayan hadisler, dördüncü ayından itibaren Cenab-ı Hakk'ın emriyle meleğin yazdığı ahvâl sadece erkeklikdişilik değildir, "rızkı", "eceli", "sağlam veya sakat olacağı", "bedbaht veya mes'ud olacağı", "erkek veya dişi olacağı", "ne amelde bulunacağı", "ne gibi eser bırakacağı", "ahlâkı",

"ikiz veya tek olacağı", "noksan veya tam olacağı", "maruz kalacağı musibetler" vs. de yazılmaktadır. Öyle ise ceninin maddî ve manevî bütün ahvalini, şahsiyetini bilmektedir.

164 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/165-166.

Bunlardan bazı maddî ahvalin, insanlar tarafından -alametlerin zuhurundan sonra- bilinmesi, tıpkı yağmur meselesinde açıkladığımız gibi Kur'ân'ın hükmünü cerhetmez. Şâyet Kur'ân: "Erkek mi dişi mi olduğunu" demiş

olsaydı, bu meselede söz edenler biraz haklı sayılabilirlerdi. Kur'ân-ı Kerim'in ifadesinde ise maddî ve mânevî ahvaliyle şahsiyet-i cenin maksuddur. Bunu insanoğlu hiçbir zaman bilemez.

Hemen ilâve edelim ki, biz bu ayette genetik sahasında insanları maceraya sevkedecek fütüristlere bir cevap görüyoruz. İnsanın maddîmanevî ahvalini; fizikî, ruhî kuvvelerini tayin eden âmiller zabt u rabt altına alınamaz, bu hususta câri olan kanunları tamamen keşfedip bu sahaya hakimiyet kurma, bir başka deyişle, istediği evsafta nesil elde etme işi insan kapasitesinin dışındadır.

Bu mevzuyu Bediüzzaman'dan bir pasajla kapayacağız:

"Demişler ki: "Rasadhanelerde bir âletle yağmurun vakt-i nüzûlü keşfediliyor. Onu da, Allah'tan başkası da biliyor. Hem röntgen şuâiyle rahm-i mâderdeki ceninin müzekker, müennes olduğu anlaşılıyor. Demek mugayyebatı hamseye ıttıla' kabildir?"

"Elcevap: Yağmurun vakt-i nüzûlü bir kaideye merbut olmadığı için, doğrudan doğruya meşiet-i hassa-i İlahiyye ile bağlı ve hazine-i rahmetten hususi iradeye tabi olduğunun bir sırr-ı hikmeti şudur ki: Kâinatta en mühim hakikat ve en kıymetdar mahiyet, nur, vücud ve hayat ve rahmettir ki bu dört şey, perdesiz, vasıtasız, doğrudan doğruya kudret-i İlahiyye ve meşiet-i hassa-i İlahiyyeye bakar. Sair masnuatta zahirî esbab, kudretin tasarrufuna perde oluyorlar. Ve muttarid kanunlar ve kaideler, bir derece irade ve meşiete hicab oluyor. Fakat vücud, hayat ve nur ve rahmette o perdeler konulmamış. Çünkü, perdelerin sırr-ı hikmeti o işte cereyan etmiyor.

Madem vücudda en mühim hakikat rahmet ve hayattır; yağmur, hayata menşe ve medar-ı rahmet, belki ayn-ı rahmettir. Elbette vesait perde olmayacak, kaide ve yeknesaklık dahi, meşiet-i hassa-i İlahiyyeyi setretmiyecek; tâ ki her vakit, herkes, her şeyde şükür ve ubudiyete ve sual ve duaya mecbur olsun. Eğer bir kaide dahilinde olsaydı, o kâideye güvenip, şükür ve rica kapısı kapanırdı. Güneşin tuluunda ne kadar menfaatler olduğu mâlumdur. Halbuki muttarid bir kaideye tabi olduğundan, güneşin çıkması için dua edilmiyor ve çıkmasına dair şükür yapılmıyor. Ve ilm-i beşerî, o kaidenin yoluyla yarın güneşin çıkacağını bildiği için, gaibten sayılmıyor.

Fakat yağmurun cüz'iyatı bir kaideye tâbi olmadığı için her vakit insanlar ricâ ve dua ile dergâh-ı ilahiyyeye ilticâya mecbur oluyorlar. Ve ilm-i beşerî vakt-i nüzûlünü tayin edemediği için, sırf hazine-i rahmetten bir nimeti hassa telâkki edip hakiki şükrediyorlar.

İşte bu âyet, bu nokta-i nazardan yağmurun vakt-i nüzulünü, mugayyebat-ı hamse'ye idhal ediyor.

Rasathânelerdeki aletle, bir yağmuru mukaddematını hissedip vaktini tayin etmek, gaibi bilmek değil, belki gaibden çıkıp âlem-i şehâdete takarrubu vaktinde bazı mukaddematına ıttıla' suretinde bilmektir. Nasıl, en hafi umur-u gaybiye vukua geldikçe, veyahud vukua yakın olduktan sonra hiss-i kable'lvukuun bir nev'iyle bilinir. O, gaybı bilmek değil; belki o, mevcudu veya mukarrebül vücudu bilmektir. Hatta ben kendi âsabımda bir hassasiyet cihetiyle yirmi dört saat evvel, gelecek yağmuru bazen hissediyorum. Demek yağmurun mukaddemâtı, mebâdileri var. O mebâdiler, rutubet nev'inden kendini gösteriyor, arkasından yağmurun geldiğini bildiriyor. Bu hâl, aynen kaide gibi, ilm-i beşerin gaibden çıkıp daha şehâdete girmeyen umura vüsûle bir vesile olur. Fakat daha âlem-i şehadete ayak basmayan ve meşiet-i hassa ile rahmet-i hassadan çıkmayan yağmurun vakt-i nüzûlünü bilmek, ilm-i Allamül Guyub'a mahsustur.

Kaldı İkinci Mes'ele: Rontgen şuâiyle rahm-ı mâderdeki çocuğun erkek ve dişisini bilmek ile ٮفام ملْ يو

ع

□ماح رَاْ (rahimlerdekini Allah bilir) âyetinin meâl-i gaybîsine münâfi olmaz. Çünki: Âyet yalnız zükuret ve ünûset keyfiyetine değil, belki o çocuğun acib istidat-ı hususi ve istikbalde kesbedeceği vaziyetine medar olan mukadderat-ı hayatiyesinin mebâdileri, hatta simasındaki gâyet acib olan sikke-i samediyet muraddır ki, çocuğun o tarzda bilinmesi, ilm-i Allâm-ul Guyub'a mahsustur. Yüz bin röntgenmisal fikr-i beşerî birleşse, yine o çocuğun umum efrâd-ı beşeriyeye karşı birer alâmet-i fârikası bulunan yalnız hakiki simay-ı vechiyesini keşfedemez. Nerede kaldı ki simay-ı veçhisinden yüz defa daha hârika olan istidadındaki simay-ı mâneviyi keşfedebilsin. Başta dedik ki: Vücud ve hayat ve rahmet, bu kâinatta en mühim hakikatlardır ve en mühim makam onlarındır. İşte onun için o câmi hakikat-ı hayatiye, bütün incelikleriyle ve dekâikiyle irâde-i hassaya ve rahmet-i hassaya ve meşiet-i hassaya bakmalarının bir sırrı şudur ki: Hayat, bütün cihazatiyle ve cihatiyle şükür ve ubudiyet ve tesbihin menşe ve medârı olduğundandır ki, irade-i hassaya hicab olan yeknesaklık ve kaidelik ve rahmet-i hassaya perde olan vesait-i zahiriye konulmamıştır. Cenab-ı Hakk'ın rahm-i mâderdeki çocukların simay-ı maddî ve manevîlerinde iki cilvesi var:

BİRİSİ: Vahdetini ve ehadiyetini ve samediyetini gösterir ki o çocuk âzâyı esâside ve cihâzât-ı insâniyenin envâına sair insanlarla muvâfık ve mutâbık olduğu cihetle hâlık ve sâniinin vahdetine şehâdet ediyor. O cenin bu lisan ile bağırıyor ki: "Bana bu sima ve azayı veren kim ise, bütün esâsat-ı âzâda bana benziyen bütün insanların sanii dahi O'dur. Ve hem bütün zîhayatın sânii O'dur.

İşte rahm-i mâderdeki ceninin bu lisanı, gaybî değil, kaideye ve ıttırada ve nev'ine tâbi olduğu için mâlumdur, bilinebilir. Âlem-i şehâdetten âlem-i gayba girmiş bir daldır ve bir dildir.

İKİNCİ CİHED: Simây-ı istidadiye-i hususiyesi ve simay-ı veçhiye-i şahsiyesi lisaniyle saniinin ihtiyarını iradesine ve meşietini ve rahmet-i hâssasını ve hiçbir kayd altında olmadığını, bağırıp gösteriyor. Fakat bu lisan, gaybü'lgaybdan geliyor. İlm-i ezelîden başkası, kable'l vücud bunu göremiyor ve ihata edemiyor. Rahm-i mâderde iken bu simanın binde bir cihazatı görünmekle bilinmiyor.

ELHASIL: Ceninin simayı istifadesinde ve simayı vechiyesinde hem delil-i vahdaniyet var, hem ihtiyar ve irâde-i ilâhiyenin hücceti vardır."165

SECDE SÛRESİ

لاَق□

. □كَانَ- َيَنَامُ حَتَّى يَقْرَأُ الم تَنْزِيلُ؛ وَ تَبَارَكَ الذِي بِيَدِهِ المُلْكُ]

هالّلَ َلوس َر نأ ُ ه

. □هالّلَ ُ نَع

1□

□- نَع رباج َر ِض ى

ذمرتلا هجرخأ ً ة

.[□طَاوُسٌ رَحمهُ الّلَه ،ُت فَضُّ َ ن ِعَلَن هِلُك سوُرَة ٍ فِي القُرْآنِ بِسِبْعَينَ حَسَنَ .

1. (736)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Elif-Lam-Mim Tenzil ve Tebâreke'llezi bi-Yedihi'l-Mülk surelerini okumadan uyumazdı."

Tâvus (rahimehullah), bu iki surenin faziletce Kur'ân'daki diğer surelerden herbirine yetmiş kat üstün olduğunu söylerdi.]Tirmizî, Sevabu'l-Kur'ân 9, (2894), Da'avât 22, (4001).[166

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yatmak, uyumak ve yataktan kalkmakla da ilgili âdab öğretmiştir.

Yukarıdaki rivayette yatmazdan önce okuması gereken iki sure belirtiliyor. Tirmizî bu rivayeti Kitabu't-Tefsir'de değil, Sevâbu'l-Kur'ân ve Daavat bölümlerinde kaydetmiştir.

Âlimlerimiz, bu rivayetten Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in uyku vakti girince, yatmazdan önce, herhangi bir vakitte okuduğu hükmünü çıkarmışlardır.

Aliyyü'l-Kârî'ye göre mesele, bunların geceleyin okunması değil, uykudan önce okunmasıdır. Binaenaleyh bu sünneti tatbik etmek isteyen mü'min bu iki sureyi uykudan önce okumalıdır.

Tâvus'dan kaydedilen ilâve Tirmizî'nin sâdece Sevâbu'l-Kur'ân bölümünde yer alır, müstakil bir rivayettir.

Aliyyu'l-Kârî der ki: "Bu ifade, "Bakara, Kur'ân-ı Kerim'in Fatiha'dan sonra en faziletli suresidir" diye gelen sahih rivayetlere münafi değildir. Çünkü meziyetçe düşük olan (mefdul) şeyde, bazan öyle bir meziyet olur ki bu, faziletce üstün olan (fâzıl) şeyde bulunmayabilir. Bu durum mefdül'ün, bazı hal ve zamanda öyle bir hususiyeti olur ki öbüründe bulunmaz. Bu durum erbab-ı kemâlce bilinen bir husustur. Nitekim rivayetlerin teyid ettiği üzere, "Vitir namazında Sebbeha, Kâfirun ve İhlas surelerinin okunması başka sureleri okumaktan daha faziletlidir. Kezâ cuma sabahında da Secde ve Dehr surelerinin okunması diğerlerini okumaktan efdaldir."167

بِت لا ِة صلا ِراَظِتْنا يف َتلزَن

] :ه ُ يف هلوق تلاعت

. □ن

□ع ِجاَضَمْلا ِنَع ْمُهبُونُج ىَفاجَتَت

□ع ُ هاللّ

2□

□ـ ى ِض َر سنأ نعو

هححصو يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ َ ة

.[□ مَتَعْلا نَعْدُت .

2. (737)- Hz. Enes (radıyallahu anh), "Yanları yataklarından uzaklaşır, korku ve ümid ile Rablerine dua ederler.."

(Secde 16) mealindeki ayetin, Atame denen yatsı namazını bekleyenler hakkında indiğini söylemiştir."]Tirmizî, Tefsir, Secde (3194); Ebu Davud'daki vechi müteakip rivayette görüldüğü üzere biraz farklıdır. Tirmizî hadisin sahih olduğunu söylemiştir.[168

□[لْي ل ا ُماَيِق َوُه ُ : هاللّ ُهمحر نسحلا َلاَقو ءاَشِعْلا َو ِب ِرْغَمْلا َنْيَب اَم َنوُل فَنتَي اوُناك
□3ـ دنعو بأ دواد لاق:[.

3. (738)- Hz. Enes'in rivayeti Ebu Davud'da şu şekilde gelmiştir:]Müslümanlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında[akşamla yatsı arasında nafile namaz kılıyorlardı. Bunun üzerine "Yanları yataklarından uzaklaşır, korku ve ümid ile Rablerine dua ederler..." âyeti nazil oldu."

Hasan Basri merhum: "Ayet-i kerime kıyâmu'lleyl yani gece namazı ile ilgilidir, o kastedilmektedir" demiştir.

]Ebu Dâvud, Salât 312, (1321).[169

AÇIKLAMA:

İniş sebebi açıklanmaya çalışılan âyet-i kerimede geceleyin yatma vaktinde, yatağı terkederek Rabbi için ibadete koşanlar övülmekte, mazhar olacakları mükafaat belirtilmektedir: "Yanları yataklarından uzaklaşır, korku ve ümid ile Rabblerine dua ederler. Kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden de (hayra) sarfederler. Artık onlar için,

165 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/166-170.

166 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/170.

167 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/171.

168 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/171.

169 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/172.

yapmakta olduklarına bir mükâfaat olarak, gözlerin aydın olacağı (nimetlerden) neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez" (Secde 16-17).

Enes (radıyallahu anh) hazretleri bu âyetin akşamdan sonra yatmayıp yatsıyı bekleyenler hakkında indiğini belirtmektedir.

Ebu Dâvud'un bazı nüshalarında rivayet, نوُل فَنتَي (nafile namaz kılarlardı) şeklinde gelmiştir. Tefsir müellifi de bunu tercih etmiştir.

Ama şarihler çoğunlukla, نوُظ قَيتَي şeklinde geldiğini belirtirler. Bu "uyanık kalırlardı" demektir. Bu ikinci şekil Tirmizî'nin rivayetine de uygundur. Çünkü orada beklemek manasına olan intizar kelimesi kullanılmıştır.

Ancak Hasan Basri hazretleri, sadedinde olduğumuz ayet-i kerimenin yatsıyı bekleyenler hakkında değil, kıyâmu'lleyl veya teheccüt de denen gece namazına kalkanlar hakkında nazil olduğunu söylemiştir.

İbnu Merduye, tefsirinde Mâlik İbnu Dinar tarikiyle kaydettiğine göre, der ki: Enes (radıyallahu anh)'e: "Yanları yataklarından uzaklaşır..." meâlindeki ayetten sordum, şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashab (radıyallahu anhüm)'ı akşam namazından yatsı namazına kadar namaz kılarlardı. Bunun üzerine o âyet nazil oldu." Hz. Enes'ten bu mealde başka rivayetler de gelmiştir.

Hz. Bilal (radıyallahu anh) de şöyle açıklar:

"Bu âyet indiği zaman biz bir cemaatle otururduk, Ashab'tan bir kısmı da akşam namazından sonra yatsıya kadar namaz kılardı."

İbnu Ebi Şeybe'nin Musannaf'ında gelen bir rivayette de Hz. Enes (radıyallahu anh)'in "akşamla yatsı arasında namaz kılıp, kıldığı bu namaza "Nâşietü'l-Leyl" dediği" belirtilir. Nâşietü'lleyl Müzzemmil suresinde geçen bir tâbirdir ve gece kalkışı manasına gelir. Âyet mealen şöyle: "Şüphesiz gece kalkışı (nâşietü'lleyl) daha te'sirli ve o zaman okumak daha uygundur" (Müzzemmil 6).

Gece namazından akşamyatsı arası kılınan namazı anlayan başkaları da var: "Tâbiin'den Ebû Hâzım, Muhammed İbnu'l-Münkedir, Said İbnu Cübeyr ve Zeyne'l-Âbidin gibi....

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde Hz. Huzeyfe'den şu rivayet yapılmıştır: "Ben "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile akşam namazı kılmıştım. Namaz bitince kalkıp namaza durdu ve yatsı vakti girinceye kadar devam etti. Sonra yatsıyı da kılıp mescidden öyle çıktı."

Şüphesiz akşam-yatsı arası namaz kılmak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müstemir bir âdeti değildi.

Kıyamu'l-Leyl bahsinde (3002-3015 numaralı hadisler) görüleceği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatsı namazından sonra uyuyup geceleyin tekrar namaza kalktığı pek çok sahih rivayetlerde belirtilmiştir.170

صَائِبُ الدُّنْيَا :

م َلاق ى

نْد ا' ِباَذَعْلا َنِم ْمُه نقيِذُنَل َو] :ىلاعت هلوق يف ُهْنَع ُ هاللّ□ .

ى ِض َر بعك نب ِهِبأ نعو 4□

□ □

و َا لُزُّو مُ(1_)، َو ُةَشْطَبلا َو ُناَخُّدلا .[أخرجه مسلم .

4. (739)- Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh), "Biz, o en büyük azabtan önce de onlara mutlaka yakın azabtan tattıracağız, tâ ki, ric'at etsinler" (Secde 21.) mealindeki ayet hakkında şunu söylemiştir: (Yakın azab) dünya musibetleri, Rum ve Batşa veya Duhan'dır. -Hadisin ravisi, Batşa mı derdi duhan mı derdi tereddüt eden kimsenin Şu'be olduğunu belirtir.-]Müslim, Münâfikûn 42 (2799).[171

__________) ةروس يف يذمرتلاو يراخبلل ةياور يف وه كلذكو .مورلاو :ةثلا خسنلا (يف)1□

خلا هيلع ماودلاو ئشلل ةمزملا :ةغللا يف وهو)3_(،ردب موي هب رسف ةياهنلا يف لاق ناخدلا،(_2) مازللاو:.

AÇIKLAMA:

Übey İbnu Ka'b, Secde suresinde geçen "Biz, o en büyük azabtan önce de onlara mutlaka yakın azabtan tattıracağız" âyetinde geçen "yakın azab"tan maksad nedir onu açıklamaktadır. Büyük azabtan maksadın cehennem olduğu belirtilmiştir.

Yüce sahabî,"yakın azab"tan maksadın, Kur'ân-ı Kerim'in muhtelif âyetlerinde haber verilmiş olan bazı kıyamet hadiseleri ile dünya musibetleri olduğunu belirtir.

Teysir'in metninde موزللا (el-Lüzum) diye geçen kelime rivayetin aslı olan Müslim'de مورلا diye gelmiştir. Esasen Abdullah İbnu Mes'ud'dan aynı mevzu üzerine Buhârî, Müslim ve Tirmizî'de gelen rivayetlerde er-Rum kelimesi olduğu gibi el-Lizâm kelimesi de vardır, ancak Teysir'de olduğu gibi, el-Lüzûm şeklinde değildir. Burada bir iltibas, bir dizgi hatası söz konusu olmalıdır.

Hadiste geçen tabirlerin açıklanmasına gelince:

Buharî'nin rivayetinde Abdullah İbnu Mes'ud şöyle demektedir: "Beş şey vardır ki bunlar olup bitmiştir: "ed-Duhân, el-Kamer, er-Rum, el-Batşa ve el-Lizâm."

Bize Buhârî şârihi Aynî şu açıklamayı sunar: Burada beş alâmetin olup bittiği belirtilir.

170 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/172-173.

171 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/173-174.

Birincisi: ed-Duhan'dır. Cenab-ı Hakk: "O halde semânın apaşikâr bir duman getireceği günü gözetle (Habibim)"

(Duhan 10) buyurmuştur.

İkincisi: el-Kamer (ay). Allahu Teâlâ: "Kıyamet yaklaştı ay ikiye ayrıldı" (Kamer 1) buyurmuştur.

Üçüncüsü: er-Rum'dur. Allahu Teâlâ: "Elif-Lam-Mim Rum'a galebe çalındı." (Rum 1) buyurmuştur.

Dördüncüsü: Batşa'dır. Allahu Teâlâ: "Çok büyük bir şiddet ve satvetle (kendilerini) çarpacağımız gün muhakkak ki biz (onlardan) intikam alacağız" (Duhân 16) buyurmuştur. Bu (batşa), Bedir'de vukua gelen katl'dir.

Beşincisi: el-Lizam'dır. Lizam için: "o, kıtlıktır" denmiştir. "Bedir'de ölülerin birbirine bağlanmasıdır" denmiştir,

"O, Bedir'de mâruz kaldıkları esâret'dir o gün yetmiş kişi esir edilmişti" denmiştir. Kurtubî bu durumda Batşa ve Lizam'ın aynı şey olduğuna dikkat çeker.

Hasan Basrî hazretleri, Batşa'ya "kıyamet günü" der; "ölüm" dediği de rivayet edilmiştir.

Ayrıca: "Günahlarınız ayrılmaz bir azâb olur" dendiği ve lizâm kelimesinin ayrılmaz, devam eder şeklindeki lügat manasına uygun düşen teviller de yapıldığı Aynî tarafınan belirtilmiştir.

Lizam kıtlık olarak açıklanırken, kastedilen kıtlık, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Mekkeli müşriklere bedduası üzerine maruz kaldıkları kıtlıktır. Müslim'in rivayetine göre: "Bu kıtlık, herşeyi silip süpürmüş, hattâ açlıktan deri ve lâşeleri yemişlerdi. Onlardan biri gökyüzüne bakarak, duman şeklinde bir şey gördü. (Çok sıkışan) Ebu Süfyân, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat etmek zorunda kaldı:

"- Ya Muhammed! Sen Allah'a tâatı ve akrabaya yardımı emrederek geldin. Amma kavmin hep helâk oldu.

Şimdi onlar için Allah'a dua et!" dedi."172

AHZAB SÛRESİ

□اَ نُك ا هوُعْدَن #

م ِ هالّ ِلوسر نَل ْوَم ُهْنَع ُ هالّ

] :ام لاق

□ى ِض َر َةَث ِراَح َنْب َدْي َز نإ

□هْنَع ُ هالّ

1□

□ى ِض َر رمع نبا نع ـ

□مُهوُعْد :

ىذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ ةي□ا ْمِهئاَب□ ا ُنآْرُقْلا َلزَن ى تَح ِد مَحُم نْبا َدْي َز إ

.[.

1. (740)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın azadlısı olan Zeyd İbnu Hârise'ye sadece Zeyd İbnu Muhammed diye sesleniyorduk. Bu davranışımız, "Onları babalarına nisbet ederek çağırın.." (Ahzâb, 5) mealindeki ayet ininceye kadar devam etti."]Buhârî, Tefsir, Ahzâb 2; Müslim, Fedâilu's-Sahabe 62, (2425); Tirmizî, Tefsir, Ahzâb (3207).[173

AÇIKLAMA:

Zeyd İbnu Hârise cahiliye devrinde esir edilmişti. Kendisini Hakim İbnu Hizâm, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Hz. Hatice için satın almış, Hz. Hatice de onu (radıyallahu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bağışlayıp hibe etmişti. Zeyd Peygamberimize risaletten önce hibe edildiği vakit sekiz yaşlarında bir çocuktu.

Babası, oğlu Zeyd'in, Mekke'de ve Abdulmuttalib'in torunu Muhammed'in yanında olduğu haberini alınca kardeşini de alarak, kölelikten kurtarmak üzere Mekke'ye gelir. Kendilerini tanıtarak çocuklarını satın almak istediklerini belirtirler. Fazla para istememesini, kolaylık göstermesini istirham ederler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben size iyiliğin daha fazlasını yapacağım. Zeyd'i çağırıp, onu muhayyer bırakacağım, sizi tercih ederse sizden para almaksızın bağışlayacağım. Ama beni tercih ederse o zaman veremem" der.

Çağırırlar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Bunları tanıyor musun?" diye sorar.

"- Evet, biri babam, diğeri amcam!" der Zeyd. Peygamber Efendimiz:

"- İşte, sana olan davranışımı öğrendin. Ben veya babandan birimizi seçmekte serbestsin" der. Zeyd:

"- Ben onları istemiyorum. Ve sana hiç kimseyi tercih etmem!" deyince, amcası ve babası bir tuhaf olup:

"- Yazık sana ey Zeyd, köleliği hürriyete ve ailene tercih mi ediyorsun?" derler: Zeyd:

"- Evet, der ben bu zatta öyle bir şey gördüm ki, onu ebediyen hiçbir şeye değişmem, bu mümkün değil!"

cevabını verir.

Zeyd (radıyallahu anh)'in bu tavrından son derece memnun kalan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onu Ka'be'nin avlusuna (Hicr) götürür ve:

"- Ey hazır bulunanlar! Şahid olun. Şu Zeyd, bundan böyle benim oğlumdur. O bana ben de ona vârisleriz!" der.

Bu durumu gören baba ve amcanın gönülleri hoş olur. Gözleri arkada kalmadan memleketlerine dönerler.

İşte bu vak'adan sonra Zeyd, Zeyd İbnu Muhammed diye anılır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ümmü Eymen'i, Zeyd'e nikâhladı. Bu evlilikten Üsame (radıyallahu anh) doğdu. Resûlullah , Zeyd'i ve oğlu Üsame'yi çok severdi. Onları ailesinin parçaları bilirdi. Muhacirleri, 172 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/174-175.

173 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/175.

Medinelilerle kardeşlediği zaman Resûlullah, Zeyd'i amcası Hamza'ya kardeş kılmıştı. Hz. Aişe, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yola çıkardığı askerî birliğe Zeyd de katılmışsa mutlaka Zeyd'i komutan yaptığını belirtir ve ilave eder:

- Eğer hayatta kalsaydı onu kendine halef yapardı.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Suriye'ye ordu çıkardığı zaman Zeyd'i komutan yapar ve:

"- Zeyd şehid olursa, yerine Cafer, o da şehid olursa Abdullah İbnu Ravâha komutan olacak" der. Dediği gibi, Zeyd bu seferde Mûta'da, hicretin sekizinci yılında şehid düşer.

Kur'an-ı Kerim'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbından hiç kimsenin ismi geçmezken Zeyd'in ismi zikredilir. Bu onun için büyük bir şereftir. Ayrıca kölelerden ilk Müslüman olan kimse olarak da mümtaz bir fazilete sahiptir. Başkalarının ıttılaı zor olan bir kısım dahilî ahvâle esrar-ı nübüvvete şahid olmuş bulunması tabiidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Cibril (aleyhisselam)'in abdest ve namazı ilk defa öğretişi ile alâkalı rivayet, Hz. Zeyd (radıyallahu anh) tarafından nakledilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan rivayetine göre, Cebrail (aleyhi'sselam) kendisine gelip abdest ve namazı öğretmiş, abdesti tamamlayınca bir avuç su alarak ferci üzerine serpmiştir."

Şu halde sadedinde olduğumuz âyet-i kerime, kişileri çağırırken öz babalarına nisbet etmeyi emretmiş

olmaktadır. Şüphesiz üvey babası veya efendisine nisbetle isimlenip çağırılmakta Zeyd (radıyallahu anh) tek örnek değildir. Salim Mevla Ebu Huzayfe'nin durumu da Zeyd'e benzeyenlerden biri idi. Onunla ilgili bir kısım gelişmeler de rivayet edilmiştir.

Öyle ise bu âyet-i kerime, kurulmakta olan İslâm cemiyetinin içtimâî reformlarından birini gerçekleştirmiş, Zeyd örneğinde, kana dayanan akrabalık bağlarının diğer itibarî ve akde dayanan akrabalık bağlarından ayrılmasını gerçekleştirmiştir. Bunun sonucu olarak "hakiki anne"nin, "hakki baba"nın "hakiki evlad"ın ayrı ayrı tarif edildiklerini görmekteyiz:

1. KAN AKRABALIGI: (Kan sebebiyle) akraba olanlar, miras hususunda, Allah'ın Kitabı'nda birbirlerine, mü'minler ve muhacirlerden daha yakındırlar" (Ahzâb 6).

2. HAKİKİ ANNE: "İçinizde kadınlarını zıhâr yapanlar (annelerine

benzeterek haram sayanlar) bilsinler ki, karıları anneleri değildir. Anneleri ancak, onları doğuranlardır" (Mücâdile, 2).

3. HAKİKİ BABA: Bu meseleye gösterilecek örnek, Zeyd (radıyallahu anh)'le ilgili vahiydir: "Muhammed içinizden herhangi bir erkeğin babası değildir." (Ahzab 40). Bu âyet geldiği zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "baba" diye hitap edebilecek erkek evlâdı mevcut değildi. Sadece Zeyd (radıyallahu anh) bu hitabı kullanıyordu. Ayet, bu hitabın gerçek babalık ifade etmeyip, hükmî bir değer taşıdığını belirtmiş oldu.

4. HAKİKİ EVLAD: Bu da Zeyd'le ilgili olarak gelmiştir: "(Allah) evlâtlıklarınızı da öz oğullarınız gibi saymanızı meşru kılmamıştır. Bunlar sizin dillerinize doladığınız boş sözlerinizdir. Allah gerçeği söylemiştir, doğru yola O eriştirir. Evlâtlıkları babalarına nisbet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha doğrudur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, o takdirde, onları dinde kardeşleriniz ve dostlarınız (mevâliniz) kabul edin" (Ahzab, 4-5).174

: اَيْنُّدلا يف ِهِب ِسا نلا َل ْوأ اَنأ َو إ ٍنِمؤُم ْنِم اَم

لاق هاللّ لوُس َر ن]أ ُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

نَم ُهُتَبَصَع□ ŒI ْمِهِسُفْنأ ْنِ م َنيِنِم ْؤُمْلاِب َل ْوأ ُّبِ نلا : ْمُتْئِش ْنإ اوُء َرْقا ،ِة َر ِخŒI َو ُهْث ِرَتْلَف ًاَم َك َرَت ٍنِمْؤُم اَمُّيأَف ،ةَي

لايعلا

«□ن ِضلا عاَيه

» ه ُ هجرخأ اخيشلا

. وَم اَنأَف ِين ِّتأَيْلَف ًاعاَي ِض ْوأ ًانْيَد َك َرَت ْنإ َو ،اوُناك□ □□ [.

2. (741)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Ben her mü'mine, mutlaka, dünya ve ahirette insanların en yakınıyımdır. Dilerseniz (bu hususla ilgili olan) şu âyeti okuyun: "O peygamber, mü'minlere öz nefislerinden evladır. Zevceleri, mü'minlerin analarıdır..." (Ahzâb 6).

Hangi mü'min (vefatında) bir mal bırakırsa vârisleri (asabı) ona varis olsunlar. Borç veya bakıma muhtaç birini bırakmışsa o da bana gelsin, ben onun mevlâsıyım."]Buhârî, Tefsir, Ahzâb 1, Kefâlet 5, İstikrâz 11, Nafakât 15, Ferâiz 4, 15, 25; Müslim, Ferâiz 14, (1619).[175

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın her mü'mine herkesten fazla yakın olduğunu, öyle ki, borçlu olarak ölecek olsa ve ödeyecek malı da bulunmasa onu ödeme işinin kendine terettüp edeceğini, bakıma muhtaç himâyesiz bir kimseyi bıraksa onun da himaye işinin kendine terettüp ettiğini belirtiyor.

Halbuki, yine Buharî'nin Kefalet bölümünde şu meâlde bir hadis geçmektedir: "Bir kimse borçlu olarak ölünce, cenâze namazını kıldırıvermesi istenince:

- Borcunu ödeyecek mal bıraktı mı? diye sorar, "Evet bıraktı!" denirse üzerine namaz kılar, "bırakmadı"

denilecek olursa:

174 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/176-178.

175 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/178-179.

- Kardeşinizin namazını siz kıldırın! der; cenazeye katılmazdı. Cenab-ı Hak fetihler nasib ettikten sonra:

- Ben mü'minlere, kendi nefislerinden daha yakınım... buyurdu.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) maddî yönden güçsüz iken mü'minlere borç yapmama hususunda manevî bir baskıda bulunmuş, cenaze namazını kıldırmamıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazından mahrum olma korkusunun mü'min ruhlarda nasıl bir endişe ve manevî baskı yapacağı açık bir durumdur. Bu hâl maddî imkânların dar olduğu devrede bütün cemiyeti karşılığı olmayan borca girme israfından korumuş olmalıdır. Ancak fetihlerden sonra bu tavrın kalkması, maddî bolluğun gelmesi sebebiyledir.

Bu tatbikat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has bir vecibe midir, yoksa O'ndan sonra devlet sorumluluğunu üzerine alan herkese şâmil midir? meselesi münâkaşa edilmiştir. Râcih görüş, bu vecibenin devam etmesidir. Ancak, ödeme emirin şahsî malından değil, devlet hazinesinden yapılır. Ancak İbnu Battal gibi bazı âlimler bu ödeme işini, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in şahsî malından teberru şeklinde yaptığını nakletmişlerdir. Açıktır ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) teberru şeklinde borç ödemiş idiyse, kendisinden sonraki devlet sorumlularına borç ödemek bir vecibe olmaktan çıkar."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) borçlu ölenin borcunu ödemeye mecbur mu idi, bu ona bir vecibe mi idi?" diye de soru sorulmuş ve şöyle denmiştir:

"Kim borç bırakmışsa ödemesi bana aittir" hadisi, borçlu ölenin namazını kıldırmama prensibini neshetmiştir.

"Ödemesi bana aittir" sözü "Allah'ın, ganimet ve sadakalardan ona nasib ettiği hissesinden ödemek bana aittir"

demektir.

Mâna böyle olunca, Müslümanların sorumluluğunu alan kimselere, borçlu olarak ölen kimselere aynı şekilde davranmaları bir vecibe olur. Ödemeyecek olursa günahkâr duruma düşer, yeter ki, ölen kişinin beytü'lmâldeki hissesi, üzerindeki borcu ödeyecek miktarda olsun... İbnu Battal devamla der ki:

"İmam, borçlu adına ölenin borcunu ödemezse, bu kişi borcu sebebiyle cennete girmekten alıkonamaz. Zira, borcu, beytü'lmaldaki hissesinden fazla olmadığı müddetçe, beytü'lmaldan -üzerindeki borç miktarınca- alacaklı durumundadır."

İbnu Hacer der ki: "Böyle bir kimsenin durumu mukâsa'ya (kısaslaşma) kalır. Yani bu kimse, aynı anda hem borçlu hem alacaklı olan kimse gibidir. Böyleleri sıratı geçtikten sonra cennetle ateş arasında köprünün nihâyetinde tevkif edilirler. Haklar burada alınır verilir. Borçtan temizlenenlere cennete giriş izni verilir."176

□□يبَن :

□ماَق َلاَق

[هِف ْوَج يف ِنْيَبْلَق ْنِم ٍلُج َرِل ُ هاللّ َلَعَج اَ□.

م :بلاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هاللّ

3

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

مُهَعَم ًابْلَق َو ْمُكَعَم ًابلَق ِنْيَبْلَق ُهَل نأ ى َرَت َأ ُ : هَعَم َنوُّلَصُي َنيِذ لا َنوُقِفاَنُملا َلاَقف ؛ًة
َرْطَخ َرَط َخَف بِهِلَصُيِل ًام ْوَي ِ هاللّ

بذمرتلا هجرخأ

. تَل َزَنَف].

3. (742)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): "Allah bir adamın içinde iki kalp yaratmadı..." (Ahzâb, 4) meâlindeki âyet hakkında şunu söylerdi: "Bir gün, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılmak için kalkmıştı, namazda bir hata yaptı. Cemaatte onunla namaz kılan münafıklar derhal: "Bakın, bunun iki kalbi var, bunlardan biri sizinle, biri onlarla (Ashabıyla)" dediler. İşte onların bu sözü üzerine bu âyet nazil oldu."]Tirmizî, Tefsir, Ahzâb, (3197).[177

AÇIKLAMA:

Âlimler, ayetten kastedilen murad hususunda ihtilâf etmiştir. Bir kısmı: "Bununla "Muhammed çifte kalblidir"

diyen münafıkları tekzib etmek kastedilmiştir. Böylece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkındaki bu yakıştırma ve yalanları reddedilmiş oldu" demiştir ve İbnu Abbas (radıyallahu anh)'ın yukarıdaki rivayetini kaydetmiştir.

Bazıları: "Bununla, Kureyş'ten iki kalpli olduğunu iddia eden bir adamın kastedildiğini" söylemiştir. Belirtildiği üzere bu herif: "Benim iki kalbim var. Her şeyi onlarla bilirim. Bunlar Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in tek kalbinden efdaldir" iddiasında bulunmuştur. Ayet bunu reddediyor" demiştir.

Bazıları: "Bununla Zeyd İbnu Harise'yi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in evlat edinmiş olması sebebiyle, onu kastederek bir misâl olsun diye böyle söylendiğini ileri sürmüştür.

Âyeti, Elmalılı merhum şöyle açıklar: "Allah, bir adam için içinde iki kalp yapmamıştır. Hiçbir kimseye iki vicdan verilmemiştir, hiçbir adam kalbinde bire iki demez, hakkın birliğinin şahidi olan bu kalb ve vicdan birliği her duygunun ve her bilginin en esâslı kanunudur. Mantıkın tasaduk ve tenâkuz kanunları bunun fer'idir. Bu olmasa idi insan kendini tanıyamazdı."

Hatırlatalım ki, burada kalb kelimesi vücuddaki kan dolaşımının merkezi olan maddî kalb değildir. Aksine şahsiyet, manevî varlık, ruhî bütünlüktür.178

---

176 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/179-180.

177 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/180.

178 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/180-181.

] ا ْمُكْنِم َلَفْسأ ْنِم َو ْمُكِق ْوَف ْنِ ْمُكوُءاَج ْذ

إ :بلاعت هلوق يف اهْنَع ُ هاللّ

4□

ناك ْتَلاَق َ ة□ Œ ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

ي ·

ناخيشلا هجرخأ

. قَدنَخْلا َم ْوَي َكِلذ□].

4. (743)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), "O vakit onlar hem üstünüzden, hem altınızdan size gelmişlerdi. O zaman gözler yılmış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı ve siz Allah'a karşı türlü zanlarda bulunuyordunuz. İşte orada mü'minler imtihana uğratılmıştı. Şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmışlardı..." (Ahzâb, 10-11) mealindeki âyet hakkında: "Bu, Hendek Savaşı ile ilgilidir" demiştir.]Buhari, Meğâzî 29, Müslim'deki yeri bulunamamıştır.[179

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe, âyette tasvir edilen fevkalâde zorlu ve buhranlı günlerle Hendek Savaşı'nın anlatıldığını belirtiyor.

Ayette görüldüğü üzere, Müslümanlar dörtbir taraftan sarılmış olarak çetin günler geçirmişler, Allah hakkında değişik zanlara düşmüşlerdir.

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın açıklamasına göre, ayette geçen "üstünüzden... gelmişlerdi"den maksad Uyeyne İbnu Hısn komutasındaki düşman kuvvetleridir. "Altınızdan... gelmişlerdi"den maksad da Ebu Süfyân İbnu Harb komutasındaki düşman kuvvetleriydi.

İbnu İshak onların geliş tarzını şöyle açıklar: Ebû Süfyan komutasındaki Kureyşliler, on bin kişilik kuvvetle sel yataklarının birleşme yerine indiler. Bu kuvvetler arasında Kureyşî kabilelerden başka Benî Kinâne ve Tihâmeliler de vardı. Uyeyne İbnu Hısn, Gatafan ve bunlara katılan Necidlilerle birlikte Bâbu Nu'mân denilen yerde Uhud'a geldi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Müslümanlar bunlara karşı çıktı. Üç bin kişilik kuvvet, arkalarını dağa verdiler. Düşmanla aralarında hendek vardı. Kadınları ve çocukları ütm (denen müstahkem duvarlarla çevrili şatovarî bina)lara yerleştirdiler. Huyey İbnu Ahtab Müslümanların müttefiki olan Yahudi Benî Kureyza'ya gelerek onları ihânet hususunda ikna etti. Bu ihanet haberi gelince Müslümanların durumu çok daha kritik bir hal aldı. Öyle ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) düşmanın bir kısmını saf dışı edebilmek için Medine hurma mahsulünün üçte birini vermek şartıyla Uyeyne İbnu Hısn'la anlaşma yolunu araştırdı. Fakat Medineliler kabul etmediler.Bu savaş sırasında münafıklar bir başka başağrısı oldular. En kritik anlarda "evlerimiz avrettir, müdafaasızdır" deyip, izin isteyerek cepheyi bırakıyorlardı..."180

هاللّ ُ ُهْنَع :لاق َرَن] ى ِهذه ا

5□

: لاَج ِر َنينِمؤُْملا َنِ□ Œ ى ِض َر سنأ نعو ـ□

َةي َزَن تَل يف بهمَع ِسَنأ ِنْبا نلا م ِرْض

ناخي هجرخ

شلا

أ

. هْيَلَع َ هاللّ اوُدَهاَع اَم اوُقَدَص□].

5. (744)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz şu ayeti amcam

Enes İbnu'n-Nadr hakkında indi biliyorduk.

(meâlen): "Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde sadakat gösteren nice erler var. İşte onların kimi adağını ödedi, kimi de (bunu) bekliyor. Onlar hiçbir suretle (ahidlerini) değiştirmediler." (Ahzâb 23).]Buharî, Tefsir, Ahzâb 3; Müslim, İmâret 148 (1903); Tirmizî, Tefsir, Ahzâb (3198-3199).]181

AÇIKLAMA:

Enes İbnu'n-Nadr, görüldüğü gibi Hz. Enes İbnu Mâlik'in amcasıdır. Uhud'da şehid düşmüştür. Bu zat (radıyallahu anh) Bedr Gazvesi'ne katılamadığı için fevkalâde üzülmüş, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek: "Müşriklerle yaptığın ilk savaşta bulunamadım. Eğer Cenab-ı Hakk müşriklerle savaşmak müyesser ederse ne yapacağımı da görecektir!" der. Âyet-i kerimede temas edilen ahid bu olabilir. Nitekim Uhud günü Müslümanlar dağılınca: "Ya Rabbi şunların (Müslümanların) yaptıklarından özür diliyorum" diyerek ileri atılır, önüne Sa'd İbnu Muâz (radıyallahu anh) çıkar. O'na:

"- Ey Sa'd işte cennet, Enes'in Rabbine yemin olsun, Uhud'un önünde kokusunu hissediyorum" der ve atılır.

Sa'd İbnu Muaz: "Ben onun yaptığını yapamadım" der.

Enes (radıyallahu anh) der ki: "Biz onun cesedi üzerinde seksen küsur yara saydık. Bir kısmı kılıç darbesi, bir kısmı ok yarası, bazısı da mızrak dürtüsüydü. Amcam öldürülmüş, bir de müşrikler tarafından hakareten sağı solu, şurası burası koparılmış, tanınmayacak halde idi. Kızkardeşi Rübeyyi' Bintu'n-Nadr onu parmaklarından tanıyabildi.."

Âyet-i kerime'nin övgüsüne mazhar bu kahraman sahabi (radıyallahu anh)'nin bir menkibesi de şöyle: Yukarıda adı geçen Rübeyyi' bir komşusu kadının dişini kırar. Mağdur taraf kısas talebiyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederler. Resûlullah kısasa hükmeder. Enes İbnu'n-Nadr: "Hayır vallahi kızkardeşimin dişini kırmayacaksınız, ey Allah'ın Resulü!" diye itiraz eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "Allah'ın emri kısastır" der. Bu sırada mağdur taraf erş'e (maddî bedel) razı olurlar ve diş kısasen 179 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/181.

180 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/181-182.

181 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/182.

kırılmayıp, maddî bir tazminat ödenir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'ın öyle kulları var ki, yemin etse, Allah onu tebrie eder, (yemininde hanis kılmaz)" buyurur.182

ءاَسِهنلا ى َرأ اَم َو ،ِلاَج ِهرِلِل إ ٍئَش لُك ى َرأ اَم ِ هاللّ َلوُسر اَي ْتُل [

ق : ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ

6

ى ِض َر ةرامع همأ نعو ـ

ا ِتاَمِلْسُمْلا َو َنيمِلْسُمْلا ن :

ىذمرتلا هجرخأ ةيŒإ ْتَل َزَنَف ٍئِشب َن ْرَكْذُي

.[.

6. (745)- Ümmü Umâre (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü, dedim, her şeyi erkekler için görüyorum. Hiçbir şekilde kadınların zikredildiğini görmüyorum." Bunun üzerine şu âyet indi. (meâlen):

"Doğrusu, erkek ve kadın Müslümanlar, erkek ve kadın mü'minler, boyun eğen erkekler ve kadınlar, doğru sözlü erkekler ve kadınlar, sabırlı erkekler ve kadınlar, gönülden bağlanan erkekler ve kadınlar, oruç tutan erkekler ve kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve kadınlar, işte Allah bunların hepsine mağfiret ve büyük ecir hazırlamıştır" (Ahzab,35).]Tirmizî, Tefsir,Ahzâb (3209).[183

ا ِهذه

#

َمتَكل ِنح َوْلا َنِم ًائْيَش ًامتاَك

هاللّ ُلوسر َناَك ْوَ [

ل :ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ

7

□ ذإ□ Œ ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

و : ةي□

: هاللّ ُرْمأ َناَك َو ِهِل ْوَق ىلإ َكَج ْو َز َكيَلَع ْكِسْم

أ ِقْتِعْلاِب

هْيَلَع َتْمَعْنأ َو ءْمس ا□.

ب :بِنْعَي□ “

هْيَلَع ُ هاللّ َمَعْنأ ِبذ ِلِل ُلوُقت□.

: نِم ٍدَحأ اَبأ ٌد مَحُم َناَك اَ□

م ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأَف

هِنْبا َةَليِلَح َج و َزَت :اوُلاق اَهَج و َزَت ا مَ□.

ل ِ هاللّ لوُسر نإ َو ؛ًوُعْف َم

هَل ُلاَقُي ًُج َر َراَص ى َتَح ِتَب َلف ٌريِغَص َوُه َو ُها نَب□

ت هاللّ َلوسر َناَك َو

نيهِيب نلا َمَتاَخ َو ِ هاللّ لوُسر ْنِكل َو ْمُكِلاَج ِر□ .

: مُهوُعْد□

ا ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأَف

اŒ ْمِهِئاَبŒ د مَحُم ُنْبا ُدْي َز□.

هجرخأ

ن ًَف وُخأ ُن ًَف َو ،ِن ًَف ُنْبا ُن ًَف ةي□].

.

هححصو يذمرتلا .

7. (746)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) demiştir ki: "Eğer Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine inen vahiyden bir şey gizleseydi şu âyeti gizlerdi: "(Habibim) hatırla o zamanı ki; Allah'ın kendisine -İslâm'la- nimet verdiği ve senin de yine kendisine lütufta bulunduğun zâta sen: "Zevceni uhdende tut. Allah'tan kork" diyordun da Allah'ın açığa çıkarıcısı olduğu şeyi içinde gizliyor, insanların (dedikodusundan) korkuyordun. Halbuki Allah kendisinden korkmana daha lâyıktı. Şimdi madem ki Zeyd o kadından ilişiğini kesti, biz onu sana zevce yaptık.

Tâ ki oğullukların, kendilerinden ilişkilerini kestikleri zevceler(ini almakta) mü'minler üzerine günah olmasın.

Allah'ın emri yerine getirilmiştir" (Ahzâb, 37).

Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Zeyneb'le evlenince: "Oğlunun helâllığıyla evlendi" dediler.

Bunun üzerine Cenab-ı Hakk şu meâldeki âyeti indirdi: "Muhammed adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir.

Fakat Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah herşeyi hakkiyle bilendir" (Ahzâb, 40).

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zeyd'i küçükken evlât edinmişti. Büyüyüp delikanlı oluncaya kadar yanında kaldı. Herkes onu Zeyd İbnu Muhammed diye çağırıyordu. Bu sebeple Cenab-ı Hakk şu meâldeki âyeti inzal buyurdu: "Onları babalarına nisbet ederek çağırın. Bu, Allah indinde daha doğrudur. Eğer babalarının (kim olduğunu) bilmiyorsanız o halde (esâsen) dinde kardeşleriniz (olmakla beraber) dostlarınızdır da" (Ahzab, 5).

]Tirmizî, Tefsir, Ahzâb (3206); Müslim, İman 287, (177); Buhârî, Tevhid 22.[184

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in oğulluğu olan Zeyd İbnu Hârise'den boşanan Zeyneb Bintu Cahş ile evlenme hikâyesine temas etmektedir. Cahiliye örfünde evlatlığın boşadığı hanımla evlenmek kesinlikle yasak olduğu için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu prensibe aykırı olarak, oğulluğunun boşadığı hanımla evlenmesi oldukça tuhaf karşılanmış ve Medine cemiyetindeki menfi unsurların, İslâm aleyhinde fırsat arayanların dedikodusuna kapı açmıştı. Bu yüzden, mezkur evliliğe âyet-i kerimede yer verilmiş, bu evliliğin, emr-i İlâhî ile ve hukukî-içtimâî bir reformu gerçekleştirmek maksadıyla yapıldığı belirtilmiştir.

* Kan akrabalığı ile hükmî akrabalık tefrik edilmiştir.

* Evladlığın boşadığı hanım helâl kılınmıştır.

* Nikâh Allah tarafından kıyılmıştır.

Esasen Hz. Zeyneb, Hz. Peygamber'in halası olan Ümeyye Bintu Abdulmuttalib'in kızı idi. Asaletli bir aileye mensuptu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), -azadlıları düşük görme zihniyetini yıkarak-mü' minler arası eşitlik fikrini yerleştirmek gibi ulvî bir maksadın tahakkukuna kendi akrabalarından örnek vermiş olmak arzusuyla akrabalık ve peygamberlik otoritesini kullanarak Zeyneb (radıyallahu anhâ)'le Zeyd'in evlenmesini sağlamıştı. Zeyneb bu evliliği istemiyordu. Ama Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ısrarına karşı peki demişti.

Neticede geçinemeyip ayrıldılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunların ayrılmasını istemiyordu. Esasen boşanma, Allah'ın hoşlanmadığı bir fiildi. Ayrıca bu evliliğin gerçekleşmesi kendi arzu ve ısrarıyla olmuştu, bu sebeplerle Zeyd (radıyallahu anh)'in boşama düşüncesini te'yid etmemiş ve "Hanımınıtutmasını" tavsiye etmiş, Zeyd ısrar edince de: بولقلا بلقم هالّل ناحبس "Kalbleri çeviren Allah'ı tenzih ederim" diyerek hayretini ifade etmişti. Çünkü, Zeyneb (radıyallahu anhâ) gibi genç ve güzel bir kadına Zeyd (radıyallahu anh) ısınamıyor ve boşanmakta ısrar ediyordu, hayret edilecek, şaşılacak bir durumdu.

Ancak, Zeyd'i bu kararda ısrara sevkeden husus, Zeyneb (radıyallahu anhâ)'in Kureyş'ten ve asâletli bir aileden olması sebebiyle, kölelikten azadlı Hz. Zeyd (radıyallahu anh)'e karşı büyüklenme havasına girmiş olması idi.

Hz. Zeyd de köle asıllı olmakla beraber, -Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yeminle te'kid ederek: "O

(yani Zeyd) komutanlığa lâyıktır" buyurmasıyla da tevsik edildiği üzere- komutan ruhlu âlicenâb, küçük görülmeye tahammül

---

182 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/182-183.

183 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/183-184.

184 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/184-185.

edemiyecek asil bir fıtrata sahipti.

Bu durum ayrılmaya müncer oldu. Âyette belirtildiği üzere iddeti dolup, Hz. Zeyd (radıyallahu anh)'le ilgisi kesilince, Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ)'le Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), emr-i İlâhî ile evlendi.

Bazı tefsir kitaplarında rastlanan -ve hadis ilmi açısından sahih bir senede dayanmayan, hadis denmesi mümkün olmayan- bir kısım rivayetlere dayanarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ismet ve nezâhetine uymayan yorumlara rastlanmaktadır. Buna göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ)'i serbest bir kıyâfetle görmesi ve gönlü kayması... Hz. Zeyd (radıyallahu anh) bunu hissederek Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ)'i boşamaya azmetmesi mevzubahistir.

Burada tenâkuz açıktır. Zira Hz. Zeyneb yabancı, Resûlullah tarafından ilk defa görülen birisi değildir.

Halasının kızıdır, çocukluğundan beri tanımaktadır. Tesettür âyeti de muaahhar bir emirdir. Daha önce pekçok defalar serbest kıyafet içerisinde görmüş olmalıdır. Üstelik Zeyd'le, Zeyneb'i zorla evlendiren Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisidir. Zeyneb'le evlenme hususunda önceden bir arzu duymuş olsaydı, buna hiçbir engel yoktu.

Dahası, bu evlenme işi emr-i İlâhî ile olmuş, ayette اَهَكَانْ ج و َز "Onu sana biz nikâhladık" buyrulmuştur. Hatta kadınlar arası övünme vak'alarında Zeyneb Bintu Cahş, Hz. Aişe (radıyallahu anhümâ)'ye övünmede baskın çıkabilmek için: "Benim nikâhımı Allah kıydı" dermiş.

Bu bahse daha ziyade ilgi duyup tatminkâr ziyâde açıklama arayanlara Elmalılı merhumun tefsirini tavsiye ederiz. 185

: لوُس َرِل اَنْيَدْهأ ْوَ□

ل ٍميَلُس ٌّمأ يِل ْتَلاَقف َبَنْي َزِب ًاسو ُرَ

ع هاللّ ُلوسر َناك] :لاق ُهْنَ

ع ُ هاللّ

8□

ى ِض َر سنأ نعو ـ

ى

عَم اَهِب ْتَلَس ْرأف ٍةَم ْرُب يف ةَسْيَح ْتَذَخ تاَف ِطقأ َو نْمَس َو ٍزْمَت بلإ ْتَدمَعَف :بِلَعْفا . اَهَل ْتلُقَف ؟ةَ يِدَه

هاللّ #

مُث ْتلَعَف ف:َلاَ ق .تيِقَل ْنَم بِل ُعْدا َو ْمُها مَس ًاَج ِر بِل ُعْدا : َلاَقف بِن َرَمأ مُث ،اَهَعَض َلاَقف ِهْيَلإ اَهِب

تْقَلَطْناَف

ةَرَشع وُعْدَي َلَعَ

ج مُث

هاللّ َءاَش اَمِب .

#

م لَكَت َو ِةَسْيَحلا َكْلِت يف ُهَدَي

عَض َوَف ،هِلْهِأب ٌصاَغ ْتيَبْلا اَذإَف ْتعَج َر

مُهُّلُك اوُع دَصَت ى تَح ِهِيلَي ا مِم ٍلُج َر ٌلُك ْلُكأيل َو ،هْيَلَع بلاعَت ِ هاللّ

:

مْسا اورُكْذا مُهَل ُلوُقَي َو ُهْنِم َنوُلُكأَي ًة َرْشَع

دَق ْمُه ن :

إ ْتلُقَف ِه َرثأ يف ْتج َرخ َو ِتا َرُجحلا َو ْحَن # ُب نلا َج َرخ مُث

. نوُث دَحَتَي ٌرَفَن َنقب َو َج َرخ ْنَم َج ر ًخَف

تويُب اوُلُخدَت َ اوُنمآ َنيِذ لا اَهُّيأ اَي

: لوقَي وُه َو ِة َرْجُحلا بِفَل بهِنإ َو ، َرْتِهسلا نَخ ْرأ َو َتيَبْلا َلَخَدف َعَج َرَف ا

وُبَهَذ .

دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ

: هقَحلا َنِم يِبَحَتْسَي ٌ ُ هاللّ].

و هلوق بلاِ

.هِبِ نلا .

8. (747)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Zeyneb (radıyallahu anhâ)'le evlenmişlerdi ki, annem Ümmü Süleym bana: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir hediyede bulunsak" dedi. Ben kendisine:

- Bir şeyler yap!

dedim. Bunun üzerine hurma ve yağ ve keş getirdi, bir tencereye koyarak bunlarla yemek yaptı ve benimle gönderdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdüm.

"- Yemeği bırak!" dedi. Sonra bana emredip: "Bana falancaları çağır" dedi ve teker teker isimlerini söyledi.

Ayrıca:

"- Kime rastlarsan çağır" diye emretti.

Enes der ki: Emri yerine getirdim, sonra döndüm. Ev insanlarla dolmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elini mezkur yemeğin üzerine koydu ve Allah'tan başka kimsenin bilmedi bir şeyler söyledi. Sonra cemaati onar onar çağırdı. Herkes o yemekten yiyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yiyenlere:

"- Yemeğe Allah'ın ismini zikrederek başlayın! Herkes önünden yesin!" dedi.

Bu hal herkesin yemekten yeyip dağılmasına kadar devam etti. Sonunda çıkanlar çıktı. Bazıları da kalıp sohbete devam ettiler. Bir müddet sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da çıkıp hücrelere doğru yürüdü. Peşisıra ben de çıktım ve:

185 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/185-186.

"- Davetliler gitti artık!" dedim.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) evine geri döndü (ve derhal vahiy alameti olan) örtüyü üzerine çekti. Bu sırada ben hücrede idim. (Vahiy hâli geçince) o (aleyhissalâtu vesselâm) şu vahyi okuyordu:

"Ey iman edenler, (bundan sonra) Peygamber'in evlerine -yemeğe davet olunmaksızın, vaktine de bakmaksızın-girmeyin. Fakat davet olunduğunuz zaman girin. Yemeği yiyince dağılın. Söz dinlemek veya sohbet etmek için de (izinsiz) girmeyin. Çünkü bu Peygamber'e eza vermekte, o sizden utanmaktadır. Allah ise, hak(kı açıklamak)tan çekinmez..." (Ahzâb 53).]Buharî, Tefsir, Ahzab 8, Nikah 67, 64,Et'ime 59, İsti'zan 10, 33, Tevhid 22; Müslim, Nikâh 89, (1428); Tirmizî, Tefsir, Ahzâb, (3215, 3216, 3217).[186

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Zeyneb Bintu Cahş'la evlenme hikayesini anlatmaktadır.

Hâdise, hadis kitaplarında çoğunlukla yer alır. Her bir rivayet farklı zenginliklerle doludur. Bazı tariklerde, Hz.

Enes, tesettür ayetinin bu düğün sıralarında nazil olduğunu, tesettür tatbikatına uygun düğün merasiminin ilk defa Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ)'in düğününde cereyan ettiğini belirtir.

Yukarıdaki rivayet, düğün ziyafetinden sonra dâvetlilerden bir kısmının dağılmayıp sohbeti uzattığını, çıkmaları için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir ara odayı terkederek gezinti yaptığını, teker teker zevce-i pâklerini dolaşıp selâmlaşıp ayaküstü hal hatır soruştuklarını anlatır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), dönüşünde odasında hâlâ üç kişinin oturmakta olduğunu görür. Durumdan sıkılır, kalkıp gitmelerini de söyleyemez.

Buhârî'de yer alan bir rivayetin tesbit ettiği bir teferruata göre, bu halet-i ruhiye içinde odasına tekrar girerken ayağının birini içeri atar, diğer ayağı daha dışarıda iken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vahiy anında örtmesi mûtad olan örtüsüne bürünür ve rivayet metninde kaydettiğimiz vahiy gelir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) derhal vahyi henüz orada olan cemaate tebliğ buyurur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Zeyneb Bintu Cahş (radıyallahu anhâ) validemizle olan evliliği, diğer evliliklerden birçok yönleriyle farklı olmuştur. Fark, sâdece, nikâhın Rabbülâlemin tarafından kıyılmasında kalmamış,

* Düğün ziyafeti, Zât-ı Zülcelâl'in ilâhî ikramı diyebileceğimiz bir

mahiyet kazanmış, âdeta, Ashâb-ı Güzinin önüne bu sefer, bir mâide-i semâvî sürülmüştü: Hadim-i Nebi Hz. Enes (radıyallahu anh)'in muhterem vâlideleri Ümmü Süleym hatunun (radıyallahu anhâ) gönderdiği bir parça yemekten, nice onar kişilik halkalar karınlarını doyurup kalkmışlardır. Hatta Enes hazretleri en sonunda yemek kabını kaldırırken: "Bilemiyorum, buyuruyor,

..yemek kapta getirdiğim zaman mı daha çoktu, kabı kaldırırken mi daha çoktu?"

* Bu düğün tesettür ayetine uygun olarak yapılan ilk düğündü. Çünkü tesettür emri de onun vesilesiyle gelmişti.

* Gerdek anına vahyin inişi tekaddüm etmiş, yukarıda meâlini kaydettiğimiz vahy-i ilahî ile mühim âdâb beyan olunmuş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hâne-i saâdetleri, tecelli-i vahye son bir kere daha mahal olmuştu.187

HZ. ZEYNEB'İN HAYATINDAN BAZI SAFHALAR

Yeri gelmişken Zeyneb vâlidemizin hayatından bir iki satır bahsedelim: Zeyneb (radıyallahu anhâ) Hz.

Peygamber'in halası Ümeyye bintu Ebu Tâlib'in kızıdır. Ashâb'ın büyüklerinden olan Abdullah İbnu Cahş

(radıyallahu anh)'ın kızkardeşidir. Ümmü'l-Hakem diye künyesi vardır. Adı Berre idi, evlendikten sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zeyneb yaptı.

İlk Müslümanlardan sayılır, Medine'ye hicret edenlerdendir. İbnu'l-Esir Üsdü'l-Gâbe'de, Zeyd (radıyallahu anh)'in, Kur'an ve sünneti öğretmek maksadıyla onunla evlendiğini kaydeder.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le evlenmesi bir rivayete göre hicretin üçüncü bir diğerine göre beşinci yılında olmuştur. İbnu İshak, Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'den sonra Zeyneb'le tezevvüc buyurduğunu belirtir. Zeyneb bu evlilik sırasında 35 yaşındadır.

Zeyd'in anlattığına göre, Zeyneb (radıyallahu anhâ)'le boşanma işi tamamlanınca, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisini çağırarak Zeyneb'e gitmesini, evlenme kararını bildirmesini söylemiş, o da gidip, kapıya sırtını çevirerek: "Ey Zeyneb, beni Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gönderdi, seninle evlenmek istiyor" diye haber verir. Hz. Zeyneb: "Ben Rabb'imden (azze ve celle) istihârede bulunmadan bir şey söyleyemem" der ve istihâre yapmak üzere hânesindeki mescide girer. Bu esnâda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a زوجناكها

"Senin nikâhını biz kıydık" meâlindeki ayet nâzil olur ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) herhangi bir izin talebinde bulunmadan Zeyneb (radıyallahu anhâ) validemizin yanına girer. Bu durumda Hz. Zeyneb, diğer hanımlara karşı övünecektir. "Benim nikâhımı Allah kıydı" diye. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onun düğününde ekmek ve etle ziyâfet vermiştir.

186 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/187-188.

187 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/188-189.

Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ) son derece dindar bir kadındı. Hayra eli pek açıktı. Sadaka vermeyi severdi. Deri işleme san'atını iyi bildiği için deri işler, buradan kazandığı paranın tamamını sadaka olarak muhtaçlara dağıtırdı.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir ara: "Bana ilk kavuşacak olanınız elce en uzun olanınızdır"

buyurur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri, aralarında kollarını arşınla ölçerler. Hz. Aişe: "Elce en uzun olanımız Zeyneb'ti. Çünkü eliyle iş yapar ve bol bol sadakada bulunurdu" der ve ilave eder: "Ben dinde, Zeyneb kadar hayırlı bir kadın görmedim. O, Allah'a karşı herkesten daha muttaki, daha doğru sözlü, sıla-i rahme daha sâdık, sıdk ve emânetce daha ileri idi."

Hz. Ömer (radıyallahu anh) hilâfeti sırasında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer zevcelerine olduğu gibi, ona da tahsisat ayırır ve 12 bin dirhem para gönderir. Zeyneb validemiz bunu alır ve yakınlarına dağıtır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda Haccı zamanında zevcelerine: "Bu haccdan sonra artık hasırların sırtı"

buyurarak evlerinden ayrılmamaları gereğine işaret buyurur. Bilâhere Zeyneb ve Sevde (radıyallahu anhümâ) validelerimiz hâriç hepsi haccederler. O ikisi: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o sözünden sonra bizi hiçbir binek kımıldatmamalıdır" derler.

Hz. Aişe: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hanımlarından hiçbiri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nezdindeki itibarın yüceliği hususunda benimle boy ölçüşemezdi, Zeyneb Bintu Cahş hâriç. Zira o, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer zevcelerine karşı: "O'nunla sizleri babalarınız evlendirdi. Benim nikâhımı ise Allah kıydı" derdi (ve cevap veremezdik)."

Hz. Aişe, Zeyneb (radıyallahu anhâ)'i ifk hadisesindeki tutumuyla da çok takdir eder. Aralarındaki bu rekabete rağmen, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Aişe hakkında kanaatini sorunca: "Hayırdan başka birşey bilmiyorum" diyerek, hüsn-i şehâdette bulunmuştur. Halbuki Zeyneb'in kızkardeşi Hamnâ, Hz. Aişe'nin Zeyneb'le olan rekabet durumunu düşünerek, hissî davranmaktan kendini alamamış ve hadd-i kazf'e maruz kalanlardan biri olmuştur.

Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ) vâlidemiz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Safiyye Bintu Huyey (radıyallahu anhâ)'e: "Yahudi kızı" diye hakaret edince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine kızmış ve Zilhicce, Muharrem ve Sefer ayının bir kısmında terkederek hiç uğramamak suretiyle cezalandırmıştır.

Zeyneb Bintu Cahş, hicretin 20. yılında Hz. Ömer zamanında vefat etmiştir. Namazını da Hz. Ömer (radıyallahu anh) kıldırır. İslâm'da cenazesi için tabut yapılan ilk kadın odur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra, Ezvac-ı tâhirât (radıyallahu anhünne)'tan ilk vefat eden o olmuştur. Hz. Aişe, Zeyneb'in vefatı üzerine, "O zaman anladık ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in elce en uzun sözündeki uzunluktan maksadı hayır ve tasadduk işleminde cömert olmakmış" der. Çünkü Zeyneb Bintu Cahş kısa boylu olduğu için kol, boyunu ölçmelerde hep kısa kalırmış.

Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' tan bir çok hadis de rivayet etmiştir. Bu rivayetleri ondan daha ziyade yeğeni Muhammed İbnu Abdullah İbni Cahş ve Ümmü Habibe Bintu Ebi Süfyân ve Zeyneb Bintu Ebi Seleme vs. yapmıştır.

Zeyneb vâlidemiz vefat ettiği zaman, elli -bir rivayete göre de elli üç- yaşında idi. O ölünce, Hz. Aişe (radıyallahu anhümâ): "Hamide (çok hamdedici), Müteabbide (çok ibadet edici), yetim ve dulların mefza'ı (sığınağı) göçtü" demiştir (Radiyallahu anha).188

__________NOT: Bizce onun en ziyâde hatırda tutulup, örnek alınması gereken yönü, Hâne-i risaletpenâhi'de el-işi yapmış olmasıdır. İlâ hâdisesi sırasında Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm)'ın çekildiği meşrübe, onun deri işleme atölyesi durumunda idi. İlâ ile alâkalı Hz.

Ömer'in tasvirlerinde, işlenmek üzere duvara asılan derilerin sayısı, saldıkları koku, deri işlemede kullanılan selem ağacı meyvesi vs. mevzubahis edilmektedir.

#

هِب نلِل نُهَسُفْنأ َنْبَه َو ِت لا َنِم ٍمِيكَح ُتْنِب ُةَل ْوَخ ْتَناَك]: تلاق اهْنَع ُ هاللّ .

9□

ى ِض َر ةشئاع نع ةورع نعو ـ□

نُهْنِم ُءاَشَت ْنَم ى ِج ْرُت

تل َزَن ا مَلف ؟ِلُج َرِل اَهَسْفَن َبَهَت ْنأ ُةأ ْرَملا ىحتسَت اَمأ :اهْنَع ُ هاللّ□ :

ةَشِئا □

ى ِض َر□

ع ُتلاَقف□

ىذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ

كا َوَه يف ُع ِراَسُي إ َكهب َر ى َرأ اَ□]. :

م هاللّ لوُس َر اَي ُتلُق

ءاَشَت ْنَم َكْيَلإ ِيوؤُت َو .9□.

(748)- Hz. Urve, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den naklediyor: Hz. Aişe byurmuştur ki: "Havle Bintu Hakim (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kendisi gelip evlenme teklif edenlerdendir." Aişe (radıyallahu anhâ) devamla dedi ki: "Ben (kıskançlığın sevkiyle): "Kadın kısmı bir erkeğe evlenme teklifi yapmaktan sıkılmaz mı?" (diyerek bu şekilde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e teklifte bulunanları kınardım). Ne zaman ki: "Onlardan kimi dilersen (nevbetinden) geri bırakır, kimi de dilersen yanına alabilirsin.

(Nevbetinden) geri bıraktıklarından kimi istersen (nezdine almak)da da sana güçlük yoktur..." (Ahzab, 51) meâlindeki âyet nazil oldu, (kendimi tutamayarak): "Ey Allah'ın Resulü, görüyorum ki, Rabbin seni memnun 188 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/189-191.

kılmada gecikmiyor" dedim.]Buharî, Tefsir, Ahzab 7, Nikâh 29; Müslim, Rıdâ' 49, (1464); Ebu Davud, Nikâh 39, (2136); Nesâî, Nikâh 1, (6, 54).[189

AÇIKLAMA:

1- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) Buhârî'nin bir başka rivayetinde daha açık konuşur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e zaman zaman gelip nefsini hibe eden kadınlara karşı kıskançlık hissediyor ve "Bir kadın nefsini hibe eder mi?" diyordum" der.Rivayetin aslında nefsini hibe ederdi denmektedir. Ancak biz burada kastedilen manada tercüme ettik: "...evlenme teklifi yapardı..." şeklinde, çünkü hibe kelimesiyle ifade edilen budur. Ancak, fıkıh nokta-i nazarından ulema: "mehir taleb etmeden" şeklinde anlamıştır. Yani "nikâhın tamamlanması için gerekli olan "mehir"i taleb etmeden, bu hakkını hibe ederek evlenme talebinde bulundu"

manasında, mamafih اهسفن تبهو (nefsini hibe etti) tâbirini bu manada anlayanları teyid eden bir ziyadeyi havi rivayet de mevcuttur. Muhammed İbnu Bişr tarikinde: قادص ريغب اهسفن بهت نْأَ "Kadın, mehir almaksızın nefsini hibe etmekten sıkılmaz mı? derdim."

Alimler, hadisi bu nokta-i nazardan değerlendirip; mehir olmadan nikâhın câiz olup olmayacağını münâkaşa etmişlerdir. Cumhur, mehirsiz nikâhın bâtıl olacağına hükmeder. Hanefiler ve Evzâî caiz görür. Ancak, bunlar da

"mehr-i misil" (o kadının emsâli ne miktar mehir alıyorsa buna denk olan mehir) vacib olur" derler. Evzâî şu açıklamayı da ayrıca yapmıştır: "Nikâhı hibe lâfzı ile yaparken "mehirsiz olarak" diye şart da koyacak olurlarsa bu nikâh sahih olmaz."

Cumhurun hücceti, Peygamberimize helal olan kadınları sayan Ahzab suresinin 50'nci ayetinde geçen şu ibâredir: نينمؤملا نود نم كل ًةصلاخ yani: "... ve Peygamber nikâhlanmayı dilediği takdirde -

mü'minlerden ayrı, sırf sana mahsus olmak üzere- kendisini mehrini Peygamber'e hibe eden mü'min kadını almanı helâl kılmışızdır." Şu hâlde Cumhur bu "mü'minlerden ayrı sırf sana mahsus olmak üzere" şeklindeki istisna cümlesinden hareketle "hibe" ile olan nikâhın hasâis'ten biri olarak Peygamber'e mahsus olduğu hükmüne varmış, diğer mü'minlere böylesi bir nikâhın haram olduğunu söylemiştir.

Caiz görenler bu mülâhazaya şöyle cevap vermişlerdir: "Ayette kastedilen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zamanındaki vâhibe (hibede bulunan kadın)dır, mutlak manada "hibe"nin kendisi değildir, öyle ise hibe kelimesiyle nikah caiz olur ve mehrin tasrihi gerekmez."

Hadisle ilgili ikinci bir mesele, Hibe lafzı ile nikahın sahih olup olmayacağı meselesi: Şafiîler başta, bir kısım âlimler nikâhın "nikâh" veya "tezvic" kelimeleriyle sahih olacağına hükmetmiştir. Çünkü bu iki kelime Kur'ân ve hadisle gelen sarâhate uygundur. Ancak çoğunlukla ulemâ, nikâh ve tezvic manalarını ifade eden kinâyelerin de sahih olacağına hükmetmiştir. Tahâvî, bu meselede talakla kıyasda bulunur, zira talâkın sahih olması için sarih olan talâk kelimesi de kullanılabilir, bu manayı ifade eden kinâyeler de kullanılabilir, yeter ki talak kasdı da bulunsun.

2- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sarfettiği söze gelince; Ahzâb suresinin 50'nci ayetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evlenebileceği kadınları saydıktan sonra, bu sayılanlardan istediğini alabileceğini beyan eden 51'inci âyette geçen: "Onlardan kimi dilersen geribırakır, kimi de dilersen yanına alabilirsin..." meâlindeki âyet gelince Hz. Aişe'nin sarfettiği söz dikkat çekicidir: Şöyle der: كاوَه نف عراَسُي اَك ب رَ ى رَا ام هالّ لوسراي Metinde bu ibareyi: "Ey Allah'ın Resûlü, görüyorum ki Rabbin seni memnun kılmaya ehemmiyet veriyor" diye tercüme ettik. Kelime kelime tercüme edince su-i edeb ifade eden bir mâna çıkar. Kurtubî bu ifadeyi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın -zahiren su-i edeb gibi görünmekle birlikte, söylendiği şartlar çerçevesinde değerlendirerek- normal karşıladığı başka sözlerle ilgi kurarak yanlış anlaşılmayı önler. Der ki: "Bu söz, nazdarlık ve kıskançlık karışımı bir hâlet-i ruhiyenin sevkiyle söylenmiştir. Nitekim, ifk hadisesinde kendisini tebrie eden vahiy geldiği zaman ebeveyni Hz. Aişe'ye: "Kalk, Resûlullah'ın başını öp (teşekkürünü ifade et)!" deyince, Hz. Aişe: "Hayır, size teşekkür etmiyorum, sâdece Allah'a hamdediyorum." demiştir. Hz. Aişe'nin bu sözü de -Resûlullah'ın o sırada normal karşıladığı- mezkur sözü nezdindedir. Aksi takdirde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, hevâ nisbet etmek, sözün zâhirine hamledilemez. Çünkü O, "Hevasından konuşmaz..." (Necm, 3) ve hevasına göre hareket etmez. Hz. Aişe ام

كتاضرم نف عراسي ا ك بَ ر ىرا yani "Görüyorum ki Rabbin, seni mennun etmede gecikmiyor" demiş

olsaydı daha muvafık düşecekti. Mamafih kıskançlık sebebiyle söylenen bu çeşit sözler hoş karşılanır."

Kurtubî'nin bu açıklamasına aynen katılmamak mümkün değildir.

Çünkü bir sözü değerlendirirken şu soruları sormak belâgat kaidesidir: "Kim söylemiş, kime söylemiş, ne maksadla söylemiş, ne makamda söylemiş?" Aksi takdirde, Hz. Aişe söylemiştir, biz de söyleyebiliriz diye, herhangi bir âyet veya sünnetin değerlendirilmesinde böyle bir tâbir kullanacak olsak, su-i edeb olur, fıska, küfre bile götürebilir.

3- Âyetin muhtevasının anlaşılmasına gelince: Yukarıda meâlini verdiğimiz âyetin muhtevasını kavramak için, bu âyetten önce nâzil olan ve "tahyir" (muhayyer bırakma) âyeti olarak bilinen şu âyeti görmemiz gerekir.

189 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/192.

(Meâlen): "Ey peygamber, zevcelerine de ki: "Eğer siz dünya hayatını ve onun zinet (ve ihtişam)ını arzu ediyorsanız gelin size boşanma bedellerini vereyim de hepinizi güzellikle salıvereyim. Eğer Allah'ı, peygamberlerini ve âhiret yurdunu diliyorsanız şüphe yok ki, Allah, içinizden güzel hareket edenler için büyük bir mükâfat hazırlamıştır." (Ahzab, 28-29).

Buhârî'nin rivayetine göre, bu âyet nâzil olunca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den başlayarak teker teker kadınlarını ziyaret ederek âyeti okuyup, muhayyer bıraktı. Bütün kadınlar şu meâlde cevap verdiler: "Ben Allah'ı, Resûlullah'ı ve âhiret muradımı isterim."

Ümmühâtu'lmü'minîn'in bu cevapları takdir ve tahsin edilerek, sadedinde olduğumuz (51 numaralı) âyetle bunu tâkip eden, 52 numaralı âyet nâzil oldu. Bu âyetin meâli şöyle:

"Bundan sonra kadınlar(ı alman) ve bunları herhangi zevcelere değiştirmen, güzellikleri hoşuna gitse de, sana helâl olmaz. Sağ elinin mâlik olduğu (câriyeler) müstesnâ..." (Ahzâb,52).

Bu âyetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yeni evlilikler yapmayı yasaklıyordu. Tefsir kitaplarının ufak tefek ihtilâfları bir tarafa, bu vahiy geldiği sırada dokuz hanımı hayatta idi ve bunlar şunlardı: Hz. Aişe, Hz.

Hafsa, Ümmü Habibe, Sevde Bintu Zemea, Ümmü Seleme, Safiyye, Meymune, Zeyneb Bintu Cahş, Cuveyriye (radıyallahu anhünne ecmain).

4- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin kıskançlık sevkiyle kınadıkları arasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcesi olanlar var mı idi? Yani acaba, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan mehir istemeden Hâne-i Saâdete dâhil olma şerefiyle yetinerek evlenen ümmühatu'lmü'minîn var mı idi?

Bu soruya bir cevap vermek zordur. Çünkü, bu kaydettiğimiz Buhârî hadisleri böyle bir ihtimale yer vermemektedir. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin kıskançlıkla demesi mühimdir. Çünkü kadın kocasını, daha ziyade, diğer hanımına karşı kıskanır. Mamafih, evlenmek teklifiyle gelenlere karşı da kıskançlık duyması normal sayılabilir.

Ancak Taberî'nin İbnu Abbas'tan kaydettiği sıhhatce hasen kabul edilen bir rivayet: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in nezdinde nefsini hibe eden kadınlardan hiçbiri mevcut değildi" der. Buna göre, böyleleri ile evlenmek mübah olmasına rağmen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlardan herhangi biri ile evlenmemiştir.

Bu teklifte bulunanların ismi bellidir. Havle Bintu Hakim, Ümmü Şerik, Fatma Bintu Şureyh, Leyla Bintu'l-Hatim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcelerinden Zeyneb Bintu Huzeyme ile Meymune Bintu'l-Hâris'in mehirsiz olarak evlendiklerine dair bazı rivayetler var ise de zayıftır ve İbnu Abbas'tan kaydettiğimiz rivayetle teâruz ederler ve bu teâruzda sıhhatleri sebebiyle mercuh duruma düşecekleri için hüccet olamazlar. Şu halde bazı kitaplarda, bu babta gelen ifadeleri ihtiyatla karşılamak daha uygundur.190

ى

: اعْتَذَرْتُ اِلَيْهِ فَعَذَرَنِ، ثمُ أنزَلَ اللّهُ تعال #

طَبَنِ رسولُ اللّه ِ ف]

اللّه ُ عَنْها قالت ْ: خ

11

ونع أمُّ هانئ رَ ضِ ى ـ

إنا ا أحْ لَنْأ لَكَ أْزَ وَاجَكَ لا تِ آتَيْتَ أجُوَرَ هُن IŒ

.[ية قالت ْفلمَ أكُنْ أحُلُّ هَ نهِب لمَ أهاجِرْ: كنُتُ مِ نَ الطلْقَاء

.

سير إذا خَلُ ىَ سبيلُه

«

ا ‘ ُقيلهطلا ى

.

» ذمرتلا هجرخأ .

10. (749)- Ümmü Hâni (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni istemişti.

Kendisine özür beyan ettim, özrümü kabul etti. Sonra Cenâb-ı Hakk şu âyeti indirdi.

"Ey Peygamber! Mehirlerini verdiğin zevcelerini ve Allah'ın sana ganimet (olarak nasib) ettiklerinden sağ elinin mâlik olduğu kadınları, seninle beraber (Medine'ye) hicret eden amcanın kızlarını, halanın kızlarını, dayının kızlarını, teyzenin kızlarını, bir de eğer mü'min bir kadın kendisini Peygamber'e bağışlayıp da eğer Peygamber de nikâhla almak isterse onu (fakat bu sonuncusunu) diğer mü'minlere değil, yalınız sana has olmak üzere senin için helal kıldık..." (Ahzab, 50). Ümmü Hâni (radıyallahu anhâ) devamla der ki: Bu âyet üzerine (kendi kendime): "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a helâl kılınmadım, çünkü hicret etmedim, ben Fetih günü hürriyeti bağışlananlardanım" dedim."]Tirmizî, Tefsir, Ahzâb (3211).[191

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) amcasının kızı Ümmü Hâni Bintu Ebu Tâlib'i cahiliye devrinde istetmişti.

Ancak Ebu Talib, Ümmü Hâni (radıyallahu anhâ)'yi diğer taliblisi olan Hübeyre İbnu Ebi Vehb'e verdi. Bilâhare, Ümmü Hâni Müslüman olunca Hübeyre'den ayrıldı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ümmü Hâni'ye talebini yeniledi. Ümmü Hâni bu sefer de: "Ben çok çocuğu olan bir kadınım" diye özür beyan etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da ısrar etmedi. Rivayette kabul edildiği belirtilen özür bu olsa gerektir.

Âyetten başlıca şu hükümler çıkarılmıştır:

* Mü'min kadınla evlenilebilir, kâfirle evlenmek haramdır, hür dahi olsa. Şârihler, ümmet-i Muhammed'e Ehl-i Kitap kadınlarının nikâhı helâl de olsa Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e onların da

haram olduğunu belirtirler.

190 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/192-196.

191 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/196.

* Mehir istemeksizin nefsini bağışlayan kadınlarla ilgili hükmü önceki hadis zımnında açıkladık. Burada şunu belirtelim: Bu çeşit kadınlarla, velisiz, şâhitsiz, mehirsiz evlenme hakkı sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e helâl kılınmıştır192.

تآَن ِم ْؤُمْلا َنِم َنآَك اَم إ ِءآَسِهنلا ِفاَنْصأ ْنَع□

هاللّ ُلوس □ #

ر] :َلاق امهْن

نَهَ□

ع ُ هاللّ□

11□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

تَكَلَم اَم إ نُهُنْسُح َكَبَجْعأ ْوَل َو□

هنلا َكَل ُّل ِحَي □ :

جا َو ْزأ ْن ِم نِهِب َل دَبت ْنأ ً َو ُدْعَب ْن ِم ُءآَسِ□

هِل ْوَقِب ِتا َر ِجاَهُمْلا□

رْيَغ ِنيد ِتاَذ لُك□

□

هِب نلِل اَهَسْفَن ْتَبَه َو ْناِ ًةَنِم ْؤُم ًةأ َرماو ،تآَن ِمؤُمْلا ُمُكِتاَيَتَف نلاَع ت

م رَح َو ؛□

هاللّ لَحأَف □

. كُنيِمَي□

ا يف َوُه َو ُهُلَمَع َطِبَح ْدَقَف ِنَامي ا

: □ ب ْرُفْكَي ْنَم□ “

ا ِمْس ، مُث َلاَق و

ا نإ ُّب نلا اَهُّيأ اَي َلاَق َو ؛َني ِرِساَخْلا َنِم ٍةَر ِخ Œ “

: نوُد ْنِم َكَل ًةَصِلاَخ□

خ ِهلوق ىلإ

. □حاَ ْنَأ َكَل ُزأ َو اَجَك َلا ِت َتْيَتآ ُجُأ َروُه نُه َو اَم ْتَكَلَم ُيَمِينُك ِمِم ا ءاَفأ َهاللّ ُكَيَلَع

هجرخأ يذمرتلا

.]□اَم ى َوِس ْنِم َكِلذ ِفاَنْصأ ءاَسِهنلا

.

. □م رَح َو َنيِن ِمؤُمْلا

11. (750)- İbnu Abbâs, (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhâcir olan mü'min kadınlar dışında kalanlarla evlenmekten men edildi. Âyet şöyle buyurur:

"Bundan sonra kadınlar(ı alman) ve bunları herhangi zevcelerle değiştirmen, güzellikleri hoşuna gitse de, sana helâl olmaz. Sağ elinin mâlik olduğu (cariyeler) müstesna. Allah her şeye nigâhbândır" (Ahzâb 52). Kezâ Allah,

"Mü'min câriyelerinizi.." (Nisâ, 25); "Nefsini peygambere bağışlayan mü'min kadın"ı (Ahzâb, 50) helâl kıldı.

İslâm'dan başka bir dinde olanların hepsini haram kılıp sonra da şöyle buyurdu. (Meâlen):

"... Kim imanı tanımayıp kâfir olursa her halde bütün yaptığı boşuna gitmiştir ve o, âhirette en çok ziyâna uğrayanlardandır" (Maide, 5).

Yine âyet-i kerime şöyle buyurur:

"Ey Peygamber! Mehirlerini verdiğin zevceleri ve Allah'ın sana ganimet (olarak nasib) ettiklerinden sağ elinin mâlik olduğu kadınları, seninle beraber (Medine'ye) hicret eden amcanın kızlarını, halanın kızlarını, dayının kızlarını, teyzenin kızlarını, bir de eğer mü'min bir kadın kendisini Peygamber'e bağışlayıp da eğer Peygamber de nikâhla almak isterse onu -(fakat bu sonuncusunu) diğer mü'minlere değil, yalnız sana has olmak üzere- senin için helâl kıldık..." (Ahzâb, 50).

İşte bunlar dışında kalan bütün kadınlar Hz. Peygamber'e haram edilmiştir.]Tirmizî, Tefsir, Ahzâb (3213).[193

Açıklamalar önceki son iki hadiste geçmiştir.

بذمرتلا

هجرخأ

ءاَسِهنلا ُهَل ل ِحُأ ى تَح # هاللّ ُلوسر َتاَمَام] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ□].

12□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

هححصو، ىئاسنلاو .

12. (751)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) diyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölmezden önce bütün kadınlarla nikâh kendisine helâl kılındı."]Tirmizî, Tefsir, Ahzâb, (3214); Nesâî, Nikâh 2 (6, 56).[194

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe'nin bu rivayeti, bir önceki rivayette İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın belirttiği nikâhla ilgili kayıtların Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatının sonlarına doğru kaldırıldığını belirtmektedir. İbnu Ebi Hatim'in, Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'den yaptığı bir rivayet de bunu teyid eder. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölmezden önce, mahremi olanlar hariç, dilediği kadınla evlenmek kendisine helâl kılındı. Bu husus şu âyette açıktır: "Onlardan kimi dilersen geri bırakır, kimi de dilersen yanına alabilirsin..."

(Ahzâb, 51).

İbnu Kesir, bu âyeti zikrettikten sonra der ki: "Bu sonuncu ayet, tilâvet itibariyle hemen arkasından gelen âyeti neshetmiştir. Bu mensuh âyet meâlen şöyledir:

"Bundan sonra kadınlar(ı alman) ve bunları herhangi zevcelere değiştirmen, güzellikleri hoşuna gitse de, sana helâl olmaz. Sağ elinin mâlik olduğu (cariyeler) müstesna..." (Ahzâb, 52).

Bunun bir benzeri de Bakara suresinde geçmiştir. Orada iki âyetten önce okunan, sonra okunanı nesheder ki bu âyetlerden birincisi yâni nasih olan şudur:

"İçinizden ölenlerin (geride) bıraktıkları zevceler kendi kendilerine dört ay on (gün) beklerler. İşte bu müddeti bitirdikleri zaman artık onların kendileri hakkında meşru vech ile yaptıkları şeyden dolayı da size günah yoktur..." (Bakara, 234).

Neshedilmiş olan müteakip ayet de şudur:

192 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/196-197.

193 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/197-198.

194 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/198.

"Sizden zevceler(ini geride) bırakıp ölecek olanlar eşlerinin (kendi evlerinden) çıkarılmayarak yılına kadar faidelenmesini (bakılmasını) vasiyyet (etsinler). Bunun üzerine onlar (kendiliklerinden) çıkarlarsa artık onların bizzat yaptıkları meşru işlerden dolayı size mesuliyet yoktur..." (Bakara, 240).

Bu sonuncu âyet İslâm'ın bidâyetindeki durumu açıklamaktadır. O zaman kocası ölen kadın miras alamaz, yalnız bir yıl kocasının evinde kalırdı ve bu esnada kendisine bakılırdı. Bu durumda iddet de bir yıldı. Kadın bu esnada çeker giderse bakılma hakkını kaybederdi. Bilâhere yukarıda kaydettiğimiz (Bakara 234'üncü) âyet bunu neshetti.195

اريهِتِس ًاهيِبَح ًُج َر َنا□ □

: ك ُمهسلا ِهيلع سوُم ن

إ

] هاللّ ُلوسر لا #

ق ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

13□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

بْيَع ْنِم إ َرُّتَس تلا اَذه ُرِتَتْسَي اَم اوُلاَقف□

ليِئا َرْسإ ِنَب ْنِم ُهاَذآ ْنَم ُهاَذآف ُهْنِم ًءاَيِحْتسا ِهِدْل ِج ْنِم ٌئَش ى َرُي□.

هَدْح َو ًام ْوَي َخَف ا □

وُلاَق ا مِم ُهَئ هِرَبُي ْنأ َدا َرأ ىلاعت َ هاللّ نإ َو ،ٌةَفآ ا مإ َو ،ٌة َرْدُأ ا مإ َو ،ٌص َرَب ا مإ . ؟ِهِدْل ِجب

سوُم َذَخاَف ِهِب ْوَثِب اَدَع َرَجْحلا نإو ،اَهُذُخأَيِل ِهِباَيِث ىلإ َلَبْقأ َغرَف ا مَلف ،َلَسَتْغا مُث ِرَجْحلا ىَلع ُهَباَيِث َعَض َوَف

ليِئا َرْسإ ِنَب ْنِم□

،

لوُقي□ :

م ىلإ ىهَتْنا ى تَح ُرَجَح ىِب ْوَث ُرَجَح ىِب ْوَث□

لَعَج َو□ □

رَجَحْلا َبَلَط َو ُهاَصَع ُمهسلا ِهْيَلَع

رَجَحْلاِب َقِفَط َو ُهَسِبلَف ُهَب ْوَث َذَخاَف□

رَجَحْلا َماَق َو ،نوُلوُقَي ا مِم ُهأ َربأ َو ىلاعت ُ هاللّ َقَلَخ اَم َنَسحأ ًاناَي ْرُع ُه ْوأ َرَف□ .

نيِذ لا اَهُّيأ اَي :ىلاعت ِهلوق َكِلذف ً ا□

□ سَمَخ ْوأ ًاَعَب رأ ْوأ ًاثَث ِهِب َرْض ِرَثأ ْنِم اَبَدَنَل ِرَجَحْلاِب نإ ِ هاللّ َوَف ،ُهاَ .

ص ِعب ًاب ْرَض

ناخيشلا

هجرخأ

ا

هي ِج َو ِ هاللّ َدْنِع َناك َو اوُلاَق ا مِم ُ هاللّ ُهأ ربَف سوُم ا ْوَذآ َنيِذ لاَك اوُنوُكَت َ اوُنَمآ].

رثأ ه بُ

ش د

لجلا نع عفتري مل اذإ حرجلا رثأ :كيرحتلاب .

بَد نلا َو »

ةي «

صخلا خافتنا ُ ة .

رَد »

ى

.

»

اُ

ذمرتلاو

هب رجحلا يف برضلا .

13. (752)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz.

Musa (aleyhi'sselam) son derece haya sahibi ve sıkı örtünen birisi idi. İstihyası (haya duygusunun fazlalığı) sebebiyle bedeninden hiçbir yer görülmezdi. Benî İsrail'den bazıları ona eziyette bulundu. (Şöyle ki: Bir gün aralarında): "Onun bu şekilde sıkı giyinmesine bedenindeki bir kusur sebep olmasın? Muhakkak ki o, ya abraştır, ya da debbelidir (hayasında şişme vardır)196 veya bir başka âfete maruzdur" diye dedikodu yaptılar.

Cenab-ı Hakk Hz. Musa'yı bu dedikodularından tebrie etmek diledi.

Yine bir gün Hz. Musa (aleyhi'sselam) bir tenhada, elbiselerini bir taş üzerine bırakıp tek başına suya girmiş

yıkanıyordu. Yıkanması tamam olunca, giyinmek üzere çamaşırlarına doğru yürüdü.Tam bu sırada, üzerinde giyecekler olduğu halde taş yuvarlanmaya başladı. Hz. Musa (aleyhi'sselam) değneğini eline alıp taşı yakalamaya çalıştı. Bu sırada "Elbisem ey kaya! Elbisem ey kaya!" diye de bağırıyordu. (Taşın peşinden koşarken) Benî İsrail'den bir cemaatın yanına kadar vardı. Hz. Musa'yı çıplak vaziyette gördüler, yaratılışca herkesten güzel (ve kusursuz) ve dedikodulardan beri idi. Kaya durdu. Hz. Musa (aleyhi'sselam) çamaşırını alıp giydi. Sopasıyla taşa vurmaya başladı.

(Ebu Hüreyre der ki): "Allah'a kasem olsun, o taşta sopa darbeleri sebebiyle üç veya dört tane bere izi var." Şu âyet bu hâdiseye işaret etmektedir: "Ey iman edenler, siz de Musa'yı incitenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah indinde yüzü (itibarlı bir zât) idi" (Ahzâb, 69).]Buhârî, Gusl 20, Enbiya 27, Tefsir, Ahzâb 11, Müslim, Hayz 75 (339), Fezail, 55 (339); Tirmizî, Tefsir, Ahzâb (3219).[197

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Yahudilerin çırılçıplak beraberce yıkandıklarını, birbirlerinin avretine baktıklarını göstermektedir.

Onların bu hayasızlığına katılmayan Hz. Musa'yı bir kısım dedikodularıyla rahatsız ediyorlar. Anlatıldığı şekilde, Cenab-ı Hakk Hz. Musa'yı tebrie ediyor. Ayet-i kerime, bu çeşit davranışlarla Peygamberlerini üzmemeyi mü'minlere ihtar etmektedir. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı da bu şekilde üzenler çıkmıştır. Bir ganimet dağıtımı sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in taksimatından memnun kalmayan bir kimse: "Bu, Allah'ın rızası aranarak yapılan bir taksim değildir" demiş, bu söz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı son derece öfkelendirmiş ve üzmüştür. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle diyerek teselli olmaya çalışır: "Allah, Musa'ya rahmet buyursun, o bundan daha ziyade eziyete maruz kalmıştı da sabretmişti."

Şüphesiz Hz.Musa'nın kavminden çektiği eziyet bundan ibaret değildi. Bu anlatılan, pek çok eziyetten sadece bir tanesidir.

195 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/198-199.

196 Aslı, üdre'dir. Kâmus, debbe-taşak diye tercüme etmiş; halk arasında kasık fıtığı sebebiyle olan haya şişmesine guldur denir. Bu

daha uygun olabilir.

197 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/200-201.

Hadisin sonunda (muhtemelen) Ebû Hüreyre'nin izahı diye kaydettiğimiz derc, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan dinlenmiş bir açıklama olmalıdır. Zira bu gibi gaybtan ihbarı, sahabi yapamaz. Böyle ifadeler hükmen merfu kabul edilir.198

SEBE SÛRESİ

□ نَمِب بِم ْوَق ِنم َرَبْدأ ْنَم ُلِتاَقُأ َأ ِ هاللّ َلوُس َراَي

. □ ُتلُ]

ق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ ـ ى ِض َر ىدارملا كيسم نب ةورف نع ـ

أَفَبَل مِنْهُمْ؟ فأذَن لِي في قِتَالِهِمْ وأَم رَ نِي فلم ا خرَ جْتُ سَأَلَ عنهم ا فَعَلَ الغُطَيْفِيُّ؟

□□ □ ِم ْهُن ْمُهَقاَف َلَبْقِم ُهْنِم ْنَم َو ْمَل ْمِلْسُي ف

:

□ ى فقاَلا َادْعُ ْالقُو م َ، فمَن ْ أسلَم

. □ فأخبِرَ انه قَد ْس ِر ُت ْفأر َسَل في أثَرِ ى فَرَد ن

وأ ضَ رْأ ؛أَبَس اَم َو ِ ! هاللّ َلوُسر اَي ٌلُج َر َلاَق ف .َلزنأ اَم ٍأبَس يف َل َزْنأ َو : َلاَق ، َكْيَلا□
تَعَجْل عَلَيْهِ حت ى أحْدِثَ

□ ة

. □ عَب ْرأ

.

□ مَءاَشَت َو ٌة تِس ْمُهْنِم َنَماَيَتَف ِب َرَعْلا َنِم ًة َرْشَع َدَل َو ٌلُج َر ُه َنِكَل َو ٍ,ةأرْماِب ًَ َو ٍض
امرأة؟ قاَل : لَيَس ْبأر

□ وَ جُذَامُ، وَ غَس انُ، وَ عَامِلَة. وَ أم ا ال ذِين تَيَامَنُوا: ف ا ٌ ز ْد ُ، وَا ْ شعَرِ يُّونَ، وَ حِمْ ير
فأم ا ال ذِين تَشَاءَمُوا: ف لَخْم ُ،

ة ُ أخرجه أبو داود والترمذ

: ليِ جَب َو ُمَعَثخ ْمُهْنِم َنيِذ ل□].

فقاَل رَ جُلٌ : وَ ما أنمَار ُ قال ا

. رامْنأو ،ج ِحْذم َو ،ُةَدْنِك َو□ .

1. (753)- Ferve İbnu Müseyk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e bir gün:

"- Ey Allah'ın Resulü, kavminden yüz çevirenlere karşı, İslâm'ı benimseyenlerle bir olup mücadele edeyim mi?"

diye sordum. Onlarla savaşma hususunda bana izin verdi ve beni emir tayin etti. Ben (Medine'den) ayrılınca:

"- Gutayfî ne yaptı?" diye benden sormuş. Kendisine, gittiğim söylenince hemen peşimden birisini göndererek beni geri çağırdı ve şu talimatı verdi:

"- Kavmini İslâm'a davet et. Onlardan İslâm'a gelenlerin Müslümanlığını kabul et. Kabul etmeyenler için savaşmakta acele etme, ben sana yeni bir emir gönderinceye kadar bekle."

Der ki: Sebe kavmi hakkındaki âyetler nâzil olmuştu. Bir adam sordu:

"- Ey Allah'ın Resûlü, Sebe de ne? Bir yer veya bir kadın mıdır?"

"- Ne bir yer, ne de bir kadın değildir. Bilakis bir erkektir. On çocuklu bir Arap. Bu çocuklardan altısı Yemen cihetine gidip yerleşti, dördü de Şam cihetine gidip yerleşti. Şam tarafına gidenler Lahm, Cüzâm, Gassân ve Âmile kabilelerini ortaya çıkardılar. Yemen tarafına gidenler ise Ezd, Es'ariyyun, Hımyer, Kinde, Müzhic ve Enmâr halkını meydana getirdiler."

Bir adam:

"- Enmâr da ne?" diye sordu.

"- Enmâr, dedi, Has'am ve Becîle kabilelerinin mensup olduğu cemaattir."]Ebu Dâvud, Huruf ve'l-Kırâ'ât 1, (3978); Tirmizî, Tefsir, Sebe, (3220).[199

تب َرَض ِءاَم سلا يف َرْم ا' بلاعت ُ هاللّ نَضَق اَذإ :َلا□

ق ِ هاللّ بِبَن ن]

إ :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2□

□ـ ى ِض َر ةريره بأ نعو

لاَق اَذاَم اوُلاَق ْمِهبوُلق ْنَع َع هِزُف اذإف ِنا َوْفَص ىَلَع ٌةَ لِسْلِس ُه ناَك ِهِلوقل ًاناَعْضُخ□ اَهِتَحِنْجأِب ُم ً سلا ُمِهْيَلَع ُةَكِئ ًملا

ق ْوَف ُهُضْعَب اَذكه□

لا اوُق

غْم س□

رَتْسُم َو ،عْم سلا ُق ِرَتْسُم اَهُعَمْسَيَف ُريِبَكْلا ُّىِلَعْلا َوُه َو قَحْلا َلاَق ىِذ لِل اوُلاَق ؟ْمُكُّب َر□

ى

لَع اَهيِقْلُي ى تَح ُهَتْحَت ْنَم ىلإ اَهيِقْلُيَف َةَمِلَكْلا ُعَمْسَيَف ِهِعِباَصأ َنْيَب َد دَب َو اَهَق رَخَف ِهِهِفَك ِب ُناَيْفُس َفَص َو َو ،ٍضْعَب

ةَئا ِم اَهَعَم ُبِذْكَيَف ُ ه□

كِ رْ ُ يد ْنأ َلْبَق اَهاَقْلأ اَم ب ُر َو ،اَهِقْلُي ْنَا َلْبَق ُباَهِهشلا ُهَك َرْدَا اَم ب ُرَف ِنِهاَكْلا ِوأ ِر□ . ِحا سلا ِناَسِل

ءاَم سل ا َنِم ْتَعِمُس ىِت لا ِةَمِل َ َكْلا َكْلِتِب ُق دَصُيف ؟اَذك َو اَذك َو اَذك□].

.

م ْوَي اَنَل َلاَق ْدَق َسْيَلأ ُلاَقُيَف ٍةَبْذَك□

. ىذمرتلاو ىراخبلا هجرخأ

2. (754)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Allahu Teâla Hazretleri semâda bir işin yapılmasına hükmetti mi, Rabb-i Teâla'nın sözüne ihtiramla, melâike (aleyhimüsselam) korku ile kanatlarını birbirine vururlar. Rabb Teâla'nın işitilen sözü düz bir kaya üzerinde (hareket eden) zincirin sesi gibidir. Meleklerin kalplerinden korku açılınca (Cebrail ve Mikail gibi mukarreb meleklere):

"- Rabbiniz ne buyurdu?" diye sorarlar. Onlar da:

"- Allah Teâlâ hazretleri hakkı söylemiştir. Zaten O, yüce ve uludur" derler. O'nun sözünü, kulak kabartan (şeytanlar gizlice) işitir. Kulak hırsızı şeytanlar (yerden göğe kadar) birbirlerinin üstünde (zincirleme) dizilmiş ve kulak hırsızlığına hazırlanmış bulunur. - Süfyan (İbnu Uyeyne) eliyle tarif etti: Parmaklarını önce (üst üste) dizdi, sonra açtı- (En üstteki, ilâhî kelamı işitir ve alttakine verir, o da kendi altındakine verir. Böylece gele gele sihirbaz ve kahinlerin diline kadar ulaşır. Bazan kelimeyi aşağıdakine vermeden önce bir şahap, şeytana ulaşır.

198 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/201.

199 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/202-203.

Bazan şahap kendisine isabet etmezden önce kelimeyi aşağısındakine vermiş olur. (Sihirbaz ve kâhinler kendilerine bu şekilde ulaşan hırsızlama habere) yüz kadar da kendileri ilâve ederek yalanlar düzerler.

Emr-i İlâhî yeryüzünde tahakkuk edince halk kendi arasında: "Bu işin olacağı bize daha önce falan falan günlerde haber verilmemiş miydi?" derler. Böylece, semada (kulak hırsızlığı yoluyla) işitilmiş olan haber böylece tasdik edilir."]Buharî, Tefsir, Sebe 1, Hicr 1; Tirmizî, Tefsir, Sebe, (3221).[200

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, akşamları berrak havalarda gökyüzünde seyrettiğimiz ve yıldız kayması dediğimiz hayretengiz hadiseye parmak basmakta ve bir açıklama sunmaktadır. Yıldız kayması dediğimiz şey Kur'ân ve hadisin dilinde şahap kelimesiyle ifade edilmiştir.

Şahap lügatte parlak ateş şulesi manasına gelir. Kur'an dilinde bu şahaplar, bazı semavî makamlara yükselmek isteyen şeytanlardan o makamların korunması için melekler tarafından şeytanlara atılan şuleli ateş mermilerdir.

Yıldız kaymaları, ilmen kesin bir açıklamaya henüz kavuşamamıştır. Umumiyetle kabul edilen izaha göre, semada parçalanan yıldızlar sebebiyle göktaşları mevcuttur, serseriyâne dolaşır. Bunlardan bir kısmı zamanla arzın câzibesine (yerçekimine) kapılarak hızla atmosfere girer. Çok hızlı girdiği için hava tabakasında, sürtünme sonucu ısınır ve yanar. Çok büyükleri yanıp tükenmezden arza kadar ulaşırlar. Bunlara meteor taşı denir. Nâdir de olsa meteor tâbir edilen bu göktaşları yeryüzüne düşmüş ve geniş çukurlar bile açmışlardır. Bu ilmî tasvir Kur'ân'da geçen "şihâbu'ssâkıb = delip geçen alev" (Saffât, 10) tâbirine muvafık düşmektedir.

Yukarıdaki rivayet, esas itibariyle Sebe suresinin 23. âyetini izah etmektedir ve bu maksatla Kitabımız buraya almıştır. Mezkur ayet-i kerime meâlen şöyledir:

"Allah'ın katında kendisine izin verilenden başka kimse şefaat edemez. Sonunda, gönüllerindeki korku giderilince birbirlerine: "Rabbiniz ne söyledi?" diye sorarlar. "Hak söyledi" derler. O, yücedir, büyüktür."

Bu rivayet, ayrıca şu âyete de açıklama getirmektedir: "Andolsun ki, gökte burçlar meydana getirdik, onları seyredenler için tezyin ettik. Onları kovulmuş her şeytandan koruduk. Fakat kulak hırsızlığı yapan olursa, parlak bir ateş onu kovalar" (Hicr, 16-18).

Bu âyet-i kerimeyi biraz daha açıklayıcı mahiyette olan şu âyet de mezkur rivayet tarafından açıklığa kavuşturulmuş olmaktadır: "Biz şu yakın göğü yıldızlarla süsleyip donattık. Ve inatçı her şeytandan koruduk.

Onlar Mele-i A'lâ'yı (yani büyük meleklerin teşkil ettikleri cemaati) dinleyemezler. Onlar kovulmak için her taraftan (şihâb yaylımına) tutulurlar. Onlar için (âhirette de) dâimî bir azab vardır. Ancak onlardan çalıp çarpan bulunur. Onu da (gökten yere doğru) delip geçen bir alev takip eder" (Saffât, 6-10).

Şeytanların gayptan haber getirmek üzere semâvata yükselmeleri, koruyucu melekler tarafından bunlara şihâbların atılması meselesine, bazan genişçe olarak mükerrereren yer veren Bediüzzaman'dan iki pasajı buraya alıyoruz:

Birinci pasaj: "...Amma bir daire-i külliyenin, cüz'î bir hadise-i şahsiye ile meşgul olması, yani kâhinlere gaybî haberleri getirmek için şeytanlar, tâ semâvata çıkıp kulak veriyorlar, yarım yamalak yanlış haberler getiriyorlar diye tefsirlerdeki ifadelerin bir hakikatı şu olmak gerektir ki: Semâvât memleketinin payitahtına kadar gidip o cüz'î haberi almak değildir. Belki cevv-i havaya dahi şümûlü bulunan semâvât memleketinin -teşbihte hata yok-karakol hâneleri hükmünde bazı mevkileri var ki, o mevkilerde arz memleketi ile münâsebetdarlık oluyor: Cüz'î hadiseler için, o cüz'î makamlardan kulak hırsızlığı yapıyorlar. Hatta kalb-i insânî dahi o makamlardan birisidir ki, melek-i ilham ile şeytan-ı hususi, o mevkide mübâreze ediyorlar. Ve hakâik-i imâniye ve Kur'âniye ve hâdisat-ı Muhammediyye (aleyhissalâtu vesselâm) ise, ne kadar cüz'î de olsa, en büyük, en külli bir hadise-i mühimme hükmünde en külli bir daire olan Arş-ı Âzam'da ve dâire-i semâvatta -temsilde hata olmasın-mukadderât-ı kâinatın mânevi ceridelerinde neşrolunuyor gibi her köşede medar-ı bahsoluyor diye beyan ile beraber, kalb-i Muhammedî (aleyhissalâtu vesselâm)'den tâ dâire-i Arş'a varıncaya kadar ise hiçbir cihetle müdâhale imkânı olmadığından, semâvatı dinlemekten başka, şeytanların çâresi kalmadığını ifade ile, vahy-i Kur'ânî ve nübüvvet-i Ahmediye (aleyhissalâtu vesselâm) ne derece yüksek bir derece-i hakkaniyette olduğunu ve hiçbir cihetle hilâf ve yanlış ve hiyle ile ona yanaşmak mümkün olmadığını, gayet beliğâne, belki mucizâne ilân etmek ve göstermektir."

İkinci Pasaj: "... Ruhanîlerin ahyârı (hayırlıları) semada bulunduklarından eşrâr da letâfetlerine güvenerek onları takliden iltihak etmek istediklerinde, ehl-i sema, onları şerâretleri için kabûl etmeyerek def ediyorlar. Maahâza bu gibi mânevî mübârezeleri âlem-i şehâdete, bilhassa vazifesi şehâdet ve müşâhede olan insana ilân ve teşhirine recm-i nücûm alâmet ve nişan kılınmıştır...

...Semada yapılan bu recm (taşlama), sema gibi en vâsi dâirelerde bile vukua gelen mübâreze hadisesini insanlara göstermekle, insanların mûtilerini, âsilerle mübârezeye teşvik ile alıştırmaktır."201

200 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/203-204.

201 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/204-206.

هِرَجَك ًةَلَصْلَص ِءاَم سلا ُلهأ َعِمَس نْح َوْلاِب بلاعت ُ هاللّ

لاق ُهْن:]

م لَكَت اَذإ□

ع ُ هاللّ□

3□

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

مِهبوُلق ْنَع َع هِزُف َءاَج اَذإف ؛ُم سلا ِه ْيَلع ُلي ِرب ِج ْمُهَتأَي ى تَح َكِلَذَك َنوُلا َزي ًَف□
َنوُقَعْصَيَف اَف صلا نَلَع ِةَلِسْلِهسلا

□ دواد وبأ هجرخأ

. قحلا قحلا َنولوُقَيَف ُقحلا : ُلوُقَيَف ؟ْمُكُّب َر َلاَق اَذاَم ُلي ِرْب ِجاَي َنوُلوُقَيَف]

3. (755)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Allahu Zülcelâl hazretleri vahiy suretiyle konuştuğu zaman sema ehli bir ses işitir ki bu, demir bir zincirin düz bir kaya üzerinde hareket etmesiyle çıkan çıngırak sesine benzer. Sema ehli bu sesi duyunca korku ve haşyetten bayılırlar. Cibril (aleyhi'sselam) kendilerine gelinceye kadar bu halde devam ederler. O gelince korku, kalplerinden açılır. Hemen: "Ey Cibril, Rabbiniz ne buyurdu?"

diye sorarlar. O: "Hakkı söyledi" der. Sema ehli hep bir ağızdan: "el-Hak, el-Hak" diye söyleşirler.]Ebu Dâvud, Sünnet 22, (4738).[202

AÇIKLAMA:

Hadis merfudur. Yani İbnu Mes'ud bu hadisi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivayet ediyor. Ancak Buhari'de, mevkuf gibi yani İbnu Mes'ud'un sözü olarak ta'liken kaydedilmiştir.

Hadisin bazı vecihlerinde, ayılan meleklerin birbirine, "Rabbimiz ne dedi?" diye sordukları belirtilir. Burada Cebrâil'e sormaktadırlar.

Bu çeşitten Âlem-i Rubûbiyetin şuûnâtını ihbâr eden hadis ve âyetlerin mâhiyetini bütün künhüyle kavramak mümkün değildir. Bu hadiste, bütün kâinatta cereyan eden haşmetli saltanat-ı İlâhiye'nin bir meselesine bir dikkat çekme var. Önceki hadis de gözönüne alınarak şu söylenebilir: İcraat-ı İlâhiye ile alakalı emirler çıktıkca o saltanatın dâire-i uzmasında münteşir melâike haberdar oluyor ve bunu aralarında söyleşiyorlar. Böylece, onlar seviyesinde, gayb olmaktan çıkmış bulunan ahvâle muttali olmak üzere semaya yükselmeye tevessül eden cin ve şeytanlar şihâblarla taşlanarak geri çevriliyorlar. Bu sırada hırsızlama elde edilen bilgiler kâhinlere, sihirbazlara aktarılmaktadır.203

FÂTIR SÛRESİ

اِهذه يف َلا

] ق ىب نلا ن

أ ُ. هْنَع ُ هاللّ

س ىبأ نع ـ1□

ى ِض َر ديع□

: ن ِم اَنْيَفَطْصا َنيِذ لا َباَتِكْلا اَنْثر ْوأ مُ□ Œ

ث ةي

ؤه : َلاق ، هاللّ ِنْذإِب ِتاَرْيَخْلاِب ٌقِباَس ْمُهْنِم َو ٌد ِصَتْقُم ْمُهْنِم َو ِهِسْفَنِل ٌمِلاَظ ْمُهْنِمَف□ اَنِداَبِعŒ □□ ِء ْمُهُّلُك ْمِب ِزْنَ ٍةَل َو ًاَد ِحا

ىذمرتلا هجرخأ

. ة نَجْلا يف ْمُهُّلُك َو□].

1. (756)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Sonra biz o kitabı kullarımızdan (beğenip) seçtiklerimize miras bıraktık. İşte onlardan kimi nefsine zulmedendir. Onların bâzısı mutedildir, onlardan bir kısmı da Allah'ın izniyle hayrat (ve hasenât yarışların)da öncü ol(up kazan)andır...!"

(Fâtır, 32) âyeti hakkında şunu söyledi: "Bunların hepsi aynı makamdadır, hepsi de cennettedir."]Tirmizî, Tefsir, Melâike (Fâtır), (3223).[204

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen kitap, Kur'ân'dır. Seçilen insanlar da ümmet-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'dir.

Nefsine zulmeden, mü'minlerin Kur'ân'la amelde kusur edenleridir. Mûtedil olanlar çoğu vakit Kur'ân'la amel eden takımıdır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu üç grubun da ümmete dahil olduğunu, ümmet-i Muhammed'den olma vasfını koruduğunu belirtmektedir. Hepsi de farklı

mertebelerde olsa bile esas itibariyle cennette yer alacaklardır. Zalim kısmı zulmü sebebiyle cennetten ebedî olarak mahrum kalmayacaktır. Zâlimleri, Rabb-ı rahimin mağfiretine mazhar olarak; mutedilleri, hesaplarını suhûletle vererek; hayırda öncü olanlar da hesâba mâruz kalmadan cennete gireceklerdir. Müfessirler âyet-i kerimeyi böyle açıklarlar.

Şunu belirtmek gerek. Zalimin de bu ümmetten olduğu, kurtuluşa ereceği söylenirken, bundan zâlim linefsihi kastedildiği unutulmamalıdır. Bizzât ayet-i kerimede, □□□فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ yani "nefsine zulmeden" tabiri kullanılmaktadır. Dolayısiyle zulmü hârice taşıran, Allah'ın kullarına teşmil eden zâlimler bu hükmün dışında bırakılmıştır.

Yine belirtelim ki, zâlim linefsihi olanların bu ümmete dâhil olup kurtuluşa ereceği hükmü bütün âlimlerce te'yid edilen bir husus değildir. Sâdece râcih görüştür, çoğunlukca kabul edilen hükümdür. Bu hükme rüchâniyet 202 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/206.

203 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/206-207.

204 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/207.

kazandıran deliller bizzat Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in müjdeli beyanlarıdır. Biri, sadedinde olduğumuz hadistir. Bir diğeri Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh)'nın rivayetidir: Resûlullah, bu rivayette de mezkûr âyeti okur ve şu açıklamayı sunar:

"Öncülere gelince bunlar cennete hesap vermeden girerler. Mûtedillere gelince, bunlar kolay bir hesaptan sonra cennete girerler. Nefislerine zulmedenlere gelince, bunlar mahşer boyunca hapsedilirler. Sonra, Allah onların eksiklerini rahmetiyle telâfi eder. Bunlar bir başka âyette belirtildiği üzere şöyle diyen kimselerdir: "... Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun. Rabbimiz çok affedici, çok nimet vericidir" (Fâtır, 34).

Yine Ebu'd-Derda'dan yapılan bir başka rivayette nefsine zulmedenleri, mahşerde iken büyük bir tasa ve gam kaplamaktadır. Cenâb-ı Hak onları affederek bundan kurtarmaktadır.205

نآرقِْلاب # هاللّ ُلوُسر َوُه].

لاق:

ريِذ نلا ُمُكَءاَج َو] :ىلاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هاللّ .

2

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

نيزر هجرخأ

2. (757)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): "Onlar orada şöyle bağrışırlar: "Rabbimiz, bizi çıkar, yapmış

olduğumuzdan bambaşka iyi amel (ve hareketler)de bulunacağız." Size, iyice düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt kabul edilebileceği kadar ömür vermedik mi? Size (azâb ile) korkutan da gelmişti. Şimdi tadın (o azâbı)! Artık zâlimler için hiçbir yardımcı yoktur" (Fâtır, 37) âyetinde geçen "korkutan da gelmişti"

ibâresinde kastedilen şeyin Kur'ân'la gelmiş olan Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) olduğunu söyledi."

]Rezin ilâvesidir, kaynağı bulunamamıştır.[206

YÂ-SÎN SÛRESİ

هاللّ َبَتَك اَهأ َرَق ْنَم َو ؛سي ِنآرُقْلا ُبْلَق َو ٌبْلَق ٍئش هِلُك : ل َلا

ق هاللّ َلوسر ن]

أ ُ ه

نَع ُ هاللّ .

1

ى ِض َر سنأ نع ـ

يذمرتلا هجرخأ س

. ي َنوُد ِتا رَم َرْشَع ِنآرُقْلا ةَءا َرِق اَهِتَءا َرِقب ُهَل ىلاعت].

1. (758)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'ân'ın kalbi de Yâ-Sîn'dir. Kim bu sureyi okursa, Cenab-ı Hakk, bu okuması sebebiyle kendisine, Kur'ân-ı Kerim'i -Yâ-Sîn hariç- on kere okumuş sevabını verir."]Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 7, (2889).]207

AÇIKLAMA:

Hadiste kalbten maksat öz ve hülâsa demektir. Yâ-Sîn suresinin Kur'an-ı Kerim'in kalbi olması demek, Kur'ân-ı Kerim'de yer alan ana meseleler bu surede özetlenmiştir, demektir. İmam Gazâli: "Kur'ân-ı Kerim'in en mühim dâvasının imân olduğunu, bunun da haşir ve neşrin itiraf ve tasdikiyle sıhhat kazandığını, Yâ-Sin suresinde haşir ve neşir meselesinin en beliğ şekilde ifade edildiğini, bu sebeple Kur'an'ın kalbi olma vasfına liyakat kazandığını" belirtmiş; yüce müfessirimiz Fahreddin-i Râzî de bu yorumu yerinde bulmuştur.

Yâ-Sîn'i okumanın on misli sevaba vesile olması ise şöyle izah edilmiştir: Hangi amelin ne miktar sevaba vesile olacağını takdir işi Allah'ın dilemesine kalmıştır. Madem ki O (celle şânuhu) Yâ-Sîn için bu takdirde bulunmuştur, bunu da Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'i haber vermiştir, bizlere öylece öğrenmek ve tasdik etmek düşer. 208

□ُ عَنْهُ قال: [كَانَتْ بَنُوا سَلَمَة في ناحيةِ المَدِينَةِ فَأَرَادُوا النَّقْلَةَ إلى قُرْبِ المَسْجِدِ
اللّه

2□

□ـ وعن أبي سعيد رَ ضِ ى

فَنَزَلَتْ هذهِ ا Œ □فَلم

فَقَالَ رسولُ اللّه #: إنّ آثَارَكُمْ تُكْتَبْ □ .

.

□

يّة : إن ا نَحْنُ نُحْيِى المَوْتَى وَ نَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَ آثَارَهُمْ□

ا أخرجه الترمذ

. يَنْتَقِلُوْ].

2. (759)- Ebu Saîdi'l-Hudri (radıyallahu anh) anlatıyor: Benî Seleme Medine'nin uzakça bir kenarında meskûn idi. Mescid-i Nebevi'nin yakınlarına taşınmak istediler. Bunun üzerine şu meâldeki âyet indi: "Şüphesiz ölüleri dirilten, işlediklerini ve eserlerini yazan biziz. Herşeyi apaçık bir kitapta saymışızdır" (Yâ-Sîn, 11). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ayak izleriniz (sevap olarak) yazılıyor" dedi. Yerlerinde kaldılar."]Tirmizî, Tefsir, Yâ-Sin, (3224).]209

---

205 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/207-208.

206 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/208-209.

207 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/209.

208 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/209.

209 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/210.

AÇIKLAMA:

Benî Seleme, Ensâr'dan bir gruptur. Buhârî'de gelen bir rivayete göre, yurtları mescide uzak olduğu için gelip gitmede bazı zorluklarla karşılaşırlar. Bundan kurtulmak için eski yurtlarını bırakarak yakın bir yere yerleşmeyi düşünürler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'nin (bazı yerlerinin) ıssız bırakılmasını hoş görmeyerek:

"Attığınız adımların sevabını düşünmüyor musunuz?" der ve mâni olur.

Hayır yolunda atılan her adımın sevap vesilesi olduğu, yukarıdaki âyette ifade edilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona dayanarak Benî Seleme'ye kesin ifadede bulunmuştur. Gerçi ayette geçen âsâr kelimesi -ki dilimize de aynen girmiştir- iki mânâya gelir:

1- Ayak izi,

2- Geride bırakılan eserler. Öyle ise camiye veya hayra gideken atılan her adım, âyetin beşâretine dahil olduğu gibi, ölen insanın bıraktığı her bir faydalı, istifade edilen eser de dâhil olmaktadır.

Şurası muhakkak ki âyet-i kerime hayırlı eser diye kayıtlamamıştır. Binaenaleyh bırakılan eser şer ise onun da günahı ölümden sonra gelecek, devam edecek demektir.210

هاللّ ثَعَبَف ِةَنِعا َرَفْلا َنِم ٌن ْوَع ٍرِف َة يِكاَطْنأ ِةَنيِدَمِب َناك] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ □

3 عو

□ □

ى ِض َر سابع نبا ن□

بِذ لاِب ْتَعَدَص َو ُلُ

س ُّرلا ُهْتَعَد ا مَلف ٍثلاَثِب ْمُها وَقَف اَمُهوُب ذَكَف ِنْيَنْثا َم دَق ُةَث َـَث ْمُه َو ،َنيِلَس ْرُملا ُمِهْيَلإِ بلاعت

□ى ْمَصاَئِبُكُمُ :

أ ْمُكَعَم ْمُك ُرِئاَط اوُلاَق ؛ْمُكِب اَن ْر يَطَت ا نإ : ْمُهَل َلاَق ُ ه

. □أُمِرَ ت ْبِهَ وَ عاَبَت ْنيِد[.

3. (760)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Antakya şehrinde firavunlardan bir firavun vardı. Allahu Teâla Hazretleri ora halkına elçiler gönderdi. Bunlar üç kişiydiler. İkisi önce geldi, bunları yalanladılar. Allah bunları bir üçüncüyle takviye etti. Elçiler, onları hakka çağırıp, emredilen şeyleri açıklayıp, dinlerinin bâtıl olduğunu söyledikleri vakit; peygamberlere: "Biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık, vazgeçmezseniz sizi mutlaka taşlarız. Bizden size muhakkak acıklı bir işkence de dokunur" dediler. Peygamberler de: "Sizin uğursuzluğunuz (musibetleriniz), dediler, kendi beraberinizdedir. Size nasihat edilirse mi? Hayır, siz haddi aşıp taşanlar gürûhusunuz..." (Yâ-Sîn 18-19).

]Rezîn ilavesidir. Bu mânâda bir rivayet Taberî Tefsiri'nde gelmiştir (22, 101).[211

AÇIKLAMA:

Antakya şehrine gönderilen ilk iki elçinin, bazı müfessirler Hz. İsa'nın havârilerinden olan Yuhanna ve Pavlos olduğunu kaydederler. Sonradan gelen üçüncü elçinin de Şem'un olduğu belirtilir.

Onların, yeni gelen dini, tevhid dinini beğenmemeleri, uğursuz addetmelerine sebep olmuştur. Tevhid dini ruhî disiplin dinidir. Batıl üzere, serkeşçe yaşamaya alışan insanların kendilerini yeni bir hayat düzenine sokmaları zordur. Beğenilmeyen şeye uğursuzluk, hoşa giden şeye uğur izâfe etmek daha çok bâtıl üzere gidenlerin harcıdır. Hak yolda giden hayrı Allah'tan bilir, şükreder, şerri nefsinden bilir istiğfar eder. Böylece hayır da gelse, şer de gelse ubudiyete koşar.

Ayet-i kerime, bâtıl yolda gidenlerin bir hâlet-i rûhiyelerini ortaya koymuş olmaktadır.

Âyet-i kerimenin dikkatimize arzettiği ikinci mühim husus bâtıl yolda gidenlerin ikinci vasfıdır: Zulüm... Her yerde her devirde kefere takımı, dâllîn gürûhu hak yolda gidenlere, kendileri gibi yaşamayanlara en ağır işkenceler uygulamışlardır ve uygulamaya devam etmektedirler. Hakkın, İslâm'ın tatbikatcısı olan Osmanlılar döneminde herkes din, hukuk ve kıyafet gibi beşerî ve kültürel değerlerinde serbestçe yaşadıkları halde, Osmanlının, yani idareden İslâmî esprinin çekilmesinden sonra eski Osmanlı topraklarında ortaya çıkan devletlerin hiçbirinde Müslümanlara din hürriyeti tanınmamıştır. Hukuk sistemi, kılık kıyafeti, inancı, dili yasaklanmış, tahrib edilmiş, bütün değerler târumar edilmiştir. En hafif, en tabiisi olan İslâmî isime bile tahammül edilememiştir.212

نِم بِنَلَعَج َو :ِهلوق ىلإ ىَعْسَي ٌل ُج َر ِةَنيِدَمْلا ىَصْقأ ْنِم َءاَج َو] :ىلاعت هلوق يف ُهْنَع ُ
هاللّ

4

ى ِض َر هنعو ـ

نيزر هجرخأ ً ا

تهِيَم َو ًاهيَح ُهَم ْوَق َحصَ].

ن َلاَق

. ني ِم َرْكُمْلا .

4. (761)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): "O şehrin en uç, (kenar)ından koşarak bir adam geldi: "Ey kavmim, dedi, uyun o gönderilmiş olanlara; uyun sizden hiçbir ücret istemeyen o kimselere. Onlar hidayete ermiş

(zâtlar)dır. Ben beni yaratana neden kulluk etmiyecekmişim? Siz (hepiniz) ancak ona döndürü(lüp götürü)leceksiniz. Ben O'ndan başka tanrılar edinir miyim? Eğer O çok esirgeyici (Allah), bana bir zarar (yapmak) isterse onların (iddia ettiğiniz) şefaati bana hiçbir fâide vermez. Onlar beni asla kurtaramazlar.

210 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/210.

211 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/211.

212 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/211-212.

Şüphesiz ben o takdirde mutlak apaçık bir sapıklık içindeyim (demek)dir. Gerçek, ben Rabbinize iman ettim. İşte bunu benden duyun. (Ona): Gir cennete, denildi. (O da): N'olurdu dedi, kavmim bilselerdi, Rabbimin beni bağışladığını, beni (cennetle ikrâm) edilenlerden kıldığını" (Yâ-Sîn, 20-27) meâlindeki âyetler hakkında şu açıklamada bulundu: "Bu zât hayatında da, ölümünde de kavmine nasihatta bulundu."]Rezin ilâvesidir, kaynağı bulunamamıştır.[213

AÇIKLAMA:

Müfessirler bu zâtın Habibu'n-Neccâr adında mü'min bir kimse olduğunu belirtirler. Bu zât, âlim bir kişi idi. Hz.

İsa (aleyhissalâtu vesselâm)'in vasıflarını ve bi'set vaktini kitaplarında görerek Allah Elçisi(aleyhissalâtu vesselâm)'ne inanmıştı. Kavminin, elçileri tekzib ettiğini görünce yardımlarına koşmuş, âyet-i kerimede nakledilen sözleri söylemişti. Ancak ayetten de anlaşılacağı üzere kavmi onu taşlayarak, anında öldürüp şehid etmiştir.

Habibu'n-Neccâr'ın, elçilere uymadığı için kullandığı bir vasıf dikkat çekmeye değer: "Sizden hiçbir ücret istemeyen o kimseler..."

Tebliğcilerin, tebliğ mukabilinde ücret istememeleri, her çeşit ücreti Allah'tan beklemeleri, sırf rızayı İlâhî için gayret göstermeleri onların müessiriyetini artıran bir husus olsa gerektir.214

هِرَذ اَبأاَي

لاَقَف ِسْم شلا ِبو ُرُغ َدْنِع ِد ِجْسَمْلا ي□:

[ف هِب نلا َعَم ُتْنُ

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

5□

ى ِض َر هرذ بأ نعو ۔□

اهَل َنذؤُيَف ُنِذأَتْسَتَف ِش ْرَعْلا َتْحَت ُدُجْسَت ُبَهْذَت :َلاَق ،ُمَلْعأ ُهُلوُس َر َو ُ هاللّ :ُتْلُق ؟□ ُسْم شلا ُبَهْذَت َنْيأ ى ِرْدَتأ

نِم ُعْ لُطَتَف ِتْئ ِج ُثْيَح ْنِم يِع ِج ْرِا ،اَهَل ُلاَقُيَف اهَل نذؤُي َـَف ُنِذأَتْسَت َو ،اَهْنِم ُلَبْقُي َـَف□ َدُجْسَت ْنأ ُكَشوُي َو

ا اَهَل هِرَقَتْسُمِل ى ِرْجَت ُسْم شلا َو :ىلاعت ُهُلوَق َكِلَذف ا

اسْفَن ُعَفْنَي َـَني ِح َكِلذ ؟مُكِلذ ىَتَم َنو ُرْدَتأ :َلاق ةي□ Œهِب ِرْغَم□ .

.

ىذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ

.لُبَق ْن ِم ْتنمآ ْنُكَت ْمَل اَهُنَاميإ□] .

5. (762)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte, mescidde idim, o sırada güneş batıyordu. Bana:

"- Ey Ebu Zerr, biliyor musun güneş nereye gidiyor?" diye sordu.

"- Allah ve Resûlü, daha iyi bilir" dedim.

"- Arşın altında secde etmeye gidiyor. (Secde için önce) izin ister. Kendisine izin verilir. Secde ettiği halde kendisinden bunun kabul edilmeyeceği zaman yakındır. O zaman izin ister fakat verilmez, kendisine: "Geldiğin yere dön ve battığın yerden doğ" denir. işte bunu şu ayet ifade etmektedir: "Güneş de (ilâhî bir âyettir ki) müstekarrına (duracağı zamana) kadar cereyan etmektedir..." (Yâ-Sîn, 38). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilâve etti:

"- Bu (durma hadisesi) ne zamandır, bilir misin? Bu, kişiye imânının fayda vermeyeceği, artık inançsız hâle geldiği zamandır."]Buhârî, Tefsir, Yâsin 1, Bed'ü'lhalk 4, Tevhid 22, 23; Müslim, İmân 250 (159); Tirmizî, Tefsir, Yâsin, (3225).[215

AÇIKLAMA:

Burada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gaybî ve müstakbel hakikatleri bazı teşbihlerle muhatabın anlayıp merâkını tatmin edeceği bir üslupla izah etmiş bulunmaktadır. Şöyle ki: Güneşin izin istemesini, güneşe müvekkel meleklerin izin istemesinden mecâz olarak anlamışlardır. İnancımıza göre, herşeyin müvekkel melâikesi vardır, tâbi olduğu kanun dairesinde vazife-i fıtriyesini ifâya nezâretcidir, gökten inen her yağmur damlası bile bir müvekkel melâikeye sahipse, elbette güneş gibi pekçok vazifelerle muvazzaf büyük ve mühim mahlûkatın da müvekkel melekleri vardır. Hem fıtrat kanununa uygun şekilde hizmetinin devamını ve hem de bu fıtri vazifenin ifasıyla husule gelen ibâdetinin Hâlık-i Zülcelâl'e takdimini sağlar.

Maamafih, bizim anlamıyacağımız bir şekilde güneşin Cenab-ı Hakk'tan tekellümen izin isteyebileceğini, zira cemâdata bile hayat vermenin Cenab-ı Hakk'ın kudretinden olduğunu söyleyen âlim de olmuştur, İbnu Battâl gibi...

Güneş'in Müstekarı Meselesi: Âyet-i kerimede geçen اهل رقتسمل ىرْجَت
سمشلاو ibâresini: "Güneş

müstekarrına (duracağı zamana) kadar cereyan etmektedir" diye tercüme ettik. Ayette geçen müstekâr kelimesi Arap dili yönünden üç mânaya gelir.

1- Mimli mastar (mastar-ı mîmî): "Durmak", "istikrâr bulmak" demektir.

213 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/212.

214 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/212-213.

215 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/213.

2- İsm-i zaman: "Durmak zamanı" demektir.

3- İsm-i mekân: "Durmak yeri" demektir.

Öyle ise âyet-i kerime üç ayrı mânâ ifade eder:

1- "Güneş, müstekârrı, yani "durması, istikrarı", "istikrar bulması" için döner."

2- "Güneş müstekarrına kadar, yani "durup istikrar bulacağı zaman"a kadar cereyan eder."

3- "Güneş müstekarına doğru, yani "duravağı yere doğru" gitmekte, yol almaktadır."

Bu ihtimallere müfessirler dikkat çekmiştir.

Âyetten mezkur manalara ulaşmada, tecrî (cereyan eder) kelimesinin, akmak, yürümek, yol almak, hareket etmek, cereyan etmek gibi muhtelif manalara geldiğini de bilmek gerek. Ve keza müstekar kelimesinin başındaki "li" harf-i cerrinin Arapça'da, duruma göre, ilâ harf-i cerrinin yerine de kullanıldığını bilmek gerek.

Sözü uzatmadan ve Arapça bilmeyenlerin anlamakta güçlük çekeceği açıklamalara girmeden şunu söylemek istiyoruz: اَهَلِ هٍرَقَتْسُمِلِ ى ِرْجَت ُسْم شلاَو Âyet-i kerimesi Kur'an-ı Kerîm'in ilmî mucizelerinden biridir. Üç kelimeden ibaret olan bu kısa âyet, güneşle ilgili nazariyeleri ifade etmektedir. Şöyle ki, müstekar kelimesi: 1- Mastar mimi olunca: "Güneş, istikrar bulmak, (seyyârelerinin merkezindeki yerini sabit, müstekar tutmak) için ekseni etrafında döner" demek olur.

2- İsm-i zaman olunca: "Güneş, kendisine takdir edilen durma zamanına (ecel-i mukadderine) kadar harekete, cereyana, doğup batmaya devam eder. Mutlaka bir sona erecektir."

3- İsm-i mekân olunca: "Güneş duracağı mekâna, yere doğru yürümektedir." Bu durum, güneş hakkında en son ortaya atılan nazariyeye uygundur. Bilindiği üzere güneşin kendi etrafındaki dönüşünden başka bir hareketi daha mevzubahistir: Etrafındaki seyyareleriyle birlikte dahil olduğu galaksi içerisinde belli bir istikamete doğru hızla yol almaktadır. Galaksinin uçsuz bucaksız genişliği bu hareketi kolayca, bir iki nesilde müşahedeye imkân bırakmamaktadır. (Allahu a'lem bissevab).

Sadedinde olduğumuz hadis-i şerifte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Zerr'e sual üslubuyla açıklama yaparken müstekar kelimesini, ism-i zaman mânasında kullanmıştır, bu sebeple biz de âyetin tercümesini maksada uygun yaptık.216

SAFFAT SÛRESİ

□□مَاس َو ،ٌمَا□□ :

ح

□لاَق

. □نيقاَبْلا ُمُه ُهَت ي هِرُذ اَنْلَعَج□ □□ □]

و :نلاعت ِهلو قيف ُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ نع ةرمس نب بدنج َر ِض ى

نذمرتلا هجرخأ

.[□مَاسَف ٌوبأ ِمو ٌرلا ُوبأ ٌتِفاَي َو ،شَبَحْلا ُوبأ ٌماَح َو ،ب َرَعْلا وبأ

. □ َو ٌتِفاَي .

1. (763)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh), "(Nuh'un) zürriyetini (yeryüzünde) devamlı kalanların ta kendileri kıldık" (Saffât, 77) meâlindeki âyetle ilgili şu açıklamayı rivayet etti: "Bunlar Hâm, Sâm ve Rûm'un atası Yâfes'dir."]Tirmizî, Tefsir, Saffat, (3228-3229).]217

AÇIKLAMA:

Âyet-i kerime, zamir-i fasıl yardımıyla hasr ifade ederek, sâdece Hz. Nuh'un neslinin bâki kılındığını ifade etmektedir. Çünkü kefere takımının tamamı tufanda garkolup gitmiştir. Hâm, Sâm ve Yâfes, Hz. Nuh (aleyhi'sselam)'un evlâtlarıdır.

Said İbnu'l-Müseyyeb hazretleri (rahimehullah) insanlık neslinin Hz.Nuh'un bu üç oğlundan geldiğini belirtir: Arab, Fars ve Rum'un Sam'dan; Türk, Sakâlibe218 Ye'cüc ve Me'cüc'ün Yâfes'den; Kapt (yerli Mısırlılar, Kıbtîler), Sudan ve Berberilerin Hâm'dan çoğaldıkları ifade edilir. Vehb İbnu Münebbih de böyle bir açıklamada bulunmuştur.

Şârihler Rum'dan muradın er-Rumu'l-evvel olduğunu belirtmeye hususi bir ehemmiyet verirler.

Bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sâm, Arapların; Hâm, Habeşîlerin; Yâfe, Rumların atasıdır"

buyurmuştur.219

□ن ساَيْلإ َوُه ِرْدإ ُسي ، َو َناك نبا :

أ اَمُهْنَع ُرَكْذُي اَمي]

ف ا.مُهْنَع ُ هاللّ

ب

□2 ى ِض َر دوعسم ِنباو ٍسا َع نبا نعو

□ □

نيزر هجرخأ

.[□مسعْوُد ِيقرْأُ سَمٌ عَلَن أدْرَ اسيِن .

2. (764)- İbnu Abbas ve İbnu Mes'ud (radıyallahu anhüm)'dan rivayet edildiğine göre, bunlar, "İlyâs'ın İdris (aleyhi'sselam) olduğunu" söylüyorlardı. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh), âyeti □سَمٌ عَلَن اَدْرَ اسين şeklinde 216 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/213-215.

217 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/215-216.

218Sakâlibe, Kâmus'da: Bulgarya ile Konstantiniyye arasında Hazer memleketiyle sınır bölgesinde, Eflâk ve Buğdan'da yaşayan insanlara dendiğini bazı coğrafya kitaplarında "Bulgar tâifesi" diye tasrîh edildiğini açıklar.

219 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/216.

okumuştur (Saffât, 130). Rezin'in ilavesidir. Ibnu Kesir bunu, Ibnu Ebî Hatim'in rivayeti olarak kaydetmiştir (6, 33).220

AÇIKLAMA:

Saffât suresinde zikri geçen İlyâs (aleyhi'sselam) Yâsîn (aleyhi'sselam)'in oğludur. İlyas, âyette İlyâsîn şeklinde gelmiştir. Ancak bunun Âli Yâsîn şeklinde okunuşu da sahihtir. Kur'ân'da, her iki kıraate de imkan tanıyacak bir kıraatle yazılır. لا نيساي Şu halde âyetin Âli Yâsîn kıraatı esas alınınca Âli Yâsin, İlyâs demektir.

Yâsin, ayrıca Resûl-i Ekrem'in isimlerinden biridir. Bunu esas alan bazı âlimler: "Âli Yâsin'den murad, ümmet-i Muhammed'dir" demiştir. Durum böyle olunca, edebiyatta tevriye denen sanatla selâm, hem İlyâs (aleyhi'sselam)'a, hem de Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) ümmetine verilmiş olmaktadır. Nitekim sure tedkik edilince selâm faslının burada sona erdiği, Hz. Yunus ve Nuh (aleyhissalâtu vesselâm)'un kıssalarına geçilerek, onların ibretli durumlarının tasvir edildiği görülür.

Rivayette ifâde edilen İdris ve İlyâs'ın aynı şahıs olması meselesine gelince, İbnu Kesîr bu rivayeti kaydeder, ancak üzerine yorum kaydetmez, kendisi de açıklama kaydetmez. Hz. İlyas'ın şahsiyetiyle, tarihî rolü ile ilgili İsrâilî bir rivâyet nakleder ki, buraya aktarmayı gerekli bulmadık. Peygamberler tarihinde İdris ve İlyas (aleyhimâsselam) iki ayrı şahsiyet olarak ele alınır ve tanıtılır.221

وأ ِفلأ ِةَئاِم ىلإ ُهاَنْلَس ْرأ َو :ىلاعت ِهِل ْوَق ْنَ□

□ ع نب نلا

ثْلأَس] :َلاَق ُهْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر بعك نب هبأ نعو ـ□

ىذمرتلا هجرخأ ً ا

قْلأ َني ِرْشع َنوُدي ِزَي َلاَق].

. ىِزَي□ نوُدي .

3. (765)- Ubey İbnu Kâ'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şu âyetten sordum: "Onu (Yunus'u) yüz bin veya daha çok kişiye peygamber gönderdik" (Saffât, 147). Bana:

"- Onlar yirmi bin fazlaydılar" diye cevap verdi."]Tirmizî, Tefsir, Saffât, (3227).[222

□□ دْنِع ُفَصُت ُةَكِئ□

:

مْلا َلَاق□

نوُّفا صلا ُنْحَنَل ا نإَِو] ى□ .

لاعت ِهل ْوق يف ا :

مُهْنَع ُ هاللّ .

4□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

نيزر هجرخأ ِح

. يِبْس تلاِب ىلاعت اَه ِ َ هَ هب َر].

4. (766)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), "Biziz o saf saf dizilenler, mutlak biz" (Saffât, 165) meâlindeki âyetle ilgili olarak demiştir ki: "Melâike, Rablerinin yanında, tesbih ederken saf saf olurlar."

]Rezîn ilavesidir. Bu mânâda bir rivayet Taberî Tefsiri'nde gelmiştir (23, 67). Müslim'in bir rivayeti de bu mânâyı te'yid eder (Mesâcid 4, (522).[223

AÇIKLAMA:

Müslim'deki rivayette, Müslümanların namazda melekler gibi saf saf olmaları İslâm ümmetinin hususiyetlerinden biri olarak zikredilir.224

SÂD SÛRESİ

ببأ َدْنِع َو

ىب نلا ُهَءاَج َو ٌشي َرُق ُهْتَءاَجَف ٍبِلاَط اوُبأ َض ِرَم] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□□ □ □

1□

□ـ نع نبا سابع َر ِض ى

َلاق : َو َشَكَو ْه ِلإا ببأ ٍبِلاَط َفَقاَل : يَا اَبْن َأ خِ ى

.□أ بُو جَهْلٍ كَيْ مَنَعَهُ مِنَ الجلُوسِ فيه .

□ِطَلاِب مُجْلِسُ رَ جُلٍ فَقام

□ًة

مِلَ :

ك َلاَق َ ة

. □لَاَق: أر ِيدُ منْهُمْ كَلِمَةً تَدِينُ لَهُمْ بِها الَعَرَ بُ ، وتُؤَدِّيهِ إلَيْهِمْ الُ عَجَمُ بِها الجَ زْ ي ما تُر ِيدُ مِنْ قَوْمِكَ ؟

اذه فِي المِلِة ا

م □

□ب سَمِعْنَا َ ا : واحدا ًإلاها فَقَالُوا □

و َحا ِدَةٌ؟ قَالَ : كَلِمَةٌ و َحا ِدَةٌ اَي عَمِهِ؛ قوُلوا: إَ لهَ إ ّ للاهŒ ة ِا ْن اذَه .

□ خِر .

قاَل فَنَزَ لَت : ص َو الْقُرْاَنِ ذِ ى الذِكْرِ . ِالى قَوْ لِهِ : إن هَذَا ا ِ خْتِ اَقٌ(1ـ). [أخرجه الترمذى. إ خْتِ اَقٌ.

هححصو .

1. (767)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ebû Tâlib hastalanınca Kureyş de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da yanına geldiler. Ebu Tâlib'in yanında bir kişilik yer vardı. Ebu Cehil oraya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın oturmasını önlemek için hemen kalktı. Kureyşliler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Ebû Tâlib'e şikayet ettiler. Ebu Talib:

"- Ey kardeşimin oğlu! Kavminden ne istiyorsun?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"- Kendilerinden bir kelime istiyorum. Eğer söylerlerse, bütün Araplar o kelime sayesinde kendilerine uyacak bütün Acem o kelime sâyesinde cizye ödeyecek" dedi. Ebu Tâlib atılarak:

"- Yani tek bir kelime mi?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Evet amcacığım tek bir kelime! Lâilâhe İllallah (Allah'tan başka ilâh yoktur!) diyecekler."

"- Tek Allah mı? Biz son dinde bunu işitmedik, bu bir uydurmadır!" dediler. Bunun üzerine şu âyetler indi:

"Sâd. O şanlı, şerefli Kur'ân'a yemin ederim ki, (gerçek), inkâr edenler(in iddia ettikleri gibi değildir). Bilâkis (onların dışı boş) bir onur, (içi ise tam) bir tefrika içindedir. Biz kendilerinden evvel nice ümmetleri helâk ettik.

O zaman ne çığlıklar kopardılar. Halbuki (o vakit, azabtan kaçıp) kurtulma vakti değildi. O kâfirler içlerinden (kendilerinin başına çökecek) tehlikeleri bildiren (bir peygamber) geldiğine şaştılar. "Bu, dediler, bir büyücü, bir yalancıdır. O bütün tanrıları bir tek Tanrı mı yapmış. Bu cidden acayip bir şey!" Onların elebaşlarından bir güruh (birbirine): "Yürüyün, mâbudlarınıza (ibadette) sebât edin. Şüphesiz ki, arzu edilecek olan budur" diyerek kalkıp gitmişti. Biz bunu diğer

220 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/216.

221 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/216-217.

222 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/217.

223 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/217-218.

224 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/218.

dinde işitmedik. Bu, uydurmadan başka bir şey değildir. O Kur'ân aranızdan ona mı indirilmiş? dedi." (Sâd, 1-8).]Tirmizî, Tefsir, Sa'd, (3230).]225

يف اورفك نيذلا لب ركذلا يذ نآرقلاو ص :دنهلاو قوب ةعبط يذمرتلا (__________
خسن يف يذلا)1(□

قتخا اذه نإ ةرخآ ةلملا يف اذهب انعمس ام :هلوق بلاإ ،قاقشو ةزع.

AÇIKLAMA:

Bu vak'a bir başka rivayette biraz farklı olarak şöyle anlatılır:

"Ebu Talib hastalandığı zaman aralarında Ebu Cehil'in de bulunduğu bir grub Kureyşli, yanına girerek:

"Kardeşinin oğlu ilâhlarımıza dil uzatıp hakaretler ediyor, şunları şunları yapıyor, şöyle şöyle söylüyor.

Kendisini çağırıp da bu işten men etsen" dediler. Ebu Talib de birini göndererek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı çağırttı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gelip, odasına girdi. Ebu Talib'le Kureyşliler arasında bir kişilik yer vardı. Ebu Cehil mel'un, Hz. Peygamber, Ebu Talib'e yakın oturduğu takdirde amcasına daha müessir olur diye korkarak hemen sıçrayıp o boşluğa oturdu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) amcasının yakınında oturacak yer bulamayınca, kapının yanına oturdu. Amcası ona:

"- Ey kardeşimin oğlu. Bu kavminin derdi ne de seni şikâyet ediyorlar? İddialarına göre, ilâhlarına hakaret ediyor, şöyle şöyle diyormuşsun!" der.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kavminden lâilâhe illallah demekten ibaret olan bir kelimeye gelmelerini teklif etmesi karşısında Kureyşliler, "Bunu evvelki dinde... -bir rivayette- başka dinde görmedik!"

diye itiraz ediyorlar. Şârihler umumiyetle evvelki din veya başka din sözüyle Hıristiyanlığı kastettiklerini söylemiştir. Maamafih Kureyş'in kendi dinlerini kastetmiş olabileceklerini söyliyen de olmuştur. Yani: "Bu, atalarımızdan öğrendiğimiz dinde yok" demek istemişlerdir. Rivayet metninde meallerini kaydettiğimiz âyetlerin sonuncusundan da anlaşılacağı üzere, Sâd sûresinin belirtilen ilk sekiz âyeti onların bu sözleri üzerine nazil olur.226

ZÜMER SÛRESİ

نوُم ِصَتْخَت ْمُكهِب َر َدْنِع ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ْمُك نإ مُث ْتَلزَن ا مَل] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ َى ِض□ .
َر)1(ـ ريبزلا نب هاللّدبع نع ـ1□

: اذإ َرْم ا‘ ن□

إ َلاَق

مَعَن َلاَق ؟اَيْنُّدلا يف اَنَنْيَب َناَك يِذ لا َدْعَب ُةَموُصُخلا اَنْيَلَع ُر رَكُتأ ِ هاللّ َلوُسر اَي : ُريِب□.
ُّزلا َلاَق

هححصو يذمرتلا

هجرخأ ّ د

.] يِدَشَل .

1. (768)- Abdullah İbnuz Zübeyr (radıyallahu anhümâ) babasından naklediyor: "Sonra (ey insanlar), hiç şüphesiz, hepiniz Rabbinizin huzurunda muhakemeye duruşacaksınız" (Zümer 31) âyeti nâzil olduğu zaman:

"- Ey Allah'ın Resûlü, dedim, dünyada iken mahkeme huzurundaki duruşmamız kâfi gelmeyecek, aynı duruşmayı âhirette bir kere daha mı yapacağız?"

"- Evet!" dedi. Ben (Zübeyr):

"- Öyleyse, dedim, işimiz çok fena!"]Tirmizî, Tefsir, Zümer, (3234). [227

__________)□1(يف يذمرتلا: نع هيبأ.

AÇIKLAMA:

225 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/218-219.

226 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/219-220.

227 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/220.

İbnu Kesîr, âyetle ilgili şu açıklamayı sunar: "Sizler bu dünyadan mutlaka çıkarılacaksınız, bunda şüphe yok.

Ahiret yurdunda, Allah'ın nezdinde toplanacak, dünyada iken tevhid veya şirk her ne üzere idiyseniz Allah'a hesap vereceksiniz. Allah, aranızı fasleder ve hakkı ortaya çıkarır, zira O, Fettâh ve Alîm'dir. Neticede mü'min , muhlis, muvahhid olanları kurtarır; kâfir, inkârcı, müşrik ve tekzib edicilere de azab eder. Ayrıca bu âyet, -

siyâkı- mü'min, kâfir ve onların aralarındaki meselelerin âhiretteki muhâsebesinden bahsetmeye müteallik ise de dünyada aralarında ihtilâfa düşenlerin hepsine de şâmildir, çünkü âyet onların âhirette de hesaplaşacakları mânâsını ifâde etmektedir."

Durumun böyle olacağını, sadedinde olduğumuz Hz. Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in rivayeti de te'yid etmektedir. Bu mevzuda, tefsir kitaplarında başka rivayetler de var.

Dünyevî duruşmaların âhirette tekrar olarak ele alınması, adaletin burada bütün künhüyle tahakkuk etmemesinden ileri gelse gerektir. Çünkü buradaki hüküm zâhire göredir. Nefsülemre göre değildir. Zâhirî deliller gerçeği aksettirmeyebilir. Nâdir hükümler, nefsülemre muvafık düşerek gerçek adaleti yerine getirir. Bu durumda, ahiretteki duruşmanın zor geçeceği söylenebilir (Allahu a'lem bissevâb).228

ا ْوَتأَ ف ا.و ُرَثْكأَف اوُكَهَتْنا َو او ُرَثْكاَف اون َزو ،او ُرَثْكأف اوُلَتَق ًام ْوَق نأ] ا.مُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

نوُعْدَي َ َنيِذ لا َو : ْتَلزَنَف ً ة□

را فَك اَنْلِمَع اَمِل نأ اَن ُرِبْخُت ْوَل ٌتَسَحَل ِهْيَلإِ اَنوُعْدَت اَم نإ ُد مَحُم اَي :اوُلاَق□ .

ف ِ هللّ َلوسر

اناَصْحإ ْمُهاَن ِز َو ،ًاناميإ ْمُهَك ْرِش ُ هاللّ ُلِهدَبُي :َلاق□□

: تاَنَسَح ْمِهتاَئِهيَس ُ هاللّ ُلِهدَبُي َكِئَلوأ□.

ف هلوق ىلإ

رَخآ ًاهلإِ هاللّ َعَم□ .

أخرجه النسائ □

هاللّ ِةَمْح َر ْنِم اوُطَنْقَت ْم ِهِسُفْنأ َىلَع اوُف َرْسأ َنيِذ لا].

تل َزَن□ :

□لق ْيِداَبِعاَي

و□ .

2. (769)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kavim cinayete bulaştı ve çokca adam öldürdü, zinaya bulaştı ve bunda ileri gitti. Şirke düşerek tevhid'i ihlâl etti ve bunda ileri gitti. Sonunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracat ederek:

"- Ey Muhammed! Bizi dâvet ettiğin şeyler gerçekten güzel. Ancak, önceden işlediğimiz günahların bir kefâreti var mı; bize önce bundan haber versen!" dediler. Bunun üzerine şu âyet indi:

"Onlar ki Allah'ın yanına başka bir Tanrı daha (katıp) tapmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler. Kim bunlar(dan birini) yaparsa cezaya çarpar. Kıyamet günü de azabı katmerleşir ve o (azabın) içinde hor ve hakir ebedî bırakılır. Meğer ki (şirkten) tevbe edip iyi amel (ve hareket)de bulunan kimseler ola. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok mağfiret edici, çok esirgeyicidir"

(Furkân, 68-70).

İbnu Abbas şu açıklamayı yaptı: "Allah şirklerini imâna, zinâlarını ihsâna (muhsanlık = namusluluk) çevirir (demektir" (Şu ayet de bu mesele üzerine) indi:"De ki:

"Ey kendilerinin aleyhinde (günahda) haddi aşanlar, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları affeder. şüphesiz ki O, çok affedicidir, çok esirgeyicidir." (Zümer, 53).]Nesâî, Tahrimu'd-Dem 2 (7, 86); Buharî, Tefsir, Zümer 1; Müslim, İmân 193, (122); Ebu Dâvud, Fiten 6 (4273).[229

AÇIKLAMA:

Bu mevzu ile alakalı açıklama daha önce geçti ise de burada İbnu

Kesir'in bir açıklamasını kaydedeceğiz. Der ki:

"Bu âyet-i kerime, kâfir ve gayr-ı kâfir bütün âsileri tevbeye, Hakk'a yönelmeye davet etmekte ve Allahu Zü'lCelâl hazretlerinin, günahtan tevbe ve rücû edildiği takdirde bütün günahları affedeceğini haber vermektedir.

Günâh her ne çeşitten olursa olsun, ne kadar da çok olursa olsun, hatta deniz köpüğü kadar çok bile olsa. Ancak bu affın, tevbe etmeyene de teşmili sahih değildir. Çünkü şirk, tevbe edilmedikçe affedilmez." İbnu Kesir sonra sadedinde olduğumuz İbnu Abbâs hadisini, bu görüşüne delil zımnında zikreder.230

] و ًاعيِمَج َبوُنُّذلا ُرِفْغَي َ هاللّ نإ أرْقي # ِ هاللّ َلوسر ُتْعِمَ□ □□

س : ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر ديزي تنب ءامسأ نعو ـ□

هححصو ىذمرتلا هجرخأ ى

.[□لاَبُي .

3. (770)- Esmâ Bintu Yezid (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i işittim, şu âyeti okuyordu: "De ki: "Ey Kendilerinin aleyhinde(günahda) haddi aşanlar, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları affeder..." (Zümer, 53). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayetin sonuna, و َ ًيِلاَبُي yani "(kim ne işlemiş olursa olsun) aldırmadan" lâfzını ekledi.]Tirmizî, Tefsir, Zümer, (3235).]231

228 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/220-221.

229 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/221-222.

230 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/222.

231 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

4/222-223.

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın metninde görüldüğü üzere, âyetin sonuna, بِلاَبُي ًَو

fıkrasını eklemiştir. Bu fıkra ile ayet: "...Çünkü Allah bütün günahları, (kim, ne işlemiş olursa olsun) aldırmadan affeder..." mânasını kazanır.

Ahmed İbnu Hanbel'in rivayetinde, ... ميحرلا روفغلا وه هنا بِلاَبُي َو ًاعيمج بونذلا رفغي َ هالّ نِا şeklinde işitilmiş olduğu belirtilir. Bazı âlimler, bu rivayetlerden hareketle, بِلاَبُي ًَو fıkrasının neshedilmiş bir vahiy olabileceğini söylemiştir. Ancak, çoğunlukla, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âyeti tefsir maksadıyla bu fıkrayı eklediğini söylemiştir.232

نَلَع َءاَم سلا ُعَضَي َ هالّ نأ ُدهمَحُم اَي َلاَق

ف هِسب نلا ىلإ ُلي ِرْب ِج َءاَج] :لاَق ُهْنَع ُ هالّ

4□

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

□ نَلَع ِقْلَخلا َرِئا َس َو

ا‘

عُبْصأ نَلَع َراَهْن َو َرَج شلا َو□

ا‘

عُبْصأ نَلَع َلاَب ِجْلا َو ,عُبْصأ نَلع َنيض َر َو ,عُبْصأ□

ناخيشلا هجرخأ

ه ِرْدَق قَح َ هالّ اوُرَدَق اَم َو :َلاَق َو # ِ هالّ ُلوسر َك ِحَضَف ، ُكِلَملا اَنأ :ُلوُقَي مُث□]. عُبْصأ,

نذ

او

مرتل .

4. (771)- İbnu Mes'ûd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cebrâil (aleyhi'sselam) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"- Ey Muhammed, Allah semayı bir parmak üzerine, arzları bir parmak üzerine, dağları bir parmak üzerine, nehirleri bir parmak üzerine, diğer mahlukatı bir parmak üzerine koydu, sonra şöyle buyurdu: "Ben (kâinat mülkünün) Melîkiyim."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) güldü ve: "Allah'ı hak (ve lâyık) olduğu vech ile takdir etmediler. Halbuki kıyamet günü arz toptan ancak O'nun bir kabzasıdır. Gökler de onun sağ eliyle (toplanıp) dürülmüşlerdir..."

(Zümer, 67) meâlindeki âyeti okudu."]Buhârî, Tefsir, Zümer 2, Tevhid 19, 26, 36; Müslim, Sıfatü'l-Kıyâmet 19, (2786); Tirmizî, Tefsir, Zümer (3236).[233

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelen zâtın Cebrâil olduğu geçmektedir.

Herhalde bu bir dizgi hatası olmalıdır. Rivayetin Tirmizî'deki aslı gelenin "bir Yahudi" olduğunu belirtir. Buharî ve Müslim'de ise bu bir "habr" yani Yahudi alimidir. Esasen rivayetin muhtevası da bunun bir İsrâiliyyât olduğunu belirtmekedir. Hatta bazı kelamcılar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (gülme, ayet okuma gibi) davranışlarını, Yahudiyi tasdik değil, reddetme mânasında bulmuşlar ve burada, Yahudi itikadına uygun şekilde Cenab-ı Hakk'a cisim izafe etme (tecsim) olduğunu söylemişlerdir. Ancak, Nevevî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gülmesini tasdik gülüşü olarak değerlendirmiş ve delil olarak, âyet okumuş olmasını zikretmiştir.

Esasen Müslim'in rivayetinde bizzat hadisin metninde: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), habr'ın söylediğine taaccüp ederek güldü ve onu tasdiken şu âyeti okudu: ..." der. Nevevî bu ziyadenin ravi tarafından yapılan bir ziyade (derc) olduğunu söyler. Bu raviden maksad İbnu Mes'ud mudur bunu belirtmez. İbnu Hacer bu çeşit şeylerde tenzih inancını esas tutmakla birlikte te'vilden kaçınmanın evlâ olduğunu söyler. Ancak, elle, parmak gibi kelimelerle Allah'ın kudreti, tasarrufu kastedildiği şeklinde te'villere yer verilir. Hadisin bazı vechinde

"esâbiu'r-Rahman" (Rahmân'ın parmakları) tâbirinin yer almasından hareket eden İbnu Fûrek, bunun "kudret veya melek"e delâlet ettiğini söylemiştir.234

مُث ِةَماَيِقْلا

ل

] م ْوَي ِتَاواَم سلا َج َو زَع ُ هاللّ ِبْوَطِي :# هاللّ ُلوسر لا□

ق :امُهْنَع ُ هاللّ

5□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

لوُقَي مُث ِهِلاَمِشِب َض ْر ا' ِبْوَطِي مُث ؟نو ُرِهبَكَتُمْلا َنْيأ ؟نو ُرا بَجلا َنْيأ□:

. □اَن كِلَمْلا :

أ ُلوُقَي مُث ى

. □نُمْيلا ِهِدَيِب نُهُذخَأَي

ملسم ظفل اذهو ،دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ ؟

.[□ن

و ُرِهبَكَتُمْلا َنْيأ ؟نو ُرا بَجلا َنْيأ

. □اَنأ كِلَمْلا .

5. (772)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahu Zülcelâl Hazretleri, semâvatı kıyamet günü dürer, sonra onları sağ eliyle alır, sonra der ki: "Ben Melik'im cebbârlar nerede? Büyüklük taslayanlar (mütekebbirler) nerede?". Sonra sol eliyle arzı dürer, sonra: "Ben Melik'im, cebbârlar, mütekebbirler nerede? der."]Buharî, Tevhid 19; Müslim, Sıfatu'l-Münafikun 24, (2788); Ebu Dâvud, Sünne 21, (4736).]235

232 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/223.

233 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

4/223-224.

234 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/224.

235 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/224-225.

AÇIKLAMA:

Bu çeşit âyet ve hadislerde geçen iki el tâbiri üzerinde Müslümanlar arasında münakaşalar yapılmıştır. Çünkü Allah Kur'ân'da, ء ْىَش ِهلْث ِمَك َسيَل (Şura, 11) "O'nun hiçbir benzeri yoktur" diye târif edilmiştir. İki el izâfe etmek, başka organların izâfesini de zihne getirir ve neticede Allah mahlûkata, insana benzetilir. Nitekim Müşebbihe denen böyle bir tâife ortaya çıkmıştır. Bazıları da (Mu'tezile gibi), teşbihten kaçmak için Allah'a sıfat izafesini reddederler, bunlara Muattıla denmiştir.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in müteahhir kısmı bu çeşit sıfatların te'vil edilmesini esas almıştır. Bunlar iki el tâbirini kudret mânasına te'vil ederler. Çünkü insanlar, kudrete müteallik icraatı elleriyle yaparlar. Eller kudreti temsil eder. Göremediğimiz ve görmemiz mümkün olmayan ilahî hakikatları anlayacağımız şekilde anlatmak için Cenab-ı Hakk bu yolu tercih etmiştir. Nevevî'nin Müslim Şerhi'nde kaydettiği üzere, sağ ve sol el tabirleri misali tamamlamak için zikredilmişlerdir. Çünkü biz kıymetli gördüğümüz şeyleri sağ elle, diğerlerini sol elle tutarız. Bir de bize göre sağ el daha güçlüdür. Göklerin yerden daha büyük olması sebebiyle onları sağ ele, göklerden küçük olan yerleri de sol ele izafe ederek istiareyi zihnimize daha açık, daha anlaşılır surette ifade etmiştir. Hakikatte ise, bir şeyin Allah'a daha ağır, bir diğer şeyin daha hafif geldiği söylenemez. Onun kudreti karşısında her şey birdir. Bu, sırf bizim anlayışımıza uygun ifadeye yer vermek için başvurulan bir beyân tarzıdır. Kadı İyaz, rivayatte geçen dürmek, kabzetmek, almak gibi tabirlerin "toplamak" manasına geldiğine dikkat çeker.

Yine Kadı İyaz der ki: "Bu çeşit rivayetlerde geçen "iki el" gibi müşkil kelimelerden kastedilen gerçek manayı Allah bilir. Biz Allah Teâla'ya ve sıfatlarına iman eder, O'na hiçbir şeyi benzetmez, O'nu da hiçbir şeye benzetmeyiz. O'nun misli, benzeri yoktur. Hakkıyla işiten gören O'dur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her ne söylediyse haktır, doğrudur. Anladığımız bir şey varsa Allah'ın lütfu keremiyle anlamışızdır.

Anlayamadıklarımıza iman eder, ilmini Allah Teâla'ya havâle ederiz."

HÂ-MÎM el-MÜ'MİN SÛRESİ

 ري ِصمْلا ِهْيَل :

إ ِهلوق ىلإ َن ِم ْؤُمْلا مح أ َرَق ْنَ :

م # هاللّ لوسر لا]

ق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1

ى ِض َر ةريره ىبأ نع ـ

ه

جرخأ ى

سْمُي ى تَح اَمِهب ِظُفُح ِحِبْصُي ى تَح اَمِهب َظِفُح َحِبْصُي َني ِح اَمُهأ َرَق ْنَم َو ،َ]. ِسْمُي
َني ِح ِهِبس ْرُكْلا َةيآ َو

1. ىذمرتلا.

(773)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her kim akşam olunca Hâmim el-Mü'min sûresini baştan, ريصملا هيلا âyetine kadar ve âyete'l-Kürsî'yi okuyacak olursa bu iki Kur'ân kıraati sayesinde sabaha kadar muhafaza olunur. Kim de aynı şeyleri sabahleyin okursa onlar sâyesinde akşama kadar muhafaza edilirler."]Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 2, (2882).[237

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın akşam ve sabah okumamızı tavsiye ettiği birinci parça çok kısa bir pasajdır:

هيلا وه ا هلا لوطلا ىذ باقعلا ديدش بوتلا لباقو بْن ذلا رفاغ ميلعلا زيزعلا هاللّ نم باتكلا ليزنت مح

ريصملا

"Ha-Mim Kitab'ın indirilmesi Aziz ve Alim olan Allah katındandır. O, günahı bağışlayan, tevbeyi kabul eden, cezası şiddetli, lütfu bol olandır. O'ndan başka ilah yoktur, dönüş, O'nadır" (Mü'min, 1-3).

Şârihler sabah vaktinde icra edilecek kıraetin namazdan önce de, sonra da olabileceğini belirtirler. Esas olan sabah vaktinin girmiş olmasıdır. Akşama kadar tâbiri de, gecenin girmesi vaktini ifade eder. Şer'î örfte güneşin batmasıyla yani akşam namazı vaktinin girmesiyle "gece" başlamış olur.238

؛َسا نلا َطِهنَقأ ْنأ ُرِدْقأ اَنأ َو :َلاَقف ؟َسا نلا ُطِهنَقُت :ُل

□مِل

□جر َلاَقف

. □□2ـ نعو ءعلا نب دايز]أ َناك ُهن يِذُكَهِر ُ نلاِب را

□لا نِيذ َرْسأ اوُف َنلَع ْمِهِسُفنأ َ ْاوُطَنقَت َنِم ْرَ ةَمْحر هاللّ ِ نإ هاللّ َ ُرِفْغَي بوُنُّذلا

: □لاعت لوُقي

□يِدابِعاَي

□ هاللّو

□□مُكِلاَمْعأ ِئِواَسم نَلَع ِ ة نَجْلاِب او ُر شَبُت ْنأ َ نوُّب ِحُت ْمُك نِكل َو ؛ِرا نلا ُباَحْصأ ْمُه َنيِف
ِرْسملا نأ َو :ُلوُقي َو ؛اًعيِمَج

□ ه ُ هجرخأ براخبلا اقلعم

. اَصَع ْنَمِل ِرا نلاِب اًرِذْنُم َو ،ُهَعاَطأ ْنَمل ِ ة نَجْلاِب اًرِهشَبُم اًدمحُم ُ هاللّ َثَعَب اَم نإ َو].

236 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/225.

237 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/226.

238 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/226.

2. (774)- Alâ İbnu Ziyâd'ın anlattığına göre, cehennemi zikrederken bir adam kendisine:

"- Niye milleti ümidsizliğe sevkediyorsun?" diye müdahale etti. O da:

"- Allahu Tealâ: "Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudumuzu kesmeyin.

Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir" (Zümer, 53) ve: "...Aşırı gidenlerin ateşlikler olduklarında şüphe yoktur" (Mü'min 43) buyurmuş olunca, ben ümidsizliğe düşürebilirim.

Ne var ki, siz kötü amellerinize rağmen cennetle müjdelenmekten hoşlanıyorsunuz. Halbuki Allah, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i itaat edenler için cennetle müjdelemek, isyan edenler için de cehennemle korkutmak üzere gönderdi." dedi.]Buhârî, Tefsir, Hâmim el-Mü'min 1. Hadis muallâktır.[239

AÇIKLAMA:

Alâ İbnu Ziyâd, Tâbiîn'in zâhidlerindendir. Az miktarda rivayette bulunmuştur. Buharî'de bundan başka rivayeti yoktur. 94 yılında vefat etmiştir.

Bu rivayetten de anlaşıldığı gibi, dinimiz korkutma ve müjdelemeyi dengeler. Sadece müjdeleyici rivayetlere, âyetlere yer verilmemeli, korkutucu, cehennemi, cehennem azabını hatırlatıcı naslara da konuşmalarda, vaazlarda yer verilmelidir. Yine rivayetten anlıyoruz ki "Allah'tan korkutulmaz, Allah sevdirilir" gibi günümüzde, diyâneti zayıf veya tamamen sathî olan kişi ve çevrelerce çokca söylenen sözler çok eskilerde de söylenmiş, ve ulema tarafından da gerekli cevap verilmiştir: "Madem Kur'an hem korkutuyor, hem de müjdeliyor, biz de irşadlarımızda hem cehennemi hatırlatıp korkutacağız, hem de cenneti hatırlatıp müjdeleyeceğiz." 240

FUSSİLET SÛRESİ

□□□ يِفَقَث َو،نا يِش رَُق ْوأ ٌّيش رُق َو ،نا يِفَقَث ٍرَفَن ُةَث َ َث ِتْيَبْلا َدْنِع َ ع□□ □□

لاق ُهْن: [

□مَتْجا

□ع ُ هالّ

1□

□ـ ى ِض َر دوعسم نبا نع

ا َلاَقف ؟لُوقَن اَم ُعَمْسَي ىلاعت َ هالّ نأ َن ْو َرَت :

أ ْمُهُدحأ َلاَقف

.□نإ ُعَمْسَي : ُرَخ□ Œمِهبُولق ُهْقِف ٌليلِق ،مِهنوُطب ُمْحَش ٌريثَك□.

ىلاعت ُ هالّ َلزنأَف ا: Œا َلاقو ،اَنْيَفْخأ ْنإ ُعَمْسَي َ َو اَن ْرَهَج

. نْيَف ْخأ اَذإ ُع□ .

□

□مْسَي ُه ناف اَن ْرَهَج ذاإ ُعَمْسَي َناَك ْنإ : ُرَخ□

ىذمرتلاو ناخيشلا هجرخأŒا ْمُك ُراَصْبأ َ َو ْمُكُعْمَس ْمُكْيَلَع َدَهْشَي ْنأ َنو ُرِتَتْسَت ْمُتْنُك اَم َو ةَي

.[.

1. (775)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kâ'be'nin yanında ikisi Sakifli, biri de Kureyşli veya ikisi Kureyşli biri Sakifli üç kişi biraraya geldi. Bunlar göbek yağları fazla, anlayışları kıt kimselerdi. Birisi:

"- Ne konuştuğumuzu Allah işitiyor mudur, ne dersiniz?" diye bir lâf attı. Bir diğeri:"- Sesli konuşursak işitir, gizli konuşursak işitmez olmalı" dedi. Üçüncü de:

"- Sesli konuşmamızı işitiyorsa, gizli konuşmamızı da işitiyordur" dedi. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu:

"Siz, ne kulaklarınız, ne gözleriniz, ne de derileriniz kendi aleyhinize şahidlik eder diye (düşünüp) sakınmadınız.

Bilakis Allah yapmakta oduklarınızın birçoğunu bilmez sandınız. Rabbinize karşı beslediğiniz şu zannınız (yok mu?) İşte sizi o helâk etti. Bu yüzden hüsrâna düşenlerden oldunuz" (Fussilet, 22-23).]Buhârî, Hâmim Secde (Fussilet) 1, 2, Tevhid 41; Müslim, Sıfatu'l-Münâfikun 5; Tirmizî, Tefsir, Hâmim es-Secde (Fussilet) (3245).]241

AÇIKLAMA:

Şarihler bu hadisten, fetanetle şişmanlığın nâdiren biraraya gelebileceği hükmüne varmışlardır. İmam Şafii'den şu söz nakledilir: "Hem şişman hem de akıllı olan tek kimse gördüm: Muhammed İbnu Hasan, ondan başka kimseyi görmedim."

Rivayete dikkat edilirse, cevaplar farklı olduğu ve meselâ üçüncü şahıs daha farklı, daha gerçeğe yakın konuştuğu halde, üçü de aynı kategoriye sokulmuş, anlayışca kıt olmakla tavsif edilmiştir, zira, düşüncesini kesin değil, tereddütlü ifade etmiştir.

Âyet-i kerime, Allah'a karşı hiçbir şeyin perde teşkil etmeyeceğini, duvar, perde, karanlık gibi insanların görmesine engel olan veya fısıldama gibi duymasına engel olan durumların, O'nun görmesine ve işitmesine engel teşkil etmediğini, zira derilerin bile her şeyi kayda geçirip şehâdette bulunacağını beyan ediyor.242

: مُث ُسا نلا َلاَق ْدَ

ق َلاَق ا

: وُماَقَتْسا مُث ُ هاللّ اَنُّب َر اوُلاَق َنيِذ لا ن .

إ أ َرَ

] ق ىب نلا هن

أ ُ ه

نَع ُ هاللّ□ .

2□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

يذمرتلا هجرخأ

. ماَقَتْسا ْنهِمِ َوُهَف اَهْيَلَع َتاَم ْنَمَف ؛ْمُه ُرَثْكأ َرَفَك□].

239 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/227.

240 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/227.

241 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/228.

242 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/228-229.

2. (776)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Rabbimiz Allah'tır deyip de sonra doğru yolda gidenler var ya! Onların üzerlerine "Korkmayın tasalanmayın, vaadolunduğunuz cennetle sevinin!" diye diye melekler inecektir.." (Fussilet, 30) meâlindeki âyeti okudu ve şöyle buyurdu: "İnsanlar, bunu hep söylediler. Ancak, sonradan ekserisi küfre düştü, kim bu söz üzere ölürse, o kimse istikameti doğru olanlardandır."]Tirmizî, Tefsir, Hâ-Mim, Secde (Fussilet) (3247).]243

AÇIKLAMA:

Doğru yol üzere olmaktan maksad tevhid üzere sebât ve devam etmek, Allah'tan başka bir ilâha meyletmemektir.

Sahâbe ve Tabiin'den birçokları, âyette geçen istikâmetin mânâsını, "ameli Allah rızası için yaparak ihlâsa ermek" olarak açıklamıştır. Katâde ve İbnu Zeyd: "Yani Allah'a taatte istikametli olmak" demişlerdir. Hasan Basrî, "Allah'ın emrine uymakta istikametli olup, farzları yapıp haramlarından kaçmaktır" demiştir. İbnu Abbas, Mücahid ve İkrime: "Ölünceye kadar Lailâhe illallah diye şehâdetten sapmamak" diye açıklamıştır. Vs...

Dikkat edilirse, bu açıklamaların hepsi sadedinde olduğumuz Hz. Enes (radıyallahu anh) hadisinin zâhirine muvafıktır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pek çok hadislerinde dini, veciz ve özlü ifadelerle tanıtarak insanlara mergub ve kolay kılmıştır. Burada kurtuluşa ermek için iki şarta uymak gerekiyor:

1- Allah'a inanmak

2- İstikametli olmak.

Aslında iki kelimeden ibâret olan birinci şartın içinde bütün iman esasları, tek kelimeden ibâret olan ikinci kelimede de amel esasları mündemiçtir.

Rabbim Allah diyen nice insanlar, istikâmeti muhafaza edememişlerdir, edememektedirler, diye haber veriyor Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm). İhlâsa mâni olan, şirk-i hafi denen her şey kulu istikametin dışına atıyor; mal mülk sevgisi, makam sevgisi, halk korkusu, cimrilik, kibir, riya şirk-i hafi'nin şubelerine giriyor. Bunlardan kurtulabilen, birine bulaştığı takdirde tevbeyle tekrar dönebilen, kulluk çizgisini istikâmet üzere koruyabilen azınlıktadır buyuruyor Resûlullah.244

: بَض َغْلا َدْنِع ُرْبهصل□□

ا َلاق

. □نَسْحأ

] :ام يف هلوق ىلاعت

□بِه بِت لِاب ْعَفْدا

□هْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

□ اقلعم ىراخبلا هجرخأ

مُه ُّوُدَع ْمُهَل َعَضَخ َو ىلاعت ُ هاللّ ُمُهَمَصَع ُهوُلَعَف اَذإَف ِة□].

. ءاَس ا“ َدْنِع ُوْفَعْلا َو□ .

3. (777)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), "Ne (her) iyilik, ne de (her) kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel yol ne ise onunla önle. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile, sanki yakın dost(un olmuş)tur. Bu (en güzel haslete), sabredenlerden başkası kavuşturulmaz. Buna büyük bir hisseye mâlik olandan gayrisi eriştirilmez" (Fussilet,34-35) âyetiyle ilgili olarak şu açıklamayı yaptı: "(Ayette kastedilen en iyi yol) öfke anındaki sabır, kötülüğe maruz kalındığı andaki aftır. İnsanlar bunları yaptıkları takdirde, Allah onları korur, düşmanları da kendilerine eğilir. Sanki samimi dost olur."]Buharî, Tefsir, Hâmim, es-Secde (Fussilet) 1.]245

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, âyet-i kerimede haber verilen "kötülüğü bertaraf edecek" en güzel yolun ne olduğu sorusunu cevaplıyor. Âyet-i kerime bu yolun ne olduğunu açıklamamıştır. Şartlara, zemine, zamana, kötülüğün cinsine göre değişebilecek "en iyi yol"un ne olduğunu her mü'min arayacak, soracaktır. İbnu Abbas (radıyallahu anh) bu soruyu: "Öfke ânında sabır, kötülük anında af!" diye cevaplıyor. Şu halde kâhir ekseriyetle, kötülüğü en iyi bertaraf etme yolu öfke ânındaki sabır ve kötülük ânındaki af olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından Kur'ân'ın açıklanması için tavzif edilen ve Tercümânu'l-Kur'ân şerefli ünvanını alan İbnu Abbas (radıyallahu anh) bu meselede kesin kanaat sahibidir, öyle ki bir başka rivayette biraz farkla şöyle söylediği belirtilir: "Allah mü'minlere öfke ânında sabrı, kötülük ânında da affı emretti..."

Mücâhid'den gelen rivayette, kötülüğü en güzel defetme yolu olarak "selâm" gösterilmiştir.246

HÂ-MİM-AYN-SİN-KAF SÛRESİ

243 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/229.

244 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/229-230.

245 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/230.

246 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/230-231.

: رْيَبُج ُنب ُديِعَس َلاَقف َنب ْرُقْلا يف َة د َوَمْلا□ :

ن ُه َلِئُس َنع ْهلوق ِبلاعت إ]

أ ا.مُهْنَع ُ هاللّ

نع ـ1□

ى ِض َر سابع نبا□

هَل َناك إ ٍشي َرُق ْنِم ٌنْطَب ْنُكَي ْمَل□

: بِ نلا نإ ، ٌتْل ِجَ #

ع امُهْنَع ُ هاللّ

#

. د□

ى ِض َر ٍسابَع ُنبا َلاَقف□

همَحُم ِلآ َنب ْرُق

بذمرتلاو براخبلا هجرخأ

: ةَبا َرَقْلا َنِم ْمُكَنْيَب َو ى ٍنْيَب اَم اوُل ِصَت ْنأ□].

. إ َلاَقف ؛ةَبا َرَق ْمِهيِف

1. (778)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlattığına göre, kendisine: "Ey Muhammed de ki: "Ben sizden (tebliğ hizmetine) mukâbil yakınlara sevgiden başka bir ücret istemem" ..." (Hamim-Ayn-Sin Kaf (Şura, 23) âyetinde geçen "yakınlar" hususunda soruldu. Saîd İbnu Cübeyr atılarak: "Âl-i Muhammed'in yakınları" diye cevap verdi. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): "Acele ettin, Kureyş'in her koluna mutlaka Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir akrabalığı var, ondan maksad "Sizin, aramızdaki akrabalığın hakkını vermenizi dilerim" demesidir" der.]Buharî, Tefsir, Hâ-Mim-Ayn-Sin-Kaf (Şûra) 1; Tirmizî, Tefsir, Şûra, (3248).[247

AÇIKLAMA:

Ayette geçen بب ْرُقلا = yakınlar kelimesinden Saîd İbnu Cübeyr, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yakınları kastedildiği, dolayısıyla, hidâyet hizmetine mukabil, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in mü'minlerden sadece yakınlarını sevmelerini taleb ettiği manası çıkmaktadır. Saîd İbnu Cübeyr'i bu anlayışa sevkeden, Taberî'de gelen bir başka rivayettir. Aynen şöyle: "(Mezkûr ayet) indiği zaman Ashab: "Ey Allah'ın Resûlü, sevmemiz vacib kılınan yakınınız kimdir?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Fatıma ve çocuğu" diye cevap verdi." Bu ikinci hadis zayıftır. Bir kere âyet mekkîdir. Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ) henüz bekârdır, çocuğu da mevcut değildir. Hadisi rivayet eden Hüseyin el-Eşkar, Râfizî bir şeyhtir, bu durumlarda Rivayeti makbul olmaz. Sadedinde olduğumuz İbnu Abbas (r.a.)'ın rivayetine muhalefet etmektedir. Buhari'de yer alan sahih hadis elbette bu zayıfa tercih edilecektir.

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın âyete vermiş olduğu manaya gelince: Âyet Kureyş'e hitab etmekte ve "Ey Kureyşliler ben sizden ücret vs. istemiyorum. Aramızdaki akrabalık sebebiyle beni sevin, ve beni muhafaza edin." Hitab hassâten Kureyş'edir.

Kurbâ, anne ve baba tarafından akrabalık demektir. Sanki şöyle demiş olmaktadır: "Peygamberlik için bana uymasanız bile, aramızdaki akrabalık sebebiyle beni muhafaza edin... beni sevin."

Üçüncü bir görüş, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde Mücahid tarikiyle İbnu Abbas'tan yapılan bir rivayete dayanır. Buna göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayetle şunu söylemiştir: "Size getirdiğim beyyinât ve hidayete mukabil sizden ücret istemiyorum, istediğim tek şey, itaatine koşarak Allah'a yakınlık kazanmanızdır."

Bu rivayet de zayıftır.

Bu âyetin mensuh olduğunu söyleyenler de olmuş ancak, neshe gitmeyi gerekli kılan sebep bulunamadığı için, bu, mâkul karşılanmamıştır. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i sevmek ona eza verecek şeylerden kaçınmak, yakınlarını sevmek dinin farzlarındandır. Selef de böyle söyleyince, bu âyet için nesih yolları aramak câiz değildir.

Hülâsa âyette şu mâna esastır: "Ey Muhammed, Kureyş küffârından şu müşriklere söyle: "Ben bu tebliğ ve nasihat hizmetine mukabil sizden mal istemiyorum, bana böyle bir şey vermeyin. Ben sizden bana olan şerlerden vazgeçmenizi, Rabbimin risâletini tebliğ işinde beni serbest bırakmanızı istiyorum, yardım etmiyorsanız, mâni bari olmayın. Aramızda akrabalık var, bunun hakkını yerine getirin." 248

ZUHRUF SÛRESİ

لَعْجأ ْنأ ًَ ْوَل ْنأ ؛ًةَد ِحا َو ًة م أ ُسا نلا َنوُكَي ْنأ ًَ ْوَل َو] :نلاعت هلوق يف ا□

. مُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر سابع نبا نع -□

نِم ًاررُس َو ،ُج َر دلا□

:□نِم ْ ة ضِف

به َو□

ج ِراعَم َو ٍة ضِف ْنِم ًافُقُس ِرا فُكْلا ِتوُيُبِل ُتْل ًَعَجَل ًارا فُك ْمُه لُك َسا نلا□

□ اقلعم ىراخبلا هجرخأ

.[□ة ضِف .

1. (779)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), "Eğer (bütün) insanlar (küfre imrenecek) bir tek ümmet hâline gelmeyecek olsalardı o çok esirgeyen (Allah)'a küfreden kimselerin evlerinin tavanlarını, üstünden çıkacakları merdivenleri, odalarının kapılarını, üzerine yaslanacakları tahtları hep gümüşten yapardık!" (Zuhruf, 33-34) âyeti hakkında şu açıklamayı yaptı: Yani: "İnsanların tamamını küffâr kılmayacak olsam, küffârın evlerine gümüşten tavan, gümüşten merdiven, gümüşten tahtlar yapardım."]Buharî, Tefsir, Zuhruf 1. (Hadis muallaktır).[249

AÇIKLAMA:

247 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/231.

248 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/231-232.

249 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/233.

Şarihlerin açıklamasına göre burada korkulan husus, bütün insanların dünyaya meyleden kâfirleşmiş tek bir ümmet hâline gelmesidir.

Fahreddin-i Râzî ayeti şöyle açıklar: "Dünyada kalan zenginlikler, Allah nazarında hiçbir kıymet taşımazlar. Bu sebeple kâfirlere daha çok vermek ister. Onların dünyevî zenginlikleri Allah nazarındaki değerlerini hiç artırmaz. Buna rağmen Allah onlara daha fazla vermiyor, zira, insanlar kâfirleri çok zengin görünce, küfür, nazarlarında mergub bir durum kazanır ve hepsi küfre düşerek tek bir millet hâline gelirler.

Âyette kâfirlerin zenginliğini artırma yollarının zikredildiğini görmekteyiz: Tavanın gümüşten, merdivenlerin gümüşten, kapıların, tahtların gümüşten olması.250

HA-MİM-DUHAN SÛRESİ

□ لا ُلوسر هاللّ] :

ق لاق ُهْ نَع ُ هاللّ

1□

□ـ نع بأ ةريره َر ِض ى #:

د هتاور :

حأ لاقو ى

ذمرتلا هجرخأ .

.[□كَلَم َفْلأ َنوُعْبَس ُهَل ُرِفْغَتْسَي َحَبْصأ ٍةَلْيَل يف ِناَخدلا َة َروُس َأ َرَق ْنَم

فيعض

(.

□

1

(

1. (780)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim geceleyin Duhân suresini okursa, yetmiş bin melek kendisine istiğfar ettiği halde sabaha erer."]Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 8, (2890).[251

□(□

2 نَ ْرَق أَ مح دلا نَاَخ يف ةَلْيَل ِةَعُمُجْلا ِرِفُغ َهَل] :

□2ـ يفو ةياور هل م)[.

2. (781)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin bir diğer rivayetinde şöyle denir: "Hâmim ed-Duhân suresini cum'a gecesinde kim okursa mağfirete mazhar olur."]Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 8, (2891).[252

لاقف ٌلُج َر ُهاَتاَف ،اَن ََّنْيَب ٌع ِجَطْضُم َوُه َو ُ ه ْنَع ُ هاللّ□:

] :□3ـ نعو قورسم لاق

□ى ِض َر ٍدوُعسم ِنبا َدْنِع ًاسولُج ا نُك

□ةَئْيَهك اَهْنِم َنيِنمؤُمْلا ُذُخأَي َو ِرا َ ه هفُكْلا ِساَفْنِأب ُذُخأَتَف ُئجَت ِناَخُّدلا ْةيآ نأ ُمَع ْزَي ًاهصاَق نإ :ِنْمَح رلادبَع اَبأ اَي

□َو نَم ْمَل ْيَعْلَم

.□ َوُه َو َسَلَج :ُناَبْضَغ ْيهأ اَي َ نلا ا ُسا تأ اوُق هاللّ ، َنَم ْمَلَع َمِنكُم ْشيئًا َفلْيَقُلْ بِمَا يَعْلَم َو َلاَقف

. □ماَك ُّزلا

□ ‘حدِكُم ْأن يَقُول َبِمَا َ يَعْلَم: هاللّ ُ أعلَمْ، فإن هاللّ َ تعالب قال َلنِبيِهِ عَلَهْا صل ة ُمَلْعأ ُه نإ ف.) (ـ

3 □فَلْيَقُلْ: هاللّ ُ أعلَمْ

□ نإ رسول َهاللّ

.□ والسهم: قُلْ مَا أسألُكُمْ عَلَيْهِ مِن أجرٍ وَ مَا أنَا مِن الْمُتَكَلِّفِين #

(وقال محمد يعني البخاري: وه منكر الحديث.(ـ2) في الترمذي: هذا حديث يعرفه إ من □1) في الترمذي:

وهشام وبأ المقدام يضعف.(ـ3) في الترمذي: فإن من علم الرجل إذا سئل عما يعلم أن يقول:

هجولا اذه،

ملعأ هاللّ.

دوُلُجْلا اوُلَكأ ى تَح ٍنَّش لُك تَصَح ةٌنَس ْمُهْتَذَخأَف ، َفُسوُي□

لاق ًارَاَبْدإ ِسا نلا نِم ىأر اهمَل□ :

غْبَسَك ًاعْبَس مُه ل ا□

تْئ ِج َك نإ دهمَحُم اَي : َلاَقف َناَيْفُس وُبأ ُهاَتأَف ؛ِناَخُّدلا ِةئْيَهَك ى َرَيَف ِءام سلا ىلاِ ْمُهُدَح□ أ ُرُظْني َو ِعوُجْلا َنِم َةتْيَمْلا َو

ى

: ؛ لاعت ِ هاللّ ُلوق اَذه

ف َلاَق

مُهَل ىلاعت َ هاللّ ُعْداَف اوُكَلَه ْدَق َكَم ْوَق نإ َو ،ِمْح رلا ِةَلص َو ِ هاللّ ِةَعاَطِب َسا نلا□. ُرُمْأت

باَذَع ُفَشْكُيَفأ ُ : هْنَع ُ هاللّ□

. نوُدِئا□

ى ِض َر ِ هاللُّدْبَع َلاَق□

ع ْمُك ن□ :

إ ِهلوق ىلاِ

. نيِبُم ٍناَخُدِب ُءاَم سلا ىتأَت َم ْوَي ْبِقَت ْراَف□

ىذمرتلاو ناخي هجرخاŒ

شلا

أ

. رْدَب ُم ْوَي ُةَشْطَبْلاَف□]

. نوُمِقَتْنُم ا نإ ى َرْبُكْلا َةَشْطَبْلا ُشِطْبَن َم ْوَي ؟ِة َر ِخ□ .

3. (782)- Mesruk (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un yanında oturuyorduk, o da aramızda yatmış vaziyette idi.

Kendisine bir adam geldi ve:

"- Ey Ebû Abdirrahman! Bir kıssacı (Kinde kapıları yanında), Duhân mûcizesi gelerek kâfirlerin nefislerini alıp götüreceğini, mü'minlerin ondan nezle şeklinde (çok hafif müteessir olarak) geçiştireceğini anlatıyor" dedi.

Bunun üzerine İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) kızarak oturdu ve şunları söyledi:

"- Ey insanlar Allah'tan korkun. İçinizden bir şeyler bilenler bildiklerini söylesin. Bilmeyenler de, "Allahu a'lem (Allah bilir)" desin. Zira birinizin bilmediği bir şey için "Allah bilir" demesi en büyük ilimdir. Zira Allahu Teâla Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'i için şöyle buyurmuştur:

"Ben bu hizmetim için sizden bir ücret istemiyorum, kendiliğinden bir şey teklif edenlerden de değilim, de!"

(Sâd, 86).

250 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/233.

251 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/234.

252 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/234.

Şüphesiz, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), insanlarda bir gerileme gördüğü zaman:

"Rabbim, Hz. Yusuf'un yedi (senesi) gibi yedi (kıtlık) senesi ver" diye bedduada bulunmuştu. Bu beddua üzerine Mekkeli müşrikleri öyle bir kıtlık yakalamıştı ki her şeyi silip süpürmüş, açlıktan lâşelerin derilerini bile yemek zorunda kalmışlardı. Onlardan biri semaya bakınca, duman gibi birşeyler görür olmuştu. Bu durum karşısında, (Mekkelilerin lideri olan Ebû Süfyan) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek:

"- Ey Muhammed, sen Allah'a taat ve yakınlarına yardım emrederek geldin. Kavmin helâk oldu. Onlar için Allah'a dua et!" dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hakk şu âyeti indirdi:

"Göğün, insanları bürüyecek ve gözle görülecek bir duman çıkaracağı günü bekle. Bu can yakan bir azabtır.

İnsanlar: "Rabbimiz bu azabı bizden kaldır, doğrusu artık biz inananlarız" derler. Nerede onlarda öğüt almak?

Kendilerine gerçeği açıklayan bir peygamber gelmişti ve ondan yüz çevirmişler "belletilmiş bir deli" demişlerdi.

Biz sizden azabı az süre için kaldıracağız, siz yine de eski inkarcılığınıza döneceksiniz" (Duhan, 10-15).

Abdullah İbnu Mes'ud şöyle dedi:

"- Haklarında: "Onları çarptıkça çarpacağımız gün intikamımızı mutlaka alırız" (Duhan 16) buyurulanlardan hiç âhiret azabı kaldırılır mı?" Âyette geçen batşa (çarptıkca çarpma), Bedir Savaşı' dır."]Buharî, Tefsir, Hamim ed-Duhân (Duhan) 1, İstiskâ 2, 13, Tefsir, Yusuf 4, Rum, Sâd; Müslim, Sıfatu'l-Münâfikun 39, (2798); Tirmizî, Tefsir, Duhan (3251).]253

AÇIKLAMA:

Bu hadisle ilgili bir çok mesele 739. hadiste izah edilmiştir, oraya bakılsın.

Kinde kapıları, hadisin Teysir'e alınan veçhinde yok. Ancak vak'anın yerini anlamada faydalı bir açıklama olduğu için başka rivayetlerden alarak ekledik. Bu Kûfe'de bir kapının ismidir.

Rivayetten şu anlaşılmaktadır: İbnu Mes'ud hazretlerine (radıyallahu anh) bir hikâyecinin Duhân sûresini kendine konu yaptığı, bu meyanda duhanla ilgili âyeti kıyamet alâmetleri arasında zikrettiği haber verilir. Yüce sahabi, böylesi bir izahın gerçeğe uymadığını, âyette temas edilen duman ve batşa (azablı, şiddetli yakalama) gibi durumların kıyamet alametleri olarak istikbalde zuhur edecek şeyler olmayıp, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sağlığında vukua gelen bazı hadiseler olduğunu açıklar. O'nun bilgisine göre Duhan, Mekkelilerin maruz kaldığı kıtlıkla ilgili olarak nazil olmuştur ve onlar bu şiddetli kıtlığa Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bedduası sonucu maruz kalmışlardır.

Yine aynı surede geçen Batşa, müşriklerin Bedir Harbinde duçar oldukları mağlubiyettir. 739. hadiste açıklandığı üzere, İbnu Mes'ud diğer bazı şeyleri de hep

vukua gelmiş hadiselerle izah eder, kıyamet alâmeti saymaz. Ancak bu hususta Ashab ihtilâf eder. Zira İbnu Abbas, İbnu Ömer ve Zeyd İbnu Ali ve Hasan Basrî hazretlerinden gelen rivayetler kıyametten önce bir duman çıkacağını haber verir. Müslim'de kaydedilen bir rivayet şöyle:

.. ةبادلاو ناخدلاو اهبرغم نم سمشلا ِعولط ٍتايَا رشع ا ْو َرَت ىتح ةعاسلا موقت

"Siz on alameti görmedikçe kıyamet kopmaz: Güneşin battığı yerden doğması, Duman, Dabbetu'l-arz..."

Taberî'nin bir rivayetinde Huzeyfe (radıyallahu anh):

"- Ey Allah'ın Resûlü, Duman nedir?" diye sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Duhân âyetini okur ve:

"- Mü'min ondan nezle şeklinde bir rahatsızlıkla geçiştirir, Ancak kâfirin burunlarından, kulaklarından ve dübüründen çıkar" buyurur.

İbnu Hacer Duhan'ı kıyamet alametleri arasında zikreden muhtelif rivayetlerin -zayıf da olsa- mevcudiyetine bakarak bunun sahih bir aslı vardır diyerek, İbnu Mes'ud'a muhalefetin ciddiyetine ima eder.

Duman görülmesi meselesini, şârihler açlık ve susuzluğun fazlalığı sebebiyle görülebilecek bir hayal olduğu, bunun bir ucunun gökte olacak şekilde görülmüş olabileceği ihtimali üzerinde durarak, rivayetlerde gelen

"yerden çıktı", "kendisi ile gök arasında idi" gibi farklılıkları te'lif ederler.

İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un: "Birinizin bilmediği bir şey için, "Allah bilir" demesi en büyük ilimdir." sözü, Buharî'nin bir rivayetinde: "Kişinin bilmediğine "bilmiyorum"demesi ilimdendir" şeklinde gelmiştir. Bu da zamanla, □ مْلِعلا ُفْصِن ى ِرْدَا □

"Bilmiyorum ilmin yarısıdır" şeklinde vecizeleşecektir.254

: هُلَمَع ُهْنِم ُدَعْصَي ٌباَ□□

لا لوسر هاللّ #: اَم ْنم ُؤْم ٍإنِم َو هَل ُبَاَنِ ب]

هاللّ ُ هْنَع ُلاق :ق

4□

□ـ وعن أنس رَ ضِ ى

مَا مِنْ مُؤْمِنٍ اِلاّ وَلَهُ بَابَانِ: بَابٌ يَصْعَدُ مِنْهُ عَمَلُهُ

ف ىلاعت ُهُلوق َكِلَذف ،هْيَلَع اَيَكَب َتاَم اَذإف ُ ه

. □ َو ٌباَب ُلزْنَي ُهْنِم ُرِز ْقŒ ةي

.[

أخرجه الترمذي .

4. (783)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir mü'min için mutlaka (semadan) iki kapı vardır:

Birinden ameli yükselir, diğerinden de rızkı iner. Bu mü'min ölünce, her iki kapı da ağlarlar. Şu âyet bu duruma işaret eder: "Ne gök ne yer onların üzerine ağlamadı..." (Duhân 29).]Tirmizî, Tefsir, Duhân, (3252).[255

AÇIKLAMA:

Mü'mine has olan sema kapısından biri, hayırlı amellerinin dünyada kaydedilmesinden sonra, semadaki kayıt yerine gitmesine mahsustur. Amel kelimesinin salih diye kayıtlanmamış olmasından, mü'minin bütün amellerinin sâlih olduğuna bir iş'âr, bir işâret anlaşılmıştır. İkinci kapıdan da hissî ve manevî rızkının yeryüzündeki müstekarına (muhafazaya, bekleme erine) indiği belirtilir.

Bu kapılar, mü'minin ölümüyle ağlıyorlar, çünkü kişinin onlar vasıtasıyla mazhar olduğu hayrı kesilmiş olmaktadır. Bu ifade Ehl-i Sünnet inancına muvafıktır. Çünkü, Begavî'nin kaydettiği üzere: Bütün eşya Cenab-ı Hakk'ı bilmekte, O'na

---

253 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/235-236.

254 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/236-237.

tesbihte bulunmakta ve haşyet duymaktadır. Bunu ifade eden âyetler vardır: "O'nu yedi kat sema ve arz ve bunlarda bulunan her şey tesbih eder, hiçbir şey bu tesbihten hariç değildir. Ancak siz onların tesbihini anlayamazsınız." (İsra, 44) gibi...

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın delil olarak zikrettiği ayet görünüşte kâfirlerle ilgili, yani kâfirlerin ölümüne "arz ve sema ağlamaz" buyurulur. Ancak, muhalif manası düşünülürse, "arz ve semanın mü'mine ağladığı" manası tabii olarak ortaya çıkar. "Buraya çocuklar giremez" cümlesi, "Buraya sadece büyükler girer"

cümlesini de ihtiva eder.

Bu ayetle ilgili olarak merhum Bediüzzaman şu açıklamayı yapar:

"Mefhum-u sarihiyle ferman ediyor ki: "Ehl-i dalâlenin ölmesiyle insan ile alâkadar olan semavat ve arz, onların cenazeleri üstünde ağlamıyorlar, yani: Onların ölmesiyle memnun oluyorlar. "Ve mefhum-u işarisiyle ifade ediyor ki: "Ehl-i hidâyetin ölmesiyle semavat ve arz, onların cenazeleri üstünde ağlıyorlar, firaklarını istemiyorlar." Çünkü: Ehl-i iman ile bütün kâinat alâkadardır, ondan memnundur. Zira iman ile Hâlık-ı kâinatı bildikleri için, kâinatın kıymetini takdir edip, hürmet ve muhabbet ederler. Ehl-i dalâlet gibi tahkir ve zımnî adâvet etmezler.

Ey insan, düşün! Sen alâ külli hal öleceksin. Eğer nefis ve şeytana tâbi isen, senin komşuların, belki akrabaların, senin şerrinden kurtulmak için mesrûr olacaklar. Eğer euzu billahi mineşşeytanirracim deyip Kur'ân'a ve Habib-i Rahmân'a tabi isen o vakit semâvat ve arz ve mevcudat, herkesin derecesine nisbeten, senin derecene göre senin firakından müteessir olup mânen ağlarlar. Ulvi bir mâtem ile ve haşmetli bir teşyi ile, kabir kapınızla girdiğin bekâ âleminde senin derecene nisbeten senin için bir hüsn-i istikbal var olduğuna işâret ederler."256

هَب رَق أَذإِتي هزلا ِرَكَعك□

: لا لوسر هالّ :

ق

.

] لاق ِلْهُمْلا

ك :ىلاعت هلوق يف ُ ه

. نَع ُ هاللّ

5

ى ِض َر ديعس ىبأ نعو ـ

: بُسري ىذلا هُن َرَد َو ،هُسْبُ

د كيرحتلاب

«تي هزلا ُرَكَع ى

.

« ذمرتلا هجرخأ

.[هيِف ِهِهْج َو ُةَ َو ْرَف ْتَطَقس ِهِهْج َو ىلاِإ

هتدلج هجو

«

لا ةورفو هلفسأ

.

»

. يف

5. (784)- Ebu Sa'id (radıyallahu anh), "Doğrusu günahkârların yiyeceği zakkum ağacıdır. Karınlarında, suyun kaynaması gibi kaynayan erimiş mâden gibidir" (Duhan, 43-46) âyetinde geçen mühl (erimiş maden) tâbiri hakkında şu açıklamayı yaptı: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Bu (mühl) sıvı yağın dibine çöken tortu gibidir, adamın yüzüne yaklaştırılınca, yüzünün derisi derhal içine düşer."]Tirmizî, Sıfatu Cehennem 4, (2584-2587), Tefsir, Sâil (Meâric) 3319).[257

AHKÂF SURESİ

لَعَجَف بَطَخَف ُ ه□

نَع ُ هاللّ□ .

لاق كهام نب فسوي نع ـ1□:]

ى ِض َر ُةَيِواَعُم ُهَلَمْعَتْسا ِزاَج ِحلا ىَلَع ُنا َو ْرَم َناك□

لاَقف ً ا□

ئْيَش امُهْنَع ُ هاللّ .

هي□.

ى ِض َر ِرْكَب ِبأ ُنب ِنمْح رلا ُدبَع ُهَل َلاَقف□

بأ َدْعَب ُهَل َعِياَبُي ْنَكِل َةيِواَعُم َنب ديزَي ُرُكْذَي□

: يِذ لا َو :ِهيِف ُ هاللّ َل َزْنأ يِذ لا اَذَه ن

إ ُنا َو ْرَم َلاَقف

هْيَلَع او ُرِدْقَي ْمَلف اهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر َةَشِئاَع َتيَب َلَخَدف ُ : هوُذُخ□.

: نِم ًائْيَش اَنيِف ُ هاللّ َلزنأ اَ□

م ِباَج ِحلا ِءا َر َو ْنِم اهْنَع ُ هاللّ

ى

نِنا .

ى ِض َر ُةَشِئاَع ْتلاَقف□

دِعَتأ اَمُكَل ٍهف ُأ ِهْيَدِلا َوِل َلاَق□

. يراخبلا هجرخ

أ] 1

((نآْرُقلا ِنا إ اَم َأنزَ َل يف سوَُر ِة َلانوُّر ِنم ْنَب اَءَتِـ .

1. (785)- Yusuf İbnû Mâhik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Muaviye (radıyallahu anh) Mervan'ı Hicaz'a vâli tayin etmişti. Bu valiliği sırasında hutbe okudu ve hutbede Yezid İbnu Muâviye'nin ismini zikretmeye başladı.

Maksadı, babası (Hz. Muâviye)den sonra ona biat etmekti. Abdurrahman İbnu Ebi Bekr, ona birşeyler söyledi.

(Bu söze kızan) Mervân: "Yakalayın şunu!" emretti. (Abdurrahman hemen kaçıp) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin odasına girdi. Böylece onu yakalayamadılar.

255 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/237-238.

256 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/238-239.

257 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/239.

Bunun üzerine Mervan şunu söyledi: "Bu var ya, hakkında şu âyet inen kimsedir: (Meâlen): "Ana ve babasına:

"Öf size, benden evvel nice nice nesiller gelip geçtiği halde beni (tekrar diriltilip kabrimden) çıkarılacağımla mı tehdid ediyorsunuz? diyen (adam yok mu) anası, babası Allah'a yalvarırlar. (Ona): "Yazık sana. İman et. Allah'ın va'di hiç şüphesiz haktır" (derler). O ise: "Bu (dediğiniz) evvelkilerin masallarından başkası değildir" der."

(Ahkaf, 17).

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) perde gerisinden Mervân'a şu cevabı verdi: "Cenab-ı Hakk, Kur'ân-ı Kerim'de bizimle ilgili olarak, (münafıkların iftirasından) berâetimi haber veren Nûr sûresindeki âyetlerden başka hiçbir şey inzal buyurmamıştır."]Buharî, Tefsir, Ahkâf 1.[258

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Hz. Muaviye (radıyallahu anh) zamanındaki siyasi ihtilaflardan bir sahneyi aksettiriyor. Hâdise Mervan'ın Medine valiliği sırasında, Mescid-i Nebevî'nin içinde cereyan etmiştir. Bir başka rivayet, daha vazıhdır: "Hz. Muâviye, oğlu Yezid'i kendi yerine halife tayin etmeyi düşünerek, arzusunu (bu işe efkâr-ı umumiyeyi hazırlaması için) Mervân'a yazdı. Mervân mektup üzerine halkı toplayıp, hitabede bulundu.

Hutbesinde Yezid'i zikrederek halkı biat etmeye çağırdı. Bu meyanda şunları söyledi: "Allahu Zülcelâl Hazretleri emiri'l mü'minîn'e Yezid hususunda en güzel olanı irşâd buyurmuştur. (Bu seçim tarzı Hz. Ebu Bekir ve Hz.

Ömer(in sünnetine uygundur zira onlar) da, arkadan gelecek halifeleri seçmişlerdi."

Buharî'nin yukarıda kaydettiğimiz rivayetinde Abdurrahman (radıyallahu anh)'ın Mervân'a ne söylediği açık değil, "Birşeyler söyledi" diye geçer. Farklı rivayetler yapılmışsa da İbnu Hacer'in benimsediği bir rivayete göre, Abdurrahman (radıyallahu anh): "Sizin yaptığınız Bizansçılıktır (Hirakliyye = Herakliyusculuk, yani hilâfeti babadan-oğula geçen kraliyete çevirmek)" der.

Muhammed İbnu Ziyâd'dan, Şu'be'nin rivayetine göre:

□ رَصْيق َو َلْق َرِه ُة نُس ِنم□

حرلا ُدْبَع َلاَقَف َرَمُعو ٍرْكَب ِبأ ُة نُس :ناورم لاق

Yani, Mervan:

"- Bu Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'in yoludur!" der. Abdurrahman ise:

"- Hayır bu Herakliyus ve Kayserlerin yoludur?" der.

Bir başka rivayette:

"- Hirakliyeyi mi getirdiniz, oğullarınıza mı biat edeceksiniz?"

Bir başka rivayette:

"- Hirakliye'yi mi? Allah'a kasem olsun. Hz. Ebu Bekir hilâfeti ne evlâtlarından, ne de ailesinden birine bırakmadı. Muâviye'nin yaptığı oğlunu yüceltmektir."

İşte, Mervan, Hz. Abdurrahman'ın bu cesur ve hakkı dile getiren sözüne cevap veremeyince, çareyi her zaman ve her yerde hak noktasında mağlup olan iktidar sahiplerinin başvurduğu metoda iltica etmede bulur ve kuvvete başvurur.

"- Yakalayın şunu!" emreder.

Hz. Abdurrahman, kızkardeşi Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin hücresine iltica eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri olması haysiyetiyle hürmeten odasına girmezler ve Abdurrahman yakalanmaktan kurtulur.

Bir başka rivayet, hutbesini tamamlayan Mervan'ın Hz.Aişe'nin kapısına kadar geldiğini, birşeyler söyleştiklerini, karşılıklı söz düellosunda bulunduklarını belirtir.

Bir diğer rivayet, Hz. Abdurrahman konuşurken, Mervan tarafından sözünün kesildiğini ve Mervan'ın:

"- Sus! Sen hakkında, Allah'ın şöyle dediği adam değil misin?" diyerek yukarıda mealini verdiğimiz ayeti okuduğunu belirtir. Abdurrahman da:

"- Sen Allah Resûlü'nün lânet ettiği mel'un herifin oğlu değil misin?" diye çıkışır. Bir rivayette ise, Mervan'ın, Abdurrahman'a kızıp, âyetin onunla ilgili olarak indiğini söylemesi üzerine Hz. Aişe ona şu cevabı verir:

"- Mervan yalan söylüyor! Vallahi bu onun hakkında inmemiştir, âyet falan oğlu falan hakkında inmiştir, dilesem ismini de söyleyebilirim. Fakat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mervan sulbünde iken, Mervan'ın babasına lânet etmiştir.

"Mezkûr âyetin Abdurrahman'la ilgili olarak nazil olduğu iddiasına gelince, bazı zayıf rivayetlerle bu gelmiştir.

Meseleyi tahlil eden İbnu Hacer, bu meselede Hz. Aişe'nin reddinin esas alınması gerektiği neticesine varır.

Süddî demiştir ki: "Bu âyet Abdurrahman İbnu Ebî Bekir hakkında indi. Babası Ebu Bekir ve annesi Ümmü Rumân Müslüman olmuşlar, kendisi olmamıştı. Ebeveyni kendisine Müslüman olmasını emrettikçe o reddediyor, tekzib ediyor ve Kureyş büyüklerinden ölmüş bulunan bazılarını zikrederek falanca nerede, falanca nerede diyordu. Ancak bilâhere Müslüman oldu ve Müslümanlığında samimi kaldı. "İşlediklerinden ötürü herkesin bir derecesi vardır..." (Ahkâf, 19) ayetinde tevbesi de gelmiştir."

Süddî'nin bu mütâlaasını kaydettikten sonra İbnu Hacer şunu söyler:

"Derim ki: "Ancak Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin Abdurrahman ve âilesi hakkında âyet inmiş olmasını nefyeden rivayet, senetçe en sahih ve kabule en uygun olanıdır."

258 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/240.

İbnu Hacer, Hz. Aişe'nin: "Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de bizimle ilgili olarak (münafıkların iftirasından) berâetimi haber veren Nûr suresindeki âyetlerden başka birşey inzal buyurmamıştır" sözünü bâzı Rafizîlerin kendilerine hüccet yaparak □راَغْلا ىِف اَمُهْذِا ِنْيَنْثا ىِناَث "mağarada bulunan iki kişiden biri" (Tevbe, 40) âyetinde Hz. Ebu Bekir'in kastedildiğini reddetmek istediğini belirtir. Ve şu cevabı verir: "Hz. Aişe "bizimle ilgili" derken Hz. Ebu Bekir ailesini değil, evlatlarını kastedmiştir. Ayrıca özrünü beyan eden âyet hakkında öyle ileri derecede bir bilgi ihtiva eder ki, Hz. Aişe'nin sözündeki maksad, zem manası çıkacak bir âyetin inzâl edilmiş olacağını nefyetmekte kalır.259

اَ :

م لاق ؟ هِن ِجْلا َةَلْيَل ٌدَحأ ْمُكْنِ

م ِبب نلا َب ِحَص ْلَه ُ : هْنَع ُ هاللّ

لاق ةمقلع نعو ـ2□□ :]

ى ِض َر ٍدوُعْسَم ِنْب ُتْلُق□

اَنْتِبَف ؟لِيْتْغا ِوأ َريطُتْسا اَنْلُقف

باَعِهشلا َو ِةَيِد ْو ا' يف ُهاَنْسَمَتْلاَف ُهاَنْدَعَقف ٍةَلْيَل َتاَذ ُهَعَم ا نُك ا نِكَل َو ا نِم ٌدَحأ ُهَب□.
ِح َص

مَلف َكاَنْبَلَطف َكاَنْدَقَف هاللّ َلوُس َراَي :اَنْلُقف ؛ اء َر ِح ِلَبِق ْنِم َءاَج َوُه اَذإَف اَن ُحَبْصأ ا□
مَلف

م ْوَق اَهِب َتاَب ٍةَلْيَل هِرَشِب□.

اَنِب َقَلَطْناَ :

ف َلاَق

نآرُقْلا ُمِهْيَلَع ُتأ َرَقف ُهَعَم ُتْبَهَذف هِن ِجْلا ِىعاَد ِىناَتأ : َلاَقَف□ .

م ْوَق اَهِب َتاَب ٍةَلْيَل هِرَشِب اَنْتِبَف َكد ِجَن□.

رَف ْوأ ْمُكيِدْيأ يف ُعَقَي ِهْيَلَع ىلاعَت ِ هاللّ ُمْسا َرِكُذ ٍمْظَع ُّلُك ْمُكَ : ل َلاَقَف َ د□

ا زلا ُهوُلأَس َو ؛ْمِهنارَيِ ن َرَاثآ َو ْمُه َراَثآ اَنا َرأَف .

ه

جرخأ

مُكِنا َوْخإ ُماَعَط اَمُه نإَف اَمِهب اوُجْنَتْسَت َ َف□].

لاَقف□ :

مُكِهبا َوَدِل ٌفَلَع ٍةَث ْو َر ْوأ ٍة َرْعَب ُّلُك َو ًامْحَل ُنوُكَي اَم□.

ملسم وبأو دواد ىذمرتلاو .

2. (786)- Alkame anlatıyor: "İbni Mes'ud (radıyallahu anh)'a dedim ki:

"- Sizden kimse, cin gecesinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e refakat etti mi?"

"- Hayır, dedi, bizden kimse ona refakat etmedi. Ancak bir gece O'nunla (aleyhissalâtu vesselâm) beraberdik. Bir ara onu kaybettik. Kendisini vadilerde ve dağ yollarında aradık. Bulamayınca: "Yoksa uçurulmuş veya kaçırılmış olmasın?" dedik. Böylece, geçirilmesi mümkün en kötü bir gece geçirdik. Sabah olunca, bir de baktık ki Hira tarafından geliyor.

"- Ey Allah'ın Resulü, biz seni kaybettik, çok aradık ve bulamadık. Bu sebeple geçirilmesi mümkün en fena bir gece geçirdik" dedik.

"- Bana cinlerin davetçisi geldi. Beraber gittik. Onlara Kur'an-ı Kerim'i okudum" buyurdular. Sonra bizi götürerek cinlerin izlerini, ateşlerinin kalıntılarını bize gösterdi. Cinler kendisine yiyeceklerini sormuşlar. O da:

"Elinize geçen, üzerine Allah'ın ismi zikredilmiş her kemik, olabildiği kadar bol etli olarak sizindir. Her deve ve at mayısı da hayvanlarınızın yemidir" buyurmuşlar. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize şu tenbihte bulundu: "Sakın bu iki şeyle (kemik ve kuru hayvan mayısı) abdest bozduktan sonra istinca etmeyin, çünkü onlar (cinnî olan) din kardeşlerinizin yiyecekleridir."]Müslim, Salat 150 (450); Tirmizî, Tefsir, Ahkâf, (3254); Ebu Dâvud, Tahâret 42, (85).[260

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cinlerle temas kurduğunu, onlara Kur'ân-ı Kerim'i okuduğunu, onların bir kısım suallerine cevap vererek onları da irşad ettiğini bildirmektedir.

Hadis, cin gecesinde İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte olmadığını göstermektedir. Ebu Dâvud ve diğer bazı kitaplarda, İbnu Mes'ud'un cin gecesinde hazır bulunmasını (huzurunu) ve nebizle abdesti te'yid eden rivayet, bu rivayetle cerhedilmiş ve reddedilmiş olmaktadır. Zira bu rivayet sahih, nebiz hadisi zayıftır.

Dârekutnî'nin beyânına göre buradaki İbnu Mes'ud hadisi, "Bize cinlerin ve ateşlerinin izlerini gösterdi"

cümlesinde sona erer. Geri kalan kısım İbnu Şâbi'nin dercidir. Hadisi Şa'bî'den rivayet eden bütün râviler onu Şa'bi'nin sözü olmak üzere rivayet etmişlerdir. Ancak gaybe müteallik bu açıklamanın Şa'bi'ye ait olması düşünülemez. O bunu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan intikal eden rivayetlerden işitmiş olmalıdır.

Hadisin bu kısmı İbnu Mes'ud rivayetinde yoktur.

Cinlerin yiyecek hususundaki sualleri, kendileriyle ilgili bazı şeyleri sorduklarını göstermektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Üzerine besmele çekilmiş kemik" sözü farklı anlaşılmalara imkân tanımıştır: Keserken mi, yoksa yerken mi besmele çekilen? Ancak âlimler, üzerine besmele çekilen kemiğin mü'min cinlerin yiyeceğini, besmele çekilmeyen kemiklerin de kâfir cinlerin yiyeceğini teşkil ettiğinde müttefiktirler.

Bu hadis, cinlerle ve hatta yiyecekleriyle ilgili bir kısım soruları hatıra getirebilir. Pratik faydası olmayan bu çeşit gaybî meselelerde, nasslarda geleni olduğu gibi kabul edip geçmenin, bunlarla meşgul olmamanın mü'minlik edebine en uygun tarz olduğunu belirtmek isteriz.

Bu hadisin pratik yönü, kemik ve kuru mayısı istincada kullanmamanın gereğidir. Kır ve köy hayatında bunların bilinmesi lüzumludur.

259 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/240-243.

260 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/243-244.

Cinlerle ilgili mütemmim bilgi için 846 numaralı hadise baksın.261

FETİH SÛRESİ

نِم□

#

:

م دَقَت اَم ُ هاللّ َكَل َرِفْغَيِل ًانِيبُم ًاحْتَف َكَل اَن ْحَتَف ا نإ□

هِسب نلا ىلَع َلزَن] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

هاللّ َلوُس َر اَي ًائي ِرَم َكَل ًائِينَ □□ :

ه اوُلاَقف

ةهِيبْيَدُحْلا ُحْتَف َوُه ُنِيبُمْ ال ُحْتَفْلاَف□.

ةِيبْيَدُحْلا َنِم ُهَع ِج ْرَم□.

ر خأَت اَمو َكِبْنذ□ .

نِم ى ِرْجَت ٍتا نَج ِتاَنِمؤُْملا َو َنيِنِم ْؤُْملا َل ِخْدُيِ□ :

ل ْتَل َزَنف ؟اَنِب ُلَعْفَي اَذاَمَف ، َكِب ُلَعْفَي اَذاَم َكَل ىلاعَت ُ هاللّ َن يَب ْدَقَل

ا ُراَهْن ا ا

ىذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ ةيŒهِتْحَت□ ‘

.[.

1. (787)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey muhammed! Doğrusu biz sana apaçık bir zafer sağlamışızdır.

Allah böylece senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar, sana olan nimetini tamamlar, seni doğru yola eriştirir" (Feth, 1-2) âyetleri Hudeybiye dönüşü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nâzil oldu. Ayette geçen "apaçık zafer (Feth-i Mübin)" Hudeybiye zaferidir.

Âyet inince: "Ey Allah'ın Resulü, ne mutlu, kutlu olsun, saadetli olsun, Allah Teâla hazretleri senin için ne yapacağını sana açıkladı. Acaba bize ne yapacak?" dediler. bunun üzerine şu âyet indi:

"İman eden erkek ve kadınları, içinde ebedî kalacakları, içlerinde ırmaklar akan cennetlere koyar, onların kötülüklerini örter. Allah katında büyük kurtuluş işte budur" (Feth, 5).]Buhari, Meğâzi 35, Tefsir, Feth 1; Müslim, Cihâd 97 (1786); Tirmizî, Tefsir, Feth (3259). [262

AÇIKLAMA:

Rivayet Fetih suresinin baş tarafındaki âyetlerin iniş vaktini bildirmekte ve surede geçen feth-i mübin tâbiriyle kastedilen tarihi vak'ayı açıklamaktadır. Hemen belirtelim ki rivayette geçen "Hudeybiye Zaferi" tâbiri hem doğru, hem yanlış bir tabirdir. Yanlıştır, çünkü "zafer", daha çok savaş kazanılınca kullanılan bir tabirdir.

Halbuki Hudeybiye'de bir savaş yapılmamış, sulh anlaşması yapılmıştır.

Buna rağmen tabir doğrudur. Çünkü İslâm'ın müteâkip zaferlerini bu sulh anlaşması sağlamıştır. Hem de öyle bir anlaşma ki, sefere katılan bütün Ashab, anlaşma şartlarını çok ağır, şereflerine bir darbe olarak değerlendirmede müttefik idiler. Sadece Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) sıddîkiyetin verdiği teslimiyetle sesini çıkarmadığı, neticeden fazla endişe etmediği halde onun dışında kalanlar, -başta Hz. Ömer (radıyallahu anh)- hiç mi hiç memnun değillerdir. Âdeta isyan edecek bir halde idiler. Hatta Hz. Ömer'le, Resûlullah arasında şu konuşma geçer:

"- Ey Allah'ın Resûlü, biz hak üzere, onlar da bâtıl üzere değiller mi?"

"- Şüphesiz öyle!"

"- Bizim ölülerimiz cennetlik, onlarınki cehennemlik değil mi?"

"- Şüphesiz öyle!"

"- Öyleyse dinimizde niye bu zilleti kabul ediyoruz? Allah bizimle onlar arasında (savaşla tayin edilecek) hükmünü vermezden önce umre yapmaktan geri mi döneceğiz? (olmaz böyle şey!)"

"- Ey Hattâb'ın oğlu, ben Allah'ın Resûlüyüm (ve O'nun emrine muhalif de değilim). Ve Allah da ebediyyen bizi terketmiyecektir."

Hz. Ömer bundan sonra Ebu Bekir'in yanına giderek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e söylediklerini ona da tekrar eder. Hz.Ebu Bekir de: "Onun emrine uy. Zira şehadet ederim ki, O, Allah'ın Resûlüdür ve Allah O'nu ebediyyen terketmiyecektir" cevabını verir.

Arkadan sadedinde olduğumuz Fetih sûresi iner. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sûreyi baştan sona Hz.

Ömer'e okur. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Yani bu bir fetih mi?" diyerek hâlâ devam eden üzüntü ve endişesini dile getirir.

Isrardaki hatasını bilâhare anlayarak keffâreti için yıl orucu tutup, köleleri azad edecek olan Hz. Ömer başta olmak üzere, Hz. Ebur Bekir ve diğer pek çok sahabe ittifakla Hudeyiye Sulhü'nün "İslamın en büyük zaferi"

olduğunu ifade etmişlerdir.

Ashabı belirttiğimiz şekilde üzen husus, umre yapmak niyetiyle Medine'den çıkıldığı halde, o yıl umre yapmadan geri dönmenin, anlaşma şartları arasında yer alması ile, müşriklerden Müslüman olarak Medine'ye iltica edeceklerin Mekkelilere geri verilmesi maddesi idi.263

261 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/244-245.

262 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/245.

263 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/245-247.

] ةَ َص َدْنِع ِميِعْن تلا ِلَبَج ْنِم # هاللّ ِلوُس َر نَلَع اوُل َزَن ًُج َر َنيِنامَث ن□

أ ُ ه

نَع ُ هاللّ□ .

أ نعو ـ2□

ى ِض َر سن□

نْطَبِ ْمُ□

هْنَع ْمُكَيِدْيأ َو ْمُكْنَع ْمُهَيِدْيأ فَك بِذ لا َوُه َو ّتَل َزَن

ف هالّ ُلوسر ْمُهَقَتْعأَ :

ف اوُذ ِخأَف ُ ه

لْتَق َنوُدي ِرُي ِحْبُّصلا .

بذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ ةيŒا ْمِهْيَلَع ْمُك َرَفْظأ ْنأ ِدْعَب ْنِم َة كَم

.[.

2. (788)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sabah namazı sırasında Ten'im dağından seksen kişi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üzerine geldiler. Niyetleri onu öldürmekti. Yakalandılar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onları serbest bıraktı. Bunun üzerine şu âyet indi. (meâlen): "Sizi onlara üstün kıldıktan sonra, Mekke bölgesinde, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan geri tutan, savaşı önleyen O'dur..."

(Feth, 24).]Müslim, Cihad 133 (1808); Tirmizî, Tefsir, Fetih (3260); Ebu Dâvud, Cihad 130, (2677).[264

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen âyetin iniş sebebiyle ilgili farklı rivayetler kitaplarımıza intikal etmiştir. Enes'ten yapılan yukarıdaki rivayet bunlardan biridir. Ahmed İbnu Hanbel'in rivayetinde bu ani baskın hadisenin Hudeybiye Günü'nde vukua geldiği tasrih edilir. İbnu İshak'ın bir rivayetinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından bir kişiyi kaçırmak üzere Kureyş'in gönderdiği 40 veya 50 kişilik bir grubun yakalanması ve sonra da serbest bırakılmaları üzerine bu âyet inmiştir. Keza Mekke'nin savaşsız fethi üzerine indiğine dair rivayet de yapılmıştır.265

بب نلا َلاَق ى #:

وْق تلا َةَملَك ْمُهَم َزْلأ َو :بلاعت ِهلوق ي .

ف هبب نلا ن]

ع ُهْنَع ُ هالّ

3

ى ِض َر بعك نب هبأ نعو ـ

بذمرتلا هجرخأ

. هالّل إِ َهَلاِ].

3. (789)- Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh), "Allah, peygamberine ve inananlara huzur indirdi. Onların takva sözünü tutmalarını sağladı" (Feth, 26) ayetinde geçen "takva sözü"nden, Lailahe illallah'ın kastedildiğini Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den işittiğini söylemiştir.]Tirmizî, Tefsir, Feth, (3261).[266

AÇIKLAMA:

Âyette işaret edilen takva kelimesi nedir? Bunu alimler farklı şekillerde cevaplamışlardır. Cumhur buna Lailahe illallah demiştir. Bazıları buna Muhammedu'r-Resûlullah'ı da eklemiştir. Bazıları ise Vahdehu lâ şerike leh kelimesini eklemiştir.

Zührî ise takva kelimesinin Bismillahirrahmanirrahim olduğunu söylemiştir. O, delil olarak, Hudeybiye Sulhü sırasında müşriklerin anlaşma metnine bu kelime ile başlamayı reddetmiş olmalarını gösterir.

Rivayetlerde belirtildiği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunda ısrar etmez, cahiliye besmelesi olan, bismikallahümme formülüne razı olur. Allah mü'minleri bu kelimeye mecbur eder ve bununla hususiyet kazanırlar vs.

Sahih görüş ilk kaydedilendir. Zira kelime-i tevhid ile Allah'a şirk koşmaktan kaçınılmaktadır. Üstelik kelimetü'ttakva'nın lâilahe illallah kelimesi olduğunu te'yid eden yukarıdaki merfu rivayet de mevcuttur.267

HUCURAT SÛRESİ

رْكَب وُبأ َلاَقف□

: [هالّ ِلوسر نَلَع ٍميِمَت يِنَب ْنِم ٌبْكر .

مِدَق َلاق امُهْنَع ُ هالّ□

1□

ى ِض َر ريبزلا نب هاللّدبع نع ـ□

وُبأ َلاَق س

باَح َنب َع َرْق ا‘ ِرهِمأ ُ : هْنَع ُ هالّ .

ةَ؛

ى ِض َر ُرَمُع َلاَق َو َرا َر ُز نب ِدَبْعَم َنب َعاَقْعَقْلا ِرهِمأ ُ : هْنَع ُ هالّ ى ِض َر□

: أَ

ي ىلاعت ُهُلوق َلزنف ا

□□ مُهُتا َوْصأ ٓتعَفَت ْرا ى تَح اَي َرزَتَف ، َكَف .

:

خ ٌتْد َرأ اَم ُرَمُع َلاَق َو ى□

□□ ف□ .

:

خ إ َتْد َرأ اَم ٍرْكَب□

ىراخبلا

هجرخأ .

تَضَقْنا ى تَح ْمُكَتا َوْصأ اوُعَف ْرَت َ ِهلوق ىلاإ□ [

هلوُس َر َو ِ هالّ ِيَدَي َن ْيَب اوُمِهدَقُت َ اوُنَمآ َنيِذ لا اَهُّيأ□.

ىئاسنلاو ىذمرتلاو .

1. (790)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Benî Temim kabilesinden binekli bir grup Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına geldiler. Hz. Ebu Bekir: "Ka'kâ' İbnu Ma'bed (radıyallahu anhümâ)'i bunlara emir tayin etmesini, Hz. Ömer (radıyallahu anh) de Akra İbnu'l-Hâbis'i emir tayin etmesini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e söylediler. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'e çıkıştı ve: "Sen bana muhalefet etmek istiyorsun!" dedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh):

264 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/247.

265 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/247.

266 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/247-248.

267 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/248.

"Asla sana muhalefet etmeyi düşünmedim!" dedi. Aralarında ithamlaşma oldu ve sesleri yükseldi. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu. (Meâlen):

"Ey iman edenler, Allah'ın ve Resulü'nün huzurunda (sözde ve işte) öne geçmeyin. Allah'tan korkun. Çünkü Allah hakkıyla işiten, (her şeyi) bilendir. Ey iman edenler, seslerinizi Peygamberin sesinden yüksek çıkarmayın.

Ona, sözle birbirinize bağırdığınız gibi bağırmayın ki siz farkına varmadan amelleriniz hoşa gidiverir" (Hucurat, 1-2).]Buharî, Tefsir, Hucurat 1, 2, Meğazî 67, İ'tisam 5; Tirmizî, Tefsir Hucurat (3262); Nesâî, Kazâ' 6, (8, 226).]268

AÇIKLAMA:

Meâlde "öne geçmek" diye tercüme ettiğimiz kelimenin âyetteki aslı takdimdir. Takdim "öne geçirmek"

demektir. Dikkat edilirse âyette öne geçirilen şey, yani mef'ul zikredilmeyerek mutlak bırakılmıştır. Böyle olunca fiil lâzım mânasında fiilin kendisi kastedilmiş olur ve Allah ve Resûlü'nün önüne takdim manasını taşıyan fiili asla yapmayın demek olur. Mef'ul'un zikredilmemiş olması bir de tâmim manası kazandırır. Yani hiçbir şeyi, hiçbir emri, ne kendinizi ne başkasını Allah ve Resûlüne asla takdim etmeyin demek olur. Bu manayı kavramada bir başka âyetin meâlini hatırlamamız gerekir: "Allah ve Resûlü bir işe hükmettiği zaman, gerek mü'min olan bir erkek, gerek mü'min olan bir kadın için (ona aykırı olacak) işlerde kendilerine muhayyerlik yoktur. Kim Allah ve Resûlüne isyan ederse muhakkak ki o, apaçık bir sapıklıkla yolunu sapıtmıştır" (Ahzâb, 36).

Öyle ise, Allah ve Resûlünü tenkit veya onların beyânına uymayan tarzdaki her davranış, her fikir, her yorum, her ileri sürülen şey, sadedinde olduğumuz âyetteki yasağı ihlâl, Rabb Teâla'nın ifadesi ile "Allah ve Resûlü'nün önüne geçmek" olur.

Böyle bir davranışın neticesi, bir mü'min için, kabullenebilmesi mümkün olmayan bir hüsrandır: "Amellerin boşa gitmesi..."

Âyette bu netice "farkında olmadan" kaydıyla bildiriliyor. Yani Allah ve Resûlü'nün önüne geçildiği takdirde farkında olmadan amelleri boşa gidebilecektir. Buradaki inceliğe müfessirler bilhassa dikkat çekerler. Zira insan vardır, bilerek bid'atlara, dinin evamirine karşı lâubaliliğe girer. Bunun hayırlı amelleri bilerek gidiyor demektir, yâni bir kimse alenî küfre düşmüş olmaktadır. Ama bâzıları vardır, cehâleti, lâubaliliği ve dinî meselelere gereken hassasiyeti göstermemesi sebebiyle söz ve davranışlarının nereye varacağını hesab etmediği için, yaptığını dindarlık bile zannederek hatalara düşer ve ameli, "farkında olmaksızın" heba olur gider.

Şu halde ayet-i kerime, mü'minleri dinî meselelerde dikkate, teyakkuza, hassasiyete, ilme, araştırmaya sevketmiş

olmaktadır.

Bu sebeple selef dediğimiz nesl-i emced her meselede önce âyet ve hadis ne diyor onu aramışlar, burada bir sarâhat ve hatta işâret bulmuşlarsa onun dışına çıkmamışlardır.

Ayetin nüzûlü için muhtelif hâdiseler sebep gösterilmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet, huzur-u risaletpenâhide Hz. Ömer'le Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in bir münâkaşası sözkonusudur. Rivayete göre, Hz.

Ömer, vahyin gelmesinden sonra "amelim boşa gider" korkusuyla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında âdeta fısıltı ile konuşmuş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Ne söylüyorsun?" diye istifham buyurmadıkça sesini yükseltmemiştir.

Âlimler, buradan hareketle büyüklerin, âlimlerin huzurunda onlar konuşmadan, sormadan konuşmamak gerektiğini bir âdâb-ı İslâmiye olarak tesbit etmişlerdir.269

لاَق ؛َنوُلِقْعَي َ ْمُه ُرَثْكأ ِتارُجُحْل اِءا َر َو ْنِم َكَنوُداَنُي َنيِذ لا ن] : إ بلاعت هلوق يف ُهْنَع ُ□ هاللّ

2□

ى ِض َر ءاربلا نعو ـ□

أ هجرخ

: لَج َو زَع ُ هاللّ َكاَ].

ذ # هاللّ ُلوسر َلاَقف

□ نيَش بهِمَذ َو ،ٌني َز بِدْمَح نإ□.

هاللّ َلوُسر اَي َلاَقف ٌلُج َر َماَق :

بذمرتلا .

2. (791)- Berâ (radıyallahu anh), "Hücrelerin arkasından sana ünleyenler, herhalde ekserisi aklı ermiyenlerdir..."

(Hucurat, 4) mealindeki âyetle ilgili olarak şu açıklamayı yaptı: "Bir adam kalkıp: "Ya Resulallah, benim övmem bir yüceltme yermem de alçaltmadır" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Böyle yapmak Allah'a aittir"

cevabını verdi."]Tirmizî, Tefsir, Hucurat, (3264); Ebu Dâvud, Edeb 71,(4926).[270

AÇIKLAMA:

Rivayette mesele çok muhtasar anlatılmıştır. Aslı şudur: 790. hadiste açıkladığımız üzere, Hucurat suresi, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzurunda bulunma adabını teşrî buyurmuştur. İlk âyetlerin inişine Hz.

Ebu Bekir'le Hz. Ömer arasında geçen bir münakaşa kaydedilmiştir. Münakaşanın sebebi Temim heyetine seçilecek liderdir.

268 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/248-249.

269 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/249-250.

270 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/250-251.

İşte, Hucurat suresinin dördüncü âyetinin nüzulüne bu heyetin davranışı sebep olmuştur. Rivayete göre bunlar 70-80 kişi civarında bir grup olarak öğle vaktinde gelirler, mescide girerler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kaylûle denen öğle uykusunda idi.

"- Ey Muhammed yanıma gel, mufâhara yapacağız" diye bağırırlar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gürültüye uyanır ve dışarı çıkar. Heyette bulunanlardan Akra İbnu Hâbis:

"- Ey Muhammed benim medhim zeyn, zemmim şeyn'dir" der. (Yani kimi översem bu onun için bir süs, bir nişan olur, böylece yücelir, saygı kazanır; kimi de kötülersem bu da onun için bir çirkinlik olur, itibârını düşürür, alçaltır).Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Veyl sana (ne kötü konuştun), öyle olan Allahu Teâla'dır, O'nun medhettiği yücelir, zemmettiği alçalır"

buyurur.

Onlar Peygamberimize mufâhara teklif ederler. Mufâhara, cahiliye örfünde mevcut bir gelenekti. Bir nevi edebî yarış idi. Taraflar şâirlerini, hatiplerini ileri sürerler, yarıştırırlar, derece alanlara mükâfaatlar verirlerdi. Derece alan sadece şâir ve hatipler olmaz, onların mensup olduğu kabileler de yücelir, iftihar ederlerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Ben şiir ile gönderilmedim, mufâhara ile de emrolunmadım!" diye cevap vermiş olmasına rağmen onlara:

"- Pekiyi!" der. Bu ara toplanan kalabalığın huzurunda mescidde mufâhara yapılır.

Önce Temimliler, sonra Müslümanlar hutbeler irâd edip şiirler okudular. Sonra da Müslümanlar aynı şeyi yaptı.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) adına hutbeyi Sâbit İbnu

Kays, şiiri de Hassân İbnu Sâbit (radıyallahu anhümâ) okumuştu.

Neticede Temimliler adına Akra İbnu Hâbis:

"- Vallahi bilmem bu ne iştir? Hatibimiz hutbe irad etti, ama onlarınki daha güzel hutbe okudu. Şâirimiz şiir okudu, onlarınki daha güzel şiir inşâd etti. (Bu din hak olmalıdır)" dedi ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yaklaşarak:

"- Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yok, Sen de Allah'ın elçisisin!" dedi.

Şu hâlde sadedinde olduğumuz rivayet bu vak'ada cereyan eden bir konuşmadır.271

مُكُعيِطُي ْوَل ِ هاللّ َلوُس َر ْمُكيِف نأ اوُمَلْعا َو ؛ُهْنَع ُ هاللّ□

لاق ةرضن بأ نعو ـ3□:]

ى ِض َر ُّى ِرْدُخْلا ديعَس وُبأ أ َرَق□

مُهَعاَطأ ْوَل ْمُكِت مئأ ُراَي ِخ َو ،ُهْيَلإِ ىحوُي # ْمُكُّبَن اَذه َلاَق□

نامَي ا□ .

مُكْيَلإِ َب بَح َ هاللّ نِكل َو ْمُّتِنَعَل ِرْم ا‘ َنِم ٍرِيثَك يف□ “

هححصو بذمرتلا هجرخأ ؟

[

اوُت .

م ْوَيْلا ْمُكِب َفْيَكَف□

. ن َعَل ِرْم ا‘ َنِم ٍرِيثَك يف□

3. (792)- Ebu Nadra (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebu Said el-Hudri (radıyallahu anh): "Bilin ki, içinizde Allah'ın Peygamberi bulunmaktadır. Eğer O, birçok işlerde size uymuş olsaydı şüphesiz kötü duruma düşerdiniz.

Ama Allah size imanı sevdirmiş, onu gönüllerinize güzel göstermiş; küfrü, fıskı ve isyanı da size iğrenç göstermiştir.." (Hucurât, 7-8) mealindeki âyeti okudu ve şöyle söyledi:

"- İşte bu kendisine vahyolunan peygamberinizdir (aleyhissalâtu vesselâm). Peygamberin uyması melhuz olan kimseler de -ki âyette "size uymuş olsaydı" diye zikredilenler- sizlerin en hayırlı imamlarınız olan Ashâb'dır.

Dünkü durum öyle olunca bugün hâliniz nedir?"]Tirmizî, Tefsir, Hucura, (3265).[272

AÇIKLAMA:

Ashâbın ileri gelenlerinden biri olan Ebû Said el-Hudri (radıyallahu anh), muhatabı olan Tâbiin'e Kur'an ve sünnete çok sıkı sarılmaları gereğini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hitab eden bir âyeti delil göstererek ifadeye çalışmıştır.

Âyet-i kerime, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in övgüsüyle de en hayırlı nesil olduğu tahakkuk eden Ashâba birçok meselede uymayı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Müslümanlar için felâkete gitme olarak değerlendirmiştir. Şüphesiz bu, vahyin geldiği veya vahyin gelmesi muhtemel olan meselelerde idi.

Nitekim, Bedir esirlerine yapılacak muamelede Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) istişâre etmişti, tercih ettiği görüş sebebiyle şiddetli itaba mâruz olmuştu.

Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh), muhataplarına hayırlı nesle uymak böyle tehlikeli mahzurlu bir ihtimal olursa, sahâbeden sonra gelen nesillere uymanın daha büyük bir tehlike ihtimali taşıyacağına dikkat çekiyor.

Şu halde, bu rivayet dahi, dinî meselelerde behemahal âyet ve hadise göre hareket etme gereğini mü'min için en selâmetli yolun bu olduğunu teyid etmektedir.

Âyette, kötü durum olarak tercüme edilen kelimenin aslı anet'dir. Bu yorgunluk, halsizlik, günah, helâk gibi mânalara gelir.273

---

271 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/251-252.

272 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/252.

273 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/252-253.

ا ِهِذه ْتل َزن َةِملَس ِينَب َاني]ف ل

اق ُهْنَع ُ هالّ :

4□

هالّ لوسر اَنْيَلَع َمِدَق ،ُةَي □ Œ ى ِض َر كاحضلا نب ةريبج بأ نعو ـ□

ه نإ ِ هالّ َلوسر اَي ُ : هَل َنوُلوُقَيف□

ن ًُف اَي : ُلوُقي□.

□

هالّ ُلوسر َلَعَجف ة □

ثَث ْوأ ِناَمْسا ُهَلو إ ّلُج َر اَنيف َسْيَل َو□ .

بذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ

نامي ا" َدْعَب ُقوُسُفلا ُمِسا َسْئِب ِباَقْل اَْلِب اوُ َب□]

ز اَنت ًَو : ْتَلزنف

مْسا اَذه نم ُبَضْغي□ .

.

4. (793)- Ebu Cebîre İbnu'd-Dahhâk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir âyet, biz Benî Selime hakkında nâzil oldu.

Şöyle ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bize geldiği vakit herkesin mutlaka iki veya üç adı vardı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu adlarından biriyle: "Ey falan!" diye bir kimseyi çağırınca kendisine:

"- Ey Allah'ın Resûlü! O, bu isimle çağırılınca, kızar" diye ikaz ediyorlardı. İşte bu durum üzerine şu âyet indi:

"Ey iman edenler, bir kavm diğer bir kavm ile alay etmesin. Olur ki (alay edilenler Allah indinde) kendilerinden (yani alay edenlerden) daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınları (eğlenceye almasın). Olur ki onlar (eğlenceye alınanlar) kendilerinden daha hayırlıdır. Kendi kendinizi ayıplamayın. Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın.

İmandan sonra fasıklık ne kötü addır. Kim (Allah'ın yasak ettiği şeylerden) tevbe etmezse, onlar zalimlerin ta kendileridir" (Hucurât, 11).]Tirmizî, Tefsir, Hucurat (3264); Ebu Dâvud, Edeb 71, (4926).[274

AÇIKLAMA:

Ayet-i kerime mü'minlerin tesmiye âdabını tesbit etmekte ve bir mü'minin diğer bir mü'mine hoşlanmayacağı bir isim veya lakabla çağırmamasını emretmektedir. Aynı meseleyi kadınlar için tekrar etmesi, meselenin te'kidi manasını da taşır.

Tesmiye üzerine yeterli açıklamayı daha önce yaptığımız için burada tekrar etmiyeceğiz (113-120. hadisler).275

□بوُعُّشل :

ا َلا َق ا

وُف َراَعتِل َلِئاَبَق َو ًابوُعُش ْمُكاَنْلعَج َو] :ىلاعت ِهلوق يف امُهْنَع ُ هاللّ .

5□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

براخبلا هجرخأ

.[□نوُطُبْل :

ا ُلِئاَبَقلا َو ،ُماَظِعلا ُراَبِكلا ُلِئاَبَقلا .

5. (794)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), "Ey insanlar! Doğrusu biz, sizleri bir erkekle bir kadından yarattık.

Sizi milletler ve kabileler hâline koyduk ki, birbirinizi kolayca tanıyasınız.." (Hucurât, 13) ayetinde geçen şuub'u

"büyük kabileler", kabâil'i de kabilenin alt bölümü olan boylar olarak açıklamıştır.

Dilimizde bu kelimelerin kesinlik kazanmış karşılıkları mevcut değildir. Bu sebeple Türkçe meallere bakılınca farklı kelimelere rastlanabilir.

Burada mühim olan İslâm'ın farklı ırklara bakış tarzıdır. Âyet-i kerime bunu tesbit etmektedir. Ayete göre ırk şe'niyeti inkâr edilemeyen ilâhî irâde ile ortaya çıkan bir realitedir. Hiçbir ırk diğerine üstünlük iddia edemez.

Irk meselesi her devirde çok şen'î zulümlerin işlenmesine, masum kanların dökülmesine sebep olan bir vak'adır.

Muhâbere ve münâkale vasıtalarının gelişmesiyle daralıp şehirleşen, aileleşen insanlık için gelecekte de bu meselenin canlılığını, insanları meşgul eden ana meselelerden biri olma vasfını koruyacağı muhakkaktır. 276

IRKÇILIK:

İnsanlık tarihinde diğer tefrika sebepleri arasında en ziyade görülen ve dünya durdukça görülmeye devam edeceğe benzeyeni ırkçılıktır. İnsanlık bu yüzden pek çok istilâ, sürgün, savaş, zulüm ve katliâmlara, yani her çeşidiyle fitnelere sahne olmuştur. Gittikçe daralan ve tek cem'iyyet, tek âile hâlini almaya yüz tutan insanlığın terakkisinde bir engel olabilecek bu ırkî ayırımın kesin bir dille yasaklanması gerekiyordu. Bu sebeple Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ırkçılığı, unsuriyyet düşüncesinden kaynaklanan ayırımı, mükerrer ifadelerle kesin olarak yasaklamıştır.

Kur'ân-ı Kerim şu âyette insan kardeşliğini tesbit eder: "Ey insanlar, hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi, sırf birbirinizle tanışmanız için büyük büyük cem'iyyetlerle, küçük küçük kabilelere ayırdık.

Şüphesiz ki, sizin Allah nezdinde en şerefliniz, takvaca en ileri olanınızdır..." (Hucurât, 13).

Şu âyet de Müslümanların kardeşliğini beyan eder: "Mü'minler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını (bulup) barıştırın. Allah'tan korkun, tâ ki esirgenesiniz." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de:

"Müslümanlar kardeştirler, birinin diğerine (hâricî sebepden gelen) bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük sâdece takvâ iledir" der.

Yine Kur'ân-ı Kerim'de, ırkçılığı reddeden mühim âyetlerden biri olarak şu âyet de burada kayda değer: "De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, KABİLENİZ, elinize geçirdiğiniz mallar, kesad(a uğramasın)dan korkageldiğiniz bir ticaret ve hoşunuza gitmekte olan meskenler size Allah'tan, O'nun 274 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/253-254.

275 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/254.

276 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/254.

peygamberinden ve O'nun yolundaki bir cihaddan daha sevgili ise artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun. Allah fâsıklar gürûhunu hidâyete erdirmez" (Tevbe, 24).

Burada, kişiye en yakın olan anne, baba, mal vs. sevgisinden üstün tutulması emredilen Allah ve Resûlü'nün sevgisiyle, dinî ahkâm ve emirlere bağlılık ve meselâ iman kardeşliğinin kastedildiği açıktır. Zira emirlere uymadan Allah'ı sevdiğini iddia etmek boş bir lâf olur.

Kur'ân-ı Kerim kan bağından çok iman bağının esas alınması fikrini pek çok âyetlerde işler. Bunlardan biri, Tûfan sırasında babasının risâletini inkâr ederek gemiye binmekten imtina eden Hz. Nuh'un oğlu ile alâkalıdır.

Nuh (aleyhisselam) Cenâb-ı Hakk'a: "Ey Rabbim, benim oğlum da şübhesiz benim âilemdendir..." diyerek oğlunun kurtulmasını taleb edince, Cenâb-ı Hakk kendisine: "Ey Nûh, o kat'iyyen senin âilenden değildir. Çünkü o(nun işlediği), sâlih olmayan (kötü) bir iştir" (Hud, 45-46) cevâbını vererek, "kötü iş üzere olanların"

mü'minlerce bağra basılmaması dersini verir. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de Selmân-ı Fârisî, Cerir İbnu Abdillâh gibi muayyen bâzı şahısları ve hatta "her müttaki kimseyi" Âl-i Beyt'ten (yâni kendi âilesinden) sayarken, istikbâlde vukua gelecek bir fitneyi -ki fitnetü'sserrâ (refah fitnesi) diye vasıflar- çıkaracak kimsenin (kan itibâriyle) ehl-i beytinden olmasına ve bu sebeple kendisini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den zannedecek olmasına rağmen, kendisinden olmadığını, "zira hakiki dostlarını muttakilerin teşkil ettiğini" beyân eder.

Bu temâyı te'yiden, Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'den "güzel bir örnek verilir" "İbrahim'de ve onun maiyyetinde bulunanlarda sizin için hakikaten GÜZEL BİR ÖRNEK vardı. Hani onlar kavimlerine: "Biz, sizden ve Allah'ı bırakıp da tapmakta olduğunuz nesnelerden kat'iyyen uzağız. Sizi inkâr ettik. Siz Allah'a bir olarak imân edinceye kadar bizimle aranızda ebedî düşmanlık ve buğz belirmiştir" demişlerdi..." (Mümtehine, 4).

Kur'an-ı Kerim, bir başka ayette Hz. İbrahim ve maiyyetinde olanların bu "örnek" davranışlarının bütün Müslümanlarca benimsenmesini, müşterek bir prensip yapılmasını emreder: "Ey iman edenler, babalarınızı, kardeşlerinizi -eğer küfrü sevip imân üzerine tercih ediyorlarsa- veliler edinmeyin, içinizden kim onların velilikleri altına girerse onlar zâlimlerin tâ kendileridir" (Tevbe, 23).

Ebû Zerr'e bir vesile ile: "İyi bak, sen Allah'a olan takvân ile üstünlük elde etmedikçe ne kırmızı, ne de siyahtan (acem ve Arabtan) daha hayırlı değilsin" diyen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de kavim ve kabilecilik ile, gerek filleriyle ve gerekse sözleriyle mücâdele etmiştir. O'nun (aleyhissalâtu vesselâm) dilinde "cahiliyye da'vası", "asabiyyet da'vası", "cahiliyye asabiyyeti" vs. gibi değişik tâbirlerle ifadesini bulan kavmiyetçilik kesin olarak yasaklanmıştır: "..Allah indinden en şerefliniz takvaca en ileri olanınızdır. Arabın Arap olmayan (acem) üzerine bir üstünlüğü yoktur. Arap olmayanın da Arap üzerine bir üstünlüğü yoktur. Siyah derili olanın beyaz derili üzerine bir üstünlüğü yoktur. Beyazın da siyah derili üzerine bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük sâdece takva iledir."

"Kim hevâsına uyarak bâtıl yolda cenk eder, kavmiyyetciliğe (asabiyyet) çağrıda bulunur veya kavmiyetçiliğin sevkiyle öfke ve tehevvüre kapılırsa, cahiliyye ölümü üzere ölür."

"Ümmetimin helâk olması üç şeyden ileri gelecektir:

1- Kaderiyye (ilahî takdiri inkâr ederek, "kişi yaptığının yaratıcısıdır" demek), 2- Unsuriyet da'vası,

3- Dinî mes'eleleri rivayet ederken titiz davranmayıp, gevşek olmak, lâubali olmak."

"Asabiyyet (kavmiyyetçilik) davasına kalkan, onu yaymaya çalışan, bu dava yolunda mücadeleye girişen bizden değildir."](Ebu Davud, Edeb, 121, 5121. H. Münavi, a.g.e., 5, 386).[

"Kim câhiliyye davasında (kavmiyetçilikde) bulunursa cehenneme iki dizi üzerine çökmüş demektir. Dediler ki:

"Ey Allah'ın Resûlü, oruç tutsa, namaz kılsa da mı?" "Evet," cevabını verdi; "oruç tutsa da, namaz kılsa da."

](Hakim, Müstedrek, 4, 298).[

Hz. Âişe, Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu mevzûdaki tutumunu belirtme sadedinde şöyle der:

"Dünyada takva sahibi kimse kadar ne bir kimse, ne de bir başka şey Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hoşuna gitmemiştir." Ama asabiyyet davası hepsini sıfıra ircâ ediyor.

İslâm alimleri, yaratıldığı asla bakarak gurur ve tekebbürde bulunmayı, iblisin Allah'ın lânetine uğramasına ve cennetten kovulmasına sebep olan ameline benzetirler. Zira o, âyet-i kerimede ifade edildiği üzere, Cenab-ı Hakk tarafından Âdem'e secde etmesi emredilince, kendi hevasından gelen şahsî re'yine uyarak: "Ben ondan (Âdem'den) hayırlıyım. (Çünkü) beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın" (A'raf, 12) der ve emre itaat etmez.

Şu halde bu ayet-i kerime de asla tekebbüre kapılma veya başkasını istiskal etme duygusunun -diğer birçok menfi duygular gibi- fıtrattan gelen ve pek ciddi vartalara atabilecek mahiyette olan bir duygu olduğunu, her an bu şeytanî duyguya karşı dikkatli davranarak Allah'ın lânetine kadar gidebilecek durumlara düşülmemesini ders vermektedir. 277

KAVMİNİ SEVMEK:

İslâm'ın kavmiyetçiliği reddetmesi kişinin mensub olduğu hânedanı veya kavim ve kabilesini veya milletini sevmemesi manasında anlaşılmamalıdır. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Kişi kavmini sever"

hadisine göre, kavim, kabile sevgisi fıtrî bir şe'niyyettir, onu ruhumuzdan tamamıyle söküp atmak mümkün de değildir.

Fahreddin-i Râzî, Kur'ân'da insanlar arasında birbirine karşı böbürlenme yasaklanırken, tefâvüt ve övünme vasıtalarının çokluğuna rağmen, bunlardan hiç biri ve meselâ zenginlik zikredilmeyip nesebin zikredilmesini, bununla övünmenin daha ciddi bir sebebe dayanması ile izâh eder ve neseble elde edilen şerefin kesbî olmadığını, hiçbir surette elden çıkmayacağını belirtir.

---

277 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/255-257.

Esasen Kur'an-ı Kerim ırk şe'niyyetini inkâr etmez. Bizzat ırkçılığı reddeden ayette -ki yukarıda kaydettik- ırk şe'niyyetinin kabul edildiği görülmektedir. İnsanlar aynı annebabadan yaratılıyor, fakat "büyük büyük cem'iyyetlere, küçük küçük kabilelere" ayrılıyor. Bir başka âyette de: "Lisanlarınızın ve renklerinizin birbirinden ayrı olması da Allah'ın (azamet ve kudretine delâlet eden) alâmetlerdendir. Şüphesiz ki, bunlarda bilenler için ibretler vardır" (Rûm, 22) denir.

Hatta bir kısım hadisler, Müslümanı kendi kavim ve milletini sevmeye teşvik eder: "Sizin en hayırlınız, (asabiyete kaçarak, zulme yer vermedikçe), aşiretini müdâfaa edendir."

Hatta bir kısım sahih rivayetler açısından, İslâm'ın ısrarla emrettiği sıla-i rahim'in (ki bu, akrabaya yapılan iyilik demektir ve şahısla akrabasının durumuna tâbi olarak bu, bazan bir mal ile, bazan bir hizmetle, bazan bir ziyaret, bir selâm ve benzeri şeylerle yapılabilir) gerçekleşmesi, yerine getirilmesi için kişinin ensâbını öğrenmesi gerekmektedir: "Nesebinizden sıla-i rahim yapacaklarınızı öğrenin. Zira, sıla-i rahm (akrabalık hukukunu edâ) akrabalar arasında muhabbet, malda bereket, ömürde uzama (sebebi)dir." (Tirmizî, Birr, 49).

Buharî ve Müslim'de gelen bir rivayet aynı manayı te'yid eder: "Rızkının genişletilmesinden ve ömrünün (sevab yönüyle) uzatılmasından hoşlananlar sıla-i rahmde bulunsunlar."](Buhari, Edeb, 12; Müslim, Birr 20-21).] 278

YASAK OLAN KAVİM SEVGİSİ:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kötülediği kavim, aşiret sevgisi zulme, adaletsizliğe alet edilen sevgidir. Yâni kendi kavminden olanları kayırmak, daha üstün görmek suretiyle adaletsizlik etmek, başka kavimden olanları küçük, düşük, değersiz addederek hakir görmek suretiyle zulmetmek. Bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Ashab'dan bazıları sorar: "Kişinin kavmini sevmesi memnû olan kavmiyyetçilik (asabiyyet) sayılır mı?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı şudur: "Hayır, fakat, asabiyyet, kişinin zulümde kavmine yardım etmesidir." Kavminin tevessül ettiği zulümde, yardımcı olunmaması için, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu teşbihte bulunur: "Kim haksızlıkta kavmine yardım ederse, kuyuya düşüp, kurtarılmak için (beyhude yere) kuyruğundan çekilen deveye benzer." Böylece haksızlıkta kavme yapılan yardımın hiçbir fayda getirmeyeceği, esas itibariyle kavmine bir kısım ızdırab ve zararlara bâis olacağı güzel bir teşbihle ifade edilmiş olmaktadır.279

ECDAD İLE ÖVÜNMEK:

Kavmiyyetçiliğin bir başka tezâhürü olan, müşrik ecdâd ile övünmek de dinimizde yasaklanmıştır. Kur'ân-ı Kerim, Tekâsür suresinde, "Kabilesiyle övünmekte hızını alamayarak kabre girmiş, târihe karışmış müşrik cedlerini de hesaba katmayı, onlarla da gururlanmaya kalkanları kınar ve davranışın akıbetinin fena olacağını"

haber verir (Tekâsür, 1-18).

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) birçok hadislerinde, cahiliyye devrinde gelip geçen ecdad ile övünmeyi men eder: "Allah sizden cahiliyye tekebbürünü ve o zamanda cari olan ecdâd ile övünme âdetini kaldırdı.

İnsanlar ya mü'min ve müttakidir, yahud facir ve bedbahttır. (Şu veya bu kabileye mensubiyyet bu zati vasfı gidermez). Sizler Hz. Adem'in oğullarısınız. Âdem ise topraktandır. Bir kısım insanlar var ki, cehennem kömüründen başka bir şey olmayan adamlarla iftihar ederler, övünürler. İşte bunlar, ya bu övünmeden vazgeçerler, ya Allah nezdinde, pisliği burunlarıyla yuvarlayan mayıs böceklerinden daha değersiz olurlar."

Bir başka rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der: "Kıyâmet günü gelince, Allah bir münâdiye emreder ve o da nidâ eder: "Ben bir neseb koydum; siz ayrı bir neseb koydunuz. Ben en müttaki olanınızı en kerim kıldım, siz buna karşı gelerek: "Falan oğlu falan, falanca oğlu falancadan daha hayırlı"

dediniz. Fakat, bugün ben nesebimi yükseltiyorum, sizin nesebinizi alçaltıyorum, nerededir müttakiler?

(gelsinler yücelteyim)"

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in müşrik ecdada intisabdan iftihar duyanlara karşı izhar ettiği aksulamelin derecesini anlamak için şu hadisi de ibretle okuyalım: "Bir kimsenin cahiliyye adetince kavim ve kabilesine intisab ederek (onlardan yardım taleb ettiğini) ve onlarla şereflendiğini duyacak olursanız ona:

"Babanın bilmem nesini ısır" deyiniz ve bunu açık açık söyleyerek ima ve kinâyede bulunmayınız."

278 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/258.

279 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/259.

Bir başka hadiste: "Cahiliyye devrinde ölen ecdadınızla övünmeyin. Nefsimi elinde tutan Zât-ı Zülelâl'e yemin ederim ki, burnuyla pislik yuvarlayan pislik böcekleri, cahiliye devrinde ölen atalarınızdan daha hayırlıdır"

denilir.

Bu hadisler, milletlerin kendi tarihlerini öğrenmelerini yasaklamıyor. Ancak, müşrik olanlarla övünmeyi, onlarda şeref aramayı yasaklıyor. İslâmiyet, intisab etmekle şeref duyulacak şeylerin (mefâhirin) Müslümanlar arasında müşterek olmasını istemektedir. "Kim kâfir atalarından dokuz tanesine izzet ve üstünlük niyetiyle intisab ederse, ateşte onların onuncusu olur."

Bir başka rivâyette Hz. Peygamber (aleyhissalâku vesselam) şöyle der: “Kıyâmet günü gelince, Allah bir münâdiye emreeder ve o da nidâ eder: “Ben bir neseb koydum; siz ayrı bir neseb koydunuz. Ben en müttakî olanınızı en kerîm kıldım, siz buna karşı gelerek: “Falan oğlu falan, falanca oğlu falancadan daha hayırlı dediniz.

Fakat, bugün ben nesebimi yükseltiyorum, sizin nesebinizi alçaltıyorum, nerededir müttükiler (gelsinler yücelteyim)?”

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)’in müşrik ecdâda intisabdan iftihar duyanlara karşı izhâr ettiği aksül’amelin derecesini anlamak için şu hadisi de ibretle okuyalım: “Bir kimsenin câhiliyye âdetince kavim ve kabîlesine intisâb ederek (onlardan yardım taleb ettiğini) ve onlarala şereflendiğini duyacak olursanız ona:

“Babanın bilmem nesini ısır” deyiniz ve bunu açık açık söyleyerek imâ ve kinâyede de bulunmayınız.”

Bu hadisin, Müslümanları müşrik olan ecdadlarıyla övünmekten men etme hususunda başvurduğu zecr ifadesinin dozajındaki ağırlıktan memnun olmayanlar, tuttukları yolun dikliğe, uçuruma yakın tehlikeli meylini göremeyecek kadar gaflet izhar ederek: "Hz. Peygamber böyle bir ifadeye yer verir mi?" vs. diyerek yersiz ve tehlikeli mütâlaalara, hadis-i şerife dil uzatmaya kalkabilirler.

Böylelerine cevabımız şudur: "İslâm milletlerinin birliğini, beraberliğini bozmada en mühim amillerden biri olarak, tarihte rol oynayacak bir davranışın fenalığını, her hâl u kârda ondan çekinmek gerektiğini, en âmi bir kimsenin bile kolayca anlayacağı bir üslub ile Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ifade buyurmuştur. Biz, bu mefhumu sahifeler dolusu ifadeye döksek, halk seviyesinde bu kadar nefret verici bir açıklamada bulunamayız. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu bir cümlede, hem de kısa bir cümlede yapmıştır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in böyle bir ifade ile ihsâs etmeye çalıştığı fenâlıkların şümûlünü göstermek için, Osmanlı devletini parçalamaya götüren ırkçılığın yurdumuzda tahriki için, Batılılar tarafından

"müşrik ecdadla iftihar" tabye ve taktiğinin uygulandığını söylememiz kâfidir. Okuyucuyu, sırf bu hadisin ifade ettiği mefhumun doğruluğu ve ecdad ile övünmeyi men eden hadislerin ne kadar hakikatlı ve hikmetli olduğu hususlarında ikna için, önce Türkler arasında, sonra da Araplar arasında ırkçılığın nasıl uyandırıldığına dair kısa bir açıklama yapacağız.

Hadisin, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'i gibi muteber bir kitapta -ki, içerisinde mevzu hadis olmadığı, bütün hadislerin makbul ve en aşağı hasen veya hasene yakın derecesinde olduğu kabul edilmiştir- beş ayrı vecihten gelmiş olması bir tarafa, bugünkü yurdumuzu parçalamada da büyük ölçüde ırkçılığın müessir bir alet olarak kullanılması da, bu hadisin ifade ettiği mefhumun doğruluğu ve rivayetin sıhhati hususunda her çeşit şüpheyi izâle eder.280

ECDADLA ÖVÜNMEDE ÖLÇÜ:

Aslında ecdada saygı ve bağlılık fitrî bir şe'niyyettir. Müşrik, muvahhid, hattâ mülhid (dinsiz, ateist) herkeste bu duygu vardır. Lâik ve tam manasıyla materyalist insanların bile bu fıtrî ve cibillî meyilden kendilerini kurtaramadıklarını hergün görmekteyiz. Materyalizmin başını çeken komünist âlemin, Lenin, Marx, Stalin gibi büyüklerin mezarlarını takdis ettikleri, bunların başında yıllık bir takım merasimler icra ettiklerini hepimiz biliriz. Afrika yerlileri arasında çıkan çeşitli yeni cereyanlar, yeni fikirler sırasında, her çeşit değişmelere rağmen, ecdad mezarlarının ihtimamla muhafaza edilmesi de gözönüne alınacak olsa, en ibtidâiden en medenisine kadar bütün insanlarda ecdadperestliğin ne kadar umumi bir kanun olduğu

anlaşılır.

Hakikat-ı halde, İslâm dini de ecdadla övünmeyi tamâmen yasaklamamıştır. Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen peygamberler ve hususan Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm)'in takdimi bunun en açık delilidir. O

(aleyhisselam): "babanız İbrahim" diye takdim edilir (Hacc, 78). Ayrıca hadislerde gelecek nesillerin, önden gidenleri kötüleyeceğini takbih ederek haber vermesi, hatta bunu kıyâmet alâmetlerinden sayması gibi durumlar nazar-ı dikkate alınınca, ecdadla övünme yasağının Müslüman olmayan ecdada râci olduğu anlaşılır. Gayr-ı müslim ecdadla övünülmeye kalkılacak olsa, Müslümanlar arasında mefahir ayrılıkları olacak, birlik kaybolacak ve cahiliyye devrindeki bölünme ve rekabetler tekrar işin içine girecektir. Hatta daha açık olarak diyebiliriz ki, müşrik ecdâdla övünme keyfiyeti, memnu ırkçılığın ana sebeplerinden biridir, ileride izahı gelecek.

Yine ilave edelim ki, Kur'an ve hadiste gelen bu yasakların muhatabı sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrindeki insanlar değildir. Yıllar yılı İslâmi mefahir ve büyükler nisyana, unutulmaya mahkum edilirken, İslâm aleminin her tarafından İslâm öncesi devri medeniyetlerinin ihya edilmeye, ortaya çıkarılmaya fazlaca ehemmiyet verilmesi tesadüfî bir hadise değildir.

280 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/259-261.

Mefahirlerde ortaya çıkan farklılıklar sadece Osmanlı Devleti'ni bölmekle, çeşitli İslâm milletlerini birbirinden uzaklaştırmakla kalmamış, bir millet içerisinde husule getirilen mefahirler anarşisi sebebiyle farklı gruplar meydana gelmiş, bu da gençliği anarşiye itmiştir. Geçirmekte olduğumuz kanlı anarşinin sebeplerini buralarda aramamıza hiç bir mantıkî ve aklî engel mevcut değildir.

Şu halde İslâm'ın bu noktadaki ısrarı dünyanın her yanındaki Müslümanlara müşterek mefahir sunarak, Kur'ân'da ifade edilen "mü'minler kardeştir" idealini kalb ve gönüllere yerleştirerek kuvveden fiile çıkarmak gayesini gütmektedir.281

KAVMİ İÇİN SAVAŞ:

Irkçılıkla alâkalı yasakların bir kısmı kavmiyyet ve asabiyyet gayretiyle yapılacak savaşlarla alâkalı olarak beyân edilmiştir. İslâm'da büyük ecir ve vaadedilen şehidlik mertebesi sırf Allah rızası için ölenlere verilecektir.

Ganimet elde etmek, şöhret kazanmak, kahramanlık izhar etmek, yiğitlik arzetmek, kabile ve aşiretin menfaatini gütmek, kendini göstermek gibi gâyelerden hiçbiri Allah yolunda cihad sayılmaz. Sadece ve sadece Allah'ın kelâmını âlî tutmak, yüceltmek için yapılan savaş, Allah yolunda cihaddır, bu gaye ile savaşan kimse öldüğü takdirde şehid olur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu gâye dışında ölmeyi ve öldürmeyi kesinlikle yasaklar: "Kıyamet günü bir adam, bir adamın elinden tutmuş olarak gelir ve: "Ya Rabbi, bu beni öldürdü" der.

Allah da ona: "Onu niçin öldürdün?" diye sorar. Berikisi de: "İzzet senin için olsun diye (şânını yüceltmek için) öldürdüm" cevabını verir. Allah ona: "O bana aittir" der. Derken bir başka adam, yine birisinin elinden tutmuş

olarak gelir ve: "Bu beni öldürdü" der. Allah da: "Onu niye öldürdün?" diye sorar. Berikisi: "İzzet falancanın olsun diye" cevabını verir. Allah: "Fakat izzet ona âit değildir" der ve öldürdüğü kişinin günâhını yükleterek gönderir."

Yukarıda kaydettiğimiz hadislerde "Allah'tan başkasının ismini yüceltmeyi" gaye edinen savaşlar yasaklandığı gibi, aşağıda zikredeceğimiz hadiste, gayesi açık seçik belli olmayan, mübhem, karanlık savaşlara katılmak da yasaklanmaktadır: "Kim itaatten ayrılır ve cemaati terketmiş olduğu halde ölürse, cahiliyye ölümü ile ölmüş

olur. Kim de ummiyye bir bayrağın altında mukatelede bulunur, asabiyyet (kavmiyyet) için öfkelenir veya asabiyyete çağırır veya asabiyyete yardım eder ve bu esnada öldürülürse, onun ölümü cahiliyye ölümüdür. Kim ümmetime karşı çıkarak, facir, salih ayırımı yapmadan, kim denk gelirse vurur, mü'min olup olmadığına bakmaz, ahidde bulunduğu kimseye karşı ahdini tutmazsa o benden değildir, ben de ondan değilim."

Hadisin anlaşılması için iki tâbirin açıklanması gerekmektedir:

1- Ummiyye Bayrak: Âlimlerin bir kısmı, bununla gayesi, hedefi belli olmayan mübhem bir umurun kastedildiğini söylemiş, misâl olarak bir kavmin asabiyyet için yaptığı savaşı göstermiştir. Şahsî ihtiras ve gadab yolunda yapılan mukatelenin de buraya girdiğini ayrıca belirtmişlerdir. Bayrak tabirine yer verilmesini nazar-ı dikkate alan bazıları, bu tabirle hak mı, bâtıl mı olduğu meçhul olan bir iş üzerine toplanmış kimselerin kinâye edildiğini söylemişlerdir. Şu halde, hadis, bu çeşit savaşlara katılmayı yasaklamaktadır.

2- Asabiyyet: Sıkça geçen ve kavmiyetçilik, ırkçılık gibi tabirlerle tercüme ettiğimiz bu kelime, -İbnu'l-Esir'in açıklamasına göre- "kavmine zulümde yardım eden kimse" manasına gelen asabi'den gelir. Lügat yönünden asabi, asabesi için öfkelenen ve onları himaye eden kimse demektir. Asabe ise, baba cihetinden gelen akrabalara denir.

Asabiyyet Tarafgirlik Demektir: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yasakladığı asabiyyetin "zulümde kavmine yardım etmek" olduğu anlaşıldıktan sonra şunu söyleyebiliriz: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında insanları zulümde başkasına yardım etmeye sevkeden en mühim âmil kavmî beraberlik, kan bağı idi. Zamanımızda bunun yerini başka şeyler de almıştır. Bu yeni şey, bâzan ideolojidir, bâzan siyasettir, bâzan bölgeciliktir, bâzan şu veya bu maksadla teşkil edilen gurubculuktur, bâzan grubculuklara karşı olmak bahâne ve yaftasıyla teşkil edilen gurubculuktur, bâzan da eskiden olduğu gibi kabilevî, ırkî birliktir. Sebep ne olursa olsun, ileri sürülen bahâne ne gösterilirse gösterilsin, adâletin tatbikına, liyâkatlıların haklarını almasına mâni olan, lâyıkı var iken liyâkatsizi iş başına getiren, mazluma karşı zâlimi koruyan her çeşit tarafgirlikler Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in diliyle lânetlenen, yasaklanmış olan asabiyyettir. Bu nokta-i nazardan asabiyyet tabirinin zamanımızdaki en uygun karşılığı tarafgirliktir. Zira tarafgirlik uğruna, değil aynı kabileden olanlar, aynı aileden olanlar bile birbirlerine düşman vaziyeti almakta, haksızlıklar işlemektedir.

Kuzman Hadisi: Şehidlik mertebesinin sadece ve sadece Allah rızası için çarpışanlara verileceğini ifade eden bir hadisi burada kaydedeceğiz. Aşağıda vereceğimiz metin, hadisin Buharî tarafından rivayet edilen vechidir.

Burada, aslında, vak'a kahramanının ismi mezkur değilse de, başka bazı vecihlerde Kuzmân ez-Zaferî olduğu tasrih edilir. Vâkidî'nin rivayetinde, Uhud Savaşı sırasında cereyan ettiği belirtilen bu vak'ada Kuzmân intihardan önce, kendisine: "Sana şehâdet mübarek olsun" diyerek tebriklerini ifade eden Katâde İbnu Nu'mân'a:

"Vallahi bu cengi din için yapmadım, kavmimin şerefi için yaptım" der ve sonra da, yaraların ızdırabına dayanamayarak intihar eder.

281 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

4/261-262.

Buharî'de gelen vechine göre, ashâbtan Ebû Hüreyre ve Sehl İbnu Sa'd (Allah ikisinden de razı olsun) anlatıyorlar: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte Hayber Gazvesi'ne katılmıştık. Müslüman olarak askerler arasında yer alan bir kişi için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Falan kişi cehennemliktir" buyurdu. Savaş başladığı zaman (Kuzmân) herkesin dikkatini çekecek şekilde kahramanca vuruştu. Sağda solda grubtan ayrılmış olan kimseleri birer birer yakalayıp kılıçtan geçiriyordu. O kadar ki, cengâverliğini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattılar ve: "Ey Allah'ın Resûlü, bizden hiç kimse onun gösterdiği kahramanlık derecesine ulaşmadı" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yine: "Fakat, o cehennemliklerden!" buyurdu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu sözü, neredeyse bazılarınca tereddüdle karşılanmıştı. (Hayrette ileri gidip mes'eleyi zihinde) büyütenlerden Huzâî Eksüm adında biri:

"Öyle ise ben onun peşine takılıp ne yaptığını gözetliyeceğim" dedi.Râvi Sehl İbnu Sa'd der ki: "Huzâî, (Kuzmân'ın) peşinde harp sahasına çıktı. Her gittiği yerde onu tâkip ediyordu. Öyle ki, o nerede durdu ise, bu da orada durdu. Nerede koştu ise bu da koştu. Nihâyet (Kuzmân) ağır yaralandı. Yaranın acısına dayanamayarak bir an evvel ölmek için, kılıcının sırtını yere koydu. Keskin tarafını da iki memesi arasına koyarak var gücüyle üzerine yüklendi. Kendisini bu şekilde öldürdü.

"Bunun üzerine Huzâî Eksüm, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Şehâdet ederim ki, sen muhakkak Allah'ın peygamberisin" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ne olsu, bunu niye söylüyorsun?" dedi. Huzâî anlattı:

"Ya Resûlallah, az önce, şu cehennemliklerden olduğunu haber verdiğin kişi (Kuzmân) var ya, hakikaten o, cehennemliklerdendir. Siz onun cehennemlik olduğunu söyleyince halk bunu kafalarında büyütüp (hayretle karşılamıştı). Ben de: "Bu adamı takip ve tarassut edeceğim" demiştim. Ve hakikaten, ardı sıra çıkıp, onun her hareketini araştırdım. Nihayet bu adam, ağır surette yaralandı ve bir an önce ölmek için kılıcın demirini yere, keskin ağzını iki memesi arasına koydu. Sonra kılıcının üstüne yüklendi ve bu suretle intihar etti."

"Huzâî'nin bu sözleri üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsanlardan bâzıları vardı ki, halka, görünüşe göre, ehl-i cennete yaraşan hayırlı işler yaparlar. Halbuki onlar cehennemliktir. Yine insanlardan diğer bâzısı vardır ki, halkın görüşüne göre cehennemliklere yaraşan kötü işler yaparlar. Halbuki onlar cennetliktir"

buyurdu.

Bunu söyledikten sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Bilâl-i Habeşî (radıyallahu anh)'yi çağırarak: "Ey Bilâl! Haydi şunu halka ilân et" diye emretti:

"Cennete ancak mü'minler girer. (Bu müntehirin mücâhedesine gelince) muhakkak ki, Allah, İslâm dinini (dilerse) fâcir bir kişi ile de te'yid edip kuvvetlendirir."

Allah Nazarında İnsanların En Şerîri: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), asabiyyet yani kavim ve kabilesinin menfaati için eyleme kalkarak işlediği masiyet ve cinayetler sebebiyle ahiretini kaybeden kimse için şöyle der: "Kıyâmet günü, Allah indinde, derece itibariyle insanların en şerlisi, başkasının dünyası uğruna ahiretini hebâ eden kuldur."

Kavmiyyetçinin Şehadeti Merduddur: İmam Şâfiî şöyle der: "Her kim, sözle asabiyyet (kavmiyyetçilik) izhâr eder, ona çağırır ve bu işi iyice benimserse -bu uğurda bizzat savaşmasa bile- bu kimsenin şehâdeti merduddur, (mahkemede şâhidlik yapamaz). Zira haram olduğu hususunda İslâm âlimlerinin hiçbir ihtilâfı bulunmayan bir günâha bulaşmıştır." Asabiyyetin ne olup olmadığını anlamamızda bize yardımcı olacağına inandığımız açıklamaların devâmını burada aynen sunmayı faydalı bulduk.

Şâfiî hazretleri sözlerine şöyle devam eder: "Bilirsin ki, insanların hepsi Cenab-ı Hakk'ın kullarıdır. Hiç kimse O'nun kulluğundan dışarı çıkamaz. Bu kullar arasında sevgiye en çok liyâkatlı olanı, Allah'a en muti olanıdır.

İtaat edenler arasında fazilet ve üstünlüğe en ziyade müstehak olan da -âdil imam (iyi devlet reisi) veya müçtehid âlim veya herkese veya bâzılarına yardımda bulunan kimselerden- Müslümanların teşkil ettiği cemiyete en ziyade faydalı olanıdır... Allah insanları İslâm'da birleştirdi ve onları kendisine nisbet etti. Bu (intisab) insanlar arasında mevcud neseblerin (intisabların) en şereflisidir. İnsan bir kimseyi sevecekse onu Allah için sevsin. Bir kimse sadece kendi kavmini sevecek olsa, bakılır, kendine helâl olmayan herhangi bir şeyi kavminin dışında kalanlara yapmadıkça, bu çeşit bir kavim sevgisi sıla-i rahim'dir, yasak olan asabiyyet değildir. Kendisinde iyi veya kötü vasıflar beraberce bulunmayan kimseler azdır. Kişinin kendinden olan bir kimseyi severken mevzubahis olabilecek kötü durum (mekruh), onun Allah tarafından yasaklanmış olan bir şeyi başkasına yapmasıdır. Meselâ, tecâvüzde bulunur, nesebi sebebiyle ta'n eder, asabiyyet (kabilecilik) yapar, kişiye nesebi sebebiyle kızar, fakat Allah'a olan isyanı veya kızdığı birisine karşı işlediği cinayeti sebebiyle kızmaz. Sözgelimi şöyle der: "Ben ona kızıyorum, zira o, falanca âileye mensubdur." İşte bu hâl, şâhidliğin reddini gerektiren hâlis asabiyyettir (yâni merdud olan kavmiyyetçilik). Birisi çıkıp da: "Bu söylediğinize delil midir?" diyecek olsa, kendisine şu cevab verilir: "Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmaktadır: "Mü'minler muhakkak kardeştirler." Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de şöyle demiştir: "Ey Allah'ın kulları kardeşler olun." Öyle ise bir kimse özrünü mucib bir sebep olmaksızın Allah'ın ve Allah'ın Resûlü'nün emrinden dışarı çıkarsa, bu davranışıyla, te'vili mümkün olmayan bir suç işlemiş olur. Üstelik zikrettiğimiz amellerin suç olduğu hususunda

Müslümanların hiçbir tereddüdü, ihtilâfı da yoktur. Öyle ise bu durumdaki bir kimsenin şehâdetinin reddedilmesi gerekir."282

KÖLELİKTEN YÜKSELENLER

Kavmiyyetçilik mevzuunda da İslâm tarihinin en şerefli, en ziyade kendisiyle iftihar edilen, her devirde örnek alınacak misallerin fazlasıyla bulunduğu Asr-ı Saadet ve Selef Devri'ne müracaat edeceğiz. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ırk ayrımı fikrini yıkmak için beyan buyurduğu sözlerden ayrı olarak, fiilî tatbikatından da daha önce bahsetmiştik. Burada, hulasaten, Araplarca en şerefli kabul edilen Kureyş kabilesine mensub ve aynı zamanda halasının kızı olan Zeyneb Bintu Cahş ile azadlı kölesi Zeyd (radıyallahu anhümâ)'i evlendirmesi, bu azadlı köleyi ve onun oğlu Üsâme (radıyallahu anhümâ)'yi Muhâcir ve Ensâr' dan en büyük şahsiyetlerin bulunduğu orduya -bir kısım itirazlara rağmen- komutan tayin etmesi, İran asıllı Selman, Bizans asıllı Süheyb, Habeş asıllı Bilâl'e diğer ashab arasında müstesnâ bir yer ve değer vermesi gibi vak'aları bir kere daha hatırlatabiliriz.

Şimdi vereceğimiz birkaç misalle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in getirdiği bu prensip sayesinde pek çok kimsenin kölelikten efendiliğe, âlimliğe, vâliliğe, sultanlığa yükselmiş bulunduklarını göstermeye çalışacağız. Şunu da kaydedelim ki, bu prensip sadece köleleri yükselterek onlara hizmet sunmuş olmuyor, aynı zamanda onları İslâm'a hizmet çarkına sokmuş olmakla İslâm'ın güçlenmesine, teâlisine de katkıda bulunuş

olmaktadır.

Hz. Ömer'den Bir Misal: Hz. Ömer'le alakalı olan şu rivayet, Ashâbın mevzumuzla alakalı sayısız tatbikatına bir örnek olarak burada kayda değer: "Hz. Ömer Mekke'ye giderken kendisine, Usfân nâm mevkide, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i, Mekke valisi Nâfii İbnu Abdi'l-Hâris karşılar. Hz. Ömer'le aralarında şu konuşma geçer:

"- Vâdi ahalisi üzerine (Mekke halkına) kimi halef bıraktın?"

"- Onlar üzerine İbnu Ebzâ'yı bıraktım."

"- İbnu Ebzâ da kim?"

"- Mevâlilerimizden (azadlı kölelerden) biridir."

"- Yâni (Kureyş'ten ve Resûlullah'ın ashâbından pek çok kimselerin bulunduğu bir yere) bir azadlıyı mı halef bıraktın?"

"- Evet. Zira o, Allah'ın kitabını iyi bilir, ferâizi iyi bilir, adaletle hükmeder."

"- Öyleyse (isabetli davranmışsın), zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: "Allah bu kitap sâyesinde bir kısım kavimleri yükseltecek, bir kısmını da alçaltacaktır."

Haccâc'dan bir Misâl: Bu mevzuda vicdanlara kök etmiş olan telâkkiyi ve bundaki samimiyeti anlamaya yardımcı olacak bir diğer rivayet de zâlimliğiyle şöhret yapmış Haccâc ile alâkalıdır. Haccâc, Hâlid İbnu Safvan'a sorar:

"- Basra ahalisinin büyüğü (seyyidi) kimdir?"

"- Hasan'dır (meşhur Hasan-ı Basrî)."

"- Bu nasıl iş, o bir azadlıdır (mevlâ)"

"- İnsanlar dine müteallik işlerinde ona muhtaç oldular. Onun ise, onların dünyalarına hiç ihtiyacı yok. Ben Basra eşrafından olup da onun ders halkasına katılıp onu dinlemek, ilminden yazmak iştiyakı göstermeyen tek kişi görmedim." (Bu söz üzerine Haccâc belki de istemeyerek takdirini ifade etmek zorunda kalarak şöyle der):

"- Vallahi bu büyüklüktür (seyyidlik)."

Selmân-ı Fârisî Farslara Karşı: Aslen bir köle olan Selmân-ı Farisî'nin daha önce de temas ettiğimiz Müslümanlıkta elde ettiği mevki, mevzumuz açısından ehemmiyet taşıdığı gibi, bizzat İranlılara karşı, soydaşlarına karşı askerî bir seferi idare etmesi de ibret alınacak bir başka noktadır. İlk devirlerde, diğer milletlere nazaran ihraz ettikleri değişik pozisyonları sebebiyle İslâm'ın cibillî sahipleri durumunda olan Arapların samimi davranışları, bunlara gösterdikleri hakiki kardeşlik, İslâm'a sonradan giren Müslümanları da gerçekten samimi olmaya sevketmiştir. Bunun en güzel misali, söylediğimiz gibi Selmân-ı Farisî'nin İran'ın fethi için hazırlanan bir askerî birliğe komutan olarak katılmış olmasıdır. Rivayetler, kuşatılan kale halkına saldırmazdan önce mühlet tanıdığını ve Farsça olarak kale halkına şu hitabede bulunduğunu kaydederler: "Ben sizden bir kimseyim, İranlıyım. Görüyorsunuz, Araplar benim emrim altında ve bana itaat ediyorlar. Müslüman olduğunuz takdirde, bizim haklarımız aynen size verilecek, size terettüp edecek vazifeler de bize terettüp eden vazifelerin aynı olacak. Dininizde kalmak isterseniz bize cizye vermek şartıyla sizi serbest bırakacağız, idâremizde olacaksınız..." Neticede teklif reddedilir ve Selmân (radıyallahu anh) hücum emreder ve kale fethedilir.

Ömer İbnu Abdilaziz: İslâm'ın gerçek, hasbi tatbikatçılarından biri olan ve bu sebeple, saltanat devresi 2,5 yıl gibi son derece kısa olmasına rağmen, İslâm âlemine her sahada büyük bir rahatlık getiren Ömer İbnu Abdilaziz, bir kısım Emevî halifelerinin ırkçı davranışlarına son vererek: "devletçe tahsis edilen ödeneklerde -yiyecek, giyecek, nakid ve diğer çeşit ikramlarda- Arap ve mevâli arasında tam bir eşitlik vaz'eder."

282 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/262-266.

Mevâlî Hakimiyyeti: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ırk mevzuundaki tebligatının, yukarıda belirttiğimiz şekilde vicdan ve ruhlardan tatbikata intikali sonunda, kısa zamanda İslâm'ın gerek ilmî ve gerek askerî fütuhatında gayr-ı Arap unsurların, kölelikten azad olmuşların hizmetleri büyük olmuştur. İslâm medeniyyet binasının ilk mühendis ve ameleleri arasında bunların sayısı gerçekten çoktur ve hatta ekseriyyeti teşkil ederler. Bu hususta okuyucuyu iknâ edici olan ve İbnu Şihâbi'z-Zührî'den gelen şu rivayeti aynen kaydedeceğiz:

"Abdülmelik İbnu Mervân'ın huzuruna çıkmıştım. Bana: "Ey Zührî, nereden geliyorsun?" diye sordu. Ben

"Mekke'den geliyorum" deyince, aramızda şu konuşma geçti:

- Mekke halkına mürşidlik edecek geride kim kaldı.

- Ata İbnu Ebî Rebâh.

- Arap asıllı mı, mevâlî mi? (mevâli azadlı köle demektir.)

- Mevâlîdendir.

- Pekâla, Mekkelilere ne ile hükmeder?

- Diyânet ve rivayetle (Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünneti ile).

- Diyânet ve rivayet ehli, irşad etmeye lâyıktır. Yemen ehline kim mürşidlik ediyor?

- Tâvus İbnu Keysân.

- Arap asıllı mı, mevâlîden mi?

- Mevâlîdendir.

- Pekâla, onlara ne ile hükmedecek?

- Atâ'nın hükmettiği ile (yâni diyânet ve rivayetle).

- Öyleyse lâyıktır. Mısır ahalisine kim mürşidlik edecek?

- Yezid İbnu Ebî Habib.

- Arap asıllı mı, mevâlîden mi?

- Mevâlîden.

- Şam ahalisine kim mürşidlik ediyor.

- Mekhul.

- Arap asıllı mı, mevâlîden mi?

- Mevâlîdendir. Huzeyl kabilesine mensub bir kadın tarafından âzad edilmiş (Sûdan asıllı) Nûbi bir köledir.

- Cezîre ahalisine kim mürşidlik ediyor?

- Meymun İbnu Mihran.

- Arap asıllı mı, mevalîden mi?

- Mevâlîdendir.

- Horasan ahalisine kim mürşidlik ediyor?

- Dahhak İbnu Müzâhim.

- Arap asıllı mı, mevâlîden mi?

- Mevâliden.

- Basra ahalisine kim mürşidlik ediyor?

- el- Hasan İbnu Ebî'l-Hasan (yâni meşhur Hasan-ı Basrî).

- Arap asıllı mı, mevâlîden mi?

- Mevâliden.

- Helâk olasıca, Kûfe'ye kim mürşidlik ediyor?

- İbrahim en-Nehâî.

- Arap asıllı mı, mevâlîden mi?

- Bu Arap asıllıdır.

- Ey helâk olasıca Zührî, beni biraz ferahlattın. Allah'a kasem olsun, mevâlî, Araplar üzerine efendi olmuş

bulunuyor. Araplar minberin dibine otursun da mevâlî üstüne çıkıp bunlara hutbe okusun ha (olacak şey değil)!

- Ey mü'minlerin emiri, bu, Allah'ın takdiridir. O'nun dinini kim tatbik eder, korursa efendi olur, kim de tatbik etmez elden kaçırırsa zelil olur."

İnananlar Kardeş Olun: Bu bahsi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu hadisiyle kapayalım: "(Ey inananlar!) birbirinize hased etmeyin, birbirinize buğzetmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, birbirinizin satışını bozmayın. Ey Allah'ın kulları kardeş olun!

Müslüman kişi, diğer Müslüman kişinin (rengi, dili, doğum yeri, içtimâî durumu, cinsiyyeti ne olursa olsun) kardeşidir. Öyle ise ona zulmedemez, ihânet edemez, aldatamaz, yardım isteğini cevapsız bırakamaz, tahkîr de edemez. Allah sizlerin cesedlerine, mallarına bakmaz, fakat kalblerinize ve amellerinize bakar, -kalbini göstererek- takvâ şuradadır, takvâ şuradadır, takvâ şuradadır. Kişinin kötü sayılması için Müslüman kardeşini tahkir edip horlaması kâfidir. Bir Müslümanın kanı, malı ve ırzı diğer bir Müslümana haramdır."] (Müslim, Birr, 32-34; Tirmizî, Birr 18, 1928 H.)[283

283 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/266-271.

KÂF SÛRESİ

رَابْدأ يف َحهِبَسُي ْنأ ُه َرَم أ :َلاَ ق ,دوُجُّسلا َرَابْدأ َو] :بلاعت ِهلوق يف امُهْنَع ُ هاللّ□

1□

□ـ نع نبا سابع َر ِض ى

ا أخرجه البخار

. هِلُك ِتا َوَل صلا□].

1. (795)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), "Gecenin bir cüz'ünde ve secdelerin arkalarında da onu tesbih et"

meâlindeki ayette geçen "secdelerin arkalarında" tabiriyle ilgili olarak: "Cenab-ı Hakk, tesbihi, bütün namazların ardından yapmayı emretmektedir" demiştir.]Buhârî, Tefsir, Kâf 2.[284

AÇIKLAMA:

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) ayette geçen, اَدْبارَ السُّجود ibaresi ile Cenâb-ı Hakk'ın, Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm)'ne her namazın arkasından tesbihte bulunmayı emrettiğini belirtmektedir.

Taberî'nin kaydettiği bir başka tarikte İbnu Abbâs: "Bu, namazdan sonra yapılan tesbihtir" demiştir.

Bir başka rivayette de, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey İbnu Abbâs, akşam namazından sonra kılınan iki rek'at, âyette geçen edbâru'ssücud'dür" dedi" der. Bâzı sahabeler de bu iki rek'ata edbâru'ssücûd demiştir.285

ZÂRİYÂT SURESİ

نِم ًيِلَق اوُنا] :

ك ىلاعت هلوق يف ُهْنَع ُ هاللّ

1

ى ِض َر سنأ نع ـ

كِلذك َو :ةياور يف دازو د.واد وبأ هجرخأ

ءاَشِعْلا َو ِب ِرْغَمْلا َنْيَب َنوُّلَصُي اوُناك :لاق ،َنوُعَجْهَي اَم ِلْي لا].

ع ِجاَضَمْلا ِنَع ْمُهبُوُنُج ىَفاجَتَت .

1. (796)- Hz. Enes (radıyallahu anh), "Onlar gecenin (ancak) az bir kısmında uyurlardı" (Zariyat, 17) meâlindeki âyet hakkında şu açıklamayı yaptı: "Onlar akşamla yatsı arasında namaz kılarlardı."

Bir rivayette şu ziyâde var: "Böylece yanları yataklarından uzaklaşır" (Secde, 16).]Ebû Davud,Salât 312, (1322).]286

AÇIKLAMA:

Enes hazretleri (radıyallahu anh), sadedinde olduğumuz âyetin akşamla yatsı arasında namaz kılanlarla ilgili olarak indiğini söylüyor. Âyet-i kerime cennete gidenleri tasvir etmekte, bir önceki âyette zikri geçen cennetliğin burda bir vasfı belirtilmiş olmaktadır. Bu nokta-i nazardan ahirette kurtuluşa ereceklerin mühim bir vasfı

"geceleyin az uyumak" olarak bildirilmiş olmaktadır.

Sadedinde olduğumuz Enes (radıyallahu anh) rivayeti ise, âyetin akşamla yatsı arasında namaz kılanlar hakkında geldiğini söyleyerek bu esnada kılınan ve umumiyetle evvâbin namazı diye bilinen nâfile namazın ehemmiyetine parmak basmış olmaktadır. Rivayetler Abdullah İbnu Mes'ud, Abdullah İbnu Ömer, Selmân-ı Farisî, İbnu Ömer ve Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anhüm ecmâin) gibi bir kısım sahabinin akşamyatsı arası namaz kıldıklarını belirtir.

Sadedinde olduğumuz rivayetin sonunda dikkat çekilen, "Böylece yanları yataklarından uzaklaşır" ziyadesi ile şu ifade ediliyor: "Secde suresinde "yanları yataklarından uzaklaşır" mealindeki âyetle teşvik edilen gece namazı, akşamla yatsı arasında kılınan namazla eda edilmiş, Cenab-ı Hakk'ın bu irşadına, nafile sınıfına giren bu teşvikine uyulmuş, mü'mine tavsiye edilen bu namaz yerine getirilmiş olur."287

TÛR SÛRESİ

كَلَم َفْلأ َنوُعْبَس ٍم ْوَي لُك ُهُلُخْدَي َروُمْعَملا َتْيَبْلا ىأ َر ُه نأ # هِب نلا ِنَع]ُهْنَع ُ هاللّ□] .

1□

ى ِض َر ةريره ىبأ نع ـ□

أخرجه البخار.

1. (797)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den naklettiğine göre, Resûlullah Beytu'l-Ma'mur'a her gün yetmiş bin melâikenin girdiğini görmüştür."]Buhârî, Bed'ül-Halk 6.]288

284 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/271.

285 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/271.

286 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/272.

287 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/272.

288 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/273.

AÇIKLAMA:

Beyt-i Ma'mur eserde varid olduğu üzere, yedinci semada, Arş-ı Rahman'ın hizasında ve Kâbe-i Muazzama'nın üst hizasında yer alan beyttir. Ka'be arz ahalisinin metafı (tavaf ettiği mekan) olduğu gibi, Beyt-i Ma'mur da sema ehlinin, melâikenin tavaf ettiği mükerrem bir yerdir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mirac esnasında burasını görmüştür. Cebrail: "Bunun içinde hergün yetmiş bin melâike namaz kılar ve bir kere çıkan bir daha dönmez" açıklamasında bulunmuştur.

Bu Beyt-i Şerif'in bir ismi de Durâh'tır. Hz. Ali (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayete göre, her semâda, Kâ'be-i Muazzama'nın hizasında bir Beyt-i Mâmur mevcuttur.

Yine rivayetlerde gelmiştir ki, Beyt-i Ma'mur Kâ'be'nin tam üst karşısındadır. Öyle ki Beyt-i Mâmur'dan bir taş

bırakılacak olsa Kâbe' nin üzerine düşecektir.289

] دوُجُّسلا ُراَبْدإ َو ،ِرْجَفْلا َلْبَق ِناَتَعْك رلا ِموُج نلا ُرابْد□

إ : #

لاق ىبنلا نع امُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ىذمرتلا هجرخأ

. ب ِرْغَمْلا َدْعَب ِناَتَعْك رلا□].

2. (798)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın rivayetine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışından sonra dahi tesbih et" (Tur, 49) âyetinde geçen "yıldızların batışından sonra" kılınacak namazın (idbâre'ssücud), sabahın farzından önce kılınan iki rekat; (Kâf suresinde geçen) edbâre'ssücud ile de akşamın farzından sonra kılınan iki rek'at olduğunu söylemiştir."]Tirmizî, Tefsir, Tûr, (3271).[290

AÇIKLAMA:

Kâf suresinde geçen edbâre'ssü'cud ibaresiyle ilgili açıklamayı 795 numaralı hadiste yaptık.291

NECM SÛRESİ

نَاَكَ َباَق ْوَق ِنْيَس ْوأ َنْدأ؛ :

ف ىلاعت ِهِل ْوَق ي]ف ُهْنَع ُ هالّل

د

وعسم نبا نع 1

□ □

□َر ِض ى

□أن ِج ِرْب ِي ل □ :

ر اَهلُك اَهيِف َلاَق ى َرْبُكلا ِهِهب َر ِتَايآ ْنِم نأ َر ْدَقَل : ِهِل ْوَق يفو ؛نأ َر اَم ُداَؤُفلا َبَذَكاَم : ِهِل ْوَق يفو

نذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ

.[

□حاَنَج ِةَئاُمِتِس ُهَل ُم ً سلا ِهْيَلَع .

1. (799)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh), Necm suresinde geçen, "İki yay kadar, yahud daha yakın oldu"; keza,

"Onun gördüğünü kalb yalan çıkarmadı"; keza, "Andolsun ki, O, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını görmüştür" (Necm, 9, 11, 18) âyetlerinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Cibril (aleyhisselam)'i altı yüz kanadıyla gördüğüne işaret bulunduğunu söylemiştir.]Buharî, Tefsir, Necm 1, Bed'ü'l-Halk 6; Müslim, İman 280-282 (174); Tirmizî, Tefsir, Necm (3279).]292

□أن ِج ِرْب َلي ف يف َرُوص ِهت □] :

□2ـ يفو ةياور ملسم همحر هالّل ر] .

2. (800)- Müslim merhum bir rivayetinde: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cebrâil'i aslî sûretinde gördü" demiştir.293

AÇIKLAMA:

Necm suresi, Fahr-i Kâinat efendimizin, ruh maal cesed (yani cesed ve ruhuyla birlikte) semâvata uruçla akrebiyet-i İlâhiye'ye mazhar oluşu demek olan, mirac vak'asını tasvir eder.

Mirac, sadece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın değil, insanlığın mazhar olduğu en büyük mucizedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan önceki peygamberler de (aleyhimüsselam) mucizelere ve hatta mirac nevinden mucizelere mazhar olmuşlardır. Ancak 5568 numaralı hadiste görüleceği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mazhar olduğu mahiyet ve muhtevada bir miraca hiçbirisi mazhar olmamış.

Resûlullah'ın erdiği kurbiyyete hiçbiri erememiştir.

289 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/273.

290 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/273.

291 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/273.

292 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/274.

293 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/274.

Mirac hadisesinin, safahat ve mahiyetini yukarıda numarasını verdiğimiz hadise bırakarak burada, sadedinde olduğumuz hadisin anlaşılmasını sağlayacak açıklama ile yetineceğiz.

Hadis, Necm suresinin baş kısmında, Mi'rac hadisesiyle ilgili bâzı tabirleri açıklamaktadır. Tâbirler, şehâdet âleminin haricinde, gayb âleminde cereyan ettiği ve o âlemin hakikatleri, bilmecburiye şehadet âlemine ait tâbirler ve maddî vasıtalarla iade edildiği için anlaşılması oldukça zor bir tasvir ortaya çıkmaktadır. Bilhassa zamirlerin mercii farklı tevcihlere müsaittir ve bidayetten beri âlimler ihtilâf etmişlerdir.

Sözkonusu bahis, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le ilgili ayetlerden Cebrail'e, ondan sonra Mirac'a müteallik bazı tavsiflere geçer, ifade, dediğimiz gibi:

1- Gaybe müteallik,

2- Son derece veciz,

3- Âyetlerin mâkabli ve kelimelerin ifade ettiği mânâlar, zamirleri farklı tevcihlere müsaid olduğu için, bazı zamirler Allah'a mı, Cebrail'e mi veya yerine göre Zât-ı Risâletpenâhî'ye mi ait, ihtilâf edilmiştir. Sûre ile alâkalı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den meseleler üzerine çok kesin açıklamalar vârid olmayınca, ulemâ, Ashab'dan intikal eden bazı farklı rivayetlere müsteniden, ihtilâflı manalar üzerinde durmuşlardır. Necm suresinin baş kısmındaki Mirac tasviri şöyledir:

"Battığı dem yıldıza andolsun ki, sâhibiniz (Muhammed doğru yoldan) sapmadı. Bâtıla da inanmadı. O, kendi (fikir ve) hevâsına göre konuşmaz. O(nun söyleyip getirdikleri) kendisine (Allah tarafından yapılan) vahiyden başka bir şey değildir. O'nu müthiş kuvvetlere mâlik olan (Cebrail) öğretti. (Ki o), akıl ve re'yinde kâmil (bir melek)dir. Hemen (kendi suretine girip doğruldu. O (Cebrail) en yüksek ufukta idi. Sonra (Cebrail, Muhammed'e) yaklaştı. Derken sarktı. (Bu suretle o, Muhammed'e) iki yay kadar, yahud daha yakın oldu da, (Allah'ın) kuluna vahyettiğini etti. O'nun gördüğünü kalb(i) yalanlamadı. Şimdi siz onun (peygamberin) bu görüşüne karşı da kendisiyle mücadele mi edeceksiniz? Andolsun ki onu (Cebrai'i aslî suretinde) diğer bir defa da Sidretü'l-Münteha'nın yanında gördü ki, Cennetü'l-Me'vâ onun yanındadır. O (gördüğü) zaman Sidre'yi bürüyordu onu bürümekte olan (Peygamberin) göz(ü, gördüğünden) ne şaştı, ne aştı. Andolsun ki O, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını görmüştür." (Necm, 1-18).

Hadiste, İbnu Mes'ud (radıyallahu anhümâ)'un açıklamasına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki yay miktarı ulaştığı yakınlık Hz. Cibril'e olan yakınlıktır.

Halbuki, başta bir kısım âlimlere göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın teşrif edildiği bu yakınlık Rabbü'lâlemin'e olan yakınlıktır. Yani Resûl-i Ekrem Mirac sırasında iki arşına tekabül eden Kâb-ı Kavseyn'den daha da ileri bir yakınlıkla Cenab-ı Hakk'ın mekândan münezzeh zâtına takarrüb etmiş bulunuyor.

Diğer bazı izahlara göre, Kâb-ı Kavseyn'den murad üst üste konan iki yaydır. Değerli müfessirimiz Elmalılı'nın

"daha güzel" bulduğu bu yoruma göre, âyet, üst üste konan iki yay mesâfesinden daha da ileri bir yakınlığa işaret etmektedir ki müfessirler bu teşbihe, meleke-i ittisali temsil ve bu'd-ı mülebbisi nefyile Peygamberin vahyi istimâını tahkik maksadıyla yer verildiğini belirtmişlerdir. Bu mânaya göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisinden önce hiç kimseye nasib olmamış, kendisinden sonra da hiç kimseye nasib olmayacak âzamî bir İlahî yakınlığa ererek Cenab-ı Hakk'tan vasıtasız vahye mazhar olmuştur. Yakınlıktan sonra vahye temas eden âyet bunu ifade etmektedir.

"Onun gördüğünü kalb yalan çıkarmadı."

"Andolsun ki O, Rabbinin ayetlerinden bir kısmını görmüştür" meâlindeki âyetlerde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gördüğü şey ne idi? Allah'ı mı görmüştü, Cebrail'i mi, başka bir şeyi mi? Bu hususlar, âlimler arasında münakaşalıdır.

Sadedinde olduğumuz rivayette İbnu Mes'ud hazretleri (radıyallahu anh): "Bu ayetlerde, diyor, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Cebrâil (aleyhissalâtu vesselâm)'i hüviyet-i aslîsi, şekl-i fıtrîsi ile gördüğünü haber verilmektedir."

Âyette geçen muhtelif meseleler var, çoğunlukla âlimler ihtilâflı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunların hepsine burada yer vermek mevzuyu uzatır. Ancak rü'yet meselesinde İbnu Abbâs (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Miraç'ta Cenab-ı Hakk'ı gözleriyle gördüğünü kesin bir dille ifade ederken, Hz. Aişe bunu reddeder ve "Her kim, "Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem Rabbini gördü" diye zu'mederse Allah'a karşı büyük iftira etmiş olur" der. Hz. Aişe ve onun görüşünü benimseyenler, Necm suresinde geçen rü'yetin, Cebrail (aleyhisselam)'i hey'et-i aslîsi ile görmek diye te'vil eder ve Allah'ı hiçbir beşerin göremiyeceği hususunda şu âyetleri delil gösterirler:

رَاصْبَا ُك ِرْدُي َوُه َو ُرَاصْبَا ُهُك ِرْدُت (meâlen): "Gözler O'nu idrak edemez, O gözleri idrak eder" (Enâm 103) âyeti ile □وُس َر َلِس ْرُي ْوَا ٍباَج ِح ئاَر َو ْن ِم ْوَا ًاي ْح َو ا هاللّ ُهَمهلكي نا رشبل َناَك اَم َو (meâlen): "Yâ bir vahiy ile, ya bir perde arkasından, yahud bir elçi gönderip de kendi izniyle dileyeceğini vahyetmesi olmadıkça Allah'ın hiçbir beşere kelam söylemesi vâki olmamıştır" (Şurâ, 51).

Müteakip rivayet de bu mevzuyu açıklayacaktır.294

294 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/274-277.

ق □

] □ سْيَلأ ُتْلُ : ةَم ِرْكِع َلاَق ،ُه ب َر # ٌدهمحُم نأ□

ر :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر سابع نبا نع ىذمرتلا ةياور يفو ـ□

َلاَق : َو َكَحْي ، َكِلذ اَذإ ىَلَجَت ى ِرِنُوُر ه ِلا ذِي هَو نُوُر ه ُ، وَ قَدْر َ أن َر ب ُه تَعَالَى

. □ يَقُوُل اللّه ُ تَعَالَى َ تُدْرِ كُهُ ُ'ا بْصَار

.]تِيَنْ مَر□

3. (801) Tirmizî'nin İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'tan kaydettiği bir rivayette, İbnu Abbas: "Muhammed Rabbini gördü" der. İkrime (kendisine): "Allah, Kur'ân-ı Kerim'de (mealen): "Gözler onu idrak edemez" (En'am, 103) demiyor mu?" diye sorunca: "Amma da yaptın, bu görme işi, Cenâb-ı Hakk kendi nuru ile tecelli ettiği zaman bunu göremez demektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise Rabbini iki sefer görmüştür"

açıklamasını yapar."]Müslim, İman 284, (176); Tirmizî, Tefsir, Necm (3275, 3276, 3277).[295

AÇIKLAMA:

İbnu Abbas, "Gözler onu idrak edemez" (En'am 103) mealindeki âyette, Cenab-ı Hakk'ı göz ihata edemez, künhüne vakıf olamaz diye anlamıştır. O'na göre, âyette, gözün Allah'ı görmesi nefyedilmemiştir. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bu kanaate bir başka âyetle ulaştığı söylenmiştir. O ayet, Hz. Musa (aleyhisselam) ile alâkalıdır: Mûsa'nın görme talebi üzerine Cenab-ı Hakk dağa tecelli edince dağ parça parça olup dağılır ve Hz.

Musa baygın düşer.

نيِن ِمؤ ْملا ُل وَا اَن ا َو َكْيَلِا ُتْبُت َكَناَحْبُس َلاَق َقاَفَا اهمَلف ًاقِعَص ىسُوم رَخ َو ًاهكَد
هلَعَج ِلَبَجْلِل ُهُّب َر ىهلَجَت ا مَلف

"...Rabbı dağa tecelli edince onu yerle bir etti ve Musa da baygın düştü; ayılınca: "Ya Rabbi, münezzehsin.

Sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi." (A'raf, 143).

Bu ayette Hz. Musa'nın, dağa tecelli eden İlahî nuru müşâhedeye tahammül edemeyerek düşüp bayıldığı ifade edilmektedir.

Sadedinde olduğumuz hadisin Müslim'deki vechinde İbnu Abbas: "Muhammed Rabbini kalbiyle iki sefer gördü"

demiştir. Ancak, ondan meşhur olan görüş Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Rabbini "gözle" görmüş

olmasıdır. Hatta bazı rivayetlerde şöyle dediği de kaydedilir: "Allahu Teala Hz.Musa (aleyhisselam)'yı kelâm, Hz. İbrahim (aleyhisselam)'i hıllet, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i de rü'yet ile mümtaz kılmıştır."296

ر بَكَف ٍئش ْنَع ُهَلأَسَف َةَف َرَعِب هْنَع ُ هالّ

با

] :4ـ لاق يبعشلا نعو

ى ِض َر ًابْعَك امُهْنَع ُ هالّ ى ِض َر ٍسا بَع ُن َبِقل

هَم َّـَك َو ُهَتَي ْؤر

:

مَسَق َ هالّ نا ُبْعَك َلاَقف

. ن ا وُنَب مِشاَه :

إ امهْنَع ُ هالّ

.لا

ى ِض َر ٍسا بَع ُنْبا َلاَق

ب ِجْلا ُهْتَب َواَج ى تَح

همحر قورسم َلاق

نْيَت رَ□ .

م ٌد مَحُم ُهآر ًَو ،نْيَت رَم سوُم

م لَكَف ،َم لَس َو اَمِهْيَلَع ُ هاللّ ى لَص سوُم َو ٍدمحَم َنْيَب□

ى

رْعَش ُهَل فَق ٍئ َشِب َثْم لَكَت ْدَقَل : َتَلاَقف ؟ُه ب َر ٌدهمحُم نأر ْلَه : ُتْلُقف اهْنَع ُ هاللّ□ .
ى ِض َر َةَشِئاَع نَلَع ُتْلَخَد ف ُ : هاللّ

: م ً سلا ِهْيَلَع ُلي ِرْب ِج َوُه اَم نإ ؟ َكِب ُبَهْذُي َني□.

أ َتَلاَقف ى

: رْبُكْلا ِهِهب َر ِتاَياَ ْنِم نأر ْدَق .

ل ُتأ َرَق مُث ،ًاديو ُر ُتْلُق

هَدْنِع َ هاللّ ن□ :

إ بلاَعَت ُ هاللّ َلاَق ِبت لا َسْمَخلا ُمَلْع َي ْوأ ،ِهب َرِمُأ ا مِم ًائْيَش َمَتَك ْوأ ،ُه بر نأ َر ًادمحُم نأ
ك َرَبْخأ ْنَم

إ ِهِت َروُص يف ُه َرَي ْمَل َلي ِرْب ِج نأ َر ُه نِكل َو َ ة

. □□

. ثْيَغْلا ُل ه□

ي ْرِفْلا بلاعَت ِ هاللّ نَلَع َمَظْعأ ْدَقف□

زَنُي َو ِةَعا سلا ُمْلِع□

هفق ى

ذمرتلا .)

هجرخأ

قُف أُ‘ دَس ْدَق□].

ن□

حاَنَج ِةَئا ِمُّتِس ُهَل ِدا ًي ِج يف ًة رَم َو ،بِهَت ُمْلا ِةَرْدِس َدْنِع ًة رَم□

نْيَت رَم□ :

بذ)

كلا ةيرفلاو ً ا

:) ع َزف ندبو سأر رعش ماق ى . (

ىرعش أ .

4. (802)- Şa'bî anlatıyor: İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), Arafat'ta Ka'b'la karşılaştı. Ka'b'a birşeyle sordu.

Bunun üzerine Ka'b öyle bir tekbir getirdi ki, dağlarda yankılar yaptı. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) dedi ki:

"- Biz Benî Haşim'deniz!"

Ka'b da:

"- Allah rü'yeti ile kelâmını Muhammed ile Musa (aleyhimasselat vesselam) arasında taksim etti. Musa'ya Allah iki kere konuştu. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) de Mirac'ta Allah'ı iki kere gördü."

Mesrûk der ki: "Hz. Aişe (radıyallahu anh)'nin yanına girdim ve "Muhammed Rabbini gördü mü?" diye sordum.

Bana:

"- Öyle bir şey söyledin ki, (korkudan) tüylerim diken diken oldu" dedi.

"- Ağır olun, (hemen reddetmeyin) deyip şu meâldeki âyeti okudum: "Andolsun ki O, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını görmüştür" (Necm, 18).

Buna şu cevabı verdi:

"-Bu âyet seni nereye götürmüş? (Âyeti anlamakta hata etmişsin, âyette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gördüğü belirtilen şey) Cibril (aleyhisselam)'dir. Sana kim: "Muhammed Rabbini görmüştür" derse veya

"Emredildiği tebligattan bir şey gizlemiştir" derse veya "Allah'ın gayb ilan ettiği şu beş şeyi bildiğini söylerse: 295 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/277.

296 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/277-278.

"Kıyametin ilmi şüphesiz ki Allah'ın nezdindedir. Yağmuru O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez..." (Lokman, 34) bilki en büyük iftira ve yalanda bulunmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, âyette bahsedilen rü'yeti Cebrail'le ilgilidir.

Efendimiz'in gördüğü şey, Cebrail'dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cebrâil (aleyhisselam)'i altı yüz kanadıyla fıtrî suretinde ancak iki defa görmüştür: Bir defasında Sidretü'l-Müntehâ'da, bir defesında da (Mekke'nin aşağısında) Ciyâd denilen yerde, ufku (her cihetiyle semayı) kaplamış vaziyette."]Tirmizî, Tefsir, Necm (3274); Buharî, Tefsir, Mâide 7, Bed'ül-Halk 6, Tevhid 4; Müslim, İman 287, (177).[297

AÇIKLAMA:

Rivayette İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın sual sorduğu kimse, Muhadramun'dan Ka'bu'l-Ahbâr diye meşhur Ka'b İbnu Mâti' el-Hımyerî'dir. Yemen asıllı bir Yahudidir. Hz. Ömer devrinde Müslüman olmuştur. Daha önce Hz. Ebu Bekir ve Hatta Hz. Peygamber zamanında Müslüman olduğu da söylenmiştir. Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evsafını duyuncu Müslüman olanlardandır. Ka'b, âlim bir kişidir. Müslüman olduktan sonra Suriye'ye gitmiş, Humus'ta yerleşmiştir. Rivayette, İbnu Abbas'ın suâlini cevaplanamıyacak kadar büyütmüş olduğu için yüksek sesle tekbir getirmiş olmalıdır. Hatta sualin Allah'ın görülmesiyle ilgili olduğu tahmin edilmiştir. Nitekim Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye de aynı şey sorulunca, sualin tüylerini kabarttığını söylemiştir. Tîbî, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın: "Biz Benî Hâşim'deniz" demesini, Ka'b'ı öfkesinden teskin maksadıyla bir uyarı, cevabı düşünerek vermesi için bir ikaz olarak değerlendirir. Yani, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): "Biz, demek istemiştir, ilim ve marifet ehli kimseleriz, sizin cevap verilmez bulduğunuz kadar cevaptan uzak şey sormayız." İşte bu ikaz üzerine Ka'bu'l-Ahbar düşünüp: "Allah rü'yeti ile kelâmını Muhammed ile Mûsa (aleyhissalâtu vesselâm) arasında taksim etti." şeklinde başlayan cevabını vermiştir.

Ka'b'ın bu cevabından anlıyoruz ki, Ka'b, Necm suresinde geçen rü'yet meselesinde Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) gibi düşünmüyor. Hz. Aişe, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Cebrâil'i suret-i asliyesi ile iki kere gördüğü kanaatinde olmasına rağmen Ka'b, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Cenab-ı Hakk'ı iki kere gördüğü kanaatindedir.

Hz. Aişe'nin tüylerinin kabarması, onun Allah'ın büyüklüğü karşısında duyduğu heybet hissinden, O'nu görülebilir olmaktan münezzeh tutmasındandır. Allah'ın görüldüğüne inanmak ona göre teşbihtir, tenkistir, tenzihe aykırıdır, böyle demek muhaldir. Böyle bir inanca düşmekten korkmuştur ve tüyleri diken diken olmuştur.

Tirmizî'nin yer verdiği bir başka rivayette İbnu Abbas, Hz. Aişe (radıyallahu anhümâ)'ye şöyle mukabele etmiştir:

نيِبُمْلا ِقُف ا□

ب ُهآ َر ْدَقَل َو ى َرخُا ًةَل ْزَن هآ َر ْدَقَل َو ُلوُقَي ىلاعَت هاللّ َسْيَلا ِنيِل ِجْعُت َ َو ِنير□ ‘□
ِّظْنُا َنيِنمؤملا ُّمُا اي

Yani: "Ey mü'minlerin annesi, hele beni bir dinleyin, reddetmede acele etmeyin. Cenâb-ı Hakk âyet-i kerime'de ىرْخُا ًةَل ْزن ُهآ َر ْدَقَل َو "Andolsun ki O'nu diğer bir defa da Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında gördü" (Necm, 13-14); نيِبُمْلا ِقُفاِب ُهآ َر ْدَقَل َو□ "Andolsun ki O (sahibiniz) onu apaçık ufukta görmüştür." (Tekvir, 23) buyurmuyor mu?"

Hadiste geçen Ciyâd bir yer adıdır. "Mekke'nin aşağısından bir mevki" diye târif edilir. Bazı rivayetlerde داَي ْجَا

ecyâd şeklinde gelir. Buradaki görüşünde, Cibril gökyüzünü tamâmen bürümüş vaziyette idi. Her nereye baksa onu görüyor başka bir şey görmüyordu.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Cebrail'i iki sefer görüşünden maksat, yaratıldığı aslî suretiyle görülüşüdür. Altı yüz kanatlı, ufuğu tamamen kaplamış olarak görülüşler kastedilir. İşte bu tarzda görülüş iki defa olmuştur. Cebrail (aleyhisselam)'in, insan suretinde Resûlullah'a görünmesi pek çok defa vukua gelmiş ve hatta bu şekilde, onu ashabtan bazıları da zaman zaman görmüştür.Sadedinde olduğumuz hadis bir kısım ziyade ve noksanlarla farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Sahiheyn'de gelen bir vechi şöyledir: "Aişe'ye dedim ki: Pekâla Cenab-ı Hakk'ın, اَنَد لَدَتف ى َناَكف َباَق ْوَق ِنْيَس ْوأ اَدْنى sözü nerde? Aişe: "Bu Cibril (aleyhisselam)'dir, normalde bir insan suretinde gelirdi. Ayette temas edilen gelişte yaratıldığı surette geldi" dedi."298

تُلَي ًّج َر ُت لا َناك َلاق ى□□

زُعْلا َو َت لا ُمُتيأ َرَفأ] ى .

لاعت ِهلوق يف ا :

مهْنَع ُ هاللّ .

5□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

□ براخبلا هجرخأ

. هجاَحلا َقيِوَس].

5. (803)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), "Allah'ı bırakıp taptığınız Lât'ın, Uzza'nın ve (bunların) üçüncüsü olan diğer Menât'ın (herhangi bir şey hakkında zerrece kudretleri var mı? Bize haber verin" (Necm, 19-20) 297 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/278-279.

298 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/279-281.

meâlindeki âyet hakkında şu açıklamayı yaptı: "Lât (Ka'be'yi ziyarete gelen) hacılara (yağ ile) sevik299 (denen yiyeceği) karıp hazırlayan bir adamdı."]Buharî, Tefsir, Necm 2.[300

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, âyette zikredilen bir kaç put isminden Lât hakkında bilgi vermektedir. Lât putunun menşei hakkında kaynaklarda farklı izahlar rivayet edilmiştir. Rivayette, İbnu Abbas'ın yaptığı açıklama mezkur izahlardan birini aksettirir: Buna göre, Lât ismi, döğüp ezmek ve bulayıp karmak manalarına gelen, تَل (Lette) kökünden ismi fâildir. Rivayete göre, vaktiyle bir adam yağ ile sevik karıp hacılara yiyecek hazırladı. Sonradan onun hâtırasına bir put yapılarak ma'bud ittihaz edildi ve kavud karan manasına Lât denildi. Bu İbnu Abbas'ın açıklaması.

Bir başka açıklamaya (Taberî'ye) göre, Ellât Allah lâfzındandır. Araplar tanrıları dişi telakki ettikleri için, Allah lâfzının sonuna dişilik te'si (tâ-i te'nis) ilâve edilmiştir, erkeğe Amr, kadına Amre; erkeğe Abbas, kadına Abbâse dendiği gibi, müşrikler, putlarına Allah'ın isimlerinden isimler vermişler, böylece Allah isminden el-Lat; el-Aziz isminden el'Uzzâ isimlerini elde etmişlerdir.301

لا□ :

: ق هب نلا ن

] إ ةريره وُبأ َلاَق ا مِم َمَم ل اِب َهَبْشأ ًائُيَش ُتْيأ َر اَ

م :لاق امهْنَع ُ هاللّ

6□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

هل ا اَن

□

سْف نلا َو ُ،قْطُّنلا ِناَسِ□

ز َو ، ُرَظ نلا ِنْيَنْيَعلا اَن ِزَف ة□

لاَحم َ َكِلذ َك َرْدأ اَن هِزل ا ِنم ُه ظَح َمدآ ِنْبا ىَلَع َبَتَك َ هاللّ نإ□ .

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ ُ ه

بِهذَكُي ْوأ َكِلذ ُقهِدَصُي ُج ْرَفْلا َو ى□].

. هَتْشَت َو ى نَمَت .

6. (804)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'nin şu rivayete temas ettiği şeyden Lemem'e daha ziyade benziyenini görmedim: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Allah âdemoğluna zinâdan nasibini yazmıştır. Bu mutlaka ona ulaşacaktır: "Gözlerin zinâsı nazardır, dilin zinâsı konuşmaktır. Nefis de temenni eder ve iştah duyar. Ferc de bunu tasdik veya tekzib eder."]Buharî, isti'zân 12, Kader 9; Müslim, Kader 20, (2657); Ebû Davud, Nikâh 44, (2152).[302

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Necm suresinde geçen مَم ل ا هِا ِش ِحا َوَفْلا َو ِمْثِا َرِئاَبَك َنوُبِنَتْجَي نيذهلا "(O güzel hareket edenler), Lemem (ufaktefek günahlar) hâriç olmak üzere, günahın büyüklerinden ve fuhuşlardan kaçınanlardır..." (Necm, 32) meâlindeki âyeti açıklamak sadedinde vârid olmuştur.

Ayet-i kerimede Cenâb-ı Hakk, Lemem kelimesiyle ifade ettiği ufak tefek günahlar dışında kalan büyük günahlardan ve bilhassa fuhşiyattan kaçınanları cennetle mükâfaatlandıracağı güzel hareket edenler sınıfına dahil etmektedir.

Öyle ise, güzel hareket edenlerden olmaya mani olmayan küçük günahlar, yani lemem'den maksad nedir? Hangi davranışlar, günahlar buna girer?

İşte İbnu Abbas (radıyallahu anh) bu soruyu cevaplandırmakta ve: "Burada zikri geçen Lemem'e en uygun günahlar, Ebu Hüreyre tarafından rivayet edilmiş bulunan şu hadiste dikkat çekilen günahlardır" demektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hadiste kişinin zinâ manasına giren bir kısım günahlardan kaçınamayacağını belirtmektedir: Zinâya sevkedici müheyyic, haram şeylere bakmak, bu çeşitten müheyyic, gıcıklayıcı sözler söylemek ve bûse gibi fiilî davranışlar.

Aliyyu'l-Kârî: "Hadiste zikredilen nasibten murad, zinanın mukaddemâtıdır, (yâni zinaya götüren ön sebepler)"

der ve bunlardan mühimlerini sayar: Temenni etmek, bu maksadla harekete geçmek, konuşmak, bakmak, elle temas etmek ve başabaş yalnız kalmak...

Ancak hadis-i şerifte zinânın sebebine dikkat çekildiği de söylenmiştir: Buna göre, asıl sebep, şehvet duygusu ve kadınlara duyulan meyildir. İki göz, kalb ve ferc bu maksadla yaratılmıştır, zina lezzetini de bunlar tadarlar.

Keza: "Hadis, zinânın, esâs itibariyle bu şekilde cereyan edeceğinin ezelde takdir edildiğini bildirmektedir" de denmiştir.

Âlimlerden bazıları şu hususa da dikkat çekmiştir: "Zinânın ezelde yazılmış olması" herkes behemahal bu söylenen zinalardan birine mecburi şekilde düşecek mânasına gelmez. Bilâkis, fıtratına hubbu'şşehvet (şehvet sevgisi) konmuştur, demektir. Zira Cenab-ı Hakk, dilediğini rahmetiyle ve fazlıyla korur."

Özetlemek gerekirse hadis gerçek manada zinânın vukua geliş vetiresini anlatmaktadır: 1- Herkesin fıtratında şehvet duygusu vardır.

2- Bu duygu icabı nefiste (kalbte) zina arzusu doğabilir.

299Sevîk: Dilimizde kavud denen, kavrulmuş hubûbat veya kurutulmuş meyvelerin kavrulduktan sonra öğütülmesi ile elde edilen bir yiyecek.

Bedevîler dağarcıklarına basıp yol azığı yaparlardı.

300 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/281.

301 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/281-282.

302 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/282.

3- Göz bakar, dil, el, ayak harekete geçer.

4- Ferc bunu tasdik eder veya reddeder.

İşte ferc reddettiği takdirde, zina kelimesiyle ifade edilen mukaddemât, ayet-i kerimede lemem denen ve affedileceği belirtilen ufaktefek günahlar çerçevesinde kalmaktadır. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın yorumu budur.

Büyük günahın tarifi için müteakip açıklamaya bakın. 303

: هاللّ ُلوسر َلا

ق َلاق

.

ا

“

] مَمهل ا إ َش ِحا َوَفْلا َو ِمْث َرِئاَّبَك َنوُبِنَتْجَي َنيِذ ل□

ا :بلاعت ِهِلوق يف هْنَع ُ هاللّ

7□

ى ِض َر هنعو ـ□

هححصو يذمرتلا

هجرخأ ا

همَلأ ََ َل].

ك ِدْبَع ُّبأ َو ا

: مَج ْرِفْغَت مُه ل ا ِرِفْغَت ْن .

إ # .

7. (805)- Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anh), "(O güzel hareket edenler), lemem hâric olmak üzere günahın büyüklerinden ve fuhuşlardan kaçınanlardır" (Necm, 32) meâlindeki aynı âyet hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Ey Rabbim, sen affedicisin, hepsini affet, küçük günah işlemeyen kulun yoktur."]Tirmizî, Tefsir, Necm, (3280).[304

AÇIKLAMA:

Hadis, sanki şart cümlesidir: "Eğer affedersen, ey Allah'ım çok affet..." gibi. Ancak, Gaffar olan Cenâb-ı Hakk'ın kapısına böyle bir üslubla müracaat kulluk edebine münâsib düşmez. Bu sebeple âlimler: "Ya Rab, mâdem senin şe'nin affetmektir, öyleyse toptan affet" şeklinde anlaşılması gereğine dikkat çekerler.

Esâsen, rivayette Hz. Resûl (aleyhissalâtu vesselâm)'ün sözü olarak gözüken kısım, bir beyttir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muasırı olan bir Arab şâirinin, Ümeyye İbnu Ebi's-Salt'ın bir şiirinden inşâd buyurmuştur.

Ümeyye İbnu Ebî's-Salt Sakîfli bir şâirdir. Şiirleri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hoşuna giderdi. Zaman zaman bazı beytlerini inşâd ettiği ve hatta: "Ümeyye Müslüman olayazdı" dediği rivayet edilir. Bâzı rivayetler onun Müslüman olmaya azmettiğini bile kaydeder. İbnu's-Seken, onu es-Sahâbe'de zikreder, İslâm ona ulaşmadı der. Ancak Müslüman olup hicret etmek üzere yola çıktığı, Bedir'e kadar geldiği, orada Müslümanların müşrikleri öldürüp Bedir Kuyusu'na attıklarını duyunca , müşrikler için mersiye yazdığı ve kâfir olarak dokuzuncu hicri senede Tâif'te öldüğü ittifakla kabul edilir.

Lemem'in ne olduğu hususunda farklı fikirler ileri sürülmüş ise de Cumhur "küçük günahlar" diye açıklamıştır.

"Bu, zinâdan küçük olan öpme, gamze, nazar" demiş ve hakkında had cezası vârid olmayan yalana benzetmiştir.

Büyük Günah'ı da: "Allah'ın ateşle korkuttuğu her günah" veya "Hakkında had cezası konmuş olan suçlar: Katl, zina, kazf, hırsızlık... gibi" veya "fâilini şiddetle zemmettiği fiiller..." diye târif etmişlerdir.

Fevâhiş (fahişe'nin cem'idir) de, hakkında vaid (cehennemle korkutma) gelen her günah" veya "hassaten zinâ"

diye açıklanmıştır.305

KAMER SÛRESİ

 هاللّ َل َزْنأَف

. يِ رَدَقْلا #

ف هاللّ َلوسر َنوُم ِصاَخُي ِشْي َرق وُك ِرْشُم َءاَج[:لاق هْنَع ُ هاللّ

1

 ـ نع ىبأ ةريره َر ِض ى

ملسم هجرخأ .

[يلا: يِسْحَبُون َيف نلا ار ِعَلَي وَ ُجهوُهِم ْذوُقوا مَس رَقَسَ انإ ا كل شيء ٍخَلَقْناهُ ُبِقَدَر

م ْوَي

َعَت

وتلامرذب .

1. (806)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kureyş müşrikleri, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le kader mevzuunda tartışmak için geldiler. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu (meâlen): "O gün onlar yüzleri üstünde sürüklenirler. (Onlara) tadın cehennemin dokunuşunu" (denilir). Şüphesiz ki biz, herşeyi bir takdir ile yarattık" (Kamer, 48-49).]Müslim, Kader 19, (2656); Tirmizî, Kader 19, (2158), Tefsir, Kamer, (3286); İbnu Mâce, Mukaddime 10, (83).[306

AÇIKLAMA:

Nevevî, burada kaderin imanın bir rüknü olan mâruf kader manasında kullanıldığını belirtir. Bu Cenâb-ı Hakk'ın önceden takdir edip, takdirinin değişmiyeceği hususunda hükmetmiş olması, ilim ve irâdesinin olacak şeye 303 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/282-283.

304 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/284.

305 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/284-285.

306 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/285.

sebkat etmesi (yâni önceden ilmiyle bilmesi ve bu bilgisine irâdesiyle hükmetmiş olması) demektir. Ebu'l-Velid el-Bâci başka manaya da hükmetmişse de Nevevî onun görüşüne katılmaz.

Sadedinde olduğumuz âyet-i kerime ve hadis-i şerif, kaderin sübûtu hususunda kesin nassdırlar. Ayrıca kader deyince muayyen bir şey kastedilmediğini, her şeye şâmil bir kader sözkonusu olduğunu ifade ederler. Yani her şey ezelde Allah tarafından takdir edilmiştir ve Cenab-ı Hakk her şeyi ilmiyle ezelden beri bilmektir.307

RAHMAN SÛRESİ

نمْح رلا َةروُس ْمِهْيَلَع أ َرَقِف ِهِباَحْصأ ىلَع # هاللّ لوسر َج َرَخ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

1□

□ـ نع رباج َر ِض ى

ىلاَعَت ِهِل ْوَق ىلَع ُتْيَتأ اَم لُك ُتْنُك ْمُكْنِم اَدوُد ْرَم َنَسْحأ اوُناَكَف هِن ِجْلا ىلَع اَهُتأ َرَق ْدَق :
ل َلاَق .

ف اوُتَكَسَف اَه ِرخآ ىلإ

□ ىذمرتلا هجرخأŒآ هِبأَف

ْدَمْحلا َكَلف ُبهِذكُن اَن ىر َكِمَعِن ْنِم ٍئْشِب َ :اولاق].

. نابِهِذَكُت اَمُكِهب َر ِء□ .

1. (807)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün, Ashâbının huzuruna çıktı ve Rahmân suresini baştan sona okudu. Hepsi de sükût ettiler. Bunun üzerine:

"Ben bu sureyi cinlere de okudum, onlar sizden daha güzel karşılık verdiler. Şöyle ki: "Cenâb-ı Hakk'ın:

"Rabbinizin hangi ni'metini tekzib edersiniz?" kavl-i şeriflerini her okuyuşumda şöyle diyorlardı: "Ey Rabbimiz, biz ni'metlerinden hiçbir şeyi tekzib edemeyiz, bütün hamdler sanadır."]Tirmizî, Tefsir, Rahmân, (3287).[308

AÇIKLAMA:

Hadisin, Tirmizî'deki aslında "Cin Gecesi" tâbiri de yer alır, yani: "Ben cinlere Cin Gecesi (cinlerle karşılaştığım gece) okudum" demektir.

Cinlerin karşılık vermesi, "Allah'ın hangi nimetlerini tekzib edersiniz?" şeklinde istifham-ı takrirî tarzındaki âyetleri sükûtla karşılamadıklarını, metinde kaydedildiği şekilde cevap verdiklerini ifade etmektedir.

Ashab'ın sükûtla dinlemelerinin de takdir edilip, hasen yani "iyi" bulunduğuna, ancak cinlerin cevap vermesinin ahsen yani "daha iyi" bulunduğuna âlimler dikkat çekmiştir.[309]

VÂKIA SÛRESİ

يف َو ،ٌةَقاَف ُهْب ِصُت ْمَل ٍةَلْيَل لُك ِةَعِقا َوْلا َة َروُس أ َرَق ْنَم

#

لاق

] :

هاللّ َلوسر نأ ُهْنَع ُ هاللّ

□1ـ نع نبا دوعسم

□ر َض ِى

نيزر هجرخأ

.[□المُسَبِّحهِتاَ ِةيآ ٌفْلأك ِةيآ .

1. (808)- İbnu Mes'ûd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle söyledi: "Kim her gece Vâkıa suresini okursa ona fakirlik gelmez. Müsebbihat'da, (Sebbeha veya Yüsebbihu ile başlıyan surelerde) bir âyet vardır, (sevabca) bin âyete bedeldir." Rezîn'in ilavesidir.310

AÇIKLAMA:

Rezîn tarafından ilâve edilen bu rivayetin birinci kısmı, ed-Dürrü'l-Mensûr'da görüldüğü üzere, bir çok kaynakta yer almıştır. Ancak ikinci kısmı hiçbirinde zikredilmez. Bâzı rivayetler şöyledir: "Vâkıa suresi zenginlik suresidir, onu okuyun ve evlâdlarınıza da öğretin." "Vakıa suresini kadınlarınıza öğretin, çünkü o, zenginlik suresidir." Hz. Aişe kadınlara şöyle demiştir: "Sizden kimse Vâkıa suresini okumaktan aciz olmasın." Câbir İbnu Semüre diyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazında Vâkıa ve ona benzeyen surelerden birini okurdu."311

لا ق # هاللّ لوسر ن أ ٍةَعوُف ْرَم ٍش ُرُف َو] :ىلاعت هلوق يف ُهْنَع ُ هاللّ□:

2□

ى ِض َر ىردخلا ديعس بأ نعو ـ□

يذمرتلا هجرخأ

. ماَع ِةئامُسْمَخ اَمُهَنْيَب اَم ُة َريِسَم َو ،ِض ْر ا ّ َو ِءاَم سلا َنْيَب اَمَك اَهُعاَفِت ْرا□].

2. (809)- Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh), "(Sağcılar)... ve kadri yükseltilmiş döşeklerdedirler" (Vâkıa, 34) meâlindeki âyet hakkında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şunu söylediğini nakleder: "Bunların yüksekliği sema ile arz arasındaki mesâfe kadardır. İkisi arasındaki uzaklık ise beş yüz yıllık yürüme mesafesidir."]Tirmizî, Sıfatu'l-Cenne 8, (2543).]312

307 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/285.

308 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/286.

309 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/286.

310 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/286-287.

311 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/287.

312 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/287.

AÇIKLAMA:

Hadisin manası açık olmakla beraber hadise, Tirmizî tarafından kaydedilen bir açıklamayı belirtmek isteriz. Der ki: "Ehl-i ilimden bir kısmı bu hadisi tefsir sadedinde demiştir ki: "Bunun manası şudur: Döşekler, basamaklardır, basamaklar arasındaki mesâfe ise yer ile sema arasındaki mesâfe kadardır."

Böylece hadisten, bâzı şârihler şu mânaya ulaşmışlardır: "Yüksek döşeklerin döşendiği basamaklardan bir tanesinin yüksekliği, yerle sema arasındaki mesafe kadardır." Türbüştî bu manayı daha sahih bulmuş ve şu hadisle de takviye etmiştir:

ض ْرَا َو ِءاَم سلا َنْيَب اَمَك ِنْيَتَج َرَد هِلُك َنْيَب اَم ِةَجرد َةَئا ِم ِة نَجْلِا نَا□

Yâni: "Cennette yüz basamak vardır. Her iki basamak arasında sema ile arz arasındaki uzaklık kadar mesafe vardır."

Bu çeşit ifadelerin cennet hayatının herkese eşit bir mertebe kazandırmayacağını, burada yapılan amele, kazanılan hayra, sevaba göre sonsuzca farklı derecelerde olacağını ifade eder ve daha yüksek bir derecede kazanmak için daha çok hayırlı amelde bulunmaya mü'mini teşvik eder.

Kezâ cehennemin de, kâfir ve fâsığın küfür ve fıskdaki derecelerine göre, sonsuzca farklı derekeleri, mertebeleri mevcuttur.313

اَيْنُّدلا يف نُك ِبت لا ِتَأَشْنُملا َنِم نإ

] ءاَشنِإ نُهاَنْأَشنأ ا ن□.

إ :ىلاعت ِهِل ْوَق يف ُهْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

ىذمرتلا هجرخأ ً ا

. ضم ُر ًاشمُع َزئاَجع].

3. (810)- Hz.Enes (radıyallahu anh), "Biz ceylan gözlüleri, defterleri sağından verilenler için yeniden yaratmışızdır. Onları bâkire, eşlerine düşkün ve hepsini bir yaşta kılmışızdır" (Vâkıa, 35-38) meâlindeki âyet hakkında şu açıklamayı yaptı: "Âyette mevzubahis olan yeniden diriltilenler arasında dünyada iken ihtiyarlayıp, gözlerinin feri kaçıp çapaklanmış pek yaşlı kadınlar da var."314

] هاللّ ُلوس َر ُهَبتَك ِبذ لا ِباَتِكلا يف ن #

إ ُ: هْنَع ُ هاللّ

4□

ى ِض َر مزح نب ورمع نب ركب ىبأ نب هاللّ دبع نعو ـ□

كلام هج

.[

. رخأ ٌرهاَط إ َنآرقْلا سَمَي َ ْنأ ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ٍم ْزَح ِنب و ِرْمَعِل

4. (811)- Abdullah İbnu Ebî Bekr İbni Amr İbni Hazm (radıyallahu anh), "Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Amr İbnu Hazm (radıyallahu anh)'a yazdığı mektupta: "Kur'ân'a sâdece temiz olanlar dokunsun"

emri de vardı."]Muvatta, Kur'ân 1, (1, 199).]315

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Vâkıa suresinde yer alan: "Ona tam bir surette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez" (79. ayet) meâlindeki âyetle ilgili olarak burada kaydedilmiştir.

Hammad, Ebu'l-Âliye, Said İbnu Cübeyr, İbnu Abbas gibi bazıları bu âyet-i kerimede zikri geçen mutahharun'dan maksadın melâike olduğunu ve dokunulması yasaklanmış olan Kur'an'ın Levh-i Mahfuz'daki Kur'an olduğunu söylemiştir.

Katâde, "O'na Allah indinde temizler dışında kimse dokunamaz, dünyada iken Kur'ân'a mecusi olan da, kirli olan da, münâfık olan da dokunmaktadır" der.

Selman-ı Fârisî, Enes İbnu Mâlik gibi bir kısım sahâbeden gelen rivayetler bu âyetle mü'minlerin Kur'ân'a abdestsiz olarak dokunamayacağını ifade ederler. Nitekim Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Müslüman oluşuyla ilgili rivayet de bunu te'yid eder. Orada, Hz. Ömer kız kardeşine: "Şu okumakta olduğunuz yazıyı bana verin"

dediği zaman kız kardeşi: "Sen kirlisin, ona sadece temizler dokunur, kalk yıkan" der. O da kalkar, yıkanır ve sonra da Kur'ân parçasını alır. Keza, sadedinde olduğumuz rivayet de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yazdığı mektupta bile, Kur'ân-ı Kerim'e temiz olmayanların dokunmayacağını ta'lim buyurmaktadır. Sa'd, İbnu Ömer, Hasan Basrî, Nehâî gibi seleften pek çoğu hep buna kani olmuşlardır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, âyet-i kerimedeki nefyi, Levh-i

Mahfuz'daki Kur'ân'a hamleden bazı alimler olmuş ise de, evlâ görüş Müslümanlara hamlidir ve kitaplarını temiz halde olmadan tutmamalarıdır.316

313 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/287-288.

314 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/288.

315 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/288.

316 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/288-289.

حَبْص :

أ # هاللّ ُلوسر َلاَق

ف هاللّ ِلوسر ِدْهَع َىلع ُسا نلا َرِطُم] :لاق امُهْن َع ُ هاللّ

5

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

ى

: لاَعَت ُ هاللّ َل َزْنأَف ،اَذَك َو اَذَك ُء ْوَن َقَدَص ْدَق :

ل ْمُهُضْعَب َلاَق َو ،ِ هاللّ ُةَمْح َر ِهِذه اوُلاَق

ِرفاَك ْمُهْنِم َو ٌرِكاَش ِسا نلا َنِم .

ملسم هجرخأ

نوُبهِذكُت ْمُك نأ ْمُكَق ْز ِر َنوُلَعْجَت َو ٌغَلَب بهتَح ِموُج نلا].

ِعقاوَمِب ُمِسْقُأ َ َف .

5. (812)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında halk yağmura kavuştu. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsanlar bugün iki grup hâlinde sabaha erdiler, bir grubu kâfir, bir grubu mü'mindir" dedi. Ve şöyle açıkladı: "Bazıları: "Bu yağmur Allah'ın bir rahmetidir" derken, diğer bazısı: "Falan falan yıldızın uğuru doğru çıktı" dedi. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu:

"Hayır (hakikatler kâfirlerin dedikleri gibi değildir). İşte yıldızların düştüğü yerlere and ediyorum ki, hakikaten bu, eğer bilirseniz büyük bir anddır. Muhakkak o, elbette çok şerefli bir Kur'ân'dır ki siyânet edilmiş bir kitapta (yazılı)dır. Ona tam bir surette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez.

O âlemlerin Rabbinden indirilmedir. Şimdi siz bu kelâmı mı hor görücülersiniz? Rızkınıza (şükür edeceğinize) siz behemahal tekzibe mi kalkışırsınız?" (Vakıa, 75-82).]Müslim, İman 127, (73).[317

AÇIKLAMA:

Rivayetler, yukarıdaki vahyin yağmur hadisesi ile alakalı olarak nazil olduğunu kaydederler. Ancak, İbnu Salâh'ın da belirttiği üzere, muhtemelen sâdece son ayet vak'a ile ilgilidir.

Hadiste, açıkça görüldüğü üzere, câhiliye devrinin yıldız inancı reddedilmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu meseleyi uygun bir fırsatta ele almış, dikkatlerin yağmura çekildiği bir yağış sonrası tebliğini yapmıştır.

Cahiliye Arapları birçok şeyleri yıldızların tesirine bağlar, onların uğur veya şerrinin tesiriyle vukua geldiğine inanırdı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yağmuru yıldızın tesirinden bilmeyi küfür olarak tavsif buyurmuştur. Âlimler bununla küfrân-ı nimet mi kastedildiği, yoksa gerçek mânada Allah'ı inkâr mı kastedildiği hususunda ihtilâf etmişlerdir. Allah'ı inkâr kastedildiği takdirde, kişiyi imandan çıkarıp İslâm dininin dışına atan ciddi bir durum ortaya çıkmaktadır. Âlimler şöyle demekte müttefiktirler: "Eğer bir kimse, yağmurun yağmasında, tıpkı bazı câhiliye devri insanlarının inandığı gibi yıldızı fâil, müdebbir ve münşi (icad ve varedici) bilir, hakiki te'sirin yıldızdan olduğuna itikad ederse, bunun küfre düşmüş olacağı kesin ve muhakkaktır. Hadisin zâhiri de bunu ifade etmektedir.

Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle yağmurun yağdığına itikad ederek, şu veya bu yıldızın doğmasına yağmurun yağma zamanı veya yağacağına alâmet bilerek "falanca yıldız sebebiyle yağmura kavuştuk" diyecek olursa bunun küfür olmayacağı, mekruh bir söz olacağı belirtilmiştir. Kerâhetin tenzihî olduğu, günâh sayılmayacağı söylenmiş ise de ağzımızdan çıkan kelimelerin veya ifade tarzımızın itikadımıza uygunluğuna, bizim dışımızdaki insanların bâtıl inançlarına benzerlik arzetmeyecek şekilde olmasına dikkat etmemiz gerekir.

Hadisteki "küfür"den muradın küfran-ı nimet olduğu görüşünde olanlar derler ki: "Yıldız sâyesinde yağmura kavuştuk" diyen, yağmur işinde yıldızın müdebbir ve var edici olduğuna inanarak söylemiyor. Yağmuru yıldıza izâfe etmekle yetiniyor. Nitekim hadiste bu sözü söyleyene "kafir" (örten, nimeti sahibinden bilmeyerek nankörlük eden), yağmuru Allah'ın rahmetinden bilene de "şâkir" (şükredici, nimeti gerçek sahibinden bilici) denmiştir."

Böyle düşünenler, aynı hadisin bir başka vechinde şöyle söylendiğini hatırlatırlar: "Ben kullarım üzerine bir nimet gönderdim. Ancak onlardan bir bölük onu inkâr üzere sabahladılar." Bir başka rivayette de şöyle buyrulmuştur: "Allah gökten bir bereket indirmeye görmesin, insanlardan bir bölüğü ona inkâr üzere sabahlar."

Hadiste geçen اهب نيرفاك "onu inkâr" tabiri behemahal yağmura racidir. Şu halde, hadiste kastedilen küfür küfrân-ı nimet'tir. Allah'ı inkârla düşülen küfür değildir. (Bu açıklamayı Nevevî kaydetmektedir).

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu beyânatında, günümüzde yıldız falıyla uğraşan mü'minlerin alacağı dersler olsa gerektir.318

نولوُقَت ،ْمُكُك ْرِ□

ش :#َلاَق َنوُبهِذَكُت ْمُك نأ ْمُكَق ْز ِر َنوُلَعْجَت َو] :بلاعت هلوق يف ُهْنَع ُ هاللّ

6□

ى ِض َر يلع نعو -□

بذمرتلا هجرخأ ا

. ذَك َو اَذَك ِمْجَنِب َو ،اَذَك َو اَذَك ِء ْوَنِب اَن ْرِطُم□].

6. (813)- Hz. Ali (radıyallahu anh), "Rızkınıza (şükredeceğinize) siz behemahal tekzibe mi kalkışırsınız?"

(Vâkıa, 82) meâlindeki âyetle ilgili olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Siz Cenâb-ı Hakk'ın size verdiği şükür makamında, "falanca falanca yıldızın batışı veya falanca falanca yıldızın doğuşu sayesinde yağmura kavuştuk" diyorsunuz."]Tirmizî, Tefsir, Vâkı'a, (3291).[319

317 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/289-290.

318 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/290-291.

319 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/291.

AÇIKLAMA:

Hadis metninde geçen nev', doğma, çıkma, kalkma gibi manalara gelir. (Doğan) yıldız manasında da kullanılmıştır. Bu metinde yıldız demek olan necm ve nev' aynı cümle içerisinde kullanıldığı için nev'i yıldızın doğması olarak tercümeyi uygun bulduk. Câhiliye devri müneccimlik bilgisine göre bir yıl içerisinde doğduğu yer ve zamanı bilinen yirmi sekiz adet yıldız mevcuttur. Bunlardan her biri ayın yirmi sekiz aded menzilini teşkil eder ve Menâzilü'l-Kamer denilir. Her on üç gecede bunlardan bir yıldız, fecrin doğmasıyla batar, yerine aynı anda meşrik cihetinden bir başkası doğar. İşte câhiliye devri insanları bu esnada yağmur yağacak olsa bunlardan batana nisbet ederler; ondan bilirlerdi. Bazı rivayetlerde batan değil doğan yıldıza nisbet ettikleri belirtilmiştir.320

HADİD SÛRESİ

نْأَي ْمَلأ ِهِل ْوَقِب بلاعَت ُ هاللّ اَنبتا ًع ْنأ َنْيَب َو اَنِم ً ْسإ َنْيَب َنَاك اَم[:لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر دوعسم نبا نع ـ□

ملسم هجرخأ ن

. ينس ُعَب ْرأ هاِ ِ هاللّ ِرْكذِل ْمُهبُولق َعَشْخت ْنأ اوُنَمآ َنيِذلِل].

1. (814)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Müslüman olmamızla Cenâb-ı Hakk'ın bizi, "İman edenlerin gönüllerinin Allah'ı zikretmek üzere yumuşaması ve ondan gelen hakikate bağlanması zamanı daha gelmedi mi?

Onlar, daha evvel kendilerine kitap verilip de üzerlerinden uzun zaman geçmiş, artık kalbleri kararmış

bulunanlar gibi olmasınlar. Onlardan birçoğu fasıklardı" (Hadid, 16) meâlindeki âyetle azarlaması arasında dört yıllık zaman mevcuttur."]Müslim, Tefsir 24, (3027).[321

AÇIKLAMA:

Bu âyetlerin nüzûlüyle ilgili oldukça farklı rivayetler vardır. Yukarıda kaydedilen İbnu Mes'ud'un rivayetine göre, ayet Mekke'de nâzil olmuştur. Vahyin başlangıcının dördüncü senesinde mü'minler ikaz edilmiştir.

İbnu Abbas'tan gelen bir rivayette nübüvvetin on üçüncü senesinde nâzil olmuştur. İniş sebebi olarak, mizah ve şakaya fazla yer veren Ashabtan bazıları gösterildiği gibi, Ashâba umumiyetle ârız olan bir rehâvet de gösterilmektedir. Şöyle ki: Mekke'de sıkıntı içinde olan mü'minler Medine'ye hicret edince, orada maddî ihtiyaçlarında bolluk ve rahata kavuşurlar. Bu durum onların bir kısmında bir ağırlık, bir uyuşukluk meydana getirir, eskiye nazaran gayretleri azalır. Dolayısiyle, "onları itab edip uyarmak üzere bu âyet indi" denilmiştir.

Bu açıklamaları âyetin siyakına tamamen mutabık bulmayan Elmalılı Hamdi Efendi, insan ruhunda meknuz olan bir kanuna dikkat çekildiğini belirtir. Ona göre, cemiyetler de insanlar gibi çocukluk, gençlik, ihtiyarlık gibi safhalar geçirirler. İmanın ferdde meydana getirdiği uyanıklık ve canlılık zamanla zayıflayıp, sönebilir, cemiyetler de öyle. O halde bu sönme ve zayıflama durumlarında yeniden canlılık vermek mümkündür, bu da imanla olur. Nitekim bir başka âyette Cenâb-ı Hakk mü'minleri şöyle tarif etmektedir:

نوُ□

ل ك َوَتي ْمِههِب َر ىلع َو ًاناَميا ْمُهْتَداَ ز هتاَيا ْمِهْيَلَع ْتَيِلُت اَذِا َو ْمُهُبوُلق ْتَل ِج َو هاللّ َرِكُذ
اَذِا َنيِذ لا َنونِمؤُْمْلا اَم نِا

"İman edenler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, âyetleri okunduğu zaman bu onların imanlarını artırır ve Rablerine güvenirler" (Enfâl, 2-3).

Hamdi Efendi merhumun açıklamasına göre, sâdece âtıl hâle geçen gönüllerin veya cemiyetlerin yeniden uyandırılması için değil, tekâmül kanununa tâbi olan beşerî fıtratın, terakkide daha üst safhalara geçebilmesi için de imanın hareket vermesi, kımıldatması gerekmektedir. Yukarıdaki âyet daha ziyade böyle bir maksadla nâzil olmuştur. Rivayette, gelenlerle mutmain olamayarak, cesâretle dirâyete geçerek orijinal ve orijinal olduğu kadar da nefis olan bu yorumunu, -kendi ifadesiyle- şöyle sonuçlandırır: "İşte bu âyet, bu ruh kanunlarıyla İslâm ma'şerinin, iman hasailinde ve amelî melekâtta zikrullaha ve ahkâm-ı hakka tam bir huşû ve inkiyad melekesi edinerek faaliyet çağına geçmeleri zamanının hulul ettiğini ihtâr eylemektedir."322

نيِلُي :َلاَق ا□

] هِت ْوَم َدْعَب َض ْر ا ْ' بِيْحُي َ هاللّ نأ اوُمَلْع□ .

ا :بلاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ض ْر ا ْ' ُءاَيْحا□

.

مِلُع ْدَقف إ َو ِةَمْك ِحلا َو ِمْلِعْلاِب َةتِهيَمْلا َبوُلقْلا بِيْحُي ًةَبيِنُم ًةَبْت ْخُم اَهُلَعْجَيَف اَهِت□
َوْسَق َدْعَب َبوُلقْلا

نيزر هجرخأ ً ة

. دَهاَشُم ِرَطَمْلاِب□].

2. (815)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), "Yeryüzünü, öldükten sonra Allah'ın tekrar diriltiğini bilin, akledersiniz diye size delillerimizi açıkladık" (Hadid, 17) meâlindeki âyetle ilgili olarak şöyle buyurdu: "Allah kalbleri kasavet ve katılıktan sonra yumuşatır, (tevhid hususunda) mutmain ve (Rabbine) yönelmiş kılar. Ölmüş

320 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/291-292.

321 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/292.

322 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/292-293.

kalpleri ilimle, hikmetle diriltir (Âyet bu mânayı ders vermektedir). Arzın yağmurla diriltilmesi zaten gözle görülen bir durumdur."

Rezîn'in ilâvesidir. ed-Dürrü'l-Mensûr İbnu'l-Mübârek'in rivayeti olarak kaydetmektedir (6, 175). 323

AÇIKLAMA:

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bu ayetten, öncelikle, ölmüş kalpleri de Cenab-ı Mevlâ'nın iman ve ihlâs vererek diriltebileceğini anlamak gerektiğini ifade ediyor. "Aksi halde, demek istiyor, arza hayat verdiğinden bahsetmesi, mâlumu îlam kabilinden olur, bu da bize yeni bir bilgi kazandırmaz."

Şüphesiz arzın yağmurla diriltilmesini herkes görür, ancak, birçoğu bunun gerçek fâilinin Allah (celle şânuhu) olduğunun idrakinde değildir. Ayrıca Cenab-ı Hakk, çoğu kere gözlerimizin gördüğü hâdiseleri misal vererek, imana giren ve göremediğimiz hâdiselerin vukuuna bizi iknâ etmek ister. Baharda arzın ihyası, başka âyette kıyametten sonra yeniden diriliş ve haşir meydanında toplanma, amel defterlerinin neşri gibi istikbale matuf gaybî ve imanî meselelere delil kılınır: "Bunu yapan onu da yapacaktır, bunu yapabilen onu da yapabilecektir" mânasında: "Rüzgârları gönderip de bulutları yürüten Allah'tır. Biz bulutları ölü bir yere sürüp, onunla toprağı ölümünden sonra diriltiriz. İnsanları diriltmek de böyledir" (Fâtır, 9) ayetinde olduğu gibi.324

مُهَنْيَب َناَك َو ،َلي ِجْن ا‘‘ َو َة ا َر ْو تلا اوُل َبد ُم ً سلا ِهْيَلَع سيِع َدْعَب ٌكولُم ْتَناَك] :لاق□
ُهْنَع ُ هاللّ

3□

□ـ ى ِض َر هنعو

؛َنوُء َرْقَي ْمُه نإ ،ء ُّوُه ُهاَنِمْتَشي ٍمْتَش ْنِم َدشأ ًامْتَش ُد ِجَن اَم ِمِهكولُمِل َليِقف

.□ لي ِجْن ا

‘‘ و َة ا َر ْو تلا َنوُء َرْقَي َنوُنِم ْؤُم□

اوُء َرْقَيْلَف ْمُهْعدَاَف ،ِمِهتَءا َرِق يف اَنِلاَمْعأ يف ِهِب اَنوُبيِعَي اَم َعَم ؛َنو ُرِفاَكلا مُ

ه َكِئلوُأَف ُ هاللّ َل َزْنأ اَمِب ْمُكْحَي مَل ْنَم َو

اوُل دَب اَم إ ِلي ِجْن ا‘‘ َو ِة ا َر ْو تلا َةَءا َرِق اوُك ُرْتَي ْوأ َلُتَقْلا ُمِهْيَلَع َض َرَعَف : ْمُهاَع ًدَف

.□ نِم ْؤُن اَمَك اوُنِم ْؤُيْل َو ُأرْقَن اَمَك

: اَنوُطْعأ مُث اَهْيَلإ اَنوُعَف ْرا مُث ًاناَوُطْسُأ اَنَل اوُنْب

ا ْمُهْنِم ٌةَفِئاَط ْتَلاَقَف ،اَنوُعَد ؟ َكِلذ بلاِ َنوُدي ِرُت اَم اوُلاَقَف ا

. □هْنِم

: ب َرْشَن َو ُميهَن َو ِض ْر ا‘ يف ُحيِسَن اَنوُعَ□

د ْمُ

هْن ِم ٌةَفِئاَط ْتَلاَق َو

.□ مُكْيَلَع ٌد ُرَن ً َو اَنبا َرَش َو اَنماَعَط ِهِب ُعَف ْرَن ًائْيَش

ا □

رِفْتَحَن َو ،يفاَيَفلا يف ًاروُد اَنَل اوُنْب : ةَفِئاَط ْتَلاَق َو ؛اَنوُلُتْقاَف ْمُك ِض ْرأ يف اَنْيَلَع ُمت□
ْرَدَق ْنإف ، ُشحَ َوْلا ُب َرْشَت اَمك

ŒI و ً َرَمن ُّرُكَب ْمُكِ، و َلَيسَ ٌدحأ نِم َلِئاَبَقْلا اإ ِه وَ ُلَه ْمِهيِف ٌميمَح فَفَعَلُوا □□ □

و ْمُكْيَلَع ٌد ُرَن ًَو َلوُقْبَلا ُث ِرَتْحَن َو ، َراَب

□ هاللّ َل َزْنأَف

. ِكلذ□

ا َو ؛اَهِتَياَع ِر قَح اَه ْوَع َر اَمَف ِ هاللّ ِنا َوْض ِر َءاَغِتْبا إ ْمِهْيَلَع اَهاَنْبَتَك اَم اَهوُعَدَتْبا ًة ِينَاَبه
اوُلاَق َنو ُرَخ: Œر :بلاَعت

مُهَل□

مْلِع َ ْمِهك ْرِش ىَلَع ْمُه َو ،ٌن َ ُف َذخ تا اَمَك ًاروُد اوُذ ِخ تَن َو ،ٌن َ ُف َحاَس اَمَك ُحيِسَن َو□
،ٌن َ ُف َد بَعَت اَمَك ُد بَعَتَن

حِئاَس َءاَج َو ِهِتَعَم ْوَص ْنِم ُلُج َر طَحْنا ،ٌلِيلَ ق إ ْمُهْنِم َقْبَي مَ□

ل هاللّ ُلوسر َثِعُب ا ملف ،ْمِهب ا ْوَدَتْقا َنيذ لا ِنَاميِإب

اوُنِمآ َو َ هاللّ اوُق تا اوُنَمآ َنيِذ لا اَهُّيأ اَي :بلاَعت ُ هاللّ َلاَقَف ُ ه

وُق دَص َو ِهِب اوُنَمأَف ِه ِرْيَد ْنِم ِرْي دلا ُب ِحاَص َو ِهِتَحاَيِس ْنِم .

د مَحُمِب ْمِهناميِإب َو ،ِليجْن ا "َو ِةا َر ْو تلاِب َو ،سيِعِب ْمِهنَاميِإب ِنْي َرْجأ ِنْيَعي□ #
□ ؛ِهِتَمْح

ر ْن ِم ِنْيَلْفِك ْمُكِتؤُي ِهِلوُس َرِب

ني ِذ لا□

باَتِكْلا ُلهأ□.

:

□مَلْعَي َئِل َلاَق َو #

□ ىب نلا ُمُهَعاَبهتا َو َنآَرُقْلا

ِهِب َنوُشْمَت ًاروُن ْمُكَل ْلَعْجَي َو ،ِهِب ْمِهقيِدصَت َو□.

: ا ِ هاللّ ِلْضَف ْنِم ٍئَش ىلَع َنو ُرِدْقَي َ ْن

ىئاسنلا هجرخأ . ةيŒأ ْمُكِب َنوُه بَشَتَي

[.

3. (816)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) buyurdu ki: "Hz. İsa

(aleyhisselam)'dan sonra bir kısım melikler Tevrat ve İncil'i tahrif ettiler. Aralarında mü'min olanlar da vardı, bunlar Tevrat ve İncil'i okuyorlardı.

(Müminlerin okuduklarından rahatsız olan) bazıları, meliklerine şöyle dediler: "Bunların bize yaptığı hakâretten daha ağır hakâret, savurdukları küfürden daha galiz küfür görmedik. Kitapta, "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendisidirler" (Mâide, 44) diye okuyup, kitaptan gösterdikleri âyetlerle bizi yaptığımız işlerden dolayı kınıyorlar (kâfir, fasık oldunuz diyorlar.) Onları çağırıp uyarın, bizim okuduğumuz gibi okusunlar, bizim inandığımız gibi inansınlar."

Melik onları çağırıp topladı, ya ölümü ya da tahrif edilmiş haliyle Tevrat ve İncil'i okumaktan birini tercih etmelerini teklif etti: Onlar:

"- İstediğiniz bu mu? bizi bırakın (bir düşünelim)!" dediler. Sonra bunlardan bir kısmı:

"- Bize bir kule inşa edin, bizi içine tıkın, yiyecek ve içeceğimizi çekebileceğimiz (ip gibi) bir şeyler de verin, böylece bizden size hakaret sayılacak bir şey ulaşmamış olur" dedi. Diğer bir kısmı da:

"- Bırakın bizi başımızı alıp gidelim. Yeryüzünde dolaşır, vahşi hayvanlar gibi yer içeriz. Bizi kendi memleketinizde (faaliyet yapar) bulursanız öldürürsünüz" dedi. Bir grup da:

"- Bize ıssız bir arazinin ortasında evler inşa ediverin. Biz orada kendi başımıza kuyular açıp ziraat yapalım, sizinle hiç konuşmayalım, sizlere uğramıyalım da!" dedi. Bunların her kabilede samimi yakınları vardı.

İsteklerini kabul ettiler (ve öldürmediler). Cenab-ı Hakk (onların kalbine, şu ayette temas buyurduğu) 323 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/293.

324 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/294.

ruhbaniyeti inzal buyurdu: "...Ü-zerlerine bizim gerekli kılmadığımız fakat kendilerinin güya Allah'ın rızasını kazanmak için ortaya attıkları rahbaniyete bile gereği gibi riâyet etmediler. İçlerinde inanmış olan kimselere ecirlerini verdik. Ama çoğu yoldan çıkmışlardır" (Hadid, 27).

Geri kalanlar da şöyle dediler:

"- Falancaların ibadet ettiği gibi biz de ibadet edelim. Falancaların yeryüzünde dolaştığı gibi biz de dolaşalım, falancaların edindiği gibi biz de evler edinelim."

Bunlar şirkleri üzerine devam eden kimselerdi. Bunlar kendilerine uydukları (diğer) kimselerin imanlarını da bilmiyorlardı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nübüvvet geldiği zaman, bu ruhbanlardan pek az kimse kalmıştı. Bu kişi, mâbedinden indi, seyyah olup dolaşan bir kişi seyahatinden döndü, bir kişi de manastırından çıktı. Bunlar gelip iman ettiler ve tasdikte bulundular. (Bütün Ehl-i Kitap hakkında) Cenab-ı Hakk şöyle buyurdu: "Ey iman edenler, Allah'tan korkun. Onun peygamberine de iman edin ki, (Allah) size rahmetinden iki kat nasib versin" (Hadid, 28).

Burada zikri geçen iki kat nasibden biri: Hz. İsa (aleyhisselam)'ya İncil'e ve Tevrat'a olan imanları sebebiyledir, diğeri de Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e olan imanları ve onu tasdikleri sebebiyledir.

(Âyet şöyle devam ediyor): "Sizin için yardımıyla yürüyeceğiniz bir nur lutfetsin..." (Hadid, 28). Bu nurdan maksad Kur'ân ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ittiba etmeleridir.

Vahiy şöyle devam ediyor: "...Ehl-i Kitap, hakikaten Allah'ın fazl(u kerem)inden hiçbir şeye nâil olamayacaklarını, muhakkak bütün inâyetin Allah'ın elinde bulunduğunu, onu (ancak) dileyeceği kimselere vereceğini bilmedikleri için mi (küfürde inad ediyorlar? Halbuki bunu pekâla biliyorlar da). Allah büyük fazl u kerem sâhibidir" (Hadid, 29).]Nesâî, Kadâ 12, (8, 231).[325

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Hıristiyanlar arasında ruhban sınıfının nasıl çıktığı açıklanmaktadır. Hıristiyanlık açısından mühim bir sınıf olan ruhbanlık meselesine, ruhbanlara Kur'ân-ı Kerim muhtelif âyetlerde yer verir. Hadid suresinin son birkaç âyeti de bunlardan biridir.

Ayette geçen ruhbaniyyet, büyük bir korku hissiyle çekilip, dünya lezzetlerini terkederek zühd ve riyâzat ile ibâdette mübâlağa etmektir. Rahbân da, "çok korkan" demektir. Dilimizde daha çok ruhban ve ruhbaniyet, ruhbanlık tabirleri kullanılır, mâna aynıdır.

Âyet-i kerime, ruhbanlığı Cenab-ı Hakk'ın emretmediğini, insanlar tarafından ihdas edildiğini ifade etmektedir.

Sadedinde olduğumuz rivayet bu çıkışın sebebini ve gelişme vetiresini tesbit etmektedir. Bu vetireyi şöyle şematize edebiliriz:

1- Zâlim kralların Tevrat ve İncil'i keyiflerine göre tahrif etmeleri,

2- Tahrife iştirak etmeyen bir zümrenin, aslî hüviyeti ile okuyup, irşâda devam etmeleri, 3- Bu irşad sırasında, "Allah'ın indirdiğiyle amel etmiyorsunuz, bu küfürdür" gibi ikazların, fâsıklar zümresince çok ağır hakaretler olarak karşılanması,

4- Hak üzere va'z u nasihat eden bu mürşidlerin, krallara şikâyet edilmesi,

5- Bunların muâheze ve muhâkeme edilerek ölüm veya tahrif edilmiş hâliyle İncil ve Tevrat'ı okuma şıklarından birini tercihe mahkum edilmeleri,

6- Mü'minler manastırlara çekilip, kimseyle temas etmemek; o diyarları terketmek; ıssız, insalardan uzak yerlerde ibadet üzere yaşayarak içtimâî hayatlarına karışmamak şartıyla hayatta kalmalarına göz yumulması teklifinde bulunurlar.

7- Bu teklif kabul edilir, böylece üç çeşit ruhban ortaya çıkar:

a) Şehre yakın sarp manastırlar kuranlar,

b) Terk-i diyar edip seyahatle vakit geçirenler,

c) Issız yerlere çekilip kendi hâlinde ekip, kaldırıp yaşayanlar.

Hepsi de ibadet üzere yaşamaya, dini aslî şekliyle yaşamaya azmetmiş, böyle bir hayatı (ruhbanlığı) nefsine nezretmiş, vâcib kılmış kimselerdi.

8- Ancak âyet-i kerime, bunların sonradan, -kendi kendilerine vâcib kıldıkları- prensiplere uymadıklarını belirtmektedir.

İslâmî kaynaklarda, bu meseleye temâs eden başka rivayetler de var. Onlar daha vâzıh, daha teferruatlıdırlar.

Bunlardan bazıları, -sadedinde olduğumuz rivayette sözkonusu olmayan- savaşlardan bahseder. Yani Kitab'ın tahrifine taraftar olmayan gerçek mü'minlerle tahrifci fâsıklar birkaç sefer savaş yaparlar ve hep kaybederler.

Savaşla karşı koyamayacaklarını anlayarak, Ashab-ı Kehf kıssasında görülen örnek üzere Allah'ın rızasını aramak maksadıyla mağaralara, ıssız ormanlara, dağlara, uzak diyarlara vs. çekilirler.

Taberî'nin, İbnu Mes'ud tarikiyle kaydettiği bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur:

"Bizden evvelkiler yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. İçlerinden sadece üçü kurtuluşa erdi. Diğerleri helâk olup gittiler. Üç fırkadan biri krallarla karşılaştı. Allah'ın dini ve İsa İbn-i Meryem (aleyhisselam)'in dini üzerine 325 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/295-297.

onlarla savaştılar. Kralları onları katletti. Bir fırkanın da krallarla çarpışmaya gücü yoktu, bunlar halk arasında kalıp, halkı Hz. İsa'nın dinine davat etme yolunu tercih ettiler. Ancak krallar bunları da ele geçirdikçe öldürttü ve testerelerle biçtirdi. Üçüncü bir fırkanın ise ne savaşa ne de irşadda bulunmaya dermanı yoktu. Bunlar da çöllere ve dağlara çekilerek oralarda ruhban hayatı yaşamayı tercih ettiler."

Ruhbanlığın çıkışını diğer bir rivayet şöyle özetler: "Hz.İsa'dan sonra zorba melikler mü'minleri ortadan kaldırmak istemişler. Mü'minler onlarla üç ayrı savaş yapmış, her defasında mühim telefat vermelerine rağmen netice alamamışlar. Sağ kalan az sayıdaki mü'minler demişler ki: "Artık bir kere daha muhârebe edemeyiz.

Edersek biz de ölüp tamamen tükeneceğiz. Hak yola çağıracak tek kişi kalmayacak. İyisi mi yeryüzüne dağılalım, kendimizi sadece ibadete verelim."

Böylece, bunlar fitneden kaçarak ve dinlerinde ihlâs ve samimiyet göstererek nefislerini ibadete hasrettiler.

Dünyanın her çeşit zevklerinden, lezzetlerinden vazgeçtiler. En meşrû hak olan yeme ve içmeyi bile nefislerine kısıtladılar, evlenmeyi terkettiler. Dağlarda, mağaralarda, oyuklarda, hücrelerde ibadetle meşgul olmak gibi meşakkatli bir hayatı nefislerine yüklediler.

Ne var ki, böylece en hâlis düşüncelerle başlamış olan ruhbanlık, zamanla çığırından çıkmış, pekçok istismar ve ahlâksızlıkların kaynağı olmuş, istikameti, ihlâsı koruyabilenlerin sayısı son derece az olmuştur. Yine Kur'ân'da yer alan şu âyet bu duruma parmak basar:

"Ey iman edenler, şu muhakkak ki, (Yahudi) bilginlerinin ve Hıristiyan râhiplerinin birçoğu bâtıl sebeplerle insanların mallarını yerler, onları Allah'ın yolundan menederler. Altını ve gümüşü yığıp ve biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu? İşte bunlara pek acıklı bir azabı muştula!" (Tevbe, 34).

Mevzuun bütünlüğü için, ruhbanların ihlâsı kısmıyla ilgili olan şu âyet meâlini de kaydetmek isteriz:

"İnsanların, iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetlisi, andolsun ki, Yahudilerle Allah'a eş koşanları bulacaksın. Onların, iman edenlere sevgisi bakımından, daha yakınını da, andolsun, "Biz nasranîleriz" diyenleri bulacaksın. Bunun sebebi şudur: "Çünkü onların içinde keşişler, rahipler vardır. Şüphe yok ki onlar (hakkı itiraf hususunda o derecede) büyüklenmek istemezler. Peygambere indirilen (Kur'an-ı Kerim)'i dinledikleri vakit de hakkı tanıdıklarından dolayı gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün onların. (Şöyle) derler: "Ey Rabbimiz, iman ettik. Artık bizi (hakka) şâhid olanlarla beraber yaz" (Maide, 82-83).326

MÜCÂDELE SÛRESİ

] بلاإ ُةَل ْوَخ ُةَلِداَجُمْلا ِتَءاَج ْدَق َ ل. َتا َوْص ا‘ ُهُعْمَس َعِس َو ِذ لا ِ هللُدْمَحل

ا :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر ةشئاع نع ـ□

#

يف ِ هاللّ ِلوسر

بلاإ ِكَتْشَت َو اَه ِج ْو َز يف َكُلِداَجُت ِت لا َل ْوَق ُ هاللّ َعِمَس ْدَ : ق لَج َو زَع ُ هاللّ َل
َزْنأف

لوُقَت اَم ُعَمْسأ اَم ،ِتْيَبْلا ِبناَج□.

ىاسنلاو براخبلا هجرخأ ةيŒا ِ هاللّ

.[.

1. (817)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) buyurdu ki: "Hamd o Allah'adır ki, bütün sesleri işitir. Israrcı (mücâdeleci) kadın Havle, Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i evinin yanında buldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a birşeyler söylüyordu. Ama ne söylediğini işitmiyordum. Cenab-ı Hakk şu âyeti indirdi:

"(Habibim) Zevci hakkında seninle direşip duran (nihayet hâlinden) Allah'a şikâyet etmekte olan (kadın)ın sözünü umulduğu veçhile Allah dinlemiştir. Allah sizin konuşmanızı zâten işitiyordu. Çünkü Allah hakkıyla işitici, kemâliyle görücüdür" (Mücâdele 1).]Buharî, Tevhid 9; Nesâî, Talâk 33, (6, 168); İbnu Mâce, Talâk 25, (2063).]327

AÇIKLAMA:

Burada zikri geçen kadın Ensâr'dan Evs İbnu Sâmit (radıyallahu anh)'in zevcesi Havle Bintu Sa'lebe (radıyallahu anhâ)'dir. Evs, yaşlanmış ve bu sebeple de müşkülpesent bir hâl almıştı. Bir gün kadın kendisinden bir şey istemiş, o da birden parlayıp ِتْنَا َىَلع ِرْهَظَك ىِمُا yani, "Sen bana annemin sırtı gibisin, (haramsın)" demişti.

Buna zıhâr denir. Cahiliye devrinde rastlanan bir boşama çeşididir. Bunu söyleyen kocaya hanımı haram olur, onunla temasta bulunamazdı.

Bu, İslâm'da ilk vâki olan zıhar idi. Evs söylediğine çabuk pişman olmuş, kadını kendine çağırmış, ancak kadın imtina ederek: "Ruhumu kudret elinde tutan Rabbime kasem olsun, sen o sözü ettikten sonra Allah ve Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm) hükmünü verinceye kadar sen benim yanıma gelemezsin. Git, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a danış" demişti. Evs:

"- Ben utanırım, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bunu soramam" deyince, kadın:

"- Öyleyse ben sorarım" deyip huzur-u Risaletpenâhi'ye (aleyhissalâtu vesselâm) gidip şöyle konuştu: 326 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/297-299.

327 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/300.

"- Ey Allah'ın Resûlü, Evs'le evlendiğimizde gençtim, câzibtim, vaktaki yaşım ilerledi, birçok evlatları oldu, şimdi beni anası gibi kıldı, kimsesiz bırakıverdi, eğer bana bir ruhsat bulur da beni yine onunla birleştirirsen söyle onu ey Allah'ın Resûlü!"

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Ben bu hususta şimdiye kadar Allah'tan vahiy almadım, benim kanaatime göre boşsun!" şeklinde cevap verdi.

Kadın:

"- Vallahi talak zikretmedi!"

dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar:

"- Haram olmuşsun!"

buyurdu. Kadın tekrar tekrar müracaat ederek:

"- Kurbanın olayım, nazar buyur ey Allah'ın Resûlü!" diye ısrar etti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevabı değişmeyince kadın Allah'a yönelerek:

"- Allahım yalnızlığımın şiddetinden ve bana zor gelecek olan ayrılmanın acısından sana şikâyet ederim. Küçük çocuklarım var, onları ona bıraksam zâyi olacaklar, kendime alsam aç kalacaklar!" diye ağlıyor başını göğe kaldırıyor:

"- Allah'ım, sana şikâyet ederim, Allah'ım Peygamberinin lisanına bir vahiy indir!" diyordu. Oradan ayrılmadan, yukarıda kaydettiğimiz âyet ve devamı nâzil oldu. Bu âyetlerde Cenâb-ı Hakk cahiliye devrindeki zıhâr diye bilinen boşama çeşidinin İslâm'daki yerini, müeyyidesini tesbit ediyordu. Âyetin devamı şöyle:

"İçinizden "zıhâr" yapagelenlerin karıları onların anaları değildir. Anaları kendilerini doğuranlardan başkası değildir. Şüphe yok ki onlar herhalde çirkin ve yalan bir lâf söylüyorlar. Muhakkak Allah çok bağışlayıcı, çok affedicidir. Kadınlarından zıhar ile ayrılmak isteyip de sonra dediklerini geri alacaklar için, birbiriyle temas etmezden evvel bir köle âzâd etmek lâzımdır. İşte size bununla öğüt veriliyor. Allah, ne yaparsanız, hakkıyla haberdardır. Fakat kim bunu bulamazsa, yine birbiriyle temas etmezden evvel, fasılasız iki ay oruç tutsun. Buna da güç yetiremezse altmış yoksul doyursun. Keffâretteki bu hafifletme Allah'a ve Peygamberine imanda sebat etmekte olduğunuz içindir. Bu hükümler Allah'ın tayin ettiği hadlerdir. Bunları kabul etmeyen kâfirler için ise elem verici bir azab vardır" (Mücâdele, 2-4).328

وُكْش

أ ِ هاللّ َلوسر ُتْئ ِجَف ِتِما صلا ُنب ُس ْوأ ى ِج ْو َز بهِنِم َرهاَظ] :تلاق ةبلعث نب كلام تنب
□2ـ ةلوخ نعو

□ هاللّ ِقهت :

ا ُلوُقَي َو ِهيِف بِنُلِداَجُ

ي ِ هاللّ ُلو ُسرو ،هْيَلاِ

:□لاَق

ض ْرَفْلا ىلاِ اَه ِج ْو َز يف َكُلِداَجُت ِبت لا َل ْوَق ُ هاللّ َعِمَس ْدَق : ُنآَرُقْلا َل َزَن ى تَح□ .
فإن ه ُ أبن ُ عَمِهك َ، فمَا بَر ِحتُ

ماَي ِص ْنِم ِهِب اَم ٌريِبَك ٌخْيَش ُه نإ هاللّ َلوسر اَي : ُتْلُق□ .

: نْيَعِباَتَتُم ِنْي َرْه َش ُموُصَي□ .

ف َلاَق ُ د

جَي َ : ُتْلُق ً ة□ .

بَق َر ُقِتْعَي□ .

لوسراَي ُتْلُق□

: رْمَت ْنِم ٍق َرَعِب ُهُنيِعأَس بِهِنإَ□ .

ف َلاَق

هِب ُق دَصَتَي ٌئَش ُهَدْنِع اَم : ُتْلُق ً ا□.

: نيِكْسِم َنيِهِتِس ْمِعْطُيْلَ .

ف َلاَق

كِهِمَع ِنْبا ىلإ ِيِع ِج ْرا َو ًانيِكْسِم َنيِهِتِس ُهْنَع اَهِب ِمِعْطَأَف بِبَهْذا□ .

: ُتْنَسْحأ ْدَ□.

ق َلاَق

رَخآ ٍق َرَعِب ُهُنيِعأ اَنأ َو : هاللّ□ .

دواد وبأ

هجرخأ ً ا

عاَص َنوُتس ُق َرَعْلا َو : َلاَق]. .

2. (818)- Havle bintu Mâlik İbni Sa'lebe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Kocam Evs İbnu's-Sâmit bana zıhârda bulunmuştu. Derhal Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şikayete geldim.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a durumu arzedince bana: "Allah'tan kork, o senin amcaoğlundur" diye onun hakkında beni iknâya çalışıyordu. Ben ısrarıma devam ettim. Derken âyet nazil oldu. "(Habibim) zevci hakkında seninle direşip duran (nihayet hâlinden) Allah'a şikayet etmekte olan kadının sözünü umduğu veçhile Allah dinlemiştir..." (Mücadele, 1).

Vahiy üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):"- Kocan bir köle âzâd eder" buyurdu. Ben:"- Onun kölesi yok!" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Öyleyse ard arda iki ay oruç tutar" dedi. Ben tekrar:

"- Ey Allah'ın Resûlü, kocam çok yaşlıdır, oruca tahammül edemez!" dedim.

"- Öyleyse ,dedi, altmış fakir doyursun!"

"- Onun elinde, dedim, sadaka olarak verecek hiçbir şeyi yok, (nasıl altmış fakir doyuracak?)"

"- Öyleyse, dedi, ona ben yardım edeyim. Şu bir arak hurmayı al götür!"

"- Ey Allah'ın Resûlü, dedim, diğer bir arak'ı da ben verip ona yardım edeyim."

"- Güzel söyledin, dedi, git bunlarla ona bedel altmış fakiri doyur. Sonra da (eski nikâhınla) amcaoğluna dön!"

Râvi bir arakın altmış sa' miktarında bir ölçek olduğunu belirtti.]Ebû Dâvud, Talâk 17, (2214).[329

AÇIKLAMA'sını önceki rivayette yeterince sunduğumuz hâdise ile alakalı bir rivayet. Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ümmetine karşı şefkatine güzel bir örnek görmekteyiz.330

---

328 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/300-301.

329 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/302-303.

330 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/303.

[مُتْيَجاَن اَذإ اوُنَمآ َنيِذ لا اَهُّيأ اَي]:بلاَعَت ُهُل ْوَق َل َزَن ا مَ□

ل :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر بلاط ببأ نب هيلع نعو ـ□

لاَ ق ُ ه□:

نُوقِيطُي اَ□ .

م :ٌتلق ؟ًارأَنيِد ى َرَت اَم # هاللّ لوسر بِل َلاَ ق ً ة.َقَدَص ْمُكاوْجَن ْنَدَي َنْيَب اوُمِهدَقَف
َلوُس رلا

: نَدَي َنْيَب اوُمِهدَقُت ْنأ ْمُتْقَفْشَأ□

أ َل َزَنَف ٌ د

: يِه َزَل َك ن .

: إ َلاَ ق ً ة.َريِعَش :ٌتلُق ؟مَكَ

ف َلاَق ُ ه

نوُقيِطُي َ :ٌتلق ؟ٍراَنيِد ُفْصِنَف□ .

نِم ًة َريِعَش بِنْعَي :لاقو ى□ Œا ًتاَقَدَص ْمُكا َوْجَن

ذمرتلا هجرخأ .

: ة م ا ُ ِهذه ْنَع ىلاَعَت ُ هاللّ َف فّخ ِبَ□].

ف َلاَق ةي

.

بَهَذ□ .

3. (819)- Ali İbnu Ebî Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey iman edenler, siz Peygambere mahrem bir şey arzetmek istediğiniz vakit bu mahrem konuşmanızdan evvel sadaka verin. Bu sizin için daha hayırlı, daha temizdir. Fakat bulamazsanız şüphe yok ki Allah çok mağfiret edici, çok esirgeyicidir" (Mücâdele, 12) meâlindeki ayet nazil olduğu zaman Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"- (Bu sadakanın) bir dinar olmasına ne dersin?" diye sordu. Ben:

"- Bu miktar çoktur, tâkat getiremezler" dedim.

"- Yarım dinara ne dersin?" dedi.

"- Ona da takat getiremezler" dedim.

"- Öyleyse ne kadar olsun?" dedi.

"- Bir kıl (ağırlığında altın) miktarı" dedim.

"- Sen de pek parasızsın!" dedi.

Bunun üzerine şu âyet indi:

"Mahrem konuşmanızdan evvel sadakalar vereceğinizden korktunuz mu? Çünkü işte yapmadınız. (Bununla beraber) Allah sizin tevbelerinizi kabul etti. O halde namazı kılın. Zekatı verin. Allah ve Peygamberine (diğer emirlerinde de) itaat edin. Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdârdır" (Mücâdele, 13).

Hz. Ali (radıyallahu anh) der ki: "Allah, benim sebebimle bu ümmetin mükellefiyetini hafifletti."]Tirmizî, Tefsir, Mücâdele, (3297).[331

AÇIKLAMA:

Âyet-i kerime, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hususi şekilde müracaatla bir meselesini arzetmek, duasını taleb etmek, soru sormak isteyeceklere önceden sadaka vermelerini emretmektedir.

Şârihler bu emirde, başlıca iki gaye görürler.

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le hususi görüşmenin ehemmiyetini büyütmek, kıymet ve hürmetini artırmak. Çünkü, derler, kişi, bir şeyi meşakkatle, zorlukla elde ederse onu mühim ve kıymetli bilir, kolayca elde ederse değersiz görür.

Bu emirle pek çok fakir mü'minin faidelenmiş olacağı da tabiidir.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaatı azaltmak. Bu önceki kadar mühim bir husustur.

Bunu anlamak için İbnu Abbas'ı dinleyelim: "Halk, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a birşeyler sormak için müracaatta çok ileri gittiler. Öyle ki, bu durum Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'e meşakkat vermeye başladı.

Cenab-ı Hakk, Resûlünün zahmetini hafifletmeyi ve halkı da bu davranıştan uzaklaştırmayı irâde buyurdu. Bu maksadla, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müracaattan önce sadaka vermelerini emretti."

Âyetin nüzul sebebiyle ilgili olarak Katâde şunu rivayet eder:

"Bu âyet zenginler hakkında indi, çünkü onlar sıkça uğruyor ve cemaatlerde fukaralara galebe çalıyorlardı, öyle ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onların oturmalarının ve hususi görüşmelerinin uzamasından rahatsız olmaya başlamıştı. Sadaka ile emredildikleri vakit hususi müracaattan vazgeçtiler. Çünkü fakirler ve darlık sahipleri sadaka verecek bir şey bulamadılar, zenginler ve varlık sahileri de cimrileştiler."

Bu durum Ashab-ı Kiram üzerine epeyce bir sıkıntı ve darlanma getirmişti ki ruhsat ifade eden âyet nazil oldu: رهطاو م

كل ريخ كلذ Yani: "Hususi görüşmezden önce sadaka vermeniz sizin için daha hayırlı, (günâhlarınızı daha ziyâde) temizleyicidir. Fakat (verecek bir şey) bulamazsanız, şüphesiz Allah mağfiret edicidir..."

Böylece, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hususi müracaat ihtiyacı duyan fakirlere de tekrar yol açılmış

oldu.

Hz. Ali'nin bu maksadla verilecek sadakayı bir kıl ağırlığı (altın) ile miktara bağlaması, çok az bir miktarın da makbul addedilmesi kanaatini ifade eder. Bu sözü üzerine Hz. Peygamber ona: "sen zehidsin" der. Zehid; "malı az olan" demektir. Yani: "Sen malı az olan bir kimsesin, kendine uygun şekilde miktar tayin ettin" demektir.

İbnu Abbas (radıyallahu anh)'tan ve Katâde'den gelen iki rivâyetin birbirini tamamladığı söylenebilir.

Burada şu hususu belirtmede fayda var: Verilecek bu sadaka Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahsına değil, fukarayadır. Çünkü Hz. Peygamber hediye alır idiyse de sadaka ve zekât almazdı. Dahası, sadaka ve zekâtı sâdece şahsına değil Âl-i Beyt-i Nebevi'ye de haram etmişti, onlar da almazlardı.

331 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/303-304.

Tefsirlerde Hz. Ali'nin şu menkıbesi kaydedilir: Kur'ân-ı Kerim'de bir âyet vardır, onunla benden evvel kimse amel etmedi, benden sonra da kimse amel etmeyecektir: Necvâ (hususi müracaat) ayeti: ذ

ا ا اونمآ نيذلا اهيا اي

لوسرلا متيجان. .. (Mücadele, 12). Bu ayet nazil olduğu zaman yanımda bir dinar vardı. Onu on dirheme bozdurdum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a her uğrayışımda önceden bir dirhem tasadduk ettim.

Sonra da o âyet nesholundu. Kimse onunla amel etmedi."332

ا ِهِذهِب َلِمَع اَم ُ : هْنَع ُ هاللّ

ن

. □4ـ يزرل ةياور يفو

□قلا علي ّ ر َ ض ِ ى

Œيِة ِغ َيْر ِ ى .

4. (820)- Hz. Ali (radıyallahu anh) der ki: "Bu âyet ile benden başkası amel etmedi."

]Rezîn'in ilavesidir. İbnu Kesir kaydetmiştir (4, 326).[333

AÇIKLAMA:

Bu rivayetin muhtevasının, yukarda yapılan açıklamalardan başka, neshedici âyete de muhâlefet arzettiği açıktır.

Belki şöyle te'vil etmek uygundur: "Bu âyetle ilk âmel eden benim, son defa amel eden yine benim" demek istemiştir. Zira kendisi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e yakınlığı sebebiyle, onunla en ziyade görüşme ihtiyacı içinde bulunduğundan, yukarıda da belirttiği üzere, derhal dinarını bozdurmuştur. Birçokları lüzumsuz müracaatları kestikleri için tasaddukda da bulunmadılar, müracaatta da. Ama Ali Efendimiz (radıyallahu anh) vahiy gelmesinin son anına kadar, zaruri olan görüşmeleri için, tasadduka devam etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cemaatin içinde bulunduğu durumu hissetmesi sebebiyle, sadaka olarak verilecek miktar meselesini Hz. Ali'ye sormuş, o da "bir kıl kadar" diyerek sıkıntısını ima etmiş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da "(anlaşılan) sen çok parasızsın" buyurarak "pek az sadaka"ya ruhsat vermiştir.334

HAŞR SÛRESİ

ذوُع :

[أ ِتا رَم َث ً َث ُ حِبْصُي َني ِح َلاَق ْنَم :# هالّ ُلوسر ل

اق :لاق ُهْنَع ُ هالّ

1

ى ِض َر راسي نب لقعم نع ـ

فْلأ َنيِعْبَس ِهِ بلاعت ُ هالّ َل ك َو ِرْشَحْلا ِةروُس ْنِم ٍتاَيآ َث ً َث َأ َرَق َو ؛مي ِج رلا ِناَطي
شلا َنِم ِميِلَعْلا ِعيِم سلا ِ هللّاِب

ه

جرخأ

كلذَكَف ِبسْمُي َني ِح اَهَأ َرَق ْنَم َو ،ًاديِهَش َتاَم ِهِم ْوَي يف َتاَم ْن إَو َبِسْمُي ىهتَح ِهْيَلَع].
َنوُّلَصُي ٍكَلَم

ىذمرتلا .

1. (821)- Ma'kıl İbnu Yesâr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim sabaha erdiği zaman üç kere "Euzubillahi'ssemi'il-alim mine'şşeytâni'rracim" der ve Haşr suresinden üç âyet okursa, Allah onun için yetmiş bin meleği vekil tayin eder de onlar, akşam oluncaya kadar kendisine rahmet okurlar. Şâyet o gün ölecek olsa şehid olarak ölür. Akşam vaktinde aynı şekilde okuyacak olsa, (keza sabaha kadar aynı şeyler sözkonusudur).]Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'ân 22, (2923).[335

AÇIKLAMA:

Burada sabah ve akşamları okunması teşvik edilen Haşr suresinin üç âyeti, surenin sonunda yer alan ve, هالّ َوُه

ىذلا diye başlayan üç ayettir. Umumiyetle sabah ve akşam namazlarından sonra camilerimizde aşır olarak okunması yurdumuzda âdet olmuştur. Meâl-i âlîsi şöyledir:

"O öyle Allah'dır ki, kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur. O, gizliyi de bilendir, âşikarı da. O çok esirgeyen, çok bağışlayandır. O öyle Allah'dır ki, kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur. O mülk ve melekûtun yegâne sâhibidir.

Noksanı mucib herşeyden pâk ve münezzehtir. Selâm ve selâmetin tâ kendisidir. Emn ve emân verendir. Görüp gözetleyendir. Mutlak galibtir. Halkın halini salâha götürendir. Büyüklükte eşi olmayandır. Allah müşriklerin kendisine katmakta oldukları her ortaktan münezzehtir. O öyle Allah'tır ki vücuda getireceği herşeyi hikmeti muktezasınca takdir edendir. Onları var edendir. Varlıklara suret verendir. En güzel isimler O'nun. Göklerde ve yerde ne varsa (hepsi O'nu tesbih ve tenzih) eder. O, mutlak gâlibtir. Yegâne hüküm ve hikmet sahibidir." (Haşr, 22-24).336

332 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/304-305.

333 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/305.

334 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/306.

335 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/306.

336 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/307.

ة َرْي َوُبْلا□

بِه َو ،َع طَق َو ِري ِض نلا بِنَب َلْخَن :# هالّ ُلوس َر َق رَح] :لاق امُهْنَع ُ هالّ□

2□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

: ا ٍةَنيِل ْنِم ْمُتْعَطَق اَ

لخنلا نم ةوجعلا نودام ُ ةŒم بلاعت ُ هالّ َل َزْنأَف

نيهِل ا ىئ□ »

·

اسنلا إ ةسمخلا هجرخأ ةي «

.[.

2. (822)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Nadir'in hurmalığını yaktırdı ve kestirdi. Burası (Medine'de Yahudilerin ikamet ettikleri yer olan) Büveyra (denen mevki) idi. Vak'a üzerine şu âyet indi: "Herhangi bir hurma ağacını kestiniz, yahud kökleri üstünde dikili bıraktınızsa (hep) Allah'ın izniyledir. (Bu izin de) fâsıkları rüsvay edeceği için (verilmiş)tir" (Haşr, 5).]Buharî, Tefsir, Haşr 2, Hars ve Müzâra'a 6, Cihâd 154; Megâzi 14; Müslim, Cihad 139, (746), Tirmizî, Tefsir, Haşr (3298); Ebû Dâvud, Cihâd 91, (2615).[337

AÇIKLAMA:

Hâdise, Uhud Harbi'nden altı ay kadar sonra Benî Nadir Yahudilerine karşı yapılan gazve sırasında cereyan eder.

Onlar kalelerine hapsedilip kuşatılınca, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Yahudilerin iyice moralini bozarak, bir an önce sulh şartlarını kabule zorlamak maksadıyla Büveyra nâm mevkîdeki hurmalıkların yıkılmasını ve ekinlerinin tahrip edilmesini emretmiştir.

Kâfirler: "Ey Muhammed, dediler, sen bizi yeryüzünde fesaddan nehyediyorsun. Fakat kendin bunu yapıyorsun, bu hurmalığı kesip yakmanın mânâsı nedir?" dediler. Bu çeşit dedikodular mü'minler üzerinde de bazı tereddütler meydana getirdi. Bazıları emri tam yerine getirirken, bazıları değersiz ağaçları kesiyordu. İşte âyet-i kerime bu durum üzerine nâzil oldu.

Böylece mü'minlere, bu işin, Allah'ın bilgisi tahtında cereyân ettiği, fesad için değil, fâsıkların mağlubiyeti(ni tâcil) için yapılmakta olduğu bildirilmiş oluyordu.

Âyette "hurma" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı Lîne'dir. Umumiyetle, acve denen kaliteli hurma dışında kalan hurma cinslerinin kastedildiği kabul edilmiştir. Kelimenin inşikak ettiği asıl'la ilgili olarak müfessir ve dilcilerin muhtelif yorumları vardır.338

مُه ًٍجأ َني ِح ِدوُهَيْلا يف ْمِهيِدْيِأب ْمُهَتوُيُب َنوُب ِرْخُي ى□

لاعت ُهُلوَق َل َن :

ز] :َلاق ُهْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر بعك نعو ـ□

□اَم أقَل ْت إِبلِهُم ْمِن أمتِعِتَهِم ْو َكانُوا يُخْرِ ِب وُنَ الَبيْتِ َعن َعتَبتِهِ ِو َبابِهِ ِو َخشَب ِه،ِ َو َكانَت
رسول ُ هاللّ # علَى أن لَهُم ْ

ا أخرجه رزين

هِب ىلاعت ُ هاللّ ُه صخ ّةَ صاَخ #ِ هاللّ ِلوُس□].

رِل ِري ِض نلا ِنَب ُليخَن□ .

3. (823)- Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "...O, bunların yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle hem mü'minlerin elleriyle harap ediyorlardı. İşte ey akıl ve basiret sahipleri bundan ibret alın" (Haşr, 2) meâlindeki âyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından Medine'den sürülen Yahudiler hakkında nâzil oldu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mallarından (silah hariç), sadece develerinin taşıyabileceği kadarını götürmelerine izin vermişti. Onlar, evlerinin eşiklerinden, kapılarından ve diğer ahşap kısımlarından tutup yıkıyorlardı. Benî Nadir'in hurmalığı hassaten Resul-i Ekrem'in idi, O'na bunu Cenâb-ı Hakk tahsis etmişti."

Rezîn'in ilâvesidir. Bu rivâyetin manasında uzunca bir rivâyeti, Ebu Dâvud tahric etmiştir.](Harâc, 23, (3004).[

ىبنلا حلاص َلاَق□□

] باَك ِر ََو ٍلْيَخ ِنم ِهْيَلَع ْمُتْفَج ْوأ اَم□.

ف :ىلاعت هلوق يف ُهْنَع ُ هاللّ

4□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

□اَم أوْ جَفْتُم ْ عَلَيْه :

ف َلاَق

. ني□

خْلُصلِل ِهْيَلاِإ اوُلَس ْرأف□

رَخآَ ًام ْوَق ٌر ِصاَحُم َوُه َو اَهُظَفْحأ َ اهاهم َس ْدَق ًىرُق َو َكَدَف َلْهأ□

اصِلاَ□

خ هِيب نلِل ِري ِض نلا وُنَب ْتَناك َو

هاللّ همحر ىرهزلا لاق ،لاَتق ِرْيَغِب ُلوُقَي َناك َو ،ِباَك ِر َ َو ٍلْيَخ ْنِم :

نْيَلُج َر إ َاَئْيَش اَهْنِم َراَصْن ا َ ِطْعُي ْمَل َني ِر ِجاَهُملا َنْيب # ُىب نلا اَهَم سَقَف□

خْلُص ىلَع اَهوُحَتَفف ًة َوْنَع اَهوُحَتْ َيف ْمَل□

□ ةَجاَح اَمِهب ْتَناَك]ٍ .

4. (824)- İbnu Ömer (radıyallahu anh): "Allah'ın onların mallarından Peygamberine verdiği fey'e gelince, siz bunun üzerine ne ata ne deveye binip koşmadınız..." âyeti hakkında şunu söyledi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fedek ahâlisi ve ismen belirttiği ancak şu anda hatırlayamadığım köylerle sulh yaptı. Bu esnada (Hayber'in geri kalan köylerinde yaşayan) ahaliyi muhâsara etmişti. Bu (muhasara altındaki)ler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sulh için hey'et gönderdiler. Ayette geçen"Siz bunun üzerine ne ata ne de deveye binip koşmadınız" demek, "Siz savaşmadınız" demektir.

337 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/307.

338 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/307-308.

339 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/308.

Zührî der ki: Benu'n Nadir münhasıran Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait idi. Çünkü orayı zorla fethetmediler, anlaşarak fethettiler. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buradan elde edilen ganimeti sadece Muhâcirler arasında taksim etti.

Ondan, Ensâr'dan olanlara, ihtiyaç sâhibi iki kişi hâriç, kimseye bir şey vermedi."]Ebû Dâvud, Harâc 19, (2971).[340

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, sâdece Ebu Davud rivayet eder. Teysiru'l-Vüsûl'de İbnu Ömer rivayeti olarak sunulduğu halde, Câmi'ul-Usul'de ve Ebû Dâvud'da Zührî hadisi olarak kaydedilir.

Zührî, Tabiin'den olduğuna göre, hadisi bir sahabiden dinlemiş olmalıdır. Ancak bu kimdir rivayette belli değildir.

2- FEY': İslâm devletinin gelirlerinden biridir. Daha ziyade gayr-ı müslimlerden elde edilen bir gelirdir. Savaş

sırasında meşakkatle elde edilene ganimet denir. Sulh yoluyla, vergi yoluyla, gümrük vergisi vs. şekillerde meşakkatsiz olarak elde edilen ganimete fey' denmiştir.

Fey' kelime olarak dönmek, rücu etmek manasına gelir. Gölge döndüğü zaman ona da fey' denmiştir.

3- İslâm harp hukukuna göre, savaşarak düşmandan elde edilen mal ganimettir. Bunun beşte biri devlete ayrılır, geri kalan, savaşa iştirak edenler arasında pay edilir. Düşman savaşmadan sulh yoluyla teslim olursa bu yoldan elde edilen menfaatlere umumiyetle fey' denmiştir.

Fey' devletin tasarrufuna geçer, bütün mü'minler için harcanır. Yukarıdaki rivayette görüldüğü üzere Benîi Nadir Yahudileri sulhla teslim oldukları için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), onlardan kalan fey'i taksimde serbest davranmış, iktisadî yönden Ensâr'a bağımlı durumda olan Muhâcirler'e vermiş onların iktisadî durumlarını düzeltmiştir.

Şârihler, yardıma muhtaç üç ensâra bu maldan pay verildiğini kaydeder: Ebu Dücâne Simâh İbnu Harise, Seyl İbnu Huneyf, el-Hâris İbnu's-Simme (radıyallahu anhüm ecmain).

4- Hz. Peygamber'in Medine'deki Şahsî Mülkü: Bu vesile ile, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Medine'de edindiği şahsî mülkü ile ilgili olarak Nevevî'den naklen Avnu'l-Ma'bud'da kaydedilen bir açıklamayı aynen iktibas etmek istiyoruz:

"Hadislerde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait olduğu belirtilen emval (sadakat) üç kısımdır: A) Hz. Peygamber'e hibe edilenler: Bu Muhayrik isminde bir Yahudinin Uhud günü, Müslüman olduğu zaman yaptığı vasiyetle intikal etmiştir. "Ölürsem emvalim Resûlullah'ındır" demişti ve Uhud'da öldürüldü. Bu Benî Nâdir arazisi içinde yedi ayrı bahçe idi.

Ensâr'dan da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e arazi bağışlayanlar olmuştu. Bunlara su ulaşmazdı.

Bunlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şahsî mülkü idi.

B) Benî Nadir'in sürülmesi sonucu elde edilen arazi: Bu silah kullanılmadan, sulh yoluyla alındığı için, sâdece Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e aitti. Bunlar menkul mallarından silah hariç -develerinin taşıyabileceği kadarını- götürmüşlerdi. Kalanları, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Müslümanlara taksim etti. Kendisine ait olan Beni'n-Nadir arazisini, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Müslümanların maruz kaldığı darlıklar için kullandı.

Fedek Arazisi'nin yarısı da böyle idi. Hayber'in fethinden sonra, ora ahalisi, yarısı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın olmak şartıyla sulh yapmış, dolayısı ile burası da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zâtî mülkleri arasında idi.

Vadi’l-Kura’nın üçte bir arazisi de böyle idi: Vatih ve Sülalim kaleleri. Resulullah (aleyhissalatu vesselam) bunları da sulhla almıştı.

Hayber kalelerinden iki tanesi de böyle idi: Vatih ve Sülâlim kaleleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunları da sulhla almıştı.

C) Hayber'den alınanın humsu (beştebiri) ve Hayber'den savaşla fethettiği yerlerden (elde edilen ganimetin) humsu: Bunlar da, başkasının hiçbir hakkı bulunmayan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait mallardı.

Ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunları kendisi için tasarruf etmemiş, ehline, Müslümanlara ve ammenin maslahatlarına harcamıştır. Bütün bu malların (sadakât) kendisinden sonra temellük edilmesi haramdır."341

نوُمِلْسُمْلا ِف ِجوُي ْمَل ا مِ

م هلوسر ىلَع ُ هاللّ َءاَفأ ا مِم ْتَناَك ِري ِض نلا ِنَب َلا َوْمأ ن]أ ُهْنَع ُ هاللّ

5□

□ـ وعنه رَ ضِ ى

□لرسول ِ اللّه ِ# خاص ةً قَرُ ى عَرَ ينَةَ وَ فَدَكَ وَ كذا وَ كذا ينُفْقِ عَلَى أهلِهِ مِنهَا نَفَقَةَ عَلَيْهِ بِخَيْلٍ وَ رَ كاب ٍ فَكَانَتْ

□أفَا ءَ اللّه ُ عَلى رَ سُولِهِ مِنْ :

ى وَ ت ً م

. عُ دَ ة في سَبيلِ اللّه ِ تعال

ا بَقِي

□في الس ً ح ِ وَ الكُرَ اع

□سَنَتِهِمْ ثُم يَجعَلُ م

□ □ ا لِسُول لِلر ِ وَ ه

أهلِ الْقُرْبَيŒ؛ وَ قَالَ اسْتوْ عَبَتْ هذه ِ Œا وَ لِلْفُقَرَ اءِ المهاَجِرِ ينِ الَ ذَينَ أخْرِ جوا مِن يَ ةُ هُؤُ ءِ :

دِيَارِ هِمْ وَ أمْوَ الهِمْ؛ وَ الَ ذَينَ تبَوَ ؤُا الد ارَ وَ ’’ا يمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ؛

340 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/309.

341 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/309-311.

□فَاسْتوْ عَبَتْ هذه ِ الان اس فَلَمْ يبَقْ َ أحَدٌ مِ نَ المسْلِمِ ينَ إ لَه ُ فيِهَا حَظ ٌ وَ حَق ٌ إ بَعْضَ مَن وَ الَ ذَينَ جَاءُ وا مِ نْ بَعْدِهِمْ

أخرجهما أبو داود

. يمَلِكُونَ مِنْ أرِ ق َ ائهِم□].

5. (825)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Benî Nadir'in emvali, Cenab-ı Hakk'ın Resulüne (aleyhissalâtu vesselâm) fey' kıldığı, üzerine at ve deve koşulmayan (yani savaşsız elde edilen) mallardandı. Ureyne köyleri, Fedek, tıpkı (Kureyza ve Nadir'in emvali gibi) sırf Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait yerlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buralardan elde edilen gelirlerden ailesinin bir yıllık nafakasını ayırırdı. Geri kalanı da Allah yolunda hazırlık olmak üzere silah ve binek için sarfederdi. (Nitekim ayette şöyle buyrulmuştur):

"Allah'ın (fethedilen diğer küffâr) memleketleri ahalisinden Peygamberine verdiği fey'i, Allah'a, Peygamberine, hısımlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalanlara aittir. Tâ ki bu mallar içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın..." (Haşr, 7). (Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e intikal eden) bu pay, bu sayılanlara ve ayrıca "evlerinden ve mallarından çıkarılmış olan fakirlere, onlardan önce (Medine'yi) yurt ve iman evi edinmiş olan kimselere, kendilerinden sonra gelenlere aittir." Bu âyet, (kıyamete kadar gelecek) mü'minlerin tamamına şâmildir. Tek istisnayı köle olarak sahib olduklarınız teşkil ediyor. Köleleriniz dışındaki her Müslüman bu payda hisse ve hak sahibidir."]Ebu Dâvud, Harâc 19, (2965, 2966).[342

AÇIKLAMA:

Teysir müellifi, aslında (Ebu Dâvud'da) iki ayrı rivayet halinde gelmiş olan Hz. Ömer hadisini birleştirerek tek bir rivayet gibi sunmuştur.

Önceki rivayette belirtildiği üzere, Benî Nadir savaşsız fethedilmişti. Bunlar Medine'den sürülünce Müslümanlar, onlardan kalan mal ve arazinin, Hayber'den elde edilen ganimet gibi taksim edilmesini Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den taleb ettiler.

Bu taleb üzerine gelen vahiy, sulh yoluyla gayr-ı müslimlerden elde edilen ganimetin -ki buna umumiyetle alimler fey' demişlerdir- tasarrufunda farklı bir metod getirdi: Bu çeşit mallar, münhasıran Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ait (yani devlete ait) olacaktı, dilediği gibi tasarruf edecekti.

Ayette, Allah tarafından Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e fey' olarak verildiği belirtilen yerler hususunda bazı farklı yorumlar olmuştur. Onu Nevevî'den naklen önceki rivayette açıkladık. İbnu Abbas'tan gelen bir beyana göre bunlar: Kureyza, Nadir, Fedek, Hayber ve Ureyne köyleridir.

Âyette geçen hısımlar (zi'lkurbâ)'dan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yakınları, yani "Benî Hâşim" ve

"Benî Abdilmuttalib" anlaşılmıştır.

Âyet, bu fey'in diğer sarf yerlerini (yetimler, yoksullar, yolda kalanlar) saydıktan sonra, "Ta ki bu mallar içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın" buyurur. Bununla bir câhiliye geleneğinin kaldırıldığı belirtilmiştir. Zira, cahiliye Arapları, ganimet elde edince, reis dörtte birini kendisi alır, sonra da bunu dilediği gibi kullanırdı. Âyet-i kerime Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'e harcama yerlerini gösteriyor.

Rivayette geçen, "Evlerinden ve mallarından çıkarılmış olan fakirlere" diye başlayıp devam eden ifade yine aynı Haşir suresindeki şu âyetten iktibas edilmiştir: "(O fey', bilhassa), hicret eden fakirlere aiddir ki onlar, Allah'tan fazl (ve inâyet) ve hoşnudluk ararlar ve Allah'a ve Peygamberine (mallarıyla, canlarıyla) yardım ederlerken yurtlarından ve mallarından (mahrum edilerek) çıkarılmışlardır. İşte bunlar sâdıkların tâ kendileridir" (Haşr, 8).

Böylece Benû Nadir'den elde edilen fey'de öncelikle Medine'ye hicretle gelmiş Müslümanların hak sahibi oldukları belirtildikten sonra, âyet-i kerimede diğer hak sahipleri sayılır:

* Mezkur Muhacirlerden önce Medine'yi iman yurdu haline çeviren Ensar.

* Onlardan sonra gelenler. 343

ÖMER'İN GÖRÜŞÜ: Bu âyet, bilahare Ashab arasında çıkacak bazı ihtilaflarda Hz. Ömer'in azimli bir karar almasında delil olacaktır. Yukarıdaki rivayette mezkur kararı gözükmektedir.

Ebu Yusuf'un Kitabu'l-Harac'ında genişçe açıklandığı üzere, Irak fethedildiği zaman ganimet ve arazinin taksimini taleb eden Hz. Zübeyr, Bilâl, Selmân-ı Farisî gibi (radıyallahu anhüm) bazı Sahâbe'yi bu meselede ikna eder.

Hz. Ömer âyet-i kerimeye dayanarak: "Bu arazilerden elde edilecek fey'de (yani gelirlerde) kıyamete kadar gelecek her Müslümanın hakkı vardır" hükmünü çıkarmıştır.

Hz. Ömer'e göre, fey', beşe bölünerek taksime tâbi tutulmaz. Fey'in tamamı"bütün Müslümanlar"a aittir. Fey'de bütün Müslümanların hakkı vardır. Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu hükmü verirken -rivayette görüldüğü üzere-هلوسر ىلع هاللّ ءافا ام diye başlayan âyet-i kerimeyi, مهدعب نم اوُءاج نيذهلاو kısmına kadar (Haşr suresinin altıncı ayeti) okur ve: ةماَع َني ِمِلْسُملا ْتَبَع ْوَتْس اهذه yani "Bu âyet bütün Müslümanlara şâmildir, hepsini içine alır" der ve ilave eder: "Yeryüzünde mevcut her Müslümanın bu fey'de mutlaka hakkı var. Bu hakka sadece sağ ellerinizin sâhip oldukları (köleleriniz) sahip değiller."

342 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/312.

343 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/312-313.

Unutmamak lâzımdır ki, Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu hükme vardığı zaman pekçok sahâbe hayatta idi ve onların huzurunda bu yorumu ve buna göre tatbikatı yaptı, kimse de kendisine itiraz etmedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in etrafındakileri bu telakkide birleştirmiş, onları ikna etmiş olması Müslümanlar tarafından fethedilen arazilere uygulanacak statüyü tesbit etmiş oldu.

Buna göre, kıyamete kadar gelecek mü'minler de dahil, bütün mü' minlerin menfaatları adına, fethedilen yerlerin ahalisi:

* Hür olacaklardı.

* Arazileri de arazi-i haraciye, yani beytü'lmâl hesabına vergi alınacak arazi olarak ellerinde kalacaktı.

Şunu da kaydedelim ki: Fey'in sarfında fukaha bazı farklı görüşlere zâhip olmuştur. Şöyle ki: İmam Malik'e göre fey' ve hums müştereken beytü'lmal'a konur. İmam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın akrabalarına, dilediği şekilde verir.

Cumhur'a göre, ganimetin beşte biri ile fey' ayrıdır, karıştırılmaz. Hums, Enfâl suresinde geçen humusla ilgili âyette Cenab-ı Hakk'ın belirlediği mü'min sınıflar içindir. Söz konusu âyette humus için: "Allah'ın, Resulünün, hısımların, yetimlerin, yoksulların, yolcuların" denir (Enfâl, 41). Bu sayılan sınıfların dışında kalanlara humus'tan verilemez. Fey'in tasarrufu, imamın re'yine kalmıştır, maslahata göre harcar.

İmam Şâfiî hazretleri bu görüşe katılmaz. Ona göre fey' de beşe bölünür, beşte dördü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a aittir. Ayrıca humsun da humsu ona aittir, humsun geri kalan dört hissesini de muhtaç ve müstehak olanlara harcar, ganimette olduğu gibi. Şâfii hazretleri Hz. Ömer'in sözünü te'vil ederek: "O humsun, geri kalan dört hissesini kasdetmiş olmalı" der.

Bu mevzu, devlet bütçesinin kaynakları, harcanması, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hısımlarından maksat gibi teknik teferruata şâmildir. Biz bu kadar bilgiyi yeterli buluyoruz. Mevzuya ilgi duyanlar Elmalılı Tefsiri'ne müracat etmelidir (7, 4820-4838).344

ا ٌةَصاَص

خ ْمِهِب َناَك ْوَل َو ْمِهِسُفْنأ ىلَع َنو ُرِث ْؤُي َو[:ىلاعت ِهلوق يف ُهْنَع ُ هاللّ

6

ةي Œ ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ

.

ةَيْبه ِصلا ِمِهوَن :ِهِتَأ َرْم َلاَق ف ,ِهِنَاْيب ِص ُتوُق َو ُهُتوُق إ ُهَدْنِع ْنُكَي ْمَل َو ٌفْيَض ِهِب
َتاَب ِراَصْن ا‘ َنِم ٌج َر نأ

ىذمرتلا هجرخأ ةيΙŒ ُتل َزنف ِكَدْنِع اَم ِفْي ضلِل ِىب هِرَق َو َجا َرهِسلا ِىئِفْطأ َو

.[.

6. (826)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh), "Kendilerinde fakirlik ve ihtiyaç olsa bile (onları, Muhacirleri) öz canlarından daha üstün tutarlar.." (Haşr, 9) meâlindeki âyetle ilgili olarak şu açıklamayı yaptı: "Ensar'dan birinin evine misafir geldi ve geceyi yanında geçirdi. Ev sâhibinin evinde kendisinin ve çocuklarının yiyeceğinden başka yiyecek bir şey yoktu. Hanımına: "Çocukları uyut, ışığı söndür ve mevcut yiyeceği misafire yaklaştır" diye emretti. Bunun üzerine âyet indi.]Tirmizî, Tefsir, Haşr, (3301).[345

AÇIKLAMA:

Burada "bir kimse" diye zikredilip ismi müphem bırakılan ensârî'nin Müslim'in rivayetinde adı geçer: Ebu Talha'dır. Mevcut yiyecekleri sofraya koyup, odayı da karattıktan sonra misafire buyur ederler. Yemeğe kendisi de iştirak ediyormuş gibi davranır, fakat yiyecekten almaz, ışığı da, bu davranışının gözükmemesi için karartmıştır.

Bu davranışta, misafire ikrâm ederek sevab kazanma düşüncesi olduğu gibi, kendisi muhtaç olduğu halde kardeşini kendine tercih etme fazileti de mevcuttur. Cenab-ı Hakk, bu davranıştan razı olarak, Ashab'ın ve hususen Ensârî olanların mühim bir faziletini kıyamete kadar gelecek mü'minlere taklide şâyân ideal bir örnek olarak kılıyor.346

رَت ْمَل□] :

أ ىلاعت ِهلوق يف ُهْنَع ُ هاللّ

7□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

ت

لزنف ْمُهَء ُّج].

إ ىب نلا َدا َرأ ْذإ ِري ِض نلا يِنَب ِدوُهَيِل ُهلاق ٍهِيَبُأ ُنبا َوُه

مِهِنا َوْخ□.

“ نوُل ُو قي اوُقَفاَن َنيِذ لا ىلإ□

. نيزر هجرخأ

7. (827)- Hz. Enes (radıyallahu anh), "Ehl-i Kitap'tan o kafir kardeşlerine: "Andolsun, eğer siz yurtlarınızdan çıkarılırsanız biz de muhakkak sizinle beraber çıkarız, sizin aleyhinizde hiçbir kimseye ebedî taat etmeyiniz.

Eğer sizinle harp ederlerse muhakkak ve muhakkak biz, size yardım ederiz" diyen o münafıkları görmedin mi?

Halbuki Allah şâhidlik eder ki, onlar hakikaten ve katiyyen yalancıdırlar" (Haşr, 11), meâlindeki âyette zikri geçen kimsenin münâfıkların başı Abdullah İbnu Übey olduğunu, bu sözü Benî Nadir Yahudilerini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Medine'den çıkarmak istediği

---

344 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/313-315.

345 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/315.

346 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/315.

zaman, onları Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e karşı tahrik etmek için söylediğini belirtir."Rezîn'in ilavesidir.347

AÇIKLAMA:

823 numaralı rivayette temas edilen, Beni'n-Nadir Yahudilerinin Medine'den sürülme hâdisesinin gelişme vetiresinde mühim bir safha, bu rivayette aydınlatılmaktadır. Meseleyi mühim görüyoruz, zira Kur'an-ı Kerim'e aksedebilmiştir. Hâdisenin iç yüzü şudur:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Bi'r-i Maûna felâketinden canını kurtarabilen Amr İbnu Ümeyye'nin dönüşte, yanlışlıkla öldürdüğü Benî Amr'e mensup iki kişinin diyetine iştirak etmeleri için Beni'n-Nadir'e uğradı.

Çünkü, onlarla yapılan bir antlaşmaya göre bu çeşit durumlarda yardımlaşacak idiler. Bunlar ise, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, kendi yurtlarına gelmiş olmasını iyi bir fırsat bilerek, öldürmeye ve ortadan kaldırmaya azmedip derhal bir plân hazırlarlar: Önünde oturduğu evin damından üzerine bir değirmen taşı atmak. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e: "Hay hay bizden istediğin bu hususta sana yardım edelim"

dedikten sonra bu planın tatbiki için harekete geçince, Cenab-ı Hakk durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahyen bildirir.

Ve planları akim kalır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları cezalandırmak üzere emir verir. Hazırlık yapılır ve kuşatılırlar.

Medine'yi terk veya savaş teklif edilir.

İbnu Hişâm'da açıklandığı üzere, bu sırada Benî Nadir'in müttefiki durumunda olan -ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e düşmanlıkta ve şirkte kardeşleri olan- Medine'nin münâfık takımı (başta Abdullah İbnu Übey İbnu Selül olmak üzere Vedia, Mâlik İbnu Ebî Kavkal, Süveyd Dâis) elçi göndererek, Benî Nadir'e:

"Sebat edin, kendinizi müdâfaa edin, biz asla sizi yalnız bırakıp, Muhammed'e teslim etmeyiz. Şâyet savaşırsanız sizin yanınızda yer alır, biz de savaşırız, siz çıkarılacak olursanız, biz de çıkarız..." gibi sözlerle bunları direnmeye ve savaşmaya teşvik ederler.

Ancak iş ciddiye binince bu vaadlerinden hiçbirini yerine getirmezler. Sonunda, tek başlarına netice alamayacaklarını anlayınca silah hâriç, develeriyle taşıyabilecekleri eşyalarını alıp gitmeleri şartıyla sulh yapılır.

İşte sadedinde olduğumuz rivayet, bu vak'a ile ilgili olarak gelen vahiyde kastedilen şahsın, Medine'deki münafıkların lideri olan Abdullah İbnu Übey İbnu Selül olduğunu belirtiyor.348

MÜMTAHİNE SÛRESİ

[ا ِهِذهِب ِم َّ َكْلاِب َءاَسِهنلا ُعِياَبُي # ِ هاللّ ُلوسر َنا

ك :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

1

هللاِب َنْك ِرْشُي َ ْنأ :ةي Œ ى ِض َر ةشئاع نع ـ

لوُقَي نِهل ْوَق ْنِم َكِلذب َن ْر َر ْقأ اَذ:

إ هاللّ ُلوسر َناك َو ،اَهُكِلْمَي َ ُّطَق ٍةأ َرْما َدَي

هاللّ ِلوسر ُدَي ْت سَم اَم َو ،اًئْيَش #

بذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ

م َّ َكْلاِب نُهَعياَب ُه نا َرْيَغ ،ُّطَق ٍةأ َرْما َدَي ُهُدَي ْت سم اَم ِ هاللّ َو َ ، نُكُتْعَياَب دَقَف] .
نْقِلَطْنا َ.

1. (828)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlarla biatı (elle musafaha etmeden) sözle yapıyor ve şu âyette belirtilen şartları koşuyordu: "Allah'a hiçbir şeyi eş tutmamaları, hırsızlık yapmamaları, zinâ etmemeleri, evlâtlarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeleri, (emredilecek) herhangi bir iyilik hususunda sana âsi olmamaları.." (Mümtahine, 12). Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in eli, mâlik olmadığı hiçbir kadının eline asla değmedi. Kadınlar, bu şartları kendi sözleri ile ikrar edince, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Artık gidin, sizinle biat ettik" derdi (ve musafahada bulunmadan onlarla biatını tamamlardı). Hayır, Allah'a yemin olsun, asla onun eli hiçbir kadının eline değmedi. Fakat kadınlarla sözle biat akdi yaptı."]Buhari, Tefsir, Mümtahine 2, Talâk 20, Ahkâm 49; Müslim, İmârât 88 (1866); Tirmizî, Tefsir, Mümtahine, (3303).[349

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kadınlarla da biat (Arapça aslı bey'attır) akdi yaptığını te'yid etmekle kalmıyor, nasıl yaptığını da belirtiyor. Erkeklerle biat hem söz ve hem de ellerle musâfaha ile yapılırken kadınlarla sadece sözle olmuştur. Yani, âyet-i kerimede, vahyen gelmiş bulunan şartları kadınlar teker teker sayıp, bunlara uyacağını ikrar edince bir de musâfahaya hacet kalmadan akit tamamlanıyor.

Dinimiz kadın-erkek münâsebetlerinde bazı kayıtlar getirmiştir. Nikâhı helâl olan kadın ve erkeğin başbaşa kalmamaları, zaruret olmadıkça birinin diğerine değmemesi gibi. Tedâvi gibi zarurî durumlarda bakmak, dokunmak caizdir.

Hadiste ihtiyaç hasıl olunca, yabancı kadınla konuşmada bir mahsur olmadığı da görülmektedir.

347 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/316.

348 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/316-317.

349 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/317-318.

Kadınlarla İslâm üzere yapılan biatta onlara koşulan şartların Kur'ân-ı Kerim'de yer alması düşündürücüdür.

Erkeklerle biatın, bunda olduğu gibi sâbit bir metni, sınırlanış maddeleri yoktur. Rivayetler incelenince ferdden ferde değişen bazı şartların biat akidlerine dahil edildiği görülür.

Meseleye madde madde Kur'an'da yer verilmesi, o meselenin kıyamete kadar muteber kalacağını, her asırda aynı maddelerin kadınlar canibinde aktüalitesini, tazeliğini koruyacağını ifade eder: Âyette geçen "çocuk öldürme" meselesi câhiliye devrinin bir âdeti idi. Ar ve fakirlik korkusu ile diri diri çocuk gömme hadiseleri oluyordu. Zamanımızda fakirlik olmasın, zindelik, gençlik korunsun, terbiye meşakkati çekilmesin, gayr-ı meşru çocuğun arı olmasın gibi çeşitli mülâhazalar, kadınları "çocuk öldürme" âfetine itebilmektedir.

Şu halde bu âyet, hangi maksatla olursa olsun, çocuk öldürmenin İslâmî biata aykırı olduğunu, kıyamete kadar kadın mü'minlere hatırlatacaktır.

Âyette geçen "elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmemeleri" şartı mübhemdir. Şârih ve müfessirler bu ifadeyi

"Kocalarından olmayan çocuk bulup, bunu kocasındanmış gibi göstermek" şeklinde anlarlar. el-Ferra, câhiliye devrinde, böyle çocuk bulup kocasına: "Bu çocuk senden olan evlâdımdır" diyen kadınlar olduğunu belirtir ve bu davranışı "elleri-ayakları arasında düzülmüş bir bühtan" olarak tavsif eder ve: "Çünkü, der, bir kadın çocuğu bırakınca çocuk, elleri ayakları arasına düşer. Buradaki yasak zinâ yoluyla elde edilen çocukla ilgili değildir, zinâ, zinâdan elde edilen çocuğun kocaya nisbeti, zinâ ile ilgili yasağa girer."350

□ن اَم وُه َرَش ْط ٌرَش َهَط :

يَعْصِ َ يِنَكَ يف مَعْرُ وَفِ قَلا َإ □□ □] :

و نلاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هاللّ

2□

□ـ نعو نبا سابع رَ ضِ ى

أخرجه البخار

.[□هاللّ ُ نلاعت لِنهِسآء .

2. (829)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), (kadınlar biatıyla ilgili âyette geçen), "Herhangi bir iyilik hususunda sana âsi olmasınlar" şartı hakkında şunu söylemiştir: "Bu, Allah'ın kadınlara koşmuş bulunduğu bir şarttır."

]Buharî, Tefsir, Mümtahine 3.[351

SAFF SÛRESİ

نو ُرَكاَذَتَي #ِ هاللّ ِلوسر ِباَحْصأ ْنِم ٍرَفَن يف ًاسِلاَج ُتْنُك] :َلاق ُهْنَع ُ هاللّ□.

1□

ى ِض َر مس نب هاللّدبع نع ـ□

اَم َنوُلوُقَت □

ىلاعت:

مِل اوُنَمآ َنيِذ لا اَهُّيأ اَي□

هاللّ َل َزْنأَف ؟هاَنْلِمَعَل ىلاعت ِ هاللّ ىلإ ُّبَحأ ِلاَمْع ا ّ ُتأ ُمَلْعَن ْوَ : ل َنوُلوُقَي □

ىذمرتلا هجرخأ IŒI ؟ َنوُلَعْفَت

نَيلَع اَهأ َرَق□].

. ف هاللّ ُلوسر َج َرَخَف ةي

1. (830)- Abdullah İbnu Selâm (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kendi aralarında müzâkere eden bir grup Ashâbın arasında oturuyordum. "Keşke, diyorlardı Allah nazarında hangi amelin daha muteber olduğunu bilsek de onu yapsak." Bunun üzerine şu meâldeki ayet nazil oldu: "Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih ve tenzih etmektedir. O, gâlib-i mutlaktır, yegane hüküm ve hikmet sahibidir. Ey imân edenler, yapamayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapamayacağınızı söylemeniz, en şiddetli bir buğzu (davet etmiş olmak) bakımından Allah indinde büyüdü" (Saff, 1-3). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza gelerek vahyi okudu."]Tirmizî, Tefsir, (3306).]352

AÇIKLAMA:

Âyet-i kerime yapamayacağını söyleyen, vâdedip de sonradan vazgeçip yerine getirmeyen kimseleri bu davranışlarından dolayı zecretmektedir. Selef büyükleri, bu âyetle istidlâl ederek, ahde vefanın mutlak bir vâcib olduğu hükmüne varmışlardır. Mev'ûd'e (yani vâdedilen şeye) azim terettüp etse de etmese de hüküm böyledir.

İmam Mâlik, vaadedildiği zaman mev'ude azmedilmiş ise, buna vefanın vâcib olduğunu söylemiştir.

Cumhur ise mutlak olarak vâcib olmadığına hükmetmiştir. Bunlar, âyet-i kerimenin, cihadın farz kılınmasını temenni ettikleri halde farz kılınınca bazılarının cihada katılmaktan kaçınmaları üzerine indiğine hamletmişlerdir.

İbnu Abbâs (radıyallahu anh) der ki: "Mü'minlerden birçoğu, cihad farz olmazdan önce, "Allah, kendisine en sevgili amelin ne olduğunu bize bildirse de onu yapsak ne kadar sevineceğiz" demişlerdi. Allah da Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ine en sevgili amelin kendisine şeksiz şüphesiz iman etmek, sonra da imana muhalefet eden isyan ehliyle cihad etmek olduğunu bildirdi. Ancak bunu mü'minlerden bir kısmı hoş bulmadı ve nefislerine ağır geldi. İşte bunun üzerine, "Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz?" diye gelen vahiyle ayıplandılar.

350 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/318-319.

351 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/319.

352 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/319-320.

Âyetin iniş sebebiyle ilgili başka açıklamalar da yapılmıştır.353

CUM'A SÛRESİ

اَهْيلاِ اوُتَفَتْلاَف ًاماَعَط ُلِمْحَت ٌري

ع ْتَلَبْقأ ْذ

إ هِسب نلاَعَم بِهلَصُن ُنْحَن اَنْيَب] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر رباج نع ـ□

ة َراَجِت ا ْوأ َر اَذإ َو : ْتَلزَنَف ا□

مُهْنَع ُ هاللّ .

#

ى ِض َر ُرَمُع َو ٍرْكَب وُبأ ْمُهْن ِم ،ًُج َر َرَشَع اَنْثا إ

هِب نلا َعَم ِبَقاَم بهتَح

بُطْخَي ًامئاَق َناك ُه ن : أ ةياور يفو ى lŒ ًامِئاَق َكوُك َرتو اَهْيَلإ اوُّضَفْنا ًاوْهَل ْوأ

ذمرتلاو ناخيشلا هجر .

خأ ةي

.[

ه َوْحَن َرَكَذ َو .

1.(831)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte namaz kılarken yiyecek maddesi taşıyan bir kervan geldi. Cemaatte bulunanlar, (camiyi bırakıp) kervanı karşılamaya koştular. Câmide on iki kişi kaldı. Hz. Ebu Bekir ve Ömer (radıyallahu anhümâ) kalanlar arasındaydı. Bu durum üzerine şu âyet nâzil oldu. (meâlen): "Onlar bir ticâret, yahud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılar. Seni ayakta bıraktılar. De ki: Allah nezdindeki (sevab, mü'minler için) eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır" (Cum'a, 11).]Buharî, Tefsir, Cum'a 2, Büyû 6, Cum'a 38; Müslim, Cum'a 36, (863); Tirmizî, Tefsir, Cum'a, (3308).[354

AÇIKLAMA:

Hadisin buradaki vechi, vak'anın namaz sırasında olduğunu ifade ediyor. Ancak başka vecihlerinde hutbe arasında olduğu belirtilir. Yâni, bir cum'a günü, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cum'a namazının hutbesini okumak üzere minbere çıktığı vakit, hitabet esnasında Medine'ye kervan geliyor. Tabii ki kervanın gelişi mutad olarak belli bir alayiş ve gürültü, neş'e çığlıklarıyla karşılanmaktadır.

Âyet-i kerimenin belirttiği üzere, hutbe dinleyen cemaatten pekçoğu, eski alışkanlıklarının sevkiyle, hutbeyi bırakıp kervanı karşılamaya koşarlar. Cenab-ı Hakk, vahiyde görüldüğü üzere, bu davranışları sebebiyle Ashab'ı itab etmiştir.

Bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de: "Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin olsun, şâyet herkes gitmiş ve (hutbeyi) dinleyen kimse kalmamış olsaydı vâdiden üzerinize ateşten bir sel gelecekti"

diyerek bu davranışın fenalığını dile getirmiştir.

Mukâtil İbnu Hayyan'ın ifadesine göre, bu kervan henüz Müslüman olmamış bulunan Dıhye İbnu Halîfe'ye aittir ve Medine'ye girerken davul çalınmıştır.

Âlimlerimiz, hutbenin ayakta okunacağı hakkında âyetten delil çıkarmışlardır. Ancak, rivayetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, namazdan önce okuduğu hutbeyi, iki kısma ayırdığını, iki hutbe arasında bir miktar oturduğunu tasrih ederler.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ve sünnetine saygı ve bağlılıkta zirveyi tutan Ashab'tan bu davranışın sâdırı, onların yüceliğine gölge düşürmez. Zira, kaydettiğimiz üzere, vak'a Ashâb'ın İslâmî âdâb üzere terbiye dönemine aittir. Bunun başka örneklerine gerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahsı ve gerekse Ashab hakkında Kur'ân-ı Kerim'de rastlamaktayız.

Kur'ân-ı Kerim'in bu vak'aya âyetlerinde yer vermesinden, alışkanlıkların, maddî temayül ve mülâhazaların uyanık bir şuur halinde değerlendirilmemeleri hâlinde, insan üzerinde ne derece hâkim olduğuna, bu fıtrî zaafın iman ve İslâm'a bağlılıkta zirveyi tutan Ashâb'ta bile cârî olduğuna, binâenaleyh bu beşerî zaafın her zaman nazardan uzak tutulmaması gerektiğine dair bir ders ve bir uyarı görmekteyiz.355

MÜNAFIKÛN SÛRESİ

 هاللُّدْبَع ُهَلاق

لَذ ا‘ اَهْنِم ُّزَع ا‘ نَج ِرْخُيَل ِةَنيِدَملا ىلاِ اَنْعَج َر ْنئَل] :ىلاعت ِهلوق يف ُ ه.

. نَع ُ هاللّ

1

 ـ نع رباج َر ِض ى

ىذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ

.[نبُ أَبُه ٍ ابنُ سَلُول .

1. (832)- Hz. Câbir (radıyallahu anh): "...Medine'ye dönersek, şerefli kimseler alçakları and olsun ki, oradan çıkaracaktır" (Münafıkûn, 8) meâlindeki âyet hakkında şu açıklamayı yapmıştır: "Bunu söyleyen (meşhur münafık) Abdullah İbnu Übey İbni Selül'dür."]Buharî, Tefsir, Münâfikun 5, 7; Müslim, Birr 62, (2584); Tirmizî, Tefsir, Münâfıkûn, (2312).[356

353 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/320.

354 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/321.

355 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/321-322.

356 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/322.

نبا َلاقف ٌ ة

. ي رَفَس ٍأصاَب َلان اس َ هِيف ِشِد #

ف هِبهنلا َعَم اَنْج رَخ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2

ـ وعن زيد بن أرقم رَ ضِ ى

علَن مْن عِندَ رسولِ اللّه ِ حتَّى ينفَضُّوا مْن حوْلِهِ, و قَالَ: لَئِنْ رَجعنَا إلى المدِينَةِ
أَبَيهِ ابنُ سلُولَ : تَفَنْقِفُوا

فأَرْ سلَ إلى ابنِ أُبَيهِ فسَأَلَهُ : فَاجتَهَدَ يمِينَهُ ما فَعلَ.

أخبرْتُهُ بذَلِك .

فأَتَيْتُ النبِ ف

لَيخْزِ جَن ا ُعزّ ُمنِها ا لَذ

اذَا جاءَكَ :

ة ً حتَّى أنزَلَ اللّه ُ تعالى تصْدِيقِه إ

وَفَ قَعَ في نفْسِ مِما قَالُوا شِد .

فقَالُوا: كَذَبَ زَ يْدٌ رسولَ اللّه

اناُو رِ جَأ :

مسَنَّد ةٌ .ٌ قَالَ ك

وَ قوْلُه كأنَّه مْ خشُب

يستَغْفِرَ لهُمْ فلو وْ ا رُؤسهُم.

قَالَ ثُم دعَاهُمْ الن بٌّ ل

المُنَافِقُون .

أخرجه الشيخان والترمذي

أجمَل شَنَّ .].

2. (833)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir sefer esnasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le beraber çıkmıştık. Bir ara bütün askerler sıkıntıya düştü. Übey İbnu Selûl (fırsattan istifade) şöyle dedi: "Resûlullah'ın yanındakilere infak etmeyin de etrafından dağılsınlar." Ayrıca şunu da ilâve etti: "Hele Medine'ye bir dönelim, aziz olanlar, zelil olanları oradan sürüp çıkaracaktır." Ben hemen gelip bu sözleri Hz.

Peygamber'e haber verdim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Übey

İbnu Selûl'e adam göndererek yanına çağırdı ve "Böyle mi söyledin?" diye sordu. İbnu Selûl, böyle bir davranışa yer vermediğine dâir yemin etti.

(Orada bulunanlar bu söze inanarak): "Zeyd, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yalan söyledi" dediler. Bu sözlerine çok üzüldüm. Öyle ki, Cenab-ı Hakk beni tasdiken şu vahyi indirdi: "(Ey Muhammed) münafıklar sana gelince, "Senin, şüphesiz Allah'ın peygamberi olduğuna şehâdet ederiz" derler. Allah, senin kendisinin peygamberi olduğunu bilir, bunun yanında münafıkların yalancı olduklarını da bilir..." (Münâfıkûn, 1).

(Zeyd) der ki: "Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), (onlara: "Özür dileyin de) sizin için Allah'tan mağfiret taleb edeyim" dedi ise de başlarını çevirip gittiler."

Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh), "..Onlar tıpkı sıralanmış kof kütük gibidirler..." (Münâfıkûn 4) meâlindeki âyetle ilgili olarak da şu açıklamayı yaptı: "Münafıklar yakışıklı kimselerdi."]Buharî, Tefsir, Münafikûn 1, 2; Müslim, Sıfâtu'l-Münâfikûn 1, (2772); Tirmizî, Tefsir, Münâfikûn, (3309, 3310).[357

AÇIKLAMA:

641. hadiste münafıklarla ilgili geniş bilgi sunulmuştur. Burada hadisin anlaşılmasına yetecek kadar kısa mâlumat sunacağız. Hadiste mevzubahis olan vak'anın hangi sefer sırasında cereyan ettiği hususunda bazı ihtilâflar var. Tebuk Seferi sırasında cereyan ettiği de söylenmiştir. Umumiyetle Müreysi Gazvesi'nde geçtiği belirtilir. Râvileri iltibasa sevkeden husus, kanaatimizce münafıkların bu çeşit hadiselere sıkca yer vermiş

olmalarıdır. Esâsen, burada önemli olan hâdisenin cereyan ettiği yer değil, hâdisenin mâhiyetidir.

Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in bir rivayetinde, bir sefer sırasında Muhacirlerden çok şakacı (La'âb) birisi, Ensar'dan birinin kabasına eli veya ayağı ile vurarak şaka yapar. Buna çok öfkelenen ensârî meseleyi büyütür, münâkaşaya ve kavgaya döker. Her iki taraf da câhiliye usulünce "Yâ Le'l-Ensâr!" "Yâ Le'l-Muhâcirîn!" diyerek yardım isterler.

Bir diğer rivayette, ihtilâf, sefere katılan bedevîlerle Ensâr arasında havuzdan su alma sırasında patlak verir: Havuzu su ile dolduran bir bedevî su almada kendi arkadaşlarına öncelik tanıyıp diğerlerine mâni olmak ister.

Bir ensârî devesini sulamada azimkâr davranınca, bedevî kaptığı bir taşı atarak ensârîyi başından yaralar. Ensârî, münâfıkların reisi olan Abdullah İbnu Übey'e gelip şikâyet eder. Ensârînin Abdullah'ın adamlarından biri olduğu da belirtilir. Duruma öfkelenen Abdullah İbnu Übey: "Resûlullah'ın yanındakilere -yani bedevîlere- infak etmeyin de etrafından dağılsınlar" der. Böyle söylemesi, onların yemek sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in etrafında toplanmaları sebebiyledir. Abdullah sonra adamlarına şunu söyler: "Medine'ye döndüğümüz zaman, aziz olanlar zelil olanları (Medine'den) sürüp çıkaracaktır."

Bu sözleri işiten Zeyd, -bir rivayete göre- amcasına haber verir, o da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaştırır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Abdullah'ı çağırtıp, sorduğu zaman yemin ederek inkâr edince, münafığa inanıp tasdik eder ve Zeyd'in amcasını te'dib eder. Amca da Zeyd'i paylar: "Niye Resûlullah ve Müslümanların öfkesini üzerine çekiyorsun?" der. Zeyd der ki: "Bu haksız azar üzerine öyle üzüldüm, öyle üzüldüm ki, bir başkasının böyle bir üzüntüye düşmüş olacağını tahmin edemem."

Ertesi gün Münâfıkûn nazil olur ve meselenin içyüzünü ortaya koyarak Zeyd İbnu Erkâm'ın yalancı olmadığını beyân eder.358

□نَ ْكاَن لَه مَلاُ يِبُلْغُه ُبْيَت َر ِبهِه ْوأ تَجُب ِفيِه َز كَاة ٌفلم َيِفْعَل ْسَلأ]

م : َلاق امُهْنَع ُ هالّل

3□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

□أَتاْلُوا َعلَيْكُم :

س َلاَقف

. □عِنْد َالمْو ِت ، فقال َل َهْر ُجَل: اّت ِق هالّل َ يَا ابَن َعب ٍسا ؟ فإن ماَ يَسْأُ لا رلا جَعْ َة الكْفُ را
َة جَعْ رلا

□أيُّها َلا ذِين آَمنوا َ ُتْلهِكُم ْأَموْا ُلكُم ْو َ ً وأ َ ُدكُمْ َعن ذِكْرِ هالّل ، و َ َمن ْيَفعَل ذلِكَ فَأُولئِكَ َهُم
ِبذِلَكَ قُرآنا :ً يَا

---

357 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/323.

358 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/323-324.

نْيَتَئِامِ ُلاَملا َغَلَب اَذ إ :ٌلاَقف ؟ةاَك زلا ُب ِجوُي اَمَ ف:ُلَج رلا َلاق ف ا.َهر ِخآ بلاِ ْمُكاَنْق َز َر ا مِم اوُقِفْنأ َو َنو ُرِساَخلا

ىذمرتلا هجرخأ

: ريِعَبْلا َو ُدا زلا :َلاَق ؟ جَحلا ُب ِجوُي اَمَ□].

ف َلاَق ً ا

. دِعاَصَف .

3. (834)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) bir keresinde: "Kimin haccedecek kadar veya zekât farz olacak kadar malı olur da bu farzları ifâ etmezse, ölüm sırasında geri dönüş (rec'a) taleb eder" buyurmuştu. Bir adam kendisine: "Ey İbnu Abbâs, Allah'tan kork, geri dönüşü küffâr taleb edecektir" dedi. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): "Ben size bu hususta âyet okuyayım" dedi ve şu âyeti okudu: "Ey iman edenler, sizi ne mallarınız, ne evlâtlarınız Allah'ın zikrinden alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrâna uğrayanların tâ kendileridir.

Herhangi birinize ölüm gelip de: "Ey Rabbim, beni yakın bir müddete kadar geciktirseydin de sadaka verip dursaydım, iyi adamlardan olsaydım" diyeceğinden evvel size rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcayın. Halbuki Allah hiçbir kimseyi eceli gelince, asla geri bırakmaz. Allah ne yaparsanız, hakkıyla haberdardır" (Münâfıkûn 9-11)

Adam tekrar: "Zekât vermeyi gerekli kılan miktar nedir?" diye sordu. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Mal iki yüz (dirheme) ulaşır ve geçerse." Adam: "Pekâlâ, haccı gerekli kılan şey nedir?" diye sordu. İbnu Abbas:

"- Azık ve binek!" cevabını verdi.]Tirmizî, Tefsir, Münâfikûn, (3313).[359

TEGÂBÜN SÛRESİ

بِئاَصَملا :َلاَق ُه□

يِه□

بْلَق ِدْهَي ِ هللّاِب ْنِم ْؤُي ْنَم َو[:نلاعت ِهلوق يف ُ ه□

نَع ُ هالّل□ .

نع 1

□ □

ى ِض َر دوعسم نبا نع ةَمَقْلَع□

نراخبلا هجرخأ ى

ض ْرَي َو ُمِهلَسُيَف نلاعت ِ هالّل ِدْنِع ْنِم اَه نأ ُمَلْعَيَف].

لُج رلا ُبي ِصُت□. .

1. (835)- Alkame hazretlerinin İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'dan naklettiğine göre, İbnu Mes'ud, "...Kim Allah'a iman ederse (Allah) onun kalbini doğruya götürür.." (Teğâbün,11) meâlindeki âyetle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: "Bunlar kişinin mâruz kaldığı musibetlerdir. İnanan kişi, (Allah'ın lütfu ve keremi ile) bu musibetlerin Allah'tan olduğunu bilir, Allah'ın takdirine teslimiyet gösterip, razı olur (ve sabreder)."]Buharî, Tefsir, Tegabün 1.]360

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Buharî'de muallâk ise de Abdurrezzâk mevsul olarak kaydetmiştir. İbnu Hacer hadisi tahric eden muhtelif kaynakları zikreder.

Âyet-i kerimede inanan kimselerin kalbine, Allah tarafından hidâyet verileceği müjdeleniyor. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) bu hidâyetin mâhiyetini açıklamaktadır. O'na göre âyette kastedilen hidâyet "musibetlerin Allah'tan geldiği inancı"dır. Böylece mü'min kişi, musibetler geldikçe imtihan edildiğine inanacak, bu imtihanı kazanmanın sabırla mümkün olacağını bilecektir. Çünkü onun iman kulağında şu âyetin hakikatları konuşacaktır.

(meâlen): "Andolsun, sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve mahsullerden yana eksiltme ile imtihan edeceğiz. Sabredenlere (lütuf ve keremimi) müjdele!" (Bakara, 155).

Bu âyete inanan kişi her çeşit musibete sabır ve teslimiyetle karşı çıkarak mukâvemet gösterir, böylece musibet karşısında paniğe kapılmaktan, çaresizlik ve me'yusiyet hissine düşmekten kendini korur, mânevî ezikliğe, ruhî çöküntüye düşmez.361

ا ْمُكَل ًا هوُدَع ْمُكِد َ ْوأ َو ْمُك ِجا َو ْزأ ْنِم نإ] :بلاعت هلوق يف ا

مُهْنَع ُ هالّل .

2□

لاَق ةي□ Œ ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

.

أَبن ْزأ َو ْمُهُجا َو ْوَا َ ْمُهُد ْنأ ْيِدَعوُهْمُ ْفلَم ا اتَوأ #

وَّؤُ ًِء ِر ِجَلا ُنِم اَهْلِ مَك ةَ ُأسلْمَوُا و َأرُ ادوُا ْنَا ايُتأوُا لابهنِب ف

أخرجه الترمذي

□ تَل َزَنَف ْمُهوُبِقاَعُي ْنأ اوُّمَهَف ِنيهِدلا يِف اوُهِقَف ْدَق َسا نلا ا ُوأ□].

ر ببهنلا .

2. (836)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), "Ey iman edenler, eşlerinizin evlatlarınızın içinde hakikaten size düşman olanlar da vardır. O halde onlardan sakının.." (Teğâbün 14) meâlindeki ayet hakkında şu açıklamayı yaptı: "Bu hitaba maruz kalan kimseler bir kısım Mekkeli erkeklerdir. Bunlar, hicret ederek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelmek isterler, fakat kadın ve çocukları kendilerini terketmelerini istemeyerek hicretlerine mümânaat etmişlerdir. Bu kimseler bilâhare hicret edip gelince, halkın, din hususunda çok şey öğrenmiş olduğunu görürler. Bunun üzerine (kendilerinin önceden hicret etmelerine mâni olan) zevce ve evlâtlarını cezalandırmak istediler. Bu hâl karşısında Cenab-ı Hakk mezkur âyeti inzâl buyurdu."]Tirmizî, Tefsir, Teğâbün, 3314).[362

359 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/325.

360 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/325-326.

361 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/326.

362 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/326-327.

AÇIKLAMA:

1- Âyet-i kerime muayyen bir vak'a için nâzil oldu ise de hükmü umumidir ve her devre hitap etmektedir.

Binaenaleyh her mü'mine şöyle demektedir: "Zevcelerinizden bâzıları ve keza evlâtlarınızdan bazıları vardır ki, size düşmanlık ederler. Onlar sizin hayırlarda bulunmanıza, Allah'a ibadet etmenize mâni olurlar veya din ve dünya işlerinizde sizinle husûmete, iddialaşmaya girişerler. Öyle ise, onların müdâhalesi sebebiyle hayırlar işlemekten geri kalmayın, onlara uymaktan sakının..."

Âyet-i kerimenin devamı, bu çeşit durumlarda, sebep oldukları sâbit gerilemeler, çıkarmış bulundukları engellemeler sebebiyle zevce ve evlâtların cezalandırılmayıp affedilmelerini emretmektedir. (meâlen):

"...(Bunlarla beraber) affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, örterseniz, şüphesiz Allah çok mağfiret edici, çok esirgeyicidir" (Teğabün 14).363

TALAK SÛRESİ

□ن :

أ َكِلذِب ِبنْعَي :لاقو كل

. ام هج

رخأ

.[ن ُه َرَق أ فطَلَهِقوُهن ِلُبُق ِع دِ نِهت]

أ ا.مُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ نع نبا سابع َر ِض ى

□ ة ً و يئاسنل نع سابع مثلُه

. رَم ِزْهُط هِلُك يف َقِهلَطي .

1. (837)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'tan rivayet edildiğine göre, "Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları, iddetlerini gözeterek boşayın.." (Talâk 1) meâlindeki âyeti, "...iddetlerinin önünde boşayın" diyerek kıraat etmiştir (okumuştur)"]Muvatta, Talâk 79, (2, 587); Müslim, Talak 14, (1471).[

İmam Mâlik der ki: "Bununla, her temizlik devresinde bir kere boşaması gerektiğini kastedmiştir."364

AÇIKLAMA:

Teysiru'l-Vüsul'de İbnu Abbas rivayeti olarak Muvatta'dan nakledilen bu rivayet, Muvatta'da İbnu Ömer rivayeti olarak kaydedilmektedir. Demek ki, Teysir'de rastlanan hatalardan biriyle daha karşılaşmış olmaktayız.

2- Zürkanî'ye göre buradaki kıraatten maksad tefsir olup tilâvet değildir.Yani, âyet-i kerimeyi açıklayıcı mahiyette olmak üzere, لُبُقِل (evvelinde) kelimesini İbnu Ömer dahil etmiştir.

Nevevî'ye göre ise şâz kıraattır, usulcüler nezdinde sıhhat yönünden haber-i vâhit kıymetinde bile değildir.

Kur'ân'ın okunuşuna dâhil edilemez, bu husus icmâ ile sabittir.

3- Yukarıdaki rivayet Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in hanımını boşaması vak'asında vârid olmuştur.

İbnu Ömer bazı rivayetlerde Âmine Bintu Gıfar, -bazılarında da Nevâr-diye zikri geçen hanımını365 hayız halinde boşar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip: "Abdullah İbnu Ömer karısını hayızlı iken boşadı" diye haber verir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Oğlun karısına dönsün, kadın temizlendiği zaman onu boşasın veya nikâhında tutsun!" diye emreder.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hükmüne delil zımnında Talâk suresinin ilk ayetini, sadedinde olduğumuz rivayette olduğu üzere لُبُقِل kelimesini açıklayıcı mahiyette ilâvesiyle tilâvet buyurur: "...Onları boşayacağınızda iddetlerinin önünde boşayın."

Bilindiği üzere, evlilikte kadın üç bağla erkeğe bağlıdır. Sünnete uygun boşamada (talâku'ssünne), kadın üç temizlik esnasında boşanır. Yani, bir çırpıda "boş olsun" veya "boşadım" demekle boşanmaz. Her boşamada, tâbir caizse, bir bağ koparılarak üç temizlik müddeti içerisinde her seferinde bir bağ koparılmak suretiyle boşama işi tamamlanılır.

Yukarıdaki rivayet bu boşama fiilinin hayızlı halde olmayıp, kadın hayızdan kurtulup temizlik hâline girdiği zamanda olacağını açıklığa kavuşturmaktadır.

Mevzu üzerine geniş açıklama Talâk'la ilgili bölümde gelecektir (4045-4088 numaralı hadisler.)366

TAHRİM SÛRESİ

ة َ َص ْنِم َف َرَصْنا اَذإ َناك َو ، َوْلُحْلا َو َلَس َعْلا ُّب ِحُي # هاللّ ُلوسر َناك] :تلاق اهْنَع ُ□ هاللّ

1□

ى ِض َر ةشئاع نع ـ□

ناك ا□

مِم َرَثْكأ َسَبْتحاَف اهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر َةَصْفَح ىلع َلَخَد نُهاَدْحإ ْنِم ُونْدَيَف ِه ِئاَسِن ىَلَع َلَخَد ِرْصَعْلا

هْنِ□

م ىب نلا ِتَقَسَف ٍلَسَع ْنِم ًة كُع اَهِم ْوَق ْنِم ٌةأ َرْم اَاهَل ْتَدْهأ ِبِل َليِقف ، َكِلَذ ْنَع ُتلأَسَف ُت ْرِغَف

سِبَتْحَي□ .

اَي ُهَل بِلوُقف كْنِم اَنَد اَذإف ِكْنِم وُنْدَيَس ُه نإ اهْنَع ُ هاللّ

ه □

ل نَلاَت ْحَنَل□ .

ى ِض َر َةَد ْوَسِل ُتلُقف□

هاللّ َو اَمأ : ُتْلُقف ً ة □

ب ْرَش□ .

363 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/327.

364 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/327-328.

365 Nevâr hanımın lakabı olabilir.

366 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/328-329.

□ دَجوُي ْنأ ِهْيَلَع ُّدَتْشَي َناَكو ؟ َكْنِم ُد ِجأ ِت لا ُحي هِرلا ِهذه اَم ُهَل ِبلوُقف□

! كَل ُلوُقَيَس ُه نإَ□ .

ف َري ِفاَغَم َتْلَكأ ِ؟ هاللّ َلوُسر

بِلوق َو

: كِلذ ُلوُقأَس َو ،َطُف رُغْلا ُهُلْحَن َتس َرَج ُهَل بِلوُق□ .

ف ٍلَسَع ةَب َرْش ُةَصْفَح بِنِتْقَس ُلوُقَيَس ُه نإف

حي هِرلا ُهْنِم□.

ا

□

مِب ُهَيِداَبأ ْنأ ُتْد َرأَف ،بِاَبلا بلَع□

ة

.

ماَق ْنأ إ َوُه اَم َوُه إ َهلاِ َ بِذ لا ِ هاللّوَف َد ْوس ُلوُقت :تلاق□

كِلذ ُة يفَص اَي ِتْنأ□ .

: بِت لا ُحي هِرلا ِهِذه اَمَ

ف َتلاَ .

ق َ َلاَق ؟ َريِفاَغَم َتْلَكأ ِ هاللّ َلوُس َراَي ُ : ةَد َوَس ُهَل َتلاَق اَهْنِم اَند ا مَلف ،ِكْنِم ًاق َرَف بِنِت َرْمأ

ا

: هْنَع ُ هاللّ□

طُف□ .

ى ِض َر ُةشئاع َتلاَق□

: رُغْلا ِتَس َرج ُهَلْحَن لَعَ□

ل َتلاَق

لَسَع ةَب َرْش ُةَصْفَح بِنَتَقَس َلاَق ؟ َكْنِم ُد ِجأ□.

□

: لَم ا دَارَ بلاِ حَفْصَةَ قَالَتْ يَارَ سوُلَ اللّه .

فلَم ا دَارَ بلاِ صَفِيَ ةَ قَالَتْ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ ف

فلم□ ا دَارَ بلاِ قُلْتُ لَهُ مِ ثْلَ ذَلِك .

ى

[اللّه□ لِقَدْ حَرَمْنَا ه. فُ قُلْتُ لَهَا: ا سكُتْ □].

أَ أسقِيكَ مِنْهُ؟ قَالَ: لاَ حَاجَةَ لِي فِيهِ، قَالَتْ سَوْدَةُ رَضِ ى اللّه عَنْهُ: ا و

لخس ة إه التر مذن

م

أخرجه ا .

1. (838)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) balı ve tatlı şeyleri severdi. Ayrıca, ikindi namazlarını kıldıktan sonra (hergün) kadınlarını teker teker ziyaret eder, herbirine yaklaşır (sohbette bulunurdu.) Bu ziyaretlerinin birinde Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın yanına girmişti. Bu defa onun yanında, her zamanki kaldığı mutad müddetten fazla kaldı. Ben bunu kıskanarak sebebini (Resûlullah'ın diğer hanımlarından) sordum. Bana: "Yakınlarından bir kadın Hafsa'ya bir okka (Tâif) balı hediye etti, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ondan şerbet yapıp ikram etmiş olmalı, (o da şerbet hatırına sohbetini biraz uzatmıştır)" dediler. Ben:

"- Öyleyse, kasem olsun biz de ona mutlaka bir hile kurmalıyız!" dedim. Sevde (radıyallahu anhâ)'ye:

"- (Hafsa'dan sonra sıra senin) O girince sana yaklaşacak. Sana yaklaşınca O'na: "Ey Allah'ın Resûlü! Sen megâfih367 mi yedin?" diyeceksin. (Ben biliyorum ki, o sana:) "Hayır!"diyecek. O zaman sen de: "Öyleyse senden burnuma gelen bu koku da ne?" diyeceksin." Bir rivayette Hz. Aişe şu açıklamayı yapar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisinde kötü bir koku hissedilmesine tahammül edemez, buna çok üzülürdü (Bu sebeple gerçeği itiraf ederek) muhakkak "Hafsa bana bal şerbeti ikram etti" diyecek. O zaman sen kendisine

"Demek ki arı, balını urfut ağacından almış" diyeceksin. (Senden sonra bana uğradığı zaman) ben de böyle hareket edip aynı şeyleri söyleyeceğim. Ey Safiyye, sana uğradığı zaman sen de aynı şeyleri söyle! dedim."

Hz. Aişe anlatmaya devam etti:

"Sevde (bilâhere bana) dedi ki: "Kendinden başka ilâh bulunmayan Allah'a kasem olsun, bana tenbih ettiğin şeyleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kapıdan görünür görünmez, senden korktuğum için (unutmadan) hemen söylemek istedim." Ne ise, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine yaklaşınca Sevde: "Ey Allah'ın Resûlü meğâfir mi yediniz?" der: "Hayır!" cevabını alır. Bunun üzerine aralarında şu konuşma geçer:

"- Öyleyse bu koku da ne?"

"- Hafsa bana bal şerbeti ikram etti."

"- Demek ki arı urfut yemiş."

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatmaya devam ediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana uğrayınca ben de aynı şeyleri söyledim. Keza, Safiyye (radıyallahu anhâ)'ye uğrayınca o da aynı şeyleri söyledi.

Müteâkiben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın yanına girince:

"- Ey Allah'ın Resûlü sana o şerbetten ikram edeyim mi?" diye sorar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Hayır, ihtiyacım yok!" cevabını verir. (Bu durumu işittiği zaman) Sevde (radıyallahu anhâ):

"- Allah'a kasem olsun balı ona haram ettik!" dedi. Ben kendisine:

"- Sus, (sesini çıkarma)" dedim."]Buhârî, Talâk 8, Nikâh 103, Et'ime 32, Eşribe 10, 15, Tıb 4, Hiyel 5; Müslim, Talâk 20, (1474); Ebû Davud, Eşribe 11, (3715); Nesâî, Talâk 16, (6, 151, 152).[368

□ن .

إ َكَل ُ هاللّ لَحأ اَم ُم هِرَحُت : ْتَلزَنَف

.

□مِل

هْيَلاِإ َدوُعأ ْنَل َو ٍشْحَج ِتْنِب َبَنْي َز َدْنِع ًَسَع ُتْب ِرَش] :ةياور يفو ـ2□□

نَل َو ًَسَع ُتْب ِرَش ْلَب ُ : هُل□

□

وَق َوُه ا□

□ ثيِدَح ِه ِجا َو ْزأ ِضْعَب ىلإ ُّب نل ا رَسأ ذإ َو ؛ةَشِئاَع َو ةَصْفَحِل .

هاللّ ىلإ اَبوُتت .

ئ

ش :تحت نم ةانثم ءايو ءافو ةمجعم نيغب

«

□

ريفاَغَملا ا□

.[

دَحأ كِلَذِب ى ِرِبْخُت ًَف ُتْفَلَح ْدَقو ،ُهَل َدوُعأ «

هاضعلا نم

رجش

طُف ْرُغْلاو□»

ت «

.

لكأ

تَ□ »

س َرَج

ىنعمو ة «

هيرك حير هل فِطا نلاك ٌوْلُح طف ْرُعلا ُهُحْضَني .

«ق َرَفْلا َو ك□»

.

»

لذ وحنو ملسلاو ِرُم سلا َو ِحل طلاك كوش اهلو مظعت ةرجش للك ُ ه

« ا

□

□ة َو ضِغْلا

.

« □ج َرْحَدم هترهز

عزفل

:

او فوخلا ءارلا حتفب.

2. (839)- Bir başka rivayette (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Zeyneb Bintu Cahş'ın yanında bal şerbeti içtim, artık bir daha onu içmeyeceğim" der ve şu âyet nâzil olur:

"Ey Peygamber , sen zevcelerinin hoşnudluğunu arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? (Bununla beraber üzülme) Allah çok mağfiret edici, çok esirgeyicidir. Allah, yeminlerinizin 367 Meğâfir: Kâmus, urfut denen ve meşeye benzeyen bir ağaçtan sızan pis kokulu püs'e dendiğini belirtir.

368 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/330-331.

(keffâretle) çözülmesini size farz kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır. Ve O, hakkiyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sâhibidir.

Hani Peygamber, zevcelerinden birine gizli bir söz söylemişti. Bunun üzerine o (zevce) bunu haber verip de Allah da ona bunu açıklayınca (peygamber) bunun ancak bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti.

Artık bunu kendisine söyleyince o (zevce) "Bunu sana kim haber verdi?"dedi. (Peygamber de), "Bana her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan (Allah) haber verdi" dedi.

Eğer her ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz (ne âlâ, çünkü) hakikaten sizin kalpleriniz kaymıştır, (yok) onun aleyhinde birbirinize arka verirseniz, hiç şüphesiz Allah bizzat onun yardımcısıdır, Cebrail de mü'minlerin sâlih olanları da. Bunların ardından bütün melekler de (ona) yardımcıdır..." (Tahrim 1-4).

(Âyet-i kerimede geçen:) "Eğer her ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz" ibaresinde kastedilen iki şahıs Hz. Hafsa ve Hz. Aişe (radıyallahu anhümâ)'dir. (Yine âyet-i kerimede geçen:) "Hani Peygamber, zevcelerinen birine gizli bir söz söylemişti..." ibaresinde zikri geçen gizli söz, Resûlullah'ın: "Bal şerbeti içitim, artık bir daha içmeyeceğim, bu hususta yemin de ettim, ancak bunu bir başkasına açma" şeklindeki sözleridir."369

هاللّ □

] هاللّ َلوسر ن #

أ ُ ه

ن□ .

ى ِض َر ُةَصْفَح َو ُةَشِئاَع ِهِب ْل َزَت ْمَلف اَهُؤَطي ٌةَمأ ُهَل َناَك□

ع ُ هاللّ□

3□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

ئاسنلا هجرخأ

: كَل ُ هاللّ لحأ اَم ُم ِهرَحُت□].

. مِل َلزَنف ،ِهِسْفَن ىلَع اَهَم رَح ى تَح اَمُهْنَع□

3. (840)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zaman zaman birleştiği bir câriyesi vardı. Hz. Aişe ve Hz. Hafsa (radıyallahu anhümâ) (cariyeye temasını önlemek için) peşini bırakmadılar.

Sonunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu cariyeyi nefsine haram etti. Bunun üzerine: "Ey Peygamber, sen zevcelerinin hoşnudluğunu arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?..." diye başlayan Tahrim sûresi nazil oldu."]Nesâî, Işretu'n-Nisâ, 4, (7, 71).]370

AÇIKLAMA:

Tahrim suresinin sebeb-i nüzûlü üzerine üç rivayet gördük. İlk ikisi aynı hâdise ile alakalı ise de üçüncü rivayet bir başka hâdiseye temas etmektedir. Tefsir kitaplarında başka hâdiselere de yer verilir. Meseleyi tahkik eden âlimler, bu surenin nüzûlüne bir değil birkaç sebebin inzimâm etmiş olduğuna hükmederler. Binâenaleyh, birçok âyet ve sûreler hakkında olduğu üzere, burada da sebeb-i nüzûlden değil, esbâb-ı nüzûlden bahsetmek daha doğru olacaktır. Teferruata girmeden meseleyi biraz açmak istiyoruz.

1- Bal Şerbeti Meselesi: İlk iki rivayet bu hâdise ile alâkalıdır. Hâdiseye sathi bir nazarla bakıldığı zaman ilerigeri söz edilip, muhterem validelerimiz olan Zevcât-ı Tâhirât hakkında mü'minlik edebine hiç uygun düşmeyecek değerlendirmelere bile düşülmesi mümkün olduğu halde, hâdise yakından tahlil edilince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın örnek hayatını aydınlattığı, mü'minlerin ders alması gereken pekçok incelikleri ihtiva ettiği görülür. Ayrıca bize birçok bilgi ve prensiplerin sunulmasına vesile olan bu hâdiseye zemin hazırlamış

bulunan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çok evliliğinin sırrı, hikmeti ve gerekliliği bir kere daha anlaşılmış olur. Hatta biz diyeceğiz ki, başka hiçbir faidesi ve gayesi olmasa bile, sırf Tahrim suresinin inmesine vesile olan hadiselerin vukuunu hazırlamış bulunması, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çok evliliği için yeterli bir gerekçedir. Muhammed ümmeti ve bilhassa kadınlar taifesi bu vesile ile büyük rahmetlere mazhar olmuştur. Bu sözde mübâlağa yoktur. Îlâ hâdisesinin sebepleri ile, Tahrîm sûresinin nüzul sebeplerini belirten rivayetleri tahlil edenler aynı kanaate varacaklardır.

Îlâ'nın sebepleri ile Tahrim suresinin nüzul sebepleri bazı rivayetlerde aynıdır. Bu rivayetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın günlük hayatını, hanımlarına karşı tavrını, ailevî sohbetlerini, bu sohbetlerin muhteva ve mâhiyetini, kadınlarda fıtrî olan kıskançlık ve bu kıskançlığın sebep olduğu tezâhürat ve eylemler karşısında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gösterdiği aksülameli, takip ettiği siyaseti aydınlatır.

Mühimlerinden birkaçını kaydedelim:

a)- Îlâ ile ilgili açıklamalar tedkik edilince (109-112'inci hadislere bakınız) görülür ki, Hz. Peygamber hergün sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar mescidde kalarak ashâbıyla sohbet etmektedir. Bu, değişmez bir prensiptir. Sadece îla'ya karar verdiği gün prensibini terketmiş, bu "sohbeti terk vak'ası", Ashab arasında

"Gassânîlerin saldırması"ndan daha mühim sayılacak bir vükuatın meydana geldiğini zannettirecek kadar şok meydana getirmiştir.

b) Sadedinde olduğumuz 838 numaralı hadis Resûlullah'ın hergün ikindi namazından sonra hanımlarını ziyaret ettiğini belirtir. Bazı yorumcular, sabah namazından sonraki ziyareti haber veren rivayetle bu rivayet arasında bir teâruz aramış ise de, mûteber ve asıl olan görüşe göre teâruz sözkonusu değildir. Sabahleyin belki de daha kısa, bir selamlaşma nevinden de olsa birinci ziyaret, ikindiden sonra da sohbete yer veren daha uzun müddeti içine alan ikinci bir ziyâret cereyan etmektedir.

369 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/332.

370 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/332-333.

c) Bu rivayetten şunu da anlıyoruz ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ziyaretlerini belli bir müddete tâbi tutmuştur. Her seferinde o müddete riâyet etmekte, ne azaltmakta ne de artırmaktadır. Nitekim bir keresinde ikram edilen "bal şerbeti hatırı" için bir miktar uzayınca, diğer hanımlar arasında "Niçin geç kaldı?" diye merak ve sipekülasyon sebebi olmuş, teselsül eden hâdislerle Tahrim suresinin nüzûlüne zemin hazırlamıştır.

Bu iki vak'ayı esas alıp, zaman kullanımını aydınlatan başka rivayetlerle tamamlayınca şu neticeye ulaşmaktayız: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) günlük hayatını belli bir programa bağlamıştır: Muayyen vakitlerde muayyen işler yapmaktadır, her işi de belli bir müddet içerisinde tamamlamakta, önceden bilinen bu müddeti tecâvüz etmemektedir.

d) Yine bu hâdiselerle ilgili rivayetlerden anlıyoruz ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hanımları, diğer hanımların mevcudiyeti sebebiyle duyulan kıskançlık ve tahrik olan başkaca hislerin sevkiyle pekçok tatsızlıklar çıkarmaktadır; dikkafalılık etmekte, karşı gelmekte, homurdanıp mırıldanmakta, isyankâr tavırlar takınmakta ve hatta küsüp, kelâmı kesmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kadın mizacının tabii tezâhürü olan bu davranışları, Allah'ın o fıtrata koyduğu âyetleri seyredercesine tebessümle karşılamakta ve sabırla temâşa etmektedir. Bu hususun ehemmiyetine binâen, Îlâ hâdisesiyle ilgili olarak Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in pekçok hikmetler ve faydalarla dolu uzun bir rivayetinden bazı özetlemeler sunuyoruz:

"Ensardan bir komşum vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nöbetleşe giderdik. Bir gün o gider, vahiy vs. haberlerini bana getirirdi. Ertesi gün ben gider, günlük haberleri ona ben getirirdim... Derken birgün o komşum bana gelip, hızlı hızlı kapıyı vurdu. Hemen çıktım. Telaşla: "Mühim bir hâdise var" dedi. "Gassâniler mi saldırdı?" dedim. "Daha büyük, Resûlullah kadınlarını boşamış" dedi. Ben içimden: "Eyvah, Hafsa hüsrâna düştü! Zâten bunu bekliyordum" dedim. Kalkıp Hafsa'nın yanına gittim. Ağlıyordu."

Hz. Ömer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer zevcelerinde ve mesciddeki cemâatte umumî bir üzüntü ve keder havası görür. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in hanımlarını boşamadığını anlayınca, Resûlullah'a yakınmada bulunur: "Ey Allah'ın Resûlü, bizi bilirsin, biz Kureyşliler, kadınlara hâkim kimselerdik. Sonra Medine'ye geldiğimizde, burada kadınların erkeklere hâkim olduklarını gördük. Bizim kadınlar da onlardan huy kaptı. Bir gün hanımıma öfkelenmiştim, bana mırıldanıp karşılık vermez mi! Bunu doğru bulmayıp azarladım.

Bu sefer, "Beni niye azarlıyorsun? Vallahi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri bile O'na karşılık veriyorlar, mırıldanıyorlar. Hem onlar icabında küsüp gün boyu, geceye kadar Resûlullah'ı terkediyorlar" dedi.

Hafsâ' ya: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sen de mi karşılık veriyor, mırıldanıyorsun?" dedim. "Evet, hiçbirimiz, o gün geceye kadar yanına uğramayız" dedi. "Sizden kim böyle yaparsa büyük zarar eder, hüsrâna uğrar. Hanginiz, Resûlü'nün öfkesi sebebiyle, Allah'ın gazabına uğramayacağından emin bulunuyor? Alimallah bir anda helâk olursunuz" dedim.

Hz. Ömer der ki: "Ben böyle deyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tebessüm ettiler." Hz. Ömer devam ediyor: "Hafsa'ya dedim ki: Sakın Resûlullah'a karşılık verip, mırıldanma ve ondan bir kısım taleblerde bulunma. Birşey gerekirse bana söyle. Sakın bâzı arkadaşlarının Resûlullah'a senden daha sevgili ve daha gönül alıcı olması seni aldatıp, yanlış davranışa sevketmesin."Hz. Ömer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada da tebessüm ettiğini belirtir.

Îlâ hâdisesini tahkik safhasında Hz. Ömer sadece kızı Hafsa'yı değil, Hz. Aişe, Ümmü Seleme gibi diğer bazılarını da görüp, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşılık verip üzdükleri için biraz paylamak ister.

Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) ile olan şu muhâvere de mevzumuz açısından ilgi çekicidir:

....Ömer sonra Ümmü Seleme'nin yanına girdi ve: "Ey Ümmü Seleme, siz Peygambere bir hususta konuşup, arkadan da karşılık mı veriyorsunuz?" dedi. Ümmü Seleme de: "Bak hele! Hayret doğrusu! Sana ne oluyor da Resûlullah'la hanımlarının meselesine karışıyorsun?.." karşılığını verdi.

e-) Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in îlâ hadisesi vesilesiyle anlattıklarında -bazılarını gördüğümüz üzere- öyle kıymetli teferruat var ki, onlara başka rivayetlerde rastlayamayız.

Bunlardan biri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir ay boyu kaldığı meşrübe denen odanın sadeliğidir: Duvarda (Zeyneb Bintu Cahş (radıyallahu anhâ) tarafından işlenen) ve pis koku neşreden birkaç deri, deri işlemede kullanılan selem ağacının karaz denen meyvesinden bir miktar, vücudunda yol yol iz yapmış olan hasır yaygı ve içerisine hurma lifi basılmış deriden bir yastık.

Hz. Ömer, bu manzara karşısında kendisini tutamayıp ağlar ve şöyle hitabeder:

"- Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın iki düşmanı olan Kisra ve Kayser (İran ve Bizans kralları) atlas ve ipekler üzerinde yatarken, Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın, Resûlü ve sevgilisi sen, hasır ve dolgusu hurma lifi olan yastık üzerinde yat, (bu olacak şey değil!)"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Onların nimeti dünyada peşin verilmiştir, (öbür dünyada mahrum kalacaklardır, bu ise gıbtaya değmez)" diye cevap verir.

f-) Meşrübede görülen pis kokulu deriler ve deri işlemede kullanılan karaz'la]bir nevi meşe olan selem ağacının mazısı (meyvesi)[ilgili bilgiler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevce-i pâklerinden olan Zeyneb Bintu Cahş validemizin (radıyallahu anhâ) deri işçiliğinde mâhir olduğuna, eliyle işlediklerini satıp kazandığı parayı Allah yolunda tasadduk ettiğine dâir rivâyetler birleştirilince, meşrübe denen bu odanın bir nevi iş atelyesi olduğu anlaşılır.

Şu halde Tahrim suresinin inmesine vesile olan hâdisatın nakli bize, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in hâne-i saadetlerinde bir nevi iş atelyesi bulunduğunu da öğrenmemize imkân tanımaktadır. Böyle bir sünnetin bilinmesi, Müslüman âilelerde bu sünnete uyulma cihetine gidilmesi, iktisadî hayatımızda inkılâplar hâsıl edecek vüs'at ve şümulde fevkalâde bir nimettir. Hele günümüzde!

Tahrim suresinin nüzûlüne zemin hazırlayan müteselsil hâdiselerin ve bu hâdiselere zenberek olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çok evliliğinin bu ümmete kazandırmış olduğu birkaç hayrı hatırlatmış olduk.

Rivayetler daha yakından incelenince, başka pekçok hayırlar görülecektir. 371 ميركلا اَنهِب َر ِلْضَف ْن ِم اَذَه

MÜLK SÛRESİ

لُج َرِل ۟تَعَفَش ًةَيآ َنوُث ً َث ة َروُس ِنآرُقلا َنِ□ :

م

□ لا ُلوسر هاللّ]

ق :لاق ُ ه

. □هاللّ ُ نَع

□1ـ نع بأ ره

□ىِض َر ةري

□ى دنعو بأ دواد: عَفْشَت

. أخرجه وبأ دواد والترمذ .

[□تَح ى َرَفَغ هاللّ ُ هَل، َو َهِب : ت َراَب َك لا ذِب ِهِدَيِب كْلُمْلا

اَهِب ِحاَصِل .

1. (841)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kur'ân-ı Kerim'de otuz âyetlik (şanı yüce) bir sûre vardır. Bu sûre (kendisini okuyan) kimseye (kıyamet günü) şefaat eder ve Allah'ın onu affetmesini sağlar. Bu sûre Tebârekellezî bi-Yedihi'l-Mülk'dür."]Ebû Dâvud, Salat 327, (1400) (veya Ramazan 10); Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 9, (2893).[

Ebû Dâvud'daki rivayette: "(Okumak suretiyle) arkadaşlığını kazanan kimseye sûre şefaat eder" denilmiştir.372

□المُنْجِيَة

:# لا ُلوسر هاللّ]

ق :

ا

.

لاق مهْن

يه ُةَعِناَملا َيه

ع ُ هالّل

نع ربخأ يف يذمرتللو ـ2

ى ِض َر سابع نبا

اَه ن

أ هالّل ِلوسر ْنَع ِنَمْح رلا ِدْبَع ُنْب ُدْيَمُح ِين َرَبْخأ ٍباَهِش ُنبا َلاقف ن

يزر داز .

رْبَقلا ِباَذَع ْنِم ِهي ِجْنُت].

.ه ِرْب َق يف اَهِب ِحاَص ْنَع ُلِداَجُت

2. (842)- Tirmizî'de, İbnu Abbâs'tan gelen bir diğer rivayette, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini belirtir: "Bu sûre (kabir azabına, veya kabir azabına sebep olan günahlara karşı) engeldir, bu sûre kurtuluş sebebidir, kişiyi kabir azabından kurtarır."]Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 9, (2892).]373

Rezîn şunu ilâve etmiştir: "İbni Şihab demiştir ki: "Humeyd İbnu Abdirrahmân'ın bana haber verdiğine göre, Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Mülk suresi, kabirde, arkadaşı yerine mücadele eder (ve onu azabtan korur)."374

NUN (KALEM) SÛRESİ

: هَل ْتَناَك ِشْي َرُق ْنِم ُلج

َلاق ر

مِين َز َكِلذ َدْعَب هٍلُتُع]: ىلاعت هلوق يف امُهْنَع ُ هالّل .

1

ى ِض َر سابع نبا نع ـ

َز ةَمَن ُلْتِم َز ِةَمن ةالش اة[.

1. (843)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), "Pek kaba, bir de kulağı kesik" (Kalem 13) meâlindeki âyet hakkında şu açıklamayı yapmıştır: "Burada zikredilen kimse Kureyş'ten bir adamdır, onun kulağında, koyun kulağındaki kesiklik gibi bir kesiklik vardı."]Buharî, Tefsir, Nun ve'l-Kalem 1.]375

AÇIKLAMA:

Âyette geçen Utull kelmisine âlimler farklı mânâlar vermişlerdir: "Aşırı husumet eden", "söz dinlemeyen",

"kaba", "çirkin günâhlar işleyen", "sertkaba", "boyun ve karnı iri, şişko" gibi..

Zenîm de, zeneme'den gelir. Zeneme koyun veya devenin kulağından -tamâmen olmaksızın- büyük ekseriyetiyle kesilip asılı, sallanır veziyette bırakılan parçaya denir. Kulağı böylece kesilmiş olan hayvana da zenîm denmiştir. Ancak, buradan hareketle bir kavme sonradan gelmiş, o kavim içinde aslı, akrabası olmayan kimselere de zenîm denmiştir.

Âlimler, âyette bu kelime ile Velid İbnu Muğire'nin kastedildiğini belirtirler. Çünkü, Kureyşliler onu zenîm diye çağırıyorlardı. Zira babası onu 18 yaşında iken evlât tanımıştı. Annesinin Velid'e gayr-ı meşrû olarak hâmile kaldığı da söylenmiştir. Zenîm'den maksadın Velîd olduğuna cezmeden İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ):

"Cenab-ı Hakk'ın, bu adamdaki ayıpları teşhir ettiği kadar hiçbir kimseyi vasıflandırdığını bilmiyoruz..." der.

Ancak hemen belirtelim ki "zenîm" ile kastedilen kimse ihtilâflıdır. Âlimler, başka isimler de ileri sürmüşlerdir.

371 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/333-337.

372 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/337.

373 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/338.

374 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/338.

375 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/338.

Âyet-i kerime her devre hitab ettiğine göre, günümüzde de sıkca karşımıza çıkabilecek bir tipin nazar-ı dikkate arzedildiğini söyleyebiliriz. Bu zenîm tipin tasviri 10-14. âyetlerde şöyle yapılır:

"(Doğruya da, eğriye de) alabildiğine yemin eden, izzet-i nefsi bulunmayan (ötekini berikini) daima ayıplayan, (gammazlıkla) lâf getirip götürmeye koşan, (insanları) hayırdan durmayıp men eyleyen aşırı zâlim, çok günahkâr, kaba, haşin, bütün bunlardan başka da kulağı kesik (damgalı soysuz) olan hiçbir kişiyi tanıma (onlara boyun eğme)! mal ve oğullar sahibi olmuş diye..." (Kalem 10-14)376

نِم ْؤُم ُّلُك ُهَل ُدُجْسَيَف ِه ِقاَس ْنَع اَنُّب َر ُفِشْكَي ُلوقي # بب نلا ُتعمس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

2□

ى ِض َر ديعس بأ نعو ـ□

امهجرخأ ً ا

دحا َو ًاقبَط ُه ُرْهَظ ُدوُعَيَف ُدُجْسي ُبَهْذَيَف ًةَعْمُس َو ًءاَي ِر اَيْنُّدلا يف ُدُجْسَي َناك ْنَم]. نقْبَي َو ٍةَنِمؤُم َو

ا

‘

رم ةدش نع ةرابع انه

قا سلا ُفشَكو ى□»

.

» راخبلا .

2. (844)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim,]"Baldırların açılacağı, kendilerinin secdeye dâvet edileceği gün..." (Kalem 42) meâlindeki âyetle ilgili olarak[şöyle diyordu:

"Rabbimiz baldırını açar, her mü'min erkek ve her mü'mine kadın O'na secde eder. Dünyada iken kendisine riya ve gösteriş olarak secde edenler geri kalırlar. Onlar da secde etmeye kalkarlar, ancak sırtları bükülmeyen yekpâre bir tabakaya dönüşür (ve secde edemezler)."]Buharî, Tefsir, Nun ve'l-Kalem 2, Tefsir, Nisa 8, Tevhid 24; Müslim, İmân 302, (183).[377

AÇIKLAMA:

Kalem suresinin 42. âyetinde "keşfu'ssâk" tâbiri geçmektedir. Lügat olarak baldırın açılması mânâsına gelir.

Görüldüğü üzere, âyet-i kerimeden asıl maksad lügat manası değildir, belki bir mecâz söz konusudur.

Hadis, yukarıdaki rivayette baldır kelimesini, هقاس şeklinde zamirli olarak kaydeder.

İbnu Hacer bir başka tarikde zamirsiz olara قاس şeklinde geldiğini ve bu şeklin, -âyet-i kerimeye uygunluk arzetmesi sebebiyle- daha doğru olduğunu söyler. Aksi takdirde yukarıki tercümede aslına muvafık olarak kaydettiğimiz üzere Cenab-ı Hakk'a baldır izâfe ederek, insana teşbih etmek gibi te'vili tekellüflü bir durum ortaya çıkacağını belirtir.

Öyle ise, "baldır açmak"dan murad edir? Âlimler bunu, "bütün hakikatlerin çırıl çıplak ortaya çıkması (sebebiyle) hesap ve cezanın bütün şiddet ve dehşetiyle hüküm sürmesi" şeklinde anlamışlardır. Nitekim hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cenab-ı Hakk'ın bütün gerçekleri ortaya koyarak hesap verme hâdisesinin dehşetini yaşattığı hengâmda, dünyada iken kulluğunu samimiyetle yapanlarla, riyâkâr hareket edenleri tefrik edip mü'minleri dehşetten kurtaracağını, riyâkarları da sırtları eğilemez bir hale sokarak cürümlerini yüzlerine vurmak suretiyle, dehşetlerine dehşet katacağını belirtmektedir.

Meseleyi tasvir eden âyet-i kerimenin tam meâli şöyledir:

"(Hatırla ki o gün) baldır(lar)ın açılacağı, kendilerinin secdeye davet edilecekleri bir gündür. Fakat (buna) güç yetiremiyeceklerdir. (Evet, secdeye davet edilecekler) gözleri düşük, kendilerini bir zillet sarmış olarak. Halbuki onlar bu secdeye (dünyada) herşeyden sâlim ve sapasağlam iken dâvet ediliyorlardı." (Kalem 42-43).378

NUH SÛRESİ

دَو ا مأ ،ب رَعْلا يف□□

ا ِت ‘

حوُن ِم ْوَق يف ْتَناَك ِبت لا ُناَث ْو□

□راَص] :

ا

.

هاللّ ُ مُهْنَع لاق

1□

ى ِض َر سابع نبا نع ـ□

ا مأ َو ،ٍإبَس َدْنِع ِف ْرجْلاِب ٍفْيَطُغ ِبنَبِل ْت َراَص مُث ،ٍدا َرُمِل ُثوُغَي َو

لْيَذُهِل ٌعا َوُس َو□.

لَدْنَجْلا ِةَم ْوَدِب ٍبْلَكِل ْتَناَكف□.

□رَيْم ِحِل :

ف ٌرْسَ نا مأ َو ،َنادَمهِل ْتَناَكَ :

ف ُقوُعَي Œ

.

:

حوُن ِم ْوَق ْنِم َني ِحِلاَص ٍلاَجر ُءاَمْسأ اَهلُك َو□

ع□

.

لاق

كلا ِبذ ِل□ □□

نوُسِلْجَي اوُناَك بِت لا ُمِهِسِلاَجَم بلاِ اوُبُصْنا ِنأ ْمِهِم ْوَق بلاِ ُناَطْي شلا َىح ْوأ اوُكَلَه ا مَلف

هجرخ أ

تَدِبُع ُمْلِعْلا َخ سَن َت َو َكئلوأ َكَلَه اَذإ ى تَح ،هدَبْعُت ْمَلف اوُلَعَفف .ْمِهِئاَمْسأِب اهوُّمَس]. َو ًاباَصْنأ اَهيِف

براخبلا .

1. (845)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Nuh (aleyhisselam) kavminde mevcut olan putlar sonradan Araplara intikal etmiştir. Şöyle ki: Vedd adındaki put Devmetu'l-Cendel'de idi ve Kelb kabilesine aitti.

Süvâ' adındaki put Hüzeyl'in idi. Yeğûs adındaki put Murâd kabilesine aitti. Sonra Benu Gutayf'ın oldu, Sebe'ye yakın Curf nâm mevkideydi. Yeuk, Hamedân'a aitti. Nesr, Himyer'in, Âl-i Zi'l-Kelâ'ın idi. Bu put isimleri aslında Nuh kavmindeki sâlih kimselere aitti. Şeytan bu sâlihler ölünce kavimlerine şu telkini yaptı: "Sâlih 376 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/338-339.

377 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/339.

378 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/339-340.

kişilerinizin oturmuş oldukları yerlere (onların hâtırasına dikitler dikin ve bunlara onların isimlerini verin". Halk bu telkine uyup, söyleneni yaptı. Bidayette tapınma yoktu. Ancak ne zaman ki bunlar helâk olup gittiler ve haklarındaki bilgi de unutuldu, bu putlara tapınmaya başladılar."]Buharî, Tefsir, Nuh 1.[379

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Nuh suresinin 23. ayetinde zikri geçen putlarla ilgili açıklama sunmaktadır. Âyet-i kerime şöyle: ا ًرْسَن َو قوُعَي َو َثوُغَي َو اًع ا َوُس َو ًّ د

ا َو ن ُرَذَت َو ْمُكَتَهِلآ ن ُرَذَت َ اولاقو

Meâli: "(Nuh kavminin ileri gelenleri, halk tabakasına:) "Sakın taptıklarınızı bırakmayın. Hele Vedd'den, Süva'dan, Yeğus'dan, Yeuk'dan ve Nesr'den zinhar vazgeçmeyin" dediler" (Nuh 23).

Bu âyet-i kerime Nuh kavminin tapmakta olduğu putlardan beş tânesinin ismini vermektedir. Yukarıda kaydedilen Buharî rivayetinde, bu beş putun, Nuh kavminden sonra Araplara geçtiğini, hangi putun hangi kabilede mâbud yapıldığını belirtmektedir. Bu açıklamayı İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) yapmıştır.

Tefsirlerde ve şerh kitaplarında bu putların evveliyatı hakkında da geniş ve birbirinden farklı rivayetler yer almaktaır. Rivayetlerde bu beş puttan Vedd ve Süva'ın daha üstün addedildiği, hatta kendisine ibadet edilen ilk putun Vedd olduğu belirtilir.

İbnu Hacer bu putların mecûsi asıllı olduğuna dair iddiaları reddeder ve gerekçe olarak Mecûsiliğin Hz. Nuh'tan çok sonra çıktığını söyler. Ona göre bu put isimleri Hindistan'dan geçmiş olmalıdır.

Elmalılı Hamdi Efendi, bu putlarla ilgili rivayetlerden bazılarını seçerek sunar, aynen kaydediyoruz:

"İbnu Ebi Hatim'in Urve İbnu Zübeyr'den tahricine göre Vedd, en büyükleri ve en iyileri idi. Ve hepsi Hz.

Âdem'in oğullarından idi.380

Bir de rivayet olunmuştur ki, Vedd, Allah Teâlâ'dan başka ma'bud ittihaz edilenlerin ilkidir. Abd İbnu Humeyd'in Ebu Mutahher'den tahricine göre Ebu Ca'fer Muhammed İbnu Bâkır Hazretleri demiştir ki: Vedd, kavmi içinde sevgili müslim bir er idi, vefat edince Babil arzında kabrinin etrafında ordu kurdular, matem tuttular, iblis bunların bu feryadını görünce bir insan suretinde onlara: "Sizin feryad ve eleminizi görüyorum, size onun bir suretini yapsam, toplandığınız yere koysanız da onu ansanız!" dedi. "Peki" dediler. Onun gibi bir tasvir put yaptı, mecma'larına (toplandıkları yere) koydular onu anarlardı, bunu görünce: "Nasıl, evlerinize de yapsam herkes evinde de ansa olur mu?" dedi, onu da yaptı, o suretle onu anarlardı. Sonra evlâtları yetişti, ona yaptıklarını görüyorlardı, nesil uzadıkça onu niye andıkları unutuldu. Tuttular ona mabud diye ibadet etmeye başladılar. İşte arzda Allah'tan gayri ilk ibadet edilen, Vedd oldu."

İbnu Münzir ve gayrisi Ebu Osman-i Nehdî'den rivayet etmişlerdir: O demiştir ki: Yeğûs'ü gördüm kurşundan idi, çıplak bir deveye yükletilir, beraberinde giderler, bir yere varıp kendi kendine çökene kadar onu hiç tehyic etmezlerdi, o çökünce de: "Haydin konacağınız menzili beğendi" derler ve etrafına konarlar ve onun üzerine bir bina yaparlardı.

Keşşaf'ta mezkur olduğu üzere, bir de denilmiştir ki:

"Vedd, bir erkek suretinde; Süva', bir kadın suretinde, Yeğûs bir arslan suretinde, Yeuk bir feres (at) suretinde; Nesir bir nesir (kartal veya akbaba) suretinde idi."

Yine denilmiştir ki: "Helâk olmuş olan kavm-i Nuh'un esnâmı ayniyle Arapa intikal etmiş olması baiddir, anlaşılmaz. Zâhir olan budur ki, ancak isimleri kalmış. Arap bir takım esnam edinerek onlara o isimleri vermişler ve Abdu Yeğûs, Abdü Yeûk tesmiyelerinde de o sanemlerinin isimlerine izâfeti kastetmişlerdir. Ebu Osman'ın gördüğü de aynen Nuh zamanından kalma değil ancak o isim ile müsemmâ bir şey olmak lâzım gelir."

Âlûsî, evvelce nakledildiği üzere onların hepsi de insan suretinde idikleri esahh olduğunu da kaydeylemiştir. Bu isimler esasen Arabî olmayıp ucme olduklarına göre Vedd ve Yeğûs isimleri Hindlilerin Veda, Vüyasa isimlerine benzer gibi oldukları da hatırlara gelmez değildir.381

CİN SÛRESİ

ا : [اَم َرَق أ َر َسُولُ هاللّ # علب الجِْن ِهِن َو َ َر آهُمْ، انطَلَقَ رسول ُهاللّ

.

لاق مُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر سابع نبا نع ـ□

مِهْيَلَع َلِس ْرُا َو□

ءاَم سلا ِرَبَخ َنْيَب َو ِنيِطاي شلا َنْيَب َلي ِح ْدَق َو ،َظاكُع ِقوُس ىلإ َنيِدماَع ِهِباَحْصأ ْنِم ٍةَ□. فِئاَط يف َ

اَنْيَلَع ْتَلِس ْرُأ َو ِءاَم سلا ِربَخ َنْيَب َو اَنَنْيَب َلي ِح اوُلاَق ؟مُكَل اَم :اوُلاَق ف .ْمِهِم ْوَق ىلإ ُنيِطاَي شلا ِتَعَج َرَف ُبُهُّشلا

وْحَن اوُذَخأ َنيِذ لا ُرَف نلا رَمَف ا□

هَب ِراَغَم َو ِض ْر ا ُ'ق ِراَشَم اوُب ِرْضاَف ، ٌثَدَح ٍئَش ْنِم إ َكاَذاَم :اوُلاَق□ .

بُهُّشلا□ .

379 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/341.

380 Elmalılı'nın yer vermediği, fakat İbnu Hacer'in Süheyli'nin et-Ta'rîf adlı kitabından naklen kaydettiği bir rivayet bu hususu daha açık ifade eder: "Dendiğine göre Yeğus, Hz. Adem'in oğlu olan Şît'in oğlu idi. Suva've ondan sonra gelenler de öyle. Onların dualarını almakla berekete ereceklerine inanırlardı. Onların biri ölünce, sûretine uygun bir timsal (müşekkel bir put) yaptılar. Bir müddet bu putlara (meshederek, elleriyle değerek) teberrükte bulundular. Sonra, şeytanın telkiniyle tedrîcen tapınmaya başladılar. Daha sonra, onlara tapınma, cahiliye devrinde Araplar arasında sünnet oldu..."

381 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/341-343.

اَنَنْيَب َلاَح ِيذ لا اَذه اوُلاَق َو ُهَل اوُعَمَتْسا َن ر

□ آ ُقْلا اوُعِمَس ا مَلف ِرْجَفْلا ةَ َص ِهِباَحْصِأب ِهِلَصُي َوُه

و ِهِب نلاِب ةَماَهِت

ك ِرْشُن ْنَل َو ِهِب ا نَمآَف ِدْش ُرلا ىلاِ ِيدْهَي ًابَجَع ًاناآ ْرُق اَنْعِمَس ا نإ :اوُلاَق َو□

مِهِم ْوَق ىلاِ اوُعَج َرَف ءِاَم سلا ِرَبَخ َنْيَبو□.

ناخيشلا هجرخأ

هِن ِجْلا َنِهم ٌرَفَن َعَمَتْسا ُه نأ هلاِ].

:

□هه

□لُق ْىِحوأ ى

□ِرَب اَنهب اَحأ دَ.ا ً ف ْأنز َل هاللّ ُ تَعَلا ىلَع ى نَبِي

. يذمرتلاو

1. (846)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), cinlere Kur'ân okumadığı gibi, onları görmedi de. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir grup ashâbıyla Ukâz panayırına gitmek niyetiyle yola çıktı. Bu esnada, şeytanlarla, semâdan gelen haber arasına engel konmuş idi.

(Bundan dolayı, mutad olarak semâdan haber getiren) şeytanlar üzerine şahâblar382 gönderildi. Böylece şeytanlar kavimlerine (eli boş ve habersiz) döndüler. Kavmi:

"- Ne var, niye (boş) döndünüz?" diye sordular. Onlar:

"- Bizimle semâvî haber arasına mânia kondu, üzerimize şahablar gönderildi. (Biz de kaçıp geri geldik)" dediler.

"- Bu, dediler, yeni zuhur eden bir şey sebebiyle olmalı, arzın doğusunu ve batısını dolaşın, (bu engel hakkında bir haber getirin)."

(Yeryüzünü taramak üzere gruplar halinde yola çıktılar. Bunlardan) Tihâme tarafına giden bir grup, (Ukâz panayırına giderken yolda ashabıyla sabah namazı kılmakta olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e (Nehle denen yerde) rastladı. Kur'ân-ı Kerim'in tilâvetini duyunca durup kulak kabarttılar.

"- Bizimle semavî haber arasına engel olan şey işte bu!" deyip kavimlerine döndüler. Onlara şöyle dediler:

"- Biz hakiki hayranlık veren bir Kur'ân dinledik ki o, Hakk'a ve doğruya götürüyor. Bundan dolayı biz de ona imân ettik. Rabbimize (bundan sonra) hiçbir şeyi asla ortak tutmayacağız.." (Cin 1-2) Bunun üzerine Cenab-ı Hakk Peygamberine (aleyhissalâtu vesselâm) vahyederek durumu bildirdi: "(Habibim) de ki: Bana şu hakikatler vahyolunmuştur: "Cinden bir zümre (benim Kur'ân okuyuşumu) dinlemiş de (şöyle) söylemişler: "Bize, hakiki hayranlık veren bir Kur'ân dinledik ki o, Hakk'a ve doğruya götürüyor..." (Cin 1-..

Cin'in sözü 15. ayette biter).]Buharî, Tesfir, Cinn 1, Ezan 105; Müslim, Salat 149, (449); Tirmizî, Tefsir, Cinn, (3320).]383

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cinlerle görüştü mü, görüşmedi mi? Bu mevzuda iki farklı rivayet var.

Sadedinde olduğumuz İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) rivayetine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cinlerle karşılaşmamış, onlara Kur'ân tâlim etmemiştir. Ancak cinler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i kendiliklerinden dinleyerek Kur'ân'ı öğrenmişlerdir.

Halbuki İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cinleri görmüş ve onlara Kur'ân-ı Kerim okumuştur. (786 numaralı hadise bakın).

İki rivayet arasında teâruz gözükmektedir. Ancak âlimler, rivayetleri te'lif ederek, her bir rivayetin bir başka hâdiseye parmak bastığını belirtmişlerdir. Nevevî'nin ulemâdan nakline göre, İbnu Abbas hadisi bidâyetteki durumu anlatmaktadır. Zira nübüvvetin bidâyetinde, cinler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelmişler ve onun عمتسا هنَا يَلاَ ىِحُا لق kıraatini dinlemişlerdir. Ulemâ burada şu meselede ihtilaf eder: Acaba bu kıraatı cinler dinlerken Resûlullah, onların kendisini dinlemekte olduklarını biliyor muydu, yoksa sonra mı öğrendi?

İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un rivâyeti ise, başka bir vak'ayı haber vermektedir. Bu ikinci hâdise muahhardır ve İslâm'ın iyice iştiharından sonraya aittir.

İbnu Hacer, cinlerin birinci gelişlerinin sebebi "şahâb hâdisesidir", ikinci gelişlerinin sebebi ise, "Müslüman olmak, Kur'ân dinlemek, din ahkâmından sual sormak arzusudur" dedikten sonra, birinci hâdisenin peygamberliğin başlarında, ikinci hâdisenin ise hicretten sonra vukua geldiğine kesinlikle hükmeder.

İbnu Sa'd ve İbnu İshâk sadedinde olduğumuz hadiste geçen birinci gelişin, nübüvvetin onuncu yılında Zilkade ayında cereyan ettiğini belirtirler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) amcası Ebu Talib'in ölümünden sonra Taif'e giderek bir himaye aramış idi. Hâdise o sıralara rastlar. Bu durumda, bir müşkil ortaya çıkmaktadır: Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Tâif yolculuğunda Zeyd İbnu Hârise (radıyallahu anh)'den başka kimse refâkat etmemiş idi. Halbuki İbnu Abbâs'ın rivayetinde "bir grup ashab"tan söz edilmektedir. Âlimler bu müşkili Tâif dönüşü, yolda, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbından bazılarıyla karşılaşmış ve onların kendisine refakat etmiş olabileceği ihtimalini ileri sürerek te'lif etmişlerdir.

İbnu Hacer'e göre bu rivayet, şeytanlara karşı semadan haber alma engeli ve üzerlerinde şahap atılma işi, peygamberliğin ilk zamanlarında başlamış olmalıdır.

Cinlerin Kur'ân dinlemek üzere gelişleri ise Tâif'e çıkışlarından iki sene önceye aittir.

382 Şahâb: Geceleyin görülen ve yıldız kayması tabir ettiğimiz, kozmoğrafyacıların da "atmosfere düşüp yanan göktaşı" dedikleri şeydir.

383 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/343-344.

Şârihlerimiz bu vesile ile yıldız kayması hadisesi üzerinde genişçe dururlar, çeşitli görüşler kaydederler. Zira İbnu Abbas (radıyallahu anh) rivayetinden, Kur'ân vahyinden önce yıldız kayması yoktu mânası çıkarılabilir. Bu iddiada bulunan olmuş ise de Süheylî cahiliye devri şairlerinden yıldız kaymasına temas eden örnekler göstererek reddetmiştir. Zührî'ye bu husus sorulunca şu cevâbı verir: "Cahiliye devrinde de yıldız kayması vardı, ancak İslâm'ın gelmesiyle şiddet peyda etti." İbnu Hacer bunu "güzel bir te'lif" olarak değerlendirdikten sonra haberlerdeki ihtilâfı cem'edici bir rivayeti Vehb İbnu Münebbih'ten kaydeder:

"İblis, bütün sema katlarına çıkar, dilediği gibi her katta seyeran ederdi. Hz. Adem'in çıkışından Hz. İsa'nın gelişine kadar bu cevelânda serbest idi. Hz. İsa semaya yükseldikten sonra dört kat ona yasaklandı.

Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) gönderilince diğer üç sema da yasaklandı. İblis ve askerleri kulak hırsızlığı yaparlar, ancak onlara yıldızlar atılır."

Bu mânâyı te'yid eden başka rivâyetler de mevcuttur. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatından yani vahyin kesilmesinden sonra şeytanlara gizlenecek ne var ki, hâlâ şahabların atıldığına şahid oluyoruz? şeklinde hatıra gelebilecek bir soruya da Müslim'de gelen Zührî'nin şu rivayeti ile cevap verilmiştir:

"Dediler ki, biz (yıldız kaymalarına dayanarak); "bugün büyük bir adam doğdu, bugün büyük bir adam öldü"

derdik. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu açıklamayı yaptı: "Yıldızlar hiç kimsenin hayatı veya ölümü için atılmazlar. Ancak Rabbimiz, bir işe hükmetti mi, semâvat ehli birbirine haber verir. Böylece haber dünya semasına kadar gelir. Burada cinler haberi kapmak için kulak kabartırlar ve onu dostlarına ulaştırırlar." İbnu Hacer ilave eder: "Bu rivayetten anlaşılıyor ki, (semanın) muhafaza ve cinlere karşı şiddetin arttırılma sebebi, Kur'ân vahyinin kesilmesiyle ortadan kalkmamıştır. Zîra Cenab-ı Hakk'ın emriyle meleklere ulaştırılan daima yeni emirler olmaktadır. Şeytanlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gönderilmesinden sonra kendilerine şiddet artırılmış olmasına rağmen, Hz. Peygamber zamanında kulak hırsızlığı yapma hevesinden geri kalmayınca, vefatından sonra da vazgeçici değillerdir."

İbnu Hacer şeytanların, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatından sonra da haber çalma işine devam ettiklerini gösteren bâzı vak'alar kaydeder.

Muhtelif rivayetlerde, Hz. Peygamber'le karşılaşan cinlerin sayıları ve hatta isimleriyle ilgili teferruat bile gelmiştir. Ancak bu rakamlar farklıdır: 4, 7, 9, 12 bin gibi; bu hususta teferruatı gereksiz görüyoruz.384

ŞEYTAN İLE CİN HAKKINDA SÖYLENENLER

Zaman zaman şeytan ve cin hususlarında çeşitli sorular sorulup, münâkaşalar yapıldığına şahid oluruz. Cin ve şeytanı mikrop, bakteri gibi gözle görülmeyen maddî küçük mahlûkatla te'vil etmeye çalışan imânı nâkıs dar anlayışlar olduğu gibi, külliyen reddetme cihetine giden münkir imansızlar da vardır. Hemen belirtelim ki, cin ve şeytanı mikrop, bakteri, virüs gibi maddî varlıklarla karşılaştırmak, onlarla izah etmek büyük hatadır, şahsî, beşerî, arzî bir te'vildir, dinî dayanaktan mahrumdur. Yapılan açıklamaların semâvî ve mûteber olabilmesi için Kur'ân veya sünnetten bir dayanağa sahip olması gerekir.

Cin ve şeytanın varlığını inkâr etmek küfürdür. İmanla bağdaşamaz. Mahiyetleri ile alâkalı açıklamalara gelince, bazı hususlarda nas mevcut ise de, bazı hususlar kapalıdır ve âlimler de farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir kısım merakı izâle edecek kadar bazı açıklamaları kaydediyoruz:

Şeytan kelimesi, "salâh ve hayırdan uzak oldu" manasına gelen şatane fiilinden müştak olduğu kabul edilir. Arap dilinde şer ve kötülükte ileri giderek mensub olduğu sınıfta temayüz eden, benzerlerinin dışına çıkan herşey için kullanılmıştır. Bu sebeple, insan, hayvan vb. görünen mahlûkatın şerirlerine şeytan dendiği gibi, görünmeyen mahlûkatın şerirlerine de şeytan denmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de insanî ve cinnî şeytanlardan muhtelif âyetlerde söz edilmiştir. Hadislerde bir kısım kötülükler de şeytana teşbih edilmiştir. Hz. Ömer (radıyallahu anh) Şam'a geldiklerinde bindirildiği bir at, altında çalım yapmaya başlayınca, hemen inmiş ve: "Beni bir şeytana bindirdiniz" buyurmuştur.

Görünmeyen ve insanlara kötü telkînatlarda bulunarak onları azıtan mahluk manasındaki şeytan, cin sınıfındandır. Bir başka ifâdeyle bu mânâda şeytan cinlerin asi takımına denir. Ataları, "Ben ateşten yaratıldım.

Âdem ise topraktan yaratıldı, ateş topraktan üstündür, dolayısiyle ben Âdem'den üstünüm" kuruntusuna düşerek Cenâb-ı Hakk'ın "Âdem'e secde et!" emrine isyan eden iblistir. Âlimler çoğunlukla "Şeytanlar cinlerin asi ve şer olanlarıdır" demekte müttefiktirler.

Bazılarına göre cinlerin birçok sınıfı vardır: Mutlak zikredilince cins sınıfı kastedilir, insanlarla beraber yaşayan cinnî'ye âmir, çocuklara musallat olan cinnîlere ervâh, bunların habis olanlarına şeytan denilir.

Kötülüğü bir derece artarsa mârid, daha da artarsa ifrit denir.

Hadislerde, cin ve şeytan iki ayrı sınıfmış gibi ifâde edilmiştir. Ancak meseleyi yakından tahlil eden muhakkik ulemâ, her ikisinin de esâs itibâriyle bir nev' olduğunu, biri kâfir kalarak şeytan, diğeri iman ederek cin adını aldığını söylemiştir.

İblis'in lügat olarak iblâs kelimesinden geldiği kabul edilmiştir. İblâs hayırdan me'yusiyet, pişmanlık ve mahzuniyet mânâsına gelir.

384 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/344-347.

İblis de hayırdan son derece me'yus demektir. Çünkü Cenab-ı Hakk, masiyeti sebebiyle bütün hayırdan mey'us, kovulmuş bir şeytan kılmıştır. Şu halde iblisi de cinnîlerin bir sınıfı kabul etmek gerekmektedir.

Ancak, cinlerin asılları hususunda da ihtilâf edildiğini belirtmemiz gerekir. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'tan yapılan bir rivayete göre, cinlerle şeytanlar başka başka mahluklardır. Cinlerin babası Cânn'dır. İçlerinde mü'min ve kâfirleri vardır. Cinler ölürler. Şeytanların atası ise İblis'tir, onlar ölmezler. Zamanı gelince ataları olan İblis'le öleceklerdir.

Cinlerin asıllarıyla ilgili bir ihtilâf, âhirette hallerinin ne olacağı hususuna da sirayet etmiştir. "Cinler Cânn'ın neslidir" diyenlere göre, onların mü'minleri cennete; kâfirleri cehenneme gidecektir.

"Cinler İblis'in zürriyetidir" diyenlerden Hasan Basrî'ye göre mü' minleri cennete gidecektir; Mücâhid'e göre mü'minleri de cennete gidemiyecektir. Ahirette onlara tıpkı hayvanlara denildiği gibi, "Toprak olun" denecektir.

İmam Âzam'ın da bu görüşte olduğu söylenmiştir, ancak onun hiçbir beyanda bulunmadığı da söylenmiştir.

Şâfiî, Malik, İbnu Ebi Leylâ gibi sâir ulemâ ise iyilerinin mükâfaat, kötülerinin de azab göreceklerini söylemişlerdir.Cinlerin mahiyetini açıklama sadedinde yukarıda kaydettiğimiz, çeşitlerine dikkat çekildikten sonra: "Nevilerin sayısını Allah Teâla'dan başkası bilmez" de denmiştir. Bazıları: "Mahiyetleri muhtelif cisimlerdir, ancak onları müşterek bir sıfat birleştirir, o da mekânda hasıl olmaları, uzunluk, genişlik, derinlik gibi üç buuda sahip bulunmaları, lâtif, kesif, ulvî, süflî kısımlarına inkisam etmeleridir" demiştir.

Cinler hakkında ileri sürülen ilâve bir açıklama da şöyledir: "Latif ve hevâî bâzı cisimlerin mâhiyet itibariyle diğer cisim nevilerine muhâlif olmaları, onların, insanların mislini yapmaktan âciz olacakları bazı acîb, yahud meşakkatli işler için hususi bir ilme ve kudrete mâlik bulunmaları imkânsız değildir. Onlar muhtelif şekillere bürünebilirler. Bütün bunlar, bu hususta Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine verdiği kudret sayesindedir."

Cinlerin bu insanüstü gücünden insanların istifâde edebileceğine Kur'ân-ı Kerim'de işaret vardır. Nitekim Hz.

Süleyman (aleyhisselam) cinlerden istifade etmiş, emrinde istihdâm etmiş, onları asker olarak (Neml 17) müşavir olarak, (Neml 38-39) kullanmıştır.385

RUH ÇAGIRMA ÜZERİNE BİR İKTİBAS

Cinden bahsederken, okuyucularımızın hemen hepsi cinle ilgili işittikleri çeşitli meseleleri hatırlayıp sorular sormak isteyeceklerdir: Cinler görülür mü, onlardan istifade edelir mi? Cine bakanlar, ruh çağıranlar var, bunların mâhiyeti nedir? gibi...

Biz bu sorulara cevap vermeye kalkacak değiliz, çünkü ihtisasımızın dışında kalırlar. Okuyucularımıza da bu mevzularla ilgilenmenin bir fayda sağlamıyacağına dair olan inancımızı ve meşgul olunmaması tavsiyemizi kaydetmek isteriz. Bu meseleler günümüzde istismar konusu ve hatta, dinden, İslâm'dan uzaklaştırma vasıtasıdır.

Bu meselelerin içine fazla girenlerin maddîmanevî zarara uğrama ihtimalleri çok fazladır. İslâm, kulluk emretmekte, Allah'a karşı kulluk vazifelerimiz nelerdir, bunları en iyi şekilde nasıl yerine getirebiliriz? Bunları kendimize baş mesele yapmamızı ders vermekte ve bunların peşinde koşmamızı emretmektedir.

Biz yine de, efkâr-ı umûmiyenin günümüzde ruh çağırma ve cine bakma konularına gösterdiği fazla alâka sebebiyle meseleye İslâmî bir espri ile yaklaşmış bulunan Alâeddin Arpacı'nın SUR dergisinde (1987 Mart ve Nisan ayları, 131, 132 sayılı nüshaları) çıkan bir yazı ile buna bağlı bir röportajını aynen koyacağız. Mevzu hakkında kısa da olsa bir fikir vereceği kanaatindeyiz.386

Yaşanan Olaylarla RUH ÇAGIRMA ve Doğru Bilinen Yanlışlar

"Yıllar önceydi. Doktor, mühendis ve hukukçu bir grup arkadaş, mumların aydınlattığı yarı karanlık bir odada, yuvarlak masanın etrafına dizilmiş, seansımıza katılacak ruhu büyük bir merak, heyecan ve hatta korku ile bekliyorduk. Parmaklarımız, daire teşkil edecek şekilde dizilmiş harfler arasında gidip gelecek fincanın üzerinde titreşip duruyordu. Çevremizdeki ruhlardan birinin davetimize katılmasını rica ettik boşluğa bakarak..

Biraz sonra fincanın hareket ederek daireler çizmeye başladığını hayretle gördük. Aramızda muzip birisi mi var diye birbirimize baktıksa da, benizlerimizin rengi herşeyi açıklıyordu.

Seansımıza gelen, yıllar önce yaşamış bir doktorun ruhuydu. Üstelik bizleri de tanıyordu. Emin olmak için arkadaşlardan birini göstererek ismini sorduk. Göbek adıyla birlikte cevapladı. Sonra hepimizin doğum tarihlerini, medenî durumlarımızı, hatta içimizden birinin eski nişanlısının ismini bile yazıverdi. Şaşırmıştık.

Çünkü bunların hepsini biz bile bilmiyorduk. Bu ruh, yoksa içimizdeki bilgileri mi çalıyordu?

Doktor arkadaşları seanstan uzaklaştırdık ve başladık tıpla ilgili suallere... Cevapların içinde hiç bilmediğimiz bir yığın lâtince kelime vardı içlerinde. Sonra doktorları çağırıp soru ve cevapları gösterdik. Hepsinin doğru olduğunu hayretle söylediler. İçimize, bugünkü tıbbın bilmediği birtakım tedavi usullerini sorup öğrenmek ve böylece kısa yoldan meşhur olmak arzusu geldi. Birçok şey sorduksa da detay verilmedi. Yalnız, kanın pıhtılaşmasına bugünkü tıbbın bilmediği beş faktör daha saydığını hatırlıyorum.

385 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/347-349.

386 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/349-350.

Kendisine, sorularımıza cevap verebilecek başka ruhları çağrıp çağıramayacağını sorduğumuzda cevap müsbetti.

Artık çeşitli ihtisas dallarında geçmiş üstadların ruhlarından yararlanabiliyor ve bir yığın orijinal bilgi öğreniyorduk.Ruh çağırma giderek bizde tam bir tutkuya dönüşmüştü. Artık onlarsız yapamıyorduk. Fakat sohbetlerimizin yavaş yavaş konu değiştirdiğini ve zaman geçtikçe itikad ve inanca yöneldiğini epeyce geç farkettik.

Esrarengiz dostlarımız, kendilerini adeta hakikatı tebliğe memur melekler gibi takdim ediyorlardı. Öyle ya, onlar ruhtu. Bizim göremediğimizi görüyor, duyamadığımızı duyuyor, hiçbir engel onları durduramıyordu. Ölüm ötesi hakkında en iyi bilgi, konuşan bir ölüden alınmaz mıydı? Materyalistlerin ahirete inananlara sordukları klasik bir soru vardır: Gidip gördünüz mü? Evet, gidip görenler işte karşımızdaydı. Bu dünyada herhangi bir uzmandan da öğrenebileceğimiz dünyevî bilgileri sorarak vakit kaybediyor, fırsatı iyi değerlendiremiyorduk. Kabirde neler oluyordu; münkernekir sualleri neydi? Sıratın, mizanın, cennet ve cehennemin hakikati nelerdi? Din kitaplarının öğütlediği gibi yaşayanlar gerçekten orada rahat, diğerleri azapta mıydı? Ruhlar aleminde, mükâfaat ve azabın keyfiyeti neydi? Bunları birer nas olarak öğreneceğimize, bizzat ruhların kendilerinden öğrenmek kabildi. Nasıl olsa her din, itikat ve mezhepten insanın ruhu çağırılıp sorulabiliyordu. Biz de büyük bir merak, hırs ve hevesle daldık mevzunun içine. Sorduk, sorduk... Seanslarımıza katılanlar çoğalmış, birçok yerde ismimizden bahsedilir olmuştu. Bu arada bize bir de medyum387 bulundu. Artık fincanla zaman da kaybetmiyorduk.

Ruhların söylediği, bizim daha önceki dinî bilgilerimize pek uymuyordu. Bedenden çıkan ruhun kabirle bir ilgisi yoktu. Münkernekir gibi meleklerden, kabir azabından vs. bahsedilmiyordu. Ruhlar semaya yükseliyor, oradaki huzur ve rahatları dünyada iken tâbi oldukları inanç sistemine değil, hümanist davranışlarındaki olgunluğa bağlı oluyordu. Müslümanlık, Hıristiyanlık, Zerdüştlük ve hatta putperestliğin bir önemi yoktu. Çağrılan ruh hangi din ve mezhepten insana ait olursa olsun, hayatını sevgi, barış ve iyilikle geçirmişse, orada mes'ud ve huzurlu olduğunu söylüyordu. Namaz kılmakla istavroz çıkarmak arasında bir fark gözükmüyordu. Ama cinayet gibi, intihar gibi, hırsızlık gibi bütün din ve inanç sistemlerinin suç kabul ettiği fiilleri işleyenler rahat ve huzurlu değildi.

Olgunluğun en üst basamağına çıkana kadar, ruhlar bu "dünya okuluna" tekrar tekrar dönüp, yeni tecrübelerden geçmek zorunda idiler. Her seferinde başka bir bedende, başka bir kimlikte yaşıyorlardı. Bu devr-i dâim sürüp gidecekti.

Bizler bu bilgileri lütfeden ruhlara teşekkür ederken, kafamı kurcalayan başka bir soru vardı: Bizim yaptığımız bu deneyle, tarihin en eski devirlerden beri cinci hocaların yaptıkları arasındaki fark neydi? Onlar da göze gözükmeyen, ancak bir medyumun görüp konuşabileceği lâtif varlıklarla uğraşmıyorlar mıydı? Geçmişin, bütün detaylarını, suya bakarak, kristal kürelere bakarak veya uyutulmuş medyumlar vasıtasıyla öğrenmiyorlar mıydı?

Ancak bunlardan hiçbirisi, kendilerine daha önce yaşayıp ölmüş bir insanın ruhunun geldiğini iddia etmemişti.

Meselenin aydınlanması için, spiritizm388 celselerinden sonra, cinci hocalara da gitmek, iki taraftan elde edilen bilgileri birleştirmek gerekiyordu.

Bu işin üstadlarından birini aradık ve İstanbul'un Çemberlitaş mevkiinde aradığımız evsafta birini bulduk.

Kendisi bu işi basit seviyede yürüten bir hoca olmayıp, sosyoloji mezunu ve müsbet ilimlerle "paramedikal" (tıp dışı) tedaviyi birleştirmeye çalışıyordu. Şimdi rahmetli olan bu zatın yanında dört seneden fazla bulundum.

Hastalarının arasında çok ilginçleri vardı: Bazı hastalar, içlerine giren ruhlardan (!) bahsediyorlardı. Bu ruhlar, nedense hocayı hiç sevmiyorlar, hastayı hocanın yanına iki kişi zor getirebiliyordu. Ruhlar konuştuğu zaman, hastanın sesi değişiyor, hocaya küfreden ruhlara (!) rastlıyorduk. Okumalar sürdükçe, hasta halden hale giriyor, ruhlar cin olduklarını itiraf ederek hastayı terkedeceklerini vaadediyorlardı. Bu durumda hoca bazen okumayı kesiyor, bazan da devam ederek ruhun (!) yanmasına (ölmesine) sebep oluyordu. Tabii biz bütün bilgiyi hastanın ağzından alıyorduk. Ancak iyileşme belirtileri tesadüfe yer vermeyecek kadar açıktı.

Bir taraftan hocanın çalışmalarını incelerken öte yandan onu tavsiye ettiği "bakıcı"389(13) lara gittim. Hepsinin ortak özelliği, geçmişi çok iyi tarif etmeleriydi. Bundan yıllarca önce yaşamış kimselerin hayatlarını görmüş gibi anlatabiliyorlardı. Bunu ne ile başarabildiklerini sordum. Peri adını verdikleri yardımcıları (hüddamları) vasıtasıyla olduğunu söylediler. Hiçbirisi kendilerine eskiden yaşamış bir insan ruhunun geldiğinden söz etmedi.

Başka bir hoca da, istidadlı müşterilerinin gözünü kapatıp onları istedikleri dünyalarında gezdiriyordu. O da bu işi üç tane cin vasıtasıyla yaptığını çekinmeden söylemişti.

Bu araştırmalar sürerken, bir taraftan da İslâmî kaynakları karıştırıyordum. İmam Şiblî'nin "CİNLERİN

ESRARI" isimli eseri çok aydınlatıcı olmuştu. Çünkü bu kitapta, cinlerin insan bedenine girerek onun ağzından konuştuğu, dinî belgelere dayanılarak anlatılıyordu. Tecrübe ve İslâmî kaynaklar beni şu sonuca götürmüştü: Spiritizm celselerinde medyumun ağzından konuşan ruhla, yüzyıllardır falcı ve cinci hocaların irtibat kurduğu görünmez varlık aynıydı. Ancak, hangi dine tabi olurlarsa olsunlar falcı ve cinciler, yüzyılların verdiği tecrübe ile bu varlıkların bütün kutsal kitapların haber verdiği cin olduğunu bilmişler, spiritistler ise geçmiş tecrübelerin verilerinden yararlanmadan işe sıfırdan başlamışlardı. Bu bakımdan spritizm, henüz emekleme devresinde bile değildir.

387 Medyum: Ruhani varlıklarla ilişki kurma istidadındaki kimse.

388 Spiritizm: Ruh (cin) çağırarak hakikatı bulmaya çalışma akımı.

389 Bakıcı: Genellikle su, ayna, mürekkep veya cam küre gibi cisimlere bakarak cinlerle haberleşen kişi.

Vardığım sonuçları, ruhlardan edindiğim dostlarla tartışmak istedim. Yine seans tertipledik. Ben bu sefer onlardan cinler hakkında bilgi istedim. Hayret, cevaplar kaçamak, ifadeler anlaşılır olmaktan uzaktı. Nedense bu konudan bahsetmek istemiyorlardı. Bütün cesaretimi toplayarak, kendilerinin de cin olup olmadıklarını sorduğumda, doğrusu bu işin sonuna geldiğimizi tahmin etmiyordum. Seanslarımızı boykota başlamışlardı.

Uzun çabalardan sonra, bahsettiğim hoca ile bu görünmez dostlarımızı bir seansta biraraya getirmeyi başardık.

Biz söyletememiştik ama, hocanın yanında cin olduklarını itiraf ettiler. Artık seans tertipleyemiyorduk. Son bir kere daha yapmak istediğimizde, fincanımızın harfler yerine masadan dışarı fırladığına şahit olduk. Medyum arkadaşa rica ettik. Temasa geçer geçmez sar'a nöbeti gibi haller geçirmeye başladı. Derken üzerimize saldırdı.

Yarım saat kadar birkaç kişi zor zaptedebildik. Kendine geldiğinde hiçbir şey hatırlamıyordu.

Şüphe yok ki, cin taifesinin şeytanları insanoğlunu kendi kaydı altına almak ve ona küfrü müstelzim itikat aşılamak istiyorlardı. Bunu bazan kalbe vesvese vererek, bazan rüya yoluyla, bazan da böyle ruh kılığında başarıyorlardı. Nitekim cin taifesinin bu hareketi Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anlatılır:

"Allah, insan ve cinlerin hepsini bir araya topladığı günde, şöyle denilecek: Ey cinler topluluğu, insanlardan birçoğunu aldatarak kendinize bağladınız..." (En'âm, 128).

Cin taifesinden kâfir olanların (şeytanların) kişiyi küfre sürüklemek için en çok kullandıkları taktik,

"reankarnasyon" (tenasuh) yani, ruhun defalarca dünyaya gelip her seferinde ayrı bir bedende yaşaması itikadını empoze etmeleridir. Bu iş nasıl başarılmaktadır?

Herşeyden önce bilinmelidir ki, cinlerin ömrü bin ile bin beş yüz sene arasıdır. Hatta bu ilmin erbabı bilir ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önünde Müslüman olan cinnî halâ yaşamaktadır. Ayrıca bu yaratıkların mesâmat'a nüfûz edici, yani kapalı yerlerden geçici bir yapıda oldukları ve çok yüksek bir hızla hareket edebildikleri de bir gerçektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde bu hususta malumat vardır. İşte bu sayede, bunlar bin küsur sene önceki hadiseleri bütün detaylarıyla bilebilir ve anlatabilirler. Çünkü gözleri önünde cereyan etmiştir. İşte uyutulan medyum maziye götürüldüğünde, onda konuşan cinnî, meselâ yüz yıl önce hayat detaylarını bildiği birini anlatır. Daha da geriye gitmesi istendiğinde, yine arşivindeki başka bir insanı anlatacaktır. Bu gidiş, o cinnînin çocukluk dönemine kadar uzanabilir. Nitekim ruhun defalarca dünyaya geldiğine dair isbat mahiyetindeki olaylara bakıldığında, bunların hiçbirinin 1500 yıldan öncesine gidemediği hayretle görülecektir.

Tenasuh, yani ölen insandan çıkan ruhun bir daha yaşamak üzere dünyaya gelmesi akidesini şu âyet-i kerime kesin bir şekilde reddeder:

"Nihayet onlardan herbirine ölüm geldiği vakit şöyle diyecekler: "Rabbim, beni dünyaya geri gönder. Ta ki, ben terkettiğim imanı yerine getirip salih bir amelde bulunayım." Hayır, onların söylediği bu söz boş laftan ibarettir.

Önlerinde bir berzah vardır, tekrar dirilme gününe kadar oradadırlar" (Mü'minûn 99-100).

Ayrıca, bu itikad, kıyamet, haşir, neşir ve cennetle cehennemin de inkârına müncer olacağından, bu konulardaki bütün ayet ve hadisler de tenasuhu reddeder.

Bir an düşünelim, bütün ruhlar olgunlaşana kadar dünyaya tekrar tekrar gelip nihayet zirveye ulaşacaklarsa, cehennem kimler için yaratılmıştır? Halbuki Cenab-ı Hakk, "Andolsun ki, ben cehennemi bütün insan ve cinlerden (müstahak olanlarla) dolduracağım..." (Hud, 119) buyurmaktadır.

Ruh kılığındaki şeytanların başka bir aldatmacası da yazımızın başında da belirttiğimiz gibi kâfir olsun, mü'min olsun, öbür dünyada rahat etmenin sadece hümanist kurallara bağlılıkla olduğu, itikadın bunda rolü olmadığıdır.

Halbuki Kur'an-ı Kerim İslâm'dan başka her yolu reddeder. Nitekim, "Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, o istediği din asla kendisinden kabul olunmaz ve ahirette de ebedî zarar çekenlerdendir" (Âl-i İmrân 85) buyurulmaktadır.

Spiritizm celselerinde hazır bulunanları küfre sürüklemeye çalışan daha pek çok iğva varsa da esas olarak bunların yukarıdaki maddelere ircaları mümkündür. Cinler, ilkel insanları putların içinde konuşarak saptırır, puta tapmalarını sağlarlardı. Bugünkü insanı da, modern maskeler arkasında saptırmaktadırlar.

Esasen bu olay, insanın dinsiz yaşayamayacağını, eğer kalpler hak dinden boşaltılırsa mutlaka yerinin sun'î ve bâtıl başka dinlerle doldurulacağını gösteren çok ibretli vak'adır. Nitekim bu akımın daha çok sosyete kesiminde revaç bulması da bunun bir delilidir. Cenab-ı Hakk'dan cin ve ins şeytanlarının şerlerinden bizi korumasını niyaz ederiz."

"SUR: Ruh çağırmada (spiritizmde) gelen varlıklar hep cinler midir?

ARPACI: Eğer ortada bir şarlatanlık yoksa gelen varlıklar, bütün kutsal kitapların haber verdiği ve insanoğlunun, tarihin en eski devirlerinden beri varlığına inandığı cinlerden başkası olamaz.

SUR: Peki efendim, hakiki ruhlarla ilişki kurulamaz mı?

ARPACI: Ruhlar, insan öldükten sonra Berzah âlemindeki yerlerine dönerler. Bunlardan kâfirlere ait olanları kesinlikle mahpustur; yani hiçbir yere bırakılmazlar. Mü'minlerin ruhları ise derecelerine göre cuma geceleri veya daha sık serbest olabilir; yakınlarını ziyaret edebilirler. Normal olarak yaşayan insanların bunların geldiğinden haberleri olmaz. Ancak kişi Cenab-ı Hakk'ın lutfederek kalb gözünü açtığı kimselerden ise, derecesine göre bu ruhları rüyâda, uyku-uyanıklık arasında veya yakaza (uyanıklık) halinde görebilir. Bu da mü'minin ferasetinden bir cüzdür.

Şu halde hakiki ruhlarla da irtibat kurulabilir ama, bu hiçbir zaman spiritizm celselerinde gerçekleşmez.

SUR: Spiritizm celselerinde masanın, sandalyenin müdahalesiz oynadıklarını, hatta havaya kalktığını işitiyoruz.

Bu nasıl oluyor?

ARPACI: Bu işi yapanların iddiaları yerçekimini yenmek veyahut hava basıncını yok etmek olsa da biz bu işe de daha önce bahsettiğimiz varlıkların karıştığı kanaatindeyiz.

SUR: Efendim, "Bilinmeyen Dergisi"nde yerden yükselen bir medyum "beni kaldırın ruhlar" diyor.

ARPACI: O, bu sözü ile, söylediklerimizi isbat etmiş oluyor. Tabii, onun ruh dediği cinlerden başka şey değildir.

SUR: Size yine aynı mecmuadan pasaj okuyalım: "Doğuştan kör olan insanlar hipnoz altındayken daha önceki yaşantılarında neler gördüklerini anlatıyorlar. Bazıları da hiç duymadıkları veya okumadıkları yabancı dillerde konuşuyorlar. Acaba bütün bunlar insanların dünyaya tekrar tekrar geliyor olmasının kanıtı olabilir mi?"

şeklinde soruluyor. Bir de yine bazı insanların hipnoz altında değişik kimliğe büründükleri, seslerinin değiştiği zikrediliyor. Bu olayların içyüzü nedir acaba?

ARPACI: Önceki yazımızda da temas ettiğimiz gibi, bu kabil hâdiseler ruhun tekrar tekrar bedenlendiğini göstermez. Spiritizmacıların da varlığını kabul ve hatta itiraf ettikleri cin taifesi, lâtif yaratılışları sebebiyle çok yüksek bir hıza sahiptirler. Bu hız, izâfiyet teorisiyle de açıklanabileceği gibi, onların kendi âlemlerindeki 70-80

yıllık ömrü, bizim dünyamızda bin küsur yıl yapmaktadır. Dolayısıyla, cin taifesinden her bir fert bin küsur yıllık bir arşive sahiptir. İşte bunlar, bedenine girdikleri medyuma, bu arşivdeki çeşitli sahneleri oynatırlar. Aslında herbir sahne değişik bir şahsa aittir. Fakat bunları aynı ağızdan duyan kimseler, tek bir ruhun çeşitli hayat safhaları olduğu zehabına kapılmaktadırlar. Halbuki bir hoparlöre çeşitli mikrofonlar bağlamak mümkündür.

Zaten olaya bilimsel açıdan bakıldığında spiritizmacıların deneylerinden evsensel bir kanuna ulaşmak kabil değildir. Çünkü hipnoz altındaki herkes, bu tür iddialarda bulunmamakta, yani zihnen geriye götürüldüğünde başka bir kimlikle ortaya çıkmamaktadır. Esasen bu olay medyum adı verilen ve ruhen dengede oldukları şüpheli bazı kimselere hastır.

SUR: Peki cinler bu aldatmacalarla neyi amaçlamaktadırlar? Kazançları nedir?

ARPACI: Her şeyden önce şunu belirtelim ki bu cinler, iblisin emrinde olanlardır. İblis ise insanoğlunu öncelikle küfre, bunu başaramazsa büyük günahlara sürüklemek ister. Süflî cinler reenkarnasyon itikadını aşılamakla kişiyi İslâm'ın temel akidelerinden kıyamet, haşir, neşir ve cennetle cehennemi inkâra götürürler.

Ayrıca ahirette mutluluğa, hak din olan İslâm'a bağlılık yerine sevgi, barış, kardeşlik gibi istismara müsait olan bir takım kavramlara sarılmakla ulaşılabileceğini empoze ederler. Bunların ikisi de kişiyi sırat-ı müstakimden çıkaracaktır.

SUR: Biraz da cinlerin özelliklerinden bahsetseniz. Neden yaratılmışlardır? Ne gibi özellikleri vardır?

İnsanlardan farkı nelerdir? Kaç yıl yaşarlar?

ARPACI: Kur'an-ı Kerim'de cinlerin dumansız ateşten yaratıldıkları açıklanmaktadır. Dumansız ateşin gerçek manasını ancak Allah (c.c.) bilir. Maamafih, mesele çağdaş fiziğin verileriyle düşünüldüğünde, bugün için bu kelimenin "enerji" benzeri bir kavramı ifade ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim cinlerin istedikleri şekle bürünebilme ve çok yüksek bir hızla hareket edebilme özellikleri de enerji kavramını akla getirmektedir.

Cinlerde de erkeklik ve dişilik mevcuttur. Yiyip içerler. Çeşitli fırka ve kabileler halinde yaşarlar. Ulvî olanları da vardır; süflî olanları da. İnsanlar arasında geçerli olan din ve mezhepler onlar için de geçerlidir. Nüfusları çok fazladır. Ancak ekseriyet Allah'a (c.c.) isyan halindedir ve bilhassa çok yalancıdırlar.

Cinlerin ilim ve zekâlarına gelince; sanıldığının aksine insandan geridedirler. İlmi genellikle insandan öğrenirler.

SUR: Ruh çağıran bazı kimseler, geleceğe ait bilgiler edindiklerini söylüyorlar. Spiritizmacılar gaybı bu yoldan öğrenebilirler mi?

ARPACI: Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde gaybı ancak kendisinin bileceğini kati olarak açıklamıştır. O'nun gayba ait bilgiden istediği miktarını peygamberlerine bildirdiği de bir gerçektir.

Ayrıca bu bilgilerin bir kısmını peygamberlerin dışında da dilediği kullarına -hiçbir zaman vahiy seviyesine ulaşmasa da- rabbanî ilham ve işaretlerle bildirebilir. Ancak peygamberlerin verdiği haberlere kesin olarak inanmak gerekir. Evliyanın keşfine ise hüsn-i zan edilir. Bunların dışındakilerden gelen iddialar tamamiyle bâtıldır. Reddolunmaları gerekir. Hele süflî cinlerden geliyorsa.

SUR: Efendim, yine "Bilinmeyen Dergisi"nde Dr. Ferhan Erkey'in şöyle çocukluk hatıraları var: "Sonra, o evde bazı varlıklar vardı. Her çocuğun aksine ben, gece olsun da bir an önce yatayım isterdim. Çünkü Ôonlar' gelirler ve beni gezmeye götürürlerdi. Çok küçük insanlardı. Cüceler gibi, külâhlıydılar. El sallarlar ve cama vururlardı.

Özel bir konuşmamız vardı. Öyle yerler gördüm ki, bu yaşıma kadar böyle yerler ne gördüm, ne de duydum.

Öyle saraylar, öyle güzellikler ki anlatılmaz.

Sonra ailem bendeki bu değişiklikleri farketti. Eyvah, oğlan cinlere karıştı dediler. Tabii ki, o zamanlar ruhlar bilinmiyordu."

ARPACI: Sözkonusu kimseye ailesinin koyduğu teşhis yerindedir. Hâdise cinler âlemini çok tipik ve bariz şekilde anlatmaktadır. Cinlere karışmış olanların hemen hepsinin tarif ettikleri tipe burada da rastlıyoruz. İnsan bedeninden ayrılan ruhun, başka bir bedene girmeden (!) cüce kılığında külâh takarak dolaşmasını anlamak da mümkün değildir.

SUR: Müslümanlara mürteci diyen bazı kimselerin ruh çağırma seanslarına katıldıklarını veya ruhlardan(!) haber aldıklarını duyuyoruz. Bu olayların İslâm'dan uzak ve sosyete kesimde yaygın olmasına ne diyeceksiniz?

ARPACI: Geçen sayıdaki yazımda da belirttiğim gibi insanlar inanmaya muhtaçtırlar. Dinsiz yaşayamazlar. Eğer kalbler hak dinden boşaltılırsa, mutlaka yeri sun'i ve bâtıl başka dinlerle doldurulur. Bu dediğiniz hakikat, çok ibretli bir vakâdır.

SUR: Efendim sizi epey yorduk. Son defa şunu sormak istiyorum. Bazı genç kardeşlerimizin yaygın olarak cin çağırmakta olduğunu duyuyoruz. Onlara ne tavsiye edersiniz?

ARPACI: Cin çağırmanın genel olarak kişiye hiç bir faydası olmadığı gibi, pekçok zarar ihtimali de vardır.

Muhyiddin-i Arabî (K.S.), cinlerle ülfeti kötü arkadaş edinmeye benzetmiştir.

Bu konu, ancak ilim ehlince inceleme mevzuu olabilir. Genç ve ehliyetsiz arkadaşların bu boş ve zararlı olabilecek meşgale yerine, faydalı ilim tahsil etmelerini ve kendilerini yetiştirmelerini tavsiye ederim."390

MÜZZEMMİL SÛRESİ

ا ُهَفْصِن ًيِلَق هاإَلْي ل ا ِمُ]ق :نلاعت هلوق يف ا

مُهْنَع ُ هاللّ .

1□

بِت لا ُةَي اŒE اَهْتَخَسَن :لاق َةَيŒE ى ِض َر سابع نبا نع ـ□

هاللّ َضَرَف اَم اوُصْحُت ْنأ ُرَدْجأ َوُه اَذَه : ُلوُقَي ،ُهل وأ □ŒEا ُهوُصْحُت ْن ل ْنأ َمِلَع اَهيِف
ِلْي ل ا َةَئِشاَن َو : ةَي

.

لاق

هَقْفَي ْنأ ُ َ د□

ر ْجأ َوُه ُلوُقَي

يِق ُم َوْقأ ُ : هُلوق َو□.

ظِقْيَتْسَي نَتَم ِرْدَي ْمَل□.

ا

نأ “

مأَن اَذإ َناَسْن□

كِلذو□

لْي ل ا ِماَيِق ْنِم ْمُكْيَلَع□.

دواد وبأ هجرخأ

يِوَط ًاغا َرَف ُلوُقَي□].

يِوَط ًاحْبَس ِراَه نلا يف َكَل نإ ُ : هُلوقو□.

. نآرُقْلا يف □ .

1. (847)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) Müzzemmil suresinde geçen: "Ey (esvâbına) bürünen (habibim), gecenin birazı hâriç olmak üzere kalk, yarısı miktarınca, yahud ondan birazını eksilt. Yahut (o yarının) üzerine (ilâve edip) artır. Kur'ân'ı da açık açık tâne tâne oku..." (Müzzemmil 1-4) âyetleri hakkında şu açıklamayı yaptı: Bu âyeti, aynı surede yer alan: "...O, buna sizin tâkat getiremiyeceğinizi bildiği için size karşı (ruhsat cânibine) döndü. Artık Kur'ân'dan kolay geleni okuyun..." (Müzzemmil 20) müteâkip bir âyet neshetti."

İbnu Abbâs (radıyallahu anh) devamla, surede geçen: "Şüphesiz gece kalkışı daha te'sirli ve o zaman okumak daha elverişlidir" (6. ayet) meâlindeki âyette geçen, لْي ل اُ ةَئِشاَن وَ "gece kalkışı"ndan murad, gecenin evvelidir.

Böylece mâna şu oluyor: "Gecenin evvelinde kalkmak, gece namazı olarak Allah'ın size farz kıldığı ibâdeti yerine getirmenize daha elverişlidir." Bunun sebebi şudur: İnsan bir kere uyudu mu, ne zaman uyanacağını bilemez.

"Şüphesiz gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir" ayetinde geçen يِق مُ وَْقاَ□ "okumak daha elverişlidir"den maksada gelince "Kur'ân'ı anlamak, Kur'ân'da fıkıh sâhibi olmak" demektir. İbnu Abbâs,

"Gündüzleyin seni uzun uzun alıkoyacak işler var" (7. âyet) meâlindeki âyeti de, "Kur'ân okumaktan çokca uzak kalmak" şeklinde anlamıştır.]Ebu Dâvud, Salât 306, (1304).[391

اَه ُر ِخآ َل َزَن هتَح َناَضَم َر ِرْهَش يِف ْمِهماَيِق ْنِم ًاوْحَن َنوُموُقَي اوُناك ِلهم زُمْلا ُل هوأ□
َل َزَن اهمَل] :ةياور يِفو 2

□ □

[ةَنَس َكِلَذ َنْيَب َناَك وَ □

2. (848)- Bir başka rivayette şöyle denir: Müzzemmil suresinin baş tarafı indiği zaman mü'minler, Ramazan ayındaki kalkışları gibi geceleri kalkarlardı. Bu hâl surenin (ruhsat getiren) son kısmı nâzil oluncaya kadar devam etti."]Ebu Davud, Salat 206, (1305); (Ebu Dâvud'un bâzı tanzimlerinde bu hadisler Kıyâmu'l-Leyl başlığı altında kaydedilmiştir.)[392

AÇIKLAMA:

Müzzemmil suresi, ilk nâzil olan surelerdendir. Bazı rivayetlere göre nüzûl sırasında üçüncüdür. İlk âyetler, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gece kalkışını emretmekte ve kalkılacak miktarlar üzerinde durmaktadır.

Bidâyette bütün mü'minler, gece kalkışını umumi bir emir telâkki ederek, hepsi kalkmıştır. Âyette zikredilen miktarlara uygun şekilde kalkamama korkusu ile, bütün geceleri uyanık kalıp namaz kılanlar olmuş, birçoklarının ayakları şişmiştir.

Daha sonra aynı surenin 20. âyeti nazil olmuştur. Uzunca olan bu âyet gece kalkışının farz olmayıp, nâfile olduğunu belirtmiştir. Böylece Müslümanlara büyük bir kolaylık gelmiştir.

Gece kalkışını emreden -ve bunun farz telakkî edilmesine sebep olan- ilk âyetlerin vahyi ile bunun farz değil nâfile olduğunu tasrih eden sonuncu vahiy arasında geçen müddet, rivayetlerde farklıdır: Sekiz ayla on yıl arasında değişir. Yukarıda kaydedilen ikinci rivâyette bunun bir yıl olduğu belirtilmektedir.

390 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/350-358.

391 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/359.

392 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/359-360.

İbnu Abbâs (radıyallahu anh) ayette geçen birkaç tabiri açıklamaktadır: Nâşietü'l-Leyl;)وَ نَاشِئَةَ ا ل لْي bunu

"gecenin evvelinde kalkmak" diye anlamıştır. Onun açıklamasına göre, evvelinde uyanık kalmak, gece vaktinde ifâsı gereken farzın edâsını garantilemektedir. Evvelinde uyanık kalınmazsa -en azından çalar saat gibi imkânların bulunmadığı o zamanın şartlarında- daha sonra kalkmak tehlikeye düşmektedir.

İbnu Abbâs, âyet-i kerîmede, gece kalkışının ehemmiyetini belirtme sadedinde gelmiş olan, □يِق ُمْوقا tâbirine dayanarak, bu kalkışın, -gecenin tanıdığı sükûnet ve huşû sebebiyle- Kur'ân-ı Kerîm'in daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı hükmüne ulaşır.

İbnu Abbâs, âyette geçen □يوط أًحْبَس tabirini de "uzun boşluk", yani

Kur'ân'la meşgul olmaktan uzun müddet ayrı kalmak diye anlar. Böylece âyet: "Gündüzleyin hayatın çeşitli, kaçınılmaz meşguliyetleri sebebiyle uzun müddet Kur'ân'dan ayrı kalmak var, öyle ise gece alkışı Kur'ân'ı anlamaya, öğrenmeye daha uygundur" mânâsını ifâde eder.

Gece kalkışıyla ilgili bâzı teferruatı ilgili bahiste vereceğiz (3002-3015. hadislere bakınız).393

MÜDDESSİR SÛRESİ

□صل دوُع ُقَبَةٌ في نلا اِر يِتَصَع دُهَا الآكَفِرُ سَبْعِيِن :

لا رسو ُلّلاه # ا]

قَ :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ نع بأ سعيد ر َض ِى

رجه التمرذب

خأ ً ا

.[849) .1. خَرِ يِفا ًثمُ يِهَوْبِ في نلا ِار سَبْعِين َخرِ يِفا ًفهَوُ َفيها اَكذلِ َأبد)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (Müddessir suresinin, "Onu sarp bir yokuşa sardıracağım"

mealindeki 17. âyetinde geçen صعود (sarp yokuş) kelimesini "Ateşten bir dağdır, kâfir ona yetmiş yılda çıkar, çıktıktan sonra tekrar yetmiş yılda cehenneme geri iner. Böylece cehennemde ebediyyen azab çeker" diye açıklamıştır."394

□لا نَاسٌ مِنَ اليْهوُدِ ‘ نَاسٍ مِنْ أصحْاَبِ النهبِه :# لَهْ يعلَمُنْ بَكِيُّمْ عَدَد]

قَ :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2□

□ـ وعن جابر ر َض ِى

:

□قاَلَ وَ بِم

.

#

□فقاَلَ يَامحُمَ دُ غلِبَ َأصحْاَبُكَ اليْوَمْ

□ فجَاَء َر جُلٌ الإنلا نبه

□

ه

لأْسَن ى تَح ى ِرْدَن َ اوُلاق ؟م هَنَج ِةَن َزَخ□ .

ا

: ن يِبَن َلَأسَن ى تَح ى ِرْدَن َ اوُلاَ□ .

: ق َلاَق ؟اوُلاق اَمَ

ف َلاَ ق؟

:

م نَهَج ِةَن َرَخ َددَع ْمُكُيِبَن ُمَلْعَي ْلَه ٌدوُهَي ْمُهَلأَس َلاَق ؟اوُبِلُغ□

هاللّ ِءاَدْعأِب نَلَع ،ًة َرْهَج َ هاللّ اَن ِرأ اوُلاَقف ْمُه يِبَن اوُلأَس ْدَق ْمُه نِكَل ؟مَلْعَن َ اوُلاَقف □

نوُمَلْعَي َ ا مَع اوُلِئُس ٌم ْوَق َبِلُغفأ :َلاَق□ .

اَذكه :َلاَق ؟

:

م نَهَج ِةَن َزَخ ُدَدَع ْمَك ِمساَقْلا اَبأ اَي :اوُلاق اوُءاَج ا مَلف□

كَم ْر دلا□ .

ئا□

ِبه َو ِة نَجْلا ِةَب ْرُت ْنَع ْمُهَل َس بهِنإ□

مُث ؛ًةَئْيَنُه اوُتَكَسَف ؟ِة نَجْلا ُةَب ْرُت اَ

م

□

هاللّ ُلوسر ْمُهَل َلاَق ؟مَعَن اوُلاَق ة

غْسِت ِة رَم يفو ًة َرْشَع ٍة رَم يف اَذكه َو□ .

ىذمرتلا هجرخأ

كَم ْر دلا َنِم ُزْبُخلا :َلاَقف□].

: مِساَقْلا اَبأ اَي اَن ْرِبْخ□ .

أ اوُلاَق.

2. (850)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yahudilerden bir kısmı, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bazı ashâbına: "Peygamberiniz, cehennem bekçilerinin sayısını biliyor mu?" diye sordular. Onlar:

"- Şimdilik bilmiyoruz, kendisinden soralım!" diye cevap verdiler. İçlerinden biri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:

"- Ey Muhammed! Bugün ashâbına galebe çalındı" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Ne ile, nasıl galebe çaldılar?" diye sordu.

"- Yahudiler, dedi, onlara: "Peygamberiniz cehennem bekçilerinin sayısını biliyor mu?" diye sordu.

"- Peki ne cevap verdiler?"

"- Şimdilik bilmiyoruz, peygamberimizden soralım" dediler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Bir kavme bilmediği şey sorulursa, onlar da: "Bilmiyoruz, peygamberimize soralım deseler bu onlara galebe çalmak mı sayılır hiç? Fakat Yahudiler peygamberlerine (olmayacak şey sormuşlar): "Bize açıktan açığa Allah'ı göster!" demişlerdi. O Allah düşmanlarını bana getirin. Ben de onlara cennetin beyaz toprağından sorayım."

dedi.

Yahudiler geldiler ve:

"- Ey Ebu'l-Kasım, cehennemin bekçileri kaç tanedir?" dediler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) parmaklarıyla bir on, bir de dokuz göstererek "19" dedi.

"- Evet!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da onlara:

"- Pekala cennetin toprağı nasıldır?" diye sordu. Bir ara sustular. Sonra:

"- Ey Ebu'l-Kasım, bize sen söyle!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Beyaz undan yapılmış ekmektir."]Tirmizî, Tefsîr, Müddessir, (3324).[395

AÇIKLAMA:

393 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/360-361.

394 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/361.

395 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/362.

Bu hadis, Tirmizî'nin tahricte yalnız kaldığı rivayetlerdendir. Hadis hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Bu hadis garibtir. Bunu sadece bu senetle Mücâlid rivâyet etmiştir."

Mücâlid zayıf bir râvidir. Hayatının sonunda hafızası bozulmuştur. Ancak hadisin bazı kısımlarına, Suyûtî'nin ed-Dürrü'l-Mensûr'da İbnu Ebî Hâtim, İbnu Merdûye ve Beyhakî'den -ki Bezzar menşe'lidir- naklen kaydettiği bir rivayet şehâdet eder: "Bir grup Yahudi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabından birine, cehennemin bekçileri hususunda sormuştu. Sahabî: "Allah ve Resûlü bilir" cevabını verdi. Sonra gelip durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e arz etti. Bunun üzerine: "(Cehennem) üzerinde on dokuz (melek) vardır" (Müddessir 30) âyeti nâzil oldu.

Metinde zâhir olmasa da, böylece bu hadisin Müddessir suresinin nüzul sebebini açıklamak için kaydedildiğini anlamış olmaktayız.396

هاللّ َلاق

. هاللّ ُلوسر َلا .

ق ِة َرِفْغَمْلا ُلْهأ َو ى َوْق تلا ُلْهأ َوُه :بلاَعَت ِهِل ْوق ي]ف ُهْنَع ُ هاللّ

ى ِض َر سنأ نعو 3

□□

بذمرتلا هجرخأ ُ ه

.[□3. تلاعت :بلاعت اَنأ ُلْهأ ْنأ تُأ َنق ، نَمَف تا ِنق بِناَق ْمَلف يِجْعَل بِعَم ِلاهاِ ًفأنا اَنأَف ًاهلإ ِبعَم ْلَعْجَي ْمَلف ِبناَق تا ِنَمَف ،بَق تُأ ْنأ ُلْهأ اَنأ ْنأ ُلْهأ ْنأ َرِفْغأ ل.

(851)- Hz. Enes (radıyallahu anh), Müddessir suresinin 56. âyetinde geçen, ةَرِفْغَمْلا ُلْهَاو ىوْق تلا ُلْهَا َوُه "O, kendisinden korkulmaya daha lâyık, bağışlamaya daha ehildir" ifâdesini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle tefsir ettiğini belirtir: "Cenâb-ı Hakk (burada) buyuruyor ki: "Ben korkulmaya lâyığım, kim benden korkarsa, kendine bir başka ilâh edinmesin, onu affetmeye de ben ehilim, (bir başkası affedemez)".

]Tirmizî, Tefsîr, Müddessir, (3325); İbnu Mace, Zühd 35, (4299).[397

KIYAMET SÛRESİ

نِم ُجِلاَعُي # ُّيب نلا َناك َلاَق□

هِب َلَجْعَتِل َكَناَسِل ِهِب ْك هِرَحُت َ ىلاعَت ِهِل ْوَق يف] امُهْنَع ُ هاللّ□.

1□

ى ِض َر سابع نبا نع ـ□

هَعْمَ□ :

ج َلاَق ُ ه

نآرُق َو ُهَعْمَج اَنْيَلع نإ ِهِب َلَجْعَتِل َكَناَسِل ِهِب ْك هِرَحُت َ : َل َزَنَف ِهْيَتَفَش ِه هرَحُي□ . َناَكَف □

ب ُك□ □

ة

دِش ِلي ِزْن تلا .

هَنآرُق ْعِب تا َّ َف ُهاَنأ َرَق اَذإَف ُ ه □

ؤ َرْقَت مُث َك ِرْدَص يف□ .

أ َرَق ُلي ِرْب ِج َ ل

ق َطْنا اَذإ :

ف َعَمَتسا َكِلذ َدْعَب ُلي ِرْب ِج ُهاَتأ اَذإ # َناَكَف ُهأ َرْقَت ْنأ اَنْيَلَع نإ مُث : ْت ِصْنا َو ْعِمَتْساَ : ف َلاق

دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ ُ ه

أ َرْقأ اَمَك # ُّيب نلا]. .

1. (852)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), "Ey Muhammed! Cebrail sana Kur'ân okurken, unutmamak için acele edip onunla berâber söyleme (sadece dinle)" (Kıyâmet 16) meâlindeki âyet hakkında şu açıklamayı yaptı:

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) vahiy geldiği zaman büyük bir şiddet (ve ağırlık) hissederdi. Bunun tesiriyle dudaklarını kımıldatırdı. Bunun üzerine şu âyet indi. (meâlen): "(Ey Muhammed, Cebrail sana Kur'an okurken acele edip onunla berâber söyleme (sâdece dinle). Onu toplamak ve okutmak bize âittir" (Kıyamet 16).

İbnu Abbâs devamla der ki: "Ayette geçen جمعه "onun toplanması" tâbirinden murad "(yeni nâzil olan) âyetin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kalbinde toplanması, yerleşmesi, sonra da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından okunmasıdır." "Biz vahyi okuduğumuz zaman, sen onun kıraatine uy" (18.

ayet) âyetinde de, "Dinle ve sus, sonra onu sana biz okuturuz" denmektedir.

Bu vahiyden sonra, Cibrîl (aleyhisselam) vahiyle gelince, sadece dinlerdi. Cibril gidince yeni gelen vahyi, kendisine nasıl okunmuş ise, öylece okurdu."]Buharî, Tefsîr, Kıyâmet 1, 2, Bed'ü'l-Vahy 4, Fedailu'l-Kur'an 28, Tevhid 43; Müslim, Salât 147, (448); Tirmizî, Tefsir, Kıyamet, (3326); Nesâî, Salât 37, (2, 149, 159).[398

AÇIKLAMA:

1. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) peygamberlik kariyerinin bidâyetinde, risâlet vazifesini ilgilendiren mesâili bilmiyordu. Bizzat Kur'ân-ı Kerim, (meâlen): "(Ey Muhammed)... Sen Kitab nedir, iman nedir önceleri bilmezdin..." (Zuhruf 53) buyurmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu eksiklikleri çeşitli vahiylerle zaman içinde telâfi edilecektir. İşte, sadedinde olduğumuz âyet-i kerime böyle bir durumu ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bidâyette, vahyin mekanizmasını bilmemektedir. Bu sebeple bazı aceleci davranışlara tevessül etmektedir.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın sadedinde olduğumuz açıklamasına göre, âyet-i kerimede Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e yasaklanmış olan "dil oynatma" hâdisesinin sebebi, vahiyden duyulan şiddettir. Yani, vahiy esnasında duymuş olduğu şiddet hâlinden bir an önce kurtulmak için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu 396 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/362-363.

397 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/363.

398 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/364.

vesselâm) -İbnu Hacer'in yorumuyla- vahyi yakalamada acele ediyordu, ne kadar çabuk yakalarsa, o hal o kadar çabuk zâil olacak ve böylece vahiy hâlinin verdiği meşakkatten bir an önce kurtulacaktı.

Sadedinde olduğumuz İbnu Abbas rivayeti, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dil ve dudaklarını kımıldatmak suretiyle izhar ettiği isti'câlin sebebini, duyduğu meşakkatten bir an önce kurtulma arzusu ile izah ederse de, meseleyi başka sebeplerle izah eden rivayetler de mevcuttur.

Bunlardan bir diğerine göre isti'câlin sebebi, gelen vahyi unutma korkusudur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), iyice bellemek, öğrenmek için acele edip, tekrar etmekte, dil ve dudaklarını kımıldatmaktadır. İşte bu duruma âyet-i kerime müdâhele ederek: "(Ey Muhammed! Cebrail sana Kur'ân okurken, unutmamak için) acele edip beraber söyleme, (yalnız dinle)" diye emretmektedir.

Âyet-i kerimenin bu tefsiri umumiyetle benimsenmiştir. Türkçe meallere bakıldığı zaman mana böyle tesbit edilir. Maalesef, bir kısım meallerde tefsirî mahiyette ilave edilen kelimeler parantez içerisinde alınmadığı için, Arapça bilmeyen okuyucular tarafından, sebebe müteallik açıklamalar vahyin aslından zannedilmektedir.

Rivayetlerde gelen üçüncü bir sebebe göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) vahye duyduğu muhabbet ve sevgiden dolayı bir an önce kıraat arzu etmekte, vahiy sırasında gelenleri peyder pey tilâvete geçip dil ve dudaklarını kımıldatmaktadır. Bu mânâda, sadedinde olduğumuz âyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahyin kesilmesine kadar teenni emretmiş olmaktadır.

Bu farklı yorumlar birbirini nakzeder mahiyette olmadığı için şârihlerimiz: "Nüzûl sebebinin müteaddit olması ihtimalden uzak değildir" demekle yetinirler.

Âyette "dilin kımıldatılması" mevzubahis olduğu halde, hadiste "dudakların kımıldatılması"nın söz konusu olması mühim bir farklılık sayılmamalı, zira konuşma kastedilince dil ve dudaklar beraber kımıldarlar. Âyet-i kerime, dudakların da kımıldamasını tazammun eden "dil"i mevzubahis ederken İbnu Abbas, hâricen görünen

"dudakları" zikrederek aynı şeyi ifade etmiş olmaktadırlar. Hattâ bazı rivayetlerde İbnu Abbas: "Ben Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kıpırdattığı gibi dudaklarımı kıpırdatıyorum" demiş, fiilen göstermiştir. Ondan rivayet eden Said İbnu'l-Müseyyeb de: "Dudaklarımı, İbnu Abbas'ta gördüğüm gibi ben de kımıldatıyorum"

diyerek kımıldatmış ve hadisi müselsel olarak rivayet etmiştir.

Bu ayet, vahiy sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ârız olan değişik halin mahiyetini aydınlatmaktadır. Rivayetlerde tasrih edildiği üzere, vahiy geleceği an Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çok farklı bir hâle girmektedir: Dayanılması zor bir şiddet ve sıklek hissetmekte, en soğuk günlerde bile terlemekte, üstünü örttürmekte, bayılmaya benzeyen farklı bir hâl izhâr etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, âyetlerle de te'yid edilen bu hâlini, sara hastalığı ile yorumlayan müsteşrik ve ilimden ziyade İslâm'a duyulan gayz ve kinin ifadesi olan bu saçmalıklara inanan yerli zındıklara bu âyet demektedir ki: Vahiy sırasında gelen o hâlin, insanlara şu veya bu sebeple gelen baygınlıkların hiçbirisiyle ilgisi yoktur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o halde iken, tam bir şuur ve idrak hâlindedir. Vahyedilmekte olan kelimât-ı âyetiyeyi kelime bekelime anında idrak etmekte, anlamakta ve dilediği takdirde tekrâren telaffuz edebilmektedir, hem de -

şuur hâlinin daha müessir, daha kesâfetli ifâdesi olan- acelecilikle.

Keza âyetten şu husus da anlaşılmaktadır: Vahiy ruhta toptan bir doğuş şeklinde gelmemekte, kelime bekelime, cümle becümle belli bir tertible sırayla gelmekte, her bir âyet ruhuna okunmakta ve okunanlar nakşedilmektedir.

Âyet, keza, Cenab-ı Hakk'ın, vahiyde unutma, iltibâs gibi menfi durumların olmayacağına dair ilahî garantisini göstermektedir.

Âlimler, sadedinde olduğumuz âyet ve hadisten bazı âdablar da istihraç etmişlerdir: 1- Muallim, anlattığı bir şeyi fiilen gösterecek olsa bu müstehabtır.

2- Beyan, hitap vaktinden sonraya bırakılabilir. Yani mesele mücmel olarak vazedildikten sonra açıklaması yapılır. Hitap anında beyân, bazı zorluklara sebep olabilir.

Beyanın te'hiri meselesi âlimler arasında faydalı münâkaşalara sebep olmuştur. Bazı hallerde beyanın te'hiri mahzurlu olabilir. Bu durumda hemen açıklama yapılmalıdır. Hangi mesele te'hire mütehammil, hangisi değil, bunun tayini şartlara bağlıdır. Kerhi, mücmel ve müşterek olan delillerde beyânın gecikebileceğine kail olmuş

tahsis, takyid ve nesih gibi hususlara giren beyânın hitab vaktinde yapılması gerektiğini söylemiştir.399

MÜRSELAT SÛRESİ

□نُ ا نَرْ فَعُ لاخْشَبَ :

قَلاَ كَ

] رْصَقْلاَكِ رٍ رَشِب مِب رْتَ اه نإ ىلاعَت هِلِ وْقَ ي□ .

هاللّ ُ عَنْهُمْ.ا ف

1□

□- نع نبا سابع رَ ضِ ى

لَقاَ□ وَ نُسَمَهِيهِ القَصْر َ: كأَن ه ُ جِ مَاَتٌ صُفْرٌ : حِ بَالُ السُّفُنِ تُجْمَعُ حَت ى تَكُونَ كَأَوْ سَاط
لِشَهِتاَ ءِ ثَ ً ثَ اَةَ أذْرُ عٍ أوْ

أخرجه البخار

. لاَجِ هِرلا□].

1. (853)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Mürselât suresinde geçen: "O (ateş), her biri sanki bir kasr (büyüklüğünde) kıvılcım atar" (32. âyet) meâlindeki âyet hakkında şunu söyledi: "Biz kış için üç zira' boyunda veya daha küçük odun toplar, bunlara: "kasr" derdik.

399 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/364-367.

İbnu Abbâs: Müteakiben gelen جِمَاَتٌ صُفْرٌ âyetinde geçen جِمَاَت kelimesini de "Gemi hâlatlarıdır, (kuvvetli olmaları için) insanların belleri kalınlığına ulaşacak kadar kat kat edilmiş kalın halatlar" diye açıklamıştır.]Buhârî, Tefsir, Mürselât 2.]400

AÇIKLAMA:

Bu âyet-i kerime, cehennemin fırlatacağı kıvılcımları tasvir etmektedir. Fırlatılan kıvılcımları tasvir için 32.

âyette kasr kelimesi, 33. âyette cimâlât kelimesi kullanılmıştır. Bu kelimelerden kasr, dilimize de girdiği üzere saray mânâsına geldiği gibi, yakmaya mahsus, odun parçası, -daha hususi manasıyla- hurma kökü manasına gelmektedir. İbnu Abbâs (radıyallahu anh) yaptığı açıklama ile, cehennemin fırlatacağı kıvılcımların, âyet-i kerimede, ortalama üç zira' büyüklüğündeki odun parçalarına benzetildiğini ifade etmektedir.

Keza müteâkip âyette gelen cimâlât "cemel" kelimesinin cem'idir. Bu kelime de iki farklı mânaya gelmektedir: Biri umumiyetle bilindiği gibi erkek deve; diğeri de daha az bilinen halat manasındadır. İbnu Abbâs, bu kelime ile ilgili olarak, insan beli kadar kalın, gemi halatları açıklamasını getirmiştir.

Türkçe Kur'ân meâllerinde her nedense İbnu Abbâs'ın verdiği manalara yer verilmez. Hasan Basrî Çantay merhumun meâli şöyle: "...Çünkü o (ateş), öyle kıvılcım atar ki herbiri sanki bir saraydır. Herbiri sanki sarı sarı erkek develerdir" (Mürselât 32-33).

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın bu te'vilinin kendi kıraatına da uygun olduğu belirtilmiştir. Çünkü O, âyet-i kerimeyi □رَصَقْلاَك (kaf'ı sükûnla değil fetha ile) okumuştur. Bu durumda kasar kelimesi, ةَرَصَق kelimesinin cem'idir. Kasare ise boyun manasına gelir, ağaç köküne de kasare dendiği belirtilir. Böylece kıvılcım "deve boynuna" benzetilmiş olmaktadır.

İbnu Kuteybe: "Kasr evdir, kasar okuyan, insan boynuna benzeyen hurma kütüğünü kasteder" der.

İbnu Mes'ud'dan, sadedinde olduğumuz âyetlerle ilgili olarak rivayet edilen bir açıklamada şöyle buyurmuştur:

"Burada atılan kıvılcım ne ağaç ne de halatlar gibidir, aksine, şehirler ve kaleler gibidir."401

AMME SÛRESİ

براخبلا هجرخأ ً ة

.[□ى عِباَتَتُم :

□م

‘ □ا ًلاق

. ةمركع يف قوَ ْلِهِ تعالىب :وَ كأَسا ًدِهاَق

] .

1 نع

□ □ .

1. (854)- İkrime (merhum), Amme suresinde geçen "(Müttakiler için)... dolu kadehler (vardır)" (34. âyet) âyetini "mütemâdiyen dolu kalan" diye açıklamıştır.]Buharî, Menâkıbu'l-Ensar, 26.]402

ABESE SÛRESİ

نُزْلِ تَل ْسَبَع َو َوَت ل ى يف اَبْن ِأمِه مَكْتُوم ٍا ‘ا معْن] :

هالّ ُ عَنْها قَالَت ْأ

1□

□ـ نع ةورع هنأ عَائِشَة َر َض ِى :

نيِك ِرْشُمْلا ِءاَمَظُع ْنِم ٌلُج َر # هالّ ِلوسر َدْنِع َو ،ِبِنْدِش ْرأ ِ هالّ َلوُسر اَي : ُلوُقي□ □ □
فَجَعَل َ #

هالّ َلوسر َنتأ .

فَجَعَل َرسول هالّ # يُعْرِ ض ُ عَنْهُ َو يُقْبِل ُ عَلَ ن اŒ

.[□ فَفِى هذا أَنْزِلَت □

فَيَقُول ُ أَبِاس ًأ؟ لوُقأ اَمِب ى َرَتأ : ُلوُقي َو ِرَخ□ .

أخرجه مالك والترمذ ن .

1. (855)- Urve anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) buyurdu ki: Abese ve Tevellâ suresi âmâ olan İbnu Ümm-i Mektum hakkında nâzil oldu. Şöyle ki: Bir gün Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü beni irşad et" diye talebde bulunmaya başladı. O sıra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında müşriklerin büyüklerinden biri vardı. İbnu Ümm-i Mektum'a cevap vermedi, o ısrar edince ondan yüzünü çeviriyor, öbürüne yöneliyor ve: "(Tevhid üzerine) söylediklerimde bir beis görüyor musun?" diye soruyordu. Müşrik: "Hayır!" diye cevap vermişti. İşte sure bunun üzerine indi."]Tirmizî, Tefsir, Abese, (3328); Muvatta, Kur'ân 4, (1, 203).[403

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vahiyle te'dibine sebep olan yüz buruşturma hadisesi, İbnu Ümmi Mektum'u istiskal etmesinden ileri gelmiyordu. Müşrik muhatabıyla başlayan hususi konuşmanın kesilmesini arzu etmemişti. İslâm hususunda onu iknâ edip imana getireceğini ümid ediyordu. Âma olan İbnu Ümm-i Mektum talebinde ısrarlı davranmıştı. Âma olmasa, durumu görecek, belki de bu kadar ısrar etmeyecekti.

400 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/367.

401 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/367-368.

402 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/368.

403 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/369.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun bu ısrarından memnun olmayarak yüzünü buruşturup öbürüne yönelmiş idi. Öbürü ise, yumuşayacak bir halde değildi, Muvatta'nın rivayetinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tevhid üzerine yaptığı açıklamalardan sonra: "Bu sözlerimde bir zarar, bir zorluk görüyor musun?"

şeklindeki sorusuna, istihzalı bir şekilde:

"- Suretlere (putlara) kasem olsun söylediklerinde bir beis (zarar, zorluk) görmüyorum!" diye cevap verir: İbnu Abbâs'dan gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in muhatabı bir kişi değil, bir gruptur. Kureyş'in ileri gelenlerinden bir grup: Utbe İbnu Rebia, Ebu Cehl İbnu Hişam, Abbâs İbnu Abdi'lMuttalib gibi... Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunları iman ve İslâm'a ikna etmek için büyük bir şevk ve arzu ile konuşurken gelen İbnu Ümm-i Mektum: "Ey Allah'ın Resûlü, Allah'ın sana öğrettiğinden bana da öğret" der ve talebinde ısrarlı davranır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), başlanan mevzuun kesilmesini istemez, ondan yüz çevirir, surat eder..."

Cenâb-ı Hakk'ın rızasına uymayan bu davranış sebebiyle gelen vahiy şöyle:

"Yüzünü ekşitip çevirdi, kendisine o âmâ geldi diye. (Onun halini) sana ne bildirdi? Belki o, (senden öğrenecekleriyle) temizlenecekti. Yahud öğüt alacaktı da senin bu öğüdün kendisine faide verecekti. Amma (zengin olduğu için) kendisini müstağni gören adam yok mu, işte sen onu karşına alıyor, ona yöneliyorsun.

Halbuki onun temizlenmemesinden sana ne? Amma sana koşarak gelen kimse, o (Allah'tan) korkar bir adam olduğu halde, sen kendisini bırakıp da oyalanırsın. Sakın (bir daha böyle yapma Habibim). Çünkü o Kur'ân bir öğüttür. Binaenaleyh dinleyen onu beller" (Abese 1-12).

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu vahiyden sonra Abdullah (veya Amr) İbnu Ümm-i Mektum'a ziyade iltifat etmiştir. Medine'ye hicret ettikten sonra, gazveye çıktığı zamanlarda yerine hep bu zâtı vekil bırakmıştır.

Ne zaman onunla karşılaşsa: "Ey hakkında Rabbimin beni itab ettiği zat, merhaba!" diye hitab eder, bir arzusu olup olmadığını sorar, ridâsını altına serer, üzerine oturturdu. Bir kısım rivayetler bu zâtın, Bilâl Habeşî (radıyallahu anhümâ) ile birlikte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müezzinlik yaptığını da belirtir.404

. □رُغ ًةا َرُع ًةاَفُح ِةَمايِقْلا

:#

□م ْوَي َنو ُرَشْحُت ْمُك نإ

] هالّل ُلوسر لا

ق :لاق امهْنَع ُ هالّل

2□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

.[□ة ُ ل ِهِلُك ِئرما ْمُهْنِم ٍ ْوَي ِذِئَم ّتأش هِينْغُي

: □ن َ ُف أَي َلاَق ؟ ٍضْعَب َة َر ْوَع ُنْضْعَب ى َرَي ْوأ ُ ر ِصْبُ ي ّ: ةأرْما ِتَلاَقَف

نتنخي مل ىذلا فلق ا

‘ وهو ،لرغأ عمج

□غ

ر

«

ى

·

. ذمرتلا هجرخأ «

2. (856)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizler kıyâmet günü ayakkabısız, çıplak ve sünnetsiz olarak haşir meydanında toplanacaksınız."

Bu açıklama üzerine bir kadın sordu:

"- (Bu durumda) birbirimizin avret yerlerini görmez miyiz?"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Abese suresinde geçen bir âyetle cevap verdi):

"- Ey kadın! "O gün herkesin kendine yeter derdi vardır" (37. âyet).]Tirmizî, Tefsir, Abese, (3329).]405

KÜVVİRET (TEKVİR) SÛRESİ

نْيَع ُنأ َر ُه نأَك ِةَماَيِقْلا ىلإ َرُظْنَي ْنأ ُه َرَس ْنَم :َلا□

ق هاللّ لوسر ن]أ امُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر رمع نبا نع ـ□

يذمرتلا هجرخأ

ت قَشْنا ء□].

. اَم سلا اَذإ َو ، ْت َرَطَفْنا ُءاَم سلا اَذإ َو ، ْت َرِهوُك ُسْم شلا اَذإ :أرْقَيْلَف □

1. (857)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kıyâmeti gözüyle görür gibi olmaktan hoşlanan kimse (şu sureleri okusun): "İze'ş-Şemsü Küvviret", "İze's-Semau'nfetarat", "İze's-Semâu'n-Şakkat."]Tirmizî, Tefsir, Tekvir, (859).[406

AÇIKLAMA:

Bu sureler, kıyametin ruhlara ürperti veren dehşetli ahvalini tasvir ederler. Bunları okumak insana ölümü, ölümden sonra karşılaşacağı durumları hatırlatacaktır. Okuyan kimse mü'min olunca Rabbinin dilinden, vukuu kesin olan istikbâl hâdiselerini dinleyince elbette intibâha gelecek, imanını tazeleyecek, kendisine çekidüzen verecektir. Sağlığının, gençliğinin, zenginliğinin, dünyevî iktidar ve mevkilerinin -ne kadar da yüce olsalar- fâni olduğunu anlamaya, kıyâmeti düşünmek yeterli bir derstir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) pekçok günahların, gafletlerin menşei olan tûl-i emeli (yani hiç ölmeyecekmiş düşüncesiyle dünyaya dalma gafletini) ölümü sıkca hatırlayarak yırtmaya çağırır. Sadedinde olduğumuz hadis de bu manadadır. Zira kıyametin dehşetli ahvalini hatırlatacak olan mezkur sureler tûl-i emeli kıracak, gafleti dağıtacak, dinî nasihatların tesir hasıl etmesine ruhta zemin hazırlayacaktır.

404 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/369-370.

405 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/370-371.

406 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/371.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sureleri ilk âyetleriyle hatırlatmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'deki isimleri sırayla şöyledir: "Tekvir: 81. sûre, İnfitâr: 82. sûre, İnşikâk: 84. sure.

Bunlardan Tekvir, daha ziyade kıyametin kopma hâlini tasvir eder:

"Güneş dürülüp söndürüldüğü zaman,

Yıldızlar kararıp düştüğü zaman,

Dağlar yeryüzünden koparılıp yürütüldüğü zaman,

...Vahşi hayvanlar biraraya toplandığı zaman,

Denizler ateşlendiği zaman,

...Gök yerinden koparıldığı zaman,

O alevli ateş (cehennem) daha ziyade kızıştırıldığı zaman, Cennet mü'minlere yaklaştırıldığı zaman, herkes ne hazırlamışsa artık hepsini görüp bilecektir..." (1-14. âyetler).

İnfitar suresi, aynen Tekvir'de olduğu gibi kıyametin kopuş hâlini tasvirden başka, kulun Rabbine karşı sorumluluğunu hatırlatır, meleklerce kişinin her ahvâlinin yazıldığını, bu yazılanlara göre hesaba çekileceğini, din gününde iyilerin cennete, kötülerin cehenneme gideceğini dile getirir. Sure, din gününü tavsifle sona erer:

"O din günü nedir? Bunu sana ne öğretti?

O din günü nedir? Tekrar bunu sana ne öğretti?

O öyle bir gündür ki, hiçbir kimse kimseye, hiçbir şeyle fayda vermeye muktedir olamayacaktır. O gün emir yalnız Allah'ındır." (17-19. âyetler).

İnşikâk suresi de önce kıyametin kopuş halini tasvir eder, sonra kitabı sağ eline verilenlerle, arkasından verilenleri tasvir eder. Son kısımda da kitâbını arkadan alacakların dünyadaki gâfil durumlarını dile getirir:

"O vakit kitabı sağ eline verilen kimseye gelince,

O, kolayca bir hesab ile muhasebe edilecek. Ehline de sevinçli dönecek. Amma kitabı arkasından verilen kimse, derhal (yetiş ölüm diye feryad ederek) helâkini temenni edecek, o şiddetli ateşe girecek. Çünkü o, ehli içinde bir şımarıktı, çünkü o, hakikaten ve kat'iyyen (Rabbine) dönmeyeceğini sanmıştı.." (7-14. âyetler) Kur'ân-ı Kerim'de kıyâmet ahvâlini tasvir eden sureler bu üçünden ibaret değildir. Başka surelerde de insanlığın bu büyük hadisesine temas edilir. Zilzâl suresinde de canlı bir tasvir yer alır.407

وبأ

هجرخأ .

: را نلا يف ُةَدوُء ْوَم ْلا َو ُةَدئا َوْل□]

لا لوسر هاللّ # ا]

ق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

لعفت نتلاُ ة

دِئا َوْلا َو□ »

كلذ نولعفي ةيلهاجلا يف اوناكو ،ةيح بهو نفدت ةريغصلا تنبلاُ ة »

دوُء ْوَمْلا َو د□ ».

واد »

ا

“

كلذ، رحف م كلذ مس .

2. (858)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Çocukları diri olarak toprağa gömen de gömülen de ateştedir."]Ebu Dâvud; Sünnet, 18, (4717).[408

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Tekvir suresinin 8-9. âyetleriyle ilgilidir. Orada: "Diri diri gömülen kızın hangi suçlarından dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman" deniliyor.

Câhiliye devri Araplarında kızları, ar veya fakirlik korkusuyla diri diri toprağa gömmek çok yaygın bir âdetti.

Sırf bu fiili ifade eden müstakil bir masdarın dilde varlığı bile, adetin yaygınlığını ifade etmede yeterlidir. Bu fiil

"ve'd"dir. Hadiste geçen vâide ism-i fâildir, gömen, mev'ude ise ism-i mef'ul olup, gömülen kız çocuğu demektir.

Kızını gömen, kimsenin hem küfrü ve hem de yaptığı bu kötü ameli sebebiyle cehenneme gitmesi açık ise de gömülen çocuğun ateşe gitmesi, üzerinde durulması gereken bir husustur. Kadı İyaz, gömülen kız çocuğunun da küfrü sebebiyle ateşe gideceğini belirttikten sonra: "Bu hadis, müşrik çocuklarının da azab göreceklerine bir delildir" der.

Ayrıca şu açıklamayı sunar: "Şu te'vil de yapılmıştır: Vâideden maksad "ebe"dir, çünkü buna râzı olmuştur, mev'ûdeden maksad da "gömülene sâhip olan" yâni annedir. Anne bu davranışıyla (evlâda karşı mevcut olan fıtrî) bağı yok etmiş olmaktadır. Çünkü, câhiliye âdetine göre, hamile kadın doğum sancısı hissetmeye başlayınca, kendisi için derince bir çukur hazırlanırdı. Kadın bunun başında otururdu. Ebe de arkasında durur çocuğu beklerdi. Kadın erkek doğurursa onu alır, kız doğurursa çukura atar, üzerini toprakla doldururdu."

Çocuk gömme hadisesi, Fahreddin-i Râzî'nin kaydına göre başka şekillerde cereyan etmektedir: "Kişi, kızı doğduğu zaman yaşamasını dilerse, çocuğa yün veya kıldan bir hırka giydirir, kırlarda davar ve deve çobanlığı yaptırırdı. Öldürmek isteyince, kıra yollamaz, boyu altı karış oluncaya kadar evde bırakırdı. Bu kadar büyüyünce annesine: "Çocuğu giydir ve süsle, akrabalarına götüreceğim" derdi. Çocuğu, böylece alır, kırda hazırladığı çukura kadar götürüp içine atar, üzerini toprakla örterdi."

407 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/371-373.

408 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/373.

Sadedinde olduğumuz hadis, sarih bir şekilde kâfir çocuklarının cehennemlik olduklarını ifâde eder. Halbuki, İslâm dini büluğdan evvel sorumluluk tanımaz. Hadisle bu prensip arasında ortaya çıkan teâruzu bertaraf atmek için âlimler muhtelif te'viller yapmışlardır:

1- Bu hadis, hususi bir şahısla ilgilidir, hükmü teşmil edilemez. Bu fiili işleyen annelerini şikâyet eden iki kardeşin kıssası anlatılır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara cevaben: "Gömen de gömülen de ateştedir" buyurmuştur.

2- Bu hususi hadisede mevzubahis olan çocuk büluğa ermiş birisi olabilir. Büluğa ermemiş olsa bile Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e, Cenab-ı Hakk, mucize yoluyla o çocuğun cehennemlik olacağını bildirmiş olabilir.

3- Bu hadis, zinadan peydahladığı cenini düşüren ve ölen bir kadın hakkında varid olmuştur. Öyle ise bu rivâyet, müşrik çocuklarının azab görecekleri hususunda kesin hükme götürmez. İhtimal var olduğu müddetçe umumi hükme gidilemez.

Bu mütâlaaya şu cevap verilmiştir:

Bu çeşit rivayetlerde, hüküm, sebebin hususiliğine göre değil, lâfzın ifade ettiği umumi manaya göre verilir...

İbnu Hacer, Dârimî'nin Câmiu's-Sahih'inde kaydettiği bir rivayete dayanarak, cahiliye devrinde bu çeşit cinayeti işleyen bir kimse Müslüman olduktan sonra diğer günahlarıyla birlikte affa mazhar olacağı neticesine ulaşır.

İbnu Abdilberr, söz konusu teâruzu bir başka yaklaşımla halletmeyi dener. Der ki: "Bu hadisi, Zührî'den sadece bir kişi rivâyet etmişti, bir başkasını görmedim. O da Ebû Muâz'dır. Bu zat, nâsi'lhadis'tir (hadisi unutan), onun rivayet ettiği hadisle amel edilmez."

Bu meselenin ihtilâflı olduğunu belirtmek için, hadisi te'vil edenlere karşı "Ebû Dâvud bu hadisi ve bundan önceki hadisi, kaderi isbat ve kâfir çocuklarının cehennemlik olduğuna delil olarak zikretmiştir" dendiğini de hatırdan çıkarmayalım.409

MUTAFFİFÎN SÛRESİ

ة .ٌتْكَن ِهِبْلَق يف ٌتَتِكُن ًةَئيِطَخ أَطْخأ اَذإ َدْبَعلا ن :إ

ن َلوسر هاللّ لاق]

أ ُ ه

. هاللّ ُ نَع

1

 ـ ى ِض َر ةريره بأ نع

ى

[ه ُ َو َه َو ا رل ُنا بِذلا َرَكَذ هاللّ ُ لاَعَت

. فإَذا هَو َنَز َع َو اسْتَغْفَر َو َتاَب َصُقِل َقَلْبُهُ، َو اِنْ َعاَد َزِ يد َفيها َحت ى تَعْلُو َقَلْب

أ نطغ

« هِبْلَق ىلع َنا َر ََو»

» ا رث يف ئشلا‘

» هححصلا نك تْك

.

»

. و نذمرتلا هجرخأ

1. (859)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Kul bir hata yaptığı zaman kalbinde siyah bir iz meydana gelir. Eğer kişi, o hatadan nefsini uzaklaştırır, af taleb eder ve tevbede bulunursa kalbi cilalanarak (leke silinir). Bilâkis, aynı günahı işlemeye devam ederse, kalpteki leke artırılır. Hatta bir zaman gelir, kalbi tamamen kaplar. İşte bu durum Cenab-ı Hakk'ın: "Bilakis, onların irtikab edegeldikleri, kalplerini paslandırmıştır" (Mutaffifin 14) meâlindeki âyette zikrettiği pasdır."]Tirmizî, Tefsir, Mutaffifin (3331); İbnu Mace, Zühd 29, (4244).[410

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadiste tevbe ve istiğfarın ehemmiyetini çok güzel bir teşbihle anlatmaktadır. Kasdî veya gayr-ı kasdî olarak işlenen bir hata -ki Ahmed İbnu Hanbel'in rivayetinde "her bir günah" denmektedir- ruhta siyah bir leke meydana getirmektedir. Günahlar arttıkça lekeler çoğalmakta ve temiz yerler azalmaktadır. Günahlardan uzaklaşmak, lekenin artmasını önler ise de tevbe ederek, mevcutların da silinmesi, o pasların yeniden cilalanması gerekmektedir.

Şârihler, günahla ruhta hasıl olan lekeyi, bir teşbih olarak kabul etmek istemezler, ifadeyi hakikata hamletmenin evlâ olduğunu belirtirler. Onlara göre günahın lekesi tıpkı ayna veya kılıç üzerindeki bir kir, veya kâğıt üzerine düşen bir mürekkep damlası gibi bârizdir. Bu leke işlenen günahın cinsine ve miktarına göre muhtelif büyüklüktedir. Aliyyü'l-Kârî'ye göre, "Kalp tıpkı, bembeyaz ve tertemiz bir elbise, günah da bu beyaz elbiseye isâbet eden siyah bir leke gibidir. İster istemez bu leke elbiseyi çirkinleştirecektir. Günah karşısında insan bundan farksızdır."

Günahtan hâsıl olan bu lekenin kalbi kaplaması, kalbteki nurun sönmesi, basiretin kapanması demektir. Kalpteki bu fıtrî nur sönüp basiret körleşince, kişi, artık günahı günah olarak göremez, hayrı da hayır bilemez.

Tîbî "hadiste açıklanan âyetin aslında kâfirlerle ilgili olduğunu, ancak, mü'min günâh işlediği takdirde, kalp karalığında onlara benzeyeceğini, günah arttıkça da bu benzerliğin artacağını" belirtir.

İbnu Melek de şunu söyler: "Bu âyet, kâfirler hakkında söylenmiştir. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunu mü'minleri korkutmak gâyesiyle zikretmiştir, tâki, fazla günah işlemekten kaçındırıp, kalplerinin kâfirlerinki gibi kararmasını önlemiş olsun. Bu sebeple: "Günâhlar küfrün postacısıdır" denmiştir."411

409 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/373-375.

410 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/375.

411 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/375-376.

İNŞİKAK SÛRESİ

اَذَه َلاَق ٍلاَح َدْعَب ًاَح

. لاَ□:

: ق ٍقَبَط ْنَع ًاقَبَط هنُبَك ْرَتَ

] ل ىلاعَت ِهِل ْوَق ي

ف ا.مُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر سابع نبا نع ـ□

ىراخبلا هجرخأ

. مُكِّيِبَن□].

1. (860)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), İnşikak suresinin 19. âyetinde geçen, "Bir tabakadan diğer tabakaya bineceksiniz" meâlindeki, قَبَط ْنَع ًاَقبَط نُبَك ْرَتَل□ (ayetini biraz farklı okuyup): "Burada muhatap Peygamberiniz (aleyhissalâtu vesselâm)'dir, O'nun bir hâlden bir başka hâle geçeceğini belirtmektedir" demiştir.

]Buhârî, Tefsir, İzâ's-Semâu'n-Şakkat (İnşikâk) 2.[412

AÇIKLAMA:

İnşikak suresinin 19. âyetinin, نُبَك ْرَتَل kelimesinde "b" harfinin iki farklı kıraati söz konusudur. Meşhur kıraate göre zamme ile leterkebünne diye okunur. Bu durumda fiil cemidir ve mânâ "siz" şeklinde verilir. İkinci çeşit kıraatte "b" fetha iledir ve leterkebenne diye okunur. Böyle okuyunca mâna "sen" olur.

İşte İbnu Abbas (radıyallahu anh) bu ikinci kıraatı tercih eder ve "sen" zamiriyle kastedilen muhatabın Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) olduğu belirtilir. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın bu kıraatine göre âyetin manası şöyledir: "(Habibim) sen muhakkak ve muhakkak (Mi'rac'ta) göklerin o tabakasından bu tabakasına çıkacaksın."

Ancak, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) tabaka kelimesini de "hâl" olarak anlar. Bu durumda mâna şöyle olur:

"(Ey habibim) sen o halden bu hâle, (müşriklere karşı o zaferden bu zafere) nâil olacaksın. (Âkibetin çok güzel olacaktır.) O halde habibim, kâfirlerin tekzibi ve küfürde inadları seni asla mahzun etmesin."

Ancak, âyet-i kerimeyi, umumiyet itibariyle müfessirler, önceki şekilde yani "b"yi zamme okuyup cemi sigasına göre anlamayı daha uygun bulmuşlar ve şu mânayı vermişlerdir:

"Siz (ey insanlar), hiç şüphesiz, o halden bu hâle (yani; şiddette ve dehşette birbirine uygun nice vartalara, ölüme, sonra kıyâmetin tabaka tabaka, safha safha korkunç duraklarına) bineceksiniz."

Şunu da belirtelim ki, "b"yi zamme okumada İbnu Abbâs yalnız değildir. İbnu Mes'ud, Kûfe ve Mekke kurrâları da öyle okurlar.

Tabaka kelimesi, sâdece İbnu Abbâs'ın anladığı şekilde "hâl" olarak anlaşılmamıştır. Semâ dahi diyenler olmuştur.

Taberî'nin kaydına göre İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) şöyle açıklamıştır: "Bu âyetten maksad şudur: Sema bâzan kırmızı bir deri gibidir, bazan yarılır, sonra kızarır, sonra tekrar yarılır.413

Tabak, esas itibariyle şiddet demektir. Ayette ise, kıyamet günü husûle gelecek şiddetli hâller kastedilir. Tabak

"mertebe" mânasında olan "tabaka" kelimesinin cem'i olarak da anlaşılmıştır. Böylece biri diğerinden şidetli olan mertebeler, safhalar kastedilmiş olur.

Âyette, çocuğun cenin olduğu ilk andan, doğum, bebeklik, sütten kesilme, yedi yaşına basarak yâfi olma, on yaşında hazver, on beş yaşında bâliğ, yirmi beş yaşında delikanlı... olgun, yaşlı, ihtiyar, pir-i fâni gibi bir insanın ömründe karşılaştığı haller kastediliyor da denmiştir.414

BÜRÛC SÛRESİ

□ د

: وُهْشمْلا ُم ْوَيْلا َو ،ةَماَيِقْلا ُم ْوَي ُ : دوُع ْوملا ُم ْوَيْل :

ا

لا لوسر هاللّ]

ق :لاق ،ُهْنَع ُ هاللّ

□1ـ نع بأ ره

□ى ِض َر ةري

□ □لاَق : َو اَم طَلَعَت ِ شلا مْس ُ و َ رَغ َ بَت ْ لَع بلَع يَو ْ مِ أفْضَل َ مِنْهُ ، هِيفِ ِ ساَعة

.□يَو ْ م ُ عَر َ فَةَ ، َو شلا دِها : ُ يَو ْ م ُ جلا ُمُعَةَ

هجرخ أ ُ ه

نِم ُ هاللّ ُ هَذاَعأ إ هِرَش ْنِم ُذيِعَتْسَي َ َو ،ُهَل َباَجَتسا إ ٍرْيَخِب اَهيِف بلاعَت َ هاللّ□].
وُعْدَي ٌنِمؤُم ٌدْبَع اَهُقِفا َوُي

بذمرتلا .

1. (861)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: (Bürûc sûresinin), "İçlerinde burçları bulunan semaya, vaadedilen güne, şâhidlik edene ve şâhidlik edilene andolsun.." âyetlerinde (1-3) geçen "vaadedilen gün" den maksad kıyamet günüdür; "şâhidlik edilen gün"den maksad arefe günüdür; "şâhidlik eden"den maksad da cuma günüdür." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devamla buyurdular ki: "Güneş, cumadan daha hayırlı bir gün üzerine ne doğdu ne de battı. Onda bir an vardır 412 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/376.

413 Rahman sûresinin 37.âyetinin meâli şöyledir: "Artık gök yarılıp da kırmızı sahtiyan (yahut zeytinyağı tortusu) gibi bir gül olduğu zaman."

Yani kıyamet sırasında semanın karşılaşacağı bir safhanın tasviri olmaktadır.

414 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/377-378.

ki, hayır duası o ana rastlayan bir kulun duası, mutlaka kabul edilir, bir şerden sakınma (istiâze) talebinde bulunan kimse de mutlaka ondan sakındırılır."]Tirmizî, Tefsir, Bürûc,(3336).[415

AÇIKLAMA:

Kıyamet günü, bu surede yevmü'lmev'ud, yani vaadedilen gün olarak zikredilmiş olmaktadır. Çünkü Rabbülâlemin o günün geleceğini vaadetmiş ve tâ Hz. Adem'den itibaren bütün peygamberlere bu vaadini duyurmuştur. Bu sebeple kıyamet inancı olmayan din yoktur. Hz. Musâ'nın şeriatını reddeden firavunlar bile, tekrar dirilme, ebediyete erme inancından uzak kalamamış bu inancın gereği olarak cesetlerini mumyalatmış, hin-i hâcette kullanmak üzere eşyalarını mezarlarına koydurmuş, mezarlarını âbidevî bir ihtişamla inşa ettirip, içerisini inancın gereğine uygun olarak tezyin ve tefriş ettirmişlerdir.

Hz.İsa ve Hz.Muhammed'in şeriatlarını inkâr ederek aynı yolda giden yirminci asır firavunları da ebediyet inancından kendilerini kurtaramayarak cesetlerini mumyalatmaktan âbidevi kabirler inşasına kadar Mısır firavunlarının yolundan gitmişlerdir. Bunun en güzel örneği Rusya'dır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "şâhidlik edilen (meşhud)" günün ise arefe günü olduğunu söylemiştir, çünkü o gün çok sayıda insan Arafat'ta o güne şâhid olmakta, yani o gün hazır olmakta, biraraya gelmektedir.

Cuma gününün "şahid" olarak isimlenmesine gelince, o gün, namaza katılanlara şâhidlik etmektedir.

Yukarıdaki rivayet cuma gününün faziletini belirtmek üzere vârid olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"mü'minin bayramı" diye tavsif ettiği cuma gününü, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud gibi sahih kitaplarda gelen, başka hadisleriyle de tebcil etmiştir. Cenab-ı Hakk'ın semâvat ve arzı yarattığı senede, mahlukatın yaratılışının ikmal edildiği altıncı gün cuma idi. Hz. Âdem o gün yaratıldı, o gün cennete sokuldu, o gün cennetten çıkarıldı, o gün öldü, kıyamet o gün kopacaktır. Selmân-ı Farisî'nin bir rivâyetine göre de yeryüzüne inen Hz.Adem ve Havva o gün buluşmuşlardır... vs.

Câhiliye dilinde cum'a değil arûbe denmekte idi. Hz. Peygamber'den sonra değiştirilerek cum'a denmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), haftanın bu gününü tebcil hususunda önceki kavimlerin de ilâhî emre muhatab olduklarını ancak hiçbirinin cumaya isabet edemediğini, Cenab-ı Hakk'ın bir lütfu, bir irşadı olarak bugünü tebcilde Müslümanların isabet ettiğini belirtir. Bir Buharî rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyuruyor: "Bizler (Yahudi ve Hıristiyanlara nazaran) en sonra gelmişler olduğumuz halde, kıyamet gününde (faziletce) en başta gelecek olanlarız. Şu sebepledir ki: Onlara bizden evvel kitap verildi de Allah'ın onlara (tebcil etmeleri için) farz kıldığı gün bu (cuma günü) olduğu halde onlar (isabet edemeyip) ihtilâfa düştüler (ve başka günleri zannettiler). Biz ise o güne isâbet hususunda Cenab-ı Hakk'ın irşâdına mazhar olduk. Bu meselede diğer insanlar bizden geri kaldılar. Yahudilerin ibâdet günü yarın, Hıristiyanlarınki de öbür gündür."

Cuma namazının faziletiyle ilgili hadisler (2848-2862) ayrıca geleceği için o hususa girmiyoruz. Ancak burada, metinde geçen hadisle ilgili mühim bir hususa dikkat çekeceğiz:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "cuma gününde duaların kabul olduğu bir saatten" bahsetmektedir. Fakat hangi saat olduğunu açıklamamaktadır. Allah'ın rızasını aramayı kendine hedef edinen mü'min o saati yakalayabilmek için gayret gösterecek, yirmi dört saat imkân nisbetinde müteyakkız ve uyanıklık içinde olacaktır, âzamî nisbette dua, ibadet ve istiğfarla meşgul olacaktır. Bu saati haftanın birinde gece vaktinde, bir diğerinde seher vaktinde, bir diğerinde kuşluk, öğle, öğle-ikindi arası, ikindi-akşam, akşamyatsı arasında vs.

arayacaktır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hadisini, "cuma gününü mü'minin bayramı ilân eden" hadis-i şerifleriyle birleştirecek olursak şöyle bir neticeye ulaşırız: Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) bize bayram âdâbı vermektedir. Yani "yeme, içme, birleşme" günleri olarak da tarif edilmiş olan bayram ve tatil günlerimiz -

bugün olduğu gibi- gâfilâne geçirilmemelidir.. İbâdet, ağırlıkla bu günlerde yer almalıdır.

Şimdilerde Batı tarzının hâkim olduğu anlayışla haftanın iki gününü -bilhassa uygun mevsimler boyunca- piknik adı altında ve yılın en az bir ayını yaz tatili adı altında heba edişimiz İslâm'a ne kadar uzak bir tatbikat olmakta!

Ebedî hayatın kazanılması için verilmiş bir sermaye durumunda olan ömrümüzün nasıl içler acısı bir isrâfı olmaktadır!

Ey akıl, iz'an ve iman sahipleri düşünün![416]

SEBBAHA (A'LÂ) SÛRESİ

ة ي ِحَت ِد ِجْسَمْلِل نا هٍِرَذ اَبأ اَي َلاَقف َد ِجْسَمْل□□

[ا هاللّ لوسر ىلَع ُتْلَخ

د :لاَق ُ ه

. □نَع ُ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر رذ ىبأ نع

□ هاللّ َلوسراَي : ُتْلُق ا

. □ُتْلُق : َو اَم ُت ي ِحَت ؟ُهُ ت ي ِحَت : َلاَق ر َناَتَعْك ِنَاتَرَكَعُهُم:

[415] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/378.

[416] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/378-380.

اذه نإ َغَلَب ى تَح بهك َزَت ْنَم َحَلْفأ ْدَق هٍِرَذ اَبأ اي : َلاَق ؟َنَسوُم َو َميِها َرْبِإ ِفُحُص يف َناك اهمِم ٌئَش َكْيَلَع َل ِزنُأ َله

:□َو َنَسوُم ؟لاَق

: □ تُلُ ق ى

. سو

□ميِها َرْبإ ُفُحُص ْتَناَك اَم َو هاللّ َل ُوسر اَي

□َو م

ا‘

ميِها َرْبإ ِفُحُص ىلو ِفُحُّصلا ِيفَل□

يأ َر ْنَمِل ُتْب ِجَع ! ُكَحْضَي َفْيَك ِرا نلاِب َنَقْيأ ْنَمِل ُتْب ِجَع ! ُح َرْفَي مُث ِتوَمْلاِب َنَقْيأ ْنَمِل ُتْب ِجَ : ع اَهُّلُك ًارَبِع ْتناَك

مُث ِبأَس ِحْلاِب َنَقْيأ ْنَمِل ُتْب ِجَع ! ُبَصْنَي مُث ِرَدَقْلاِب َنَقْيأ ْنَمِل ُتْب ِجَ □

ع !اَهْيَلإ ُّنئَمْطَي مُث اَه ِلْهأَب اَهُّبَلَقت َو اَيْن دلا

نيزر هجرخأ

.[□لَمْعَي .

1. (862)- Ebû Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidde iken huzuruna girdim. Bana:

"- Ey Ebu Zerr mescide tahiyye (selam vermek) gerekir" buyurdu. Ben:

"- Mescide verilecek selâm nedir?" diye sorunca:

"- (Girince) kılacağın iki rek'at namazdır" dedi. Ben:

"- Ey Allah'ın Resûlü, Hz. İbrahim ve Hz. Musâ'nın suhuflarında olanlardan herhangi bir şey size indirildi mi?"

diye sordum, şu cevabı verdi:

"- Ey Ebu Zerr! (Evet, şu mealdeki ayetler indi deyip okudu:) "Şüphesiz iyi temizlenen ve Rabbinin adını zikredip de namaz kılan kimse umduğuna erişmiştir. Belki siz dünya hayatını (ahiretten) üstün tutarsınız.

Halbuki âhiret daha hayırlı, daha süreklidir. Şüphesiz ki bunlar evvelki sâhifelerde, İbrahim ile Mûsa'nın sahifelerinde de vardır" (A'lâ, 14-19).

Ben tekrar sordum:

"- Ey Allah'ın Resûlü, Hz. İbrahim ve Hz. Musa (aleyhimâsselam)' nın suhuflarında ne vardı?"

"- Bunlarda, dedi, hep ibretli şeyler vardı. (meselâ şöyle denmişti): "Ölümü görüp bildiği halde gamsızkedersiz yaşayana şaşarım. Cehenneme kesinlikle inandığı halde gülene şaşarım. İçinde yaşayanlarla birlikte dünyanın devamlı değiştiğini görüp de ondan tatmin bulana şaşarım. Kadere inanıp da (haramhelal ayırımı yapmadan hırsla mal peşinde) yorulana şaşarım. Âhiret hesabına inanıp da o maksadla çalışmayana şaşarım."]Rezîn ilâvesidir, ed-Dürrü'l-Mensûr'da (6, 341) daha uzun olarak kaydedilmiştir.[417

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz, herhangi bir mescide girildiği vakit iki rek'at namaz kılmayı mescide giriş âdabı olarak teşri etmiştir.

Bu namaza tahiyyetü'lmescid denir. Bu müstehab bir namazdır. Ziyaret, talim veya taallüm gibi bir maksadla girişlerde, mescidin sâhibi olan Cenab-ı Hakk'a tâzim ifade etmek için kılınır. Farz namazlardan birini veya herhangi bir başka namazı kılmak için girişlerde ayrıca tahiyyetü'lmescide gerek yoktur, mescidde kılınan namaz, tahiyyetü'lmescidin yerine geçer.

Bu namaz mekruh vakitlerde kılınmaz. Herhangi bir sebeple kılınmaması hâlinde اَهِلا و هللّدمحلاو هاللّ ناحبس

ربكا هاللّو هاللّ demek de müstehabtır.

2- Suhuf, kelime olarak sahife'nin cem'idir. Kitap demektir. Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân dışındaki semavî kitaplara suhuf denmektedir. Mamafih, burada geçen Suhuf-u Mûsa ile Tevrat'ın kastedildiğini söyleyen de olmuştur. Ebu Zerr'den gelen bir rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Allah kaç kitap indirdi?"

sorusuna şöyle cevap vermiştir:

"- Yüz dört kitap: Elli sahife Şit'e, otuz sahife İdris'e, on sahife İbrahim'e, on sahife de Tevrat'tan evvel Musa'ya indirdi. Tevrat'ı, İncil'i, Zebur'u, Furkan'ı da indirdi..." Bu rivayete göre Suhuf-u Musâ, Tevrat'tan ayrıdır.

Ebu Zerr'in suhufla ilgili rivayeti daha başka teferruata şâmildir. Elmalılı Tefsiri'nde daha fazlasına yer verilmiştir.418

FECR SÛRESİ

فقاَلا : ة صلا

.

هِب

و َلاوْ َتر

ئِل َرسولُ اللّه]

س :

ا

.

م قال

نَع ِالش فعْ

اللّه ُ عَنْه

1

ـ نع نارمع نب الحصين َر ِض ى

أخرجه الترمذ

.]بعَضُهَا شَفْعٌ و َبعَضُهَا و َترْ .

1. (863)- İmrân İbnu'l-Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (Fecr suresinin baş tarafında geçen) "tek" ve "çift" tabiriyle ne kastedildiği sorulmuştu, şu cevabı verdi:

"Bunlar namazlardır. (Bildiğiniz gibi) bazısı çifttir, bazısı da tektir."]Tirmizî, Tefsir, Fecr, (3339).[419

AÇIKLAMA:

417 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

4/381-382.

418 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/382.

419 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/382-383.

Fecr suresine Cenab-ı Hakk bazı şeylere kasemle başlar. Bunlar arasında "tek" ve "çif" de vardır. Ancak bunların ne olduğu hususunda açıklama yoktur. Şöyle ki:

"Andolsun fecre (sabah vaktine), on geceye, hem çifte, hem teke, gelip geçtiği dem geceye..." (1-4. âyetler).

Âyette geçen "tek" ve "çift" tâbirlerini, sadedinde olduğumuz rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) namazla tevil etmektedir. Dört veya iki rekatli namazlar çift grubuna girerler: Sabah, öğle, ikinci ve yatsı gibi...

Üç rekatli namazlar da tek grubuna girerler: Akşam ve vitir namazları gibi. Hadisin sahih olması halinde Cenab-ı Hakk namazları kaseme mevzu yapmakla onların şânlarını yüceltmiş olmaktadır. Zira, İslâm ulemâsının ittifakla kabul ettikleri üzere, Kur'ân'daki kasemler, şânı yüce, ehemmiyeti fazla, dikkatlerin çekilmesi gereken mühim şeyler üzerine yapılmıştır. Hadisteki zayıflık, âlimlerin başka te'vil ihtimalleri üzerinde durmalarına da imkân tanımıştır. Bu sebeple şöyle te'vil yapanlar da olmuştur: "Bu tek ve çiftten murad çift ve tek bütün eşyadır: İmanküfür, hidâyetdalâlet, saâdetşekâvet, gecegündüz, sema-arz, karadeniz, güneş-ay, cinler-insanlar..." keza şöyle de denmiştir: "Gecelerin tekleri ve çiftleridir." Şöyle de denmiştir: "Çift: arefe günüdür, kurban günüdür; tek kurban gününün gecesidir." Şöyle de denmiştir: "Çift Zilhicce'nin onu, tek üç gün süren Minâ günleridir."

Şöyle de denmiştir: "Tek ve çiftle bütün sayılar kastedilmiştir, çünkü sayılar ya tektir ya da çift." Şu da denmiştir: "Çift hayvanlardır, çünkü erkekli dişilidirler; tek ise cansızlardır."

Başka teviller de mevcuttur. Hepsi de rivayete dayanmayan beşerî düşüncelerdir, doğruyu Allah bilir.420

ŞEMS SÛRESİ

رَكَذ َو ُبُطْخَي # ِب نلا ُتْعِمَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1

ى ِض َر َةَعْم َز نب هاللّدبع نع ـ

ة

غْ .

م َز ِبأ ُلْثِم ِهِطْه َر يف ٌعيِنَم ٌم ِراَع ٌزي ِزَع ٌلُج َر اَهَل َثَعَبْنا ا

هاَقْشأ َثَعْبن : .

ا

لاَقف ا #

ه َرَقَع ِيذ لا َو َةَقا نلا .

مُث ،هِم ْوَي ِر ِخآ ْنِم اَهُع ِجاَضُي ُه لَعَلف ِدْبَعْلا َدْلَج ُهَتَأ َرْما ُدِلْجَيَف ْمُكُدَحَأ ُدِمْعَي :َلاَقَف
نِهيِف َظَع َوَف َءاَسِهنلا َرَكَذ َو

ناخيشلا

هجرخأ . ؟

لَعْفَي ا مِم ْمُكُدَحأ ُكَحْضَي] :

مِل َلاَق ف ,ةَط ْر ضلا َنِم ْمِهك ِحَض يف ْمُهَظَع َو

عنتمملا ديدشلا

مراَغلا ى»

.

» ذمرتلاو .

1. (864)- Abdullah İbnu Zem'a (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben birgün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir hutbe sırasında dinledim. (Şems suresinde zikri geçen) deveden ve onu boğazlayandan bahsediyordu.

Aleyhissalatu vesselam Efendimiz şöyle demişlerdir: "(Âyette geçen) "En azgını ileri atıldı" yâni: "Deveyi öldürmek üzere kaba, güçlü ve kavmi içinde Ebu Zem'a gibi desteği olan bir adam fırlayıp (deveyi öldürdü)."

Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in (bu meseleyi bırakarak) kadınlarla ilgili şeylerden bahsetmeye başladığını işitim. Buyurdular ki: "Sizden biri hangi düşünceyle hanımını köle dövercesine dövmeye tevessül eder? Akşam olunca aynı yatakta berâber yatmayacaklar mı?"

Râvî devamla der ki: "Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cemaate yönelerek seslice yellenen kimseye gülenlere nasihatte bulundu ve: "Onun bu yaptığına niye gülüyorsunuz!" diyerek (gülmeyi yasakladı).]Buhârî, Tefsir, Şems 1, Enbiyâ 17, Nikâh 93, Edeb 43; Müslim, Cennet, (2855); Tirmizî, Tefsir, (3340).[421

AÇIKLAMA:

1. Hz. Sâlih'in peygamber olduğu Semud kavmi deve ile imtihan edilmişti. Şöyle ki: Sâlih (aleyhisselam) peygamber olduğunu söyleyince kavmi mucize istemiş, isteklerine uygun olarak, söyledikleri evsafta bir dişi deveyi Cenâb-ı Hakk mucizevî şekilde kayadan çıkarmış ve: "Allah'ın bu dişi devesi size (istediğiniz) âyettir.

Onu Allah'ın arzında serbest bırakın, dilediği gibi yesin, sakın bir fenalık yapmayın, aksi takdirde elim bir azab sizi yakalar" (A'raf 73) demişti. Şems suresinde belirtildiği üzere, bu devenin suvarılması için de bir gün belirlenmişti. Deve gün aşırı kuyuya geliyor, içtiği zaman suyu tüketiyordu. Halk ertesi günkü ihtiyaçlarını bir gün önceden görüyordu. Bu iş zor gelmeye başlayınca, dokuz kişi ileri atıldı. Bunlardan Kudar İbnu Silâf adında bir azgın baş çekti, devenin bacaklarını keserek yıktı. Hep beraber deveyi öldürdüler. Semud kavminden kimse Kudar ve arkadaşlarını bu tuğyanından engellememiş, böylece onun isyanına ortak olmuş ve toptan cezayı haketmiştir. Hakettikleri ceza üç gün sonra gelecekti. Bu arada Semud kavmi: "Ey Sâlih, eğer sen peygambersen bizi tehdid ettiğin azaba uğrat bakalım" diye alay da ederler (A'raf 77). Âyet-i kerime sonlarını şöyle tasvir eder:

"Bu yüzden onları bir sarsıntı tuttu ve oldukları yerde dizüstü çöküverdiler (A'raf 78).

Şems suresinde cezanın umumî geldiği, yani, inanmayanların bütününü, çolukçocuk, kadın-erkek, deveyi öldürmeye katılankatılmayan hepsini çarpıp yerle bir ettiği belirtilir.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) deveyi öldüren Kudar İbnu Silâf'ı tasvir ederken, "Ebu Zem'a gibi"

diyerek bir benzetmede bulunmuştur.

İbnu Hacer bu konuda şu açıklamayı yapar: Ebu Zem'a: el-Esved İbnu'l-Muttalib İbni Esed İbni Abdi'l-Uzzâ'dır.

420 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/383.

421 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/384.

Buhârî'nin bir başka rivayetinde: "(Kudar), Zübeyr İbnu'l-Avvâm'ın amcası Ebu Zem'a gibidir" denmiştir. "Ebû Zem'a'nın Zübeyr'in amcası olması hakiki değil, mecazidir. Çünkü, el-Esved İbnu'l-Muttalib İbni Esed'dir. "el-Evvâm" da İbnu Huveylid İbni Esed'dir. Amcaoğlu kardeş yerine konmuş, bu itibarla amca ıtlak olunmuştur."

Ebu Zem'a, Abdullah İbnu Zem'a'nın dedesidir. Ebi Zem'a yani el-Esved İbnu'l-Muttalib, Müslümanlarla alay eden kâfirlerden biri idi. Mekke'de küfür üzerine ölmüştür. Oğlu Zem'a da Bedir Savaşı'nda kâfir olarak öldürülmüştür.

3- Rivâyetin bir bölümünde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınları dövmemeyi tavsiye etmektedir.

Köleleri dövercesine dövmekten yasaklamak söz konusudur. Çünkü, Kur'an-ı Kerim, nüşûz (itaatsizlik, dik başlılık hâlinde) dövülmelerine izin vermektedir.422 Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın meseleyle ilgili muhtelif hadisleri gözönüne alınınca mutlak bir dövme yasağından söz edilemez. Kur'ân-ı Kerim'in tecviz ettiği meşru sebep halinde, başa vurmamak, yaralayıcı olmamak kaydıyla dövme izni vardır. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Allah yolunda olmaksızın, ne kadınlarına, ne terbiyesindeki çocuk ve köle hiç kimseye eliyle vurmadığını, dövmediğini rivâyetler kesin bir dille ifade ederler.

Sadedinde olduğumuz rivayet "köleyi dövercesine" dövmeyi yasaklamaktadır. Buharî yukarıdaki hadisin kadınları dövmekle ilgili kısmını kaydettiği Kitabu'n-Nikâh'ın bir babına şu meâlde bir başlık koymuştur:

"Kadını Dövmede Mekruh Olanı..." İbnu Hacer hadisi bu babta şerhederken, hadisin muhtelif vecihlerini kaydeder. Hadis bazılarında nehy sigasıyla, bâzılarında haber sigasıyla gelir. Bir kısmında "köle... gibi",

"cariye... gibi" denirken bazısında "deve ve köle döver gibi" denmektedir. Rivâyetler de, dövmemenin gerekçesi olarak da: "Günün sonunda berâber yatacaksınız, kucaklaşacaksınız, cima edeceksiniz" gibi farklı tabirler gelmiştir.

İbnu Hacer, hadisin çeşitli vecihlerini böylece belirttikten sonra şu neticeyi çıkarır: "Bu hadis, kölelerin te'dibinde şiddetli darba cevaz ifade ettiği gibi, kadınların tedibinde şiddete başvurmadan dövmenin cevâzına imâ var. Ayrıca hadis, akıllı kişiden iki fiilin sâdır olmayacağını belirtmektedir: Hanımını darbta mübâlağa ve akşam olunca da berâber yatma (veya kucaklaşma veya mücâmaa da bulunma)". İbnu Hacer, devamla, "fıtraten dövülen dövenden nefret edeceği için, akşam olunca beraber yatacağı hanımını, illâ da te'dib gerekiyorsa mübâlağaya kaçmadan ve nefret uyandıracak şiddete yer vermeden hafifçe te'dib etmesi gerektiğini, hadis-i şerifin buna işâret etmekte olduğunu" belirtir.

İbnu Hacer, kadınları dövmeyi mutlak şekilde yasaklayan hadisleri de kaydeder. Ancak bu hadislerdeki nehiy hakkında ulemanın: "Darba izin veren âyetin nüzûlünden önceye ait olabileceği" veya "-isteyen dövmesin manasında- ihtiyarî olabileceği" şeklinde yorum getirdiğini kaydeder, izinle ilgili rivâyetlerin de "emr"e değil

"ibâhe"ye delâlet ettiğini belirtir.

4- Sadedinde olduğumuz rivayetin son kısmında yellenene karşı gülme yasağı mevcuttur. Şarihler, cahiliye devrinde, birinden böyle bir hal vaki olsa yanında bulunanların hep berâber güldüğünü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu yasakladığını belirtirler. Şüphesiz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu yasaklamadan maksadı, cemaat içerisinde farkında olmadan böyle bir kazaya dûçar olan kimsenin mahçup edilmesini önlemektir.

Bu hadiste, kasden yapılması mümkün olmayan bu gibi hallerde mü'mine terettüp eden edebin teşrîi görülmektedir: Hiç duymamış, veya görmemiş veya sanki hiç farkında olmamış gibi bir tavır izhâr ederek mü'min kardeşini mahçup etmemek.

Bu gibi durumlarda gülmenin Lût kavminin âdeti olduğu da ayrıca belirtilmiştir.423

DUHA SÛRESİ

بهنإ ُد مَحُماَي : ْتَلاَقَف ٌةَأ َرْما ُهْتَءاَجَف ِنْيَتَلْيَل ْوأ ًةَلْيَل ْمُقَي ْمَل

ف هاللّ لوسر نَكَتْش]

1ـ لاق نايفس نب بدنج نع :ا

اَم بجس اَذإ ِلْي ل ا َو بحُّضلا َو :َلَزَنَف

‘ث َ َت ْوأ ِنْيَتَلْيَل ُذْنُم َكَب َرَق ُه َرأ ْمَل َكَك َرَت ْدَ ق َكُناَطْيَش َنوُكَي ْنأ وُج ْر.

بذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ ى

.[وَ د كَع رَ كُّب وَ اَم لَق .

1. (865)- Cündeb İbnu Süfyân el-Becelî (radıyallahu anh) anlatıyor:Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hastalanmıştı, bir veya iki gece kalkamadı. Bir kadın gelerek:

"- Ey Muhammed, ümid ederim ki, şeytanın seni terketmiştir, zira iki veya üç gecedir sana geldiğini görmedim"

dedi. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu. (meâlen): "Andolsun kuşluk vaktine, (insanların) sükûna vardığı dem geceye ki, (Habibim) Rabbin seni terketmedi, sana darılmadı da" (Duha 1-3).424

: هرجه اَذ

إ ه َ َف

[قاَلا َرْشُملا ِكُون َقَد ْو ُدهِع َمحمد ٌ تلزَنف :

ف

بطْأ َج ِبْر ِلي ُعَلب نلا هِب] :

2ـ أ ةياور يفو .

422Ayet şöyle buyurur. (Meâlen): "Şerlerinden, serkeşliklerinden (nüşûz) yıldığınız kadınlara gelince, onlara önce nasihat edin, vazgeçmezlerse kendilerini yatakta yalnız bırakın. (Yine kâr etmezse) dövün"(Nisa 34).

423 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/384-387.

424 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/387.

2. (866)- Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Cibril (aleyhisselam) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahiy getirmede gecikmişti. Müşrikler: "Muhammed'e artık veda edildi (ebediyyen terkedildi)" dediler. Bunun üzerine (Duha suresi) nâzil oldu."]Buharî, Tefsir, Duha 2, Teheccüd 4, Fedâilu'l-Kur'ân 1; Müslim, Cihâd 114, (1797); Tirmizî, Tefsir, Duha, (3342).[425

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Duha suresinin nüzûl sebebiyle ilgili rivayetlerden biridir. Buna göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, pek muntazam olan gece namazlarına, hastalık sebebiyle birkaç gün kalkamaması, bazılarının dikkatini çekmiş ve derhal istihza konusu yapmalarına sebep olmuştur: "Rabbin seni terketti" "şeytanın seni terketti" gibi. Bu sözü söyleyen kadın Ebu Leheb'in karısı Ümmü Cemil'dir. Azılı İslâm düşmanlarından biridir.

Leheb suresinde Hammâletu'lhatab yani cehenneme odun taşıyan hamal olarak tavsif edilir. Ebû Bekr İbnu'l-Arabî onu Ümmü Kabih diye tesmiye eder.

Bu surenin nüzûl sebebi ile alâkalı başka rivayetler de vardır. İbnu Hacer, bunların biçoğunu rivayetin şerhinde topluca kaydeder. Bunlardan birine göre, sûrenin nüzûl sebebi peygamberliğin bidâyetinde vukua gelen (ve müddetçe üç yıla kadar vardığı hususunda tahminler yürütülen), fetretü'lvahy'dir. İbnu Hacer: "Fetretü'lvahyin müddeti uzundur; bu surenin inişiyle ilgili fetret ise birkaç gecedir" diyerek bu görüşü reddeder.

Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in üzülmesine, müşriklerin de sevinip alay vesilesi yapmasına sebep olan vahiy gecikmesi ile ilgili olarak rivayetlerde farklı rakamlar gelir: 3, 4, 12, 15, 10 küsur, 25, 40 gün gibi. Bu rakamlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın açıklamasına (yani merfu rivayete) dayanmaz, râvilerin tahminleri olmaktadır.

Vahiy gecikmesiyle ilgili zikredilen çeşitli sebepleri kaydeden müfessirler, bunlardan birini tercih cihetine gitmeyip, "hepsi birbirine inzimam etmiş" veya "mezkûr vak'alar zaman itibariyle birbirine yakın olduğu için râviler tarafından karıştırılmış olabilir" diye yorumlanır.

Bu zikredilenlerden sâdece bir tanesini burada kaydedeceğiz: Müşrikler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Zülkarneyn, ruh vs. hakkında sorarlar. Efendimiz "inşâallah" kaydını söylemeden: "Size yarın cevap vereceğim"

der. Cenab-ı Hakk "inşâallah" demediği için te'diben vahyi on iki gün veya daha fazla geciktirir. Bu durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ziyâdesiyle mükedder eder. Müşrikler de fırsatı ganimet bilerek, "Rabbi Muhammed'i bıraktı, terketti" diye üzücü konuşmalar yaparlar. Bunun üzerine, Cebrâil, Kehf suresinin, 23-24.

âyetleri ile sorulan soruların cevabını getirir. Mezkur âyetler şöyle emreder: "Bir şey hakkında "inşaallah"

demeden "şunu yarın yapacağım" demeyin."426

İKRA' (ALAK) SÛRESİ

□نا َنلا ُّب # يصُلَهِب فجَءا َه ُأبُو جهَلْ ِفقَاَلأ َملأ ْهنَكَ عنَ ْهذَاَ؟ ألمَ]

ك :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ نع نبا سابع َر ِض ى

□لَيْدَعْ ُناَديِهَ :

ف َل َزَنف ،بهِنم ُرَثْكأ ٍداَن اَهِب اَم ُمَلْعَتَل َك نإ :ٍلْهَج وُبأ َلاَقَف ُ ه

. □زَ َبرَ #

ف ُّب نلا َفرَصْناَف ؟ْاذه ْنَع َكَهْنأ

هححصو ىذمرتلا هجرخأ ى

.[هاللّ ِ لوَ ْدعَاَ نادِهَ‘ خذَتَ ْهُ َز بَانيِ َةُ هاللّ تعال □ :

و ٍ ا

سَنَدْعُ الزبَانِيَةَ، قَالَ ابْنُ عَبَ س

1. (867)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılarken Ebu Cehil gelip, hiddetle:

"- Ben seni bundan yasaklamadım mı? Ben seni bundan yasaklamadım mı? Ben seni bundan yasaklamadım mı?"

dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) namazdan çıkıp, Ebu Cehil'i (davranışı sebebiyle) sertce azarladı.

Bunun üzerine Ebu Cehil:

"- Biliyorsun ki Mekke'de adamı en çok olan benim (bana baskın çıkmaya gücün yetmez)" dedi. Onun bu sözüne mukâbil Cenab-ı Hakk şu âyeti inzal buyurdu: "Haydi meclisini çağırsın, biz de zebânileri çağırırız" (Alâk 17-18.)

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) der ki: "Allah'a kasem olsun adamlarını çağırsaydı, herifi, Allah'ın zebânileri anında yakalayacaklardı."]Tirmizî, Tefsir, İkra (Alâk), (3346); Müslim, Sıfâtu'l-Münâfıkîn 38 (2797).[427

AÇIKLAMA:

Bu hâdise, Müslim'de Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) rivayeti olarak kaydedilir. Biraz farklı olan rivayete göre, Ebu Cehil: "Lât ve Uzza'ya yemin ederim ki, Muhammed'i secde ederken görürsem mutlaka boynuna basacağım" diye yemin eder.

425 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/387-388.

426 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/388-389.

427 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/389.

Az sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılmaya başlarken boynuna basmak niyetiyle yanına gelir.

Ancak hiçbir şey yapmadan geri döner. Üstelik elleriyle korunma hareketleri yapar. Kendisine: "Sana ne oldu?"

diye sorulunca: "Onunla benim aramda ateşten bir hendek ve korkunç bir şey ve bir takım kanatlar vardı"

cevabını verir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Eğer bana yaklaşmış olsaydı melekler onun uzuvlarını birer birer koparırlardı" demiştir.

Müslim'in rivayetinde, bu hâdise üzerine Alâk suresinin sâdece 17-18. âyetleri değil, 6-19. âyetlerinin de indiği anlaşılmaktadır. Bu ayetler, para ve adamlarının çokluğuyla kendini her şeyden müstağni sayarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a pervasızca sataşan Ebu Cehil'in hâline de çok uygundur. (Meâlen):

"İnsanoğlu kendini müstağni sayarak azgınlık eder. Ey insanoğlu! Dönüş şüphesiz Rabbinedir. Bir kulu namaz kılarken men eden kimseye ne dersin? Ya hidâyet üzere ise veya takvayı emrederse ne dersin? (Öbürü de -Ebu Cehl-) yalanlayıp dönüp gitti ise ne dersin? Bu bilmez mi ki Allah görüyor!

Hayır! Eğer vazgeçmezse mutlaka alnına yapışacağız. Yalancı, günahkâr alına!

O meclisini çağırsın. Biz zebanileri çağıracağız! Hayır, ona itaat etme!"

Bu âyet-i kerime, her devirde, elinde tuttuğu imkânlarla kendini milletten tamamen müstağni sanarak istediğini yapabileceği vehmiyle, namaz kılmaktan başka suçu olmayan insanları, bu sebeple cezalandıran, işten, mesleğinden atan, dayak atan, hapse atan kimselere sonunda ilâhî cezânın geleceğini haber vermekte, musallî mü'mine bu zalimler itaat etmemeyi, namaz ve ibadetten vazgeçmemeyi emretmekte, onların acı sonlarını müjdelemektedir. بيرق تآ لك "Ve Allah herşeye kâdirdir."

Bu âyet-i kerimede geçen "nâdiyeh" kelimesinin "meclisi" mânasına geldiğini müfessirler belirtir. Ancak

"oturulan yer" manasına meclis olmayıp, oturuma iştirak eden kimseler, meclis üyeleri manasına, cemaat manasına gelmektedir. "Kavmini" diye de açıklanmıştır. 428

KADR SÛRESİ

□لَمَعْلا َنِم اوُغُلْبَي َ ْنأ ُمه َراَمْعأ َرصاَقَت ُه نأَك ًَف ،هِت مُأ َراَمْعأ

#

□ى ِرُأ

□1ـ نع كلام: [نأ ُه بَلَغَه ُ هنأ لوسر هاللّ

□رْهَش ِفْلأ ْنِم ٌرْيَخ ِرْدَقْلا َةَلْيَل ىلاعَت ُ هاللّ ُهاَطْعأ َف ِرُمُعْلا ِلوُط يف ْمُه ُرْيَغ َغَلَب اَم
لْثِم] .

1. (868)- İmam Mâlik'in Muvatta'da kaydına göre şu rivâyet kendine ulaşmıştır:

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ümmetinin ömrü gösterilmiş. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), önceki ümmetlerin ömrüne nisbetle kısa olduğu için, amelde onların uzun ömürde işlediklerine yetişemezler diye bu ömrü kısa bulmuş. Bunun üzerine Cenab-ı Hakk bin aydan hayırlı olan Kadir Gecesi'ni vermiştir."]Muvatta, İ'tikaf 15, (1, 321).[429

AÇIKLAMA:

Ümmetine karşı duyduğu fart-ı şefkat (aşırı) sebebiyle onun her meselesiyle ilgilenen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) daha önceki ümmetlerin ömrü ile, kendi ümmetinin ömrünü kıyaslayınca, âhirete gönderilecek sâlih amel işleme yönüyle kısalık görür. Çünkü ümmetinin ortalama ömrü Zürkânî'nin kaydına göre 60-70 senedir.

Rivâyetlerde gelmemiş de olsa, öncekilerin yaş ortalamasının daha uzun olduğu bu hadisten anlaşılmaktadır.

Cenab-ı Hakk, Habibini (aleyhissalâtu vesselâm) bu meselede mesrûr etmek üzere, lütfuyla bu ümmet-i merhumeye (Allah'ın merhametine mazhar) Kadir gecesini vermiştir. Bu gecenin kadrini bilip ihyâ edenler, tek gecede, bin aylık -ki ortalama 85 yıl eder- bir mânevî kazanç elde edeceklerdir.

İbnu Abdilberr, bu hadisin Muvatta dışındaki kitaplarda gelmediğini belirtir. Suyûtî mânen destekleyen şâhidler kaydeder.

Yine Muvatta'da gelen bir rivayette Said İbnu'l-Müseyyeb şu müjdeli haberi verir: Kadir gecesinin yatsı namazında hazır bulunan, Leyle-i Kadir'den nasibini almıştır:

اَهْن ِم ِهِهظَحِب َذَخا ْدَقف ِرْدَقْلا ِةَلْيَل ْن ِم َءاَشِعْلا َدِهَش ْنَم 430

نَاضَم َر هِلُك يف□].

□ لاَقف□:

بِه□

زْدَقْلا ِةَلْيَل ْنَع # هالّ ُلوسر َلِئُ□]

س :لاق امُهْنَع ُ هالّ

2□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

دواد وبأ هجرخأ .

2. (869)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Kadir gecesi (Ramazan'ın neresinde?) diye sorulmuştu.

428 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/389-390.

429 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/391.

430 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/391.

"- O, Ramazan'ın tamamında!" diye cevap verdi."]Ebu Dâvud, Salât, 324, (1387).[431

AÇIKLAMA:

Bin aydan hayırlı olduğu belirtilen Kadir gecesinin yılın hangi gününe tesâdüf ettiğini bilmek en arzu edilen bir husustur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sıkca sorulmuştur. O da muhtelif açıklamalar yapmıştır. Ramazan ayının içinde, tek gecelerinde ve bilhassa son on gününde olabileceğine dâir rivayetler vardır. Ancak hangi günde olacağına dair gelen rivayetler o kadar farklı ve o kadar çoktur ki, ümmet, bunlardan hareketle -İbnu Hacer'in belirttiği üzere bâzısı bâtıl- 40'tan fazla görüş ileri sürmüştür. Bu görüşlerden birine göre Kadir gecesi Ramazan'da değil, yılın herhangi bir gecesindedir. Bâtıl olduğu belirtilen birine göre, bu gece bir kereye mahsustur: Kur'ân'ın indiği gecedir, bir daha aranmamalıdır. Şu halde, yukarıdaki rivayeti bu çerçevede değerlendirmek daha uygundur. Buna göre, Kadir gecesi, Ramazan ayının herhangi bir gecesinde olabilir, ama Ramazan ayındadır. Hattâ Aliyyu'l-Kârî, bu hadise dayanarak şöyle der: "Faraza bir kimse Ramazan ortalarında veya daha önce, hanımına: "Sen Kadir gecesinde boşsun" diyecek olsa, müteâkib senenin Ramazan'ı gelinceye kadar hanımı boş olmaz. Bu durumda talâk, yeni Ramazan'da, o sözü sarfetmiş olduğu günde vukua gelir.432

‘رِخاَو ا□ .

هاللّ لوسرِبا #

غْب سلا يف ِمانَمْلا يف ِرْدَقْلا َةَلْيَل او ُرُأ□

خْصأ ْنم ًاَجر هن]أ ُهْنَع ُ هاللّ□

3□

ى ِض َر هنعو ـ□

هجرخ أ

‘رِخاَو ا□].

: هرَحَتُم َناَك ْنَ

م

□ غْب سلا يف اَه رَحَتَيْلَف اَهي□

‘رِخاَو ا□

:

لا َقف #

غْب سلا يف ٌتأَطا َوَت ْدَق ْمُكاَي ْؤ ُر ى َرأ

بذمرتلاو ةثثلا.

3. (870)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabından bazılarına (radıyallahu anhüm), rüyalarında, Kadir gecesinin Ramazan'ın son yedisinde olduğu gösterildi.

Rüyaları kendisine anlatılınca Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm): "Görüyorum ki, rüyanız son yediye tetâbuk etmektedir. Öyleyse, Kadir gecesini aramak isteyen son yedide arasın" buyurdu."]Buhârî, Teheccüd 21, Leyletü'l-Kadr 2; Müslim, Sıyâm 205, (1165); Muvatta, İ'tikâf 14, (1, 321); (Tirmizî'de bulunamamıştır).[433

 ْرَشْعلا يف ِرْدَقْلا َةَلْيَل ا

ورَحَت

] هاللّ ُلوسر لا #

ق :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

ى

: 4ـ يفو ٍرخأ ِراخبلل

ى ِض َر ةشئاع نع

 ]‘ناَضَم َر ْنِم ِر ِخا َو ا .

4. (871)- Buhârî'nin Hz. Aişe'den kaydettiği bir rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir:

"Kadir gecesini, Ramazan'ın son onunda arayın".]Buhârî, Leyletü'l-Kadr 3; Tirmizî, Savm 72, (792).[434

: يف اَهِتَحيِبَص يف ُدُجسأ ِينُتيأ َر َو ِرْدَقْلا َةَلْيَل ُتير

:] أ # هاللّ لوسر لا

ق لاق ُهْنَع ُ هاللّ

5□

ى ِض َر ديعس ىبأ نعو ـ□

نيهِطلا َو ِءاَمْلا ُرَثأ ِهِتَبَن ْر أَو ِهِفْنأ ىلَع َو ُهُتْيأ َر ْدَقَلف ِشى ِرَع ْنِم ُد ِجْسَمْلا َناَك َو ُءاَم□ □ سلا ِتَجاَهَف

نيِط َو ٍءاَم□ .

ىذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ

. ني ِرْشِع َو ىَدْحإ َةَحيِبَص َكِلذ َو□]

5. (872)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor:"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadir gecesi bana (bugün rüyamda) gösterildi, (şu anda hangisi olduğunu unuttum). O gecenin sabahında kendimi su ve toprak içinde secde eder buldum." Derken hava bozdu, yağmur başladı. Zaten mescid çardak şeklindeydi (üstü ağaç dallarıyla örtülü idi). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burnu (alnı) üzerinde ve burun yumuşaklarında su ve toprak bulaşığını gördüm. O gün Ramazan'ın yirmi birinci sabahıydı."]Buhârî, Leyletü'l-Kadr 1, 13; Müslim, Sıyâm 215, (1165); Ebu Davud, Salat 320, (1382-1383)]Veya Ramazan 3[; İbnu Mâce Savm, 56, (1766); Muvatta, İ'tikâf 9 (1, 319).[435

هالّل لوسر َعِمَس ُه نأ ُ : هْنَع ُ هالّل

ىحبان [

ى ِض َر ل ِّب ْنَع ُه َرَب ْخأ ْن مَع□

صلا ديبع نب نمحرلا دبع نعو ـ6□□□

ىراخبلا هجرخ

.[

أ َني ِرْشِع َو ٍث َث َةَلْيل ِىنْعَي :ِر ِخاو َأ ِ‘ ِرْشَعْلا َنِم

:

. َبْع سلا ُل وأ اَه نإ ِرْدَقْلا ِةَلْيَل يف ُلُوَقِي□

6. (873)- Abdurrahman İbnu Ubeyd es-Sunâbihî Hz. Bilâl-i Habeşî (radıyallahu anh)'den nakledilen şu hadisi rivayet eder: Hz. Bilâl, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kadir gecesi hakkında şöyle söylediğini işitmiştir:

"O, son ondan yedinin ilkidir: Yani yirmi üçüncü gece." (Buhârî'de bulunamamıştır).436

431 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/392.

432 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/392.

433 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/393.

434 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/393.

435 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/393.

436 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/394.

ناخيشلا هجرخأ

ني ِرْشِع َو].

لاق ام:]

عَب ْرأ يف اَهوُسِمَتْلا

هْنَع ُ هاللّ

7

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

7. (874)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Kadir gecesini (Ramazan'ın) yirmi dördünde arayınız" buyurdu.

]Buhârî, Leyletü'l-Kadr 3. (Müslim' de bulunamadı.).[437

AÇIKLAMA:

Bu rivayette Kadir gecesinin çift rakama rastlaması mevzubahs olmaktadır. Halbuki başka rivayetlerde, "tek rakamlı gecelerde olacağı" ifâde edilmiştir. Ancak, şârihler, Arapların âdeti üzere ayı sondan sayınca, 24'üncü gecenin 7 olacağını söylemek suretiyle ortaya çıkan müşkilin giderilebileceğini belirtmişlerdir.438

لا َق□:

زْدَقْلا َةَلْيَل َباَصأ ُهتَنَس□ .

لوُق:

ماَق ْنَم□

] ي ِدوُعْسَم َنبا نإِ ْبَعك نْب هِب ‘ ُتْل□

ق ل

اق ِشْيَبُح نب هرز نعو ـ8□ :

ني ِرْشِع َو□.

هاللّ ُلوسر أَن #

عْبَس ُةَلْيَل َيه ،اَهِماَيِقب□

رَمأ ِبت لا ُةَلْي ل َا اَه نإَو ،َناَضم َر ِيقَل اه نإ َوُه إ َهَلإ َ ِيذ لا َو□

ملسم هجرخأ ا

. هَل َعاَعُش َ َءاَضْيَب اَهِتَحيِبَص يف ُسْم شلا َعُلْطَت ْنأ اَهُترَاَمأ َو□].

8. (875)- Zirr İbnu Hubeyş anlatıyor:"Ubey İbnu Ka'b (radıyallahu anh)'a dedim ki, "İbnu Mes'ud (radıyallahu anh): "Bütün sene geceleri kalkan kimse Kadir gecesine tesadüf edebilir diyormuş (ne dersiniz?)." Bana şu cevabı verdi: "Kendisinden başka ilâh olmayan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun, Kadir gecesi Ramazan ayındadır.

Ve o gece, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bize kalkmamızı emrettiği gecedir, o da yirmi yedinci gecedir.

Bunun emâresi, o gecenin sabahında güneşin beyaz ve ışınsız olarak doğmasıdır."]Müslim, Müsâfirîn 179.

(762).]439

لاَقف ،ةَيِواَعُم َعيِاَب اَم َدْعَب امُهْنَع ُ هالّ□

هلَع ِنْب ِنَسحلا ىلإ ٌلُج َر] :لاق دعس نب فسوي نعو -9□

□ ى ِض َر□

ماق□

□ ة يَمُأ ِنَب نأ□

َه ،َنيِنِمؤُملا وأ اَي َدِهوَسُم َو ِهوُج َنيِنِمؤُملا :َلاَقف َ ِنْبهِنَؤُت َر ِح َكَم هالّ ُ، نإف نلا ىب ر
ُوج ُو َتْد َوس

:تَلزَنف□ ا نإ اَكاَنْيَطْعأ َكْوَث َر ، َو َنز َل اِن ا َنْزأ ُهاَنْل يف ًةَلْيَل ِرْدَقْلا َو اَم َرْدأ َكاَم َةَلْيَل

. □علب مِنْبَر ِه َفساَءَه ُكلذِ

□ ة

ي ٠

يِه اَذإَف اَنْدَدَعَف ُ هالّ ُهَم ِح َر ِلْضَفْلا ُنب ُمِساَقْلا َلاَق□

مُا وُنَب َكَدْعَب اَهُكِلْمَي□

. □رْدَقْلا ِةَلْيَل ُرْدَقْلا ُرْيَخ ْنِم ِفْلأ ِرْهَش

بذمرتلا هجرخأ

. ُصْقُنَت َ َو ُدي ِزَت َ ٍرْهَش ُفْلأ□].

9. (876)- Yusuf İbnu Sa'd anlatıyor:

"Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhümâ), Hz. Muâviye'ye biat ettikten sonra, bir adam yanına gelip: "Mü'minlerin yüzünü kara ettin (veya: Ey mü'minlerin yüzünü karartan adam) (diye öfkesini) dile getirdi. Hz. Hüseyin (radıyallahu anh) adama (tatlılıkla mukabele etti):

"- Allah'ın rahmetine banasıca, niye böyle şiddetli çıkışıyorsun. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Ümeyye'yi (sağken rüyasında, tek tek halife olup) minbere çıkmış gördü. Bu onu üzmüştü ki şu âyetler indi:

"Biz sana Kevser'i verdik" (Kevser 1).

"Biz onu sana Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin (o büyük fazilet ve şerefini) sana bildiren nedir? Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır (Bu gece senden sonra Benî Ümeyye'nin saltanat süreceği) bin aydan hayırlıdır."

Kasım İbnu'l-Fadl (merhum der ki: "Benî Ümeyye'nin iktidar müddetlerini ay olarak saydık, tam bin aydı, ne fazla ne eksik."]Tirmizî, Tefsir,Kadr, (3347).[440

AÇIKLAMA:

Kadr suresini bir başka yönden açıklayan bir rivayetle karşı karşıyayız. Bu rivayete göre, sure Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gördüğü bir rüyadan duyduğu üzüntü üzerine inmiştir. Şöyle ki: Rüyasında, Emevîlerin hilâfete geçeceğini, halife olacak kimseleri "kendi minberine oturmuş" olarak teker teker görüyor ve bu duruma üzülüyor.

Bunun üzerine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı teselli etmek üzere iki sure iniyor: Kevser ve Kadr. Kevser suresi ile -açıklanacağı üzere- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e pek çok nimetlerin verildiği müjdelenmiştir. Kadr suresi ise, bu ilâhî nimetlerden biri olarak kendisine Kadir gecesinin de verildiğini, sâdece bu gecenin, üzülmüş bulunduğu bin aylık Emevî saltanatından çok daha hayırlı olduğunu bildirmiştir. Böylece, 437 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/394.

438 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/394.

439 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/394-395.

440 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/395.

bu sure istikballe ilgili gaybı ihbâr grubuna giren bir mucize olmuş oluyor. İstikbali haber veren Kur'ân-ı Kerim'in başka mucizeleri de var. Rum suresi ile ilgili rivayette bir tanesi açıklanmış idi. (734. Hadis).

Rivayette kaydedilen Kasım İbnu Fadl'ın sözüyle ilgili olarak Mubârekfurî şu açıklamayı nakleder: "Bu bin aylık müddet 83 yıl 4 ay yapar. Emevîlerin hakimiyeti, Hz. Hasan'ın, Hz. Muâviye (radıyallahu anhümâ)'ye bey'atı ile başlar.

Bu ise, hicretin kırkıncı senesinin başına tesâdüf eder. Devletlerinin Ebu Müslim Horasanî eliyle son bulması, hicrî 132 yılına rastlar. Arada 92 yıl var. Bundan 8 yıl sekiz aylık Abdullah İbnu Zübeyr'in hilâfet müddetini çıkaracak olursak geriye tam tamına 83 yıl 4 ay kalır."

Tercümede parantez içerisinde kaydettiğimiz "sağken rüyasında, tek tek halife olup.." şeklindeki ziyâde kısım İbnu Cerir et-Taberî'nin rivayetinden alınmıştır:

ةَفيِلَخ ًةَفيِلَخ ُه َرَبْن ِم َنوُلَعي َة يَمُا ِبنَب ِه ِم ا َنَم ِبف َى ِرُا

Âyette bildirilen, Kur'an-ı Kerim'in, Kadir gecesinde inme hadisesi, Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına bir bütün olarak inme vak'asını noktalamaktadır. Âlimler, bu âyeti umumiyetle böyle açıklarlar. Dünya göğündeki kâtip meleklere o gece toptan indirilen Kur'ân-ı Kerim, bilâhare, Cebrâil (aleyhisselam) vâsıtasıyla, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a 23 yıllık hayatı boyunca, parça parça indirilecektir.

Mamafih, bu surede Kur'ân nüzûlüne başlanan ilk geceden söz edildiğini anlayan âlimlerimiz de olmuştur. Bu anlayışa göre, ilk nâzil olan vahiy kabul edilen Alak suresinin ilk beş ayeti -ki "oku" emriyle başlar- bu gece nâzil olmuş demektir.

Şâh Veliyyullah Dehlevî, Kadir gecesinin iki olduğunu söyler ve bu babta gelen farklı rivâyetleri te'lif edici bir açıklama sunar, kaydetmede fayda umuyoruz:

"Birisi, Duhân suresinin dördüncü âyetinde "(O, bir gecedir ki) her hikmetli iş, nezdimizden sâdır olan bir emr ile, o zaman ayrılır" diye ifâde ve işâret edilen gecedir. Kur'ân-ı Kerim bu gecede toptan indirilmiştir. Sonra peyderpey vahyedilmiştir. İşte bu, sene içerisinde bir gecedir. Bunun Ramazan ayında olması gerekmez. Ne var ki, Ramazan ayında olması da gâlib ihtimaldir. Âlimler, bu gecenin, Kur'ân-ı Kerim'in nüzûlü sırasında Ramazan'da olduğu hususunda ittifak ederler.

İkinci Kadir gecesi, arza meleklerin indiği ve bir nevi rûhaniyetin intişâr ettiği gecedir. Müslümanlar o geceyi zikir ve ibadetlerle ihya ederler. Herbirinin elde ettiği nur, karşılıklı olarak birbirine in'ikas eder ve böylece feyizleri kat kat artar, (bunun bereketine) rahmet melekleri kendilerine yaklaşır, şeytanlar da uzaklaşır, duaları icâbete, ibadetleri makbuliyete mazhar olur. İşte bu gece, Ramazan'ın son on günündeki tek gecelerden birindedir. Bu, bazı yıllarda öndedir, bâzı yıllarda sondadır. (Yâni bazan Ramazan'ın 21, 23, 25'inci gecelerinde bazan da 27, 29 gibi sondaki teklerdedir, belli bir gecede sâbit değildir). Ama son onun haricine çıkmaz.

Şu hâlde belirttiğimiz önceki Kadir gecesini kasteden (rivayet)ler, onun senenin tamamı içinde olduğunu söyler.

İkinci Kadir gecesini kasteden (rivayet)ler de onun Ramazan'ın son onunda olduğunu söyler."

Dehlevî bu açıklamasını şahsî karihasına veya keşif ve kerâmetine dayanarak yapmadığına işâreten, daha önce, meâllerini vermiş olduğumuz hadislerden iki tanesini (870, 872) kaydeder:

تي ِرُا ر□ «

خاو ا' غْب سلا ىف اهرحتيلف اهيرحتم ناك نمف رِخاو ا' عبسلا ىف تأطاوط دق دق□ «
ِرُا ىَ ُر ايؤ مك

ني ِرْشِعو ىدْحِا ِةَلْيَل ىِف َكِل ذ َناَكَف□

«نيطو ءام ىف ُدْجَس اِنُتْيَا َر ْدَق َو اَهُتيِسْنُا مث ةليل ا هذه «

Dehlevî sözlerini şöyle tamamlar:"Bu hususta Ashâb'ın ihtilâfı, o geceyi yakalamadaki ihtilâfa dayanır. O geceyi yakalayanların yaptığı dualardan biri şu idi:

ُفْعاَف بهِنَع

□

□ت ِ ُّب وْفَعْلا

ح ٌّوُفَع ك نإ مه ل ا

"Ey Rabbim, sen affedicisin, affetmeyi seversin, ben günahkâr kulunu da affet" (Hüccetullahu'l-Baliğa'dan). 441

KADİR VE BERAT GECELERİ

Kadir gecesiyle ilgili olarak ulemanın ortaya koyduğu uzun tahlillere gerek görmeden442 mevzu hakkında derli toplu, tahkikî, bir bilgi vermek için hasan Basrî Çantay merhumun, Duhan suresinin: "Biz onu (Kur' ân'ı) mübârek bir gecede indirdik..." meâlindeki 3. âyetinde zikri geçen gecenin hangi gece olduğuna dair yaptığı açıklamayı bir iki küçük tasarrufla aynen kaydedeceğiz. Görüleceği üzere, Kur'ân'ın indiği bu gece, Kadir gecesi midir, Berat gecesi midir? âlimler arasında tam bir ittifakla söylenememiştir. Böylece her iki gece de kıymet kazanmış olmakta ve ayrıca Kadir gecesinin yıl içindeki yeri biraz daha müphemleşmektedir:

"(Kur'ân'ı) Kadir gecesinde, yahud Şa'ban ayının yarısını teşkil eden Berâet gecesinde (indirdik). O gecenin mübârek olması da bundandır. Zira Kur'ân'ın inmesi dinî ve dünyevî bir çok faidelere sebepdir. Yahud bu mübâreklik o gece meleklerin inmesinden, ilahî rahmetin feyezânından, duaların kabul ve isâbet bulmasından, ni'metlerin taksim ve kazaların fasl u tefrik buyurulmasındandır (Beyzâvî, Medârik). Müfessirler bu mübârek gece hakkında ihtilâf ettiler. Ekseriyyet bunun "Kadir" gecesi, (İkrime) ile bir tâife de, "Beraet" gecesi olduğunu söylemişlerdir. Ekseriyyetin istinâd ettiği vecihler şunlardır: Cenab-ı Hakk, "El-Kadr" suresinde, Kur'ân'ı, Kadir gecesinde, bu âyette de, mübârek bir gecede indirdiğini beyan buyurmuştur. Eğer bu iki geceden murad tek bir 441 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/395-397.

442 Daha geniş bilgi edinmek isteyenlere Elmalılı merhumun tefsirini (Kadr sûresi) tavsiye ederiz.

gece olmasaydı tenâkuz lâzım gelirdi. Allah Teâla, içinde Kur'ân indirilen ayın, Ramazan ayı olduğunu diğer bir âyette de tasrih etmiştir. (Bakınız El-Bakara suresi ayet: 185). Buna göre mübarek gecenin Şa'ban gecelerinden değil, Ramazan gecelerinden biri olması icabeder. Cenab-ı Hakk mübarek geceyi "Onda her hikmetli iş ayrılır"

diye vasıflandırmış, Kadir gecesi hakkında da onda melekler ve ruh her emirden nâşî Rablerinin izniyle inmekte olduğunu beyan buyurmuştur ki bu emir, o seneden gelecek seneye kadar olan amel, rızık, hayat, ölüm gibi Allah'ın kazasıdır... İbni Abbas (radıyallahu anhümâ) der ki: "Cenâb-ı Hakk'ın bütün kazaları Şa'ban'ın nısıf gecesinde me'mur meleklere teslim edilir." Bazılarına göre "Berâet" gecesi, emirlerin Levh-i Mahfuz'dan istinsâhına başlanır, kâtipler bu geceden, gelecek seneye müsaadıf aynı geceye kadar olan vak'aları yazar ve bu

"Kadir" gecesi bitirilir de, rızıklara âid nüsha Mikâil (aleyhisselam)'e, harblere, zelzelelere, sâikalara, çöküntülere aid nüsha Cebrail (aleyhisselam)'e, amellere müteallik nüsha dünya göğünün sahibi ve büyük melek olan İsrâfil (aleyhisselam)'e, musibetlere âid nüsha da Azrâil (aleyhisselam)'e teslim olunur.

Denildi ki: "Berâet" gecesine has beş haslet vardır:

1) Her mühim iş o gece tefrik edilir.

2) O geceki ibâdetin fazîleti büyüktür.

3) Rahmet-i İlâhiye feyezân eder.

4) Mağfiret gecesidir.

5) O gece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şefaat hakkının tamamı verilmiştir. Çünkü Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Şa'ban'ın 13. gecesi ümmeti hakkında şefâat istemiş, bu şefâatin üçte biri verilmiş, 14.

gecesi yine istemiş, üçte biri daha verilmiş, 15. gecesi taleb etmiş, bu gece şefaatin tamamı ihsan buyrulmuş. Bu şefaatden mahrum olanlar Allah'tan, devenin ürküp kaçtığı gibi kaçanlardır. Âdat-ı İlâhiyyedendir ki bu gece

"zemzem" kuyusunun suyu artar. Şa'ban'ın nısıf gecesine "Mübârek, Berâet, Sâk (berâet, ferman), Rahmet"

isimleri verilmiştir. (Şeyhzâde, Râzi, Ebussuud).443

KADİR GECESİNİN İHYASI

Mübârek gecelerin ihyâsı ile ilgili hususi bir ibadet mevcut değildir. Namaz, tilâvet-i Kur'ân, dua gibi bütün ibâdet çeşitleri ile gece ihya edilebilir. Ancak bu gece dualara icabet edilen vakitlerden biri olması sebebiyle dua etmek mesnundur. Nitekim Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) de o gecede, وْفَعلا ُّب ِحُت ٌّوُفَع كنإ مه ل ا

يهِنَع ُفْعاَف diyerek dua edilmesini tavsiye etmiştir.

Normal günlerde gecenin ilk üçte birinde farzlar (akşam ve yatsı), ortasında nâfileler edâ edilir ve dua da seher vaktinde yapılır, müstehab olan budur. Mübarek gecelerde bu ibâdetleri gece boyu yapmaya azmetmek gerekir.

Bazı alimler geceleri ihyâda en iyi yolun namaz, dua, kıraat ve tefekkür gibi ibâdet çeşitlerinin hepsine yer vermek olduğunu belirtmiştir. Kılınacak namazlar nâfile olacağı gibi, borcu olanlar kazaya da niyet edebilirler.

Şu da bilinmelidir ki, bu gecelerde kılınan bazı hususi namazlar sünnette mevcut değildir, muteber bir rivayete istinad etmezler. Berâet gecesinde kılınması tavsiye edilen yüz rekâtlık namazın hicri dördüncü asırdan sonra ihdas edildiği muteber kaynaklarda belirtilmiştir. Bu, "O gecelerde namaz kılmak mekruhtur" mânasına gelmez.

Teheccüd ve nafileye teşvik eden sahih rivayetler çoktur. Bunların mübârek gecelerde yapılması elbette daha faziletlidir.

Kadir gecesini ihyâda asıl olan, gece boyu uyanık kalarak ubudiyetle meşgul olmaktır. Ancak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediği de rivayet edilmiştir: "Ramazan ayı çıkıncaya kadar akşam ve yatsı namazlarını cemaat ile kılarsa Kadir gecesinden fazla bir hisse alır."

Bir başka rivayette de: "Kadir gecesinde, yatsı namazında cemaatte hazır bulunan, ondan hissesini almış olur"

buyurmuştur. Bu son iki rivâyet, bin aylık kıymetindeki Kadir gecesini yakalayamama endişesinde olan mü'minlere tatminkâr bir müjde ve garanti vermektedir. Bilfarz bu gecenin Ramazan'ın kaçıncı gecesinde olduğu kesinlikle bilinmiş olsa bile mübhemlik yine de belli bir ölçüde devam edecektir. Zira çoğu kere Ramazan'ın ilk gününde ihtilâfa düşülmekte, bayramda ihtilâf edilmektedir. Bu durumda Kadir gecesinin sevabını elde etmede en garantili, en eslem yol, kaydettiğimiz son iki hadisle amel etmektir. Yani Ramazan boyunca akşam ve yatsı namazlarını cemaatle kılmak. Bunu yapan bir mü'min, Resûlünün müjdesine dayanarak, Kadir gecesinden nasibini almış olma itminanına erip, bunun manevî hazzını tadabilir. Zira Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'i hakkında hulfu'lvaad muhâl olan Erhamürrahimin adına konuşmuştur. Rabbi onu tekzib etmez, mahçub etmez. Bir Hadis-i Kudsî: أنا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي "Kulum Beni nasıl bilirse ona öyle muamele ederim." buyurmaktadır.444

ZELZELE (ZİLZAL) SÛRESİ

□ةَ روُ

س بِنئ ِرْق :

قَ لاَ أ #

ف هاللّ َلوسر ُلج َر نتأ] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر صاعلا نب ورمع نب هاللّدبع نع

□ل ِجْي َو ُرلا َحَلْف :

أ #

□

□□ب نلا َلاق َرَبْدأ ا مَلف ا

دبأ اَهْيَلَع ُدي ِزأ َ هِقَحْلاِب َكَثَعَب يِذ لا َو :َلاَقف .ْتَل ِزْل ُز اَذإ ُ : هَأ َرْقأَف ،ًةَعِماَج .

□ل ِجْي َو ُرلا َو»

.

---

443 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/398-399.

444 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/399-400.

ةَك رَبْلا نَم ُع ق وَ يَت اَم وَ ِرْيَخْلا َتاتشأ ُعَمْجَت اَهنأ ًةَعِماَج بن□ »

عمو د »

.

واد وبأ هجرخأ »

نْيَت رَم□].

يثك ةيبرعلا يف وهو ،سايق ريغ بلع لجر ريغصَت

1.(877)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek, "Bana câmi (özlü) bir sure öğret" talebinde bulundu.

Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) de ona İzâ Zülzilet suresini öğretti. (Ta'lim işi bitince) adam şunu söyledi:

"- Seni hakla gönderen Zât'a yemin olsun (buradaki ameller bana yeter), buna asla başka bir (amel) ilave etmeyeceğim."

Adam ayrılır ayrılmaz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Adamcağız kurtuldu!" dedi ve bu sözü iki kere tekrar etti."]Ebu Dâvud, Ramazan 9, Salât 326, (1399).[445

AÇIKLAMA:

Rivayetin Ebû Davud'daki aslında, burada hatırlatılması gereken bazı ziyâdeler var. Şöyle ki: Gelen adam, "Ey Allah'ın Resûlü bana öğret!" diye talebte bulununca, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ilk önce:

"- Zevâti'r-Ra'dan (yani R ile başlayan sureler -ki eliflâmrâ'lı sûreler kastedilmektedir-) üç tanesini öğren!"

tavsiyesinde bulunur. Ancak adam:

"- Yaşım ilerledi, unutkanlık galebe çaldı, ezberleme gücüm kalmadı, dilim de dönmez oldu!" diye cevap verir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) :

"- Öyleyse Hamîm'lilerden üç tâne oku!" der. Adam, önceki sözlerini tekrar ederek mazeret arzeder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sefer:

"- Müsebbihât'tan (sebbaha veya yüsebbihu ile başlayan sureler) üç tane öğren!" der. Adam yine aynı sözleri tekrar eder ve şu talebte bulunur:

"- Ey Allah'ın Resûlü bana câmi (özlü) bir sûre öğret!

"Hadisin gerisi metin tercümesinde kaydettiğimiz şekilde devam eder.

Tîbî'nin açıklamasına göre câmî olan bir sureden maksad, kendisini kurtuluşa götürecek bir suredir. Yâni muhtevasıyla amel ettiği takdirde kurtuluşunu sağlayacak, kurtuluşa ermek için gerekli amelleri ihtiva eden bir sure.

Rivayette adamın sarfettiği: "Buna bir şey ilave etmiyeceğim" sözü ile, surede öğrenmiş olduğum hayrı yapıp şerden kaçınma emrinin gerektirdiği amele başka bir ilâvede bulunmayacağım, bununla yetineceğim" demek istediği belirtilmiştir. Yaptığı yeminle de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda bu şart üzere biat azmini tekid etmeyi kasteddiği anlaşılmıştır.

Aliyyü'l-Kârî, adamcağız tabirini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sevgi ve takdirlerini ifade için kullandığını belirtir. Keza "Adamcağız kurtuldu!" diye iki sefer tekrar etmesini de adamın fazlaca hoşuna gitmesiyle ifade eder. Anlayışındaki derinlik, idrâkindeki kuvvet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ziyadesiyle memnun kılmıştır.

Bu takdir ve hoşlanmada Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in dini kolaylaştırmaya, sevdirmeye verdiği ehemmiyetin bir tezâhürünü görmek de mümkündür.

Zilzâl suresinin câmî bir sure olmasına gelince, bu da açık bir husustur. Dinin en mühim rükünlerinden biri olan âhiret ve kıyameti bütün dehşetiyle nazar-ı dikkate arzederek, dünyada hayır veya şer nevinden yapılan en küçük amellerden bile insanın hesaba çekileceği belirtilmektedir.

"... O gün, insanlar, amelleri(nin karşılığı) kendilerine gösterilmek için dağınık dağınık döneceklerdir. İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor idiyse onu(n sevabını) görecek, kim de zerre ağırlığınca şer yapıyor idiyse onu(n cezasını) görecek" (6-8. âyetler).446

ىذمرتلا هجرخأ

.] □اَذ ُز تَلزْل ُلِدْعَت ُر َعُب نآرُقْلا :

إ

#

لاق هاللّ َلوسر ن]أ ُهْنَع ُ هاللّ

2□

□ـ سنأ نعو َر ِض ى .

2.(878)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

- "İzâ Zülzilet" suresi Kur'ân-ı Kerim'in dörtte birine denktir."]Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'ân 10, (2897).[447

□ن اه ُلِدْعَت َفْصِن نآرُقْلا, َو ْلُق َوُه هاللّ ُ دَحأ ٌ ُلِدْعَت ُثلث]

أ :امُهْنَع ُ هاللّ

3

□ □

□هلو يف ىرخأ نع نبا سابع َر ِض ى

□نآرُقْلا, َو ْلُق اَي اَهُّيأ اَكْلافِرُون َتَعْدِلُ ُر َعُب نآرُقْلا] .

3. (879)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'tan rivayet edildiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

---

445 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/401.

446 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/401-402.

447 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/402.

- "İza Zülzilet suresi Kur'ân-ı Kerim'in yarısına denktir. Kul hüvallahü ahad (İhlas) suresi Kur'ân-ı Kerim'in üçte birine denktir. Kul yâ eyyühe'l Kâfirûn suresi de Kur'ân-ı Kerim'in dörtte birine denktir."]Tirmizî, Fedailu'lKur'ân 10, (2896).[448

AÇIKLAMA:

Hz. Enes (radıyallahu anh)'ten gelen önceki rivayette (878), Zilzâl suresinin Kur'ân'ın dörtte birine denk olduğu söylenirken, İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'tan kaydedilen ikinci rivayette (879) ise aynı surenin Kur'ân-ı Kerim'in yarısına denk olduğu söylenmektedir. Rivâyetlerin her ikisi de merfudur, yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü.

Aradaki müşkilâtı Tîbî, "nokta-i nazar farklılığı" şeklinde izâh eder: "Şöyle söylenmesi mümkündür: "Bizzat Kur'ân-ı Kerim'in en büyük iki maksadı vardır: Mebde ve meâdı açıklamak." (Yani varlık âleminin ve bâhusus insanın evveli nedir, sonu ne olacaktır? Mebde evvel, başlangıç demektir. Meâd ise âkibet, son demektir. Her insanın, ta ilk çağlardan beri kafasını yoran mesele bu değil mi? İşte din, bir bakıma bu soruların cevabıdır.

Felsefî sistemler de çoğunlukla bunlara cevap vermeye çalışır.)

Asıl konumuza dönersek, Tîbî sözüne devamla der ki: "Zilzâl suresi müstakillen meâd meselesini işler, ahvâlini açıklar, dolayısiyle Kur'ân'ın yarısına denktir."

Aynî, Zilzâl suresinin, Kur'ân-ı Kerim'in dörtte birine denkliğiyle ilgili hadisi de Kur'ân'da olan nokta-i nazarı biraz değiştirerek şöyle açıklar: "Denebilir ki Kur'ân-ı Kerîm dört ana meseleye yer vermektedir: 1- Tevhidin takriri,

2- Nübüvvetin takriri,

3- Dünya hayatıyla ilgili ahkâmı beyan,

4- Âhiret ahvâlini açıklamak.

Bu nokta-i nazardan Zilzâl suresine bakarsak son dördüncü kısma şâmil olduğunu görürüz."

Şu halde iki hadis arasında teâruz sözkonusu değildir. Değerlendirmede nokta-i nazarlar bir parça değişmektedir.

Tîbî, Kul Yâ Eyyühe'l-Kâfirûn suresinin, şirkten teberri etmeye yer vermiş olduğu için birinci meseleyi, yani Tevhid dâvâsını ihtiva ettiğini belirtir.

İhlas suresinin Kur'ân-ı Kerim'in üçtebirine denk olma meselesi de, yine müfessirlerce, Kur'an-ı Kerim'in Tevhid, Risâlet, Âhiret olmak üzere üç ana dâvasından birincisini işlemesi sebebiyle diyerek açıklanmıştır. Bu üç meseleye kelâmî açıdan icmâlî iman da denir.

Nevevî, Mâzirî'nin: "Kur'an üç kısımdır: "Kıssalar, Ahkam, Allah'ın sıfatları", İhlâs suresi, Allah'ın sıfatları kısmını özetler" şeklinde yaptığı bir te'vili kaydeder.

Bu açıklamalar yukarıda kaydedilen hadislerin bir yönüyle ilgilidir.

Bir de bunların okunması halinde elde edilecek sevap yönü var. Yani bir İhlas sûresini okumakla Kur'ân'ın tamamını okuma hâlinde elde edilecek sevabın üçte birini elde etmek veya üç İhlâs okuyarak bir hatm-i Kur'ân sevabını elde etmek meselesi.

Hadis-i şerif bunu da açık olarak ifade etmekte ve mü'minler, tâ bidayetten beri buna inanmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah namına konuşur, Allah'ın sevapda, günahta, şu veya bu ameli değerlendirmekteki sünnetullah'ı bildirir. Binâenaleyh hadis, her çeşit mübâlağa ve mücâzefeden uzaktır, ayn-ı hakikattır. Demek ki, bir seyyieyi bir olarak yazarken, bir haseneyi en az on misliyle yazmayı (En'am 160) veya Kadir gecesinde yapılan hayırları otuz bin yazmayı kendisine sünnet (sünnetullah) yapan Cenab-ı Hakk, üç İhlas'a veya dört Kul yâ eyyühe'lkâfirun'a... bir hatim sevabı yazmayı da kendisine sünnet yapmıştır. Bu teferruatın tebliğini de Rabbi Rahimimiz, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ine tevdi etmiştir. Bu gibi rivayetlere tereddütle bakıncaya kadar هلَمَع ْن ِم ٌرْيَخ ِن ِم ْؤُملا ُة ِين yani "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" hadis-i şerifi mucibince, tam bir teslimiyetle, bir hatim sevabı alacağım niyetiyle, belirtildiği şekilde okumak mü'minlik âdâbına uyan yegâne yoldur. Cenab-ı Hakk rahimdir, kerimdir, ve rahmetinin sınırı yoktur, üç İhlâs'a bir hatim değil, şartlara ve ihlâsımıza göre daha fazlasını da verebilir ve Resûlünü tekzib etmez.

Bu hususta Bediüzzaman hazretlerinin kıymetli bir açıklamasını aynen sunuyoruz: "Kur'ân-ı Hakim'in her bir harfinin bir sevabı var. Bir hasenedir. Fazl-ı İlâhîden o harflerin sevabı sümbüllenir, bazan on tane verir, bâzen yetmiş, bazen yedi yüz (âyetel-Kürsî harfleri gibi), bâzen bin beş yüz (sure-i İhlâs'ın harfleri gibi), bâzen on bin (Leyl-i Berât'ta okunan âyetler gibi), ve bâzen otuz bin, meselâ haşhaş tohumunun kesreti misillü (Leyle-i Kadir'de okunan ayetler gibi). Ve o gece, bin aya mukabil işâretiyle bir harfinin o gecede otuz bin sevabı olur, 448 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/402-403.

anlaşılır. İşte Kur'ân-ı Hakim, tezâuf-u sevabiyle (sevabın katlanması, artması) beraber elbette müvazeneye gelmez ve gelemiyor. Belki asıl sevab ile bazı surelerle muvazeneye gelebilir.

Meselâ: İçinde mısır ekilmiş bir tarla farzedelim ki, bin tane ekilmiş. Bazı habbeleri yedi sümbül vermiş

farzetsek, her bir sümbülde yüzer tane olmuş ise, o vakit tek bir habbe bütün tarlanın iki sülüsüne (üçte ikisine) mukabil oluyor. Mesela birisi de on sünbül vermiş, her birinde iki yüz tane vermiş, o vakit bir tek habbe asıl tarladaki habbelerin iki misli kadardır. Ve hâkeza kıyas et....

Şimdi, Kur'ân-ı Hâkim'i, nuranî, mukaddes ve mezraa-i semaviyye (semavî tarla) tasavvur ediyoruz. İşte herbir harfi asıl sevabiyle birer habbe hükmündedir. Onların sümbülleri nazara alınmayacak. Sure-i Yâsin, İhlâs, Fâtiha, Kul yâ eyyühelkâfirûn, İzâ zülziletil-ardu gibi sâir, faziletlerine dair rivayet edilen sure ve âyetlerle muvazene edilebilir. Meselâ: Kur'ân-ı Hakim'in üç yüz bin altı yüz yirmi harfi olduğundan sûre-i İhlâs besmele ile beraber altmış dokuzdur. Üç defa altmış dokuz, ki yüz yedi harftir. Demek sure-i İhâs'ın herbir harfinin haseneleri bin beş yüze yakındır. İşte sure-i Yâsin'in hurufatı hesap edilse Kur'ân-ı Hakim'in mecmu-u hurufatına nisbet edilse ve on defa muzâaf olması nazara alınsa şöyle bir netice çıkar ki: Yâsin-i Şerif'in her bir harfi, takriben beş yüze yakın sevabı vardır. Yani o kadar hasene sayılabilir. İşte buna kıyasen başkalarını dahi tatbik etsen, ne kadar latif ve güzel ve doğru ve mücâzefesiz bir hakikat olduğunu anlarsın."449

] اَم َنو ُرْدَتَ أ :َلا ق ا.َهراَبْخأ ُتِهدَحُت ٍذِئَم ْوَي :# ِ هاللّ ُلوُسر أ َرَ

ق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

4□

□ـ نعو بأ هريرة ر َض ِى

□لِمَع

:□اَه ِرْهَ ،لوُقَت

وُ َأنْ تَشْهَدَ علَى كُلِّهِ عَبْدٍ وَ أمةٍ بِمَا عَمِلَ علَى ظ :

قَالَ ه

أخبَارُهَا؟ قَالُوا: اللّه وَ رَسُولُهُ أعْلَمَ.

ا أخرجه الترمذي وصححه

. ه أخبَارُهَا فَهَذِهِ كَذَا وَ كَذا وَ كَذَا يَوْمَ كَذَا] .

4. (880)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz: "(Arz) o gün Rabbinin ona vahyetmesiyle haberlerini anlatır" meâlindeki âyeti okudu ve:

"- Arzın anlatacağı haberleri nelerdir, biliyor musunuz?" diye sordu. Yanındakiler:

"- Allah ve Resûlü bilir!"

diye cevap verdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı:

"- Bu haber, kadın ve erkek her kulun arz üzerinde işlemiş oldukları amellere şâhidlik etmesidir. Her kul için arz:

"Şu ayda, şu günde, şu şu işlemi yaptı" diyecektir."]Tirmizî, Kıyâmet 8, (2431), Tefsir, Zilzâl, (3350).[450

TEKÂSÜR SÛRESİ

بأ َو ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُ :

ق َلاَق

. مُث َلَأُسْتَل نُ َوَي ٍذِئَم ْنَع ِنلا ميِع :

] هاللّ ُ هْنَع ُ يف هلوق ِ ىلاعت

1

ـ نع ريبزلا ر َ ِض ى

اَم نإ ُه نوُكَيَس :

.]أ َلاَق ُءاَمْلا َو ُرْم تلا :ِناَد َوْس ا ُ ُوَه اَم نإ ؟هْنَع ُلَأْسُن ِميِع نلا

1. (881)- Hz. Zübeyr (radıyallahu anh)'in anlattığına göre Tekâsür suresinde geçen: "Andolsun o gün elbet ve elbet nimet(ler)den hesaba çekileceksiniz" (8. âyet), âyeti ile ilgili olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şöyle demiştir:

"- Ey Allah'ın Resûlü! (yeyip içtiğimiz) hurma ve su olan iki siyahtan ibaretken hangi nimetlerden hesâba çekileceğiz?"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verir:

"- O, mutlaka olacak!"]Tirmizî, Tefsir, Tekâsür, (3354); İbnu Mâce, Zühd, 12 (4158).[451

AÇIKLAMA:

1- Tekasür sûresi, ölüm ve kıyamet hâlini açıklamada mühim sûrelerden biridir. Yukarıdaki metni kaydedilen rivayet, daha ziyade sûrenin âhirette verilebilecek hesapla ilgili olan son âyetine açıklama getirmektedir.

Rivayetin Tirmizî'deki aslında tasrih edildiği üzere Zübeyr İbnu'l-Avvâm (radıyallahu anh) sorusunu, Tekâsür sûresi nâzil olduğu zaman sormuştur.

2- Âyette geçen naim'den maksad kendisinden lezzet alınan her çeşit nimettir. Hayat, sıhhat, âfiyet, içilen bir yudum soğuk su buna dahildir.

Bazı İslâm mütefekkirleri ciğere çekilen her soluğu, ciğerde vazifesini bitirdikten sonra geri atılan her nefesi ayrı ayrı birer nimet sayarak, "Bir solumaya mukabil iki hamd borcumuz var" demiştir.

3- Hz. Zübeyr (radıyallahu anh), İslâmî telâkkinin tekevvününü henüz tamamlayıp, ruhlarda İslâmî görüş

açısının yeterince kemâle ermediği bir safhada, su ve hurma nimetini yeterince takdir edemeyip, "bu iki siyahtan da mı hesap vereceğiz?" mânasında sualde bulunur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) iki farklı mânânın çıkarılabileceği bir cevap verir:

449 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/403-405.

450 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/405-406.

451 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/406.

"- O, mutlaka olacak."

Yani:

1- Evet, âyetin haber verdiği hesap, senin "iki siyah" dediğin su ve hurma için de olacak!

2- Şimdi elinizde fazla nimete sahip değilseniz de ileride (hesabı zorlukla verilecek) nimete ereceksiniz.

Şârihler, bu iki mana üzerinde de dururlar.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hurma yiyip soğuk su içtiği zaman, اَنَاقَس َو اَنَمَعْطا يِذ لِل ُد ْمَحلا

نيِمِلْسُم اَنَلَعَج َو□

"Bize yedirip içiren ve mü'min kılan Allah'a hamdolsun" diye dua ederdi. Demek ki su ve hurma nimetine sahip olmasak bile sıhhatimizi, imanımızı en büyük nimet bilip hamdetmemiz gerekecektir.

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den yapılan bir rivayette soru şöyle vaz'edilmiştir:

"- Ey Allah'ın Resûlü, hangi nimetten hesap vereceğiz,diyârımızdan, mallarımızdan çıkarılmadık mı?"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı aynı meâlde:

"- Sizleri sıcaktan ve soğuktan koruyan meskenlerin, ağaçların, çadırların gölgelerinden ve sıcak günde içtiğiniz soğuk sudan!"

Bir başka hadiste ise: "Kendi yurdunda emniyette, bedeni âfiyette, günlük azığı yanında olan kimse, sanki dünya kendisinin olmuş gibidir. (Şükrünü, zikrini ve tefekkürünü yapıp öbür dünyasına nur gönderebilir, varolma gayesini yerine getirebilir)" buyurmuştur.

Mevzumuzu tamamlayan bir başka hadis daha var. Bu, suâle çekileceğimiz sayısız nimetlerin ana başlıklarını sayar:

"Kıyamet günü, beş şeyden hesaba çekilmedikçe kişi Rabbinin huzurundan ayrılamaz: 1- Ömrünü nasıl tükettiğinden,

2- Gençliğini nerede harcadığından,

3- Malını ne yolla kazandığından,

4- Malını nereye harcadığından,

5- İlmiyle ne derece amel ettiğinden?"

Son olarak Hz. Zübeyr su ve hurmaya niçin iki siyah demiştir? onu belirtelim: Şârihler şöyle derler: "Medine hurması umumiyetle siyahtır. Arap dilinde iki şey beraber zikredilince, her ikisinin de gâlibi olana göre söylenmesi umumi bir kâidedir. Meselâ anne ve baba, baba kelimesine göre tesniye yapılarak ebeveyn kelimesiyle, keza Güneş ve Ay Kamer kelimesiyle kamereyn diye ifade edilir. Burada da öyle yapılmıştır."452

نِم ِةَماَيِقْلا□

:#

م ْوَي ُدْبَعْلا ُهْنَع ُلأْسُي اَم َل وأ نإ□

] هاللّ ُلوسر لا

ق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ

ىذمرتلا هجرخأ

. د ِراَبْلا ِءاَمْلا َنِم َكِو ْرُن َو َكَمْس ِج َكَل ُّح ِصُن ْمَلأ ُ : هَل َلاَقُي ْنأ ِميِع نلا].

2. (882)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kulun, kıyamet günü, hesaba çekileceği ilk şey (mazhar olduğu) nimettir. Kendisine: "Bedenine sıhhat vermedik mi, soğuk sudan içirmedik mi?" denecektir."]Tirmizî, Tesfir, (3355).[453

AÇIKLAMA:

Önceki rivayetin (881) açıklaması sırasında sıhhatin başta gelen nimetlerden olduğunu belirtmiştik. Yukarıdaki hadis, sıhhatin ehemmiyetini te'yid eden bir başka rivayet olmaktadır. Âlimler bu çeşit rivayetlerden hareketle, imandan sonra en kıymetli nimet sıhhattir demişlerdir. Allah'ın arz ve semâvatta tecelli eden envârının okunması bu iki nimete bağlıdır. İmanla, هِد ْمَحِب ُحهِبَسُي َّهِا ٍءْيَش ْن ِم ْنِا َو نِهِيِف ْنَم َو ُض ْرَا َو ُعْب سلا ُتا َوم سلا ُهَل ُح بَسُت

مُهَحيِب ْسَت َن وُهَقْفَت ْنكلو

"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih eder, O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur..." (İsra 44) âyetini okuyup, sıhhatle de, ض ْرَا َو ِتا َوم سلارون هاللّ "Allah arz ve semaların nurudur" (Nur 35) âyetinin kâinata serptiği nuru idrak eder ve şevkle kulluk vazifelerini yapmaya koşar.454

ERAEYTE (MÂUN) SÛRESİ

ْرِدِقْلا َو ِوْل دلا َةَي ِراَع # هاللّ ِلوسر ِدْهَع ىلَع َنوُعاَملا ُّدُعَن ا نُك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ].

1

ى ِض َر دوعسم نبا نع ـ

دواد وبأ هجرخأ .

452 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/406-408.

453 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/408.

454 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/408-409.

1. (883)- İbnu Mes'ûd (radıyallahu anh) demiştir ki: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında tencere, kova gibi eşyaları âriyeten vermeyi (Mâun suresinde zikri geçen) yardım (mâun) addederdik."]Ebû Davud, Zekât 32, (1657).[455

AÇIKLAMA:

Mâun sûresi, kısa sûrelerdendir. İki kısımdır.

Birinci kısmı: Yetimleri itipkakmak ve fakirlere yardıma teşvik etmemek suretiyle dinin bu emirlerini tekzib eden kimselerle ilgilidir. Müfessirler bu kısmın Mekke'deki bazı müşriklerle ilgili olarak nâzil olduğunu belirtirler.

İkinci kısmı ise: Namazını kılan fakat kulluğunda eksikliği fazla olan Müslümanlarla ilgilidir. Yukarıdaki rivayet bu kısımla ilgili olduğu için meâlini kaydediyoruz:

"Vay o namaz kılanların hâline ki, onlar kıldıkları namazdan gâfildirler. Onlar gösteriş yaparlar. Onlar "yardım"ı sakınırlar" (4-7. âyetler).

Yukarıdaki rivâyet, İbnu Mes'ud hazretlerinin (radıyallahu anh) âyette geçen elmâun kelimesini, konu komşunun birbirinden kapkacak alıp vermek suretiyle yaptıkları yardım olarak açıklar. İbnu Ömer, Hz. Ali, Katâde, Hasan Basrî gibi bazıları da mâun kelimesinden maksadın "zekât" olduğunu söylemiştir.

Mücâhid: "Mâun âriyettir" demiştir.

İkrime, berleştirici bir açıklama yapar: "Mâunun en yüce derecesi, bildiğimiz zekâttır, en düşük derecesi de eşya âriyetidir."

Hattâbî şerhinde Mâun için: "İstendiği takdirde verilmemesi haram olan su, tuz, ateş gibi maddelerdir" dendiği de kaydedilir. Âriyeten verilen maddelere örnek olarak iğne, balta, çanak, çömlek, kova, çomak... zikredilir.456

KEVSER SÛRESİ

ا .كِحاَض ُهَسأَر َعَفَر مُث ًةَءاَفْغإِ نَفْغأ ْذإِ دِجْسَمْلا ي □

:]ف هاللّ ُلوسر اَنْيَب

□ ه

.

لاق َنَع ُ هاللّ

1 ع

□ □

□ى ِض َر سنأ ن

كاَنْ يَطْعأ ا نإِ ِمي ِح رلا ِنمْح رلا ِ هاللّ ِمْسِب :أرَقَف ًافِنآ ٌة َر َوس هلَع ْتل َزَن : َلاَق ؟ِ□
هاللّ َلوُسر اَي َكَكَحْضأ اَم : َليِقَف

: لَج َو زَع بهِ َر ِهيِنَدَع َو ٌرْهَن ُه ن

إ َلاَق

: مَلْعأ ُهُلوُس َر َو ُ هاللّ :اَنْلُق ؟ ُرثوَكْلا اَم َنو ُرْدَت□.

أ لاق اهَمَتَخ ى تَح َرَث ْوَكْلا

:□ لوُقأَف ْمُهِنم ُدْبَعْلا ُجِلَتْخيَف ِءاَم سلا ِموُجُن ُ َ د

د َع ُهُتَيِنآ

.□ةَماَيِقْلا َم ْوَي ِبت مُأ ِهْيَلَع ُد ِرَت ٌض ْوَح َوُه َو ، ٌريثَك ٌرْيَخ ِهْيَلَع

.] ةسمخلا هجر

. خأ َكَدْعَب َثَدْحأ اَم ى ِرْدَت اَم ُلوُقَيَف ِبت مُأ ْنِم ُه نإِ ِهب َر

1. (884)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün mecsidde iken hafif bir uyku kestirmesi yaptı, sonra gülerek başını kaldırdı. Kendisine:

"- Ey Allah'ın Resûlü, niçin gülüyorsunuz?" diye sorulunca:

"- Bana az önce şu sûre nazil oldu" deyip besmele çekti, sonuna kadar Kevser sûresini okudu:

"- Bismillahirrahmanirrahim, Ey Muhammed! Doğrusu sana pek çok nimet vermişizdir. Öyleyse Rabbin için namaz kıl, kurban kes. Doğrusu adı sanı ortadan kalkacak olan, sana kin tutan kimsedir" (Kevser 1-3).

Resûlullah kıraatı tamamlayınca sordu:

"- Kevser'in ne olduğunu biliyor musunuz?"

Biz:

"- Allah ve Resûlü bilir" dedik.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı:

"- Bu bir nehirdir. Rabbim onu bana vâdetmiştir. O nehir üzerinde pek çok hayırlar var. Bu bir havuzdur da.

Kıyamet günü ümmetim onun başında (su içmek üzere) toplanacak. Bu havuzdaki maşrapalar gökteki yıldızlar kadar çoktur. Derken içlerinden bir kul çıkarılıp atılacak. Ben müdâhale edip: "Ey Rabbim (onu niye atıyorsun) o benim ümmetimdendir?" diyeceğim. Ancak Cenab-ı Hakk: "Bunlar senden sonra ne bid'atler işlediler senin haberin yok" diyecek."]Buhârî, Tefsir, İnnâ a'taynake'lkevser 1, Rikâk 53, Müslim, Salat 53, (400); Tirmizî,Tefsir, Kevser (3357), Ebû Davud, Sünnet 26, (4747, 4748); Nesâî, Salât 21, (2, 133, 134).[457

AÇIKLAMA:

Kevser kelimesi lügat olarak kesret kökünden gelir ve çokluk, ifrat derecede çokluk manasına gelir. Ancak âyette ifade ettiği mana hususunda farklı rivayetler gelmiş, yirmiden fazla değişik yorumu ifade edilmiştir.

1- Yukarıdaki hadisin de ifade ettiği üzere kevser, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a verilmiş olan cennetteki bir nehrin adıdır. Başka hadisler bu nehirle ilgili tavsifi zenginleştirir: "Kenarlarında, içleri boş inciden kubbeler 455 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/409.

456 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/409-410.

457 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/410-411.

vardır. İçinden misk-i ezfer çıkar, sütten daha beyaz, baldan daha tatlı, boy ve genişliği meşrık ve mağrib arası kadar, derinliği yetmiş bin yıllıktır. Suyundan içen bir daha susamaz, ondan abdest alan ebediyen perişan olmaz, bana olan ahdini bozan, benim ehl-i beytimi katleden ondan içemez."

2- Bazı rivayetler "kevser"in bir havuz olduğunu söyler. Havuz ve nehir aynı şey midir, ayrı şeyler midir üzerinde durulmuş, münâkaşa edilmiştir. Umumiyetle havuzun nehirden ayrı olduğu kabul edilir. Havuz mahşerdedir, nehir cennette. Üstelik diğer peygamberlerin de havuzu olduğu kabul edilir, ama Kevser nehri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hastır.

3- Kevser için, Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e verilen nübüvvet şerefi denmiştir ki, nübüvvetle bahşedilen bütün hayırlar bunun içine girer: "Faziletleri, yüce ahlâkı, Kur'ân-ı Kerim, tevhid, İslâm, ilim, hikmet, mucizeler...

Bunların herbiri hayr-ı kesir olduğu için kevser mefhumuna dahildir" denmiştir.

4- Kevser'den maksad, "ümmetin ulemasıdır" da denmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için bu da bir şeref vesilesidir. Çünkü O'nun ümmetinden sayısız âlimler, müçtehidler yetişmiştir. Müçtehidler, tağyire uğramamış, vahiyden alınmış naslara dayandıkları için, içtihadlarında isabet etmişlerdir. Nâdir hata edenler de, iyi niyetle hareket ettikler için onlar dahi me'curdurlar. Birçok peygamber kıyamet günü pek az etbaı ile gelirken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) peygamberlerin varisleri durumunda olan öyle âlimlerle gelecektir ki bir tek âlimin çok sayıda etbaı bulunacaktır ve hepsi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın etrafında toplanacaktır.

5- Kevser'den maksad Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e tâbi olanların çokluğudur.Vâkıa sûresinin 13-14

ve 39-41. âyetlerinin tefsiri zımnında müfessirlerin kaydettikleri sahih hadislere göre, cennet ahalisinin yarıdan fazlasını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ümmeti teşkil edecektir.

6- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nesl-i mübareklerinin yani Âl-i Beyt'in çokluğu. Kevser sûresi bunu da müjdelemektedir. Çünkü asıl nüzul sebebi biraz da buna dayanır. Müteakip rivayette görüleceği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın erkek evlâdı ölünce As

İbnu Vâil, Ebu Cehl, Ukbe İbnu Ebî Muayt gibi bazıları, "O ebterdir" yani nesli kesiktir diye şamata yapmışlardır, bu durum da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i üzmüştü. Cenab-ı Hakk bu esnâda Kevser sûresini indirerek: "Düşmanlarının zannettiği gibi oğulların ölmesiyle neslin kesilecek değildir. Bilakis sana zamanın geçmesiyle artacak pek çok nesil vereceğiz"

demek olur. Nitekim Âl-i Beyt'ten İslâm ümmetinin nice velileri, mânevî liderler yetişmiş, bulundukları asırları nurlandırmışlardır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a verilen kevser yani "hayr-ı kesir"le bu kaydedilenlerin hepsi maksud olabilir, birini tercihe gerek yok. Allahu a'lem.458

□ ه

رَثأ عِطَقْنَي َو ُتوُمَيَس َو ُدل َو ُهَل َسْيَل ًاد مَحُم نإ ُشْي َرُق تَلاَق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□ .

2□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

نيزر هجرخأ

.رَتْب ا‘ َوُه َكَئِناَش نإ :ِهِلوق ىلاِ َرَث ْوَكْلا َة َروُس ىلاعت ُ هاللّ َلزنأَف□].

2. (885)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Kureyş şöyle dedikodu yapmıştı: "Muhammed'in erkek evlâdı yok. Bir öldü mü arkası kesildi demektir." Bunun üzerine Cenab-ı Hakk, Kevser sûresini (sonuncu âyet olan): "Asıl arkası kesik olan sana kin tutandır"a kadar inzal buyurdu."

Rezîn'in ilavesidir.459

AÇIKLAMA'sı önceki rivayette geçti.460

NASR SÛRESİ

هجرخأ

.[لا ُلوسر هاللّ #: اَذإ َءاَج ُرْصَن هاللّ ِو َحْتَفْلا ُرِ ُلْدِعَت ُعُب َنآَرُقْلا]

ق :

ه

.

لاق ْنَع ُ هاللّ

1

ـ نع سنأ َر ِض ى

. يذمرتلا

1. (886)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İzâ câe nasrullahi ve'lfeth" sûresi Kur'ân-ı Kerim'in dörtte birine denktir."]Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 10, (2897).[461

مُهَضْعَب نأَكَف ٍرْدَب

] :

ا

.

لاق م

خاَيْشأ َعَم ِنُل ِخْدُي ُهْنَع ُ هاللّ ىَ ِض َر ُرَمُع َناك

هْنَع ُ هاللّ

2

ـ نعو نبا سابع َر ِض ى

بِناَعَدَف ،ْمُتْمِلَع ْن مِم ُه نإ ُ : هْنَع ُ هاللّ

لاَقف□ :

هِسْفَن يف□.

ى ِض َر ُرَمُع َلاقف ؟هُلْث ِم ُءاَنْبأ انَل َو انَعَم اَذه ُل ِخْدُت َمِل□

دَج َو□

: رْصَن ءَاج اَذ□

إ لج َو زَع ِ هاللّ لوق يف َنوُلوُقت اَم : َلاَقف

مُهَي ِرُيِل إ بِناَعَدام ُه نأ ُتْمِلَعَف ُمُهَعَم بِنَلَخْدأ َف ٍم ْوَي َتاَذ□.

□ □□ □□ □ لُقَي ْمَلف ْمُهُضْعَب َتَك□

س َو ا

نْيَلَع َحِتُف َو اَن ْرِصُن اَذإ ُه َرِفغَتْسَن َو َ هاللّ َدَمْحَن ْنأ اَن ْرِمُ : أ ْمُهُضْعَب َلاَقف ُحْتَفْلا□ . َو ِ هاللّ

458 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/411-412.

459 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/413.

460 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/413.

461 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/413.

لوُس َر ُلَجأ َوُه : َتلُق ؟لُوقَت اَمف َلاَ ق: َتلُق ؟لُوقَت اَمَف َلاَ ق: ٍسا بَع َنبا اَي□
لُوقَت اَذ َ َكأ : َلاَقف ً ا

نُيَش .

ا □

: با وَت َناَك ُه نإ ُه ْرِفْغَتسا َو َكِهب َر ِدْمَحِب ْحِهبَس .

ف َكِلَجأ ُة َم ًَع َكِلَذف

: حْتَفْلا َو ِ هاللّ ُرْصَن َءاَج اَذ□.

إ َلاَقف ُهَل ُهَمَلْع

أ ِ هاللّ

بذمرتلاو براخبلا هجرخأ

.لوُقَت اَم إ اَهْنِم ُمَلْعأ اَم ُ : هْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ُرمُع َلاَقف].

2. (887)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) beni Bedir şeyhleri ile birlikte (sohbet ve istişâre meclislerine) alıyordu. Bu hâl, sanki, birilerinin ağırına gitmişti: "Bunu niye bizimle birlikte cemaate alıyorsun, bizim onun kadar oğlanlarımız var?" diye Hz. Ömer'e târizde bulundu. Hz. Ömer kendilerine:

"Onun kimlerden olduğunu biliyorsunuz" diye cevap ver(ip geçiştir)di.

Bir gün beni çağırıp yine onlarla birlikte meclise aldı. Bu sefer, sırf beni(m liyâkatımı) onlara göstermek için beni çağırdığını anlamıştım. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Cenab-ı Hakk'ın İzâ câe nasrullah ve'lfeth (Nasr 1) kavl-i şerifi hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Cemaatten bazıları:

"- Yardıma ve fethe mazhar olduğumuz zaman Allah'a hamdetmek ve istiğfarda bulunmakla emrolunduk" diye cevap verdi. Bazıları hiçbir şey söylemedi.

Hz.Ömer (radıyallahu anh) bana yönelerek:

"- Ey İbnu Abbâs, sen de mi böyle söylüyorsun?" dedi. Ben:

"- Hayır" dedim ve sustum. Hz. Ömer:

"- Öyleyse söyle, sen ne diyorsun?" diye bana söz verdi.

Ben şu açıklamayı yaptım:

"- Bu sûre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ecelidir, kendisine bu sûre ile haber verilmiştir. Bu sûrede Cenab-ı Hakk (Resûlüne şöyle demiştir): "Allah'ın nusreti ve fethi geldiği zaman, bil ki bu senin ecelinin artık yakınlığına alâmettir. Öyle ise hamdederek Rabbini tesbih et ve ona istiğfarda bulun. O tevbeleri kabul edicidir."

Bu yorumun üzerine Hz. Ömer: "Bundan ben de senin söylediğini anlıyorum" dedi.]Buharî, Tesfir 4, Menâkıb 25, Meğâzî 50, 85; Tirmizî, Tefsir, Feth (Nasr) 3359).[462

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer (radıyallahu anh) halkı kabul etmek üzere oturunca, gelenleri İslâm'daki eksiklik durumlarına göre içeri alır, belli bir hiyerarşiyi gözetirdi. Ashâb'ın en itibarlı grubu ise Bedir Gazvesi'ne katılanlardı. Yukarıdaki rivayet, daha çocuk denecek bir yaşta olan İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) mevzubahis olunca, Hz. Ömer'in âdeta riâyet etmediğini, onu da büyüklerle birlikte meclisine aldığını göstermektedir. Muhammed İbnu Osman İbni Ebî Şeybe'nin Tarih'inde, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, büyükler konuşurken konuşmamasını tembih ettiği de belirtilir.

Ancak, bilhassa muhacirlerden bazıları kendileriyle birlikte bir "çocuğun" alınması karşısında Hz. Ömer'e rahatsızlık izhar ederler. Tirmizî'nin Musannaf'ındaki bir rivayette, Muhacirler Hz. Ömer'e: "İbnu Abbas'ı çağırdığın gibi bizim oğlanlarımızı çağırmayacak mısın?" demişlerdir. Hz. Ömer: "Bu var ya, olgun bir çocuktur.

Çok soran bir dile, çok anlayan bir kalbe sâhip" cevabını verir.

İbnu Hacer, "Bizim onun kadar oğlanlarımız var" sözüyle Abdurrahman İbnu Avf'ın "İbnu Abbas yaşında oğlanlarımız var" demek istediğini, ancak kendisinin İbnu Abbas denginde oğlu bulunmadığını, "biz" sözüyle, Bedir Ashabı'nı kasdetmiş olabileceğini belirtir.

Hz.Ömer, İbnu Abbas için: "Onun kimlerden olduğunu biliyorsunuz" diyerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e yakınlığını hatırlatmak istemiştir. Ancak, başka rivayetlerdeki "onun nasıl olduğunu biliyorsunuz"

şeklindeki ifadeye göre İbnu Abbas'ın zekâ, anlayış, ilme olan hevesi gibi şahsî faziletleri de kastedilmiş

olabileceği söylenmiştir. Nitekim, İbnu Abbas (radıyallahu anh)'ın hayatından bahsederken, Ashab'ın takdirlerine mazhar olan dikkat çekici bir ilim aşkı taşıdığını belirtmiştik.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) itirazları makul karşılayarak sesini çıkarmaz. Ancak onları İbnu Abbas'ın liyâkati hususunda ikna etmek ister. Bu maksadla yaşlıları aldığı bir meclise İbnu Abbas'ı da çağırtarak Nasr sûresinden ne anladıklarını sorar. Sadedinde olduğumuz rivayette, sûre üzerine beyân edilen tek bir görüş aksettirilmektedir.

Halbuki farklı rivayetlerde bazılarının: "Şehir ve köşklerin fethi", bazılarının "Bilmiyoruz" dediği, bazılarının hiçbir şey söylemediği belirtilmiştir

İbnu Abbas ise, Nasr sûresi ile Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e "ölümün yaklaştığının" haber verildiğini söyler ve bu herkese tatminkâr gelir. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde, İbnu Abbas'ın herkesi hayran bırakan cevabı üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) cemaate: "Gördüğünüz (bu kabiliyeti) sevdiğim için beni nasıl ayıplıyorsunuz?" der. İbnu Sa'd'ın rivayetinde aynı mecliste Hz. Ömer'in Kadir gecesi hakkında da soru sorduğunu, en tatminkâr cevabı bu meselede de İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan aldığını görmekteyiz.

İbnu Hacer'in kaydettiği bir başka rivayete göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) bir seferinde bir mesele hakkında soru sorar, kimse cevap veremez, İbnu Abbas cevaplar. Bunun üzerine: "Sizler bu çocuk kadar olamıyor 462 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/414.

musunuz, acze mi düştünüz?" der. Sonra İbnu Abbâs'a yönelir ve: "Ben seni konuşmaktan menetmiştim, şimdi artık bunlarla sen de konuş" der.

Yeri gelmişken Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in kabiliyet sahibi gençlere verdiği kıymeti -ki son derece örnek davranıştır- tebarüz ettirmek için, gençlere olan şu hitabını da kaydetmekte gerek var: "Sizden hiçbirinizi, yaşının gençliği, re'yini söylemeye mani olmasın. Zira ilim, ne yaşın gençliğinde, ne de ihtiyarlığındadır. Aksine Allah onu (genç ve ihtiyarlardan) dilediğine koyar."

Büyük muhaddislerimizden Zührî de Hz.Ömer'in bu davranışından mülhem olarak gençlere şöyle nasihat edermiş: "Yaşlarınızın küçüklüğü sebebiyle kendinizi hakir görmeyin, zira (koca halife) Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) müşkil bir işle karşılaşınca, gençleri çağırır, onlarla istişâre eder, keskin zekâlarına tâbi olurdu."

Son olarak şunu kaydedelim: Âlimler, sadedinde olduğumuz hadisten şu hükümleri çıkarmışlardır: 1- Kişinin, burada olduğu gibi, Allah'ın kendisine verdiği nimetleri izhâr etmek ve nimetin kadrini bilmeyenlere göstermek gibi sâlih maksadlarla kendinden bahsetmesi câizdir. Bu bahis, bir bakıma kendini değil, nimeti izhâr olduğu için tahdis-i nimet (nimetin anlatılması) denmiştir. Nitekim, Duhâ suresinde ثِهِدَحَف َكِهب َر ِةَمْعِنِب اَمهاَف□

"Rabbinin nimetlerini anlat" (11. âyet) denmiştir. Aksi takdirde övünmek, gururlanmak için kendinden bahsetmek câiz değildir.

2- Kur'ân'ın bazı işâretlerinden anlamış olduğu mânadan hareketle, te'vil yapmak caizdir. Ancak bu işte, ilimde rüsuh sahiplerinin muvaffak olabilecekleri, cevazın onlara ait olduğu da belirtilmiştir.463

İHLAS SÛRESİ

يف ِنآرُقْلا ثُلث أ َرْقَي ْنأ ْمُكُدَحأ ُز ِجْع َي :

أ ِهِباحص

‘ هاللّ ُلوسر لا ق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1

ى ِض َر ديعس بأ نع ـ

 ه :

اللّ َلاَق :

ف َكِلذ ُقي ِطُي اَنُّيأ َو :اوُلاَق ؟ٍةَلْيَل

أ هجرخأ براخبلا كلامو وبأو دواد ئاسنلاو .

[نآرُقْلا ثُلث ُ د

. م صلا ُ هاللّ ٌدَحأ .

1. (888)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) ashabına: "Sizden biri bir gecede Kur'ân-ı Kerim'in üçtebirini okumaktan aciz midir?" diye sordu.

"- Buna hangimiz güç yetirebilir?" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Allahu Ahad, Allahu's-Samed (İhlâs sûresi) Kur'ân'ın üçtebiridir" buyurdu.]Buharî, Fedâilu'l-Kur'ân 13, Tevhid 1; Müslim, Müsâfirin 259, (811); Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 11, (2898); Nesâî, İftihah 69, (2, 171); Muvatta, Kur'ân 17, 19 (1, 208); Ebu Davud, Vitr 18, Salât 353, (1961); İbnu Mâce, Edeb 52, (3787, 3788, 3789).]464

AÇIKLAMA 878, 879 numaralı hadislerde geçti.465

كَلَخْدأ اَها يإ َك بُح ن :

إ َلاَق َ ة

روُّسلا ِهِذه ُّب ِحُأ بِهنِإ ِ هاللّ َلوُس َر اَي َلاق ًّجر نأ] ُ ه.َنَع ُ هاللّ□ .

2□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

□ ةَنّجلا]ِ .

2. (889)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir kimse (ihlâs sûresini kastederek): "Ey Allah'ın Resûlü, ben bu sureyi seviyorum" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Onu sevmen seni cennete sokacaktır" dedi.

]Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 11, (2903).[466

AÇIKLAMA:

Hadisin Tirmizî'deki aslı uzuncadır. Yukarıdaki rivayeti daha iyi anlamaya yardımcı olacağı için tercümesini kaydediyoruz:

"Hz. Enes şöyle anlatır:

"Ensâr'dan bir zat Kuba mescidinde imamlık yapıyordu. Fatiha ile iftihah yaptıktan sonra her seferinde (zamm-ı sureden önce) Kul hüvallâhu ahad okuyor, onu tamamladıktan sonra onunla birlikte bir başka sûre okuyordu.

Ayrıca namazın her rek'atinde böyle davranıyordu. Cemaati kendisine bu hususta müdahale edip: "Sen bu sûreyi okuyor, bu sana yetmiyormuş gibi bir başka sûre daha zammediyorsun. Ya bununla yetin, ya da bunu terket, bir başka sûre oku (ikisini beraber okumaktan vazgeç)" dediler.

"- Hayır, dedi, ben bu okuyuşumu terketmem, bu şekilde imamlık yapmama razı iseniz devam ederim, râzı değilseniz imamlıktan vazgeçerim."

463 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/414-416.

464 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/417.

465 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/417.

466 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/417.

Cemaati, bu zâtı içlerinde en efdal (imamlığa en lâyık kimse) görüyorlardı. Kendilerine bir başkasının imamlık yapmasını uygun görmediler. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oraya uğrayınca durumu haber verdiler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) imamı çağırtarak:

"- Cemaatin arzusuna uymana mâni nedir, her rek'atte bu sûreyi ısrarla okumanın sebebi nedir?"

diye sordu. İmam:

"- Ey Allah'ın Resûlü, ben bu sûreyi seviyorum!"cevabını verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:

"- Onun sevgisi, dedi, seni cennete sokacaktır!"

Böylece, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cennetle müjdelemek sûretiyle davranışını te'yid etmiş olmaktadır.

Ayrıca Sahiheyn'de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den gelen bir rivayete göre, bir seriyye komutanı da her rek'atte zamm-ı sûreden sonra İhlas okuyarak, her rek'atın kıraatini onunla tamamlar. Durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arzedilince, □كِلَذ ُعَنْصَي ِء ْيَش َهِى

□‘ □هوُلَس "Sorun, niçin böyle yapıyor?" der. Sorarlar. Komutan

da: "Çünkü bu sûre, Rahmân'ın sıfatıdır, ben her rekatte onu okumayı seviyorum" der. Durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a iletilince:

"- Ona haber verin, Allah kendisini seviyor!" buyurur.

Âlimler bu rivayetlerden, bir rek'atte iki ayrı sûrenin zamm-ı sûre olarak okunabileceği hususunda hüküm çıkarmışlardır.467

□بوُنُذ ُهْنَع

: □لا #

ق هاللّ َلوسر ن]أ ُهْن

ى ِحُم ِة رَم ْتَتَئا ِم ِم ْوَي لُك ٌدَحأ ُ هاللّ َوُه ْلُق أ َرَق ْنَم

ع ُ هاللّ

3

ى ِض َر هنعو ـ

نٍْيَد ِهْيَلَع َنوُكَي ْنأ ِإ ًةَنَس َنيِسْمَخ] .

3. (890)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kim Kul hüvallâhu ahad sûresini günde iki yüz sefer okursa, üzerindeki kul borcu hariç, elli yıllık günah (amel defterinden) silinir."]Tirmizî, Sevabu'l-Kur'ân 10, (2900).[468

AÇIKLAMA:

Şarihler, kul borcunun istisna edilmesinde iki incelik görmüşlerdir:

1- Kul borcu, ödenmedikce affedilmez. Hadislerde gelen bu çeşit ifadeler, kul borcunun ehemmiyetini anlatmaya, bundan korkutmaya racidir.

2- Kişinin üzerinde kul borcu gibi affedilmez bir günahı bulunsa bile, -İhlâs suresi belirtilen şekilde okunduğu takdirde- diğer günahları affedilebilir. Ancak bu sûrenin okunması da kul borcundan gelen günâhı sildirmez469

أ َرَق مُث ِهِنيِمَي ىلَع اَنَف

م ِهِشا َرِف ىلَع

:

#

مانَي ْنأ َدا َرأ ْنَم

] هاللّ ُلوسر لا

ق :

ه

.

لاق ْنَع ُ هاللّ

4□

□ـ ى ِض َر ًاضيأ هنعو

ةثتلا ثيداح ا

هذه جرخأ َ ة ‘

نَجْلا َكِنيِمَي ىلَع ْلُخْدا ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ىلاعَت ُّب رلا ُهَل َلاَق ٍة رَم َةَئاِم ٌدَحأ ُ هاللّ َوُه ْلُق].

ىذمرتلا .

4. (891)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim yatağında uyumak isteyince, sağ tarafının üstüne yatar, sonra da Kul hüvallahu ahad'ı yüz kere okursa, Rab Teâla kıyamet günü kendisine: "Sağın üzerinde cennete gir" diyecektir.]Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 10, (2900).[470

□ لُ ْهَوُ هاللّ ُدَحأ ُ هاللّ :

ق َلزنف َك ب َر اَنَل ْبُسْنُ

□ ا هب نلِل اوُلاَق َنيِك ِرْشُملا نأ

□

ه

] . □هاللّ ُ نَع

5□

□ـ ى ِض َر بعك نب هبأ نعو

□ن ُه َلْيَس َشٌّ يِوُلَد ُإ وسيَمُوتَّ ، َو َلْيَس َشٌّ يِمَوُتَّ إ سيَوُر َ ث ُ، َو ناِ هاللّ َ ىلاعَت َ يِمَوُت
:

□‘ دَلوُي ْمَل َو ْدِلَي ْمَل ُدَم صلا

ىذمرتلا هجرخأ

.[□د ٌ لاَق َمل ْنُكَي ُهَل ٌهيِبَش ٌو ٌ ليِدَع ٌو َلْيَس ٌهِلْثِمَك َشْن

. حأ ًاوُفُك ُهَل ْنُكَي ْمَل َو ؛ ُث َروُي ًّ َو .

5. (892)- Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Müşrikler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:

"- Rabbini bize tavsif et (tanıt)!"

dediler. Bunun üzerine İhlâs sûresi indi.

"De ki: O, Allah'dır, bir tekdir. O Allah'tır, sameddir (hiçbir şeye muhtaç değil, her şey O'na muhtaç).

Doğurmamıştır, doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'nun dengi (ve benzeri) değildir" (1-4).

Übey (radıyallahu anh) bu sûrede geçen bazı tabirleri şöyle açıkladı: "Samed, doğurmayan ve doğurulmayan demektir, çünkü doğan her şey mutlaka ölecektir. Ölen her şeye varis olunacaktır. Allah ise ne ölür, ne de O'na varis olunur.

"Hiçbir şey O'nun dengi (ve benzeri) değildir" âyeti de O'na bir benzer, bir denk olmadığını, Allah'a benzeyen hiçbir şey bulunmadığını ifade eder."]Tirmizî, Tefsir, İhlâs, (3361, 3362).[471

AÇIKLAMA:

Rivâyet, izâha hacet bırakılmayacak kadar vazıh olmakla birlikte samed kelimesi üzerinde biraz durmak isteriz.

Müfessirler de en ziyade bu kelime üzerinde dururlar. Zira Arapça'da bu kelime zengin bir kullanışa sahiptir: Samed eşrâf demektir. Ebu

---

467 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/417-418.

468 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/418.

469 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/419.

470 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/419.

Vâil: "Efendilikte son mertebeye ulaşan kimse."

Aynî: "Araplar nezdinde samedin mânası şereftir, bu sebeple eşrâfı teşkil eden reislerine samed derler" der.

İbnu Abbas: "Kendisinde her çeşit şeref ve efendilik kemâl noktasına ulaşan efendi"ye dendiğini belirtir.

Ayrıca, "İhtiyaçlar kendisinden görülen efendi"ye, "boşluğu, eksikliği olmayan şey"e samed denmiştir.

Dilimizde bu kelimenin karşılığı yoktur.

"Allah sameddir" ayeti şöyle açıklanır: "Zevâl bulmayan bir bâkidir, dâimdir, herkesin ve her şeyin doğrudan doğruya muhtaç olduğu ve kasdettiği yegâne varlıktır, ulular ulusudur."472

براخبلا هجرخأ ُ ه

دَد ْؤُس بهَتْنا بِذ لا ُدهِي سلا ُدَم صلا ى□].

لاعت هاللّ همحر لئاو بأ نعو 6 :]

□ □ .

6. (893)- Ebu Vâil (rahimehullah) demiştir ki: "Samed, efendilikte son mertebeye ulaşan efendidir."]Buhârî, Tefsir, İhlâs 2.[473

هَل بِغَبْنَي اَم َو□

:

مَدآ ُنْبا بِنُمِتْشَي َنلاعت ُ هاللّ ُلوُقَي َلا□

ن لوسر َهاللّ ق]

أ ُ ه

. □هاللّ ُ نَع

7

□ □

□ى ِض َر ةريره بأ نعو

هَل يِغَبْنَي اَم َو يِنُبهِذَكُي َو !يِنَمِتْشَي ْنأ □

ل وأ َسْيَل َو ى□

□ نأدَب اَمَك يِنُديِعُي َسْيَل :ُلوُقَيف ُها يإ ُهبيِذْكَت ا م أ□ .

و ا□

. دَل َو يِل ن :

إ ُلوُقَيف

ى

.

يا يإ ُهُمْتَش ا مأ□

نَبهِذَكُي ْنأ□

ىئاسنلاو ىراخبلا هجرخأ

.]□ِقْلَخلا ِبَأهِو ْنَ نِلَع ْنِم ِإَعاَدتِه .

7. (894)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla Hazretleri diyor ki: "Âdemoğlu bana şetmediyor (hakkımda münasib olmayan söz sarfediyor). Ancak bu ona yakışmaz. Âdemoğlu beni tekzib ediyor, ancak beni tekzib etmek ona yakışmaz. Bana ettiği şetme gelince:

"Bu, onun, bana evlâd nisbet etmesidir. Tekzibine gelince, bu onun ÔAllah, yarattığı gibi beni tekrar diriltmeyecek' demesidir. Halbuki, ikinci sefer tekrar diriltmek, bana, yoktan var etmeye nazaran zor gelecek bir iş değildir."]Buharî, Tefsir 1, Bed'u'l-Halk 1; Nesâî, Cenâiz 117, (4, 112).]474

نُكَي ْمَل َو ْدَلوُي ْمَل َو ْدِلَي ْمَل يِذ لا ُدَم صلا ُدَح ا' اَنأَو ،ًادَل َو ُ هالّل َذَخ تا ُ : هُل ْوَقَف□

امهل ةياور يفو ـ8□:]

يا يإ ُهُمْتَش ا مأَو□

□]دَحأ ًاوفُك ُهَل .

8. (895)- Yine Buharî ve Nesâî'de kaydedilen bir diğer rivayette: "Bana olan şetmi: "Allah kendisine çocuk edindi" demesidir. Halbuki ben bir tekim, samedim, doğurmayan, doğurulmayan, hiçbir misli bulunmayanım."475

AÇIKLAMA:

Şetm, Arapça'da hakâret ifade eden her çeşit söz için kullanılır: "Sövmek, hakaret etmek, beddua etmek, lânet etmek..." vs. gibi şetm etmeyi yukarıdaki rivayetlerde münâsib olmayan söz sarfetmek diye tercüme etmek daha muvafıktır.

Hadis-i kudsîde Cenab-ı Hakk, insanlardan bazılarının ağzından çıkıp da küfür ve şirk ifade eden sözlerini şetm olarak tanıtıyor. Allah'ın oğlu var, kızı var demek gibi...

Allah'a evlât nisbet etme işine Yahudilerde de Hıristiyanlarda da rastlanır. Cahiliye Arapları da meleklere,

"Allah'ın kızları" demek suretiyle aynı küfre düşmekte idiler.

Ölümden sonra dirilmeyi aklına sığdıramayarak inkâr ise her devirde, her yerde rastlanan bir küfürdür. Kur'ân-ı Kerim ve diğer kitaplar ve bilumum peygamberler vasıtasıyla insanlığa tebliğ edilen "tevhid"den sonra ikinci mühim hakikat âhiret hayatıdır, yani ölümden sonra diriltilme. Ahireti, yeniden diriltmeyi inkâr Cenab-ı Hakk'ı tekzibdir. Yukarıdaki birinci rivayette, insanoğlu tefekkür etmeye çağırılıyor ve âdeta şöyle deniyor: "Ey insan!

Yoktan var edilmeyi görüp dururken ikinci sefer var edilmeyi niye inkâr ediyorsun? Bunu daha mı zor 471 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/419-420.

472 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/420.

473 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/420.

474 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/421.

475 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/421.

görüyorsun? Halbuki beşerî muhakemene göre, yoktan var etmek daha zor gelmelidir. Yoksa sen, ikinci sefer diriltmenin Allah'a, yoktan var etmekten daha zor olduğunu mu zannediyorsun. Ne kadar yanlış düşünüyor, kendini aldatıyorsun. Allah'ın kudretine bunlar hafiftir. Bütün nefislerin yaratılması tek bir nefis gibi kolaydır.

Yeniden diriltilmeniz de bir tek nefsin diriltilmesi, istirahat için dağılmış bir ordunun "kalk borusu" ile muntazaman biraraya gelip talim düzenini alıvermesi gibi, dağılan cesetleriniz İsrâfil (aleyhisselam)'in kıyametteki borusuyla derhal toplanıp hesap vermek üzere mahşere celbedecektir."476

MUAVVİZETEYN SÛRELERİ

؟ُطَق نُهُلْثِم َرُي ْمَل َةَلْي ل ا ِهِذه َتَل ِز ْنُأ ٍتاَيآ َرَت ْمَلأ َلا

ق هاللّ َلوسر ن]أ ُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر رماع نب ةبقع نع ـ□

براخبلا إ ةسمخلا هجرخأ

سا نلا ِهب َرِب ُذوُعأ ْلُق َو□].

قَلفلا ِهب َرِب ُذوُعأ ْلُق□. .

1. (896)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu gece indirilen ayetler var ya, onlar gibisi hiç görülmemiştir: Kul eûzu birabbi'lfelak ve Kul eûzu birabbi'nnâs sûreleri".]Müslim, Misâfirin 264, (814); Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 12, (2904), Tefsir, Muavvizateyn, (3364); Ebu Dâvud, Salât 354, (1462, 1463); Nesâî, İstiâze 1, (8, 251-254).]477

هِلُك ِرُبُد يف ِنْيَتَذِهوَعُملا أ َرْقأ ْن

[أ هاللّ ُلوسر ِين َرَم

أ لاق رماع نب ةبقُع نع بذمرتل ةياور يفو ـ2□:

□ ص َّ َة].

2. (897)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) Tirmizî'de gelen bir rivayette der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana, her namazın arkasından Muavvizeteyn'i okumamı emretti."]Tirmizî, Sevabu'l-Kur'ân 12, (2905).]478

مُث اَنِب ى لَص

ف هاللّ َلوسر اَن ْرَظَتناَف ٌةَمْلُظ َو ٌّشط اَنَباَصأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر ِيْبَيُخ نب هاللّدبع نعو ـ□

ِبسْمُت َني ِح ِنْيَتَذِهوَعُمْلا َو ٌدَحأ ُ هاللّ َوُه ْلُ :

ق َلاَق ؟لوُقأ اَم ٌتْلُ :

ق ْلُ :

ق َلاَق #

ف هاللّ ُلوسر َج َرَخَف ُ : هاَنْعَم ًام ًَك َرَكَذ

رطملا نم نوكي ام لقأ

ش طلا ىئ□□ »

.

اسنلا هجرخأ «

. نَش هِلُك ْنِم َكيِفْكَت ًاثَث ُحِبْصُت َني ِح َو□].

3. (898)- Abdullah İbnu Hubeyb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hafif bir yağmur ve karanlığa mâruz kalmıştık.

Bize namaz kıldırsın diye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bekledik." (Ravi der ki; Abdullah İbnu Hubeyb şu mânada birşeyler daha söyledi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıktı ve:

"- Söyle!" dedi. Ben:

"- Ne söyliyeyim?" diye sordum. Bunun üzerine:

"- Akşama ve sabaha erince Kul hüvallahu ahad ve Muavvizeteyn sûrelerini üçer kere oku. Bu sana, her şeye karşı yeterlidir" dedi.]Nesâî, İsti'âze 1, (8, 250-253).]479

AÇIKLAMA:

Kuraklık, karanlık, felâket gibi korkulu durumlarda istiâze gereklidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisi şahsen bu çeşit menfi hallere karşı korunmuş olmasına rağmen istiâzede bulunmuştur. Bu, hem kemâl mertebede kulluğun ifası içindi, hem de o hallerde ne yapması hususunda ümmetine tâlimde bulunmak, fiilen örnek olmak içindi. Esasen, böyle hallerde yapılan istiâze, dua ve ilticalar, menfi durumların kalkması için değil, menfi durumlarda ifası gereken kulluğun yerine getirilmesi içindir. Çünkü hiçbir ibadetin dünyevî bir maksadla yapılması caiz değildir. İbadete dünyevî maksadlar bizzat gâye yapılacak olsa ibadette şart olan ihlâs kaybolur, İhlâssız ibadet indallah makbul olmaz.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uygun bir fırsatı değerlendirerek, musibetli ve korkulu durumlarda okunması gereken sûreleri tâlim buyuruyor.

İstiâze kelime olarak avz kökünden gelir, avz iltica etmek demektir. Meâz iltica edilecek yer veya masdardır.

İstiâze, dinî bir tabir olarak iltica talebinde bulunmak, sığınmak mânasına gelir. Yâni kulun, Allah'a iltica ederek, kötülüklerden, şerlerden korunmasını taleb etmesidir. Bu durumlarda yani iltica talebinde bulunmak istenince Felâk ve Nâs sûrelerinin okunması teşri edildiği için bu iki sûreye Muavvizeteyn denir. Bu sûrelerin faziletini
476 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/421-422.

477 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/422.

478 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/423.

479 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/423.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), muhtelif hadislerinde beyan etmişlerdir. Yukarıda kaydedilen hadisler bunlardan birkaçıdır. Müteakip hadisler de bunlardandır.480

؟بهِمُأ َو َتْنأ بِبأِب أ َرْقأ اَذاَم َو : ُتْلُق

رِباَ□ .

: ج اَي أ َرْق

] ا # هاللّ لوسر ىل لا

ق ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

4□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

ه

جرخأ ا

مِهِلْثِمِب أ َرْقَت ْنَلف اَمِهِب ْأ َرْقا :َلاَقف اَمُهْتأ َرَقَف□].

سا نلا ِهبرِب ُذوُعأ ْلُق َو ،ِقَلفْلا ِهب َرِب ُذوُعأ ْلُق :أ َرْقا َلاق□ .

ئاسنلا .

4. (899)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Câbir oku!" dedi.

Ben:

"- Annem babam sana kurban olsun, ne okuyayım?" diye sordum. Bunun üzerine:

"- Kul eûzu birabbi'lfelak ve Kul eûzu birabbi'nnâs sûrelerini oku!" dedi. Ben de onları okudum. Resûlullah ilaveten:

"- Bu iki sûreyi oku, bunlar gibisini asla okuyamıyacaksın!" dedi.]Nesâî, İstiâze 1, (8, 254).[481

كَاخأ نإ ؟ ِرِذْنُملا اَب أ: ُتْلُق ِنْيَتَذِهوَعُمْلا ِنَع ُهْنَع ُ هالّ□

ل]

اق شي :

ى ِض َر ِبْعَك َنب بُأ ُتْلَأس□

بُح نب هرِذ نعو ـ5□□

َلاَق امَك ُلوُقَن ُن ْحَن□ :

ف ُتْلُقف ، ْلُق ِل َلي :

ق َلاَق

ف هالّ َلوسر ُتْلَأس :َلاَقف ا

ذَك َو اَذَك ُلوُقَي ٍدوُعْسَم َنْبا□ .

براخبلا هجرخأ

.[هالّل ُلوسر .

5. (900)- Zirr İbnu Hubeyş anlatıyor: "Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh)'a Muavvizeteyn hakkında sorarak dedim ki:

"- Ey Ebu'l-Münzir! Kardeşim İbnu Mes'ud şöyle şöyle diyor?"

Bana şu cevabı verdi:

"- Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordum. Cevâben: "Bana: "Söyle!" dendi, ben de söledim" dedi. Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylediği şekilde söylüyoruz."]Buharî, Tefsir, Kul eûzu birabbi'lfelak 1.]482

AÇIKLAMA:

Dikkat edilince, yukarıda kaydedilen rivayette İbnu Mes'ud'un Muavvizeteyn hakkında ne söylediği belli değildir. İbnu Hacer, bunun kasden mübhem bırakılmış olabileceğine dikkat çeker ve bunu da bizzat Buhârî'nin yapmış olabileceği tahminini yürütür. Çünkü aynı rivâyet, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde şu şekilde sarih olarak gelmiştir:

فَحْصُ□

□ مْلا َن ِم اَمُهُك ِحُي َكاَخَا نِإ هِبَ

□‘ □ثْلُق

"Übey'e dedim ki: Kardeşin, Mushaf'tan Muavvizeteyn sûrelerini çıkarıyor."

Ashab'tan Hz. Ali, Übey İbnu Ka'b ve İbnu Mes'ud bazıları gibi, daha Resûlullah'ın sağlığında mushaflar tanzim etmişlerdi. Bunlar tertip bakımından farklı olduğu gibi, bazı eksiklikleri ve hatta ziyadeleri vardı.483

İbnu Mes'ud'un tanzim ettiği nüshada Muavvizeteyn ve Fatiha sureleri eksiktir. Rivâyetin kaynağı İbnu Nedim (V.385/995) 200 senelik bir nüshada Fatiha'yı gördüğünü, İbnu Mes'ud'a nisbet edilen nüshalardan iki tanesinin bile birbirine uymadığını belirtir. İbnu Mes'ud nüshasında Muvvizeteyn'in bulunmayışı üzerine muhtelif açıklamalar yapmıştır. Bazılarını kaydediyoruz:

1- Bezzar'da gelen bir rivayette, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) bu iki sûrenin istiazeye mahsus dua olarak öğretildiği kanaatini ileri sürmüştür, ifade şöyle:

اَمِهب َذ وَعُتَي نَا َم لَس َو ِهْيَلَع هاللّ بهلَص ُّبِ نلا َرَمَا اَم نِإ

480 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/423-424.

481 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/424.

482 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/425.

483 Übey İbnu Ka'b'ın tertibinde bazı sûrelerin ismi farklıdır. Ayrıca Malikîlerin sabah namazlarında okuduğu Kunut duası ile, Hanefilerin Vitir'de okudukları Kunut, sûre olarak girmiştir. Beyhakî'nin bir rivâyetine göre bâzı kimseler-namazda okunduğu için-Kunut'u Kur'an'dan addedermiş. Âlimler, Hz. Ubey'in bunu sûre olarak değil, namazda okunan bir dua olarak nüshana almış olabileceğini tahmin etmiştir. Hz.

Ali'nin nüshasında da bâzı sûre isimleri farklılığından başka birkısım sûreler de eksiktir. İbnu Abbas'ın mushafı nuzül sırasına göredir. İbnu Abbâs, Hz. Ali'nin talebesi olması haysiyyeti ile, mushafının Hz. Ali nüshasının aynı olacağı, ondan istinsah edilmiş bulunacağı tahmin edilmiştir. Kezâ Hz. Ali nüshasında istinsah edilmiş olduğu tahmin edilen bir de Câfer-i Sâdık mushafından bahsedilir. Bunlarla ilgili rivayet esasta İbnu Nedim'in Fihrist'ine dayanır. Bunlar, tevatüren gelmiş olan Hz. Osman nüshasına bir gölge düşürmez. Hz. Osman nüshası binlerce sahâbenin sağ olduğu bir zamanda çoğaltılıp bir tarafa gönderilmiştir. Buna karşı "eksik" veya "fazla" diye bir itiraz olmamıştır.

Halbuki bazı farklı okunuşlar sebebiyle müslümanlar birbirlerine kılıç çekme noktasına gelmiş idiler. Nüshaya itirazın yokluğu, mevcut nüshanın tamamiyetine en büyük delil ve garantidir. Sûre ziyadesi veya tenkîsi şöyle dursun tek kelimesinde tereddüd olsa idi, herhalde yer yerinden oynar idi. Bazı kelimelerin okunuş farklılığı sebebiyle birbirlerine kılınç çeken insanların eksiklik, noksanlık noktasındaki tereddütlerini sukûtla geçiştireceklerini akıl kabul etmez.

Gerçekten de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu iki sûre ile istiâze edilmesini tekrarla söylemiştir.

Kaydettiğimiz rivayetler de bunu gösterir. Denebilir ki, İbnu Mes'ud hazretleri, Resûlullah'ın bu sûreleri namazda okuduğu sıralarda hazır bulunamamış, halbuki gerek Müslim' in ve gerekse Said İbnu Mansur'un sahih isnadla yaptıkları tahriclerde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sûreleri namazda kıraat buyurduğu belirtilmiştir. Bu ve benzeri rivayetlerin izâhında bu keyfiyetin nazar-ı dikkate alınması gerektiğine inanıyoruz.

Ashab'ın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a en yakın olanları bile bir kısım ciddi meselelerden haberdar olamıyorlardı. Onların bu bilgisizlikleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra, hâdiseler zuhur ettikçe ortaya çıkıyordu. Nitekim, kitabımızın birinci cildinde (43-47. sahifeler) Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in bir kısım hadisleri duyunca şâhid istediklerini belirtmiş idik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en yakınları olan bu iki yüce sahâbi pekçok meseleyi sonradan işitir ve hatta, çıkan meseleyle ilgili "Resûlullah'ın bir tatbikatını duyan var mı?" diye araştırma yaparlarsa, İbnu Mes'ud gibi diğer bir kısım sahabilerin de bazı meseleleri duymamaları, eksik duymaları ve hatta yanlış anlamaları pekâla mümkündür. Sadece mümkün değil, vâkidir de. Sadedinde olduğumuz rivâyet bunun en güzel örneğidir. İslâm âlimleri, bu çeşit durumlarda ümmetin yanlışlık ve tereddüde düşmemesi için şöyle bir kaide getirmişlerdir: "İhtilâflı hallerde esas olan ekseriyetin görüşüdür" veya "Sikanın sikâta muhalefeti şâzdır, mahfuz varken şâzla amel edilmez."

İbnu Mes'ud'un, Muavvizeteyn'le ilgili kanaatini bize ulaştıran rivâyet sahihtir. Bu sahih rivayeti, mütevâtire muhalefeti sebebiyle İbnu Hazm ve Nevevî gibi bazı alimlerin yaptığı üzere aceleci bir hükümle "bâtıllık"la itham etmek kesinlikle câiz değildir. Bir rivayetin bâtıl olduğu objektif bir delile dayanarak söylenilebilir.

Rivayet sahih olduğuna göre muteber bir delil yok demektir.

Ancak hükmünde, mütevatir habere muhalefet var. Usulcüler buna "sikanın sikâta muhalefeti" (yani güvenilir kimsenin güvenilir kimselere muhalefeti) derler ve şaz ismini verirler. Şu halde, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un rivayeti şâzdır ve belirttiğimiz gibi muhtelif sebeplerle bu çeşit rivayetler kitaplarımıza girmiş ve ayrıca incelemeye değer müstakil bir nev teşkil etmiştir. Nitekim rivayeti kaydeden Bezzâr şu açıklamayı ilâve etmiştir:

ةَباَح صلا َن ِم ٌدَحَا َكِل ذ َىلَع ِدوُعْسَم ُنْبا ِعِباَتُي ْمَل َو

Yani: "Ashab'tan hiçbir kimse, bu meselede İbnu Mes'ud'a uymamıştır." Ve İbnu Hacer noktalar:

ة ً صلا ِيف اَمُهَأ َرَق ُه نَا

م لَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ ى لَص ِيِهب نلا ِنَع حَص ْدَق َو

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu iki sûreyi namazda okuduğu, sahih rivayetlerde gelmiştir."

2- Bazılarınca çok tatminkâr bulunmayan bir açıklama el-Kâdı Ebu Bekr el Bakillânî'ye aittir. O'nun açıklamasını Kadı İyâz ve başkaları da benimsemiştir. el-İntisâr'da yaptığı açıklamada Bâkillânî şöyle der: "İbnu Mes'ud bu iki sûrenin Kur'ân'dan olduğunu inkâr etmiyor, mushafta bulunmasını inkâr ediyor, zira o, Mushaf-ı Şerif'e Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yazılmasına bizzat izin verdiği şeylerden başkasının konulmaması görüşünde idi. Bana öyle geliyor ki, bu husustaki izin ona ulaşmamıştı."484

هِرَش ْنِم ِ هللاِب ِيذيِعَتْسا ُةَشِئاَع اَي :َلاَقف ِرَمَقْلا ىلإ َرَظن

ن لوسر َ هاللّ]

أ ا.هْنَع ُ هاللّ

6

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ

هححصو ىذمرتلا هجرخأ

. بَق َو اَذإ ُقِساَغلا َوُه اَذه نإَف ،اَذه].

6. (901)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) Ay'a bakarak:

"Ey Aişe, şunun şerrinden Allah'a sığın. Bu, (âyet-i kerimede geçen) gâsıktır. (Ayet): "Kaybolduğu zaman Ay'ın şerrinden..." demektir."]Tirmizî, Tefsir, Muavvizateyn, (3363).[485

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Felak sûresinde geçen bazı tâbirleri açıklamaktadır. Hadise göre 3. ayette geçen gâsık'tan maksad Kamer, yâni Ay'dır. Vekab ise kaybolmak (veya batmak) manasına gelmektedir. İbnu Abbâs'ın açıklamasına göre, elgâsık, ufuktaki aydınlığın yani gündüzden kalma akşamın alaca karanlığının kaybolmasıyla ortalığa çöken ve şark cihetinden gelen gece karanlığıdır. Hâzin, bu âyet-i kerimeyi,

"Tutulup karardığı zaman Ay'ın şerrinden" diye anlar. Bu durumda vekabe "Ay tutuldu (husufa uğradı)" veya

"kayboldu" manasına gelir.

Şu da söylenmiştir: "Battığı zaman, اذإ بقو Kamer'in ayın son günündeki gaybubete girip gözden kaybolmasıdır, böylece bundan maksad ayın sonudur..."

Tefsir kitaplarında bu surede geçen bu ve diğer âyetlerle ilgili başka açıklamalar da mevcuttur. Bu sureyi Hasan Basri Çantay şöyle tercüme etmiştir:

"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım, yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfüren nefeslerin şerrinden. Ve hased edenin, hased(ini belli) ettiği zaman, şerrinden."486

484 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/425-427.

485 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/427.

486 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/427-428.

رَكَذ اَذإَف□

.

:#

مَدآ ِنْبا ِبْلَق ىلَع ُمئاَج ُناَطْي شلا□

] هاللّ ُلوسر َلا

ق :

ا

.

لاق مهْنَع ُ هاللّ

7□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

اقيلعت براخبلا هجرخأ □

. س َوْس َو َلَفغ اَذإ َو ، َسَنَخ ىلاَعَت َ هاللّ□].

7. (902)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Şeytan insanoğlunun kalbinin üzerinde tünemiş vaziyette bekler. Allah'ı zikredince siner, çekilir, gaflet etse vesvese verir."]Buhârî, Tefsir, Kul eûzu birabbi'nnâs 1.[487

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayetin Buharî'deki aslı, biraz farklıdır. Buharî, rivayeti senetsiz olarak verir ve vesvâs kelimesini tarif zımnında kaydeder:

"el-Vesvas: İnsan doğunca şeytan ona sokulur, Allah zikredilince gider, Allah zikredilmezse kalbinde yerleşir kalır." Buharî ile ilgili bahiste (Birinci cilt 182-183. sayfalar) açıkladığımız üzere, kendi sıhhat şartlarına uymayan hadisleri almak zorunda kalınca, hadislerin senetlerini atmış, muallak olarak kaydetmiştir. Şârihler, hadisin senedindeki zaafı belirtirler.

Sadedinde olduğumuz hadisi, Said İbnu Mansûr, rivayeti daha anlaşılır kılacak bazı ziyadelerle tahric etmiştir:

"İnsan doğunca şeytan kalbine tüner. Akleder ve Allah'ın adını zikrederse siner, gâfil kalırsa vesvese verir."

İbnu Merdûye yine İbnu Abbas'tan olmak üzere hadisin bir başka vechini rivayet etmiştir: "el-Vesvâs şeytandır.

Çocuk doğunca, kalbinin üstünde vesvâs olduğu halde doğar. Vesvâs ona dilediği gibi tasarruf eder. Ancak kişi Allah'ı zikredince şeytan siner, gâfil kalınca kalbine tüner ve vesvese verir."

Said İbnu Mansûr benzer bir hadisi Urve İbnu Ruveyn'den rivâyet eder: "İsa (aleyhisselam) Rabbinden, şeytanın insanoğlundaki yerini göstermesini taleb etti. Allah da ona gösterdi; şeytanın başı yılan başı gibiydi ve başını kalbin meyvesi üzerine koymuş vaziyetteydi. (O şekilde ki), kişi Rabbini zikredip anınca geri çekilip siniyor, zikri bırakınca musallat olup konuşuyordu."488

NÂS SÛRESİNİN MEÂLİ:

"De ki: Sığınırım insanların Rabbine, insanların yegâne malikine, insanların ma'buduna, o sinsi şeytanın şerrinden, ki o, insanların göğüslerine daima vesvese verendir. O (şeytan) gerek cinden, gerek insandan (olsun)..."

KUR'AN'IN TİLAVETİ VE KIRAATI BÖLÜMÜ

Bu bölümde iki bab vardır.

BİRİNCİ BAB

TİLAVET

*

BİRİNCİ FASIL

TİLAVETE TEŞVİK

*

İKİNCİ FASIL

TİLAVETİN ÂDÂBI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KUR'AN'I HİZB VE EVRAD KILMAK

*

İKİNCİ BAB

KIRAATLER

*

BİRİNCİ FASIL

KIRAAT İHTİLAFININ CEVAZI HAKKINDA

*

İKİNCİ FASIL

KIRAATLER HAKKINDA GELEN TAFSİLAT

---

487 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/428.

488 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/428-429.

BİRİNCİ BAB

TİLAVET

BİRİNCİ FASIL

TİLÂVETE TEŞVİK

□د مَحُم ُسْفَن ِيذ لا َو ًَف

: نآَرُقْلا اَذَه اوُدَهاَعَت□ .

لا ُلوسر هاللّ]

: ق

□ ه

.

هاللّ ُ نَع ْلاق

1□

ى ِض َر سوم بأ نع ـ□

ا ناخيشلا هجرخأ

. هِلُقُع ْنِم ِلْب ا“ َنِم ِلاَج هِرلا ِروُدُص ْنِم ًاتُّلَفَت ُّدَشأ َوُهَل ِهِدَيِب□].

1. (903)- Ebu Mûsa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Şu Kur'ân'ı muhafazaya itina gösterin. Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun Kur'ân-ı Kerim'in (hafızalardan) kaçması, develerin bağlarından boşanıp kaçmasından daha kolaydır."]Buharî, Fedailu'l-Kur'ân 23; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn 231 (791).[489

لَثَمَك ِنآَرُقْلا ِب ِحاَص ُلَثَم ام ن إ] ًا.ع□

هاللّ ُ امُهْنَع وفرم

2□

ى ِض َر رمع نبا نع ىئاسنلاو ةثلث ىرخأ يفو ـ□

.]تَبَهَذ اَهَقَلْطأ ْنإ َو اَهَكَسْمأ اَهْيَلَع َدهاَع ْنإ ِةَل قَعُمْلا ِلْب ا“ ِب ِحاَص□

2. (904)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Resûlullah'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemiş olan kimse, bağlı devesi olan kimse gibidir, bu adam devesine itina gösterirse onu elinde tutar, salıverirse deve çeker gider."]Buharî, Fedâilu'l-Kur'ân 23; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin 226, (789); Muvatta, Kur'an, 4, (1,202); Nesâî,Salât 37, (2, 154).]490

□ نآرُقلا ُأرْقَن ُنْحَن□

و هاللّ ُلوسر اَنْيَلَع َج َرَخ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

□ و ُهَنوُل جَعَتَي ُحْدِقْلا ُماَقُي اَمَك ُهَنوُمِيقُي ٌما َوْقأ ُئ ِجَيَس□ □□ □

و .ٌتَسَح ٌّلُكَف ؟اوُء َرْق ا: َلاَق ف .ٌّيِمَجَعْلا َو ٌّيِبا َرْع ا‘ اَنِيف َو

دواد وبأ هجرخأ ُ ه

. نوُل ج َأ تَي□].

3. (905)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Aramızda bedevî ve gayr-ı Arapların da bulunduğu bir cemaatte Kur'ân okuyorduk. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza geldi.

"- Okuyun, dedi. Her okuyuş güzeldir. Öyle kimseler gelecek ki, onlar, Kur'ân'ın kelime ve lafızlarını, ok yapılacak çubuğun düzlenmesi gibi düzleyecekler. Ondan elde edilecek ücreti âhirete bırakmayıp dünyada alacaklar."]Ebu Dâvud, Salât 139, (830).[491

AÇIKLAMA:

Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemek yeterli değildir. Onun unutulmaması için hususi gayret göstermek gerekmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yukarıda kaydedilen ilk iki hadiste, insan fıtratının ezberlediği şeyleri çabuk unutmaya mütemâyil olduğunu, unutkanlığın insanlarda mühim bir zaaf olarak mevcudiyetine dikkat çekmekte, Kur'ân'ın unutulmaması için, bu zaafı bilerek hususi gayret gösterilmesini hatırlatmaktadır. Kur'ân'ın muhafazası onun sıkca tilâvet edilmesine bağlıdır; bırakılıvermesi, okunmamasıdır.

Kur'ân-ı Kerim'in muhafazası, ezberlerin korunması okumaya bağlı olunca, hatıra şu soru gelebilir: Okumaktan maksat güzel okumak mıdır, güzel okuyamıyorsak ne yapalım? Üçüncü hadis bu sorumuza cevap getirmektedir: "Okuyun, her okuyuş güzeldir." Yâni kusurlu da olsa, eksiği de bulunsa okumak, okumamaktan iyidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hadisin devamında, insanları hoşlandırmak kasdıyla Kur'ân-ı Kerim'in tilâvetini güzel yapmaya zorlanacak kimselerin zuhur edeceğini, ancak bunların Allah'ın rızası değil, insanların takdiri ve böylece elde edilecek madde kaygusuyla bu zorlanmaya, kıraatını güzel yapma gayretine girdikleri için ücretlerini peşin almış sayılarak, uhrevî sevaptan mahrum kalacaklarını belirtiyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu tebşiriyle günümüzde mevlüthanlık, hafızlık gibi hizmetleri "san'atkârız" havası içinde yürütüp dinin tecviz etmediği bid'alara, haramlara giren şahısları mucizâne ihbâr etmektedir. 492

---

489 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/431.

490 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/431.

491 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/432.

İKİNCİ FASIL

TİLÂVET ÂDÂBI

دواد وبأ هجرخأ

.[□ مُكِتا َوْصاِب َنآرُقْلا اوُنهِي َز :# هاللّ لوسر لا]

ق :

لاق ُ ه

. □هاللّ ُ نَع

1□

□ـ نع ءاربلا َر ِض ى

عفر ْمُكِتا َوْصاِب َنآرُقْلا اوُنهِي َز :هلوقب دارملاو ةمج

.

رت هحيحص رخآ يف ىراخبلا هجرخأو :تلق ئ

. اسنلاو

. ملعأ هاللّو ،ةءارقلاب توصلا

1. (906)- Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu:

"Kur'ân-ı Kerim'i sesinizle güzelleştirin."]Ebu Davud, Salât 355, (1468); Nesâî,Salât 83, (2, 179, 180); İbnu Mâce, İkâmet 176, (1342).[

Derim ki: Buharî, bu rivayeti Sahih'inin sonunda bab başlığında (tercümede) kaydetmiştir (Tevhid 52). "Kur'an'ın sesle tezyininden maksad, kıraat sırasında sesin yükseltilmesidir (Doğruyu Allah bilir).493

AÇIKLAMA:

Kur'ân-ı Kerim'in güzel sesle tezyin edilmesi meselesi, âlimler arasında farklı anlayışlara sebep olmuştur. "Kur'ân'ın sesle tezyine ihtiyacı yoktur" kanaatinde olanlar, rivâyetin Berâ (radıyallahu anh) tarafından yapılmış olan زَ ي اوُن مُكَتا َوْصَا نارقلاب "seslerinizi Kur'ân'la güzelleştirin" şeklindeki rivayetine dayanarak hadisin maklub (rivayet sırasında kelimelerin yerleri değişmiş) olduğunu söylemiştir. Bu kanaatte olanlara göre, Kur'ân-ı Kerim'in kimsenin sesinden güzellik kazanma ihtiyacı yoktur. Cenab-ı Hakk'ın kelâmıdır, üstelik Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ebedî bir mucizesidir. Her yönüyle güzeldir. Bizler onun kıraatiyle sesimizi güzelleştirmeye muhtacız. Öyle ise hadis: "Kur'ân'ı kıraat edin, sesinizi onunla meşgul edin, onun kıraatı şiârınız, zinetiniz olsun"

demektedir. Ancak, çoğunluk, hadiste kalb aramaya gerek duymazlar. İbnu Deybe'nin kaydettiği gibi, hadiste geçen Kur'ân kelimesinden maksad, Kur'ân'ın tilâvetidir, binâenaleyh kuvvetli bir hıfz ve güzel bir sesle, Kur'ân-ı Kerim'in okunuşunun güzelleştirilmesi gereğini anlamak lâzımdır. Zira güzel söz, güzel sesle daha da güzelleşir. Kur'ân' ın güzel bir eda ve hoş bir sesle okunması, onu dinlemeye ve kulak vermeye insanların meylini artıracaktır. Öyle ise hadisten Kur'ân okurken, imkân nisbetinde sesin güzelleştirilmesi, güzel tilâvete ulaşmak için de sesin husus terbiyeden geçirilmesi gerektiği anlaşılmalıdır.

Bu noktada hemen kaydedelim ki, Kur'ân-ı Kerim'in tilâvetini güzel kılmak için, tegannî denen şarkıvâri tarza yer vermemek gerekir. Âlimler tilâvette tecvid kaidelerinin dışına çıkarak tegannîye kaçılmasının mekruh olduğunu belirtirler. Böyle bir tilâvet karşısında dinleyenlere de aksülamel göstermesi gerekmektedir. Kelâmullah her yönüyle farklıdır. Tilâvet yönüyle de hususiyeti korunacak, şarkı, türkü, gazel gibi lâdinî musikiye benzetilmeyecektir. Aliyyu'l-Kârî, Mirkat'ta bu tarzda okumanın haram olacağına, böyle bir tilâveti dinleyenin de günahkâr olacağına dair fetva kaydeder; bunun, müdâhale edilmesi vâcib olan en kötü bid'alardan biri olduğunu belirtir.

Kârî, sadedinde olduğumuz hadisi açıklama zımnında, bu mânada varid olan başka rivayetler de kaydeder.

"Kur'ân'ı sesinizle güzelleştirin. Zira güzel ses Kur'ân'ın güzelliğini artırır" (Nesâî, İbnu Hibbân, Hâkim).

"Güzel ses Kur'ân'ın zinetidir" (Taberânî).

"Her şeyin bir süsü vardır, Kur'ân'ın süsü güzel sestir" (Abdurrezzak).

492 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/432.

493 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

4/433.

Aliyyu'l-Kârî, bu rivayetleri kaydettikten sonra şu değerlendirmeyi yapar: "Burada Kur'ân'ın sesle güzelleştirilmesine bir emir vardır. Kur'ân'ın sesle güzelleşmesi müşâhede ile sâbit bir gerçektir. Öyle ise bu durum, hadisin maklub olduğu iddiasını reddeder, kalb bunda değil, muhalif rivayettedir."

Bu iki görüşün cem'edilmesine bir mâni olmadığını belirten Kârî, kanaatini te'yid eden bir vak'ayı yüce sahâbî Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'dan -Gavs-ı Âzam Abdülkadir Geylânî Hazretleri'nden naklen- kaydeder. Büyüklerin çok yönlü derslerle dolu olan davranışlarından biri olan hâdiseyi sunmada faydalar umuyoruz:

"Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anhümâ) bir gün Kûfe mahallelerinden birinde giderken bir yere gelir. Orada bir grup fâsık bir evde toplanmış, eğlenmekteler: Zâzân isminde birisi ud çalmakta ve çok güzel sesiyle şarkılar okumakta, diğerleri de içki içip naralar atmaktalar. İbnu Mes'ud Zâzân'ın sesini işitince: "Ne güzel ses! Eğer bu, Kitabullah'ın kıraatinde kullanılsaydı, o zaman daha güzel olacaktı!"

der. Ridâsıyla başını örtüp yoluna devam eder.

Onun sesi Zâzân'ın kulağına gelir ve:

"- Kimdir bu?"

diye sorar. Kendisine: Onun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbından Abdullah İbnu Mes'ûd olduğu söylenir.

"- Peki ne demişti?"

diye sorar. Kendisine:

"- Ne güzel ses! Eğer bu, Kitabullah'ın kıraatinde kullanılsaydı, o zaman daha güzel olacaktı!"

dediği haber verilir.

Derhâl Zâzân'ın kalbine bir heybet (ürperti) girer. Kalkıp udunu yere çalarak parçalar. İbnu Mes'ud'a yetişir, mendilini boynuna takarak yüce sahâbinin önünde ağlamaya başlar. (Onun ağlayışından duygulanan) Hz. Abdullah (radıyallahu anhümâ) boynuna sarılır ve bir müddet beraber ağlaşırlar.

Sonra Abdullah:

"- Allah'ı seveni ben nasıl sevmiyeyim?"

der. Adamcağız, ud çalmış olduğu için tevbe eder ve İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un bir daha peşini bırakmaz. Kur'ân öğrenir, Abdullah'ın ilminden büyük bir pay tahsil eder. Öyle ki, ilimde hatırı sayılır bir imam olur."

Kârî, bu hadiseyi naklettikten sonra, Kur'ân tilâvetinin güzel sesle tezyin edilmesi gerektiğine dair kanaatini te'yiden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ebu Mûsa el-Eş'arî hazretlerine (radıyallahu anh) söylediği şu sözlerini kaydeder:

"Sana Âl-i Dâvud'a verilen mizmarlardan494 bir mizmar verilmiştir. Dün gece seni dinlerken beni bir görmeliydin. Gerçekten sana Âl-i Dâvud'a verilen mizmârlardan biri verilmiş." Bir başka misal:

"Güzel sesle Kur'ân okuyan bir kimseye Allah'ın gösterdiği alâka ve yakınlık, güzel sesli câriyeye efendisinin duyduğu alâka ve yakınlıktan çok daha fazladır."

Netice olarak şunu söyleyebiliriz: Esas olan Kur'ân'ın okunmasıdır. Tertil ile okuyarak kıraatı süslemenin müstehab olduğunda bütün ulema müttefiktir. Tegannî ve lahn ile okuma hususunda zâhirî bir ihtilâf var. Cevaz veren olduğu gibi, cevaz vermeyenler de var. Cumhur cevaz vermez, çünkü bunda huşû kaybolmaktadır. İmam-ı Şâfiî'nin bir kavline göre "caiz", bir kavline göre "değil" dediği rivayet edilmişse de, Nevevî'nin açıklaması iki görüşün bir olduğunu, farklılığın zâhirde kaldığını gösterir. Şöyle der: "Ulemâmız, bu meselede Şâfiî'nin ihtilaf etmediğini söylerler. Çünkü, derler, farklı görüşleri, farklı durumlar hakkındadır. Caiz değil dediği durum, gereksiz yerlerde uzatmak, gerekli yerde uzatmamak, gerekli yerde idgamı terkedip gereksiz yerde idgam yapmak gibi, kelimelerin tabiî hallerini değiştirerek mânasının bozulma durumuyla ilgilidir. "Caiz" dediği durum da bu menfi yola tevessül edilmeden (tecvid kaidelerine uygun şekilde) yapılan kıraatle ilgilidir."

Şu halde ihtilâf denen husus, büyük ölçüde kavram kargaşası dediğimiz şeyden ileri gelmektedir.495

: مُكا يِا َو ،اَهِتا َوْصأ َو ِب َرَعْلا ِنوُحُلِب َنآ ْرُقْلا اوُء َرْق□

] ا # ِ هاللّ ُلوسر لا

ق :

□ ه

.

لاق ْنَع ُ هاللّ

2□

□ـ ى ِض َر ةفيذح نعو

□ زِواَجُي□

هج َرُي ُم ْوَق ِدْعَب ُئ ِجَيَس

□

□و ،ِنْيَبا تِكْلا

□ ح ْو نلا َو ِءاَنِغْلا َعي ِج ْرَت ِنآْرُقْلاِب َنوُع□

□َو َنوُحُل ِلْهأ ِقْشِعْلا َو َنوُحُل ِلْهأ

نيزر هجرخأ

. مُهُنأَش ْمُهُب ِجْعُي َنيِذ لا ُبوُلق َو ْمُهُبوُلق ٌةَنوُتْفَم ْمُه َر ِجاَنَح□].

---

494 Mîzmar, üflenerek çalınan kaval nev'inden bir fülüt, bir çalgı âleti. Ancak burada, istiâre yoluyla güzel ses kastedilmiştir.

495 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/433-436.

2.(906)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kur'ân'ı Arap lahn'ı ve Arap sesleri üzere okuyun. Sakın ha ehl-i aşk ve ehl-i kitabeyn'in lahn'ı üzere okumayın. Bilesiniz, benden sonra bir kavm gelecek ki, onlar Kur'ân'ı okurken, şarkı ve mâtem tercîi gibi terci' ile okuyacaklar. Onların (imanları laftadır) gırtlaklarından öte geçmez. Kalbleri fitne ve fesada uğramıştır. Böylelerinden hoşlanan kimselerin kalpleri de fitne ve fesad içindedir."]Rezîn rivayet etmiştir. (Suyutî, Câmiu's-Sağîr'de kaydeder (Feyzu'l-Kadir 2, 65).]496

AÇIKLAMA:

Lahn, ezdâd denen birbirine zıt mânalar taşıyan kelimelerden biridir. Dilin yanlış kullanılması mânasına geldiği gibi, dili kaidesine (i'rabına) uygun olarak kullanma mânasına da gelir. Kelime her iki mânada hadislerde geçer. Anlamak, kavramak manasına da gelir. Keza lügat olarak asıl mânâsı:

"Doğru istikametten meyletmek, sapmak" mânasına gelir. "Lahn"ın lügat (kelime) mânası da mevcuttur.

Yukarıdaki hadiste, "Arap dil kaidelerine (i'râba) uygunluk" mânasındadır. Arkadan gelen "Arap sesleri üzere okuyun" ifadesi de bu mânayı te'yid eder. Hadis, sonra da Yahudi ve Hıristiyanların kitaplarını okudukları şekilde Kur'ân'ı okumaktan men etmektedir. Buradan da anlıyoruz ki, Ehl-i Kitap da dinî metinleri, ibadet maksadıyla, kendilerine has bir üslubla okumakta imişler. Bu hal halen devam etmektedir. Ehl-i Kitab'ı taklidin yaygınlaştığı bir zamanda bu ikâz-ı Nebevînin de hatırda tutulması gerekir.

Hadisin Câmi'u's-Sağir'deki aslında ehl-i fısk tabiri de yer alır. Yani "Fâsıklar gibi de okumayın"

denmektedir.

Câmi'u's-Sağir'de hadisin devamında da biraz farklılık gözükmektedir. م ْوَق ِيدْعَب ُءى ِجَيَس ُه نِإَف

ح ْو نلاو ِة ِينَاَبْه رلا َو ءانغلا َعي ِج ْرَت نآرقلاب َنوُع َهِجرُي

"....Benden sonra bir kavm gelecek Kur'ân'ı şarkı gibi, ruhbanların ve mâtemcilerin okuyuşları gibi terci'li okuyacaklar..."

Kıraatte terci', sesi boğazda geri çevirerek oynatmak, yani dalgalamak, titretmek sûretiyle nağme yapmaktır. Şarkı ve türkülerde, ağıtlarda sıkca ve yaygın şekilde yer verilen bu nağme tarzını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân tilâvetinde yasaklıyor. Sesler boğazdan tabii bir çıkışla çıkacaktır, dalgalandırmak, titretmek yasaktır.

Kur'ân'da bu tarza cevaz verilmemesi, harflerin tabii hallerinin bozulmasındandır.

Münâvî'nin kaydına göre Ahmed İbnu Hanbel'e bu yasağın sebebi sorulunca, soruyu sorana: "Adın ne?" der. Adam: Muhammed, deyince İmam sorar:

"- Sana Ey Muhaammed اَي ماحُم د denmesinden hoşlanır mısın?"

Terci'de, görüldüğü gibi harfin tabii hâli bozulduğu gibi, mahrec yerleri de değişmektedir. Mahrec yerlerinin değişmesi ise, mânaya tesir edecektir. Hülâsa bunun getireceği muhtelif mahzurlar sebebiyle, hoş karşılanmamıştır.497

] نآرُقْلاِب َنو ُرَهْجَي ْمُهَ عِمَسَف ِد ِجْسَمْلا ي ف # هاللّ ُلوسر َفَكَتْع□

: ا

لاق ُ ه

نَع ُ هاللّ□ .

3□

ى ِض َر ديعس ىبأ نعو ـ□

نإ ُلك ْمُك ُيِناَج ى ر َب ُه ف َ َيْؤُذين بَعْضُكُمْ بَعْضًا، وَ َ ْري َفع ْبَعْضُكُمْ لَع ىب َضْعِ يف
أَ : َلاَقف َرْتِهسلا َفَشَكَف

ِة هجرخأ وبأ دواد

: صلا ي □□].

ف َلاق ْوأ ِة

. ءا َرِقْلا□ .

3. (907)- Ebû Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidde i'tikâf'a girmişti. Cemaatin Kur'ân'ı cehrî olarak okuduklarını işitti. Perdeyi aralayıp şöyle seslendi:

"- Bilin ki, herkes Rabbine hususî şekilde münâcaatta bulunuyor, bir birinizi (seslerinizle) rahatsız etmeyin. Biriniz okurken (veya namazda iken) diğerinin kıraatini bastırmasın."]Ebu Dâvud, Salât 315, (1332).]498

496 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/436-437.

497 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/437/438.

498 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/438.

مَلف ا َحبْصأ َلاق ُلوسر هاللّ

. ا□ :تلاق] َر ُلَج َنِم ا ل ِلْي أرَقَف َو َعفر ْوَص هَت

هْن .

ماَق□

ع ُ هاللّ□

4□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

ا هجرخأ ناخيشلا وبأو دواد، اذهو هظفل

. #: هُتْطَقْسأ ُتْنُك َةَل ِلْي ل ا اَهين َرَكْذأ ٍةَيآ ْنِم هِبأَك□].

4. (908)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir gece bir adam kalkıp yüksek sesle Kur'ân okudu.

Sabah olunca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(Şu kimseye Allah rahmet buyursun) iskat etmiş

olduğum bir âyeti bana hatırlatmış oldu" dedi."]Buharî, Şehâdât 11, Fedâilu'l-Kur'ân 26; Müslim, Müsâfirin 225, (788); Ebu Dâvud, Salât 315, (1331).[499

AÇIKLAMA:

Parantez içerisindeki ziyâdeyi, rivayetin Ebu Davud'daki aslından koyduk. Müslim'in rivayetinde

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kimsenin mescitte okumakta olduğu Kur'ân-ı Kerim'e kulak vermiş dinliyordu. "Allah rahmet buyursun, bana unutturulmuş olan bir âyeti bana hatırlattı" dedi"

şeklindedir. Yine Müslim'in bir diğer rivâyetinde ise "...bana falan ve falan âyetleri hatırlattı, onları falan ve falan sûrelerden iskât etmiştim" şeklinde gelmiştir.

Buharî'nin rivayetinde de bazı farklılıklar var. Ayrıca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dinlediği kimsenin ismi de belli. Bu zat bir rivayete göre Abbâd İbnu Bişr'dir. Odasında iken mescidden kulağına gelen Kur'ân sesinin Ahbâd (radıyallahu anh)'a ait olduğunu da bilmiştir. Diğer bir rivayette ise kulağına gelen sesin kime ait olduğunu sormuştur ve "Abdullah İbnu Bişr" diye söylemişlerdir.

Bu duruma bakarak iki ayrı hâdisenin mevzubahis olduğu da söylenmiştir.

Rivayetlerde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın -unutturulduktan sonra- hatırlamış olduğu âyetler hangi âyetlerdi, bunlar hangi sûrelerdeydi? tasrihat yok.

Rivayette mevzubahis edilen iskât yani bazı ayetlerin çıkarılması, kasda mukârin bir çıkarma değil, unutma sebebiyle olan bir çıkarmadır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "unuttum" demeyip "bana unutturuldu" demesi de dikkat çekici bir ifâdedir. Bazı âlimler buna dayanarak: "O âyetler, bâzı hikmetlerle, maslahatlara binâen Hz.

Peygamber'e unutturulmuş olabilir" dediği gibi, bazıları da: "Kur'ân'ı unuttum" demenin edebe aykırı olduğunu, bu çeşit durumlarda, "Bana unutturuldu" demenin muvafık olacağını söylemişlerdir. Ancak rivâyetin bir vechinde "unutmuştum" ifadesi de gelmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Kur'ân'ı unutmasının iki şekilde olduğu belirtilmiştir: 1- Fazla zaman geçmeden derhatır edilen unutma: Bu beşerî fıtratın gereği olan bir unutmadır. Nitekim bu çeşit unutmaları Resûlullah:

ن ْوَسْنَت اَمَك نَسْنَا ْمُكُلْث ِم ٌرَشَب اَنا اَم نِا□

"Ben de sizin gibi bir insanım, sizler gibi ben de unuturum" hadisleriyle ifade etmişlerdir.

2- Cenab-ı Hakk'ın, tilâvetini neshetmek maksadıyla kalbinden çıkarmasıdır. Bu çeşit unutturmaya şu âyetteki istisnâ ile işâret edilmiştir:

هاللّ َءاَشاَم َهِا نَسْنَت َ ًف َكُءرْقُنَس

"(Ey Muhammed) Kur'ân'ı sana biz okutacağız. Allah'ın dilediği müstesna, hiç unutmayacaksın" (A'la, 6-7).

Birinci çeşit unutma ârizîdir, çabuk geçer. Nitekim:

نوُظِفاَحَل ُهَل ا نِا َو َرْكِهذلا اَنْل زَن ُنْحَن ا نِا□

"Kur'ân'ı biz indirdik, onu koruyacak olan da biziz" (Hicr, 9) âyetinin zâhiri bu hususu te'yid eder.

İkinci çeşit unutma neshe giren bir husustur. Bu meselede,

اَهِلْث ِم وا اَهْن ِم ٍريخب ِت ْأَن اَهِسْنُن ْوَا ةَيآ ْنِم ْخَسْنَنَام

"Herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır ve unutturursak, onun yerine daha hayırlısını veya onun benzerini getiririz" (Bakara 106) âyetinde dâhildir.

Ulemâ, sadedinde olduğumuz rivâyetten şu hükmü çıkarmıştır: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tebliğe müteallik olmayan şeyleri unutması caizdir. Tebliğe giren şeyleri ise iki şartla unutabilir:

1- Tebliğ işini yaptıktan sonra.

2- Bu unutma ilânihâye devam etmez. Bunları ya kendiliğinden ya da hâricî bir sebeple hatırlar. Hadis böyle bir hatırlamaya örnektir."

Bazı usulcüler ve bir kısım sûfiler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında unutmayı kabul etmezler: "O'ndan asla unutma vâki olmaz, Ondan vaki olan, unutmanın sûretidir, bu da unutma hususunda bir sünnet vermiş olmak içindir" derler. Ancak Kadı İyâz bu görüşe usulcü olarak sadece Ebu'l-Muzaffer el-İsferâyinî'nin katıldığını ve bunun zayıf bir kavl olduğunu kaydeder.

Hadis, ayrıca, geceleyin mescidde Kur'ân-ı Kerim'i yüksek sesle okumanın câiz olduğunu, kendisine hayır gelmesine sebep olan kimseye -bu hayrın ulaşmasını kastedmemiş olsa bile- dua etmenin gerekli olduğunu ifade etmektedir.

"Kur'an'ı unuttum" demek mekruhtur, çünkü saygısızlık ifade etmektedir, "...unutturuldu" demelidir.

Ezberlenen Kur'ân'ın unutulması meselesine gelince, bu hususta selef ihtilâf eder: Bazıları ezberledikten sonra Kur'ân'ı unutmayı "büyük günah"tan saymıştır. Bunların delillerinden biri Ebu Dâvud ve Tirmizî'de tahric edilmiş olan şu hadistir: ن ِم َمَظْعَا اًبْنَذ َرَا ْمَلف ِت مُا ُبوُنُذ
َنلَع ْتَض ِرُع

---

499 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/438.

سُورَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ اُوتِيهَا رَجُلٌ ثُمَّ نَسِيَهَا

"Bana ümmetimin günahları arzedildi. Kur'ân'ı Kerim'den bir sûreyi, önce öğrendiği halde, bilâhere unutan kimsenin günahından daha büyüğünü görmedim."

Bu mevzu üzerine başka rivayetler de var. Ashab'ın Kur'ân'ı öğrendikten sonra unutmayı Hz.

Peygamber zamanında büyük günah saydıklarına dair bazı rivayetler de mevcuttur. Ulemâ unutmanın tilâveti terkden ileri geleceğini, terkin de Kur'ân'a kıymet vermeme, küçük, ehemmiyetsiz addetme gibi düşüncelerden neşet edeceğini belirterek, unutmanın müeyyidesinin ağır olacağını söylemişlerdir.500

ى أ هجرخ

شِ رْعَ بلَع اَنأ َو # هاللّ ِلوسر َةَءا َرِق ُعَمْسأ ُتْنُك] :ت□].

هاللّ ُ هْنَع.ا لاق

5□

ى ِض َر ئناه مأ نعو ـ□

. ئاسنلا

5. (909)- Ümmü Hânî (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben evimin damında otururken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kıraatini işitirdim." Nesâî, İftihah 81, (2, 179); İbnu Mâce, İkamet 179, (1349).]501

AÇIKLAMA:

Rivayette geçen arş veya arîş Arapça'da kralların oturduğu taht, karyola, gölgelenmek için yapılan çardak gibi mânalara gelir. Ayet ve hadislerde sıkca geçer. Medine evlerinin hepsine arîş denmiştir, çünkü serinlemek için üzerine çıkılırdı.

Rivâyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Kur'ân'ı okurken sesini yükselttiğini ifade etmektedir.502

لْي ل اِب # هاللّ ِلوسر ُةَءا َرِق ْتَناَك َفْيَك اهْنَع ُ هاللّ□□

] :

س

.

لاق

□6ـ يق بأ نب هاللّدبع نعو

□ى ِض َر َةَشِئاَع ُتْلَأس

□ لَعَج ِذ لا ِ هللُّدْمَحْل :

ا ُتْلُقَف

. □ َرَهَج اَم ب ُر َو ، رَسأ اَم ب ُر

.□لَعْفَي َناَك ْدَق َكِلذ ُّلُك : ْتَلاَق ، ُرَهْجَي ْمأ ِةَءا َرِقْلاِب ُّرِسُي َناكأ

ىذمرتلا هححصو ،ننسلا باحصأ هجرخأ ً ة

.[□ عَس ِرْم ا

‘ يف .

6. (910)- Abdullah İbnu Ebî Kays anlatıyor: "Hz. Aişe'ye, "Resûlullah'ın geceleyin kıraati nasıldı?

gizli mi okurdu, sesli mi okurdu?" diye sordum. Bana:

"- Her iki şekilde de okurdu: Bazan gizli, bazan sesli!" diye cevap verdi. Ben: "Bu işte genişlik yapan Allah'a hamdolsun" dedim..]Tirmizî, Salât 330, (449), Sevâbu'l-Kur'ân 23, (2925); Ebu Davud, Salât, 343, (1437); Nesâî, Salâtu'l-Leyl 23, (3, 224); Tirmizî hadise: "Hasensahih" demiştir.[503

AÇIKLAMA:

500 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/438-441.

501 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/441.

502 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/441.

503 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/441-442.

Yukarıdaki hadis, müstakil bir rivayet gibi gözükmekte ve sorunun da gece vakti Kur'ân okumakla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki, aslında Tirmizî'deki uzunca bir hadisin bir parçasıdır.

İçerisinde birçok fıkıh (mesele) bulunan bir hadisin burada görüldüğü şekilde bölünerek bir parçasının rivayetine hadisciler takti' derler. Bunun caiz olduğunu usul kısmında açıklamıştık.

Hadisin tamamı gözönüne alınınca sualin, geceleyin kılınan namazlardaki kıraatle ilgili olduğu görülmektedir ki, fukaha bu rivayete dayanarak "Geceleyin kılınan namazda kişinin muhayyer olduğu, kıraatini dilerse cehrî (sesli) dilerse sırrî (sessiz) yapabileceği" hükmünü beyân etmişlerdir.

Tîbî, ayrıca, dinî tekliflerdeki genişliğin, Allah tarafından tanınan bir nimet olduğu, diğerleri gibi bu nimete de hamdetmek gerektiği hükmünü çıkarmıştır.504

: هاللّ ِمْسِب :أ َرَق مُث ،اهدَم ُّدُمَي َناَ □

ك َلاَق #

ف هاللّ لوُسر ِةءا َرِق ْنَع ُهْنَع ُ هاللّ

] :

ةد

.

لاق

اتق نعو ـ7□

ى ِض َر ًاسَنأ ُتْلَأَس□

ئاسنلاو دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ

. ميِح رلاِب ُّدُمَي َو ،نمْح رلاِب ُّدُمَي َو ، ِهاللّ ِمْسِبِب ُّدُمَي ِميِح رلا ِنمْح رلا□].

7. (911)- Katâde (merhum) anlatıyor: "Hz. Enes (radıyallahu anh)'e Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kıraatından sordum. Şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) medleri (uzun heceleri) uzatırdı." Sonra örnek olarak Bismillâhirrahmânirrahim'i okudu ve uzatılacak yerleri belirgin şekilde uzattı: Bismillaahi'yi uzattı, errahmaan'ı uzattı, er rahiim'i uzattı."]Buharî, Fedaili'l-Kur'ân 42, 29; Ebu Dâvud, Salât 355, (1465).[505

AÇIKLAMA:

1- Arapça'da bazı heceler uzun, bâzı heceler kısadır. Bu ve benzeri rivayetler, Kur'ân okurken uzun hecelerin hakkının verilmesi, biraz uzatılarak okunması gereğine dikkat çekiyor. Med (uzatma) bahsi tecvid ilminde müstakil bir konudur. Meddin çeşitler vardır. Rabbinin kitabı olan Kur'ân-ı Kerim'i okuyanların tecvidi bilip, kaidesine uygun olarak okuması gerekir. Böylece alacağı feyz ve kazanacağı sevap da artacaktır.

2- Hadiste, Enes hazretleri (radıyallahu anh) medd'e riâyet etmek gerektiğini belirttikten sonra, örnek olarak Besmele'yi veriyor. (Bu örnek, -Ebu Dâvud'un Sünen'de olduğu üzere- bâzı rivayetlerde kaydedilmez. Buhârî'nin rivâyetinde mevcuttur.) Dikkat çekmek istediğimiz bir husus şudur:

"Normalde med yapılacak yerler Arap imlâsında bellidir. "Elif", "vav" ve "ye" harfleri med harfleridir.

Ancak Kur'ân-ı Kerim'in imlasında her zaman bu harfler medd yapılacak yerde yazılmaz. Besmele misâlinde olduğu üzere. Besmelenin, kaideye göre şöyle yazılması icab ederdi: مساب هلا رلا نامح

رلا ميح Belki de estetik mülâhazası ile imlâ böyle tutulmamış ve hatta, bâzı rivayetlere göre besmeledeki Sin harfinin -yazılırken- uzatılma emrini de bizzat Resûl-i Ekrem vermiştir. Bilindiği üzere besmele her seferinde Sin harfi uzatılmış olarak şöyle yazılır: هاللّ رلا نامح رلا ميح مساب Bu imlâ, gerçekten besmeleye müstesna bir estetik değer kazandırmaktadır.

3- Hadisle ilgili olarak şunu da belirtelim: İbnu Hacer'in belirttiğine göre, bazı fukahâ bu hadise dayanarak namazda Fatiha'nın evvelinde her seferinde besmele okunması gerektiği hükmünü çıkarmıştır. Yani, Resûlullah, her rek'atte Fatiha'nın evvelinde besmeleyi okumuş olmalıdır. Halbuki, Müslim'in Hz. Enes'ten kaydettiği bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazda besmeleyi okumadığı belirtilmiştir.

İbnu Hacer, besmelenin Fatiha'dan önce okunması meselesine, sadedinde olduğumuz hadisten delil çıkarmanın uygun olmayacağını belirterek, ihtilâfı çözer. Der ki: "Besmeleyi okuduğu zaman, Resûlullah'ın, medlere riâyet ederek okuduğunu belirtmek, her rek'atte Fatiha'nın evvelinde besmeleyi okuduğunu ihbâr mânasına gelmez. Çünkü, Hz. Enes (radıyallahu anh) besmeleyi burada medde misal olsun diye zikredivermiştir."506

هجرخ أ . ً ا

] ف ْرَح ًاف ْرَح ًة َر سَفُم ًةَءا َرِ ق# هالّل لوسر َةَءا َرِق ْتَتَعَن اَه ن [

أ ا.هْنَع ُ هالّل

8

ى ِض َر ةملس مأ نعو ـ

أصحاب السنن، واللفظ للنسائ .

504 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/442.

505 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/442.

506 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/442-443.

8. (912), Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'den, "Onun Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kıraatını açık bir şekilde harf harf tavsif ettiği rivâyet edilmiştir."]Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 23, (2924); Ebu Dâvud, Salât 335, (1456); Nesâî, Salât 83, (2, 181).[507

AÇIKLAMA:

Rivayet, Tirmizî'de daha açık olarak kaydedilmiştir. Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'ye Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kıraatından sorulunca şu meâlde cevap verir: "Onun kıraatından size ne? (Onu taklid etmeniz takatınızı aşan bir şey!). O, namaz kılar, namaz kadar uyur, sonra tekrar uyuduğu kadar namaz kılar, sonra tekrar namazı kadar uyurdu, sabah oluncaya kadar."

Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kıraatını harf harf açık bir şekilde târif eder. Şârihlerin belirttiği üzere tertil üzere ve tecvid kaidelerine uygun olarak yapılan bir okuyuş idi.

Tertil, Kur'ân'ı okurken teenni ve tedebbür ile ağır ağır okumaktır. Sadedinde olduğumuz rivayet, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Kur'an'ı tertil üzere okuduğunu belirtmektedir. Bu hususta başka rivayetler de var. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bunun ehemiyetini belirtmek maksadıyla şöyle buyurmuştur: "Tertil üzere tek sûre okumayı, tertilsiz olarak Kur'ân'ın tamamını okumaya tercih ederim." ‘ لِيت ْرَت ِرْيَغِب ُه لُك َنَا ْرُقْلا ُأ َرْقَا ْنَا ْن ِم
يَلاِ ُّبَحا اَهُلِهت َرُا ةَ َروُس ُأ َرْقُا ْنÜmmü Seleme validemiz (radıyallahu anhâ), hadisin bir başka vechinde şu açıklamayı yapmıştır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kurân-ı Kerim'i okurken âyet âyet keserdi (yani her âyeti okuyunca bir duruş yapardı) ve Fatiha sûresini misal vermiş, sûreyi besmele ile başlayıp, âyet âyet keserek okumuştur: نيدلا
مسب هاللّ نمحرلا ميحرلا، هللّدمحلا رب نيملاعلا ، نمحرلا ميحرلا ، كلام موي. ..

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri olan Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'den yapılan bu rivayet birçok tarikden gelmiştir. Hadisciler sıhhati hususunda ittifak ederler. Nitekim Tirmizî hazretleri de hadis için: "Hasensahih" demiştir.

Bazı âlimler, bu rivayetlere dayanarak, her âyetin başında durmayı sünnet addederler. Ebû Amr ed-Dânî: "Bu, bana daha hoş geliyor" demiştir. Beyhakî ve diğer bâzıları da aynı kanaati paylaşırlar ve:

"Efdal olanı, müteâkip âyetle irtibatı olsa bile, her âyetin başında durmaktır" derler. Onlara göre:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tarzına ve sünnetine uymak evlâdır."508

هِتَءا َرِق يف ُعهِج ٌ ُ ي□].

ر َو

هالّل لوسر ُتْيأ #

حْتَفْلا ة َروُس ُأ َرْقَي ِهِتَقاَن بلَع□

□]

ر :َلاق ِل فَغُم نبا نع برخأ يفو ـ9□

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ.

9. (913)- Abdullah İbnu Muğaffel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı devesinin üstünde Feth sûresini okurken gördüm. Sûreyi terci' üzere okuyordu."]Buharî, Fedailu'lKur'ân 24, 30, Meğâzi 48, Tefsir, Feth 1, Tevhid 50; Müslim, Müsâfirin 237, (794); Ebû Dâvud, Salât 355, (1467).]509

AÇIKLAMA:

İbnu Muğaffel'in bu rivayeti, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in terci' üzere Kur'ân tilâvet ettiğini ifade etmektedir. Tercî'in, sesi boğazda oynatarak nağme yapmak olduğunu, Kur'ân-ı Kerim'in bu şekilde okunmasının yasaklandığını (906 numaralı hadisi açıklarken) yukarıda belirtmiştik. Arada gözüken bu mütenâkız durum, şârihlerin, sadedinde olduğumuz hadis hususunda farklı yorumlar yapmalarına sebep olmuştur. Zira, tercî'in yasak olması esastır. Ancak bu rivayet de, sahih rivayetlerdendir ve üstelik hadisin, Buharî'nin Kitabu't-Tevhid bölümündeki vechinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tercî'i nasıl yaptığı târif bile edilmekte, bir elifi yüksek sesle üç ayrı elifmiş

gibi, آ آ آ diye okuduğu belirtilmektedir. Hattâ, hadisi İbnu Muğaffel'den hikâye eden Muaviye İbnu Kurre der ki: "(Sesime) halkın toplanacağından korkmasam, Hz. Peygamber'in nasıl terci'de bulunduğunu İbnu Muğaffel'in bana gösterdiği şekilde ben de size gösterirdim."

507 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/443.

508 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/444.

509 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/445.

Kurtubî hazretleri "Bundan maksadın, medd mahallinde elifin işbâı (yani yeterince uzatılması, meddin tam olarak yapılıp hakkının verilmesi) olduğunu" söyleyerek, yasaklanan terci' olmadığına dikkat çekmiştir. Bazıları İbnu Muğaffel'in kulağına gelen tercîin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) deve üzerinde olması haysiyetiyle, devenin hasıl ettiği sallantıdan ileri gelmiş olabileceğini söylemiştir. Bu kanaatte olan İbnu Esir, ilâveten terci' ile okumayı, Resûlullah'ın sadece Mekke fethi sırasında yapmış olabileceğini söyler, zîra terci' ile okuduğunu ihbâr eden rivayet Fetih günüyle ilgili... Başka yok. Nevevî, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân'ı terci' ile de okumuştur"

der.

Hadisi açıklayan şârihler, tercîe açık şekilde "caiz" demese bile kesin olarak "haram" da demiyorlar.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' tan gelen sahih rivayet karşısında ihtiyatlı olmayı tercih ediyorlar.

Muhtelif hadislerde elhan (ezgili okuyuş), terci' ve tegannîyi (tecvidli okuyuş) emredici ifadelerden Kur'ân-ı Kerim'in hoş ve cazib bir üslübla okunmasının gereğini anlayan İbnu Hacer şöyle der:

"Şurası muhakkak ki insan nefsinin terennümle okunan kıraatı, dinleme hususunda duyduğu meyil, terennümsüz kıraate duyduğu meyilden fazladır. Çünkü hoşa giden şey, kalbi rikkate getirmede olsun, ağlatmada olsun daha müessirdir.

Kur'ân'ın elhânlı (ezgili) okunmasının caiz olup olmadığı hususunda selef ihtilaf etmiştir. Ancak, sesin güzelleştirilmesi ve güzel sesin güzel olmayana takdim ve tercih edilmesi hususunda ihtilaf mevzubahis değildir.

Abdulvehhâb el-Mâlikî'nin rivayetine göre, İmam Mâlik, elhânlı kıraatın haram olduğunu söylemiştir.

Aynı şekilde Ebu't-Tayyib et-Taberî, el-Mâverdî, İbnu Hamdân el-Hanbelî de bir çok ehl-i ilmin bu görüşte olduğunu rivâyet etmişlerdir. İbnu Battâl, İyâz, Kurtubî gibi bazı Mâlikîler, Mâverdî, el-Bendenîcî ve

Gazâlî gibi Şafiîler, Sâhibu'z-Zahîre gibi Hanefîler mekruh olduğunu rivayet etmişlerdir.

Ebu Ya'lâ ve İbni Akîl gibi bazı Hanbelîler de bu görüşü benimsemişlerdir. Diğer taraftan, İbnu Battâl, Sahâbe ve Tabiin'e mensup bir cemaatten de câiz olduğunu rivayet etmiştir. Şâfiî hazretlerinin de hükmü böyle. Ebû Hanife'nin de buna hükmettiğini Tahâvî rivâyet etmektedir. Şâfiî ulemâsından El-Fûrânî: "Câiz ve hatta müstehabtır. Görülen zâhirî ihtilâf ise, harflerin telaffuzunda mahreçlerine riâyet endişesinden kaynaklanır" der. Mahrecin bozulması halinde elhânın haram olduğunda icmâ bulunduğunu Nevevî et-Tibyân'da şöyle nakleder: "Ulema, Kur'ân-ı Kerim'in okunuşunda sesin güzelleştirilmesinin müstehab olduğunda icmâ etmiştir, yeter ki medd yapılırken normal hudud aşılmamış olsun. Şayet haddi aşarak bir harf ziyade etse veya bir harf gizlese bu haramdır... İmam Şafiî: "Eğer elhân, elfazdan herhangi birinin mahrecinden dışarı çıkmasına sebep olursa haramdır"

demiştir."510

] ميَحرلا ِنمْح رلا ِ هاللّ ِمْسِب :أرْقَ ي# ِ هاللّ ُلوسر َنا□

ك :ت

لاق ا.هْنَع ُ هاللّ

11□

ى ِض َر ةشئاع نع ىرخأ يفو ـ□

نيزر هجرخأ ً ة

. يا ًة َيآ ُلِهت َرَي َنيِمَلاَعْلا ِهب َر ِ هللُّدْمَحلا□].

10. (914)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Bismillahirrahmanirrahim, elhamdu lillâhi rabbilâlemin diye Fâtiha sûresini âyet âyet tertil üzere okurdu."]Rezîn ilavesidir.[511

AÇIKLAMA:

Tertil kelime olarak, bir şeyin tertib ve tanzimini güzel kılmak, açık seçik beyan etmek demektir.

Kur'ân'ın tertili, her harfinin, edasının, nazmının, mânâsının hakkını doyura doyura vererek okunmasıdır. Bu okuyuş ağır ağır ve teennî ile yapılır. Müzzemmil sûresinde Kur'ân'ın tertil üzere okunması emredilmektedir (4. âyet).512

: كْيَلَع َو كْيَلَع ُأ َرْق□

: أ ُتْلُقف َنآرُقْلا هَلع أ َرْقا

:] هاللّ لوسر ىل لا #

ق لاق ُهْنَع ُ هاللّ

11□

□ـ ى ِض َر دوعسم نبا نعو

ا ِهذه ُتْغَلب ى تَح ِءاَسِهنلا َة َروُس ِهْيَلَع ُتأ َرَقَف ى ِرْيَغ ْنِم ُهَعَمْسأ ْنأ ُّب ِحُأ ىِهن : إ َلاَقف أَنِئ ?ل ِزْنُأ Œ

ف □

ج اَذإ َفْيَك : ةي□

510 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/445-446.

511 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/446.

512 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/447.

إ ةسمخلا هجرخأ

.[□نَاف ِرْذَت ُهاَنْيَع اَذإَف ُتَفَتْلاَف

: كُبْسَ□ .

ح َلاَقف ً ا

. ديِهَش ِءَؤه ىلَع َكِب اَنِئ ِج َو ٍديِهَشِب ٍة ُمأ ِهلُك ْنِم

. ئاسنلا

11. (915)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"- Kur'ân'ı bana oku!" dedi. Ben (hayretle):

"- Sana indirilmiş bulunan Kur'ân'ı mı sana okuyayım?" diye sordum. Bana:

"- Evet, ben onu kendimden başkasından dinlemeyi seviyorum!" dedi. Ben de ona Nisa sûresini okumaya başladım. Ne zaman ki, "Her ümmete her şâhid getirdiğimiz ve ey Muhammed, seni de bunlara şâhid getirdiğimiz vakit durumları nasıl olacak?" mealindeki âyete (41. âyet) geldim.

"- Dur!" dedi. Durdum ve dönüp Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a baktım. Bir de ne göreyim, iki gözünden de yaşlar akıyordu."]Buharî, Fedâilu'l-Kur'ân 32, 33, 35; Müslim, Musâfirin 247, (700); Tirmizî, Tefsir, Nisa, (3027, 3028); Ebû Davud, İlm 13, (3668).[513

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen Kur'ân kelimesiyle, Kur'ân-ı Kerim'in tamamı değil, bir kısmı kastedilmiştir. Yani Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bana Kur'ân'dan bir parça oku" demek istemiştir.

Resûlullah'ın bir başkasından Kur'ân dinlemeyi sevmesi, arz ve mukâbele müessesesini sünnet kılma gayesine râci olduğu gibi, başkasından dinlemek, daha iyi anlamaya, âyetler üzerinde daha iyi düşünmeye, imkân sağladığı için de olabilir. Zîra okuyan, kıraat ve kıraat kâideleriyle meşgul olduğu halde, dinleyen boştur, düşünmeye, tefekküre, daha iyi anlamak için zihnî gayrete imkân ayırabilir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada dinlemeyi müesseseleştirdiği gibi, Übey İbnu Ka'b'a da okuyarak, hem tilâvetin âdâbını, kaidelerini tâlim buyurmuş, hem de kıraatı müesseseleştirmiş, sünnet kılmıştır (bak 4458. Hadis).

Nevevî: "Kıraat sırasında ağlamak âriflerin ve sâlihlerin şiârıdır" der. Gazâli de kıraat sırasında ağlamanın müstehab olduğunu söyler. Âyet-i kerime de tilâvet karşısında ağlayanları över: "Ağlayarak çeneleri üstüne (yüzü koyun) kapanıyorlar ve bu onların derin saygısını artıyor" (İsra 109).

İbnu Hacer, ağlayabilmenin yolunu şöyle açıklar: "Kişi, Kur'ân'da zikri geçen şiddetli tehditleri ve cehennem azabıyla ilgili vaidleri (korkutmaları) Cenab-ı Hakk'ın bu husustaki kesin kararlarını düşünerek kalbini korku ve hüzünle doldurur. Sonra bu hususlara giren taksiratına, eksikliklerine nazar eder. Buna rağmen hüzün hissedip gözleri yaşla dolmazsa, bu husustaki eksikliğine ağlasın, zira böylesi bir tefekküre rağmen hüzün duymamak en büyük musibetlerdendir."

Şârihlere göre, rivâyette belirtilen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ağlaması, ümmetine karşı duyduğu merhametten ileri gelen bir ağlamadır. Zira tilâvet edilmiş olan âyet ümmetinin âhiretteki ahvâliyle ilgilidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir an için, ümmetinin her zaman iyi olmayan ameline şehadet edeceğini ve bunun da onların cezalanmalarına müncer olacağını, sonra onlar lehine şefaat taleb edeceğini, vs. gözü önünde canlandırarak acıyıp ağlamıştır.514

] ة َو ِت َدْنِع ُقَعْصُي ٌَو ِهْيَلَع َشْغُي ِفَل سلا َنِم ٌدَحأ َنَاك اَ□

م :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

□12ـ عو

ى ِض َر ءامسأ ن□

أخرجه رزين □

. هاللّ ِرْكِذ ىلاِ ْمُهبُولق َو ْمُهدُولُج ُنيِلَت مُث ،َنو ُرِعَشْقَي َو َنوُكْبَي اوُناك اَم نإ َو ،نآرُقْلا].

12. (916)- Esma (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Seleften hiç kimse Kur'ân-ı Kerim'in tilâveti sırasında bayılıp düşmezdi. Onlar ağlarlar ve ürperirlerdi. Sonra bedenleri ve kalpleri zikrullah için yumuşardı."

]Rezîn ilavesidir. (Bağavî Tefsiri'nden alınmıştır 7, 238).[515

AÇIKLAMA:

Rivâyetin Bağavî'deki aslı şöyle:

"Urve İbnu Zübeyr der ki: "Büyükannem Esmâ Bintu Ebî Bekr'e sordum:

"- Kendilerine Kur'ân okunduğu zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabı ne yaparlardı?"

513 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/447.

514 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/447-448.

515 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/448.

Bana şöyle cevap verdi:

"- Kur'ân-ı Kerim'de Cenab-ı Allah'ın tarif ettiği şekilde hareket ederlerdi: Gözleri yaşla dolar, bedenleri ürperirdi."

Ben kendisine:

"- Ama, bugün insanlar, kendilerine Kur'ân okununca düşüp bayılıyorlar" dedim. Şu karşılıkta bulundu:

"- Eûzu billâhi mine'şşeytâni'rracîm!"

Rivayete göre, İbnu Ömer (radıyallahu anh), yere düşmüş bir Iraklıya rastlar ve "Buna ne olmuş?" diye sorar.

"- O, Kur'ân'ın tilâvetini veya Allah'ın zikrini işitti mi bayılır düşer" derler. İbnu Ömer şu karşılıkta bulunur:

- "Biz de Allah'tan korkarız ama bayılıp düşmeyiz!"

İbnu Ömer (devamla): "Böyle düşenin içine şeytan girmiş olmalı. Bu davranış Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabında görülen bir şey değildir" der.

Şu halde, Kur'ân tilâveti sırasında ağlamak âdâbtandır, ama düşüp bayılmak, yırtınıp dövünmek gibi gayr-ı tabî tezâhürat edebe uymaz, sünnete de aykırıdır. Bu çeşit zoraki yapmacıklardan kaçınmak gerekir.516

] ى إل نَتْناَف ِنوُتْي زلا َو ِنيهِتلاِب ْمُكْنِم أ َرَق ْنَم :# هاللّ لوسر لا

ق :

□ ه

.

لاق ْنَع ُ هاللّ

13□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

ى

لإ نَتناَف ِةَماَيِقْلا ِم ْوَيِب ُمِسْقُأ َ أ َرَق ْنَم َو :

نيِدِها شلا َن ِم َكِلذ ىلَع اَنأ َو ىلَب□ .

لُقَيْلَف ؟نيِمِكاَحلا ِمَكْحَأِب ُ هاللّ َسْيَلأ□ :

؟نَت ْوَمْلا َيِيْحُي ْنأ ىلَع ٍرِداَقِب َكِلذ َسْيَلأ

ى

لاَعَت ِ هللاِب ا َنمآ ْلُقَيْلَف ؟نوُنِم ْؤُي ُهَدْعَب ٍثيِدَح ِهِأَب ف :َغَلَبَف ِت َ َس ْرُمْلا َوأ َر ق].
ْلُقَيْلَف : ىلَب ،َو زِع ِة َر َبهن ا.َو ْنَم

. نيدهاشلا ىلإ يذمرتلاو ،هلوطب دواد وبأ هجرخأ

13. (917)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kim Vettîni ve'zzeytûni sûresini okuyup son âyeti olan: "Allah hâkimlerin hâkimi değil mi?" (8. âyet) ayetine gelince: "Evet, ben buna şehâdet edenlerdenim" desin. Kim de Lâ uksimu biyevmi'lkıyâme'yi okuyup son âyeti olan "(Bütün bunları yapan Allah) ölüleri tekrar diriltmeye kâdir değil midir?" (Kıyamet 40) âyetini de okudu mu: "Rabbimizin izzetine andolsun evet!" desin. Kim de Mürselât sûresini okuyup en sondaki, "Artık bundan sonra hangi söze inanacak onlar?" (50. âyet) âyetini de tamamladı mı: "Allahu Teâla'ya inandık" desin." (Ebu Dâvud, Salât 154, (887); Tirmizî, Tefsir, Tin, (3344), Hadis; Ebu Dâvud'da tam olarak, Tirmizî'de, "Ben buna şehâdet edenlerdenim"e kadar olan kısmı rivâyet edilmiştir.[517

AÇIKLAMA:

Bazı âlimler, mezkur sûreler okunduğu zaman belirtilen kelimeleri söylemenin müstehab olduğunu, böyle yapmanın, okuyan kişi namazda veya namaz dışında da olsa farketmeyeceğini söylerler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın istiğfar taleb etmeyi emreden âyetlerde istiğfarda bulunduğu, istiâze taleb etmeyi emreden âyetlerde de istiâzede bulunduğuna dâir rivayetler gözönüne alınınca, Kur'ân'ı düz okuyup geçmektense, mânasına nüfuz ederek, sindire sindire ve beyan ettiği hakikatleriyle hallenerek, derpiş ettiği mânevî atmosferi ruhen ve şuurlu olarak yaşayarak okumamızı irşâd ettiği kanaatine varabiliriz. Kur'ân-ı Kerim'i ayda bir sefer hatmetmeyi tavsiye etmesi, hele beş

günden daha az zamanda hatmetmeye izin vermemesi de bu hususu te'yid eden bir keyfiyettir. Zîra Kur'ân süratli okundukça tefekkür azalır, ruhen nüfûz etme, aklen idrâk etme nisbetleri düşer.

Müteakip rivayetler de bu açıdan mânidardır.518

ىلَع ُنآرُقْلا

:

#

مَجْعَتْساَف ِلْي ل ا َن ِم ْمُكُدَحأ َماق اَذإ□

هاللّ لوسر لا]

ق :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

14□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

دواد وبأو ملسم هجرخأ

[□ع ِجَطْضَيْلَف ُلوُقَي اَم ِرْدَي ْمَلف ِهِناَسِل.

---

516 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/449.

517 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/450.

518 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/450.

14. (918)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri geceleyin kalkınca Kur'ân diline dolaşıp ne dediğini anlamamaya başlayınca hemen yatsın."]Müslim, Müsâfirin 223, (787); Ebû Davud, Salât 308, (1311).]519

AÇIKLAMA:

Bu rivayet gece ibâdetlerinin uykulu uykulu yapılmamasını irşâd eder. Gerek namazda ve gerek namaz dışında Kur'ân-ı Kerim tilâveti uyku hâli galebe çalınca, dile ağır gelmeye başlar. Yanlış veya eksik telâffuzlar, atlatmalar, kekelemeler, gereksiz yerlerde duraklamalar gibi haller, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisinde "dile dolanma" diye ifâde buyurulmuştur. Şu halde bu haller başlar başlamaz, nefsi zorlamayıp uykuyu tamamlamak Nebevî tavsiye olmaktadır. Ebû Davud'un bir başka rivayetinde: "Sizden biri namazda uyuklamaya başlayınca uykusu gidinceye kadar yatsın. Zira uykulu uykulu namaz kılan kimse istiğfar etmek isterken kendi kendine küfreder" buyurularak maksad daha açık ifade edilmiştir.520

اَمِش َو ًانِيمَي ْمُتْذَخأ ْنإ َو ،ًاديِعَب ًاقْبَس ْمُتْقَبَس ْدَقف اوُمِقَتْسا ِءا رُقْلا َرَشْعَم اَي] :لاق ُ□
هْنَع ُ هاللّ

15□

ى ِض َر ةفيذح نعو ـ□

براخبلا هجرخأ ً ا

. ديِعَب ًًَض ْمُتْلَ َض ْدَقَل].

15. (919)- Huzeyfe (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Ey Kurrâ cemâati, doğru yolda gidin. Siz çok öne geçmiş kimselersiniz. Eğer (doğru yoldan ayrılarak, ifrat ve tefritle), sağa sola meyledecek olursanız (kötülükte çok öne geçmiş bulunarak) büyük bir dalâlete düşmüş olacaksınız."]Buharî, İ'tisam 2.[521

AÇIKLAMA:

Huzeyfe tubnu'l-Yemân (radıyallahu anh)'ın hitab ettiği kurrâ, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in istişâre meclisini teşkil eden Kur'ân ve sünnet ulemasıdır. Esasen kurrâ, lügat olarak "kâri"nin cemidir. Kâri, bilindiği gibi okuyan demektir ve İslâm'ın başında, Kur'an talebesi, Kur'ân hafızı, âlim gibi değişik mânalarda kullanılmıştır. Ancak bu rivayetle ilgili, Buhârî'de gelen açıklamadan, Hz. Huzeyfe'nin hitab ettiği cemaatin, Hz. Ömer'in çevresindeki ulemâ grubu olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) onlara: "Allah'ın emirlerini yapmak, nehiylerindenkaçmak sûretiyle doğru yolda gidin, sizler Resûlullah'a ilk inanıp biat edenler olarak sonradan Müslüman olanlara nazaran mevkice, manevî mertebece hepsinden öndesiniz, mümtaz bir makama sahipsiniz. Hâl böyle iken doğru yoldan bir ayrıldınız mı pek açık bir sapıklığa düşer ve dalâlette öncülüğü almış olursunuz"

demek istemiştir. Buradan da anlaşılıyor ki muhatapları ilk Müslümanlardan müteşekkil bir cemaattir.

Bunların Kur'ân ve sünnete yapışmaları, her çeşit hayırda öncülüğü almaları demektir. Zira, arkadan gelenler, bunların amelleriyle amel etse de İslâm'da öncülüğü almış olanlara yetişmesi mümkün değildir. لِعاَفْلاك بَبُ سلاَ□ "Sebep olan, yapanın da sevâbına iştirak eder" sırrınca, arkadan gelenler ne kadar fazla kazansalar da, bunların sevabı, sebep olmuş bulunan öncekilere aynen ilâve edileceğinden öncekilerin önüne geçmeleri mümkün değildir. Bu sebeple İslâm'ın bânileri durumunda olan Ashab'ı, fazilette, arkadan gelenlerin hiçbiri geçemez.

Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh)'nin, bu sözünü, şu meâldeki âyetten iktibas ederek söylediği kabûl edilir: "Bu dosdoğru olan yoluma uyun. Sizi Allah yolundan ayrı düşürecek yollara uymayın. Allah bunları size sakınasınız diye buyurmaktadır" (En'âm 53).

Bu hadisin, hükmen merfu olduğu da kabul edilmiştir. Bu hadisten, Sırat-ı Müstakim üzere gitmiş

bulunan ilk Muacir ve Ensarîlerin -Resûlullah'ın sağlığında şehid olmuş veya Resûlullah'tan sonra yaşayıp şehid olmuş veya yatağında vefat etmiş olsun hepsinin- faziletlerine ve üstünlüklerine dâir hüküm de çıkarılmıştır. Allah hepsinden razı olsun. 522

519 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/451.

520 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/451.

521 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/451.

522 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/451-452.

ÜÇÜNCÜ FASIL

KUR'ÂN'I HİZB VE EVRAD KILMA

باب يف مدقت َو ؟

[لْيهل ا ُموُقت َو َراَه نلا ُموُصَت َك نأ ْرَبْخُأ ْمَلأ] :صاعلا نب ورمع نب هاللّدبع ثيدح]
هيف ـ1

لامع ا

‘ يف داصتقا .

1. (920)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs'ın daha önce zikri geçen: "Bana haber verildi ki sen gündüzleri oruç tutuyor, geceleri de namaz kılıyormuşsun, doğru mu?.." diye başlayan hadis bu konuya girer.

Oraya bakılsın (33. hadis).523

هاللّ ُلوسر َلاَق

.لوُقَي ُهْنَع ُ هاللّ

] :

ى

.

لاق

2ـ راقلادبع نب نمحرلا دبع نعو

ى ِض َر ِباطخلا َنب َرَمُع ُتْعِمَس

هأ َرَق اَم نأَك ُ ه َل َبِتُك ِرْهُّظلا ِة َلا َص َو ِرْجَفْلا ِة َلا َص َنيَب اَم ُهأ َرَقَف ُهْنِم ٍئَش ْنَع ْوأ ِلْي
ل ا ِنم ِهِب ْز ِح ْنَع

:#

مَان ْنَم□

براخب ا

ل إ ةتسلا هجرخأ

. لْيهل ا َنم□[.

2. (921)- Abdurrahmân İbnu Abdi'l-Kârî (rahimehullah) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'ın şöyle söylediğini işittim: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim geceleyin hizbini veya hizbinden bir kısmı okumadan uyursa bunu sabah namazı ile öğle namazı arasında tamamlasın. Bu takdirde, sanki gece (mûtad vaktinde) okumuş gibi aynı sevâba nail olur."

]Müslim, Müsâfirin 142, (747); Muvatta, Kur'ân 3, (1, 200); Tirmizî, Salât 20, (581); Ebû Davud, Salât 309, (1313).[524

AÇIKLAMA:

Hizb, kelime olarak, tâife, gürûh, bölük, kısım, grub gibi mânalara gelir. Kur'ân hizbi denince her cüz'ün belli bir kısmı kastedilir. Bir de belli bir prensip üzere belli vakitlerde devamlı okunan şey, bu Kur'ân olur, me'sur dualar olur, salâvatlar olur vs. belli bir prensiple müdâvemet üzere okunduğu için hepsine hizb denir. Cem'i ahzâb gelir.

Aynı mânada olmak üzere vird kelimesi de kullanılır. Vird cemî (çoğul) olarak da evrâd şekliyle de kullanılır. Bu kelimeden dilimize bir de tabir geçmiştir. Vird-i zeban etmek diline dolamak, dilinden düşürmemek demektir.

Yukarıdaki hadis gece ibâdetine teşvik eden rivayetlerdendir. Daha önce de belirtildiği gibi (bak. 848.

hadis) İslâm dini, gece vaktinin boş ve ölü geçirilmemesine büyük ehemmiyet vermiştir. Nüzûl sırasında üçüncü olan Müzzemmil sûresinin gece kalkışını emrettiğini ve gecenin nasıl değerlendirilmesi gerektiğini açıklayan teferruata yer verdiğini gözönüne alınca vahyin başlangıcıyla birlikte bu meselenin ele alınacak ana meselelerden biri yapıldığını anlarız. Esasen Kur'ân-ı Kerim'de, gece kalkışına (kıyâmu'lleyl) teşvik eden pekçok âyet mevcuttur.

Şu halde yukarıdaki rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Allah ve Resûlü'nün irşadlarına uyarak gece kalkışını prensip edinmiş bir mü'min, uyku arızası sebebiyle kalkamadığı takdirde -

alışkanlığa dönüşmüş niyyeti sebebiyle- onu gündüz telâfi edince, Cenâb-ı Hakk'ın bu ibâdeti, aynen gece yapılan gibi kat kat sevablı olarak kabul edeceğini" müjdelemektedir. Şârihler, bunun bir lütf-i ilâhî olduğunu belirtirler. Gerçekten lütuftur, zîra, normalde daha az sevaplı olan gündüz nâfileleri, geceleri kalkmayı alışkanlık hâline getirmiş kul hakkında, bir lütuf olarak, gece gibi mükâfaatlandırılıyor.

Şu halde hayatımızı faydalı ve hayırlı işlere alıştırınca, uykudan daha mâzur kılıcı; kaçınılmaz meşguliyet, kaza, hastalık, musibet ve hatta "ölüm" gibi sebeplerle bu hayırlı işleri yapamayacak durumlarda bile lütf-i ilahî olarak normal zamanın sevabına nail olmaya devam etmekteyiz. Nitekim, kısa bir ömürle ebedî cennet veya cehennemi kazanmak da bu "niyet"le izah edilmiştir: "Mü'min ebediyen yaşasaydı kulluk üzere devam edecekti, o niyette ve o azimde idi. Allah da bu niyetine binâen ebedî cennetle mükâfaatlandırmaktadır. Kâfir de öyle ebediyen küfre azmetmiştir" denmiştir.

Resûlullah'ın müjdesini bir kere daha hatırlıyalım: هلمع ْن ِم ٌرْيخ ِن ِم ْؤُمْلا
ٌة يِن

523 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/453.

524 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/453.

"Mü'minin niyyeti amelinden hayırlıdır."

Bu hadis, İslâm'ın fıtrat dini olduğunu bir kere daha hatırlatmaktadır. Gece ibadetleri yapılmalıdır, ancak fıtratın tabii seyri zorlanmamalıdır. Uyku fıtrî bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın, ibâdet maksadıyla gözardı edilmesi, bastırılması câiz değildir. Arkadan başka mahzurlar getirebilecek, sıhhati bozabilecektir. Öyle ise çok yaparak sonunda aksatmaktansa, az da olsa devamlı yapmak daha makbuldür. Bunun miktarı da vücudun fıtrî ve tabii seyri ile ta'yin edilmelidir. Evet gece kalkışı mü'minin prensibi olacak, ama müddeti belli bir ölçüde uyku hâline bırakılacak; uyku galebe çalınca bırakılacak. Uyku durumunun önceki gündeki yorgunluk durumuyla, alınan gıda ile alâkası var. Şu halde fıtrî seyir bunu ayarlayacaktır. Hadisten anladığımız o ki, Resûlullah bu fıtrî seyrin bozulmamasını tavsiye etmektedir. Muvatta rivayetleri arasında yer alan şu hadis bu hususu te'yid eder:

"Hiç kimse yoktur ki, geceleyin uykusu galebe çalarak terkettiği bir gece namazı bulunsun da, o kimseye o namazın ecri yazılmasın. O kimse için uykusu bir sadakadır."

525 اَذَه ِم ْن ِلْضَف َر اَنهِب

İKİNCİ BAB

KIRAATLER HAKKINDADIR

Bu babda iki fasıl vardır.

*

BİRİNCİ FASIL

İHTİLAFIN CEVAZI HAKKINDA

*

İKİNCİ FASIL

KIRAATLERLE İLGİLİ RİVAYETLER

İKİNCİ BAB

KIRAATLER

BİRİNCİ FASIL

İHTİLÂFIN CEVAZI

ىلَع ِناَق ْرُفلا َةروُس ُأرْقَي ٍما َز ِح ِنبا ِميِكَح َنْب

لاق هْن: [

□ماَشِه ُتْعِمَس

□ع ُ هاللّ

1□

□ـ نع رمع نب باطخلا ر َض ِى

.□هِئاَدِرِب ُهُتْب بَلف

#

□مهلَس ى تَح ِهب ُتْص ب َرَتَف ِة ً صلا يف ُهرِواَسُأ ْنأ ُتْدِكَف

هاللّ لوسر اَهيِنئ ِرْقُي ْمَل ٍةريِثَك ٍفو ُرُح

□ رْيَغ ىلَع اَهيِنأ َرْق #

أ هاللّ َلوسر نإ ، َتْبَذك : ُتْلُقَ ف

هاللّ لوسر اَهيِنأرَقأ َلاَق ؟ةروُّسلا ِهِذه َكأ َرْقأ ْنَم : ُتْلُقف .

ىلَع ِناَق ْرُفلا َة َروُس أ َرْقَي اَذه ُتْعِمَس يهِنإ ِ هاللّ لوُسر اَي : ُتْلُق

ف ِ هاللّ لوسر ىلإ ُهُدوُقأ ِهِب ُتْقَلَطْناَ .

ف َتْأ َرَق اَم

#

هاللّ ُلوسر َلاَقف أ :

رْقَي ُهُتْعِمَس ِيت لا َةَءا ِرِقْلا أ َرَقف□ .

ماَشِه اَي أ َرْقا ُ ه□.

لِس ْر □ : .

أ َلاَقف ا

هيِنئ ِرْقُي ْمَل ِةريِثَك ٍفو ُرُح□ .

اَذه نإ ، ْتَل ِزْنُأ اَذَكه

هاللّ ُلوسر َلاَقف ى #

نأ َر ُ ْقأ ِبت لا َةَءا َرِقْلا ْتأ َرقف□ .

رَمُع اَي أ َرْقا لب َلاق مُث . ْتَل ِزْنُأ اَذَكه□ .

ةبثاوملا ُ ة

ر َواَسُملا ةت□ »

.

»

سلا هجرخأ ُ ه

.[□ ن ِم َر َسَيت اَم اوُء َرْقاَف ف ُرْحأ ِةَعْبَس ىلَع□]

ل ِزْنُأ ِنآَرُقْلا .

1. (922)- Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hişâm İbnu Hakim İbni Hizâm'ı, Furkân sûresini farklı şekillerde okurken dinledim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana bu şekillerden hiçbiriyle okumamıştı. Namazın içinde adamın üzerine atılacak oldum. Kendimi zorla zabtedip namazı bitirmesini bekledim. Selâmı verir vermez ridasından tutup kendime doğru çektim ve: "Sana bu sûreyi (böyle okumayı) kim öğretti?" diye sordum. Hişâm: "Onu bana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğretti!" demez mi! (Tepem attı):

"- Yalan söylüyorsun, onu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana da öğretti, ama senin okuduğuna hiç benzemiyor!"

dedim. Adamı derdest edip doğru Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdüm.

525 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/453-455.

"- Ey Allah'ın Resûlü, dedim, bu adamı Furkan sûresini, bana hiç okumadığın çok farklı şekillerde okuyor gördüm!"

Resûlullah, sükûnetle:

"- Hele yakasını sal!" diye emretti ve ona dönerek:

"- Ey Hişâm oku bakalım!" dedi. Hişâm, kendisinden işittiğim şekilde, sûreyi yeniden okudu.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana yönelerek:

"- Evet, sûre bu şekilde indirildi!" buyurdu. Sonra bana:

"- Ey Ömer, dedi. Sen de oku!"

Aynı sûreyi ben de, bana öğretmiş olduğu şekilde okudum. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu açıklamayı yaptı:

"- Evet sûre bu şekilde (de) nâzil oldu. Biliniz ki, bu Kur'ân yedi harf (şekil) üzere indirilmiştir.

Bunlardan hangisi kolayınıza gelirse onunla okuyun."]Buharî, Fedailu'l-Kur'ân 5, 27, Husûmat 4, Tevhid 53; Müslim, Müsâfirin 270, (818); Ebû Davud, Salât 357, (1475); Tirmizî, Kırâ'ât 2, (2944); Nesâî, Salât 37, (2, 150-152); Muvatta, Kur'ân 5, (1, 102).526

AÇIKLAMA:

Sadedinde olduğumuz hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kur'ân-ı Kerim'in yedi harf üzerine indiğini belirtmektedir. Yedi harf'ten maksad nedir?

İslâm alimleri bu konuda farklı yorumlar ileri sürmüşlerdir. İbnu Hacer bunların 35'e çıktığını Kurtubî'den naklen kaydeder. Kurtubî de İbnu Hibbân'dan naklen bu rakamları vermiştir. Biz hadisle ilgili fazla teferruata girmeden bilinmesi gereken mühim birkaç hususu aydınlatacağız: 1- Yedi harf'ten maksad "yedi vecih"tir. Yani yedi farklı okunuş. Kur'ân-ı Kerim'in, yedi vecihten her biriyle okunması caizdir. Bu ifâde bizi Kur'ân'daki her kelime ve her bir cümlenin yedi ayrı şekilde okunuşu vardır zannına götürmemelidir. Demek istenen şudur: Bazı kelimeler farklı şekillerde okunabilir, bu farklılıklar yediye ulaşır, daha fazla olmaz. Mamafih, fiiliyatta yediden fazla vecihte okunan kelime var ise de bunlar nadirat nevindendir. Büyük çoğunluk yedi çeşitte kalmakta veya farklılıklar medd ve imâle gibi edâ keyfiyetinde husule gelmektedir.

Yediden fazla okunuşu olan kelimelerin varlığı ile hadisde gelen "yedi" rakamı arasındaki tezadı izah sadedinde, şu da söylenmiştir: "Hadisteki "yedi" ile gerçek yedi sayısı kastedilmez. Bu, ifadede kolaylık ve suhulet için başvurulan bir üslubtur. Arapça'da yedi, "on"dan az sayılarda çokluğu ifade için kullanılır. Tıpkı "on"lu çokluğu ifade için yetmiş, "yüz"lü çokluğu ifade için yedi yüz rakamının kullanılması gibi" Kadı İyâz ve bir grup ulemânın görüşü budur.

2- Başka rivayetler de gözönüne alınınca Resûlullah devrinde, kıraat hususunda ortaya çıkan anlaşmazlığın Hz. Ömer ile İbnu Hakim arasında geçen bu hadiseden ibâret olmadığı anlaşılır. Başka vak'alar da mevcuttur. Bilhassa Übey İbnu Kâ'b'la İbnu Mes'ud (radıyallahu anhümâ) arasında cereyan eden ihtilâf bunlardan biri olarak hatırlatmaya değer.

3- Kur'ân sûreleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e bir kere inmiş olduğu halde "yedi harf üzerine indirildi" ifadesi, bir sûrenin yedi kere indirilmiş olma ihtimalini hatıra getirebilir. Âlimler bunu arza ile izâh ederler. Yani, her Ramazan'da, o âna kadar inmiş olan bütün vahiyleri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cibrîl (aleyhisselam)'den dinler, sonra câmide cemaate okurdu. Bu hadiseye arza denir. Şu halde, bu arza'ların herbirinde farklı kıraatler tâ'lim buyurulmuştur. Nitekim Buharî'nin bir rivayetinde: "Kur'ân'ı Cebrâil (aleyhisselam) bana bir harf üzerine okutmuştu. Ben kendisine müracaat ederek daha çok harf üzerine okutmasını taleb ettim, o artırdı, ben tekrar artırmasını taleb ettim, o da artırdı; böylece yedide karar kıldık" buyurur.

4- Tirmizî'nin bir rivayeti, "yedi harf" meselesinin içtimâî buudunu göstererek bir başka açıklık getirmektedir. Rivâyete göre Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cebrâil'e şöyle bir endişe arzeder: "Ben ümmîlerden müteşekkil bir ümmete gönderildim. (Hepsi aynı kapasite ve anlayışta değil), kimisi pek âciz, kimisi çok yaşlı, kimisi köle, câriye ve kimisi de okuma yazması olmayan insanlar!" Bunun üzerine Cebrâil, (Kur' ân'ın herkesin anlıyabileceği bir üslup zenginliğine sahip olduğunu belirtmek maksadıyla):

إِنَّ الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ

يَا مُحَمَّد

526 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/457-458.

"Ey Muhammed, (merak etme) Kur'ân yedi harf üzerine indirilmiştir" der. Aynı âyetten mizaçları, ilmî seviyeleri, içtimâî muhitleri, hatta devirleri değişik olan kimselerin istifade etmeleri, farklı mânalar çıkarmaları, onun yedi harf üzere gelişinin en güzel tezâhürü ve te'yididir.

5- Kur'ân'ın yedi harf üzerine inmesi, belirtileceği üzere değişik yorumlara tâbi tutulmuş olsa da orada keyfilik sözkonusu değildir. Bu farklılıkların mûteber olması, Resûlullah'tan sahih rivayetlerle intikâl etmesi şartına bağlıdır. Nitekim sadedinde olduğumuz rivâyet bunu göstermektedir. Hem Hz. Ömer ve hem de Hz. Hişâm (radıyallahu anhümâ) kendi "harf"lerini Resûlullah'tan işittiklerini söylemişlerdir.

Mamafih, Resûlullah'tan işitilmemiş olan "müterâdif"lerle de okunduğunu gösteren rivâyetler mevcuttur. Meselâ Hz.Ömer (radıyallahu anh): İbnu Mes'ud'un, ني حِ ى تَح□ tabirini, ني حِ ى تَعز□ diye okuduğunu işitince: "Kur' ân, Hüzeyl lehçesine göre inmedi, halka Kureyş lehçesine göre oku, sakın Hüzeyl lehçesine göre okuma" diye yazarak müdahale eder. Mamafih, bu çeşit örnekler Hz. Osman zamanında sağlanan icmadan önceye aittir.

6- Hz.Osman Zinnureyn efendimiz (radıyallahu anh) Kur'ân-ı Kerim'i, Kureyş imlâsı üzerine yazdırmış, Kureyş lehçesine göre okunmasını emretmiş ve böylece ümmet, tek bir kıraate sevkedilmiştir. Bütün Ashâb bu dâvete uymuş, neticede kıraat birliği, icma ile sâbit olmuştur.

Bu icmaya rağmen, âlimler, Kur'an'ın yedi harf üzerine okunup okunmayacağını münakaşa etmiştir.

Taberî ve diğer bazı âlimler, sadece Hz.Zeyd İbnu Sâbit'in okuduğu şekil caizdir, öteki kıraatler caiz değildir, demiştir. Bakillânî de bu görüşü benimser.

Eş'ârî hazretleri ise cevâzın asıl olduğu, bunu yasaklamanın mümkün olmadığı kanaatindedir. Şöyle der: "Müslümanlar, Allah tarafından indirilen ve okunmasına müsaade edilmiş bulunan kıraatleri menetmenin câiz olmayacağında ittifak etmişlerdir. Allah'ın müsaade ettiği bir şeye mâni olmak kimsenin yetkisine girmez. Bu yedi harf kıraatlerimizde mevcuttur. Ancak Kur'ân'ın muhtevasında dağınık halde bulunmakta ve nerelerde olduğu kesinlikle bilinmemektedir. Buna göre tevâtüren nakledilen yerlerde bir harfi, diğerinden ayırmaksızın Kur'ân'ı vücuh üzere okumak câizdir. Meselâ Nâfi'in harfi, Kisâî ve Hamza'nın harfleri ile birlikte ezberlenebilir. Bunda bir zorluk da yoktur. Zira Cenâb-ı Hakk, kullarına kolaylık olsun diye Kur'ân'ı yedi harf üzere indirmiştir."

Kıraat hususunda Ashab'ın icma ettiğine inanan Hattâbî de şöyle demiştir: "Bu meselede en mâkul söz şudur: "Kur'ân-ı Kerim, okuyanın, kolayına geldiği şekilde okuyabilmesi için yedi harf üzere indirilmiştir. Bu bir ruhsattır. Ancak bu ruhsat, mânanın birbirini tuttuğu, yahut birbirine yakın olduğu yerlerde câizdir. Sonra bu, kıraat hususunda Ashab'ın icmaından önceki devrede caizdi. Şimdi ise, icmaya muhalif kıraat, câiz olamaz."

Tahavî de buna yakın bir kanaat beyan eder. Ona göre, "Yedi harf üzerine kıraat, hassaten İslâm'ın bidayetindeki zaruret sebebiyle câiz idi. Çünkü Arap kabileleri arasında ciddi lehçe farkları vardı.

Hepsini öğrenmek güç olduğu gibi, hepsini aynı lehçeye icbar da mümkün değildi. Müslümanlar arasında okuma yazma bilenlerin sayısı artınca, zaruret ortadan kalktı ve kıraatler de birleştirildi."

Bu meselede en muteber izah İbnu Mes'ud'a aittir. Bu yüce sahabi (radıyallahu anh), hadiste geçen

"yedi harf"le Arap lehçelerinin kastedildiğine işareten şöyle der: "Ben muhtelif kabilelerden Kur'ân okuyanların kıraatlerini dinledim, işittim. Hepsini mâna itibariyle birbirine yakın buldum. Sizin aranızda, "geliniz" mânasına olan helümme, akbil demeniz gibi -ki hepsi bir kapıya çıkar- artık nasıl öğrendiyseniz öyle okuyunuz."

7- "Yedi harf" tabiriyle, çoğunluk, "Arap lehçeleri"nin kastedildiğini kabul etmiş ve şu lehçeleri zikretmiştir: Kureyş, Hüzeyl, Sakif, Havâzin, Kinâne, Temim ve Eymen.

Kur'ân, hicretten önce sadece Kureyş lehçesi ile okunurdu. Hicretten sonra İslâm çeşitli kabilelerde intişara başlayınca farklı okuyuşlara ihtiyaç hasıl olmuş, bunun üzerine -yukarıda belirtildiği üzere-kolaylık için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), lehçelere göre okunabilmesi için ısrarla ruhsat taleb etmiş, her talebine müsbet cevap almış ve bu yediye kadar çıkmıştır. Bu ruhsat da, yukarda belirtildiği üzere, Hz. Peygamber'in öğretmiş olma şartına bağlı idi. Hz. Osman'dan sonra tekrar Kureyş lehçesine dönülmüş, birlik sağlanmıştır.[527]

8- YEDİ KIRAAT[528]

---

[527] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/458-462.

[528] İbnu'l-Cezerî (Şemsettin Muhammed), bu yedi kıraata şunları da

ekleyerek "on'a" çıkarmıştır: 1- Halef İbnu Hişâm el-Bezzâr el-Bağdâdî (V. 229/ 843).

2- Ebu Ca'fer Yezid İbnu'l-Ka'kâ el-Mahzumî el-Medenî (V. 130/ 747).

3- Ebû Muhammed Ya'kûb İbnu İshâk el-Hadramî (V. 205/ 820).

YEDİ KIRAAT

Nisbeti Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e tevâtüren ulaşan, yedi meşhur kıraat sahibi imamlar şunlardır:

1- Nâfi İbnu Abdirrahman İbni Ebi Nuaym el-Leysî (V. 169/785).

2- Abdullah İbnu Kesir el-Mekkî (V. 120/737).

3- Ebu Amr İbnu'l-A'la el-Mâzinî el-Basrî (V. 154/770).

4- İbn Âmir Ebu İmrân Abdullah el-Yahsubî (V. 118/736).

5- Ebu Bekr Asım İbnu Ebi'n-Necud el-Kûfî (V. 127/744).

6- Hamza İbnu Habib İbni Ammâr (V. 156/772).

7- el-Kisâî Ebu'l-Hasan Ali İbni Hamza (V. 189/804).

Bunların kıraatını, kendilerinden sonra devam ettiren bir kısım meşhur talebeleri de vardır. Teferruata girmiyeceğiz.

Bugün Müslümanların fiilen uymak sûretiyle yaşattıkları rivâyet üçtür:

1- Hafs rivayetine göre Asım'ın kıraatı: Zamanımızda büyük çoğunluk bunu esas alır ve Kur'ân'lar buna göre bastırılmaktadır.

2- Verş rivayeti ile Nâfi'nin kıraatı: Mısır hâriç Kuzey Afrika'da hakimdir.

3- Ebu Amr'ın kıraatı: En az kullanılan kıraattır, sadece Sudan'ın bir kısmında tutunabilmiştir.529

ŞAZZ KIRAATLAR:

Kur'an-ı Kerim'in, tevatüre dayanmadan, Arap gramerinin kâidelerine göre okunabileceğini söyleyenler olmuşsa da şiddetle reddedilmiştir. Rivayete dayanmakla birlikte mütevâtir olmayan rivayetler de var. Bunlara şazz kıraatler denir. Bunlarla namazda veya başka yerlerde Kur'ân okumak câiz değildir. Sikalar tarafından rivayet edilmiş olanların bâzı hukukî meselelerde delil gösterilebileceği kabul edilmiştir. Übey İbnu Ka'b ile İbnu Mes'ud'un mushafları buna misâl olarak zikredilebilir.

Bazı tamamlayıcı bilgiler 942 numaralı hadiste gelecek. 530

İKİNCİ FASIL

KIRAATLAR HAKKINDA ÇEŞİTLİ HADİSLER

اوُناك مُهْنَع ُ هاللّ

ا

ى ِض َر َنَامْثُع َو َلَاَق ُها َرُأ َو َرَمُع َو ٍرْكَب َبأ َو # هاللّ َلوسر ن]أ هْنَع ُ هاللّ

1

ى ِض َر سنأ نع ـ

ناورم ِكِلَم أ َرَق ْنَم ُل وأ َو :دواد وبأ دازو ى

ذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

.[ِ يقْرَ ءُون َ مَلاِك ِ يَو ْم ِ الدهين ِ ب ُا لف .

1. (923)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz.Ebu Bekir, Hz. Ömer -ve öyle zannediyorum Osman da demişti- (radıyallahu anhüm ecmain) Fâtiha sûresinin dördüncü âyetinde geçen, مَلاِك kelimesini مَلِك diye değil, elifli olarak مَلاِك diye okuyorlardı."]Tirmizî, Kırâ'at 1, (2929); Ebû Davud, Huruf 1, (4000).[531

AÇIKLAMA:

Tirmizî'de tâlik olarak, Ebu Dâvud'da ise müsned olarak kaydedilen bir ziyade Mâlik مَلاِك 'i Melik

مَلِك şeklinde elifsiz olarak ilk okuyanın Mervan olduğu belirtilir. Şârihler -Begavî'den naklen- şu bilgiyi kaydederler: "Asım, el Kisâî ve Yakub bunu Mâlik مَلاِك diye, diğer Kurrâ ise Melik

مَلِكdiye okumuşlardır. Bir kısım âlimler her iki okuyuşun mânaca bir olduklarını söylemiştir."

529 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/461-462.

530 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/462.

531 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/463.

İmâdu'd-Din İbnu Kesir de Tefsir'inde şu bilgiyi verir: "Kurrâ'lardan bazıları □كِلَم وي ْم ِنيهدلا diye okudu; bir kısmı da كِلاَم diye okudu. Her ikisi de sahih ve mütevatir kıraattir, kıraat-ı seb'a'ya dâhildir. Lâm'ı kesra ve sükun üzere okuyan da olmuştur. Keza كيِلَم şeklinde de okunmuştur. Nâfi, kef'in kesresini işbâ edip (uzatıp) بِكِلَم وي ْم نيدلا diye okumuştur. Bu okunuşlardan birini tercih eden, mana yönüyle her ikisini de kabul etmiştir. Her iki okuyuş da sahihtir, güzeldir."532

: بآَبْلا اوُلُخْد□

: ا َليِئا َرْسإ ِنَبَل هلَج َو هزع ُ هاللّ َلا

ق

[هاللّ ُلوسر لا #

ل: ق

اق هْنَع ُ هاللّ

2□

□ـ ى ِض َر ديعس بأ نعو

قوف ةانثملا ءاتلاب بنعي

.]مُكاَياَطَخ ْمُكَل ْرَفْغُت ٌة ط ِح اوُلوُق َو ًاد جُس□.

2. (924)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Zülcelâl Hazretleri Benî İsrail'e şöyle emretti: "Şu kasabaya kapısından secde ederek girin ve hıtta (20) deyin de günahınız affedilsin" yani رفغت şeklinde" (Bakara 58).]Ebu Davud, Huruf 1, (4006).]533

AÇIKLAMA:

Burada, âyette geçen رَفْغُت kelimesinin imlâsı ve dolayısıyla okunuşu hakkında farklı bir rivayet görülmektedir. Bu okuyuş İbnu Âmir kıratine uygundur. Nâfi aynı kelimeyi رفْغُي diye okumuş, İbnu Kesir, Ebu Amr, Âsım, Hamza ve Kisâî ise رِفْغَن diye okumuşlardır. Mâna, sonuncu şekilde

"...affedelim" olur, öncekilerde "...affedilsin" idi.534

ءاخلا رسكب :بهلَصُم

:أ

ميِها َرْبإ ِماَقَم ْن ِم اوُذ ِخ تا َو َر

ق ب نلا نأ ه

] . هالّ ُ نَع

3

ـ نعو رباج َر ض ِى] .

3. (925)- Hz.Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Siz de İbrahim'in makamından bir namazgâh edinin" (Bakara, 125) meâlindeki âyette geçen اوُذ ِخ تا َو

kelimesini "hı" harfi kesreli olacak şekilde اوُذ ِخ تا َو diye okudu."]Ebu Dâvud, Huruf 1, (3969); Müslim, Hac 147, (1218).[535

AÇIKLAMA:

Bu kesreli okunuş, İbnu Kesir, Ebu Amr, Âsım, Hamza ve Kisâî kıraatine uygundur. Nâfi, İbnu Amir ise اوُذَخ تا َو diye hı'yı fethalı okurlar. Birinci okuyuşta536 emir sigası sözkonusudur, ikinci okunuş ise mâzi fiildir ve haberdir. Mâna farklılığı, üzerinde durmaya değmeyecek kadar azdır.537

Tirmizî ve Ebu Dâvud'da bu rivayet Hz. Enes'in rivâyeti olarak gelmektedir. Teysîr, İbnu Abbas rivâyeti göstermekte hatalıdır.kitapta burası yok.

ء

.[هن لوسر َ هالّ :# ناك َ يقَر ُأ َ رْيَغ َ لوأ بلا رهضلا َ ر ِ بصنب ارلا]

أ ه

نَع ُ هالّل .

4

ى ِض َر تباث نب ديز نعو ـ

. دواد وبأ ةثلا جرخأ

4. (926)- Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Nisâ sûresinin 95. âyetinde geçen نودهاجملاو ررضلا لوا زْيغ ibaresindeki ريغ kelimesini زْي ًغ

şeklinde yâni re'yi üstün olarak okumuştur."]Ebu Davud, Huruf 1, 3975.[538

---

532 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/463-464.

533 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/464.

534 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/464.

535 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/464.

536 Hıtta: (Dileğimiz, kusurlarımızın) dökülmesi mânâsına gelir

537 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/464-465.

538 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/465.

AÇIKLAMA:

Bu şekilde okunuş, Nâfî, İbnu Âmir, Kisâî vs. bazılarının okuyuşuna uygundur. Ancak İbnu Kesir, Ebu Amr ve Hamza bunu رَيْغُ diye ref'le okumuşlardır. Şâz bir rivayette de رَيْغِ diye gelmiştir.

رَيْغِolunca âyette geçen نودعاق (evde kalanlar) kelimesine sıfat olur.

Âyetin mânâsı:

"Müminlerden, özür sahibi olmaksızın (evlerinde) oturanlarla Allah yolunda mallarıyla , canlarıyla savaşanlar bir olmaz", □رْيَغ olunca, âyette geçen نودعاق (evde kalanlar) kelimesine hal veya istisna olur. Bu durumda âyetin mânâsı: "Mü'minlerden, özür sahibi olmadığı halde evde oturanlarla -veya özür sahibi olanlar hâriç, evde oturanlarla- Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşanlar bir olmaz..." şeklinde olur. Görüldüğü üzere mânada fark olmuyor.539

ىذمرتلا هجرخأ

ك ب َر ُعيِطَتْسَت ْلَه أ َرْقَي َناك # ىب نلا نأ ه□].

] . □نَع ُ هاللّ

5□

□ـ نعو ذاعم نب لبج َر ِض ى .

5. (927)- Hz. Muâz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "O

vakit havariler: "Ey Meryemoğlu İsa, Rabbin bizim üstümüze gökten bir sofra indirebilir mi?.."

(Maide 112) meâlindeki âyeti, ك ب َر ُعي ِطَتْسَت له diye okuyordu."]Tirmizî, Kırâ'ât 1, (2931).[540

AÇIKLAMA:

Yukarıda, âyetten kaydedilen ibârenin belirtilen şekilde okunuşu Kisâî'nin kıraatidir. Bu şekli ile ayet,

"...Rabbinden (sofra indirmesini) isteyebilir misin?" mânâsına gelir. Diğer kurralar âyeti şöyle okumuşlardır: □كُّب َر ُعي ِطَتْسَي ْلَه

"...Rabbin (bize sofra indirmeye) muktedir midir?.." 541

وبأ

هجرخأ ىلو

.[

ا‘ يف عفرلاب ِنْيَعْلاِب ُنْيَعلا َو أ َرْقَي َناَك :

ب نلا ن]أ امهْنَع ُ هاللّ #

6□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

بذمرتلاو دواد .

6. (928)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kısas âyetinde geçen نيعلاب نيعلاو ibaresini نْيَعْلاِب ُنْيَعلا َو diye birinci kelimeyi ötüreli okurdu."]Tirmizî, Kırâ'at 1, (2930); Ebu Davud, Huruf 1, (3976, 3977).]542

AÇIKLAMA:

Bağavî'nin açıklamasına göre, Kisâî نْيَعلا kelimesini ve âyette ondan sonra sayılan uzuvları hep ref okumuştur.

İbnu Kesîr, İbnu Âmir, Ebu Câfer ve Amr sadece حورجلاو kelimesini merfu okumuştur.

Diğer kurrâlar ise hepsini سفنلا kelimesinde olduğu gibi nasb okumuşlardır. Âyetin tamamı şöyle:

حو ُرُجلا َو ِهنِهسلاِب نهِسلا َو ِنُذ ا□

ب َنُذ ا‘ َو ِفْنَاب َفْنَا َو ِنْيَعْلاِب َنْيَعْلا َو ِسْف نلاِب َسْف نل ا نَا اَهيِف ْمِهْيَلَع اَنْبَتَك َو□ ‘□

صاَصِق□

"Orada onlara cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe dişle ve yaralara karşılıklı ödeşme (kısas) yazdık" (Mâide 45).

Kisâî'yi, نيعلا kelimesi ile ondan sonraki gelenleri merfu okumaya götüren husus, kelimenin önündeki vav'ı, âmil'e iştirak'a değil, sonraki cümlelerin atfına hamletmiş olmasıdır. مهل اَنْبَتَك "onlar için yazdık" ibaresini, "onlara söyledik ki" şeklinde te'vil edip, cümleleri teker teker sayınca, Kisâî'nin 539 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/465.

540 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/465.

541 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/465.

542 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/466.

kıraatindeki mânâ, diğerlerinin nasb üzere okumalarındaki mânâya kavuşur, fark kalmaz. Böylece

حورُجلا kelimesini merfu okuyanların nokta-i nazarları da anlaşılmış olur."543

ك ٍَلِذِبَف ِهِتَمْح َرِب َو ِ هاللّ ِلْضَفِب ْلُق أ َرْقَي َناك :#ِ هاللّ لوسر ن]أ هْنَع ُ هاللّ

نب

ى ِض َر بعك

7 هبأ نعو

دوادوبأ هجرخأ ء

.[اتلاِب اوُح َرْفَتْلَف .

7. (929)- Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Yunus sûresinde geçen, "De ki: "Bunlar, Allah'ın bol nimeti ve rahmetiyledir. Buna sevinsinler..." (58. âyet) meâlindeki, نوُعَم ْجَي ا م ِم ٌرْيَخ َوُه اوُح َرْفَيْلَف َكِلَذِبَف ِهِتَمْح َرِب َو ِ هاللّ ِلْضَفِب ْلُق

âyetinin اوحرفيلف kelimesini اوُح َرْفَتْلَف şeklinde "te" ile okurdu."]Ebu Davud, Huruf 1, (3981).[544

AÇIKLAMA:

Bu okuyuş Katâde, Ebû Âliye gibi bazılarına aittir. Hafs kıraatında نوعمجي امم ريخ وه اوحرفيلف

şeklindedir. اوحرفيلف ve نوعمجي kelimelerinde "ye" harflerinin "te" olması zamirleri değiştirir.

Hafs kıraatında mânâ yukarıdaki meâlde görüldüğü üzere, "...sevinsinler... topladıklarından" iken, Ebû Âliye kıraatında "...sevininiz...topladığınızdan" olur. Mânâ netice itibariyle aynı kalmaktadır.545

.[

هالّ لوسر ن]أ ا.مهْن #

حِلاَص َرْيَغ َلِمَع ُه نإ أ َرْقَي َناك

ع ُ هالّ

ى ِض َر ةملس مأو ديزي تنب ءامسأ نعو ـ8

بذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

8. (930)- Esma Bintu Yezid ve Ümmü Seleme (radıyallahu anhümâ)' nin anlattıklarına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hud sûresinde geçen نإ ُه لمع ٌ رْيَغ ُ حلاَص âyetini şöyle okumuşur: حِلاَص َرْيَغ لِمَع ُه نإ َ]Tirmizî, Kırâ'ât 1, (2932); Ebu Davud, Huruf 1, (3982, 3983).]546

AÇIKLAMA:

Âyet, Hz. Nuh'un oğlunu tavsif eder: "(Allah: "Ey Nuh! O senin âilenden sayılmaz); çünkü kötü bir iş

işlemiştir..." (Hud 46). Bu âyeti İbnu Kesir, Nâfi, Ebu Amr ve İbnu Âmir لَمَع ٌ رْيَغ ُ حِلاَص şeklinde okumuşlardır. Kisâî ise حِلاَص ُرْيَغ َل ِمَع şeklinde okumuştur. Mâna değişmez.547

هجرخ أ ب

.[ن ُه رَق َ أ هيِّت َلَك ؛ و :بَل ْ عجِ َ بت ّ و َ يسَخ ُرَ ونَ يعن بنلاص]

أ ه

. هالّ ُ نَع

9

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

دواد وبأو براخبلا .

9. (931)- İbnu Mes'ûd (radıyallahu anh)'dan anlatıldığına göre, Yusuf sûresinde geçen "gelsene"

mânasındaki □هَيْت َكل ibaresini □هِيَت َكل diye okumuş. Keza Saffât sûresinde geçen تْبجع لب

نورخسيو âyetini de □لب عَجِ بْتَ وَ يِسَخْرَ ُنو diye nasb hâlinde okumuştur.]Buhârî, Tefsir, Yusuf 4; Ebu Davud, Huruf 1, (4005). 548

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayetin muhtelif vecihleri mevcuttur. Birine göre, Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'a: "Halk Yusuf sûresindeki 23. âyeti □هِيُت َكل diye okuyorlar, (sen ne dersin?)" diye soru vâki olmuştur. Bu soru üzerine İbnu Mes'ud: "Ben bana öğretilen şekilde okuyorum, bu daha hoşuma gidiyor, âyet şöyle: □وَ قَلاَت ْهَيْت َكل demiştir.

Rivâyette, ayrıca Saffât sûresinin 12. âyetini okuyuşu da belirtilmiştir. Çünkü تبجع kelimesindeki

"te" harfinin iki okunuşu var: İbnu Kesir, Nâfi, Asım, Ebu Amr, İbnu Âmir □عَجِ بْتَ şeklinde fetha ile okurken; Hz. Ali, İbnu Mes'ud, Ebu

---

543Tirmizî ve Ebû Dâvud’da bu rivâyet Hz. Enes’in rivâyeti olarak geçmektedir. Teysir, İbnu Abbas rivâyeti göstermekte hatalıdır.

544 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/466-467.

545 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/467.

546 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/467.

547 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/467.

548 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/467.

Abdirrahman es-Sülemî, İkrime, Katâde, en-Nehâî, A'mes, İbnu Ebî Leylâ, Kisâî, vs. bir çoğu da merfu olarak ﻊﺟِ ﺐﺗ şeklinde okumuşlardır. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un da ﻊﺟِ ﺐﺗ diye okuyanlar arasında ismi zikredilir. Bu durumda Teysir'in nasb olarak göstermesi bir hatadır.549

ةَلهقَثُم ًارْذُع بهِنُدَل ْنِم َتْغ لَب ْدَق أَرَ #ق هاللّ لوسر نأ ه

] . هاللّ ُ نَع

11

ى ِض َر بعك نب هبأ نعو ـ

[.

10. (932)- Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Kehf sûresinin 76. âyetini ارْذُع بهِنُدَل ْن ِم َتْغَلَب şeklinde, (yani بهِنُدَل kelimesindeki "nun"u) şeddeli olarak okudu."]Tirmizî, Kırâ'ât 1, (2934); Ebû Dâvud, Huruf 1, (3985, 3986).[550

AÇIKLAMA:

Bağâvî'nin belirttiğine göre, Ebu Câfer, Nâfi ve Ebu Bekr ِبنُدَل ْن ِم şeklinde "nun"u şeddesiz okumuşlardır. Diğer kurrâlar بهِنُدَل ْن ِم şeklinde "nun"u şeddeli okumuşlardır. Hz. Übey şeddeli demiştir.551

يذمرتلاو دواد وبأ امهجرخأ

[ةئي ِمَح ٍنْيَع يف أ َرَ :

ق # ِ هاللّ َلوسر ن]أ هْنَع ُ هاللّ

11

ى ِض َر هنعو ـ

.

11. (933)- Hz. Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kehf sûresinin 86. ayetinde geçen ةئمح نيع يف ibaresindeki ةئمح kelimesini ةئمح şeklinde, hafif olarak okumuştur."

]Tirmizî, Kırâ'ât 1, (2935); Ebu Davud, Huruf 1, (2976).] 552

AÇIKLAMA:

Ebu Davud'un rivayetinde İbnu Abbas şöyle der: "Übey, bana bunun okunuşunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisine öğrettiği şekilde öğretti."

Tirmizî der ki: "Sahih olanı, bunun, İbnu Abbas'ın kendi kıraatı diye rivâyet edilmiş olanıdır. Zîra, rivâyet edildiğine göre, İbnu Abbâs ile Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ), bu âyetin okunuşunda ihtilâfa düştüler ve bu yüzden Ka'bu'l-Ahbâr'a müracaat ettiler. Eğer İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) da, Hz. Peygamber'den bir rivâyet olsaydı onunla yetinir, Ka'b'a muhtaç olmazdı." ةئمح 'nin okunuşuna gelince, İbnu Abbas bunu ةئمح şeklinde okumuştur. İbnu Âmir, Hamza, Kisâî, Ebu Bekr (an Âsım) ةيماح diye okumuşlardır. Amr, Ali, İbnu Mes'ud, Zübeyr, Muâviye, Ebu Abdirrahman, Hasan, İkrime, Nehâî, Katâde, Ebû Ca'fer, Şeybe, A'meş hemze koymazlar.

Zeccâc der ki: "Kim ةئمح okursa "kara balçıklı bir su kaynağı" anlar, kim de ةيماح okursa "hârre (sıcak)" anlar: Nitekim su kaynağı, sıcak ve balçıklı olabilir."

İmâduddin İbnu Kesîr, tefsirinde her iki okuyuşla ortaya çıkan mânânın birbirine muvafık düştüğünü belirtir ve gerekli açıklamayı yapar.553

مُه اَم َو ى َراَكَس َسا نلا ىرتو أ َرَ ق:# هاللّ َلوسر ن]أ امهْنَع ُ هاللّ□

12□

□ـ ى ِض َر نيصحلا نب نارمع نعو

ىذ

هجرخ

مرتلا

أ ى

.[□راَكَسِب .

549 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/468.

550 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/468.

551 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/468.

552 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/468.

553 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/469.

12. (934) İmrân İbnu'l-Husayn (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hacc sûresinin ikinci âyetini şöyle okudu: وَ تَرَى النَاسَ سُكَارَى وَ مَاهُمْ بِسُكَارَى]Tirmizî, Kırâ'ât 1, (2942).]554

AÇIKLAMA:

İmrân (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiği yukarıdaki kıraat Cumhur'un kıraatıdır. Bu âyetin bir de وترى الناس سَكْرَى وَ مَاهُمْ بِسَكْرَى şeklinde İbnu Mes'ud'dan rivayet edilen okunuşu vardır. Hamza ve Kisâî kıraatleri bu okunuşu benimsemişlerdir. Ferra bu okuyuşun helkâ (helâk olmuşlar) ve cerhâ (yaralılar) örneğinde bir cemi şekli olduğunu belirtir. 555

] ةففحم ىنعي ،اَهاَنْض َرَف َو اَهاَنْل َزْنأ ٌةروُس # هاللّ لوسر اَنْيَلَع أ َرَ

ق : ْتَلاق ا

. هاللّ ُ هْنَع

13□

□ـ نعو ةشئاع َر ِض ى

دواد وبأ

.[

هجرخأ ءارلا .

13. (935)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) validemiz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Nur sûresinin 1. âyetini, kendilerine اَهاَنْض رَف َو اَهاَنْل َزْنا ٌة َروُس şeklinde -yani اهانضرف kelimesinde şedde olmaksızın- okuduğunu söylemiştir.]Ebu Davud, Huruf 1, (4008).]556

AÇIKLAMA:

Bu âyeti, kurrânın ekseriyeti rivayette görüldüğü şekilde şeddesiz olarak اهانْضرف diye okumuştur: İbnu Mes'ud, Ebu Abdirrahman es-Sülemî, Hasan, İkrime, Dahlâk, Zührî, Nâfî, İbnu Âmir, Asım, Hamza, Kisâî... vs.

Ancak İbnu Kesîr ve Ebû Amr da اهانض هرف diye şeddeli okumuşlardır.

Zeccâc der ki: "Şeddeli okuyunca iki durum sözkonusudur:

1- Çokluk ifade eder, yani; "Biz bu sûrede pekçok farzlar kıldık."

2- "Biz bu sûredeki helâl ve haram nev'inden bulunan şeyleri açıkladık."

Şeddesiz okuyunca mânâ şöyle olur: "Bu sûrede farzedilenlerle amel etmeye sizi mecbur kıldık."

Zeccâc'dan başkası da şöyle demiştir: "Şeddeli okuyunca: "Bu sûredeki farzları tafsil edip (açıkladık)", şeddesiz okuyunca: "Bu sûrede bulunanları farz kıldık" manası anlaşılır."557

براخبلا هجرخأ

: بذكلا ُقْلولا :لوقتو ،ْمُكِتَنِسْلأِب ُهَنوُقِلَت ْذ□].

إ أ َرْقَت ْتَناَك اههن]أ اهْنَع ُ هاللّ

14□

ى ِض َر اهنعو ـ□

.

14. (936)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin, Nur sûresinin 15. âyetini şöyle okuduğu □مُكِتَنِ

سْلَاِب ُهَنوُقِلَت ْذإ

ve □نوُقِلَت kelimesinin kizb (yalan) mânasını taşıyan قْل َوْلَا masdarından geldiğini "söylediği" rivayet edilmiştir.]Buhârî, Tefsir, Nur 8; Meğâzî 33.[558

AÇIKLAMA:

Âyette geçen هنوقلت kelimesi Cumhur'un kıraatinde □ هَن ْو قَلت şeklindedir. Sâdece Übey İbnu Ka'b, Hz.

Aişe (radıyallahu anhümâ), Mücâhid ve Ebû Hayve'nin kıraatlerinde □ هَنوُقِلَت şeklindedir. 559

هج

رخأ

.[□فْعُض ْنِم َلاقف□

: □فْع ِض ْنِم□

□ ن ه ُ أ َرَق لَع ِلوسر هاللّ]

أ ا.مهْنَع ُ هاللّ

15□

□ـ ى ِض َر رمع نبا نعو

. يذمرتلاو دواد وبأ

554 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/469.

555 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/469.

556 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/470.

557 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/470.

558 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/470.

559 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/470.

15. (937)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den yapılan rivayete göre Rum sûresinin 54. ayetinde geçen فعض نم kelimesini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e □نم ْض ِع فْ diye okumuş, ancak Resûlullah, kendisine, "olacak م ِن ْ فُعْض ٍ" demiştir.]Ebu Dâvud, Huruf 1, (3938, 3979); Tirmizî, Kırâ'ât 1, (2937).[560

AÇIKLAMA:

Bu âyet, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle geçer:

□ □ب

ة ْيَش َو ًافْعَض ٍة وُق ِدْعَب ْنِم َلَعَج همُث ًة وُق ٍفْعَض ِدْعَب ْنِم َلَعَج همث ٍفْعَض ْنِم ْمُكَقَلَخ يذ لا هاللّ

"Sizi güçsüz olarak yaratan, güçsüzlükten sonra kuvvetli kılan, sonra da kuvvetliliğin ardından güçsüz ve ihtiyar yapan Allah'tır."

Âyette geçen فعض دعب نم ، فعض نم ve افعض kelimelerinin okunuşlarında ihtilâf edilmiştir.

Kurrâdan Asım ve Hamza her üçünde de dad harfini fetha okumuşlardır: فعَض şeklinde Hafs'ın okuyuşunda ihtilâf edilmiştir. Ubeyd ve Amr onun Âsım'a muhalif olarak her üçünü de damme okuduğunu rivâyet ederler. Başka rivayetlerde ise fetha okuduğu belirtilmiştir. Hülasa Hafs'tan hem fetha ve hem de damme sahih rivayetlerle sübût bulmuştur: فعض Geri kalan kurrâ ise üçünü de damme فعُض okumuştur.

Her ikisi de "zayıf olmak" mânasında mastardır, mâna yönünden fark mevzubahis değildir.561

وبأ َلاَق

. □ب َ ِو َنَادَو ْا اَي مَلاَكِ

ر ْنِملا بلَع أ َرْقَي

هاللّ لوسر ُتْعِمَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ #

16

ى ِض َر ةيمأ نب بلعي نعو ـ

ئاسنلا إ ةعبر ا

هجرخأ ً ا ‘

 مهخ َرُم ِلاَم اَي ا ْوَدانو].

هاللّدبع ةءارق يف نايفس لاق .

. مي ِخرت ب نعي دواد .

16. (938)- Ya'lâ İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Zuhrûf sûresinin 77. âyetini) Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) minberde hutbe verirken وَ َنادَوْ اَيا كِلاَم şeklinde okurken işittim."

Ebu Davud der ki: "Yani (mâlik kelimesinde kısaltma) terhim olmaksızın."

Süfyân dedi ki: "Abdullah'ın kıraatında (mâlik kelimesi şöyle) kısaltmalı olarak gelmiştir: وَ َنادَوْ ا اَي

لام]Buhârî, Tefsir, Zuhruf 1, Bed'u'l-Halk 6, 10; Müslim, Cum'a 49, (871); Ebu Dâvud, Huruf 1, (3992); Tirmizî, Salât 365, (508).[562

AÇIKLAMA:

Zuhrûf sûresinin 77. âyeti şöyledir: نوُثِكاَم ْمُك نِا َلاَ ق َكُّب َر اَنْيَلَع ِضْقَيِل ُكِلاَم وَ َنادَوْ ا اَي "Cehennemde (suçlular) şöyle seslenirler: "Ey nöbetçi (mâlik)! Rabbin hiç değilse canımızı alsın." Nöbetçi: "Siz böyle kalacaksınız" der" (Zuhruf 77).

Yukarıdaki rivayette görüldüğü üzere, âyette geçen mâlik كلام kelimesi bâzı kıraatlarda kısaltmaya uğramış ve sondaki "ke" harfi düşmüş ve لاَم olarak okunmuştur. Böyle okuyanlar arasında Hz. Ali, İbnu Ya'mur, A'meş, Abdullah İbnu Mes'ud, Süfyan İbnu Üyeyne zikredilir.

İbnu Hacer, cehennemdekilerin terhimle meşgul olmaya vakitleri yok diyen seleften birine şu lâtif cevabın verildiğini kaydeder: "Cehennemlikler öylesine perişan ve zayıf haldedirler ki kelimeleri kesik kesik telaffuz ederler: Mâlik deyinceye kadar Mâli der bırakırlar."563

□نيِتَمْلا ِة وُقْلا وُذ ُقا ز رلا اَنأ بهِن :

إ

هاللّ ُلوسر ِنأ َرْق] :

أ

ه

لاق ْنَع ُ هاللّ

17□

□ـ ى ِض َر دوعسم نبا نعو

[.

17. (939)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Zâriyat sûresinin 58. âyetini bana şöyle okuttu: □نيِتَمْلا ِة وُقْل اوُذ ُقا ز رلا اَنأ بهِنإ "Şüphesiz ben, güç ve kuvvet sahibi, rızık vericiyim."]Tirmizî, Kırâ'ât 1, (2941); Ebû Dâvud, Hurûf 1, (3993).[564

560 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/471.

561 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/471.

562 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/471-472.

563 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/472.

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki âyetin Cumhur'ca benimsenmiş olan kıraatı şöyledir:

نيِتَمْلا ِة وُقْل اوُذ ُقا ز رلا َوُه َ هاللّ نإ□

Burada, İbnu Mes'ud'un kıraatına göre mâna aynı kalsa da lafzî farklılık var. Bunun meâl-i münifi şöyledir: "Şüphesiz rızık veren, o pek çetin kuvvet sahibi Allah'ın kendisidir." Önceki kıraatta, Cenab-ı Hakk kendisini böyle tanıtmaktadır. Dikkat çekilecek bir diğer husus, A'meş'in نيتملا kelimesini□ ة وُقْلَا

kelimesine sıfat yaparak mecrur okumuş olmasıdır. Halbuki Cumhur'un -ve de İbnu Mes'ud'un-kıraatlarında نيتملا kelimesi صوُذ ya sıfattır ve harekesi reftir: نيتملا şeklinde. 565

دواد وبأ امهجرخأ

نَاحْي َر َو ُحو ُرَف أ َرْقَي # هاللّ ُلوسر َناك] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ□].

18□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

لو ا

' حجصو ،بذمرتلاو .

18. (940)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Vâkıa sûresinin 89. âyetini şöyle okurdu: ميِعَن ُة نَج َو ُناَحْي َر َو ُحو ُرَف□

]Tirmizî, Kırâ'ât, 1, (2939); Ebu Davud, Hurûf 1, (3991).[566

AÇIKLAMA:

Bu ayette geçen حورف kelimesini Cumhur □ف َر ْو ح diye okumuş olduğu halde, rivayette görüldüğü üzere Hz. Aişe حو ُرَف diye okuyup re'yi merfu kılmıştır. Ebu Bekr, Ebu Zerrîn, Hasan, İkrime, İbnu Ya'mur, Katâde, Ruveys ani'l-Ya'kub ve İbnu Ebî Süreyc ani'l-Kisâî re'yi ötüreli olarak okumuşlardır:

□حو ُرَف şeklinde.567

[ةَلَمْهُملا ِلا دلاِب ٍرِك دُم بلَع اَه د َرَف ٍرِك دُم # هِب نلا بلع ُت أَرَ].

ق :لاق هْنَع ُ هاللّ

19

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ

ئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .

19. (941)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, (Kamer sûresinin 15. âyetinde geçen) ركهِدم

kelimesini Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ركذُم diye okumuştum, düzeltip رِك دُم diye okumamı söyledi."]Buhârî, Tefsir, İkterebeti's-Sâ'a 3; Müslim, Müsâfirin 280, (823); Tirmizî, Kırâ'at 1, (2938); Ebû Dâvud, Huruf 1, (3994).[568

AÇIKLAMA:

Buradaki ihtilâf bir telaffuz ihtilâfıdır. Kelimenin aslı رَكَذ 'dir. Buradan ifti'âl babına geçip رَكَتْذِا

'nin ism-i fâili elde edilince رِكَتْذُم 'e ulaşılıyor. Bunun telaffuzunu kolaylaştırmak arzusuyla idgama başvurulunca, "t" harfi ona en yakın olan "d" harfine kalbedilir. Böylece ر ِكَدْذُم kelimesi ortaya çıkar. Dal ve zâl harflerinin telâffuz yerlerinin yakınlığı sebebiyle ikisini aynı cinse çevirmek düşünülünce iki ihtimâl ortaya çıkıyor: Her ikisi de ya dal olarak, ya da zâl, yani ya رَكهذُم yahut da رهِك دُم denecek.

Arapça'da bu çeşit durumlara sıkça rastlanabilir. Şu halde, âyette zikredilen kelimenin okunuş ihtilâfı bu durumdan kaynaklanıyor. Mânâya müessir değildir. Bu rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'a رهِك دُم şeklinde okumasını söylemiştir. 569

564 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/472.

565 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/472.

566 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/473.

567 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/473.

568 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/473.

569 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/473.

بلاِ اوُضْماَف ِةَعُمُجلا ِم ْوَي ْنِم ِة ً صلِل

باهش نبا نعو ـ21□:]

بِدوُن اَذإ أ َرْقَي َناك هْنَع ُ هاللّ َى ِض َر رَمُع نأ□

□ كلام هجرخأ

. هاللّ رْكِذ].

20. (942)- İbnu Şihâb anlatıyor: "Cum'a sûresinin 9. âyetini Hz. Ömer'in şu şekilde okuduğunu söylemiştir: □ هاللّ ِرْكِذ بلاِ اوُضْماَف ِةَعُمُجلا ِم ْوَي ن ِم ِة ً صلِل َبدوُن اَذإ

[Muvatta, Cum'a 5, (1, 106).]570

AÇIKLAMA:

Rivâyetin, Muvatta'daki aslına göre İmam Mâlik, İbnu Şihâb'tan,

هاللّ ِرْكِذ ىِلا ا ْوَعْساَف ِةَعُمُجلا ِم ْوَي ن ِم ِة ً صلِل َيدوُن اذا اوُنَمآ َنيِذ لا اَهُّيا اي □

(meâlen): "Ey iman edenler! Cuma günü, namaz için ezan okununca, Allah'ı zikretmeye koşun"

(Cum'a 9) âyeti hakkında sorunca İbnu Şihâb, Hz. Ömer'in ayeti yukarıda kaydettiğimiz şekilde, yeni ا ْوَعْساَف kelimesi yerine اوُضماف kelimesini koyarak okuduğunu söylemiştir.

Muvatta'da gelen açıklamaya göre, İmam Mâlik, sa'y يعس kelimesinin Kur'ân-ı Kerim'de hep amel ve fiil (iş) mânasında kullanıldığı kanaatindedir, gelmek (ikdâm) veya acele etmek (iştidâd) mânasında kullanmamıştır. Bu rivâyeti İmam Mâlik'in, sa'y'dan "koşma"yı anlayanlara karşı delil olarak kullandığı anlaşılmaktadır.Nitekim اوُض ماَفْ gidin, gelin mânasını ifade eder. Übey İbnu Ka'b ve İbnu Mes'ud'un da Hz. Ömer gibi okuduğu rivayetlerde vardır. Hattâ İbnu Mes'ud'un şöyle söylediği belirtilir: "Şayet ben اْوَعْساَف diye okuyacak olsam öyle koşar, öyle koşardım ki, sırtımdaki ridâm düşerdi."

İbnu Abdilberr bu rivayetten hareketle: "Hz. Osman'ın tertibindeki Mushaf'a girmeyen şeyle, tefsirde ihticâc etmeye delil var, her ne kadar "Kitabullah için âhad'ın nakliyle ortaya çıkan sünen gibidir"

denmemiş bile olsa" der.

Ebu'l-Velid el-Bâci de şunu söylemiştir: "Mushaf'a girmeyen kıraatlar, usul ulemâsından bir cemaat nezdinde âhad rivayetler durumundadır, müsned olsa da olmasa da hüküm aynıdır." Ancak diğer bir kısım âlimler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a isnad edilenler âhad rivâyet sayılsalar da isnad edilmeyenler kârînin şahsî sözü kabul edilir, çünkü bunu tefsir maksadıyla söylemiş olma ihtimali mevcuttur" demiştir.

Ebû Bekr İbnu't-Tîb daha açık konuşmuştur: "Onlarla kıraat câiz olmadığı gibi muhtevasıyla (şu veya bu maksadla) amel de câiz olmaz."

Daha önce 922 numaralı hadiste de bu konuda açıklama geçti.571

لا هَل : ُ نإ هاللّ َ َرَمَا ِبِن ْنأ َرْقأ أ َكْيَلَع َنآرُقْلا ، أرَقَف #

] ق هاللّ لوسر ن

أ : هْنَع ُ هاللّ

21□

ى ِض َر بعك نب هبأ نعو ـ□

□َو َرَق أ :اَهيِف نإ َنيهِدلا َدْنِع هاللّ ِ ِيفِينَحلا ُة ُةَمِلْسُملا َ ِيدوُهَيلا ُة ًَو ِيسوُجَمْلا ،ُة َو نَم
او، ُرَفَك َنيِذ لا ِنُكَي ْمَل : ِهْيَلَع

□أ ِهْيَلَع ل : ْوَ نأ ِنْب ُمدآ َو ًايدا ْنِم ٍلاَم بغْتَب ِهْيَلإِ ،ًايناَث َو ْوَل نأ ُهَل ًايناَث بغْتب هْيَلإِ
َرَق َو ُ ه، َرَفْكُي ْنَلف ًارْيَخ ْلَعْفَي

هجرخأ بذمرتلا هححصو

بَات ْنَم بلع ُ هاللّ ُبوُتَي َو ، ُبا َرُّتلا إ□ .

‘

. مَدآ نبا َف ْوَج ْمَي ً َو ،ًاثلاَث

21. (943)- Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine: "Allah, sana Kur'ân okumanı emretti" demiş ve Lem yekunillezîne keferû'yu ve bu sûreden olmak üzere şunu okumuştur: "Allah indindeki din muvahhid İslâm dinidir, ne Hıristiyanlık, ne Yahudilik ne de Mecûsilik değildir. Kim bir hayır yaparsa asla zâyî olmayacak."

Übey İbnu Ka'b: "Bana şunu da okudu" dedi: "Ademoğlunun bir vâdi dolu malı olsa ikincisini de arar.

İkincisiyi de elde etse üçüncüsünü arar. Ademoğlunun iç boşluğunu ancak toprak doldurur. Allah tevbe edenleri affeder."]Tirmizî, Menâkıb (3894).[572

AÇIKLAMA:

570 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/474.

571 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/474-475.

572 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/475.

1- Bu hadis Tirmizî'nin teferrüd ettiği rivâyetlerden biridir. Tirmizî rivâyeti hasensahih olarak vasıflar.

Hadis, Übey İbnu Ka'b'ın faziletiyle ilgili babta kaydedilmiştir. Übey (radıyallahu anh) Ashab içerisinde Kur'ân-ı Kerim'i en iyi okuyanların başında gelir. Hz. Ömer أَن ُوؤ َرْقأ ُّبَا َو انَاضْقأ ُّيِلَع

buyurmuştur: "Ali İbnu Ebi Tâlib kadılığı (hüküm verme işini) en iyi becerenimizdir, Übey de Kur'ân'ı en iyi okuyanımız."

Übey İbnu Ka'b'ın bu yönünü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da takdir buyurmuş, kıraatla ilgili meselelerde Übey'e müracaat edilmesini tavsiye etmiştir. Bu rivayet, kıraat hususunda Übey (radıyallahu anh)'in bazı eksikliklerinin giderilmesi için ilahî bir irşadla bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilgilendiğini göstermektedir. Yani Übey'in kıraat sahasında parlaması, otorite olması tesadüfi bir durum olmayıp, şuurlu, sistemli bir terbiye, terbiye-i nebevî sonucudur. Ne var ki bu nebevî alâkaya liyakati hak ettirecek fıtrî kabiliyet ve alâkası var idi. Nitekim, Übey hazretleri, Resûlullah'ın sağlığında Kur'ân'ı cem'eden (baştan sona ezberleyen) mahdud kişilerden biri idi.

Hadisin bir başka vechinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Allah sana Kur'ân okumanı emretti" deyince Übey hazretleri: "Allah beni andı mı?" demiş, "Evet!" cevabını alınca: "(Ben buna lâyık mıyım? veya ben bu nimetin şükrünü ödeyebilir miyim?" diye veya sevincinden) ağlamıştır.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Übey İbnu Ka'b'a okuduğu sûre 98. sûre olan Beyyine sûresidir. Ancak, Hz. Übey'in "sûreden" diyerek, rivayet metninde kaydettiği kısım sûrede mevcut değildir. Öyle bir metin Kur'ân'ın herhangi bir sûresinde de mevcut değildir. Ebu Bekir İbnu'l-Arabî, burada zikri geçen ibârelerin lafzı neshedilen ve fakat mânası sahih ve bâki kalan metinlerden olduğunu belirtir. Bilindiği üzere, nesh mevzuu İslâm alimleri arasında münâkaşalı bir konudur.

Neshin vak'a olarak varlığında ittifak edilmiş olmakla birlikte, "miktarı" ve "hangi ayetlerin mensuh olduğu" hususlarında ihtilâf edilmiştir.

Bu konuda benimsenen görüşlerden biri de, "Bazı ibârelerin, hükmen bâki olmakla birlikte lâfzen neshedilip Kur'ân'dan çıkarıldığı" dır. Meselenin münakaşasına burada girecek değiliz. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz. Bu mevzu, sahih senetlerle gelen rivayetlerden hareketle en yetkili ulemânın ulaştığı bir neticedir. Vak'a, bizzat Resûlullah'ın sağlığında cereyan etmiştir. Lâfzen neshin varlığını söylemek Kur'ân'dan eksiltme yapıldığını iddia mânasına gelmez. Böyle bir bahsin münâkaşasına imkân veren âyet ve hadislerin mâkul bir izahı ve te'lifi olur. Kur'ân-ı Kerim, muhtevâ itibariyle, elimizdeki bugünkü şeklini Resûlullah'ın sağlığında binlerce sahabinin huzurunda almış ve mütevatiren gelmiştir. Nâsihmensuhla ilgili meseleler, Hz.Ömer ve İbnu Abbas, Übey İbnu Ka'b gibi Kur'ân-ı Kerim hususunda en yetkili ashabtan, sahih tariklerle gelmiştir. Nesh'i bazı mugâlatalarla inkâr edenler bu rivayetleri nasıl izah edecekler? İslâm uleması bunu mâkul bir izahla halletmiştir. 573

KUR'ÂN'IN TERTİBİ BÖLÜMÜ

KUR'ÂN'IN TERTİBİ VE CEM'İ

رَمُع اَذإَف ِةَماَمَيْلا ُلْهأ َلِتُقَم هْنَع ُ هاللّ

لاق هْن: [

ى ِض َر رْكَب وُبأ ىلاِإ َلَس ْرأ

ع ُ هاللّ

1

ى ِض َر تباث نب ديز نع ـ

نَشْخأ يِهنإ َو ؛ِنآرُقْلا ِءا رُقِب ِةَماَمَيْلا

:

: م ْوَي رَحَتْسا ِدَق َلْتَقْلا نإ َلاَقف بِنَءاَج َرَمُع ن

إ ٍرْكَب وُبأ َلاَقف ُ ه

دْنِع ٌسِلاَج .

تْلُقَف ِنآرُقْلا :

هنإ َو

ريِثَك .

عْمَجِب َرُمأَت ْنأ ى َرأ ي

نآرُقْلا َنِم َبَهْذَيَف ِن ِطا َوَمْلا هِلُك يف ِءا رُقْلاِب ُلْتَقْلا ر ِحَتْسَي ْنأ

كِلذ يف ِنُع ِجا َرُي ْل َزَي ْمَلف ،ٌرْيَخ ِ هاللّ َو َوُ :

ه هْنَع ُ هاللّ

هاللّ ُلوسر ُهْل #

ى ِض َر ُرَمُع َلاَقف ؟

عْفَي ْمَل اَم ُلَعفأ َفْيَك َو

ْرَكَب وُبأ َلاَقف ٌ : دْي َز َلاَق ى□ :

أ َر ِبذ لا َكِلذ يف ُتْيأ َر َو ، َرَمُع َرْدَص ُهَل َح َرَش ِبذ لِل ى ِرْدَص ىلاَعَت ُ هاللّ َح َرَش ى . تَح

وَل ِ هاللّ َوَف ٌ : دْي َز َلاَق ُ ه□

. عَمْجا َو َنآرُقْلا□

هاللّ لوُس

ع بَتَتف□

رِل ى ْح َوْلا ُبُتْكَت ُتْنُك ْدَق ، َكُمِه تَن َّلِقاَع ٌّباَش ٌلُج َر َك نإ□

#

. □ هاللّ ُلوس َر ُهْلَعْفَي ْمَل ًائْيَش ِن َّعْفَت َفْيَك ُتْلُقف

هِب ِبن َرَمأ ا مِم ىَلَع َلَقْثأ َناك اَم ِلاَب ِجْلا َنِم ٍلَبَج َلْ َق ن ِبنَف لك□.

ْتع بَتَتف ٍرْكَب ِبأ َرْدَص ُهَ لَح َرَش ِبذ لِل ى ِرْدَص ُ هاللّ َح َرَش ى تَح ِبنُع ِجا َرُي ْل َزَي□ ْمَلف ، ٌرْيخ ِ هاللّ َو َوُه :ٍرْكَب وُبأ َلاَقف

وأ َةَمْي َزُخ َع َم ِةَب ْو تلا ِة َروُس َرخآ ُتْدَج َو ى تَح ِلاَج ِهرلا ِروُدُص َو ِفاَخِهل ا َو ِبُسُعْلا□ َو ِعاَقِهرلا َنِم ُهُعَمْجأ َنآرُقْلا

هاللّ ُها ف َوَت ى تَح ٍرْكَب ِبأ َدْنِع ُفُحُصلا ِتَناَك َو ،ه ِرْيَغ ِدَحأ َدْنِع اَهْد ِجأ َمَل هِى ِراَصْن □ ا' َةَمْي َزُخ ِبأ

ىراخبلا

هجرخأ

ُمْهَنَع ُ هاللّ َى ِض َر َرمُع ِتْنب َةَصْفَح َدْنِع مُث ،ىلاَعَت ُ هاللّ ُها ف َوَت ى تَح َرَمُع َدْنِع□]. مُث ،ىلاَعَت

: □ قاق ِر ضِيب ةراجح هب

و ِةَفْخَل ُعْمَج

فاَخِهل ا َو رثك نأ□ »

.

»

: لْتَقْلا رَحَتْسا□»

هلوقو ى «

. ذمرتلاو .

573 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/475-476.

1. (944)- Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), (irtidâd edenlere karşı yapılan) Yemâme Savaşı sırasında beni çağırttı. Gittim. Yanında Hz. Ömer (radıyallahu anh) oturuyordu. Ebu Bekr bana:

"- Bak! Ömer, bana gelip: "Kurrâ'nın da katılmış bulunduğu Yemâme savaşları şiddetlendi. Ben her yerde kurrâları tüketeceğinden, onlarla birlikte Kur'ân'ın da çokça zâyi olacağından korkuyorum. Bu sebeple Kur' ân'ın cem'edilmesini emretmeni uygun görüyorum!" dedi. Ben kendisine:

"- Resûlullah'ın yapmadığı bir şeyi nasıl yaparım?" diye cevap verdim. Ancak Ömer (radıyallahu anh):

"- Bunda hayır var!" diye ısrar etti. Ben her ne kadar bu meseleye yanaşmak istemedi isem de Ömer, taleb ve müracaatlarının peşini bırakmadı. Sonunda Allah, Ömer'de aklını yatırdığı şeye benim de aklımı yatırdı. Ben de meselenin gereğine aynen Ömer gibi inanmaya başladım."

Zeyd devamla der ki: "Ebu Bekir (radıyallahu anh) bana yönelerek şunu söyledi:

"- Sen genç, akıllı bir kimsesin, hiç bir hususta sana karşı bir itimadsızlığımız yok. Üstelik sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahiy katipliği yaptın, nâzil olan vahiyleri yazdın. Şimdi Kur'ân'ın peşine düş ve onu cem'et!"

Zeyd (radıyallahu anh) der ki: "Allah'a yemin olsun, Ebu Bekir bana dağlardan birini taşıma vazifesi verse bu teklif ettiği işten daha ağır gelmezdi. Kendisine itiraz ettim:

"- Siz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yapmadığı bir şeyi nasıl yaparsınız?" dedim. Ebu Bekir (radıyallahu anh) beni ikna için:

"- Vallahi bu, hayırlı bir iştir!" dedi, taleb ve müracaatlarının peşini bırakmadı. Öyle ki, sonunda Allah, Hz. Ebu Bekr'in aklını yatırdığı gibi bu işe benim aklımı da yatırdı.

Artık Kur'ân'ın peşine düştüm. Onu kumaş parçaları, hurma yaprakları, düz taş parçaları ve ezberlemiş olanların hâfızalarından toplamaya başladım. Tevbe sûresinin son kısmını Huzeyme -veya Ebû Huzeyme- el-Ensârî'nin yanında buldum. Bu kısmı ondan başkasının yanında bulamamıştım.

(Cem ettiğim) sahifeler Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in yanında idi. Vefat edinceye kadar da orada kaldı. Sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e intikal etti. Allah ruhunu kabzedinceye kadar onun yanında kaldı. Sonra Resûlullah'ın zevce-i pâkleri Hafsa Bintu Ömer İbni'l-Hattâb (radıyallahu anhümâ)'a intikal etti ve onun yanında kaldı."]Buharî, Fedâilu'l-Kur'ân 3, 4, Tefsir, Tevbe 20, Ahkâm 37; Tirmizî, Tefsir, Tevbe, (3102).[574

ريِم أاَي : َلاَقف ا□

مهْن .

□

ع ُ هاللّ□

ة

فْيَذ□ :

ى ِض َر َناَمْثُع نلَع َمِدَق□

ح نأ ه□

نَع ُ هاللّ□ .]

2□

ى ِض َر سنأ نع ىرهزلا نعو ـ□

نأ َة َ َصْفَح ىلاِإ َلَس ْرأَف ى□

رَاص نلا َو ِدوُهَيْلا َف َتْخا ِباَتِكْلا يف اوُفِلَتْخَي ْنأ َلْبَق َة م ا‘ ِهِذه ك ِرْدأ ؟نيِنِمؤُمْلا□ .

ديِعَس َو ،ِرْيَب ُّزلا َنبا ِ هاللّ َدْبَع َو ،ِتباَث َنب َدْي َز َرَمأَف ا□

هِب ْتَلَس ْرأَف□ .

كْيَلاِإ اَهْدُ رَن َو اَهُخْسَنَن ِفُحُّصلاِب اَنْيَلاِإ ِبِلِس ْرأ□ .

مُثْفَلَتْخا اَذ إ َنيهِيِش ْرُقْلا ِطْه رلِل َلاَق َو ،اَهوُخَسَنَف مهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر ِماَشِه ِنب ِث□
ِرآحلا َنب ِ هاللّدْبَع َو ، ِصاَعْلا َنبا

اوُخَسَن اَذإ ى تَح اوُلَعَفف ْمِهناَسِلب َل َزَن اَم ناَف ٍشْي َرُق ِناَسِ بل ُهوُبْتكاَف ِنآرَقْلا َنِم ٍئْش
يف ِتِباَث ُنبا ُدْي َز َو ،ْمُتْنأ

واٍ ةَفي ِحَص هِلُك يف ِنآرُقلا َنِم َكِلذ ى َوِس اَمِب َرَمأ َو ،ٍفَحْصُمِب ٍقُفُأ هِلُك ىلاِإ َلَس ْرأ□
ِف ِحاَصملا يف َفُحُّصلا

هاللّ َلوسر ُعَمْسا ُتْنُك ْدَق ِبا َزح ا' ِة َروُس ْنِم ًةَيآ ُتْدَقَف : ف هْن َع ُ هاللّ □ #

ق□ .

ى ِض َر ُدْي َز َلاَق□

زْحُي ْنأ ٍفَحْصُم□

هَتَداَه□ #

ش هاللّ ُلوسر َلَعَج ِبذ لا ـ هْنَع ُ هاللّ

ا' ٍتباَث

ى ِض َر هى ِراَصن□

نب َةَمي َزُخ َعَم اَهُتْدَج َوف اَهُتْسَمَتْلاَف اَهُؤ َرْقَي□

: لاَج ِر َنيِنمؤُمْلا َنِ□

م َه َو ـ ِنْيَلُج َر ِةَداَهَشِب

ىذمرتلاو ىراخبلا هجرخأ

. فَحْصُمْلا َنِم اَهِت َروُس يف اَهاَنقَحْلأَف ِهْيَلَع َ هاللّ اوُدَهاَع اَم اوُقَدَص□].

2.(945)- Zührî, Hz. Enes (radıyallahu anh)'ten rivayet ediyor: "Huzeyfe (radıyallahu anh) Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın yanına geldi ve:

"- Ey Emirü'l-Mü'minin! Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi, kitapları hakkında ihtilâfa düşmeden, bu ümmetin imdadına yetiş!" dedi. Hz.

Osman (radıyallahu anh) derhal Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)'ya birisini yollayarak:

"- Sendeki Suhuf'u bize gönder, istinsah edip sana tekrar iâde edeceğiz" diye haber saldı. Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ) da gönderdi. Hz. Osman (radıyallahu anh) Kur'ân'ın istinsahı için Zeyd İbnu Sâbit, Abdullah İbnu'z-Zübeyr, Saîd İbnu'l-Âs ve Abdullah İbnu'l-Hâris İbni Hişâm (radıyallahu anhüm ecmain)'a emretti: Onlar da bunu istinsâh ettiler.

574 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/478-479.

Hz. Osman Kureyşli gruba: "Kur'ân-ı Kerim'le ilgili olarak herhangi bir hususta siz ve Zeyd İbnu Sâbit ihtilâf edecek olursanız, onu Kureyş lisanına uygun olarak yazın. Çünkü Kur'ân onların lisanı üzere indi" dedi. Çalışma esnasında hey'et bu minval üzere hareket ettiler.

Suhuf'u mushaflar halinde ortaya koyma işi bitince, Hz. Osman (radıyallahu anh) her diyara bir mushaf gönderdi. Ayrıca bunun hâricinde kalan bir sahife veya mushafın yakılmasını emretti. Zeyd (radıyallahu anh) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işitmiş olduğum, Ahzâb sûresine ait bir âyet(e ait yazılı parça bana gelmemişti), eksikti. Onu araştırdım. Sonunda Huzeyme İbnu Sâbit el-Ensârî (radıyallahu anh)'de çıktı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun şâhitliğini iki kişinin şâhitliğine denk tutmuştu. Bu âyet şu idi: (Meâlen): "Mü'minlerden Allah'a verdiği ahdi yerine getiren kimseler vardır. Kimi, bu uğurda canını vermiş, kimi de beklemektedir. Ahdlerini hiç değiştirmemişlerdir" (Ahzâb 23).]Buhârî, Fedailu'l-Kur'ân 2, 3, Menakıb 3, Tirmizî, Tefsir, Tevbe, (3103).]575

□ه ُ وَ قَالَ ابْنُ الزُّبَيْر

. ت فَقَالَ: زَ يْدُ بنُ ثَابِتٍ التابُو

. □3ـ وفي روايةٍ: قال ابن شهاب]وَ اخْتَلَفُوا يَوْمَئِذٍ في التابُو

□ وَ سَعِيدُ بنُ الْعَاصِ التابُوتُ فَرُ فِعَ اخْتَلَفُهُمْ إلاّ عُثْمَانَ فَقَالَ اكْتُبُوه

ةنايصل َناك اذإ قارح او

“ □ق روب ءاخلاب ةمجعملا ةلمهملابو

« □زْحُي :

هلوق »

شي َرُق ِناَسِلب ُه نإَف ُتوُبا تلا].

هب سأب ةناهل .

3. (946)- Bir rivayette İbnu Şihâb şöyle der: "O gün توباتلا kelimesinde ihtilâf ettiler. Zeyd İbnu Sâbit هوباتلا dedi. İbnu'z-Zübeyr ve Saîd İbnu'l-Âs توباتلا dediler. Anlaşamayıp, ihtilâfı Hz.

Osman'a arzettiler. Hz. Osman: توباتلاز yazın, çünkü o Kureyş lisanıyla (inmiş)tir" dedi."

Bir önceki rivayette geçen ق َر ْحُي kelimesi, bazı rivayetlerde قر ْخُي diye gelmiştir. Önceki قرحي

imlâya göre "yakılma" mânasına, ikinci imlâya göre قر ْخُي "yırtılma" mânasına gelir. Önceki Kur'ân nüshalarının yakılması, onu ayaklar altına düşmekten korumak için olursa bunda bir mahzur yoktur.

Hakâret için olursa o korumaya girmez ve elbetteki câiz olmaz.576

ب

ن ُّيَبُ :

أ ِرِاَصْن ا‘َنم ْمُهُّلُك ٌةَعَب ْرأ #ِ هالّ لوُس َر ِدْهَع َلَع نآَرُقْلا عَمَج] :لاق هنع هالّ يضر سنأ نَعو 4-

دَح أ :َلاَق ؟ْدي َز وُبأ َنْ

م :ٍسَن ُ‘لِي ق م

. هْنَع ُ هالّ َيض َر ٍدْي َز وُبأ َو ،ِتباَث ُنب ُدي َز َو ،لَبَج ُنب ُذاَعُم َو ،بْعَك

يذمرتلاو ناخيشلا هجرَخأ ى

.[تَموُمُع.

4. (947)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında Kur'ân-ı Kerim'i dört kişi cem'etmiştir ve hepsi de Ensârî'dir: Übey İbnu Ka'b, Muâz İbnu Cebel, Zeyd İbnu Sâbit, Ebu Zeyd (radıyallahu anhüm ecmain). "Enes'e: "Ebu Zeyd de kim?" diye sorunca:

"Amcalarımdan biri" dedi."]Buharî, Fedâilu'l-Kurân 8, Menâkıbu'l-Ensâr 17; Müslim, Fedâilu's-Sahabe 119, (2465); Tirmizî, Menâkıb, (3796).[577

AÇIKLAMA:

Bu dört rivayet Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Ebu Bekir zamanındaki cem'i ile Hz. Osman zamanındaki çoğaltılma ameliyelerini ve bunlarla ilgili bâzı teferruatı anlatmaktadır.

Biz her rivayeti ayrı ayrı ele almaksızın, Kur'ân tarihinin en mühim safhası olan ilk yarım asırdaki çalışmaları toptan tanıtacağız. Yukarıdaki rivayetlerde temas edilen vak'alar bütün içerisinde açıklanmış olacaktır. Hatta mevzuun bütünlüğü için, açıklamalara, yukarıdaki rivayetlerde yer almayan vahyin geliş safhasından başlıyacağız. Açıklamalarımızda, esas kaynağı İbnu Hacer'in teşkil ettiğini belirtmek isteriz. Bu büyük muhaddisimizin, bazan birbirinden farklı muhtelif rivayetleri, âzami ölçüde te'lif ederek yaptığı açıklamaları kısmen özetleyerek, gerektiği hallerde de bazı ilâveler yaparak Kur'ân tarihinin bu ilk devresini 13 maddede sunacağız. Hemen belirtelim ki; bazı hususlarla ilgili teferruata giren rivayetler, âlimlerin yorumuna imkân verecek farklılıklara ve mübhemiyete 575 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/480.

576 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/481.

577 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/481.

sahiptir. İlk üç yıl içinde Resûlullah'a yakınlık kuran melek hangisi idi, Fetret devrinin müddeti ne kadardı? gibi.

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e peygamberlik 40 yaşının başlarında gelmiştir.

2- Peygamberlik müddeti 23 yıldır. Bunun on üç yılı Mekke'de geçti, on yılı da Medine'de geçti.

3- Mekke hayatının ilk altı ayı vahyin rüyada gelme safhasıdır.

4- Altı ayın sonunda Ramazan ayında melek indi ve ilk Vahy-i Metluv'u getirdi. İlk vahy, Alâk sûresinin ilk beş âyetidir.

5- İlk vahiyden sonra 3 yıllık fetret araya girdi. Bu esnada vahiy kesildi. İbnu Hacer bir riayete göre bu ilk üç yıllık devrede Resûlullah'a yakınlık peyda eden meleğin İsrafil veya Mikâil olduğunu, gelişlerinde Hz. Peygamber'e bazı kelime ve benzeri şeyler ilkâ ettiğini (attığını) söyler.

6- Bu üç yılın sonunda Cebrâil (aleyhisselam), Resûlullah'a yakınlık kurup, on yıl boyunca ara vermeden Mekke'de vahiy getirmiştir. Hicretten önceki vahiylere Mekkî, sonrakilere Medenî denir.

Medine'nin dışında -mesela sefer sırasına- nazil olmuş olsa bile.

7- Kur'ân, dünya semasına Kadir Gecesi'nde toptan inmiştir, buradan Cebrâil 20 senede peyder pey indirmiştir. "Kur'ân'ı, insanlara ağır ağır okuman için, bölüm bölüm indirdik ve onu gerektikçe indirdik" meâlindeki âyet (İsra 106) buna delâlet eder. Dünya semasında konduğu yere Beytü'l-İzzet denmiştir. Bir rivayete göre, Cebrâil, Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına, her yılın Kadir Gecesi'nde o sene boyunca vahyedilecek miktarı indirdi. Bu rivayete göre Kur'ân 20 yılda 20 gecede Levh-i mahfuz'dan dünya semasına indirilmiş olmalıdır. Ancak bu rivayet öncekine nisbeten zayıftır. Şu halde bu meselede esas ve sahih olan şudur: Kur'ân bir defada dünya semasına toptan indirilmiş, sonra parça parça zaman içinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e vahyedilmiştir.

8- Her Ramazan'da, o senenin Ramazan ayına kadar inmiş olan sûreleri Cebrâil (aleyhisselam) Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e okur ve Peygamberden de dinlerdi578(21). Sonra da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mescidde halka okurdu. Bu tatbikata arza denmektedir. Resûlullah'ın hayatının son Ramazanında bu, iki sefer icra edilmiştir ve buna arza-i âhire denmiştir. Kur'an târihinde arza'ların hususen arza-i âhire'nin ayrı bir ehemmiyeti vardır. Bu, hem öğrenilmiş olanları kontrole ve dolayısıyle hata, unutma gibi ihtimalleri bertaraf ederek vahiy hususundaki itimadı artırmaya579(22) yarıyordu hem de -yine İbnu Hacer'in açıklamasına göre- vahiyler arasında lâfzen neshedilenlerin çıkarılıp, neshedilmeyenlerin ibkasına yarıyordu.580(23) Böylece Ramazan ayı, Kur'ân-ı Kerim için, sadece ilk inme vakti olarak değil, arz sûretiyle kontrol ve tahkim, mensuhları ayırma sûretiyle tafsil ayı da olmakta, ehemmiyet taşımakta, "Kur'an ayı" olma vasfına liyakat kazanmakta idi. Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'i ile Beyhakî'nin Şuabu'l-İmân'ında gelen bir rivayet Ramazan ayının semâvî kitaplar yönünden ehemmiyetini şöyle anlatır: ثَتِل ُلي ِجْنِا َو َنَاضم َر ن ِم َنْيَضَم
ٍهتِسِل ُةَا َرو تلا ْتَل ِزْنُا

نَاضَم َر ِرْهَش ْنِم ْتَلَخ َني ِرْشِع َو□

لَخ ًة□

عَب ْرَ ُنآرُقْلا َو ُهْنِم ْتَلَخ ًة َرَشَع َنامِثِل ُروُب زلا َو ُهْن ِم ْت□

رَشَع□

"Tevrat Ramazan'ın 6'sında, İncil 13'ünde, Zebur 18'inde, Kur'ân-ı Kerim 24'ünde idirilmiştir."

Bir başka rivayet suhuf-i İbrahim'in Ramazan'ın ilkinde indiğini ilâve eder: يِف َميِها َرْبِا ُفُحُص ْتَل ِزْنُا

نَاضَم َر ْنِم ٍةَلْيَل ِل وَا□

9- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gelen vahiyleri anında yazdırıyor idi. Bu işte hizmet veren kırk civarında kâtip vardı. Resûlullah askerî seferler sırasında ve hatta Mekke'den Medine'ye hicret gibi en kritik anlarda bile beraberinde kâtip ve yazı malzemesi bulundurmayı ihmâl etmemiştir. Zeyd İbnu Sâbit, yeni gelen bir vahyi yazma işi bitince, Hz. Peygamber'in, yazıları bir kere okuttuğunu, eğer bazı eksiklikler olmuş ise tamamlattığını, bu tashihten sonra halka sunduğunu belirtir.

578 Bazı rivayetler arza'yı, Resûlullah'ın Cebrâil (aleyhisselam)'e okuması, bazısı da Cebrail'in Hz. Peygamber'e (okuması) olarak açıklar.

Demek oluyor ki Cebrâil Hz. Peygamber'e okuyor ve ayrıca ondan bir de dinliyordu. Kur'ân'ın şânına lâyık bir îtina! اَنهب َر ِلْضَف ْن ِم اذه

579 Teknik tâbiriyle teâhüd'e yani karşılıklı ahidleşmeye, yani: Hz. Peygamber'in, "vahiy olarak bildiğimiz budur", Cebrâil'in de: "Bildiğiniz doğrudur, tamdır" demesi.

580 Şu rivâyet bu mevzuda bir fikirverebilir: □نم ةءارب ٍتعفرف ْتظفحف َوحن ًةروس تلزن :لاق يرعشا سوم با نع

مُهَل َقَخ َ ٍما َوْقِأب َنيهدلا اذه ُدهيؤُيَل َ هاللّ هن (إ اهنم)

Ebu Musa el-Eş'ari anlatıyor: Tevbe sûresi uzunluğunda bir sûre inmiş idi. Sonradan kaldırıldı. Ben ondan şu ibâreyi ezberledim: "Allah bu dini, kıyamet günü hiçbir nasib alamayacak kimselerle de te'yid ve takviye eder". Bu mânâ merfu hadis olarak başka rivayetlerde gelmiştir

هِلها ْمُه ام ٍلاجرب َمِسا ُديؤَيل ىلاعت َ هاللّ هنإ□

"Allah İslâm'ı, müslüman olmayan kimselerle de teyîd eder" veya,
رجاَفلا ِلُج هرلاب َنيهدلا ُدهيؤَيل ىلاعت َ هاللّ هنإ□

"Allah bu dini facir (açlıktan günahlar işleyen, dindar olmayan) kimseyle de kuvvetlendirir".

سا نلا ىلإ ِهِب جرْخأ مُث ُهَماَقأ ٌطَقَس ِهيِف َناَك ْنإف ُهأ َرْقأَف ْأرْقإ لاق ٌتْغرف اَذإف□

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gelen vahiyleri yazmakla yetinmiyor, ezberlettiriyordu da. Zaten ibadet yapabilmek için Kur'ân'ı ezberlemek gerektiği gibi, Cenab-ı Hakk'ın rızasını kazanmak için de ezber ehemmiyet kazanıyor idi. Bu da pek çokları tarafından Kur'ân'ın ezberlenmesine bir teşvik unsuru oluyordu. Böylece bir kısım Müslümanlar tamamını, bir kısmı bâzı sûrelerini ezberlemişti.

Müslüman olup da Kur'ân'dan bazı parçaları ezberlememiş olması mümkün değildi.

Hz. Peygamber, Kur'ân'ın öğretim ve muhafazasında yazdırmak ve ezberletmekle de yetinmiyor, üçüncü bir unsur daha ilâve ediyordu: Kontrol. Yani, yazı ezberle, ezber de yazı ile kontrol ediliyordu.

Bunun en güzel örneği her Ramazan'da yer verildiğini belirttiğimiz arza hâdisesidir. Böylece her Ramazan ayında, o Ramazan'a kadar gelmiş olan bütün vahiyleri, Müslümanlar kontrol etme imkânı buluyordu. Yazmış olanlar yazılarını, ezberlemiş olanlar ezberlerini kontrol ettiriyordu. Şunu da hemen belirtelim ki, kontrol ameliyesi sâdece Ramazan aylarına münhasır kalmıyordu. Resûlullah'ın Kur'ân muallimleri vardı. Bunlar, halk arasında dolaşarak hem öğretiyorlar, hem de daha önceden öğrenilmiş olanları kontrol ediyorlardı.

10- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gelen vahiyleri küçük parçalara yazdırıyordu: Deri parçası, hurma yaprağı, düz taş parçası, kürek kemiği gibi... O devirde bugünkü mânada kâğıt yok idiyse de, deri aynı vazifeyi görebiliyordu. Buna rağmen vahiylerin umumiyetle taş, tahta, kemik gibi daha küçük parçalara yazıldığını görmekteyiz. Bunun iktisadî endişeden ileri geldiği söylenebilirse de bir başka yönü daha vardı: Tertibte kolaylık. Yani âyetler ve sûreler bugünkü, elimizdeki Kur'ân'ın tertibine uygun bir sırayla gelmiyordu. Bir sûre tamamlanmadan bir başka sûre inmeye başlıyordu.

Sûre içerisindeki âyetler de belli bir sırayı takip etmiyordu. Her âyet geldikçe, Hz. Peygamber konacağı sûreyi ve sûre içindeki yeri târif ediyordu. Üstelik, sonradan lafzıyla neshedilen vahiyler de olabiliyordu. Şu halde rivayetlerde daha ziyâde te'lifu'l-Kur'ân diye ifade edilen ameliyenin icrasında kolaylık için vahiylerin küçük parçalara yazılması gerekmekte idi.

11- Te'lifu'l-Kur'ân: Rivayetlerde sıkca te'lifu'l-Kur'ân tabirine rastlarız. Hatta Buharî'nin Sahih'inde bu adı taşıyan bir bab mevcuttur. Ashab'ın

هاللّ #

عاَق هرلا َنم نآرقلا ُف لؤُن□

"Biz لوُس َر َدْنِع ا نُك□

Resûlullah'ın yanında, Kur'ân'ı parçalardan te'lif ederdik" dediğine rastlarız.

Te'lif nedir?

Te'lif, burada tertip mânasına gelir.

Kur'ân mevzuunda tertip, ya âyetlerin bir sûre içerisindeki sıralanmasıdır, yahut da sûrelerin öncelik, sonralık şeklindeki sıralanmasıdır. Ulemâ, Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrindeki te'lif'den, âyetlerin sûre içerisindeki tertibini anlarlar ve âyetlerin tertibi için "tevkîfîdir" derler. Yani âyetlerin yerleri -Cebrail (aleyhisselam)'in direktifiyle- bizzat Resûlullah tarafından tayin edilmiştir, binaenaleyh vahye dayanmaktadır. Her bir sûrenin şeklen vücut bulmasında ulemânın hiçbir rolü olmamıştır. Bu sebeple, selef, bir sûrenin en son âyetinden başlayıp ilk âyetlerine doğru okunmasını hoş karşılamayıp "haram" demiştir. Böyle bir hükmü de şu sebeple tasrih etmişlerdir: Şâirler, edibler, hafızalarının gücünü izhâr için kasideleri, bazı durumlarda, sondan başa doğru okurlardı. Bu âdeti, Kur'ân-ı Kerim'e de tatbik etmemeleri için, böyle bir yasaklamaya gerek duyulmuştur.

Ancak sûrelerin tertibi "tevkîfî" değildir. Cumhur'un görüşüne göre, bugün tertip ıstılâhîdir (ictihadla konmuştur). Hz. Osman (radıyallahu anh) zamanındaki, az sonra açıklayacağımız, teksir heyeti tarafından verilen bir şekildir. Dolayısıyla, namazda veya namaz dışında, tedrisde, tederrüste, tilâvette, Kur'an-ı Kerim'i sondaki sûrelerden başa doğru okumak da mümkündür. Söz gelimi Bakara'dan önce Kehf, Kehf'ten önce Hac sûresi okunabilir. Hatta, bazı rivayetler Resûlullah'ın gece namazında Âl-i İmrân'dan önce Nisâ sûresini okuduğunu haber vermektedir. Nitekim Übey İbnu Ka'b mushafında sıra böyledir. Hz. Osman'ın mushafı ile, diğer mushaflar arasında görülen sûre sıralamasındaki farklılıklar, "sûrelerin sıralanma işi içtihâdîdir, ıstılâhîdir" diyenlere delil olmaktadır. 581

12- Zeyd İbnu Sâbit'in hizmeti: Sadedinde olduğumuz rivayette belirtildiği üzere, Zeyd İbnu Sâbit, Kur'ân'ı cem'etme vazifesini kabul edince, Hz. Ömer'in de yardımcı olması kaydıyla işe başlar. Hz.

Ebu Bekir, Zeyd'e, cem sırasında hafızasına güvenmemesini, her âyet için, yazılı iki şâhid istemesini şart koştu. Şehirde ilân ederek, yanında yazılı Kur' ân parçası bulunduranların, bunları mescide getirip Zeyd'e teslim etmesini taleb etti. Hz. Ömer, getirilen yazılı nüshaların, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından kontrol edilip edilmediği hususunda yemin ettiriyordu. Hatta bâzı âlimler, bu 581 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/485.

yazılı şahitlerin arza-i âhirede kontrolden geçen yazılı nüshalar olduğunu söylerler. Bu durum bile, arza-i âhirenin İslâm tarihindeki ehemmiyetini ve iki sefer oluşunun hikmetini göstermeye kâfidir.

Alimler getirilen iki yazılı nüshaya şahit derler. İki şahit bir üçüncü unsura nisbetledir. Üçüncü unsur veya "birinci asıl", Zeyd İbnu Sâbit'ti. Kur'ân-ı Kerim'i ezbere baştan sona bilenlerden biri idi.

Getirilen yazılı nüshaların kendi bilgisine de uymasını arıyordu. Nitekim bazı istisnalar olmuştur.

Tevbe sûresinin en son iki âyetini yazılı olarak bir kişi getirmişti. Bu âyetler belki de, en son nazil olan âyetlerden olduğu için olacak, yazılı olarak başkasının yanında bulunmuyordu. Zaten onlar, Zeyd gibi başkalarının da ezberinde vahiy olarak mevcut idi, ama yazılmış vaziyette sâdece bir kişi getirmişti. Bu zat, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında, bir hadise sebebiyle şâhideyn "iki şâhid" ünvanını verdiği Huzeyme İbnu Sâbit idi. Zeyd İbnu Sâbit, "Resûlullah, onun şehâdetini iki kişinin şehâdeti kıldı" diyerek, bu iki âyeti kabulde tereddüt göstermedi. Ashabtan, "Bu Kur'ân'dan değildir" diye itiraz eden de olmadı.

Hz. Ömer (radıyallahu anh), "zina edenlerin recmedilmeleriyle ilgili" yazılı bir metni "âyet" diye getirdi ise de, Zeyd İbnu Sâbit kabul etmedi. Hz. Ömer yazılı ikinci bir şâhid getirememekten başka şifâhî bir destek de göremedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'ın âyeti" diyerek recmi ifade etmiş ve tatbik de etmiş idi. Ancak, muhtemelen bu hükme, "Allah'ın önceki kitaplarda gelen ayeti"

manasında "Allah'ın ayeti" demişti582 ve Hz. Ömer'in hatırında da böylece yanlış kalmış idi. Mamafih, bâzı alimler bunu, hükmü baki, lafzı mensuh ayetlere örnek olarak kaydederler.583

Bazı rivayetlerde, Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh), Ahzâb sûresinin 23. âyetini de tek yazılı şâhide müsteniden kabul ettiğini belirtir. Bu ayetin yazılı şâhidi de Huzeyme İbnu Sabit eş-Şâhideyn'dir. Tek yazılı şâhide müsteniden kabul edilen mezkur üç ayet, tedkik edilince görülür ki, hiçbiri ahkâma, haramahelâle müteallik değildir.

Kur'ân-ı Kerim'in Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh) tarafından cem'edilmesi veya "iki kapak arasında mushaf" haline getirilmesi işinin sadece yazılı vesikalara dayandırılmadığını da bilhassa vurgulamamız gerekir. Çünkü pek çok kimse Kur'ân'ı baştan sona ezbere biliyorlardı. Kısmî şekilde ise bütün Müslümanlar biliyordu. Zira namaz ve diğer tilâvet, dua gibi ibadetlerinde Kur'ân-ı Kerim'i okuyorlardı. Baştan sona ezbere bilenler (Kur'ân'ı cem'edenler) de vardı. Enes (radıyallahu anh)'in bir rivayetinde Ensar'dan bilhassa altı tanesi meşhurdu:

1- Übey İbnu Ka'b,

2- Muâz İbnu Cebel,

3- Zeyd İbnu Sâbit,

4- Ebu Zeyd (Enes'in amcalarından biri olup isminde ihtilâf edilmiştir: Evs, Sâbit İbnu Zeyd, Sa'd İbnu Ubeyd İbnu Nu'mân, Kays İbnu's-Seken, İbnu Hacer, tahkikinde bu sonuncu ihtimâlin sıhhatine hükmeder.)

5- Ebu'd-Derda,

6- Sa'd İbnu Ubâde.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kur'ân'ı kendilerinden almayı tavsiye ettiği kimseler arasında ismi geçen Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe ile Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anhümâ)'un ve hâfize olduğu bilhassa tasrih edilen Ümmü Varaka (radıyallahu anhâ)'nın cem'ediciler meyanında zikredilmeyişleri de gösterir ki hafızlar bunlardan ibaret değildir. İbnu Hacer'in muhtelif muhakkikten naklettiği neticeye göre (Fethu'l-Bârî, 10, 425-430) Kur'ân-ı Kerim'i cemettiği rivayetlerden anlaşılanlar arasında Muhâcirun'dan şunlar var: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer Hz. Osman, Hz. Ali, Hz.

Talha, Sa'd, İbnu Mes'ud, Huzeyfe, Sâlim, Ebu Hüreyre, Abdullah İbnu's-Sâib, Abâdile (radıyallahu anhüm); kadınlardan Hz. Aişe, Hafsa, Ümmü Seleme (radıyallahu anhünne). İbnu Ebi Dâvud şunları 582

Hatırlatmakta fayda var: Zinâ eden bir yahudi çiftinin cezalandırılması için, yahudi cemaati Hz. Peygamber'e müracaat etmiş ve Resûlullah da Allah'ın kitabında (Tevrat'ta) bulunan hükmü yani recmi uygulamıştır. İslâm'da ilk recm budur. Resûlullah'ın sağlığında müslümanlara uygulanan recm vak'ası da mevcuttur.

583 Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in âyet diye teklif ettiği metin şu idi:

مِيكَح ٌزي ِزَع ُ هاللّو ِ هاللّ َن ِم ًاَكَن َةن يبْلا اَمُهوُمُج ْرَاف اين َز اذا ةخيشلاو خيشلا□

"Kadın ve erkek iki yaşlı zina ederse, her ikisi de Allah'tan ibretli bir ceza olarak recmedin. Allah aziz ve hakimdir." Hz. Ömer, bilahare şöyle diyecektir: "Bilesiniz, recm haktır. Resûlullah recmetti. Ondan sonra biz de recmi uyguladık. Halkın: "Ömer, Allah'ın kitabına, onda olmayan şeyi yazdı" demeyeceğini bilsem, bunu yazardım" der ve yukarıdaki metni okur. Hz. Ömer, zamanla bazılarının: "Biz Kitabullah'da recm âyeti görmüyoruz" diyerek Allah'ın indirdiği farzı terkedip sapıklığa düşeceklerini belirterek şöyle uyarmıştır: " Muhsan oldukları takdirde zinâ edenlerin recmedilmeleri haktır. Yeter ki zina fiili, beyyine veya hâmilelik veya itirafla sübût bulmuş olsun. Allah'a kasem olsun, halk, " Ömer Kitabullah'a ilâvede bulundu" demeyecek olsa ben bu âyeti yazardım." Daha fazla bilgi istiyenler Suyûtî' nin el-İtkân fî Ulûmî'l-Kur'ân adlı kitabına bakabilirler. Eser dilimize de tercüme edilmiştir.

da ilave eder: (Muhacir olarak): Temim İbnu Evs ed Dârî, Ukbe İbnu Âmir; (Ensar olarak); Ubâde İbnu's-Sâmit, Muâz Ebu Huleyme, Mücemmi İbnu Câriye, Fadâle İbnu Ubeyd, Mesleme İbnu Mahled, vs. (Bunlardan bazıları Hz. Peygamber'den sonra hıfzlarını ikmal etmiştir.) Keza Ebu Musa el-Eş'ari, Amr İbnu'l-Âs, Sa'd İbnu Ubâde gibi bazıları da Kur'ân'ı cem edenler arasında sayılmıştır.

Görüldüğü gibi, Resûlullah devrinde Kur'ân'ı cem edenlerle ilgili olarak sınırlayıcı rakamların ihtiyatla karşılanması gerekmektedir. Yukarıda Hz. Enes (radıyallahu anh)'ten kaydettiğimiz rivayet pekçok itirazlara sebep olmuş, Kur'ân-ı Kerim'i cemedenlerin sayısını bazan dört, bazan beş ve bazan da altı gibi son derece sınırlı gösteren beyanların, gerçek durumu ifade etmediğine rivayetlerlerle cevap verilmiştir. Yukarıda kaydettiğimiz tahkikler bu maksadla ortaya konmuştur.

Bu meyanda dikkat çekilen başka hususlar da var: Resûlullah'ın sağlığında Bi'r-i Maûna'da şehid edilen 70 kurrâ ve keza Yemâme harplerinde şehid olanlar arasında 70 kurrânın bulunduğuna dâir rivayetler gibi.

Şu halde, Resûlullah devrinde Kur'ân-ı Kerim'i baştan sona ezberleyenlerin sayısını kesinlikle bilmek mümkün değildir. Daha önce hakkında bilgi verdiğimiz Dâru'l-Kurrâ'nın varlığı da gözönüne alınınca, bunların miktarını birçok onlar ve hatta yüzlerle ifade etmenin daha gerçekçi bir tahmin olacağı anlaşılır.

Hülâsa-i kelâm, Hz. Ebu Bekir'in sağlığında Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anh) tarafından Kur'ân cem'edildiği vakit pekçok kurrâ (yani Kur'ân hafızı) mevcut idi ve hiçbirinden de ortaya konan Mushaf hakkında -kaydedilenler dışında- bir itiraz olmamış, bir münakaşa ortaya çıkmamıştır.

Böylece, bugün elimizde mevcut olan Kur'ân-ı Kerim, Halife Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in vazifelendirdiği ve Hz. Ömer'in de yardımcı olduğu Zeyd İbnu Sâbit tarafından iki sayfa arasına konmuş ve muhtevası Ashab'ın icmâına mazhar olmuştur. 584

13- Kur'ân'ın çoğaltılması: Kur'ân, kitap hâline konulmuştu, ama tek bir nüsha idi. Bu hal, Hz.Osman zamanına kadar devam etti.

Hz. Osman zamanında, Kur'ân'ın okunuşu üzerine bâzı ihtilaflar çıktı. 922 numaralı hadiste belirtildiği üzere, Kur'ân'ın yedi harf üzere inmiş olması farklı okunuşlara imkân veriyordu ve buna şeriat müsamaha ediyordu da. Ancak bu farklı okuyuşlara halkın müsâmahası pek yoktu. Herkes kendi lehçesine göre okumanın daha doğru olduğu kanaatini taşıyordu. İbnu Ebû Dâvud'un Mesâhif'te kaydettiği rivayetlere göre, Kur'ân'ı farklı kıraatlere göre tedris eden muallimler ve talebeleri arasında ihtilâflar başlamış, anlaşmazlıklar birbirlerini tekfire varan buutlara ulaşmıştı. Hz. Osman bunları yatıştırmaya çalışmış, bu maksadla bazı hutbelerde bile bulunmuştur.

Çok geçmeden bu kargaşa ve ihtilâflara, askerler arasında çıkan anlaşmazlık da katıldı. Nitekim Ermeniye ve Azerbaycan bölgelerinin fethinde biraraya gelen Suriyeli ve Iraklı askerler arasında da Kur'ân'ın farklı okunuşları yüzünden ihtilâf çıkmıştı. Suriyeli askerler Kur'ân-ı Kerim'i Übey İbnu Ka'b kıraatine göre, Iraklılar ise Abdullah İbnu Mes'ud kıraatine göre okuyorlardı. Her iki taraf birbirlerinden değişik şeyler istiyorlar ve bunu yadırgıyorlardı. Herkes kendi kıraatini daha güzel bulmakla kalmıyor öbür tarafın kıraatinden nefret ediyordu, öyle ki birbirlerini tekfir bile etmişlerdi.

Hülâsa ihtilâflar kızışmış, birbirlerine silah çekmeye ramak kalacak derecede büyük buutlara ulaşmıştı.

Komutan Huzeyfetu'l-Yemân Medine'ye koşup, evine bile uğramadan,doğru Halife'nin huzuran çıkarak durumu bütün ciddiyetiyle Hz. Osman (radıyallahu anh)'a anlattı. Ümmetin imdadına koşmasını taleb etti. Halktaki ihtilâfa askerlerin ihtilâfının da katıldığını gören Halife meselenin ciddiyetini kabul etti. Derhal Ashab'la istişarelerde bulundu. Bu istişareleri aksettiren bir rivayeti kaydediyoruz: Hz. Ali anlatıyor: "Osman (radıyallahu anh) hakkında hayırdan başka birşey söylemeyin. Allah'a kasem olsun Kur'ân'la ilgili olarak yaptığı çalışmaları tek başına yapmadı, bizden bir heyetle istişâre yaparak yürüttü. (Bir gün) dedi ki:

"- Bu kıraat meselesinde fikriniz nedir? Bana ulaştığına göre halktan bir kısmı: "Benim kıraatım seninkinden daha hayırlı" diyormuş. Bu küfre yakın bir söz (Bu gelişmelerin tedbiri nedir?)"

Biz kendisine:

"- Önce sizin fikrinizi bilelim!" dedik. Şöyle açıkladı:

"- Ben, halkı tek bir Mushaf'ta toplamak istiyorum. Böylece ne fırkalar olur, ne de ihtilâf kalır!"

"- İsabetli düşünüyorsunuz!" dedik.

İbnu Sîrin'in rivayetinde istişâre heyeti Muhacir ve Ensar'dan 12 kişidir ve aralarında Übey İbnu Ka'b da mevcuttur.

584 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/486-488.

Hz. Osman böylece Ashab'ın mutabakatını aldıktan sonra Mushaf'ı ilk indiği lehçe olan Kureyş lehçesi üzerine çoğaltıp bütün ümmetin bu lehçeye sevkine karar verdi. Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'i çağırarak, onun başkanlığında Kur'ân-ı Kerim'i çoğaltmak üzere bir heyet kurdu.

Mus'âb İbnu Sa'd'ın açıkladığına göre, Hz.Osman heyet üyelerini de istişare ile seçmiştir: Hz. Osman:

"Yazısı en iyi olan kim?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kâtibi olan Zeyd İbnu Sâbit dediler. Tekrar sordu: "Arapçası en iyi olan kim." (Bir rivâyette en fâsih kim? demiştir) Said İbnu'l-Âs dediler. Hz. Osman: "Öyleyse Said imlâ ettirsin, Zeyd de yazsın!" dedi.

Açıklandığına göre, Said İbnu'l-Âs'ın şivesi Hz. Peygamber'inkine en çok benzeyen şive idi, böyle denmiştir: "Kur'ân-ı Kerim'in Arapçası

Saîd İbnu'l-Âs İbni Ümeyye'nin Arapçasına göre yönlendirilmiştir. Çünkü o, lehçe itibariyle Hz. Peygamber'e en çok benzeyen kimse idi."

Heyette yer alan üyelerin ismi ve sayısı rivayetlere göre farklıdır. İbnu Ebî Dâvud'un rivayetleri arasında Mâlik İbnu Ebî Âmir, Kesir İbnu Eflâh, Übey İbnu Ka'b, Enes İbnu Mâlik, Abdullah İbnu Abbas vs. zikredilir. Buharî'nin rivayetinde Zeyd İbnu Sâbit, Abdullah İbnu Zübeyr, Saîd İbnu'l-Âs ve Abdurrahman İbnu'l-Hâris zikredilir. Heyetin başkanı ise Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anhüm ecmain)'tir.

Hz. Osman (radıyallahu anh) heyete şu talimatı verdi:

"Kur'ân'ı çoğaltacaksınız. Kur'ân-ı Kerim'in Arapçası hususunda Zeyd İbnu Sâbit'le sizin aranızda bir ihtilâf çıkarsa, Kureyş lisanını esas alacaksınız. Zira Kur'ân çoğunluk itibariyle onların lehçesine göre nazil oldu."

İstinsah sırasında bazı küçük ihtilâflar ortaya çıkmıştır. Hz. Osman'a intikal ettirilen bir ihtilaf, توباتلا kelimesinin imlâsı üzerine oldu. Kureyşliler توباتلا diyorlar, Zeyd İbnu Sâbit هوباتلا

diyordu. Hz. Osman (radıyallahu anh): "Bu kelimeyi توباتلا diye yazın. Çünkü Kur'ân Kureyş

lehçesi üzerine indi" diye emretti.

Kur'ân kaç nüsha çoğaltıldı?

Ortaya konan yeni nüshaların adedi hakkında farklı rivayetler var: Bazılarına göre 4, bazılarına göre 5, bazılarına göre de 7. Yedi rivayetine göre bir nüsha Medine'de alıkonuyor, gerisi Mekke, Şâm, Yemen, Bahreyn, Basra, Kûfe'ye birer nüsha gönderiliyor. Ayrıca Hz. Osman, bu resmî nüsha dışında kalan Kur'ân'ların imha edilmesini emrediyor. Mus'ab İbnu Sa'd der ki: "Hz. Osman (radıyallahu anh) (eski) mushafları yaktığı zaman çok kimseye şâhid oldum, bu işten memnun oluyorlardı, kimse bunu kötü (münker) bulmuyordu."

Ebu Kılâbe de şöyle anlatır: "Hz. Osman, istinsah işini tamamlayınca bütün İslâm beldelerine şu tâmimi gönderdi: "Ben şöyle şöyle bir hizmet gerçekleştirdim. Ve yanımda bulunan eski nüshaları imhâ ettim, siz de oralarda bulunan eski nüshaları imha edin."585

"Suhuf"la "Mushaf" arasındaki fark: Hz. Ebu Bekir zamanında ortaya konan Suhuf ile Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın bu Suhuf'tan istinsah yoluyla ortaya koyduğu "Mushaf" arasında bazı farklar var.

Her şeyden önce Hz. Ebu Bekir'in (radıyallahu anh) hizmeti Kur'ân-ı Kerim'in muhteviyatının, hafızların ölümü ile ziyana ve kayba uğramasını önlemek maksadıyla yapılan bir çalışma idi. İmlâ ve tertibi üzerinde durulmaksızın, Hz. Peygamber zamanında yazılmış ve arza-i âhire'de kontrolden ve tashihten geçmiş yazılı parçalardan teşkil edilen bir kolleksiyon idi. Bu yazılı parçalar ellerde mevcut idiyse de toplu olarak bir yerde mevcut değildi. Esasen vahyin ne zaman kesileceğini, yeni gelecek vahiylerin nerelere konacağını kimse bilmediği için böyle bir nüsha teşkili de oldukça imkânsız bir işti. Şu halde Hz. Ebu Bekir, âyetlerin sûrelere göre yerleştirilmesi ile ilgili Resûlullah'tan varid olan tâlimat çerçevesinde sûreleri sayfalar halinde bir araya getirtmiş idi. Halbuki Hz. Osman'ın çalışması, Kur'ân-ı Kerim'in farklı lehçelere göre muhtelif vecihlerde okunması sonucu ortaya çıkan ihtilâfları önlemek maksadıyla yapılmış idi. Bu çalışmada, Kur'ân'a okunuş birliği kazandırmak gayesi hakimdi.

Bu birlik, Resûlullah'ın lisanı olan Kureyş lehçesine göre yapılacak, diğer lehçelere göre okumak -

dinen meşrû ve caiz olmasına rağmen- terkedilecek ve yasaklanacaktı. Bu maksadla diğer lehçelerle farklılık olan yerlerde Kureyş lehçesi esas alındı. Diğer lehçelerde okuma cevazının başlangıçta karşılaşılan zorluğa bir kolaylık, bir ruhsat olarak meşru kılındığı, artık bu cevaza ihtiyaç kalmadığı söylendi. "Şimdi birliğe ihtiyaç var, bu işte de Kureyş lehçesi tercih edilecektir, çünkü Resûlullah'ın dilidir... vs." dendi.

585 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/491.

Ayrıca bu mushaf'ta sûreler de belli bir sıraya konmuş, bundan böyle, kimsenin takdim tehir yapamıyacağı muayyen bir düzen içerisinde tertiplenmiş idi. Hz. Osman (radıyallahu anh), Kur'ân sûrelerine, hal-i hazır tertibi, Ashab'la istişâre ederek verdiğini belirtmiştir. Yani sûrelerin bugünkü yerleri, şahsî re'yi ile değil, Ashab'ın istişârî görüşleriyle tesbit edilmiştir. Sûre içerisinde âyetlerin sıralanmasının Cenab-ı Hakk'ın vahyi ile olduğunu belirtmiştik.586

Hz. Ebu Bekir nüshasının sonu: Hz. Ömer'in vefatıyla Hz. Hafsa'ya intikal eden "İmam" nüshayı, istinsah etmek üzere Hz. Osman (radıyallahu anh) Hz.Hafsa (radıyallahu anhâ)'dan, "istinsahtan sonra geri vermek" va'di ile istemişti. İstinsah işi bitince Hz. Hafsa'ya iade edildi. Hz. Osman, bütün eski nüshaları imha ettiği halde bu "İmam" nüshaya dokunmamıştı.

Mervan, Medine valisi olunca Hz. Hafsa'dan bu nüshayı istedi ise de Hafsa (radıyallahu anhâ) vermedi. Ancak Hafsa validemizin vefatı üzerine Mervân, kardeşi Abdullah İbnu Ömer'e haber göndererek bu "Suhuf"u istedi. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh) de gönderdi. Mervân' ın Suhufu parçalayıp, yıkayıp yaktırdığı rivayetlerde tasrih edilir. Mervan açıklama yaparak: "Zaman geçince bazı şüphecilerin, bu nüsha ile ümmetin benimsediği Hz.Osman nüshası arasındaki farklılıklara dayanarak fitne çıkarabileceklerinden endişe duyduğunu, bunu önlemek için Hz. Ebu Bekir'in suhufunu imha ettiğini" belirtmiştir.

Görüldüğü üzere Kur'ân-ı Kerim'in cem'edilmesi gibi pek hayırlı bir işin ilk muharriki Hz. Ömer olmuş, halife olarak Hz. Ebu Bekir, faaliyetlerini organize etmiş, Hz. Zeyd İbnu Sabit de cem işini icra etmiştir. Çoğaltılma ve tek imlâya kavuşturulma işinin muharriki ihtilâflar, organizatörü Hz. Osman ve gerçekleştiricisi yine Zeyd İbnu Sâbit ve pek çok sahabe olmuştur. Allah hepsinden razı olsun.587

#

هالّ ِلوسر ِدْهَع ىلَع .

ت□

] مَكْحُملا ْعَمَ□

ج :

ا

.

هالّ ُ مهْنَع لاق

5□

ى ِض َر سابع نبا نع ىراخبلا ىرخأ يفو ـ□

ل]ِ صَفُمْلا َلاَق ؟مَكْحُمْلا اَم َو ُهَل َليِق□ .

5. (948)- Buharî'nin bir diğer rivayetinde İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında Muhkem'i cem'ettim" demiştir. Yanındakiler kendisinden: "Muhkem'le neyi kastediyorsun?" diye sorunca: "Muhkem, mufassal (sûreler)dir" diye cevap vermiştir.]Buharî, Fedâilu'l-Kur'ân 25.[588

AÇIKLAMA:

Usul âlimlerinin ıstılahında muhkem, içerisinde mensuh bulunmayan şeydir. Müteşâbih'in zıddına da muhkem denir.

Mufassal, Kur'ân-ı Kerim'in besmelelerle sıkça birbirinden ayrılan kısa sûrelerine denir. Umumiyetle 49. sûre olan Hucurat sûresi ile sonuncu sûre olan Nas sûresi arasında kalan kısma mufassal denir.

Mamafih hemen belirtelim ki, mufassal sûrelerin hangi sûreden itibaren başladığı hususunda on kadar farklı görüş ileri sürülmüştür. İttifak edilen husus son cüzün mufassal olduğudur.

Buharî bu rivâyeti, "Çocuklara Kur'ân öğretilmesi" başlığını taşıyan bir babta kaydetmekle İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın şu sözüne imâda bulunmuş olmaktadır:

ريِغَص اَنا َو َنآرُق ْلا ُتْظِفَح بِهِناَف ِريِسْفت تلا ِنَع ِنوُلَس□

"Bana tefsirden sorun. Zîra ben küçük yaşta Kur'ân'ı ezberledim."

İbnu Abbas'ın yaşı hususunda rivayetler ihtilâflıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatı esnasında kaç yaşında idi? Umumiyetle, İbnu Abbas'ın hicretten üç yıl önce doğduğu kabul edilir. Bu durumda Resûlullah'ın vefatında 13 yaşında olmalıdır. 589

TEVBE İLE İLGİLİ BÖLÜM

#

: هاللّ ِلوُس َر ْنَع اَمُهَدَح □ □

أ ِنْيَتيِدَح هْنَع ُ هاللّ

[:ديو لاق

ى ِض َر ٍدوُعْسَم ُنب ِ هاللّ ُدْبَع انَثهدَح□

س نب ثراحلا نع ـ1□□

ى َرَي َر ِجاَفْلا هْنإ َو ،هْيَلَع َعَقَي ْنأ ُفاَخَي ٍلَبَج َتْحَت ٌدِعاَق ُه نأَك ُهَبوُنُذ ى َرَي َنِمؤُمْلا اŒ َو نإ :َلاَقَف

هِسْفَن ْنَع ُرَخ□.

586 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/491-492.

587 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/492.

588 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/493.

589 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/493.

ةَب ْوَتِب ُح َرْفأ ُ هاللّ لوُقَي□

ه ُ مُث َلاَق: ُتْعِمَس َلوسر هاللّ

. نَع ُه بَذَف ِهِدَيِب اَذَكه ِهِب َلاَقف□

هِفْنأ ىلَع رَم ٍبِاَبُذَك ُهَبوُنُذ□.

ض

مانَف ُهَسأ َر َع َوَف ُهَبا َرَش َو ُهُماَعَط اَهْيَلَع ُهُتَل ِحا َر ُهَعَم ٍةَكِلْهُم ٍة يِوَد ٍض ْرأ يف َل□ َزَن ٍلُج َر ْنِم ِنِمؤُمْلا ِهِدْبَع

بِذ لا بِناكَم ىلإ ُع ِج ْر :

أ َلاَق ُشَط

□

غْلا َو ُعوُجلا ِهْيَلَع دَتْشا ا ذإ ى تَح اَهَبَلَط ُهتَل ِحا َر ْتَبَهَذ ْدَق َو ،َظَقْيَتْساَف ًةَم ْوَن□

□ ه

بارَش َو ُهُدا َز اَهْيَلَع ُهَدْنِع ُهُتَل ِحا َر اَذإَف َظَقْيَتْساَف َتوُمَيِل ِهِدِعاَس ىلَع ُهَسأ َر□ . َعَضوَف

توُمأ ى تَح ُماَنأَف ِهيِف ُتْنُك□ .

ةياور يف دازو ى

. ذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .

هِدا َز َو ِهِتَلحا َرِب اَذه ْنِم ِنِمؤُمْلا ِدْبَعْلا ِة َب ْوَتِب ًاحرَف دَشأ ُ هللّاف□]

اهيف تابن ىتلا ءارحصلا ُ ة

« يِو دلا .

»

لاق:

ح َرَفْلا ِة دِش ْن ِم أَطْخأ ،َكُّب َر اَنأ َو ِبْدَبَع َتْنأ مُه ل ا□

مث ملسم.

1. (949)- Hâris İbnu Süveyd anlatıyor: "Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) bize iki hadis rivayet etti. Bunlardan biri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' dendi, diğeri de kendisinden. Dedi ki:

"Mü' min günahını şöyle görür: "O, sanki üzerine her an düşme tehlikesi olan bir dağın dibinde oturmaktadır. Dağ düşer mi diye korkar durur. Fâcir ise, günahı burnunun üzerinden geçen bir sinek gibi görür" İbnu Mes'ud bunu söyledikten sonra eliyle, şöyle diyerek, burnundan sinek kovalar gibi yapmıştır.

Sonra dedi ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini duydum: "Allah, mü'min kulunun tevbesinden, tıpkı şu kimse gibi sevinir: "Bir adam hiç bitki bulunmayan, ıssız, tehlikeli bir çölde, beraberinde yiyeceğini ve içeceğini üzerine yüklemiş olduğu bineği ile birlikte seyahat etmektedir. Bir ara (yorgunluktan) başını yere koyup uyur. Uyandığı zaman görür ki, hayvanı başını alıp gitmiştir. Her tarafta arar ve fakat bulamaz. Sonunda aç, susuz, yorgun ve bitap düşüp:

"Hayvanımın kaybolduğu yere dönüp orada ölünceye kadar uyuyayım" der. Gelip ölüm uykusuna yatmak üzere kolunun üzerine başını koyup uzanır. Derken bir ara uyanır. Bir de ne görsün! Başı ucunda hayvanı durmaktadır, üzerinde de yiyecek ve içecekleri. İşte Allah'ın, mü'min kulunun tevbesinden duyduğu sevinç, kaybolan bineğine azığıyla birlikte kavuşan bu adamın sevincinden fazladır."

Müslim'in bir rivayetinde şu ziyâde var: "(Sonra adam sevincinin şiddetinden şaşırarak şöyle dedi:

"Ey Allah'ım, sen benim kulumsun, ben de senin Rabbinim."]Buharî, Da'avât 4; Müslim 3, (2744); Tirmizî, Kıyâmet 50, (2499, 2500).590

AÇIKLAMA:

Tevbe, şer'î ıstılahta, çirkinliği sebebiyle günah ameli terkedip, yaptığına pişman olmak ve bir daha dönmemeye azmetmek, günah, şayet zulüm nev'inden ise, kulun hakkını iâde etmek veya hak sahibinden helallik ve af talebetmektir.

Mamafih ulemâ tevbeyi "pişmanlık", "bir daha günah işlememeye azmetmek", "günahtan uzaklaşmak"

gibi değişik şekillerde tarif etmiştir. Tevbeyi tarifte, bu üçünü birlikte şart koşan da olmuştur. Tevbe mevzuunda şu hususun da bilinmesi gerekir. Allah nazarında tevbekâr sayılmak için, bu söylenenlerin Allah'ın rızasını taleb maksadıyla yapılması gerekir. Aksi takdirde mal veya sıhhat endişesiyle israf, içki gibi günahların terki veya halkın ayıplamasından kurtulmak için bir kısım çirkin işleri bırakmak tevbe sayılmaz, bu hususta âlimler ittifak ederler. Bir de mücerred pişmanlık tevbe için yeterli değildir.

Pişman olmakla birllikte günahı terketmesi ve dönmemeye azmetmesi gereklidir. Bu nokta-i nazardan, tevbeyi "pişmanlık" olarak tarif edenlerin aldandığı anlaşılır.

Tevbe ya küfürden, ya günahtan olur. Küfürden tevbe edenin tevbesi kesinlikle makbuldür. Günahtan tevbe edenin tevbesi, sıdk ile yapılırsa o da makbuldür. Kabulün manası, işlenen günahın zararından kurtulmaktır. Tekrar o günaha dönmediği takdirde, işlememiş gibi olur. Asinin tevbesi Allah'ın hakkına giren günahtan ise, onu, söylediğimiz şekilde terketmesi kâfidir. Ancak bazıları için şeriat kaza ve kefâret şartı koymuştur. Kul hakkına giriyorsa, hakkın hak sahibine ulaşması şarttır aksi takdirde o günahın zararından kurtulamaz. Ancak hakkın ulaşması için elinden geleni yaptığı halde hakkı sahibine ulaştıramadı ise Allah'ın affedeceği ümid edilir. Zira Cenab-ı Hakk tabiatları değiştirir, günahları hasenata çevirir.

Abdullah İbnu'l-Mübarek tevbe için başka şartlar da ileri sürmüştür, der ki: "Nedamet etmek, bir daha dönmemeye azmetmek, kul hakkını ödemek, farzlardan zâyi ettiklerini eda etmek, haramla beslenen 590 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/495.

bedenden o maddeleri eritip yerine temiz maddeler gelinceye kadar üzüntü ve kedere boğulmak; nefsine, günahın lezzetini tattırdığı gibi, tâatın elemini tattırmak."

Tevbe ve istiğfar birbirine yakın dualardır. Diğer duaların ve ibâdetlerin makbul olması için de önce tevbe ve istiğfarla dua ve ibâdetlere başlanması tavsiye edilmiştir. Bazı büyükler: "İstiğfarda mı bulunayım, tesbihat mı yapayım?" diye soru soranlara şu cevabı vermiştir: "Kirli elbise, buhurdan ziyade sabuna muhtaçtır."

Şu halde tevbe ve istiğfar için illa da günah işlemiş olmak gerekmez. Allah'a dua vs. şekilde ibadet edecek olan kimsenin buna "tevbe ve istiğfar"la başlaması, kirlerden temizlenmesi gerekir. Zîra temizlerin duası daha çabuk icâbet görür. Nitekim Hz. Peygamber:

ة رَم َنيعبس نم َرَث ا □

ك ِم ْوَيْلا يف ِهْيَلِا ُبوُتَا َو َ هاللّ ُرِفْغَتْسَ ً ِهنِإ هاللّو

"Allah'a kasem olsun, ben günde yetmiş kereden fazla Allah'a tevbe ve istiğfar ederim" buyurmuştur.

Kulun tevbesi karşısında Allah'ın sevinmesi, mutlaka affetmek azmini ifade eder. Hele rivayette olduğu gibi, bu İlâhî sevinç, bir insanın duyduğu "delice sevinç"le ifade edilmişse, bu tevbeye teşvikte, tevbenin makbuliyetini ifadede beliğ bir üslup, mukni bir metod olmaktadır.591

باَب :# هاللّ ُلوس

ر

:

لاق لاق هْنَع ُ هاللّ

ل]

اق شي :

ى ِض َر ِبدا َرُملا ِلا سَع نب ُنا َوْفَص انثدَح

بُح ِنب هِر ِز نعو ـ2

م ْوَي نلاعَت ُ هاللّ ُهَقَلَخ ،ًةَنَس َنيِعْبَس ْوأ َنيِعَب ْرأ ِه ِض ْرَع يف ُبِكا رلا ُريِسَي ْوأ ِه ِض ْرَع ُة َريِسَم ِب ِرْغَمْلا َلِبَق ْنِم

هححصو نذمرتلا هجرخأ ا

هِب ِرْغَ م ْنِم ُسْم شلا َعُلْطَت ى تَح ُقَلْغُي َ ِةَب ْو تلِل ٌحوُتْفَم ،َض ْر ا ‘َو ِتاَوَم سلا]. َقَلَخ.

2. (950)- Zirrü'bnü Hubeyş anlatıyor: "Saffân İbnu Assâl el-Murâdî (radıyallahu anh) bize, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini rivayet etti:

"Mağrib cihetinde bir kapı vardır. Bu kapının genişliği -veya bunun genişliği binekli bir kimsenin yürüyüşüyle- kırk veya yetmiş senedir. Allah o kapıyı arz ve semaları yarattığı gün yarattı. İşte bu kapı, güneş batıdan doğuncaya kadar tevbe için açıktır."]Tirmizî, Da'avât 102, (3529).[592

هاللّ باَت اَهِب ِرْغَم ْنِم ِسْم شلا

: لا #

ق

عوُلُط َلْبَق َباَت ْنَم

ب نلا ن]أ هْنَع ُ هاللّ

يره بأ نع ملسملو ـ3

ى ِض َر ةر

هْيَلَع] .

3. (951)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim güneş batıdan doğmazdan evvel tevbe ederse Allah tevbesini kabul eder."]Müslim, Zikr 43, (2703).]593

هجرخ أ

: رِغ ْرَغُي ْمَل اَم ِدْبَعْلا َةَبوَت ُلَبْقَي َ هاللّ نإ].

لاق هاللّ َلوسر ن]أ امهْنَع ُ هاللّ

4

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ

هححصو يذمرتلا .

4. (952)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Son nefesini vermedikçe Allah, kulun tevbesini kabul eder."]Tirmizî, Da'avât 103, (3531); İbnu Mâce, Zühd 30, (4253).[594

ئِسُم َبوُتَيِل ِلْي ل اِب ُهَدَي َطُسْبَي هلج َو زَع َ هاللّ ن :

إ

#

ق

لا هاللّ َلوسر ن]

أ ه

نَع ُ هاللّ .

5

ى ِض َر سوم بأ نعو ـ

ا

نه ُ د :

« □م يْلا.

» لسم

هجرخأ ا

هِب ِرْغَم ْنِم ُسْم شلا َعُلْطَت ى تَح ِلْي ل ا ُئِسُم َبوُتَيِل ِراَه نلاِب ُهَدَي ُطُسْبَي َو ،ِراَه□]. نلا

لضفلاو ءاطعلا نع ةيانك .

5. (953)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Aziz ve Celil olan Allah, gündüz günah işleyenlerin tevbesini kabul etmek için geceleyin elini açar. Gece günah işleyenlerin tevbesini kabul etmek için de gündüz elini açar, bu hal, güneş batıdan doğuncaya kadar devam edecektir."

Burada "el", Allah'ın ihsan ve fazlından kinayedir.]Müslim, Tevbe 32, (2760).[595

591 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/495-497.

592 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/497.

593 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/497.

594 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/497.

AÇIKLAMA:

Son dört hadis (950-953), günah işleyen mü'minleri ümidsizliğe düşmekten kurtarıp tevbeye teşvik etme gayesine matuftur. Cenâb-ı Hakk'ın her çeşit günahı affedeceğini ifade etmektedirler. Üstelik tevbe için belli bir vakit de tayin edilmiş değildir. Gündüz de gece de Allah'ın elleri açıktır. Kişi son nefesini verinceye veya insanlık kıyametin en büyük alâmeti olan güneşin battığı yerden doğmasına kadar hayatta kaldığı müddetçe Allah'ın tevbe kapıları açıktır. Ve bu kapı o kadar geniştir ki, genişliği atlı kimsenin kırk veya yetmiş yılda ancak katedebileceği bir mesafeye ulaşmaktadır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın rahmetinin bolluğunu, fazlının çokluğunu ve affının genişliğini ifâde için bu mânevî mefhumları insan aklının anlayacağı maddî teşbihlere dökmüştür. Bu uzaklıkları dünyevî ölçülere vurmak her halde câiz olmaz, tıpkı Allah'a el izâfe edilmesi gibi. Allah'ın bizim gibi el sahibi olduğunu düşünmek, سَيلَ كَمِ ثْلِهِ شَىْءٌ veya ملو يكن له كفوًا احَد gibi Allah'ın eşi, benzeri, misli olmadığını ifade eden ayetlere ters düşer.596

كانَ فِيمَنْ كانَ قَبْلَكُمْ رَ جُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَ تِسْعِين : #

ن رسولَ اللّه قال]

أ ه

. اللّه ُ عَن

6

ـ وعن أبى سعيد رَ ضِ ى

ن قَتَلَ ه ُ تِسْعَةً وَ تِسْعِينَ نَفْسًا، فَهَلْ لَه ُ مِنْ تَوْ بَةٍ :

فَدُلَ على رَ ا ِهبٍ فَأَتاَه ُ فَقَال َ إ

. نَفْسًا فَسَأَل َ عَن ْ أعلَمِ أَهِلِ ا ْ ر ضِ

 إ ن ه ُ قَتَلَ م ِائَة َ نَفْس

.قَتَلَه ُ فَ كَم لَ بِه ِ م ِائَةً، ثُم َ سَأَل َ عَن ْ أعلَمِ أَهِلِ ا ْ ر ضِ فَدُلَ عَلى رَ جُلٍ عَالِمٍ فَأَتاَه ُ فَقَال َ: فَ

ا فَإن َ بِها أنَاسًا يَعْبُدُون

وَ مَنْ يَحُول ُبَيْنَ ه ُ وَبَيْنَ ال تو بَةِ انْطَلِقْ إلى أرْ ضِ كَذا وَ كَذ .

.فَهَل لَه ُ مِن تَوْ بَةٍ فَقاَل َ نَعَم

جَ ع إلى أرْ ضِ كَ فَإن َ ها أرْ ضُ سَوْءٍ فاَنْطَلَقَ حَت ى إذا نَصَف الطريِقَ أ تاَه ُ مَلَك
اللّه َ فَاعْبُدِ اللّه َ مَعَهُمْ وَ َ تَرْ

ىلإِ هِبْلَقِ ّبْقُم َو ًابِئَات َءاَج ُه نإ ِةَمْح رلا ُةَكِئ َ ْتلاَقف

.

م□

باَذَعْلا ُةَكِئ ًم َو ِةَمْح رلا ُةَكِئ ًم ِهِيف ْتَمَصَتْخاَف ِتوَمْلا□

لاَقف□

مُهَنْيَب ُهوُلَعَجف هٍيِمَدآ ِة َروُص يف ٌكَلَم ْمُهاَتَأف□.

: طَق ًارْيَخ ْلَمْعَي ْمَل ُه ن□□.

إ ِباَذَعْلا ُةَكِئ □□

ى

لاعت .

م ْتَلاَق َو□

هاللّ

. ْرِبِشِب َدا َرأ ى تلا ِض□ □ ‘

ر ا ىلإ َنْدأ ُهوُدَج َوَف اوُساَقَف ،ُهَل َوُهَف َنْدأ َناَك اَمِهِيأ ى ِ َفَ ِنْيَض ْر ا‘ ْنَيَب اَم اوُسِيق

: لَعَجف ُت ْوَمْلا ُهَك َرْدأ ِقي ِر طلا ِضْعَبِب َناَك ا مَل□

ف ةياور يف داز ن

اخيشلا هجرخأ .

ةَمْح رلا ُةَكِئ ًم ُهْتَضَبَقف□].

. اَهِلْهأ ْنِم َلِعُجَف ِةَحِلا صلا ِةَي ْرَق ال َوْحَن ِه ِرْدَص ُءوُنَي

6. (954)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizden önce yaşayanlar arasında doksan dokuz kişiyi öldüren bir adam vardı. Bir ara yeryüzünün en bilgin kişisini sordu. Kendisine bir râhib tarif edildi. Ona kadar gidip, doksan dokuz kişi öldürdüğünü, kendisi için bir tevbe imkânının olup olmadığını sordu. Râhib: "Hayır yoktur!" dedi. Herif onu da öldürüp cinayetini yüze tamamladı.

Adamcağız, yeryüzünün en bilginini sormaya devam etti. Kendisine âlim bir kişi tarif edildi. Ona gelip, yüz kişi öldürdüğünü , kendisi için bir tevbe imkânı olup olmadığını sordu. Âlim: "Evet, vardır, seninle tevben arasına kim perde olabilir?" dedi. Ve ilâve etti:

"- Ancak, falan memlekete gitmelisin. Zîra orada Allah'a ibadet eden kimseler var. Sen de onlarla Allah'a ibadet edeceksin ve bir daha kendi memleketine dönmeyeceksin. Zira orası kötü bir yer."

Adam yola çıktı. Giderken yarı yola varır varmaz ölüm meleği gelip ruhunu kabzetti. Rahmet ve azab melekleri onun hakkında ihtilâfa düştüler. Rahmet melekleri: "Bu adam tevbekâr olarak geldi. Kalben Allah'a yönelmişti" dediler. Azab melekleri de: "Bu adam hiçbir hayır işlemedi" dediler.

Onlar böyle çekişirken insan suretinde bir başka melek, yanlarına geldi. Melekler onu aralarında hakem yaptılar. Hakem onlara: "Onun çıktığı yerle, gitmekte olduğu yer arasını ölçün, hangi tarafa daha yakınsa ona teslim edin" dedi. Ölçtüler, gördüler ki, gitmeyi arzu ettiği (iyiler diyarına) bir karış

daha yakın. Onu hemen rahmet melekleri aldılar."

Bir rivayette şu ziyade var: "Bir miktar yol gidince, ölüm gelip çattı. Adamcağız yönünü sâlih köye doğru çevirdi. Böylece o köy ehlinden sayıldı."]Buharî, Enbiya 50; Müslim, Tevbe 46, (2766); İbnu Mâce, Diyât 2, (2621).[597

: اَمُهَنْيَب اَم اوُسيِ

ق َلاق َو ،ِبب رَقَت ْنأ ِهِذه بلاإ ِهذه بلإ بلاعَت ُ هاللّ نَح ْوأَف] :برخأ يفو 7

□ □[.

595 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/498.

596 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/498.

597 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/499-500.

7. (955)- Bir diğer rivayette (aynı hikaye ile ilgili olarak) şöyle denmiştir: "Allah Teâla beriki köye adamdan uzaklaşmayı, öbür köye de yaklaşmayı vahyetti, sonra da: "Adamın geldiği ve gitmekte olduğu köylere uzaklıklarını ölçüp kıyaslayın" dedi."]Buharî, aynı bab.[598

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bazı ulvî hakikatlerin iyice anlaşılması veya hatırda yerleşip kalması gibi, ta'limî (didaktik) ve başka çeşitli maksadlarla hikaye ve teşbihlerle anlatmıştır. Bu üsluba, hadislerde sıkça rastlarız. Yukarıdaki rivayette bunun en güzel örneklerinden birini görmekteyiz. Resûlullah, İsrâilî diyebileceğimiz bu hikâyede pek çok yüce hakikatleri dile getirmektedir. Hemen belirtmek isteriz ki, bir hikâye için isrâiliyattan demek, onun ihtiva etiği hakikatleri, hikmetleri, incelikleri istiskal etmek, hafife almak demek değildir. Hele, bunların verdiği dersleri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da beğenip, anlatmış, ibret nazarlarımıza sunmuş ise.

Nitekim حَدِّثُوا عَنْ بَنِى اِسْرَائِيلَ وَلاَ حَرَجَ "Benî İsrâil hikayelerinden anlatın, bunda bir zarar yok"

buyurmuştur. Zaman zaman, ashab'a israiliyyat anlattığı rivayetlerde gelmiştir. Ancak, yine de muteber kitaplarımızda rastlanmayan; bir başka ifade ile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın anlatımından geçerek nurlanmayan isrâiliyat karşısında ihtiyatlı olmak, hikmet dersi veriyor diye hemen benimsemememek gerekir. Aksi takdirde bir kısım hurâfelere kapı açmak İslâm'ın nezâhetine, müsamahasına ters tüşmek ihtimalden uzak değildir.

Yukarıdaki hikâyeye gelince, bu, gerçek bir vak'anın hikâyesi olabileceği gibi, hikâyede mündemiç olan hakikatlerin ders verilmesi için anlatılmış edebî bir parça da olabilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tebligatında, bir kısım lisânî ve örfî klişelerden, atasözlerinden istifade etmiş olması normaldir. Bu durumlarda hikâyede geçen hâdisenin gerçekten vukua gelmiş olup olmadığına bakılmaz, asıl mühim olan onun vermek istediği mesajdır. Mamafih bazı şârihlerimiz, bu vak'anın fiilen vukuunu kabul etmiş görünmekte ve hâdise kahramanının öldürdüğü yüzüncü kişinin "rahip"

olmasından hareketle, vak'anın Hz. İsa (aleyhisselam)'dan sonra cereyan etmiş olacağını belirtmektedirler. "Zira, derler, ruhbanlık, nass-ı Kur'ân'la sabittir ki, Hz. İsa'dan sonra ihdas edilen bir müessesedir." Burada atıfta bulunulan nass, Hadid sûresinin 27.

âyetidir.

Hadiste mevcut olan hakikatlere gelince, bizce mühim olan birkaç tanesine dikkat çekeceğiz: 1- Tevbelerin makbuliyeti: Bizzat Kur'ân ayetleriyle açık şekilde belirtilmiştir ki, tevbe edildikten sonra bütün günahlar affedilebilecektir. Dinimizin en büyük günah addettiği "şirk"ten tevbe edilip tevhide rücu edilmesi halinde, o da affedilecektir. 949'uncu hadiste belirtildiği üzere küfür ve şirkten tevbenin makbuliyetine kesinlikle iman gerekmektedir.

Şirkten sonra en büyük günah haksız yere cana kıymaktır. Kur'ân-ı Kerim böyle bir cinayeti "bütün insanların katline denk" bir cürüm ilân eder (Maide 32) Bu rivayette, Resûlullah, bu çeşit cürümden yüz tane işleyene bile, sıdk ile tevbe ettiği takdirde, affedilme ümidi vermektedir. Hikâyede, râhibin öldürülüş sebebi, katilin diğer cinayetlerinin sebepleri ve vicdanî katılığı hakkında bir bilgi vermektedir. Böylesine haksız ve ucuz cinâyetlerine rağmen bir caninin affı ve hem de sırf tevbeye niyet ve azmetmiş olması sebebiyle affedilmiş olması, İslâm'ın tevbe telâkkisini ortaya koymakta, Cenab-ı Hakk'ın kulları karşısındaki rahmetinin derecesini ifade etmektedir. İslâm uleması, mutlaka affedildiğine, günahsızlığına inanmayı büyük günah addettiği gibi, ye'si de yani affedilmeyeceğine inanmış olmayı da büyük günah addeder. Mü'min, günahı ne kadar çok ve ne kadar büyük olursa olsun onun affedilebilir olacağına, aff-ı İlâhî'nin her şeyden büyük olduğuna inanmakla mükelleftir, bu inanç mü'minlik edebinin gereğidir. Ye'se yer yoktur.

Sağduyu sahibi hiçbir kimse bu hadisten hareketle, "insan hayatının ucuzluğu" veya "nasıl olsa af var"

telakkisiyle günaha teşvik gibi mugalatalara düşmez. Çünkü hadisin vürud gayesi tevbeye teşviktir, günaha değil, 949 numaralı rivayette, mü'minin günah karşısındaki edebi belirtilmiştir: "Günaha düşmekten, üzerine dağ düşecekmiş gibi korkmak." Yine aynı rivayette Allah'ın tevbe edenlere karşı affetme durumu belirtilmiştir: Issız çölde herşeyinin yüklü olduğu kaybolmuş bineğini bulan insanın sevinciyle sevinmek. Ve de bir atlının yetmiş yıl yürümekle katedebileceği genişlikte, kıyamet anına kadar kapanmamak üzere açılan bir tevbe kapısı.

598 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/500.

Evet buraya kadarki hadislerle ifade edilmek istenen Cenab-ı Hakk'ın tevbeler karşısındaki affetme durumuyla ilgili hakikati, bu sonuncu hadis bir başka yönden bir başka belâgatla ifade buyurmaktadır.

Rabbimiz! Günahlarımızdan tevbe ediyor, af ve rahmetine iltica ediyoruz, kabul eyle, bir daha dönmemekte güç ve kuvvet ver!

2- Mü'min için niyet ve azmin amelden üstün olduğu: Mücrimin affına sebep olan iki şey gözükmektedir:

a) Tevbe,

b) Azim, yani tevbenin gereği olan amele tevessül. Rivayette, mücrim, affedilme imkânının olduğunu, ancak iyilerin arasında yaşayarak ibadette bulunmak gereğini öğreniyor. Hikâyenin, tevbe meselesini açıklama nokta-i nazarından en beliğ yanı bizce burasıdır: Yüz kişiyi öldüren kimse, henüz ibadet etmiş, hayır işlerde bulunmuş bile değil; sadece azmini ortaya koymuş, tevbe ve hayır yoluna girmiş, fakat daha hedefe varmadan, yarı yolda hayatını kaybetmiş. Ancak, affı için bu azim kâfi gelmiş. Ya hedefe ulaşsaydı!

Resûlullah □ نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ "Mü'minin niyyeti amelinden üstündür" buyurmaktadır.

3-Tevbe ve hayır amelde acele etmek: Rahmet ve azab meleklerinin mesâfe ölçmeleri çok manidar bir husustur. Rivayette, hedefe, iyiler diyarına bir karış daha yakınlığın adamcağızı kurtardığı ifade edilmektedir.

Ya birazcık daha gecikseydi?

Ölüm habersizce geldiğine göre tevbe ve hayra tevessülde yarını ve hatta "az sonra"yı beklememelidir!

4-Çevrenin insan üzerindeki etkisi: Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususa da dikkat çekmektedir. Alim kişinin ağzına koyduğu şu cümle, içtimâî muhitin insanın iyi veya kötü davranışlarındaki rolünü ifade etmede mühimdir: "Falan memlekete gitmelisin. Zira orada Allah'a ibadet eden kimseler var... Bir daha kendi memleketine dönmeyeceksin, zîra orası kötü bir yer."

Hadisin bir başka vechinde: "Yaşamakta olduğun kötü köyden çıkacaksın" demiştir. Alimler, bu hadisten hareketle, bir kısım kötü fiiller işleyen kimsenin, bundan kurtulmak isteyince bir başka yere gitmesinin, günahı işleme sırasındaki ahvâlini tevbekâr olunca değiştirmesinin gereğine dikkat çekerler. Böylece kötülüğe iten hâtıralar, alışkanlıklar, kötülükte yardımcı olan kimseler, içtimâî bağlar koparılmış, terkedilmiş olur.

5- Bu rivayette âlim kimsenin âbid kimseye üstünlüğünü de görmekteyiz. Zira caninin müracaat ettiği birinci şahıs bir rahiptir, menfi cevap vermiştir, bu da onun hayatına mal olmuştur. İkinci kişinin

"alim" olduğu belirtilir, o hakimane cevap vermiştir ve caniyi kurtarmıştır.

6- Bizden öncekilerin şeriatıyla amel: Bu rivayet vesilesiyle Kadı İyaz'ın sunduğu bir açıklama, bizden öncekilerin şeriatıyla amel meselesine açıklık getirdiği için kaydetmede fayda görüyoruz: "Bu hadise göre, tevbe, katl günahına karşı da fayda vermektedir, diğer günahlara karşı fayda verdiği gibi. Gerçi bu rivayet, bizden öncekilerin şeriatını aksettirmektedir ve bizden önceki şeriatle amel, ihtilaflı bir konudur. Ancak bu mesele ihtilâflı hususlara girmez. Zira, ihtilâf, önceki şeriatte yer aldığı halde bizim şeriatımızda onun te'yidine dair beyan gelmemiş ahkâmlarla ilgilidir: (Öyle bir hükme bizim de uymamız gerekir mi, gerekmez mi?) Şayet onu teyid edici bir hüküm bizde gelmiş ise o, bizim de şeriatımız olur, bu hususta hiçbir ihtilâf mevcut değildir. Tevbe meselesinde birçok âyet ve hadisler varid olmuştur: "Allah kendisine şirk koşulmasını elbette affetmez, bunun dışındaki günahları dilediğinden affeder" (Nisa, 48). Keza bu hususta hadis de çoktur. Ubâde İbnu's-Sâmit'in müttefekun aleyh olan ve: "...Bu günahlardan birini işleyenin durumu Allah'a kalmıştır, dilerse affeder, dilerse cezalandırır" şeklinde biten hadisi bunlardan biridir." İbnu Hacer ilave eder: "Bu hükme eski ümmetlere nisbetle Muhammed ümmetinden "yüklerin hafifletildiği" prensibinden de ulaşılır. Kâtilin tevbesinin makbul olması onların şeriatında yer alan bir esas olursa, bunun bizde de bitariki'l-evlâ (hayda hayda) yer alması gerekir."599

.

: نوُبا و تلا َنيِئا طَخلا ُرْيَخ َو ٌّءا طَخ َمدآ يِ َن ب ُّلُ]

ك َلا

] ق هاللّ َلوسر ن

إ ل

اق هْنَع ُ هاللّ :

8

ى ِض َر سنأ نعو ـ

أخرجه الترمذى .

599 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/500-504.

8. (956)- Hz.Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İnsanoğlunun herbiri hatakârdır. Ancak hatakârların en hayırlısı tevbekâr olanlarıdır."]Tirmizî, Kıyâmet 50, (2501); İbnu Mâce, Zühd 30, (4251).600

AÇIKLAMA:

Burada hatakârlık bütün insanlara teşmil edilmiştir. Şu halde beşerî fıtratta, asıl olan hatakârlıktır.

Masumiyet asıl değildir. Alimler, peygamberleri de bu hükme dâhil ederek, kaziyeyi onlar hakkında:

"küçük günah" diye kayıtlamışlardır. Onlardan sâdır olduğu rivayet edilen bazı "zellât" ise Allah'a isyân kasdı olmaksızın husule gelen hata ve nisyan (unutma) olarak değerlendirilmiştir. Hatakârlık beşerin umumi vasfı olunca, hadis, "insanların en hayırlısı tevbe ile masiyetten kaçarak ibadet ile Allah'a iltica edenlerdir" demiş olmaktadır.

Peygamberler dışında hiç kimsenin ma'sumiyet, yani hatalara ve günahlara karşı korunmuş olma iddiasının kabul edilemiyeceğine bu hadis delil olmaktadır.

Bu hadiste ifade edilen hatakârlıkla, Hıristiyanların aslî günah inancını karıştırmamak gerekir. Bu hadisin gayesi, kişiyi kibirden, ücubdan koruyup kulluğa, tevbeye sevketmektir, tevbenin ehemmiyetini ifade etmektir ve de insanın fıtraten hata yapmaya olan meyil ve zaafına dikkat çekmektir. Hıristiyanlar ise, Hz. Adem'den tevarüs edilen mevrus bir günaha inanırlar. Kişi, Hıristiyan olmadıkça, vaftiz olmadıkça bu günahtan kurtulamaz. 601

RÜYA TA'BİRİ BÖLÜMÜ

Bu bölümde iki fasıl vardır

*

BİRİNCİ FASIL

RÜYA VE RÜYA ÂDÂBINA DAİR HADİSLER

*

İKİNCİ FASIL

TA'BİR EDİLMİŞ RÜYALAR

RÜYA TABİRİ ÜZERİNE UMUMÎ BİLGİLER

1. TA'BİR NEDİR?

Ta'bir dilimize geçmiş Arapça bir kelimedir. Bu kelime Arapça'da da rüyayı tefsir mânasında kullanılır. Halkımız "rüyayı tâbir etmek" yerine "düş yormak" ifadesini de kullanır. Ta'bir kelimesi lügatte, bir halden diğer bir hâle geçmek mânasına gelen ربع kökünden gelir. Öyle ise ta'bir,

"rüyanın zâhirinden bâtınına geçmek" demektir. Bu anlayışa göre, uykuda görülen hakikat değildir, muhteva taşıyan bir zâhirdir, tâbirle bunun içine geçilebilir, hakikatına ulaşılabilir. İbret ve i'tibar kelimeleri de aynı kökten gelmektedir, bunlar da görülen (müşahed) şeyin bilgisinden, görülmeyen şeye ulaşmayı sağlayan hâleti ifade ederler.

Rüya, kişinin uyurken gördüğü şeylere denir.[602]

2- RÜYANIN MAHİYETİ NEDİR?

Rüyanın mahiyetini açıklama sadedinde insanlar, eskiden beri uğraşmışlar farklı izahlar getirmişlerdir: Tabibler, felsefeciler, başka dinlere mensup olanlar vs. bunlardan hiçbirinin izahı, diğerine benzemez.

Mâzirî'nin değerlendirmesiyle, ileri sürülen iddialar, çoğunluk itibariyle münker ve bâtıldır. "Çünkü, der, akılla idrak edilip, üzerine delil getirilemeyen şeyleri anlamaya çalışmışlar, kesin iddialarda bulunmuşlardır. Halbuki "olabilir" diye ihtimalle söz edilecek yerde kesin hükümde bulunmak hatadır."

600 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/504.

601 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/504.

602 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/506.

Kurtubî, şeriat alimleri dışında kalanların rüya konusunda birbirine zıt, tutarsız iddialarda bulunmalarını, onların bu işi yaparken, peygamberlerin gösterdiği doğru yoldan ayrılmalarıyla izah eder. Ona göre, rüya, nefse ait idraklerdir. Halbuki nefsin hakikatı bizce meçhuldür, bilinemez. Durum böyle olunca, kendisi meçhul olan nefsin idrâk ettiği şeyleri (rüyayı) anlayamamamız, bilemememiz çok daha normaldir, tabiidir. Biz daha ziyade göz ve kulakla idrak edilen şeyleri anlayabiliriz.

İslâm âlimlerinin rüya ile ilgili tavsiflerinde bazı tâbirat farklılıklarına rastlanırsa da özde ve esasta birleşirler. Buna göre, rüya, Allah'ın yaratmasıyla vukua gelen bir hadisedir. Yaratma işinde şeytan ve melek vasıta kılınmaktadır. Rüyanın sâdık ve sâlih olanı var, kâzip ve gayr-ı sâlih olanı var. Tâbir suretiyle rüyanın medlûlüne yaklaşılabilir.

Ebu Bekr İbnu'l-Arabî şöyle der: "Rüya, Cenab-ı Hakk'ın melek veya şeytan vasıtasıyla, insanın kalb ve şuuruna hakikat veya kinâye olarak koyduğu ruhî idraklerdir. Bunlar ya açıktır ya da karmakarışık şeylerdir. Rüyanın uyanık haldeki benzeri, zihne gelen hatıralardır. Zîra bunlar bazan belli bir maksada uygun olarak intizam dahilinde zihne doğar, bazan da intizamsız ve karmakarışık şekilde hayale dökülürler."

Bir başka izaha göre: "Allah, melek vasıtasıyla, uyuyanın idrak mahalline (şuur, kalb) görülen şeyleri atar. Bu atılanlar orada duygularla algılanan suretlere bürünür. Bunlar bazan haricen mevcut olmamakla birlikte aklen idrak edilen ma'kul mânalarının misalleridir. Bu görülenler, her iki halde de mübeşşir (iyinin habercisi) veya münzir (kötünün habercisi) olabilirler."

Ayrıca rüya: "Olmuş veya olacaklar için Allah'ın alem kıldığı şeyin hayalde teşekkül eden misâllerinin uyku esnasında enfüsî olarak idrâk edilmesidir" diye de târif edilmiştir.603

RÜYA CİHETİYLE İNSANLAR ÜÇ KISIMDIR

İslâm âlimleri, bu mevzuda vârid olan hadisleri değerlendirerek insanları üç gruba ayırırlar: 1- Peygamberler: Bunların rüyalarının hepsi doğrudur. Bazan da tâbir gerektiren şeyler görebilirler.

2- Sâlihler: Bunların rüyaları çoğunluk itibarıyla doğrudur. Bunlar da bazan tâbire muhtaç olmayacak açıklıkta görürler.

3- Diğer insanlar: Bunlar, doğru ve doğru olmayan her ikisini de görürler. Bunlar üç kısımdır.

a) Mestur (hali kapalı) olanlar: Bunların rüyaları halleriyle muvazi gider.

b) Fâsıklar: "Bunların rüyası çoğunlukla edğâs (karışık, mânasız)dır. Doğru kısmı pek azdır.

c) Kâfirler: Bunların rüyasında sıdk iyice azdır. Bu duruma: اثيِدَح مْهُقَدْصَا اًيؤ رُ مْهُقَدْصَا "Rüyaca en doğruları, sözce en doğrularıdır" hadisi işaret eder.604

MÜ'MİNİN RÜYASI:

Ebu Bekr İbnu'l-Arabî der ki: "Salih mü'minin rüyası, nübüvvetin cüzü olduğu söylenen rüyadır.

Mü'minin "sâlih" olması demek, istikamet ve nizam üzere olması demektir... Buna göre, fâsıkın rüyası peygamberliğin cüzlerinden sayılmaz. Mamafih en uzak cüzü sayılır diyen de olmuştur. Fakat kâfirin rüyası hiçbir surette sayılmaz.

Kurtubî der ki: "Sâdık ve sâlih mü'min, hâli, peygamberlerin haline uyan ve bu sebeple peygamberlere ikram edilmiş olan "gayba ıttılâ"ın bir neviyle kendisine ikram olunmuş bulunan kimsedir. Kâfir, fâsık ve karışık kimseye gelince, bunların rüyası bazan sâdık bile olsa nübüvvetten sayılmaz. Bunların rüyasındaki sıdk (doğruluk) yalancının bazan doğru söylemesine benzer. Gaybdan haber veren herkesin sözü peygamberliğin cüzlerinden sayılmaz, kâhin, falcı, müneccim ve benzerlerinin sözü gibi."605

RÜYA ÜÇ KISIMDIR

Bazılarınca mevkuf, bazılarınca merfu olarak rivâyet edilen bir kısım hadislere göre rüyalar üç kısımdır:

603 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/506-507.

604 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/507-508.

605 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/508.

1- Hak rüya: Bu, hadislerde "rüyayı sâliha", "rüyayı sâdıka", "rüyayı hasene" gibi farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Bu isimlerle zikredilen rüyalar, edğâs'tan uzak ve halistirler. Bu, kişinin mazhar olacağı yakın bir hayrın habercisidir. Bu sebeple Allah'tan büşra (müjde) kabul edilmiştir.

2- Kişinin nefsine konuştuğu rüya: Bu kişinin uyanık halde zihninden geçen vehimlerin tesiriyle gördüğü rüyadır.

3-Şeytanın üzüntü verdiği rüya: Hoşa gitmeyen, can sıkıcı rüyalar buraya girer.

Bu üç kısma, İbnu Hacer dört kısım daha ekleyerek 7'ye çıkarır. Mamafih bunları da yukarıdakilerden birine dahil ederek üçü asıl kabul etmek mümkündür.

4- Hadisu'n nefs: Nefsin konuşması, yani arzuların te'siriyle görülen rüya.

5- Şeytanın eğlenmesi: Hadiste, "Şeytan birinizle rüyada eğlenirse bunu başkasına anlatmayın"

denmiştir.

6- Uyanıkken yapmaya alıştığını rüyada görmek. Belli saatlerde yemeyi itiyad edinen o saatte uyursa, kendini yemek yer görmesi gibi.

7- Edğâs: (Karışık, yalancı rüyalar).

Rüya ve rüya ta'biri hakkında bu kısa açıklamadan sonra asıl mevzumuza geçerebiliriz. 606

BİRİNCİ FASIL

RÜYA VE RÜYA ÂDÂBINA DÂİR HADİSLER

: بِذْكَت ِنمؤُْمْلا اَي ْؤ ُر ْدَكَت ْمَل ُنَام زلا َب َرتْقا اَذ□ □□ □

إ لا

ق ِ هاللّ َلوس َر ن]أ هْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر ةريره بأ نع ـ□

ناك اَم َو :مهضعب دازو ىئ□

اسنلا إ ةسمخلا هجرخأ ِة .

وُبُّنل ا َنِم ًاء ْزُج َنيعَب ْرأ َو ِة َتِس ْنِم ٌء ْزُج ِنمؤُملا اَي ْؤ ُر َو].

بُذْكَي ُه نأَف ِة وُبُّنلا َنِم□ .

1. (957)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Zaman yaklaşınca, mü'minin rüyası, neredeyse yalan söylemeyecek. Esasen mü'minin rüyası, peygamberliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür." Buharî'nin rivayetinde şu ziyade var: "Peygamberlikten cüz olan şey yalan olamaz."]Buharî, Ta'bir 26; Müslim, Rüya 8, (2263); Tirmizî,Rüya 1, (2271); Ebu Dâvud, Edeb 96, (5019).]607

AÇIKLAMA:

Hadiste iki hüküm var:

1- Kıyamete yakın görülen rüyaların sâdık olacağı,

2- Mü'minin rüyasının peygamberliğin kırk altıda biri olması.

Hadiste, kıyamet tâbiri geçmez, "zamanın yaklaşması" tâbiri geçer.

Bundan farklı mânalar çıkarılmıştır. Mühimlerini kaydedeceğiz:

1- Gece ile gündüzün birbirine yaklaşması, yani ilk ve sonbahar mevsimlerinde gece ile gündüzün eşitlenmesi. Hattabî, bu mevsimlerde, insan tabiatının mutedil bir hâl aldığını belirtir. Rüya yorumcuları, en doğru rüyaların, gece ve gündüzün eşitlendiği ve meyvelerin olgunlaştığı zamanda görülen rüyalar olduğunu söylemişlerdir. Tâbircilerin zu'muna göre, tâbirleri en ziyade doğrulayan zamanlar çiçeklerin açtığı ve meyvelerin olgunlaştığı vakitlerdir (ilk ve sonbaharlar). Bu iki vakitte gece ve gündüz itidal üzeredirler, ne çok uzun, ne çok kısadırlar.

2- "Zamanın yaklaşması" tâbirinden çıkarılan ikinci mâna, kıyametin yaklaşması ile dünya hayatının sona ermesidir. İbnu Battâl, hadiste bu mânanın asıl olduğunu söyler ve buna Tirmizî'nin merfu bir rivayetini delil gösterir:

اثيِدَح ْمُهُقَدْصا ًاي ْؤ ُر ْمُهُقَدْصا َو ِن ِم ْؤُمْلا اَي ْؤ ُر ُبُذْكَت َ ِنَام زلا ِر ِخآ يف □

"Ahirzamanda mü'minin rüyası yalan söylemez. En doğru rüyayı, sözü en doğru söyleyenler görecektir."

606 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/508-509.

607 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/510.

İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisten çıkarılan birinci mânayı pek muvafık bulmaz, ona göre, gece ile günüzün mûtedil olduğu mevsimlerde insan tabiatı itidale kavuşarak daha sâdık rüya görüyor ise, bunu mü'minlere tahsis etmek uygun olmaz. Hadis "zaman yaklaşınca mü' minler sadık rüya görür" dediğine göre, bu, hadisten çıkarılan ikinci mânanın yani "kıyamet yaklaşınca mü'minler sadık rüya görür" tevilinin daha doğru olduğuna delil olur.

İbnu Battâl, kıyamete yakın rüyaların sâdık olma keyfiyetini şöyle izah eder: "Kıyamet yaklaşınca ilmin çoğu kaldırılacak, dine ait meâlim (din öğretimi yapan müesseseler), kargaşa ve fitneler sebebiyle indirâs ve inkıraza uğrayarak yok olacaklar. İnsanlar, (peygamber beklenen) fetret devri insanları gibi dinin kaybolması sebebiyle bir münzir (korkutucu mürşid) ve bir müceddid'e muhtaç hale gelecekler. Nitekim geçmiş ümmetleri de peygamberler inzâr etmiş (cehennemle korkutmuş) idiler. Bir yandan Peygamberimiz Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in son peygamber olması, bir yandan da mezkur zamanın fetret devrine benzemesi, insanlara yasaklanan yeni bir nübüvvet eksikliğini bir başka şeyle telâfi etmeyi gerekli kılacaktır. İşte bu da, esas itibarıyla cennetle müjdeleyip cehennemle korkutmaktan ibaret olan nübüvvetin bir cüzü kılınan rüyayı sâdıkadır."

3- Davudî, "zamanın yaklaşması" tâbirinden saatlerin, günlerin ve gecelerin noksanlaşmasını anlamıştır. Noksanlaşmadan maksad da onlaın sür'at kazanıp, çabuk geçmesidir. İşte bu da kıyamet saatinin yaklaşması demektir. Zîra başta Müslim, birçok muhaddisin kaydettiği bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

ةَعا سلا َو ِةَعا سلا َك ُم ْوَيْلا َو ِم ْوَيْلاَك ِةَعْمُجْلا َو ِةَعُمُجْلاَك ُرْه شلا َو ِرْه شلاَك ُةَن سلا
َنوُكَت بهتَح ُنَام زلا ُب َراَقَتي

ةَفْع سلا ِقا َرِتْحاَك "Zaman yaklaşacak, öyle ki, sene bir ay kadar; ay, hafta kadar; hafta, gün kadar; gün, bir saat kadar; bir saat de hurma dalının yanması kadar olacaktır."

4- Hadiste geçen mezkur zamanın, Mehdi'nin zamanı olduğu, o zamanda adâlet ve emniyetin geniş, hayır ve rızkın bol olacağı, bu durumdan alınan lezzet ve hazz sebebiyle vaktin çabuk geçip kısaldığına hükmedileceği de söylenmiştir.

Hadiste "neredeyse" ifadesine yer verilip "...Mü'minin rüyası neredeyse yalan söylemiyecek.." denmiş

olması, o zamanda rüyalara sıdkın galebe çalıp, çoğunlukla sâdık rüyalar görüleceğine işarettir.

5- Doğru Rüya Doğru Sözlülüğün Eseridir: Kurtubî der ki: "Allah bilir ya, bu hadiste zikri geçen âhirzamandan murad, Hz. İsa (aleyhisselam)'nın Deccal'i öldürmesinden sonra onunla birlikte olacak mü'min tâifenin zamanıdır. Nitekim, Müslim'in bir hadisinde şöyle buyurulmuştur: "Allah İsa İbnu Meryem'i gönderir, insanlar arasında yedi yıl kalır. Bu sırada iki kişi arasında düşmanlık olmaz. Sonra Allah, Şam cihetinden soğuk bir rüzgâr gönderir. Yeryüzünde, kalbinde zerre miktar hayır veya iman bulunan tek kişi kalmaz, hepsinin ruhu bu rüzgârla birlikte kabzedilir."

Kurtubî devamla der ki: "Bu zamanda yaşayan insanlar bana öyle geliyor ki, şu ümmetin, ilk asırdan sonra gelenlerinin hâlen en iyi ve sözce en doğru olanıdır. Bu sebeple de rüyaları hiç yalan söylemiyecektir, nitekim hadiste: اثيِدَح ْمُهُقَدْصَا اي ْؤُ ر ْمُهُقَدْصا "Rüyaca en doğruları, sözce en doğrularıdır." buyurulmuştur. Gerçekten bu böyledir, çünkü kim doğru söylerse kalbi nurlanır, idraki kuvvet kazanır ve mânalar, sahih şekilde o idrakte nakşolunur. Böylece uyanık halde çoğunlukla sıdk üzere olan kimseye, bu hal uykuda da refakat eder ve doğru olandan başka bir şey görmez. Elbette yalancının veya doğru ve yalanı karıştıran kimsenin hâli böyle olmayacaktır. Bu kimse kalbini bozup karartmıştır. Onun karmakarışık, mânâsız şeyler görmesi normaldir. Pek nâdir durumlarda doğru sözlünün, sahih olmayan; yalancının da sahih olan bir rüya görmesi vukuattandır. Ancak çokca, ekseriyetle vukua gelen durum yukarıda söylediğimiz gibidir."

İbnu Hacer der ki: Bu açıklama, yukarıda: "Rüya, sâdık ve sâlih mü'minden sâdır olduğu takdirde peygamberliğin cüzlerinden bir cüzdür" diye ifade ettiğimiz görüşü teyid eder.

6- İbnu Ebî Cemre, "Ahirzamanda mü'minin rüyası neredeyse yalan söylemez" hadisini şöyle anlar:

"Rüya, o zaman, tâbire ihtiyaç göstermeyecek bir açıklıkta olur, ona yalan da karışmaz. Bu, daha önceki rüyaların hilafı bir durumdur. Zîra, önceki zamanda görülen rüyaların te'vili kapalıdır, sâdece tâbirciler açıklayabilir, üstelik tâbircinin dediği gibi de çıkmayabilir. Böylece onlara yalanın da girmiş

olduğunu anlarız... Bunun âhirzamana has kılınmasındaki hikmet, mü'min, o zamanda garib (yalnız, hâmisiz) olacağından dolayıdır... Bu sebeple o vakit mü'minin dostu ve yardımcısı pek azdır. Allah, onlara rüyayı sadıka ile ikramda bulunur. Hadislerde, mü'minin rüyası nübüvvetin kaçta kaçı olduğuna dair rivayetten rivayete değişen ihtilâfı bu sebeple izah etmek mümkündür. Ve şöyle denebilir:

"Kıyametin yakınlığı arttıkça, rüyanın doğruluğu daha da artacak ve böylece nübüvvetten cüz olma nisbeti de arttığı için sayı düşecektir.608

7- Rüya peygamberlikten bir cüzdür.

RÜYA PEYGAMBERLİKTEN BİR CÜZDÜR

Sadedinde olduğumuz hadis, mü'minin rüyasını peygamberliğin kırk altı cüzünden biri ilan etmektedir.

Mevzuyu bir başka babta tahlil eden İbnu Hacer, bu mesele üzerine muhtelif hadislerde gelen farklı rakamları kaydeder. Buna göre, on kadar farklı hadisten her biri değişik rakamlar vermektedir. En azına göre, rüya, peygamberliğin yirmi altıda biridir, en çocuğuna göre de yetmiş altıda biridir. Arada kırkta, kırk dörtte, kırk beşte, kırk altıda, kırk yedide, kırk dokuzda, ellide, yetmişte bir rakamları geçmektedir. Hadisler sıhatçe farklıdır. İbnu Hacer, "Mutlak olarak en sahihi birincisidir, onu

"yetmişte bir" rivayeti takip eder" der. Farklı görüşleri 15'e kadar çıkaranlara ayrıca dikkat çeker.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatıyla, nübüvvetin de kesilmiş olması sebebiyle, rüyanın nübüvvetten bir cüz sayılması meselenin izahı zorca bir mesele olduğuna dikkat çektikten sonra İbnu Hacer şunu söyler: "Bu fikre cevap olarak dendi ki: "Rüya eğer Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den vâki olmuş ise, bu gerçekten nübüvvetten bir parçadır. Şayet bir başkasından vâki olmuş ise mecâzen nübüvvetten bir parçadır."

Hattabî demiştir ki: "Dendiğine göre, rüya, nübüvvete uygun olarak gelir, ancak, bu onun devam eden cüz'ü demek değildir."

Şöyle de denmiştir: "Bunun mânası: Rüya nübüvvet ilminden bir cüzdür. Zîra nübüvvet kesilmiş olsa da ilmi bâkidir."

İbnu Battâl, nübüvvet kelimesinin lügat mânasından hareket ederek der ki; "Nübüvvet, inbâ kelimesinden alınmadır, bu da lügat olarak i'lâm (duyurmak) demektir. Bu mânâya göre, rüya, Allah'tan gelen ve yalan bulunmayan sâdık bir haber olması ve nübüvvetin de Allah'tan gelen ve kizbin câiz olmadığı haber olması haysiyetiyle rüya ile, nübüvvet arasında -haberdeki doğruluk noktasından- benzerlik kurulmuştur."

Rüyanın peygamberlikten bir cüz olması meselesini bazı âlimler de şöyle izah etmişlerdir: "Cenab-ı Hakk, Peygamberine altı ay rüyada hitab etti. Bu altı aydan sonra, ömrü boyunca, yirmi üç yıl uyanık halde hitab etti. Bu altı aylık müddet yirmi üç yıla nisbet edilince kırk altıda bir eder.

İbnu Battâl bu izahı iki noktadan tutarsız bulmuştur:

1- Hz. Peygamber'in bi'setten sonraki ömrünün miktarı ihtilâflıdır.

2- "Rüya, nübüvvetin yetmiş cüzünden biridir" diyen rivayet mânasız kalacaktır.

İbnu Hacer bu konuda ulemânın muhtelif tez ve antitezlerini beyan ettikten sonra sayıların farklılığını şöyle bir izahla çözmeye çalışır: "Sayılardaki farklılıklar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu meseleyi beyan ettiği zamanların farklı olmasından ileri gelir. Şöyle ki: Kendisine vahyin gelmesinden on üç senenin dolumunda, "rüyanın peygamberliğin yirmi altı cüzünden bir cüz olduğunu söylemiş olmalı, bu ise hicret zamanına rastlar. Yirmi yılın dolumunda kırkta bir; yirmi iki yılın dolumunda kırk dörtte bir; ondan sonra kırk beşte bir; sonra hayatının sonunda kırk altıda bir demiş olmalı. Kırktan sonraki rivayetler ise zayıftır. Ellide biri diyen rivâyetin küsûratı ifade etmesi ihtimal dahilindedir. Yetmişte bir diyen rivayet ise mübâlağa içindir, bunun dışındakiler zâten sâbit değildir.

Böylesi bir irtibatlamada teâruz mevcut değildir..."

Bu mevzu üzerine İbnu Hacer, başka yorum ve tahliller dahi kaydederse de, bu kadarla yetiniyoruz.

Ancak Ebî Cemre'nin yukarıda kaydedilen, buna yakın izahını hatırlatmada fayda var.609

□□ لرُّؤْيا مِنَ اللّه :

ا ُلوُقَي

□ اللّه ُ عَنْهُ: [أن ه ُسمَعِ ر َ سول َاللّه

□2ـ وفي أخرى للسّتة إ الانسائ عن أبي قت

□ادة ر َ ض ِ ى

□ حَلم َ أحدَكُم ُ الحلم َ يكْر َهُه ُ فَلْيَبْصُقْ عَنْ يسَار ِ ه ِ و َ لْيَسْتَعِذْ بالِلّه ِ منِهْ ُ فلنْ َ يضَر ُ ه
و َ الحلم ُ منِ َ الشيْطَان؛ِ فَإذَا].

2. (958)- Ebu Katâde (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işitmiştir: "Rüya Allah'tandır. Hulm (sıkıntılı rüya) şeytandandır. Öyle ise, sizden biri, hoşuna gitmeyen kötü bir rüya (hulm) görecek olursa sol tarafına tükürsün ve ondan Allah'a 608 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/510-513.

609 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/513-514.

istiâze etsin (sığınsın). (Böyle yaparsa şeytan) kendisine asla zarar edemiyecektir."]Buharî, Tıbb 39, Bed'ü'l-Halk 11, Ta'bir 3, 4, 10,14, 46; Müslim, Rüya 5, (2262); Muvatta 1, (2, 957); Tirmizî, Rüya 4, (2288); Ebu Dâvud, Edeb 96, (5021).]610

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetler, "Salih rüya Allah'tandır" diye kayıtlı olarak geldiği halde burada sâlih, gayr-ı sâlih kaydı yapılmaksızın, rüyanın Allah'tan olduğu belirtilmiştir. İslâmî temel itikadımız esâsen budur.

Yani her şeyin takdiri, yaratılması, hayır, şer Allah'tandır. Rü'yanın betahsis Allah'a nisbet edilmesi

"teşrif" yani rüyanın ehemmiyetine dikkat çekmek içindir.

Hadis, Allah'a nisbet edilecek hayırlı rüyalara hulm denilmeyeceğini göstermektedir. Keza, şeytana nisbet edilenlere de rüya denilmeyecektir. Tabii ki bu, şer'î bir edeptir. Esas itibariyle ve lügat olarak uykuda görülenlerin hepsine rüya denir. Daha önce yedi çeşide ayrıldığını belirttiğimiz rüyalar bu rivayette ikiye irca edilmiş olmaktadır. Şu halde korku, üzüntü veren, hoşlanılmayan rüyalar bâtıldır ve şeytandan gelmektedir, bunlara toptan hulm denmektedir. Hulm, Kur'ân-ı Kerim'de edğâs diye zikri geçen karmakarışık, mânâsız rüyalardan başka bir şey değildir.

Sadedinde olduğumuz hadis, görülen rüya karşısında mü'minin takınacağı edeb ve tavrı belirlemektedir: "Şeytânî, hoşlanmadığınız bir rüya gördüğünüz zaman sol tarafa tükürün, istiaze ederek şeytandan Allah'a sığının..." diyor. Yani euzubillahi mineşşeytânirracim denecek. Bir başka hadiste, böyle bir rüya görenin "sol tarafına üç sefer nefes etmesi تا رَم ثَت ِهِلاَمِش ْنَع ْس فَنتَيْلف şer ve ezasından Allah'a sığınması" tavsiye edilmiştir. Bu babta başka rivayetler de var. Bu çeşit rüyalar anlatılmamalıdır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sâlih rüya görüldüğü zaman ne yapılması gereğini de muhtelif rivayetlerde ta'lim buyurmaktadır:

□ ه َرْكَي ا م ِم َكِلَذ َرْيَغ ىا□

ر اَذإ َو اَهِب ْثِهدَحُيْل َو اَهْيَلَع َ هاللّ ِدِمْحَيْلَف ِ هاللّ َنِم َيِه اَم نِاَف اَهُّب ِحُي ًاي ْؤ ُر ْمُكُدَحَا ىأ َر اَذِا

□ ا َ ضَتُرُّ ه

هرَش ْن ِم ْذِعَتْسَيْلَف

□ ه نإَف ٍدَحَ اَه ْرُكْذَي َ َو اَه□

نَاْطي شلا َنِم□

نإَف

□بِه اَم

"Sizden biri sevdiği bir rüya görünce, (bilsin ki) bu Allah'tandır. Bunun için Allah'a hamdetsin, bunu başkasına anlatsın. Hoşuna gitmeyen bir rüya görünce de (bilsin ki) bu şeytandandır, hemen şerrinden Allah'a istiâzede bulunsun. Rüyayı kimseye de anlatmasın, zira kendisine zarar verecek değildir."

Buharî'den kaydettiğimiz bu rivayet, hoşumuza giden rüyaların başkasına anlatılmasını tavsiye etmekte ise de, başka rivayetlerde rüyayı anlatacağımız kimseler hakkında bâzı kayıtlar koymaktadır:

□ و َ ًمُحَدِهْث اَهِب اَهً لَبِيبا ًاوَ ْحبِيبا Yani "Bilgili veya sevgili" olmalıdır, □ح اَه ًعلَب اَلاَعِم ٍاوَ ْنَاصِ yani

"Alim veya nasih (hayırhah)" olmalıdır. Vâdd (sizi seven), zire'y (isabetli, faydalı görüş sahibi) gibi başka vasıflar da zikredilmişse de hepsi aynı kapıya çıkar ve rüya anlatacağımız kimselerin akıllı, bilgili, hakkımızda hayır düşünen, bizi seven bir kimse olmasına dikkat etmemiz gereği anlaşılır.

Ebu Bekr İbnu'l-Arabî der ki: "Âlim olmalıdır, zira o, rüyayı imkân nisbetinde hayra yoracaktır.

Hayırhah (nâsih) olmalıdır, çünkü o, faydalı olana ve kendisine yardımı dokunacak hususlara irşâd ve teşvikte bulunacaktır. Bilgili (lebib), rüyayı anlayan demektir, böyle birisi, rüyayı görenin ihtiyaç duyduğu hususu bilip onu öğretecek veya sükut edecektir. Sevilen (habib) de, bir hayır görürse söyler, anlayamaz veya şüpheye düşerse sükût eder..."611

:] يِب ُل ثَمَتَي َ نَاَطْي شلا نإَف يِنآ َر ْدَقف ِمانَملا يف يِن آَر ْنَ : م # ِ هاللّ ُلوس َر لا

.]ق لاق براخبلل برخأ يفو ـ3

3. (959)- Buhârî'nin bir rivayetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Beni rüyada gören, gerçekten beni görmüştür, çünkü şeytan benim suretime giremez."]Buharî, Tabir 2, 10; Müslim, Rüya 10; (2266); Muvatta, Rüya 1, (2, 956).[612

AÇIKLAMA:

610 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/515.

611 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/515-516.

612 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/516.

Yukarıdaki hadisi Hz. Enes (radıyallahu anh) rivayet etmiştir. Tîbî şöyle açıklamıştır. Beni rüyasında gören, beni hakikatim üzere eksiksiz görmüştür, beni görüp görmediğinden şüpheye düşülmemelidir.

Rüya tamdır, hak bir rüyadır" demektir." Nitekim, yine Buhârî'de gelen bir başka hadiste: "Rüyada beni gören hakkı (gerçeği) görmüştür." قَحلا يأ َر ْدَقَف يِنآ َر ْنَم buyurmuştur.

Rüyada Resûlullah'ın görülmesi meselesi bazı farklı yorumlara sebep olmuştur. Yani, her ne suretle görülürse görülsün bu görülüş hak bir görme midir? Yoksa görmenin hak olması için Resûlullah'ı bilinen evsafıyla görmek şart mıdır? Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her seferinde mâlum sıfatlarıyla, hüviyet-i asliyesi ile gözükmez. Buharî'nin bazı nüshalarında İbnu Sîrîn'in şu kaydı yer alır: اَذِا ُهآ َر يف هتروُص Buna göre, Resûlullah'ı bilinen evsafı çerçevesinde görürse bu rüya hak rüyadır.

Ancak ulemâ şu noktada müttefiktir: "Şeytan Resûlullah'ın hüviyetine giremez." Cenâb-ı Hakk ona bu imkânı tanımamıştır. Aksi takdirde, şeriata kizb karışma ihtimali mevzubahis olur, dine itimad kalmazdı. Bu sebeple Cenâb-ı Hakk, şeytanı, kişinin uyanık halinde, Resûlullah'ın suretine girmekten men ettiği gibi, uyku halinde de o suretle gözükmekten men etmiştir. Bu hususu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açık seçik beyan etmiştir.

Hal böyle olunca, Resûlullah'ın, her ne suretle olursa olsun, rüyada görülmesine şeytanın dehâlet etmemesi gerekir. Bu sebeple Nevevî şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gören kişi mâlum evsafı üzere de görse, mâlum evsafının aksine de görse, gerçekten Resûlullah'ı görmüştür."

Nevevî bu görüşünü, Kadı İyaz'ın: "Sağ iken taşıdığı sureti ile gören gerçekten görmüş, bu sıfata uymayan şekilde gören hakiki görmüş sayılmaz, te'vil gerekir" sözünü reddetmek için söylemiştir.

Bazıları daha açık bir ifade ile hadisten şunu anlamışlardır: "Hadisin manası şudur: O (aleyhissalâtu vesselâm)'nu gören, hayatta iken taşıdığı suret üzere görür. Bundan şu zaruri netice çıkar: Resûlullah'ı aslî suretinin haricinde görenin rüyası edgâs'tır, (sadık rüya değildir.)"

Ancak ulemâ çoğunlukla şu görüşü benimser: "Bu hadisten maksad şudur: hangi hal üzere olursa olun Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in rüyada görülmesi bâtıl olamaz, bu rüya edgâs değildir, esas itibariyle haktır. Görülen suret şeytandan değil Allah'tandır."613

□أخرب‘ بب دواد والترمذي عن أبب رزين العقيلب: [ر ُ ؤ ْ يَا المؤْمِن جُز ْ ء ٌ مِن ْ أَر ْ بَعِين َ جُز ْ ءا ً مِن
□4ـ وفي

□النبُّو ُ ة، وَ هِيَ عَلى ر ِ جْل طَائِر ٍ مَالَم ْ يَتَحَد ّ ث ْ بِهَا، فَإذَا تَحَد ّ ث َ بِهَا سَقَطَت ْ].

4. (960)- Ebu Rezîn el-Ukeylî Lakît İbnu Amir İbni Sabire (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'minin rüyası, nübüvvetin kırk cüzünden bir cüzdür. Bu rüya, anlatılmadığı müddetçe bir kuşun ayağında (takılı vaziyette) durur. Anlatılacak olursa hemen düşer."]Tirmizî, Rü'ya 6, (2279, 2280); Ebu Dâvud, Edeb 96, (5020).[614

AÇIKLAMA:

1- Rüyanın peygamberlikten bir cüz olma meselesini 957 numaralı hadiste açıkladık.

2- Rüyanın kuşun ayağında takılı olması, bir teşbihtir; bununla, rüyanın anlatılmadığı müddetçe kesinleşmediği ifade edilmektedir, tıpkı asılan, takılan bir şeyin havada durması, yerde istikrarını bulmaması gibi. Öyle ise, rüyanın istikrar bulup, kesinlik kazanması tâbir edilmesine bağlıdır. Tâbir edilince süratle düşüp istikrar kazanır. Kuşun kendisi bir yerde sâbit durmazsa, onun ayağına takılan şey hiç sâbit duramaz. Öyle ise rüya anlatılınca, hükmü, sahibinin üstüne hemen düşer. Ebu Dâvud'un bir başka rivayeti şöyle: "Rüya, tâbir edilmedikçe bir kuşun ayağı üstündedir, tâbir edilince hemen düşer." Bu rivâyet "anlatınca" demiyor, "tâbir edince" diyor. Öyle ise, önceki hadiste geçen

"anlatmak"tan maksad, tâbirini medar-ı bahs etmek, konuşmaktır.

Hadisin Ebu Davud'daki aslı, Ebu Rezîn'in şu sözüyle tamamlanır: "Zannederim (Resûlullah) şunu da demişti: "(Öyleyse) rüyanı akıllı ve dostun olan kimseye anlat."

Rüyadaki hakikatın tahakkuku, onun anlatılmasına, daha doğrusu tâbirine bağlı olunca, rüyanın rastgele kimselere anlatılmamasının ehemmiyeti daha iyi anlaşılmış olur. Bu sebeple Resûlullah, 613 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/516-517.

614 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/518.

rüyanın tabiatı hakkında verdiği bilgiye uygun bir tavsiye ile hadisini tamamlamış olmaktadır:

"Rüyayı lebib ve habib olana, yani akıllı dosta anlatın!"615

] □ نيِعَب ْرأ َو ٍة تِس ْنِم ٌء ْزُج ِنِم ْؤُملا اَي ْؤُر□

ر :لاق هْنَع ُ هاللّ

بأ نع كلامو براخبلل برخأ يفو ـ5□

ى ِض َر ديعس□

.] ة وُبُّنلا َنِم ًاء ْزُج □

5. (961)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Mü'minin rüyası, nübüvvetin kırk altı cüzünden bir cüzdür."]Buharî, Ta'bir 4, Muvaatta 1, (2, 956).] 616

AÇIKLAMA:

Hadis, Muvatta'da Ebu Saîdi'l-Hudrî rivayeti olarak değil, Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) rivâyeti olarak, yakın elfazla geçer. Rüyanın peygamberlikten cüz olması meselesini 957 numaralı hadiste açıkladık.617

رأَحس اُِب اَي ْؤ ُّرلا ُقَدْصأ ل□

: #

اق هاللّ َلوسر نأ ً ا

] . □6ـ ضيأ ديعس ىبأ نع ىذمرتللو]ـ .

6. (962)- Tirmizî'de Ebu Saîd'den şu rivayet kaydedilmiştir: "En sâdık rüya seher vakitlerinde görülen rüyadır."]Tirmizî, Rü'ya 3, (2275).[618

AÇIKLAMA:

Daha önce (957. hadis) belirttiğimiz üzere, âlimler rüyanın sıdkı hususunda, onun görüldüğü mevsimin ehemmiyetine dikkat çekerler. Bazı mevsimlerde insan tabiatının mutedil olması sebebiyle rüyayı edğas (karışık ve mânasız) kılan psikolojik ve biyolojik amillerin daha az tesirde bulunacağını belirtmişlerdir. Şu halde, günlük olarak da seher vakitlerinin, diğer vakitlere nazaran biyolojik ve psikolojik yönden en mutedil vakit olduğu söylenebilir: Uyku ile dinlenmiş olan sinir sistemi daha sakindir, mide boşalmış, hazım yorgunluğu kalmamış, ruhen fikren meşguliyet ve hassasiyet asgarî seviyeye inmiş vs. Şu halde mizac ve kuvvelerin azamî derecede i'tidale kavuştuğu bir durumda görülecek rüyalar hakikat olma şansına daha çok sahiptir. Bu durumu Resûlullah, "En sadık rüya seherdekidir" diyerek ifâde buyurmuş olmaktadır.

Tîbî merhum, meselenin bir başka yönüne de dikkat çeker: "Zira seher vakti meleklerin inme zamanıdır."619

اَم َو :اوُلاَق

. □مَل ْيَبْق َبعْدِب نَم َلانبُّو ُ ةِ إ لامُبُشَهِر َ تا #

: هاللّ ُلوسر لا]

ق :لاق هْنَع ُ هاللّ

7□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

لُج رلا اَها َرَي :دازو سر□

.

م ءاطع نع كلامو ،صتم ىراخبلا هجرخأ ُ ة

حِلا صلا اَي ْؤ ُرلا :َلاق ؟ ٌتا َرِهشَبُمْلا□].

هَل ى َرُت ْوأ ُمِلْسُملا □ .

7. (963)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demişti: "Benden sonra, peygamberlikten sâdece mübeşşirat (müjdeciler) kalacaktır!"

Yanındakiler sordu:

"- Mübeşşirât da nedir?"

"- Sâlih rüyadır!" diye cevap verdi."

Muvatta'nın rivayetinde şu ziyade var: "Sâlih rüyayı sâlih kişi görür veya ona gösterilir."]Buharî, Tabir 5; Muvatta, Rüya 3, (2, 957); Ebu Davud, Edeb 96, (5017).[620

AÇIKLAMA:

---

615 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/518.

616 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/518.

617 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/519.

618 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/519.

619 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/519.

620 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/519-520.

Mübeşşirât kelime olarak mübeşşire'nin cem'idir, bu ise büşrâ yani müjde (sevindirici haber) demektir.

Ancak hadiste bununla rüyayı sâliha kastedildiği Resûlullah tarafından açıklanmıştır. Hadiste Resûlullah: "Bana has olan nübüvvetten sonra sadece mübeşşirât kalacaktır, diğer nübüvvet hassaları benimle beraber ortadan kalkacak" demek istemiştir. İbnu Abbas'tan gelen bir rivayete göre Resûlullah bu sözü ölüm döşeğinde söylemiştir. Ancak hadisin bir çok vechi mevcuttur. Bir vechi şöyledir:

قَالُوا: وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ؟

إِنَّ الرِّسَالَةَ وَالنُّبُوَّةَ قَدْ انْقَطَعَتْ، وَلاَ نَبِيَّ وَلاَ رَسُولَ بَعْدِي وَلَكِنْ بَقِيَتْ الْمُبَشِّرَاتُ.

جُزْءٌ مِنْ أَجْزَاءِ النُّبُوَّةِ

قَالَ: رُؤْيَا الْمُسْلِمِينَ

"Risalet ve peygamberlik artık kesildi. Benden sonra ne nebi ne de peygamber var. Ancak mübeşşirat devam edecek!" Dediler ki: "Mübeşşirat nedir?" Dedi ki: "Müslümanların rüyası peygamerliğin cüzlerinden bir cüzdür."

İbnu't-Tîn der ki: "Hadisin mânâsı şudur: "Vahiy benim ölümümle kesilecektir. Kendisiyle, istikbalde olacak şeyleri öğrenebileceğiniz tek kaynak kalıyor, o da rüyadır." Ancak bu söze, ilham hatırlatılarak karşı çıkılmıştır, zîra ilham da istikbali öğrenme kaynaklarından biridir. 621

İKİNCİ FASIL

TABİR EDİLMİŞ RÜYALAR

مُكْنِم ٌدَحَأ نأ َر ْلَه ِهِباَحْص ُلوُقَي ْنأ ُرِثْكُي # هاللّ ُلوسر َناك] : َلاق هْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر بدْنُج نب َة َرُمَس نع ـ□

: دَحأ ا نِم اَ□

م اوُلاَقف ؟اَي ْؤ ُر ٌمُكْنِم ٌدَحأ نأ َر ْلَه :ِةاَدَغ َتاَذ اَنَل َلاَق ُ ه نَأ َو ، َصَقي ْنأ ُ هاللّ َءاَش اَم ِهْيَلَع ٌصُقَيَف ؟اَي ْؤ ُر

لُج َر بلَع اَنْيَتأَ ف : ُتقَلَطْناَ ف .ِقِلَطْن ا :يِل َاَقف يِناَثَعَتبا اَمُه نإ َو ِناَيِتآ َةَلْي ل ا يِناَتأ يهِنِكَل□ َلاَقف ً ا.نُيَش نأ َر

ن □

ا ُه اَه ُرَجَحلا ُهَدهَدَتَيَف ُهَسأ َر ُغَلْثَيَف ِهِسأ َرِل ِة َرْخ صلاِب يِوْهَي َوُه اَذإَف ٍة َرْخَصِب ِهْيَلَع ٌمِئاَق ُر َخآ اَذإَف ٍع ِجَطْضُم

□ ة رَملا ِهِب َلَعف اَم َلْث□

م ِهِب َلعَفَيف ِهْيَلَع ُدوُعَي مُث ،َناك اَمَك ُهُسأ َر ح ِصَي ى تَح ِهْيَلإ ُع ِج ْرَي ً َف ُهُذُخأَيَف َرَجَحلا ُعَبْتَيَف

اَذإو ُهاَفَقِل ٍقْلَتْسُم ٍلُج َر بلَع اَنْيَتأَف اَنْقَلَطْناَف

. □ِقِلَطْنا ِقِلَطْن :

: ا يِل َاق ؟اَذه اَم ِ، هاللّ َناَحْبُس اَمُهَل ُتْلُ

ق َلاَق بلو

.

اُ

هاَفَق بلإ ُه َرَخْنِم َو ُهاَفَق بلإ ُهَقْدِش ُرَش ْرَشيَف ِهِهْج َو ْيه قِش َدَحأ ِيتأَي َوُه اَذإَف□ ٍديِدَح ْنِم ٍبوُّلَكِب ِهْيلَع ٌمئاَق ُرَخآ

كِلذ ْنِم ُغ ُرْفَي اَمَف ،ل و ا' ِبِناَجلاِب َلَعَف□ اŒ ِبِناَجلا بلإ ُل َوَحتَي مُث ؛ُهاَفَق بلإ ُهَنْيَع َو اَم َلْثِم ِهِب ُلَعْفَيَف ِرَخ

: هاللّ َناَحْبُ □

س ُتْلُق بلو

.

ا ِة رَملا يف َلَعف اَم َلَثم ُلَعْفَيَف ِهْيَلَع ُدوُعَي مُث ‘

ناك اَم□ .

ك ُبِناَجلا َكِلذ ح ِصَي ى تَح ِبِناَجلا

لاَج ِر ِهي ِف اَذإَف ِهيِف اَنْعَل طاَف□

تا َوْصأ َو ٌطغَل ِهيِف اَذإَف ِروٌّن تلا ِلْثِم بلَع اَنْيَتأَف اَنْقَلَطْناَف□ .

قِلَطْنا ِقِلَطْنا َاَق ؟اَذه اَم□ .

به ل ا َكِلذ ْمُهاَتأ اَذإَف□

مُهِنِم َلَفْسأ ْنِم ٌبَهَل ْمِهيِتأَي ْمُه اَذإ َو ٌةا َرُع ٌءاَسِنو□.

ل□

ج َر ِرْه نلا يف اَذإ َو ،م دلا َلْثِم َرَمْحأ ٍرْهَن بلَع اَنْيَتأَف اَنْقَلَطْناَف

قِلَطْنا□ .

ا □

قِلَطْن : اَق ؟ءَؤه اَم : ُتْلُق ا□

وُؤَض ْوَض .

لُج رلا َكِلذ بِت َيأ مُث ،َحَبَس اَم ُحَبْسَي ُحِبا سلا َكِلذ اَذإ َو ،ٌة َريِثَك ٌة َراَج ِح ُهَدْنِع ُلَج َر□
ِرْه نلا هطَش بلع اَذإ َو ،ٌحِباَس

ا □

رَجَح ُهَمَقْلأَف ُهاَفرَغف َعَج َر اَم لُك ،هْيَل إ ُعَج ْرَي مُث ُحَبْسَيَف ُقِلَطْنَيَف اًرَجَح ُهَمِقْلُيَف .
ُهاَف ُرَغْفَيَف ُة َراَج ِحلا ُهَدْنِع يِذ لا

راَن ُهَدْنِع اَذإَف ِءا َر ْتَنأ اَم ِه َرْكأَك ِةآ ْرَملا ِهي ِرَك ٍلُج َر بلَع اَنْيَتأَف اَنْقَلَطناَف□

قِلَطْنا□ .

□

قِلَطْنا : اَق ؟اَذه اَ□ :

م ُتْلُق

ر ْوَن هِلُك ْنِم اَهيِف ٍة مَتْعُم ٍةَض ْو َر ىلَع اَنْيَتأَف اَنْقَلَطْناَف

. اَ ؟اَذه ا َق ِقِلَطنا قِلَطْنا :

م ُتْلُق ا

. يَحَشُّهَا و َيَسْعَن حَو ْلَه

نِ

م ُهَل ْوَح اَذإ َو ،ءاَم سلا يف ًوُط ُهَسأ َر ى َرأ ُداَكأ َ ٌليِوَط ٌلُج َر ِةَض ْو رلا َكْلِت ىرْهَظ َنْيَب
اَذإ َو ،عيِب رلا

طَق ًةَح ْوَد َرأ ْمَل ٍةَميِظَع ٍةَح ْوَد ىلَع اَنْيَتأَف اَنْقَلَطْناَف

. اَم ؟ءٌوُه اَق َقِلَطْنا قِلَطْنا ْقَلَطْنا

: تْلُق

.

مُه تيأ َر ٍناَدْلِو ِر َ ثْكأ

.ِةَنيِدَمْلا َباَب اَن ْيَتأَف ٍة ضِف

و ِبَهَذ نِبَلِب ٍة يِنْبَم ٍةَنيِدَم ىلإ اَهيِف اَنْيَقَت ْراَف ،اَهيِف َق ْرا : اَقَف

. اَعْظَم اَهِنم َو َ َنَسْحأ

. اَم أنْت َر اء

طَش

ٌر كأَقْبَح

و ،ٍءا َر ْتَنأ اَم ِنَسْحأَك ْمِهِقْلَخ ْن ِم ٌرْطَش ٌلاَج ِر اَنا قَلَتْف اَهاَنْلَخَدف اَنَل َحِتُفَف اَن
ْحَتْفَتْساَف

مُث ِهيِف اوُعَق َوَف اوُبَهْذَف

. كأَن ماَءُه المَحْضُ يف البَيَاض

ض ِرَتْعُم ٌرْهَن اَذإ َو ،ِرْه نلا َكِلذ يف اوُعَقَف اوُبَهْذا : ْمُهَل َاَقف

نَمَسَف

. كُل□

□

زْنَم َكاَذَه َو ,ٍنْدَع ة نَج ِهِذه : اَقف ِة□

روُص ِنَسْحأ يف اَو ُراَصَف ْمُهَنَع ُءوُّسلا َكِلذ َبَهَذ ْدَق َو اوُعَج َر□ .

لْثَم ٌرْصَق اَذإَف ًادُعُص برصَب□

ا ا ما َ : اَق ُ ه

. لُخْدأَف بِنا َرَذ□ :

ف ٌتْلُقَف

اَمَف ًابَجَع ِةَلْي ل ا ُذْنُم ُتْيأ َر بِهنِاَ : ف ٌتْلُقَف ُ ه Œءاَضْيَبْلا ِةَباَب رلا□.

ل ِخاَد َتْنأ َو ، َف َن□ .

نآَرُقْلا ُذُخاَي ُلُج رلا ُههنِاَف ِرَجَحْلاِب ُهُسأ َر ُغَلْثي ُهَتْيأ َر بِذ لا ُل و ا' ُلُج رلا ا مأ□

ك ُر□ .

□ إ

ب ْخُنَس ا ن : اَق ؟ ُتْيأ َر بِذ لا اَذه□

هُنْيَع َو ،ُهاَفَق بلإ ُه ُرَخنِم َو ،ُهاَفَق بلإ ُهُقْدِش ُرَش ْرَشي بِذلا ُلُج رلا ا مأ َو□

ةَبوُنْكَملا ِة ً صلا ِنَع ُماَنَي َو ،ُهُضَف ْرَيَف□.

621 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/520.

لْثِم يف ْمُه َنيِذ لا ُةا□ Œا ُغلْبَت َةَبْذَكْلا ُبِذكَيَف ِهِتْيَب ْنِم وُدْبَي ُلُج رلا ُه نإَف ،ُهاَفَق بلإ رُغلا ُءاَسِهنلا َو ُلاَج ِهرلا ا مأ َو ،ِقاَف

ا مأ َو ا

ب ِهرلا ُلَكآ ُه نإف َة َراَج ِحْلا ُمَقْلُي َو ِرَه نلا يف ُحَبْسَي بِذ لا ُلُج رلا ا مأ َو ،بِنا َو زلا َو□ . ُةاَن ُزلا ْمُه نإَف ِروُّن تلا ِءاَنِب

بِذ لا ُليِو طلا ُلُج رلا اما َو ِرا نلا ُن ِزاَخ ٌكِلاَم ُه نإَف اَهَل ْوَح َعَسَي َو اَهُشَحَي ِرا نلا َدْنِع بِذ لا ِةآ ْرَملا ُهي ِرَكْلا ُلُج رلا

ة□

رْطِفلا ىلَع َتاَم ٍدوُل ْوَم ٌُلُكَف ُهَل ْوَح َنيِذ ل ا ُناَذْلِوْلا ا ما َو□ .

م ً سلا َو ُة ً صلا ِهْيَلَع ُميِها َرْبإ ُه نإف ِةَض ْو رلا يف□.

مُهْنِم ٌرْطَش اوُناَك َنيِذ لا ُم ْوَقْلا ا ما َو□

: نيِك ِرْشُملا ُد ًوْأ َو□ .

: لاَق ؟نيِك ِرْشُملا ُد ًوْأ َو ِ هاللّ لوُسراَ□ #

ي ٌلُج َر َلاَقَف

ناخيشلا

هجرخأ

□□ مُهْنَع ُ هاللّ َز َواَجَت ًائُيَس َرَخآ َو ًاحِلاَص□].

ل□

مَع اوُط ًَخ ٌم ْوَق ْمُه نإَف ٌحيِبَق ْمُهْن ِم ٌرْطَش َو ٌنَسَح□

ت

ابنلا ةليوط ُ ة .

مَتْعُملا َو »

اهدقوأ اَذإ «

را نلا شَحو□ »

م «

هتبلجو سانلا ت .

اوصأ

ءاَض ْو ضلا ى□»

.

ذمرتلاو «

انه هب دارملاو ،هنم صلاخلا ئش لك

«

نم ُضْحَملا َو ةرجشل

.

»

ا ُ ة

ح ْو دلاو ره□ »

.

»

زل :

ا نونلا حتفب

«ر ْو نلاو□ »

ةباحسلا ة

بأَب رلاو ص□ »

.

»

لاخلا نبللا .

1. (964)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sık sık: "Sizden bir rüya gören yok mu?" diye sorardı. Görenler de, O'na Allah'ın dilediği kadar anlatırlardı. Bir sabah bize yine sordu:

"- Sizden bir rüya gören yok mu?"

Kendisine:

"- Bizden kimse bir şey görmedi!" dediler. Bunun üzerine:

"- Ama ben gördüm" dedi ve anlattı: "Bu gece bana iki kişi geldi. Beni alıp haydi yürü! dediler.

Yürüdüm. Yatan bir adamın yanına geldik. Yanında biri, elinde bir kaya olduğu halde başucunda duruyordu. Bazan bu kayayı başına indirip onunla başını yarıyordu, taş da sağa sola yuvarlanıp gidiyordu. Adam taşı takip ediyor ve tekrar alıyordu. Ama, başı eskisi gibi iyileşinceye kadar vurmuyordu. İyileştikten sonra tekrar indiriyor, önceki yaptıklarını aynen yeniliyordu. Beni getirenlere:

- Sübhânallah! nedir bu? dedim. Dinlemeyip:

- Yürü! Yürü!

dediler. Yürüdük, sırtüstü uzanmış birinin yanına geldik. Bunun da yanında, elinde demir kancalar bulunan biri duruyordu. Adamın bir yüzüne gelip, çengeli takıp yüzünün yarısını ensesine kadar soyuyordu. Burnu, gözü enseye kadar soyuluyordu. Sonra öbür tarafına geçip, aynı şekilde diğer yüzünün derisini de ensesine kadar soyuyordu. Bu da, yüz derileri iyileşip eskisi gibi sıhhate kavuşuncaya kadar bekliyor, sonra tekrar önce yaptıklarını yapmaya başlıyordu. Ben burada da:

- Sübhanallah, nedir bu? dedim. Cevap vermeyip:

- Yürü! Yürü!

dediler. Beraberce yürüdük. Fırın gibi bir yere geldik. İçinden birtakım gürültüler, sesler geliyordu.

Gördük ki, içinde bir kısım çıplak kadınlar ve erkekler var. Aşağı taraflarından bir alev yükselip onları yalıyordu. Bu alev onlara ulaşınca çığlık koparıyorlardı. Ben yine dayanamayıp:

- Bunlar kimdir?

diye sordum. Bana cevap vermeyip:

- Yürü! Yürü!

dediler. Beraberce yürüdük. Kan gibi kırmızı bir nehir kenarına geldik. Nehirde yüzen bir adam vardı.

Nehir kenarında da yanında bir çok taş bulunan bir adam duruyordu. Adam bir müddet yüzüp kıyıya doğru yanaşınca yanında taşlar bulunan kıyıdaki adam geliyor, öbürü ağzını açıyor bu da ona bir taş

atıp kovalıyordu. Adam bir müddet yüzdükten sonra geri dönüp adama doğru yine yaklaşıyordu. Her dönüşünde ağzını açıyor, kıyıdaki de ona bir taş atıyordu. Ben yine dayanamayıp:

- Bu nedir?

diye sordum. Cevap vermeyip yine:

- Yürü! Yürü!

dediler. Beraberce yürüdük. Çok çirkin görünüşlü bir adamın yanına geldik. Böylesi çirkin kimseyi görmemişsindir. Bunun yanında bir ateş vardı. Adam ateşi tutuşturup etrafında dönüyordu. Ben yine:

- Bu nedir?

diye sordum. Cevap vermeyip:

- Yürü! Yürü!

dediler. Beraberce yürüdük. İri iri ağaçları olan bir bahçeye geldik. İçerisinde her çeşit bahar çiçekleri vardı. Bu bahçenin içinde çok uzun boylu bir adam vardı. Semaya yükselen başını neredeyse göremiyordum. Etrafında çok sayıda çocuklar vardı. Ben yine:

- Bunlar kimdir?

dedim. Cevap vermeyip:

- Yürü! Yürü!

dediler. Beraberce yürüdük. Ulu bir ağacın yanına geldik. Ne bundan daha büyük, ne de daha güzel bir ağaç hiç görmedim. Arkadaşlarım:

- Ağaca çık!

dediler. Beraberce çıkmaya başladık. Altun ve gümüş tuğlalarla yapılmış bir şehre doğru yükselmeye başladık. Derken şehrin kapısına geldik. Kapıyı çalıp açmalarını istedik. Açtılar ve beraberce girdik.

Bizi bir kısım insanlar karşıladı. Bunlar yaratılışça bir yarısı çok güzel, diğer yarısı da çok çirkin kimselerdir. Sanki böylesine güzellik, böylesine çirkinlik görmemişsindir. Arkadaşlarım onlara:

- Gidin şu nehire banın!

dediler. Meğerse orada açıkta bir nehir varmış. Suyu sanki sâfi süttü, bembeyaz... Gidip içine banıp çıktılar. Çirkinlikleri tamamen gitmiş olarak geri geldiler. İki tarafları da en güzel şekli almıştı.

Beni dolaştıran arkadaşlarım açıkladılar:

- Bu gördüğün, Adn cennetidir. Şu da senin makamındır.

Gözümü çevirip baktım. Bu bir saraydı, tıpkı beyaz bir bulut gibi.

- Beni gezdirin, içine bir gireyim! dedim.

- Şimdilik hayır! Amma mutlaka gireceksin.

dediler. Ben:

- Geceden beri acaip şeyler gördüm, neydi bunlar?

diye sordum.

- Sana anlatacağız.

dediler ve anlattılar:

- Taşla başı yarılan, o ilk gördüğün adam, Kur'ân'ı atıp reddeden, farz namazlarda uyuyup kılmayan kimsedir. Ensesine kadar yüzünün derileri, burnu, gözü soyulan adam, evinden çıkıp yalanlar uydurup, etrafa yalan saçan kimsedir. Fırın gibi bir binanın içinde gördüğün kadınlı erkekli çıplak kimseler, zina yapan erkek ve kadınlardır. Kan nehrinde yüzüp ağzına taş atılan adam fâiz yiyen adamdır. Ateşin yanında durup onu yakan ve etrafında dönen pis manzaralı adam, cehennemin, ateşin bekçisidir.

Bahçede gördüğün uzun boylu adam İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm)'di. Onun etrafındaki çocuklar ise, fıtrat üzere (büluğa ermeden) ölen çocuklardır."

Cemaatten biri hemen atılarak:

"- Ey Allah'ın Resûlü! Müşrik çocukları da mı?" diye sordu.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Evet, dedi, müşrik çocukları da." ve anlatmaya devam etti:

"- Yarısı güzel yarısı çirkin yaratılışlı olan adamlara gelince, bunlar iyi amellerle kötü amelleri birbirine karıştırıp her ikisini de yapan kimselerdir. Allah onları affetmiştir."]Buharî, Ta'bir 48, Ezân (Sıfatu's-Salât) 156, Teheccüt 12, Cenâiz 93, Büyü 2. Cihâd 4, Bed'ü'l-Halk 6, Enbiya 8, Tefsir, Berâet 15, Edeb 69; Müslim 23, (2275); Tirmizî, Rü'ya 10, (2295).[622

AÇIKLAMA:

1- Tabirin Mekruh Vakti:Buharî, bu hadisi, Tabir'le ilgili bölümde, "Sabah namazından sonra rüya tâbiri" babında kaydeder. Buharî'nin bab başlıklarında fıkıh yaptığını nazarı dikkate alan şârihler, Buharî'nin böyle bir başlığı koymakla, Abdurrezzak'ın Musannaf'ta kaydettiği صُصْقَت ْرُ ْؤ كَاَي َبلَع □

سْم شلا عُلْطَت ىهتَح اَهِب ْرِبْخُت ًَ َو ٍةأ َرْماِ "Rüyanı kadına anlatma, güneş doğuncaya kadar da kimseye söyleme" şeklindeki hadisin za'fına işaret ettiğini ve ayrıca, tâbircilerin şu sözlerini reddettiğini belirtirler. "Rüya tâbirinde müstehab olanı, tâbirin, "güneşin doğmasından saat dörde, ikindi vaktinden akşam öncesine kadar" yapılmasıdır."

Buharî, bu kanaati reddediyor. Zîra kaydedilen hadis, tâbirin, güneş doğmazdan önce yapılmasının müstehab olduğuna delalet etmektedir. Bu hüküm, tâbircilerin: "Namazın mekruh olduğu vakitlerde tâbir yapmak mekruhtur" şeklineki sözlerine de muhalif değildir.

2- Tâbirin Müstehab Vakti: Mühellib, bu hususta şunu söyler: "Rüyayı sabah namazı vaktinde tâbir etmek, diğer vakitlerin hepsinden daha iyidir. Zîra, rüyayı gören, onu gördüğü zamana yakınlığı sebebiyle, zihninde daha sağlam tutmaktadır ve henüz unutma ârız olmamıştır. Üstelik tâbir edecek kimse de, zihnî huzura sahiptir ve fikri günlük maişet meşgalelerinden henüz uzaktır. Ve hem de rüyayı gören kimsenin, rüyadan alacağı iyi haberle sevinmesi, şerden de sakınıp tedbir alması mevzubahistir. Keza, ola ki rüya ma'siyetten ta'zir edicidir, rüya sahibi böylece sakınmış olur, veya bir iş hususunda uyarıcıdır, böylece rüya, sahibini murakabeye, kontrole sevkeder. Öyle ise bunlar gibi daha pek çok maslahat, rüyayı, günün başında tâbir etmeyi gerektirmektedir."

3- Hz. Peygamberin Anlattığı Rüyanın Mahiyeti: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslâm'ın vaz'ettiği farz, haram ve itikadlarla ilgili hakikatlerin insanlar tarafından kavranabilmesi için, bazan teşbihli hikayeler -ki isrâiliyat nev'inden anlatılanların bu gayeye matuf olduğunu belirtmiştik (bak.

---

622 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/523-526.

954 numaralı hadis)- bazan uykuda görülen rüyalar, bazan da Mi'rac esnasında görülen müşâhedeler şeklinde anlatmıştır. Biz, bu müşahhas tasvirlerde, gaybî olan kıyametten sonra görülebilecek olan hakikatlerin en âmi bir mü'min tarafından bile anlaşılabilecek maddî teşbihlere döküldüğünü görmekteyiz. Bu anlatımlarla ilahî, gaybî -ve behemahal imânî- olan hakikatlar âlem-i şehadette görülen ve idrak edilen maddî ve beşerî kahramanlarla bir nevi sahnelemekte, böylece sırf imanilikten ve kavranmaz mücerredlikten kurtarılarak ma'kulat ve hatta mahsusât seviyesine indirilmektedir. İslâm dinini anlaşılır, İslâmî ta'limatı âmî-âlim, gabî- zekî her seviyedeki insan tarafından kavranır ve de akıllar, ruhlar, hisler üzerinde müessir kılan bu metoda Kur'ân-ı Kerim'in de genişçe yer verdiğini görmekteyiz. cennet ve cehennemle ilgili tasvirler hep dünyevî ve günlük olarak gördüğümüz ve yaşadığımız müşahhas unsur ve motiflerle yapılmıştır.

Diğer tarafta, -İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın açıklamasıyla- âhiret âleminin hakikatını bilmekteki naksımızı kabul etmek, dünyada olanların, orada sadece ismen varlığını kabul edip, mahiyetce ayrılığına ve idrakimizin onlara yetişemiyeceğine inanmak esastır: يِف ا
□ م ِم ٌءْنَش ُهِبْشُي

ءاَمْسَا يِف ًهِا اَيْنُّدلا يِف اَمِ ة نَجْلا□

Söz buradan açılmışken, cennet ve cehennemle ilgili olarak pekçok hadis ve hattâ âyetlerde ifade edilmiş bulunan bir kısım hakikatlerin şu hadiste nasıl maddî, müşahhas ve mahsus unsurlarla sahnelendiğini görelim:

"Cennetle cehennem münakaşa ettiler. Cehennem:

- Bana kibirliler, zâlimler gelecektir! dedi. Cennet de:

- Bana da insanların sadece zayıfları, sakatları ve (aldatılan) gâfilleri gelecektir, acaba sebebi nedir?

dedi. Allah cennete:

- Sen benim rahmetimsin, kullarımdan dilediğime seninle rahmet ederim. Cehenneme de:

- Sen benim azabımsın, kullarımdan dilediğime de seninle azab eylerim, dedi. Sonra her ikisine birden şu hitapta bulundu:

- (Sabırsızlanmayın), her ikinizi de dolduracak kullarım var!

(Ancak cehennem dolmak, tatmin olmak bilmeyip,) daha var mı, daha var mı? demeye devam edecek.623 Bunun üzerine Cenab-ı Hakk ayağını cehennemin üzerine koyup bastıracak. Cehennem (mâruz kaldığı sıkletten) inleyerek yeter! yeter! yeter! diyecek. Cehennem böylece dolar ve içindekiler (tıkabasa) karışırlar. (Böyle yapmış olmakla) Aziz ve Celil olan Allah hiçbir kuluna zulmetmez.

Cennet de boş kalmaz. Allah onun için de münâsib kullar yaratmıştır."

Buharî ve Müslim'in müştereken rivayet ettikleri bu hadisi, belirtmeye çalıştığımız ta'limî (didaktik) nokta-i nazardan değil, kelamî nokta-i nazardan tahlile kalksak sonu zor alınacak münakaşalara girebiliriz. Halbuki bu nev'e giren müteşâbih rivayetler ve âyetler çoktur. Ölümün kıyamet günü bir koç suretinde getirilerek mahşer meydanında kesilmesi gibi.

Hülâsa, bu ve benzeri bütün ifadelerin, mücerred olan imânî hakikatleri müşahhaslaştırarak anlaşılır hale getirme ve hissiyat üzerinde canlı ve müessir kılma gayesini güttüğünü nazardan uzak tutmayacağız. Muallim-i ekber olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu gaybî hakikatler, terbiye-i İlâhiyenin en mühim safhası olan Miraç'ta da gösterilmiştir. Ayet-i kerime, "Orada gözüyle 623 Parantez arasındaki ifade, yine Müslim'in bir başka rîvayetinden alınmıştır.

gördüklerini kalbi inkâr etmedi" (Necm 11) diyerek, önceden iman yoluyla öğrendikleri ile gözüyle gördükleri arasında tam bir mutâbakatın husûle geldiğini haber verir. Böylece aynelyakin ve hatta hakkalyakin derecesine çıkan imân-ı Nebevî, لوُس رلا نماآ□ "Peygamber ve mü'minler, Rabbinden kendisine indirilene inandı" (Bakara 285) âyetiyle tebcil edilir. Hatta Süheylî'nin Ravdu'l-Unf'da kaydettiği üzere, bâzı alimlerimiz "Peygamber inandı" diye başlayan bu âyetin, bir bakıma, imânî hakikatlerin gözle müşahedesi demek olan Miraç hâdisesiyle ilgili olarak vahyedilmiş olmasını mânidâr bulmuşlardır.624

4- HADİSİN BAŞKA VECİHLERİNDE ZİYADELER

Bu hadis çeşitli tarîklerden gelmiştir. Bazı rivayetlerde yer alan ziyadeler, hadiste beyan edilen meselelere zenginlik kazandırdığı gibi, bazı noktalara da açıklık kazandırmaktadır. Fethu'l-Barî'den iktibâsen bazılarını kaydediyoruz:

Taberânî'nin, bir rivayetinde şöyle denmiştir:

a) "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) sabah namazından sonra bize gelerek şöyle buyurdu:

"Bu gece ben bir rüya gördüm, bu hak bir rüyadır, bunu iyi belleyin..."

b) Bir rivayette: "...Bana gelen iki melek gördüm" demiştir ve rivayetin sonunda iki meleğin Cibrîl ve Mikâil olduğu belirtilmiştir.

c) Bir rivayette fırın şöyle tasvir edilir: "Aşağısı geniş, yukarısı dar, altında da ateş yanmakta idi."

d) Adn cennetiyle ilgili safhada şu ziyade var: "(Arkadaşlarım) beni bir eve götürdüler, öylesi güzel bir ev görmemiştim. İçinde yaşlı, genç, erkek ve kadınlar vardı. Sonra beni oradan çıkarıp bundan daha güzel bir eve götürdüler."

e) Kur'ân'ı terkedenlerle ilgili olarak şu ziyade vardır: "...Allah kendisine Kur'ân'ı öğretmiştir de o, gece okumayıp uyumuş, gündüz de onunla amel etmemiştir."

f) Ebû Umâme'nin rivayetinde şöyle bir farklılık var: "Sonra beraberce gittik manzaraca en korkunç, kokuca en kerih, tıpkı helâ gibi kokan bir kısım kadın ve erkeklerle karşılaştık. "Bunlar kim" dedim.

"Bunlar zâni ve zâniyelerdir" dedi. Sonra tekrar yürüdük, bir kısım ölülere rastladık, çok fazla şişmişti ve çok berbat şekilde koku neşrediyorlardı. "Bunlar kim?" dedim. "Bunlar, dedi, kâfirlerin ölüleridir."

Sonra yine yürüdük, ağaçların gölgesinde uyuyan kimselere rastladık. "Bunlar kim?" dedim. "Bunlar, dedi, Müslümanların ölüleridir." Sonra yine yürüdük yüzce en güzel, kokuca en tatlı insanlarla karşılaştık. "Bunlar kim?" dedim. "Bunlar, dedi, sıddîkler ve sâlihlerdir."625

5- BAZI HÜKÜMLER

Ulemâ, bu hadisten birçok hükümler çıkarmıştır. Mühim olan birkaçı:

1- İsrâ (Mi'raç) hadisesi bazan uyanık, bazan da uykuda olmak üzere birçok kereler vukua gelmiştir.

2- Âsilerden bir kısmı berzahta (kabir) hayatında azab çekmektedirler.

3- İlmi önce mücmel olarak verip, sonra tefsir etmek evlâdır, böylece zihin, derli toplu olarak yakalama imkânına kavuşur.

4- Farz namazlarda uyumaya ve ezberledikten sonra Kur'ân'ı terke karşı tahzir (sakındırma) var.

5- Zina, riba, yalan gibi belli başlı günahlara karşı tahzir ve uyarı var.

6- Şehidlerin fazileti, cennette en yüce makamı tuttukları belirtilmiştir.

7- Hz. İbrahim'in makamı, şehidlerinkinden de yüksektir.

8- Günah ve sevapları eşit olanları Allah affedecektir. Ya Rab! Bizi de bu affedilenler arasına kat!

9- Sormak, (anlatmak) tâbir ettirmek gibi davranışlarla rüya meselesine ihtimam göstermek gerekir.

10- Rüyanın sabah namazından sonra tâbir edilmesi efdaldir.

11- Farzdan sonra, namaza bağlı nafile (ratibe) yoksa selam verince imamın cemaate dönmesi müstehabtır. Hitap, vaaz, ifta gibi maksadlar hâsıl olunca kıbleye dönmeyi terkedip, cemaate yönelmek mekruh değildir.[626]

---

[624] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/526-529.

[625] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/529-530.

[626] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/530-531.

نَحْن ُا :

: هاللّ ُلوسر لا #

ق لاق هْنَع ُ هاللّ

2□

نئا َزَخ ُتيِتوأ ْذإ ّمئاَن اَنأ اَنْيَب َو َنوُقِبا سلا َنو ُر ِخ□ Œ ى ِض َر هنعو ـ□

ا َراَطَف اَمُهْتَخَفَنَف اَمُهْخُفْنا ِن أ بلاِ

ى

نا□ .

ى ِحوُأَف□

‘مهأ َو بلَع ا َرُبَكَف ٍبَهَذ ْنِم ِنا َرا َوِس يِدَي يف َع ِض ُوَف ِض ْر ا

بذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ

.[□َحا ِب ُصَنْعَا،ء َو َصاَح ِب ُاليَمَامَة :

. ص اَمُهَنْيَب اَنأ ِنْيَذ ل ا ِنْيَبا ذَكْلا اَمُهْتَل وأَف

2. (965)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Biz öne geçen sonuncularız. Ben uyurken bana arzın hazineleri getirildi. Elime altından iki bilezik kondu. Bunlar benim nazarımda büyüdüler ve beni kederlendirdiler. Bana: "Bunlara üfle" diye vahyedildi. Ben de üfledim, derken uçup gittiler. Ben bunları, çıkacak olan ve aralarında bulunduğum iki yalancı olarak te'vil ettim: Birisi San'a'nın lideri , diğeri de Yemâme'nin lideridir."]Buharî, Ta'bir 40, 70; Müslim, Rüya,22, (2274), Tirmizî, 10, (2293).[627

AÇIKLAMA:

Hadiste Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanların, dünyada iken en son kitap verilen ümmet de olsalar, âhirette hesabı ilk defa verecek ve ilk defa cennete girecek ümmet olacaklarını ifade buyurmaktadır. Resûlullah'a getirilmiş olan hazinelerden muradın İslamî fetihlerle İran, Bizans gibi fethedilen yerlerden elde edilen ganimetler olduğu belirtilmiştir.

Bileziklerin Hz. Peygamber'in "nazarında büyülmesi"ni, hayret etmesi, şaşırması, ağrına gitmesi, dikkatini çekmesi gibi mânalarda anlamak gerekmektedir; maddî ağırlık veya hacimlerinin artması şeklinde bir büyüme değil. Kurtubî'nin açıklamasına göre, altından mâmul zinet eşyası Müslüman erkeklere haram olması sebebiyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) eline konan altın bilezikleri (rüyasında) taaccüble, hayretle karşılayıp kederleniyor, üzülüyor.

Hadiste geçen vahiyden murad ilhamdır, irşaddır. Üflemek, kolay bir amel olması sebebiyle, rüyada üfleme görmenin, kolaylığa, önüne çıkan herhangi bir engelin kolaylıkla izale edileceğine delil olduğu belirtilmiştir. "Üfleme kelâmdır" diyen de olmuştur.

Üflemekle uçup gitmeleri, ortaya çıkacak yalancıların çok fazla zahmet çekilmeden bertaraf edileceklerine, mânen hakâret, değersizlik içinde bulunduklarına delâlet ettiği, "aralarında bulunduğum" tâbiriyle, rü'yanın anlatıldığı sıra onların hayatta olduğuna delâlet ettiği ifade edilmiştir.

Bunlardan maksad San'a'da çıkıp peygamberlik iddia eden Esved el-Ansî ile, Yemâme'de çıkıp yine aynı bâtıl iddialara girişen Müseylimetü'l-Kezzâb'tır. Bunlardan her ikisi de daha Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında ortaya çıkıp, etrafında adam toplamış kimselerdir. Esved, Resûlullah henüz hayatta iken tepelenebilmiş ve öldürülmüş, Müseylime ile Resûlullah'ın vefatından sonra savaşılmış ve Hz. Ebu Bekir zamanında tepelenmiştir.

Hz. Peygamber'in altın bilezikleri yalancılarla te'vil etmesi, erkeğe zinet verilmiş olmasına dayanır.

Çünkü erkeğe, haram olan bir şeyin verilmesi, yerinde olmayan bir iş yapılmasıdır. Yalancılar da böyledir, yerini bulmayan, sahte iddialarda bulunurlar.

Bu rüyada geçen "iki el" iki memleketle te'vil edilmiştir. San'a ve Yemâme ahalileri aslında Müslüman olarak İslâm'a "iki el", iki yardımcı durumuna gelmişlerdi. Buralarda çıkan iki sahtekâr, yalancı ve aldatıcı sözlerle halkı etrafında toplayıp iğfal etmiştir. Şu halde altın bilezikler iki yalancıya delâlet etmiş, o iki "el"de (beldede) çıkmışlardır.628

□ضِ ْرأ ىلاِ ةَ كَم ْنِم ُر ِجاَهُأ ىِنأ ِماَنَملا ىِف ُتْيأ□ :

لا رسول ُ اللّه # ر] :

ق لاق هْنَع ُ هاللّ

3□

□ـ ى ِض َر سوم ىبأ نعو

ىِنأ ِهِذه

□ ة

.

□ىاَي ْؤ ُر ىِف ُتْيأ َر َو ، ُب ِرْثَي ُةَنيِدَمْلا َيِه اَذإَف ، ُرَجَه ْوأ َماَمَيلا اَه ىنأ ىلاِ ىِلَه َو َبَهَذَف ،ُلْخَن
اَهِب

ا مِم َنَسْحأ َداَعَف ىرْخأ ُهُت ْز َزَه مُث ٍدُحأ

ا

م ْوَي َنوُن ِمؤْمُل ِهِب َبي ِصاُأَم َوُه اَذإَف ُه ُرْدَص َعَطَقْناَف ًافْيَس ُت ْز َزَه□

نِم ُرَف نلا ُمُه اَذإَف

. □رْيَ

خ ِ هاللّ َو ًارَقَب ًاضْيأ اَهيِف ُتْيأ َر َو ،َنيِنِم ْؤُمْلا ِعاَمِتْجا َو ِحْتَفْلا َنِم ِهِب ُ هاللّ َءاَج اَم َوُه اَذإَف ،َناك

مْوَي ُدْعَب ىلاعَت ُ هاللّ اَناَتآ يِذ لا ِقْده ِصلا ِبا َوَث َو ِرْيَخْلا َنِم ِهِب ىلاعَت ُ هاللّ َءاَج اَم□ ُرْيَخلا اَذإ َو ٍد ُحأ َم ْوَي َنيِنِمؤْمْلا

مهولا كيرحتلاب

«□و َوْلا َه . لَ

« ناخيشلا هجرخأ

.[□رْدَب.

3.(966)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Rüyamda kendimi Mekke'den, hurma ağaçları bulunan bir beldeye hicret ediyorum gördüm. Ben 627 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/531.

628 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/531-532.

bunu, hicretimin Yemâme'ye veya Hacer'e olacağı şeklinde tahmin etmiştim, meğer Yesrib şehrine imiş. Bu rüyamda kendimi bir kılıncı sallıyor gördüm, kılıncın başı kopmuştu. Bu, Uhud Savaşı'nda mü'minlerin maruz kaldıkları musibete delâlet ediyormuş. Sonra kılıncımı tekrar salladım. Bu sefer, eskisinden daha iyi bir hal aldı. Bu da, Cenab-ı Hakk'ın fetih ve Müslümanların biraraya gelmeleri nev'inden lutfettiği nimetlerine delâlet etti. O aynı rüyamda sığırlar ve Allah'ın (verdiği başka) hayrını gördüm. Sığırlar Uhud gününde mü'minlerden bir cemaate çıktı, (gördüğüm başka) hayır da Allah'ın Bedir'den sonra (nasib ettiği fetihlerin) hayrı ve bize Rabbimizin lutfettiği (Bedru'l-Mev'id) sıdkının sevabı olarak çıktı."]Buhari, Ta'bir 39, 44, Menakıb 25, Meğazî 9, 26, Menâkıbu'l-Ensâr 45; Müslim, Rü'ya

20, (2272).[629

AÇIKLAMA:

Bu hadis, rüya mübhemiyetine uygun bir mübhemlik ve anlaşılmasında zorluk hasıl olmuş bir rüya'yı Nebevîdir. Şârihler rivayetin muhtelif tâbirlerini açıklamada farklı yorumlara gitmişlerdir.

Biz mealdeki mânayı tesbit ederken İbnu Hacer'in izahını esas aldık. Buna göre: 1- Hecer, Bahreyn'de Abdulkays kabilesinin ikamet ettiği bir diyarın ismidir. Medine yakınlarında aynı ismi taşıyan küçük bir köyün kastedildiği de söylenmiş, hatta başka ihtimaller üzerinde de durulmuştur, ancak sahih olan önceki söylediğimizdir.

2- Yesrib, Medine'nin eski adıdır, kaliteli hurmalarıyla meşhur idi.

3- Resûlullah ashabını kılıçla ifade etmiştir. Kılıç sallaması, düşmanla cihadıdır. Başının kopması Uhud'da Müslümanların maruz kaldığı musibete yorulmuştur. Bazı rivayetlerde kılıçta gedik açılmış

olduğu ifade edilmiş ve bu da ailesinden birinin (Hz. Hamza'nın) şehid düşeceği şeklinde, tarafından, yorumlanmıştır. Bazı rivayetler bu kılıncın Zülfikâr olduğunu tasrih eder.

4- Kılıncın tekrar sallanması, mücâdelenin devamı, kılıçtaki kopukluğun düzelmesi, müteakip savaşlarda Müslümanların zafere ereceklerinin alâmeti bilinmiştir. Tâbirciler kılıcı değişik yorumlara tâbi tutmuşlardır: Meselâ rüyada kılıç elde eden "kuvvet elde eder", "valilik elde eder", "emanet (vedia) elde eder", "zevce elde eder", "çocuk elde eder", keza "kılıncı kınına koyan evlenir", "birisiyle onun kılıncından daha uzun kılıçla vuruşan ona galebe çalar", "kılıç kuşanan bir işe girer" vs. gibi.

5- Görülen sığırlar, Uhud'da şehid düşen Müslümanlara yorulmuştur. Hadisin farklı rivayet ve okunuşları, "Allah'ın bu ölümde hayır kılacağı" veya "bu ölümden sonra Allah'ın hayırlar (zaferler) vereceği" gibi değişik yorumlara imkân tanımıştır. Bir yoruma göre, Hz. Peygamber: "Allah'a kasem olsun Allah'ın yaptığında (Uhud'daki musibette) hayır gördüm, hayır var" demiştir.

6- Bedir'den sonraki fetihlerden maksad, Hayber'in fethi ve Mekke'nin fethidir. Hadiste geçen, أَناتا

□هاللّ ُ تَعَالب بَعْدَ يَوْ م رْدَب ibaresinde دعب kelimesi bâzı rivayetlerde □

دْعب bazı rivayetlerde □ دْعَب

şeklinde gelmiştir. Buna göre te'vil de farklı olmuştur. □ دْعَب Okununca mânâ Uhud'dan sonra demektir ve bu durumda موي kelimesi de nasb yapılarak □يَوْ مَ رْدَب okunması icabeder. Mâna şu olur:

"(Gördüğüm başka) hayır da, Allah'ın (Uhud' dan) sonra Bedr(u'l-Mev'id) günü sıdkımıza sevab olarak verdikleri ile sonradan verdiği (ganimet, başarı nev'inden) hayra çıktı." Bunun mânası şudur:

"Bedir günü verilen" deyince, müşkil bir durum çıkmaktadır. Çünkü, Bedir Savaşı Uhud Savaşı'ndan öncedir. Halbuki anlatılan tarihî ve mantıkî sıraya göre Uhud'dan sonrası sözkonusu. Alimler bunu şöyle çözerler: Hadiste geçen Bedir'den maksad Bedrü'l-Mev'id denen ikinci Bedir Gazvesi'dir. Bu ikinci Bedir, Uhud'dan sonradır. Uhud Savaşı bitip, Mekkeliler muzafferâne çekilirken Müslümanlarla aralarında söz düellosu olur. İşte bu düello esnasında, müteâkip sene Bedir'de ikinci kere buluşmak üzere anlaşırlar. Resûlullah, ertesi yıl hacc mevsiminde Bedr'e gider, fakat Mekkeli müşrikler gelmezler. Böylece Müslümanlar savaş yapmadan bol ticaret yaparak dönerler. Bu ikinci Bedir Gazvesi, önceden anlaşılarak tesbit edildiği için buna Bedrü'l-Mev'id denmiştir.

Hadiste geçen sevâbu'ssıdk tâbiri gerçekten bu seferin vasfını ifade eder. Zira Müslümanlar, müşriklere verdikleri sözü tutmakla sıdk üzere hareket etmiş oldular. Bunun Allah indinde uhrevî sevâbı olduğu gibi, Müslümanlara moral, müşriklere gözdağı ve korku olması haysiyetiyle siyasî, dünyevî sevab da elde edilmiştir. Hadisin son kısmında geçen ve Allah'ın verdiklerinden olarak zikredilen "hayır" ile bu Bedri'l-Mev'îd Seferi sırasında yapılan kârlı ticaret dahi kastedilmiş olabilir.

629 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/533.

İbnu Hacer, hadisin bu veçhinden şu sonucu çıkarır: "Hz. Peygamber rüyasında sığır ve hayır görmüştür. Sığır, Uhud'da öldürülenlerle te'vil edilmiştir. Hayır da Mekke fethine kadar yapılan Bedir ve diğer savaşlarda cihad için Müslümanların izhar ettikleri sıdk ve sabırdan dolayı kazandıkları sevabla te'vil edilmiştir. Cenab-ı Hakk da onlara mükâfeten, Uhud'dan sonraki Kureyza, Hayber ve diğer zaferleri müyesser kılmıştır."630

□□ رأَد يف بهِنأَك مُئا نلا ى رَ□

لوُق□:

ي اَميِف َةَلْي ل ا ُتْيأ َر□

ي□

هاللّ َلوسر ُتْعِمَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ #

4□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

ا يف َةب ِقاَعْلا َو ،اَيْنُدلا يف اَنَل َةَعْف هِرلا نأ ُهُتْل وأَف َباَط ِنْبا ِبَط ُر ْنِم ٍبَط ُرِب ُتيِتُأ َو نأ َو ،ة َر ِخ Œ ِعِفا َر ِنْب َةَبْقُع

دواد وبأو ملسم هجرخأ

. باَط ْدَق اَنيِد□].

4. (967)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:

"Ben bu gece, rü'yamda, kendimi Ukbe İbnu Râfi'in evinde imişim gördüm. Orada bana İbnu Tâb denen cinsten taze hurma getirildi. Ben bu rüyayı şöyle te'vil ettim: "Yükselme dünyada bizimdir, âhirette de hayırlı âkibet bizimdir, dinimiz de tamamlanmıştır."]Müslim, Rü'ya 18, (2270); Ebu Dâvud, Edeb 96, (5026).[631

AÇIKLAMA:

Bu rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in güzel isimlerle tefe'ülü rüyaya da tatbik ettiğini görmekteyiz. Tefe'ül, uğur çıkarmak, hayra yormaktır. Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) teşâümü, yani şundan bundan uğursuzluk çıkarmayı reddederken, uğur çıkarmayı reddetmemiştir.

Bu rivayete göre, Hz. Peygamber rüyada kendisini Ukbe İbnu Râfi'in evinde görmüş. Ukbe'yi aynı kökten gelen ukbâ, âkibet kelimeleriyle te'vil etmiştir.

Râfi, yüksek, yükselen gibi mânâlar ifade eder. Bundan rif'at (yükseliş)'e geçerek bu isimleri:

"Dünyada yükseliş bize, ahirette hayırlı âkibet bize" şeklinde te'vil etmiştir. Esasen bu mânalarda ayetler mevcuttur:

ُةَبِقاَعْلاو نيِق تُمْلِل "Akibet muttakilere aittir" (A'raf 128), keza: نيِنِم ْؤُم ْمُتْنُك ْنإِ َن ْوَلْع ا‘ ُمُتْنَا َو

"İnanıyorsanız mutlaka galipsiniz" (Âl-i İmran 139) gibi..

Keza, ikram edilen hurmanın ismi İbnu Tâb'dır. Burada tâb, tayyib yani güzel, mükemmel mânâsına gelir. Medineli bir şahsın adı ise de bir hurma çeşidi de o adla şöhret bulmuştur. Resûlullah, bu ismi de dinin kemâle ermesiyle te'vil buyurmuştur. Dinin kemâli, kâide ve hükümlerinin kesinleşip istikrarını bulması, medenî hayatta ihtiyaç duyulmakta olan hususta gerekli prensiplerin, kaidelerin konmasıdır.

Nitekim en son nâzil olan âyetlerin birinde meâlen: "Bugün size dininizi tamamladık" (Mâide 3) buyurulmuştur.

Bu rivayetlerden hareket eden Müslüman tâbirciler, rüyada iyi isim görmeyi hep iyiye yorma prensibini vaz' etmişlerdir. Hadiste ifâde edilen hükümlerin, Kur'ân ayetleriyle tesbit edildiği nazar-ı dikkate alınınca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hadisi irad etmede asıl gayelerinden birinin, rüya tâbirinde bu prensibi vaz'etmek olduğu söyenebilir. Ayrıca, çocuklara ve diğer eşyaya verilecek isimlerin güzel olması hususundaki tavsiyelerine bir takviye gâyesi de gözükmektedir.632

: نِم ْتَج َر ًَخ ِسأ رلا َة َرِئاَث َءاَد ْوَس ًةأ َرْما ُتْيأ َر

لا ُلوسر هاللّ]

ق :لاق امهْنَع ُ هاللّ

5

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ

ىذمرتلاو ىراخبلا هجرخأ ا

. هْيَلاِإ َلِقُن ِةَني ِدَمْلا َءاَب َو نأ ُتْل وأَف ؛ُةَفْحُجلا َيِه َو ٍةَعَيْهَمِب ْتَل َزَن ى تَح ِةَنيِدَمْلا].

5. (968)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demişti:

"Ben (rüyamda), saçları karma karışık siyah bir kadının Medine'den çıkıp Mehyea'ya indiğini gördüm.

Burası Cuhfe'dir. Ben bunu, Medine'deki vebanın oraya nakledilmesine yordum."]Buharî, Ta'bir 41, 42, 43; Tirmizî, Rü'ya 10, (2291).[633

---

630 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/533-535.

631 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/535.

632 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/535-536.

633 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/536.

AÇIKLAMA:

1. Hadiste Mehyea ile ilgili bir açıklama var: "Burası Cuhfe" diye. Bu açıklamanın, birçok rivayette bulunmamasından hareket eden şârihler, bunun bir derc olduğunu ve bu açıklayıcı derci hadisin râvilerinden Musa İbnu Ukbe'nin ilâve ettiğini söylemişlerdir.

2- Cuhfe, Mu'cemu'l-Büldan'ın verdiği bilgiye göre, Mekke-Medine yolu üzerinde, Mekke'den dört merhale mesafede bir yerin adıdır. Mekke' ye gelen Mısır ve Şamlıların, Medine'den geçmedikleri takdirde, mîkat (ihram giyme) mahalleridir. Medine'den geçerlerse Zü'l-Huleyfe olur.

3- Müslümanlar Medine'ye hicret ettikleri zaman buranın havası Mekkelilere yaramamış, hep hummaya (ateşli hastalık, sıtma) yakalanmışlar, Mekke'ye karşı özlem duymaya başlamışlardır. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): ةَف ْحُجْلا ىلإ اَها مُح ْلُقْنا َو ..َ
ة

"Ya نيِدَمْلا اَنْيَلِا ْبِهبَح مُههل َا .

Rabb, bize Medine'yi sevdir... hummâsını da Cuhfe'ye naklet" diye dua buyurmuştu. Şu halde Resûlullah bu duasının Allah tarafından kabul edildiğini, hummanın Medine'den çıktığını bu rüya ile ashabına (radıyallahu ahnüm ecmain) müjdelemiş olmalıdır.

4- Yorumcular siyah (sevdâ) kelimesi ile kötülük ءوسلا ve hastalığın ءادلا ifâde edildiğini kabul etmişlerdir. Saçların karışıklığını da kötülük ve şer yaymakla yorumlamışlardır.634

هْيَلَع اَه صَق اَي ْؤ ُر نآ□□

ر اَذإ # ِ هاللّ ِلوسر ِةاَيَح يف ُلُج رلا َناك] :لاق امهْنَع ُ هاللّ

6□

ی ِض َر رمع نبا نعو ـ□

لا نلإ ی

ِبه اَذإَف ،ِرا ن□

ب اَيتأَف ِبناَذَخأ ِنْيَكَلَم نأَك ِمانَمْلا يف ُتْيأ َرَف ،د ِجْسَمْلا يف ُماَنأ ًاب َزَع ًاهباَش ًام ُّغ ُتْنُك□ وَ

را نلا َنِم ِ هللاِب ُذوُعأ ُلوُقأ ُتْلَعَجف ْمُهُتْف َرَع ْدَق ٌساَنأ اَهي فاَذإَف ،ِرْئِبلا نَر ْن َرَقَك ِنَان□ ْرَق اهَل اَذإ َو ،ِرْئِبْلا هِنَطَك ٌة يِوْطَم

:لاَق□ #

ف هاللّ ِلوسر ىلع ُةَصْفَح اَهْت صَقف َةَصْفَح ىلع اَهُتْصَصَقف ؟ع َرُت :ی

مِل□

ل َلاقَف□

□

رَخآ ٌكَلَم اَمُهَيِقَلف ا□

ث ًَث .

هجرخأ

: يِلَق إ ِلْيهل ا َنِم ُماَني َكِلذ َدْعَب ِ هاللَّْدبَع َناَك□].

ف ملاَس َلاَق

لْي ل ا َنِم بِهلَص ي َناك ْوَل ِ هاللَّْدبَع ُلُج رلا َمْعِن□.

6. (969)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında kişi, bir rüya görecek olsa onu aleyhissalâtu vesselâm efendimize anlatırdı. O sıralarda ben genç, bekâr bir delikanlıydım, mescidde yatıp kalkıyordum. Bir gün rüyamda, iki meleğin beni yakalayıp cehennemin kenarına kadar getirdiklerini gördüm. Cehennem kuyu çemberi gibi çemberlenmişti. Keza (kova takılan) kuyu direği gibi iki de direği vardı. Cehennemde bazı insanlar vardı ki onları tanıdım.

Hemen istiâzeye başlayıp üç kere: "Ateşten Allah'a sığınırım" dedim. Derken beni getiren iki meleği üçüncü bir melek karşılayıp, bana: "Niye korkuyorsun? (korkma)" dedi.

Ben bu rüyayı kızkardeşim Hafsa (radıyallahu anhâ)'ya anlattım. Hafsa da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlatmış. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Abdullah ne iyi insan, keşke bir de gece namazı kılsa!" demiş.

Sâlim der ki: "Abdullah bundan sonra geceleri pek az uyur oldu!"]Buhârî, Ta'bir, 35, 36, Salât 58, Teheccüt 2, Fedâilu'l-Ashâb 19; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 140, (2479).[635

AÇIKLAMA:

1- Kurtubî diyor ki: "Şâri (Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Abdullah (radıyallahu anh)'ın rüyasını iyiye yormuştur, çünkü Abdullah önce ateşe getirildiği halde kendisine "niye korkuyorsun, korkma!" tesellisiyle ateşe atılmaktan affedilmiştir, bu onun salih oluşuna delildir. Kusuru, gece namazı kılmaması idi. Böylece bu rüya onun salâbetine mükâfaten bir tembih ve uyarı oldu. Bu sayede anladı ki, gece namazı, ateşten, ateşe yakınlaşmaktan koruyan belli başlı tedbirlerden biridir. Bunun için Abdullah (radıyallahu anh) ölünceye kadar gece namazını terketmemiştir."

2- Şârih Mühellib: "Bundaki sır Abdullah'ın mescidde yatmasıdır. Zira mescidin şe'ni ve hakkı, içinde ibadet edilmesidir. Ateşle korkutulmak suretiyle bu eksikliği uyarılmış oldu" der.

3- Hadis, gece namazının ehemmiyetini, bu namazın cehennemden korunmaya müessir bir çare olduğunu göstermektedir.

634 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/536-537.

635 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/537-538.

4- Hadiste, "Kadına rüya anlatılmamalı" diyen yorumculara da cevap var. Bunun câiz olduğu görülmektedir. Ayrıca mescidde yatıp kalkmanın câiz oluğu da anlaşılmaktadır. 636

ى

ه

ب ْت َرأَط إ ِة نَجلا يف ًاناَكَم اَهِب ُدي ِرأ َ ٍري ِرَح ْن ِم ًةَق َرَس ى ِفَك يف نأَك ِماَنملا يف□] □ ُتْيأ

7 ر :لاق ٍةياور يفو

□ □

كيرحتب ُ ة

] ق َر سلا□ »

» ف□لاَق :َ نا أخاَك ِر َ لُج ُ حِلاَص

□ هاللّ ِلوسر ىلَع اَهْت صَقَف َةَصْفَح ىلَع اَهُتْصَصَقف ِهْيَلإ

ريرحلا د ٍهيَج نم ةعط :

ق ءارلا .

7. (970)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) bir başka rivayette şöyle demektedir: "Rüyamda, avucumda seraka denen iyi cins ipekten bir parça gördüm, cennette, her nereyi arzu etsem beni oraya uçuruyordu. Bu rüyamı Hafsa (radıyallahu anhâ)'ya anlattım. O da Resûlullah'a anlatmış. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kardeşin sâlih bir kimse" diye yormuş."]Buhârî, Ta'bir 25; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 139, (2478).[637

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Ömer'in cehenneme götürülmesi gibi cennete götürülmesiyle de ilgili rüyası var.

Bunlar ayrı ayrı rüyalardır. Yukarıda cennete girişiyle ilgili rüyayı görüyoruz. Muhtemelen bunu muahharan, gece ibadetlerine başladıktan sonra görmüş olmalı. Hadisin bir başka vechinde Resûlullah önceki hadiste olduğu gibi, "Abdullah sâlih bir kimsedir, bir de gece namazı kılsa" buyurmuştur.

2- Bazı şârihler, bu hadisin kaydedildiği babtan bir önce yer alan, هِتَداَسِو َتْحَت ِطاَطْسُفْلا ُدوُمَع□

"Rüyada yastığının altında çadır direği gören" adındaki bab başlığı ile bunu birleştirip, İbnu Ömer'in rüyada, yastığının altında çadır direği de gördüğünü ifade edip, yorumlarının vüs'atini geniş

tutmuşlardır. Kaydedilecek "şârih yorumları" yorum olarak muteber kabul edilse de İbnu Hacer'in açıklamasına göre, Abdullah İbnu Ömer'in rüyada yastığının altında çadır direği görmesini rivayetler doğrulamamıştır.

3- Rüyada görülen direk İslâm'la yorumlanmıştır. Keza ipek de din ve ilimle, dinle kazanılan şerefle yorumlanmıştır. "Onu elde eden, ahirette, cennette istediği yere, onun sayesinde gidebilir" denmiştir.

4- Rüyada cennete girmek, uyanık halde girmeye delil kabul edilmiştir. Çünkü hadisin bir vechinde rüyası cennete girenin yakaza halinde gireceğine dair nassî ifade vardır. Rüyada, cennete girmek, İslâm'a girmekle de yorumlanmıştır, çünkü cennete girmenin yegâne vasıtası İslâm'a girmektir.

5- İpeğin uçması kuvvete delildir. Yâni cennette istediği yere gidebilecek güce, mânevî yüceliğe sahip demektir.638

أَن :

أ ُلُج َر َلاَقف ؟اَي ْؤ ُر ْمُكْنِم بآر ْنَ :

تاَ َوي ْم ٍم #

] ذ هاللّ ُلوسر لا

ق :لاق هْنَع ُ هاللّ

8□

ى ِض َر ةركب بأ نعو ـ□

رَمَع ُو ِزْ َب□

ك وُبأ َن ِز ُو َو ،ِرْكَب ِبِأب َتْنأ َتْحَج َرَف ِرْكَب وُبأ َو َتْنأ َتْن ِز ُوَف ِءاَم سلا َنِم َل َزَن ًانازيم
نأك ِتْيأ َر

#

هاللِّ ِلوسر ِهْج َو يف َةَهارَكْلا اَنْيأ َرَف ُنا َزيمْلا َعِف ُر مُث □].

رَمُع َحَج َرَف ُناَمْثع َو ُرَمُع َن ِز ُو َو ِرْكَب وُبأ َحَج َرَف□ .

ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

8. (971)- Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün:

"- Sizden bir rüya gören var mı?" diye sual buyurdular. Cemaatten bir adam:

"- Evet ben (şöyle bir rüya gördüm): Sanki gökten inmiş bir terazi vardı. Siz ve Ebu Bekir tartıldınız.

Sen, Ebu Bekir'den ağır geldin. Ebu Bekir'le Ömer de tartıldılar. Ebu Bekir ağır geldi. Sonra Ömer'le Osman tartıldılar. Ömer ağır bastı. Sonra terazi kaldırıldı" dedi.

(Adam sözünü bitirince) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mübarek yüzlerinde memnuniyetsizlik gördük."]Ebu Dâvud, Sünnet 9, (4634), Tirmizî, Rüya 10, (2288).[639

AÇIKLAMA:

---

636 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/538.

637 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/539.

638 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/539-540.

639 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

4/540.

1- Bu rivayette Hz. Ali ile Hz. Osman (radıyallahu anhümâ) arasında efdaliyet hususunda bazılarınca ileri sürülen ihtilafın bir sebebi görülmüştür.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in memnuniyetsizlik izhar etmesini, şârihler terâzinin kaldırılmış olma haberinden, işlerin Hz. Ömer'in hilâfetinden sonra kötüleşerek fitne çıkacağı yorumuna ulaşması ile izah ederler. Mamafih: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in, Ashab'tan sadece cüz'î bir kısmının hayırlı kılınmalarına ve efdaliyetin üç kişiye inhisar ettirilmiş olmasına vâkıf olmaktan üzüldüğünü" söyleyenler de olmuştur. Üzüntünün sebebini bunda görenlere göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabından birçoğunun bu şekilde müstesna bir fazilete erdiklerini ümid etmiş idi. Bu rüya ile Cenab-ı Hakk, tafdilin bunlarda son bulduğunu bildirmiş oldu, bu da Resûlullah'ı üzdü.

3- Mizan'dan muradın, Hz. Osman zamanına kadar devam eden ictimâî hayattaki intizam ve İslâm'ın parlaması olabileceği de söylenmiştir. Bir de muvâzene herhangi bir münâsebetle birbirine yakın olan farklı şeyler arasında mevzubahis olur. Fark büyürse, muvâzene bozulur, intizam kalmaz ve terazilemeye gerek kalmaz, terazi de kaldırılır. Öyle ise Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) terazinin kaldırılmasını bu şekilde te'vil ettiği için üzülmüş olmalıdır.
640

نم سلا ُفطَنَت ًة لُظ نأَك َةَلْي ل ا ُتْيأ َر :َلاَق□

] ف بس نلا ُلُج َر ىت

أ :لاق امهْنَ

ع ُ هاللّ

9□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ءاَم سلا ىلإِ ِضر ا□

ن ِم ُل ِصا َو ٌببَس اَذإِ َو ،ُلِقَتْسُمْلا َو ُرِثْكَتْسُمْلاَف ْمِهيِدْيأِب اَهْنِم َنوُف فَكَتي ًاسَان ىرأ َ َو□ ‘ َلَسَعْلا َو،

هَل َل□

□

ص ُو م ث ،هِب َعَطَقْناَف ُرَخأ مُث ،ًَعَف َكَدْعَب ُلُج َر ِهِب َذَخأ□
مُث ،َت ْوَلَعَف ِهِب َتْذَخأ َكا َرا ُو

ةهلُظَف ُة لُّظلا ا م□ :

أ َلاَق ا

.

ف َه ْرُبْع :

ا َلاَقف ا

ه ُرهِبَعأَف بهِنَعَدَتَل ؛بهِمأ َو َتْنأ بِأِب ِ هاللّ َلوُسر اَي : ٍرْكَب وُبأ َلاقف ،َعَف□ .

كِلذ ْنِم ُسا نلا ُفُّكَتي اَم ا مأ َو ُ ه.ُنيِل َو ُهُت َو ًح ُنآرُقلاَف ِلَسَعْلا َو ِنْم سلا َنِم ُفُطنَي□ :
“بِذ لا ا مأ َو ,م ًَس ا

ذُخأَت ،هْيَلَع َتْنأ بِذ لا ُقَحلاَف ِض ْر ا‘ بلاِإ ِء ا َم سلا َنِم ُل ِصا َولا ُبَب سلا ا مأ َو□

لقتْسُملاو ِنآرُقْلا َنِم ُرِثْكَتْسُمْلاَف□□.

□

□

هِب ُعِطَقْنَيَف ُلُج َر ِهِب ُذُخأَي م ث ِهِب وُلْعَيَف ُرَخآ ُلُج َر ِهِب ُذُخأَي مُث ،هِب وُلْعَيَف□
َكَدْعَب ُلُج َر ِهِب ُذُخأَي مُث ُ، هاللّ َكيِلْعُيَف ِهِب

:

هاللّ ُلوسر َلاَقف ؟ ُتأَطْخأ ْمأ ُتْبَصأ ؛بهِمأ َو َتْنأ بِأِب ِ هاللّ لوَسر اَي بِن ْرِبْخأَف ,ه.ِب #
وُلْعَيَف ُهَل ُلصوُي مُث

إ ةسمخلا هجرخأ

مِسْقُت َ # َلاَق ف .ُتْأَطْخأ ِبذ لاِب بهِتَنهِدَحُتَل ِ هاللّ َو : َلاَق ف ً ا.ضْعَب َتأَطْخأ َو□].
اًضْعَب َتْبَصأ

«

لبحلا ُبَب سلَاو ةب

.

»

حسل

ا

ا هبش ُ ة

لُظلا ىئ «

.

» اسنلا .

9. (972)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek şu rüyayı anlattı:

"Bu gece rüyamda buluta benzer bir şey gördüm, ondan yağ ve bal yağıyordu. İnsanlar da ellerini açıp bu yağmurdan almaya çalışıyorlardı. Azıcık alan da vardı, çokça alabilen de. Derken arzdan semaya kadar uzanan bir ip gördüm. Siz o ipe yapışıp çıktınız. Sizden sonra birisi ona tutunup o da çıktı.

Sonra bir diğeri yükseldi, sonra bir diğeri daha ipe tutundu, ama ip koptu. Ancak onun için ipi eklediler, o da yükseldi."

Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) atılarak:

"- Ey Allah'ın Resûlü, Annem babam sana kurban olsun, müsâade buyursanız ben yorayım!"

dedi. Resûlullah da:

"- Pekala, yor!" dedi. Hz. Ebu Bekir şunları söyledi:

"- O bulutumsu gölgelik, İslâm bulutudur. Ondan yağan bal ve yağ Kur'ândır. Kur'ân'ın (bal gibi) halâveti ve (yağ gibi) yumuşaklığıdır. İnsanların bundan avuç avuç almaları Kur'ân'dan kiminin çok, kiminin az miktarda istifadeleridir. Arzdan semaya inen ip ise, senin getirdiğin hakikattir. Sen buna yapışmışsın, Allah o sebeple seni yüceltecektir. Senden sonra bir adam daha ona yapışacak ve onunla yücelecek, ondan sonra biri daha ona yapışıp o da yücelecek. Ondan sonra biri daha yapışır, fakat ip kopar, ancak onun için ip ulanır o da yapışıp yükselir. Ey Allah'ın Rasûlü, annem babam sana fedâ olsun, doğru te'vil edip etmediğimi haber ver!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:

"- Bazı te'vilinde isabet ettin, bazı te'vilinde de hata ettin."

"- Öyleyse, Allah'a kasem olsun, hatalarımı söyleyeceksin!"

640 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/540-541.

"- Hayır, dedi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemin verme!"]Buharî, Ta'bir 11, 47; Müslim, Rü'ya 17, (2269); Tirmizî, Rü'ya 10, (2294); Ebu Dâvud, Sünnet 9, (4632); İbnu Mâce, Rü'ya 10, (3918).]641

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, Hz. Ebu Bekir'in te'vili ile yeterli açıklığa kavuşturulmuştur. Fazla izaha gerek yoktur.

Ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Yemin etme!" deyip kesmesi merakımızı celbetmektedir.

Dâvudî bunu şöyle anlamıştır: "Yemini tekrar verme, hata ettiğin noktaları söylemiyeceğim." Ancak bunu, "İpin kopmasını, Hz. Osman'ın şehadeti ve onu takip eden harpleri ve fitneleri bildiği için bunların zikrini, duyulup şuyû bulmasını istememiş, bu sebeple sükût etmiştir" diye te'vil eden de olmuştur.

2- Hz. Ebu Bekir'in hata ettiği te'vil ne idi? Bu husus farklı yorumlara sebep olmuştur. Bazıları şöyle: a) Rüyayı te'vil hakkı Hz.Peygamer'e ait idi. Hz. Ebu Bekir, te'vil için acele edip izin istemekle hata etmiştir. Buna itiraz edilmiş, hatanın bizzat yapılan te'vilde aranması gerektiği belirtilmiştir. Hatta

"yemin etme" sözünün "Düşünürsen hatanı anlarsın" mânâsına geldiği belirtilmiştir.

b) Hatanın yağla balı ayrı ayrı şeylerle te'vil etmeyip sadece Kur'ân'la te'vil etmesinden, "Kur'ân'ın halâveti ve yumuşaklığıdır" denmesinden ileri geldiği belirtilmiştir. Bu, çoğunluka mâkul karşılanmış

bir açıklamadır. "Yağ ve bal iki ayrı şeye te'vil edilebilirdi:

1) Kur'ân ve sünnet.

2) İlim ve amel.

3) Fehm (anlayış) ve hıfz (ezberleme)" demişlerdir.

c) Hz. Ebu Bekir'in hatası, mezkur kimseleri belirleme ve ismen söyleme işini terketmesinde olabilir, denmiştir.

d) "Hem isabet hem de, hata ettin" demesinden maksat şu da olabilir: Tâbir esas itibariyle zanna dayanır, kesin ilim ifade etmez. Öyle ise isabet etmek de, hata etmek de her zaman ihtimal dâhilindedir." denmiştir.

e) Bazıları: "Hz. Ebu Bekir'in Resûlullah'tan tâbir için izin taleb etmesi hata ise Hz. Ebu Bekir'in te'vilindeki hatayı aramak daha büyük hatadır. Dinin iktizası bu konuda ileri gitmemektir" denmiştir.

3- Rivayetten anlaşılacağı üzere, ipten tutunup çıkanlar, Hz. Peygamber'den sonra, Hz. Ebu Bekir, Hz.

Ömer ve Hz. Osman'dır. Hz. Osman zamanında ip kopmuştur. Hz. Osman (radıyallahu anh)'da ipin kopup tekrar bağlanması, onun öldürülmesi, hilâfetin başkasının eline geçmesidir.642

بلَع باَي ْؤ ُر ُتْصَصَقف بِت َرْجُح يف َنْطَقس راَمْقأ َةَث َ ًث ُتْيأ َر] ت

لاق اهْنَع ُ هاللّ :

11□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

ه

جرخأ ا

ه ُرْيَخ َوُه َو ِك ِراَمْقأ ُدَحأ اَذه :ٍرْكب وُبأ لا قِبْتيَب يف َنِفُد َو # هاللّ لوسر هفوُت ا□]. مَلف

تَك□ .

يِ□

سَف ٍرْكَب بِأ□

كلام .

10. (973)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Rüyamda hücreme üç ayın düştüğünü gördüm.

Rüyamı babam Ebu Bekir (radıyallahu anh)'e anlattım. Sükût etti, cevap vermedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edip de odama defnedilince Ebu Bekir:

"- İşte (rüyanda gördüğün) üç aydan biri ve en hayırlısı!"dedi."]Muvatta, Cenâiz 10, (1, 232).[643

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonra Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) de Hz. Aişe'nin hücresine defnedilmişlerdir.644

641 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/542-543.

642 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/543-544.

643 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/544.

644 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/544.

ا

هْنَع ُ هاللّ :

ل

ف□ .

ى ِض َر ُةَجيِدَخ ْتَلاَقف□

وَن ِنْبا َةَق َر َو ْنَ□

ع هاللّ ُلوسر َلِئُس] : ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ

11□

ى ِض َر اهنعو ـ□

را نلا ِلْهأ ْنِم َناك ْوَل َو ،ٍضاَيَب ُبأَيِث ِهْيَلَع َو ِمانَملا يف ُهُتيِ ِرُأ # َلاَق ف .َرَهْظَت ْنأ َلْبَق□
تَامَ ُه نإ َو َكَق دَص ْدَق ُه نإ

بذمرتلا هجرخأ

. كِلذ ُرْيَغ ٌساَبِل ِهْيَلَع َناكَل□].

11. (974)- Yine Hz. Aişe anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Varaka İbnu Nevfel hakkında soruldu. Hz. Hatice (radıyallahu anhâ):

"- O seni tasdik etti ve sen peygamberliğini izhar etmeden önce vefat etti" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:

"- O bana rüyada gösterildi. Üzerinde beyaz bir elbise vardı. Şayet cehennemlik olsaydı, beyaz renkli olmayan bir elbise içerisinde olması gerekirdi."]Tirmizî, Rü'ya 10, (2289).[645

AÇIKLAMA:

1- Varaka İbnu Nevfel (radıyallahu anh) Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'nin amcasının oğludur. Cahiliye devrinde Hıristiyan olmuş, İncil ve Tevrat'ı okumuş, ilim sahibi bir zattı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nübüvvet geldiği zaman yaşlanmış, gözleri kör olmuş vaziyette idi. İlk vahyin şoku ile Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gördüklerinden korkmuş idi. Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) Resûlullah'ı ona götürmüş, durumu anlatıp, fikrini sormuştu. Varaka, Resûlullah'ı dinledikten sonra, kendisinin geleceği Hz. Musa ve Hz. İsa tarafından müjdelendiğini, beklenen peygamber olduğunu, kendisine gelen meleğin de önceki peygamberlere de gelen Cebrâil olduğunu söylemiş: "Kavmin seni Mekke'den çıkaracakları zaman keşke sağ olsam da sana yardım etsem!" temennisinde bulunmuştu.

Ama bir müddet sonra vefat etti.

Peygamberimize tebliğ emri gelmediği için bu kadarcık tasdik ve te'yidi iman sayılır mı?

Bu soruya ulemâ, umumiyetle "evet" demiş ve Varaka'yı sahabi saymıştır. İbnu Hacer, onu (radıyallahu anh) selefleri gibi sahabi addetmiş ve el-İsâbe'nin ilgili bölümünde el-Kısmu'l-Evvel'de zikretmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Varaka'nın durumunu mevzubahis edip sorunca Hz.

Hatice'ye, onu rüyasında beyaz elbise içerisinde gördüğünü söyleyerek: "Cehennemlik olsa başka bir elbise içinde görmem gerekirdi" mealinde cevap verir. Cevapta, kesin bir delille cennetlik olduğunu beyanı yok ise de dolaylı, işârî bir delille cennetlik olduğu ifade edilmiş olmaktadır.

2- Bu cevaptan yorumcular şu prensibe ulaşmışlardır: "Mü'min, rüyasında ölmüş kimse üzerinde beyaz elbise görürse bu onun iyi hal üzere olduğuna, cennet ehlinden bulunduğuna delâlet eder."646

: اَنأَف َعِطُق بِسْأ َر هنأ ُتْمَلَح بهِن

إ َلاَق #

ف هاللّ ِلوسر ىلإ ٌّبا َرْعأ َءاَج] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

12□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

كِب ِناَطْي شلا ِبُّعَلتِب ْرِبْخُت َ :َلاَق َو ُه َرَج َزَف ُ ه□

عَبْتأ□ .

ملسم هجرخأ

. ماَنَملا يف□].

12. (975)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir bedevî Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip:

"- Rüyamda başımın kesildiğini, kendimin de onun peşine düştüğünü gördüm" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adamı azarlayıp:

"- Sakın ha! Şeytanın, rüyanda seninle eğlenmesini kimseye anlatma!" dedi.]Müslim, Rü'ya 12, (2268).]647

AÇIKLAMA:

Bu rivayetin bir başka vechinde, bu hadiseden sonra Hz. Peygamber'in halka hitab ederek: "Şeytan herhangi birinizle uykusunda oynadığı vakit onu kimseye anlatmasın" tenbihinde bulunur.

957 numaralı hadiste açıkladığımız üzere, Resûlullah hoşa gitmeyen, üzücü rüyaları "şeytanın eğlenmesi (veya oynaması)" olarak tavsif etmiş ve bu çeşit rüyaların kimseye anlatılmamasını tavsiye 645 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/544-545.

646 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/545.

647 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/546.

etmiştir. Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet, rüyanın "şeytanın oynaması" çeşidine bir örnek olmaktadır.

Ancak şu da var ki, tâbirciler rüyada baş kelimesini, kişinin içinde bulunuğu nimet ve makamı kaybetmesine alâmet saymışlardır. "Şayet böyle bir rüyayı, köle görmüş ise, onun hakkında bu, azad edileceğine, hasta ise şifa bulacağına, borçlu ise borçtan kurtulacağına, haccetmemiş ise haccedeceğine, üzüntülü ise sevineceğine, bir korktuğu varsa emniyete kavuşacağına delalet eder"

demişledir.648

يف ِنوُعْظَم ُنب ُنَامْثُع اَنَل َرَاط َنو ُر ِجاَهُملا

تلاق اهْن: [

مِدَق ا مَل

ع ُ هاللّ

ا ‘ ءعلا

ى ِض َر ةيراصن

هِمأ نعو ـ13

هاللّ لوسر ُت ْرَبْخأَف ى ِرْجَت ًانْيَع ِمَانَملا يف َنَامْثُعِل ُتْيأ َرَف #

: تلاق ى

هِفوُت ى تَح ُهاَنْض رَمَف نَكَتْشاَف نَنْكُّسلا .

ر

ى اخبلا هجرخأ َ ه

.[كِل َهلَمَع ُهلَمَع ِرْجَي ى ل :

ذ َلاَقف .

13. (976)- Ümmü'l-Alâ el-Ensâriyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor:"- Muharcirler geldiği zaman (kur'a çekildi), bize Osman İbnu Maz'un'un ağırlanması çıktı. (Onu evimize yerleştirdik.) Hemen hastalandı.

Tedavisi ile meşgul olduk. (Şifa bulamadı), vefat etti. Osman (radıyallahu anh)'ı rüyamda gördüm, akan bir çeşmesi vardı. Düşümü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlattım. Bana:

"- Bu onun amelidir, onun için akıyor" dedi.]Buharî, Tabîr 13, 37, Cenâiz 3, Şahâdât 30, Menâkıbu'l-Ensar 46.]649

AÇIKLAMA:

1- Ümmü'l-Alâ'nın bu rivayeti, Medine'ye hicret eden Mekkeli muhacirlerin başlangıçta içtimâî hayata nasıl intibak ettirildiklerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir: Medineli âileler, kur'a çekmek suretiyle kendi hissesine kim düşüyor ise onu evine götürüp yerleştirmiş ve misafir etmiştir.

Kardeşleştirilen bu insanlar, birbirlerine vâris olacak derecede akde dayalı mânevî bağlarla bağlanmış

idiler.

2- Mekke'nin kurak ve çöl ikliminden Medine'nin rutubetli iklimine birden intibak edemeyen Mekkeliler, ilk geldikleri sıralarda hummaya yakalanmışlar, Mekke'ye karşı özlemleri de artmış idi.

Yukarıdaki rivayet Osman İbnu Maz'un (radıyallahu anh)'un bu hastalıktan kurtulamadığını belirtiyor.

Usdü'l-Gâbe'de, Mekke'de ilk veat eden muhacirin Osman İbnu Maz'un (radıyallahu anh) olduğu belirtilir. Hicretin 22. ayında vefat etmiştir. Resûlullah, ölümüne ağlamış ve ölüsünü öpmüştür. Ayrıca kabrine taş dikip belirgin kıldığı, zaman zaman ziyâret ettiği, oğlu İbrahim öldüğü zaman: "Git, bizim sâlih selefimiz Osman İbnu Maz'ûn'a kavuş" dediği rivayetlerde gelmiştir. Osman İbnu Maz'ûn (radıyallahu anh) ibadete çok düşkün, geceleri namaz kılan, gündüzleri oruç tutan, yüce bir sahabi idi.

Hatta bir ara ebediyyen bekâr kalmaya azmetmiş ise de bunu işiten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdahale ederek câiz olmadığını bildirmiştir.

3- Şârihler, Osman İbnu Maz'ûn (radıyallahu anh)'un ölümünden sonra, akan çeşme şeklinde sevabını devam ettiren amelin ne olduğunu araştırmışlardır. Kesin olmamakla birlikte bazı ihtimaller üzerinde durulmuştur:

a) Osman, Ashab'ın zenginlerinden idi, sadaka-i câriye bırakmış olabilir. Bu onun amelini çeşme gibi kılar. Ancak bilinen bir sadaka-i cariyesi olmadığını söyleyerek bu ihtimale itiraz eden çıkmış ise de İbnu Hacer, Osman (radıyallahu anh)'ın Saib isminde sâlih bir oğlu olduğunu, Bedr'e iştirak ettiğini, Hz. Ebu Bekir'in hilâfeti sırasında vefat ettiğini, "evlâd" ın, amel defterini açık bırakan üç sebepten biri olduğunu söyler. Bilindiği üzere diğer ikisi: İstifade edilen ilim ve sadaka-i câriye (herkesin istifade ettiği amme hizmeti (yol, köprü, çeşme, vakıf vs. bırakmak)dir.

b) "Osman'ın ameli, murâbıtlığı olabilir" denmiştir. Yani kendisini Allah yolunda cihada hasretmiş

olması. Çünkü bir hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:

ربَقْلا ِةَنْتِف ْن ِم ُنمأي َو ِة َماَيِقْلا ِم ْوَي ىلإ ُهُلَمَع ُهَل يِمْنَي ُه نإَف ِ هاللّ ِليبَس يِف ِطِبا
َرُمْلا إ ِهِلَمَع ىلع ُمَتْخُي ٍتِهيَم ُّلُك

"Murâbıt olan hariç, her ölenin ameli sona erer. Allah yolunda murâbıt olanın ameli ise, kıyamete kadar ona sevap getirmeye devam eder. Murâbıt, kabir azabından da emin olur."

Bu hadisi te'yid eden bir başka hadis de şöyledir:

648 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/546.

649 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/546-547.

رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فِي سَبِيلِ اللّه خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ وَإنْ مَاتَ جَرَى عَلَيْهِ عَمَلُهُ الذِي كَانَ يَعْمَلُ وَامِن

الفتَان

"Allah yolunda bir gün ve bir gecelik ribât bir aylık oruç ve gece ibadetinden daha hayırlıdır. Şâyet ölecek olsa yapmakta olduğu ameli, kıyamete kadar (yapmakta imiş gibi) sevap getirmeye devam eder ve fitnelerden de emin olur."

"Osman İbnu Maz'ûn, kendini Allah yoluna adayanlardan biri olduğu için hâli, bu hadise mâsadak olmaya uygundur" denmiştir.

Ancak söylenen bütün ihtimallerin Osman (radıyallahu anh) hakkında muteber olması da vâriddir (radıyallahu anh). 650

İFLÂS BÖLÜMÜ

Şer'î ıstılahda iflâs, borcun mevcudu geçmesidir.

Müflis de borcu mevcudunu geçen kimse demektir. Kelime aslında "fels"den gelir. Fels pul ve mangır demektir, cem'i fülûs ve efles gelir. Bakırdan yapılan en değersiz para birimi idi. Günümüzdeki kuruşa benzetebiliriz. "Para, pula döndü" tâbirinde, pul kelimesi ile neyi ifade ediyorsak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin iktisadî sisteminde felsin yeri hemen hemen onu ifade eder.

Fels kelimesinin, asıl itibariyle Lâtince folis'ten geldiği söylenir. Roma İmparatoru I. Anastasius'un (491-518) Meskûkât Nizamnâmesi'nde 40 nummialık Bizans sikkesinin adıdır. Ağırlığı ilk zamanlarda 30 gr. olmak lâzım idi. Kısa zamanda azalmıştır. Müslümanların Suriye'yi fethettikleri sıralarda 6 gr.

kadardı.

Şu halde bir kimsenin iflâs etmesi, onun dirhem ve dinarı kaybederek felse muhtaç olması demektir.

Bilindiği üzere dirhem gümüş, dinar da altın paranın adıdır.

Örfen müflis, değer taşıyan malını kaybederek, en değersizi olan fülûsa kalan kimsedir. Böyle birisi, artık, değer taşıyan mallar üzerinde tasarrufta bulunamaz, çünkü öyle mallara sâhip değildir, fülûs gibi değersiz mallar üzerinde tasarruf yetkisine sahip olabilir.

İslâm dini, müflisin durumuyla ilgili hususi hükümlere yer vermiştir. Bu bölümde mezkur hükümlere esas teşkil eden birkaç hadis göreceğiz.651

□□نَ ْرَدأ َك ُهَلاَم ِهِنْيَعِب ِدْنِع َر ٍلُج َسَلْفأ َوُهَف قَحأ :

لا لوسر هاللّ # م] :

ق لاق هْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ نع بأ هريرة َر ِض ى

دواد وبأو كلام دازو ن:

يخيشلل ظفللاو ،ةتسلا هجرخأ .

.[□ه

□وَ إنْ ماتَ لا ذِي ابْتَاعَهُ فَصَاحِبُ المتاع

□بِهِ مِنْ غَيْرْ

□فيهِ أسْوَةُ الغُرَ مَاء .

□وزاد أبو داود فقط: وَ إنْ كانَ قَضَ مِنْ ثَمَنِهَا شَيْئاً فَهُوَ أسْوَة الغُرُ مَاء .

1. (977)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Bir kimse, iflâs edenin yanında malını aynen bulmuş ise, bu mala o, herkesten daha ziyade hak sâhibidir."]Buharî, İstikrâz 14; Müslim, Müsâkat 22, (1559); Muvatta, Büyû 42, (2, 678); Tirmizî, Büyû 36, (1262); Ebu Dâvud, Büyû 76, (3519-3520, 3522); Nesâî, Büyû 95, (7, 311); İbnu Mâce, Ahkâm 26, (2358, 2359).[652

AÇIKLAMA:

Hadisten çıkarılan hükümle ilgili olarak Buharî şârihi Aynî'den bazı özetlemeler kaydedeceğiz: 1- Bu hadisin zahiri ile Ata İbnu Ebi Rabâh, Urve İbnu Zübeyr, Tâvus, Şa'bî, Evzâî, Ubeydullah İbnu'l-Hasen, İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk ve Dâvud amel etmişlerdir.

Bu ismi sayılan ulemâ hadisin zâhirine bakarak şöyle demişlerdir: "Bir kimse iflâs eder ve yanında, satınalmış bulunduğu bir mal, olduğu gibi bulunursa malı satmış olan kimse bunu almaya diğer alacaklılardan daha çok hak sahibidir." Bu hadisle amel hususunda hicaz ulemasının, bazı teferruatta ihtilâf etse de, temelde icma ettiğini İbnu Abdilberr belirtir.

650 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/547-548.

651 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/549.

652 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:

4/550.

İhtilâflı hususlar hakkında şu bilgiyi verir: "Sattığı malı, bir müflisin elinde olduğu gibi bulan bir kimse, malını geri almak ister, diğer alacaklılar da buna itiraz ederek, mal sahibinin parasını, ceplerinden ödeyerek malı kendileri almak isterlerse, bu malı, -fazla malı almada olduğu üzere-almaya hakları var mı?" meselesinde Şâfiî ve Mâlik hazretleri ihtilâf ederler. Mâlik: "Buna hakları vardır, malın asıl sahibi, diğer alacaklılar malın bedelini ödedikleri takdirde malı alamaz" der. Şâfiî hazretleri de: "Diğer alacaklıların bu malda söz hakkı yoktur" der ve açıklar: "Ne müflisin ne de vârislerinin böyle bir malı alma hakkı yok ise, borçlularının hiç yoktur, karar yetkisi malın sahibine aittir, dilerse alır, dilerse bırakır ve diğer alacaklılarla müştereken iştirak eder. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu mala, sahibini, onlardan daha haklı kılmıştır." Ebu Sevr, Ahmed İbnu Hanbel ve bir cemaat de bu şekilde hükmetmiştir.

Mâlik ve Şâfiî hazretleri, keza mal sahibinin sattığı mala mukabil müflisten bir miktar bedel almış

olup olmama meselesinde de ihtilâf ederler. İbnu Vehb ve başkaları İmam Mâlik'in şöyle hükmettiğini rivayet ederler: "Mal sahibi dilerse aldığı bedeli iade ederek malını geri alabilir." Halbuki Şafiî hazretleri: "Satılan mal köle idiyse ve bedelinin yarısını da almış idiyse, sonra borçlu iflâs etmiş ise, kölenin yarısı onundur, zira para kölenin aynına bedeldir. Geri kalan yarıyı da müflisin alacaklıları adına satar. Önce almış olduğundan bir şey iade etmez. Çünkü alması gereken hakkını almıştır."

Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir.

İmam Mâlik ve Şâfiî hazretleri, iflâs etmiş olduğu hâkim tarafından ilân edilmezden ve tevkif edilmezden önce ölmüş olan müflis hakkında da ihtilâf etmişlerdir. Mâlik der ki: "Müflise terettüp edecek hüküm, ölüye terettüp edecek olandan farklıdır. Bir malı satan, onu aynıyla, ölünün nezdinde bulursa, bu mal üsvetü'lguremâ sayılır. Halbuki müflisin yanında bulunacak olsa hüküm aksinedir."

Ahmed İbnu Hanbel de buna hükmetmiştir. Halbuki et-Tavzih'de: "Hadisin muktezasına göre bu malın eski sahibine dönmesi gerekir, hatta, hadisin mutlak olan ifadesi nazara alınınca, malın bedelinden bir kısmını almış olsa bile eski sahibine dönmesi gerekir" denmektedir. Bu, Şafiî'nin yeni görüşüdür, vazgeçmiş olduğu eski görüşüne göre, geri kalan bedeline bütün alacaklılarla birlikte iştirak etmelidir.

Şâfiîler, hadiste gelen "malını aynen bulmuş ise" kaydına dayanarak, mal sahibinin, o mala diğer alacaklılardan önce hak kazanabilmesini, "malını olduğu gibi bulma" şartına bağlamışlardır. Yani mal, meselâ eksilme gibi bir durumla zatında, sıfatlarından birini kaybetme gibi bir durumla evsafında herhangi bir tegayyür ve tebeddüle (değişmeye) uğramış olmamalıdır, aksi takdirde mal bütün alacaklıların müşterek malı olur."

Şâfiîler bu hususta çeşitli teferruata inmişlerdir. Aynî, bunlardan yirmi adedini nakleder, bahsi uzatmamak için kısa kesiyoruz.653

HANEFÎ GÖRÜŞ

Bu meselede Hanefîlerin nokta-i nazarı farklıdır. İbrahim Nehâiî Hasan Basrî, (bir rivayette) Şa'bî, Vekî, Abdullah İbnu Şübrüme, Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve Züfer (rahimehumullah) şöyle hükmederler: "Malını olduğu gibi bulan satıcı diğer alacaklılar gibidir." Bu hükme götüren muhtelif rivayetlerden biri Ömer İbnu Abdilaziz tarikiyle gelen şu rivayettir:

ءا َوَس ِهِف ُءام َرُغلا َوُهَف َسَلْفَا مُث ًائْيَش ِهِتَعْلِس ِنَمَث ْنِم َضَتْقا ِنَم□

"Kim sattığı malın bedelinden bir miktar alır, sonra da müşteri iflas edecek olursa, malı (aynıyla bulan) satıcı ile diğer alacaklılar eşittirler."

Tahavî, sadedinde olduğumuz hadisi şöyle izah eder: "Bu hadisle, müflisin yanında, kendi malını aynen bulan kimse mevzubahistir, mebî (satılmış olan mal) ise, artık kendi malı değildir, bu satılmazdan önce kendi malı idi. Aynıyla kendinin olan mal, gasbedilen maldır, âriyet olarak verilen, vedîa (emanet) olarak bırakılan ve buna benzer durumdaki mallardır. İşte bu vasıfta olan bir mal aynen kendi malıdır ve bu mala, diğer alacaklılardan daha ziyade hak sahibidir. Sadedinde olduğumuz Ebu Hüreyre hadisinin vürudu da buna bakar. Nitekim Semure İbnu Cündeb (radıyallahu anh) tarafından rivayet edilen bir hadis de buna delâlet etmektedir. Bu hadiste Resûlullah şöyle buyurmaktadır: □ع ِج ْرَي َو ِهِنْيَعِب ُّقَحا َوُهَف ِهِنْيَعِب ٍلُج َر َدْنِع ُهَدَج َوَف ٌعاَتَم ُهَل
َعاَض ْوَا ٌعاَتَم ُهَل َق ِرُس ْنَم

نَم ثلاِب ِعِئاَبْلا بلَع ُّى ِرَتْشُمْلا□

653 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/550-551.

"Kimin bir malı çalınır veya kaybolur, sonra da sahibi onu aynıyla birinin yanında bulursa, bu malın aynına daha ziyade hak sahibi olur, bunu satın almış olan müşteri satandan ödediği bedeli geri ister."

Şu halde, Taberânî'de de rivayet edilen bir hadis gösterir ki, Ebu Hüreyre rivayetinde kastedilen mal, vedîa, âriyet, gasb ve benzeri yollarla (sahibinin elinden çıkmış olmakla birlikte, aynen mülkiyeti devam eden) mallarla ilgilidir. Bu malları eski sâhibi, bir kimsenin elinde aynıyla bulursa, bu malda diğer alacaklıların herhangi bir hissesi yoktur. Çünkü asıl sahibinin mülkiyetinde olmaya devam etmektedir. Çünkü gâsıbın eli, bir tecavüz ve zulüm elidir. Hırsız da böyle. Ama malı satar ve müşteriye teslim de ederse bedelini almamış bile olsa mal artık mülkiyetinden çıkmıştır."

Aynî daha sonra bu hadisle ilgili Hanefî görüşe katılmayanların, mezhep taassubunun sevkiyle Hanefî ulemaya edeb dışı sözler sarfettiklerini belirtir ve bazılarının kavillerinden örnekler kaydeder. Biz o nakillere girmeyeceğiz, ancak şu kadarını belirtmek isteriz: Bu bahis, Aynî'nin şerhinden değil de kendisi Şâfiî olan İbnu Hacer'in Fethu'l-Bârî Şerhi'nden takip edilecek olsa, mevzuun Hanefîlere sathî tahlil edildiği kanaatine varılabilir. İlim adamlarının da inandıkları Hakk'ın hatırı için de olsa, zaman zaman mezhep taassubuna düşmelerini görmek şaşırtıcı oluyor. 654 مُهَل َو اَنَل ُ هاللّ َرَف ًغ

رُثَكَف اَهعاَتْبا ِراَمِث ي

:] ف هاللّ ِلوسر ِدْهَع ىلَع ٌلُج َر َبي ِصُ

أ لاق ديعس بأ

2

نعو - -

اوُذُخ

هِئاَم َرُغ.

ل َلاَقف

هِنْيَد َءاَف َو َكِلذ ْغلَبي ْمَلف ِهْيَلَع ُسا نلا َق دَصَتف ِهْيَلَع اوُق دَص : ت # ُب نلا َلاَقف.

سَلْفأَف ُهُنْيَد .

ى ِراخبلا إ ةسمخل هجرخ

ا

.

أ

[امَ َو جَدْتُمْ لَهُ سَيلَ مْكُلَ إ كِلذ .

2. (978)- Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, bir adamın satın aldığı meyveyi âfat vurdu. Bu yüzden adamın borcu arttı ve iflâs etti.

(Kendisine dâva arzedilince) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) halka: "Kardeşinize mal tasadduk (ederek yardım) edin" dedi. Bunun üzerine, halk ona tasaddukta bulundu, ama toplanan, borcunu ödemeye kâfi gelmedi. Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz, bu sefer alacaklılara: "Bulduklarınızı alın, size bundan başka bir şey yok" buyurdu.]Müslim, Müsâkât 18, (1556); Tirmizî, Zekât 24, (655); Ebu Dâvud, Büyü' 60, (3469); Nesâî, Büyu'30 (7, 265), 96, (7, 312); İbnu Mâce, Ahkâm 25, (2356).[655

AÇIKLAMA:

1- Burada meyvesi âfete uğrayıp zarara giren zatın kim olduğu belirtilmemiştir. Ancak bazı rivayetlerden hareketle, Muâz İbnu Cebel (radıyallahu anh) olduğu söylenmiştir.

2- Rivâyetten, müşterinin, meyveyi satmış olan bahçe sahibine ve diğer alacaklılara beraberce borçlandığı anlaşılmaktadır. Yani, satın alınan meyvenin âfete uğramasından hâsıl olan zararı müşteri çekmektedir.

Ancak, Nevevî'nin açıklamasına göre âlimler meyve meselesinde ihtilâf etmişlerdir. Yani meyve salâh tebeyyün ettikten sonra satılmış ve satan da: "Artık götürebilirsin, işte mal, işte sen" diyerek aradan çekilmek suretiyle malı teslim de etmiş, ama müşteri, henüz toplayıp götürmeden semâvî bir âfet gelip meyveyi zarara uğratmış ise zararı kim çekecek? Satan mı, satın alan mı, her ikisi de mi?

a) İki görüşten esahh olana göre İmâm Şâfiî, Ebu Hanîfe, Leys İbnu Sa'd ve diğer bazıları: "Mal artık müşterinin garantisindedir, âfetin verdiği zararı düşmek vacib değildir, satan düşecek olursa bu müstehabdır" demiştir.

b) Eski görüşünde İmam Şafiî ve diğer bazıları: "Mal henüz satanın garantisindedir. Âfetin verdiği zararı bedelden düşmek vâcibtir" demiştir.

c) İmam Mâlik: Afetin verdiği zarar, üçte birden az olursa, bu zararı düşmek vâcib değildir, üçte bir veya daha fazla olursa bunun bedelden düşülmesi vacib olur, meyve satıcının garantisindedir" der.

İmam Mâlik'e göre, meyve ve ekinin bir kısmını kuşların yemesi, rüzgârın dağıtması, bir kısmının da yere dökülerek zayi olması normaldir, buna itibar etmemek gerekir. Ancak bu çeşit zararla semâvî afetin vereceği zarar arasında bir sınır olması gerekir. Din-i Mübîn-i İslâm, vasiyet ve hastanın bağışı gibi durumlarda üçte bire kadar ruhsat verdiği için, mutad miktardan fazla telef araya girerse, bunun umumi kıymetten düşülmesi gerekir. Meyve veya ekinin hepsi telef olursa akit bozulur müşteri parasını geri alır. Zarar üçte birden az olursa kıymetten bir şey düşülmez. Müşteri ile satıcı arasında 654 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/551-552.

655 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/553.

afet veya afetin sebep olduğu zararın miktarı hususunda ihtilâfa düşerlerse, söz satanındır, zira malda asıl olan selamettir."

Bu üç görüşü de te'yid eden rivayetler gelmiştir.

Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, birinci görüşü iltizam edenlere, yani "zarar müşteriye aittir" diye hükmedenlere delil olmaktadır.

Ancak, muhalif görüşte olanlar, yani "Afetle gelen zararı satıcı çeker" diyenler, bu hadiste geçen borçlanma meselesini şöyle te'vil ederler: "Muhtemelen, meyve, kemâle erdikten sonra müşterinin ihmal ederek toplamaması yüzünden telef olmuştur, bu takdirde zararı müşteri çeker. Bu sebeptendir ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hadisin sonunda: "Size bundan başka bir şey yok" demiştir.

Afet zararlarının bedeli iâde edilmeyecek olsa, alacaklılar kalan paralarını da isterlerdi."

Muhalif görüşte olanlar bunlara cevap verme sadedinde şöyle demişlerdir: "Sizin dediğiniz gibi olsaydı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demeliydi: "Size şimdilik bundan başka bir şey yok.

Bu zât fakir kaldığı müddetçe, ondan borç istemeniz helâl değildir. Hâli vakti düzelinceye kadar bekleyin, düzelince alırsınız."

Sadedinde olduğumuz rivayet iflâs durumuna düşmüş kimselere yardımcı olmaya, tasaddukta bulunmaya teşvik etmektedir. Borcunu ödeyemeyenlere kötü muâmele yapmamak gerektiği de anlaşılmaktadır. Israrla istemek, kötü söz söylemek, hapsettirmek gibi muameleler câiz değildir.

Maamafih İmam-ı Âzam'ın alacaklıya, borçluyu, ödeyinceye kadar tâkip hakkı tanıdığı belirtilir.[656]

---

[656] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 4/553-554.

ÖLÜMÜ TEMENNİ BÖLÜMÜ
.... 5

ÖLÜM TEMENNİSİ NİÇİN YASAKLANMIŞTIR?
.... 6

TEŞEKKÜR BÖLÜMÜ
.... 7

CİHAD BÖLÜMÜ
....
10

BİRİNCİ BAB
....
11

CİHADIN FAZİLETİ
.... 11

BİRİNCİ FASIL
....
11

CİHAD VE MÜCAHİDLERİN FAZİLETİ
.... 11

İKİNCİ FASIL
....
26

ŞEHADET VE ŞEHİDİN FAZİLETİ
.... 26

İKİNCİ BAB
....
35

CİHAD VE CİHADA MÜTEALLİK MESELELER
.... 35

BİRİNCİ FASIL
....
35

CİHADIN VACİB OLUŞU VE CİHADA TEŞVİK EDEN HADÎSLER

.... 35

1- ULÜ'L-EMRE İTAAT: 35

İTAATLE İLGİLİ BAZI MESELELER 36

KUR'AN-I KERİM VE İTAAT 36

2- FASIK İMAMIN ARKASINDA NAMAZ 38

İKİNCİ FASIL 44

CİHAD'IN ÂDABI 44

ÜÇÜNCÜ FASIL 47

CİHADA NİYETTE SIDK VE İHLÂS 47

DÖRDÜNCÜ FASIL 50

KITÂL VE GAZVE AHKÂMI 50

BEŞİNCİ FASIL 69

CİHADA MÜTEALLİK SEBEPLER 69

ÜÇÜNCÜ BAB 77

CİHADLA İLGİLİ TEFERRUAT

.... 77

BİRİNCİ FASIL
....
77

EMAN VE SULH
....
77

İKİNCİ FASIL
....
94

CİZYE VE CİZYE İLE İLGİLİ HÜKÜMLER
.... 94

ÜÇÜNCÜ FASIL
....
101

GANİMETLER VE FEY
.... 101

GANİMET:
....
101

FEY:
....
101

DÖRDÜNCÜ FASIL
.... 140

ŞEHİDLER HAKKINDA
.... 141

CİDAL VE MİRÂ BÖLÜMÜ
.... 146

İLM-İ CEDEL:
....
146

HACC VE UMRE BÖLÜMÜ

.... 151

HACC
....
152

HACC
....
152

BİRİNCİ BAB
....
154

HACCIN FAZİLETLERİ
.... 154

ÜÇÜNCÜ BAB
....
166

MÎKAT VE İHRAM HAKKINDA
.... 167

BİRİNCİ FASIL
....
167

MÎKÂTLAR
....
167

MÎKAT:
....
167

1) İHRAMA MÎKATTA GİRMEK ŞART MI?
.... 171

2- İHRAMI NİÇİN, NEREDE, KİMLER GİYER?
.... 172

İKİNCİ FASIL
....
176

İHRAM VE HARAMLARI 176

BİRİNCİ FER 207

TELBİYE HAKKINDADIR 207

İKİNCİ FER 212

İHRAMINI İFSAD EDENLER HAKKINDA 212

ÜÇÜNCÜ FER 213

SAYD'IN CEZASI 213

DÖRDÜNCÜ BAB 216

HACCIN ÇEŞİTLERİ:İFRAD, KIRAN, TEMETTU 216

İKİNCİ FASIL 218

HACC-I KIRAN 218

ÜÇÜNCÜ FASIL 223

HACC-I TEMETTÜ VE HACCIN FESHİ 223

BEŞİNCİ BAB 242

TAVAF VE SA'Y.. 242

BİRİNCİ FASIL 242

TAVAF VE SA'Y'İN MAHİYETİ 242

İSTİLÂM 250

İKİNCİ FASIL 263

TAVAF VE SA'Y AHKÂMI 263

ZİYARET TAVAFI 267

VEDA TAVAFI 268

ERKEKLERİN KADINLARLA KARIŞIK TAVAFLARI 271

HICR'IN GERİSİNDE TAVAF 272

SAFA VE MERVE ARASINDA SA'Y 273

TAVAF VE SA'YDE DUA 275

ÜÇÜNCÜ FASIL 277

BEYTULLAH'A GİRİŞ 277

1) KÂBE'YE RESULULLAH (aleyhissalâtu vesselâm) NE ZAMAN GİRDİ?............ 280

2) KÂBE'NİN İÇİNDE NAMAZ 281

3) NAMAZIN YERİ VE ŞEKLİ 282

4) KÂBE'DE NAMAZ CAİZ DEGİL Mİ? 283

5) KÂBE'NİN KAPISI NİÇİN KAPATILMIŞTI? 283

6) BAZI FEVAİD 283

7) OSMAN İBNU TALHA 284

ALTINCI BAB 288

VAKFELER VE İFÂZA 288

BİRİNCİ FASIL 288

VAKFELER VE HÜKÜMLERİ (UMÛMÎ BİLGİLER) 288

İKİNCİ FASIL 298

İFÂZA HAKKINDADIR 298

ÜÇÜNCÜ FASIL 302

ARAFAT VE MÜZDELİFE'DE TELBİYE 302

ÜÇÜNCÜ FASIL 305

ARAFAT VE MÜZDELİFE'DE TELBİYE 305

YEDİNCİ BAB 305

REMY (ŞEYTAN TAŞLAMA) 305

BİRİNCİ FASIL 306

REMY'İN KEYFİYETİ (NASIL YAPILDIGI) 306

İKİNCİ FASIL 309

REMY'İN (TAŞLAMANIN) VAKTİ 309

ÜÇÜNCÜ FASIL 311

BİNEREK VE YÜRÜYEREK TAŞLAMA 311

DÖRDÜNCÜ FASIL

.... 313

MÜTEFERRİK HADİSLER
.... 313

SEKİZİNCİ BÂB
....
314

HALK VE TAKSÎR HAKKINDA
.... 314

DOKUZUNCU BAB
.... 317

BİRİNCİ FASIL:
....
317

İHRAMDAN ÇIKMA (TAHALLÜL)
.... 317

İKİNCİ FASIL
....
320

İHRAMDAN ÇIKMA VAKTİ
.... 320

ONUNCU BÂB
....
324

KURBANLAR (HEDY VE EDAHİ)
.... 324

BİRİNCİ FASIL
....
324

KURBANINVACİB OLUŞU VE SEBEPLERİ
.... 324

UMUMÎ BİLGİLER
.... 324

BAYRAM TELÂKKİSİ:

.... 328

Bayramda Yeme ve İçme: 328

Bayramda Eğlence: 328

DİNLENME VE İSTİRAHATIN VASITA, YER VE ZAMANLARI 330

İKİNCİ FASIL 330

KURBANIN KEMİYETİ VE MİKTARI 330

ÜÇÜNCÜ FASIL 336

KURBAN OLABİLECEK HAYVANLAR 336

DÖRDÜNCÜ FASIL 338

KURBAN OLAMAYACAK HAYVANLAR 338

BEŞİNCİ FASIL 339

KURBANLIGIN İŞARETLENMESİ 339

ALTINCI FASIL 341

KURBAN KESMENİN YERİ VE ZAMANI 341

YEDİNCİ FASIL ....

343

KURBAN KESMENİN ÂDÂBI 343

SEKİZİNCİ FASIL 345

KURBANDAN YEMEYE DÂİR 345

DOKUZUNCU FASIL 347

HELÂK OLAN KURBANLIK HAKKINDA 347

ONUNCU FASIL 349

KURBANLIK DEVEYE BİNMEK 349

ONBİRİNCİ FASIL 350

KÂBE'YE KURBAN HEDİYE EDEN MUKİM İHRAM GİYER Mİ? 350

ONİKİNCİ FASIL 351

MÜTEFERRİK HADİSLER 351

ONBİRİNCİ BÂB 355

FEVÂT, İHSAR VE FİDYE .... **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**

UMUMİ AÇIKLAMALAR

.... 355

BİRİNCİ FASIL
....
356

HASTALIK VE EZÂ SEBEBİYLE MAHSUR KALANLAR
.... 356

FİDYEDE MUHAYYERLİK:
.... 357

FİDYENİN YERİ:
....
357

SADAKA:
....
358

İKİNCİ FASIL
....
360

DÜŞMAN TARAFINDAN MÂNİ OLUNAN KİMSE
.... 360

ÜÇÜNCÜ FASIL
....
362

MÜDDETTE YANILANLAR VEYA YOLU KAYBEDENLER
.... 362

DÖRDÜNCÜ FASIL
.... 363

MÜTEFERRİK HADİSLER
.... 363

ONİKİNCİ BÂB
....
365

MEKKE'YE GİRİŞ, KONAKLAMA VE ORADAN ÇIKIŞ ÂDÂBI
.... 365

ONÜÇÜNCÜ BÂB 372

HACCDA NİYÂBET 372

NİYÂBET: 372

ONDÖRDÜNCÜ BÂB 376

HACCLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER .... **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**

BİRİNCİ FASIL 376

TEŞRİK GÜNLERİNDE TEKBİR 376

İKİNCİ FASIL 378

MİNA'DA HUTBE 378

ÜÇÜNCÜ FASIL 380

ÇOCUĞUN HACCI 380

DÖRDÜNCÜ FASIL 381

ŞARTLI HACC 381

BEŞİNCİ FASIL 382

HAREM'DE SİLAH TAŞIMA HAKKINDA 382

ALTINCI FASIL 384

ZEMZEM SUYU HAKKINDA 384

YEDİNCİ FASIL 385

MÜTEFERRİK HADİSLER 385

ONBEŞİNCİ BÂB 390

HZ. PEYGAMBER'İN HACC VE UMRESİ 390

BAZI HÜKÜMLER 392

ÖLÜMÜ TEMENNİ BÖLÜMÜ

ه

باَصأ هٌّرُض ْنِم َت ْوَمْلا ْمُكُدَحَأ َّنَيَّنَمَتَ ي :# هاللّ ُلوسر لاق[:لاق ُهْنَع ُ هاللّ .

1

ى ِض َر سنأ نع ـ

ارْيَخ ُةاَف َوْلا ِتَناَك اَذإ ِنَّف َوَت َو ى

ل ارْيَخ ُةايَحْلا ِتَناَك اَم ِنِيْحأ َّمُهَّل ا : ِلُقَيْلَف .

نإف

عاَف ّدُب َناك

ةسمخلا هجرخأ .

يِل].

1. (979)- Hz. Enes (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Sizden hiç kimse, maruz kaldığı bir zarar sebebiyle ölümü temenni etmesin. Mutlaka bunu yapmak mecburiyetini hissederse, bari şöyle söylesin: "Rabbim, hakkımda hayat hayırlı ise yaşat, ölüm hayırlı ise canımı al!" [Buharî, Merdâ 19, Da'avat 30; Müslim, Zikr 10, (2680); Tirmizî, Cenâiz 3, (971); Ebu Davud, Cenâiz 13, (3108, 3109); Nesâî, Cenâiz 1, (4, 3).]1

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilk muhatabı Ashab-ı Kirâm ise de, kıyamete kadar gelecek bütün Müslümanlar aynı şekilde muhatap olmaktadırlar, yani yasak hükmü bâkidir.

2- Hadiste mevzubahis edilen "zarar" için, seleften bir çoğu "dünyevî zarar" demiştir. Buna göre, kişi

"dininde fitneye düşmek" gibi dinî bir zarar mevzubahis olacak olsa, hadisteki nehyin dışında kalacağı belirtilmiştir. Hatta İbnu Hibbân'da gelen bir rivayette bu husus daha da serahetle gözükmektedir:

اَيْنُّدلا يِف ِهِب َل َزَن هٍّرُضِل َت ْوَمْلا ُمكُدَحا ّنَيَّنَمَتَي

"Sizden hiç kimse dünyada mâruz kaldığı musibet sebebiyle ölümü temenni etmesin." Burada

"dünyada" diye sebep açıkça belirtilmektedir. Sahabeden bazıları, dünyevî olmayan mülahazalarla ölümü temenni etmiştir. Nitekim Muvatta'da Hz. Ömer'in şöyle dua ettiği kaydedilir:

ط هِرَضُم ًَو هيَضُم َرْيَغ َكْيَلاِ بِنِضِبْقاَف بِتَّ يِع

عِ

ر ْت َرَشَتْنا َو بِت َّوُق ْتَفُعَض َو بهنِس ْت َرِبَك ّمُههل ّا

"Ey Rabbim, yaşım ilerledi, kuvvetim zayıfladı, raiyyetim her tarafa intişâr etti. Artık fazla zarara düşmeden, ölçümü kaçırmadan beni yanına al."

Yine Muvatta'da, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da şöyle dua ettiği nakledilmiştir: ةَنْتِف ِساَّنلا يِف َتْد َرَا اَذإ َو ِنيكاَسَمْلا َّبُح َو ِتا َرَكنُمْلا ك ْرَت َو ِتا َرْيَخْلا َلْعِف َكُلأْسَا َّمُههل َا

نوُتْفَم َرْيَغ َكْيَلإ ِنْضِبْقاَف

"Ya Rabbi, senden bana hayırlı işlerin fiilini, kötü işlerin terkini, fakirlerin sevgisini müyesser kılmanı temenni ediyorum. İnsanlar arasında bir fitne yaratacaksan, beni yanına al, fitneye bulaşmamış olarak dünyadan ayrılayım."

Keza Ahmed İbnu Hanbel ve başka kaynaklarda kaydedildiğine göre, Âbis el Gıfârî şöyle dua etmiştir:

"Ey Tâun! beni al götür!". Kendisine: "Niye böyle söylüyorsun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ölümü temenni etmeyin" demedi mi!" denince şu cevabı vermiştir: "Ben Resûlullah'ın şöyle söylediğini işittim: َّمدلاِب افاَف ْخِتْسا َو ِمْكُحْلا َعْيَب َو ِط َرُّشلا َة َرْثَك َو ِءاَهَفُّسلا َة َراَمِا اهتِس ِت ْوَملاِب او ُرِداَ ب

امْهَف ْم ُهَّلَقَا َناَك ْنإ َو ْمُهيِهنَفُيِل ْمُهدَحا َنوُمِهدَقُي َريما َزَم َنآَرُقلا َنوُذ ِخَّتَي ائْشَن َو ِمْح َّرلا َةَعيِطَق َو

"(Kıyamet alâmetlerinden) şu altı hâl zuhur etmezden önce ölüme koşun: "Sefih (kıt akıllı) insanların hâkimiyeti, polislerin çoğalması, hükmün satılması (mahkemelerde rüşvetle hüküm verilmesi), insan kanının değerini kaybetmesi, sıla-i rahmin kaybolması, Kur'ân'ı musiki yerine tutacak zamanelerin zuhûru. Bunlar, anlayışça en gabileri bile olsa, sırf kendilerine teganni yapsın diye içlerinden birine üstünlük tanırlar."

Bu mevzuya temas eden âlimler, ölüm temennisiyle ilgili, Kur'ân'dan da iki âyet gösterirler: 1- Hz. Yusuf'un duası: ني ِحِلاَّصلاِب ِنْق ِحْلَا َو امِلْسُم ِنَّف َوَت

"Benim canımı Müslüman olarak al ve beni sâlihlere dâhil eyle" (Yusuf 101). Hz. Yusuf bu duayı, dünyevî nimetlerin zirvesine ulaşınca yapmıştır.

1 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/5.

2- Hz. Süleyman'ın duası:

□ ني ِحِلاَّصلا َكِداَبِع يِف َكِتَم ْح َرِب يِنْل ِخْدا□

و

"Rabbim!... Rahmetinle beni iyi kullarının arasına koy" (Neml 19).

Buharî'de kaydedilen Resûlullah'ın bir duası da şöyle:

َنلْع ا ' ِقيِف َّرلِاب يِنْق ِحْلَا َو يِنْمَح ْرا َو يِل ْرِفْغا َّمُهَّل َا

Bu duaların ölüm geldiği ana mahsus olduğu belirtilir, yani bu dualarda ölümün âcilen gelmesi istenmiyor, "Öleceğimiz vakit hayırlı bir sonla hayatımız kapansın, öbür dünyada salihlerle birlikte olalım" temennisinde, duasında bulunuluyor" denmiştir. Ayrıca, "Dualarda ölüme yer verilmesi, ölmeyi istemek değil, ölüm hâdisesini zihinde canlı tutmak, unutmamak içindir" şeklinde açıklama da yapılmıştır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hayatın mü'min hakkında ölümden hayırlı olduğunu söyler: □

ارْيَخ َّإ ُ ه ُرْمُع َنِم ْؤُمْلا ُدي ِزَي

"Mü'min kişinin ömrü, onu hayırca ziyadeleştirir.”

بِثْ َع تْسَي ْنَا ُهَّلَعَلف ائِسُم اهيِا َو ارْيَخ َدا َّزَي ْنَا ُهَّلَعَلف انِسْحُم اهيِإ َت ْوَمْلا ُمُكُدَحا□
َّنَيَمَتَي ًَو

"Sizden kimse ölümü temenni etmesin. Muhsin (iyi amel üzere) ise hayır cihetiyle artacağı umulur.

Kötü amel işliyorsa kötülükten dönüp Allah'ın rızasını arayacağı ümid edilir." Mamafih, iyilerin de bozulma ihtimali olsa da bunun istisna olduğu, aslolanın, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın buyurduğu gibi yaşamanın daha hayırlı olacağı belirtilmiştir. Şu halde ölüm, hayırlı amellerin, sevabın son bulmasıdır. Öyle ise ölüm temenni edilmemelidir.2

3- Ölüm temennisi niçin yasaklanmıştır?

ÖLÜM TEMENNİSİ NİÇİN YASAKLANMIŞTIR?

İslâm akidesine göre, ecel kaderle bağlıdır, dua ve temenni ile değil. Kişinin eceli gelince, istese de istemese de, ne uzar ne kısalır (Yunus 49, Nahl 61). Şu halde ölümü temenni etmek veya etmemek terbiyevî, ahlakî bir yöne sâhip, bir mü'minlik edebidir. Bu açıdan ölümü temennî etmede iki mühim ahlâkî mahzur görmek mümkündür:

1) Kadere karşı bir itiraz mevzubahistir.

2) Gayesi çeşitli hallerle imtihan olan hayat vazifesinden kaçmak vardır. Bu ise meskenettir, kişiyi ruhen yıkmaktır. Kur'ân-ı Kerim, maldan, candan, meyvelerden eksiltmeler, musibetler ve korkularla imtihan edilmek üzere insanın yaratıldığını bildirmekte (Bakara 155, Mülk 2.) bu imtihanı kazanmak için sabır tavsiye etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yarın kıyametin kopacağını bilse bile bugün elindeki filizini dikmeyi emretmektedir.

Böylesi bir hayat anlayışı vaz'eden İslâm dininin diğer taraftan, dünyevî, maddî musibetler sebebiyle ölümü temenni etmeyi tecviz etmesi tenâkuz olurdu. Ve bu durumlarda ölümü temenni etmenin meşru olması, hayatın musibetleri karşısında mukavemet gücünü kırıcı olurdu. Hatta, ölümü temenni etmeyi meşru kılan sebepler arasında zikredilen hallerin zuhurunda bile hayattan kaçmanın esas alınmaması gerekir. Zira ölümü temenniyi meşru kıldığı belirtilen hallerle ilgili rivayetlerin asıl gayesi, sayılan o hallerin kötülüğünü tedris, zihinlerde tesbittir. Sözgelimi son kaydettiğimiz hadiste tâdâd edilen altı halden meselâ "hükmün satılması" yani rüşvet yoluyla mahkemelerden hüküm istihsâli, bir cemiyette adaletin kalmadığının ifadesidir. Böyle bir cemiyet, içtimaî bozukluğun en ileri safhalarına varmış

demektir. İnananlar, ölümü bile meşru kılacak böylesine kötü bir amelden nehyedilmiş olmaktadır.

Sayılan diğer ameller de öyle.

Bu çeşit hadislerin asıl gayesi, sayılan ameller sebebiyle ölümün temennisini meşru kılmak olsaydı, her devirde ölümü temenni etmek meşru olmuş olurdu, zîra bu kötü ameller hiç bir zaman cemiyetlerde eksik olmamış, aksine hep işlenegelmiştir. Söylediğimiz bu hususu te'yid eden bir durum, Ahmed İbnu Hanbel'den kaydettiğimiz rivayetin bir başka veçhinde, اهت ِس لاَمْع ا

ب او ُرِداَ ب□ ‘

"Altı kötü iş zuhur etmezden önce hayır amel işlemekte acele edin.." denmiş olmasıdır. Yani o fitneler hatırlatılarak, iyi amele teşvik edilmektedir.

2 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/5-7.

هِنْطَب يف ى َوَتْكا ِدَق َو ٍّباَّبَخ ىلَع ُتْلَخَد] :لاق مزاح ىبأ نب سيق نع ىئاسنلا ةياور يفر□
□2ـ

.

[□لاَق: ْوَل ًأ هنَر ُسوَل ّهالل # َنهاَنا أَن ْنَدْعُو َبلاْمَو ْت ِلَدَعوُت ُبِه

□ا و

. سَبْغ

2. (980)- Kays İbnu Ebî Hâzım anlayıtor: "Habbâb İbnu Eret (radıyalahu anh)'in yanına girmiştim.

Karnından yedi yeri dağlatmıştı. Bana: "Eğer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölümü taleb etmekten bizi men etmeseydi mutlaka onu taleb ederdim" dedi. [Nesâî, Cenâiz 2, (4, 4); Buharî, Merdâ 19, Da'âvât 30, Rikak 7, Temennî 6; Müslim Zikr 12, (2681).] 3

AÇIKLAMA:

Habbâb İbnu Eret (radıyalahu anh) ilk Müslümanlardandır ve müşriklerin işkencelerine en ziyade mâruz kalanlardan biridir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, ateş üzerine yatırılmak gibi ağır işkencelerden aldığı yaralar vücudunda hayat boyu devam eden izler bırakmış, zaman zaman tekrar iltihablanmak gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Yukarıdaki rivayet böyle bir durumu aksettirmektedir.

Eski yara yerlerinden açılan iltihabları dağlatmak yoluyla tedavi ettirmiştir. Bazı rivayetlerde Kays, Habbâb'ın yanına geçmiş olsun ziyareti için geldiğini belirtir.

Önceki rivayette olduğu gibi, burada da ölüm temennisinin yasaklanmış olduğunu görmekteyiz.

Habbâb (radıyalahu anh) başka rivayetlerde daha sarîh olarak çekilen maddî sıkıntıları da tasvir ederek, "O sıkıntılar tahammül edilemeyecek kadar ağırdı. Resûlullah yasaklamamış olsaydı, ölümü temenni ederdik" demek istemektedir.

Şu sözler ona aittir: "Ben Resûlullah'ın ashabından, benim çektiğim kadar belâ çeken bir başkasını bilmiyorum." "Resûlullah zamanında tek dirhem bulamazken, (şimdi) evin bir köşesinde kırk bin dirhemim var..." 4

TEŞEKKÜR BÖLÜMÜ

Bu bölüm, aslında Kitâbu's-Sena ve'ş-Şükr adını taşır. Senâ, medih gibi övmek mânasına gelir. Şükr, gelmiş olan bir nimete kavlen veya fiilen veya kalben mukabele edip o nimeti verene tâzim etmektir.

Bir bakıma, yapılan iyiliğin idraki içinde olduğumuzu iyilik yapana izhar etmek, memnuniyetimizi ifâde etmektir. Dilimizde, insanlardan gelen iyiliğe karşı izhâr edilen şükrü, teşekkür kelimesiyle ifade ederiz. "Şükr" kelimesini ise, aynen "hamd" gibi Allah için kullanırız.

Şu halde kitabımızın aslına uyarak, şükür bölümü dememiz gerekirken, bunun dilimizdeki karşılığı olan teşekkür kelimesini kullandık. Zira kaydedilen hadislerden anlaşılacağı üzere, bu bölüm Allah'a karşı olan hamd ve şükrümüzü ele almıyor, insanlara karşı olan teşekkür borcumuzu ele alıyor.

Dinimiz, sâdece Allah'tan gelen nimetlerin şükrünün edasına kıymet vermez, insanların yaptığı iyiliklere karşı teşekkür etmeyi de bir borç kılar, buna da öbürü kadar kıymet verir. Hamd, kulluk borcu ise, teşekkür de insanlık borcudur. İslâm dini, mensuplarına, Allah'a hamd etmeyi emrettiği gibi, iyilik yapan insanlara da teşekkür etmeyi emretmektedir.

Şu halde bu bölümde teşekkürün lüzum ve âdâbıyla ilgili hadislerden bazılarını göreceğiz.5

□هاللّ ُ امُهْنَع لاق:]لاق رسول ُ هاللّ #: مَن ْ صَنُعِ َ إلاَيْهِ ِ مَعْرُ ُ وفٌ فقاَل

1□

□ـ عن أسامة بن زيد رَ ِضى

. أخرجه الترمذي .

[□فَلِعاَلِهِ جِ زًّ كاَ هاللّ ُ خيَرْا فقَدْ أبَلْغَ في الثناَء

1. (981)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyalahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim, kendisine yapılan bir iyiliğe karşı, bunu yapana: "Cezâkellâhu hayran (Allah sana hayırlı mükâfaat versin!)" derse teşekkürü en mükemmel şekilde yapmış olur." [Tirmizî, Birr 86, (2036).]6

3 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/7-8.

4 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/9.

5 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/10.

6 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/11.

AÇIKLAMA:

Senâ övme demektir. Ancak, yapılan iyiliğe karşı izhâr edilecek minnet duygumuzu teşekkür olarak ifâde ediyoruz. Aslında iyiliğe iyilikle, aynı cinsten amelle mukabele esastır. Fakat her iyiliğe anında aynı cinsten amelle mukabele etmek mümkün olmaz, bu noktada insanoğlu acizdir. Öyle ise teşekkürümüzü sözle ifâde etmemiz gerekir. Bazıları: "Mükâfaat vermekten elin kısa kalırsa, dua ve teşekkürde dilini uzun tut" demiştir.

Sadedinde olduğumuz hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yapılan iyiliğe karşı, anında yapılacak en mükemmel sözlü mukâbelenin, iyilik yapana: "Senin bu iyiliğin, benim nazarımda o kadar kıymetlidir ki, karşılığını bizzat vermekten acizim, onu ancak Allah verebilir, dünyada veya âhirette, bana bedel O, sizi mükâfaatlandırsın" mânasında olmak üzere "Cezâkellahu hayran" demek olduğunu belirtiyor.7

دَج َو ْنإ ِهِب ِزْجَيْلَف ءاَطَع□□

هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْن #:

ى ِطْعُأ ْنَم□

ع ُ هاللّ□

2□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

دواد وبأ هجرخأ ُ.[ه َرَفَك ْدَقَف ُهَمَتَك ْنَم َو ،ُه َرَكَش ْدَقَف ِهِب ىَنْثأ ْنَم َّنإَف ،ِهِب ِنْثُيْلَف ْد
ِجَي ْمَل ْنإَف

[□ روُز نَب ْوَث سِب ًَك َناك ْهَطْعُي ْمَل اَمِب َّلَحَت ْنَم□□□] .

و :بذمرتلا ةياور يفو ـ ى

ذمرتلاو .□

2.(-3) (982-983) Hz.Câbir (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim bir ihsana mazhar olursa, bulduğu takdirde karşılığını hemen versin, bulamazsa, verene senâda bulunsun.

Zira onu övmekle, teşekkürünü yerine getirmiş olur. Ketmeden (karşılık vermeyen) nankörlük etmiş

olur" dedi.

Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyâde var: "... Kim de kendisine verilmeyenle süslenirse iki yalan elbisesi giyen gibi olur." [Tirmizî, Birr 86, (2035); Ebu Dâvud, Edeb 12, (4813, 4814).]8

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yapılan iyiliğe, aynı cins bir iyilikle mukabelenin esas olduğunu belirtiyor. Zira "ihsan" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı atâ'dır, maddî bağış demektir.

Dilimizde atiyye de denir. İyiliğe iyilikle ânında mukabele edilemiyorsa, senâ edilmelidir, yani sözle, memnuniyetimizi ifade edici, iyilik yapanı memnun edici bir ifadede bulunulmalıdır. Bu ona teşekkür etmek veya dua etmek suretiyle gerçekleşir. Hadis: "Senâ eden teşekkürünü yerine getirmiş olur"

buyurmaktadır.

Ketmetmek, susmak'tır. Burada, nimete mazhar olduğunu ilan etmeyen demektir. Yani "Maddî karşılık vermediği gibi, senâda da bulunmayan, ne fiille ne de sözle mukabele etmeyen nankörlük etmiş olur."

Hadisin aslında nankör kelimesinin yerine "küfretmiş olur" diye tercüme edilebilecek "kefere" tâbirini kullanır. Dilimizde, yapılan iyiliğin görülmemesine nankörlük veya küfrân-ı nimet diyoruz.

Tirmizî'nin rivayetindeki ziyadeye gelince, bu verilmeyenlerle süsleneni iki yalan elbisesi giyene benzetmektedir. Bu ne demektir?

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu, bir kadına söylemiştir. Zikri geçen kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sorar:

"Ey Allah'ın Resûlü! Benim bir ortağım (kuma) var. Kocamın bana vermediği bir şeyi sanki vermiş

gibi davransam bundan bana bir günah gelir mi?"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yukarıdaki cevapla bu davranışı, "çifte yalan" olarak tavsif buyurur. Burada birinci yalan: "Kocam bana verdi" demesidir. İkinci yalan da: "Kocam beni kumamdan daha çok seviyor" görünümünü ortaya koymasıdır.

Hattâbî şu açıklamayı kaydeder: "Vaktiyle Araplar arasında bir adam, kendisini halka iyi ve muhterem bir adam olarak gösterebilmek için eşraf tarafından giyilen bir takım giyermiş. Böylece halkın güvenini kazanmak istermiş, çünkü eşraftan olan yalan söylemezmiş. Halk da onu bu kıyafetle görünce sözlerine itimad eder, yalan şehadetlerine inanırmış. Adam bu takımı ile kendisini sâdıklara (doğru söyleyenler) benzetebildiği ve dolayısıyla yalanının sebebi giydiği takımı olduğu için, halk, bu takıma "sevbeyu zûr" (iki yalan elbisesi, yalan takımı) adını vermiştir."

7 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/11.

8 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/11-12.

Şu halde, Resûlullah, gösteriş için yalana dayanan sahte davranışları, halk arasında darb-ı mesel olarak yaygınca kullanılan bir tâbirden istifade ederek "yalan takımı giyme"ye benzetivermiştir.9

: سأَّنلا ُرُكْشَيَ ْنَ□ □

م لاق # َّبَّنلا َّنأ] ُهْنَع ُ هاللّ

ديعس بأ نع بذمرتل برخأ يفو ـ4□

ى ِض َر□

ى .

لاَعَت َ هاللّ ُرُكْشَي]

4. (984) Ebu Saîd (radıyalahu anh)'den gelen bir rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Halka teşekkürde bulunmayan Allah'a da şükretmez." [Tirmizî, Birr 35, 1955); Ebu Dâvud, Edeb 12, (4811).]10

AÇIKLAMA:

İslâm'ın insanlara olan teşekkür borcunun ödenmesine verdiği ehemmiyeti gösterecek bundan daha veciz ifâde olamaz. Zira burada, insana teşekkür etmek, Allah'a hamdetmeye denk tutulmaktadır.

Kadı İyaz, hadise iki vecihten açıklama getirir:

1- Resûlullah'ın böyle hükmetmesinin sebebi şudur: Kul, Allah'a olan şükrünü, Allah'a itaat ve emirlerini ifa ile eksiksiz olarak yerine getirebilir. Allah'ın emirlerinden biri de, Allah'ın nimetlerinin kendine ulaşmasında vasıtalar durumunda olan insanlara teşekkür etmek olunca, bu emre uymayan, Allah'ın kendisine olan nimetlerinin şükrünü ödememiş olur.

2- Tabiatında, insanlardan gelen iyiliklere karşı nankörlük ve teşekkür etmeye kıymet vermemek bulunan bir kimse, nimetleri sebebiyle Allah'a küfran-ı nimette bulunup şükrü terketmeyi de âdet edinir.

Öyleyse teşekkürle yakından bağlı bulunan şükrü, Cenab-ı Hakk, tek başına kabul etmeyecektir.11

اَنْياَ َر اَم ِ هالّل َلوُسر اَي اوُلاَق َةَنيِدَمْلا َنو ُر ِجاَهُمْلا َمِدَق اَّمَل] :لاق ُهْنَع ُ هالّل

5□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

دَقَل ْمِه ِرُهْظأ َنْيَب اَنْل َزَن ٍّم ْوَق نِم ٍّليِلَق ْنِم ةاَسا َوُم َنَسْحأ ًَو رِيثَك ْنِم َلَذْبأ ام ْوَق□

مُهَل ْمُت ْوَعَد اَم َ ، :لاق .ِهِهلُك ِرْج اِب اوُبَه ْذَي ْناَ اَنْف ِخ ْدَقَل ،ءاَنْهَمْلا يف اَنوُك َرْشاَ َو□
َةَنؤُمْلا اَن ْوَفَك

. هححص .

و بذمرتلاو د

. واد وبأ هجرخأ .

وَأَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِمْ]

5. (985)- Hz. Enes (radıyalahu anh) anlatıyor: "Muharcirler hicretle Medine'ye gelip (Ensar'ın yardımlarını gördükleri) vakit şöyle dediler:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Biz, çok maldan böylesine cömertce veren, az maldan da yardımı böylesne güzel yapan aralarına inmiş bulunduğumuz şu Medinelilerden başka bir kavmi hiç görmedik! Bize bedel işlerimizi yaptılar, hayatımızı düzene koymada yardımcı oldular. Biz (hicret ve ibadetlerimizle kazandığımız) sevapların hepsini onlar alacak diye korkuyoruz!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara şu cevabı verdi:

"- Hayır! Onlar sizin dua ve teşekkürlerinizden hâsıl olan sevabı alacaklar." [Tirmizî, Kıyâmet 45, (2489); Ebu Davud, Edeb 12, (4812).]12

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetin bir vechinde hadis şöyle başlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hicretle Medine'ye gelince (daha önceden hicret etmiş bulunan) Muhacirler, kendisine gelerek şöyle dediler..."

2- Burada dikkat çeken mühim bir husus, Ensâr'ın yardımlarından Muhacirîn'in ne kadar memnun kalmış olduğudur. Zengin olandan da fakir olandan da imkânlarının âzamî ölçüsünde yardım gördükleri ifade edilmektedir. Ev, hurmalık, tarla temini gibi hususlarda Ensar'ın yardımı meşhurdur.

Her biri mevcut mallarının yarısını muhacir kardeşine vermiş idi. Ziraat işleri ortak yapılır, elde edilen meyve ve diğer mahsulât paylaşılıyordu. Arada teessüs eden kardeşlik, imandan gelen, Allah'ın rızasına bakan bir kardeşlik olduğu için sözden ibâret değildi, gerçek bir kardeşlikti. Hatta tatbikata 9 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/12-13.

10 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/13.

11 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/13.

12 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/14.

bakılınca kan kardeşliğinden daha ileri bir kardeşlikti. Verâset hakkı da işin içine girince, bu dinîhukukîkalbî bir mahiyet kazanmıştı. İkinci hanımını boşayıp muhacir kardeşine nikahlama derecesine ulaşan bir kardeşliği bugün görüp bildiğimiz herhangi bir kardeşliğe benzetebilmemiz mümkün değildir.

İşte beşer hafsalasının almıyacağı, hayal bile edemiyeceği böyle bir yardım karşısında Muhacirler endişeye düşmeye başlarlar: Bizim Allah yolunda hicret ederek, namaz, oruç, sabır, cihad... gibi çeşitli ibadetler yaparak kazandığımız ve kazanacağımız sevaplar hep bunlara gitmesin? sevaplarımızdan mahrum kalmayalım?

Endişelerini Resûlullah'a açarlar.

Bu mürâcaat ve mürâcaatta ifade edilen endişe Ensâr'dan duydukları memnuniyeti dile getirmede en beliğ bir üslubtur, daha eblağını düşünmek mümkün değildir.

3- Teşekkür bahsini -ki hadis bu bölümde esas itibariyle bu maksatla kaydedilmiştir- ilgilendiren ve teşekkürün ehemmiyetini belirten husus, hadisin son kısmı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, endişeye düşen Muhacirleri teselli etmek için beyan ettiği hakikattır:

"- Size yardım eden Ensar'ın o büyük yardımlarına, sizin teşekkür ve dualarınızdan hasıl olan sevap yetecektir. Diğer hayırlı işlerinizin, ibadetlerinizin sevabı size kalacaktır."

Bu cevapla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mazhar olunan iyilikler mukabilinde, yapılan dua ve teşekkürlerin ehemmiyetini de belirtmiş olmaktadır.

Şârih Tîbî merhum, bu müracat ve sevabı bir başka şekilde yorumlamıştır. Der ki: "Muhacirler, şunu demek istemişlerdir: "Ensar, kendilerini meşakkat ve yorgunluğa atıp rahat ve imkanlara bizi ortak etmekle zaten sevab kazanıyorlar, biz onlara nasıl karşılıkta bulunalım?"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu görüşe katılmayıp şöyle demiştir: "Hayır, mesele zannettiğiniz gibi değildir. Siz onlara, yaptıklarına karşılık dua ve teşekkürü ifa ettikçe onların mükâfaatlanmasına sebep olursunuz."13

CİHAD BÖLÜMÜ

Bu bölümde üç bab vardır.

*

BİRİNCİ BAB

CİHADIN FAZİLETİ

*

BİRİNCİ FASIL

CİHAD VE MÜCAHİDLERİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FASIL

ŞEHADET VE ŞEHİDİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ BAB

CİHAD VE CİHADA MÜTEALLİK MESELELER

*

BİRİNCİ FASIL

CİHADIN VACİB OLUŞU VE CİHADA TEŞVİK

*

İKİNCİ FASIL

CİHADIN ÂDÂBI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

CİHADA NİYETTE SIDK VE İHLAS

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KITAL VE GAZVENİN AHKÂMI

*

BEŞİNCİ FASIL

13 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/14-15.

CİHADA MÜTEALLİK MESELELER

*

ÜÇÜNCÜ BAB

CİHADLA İLGİLİ BAZI TEFERRUAT MEVZULARI

BİRİNCİ BAB

CİHADIN FAZİLETİ

BİRİNCİ FASIL

CİHAD VE MÜCAHİDLERİN FAZİLETİ

رْيَخ ِ هاللّ ِليِبَس يف ٍّم ْوَي ُطاَب ِر : ُلوُقَ□

ي هاللّ َلوسر ُتْعِمَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

نع ـ1□

ى ِض َر نامثع□

ىاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .]ِل ِزاَنَملا َنِم ُها َوِس اَميف ٍّم ْوَي ِفْلأ ْنِم .

1. (986)- Hz. Osman (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim şöyle diyordu:

"Allah yolunda bir günlük ribât, diğer menzillerde (Allah yolunda geçirilen) bin günden daha hayırlıdır." [Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 26; (1667, 1664, 1665); Buharî, Cihâd 73; Müslim, İmaret 163; İbnu Mâce, Cihâd 7, Nesaî, Cihâd 39, 6, 39).14

AÇIKLAMA:

Ribât, lügat olarak "bağlamak" mânasına gelen bir asıldan gelir. Değişik mânalarda kullanılmıştır.

Yerine göre at bağlamaya yarayan ipe dendiği gibi ata da denir. Hadislerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayır amellere ve ibadetlere devam etmeyi de bu kelimeyle ifâde ettiği görülür.

İbnu'l-Esir, Nihâye'de asıl ribâtın savaşta, cihad hâli üzere düşman karşısında ikâmet olduğunu belirtir.

Sonradan, bu kelime daha ziyade hudud muhafızları için kullanılmıştır.

Şu halde hadis, Allah için cihad etmek maksadıyla harp sırasında düşman karşısında ikamet etme mânasındaki "ribât"ı kastedmektedir. Bu fiilen hududda olabileceği gibi, emir ve silah altında beklemek suretiyle her yerde olabilir. Şerh kitaplarımızın te'lif edildiği devirlerde düşmana karşı tehlikeli bekleyişler sınır bölgesinde olduğu için, ribatın târifinde umumiyetle "hudud" kaydına rastlanmaktadır. Ancak zamanımızın askerlik şartlarında hududla, hudud gerisi arasında çok fazla fark kalmamıştır. Bu sebeple Nihâye'nin yukarıda kaydettiğimiz tarifi, hadisin ruhuna ve günümüz realitesine daha muvafıktır.

Hadisin, askere vâdettiği büyük mükâfaatın mühim bir şartla kayıtlı olduğunu belirtmemiz lâzım:

"Allah yolunda cihad için." Allah için olmayan bütün "bekleyişler" boşadır, cephede ölmeler de.15

إ ِهِلَمَع ىلَع ُمَتْخُي ٍتِّيَم ُّلُك :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□□

2□

ى ِض َر ديبع نب ةلاضف نعو ـ□

وبأ هجرخأ

رْ َقبْلا ِةَنْتِف ْنِم ُنَّمؤُي َو ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلإ ُهُلَمَع ُهَل ىمْنُي ُهَّنإَف ِ هاللّ ِليبَس يف َطِبا□].
َرُملا

ىذمرتلاو دواد .

2. (987)- Fadâle İbnu Ubeyd (radıyalahu anh) anlatıyor: "Her ölenin ameline son verilir, ancak Allah yolunda ölen murâbıt müstesna. Çünkü onun ameli kıyamet gününe kadar artırılır. Ayrıca o, kabir azabına da uğratılmaz." [Tirmizî, Fedâilu'l-Cihad 2,(1621); Ebu Dâvud, Cihâd 16, (2500).]16

14 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/17.

15 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/17-18.

AÇIKLAMA:

Cenab-ı Hakk, kişinin sevabını sağlığında yapacağı amele bağlamıştır. Ölümle amel defteri kapanır.

Hayatı esnasında ne miktar hayır ve sevab kazanabilmişse artık onunla kalır ve artış olmaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu duruma bazı istisnaların olduğunu belirtmiştir: İstifade edilen ilim, hayırlı evlât ve sadaka-i câriye gibi. Sadedinde olduğumuz hadis, Allah yolunda şehid düşenlerin de amel defterinin açık kaldığını, dini ve din kardeşlerinin hürriyeti için, Allah'ın rızasını düşünerek savaşırken hayatını kaybedene, fedâkarlığının mükâfaatı olarak, defterine devamlı sevap yazılıp, ebedî hayattaki derecesinin yüceltildiğini haber vermektedir. Hadis, ayrıca şühedanın kabir azabından emin olacağını da müjdelemektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) başka hadislerde, öldükten sonra defteri açık kalacak kimseleri belirtirken, şehidleri zikretmez. "Bu durum, denmiştir, belki de bunların kabir azabı görmeme imtiyazlarından ileri gelir." Şehidler amel defterlerinin açık kalmasına ilave olarak kabir azabından da beri kılınmışlardır. Bu sebeple, bunlar ayrı bir grup teşkil etmektedirler, müstakillen zikirleri evladır; demektir.17

بأ ى

« مني :

» هلوق

هَسْفَن َدَهاَج ْنَم ُدِهاَجُملا :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق .بذمرتلا ةياور يفو ـ3].

رُتكيو دازي .

3. (988)- Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "Gerçek mücâhid, nefsiyle cihad edendir."

[Fedâilu'l-Cihad 2, (1621).]18

AÇIKLAMA:

Resûlullah, bu ifadeleriyle kıymeti son derece yüceltilen "cihad"ı, düşmanla savaş olmadığı için yapamayanlara, daha verimli bir ufuk açmaktadır: Nefsiyle, yani kötülükleri emreden nefsi ile (ayet-i kerimenin ifadesiyle ennefsü'l-emmâre bissû) mücadele. Bu cihad aslında, düşmanla yapılan cihaddan daha zordur. Kişi, nefsinin, kötülüğe, tembelliğe, hevesâta olan meyillerini kırarak, hakka, ubudiyete, insanoğlunda mevcut hayırlı kaabiliyetlerin inkişafına sevkedebilse imanın gerçek büyüklüğü ortaya çıkar. Bunu yapabilen insanlar nâdirdir. Resûlullah bu hakikate binâen nefis kavgası verene "gerçek mücahid" demiştir.

Nefisle yapılan mücadelenin de Allah nezdinde makbul olması için, bunun da "Allah için" yapılması icab etmektedir. Hadisin bir tarîkinde "Hakiki mücahid, Allah (rızası) için nefsiyle cihâd edendir"

buyrulmuştur.19

ن ِم ٌرْيَخ ٌةَح ْو َر ْوأ ِ هاللّ ِليِبَس يف ٌة َوْدَغل :# هاللّ ُلوسر :لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

4□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

. ا . هجرخأ ناخيشلا ىذمرتلاو

هيِف اَم َو اَيْنُّدلا□]

4. (989)- Hz. Enes (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Öğleden evvel veya öğleden sonra bir kerecik Allah yolunda yola çıkış, dünya ve içindeki her şeyden daha hayırlıdır." [Buharî, Cihad 5, 6, 73, Rikak 2, 51; Müslim, İmâret 112-115, (1880); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 17, (1648, 1649, 1651); Nesâî, Cihâd 11, 12,(6,15); İbnu Mâce, Cihad 2,(2755-2757).]20

AÇIKLAMA:

16 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/18.

17 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/18.

18 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/19.

19 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/189.

20 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/19.

Bu hadis farklı tariklerden gelmiştir. Hadiste geçen gadve gündüzün bidayetinden öğle vaktine kadar evden çıkmayı ifade eder. Rahve de öğle vaktinden, güneşin batımına kadar ki zaman içinde evden çıkmayı ifade eder. Öyleyse, gündüzün hangi saatinde olursa olsun, Allah'ın rızasını güden bir çıkış

dünya ve içindekilerden daha hayırlı olmaktadır. Hadisin Tirmizî'de gelen bir vechinde şu ziyade vardır: "...Cennette bir kamçı koyacak kadar bir yer dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."

Hadisin açıklamasında İbnu Dakîki'l-Îd der ki: "İki ayrı te'vil muhtemeldir: 1-) Bu hadis, gaybî hakikatı, insanların vicdanında anlaşılır hale getirmek için, "görülen şeylerle (mahsus)" ifade etmiştir. Zira dünya, vicdanlarda hissedilen ve çokca büyütülen maddî bir varlıktır.

Hadis, basit gibi gözüken bir amelin sevabını bu muazzam görünen dünya ile karşılaştırıp, dünyadan daha büyük olduğunu belirtmektedir. Halbuki, şurası herkesce bilinir ki, dünya cennetin tek bir zerresine müsâvi olamaz.

2-) Hadisten maksad: "Allah yolunda yapılacak bu kadarcık bir amelin sevabı, farz-ı muhal dünyanın tamamına sahip olup, hepsini ibadet yolunda harcayacak kimsenin elde edeceği sevaptan daha üstündür" demektir

.İbnu Hacer, bu ikinci mânayı, İbnu'l-Mübârek tarafından Kitâbu'l-Cihâd'da kaydedilen şu mürsel rivayetin te'yid ettiğini belirtir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aralarında Abdullah İbnu Revâha'nın da bulunduğu bir orduyu yola çıkarmıştı. Ancak Abdullah İbnu Revâha, Hz. Peygamer'le birlikte namaza katılmak için ordudan geri kaldı. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine şunu söyledi: "Nefsim elinde olan Zat'a yemin olsun ki: Yeryüzünde olanların tamamını infak etsen yine de onların bu gidişinden elde ettikleri sevaba ulaşamazsın."

Hülâsa, bu hadisten maksad, dünya işlerinin basitliğini, ahiret işlerinin büyüklüğünü belirtmektedir.

Gerçek de budur, zira cennetten, kamçı konabilecek kadar bir parça kazanabilen, bütün dünyayı kazanmış olmaktan daha büyük bir iş gerçekleştirmiş olursa, oradan yüce makamlar kazanabilen ne yapmış olur!

Buradaki nükte açıktır: Herhangi bir dünyalığa olan meyil sebebiyle cihaddan geri kalan kimseye deniyor ki: Sen öylesine değersiz bir şey yüzünden öyle değerli bir şey kaybediyorsun ki, bu, akla vicdana sığmaz. Kocaman dünya, içinde bulunan bütün servetiyle, cennetten kazanılacak kadar yere değmezken sen dünyanın basit bir şeyi için cenneti kaybediyorsun.

Evet cennetin ebede bakan kamçı kadar bir yeri, kıymetçe, fâni olan sadece bizim dünyamızdan değil, daha nice fani dünyalardan daha üstündür. Çünkü ebedî akan bir çeşme, ne kadar büyük de olsa sabit kalan bir deryadan daha zengindir.21

□□نْ قَاتَلَ في سَبِيلِ اللّه ِ فُوَ اقَ نَاقَةَ :

م # قال رسول اللّه [قال: عَنْهُ ُ اللّه

5□

□- وعن أبي هريرة رَ ضِ ى

□ لِتَكُونَ كَلِمَةُ ُ اللّه

قدر ما بين الحلَبْتين من

«□وَ فُوَ اقُ النَاقَّةَ .

« ة ُ أخرجه الترمذ

.]□□ هِبَ الُعْلَياَ وَ جَبَتْ لَهُ الجنَ

. استراحة

5. (990)- Ebu Hüreyre (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"(Müslüman erkeklerden) kim, Allah yolunda, ilâyı kelimetullah için, devenin iki sağımı arasında geçen müddet kadar savaşacak olsa cennet kendisine vacib olur." [Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 21, (1657); Ebu Dâvud, Cihâd 42, (2541); Nesâî,Cihâd 25, (6, 26); İbnu Mace, Cihâd 15, (2792).]22

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi Teysir, Ebu Hüreyre hadisi olarak gösterdiği halde, gerek Tirmizî'de ve gerek diğer kaynaklarda Muâz İbnu Cebel hadisi olarak kaydedilmiştir. Teysir'in bir hatası olsa gerektir.

2- Hadisin Tirmizî'deki aslında "Müslüman erkeklerden" kaydı var, bu kayıd diğerlerinde yok.

Hadisin farklı vecihlerinde bazı ziyadeler de var.23

21 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/19-20.

22 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/21.

23 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/21.

ن ِم اقِدَاص ىلاَعَت ِ هاللّ ِليِبَس يف َلْتَقْلا َلأَس ْنَم] :لاق ُ . هْنَع ُ هاللّ□

6□

ى ِض َر لبج نب ذاعم نعو ـ□

ليبَس يف ةَبْكَن َبِكُن ْوأ ِ هاللّ ِليبَس يف اح ْرَج َح ِرُج ْنَم َو ،ٍديِهَش ُرْجأ ُهَل َناَك َلِتُق ْوأ□ َتاَم َّمُث ِهِسْفَن

نَم َو ،ِكْسِملا ُحيِ ر اَهُحيِ ر َو ،نا َرَفْع َّزلا ِن ْوَلَك اَهُن ْوَل ، ْتَناَك اَم ِ ر َزْغأَك ِةَماَيِقْلا َم ْوَي□ ُئ ِجَت اهَّنإَف ِ هاللّ

ننسلا باحصأ هجرخأ .

ءاَدَهُّشلا َعِباَط ِهْيَلَع َّنإَف ىلاعَت ِ هاللّ ِليِبَس يف ٌجا َرُخ ِهِب َج َرَخ□].

6. (991)- Muâz İbnu Cebel (radıyalahu anh) anlatıyor: "İçinden samimi şekilde Allah yolunda cihâd yapmayı temenni eden bir kimse, bilâhare ölse de, öldürülse de şehid sevabı kazanır. Kim de Allah yolunda yara alsa veya Allah yolunda -düşmanın sebep olmadığı- bir musibetle bile yaralansa bu yara, kıyamet günü, en büyük hâli içinde rengi zaferân renginde, kokusu da misk kokusunda olarak gelir.

Kimin vücudunda, Allah yolunda iken çıkan, iltihab gibi bir yara açılacak olsa bu da onun için şehidlik mührü olur." [Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 21, (1657); Ebu Dâvud, Cihâd 42, (2541); Nesâî, Cihâd 25, (6, 26).]24

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Tirmizî, Ebu Dâvud ve Nesâî'de, bir önceki hadisin devamı olarak kaydedilmektedir.

Hadis, samimi bir niyetle cihad sevabının kazanılabileceğini müjdeler. Allah için cihad etme arzusunu, samimiyetle her an içinde canlı tutup, âdeta cihâda davetiye veya bu maksadla açılan bir sancak bekleyen böyle bir hâlet-i ruhiye ile hayatını devam ettiren bir kimse, istirahat döşeğinde ölse bile şehid sevabı alacaktır. Hadiste "samimiyet"ten başka kayıt olmamakla birlikte, bu samimiyetin isbatı olarak, İslâmiyet'i elinden geldikçe yaşamak gereğinden söz edilebilir, diye düşünüyoruz.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah yoluna çıkınca, düşmanın veya herhangi bir musibet veya kazananın darbesiyle alınan yaraların, kıyamet günü bir şehâdet madalyası gibi en haşmetli görünüm içinde, en güzel kokular saçtığı halde şehidi tezyin edeceğini, Allah yolundayken şu veya bu hastalık sebebiyle açılan yara ve iltihabların da bir nevi şehidlik mühürü olacağını müjdeliyor.

O yolda olmayı, niyeten de olsa Allah, cümlemize müyesser eylesin. Âmin!25

: إِ هاللّ لِيِبَس يف ُمَلْكُي ٍّمُولْكَم ْنِم اَ□□

ه ُ لاق: [لاق لوسر ُ هاللّ # م

. □هاللّ ُ نَع

7□

□ـ نعو ِبأ ةريره َر ِض ى

□ دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .[ِكْس ِمْلا ُحي ِر ُحي هِرلا .

و ِمَّدلا ُن ْوَل ُن ْوَّل ا ،ِبِمْدَي ُهُمْلَك َو ِةَمايِقْلا َم ْوَي َءاَج

7. (992)- Ebu Hüreyre (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah yolunda yaralanan hiçbir yaralı yoktur ki, kıyâmet günü, yarası kanıyor olarak gelmiş olmasın, bu kanın rengi kan renginde, kokusu da misk kokusundadır." [Buharî, Cihâd 10, Zebâih 31; Müslim, İmâret 103; Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 21, (1656); Nesâî, Cenâiz 82, (4, 78), Cihâd 27, (6,28); Muvatta, Cihâd 29, (2, 461).]26

هاللّ ِليِبَس يف َج َرَخ ْنَمِل ىلاعت ُ هاللّ َنَّمَضَت :# هاللّ ُلوسر لاق] لاق □

هْنَع ُ هاللّ□ :

8□

ى ِض َر هنعو ـ□

وأ َةَّنَجْلا ُهَل ِخْدأ ْنأ ٌنِماَض َّىلَع َوُهَف ِيلُس ُرِب ٌقيِدْصَت َو ِيب ٌناَميِإ َو ىليِبَس يف ٌداَه ِج َّإ□ ُهَج ِرْخُي □□

هِدَيِب ٍّدَّمَحُم ُسْفَن ِيذ ًهَّلا□ □ .

و ٍّةَميِنَغ ْوأ ٍّرْجأ ْنِم َلاَن ا

م ئاَن ُهْنِم َج َرَخ ِيذَّلا ِهِنَكْسَم ىلإ ُهَع ِج ْرُأ

كْس ِم ُحي ِر ُهُ ي□□ □ □

ح ِر َو ٍّمَد ُن ْوَل ُهُن ْوَل ،َمِلُك َم ْوَي ِهِتَئْيَهَك ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َءاَج هاِإ ِ هاللّ ِليِبَس يف ُمَلْكُي ٍّمْلَك ْنِماَم

□ هاللّ ِليِبَس يف و ُزْغَت ٍّةَّي ِرَس َف □□

ل ِهِد□

خ ُتْدَعَق اَم َني ِمِلْسُمْلا ىلَع َّقُشأ ْنأ ًْو□

يِب ٍّدَّمَحُم ُسْفَن ِيذَّلا َو□

اوُفَّلَخَت

ي ْنَا ْمِهْيَلَع ُّقُشَي َو ِينوُعَبْتَيَف ًةَعَس َنوُد ِجَي ًَو ،ْمُهُلِمْحأَف ًةَعَس ُد ِجأ َ ْنِكل َو ا□

دَبأ َّلَج َو َّزَع .

و ُزْغأ َّمُث ،ُلَتْقأف ،و ُزْغأ َّمُث ،ُلَتْقأَف ِ هاللّ ِليبَس يف و ُزْغأ ِهِنأ ُتْدِد َوَل ِهِدَيِب ٍّد َّمَحُم ُسْفَن ِيذَّلا َو ِهِنَع

حورجملا .

مُوُلْكَمْلا َو و□»

» حر

. جلا

. مْلَكْلا َو□»

» ئاسنلاو ةثلا هجرخأ

.[□لَثقُأَف

24 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/21-22.

25 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/22.

26 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/22.

8. (993)- Ebu Hüreyre (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah Teâla Hazretleri, Allah rızası için yola çıkan kimse hakkında: "Bu kulum, benim yolumda cihad etmek üzere bana inanarak peygamberlerimi tasdik ederek yola çıkmıştır, artık onu ya cennetime koymak yahut da ücret veya ganimet elde etmiş olarak, çıkmış olduğu meskenine geri çevirmek hususunda garanti veriyorum" diyerek te'minat verir.

Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki, Allah yolunda yaralanmış

hiçbir yaralı yoktur ki, kıyamet günü, yaralandığı ilk günkü manzarasıyla gelmiş olmasın: (Yarası taze) kan renginde, kokusu da misk kokusunda olarak.

Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ediyorum ki, Müslümanlar'a meşakkat vermeyecek olsam, Allah yolunda gazveye çıkan hiçbir seriyyeden asla geri kalmazdım. Ancak onları hayvana bindirecek imkân bulamıyorum. Onlar da beni tâkibe imkân bulamıyorlar. Benden geri kalmak da onlara zor geliyor.

Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun, Allah yolunda gazaya çıkıp öldürülmeyi, sonra tekrar hayat bulup gazada tekrar öldürülmeyi, sonra tekrar gazaya çıkıp öldürülmeyi ne kadar isterim!" [Buharî,İman 25, Cihâd 2, 119, Hums 8, Tevhid 28, 30; Müslim, İmâret 103-107, (1876), (8, 119); Muvatta, Cihâd 2, (2, 444), 40, (2, 465); Nesâî, Cihâd 14,(6, 16), İman 24.]27

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, yukarıda verilen kaynaklarda farklı şekillerde gelmiştir. Hadisin, asıl mahreci Ebu Hüreyre olduğu halde, ondan rivayet eden tarikler de çoğalmıştır. Hadis, bazı vecihlerinde yukarıda kaydedilen şekilde yekpare geldiği halde, bazı vecihlerinde her paragraf müstakil bir hadis olarak, takti' şeklinde rivayet edilmiştir. Bazılarında □ هالّ
َنَّمَض

ت diye başlarken, bazılarında □ هالّ َلَّك َوَت

diye bazılarında da □ هالّ َبَدَتْنا diye başlar. Mânada ciddi bir değişiklik mevzubahis değildir. Aynı muhtevalı bazı rivayetler -hadis-i kudsî üslubunda olmak üzere- İbnu Ömer ve Ubâde İbnu's-Sâmit (radıyallahu anhüm) tarafından da rivayet edilmiştir.

2- Âlimler, şehidi "cennete koyma" garantisinden iki mâna çıkarırlar:
a) Suale, hesaba tâbi tutmadan cennete koymak,

b) Öldüğü ân -kabir hayatının şartlarına hiç mâruz kalmadan, kıyameti beklemeden- cennete koymak.

İki ihtimali te'yid eden deliller zikredilmiştir.

3- Sağ sâlim geri dönen gâzi için Allah'ın garanti ettiği "ücret ve ganimet"ten maksad nedir? Gerçi ganimetten maksad açıktır: Savaşta düşmandan ele geçirilen maddî varlıklar... (para, silah, hayvan, giyecek v.s.)

Fakat ücret kelimesi farklı anlamalara imkân tanımıştır:

a) Ganimet dışında ganimetle birlikte ödenen maddî bir ücret,

b) Ganimet olmadığı takdirde ödenen bir ücret,

c) Uhrevî ücret, Allah'ın garantisine rağmen maddî ücret olmadan memleketine dönen gazilerin varlığı hadiste işkâl ortaya çıkarmıştır. Bu işkâl, "ücretin uhrevî olacağı" mânası ile kaldırılmıştır. Nitekim Müslim' de rivayet edilen bir hadis bu anlamayı te'yid eder:

ر َ ة ِ و َ نقْبَي □ Œ

خ ا َن ِم ْمِه ِرْجَا ْنَثلُث اوُلَّجَعت ًهِا َةَمِينَغلا َنوُبي ِصُيَف ِ هاللّ ِلِيبَس ِيف و ُزْغَت ٍةَي ِزاَغ ْنِم اَم

مُه ُرْجَا مهل َّمَت ةَمِينَغ اوُبي ِصُي ْمَل ْنإف ُثُلث ْمُهَل□

"Allah yolunda gaza yapanlar, ganimet elde ederlerse, âhirette alacakları "ücret"lerinin üçte ikisini peşinen almış olurlar, üçte biri de âhirete kalır. Herhangi bir ganimet elde etmezlerse ahirette tam

"ücret" alırlar."

4) Hatıra gelen bir sorunun daha izahını belirtmek gerek: Sadedinde olduğumuz hadisin bazı vecihlerinde evine sağ dönen gaziye hem "ücret" ve hem de "ganimet" garantisi ifade edildiği görülmektedir. Fiiliyatta böyle olmamıştır? Âlimler hadisin farklı vecihlerinde bu mânanın olmadığını belirtirler. Yani bir çok vecihlerinde "veya" denmektedir ve bunun esas alınması daha muvafıktır.

Nitekim Teysir'de böyle bir vecih esas alınmış ve tercümemiz de bu mânaya göre yapılmıştır. Böyle 27 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/23-24.

olunca, hiçbir maddî kazanç elde etmeden evine dönen gazi Cenab-ı Hakk'ın "uhrevî ücret" garantisine mazhardır.

5- Kıyamet günü, şehidin, şehâdet şerbetini içtiği andaki hey'etiyle, yani aldığı yaralardan kanları kıpkızıl rengiyle tâze akıyor ve elbiseleri de kanlı olarak dirilmesi, onun şehid olarak öldüğüne alâmet olması içindir. Çünkü Allah yolunda şehâdet, kıyamet gününün peygamberlikten sonra gelen en yüce makamı ve rütbesidir. Şu halde bu yüce rütbeye alem ve nişan olan kan lekesi, büyük bir şerefin madalyası hükmündedir.

6- Cihad, şehid bahisleri açıldığı zaman şu hususun iyi bilinmesi gerekir: Gerçek cihad Allah rızası için yapılan cihaddır. Bu cihadda ölen şehiddir. Bu sebeple, sadedinde olduğumuz hadis metninde

"Allah yolunda" kaydı, açık şekilde ifade edilmiştir. Hadisin bazı vecihlerinde "Allah yolunda"

dendikten sonra, bir ara cümlesi ile □و َهاللّ ُ مَلْعَا ُ نَمِب ْ ُدِهاَجُي ِيف ِهِلِيبَس "Allah, kimin kendi yolunda cihad ettiğini iyi bilir" diye bu kayıt kuvvetlendirilir. Öyleyse, sırf ganimet için, şeref için, rütbe, terfi elde etmek, istilâ etmek, sömürge kurmak gibi maksadlarla yapılan savaş cihad olmadığı gibi, meşru gayelerle açılmış bir savaş bile olsa, savaşan asker niyyetini, ferdî olarak hâlis yapmazsa, o da şehâdet elde edemez. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususu pek çok hadislerinde belirtir. Bunlardan bazıları müteâkiben gelecek.

7- Bu hadis, ne kadar, ihtiva ettiği hükmün kâfirlere karşı yapılan harplere âit olduğunu ifade ediyor ise de İslâm ulemâsı, âsilere, bağîlere, kâtiu'ttarîklere (yol kesenlere), mürtedlere karşı yapılacak savaşların da dahil olduğunu, âyet ve hadislere dayanarak söylemiştir. Böyleleriyle savaşmak da cihaddır, bu çeşit savaşlarda ölmek de şehâdettir, yeter ki hâlis niyetiyle savaşa katılmış olsun. 28

لاق ؟ هاللّ ِليِبَس يف َداَه ِجْلا ُلِدْعَي ا َم هاللّ لوسر اي َليِق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□ □

9□

ى ِض َر هنعو ـ□

يف ِدِهاَجُملا ُلَثَ :

م َلاَق َّمُث ُ ه

نوُعيِطَتْسَت ُلوُقَي َكِلذ ُّلُك اثَث ْوأ ِنْيَت َّرَم ِهْيَلَع اوُداَعأَف ُ . هَنوُعيِطَتْسَت□ .

ع ِج ْرَي ىَّتَح ٍّةَ ًَص َو ٍّماَي ِص ْنِم ُرُ تْفَي َ هاللّ ِتاياَب ِتِناَقْلا ِمئاَقْلا ِمئاَّصلا ِلَثَمَك ِ هاللّ□ ِليِبَس

دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ ُ د .

هاَجُملا□].

9. (994)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bir gün sordular:

"- Ey Allah'ın Resûlü! Allah yolunda yapılan cihada hangi amel denk olur?"

"- (Başka bir amelle) dedi, ona güç getiremezsiniz!"

Soruyu soranlar ikinci ve hatta üçüncü sefer tekrar sordular. Resûlullah her seferinde aynı cevabı verip:

"- (Bir başka amelle) ona güç getiremezsiniz!" dedi ve sonra şunu ilâve etti:

"- Allah yolundaki mücâhidin misâli (gündüzleri ve geceleri hiç ara vermeden oruç tutup, namaz kılan, Allah'ın âyetlerine de itaatkâr olan ve Allah yolundaki mücâhid, cihaddan dönünceye kadar namaz ve oruçtan hiç gevşemeyen kimse gibidir." [Buharî, Cihad 2; Müslim, İmâret 110, (1878); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 1, (1619); Nesâî, Cihâd 17, (6, 19); Muvatta, Cihâd 1, (2, 443).][29]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, cihad yoluyla elde edilecek sevabın namaz, oruç gibi, Allah nezdinde kıymetli olan başka amellerle, ibadetlerle elde edilemeyeceğini belirtiyor. Bunu ifade için mücahidin cihad için evden çıktığı anla, eve dönünceye kadar geçen müddet içerisinde "hiç ara vermeden" hep oruç tutup, namaz kılan kimsenin sevabı gibi sevab kazandığını, böyle bir ibâdet tarzına hiç kimsenin güç getiremeyeceğini söylüyor. Sadedinde olduğumuz rivayette geçen fütûr kelimesini "gevşemeyen" diye tercüme ettik. Ancak bu "gevşeme"den maksad "hiç ara vermeyen" demektir. Bu mânayı, hadisin siyâkı ifade etmektedir. Çünkü hergün, ara vermeden oruç tutulabilir ve bunu yapanı görebiliyoruz bile. Keza "namaz"dan farzları ve onlara bağlı nafileleri anlarsak bu da yapılabilir ve yapan da var. Ama yapılamayacak olan hiç ara vermeden gece gündüz boyu namaz kılmak ve oruç tutmak ve bunu mücahid dönünceye kadar aylar boyu devam ettirmektir. Bu yapılamaz. Hadisten kastın bu olduğunu, hadisin Nesâî'de gelen vechi sarîhan ifade eder. Şöyle buyurulur:

"Ben, cihada muâdil bir amel bulamıyorum. Nasıl bulunsun ki? Mücâhid yola çıktığı zaman biriniz mescide girip ara vermeden namaz kılıp, ara vermeden oruç tutmaya takat getirebilir mi? Buna kimin gücü yeter?"30

□ل مؤُم ِن

اق ؟ُلَضْفأ ِساَّنلا ُّيأ ِ : هاللّ َلوسر اَي َليِق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ :

---

28 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/24-25.

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/26.

11

ى ِض َر ديعس بأ نعو ـ

 عَدَي َو َ هاللّ نقَّتَي ِباَعِهشلا َنِم ٍّبْعِش يف ٌلُج َر :َلاَق ؟ْنَم َّمُ : ث َليِق

هاللّ ِليِبَس يف ِهِلاَم َو ِهِسْفَنِب ٌد ِهاَجُم .

ةسمخلا هجرخأ .]ِه هِرَش ْنِم َساَّنلا .

10. (995)- Ebu Saîd (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:

"- Ey Allah'ın Resûlü! İnsanların en efdali kimdir?"

diye soruldu. Şu cevabı verdi:

"- Allah yolunda malıyla canıyla cihad eden mü'min kişi!"

"- Sonra kim? diye tekrar soruldu. Bu sefer:

"- Tenhalardan bir tenhaya Allah korkusuyla çekilip, insanları şerrinden bırakan kimsedir" diye cevap verdi." [Buharî, Cihâd 2,Rikâk 34; Müslim, İmâret 122, 123, 127, (1888); Ebu Dâvud, Cihad 5, (2485); Tirmizî, Fedâuilu'l-Cihâd 24, (1660); Nesâî, Zekât 74, (5, 83), Cihâd 7, (6, 11); İbnu Mâce, Fiten 13, (3978).]31

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, Allah yolunda cihadın değerini ve mücahidin elde edeceği derecenin üstünlüğünü bir başka üslupla dile getirmektedir. Âlimler, bu hadiste ifade edilen hükmü şu mealdeki âyetle te'yid ederler:

"Ey insanlar, sizi can yakıcı bir azabtan kurtaracak, kazançlı bir yolu size göstereyim mi? Allah'a ve peygamberlerine inanırsınız. Allah yolunda canlarınızla, mallarınızla cihad edersiniz, bilseniz, bu sizin için en iyi yoldur. Böyle yaparsanız, Allah günahlarınızı bağışlar, sizi içlerinde ırmaklar akan cennetlere, Adn cennetlerinde hoş yerlere koyar. Büyük kurtuluş budur" (Saff, 10-12).

2- Hadisin bir vechinde, "makamca insanların en hayırlısı"; bir diğer vechinde: "İnsanların imanca en mükemmeli" denmektedir. Şu halde, Allah yolunda malı ve canı ile cihad, bu mânaların hepsini ifade etmektedir. Kişi imanca üstündür, en faziletli ameli yapmaktadır, en yüce makamı elde edecektir.

Cihadın farz olarak terettüp ettiği bir anda ondan kaçmak herhalde iman eksikliğinin ifadesidir.

3- Âlimler şu noktayı da belirtir: Bu hadis diğer farz ve vacibleri ihmal ederek, sırf cihada atılan kişiyi kasdetmiyor. Diğer farz ve vaciblerini de yerine getirerek cihad yapan kimse bu hadiste zikredilen mücahiddir, bu takdirde nefsini de, malını da gerçek mânada Allah yoluna bezletmiş (koymuş) olur.

Cihad yapıyorum diye, sözgelimi, namazını ihmal edecek bir mücahidin hasbiliğini, ihlâsını izah etmek zordur. Cephede muharebe sırasında kılınacak namaza (Bakara 239) ve hatta bu vaziyette cemaatle kılınacak olanına bile yer verip teşvik eden ve Kitab-ı Mübin'inde bununla ilgili teferruat için âyetler tahsis eden (Nisa 102) Cenab-ı Hakk'a karşı, cihad ediyorum diye namazı terketmek her şeyden önce kulluk edebine yakışmaz. Kul, Rabbine karşı her an ve her halinde mahviyet, tezellül, samimi niyaz ve iltica içinde olmalıdır, edeb bunu gerektirir. Hal böyle iken namaz, oruç, istiğfar, kebâirden kaçınma.. gibi vecibelerini, "en büyük amel olan cihadı yapıyorum" diye ihmal etmek duadan da'vaya, niyazdan nâza geçmek olur, samimi hâleti soğuk hevayla tebdil olur.

4- Hadisin ikinci kısmında, mücahidden sonra gelen ikinci derecede makbul Müslüman tanıtılmaktadır: "Tenhaya çekilip, Allah'a ibadetini yapan kimse." Tenha kelimesini "kuytu", "köşe"

"münzevihâne" gibi kelimelerle ifade etmek de mümkündür. Zira hadiste geçen şi'b kelimesi, aslında iki dağ arasındaki aralık mânasına gelir. Ancak maksad o değildir, tenha yer demektir.

Hadisin bu kısmı da farklı şekillerde rivayet edilmiştir. İbnu Abbas (radıyalahu anhümâ)'tan gelen bir vechi şu mealdedir: "Bir tenhaya çekilip, namazını kılıp, zekatını veren, insanların şerirlerini terkedendir."

30 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/26-27.

31 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/27.

İnzivaya veya uzlete çekilme, cemiyeti terketme meselesini iyi anlamak, bunun şartlarını iyi tayin etmek gerekir. Cihad esnasında inzivaya çekilmek helal olmayacağı gibi ferdin durumuna göre, bazısı için helal olsa bile, bazısı için helal olmayabileceği de bilinmelidir. Ebu Hüreyre hazretlerinin (radıyalahu anh) rivayetine göre, bir adam, tatlı suyu bulunan, insanların pek uğramadığı kuytu bir yere rastlayarak, oraya çekilmek üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den izin ister.

Resûlullah, şöyle diyerek reddeder:

□ اماَع َنيِعْبَس ِهِتْيَب يِف ِهِت ًَص ْن ِم ُلَضْفَا ِ هاللّ ِليِبَس ِيف ْمُكِدَحا َماَقُم َّنِاَف ْلَعْفَت

"Sakın öyle yapma. Zira sizden birinin Allah yolunda kalması, evinde kılacağı yetmiş yıllık namazdan daha hayırlıdır."

Bu talebte bulunan kimse hakkında bilgi verilmiyor ise de Allah yolunda kalabilecek biri olduğu anlaşılmaktadır: Yaşı, sıhhati, ilmî durumu, cemiyet içerisindeki itibar ve müessiriyeti sebebiyle Allah'ın rızasına muvafık bir kısım işler yapabilecektir: Cihad, emr-i bilma'ruf, iyi örnek, yardım vs.

gibi. "Allah yolunda olmak" mutlaka düşmanla silahlı cihad yapmak olmadığı açıktır.

İnziva meselesi âlimlerce enine boyuna çokca münakaşa edilen bir konudur. Ayrıca belirteceğiz.

Ancak, şu kadarını yeri gelmişken belirtelim ki, Cumhur-u ulemâ, inzivanın en meşru zamanının fitne, yani iç karışıklık hengâmı olduğunu söylemekte ittifak eder.

5- Hadiste geçen başka bir incelik daha var: □ي ُعَدَ َسأَّنلا ِم ْن ِشَرِه هBu ifade "insanların şerrinden kaçan" mânasına geldiği gibi "insanlara zarar vermeyi terkeden" mânasına da gelir. Bu sebeple tercümeyi biraz muğlak tutmayı tercih ederek: "İnsanları şerrinden bırakan" dedik.

Öyle durumlar ve şartlar vardır ki, kişi, insanların şerrinden kaçmakla derecesini yükseltebileceği gibi, başkasına zararlar vermekten uzak kalması da derecesini yükseltir. Ve üstelik, öyle şartlar olabilir ki, kişi "zararlı fiillerden kendisini tutsa" bile varlığı ile zararlar verebilir. Böyle durumlarda, şuurla, kasden insanlardan uzaklaşıp, inzivaya çekilmekle derecesini yükseltecektir. Bu şartları tâyin, Allah'ın mü'mine verdiği ferasete kalmıştır, bu feraset ona kifayet de eder, yeter ki her şeyinde "Allah yolunda olmayı" gaye edinsin ve O'nun rızasını arama vetîresine girmiş olsun. 32

ن ِم َّنإ . ِسأَّنلا هِرَش َو□

سأَّنلا ِرْيَخِب ْمُك ُر ِبْخُأ َأ :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□ .

11□

ى ِض َر هنعو ـ□

هَيِتأَي َّتَح ِهِمَدَق ىلَع ْوأ ِه ِريِعَب ِرْهَظ ْوأ ِهِس َرَف ِرْهَظ ىلع ِ هاللّ ِليِبَس يف َلِمَع ٌ ُج َر□ ِسأَّنلا ِرْيَخ

هلوق ىئا «□

سنلا هجرخأ .ُ] هْنِم ٍّئَشِب ى ِوَع ْرَي َ ِ هاللّ َباَتِك ُأرْقَي ٌ ُج َر ِسأَّنلا هِرَش ِنم َّنإ َو .

ت ْوَمْلا□ .

رجزني ً َو ُفكني َ ىأ ى .

وَع ْرَي□ »

11. (996)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Size, insanların en hayırlısı ve en şerlisini haber vermiyeyim mi! İnsanların en hayırlısı o kimsedir ki, kendi veya başkasının atı sırtında ya da yaya olarak, ölünceye kadar Allah yolunda çalışır. İnsanların en şerlisine gelince o da, Allah'ın Kitab'ını okuyup (emir ve yasaklarına) riayet etmeyen kimsedir."

[Nesâî, Cihad 8, (6, 11-12).]33

لُج َر ؟ ِسأَّنلا ِرْيَخِب ْمُك ُرِبْخُأ َأ :# هاللّ لوسر لاق] :لاق ا□

مُهْنَع ُ هاللّ .

12□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

هَل ٍةَمْيَنُغ يف ٌل ِزَتْعُم ٌلُج َر ؟ٌهوُلَتي ِىذَّلاِب ْمُك ٌ ُرِبْخأ َأ ى □

لاَعت ِ هاللّ ِليِبَس يف ِهِس َرَف ِناَنِعب ٌكِسْمُم .

هجرخأ

هِب ىطْعُي ًَو ىلاعَت َ هاللّ ُلَأْسَي ٌلُج َر ؟ ِساَّنلا هِرَشِب ْمُك ُربْخأ َأ ا□].

هيِف ىلاعَت ِ هاللّ َّقَح يهِدؤُي□ .

ىئاسنلاو ىذمرتلاو كلام .

12. (997)- İbnu Abbas (radıyalahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Size insanların en hayırlısını haber vermiyeyim mi! O, atının yularından Allah yolunda tutan kimsedir. (Hayırda) bunu takip edeni haber vermiyeyim mi? O da koyunlarının peşine takılıp (insanları) terkeden, koyunlarda bulunan Allah'ın hakkını da ödeyen kimsedir.

32 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/27-29.

33 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/30.

Size insanların en kötüsünü de haber vermiyeyim mi! O da, Allah' tan isteyip, Allah adına vermeyendir." [Muvatta, Cihad 4, (2, 445); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 18, (1652); Nesâî, Zekât 74, (5, 83-84).]34

AÇIKLAMA:

1- Atın yularından Allah yolunda tutmak, her an, Allah'ın rızasına uygun işler için hazır tutmaktır. Bu cihad da olabilir, başka bir faaliyet de olabilir.

2- İkinci derecede kıymetli amel olarak belirtilen inziva sırasında, zekâtın ihmal edilmemesi gereğine dikkat çekilmektedir.

3- Hadisin son kısmı Muvatta'nın rivayetinde mevcut değildir. Nesâî ve Tirmizî'de kaydedilen vecihleri Teysir'den birazcık farklı. İnsanların en kötüsü şöyle tarif edilir: □□ □ر َلُج ُلأْسَي ُهللِاب ِ و

□هِب يِطْعُيMânâsı şöyle olur: "Allah'ın adını vererek ister, Allah'ın adı verilerek kendisinden istenince vermez."

Sindî'nin belirtiği üzere, dikkat edilince, burada iki çirkin iş birleştirilmiştir: 1- Allah'ın adını vererek istemek. Bu çirkindir, çünkü istenen kişi vermez veya veremeyecek durumda olursa, "Allah'ın adı verilmiş olmasına rağmen" neticenin hasıl olmaması hiç de hoş bir şey değildir.

Mü'min kişi "Allah adına" dendi mi bunu hafife alamaz, isteneni yapamadığı takdirde eziklik, burukluk hasıl olur.

2- Allah'ın adı verilerek isteneni yapmamak: Mü'minin böyle bir davranışı tamamen edeb dışıdır.

Allah adına isteneni imkan dahilinde ise yapmaktır.

Şu halde Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) hem Allah adına isteyerek karşı tarafı müşkil duruma sokan ve hem de Allah adına istendiği halde talebi yerine getirmeyen kimseyi insanların en kötüsü ilan etmektedir. Hadisteki لأَسَ

ي kelimesini ي لأُسَşeklinde meçhul okuyup: "Allah adı

verilerek istendiği halde vermeyen..." diye anlayanlar da olmuştur. Her iki halde de kişiyi kötü kılan şey Allah'ın adına gösterilmesi gereken hürmet ve edebe riayetsizlik olmaktadır.35

ليِبَس يف ُداَه ِجْلا ِتَّمأ ُةَحاَيِس :#ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

13

ى ِض َر ةماماأ بأ نعو ـ

دواد وبأ هجرخأ .ِ [هاللّ .

13. (998)- Ebu Ümâme (radıyalahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Ümmetimin seyahati Allah yolunda cihaddır." [Ebu Dâvud, Cihad 6, (2486).]36

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Dâvud'da kaydedilen aslına göre, bir adam, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den seyahate çıkmak için izin ister. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetimin seyahati Allah yolunda cihaddır" diyerek izin vermez. Ancak, şârihler buradaki seyahatten muradın, memleketi terkederek sahrada yaşamak, cum'a ve cemaati terketmek olduğunu belirtirler.

Sirâcu'l-Münir'de, bu zatın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' den, ünsiyet ettiği çevreden, mübah şeylerden ve bir kısım lezzetlerden uzak kalarak, cum'a ve cemaatleri, ilim ta'limi ve benzeri şeyleri terkederek nefsine eziyet verip terbiye etmek düşüncesiyle izin istediğini belirtir. Resûlullah, Osman İbnu Maz'ûn (radıyalahu anh)'un bekârlık talebini reddettiği gibi, bu zâtın da cemiyeti terketmek düşüncesiyle sahraya gitme talebini reddetmiştr.37

34 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/30-31.

35 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/31.

36 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/31-32.

37 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/32.

ةَيْشَخ ْنِم َىَكَب ٌلُج َر َرأَّنلا ُجِلَي :# هالّل لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هالّل□

14□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

.

مَّنَهَج ُنَاَخُد َو ِ هالّل ِلِيبَس يف ٌرابُغ ٌدْبَع ىلَع ُعِمَتْجَي ًَو ِع ْرَّضلا يف ُنَبهل ا َدوُعَي ىَّتَح□]
ىلاعَت ِ هالّل

ىئاسنلاو هححصو ىذمرتلا هجرخأ .

14. (999)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah korkusuyla göz yaşı döken kimse, süt memeye geri dönmedikçe ateşe girmez. Bir kul üzerinde, Allah yolunda yapışan tozla, cehennemin dumanı biraraya gelmez." [Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 8, (1633); Zühd 37,(2372); Nesâî, Cihâd 8, (6,12).]38

اَمُهُسَمَت َ ِنَاَنْيَع : ُلوُق ي # هاللّ َلوسر ُتْعِمَس] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

15□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

□ يذمرتلا هجرخأ.

هاللّ ِليِبَس يف ُس ُرْحَت ْتَتاَب ٌنْيَع َو ِ، هاللّ ِةَيْشَخ ْنِم ْتَكَب ٌنْيَع ؟ ُراهنلا].

15. (1000)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

"İki göz vardır, onlara ateş değemez: Allah için ağlayan göz ile, Allah yolunda uyanık sabahlayan göz." (Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 7, (1632).]39

AÇIKLAMA:

Allah korkusuyla ağlamak, çoğu durumda Allah'ın emirlerine imtisal ve nehiylerinden kaçmanın sonucudur. Bu ise kullukta ileri bir mertebe demektir. Allah korkusuyla ağlamak bazan günahkârlığını idrâkten, içinde bulunduğu fenalıklardan rücû etmeye azmetmekten ileri gelir. Bu da ihlâsla yapılan bir tevbenin ifadesidir. Her iki durum da Erhamürrahimin olan Rab Teâla'nın mü'min kulunu bağışlayacağının alametidir. Resûlullah bunu müjdelemektedir.

"Allah yolunda uyanık sabahlayan göz" cümlesinde uyanık diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı olan

□س ُرْحَت "korumak" kökünden gelir. Yani düşmanı gözetleyerek, nöbet bekleyerek sabahlayan demektir. Ancak hadis-i şeriflerde geçen "Allah yolunda" tâbiriyle her seferinde "düşman karşısında silahlı cihad yapan"ı anlamak hatalıdır. Çünkü, Resûlullah'ın hadislerinde cihadın tarifi yapılırken daha umumî mânalara da yer verilmiş, kişinin kendi nefsiyle yaptığı mücâdele de cihad mefhumuna dahil edilmiştir. Öyle ise Allah rızasını güden her gayret bir nevi cihaddır. Bu sebeple şârihler "ilim yaparak", "ibadet ederek", "haccederek", "savaşarak" uyanık geçirilen bütün gecelerin buraya dahil olduğunu belirtirler. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki fiilî savaş durumunda düşmana karşı din-i mübin-i İslâm ve Müslümanları, Müslüman vatanını korumak maksadıyla uyanık geçirilen geceler, hadisten öncelikle anlaşılması gereken mânâdır. Savaş zamanında bu hepsinden üstündür. Sulh zamanında da ilim için, ibâdet için uyanık geçirilecek geceler de niyete tabi olarak aynı ölçüde kıymetlidir.

Tîbî, "ağlayan göz" tâbiri ile, nefsine karşı cihad veren "âlim âbid"in kastedildiğini, çünkü âyet-i kerimede: "Allah'ın kulları arasında O'ndan korkan, ancak âlimlerdir" buyurulduğunu (Fatır 28) belirtir ve der ki: "Burada haşyet (korku) sadece âlimlere hasredilmekte, başkalarına sirâyet ettirilmemektedir. Böylece iki göz arasında, yani nefs ve şeytanla cihad edenin gözü ile küffarla cihad edenin gözü arasında bir nisbet ve ilgi hasıl olmuştur."40

رِفاَك ُعِمَتْجَي َ :# هالّ ُلوسر لاق] ل□

اق ُهْنَع ُ هالّ :

16□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

يف ُعِمَتْجَي ًَو َمَّنَهَج ُحْيَف َو ِ هالّ ِليبَس يف ٌرَابُغ ٌدْبَع ِف ْوَج يف ُعِمَتْجَي َو ، ادَبأ ِراَّنلا يف ُهُلِتاَق َو

□ ئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .

“ دَسَحلا َو ُناَم].

ي اٌدْبَع ِبْلَق

---

38 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/32.

39 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/33.

40 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/33.

16. (1001)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Rasulullah buyurdu ki: "Kâfir ile onu öldüren ebediyyen cehennemde bir araya gelmezler, keza bir kulun karnında, Allah yolunda (yutulmuş olan) tozla cehennem ateşi bir araya gelmezler, keza, bir kulun kalbinde imanla hased bir araya gelmezler."

[Müslim, İmâret 130, 131, (1891); Ebu Dâvud, Cihad 11, (2495); Nesâî, Cihâd 8, (6, 12-14); İbnu Mâce, Cihâd 9.]41

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kâfirle onu öldürenin ebediyyen cehennemde bir araya gelmeyeceklerini müjdeliyor. Kadı İyâz, bu mesele hakkında şu açıklamayı sunar: "Muhtemelen bu hüküm, kâfiri cihad sırasında öldüren Müslümana hastır. Bu ameli, Müslümanın günahlarına kefâret olur ve günahları sebebiyle cezalandırılmaz. Yahut bu katl işi, hususî bir niyet ve mahsus bir hale göre olmuşsa ceza yoktur. Veya mü'min cezasını cehennem dışında -mesela A'raf'ta cennete girmezden önce hapsi gibi- çekecektir ve fakat ateşe girmeyecektir. Veya cehennemde ceza çekse bile, kâfirlerin cezalandırıldığı yerin dışında ceza çekecektir ve asla biraraya getirilmeyecektir.

Kadı İyâz, iki sebeple bu ihtimaller üzerinde durmuştur:

a) Hadis mutlak gelmiştir, hangi şartlarda öldürülecek kâfirin sevab olduğu belirtilmemiştir. Halbuki dinimiz bu hususta kayıtlar koymuştur: Harp halinde, cihad esnasında... Sulh zamanında veya emân verilmiş kâfir öldürülemez.

b) Bir mü'min, cihada katılmış kâfir öldürmüş olsa bile bilâhere günahkâr olabilir ve bu günahları sebebiyle cezaya müstehak olur.

Şu halde bu hükümlerle, hadisin hükmünü te'lif etmek gerekmiştir. Kadı İyaz bunu yapar.

2- Hadisin ikinci kısmında, cihadın fazileti dile getirilmektedir. Allah yolunda çekilen zahmetler "toz yutmak"la ifade edilmiş olmaktadır. Allah için savaş Allah için ilim talebi, Allah için yardıma koşma gibi sırf o maksadla çekilen zahmetler günahlara kefâret olacaktır. Çektiği mezkur zahmete rağmen cezayı gerektiren bir günah işleyen kimsenin durumu hakkında, Kadı İyâz'ın yukarıda kaydettiğimiz tevilleri muteberdir.

3- Hadisin üçüncü hükmü hasedin aynı kalbte imanla bir araya gelmeyeceğini ifade etmektedir. Bu hadis, ıtlakı üzere alındığı takdirde hasedcilerin tekfir edilmesi gerekir ki bu da câiz değildir.

Âlimlerimiz, bu çeşit ifadeleri, zikredilen kötülükten tağliz yoluyla zecretmeye hamleder ve imanı da "kâmil mânada iman"la kayıtlarlar. Böylece hadisin kelâmî açıdan şöyle anlaşılması gerekir: "Bir kulun kalbinde kâmil mânâda imanla hased bir araya gelmezler."42

مْس“اِب َو ، اهب َر ِ هللاِب□

هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُ هْن #:

ى ِض َر ْنَم□

ع ُ هاللّ□

17□

ى ِض َر ديعس بأ نعو ـ□

مُث ا□□

هَداَعأَف ِ هاللّ َلوُس َر اَي هىلَع اَهْدِعأ : ُتْلُقَف .ا□ .

□

هَل ُتب ِجَعَف ة□

نَجلا ُهَل ْتَبَج َو وُس َر ٍّدَمَحُمِب َو ، انيد□□ .

ءاَمَّسلا َنْيَب امَك ِنْيَتَج َرَد هِلُك َنْيَب اَم ،ةهنَجلا يف ٍةَج َرَد َةَئاِم َدْبَعلا اَهِب ُ هاللّ ُعَف□ ْرَي ى َرْخأ َ : و َلاَق

داَه ِجلا ِ، هاللّ ِليِبَس يف ُداَه ِجلا ِ، هاللّ ِليِبَس يف ُداَه ِجلا :َلاق ِ؟ هاللّ َلوُسر اَي□

تلُق□ :

.

ِه اَم َو□

ض ْر ا‘َو□

□ ئاسنلاو ملسم هجرخأ .

هاللّ ِليِبَس يف].

17. (1002)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün şöyle dedi:

"Kim Rabb olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, peygamber olarak Muhammed'den râzı ise ona cennet vâcib olmuştur." Bu söz hayretime gitti ve:

"- Ey Allah'ın Resulü, bir kere daha tekrar eder misiniz?" dedim. Aynen tekrar etti ve arkadan da şunu söyledi.

"- Bir başka şey daha var ki, Allah, onun sebebiyle, kulun cennetteki makamını yüz derece yüceltir. Bu derecelerden ikisi arasındaki uzaklık sema ile arz arasındaki mesâfe gibidir." Ben:

"- Öyleyse bu nedir?" dedim. Şu cevabı verdi:

41 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/34.

42 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/34-35.

"- Allah yolunda cihad, Allah yolunda cihad, Allah yolunda cihad!" [Müslim, İmâret 116, (1884); Nesâî, Cihâd 18, (6, 19-20).] 43

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cihad sebebiyle mü' minin kazanacağı derecelerin yüksekliğini belirtmektedir. Âlimler, hadiste zâhirî mânanın kastedilmiş olabileceği gibi, kinaye yoluyla mânevî mertebelerin kastedilmiş olabileceğini de söylerler. Zâhir esas alınırsa, derecelerden murad, görünürde birbirlerinden yüksek olan menziller, makamlardır. Bu ise, başka hadislerde, ehlü'lguraf'la ilgili olarak belirtildiği üzere cennet menzillerinin vasfıdır. Zira dışı içinden, içi dışından görünecek olan cennet köşklerinde (guraf) oturacak olanlar birbirlerini "parlak yıldızlar" olarak seyredeceklerdir:

قُفُا يِف َب ِراَغْلا ًّى هِرُدلا َبك ْوَكْلا َن ْوَءا َرَت اَمَك ِف رُغْلا َلْهَا ِةَّنَجْلا يِف َن ْوَءا َرَتَيَل□
ِةَّنَجلا َلْهَا ًّنإ

بِسْفَن يِذَّلا َو نَل

ب َلاَقَف ؟ َنوٌّيِبَّنلا َكِئلوُا ِ هاللّ َلوُس َر اَي اوُلاَقَف

تاَج َرَّدلا ِلْهَا ِلُضاَفَت يِف ِعِلاَّطلا□.

لُس ٌّرلا اوُقَّدَص َو ِ هللاِب اوُنَمآ ٌما َوْقأ َو ِهِدَيِب□

"Cennet ehli, guraf ehlini farklı dereceleri içinde seyredecekler, tıpkı, sizin doğu ufkunda batmakta olan parlak bir yıldızı seyrettiğiniz gibi." Dinleyenler: "Ey Allah'ın Resûlü bunlar peygamberler midir?" diye sordular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Evet, dedi. Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin ederim, onlar Allah'a inanıp peygamberleri tasdik eden kimselerdir."

Şu halde bu ve benzeri rivayetler, sadedinde olduğumuz hadisi zâhirine göre anlamamıza imkân tanımaktadır. Ancak, buradaki dereceleri manevî dereceler olarak anlamak da mümkündür. Uhrevî hakikatleri gerçeğiyle kavramaya beşer olarak muktedir değiliz. İnanırız, mahiyeti için: "Allahu a'lem bi'ssevâb" (doğruyu Allah bilir) deriz.

Kadı İyâz şöyle der: "Allah'ın cennet ehline lutfettiği nimetler, kerametler, beşer aklına gelmeyecek kadar farklı ve çeşitlidir. Bunların birbiri arasındaki farklar da büyüktür. Fazilet ve kıymetce, aralarında sema ile arz arasındaki mesafe kadar üstünlükler vardır. Ancak önceki ihtimal (zâhirî mâna) daha kavidir."44

□ضَحْكَُ اللّهُ تَعَالَى بالإ رَجُلَيْنِ :

اللّهُ عَنْهُ قال: [قال رسول اللّهُ # ي

18□

□ـ وعن أبَ هريرة رَ ضِ ى

□ رَ كِ ٍ هُمَا يَدْخُلاُ الجْنَّةَ، يقَاتِلُ هذَا في سَبِيلِ اللّهُ Œ

يقتُلُ أحَدُهُمَا ا خ

د ُ. أخرجه الثلاثة

] □يَسْتَشْهِدُ فَيَتُوُبُ اللّهُ تَعَالَى علَى القَاتِلِ فَيُسْلِمُ فَيُقَاتِلُ في سَبِيلِ اللّهُ ِ فَيَسْتَشْهُ ثُمَّ

. ك هنا الرضى

« الضحك

. نعم »

و النسائى

18. (1003)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah iki kişi hakkında güler: Bunlardan biri diğerini öldürmüş olduğu halde ikisi de cennete gider.

Bunlardan diğeri, Allah yolunda cihad eder ve şehid olur. Allah katile mağfiretini ulaştırır, o da Müslüman olur, sonra Allah yolunda cihâda katılır ve şehid olur (Böylece her ikisi de cennette buluşurlar)." [Buharî, Cihâd 28; Müslim, İmâret 128,129, (1890); Muvatta, Cihâd 28, (2, 460); Nesâî, Cihâd 37, (2, 38); İbnu Mâce, Mukaddime 13, (191).]45

AÇIKLAMA:

Hadiste, ölen ve öldüren her ikisinin de (ceza çekmezden) cennete gidebileceği bir durum anlatılıyor: Bir mü'min Allah için cihad ederken şehid düşer ve cennete gider.Onu öldüren kâfir sonra Müslüman olur ve o da cihâda katılır ve şehid düşer. Böylece her ikisi de cennetlik olur. İşte bu acib duruma Cenab-ı Hakk gülmektedir.

43 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/35.

44 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/36.

45 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/37.

İfadeyi zâhirine göre alınca, gülmek tâbiri Allah hakkında muvafık düşmüyor. Çünkü bu insalara has bir vasıftır, ferahlık ve neşenin sebep olduğu bir hafifleme halidir. Şu halde Allah hakkında bunu; her ikisinin de yaptığı işlerin, Zat-ı Zülcelâl nezdinde makbuliyetinin delili olarak anlayacağız. Bu ilâhî memnuniyet "gülmek" suretiyle ifade edilmiştir, çünkü her ikisinin ameli birbirine zıttır ve ikisi de makbuldür. Nitekim hadisin bir başka vechinde "güler" diye değil; "hayret eder", "şaşar" عَجْبُ مِن

ي

رَجُلَيْن diye gelmiştir.

Mamafih, Buharî bu "gülme"yi bir seferinde "rıza" olarak değil, "rahmet" olarak te'vil etmiştir. Ancak

"rıza" ile te'vil daha uygun bulunmuştur. Hususan ك ِحَض nin بلإ harf-i cerri ile müteaddi kılınması, memnuniyet ifadesi olarak güleryüzle birine yönelmek mânasına gelmektedir.

Selef, çoğunlukla bu çeşit müteşabih ifadeleri te'vil etmemeyi tercih eder, hadisi rivayet etmekle yetinir. Müteahhirun ulemâ, Allah hakkında temel akideye ters düşmeyecek şekilde te'vil eder.46

: هللِاب اناَميإ هاللّ ِليِبَس يف اس َرَف َسَبتْحا ِنَ

م # هاللّ لوسر لاق[:لاق ُهْنَع ُ هاللّ

19

ى ِض َر هنعو ۔

هجرخأ

[تاَنَسَح ِبنَعي ،ةَماَيِقْلا َم ْوَي ِهِنا َزيِم يف ُهَل ْوَب َو ُهَث ْو َر َو ُهَّي ِر َو ُهَعَبِش َّنإَف] َو َت َصْدِيقا ً ب َو عَدِه

. ئاسنلاو براخبلا

19. (1004)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim Allah'a iman ederek ve va'dini tasdik ederek, Allah yolunda (kullanmak üzere) bir at "tutarsa" bu atın yediği, teri, gübresi, bevli kıyamet günü terâzisine girecektir, yani sahibine sevap olacaktır."

[Buharî, Cihâd 46; Nesâî, Hayl 11.]47

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste "tutmak" olarak tercüme ettiğimiz kelimenin aslı ihtibas'dır, vakfetmek, şahsî kullanımlardan hâriç tutmak gibi mânalara gelir. Bâzı alimler bu hadisten hareket ederek at ve benzeri şeylerin "vakf"ının câiz olacağı hükmünü çıkarmışlardır. Buradaki tutmak'ı beslemek olarak anlamak icab eder.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) savaşlarda atın gereğine birçok hadisleriyle dikkat çekmiş ve bu maksadla at beslemeye ümmetini teşvik etmiştir. Mezkur hadislerden biri şöyledir:

لُج َرِل

.

بِه َو ٌرْجَا ٍلُج َرِل َبِهَف ٌةَث ٌ َث ُلْيَخْلَا ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلاِإ ُرْيَخْلا اَهي ِصا َوَن ِبف ٌدوُقْعَم ُلْيَخْلَا

و ُهَل اَهذ ِخَّتَيَف ِ هاللّ ِلِيبَس ِبف اَهُسِبْتَحي ِبذَّلاَف ٌرْجَا ُهَل ِبذَّلا ا

بِه

مَاَف ٌر ْزِو ٍلُج َر ىلَع َبِه َو ٌرْتِس

ج َرَم ُهَل ْتَض َرَع ْوَل َو ٌرْجَا اَهِنوُطُب ِبف ْتَبَّيَغ ٍءْىَش ُهِلُكَب ُهَل َبِتُك ًا ائْيَش اَهِنوُطُب ِبف ُبِهيَغُت

هَل َناَك ِةَض ْو َّرلا

وَا

ا ا

ج ْرَمْلا ِبف َكِلذ اَهَلْيَط ِبف ْتَباَص َمَف ٌةَض ْو َر ْوأ ٍج ْرَم ِبف اَهَل َلاَطاَف

ث ْرَخْلا ِثِبدَح ىف َو اَه ُراثآ ْتَناَك ِنْيَف َرَش ْوَا اف َرَش ْتَّنَتْساَف َكِلذ اَهَلْيَط ْتَعَطَق اَهَّنَا ْوَل َو ٍتاَنَسَح

تاَنَسَح َكِلذ َناَك َىقْسُت ْنَا ْد ِرُي ْمَل َو ُهْنِم ْتَب ِرَشَف ٍيْ هَنِب ْت َّرَم اَهَّنَا ْوَل َو ُ ه

. ل ٍتاَنَسَح اَهُثا َر ْوَا َو

اَه ِر

وُهُظ ٍ َو اَهِباَق ِر ِبف َّلَج َو َّزَع ِ هاللّ َّقَح َسْنَي ْمَل َو اففُّعَت َو ابُّيَفَت اَهَطَب َر ٌلُج َر َو ٌرْجَا ُهَل َبِهَف

لُج َر َو ٌرْتَس َكلذِل َبِهَف

"Kıyamete kadar atın alnına hayır bağlanmıştır. At, (besliyenler için) üç durumdadır: At vardır, besliyenine ücrettir, at vardır besliyenine (ateşe karşı) perdedir, at vardır sahibinin sırtına vebâldir.

1) Ücret olan at: Bu, sâhibi tarafından Allah yolunda kullanılmak

üzere beslenen attır. Bu at, her ne yiyip karnına gönderirse, sâhibine, her birisi, bir ücret olur. Şayet (yolda giderken) önüne bir çayırlık çıksa ve sahibi onu oraya veya bir bahçeye bağlasa, ipinin uzanabildiği yere kadar çayır ve bahçeden yiyebildiği her şey ona bir ücret olur. At, ipini koparıp başını alıp bir kaç tepe gitse, bütün izleri -

Hâris'in rivâyetinde- bu esnada bıraktığı bütün gübreleri sahibine ücret olur. Şayet at, bir nehre uğrasa ve ondan su içse, -sahibi orada sulamak istememiş bile olsa- bu da sahibine ücret olur.

46 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/37-38.

47 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/38.

2) Perde olan at: Bu, kişinin binek ihtiyacını görmek, bu işte başkasına muhtaç olmamak maksadıyla beslediği attır. Şu şartla ki, hayvana terettüp eden zekât, ihtiyaç sahiplerine iâreten vermek gibi Allah'ın haklarını unutmaz, öder. İşte bu at sâhibine (kıyamette ateşe karşı) perdedir.

3) Vebal olan at: Bu, sahibinin övünmek, gösteriş yapmak ve Müslümanlarla husumette bulunmak üzere beslediği attır. İşte bu at sahibinin üstüne bir yüktür..."

Askerî maksadlarla at beslemeye bundan daha müessir teşvik olamaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) askeriyede, kıyamete kadar ata ihtiyaç duyulacağını belirtmektedir. Günümüzde, atın yerini motorlu vasıtalar almıştır. Benzin ikmalinin yapılamaması, motorlu vasıtaların temin zorluğu, yol bulunmayan dağlık arazi şartları gibi durumlarda, kesin sonuç alınması gereken savaş hallerinde kullanmak üzere, ihtiyatlı orduların en azından yedekte at bulundurmaktan kendilerini müstağni addetmeyecekleri açıktır.

3- Şârihler, atla ilgili olarak sayılan ve mizana gireceği belirtilen yem, su, ter... gibi teferruattan maksadın "sevab" olduğunu belirtirler. Şüphesiz o sayılanların maddî ağırlığı mevzubahis değildir.

Hatta, bazı rivayetlerde "yediği yemin her bir danesi" denmek suretiyle Allah rızası için at besleme külfetine katlananın ne kadar büyük bir manevî ücrete nail olacağı tebârüz ettirilmiştir.

4- At günümüzde ordudan kaldırılmıştır. Hadiste, atın yerine geçen aynı hizmeti veren motorize vasıtaların edinilmesine, te'minine bir teşvik görmemiz mâkuldur, gereklidir.48

] هاللّ ِلوسر ىلإ ٍةَموُطْخَم ٍةَقاَنِب ٌلُج َر َءاَ

ج :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

21□

ى ِض َر ىردبلا دوعسم ىبأ نعو ـ□

□

ٍةَموُطْخَم اَهُّلُك ٍةَقاَن ِةئاِمُعْبَس ِةَماَيِقْلا َم ْوَي اَهِب َكَل :# َلاَقف ى].

لاعَت ِ هاللّ ِليِبَس يف ِهِذه َلاَقف .

.

ىئاسنلا ملس .

و

م هجرخأ

20. (1005)- Ebu Mes'ud el-Bedrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, yularlanmış bir deve getirerek: "Bu Allah yoluna bağışımdır" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama:

"- Buna karşılık sana, kıyamet günü, her biri yularlanmış yedi yüz deve vardır!" dedi. [Müslim, İmâret 132, (1892); Nesâî, Cihâd 46, (6, 49).]49

لاَق ؟لَضْفأ ِتاَقَدَّصلا ُّىأ :# ِ هاللّ ُلوسر َلِئُس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□ :

21□

ى ِض َر متاح نب ىدع نعو ـ□

ٌةَقورُط□

هلوق ىذمرت «

.

لا هجرخأ .[ٍّلْحَف ُةَقو ُرَط ْوأ ٍّطاَطْسُف ُل ًّظإ ْوأ ِ هاللّ ِليِبَس يف ٍّدْبَع ُماَدْخإ

. ل “

ب ا نم ُةَّقحلا بهو لحفلا اهولعي نأ تحلصو تربك اذإ ةقانلا به

لْحَف□□»

21. (1006)- Adiyy İbnu Hâtim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:

"- Sadakanın hangisi efdâl (Allah nazarında en kıymetli)dir?" diye sorulmuştu, şu cevabı verdi:

"- Allah yolunda bir köleyi hizmete koymak veya Allah yolunda (askerler için) bir çadır kurmak (bağışlamak) veya döl alma yaşına basan bir deveyi (hibe, iâre veya karz suretinde) bağışlamak."

[Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 5, (1626).]50

هاللّ ِليِبَس يف اي ِزاَغ َزههَج ْنَم :# هاللّ لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ □

22□

ى ِض َر دلاخ نب ديز نعو ـ□

ةسمخلا هجرخأ ا.

زَغ ْدَقَف ٍّرْيَخِب ِهِلْهأ يف اي ِزاَغ َفَلَخ ْنَم ًَو ،ا َزَغ ْدَقف].

22. (1007)- Zeyd İbnu Hâlid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Kim Allah yolunda bir askerin teçhizatını temin ederse bizzat gaza yapmış olur. Kim, gazaya çıkan bir askerin geride kalan âilesine hayırlı himayede bulunursa gaza yapmış olur." [Buharî, Cihâd 38; Müslim, Emâret 135, 136, (1899); Ebu Dâvud, Cihâd 21, (2509); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 6, (1628); Nesâî, Cihâd 44, (6, 46).]51

48 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/38-39.

49 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/40.

50 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/40.

51 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/41.

□ □راَص ‘

م ا ُمُكْيَلَع ُحَتْفُتَس :ُل ُو قَ

ي هاللّ لوسر ُتْعِمَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

23□

□ـ ى ِض َر بويأ ىبأ نعو

ن ِم ُصَّلَخَتَيَف اَهيِف َثْعَبْلا ُمُكْنِم ُلُج َّرلا ُه َرْكَي ٌتوُعُب اَهيِف ؛ُمُكْيَلَع ُعَطْقَت ٌةَدَّنَجُم ٌدوُنُج□ ُنوُكَتَس َو

ريُ ُ□ ٍىلإ ‘

: ج ا َوُهَف َأ ؟اَذَك َو اَذَك َثْعَب ِه ِفْكأ َن

م ُلوُقَي ْمِهْيَلَع ُهَسْفَن ُض ِرْعَي َلِئاَبَقْلا ُحَّفَصَتَي َّمُث ِهِم ْوَق

نوثعبي شيجلا نم ةفئَاط مُه َو ٌ،ثْعَب عمج

« □ثوُعُبْلا .

« دواد وبأ هجرخأ .

[□ه ِمَد ْن ِم ٍة َرْطَق ِر ِخآ

. ةيرسلاك وزغلا يف

23. (1008)- Ebu Eyyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim şöyle demişti:

"Size bir çok memleketlerin fethi müyesser kılınacak. Oralarda (komşu küffarla cihad için) toplanmış

askerî birlikler göreceksiniz. Size bu birliklerle sefere çıkmak vazifesi verilecek. Bazılarınız onlarla (hasbi olarak) sefere çıkmak istemiyerek, adamlarının arasından sıvışıp gazveye (ücretsiz) katılmamanın yollarını arayacak. Arkadan da kendileriyle anlaşacak kabileler araştırıp, onlara:

"Falanca orduya size bedel katılmam için beni ücretle tutacak yok mu, falanca orduya size bedel katılmam için beni ücretle tutacak yok mu?" diyecek.

Bilesiniz, (hasbeten gazveye gitmekten kaçan bu adam) bir ücretlidir, son damlasına kadar kanını akıtsa da (gazi değildir, şehit sayılmaz, uhrevî ücretten mahrumdur)." [Ebu Dâvud, Cihâd 30, (2525).]52

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste, gazvenin Allah rızası için yapılmasını tavsiye etmektedir. Maaşlı asker, savaş sırasında ölse bile şehid addedilmeyecektir. Hattâbî bu hadise dayanarak: "Cihad için ücret akdi yapmak câiz değildir" demiştir. Ulemâ, bu şekilde ücretli olarak savaşa katılan kimse, elde edilen ganimetin paylaşılmasına iştirak eder mi, etmez mi diye münakaşa etmiştir. Evzâî hazretleri: "Askerlere hizmet etmek üzere katılan ücretlilere ganimetten pay yoktur"

der. İshak İbnu Rahuye de bu görüştedir. Süfyân-ı Sevrî ise: "Gaza ve mukateleye iştirak etti ise, paylaşmaya da iştirak eder" demiştir. İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel: "Sefere katılmış ve mukâtele sırasında gâzilerle birlikte bulunmuş ise (bizzat savaşmamış olsa bile) paylaşmaya katılır"

derler53.54

ن ِم اعوُمُج ُهَل ُرُكْذَي امُهْنَع ُ هاللّ□

لاق ملسأ نب ديز نعو ـ24□:]

ى ِض َر َرَمُع ىلاِ َةَدْيَبُع وُبأ َبَتَك□

ةَّدِش ِل ِزْنَم ْنِم ٍّنِم ْؤُم ٍّد ْبَعِب ُل ِزْنَي اَمْهَم ُهَّنإَف ُدْعَب اَّمأ : ُرَمُع ِهْيَلاِ َبَتَكَف . ْمُهْنِم ُف□□ ّ َوَخَتَي اَم َو ِمو ٌرلا

اَهُّيأ اَي

هِباَتِك يف ُلوُقَي ىلاعَت َ هاللّ َّنإ َو ،َنْي َرْسُي ٌرْسُع َبِلْغَي ْنَل ُهَّنإ َو ، اج َرَف ُهَدْعَب□: ىلاعَت ُ هاللّ َلَعْجَي

. كلام هجرخأ .

الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ]

24. (1009)- Zeyd İbnu Eslem anlatıyor: "Ebu Ubeyde, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'e yazarak Rum cemaatlerini ve bunlardan duyduğu endişeyi belirtti. Hz. Ömer (radıyallahu anh) kendisine şu cevabı verdi: "Emmâ ba'd: Bil ki, mü'min bir kula nerede bir şiddet inecek olsa Allah ondan sonra bir ferec (kurtuluş) verir. Zira bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamaz. Cenâb-ı Hakk da Kur'ân-ı Kerim'inde şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler, sabredin, düşmanlarınızdan daha sabırlı olun, cihâda hazır bulunun, Allah'tan da korkun ki başarıya eresiniz" (Âl-i İmrân 200). [Muvatta, Cihâd 6, (2, 446).]55

AÇIKLAMA:

---

52 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/41.

53 Günümüzde,askeri düzenleme farklılık arzeder. Muvazzaf dediğimiz, meslekî subay sınıfı var. Hizmetine mukabil maaş alır. Bunlar yukarıdaki hükme dahil olmamalıdır. Günümüz şartlarında ordu bu sınıfsız düşünülemez. Bunların hizmetlerinde mânevi ücret, vazife sırasında ölmeleri hâlinde şehidlik durumu niyyetlerine, ihlaslarına bağlı olmalıdır. Yukarıdaki hadise dayanılarak kesin reddi câiz olmamalıdır.

54 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/42.

55 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/42.

Burda geçen "Zorluk, iki kolaylığa galebe çalamaz" tâbiri, Müstedrek'te merfu hadis olarak zikredilmiştir.

Rivayeti, Hasan-ı Basrî, mürsel olarak anlatır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün, mesrur, müferreh ve güler halde çıkmıştı, şöyle dedi: "Zorluk, iki kolaylığa galebe çalamaz. Zira "Muhakkak ki güçlükle beraber kolaylık vardır, gerçekten güçlükle beraber bir kolaylık vardır" (İnşirah 5-6).

Ebu'l-Velid el-Bâcî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âyette, "zorluk" ve "kolaylık" kelimeleri ikişer sefer geçtiği halde, kolaylığı "iki" zorluğu "bir" olarak te'vil edişini şöyle açıklar: عَم ّنِاَف

ارْسُي ِرْسُعْلا َعَم ّنِا ارْسُي ِرْسُعْلا ayetinde zorluk رسعلا kelimesi ma'rifedir, bu sebeple istiğrâku'lcins ifade eder, yani bütün zorlukları içine alır. Böylece birinci رسعلا ikinciyi de içine alır ve ikisi bir sayılır. Halbuki "kolaylık" demek olan رْسُيْلَا nekredir. Bu sebeple birinci رسُ

ي

ün içinde ikinci رسُ

ي mevcut değildir. Böylece iki "kolaylık" bir "zorluk" olmuş oluyor. Buharî hazretleri لُقْ َله ْنَوُصَّب َرَت اَنِب ّاِ ّلا َدْحِا ىَيَيْنَسُحْلا "De ki: "Bize iki iyiden, gazilik ve şehidlikten başka birşeyin gelmesini mi bekliyorsunuz?" (Tevbe 52) âyetinden sonra şu açıklamayı yapar: "Bu âyet iktiza eder ki Resûlullah'ın nazarında iki kolaylık; "murada erişmek" ve "ücret"tir. Öyleyse bir zorluk bu iki kolaylığa galebe çalamaz, zira mü'mine bunlardan biri mutlaka hasıl olacaktır." Zafer muhtemel, "ücret" muhakkak, çünkü zafer için yapılan her gayrete ücret var. Zafer de oldu mu ücret çifte oluyor. O halde zorluk fütur vermemeli. 56

İKİNCİ FASIL

ŞEHADET VE ŞEHİDİN FAZİLETİ

ىلإ َع ِج ْرَي ْنأ ُّب ِحُي َةَّنَجلا ُلُخْدَي ٌدَحأ اَ :

م # هاللّ لوسر لاق] :لاق ه

نع هاللّ ىضر سنأ نع ـ1 .

تا

رَم َرْشَع َلَتْقُيَف اَيْنُّدلا ىلإ َع ِج ْرَي ْنأ ّنَمَتَي َو ،ُديِهَّشلا ٍّإ ٍئَش ْنِم ِض ْرَ‘ا ىلَع اَم ُهَل َو ،اَيْنُّدلا

لْضَف ْنِم ى َرَي امل َديِههشلا هإ :ةياور يفو دو

ادابأ إ ةسمخلا هجرخأ . .

ةَمارَكْلا َنِم ى َرَي اَمِل]

ةَداَهَّشلا.

1. (1010)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cennete giren hiç kimse dünyaya geri dönmek istemez, yeryüzünde olan her şey orada vardır. Ancak şehid böyle değil. O, mazhar olduğu ikramlar sebebiyle yeryüzüne dönüp on kere şehit olmayı temenni eder."

Bir rivayette şu ziyade mevcut: "... Şehid hariç, o, şehidlik sebebiyle mazhar olduğu üstünlükler ve kerametler sebebiyle... (dönmek ister)." [Buharî, Cihâd 5, 21; Müslim,İmâret 108, 109, (1877); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 13, (1643); Nesâî, Cihâd 30, 6, 32).]57

AÇIKLAMA:

Şehidin, mazhar olduğu üstünlükler, imtiyazlar sebebiyle yeryüzüne geri gelme temennisini belirten çok sayıda rivayet mevcuttur. Bazı rivayetlerde Cenâb-ı Hakk, şehidlere "Bir arzunuz var mı?" diye sorar, şehidler hiçbir arzularının olmadığını, sadece yeryüzüne dönerek Allah yolunda tekrar şehid olmayı temenni ettiklerini belirtirler. Bazı rivayetlerde şu muhâverenin Cenab-ı Hakk'la Hz. Hamza ve Mus'ab İbnu Umeyr (radıyallahu anhümâ) arasında geçtiği belirtilir:

"- Bir arzunuz var mı?"

56 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/43.

57 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/44.

"- Ruhlarımızı cesedlerimize geri koymanızı ve senin yolunda ikinci kere öldürülmemizi diliyoruz!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), babası Uhud'da şehid olan Hz. Cabir (radıyallahu anh)'e bir gün şunu söyler:

"- Allah, babana ne söyledi haber vereyim mi? Dedi ki: "Ey Abdullah! dile benden, istediğini vereyim." Baban şunu söyledi: "Ey Rabbim, bana yeniden hayat ver, senin yolunda ikinci kere öleyim." Allah ona: "Benden daha evvel kesin karar çıkmış bulunuyor: "Ölenler dünyaya artık dönmeyecekler!"

İbnu Battâl, sadedinde olduğumuz hadis hakkında şu değerlendirmede bulunur: "Bu hadis, şehid olmanın faziletini beyan zımnında gelen rivayeterin en güzelidir. Cihad hâriç, başka hiçbir hayırlı amelde nefs bezledilmez. Bu sebeple bunun sevabı büyüktür."

Hadis, ölenlerin tekrar çeşitli şekillerde cesetlere girerek yeryüzüne döneceğini iddia eden her çeşit tenâsuhcu görüşlerin bâtıl olduğunu da kesin bir dille ifade etmektedir. Müslüman olarak ölen insanların ruhlarının şu veya bu maksadla tekrar cesed giyip yeryüzüne döneceğine inanmak, böylesi iddialara "olabilir" demek mümkün değildir. Hadis bu hususta nasstır ve pek zâhirdir.58

□ نْ أقتْلَ يف سًَ بيِلِ هاللّ :

‘ # ه ُ لاق: [لاق لوسر هاللّ

. □هاللّ ُ عَن

2□

□ـ وعن نبا أبا عميرة رَ ضِ ى

. أخرجه النسائ

. [□تَعالب أحبُّ الإَّ نم أنْ يَكُون لِي أهلْ ُ الملدرِ وَ الوْ بَر

2. (1011)- İbnu Ebî Umeyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah yolunda öldürülmem; bana bütün evlerde ve çadırda yaşayanların benim olmasından daha sevgilidir." [Nesâî, Cihâd 30, (6, 33).]59

راَص اًَّنِم َلِتُق ْنَم ُهَّنأ اَنهِب َر ِةَلاَس ِر ْنَع # اَنُّيِبَن اَن َرَبْخأ]:لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

3□

ى ِض َر ةريغملا نعو ـ□

ة□ .

اَيَحلا يف ْمُكِنم ِت ْوَملا يف ُّبَحأ ُنْحَنَف ِةَّنَجلا ىلإ]

نيزر هلوطب هجرخأو ة .

نجلا ىلإ هلوق ىلإ اقيلعت يراخبلا هجرخأ .

3. (1012)- Hz. Muğîre (radıyallahu anh) dedi ki: "Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm), Rabbimizin risaletini getirmiştir. Bir de bize bildirdi ki, bizden kim öldürülürse cennetlik olacaktır.

Bu sebeple biz, ölümü, sizin hayatı sevdiğinizden daha çok seviyoruz." [Buharî, Cizye 1, Tevhid 46, (Buharî, Kitabu't-Tevhid'de muallak olarak kaydetmiştir. Rezîn tam olarak kaydeder).]60

AÇIKLAMA:

Muğîre bu sözlerini Nehâvend şehrinde İran Valisi'ne karşı söyler. Buharî'de uzunca hikâye edildiği üzere Hz. Ömer (radıyallahu anh) Nu'mân İbnu Mukarrin komutasında bir orduyu -Müslüman olan Hürmüzân'ın tavsiyesi üzerine- İran'ın fethine yollar. Ordu, İran içlerinde ilerledikleri zaman Nehâvend civarında 40 bin kişilik İran ordusuyla karşılaşırlar. Orduya komutanlık eden bölge valisi Müslümanlardan elçi taleb eder. Muğîre ibnu Şûbe (radıyallahu anh) uygun görülür.

Vali, tercüman vasıtasıyla, istiskal edici bazı sözler sarfederek ne istediklerini sorar. Kaynakların kaydettiğine göre, debdebeli şekilde hazırlanmış tahta, altın ve ipeklilerle tezyin edilmiş mutantan ve muhteşem kıyafetlere bürünmüş, başında taç olduğu halde oturup Muğîre (radıyallahu anh)'yi karşılayan valinin söyledikleri arasında şu cümleler de var, ibretle okunmağa değer:

"Siz nesiniz? Siz Araplar, yine açlık ve yokluğa uğradı da onun için geldi iseniz, gıda yardımı yapalım da dönün!" Bir başka rivayette:

"Siz Araplar, en çok açlık çeken, her çeşit hayırdan en uzak olan kimselersiniz. Ben şu esirlere emrederek sizi oklarla düzene sokmalarını da isteyebilirdim, ancak cifelerinizden iğrendiğim için bunu yapmadım."

58 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/44-45.

59 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/45.

60 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/46.

Muğîre (radıyallahu anh) hamd ve senadan sonra, -İbnu Ebî Şeybe' nin rivayetine göre- şu cevabı verir:

"- Bizim sıfatlarımızla ilgili olarak söylediklerinizde hiçbir hata yapmadınız. Gerçekten biz öyleydik.

Ama Allah bize Resûlünü gönderince iş değişti.."

Buharî'nin rivayetinde cevabı şöyledir:"- Biz Arap kavminden kimseleriz. Daha önceki şiddetli sefaletler, dehşetli derbederlikler içindeydik. Açlıktan derileri ve hurma çekirdeklerini emerdik, giydiklerimiz deri ve kıl, taptıklarımız taş ve ağaçlardı. Ancak biz bu halde yaşayıp giderken sema ve arzların Rabbi -zikri ulu, şâni yücedir- aramızdan, atasını ve annesini tanıdığımız birisini peygamber olarak yolladı. Rabbimizin elçisi olan Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) bir olan Allah'a ibadet etmenize veya cizye ödemenize kadar sizinle harbetmemizi emretti. Keza Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm), bize, Rabbimizin risâletini bildirdi. Buna göre, bizden kim öldürülürse cennete gidecek, benzeri görülmemiş nimetlere kavuşacaktır. Sağ kalanlarımız da sizleri esir edecektir."61

هالّ ِليِبَس يف ُتْلِتُق ْنإ َتْيأ َرأ ِ هالّ لوُس َراَي ٌلُج َر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هالّ □

4

ى ِض َر ةداتق بأ نعو ـ

رِبْدُم ُرْيَغ ٌلِبْقُم ٌبِسَتْحُم ٌرِباَص َتْنأ َو َتْلِتُق ْنإ ْمَعَن :# هاللّ ُلوسر َلاَقف ؟ايَاَطَخ هِنَع
ُرفَكُتأ

ملسم هجرخأ

كِلذِب ىِن َرَبْخأ َلي ِرْب ِج َّنإَف َنْيَّدلا َّإ ْمَعَن َلاَقف ,هْيَلَع َداَعأَف ؟ َتْلُق َفْيَك َلاَق َّمُث].

ئاسنلاو ىذمرتلاو كلامو .

4. (1013)- Ebu Katâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam sordu:

"- Ey Allah'ın Resûlü, Allah yolunda öldürüldüğüm takdirde, bütün hatalarım örtülecek mi?"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Evet, sen sabreder, mükâfaat bekler, geri kaçmadan ileri atılır vaziyette olduğun halde öldürülürsen!"diye cevap verdi. Ve adama sordu:

"- Nasıl sormuştun?"

Adam sorusunu aynen yeniledi. Bunun üzerine aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz sözlerini şöyle tamamladı:

"- Evet, (kul) borcu hariç, bütün günahların affedilecek. Zira Cebrâil bu hususu bana haber verdi!"

[Müslim, İmâret 117, (1885); Muvatta, Cihad 31, (2, 461); Nesâî, Cihâd 32, (2, 33).]62

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, aslında açıklayıcı bazı ziyadeler var. Bu ziyade sayesinde kul hakkının ehemmiyetinin daha da tebârüz ettirilmiş olduğunu görüyoruz. Buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adamın sorusuna ilk cevabı verdikten sonra sükût buyururlar. Adam da oradan ayrılır. Bir müddet sonra Resûlullah:

"- Az önce sual soran kimse nerede?" diye aratır. Adam:

"- İşte benim", diye yanına gelince:

"- Ne demiştin?" diye soruyu tekrar ettirir. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şunu söyler:

"- Evet, ancak borç hariç. Bu hususu az önce Cibrîl (aleyhisselam), bana gizlice söyledi."

2- Borçlu olmak aslında günah değildir. Günah olan borcu ödeme işini terketmektir. Hadisin zahirinden anlaşılıyor ki, kişi ödemeye gücü yettiği halde borcunu ödemezse günahkar olmaktadır.

Suyutî, bazı âlimlerden naklen şunu kaydeder: "Bu hadiste, kul hakkının affedilmeyeceğine dikkat çekilmektedir. Çünkü kul hakkı, sıkıntı ve meşakkate dayanmaktadır. Hatta, affedilmeyecek borcun, kişinin kabahatinden ileri gelen borç olduğu da söylenebilir. Yani, kişi bu borcu, câiz olmayan bir tarzda yapmıştır: Hile ile veya gasb yoluyla almak gibi, sonra da bedeli zimmetinde borç olarak kalmıştır. Yahut da, ödememeye azmederek borçlanmıştır. Böylesi davranışlar, hatalar arasında sayılmaktan istisna edilmiştir. İstisnada esas, aynı cinsten olmaktır. Böylece câiz olan borç, bu 61 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/46-47.

62 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/47.

istisnada meskût geçilmiştir. Öyle ise bu borç sebebiyle, sâhibi muâheze olunamaz, çünkü Cenab-ı Hakk'ın borç sahibi adına fazlından vermesi caizdir. "63

: ديِهَّشلِل ُرَفْغُ

ي َلاق # ُهَّنأ] .امُهْنَع ُ هاللّ

5

ى ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نع ملسمل ىرخأ يفو ـ

.

نْيَّدلا ّ َإ ٍّبْنَذ ُّلُك]

5. (1014)- Müslim, Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ)'dan şunu kaydeder:

"- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Şehidin -borç hariç- bütün günahları affedilir." [Müslim, İmâret 118.]64

ءاَدَهُّشلا : ُلوُقَ□

ي َّبَّنلا ُتْعِمَس : ُلوُقَي ِبا َّطَخلا َنب َرَمُع ُتْعِمَس] :لاق ديبع نب ةَلاَضَف نعو ـ6□

هاللّ َقَدَص َّوُدَعْلا □

ا ُدهي“

□

ِنامي بِقَل□

ج ّن ِمؤُم ٌلُج َر : ةَعَب ْرأ□ □

تَطَقَس ىَّ تَح ُهَسأ َر َعَف َر َو اَذَكه ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِهْيَلِإ ْمُهَنُيْعأ ُساَّنلا ُعَف ْرَي يِذَّلا َكِلذَف□
َلِتُق ىَّتَح ىلاعت

ُوَدَعْلا□□

ا ُده“

ِنامي بِقَل□

يَج ّن ِم ْؤُم ٌلُج َر َو□

هِبَّنلا َة َوْسَنَلق ْمأ َدا َرأ َرَمُع َة َوُسَنَلق ى ِرْدأ ًَف ،ُهَت َوُسْنَلق .

لُج َر َو□

ةَيِناَّثلا ِةَج َّ َد□.

ر لا يف َوُهَف ُهَلَتَقَف ٍّب ْرَغ ُمْهَس ُهاَتأ ِنُبُجلا َنِم ًّحلَط ِك ْوَشِب ُهْدِل ِج َب ِرُض اَّمنأَكَف

ةَج َرَّدلا يف َكِلذَف َلِتُق ىَّتَح ىلاعت َ هاللّ َقَدَص َّوُدَعْلا َيِقَل ائِهيَس َرَخآ َو احِلاَص ًمَع□
َطَلَخ ٌنِم ْؤُم

ةَج َرَّدلا يف َكِلذَف َلِتَق ىهتح ىلاعَت َ هاللّ َقَدَص َّوُدَعْلا□

.

يِقَل ِهِسْفَن ىلَع َف َرْسأ ٌن ِم ْؤُم ٌلُج َر َو ِةَثِلاَّثلا□

“هب بمر نم فرعي مل اذإ اهريغو ةفاض .

«

اب ٍّب ْرَغ ُمْهس

لاقي نذ «

مرتلا هجرخأ .

ةَعِبا َّرلا□].

6. (1015)- Fadale İbnu Ubeyd anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i dinledim, "Hz. Peygamber'den işittim" diyerek şu hadisi rivayet etti:

"Dört çeşit şehid vardır:

1- İmanı kavî mü'min kişi düşmanla karşılaşır, öldürülünceye kadar Allah'a sadık kalır. İşte bu kıyamet günü, insanların gıbta ile gözlerini kaldırıp bakacakları gerçek şehiddir. -Bunu yaparken başını kaldırır ve kalansuvesi65 yere düşer- (Fadâle der ki:) "Bu, Hz. Ömer'in kalansuvesi mi idi, yoksa Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kalansuvesi mi idi anlıyamadım."

2) İmanı sağlam (ancak önceki kadar şecaat sahibi olmayan) bir mü'min düşmanla karşılaşır.

Korkudan vücudu -talh ağacının dikeni batmış gibi-66 titrer. Bu sırada gelen serseri bir ok darbesiyle hayatını kaybeder. Bu, ikinci derecede bir şehiddir.

3- İyi amelle kötü ameli karıştırmış mü'min kişi, düşmanla karşılaşır. Bu karşılaşma esnasında (sabır ve şecâatte, şehidliğin mükâfaatını beklemekte) Allah'a sâdık kalır. Öldürülünce bu üçüncü mertebede bir şehid olur.

4. Günahkâr bir mü'min düşmanla karşılaşır, ölünceye kadar Allah'a sâdık kalır. Bu da dördüncü derecede bir şehid olur." [Tirmizî, Fedailu'l-Cihad 14, (1644).]67

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, her zaman akla gelebilecek bazı sualleri açıklığa kavuşturmaktadır:

a) Şehidler sahip oldukları yüce mertebede eşit midirler?

Bu hadisten anlıyoruz ki, daha önceki amel durumuna, savaştaki ihlâs ve şecaat durumuna göre herkes farklı derecelere sahip olacaktır. Ancak, başlıca dört mertebede mütâlaa edilmelidirler. Buharî, şehadet meselesinde önceki amelin ehemmiyetine delil olarak Ebu'd-Derdâ'nın "Sizler amellerinizle mukâtele edersiniz" sözünü kaydeder. İbnu Hacer, bu sözün aslında, لْبَق ٌحِلاَص ٌلَمَع ُسأَّنلا اَهُّيَا

"Ey insanlar, gazveden önce sâlih amelمُكِلاَمْعاِأب َنوُلِتاَقُت اَمَّنإَاف ِو زْغلا işleyin, zîra, sizler amellerinizle mukâtele etmektesiniz" şeklinde olduğunu, başka kaynaklarda böyle geldiğini belirtir.

63 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/47-48.

64 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/48.

65 Kalansuve, serpuş demektir, başa giyilen şey. Sarık olmadığına göre, gereği hallerde üzerine sarık sarılan fesimsi bir serpuş; takke.

66 Talh ağacı, Kamus'ta büyükçe bir ağaç nevi diye açıklanır. Muz ağacına da talh denir. Bu mânâda Kur'an'da zikri geçer.

67 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/49-50.

b) Fasık da şehid olabilir mi? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İmanı olan kimsenin, fâsık bile olsa, şehidlik ücretini alacağını" müjdeliyor.

c) Savaş esnasında geri hizmette olan, istirahat halinde iken veya tesâdüfi bir sebeple ölen de şehid midir? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle bir soruya da "evet" cevabını vermektedir.

2- Hadis şecâat ve korkaklık gibi hasletler insanda fıtrî de olsa, kuvvetli ve cesur mü'minlerin Allah nazarında daha sevgili olduklarını, onların derece yönüyle başka yönden emsal olanlara tefevvuk (üstünlük) sağlayacaklarını belirtir.

3- Hadiste geçen لِتُق بهتَح َ هاللّ َقَدص "öldürülünceye kadar Allah'a sadık kaldı" tâbiri dikkat çekicidir. Bu, her mertebe şehâdette şart koşulan bir husustur. Yâni şehidlik mertebesini almanın vazgeçilmez şartı. Allah'a hangi hususta sâdık kalınacağını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hadiste açmamıştır. Şârihler bunu: "Allah'ın üzerine borç kıldığı şecaate sâdık kalarak" veya قَدَص diye şeddeli okuyup: "Şehâdet hususundaki va'dinde Allah'ı tasdik ederek" şeklinde açarlar. 68

رَاْص ‘نا نِم ٌلُج َر َو ،ةَّنَجلا َرَكَذ َو ِداَه ِجلا يف َبَّغ َر # هاللّ َلوسر َّنأ] ديعس ِنْب بيحي
نعو ـ7.

يف اَم بم َرَف َّنُهْنِم َغ ُرْفأ َّتَح ُتْسَلَج ْنإ اَيْنُّدلا ىلَع ٌصي ِرَحَل ينِإ :َلاَقف .ِهِدَي يف ٍتا َرَمت
ُلُكأَي

. كلام هجرخأ .

لِتق َّتَح َلَتاَقف ِهِفْيَسَب َلَمَح َو ِهِدَي]

7. (1016)- Yahya İbnu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Bedir'de bizleri) cihâda teşvik etti, cenneti hatırlattı. Bu sırada Ensâr'dan biri, elindeki hurmalardan yemekte idi. Birden: "Ben şunları bitirinceye kadar oturacak olursam dünyaya fazla hırs göstermiş olacağım"

dedi ve ellerindeki hurmaları fırlatarak kılıncını çekip öldürülünceye kadar savaştı." [Muvatta, Cihâd 42, (2, 466); Buharî, Megâzî, 17; Müslim, İmâret 145, (1901).]

AÇIKLAMA:

Hâdise, Bedir Savaşı sırasında cereyan eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) savaşa başlamadan önce, askerleri teşcî edici, cesaret ve metanet verici bir konuşma yapmıştı. İbnu İshak'ın kaydettiği üzere şöyle hitab etmiş idi:

هاللّ ُهَل َخَدا َّإ ٍرِبْدُم َرْيَغ ٍبْقُم ابِسَت ْحُم ارِباَص ُلَتْقُيَف ٌلُج َر َم ْوَيلا ُمُهُلِتاَقُي َ ِهِدَيِب
ِبْسَفن ِيذَّلا َو

ةَّنَجلا

"Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, bugün her kim, şu müşriklerle sabrederek, Allah'ın sevabını umarak ve geri dönmeden hep ilerleyerek savaşır ve öldürülürse Allah onu mutlaka cennetine koyacaktır."

Müslim'in rivayetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini de öğreniyoruz:

"Haydi kalkın, genişliği semâvât ve arz olan cennete buyurun!"

Bunun üzerine Umeyr İbnu'l-Humâm atılarak:

"- Ey Allah'ın Resûlü! Genişliği semâvât ve arz olan cennet mi?" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Evet"i üzerine: "Vay! Vay!" çeker. Resûllulah: "Niye vay! vay! dedin?" diye sorunca:

"- Cennetlik olmayı arzu ettim de onun için böyle söyledim, Ey Allah'ın Resûlü!" der.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen cennetliksin!" müjdesini verir.

Umeyr, hurmasını çıkararak yemeye başlar. Sonra: "Ben bu hurmaları tüketinceye kadar yaşayacak olursam bu uzun bir hayat olacak, cennete girmekte gecikeceğim!" der. Yanındaki bütün hurmaları yere atar, sonra ölünceye kadar savaşmak üzere müşriklere saldırır ve şehid düşer. Bir rivayete göre Bedir Savaşı'nda ilk şehid düşen bu zattır (radıyallahu anh).69

] وأ ُلتاَقُأ ِ هاللّ َلوُسر اَي َلاَقف ِديَدحلاِب ٌعَّنَقُم ٌلُج َر َءاَ□

□ ج :َلاَق

هْنَع ُ هاللّ .

8□

ى ِض َر ءاربلا نعو ـ□

هجرخأ .] اريثَك َر ِجأ َو يِلَق َلِمَع :# ٌبَّنلا َلاَقف .َلِتُقَف َلَتاَق َّمُث َمَلْسَأف َلِتاَق َّمُث ْمِلْسأ : َلاَقف

مِلْسُأ□.

طقف هب هسأر بطغملا ليقو ،حسلاب هِطغتملا وه .

«□عَّنَقُملا .

براخبلا ظفل اذهو ،ناخشلا «

68 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/50.

69 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/51-52.

8. (1017)- Hz. Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zırh giyinmiş bir adam gelerek: "Ya Resûlullah!

Hemen savaşa mı katılayım, Müslüman mı olayım?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Müslüman ol, sonra savaşa katıl!" dedi. Adam Müslüman oldu, savaşa katıldı ve öldürüldü.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun hakkında:

"- Az bir amelde bulundu fakat çok şey kazandı!" buyurdu. [Buharî, Cihâd 13; Müslim, İmâret 144, (1900).]70

AÇIKLAMA:

Bu hadiste zikri geçen kimsenin şahsiyeti belli değildir. Başka rivayetlerde de kesin bir şekilde belirtilmemiştir. Ancak, İbnu Hacer, bunun Amr İbnu Sâbit olduğu kanaatini izhâr eder. Zira bu zat hakkında sarîh olarak gelen bilgiler, bu hadiste geçen manaya muvafık düşmektedir: İbnu İshak'ta gelen rivayete göre Amr İbnu Sâbit, "namaz kılmadan cennete giden kimse" olarak şöhret kazanmıştır. Ebu Dâvud ve el-Hâkim'in rivâyetlerine göre, Amr, câhiliye devrinden kalma faizleri sebebiyle İslâm'a girmemekte direnmekte idi. Uhud Savaşı sırasında: "Kavmim nerede?" der.

Uhud'a çıktıklarını öğrenince, kılıncını kuşanıp onlara yetişir. Kavmi: "Bizim sana ihtiyacımız yok!"

demişse de O: "Ben Müslüman oldum" der ve savaşa katılıp yaralı düşünceye kadar çarpışır. Sa'd İbnu Muâz (radıyallahu anh) yanına gelince: "Allah ve Resûlü lehine (Mekkelilere) kızarak savaştım" der.

Sonra ölür ve namaz kılmadan cennete gider."

Ebu Hüreyre'den gelen sahih bir rivayette:

اَخْبَرُونِ عَنْ رَجُلٍ دَخَلَ الجَنَّةَ لَمْ يُصَلِّهِ صَ ًة

"Bana, bir kerecik olsun namaz kılmadan cennete giden bir zattan bahsettiler. Bu kimse Amr İbnu Sâbit imiş" demiştir.

İbnu Hacer, bu mevzu üzerine gelen ve bazı ihtilaflı noktaları bulunan rivâyetleri telif ederek sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen mübhem zâtın Amr İbnu Sâbit olduğunu, bunun -diğer rivayetlerde doğrudan savaşa katılmış gibi gösterilmiş olmasına rağmen- önce Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i görerek, -belki de savaş meydanında- İslâm'a girdiğini, sonra da hemen savaşa katılıp, hiç namaz kılma fırsatı bulmadan yaralanarak şehid düştüğünü belirtir. Şârihimiz Nesâî'nin tahric ettiği bir rivayette gelen şu ibârenin de bu açıklamayı te'yid ettiğine dikkat çeker:

مَل َو ِبل ارْيَخ َناَكَا َلهِتَقُا ى ً ةً هتَح ُتْلَتاَقَف ِم ْوَقْلا بلَع ُتْلَمَح نَّا ْوَل # ِ هاللّ ِلوُس َرِل□
َلاَق ُهَّنَا

□مَعَن

.□لاَق ؟ ةً َص هِلَصا

"Amr İbn Sâbit (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordu: "Ben müşriklere saldırıp mukâtele etsem ve bu esnâda öldürülsem namaz kılmamış olduğum halde bana bir faydası olacak mı?" Resûlullah: "Evet olacak!" buyurdu."71

□نين ِم ْؤُملا ُلاَب اَم ِ : هاللّ َلوُس َر اَي َلاَق ٌج َر َّنأ] ةباحصلا نم لجر نع دعس نب دشار
□9ـ نعو

. هجرخأ ئاسنلا □

.[يفُتْنَت َنوُنَتْفُي يف ِروُبُق ِمه ْ إ َلاشَّهِيد ؟ فقال َ: كَفاَه ُبراِ قَة ِلاسُّيوُف ِعلب َر أسِه ِفتِنَة

9. (1018)- Râşid İbnu Sa'd, ashaba mensup birinden naklen anlatıyor: "Bir zât Resûlullah'a gelip: "Ey Alah'ın Resûlü, niye şehid dışında kalan mü'minler kabirde imtihan edilirler?" diye sordu. Resûlullah şu cevabı verdi: "Şehidin ölüm anında tepesinin üstünde kılıç parıltısını hissetmesi imtihan olarak ona kâfidir." [Nesâî, Cenâiz 112.] 72

AÇIKLAMA:

Kabir fitnesi, kabirde, Münker-Nekir adındaki meleklere verilecek hesaptır. Her mü'min orada imanı hususunda bir imtihandan geçecektir. İmtihan sonunda da, amel durumuna göre sıkıntılı veya sürurlu bir halde kıyameti, asıl büyük hesabı bekleyecektir. Hadislerde, gerek Münker-Nekir'in imtihanı ve gerekse kabir azabı "fitne" kelimesiyle ifade edilir.

Sadedinde olduğumuz hadisten öğreniyoruz ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Şehidlerin kabir fitnesine maruz kalmayacakları"na dâir beyanlarından sonra, bazıları bunun sebebini merak 70 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/52.

71 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/52-53.

72 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/53.

ederek sormuşlardır: "Her mü'min bu imtihandan geçerken, şehidler niye muaf tutulmuştur?"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölüm ihtimali içinde yapılan mücâdelenin zorluğunu ifâde için:

"Tepede kılıç parıltısı olduğu halde cesaretle Allah için çarpışmak ve hayatını feda etmek, imânı isbat eden yeterli bir imtihandır" manasında: "Başın üzerindeki kılıç parıltısı imtihan olarak yeterlidir" diye cevap vermiştir:73

] إ ِلْتَقلا ه ِسَم ْنِم ُديِههشلا ُد ِجَي اَ□□

م :لاق # ه

اللّ َلوسر ّنأ ُهْنَع ُ هاللّ

11□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

بِذمرتلا هجرخأ .

ةَص ْرَقْلا ه ِسَم ْنِم ُمُكُدَحأ ُد ِجَي اَمَك□].

10. (1019)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Şehidin ölüm (darbesinden) duyduğu ızdırab sizden birinin çimdikten duyduğu ızdırap kadardır."

[Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 26, (1668).]74

ن ِم ىلاعَت َو َك رَاَبت اَنُّب َر َب ِجَع :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

11

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ

هاللّ ُلوُقَيَف ُهُمَد َقيِ ِرأ ُتَّح َعَج َرَف ِهْيَلَع اَم َمِلَعَف ُهُباَحْصأ َم َزَهْنا َف ىلاعَت ِ هاللّ
ِليِبَس يف ا َرَغٍّلُج َر

هُمَد َقيِ ِرأ ُتَّح ِبِدْنِع اَّمِم اقَفَش َو ِبِدْنِع اَميِف ةَبْغ َر َعَج َر ِبِدْبَع ىلاِ او ُرُظْنا ِةَكِئَمْلِل
ىلاعَت

ه

.[أشْهَدُكُمْ أنه ِدَق ْرَفَغ ُت ل

11. (1020)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Rabbimiz, Allah yolunda savaşan şu kimseye taaccüb etmiştir: Arkadaşları hezimete uğra(yıp kaçmış)tır. Ancak O, (kaçmanın haram olduğunu düşünerek) kendisine düşen sorumluluğun idrakiyle geri dönerek, öldürülünceye kadar düşmanla çarpışmıştır. Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah, meleklere (iftiharla) şöyle der: "Şu kuluma bakın, benim nezdimde olan mükâfaatı) düşünüp katımda olan (cezâdan) korkarak geri döndü, öldürülünceye kadar savaştı." [Ebu Dâvud, Cihâd 38, (2536).]75

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, savaş sırasında, tek başına bile kalsa kaçmayıp sebat etmenin fazileti ifade ediliyor. Böyle bir askerden Cenâb-ı Hakk'ın memnuniyeti taaccüble ifade edilmiştir. "Taaccüb", sebebi bilinmeyen bir durum karşısında duyulan hayrete ve hayranlığa ıtlak olunur. Her şeyi bilen Allah'ın tacccüb etmesi, hayrete düşmesi kelâmî açıdan yanlış olur, Zat-ı Akdes'i, insanlara benzetmek olur. Şu halde bu bir mecazdır, hakikatı ise, Allah'ın razı ve memnun olmasıdır.

Savaş şartlarında bir askerin davranışı neticeye müessir olabilir. Bir korkağın paniğe düşüp kaçması, öbürlerine de sirayet edebileceği gibi bir cengâverin sebatı da başkalarının sebatına sebep olabilir.

Savaşı kazanmanın asıl sırrı, âyet-i kerime ile sabittir ki düşmandan daha sabırlı olmaya bağlıdır. (Âl-i İmrân 200).

Mü'min savaşın en zor, hezimet anında bile canının derdine düşmemek, Allah'ın mükâfaat ve cezasını düşünerek, O'nun rızasına uygun olanı yapmakla mükelleftir. Böylesi bir hâl, zafer şansını artıracaktır.76

هْنَع ُ هاللّ

12

ى ِض َر هدج نع هيبأ نع ساهمش نب سيق نب تباث سيق نب ريبخلا دبع نعو ـ

يف َلِتُق ا َهَل ٍّنبا ِنَع ُلأْسَت ةَبهِقَنتُم

#

[يِه َو ٍّد َّخ ٌمأ اَهَل ُلاَقُي ِ هاللّ ِلوس َر بلاِ ٌةأ َرْما ِتَءاَ

ج :لاق

ِبنْبا ا َز ْرُأ ْنإ ْتَلاَقف ؟ةَبهِقَنتُم ِتْنأ َو ِكِنْبا ِنع َنيلأْسَت ِتْئ ِج : ِهِباَحْصأ ُضْعَب اهَل َلاَقف

. هاللّ ِليِبَس

73 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/54.

74 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/54.

75 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/55.

76 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/55.

لْهأ ُه َلتَق ُهَّن

 لاق ؟مِل : ‘

و : ْتلاق ,ِنْيَديِهَش ُرْجَا ُهل ِكُنْبا :# ُّيِبَّنلا اَهَل َلاَقف ى

ئاَيَح أ َز ْرأ ْنَلف .

دواد وبأ امهجرخأ.

باَتِكْلا].

12. (1021)- Abdü'l-Habîr İbnu Kays İbni Sabit İbni Kays İbni Şemmâs an ebîhi an ceddihi77

(radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Ümmü Hallâd adında bir kadın yüzü örtülü olduğu halde gelerek Allah yolunda öldürülmüş olan oğlu hakkında sormak istedi.

Ashab'tan biri kadına: "Sen, yüzü örtülü olduğun halde gelip oğlundan mı soracaksın?" dedi. Kadın: Oğlumu kaybetti isem de hayamı kaybetmedim" dedi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadına:

"- Oğlun iki şehid mükâfatı elde etmiştir!" dedi. kadın:

"- Bunun sebebi nedir, ey Allah'ın Resûlü?"diye sorunca şu cevabı verdi:

"- Çünkü onu Ehl-i Kitap öldürdü!" [Ebu Dâvud, Cihâd 8, (2488).]78

قْد ِصِب َةَداَهَّشلا َ هاللّ َلأَس ْن ًٍم] لاق□□

هاللّ َلوسر نأ ُهْنَع ُ هاللّ # :

13□

ى ِض َر فيَنُح نب لْهَس نعو ـ□

يراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .

هِشارِف ىلَع َتاَم ْنإ َو ،ءاَدَهُّشلا َل ِزاَنَم هاللّ ُهَغلَب□].

13. (1022)- Sehl İbnu Huneyf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Kim sıdk ile Allah'tan şehid olmayı taleb ederse, Allah onu şehidlerin derecesine ulaştırır, yatağında ölmüş bile olsa" buyurdu." [Müslim, Cihâd 156, 157, (1908, 1909); Ebu Dâvud,Salât 361, (1520); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 19, (1653); Nesâî-Cihâd 36, (6, 36); İbnu Mâce, Cihâd 15, (2797).]79

هاللّ ِلِيبَس يف َلَصَف ْنَ :

م لاق # هاللّ َلوسر َّنأ] ُهْنَع ُ هاللّ

14ـ ونع أب كلام ‘ا

شعرب رَ ضِ ى

فمَ تاَ وأْ قتِلَ وْ وَ قصَهُ فرَ سهُ وأْ بعيرُ هُ وأْ لدغتهُ اَه İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/ . [اللّه تعَالى مَاتَ فهَوُ شهَيد ٍ مَّة وأْ مَاتَ علىَ فرِ اشِه بأيِ حتَفْ ٍ شَاء

أخرجه أبو داود.

14. (1023)- Ebu Mâlik el-Eş'ârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Kim Allah yolunda evinden ayrılır, sonra da öldürülür, yahut atı veya devesi (yere atıp) boynunu kırar veya bir zehirli sokar veya yatağında ölür ise, Allah'ın dilediği hangi musibetle ölmüş olursa olsun şehit olarak ölür." [Ebu Davud, Cihâd 15, (2499).]80

قيِلَ ىَا نبَّ اللّه َ منْ في الجنَّة؟ فقَاَل: النبَّيُّ في الجنَّة َو الشهَّيدُ في الجنَّة :[هل
15ـ وفي أخرى

. ل أب خرج

« فص

و َالموْ لوُدُ في الجنَّة ، وَ الوْ ئيِدُ في الجنَّةِ]. ومعنى «

15. (1024)- Ebu Dâvud'un bir diğer rivayetinde geldiğine göre, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:

"Ey Allah'ın Resûlü, kim cennete gidecek?" diye sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Peygamber cennetliktir, şehid cennetliktir, çocuk(ken ölen) cennetliktir, diri diri gömülen çocuk cennetliktir."

[Ebu Dâvud, Cihâd 27, (2521).]81

AÇIKLAMA:

Bu hadiste suale maruz kalmadan cennete gidecekler belirtilmektedir. Peygamberler, şehidler, küçükken ölenler ve diri diri toprağa gömülen çocuklar.

77 İsim biraz ihtilaflıdır. Buharî'ye göre: Abdu'l-Habîr an Ebîhi an ceddihi Sâbit İbni Kays ani'n-Nebiyyi (sallallahu aleyhivesselâm) şeklinde olmalıdır.

78 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/56.

79 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/56.

80 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/57.

81 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/57.

Çocuk tâbirinin içine, büluğa ermeyen kız-erkek, düşük bütün çocuklar dahildir. Gayr-ı müslim çocuklarının durumu -çeşitli rivayetler muvâcehesinde- münâkaşa edilmiş ise de esas olan onların da cennetlik olmalarıdır.

Veîd, diri diri toprağa gömülen çocuklara denir. İslâm öncesi devirde Araplar ar duygusuyla kızlarını, açlık korkusuyla da (bâzı hallerde) erkekleri ve kızları diri diri toprağa gömerlerdi. Bu geleneğe Kur'ân-ı Kerim bazı âyetlerinde yer verir. Tekvir sûresindeki bir âyet şöyle buyurur:

□ تَلِتُق ٍّبْنَذ هِىَاِب ْتَلِئُس ُةَدو ُؤْ ْوَمْلا اَذإ□

و

"Diri diri gömülen kız çocuğunun (kıyamet günü), hangi günahı için öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman..." (Tekvir 8-9). 82

وبأ َلاَقف . ْمِهْيلَع ُدَهْشأ ِء ٍُّوه َلاَقف . ٍّدُحأ ِءاَدَهُشِ□

] ب ُّبنلا َّرَ

م :لاق 1

(□

رصنلا بأ نعو ـ16□)

لاَقف .اوُدَهاَج اَمَك اَنْدَهاَج َو اوُمَلْسأ امَك اَنْمَلْسأ هاللّ َلوُس َر اَي ْمِهنا َوْخإِب اَنَسلأ ُهْنَع ُ
هاللّ َى ِض َر ٍّرْكَب

: □ هجرخأ .]؟ َكَدْعَب َنوُنِئاَكَل اًّنإ

و َلا َق َّمُث ٍّرْكَب وُبأ َكَبَف ِدْعَب َنوُثِدْحُت اَم ى ِرْدأ ْنِكل َو ؛ىلَ : ب

كلام .

16. (1025)- Ebu'n-Nasr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud şehidlerine uğradı ve: "İşte bunlar var ya, bunlar için şehadet ederim" dedi. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resûlü biz onların kardeşleri değil miyiz? Onlar nasıl Müslüman oldularsa biz de Müslüman olduk, onların cihad etmeleri gibi biz de cihad ediyoruz!" dedi. Resûlullah şu cevabı verdi:

"- Evet (söylediğiniz hususlar doğru), ancak benden sonra ne gibi bid'alar çıkaracağınızı bilemiyorum."

Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) ağladı, ağladı ve sonra:

"- Yani biz senden sonraya mı kalacağız? (diye eseflendi)." [Muvatta, Cihâd 32, (2, 461-62).]83

AÇIKLAMA:

Uhud'da 64'ü Ensar'dan, 6'sı Muhacirun'dan olmak üzere 70 Müslüman şehid düşmüş idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onların imanlarına ve İslâm adına gösterdikleri fedâkarlıklara şehâdet edeceğini belirtmiştir. İçlerinden gelerek bedenen, ruhen, mâlen fedakârlıklar yapmışlar, hiç tereddüde düşmeden evlâdlarının yetim ve hamisiz kalmalarını göze almışlardı. Meselâ Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in babası 9 tane kız çocuğunu yetim bırakmıştı. Uhud şehidlerinin bir kısmından gelen menkıbeler gösteriyor ki, onlar bu fedakârlıkları yaparken sadece ve sadece Allah'ın rızasını düşünüyorlar, Rablerinin vaadettiği uhrevî makamlara bir an önce kavuşmak istiyorlardı. Mesela Enes İbnu'n-Nadr (radıyallahu anh) gibi bazıları savaşın bidayetinde: "Ben cennetin kokusunu duyar gibi oluyorum" diyerek savaşa katılmıştı. Bazısı, elindeki hurmaları atıp ölünceye kadar çarpışmıştı. Amr İbnu Cemûh gibi bazıları savaşa giderken: "Ya Rabbi, beni artık aileme döndürme (şehadeti nasib et)"

diye dua etmişti. Bazıları yaşlı oldukları için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından şehirde bırakıldıkları halde, şehid olmak ümidiyle habersizce katıldılar. Sâbit İbnu Vakş ve Huseyl İbnu Câbir bunlardandı.

Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Uhud şehidleri lehine ne hususlarda şehadet edeceği sarih olarak zikredilmemiştir. Bu, o zamanki muhataplarca malum idi. Nitekim yukarıda bazı hallerini belirttik. Şârihler "İmanlarının sıhhatine, büyük günahlardan uzak olduklarına, dini tebdil ve tağyir etmediklerine, dünya menfaatleri için aralarında rekâbet ve kıskançlık yapmadıklarına vs." diye biraz daha açarlar.

Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in sondaki sorusu cevap bekleyen hakiki bir soru değildir.

Resûlullah'tan ayrılmış, onu kaybetmiş olarak yaşayacağından duyduğu üzüntünün ifadesidir.

İbnu Abdilberr, bu hadise dayanarak Uhud şehidlerinin ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den önce ölenlerin öbürlerinden efdal olduklarını söylemiştir. 84

82 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/57.

83 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/58.

84 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/58-59.

İKİNCİ BAB

CİHAD VE CİHADA MÜTEALLİK MESELELER

Bu Bab Beş Fasıldır

*

BİRİNCİ FASIL

CİHADIN VACİB OLUŞU VE CİHADA TEŞVİK

*

İKİNCİ FASIL

CİHADIN ÂDÂBI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

CİHADA NİYETTE SIDK VE İHLAS

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KITAL VE GAZVE AHKÂMI

*

BEŞİNCİ FASIL

CİHADA MÜTEALLİK SEBEPLER

BİRİNCİ FASIL

CİHADIN VACİB OLUŞU VE CİHADA TEŞVİK EDEN HADÎSLER

ريِمأ هِلُك َعَم ْمُكْيَلَع ٌب ِجا َو ُداَه ِجلا :# هاللّ ُلوُسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□□

1□

ى ِض َر ةريره ىبأ نع ـ□

ل ِمَع ْنإ َو ارِجاَف ْوأ َناك ا هرَ ب ٍّمِلْسُم هِلُك َفْلَخ ْمُكْيَلَع ٌةَب ِجا َو ُة ًّصلا َو ، ارِجاَف□ ْوأ َناك ا هرَب

وبأ هجرخأ .[َرِئاَبَكْلا َلِمَع ْنإ َو ارِجاَف ْوأ َناك ا هرَب ٍّمِلْسُم هِلُك بلَع ٌةَب ِجا َو ُة ًّصلا َو ، َرِئاَبَكْلا

. دواد

1. (1026)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Emîriniz, fâzıl veya fâcir her nasıl olursa olsun, (onun emri altında) cihad etmeniz size farzdır.

Keza, namazı da fâzıl veya fâcir ve hatta kebâir işlemiş bile olsa her Müslümanın, arkasında kılması bütün Müslümanlara farzdır." [Ebu Dâvud, Cihâd 35, (2533).]85

AÇIKLAMA:

Bu hadiste iki ayrı mesele var:

1- Ulü'l-emre İtaat Mes'elesi,

2- Fâsık İmâm'ın Arkasında Namaz Meselesi.

Ehemmiyetine binaen ayrı ayrı açıklamaya çalışacağız.

1- ULÜ'L-EMRE İTAAT:

Dinimiz, ulü'l-emr yani emir verme yetkisi olanlara itaat etmeyi, İslâmî siyasetin mühim bir prensibi yapmıştır. Ayet-i kerime, itaat edilecek ulü'l-emrin Müslüman olmasını şart koyar (Nisa 4). Sadedinde olduğumuz hadiste de açık şekilde görüldüğü üzere, ulu'l-emre itaat için onda dindarlık aramak şart 85 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/61.

değildir. Şüphesiz ideal olanı, emir sahiplerinin dindar ve ehl-i takva olmalarıdır. Çünkü öylelerinin vicdanında Allah korkusu hâkim olduğu için icraatları adilane ve yolları istikâmet üzere olur. Ancak, fiilî vak'a, çoğu kere idealden uzaktır. Makamın yüksekliği, imkânların genişliği gibi durumlar, nefs-i emmâreleri şımartarak emir sahiplerinin kulluk hadlerini aşıp, tekebbür ve sefâhete düşmelerine ve hatta icraatlarında zulme kaçmalarına sebep olabilmektedir.

Halbuki ümmetin, bilhassa dış düşmanlara karşı birliğe, beraberliğe ve dayanışmaya ihtiyacı var.

Üstelik dış düşmana karşı koyma işinde emir sahibi yani lider, ister istemez samimi olacaktır.

Ümmetin mâruz kaldığı haricî tehlike, en fâsık bir liderin de menfaatlerine zıtdır: Makamı, itibarı, maddî gelirleri vs. hep tehdide maruzdur. Öyle ise, dış tehlike meselesinde ümmetin de, fâsık liderin de menfaatleri birleşmiştir. Ümmet, liderin fıskına bakarak cihad işini hafife alacak olursa umumi menfaatler haleldar olacak, İslâm beldesi küfrün istilâsına uğrayabilecektir. Hem Resûlullah "Allah bu dini fâcir bir kimse ile de kuvvetlendirir" buyurmuştur.

İşte bu ve benzeri mülâhazalarla İslâm âlimleri, fâsık da olsa ulü'l-emr'in yanında yer alarak samimiyetle cihada katılmanın vücûbunda ihtilaf etmezler. Esasen bu babta pekçok hadis varid olmuştur. İmamın fâsık ve günahkâr oluşunu âlimler "fısk ve günahı kendini ilgilendirir" diye değerlendirirler. Birliğin bozulması, fitneye sebebiyet vermesi endişesiyle "fasık imam azledilmelidir"

diye bir kâide konmamıştır.86

İTAATLE İLGİLİ BAZI MESELELER

Ulü'l-emre itaat bahsi, her devirde ehemmiyetini koruyan dinî mevzulardan biridir. Bu sebeple mevzuya giren bazı meseleleri âyet ve hadislerin ışığı altında biraz daha açmada fayda görüyoruz.87

KUR'AN-I KERİM VE İTAAT

Kur'ân, birçok âyetlerinde bu meseleyi de alır. Esasen Müslüman, zımnen, Allah'ın emirlerine itaat etmeyi peşinen kabul etmiş insan demektir. Misak-ı evvel'in mahiyeti de temelde itaate dayanır: Uluhiyet'e emir, ubudiyete itaat düşmekte. Yani Allah emredecek, kul itaat. İslâm' ın özü, bu emir-itaat sırrında düğümlenmektedir.

Dinin hakiki mânada tezâhürü, mü'min kişiye va'dedilen, dünyevî ve uhrevî nusret, zafer, mükâfaat ve nimetler hep bu "itaat" vazifesinin yerine getirilmesine bağlanmıştır. Dünyevî saâdet, içtimâî terakki, ferdî kemâlât hepsi "itâat" keyfiyyetine bağlıdır. Allah'a hakiki mânada itaat etmeyen kimse veya cem'iyyet dinin va'dettiği ne dünyevî, ne de uhrevî mükâfaatları beklemeye hak sahibi değildir: "Kim Allah'a ve Resûlü' ne itaat ederse Allah onu, altından ırmaklar akan cennetine koyar" (Nisa 13).

"Kimler Allah'a ve Resûl'e itaat ederlerse, Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimselerle beraber olur"

(Nisa 69).

"Kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat eder, Allah'tan korkar ve çekinirse işte onlar kurtuluşa erenler (üstün gelenler)dir" (Nur 52.)

"Allah'a ve O'nun Resûlü'ne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Sonra korku ile za'fa düşersiniz, rüzgârınız (kesilip) gider. Bir de sabr (ve sebat) edin (katlanın). Çünkü Allah sabredenlerle berâberdir"

(Enfâl 46).

İtaat Edilecek Üç Makam: Burada dinin, itaat edilmesi gerekli emirlerini saymaktan ziyade itaatin ehemmiyetini belirtmeye, "itaat edin" emrini nazar-ı dikkate vermeye çalışacağız.

İslâm dini itaat edilecek üç makam gösterir: Allah, Allah'ın Resûlü ve ulü'l-emr. ilk ikisine itaati, yanyana ve mükerrer seferler bizzat Kur'ân-ı Kerim dile getirir. Zira esas itaat Allah ve Resûlü'ne olan itaattir. Ulü'l-emre (yani otoriteye) olan itaat ise, onların emirleri Allah ve Resûlü'nün emirlerine uyduğu, muvafık düştüğü takdirde meşrudur, muteberdir. Maamafih, Kur'ân-ı Kerim'de bir kerede bu üç makam beraberce zikredilerek itaat emredilir:

"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Eğer bir şey hakkında çekişirseniz onu

Allah'a ve Peygamber'e döndürün, eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız (böyle yapın). Bu hem hayırlı, hem netice itibariyle daha güzeldir" (Nisa 59).

86 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/61-62.

87 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/62.

Ulü'l-emr: Halkımızın diline ulü'l-emr olarak, Kur'ân'daki şekliyle girmiş olan bu tâbire bazan "emir sahibi", bazan "veliyyü'l-emr" şeklinde rastlarız. Aynı mânada olmak üzere sultan, imam gibi başka tâbirlerin kullanıldığına da rastlanır.

Sahabe ve Tabiin'den bu yana ulü'l-emirden kastedilen kimseler hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bir kısmı bununla "ulemâ"nın kastedildiğini söylerken, diğer bir kısmı "ümerâ"nın kastedildiğini ileri sürmüştür. Bundan sadece Sahabe'yi anlayanlar da olduğu gibi, bütün memurları (vülât) anlayanlar da olmuştur.

Nevevî daha pratik bir târif kaydeder: "Ulü'l-emr, ümerâ ve vâlilerden, itaat edilmesi Allah tarafından vâcib kılınmış olan herkestir." Ve bu târifin, halef ve selef -müfessir, fakih vs. her çeşit- âlim zümrelerinin ortak görüşü olduğunu belirtir.

Ömer Nasuhi Bilmen, fıkıh ıstılâhı olarak ulü'l-emr'i şöyle târif eder: "Yâ İslâm cemaatinin intihâbiyle veya kendisinin kuvvet ve nüfuzuyla hakimiyyet makamını ihrâz edip, Müslümanların bir emniyyet ve selâmet dâiresinde yaşamalarını te'mine muvaffak olan herhangi bir müslim zattır."

Burada görüldüğü gibi, umumiyetle devlet reisi kastedilmekle birlikte, yerine göre, bugünkü tâbirle

"otorite" denilen devleti temsil durumundaki herkes için ulü'l-emr tâbiri ıtlak olunabilir ve olunmaktadır. Şu halde imam, halife, emîr, âmil, me'mur, âmir, sultan vs. gibi kelimelerin herbiri ulü'l-emr mefhumunu ifade eder.88

Ulü'l-emr Etrafında Birlik: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) İslâm cemiyyetinin bütünlük ve haşmetini, sulh ve saadetini bir reis etrafında meydana getirilecek birlik ve berâberlikte gördüğü için lisanının bütün belâgat ve talâkatı ile bir imam (ulü'l-emr) etrafında toplanmaya teşvik etmiş, bölünüp dağılmaları, birlik ve cemaatten ayrılmaları şiddetle takbih etmiş, ayrılanları kınamış, tehdid ve terhibde bulunmuştur. İmam etrafındaki teşekkül etmesi istenen bu birlik ve beraberlik her şeyden önce imama itaate bağlıdır.

Buharî'nin Enes (radıyallahu anh)'ten kaydettiği bir rivayette: "Üzerinize, başı, kuru üzüm gibi siyah Habeşli bir köle bile tayin edilse dinleyin ve itaat edin" denmektedir.

Müslim'in kaydettiği bir rivayette, Ebu Zerr: "Halîlim (Hz. Peygamber) bana: "Kolları kesik bir köle bile olsa emîri dinleyip itaat etmemi tavsiye etti" demektedir.

Şârihler, gerek "kuru üzüm", gerekse "kolları kesik" tâbirleriyle emîrin nesebce düşük, görünüşçe çirkinliğinin ifade edilmek istendiğini, yani emire neseb ve fizyonomisine bakılmadan itaat etmek gerektiğini söylerler.

Bir diğer rivayet de şöyledir: "..Üzerinize, emîr olarak, bir Habeşli köle bile tayin edilse onu dinleyin ve itaat edin. Sizden biri İslâm'ı ile boynunun vurulması arasında muhayyer bırakılmadıkça itaate devam etsin. Böyle bir durumda boynunu uzatsın. Anasız kalasıca, dini gittikten sonra, onun ne dünyası kalır, ne de âhireti."

Şu hadiste imama isyan kıyâmet alâmeti olarak zikredilir: "Nefsimi elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e kasem ederim ki, imamınızı öldürmedikçe, birbirinize kılıç çekmedikce ve dünyanıza şerirleriniz reis olmadıkça kıyâmet kopmaz."

Bazı rivayetlerde emîre itaat Allah'a itaatle aynı ayarda tutulmaktadır: "Kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim de bana isyân ederse Allah'a isyân etmiş olur. Emîrime kim itaat ederse bana itaat etmiş olur. Emîrime kim isyan ederse, bana isyân etmiş olur."89

Biat Şartı İtaat: Bir kısım rivayetler, ilk Müslümanlar ile biat akdi yaparken, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onlara her hâl ü kârda itaat etmeyi şart koştuğunu göstermektedir.

Müslümanlığı kabul edilmesi için teklif edilen ilk şartlar arasında bunun zikri, otorite ve itaatten yoksun o devir Araplarının nazarında itaatin ehemmiyetini tesbit gayesini gütmelidir: Übâde tü'bnü's-Sâmit der ki: "Biz, Allah Resûlü'ne, kolaylıkta olsun, zorlukta olsun; gönlünümüzün hoşuna giden şeylerde olsun, hoşuna gitmeyen şeylerde olsun... itaat etmek üzere biat ettik."90

Hoşa Gitmese de İtaat: Sâdece yukarıda kaydettiğimiz Übâde tü'bnüs-Sâmit rivayetinde değil, başka sahabelerden de gelen biatla alâkalı pek çok rivayette, Hz. Peygamber'in itaat şartını koşarken, verilen emir hoşa gitse de, gitmese de, içinde bulunulan şartlar bolluk veya darlık her ne olursa olsun, imamdan küfrünü gerektiren bir hâl zâhir olmadıkça İTAAT ETMEK şartını çok vâzıh olarak duyurduğunu görmekteyiz.91

88 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/62-64.

89 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/64-65.

90 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/65.

91 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/65.

Allah İçin Biat: Her hâl ve şartda itaatin gerçekleşmesi için, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bey'at (biat) ve itaatin sırf Allah rızası için yapılması, buna dünyevî bir maksad dâhil edilmemesi için başkaca tenbihlerde bulunmuştur. Allah rızasından hariç dünyevî bir maksadla bey'atta bulunanlar hakkında şiddetli tevbih ve kınamalar gelmiştir: "Üç kişi vardır, kıyamet günü Allah onların ne yüzüne bakar, ne de onlarla konuşur, onların günahlarını da affetmez, onlara çok elim bir azab vardır: "...biri de dünyevî bir maksadla imama biat eden kimsedir. Öyle ki, istediğinden verilince itaat eder, verilmeyince itaati terkeder."92 Buraya kadar söylediklerimizi hülasa edecek olursak İslâm'ın hükmü şudur: "İmama, mâsiyet olmayan (yâni Allah'a isyâna götürmeyen) hususlarda itaat farzdır." Zira

"İmam -düşmanın saldırısına, insanların birbirlerine zulmüne karşı- bir perde gibidir, (o, şahsında nasıl olursa olsun), onun idaresi altında, -düşmanlara, âsilere ve her çeşit fesadçılara (yani anarşistlere) karşı- cihad edilir..."

2- FASIK İMAMIN ARKASINDA NAMAZ

Aslında bu bahsi, itaatle ilgili önceki bahisten tamamen ayırmak gerekmez, onun mütemmim bir parçasıdır. Zira, "İmam", kelime olarak, hem namaz kıldıranın, hem de devlet reisinin müşterek adıdır. Hem imam, bir bakıma, devlet reisine niyabeten vazife yapar. Bu durum cum'a namazlarında pek vâzıhtır. Bu sebeple cum'anın şartlarından biri, resmî izindir.

İmamda aranan şartları; İslâm uleması, hadislere dayanarak şöyle tesbit etmiştir: İslâm, büluğ, akl, zükûret (erkek olmak), kıraat, özürlerden selâmet. Öyle ise bu şartları câmi olanlar imam olabilirler.

Şüphesiz, cemaat arasında, bu şartları taşıyanlardan efdâl olanı, yani başka tâli vasıflarla temâyüz edeni imamlığa elyaktır ve tercih edilir. Sırayla âlim olmak, kıraati güzel olmak, muttaki olmak, yaşça büyük olmak; ahlâken üstün olmak, nesebce, sesce, kılık kıyafetçe, nezâfetçe güzel olmak gibi başka vasıflar da sayılmıştır. Bunlar gerekli, vâcib şartlar değildir, sıfatlarda eşitlik hâlinde tercih âmilleridir. Ev sâhibi veya bir mahallin vazifeli imamı, bu vasıfları taşımasa bile tercih olunur.

Şu halde, hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyduğu esasa göre, tercih ettirici sıfatları taşıyan elyâk bir kimse olmadıkça kebâir işlemiş de olsa fâsıkın arkasında namaz kılınacak, cemaat teşkil edilecektir. Meseleye temas eden âlimler, selefin de böyle yaptığını söylerler ve İbnu Ömer ve Enes (radıyallahu anhümâ) gibi Ashab'ın büyüklerinin Haccâc'ın arkasında namaz kıldıklarını belirtirler.

Şu hususu da belirtelim ki, Aliyyu'l-Kârî, sadedinde olduğumuz hadisi açıklarken, buradaki vücubun cevâz mânasında anlaşıldığını yani fâsık ve hatta ehl-i bid'anın arkasında namaz kılmanın cevâzına delalet ettiğini belirtir. Cevâz esas ise de Hanefilere göre mekruhtur. İmâm Mâlik ve İmâm Muhammed ise hiç câiz olamayacağı kanaatindedir.93

: مُكِسُفْنأ َو ْمُكِلا َوْمأِب َنيِك ِرْشُمْلا اوُدِهاَ□

ج # هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

ىئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ.

مُكتَنِسْلأ َو□].

2. (1027)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihad edin." [Ebu Dâvud, Cihâd 18, 2504); Nesâî,Cihâd 1, (6, 7).]94

AÇIKLAMA:

1- Müşriklerle bizzat karşılaşarak cihad yapmanın vâcib olduğuna dair hadiste delil bulunduğunu âlimler belirtir. Bu vecibe, kendine bedel bir başkasını göndermekle ücretle birisini tutmakla kişinin uhdesinden düşmez. Keza hadiste Allah yolunda harcamak suretiyle de cihada iştirak vacibtir. Bu vecibe, daha ziyade parası olanlarla ilgilidir. Ancak emri yerine getirmek için fazla çalışarak para kazanıp, cihad maksadıyla harcamaya teşvik mevcuttur. Ashâb'tan fakir olanların, Allah yolunda nakdî harcamada bulunabilmek için husussî gayret göstererek para kazanıp sonra harcadıklarına örnekler var.

92 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/65.

93 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/66.

94 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/67.

Cihad maksadıyla yapılacak harcama silah, yiyecek, giyecek, binek veya başka levâzım için yapılabilir.95

2- Lisanla yapılan cihada gelince, Münzirî, bundan düşmanı hicvetmeyi anlamıştır. Delil olarak da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e yaptığı bir müdâhaleyi gösterir.

Umretu'l-Kaza sırasında şâir sahâbilerden Abdullah İbnu Revâha (radıyallahu anh)'nın Resûlullah'ın huzurunda Kureyş'i hicveder mahiyette şiir okumasını Hz. Ömer, hoş karşılamayarak mâni olmuştu.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale ederek: لِبَّنلا َن ِم ْمِهيِف ُع َرْسَا

بِهَلف ُرَمُع اَي ُهْنَع َّلَخ

"Ey Ömer! Abdullah'ı serbest bırak, onun hicivleri Kureyş'e oktan daha çabuk, daha çok tesir etmekte, yaralar açmaktadır." Hassân İbnu Sâbit için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), aynı düşünce için müşrikleri hicvetmesi, onların şiir yoluyla yaptıkları taarruzları cevaplaması için

Mescid-i Nebevi'de müstakil bir minber kurdurmuş idi.

Şüphesiz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Müşriklere karşı... dilinizle de cihad edin" derken sadece onları hicvetmeyi kastedmemiştir. İlmî ve edebî nev'e giren her çeşit telkin ve karşı telkin, tez ve antitez, propaganda ve karşı propaganda, kelâmî hüccet ve cedel vs. hepsi dahildir.

Lisanla cihâdın mahiyeti zamana ve mekâna göre de farklılıklar arzedebilir. Kısacası küffârın bu dalda başvurduğu metod ve teknikleri iyi bilip, onlara aynıyla mukabele etmek gerekir.

Zamanımızda kitle yayın vasıtaları, kitap, mecmua, gazete, radyo, televizyon, video, plak vs.; edebî nev'e giren roman, hikâye, masal, mizah, karikatür vs. gibi insanların rağbet gösterdikleri her şeyin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın irşadlarında geçen "dille cihâd"a dâhil olduğu kanaatindeyiz.

Dil, insanları içten ve gönülden fethedeceği için onun tesiri oktan daha sür'atli ve daha kuvvetlidir.96

□نِكل □ .

و

□ :

هاللّ ُ امهنع]أنّ رسولَ هاللّ

3□

□لاقَ يوْمَ الفتْحِ هجْرَة بَعْدَ الفتْحْ

□ـ وعن ابن عباس رَضِ ى

. جِ هاَدٌ وَ نِيَّةٌ وَ إذا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا] ا . أخرجه الخمسة

3. (1028)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'nin fethi günü buyurdular ki:

"Artık bu fetihten sonra hicret yoktur. Fakat cihâd ve niyyet vardır. Öyleyse askere çağrıldığınız zaman hemen silah altına koşun!" [Buharî, Cihâd 1, 27, 194, Cizye 22, Hacc 43, Cezâu's-Sayd 10; Müslim, İmâret 85, (1353), Hacc 445, (1353); Tirmizî, Siyer 33, (1590); Nesâî, Cihâd 15, (7, 146); Ebu Dâvud, Cihad 64, (2480).97

AÇIKLAMA:

Hadiste zikredilen "feth"den murad, Mekke'nin fethidir. Ulemânın açıkladığı üzere, fetihden önce Müslüman olan herkese Medine'ye hicret etmek farz-ı ayn idi. Çünkü, Medine'de Müslümanlar sayıca azdı, güçlenmeye muhtaç idiler. Mekke'nin fethinden sonra, Arabistan müşrikleri kabileler hâlinde İslam'a girdikleri için, artık sayı artmış, düşman tehlikesi de çok azalmış idi. Bu durum Medine'ye hicret gereğini de ortadan kaldırmış idi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fetihle birlikte hicreti yasakladı. Hicret şartı ile biat etmek isteyenler bile oldu, ama müsâmaha göstermedi, bu kimselere: "Fetihten sonra hicret yoktur, fakat cihâd ve niyet vardır..." diyordu.

Ancak, hicretin bir diğer sebebi daha var: Müslümanlara, dini sebebiyle eziyet. Müşrikler, İslâm'a girenleri, dinlerinden çevirebilmek için akla gelebilen her çeşit işkenceleri yapıyorlardı. İslâm'ı yaşayabilmek için o muhitin terki gerekiyordu. Bu şartlarda olan Müslüman, yaşayabilmek için dininden taviz vermek zorunda idi. İslâm dini, mensubuna, dinden taviz üzerine kurulacak bir hayat düzenini tecviz etmez. Müslüman, mutlaka dinini yaşayabileceği evladını İslâm üzere yetiştirebileceği bir muhit içerisinde yaşamak mecburiyetindedir. Böyle bir muhite hicret etmek gerekir. İslâm ulemâsı bu çeşit hicretin kıyâmete kadar bâki olduğu kanaatindedir. Delilleri de bâzı âyet ve hadislerdir: Bir âyet şöyle: "Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarını alacağı kimselere melekler derler ki: "Ne işte idiniz?" Onlar: "Biz yeryüzünde (dinin emirlerini tatbikten) âciz kimselerdik" derler. Melekler de: 95 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/67.

96 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/67-68.

97 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/68.

"Allah'ın arzı geniş değil miydi? Siz de oraya hicret edeydiniz ya!" derler. İşte onlar (böyle). Onların barınakları cehennemdir. O ne kötü bir yerdir" (Nisa 97).

Bu âyetle aynı mealde bir hadis de şöyle: نيك ِرْشُمْلا ِرُهْظَا َنْيَب ُميِقُي ٍمِلْسُم
هِلُك ْن ِم ٌئَرَب انَأ

"Ben müşrikler arasında yaşamaya devam eden her Müslümandan uzağım."

Şu halde hadisin mânası, İbnu Hacer'in de dediği gibi "Medine'ye hicret" mânasında vatandan ayrılmak kalkmıştır, ama:

* Cihad maksadıyla vatandan ayrılmak bâkidir.

* İyi niyyetle yani küfür dünyasından kaçmak, ilim talebi için memleketi terketmek, fitne sırasında dinini kurtarmak gibi maksadlarla vatanı terketmek kıyamete kadar bâkidir.

Nevevî, bu hadise dayanarak, hicretin kalkmasıyla inkıtaya uğrayan hayır ve sevabın "cihâd" ve "iyi niyet"le kazanılabileceğini söyler. Ebu Bekir İbnu'l-Arabî, yasaklanan hicretin Medine'de bulunan Resûlullah'ın yanına sağlığında yapılan hicret olduğunu, Resûlullah'tan sonra, nefsinden korkan herkese hicret etme ruhsatının devam ettiğini söyler. Bu konu üzerine çok daha geniş bir tahlili 5775-5779. numaralı hadisler zımnında sunacağız.98

: ثهِدَحُي ْمَل َو ٌُزْغَي ْمَل َو َتاَم ْنَ□

م # هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

4□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

لوسر ِدْهَع ىلَع َناك َكِلذ ّنَأ ىرَنَف :كرابملا نبا لاق□

قاَفِهنلا َنِم ٍةَبْعُش ىلَع َتاَم ٍّو ْزَغِب ُهَسْفَن□].

ىئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ.

هاللّ .

4. (1029)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim gazve yapmadan ve gaza yapmayı temenni etmeden ölürse nifaktan bir şube üzerine ölmüş

olur."

İbnu'l-Mübârek der ki: "Biz bunun Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sağlığına has bir keyfiyet olduğuna hükmetmiştik." [Müslim, İmâret 158, (1910); Ebu Dâvud, Cihâd 18, (2502); Nesâî, Cihâd 2, (6, 8).]99

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif, pek büyük sevap vâdedilmiş olan gazve gibi bir ibadeti temenni etmemeyi kulluk edebinin dışında ilân etmektedir. Müslüman, kulluğunun idrakinde olan, daima hayrı ve hayrın en büyüğünü arayan kimse olmalıdır. Öyle ise, içinde şehâdet gibi en büyük mertebeyi kazandıracak gazveye katılmayı temenni etmemek, gönlünden samimiyetle geçirmemek, kâmil mânada imanla bağdaşmayan bir durum, bir eksikliktir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu eksikliği "nifak"

kelimesiyle ifade etmektedir. Hz. Peygamber devrinde münafıkların belli başlı eylemlerinden biri de

"savaşlara katılmamak" idi (Tevbe 81, Feth 11-16).

İbnu'l-Mubârek merhum, bunu Resûlullah devri ile kayıtlı görmüş olsa da, diğer âlimler, çoğunlukla bu te'vilin muhtemel olduğu, hadisin, her devre baktığı, hükmünün kıyamete kadar bâki olduğu kanaatini izhâr etmişlerdir. Bu hadis, herhangi bir hayırlı işe niyet edip de yapamayan kimse ile, hiç niyet etmemiş kimsenin arasında büyük fark olacağına dikkat çekmektedir.

□نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" hadisi bir kere daha hatırlanabilir. Sadedinde olduğumuz hadis, gazve yapmış olmayı temenni ettiği halde gazve yapmadan ölen kimseye herhangi bir itab gelmiyeceğine delildir. Bir namazı vaktinin evvelinde kılmayıp, vaktinin sonlarında kılmaya niyet eden ve fakat kılma fırsatı bulamadan vefat eden kimse ile, keza, hacc farz olduğu halde ömrünün sonlarına tehir edip, haccedemeden ölen kimse hakkında âlimler ihtilaf eder: Bunlar te'hirleri sebebiyle günahkâr oldular mı, olmadılar mı? Şurası muhakkak ki, böylelerinin sevabtan kayıpları büyüktür.100

] زهَجُي ْمَل َو ُزْغَي ْمَل ْنَ□

ه ُ م

: □هاللّ ُ نَع

‘ □5ـ يفو ةياور

ى ِض َر ةماما بأ نع دواد بب□

98 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/68-69.

99 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/70.

100 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/70.

.

ةَمايِقْلا ِم ْوَي َلْبَق ٍّةَع ِراَقِب ىلاعت هاللّ ُهَباَصأ ٍّرْيَخِب ِهِلْهأ يف ايزاَغ ْفُلْخَي ْوأ اي ِزاَغ□[

5. (1030)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kim bizzat gazveye katılmaz veya bir gaziyi techiz etmez veya bir gazinin ailesini hayırlı bir şekilde himaye etmez ise, Allah kıyamet gününden önce ona hiç beklemediği bir musibet ulaştırır." [Ebu Dâvud, Cihâd 18, (2503).]101

يف # هاللّ َلوسر َّنإ] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

6□

ى ِض َر ىفوأ ىبأ نب هاللّدبع نع رضنلا ىبأ نعو ـ□

: ا ْوَّنَمَتَت َ ُساَّنلا اَهُّيأ اَ

ي َلاَقف ْمِهيِف َماَقَف ُسْمَّشلا ِتَلاَم نَّتَح َرَظَتْنا ّوُدَعْلا اَهيِف

يِقَل ِتَّلا ِه ِماَّيأ ِضْعَب□

ل ًِظ َثْ َ ت□

ح َةَّنَجْلا َّنأ اوُمَلْعا □

و ا.و ُرِبْصاَف ْمُهوُمُتيِقَل اَذإ َو ،َةَيِفاَعْلا َ هاللّ اوُلأْسا َو ِهوُدَعلا َءاَقِل

‘ اَن ْرُصْنا َو ْمُهْم ِزْها ِبا َزْ

ح ا َم ِزاَه َو ِباَحِهسلا

:

ى ِر ْجُم َو ِباَتِكْلا َل ِزْنُم َّمُهَّل ا َلاَق َّمُ ث ,فوُيُّسلا□

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .]ْمِهْيَلَع .

6. (1031)- Ebu'n-Nadr merhum Abdullah İbnu Ebî Evfâ (radıyallahu anh)'dan naklen anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) düşmanla karşılaştığı günlerden birinde, güneşin meyletmesini bekledi. Sonra kalkıp yanındakilere şöyle dedi: "Ey insanlar, düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin, Allah'tan afiyet dileyin. Ancak karşılaşacak olursanız sabredin, bilin ki cennet kılıçların gölgesindedir."

En sonda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerini şöyle tamamladı:

"Ey Kitab'ı indiren, bulutları yürüten, (Hendek Savaşı'nda düşman müttefikler olan) Ahzâb'ı hezimete uğratan Rabbimiz, bunları da hezimete uğrat ve onlar karşısında bize yardım et!" [Buharî, Cihâd 156, 22, 32, 112, Temennî 8; Müslim, Cihâd 20, (1742), Ebu Dâvud, Cihâd 98, (2631).]102

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) düşmanla mukâteleyi güneşin tepe noktasından batı cihetine meyletmesinden sonra yapmayı tercih ederdi. Sadedinde olduğumuz hadisin belirttiği hususlardan biri budur.

2- Hadiste temas edilen mühim hususlardan biri düşmanla karşılaşmayı temenni etmemek. "Cennet kılıçların gölgesindedir" diyecek kadar cihada ve mukâteleye ehemmiyet veren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin" demesi, ilk nazarda mütenâkız bir durum gözükebilir. Bunu açıklama sadedinde İbnu Battâl merhum: Buradaki yasaklamanın hikmeti şudur: Kişi, neticenin neye müncer olacağını bilemez. Bu tıpkı fitneden selâmet taleb etmeye benzer"

demiştir. Nitekim Hz. Sıddik (radıyallahu anh):

□‘

□بِلَتْبُا ْنأ ْن ِم ّتَلاِإ ُّبَحُأ َرُكْشأَف بِفاَعُأ ْن

□"Afiyette olup şükretmeyi, imtihanda olup sabretmeye tercihرِبْصأَف

ederim" demiştir.

İnsan kazanacağından emin olduğu imtihana şevkle girer. Ya netice meşkuk olursa, hangi savaşın neticesinden emin olunabilir?

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyi yasaklamasını şu şekilde izah eden de olmuştur: "Çünkü karşılaşma temennisinde bir nevi kendini beğenme, mevcut asker adedine güvenme, kuvvetine itimad etme ve düşmanı mühimsememe mevcuttur. Bütün bu düşünceler ihtiyatlı ve basiretli olma esasına aykırıdır." Mamafih, bu nehyi "düşmanla karşılaşmanın faydalı ve gerekli olduğunda şüpheye düşer veya zararlı olacağı hususunda kanaat hasıl ederse"

şeklinde kayıtlara hamledip, bu durumlar mevzubahis olmadıkça mukâtelenin faziletli olduğu, emre itaat olduğu da söylenmiştir.

Birinci te'vili te'yid eden bir husus, düşmanla karşılaşma temennisini nehyettikten sonra, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Allah'tan âfiyet dileyin" demiş olmasıdır. Saîd İbnu Mansur'un bir tahrici de bu te'vili te'yid etmektedir:

مِهِب اوُلَتْبَت ْنَا سَع َنو ُرْدَت ْمُكَّنإَف ِهوُدُ

 غْلا َءاَقِل ا ْوَّنَمَت

"Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin, bilemezsiniz, belki de onlarla musibete uğrayacaksınızdır."

101 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/71.

102 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/71.

İbnu Dakiku'l-Îd şöyle demiştir: "Ölümle karşılaşmak, nefse, en zor gelen bir şey olması ve gaybî işler, gaybî olmayan kesin işler gibi olmaması sebebiyle, karşılaşma anında, arzu edilen şeyin cereyan edeceğinden emin olunamaz. Bu sebeple karşılaşmayı temenni etmek mekruh addedilmiştir. Keza, karşılaşmanın vukûu halinde, önceden kendi kendine verdiği söze muhalif hareket etme ihtimali de mevzubahistir, bu da nehyi gerekli kılan bir husustur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karşılaşma ister istemez vukûa geldiği takdirde, sabredip metânet göstermeyi emretmektedir."

3- Hadiste "Cennet kılıçların gölgesi altındadır" denmektedir. İbnu'l-Cevzî: "Bundan murâd, cennetin kılıçla kazanılacağını belirtmektir" der. Hadisin bazı vecihlerinde ise: □ ةَق ِراَب َت ْحَت َةَّنَجلا َّنإ

فوُيُّسلا□

"Cenet kılıçların parıltısı altındadır" denmiştir.

Kurtubî, hadisi açıklarken, bu vechini esas alır. Ona göre, bu ifade, vecizliği ve lafzî tatlılığından başka, ihtiva ettiği birçok belağat incelikleriyle en nefis müciz kelamlardan birini teşkil etmektedir: Zira bu söz:

* Cihada teşvik etmekte,

* Cihada mukabil büyük bir sevabın verileceğini bildirmekte,

* Düşmanla yakından vuruşmaya teşvik etmekte,

* Kılınç kullanmaya teşvik etmekte,

* Hücum anında askerlerin -kılınçların gölgesinde olacak şekilde-biraraya gelmelerine teşvik etmektedir.

4- Bu hadisten, bazı selef, düşmanı mübârezeye (teke tek vuruşmaya) çağırmanın yasaklandığı hükmünü çıkarmıştır. Hasan Basrî merhum bu görüştedir. Hz. Ali (radıyallahu anh) de: "Kimseyi mübârezeye çağırma. Çağrılırsan icâbet et, o zaman yardıma mazhar olursun, zira mübârezeye çağıran bâğîdir (haksız, âsi)" demiştir.

5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hutbesinin sonunda dua ederken, Cenâb-ı Hakk'a hitab etmekte ve Rab Teâla'nın bazı vasıflarını zikretmektedir. Zikredilen bu vasıflarla Müslümanların mazhar oldukları yardım çeşitleri dile getirilmiştir. İbnu Hacer şu açıklamayı kaydeder: a) □ باَتِكْلا ُل ِزْنُ

م "Kitabı indiren" ibaresiyle şu âyete işaret buyurulmuştur. (Meâlen): "Onlarla savaşın ki, Allah sizin elinizle onları azablandırsın, rezil etsin ve sizi üstün getirsin de mü'minlerin gönüllerini ferahlandırsın, kalplerindeki öfkeyi gidersin" (Tevbe 14-15).

b) □ باَحَّسلا ى ِر ْجُم "Bulutları yürüten" ibaresiyle Allah'ın dileğine uygun olarak, bulutların bâzan rüzgârla tahriki, bazan rüzgârın esmesine rağmen yerinde durması, bazan yağmur yağarken bazan yağmaması gibi bulutların teshiriyle ilgili olarak ortaya çıkan kudret-i zâhirîye işaret etmektedir.

Bulutların hareketiyle, mücâhidlere savaşırken hareketleri esnasında ulaştırılan yardıma işaret edilmiştir. Keza bulutun durması ile küffârın ellerinin mücâhidler karşısında tutulmasına, yağmurun inmesiyle, katledildikleri zaman elde edilecek ganimete, bulutun yokluğu ile onlardan hiçbir şey elde edilemediği zamanki hezimetlerine işaret etmektedir. Bütün bunlar, Müslümanlar için iyi olan hallerdir.

c) باَزْح ا□

‘ مزِأَه□ "Ahzâb'ı (müttefikleri) hezimete uğratan" ibaresiyle geçmiş nimetleri zikrederek tevessülde bulunmaya (yani ilticaya tutunmaya, mânevî sığınmaya) ve bütün hayırların Allah'dan geldiğini beyana işaret etmektedir.103

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu duasında sayılan üç nimetin büyüklüğüne bir uyarı mevcuttur. Zira, Kitab, yani Kur'ân'ın inmesiyle uhrevî nimet hasıl olmuştur: Bu İslâm'dır; bulutların yürütülmesi ile dünyevî nimetler hâsıl edilmektedir; bu rızıktır; Ahzâb'ın hezimetiyle (yani Hendek Savaşı'nın kazanılmasıyla) bu iki nimetin korunması sağlanmıştır. Şu halde bu dua ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiş olmaktadır: "Ey Rabbim! nasıl ki, bizi dünyevî ve uhrevî iki nimet ile perverde ettin ve onları korudu isen öyle de bunları ibka et, ebedî kıl."

6- Bu hadisten şu hükümler de çıkarılmıştır:

* Düşmanla karşılaşınca Allah'a dua edip yardım taleb etmek müstehabdır.

103 Ahzâb, hizb'in cem'idir. Hizb, parti, grup, küme gibi mânâlara gelir. Hendek savaşında pek çok müşrik kabîleler müslümanlara karşı birleşerek, Medine'ye saldırmışlar. Bu sebeple o savaşın bir adı Ahzâb harbidir, yani müttefikler savaşı. Bu savaşı müslümanlar Allah'ın büyük bir lütfu olarak kazanmışlardı.

* Mücâhidlere nasıl savaşacakları, nasıl hareket edecekleri hususunda talimatta bulunmak bilgi vermek müstehabdır.

* Cenâb-ı Hakk'a dua ederken esma-ı hüsnasını, geçmişte verdiği nimetleri zikrederek onların yüzü suyu hürmetine istemek müstehabdır.

* Vazife verirken, ahlâk ve edebe uymaya teşvik ederken, insan fıtratını gözönüne alarak uyanık ve canlı anları yakalamak, uyuşukluk ve gafletli anlardan sakınmak müstehabdır. Resûlullah bu sebeple

güneşin meyil anından sonra hitapta bulunmuştur.

* Müslümanların maktülleri için umumî olarak "cennetlik" demek câizdir, fakat ferdî olarak "falanca cennetlik" diye ismen söylememek gerekir.104_________(4)

ى ِتَّمُأ ْنِم ُلا َزَ يَ :# هالّل ُلوسر لاق] :لاق ُ ه

. □هالّل ُ نَع

7□

ى ِض َر ىدنكلا ّليفن نب ةملس نعو ـ□

ةَعاَّسلا َموُقَت ىَّتَح ْمُهْنِم ْمُهَق ُز ْرَي َو ٍما َوْقأ َبوُلق ْمُهَل ىلاعت ُ هالّل ُعي ِزُي َو ِهقَحلا□□ ىلع َنوُلِتاَقُي ٌةَّمأ

. □ ىهِنأ ّىلإ ى ِحوُي َوُه

و ِةَماَيِقلا ِم ْوَي ىلإ ُرْيَخلا اَهي ِصا َوَن يف ٌدوُقْعَم ُلْيَخلا .ِهالّل ُدْع َو َىِتأَي ىَّتَح َو

راَد ُرْقُع َو .ٍضْعَب َباَق ِر ْمُك ٌضْعَب ِب ِرْضَي ً َف اَ ،ِىنوُع َبْتَت ْمُكَّنأ َو ٍثَّبَلُم ُرْيَغ ٌضوُبْقَم□

راشأ

و ا.هلصأ :اهحتفو ةلمهملا نيعلا مضب ر

. أَّدلا ُرْقُع »

« ىئاسنلا هجرخأ

.[□ماَّشلا َنيِنِمؤُمْلا

. ملسأ اهب نوملسملاو ،ةنمآ نتفلا روهظ دنع نوكت ماشلا نأ ىلإ كلذب

7. (1032)- Seleme İbnu Nüfeyl el-Kindî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ümmetimden bir grup, hak yolunda mücadeleye (hiç ara vermeden) devam edecek, Allah da, onlar(la mücâdele sebebi) ile bazı kavimlerin kalplerini saptıracak ve bunlardan (alınanlarla) onların rızkını sağlayacaktır, bu hal kıyamet gününe, Allah'ın va'dinin gelme anına kadar devam edecektir. Atın, kıyamete kadar alnında hayır bağlıdır. Rabbim bana, aranızda kalıcı değil, gidici olduğumu, ruhumu kabzedeceğini, sizin de beni, (birbirinizin boynunu vuran gruplar olarak) takib edeceğinizi bildirdi.

Sakın birbirinizin boynunu vurmayın. Mü'minlerin (fitne sırasında emniyette olacakları) asıl yerleri Şam'dır." [Nesâî, Hayl 1, (6, 214-215).]105

AÇIKLAMA:

1- Hadis, biraz özetlenerek alınmış. Resûlullah bu sözü, bir kimsenin kendisine gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, insanlar atları kaldırdı, silahları da terketti, "Artık cihad bitmiştir, harbler de sona ermiştir"

diyorlar" demesi üzerine söyler. Kendisine böyle söylenince cemaate yönelen Resûlullah: "Yalan söylüyorlar, asıl şimdi harb(in zamanı) geldi" diyerek söze başlar ve "Ümmetimden bir grup Hakk yolunda mücâdeleye kıyâmete kadar devam edecektir..." diye açıklamasını devam ettirir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste, Müslümanlar ne kadar kötü şartlar yaşayıp, mağlubiyetlere düşseler, idarede müessiriyetlerini kaybetseler bile, Hakk'ın galebesi için çalışan grupların, her tarafta mevcut olacağını bildirmektedir. Bazı rivayetlerde, bu mücâdelenin, gizlilik içinde değil, açıktan açığa yapılacağı tasrih edilir. Bildiğimiz kadarıyla bütün baskılara, yasaklara, nefes kesen tedhişe rağmen, Rusya'da bile Hakk adına yapılan mücâdele gizliden gizliye devam etmiştir. Hadisler bunun açıktan olacağını da tasrih eder. Bir bölgede sindirilip gizliliğe itilse veya İspanya'da olduğu gibi tamamen söndürülse bile, bir başka yerde veya yerlerde İslâm mücâdelesi canlı kalacak, Hâlık için yapılan cihâdın sancağı gönderde dalgalanmaya kıyamete kadar devam edecektir.

Hadis bunu haber vermektedir.

3- Atın alnına bağlanmış olan "hayr"ı âlimler "sevap", "ganimet", "izzet", "makam", "zafer" olarak te'vil etmişlerdir.

4- Hadisin, Nesâî'deki aslı "...Sizin de beni, birbirinizin boynunu vuran gruplar olarak takib edeceğinizi bildirdi" şeklinde devam eder. Teysir, bu kısımda bazı özetlemeler yapmış. Biz tercümede atılan kısımları parantez içerisinde gösterdik.

Hadisin devamında da bazı tasarruf var ise de mühim değil.

104 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/71-74.

105 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/75.

5- "Mü'minlerin asıl yerleri Şam'dır" ibaresini âlimler, "fitne zamanında" diye kayıtlayarak açıklığa kavuştururlar. Şâm eski metinlerde Suriye bölgesinin adıdır, bugünki Şam şehri değil. Şam şehrine Dımeşk denilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde Suriye henüz fethedilmiş değildir.

Böylece hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın istikbali doğru olarak haber veren bir mucizesi olarak karşımıza çıkmaktadır: Kendisinden hemen sonra Suriye fethedilecektir. Bu sıralarda patlak verecek fitne hareketleri sırasında Irak ve Hicâz bölgeleri fitne hareketlerinden huzursuz olurken, Suriye bölgesi kargaşanın dışında kalacaktır. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in şehâdeti ile başlayıp, Hz.

Osman'ın şehadetiyle kızışıp Sıffin ve Kerbelâ hâdiseleriyle gelişen fitne hareketleri Suriye'ye sıçramamış, bazı sahabeler, fitnenin dışında kalmak için Suriye'ye hicret bile etmiştir.106

İKİNCİ FASIL

CİHAD'IN ÂDABI

[بِدُضَع َتْنأ َّمُهَّل ا :َلاق ا َزَغ اَذإ # هاللّ ُلوسر َنَا

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر سنأ نع

. بذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

[□ِكَ لِتاَقأ َكِب َو ُلوُصأ َكِب َو ُلوُحأ َكِ] .

ب ى ًِرى ِصَن َو

1. (1033)- Hz.Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazve yaptığı zaman:

"Ey Rabbim sen benim destekcim ve yardımcımsın. Senin sayende çâre düşünür, senin sayende saldırır, senin sayende mukâtele ederim" derdi. [Tirmizî, Da'avât 132, (3578); Ebu Dâvud, Cihâd 99, (2632).]107

اَيانهثلا ا ُولَع اَذإ ُهشوُيُج َو َوُه َنا ك # هاللّ َلوسر َّنأ] .امُهْنَع ُ هاللّ

2□

□ـ ى ِض َر رمع نبا نعو

.

[□كِلذ بلَع ُة ًّصلا ِتَع ِض ُوَف اوُحَّبَس اوُطَبه اَذإ َو ،او ُرَّبَك]

2. (1034)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve askerleri (sefer sırasında) tepeleri tırmandıkça tekbir getirirler, inişe geçince de tesbihte bulunurlardı.

Namaz dahi buna göre vazedildi." [Ebu Dâvud, Cihâd 78, (2595).]108

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, sefer sırasında yolun durumuna göre Hz. Peygamber 'in farklı zikirlerde bulunduğunu belirtmektedir: Yamaçlarda tekbir, yâni Allahu ekber demek, inişlerde tesbih, yâni sübhânallah demek gibi. Rivâyet, ayrıca namazdaki tekbir ve tesbihlerin de buna benzeyerek namazda yer aldıklarını belirtmektedir.Yani rükû ve secde hallerine tesbih, rükû ve secdeden doğrulurken tekbir getirilmektedir. 109

□ هاللّ

□رَّة أباَ بَكرٍّ رَ ضِ ى #

م هاللّ ُلوسر اَنْيَلَع َرَّمأ] :َلاق ُهْنَع ُ هاللّ

□3ـ نعو ةملس نب ‘ا

□كوع رَ ضِ ى

تاَيْبأ ُلهأ ْمُه ، ةَعْبَس َةَلْيَّل ا َكْلِت ِبدَيِب ُتْلَتَقف ْمُهَلتَقف َنيك ِرْشُملا َنِم اسانُأ اَنْتَّيَبف ٌةا□□□ َزَغ يف ُهْنَع

دواد وبأ هجرخأ .

.[□اَ رُوُصْنَم ُتِمأ ْمِأ ت :

ي أَن ُراَعِش َناَك َو

3. (1035)- Seleme İbnu'l-Ekvâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gazve sırasında başımıza Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'i komutan tayin etti. Bu seferde müşriklerden bir gruba gece baskını yaptık. Onlardan çokça öldürüldü. Ben kendi elimle yedi kişi 106 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/75-76.

107 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/77.

108 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/77.

109 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/77.

öldürdüm. Bunlar, farklı âilelerdendi. O gün parolamız: "Ey Mansur (yardım gören) öldür, öldür!"

idi." [Ebu Dâvud, Cihâd 78, (2596), 102, (2638).]110

AÇIKLAMA:

Ebu Dâvud, bu rivayeti "parola" ile ilgili bir babta zikreder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, sefere çıkıldığında, her grubun bir komutanı, bir sancağı olduğu gibi müstakil bir de parolası olurdu. Bu parola ile, bilhassa gece vakti birbirlerini tanırlardı. Hadislerde parola, "şiâr"

kelimesiyle ifade edilmiştir.

Hz. Ebu Bekir'in komutan tayin edildiği bu seferde parola "emit emit ya Mansur!" olmuştur. Emit, öldür demektir. Mansûr, tefeül maksadını güder, zafere ulaşmış mânasında ve asıl muhatap askerlerdir.

Ancak, gerçek öldüren Allah olması hasebiyle muhatabın Allah olduğu ve ibârenin şu mânaya te'vil edilmesi gerektiği de söylenmiştir: "Ey yardımcı (Nâsır)! düşmanı öldür."111

وبأ هجرخأ ن

و ُرَصْنُي َ مح اوُلوُقَف ُّوُدَعْلا ُمُكَتَّيَب ْنإ : ُلوُق].

ي ّبَّنلا َعِمَس ْنَّمَع] بهلَهُملا نعو ـ4□

بذمرتلاو دواد .

4. (1036)- Mühelleb İbnu Ebî Sufre (rahimehullah) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinleyen birisinden, Efendimiz'in şöyle söylediğini naklediyor: "Düşman size gece baskını yaparsa □

مح

□ نو ُرَصْنُيHâ- mim La yunsarûn deyin". [Tirmizî, Cihâd 11, (1682); Ebu Dâvud, Cihâd 78, (2597).]112

AÇIKLAMA:

Burada âni baskın yapan düşman karşısında söylenmesi gereken parola belirtiliyor. نو ُرَصْنُي َ م□

ح

ibaresinin bir dua olmayıp, haber olduğu belirtilir. Şayet "yardım görmesinler!" mâ8nasında dua olsa idi □ او ُرَصْنُي şeklinde cezm halinde olması gerektiği belirtilir. Bu bir ihbar olduğuna göre mana şöyle olmalıdır: "Vallahi onlar yardım görmeyecekler!"

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'tan yapılan bir rivayete göre Hâ Mim, Allah'ın isimlerinden biridir ve sanki düşmanın yardım görmeyeceğini kasemle ifade etmektedir. Hâ-Mim'in Allah'ın ismi olmasına itiraz edilmiş ve "zira, denmiştir, bunu te'yid eden başka rivayet mevcut olmadığı gibi, Allah'ın bütün isimleri açık bir mâna taşıdığı halde, bunun iki harfe ünvan olmaktan başka mânası yoktur." Ancak, bu itiraza bunların bazı ilahî isimlere alem olduğu belirtilerek cevap verilmiştir. Nitekim Atâ el-Horasanî demiştir ki: "Hâ harfi, Cenab-ı Hakk'ın şu isimlerinin baş harfidir: Halim, Hamid, Hayy, Hakîm, Hannân. Mîm harfi de şu isimlerin baş harfini temsil eder: Melik, Mecid, Mennân (Muktedir, Müntakim.)"

Aliyyu'l-Kârî'nin kaydına göre şu da söylenmiştir: "Hâ-Mim'le başlayan sûrelerin ayrı bir hususiyeti var. Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hususiyete Ashab'ın dikkatini çekmekte ve -

mezkur sûrelerin şanlarının yüceliği ve makamlarının Allah nezdindeki şerefi sebebiyle- bunların zikrinin Müslümanların kendilerine nusret, düşmanlarına da bela gelmesini taleb ettikleri zaman başvuracakları vesilelerinden olduğunu bildirmek istemiştir. Bu sebeple onlara Hâ-Mim demelerini emretmiştir."

Aynı açıklamaya göre □ نو ُرَصْنُي□ cümlesi "Pekâla! Hâ-Mim dedikten sonra ne demeliyiz."

şeklinde vâki olacak muhtemel bir soruya cevap olarak: نو ُرَصْنُ□

ي "Onlar yardım görmeyecekler!"

deyin" şeklinde cevap cümlesi olmaktadır.Aliyyü'l-Kârî, hadis üzerine geniş açıklamalar sunar.113

110 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/78.

111 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/78.

112 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/78.

113 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/79.

] اَه ِرْيَغِل ى َّر َو ة َو ْزَغ َدا َرأ اَذإ # هاللّ ُلوسر َنا

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

ى ِض َر كلام نب بعك نعو ـ5□□

. دواد وبأ هجرخأ □

.[و َلوُقَي ُ: ةَعْدِخ ُب ْرَحْلا

5. (1037)- Ka'b İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazveye çıkmaya karar verdiği zaman, şaşırtarak başka bir zan uyandırır ve: "Harb bir hiledir" derdi." [Ebu Dâvud, Cihad 101, (2637); Buharî, Cihad 157; Müslim, Cihâd 18, (1740).]114

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in askerî yönlerinden biri haber almaya önem vermesi ve haber sızdırmamak için gerekli tedbirleri almasıdır. Bu husus, siyaset-i Nebeviye'de mühim bir yer işgal eder. Sadedinde olduğumuz hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın umumî prensibini açıklıyor: Tevriye yapmak. Arapça'da tevriye, asıl gayesini gizlemek üzere yapılan aldatıcı davranışa denir, dilimizde şaşırtmak kelimesi tevriyeyi kısmen karşılar.

İslâm uleması, harpte düşmanı aldatmak için başvurulacak her çeşit hilenin câiz olduğunu söylemekte ittifak eder. Düşman karşısında tecviz etmedikleri tek husus, yapılan anlaşmanın, günü dolmadan bozulması, verilmiş olan emânın ihlâlidir. Bu iki fiile cevaz vermezler ve "haram" derler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yalana fetva verdiği üç yerden biri harptir.

İbnu'l-Münîr der ki: "Harb hiledir, demenin mânası, harbi yapan için en mükemmel, en iyi harb, hedefine, düşmanla karşılaşarak ulaşılan harp değil, onu aldatarak ulaşılan harptir. Zîra, karşılaşma, muhâtaralıdır (riskli). Halbuki aldatarak neticeye ulaşmada hiçbir risk (muhâtara) mevcut değildir."

Şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın el-Harbu hud'atun cümlesini ilk defa Hendek Harbi'nde telaffuz ettiğini belirtir.115

نَغْتبا ِنَم أَّماَف :ِنا َو ْزَغ و ْزَغْلا :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

6□

ى ِض َر لبج نب ذاعم نعو ـ□

“ هَهْبَن َو ُهَم ْوَن َّنإَف َداَسَفْلا َبَنتْجا َو َكيرَّشلا َرساَيو َةَمي ِرَكْلا َقَفْنأ َو َماَ□

م ا َعاَطأ َو ىلاعَت ِ ه

اللّ َهْج َو

‘ ع ِج ْري ْمَل ُهَّنإَف ِض□

“ ر ا يف َدَسفأ َو َماَ

م ا َىصع َو ةَعْمُس َو ءاَي ِر َو ارْخَف ا َزَغ ْنَم أَّما َو ،هُّلُك ٌرْجأ

ىذمرتلا إ ةعبر ا‘ هجرخأ .

فاَفَكْلاِب□].

6. (1038)- Muâz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

Gazve iki çeşittir: Birincisi kişinin Allah'ın rızasını aramak için yaptığı gazvedir. Bu maksadla gazve yapan imama da itaat eder, en kıymetli şeyini harcar, ortağına kolaylık gösterir, fesaddan kaçınır.

Bunun uykusu da uyanıklığı da tamamen kendisi için ücret olur. Bir de övünmek, riyâkârlıkta bulunmak ve kendini satmak için savaşan, imama isyan eden, arzda fesad çıkaran kimse vardır. Böyle gazveden asgarî ücreti bile elde edemez." [Ebu Dâvud, Cihad 25, (2515); Nesâî, Cihad 46, (6, 49); Muvatta Cihad 18 (2, 466).]116

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cihada her katılan mücâhid için vâdedilen yüksek ücrete ulaşamayacağını belirtmekte, gerçek mücâhidin sırf "Allah rızası" için savaşması gerektiğini bildirmektedir. Hatta bu da yetmemekte, komutanlara itaatkâr olmaya, savaş sırasında başta canı olmak üzere, nazarında kıymetli olan her şeyi harcamakta cömert olmaya, arkadaşlarıyla iyi geçinip huzursuzluk çıkarmamaya dikkat etmesi gerekmektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ve benzeri beyanları, mücâhidlerin tâbi olmaları gereken iç disiplini ortaya koymaktadır. Bu çeşit açıklamalar, yapılan amelin "cihad" sayılabilmesi için uyulması gereken ciddî esaslar olduğunu ifade ederler. Bunlara uyulduğu takdirde asker, gerçek mücahid olacak, sadece mukâtele ânı değil, uyku ve istirahat anları da Allah indinde büyük ücret vesilesi olacaktır.

114 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/79-80.

115 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/80.

116 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/80-81.

İkinci çeşit gazinin vasıfları da sayılmıştır; dünyevî maksadlarla savaşmak, itaatsizlik, geçimsizlik vs.

Bu da ücretsiz dönecek veya ölecek ama şehid olmayacaktır.

Hadis, Allah rızası için savaşırken, disiplinsizlik yapanları, geçimsizlik çıkaranları ciddi şekilde uyarmaktadır. Demek ki, sâdece niyyet yeterli olmuyor, bunun gereği olan iyi amellerle niyetin ikmal edilmesi gerekmektedir.117

] هجرخأ [ِلاَتِقْلا َدْنِع َت ْوَّصلا َنوُه َرْكَي # هاللّ لوسر ُباَحْصأ َنا

ك ل

اق داهبع نب سيق نعو ـ7□ :

دواد وبأ .

7. (1039)- Kays İbnu Abbâd anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabı (radıyallahu anhüm) savaş sırasında ses çıkarmayı sevmezlerdi." [Ebu Dâvud, Cihad 112, (2656).]118

AÇIKLAMA:

1- Kays İbnu Abbâd, Ebu Abdillah el-Basrî, muhadramundandır, sîkadır. Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz.

Ammâr (radıyallahu anhüm)'dan rivayetleri var. Kendisinden oğlu Abdullah ve Hasan Basrî rivayette bulunmuştur.

2- Ashab'ın hoşlanmadığı şey, zikrullah dışındaki gereksiz bağırıp çağırmalar, faydasız lakırtılar.

Fukaha, savaş sırasında bağırıp çağırmanın, gereksiz yere ses yükseltip, lakırtı etmenin mekruh olduğuna bu hadisten delil çıkarmışlardır. Savaş esnasında ses çıkarmanın korku alâmeti sayılıp atâlete, gevşemeye sebep olacağı için yasaklanmış olabileceği belirtilmiştir. Sükût ise sebat ve metânete, kendinden emin olmaya delildir.119

ىلاِ ِسأَّنلا هِرَمَم يف ِب ْرَّدلا ىلإِ بِهَتْنَي َني ِح ُفِقَي َناك ُهَّنأ] ُهْنَع ُ هاللّ

8

ى ِض َر ءادردلا ىبأ نعو ـ

يف َبي ِصأ ْنإ ُهَّنأ ٌنُظَي َو ٌنْيَد ِهْيَلَع َناك ْنَم ُسأَّنلا اَهُّيأ اَ : ي َسأَّنلا ُعِمْسُي ءاَدِن ِبدأنُيَف ِداَه ِجْلا

. ا هجرخأ نيزر

فاَفَك ُدوُعَي َ ُهَّنإَف ِبنَعْبَتي ًَو ْع ِج ْرَيْلَف ءاَف َو ُهَل ْعَدَي ْمَل اَذه ِهِهْج َو]

8. (1040)- Ebu'd-Derdâ (radıyallahu anh)'nın anlattığına göre, cihâda giderken, yola çıkıp, halkın geçeceği yere durarak, herkese duyuracak şekilde şöyle bağırırmış: "Ey insanlar: Kimin üzerinde bir borç olduğu halde, cihada katılır ve bilirse ki, öldüğü takdirde bu borç ödenmeyecektir, hemen geri dönsün, sakın peşime takılmasın. Zîra, o, bu haliyle cihâdın karşılığını alamaz." [Rezîn'in ilavesidir.]120

ÜÇÜNCÜ FASIL

CİHADA NİYETTE SIDK VE İHLÂS

لِتاَقُي َو ، ةَعاَجَش ُلِتاَقُي ِلُج َّرلا ْنَع # هاللّ ُلوسر َلِئُس] :َلاق ُهْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر سوم ىبأ نع ـ□

يف َوُهَف اَيْلَعْلا

لاَقف ؟□ :

بِه ِ هاللّ ُةَمِلَك َنوُكَتِل َلتاَق ْنَم□

هاللّ ِليِبَس يف َكِلذ ُّىأ ، ءاَي ِر ُلِتاَقُي َو ، ةَّيِمَح □

ةسمخلا هجرخأ .ِ[هاللّ ِليِبَس .

1. (1041)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e, şecaat olsun diye veya hamiyyet (kavmi, ailesi, dostu) için veya gösteriş için mukâtele eden kimseler hakkında sorularak bunlardan hangisi "Allah yolunda"dır? dendi. Resûlullah: "Kim, Allah'ın kelamı yücelsin diye mukâtele ederse, o Allah yolundadır" diye cevap verdi." [Buharî, Cihad 15, Hums 10, 117 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/81.

118 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/81.

119 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/82.

120 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/82.

İlm 35, Tevhid 28; Müslim, İmâret 149, (1904); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 16, (1646); Ebu Dâvud, Cihâd 26, (2517); Nesâî, Cihâd 21; İbnu Mace, Cihâd 13, (2783).]121

AÇIKLAMA:

Bu hadisin muhtelif vecihlerinde, savaşa sevkeden başka maksadların da zikredildiği görülmektedir: Ganimet elde etmek, intikam almak (gadab). Böylece rivayetlerin tamamında mukâtelede beş gâye güdüldüğü görülmektedir: Ganimet arzusu, şecâat, riyâ, hamiyyet, gadab.

Bunların her birinin iyi ve kötü taraflarını söylemek mümkündür. İbnu Battâl'a göre gadab ve hamiyet için yapılan mukâtele bazan Allah yolunda olabilir. Bu sebeple Resûlullah bunları ne red ne de kabul etmeden, altıncı bir maksad zikretmiştir: "

Allah'ın kelâmı yüce olsun maksadıyla mukâtele eden Allah yolundadır."Allah'ın kelâmı'ndan maksad Allah'ın İslam'a davetidir. Öyle ise sırf Allah'ın kelâmı yüce olsun gayesiyle savaşan Allah yolundadır, bu yüce maksada diğer beş maksaddan birini daha katan ihlâsı kaybeder ve asıl gâyesini ihlâl eder. Ancak mukâtelesine asıl maksad yapmamakla birlikte zımnî olarak yani tâli şekilde onlardan biri daha husûle gelse, bu ihlâsına zarar vermez, Cumhûr bu görüştedir.122

لِيِبَس يف َداَه ِجلا ُديرُي ٌلُج َر ؛ هاللّ َلوُس َراي َلاق ٌج َر ّنَأ] ُ. هْنَع ُ هاللّ□

2□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

□ ه

ل َرْجأ َ ُلوُقَي َكِلذ ُّلُك اثَث ِهْيَلَع َداَعأَف ُ ه.َل َرْجأ َ َلاَقف ؟اَيْنُّدلا َنِم اض َرَع ى ِغَتْبَي□]. َوُه َو ِ هاللّ

دواد وبأ هجرخأ .

2. (1042)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:

"Ey Allah'ın Resûlü, bir kimse Allah yolunda cihad arzu ettiği halde bir de dünyalık isterse durumu nedir?" diye sordu. Şu cevabı verdi:

"Ona hiçbir sevab yoktur!"

Adam aynı soruyu üç sefer tekrar etti, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da her seferinde:

"Ona sevab yoktur!" diye cevap verdi." [Ebu Dâvud, Cihâd 25, (2516).]123

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, önceki hadisi daha da açıklayıcı mahiyettedir. Mukâtelenin, Allah yolunda olması için ihlâs esastır, sırf Allah rızası için yapılması esastır. Gönlün derinliklerinde ganimet veya şöhret veya hamiyet gibi başka maksadların husulü de geçecek olursa, ihlâs kaybolacak ve yapılan amel Allah yolunda cihad olmaktan çıkacaktır. Bu hadisin Ebu Ümâme tarafından rivayet edilen vechinde, üçüncü sefer, هَل ءَ ْنَش□ "Ona herhangi bir sevab yoktur" dedikten sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunu ilâve etmiştir:

هَه ْج َو ِهِب نَغْتبا َو اصِلاَخ ُهَل َناَك ام ّإ ِلَمَعْلا َن ِم ُلَبْقَي َ َ هاللّ ّنا□

"Allah, hâlis olmayan, sadece kendi rızasını taleb etmek için yapılmamış olan ameli kabul etmez."

Şunu da ilâve edelim: İbnu Ebî Cemre'ye göre, "Cihâdın asıl sâiki, Allah'ın kelâmını yüceltme maksadı olunca, bu meyanda ikinci bir maslahatın da husule gelmesi, ameldeki ihlâsa zarar vermez", âlimler bu görüştedir. 124

لاَق ّمُ□ :

ث هِبَّنلاِب َنماَف َءاَج ِبا َرْع ا' َنِم ٌج َر ّنأ] ُ. هْنَع ُ هاللّ

نب دأَّدَش نعو 3ـ□

ى ِض َر داهلا□

مَّسَقف ائيَش اَهيِف # ُبَّنلا َمِنَغ ّةا َزَغ َتناَكف ِهِباَحصأ َضْعَب # ُبَّنلا ِهِب َنص ْوأَف ؟□ َكَعَم ُر ِجاَهأ

َنم ْرأ ْنأ ىلع َكُتْعَبَّتا ِنِكَل َو ، َكُتْعَبَّتا اَذه ىلع اَ :

م َلاَق

كَل ُهُتمَسَق : َلاَقف ؟اَذه ام َلاَقف ُ ه□ .

ل َمَسَق َو□ .

اوُث

□

بَلف ، َكْقُدْصَي َ هاللّ ِقُدْصَت ْنإ َلاَقف . ةَّنَجْلا َلُخدأَف َتوُماَف ٍمْهَسِب ِهِقْلَح ىلاِإ ِهِدَيِب□

َراَشأ َو ،اَنُهه بلاِإ

121 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/83.

122 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/83-84.

123 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/84.

124 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/84.

بَّنلا َلاَقف□□ #:

راَشأ ٌثْيَح ٌمْهَس ُهَباَصأ ْدَق وُمْحُ□ .

م ُّبَّنلا ِهِب

بِتأَف ِهوُدَعْلا ِلاَتِق يف اوُضَهَن َّمُث يلَق□

ناَكَف ِهْيَلَع َّلَصَف ُهَمَّدَق َّمُ□

ث ِهِبَّنلا ِةَّبُج يف َنهِفُك َّمُث ُ ه

قَدَصَف َ هاللّ َقَدَص :َلاق□ .

: مَع□.

ن اوُلاَق ؟َوُه َوُهأ

بلَع ٌديِهَش اَنأ َو اديِهَش َلِتُقف َكِليِبَس يف ارِجاَهُم َج َرَخ َكُدْبَع اَذه َّمُهَّل ا :ِهِت ًَص ْنِ م َرَهَظ اَمِم

ىئاسنلا هجرخأ .

كِلذ□].

3. (1043)- Şeddâd İbnu'l-Hâd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir bedevî gelerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a iman etti. Sonra da sordu:

"Seninle hicret edeyim mi?"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu ashabından birine teslim edip meşgul olmasını söyledi. Sonra yapılan gazvede Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir miktar ganimet elde etmişti. Bunu taksim etti ve bedevîye de bir pay ayırdı. Bedevî:

"Bu nedir?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bu payı sana ayırdım" dedi. Adam:

"Ben bunun için sana tâbi olmuş değilim, ben -eli ile boğazını göstererek- şuraya bir ok atılıp ölmem ve cennete gitmem için sana tâbi oldum" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:

"Sen Allah'a sâdık oldun mu o da sana sâdık olur (dilediğini verir)" dedi.

Askerler bir müddet durdular. Sonra düşmanla mukâtele etmek üzere kalktılar. Adamcağızı, az sonra sırtlayıp Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e getirdiler. Tam gösterdiği yere bir ok isabet etmiş

ve ölmüştü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bu, o adam mı?" diye sordu:

"Evet, odur!" dediler.

"Öyleyse o Allah'a doğru söyleyip sadâkat gösterdi, Allah da ona sadâkat gösterdi" dedi.

Adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cübbesi ile kefenlendi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenazeyi öne çıkardı, üzerine namaz kıldı. Okuduğu duadan işitilenler arasında şu da vardı:

"Ey Allahım, bu senin bir kulundur. Senin yolunda hicret etmek üzere memleketinden ayrıldı. Şehid olarak öldürüldü. Ben buna şâhidlik ediyorum." [Nesâî, Cenâiz 61, (4, 60, 61).]125

AÇIKLAMA:

Bu rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şehid üzerine cenâze namazı kılması mevzubahis olmaktadır. Halbuki Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre şehide namaz kılınmaz, şehid yıkanmaz da; şehid olduğu elbise ile birlikte olduğu gibi defnedilir. Bu sebeple hadisteki

□فَصَلَّىَ عَلَيْهtâbiri biraz münakaşa edilmiştir. Nevevî: "Burada salâttan maksad, namaz değil dua dır." der. Böyle olunca, şehide namaz kılmamış, ölüler için yaptığı mutad dualarından birini yapmıştır.

Nevevî, buna delil olarak Buharî'nin bir rivayetini gösterir. Mezkur rivayette Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Uhud şehidleri için sekiz yıl sonra dua ettiği belirtilir ve bu dua salât (=

namaz) kelimesiyle ifade edilir:126

□صَلَّىَ رَسُولُ اللّهِ # عَلى قَتْلَىَ اُحُدٍ بَعْدَ ثَمَانِ سِنِينَ

□عم ثُدِ

س قال: [شَه

« وكان مولب من أهل فار

» .□4ـ وعن عبدالرحمن بن أبِ عقْبَة عن أبيه

□□فَالْتَقَتْ إلىّ النهب

.□□النَّبِهِ # أحُدا فَضَرَبْتُ رَجُ مِنَ المشْرِكِ يَنَ فَقُلْتُ خُذْهَا وَ أنا الغُلاَمُ الفَارِسِ

.[□فقال: ٍه قُلْتَ وَ أنا الغُلاَمُ ا نصَارِ ىُّ إنّ ابنَ أخْتِ القَوْمِ مِنهُمْ، وَ إنَّ مَوْ لى القَوْمِ مِنهُمْ م
#

. أخرجه أبو داود

4. (1044)- Abdurrahman İbnu Ebî Ukbe, babasından naklediyor. Babası İran asıllı bir azadlı idi. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Uhud Savaşı'na katıldım. Müşriklerden bir adama darbeyi indirdim ve: "Al, bu sana benden, ben İranlı bir köleden!" dedim. (Sözlerimi işitmiş bulunan) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana doğru baktı ve: "Niye, ben Ensarî bir köleyim demedin? Bir 125 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/85-86.

126 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/86.

kavmin kızkardeşlerinin oğlu o kavimden sayılır" dedi. [Ebu Dâvud, Edeb 121, 5/23; İbnu Mâce, Cihâd 13, (2784).] Bu hadisin son cümlesi yani, □ابُنُ اخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ ibaresi diğer kitaplarda da yer alır. [Buharî, Ferâiz 24, Tirmizî, Menâkıb 85, (3897); Nesâî, Zekât 96, (5, 106);

Müslim, Zekat 133, (1059).]127

AÇIKLAMA:

Ebu Davûd, merhum, bu rivayeti, Asabiyet Babı adını verdiği bir başlık altında kaydeder. Asabiyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aynı babta kaydedilen bir hadisinde, "kişinin kavmine zulümde yardımcı olmasıdır" diye tarif edilir. Bugünkü karşılığı ırkçılıktır. İslâm, ırkçılığı reddeder. Bu sebeple, bir cemiyette bulunan ırkî azınlıkların, milliyet yönüyle kendilerini bulundukları cemiyetten saymaları prensibini vazetmiştir. Burada mezkur prensibin tatbikatına canlı bir örnek görmekteyiz: Kendisini İranlı bilen bir köle Müslüman, Müslümanlarla birlikte Uhud Savaşı'na katılır. Mekkeli bir müşriğe kılıcıyla darbesini indirirken, o zamanın âdeti üzerine kendisini tanıtır: "Ben İranlı bir köle falanca!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale ederek, kendini Ensârî olarak tanıtmasını söyler ve prensip vazeder: "Bir kavmin kızkardeşinin oğlu o kavimden sayılır." Burada "kızkardeşinin oğlu"

tâbiriyle, kavim içinde yer alan, kan bağı bulunmayan azınlıkların kastedildiği açıktır.

Hemen belirtelim ki, düşmanına öldürücü darbeyi indirirken kişinin kendisini tanıtması, o devirde câri olan bir âdettir; böylece Secâat arzederek iftihar etmiş, övünmüş olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna karşı çıkmıyor. Kendisini Ensarî olarak tanıtmamış olmasına karşı çıkıyor. Çünkü bir kavmin içinde yaşayıp, bir kısım hukukî, içtimâî, örfî bağlarla bağlanan kişi artık onlardandır. Bu keyfiyet □ ْوَ نَل وَقْلا مِ مِ مُهْنِ

م "Bir kavmin azadlısı onlardandır" şeklinde de ifade edilmiştir. Yanında sır ifşâsından, yardımlaşma, sevgi, meşveret gibi pek çok bağlarla bağlanarak kederde ve sevinçte müştereklik sebebiyle aralarında kader birliği hâsıl olan kimselerin, kendilerini, kan farklılığı sebebiyle ayrı hissetmelerini İslâm tecviz etmiyor. İslâm'da madde değil mâna, kan değil ideal birliği,

-temel prensiplerini iman esaslarının oluşturduğu- kültür birliği mühimdir. 128

DÖRDÜNCÜ FASIL

KITÂL VE GAZVE AHKÂMI

ةَّي ِرَس ْوأ ٍّشْيَ□□

ج بلَع َريِ ‘

[م ا َرَّمأ َاذإ # هالّل لوسر َنا

ك :لاق ُهْنَع ُ هالّل

1□

□ـ ى ِض َر ةديرب نع

يف ِ هالّل ِمْسِب اوُزْغا :َلاق َّمُث ، اريَخ َنيِمِلْسُملا َنِم ُهَعَم ْنَم َو بلاعَت ِ هالّل بوقَتَب ِهِتَّصاَخ يف ُهاَص ْوأ

اَذإَف ا

ديِل َو اوُلتْقَت ً َو اوُلِهَثمُت ً َو او ُرُدْغَت ً َو اوُّلُغَت ً َو او ُزْغا ِ، هللاِب َرَفَك ْنَم اوُلِتاَق ِ، . هالّل ِليِبَس

مُهْنَع َّفُك َو ْمُهْنِم ْلَبْقاَف َكوُباَجأ ْنإَف ،ٍل َّخ ِثَث بلاِ ْمُهُعْداف َنيِك ِرْشُملا َنِم َك َّوُدَع َتيِق□ : ًل

بلاِ ْمِه ِراَد ْنِم ِل ُّوَحَّتلا بلاِ ْمُهُعْدا َّمُث ،مُهْنَع َّفُك َو ْمُهْنِم ْلَبْقاَف َكوُباَجأ ْنإَف ،م ًس“ا بلاِ ْمُهُعْدا

□وَبأ ْنإف ،مِهْيَلَع اَم ْمِهْيَلَع َو ،َني ِر ِجاَهُمْلِل اَم ْمُهَلَف َكِلذ اوُلَعَف ْنا ْمُهَّنإ ْمُه ِرْبخأ َو ،َني ِر ِجاَهُملا ِراَد

بذَّلا بلاع

ت ِهالّل ُمْكُح ِمِهْيَلَع ى ِرْجَي َنيِمِلْسُمْلا ِبارْعأَك َنوُنوُكَي ْمُهَّنأ ْمُه ِرْبخأف اَهْنِم اوُل َّوَحَتَي ْنأ

م ُه ْنإ َو َنيِمِلْسُمْلا َعَم اوُدِهاَجُي ْنأ َّإ ٌّتَش ِئَفْلا َو ِةَمِينَغْلا يف ْمُهَل َنوُكَي ً َو َنيِنمؤُمْلا بلَع ى ِرْجَي□

□مِهْيَلَع بلاعت ِ هللاِب ْنَعَتْساَف ا ْوَبأ ْنإف

.□ مُهْنَع َّفُكو ْمُهْن ِم ْلَبْقاَف َكوُباَجأ ْمُه ْنإف ،ةَي ْز ِجْلا ُمُهْلَسَف ا ْوَبأ

□ □□ ف ِهِيِبَن َةَّمِذ َو بلاعت ِ هالّل َةَّمِذ ْمُهَل َلَعْجَت َنأ َكوُدا َرَأف ٍنْص ِح َلْهأ َت ْرَصاَح اَذإ َو ،ْمُهِلتاَق َو

□ن َوْهأ ْمُكِباَحْصأ ةَّمِذ َو ْمُكَتَّمِذ او ُرِفْخَت ْنإ ْمُكَّنإَف ، َكِباَحْصأ ةَّمِذ َو َكَتَّمِذ ْمُهَل ْلَعجا ْنِكَل

وَ ،لَعْفَت

اَذإ َو

هلوسر ةَّمِذ َو ىلاعت ِ هاللّ ةَّمِذ او ُرَفْخَت ْنأ ْنِم .

127 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/86-87.

128 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/87.

هاللّ ِمْكُح ىلَع ْمُهَل ِزِنُت ً َف ىلاعت ِ هاللّ ِمْكُح ىلَع ْمُهَل ِزِنُت ْنأ َكوُدا َرأ َو ٍنْص ِح َلْهأ َت ْرَصاَح

أخرجه مسلم

مأ ىلاعَت ِ هاللّ َمْكُح ْمِهيِف ُبي ِصُتأ ى ِر ْدَت َ َكَّنإف ؛َكِمْكُح ىلَع ْمُهْل ِزنأ ْنِكَل َو ،ىلاعت].

ىذمرتلاو دواد وبأو .

1. (1045)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ordunun veya seriyyenin başına komutan tayin ettiği zaman, -hassaten komutana- Allah'a karşı muttaki olmasını, beraberindeki Müslümanlara da hayır tavsiye eder ve sonra şunları söylerdi: "Allah'ın adıyla ve Allah'ın rızası için savaşın. Allah'ı inkâr eden kâfirlerle çarpışın. Gazâ edin fakat ganimete hıyanet etmeyin, haksızlıkda bulunmayın, ölülerin vücudlarına sataşıp burun ve kulaklarını kesmeyin, (önünüze çıkan) çocukları öldürmeyin!

Müşrik düşmanlarla karşılaşınca onları önce üç şeyden birine çağır: Bunlardan birine cevap verirlerse onlardan bunu kabul et ve artık dokunma!

Önce İslâm'a dâvet et. İcâbet ederlerse hemen kabul et ve elini onlardan çek. Sonra onları yurtlarından muhâcirler diyarına hicrete dâvet et. Ve onlara haber ver ki, eğer bunu yapacak olurlarsa Muhacirler'e va'dedilen bütün mükâfaat ve vecibeler aynen onlara da terettüp edecektir. Hicretten imtina edecek olurlarsa bilsinler ki, Müslüman bedevîler hükmündedirler ve Allah'ın mü'minler üzerine câri olan hükmü onlara icra edilecektir; ganimet ve fey'den kendilerine hiçbir pay ayrılmayacaktır.

Müslümanlarla birlikte cihâda katılırlarsa o hâriç, (o zaman ganimete iştirak ederler.) Bu şartlarda Müslüman olma teklifini kabul etmezlerse, onlardan cizye iste, müsbet cevap verirlerse hemen kabul et ve onları serbest bırak.

Bundan da imtina ederlerse, onlara karşı Allah'tan yardım dile ve onlarla savaş. Bu durumda bir kale ahâlisini muhâsara ettiğinde onlar senden Allah ve Resûlü'nün ahd ve emânını talep ederlerse kabul etme; onlar için, kendine ve ashâbına ait bir emân tanı. Zira sizin kendi ahdinizi veya arkadaşlarınızın ahdini bozmanız, Allah'ın ve Resûlü'nün ahdini bozmaktan ehvendir.

Eğer bir kale ahalisini kuşattığında onlar, senden Allah'ın hükmünü tatbik etmeni isterlerse sakın onlara Allah'ın hükmünü tatbik etme, lâkin kendi hükmünü tatbik et. Zira Allah'ın onlar hakkındaki hükmüne isâbet edip etmeyeceğini bilemezsin." [Müslim, Cihâd 3, (1731); Tirmizî, Siyer 48, (1617), Diyât, 14, (1408); Ebu Dâvud, Cihâd 90, (2612, 2613).]129

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yola çıkarılan ordu ile alâkalı bazı mühim esasları tesbit etmektedir: 1. Komutana ve askerlere verilecek talimat: Birçok rivayetlerde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, askerleri yola vurmazdan önce bazı nasihatlarda bulunduğunu, bu meyanda düşmana karşı nasıl davranmaları gerektiğini ana hatlarıyla hatırlatmaktadır.

a) Komutana hususi tavsiye: Öncelikle takva yani Allah'tan korkmak hatırlatılmaktadır. Aslında takva herkes için gerekli olmakla birlikte, betahsis komutana hatırlatılmasında, şârih Tîbî şu inceliği tesbit eder: Komutan, kendi kendine daha titiz, daha şiddetli davranmalı, emri altındaki Müslümanlara karşı suhuletle ve merhametle muâmele etmelidir. Nitekim hadiste: او ُرهِشَب َو او ُرهِسَعُت ًَو او ُرهِسَ ي

او ُرهِفَنُت ًَو

"Kolaylaştırın zorlaştırmayın, müjdeleyin nefret ettirmeyin" buyrulmuştur.

b) Hepsine müşterek talimat: Cihadı Allah için ve Allah adına yapmak. Bunun gerçekleşmesi için Allah'ın koyduğu prensiplere uymak; ganimetten çalmamak, çocukları öldürmemek, başka rivayetlerde kadınlar, muhârib olmayan yaşlılar, din adamları da zikredilir. Ölülere müsle'de bulunmamak. "Müsle" ölünün burnunu, kulağını kesmek, gözünü oymak, ciğerini sökmek gibi, hakaket olsun diye yapılan kötü muamelelerdir. Dinimiz bunları yasaklıyor.

* Başka rivayetlerde komutana itaat, arkadaşlarıyla iyi geçinmek, savaş sırasında geri kaçmayıp sabretmek, sebat etmek gibi başka teferruatlar da zikredilir.

* Düşmana saldırmazdan önce İslâm'ı teklif etmek130, kabul etmezlerse cizye teklif etmek, en son durumda savaşa karar vermek.

129 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/89-90.

130 Müteakip hadîste bunun mutlak değil, mukayyed olduğu görülecek.

* Karşılaşılan insanların Müslüman olup olmadıklarını tahkik ve meselâ ezan sesi duyulan bir köye saldırmamak, ganimet için saldırmamak, herhangi bir anlaşma yapıldığı takdirde verilen sözde durup, ahdini bozmamak... vs. orduya verilen müşterek tâlimat arasında yer alan hususlardır. Hadislerde gelen bu paraleldeki örneklere dayanarak fukaha, "İmamın (veya ona bedel ordu çıkaran başkomutanın), kumandan ve emrindeki diğer askerlere, yola çıkmazdan önce hitab ederek,

Allah'tan korkmalarını, emirleri altındakilere iyi muamele etmelerini tavsiye etmesi, harp esnasındaki vazifelerini ve kendilerine nelerin haram, helâl mekruh veya müstehab olduğunu bildirmesi gerekir"

demişlerdir.

2- Hadiste geçen, "muhâcirler diyarına hicrete dâvet" meselesi, Müslüman olan yeni kabileler için cârî idi. "Bunu yapacak olurlarsa Muhacirler'e vaadedilen bütün mükâfaat ve vecibeler aynen onlara da terettüp edecektir" sözü, onlar hicret ettikleri takdirde "Muhacir" statatüsüne girecekler demektir.

Gerek "sevap" yönüyle ve gerekse "fey'e iştiraki hak etme" yönüyle Muhâcirler avantajlı idi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muhacirler'e, cihada çıkış anından itibaren -imam her ne vakit emretmişse- düşmanın karşısında yeterli sayıda kimsenin bulunup bulunmamasına bakmadan, infak ederdi. Halbuki muhâcir olmayanlar böyle değildi. Zira, düşmanın karşısında, yeterli miktarda asker olursa, muhâcir olmayanların çıkması vâcib değildi. Şu halde hadiste geçen "Muhacirler'e terettüp eden vecibe"den maksad budur, yani gazveye çıkma vecibesi.

Hicretten imtina etmeleri halinde "Müslüman bedevîler hükmünde" olmaları, "dâr-ı küfürde değil, kendi bölgelerinde kalan bedevîler hükmünde olmaları" demektir. Çünkü Müslüman olup da dâr-ı küfürde kalanlara Allah ve Resûlü'nün hiç bir zimmeti olmayacağı, onların imanlarının bile makbul olmayacağı ayetlerle bildirilmiştir. (Nisa 89, 97; En fal 72). Hicret etmeyenlere bu hadiste باَرْعَاَ

ك

نيملسملا "Müslüman bedevîleri gibidir" denmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet böylelerine,

"Allah'ın mü' minler üzerine câri olan (namaz, zekat... gibi ibâdete giren farzlar, kısas, diyet gibi cezâî hükümler) hükmünün icra edileceğini bildirir. Tirmizî'nin rivâyetinde باَرْعَأَك َنوُنوُكَي ْمُهَّنَا

باَرْعٍْا َنلَع ى ِرْجَي اَم ْمِهْيَلَع ى ِرْجَي َنيِمِلْسُمْلاdenir. Yani "Bedevîlere icra edilen ahkâm"

tatbik edilir tabirine yer verilir.

3- Muhâsara edilen kale ahalisinin emân talebi üzerine yapılacak antlaşmayı Allah ve Resûlü adına değil, kendi adınıza yapın, tenbihi de dikkat çekicidir. Nevevî, bu nehyin (yasaklamanın) "tenzihî" bir yasak olduğunu belirtir. Yani mutlaka uyulması gereken kesin bir emir olmayıp "kendi adınıza yaparsanız daha iyi, daha isabetli olur" mânasında bir tavsiye olduğunu söyler. "Çünkü, der, bazı ahvalde, bu zimmetin hakkını bilmeyenler, yapılan ahdi bozuyorlar, hususan bedevîler ve askerlerin ekserisi, ahdin hürmetini ihlâl ediyorlar." Buradan anlaşılıyor ki ihlâle uğrayacağı kaçınılmaz olan anlaşmayı Allah adına yapmanın mesuliyeti büyüktür. Allah ve Resûlü adına yapılan anlaşmalara mutlak riâyet gerekir. Aksi halde kaçınmak evlâdır.

4- Şârihler, bu hadisin, son paragrafında geçen "...Sakın onlara Allah'ın hükmünü tatbik etme, lakin kendi hükmünü tatbik et. Zira Allah'ın onlar hakkındaki hükmüne isabet edip etmeyeceğini bilemezsin..."131 cümlesinden hareket eden bâzı alimler: "Bu hadiste, bir mesele üzerine farklı hüküm getiren müctehidlerden her biri musib (doğruyu bulmuş) değildir, içlerinden sâdece bir tanesi musibtir, o da nefsülemirde Allah'ın verdiği hükme muvâfık olandır" görüşüne delil bulunduğunu söylemiştir.

Ancak, "Her müçtehid musibdir" diyenler şu cevabı vermişlerdir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Allah'ın onlar hakkındaki hükmüne isabet edip etmeyeceğini bilemezsin" sözünün mânası: "Sen, bu konuda bana bir vahyin inip inmediğinden emin olamazsın, halbuki kendi hükmünde kesin olabilirsin" demektir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Sa'd İbnu Muâz (radıyallahu anh)'ın Benî Kureyza Yahudileri üzerine hakemliğiyle ilgili olan Ebu Saîd rivayetinde: "Onlar hakkında Allah'ın hükmüyle hükmettin" demişti. Bu mâna Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra ortadan kalkmıştır. Öyle ise, her müctehid musibdir" Aliyyü'l-Kârî, Mu'tezile ve bir kısım Ehl-i Sünnetin böyle hükmettiğini belirtir.

5- İmam Mâlik, Evzâî ve diğer bazı fakihler, bu hadise dayanarak, "Cizye, Arap olsun, acem olsun, kitâbî olsun, Mecûsi veya bir başka dine mensup olsun bütün gayr-i müslimlerden alınır" demişlerdir.

131 Bu ifâde, yapılan anlaşma şartlarına "Allah'ın hükmü böyledir" diyerek "hareket etme" demektir. Böylece komutanlara, standart bir anlaşma prensipleri vazedilmemiş olmakla, zemine, zamana, şartlara göre istediği, uygun bulduğu çerçevede anlaşma yapma şartları koyma serbestisi tanınmış olmaktadır.

İmam Âzam'a göre, cizye, Arab'ın müşrikleri ile Mecusileri müstesna olmak üzere bütün kâfirlerden alınır.

İmam Şâfiî'ye göre, Arap olsun, acem olsun yalnız Ehl-i Kitap ile Mecûsilerden alınır.132

ناك اَمَّنإ : َلاَقف ،لاَتِقْلا َلْبَق ِءاَعُّدلا ْنَع ُهُلأسأ□

لاق نوع نب هاللّدبع نعو ـ2□:]

عِفاَن ىلاإ ُتْبَتَك□□

هاللّ لوسر َراَغأ ْدَق َو ،م ًْس“ا ِل َّوأ يف َكلذ #

مُهَّي ِرا َرَذ ىَبس َو ْمُهَتَلِتاَقُم َلَتَق ًَف ِءاملا ىلَع ىَقْسُت ْمُهُماَعْنأ َو َنو ُّراَغ ْم ُه َو ِقِلَطْصُملا□ ىِنَب ىلَع

ناكو امُهْنَع ُ هاللّ

ا

هْن .

ى ِض َر رمع نب هاللّدبع كلذب ىنثدَح□

ع ُ هاللّ ىَ ضِ رَ ةَّي ِرْي وُجَ ٍّذِئَم ْوَي بَاَصأ َو□

نولفاغ نأ .

نو ُّراَغ□ »

ىنعمو دوا «

د وبأو ناخيشلا هجرخأ . ش .

يجلا كلذ يف]

2. (1046)- Abdullah İbnu Avn anlatıyor: "Nâfi'ye yazarak savaştan önce (müşrikleri İslâm'a) davet etme hususunda sordum. Şu cevabı verdi: "Bu İslâm'ın başında idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Müstalik'e ani baskın yaptı. Adamları gâfildi, hayvanları su kenarında sulanmakta idi.

Savaşabilecekleri öldürdü, kadın ve çocuklarını da esir etti. O gün Cüveyriye (radıyallahu anhâ) validemizi esir almıştı.

Bunu bana Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) rivayet etti. Abdullah bu orduya asker olarak katılmıştı." [Buharî, Itk 13; Müslim, Cihâd 1, (1730); Ebu Dâvud, Cihâd 100, (2633).]133

AÇIKLAMA:

Nâfi, İbnu Ömer'in yetiştirdiği büyük muhaddislerdendir, azatlısıdır. Bu rivayet önceki hadiste yer alan mühim bir prensibe muhalefet etmektedir. Düşmanla karşılaşınca önce İslâm'a dâvet. Nâfi'nin İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den işittiğine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu prensibi sonradan uygulamamıştır. En güzel örnek Benî Mustalik Gazvesi'dir. Burada, gaflet anlarında âni baskın yapılmıştır. Başta Nâfi olmak üzere bazı âlimler, bu rivayetten hareketle, İslâm dâvasını işitmiş olan kâfirlere, İslâm'a davet etmeksizin, savaş açmanın câiz olduğuna hükmetmişlerdir. Bu görüş, bu mevzu üzerine ileri sürülen üç farklı görüşün en sahihi kabul edilmiştir. Bu görüşleri şöyle özetleyebiliriz:

1- Kâfire haber vermek, mutlak olarak vacib değildir.

2- Mutlak olarak vâcibtir.

3- İslâm dâveti ulaşmayanlara duyurmak vacib ise de, ulaşanlara duyurmak vacib değildir, ancak dâvet edilmesi yine de müstehabdır. İlim adamlarının çoğunlukla bu görüşü benimsediği belirtilir.

Bunu te'yid eden sahîh rivayetler mevcuttur. 134

] يف ِهِباَحْصأ ْنِم ادَحأ َثَعَب اَذإ # هالّ ُلوسر َنا

ك :لاق ُهْنَع ُ هالّ

3□

ى ِض َر سوم بأ نعو ـ□

ملسم هجرخأ ا .

: و ُرهِسَعُت ًَو او ُرهِسَي َو ،او ُرهِفَنُت ًَو او ُرهِش].

ب َلاق ِه ِزْمأ ِضْعَب□

3. (1047)- Ebu Mûsa (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashâbından birini herhangi bir iş için gönderince şu tenbihte bulunurdu; "Müjdeleyin, nefret ettirmeyin; kolaylaştırın zorlaştırmayın." [Müslim, Cihâd, (1732).]135

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, bir vazife ile gönderilen herkese, suhûletli davranması için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tenbihte bulunduğunu açıkca ifade etmektedir. Yine Müslim'in rivayetine göre Ebu Musa'ya ve Hz. Muâz'ı Ebu Bürde ile Yemen'e gönderirken onlara da aynı tenbihi yapmış ilâveten

"geçimli olun, ihtilâflı, geçimsiz olmayın" demiştir.

132 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/90-92.

133 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/93.

134 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/93.

135 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/94.

Nevevî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kelimelerde bir şeyle onun zıddını cemedip birleştirmiştir. Zira bu iki zıd ayrı ayrı vakitlerde yapılır. Şayet sâdece birini söyleyip mesela:

"Kolaylık gösterin" demiş olsaydı, bir veya bir kaç kere kolaylıkta bulunup, çoğu işlerinde zorluk çıkaran kimse bu söze uyduğunu söyleyebilirdi. "Zorlaştırmayın" da demiş olunca, her çeşit durumda bütün çeşitleriyle zorlaştırmayı nefyetmiş olmaktadır. Asıl istenen de budur."

Hadiste şu hükümler de görülmektedir:

1- Allah'ın fazlından, sevâbının büyüklüğünden, ihsanının bolluğundan, rahmetinin genişliğinden bahsederek hep müjdeleyici olmalı, tebşir edici şeyleri hiç zikretmeden sadece korkutucu ve tehdid edici şeylerden bahsederek ürkütmemeli, nefret ettirmemeli.

2- Yeni Müslüman olanların gönlünü kazanmaya gayret edip, onlara karşı sertlikten kaçınmalıdır.

3- Keza çocuklardan bülûğa erme çağına yaklaşanlara, büluğa yeni erenlere, herhangi bir günahtan tevbe edip rücû edenlere mülayim ve mültefit olmalı, bunları ibadet ve mükellefiyetlere tedricî olarak yavaş yavaş, azar azar alıştırmalıdır. Nitekim teklife giren bütün İslâmî emirler tedricen gelmiştir.

Buna dâhil edilmek istenen gence veya girmek arzu eden yabancıya kolaylık gösterilirse, bu ona hafif gelir ve kendiliğinden yavaş yavaş artırır. Ama aksine işin başında zorluk çıkarılır veya yapabileceği hususunda tereddüde düşürülürse, bu vaziyette girse bile, korkulur ki şevkle devam edemez, amellerinden zevk alamaz ve tamamen bırakır.

4- Valilere, memurlara, halka rıfkla, merhametle davranmaları emredilmelidir.

5- Bir işte, idârede, hizmette vs. de müşterek vazife almış olanlar iyi geçinmeli, ihtilâftan kaçınmalıdırlar. Çünkü mühim, gayr-ı mühim bütün işler ittifak olursa başarılır ve netice alınır.

İhtilâfın girdiği yerde maksad elden kaçar.

6. İmam (devlet reisi), tâyin ettiği memurları Hz. Muaz ve Ebu Musa (radıyallahu anhümâ) gibi fevkalâde fâzıl ve sâlih kişiler bile olsalar

hayır tavsiyede bulunmalıdır. Zira "Öğüt, mü'minlere fayda verir." (Zâriyât 55).136

ن يِك ِرْشُمْلا َخوُيُش اوُلُتْقا :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

4□

ى ِض َر بدنج نب ةرمس نعو ـ□

بذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ْتُبْنَي ْمَل ْنَم ِبنْعَي ،ْمُهَخ ْرَش اوُقْبَتْسا َو .

4. (1048)- Semure İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Müşriklerin yaşlılarını öldürün, fakat tıfıllarına (şerh) yani henüz tüyü çıkmayanlara dokunmayın."

[Ebu Dâvud, Cihâd 121, (2670); Tirmizî, Siyer 28, (1583).137

AÇIKLAMA:

Hadisin aslında geçen şeyh yaşlı demektir. Bu kelimenin muhtelif kullanışları var. Pir-i fâni mânasına da gelir. Ancak şârihler, bu hadiste eli kılınç tutan yaşlı erkek mânasında kullanıldığını belirtirler.

Şerh kelimesi de genç mânasına da kullanılır ise de burada henüz tüyü bitmeyen yani büluğa ermeyen çocuk demektir. Dilimizde biraz âmiyâne de olsa "tıfıl" kelimesini bu mânada kullanırız. Tüyün çıkması, büluğa ermenin maddî alâmeti kabul edilmiştir. Bazı ihtilâflı durumlarda bu, mi'yar olarak alınmıştır. Benû Kureyza Yahudileri, ihânetleri sonucu olarak, hakemleri Sa'd İbnu Muaz tarafından çocukların dışında kalanların öldürülmesine hükmedilince, çocukların tesbiti şüpheli durumlarda tüy kontrolüyle yapılmıştır.

Başka hadislerde, savaşta savaşamayacak durumda olan yaşlıların ve kadınların öldürülmesi sarih olarak yasaklanmıştır. اوُلُتْقَت ا خْيَش ا يِناَف □ Bu yasakla yukarıdaki hadis arasında bir tezad mevzubahis değildir.138

ِج َتَد ِرما َرْ أ ةٌ ةًلوُتْقَم يف ِضْعَب ِزاَغَم ى ِلوسر ِهاللّ □]

هاللّ ُ امُهْنَع لاق: و

5□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

. ىئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .

[□فَنَهَن لوسر ُ هاللّ # نَع ْلِتَق ءِاَسِهنلا َو ِصلا هِبْيَا ن #

□

136 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/94-95.

137 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/95.

138 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/95-96.

5. (1049)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın katıldığı gazvelerden birinde öldürülmüş bir kadın bulundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine kadınları ve çocukları öldürmeyi yasakladı." [Buharî, Cihâd 147, 148; Müslim, Cihâd 24, (1744); Muvatta 3, (2, 447); Tirmizî, Cihâd 19, (1569); Ebu Dâvud, Cihâd 34, (1667); İbnu Mâce, 30, (2841).]139

AÇIKLAMA:

Kadın ve çocuğun öldürülmesini yasaklayan muhtelif rivayetler mevcuttur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zaman zaman öldürülmüş kadınlara rastladıkça yasağı tekrarlamış ve hatırlatmıştır. İbnu Hacer'in şerhte kaydettiği bir rivayete göre, Taif'de öldürülmüş bir kadın gören Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ben kadınları öldürmeyi yasaklamadım mı, bunu kim öldürdü?" diye sorarak meselenin üzerine gider. Bir adam atılarak açıklar:

"Ben ya Resûlullah. Ben onu tutup bineğimin arkasına almıştım. Beni aşağı düşürüp öldürmeye teşebbüs etti, ben de öldürdüm." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının gömülmesini emreder.

İmam Malik ve Evzâî hazretleri, Resûlullah 'ın bu husustaki hassasiyetine binâen şu hükme varırlar:

"Kadın ve çocuğun (savaşta) öldürülmesi hiçbir surette câiz değildir, öyle ki, ehl-i harb, kadın ve çocukları kendilerine kalkan yapıp gerisinde siperlenseler veya bir kaleye veya gemiye girip beraberlerinde çocukları ve kadınları alıp perde olarak tutsalar onlara öldürücü atış yapmak veya sığınaklarını yakmak caiz olmaz."

İmam Şâfiî ve Kûfîler (Hanefî ulemâsı): "Kadın savaşçı (olarak askerlere karışmış) ise öldürülmeleri câizdir" demişlerdir.

Mâlikîlerden İbnu Habîb: "Kadının savaşa katılması öldürülmesine kasdetmek için yeterli değildir, bizzat öldürme işine mübâşeret etmiş ve buna kasdetmiş olması şarttır" der. Mürahik çocuğun durumu da aynıdır.

İbnu Battâl'ın nakline göre, bütün ulemâ, kadın ve çocuğu öldürmeye kasdetmenin câiz olmadığında ittifak etmişlerdir. Kadın için: "Zayıf olmaları sebebiyle", çocuklar için de: "Küfre düşmekte kâsır olmaları sebebiyle" derler ve ilâve ederler: "Her ikisinden de istifâde etme imkânı vardır..."140

اَذإ َناَكَف ٍتا َو َزَغ # هاللّ ِلوُسر َعَم ُت ْو َزَغ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

□6ـ نعو نامعنلا نب هرَقُم

□ن ْر َض ِ ى □

□راَهَّنلا َفَص ْتنا اَذإ َّتَح َلتاَق ْتَعَلط اَذإ َو ، ُسْمَّشلا َعُلْطَت َّتَح ِلاَتِقْلا ِنَع َكَسْمأ ُرْجَفْلا َعَلَط

؛َل تاَق َّمُث َرْصَعْلا ِهلَصُي َّتَح َكَسْمأ َّمُث ِرْصَعْلا َّتَح َلتاَق ْتَلا َز اَذإَف ، ُسْمَّشلا َلو ُزَت َّتَح َكَسْمأ

.[□تاَق ِتَهيِج ُر ِ يَاح ُرْصَّنلا َو ِيَدْغُو ملاؤُمِنيَن ِلَجيُوشِهْم ْيف َصلَو اتِهْم □ ‘

و ا ِهِذه َدْنع : ُلوُقَي َناك َو

. اخرجه وبأ دواد والترمذب

6. (1050)- Nu'mân İbnu Mukarrin (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birçok gazvelere katıldım. (Şunu gördüm): Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), şafak sökünce, güneş

doğuncaya kadar mukâteleyi durdururdu. Güneş doğunca öğle vaktine kadar tekrar mukâteleye geçerdi. Tam öğle vaktinde mukâteleyi durdurur, güneş batıya meyledinceye kadar ara verirdi.

Meyledince, ikindi vaktine kadar mukâtele eder, ikindi vaktinde ikindi namazını kılıncaya kadar ara verir, sonra tekrar mukateleye geçerdi. (Ashab) derdi ki: "Bu vakitte (yani güneşin zevali vaktinde) yardım rüzgârları eser, mü'minler namazlarında orduları için dua ederler." [Tirmizî, Siyer 46, (1612); Ebu Dâvud, Cihâd 111, (2655); Buharî, Cizye 1.]141

AÇIKLAMA:

Nu'man İbnu Mukarrin (Nu'mân İbnu Amr İbni Mukarrin el-Müzenî) (radıyallahu anh), Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Müzeyne kabilesinden 400 kişilik bir heyetle gelip Müslüman 139 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/96.

140 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/96-97.

141 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/97.

olanlardandır. Basra ve sonra da Kûfe'de yaşamıştır. Nehâvend ordusunda Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in âmili idi, fetih günü şehid olmuştur (radıyallahu anh).

Bu rivayet Buhârî'de kısmen, Ebu Dâvud'da muhtasar olarak yer alır. İbnu Hacer, rivâyette inkıta olduğunu belirtir.

Rivâyete dikkat edilince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz vakitlerinde kâfirlerle mukâteleden kaçındığı görülmektedir. Zira o vakitlerde ibadetle meşguliyet esastır. Rivâyetin sonundaki: "Bu vakitlerde yardım rüzgârları eser..." cümlesi ilk nazarda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü gibi gözükmekte ise de, şârihler, bunu Ashab'ın söylediğini tasrih ederler. Nitekim Tirmizî'nin rivâyetinde وَكَانَ يَقُولُ şeklinde değil, وَكَانَ يُقَالُ şeklinde, yani: "Denilirdi ki:..."

diye gelmiştir.

Şârihler, ikindi namazından sonraki vaktin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından bilhassa arandığını belirtirler. "Çünkü, derler, bazı peygamberlere Cenab-ı Hakk'ın nusret ve yardımı hep ikindiden sonra gelmiştir. Buna delil olarak şu hadis gösterilir:

ا بي

□

رَق ْوَا ِرْصَعْلا َة ًص ِةَي ْرَقْلا َن ِم اَنَدَف ِءاَيِبْن ا□

: ن ِم ُّيِبَن ا َزَغ□ ‘□

ى □□

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ َّلَص ِه ِب نلا ِنَع□

هاللّ َحَت َف َّتح َّتَح ْتَسبُحَف اَنْيَلَع اَهْسِبْحا َّمُهَّل َا ٌرو ُمْأَم اَنأ َو ة َروُمْأَم َكَّنِإ ِسْمَّشلِل □
َلاَقَف َكِلَذ ْنِم

هْيَلَع□

Ebu Hüreyre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Gazveye çıkan peygamberlerden biri, ikindi vakti sırasında veya ikindiye yakın bir zamanda fethedeceği köye yaklaştı. Güneşe: "Ey güneş nasıl sen bir memursan, ben de bir memurum" dedi ve Allah'a yönelerek:

"Ey Rabbim, güneşi durdur, vakit çıkmadan gazvemizi tamamlayalım" diye dua etti. Güneş

durduruldu. Allah'ın yardımı ile köy fethedildi."

Rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer vakitlerdeki savaşma keyfiyeti لتاَق

(savaştı) diye mâzi ile ifade edilirken, ikindi vaktindeki savaşının لتاَق

ي (savaşır) diye muzârı ile

ifâde edilmiş olmasını, şârih Tîbî, ikindi vaktinin taşıdığı bu hususiyet ve sırda arar ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendi için bu vakti hâssaten aradığına dikkat çeker.

İkindi sırasında esen rüzgâr da Müslümanlar tarafından yardım rüzgârı olarak değerlendirilmiştir.

Çünkü, Cenab-ı Hakk, Müslümanlara Hendek Savaşı sırasında rüzgârla yardım etmiş, Ahzâb'ın (müttefik orduların) dağılıp gitmeleri rüzgârla sağlanmıştı.

Rivayette son olarak -Ashâb'ın sözü olarak- bir hususa daha yer verilmektedir: Mü'minlerin gazaya çıkan orduları için duaları. Buna -kunut duası şeklinde- namazın içinde yer verildiği gibi, namazın arkasından yapılan dualar esnasında da yer verilmiştir. Günümüzde bile İslâm ordularının zaferi için dua yapılır. Anlaşılacağı üzere bu güzel âdet, menşeini Ashab'tan almaktadır.142

□وَ كَانَ يَسْتَمِعُ □

يغُ

ي

□رُ عِنْدَ َص ًةِ الصلاةِ خْبُّ

□ انَ رَ سُولُ اللّه]

ك :لاق ُ عَنْهُ ُ اللّه

7□

□ـ وعن أنس رَ ِض ى

. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذى

.[□فَإذا سَمِعَ أذانا أمسَكَ َو إّ َ أغارَ

7. (1051)- Hz. Enes (radıyallahu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sabah vakti baskın yapardı. (Yaklaştığı yerleşim bölgesine) kulak kabartır, (ezan okunup okunmadığını kontrol eder) ezan sesi işitecek olursa durur, işitmezse saldırıya geçerdi." [Müslim, Salât 9, (382). Tirmizî, (Siyer 48, (1618); Ebu Dâvud, Cihâd 100, (2634).]143

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gazveye çıktığı vakit, yerleşim bölgelerine geceleyin yaklaşmayı tercih ettiğini göstermektedir. Sabaha doğru yaklaşmışsa ezan vaktini bekler, ezan okunup okunmadığını kontrol eder, şâyet ezan sesi duyarsa baskın yapmaz, duymayacak olursa baskın yapardı. Arapça'da □أَغَارَ "aniden basmak" mânasına gelir. Askerî hareketlerde başarının sırrı, büyük ölçüde, ani baskına dayanır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gazvelerde askerî 142 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/97-99.

143 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/99.

prensiplere âzamî ölçüde riayetkâr olmuştur. Düşmanın tertib almasına imkân tanımadan âni basabilmek için istihbârat meselesine ziyade ehemmiyet verdiğini, "Harb bir hiledir" diyerek aldatıcı, şaşırtıcı davranışlarla, kendi hazırlığını gizlediğini belirtmiştik (Bak 1037 hadis). Bu davranışın düşmanı gafil avlamaya, âni baskın yapmaya matuf olduğu açıktır.

Önceki rivayetle bunun arasındaki farklılığı ezan işitme durumuyla izah edebiliriz: "Ezan işitince mü'minlerin olduğu da anlaşıldığı için, yanlışlıkla onlara zarar gelmemesi için, güneş doğuncaya kadar saldırıya geçmezdi." Şüphesiz bu davranış müşrik ve Müslümanların karışık olduğu yerlerle ilgili.

Müslümanların bulunmadığı kesinlikle bilinen hedefler, bu hadiste ifâde edildiği üzere fecr vaktinden sonra âni baskına mâruz bırakılması normaldir.

2- Alimler bu rivâyetten şu hükümleri çıkarmışlardır:

a) Ezan İslâm'ın şiâr ve alemidir. Bir beldede bunun terki câiz değildir. Bir belde halkı elbirliği terkettiği takdirde sultanın onlarla savaşması gerekir (İmam Muhammed'in fetvası).

b) İslâm kendilerine ulaşmış olanlara, İslâm'a girme dâveti yapılmadan âni baskın yapılabilir. (Bak.

1045. hadis).

c) Delile dayanarak hüküm vermek câizdir, çünkü Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sâdece ezan işitmiş olmakla kıtâlden vazgeçmiştir.

d) Kan dökme meselesinde ihtiyatta en muvafık olan (ahvat) ile amel esastır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aralarında Müslüman bulunabilir ihtimaliyle baskını terkediyor, ezanı bekliyor. Ayrıca, Tirmizî'nin rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Allahu ekber, eşhedu enlailahe illallah" sözünü işitmesiyle baskından vazgeçtiği belirtilir. Bu sesin, İslâm'a delalet etmeme ihtimaline rağmen baskından vazgeçilmesi ahvat'la amele delil olmaktadır.

e) Tekbir Müslümanlara has bir şiârdır.

f) Tekbirin işitilmesiyle, bir köy halkı hakkında "Müslümandır" diye hükmedilebilir.144

[لوُقي ةَّي ِرَس ْوأ اشيَج َثَعب اَذإ # هاللّ َلوسر َنا□

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

8□

ى ِض َر ىنزملا ماصع نعو ـ□

ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ ا .

دحأ اوُل ُتقَت ًَف انهِذوُم ْمُتعِمَس ْوأ اد ِجْسَم ْمُتيأ َر اَذإ : ْمُهَل].

8. (1052)- İsâm el-Müzenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ordu veya seriyye yola çıkardığı zaman, askerlere şunu tenbihlerdi: "Bir mecsid görür veya müezzini işitirseniz, orada kimseyi öldürmeyin." [Ebu Dâvud, Cihâd 100, (2635); Tirmizî, Siyer 2, (1549).]145

AÇIKLAMA:

Şârihler bu hadisi şöyle anlarlar: "Bir yerde Müslüman olduğuna delalet eden herhangi bir alâmete rastlarsanız, mü'mini kâfirden tefrik edinceye kadar kimseyi öldürmeyin."146

يف # هاللّ ُلوسر اَنثَعَ]ب :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

9□

ى ِض َر هيبأ نع ثراحلا نب ملسم نب ثراحلا نعو ـ□

مُهَل ُتْلُقَف .ِنين َّرلاِب هِنَحلا ُلْهأ ِناَّقَلتَف ِباَحْصأ ُتْقَبَسَف ِبس َرَف ُتْثَحْتسا َراَغملا اَنْغلب□ أَّمَلف ٌةَّي ِرَس

ىلَع اَنمِدَق أَّمَلف ،ةَمينَغلا اَنتم َرَح اوُلاَق َو ِباَحْصأ ِنَم ًَف :اَهاوُلاَقَف او ُز َرْحُت ُ هاللّ َّإ َهلاِإ َ :اوُلوُق

ىلاعَت َ هاللّ َّنإ اَّمأ :ِيل َلاَق َّمُث ؛ ُتْعَنَص اَم ِيل َنَّسَحف ِناَعَدف ُتْعنَص ِبَذِّلاِب ُهو ُرَبْخأ # هاللّ ِلوسر

‘ بِدْعَب ِةَاص َوْلاِب َكَل ُبُتْكَأَس بِهِنإ أَّماَ : َلاَق َو ،ِرْ

ج ا َن ِم اَذك

هلُكِب َكَل □ □

□ و اَذَك ْمُهْن ِم ٍّناَسْنإ□

ب تَك ْدَق

دواد وبأ هجرخأ .[ً هَّهلاِ ُهَعَفَد َو ِهْيَلَع َمَتَخ َو َلَعَفف .

9. (1053)- El-Hâris İbnu Müslim İbni'l-Hâris babasından [Müslim İbnü'l-Hâris (radıyallahu anh)]'den naklediyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi bir seriyye ile gazveye gönderdi. Baskın mahalline vardığımız zaman, atımı hızlandırdım ve arkadaşlarımı geçtim. Köy halkı beni imdât çığlıklarıyla karşıladı. Ben onlara: Lâilâhe illallah deyip kendinizi koruyun dedim. Öyle yaptılar.

Arkadaşlarım beni bu davranışım sebebiyle "Ganimeti bize haram ettin" diyerek ayıpladılar.

144 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/99-100.

145 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/100.

146 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/100-101.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına dönünce, yaptığımı ona haber verdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni çağırttı. Yanına varınca davranışımdan dolayı takdir etti ve: "Bilesin, Allah (celle celaluhu) senin için, o kurtardığın insanlardan her birisi sebebiyle şu şu kadar sevab yazmıştır" buyurdu. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sana kendimden sonra bir tavsiye yazacağım" dedi ve yazıp, üzerini mühürleyip bana verdi." [Ebu Dâvud Edeb 110, (5080).]147

مُه َرَمأَف ْمِهيِف ُتْنُكَف ةَّيِرَس # هاللّ ُلوسر َثَعَ]ب :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

11□

ى ِض َر ثيكم نب بدنج نعو ـ□

بِثيل ا ِءاَص ْرَبْلا َنْب َث ِراَحلا اَنيِقَل ِديِدَكْلاِب اَّنُك ىهتَح اَنْج َرَخَف□□

ح َّوَلُملا ِنَب ىلَع َة َراَغْلا اوُّنُشَي ْنأ□

ت ْج َرَخ امَّنإ َو ،َمْس"ا ُدى ِرُأ ُتْئ ِج اَمَّنإ :َلاَقف ُهاَنْذَخأَف□

كِلذ َرْيَغ ُكَت ْنإ َو ، ةَلْيَل َو ام ْوَي اَنُطب َر َك َّرُضَي ْنَلف امِلْسُم ُكَت ْنإ :اَنْلُقف .# هاللّ□ لوسر ىلإ

دواد وبأ هجرخأ ا .

قاَث َو ُهاَنْدَدَشَف َكْنِم َتِث ْرَتْسَن].

10. (1054)- Cündeb İbnu Mekîs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) benim de katıldığım bir seriyye gönderdi. Orduya Benu'l-Mülevvah kabilesine baskın yapılması talimâtını verdi. Yola çıktık. Kedîd nâm mevkiye geldiğimiz zaman el-Hâris İbnu'l-Bersâ el-Leysî ile karşılaştık. Onu yakaladık. Bize:

"- Ben Müslüman olmak arzusuyla geliyordum. Memleketten de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitmek düşüncesiyle ayrılmıştım" dedi. Kendisine:

"- Eğer Müslümansan bizim sana bir gün bir gecelik bağımız zarar vermez, dediğin gibi değilsen sana karşı tedbirimizi tam yapmış oluruz" dedik ve bağlarını daha bir sıkıladık." [Ebu Dâvud, İmâret 137, (1896).]148

لاَق َّمُث َناَيْحِل ِنَب ىلإ اثْعَ ب# هاللّ لوسر َثَع]ب :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□ :

11□

ى ِض َر ديعس ىبأ نعو ـ□

ا

‘ مُهَنْيَب ُرْ□] .

ج ا َو اَمُهَدَحأ ِنْيَلُج َر هِلُك ْنِم ْثِعَبْنَيِل

11. (1055)- Ebû Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Lihyan kabilesine bir askerî birlik gönder(meye karar ver)mişti: "Her iki kişiden biri atılsın, sevapta ortak olacaklar" buyurdu. [Müslim, İmâret, 1896.]149

رْجأ ِفْصِن ُلْثِم ُهَلف ٍرْيَخِب ِهِلاَم َو ِهِلْهأ يف َج ِراَخلا َفَلَخ ْمُكُّيأ ِدِعاَقْلِل َلاَق َّمُ]ث ةَياور□
يفو ـ12□

دواد وبأو ملسم هجرخأ ِج .

راَخلا□ □□].

12. (1056)- Ebu Said (radıyallahu anh)'in bu rivâyeti bir başk vecihte şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Lihyân'a bir müfreze gönderdi. (Bunu tertiplerken) şöyle demişti: "Her iki kişiden biri (orduya katılmak üzere) çıksın!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sonra oturanlara: "Sizden kim, gidenin ailesine ve malına iyi şekilde nezâret eder, hâmi olursa, ona gidenin sevabının yarısı eksiksiz verilir" buyurdu. [Ebu Dâvud, Cihâd 21, (2510).]150

AÇIKLAMA:

Herhangi bir cihada bir beldedeki bütün erkeklerin katılması gerekmeyebilir. Böyle hallerde akrabalık, komşuluk gibi aralarında yakınlık bulunanlar anlaşmalı olarak bazıları cihâda giderken bazıları geride kalır ve bu kalan, gidenin ailesine ve malına hayırlı şekilde himâyede bulunur, yardımcı olursa, gidenin sevabına aynen ortak olacağı belirtilmektedir. Hadiste geçen: "Her iki kişiden biri" demek,

"Her kabileden yarısı" demektir.

147 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/101.

148 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/102.

149 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/102.

150 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/102-103.

Birinci rivâyette "ortaklık" mevzubahis olduğu halde, ikinci rivayette "gidenin sevabının yarısı"

denmekte, arada bir tearuz gözükmektedir. Ancak şârihler: "Sevab ortadan bölününce her iki tarafa da eşit pay düşeceğinden arada gözüken ihtilaf kalkar, teâruz kalmaz" demişlerdir.151

□ نَميِف ٌتْنُكَف ةَصْيَح ُساَّنلا َصاَحَف ةٍَّي ِرَس يف ُتْنُك] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

13□

□ ى ِض َر رمع نبا نعو ۔

□ ةَنيِدَملا ُلُخْدَن اَنْلُقَف ؟ِبَضَغْلاِب اَن ْؤُب َو ِفْح َّزلا َنِم اَن ْر َرَف ْدَق َو ُعَنْصَن َفْيَك اَنْلُق اَن ْرَفَن اََّملف ، َصاَح

□ ةَب ْوَت اَنَل َناَك ْنإف #

□ د ٌ هاللّ ِلوُس َر ىلَع اَنَسُفْنأ اَنْض َرَع ْوَل :اَنْلُق َةَنيِدَملا اَنْلَخَد اََّملف

. □ حأ اَنا َرَي ً َف

□ مُتْنأ َل ب َ : َلاَق َو اَنْيَلَع َلَبقأَف .نو ُرا َّرَفلا ُنْحَن اَنْلُقَف ُهاَنْيَتأَف ا.َنْبَهَذ َكِلذ ُرْيَغ َناَك ْنإ َو اَنْمَقأ،

. □ ساَّنلا َصاَح

» ه ُ لاَقَف : ُةَئِفاَنأ َنيِملْسُملا].ﺃخرجه وبأ دواد والترمذ

. □ دَي اَنْلَّبَقَف اَن ْوَندَف َنو ُراَّكَعْلا

□ نأ الكرارون إلا الحرب

« □ نو ُراَّكَعْلا □ »

و را

. ﺓ ﺃن جالوا جولة يريدون الفر

« □ ضْيَح

واعلطفانو نحوها.

13. (1057)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ben bir seriyyeye katılmıştım. Askerler (bir ara) bir firarda bulundu, ben de onlar arasında idim.152 Oradan uzaklaşınca: "Şimdi ne yapacağız, cihaddan kaçtık, Allah'ın gazabıyla dönüyoruz" diye müzâkere ettik. Sonunda: "Medine'ye girelim, bizi kimse görmez" diye düşündük.

Ancak Medine'ye varınca: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip, kendimizi arzederek, bizim için bir tevbe imkânı varsa onu yerine getirsek, yoksa geri gitsek" diye kararlaştırdık. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğrayıp "Biz firarileriz!" dedik. Bize yaklaşarak:

"- Hayır siz, firârîler değil, savaşa tekrar dönmek üzere manevra yapmış kişilersiniz" buyurdu.

Kendisine yaklaştık, mübarek ellerinden öptük. Bize: "Ben Müslümanların ilticâgâhıyım" dedi." [Ebu Dâvud, Cihâd 106 (2647); Tirmizî, Cihâd 36, (1716)].153

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, cepheden kaçtıktan sonra kusurunu idrak edip, itirafta bulunan, pişmanlık izhar eden bir grup askere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın davranışını göstermektedir. Onların: "Firârîleriz"

şeklindeki tavsiflerini reddedip: Siz "akkârûn"sunuz demesi düşünülmeye değer bir aksülameldir. Biz bu tâbiri "manevracılar" diye tercümeyi uygun bulduk. Çünkü akkâr, bizzat Tirmizî tarafından:

"Harpten kaçmayı düşünmeyip, imama yardım etmek için imamın yanına gelen" diye açıklanır. Bazı şârihler de: "Bir şeyden yüz çevirdikten ayrıldıktan sonra tekrar ona gitmek" diye açıklarlar. Bu mâna, savaşa tatbik edilince "tekrar dönmek üzere, mukâteleyi terketmek" olur. Bu ise, teknik tâbiriyle

"manevra"dır. Düşmana kaçıyor intibâını vererek mevzilerinden -kovalamak ve tâkip etmek üzere-çıkmalarını sağlamak, daha uygun mevkilerde savaşa çekmek gibi maksadlarla başvurulan bir tabye (taktik)dir.

Hadisin sonunda, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Ben Müslümanların ilticâgâhıyım" sözü var.

Burada ilticagâh diye çevirdiğimiz kelime فئة dir. Bu lügat olarak, ordunun gerisinde bulunup, korku veya hezimet halinde iltica edeceği ihtiyat birliğe denmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisini"fie" olarak tanıtınca, ibâreyi "Ben Müslümanların korku, hezimet gibi durumlarda sığınacağı ihtiyat kuvveti mesâbesindeyim" yani "ilticagâhıyım" diye anlamak muvâfık düşer.

Şimdi bu açıklamadan sonra, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözündeki mânayı kelimenin kalıplarından çıkararak, gerçek mefhumuna şöyle oturtabiliriz: "Sizler cepheyi terkederek "savaştan kaçma" cürmü işleyen kimseler değilsiniz, bilakis siz, manevra gereği geri çekilip, askerî bir kaide olan "ihtiyat birliğine katılma" prensibine uygun hareket eden manevracılar durumundasınız."

Begavî'ye göre, kaydedilen bu mânada söylenmiş olan □نوَ وَ أانَا فِئَتُكِمُ ب لَ ْاأنتم ُالاكَعْأَّارُsözünde, kendini savaş kaçkını zanneden sahabelerin mazur addediliş sebebi mevcuttur. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, savaştan kaçmayı büyük günah ilân ederken iki şart tahtında olan kaçmayı istisna kılmıştır: 151 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/103.

152 Aliyyü'l-Kâri, rivâyetin □فحَاصَ النَّاسُ حَيْصَةً فأَتَيْنَا المَدِينَةَvechini esas alarak nâs'dan muradın "düşman" olduğunu, dolayısıyla mânanın:

"Düşman saldırdı, hezimete uğrayıp Medîne'ye geldik" olması gerektiğini söyler.

153 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/104.

1- Tekrar geri dönmek üzere çekilmek.

2- İhtiyat birliğine iltica etmek. Ayet meâlen şöyle: "Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilmek veya bir başka topluluğa katılmak maksadı dışında, o gün arkasını düşmana dönen kimse Allah'dan bir gazaba uğramış olur. Onun varacağı yer cehennemdir. Ne kötü bir dönüştür." (Enfal 16). Bu âyetin إًّ اَفرحتم

□□لاتقلٍّ وا ازهِيحتم بلا فِئَة ibâresinde فئة tâbiri aynen geçmektedir. Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Ben mü'minlerin fiesiyim" diyerek bu âyete atıf yapmış, kendisine gelenlerin mazur addediliş sebebini de beyan etmiştir.625 ve 626 numaralı hadislerin açıklamasında etraflıca belirtildiği üzere, Müslümanlara, bidayette, bizzat âyet-i kerimenin (Enfal 65) nassı ile, "20

kişinin 200 kişiye karşı sabırla ceng etmesi, geri çekilmemesi" emredilmişti. Bu, sonradan hafifletilerek, "100 kişinin 200 kişi karşısında sabredip dayanması" (Enfal 66) emredildi. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bu âyetler vesilesiyle sunduğu açıklama, sadedinde olduğumuz hadisin anlaşılmasında faydalı olacaktır. Der ki: "Üç kişiden kaçan Müslüman (Enfal sûresinin 16. ayetinde tehdid edilen) firarî sayılmaz, ancak iki kişiden kaçan firarî sayılır." Bagavî der ki: İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bu sözüyle "Şayet bir Müslüman iki kâfirin önünde, -savaşa tekrar dönmek veya ihtiyat kuvvetine sığınmak maksadıyla olmaksızın- kaçacak olursa Cenab-ı Hakk'ın âyet-i kerimede beyan buyurduğu ağır cezaya müstehak olur." Bu ceza, az yukarıda kaydettiğimiz üzere, "Allah'dan bir gazaba uğramak, döneceği yer cehennem olmak"tır.

Bagavî, devamla der ki: "Müslümanın her biri karşısındaki düşmanın sayısı ikiden fazla olursa, bu durumda kaçana itab yoktur. İki kişinin önünden kaçan kimseye, kaçış sırasında imâ ile namaz kılma ruhsatı da yoktur. Çünkü o, tıpkı yol kesici gibi âsidir, yaptığı iş büyük günahtır (kebâir'den)."154

نَع ُهُلَأْسَي امُهْنَع ُ هاللّ□

ىرورحلا رماع نبا ةدجن نعو ـ14□]

ى ِض َر ٍّسأَّبَع ِنْبا ىلإ َبَتَك ُهَّنأ□

ن ُهَل ُب ِرْضَي َناك ْلَه َو ؛ءاَسِهنلاِب و ُزْغَي # هاللّ لوسر َناك ْلَه ِين ْربْخأَف ُدْعَب اَّمأ :□□ ٍّلاَص ِخ ِسْمَخ

نْبا َلاَقف ؟ َوُه ْنَمِل ِسُمُخلا ِنَعو ؛ميِتَيْلا ُمْتُي ى ِضِقْنَي ىتَم َو ؛ناَيْبه ِصلا ُلُتْقَي َناك ْلَه َو ؛□ امْهَس

ِبنلأْسَت َتْبَتَك :ٍّسأَّبَع ُنْبا ِهْيَلإ َبَتَكف ِهْيَلإ ُتْبَتَك اَمل ا ًملِع َمُتْكأ ْنأ ًّ ْوَل :امُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر ٍّسأَّبَع

ن ِم َنْيَذْحُي َو ،َىح ْرَجلا َنيواَدُيَف َّنهِب و ُزْغَي َناك ْدَق َو ؟ِءاَسِهنلاِب و ُزْغَي # هاللّ□ ُلوس َر َناك ْلَه

ْمُهْلُتْقَت َف َناَيْبه ِصلا ُلُتْقَي ْنُكَي ْمَل # هاللّ لوس َر َّنإ َو ،َّنُهَل ْب ِرْضَي ْمَلف ٌّمْهَسِب اَّمأ َو ،ِةَميِنَغْلا

ذ ْخ ا ُ ُفيِعَضَل ُههنإ َو ُهَتَيْحِل ُتُبْنَتَل َلُج َّرلا َّنإ ى ِرْمَعَلف :ِميِتَيْلا ُمْتُي ى ِضَقْنَي ىتَم□ ِبنلأْسَت َتْبَتَك َو

نَع ِن□

ى ُلأْسَت َتْبَتَك َو ؛ُمْتُيْلا ُهْنَع َبَهَذ ْدَقف ُسأَّنلا ُذُخأَي اَم ٍّحِلاَص ْنِم ِهِسْفَنِل اذ ِخآ َناك اَذإف ،ِهِسْفَنِل

ىذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .

كِلذ اَنُم ْوَق اَنْيَلَع بأَف اَنَل َوُه ُلوُقأ انأ َو ، َوُه ْنَمِل ِسُمَ لا□].

خ

14. (1058)- Necdet İbnu Âmir el-Harûrî'den rivâyet edildiğine göre, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a yazarak beş haslet hakkında sormuştur.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazveye çıkarken kadınları da alır mıydı?

* Kadınlara ganimetten pay ayırır mıydı?

* Savaş sırasında çocukları öldürür müydü?

* Yetimin yetimliği ne zaman kalkar?

* Hums (ganimetin beşte biri) kimler içindi?

(Râvilerden Yezîd İbnu Hürmüz der ki:) İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), (mektubu yazarken şöyle) dedi: "Bir ilmi gizleme durumuna düşmüş olmasaydım asla cevap vermezdim." Sonra şu cevabı yazdı:

"Bana yazıp "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gazveye kadınları da götürüp götürmediğini"

sordun. Evet, kadınları gazveye götürürdü. Onlar yaralıları tedavi ederlerdi. Kendilerine de ganimetten bir şeyler verilirdi. Hisseye gelince, kadınlara belli bir hisse ayrılmazdı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazve sırasında çocukları öldürmezdi. Öyle ise onları sen de öldürme.

154 1073 numaralı hadîste geleceği üzere, ikiden fazla düşman önünden kaçma ruhsatı, büyük çoğunluktaki ordular için değildir. Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) en az onikibin efradı olan ordunun, kendisinden sayıca sayılamayacak kadar üstün ordu karşısında bile kaçmasına izin vermez, ulemâ buna "haram" demiştir.

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/104-106.

Yine sen bana yazıp: "Yetimin yetimliği ne zaman kalkar?" diye soruyorsun. Kasem olsun kişi vardır, sakalı çıktığı (bülüğa erdiği) halde hakkını almaktan hâlâ acizdir.Öyle ise kendisi için, başkalarının aldığının iyisinden alan kimseden yetimlik kalkar.

Yine sen bana yazıp "humstan kimlere verileceğini" soruyorsun. Ben: "Bu bize âittir" demiştim.

Ancak kavmimiz bunu bize vermekten imtina etti." [Müslim, Cihad 137, (1812); Tirmizî, Siyer 8, (1556); Ebu Dâvud, Cihâd 152, (2727, 2728).]155

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a mektup yazarak bazı sorular yönelten Necdet İbnu Âmir el-Harûrî, Hâricî mezhebine mensup bid'at sâhibi birisidir. Bu sebeple İbnu Abbâs ondan hoşlanmamaktadır. Aslında onun mektubuna cevap vermek istemiyor, ama, ilmî bazı şeyler sorulduğu için, ilmi ketm etmenin mesuliyetinden korkarak istemeye istemeye cevap veriyor.

2- İbnu Abbâs'ın cevabından kadınların, bazı geri hizmetlerde vazife alabileceği anlaşılmaktadır.

Ancak, onların gazveye olan bu iştirakleri, ganîmet taksiminde "pay"a iştirak hakkı tanımıyor, bahşiş

ve atiyye nevinden radh denen ve -belli bir miktar ve nisbeti olmaksızın- komutanın takdirine bağlı bir ihsan veriliyor. Ebu Hanîfe, Sevrî, Leys, Şâfiî ve birçok cemâhir bu görüşte ittifak etmiştir. Evzâî hazretleri: "Mukatele eder, yaraları tedavi ederse kadın da "pay"a iştirak eder" demiştir. İmam Malik:

"Kadına atiyye de verilmez" demiştir. Ancak bu iki görüş de merduddur, çünkü sadedinde olduğumuz sahih hadise muhaliftir.

3- Savaş sırasında ehl-i harbin çocukları, savaşa iştirak etmemiş oldukları takdirde öldürülmeleri haramdır. Şafiî hazretleri ile Kûfîler, savaşa iştirak edenlerin öldürüleceğini söylerler. Mâlik ve Evzâî hazretleri yasağın mutlak olduğunu söylemiş ise de kıtâle fiilen mübâşeret edecek olursa kadınlarda olduğu gibi onların öldürülmesi de câiz görülmüştür. Ulemâ bu hususta ihtilâf etmez. Hadisin Müslim'de yer alan bir vechinde "Çocukları sen de öldürme" cümlesinden sonra şu ziyade yer alır:

"Ancak, Hızır, çocuğu öldürürken çocuk hakkında onun bildiğini sen de bilirsen o hâriç." Burada, Kur'ân-ı Kerim'de geçen Hızır kıssasına atıf yapılır. Kıssada Hızır, zâhiren masum görünen bir çocuğu,

-kıssanın sonunda geçen "onu ben kendi fikrimle yapmadım" ibaresinden de anlaşılacağı üzere-Allah'ın emriyle öldürmüştür. Şu halde "Sana da böyle İlahî bir emir gelmedikçe öldürme" demiş

olmaktadır. Peygamberlerden başkası böyle bir emir alamayacağına göre, çocuk öldürmek kesinlikle yasaklanmış olmaktadır.

4- Yetimliğin sona ermesi ile ilgili soruda, "Yetim çocuk ne zaman malı ve şahsı ile ilgili hususlarda müstakillen karar ve tasarruf yetkisine sahip olur?" denmektedir. Bilindiği üzere, bütün çocuklar rüşdüne ermedikçe hukukî ehliyetten mahrumdurlar. Alışveriş akdi yapamazlar, cezâî ehliyetleri yoktur veya nâkıstır. Bu mesele yetim çocuklarda daha ziyade gündemdedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın مْلُحلا َدْعَب َمْتُي □ "Rüyadan (büluğ) sonra yetimlik yoktur" hadisini esas alan Şâfiî, Mâlik ve bir kısım cemâhîr-i ulemaya göre, büluğla yetimin şahsından yetimlik kalkar.

Ancak bazı alimler sâdece büluğ veya yaşın ilerlemesi ile yetimliğin kalkmayacağı kanaatindedir.

Bunlar, çocuğun dini ve malı hususunda rüşdün zuhur etmesi şartını koşarlar. Ebu Hanife "25 yaşına basınca, malı zabtedemeyecek durumda bile olsa, ondan çocukluk hükmü kalkar, reşid olur, malında tasarruf eder, binâenaleyh bu yaşta malının teslim edilmesi vacibtir" der. Ancak İmam Mâlik ve bir kısım cemâhir-i ulemâ, kendinde tebzir (malı israf) hakim olan büyükten, yaşı ne olursa olsun hacr'in kalkmayacağı görüşündedir.

5- Hadiste geçen beşte bir'den (hums) murad, Nevevî'nin belirttiğine göre humsu'lhums'tur, yani ganimetin devlet tasarrufuna kalan beşte birin beşte biridir.156

Ayet-i kerimede bu, zi'lkurba'ya (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yakın akrabalarına) tahsis edilmiştir (Enfal 41). Ancak bu meselede ulema ihtilâf etmiştir. Şâfiî hazretleri, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'la aynı kanaattedir: Fey ve ganimetin beşte birinin beşte biri, zi'lkurbâ'ya aittir.

Zi'l-Kurba ise, Şâfiî ve ekserî ulemâya göre Benî Hâşim ve Beni'l-Muttalib'dir.İbnu Abbâs 155 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/106-107.

156 Buna beşte birin beşte biri deniyor, çünkü, ilgili âyet ganimetin beşte birini beşe ayırır: "...ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri (hums), Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının (zi'l-kurbâ), yetimlerin, miskinlerin ve yolcularındır" (Enfal 41). Ayette geçen "Allah'ın,

Peygamberin ifadesi tek hisse kabul edilmiştir.

hazretlerinin: "Kavmimiz bunu (humsu'lhumsu) bize vermekten imtina etti" sözü, "İdaredeki Emevîler, bu hakkı bize tanımaya yanaşmadılar, onlar bu payı amme hizmetlerinde harcıyorlar" demektir.

Ebu Dâvud'un Sünen'inde gelen rivayette, Hâricî Necdet bu sualleri İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a Abdullah İbnu Zübeyr fitnesi zamanında sormuştur. Bu hâdise, hicretten 60 küsur yıl sonra cereyan etmiştir.

Şafiî hazretleri: "İbnu Abbas, "Kavmimiz bunu bize vermekten imtina etti" sözüyle Sahâbe'den sonra gelenleri kastedmiş olabilir ki bunlar da Hz. Muâviye'nin oğlu Yezid'dir" der.157

يِف ْمُهُفُلْخأ ّتا َو َزَغ َعْبَس # هاللّ لوسر َعَم ُت ْو َزَغ] : ْتلاق ا

هْنَع ُ هاللّ .

15□

ى ِض َر ةيطع مأ نعو ـ□

ملسم هجرخأ .[ىض ْرَملا ىلَع ُموُقأ َو ،ىَح ْرَجْلا ِيوادُأ َو ،ىَماعَّطلا ُمُهَل ُعَنْصأ : ْمِه ٍلاَح ِر .

15. (1059)- Ümmü Atiyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte yedi ayrı gazveye çıktım. Ordugâhlarda ben geride kalır, askerlere yemek yapar, yaralıları tedavi eder, hastalara bakardım." [Müslim, Cihâd 142, (1812).]158

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet de kadınların, geri hizmetler görmek üzere savaşa katılabileceğini göstermektedir. Ümmü Atiyye "geride kaldığını" ifade ediyor. Yani bizzat düşmanla mukâtele yapmak üzere ileri hatta katılmıyor. Mutfak, temizlik, tedavi, tamir, hayvan bakımı gibi, orduya terettüp eden "geri hizmetler"

veya "destek hizmetleri" îfa ediyor. Gazveye katılmada Ümmü Atiyye münferid bir örnek değildir. Hz.

Enes'ten gelen bir rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gazvelere, Ensar'dan bir grup kadınla çıktığını belirtir.

Ancak başka rivayetler nazara alınacak olursa kadınların savaşta silahlı mücâdeleye iştirak ettikleri de görülür. Bizzat Müslim'in bir rivayetinde Hz. Enes'in muhterem vâlideleri Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ) hatun, Hüneyn Savaşı'nda hançer taşımıştır. Hançeri gören Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Bu hançer de ne?" diye sorar. Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ):

"- Şu müşriklerden biri yaklaşacak olursa bununla karnını deşmek için yanıma aldım!" açıklamasında bulunur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu cevab karşısında sâdece güler. "Niye silah alıyorsun, kadınlara yasaktır?" gibi bir müdâhalede bulunmaz. Allah'ın sıyrılmış kılıncı ünvanıyla meşhur yüce sahâbî Hâlid İbnu Velîd komutasında cereyan eden Yermuk Harbi'nde kadınların Bizanslılara karşı bilfiil çarpıştıkları târihen sâbittir. Öyle ki Fütuhu'l-Büldan ve el-Kâmil fi't-Tarih gibi tarihî kaynaklar kadınların bu savaşını "pek şiddetli" diye tavsif ederler.

Bazı âlimlerimiz kadınların savaşa katılma keyfiyetinin sonradan neshedildiğini söylemiştir. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra (hicrî 13) cereyan eden 100 kadarı Bedrî olmak üzere bin kadar sahâbinin katıldığı bu savaşta kadınların yer almış olması, keza Kıbrıs'ın fethinde, Hz. Enes'in teyzesi Ümmü Harâm (radıyallahu anhâ)'ın bulunması159 gibi muahhar örnekler nesh meselesini ihtiyatla karşılamamız için yeterlidir. Ne var ki, Müslümanların sayıca çoğalması, askerliğin muvazzaf, sistemli bir mahiyet kazanması gibi durumlar, kadınların askere alınmasına duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmış olabilir. Günümüz şartlarında da ihtiyaç yoktur. Ama, İslâm'ın bu meseledeki sözü nedir? denecek olursa, red cevabında kesin ve aceleci olmamak gerektiğini söyleyebiliriz. Öyle ise: "Cihadda asl olan erkeklerin yapmasıdır. İhtiyaç halinde kadına da başvurma kapısı açıktır" diyebiliriz.160

ان ٍّ ُف ْمُتْدَج َو ْنإ :َلاَقف # هاللّ ُلوسر اَنثَعب] ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ16□□

---

157 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/107-109.

158 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/109.

159 Ümmü Haram'ın bu sefere katılması, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, bu maksadla yaptığı duanın bereketiyle gerçekleşmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haram veya mekruh bir işin vukuu için dua etmez.

160 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/109-110.

□نأ ْمُكُت ْرَماُ ْتنُ

ك :َلاَق َجو ُرُخلا اَنْد َرأ اَّمَلف .ِراَّنلاِب اَمُهوُق ِرْحأَف (ٍّشْي َرُق ْنِم ِنْيَلُج َر) انً ُف َو

هجرخأ .[اَمهوُلتْقاَف اَمُهوُمُتْدَج َو ْنإَف ،ىلاعَت ُ هاللّ اَّإ اَهِب ُبهِذَعي َ َراَّنلا َّنإ َو ، انً ُف َو انً ُف اوُق ِرْحُت

. ىذمرتلاو دواد وبأو ىراخبلا

16. (1060)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi (bir tecziye vazifesi ile Mekke'ye) gönderdi ve (Kureyş'ten iki kişinin ismini vererek) : "Falanca ve falancayı yakalayabilirseniz onları ateşte yakın" dedi. (Hazırlıkları bitirip) tam Medine'den ayrılacağımız sırada (bizi çağırtarak): "Ben size falan ve falanı yakmanızı emretmiştim. (Sonra düşündüm ki) ateşle yakma cezasını vermek Allah'a aittir. Onları yakalarsanız öldürün." [Buhârî, Cihâd 149; Ebu Dâud, Cihâd 122,(2674); Tirmizî, Siyer 20, (1571).]161

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer, bu seriyyeye Hamza İbnu Amr'ın komutanlık yaptığını, öldürülmesine karar verilen iki kişiden birinin Hebbâr İbnu'l-Esved, diğerinin de Nâfî İbnu Abdi Kays olduğunu belirtir. Bunların suçu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ebu'l-As'la nikahlı olan kızı Zeyneb (radıyallahu anhâ)'in, Medine'ye müteveccihen Mekke'den ayrıldığı sırada yolda önünü kesip, tartaklamaları ve bunun sonucu olarak düşük yapmasıdır.

Said İbnu Mansur'un tahricinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir: "Ben (yakma suretiyle ceza vermekten) Allah'a karşı haya duydum, Allah'ın cezasıyla cezalandırmak hiç kimseye yakışmaz."

2- Cezalandırma heyeti Hebbâr'ı yakalayamazlar Hebbâr, Mekke fethinden sonra Ci'râne'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bularak Müslüman olur. Anlatıldığına göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girdiği görülünce, bir adam üzerine atılmak üzere kalkar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Otur" diye işaret buyurur. Hebbâr, kelime-i şehâdet getirerek Müslümanlığını ilan eder.

Ve: "Senden diyar diyar kaçtım. Acemlerin memleketine gidecektim. Sonra hatırladım ki, sana karşı câhillik edenlere karşı affın, müsâmahan, iltifatın büyüktür. Ey Allah'ın Resûlü! Biz ehl-i şirk idik, Allah seninle hidâyet verdi, seninle bizi felâketten kurtardı. Benim cehâletimi, benden size ulaşan kötülükleri de bağışla! Ben yaptığım kötülükleri ikrar, günahımı itiraf ediyorum!" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Allah sana İslâm'ı nasib etmekle iyilikte bulunmuş. İslâm daha önce yapılan (kötülük)leri örter" diye cevap vererek affettiğini ilân eder.

Üsdü'l-Gâbe'de kaydedildiği üzere, Hebbâr (radıyallahu anh) Medine'ye gelince ona laf atarak hakâret edenler olur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şikâyet eder: "Öyle yapanlara sen de (aynı şekilde) sebbederek cevap ver!" buyurur.

3- Nâfi İbnu Abdi Kays'ın âkibeti hakkında bilgiye rastlanmaz. İbnu Hacer, Müslüman olmadan ölmüş

olabileceği ihtimâli üzerinde durur.

4- Yakma suretiyle tecziye meselesine gelince, bu hususta selef ihtilâf etmiştir. Hz. Ömer, İbnu Abbâs ve Ömer İbnu Abdilaziz (radıyallahu anhüm) başta birçokları, suç ne olursa olsun; küfür, mukâtele, kısas vs. kerih addederler. Hz. Ali, Hâlid İbnu'l-Velîd başta diğer bazıları da câiz addederler. Şârih Mühellib mevzu hakkında şu bilgiyi verir: "Bu hadisteki yasaklama, tahrim ifâde etmez, bilakis Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tevâzu maksadıyla rücû ettiğini ifade etmektedir. Yakarak cezalandırmanın cevâzına sahâbelerden bâzılarının tatbikatı delâlet eder: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ureynelilerin gözlerini kızgın demirle oydurmuştur.162 Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), asileri Ashab'ın huzurunda (Medine musalahasında) yaktırmıştır. (Hz. Ali bir kısım Hâricileri yaktırmıştır.) Hâlid İbnu'l-Velîd, mürtedlerden bazılarını yaktırmıştır. Medine âlimlerinin çoğu, kale ve gemilerin, içindekileriyle birlikte yakılmasını tecviz etmiştir. Sevrî ve Evzâî bu görüştedirler."

Ancak İbnu'l-Münîr ve diğer bazıları buna itiraz ederek demişlerdir ki: "Bu zikredilen örneklerde cevâza delil yoktur. Şöyle ki: "Ureynelilerle ilgili haber, bir kısastır (Ureyneliler, Hz. Peygamber 161 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/111.

162 Ureyneliler, Medine'ye gelip müslüman oldular. Medîne'nin havası sebebiyle hastalandılar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onları hâzine develerinin bulunduğu otlağa, "develerin südünü ve idrarını için iyileşirsiniz" diyerek gönderdi. Orada iyileşince irtidâd edip çobanları öldürüp, develeri kaçırmak istediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yakalatıp cezalandırdı.

(aleyhissalâtu vesselâm)'in çobanlarının gözlerini oymuşlardı), veya mensuhtur. Sahâbelerden bazılarının tecviz etmesi de delil olamaz, zira diğer bir kısım sahâbelerin yasaklamalarına muhaliftir.

Kale ve gemilerin yakılma izni, düşmana zafer kazanmanın başka yolu kalmaması şartıyla kayıtlıdır.

Ayrıca, bâzı âlimler bu cevâzı da, "kale ve gemide kadın ve çocuk yoksa" şartına bağlamışlardır, cevaz mutlak değildir." Bu babtaki hadis ise, pek açıktır, tahrim mevcuttur. Önce verilen "yakılma" emri neshedilmektedir. Nesh vak'ası, vahiyle olmuştur veya şahsî ictihadıyla olmuştur, farketmez."

5- Hadisten çıkartılan bazı hükümler:

a) Bu hadiste bir meseleye içtihad ederek karar verdikten sonra ondan dönmenin caiz olduğu gözükmektedir.

b) Hüküm verirken, iltibası önlemek için delilin zikredilmesi müstehabtır.

c) Hudud ve benzeri suçların peşine düşmek gerekir, zira, fazla zamanın geçmesi, hakedenden cezayı kaldırmaz.

d) Bit, pire gibi canlıları da ateşle öldürmek mekruhtur.

e) Sünnet, sünetle neshedilir, bu hususta ittifak var.

f) Bir hükmün, daha amel edilmeden veya amel etme imkânı bulmazdan önce neshi caizdir.163

هْيَلاِ َدهَع َنا□

ك هاللّ لوسرَّ نأ .امُهْنَع ُ هاللّ

لاق ةورع نعو ـ17□:]

ى ِض َر ديز نب ةماسأ نثهدح□

نَنْبُي

: لاق ؟نَنْبُأ:

بِه ُمَلْعأ ُن ْحَن ْمَعن□

رَهْس ِم نب□□

لِيق .ْق هِرح َو احاَبَص نَنْبأ ىلَع ُزْغا َلاَق□ ‘

نيطسلف ضرأ نم ةلمرلاو نقسع نيب عضوم مسا ى

. نْبُي َو نَنْبا »

دواد وبأ هجرخأ »

نِيطْسَلف□].

.

17. (1061)- Urve, Hz. Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ)'den naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Übnâ'ya sabahleyin baskın yap ve yak" dedi." Ebu Müshir'e soruldu.

Übnâ nedir?

"- Evet, haklısınız dedi, bunu biz daha iyi biliriz. O, (bildiğimiz) Filistin'deki Yübnâ'dır." Übnâ veya Yübnâ, Filistin'de, Askalân ile Ramle arasında bir yerin adıdır." [Ebu Dâvud, Cihâd 90, (2616).]164

AÇIKLAMA:

Buradaki yakma emri, ağaçların, ekinin, evlerin yakılmasına şâmildir. Baskının sabahleyin yapılması, gâfil yakalanmaları içindir. 165

بِنَتْجَيْلَف ْمُكُدحأ َلَتاَق اَذإ :# هاللّ لوسر لاق] :لاق ُ ه□

. نَع ُ هاللّ□

18□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ

ناخيشلا هجرخأ .َ ه .

ج َوْلا]

18. (1062)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Sizden iki kişi kavga edecek olursa, yüze vurmaktan kaçınsınlar" buyurdu." [Buharî, Itk 20; Müslim Birr 117, (2613).]166

AÇIKLAMA:

1- Yüze vurmayı yasaklayan bu hadis, kitaplarda muhtelif şekillerde yer alır: Burada "Birbirinizle kavga ederken" dendiği halde, başka rivayetlerde "kölenizi döverseniz...", "hizmetçinizi döverseniz...",

"biriniz kardeşiyle dövüşürse...", "...yüze tokat vurmasın", "...yüze vurmaktan sakınsın" gibi ifadelere yer verilmiştir. Dövüşmek لتاَق ile ifade edilmiştir. Dövmek ب َرَض ile ifade edilmiştir.

Mamafih, bâzı şârihler لتاَق tâbirini de ب َرَض gibi anlamak gereğine dikkat çekerler.

163 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/111-113.

164 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/113.

165 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/113.

166 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/114.

İster dövüşmek, ister dövmek, her hal u kârda "yüze vurmaktan sakınmak" emredilmekedir. Başka hadisler nazar-ı dikkate alınınca ister "hadd", ister "ta'zir" ve isterse "te'dib"167 maksadıyla olsun, bütün vurmalarda yüzden sakınmak esastır. Bir hadis şöyle ه ْج َوْلا اوُقَّتا َو اوُم ِرا ْ"(Zina yapanlara) taş atın, ancak başa atmaktan kaçının."

2- Yüze vurmak niçin yasak?

Ulema yüze vurmanın niçin yasaklanmış olabileceği sorusunu sormuş ve cevap aramıştır. Nevevî'nin kaydettiğine göre bâzı âlimler: "Yüze vurmak yasaklanmıştır, çünkü yüz latif bir organdır, insandaki güzellikler onda toplanmıştır. İnanın, dış âlemi algıladığı uzuvların (dil, göz, kulak, burun gibi) çoğu yüzde toplanmıştır. Vurma ile bunlardan bazısının veya tamamının zarar görmesinden korkulur. Zira bu organlar, herhangi bir darbeden zarar görecek şekilde açıkta ve korunmasızdırlar. Darbelerden bunlardan birinin umumiyetle zarar gördüğü de bilinmektedir."

Bu mâkul, güzel bir açıklama ise de, bizzat rivayetlerde gelen bir açıklama bir başka sebep beyan etmektedir: Müslim'in bir rivayetine göre, ّنَإف هاللّ َ قَلَخَ مَدآَ بلَع هِتَروُص "... zira Cenab-ı Hakk Âdem'i kendi sureti üzere yarattı." Burada "kendi" diye tercüme ettiğimiz zamir kime delalet ediyor.

Bu noktada ihtilâf edilmiştir. Çoğunluğa göre, bu dövüleni gösterir. Bu durumda mâna şöyle olur:

"Kölenin yüzüne vurmayın, zira Allah Âdem'i onun suretinde yaratmıştır." Bazı âlimler bu zamirle Allah'ın kastedildiğini söylemiştir, delilleri de, hadisin bazı vechinde ".. Allah' Âdem'i Rahmân suretinde yaratmıştır" denmiş olmasıdır. Bu te'vile göre mâna şöyle olur: "Kölenin yüzüne vurmayın, zira Allah, Âdem'i, Rahman sureti üzere yaratmıştır."

Bu te'vilde Allah'ı mahlûkata benzetme mevzubahis olacağı için, bazı âlimler, bu vechin adem-i sıhhatine hükmederek te'vili redederler. Mazirî: "Bu ziyâdenin sıhhatine hükmedilecek olsa mânayı:

"Allah, Âdem'i, Bârî Teâlâ'ya layık vech üzere yaratmıştır" diye tevil gerekir demiştir.

İbnu Hacer, bu vechin sıhhatli tarikten geldiğini, bir kalemde reddedilemeyeceğini belirttikten sonra bu mânayı daha sarih olarak ifade eden bir başka vecih daha kaydeder: ْنَ َلَتاَق فَلَيْجَ تَنِبِ لاْوَ جَْ ه

م

ِناَسْ بلَع ِة َروُص َو ِهْج َّرلا نمْح “

ّنَإف َروُص َة َو ِهْج ا ن

Ebu Hüreyre'den yapılan bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmaktadır: "Kim (bir kardeşiyle) dövüşürse yüze vurmaktan sakınsın. Zira insan yüzünün sureti Allah'ın yüzünün suretinde yaratılmıştır."

Hadis muhtelif vecihlerden gelmekte, sıhhati hususunda fazla tereddüde mahal kalmamaktadır.

Hadisin mânasını zâhiri üzere kabul etmek mümkün olmayacağına göre, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in itikad esaslarına muvâfık düşecek bir mânaya te'vil etmek gerekecektir. Bunun en muvafık bir te'vilini Bediüzzaman yapar. Der ki: "Şu mezkur hadis-i şerîfin çok maksadından birisi şudur ki: İnsan ism-i Rahman'ı tamamıyla gösterir bir surettedir." Müteâkiben açıklandığı üzere Cenâb-ı Hakk'ın isimleri kainatta tecelli etmektedir, Rahmân ismi de. Her mevcudatta farklı derecelerde Allah'ın isimlerini okumak mümkün. İşte insan yüzü, Rahmân ismini en mükemmel, en eksiksiz şekilde gösteren bir ayna durumundadır. Yüzde Rahman ismi âzamî derece bir tecelliye mazhar olmuştur. Şu halde, bu ismin hürmetine onun aynası durumunda olan yüze vurulmamalıdır." Bizce bu ikinci te'vil daha muteber gözükmektedir. Zira, recm gibi ölüm cezasına mahkûm edilen birinin bile yüzüne vurma yasağını, yüzdeki organlardan birinin sakatlanma ihtimali ile izah mânasız kalır. Ama her iki te'vilin de bir vechi, haklı olduğu yeri var.168

ن ِم□

: □دي

ج ٍّعأ ِةَعَب ْرأِب َبِتُأَف□□

ل َوْلا ِنْب ِدِلاَخ ِنْب ِنمْح َّرلاِدْبَع َعَم اَن ْو َزَغ] :لاق ىلعي نبا نعو ـ19□□

: □ه ُ لاَقف

. □نَع ُ هاللّ

ا‘

ى ِض َر َّى ِراَصْن َبوُّيأ اَبأ َكِلذ َغَلبَف ،لْبَّنلاِب اربَص اوُلِتُقَف ْمِهِب َرمأَف ِهوُدَعْلا□

اَهُت ْرَبَص اَم ٌةَجاَجَد ْتَناَك ْوَل ِهِدَيِب ِسْفَن يِذَّلا َوف ،ِرْبَّصلا ِلْتَق ْنَع ىهْنَي # ِ هاللّ َلوسر□
ُتْعِمَس

. دواد وبأ هجرخأ .

[□□باَق ِر َعَب ْرأ َقَتْعأَف ِنمْح َّرلاَدْبَع َكِلذ َغَلَبَف

19. (1063)- İbnu Ya'lâ anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Hâlid İbnu Velîd ile birlikte gazveye çıktık.

Bize, düşmandan, ızbandut gibi dört tanesini yakalayıp getirdiler.Derhal öldürülmelerini emretti ve 167 Hadd, zina, kadl, hırsızlık, kazf (iftira), sarhoş edici içki içmek, irtidad gibi, cezası Kur'an'la tesbit edilen ağır suçların cezalarıdır. Ta'zîr, bunlar dışında kalan, mahkemece takdir edilen cezalar, te'dîb de terbiyevî maksadla verilen cezalardır.

168 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/114-116.

hemen ok atılarak öldürüldüler.169 Bu haber Ebu Eyyub el-Ensârî (radıyallahu anh)'ye ulaştı. O şunu söyledi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit öldürmeyi yasakladı. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e kasem olsun, (değil insan) bir tavuk bile olsa onu öldürücü atışlar için hedef kılmayız." Ebu Eyyub'un bu sözü Abdurrahmân'a ulaşınca dört köle âzad etti." [Ebu Dâvud, Cihâd 129, (2687).]170

□

[□نامَ “

ي ا ُلهأ ةَلْتِق ِساَّنلا ُّفَعأ # هاللّ لوسر لاق] :لاق ُ . هْنَع ُ هاللّ

21□

□ـ ى ِض َر دوعسم نبا نعو

. دواد وبأ هجرخأ

20. (1064)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Öldürme hususunda insanların en iffetlisi iman ehlidir." [Ebu Dâvud, Cihâd 120, (2666).]171

AÇIKLAMA:

Öldürmede iffetli olmak, öldürürken merhametli davranmak, belli kaidelere riayet etmek, işkence yapmamak, müsle yapmamakdır. Dinin bu hususta koyduğu yasaklar mevcuttur. Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Mezkur yasaklara uygun, en ahlâkî öldürme tarzı ile ölüm cezası veren insanlardır" buyurmaktadır. Günümüzde de esirlere yapılacak muamele ve öldürme cezalarıyla ilgili bir kısım yasaklar konmuş ise de yeterince bunlara uyulduğu görülmez. Roma'da tatbik edilen acıktırılmış vahşî hayvanlara atarak öldürmekten, ayaklarından taş bağlayıp denize atmaya, açlığa terkederek öldürmeye; beton dökerek öldürmekten işkencelerle öldürmeye kadar pek çok öldürme çeşidi İslâm' da yasaklanmıştır. Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldürmenin de nezâheti bulunduğunu, bu nezâhete en ziyade iman sâhiplerinin riayet ettiğini ifade etmiş olmaktadır. Zira iman sahipleri, kâfirlerin hilafına, bütün mahlûkâta karşı, kâfir bile olsa, yaradandan ötürü şefkat ve merhamet duyar. Öldüreceği canlının, herşeyden önce, Allah'ın mahluku olduğunu, Allah'ın rızası için öldürdüğünü, bu rızanın da dinin koyduğu çerçeve dışına çıkmamakta olduğunu bilir, bu çerçeveye uyar.172

بهُّنلا ِنَع # هاللّ ُلوُس َر بهَن] :َلاَق ُهْنَع ُ هاللّ

21□

ى ِضر هى ِراَصْنَا ٍّدي ِزَي ِنْب ِ هاللِّدبَع ْنَع َو ـ□

يراخبلا هجرخأ .

ةَلْثُملا َو□]

21. (1065)- Abdullah İbnu Yezid el-Ensârî (radıyallahu anh) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nühbâ (arsızlıkla alma) ve müsle'yi yasakladı." [Buharî, Mezâlim 30, Zebâih 25.]173

AÇIKLAMA:

Nühbâ, nehb'den gelir. Nehb, kapmak, yağmalamak mânasına gelir. Şârihler, bunu "Başkasının malını, gözü önünde arsızlıkla, rızası olmadan almak" diye açıklarlar. Esasen, söylendiği gibi arsızlıkla alınan mala da nühbâ denmiştir. Şârihler bu yasağın ganimet malına da şâmil olduğunu, komutanın taksiminden önce eşitliğe riayet etmeden kapıp alınacak bir malın da nühbâ sayılacağını belirtirler.

Müsle de, ölünün kulak ve burnunu koparmak, gözünü oymak, karnını deşmek , ciğerini sökmek gibi, ölüye kötü muamelede bulunmaktır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çeşitli fırsatlarda bu yasakları tekrarla hatırlatmıştır.174

اَنَ الاْمُشِرْكِ َنوُك َعلب مَنْزِ لَتَيْنِ مِ َن الانب]

ك لاق

امُهْنَع ُ هاللّ. :

□22ـ سابع نبا نعو

□ر َض ِى

169 قَتَلَ صبْرًاsavaşırken olmaksızın öldürücü atışlara hedef kılınarak icra edilen öldürmeye katl-i sabr denmektedir. Kurşuna dizmek, idam etmek manasına gelir.

170 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/116.

171 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/116.

172 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/116-117.

173 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/117.

174 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/117.

و ْمُهُلِتاَقُي َ ٍدْهَع ِلْهأ ك ِرْشُم َو ،ُهَنوُلِتاَقُي َو ْمُهُلِتاَقُي ٍب ْرَح ِلْهأ ِك ِرْشُم اوُناَك□ □□ َنيِنِمؤُْملا َو.

اَذإَف ، َرُهْطَت َو َضي ِحَت تَّتَح ْبَطْخُت ْمَل ِب ْرَحلا ِلْهأ ْنِ م ُ ةأرْملا ِت َرَجاَه اَذإ َناَكف ،ُهَنوُلِتاَقُي

□ةَمأ ْوأ ٌدْبَع ْمُهْنِم َرَجاَه ْنإف

□. َرُهَط ْت َلَّح اَهَل احاكِهنلا ،ُهْيَلإِ ْتَّد ُر َحِكْنَت ْنأ َلْبَق اَهُج ْو َز َرَجاَه ْنإف

نإَف ُ؛ هاللّ ُهَم ِح َر ٍّدِهاَجُم ِثيِدَح َلْثِم ِدْهَعْلا ِلْهأ ْنِم َر َكَذ َّمُث َني ِر ِجاَهُمْلِل اَم اَمُهَل ،نا□
َّرُح اَمُهَف

تْنِ بُةَبْي َرُق ْتَناك َو َلاَق ،ْمُهَناَمثأ ْتَّد ُر َو اوُّد َرُي ْمَل ِدْهَعْلا ِلها ْنِم َنيِك ِرْشُمْلِل ٌةَمأ ْوأ ٌدْبَع□
َرَجاَه

□□

مَكَحلا ُّمأ ْتَناَك َو ،َناَيْفُس ِبأ ُنْب ُةَيِواَعُم اَهَج َّو َزَتَف اَهَق لَطَف ِباَّطَخلا ِنْب َرَمُع َتْحَت□
َةَّيَمأ ِبأ

. دراخبلا هجرخأ

.[□□بِفَقَّثلا َناَمْثُع ُنْبا ِ هاللُّدْبَع اَهَج َّو َزَتَف اَهَقَّلَطَف هِى ِرْهِفْلا ٍمْنُغ ِنْب ِضاَيِع َتْحَت

22. (1066)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Müşrikler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve mü'minler karşısında iki kısımdı. Ehl-i harb olan müşrikler, ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendileriyle savaş halinde idi. Bir de ehl-i ahd yani aralarında antlaşma yapılmış olan müşrikler vardı. Onlarla savaşılmıyordu. Onlar da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı savaşmıyorlardı. Ehl-i harb' ten bir kadın hicretle geldiği zaman, hayız olup temizleninceye kadar evlenmek üzere istetilmiyordu. Temizlenince onun nikâhlanması helâl oluyordu. Şayet nikâhtan önce, kadının kocası da hicret ederek gelecek olsa, kadın kendisine veriliyordu. Ehl-i harbten bir köle veya câriye hicret edecek olsa bunlar hür olur ve Muhâcirler'in bütün haklarını elde ederler."

Sonra İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), -Mücâhid'in rivâyetinde olduğu şekilde- Ehl-i ahd'la ilgili olarak rivâyete devam etti: "...kendileriyle antlaşma yapılmış müşriklere ait bir köle veya câriye hicret edecek olsa, bunlar da iâde edilmezlerdi, ancak değerleri ne ise o ödenirdi." İbnu Abbâs devamla der ki: "Kureybe Bintu Ebî Umeyye Hz. Ömer'in yanında idi, boşadı. Kadınla, Muâviye İbnu Ebî Süfyân evlendi. Ümmü'l-Hakem Bintü Ebî Süfyan da Iyâz İbnu Ganem el-Fıhrî'nin nikâhı altında idi. O da bunu boşadı. Ümmü'l-Hakem'le de Abdullah İbnu Osmân es-Sakafî evlendi." [Buharî, Talâk 19.] 175

AÇIKLAMA:

1- Hanefîler, bu hadisin zâhiriyle amel ederek, hicretle dar-ı harpten gelen kadının bir hayız müddetinden sonra nikâh edilebileceğini söylemiştir. Ancak Cumhur, hicret etmesi ve Müslüman olmasıyla birlikte hür sayıldığı için, esirlerin hilâfına, üç temizlik müddetinin beklenmesi, ondan sonra nikâhlanması gerekeceğine hükmetmişlerdir. Bu mesele âlimler arasında ihtilâflı bir mevzudur.

Bu meselede İbnu Abbas (radıyallahu anh): "Bir Hıristiyan kadın, kocasından bir müddet önce Müslüman olsa artık kocasına haram olur" demiştir. Bu hükme sevkeden âyet-i kerime şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar, hicret ederek size gelirlerse onları deneyin, hicretlerinin sebebini inceleyin. Allah onların imanlarını çok iyi bilir. Onların mü'min kadınlar olduklarını öğrenirseniz, kâfirlere geri çevirmeyin. Bu kadınlar, o kâfirlere (eski kocalarına) helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar. Kâfirlerin bu kadınlara verdikleri mehirleri iâde edin. Bu kadınların mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman, onlarla evlenmenizde bir engel yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, onlara verdiğiniz mehri isteyin. Kâfir erkekler de hicret eden mü'min kadınlara verdikleri mehirleri istesinler..." (Mümtahine 10).

İhtilâf, kocanın, iddet içerisinde Müslüman olmasından doğmaktadır. Atâ, bu durumda "kadın yeni bir nikâh ve yeni bir mehirle eski kocasına dönmek isterse dönebilir" demiştir. Bu görüş bu meselede esas olmuştur. Hicretle gelen mü'min kadına, iddeti içerisinde evlenme teklifi yapılamayacağı prensibi esas alınınca İbnu Abbâs'la Atâ'nın görüşleri birleşmiş olmaktadır. Kûfe uleması (Hanefîler) bu durumda

"kocasına Müslüman olması teklif edilir" şartını koyarlar.

2- Hadiste ismi geçen Kureybe Bintu Ebî Ümeyye, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi olan Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'nin kızkardeşidir. Hz.Ömer müşrike kadınları mü'minlere haram kılan âyet (Mümtehine 10) nâzil olduğu zaman Mekke'de iken evlenmiş olduğu ve henüz Müslüman olmayan iki hanımını boşar. Bunlardan biri Kureybe'dir. Kureybe'nin Müslüman oluşu hakkında gelen ihtilâflı rivayetler ve bunların İbnu Hacer tarafından te'lifine müteallik teferruata burada yer vermeyeceğiz. İkinci hanım da Ümmü Gülsüm Bintu Amr'dır, bu Abdullah'ın annesidir. Bununla Ebu Cehm İbnu Huzeyfe evlenir. Ebu Süfyan da, Ebu Cehm de henüz müşriktir.

175 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/118.

3- Şunu bilmek gerekir: Mezkur âyet, Hudeybiye Sulhü üzerine nâzil olmuştur. Sulh anlaşmasının maddeleri arasında, Mekkelilerden Müslüman olup da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e iltica eden çıkacak olursa, bunların Mekkelilere iade edilmesi de vardı. Bu maddeye göre mülteci Müslüman erkekler iade edilmişti. Kadın mültecilerin de iadesi sulh anlaşmasında var mıydı, yok muydu bu husus, rivayetlerde münakaşalı ise de, yukarıda zikri geçen âyet, kadınların iadesini yasaklamış ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da iâde etmemiştir. Antlaşmaya kadınların iâdesinin de dahil edilmiş olduğu kanaatinde olduğu anlaşılan İbnu Kesir, tefsirinde mezkur âyetin sünneti tahsis ettiğini ve hatta Kur'ân'la sünnetin tahsisine bu âyetin en güzel örnek teşkil ettiğini belirtir. Seleften bâzısı, tahsise değil, neshe örnek olduğunu, bu âyetin ilgili sünneti neshettiğini söylemiştir.

Ayet-i kerimenin emri üzerine, müşriklere iade edilmeyen mülteci kadınlardan bilhassa Ümmü Gülsüm Bintu Ukbe İbni Ebî Muayt ismen zikredilir. Çünkü bunu geri almak için iki erkek kardeşi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müracat ederler. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), âyet-i kerimenin nehyi sebebiyle iade etmez.

Bu sulh anlaşmasından sonra iltica eden kadınlar iâde edilmemiş ise de, kocalarına mehri ödenmiştir.

Kölelerin de bedeli ödenmiştir. Bu ödemelerin "sulh" sebebiyle olduğu bilhassa belirtilir. İbnu Kesir'in kaydettiği rivayetlere göre, âyetin emrine mü'minler harfiyyen uyup, boşadıkları kadınlara mehirlerini ödedikleri halde, müşriklerden boşanan Müslüman kadınlara müşrikler mehirlerini ödememişlerdir.

Bu durumdan mağdur olanlara âyet-i kerimenin emriyle (Mümtahine 11), hazineden (ganimetten) ödeme yapılmıştır.

4- Ayet-i kerime, bu çeşit mülteci kadınların, gerçekten mü'min olup olmadıkları,yani imanları gereği mi bu iltica ve muhâcereti gerçekleştirdikleri hususunda emin olmak için imtihan edilmelerini emreder. Hatta sûre, Mümtahine ismini de buradan alır. Acaba bu imtihanın keyfiyeti nedir? Nasıl cereyan etmiştir, çünkü iman dâhilî, kalbî ve enfüsî bir keyfiyettir, bunun hâricen görülmesi mümkün değildir, anlaşılması ise oldukça zordur.

Rivayetler bu sualimizi cevaplayacak açıklığa sahiptir:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) imtihan vazifesini Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e vermiştir.

2- Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu kadınlara -İbnu Abbâs, Mücâhid, İkrime ve Katâde'den gelen rivayetlere göre- Allah adına yemin vererek şu hususları taleb etmiş ve sormuştur:

* Kocasına olan buğzu sebebiyle mi hicret etti?

* Bir yerden bir başka yere gitmek arzusuyla mı hicret etti?

* Dünyevî bir arzu ile mi hicret etti?

* Allah ve Resûlü'nün sevgisiyle mi hicret etti?

* Allah'ın bir ve Hz. Muhammed'in kulu ve elçisi olduğuna şehâdet.

* Bir kimseye aşk sebebiyle mi hicret etti?

* Kocası ile olan geçimsizlik sebebiyle mi, İslâm'a ve Müslümanlara olan muhabbet sebebiyle mi hicret etti?

Allah adına verilen yeminle alınan cevaplar, iman lehine olursa kabul edilip reddedilmedikleri, aksi takdirde kocalarına iade edildikleri belirtilir.

İbnu Kesir, imtihan âyetinde geçen: "Onların mü'min kadınlar olduklarını öğrenirseniz, kâfirlere geri çevirmeyin" ibâresinden hareketle: "İmana yakînî şekilde ıttıla peyda etmenin mümkün olduğuna bu âyette delil vardır" der.

3- Bu âyet, evlenme meselelerinde mühim bir değişiklik getirerek o güne kadar serbest olan müşriklerle evlenmeyi yasaklamıştır: Ne erkek, ne kadın, herhangi bir Müslüman, müşrik biri ile evlenemez, haramdır. Bu âyetten önce Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kızı Zeyneb (radıyallahu anhâ) bile müşrik olan Ebu'l-As'ın nikâhında kalabilmiş ve Bedir esirleri arasında bulunan Ebu'l-As, Zeyneb'in -annesi Hatice tarafından hediye edilmiş- kolyesi ile esaretten kurtarılmaya çalışmıştı.176 Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "kızı Zeyneb (radıyallahu anhâ)'i Medine'ye göndermesi" şartı ile Ebu'l-Âs'ı -kolyeyi iade ederek ve başka bir maddî talebde de bulunmaksızın- serbest bırakmıştı. Zeyneb (radıyallahu anhâ) Medine'ye gelmiş, hicrî sekizinci senenin başlarında kocası Müslüman oluncaya kadar ayrı yaşamış, Müslüman olunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yeni bir nikah ve mehre luzüm görmeden iade etmişti. Mamafih nikahı yenilediği de söylenmiştir. Bu âyetten önceki tatbikatta, Müslümanlarla müşrikler arasındaki evlenme rahatlığını belirtmek için yine 176 Kolyeyi gören Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) merhube ve mahbube zevcesi Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'yi hatırlıyarak ziyadesiyle duygulanacak ve kolyenin alınmamasına işâret buyuracak ve Ebu'l-Âs'a hürriyetini bağışlayacaktır. Ebu'l-Âs da bilâhare müslüman olacaktır (radıyallahu anh).

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan misal göstermek gerekirse, Ebu'l-Âs örneği zikredilebilir. Bir ara müşrikler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kötülük olsun diye, dindaşları olan Ebu'l-Âs'a Zeyneb (radıyallahu anhâ)'i boşamasını söylerler, Ebu'l-Âs reddedince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu'l-Âs'a teşekkür eder. 177

BEŞİNCİ FASIL

CİHADA MÜTEALLİK SEBEPLER

ةَي ِزاَغ ْنِم اَ :

م # هاللّ لوسر لاق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

1

ى ِض َر صاعلا نب ورمع نب هاللّدبع نع ـ

وأ ٍةَي ِزاَغ ْنِم اَم َو

مِه ِرْجأ َىَثُلث وُلَّجَعَت ّإ َنوُبي ِصُي َو َنوُمَلْسَيَف ىلاعَت ِ هاللّ ِليِبَس يف و ُزْغَت ٍةَي ِرَس. ْوأ

ىأ ُقُفخَت .

« ىئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ

مُه ُرْجأ َّمَت ّإ ُبَاُصت َو ُفِهوَخُت َو ُقِفْخَت ٍةَّي ِرَس].

منغملا نم ائيش بيصت .

1. (1067)- Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah yolunda cihada çıkıp gazve yapan selamete erip ganimetle dönen her ordu ve her seriyye ahirette elde edeceği mükâfaatın üçte ikisine dünyada kavuşmuş olur. Hiçbir ganimet elde edemeyen, korku geçiren ve musibetlere mâruz kalan her ordu ve her seriyye ise (ahirette) tam ücrete erer." [Müslim, İmâret 153, (1906); Ebu Dâvud, Cihâd 13, (2785); Nesâî, 15, (6, 17, 18); İbnu Mâce, Cihâd 13,(2785).]178

AÇIKLAMA:

Rivâyetin Müslim ve Nesâî'deki aslında, muzaffer olarak ve ganimet alarak dönen gazilerin, ücretlerinin üçte ikisini dünyada peşin olarak aldıkları belirtildikten sonra şu ilave de yer alır: نَقْبَي َو

"Ücretlerinin üçte biri (ahirete) kalır."ثُلُّثلا ُمُهَل

Hadis-i şerif, cihâda mukabil dünyada şeref ve ganimetten nasibini alanla, savaşta mağlub düşen veya hiçbir dünyevî nasib elde edemeyen, sadece korku ve meşakkat çeken gazilerin uhrevî mükâfaatta eşit olmayacaklarını ifade ediyor. Çükü dünyada elde edilen ganimet vs. cihad ameline terettüp eden mükâfaatın bir cüz'ünü teşkil etmektedir. Nevevî, bu mânanın, sahâbeden bu mevzu üzerine gelen meşhur ve sahih rivayetlerin ruhuna uyan yegâne te'vil olduğunu, hadisin zahirine uygun düşen mânanın da bu olduğunu, Kadı İyâz'ın da bu mânayı benimsediğini belirtir. Bazı yorumların, -gazveye katılanların sevabca eşit olacakları ve ganimetin sevabı eksiltmeyeceği iddiasından hareketle- bu hadisin sahih olmayacağı düşüncesine saplandıklarını belirten Kadı İyaz, bu fikrin fâsid olduğunu söyler ve delillerini çürütür.

Nevevî'nin bu meyanda kaydettiği delillerden biri birçok sahâbenin şu mânadaki beyanlarıdır: نَم أَّن ِم□

هترمث هل ْتَعَنْيَا ْنِم أَّنِم َو ائْيَش ِه ِرْجَا ْنِم ْلُكأَي ْمَل َو َتاَم

"İslâm için cihâd eden bir kısım arkadaşlarımız, emeklerine terettüp eden ücretten hiçbir şey yemeden şehid olup gittiler (Uhud'da şehid olanlar gibi). Bazı arkadaşlarımız ise meyvelerinin dünyada iken olgunlaştığını gördüler (fütuhât devrini yaşayan, bolluğa erenler gibi)." Hz. Ömer ve Habbâb İbnu Eret (radıyallahu anhümâ) başta, birçok ashâb bu konuda yakınır ve hatta: "Sakın bütün ecrimizi dünyada yemeyelim?" diye endişe ifade ederler.

Bu hadisin hükmünü kabul etmeyenlerin en ziyade dayandıkları şey Sahiheyn'de kaydedilen ve mücahidin sevabla ve ganimetle döneceğini beyan eden hadistir. Nevevî şöyle cevaplar: "Bu iki rivayet arasında teâruz mevcut değil ki birine râcih deyip kabul ederken, diğerine de mercuh deyip reddedelim.Çünkü bu hadiste mücâhidin sevapla ve ganimetle döneceği söylenirken ganimetin sevabı azaltacağına veya azaltmayacağına temas edilmemiştir, keza ganimet alanla almayanın sevabı eşit 177 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/119-122.

178 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/123.

olacak da denmemiştir, mutlak bir ifâde ile mücâhidin hem sevap ve hem de ganimetle döneceği ifade edilmiştir. Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet, mutlak olan öteki rivayeti mukayyed hâle getirmiştir. Usul kaidesidir: "Mukayyed, mutlaka tercih edilir ve bu şarttır."179

اَم اَج ِر ِةَنيدَمْلاِب ّنإ :َلاَقف ٌة

ا َزَغ يف # هاللّ لوسر َعَم اَّنُك] :لاق ُ ه .

نَع ُ هاللّ .

2

ى ِض َر رباج نعو -

هجرخأ ملسم، هجرخأو براخبلا .

[رِس ْمُت مَسِيرا وَ ً قطَعَتْمُ وَ ادِيا إًّ كَانوُا مَعَكْمُ حَبَسَهُمُ العُذْرُ]

سنأ نع دواد وبأو .

2. (1068)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz bir gazvede Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik, bir ara şöyle buyurdular: "Medine'de kalan öyleleri var ki, kateddiğiniz her mesafe ve geçtiğiniz her vâdide aynen sizinle berabermiş gibi sevabınıza eksiksiz ortak oluyorlar. Bunlar, (cihada katılmayı cân u gönülden arzulayıp da) özürleri sebebiyle orada kalanlardır." Bu rivayeti Buhârî ve Ebu Dâvud, Hz. Enes (radıyallahu anh)'ten tahric etmişlerdir. [Müslim, İmâret 159, (1911).]180

AÇIKLAMA:

Mü'minin hayatında niyetin ne kadar ehemmiyetli olduğunu gösteren hadislerden biri budur.

Samimiyetle niyet ettiği hayırlı bir amele, meşru bir mazeretle iştirak edemeyen kimse, yapanların sevabına aynen iştirak etmiş olmaktadır.

Buradaki hadis, sefer gibi meşakkatli ve meşakkati nisbetinde de sevablı olan cihad amelinden misal vermektedir. Cihada, hastalık, sakatlık veya geride verilen bir vazifenin ifası gibi herhangi bir mazeretle iştirak edemeyen niyet sahiplerinin cihad sevâbına aynen iştirak ettiği belirtilmektedir.

Vekî'nin rivâyetinde bu daha açık bir dille mâzurların fiilen cihad eden gaziler gibi sevaba nail olacakları belirtilir. Bu hadis, herhangi bir seferle mukayyed olmayıp âmdır. Âlimler bu durumdan hareketle cihadın farz-ı ayn oduğunu söylerler ve umumî bir seferberlikte cihâda katılmaya her mü'minin niyet etmesinin farz olduğunu belirtirler.

Bu hadisi, mânen te'yid eden âyetler de vardır. Nisâ sûresinde, cihad eden mü'minlerin cihad etmeyen mü'minlere faziletce üstünlüğü belirtilirken, "cihad etmeyen"den maksadın "özürsüz olarak yerlerinde oturanlar" olduğu belirtilir. (95-96. âyetler). Nitekim bu istisnâî hüküm, âmâ sahâbîlerden İbnu Ümmi Mektûm'un cihâda iştirak edemediği için sevaptan mahrum kaldığını düşünerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a beyan ettiği üzüntüsü üzerine nâzil olmuştur.

Öyle anlaşılıyor ki, İslâm cemaati, Allah'ın rızasını tahsil yolunda halis niyetiyle bütünleşebilmekte, yüz binlerce, belki de milyonlarca parçadan teşekkül eden bir fabrika hükmüne geçebilmektedir. Her ferd bu fabrikanın ürün vermesinde bir rol, bir pay sahibi olmakta, böylece: "Bu üründe katkım var"

diyebilmektedir. Dinimizin bildirdiği üzere, burada her iştirakçi, niyetine göre neticeden yüksek pay alabilmekte, en geride kalan en önde gidenle paya eşit şartlarla iştirak edebilmekte ve hatta geçebilmektedir.

Bu bütünleşme, bu iştirakın sırrı samimi niyet ve ihlâsta yatmaktadır.181

ن ِم اَنُّب َر َب ِجَع :لوُقَ□

ي هاللّ َلوُسر ُتْعِمَس] ل

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

3□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

مُث ُقَتْوُي َريس ا' بِنْعي :لاقو دواد□□

.

وبأو براخبلا هجرخأ .[لِس ًسلاِب ِةَّنَجلا بلاِ َنوُداَقُي ٍم ْوَق

. □مِلْسُي

3. (1069)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim şöyle diyordu: "Zincirlere bağlı olarak cennete sevkedilen bir zümrenin haline Rabbimiz taccüb (hayret) etti."

Ebu Dâvud: "Harp esiri yakalanır, zincire vurulur sonra da Müslüman olur" diyerek açıklamıştır.

[Buharî, Cihâd 144; Ebu Dâvud, Cihâd 124, (2677).]182

---

179 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/123-124.

180 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/124-125.

181 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/125.

182 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/126.

AÇIKLAMA:

Şârihler, burada mecazî mâna kastedilebileceği gibi, hakikî mânasının da kastedilmiş olabileceğini belirtirler.

Taaccüb, mahiyeti bilinmeyen şey karşısında duyulan histir, dilimizde şaşkın olmak diye karşılanır.

Tabii ki Allâmu'lguyûb olan Cenâb-ı Hakk'ın taccübe düşmesi sözkonusu olamaz. Bunu, Allah hakkında "memnun kalmak", "razı olmak", "takdir etmek" gibi uygun mânalarda te'vil etmek gerekir.

Hadisin mânasına gelince, harpte esir edilip zincirlere vurulan esirler, bilâhere İslâm'ı öğrendikten sonra gönül hoşluğu ile Müslümanlığı benimseyerek cennete giderler. Hadiste, ilk baştaki ikrâh yani zorlama, zincir olarak ifâde edilmiş olmaktadır. Tîbî: "Zincirden muradın, kişiyi dalâlet derekelerinden kurtarıp hidâyet derecelerine yükselten câzibe-i Hak olabileceğini" söylemiştir. Ancak şu hadis yukarıda verilen mânanın daha sahih olduğunu teyid etmektedir:

Ebu't-Tufeyl Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan anlatıyor:

: لاَق ؟مُه نَم ِ هاللّ َلوُس َر اَ□ :

ي ٌتْلُق اه ْرَك ِلِس ًٌّسلا ِبف ِةَّنَجْلا ىلإ َنوُقاَسُي ِبتَّمُا ْنِم اسا ٌن ُتْيأ

ر

م ِرْكُم ِنيه   “

س ا ِبف ْمُهَنوُل ِخْدُيَف َنو ُر ِجاَهُمْلا ُمِهيِبْسَي ِمَجَعْلا َنِم ٌم ْوَق

"Ümmetimden bir grubun, cennete, zincirlerle zorla sevkedileceğini gördüm." Ben: "Ey Allah'ın Resûlü, bunlar kim?" diye sorunca: "Onlar, dedi; Arap olmayanlardan bir kavimdir, Muhâcirler onları esir ederler, zorla İslâm'a sokarlar."

Fazla taraftar bulmayan bir izaha göre, bunlardan maksat, kâfirler tarafından esir edilip zincire vurulan ve o halde ölen Müslümanlardır. 183

[.ما ٌج ٌةَّن ُلَتاَقُي ِهِب “

م ا اَمَّنِإ :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

4

ى ِض َر اضيأ ةريره ىبأ نعو -

.ىذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ

4. (1070)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretlerinin anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:"İmam bir perdedir, onunla birlikte (düşmana karşı) savaş yapılır."

[Buhârî, Cihâd, 109, Ahkâm 1; Müslim, İmâret 43, (1841), Ebu Dâvud, Cihâd 163, (2757); Nesâî, Büyû 30, (7, 155).184

AÇIKLAMA:

Bu hadis, çeşitli vecihlerde rivayet edilen bir hadistir. İmamın gereğini ve ona itaati tesbit eder.

Buhârî'deki vechi daha da uygundur:

َنم َو ِبنَعاَطا ْدَفق َريِمَا

ع ِطُي ْنَم َو َ هاللّ ىصَع ْدَقَف ِينَاصَع ْنَم َو َ هاللّ َعاَطَا ْدَقَف ِينَعاَطأ ْنَم

“ هاللّ ى َوْقَتِب َرَمَا ْنإَف ِهِب ىقَّتُي َو ِهِئ َر َو ْنِم ُلَتاَقُي ٌةَّنُج ُماَ

 م ا اَمَّنإ

و ى

‘ نَاصَع ْدَقَف َري .

م ا ى ِصْعَي

هْنِم ِهْيَلَع َّنإَف ِه ِرْيَغِب َلاَق ْنإ َو اًرجأ َكلذِب ُهَل َّنإَف َلَدَع َو

Yani: "Kim bana itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de bana isyan ederse Allah'a isyan etmiş

olur. Emîre itaat eden, bana itaat etmiş olur, kim emîre isyan ederse bana isyan etmiş olur. İmam bir perdedir, onun gerisinde düşmanla savaşılır, onunla korunulur. Şayet Allah'tan korkmayı emreder ve adaletli olursa, bu sebepten sevâba nâil olur, aksini yaparsa o yüzden de vebâle girer.

"İmamdan murad, âmme işlerini yürüten herkes, her memurdur. Her memur, kendisine terettüp eden hizmetlerde, halka karşı âmir durumunda olabilir.

İmam için cünne yani perde denmesi, halk adına düşmana muhatap olması, düşmanın eza ve istilasından halkı, askeriyle, tedbiriyle korumasından ileri gelir.

Bu mevzu üzerine geniş bilgi Hilâfet ve İmâret bölümünde gelecek (1702-1743 numaralı hadisler).185

---

183 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/126.

184 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/127.

185 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/127.

ىل َسْيَل َو َو ْزَغْلا ُديرُأ يهنإ ِ : هاللّ َلوُسراَي َلاَق َمَلْسأ ْنِم ىتف َّنأ] ُ. هْنَع ُ هاللّ

5□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

هاَتأف .َضرِمَف َزَّهَجَت ْدَق َناك ُهَّنإَف ان ًٌُف ِتْئا :َلاَق□

هِب ُزَّهَجَتأ ُلاَم□.

ةَن ًُفاَي ِهِلْه ُ' َلاَقف .ِهِب َت ْزَّهَجَت ِبِذَّلا ِبِنْطعأ :ُلوُقَي َو َم ًَّسلا َكْيَلَع ُأ َرْقَي هاللّ َلوسر□ َّنإ :َلاَقف

هِيف َكَل َك ِراَبُيَف ائْيَش ُهْنِم ِسَبْحَت َ ِ هاللّ َوَف ،ُهْنِم ائْيَش ُهْنَع ِسِبْحَت ًَو ِهِب ُت□]. ْزَّهَجَت ِبِذَّلا ِهِيطْعأ

دواد وبأو ملسم هجرخأ .

5. (1071)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Eslem kabilesinden bir genç: "Ey Allah'ın Resûlü!

Ben gazveye katılmak istiyorum, ancak gazve için gerekli techizâtı temin edecek malım yok!" dedi.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

-"Öyleyse falancaya git. O hazırlık yapmıştı ama hastalandı (gelemeyecek)" dedi. Genç o adama gidip:

"- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sana selamı var, cihâd için hazırladığın techizâtı bana vermeni söyledi" dedi. Adam, ismen çağırarak hanımına:

"- Hanım! cihad için hazırladığım teçhizâtı şu gence ver, onlardan hiçbir şeyi alıkoyup esirgeme, Allah'a kasem olsun, esirgemeden her ne verirsen hakkında mübârek kılınır" dedi." [Müslim, İmâret 134, (1894); Ebu Dâvud, Cihâd 177, (2780).]186

AÇIKLAMA:

Bu hadis hayra sebep olmanın da hayır ve sevap olduğunu ifâde etmektedir. Ulemâ, hayır için hazırlanan bir malın, başka bir hayırda da harcanabileceğine, bu hadisten delil çıkarmıştır. Nezir ederse, hayrı, nezrettiği şeyde harcaması gerekir. Ancak, şartlar, bu harcamayı nezrettiği şeyin dışında yapmasının daha hayırlı olacağını gösterirse, nezre rağmen hayrın sarf mahallini değiştirebilir, fakat nezir kefâreti öder. Böylece hayrını daha da artırmış olur.187

هالّ َلْيَخ اَنَلْيَخ ّتَمَس # ّيَبَّنلا ّنإف َدْعَب اَّمأ] :لاق ُهْنَع ُ هالّ □

6□

ى ِض َر بدنُج نب ةرمس نعو ـ□

دواد وبأ هجرخأ ا .

نْلَتاَق اَذإ ِةَنيِكَّسلا َو ِرْبَّصلا َو ،اَنْع ِزَف اَذإ ِةَعاَمَجْلاِب اَن ُرُمأَي َناك َو ،بلاعت□].

6. (1072)- Semure İbnu Cündeb (radıyallahu anh) (bir gün) dedi ki: "Emmâ ba'd, bilesiniz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) atlarımıza "Allah'ın atları" diye isim verdi. Bize, korktuğumuz zaman cemaat olmamızı, savaştığımız zaman da sabırlı ve sâkin olmamızı emrederdi." [Ebu Dâvud, Cihâd 54, (2560).188

AÇIKLAMA:

1- Emmâ ba'd, Arapça'da asıl mevzuya geçerken kullanılan bir tâbir olup dilimizde karşılığı mevcut değildir. Hatip hitab ederken, kâtip mektubunu yazarken, İslâmî âdabtan olan hamdele ve salveleden sonra asıl konuya geçerken emmâ ba'd der veya yazar.

2- Atların "Allah'ın atı" diye isimlendirilmesi, tefe'ül için olmalıdır. Hem de Allah yolunda cihadda kullanıldığı, esas bu maksadla beslendiği içindir. Atı besleyen, tımar eden, külfetini çeken kimse ona Allah'ın atı gözüyle bakınca nokta-i nazarı, ilgisi, sevgisi herhalde farklı olacaktır. Eşyaya verilen isim devamlı bir telkin vesilesidir. Ata (veya hayırda da kullanılabilecek muâdili eşyaya) bu neviden isimler vermenin müstehab olacağı, mü'minin hayra olan niyyetine bu tesmiyenin ne kadar müessir olacağı açıkça görülmektedir.

Hadis, Ebu Dâvud'da "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), korktuğumuz zaman, atımızı Allah'ın atı diye isimlendirdi" şeklindedir. Şârihler, "Korktuğumuz zaman" tâbirini "yardım istediğimiz zaman"

şeklinde anlamanın da uygun olduğunu belirtirler. Ancak ifâdede "fürsan (=süvâri)" kelimesinin hazfedilmiş olduğunu ve dolayısıyla ibarenin şöyle olması gerektiğine de dikkat çekilmiştir:

□ "Ey Allah'ın atlarının süvarileri!..."ىاَفْرُ سٍاَنُ خْيَلِ هاللّ Nitekim, Askerî'nin el-Emsâl'inde, Enes'in bir 186 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/128.

187 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/128.

188 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/128-129.

rivayetine göre: "Hârise İbnu'n-Nu'mân: "Ey Allah'ın Resûlü, demiştir, şehid olmam için bana dua buyurun" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua edivermiştir. Bir gün: "Ey Allah'ın atları binin" diye bir ses işitilmiştir. Hârise, ata binen ilk süvari ve şehid olan ilk süvâri olmuştur." Burada "Ey Allah'ın atları", Ey Allah'ın atlarının süvârileri demektir.

Âzimâbâdî, kaydetiği bâzı yorumlardan sonra hadisin son kısmında kastedilen mânanın şu olduğunu belirtir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) savaştığımız zaman cemaat olmamızı, sabır ve sükûnetimizi muhafaza etmemizi emrederdi."189

ْرَيخ َو ،ٌةَعَب ْرأ ِةَباَحَّصلا ُرْيَخ :# هاللّ ُلوسر لاق[:لاق امُهْنَع ُ هاللّ□

7□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

اًنْثا َبَلْغُي ْنَل َو ،ٍفَآ ُةَعَب ْرأ ِشويُجلا ُرْيَخ َو ،ٍةَئاِمُعَب ْرأ اَيا َّرَسلا

. يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ

.[□□َرَشع افْلأ ْنِم ٍةَّلِق

7. (1073)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "En hayırlı arkadaş (grubu) dört kişiliktir. En hayırlı askerî birlik dört yüz kişiliktir. En hayırlı ordu dört bin kişidir. On iki bin kişi, sayıca az diye mağlub edilemez." [Ebu Dâvud, Cihâd 89, (2611); Tirmizî, Siyer 7, (1555); İbnu Mâce, Cihâd 25, (2827).]190

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen arkadaştan murad, yolculuk sırasındaki arkadaştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yalnız başına, "müsafirlik" mesafesini bulan (takribi 90 km) uzaklığa yola çıkmayı tavsiye etmez. Hatta iki kişiyi de tavsiye etmez. Üçe cevâz verir ise de bu hadiste arkadaş olarak dört kişilik grubun en iyi olacağını belirtmektedir. Bu tavsiye vecibe ifade etmez, az da çok da olabilir. Gazzâlî, İhyâ'da dörtteki hikmeti şöyle açıklar: "Yolcu, sefer sırasında kendisini muhâfaza edecek birine muhtaçtır. Keza bazı ihtiyaçları için yol esnasında şuraya buraya gitme ihtiyacı da duyar. Şâyet üç kişi olsalar, ihtiyacı için ayrılacak olan tek başına gider. Bu durumda yanında ünsiyet edeceği biri olmayacağından ruhen sıkılır. İhtiyaçlar için iki kişi beraber çıksalar, eşyaların başında kalan, yalnız kalır. Bu hem tehlikelidir, hem de ruhuna sıkıntı verir. Öyle ise dörtten az olan bir ekip yol ihtiyacını yeterince karşılayamaz. Beşinci ise, ihtiyaçtan fazladır. Arkadaş çok olunca sohbet bile yapılamaz.

Şu halde, hadiste, en hayırlı arkadaş grubun dört olduğuna dair delil mevcuttur. Hadiste "En hayırlı arkadaş dörttür" tâbiri içinde, zımnen; dörtten az sayıdaki arkadaş grubunda da -hazer veya sefer halinde- hayır vardır" mânası mevcuttur. Ancak, Amr İbnu Şuayb'ın rivâyet ettiği bir hadiste "üç"ten az olan ekib için "şeytân" tâbiri kullanılmıştır: ةَ

ث ًّثلا َو ِنانَاطْيَش نابِكا ّرلا َو ٌناطْيَش ُبِكا ّرلا

□رَ بْك

"Bir yolcu şeytadır, iki yolcu iki şeytandır, üç yolcu bir ekiptir."

Taberî der ki: "Buradaki zecr (yasaklama), edeb ve irşâd zecridir, tahrim zecri değildir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tek kişinin seyahatinde yalnızlıktan mütevellit mahzurlar olduğu için bunu yasaklamıştır, değilse, yalnızlık haram değildir."

Gerçek şu ki, âlimler bu meselede farklı fetvalar vermişlerdir. İhtiyaca, şartlara göre yalnız olmak da gerekebilir. Nitekim casuslar, öncüler, haber toplayıcıların yalnız olması gerekmektedir.

2- Askerî birlik diye tercüme ettiğimiz seriyye sayısı dört yüz civarında olan bir müfrezedir, ordunun bir bölümüdür. Aşağı yukarı günümüzün taburuna tekâbül eder. İbrahim Harbî: "Seriyye, dört yüz civarındaki süvarî birliğidir" diye tarif etmiştir. Geceleyin yol alıp, gündüz gizlendiği için seriyye dendiği ifade edilir. Çünkü serâ ى رَس "geceleyin yürüdü" demektir.

İbnu'l-Esîr, bu açıklamaya katılmaz. Ona göre: "Bu, sayısı dört yüze ulaşan askerî bir birliktir, cem'i serâyâ gelir. Seriyye denmesi, bunların askerlerin en hayırlı kısmından seçilen bir hülâsa olmasındandır; "sırrî", nefis demektir. Bu miktar bir müfrezeye seriyye denmesi (hareket kaabiliyetinin fazla olması sebebiyle) gizlice, hiç sır vermeden düşmana nüfûz etmesinden de olabilir."

189 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/128-129.

190 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/130.

İbnu Raslân şu açıklamayı yapmıştır: "Seriyyenin hayırlısı dört yüz" diye sınırlandırılması.. Bedir Ashâbı'nın üç yüz küsur olmasından ileri gelebilir. Bu duruma göre, en hayırlı seriyye üç yüzdört yüz ile dört yüzbeş yüz arasındaki seriyyedir.

3- "On iki bin sayıca az diye mağlub edilemez" sözü, bu sayı bir ordu için ideal miktardır. Bu miktardaki bir ordu düşman karşısında mağlup düşmüşse bunun mağlubiyet sebebi sayısının azlığından değildir. Ebu Ya'lâ el-Mevsilî'nin Müsned'inde ا

« اَذِا صَبَرُوا وَاتَّقُوا ...

» ziyadesi

vardır. Mâna şöyle olur: "Sayısı on iki bini bulan ordu sabreder ve takvaya riâyet ederse sayı azlığı sebebiyle mağlup düşmez." Öyle ise bu sayıdaki bir İslâm ordusu mağlupsa "azlık"tan başka sebep aramak lazım: Sayıya güvenmek, şeytanın içlerine savaşı kazanacak güçte oldukları, şecaat sahibi bulundukları, fazlasıyla maddî kudrete sahip oldukları hususunda attığı telkinler sonucu kendilerine fazla güvenerek (Allah'ı unutmak, alınması gereken bir kısım tedbirleri ihmâl etmek) gibi. Nitekim Huneyn Savaşı'nda sayıları on iki bin olan İslâm ordusu, çokluklarına ve sayılarına güvenmişler:

"Bugün bizi sayıca azlık mağlub edemez" demişlerdi. Fakat ilk vehlede dağıldılar, sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gayreti ile toparlanıp galebe çaldılar. Âyet-i kerime meâlen: "Huneyn günü çokluğunuzla böbürlenmiştiniz, size hiçbir faydası olmadı...." (Tevbe 25) der.

Âlimler bu hadise dayanarak "Müslümanların adedi on iki bine ulaşınca, düşman sayılamayacak kadar çok da olsa cepheyi terketmek haramdır" demişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak 1057 numaralı hadisin açıklaması da görülmelidir. 191

] ةَص ْرَغْلاِب َماَقأ ٍم ْوَق ىَلع َرَهَظ اَذإ # هاللّ ُلوس َر َنا□

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

8□

□ـ نعو بأ ةحلط ر َض ِى

. ئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ

.[□□ث َ ًث َلاَيل

8. (1074)- Ebu Talha (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kavme galebe çalınca, (evler arasındaki) boş bir arsada üç gece ikâmet ederdi." [Buharî, Cihad 185, Megâzî 7; Müslim, Cennet 78, (2875); Tirmizî, Siyer 3, (1551); Ebu Dâvûd, Cihâd 131, (2695).]192

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın askerî harekâtıyla ilgili mühim bir prensibini görmekteyiz: Fethedilen yerde üç gece ikâmet. Mühellib bunu: "Askerleri ve hayvanları dinlendirmek için" diye açıkladıktan sonra, "fethedilen yer düşmana ve gelip geçene karşı emniyetli ise" diye bir şart da belirtir. İbnu'l-Cevzî şöyle der: "Maksad galebenin tesirini artırmak, ahkâmı infâz etmek ve (gözdağı vererek aleyhte) toplanmayı azaltmaktır, sanki şöyle demektedir: "Haydi, kuvvetli olan, kendine güvenen buyursun, işte buradayız."

İbnu'l-Münîr de şu yorumu yapmıştır: "Bu kalıştan maksad, muhtemelen, meâsi işlenmiş olan bu bölgeye, zikrullah ve şeâir-i İslâmiye'yi izhar etmek suretiyle mânevî bir ziyâfette bulunmaktır. Bu zikir ve şeâirin izharı mânevî bir ziyafet hükmüne geçerse bunun üç gün devam etmesi gerekir, zira ziyafetin müddeti üç gündür." Muhakkak ki her te'vilin bir vechi, bir haklılığı var.193

] ت َرسأَف ٍّلَيقُع ِنَبِل َءاَفَلح ُفِيقث ْتَنا□

ك :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

9

ى ِض َر نيصحلا نب نارمع نعو ـ

لَيَقُع ِبَن ْنِم ًج َر # هاللّ ِلوسر ُبَاحْصأ َرسأ َو

هاللّ ِلوسر ِبَاحْصأ ْنِم ِنْيَلُج َر ٌفِيقَث

؟ َكُنأَش اَم َلاَقف ُ د

مَحُم اَي َلاَقف ِقاَث َوْلا يف َوُه َو # هاللّ ُلوسر ِهْيَلَع َتأَف َءاَبْضَعْلا ُهَعَم اوُبَاصأ َو .

مُث

فيِقَث َكِئاَفَلُح ِة َري ِرَجب َكُتْذَخأ َلاَق .

ءاَبْضَعْلا ِبْنَعي ؟ِهجاَحلا َةَقِباَس َتْذَخأ َو ِبَنْتْذَخأ َمِب َلاَقف.

؟ َكُنأَش اَ :

م َلاَقف ِه ْيَلإ

عَج َرَف ا

مي ِح َر اقيِف .

ر َناك َو ،ُدَّمَحُم اَي ُدَّمَحُم اَي ُهاَداَنَف ُهْنَع َف َرَصْنا

هْنَع َفرَصْنا َّمُث

: لاَقف .

ح ًَفْلا َّلُك َتْحَلْفأ َك َر ْمأ ُكِلْمَت َتْنأ َو اَهَتْلُق ْوَل

مِلْسُم يهِنإ : َلاَقف

هاَداَن ًَف

191 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/130-131.

192 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/132.

193 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/132.

بِدُتفاَف َكُتَجاَح ِهِذه :لاق ى

نِقْساف ٌتأَمَظ َو ،بِنمِعْطاف ٌعِئاَج بهِنا : َلاَق ؟ َكُنأَش اَ م: َلاَقف ُ ه.اَتأَف□ .

ناَكَف□

قاَث َوْلا يف ُةأرَمْلا ِتناَكَف ُءاَبْضَعْلا ِتَبي ِصُأ َو ِراَص ‘نا َنِم ٌةأ َرما ِت َرِسأ َ : و َلاَق□.

نْيَلُج َرِب□ .

“ تَنَد اَذإ تلعَجَف ،َل□

ب ا ِتَتأَف ِقاَث َوْلا َنِم ٍةَلْيَل َتاَذ ْتَتَلفْناَف ْمِهتوُيُب ْنَدَي َنْيَب ْمُهَمَعَن َنوُحيِ ِرُي ُم ْوَقْلا

ةَق : □

نو ُر َو ،ٌةَب ٌرَدُم ْنأ□

وَنُم ٌةَقاَن َيه َو ُغ ْرَت ْمَلف ِءاَبْضَعْلا ىلإ ْتَهَتْنا ىَّتَح ُهْك ُرْتَتَف اَغ َر ِريِعَبْلا َنِم□□

اَهوُبَلَطَف اَهِب او ُرذَ َنو ْتَقَلَطْناَف اَهْت َرَج َز َّمُث اَه ِزُجَع يف ْتَدَعَقف : َلاَق ٌ. ةَس ٌرَجُم َنوُر
َو ،ٌةَب ٌرَدُم

□ اَهآ

ر َ ة

□ نِيدَمْلا ِتَمِدَق اَّملَف .اَهَن َرَحْنَتَل اَهْيَلَع ُ هاللّ اَهاَّجَن ْنإ ىلاعت ِ هللّ ْت َرَذَن□ :

و : َلاَق .ْمُهْت َزَجعأَف

□ هاللّ َلوسر اوتاف اههنرحن هاللّ بهناجن نا ترذن :تلاقف # هاللّ ِلوسر ُةقاَن ُءاَبْضَعْلا
اوُلاَقف ُساَّنلا:

□ اَهَّن َرَحْنَتل اَهْيَلَع ىلاعت ُ هاللّ اَهاَّجَن ْنإ ْت َرَذَن ،اَهْت َزَج اَمَسْئِب ؟ِ هاللّ َناَحْبُس :.
َلاَقف ُ . هَل َكِلذ او ُرَكَذَف

نذمرتلا هجرخأو د

. واد وبأو ملسم هجرخأ .

َمدآ ُنبا ُكِلْمَي َ اَميِف ًو ٍةَي ِصْعَم يف ٍرْذَنِل َءاَف َو□]

يف نشملا تدِهوُعو بوكرلا ِتفلأ نتلا ةبهدؤملا ةج هرخملا ُ ة

«

. ب َّرَدُملا□

اريسي اف َرط هنم «

ريسلاو بوكرلا يف ةبردملا ةبرجملا :ةلمهملا نيسلاو ميجلاب ُ ة .

س َّرَجُملا َو بوردلا□ «

.

»

9. (1075)- İmrân İbnu'l-Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Sakif, Benî Ukayl'in müttefiki idi.

Sakîfliler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından iki kişiyi esir ettiler. Buna mukabil Müslümanlar da Benî Ukayl'dan bir kişiyi esir ettiler, adamla birlikte Adbâ adlı deveyi de ele geçirdiler. Adam bağlı halde iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanına geldi. Adam:

"- Ey Muhammed!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Ne istiyorsun?" diye sordu:

"- Beni niye yakaladınız, hacıları geçene (yani Adbâ'ya) niye el koydunuz?" dedi: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) meseleyi büyütmek için:

"- Seni müttefiklerin olan Sakif'in cinayetinden dolayı yakaladım!" cevabını verdi, sonra oradan ayrılıp gitti. Adam tekrar seslenerek:

"- Ey Muhammed! Ey Muhammed" dedi. Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) merhametli ve nezâketli idi. Adama dönerek:

"- Ne istiyorsun?" dedi. Adam:

"- Ben Müslümanım!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Sen bunu, daha önce, kendi umuruna mâlik iken söylemiş olsaydın, tamamiyle kurtulurdun" dedi ve adamdan uzaklaştı. Adam tekrar:

"- Ey Muhammed, ey Muhammed!" diye bağırdı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geri gelerek:

"- Ne istiyorsun?" dedi. Adam:

"- Açım, doyur beni, susadım, su ver bana!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Hacetin bu mu?" dedi. Adam öbür iki kişiye mukabil fidye yapıldı."

Râvi İmrân sözüne şöyle devam etti: "Ensâr'dan bir kadın esir edildi. Adbâ dahi ele geçirildi. Kadın bağa vurulmuştu. Halk develerini evlerinin önünde dinlendiriyorlardı.

Bir akşam bu kadın ipten boşanarak develerin yanına geldi. Kadın deveye yaklaştı mı deve böğürüyordu. O da birini bırakıp öbürüne yaklaşıyordu. Sonunda Adbâ'ya yaklaştı. Bu böğürmedi.

Râvî der ki: "Bu pişkin bir deve idi" -bir rivayette: "O terbiyeden geçmiş bir deve idi" denmiştir. Ebu Dâvud'da: "Uysal bir deve" denmiştir- Kadın devenin arkasına bindi, hayvanı sürüp yola revân oldu.

Kadının kaçtığını hissettiler, arayıp taradılar, ama bulamadılar. Kadın, Allah kendisine kurtulma nasib ederse, deveyi Allah için kurban etmeyi adadı. Medine'ye gelince, halk onun kurtulduğunu görünce:

"Adbâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devesi!" diye bağrıştı. Kadın:

"- Ben nezretmişim. Allah beni kurtarırsa onu kurban edeceğim diye!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip bu durumu haber verdiler. O:

"- Sübhânallah! Hayvancağıza ne kötü mükâfaat vermiş: Allah onu, bunun üzerinde kurtarırsa o tutup bunu kesecek ha! Olacak şey mi? Hayır! Günah olan bir nezre uyulmaz, şahsen sâhip olmadığı bir şey üzerine yaptığı nezre de uymaz!" dedi." [Müslim, Nüzûr 8, (1641); Ebu Dâvud, Eymân 28, (3316).]194

AÇIKLAMA:

194 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/133-135.

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) düşmanla olan münasebetlerini, devrinin harp kaidelerine göre yürütmüştür. Esir edilen Müslümanları kurtarabilmek için, o da düşman taraftan -ve burada olduğu üzere- düşmanın müttefikinden bazılarını esir almıştır. Nitekim, esir Müslümanların kurtarılmasında fidye edilmiştir.

2- İkinci vak'ada Ensâr'dan esir edilen kadın, Ebû Zerr Gifârî (radıyallahu anh) hazretlerinin hanımıdır.

3- Adbâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devesidir, kaliteli, kapasiteli, iyi yetiştirilmiş bir devedir. Hızlı koşmasıyla meşhurdur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona binerek katıldığı deve yarışmalarında hep kazanırdı. Rivâyette geçen "hacıları geçen" tâbiri devenin bu vasfını belirtir.

Muhtemelen, hac kâfilelerinde başkasına ön vermeyip en önde yer almakla temâyüz ettiği için bu vasıf deveye verilmiş olabilir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere deve aslen Benî Ukayl'den birine aittir, ancak sonradan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kasvâ ve Ced'a adında başka develerinin de ismi geçer. Ancak bunlar aynı devenin farklı isimleri mi, ayrı ayrı üç deve mi ihtilaf edilmiştir. Şurası muhakkak ki, o zamanın şartlarında bir ailenin birden fazla devesi olması lüks ve israf değildir, normaldir.

4- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "Ben Müslümanım" diyen esire: "Bu sözü, daha önce, kendi umuruna mâlik iken söylemiş olsaydın, tamamiyle kurtulurdun" demekle şunu ifade etmiştir:

"Esir olmazdan önce Müslüman olsaydın, seni ne esir eder, ne de malını ganimet olarak alırdık. Ama şimdi kısmî bir kurtuluşa erdin. Artık seni öldürüp öldürmemekte muhayyer değiliz, hayatın garanti altında, fakat esir olarak tutmak, bağışlamak veya fidye mukabili bırakmakta muhayyeriz, mal iddiasında da bulunamazsın."

Bu cevap İslâm'ın harp hukukuyla ilgili bir hükmünü beyan etmektedir: Bir esirin Müslüman olması ganimet sahiplerinin onun üzerindeki haklarını düşürmüyor, önceki mallarına istihkak kazandırmıyor.

Esîr olmazdan önce Müslüman olan, ganimet malı olmaktan kurtulur.

5- Bu rivayet Müslim ve Ebu Dâvud'da nezir yani adakla ilgili bölümde kaydedilmiştir. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, rivayetin en sonunda kaydedilen sözü nezirle ilgili mühim iki esas vazetmektedir:

1) Günah olan bir şeyi işlemek üzere yapılan nezre uyulmaz.Yani,

şarap içmek, zina yapmak, annebabaya itaatsizlik etmek gibi dinin yasakladığı amelleri yapmak üzere edilen nezirler bâtıldır.

Bunlara "nezirdir" diye uyulmaz. Bu çeşit nezirlere uymayan kimseye yemin kefâreti de gerekmez.

Ebu Hanife, Şâfiî, Mâlik hazretleri Dâvud-ı Zâhirî ve cumhur-u ulemâ bu hükümde birleşirler. Sâdece Ahmed İbnu Hanbel, bir başka hadisle istidlâl ederek bu durumda yemin kefâreti vermek gerektiği görüşündedir. Mezkur hadisi Hz. Aişe rivâyet etmiştir: yani: ة َرافَك□ □ ُهت َرافَك َو ٌةَي ِصْعَم ِيف َرْذَن

نيِمَي□□

"Günah amele nezredilmez, (edilmişse îfa edilmez, kefarette bulunulur) kefareti de yemin kefâretidir."

Muhaddisler bu rivayetin zayıf olduğunda ittifak ederler.

2) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hadiste beyan ettiği ikinci hüküm "Kişi, sâhip olmadığı bir şeye nezrederse uyulmaz (batıldır)" ifadesidir. Yani nezir yapan birisi nezrini kendi mülkünde olmayan bir şeye izâfe ederse demektir. Sözgelimi: "Allah hastama şifa verirse falancanın kölesini âzad edeceğim" veya "elbisesini veya evini tasadduk edeceğim" demesi gibi.

Ancak, o anda zimmetinde olmayan bir mala izâfeten nezirde bulunursa bu nezir sahihtir, borçlanmış

olur. Sözgelimi: "Allah hastama şifa verirse Allah için bir köle âzad edeceğim" dese, o sırada kölesi veya köleyi satın alabilecek bir malı olmasa bile nezri sahih olur, hastası iyileştiği takdirde bir köle âzad etmesi gerekir.

6- Bu hadisten, kadınların, dâru'lharpten dâru'l-İslâm'a hicret, kötülük yapmak isteyenlerden kaçma gibi zarurî durumlarda tek başına yola çıkabileceği hükmü çıkarılmıştır. Bilindiği üzere şeriat-ı garrâmız, kadınların "sefer mesâfesine" yalnız başlarına yolculuk yapmasına cevaz vermez, yanında, kocası veya nikah düşmeyen bir mahremi bulunacaktır. Bu rivayetten kadının belirtilen zarurî hallerde seyahat yapabileceği hükmüne varılmıştır.

7- İmam Şâfiî ve bazı âlimler bu hadisten hareketle: "Küffâr, Müslümanların malını ganimet olarak aldıkları takdirde, bu mala onlar temellük edemezler, yani Müslümanlar o malı tekrar ele geçirecek olsalar, eski sâhibine verilir, Müslümanların ganimeti sayılmaz" demiştir. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Kişi sâhip olmadığı bir şey üzerine yaptığı nezre uymaz" diyerek, kadının

bindiği Adbâ'nın kadına ait olmadığını ima etmiş olmaktadır. Ancak Ebu Hanîfe ve diğer fakihler ehl-i küfür, Müslümanların malını yağmalayıp ganimet yaptıkları takdirde, onların mülkü sayılacağı görüşündedirler.195

ن ِم ٍّلُج َر َدَسَج او ُرَتْشَي ْنأ اوُدا َرأ َنوُك ِرْشُملا] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

11

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

بذمرتلا هجرخأ .[ْمُهَعيِبَي ْنأ # هاللّ ُلوسر بأَف َنيِك ِرْشُمْلا .

10. (1076)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Müşrikler, bir müşrikin cesedini parayla satın almak istediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun para ile satılmasına karşı çıktı." [Tirmizî, Cihâd 35, (1715).]196

AÇIKLAMA:

Burada müşriklerin para vererek almak istedikleri belirtilen cesed, Nevfel İbnu Abdillah İbni'l-Muğîre'ye aittir. Bu herif, Hendek Savaşı sırasında büyük bir cür'etle hendeği atlayıp Müslümanlar tarafına geçmeyi becermişti, ancak hemen gebertildi. Mekkeliler, onun cesedini para vererek satın almayı teklif ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu işitince: ةَجاَح َانَل ِهِنَمَثِب َو ٍ هِدَسَج

"Bizim ne onun cesedine, ne de cesedinden gelecek paraya ihtiyacımız var" buyurmuş ve cesedin teslim edilmesini söylemiştir. Halbuki, Mekkeliler bu cesed için on bin dirhem teklif etmişlerdi.

İslâm fukahası bu ve benzeri hadislere dayanara müşriklerin cifelerinin para mukabili satılmasının câiz olmadığı hükmünü ortaya koymuşlardır. "Cife satışı, cifeye mukabil para alınması caiz değildir, çünkü ölmüştür, ölüye temellük etmek, ona mukâbil bir ivaz almak caiz değildir" derler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cife ve putların satılmasını haram kılmıştır.197

ÜÇÜNCÜ BAB

CİHADLA İLGİLİ TEFERRUAT

Bu babta dört fasıl vardır

BİRİNCİ FASIL

EMÂN VE SULH

*

İKİNCİ FASIL

CİZYE VE CİZYE İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

GANİMETLER VE FEY

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ŞÜHEDÂ

BİRİNCİ FASIL

EMAN VE SULH

195 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/135-137.

196 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/137.

197 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/137.

ا َزَغ # هاللّ َلوسر َّنأ] ُ: هْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر رخص هدج نع هيبأ نع مزاح بأ نب نامثع نع ـ□

حَتْفَي ْمَل َو َف َرَصْنا ِدَق َو ُهَدَج َوَف # هاللّ ُلوسر ُّدِمُي ٍّلْيَخ يف َبك َر ٌرْخَص َكِلذِب□ َعِمَس أَّملَف ، افيِقَث

مْكُح ىلَع اوُلزْنَي َّتَح َرْصَقلا َق ِراَفُي َ ْنأ ُهَتَّمِذ َو ِ هاللّ َدْهَع ٍّذِئَني ِح ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر□ ٌرْخَص َلَعَجَف

دْعَب أَّمأ : ٌرْخَص ِهْيَلإِ َب تَك ً َف ،# ِ هاللّ ِلوسر ِمْكُح ىلَع اوُل َزَن َّتَح ْمُهْق ِراَفُي ْمَلف□ # ِ هاللّ ِلوُسر

هاللّ ُلوُسر َرَمأَف .ٍّلْيَخ يف ْمِهب ٌلِبْقُم بِهنإ َو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي َكِمْكُح ىلَع اوُل َزَن ْدَق □ َّنإف افيِقَث

َسَمْ يف اَهِلْيَخ َو َر ْج اَهِل ، َو هاَتأ ‘□

سِمْ َشَع َرْ َوَعْ تاٍّ : ا لِّهُمَّ َباَر ِ كْ ح ‘

ح ا

□

عدَف ة□

. # عِماَج ِة ًّ َصلاِ□

ب

لَخَد اَميِف ْتَلَخَد ْدَق َو بِتَّمَع َذَخأ ارْخَص َّنإ□ :

□

هاللّ َلوسر اَي َلاَقف . ةَبْعُش ُنب ُة َريغُملا ُهمَلَّكَف ُم ْوَقْلا □

عَفْدَاَف ْمُهَلا َوْمأ َو ْمُهَءاَمِد اوُ زَرْحأ ْد ّ َف اوُمَلْسأ اَذإ َم ْوَقْلا َّنإ ُرْخَص اَ : ي َلاَقف□ ُهاَعَدَف َنوُمِلْسُمْلا ِهيِف

“ □ □□ م□

: س ا ِنَع اوُب َرَه ْدَق ٍّمْيَلُس ِبَنَبِل َناك ءاَ

م #ِ هاللّ َّبَن َلأَس َو ،هْيَلإ اَهَعَفَدَف ُهَتَّمَع ِة َريغُمْلا بلاِإ

ارخَص ا ْوَتأَف

م يِلُس ِبَن ِبْنَعي ،اوُمَلْسأ َو ُ ه□□ .

ل َزْنأَف ى ِم ْوَق َو اَنأ ِهيِف ُل َزْنأ :َلاَقف َءاَملا َكِلذ اوُك َرَت َو□ .

اَنْيَتأَف اَنْمَلسأ ْدَق ِ هاللّ َلوُسر اَ ي :اوُلاَقف # َّبَّنلا ا ْوَتأَف ى

بأَف َءاَملا َكِلذ ْمِهْيَلإ َعَفْدَي ْنأ ُهوُلأَس َو .

اوُمَلْسأ اَذإ َم ْوَقْلا َّنإ ُرْخَص اَي َلاَقَف ُ: هاَعَدَف اَنْيَلَع َبأَف اَنَءاَم َبأَف اَنَءاَم اَنْيَلإ َعَفْدَيِل ارْخَص

:ِ؛ هاللّ َلوُسر اَي ْمَع

ن َلاَق

مُهَءاَم ِمْهَيَلإ ْعفْدَاَف ْمُهَلا َوْمأ َو ْمُهَءاَمِد اوُ ز َرْحأ□.

هجرخأ

ءاَملا ِهِذْخأ َو ،ةَيِ راَجلا ِذْخأ ْنِم ءاَيَح ة َرْمُح َكِلذ َدْنِع ُرَّيَغَت□].

يِ هاللّ ِلوسر َهْج َو ُتْيأ َر َو

دواد وبأ .

1. (1077)- Osman İbnu Ebî Hâzım, babası vasıtasıyla dedesi Sahr (radıyallahu anh)'dan rivayet ediyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Tâif'e karşı gazveye çıkmıştı. Sahr bunu işitir işitmez, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a imdad etmek üzere bir grup atlıyla hareket etti. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı fetih yapmadan geri dönmüş buldu. Sahr, o gün Allah'a yemin ederek: "Şu Kasr, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmüne boyun eğmedikçe kuşatmayı kaldırmayacağım" dedi ve oradan ayrılmadı. Nihâyet içeridekiler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmüne boyun eğdiler. Sahr, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şöyle yazarak durumu bildirdi: "Emmâ ba'd: Ey Allah'ın Resûlü! Sakif senin hükmüne boyun eğmiştir. Ben, onları süvariler arasında getiriyorum."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Essalâtu Câmiatun" diye nida edilmesini emretti.198 Kahraman (yani Sahr) için: "Rabbim, şu kahramana atlarını, adamlarını mübârek kıl!" diye on kere dua etti.

Derken halktan bir grup Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldi. Muğîre İbnu Şu'be söz alıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Sahr, halamı yakaladı. Halbuki halam Müslümanların girdiği şeye (imana) girmişti" dedi. Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) onları çağırıp:

"- Ey Sahr, bir kavm Müslüman oldu mu, artık kanlarını da mallarını da korumuş olurlar. Muğîre'ye halasını iade et!" dedi. O da kadını ona iâde etti.

Sahr, Benî Süleym'e ait olan bir suyu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den istedi. Benî Süleym, İslâm'dan kaçarak bu suyu terketmişti. Sahr: "Ey Allah'ın Resûlü, beni ve kavmimi oraya yerleştir!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Pekâla!" dedi ve onu oraya yerleştirdi: Sonra Süleymîler Müslüman oldular ve Sahr'a gelip suyu kendilerine iade etmesini söylediler. Sahr, buna imtina edince Süleymîler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a başvurdular:

"- Ey Allah'ın Resûlü, biz Müslüman olduk, suyumuzu iâde etmesi için Sahr'a geldik. O imtina edip vermedi" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Sahr'ı çağırttı. Gelince:

"- Ey Sahr, bir kavm Müslüman olunca mallarını ve kanlarını korurlar, bunlara sularını geri ver!" diye emretti. Sahr:

"- Başüstüne ey Allah'ın Resûlü!" dedi.

Râvi der ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzünün bu sırada suyu Sahr'dan geri almaktan duyduğu haya sebebiyle genç kızın yüzü gibi kızardığını gördüm." [Ebu Dâvud, Harâc 36, (3067).]199

198"es-Selâtu Câmi'atun" henüz ezan yokken, namaz vaktinde, cemaati toplamak için başvurulan nidâ idi. "Namaz toplayıcıdır" demektir.

199 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/140-141.

AÇIKLAMA:

1- Hicrî sekizinci senenin Şevval ayında cereyan eden Taif'in fethiyle ilgili bir vak'a anlatılmaktadır.

Sahr, Ebu Hazm Sahr İbnu'l-Ayle İbni Abdillah el-Becelî el-Ahmesî'dir. Kûfe'de yerleşmiştir, Begavî,

"Sahr'ın bundan başka rivayeti yok" der.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Sahr'a suyu geri vermesini söylemesi, hukukî bir vecibe olarak değil, gönüllerini hoş etmek içindir. Zira fıkhen, esas şudur: Kâfir, malını bırakıp kaçınca ele geçirildi mi artık bu, fey olur. Bir kere, fey oldu mu ona Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) temellük eder. Burada da öyle olmuş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) temellük eder. Burada da öyle olmuş, Resulullah (a.s) suyu Sahr'a bağışlamıştı, artık bu mülkün, Müslüman olmalarıyla onlara geçmesi mümkün değildi. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), suyu, Sahr'ın rızasıyla ondan alarak, eski sâhiplerine, onların İslâm'a kazanılması, dine bağlılıklarının artırılması için iâde etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın suyu iâde emrinin bu mahiyette olduğunun en iyi delili, emri verirken yüzünün kızarmasıdır. Bu emirle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), aslında fıkhî bir hukukun iadesini emretmemiş, bir atıfette bulunmasını söylemiştir. Sahr (radıyallahu anh) da bu emri hemen yerine getirmiştir.

Muğîre İbnu Şu'be'nin halasını iâde emri de bu mahiyette olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Huneyn Savaşı'nda ele geçirilen Huneynli kadınlar da âilelerine, karşılıksız iâde edilmeye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından teşvik edilmiş ve bunda muvaffak olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), çok sayıdaki askerin rızasını alarak, gönül hoşluğuyla bu meselenin halline hususî gayret göstermiştir. Keza Müreysî Gazvesi'nde ele geçirilen Benî Müstalik esirleri de bu yolla bağışlanarak gönülleri kazanılmıştır.200

[مَدأ ُةَعْطِق ِهِدَيِب ِسأ َّرلا ُثَعْشأ ُلُج َر اَذإَف ِة َرْصبْلاِب ِدَب ْرِمْلاِب أَنُّ□□

ك :لاق هاللّدبع نب ديزي نعو ـ2□

اَنْل َواَنَف

. كِدَي يف بِتَّلا َمَد ا‘ ةَعْطِقْلا ِهِذه اَنْلِواَ□ :

ن اَنْلُق

لَجأ َلاَقف ؟ةَيِداَبْلا ِلْهأ ْنِم َكَّنأَك اَنْلُقف . َرَمْحأ□ .

نأ َو ُ هاللّ َّإ َهلإ َ َنأ ْمُتْدِهَش ْنإ ْمُكَّنإ :سْيَق ِنب ِرْيَه ُز ىنَب ىلإ # هاللّ ِلوسر ٍّدَمَحم ْنِم□□ اَهيف اَذإف:

هاللّ ِلوسر َمْهَس َو ِمَنْغَملا َنِم َسُمُخلا ُمُتْيَّدأ َو ةاَكَّزلا ُمُتْيَتآو َة ًَّصلا ُمُتْمَقأ َو هاللّ لوسر # ادمَحُم

□ هاللّ ُلوس :

ر َلاَق ؟اَذه َكَل َبَتَك ْنَ :

م اَنْلُقَف

هِلوُس َر َو ىلاعَت ِ هاللّ ِناَمِأب َنوُنِمآ ْمُتْنأ هِيِفَّصلا َمْهَس َو□.

ىئاسنلاو دواد و .

بأ هجرخأ

.[

2. (1078)- Zeyd İbnu Abdillah anlatıyor: "Biz Basra'da Mirbed denen yerde idik. Saçları dağınık, bir adam geldi, elinde kırmızı renkli bir deri parçası vardı. Kendisine: "- Köylüsün galiba." dedik.

"- Evet!" dedi.

"- Elindeki şu deri parçasını bize ver (de ne var bir bakalım)!" dedik. Hemen alıp içindekini okuduk.

Şu yazılı idi: "Allah'ın Resulü Muhammed'den Benî Züheyr İbnu Kays'a. Siz, şâyet Allah'tan baka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet eder, namaz kılar, zekat verir, ganimetten beşte biri, Peygamberin hissesini ve Ôsafiyy payı'nı eda ederseniz, sizler Allah ve Resûlü'nün emânıyla emniyette olursunuz."

Biz: "Bu mektubu size kim yazdı?" diye sorduk. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)!" dedi. [Ebu Dâvud, Harac 21, (2999); Nesâî, Fey 1, (7, 134).]201

AÇIKLAMA:

1- Ebu Dâvud bu hadisi "safiyy payı" üzerine açtığı bir babta kaydeder.

Safiyy payı nedir? İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de, safiyy'i: "Ordu komutanının, taksimden önce ganimetten kendisi için ayırdığı şey" diye târif eder. Safiyye de denir, cem'i sefâyâ gelir. Hz. Aişe, Safiyye (radıyallahu anhâ) validemiz için: هِيِفَّصلا ْن ِماَهْنَع ُ هاللّ

□كَانَتْ صَفِيَّةُ رَ ضِ ى demiştir. Yani:

"Safiyye, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (ganimetten şahsına hususi olarak) seçtiği şey idi."

200 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/141-142.

201 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/142.

Çünkü Hayber Savaşı'nda elde edilen esirlerden biri idi. Zülfikâr adlı kılıcın da Bedir Savaşı'nda bu şekilde alındığı belirtilir.

Tîbî, ganimetten, taksimden önce böyle bir pay alma hakkının Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait olduğunu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra arkadan gelen imamlardan hiçbirine böyle bir hak tanınmadığını belirtir. El-Hidâye'de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zırh, kılınç, câriye gibi bâzı ganimet mallarından safiyy payı aldığı belirtilmiştir. Aynî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra bunun kalkması sebebiyle Dört Halife'den hiç birinin safiyy almadığını belirtir.

Ebu Dâvûd'da, aynı babta kaydedilen bir başka rivayette, Katâde, safiyy payı hakkında şu bilgiyi verir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazve yaptığı zaman kendisinin sehm-i sâfi'si vardı. Onun dilediği şeyden alırdı. Safiyye (radıyallahu anhâ) validemiz bu sehm'dendi. Gazveye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizzat katılmazsa, bu pay ona ayrılırdı, ancak bu durumda seçme hakkı yoktu. (Ne ayrılmışsa onu kabul ederdi)" (Bak: 1125. hadis).

2- Mirbed: Basra'nın en meşhur, en güzel mahallesi olduğu belirtilir.

3- Ganimet ve Fey: Bu vesile ile, cihad bahsinde sıkça geçen bu iki tâbirin de açıklanmasında fayda var:

Alimler "gânimet" ve "fey"in tarifinde ihtilâf ederler, ikisi bir mi, ayrı mı?

Atâ İbnu Sâib'e göre, ganimet: Müslümanların müşriklere galebe çalarak zor yoluyla onlardan elde ettikler malın ismidir. Ele geçirilen arazi ise, o "fey"dir.

Süfyânu's-Sevrî'ye göre: "Ganimet: Küffârın malından savaşla zor yoluyla alınan maldır. Bu beş

hisseye ayrılır. Dört hissesi savaşa katılanlara aittir:

Fey ise: Savaşmaksızın sulh yoluyla küffârdan alınan maldır. Bunda humus (beşte bir) yoktur. Fey, Allah'ın zikrettiği kimselere aittir (Haşr 6-7).

Bu hususta şu görüşler de ileri sürülmüştür:

* Ganimet, küffarın malından kahr ve galebe yoluyla zorla elde edilen maldır.

Fey de üzerine at ve deve sürülmeksizin elde edilen maldır: Öşür, cizye, sulh ve barış yoluyla elde edilen emvâl gibi.

* Fey de ganimet de aynı şeyi ifade eder, aynı şey için kullanılan iki farklı isimdir.

Ulemânın umûmiyetle benimsediği gerçek şu ki: "Fey" ve "ganimet" farklı şeylerdir. Fey: Küffârdan at ve deve kulanmadan alınan mallardır. Ganimet ise at ve süvari kullanarak, savaşarak kahr ve galebe yoluyla zorla alınan mallardır. Ganimete Cenâb-ı Hakk şu âyette yer vermiştir. "...Ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ın, Peygamber'in, yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır" (Enfal 41). Müfessirler çoğunlukla, "Allah'ın" tâbirinin, teberrüken başlangıç kelimesi olarak kullanıldığını, bunun ayrı bir pay olmadığını söylemiştir. Öyle ise Allah ve Resûlü'nün payı tek bir paydır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra, ganimetteki (veya feydeki) "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın payı" ne olacak? Alimler bu hususta da farklı görüşler ileri sürmüştür. Ahmed İbnu Hanbel ve Şafiî hazretleri bunun, günümüzde amme hizmetlerine ve İslâm'ı kuvvetlendirecek işlerde harcanması gerektiğini söylemiştir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'in bu hisseyi, at ve silâha harcadıkları rivayet edilmiştir. Katâde: "halifeye aittir" demiştir.

Ebu Hanîfe merhum: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ganimetteki hissesi, vefatından sonra, humsa iâde edilir ve hums beşe değil, dörde taksim edilir" demiştir. Bu dört kalem: "Yakınları, yetimler, miskinler, yolcular"dır. "Yakınları" tâbiri, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in akrabalarını kasteder. Bunlar hususunda da ihtilâf edilmiştir:

* Bütün Kureyşîlerdir.* Sadaka helal olmayanlardır,

* Benî Hâşim'dir.

* Benî Hâşim, Benî Abdilmuttalib'tir, bunların kardeşleri bile olsalar Benî Nevfel ve Benî Abdi Şems'e bir şey verilmez (Şafiî).

Keza, yakınlarının hissesi bugün sâbit mi değil mi? bu da ihtilaflıdır. Çoğunluk sabit olduğuna kânidir:

"Humsu'lhums'tan fakir ve zengin olanlarına kadına bir, erkeğe iki olarak verilir" demişlerdir. İmam Mâlik ve Şâfiî hazretleri bu görüştedir.

Ebu Hanife merhum, sâbit olmadığı kanaatindedir.

Hanefîler: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hissesi ile "yakınlarının (zevi'lkurbâ) hissesi humsa iâde edilir ve ganimetin beşte biri üç kısma ayrılır: "Yetimler, miskinler ve yolcular için"

demişlerdir.

"Sabittir" diyenlerin delili, meselenin Kur'ân ve sünnette gelmiş, dört halife zamanında da aynen uygulanmış olmasıdır. Üstelik halifeler bu payı verirken zenginfakir ayrımı yapmamış, fakire daha çok verme cihetine gitmemiştir. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "zevi'lkurbâ" hissesini dağıtırken, çok zengin olmasına rağmen Abbâs'a da vermişti.

Humstan bir pay yetimlere dir. Yetim, babası olmayan büluğa ermemiş Müslüman çocuktur, muhtaç iseler bunlara verilir.

Miskinler: Fakir ve ihtiyaç sâhibi Müslümanlardır.

Yolculara gelince bu uzaktan gelmiş yolcudur. Memleketinde malı olsa bile, yolculuk halinde ihtiyacı varsa, ona da humustan ödeme yapılır.

Ganimetin geri kalan dört hissesi savaşa katılanlara dağıtılır. Atlı üç hisse alır: Biri kendisi, ikisi atı için. Piyâde olan tek hisse alır. Bu Cumhur'un görüşüdür.

Savaşa kadın ve köle ve çocuklar da katılmış ise bunlar taksimden muayyen bir pay almazlar, takdire kalmış olarak komutanca bir bahşişte bulunulur. İstilâ edilen yerlerdeki akar da, menkul gibi taksim edilir.

Müslümanlardan biri bir müşrik öldürecek olursa selebi (müşriğin üzerindeki silah, elbise ve serveti) öldürene aittir, paylaşmaya dahil edilmez.

Komutan, şecaat ve farklı gayret gösteren askerleri hususî şekilde mükâfaatlandırabilir, bu câizdir. Söz konusu mükâfaat nereden verilmeli? sorusu, alimleri farklı cevaplara sevketmiştir: Bazıları humsu'lhums'taki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hissesinden demiştir. İbnu'l-Müseyyeb ve Şâfiî hazretleri bu görüştedir. Bazıları: "Bu, ganimetten hums alındıktan sonra, gazilerin hissesi olarak geri kalan dört hisseden verilir" demiştir. İshak İbnu Râhuye ve Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir.

Bir grup âlim de: "Mükâfaat, ganimetin tamamından, taksimden önce, tıpkı seleb'in öldürene verilmesi gibi, ayrılır, geri kalan taksim edilir" demiştir.

Fey'e gelince, buna, daha önce belirtildiği gibi, ehl-i küfürden savaşsız alınan mallar girer:

* Sulh anlaşması şartına uygun olarak alınanlar,

* Cizye olarak alınanlar,

* Ticaret için daru'l-İslâm'a girenlerden alınan gümrük vergileri,

* Dâr-ı İslâm'da ölüp varisi olmayanların malları, vs.

Fey malında tasarruf hakkı, sağlığında sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e aittir. Hz.

Ömer şöyle demiştir: "Cenâb-ı Hakk, fey'de tasarruf hakkını sâdece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a tanımıştır, ondan sonra kimseye bu hak tanınmamıştır" ve şu âyeti okumuştur. (Meâlen):

"Ey iman edenler, onların mallarından Allah'ın peygamberlerine verdiği şeyler için siz ne at ve ne de deve sürdünüz, fakat Allah peygamberlerine, dilediği kimselere karşı üstünlük verir. Allah herşeye kâdirdir" (Haşr 6).

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) feyden bakımıyla mükellef olduğu ailesine yıllık nafakaları için harcar, geri kalanı da "Allah malı" olarak at ve silaha harcardı.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra, fey'in harcanacağı yerler hususunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüştür: Bir kısım: "Bu imamlara aittir" demiştir.

İmam Şâfiî'nin iki farklı görüşü vardır:

1- "İsimleri divanda yazılı olan savaşçılara aittir. Çünkü, düşmanı korkutmada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yerini bunlar almıştır."

2- "Müslümanların amme hizmetlerine aittir, önce savaşçılara ihtiyaçlarını görecek şekilde ödenir, sonra ehemmiyet sırasına göre, amme işlerine harcanır" demiştir.

Fey'in beşe bölünmesi hususunda da ihtilaf edilmiştir. Şâfiî hazretleri: "Beşe ayrılır, beşte biri ganimetten humsu olanlara ayrılır ve bu hisse tekrar beşe ayrılır, dört hisse savaşçılara ve amme hizmetlerine ayrılır" der.

Ancak çoğunluğun görüşü, fey'in beşe taksim edilmeyeceği, tamamının tek bir kalem olarak harcanacağı, bunda bütün Müslümanların hakkı bulunduğu esasında toplanır.202

تْنأ ْله ُنَاْدَمه ِبل ْتلاق # ِ هاللّ ُلوسر َجرَخ امَل] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

3□

ى ِض َر رهش نب رماع نعو ـ□

تَه ِرَك ْنإ َو ،ُهاَنْي ِض َر ائْيَش اَنل َتَي ِض َر ْنإف ،اَنَل ٌداَت ْرُم َو َلُج ّرلا اَذه ٍّتآ□

202 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/142-146.

ِبل َبَتَك َو ،ِبم ْوَق َمَلْسأ َو ُه َرْمأ ُتي ِض َرَف # ِ هاللّ ِلوسر ُتْمِدَق ّتَح ُتْئ ِجَف

.□مَعَ :

ن ُتْلُق ُ ه

. اَنه ِرَك ائيَش

ة َرا َرِم نب َكِلاَ□

ثَعَب ُلوسر هاللّ # م □

ُلوسر هاللّ ِ# اَذه اَلكِتَاب َلاإ بلا عُمَيْرِ ِذب مِرَّ ان. قاَل : و

ُذخ َو # هاللّ ِلوسر بلاإ ْقِلَطْنا ًّهِّلَعِل َلِيقف :َلاَق . َنا َوْيَخ وُذ ٌّكَع َمَلْسأَف اعِيمَج ِنَمَيْلا بلاإ□
َّرلا َّبِواَه

: نإ َنا َوْيَخ ِبذ هًِّكَعِل ِميح َّرلا ِنمْح َّرلا ِ هاللّ ِمْسِ□

فَقَدِم : َفكَتَب ُهَل ُبَّنلا ٌّب

. □مِنْهُ ‘ا مَان َعلب كِدَلب َو مَالِك

َو□كَتَب َخَالِد ُبن سَعِيدِ نِي #

□ كاَن َصاِدقا يف أرْ ِض ِه َو مَالِهِ َو رَ ِقيِقِه فَلَه ُ‘ا مَانُ، َو ذِمَّةُ رسول ِ هاللّ

. أخرجه أبو داود

.[□العْاَص

3. (1079)- Âmir İbnu Şehr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (peygamber olarak ortaya) çıktığı zaman, Hamdân kabilesi bana: "Gidip şu adam hakkında araştırıp bize haber getirebilir misin? Şâyet bizim adımıza memnun kalırsan biz de onu kabul ederiz, şayet beğenmediğin bir husus olursa biz de reddederiz" dediler. Ben de: "Pekâla!" dedim.

Yola çıkıp Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına kadar geldim. (Gördüm, inceledim ve) memnun kaldım. Kavmim de Müslüman oldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ümeyr Zî Merrân'a şu mektubu yazdı."Râvi devamla der ki: [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mâlik İbnu Mirâre er-Rehâvî'yi Yemen'in tamamına (elçi olarak) yolladı. Akk Zû Hayvân Müslüman oldu."

Râvi devamla der ki: "Akk'a: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a git, köyün ve malın için kendisinden emân al" dendi. O da hemen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine şu eman mektubunu yazdı:

"Bismillahirrahmanirrahim, Allah'ın Resûlü Muhammed'den Akk Zû Hayvân'a: "Eğer arâzisinde, malında, kölesinde (İslâm'a) sadık kalırsa, kendisine emân vardır, Allah'ın ve Allah'ın Resûlü Muhammed'in garantisi vardır. Bu emânı Hâlid İbnu Saîd İbni'l-Âs yazdı." [Ebu

Dâvud, Harâc 27, (3027).]203

AÇIKLAMA:

1- İslâm'ın civarda duyulması ile, hâsıl olan aksülamelden bir kısmına güzel bir örnekle karşıkarşıyayız: Tecessüs, araştırma ve kendiliğinden Müslüman olma.

Ancak hemen belirtelim ki, bu vak'anın Mekke fethinden sonra cereyan etmiş olma ihtimali kuvvetli gözüküyor. Niçin böyle söylediğimizi belirteceğiz.

2- Hemdân, Yemen'de bir kabile adıdır. Hadisi rivayet eden Âmir İbnu Şehr el-Hemdânî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Yemen'e gönderdiği âmillerden biridir. Ebu Dâvud'da özetlenerek kaydedilen rivayet Ebu Ya'la'da teferruatlı olarak kaydedilmiştir: "Hemdân, Hakl denen (müstahkem) bir dağa sığınarak, orduların ulaşmasından emin kalmış bir yerdi. Allah onu, İranlılar gelinceye kadar (yabancı istilasından) korumuştu. Halk onlarla (İranlılar), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zuhuruna kadar savaşmaya devam etti. O zaman Hemdân halkı bana: "Ey Âmir İbnu Şehr, sen kendini bileliden beri meliklere nedimlik yaptın. Şu adama da gidip bizim için araştırma yapabilir misin, bizim adımıza ne kabul edersen biz ona uyar, yerine getiririz. Beğenmediğin bir şeyi de beğenmeyiz"

dediler. Ben: "Pekâla" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kadar geldim, yanında oturdum.

Derken bir grup geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Bize nasihatta bulun!" dediler. Onlara: "Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Sakın Kureyş'in sözünü dinlemeyin, onların yaptıklarına çağırmayın" dedi.

Bu nasihatle yetindim..."

3- Sadedinde olduğumuz rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Zî Merrân'a yazdığı bir mektuptan bahseder, fakat mektubu kaydetmez.

Zî Merrân, Umeyr el-Hemdânî'nin lakabıdır. Bu zat, Mücâlid İbnu Saîd el-Hemdânî'nin ceddidir, İbnu'l-Esîr, Zehebî gibi bir kısım müellifler onun sahabi olduğunu belirtirler. Yukarıda zikri geçen mektupla ilgili rivayetini Taberânî şöyle kaydeder:

"Resûlullah

(aleyhissalâtu

vesselâm)'ın

mektubu

bize

geldi.

Şöyle

yazıyordu:

"Bismillahirrahmanirrahim, Allah'ın Resûlü Muhammed'den Umeyr Zî-Merrân'a ve Hemdân halkından Müslümân olanlara, size selam olsun. Ben kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a olan hamdimi size beyan ediyorum. Emmâ ba'd: İslâm'a girdiğiniz haberi, Rum diyarından geldiğimiz anda, 203 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/147-148.

bize ulaştı. Size müjdeler olsun, zira Allah, hidayetiyle sizi doğru yola sevketmiş bulunuyor. Sizler, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ettiniz, namazı kıldınız, zekâtı edâ ettiniz mi, artık Allah ve Resûlü'nün, kanlarınız ve mallarınız üzerinde garantisi vardır. Keza üzerindeki halkı Müslüman olan bütün arazi dağıyla, sâhiliyle bu garantiye dâhildir, kimseye zulüm ve sıkıntı yapılmayacaktır.

Bilesiniz, sadaka ne Muhammed'e ne de ehl-i beytine helâl değildir. Mâlik İbnu Mirâre er-Rahâvî, kaybı (sırrı) korudu, emâneti (vazifeyi) edâ etti, mektubu (haberi) getirdi. Ona iyi davranmayı emrediyorum. Çünkü o, kavmi içinde itibarlı birisidir. Bu mektubu Ali İbnu Ebî Tâlib yazdı."204

4- Rivâyette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Akk el-Hemdânî' ye de bir mektup yolladığı ifade edilmektedir. Zû Hayvân (veya Zî-Hayvan) Akk'ın lakabıdır.

Bezzâr'da gelen rivayette biraz daha açıklamaya rastlanmaktadır: "Akk Zû Hayvân Müslüman oldu.

Kendisine: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitsen, adamların ve malın için bir emân alsan"

dendi. Akk'ın orada bir köyü ve kölesi vardı. Akk, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitti ve: "Ey Allah'ın Resûlü, (senin gönderdiğin elçi) Mâlik İbnu Mirâre er-Rahâvî bize geldi, İslâm'a davet etti.

Biz de Müslüman olduk. Orada benim arazim ve kölelerim var. Bana yazılı bir emân beratı ver" dedi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona bir berat yazdı..."

5- Yazışma ile ilgili rivayetler, yazılı vesikaları sanki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) eliyle yazmış gibi bir üslupla ifade edilmektedir. Bu, yanlış anlamaya meydan vermemelidir. Kaydedilen örneklerde de görüldüğü üzere, bu mektupları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın katiplari yazmaktadır, kendisi değil. Hepsinde olmasa bile çoğunda mektubu yazan kâtibin ismini en sonda görebilmekteyiz: "Bu mektubu.......... yazdı" diye.205

هاللّ َلوسر وُجْهَي َناك ِف َرْش ا ‘ َنب َبْعَك هنأ] ُ. هْنَع ُ هاللّ #

4□

ى ِض َر كلام نب بعك نعو ـ□

هْيَلَع ُض هِرَحُي َو□

مُهْنِم َو َنوُمِلْسُملا ُمُهْنِم اطْخأ اَهُلْهأ َناك َو َةَنيِدَمْلا َمِدَق َني□ □

ح # هاللّ ُلوسر َناَكَف ،شْي َرُق َراهفُك

□ هاللّ َرمأَف ُهَباَحْصأ □

و # ِ هاللّ َلوسر َنوُذؤُي اوُناك َو ُدوُهَيْلا ُمُهْنِم َو ،َناَث ْو ا ‘ َن ُودُبْعَي َنوُك ِرْشُملا

□ مُكِلْبَق َنِم َباَتِكْلا اوُتوُأ َنيِذَّلا َنِم َّنُعَمْسَتَل□ :

و ىلاعت ُ هاللّ َل َزْنأ ْمِهيِفَف ،وْفَعْلا َو ِرْبَّصلاِ

ب ُهَّيِبَن ىلاعَت

لوسر َرمأَف # هِبَّنلا َنذأ ْنَع َع ِزْنَي ْنأ ِف َرْش ا ‘ ُنب ُبْعَك بأَف ا□

. و َنِم َنيِذَّلا َرْشأ اوُك ىذأ ريثَك

هاللّ ُ هْنَع ،فلَمّأ َقت َهَل□

هاللّ #

ى ِض َر ةَمَلْسَم ُنب ُدَّمَحُم ُهَلَتَقَف ُهُلتْقَي ْنَم ِهْيَلإ َثَعْبَي ْنأ ٍّذاَعُم َنبا َدْعَس□

مُهَل رَكَذَف .َلِ ُت قَف اَنُب ِحاَص َق ِرُ□

قَالُوا: ط □

و # هاللّ ِلوسر ىلَع ا ْوَدَغَف َنوُك ِرْشُمْلا َو ُدوُهَيْلا ِتَع ِزَف

. هيِف اَم ىلاِ َنوُهَتْنَي اباَتِك ْمُهَنْيَب َو ُهَنيب َبُتْكَي ْنأ ىلاِ ْمُهاَعَد َّمُ□□

ث ُلوُقَي َناك ىِذَّلا # هاللّ ُلوسر

دواد وبأ هجرخأ ة .

في ِحَص ةَّماَع َنيِمِلْسُمْلا َنْيَب َو ْمُهَنْيَب َو ُهَنيَب َبَتَكَف□].

4. (1080)- Ka'b İbn Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ka'b İbnu'l-Eşref, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aleyhine hicviyeler düzüyor ve bunlarla Kureyş kâfirlerini, ona karşı tahrik ediyordu.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye hicretle geldiği zaman, şehrin ahalisi kozmopolitti: Bir kısmı Müslüman, bir kısmı putlara tapan müşrik, bir kısmı da Yahudi idi. Yahudiler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabına rahatsızlık veriyorlardı. Cenab-ı Hakk, Resûlü'ne (aleyhissalâtu vesselâm) sabır ve af emrediyordu. Allah şu âyeti onlar hakkında inzâl buyurmuş idi. (meâlen): "Hiç şüphesiz, sizden önce kitap verilenlerden ve Allah'a eş koşanlardan çok üzücü sözler işiteceksiniz.

Sabreder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki, bu üzerinizde sebat edilecek işlerdendir"

(Âl-i İmrân 186).

Ka'b İbnu'l-Eşref, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e eza vermekten bir türlü vazgeçmiyordu.

Sonunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Sa'd İbnu Mu'âz (radıyallahu anh)'a, onu öldürecek birini yollamasını emretti. Onu Muhammed İbnu Mesleme (radıyallahu anh) öldürdü. Ka'b öldürülünce, Yahudiler ve müşrikler çok korktular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Arkadaşımızı geceleyin kapısını çalarak öldürdüler" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara Ka'bu'l-204 Mânayı tesbitte Muhammed Hamidullah'ın el-Vesâsîyye'sinden istifade ettik. (Avnu'l-Ma'bud'daki vechi ile, Vesâik'teki vechi arasında bazı farklar mevcuttur).

205 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/148-149.

Eşref'in geçmişte söylediklerini hatırlattı. Sonra da hepsini kendisiyle onlar arasında yapılacak ve (şerirlerin uyarak sıkıntıları) sona erdirecek bir antlaşma imzalamaya çağırdı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlarla kendisi ve bütün Müslümanlar arasında muteber olacak yazılı bir antlaşma yaptı."

[Ebu Dâvud, Harâc 22, (3000).]206

AÇIKLAMA:

Yahudi şâir Ka'bu'l-Eşref'in öldürülmesi vak'ası 4243 numaralı hadiste genişçe açıklanacaktır.207

فْصهِنلا ٍّةَّلُح ْنَفْلأ ىلَع َنا َرْجَن َلْهأ # ُّبَّنلا َحَلا َص] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□

5□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

اس َرَف َنيِث ًَت َو اع ْرِد َنيِث ًَت ِةَي ِراَع َو َنيِمِلْسُملا ىلاِ اَهَنوُّدَؤُي ٍّبَج َر يف ُفْصهِنلا َو ٍّرَفَص يف

نوُمِلْسُمْلا َو اَهِب َنو ُزْغَي ِح ً ه ِسلا ِفاَنْصأ ْنِم ٍّفْن ِص هِلُك ْنِم َنيِث ًَت َو اريِعَب َنيِث ًَت□ َو

ن َع َنوُنَتْفُي ًَو ٌّسُق ْمُهَل ُج َرْخُي ًَو ةَعيِب ْمُهَل ُمَدْهُت َ ْنأ ىلَع ْمِهْيَلَع اه َوٌّد ُرَي ىَّتَح اَهَل□ َنوُنِماَض

. ا هجرخأ وبأ دواد

.[□مهنِيِد ْم اَم ْلَم يِحْدُثِوُا اثدَح وأْ يِأكُلوُا الرهِ ب

5. (1081)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Necrânlılarla iki bin takım elbise üzerine sulh yaptı. Yarısını Safer ayında, yarısını da Recep ayında Müslümanlara teslim edeceklerdi. Ayrıca gazvede kullanmak üzere âriyeten otuz zırh, otuz at, otuz deve ve her çeşit silahtan otuzar aded vereceklerdi. Müslümanlar, bunları, Yemen'de ihanetli bir harb olduğu takdirde Necranlılardan alıp kullanacaklar, sonra iâde edeceklerdi. Buna mukâbil Müslümanlar da Hıristiyan mâbedlerini yıkmayacaklar, dinî-ilmî reislerine dokunmayacaklar, bir hâdise çıkarmayıp yahut da fâiz yemedikleri müddetçe dinlerinde rahatsız etmeyeceklerdi." [Ebu Dâvud, Harâc 30, (3041).]208

AÇIKLAMA:

Bu hadis Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Necran Hıristiyanları ile yaptığı antlaşma şartlarını bildiriyor.

1- Necrân, Yemen'in, Mekke cihetine düşen bir karyesininin adıdır. Halkı aslen Arap olmasına rağmen Hıristiyanlaşmış idi. Mekke fethinden sonra Müslümanlarla bir antlaşma yapmak mecburiyeti hisseden Necrân Hıristiyanları da Medine'ye bir heyet gönderirler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara İslâm olmayı teklif eder. Hz. İsâ'nın şahsiyeti üzerinde münâkaşalar olur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara iyi davranır. Hatta bir pazar günü ibadet etmek isterler. İbnu Hişâm'ın kaydına göre Resûlullah onlara Mescid-i Nebevî'yi gösterir. Orada, kendi dinlerine göre, doğuya yönelerek ibâdet (âyin) icra ederler.

Bütün iyi davranışlara, İslâm ve bilhassa Hz. İsâ'nın gerçek şahsiyeti üzerine yapılan mâkul açıklamalara rağmen, bunlar kendi inançlarında delilsiz direnmeye devam ederler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onları gittikleri yolun bâtıllığında ikna etmek üzere, -âyet-i kerimenin emriyle- mübâhele denen lânetleşmeye dâvet eder. Ayet şöyle (meâlen): "Sana gelen ilimden sonra artık her kim seninle münâkaşaya kalkarsa şöyle de: "Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra lânetleşelim de, Allah'ın lânetinin yalancılara olmasını dileyelim." (Âl-i İmrân 61.)

Bu vâzıh teklif karşısında, istişâre için izin alan heyet, aralarında : Görüyorsunuz, Muhammed hak peygamberdir... Biliyorsunuz, bir peygamberle lânetleşmeye cüret eden hiçbir kavim yoktur ki, büyükleri sağ kalmış, küçükleri de büyümüş olsun. Bu durumda mübâhaleyi kabul, sonumuzun gelmesi demektir" diye müzâkerede bulunurlar. Mübâhale teklifini kabul etmemeye, Müslümanları memnun edecek bir antlaşma yapmaya karar verirler.

Şu halde, sadedinde olduğumuz rivayet, bu antlaşmanın ihtiva ettiği şartları açıklamaktadır.

206 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/150-151.

207 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/151.

208 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/151.

2- Atlaşmadan anlaşılan bir husus şudur: Necrân halkı, elbise imâlatında temâyüz etmiş kimselerdir.

Bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlardan takım elbise istemiştir.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm),Yemen cihetinde, yapılan antlaşmalara ihânet hareketleri beklemekte, onlara karşı kullanılacak techizatın bir miktarının Necran halkı tarafından hazır bulundurulmasını sağlayarak ihtiyat tedbiri almış olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âriyeten alınıp, kullanıldıktan sonra geri verilecek olan bu malzemeyi veya bedelini, âriyeten değil, aynen de bir defaya mahsus olarak taleb edebilir ve alabilirdi. İstediği zaman hazır olarak bulup kullandıktan, ihtiyaç bittikten sonra iâde edilmesi daha avantajlı bir durum arzetmiş olmalıdır.

4- Şevkânî, sulh antlaşmasına dâhil edilen bu âriyet malın da bir nevi cizye sayılacağını, ancak cizye sıfatıyla alınmadığını söyler.

5- Hattâbî der ki: "Bu rivayet imâmın sulha mukabil, alınacak maddî ivazî (aynî veya nakdî emvâli) miktarca, karşı tarafın tâkatına göre onların da rızasıyla artırıp eksiltme yetkisine sahip olduğunu göstermektedir. Kezâ, bu rivâyet, âriyetin de şart olarak sulh antlaşmasına konabileceğine delildir."

6- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), vefat anında, Yahudi ve Hıristiyanların Cezîretü'l-Arap'tan sürülmesini, Arap yarımadasında İslâm'dan başka bir dinin barınamayacağını vasiyet etmiştir. Bu vasiyete uyan Hz. Ömer (radıyallahu anh), Necrânlıların emvâlini satın alarak, kendilerini Irak'ta, Kûfe'ye iki günlük mesâfede Nehrü-Ebân köyüne sürer. Necrânlılar, Hz. Ali halife olunca, gelip: "Ey Ali, senin dilinle şefaat diliyoruz, senin elinle yazılan bir sulh yapmıştık. Ömer bizi yurdumuzdan sürdü. Lütfet, yurdumuzu bize iâde et!" derler. Hz. Ali (radıyallahu anh): "Olur mu öyle şey! Hz.

Ömer bu işin yetkilisiydi, onun icraatından hiçbir şeyi değiştirmem!" der. Mu'cemu'l-Büldân'da belirtildiği üzere, Necrânlılar, bu yeni yerleşim bölgesine de Necrân adını verirler.209

نَلُتْق□□

‘ □□هاللّ ُ هْنَع : ُ نِئَل ْتيِقَب ُ راَصَنِل ىَ بِنَب بِلْغَت

ق] :لاق

□لا ٌلع َر ِض ى

نعو ةدايز نب رْيَدُح ـ6□□□

و ‘تَيِبْس ّلادزه ِ يَّة ُ فاِنه ِكْتَبْت ُ لاكِتاب َ بَيْنَهُم ْو َ بَيْن َ رسول ِ اللّه ِ # عَلب أ ْنَ َ يُنص ِ رُه او ةَلِتاَقملا َ

. نيزر هجرخأ.

]□أوْ ًدَهُم

6. (1082)- Ziyâd İbnu Hudeyr anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) buyurdu ki: "Eğer sağ kalırsam, Benî Tağlib Hıristiyanlarının eli kılınç tutanlarını öldürüp, çocuklarını esir edeceğim. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onlarla yaptığı antlaşmayı elimle bizzat yazdım: "Çocuklarını Hıristiyanlaştırmayacakları" şartı vardı. " [Ebu Dâvud, Harac (30, 40)210.]

AÇIKLAMA:

1- Benî Tağlib, Rebîa aşiretine bağlı bir Arap kabilesidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında İslâm Devleti ile olan münasebetleri hususunda târih kitapları ihtilâflı bilgiler sunar. Her hâl u kârda 9. hicrî senede bir kısmı Müslüman olmuştur. Müslüman olmayanlar da çocuklarını Hıristiyanlaştırmama şartı ile Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le antlaşma yaparlar.

Yukarıdaki rivayetten onların bu antlaşmaya uygun hareket etmedikleri anlaşılıyor. Zira Hz. Ali,

"Onlar verdikleri sözde durmadıkları için, ömrüm olursa ilk fırsatta üzerlerine gidip cezalarını vereceğim..." mânasında niyetini izhâr etmiştir. Zîra, ulemâ: "Şarta uymayanlar, antlaşmanın getirdiği garantiyi kaybederler" der.

Rivâyetler Tağlebîlerin (Tağlibî de denir) Hz. Ömer zamanında muzaaf sadaka ödeme şartı ile antlaşma yaptıklarını kaydeder. Beyhakî'nin bir rivayeti, bunu verdikleri vergiye "cizye" dedirtmemek için yaptıklarını açıklar: "Hz. Ömer Benî Tağlib Hıristiyanları ile, sadakanın katlanması şartı üzere antlaşma yaparken dediler ki: "Biz Arabız, biz acemlerin ödediğini ödememeliyiz. Bizden, birbirinizden aldığınız şekilde vergi alın!" Bu sözleriyle "sadaka" alın demek isterler. Hz. Ömer (radıyallahu anh):

"- Hayır, bu olamaz, çünkü sadaka Müslümanlara farz olan bir vergidir (ibâdettir)" der. Onlar:

"Sadaka ismi altında al da istediğin kadar miktarını artır, yeter ki cizye adıyla alma!" derler.

209 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/152-153.

210 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/153-154.

Hz. Ömer, teklifi kabul etti. Her iki taraf da "sadaka"larının katlanması hususunda mutâbakata vardılar."

Rivâyetlerde tasrih edilmemiş olsa da Hz. Ömer zamanında, Tağlibîlerle olan antlaşmanın yeniden gündeme gelmesinde, onların Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le olan antlaşmalarındaki

"çocuklarını Hıristiyanlaştırmama" şartına uymamış olmalarının rolü düşünülebilir. Zîra, yapılan antlaşmada bu madde yenilenmektedir. İbnu Ebî Şeybe'nin rivayetinde belirtildiği üzere bu antlaşma üç esas maddeye şâmildir:

* "Zekat"ı iki katı ödeyecekler.

* Çocuklarını Hıristiyanlaştırmayacaklar.

* Kendileri de başka bir dine zorlanmayacaklar.

İşte, sadedinde olduğumuz rivâyet, çocuklarını Hıristiyan yetiştiren Tağlibîlerin, antlaşma şartını bozdukları için, Hz. Ali (radıyallahu anh)' nin cezalandırma azmini ifade etmektedir.211

رَبْيَخ َةَغْلَق # هالّ ِلوسر َعَم اَنْل َزَ]ن :لاق ُهْنَع ُ هالّ□

7□

ى ِض َر ىملسلا ةيراس نب ضابرعلا نعو ـ□

اَي َلاَقف # هِبَّنلا ىلإ َلَبْقأَف ارهِبكَتُم اد ِراَم ٌج َر َرَبْيَخ ُب ِحاَص َناَك َو َنيِمِلْسُملا َنِم ُهَعَم ْنَم ُهعَم َو

اَ :

ي َلاَق □ #

و هاللّ ُلوسر َب ِضَغَف ؟

اَنَءاَسِن اوُب ِرْضَت َو ان َرَمَث اوُلُكأَتو اَن َرُمُح اوُحَبْذَت ْنأ ُمُكَلأ : دهمَحُم .

مُث اوُعَمَتْجاَف ،ةًّ َصلِل اوُعَمَتْجا ِنأ َو ،ٍنم ْؤ ُمِل ّاِإ ُّل ِحَت َ ةَّنَجْلا َّنإ : ِداَن َّمُث َكَس□□ َرَف بَك ْرا ِف ْوَع َنْبا

إ ائْيَش ْم هِرَحُي ْمَل ىلاعَت َ هاللّ َّنأ ُّنُظَي ْدَق ِهِتَكيِر ِأ ىلَع ائِكَّتُم ْمُكُدحأ ُبَسْحَيأ :□□ َلاَقف َماَق َّمُث ْمِهب َّلَص

رَثْكأ ْوأ ِنآرُقْلا ُلْثِمَل اهَّنإ َءاَيْشأ ِنَع ُتْيَهَن َو ُت ْرَمأ َو ُتْظَع َو ْدَقَل ِ هاللّ َو ىهِنإ َو َأ ؟ِنآرُقْلا□ □ يف اَم

لْكأ ًَو ْمِهِئاَسِن ِب ْرَض ًَو ،ٍنْذِإب ّاِإ ِباَتِكْلا ِلْهأ َتوُيُب اوُلُخْدَت ْنأ ْمُكَل َّل ِحُي ْمَل ىلاعَت َ□ هاللّ َّنإ َو

دواد وبأ هجرخأ .[ْمِهيَلَع ِيذَّلا اوُطعأ اَذإ ْمِه ِراَمِث.

7. (1083)- İrbâz İbnu Sâriye es-Sülemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Hayber Kalesi'ne indik. Beraberinde başka birçok Müslüman da vardı. Hayber'in sâhibi (lideri) cebbâr, mütekebbir birisi idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"- Ey Muhammed! Sizin eşeklerimizi kesmeye, meyvelerimizi yemeye, kadınlarımızı dövmeye hakkınız mı var?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sözlere öfkelenerek emretti:

"Ey İbnu Avf, merkebine bin ve şöyle nida et: "Haberiniz olsun, cennet sâdece mü'minlere helâldir, namaz kılmak üzere toplanın!"

Râvi, devamla, der ki: "Cemaat toplandı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara namaz kıldırdı.

Sonra da kalkıp şunları söyledi:

"- Sizden biri, (rahat) koltuğuna kurulup, Allah'ın sâdece şu Kur' ân'da yazdıklarını mı haram ettiğini sanıyor? Haberiniz olsun, vallahi ben (Allah'ın yasaklarını) duyurdum, (Kur'ân'da olmayan hayırlar) emrettim, birçok şeylerden sizleri yasakladım; bunlar, Kur'ân'ın bir misli kadar ve belki de daha çoktur. Allah Teâla hazretleri, Ehl-i Kitab'ın evlerine izinsiz girmenizi helal kılmamıştır. Kadınları dövmenizi, borçlarını (olan cizyeyi) verdikten sonra meyvelerini yemenizi de helal kılmamıştır." [Ebu Dâvud, Harâc 33, (3050).]212

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetten anlaşıldığı üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bu konuşmayı yapmaya sevkeden âmil, Hayberli liderin sert târizidir. Bu târizden, Hayber'e gelen Müslümanların, Hayber Yahudilerine ait bahçelerden meyve kopardıkları, eti henüz haram edilmemiş bulunan eşeklerinden kesmiş

oldukları, bu davranışlara mâni olmak isteyen kadınları dövdükleri anlaşılmaktadır.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Sâhib-u Hayber'in şikâyeti üzerine, şikâyet edene değil, askerlere kızıp, nasihat etmek üzere topluyor, namaz kıldırıp, arkadan yaptığı konuşmada şu hususlara dikkat çekiyor.

211 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/154-155.

212 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/155-156.

1) İslâm'ın vazettiği haram ve helâl listesi, Kur'ân'da gelenlerden ibâret değildir. Kendisi de Kur'ân-ı Kerim'de açıklananların sayısına denk, hatta daha fazla miktarda haram ve helâl beyan etmiştir, böyle bir yetkiye sahiptir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kur'ân-ı Kerim'i "tebliğ" ve "tebyin" (= açıklama) vazifesinden başka bir de "teşrî" yani ahkâm koyma vazifesi olduğunu, bizzat Kur'ân-ı Kerim, mükerrer âyetleriyle haber vermektedir.

2) "(Rahat) koltuğuna kurulup..." tâbiriyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "câhilâne.." demek istediği belirtilmiştir. Yani ilim için hocaya gitme, seyâhat etme gibi meşakkatlere katlanmadan, ilim

öğrenme çilesi çekmeden, konforla döşenmiş, binbir lüks ile tezyin edilmiş evinde oturduğu yerde, kolaydan kendine göre hüküm yürütüp ahkâm kesecekler ve zannedecekler ki, din, Kur'ân'dan ibarettir. Haram ve helâli öğrenmekte, dini anlamakta Kur'ân yeterlidir. Aliyyu'l-Kârî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada, dinî meseleler karşısında titizlik göstermeyen, müreffeh, mütekebbir ve cebbâr kimselerin hallerini tasvir ettiğine dikkat çeker.

Hemen belirtelim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu vasıfta insanların zuhur edeceğini ümmete haber vermeye ayrı bir ehemmiyet atfetmiştir. Onlar hakkında mükerrer uyarıların hadiste vârid olması, bunların münferid şahıslar değil, kıyamete kadar sıkça görülebilecek, ciddî tahribatlar bile yapabilecek bir "zümre" olacağına delil olmaktadır.

3) Ehl-i zimme (gayr-i müslim vatandaşlar), İslâm memleketinde mal, can, ırz yönleriyle emniyet altındadır. İzni olmadan evine girilemez, malına, canına dokunulamaz. Cizye denen vergisini verdiği müddetçe bu temel haklardan istifade eder, kanunun, devletin korunması ve himayesi altındadır.213

مُكَنوُقَّتَيَف ْمِهيَلَع َنو ُرَهْظَتَف ام ْوق َنوُلِتاَقُت ْمُكَّلَعَل :لاق # هاللّ َلوسر نأ] ة□

نيهج نم لجر نعو ـ8□ .

هَّنإَف َكِلذ َق ْوَف ْمُه نِم اوُبي ِصُت ًَف ٍّحْلُص بلَع ْمُكَنوحِلاَصُيَف ْمِهِي ِرا َرَذ َو□ □
ْمِهسُفْنأ َنوُد ْمِهلا َوْمِأب

. دواد وبأ هجرخأ .

مُكَل ُحُلْصَي□]

8. (1084)- Cüheyneli bir adam anlatmıştır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"- Sizler muhtemelen bir kavimle savaşıp onlara galebe çalacaksınız. Onlar mallarıyla kendilerini ve çocuklarını size karşı koruyacaklar."

Said (İbnu Mansûr) rivayetinde der ki: "Sizinle belli şartlarla sulh yaparlar." (Bu cümleden sonra Müsedded ve Saîd İbnu Mansur şu ifadede) ittifak ederler:"...Artık onlardan (sulh sırasında belirlenenden) başka bir şey alamazsınız, Zîra bu size yakışmaz." [Ebu Dâvud, Harâc 33, (3051).]214

AÇIKLAMA:

1- Senet yönünden munkatı sayılan bir rivayetle karşı karşıyayız. Zîra senette meçhul bir râvi var: Cüheyne'den biri. Bu çeşit kimselere meçhul denir. Bu durum senette bir nevi inkıtâ hâsıl eder.

2- Hadiste, galebe çalınan düşmanla sulh yapılabileceği, onlardan sağlanan bir kısım maddî avantajlarla, onların canlarının ve çocuklarının kendilerine bağışlanabileceği ifade edilmektedir. Daha mühimmi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sulh antlaşması sırasında tesbit edilen şartlar dışında, bilâhere başka bir talepde bulunulmamasını irşâd ediyor. Kur'ân-ı Kerîm ahidlere sadâkati emrettiği (Maide 1; İsra 34) için, antlaşma şartlarında tesbit edilenlerden başka şeyler taleb etmek ahde vefasızlık olur. Gerek Kur'ân ve gerekse hadisler düşmandan taleb edilecek avantajlara sınır koymaz.

Öyle ise antlaşma sırasında ne kopartılabilirse kopartılır, düşmana kabul ettirilen herşey sulh şartı yapılabilir, ama, bunlar dışında, sonradan başka bir talebde bulunulmaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(Sonradan talebde bulunmak) size yakışmaz" buyurmuştur.

3- Ebu Dâvud, bu rivayeti Müsedded ve Said İbnu Mansur'un bazı farklılıklarla rivayet ettiğine dikkat çekiyor ve son cümlede her ikisinin de ittifak ettiğini belirtiyor.[215]

[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/156-157.

[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/156-157.

[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/158.

□□هاللّ ُ هْنَع ُ. [أن رسول اللّه # قال: الصلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ المسْلِمِ يَن إ

9□

□ـ وعن أبا هريرة رَ ضِ ى

□المسْلِمُونَ علَى شُرُ وطِهِمْ إ ها شَرْ طا حَرَّ مَ حَ ًً أو □ :

و َلاَق . اما َرَح َلهَح ْوأ ًً ح َم َّرَح احْلُص

ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ . ا .

ما َرَح ًّلحأ]

9. (1085)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:"Müslümanlar arasında, haramı helâl, helâli de haram etmedikçe sulh câizdir." Yine buyurdular ki: "Müslümanlar haramı helâl, helâli de haram etmedikçe kabul etmiş bulundukları şartlara uyarlar." [Ebu Dâvud, Akdiye 12, (3394); Tirmizî, Ahkâm 17, (1352).]216

AÇIKLAMA:

Mü'minlerin ister kendi aralarında ve isterse küffarla aralarında yapacakları antlaşmalarda uyulması gereken bir çerçeve çizmektedir:

* Haramı helâl, helâli haram kılacak hiçbir antlaşma meşru değildir. Böyle bir antlaşma yapılamaz.

* Böyle bir antlaşma şu veya bu şekilde yapılmış, icbar edilmiş veya devralınmış ise, buna uyulmaz.

* Haramı helâl, helâli haram etme şartına şâmil olmayan antlaşmaya uymak farzdır, uymamak, ihlâl etmek, nakzetmek haramdır.217

نأ ىلَع ىلاعَت ُ هاللّ ُمُك ّرَقأ اَم ْمُك ٌرِقُأ :ربيخ دوهيل # هاللّ ُلوسر لاق] :لاق بيسملا□□ نبا نعو ـ11□

مُتْئِش ْنإ : ُلوُقَي ّمُث□

مُهَنْيَب َو ُهَنْيَب ُص ُرْخَيَف ةَّحا َو َر نبا ِ هاللَّدْبع ُثَعْبَ□.

ي َناَك □

و ،ْمُكَنْيَب َو اَنَنْيَب َرْمَّتلا

كلام هجرخأ . ُ ه .

نوُذُخأَي اوُناَكَف ىِلَف ْمُتْئِش ْنإ َو ،ْمُكَلف□]

10. (1086)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber Yahudilerine şunu söyledi:

"Mahsulât, sizinle bizim aramızda olmak şartıyla sizi Allah'ın bıraktığı müddetçe yerinizde bırakıyorum."

Resûlllah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'e (tahminci olarak) Abdullah İbnu Revâha (radıyallahu anh)'yı gönderdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Yahudiler arasında, mahsûlün miktarını tahmin ve takdir işini o yapmış, neticede, onlara: "İsterseniz siz alın, isterseniz bana kalsın" demişti.

Yahudiler mahsûlün kendilerine kalmasını tercih ettiler." [Muvatta, Müsâkat 1, (2, 703).]218

AÇIKLAMA:

1- Hayber, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin büyük şehirlerinden biriydi. Medine'ye Şam cihetinde 8 berîd mesafede kalelerle çevrili bir şehir. Müslümanlar burayı, Hudeybiye Sulhü'nden sonra yedinci hicrî senede, on küsur günlük kuşatma sonunda fethetmişlerdir.

Sahîheyn'den gelen bir rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'i fethettiği zaman Yahudileri oradan sürmek istedi. Ancak, çalışma tamâmen kendilerinden olmak üzere mahsûlün yarısını vermek şartıyla yerlerinde kalma teklifinde bulundular. Bunun üzerine: "Allah'ın kalmanızı dilediği müddetçe ben de sizi yerinizde bırakıyorum" dedi.

2- Bazıları, burada meçhul müddete tâlik eden müsâkât akdinin cevâzına delil görmek istemiştir.

Ancak, Zürkânî'nin açıkladığı üzere, böyle bir şey sözkonusu değildir. Çünkü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), küffârı Cezîretü'l-Arap'tan çıkarmaya kararlı idi, tıpkı Kudüs'e müteveccihen namaz kıldığı halde Ka'be'ye yönelmeyi arzulaması ve bu hususta vahiy beklemesi gibi. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ciddi kararlarda hep vahiy beklerdi. Şu halde bu meselede de kararını Yahudilere bildirmiş, haklarında -ölüm ânına kadar bildirilecek- vahyin gelmesini beklemiştir. Nitekim, ölüm sırasında vahy-i İlâhî gelmiş ve buna dayanarak: ض ْرَأب ِناَنيِد ّنَيقْبَ َ ي

ب َرَعْلا

216 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/158.

217 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/158-159.

218 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/159.

"Arap memleketinde iki din kalmayacaktır" demiştir. Bilâhare Hz. Ömer bu hadisi işitince219 gerçekten sahih mi, değil mi araştırıp, sıhhatine kâni olunca, gayr-i müslimleri Arabistan Yarımadası'ndan sürmüştür.

"Bu rivâyette, müddetçe meçhul olan vâdeye tâlik edilecek müsâkât anlaşmasının cevâzına delil var"

diyenlere: "Bu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has bir tatbikattır, başkalarına delil olamaz" diye de cevap verilmiştir, çünkü bu çeşit antlaşmalarda müddet tâyini şarttır.

Hadisle ilgili başka mütâlaalar da ileri sürülmüştür, hepsini kaydetmeyeceğiz.

Müsâkat, sulamak mânasına gelen saky'dan alınmadır. Fıkıh ıstılahı olarak: Bağ ve bahçeyi, -meyve, hububat ve sebze nevinden her çeşit-mahsûlatının bir kısmı mukabilinde birine vererek bırakmaktır.

3-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), çıkacak mahsûlü tahmin etmek üzere, bu işten anlayan hususî memurlar gönderirdi. İlk defa, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şâirlerinden ve ilk Müslümanlardan olan Abdullah İbnu Revâha (radıyallahu anh)'yı göndermiştir. Abdullah, Mûta Gazvesi'nde şehid düşen komutanlardan biridir.

Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette, Abdullah İbnu Revâha, mahsulatı 40 bin vask (17) olarak tahmin etmiştir. Abdullah onlara: "İster bunun bedelini ödeyerek mahsûlü siz alın, isterseniz biz size ödeyelim, mahsûl bizde kalsın" diyerek tercihi onlara bırakmış, Yahudiler 20 bin vask ödeyerek mahsûlün kendilerinde kalmasını tercih etmişlerdir.

Hemen belirtelim ki, bu hadis tatbikatta farklı yorumlara sebep olmuştur. Müsâkât denen ortaklık nevinde, önceden yapılan tahmine göre amel câiz değildir, taksim tartılarak yapılır. Bu sebeple Abdullah İbnu Ravâha'nın ameli farklı tevillere konu olmuştur. Ebu'l-Velid el-Bâcî: "Bu muhtemelen, zekât hakkının tesbiti içindir. Çünkü zekâtın harcanacağı yerler (masraf), savaşılarak elde edilen arazilerin gelirlerinin harcanacağı yerlerden farklıdır. İmam bu sonuncunun gelirini fakirzengin ayırımı yapmadan hak sahibine verir" der.

Umumiyetle, bu tahminin, zekât miktarını tesbite yöneldiği kabul edilmiştir. Çünkü, mahsul toplanıncaya kadar Yahudilerin elinde kalacak, taze iken yenen miktarlar, zekât hissesini eksiltecektir.

Üstelik zekâta hak kazanan kimseler, müsâkatta ortak taraf değildir ki, haklarının önceden tahminle tesbiti câiz olmamış olsun. Nitekim Hz.Aişe de: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), önceden tahmin edilmesini, meyvenin yenmesinden ve taksiminden önce zekâtın hesaplanması için emretti" demiştir.

4- Bu rivayetten Cumhur, müsâkatın câiz olduğu hükmünü çıkarmıştır. Ahmed İbnu Hanbel, Şâfiî, Mâlik hazretleri, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bu noktada ittifak ederler.

Ancak Ebu Hanife bunu beş sebebe binâen câiz görmez.220 Ona göre:

1- "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhâbereyi yasaklamıştır. Muhâbere hayber kelimesinden gelir, Hayberlilerin müsâkat ameli manasına gelir, cevâza delalet eden hadis mensuhtur."

Ebu Hânife'ye cevap verilmiş ve: "Araplar, İslâm'dan önce de muhâbereyi biliyordu. Bu, arazinin, ondan alınacak mahsul mukabilinde kiralanması idi. Muhâbere kelimesi hayber'den gelmez, gizli şeyleri bilmek mânasına gelen hıbre'den gelir" denmiştir.

Ayrıca, "harb kelimesinin hars yani ekin, ziraat mânasına geldiği, muhâbere'nin buradan gelmiş

olabileceği de söylenmiştir. Müsâkât tatbikatının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), sonra da Hz. Ebu Bekir -Yahudilerin Teyma'ya sürülmesine kadar da- Hz. Ömer devrinde tatbik edildiği, dolayısıyla neshten bahsetmenin mümkün olmayacağı söylenmiştir.

2) Ebu Hanife'nin bir diğer yorumu şöyle: "Hayber Yahudileri, Müslümanların köleleri durumunda idi. Yabancı ile câiz olmayan bir kısım muâmele köle ile câizdir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Yahudilere takdir ettiği yarı, onların nafakalarıdır. Çünkü kölenin nafakası efendisinin üzerinedir." Bu mütâlaya da şöyle cevap verilmiştir: "Yahudiler köle mesabesinde olsaydı, onları cizyeye mahkûm etmez, onları Suriye'ye, şuraya buraya sürmezdi. Zîra bu sürme işi Müslümanların malını ziyan etme demektir. Ayrıca, İbnu Revâha onlara: "Dilerseniz siz Müslümanların hissesini ödeyin (mahsul

sizin olsun), dilerseniz biz sizin hissenizi ödeyelim mahsul bize kalsın" demiştir.

Efendinin köle adına tazmini mevzubahis olamaz, zîra malın tamamı efendinindir. Öyleyse ortadaki vak'a, Yahudilerin bu hisseye hakiki sahip olduklarını gösterir.

219 Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) gibi, sâdece "ilkler"den olmayıp, aynı zamanda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la hep berâber oldukları bilinen ashabın büyükleri bile bir kısım hâdisleri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra işitiyorlar. Hz.

Ebu Bekr ve Hz. Ömer bu durumlarda şâhit istiyerek, tahkik etmişlerdir. Bu bahsi başka misaller ışığında 1. Ciltte (s. 43-60) genişçe işledik.

220 Vask: Bir vask 60 sa'dır. Bir sa'da hububat ölçeğidir, 4 müdd ağırlığındadır, 1 müdd 530 gr. dır. 1 sa'=2120 gr. Şu halde 1 Vask takriben 127 kiloluk bir ölçektir.(18) Ebu Hanîfe'nin muhalefette dayandığı mülâhazaları ve buna verilen cevapları-bazı fıkıh meseleleribu meyanda anlaşılmış olacağı için-kaydetmeyi uygun bulduk.

3) Ebu Hanife'ye göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bey'u'lğarar'ı221 yasaklamış olması da müsâkâtın caiz olmadığına bir delildir, zîra, burada verilen ücrette ğarar mevcuttur, çünkü, mahsulün selâmete erip ermiyeceği meçhuldür. Bu mülâhazaya da: "Cevâz hadisi hasdır, ğarardan nehy âmmdır, hass olan âmm olana takdim (ve tercih) edilir" diye cevap verilmiştir.

4) Ebu Hanife şöyle der: "Bir haber, kâideler muhâlif olursa, kâidelere gönderilir, cevâz hadisi üç kâideye muhaliftir: "Bey'u'lğârar" "meçhul'e ücret takdiri", "meyvenin olgunlaşmazdan önce satılması"

bunların üçü de bi'l-icma haramdır."

Bu mülâhazaya da şöyle cevap verilmiştir: "Bir haberle amel edilmemişse, o haber kaidelere havâle edilir, amel edilmişse, mânasının kastedildiğine hükmeder ve bununla amel gerektiğine inanırız. Şârî bir hüküm koyduğu zaman, bunu da diğer hükümler gibi koymak zorunda değildir. Bilakis, o, benzeri olan hüküm de, benzeri olmayan hüküm de koyma yetkisine sâhiptir. Öyle ise bu husus, zarûreten, mezkûr hükmün, bu temel kâidelere istisna teşkil ettiğine delil olur. Zîra, herkes, ağaçlarına ve ziraatine bizzat bakmaya muktedir değildir."

5) Ebu Hanîfe'nin son bir mütâlaası da şöyle: "Müsâkât, mevâşînin (sağmal hayvanlar) ürünlerinden bir miktarını vererek mevâşînin tenmiye edilmesi yasağına kıyâsen de câiz değildir."

Bu mülâhazaya: "Mevâşî sahibi, hayvanlarına bakmaktan aciz olduğu takdirde bunların satılması zor değildir, halbuki, ekin ve meyve küçükken durumu farklıdır, bunlar satılamaz" diye cevap verilmiştir.222

ه ٍّذه يف َنوُكَن اَنْعَد ُدَّمَحُم اَ□ :

ي اوُلاَق َرَبْيَخ َلْهأ َّنأ] امُهْنَع ُ هالّ

11□

□ـ ى ِض َر رمع نبا نعو

□َو َّيَش اَم اَدَب رِل َ لوس

‘هلُك هن ِم َرْطهشلا ْمُهَل َّنأ ىلع ْمُهاَطْعاَف اَهْيَلَع ُموُقَن َو اَهُحِلْصُن ِض ْر ا

□□َز ْر ع □

□مُهُنهِمَضُي َّمُث ْمِهْيَلَع اَهُص ِرْخَيَف ماَع َّلُك ْمِهيِتأَي ُهْنَع ُ هالّ

هالّ #

□ى ِض َر َةَحا َو َر ُنْب ِ هاللُّدْبَع َناَكَف□

بِنوُمِعْطُت ِ: هاللُّدْبَع َلاَقَف ُ ه.وُش ْرَي ْنأ اوُدا َرأ َو ِه ِص ْرخ َةَّدِش # ِ هالّ ِلوسر ىلإ ا ْوَكَشَف َرْطهشلا

□ةَد َرِقْلا َنِم ْمُكِتدِع ْنِم َّنلاِ ُضْغُبأ ْمُتْن ‘و ، ً هّهلاِإ ِسأَنلا ِهب ِحأ ْنِم ْمُكّتِئ ِج ْدَقَل ِ هالّ َو ؛ َتْحُّسلا

□تاومَّسلا ِتَماَق اَذهِب اوُلاَقَف .ْمُكيِف َلِدْعأ َ ْنأ ىلع ْمُكاَّيِإ ى ِضْغُب ِنُلِمْحَي ًّو ، َري ِزاَنَخلا َو

□□، ماَع هِلُك ٍّرْمَت ْنِم اقْس َو َنيِنامَث ِهئاَسِن ْنِم ٍّةأ َرْما َّلُك ِطْعُي # هالّ ُلوسر َناك َو ُض ْر ا ‘َو

□رَمُع َنْبا ُوَقْلأف َنيِمِلْسُملا اوُّشغ ُهْنَع ُ هالّ ى ِض َر َرَمُع ُنَم َز َناك اّملف ، ٍريِعَش ْنِم اقْس َو َني ِرْشِع َو

َّتَح ْرُضْحَيْلَف َرَبْيَخِب ٌمْهس ُهَل َناك ْنَم ُ : هْنَع ُ هالّ

.

ى ِض َر ُرَمُع َلاَقف ِهْيَدَي اوُ َع دَفَف ٍّتْيَب ِق ْوَف ْن ِم□

□ لاَقف ، ٍّرْكَب اوُبأ□

و ِ هاللّ ُلوسر اَن ّرَقأ اَمك اَهيِف ُنوُكَن اَنْعَد ا

نْج ِرْخُت□ !

مُهُسيِئ َر َلاَقف□: □

مُهَنْيَب اَهَمِهسَقُن□.

كُتَل ِحا َر َكِب ْتَصَق َر اَ ذإ َكِب َفْيَك # هاللّ ِلوسر ِل ْوَق ىلَع َطَقس ُها َرُتأ ُ : هْنَع ُ هاللّ□

ى ِض َر ُرَمُع ُهَل□

ةَيِ بْيَدُحلا ِلْهأ ْنِم َرَبْيَخ َدِهَش َناك ْنَم َنْيَب ُرَمُع اَهَّمَسَق َو ، ام ْوَي أَّمُث ام ْوَي َّمُث ام□]. ْوَي ِماَّشلا َوْحَن

دواد و أبو براخبلا هجرخأ .

11. (1087)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hayber halkı dediler ki: "Ey Muhammed, bizi bırak, burada kalalım, araziyi ıslâh edip işleyelim." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da her ekinin ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın uygun göreceği her bir şeyin mahsulünün yarısı onların olmak şartıyla araziyi onlara bıraktı.

Abdullah İbnu Revâha (radıyallahu anh), her yıl oraya gelir, miktarı tahmin eder ve yarısının karşılığını onlardan alırdı. Yahudiler, Abdullah'ı tahminde gösterdiği titizlik sebebiyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şikâyet ettiler. Hatta bir ara (lehlerine gevşek davranması için) rüşvet vermek istediler. Abdullah onlara:

"Bana haram mı yedirmek istiyorsunuz. Vallahi ben en ziyâde sevdiğim insanın yanından geldim.

Sizin topunuz bana maymunlar ve hınzırlardan daha menfurdur. Buna rağmen, benim size olan buğzum, size karşı âdil olmama mâni değildir."

Yahudiler, Abdullah (radıyallahu anh)'ı takdir edip:

"İşte bu adalet ve doğrulukla semâvat ve arz nizam içinde ayakta durur" dediler.

221 Bey'u'l-Ğarar'ı 285.hadîste açıkladık.

222 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/159-163.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), her bir hanımına her yıl seksen vask hurma, yirmi vask arpa veriyordu. Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında, Yahudiler Müslümanlara hile yaptılar İbnu Ömer (radıyallahu anh)'i bir evin damında uyurken geceleyin aşağı attılar, el ve (ayak) bileklerini çıkardılar.

Hz. Ömer İbnu'l-Hattâb: "Hayber'de hissesi olan hazırlansın, aralarında taksim edelim" dedi. (Taksim edileceği zaman) reisleri:

"Bizi buradan çıkarma. Bizi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ebu Bekir'in yaptıkları gibi yerlerimizde bırak" dedi.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona: "(Kararımızda) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözüne ters düştüğümüzü mü zannediyorsun?223 Bineğin seni Suriye'ye doğru bir gün, sonra bir gün, sonra bir gün daha koşturmasına ne dersin?" diye cevap verdi.

Hz. Ömer (radıyallahu anh), Hayber'i, Hudeybiye ashâbından Hayber Seferi'ne iştirak etmiş olanlar arasında taksim etti. [Buhârî, Megazî, 38; Ebu Dâvud, Cihâd 24, (3006).]224

AÇIKLAMA:

1-Hayber'in fethi ile ilgili rivayetler, Buhârî'nin Kitâbu'l-Megâzî bölümünde 38-41. bablarda yer alır.

Ancak yukarıdaki rivâyet, kısmî olarak Kitâbu'ş-Şurut'un 14. babında kaydedilmiştir. Rivayet Teysir'de kaydedildiği şekliyle Ebu Dâvud'da mevcut değildir. Hadis'in Câmiu'l-Usûl'deki aslı daha uzun. Teysir, rivayet'in baş kısmını almamış. Hayber'in fethi, Yahudilere bırakılması, ordan sürülmeleri gibi farklı meselelere bazı açıklık daha getireceği için, rivayetin atlanmış olan baş kısmını da kaydediyoruz:"

(Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber ehline gelip onlarla savaştı. Sonunda kalelelerine çekildiler. [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kaleleri dıştan bir müddet kuşattı, neticede] arazi, ekin ve hurma üzerinde onlara galebe çaldı. Bineklerin taşıyabileceği eşyaları götürerek orayı terketme şartıyla sulh yaptılar. Sarı (altın), beyaz (gümüş), halka -ki bununla silah kastediliyordu- nev'inden bütün varlıklarını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vermek de antlaşmaya dahildi. Ayrıca, ne varsa beyan edip, hiçbir şeyi gizlememeyi de onlara şart kılmıştı. Öyle ki bu şartlara uymazlarsa ortada ne antlaşma muteber olacak, ne de antlaşmanın sağladığı garanti olacaktı. Ancak yine de mesk'i gizlediler. Mesk, Huyey İbnu Ahtab'ın mal ve zineti bulunan bir deri idi, Benî Nâdir, Medine'den sürgün edildiği zaman beraberinde getirmişti225 Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huyey'in amcasına ki, ismi Sa'ye idi:

"Benî Nadir'den getirilen Huyey'in meski ne oldu?" diye sordu.

"Nafaka harcamaları ve savaş masrafları onu eritti" deyince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Aradan fazla zaman geçmedi. Mesk'teki servet bu kadar zaman içinde bitip tükenmeyecek kadar çoktu" dedi. Huyey, daha önce öldürülmüştü. [Meskin yerini ancak Sa'ye bilebilirdi. Onu konuşturmak üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] Zübeyr'e teslim etti. Zübeyr (radıyallahu anh) canını yakarak sıkıştırdı. Bunun üzerine:

"Huyey'in şurada bir yıkıntının etrafını dolaştığını görmüştüm" dedi. Beraberce gidip oraları dolaştılar.

Meski gerçekten bir yıkıntının içerisinde buldular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu'l-Hukayk'ın iki oğlunu öldürttü. Bunlardan biri Safiyye Bintu Huyey İbnu Ahtab'ın kocası idi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadın ve çocuklarını esir aldı. Antlaşmaya riayet etmedikleri için mallarını da taksim etti. (Geri kalan Yahudileri de) Hayber'den sürmek istedi. Ancak, Hayber halkı dediler ki..." Rivâyetin gerisini yukarıda kaydettik.

2- Hemen belirtelim ki, Hayber Yahudilerle meskun bir yerdi. Medine'den sürülen Benî Nâdir Yahudileri de buraya yerleşmişlerdi. Burası, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için tehlikeli bir odak teşkil ediyordu. Zâhiren ağır -ve bir kısım ashabın değerlendirmesine göre- utanç verici, zül getirici mahiyette olan Hudeybiye Sulhü'nü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın imzalamakta isticâl edişinin bir sebebini Mekkelilerin bîtaraflığını sağlayarak, burnunun dibindeki bu tehlikeli yuvayı dağıtma düşüncesi teşkil ediyordu. Buradaki Yahudiler, hem sayıca fazla ve hem de zengindi. Üstelik 223Aslında uygun tercüme, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözünün aleyhimize düştüğünü mü zannedersin" şeklinde olmalıdır.

Buharî'nin rivâyetinde "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Sözünü unuttuğunu mu zannediyorsun?" şeklindedir.

224 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/164-165.

225 Muteber rivâyetlerde en-Nihâye'de verilen bilgiye göre, bu mesk o devirde meşhurdu. Onbin dinar kıymet takdîr edilmişti. Medîne'de her düğünde, evlenen kadın onu kiralar, düğün sırasında, ondaki kıymetli takılarla süslenirdi. Bu mesk'in önce koç derisinden, sonra sığır derisinden sonra da deve derisinden yapıldığı belirtilir. Esâsen mesk deri demektir. Demek ki, kullandıkça eskimiş, her seferinde bir başka hayvan derisi bu işte kullanılmıştır.

Müslümanlara karşı kinle dolu idiler. Bunlar, bir ara bütün güçleriyle civardaki müşrik kabileleri içine alan bir ittifak kurup Medine'ye -Hendek Savaşı'nda olduğu şekilde- saldırmak istemişlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu faaliyeti istihbâr edince, harekâtın organizatörü durumunda olan Hayberli Yahudilerin şefi Sellâm İbnu Ebî'l-Hukayk'ı, Abdullah İbnu Atîk (radıyallahu anh)'i dört kişilik bir ekiple göndererek öldürtmüştü. Sellâm'ın yerine geçen Usayr İbnu Zâram aynı faaliyeti devam ettirince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikinci bir ekibi, Abdullah İbnu Revâha başkanlığında göndererek onu da öldürtmüştü. Burası Müslümanlar için ciddî bir tehlike kaynağı idi.

Şu halde bu tehlikeli odak temizlenmeli idi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye Sulhü'nü imzalayınca Medine'de bir aydan az bir zaman ikametten sonra doğru Hayber'e gitti. Niyeti Yahudileri buradan sürmekti. Medine'deki ikametinin de savaş hazırlıklarını ikmâl olduğu anlaşılmaktadır.

Savaş kazanılınca, Yahudilerin, "araziyi ekip kaldırmada mâhir kimseler olduklarını belirterek ağaç ve ekinlerden elde edilecek mahsulatın yarısını Müslümanlara vermek kaydıyla orada kalmayı" taleb etmeleri üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), daha önceki rivayette belirtildiği üzere

"Allah'ın dilediği zamana kadar" yerlerinde kalmalarına izin verdi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunları sürmede niye acele etmedi? diye bir suâle şu cevap verilebilir:

1) Hayber arazisi, Medine'nin gıda ambarı durumunda idi. Hurma ziraati, hububat ziraati gelişmişti, Yahudilerin sürülmesi, o günün şartlarında buradaki zirâî istihsâlin durmasına sebep olabilirdi.

2) Burada san'atkârlar da vardı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunları san'at hayatının gelişmesinde kullanmak istemişti. Esirler arasında tesbit edilen otuz kadar demirci ustası hakkında şu emri vermişti: هوُدَع ِداَه ِج نَلَع اَهِب َنوُقَّتَي َو ْمِهِتَعاَنِصب َنوُعِفَتْنَي َني ِمِلْسُمْلا َنْيَب ْمُهوُك ُرْتُا

"Onları Müslümanlar arasında serbest bırakın, san'atlarından istifâde etsinler, elde edecekleri bilgi ve mahâretlerle düşmanlarıyla yapacakları cihadda istifâde etsinler". Dediği gibi yapılır.

3) Bunların bütün servetleri ve silahları ellerinden alınmış, lider durumundaki büyükleri öldürülmüş, artık zararsız hâle getirilmişlerdi. Arazi işleyecek mâhir işçiler durumuna indirilmişlerdi.

4) Sindirilmiş, işçi statüsüne sokulmuş vaziyette Hayber'de kalmalarının muhtemel zararı çok az olmakla birlikte, henüz İslâmlaşmamış dış hududa sürülmeleri çok tehlikeli olabilirdi: Bunlar gittikleri yerde yeniden derlenip toparlanmaktan başka,düşman unsurları tekrar organize edip, Müslümanlara karşı tahrik edebilirlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber'de, Müslümanların murâkabesi altında kalmalarını uygun bularak tekliflerini kayıtlı olarak kabul etti.

Hz. Ömer (radıyallahu anh), şartlar uygun hâle gelince, bir gece oğlu Abdullah (radıyallahu anh)'ı uyurken damdan atmalarını bahâne ederek, Teyma ve Erîha'ya sürecektir. Erîha, Suriye'nin Ürdün kesiminde, Beytü'l-Makdis'e bir günlük atlı mesafede yerlerdir.

3- Hayber Yahudilerinden ele geçen servet:

Vâkidî'nin Meğâzî'de verdiği bilgiye göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hayberlilerin şefi Kinâne İbnu Ebi'l-Hukayk ile, kalelerde mevcut savaşçıların aile ve çocuklarının bağışlanması mukabilinde,

* Hayber'i ve arazisini çocuklarıyla terketmek,

* Mal, arazi, altın, gümüş, silah, binek ve üzerlerinde giydikleri dışında bütün kumaş ve giyecekleri Müslümanlara bırakma şartıyla anlaşırlar.

Şu mallar teslim alınır: 100 zırh, 400 kılınç 1000 mızrak, 500 yay.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kinâne İbnu Ebi'l-Hukayk'tan, Ebu'l-Hukayk hânedânının atadan evlâda intikal eden hazine ve zinetlerini -ki bunlar yukarıda adı geçen mesk'in içinde saklanırdı- sorar.

Kinâne, yukarıda belirtildiği üzere harcanıp bitirildiğini söylerse de sıkıştırılarak ortaya çıkarılır. Yine rivayette belirtildiği üzere, yalanı ortaya çıkınca antlaşmanın sağladığı her çeşit garantiden mahrum kalır. Zübeyr İbnu'l-Avvâm, mesk dışında gizlediklerini de ortaya çıkarması için Kinâne'ye eziyette bulunur. Bütün servet ortaya çıkarılır.

Kinâne, kardeşiyle birlikte öldürülür; mallarına el konur, kadın ve çocukları esir edilir.

Mesk getirilip açılınca içinde altından yapılmış bilezikler, muştalar, halhallar, küpeler, yüzükler, eldivenler, kıymetli taşlardan ve zümrütten yapılmış gerdanlıklar vs. vs.ler görülür.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buradan bir cevher gerdanlık alıp kızlarından birine veya Hz.

Aişe'ye hediye eder. O da bunu alır almaz aynı gün muhtaç ve dullar arasında dağıtır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o gece uyuyamaz. Sabah olunca Hz.Aişe'ye (veya kızına) koşup gerdanlığı

geri ister: "Onu bana geri ver, benim değil, onda senin de hakkın yok!" der. Olup biten anlatılınca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'a hamd eder.226

ادهِهَعَتُم ادَهاَعُم َلَتَق ْنَم :لوقي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

12□

ى ِض َر ةركب بأ نعو ـ□

هاللّ َم َّرح ِهِهْنُك ِرْيَغ يف □

وأ هتقو ريغ يف نأ ه

هنك ريغ يف »

هلوق ى: »

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ َة .

نَجلا هيلَع ىلاعَت□□].

هلتق هيف زوجي ىذلا هلاح.

12. (1088), Ebu Bekir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim (kendisine emân verilerek) antlaşma yapılan bir kimseyi vakti dışında öldürürse, Allah ona cenneti haram eder." [Ebu Dâvud, Cihâd 165, (2760); Nesâî, Kasâme 14, (8, 24).]227

AÇIKLAMA:

Dinimiz, kâfirin kanını mutlak şekilde helâl addetmez. Belli ve muayyen şartlar altında kâfirin kanı helâldir. Bu da savaş halidir. Antlaşma yapılan, eman verilen bir kimsenin kanı haramdır. İslâm memleketi dâhilinde yaşayan zımmîler de kendilerine eman verilmişler zümresine dâhildir; kanları haramdır.

Hadiste, "antlaşma yapılan kimseyi künhü dışında öldüren..." denir. Bir şeyin künhü, onun hakikati demektir. "Burada künhü'nden murad vakti ve hedefidir" de denmiştir. Yani "öldürülmesi helâl olan vakitten..." veya "emân verilen nihâî hedeften önce öldüren" demektir.228

نأ] .مُهْنَع ُ هاللّ□□

13□

ى ِض َر مهئاباآ نع ةباحصلا ءانبأ نم ةدع نع ميلس نب ناوفص نعو ـ□

بيِط ِرْيَغِب ائْيَش ُهْنِم َذَخأ ْوأ ِهِتَقاَط َق ْوَف ُهَفَّلَك وأ ُهَصَقَتْنا ِوأ ادِهاَعُم َمَلَظ ْنَ : م َلاق□ هاللّ َلوسر #

دواد وبأ هجرخأ .

ةَماَيِقْلا َم ْوَي ُهُجي ِجَح اَنأَف ِهِسْفَن□].

13. (1089)- Safvân İbnu Süleym, birçok sahabi evlatlarının, babalarından yapmış oldukları rivayetlere dayanarak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurmuş olduğunu naklediyor:

"Kim antlaşma yapılan bir kimseye zulmeder veya hakkını tenkis eder veya tâkatının fevkinde emreder veya onun rızası dışında bir şeyini alırsa, kıyamet günü aleyhine ben delil olacağım." [Ebu Dâvud, Harâc 33, (3052).]229

AÇIKLAMA:

Hakkı tenkîs etmek hak ettiği şeyi eksik vermek mânasına geldiği gibi, -Tîbî'nin söylediğine göre, inancından dolayı ayıplamak mânasına da gelir. Tâkatının fevkinde emretmek, ödeyemeyeceği miktarda cizye, vergi gibi mükellefiyetlere tâbi tutmak mânasına gelir. Aleyhine delil olmak, aleyhine delil getirmek suretiyle düşmanı olmak, Allah'a şikâyet etmek mânasına gelir.

Bütün bu ifâdeler, İslâm memleketinde yaşayan gayr-i müslimlere âdil davranma gereğine dikkat çeker.230

نَم اَن ْرَجأ ْدق :#َلاَقف ِبئاَمْحأ ْنِم ِنْيَلُج َر ُت ْرَجأ] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ□

14□

ى ِض َر ئناه مأ نعو ـ□

. بئاسنلا ّ ًإ ةتسلا هجرخأ .

ت ْرَجأ□]

14. (1090)- Ümmü Hânî (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben kocamın akrabalarından iki kişiye civâr (himâye) vermiştim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Senin civar verdiğine biz de civâr verdik"

226 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/164-168.

227 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/169.169.

228 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/169.

229 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/169.

230 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/170.

buyurdu." [Buharî, Cizye 9, Salât 4, Edeb 94; Müslim, Hayz 70, (336), Müsâfirîn 80; Muvatta, Sefer 27, (1, 152); Tirmizî, İsti'zân 24, (2735); Ebu Dâvud, Salat 30, (1290); Cihad 167, (2763).]231

AÇIKLAMA:

1- Arabça'da civâr vermek, emân vermektir. Yani bir Müslümanın bir kâfire "Senin hayat hakkını ben garantiliyorum, sana kimse dokunamaz" mânasında garanti vermesidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), amcasının kızı Ümmü Hânî'nin Mekke'nin fethedildiği gün iki müşrike verdiği emânı muteber addetmiş: "Sen kime emân verdi isen bu akdi biz de tanıyoruz, o, bizden de emân almış gibi, emniyet altına girmiştir" mânasında beyanda bulunmuştur.

Bu rivayetten hareket eden ulemânın hepsi: "Kadınların vereceği emânın muteber olduğu hükmünü vermekte icmâ etmişlerdir. Keza fakihler çoğunluk itibâriyle, kölenin vereceği emânın da muteber olduğunu söylemekte ittifak ederler. Ancak Ebu Hanife merhum ve ashâbı; savaşan köle ile, savaşmayan köle arasında bir ayırım yaparak, savaşan kölenin emânını muteber addederken,

"öbürünün emânı muteber değildir" demişlerdir.

Çocukların emânına gelince, bunların emânı kabul edilmez. Çünkü onların akidleri makbul değildir.

2- Kaynakların bir kısmında, Ümmü Hânî'nin Mekke fethedildiği gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğradığı, Hz.Fatıma'nın tuttuğu bir perdenin gerisinde gusleder bulduğu ifade edilir, fakat Ümmü Hânî'nin civâr verme meselesine temas edilmez. Şunu da kaydedelim ki, "Emân verme işi, imama has bir iştir" diyerek bu babta gelenleri te'vil eden de olmuştur. Ancak esas olan önceki görüştür.232

[مِهْيَلَع ىلاعَت ُ هاللّ َطَّلَس ًّإ ِدْهَعْلاِب ٌم ْوَق رَتَخ اَ□

م :لاق امهْنَع ُ هاللّ

15□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

. ر ردغلا

. تخلا »

اغب كلام هجرخأ »

وُدَعْلا□□].

15. (1091)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Ahdine kim vefasızlık edip bozarsa, Allah mutlaka ona bir düşman musallat eder." [Muvatta, Cihâd 12, (2, 449), 26 (2, 460). İmâm Mâlik bunu belâğ (senetsiz) olarak rivâyet etmiştir.]233

İKİNCİ FASIL

CİZYE VE CİZYE İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

CİZYE: Ehl-i zimmeden yani İslâm beldesinde yaşayan gayr-ı müslimlerden alınan vergidir. Buna zekât denmez. Çünkü zekât, vergiden ziyâde mü'minlere terettüp eden bir ibâdettir. Zekât veren mü'min Rabbine karşı olan mâlî bir ibadetini yerine getirmiş olmaktadır.

Cizye'nin kelime olarak bölmek, taksim etmek mânasına gelen صا زَ

ج den geldiği kabul edilir.

Mâmafih karşılık mânasına gelen ءا زَ

ج 'dan geldiği de söylenmiş, "İslâm beldesinde emniyet içinde

yaşamalarının karşılığıdır" denmiştir.

Alimler derler ki: "Cizyenin vaz'edilmesinin hikmeti şudur: Cizye vermekle İslâm memleketinde yaşama hakkı kazanırlar, Müslümanlarla düşüp kalkma fırsatı bulurlar. Bu durum onların, İslâm'ın güzelliğini öğrenmelerine imkân tanır. Öte taraftan cizye vermiş olmanın hissettirdiği bir zillet vardır.

Bu zilletten kurtulma endişesiyle, İslâm'ın güzelliğini öğrenmiş olma keyfiyetinin birleşmesi onları Müslüman olmaya sevkeder. Öyle ise, cizye müessesesi gayr-i müslimleri İslâm'a kazanmada müessir bir vâsıtadır. Bu sebeple teşrî edilmiştir." (1092 numaralı hadiste Tağlibîlerle ilgili açıklama bu meseleyi aydınlatıcı mahiyettedir.)

Cizye ilk defa sekizinci senede va'zedilmiştir. Dokuzuncu senede diyen de olmuştur.234

231 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/170.

232 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/170-171.

233 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/171.

234 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/172.

ن ِم َذخأَي ْنأ ُه َرمأ َنَميلا ىلإ ُهَهَّج َو اَّمَل # ِ هاللّ َلوس َر َّنأ] ُ. هْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر لبج نب ذاعم نع ـ□

: دواد وبأ ُهجرخأ .[نيميلاب نوكَت ٌباي .

ث ى ِرِفاَعَملا َنِم ُهَلْدَع ْوأ ارانيِد ٍّمِلاَح هِلُك

1. (1092)- Muâz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisini Yemen'e gönderdiği zaman, ihtilâm olan herkesten (vergi olarak) bir dinar veya -Yemen'de imal edilen bir kumaş olan meâfirî'den, bir dinara tekabül eden miktarda almasını emretti." [Ebu Dâvud, Harâc 30, (3038, 3039); Tirmizî, Zekât 5, (623); Nesâî, Zekât 8, (25-26).]235

AÇIKLAMA:

1- Meâfir, Hemdan'da yaşayan bir kabile adıdır. Burada imal edilen bir kumaşa -oraya nisbetle Meafiriyye denmiştir. Meâfiri tâbiriyle ne kastedildiği râvilerden biri tarafından, "Yemen'de imâl edilen bir kumaş" diye açıklama eklenmiştir. Hadis ilminde bu çeşit açıklayıcı ilâvelere derc denir. Bu çeşit hadislere de müdrec hadis denir. Müdrec hadisler, aslında zayıf addedilir. Ancak buradaki derc sıhhati bozacak mahiyette değildir.

2- Hattâbî der ki: "Hadiste geçen مِلاَح ُّلُك□ (her ihtilâm) tâbiri cizyenin sadece bülûğa eren erkeklerden alınacağına delildir. Çünkü ملاح erkekler için kullanılır. Ayrıca çocuk ve deliler de cizyeden muaf tutulmuş olmaktadır. Keza bu rivayet cizyenin Arap, acem bütün gayr-ı müslimlere şamil olduğunu göstermektedir. Ayrıca hadis, zengin, vasat herkesten dinar alınacağına delildir. Zîra Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Muâz'ı Yemen'e gönderirken onlarla savaşmasını, vergi ödedikleri takdirde onlardan elini çekmesini emretti. Dinarın verilmesini kanlarının korunmasına vesile kıldı. Kim dinar verirse kanını korumuş olur. Şâfiî hazretleri bu mülâhaza ile hareket ederek, cizyenin hür erkeklerden bülûğa erenlere terettüp ettiğine hükmetmiştir.

Ashâbu'r-Re'y ve Ahmed İbnu Hanbel: "Zengin olanlara 48, 24, 12 dirhem tarhedilir" demiştir.

Ahmed İbnu Hanbel: "Bu miktarlar maddı gücüne göre tarhedilir" demiştir. Kendisine: "Günümüzde bunu artırıp eksiltmek mümkün mü?" diye sorulunca:

"Evet tâkatlarına ve imamın uygun göreceği miktara göre ayarlanabilir" demiştir.

İbnu Ebî Şeybe ve İbnu Sa'd'ın rivâyetlerine göre, Hz.Ömer cizyeyi erkeklere tahakkuk ettirmiş, zenginlerden 48 dirhem, orta halliden 24 dirhem, fakirden 12 dirhem almıştır.

Bir dirhemin, o günün iktisâdî hayatındaki yeri hususunda bir fikir verebilmek için, bazı eşyaların fiyatını, bâzı ücretleri tarihî rivayetlerden naklen kaydetmekte fayda var: Bir gömlek 2-3 dirhem, bir şalvar (serâvil) 3-4 dirhem, bir takım Necrânî elbise (hulle) 40 dirhem, bir belediye memurunun günlük ücreti 2 dirhem, bir koyunun fiyatı 0,5-1 dinar (1 dinar 12 dirheme denktir), Habeşistan'a giden Mekkeli muhacirlerin gemi ücreti 6 dirhem (yarım dinar). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 200

dirhem parası veya buna denk malı olanı zengin addetmiştir, zekât verilmez.236

اَ :

م َلاَقف َسوُجَملا َرَكَذ ُهْنَع ُ هاللّ

]

□□2ـ ونع رفعج نب محمد نع أ ِهيبأ َّنأ َرَمُع َنْب ِباَّطَخلا َر ِض ى

ن ِم ُهُتْعِمَسَل ُدَهْشأ ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ٍّف ْوَع ُنْب ِنَمْح َّرلاُدْبَع َلاَقف ؟ْمِه ِرْمأ يف ُعَنْصأ□ اَم ى ِرْدأ

. [□لُوَق : اوُّنُس ْمِهِب َةَّنُس ِلْهأ ِباَتِكْلا #

ي هاللّ ِلوسر

2. (1093)- Ca'fer İbnu Muhammed babasından naklediyor: "Ömer

İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) Mecûsileri mevzubahis ederek: "Onlar hakında nasıl hareket etmem gerektiğini bilmiyorum" dedi.

Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh):"Sana şehâdet ederim ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle şöyle dediğini işittim: "Onlara, Ehl-i Kitab'a davrandığınız gibi davranın".

[Muvatta; Zekât 42 (1, 278).]237

AÇIKLAMA:

235 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/172-173.

236 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/172-174.

237 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/174.

1- Her meselede, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bir örnek arayan Hz. Ömer, İran fethedilmeye başlayınca, onlardan nasıl vergi alacağı hususu problem olarak karşısına çıkar. Şahsen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bu mevzuda bir tatbikat veya tavsiye hatırlamadığı için nasıl hareket edeceği hususunda arkadaşlarıyla istişare eder. Abdurrahman İbnu Avf, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mecusilerden Ehl-i Kitap tarzında vergi alınması hususundaki tavsiyesini hatırlatır. Böyle durumlarda ikinci bir şâhid isteyen Hz. Ömer, Abdurrahman (radıyallahu anh)'dan şâhid istemeksizin, bu hadisle amel eder.

2- Aslında hadis metni "Mecûsilere Ehl-i Kitap gibi davranın" derken, "vergi hususunda" diye bir kayıt mevcut değildir. Ancak başka kayıtlar "onların kızlarıyla evlenilmeyeceğini, kestiklerinin yenilmeyeceğini" tasrih eder. Bu rivayet için "husus murad edilen âmm" denmiştir. İbnu'l-Müseyyeb dışında kalan ulemâ bu konuda müttefiktir. Sâdece onun, Mecûsilerin kestiğini yemede beis görmediği rivayet edilir.

3- Abdurrahman İbnu Avf'ın rivâyetini destekleyen bir rivâyet Muvatta'da İbnu Şihâb'tan yapılır: Buna göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Bahreyn Mecusilerinden cizye almıştır. Resûllah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hicr Mecusilerinden de cizye aldığı rivayetlerde gelmiştir. Hz. Osman da Berberîlerden cizye almıştır.

Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Vergi meselesinde de اَلْكُفْرُ مِلَّةٌ وَاحِدَةٌ kaidesince gayr-ı İslâm, bir bütün görülüp hepsinden cizye almak, prensip mi kılınmıştır?

Bu hususta ihtilâf edilmiştir. Arap müşrikleriyle puta ve ateşe tapanlar hakkında imamlar anlaşamamıştır. İmam Mâlik, Evzâî ve Saîd İbnu Abdilaziz: "Bunlardan da cizye alınır" derken, diğer üç imam ve başkaları: "Cizye, Kur'ân'ın tasrihiyle Ehl-i Kitap'tan, sünnetin tasrihiyle de Mecusilerden alınır, başkalarından alınmaz" demişlerdir.

Şu âyetin zâhirini esas alan âlimler Mecusileri Ehl-i Kitap saymazlar. (meâlen): "...Bizden önce iki tâifeye kitap indirildi, bizim onların okuduklarından haberimiz yok" demekten... sakının ki merhamet olunasınız" (En'âm 156). Cumhûr bu iki tâifeyi Yahudi ve Hıristiyanlarla te'vil ederek Mecusilerin Ehl-i Kitap sayılmayacağına hükmetmiştir. Mamafih, sadedinde olduğumuz hadis de Mecusileri Ehl-i Kitap addetmemekte "(vergi konusunda) Ehl-i Kitab'a davrandığınız gibi davranın" demektedir.

Burada ayırım esastır.

Mecusileri Ehl-i Kitap sayanlar Abdurrezzak'ta hasen ve Abd İbnu Humeyd'de sahih bir senedle rivâyet edilen şu hadisi esas alırlar, âyeti de te'vîl ederler: "Müslümanlar İranlıları hezimete uğratınca Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Toplanın, Mecusiler Ehl-i Kitap değildir ki onlara cizye koyalım, puta tapanlar da değiller ki haklarında puta tapanların ahkâmını uygulayalım" dedi. Hz. Ali "onların Ehl-i Kitap olduğunu" söyleyerek şunu anlattı: "Mecusiler, okudukları bir kitaba, tedris ettikleri bir ilme sâhip idiler. Bir gün melikleri şarap içti. Sarhoşken kız kardeşine cinsî temasta bulundu. Sabah olunca, tamahkârları çağırıp ihsanlarda bulundu ve dedi ki: "Hz.Âdem oğullarını kızlarıyla nikahlıyordu." Tamahkârlar derhal itaat ettiler. Muhâlefet edenleri idam etti. Kitaplarında olanlar da, kalplerinde olanlar da (zamanla) kayboldu, yanlarında bu mevzuda hiçbir şey kalmadı." Rivâyetin Abd İbnu Humeyd'deki vechinin sonunda اخْدُودَ لِمَنْ خَالَفَه

فَوَضَعَ "Muhalefet edenleri ateş dolu

hendeklere attı" ziyâdesi vardır.

Zürkânî, sadedinde olduğumuz rivayetten başka hükümler de çıkarıldığını belirtir. Söz gelimi: 1- Haber-i vâhid'le amel edilir.

2- Büyük sahâbeler bâzı hadisleri ve bir kısım ahkâmı -başkaları bildikleri halde- bilemeyebilirler, bu durum onlara bir noksanlık getirmez.

3- Hadisin mefhumuna temessük esastır. Nitekim Hz. Ömer, Ehl-i Kitap denince kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanları anlıyordu, çünkü bu tâbirin mefhumu bu idi. Abdurrahman İbn Avf (radıyallahu anh) Mecusilerin onlara ilhak edileceğine dair rivâyette bulununcaya kadar Hz. Ömer, tâbirin bu zâhirî mefhumuna bağlı kalmıştır.238

---

238 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/174-176.

رَمُع َّنأ َو ،نْي َرْحَبْلا ِسوُجَم ْن ِم َةَي ْز ِجلا َذَخأ # ِ هاللّ َلوُسر َّنأ ِبنغَل]ب :لاق باهش نبا□
نعو ـ3□

رَب ْرَبْلا َنِم اَهَذَخأ ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر َناَمْثُع َّنأ َو ،َس ِراَف ِسوُجَم ْنِم اَهَذَخأ ُهْنَع ُ□].
هاللّ َى ِض َر

كلام امهجرخأ .

3. (1094)- İbnu Şihâb der ki: "Bana ulaştı ki, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bahreyn Mecusîlerinden cizye almıştır, keza Hz. Ömer (radıyallahu anh) İrân Mecûsilerinden, Hz. Osman (radıyallahu anh) da Berberîlerden cizye almıştır." [Muvatta, Zekât 41, (1, 278).]239

. □

ةَي ْز ِجلا ِبنعي َةَموُد ِرِدْيَكُأ ْنِم اَهَذَخأ # هاللّ َلوسر َّنأ] ُهْنَع ُ هاللّ [

4□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

4. (1095)- Hz. Enes (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Dûmetli Ükeydir'den de cizye aldı.240

AÇIKLAMA:

Dûmet, Şam (Suriye) bölgesinde, Tebük'e yakın bir yer veya bir kale adıdır. Ükeydir, Dûmet'in kralının adıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oranın fethine, Hâlid İbnu Velîd'i göndermiştir.

Ükeydir İbnu Abdilmelik Hıristiyan idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldürülmemesini emretmişti, yakalanıp sağ olarak Medine'ye getirilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kanını bağışlar, cizye mukabili sulh yapılır.

Hattâbî, Ükeydir'in Arap asıllı olduğunu belirttikten sonra: "Gayr-ı müslim Araplardan da cizye alınacağı" görüşüne bu rivayette delil olduğunu belirtir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, İmâm Ebu Yusuf Araplardan cizye alınmayacağı, zekât alınacağı görüşündedir. Mamafih Mâlik, Evzâî, Şâfiî hazerâtı bu meselede Arap, acem bütün gayr-ı müslimlerin eşit olduğu, hepsinden cizye alınması gerektiğini belirtmişlerdir.241

لوسر َّنأ] ُهْنَع ُ هالّ

5

ى ِض َر ىفقثلا ريمع همساو همأ ىلأ هدج نع هالّ ديبع نب برح نعو ـ

 ةياور ىف:

و

جا َرَخ َنيِمِلْسُملا ىلَع َسْيَل َو ،ى َراَصَّنلا َو ِدوُهَيلا ىلَع ُجارَخلا اَمَّنإ :لاق # هالّ].

دواد وبأ امهجرخأ .

رُوُشع .

5. (1096)- Harb İbnu Ubeydillâh, baba tarafından dedesi Umeyr es-Sakafî (radıyallahu anh)'den nakleder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Harâc Yahudi ve Hıristiyanlardan alınan vergidir. Müslümanlara harac yoktur." Bir rivayette "uşûr yoktur" buyurmuştur." [Ebû Dâvud, Harâc 33, (3046-3049).242

AÇIKLAMA:

Harâc, Kâmus'da açıklandığı üzere, asıl itibariyle arâziden hasıl olan gelir ile, kölenin çalışmasından hâsıl olan gelire denmiştir. (= galle-i arzdan ve galle-i amel-i abdden hâriç ve hâsıl olan nesnenin ismidir.)

Ancak sonradan sultana tarladan her sene verilen vergiye dendiği gibi, ehl-i zimmetten adam başına alınan cizyeye de harâc denmiştir.

Uşûr'a gelince, bu öşr'ün cem'idir. Öşr, onda bir demektir. Onda bir nisbetinde alınan vergiye öşür denmiştir.

Burada uşûr'la, ticaret ve alışverişlerden alınan vergiler kastedilmiştir, nisbeti onda biri geçse de düşse de Müslümanların vergilerine sadakat denirken, Yahudi ve Hıristiyanların vergilerinden bir kısmına uşûr denmiştir. Şafiî'ye göre, sulh sırasında ehl-i zimmeden akit gereğince alınan meblağa öşür denir.

Sulh akdine böyle bir şart konmamışsa ehl-i zimmeden cizyeden başka bir şey alınmaz, ne arâzilerden ne de mahsullerinden öşür alınmaz.

239 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/176.

240 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/176.

241 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/176-177.

242 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/177.

Ebu Hanife'ye göre, "Müslümanlar dâr-ı harbe ticaret için girerken küffâr öşür alırsa, biz de ehl-i harbten dar-ı İslâm'a bu maksatla girdikleri zaman öşür alırız."

Arâzı vergisine gelince:Tatarhâniye'de açıklandığı üzere arâzı üç kısımdır: 1- Arz-ı memleket,

2- Arz-ı öşriyye,

3- Arz-ı harâciye,

1. Arz-ı memleket, padişahın milkidir, arz-ı öşriyye Müslümanların milkidir, arz-ı harâciye ehl-i zimmenin milkidir. Bu sonuncu kısımda satış, hibe, vakıf, vârisin vasiyeti gibi her çeşit tasarruf câizdir. Arz-ı memlekette bu tasarruflar câiz değildir. Arâzi-i öşriyye, arâzi-i Arap'tır. Keza ahâlisi savaşmadan kendiliğinden Müslüman olan arâzi ile, savaşılarak fetholunduktan sonra gâziler arasında taksim edilmiş olan arâzi de öşriyye kısmına girer. Arâzi-i harâciye kısmına Basra'dan

sonra gelen Irak arâzisi girer. Keza Mekke hâriç fethedildikten sonra ahâlisi yerinde bırakılan veya ahâlisiyle imamın sulh antlaşması yaptığı arâziler de girer. Arz-ı harâciyeden alınan vergiye harâc denir. Arz-ı harâciye Müslümana satılmış olsa da harâc vergisi düşmez, bu mutlaka ödenir.

Harâc iki çeşittir:

1- Harâc-i mükâseme: Bu, arâzinin tahammül durumuna göre yarı, beşte bir, altıda bir gibi alınan vergidir.

2- Harâc-ı vazîfe: Bu, ehl-i zimmenin, arâzi-i harâciyeden menfaatlandırılmalarına imkân tanınmış

olmasına, onların arâzide emniyet içinde yaşamalarının te'minine mukabil alınan vergidir. Nitekim Hz.

Ömer (radıyallahu anh) sulanabilen bir dönüm tarladan buğday ve arpa cinsinden bir sa' ve bir dirhem vergi atmıştır.

Hârac tâbiri "arâzi"ye ve "ehl-i zimmet başı"na konulmuş olan vergi için kullanılmıştır. Ancak sonradan harâc daha ziyâde arâzi vergisine, cizye ise ehl-i zimmet başına atılan vergiye denmiştir."

Şâfiî'ye göre de harâc iki kısımdır:

1- Cizye,

2- Ârâzinin kirası ve ücreti. Bir yer sulh yoluyla fethedilir ve arâzi ahâlisine bırakılırsa, arâzi için tesbit edilen harâc, baş için alınan cizye ahkâmına tâbi olur. Bunlardan İslâm'a giren olursa, üzerindeki harâc düşer, tıpkı boynundaki cizyenin de düşmesi gibi, buna mukabil arâziden elde edilen mahsûlden öşür alınır. Fetih, şâyet "arâzi Müslümanların olacak, ahâlisi de, her sene arâziyi ekip kaldırmaya bedel olarak bir şey ödeyecek" şartıyla gerçekleştirilmiş ise, bu arâzi Müslümanlarındır, alınan vergi de arzın ücreti (kirası)dır. Bu durumda, tarla sahibi Müslüman olsa veya küfründe devam etse farketmez. Sulh sırasında tesbit edilen statü aynen kalır. Bu arâzide satış da câiz değildir. Çünkü, satış mülkde olur, halbuki sâhibi onun gerçek mâliki değildir, mâlik, bütün Müslümanlar adına, İslâm Devleti'dir.

Özetlemek gerekirse arâzi-i harâciye şu çeşitlere ayrılmış olmaktadır:

1- Savaşla alınıp, gâzilere taksim edilen arâzi ki, imam, bunun bedelini gâzilere para olarak verip arâziyi Müslümanlara vakfeder ve koyduğu harâç vergisiyle, devlete devamlı bir gelir kaynağı yapar, Hz. Ömer, Irak arâzisini böyle yapmıştır.

2- İmam, bir beldeyi sulh yoluyla fetheder, arâzi Müslümanların olur, ancak, eski ahâlisi, harâc ödemek kaydıyla yerlerinde kalırlar. Arazi fey'dir, harac ücrettir, Müslüman olsalar da harâc düşmez.

3- Sulh yoluyla fethedilir, ancak sulh, şu şartla yapılmıştır: Arâzinin mülkiyeti ahâliye aittir, harac vererek onda ikâmet edeceklerdir. İşte bu harâc cizyedir. Bunlar Müslüman olunca cizye üzerlerinden düşer. Sadedinde olduğumuz hadis, ulemaya göre bu nev ile açıklanmıştır, ancak sadece bu nev'e has değildir.243

فْصِن ِتْي َّزلا َو ِةَطْن ِحلا َنِم ِطَبَّنلا َنِم ُذُخأَي َناك َرمُع َّنأ] امُهْنَع ُ هاللّ□

6□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

كلام هجرخأ .

ْرشُعْلا ِةَّيِنْطِقلا َنِم َذُخأَي َو ِةَنيِدَملا ىلإ َلْمَحلا َرِثْكُي ْنأ َكِلذب ُديرُي ِرْشُعْلا□] .

6. (1097), İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Ömer (radıyallahu anh) Nebat ahalisinden buğday ve zeytinyağından öşrün yarısı (yirmide bir nisbetinde) vergi alırdı. Bu davranışıyla kasdı Medine'ye bunlardan çokca gelmesini sağlamaktı. Kıntiyye (denen buğday ve arpa 243 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/177-179.

dışında kalan, nohut, mercimek, bakla nevinden tahıl) dan da öşür alıyordu." [Muvatta, Zekât 46, (1, 281).]244

AÇIKLAMA:

Zürkânî Muvatta'nın bir nüshasında "zeyt" yerine "zebîb" (kuru üzüm) geldiğini belirttikten sonra bunu düzelttiğini belirtir.

Metinde geçen Kıntiyye'nin "kuntiyye" diye telaffuzu da câizdir. İki mânaya gelir: 1- Buğday ve arpa dışında kalan hububat, tahıl da deriz: Mercimek, nohut, bakla gibi.

2- Pamuklu giyecekler. Burada hububat kastedildiği açıktır.

Nebat, Irak'da Kûfe ile Basra arasındaki Betâih'te yaşayan bir kabilenin adıdır. Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in burada doğduğu söylenmiştir. Bu sebeple bir hadiste: "Biz Nebâtî olan Kureyşîleriz"

ifadesine rastlanır.245

ةَد ِحا َو ٍّض ْرأ يف ِناَتَلْبِق ُحُلْصَت # هالّ ُلوسر َلاق] :لاق امُهْنَع ُ هالّ□□

7□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

لاق نايفس همحر هالّ :نلاعت هانعم اذإ ملسأ ىمذلا دعب ام تبجو هيلع □

ةَي ْز ِج ٌملْسُم ىلَع َسْيَل َو].

ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ هنع .

.

تلطب ةيزجلا

7.(1098)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir yerde iki kıblenin varlığı uygun olmaz. Müslüman kimseye cizye yoktur."

Süfyan merhum der ki: "Bunun mânası şudur: "Bir zımmî, kendisine cizye vermesi gerektikten sonra (vergisini henüz ödemeden) Müslüman olursa, artık bu vergi ondan düşer." [Ebu Dâvud, Harâc 34, (3053); Tirmizî, Zekât 11, (633).]246

AÇIKLAMA:

1- Türbüştî, "Bir yerde iki kıblenin varlığı uygun olmaz" hadisini şöyle açıklamıştır: "Bir yerde iki din aynı eşit şartlarda zâhir olamaz. Şöyle ki: Müslüman kimsenin, kâfirler arasında ikâmet etmesi caiz olmaz, zîra ikâmet edecek olsa, kendisini Müslümanlar arasındaki zımmîlerin yerine koymuş olacaktır, ona, nefsini küçüklük ve zillete atması uygun düşmez, zîra izzet, Allah'a, Resûlü'ne ve mü'minlere aittir. Dini, İslâm dinine muhalif olan kimsenin, İslâm memleketinde ikâmeti ise cizye vermekle mümkün olabilir. Ayrıca, ona dinini dilediği gibi yüksek sesle izhâr, ilân ve neşretmesine müsâade edilmez. (Dinî tezâhürlerde ikinci plânda olmak zorundadırlar)."

2- Hadisin ikinci kısmı: "Müslüman kimse cizye ödemez" hükmünü koymaktadır. Bu iki kısım arasında şöyle bir irtibat kurulmuştur: "Zımmî, cizye ödemek şartıyla ikâmetine müsaade edilen kimsedir. Şu hade zımmînin üzerinde cizye mükellefiyeti vardır, müslim üzerinde cizye yoktur. Bu durum iki kıbleden birini yükseltirken diğerini alçaltır, dolayısıyla hiçbir surette bunlar eşit durumda olmazlar."

Bu hadisle ilgili olarak Hattâbî der ki: "Bu iki suretle te'vil edilebilir: 1- Cizye'nin mânası harâc demektir. Şayet bir Yahudi Müslüman olsa ve elinde sulh yapılmış olan arâzi bulunsa, adamın boynundan cizye, arâzisinden de harâc vergisi düşer, Süfyan-ı Sevrî ve İmam Şâfiî, böyle hükmetmişlerdir. Süfyan-ı Sevrî ayrıca der ki: "Bu arâzi, savaşla alınan bir yer ise, adam sonradan Müslüman olunca, kendisinden cizye düşer, arâzisinde harâc bâki kalır."

2- İkinci tevile göre: Zımmî Müslüman olunca senenin bir kısmı geçmiş olsa, zımmîden, geçmiş

bulunan aylara tekabül eden vergi hissesi istenmez, tıpkı Müslümandan da, sağmal hayvanlarını sattığı takdirde, üzerinden bir yıl geçmiş ise, geçen aylar için sadaka istenmediği gibi... Çünkü bu, mala sahip olduktan sonra bir yıl tamam olunca vâcib olan bir hakdır.

Sene tamamlandıktan sonra Müslüman olursa vergilerini ödemeli midir? meselesinde ihtilâf edilmiştir. Ebu Ubeyd, geçen yıl için cizye istenmeyeceği görüşündedir. Bu hususta Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'ın tatbikatından delil getirmiştir. Ebu Hanîfe merhuma göre, bu ne 244 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/179.

245 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/180.

246 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/180.

vârislerinden, ne de terikesinden alınmaz, çünkü bu onun üzerine kesin bir borç değildir, bunlardan biri, üzerinde cizye borcu bulunduğu takdirde Müslüman olsa, bu kendisinden düşer ve eski borcu ondan alınmaz.

Şâfiî'ye göre, bu borç ondan istenir. O, cizye borcunu, ancak ödemekle sâkıt olan sâbit bir borç telâkki eder.

İmâm Malik ve Ahmed ve İbnu Hanbel de bu meselede Ebu Hanîfe gibi hükmetmişlerdir. Sahih olan da budur.247

[دَّمَحُم ِهِب َءاَج اًّمِم َئِرَب ْدَقَف ِهِقُنُع يِف ًةَيْزِجلا َدَقَع ْنَ□ #].

م ُ: هْنَع ُ هاللّ

8□

ى ِض َر ذاعم نعو ـ□

ررقت امك هسفن ىلع جارخلا ررق نم نأ :جارخلا انه ةيزجلاب دارملاو د

واد وبأ هجرخأ .

ىباتكلا ىلع ةيزجلا .

8. (1099)- Hz. Muâz (radıyallahu anh) demiştir ki: "Kim kendi boynuna cizye akdi yaparsa, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gittiği yoldan (sünnetten) berî olmuş olur."

Burada “cizye”den murad harâctır: Yani: (Satınalma yoluyla) kendini harâca mahkûm eden, tıpkı kitâbîyi cizyeye mahkûm etmek gibi bir davranışta bulunmuştur. [Ebu Dâvud, Harâc, 38, (3082).]248

AÇIKLAMA:

Burada denmek istenen şey şudur: "Kim harâc vergisine tâbi bir arâziyi kâfirden satın alırsa, bu kimseye arâzinin harâcını vermek vâcib olur. Harâc ise "cizye" sınıfına giren bir vergi çeşididir.

Bilindiği üzere cizye zımmîlerden alınan verginin adıdır, Müslümanlardan cizye alınmaz. Netice olarak bu satınalma sebebiyle, kişi kendi eliyle, zımmîlerin ödediği çeşitten bir vergi (harâc) ödemeye kendisini mahkum etmiş olmaktadır. Şurası muhakkak ki, cizyeyi mecbur kılma işi, burada, sünnet yoluyla olmamıştır. Sünnetten berî olmak bu mânada kullanılmış olmalıdır. Çünkü, harâc arâzisinin vergisi, arâzi Müslümana geçmekle düşmez.

Bu hadiste, zımmîlerin zîraatten uzaklaşmalarını kolaylaştırmamak gereği dahi gözükmektedir.

Müteakip hadis de bu manayı te'yid eder.249

: دَقف اَهِتَي ْز ِجب اض ْرأ َذَخأ ْنَ□

م # هالّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هالّ

ى ِض َر ءادردلا بأ نعو ـ9□□

□م □□ □ “

س ا نَّل َو ْدَقَف ِهِسْفَن ِقُنُع يف ُهَلَعَجَف ِهِقُنُع ْنِم ٍرِفاَك َراَغَص َع َزَن ْنَم َو ،ُهَت َرْجِه َلاَقَتْسا

تلق ؟كثدح ٌبيبَشأ :لاقف ثيدحلا اذه نادعم نب دلاخ ىنم عمسف :سيق نب نانِس لاق ُ.[ه َرْهَظ

نادعم نبا ىنلأس تمدق املف .هل ُهبتكف :لاق ه

ب َّىلإ بتكي هلأساف تمدق اذإف :لاق ؛معن .

لاقتسا

« ىنعم .

و دواد وبأ هجرخأ

ا‘

ضر

.

نم هدي يف ام كرت هأرق املف ُهُتيطعأف َساَط ْرِقلا

اهنم ةلاق“ا بلطو اهنع عجر نأ ه .

ترجه »

9. (1100) Ebu'd Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz buyurdular ki: "Kim bir arâziyi haracı ile birlikte (satın) alırsa hicretinden rücû etmiş demektir. Kim de bir kâfirin boynundan zilleti kaldırıp onu kendi boynuna koyarsa İslâm'a sırtını dönmüş olur."

Sinân İbnu Kays der ki: Hâlid İbnu Ma'dân bu hadisi benden işitince bana: "Bunu sana Şebîb mi rivayet etti?" dedi. "Evet" dedim. "Öyleyse dedi, gidince, söyle bu hadisi bana yazıp göndersin."

Sinân İbnu Kays devamla dedi ki: "(Şebib'e) söyledim, onun için hadisi yazıverdi. Tekrar geldiğim zaman Hâlid İbnu Ma'dân kâğıdı sordu. Ben de verdim. Okuyup bu hadisi işitince sahip olduğu arâzinin hepsini terketti." [Ebu Dâvud, Harâc 38, (3082).]250

AÇIKLAMA:

247 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/180-181.

248 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/182.

249 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/182.

250 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/183.

1- Bu bahse giren önceki hadislerde ve hususan 1096. hadiste açıkladığımız üzere, arz-ı harâciye'yi bir Müslüman da satın almış olsa onun harâc vergisi düşmez, ödenmesi gerekir. Harâcın cizye sınıfına girdiği gözönüne alınınca, hadisin söylemek istediği mâna daha iyi anlaşılır. Zîra harâc arâzisini satın almak, kendi kendini cizyeye bağlamak olmaktadır.

Rey ehli (Hanefîler), Müslüman kâfirden satın aldığı harâciye arâzinin harac vergisini ödeyeceğine hükmetmekle birlikte, tarladan kaldırılan hububat için öşür vermeyeceğine hükmetmiştir. Onlara göre bir tarlaya hem harâc hem öşür düşmez. Ancak geri kalan âlimler: "Tarladan kalkan mahsul beş vaska ulaşırsa öşür vacibtir" hükmünde ittifak ederler. (Bir vaskın miktarını 1086, hadiste açıkladık.) 2- Hadiste geçen "hicretinden rücû etmek" tâbiriyle harâc arâzisi satın almanın, hicretten vazgeçme fiiline oldukça yakın bir davranış olduğu belirtilmektedir. Çünkü Müslüman, zımmîden böyle bir arâzi satınalmak veya kiralamakla, o arâzinin cizyesini ödeme işinde kendini o zımmînin yerine koymuş

olmakta, terketmiş olduktan sonra da tekrar o arâziye dönme durumuna düşmektedir. Bu da, hicretinden rücû etme mânasına gelir, çünkü hicret, esas itibariyle küfür arâzisini terketmektir.

3- Şurası muhakkak ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada açık bir şekilde, arâziyi harâciyeyi satın almamayı tavsiye etmektedir. Allahu â'lem, bu yasaklamada, Müslümanların çiftçiliğe çok fazla tâlib olmamaları irşâdı var. Bir başka ifade ile, gayr-ı müslimlerin arâzilerini satın alarak onların ticâret, zanaat, sanayi gibi daha kârlı, daha verimli sahâlara kaymalarına zemin hazırlanmaması istendiği, bu sebeple böylesi bir davranışın, hadisin devamında "zilleti kâfirin boynundan kaldırıp, kendi boynuna geçirmek" olarak tavsif edildiği söylenebilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ticârete teşvik edici, ة َراَجِهتلا ِق ْز هِرلا ِءا َرِشْعَا ُةَعْسِ□

ت "Rızkın onda dokuzu ticârettir" gibi hadisleri

gözönüne alındıkta mesele daha iyi anlaşılır ve hadisten çıkardığımız mesajdaki isabet ihtimal artar.

Günümüzde maddî yönden kalkınan her memlekette zengin sınıfların daha ziyade ticaret ve sanayiye ehemmiyet verdiğini gözönüne alırsak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl günümüzde bile taptaze kalan ezelî ve ebedî bir gerçeğe parmak bastığını daha iyi anlama fırsatı buluruz.

4- Ancak şunu da belirtelim ki, Ashab'tan bâzıları harâc arâzisinden satın almıştır. Beyhakî'nin el-Ma'rife'de belirttiğine göre, İbnu Mes'ûd, Habbâb İbnu'l-Eret, Hüseyin İbnu Ali, Şüreyh gibi büyüklerin harâc arâzileri mevcuttu. Utbe İbnu Ferkad es-Sülemî, Hz. Ömer'e "Arzu's-Sevâd'dan (Harâc arâzisi) arâzi satın aldım" deyince, Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Öyleyse sen orada, tıpkı sahibi gibisin" der.

Yine Beyhâkî'nin kaydına göre, Behzü'l-Melik ahâlisinden bir kadın Müslüman olur. Hz. Ömer, ilgililere: "Arâzisini tercih eder ve arâziye terettüp eden eski vergisini öderse, arâzisi ile onun arasına girmeyin, aksi takdirde arâzi ile Müslümanlar arasına girmeyin" diye yazar.

Keza Hz. Ali de Müslüman olan İranlı bir çiftçiye: "Arâzinde oturursan, senden alınan baş vergisini kaldırırız, ancak arâziden alınan vergiyi almaya devam ederiz, ondan ayrılırsan arâzine biz sâhip çıkarız" der.251

ÜÇÜNCÜ FASIL

GANİMETLER VE FEY

GANİMET:

Kâfirlerle harb edilerek alınan mallardır. Bunlar beşe taksim edilir. Bir hissesi Allah ve Resûlü'nün hakkı olarak ayrılır. Geri kalan dört hisse savaşa katılan gaziler arasında pay edilir. Süvâriler 3 hisse, piyâdeler 1 hisse alırlar.252

FEY:

251 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/183-184.

252 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/185.

Küffârın çekilip gitmesi veya Müslümanlarla savaşmadan sulh yapmaları sonucu elde edilen maldır.

Gümrük vergisi, ticâret vergisi, vârissiz olarak ölen zımmînin devlete kalan malı vs. hep fey sayılır.

Bu iki kelimenin müterâdif olarak kullanıldığı da olmuştur.253

أَّملَف # هاللّ لوسر َعَم َةَيِبْيَدُحلا اَنْدِهَش] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

ا ‘ ةثراح نب عمجم نع ـ1□

ى ِض َر براصن□

اَن ْرَفَنَف # هاللّ ِلوسر بلاِ

اوُلاَقف ؟:

ى ِحوأ□

“ سأَّنلِل اَم اَنْلُقَف .َل□

ب ا َنو ُّزُهَي ُسأَّنلا اَذإ اَهْنَع اَنْف َرَصْنا

سأّنلا َعمَتْجا أّملف

هِتَل ِحا َر بلَع افِقا َو ِميِمَغلا.

هالّل لوسر اَنْد #

عا َرُكب

“ ج َوَف َل

ب ا ُفجوُن ِسأّنلا َعم

: هَّنإ ِهِدَيِب ٍدَّمَحُم ُسْفَن يِذَّلا َو ؛مع

ن َلاَق ؟

وُه ٌحْتَفأ ُلُج َر َلاق ا

نيِبُم احْتَف َكَل اَنْحَتَف أّنإ :اَنْيَلَع أ َرَق .

اَنْف َرَصْنا أّملف ، َرَبْيَخ ِنعي :ِهِذه ُمْكَل َلَّجَعف اَهنوُذُخأَت ة َريِثَك َمِناَغم ُ هالّل ُمُكَدَع َ : و َغلب ّتَح ٌحتَفَل

تَ

مهِسُقَف ٍسراَف ِةَئا ِمُث ٍ َت مُهْنِم ٍةَئاَمَسْمَخ َو افْلأ اوُناَك َو ،ةَّيِبْيَدُحلا ِلْهأ بلَع ْتَمِهسُقَف َرَبْيَخ اَن ْو َزَغ

دواد وبأ هجرخأ . ا .

مْهَس ُل ِجا َّرلا َو ِنْيَمْهَس ُسراَفْلا َيِطْعأف امْهَس َرَشَع َةَيِناَمث بلَع]

1. (1101)- Mücemmi' İbnu Câriye el-Ensârî (radıyallahu anh)254 anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hudeybiye sulhünde hazır bulunduk. (Sulh yapılıp) oradan döndüğümüz zaman, halk, develerini hızlandırarak (bir yere birikmeye) başladılar. Biz hayretle: "Bu insanlara ne oluyor, (niçin hayvanlarını hızlandırıp bir yere üşüşüyorlar?)" diye sorduk.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahiy gelmiş" dediler. Biz de, halkla birlikte harekete geçip develeri hızlandırdık. İlerleyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Kura'u'l-Gamîm denen (Mekke ile Medine arasında Usfân'ın önünde bulanan) yerde bulduk. Devesinin üzerinde duruyordu. Halk toplanınca bize أِّنا َحْتَف اَن َكَل َحْتَف ا نيِبُم ا sûresini tilâvet buyurdular.

Askerlerden biri: "Yani bu sulh bir fetih midir?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet!" deyip ilaveten: "Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zât'a yemin ederim bu bir fetihtir"

buyurdu. Sûre-i celileyi okumaya devam eden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah size, ele geçireceğiniz bol bol ganimetler vaadetmiştir. İman edenler için bir delil olması ve sizi doğru yola ulaştırması için bunları size hemen vermiş ve insanların size uzanan ellerini önlemiştir" meâlindeki âyete kadar (Fetih 20) okudu.

(Âyet-i kerimede işâret edilen âcil ganimetle) Hayber kastediliyordu. Buradan ayrılınca Hayber'e gazveye çıktık. (Elde edilen ganimet) Hudeybiye'ye katılanlara taksim edildi. Bunlar bin beş yüz kişi idi. Bunlardan üç yüzü süvâri idi. Ganimet on sekiz hisseye ayrıldı. Süvâri olana iki, yaya olana bir hisse verildi." [Ebu Dâvud, Cihâd 155, (2736), Harâc 24, (3015).]255

AÇIKLAMA:

Hudeybiye Gazvesi'yle ilgili geniş bilgi 4266-4269 numaralı hadislerde gelecek. Ancak mevzuun anlaşılması için bazı kısa bilgiler vereceğiz.

1- Hudeybiye Gazvesi hicretin altıncı yılında Zilkade ayında yapılmıştır. Esâsen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) savaş için değil, umre için Mekke'ye müteveccihen yola çıkmıştı. Zülhuleyfe mevkiine gelince ihram giydiler. Gamîm nâm mevkiye kadar geldiler. Müşrikler burada karşılarına çıkıp daha ileri geçmelerine mâni oldular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la müşrikler arasında elçiler teâti edildi. Kritik anlar geçirildi. Bu ara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) antlaşma ümidini keserek bir ağaç altında "ölmeden dönmemek üzere" bütün mü'minlerden bey'at aldı. Arkadan gelen vahiy bu bey'attan Allah'ın razı olduğunu belirttiği için buna Bey'atu'r-Rıdvan denmiştir. Bu bey'at haberi müşriklere korku salmış ve sulh antlaşmasına râzı etmiştir.

2- Yapılan antlaşmaya göre o yıl değil, müteâkip sene umre yapılacaktı, on yıl birbirleriyle savaşmayacaklar, Mekkeliler serbestçe Suriye'ye ticaret için gidebilecekler, Müslümanlara sığınan Mekkeli mühtediler, Mekke'ye iade edilecekler, Müslümanlardan Mekke'ye iltica edenler iâde edilmeyecekti.

253 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/185.

254 Tefsir metninde Mücemmi'in babasının ismi Hârise حَارثَة şeklinde musahhaf olarak gelmiştir, Câriye olacak.

255 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/185-186.

Umre için yola çıkan mü'minler, umre yapmadan dönmeye razı olamıyorlardı. Hele mültecilerin Mekkelilere iadesi pek ağırlarına gitmişti. Bu antlaşmadan hiç memnun değillerdi. Savaşmak bir çoğuna göre, daha iyi idi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e başta Hz. Ömer, pek çok sahâbe itiraz etmiş, memnuniyetsizliklerini üzüntülerini sözleriyle, davranışlarıyla ifâde etmekten çekinmemişlerdi.

Bu hâlet-i ruhiye içinde dönüş yapılırken Fetih sûresinin, bu antlaşmayı "feth-i mübîn" ilân etmesi iyice şaşırtıcı olmuştu. Rivayette bir askerin, sûreyi tilavet etmekte olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın kıraatini keserek: "Bu sulh bir fetih midir?" demesi bu şaşkınlığın ifadesidir.

3- Sonradan bizzât Hz. Ebur Bekir ve Hz. Ömer'in de itiraf edecekleri üzere Hudeybiye antlaşması gerçekten bir feth-i mübin idi. Arkadan gelecek, Hayber, Mekke, Huneyn vs. fetihlerinin anahtarı, kapısı durumunda idi. Bu sulh sayesinde, yılardır kopmuş olan beşerî münâsebetler Mekkeli müşriklerle Müslümanlar arasında başlamış, İslâm'ın ne olup ne olmadığı sulh şartları içinde anlatılma ve fiilen gösterilme imkânına kavuşturulmuştu. Müslümanlığını gizliyerek artık ortaya çıkabiliyorlardı. Artık karşılıklı bir emniyet ve güven hissi gelmişti. Korkusuzca mü'minler müşriklerle karışabiliyor, münâkaşa edebiliyorlardı. Ebu Süfyan gibi lider durumundaki azılı İslâm düşmanları bile Medine'ye kadar serbestçe gelebiliyorlardı. Hâlid İbnu Velîd bu sulh esnasında Müslüman olmuştu. Hz. Ebu Bekir'den başka herkesin hoş karşılamamakta ittifak ettiği bu sulh her çeşit menfi zevâhirine rağmen, gerçekten bir feth-i mübin idi.

4- Ganimetinden söz edilen Hayber'in zabtı, Hudeybiye dönüşü, Medine'de 20 gün kadar kalındıktan sonra hareket edilerek gerçekleştirilen bir fetihtir. Rivayetler bir kısmının savaşılarak, bir kısmının sulh yoluyla fethedildiğini belirtirler.

5- Ganimet taksiminde süvariler, atları veya develeri için de ayrı bir hisse alıyorlardı. Metinde Hayber ganimetinin on sekiz hisseye ayrıldığı ifade edilir. Mânası şudur: Bu rivayete göre, savaşa katılanlar 1500 kişidir. Bunlardan 300 tanesi atlı ve çift hisseli, 1200 tanesi yaya ve tek hisseli. Râvi, her 100 eşit payı bir hisse olarak tavsif etmektedir. Böyle olunca 12 yaya, 6 da süvari hissesi var demektir, toplam 18 yapar.

6- Şunu hemen belirtelim ki, Hudeybiye Gazvesi'ni nakleden farklı muhtevalı başka rivayetler de var.

Sıhhat yönüyle bu rivayet onların bazılarından zayıf olduğu için buradaki rakamlara itibar edilmemiştir. Daha mevsuk rivayetlere göre Hayber'de ele geçirilen ganimet 36 hisseye, yani 3600

paya ayrılmıştır. Bunun yarısı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Müslümanlara ayrılmıştı. Bu miktar 1800 pay tutuyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın payı diğer mü'minlerden birinin payı kadardı.

1800 paylık diğer yarı, Müslümanların umumî ihtiyaçları için ayrılmıştı.

Hudeybiye Gazvesi'ne katılanlar 1400 kişi idi. Bunlar arasında 200 süvari vardı. Her bir at için iki hisse ayrılınca atlara 400 hisse ayrılmıştı. Bu şahısların payına ilave edilince 1800 yapıyordu. Böylece ganimetin yarısı 1800 hisseye taksim edilmişti. Netice itibâriyle piyadeler bir hisse alırken, süvariler üç hisse almıştı.

Hudeybiye'de bulunduğu halde Hayber'e katılmayan sadece Câbir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ona da normal hisse ayırdı.

Ebu Muâviye'nin rivayetine dayanan bu bilgiler ulemâca sahih kabul edilmiştir. Ebu Dâvud, yukarıdaki Mücemmî hadisindeki yanılgıya dikkat çekerek atlı sayısının Mücemmi'in dediği gibi, 300

değil, 200 olduğunu belirtir. Keza atlı 2 değil, 3 hisse almıştır. Biri şahsı için, ikisi atı için.256

افْصِ ن ;نْيفْصِن َرَبْيَ

خ # هالّ لوسر َمَّسَق] :لاق ُهْنَع ُ هالّ

2□

ى ِض َر ةَمْثَح بأ نب لهس نعو ـ□

وبأ هجرخأ ا

مْهَس رَشَع ةَيِناَمث ىلَع مُهَنْيَب اَهَمَّسَقف].

ني ِمِلْسُملا َنْيَب افْصِن َو ،ِهِتاَجاَح َو ِهِبِئا َن .

و ِل

دواد .

2. (1102)- Sehl İbnu Ebî Hasme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'i iki kısma ayırdı: Biri vukûa gelecek hâdiseler ve kendi ihtiyacı içindi, öbür kısmı da Müslümanlar arasında taksim etti. Bu kısmı on sekiz hisseye ayırdı." [Ebu Dâvud, Harâc 24, (3010).]257

AÇIKLAMA:

1- Hattabî, bu hadisten şu hükmü çıkarır: "Ganimet olarak arâzi ele geçirilecek olsa, bu da diğer mallar gibi taksime tâbi tutulmaktadır, arada herhangi bir fark gözetilmemektedir."

2- Hayber meselesi, savaşla (unveten) fethedilen arâzilerle ilgili İslâmî ahkâma örnek teşkil etmiştir.

Böyle yerler ganimettir.

Ancak, yukarıdaki ifade ile âyet-i kerimenin hükmü arasında ihtilaf gözükmektedir. Şöyle ki: نباو نيكاسملاو ىماتيلاو ىبرقلا ىذلو لوسرل و هسمخ هلّ ناَف ٍءْىَش نم ْمتمنغ اَمَّنَا اوُمَلْعا َو

ليبسلا âyet-i kerimesi (Enfal 41) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e humsu'l hums, yani

"beşte birin beşte biri"ni verirken, yukarıdaki rivayetin zâhirî yarısının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ayrıldığını söylemektedir.

---

256 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/186-188.

257 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/188.

Bu nasıl olur?

Bu soruyu cevaplamak için Hayber'in fethiyle ilgili olarak vârid olan rivayetlerin tamamını görmek gerekir. O zaman müşkil kalkar. Şöyle ki:

Hayber denince tek bir şehir hatırlanmamalıdır. Buna bağlı köyler, çiftlikler, kaleler vs. vardı. Hatta onların isimleri bile farklı di: Vatîha, Ketîbe, Şakk (veya Şıkk) Netât, Sülâlim vs.

Bunların hepsi aynı şartlarla fethedilmiş değillerdi. Bir kısmı savaşla fethedilmiş ve ganimet kılınmıştı. Bir kısmı da savaş yapılmadan, -âyet-i kerimenin ifadesiyle üzerlerine at salınmadan (Haşr 6)- fethedilmişlerdi. Savaşılarak ele geçirilenler humsu (beşte biri) ayrıldıktan sonra mütebâkisi gâziler arasında taksim edilir idiyse de; sulh yoluyla alınanları, Cenab-ı Hakk'ın irşad buyurduğu şekilde kendi ihtiyaçları, zuhûr eden hâcetler ve Müslümanların umumî maslahatları için harcardı.

Öyle ise, savaşılarak ve sulhla fethedilen parçaların tamamı birden değerlendirilmiş ve görülmüştür ki, bunlar, yarı yarıya denkleşmektedir. Yâni Hayber'e dahil olan kale, köy ve çiftliklerin yarısı savaşla fethedilmiş, diğer yarısı da sulh yoluyla zabtedilmiştir. Şu halde bu iki farklı taksim yarı yarıya olunca sadedinde olduğumuz rivayette görüldüğü üzere, bazı rivayetler nihâî duruma göre nakletmiştir, bazı rivayetler de savaşılarak fethedilen yerlerin taksim durumuna göre meseleyi tasvir etmişlerdir.

Anlatıldığı üzere, ortada bir tenakuz mevzubahis değildir. Bu husus, Ebu Dâvud'un aynı babtaki diğer hadislerinde sarih olarak belirtilir.

Beyhâkî tarafından yapılıp, Aliyyu'l-Kârî gibi bazılarınca da benimsenen bu açıklamayı kabul etmeyen İbnu'l-Cevzî bir başka yorum sunar: Ona göre: Hayber'in tamamı savaşla fethedilmiştir.

Ancak, komutan savaşla fethettiği yerlerde şu üç tasarruftan birinde muhayyerdir.

1- Gazilere taksim eder,

2- Taksim etmez, vakfeder,

3- Bir kısmını taksim, bir kısmını vakfeder.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu üç çeşit tatbikata da yer vermiştir: 1- Kureyza ve Nadir Yahudilerinin mallarını taksim etmiştir.

2- Mekke'yi taksim etmemiştir.

3- Hayber'in yarısını taksim etmiş, yarısını etmemiştir.

Şunu son olarak kaydedelim ki, rivayetler, meseleyi İbnu'l-Cevzî'nin beyan ettiği tarzda kesip atmaya imkân verecek açıklıkta değildir. Hayber'in fethi kadar Mekke'nin fethi de ulemâyı tereddüde sevketmiştir. Sulh yoluyla mı fethedildi, savaşılarak mı fethedildi? Edille'nin ihtilâf ettiği hususlarda kesin hükümden kaçınmak ihtiyata muvafıktır ve ulemanın sünneti de budur.258

باَغ ْنَم َو ،اهَدَهَش ْنَم بلَع اَه ُرِئاَس َمَسَق َّمُث َرَبْيَ□

خ هاللّ لوسر َسَّمَخ] :لاق باهش نعو ـ3□

دواد وبأ هجرخأ .

ةَيِبْيَدُحلا ِلْهأ ْنِم اَهْنَع□].

3. (1103)- İbnu Şihâb der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'i beşe taksim edip beşte birini aldıktan sonra geri kalanı, Hudeybiye Seferi'ne katılanlardan Hayber'e iştirak eden ve etmeyenler arasında taksim etti." [Ebu Dâvud, Harâc 24, (3019).]259

258 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/188-190.

259 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/190.

AÇIKLAMA:

Âlimler, Hudeybiye Sulhü üzerine nâzil olan Fetih sûresinin 20. âyetinda vâdedilen "bol ganimet"in Hayber olduğunu söylerler. Müslümanlar, Hudeybiye Sulhü'nü yaparak Zilhicce ayında döndükten sonra Medine'de 20 gece -veya buna yakın bir müddet- geçirirler. Sonra Muharrem ayında, fethetmek üzere Hayber'e hareket ederler.

Gerekli açıklamalar önceki rivayette geçmiştir.260

ةًَعَب ْرأ ِرْيَب ُّزِلل َرَبْيَخ َماَع # هاللّ لوسر َب َرَض] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□

4

ی ِض َر ريبزلا نبا نعو ـ

امُهْنَع ُ هالّ

همأ ِبِلَّطُملا ِدْبَع ِتْنِب َةَّيِفَصِل ںب ْرُقْلا ی ِذ

ی ِض َر ِرْيَب ُّزلا

ل ٌمْهَس َو ،ِرْيَب ُّزلِل ٌمْهَس :ٍمُهْسأ

. ںئاسنلا هجرخأ .

س َرَفلِل ِنامْهَس َو]

4. (1104)- İbnu'z Zübeyr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber (fethedildiği) sene, (babam) Zübeyr'e dört hisse ayırdı. Bir hisse Zübeyr için, bir hisse zilkurbâ [ya giren Abdulmuttalib'in kızı ve Zübeyr'in annesi olan Safiyye (radıyallahu anhümâ)] için, iki hisse de atı için." [Nesâî, Hayl 17, (6, 228).]261

AÇIKLAMA:

Hadis, ganimette atlıya verilecek hissenin miktarını tesbitte hüccet kılınmıştır. Atlı, atı sebebiyle iki hisse almaktadır. Bir de şahsî hisse olmak üzere toplam üç hisse yapmaktadır. Zübeyr (radıyallahu anh)'in annesi Safiyye (radıyallahu anhâ) hatun için ayrılan hisse, zilkurbâ kaleminden ayrılmaktadır.

Zîra Safiyye hatun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın halasıdır. Âyet-i kerime ganimetten ayrılacak hisseleri sayarken zilkurbâ adıyla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yakınlarını da zikretmiştir (Haşr 7). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ve yakınlarına sadaka ve zekât gelirleri haram kılınmış, fey ve ganimetten elde edilen gelirlerden pay ayrılmıştır.262

يف # هالّ لوسر َعم ْتَج َرَخ اَهَّنأ] اهْنَع ُ هالّ

5

ی ِض َر هيبأ همأ هتدج نع دايز نب َج َرْشَح نعو ـ

هيف اَنيأ َرَف اَنئ ِجَف اَنَيلإ َثَعَبَف # هالّل لوسر َكِلذ َغَلَبَف : ْتلاق ٍّة. ْوِسِن ِهتِس□ ةَسِداَس َرَبْيَخ ِةا َزَع

يف ِهِب ُنيِعُن َو َرْعَّشلا ُل ِزْغَن اَنْج َرَخ :اَنْلُقَف

نُت ْج َرَخ ْنَم ِنْذِإب َو ؟َنُتْج َرَخ ْنَم َعَم :َلاَقف َبَضَغلا□□ .

□□ هالّل ِليِبَس

ر

بْيَخ ىلاعَت ُ هالّل َحَتَف اَّمَلف : اذإ َنْمِقأ : َلاَق . َقيِوَّسلا ِقسَن َو ؟ىَح ْرَجْلِل ُ ءا َوَد اَنَعَم َو□ ،َماَهِسلا ُلِواَنُن َو

دواد وبأ هجرخأ .

ارْمَت ْتلاق ؟ َكِلذ َناك اَم ُةَّدَج اَي ُتْلُقَف :لاق].

لاَج هِرلِل َمَهْسأ اَمَك اَنَل َمَهْسأ□.

5. (1105)- Haşrec İbnu Ziyâd'ın babaannesinden (radıyallahu anhâ) anlattığına göre, babaannesi (Ümmü Ziyâd el-Eşceiyye) Resûllulah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte altı kadından biri olarak Hayber Gazvesine katılır. Kadın der ki: "Bizim de iştirak ettiğimiz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ulaşınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bizi yanına çağırttı. Gittik. Yüzünde öfke okunuyordu. Bize: "Kiminle çıktınız, kimin izniyle çıktınız?" diye çıkıştı. Biz:

"Yün eğirip onunla Allah yolunda yardımcı oluruz. Okları (toplar gazilere) veririz, diye çıktık. Ayrıca yanımızda yaralıları tedavi için ilaç var, yemek de yaparız" dedik. Bunun üzerine: "Öyleyse kalın!"

buyurdu.

Cenâb-ı Hakk Hayber'in fethini müyesser kılınca, bize de ganimetten, tıpkı erkeklere olduğu gibi pay ayırdı."

Haşrec der ki:

"Ey babaanneciğim, bu verilen ne idi?" diye sordum.

"Hurma idi" diye cevap verdi." [Ebu Dâvud, Cihâd 152, (2729).]263

---

260 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/190-191.

261 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/191.

262 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/191.

263 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/192.

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, sefere katılan kadınların da erkeklerle eşit olarak hisse aldıklarını ifade etmektedir. Ancak bu rivayet isnâd yönüyle zayıf olduğu için, amele esas olmamıştır. Ulemâ büyük çoğunluğuyla savaşa iştirak eden köle, kadın ve çocukların muhariplerle eşit seviyede ganimete iştirak edemeyeceklerine hükmetmiştir. Bunlara bahşiş nev'inden, miktarı komutanın takdirine bırakılan bir şeyler verilir.

Mamafih, "Verilen ne idi?" sorusuna aldığı "Hurma!" cevabından hareket eden bâzı âlimler şu te'vili yaparlar: "Kadın burada, "Bize de erkeklere verilen şeyden verildi" demek istemiştir, miktarı kastedmemiştir. Cevapta, "Erkeklerle eşit miktarda pay aldık" mânası mevcut değildir." Ancak, hadisin zâhiri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hurmanın bir kısmını kadın ve erkek arasında eşit olarak pay ettiğini ifade etmektedir. Hattâbî, Evzâî'nin savaşa katılan kadınların da hisse sâhibi olduklarına hükmettiğini belirttikten sonra bu hadisi delil kılmış olabileceğine dikkat çeker.264

تْدهِلُقَف # ِ هاللّ لوسر َّف اوُمَّلَكَف بِناَداَس َعَم َرَبْيَخ ُتْدِهَش] :لاق محل ا بآ بلوم ريمع□
نعو ـ6□

اَهِب بق ْرأ ُتْنُك ةَيْق ُر ِهْيَلَع ُتْضرَع َو ِعاَتَملا هِيث ْرُخ ْنِم ٍّئَشِب بِل َرَمأَف ٌكوُلْمَم بِنَّنأ َرِبخأف
افيَس

ع

. اتملا نثرخ »

نذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ . ا »

ه ِضْعَب ِح ْرَط َو اَه ِضْعَب ِسْبحِب بِن َرَمأَف َنيِناَجَملا□]

أثاث البيت .

6. (1106)- Umeyr Mevlâ Âbî'l-Lahm (radıyallahu anh) anlatıyor: "Efendilerimle birlikte Hayber Gazvesi'ne katıldım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a benden bahsettiler ve benim köle olduğumu söylediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da bana kılıç kuşatmalarını emretti. Bana kılıç kuşatıldı. (Ancak yaşça küçük olmam ve boyumun kısalığı sebebiyle) kılıcı yerde sürüyordum. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bana ev eşyası verilmesini emretti. Delileri tedavi için okuduğum bir rukyeyi (afsunlama duası) (kontrol ettirmek için) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arzettim. Bir kısmını atıp, diğer bir kısmını muhâfaza etmemi emretti." [Tirmizî, Siyer 9, (1557); Ebu Dâvud, Cihad, (2730). İbnu Mâce, Cihâd 37, (2855).]265

AÇIKLAMA:

1- Teysir'deki metinde bazı eksiklikler var. Tercümede Tirmizî'nin metnini esas aldık.

2- Bu rivayette iki ayrı mesele var:

1) Kölenin savaşa katılması ve yaşça küçük bile olsa, savaşmayı öğrenmesi için kılıç verilmesi, savaşa katıldığı için pay ayrılmayıp, değerce düşük bir ev eşyası ile mükâfaatlandırılması. Hadis, bu kısmı ile, bilhassa kölenin savaşa katılması hâlinde ganimetten pay alamayacağını ifade eder.

2) Rivayetin ikinci kısmı farklı bir meseleye temas etmektedir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) afsunlamak suretiyle, hastaların tedavisine müsaade etmekte ve fakat, cahiliye devrinden intikal eden duaları kontrolden geçirmektedir. İslâm akidesine uymayan lâfızları, cümleleri, put, cin, şeytan isimlerini, mânasız kelimeleri çıkarmaktadır. Bu rivayette, söylediğimiz husus vâzıh değilse de başka rivâyetler meseleyi açıklığa kavuşturur. Burada Umeyr'in afsunlama ile tedavide bulunduğu duasını kontrol ettirmek üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e okuduğu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu câhiliye duasından bazı kısımları İslâm akîdesine uygun bulmayıp çıkarmasını söylediği, diğer bir kısmında, mahzur görmeyerek orayı okumasına izin verdiği anlaşılmaktadır.

4022 numaralı hadiste daha geniş bilgi sunacağız.266

□ بذمرتلا هجرخأ .

هَعَم اوُلَتاَق ِدوُهَيْلا َنِم ٍم ْوَقِل # هاللّ ُلوسر َمَهْسأ] لاق [

برهزلا نعو ـ7□ :

7. (1107)- Zührî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisiyle birlikte savaşmış olan Yahudilerden bir gruba, ganimetten pay ayırdı." [Tirmizî, Siyer 10, (1558).]267

264 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/192-192.

265 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/1923.

266 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/193-194.

267 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/194.

AÇIKLAMA:

Tirmizî, bu rivayeti "Müslümanlarla birlikte savaşan zımmîler hakkında gelen hüküm: Ganimete iştirak ettiler mi?" başlığını taşıyan bir babta kaydeder. Bu babta, esas itibariyle mü'minlerin gayr-ı müslimlerden, savaş sırasında yardım istemeyeceği, onların yardımlarına müstağni olduklarını ifade eden rivayetler kaydedilir. Savaşta düşmana karşı zımmîlerden yardım istememek esas olmakla birlikte, savaşa katılan bulunması halinde, çoğunlukla âlimler, zımmîlere ganimetten pay verilmeyeceği hükmünü benimsemiştir. Bâzıları ise onlara da pay verilmesi gerektiğine hükmetmiştir.

Şu hâlde sadedinde olduğumuz, Zührî'nin mürsel rivayeti bu görüşü aksettirmektedir. Ancak râcih görüş önceki görüştür, yâni ehl-i zımmîye, Müslümanlarla birlikte düşmana karşı savaşsa bile ganimetten pay ayrılmaz. Hadisciler, Zührî'nin mürsellerine fazla itibar etmezler ve zayıf olduğunu söylerler. Bilfarz sıhhatine hükmedilmesi hâlinde bundan maksadın ganimetten ayrılan sehim olmayıp, hediye ve bahşiş nev'inden verilen radh'a hamledilmiştir. Radh "azıcık ihsan" demektir.

Netice olarak kadın, çocuk köle, ve zımmîye ganimetten pay ayrılmaz. Ayrıldığına dair gelen rivayetler radh'a hamledilir.268

دْعَب َنيهِي ِرَعْش ا'َنِم ٍّرَفَن يف # هالّ ِلوسر ىلَع ُتْمِدَق] :لاق ُهْنَع ُ هالّ□

8□

ى ِض َر سوم بأ نعو ـ□

هالّ □

‘

ى ِض َر رَفْعَج اَنِتَنيِفَس َباَحْصأ ًّا ان َرَيْغ َحْتَفْلا ِدَهْشَي ْمَل ٍّدَح ِمْسقَي ْمَل َو اَنَل َمَسَقف□ َرَبْيَخ َحَتَتْفا ِنأ

□ بذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

هَباَحْصأ َو ُهْنَع].

8. (1108)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Hayber'in fethinden sona bir grup Eş'arî ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldik.

Ganimetten bize de pay vardı. Halbuki (Habeşistan'dan dönmüş olan) gemi arkadaşlarımız Ca'fer (radıyallahu anh) ve arkadaşları hâriç, Hayber Gazvesi'ne fiilen iştirak etmeyen kimseye pay ayırmamıştır." [Ebu Dâvud, Cihad 151, (2725); Tirmizî, Siyer 10, (1559).]269

AÇIKLAMA:

Hayber'in fethinden sonra, ganimet taksimi sırasında Habeşistan'dan geri dönmekte olan muhâcirlerden, hâdisenin râvisi Ebu Musâ' nın da bulunduğu bir grup Hayber'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a rastlarlar. Ebu Dâvud'un rivâyetinde "ganimet taksimine tevafuk ettik" der.

Rivayetteki farklılığa göre Ebu Musa: "Ganimet taksimine bizi de dahil etti" veya "Ganimetten bize de verdi" demiştir.

Hattâbî, bunlara verilen payın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tasarrufunda olan humustan olması gerektiğini söyler. Ancak, diğer askerlerin rızası ile, ganimet taksimine, aynen savaşa katılanlar gibi iştirak ettirilmiş olabileceklerini söyleyenler de olmuştur. Musa İbnu Ukbe, Megazi'sinde bu hususta kesin kanaat sahibidir. Mamafih ganimetin toplanmasından sonra ve taksiminden önce gelmiş olmaları sebebiyle, ganimetin tamamından bunlara pay ayrılmış olabileceğini söyleyenler de olmuştur. Şâfiî'nin bu meseledeki iki görüşünden biri budur.270

: نَأمْثُع ّنَإ : َلاَقف ٍّردب َم ْوَي بِنع□

ي َماق # هالّ َلوسر ّنأ] امُهْنَع ُ هالّ

9□

ى ِض َر رمع نبا نعو -□

هالّ ِةَجاَح يف َقلَطْنا □

هْنَع َباَغ ٌدَح ُ ْب ِرْضَي ْمَل َو ٌمْهَسِ ب# ِ هالّ ُلوسر ُهَل َب َرَضَف ُ،هَل ُعِياَبأ بهِنإ َو□

هِلوُسر ِةَجاَح َو□ □

دواد وبأ هجرخأ . ُ ه.

زْيَغ□]

9. (1109)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün -

yani Bedir Savaşı günü- kalkıp şöyle buyurdu:

268 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/194-195.

269 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/195,

270 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/195.

"Muhakkak ki Osman Allah'ın ve Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm)' nün rızasına uygun bir hizmet sebebiyle gelmiştir. Ben onun adına bey'at akdediyorum." Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ganimetten hisse ayırdı. Savaşa katılmayan onun dışında kimseye hisse vermedi."

[Ebu Dâvud, Cihad 151, (2726).]271

AÇIKLAMA:

1- Rivayette geçen "yâni Bedir Savaşı günü" ibaresi râvilerden biri tarafından ilâve edilen açıklayıcı bir derctir. Ancak hadiste bir işkâl mevzubahis. Çünkü, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz.

Osman (radıyallahu anh) adına bey'at akdi sâdece Hudeybiye'de cereyan etmiştir. Mekkelilere elçi olarak giden Hz. Osman'ı müşrikler tevkif etmişti ve hatta Müslümanlar arasında öldürüldüğüne dair şâyia bile çıkmıştı. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sefere katılan bütün Müslümanlardan biat almıştı. Sıra Hz. Osman'a gelince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sağ elini göstererek, "Bu, Osman'ın elidir" der ve diğer eline koyarak onun adına biat akdeder.

Bedir'de böyle bir biat olmamıştır. Ancak Hz. Osman'ın Bedir'deki durumu farklıdır. Şöyle ki: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhterem kerimeleri Rukiyye (radıyallahu anhâ) hasta idiler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Rukiyye'nin refiki olan Hz. Osman'ı Medine'de bırakarak Rukiyye ile ilgilenmesini taleb eder. Osman'a: إِنَّ لَكَ أَجْرَ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَسَهْمَهُ

"Sana, Bedir'e katılanların sevabı ve ganimet payı aynen verilecektir" buyurur.

Şu halde yukarıdaki rivayette bir karışıklık gözükmektedir.

2- Bedir Savaşı'na katılmadığı halde ganimetten pay ayrılan yegâne şahıs Hz.Osman'dır. Bu da onun bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından kızı Rukiyye'nin tedavisiyle meşgul olmak üzere Medine'de kalmakla tavzif edilmesine mebnidir.

3- Bu hadisten hareketle, imamın verdiği bir vazife sebebiyle savaşa katılamayana ganimetten pay ayrılabileceğine hükmedilmiştir. İmama ait olmayan bir iş sebebiyle savaşa katılamayan kimseye ganimetten pay ayrılmayacağı hükmünde Şâfiî, Mâlik, Evzâî, Sevrî, Leys ittifak ederler.

Ebu Hanife ve ashâbı, bu meselede şöyle derler: "Ganimet dar-ı İslam'a celbedilmezden önce orduya katılana ganimetten pay ayrılır."272

اَهِيف ْمُتْمَقأ ْوأ اَهوُمُتْيَتأ ٍةَي ْرَق اَمُّيأ :# هاللّ ُلوسر َلاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

11

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ

ملسم هجرخأ

.[مُكَل

بِه َو ِهِلوُس َر َو ِ هللّ اَهَسُمُخ َّنإف ُهَلوُس َر َو َ هاللّ ِتَصَع ٍةَي ْرَق اَمُّيأ َو ،اَهِيف ْمُكُمْهَسَف

. دواد وبأو

10. (1110)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hangi bir köye varır da orada ikâmet ederseniz, hisseniz oradadır. Hangi bir belde de Allah ve Resûlü'ne isyan ederse o beldenin beşte biri Allah ve Resûlü'ne aittir ve o (geri) kalan) da sizindir."

[Müslim, Cihâd 47, (1756); Ebu Dâvud, Harâc 29, (3036).]273

AÇIKLAMA:

Burada iki ayrı cümle var ve her ikisinde karye kelimesi geçmektedir. Birinci karye'yi köy, ikinciyi belde olarak tercümeyi uygun bulduk.

Kadı İyaz, Müslim şerhinde, birinci cümledeki karye -ki köy diye tercüme ettik- ile savaş yapılmadan sulh yoluyla fethedilen yerlerin yani fey'in, ikinci karye ile savaşla alınmış olan yerin, yani ganimetin kastedilmiş olabileceğini belirtir. Hadiste geçen "O da sizindir" ibâresi beşte biri alındıktan sonra "geri kalan" demektir.

Fey'in ganimet gibi beşe taksim edilmeyeceği görüşünde olanlar bu hadisle ihticac ederler.

İbnu'l-Münzir: "Fey'in de beşe bölüneceğini, Şâfiî'den önce söylemiş bir fakih bilmiyoruz" der.

Hattâbî der ki: "Bu hadiste, savaşla alınan arâzinin hükmü, diğer ganimet mallarının hükmüne tâbi olacağına dâir delil mevcuttur. Yani arâzi de beşe bölünür, beşte biri ehl-i hums denen Kur'ân'da 271

Yayınları:5/196.

272 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/196-197.

273 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/197.

belirtilen (Enfal 11) harcama kalemlerine ayrılır. Beşte dördü de -ele geçirilen diğer para ve emvâl gibi- savaşa katılan gaziler arasında pay edilir.274

ارْشَع ِمئاَنَغْلا ِمْسَق يف ُلَعْجَ

:] ي هاللّ ُلوسر َنا

ك لاق ُهْنَع ُ هاللّ

نب عفار نعو ـ11

ى ِض َر جيدخ

. ئاسنلا هجرخأ

.[نم َلاشأ ِء بِعَير

11. (1111)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ganimet taksiminde on keçiyi bir deveye bedel tutardı." [Nesâî, Dahâyâ 15, (7, 221).]275

AÇIKLAMA:

Nesâî, bu hadisi şu başlığı taşıyan babta kaydeder: "Deve kaç kurbanın yerine geçer?" Hadis bir devenin on keçiye bedel olduğunu ifade etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ganimet taksiminde bir deveye karşı keçiyi eşit tutmuştur. İshak İbnu Râhuye bu hadisle amel etmiştir. Ancak diğer âlimler bunun mensuh olduğunu söylerler. Zîra umumiyetle benimsenen esahh rivayetler devenin de sığırda olduğu üzere yedi kurban sayılacağını ifade etmektedir.

Aliyyü'l-Kârî, hadisin neshine değil, sahih hadisle teâruzuna hükmetmenin daha uygun olduğunu belirtir.276

] ن ِم ُتَعْبَي ْنَم َضْعَب ُلِهفنُ ي # هاللّ ُلوسر َنا

ك :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

12

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ

 هِلُك َكلذ يف ُسُمُخلا

و :ةياور يف داز.[ِشْيَجلا ِةَّماَع ِةَمْسِق ى َوِس ة ّصاَخ ْمِه ِ ًسُفن ‘اَيا َرَّسلا

دواد وبأو ةثلا هجرخأ .ٌب ِجا َو .

12. (1112)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazveye gönderdiği kimselerden bâzılarına, umumî ganimet taksiminden düşecek hisseden ayrı olarak, şahıslarına ait olmak üzere (bir nevi armağan olmak üzere) fazladan ganimet verirdi." [Buhârî, Hums 15, Meğâzî 57; Müslim, Cihâd 35, (1749); Muvatta, Cihâd 15, (2, 450); Ebu Dâvud, Cihâd 35, (2741-2746).]277

AÇIKLAMA:

Bilindiği üzere ganimet belli bir prensibe gören taksim edilmektedir. Beşte biri (hums) Allah ve Resûlü'ne, geri kalan dördü de gazilere (süvâriye üç, piyadeye bir hisse şeklinde) müsavî olarak taksim edilir. Bu rivâyet savaşta şu veya bu şekilde başarı gösteren veya müessir hizmet verenleri Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hususî şekilde mükâfaatlandırdığını göstermektedir. Bu hal, şüphesiz kaabiliyet sahiplerini, şecaat sâhiplerini, gayret sahiplerini teşvike, memnun kılmaya müteveccih bir davranıştır. Verilen bu hususî armağan, yerine göre maddî yönden fazla bir değer taşımasa bile kadirşinaslığın bir delili, hususî surette gösterilmiş olan ziyade başarının takdir edildiğine maddî bir delil olur. Günümüzde bu, nişan, madalya, şilt gibi değişik isimler altındaki tercihlerle müesseseleştirilmiştir. Kaldı ki, değer yönüyle tatmin edici armağanlar da verilmektedir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu neviden bağışta bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bu mevzu ile ilgili olarak farklı yorumlar ileri sürülmüştür:

* Amr İbnu Şuâyb: "Böyle bir armağanı vermek sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e aittir" demiştir.

* İmam Mâlik, komutanın teşvik için önceden böyle bir şart koşmasını mekruh addeder, "Bu, cihâdı Allah rızası için değil, dünyalık için yapmak olur" der.

* Ulemanın kâhir ekseriyeti bunun cevazında, meşru olduğunda ittifak eder.

274 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/197-198.

275 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/198.

276 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/198.

277 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/198.

Ancak, taksim dışı verilecek bu armağan (nefl) nereden verilmiştir? İşte bu sorunun cevabında ihtilâf edilmiştir. Ganimetin -taksim edilmezden önceki- aslından mı, humus'tan mı, humsu'lhums'dan mı veya humus dışı kaynaktan mı?

* Şâfîler ilk üç kaynağı söylerler. Onlara göre makbul görüş de humsu'lhums'tan olmasıdır. Yani ganimet taksim edilip, hums'u alınca, hums'un harcanacağı beş harcama kaleminden birincisinden olmalıdır. Ayet-i kerime hums'a sırayla şu harcama kalemlerini gösterir:

1- Allah ve Resûlü,

2- Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yakınları,

3- Yetimler,

4- Düşkünler,

5- Yolcular (Enfal 41). Humsu'lhumstan murad, umumiyetle birinci kalemdir.

* Evzâî, Ahmed İbnu Hanbel, Ebu Sevr ve daha başkaları, bu armağanın (nefl) ganimetin aslından olduğunu söylemiştir.

* İmam Malik ve bir grup âlim: "Nefl verilecekse mutlaka humus' tan olmalıdır"demiştir.

* Hattâbî: Bu konuda gelen ahbarın ekseriyeti nefl'in ganimetin aslından olması gerektiğine delâlet eder" der. Fakat kendisi humsa meyleder.

* İbnu Abdilberr: "İmam, şu veya bu sebeple askerlerden bâzılarını mükâfaatlandırmak isterse, bunu, humstan yapar. Ancak, ordunun bir parçası hususî bir başarı gösterir, ganimet elde eder de komutan bunları mükâfaatlandırmak isterse, bu takdirde üçte biri geçmemek kaydıyla, onların elde ettiklerinden kendilerine mükâfaat verebilir" der.278

نوُد ٍّلْهَج بِبأ َفْيَس ٍّرْدَب َم ْوَ□

ي هاللّ ُلوُسر بِنَلَّف]أَن :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

13□

ى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ□

دواد وبأ هجرخأ ُ ه .

لتَق َناك بِذَّلا□].

13. (1113)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bedir günü, Ebu Cehl'in kılıncını bana armağan etti. Ebu Cehl'i, İbnu Mes'ud öldürmüş idi." [Ebu Dâvud, Cihâd 150, (2722).]279

AÇIKLAMA:

Bedir Savaşı sırasında yaralı düşmüş olan Ebu Cehl'in kafasını ibnu Mes'ud koparmış idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sebeple Ebu Cehl'in kılıncını seleb kabul ederek ganimet gibi taksime dahil etmemiştir. Zîra "seleb öldürenindir" kaidesini koymuştur. Yani, savaş sırasında, bir gâzi belli bir şahsı öldürür ve bunu isbatlarsa, öldürülen kâfirin seleb'i (üzerinde çıkan işe yarar malzeme, para, silah vs.) öldürenin olur, bu diğer ganimetin mallarına katılarak umumî taksime tabi tutulmaz (1117.

hadiste gelecek). İşte Ebu Cehl'i İbnu Mes'ud öldürdüğü için onun kılıcı ganimet değil "seleb" kabul edilmiştir.

Ulemâ bu rivayete dayanarak, "yaralıyı öldüren de, onu öldürmüş sayılarak "seleb"e hak kazanır"

hükmünü koymuştur. Esasen Ebu Cehl'i yaralayıp yıkan Muâz İbnu Amr İbnu Cemûh ve Muâz İbnu Afrâ'dır. İbnu Mes'ud kafasını koparmıştır.

"Ebu Cehl'i İbnu Mes'ud öldürmüş idi" cümlesi, râvilerden bir ilâve kabul edilir. Ancak, İbnu Mes'ud'un, -ilmu'lbeyanda iltifat denen- başka bir üsluba dökülmüş şahsî sözü de olabilir.280

يف ُرِينَانَد َامهيِف ءا َرْمَح ةّرَج ِمو ُرلا ِض ْرأب ُتْبصأ] :لاق ىمرجلا ِةي ِرْي َوُجلا ىبأ نعو
□14ـ

بِنَاَطْعأ َو َنيِمِلْسُملا َنْيَب َو ىِنيَب اَهَمَسَقف ٌمْيَلُس ىِنَب ْن ِم ِةَباَحَّصلا َنِم ٌلُج َر اَنْيَلَع َو
ِةَيِواَعُم ِة َرْمِإ،

□لُوَق :َ نَ لَف َإ ّ َدْعَب َسُمُخلا #

ي هاللّ َلوسر ُتْعِمَس ىِنأ ً ْوَل :َلاَق ّمُث

.□مَلْثَم اَم ىطْعأ َر ًجُ مُهْنِم

. دواد وبأ هجرخأ .

[□كُتيِطْعَ ، ّمُث َذَخأ َرْعَي ِض ُعَل ّنِم ْنَص ِهِبي ّتْيَبأف‘

---

278 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/198-200.

279 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/200.

280 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/200-201.

14. (1114)- Ebu'l-Cüveyriyye el-Cermî (rahimehullah) anlatıyor: "Rum diyarında içinde dinar bulunan kırmızı bir küp ele geçirdim. Bu sırada emîr, Hz. Muâviye (radıyallahu anh) idi. Başımızda da komutan olarak, Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından, Ma'n İbnu Yezid (radıyallahu anh) adında Benî Süleym'den biri vardı. Küpü ona getirdim. O altınları Müslümanlara taksim etti.

Bana da, öbürlerine verdiği kadar bir pay verdi. Sonra da, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:

"Nefl (armağan) ancak hums'tan sonra olur" dediğini işitmemiş olsaydım sana (daha fazla) verirdim"

dedi. Sonra bana, kendi hissesinden bağışta bulundu." [Ebu Dâvud, Cihâd 160, (2753, 2754).]281

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, nefl'in yani armağanın ganimetten verileceğini ifade etmektedir. Hadiste ele geçirilen küp, savaşılarak (anveten) alınmış değildir, yani ganimet değildir. Âlimler bunun fey olduğunu tasrih ederler. Fey'de ise humus yoktur, nefl de yoktur. Nefl'in de kıtâlde olacağı belirtilmiştir. Komutan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Nefl ancak humustan sonra olur" sözüne binâen nefl (armağan) vermekten sarf-ı nazar etmiştir. Şu halde komutan, bu hadis sebebiyle Ebu'l-Cüveyriye'ye bulduğu dinarlardan armağan vermemiştir. Çünkü, komutan, bu hadisten, nefl'in ganimetten humus alındıktan sonra, -gaziler arasında taksim edilecek olan- geri kalan beşte dörtten verileceğini istidlâl etmiştir. Nitekim bu istidlâle, Ebu Dâvud'da tahric edilmiş olan Habib İbnu Mesleme el-Fıhrî hadisi de destek olmaktadır: # س ْمُخلا َدْع ًَب َثُلُّثلا لهِفَنُ□

ي ِ هاللّ ُلوُسر َناَ

ك

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ganimetten humus alındıktan sonra, geri kalanın üçte birini (liyâkat kesbedenlere) armağan olarak (nefl) verirdi." Bu rivayete göre, ganimetin beşte dördünün üçte bir miktarına kadarı nefl olarak ayrılabilecektir. Evzâî ve Mekhûl (rahimehumullah) nefl'in bu üçte bir nisbetini geçmemesi gerektiğini söylemiş ise de Şâfiî hazretleri: "Buna kesin bir had konamaz, imamın içtihad ve takdirine kalmıştır" demiştir.

Nefl ile alâkalı rivayetlerin farklılığı ve buna binâen ulemânın ihtilâflı görüşleri ileri sürmüş olduğunu göstermek için, Yine Habib İbnu Mesleme el-Fıhrî'den Ebu Davud'da kaydedilen bir rivayete daha dikkat çekelim: # ةَع ْج َّرلا ِيف َثُلُّثلا َو ِةأْدَبْلا يِف َعُب ُّرلا َلَف□

ن َّيِبَّنلا ُتْدِهَش

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bidayette dörtte bir, (ikinci) dönüşte de üçte biri nefl ettiğine şâhid oldum."

Bazıları bu rivayette geçen bed'e (başlangıç) kelimesini "savaşa giderken", rec'a kelimesini de "savaş

dönüşü" diye anlamış ise de, Hattâbî "bed'e"yi "düşmanla birinci karşılaşma" olarak anlar, "rec'a"yı da,

"düşmana ikinci sefer saldırma" diye anlar. Böyle olunca, kendi ifadesiyle, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ilk karşılaşmada -daha dinç, daha zinde olmaktan başka- düşmana saldırma hususunda daha çok arzu ve şevkle dolu olan askere bu ilk saldırının ganimetinden dörtte bir nisbetinde armağanda (nefl) bulunmakta, birinci saldırıdan sonra yorulmuş ve daha ziyade vatanına dönme arzusuna düşmüş askerleri, birinci saldırının dersiyle teyakkuz ve tedbire geçen düşmana daha zor ve daha tehlikeli olan ikinci sefer saldırma hususunda daha müşevvik olmak maksadıyla ganimetten daha fazla -yani üçte bir- nisbetinde armağanda bulunmuştur.282

□ سِلاَج اَنأَ و اطْه□

رِ هاللّ ُلوسر نطْعأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

15□

ى ِض َر صاقو ىبأ نب دعس نعو ـ□

لوسر َلاَقف . انِمؤُم ُها َر ‘بهِنإِ ِ هاللّ َو ؟ٍنُف ْنَع َكَلاَم ُتْلُقف .ّىلاإ ْمُهَبَجْعأ َوُه ٌج َر ْمُهْنِم َك َر ً□ تَف

بَحأ ُه ُرْيَغ َو□□

لُج َّرلا ى ِطْع‘ بهِنإِ :َلاق َّمُث□.

كِلذ□ .

لْث ِمِب ُهَباَجأَف اثَث ٌدْعَس َكِلذ َرَكَذ ا□

مِلْسُم َوأ :# هاللّ .

ىذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِهِهْج َو ىلَع ِرانَّلا يف َّبَكُي ْنأ َةَيْشَخ ُهْنِم َّىلاإ.

15. (1115)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ben yanında otururken, bir grub insana ihsanda bulundu. Ancak onlardan benim daha çok hoşlandığım birine hiçbir şey vermedi. Ben: "Falanca ile aranızda ne var (ona niye vermedin)? Allah'a kasem olsun, ben onu mü'min görüyorum!" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Müslüman (görüyorum de!)" buyurdu. Sa'd (dayanamayıp) bu kanaatini üç kere söyledi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da her seferinde aynı şekilde karşılıkta bulundu. Sonuncu sefer şunu ekledi: 281 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/201

282 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/201-202.

"Ben, nazarımda daha sevgili olana hiçbir şey vermezken, yüzü üstü ateşe düşeceğinden korktuğum insanı kurtarmak için ona ihsanda bulunurum (ihsanda bulunmam sevgime ölçü değildir)" [Buharî, Zekât 3, İman 53; Müslim, İman 236, (150), Ebu Dâvud, Sünnet 16, (4685); Nesâî, İman 7, (8, 103, 104).]283

AÇIKLAMA:

1- Bazı açıklamalarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihsanda bulunmadığı şahıs Cuayl İbnu Sürâka el-Gıfârî'dir. Ashab-ı Suffa'dandır. İlk Müslüman olanlardan olup Uhud'a katılmıştır. Benî Kureyza Gazvesi'nde gözünden isabet almıştır. Çirkin yüzlüdür. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın övgüsüne mazhar olmuş sahabilerdendir. Maddî bakımdan fakirdir. Benî Müstalik Seferi sırasında Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Cuayl'i Medine'de vekil bırakmıştır.

2- Bir rivayette, yukarıdaki hâdise şöyle nakledilir:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:

"Akra' İbnu Hâbis, Uyeyne İbnu Hısn (gibilere) yüz deve verdin de (gerçekten muhtaç olan) Cuayl'e vermedin!" dendi de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:

"Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun Cuayl, yeryüzü dolusu Uyeyne ve el-Akra'

gibilerden daha hayırlıdır. Ancak ben, Müslüman olmaları için bu ikisinin kalbini kazanmaya çalıştım."

Bu rivayet, Said İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'ın anlatığı vak' anın, Huneyn Savaşı'nda elde edilen ganimeti dağıtırken, Mekke fethiyle yeni Müslüman olanlara, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onları İslâm'a kazanmak için -ganimet tevziindeki mutad kaidenin dışına çıkarak- bol bol vermesi hâdisesiyle ilgisini göstermektedir. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihsanda bulunduğu kimseler, bu sonuncu rivayette zikredilen iki kişiden ibaret olmamalıdır. Nitekim hadiste geçen raht, sayıca ondan aşağı, üçten fazla ve kadın bulunmayan cemaat demektir. Mamafih müteakiben gelecek olan 1116 numaralı hadis de bir fikir verecektir.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Mü'min deme, "müslim" de!" şeklindeki müdâhalesini bazı âlimler: "İman, gaybî bir durumdur, halini iyice araştırmadan bu hususta kesin bir hüküm vermektense ihtiyatlı davranıp, zahirî duruma göre hükmetmek daha uygundur." "Müslim" hükmü zâhire göredir, binaenaleyh böyle demek, ihtiyatlı olmaya daha uygundur" diye yorumlamışlardır.

4- Gerçek vak'a şudur: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) müellefe-i kulûb'ten olan bir gruba bol bol verip de Cuayl'e vermeyince Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) gerek fakirlik ve gerekse iman durumunu çok iyi bildiği bu zâta vermeyişine tahammül edemeyerek, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip -bir rivayette gizlice- "Buna niye vermiyorsun, vallahi ben onu mü'min biliyorum"

diye hatırlatma ve şehâdette bulunur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Müslim biliyorum de!" şeklindeki cevabını tatminkâr bulamayan Sa'd, taleblerini tekrarlar. Bu ısrar karşısında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) en sonunda Cuayl'in nazarındaki değerini ve ona vermeyişinin asıl sebebini açıklar: "Ben nazarımda daha sevgili olana hiçbir şey vermezden, yüz üstü ateşe düşeceğinden korktuğum insanı kurtarmak için ona ihsanda bulunuyorum!"

Bu cevapla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hem Cuayl (radıyallahu anh)'e olan sevgisini, hem de öbürlerinin irtidâd etmesinden korktuğunu ifade etmiş olmaktadır. Nitekim bu siyâset sayesinde, maddî kazanç cazibesiyle İslâm'a giren pekçok kimse, bilâhere İslâm'ı samimiyetle benimsemişler, kritik anlarda irtidada tevessül etmemişlerdir.284

م ْوَيٍّ بِرَح نْبا ناَيْفُس اَباأ # هالّل لوسر ى□

طْعأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

16□

□ـ وعن رافع بن خُدَيْجٍ رَ ضِ ى

نا□□ نَا بن أُمَيَّةَ وَ عُيَيْنَةَ بن حَ صِن ، وَ ا ْلأ قَرْعَ بن حَابِسٍ وَ عَلْقَمَةَ بن عُ ٍ ثَةَ كُلَّ إنسَانٍ حُنَيْنٍ ، وَ صَفْوَ

لْ ، وَ أَعطن „

مِنْهُمْ مِ ائَةَ مِ نَ ا ب

283 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/203.

284 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/203-204.

□1 وَ نَهْب

(ى -

)

□فقَالَ عَ بَّ أسُ بن ُ مِ رْ دَاسٌ في ذلِكَ شِعْرًا. أتَجْعَلُ نَهْب

. □عَبَّأسَ بنِ مِرْ دَاسٌ دُونَ ذلِكَ

□بَيْنَ عُيَيْنَةَ وَ ا ْلأ قَرْعِ وَ مَا كَانَ حِ صن ٌ وَ ًحَابِسٌ يَفُوقَانِ مِرْ دَاسَ في مَجْمَعِ وَ مَا كُنْتُ دُون العُبَيْد

. ة أخرجه مسلم

.[□ ائ□ #

امرِئٍ مِنْهُمَا وَ مَنْ تَخْفِضِ اليَوْ مَ َ ـ يُرْ فَعِ فَأَتَمَّ لَهُ رسولُ اللّه ِ م

16. (1116)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huneyn günü Ebu Süfyân İbnu Harb, Savfân İbnu Ümeyye, Uyeyne İbnu Hısn, Akra' İbnu Hâbis ve Alkame İbnu Ulâse'den herbirine yüzer deve verdi. Abbâs İbnu Mirdâs'a ise daha az verdi. Bunun üzerine (aynı zamanda şair olan) Abbâs İbnu Mirdâs şu mânada bir şiir düzdü:

"Benimle atım Ubeyd'in payını Uyeyne ile Akra' arasında mı taksim ediyorsun?

Ne Bedr285 ne de Hâbis, cemiyette, Mirdâs'tan üstün değillerdir.

Ben de onların hiçbirinden aşağı değilim.

Ancak bugün sen, kimi alçaltırsan o bir daha yükselmez."

Râfi' der ki: "Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun payını da yüz deveye yükseltti." [Müslim, Zekat 137, (1060).]286

AÇIKLAMA:

Bu hâdise, Huneyn dönüşü Ci'râne nâm mevkide cereyan eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi fethettikten birkaç hafta sonra Müslümanlara karşı savaş hazırlığı içinde olan Gatafanlılara karşı koymak üzere Huneyn'e hareket eder. Orduya iki bin kadar yeni ihtida etmiş

Mekkelilerden asker alır. Bunların bir çoğunun kalbine imanın hakkıyla henüz girmediğini Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de biliyor idi. Bu sebeple onları maddî avantajlarla kazanma yollarına başvurdu. Bu cümleden olarak, Taberî'nin kaydına göre, daha savaş yapılmadan birçoğuna ikramlarda bulundu.

Asıl maddî bağışı savaştan sonra yapmıştır. Müellefe-i kulûb, yani kalbleri kazanılmışlar olarak İslâm tarihine geçen bu zümre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında ayrı bir sayfa teşkil eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huneyn'de kazanılan zafer sonunda ele geçirilen muazzam ganimetten eski Müslümanlara ve meselâ Medineli Ensâr'a hiçbir şey vermez iken, Mekkelilere bol bol vermişti. Hususan Mekke'nin ileri gelenlerine, şef durumunda olanlara yüzer deve, şair, hatib gibi halk üzerinde müessiriyeti olanlara 50'şer deve vermişti.

Kendilerine verilmeyenler veya az bir şey verilenler memnuniyetsizliklerini, küskünlüklerini izhar ederler. Bu meyanda saygısızlığı bulan itiraz ve tenkidler ifade edenler dahi çıkar. Meselâ Temimli bir zâtla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) arasında şu konuşma geçer:

"Ey Muhammed bugün ne yaptığını gördüm."

"Ne görmüşsün, söyle bakalım!"

"Adaletli davranmadın, âdil ol!" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) son derece öfkelenir ise de:

"Yazık sana, ben de âdil değilsem, başka kim âdil olabilir? Adil olmazsam helak olurum!" demekle yetinir.

Hz. Ömer: "Müsaade et, şu münafığı öldüreyim!" diye izin isterse de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müsâade etmez.

Abbâs İbnu Mirdâs'ın yukarıda birkaç beytini kaydettiğimiz şiiri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kulağına gelince, bağışın 50'den 100 deveye çıkarılmasını Hz. Ali'ye emrederken:

"İstediğini ver de şu dili kes" der.

Kendilerine bir şey verilmemesinden Ensâr da memnun olmamış, âdeta küsmüşlerdi. Hattâ, İbnu Hişâm'ın kaydına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hususî şâiri Hassân İbnu Sabit (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i hicvedici bir şiir yazar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ensâr'ı toplayarak, kendilerine verilmeyiş sebebini izah eder ve neticede hepsini ağlatan şu hitabede bulunarak gönüllerini tekrar kazanır:

285 ةمينغلا ب

: 1 هنلا

(Bedr'le, Uyeyne İbnu Hısn'ın ecdadını kasteder. Çünkü üçüncü göbekten ceddinin adı Bedr'dir: Uyeyne İbnu Hıns İbnu Huzeyfe İbnu Bedr'dir.

286 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/205.

"Ey Ensar topluluğu, kulağıma gelen sözünüz nedir? Bana gücenmiş olmalısınız! Ben size geldiğimde hepiniz dalâlette idiniz, (getirdiğim dinle) Allah sizlere hidâyet vermedi mi? Fukara kimseler idiniz.

Allah zenginlik vermedi mi? Birbirinize düşman idiniz, Allah kalblerinizi birleştirmedi mi?

...

"Ey Ensar topluluğu! Bir yudumluk dünya malı için mi bana gücendiniz? Ben onunla İslâm'a girenler için bir kavmin kalbini kazanmayı tercih edip, sizin İslâmınıza emanet etmiştim. Ey Ensar toluluğu, insanlar buradan deve ve davarlarla dönerken sizler Allah ve Resûlüyle evlerinize dönmekten râzı değil misiniz? Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun hicret olmasaydı Ensar'dan bir kimse olurdum, şayet insanlar bir vâdiye, Ensar bir başka vadiye gidecek olsa ben Ensâr'ın vadisine giderdim. Ey Rabbim! Ensar'a, Ensâr'ın oğullarına, Ensâr'ın oğullarının oğullarına mağfiret et!"287

□

: هُبَلَس ُهَلف ٌةَنهِيَب ِهْيَلَع ُهَل يِتَق َلَتَق ْنَ].

م هالّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هالّ

17□

ى ِض َر ةداتق بأ نعو ـ□

تاوزغلا يف تأيس ثيدح نم فرط وهو ى .

ئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .

17. (1117)- Ebu Katâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Savaş sırasında kim bir düşmanı öldürür ve bunu isbatlarsa, maktûlün seleb'i kendisinin olur."

[Buharî, Hums 18, Büyû 37, Meğâzî 54, Ahkâm 21; Müslim Cihâd 46, (1571); Muvatta, Cihâd 18, (2, 454); Tirmizî, Siyer 13, (1562); Ebu Dâvud, Cihâd 147, (2717).]288

AÇIKLAMA:

1- Seleb (cem'i eslâb gelir), Cumhur'a göre, muhâribin yanında silâh, giyecek vs. nevinden bulunan şeylere denir.

Ahmed İbnu Hanbel'e göre, hayvan selebe girmez. Şâfiî'ye göre savaş âletleri selebe girer.

2- Selebin kime ait olacağı hususu âlimlerce ihtilâf edilmiştir. Cumhûr-u ulemâ, Selebin öldürene ait olduğunda ittifak eder, komutan, önceden böyle bir vaadde bulunmuş, bulunmamış farketmez. "Şârî, derler, bu hakkı komutanın irâdesine, ilânına tâlik etmemiştir." Cumhur'un dışında kalan Hanefîlere ve Malikîlere göre, "Bu hak komutanın önceden şart koymasıyla tahakkuk eder. İmam Mâlik: "İmam muhayyerdir, dilerse selebi kâtile verir, dilerse diğer ganimet mallarına katarak humsa tâbi kılar" der.

İshâk İbnu Râhuye'nin: "Eslâb çoğalırsa humsa tâbi tutulur" dediği belirtilir.

Mekhûl ve Sevrî: "Mutlaka humsa tâbi bulunmalıdır" demişlerdir.

Selebin kâtile âit olduğunu söyleyenler, sadedinde olduğumuz hadisi esas alırlar ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhtelif tatbikatından örnekler verirler.

Selebin humsa tâbi tutulması gerektiğini söyleyenler, hadislerden getirdikleri bazı örneklerden başka

".. bilin ki ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır..." mealindeki âyetin (Enfâl 41) âmm olan ifadesine dayanırlar.

Komutanın kararına kaldığını söyleyenler, Bedir Savaşı'nda Ebu Cehl'in öldürülmesiyle ilgili Abdurrahman İbnu Avf'ın rivayetinin teferruatına dayanırlar. Bu rivayette, onun öldürülmesine iki kişi iştirak etmiş idi. Her ikisi de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, "Ben öldürdüm" deyince, kılınçlarınızın kanını sildiniz mi? diye sorar. "Ha -yır!" derler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kılıçları muâyene ettikten sonra □ ا َمُك هَلتَق □□ □

ك "İkiniz öldürmüşsünüz!" diyerek ikisinin de eşit

miktarda katıldığını tesbit ve te'yid eder, ama buna rağmen selebi sadece birine (Muâz İbnu Amr'a) verir.

Tahavî: "Seleb, şâyet kâtile ait olsaydı, ikisi birden öldürdüğüne göre bunlar arasında pay ederdi.

Böyle yapmayıp, sadece birine verdiğine göre, seleb, öldürenin değil, imamın uygun gördüğü kimsenindir" der. Ancak Cumhur, hâdisenin siyakında katle iştirak hâlinde, en çok payı olanın selebe istihkak kesbettiğine delil olduğunu belirtmiştir. Nitekim, Kurtubî, "Resûlullah (aleyhissalâtu

Akçağ Yayınları:5/205-207.

288 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/207.

vesselâm)'ın, kılıçları muayene'den maksadının, selebe kimin ehak olduğunu anlamak için yaralamada kimin daha çok hisse sâhibi olduğunu, kimin önce davrandığını tesbit etmek olduğunu" söylemiştir.289

نِم ٌنْيع # هاللّ َلوسر نتأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

ا نب َة‘

ى ِض َر عوك□

مَلس نعو ـ18□□

هولُتْقاَف ُهوُبُلْطا□

لاَقف َلَتَفْنا َّمُث ُثَّدَحَتَي ِهِباَحْصأ َدْنِع َسَلَجَف ٍرَفَس يف َوُه َو َنيِك ِرْشُملا□ #

ناخيشلا هجرخأ ُ ه .

بلَس ِبنَلَّفَنَف ُهُتْلَتَقَف□].

18. (1118)- Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferde idi, müşriklerden bir casus gelip, ashâbının yanında bir müddet oturup konuştu. Sonra sıvışıp gitti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(O bir casustur, arayıp bulun ve öldürün!" diye emretti.

Ben (erken) bulup öldürdüm. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selebini bana bağışladı." [Buhârî, Cihâd 173; Müslim, Cihâd 45, (1754); Ebu Dâvud, Cihâd 110, (2653); İbnu Mâce, Cihâd 29, (2836).]290

AÇIKLAMA:

1- Buhârî, bu hadisi, "Harbî, daru'l-İslâm'a emân (vize) almadan girerse" başlığını taşıyan bir babta kaydeder. Böyle birisi yakalanınca nasıl bir muamele yapılmalıdır? Öldürülmesi caiz midir, değil mi?

bu ihtilâflı bir mevzudur. İmam Mâlik: "İmam muhayyerdir, böyle birisi, ehl-i harbin tâbi olduğu hükme tâbidir." Evzâî ve Şâfiî hazretleri: "Elçi olduğunu iddia ederse, kabul edilir" der.

İmam Âzam ve Ahmed İbnu Hanbel: "İddiası kabul edilmez, Müslümanların fey'i sayılır" derler.

2- Bu hadise, başka rivayetlerde daha teferruatlı olarak nakledilmiştir. Nesâî'nin rivayetinde öldürülüş

sebebi belirtilir: "Adam Müslümanların gizli taraflarını (avretu'lmüslimin) öğrendi ve arkadaşlarına bir an önce haber vermek için hemen oradan ayrılmaya gayret etti. Öldürülmesinde Müslümanların menfaati vardı."

Bu hadisten, harbî olan casus kafirin öldürülmesi gerektiği hükmü çıkarılmıştır. Bu hususta ittifak var.

Muâhed (eman verilmiş) ve zımmî hakında Mâlik ve Evzâî: "Bu davranışı sebebiyle emân akdi iptal edilir" derler; Şâfiî fukahâ, farklı bir görüşle: "İhânetin emânı kaldıracağı akde yazılmış ise, bilittifak akid bozulur, değilse bozulmaz" demiştir.

3- Hadiste, selebin tamamının katile ait olduğunu söyleyenlere delil mevcuttur. Ancak "seleb"e, imamın sözüyle sâhip olunur diyenler: "Hadiste, iki durumdan birine delâlet eden sarih bir husus yok, aksine iki durum da muhtemeldir" derler. Ancak hadisin İsmâilî'de gelen bir vechi sarihtir: "Kişi kalkıp gidince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun müşriklere ait bir casus olduğunu haber verdi ve : "Onu kim öldürürse selebi ona aittir" dedi. Râvi: "Ben hemen kalkıp adama yetiştim ve öldürdüm.

Selebini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana verdi" denir. İşte bu rivayet ikinci ihtimâli te'yid eder, yani selebe, imamın sözüne binâen hak kazanılır.

4- Câsus, kafir değil de Müslüman ise Cumhur'a göre öldürülmez, ta'zir cezası verilir. Ebu Hanife, Şâfiî, Evzâî ve Mâlikîler hep bu görüştedir. Yalnız ta'zirin cins ve miktarını tayin işi devlet reisinin (veya nâibinin = mahkeme) takdirine kalmıştır. Kadı İyaz: "Mâlikîlerin büyükleri böyle birisinin öldürüleceğini söylemişlerdir" der.291

] هالّ ُلوسر نَضَ

ق ا:ق امُهْنَع ُ هالّ

نعو فوع نب لام ـ19□

ى ِض َر ديلولا نب دلاخو ،ك□

دواد وبأ هجرخأ.

بَلهسلا ِسهِمَخُي ْمَل َو ِلتاَقْل ِبَلَّسلا يف□].

19. (1119)- Avf İbnu Mâlik ve Hâlid İbnu Mâlik (radıyallahu anhümâ) şunu söylemişlerdir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selebin kâtile ait olduğuna hükmetti, selebi ganimet malına katarak beşli taksime (humus) tâbi kılmadı." [Ebu Dâvud, Cihad 149, (2721).]292

289 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/207-208.

290 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/209.

291 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/209-210.

292 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/210.

نوُسهِمَخُت ْمُتنُك ْلَه] ُ: هل َليق ُههنأ امُهْنَع ُ هاللّ□

21□

ى ِض َر نفوأ ىبأ نب هاللّدبع نعو ـ□

ئ ِجَي ُلج َّرلا َناَكف َرَبْيَخ َم ْوَي اماع ًط اَنْبَصأ :َلاَقف ؟□

هاللّ لوسر ِدْهَع ىلَع َماَعَّطلا #

دواد وبأ هجرخ.

.[

أ ُف ِرَصْنَي َّمُث ِهِيفْكَي اَم َرْدَق ُهْنِم ُذُخأَيف

20. (1120)- Abdullah İbnu Ebî Evfâ (radıyallahu anh)'nın anlattığına göre, kendisine: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, gıda maddelerini humus taksimine tâbi tutar mıydınız?" diye sorulmuştu, şu cevabı verdi:

"Hayber günü yiyecek maddeleri de ele geçirdik, kişi gelir, ihtiyacı kadar alır, sonra giderdi." [Ebu Dâvud, Cihad 138, (2704).]293

هالّ لوسر ِنَم َز يف اوُمِنَغ اشْيَج ّنَأ] امُهْنَع ُ هالّ #

21□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

دواد وبأ هجرخأ .

سُمُخلا ُهْنِم ْذَخؤُي ْمَلف ًَسَع َو اماَعَط□].

21. (1121)- Hz. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir ordu ganimet olarak yiyecek maddesi ve bal ele geçirdi. Ancak bundan humus alınmadı." [Ebu Dâvud, Cihad 137, (2701).]294

ريِعَب ىلإ□□

هالّ لوسر اَنِب ّتَلَص] :لاق ُهْنَع ُ هالّ #

22□

ى ِض َر ةَسبَع نب ورمع نعو ـ□

. لْثِم ْمُكِمِئاَنَغ ْنِم يِل ُّل ِحَي َ :َلاَق ّمُ□

ث ِريِعَبْلا ِبْنَج ْنِم ة َرَب َو َذخأ ّتَلَص اًّمَلف ِمَنْغَملا َنِم

. نم ىئاسنلا هجرخأو ،دواد وبأ هجرخأ

مُكيِف ُدوُد ْرَم ُسُمُخلا َو ، َسُمُخلا ّاَإ ِهِذه□]

هوحنب تماصلا نب ةدابع ةياور.

22. (1122)- Amr İbnu Abese (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kıble istikametinde (sütre olarak) bir ganimet devesi bulunduğu halde gerisinde bize namaz kıldırdı. Namaz kılınca, hayvanın yan kısmından bir tutam yün aldı (elinde tutup göstererek): "Ganimetinizden humus dışında şu kadarı bile bana helâl değildir. Humus da size iâde edilecek (sizin maslahatlarınızda harcanacak)tır" dedi." [Ebu Dâvud, Cihad 161, (2755).]295

AÇIKLAMA:

Peygamber, ganimeti istediği gibi tasarruf edemez. Humus dışında herhangi birşey alamaz humus da şahsına ait değildir. Kur'ân-ı Kerim'in belirttiği şekilde humusu (beşte biri) de Müslümanlara harcamak zorundadır. Âyet şöyle der: "Ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri (humusu) Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır" (Enfal 41). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, burada belirtilen hissesi humsu'lhumstur, yani beşte birin beşte biri. Âyette geçen "Allah'ın, Peygamber'in" ifadesi, iki ayrı hisseye değil, tek hisseye delâlet eder, âlimler böyle anlamıştır. Humsu'lhums Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra, onun yerine geçen imama aittir296

.

□ لاق:]

هْن

ى ِض َر َناَّفَع ُنب ُناَمْثُع َو اَنأ ُتْيَتأ□

ع ُ هاللّ□

23□

ى ِض َر معْطُم نب ريبُج نعو ـ□

تْلُقف ِبِلهطُمْلا ِنَب َو ٍمِشاَه ِنَب يف سُمُخلا َنِم ُمَسْقُي اَميِف ُهمِهلَكُن□

هاللّ لوسر ُهْنَع ُ هاللّ #

ائْيَش اَن ِطْعُت ْمَل َو ِبِلهطُملا ِنَب اَنِا َوْخ □

تْمَسَق هاللّ َلوُس َراَي□ “

293 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/210.

294 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/210-211.

295 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/211.

296 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/211.

مِسْقَي ْمَل َو،ٌد ِحا َو ٌتَش ِبِلهطُملا وُنَب َو ٍمِشاَه وُنَب اَمَّنإ□

لاَقف ٌ . ةَد ِحا َو ْمُهُتَبا َرَق َو اَنت َبا َرَق َو□ #

بِنَبِل

مْسِق ُوْحَن َسُمُخلا ُمِسْقَي ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ٍرْكَب وُبأ َناَكو ٍّلَف ْوَن بِنَبِل ًَو ٍسْمَش ِدْبَع□

مِهيِطْعُي□□

هاللّ ُلوسر َناك اَم #

هاللّ #

□

لوسر ىب ْرُق يِطْعُي ْنُكَي ْ ل□

م ُهَّناأ َرْيَغ

هِبَّنلا #

اذهو ،ىئاسنلاو دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ ُ ه

ْدعَب ُناَمْثُع َو ،ُهْنِم ْمِهيِطْعُي ُرَمُع َناك َو□].

دواد ىبأ ظفل.

23. (1123)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh) anlatıyor: "Humustan Benî Hâşim ve Benî Muttalib'e ayrılan pay hakkında konuşmak üzere Osman İbnu Affân (radıyallahu anh) ile birlikte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gittik. Ben:

"Ey Allah'ın Resûlü, dedim, kardeşlerimiz olan Benî Muttâlib'e verdin, bize hiçbir şey vermedin.

Halbuki bizim de onların da (size) yakınlığı birdir" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Benî Muttalib ile Benî Haşim tek bir şeydirler!" buyurdular.

Cübeyr der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ne Benî Abdu Şems'e, ne de Benî Nevfel'e: (Benî Hâşim ve Benî Muttalib'e verdiği halde humustan) pay ayırmadı. Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) de humusu aynen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gibi taksim etti. Ancak O, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yakınlarına, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onlara verdiği kadar vermedi. Hz.

Ömer (radıyallahu anh) de onlara humustan verdi. Sonra da Osman (radıyallahu anh) verdi." [Buharî, Humus 17, Menâkıb 2, Megâzî, 38; Ebu Dâvud, Harac 20 , (2978, 2979, 2980); Nesâî, Fey 1, (7, 130, 131).]297

AÇIKLAMA:

1. Cübeyr İbnu Mut'im İbni Adiyy İbni Nevfel İbni Abdi Menâf İbni Kusay el-Kureşî en-Nevfelî görüldüğü üzere Abdimenâfoğulları'ndandır, yani Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birkaç göbek yukarıda birleşmektedirler.

2. Cübeyr'in itirazı, humustan pay alamamış olmalarıyla ilgilidir. Ebu Dâvûd'un bir rivayeti şu açıklamayı kaydeder: "(humustan pay alacaklar meyanında zikri geçen beş kalemden birini teşkil eden) zevi'lkurbâ payına Benî Hâşim ve Benî Muttalib'i dahil edip Benî Nevfel ve Benî Abdi Şems'i terketmesi üzerine ben ve Osman İbnu Affân, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gittik..." Cübeyr ve Muttalib eşittirler, çünkü hepsi de Abdi Menâf'ın oğullarıdır. Bu sebeple Cübeyr (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e: "Bizim de onların da (Abdi Menâf'a nisbette) size yakınlığı birdir" demiştir. İbnu İshak'ın bu mesele ile ilgili rivayeti şöyledir: "Dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü, mensubu bulunduğumuz Hâşimoğullarını anladık, size olan yakınlıkları sebebiyle Allah'ın onlara lutfetmiş olduğu fazileti inkâr etmiyoruz. Ama, Benî Muttalibli kardeşlerimizin imtiyazı nedir ki onlara (humustan) verip bizi terkettin?"

Bazı rivayetlerde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu suâle: "Benî Muttalib'le Benî Hâşim tek şeydir" derken ellerinin parmaklarını kenetleyerek "şöyle" diyerek göstermiştir. İbnu İshâk'ın mezkur rivayetinde cevap biraz daha açık ve müdellel olarak verilmiştir: "Biz

(Benî Hâşim) ve Benî Muttalib câhiliyede de, İslâm'da da hiç ayrılmadık, biz ve onlar aynı şeyiz!" ve parmaklarını kenetledi."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hânedânı olan Hâşimoğulları ile, Muttaliboğulları298

arasındaki yakınlık nereden geliyordu? Buhârî, İbnu İshâk'tan naklen, Abdu Menâf'ın oğulları olan bu dört kardeşten üçünün yani Abdü Şems, Hâşim ve Muttalib'in aynı zamanda annelerinin Atike adında bir kadın olduğunu, dolayısıyla annebaba bir kardeş olduklarını, Nevfel'in annesinin ayrı olduğunu -ki Vâkide adında bir kadındır- belirtir. Cübeyr hânedânının (Benî Nevfel'in) ayrılmasını bu izah etse bile, Hz. Osman'ın299 bağlı olduğu Abdi Şemsoğullarının ayrılmasını izah etmez. Çünkü, görüldüğü gibi, Abdi Menaf'ın Hâşim ve Muttalib gibi anneleri de bir olan oğullarıdır.

297 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/212.

298 Bu Muttalib ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dedesi Abdülmuttalib'i karıştırmamalı. Bu, Abdülmuttalib'in amcasıdır.

299 Hz. Osman da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Abdi Menaf'da birleşir: Osman İbnu Affân İbni Ebî'l-Âs İbni Umeyye İbni Abdi Menâfe'l-Kureşî.

Meseleyi tavzih sadedinde, İbnu Hacer, "Haşim ile Muttalib arasında evlatlarına sirâyet etmiş olan (mahiyeti fazla bilinmeyen) bir kaynaşma (i'tilâf) olabileceğine dikkat çeker. Buna delil olarak iki durum zikreder:

1- ez-Zübeyr İbnu Bekkâr, en-Neseb'de zikretmiştir ki: "Hâşim ve el Muttalib'e: "el-Bedrân", Abdu Şems ve Nevfel'e: "el-Ebherân" denilirmiş.

2- Keza, aradaki bu i'tilaf sebebiyle olacak ki Müslümanlar hakkında Kureyşliler, Mekke'de boykot akdi yaptıkları zaman, Benî Muttalib'i Benî Hâşim'e dâhil edip bir mütâlaa ettiler, fakat Benî Nevfel ve Benî Abdi Şems'i dahil etmediler. Asıl sebebi mübhem kalan bu kaynaşma sebebiyle olacak. Benî Muttalib ve Benî Hâşim'e mensup olanların kâfiri de, Müslümanı da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında yer alarak, İslâm'ın çetin devresi olan Mekke döneminde sonuna kadar himaye ettiler. Müslüman olanlar Allah ve Resûlü'nün emri gereği, kâfir olanları da aşiret ve akrabalık gayretiyle bunu yaparken Nevfel ve Abdi Şemsoğulları Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in karşısında olan diğer Kureyş kabilesinin yanında yer aldılar.

Bazı Şâfiî âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevi'lkurbâ olarak Benî Hâşim ve Benî Muttalib'i tesbit etmesinde mi'yar olarak, akrabalık ve nusret'i (yardım) esas aldığını ifade ederek Abdi Şems ve Nevfeloğulları'nda "yardım" şartı bulunmadığı için zevi'lkurba'nın dışında tutulduğunu söylemişlerdir.

Bazı Şâfiiler de zevi'lkurbâ payına istihkakın sadece karâbet olduğunu söyleyip, Abdi Şems ve Nevfeloğulları'nın mahrum bırakılışını Benî Hâşim'den ayrılıp onlarla savaşmalarıyla izah etmiştir.

Şâfiî hazretleri: "Humsu'lhums, zevi'lkurbâ arasında taksim edilir, fakir ve zengin tefriki de yapılmaz, ancak erkeğe iki, kadına bir hisse verilir" demiştir.

3- Herşeye rağmen şunu söyleyebiliriz: Âlimler, Resûllulah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından zevi'lkurbâ olarak Benî Haşim ve Benî Muttalib'in seçiminde söylediğimiz karineleri yeterli açıklık ve kesinlikte bulmadıkları için, bu sünnetin yorumunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

* İmam Şâfiî'ye ve ona uyanlara göre, bu hadis humustan zevi'lkurbâ'ya ayrılması gereken payın sadece Benî Hâşim ve Benî Muttalib'e ait olduğuna delildir.

* Ömer İbnu Abdilaziz: "Zevi'lkurbâ sâdece Benî Hâşim'dir" demiştir. Zeyd İbnu Erkâm'la Kûfîlerin bir kısmı da bu görüştedir.

* "Bu hadis, Benî Muttalib'in de Benî Hâşim'e ilhak edileceğine delildir" diyen olmuştur.

* Bazıları "Zevi'lkurbâ Kureyş'in tamamıdır, ancak imam, onlardan dilediğine verir" demiştir.

* Bazıları: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara ihtiyaçları sebebiyle vermiş olmalı" demiş ise de bu yorum ziyadesiyle zayıf bulunmuştur. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) iki âile mensuplarının hepsine verirken, diğerlerinin hiçbirine vermemiştir.

İbnu Hacer: "Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kavmine mensup diğerleri arasında sâdece mezkur âilelere vermesinin onların nusretleri (yani Mekke devresindeki yardımları) ve İslâm için mâruz kaldıkları (sıkıntılar) sebebiyle olduğu hususunda zâhir ve açıktır" der.

4- Âlimler, zevi'lkurbâ hissesini taksim şeklinde de bazı farklı yorumlar yapmışlardır:

* Hadis, taksimin nasıl yapılacağı hususunda tafsilat vermiyor, zâhire göre hisse sâhiplerine eşit pay ayrılacaktır. Bu durumda "miras taksimi üzere (erkeklere iki, kadınlara tek hisse) yapılır" diyenler delilsiz kalmaktadırlar.

* Çoğunluk, zevi'lkurbâ payının taksiminde hepsine tamim edilmesi görüşündedir. Ancak Şâfiî ve Ahmed "yetimlerin fakir olanlarına hususiyet ve öncelik tanınmalıdır" demişlerdir.

Mâlik, îtanın hepsine şâmil kılınması gereğini söylerken, Ebu Hanife iki sınıftan fakir olanlara hususiyet tanımıştır.

Şâfiî, görüşüne şu delili ileri sürer: "Onların hepsine zekât yasaklandığına göre, paydan da hepsine verilmelidir. Esasen onlara ihtiyaç cihetiyle değil, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlıkları cihetiyle ikrâm ve teşrif olsun diye verilmiştir, ama yetimlere ihtiyaçlarını gidermek için verilir.

5- Son olarak şunu da belirtelim ki, İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'tan, Nesâî'de gelen bir rivayete göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh), mezkûr hisseyi herkese eşit şekilde vermeyip, ihtiyaç sâhiplerinin ihtiyaçlarını görme şeklinde bir tatbikatı denemek ister ve fakat bu düşünce zevi'lkurbâ arasında memnuniyetsizlik hâsıl eder: "Ömer, bize yetimlerimizi evlendirmeyi, ailelerimize hizmetçi temin etmeyi, borçlularımızın borçlarını ödemeyi teklif etti. Biz itiraz ettik ve hisselerimizi nakid olarak teslim etmesini taleb ettik" der. Hz. Ömer (radıyallahu anh) isteklerine uyar.

Hattâbî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın da bunu ödemeye devam ettiğini belirtir. Ancak müteakiben kaydedeceğimiz rivayet, bunun Hz. Ömer'le sona erdiğini

ifade eder. Hz. Ebu Bekir'in ödediği hususunda rivayetler ihtilâflıdır. Bu durum sonradan ulemânın, bu hakkın sübûtu hususunda ihtilaf etmelerine sebep olmuştur. Sözgelimi Mâlik ve Şâfiî hazretleri "bu hak sabittir" derken, ashab-ı re'y reddetmiş ve humsu üç kısma bölmüştür.

Bazıları da: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Muttalib'e yakınlıktan dolayı yardım için vermiştir. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): □□أَنَّا نَفْتَرِقْ فِي جَاهِلِيَّةٍ وَ إِسْلَام

"Biz ne cahiliyede ne de İslâm' da birbirimizden ayrılmamışız" buyurmuştur. Bu hadise göre, onlara veriş sebebi yardımları içindir.

Yardım kesildiğine göre, atiyyenin de kesilmesi gerekir" demiştir.300

لوُقَي ُهْنَع ُ هالّ:

لاق]

ىليل ىبأ نب نمحرلادبع نعو ـ24 :

ى ِض َر اهيِلَع ُتْعِمَس

نإ ؟ هالّ َلوُسر اَي ُتْلُقف

هِبَّنلا َدْنِع َةَث ِراَح ُنب ُدْي َز َو ُةَمِطاَف َو ُساَّبَعلا َو اَنأ ُتْعَمَتْجا #

نَك َكِتاَيَح يف ُهْمِسْقاف ىلاعت ِ هالّ ِباَتِك يف ِسُمخلا اَذَه ْنِم اَنَّقَح َانيِهِل َوُت ْنأ َتْيأ َر

هْنَع ُ هالّ

هالّ #

ى ِض َر رْكَب ِىبأ َةَي ًِو َّمُث

لوسر َةاَيَح ُهُتْمَسَقف َلَعفف َكَدْعَب ٌدحأ اَنَع ِزاَنُي

ىلإ َلَس ْرأ َّمُث اَنَّقَح َل َزَعف ٌريِثَك ٌل اَم ُهاَتأَف ُ . هْنَع ُ هالّ ى ِض َر َرَمُع ىهِنِس ُرِخآ
َناك ىَّتَح

.

ى ِض َر َساَّبَعلا ُتيِقَلف ْمِهْيَلَع ُهْدُد ْراَف ٌةَجاَح ِهْيَلإ َنيِمِلْسُملاِب َو ،ىَنِغ َماَعلا ُهْنَع اَنِب
ُتْلُقف

ةاَدَغلا اَنتم َرَح ْدَقَل

لاَقف ُ ُ ت :

ه ْرَبْخأَف ُهْنَع ُ هالّ ى ِض َر َرَمُع ِدْنِع ْنِم ى ِجو ُرُخ َدْعَب ُهْنَع ُ هالّ

لاجرلا نم ىهاد:

«

لا .

« ا . هجرخأ وبأ دواد

] ائْيَش َ يُر َد ُ اَنْيَلَع ادبأ ، َو َناَك َر ٌج يهاَد

بأرلا ديجلا نطفلا.

24. (1124)- Abdurrahman İbnu Ebî Leylâ anlatıyor: "Ali (radıyallahu anh)'yi dinledim, demişti ki:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında ben, Abbâs, Fatıma ve Zeyd İbnu Hârise toplanmıştık.

Ben şunu söyledim:

"Ey Allah'ın Resûlü, Aziz ve Celîl olan Allah'ın kitabında zikri geçen şu humustaki hakkımızın taksimine beni vazifelendirseniz de hayatınızda bu işi ben bir yapsam! Tâ ki sonradan kimse bu hususta bizimle ihtilâfa düşmese!"

Ali (radıyallahu anh) devamla der ki: "Resûlullah bu isteğimi yerine getirdi. Hayatı boyunca ben taksim ettim. Sonra buna, Hz. Ebu Bekir de beni vazifelendirdi. Aynı iş, Hz. Ömer (radıyallahu anh) devrinin son senesine kadar bende devam etti. O yıl (fetihlerden dolayı) bol mal gelmişti. Bizim hakkımızı yine ayırdı ve bana gönderdi. Ben:

"Bu sene ihtiyacımız yok, Müslümanların ihtiyacı var, onlara ver!" dedim. O da bu hisseyi Müslümanlara dağıttı. Artık, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den sonra kimse beni bu işe çağırmadı.

(Zaten o sene) Hz. Ömer'in yanından çıktıktan sonra Abbâs (radıyallahu anh)'a rastladığımda (hayıflanarak) bana:

"Ey Ali, dün bize öyle bir şeyi haram ettin ki, bundan sonra artık kimse bunu bize vermez!" demişti.

(Meğer ne kadar doğru söylemişmiş. Dediği aynen çıktı). O ne dahi insan imiş!" [Ebu Dâvud, Harâc 20, (2983-2984).]301

اَذإ ا َزَغ ْفَنِب ِهِس ُنوُكَي هُل

] هالّل ُلوسر َنا #

ك ل

اق ُهْنَع ُ هالّل :

25

ى ِض َر ةداتق نعو ـ

تَناك َو ؛سُمُخلا َلْبَق ُه ُراَتْخَي اس َرَف ْوأ ةَمأ ْوأ ادْبَع :َءاَش ْثُيَح ْنِم ُهُذُخأَي هِيفَص ُمْهَس

مَل َو ٌمْهَسِب ُهَل َب ِرُض ِهِسْفَنِب ُزْغَي ْمَل اَذإ َناك َو ،مْهَّسلا َكِلذ ْنِم اهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ُةَّيِفَص

دواد وبأ هجرخأ.

رَتْخَي].

25. (1125)- Katâde (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazveye bizzat iştirak edince, onun sehm-i safiyy denen riyaset hissesi olurdu. Bu hisseyi, taksimden önce köle,

300 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/212-216.

301 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/216-217.

câriye, at gibi ganimete dahil mallardan dilediğinden alırdı. Safiyye validemiz de işte bu hissedendi.

Gazveye bizzat iştirak etmediği takdirde bu hisse gıyabında ayrılırdı, ancak bu durumda seçme hakkı yoktu (ne ayrılmışsa onu kabul ederdi.)" [Ebu Dâvud, Harâc 21, (2993).]302

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonra kaldırılmış olan bu safiyy payı ile alakalı açıklamayı 1078. hadiste sunduk, oraya bakılsın.303

هُتْئ ِجَف ُهْنَع ُ هاللّ

لاق نأَتدحلا نب سوأ نب كلام نعو ـ26:]

ى ِض َر ُرَمُع َّنلا لَس ْرأ

هُتْدَج َوَ ف ُراَهَّنلا للاعَت َني ِح

لاَقف

)

2

( )ـ( ) مَدأ ْنِم ٍةَداَسِو ىلَع اِئِكَّتُم

1 هِلاَم ِر ىلإ اي ِضْفُم ٍري ِرَس ىلَع اسِلاَج ِهِتْيَب يف

هْمِسْقاَف ُهْذُخَف

( )

3 لا

خْضرِب ْمهِيف ُت ْرَمأ ْدقو ، ِكم ْوَق ْنِم ٍتاَيْبأ ُلْهأ َّفَد ْدَق ُهَّنإ

ماَي

رَمُع َنل ْوَ

ـ( ) م

4 أَف ْرَي َءاَجَف ُلاَم اَي ُهْذُخ َلاَقف ؟ى ِرْيَغ اَذهِب َت ْرَمأ ْوَل ُتْلُق ف . ْمُهَنْيَب

ف ْوَع ِنب ِنمْح َّرلا ِدْبَع َو َناَمْثُع يف َكَل ْلَه :َنيِنمؤُملا َريِمأ اَي َلاَقف ُ . هْنَع ُ هاللّ َى ِض َر

مُث ا.وُسلَج َو اوُمَّلَسَف اوُلَخَدَف ْمُهَل َنِذأف . ْمَعَن :َلاَقف ؟مُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ٍدْعَس َو ِرْيَب ُّزلا َو

خَدَف اَمُهَل َنِذأَف

مَعَن َلاق .امُهْنَع ُ هاللّ :

هَلع َو ٍساَّبَع يف كَل ْلَه :َلاَقف

ى ِض َر

ءاَج

لاَقف

نام .

ص تْخَي اَمُه َو ،اذه َنْيَب َو ِينَيب ِضْقا

نيِنمؤُملا َريِمأ اَي ُساَّبَعلا َلاَقف .امهلسَف :

ه □

نَع ُ هاللّ□ :

.

: ى ِض َر ُرَمُع َلاَقف ْمُه ْح ِرأ َو ْمُهَنْيَب ِضْقا□

؟ َنيِنمؤُملا َريِمأ اَي ْلجأ :ُم ْوَقْلا

لاَق□ : □

‘ □ هاللّ َلوسر َّنأ َنوُمَلْعَتأ ؛ُض #

ر ا َو ُءاَمَّسلا ُموُقَت ِهِنْذإِب ِيذَّلا ِ هللاِّب ْمُكُدُشْنأ اوُدِئَّتا

امُهْنَع ُ هاللّ

. هلع َو ِساَّبعلا ىلَع َلَبْقأ َّمُث

□□ ى ِض َر□

مَعَن اوُلاَق ؟ةَقَدَص اَنْك َ ت□

ر اَم ُتروُت

لاَق□: □

‘ □ هاللّ َلوسر َّنأ ِناَمَلعَتأ ُض #

ر ا َو ُءاَمَّسلا ُموُقَت ِهِنْذإِب ِيذَّلا ِ هللاِّب اَمُكُدُشْنأ :َلاَقف

هَلوسر َّصَخ َناك ىلاعَت َ هاللّ َّنإ :ُرَمُع َلاَ فق ْمَعَن َاَق ؟ةَقَدَص ُهاَنْك َرَت اَم ُتروُن□ #

ه ِفلِل ى َرُقْلا ِلْهأ ْنِم ِهِلوُس َر ىلَع ُ هاللّ َءاَفأ اَم :َلاَقف ُ . ه َرْيَغ ادحأ اَهِب َّصُخَي ْمَل □ ٍةَّصاَخِب

ا □

م ِ هاللّ َوَف ِري ِضَّنلا ِنَب َلا ْوَمأ ْمُكَنْيَب

هاللّ ُلوسر َمَّسَقف ؛لوُس َّرلِل َو #

لخنلا فعس

.

نم جسني ام ءارلا رسكب :ريرسلا

(

لامر

)□

1

4)أفري :حتفب ةيناتحتلا)

كلام مخرم. ـ

).

□

3

(

دلجلا :

□(2) ةداسولا :ةدخملا ،وأدم انه

كردأ رمع يلاوم نم ناك زمهت دقو زمه ريغب ةعبشم ءاف اهدعب ءارلا نوكسو

ةبحص هل فرعت و ةيلاهاجلا.

مُث ةَنَس ُهَتَقَفَن ُهْنِم ُذُخأَي□□

□اسْتَأثَر َعلَيْكُمْ و ًأخذَها دُونَكُمْ حَتّ ىَقب ذه اَلمال ،فكَان

. [□يجَعْل ُما ٓبقَ ٓأسوْ َة ٓالمال

26. (1126)- Mâlik İbnu Evs İbni Hadesân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) bana haber gönderdi. Ben de gün yükseldiği zaman ona gittim. Kendisini evinde bir sedirin üzerinde, deri yüzlü bir yastığa dayanmış vaziyette oturmuş buldum. Sedirin örgü ipleri adalelerine gömülmüş

durumdaydı. Bana:

302 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/217.

303 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/217.

"Ey Mâlik, seni şunun için çağırdım: Senin kavminden bir kaç hâne halkı peş peşe geldiler (ihtiyaç arzettiler). Ben de kendilerine biraz bağışta bulunulmasını söyledim. İşte ! Al bunu aralarında dağıtıver!" dedi. Ben:

"Bu işi benden başkasına söyleseniz daha iyi olur!" dedim. Ancak o ısrarla:

"Ey Mâlik al şunu!" dedi. Az sonra Hz. Ömer'in azadlısı (kapıcı) Yerfe' geldi ve:

"Ey mü'minlerin emîri! Osmân, Abdurrahmân İbnu Avf, Zübeyr ve Sa'd (radıyallahu anhüm)'ın girmelerine izin veriyor musunuz? (sizi görmek istiyorlar!) dedi. O da:

"Evet, buyursunlar!" diyerek izin verdi. onlar da girip selam vererek oturdular.

Az sonra Yerfe' tekrar gelip:

"Abbas'la Ali (radıyallahu anhümâ) için de izin var mı?" dedi. Hz. Ömer, onlara da izin verdi. Girdiler, selamı verip oturdular. Abbâs (radıyallahu anh) söz alarak:

"Ey mü'minlerin emîri! Benimle Ali arasında hükmet!" dedi.

Bunlar bir meselede ihtilâfa düşmüş, birbirlerini dâva ediyorlardı. Oradaki cemaat de:

"Evet ey mü'minlerin emîri, aralarında hükmet, onları rahatlat!" dediler. Hz. Ömer (radıyallahu anh) (önceden gelenlere yönelerek):

"Şöyle bir sâkin olun!" deyip devam etti:

"Arzı ve semayı ayakta tutan Allah aşkına soruyorum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle şöyle söylediğini biliyor musunuz? "Bize mirascı olunmaz, ne bırakmışsak o sadakadır."

"Evet!" dediler. Sonra da Hz. Abbâs ve Hz. Ali'ye yönelerek:

"Arz ve sema izniyle ayakta duran Zât'ın aşkına size soruyorum, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bize mirascı olunmaz, her ne bırakmışsak sadakadır" dediğini biliyor musunuz?"

O ikisi de:

"Evet!" dediler. Hz. Ömer de:

"Allahu Teâla hazretleri, Resûlü'ne (aleyhissalâtu vesselâm) bazı imtiyazlar bahşetmiştir, bunları ondan başka kimseye vermemiştir. Söz gelimi, beldeler ahâlisinden Allah'ın fey kıldığı şeyler (hassaten) Allah ve Resûlü'ne aittir. Allah Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Nadir'in mallarını aranızda taksim etti. Allah'a kasem olsun, o işte, kendisini size tercih etmedi, sizi bırakıp, onu kendisi almadı. (Nitekim, onu aranızda dağıttı.) Sâdece şu mal (kendisine) kaldı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bundan (ailesinin) yıllık nafakasını alır, mütebâkisini beytü'lmale koyardı" dedi." [Buhârî, Ferâiz 3, Humus 1, Cidâd 80, Meğâzî 14, Tefsir, Haşr 3, Nafakat 3, İ'tisam 5; Müslim, 48, (1757); Tirmizî, Siyer 44, (1619); Ebu Dâvud Harac 19, (2963, 2964, 2965, 2967); Nesâî, Fey 1, (7, 136, 137).]304

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette, Hz. Ali ile Hz. Abbâs arasındaki ihtilâf mevzuu nedir? açık olarak belli değil. Bu husus, rivayetin başka vecihlerinde tasrih edilmiştir. Buharî'nin bu rivayetinde: "...onlar Allahu Teâlâ'nın Benî Nadir'den Resûlü'ne fey kıldığı mallar hususunda ihtilâfa düşmüşlerdi" denir. Hattâ, Müslim'in rivayetinde Hz. Abbas (radıyallahu anh), Hz. Ali'yi galiz tâbirler kullanarak, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e şikâyet eder: "Ey mü'minlerin emîri, benimle şu yanılgân305, günahkâr, haksız ve hâin arasında hükmet!" der.

2- Müteakip hadis de aynı vak'ayı anlattığı ve bu rivayeti de aydınlatıcı mahiyette olduğu için, onu da kaydedip gerekli bazı açıklamaları en sonda sunacağız.306

مُكُدُشْن ْهللاِب ِ يذَّلا :

أ َلاَق َّمُث ؛بلاعَت ِ هاللّ ِلاَم َلَعْجُم بقَب اَم ُلَعْجَي َّمُث] ةياور

:

□27ـ يفو

□ دَشَن َّمُث ؛مَعَن اوُلاَق ؟ َكِلذ َنوُمَلْعَتأ ُض ْر اَ ّ َو ُءامَّسلا ُموُقَت ِهِنْذِإب

زْكَب وُبأ َلاَق

. هالّ ُلوسر هف ُوت اهمَلف َلاَق #

يِ

مَعَن اَقف َم ْوَقْلا ِهِب َدَشَن اَم ِلْثِمِب اهيِلَع َو اسأَبَع

كي ِخأ ِنْبا ِنِم َكَنّا َريِم ّتْنأ ُبُلْطَت اَمُتْئ ِجَف # هالّ ِلوُس َر ُّتل َو اَن أ ُ: هْنَع ُ هالّ َى
ِض َر

---

304 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/219-220.

305 Kâzib, Arapça'da hatâ etmek, yanılmak mânasına da gelir. Hz. Abbâs'ın Ali (radıyallahu anhüma) efendimize, öfke ile sarfettiği kâzib sözünü, dilimizdeki yalancı mânasında tercüme etmeyi uygun görmedik.

306 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/220.

هالّ ُلوسر َلاق ُ . هْنَع ُ هالّ

اَقف ا

.

ى ِض َر ٍّزْكَب وُبأ َل

هيِبأ ْنِم ِهِتأ َرْما ًثا َريِم اَذه ُبُلْطَي َو

بِل َو اَنأ َو ُهْنَع ُ هالّ

#: هف ُوت َّمُث اَمُتْقَقَّتا َّمُث ٌةَقَدَص اَنْك َرَت اَم ُث َروُن

ى ِض َر ٍّزْكَب وُبأ َيِ

عيِمَج اَمُتْنأ َو اذه َو ّتْنأ ى ِنَثْئ ِج َّمُث اَهُتيَل َوَف ُهْنَع ُ هالّ

هالّ

ى ِض َر ٍّزْكَب بأ ُّتِل َو َو

لوسر

اَمُكَيْلَع َّنأ ىلَع اَمُكْيَلاِإ اَهُتْعَفَد اَمُتْئِش ْن إ: ُتْلُقف ،اَنْيَلاِإ اَهْعَفْدا اَمُتْلُقَ ف ٌ. دحا َو اَمُك ُرْمأ َو

اق ؟ َكِلذَكاأ ؛َكِلَذب اَهاَمُتْذَخاَأف□

هالّ ُلوسر اَهِيف ُلَمْعَي َناك بِذَّلاِب اَهِيف ًّمْعَت ْنأ ِ هالّ َدْهَع #

موُقَت َّتَح َكِلذ ِرْيَغِب اَمُكَنْيَب□

:ق□ لا .

ى ِضْقأ َ ِ هالّ َو َ ؟اَمُكَنْيَب َى ِضْق بِناَمُتْئ ِج َّمُث□

مَعَن□

» فَد□□ .

» نيخيشلا ظفل اذهو ،ةسمخلا هجرخأ .

[□□ىلإ اَهاَّد ُرَف اَهْنَع اَمُت ْزَجَع ْنإَف ُةَعاَّسلا

ليلقلا ءاطعلا

»و□ َرلا َّخْض

» رصملا ىلإ.

اوءاج اذإ

،

بارع ا نم ةفاد تفد لاقي

نود لاجرلا نم ُةعامجلا

»و□ َرلا َّطْه

» . ‘

رم ا يف تبثتلاو ىنأتلاب رمأ ا

» َو ُودتَّا»

هب دارفناو ئشلاب دادبتسا.

» راَثِئَتْسا□ .

لاتقب رفاك نم ذخأ ام «

. ئَفلاو□»

ةرشعلا «

27. (1127)- (Yukarıdaki vak'a ile alâkalı olan) bir rivayet şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (yıllık ihtiyacını aldıktan sonra) geri kalanı Allah'ın malı kılar (Beytu'lmâle koyar) idi."

Ömer (radıyallahu anh) sonra (cemaate yönelerek) dedi ki:

"Arz ve semânın izniyle ayakta durduğu Zât aşkına sizden soruyorum, bunu biliyor musunuz?"

Onlar: "Evet!" dediler. Sonra Hz. Ömer teker teker, Hz. Abbâs ve Hz. Ali'ye yönelerek, öbür cemaate yaptığı gibi, aynı şekilde yemin vererek bu hususu bilip bilmediklerini sordu. Her ikisi de: "Evet, biliyoruz!" dediler. Sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh) sözüne devam etti:"

(Hatırlayın! Siz,) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince, Ebu Bekir'e bu meseleyi götürdünüz. O, size: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın velisiyim, ikiniz bana ihtilâfınızı getirdiniz, sen ey Abbâs, kardeşin oğlunun mirasını taleb ediyorsun, sen de ey Ali, hanımın Fâtıma'nın babasından olan mirasını taleb ediyorsun" dedi ve devamla: "Ebu Bekir (radıyallahu anh) size, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü hatırlattı: "Bize vâris olunmaz. Her ne bıraktı isek sadakadır." Siz ikiniz (onu ithamda) ittifak ettiniz. (Allah biliyor o, bu tatbikatta doğru, iyi, isabetli ve hakka uygun hareket ediyordu. Sonra Ebu Bekir (radıyallahu anh) vefat etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ebu Bekir'in velisi ben oldum, böylece o malın sorumluluğu bana geçti. Allah biliyor, bu işte ben de doğru, iyi, isâbetli ve hakka uygun hareket ediyorum. Şimdi (ey Abbâs!) sen ve Ali bana geldiniz. Meseleniz aynı mesele. Bana: "(Benî Nadir'den kalan fey malını) bize ver!" diyorsunuz.

Ben de şu cevabı veriyorum: "Dilerseniz, bir şartla o malı size vereyim. O şart da şudur: "Bu malı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (Ebu Bekir ve sorumluluğunu aldığım günden beri ben) nasıl kullandı isek sizin de öyle kullanacağınıza dâir Allah'a söz vermenizdir. Onu bu şartla aldınız mı?

Tamam mı?" Onlar: "Evet!" dediler. Hz. Ömer de: "Sonra siz bana aranızda (başka şekilde) hükmedeyim diye (mi)? geldiniz. Hayır, vallahi aranızda, kıyamet kopuncaya kadar, bundan başka bir hüküm veremem. Bu şartı yerine getirmede âciz kalırsanız, malı bana iade ediverin" dedi. (Kaynaklar önceki rivayette kaydedilenlerdir.)307

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerini Buhârî Kitâbu'l-Ferâiz'de: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bize vâris olunmaz, her ne bırakmışsak sadakadır" hadisi babı" başlığını taşıyan babta kaydeder. Hadis, görüldüğü üzere, Buhârî'nin muhtelif bölümlerinde farklı vecihleriyle kaydedildiği gibi, Müslim, Tirmizî, Ebu Dâvud ve Nesâî'de de farklı vecihleriyle kaydedilmiştir.

2- Hâdisenin kısaca özeti şudur: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın amcası Abbâs'la Hz. Ali (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terekesi sayılan Benî Nadir Yahudilerinden kalan308 fey malı hususunda ihtilâfa düşerek Halife Hz. Ömer'e müracaat ederler. Hz. Ömer, onlara aynı meseleden dâvâcı olarak daha önce, Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'e de müracaat ettiklerini hatırlatarak, Hz. Ebu Bekir'in kendilerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kimse bize vâris olamaz, bıraktıklarımız sadakadır" meâlindeki hadisini hatırlatarak onlara bu maldan hak tanımadığını hatırlatır ve kendisinin de aynı kanaatte olduğunu ifade der. Bu malın tasarrufunu şartlı olarak kendilerine bırakabileceğini söyler.

3- Rivayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) adı geçen (Benû Nadir, Hayber, Fedek) fey mallarından hissesine düşeni, sağlığında kendisinin ve ailesinin ihtiyaçları için harcamış, artan malı Müslümanların maslahatı, at, silah alımı gibi umumî hizmetlerde harcamış idi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince önce kızı Fatıma (radıyallahu anhâ), Halife Hz. Ebu Bekir'e gelerek bu malları tevârüs usûlünce temellük etmek istemiş ise de, Hz. Ebu Bekir (radıyallahu

---

307 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/221-222.

308 Ebu Dâvûd'un bir rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üç ayrı hususi malı (safiyy) olduğu belirtilir: Fedek, Hayber ve Benû Nadîr emvali.

anh): "Bize tevârüs olunmaz, bıraktığımız her şey sadakadır" meâlindeki hadisi hatırlatarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bıraktığı mallara miras muamelesi yapılamayacağını söyler.

Bunun üzerine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan altı ay kadar sonra vefat edecek olan Hz.

Fâtıma, Hz. Ebu Bekir'e küser ve ölünceye kadar barışmaz.

4- Bu malların bazı rivayetlere göre taksimi, bazı rivayetlere göre de velâyeti (idaresi) için Hz. Abbas ve Hz. Ali, önce Halife Hz. Ebu Bekir'e, sonra da Halife Hz. Ömer'e çıkarlar. Her ikisi de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mezkûr hadisini hatırlatarak ve kendilerince de bilinmekte olduğunu anlayarak isteklerine müsbet cevap vermezler ve reddederler.

5- Hadiste birkaç müşkil:

Hadis, pekçok vecihten rivayet edilmiştir ve herbir vechinde bazı farklılıklar mevcuttur ve bir kısım müşkiller ortaya koymaktadır.

a) Bazı vecihlerde Hz.Abbas'ın, Hz.Ali'ye sarfettiği galiz tâbirler. Hatadan, günahtan mâsum olma keyfiyeti Ehl-i Sünnet nazarında sâdece peygamberlere has ise de, yine Ehl-i Sünnet, pekçok âyet ve hadislere dayanarak Ashâb'a karşı edeble mükelleftir. Ashâb arasında birçok siyasî ve sâir ihtilaflar olsa bile birbirlerini galiz tâbirlerle tavsif etmelerine pek rastlanmaz. Hz. Abbas'ın, yeğeni olan Hz.

Ali için sarfettiği bu sözler, pek nâdir istisnalardandır. Acaba Hz. Abbâs bunu söylemiş midir? Yoksa râvilerden birinin vehmi midir? Şârihlerden bazıları bunu reddederek Hz. Abbas'tan, Hz. Ali'ye karşı bu sözlerin sâdır olmayacağını söylemiş ve hatta rivayet esnasında olanı hazfetmiştir. Gerçeği Allah bilir.

Rivayetten bunları hazfetmeyi uygun bulan Mâzirî, Hz. Abbâs'ın gerçekten söylemiş olma ihtimali karşısında şöyle bir izah sunar: "En münâsibi, Hz. Abbâs'ın oğlu durumunda olan Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'ye, nazı geçtiği için bu kelimeleri (lâtife ve şaka yoluyla) söylemiş olduğunu kabul etmektedir. Maksadı, itikadınca hatalı olan yeğenini bu davranışından vazgeçirmektir. Mezkur vasıflarla, o davranışlara hatâen değil, âmden, kasden girenler tavsif edilebilir." Mâzirî devamla şu mânada açıklamada bulunur: "Bu te'vil şarttır, çünkü Hz. Abbas, bu hakâretleri Halife Hz. Ömer ile Hz. Osman, Zübeyr, Abdurrahman İbnu Avf ve Sa'd (radıyallahu anhüm) gibi, büyük zatların huzurunda sarfetmiş ve bunlardan hiçbiri de reddetme hususunda müdahalede bulunmamışlardır.

Halbuki bu zatlar münkeri red ve yalanı tekzib hususunda aşırı titiz insanlardır. Hz. Ali gibi faziletlerle dolu bir zat hakkında bu sözlerin itham maksadıyla söylenmediğini bildikleri için, müdâhale ihtiyacını duymadılar."

Rivayete göre, bu malın tasarrufu, Hz. Ali'nin elinde idi. Hz. Abbâs'ı ondan men etti ve bu hususta ona baskın çıktı, bu sebeple Hz.Ali'yi şikâyet etmiştir.

b) Hadiste gözüken ikinci bir müşkil, aynı mesele üzerinde iki ayrı şikâyetin vukûu. Şöyle ki: Rivâyetten sarih olarak anlaşıldığına göre, Hz. Abbâs'la Hz. Ali, önce Hz. Ebu Bekir'e giderler. Hz.

Ebu Bekir onları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bıraktıklarına vâris olunamayacağı hususundaki hadisi onların da bildiğini görüyor. Onlar bunu bile bile, Hz. Ebu Bekir'in vefatından sonra Hz. Ömer'e, -hilâfetinin ikinci senesinde- başvururlar, Hz. Ömer, onlara, daha önce de Hz. Ebu Bekir'e çıktıklarını hatırlatarak taleblerini reddeder.

Burada müşkil şudur: Bunlar, bu mala vâris olunamayacağını bildikleri halde niye Hz. Ebu Bekir'e ve sonra da Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'e mürâcaat ettiler?

İbnu Hacer şöyle cevaplar: "Gerek bu iki sâhâbi ve gerekse bunlardan önce Hz. Fatıma, "Bize vâris olunmaz" yasağının bırakılan her mala şâmil olmayıp, bâzılarına mahsus olduğuna inanıyorlardı..."

Hz. Ömer'e ikinci defa çıkışlarıyla ilgili olarak Dârakutnî'nin bir rivayetine atıf yaparak şu açıklamayı el-Kâdî İsmâil'den nakleder: "Hz. Abbâs ve Hz. Ali'nin ihtilâfları mezkur malların velayeti (tasarruf yetkisi) ve (nasıl, nerelere) sarfedileceği hususunda idi." Ancak İbnu Hacer bunu makul bulmaz.

Nesâî'deki rivayetin, bu malın kendilerine pay edilmesi için müracaat ettiklerinde, te'vile hacet bırakmayacak kadar sarâhat olduğunu belirtir.

6- Hz. Ömer, arkadan gelen nesillerce, temellük ifade edecek bir taksimden kaçınmıştır. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir ve bir müddet de kendisi tarafından tasarruf edildiği şekilde tasarruf etmeleri kaydıyla velâyeti, yani bu malları kaideye uygun şekilde kullanma yetkisini onlara bırakmıştır.

7- Bu malların akibeti:

İbnu Hacer, ihtilâf konusu bu emlâkin akibeti ile ilgili şu bilgiyi kaydeder: "Hz. Ali'nin elinde idi...

sonra Hasan ve Hüseyin'e geçti, sonra Ali İbnu'l-Hüseyin ve Hasan İbnu Hasan'a, sonra Zeyd İbnu Hasan'ın eline geçti... Sonra Abdullah İbnu Hasan'ın eline geçti. İdâreyi Abbâsoğulları ele geçirinceye kadar böyle devam etti. Abbasiler başa gelince el koydular.

El-Kâdî İsmail şu bilgiyi vermiştir: Bu mülkten Hz. Abbâs'ın vazgeçmesi Hz. Osman zamanında olmuştur.

İbnu Hacer, "ikinci asrın başına kadar, halifeden, velâyet yetkisi alanlarca, mahsulatın Medine ahalisinden muhtaç olanlara harcamak suretiyle tasarrufa devam edildiğini, daha sonra ahvalin değiştiğini" söyler.

8- Hadisten çıkarılan hükümler:Bu hadisten çıkarılan hükümlerden bazıları şunlardır: 1- Bir kabilenin idâresini, içlerinden büyük olanın üzerine alması gerekir. Çünkü, herkesin halini en iyi o bilir.

2- İmam, şerif kimseye ismiyle hitab edebilir, ismini terhimle de söyleyebilir.309

3- İmamdan, kişi velayet hakkını isteyebilir, ancak bunu rıfkla yapmalıdır.

4- Büyüklerin kapıcı tutmasının cevâzı, imamın yanında oturma, hâkimin infazı sırasında şefaat, verdiği hükmün esbab-ı mucibesini hâkimin açıklaması gibi hususların caiz olduğu rivayette gözükmektedir.

5- İmam vakfa nezaret etmek üzere, kendi yerine bir başkasını kayyim yapabilir. Kayyimliğe iki kişiyi tayin edebilir ve hatta gerekiyorsa daha fazla kayyim de tutabilir.

6- Aşırı zâhid geçinenlerin iddiası aksine, evde yıllık erzakın depolanması câizdir, bu tevekküle mani değildir.

7- Akar sahibi olunabilir, bunlar işletilebilir. Akar dışında da nemalanacak mal edinilebilir; ticâret, zirâat vs. gibi.

8- Bir meselede yeni bir delil ikame edildiği takdirde imam onu esas alır ve muktezasına göre amel eder.

9- Hâkimin ilmiyle amel etmesi câizdir.

10- Tâbi olanlar, büyükte bir tutukluk görürlerse, büyük, sözle onlara açılmayınca, tâbiler büyüğün yanında sükût etmelidirler.

11- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) fey'den ganimetin humsundan, kendi ihtiyacı ile ailesinin ihtiyacından fazla bir şey tutmuyordu. Bu miktardan fazlasında, taksim ederek dağıtma veya atiyyede bulunma hususlarına yetki sahibi idi.

12- Fakih ve âlimlerin, başkalarınca bilinen bazı şeyleri bilmemeleri ayıp değildir.310

د ِجْسَملا يف ُهو ُرُثْنا َلاَقف ِنْي َرْحَبْلا َنِم ٍلاَمِ

ب ُّبَّنلا] :لاق ُهْن

بِتُأ

ع ُ هاللّ

28

ى ِض َر سنأ نعو ـ

أَّملف .ِهْيَلإ ِتِفَتْلَي ْمَل َو ِة ًّ َّصلا ىلإ # هاللّ ُلوسر َج َرَخف ،# هاللّ ُلوسر ِهِب ىتأ لاَم َرثْكأ َناكو

: لاَقَف ُهْنَع ُ هاللّ

ق

ى ِض َر ُساَّبَعْلا َءاَجَف ُهاَطْعأ َّإ ادحأ ى َرَي َناك اَمف ِهْيَلإ َسَلَجف َءاَج َة ًّ َّصلا َىض

ذْ َنَحَف يِف ْوَث ِهِب َّمُث َبَهذ يِقُلُّه :

خ َلاَقف . يِقَع ُتْيَداَف َو ِسْفَن ُتْيَداَف ىِنِإَف يِنِطْعأ هاللّ َل ُوسر اَي

لاق .َّىلَع َّتنأ ُهعَف ْرأف :َلاَق َ: :َلاَقف .َّىلإ ُهْعَف ْرَي ْمُهَضْعَب ْرُ : م هاللّ َلوُسراَي . َلاَقف ْعِطَتْسَي ي ْمَلف

ث أن ُهْعَف ْراَف َلاَق َ: :َلاَق

. ىلإ ُهْعَف ْرَي ْمُهَضْعَب ْرُم :َلاَقف

.عِطَتْسَي ْمَلف ُهَّلقُي َبَهَذ َّمُث ُهْنِم َرَثَنف :َلاَق

. هاللّ لوسر َلا َز اًمف َقَلَطنا َّمُث ،ِهِلِهاَك ىلَع ُهاَقْلأَف ُهَلَمَتحا َّمُث ُهْنِم َرَثَنف #

لاَق□: □

ىلَع□□.

309 Terhîm, ismi biraz kısaltma, telâffuzu hafifletmedir. Hz. Ömer, Rivâyette, Mâlik'e "Ey Mâli!" diye hitab eder, sondaki "k" harfini atar. İşte buna terhîm denmektedir.

310 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/222-226.

هجرخأ .

□ مُه ْرِد ُهْنِم ّ َمَث□]

و هالّ ُلوسر َماَق اَمَف .ِه ِص ْر ِح ْنِم ابَجَع ِهْيَلَع َيِفخ تَّتَح ُه َرَصَب ُهُعِبْتُي

راخبلا .

28. (1128)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Bahreyn'den bir mal getirildi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bunu mescide dökün" dedi. Bu mal (şimdiye kadar) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelenlerin en çok olanı idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza gitti ve mala hiç nazar etmedi. Namaz bitince gelip malın yanında durdu. Her gördüğüne ondan veriyordu. Derken amcası Abbâs (radıyallahu anh) geldi ve:

"Ey Allah'ın Resûlü, bana da ver. Zîra ben hem kendimin, hem de Akil'in (esaretten kurtuluş) fidyesini verdim!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Al!" dedi.

Bunun üzerine o da torbasını iyice doldurdu. Sonra onu sırtlamaya çalıştı, ancak muvaffak olamadı.

"Ey Allah'ın Resûlü, birilerine söyle de sırtıma kaldırıversin" dedi ise de: "Hayır" cevabını aldı. Bunun üzerine; Abbâs:

"Öyleyse sen sırtıma kaldırıver!" dedi. Yine: "Hayır!" cevabını aldı. Bunun üzerine Abbâs, torbadan bir miktarını döktü, tekrar sırtlamaya çalıştı, yine kaldıramadı. Ve:

"Birilerine söyle sırtıma kaldırıversin!" dedi. "Hayır!" cevabını alınca, yine: "Öyleyse sen kaldırıver" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna da "Hayır!" deyince Abbâs bir miktar daha boşalttı, sonra kaldırıp omuzuna koyup çekip gitti.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Abbâs (radıyallahu anh)'taki para hırsına taaccübünden, bize görünmez oluncaya kadar gözleriyle onu takip etmişti.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tek dirhem kalmayıncaya kadar oradan ayrılmadı." [Buhârî, Salât 42, Cizye 4, Cihâd 172).]311

AÇIKLAMA:

1- Başka kaynaklarda, Bahreyn'den gelen bu malın, Medine'ye taşradan gelen ilk haraç malı olduğu, vâli Alâ İbnu Hadramî tarafından gönderildiği, 100 bin dirhem miktarında bulunduğu belirtilmiştir.

2- Hz. Abbâs (radıyallahu anh)'ın bahsettiği Akîl, Ebu Tâlib'in oğludur. Fidye, Bedir Harbi'yle ilgilidir. Bedir Savaşı sırasında Akîl ve Abbâs (radıyallahu anhümâ) müşrikler cephesinde savaşa katılmışlar ve her ikisi de esir edilmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), o devrin bankerleri arasında yer alan amcası Abbas'tan- "param yok!" demesine rağmen savaşa çıkarken sakladığı yeri ve karısına sır olarak söylediği bazı sözleri de bir mucize olarak hatırlatıp, parasının olduğunu belirterek-kendi kurtuluş fidyesini almakla kalmamış, yeğeni Akîl'in -ve İbnu İshâk'ın belirttiğine göre- esirler arasında yer alan el-Hâris İbnu Nevfel İbnu Hâris İbni Abdilmuttalib'in fidyesini de ondan almıştı.

3- Hadisten çıkarılan bazı hükümler:

* Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın para karşısındaki tutumu gözükmektedir: Hiç para tutmamak. Bekletmenin câiz, tasarrufun da kendi yetkisinde olduğu halde, gelen harâc mallarını anında ihtiyaç sahiplerine bol bol dağıtmıştır. Üstelik mal az da olsa çok da olsa iltifat etmemiş, gönül bağlamamıştır.

* İmam, mal-ı mesâlîh'i (harcama yetkisi kendinde olanı) lâyık olanlara hemen vermeli, harcaması gereken yerlere bekletmeden harcamalıdır.

* Müslümanların müştereken hakları bulunan zekât, sadaka, harac, sadaka-i fıtr gibi malların mescide konması caizdir.

* Mallar, mescidin namaz, cemaat gibi, asıl yapılış gayelerini engellemeyecek şekilde konması gerekir.

* Keza, herkesin istifadesine açık olan içme suyu gibi başka şeylerin de mescide konması caizdir.

* Mescide, adı geçen mallar depolamak maksadıyla değil, dağıtmak maksadıyla konabilir.312

311 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/227.

312 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/227-228.

[ه ِم ْوَي يف ُهَمَّسَق ُئَفْلا ُهاَتأ اَذإ # هاللّ لوسر َناَ□

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

29□

ى ِض َر كلام نب فوع نعو ـ□

ءاهلا رسكو دملاب:

«□لِهŒا .

» ا . هجرخأ وبأ دواد

[ا لِه َنيَّظَح ،وَ نَطْعأ لاَعْزَ بَ حظه

Œ نطْعأف

ب

. زعلا دض وهو جوزملا

29. (1129)- Avf İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a fey malı gelince, hemen gününde dağıtırdı. Evliye iki hisse, bekâra bir hisse verirdi." [Ebu Dâvud Harâc 14, (2953).]313

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fey malını nasıl dağıttığı hususunda açıklık getirmektedir. İki prensip dikkat çekiyor:

a) Fey'in bekletilmeyip, hemen dağıtılması.

b) Fey'in dağıtımında eşitliğe değil, ihtiyaç durumuna riâyet edilmesi. Zîra, ilk nazarda evlinin bekârdan daha çok ihtiyaç içinde olacağı kabul edilir.

2- Fey malı deyince ulemâ umumiyetle Müslümanların savaşmaksızın, gayrı müslimlerden aldıkları her çeşit vergileri anlamışlardır: Cizye, gümrük, harâc, İslâm diyarında izinle ticaret yapanlardan alınan öşür vs.

3- Fey'in masrafı (harcama yerleri) hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür:

* Fakir, zengin bütün Müslümanların hakkıdır.

* Savaşan askerlere verilecek atiyyeye ve çocukların nafakasına, İslâm'ın ve Müslümanların salâhına olduğuna dair imamın hükmettiği herşeye buradan harcanır.

4- Fey'in taksim tarzı da münâkaşa edilmiştr:

* Hz. Ebu Bekir'e göre eşit şekilde dağıtılır. Hz. Ali ve Atâ da bu görüştedir. Şâfiî'nin tercihi de budur.

* Hz. Ömer, Hz. Osman bazı durumlarda tafdile yani bir kısmına az, bir kısmına çok verilmesi gerektiğine hükmetmiştir. İmam Mâlik bu görüşü tercih etmiştir.

Kûfîler (Hanefîler), "Bu mesele imamın yetkisine bırakılmıştır, dilerse eşitliğe riayet eder, dilerse tafdile yer verir" demiştir.

Bu görüşlerin herbirini te'yid eden rivayet mevcuttur.

Sadedine olduğumuz rivayet, fey'in eşit değil, ihtiyaç durumuna göre dağıtılması gereğini ifade eder.314

لُك َ َب□□

ر ْيَخ ْن ِم ُهَجا َو ْزأ ىطْعُ

] ي هاللّ ُلوسر َنا

ك :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

31□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

ةَنَس□□

اَهَمَّسَق ُهْنَع ُ هاللّ

هل ُو اًَملف

.

ى ِض َر ُرَمُع َيِ□

ريِعَش ْن ِم َني ِرْشِع َو ٍرْمَت ْنِم اقْسو َنيِناَمَث ٍقْس َو َةَئاِم□□

ى ِض ْمُي ْوأ ِض ْر ا ‘َو ِءاَملا َن ِم َّنُهَل َع ِطْقُي ْنأ َنْيَ□

ب هِبَّنلا َجا َو ْزأ َرَّيَخَف اَهْنِم َدوُهَيْلا ىلجأ َني ِح

امهْنَع ُ هاللّ□

ا‘

ى ِض َر ُةَصْفَح َو ُةَشِئاَع َّنُهنم َو ،َءاَملا َو َض ْر َراَتْخا نَم َّنُهْن ِمَف :َقاَس ْو ا ‘ َّنُهَل□

. دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .

[□ قَس َوْلا َّنُهَضْعَب َراَتْخا َو

30. (1130)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber mahsulünden her sene zevcelerine yüz vask315 veriyordu. Bunun seksen vaskı hurma, yirmi vaskı arpa idi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) halife olunca, Hayber'den Yahudileri çıkardığı zaman orayı taksim etti ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerini muhayyer bıraktı. Dileyene arâzi ve (sulama) suyu verecek, dileyene de eskiden olduğu şekilde belli miktardaki vaskı verecekti. Bazıları arâzi ve suyu tercih etti -ki Hz. Aişe ve Hafsa (radıyallahu anhümâ) bu gruptandı- bir kısmı da kendilerine hurma verilmesini tercih etti." [Buhârî, Hars 8, 9, 11, İcâre 22, Şirket 11, Şurut 5, Meğâzî 40; Müslim, Musâkât 1, (1551); Ebu Davud, Harâc 24, (3008); İbnu Mâce, Rühûn 14, (2467).]316

313 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/229

314 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/229.

315 Vask bir ölçü birimi. Takriben 127 kilo ağırlığındadır. Bak. 1086.hadis.

316 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/230.

مِهْيَلَع ِءاَيِبْ ‘نا َنِم ٌّيِبَن ا َزَغ # هاللّ لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

31□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

و اَهِب ِنْبَي اًّمَل َو ،اَهِب□ □□

.

ِنْبَي ْنأ ُدي ِرُي َوُه َو ٌةأ َرْما َعْضُب َكلَم ٌلُج َر ِنْعَبْتَي َ ـه ِم ْوَقِل َلاَقَف ُم ًّ َّسلا□

ازَغَف ا

هَد ًَو ُرِظَتْنَي َوُه َو ٍتاَفِلَخ ْوأ امَنَغ ىرتْشا ٌلُج َر ًَو ،اَهَفوُقُس ْعَف ْرَي ْمَل َو اتوُيُب َنَب□ . ٌدَحأ

مُهَّل ا□□

روُمأَم اَنأ َو ٌة َروُمأَم ِكَّنإ ِسْمَّشِلِ َلاَقَف .َكِلذ ْنِم ابي ِرَق ْوأ ِرصَعْلا َة ًَص ِةَي ْرَقْلا َنِم□ : اَنَذف

: اَهْمَعْطَت ْمَلف اَهَلُكأَتِل ُراَّنلا ِنعَ.

ي ْتَءاَجَف َمِئاَنَغلا َعَمَجَف ِهْيَلَع ُ هاللّ َحَتَف ّىَتح ْتَسِبُحَف اَنْيَلَع اَهْسِبْحا

ن ِم ِنْعِياَبُيْلَف وُلُغ ْمُكيِف َّنإ : َلاَقَف□

□

وأ ِنْيَلُج َر ُدَي ْتَق ِزَلف َكُتَليِبَق ِنْعِياَبُتْلَف ُ لغلا ُمُكيِف : َلاَقف ؟ِهِدَيِب ٍلُج َر ُدَي ْتَق ِزَلف□

لُج َر ٍّةَلِيبَق هِلُك□.

رأَّنلا ِتَءاَجَف اَهَعَض َوَف ِبَهَّذلا َنِم ٍّة َرَقَب ِسأ َر ِلْثِمِب اوُءاَجَف .ُلوُلغْلا ُمُكيِف َلاَقف□
ِهِدَيِب ٍّةَث ًَث

اَنِفْعَض َو اَنزْجَع ْنِم ىأ َر اَّمَل َمئاَنَغْلا اَنَل ىلاعَت ُ هاللّ َّلَحأ َّمُث ا

نَلْبَق ٍّدَح ٍُمئاَنَغْلا َّلَحُت ْمَلف ا□ .

هْتلكأَف□ .

ا .

نَل اَهَّلَحأَف□]

31. (1131)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Peygamberlerden (aleyhimüsselam) biri, gazveye çıktı da kavmine: "Nikâhla bağlanıp, gerdeğe girmek istediği halde henüz gerdek yapmadığı kadını olan benimle gelmesin, keza bina yapıp henüz çatısı atılmamış inşaatı olan da gelmesin, keza gebe koyun veya develer satın alıp doğurmalarını bekleyeniniz varsa o da gelmesin" dedi.

Gazveye çıktı. Derken tam ikindi namazı sırasında veya buna yakın bir zamanda (fethedeceği) beldeye yaklaştı. Güneş'e: "Sen bir memursun, ancak ben de bir memurum" dedi ve Allah'a yönelerek: "Ey Rabbim, şu güneşi bize durdur (da namazımız geçmesin!)" diye dua etti. Güneş, o yerlerin fethini Allah müyesser kılıncaya kadar durduruldu. Sonra elde edilen ganimetleri topladılar. Toplanan ganimetleri yemek üzere ateş geldi. Fakat ateş tatmadı bile. Bunun üzerine Peygamber:

"İçinizde ganimetten çalan bir hırsız var, her kabileden bir kişi bana biat etsin!" dedi. Bu suretle ona biat etmeye başladılar. Derken bir adamın eli peygamerin eline yapışıp kaldı."Hırsız bu kabilede.

Kabilenin her ferdi bana teker teker biat etsin!" dedi.

Biat etmeye başladılar. İki veya üç kişinin eli O'nun eline yapıştı kaldı. "Ganimet hırsızı sizde" dedi.

Öküz başı kadar iri bir altın getirdiler. Ganimet yığınının içine o da atıldı. Ateş gelip ganimeti yedi.

Bilesiniz, bizden önce hiçbir ümmete ganimet helal kılınmamıştır. Ganimetleri Allah sadece bize helâl kıldı. Bu da, bizde gördüğü aczimiz ve za'fımız sebebiyledir. [Buhârî, Humus 8, Nikâh 58; Müslim, Cihad 32.]317

AÇIKLAMA:

1. İbnu Hacer'in sunduğu bilgilere göre burada zikri geçen peygamber Yûşa aleyhisselam'dır, fethettiği yer de Filistin'deki Eriha kasabasıdır. Bu tafsilat Hâkim'in Ka'bu'l-Ahbâr'dan kaydettiği bir rivayette gelmiştir. Mamafih, Ahmed İbnu Hanbel'in merfu bir rivayetinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Güneş'in Yûşa aleyhisselam için durdurulduğunu haber vermiştir. □□ هِإ ٍّرشَبِل ْسَب ْحُت ْمَل َس ْمَّشلا َّنِإ

عَشوُيِل□

سِدْقَمْلا ِتْيَب ىلإ َراَس َىلاَيَل ِنوُن ِنْب□

Hz. Davud (aleyhisselam) ile Hz. Süleyman (aleyhisselam) için de güneşin durdurulduğuna dair rivayet mevcut ise de, muhaddisler bunların zayıflığına dikkat çekerler. Hz. Musa için de fecrin doğması geciktirilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duasıyla da Güneş'in batmasına birkaç sefer Cenab-ı Hakk'ın gecikme halkettiği muteber rivayetlerde gelmiştir. Esmâ Bintu Ümeys (radıyallahu anhâ)'in rivayetine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün Hz. Ali efendimizin dizleri üzerinde uyurken, ikindi namazının vakti çıkar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duası üzerine Güneş geri çıkar. Aleyhisselam Efendimiz namazlarını kılarlar, sonra tekrar batar.

317 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/231.

İbnu Hacer bunun pek bâhir bir mucize olduğunu belirttikten sonra, bu rivayeti mevzu addetmiş olan İbnu'l-Cevzî ile İbnu Teymiyye'nin hata ettiklerini belirtir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duasıyla, Hendek Harbi sırasında da -ikindi namazını kılması için- Güneş'in te'hirine dair rivayet mevcuttur.

Bu sadedde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la ilgili üçüncü bir rivayet daha var: Mirac mucizesini anlatırken Kureyşliler'e, kervanlarını gördüğünü, Güneş'in doğmasıyla birlikte geleceğini söyler.

Güneş için Allah'a dua eder ve kervanın gelişine kadar Güneş'in doğması durdurulur.

Şu halde bu büyük mucizenin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında üç sefer vukûu mevzubahistir.

2- Bu rivayette "inşaatına başlanıp çatısı atılmayan binası olan" tâbiri geçer ise de "Nesâî'de gelen bir rivayette: "Bina yapıp da içine oturmayan.." tâbiri geçer. İnşaatına başlayıp da çatısını atmadan veya başladığı nikâhın zifâfını yapmadan cihada çıkmanın yasaklanması, gönlün bu işlere takılıp kalacağı içindir. Her ne kadar çatısı atılan binaya, gerdeği yapılan evliliğe de gönül takılıp kalacak ise de, yarım hâli kadar şiddetli olmayacaktır. Aradaki ciddî derece farkı sebebiyle ikinci durumda cihâda katılmaya ruhsat verilmiştir.

3- Rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), daha ziyâde ganimetle ilgili bilgi vermek istemektedir:

* Ganimet, önceki ümmetlere haramdır. Düşmandan elde edilen ganimetlerin hiçbirinden istifâde edilmemektedir. Ganimet, bir yere yığıldıktan sonra, kazanılan zaferin şükrânı olarak bir nevi kurban kılınmakta idi. Gökten inen ateşin bunu yakması, kurbanın kabûl edildiğine delil oluyordu. Rivayette, ganimete çalıntı girmesi sebebiyle ihlâs çıktığı için, ateş yakmamıştır. Said İbnu Müseyyeb'in rivâyeti, bu ateşin insanlar tarafından yakılmayıp gökten indiği hususunda sarihtir: اوُناَك اَذِإ ًُمَنَغ او َمِينَغ ة □

و

ا ُ ل

ه ُكْأَتَف َراَّنلا اَهْيَلَع ُ هاللّ ثَعَب

"O zamanlar, insanlar bir ganimet elde edince, Allah ateş gönderirdi, o da ganimeti yerdi."

* Hadiste, "yaktı" yerine "yedi", "tattı" gibi değişik tâbirler kullanılmıştır. Bunda mübâlağa kasdı olduğu gibi, hâdisenin normal bir "yakma" olmadığını belirtmek kasdı da düşünülebilir.

4- Hadis, Ümmet-i Muhammed'e bahşedilen bir hususiyetin, ganimetin helâl kılınması olduğunu belirtir. Bu ilk defa Bedir Harbi'nde teşrî edilmiştir. O zafer üzerine gelen âyet-i kerime: اوُلُكَف اَّم ِم

"Elde ettiğiniz ganimetleri temiz ve helâl olarak yiyin.."ْمُتْمِنَغ ًح بِهيَط ا
(Enfal 69).

Ancak yeri gelmişken şunu da belirtelim ki, Müslümanlar'ın ilk ele geçirdikleri ganimet, Bedir Savaşı'ndan iki ay kadar önce gerçekleştirilen Abdullah İbnu Cahş'ın seriyyesinde elde edilen ganimettir. Abdullah (radıyallahu anh)'ı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hepsi muhâcir 12 kişilik bir birlikle Nahle cihetine göndermişti. İbnu Sa'd bu seriyyede elde edilen ganimetin "hums"u alınan ilk ganimet olduğunu belirtir ve: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ganimeti hemen taksim etmeyip, sakladığına ve Bedir ganimetiyle birlikte taksim ettiğine dair rivayet var" der.

Şu halde, ilk ganimetin Abdullah İbnu Cahş Seriyyesi'nin ganimeti olması ile, ganimetle ilgili âyetin Bedir Savaşı vesilesiyle gelmiş olması arasındaki teâruz giderilmiş olmaktadır: "O ilk olmasına rağmen, Bedir Gazvesi'yle ilgili olarak gelen âyetin ahkâmına göre, humus esası üzerine taksim edilmiş olmaktadır.

Ümmet-i Muhammed'e ganimetin helâl kılınması, gulûlün gizlenip yüze vurulmaması, cihadın kabul edilmeme fezâhetinin örtülmesi, nebilerinin Allah indindeki şerefinden ileri gelen İlâhî lütuflardır. Bu lütuflara karşı Rabbimize hamdediyoruz.

5- Hadis, evlilik, inşaat, hayvan yavrusu beklemek gibi, dünya "zinet"lerinin kişinin kalbini ciddî surette meşgul edip tûl-i emel denen ebedî yaşayacakmış düşüncesine atıp, ciddî şekilde âhirete yönelmeye engel olduğunu belîğ bir şekilde ifade etmektedir. İnsanı bu vartaya atan dünyalıkların bu üç şeyden ibaret olmadığını, başka şeylerin de aynı ölçüde menfi câzibe sahibi olabileceğini, hadisin Saîd İbnu'l-Müseyyeb rivayetinde gelen şu ziyade ifade etmektedir:

أَوْ لَهُ حَاجَةٌ فِي الرُّجُوعِ

"...veya geri dönme ihtiyacı içinde olan kimse de (benimle gelmesin)."

6- Hadis, ciddî ve mühim işlerin, kalbi sâkin, irâdesi sağlam kimselere verilmesi gereğine irşâd etmektedir. Çünkü, meşguliyeti, takıntısı olan kimsenin azmi zayıf, şevki az olur. Elbette ki kalbin alâkası ikiye, üçe bölündü mü, diğer organların faaliyeti zayıflar ve verim düşer.

7- Hadis, sefîhlerin fiilleri sebebiyle bir cemaatin cezaya mâruz kalacağına delil olmaktadır.

8- Aslolan zâhire göre hükmetmek ise de, bu rivayet, peygamberlerin, bâzan bâtınî duruma göre de hüküm verebileceklerini göstermektedir.318

مَّطَع َو ُهَمهظَع َو َلوُلغُلا رَكَذَف ٍّم ْوَي َتاَذ # هالّل لوسر اَنيِف َماَق] :لاَق ُ ه

نَع ُ هاللّ .

32

ى ِض َر هنعو ـ

لاق ّتَ:

عا َرُكْلا َعي ِمَج َرَكَذَف ءاَغ ُر ُهَل ُريِعَب ِهِتَبَق َر ىلَع ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُئجَي ْمُكَدَحأ ّتَنَيِفْلأ

ح ُه َرْمأ

ناخيشلا هجرخأ .

كُتْغَلْبأ ْدَق ائْيَش َكَل ُكِلْمأ َ ُلوُقأَف ِنْثِغأ هالّل لوسراَي ُلوُقَيَف ،ءاَتَملا َو] .

32. (1132)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün kalkıp gulûl'ü (yani ganimet malından çalma) hatırlattı, bunun kötülüğünü, günahının büyüklüğünü belirtti ve bu meyanda şunları söyledi:

"Sakın sizden birini, kıyamet günü, boynunda böğürmesi olan bir deve olduğu halde bana gelmiş: "Ey Allah'ın Resûlü, bana yardım et!" diye yalvarıyor ve kendimi de cevaben: "Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmiştim" der bulmayayım..." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu tarzda hayvanları ve diğer ganimet mallarını teker teker zikretti." [Buharî, Cihâd 189; Müslim, İmâret 24, (1831).]319

AÇIKLAMA:

1- Gulûl: Hıyânet demektir. Ancak, daha ziyade ganimet malında yapılan hıyânete, hırsızlığa ıstılah olmuştur. Bunun büyük günahlardan olduğu hususunda ulemâ icma etmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir kısım başka hadisleri nazar-ı dikkate alınınca, devlet malından, kanunsuz olarak alınan her şey "gulûl"dür. Tirmizî'nin bir rivayetinde, Hz. Muâz'ı Yemen'e gönderirken ona yaptığı talimat meyanında şöyle buyurmuştur: "Benim iznim olmadıkça hiçbir şeye dokunmayacaksın. Zira bu, gulûl'dür. Kim gulûlde bulunursa kıyamet günü çaldığı şeyle birlikte gelir..." Keza Rıhu'lhamra hadisinde, kıyametin 15 alâmetinden biri olarak emânetin (devlet malının, memurlar tarafından) helâl addedilmesi zikredilir. Şu halde devlet malı bu meselede ganimet mesâbesindedir, kanunsuz tasarruf, gulûldür.

2- Sadedinde olduğumuz hadis-i şerifte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demek istemiştir:

"Sakın ganimetten (ve devlet malından) çalıp da bunun günâhından gelecek azablar sebebiyle kıyamet günü benden şefâat taleb etmeyin. Ben bunun günah olduğunu tebliğ etmiş bulunduğum için bu çeşit günahlarınıza hiçbir şefaatte bulunmam.

"Bir başka hadiste: ةَمايِقْلا َم ْوَي ِهلْهأ َىلع راع ُهَّنإف لوُلغْلا َو ْمُكاَّيِإ□

"Ganimet hırsızlığından kaçının. Çünkü o, kıyamet günü, işleyene büyük bir ar olacaktır."

3- Hadisin aslı uzundur, ganimetten çalınabilecek birçok hayvan ve mal fiilen zikredilerek açık bir şekilde, hırsızın kıyamet günündeki perişan hali tasvir edilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhatap üzerinde daha müessir olmak için tekrarlı uzun tasvirden kaçınmamıştır. Şöyle devam eder:

"... Sakın sizden birinizi, kıyamet günü boynunda kişnemekte olan bir at olduğu halde bana gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü!, beni kurtar!" derken ben de kendimi: "Sana hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ

etmiştim" diye cevap verirken bulmayayım!

Sakın sizden birinizi kıyamet günü boynunda meleyişi olan bir koyun olduğu halde bana gelip: "Ey Allah'ın Resûlü, beni kurtar!" derken, kendimi de: "Sana hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ

etmiştim" diye cevap verir bulmayayım!

Sakın sizden birinizi, kıyamet günü, boynunda çığlığı olan bir kimse olduğu halde gelerek: "Ey Allah'ın Resulü, beni kurtar!" derken kendimi de: "Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ

etmiştim" diye cevap verir bulmayayım.

Sakın sizden birini, kıyamet günü boynunda dalgalanan giyecekler olduğu halde gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, beni kurtar!" derken, kendimi de: "Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ etmiştim!"

diye cevap verir bulmayayım.

318 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/232-234.

319 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/234-235.

Sakın sizden birini kıyamet günü, boynunda (altın, gümüş gibi) cansız mal olduğu halde gelip: "Ey Allah'ın Resûlü, beni kurtar" derken, kendimi de: "Senin için hiçbir şey yapamam, ben sana tebliğ

etmiştim" diye cevap verir bulmayayım."

4- Bazı âlimler, bu hadisin وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ meâlen: "Kim hainlik eder (ganimet ve âmmeye âit hâsılattan bir şey aşırır) ise, kıyamet günü hainlik ettiği o şey(in günahını)i yüklenerek gelir" (Âl-i İmran 161) âyetini tefsir ettiğini söylemiştir.

Âyette yüklenilecek şey günah mı, bizzat o mal mı mübhem ise de bizzat malın kendisi olması daha zâhirdir. Burada: "Altın, gümüş gibi ağırlıkça, meselâ deveden çok hafif olduğu halde, kıymetçe ondan çok fazla olan eşyaların taşınması aynı cezayı vermez" gibi bir itiraz yersizdir, zîra, hadis ve âyet, bu çirkin amelde bulunanların kıyamet günü teşhir edilerek, o büyük kalabalık içinde rezil ve rüsvay olabileceğini ifade etmektedir, ceza ağırlık, veya hafiflikle değil, rüsvay edilmek suretiyle verilecektir.

5- Ganimet taksim edilmezden önce çalan kimsenin, çalıntıyı taksimden önce iade etmesi gerekir, bu hususta icma var. Taksimden sonraya kalınca, Sevrî, Evzâî, el-Leys ve İmam Mâlik'e göre beşte birini imama verip, geri kalanını tasadduk etmelidir.

Şâfiî hazretleri: "Mülkü ise tasaddukla yükümlü olmaz; mülkü değilse, başkasının malıyla tasadduk etmesi câiz olmaz, doğru olanı, tıpkı yitmiş mal gibi, tamamını imama teslim etmesidir" der.

6- Ganimetten çalan kimsenin cezası hususunda âlimler ihtilâf etmiştir. Cumhur: "İmamın uygun bulacağı bir ta'zir cezası verilir" demiştir. Ebu Hanife, Şâfiî ve Mâlik hazretleri hep bu görüştedirler.

Bunlara göre, bu mal imha edilmez. Ancak Hasan-ı Basrî, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk, Mekhûl ve Evzâî'ye göre bütün eşyası yakılmalıdır. Hasan Basrî, hayvan ve Mushaf'ın yakılmaması gerektiğini belirtmiştir.

7- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ganimetten bir ayakkabı bağı, bir iğne bile çalan kimsenin şehid olamayacağını açık bir dille mükerreren ifade etmiştir.

NOT: Gulûlde bulunan kimsenin eşyalarının yakılması meselesi 1137. hadiste gelecek. 320

.

هُلْثِم ُهَّنإف ًاَغ َمَتَك نَ [

م ِ هالّ ُلوسر َلاق] :لاق ُهْنَع ُ هالّ

33

ى ِض َر بدنُج ِنب ة َرُمَس نع ـ

33. (1133)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini haber verdi: "Kim ganimet hırsızını gizlerse bu da onun gibi olur." [Ebu Dâvud, Cihâd 146, (2716).]321

AÇIKLAMA:

Ganimetten çalmanın ciddiyetini ortaya koyan bir rivayet dahi budur. Zîra bu hadisle, gören kişiye ihbar etme mesuliyeti yüklenmektedir. "Bu da onun gibidir" ifadesi, gizleyen kimsenin günahta ve cezada hırsıza ortak olacağını belirtmektedir.322

] بأَصأ اَذإ # هالّ ُلوسر َنا

ك :لاق امُهْنَع ُ هالّ

34

ى ِض َر صاعلا نب ورمع نب هاللّدبع نعو ـ

ءاَجَف ُ ه.ُمِسْقَي َو ُهُسِهَمَخُيَف ْمِهمئاَنَغِب َنوُئي ِجَيَف ِساَّنلا يف َدأَنَف ُهْنَع ُ هالّ َى ِض َر
ِّب َرَمأ ةَمِنَغ

ا

ل َقف

ةَمينَغْلا َنِم ُهاَنْبَصأ اَميِف َناك اَذه ِ هاللّ َلوسراَي َلاَقَف.

رَعَش ْنِم ٍماَم ِزِب ِءاَدهِنلا َدْعَب ام ْوَي ٌلُج َر .

؟ اثَث ِيدآَنُي ًَِب َتْعِمَسأ

.

كْنَع ُهَلبْقأ ْنَلف ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِهب ُئ ِجَت َتْنأ ، ًَّك : َلاَقف]

هْيَلإِ َرَذَتْعاَف ؟ِهب َئ ِجَت ْنأ َكَعَنَم امَف لاَق.

دواد وبأ امهجرخأ .

34. (1134)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ganimet ele geçirilince, Hz. Bilâl (radıyallahu anh)'e emrederdi, o da halka yüksek sesle duyulur, askerler de ganimet olarak ne ele geçirmişse getirip teslim ederdi. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) de önce beşte birini (humus) alır, geri kalanı taksim ederdi.

Bir gün, (Bilâl'in) çağırmasından sonra bir adam kıldan mâmul bir yular getirdi ve:

"Ey Allah'ın Resûlü, ganimet olarak biz de bunu ele geçirmiştik!" dedi.

"Sen, dedi, üç kere bağırdığı vakit Bilâl'i işitmedin mi? O zaman niye getirmedin?

"Adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (gecikmenin sebebiyle ilgili olarak kabul görmeyen) özürler beyan etti. Ancak neticede şu cevabı aldı:

"Hayır! Bunu senden kabul etmiyorum. Kıyâmet günü sen bununla birlikte geleceksin." [Ebu Dâvûd, Cihâd 144, (2712).]323

---

320 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/235-237.

321 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/237.

322 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/237

AÇIKLAMA:

Tîbî: "Aslında ganimetten çalan kimsenin de tevbe etme hakkı vardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu davranışı, gulûlün tevbesi mümkün olmayan bir günah, veya telâfisi, helâllaşılması imkânsız bir zulüm olduğu mânasını taşımaz. Bundan maksad tağliz'dir" der.

Tağlîz, yasağı ifadede sertliğe kaçmak, meselenin ciddiyetini duyurucu ağır bir üslûba ve metoda başvurmaktır.

Mirkat'ın kaydına göre, bâzı âlimler de şunu söylemişlerdir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu malı ondan kabul etmedi, zîra bu malda, ganimete hak kazanmış olan bütün askerlerin hissesi vardı.

Onlar dağılmış olunca sonradan getirilen maldaki hisselerini onlara ulaştırmak imkânsız hale gelmişti.

Bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), malı gâsıbın elinde bıraktı, tâ ki günahı üzerinde kalsın."324

□لاَقف

[تاَمف ُة َرَك ْرَك ُهَل ُلاَقُي ٌلُج َر # هِبَّنلا ِلَقَث ىلَع َنا□ .

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

35□

ى ِض َر هنعو ـ□

براخبلا هجرخأ ا .

هَّلغ ْدَق ةَءاَبَع اوُدَج َوَف ِهْيَلإ َنو ُرُظْنَي اوُبَهَذَف□].

رأَّنلا يف َوُه #ِ هاللّ لوسر□ .

35. (1135)- Yine Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ağırlıklarının başını bekleyen Kerkere denen bir zât vardı, derken vefat etti.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):"O cehennemdedir!" buyurdu. Bu söz üzerine adamı görmeye gittiler. üzerinde, ganimetten çalınmış bir aba buldular." [Buhârî, Cihâd 190; İbnu Mâce, Cihâd 34, (2849).]325

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, ganimetten çalınan şey, değerce düşük veya azıcık bir şey de olsa hırsızın feci âkibete maruz kalacağını gösteren hadislerden biridir. Metinde geçen ve ağırlık diye tercüme ettiğimiz sakal, iyâl (bakımı üzerinde olanlar) mânasına geldiği gibi, "taşınması zor olan ağır eşyalar" mânasına da gelir. Rivayette adı geçen Kerkere'nin Resûllulah (aleyhissalâtu vesselâm)'a savaş sırasında seyislik yapan Nûbi (Sûdanlı) siyâhî bir kimse olduğu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Yemâme'nin şefi Hevze İbnu Ali el-Hanefî tarafından hediye edildiği, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onu âzad ettiği belirtilir.

Yine Buhârî'de ve Müslim'de gelen bir başka rivayet, Mid'am isminde bir kölenin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın atını tımar ederken maruz kaldığı kör bir ok sebebiyle hayatını kaybettiği; görenler: "Ne mutlu, şehid oldu" deyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müdahale ederek:

"Hayır, Hayber günü ganimetten çaldığı bir bürgü, üzerinde ateş olmuş yakmaktadır" dediğini belirtir.

Bu hadis, ganimetten çok değil, az da çalınsa haram olduğunu ifade etmektedir.326

---

323 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/238.

324 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/238.

325 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/239.

326 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/239.

م ْوَي # هاللّ ِلوسر ِباَحْصأ ْنِم ُلُج َر بهِف ُوُت] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

36□

ى ِض َر دلاخ نب ديز نعو ـ□

نإ : َلاَقف□□

كِلذل ِسأّنلا ُهوُج ُو ْت َرَّيَغَتَف ْمُكِب ِحاَص ىلَع اوُّلَص :َلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َرِل َرِكُذَف ؛□ . َرَبْيَخ

نم از َرَخ َّلَغ ْدَق ُهاَنْدَج َوَف ُه َعاَتَم اَنْشَّتَفَف ىلاعَت ِ هاللّ ِليبَس يف َّلَغ ْدَق ْمُكَب ِحاَص

. ىئاسنلاو دواد وبأو كلام هجرخأ .

[□خَرَز ِيهُود َـ يِسآوِب ِدر ْهَمَيْن

36. (1136)- Zeyd İbnu Hâlid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hayber Savaşı sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbından biri öldürülmüştü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verildi.

"Arkadaşınız üzerine namaz kılın!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözü üzerine, halkın çehresi değişmiş, (bir soğukluk çökmüştü). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı:"Arkadaşınız Allah için cihad sırasında ganimetten çalmıştı!"

Bunun üzerine, maktûlün eşyasını karıştırdık. Yahudilere ait boncuk kolyelerden iki dirhem bile etmeyen bir kolyeyi çalmış olduğunu gördük." [Muvatta, Cihâd 23, (2, 458); Ebu Dâvud, Cihâd 143, (2710), Nesâî, Cenâiz 66, (4, 64); İbnu Mâce, Cihad 34, (2848).]327

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in namaz kılmaktan imtina etmesini, Zürkânî: "Çünkü imam, büyük günah işleyenin cenaze namazını kıldırmaz" diye açıklar.

Halkın çehresinin değişmesi adamın suçunu bilmemekten ileri gelmiştir.

Bu hadis, gulûlün nasıl ciddî bir günah olduğu, az ile çok olması mânasında fark bulunmadığı hususlarında kesin hüküm taşıyan rivayetlerden biridir.328

لَغ ْدَق ٍّلُج َرِب□□

س□

ىِتُأف ِمو ُّرلا َض ْرأ َةَمَل َم َعَم ُتْلَخَد] :لاق ةدئاز نب محمد نب حلاص نعو ـ37□□

نأ ُهْنَع ُ هاللّ□□

هدَحُي ُهْنَع ُ هاللّ

. ك□

ى ِض َر َرَمُع ِهيِبأ ْنَع ُثِ□

ى ِض َر ِبأ ُتْع ِمَس َلاَقَف□

لذ ْنَع امِلاَس َلأَسَف□

مِلاَس َلِئُسَف افحْصُم ِهِعاَتَم يف اَنْدَج َوَف َلاَق ُ . هوُب ِرْضا َو ُهَعاَتَم اوُق ِرْحأَف َّلَغ ْنَم□
لاق # َّبَّنلا:

بذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهِنَمَثب اوُقَّدَصَت َو ُهوُعيب َلاَقف ؟ُهْنَع.

37. (1137)- Sâlih İbnu Muhammed İbni Zâide anlatıyor: "Mesleme (radıyallahu anh) ile birlikte Rum diyarına girdik. Ganimetten çalan bir adam getirildi. Mesleme, bu mesele hakkında Sâlim'e sordu.

Sâlim şu cevabı verdi:

"Babam'ı (Abdullah İbnu Ömer) (radıyallahu anhümâ) dinledim, babası Ömer (radıyallahu anh)'den naklen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü rivayet etmişti:

"Kim ganimetten çalarsa, (bütün) eşyasını yakın, kendisini de dövün."

Salih İbnu Muhammed devamla der ki: "Adamın eşyası arasında bir Mushaf bulduk. Sâlim'e bunun hakkında da sorduk (yakalım mı? diye).

"Onu satıp, bedelini tasadduk edin!" buyurdu." [Tirmizî, Hudûd 28, (1461); Ebu Dâvûd, Cihâd 145, (2713).]329

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, ganimet malından hırsızlığı ortaya çıkarılan kimsenin, ceza olarak bütün eşyalarının yakılması gerektiğini ifade eder. İbnu Hacer'in belirttiğine göre, -ki 1132 numaralı hadiste kaydettik-Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhuye, Mekhûl, Evzâî ve Hasan Basrî gibi bazı âlimler, ganimet hırsızına verilecek ceza meselesinde bu hadisin zâhirini esas alarak, bütün mallarının yakılmasına hükmetmişlerdir. Sadece Hasan Basrî hazretleri eşyaları arasında Kur'an ve hayvanı varsa bunların yakılmaması gerektiğini söylemiştir.

327 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/240.

328 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/240.

329 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/241.

Cumhûr bu meselede, hadisin senedindeki zayıflığı ve hadise olan muhalif rivayetleri nazar-ı dikkate alarak bu hadisle amel etmemiştir. Buhârî Târih'inde: "Ganimet hırsızının hayvanının yakılması meselesinde bu hadisle (bazıları) amel etmişlerdir. Ama bu hadis bâtıldır, muteber bir aslı yoktur"

demiştir.

Tirmizî, Buhârî'den bu hadis hakkında sorunca şu cevabı aldığını kaydeder: "...Ganimet hırsızıyla ilgili birden fazla (makbûl) hadis rivâyet edilmiştir, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiçbirinde malının yakılmasını emretmez."

Tahâvî: "Bu hadis, bilfarz sahih olsa mezkur hüküm, muhtemelen verilecek cezanın mal cinsinden olması durumuyla alâkalıdır" der. Çünkü, Cumhur'a göre böyle bir hırsızın cezası esas itibâriyle, imama bırakılmıştır, imam dilediği ve uygun gördüğü cezayı verir.330

#

ى ِض َر رَمُع َو رْكَب اَبأ َو□

بَّنلا ّنأ] امُهْنَع ُ هاللّ□□

38□

ى ِض َر صاعلا نب ورمع نب هاللّدبع نعو ـ□

□

□ هَمْهَس ُهوُعنَم َو ُهوُب َرَض].

و هِلاَغْلا َعاَتَم اوُق َّرَح امُهْنَع ُ هاللّ

38. (1138)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Bekir ve Ömer (radıyallahu anhümâ), ganimet hırsızının mallarını yaktılar ve kendisini de dövdüler." [Ebu Dâvud, Cihâd 145, (2715).]331

[يف # هاللّ ِلوسر َعَم اَنْج َرَ

□39ـ وعن مصاع نب كليب نع أبيه نع رجل نم ا' نصار قال: خ

اَنءاَج ْذإ ِلْغَتَل اَن َروُدُق ّنَإف اَهوُبَهَتْناَف امَنَغ اوُباَصأف ٌدْهَج َو ٌةَديِدَش ٌةَجاَح َساَّنلا باَصأف ٍرَفَس

□مُّ قاَل: إّن الْهُّبْنَة َليَسْت .

ث ِبا َرُّتلاِب َمْحَّل ا ُلِهم َرُي َلَعَج ّمُث ِهِس ْوَقِب َروُدُقلا أَفْكأف ِبشْمَي # ِهاللّ ُلوسر

وبأ امهجرخأ . ى

[□باِحَل ّمن ْالميْتَة ِأو ّان الميْتَة َليَسْت ِباَحل ّمن َالهُّبْنَة: الشّكُّ ْمن هَنّاد ٍالرّ او

دواد .

39. (1139)- Âsım İbnu Küleyb (rahimehullah) babası (Küleyb)'den o da ensârî birinden naklederek anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte bir sefere çıkmıştık. Sefer sırasında şiddetli bir kıtlık ve sıkıntıya maruz kaldık. Derken, bir ganimet ele geçirdik. Askerler, onu hemen yağmalayıverdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yaya olarak (teftiş maksadıyla) yanımıza geldiğinde tencerelerimiz kaynamaya başlamıştı bile. Yayı ile tencereleri deviriverdi. Etleri de toprağa buladı. (Hepsini böylece yenmeyecek hale getirdikten) sonra şu açıklamayı yaptı:

"Yağma malı, lâşeden daha helâl değildir" veya (şöyle demişti): "Lâşe, yağma malından daha helâl değildir."

(Rivâyetin sonundaki) şek râvilerden Hennâd'a aittir." [Ebu Dâvud, Cihâd 138, (2705).]332

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haramlar ve yasaklarla ilgili disiplin ve ahkâmın tatbikatına güzel bir örnek görmekteyiz: İslâm dini, ahkâmın tatbikatında, haramlara riayette lâübâliliğe yer vermemektedir. Askerî sefer sırasında bile, çekilen açlık ve sıkıntı ne kadar fazla olursa olsun, yağma yapmaya cevaz yoktur. Hadiste geçen nehb; intihab, yağmadır, yani ganimet malının, kaidesine göre taksim edilmezden önce, temellük ve tasarrufudur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), yasağı ihlâl eden emr-i vâkiyi hiçbir mülâhaza ile safhasındalar..." gibi, müsâmahaya fetva verdirecek mülâhazalar mümkündü. Resûlullah (aleyhissalâtu kabul etmiyor. Tencereleri devirmekle yetinmeyip, etleri iyice kuma, toprağa bulayarak yenilmez hâle getiriyor. "Askerler çok acıktı", "israf olmasın", "ahkâmın, yasağın künhünü daha öğrenme vesselâm) böyle bir gevşekliğe kesinlikle cevaz vermeyip "yağma malı lâşe gibidir" diyerek, lâşe nasıl pis ve haramsa bu da öylece pistir ve haramdır dersini veriyor.

330 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/241.

331 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/242.

332 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/242.

2- Rivâyet, burada zikredilen şekliyle ilk nazarda munkatı gibi gözükmektedir, zîra senette ismi belli olmayan "Ensar'dan bir kimse" yer almaktadır. Ancak Küleyb'in (Küleyb İbnu Şihâb el-Cermî) sahâbî olduğu gözözüne alınınca, bu inkıta hadisin sıhhatine tesir etmez. Zîra sahâbenin sahâbeden yaptığı irsâl makbuldür, sıhhatı bozmaz. Ayrıca, Buhârî, Müslim ve Tirmizî'de muhtelif vecihlerden gelen başka başka müsned rivayetler bu hadisi takviye eder ve bazı mübhem noktalarına da açıklık getirir: Râfi İbnu Hadîc (radıyallahu anh) tarafından rivayet edilen bir vechine göre, vak'a Zü'l-Huleyfe'de cereyan eder; ganimet olarak pek çok deve ve davar ele geçirilir, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) en arkalardadır. Askerlerin önde bulunanları, açlık sebebiyle, acele edip ele geçirilen hayvanlardan bazılarını kesip hemen pişirmeye başlarlar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yetişince tencereleri devirmelerini emreder.

Bu rivayetlerde, etlerin imha edilmesi ile ilgili bir emrin verilip verilmediği sarih değildir.

Şârihler, hadisle ilgili bir-iki noktada ihtilâf ederler:

1- Tencereleri niçin devirtti?

2- Etler imha edildi mi, edilmedi mi?

Birinci soruyla ilgili olarak Kadı İyaz şu açıklamayı yapmıştır: "Burası dâr-ı harp değil, dâr-ı İslâm'dır. Yani Zü'l-Huleyfe'de vak'anın geçtiği yerde ganimet malından müştereken yemek helâl değildir. Ganimet artık, taksimden sonra helâl olabilirdi. Halbuki ganimet malının müştereken yenmesi, sâdece dâru'lharpte caizdir. Ayrıca bunun sebebi, hayvanları kesenlerin, îtidalle hareket edip, ihtiyaca uygun miktarda kesmemiş olmaları, dolayısıyla işin içine yağmalama girmiş olması da olabilir." Kadı İyaz, bu ihtimali, sadedinde olduğumuz rivayete atıf yaparak, daha kuvvetli bulur, zîra Asım İbnu Küleyb'in rivayetinde "yağma" işi sarih olarak ifade edilmektedir.

İbnu Hacer şöyle noktalar: "Bu rivayet gösteriyor ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yağmaya kaçan acelecilikleri sebebiyle öyle muamelede bulundu, gayesi yağmacıları maksadlarının zıddıyla cezalandırmaktı, tıpkı kâtilin mirastan mahrum kılınması gibi."

İkinci mesele ile alâkalı olarak Nevevî şöyle demiştir: "Tencerenin devrilmesi ile ilgili emirden maksad, onlara ceza olarak yemeğin suyunu itlâf etmektir. Ete gelince, o itlâf edilmemiştir. Etlerin toplanıp ganimete dahil edilmiş olduğuna hükmedilebilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, malların ziyan edilmemesi ile ilgili emirleri gözönüne alınırsa, tencereleri devirtmekle etleri itlâf etmeyi emrettiği düşünülemez. Üstelik bu mal, gâzilerin hepsine ait bir maldır. Ayrıca, emirsiz pişirme suçu, ganimette hakkı olanların hepsi tarafından da işlenmiş değildir, zîra (arkadan gelenler gibi) bazıları eti pişirmeye tevessül etmemişti. Aralarında humsa hak kazananlar da vardı." Nevevî devamla:

"Şâyet: "Kazanlardaki etlerin ganimete katıldığına dair sarâhat, rivayetlerde mevcut değildir" denecek olsa cevabımız şudur: "Rivayetlerde etin yakıldığı veya itlâf edildiğine dair de sarahat gelmemiştir, öyle ise bu mübhem durumun kaidelere uygun şekilde te'vili gerekir" der.

İbnu Hacer, Nevevî'nin bu görüşüne katılmaz ve sadedinde olduğumuz Ebu Dâvud'daki rivâyetin aleyhine delil teşkil ettiğini söyler. Tencerelerdeki suyun değil, etlerin de itlâf edildiğine dair olan kanaatini te'yid eden açıklama yapar, başka mütâlaalar kaydeder.

Not: 1145 numaralı hadisin açıklaması bu bahsi tamamlayacaktır.333

: □ هجرخأ .[هِلوُس َرِل َو ىلاعَت ِ هللّ َّ إ ىم

ح # هاللّ ُلوسر لاق]: لاق ةماهثج نب بعصلا نعو ـ41□

دواد وبأو يراخبلا.

40. (1140)- Sa'b İbnu Cessâme anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Koruluk ittihazı sâdece Allah ve Resûlü'ne ait (bir hak)dır." [Buhârî, Şirb 11, Cihâd 146; Ebu Dâvud, Harâc 39, (3083, 3084).]334

. □

ةَذَب َّرلا َو َفرَّسلا ىمَح َرَمُع َّنأ َو ،َعيِقَّنلا ىمَح # َّيبَّنلا َّنأ اَنَغلب َو] لاق]

ةياور يفو ـ41□ :

41. (1141)- Bir rivayette, Şihâbu'z-Zührî şöyle demiştir: "Bize ulaşan habere göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Nakîi, Hz. Ömer (radıyallahu anh) de Seref ve Rebeze'yi himâ ilân etmişlerdir." [Buhârî, Şirb 11].335

---

333 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/242-244.

334 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/245.

AÇIKLAMA:

1- Korunan arâzi veya koruluk diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı himâ'dır. Himâ, lügat olarak, halktan korunan, halkın girmesine ve hayvanlarını otlatmasına izin verilmeyen otlu arâziye denir.

Istılah olarak devlete ait hayvanların otlatılması için ayrılan, bu sebeple halka ait hayvanların otlatılması yasaklanmış olan arâziye denir.

2- Hadisin vürûduyla ilgili olarak şu açıklama yapılır: Cahiliye devrinde, Arapların ileri gelenlerinden (eşraf) birisi, nüfûzu altındaki arâzi dahilinde bir tarafa gidince, konakladığı yerde bir köpek havlatırdı. Böylece, köpeğin sesinin duyulduğu mıntıka onun korusu olur, artık bu mıntıkaya kimse yaklaşamaz, hayvanını yayamazdı. Ancak eşraftan olan bu adam, himâsının dahilinde ve haricinde istediği tasarrufta bulunurdu. Bu suistimalin sonunda birçok huzursuzluklar ve savaşlar olmuştur. Arap târihinde Besûs Harbi diye geçen meşhur bir harb de bu yüzden çıkmıştı.

3- Her hususta insanlığa ıslahat ve adalet getiren Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), bu suistimali de önlemek üzere, herhangi bir arâziden istifadeye yasak koyma hakkının Allah ve Resûlü'ne ait olduğunu ilan etmiştir. Yani böylece, arâziye yasak koyma hakkı sâdece devlete tanınmış

oluyor, devlet dışında hiç kimse, keyfine göre, himâ tesis etme yetkisine sâhip olmuyordu.

4- İmam Şâfiî hazretleri, bu hadisin iki ayrı mânaya muhtemel olduğunu söyler: a) Hiçbir Müslüman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın te'sis ettiği himâ dışında yeni bir himâ te'sis etme yetkisine sâhip değildir.

b)Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in üzerine himâ koyduğu arazi örneğinde hima yapılabilir, başka şekilde olamaz.

Birinci mânâ esas alınınca hadîsten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra hiçbir devlet adamı hima te'sîs edemez hükmü çıkar.

İkinci mâna esas alınınca, devlet adamlarından sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yerini alanlar yani halifeler himâ te'sis edebilir başkası edemez. Şâfiî ulemâ umumiyetle ikinci mânayı tercih etmişlerdir. Zîra, tatbikat da ikinciye muvafıktır. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra Hz. Ömer de himâ te'sis etmiştir.

Hemen belirtelim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Nâki mıntıkasını himâ ilân etmişti. Burasının Medine'ye yirmi fersah mesafede, genişliği bir mil, uzunluğu sekiz mil çeken bir arâzi olduğu belirtilir. Hz. Ömer de hilâfeti sırasında Müzeyne diyarında Nakîu'lhadâmet denen bir yeri himâ ilan etmiş idi. Bazı kaynaklar Hz. Ömer'in Seref ve Rebeze'de de birer koruluk te'sis ettiğini belirtir. Seref (Şeref veya Şerif de denmiştir) Medine'ye otuz altı mil mesafede bir yerdir. Rebeze, Medine'ye altı mil mesafede bir yerdir. Rebeze, Medine'ye üç konaklık mesafede, Mekke yolu üzerinde Zât-ı Irk'a yakın bir köydür. Yüce sahâbî Ebu Zerr Gıfârî (radıyallahu anh) hazretlerinin ikâmet ettirildiği yer olup, orada vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ömer te'sis ettikleri himâ' ları hazineye ve mücahidlere mahsus at, deve gibi hayvanları otlatmada kullanmışlardır.336

5- İmam-ı A'zam hazretlerine göre arâzi-i mevâtın ihyası devletin izniyle câizdir (Bak: 105. hadis). Şu halde istifâdesi herkese açık olan devlet arâzisi (şimdilerde hazine arâzisi diyoruz) üzerindeki, hususîleştirme işleri, İmam-ı A'zam'a göre devletin izniyle mümkündür, o halde böyle bir izin istihsal edilmeden, devlet reisi dışında kimse himâ te'sis edemez.337

] اَم بلَع َوُهَف ِةَّيِلِهَاجلا يف َمسُق ٍّمْسِق ُّلُ

ك :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

42□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

. ا سْ ًم ِ.[افوقوم دواد وبأ هجرخأ

“ □م ُفهَوُ بلَع مْسِق □□ □ “

س ا ُهَك َرْدأ ٍمْسِق ُّلُك َو ،َمسُق

42. (1142)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) buyurmuştur ki: "Cahiliye devrinde taksim edilmiş olan her mal, taksim edildiği şekil üzeredir. İslâm döneminde yapılan taksimat, İslâm'ın taksim esasına göredir." [Ebu Dâvud, Ferâiz 11, (2914); İbnu Mace, Rühûn 21, (2485).]338

---

335 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/245.

336 Şerh kitapları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in himâ kıldığı Nakî ile Hz. Ömer'in himâ kıldığı Nakî'in aynı ter mi, uzaklıkları vs. hakkında bazı münakaşalara yer verirler. Teferruatı gereksiz bulduk.

337 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/245-246.

338 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/247.

AÇIKLAMA:

İslâm dini mirasda şöyle bir hüküm getirmiştir: Farklı dinlere mensup olan kimseler birbirlerine varis olamazlar. Sözgelimi, Hıristiyan bir babanın evlâdı Müslüman olsa, babasının ölümü halinde oğlu ona vâris olamaz. Bu meselede İslâm dışı dinler arasında ayırım yapılmaz, hepsi bir tutulur. Kaide:

□"Küfür tek bir millettir"اَلْكُفْرُ مِلَّةٌ وَاحِدَةٌ diye ifade edilir. İslâm dışı dinler arasında gözönüne alınan tek fark, Hıristiyan ve Yahudilerle ilglidir: Kadınlarıyla evlenilir, kestikleri yenilir. Bu da bizzat sünnetle sâbittir. Sadedinde olduğumuz hadis, bir kimse Müslüman olmadan önce, miras taksimine iştirak etmişse aldığına hak kazandığını, şâyet, taksimden önce Müslüman oldu ise, artık, kâfir olan yakınlarının miraslarına iştirak edemeyeceklerini belirtiyor.

Kendisinden miras isabet eden kâfir bir yakını ölen kimse, mirasa hak kazanmış olduğu bir durumda miras henüz paylaşılmamış iken Müslüman olsa cumhur-i ulemâ, bu mirastan da pay alamayacağına hükmetmiştir. Ancak, Ömer İbnu'l-Hattab, Osman İbnu Affân, Abdullah İbnu Mes'ud, Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhüm ecmain) bu durumda miras alacağını söylemiştir. Ayrıca Câbir İbnu Zeyd, Hasan Basrî, Mekhûl, Katâde, Humeyd, İyâs İbnu Mu'âviye, İshâk İbnu Râhuye -iki rivayetinin- birinde Ahmed İbnu Hanbel gibi diğer bir kısım selef de bu görüştedir. Ancak, başta üç büyük imam olmak üzere fukahânın kâhir çoğunluğu vâris olamayacağına hükmetmiştir.

Bu mevzu ile alakalı daha geniş bilgiyi, □ثُ الْمُؤْمِنُ الْكَافِرَ وَ لاَ الْكَافِرُ الْمُسْلِمِ
يَرِ hadisinin açıklamasında sunacağız (Bak: 4707 numaralı hadis.)339

□ولماكل مرس نع ثور نب زَ ًدي الهِدْئلب قال: ب[لغَنِ أنّ رسولَ اللّه قالَ: أيُّمَا دارٍ أو
□43ـ

أرْ ض

□مُ وَ لَمْ تُقْسَمهِ □□ □ “

س ا اَهَك َرْدأ ٍّض ْرأ ْوأ ٍّرا َد اَمُّيأ َو ،ةَّيِلِهَاجلا ِمْسِق يلَع يهف ِةيِلِهاَجلا يف ْتَمِسُق

.

[□م □□ □ “

س ا ِمْسِق يلَع يهَف

43. (1143)- İmam Mâlik, Sevr İbnu Zeyd ed-Dîlî'den mürsel olarak rivayet ettiğine göre ed-Dîlî demiştir ki: "Bana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediği ulaştı: "Hangi ev veya arâzi, cahiliye devrinde taksim edilmiş ise, artık o, cahiliye taksimi üzerinedir. Ancak hangi ev veya arâzi, taksim edilmeden İslâm'a girmiş ise, artık onun taksimi İslâm'a göre yapılır." [Muvatta, Akdiye 35, (2, 746)].340

AÇIKLAMA:

1- Cahiliye'den murad Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peygamberliğinden önceki dönemdir.

Anak, "Fetih'ten önceki dönemdir" diyen de olmuştur. Zîra Hz. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) bi'setten sonra, Müslümanlar'ın Mekke'de yaşadıkları muhasara ve boykot sırasında doğduğu halde, babasıyla ilgili bir hatırasını anlatırken şöyle demiştir: ِبنْقسا ِةَّيِلِهاَجْلا ِيف ُلوُقَي ِيبا ُتْع ِمَس

ا قاَهِد ا ْساَأك "Cahiliye döneminde babamın: "Bana dolu bir kadeh ver" dediğini işittim."

Ebu'l-Velid el-Bâci der ki: "Hadisi iki çeşit anlamak mümkündür:

1) Taksimi cahiliye devrinde yapılmış olan mal. Bu mâna daha zâhirdir, daha muvafıktır.

2) Şu da muhtemeldir: Cahiliye döneminde hisseyi hak etmiştir, ancak, taksim yapılmadığı için henüz temellük etmemiştir. Sözgelimi biri ölmüştür ve yakınları henüz Müslüman olmadan malına varis olmuşlardır."

Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) İslâm'dan önce, cereyan eden fiillerini reddetmemeyi prensip kılmak istemiş, vukû bulduğu şekilde icrayı esas almıştır. Nitekim câhiliye devrinin fâsid nikâhlarını reddetmemiş, bu akidlerle hâsıl olan mülkiyeti sahih addetmiştir.

339 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/247.

340 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/248.

Bu hadis, câhiliye devrinde cereyan eden arâzi ve ev taksimlerinin de muteber addedileceğini, İslâm'dan sonraki taksimatın İslâm'a göre yapılacağını belirtmektedir.341

رَهَظَف ِمو ٌّرلا ِض ْرِأب َق ِحَلف َقبأ ُهَل ادْبَع َّنأ] ا□

مُهْنَع ُ هاللّ .

44□

ى ِض َر رمع نبا نع عفان نعو ـ□

هْيَلاِإ ُهَّد َرَف ْمِهيَلَع او ُرَهَظَف َراَغ ُهَل اس َرَف َّنأ َو ،هْيَلاِإ ُهَّد َرَف ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر□]. ِديِل َوْلا ُنب ُدِلاَخ ْمِهيَلَع

هاللّ ِلوسر ِدْهَع ىلَع ِس َرَفلا يف :ةياور يفو.دواد وبأو كلامو ،هظفل اذهو ،ىراخبلا هجرخأ

لاقو. ُمِساَقملا اَمُهَبي ِصُت ْنأ َلْبَق َكِلذ َو ،هْيَلَع أَّد ُرَف ِس َرَفلا َو ِدْبَعلا يف :أطوملا يف ةياور يفو #

.

بره نأ .

» □راَغ

□ ىنعمو .مَسْقُي ْمَل «

و هاللّ ُلوسر ِهْ َليَع ُهَّد َرَف ِدْبَعلا يف :دواد وبأ

44. (1144)- Nâfi', İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıyor: "İbnu Ömer'in bir kölesi kaçarak Rum diyarına geçti. Bilâhare, Hâlid İbnu'l-Velîd (radıyallahu anh) Rumlara galebe çaldı. (Esirler arasında, kaçan bu köle de vardı) Hâlid köleyi İbnu Ömer'e iâde etti. Onun kaybolan bir atı vardı.

(Askerler) onu da ele geçirdiler. Hâlid atı da İbnu Ömer'e iâde etti"

(Bu rivayetin lâfzı Buhârî'nin rivayetine uygundur.)

Bir rivayette: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında kaçan bir at mevzubahistir."

Muvatta'nın bir rivayetinde, düşman tarafından ganimet edildikten sonra ele geçirilen bir köle ve at mevzubahistir. Bunlar, taksimden önce eski sahibine iâde edilebilirler.

Ebu Dâvud, köleyi mevzubahis eder ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in taksime tâbi tutmadan eski sâhibine iade ettiğini belirtir. [Buhârî, Cihâd 187; Muvattâ, Cihâd 17, (2, 452); Ebu Dâvud, Cihâd 135, (2698, 2699); İbnu Mâce, Cihâd 15, (2748).]342

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette, kâfirlerce ele geçirilip ganimet yapılan bir malın tekrar Müslümanlar tarafından yakalandığı görülmektedir. Hatta rivayet, bu malın eski sahibine iade edildiğini ifade etmektedir.

2- İbnu Ömer'in kölesinin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' den sonra (Yermük Harbi sırasında) kaçtığında ihtilaf yok ise de atının kaçtığı devir ihtilâflıdır. Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zamanında kaçıp düşmanın eline geçtiği, tekrar ele geçirilince bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından İbnu Ömer'e iâde edildiği belirtilir.

3- Düşmanca ganimet edilen bir Müslüman'ın malı ele geçirildiği takdirde eski sahibine mi verilmeli, yoksa diğer ganimet mallarına mı katılmalı? Bu husus münakaşa edilmiştir:

a) İmam Şâfiî ve bir cemaat: Ehl-i harp Müslümanların malından zorla bir şey almış ise, bu ele geçirildiği takdirde, eski sahibi bu malı alma hakkına sâhiptir, hatta taksimden sonra farkına varmış

bile olsa, onu alabilir" der.

b) Hz. Ali (radıyallahu anh), Zührî, Amr İbnu Dînâr ve Hasan Basrî' ye göre böyle bir mal hiçbir zaman eski sâhibine verilemez, artık o ganimet malıdır, ganimette hissesi olanlara taksim edilir.

3) Hz. Ömer, Süleyman İbnu Rebîa, Atâ, Leys, Mâlik, Ahmed ve başkalarından yapılan bir rivayete göre malın sahibi taksimden önce malını görmüşse buna hak sahibidir, taksimden sonra görmüş ise artık

hakkını kaybetmiştir.

4- Ebu Hanife ve Sevrî de İmam Mâlik gibi düşünür, ancak bir istisna koyarlar: "Kaçan köleye, eski sahibi, mutlak olarak ehaktır, taksimden önce de sonra da bulsa alır" derler.343

[و هُلُكأَنَف َبَنِعْلا َو َلَسَعْلا اَني ِزاَغم يف ُبي ِصُن اَّنُ□ □□ □

ك :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

45□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

□ دراخبلا هجرخأ .

هُعَف ْرَن].

45. (1145)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Biz gazvelerimiz sırasında, bal ve kuru üzüm elde ederdik ve bunları (taksim edilmek üzere, diğer ganimet mallarının yanına) kaldırmaz, yerdik."

[Buhârî, Humus 20].344

341 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/248.

342 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/249.

343 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/249-250.

344 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/250.

AÇIKLAMA:

1- Buhârî bu hadisi, "Harb yerinde ele geçirilen yiyecek maddesi babı" adını verdiği bir babta kaydeder. Maksadı, "yiyecek maddesinin, askerler arasında taksimi vacib midir, yoksa askerler tarafından yenmesi mübah mıdır?" meselesine dikkat çekmektedir. Buhârî, metod olarak, münakaşalı meselelere böyle mübhem başlıklarla dikkat çeker.

Cumhur, yiyecek maddelerinden, taksim yapılmazdan önce almanın caiz olduğuna hükmetmiştir. Her çeşit gıda maddelerinin yenmesi mûtaddır. Hatta hayvan yemi de bu hükme girer. Taksimden önce veya sonra olmuş, imamın izni olmuş olmamış, hüküm aynıdır.

2- Sadedinde olduğumuz rivayet dâru'lharb'de giyecek az olacağı için, zaruret sebebiyle, gıda maddelerinin yenmesinin mubah olduğunu ifade eder. Cumhur, peşin bir zaruret olmasa bile, almayı tecviz etmiştir. Hatta ulemâ, harp halinde, ganimet hayvanlarına binmenin, ganimet giysilerini giymenin, ganimet silahlarını kullanmanın câiz olduğunda ittifak etmiştir. Bu cevazlar, harbin bitimiyle kalkar. Evzâî bu söylenen ruhsatlara imamın iznini şart koşar ve: "Asker, şahsî ihtiyacı biter bitmez ganimete âit at ve silahı derhal imâma teslim eder, harp dışında da kullanmaz, işi bitince teslim için savaşın bitmesini beklemez, tâ ki (elinde iken) bir zarara uğramasınlar" der. Evzâî bu hükümde Ebu Dâvud'da gelen şu hadise dayanır: □أَخْذُ دَابَّةً مِ ن

خ □

ا مِ ْوَيْلا َو ِ هللاِب ُنِم ْؤُي َناَك ْنَ Œ □ ي ًَف ِر□

م

مناَغَمْلا َل ِإ اَهَّد َر اَهَفَجْعَا اَذِإ َتَّح اَهُبَك ْرَيَف ِمَنْغَمْلا□

"Allah'a ve ahiret gününe inanan, ganimetten bir hayvan alıp, bine bine iyice zayıflattıktan sonra iade etmesin."

Giyecek için aynı şekilde merfu rivayet gelmiştir. İmam Ebu Yusuf bu yasağı, binecek ve giyeceği olanlarla ilgili bulmuştur.

İmam Mâlik, yiyecek almanın mübah olduğu hükmünden hareketle, "hayvan da kesilebilir" demiştir.

İmam Şâfiî bunu "zaruret varsa" diye kayıtlar.

3- Hadiste geçen "...kaldırmazdık" tâbirinin, "...biriktirmek üzere kaldırmazdık..", "...ganimet mallarının sorumlusuna, veya "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e götürmezdik" gibi mânalar ifade ettiğine dikkat çekilmiş ve bu ifadenin gerisinde şu cümlenin takdiren varlığı kabul edilmiştir:

"... yemek için, daha önceden verilmiş olan izinle iktifa ederek, yeni bir izin taleb etmezdik.345"346

ة ّرُحْلِل اَهَمَّسَقَف ٌز َرخ اهيِف 1□

(□

ةَيْبَظب # ُبَّنلا] :تلاق اهْن□□)

بِتُأ□

ع ُ هاللّ□

46□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

. دواد وبأ هجرخأ.

دْبَعْلا َو هِرُحْلِل ُمِسْقَي َناَكو ْتلاق□]

ةَم ا'' َو□.

سيكلاو ةطيرخلا هبش يه ليقو .ريعش هيلع ريغص بارج :ةيبظلا 1. __________

(□)

46. (1146)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a içerisinde boncuk bulunan bir dağarcık getirildi. Boncukları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hür ve câriye kadınlar arasında dağıttı." Hz. Aişe devamla der ki: "Babam da (boncuğu) hür- köle ayırımı yapmadan kadınlara dağıtırdı." [Ebu Dâvud, Harâc 14, (1952).]347

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakları olduğu için değil, sadece kadınlar tarafından kullanıldığı için boncukları hürköle ayırımı yapmadan kadınlara dağıtmıştır.

2- Hz. Aişe'nin ikinci cümlesinde metinde, بِبَأ "babam" kelimesi düşmüştür. Aslında olduğu için tercümeye koyduk. Hz. Aişe'nin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın boncuklarını hür- ve köle ayrımı yapmadan kadınlara dağıttığını söyledikten sonra: "Babam da hür köle ayrımı yapmadan dağıtırdı" şeklinde, neyi dağıttığını belirtmeyen bir ifâdeye yer vermesi, normalde, zihne boncuk ve benzeri şeyleri dağıttığı fikrini getirmektedir. Ancak, bu ıtlaktan hareketle şöyle anlaşılabileceğine de dikkat çekilmiştir: "Babam da fey'den hürköle herkese dağıtırdı." Aliyyü'l-Kârî bu ifadeyi açık bir 345 Bu mevzuyu tamamlayıcı bilgi için az yukarıda geçen 1139 numaralı hadisin şerhine bakılmalıdır.

346 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/249-251.

347 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/252.

şekilde şöyle anlar: "Yani hür ve köle, herkese ihtiyacı kadarını fey'den verirdi." Ancak "köle" ve

"cariye"den maksadın âzad edilmiş olanlarla, efendisiyle, hürriyetine kavuşmak üzere, mükâtebe akdi yapmış olanların olduğu, zîra gerçek câriye ve kölelerin mülk edinme yetkilerinin bulunmadığı, nafakalarının da efendilerinin sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir.348

هْنَع ُ هاللّ

ام ًُهْن.]

ى ِض َر ٍّف ْوَع َنب و َرْمَع َّنأ

ع ُ هاللّ

47

ى ِض َر ةم َر ْخَم نب روْس ِملا نعو ـ

تَعِمَس ِلاَملاِب َمِدَق أََّمَلف اَهِتي ْز ِجب نتأي ِنْي َرْحَبْلا بلإ َةَدْيَبُع اَبأ َثَع ًَب # هاللّ َلوسر
َّنأ ُ : ه َرَبْخأ

لاق َّمُث َمَّسَبتَف ُهَل اوُض َّرَعَت َف َرَصْنا أََّمَلف # ِ هاللّ ِلوسر َعَم ِرْجَفْلا َة ًَص ا ْوَفا :
‘وَف ِهِمودُقِب ُراَصْن ا

اَم ِ هاللّ َوَف

.لاَقف : ُرِشْبأ او َوُلِهمأ َو اَم يِسَرُّ مُك

لَجأ اوُلاَقف ؟ئَشِب َمِدَق َةَدْيَبُع اَبأ َّنأ ْمُتْعِمَس ْمُكَُّنُظأ .

مُكْيَلَع سْخأ نِكل َو ،مْ كُيَلَع سْخأ رَقْفلا

.[

مُ ت

ه َكَلْهأ اَمَك مْكَكِلْهُتَف اَهيِف اوُسَفاَنتَف مْكَلْبَق َناك نَم ىلَع تَطِسُب امَك اَيْنُّدلا مْكُيَلَع َطَسْبُت نْأ

.ىذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ

47. (1147)- El-Misver İbnu Mahreme (radıyallahu anhümâ)'ye Amr İbnu Avf (radıyallahu anh) şunu anlatmıştır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu Ubeyde (radıyallahu anh)'yi Bahreyn'e, oranın cizyesini getirmek üzere yolladı. Mallarla dönünce Ensâr geldiğini işitti. Sabah namazını Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le kıldılar. Namaz bitince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın etrafını sardılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tebessüm buyurdular ve:

"Öyle zannediyorum, Ebu Ubeyde'nin birşeyler getirdiğini işittiniz" dedi. Hep birlikte:

"Evet!" dediler. Bunun üzerine şunları söyledi:

"Öyleyse sevinin ve sizi sevindiren şeyi ümid edin. Allah'a yemin olsun, sizler için fakirlikten korkmuyorum. Ben size dünyanın genişlemesinden korkuyorum. Sizden öncekilere dünya genişlemişti de hemen dünya için birbirleriyle boğuşmaya başladılar ve helak oldular. Genişleyen dünyanın onlar gibi sizi de helak etmesinden korkuyorum." [Buharî, Rikâk 7, Cizye 1, Megâzî 11; Müslim, Zühd 6, (2961); Tirmizî, Kıyâmet 29, (2464).]349

AÇIKLAMA:

1- Bahreyn halkı cizye ödemek üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ile sulh yapmış, başlarına da el-Alâ İbnu'l-Hadramî'yi vali tayin etmişti. Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh (radıyallahu anh) ise, rivayetten de anlaşılacağı üzere sadece cizyeyi Medine'ye getirmek üzere gönderilmişti.

2- Hadiste dikkatimizi çeken husus, cemaatin dünya malına heves izhar ettiği bir fırsatta, dünyalığın zararlarına dikkat çekmiş olmasıdır. Daha önce (1128. hadis) açıklandığı üzere, o gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu maldan herkese bol bol verecektir. Ancak, mal ve zenginliğin tehlikesine karşı uyanık olmak gereğini belirttikten sonra...

3- Tîbî der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Sizler için fakirlikten korkmuyorum"

diyerek, fakirliği öncelikle zikretmesi, müşfik bir babanın ölüm anında en ziyade çocuğunun maddî durumuna ihtimam göstermesi sebebiyledir. Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ashabına haber vermiştir ki, kendilerine karşı bir baba gibi müşfik olmasına rağmen, mal meselesinde, onlara babanın davranışının aksine bir tavır takınmaktadır. Şöyle ki, kendisi babaların aksine ashabı için fakirlikten korkmuyor, aksine, babaların matlûbu olan zenginlikten korkuyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın temennî ettiği fakirlik, sahâbenin içinde bulunduğu mal azlığıdır, mutlak fakirlikdir diyen de olsa da esas olan sahâbenin o sıralardaki hâlidir.

4- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadiste, zenginliğin getireceği zararın, fakirliğin getireceği zarardan fazla olduğuna dikkat çekmektedir. Zîra çoğunlukla, zenginlik âhireti de heba eden zararlar getirmektedir. Zîra kulluktan uzaklaştıran gaflet halleri, sefahetler, kötü alışkanlıklar umumiyetle zenginliğin eseridir. Fakirliğin zararı ekseri durumda dünyaya aittir. Yani ekseriyetle zenginlik dine, fakirlik dünyaya zararlı olmaktadır.

348 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/252.

349 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/253.

Âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra zenginleyen Müslümanların maruz kaldıkları dünyevî ve uhrevî fitneleri görünce, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hadisini, istikbali haber veren mühim mucizelerden biri olarak değerlendirmişlerdir.

5- Hadisten çıkarılan bazı hükümler:

1- Dünyanın maddî zenginliklerine kavuşan kimseler, zenginliğin getireceği zararlara karşı uyanık olmalı, tedbirler almalıdır. Dünyevî süslere kapılıp tatmin bulanlar, onların kötü âkibetinden ve getireceği fitnenin şerrinden emniyette olamazlar. Bunu bilmeli, dünyalık için başkalarıyla boğuşmaya yer vermemelidir.

2- Fakirlik, zenginlikten efdaldir, çünkü dünyevî fitne zenginlikle gelir. Zenginlik, nefsi helâke götüren fitneye düşme ihtimalini getirir, bu tehlikeden fakir daha çok emniyettedir.

Şunu bu vesile ile belirtmede fayda var: Bu ve benzeri hadisler zenginliği reddetmez. Zenginliğin getireceği ferahlıklara dikkat çeker. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Veren el alan elden üstündür", "Kuvvetli Müslüman Allah'a daha sevgilidir..." gibi hadisleriyle "veren" ve "kuvvetli"

olmayı tavsiye eder. Bu da zenginlikle daha ziyade imkân dahiline girer. Öyle ise, burada esas olan zenginliğin zararına dikkatleri çekmektir.

Elbette zengin ve sefih olmaktansa fakir ve abd olmak daha hayırlıdır. Hem zengin hem abd olmak ise en hayırlıdır.350

نْيَب اطو ُر ُّم□

□

م ًَسق : هْنَع ُ هاللّ□

كلام بأ نب ةبلعث نعو ـ48□:]

ى ِض َر ِباَّطخلا نب َرَمُع َّنأ□

اَذه ِطْعأ ؟ َنيِن ِمؤُملا َريِمأ اي ُ : هَدْنِع ْنَم ُضْ

عَب ُهَل َلاَقف ٌ . دهِيَج ٌط ْرِم اَهْنم َيِقَبَف ِةَنيِدَملا ِلْهأ ِءاَسِن

عَياَب ْنَّمِم اَهَّنإف ِهِب ُّقَحأ ٍطيِلَس ُّمأ َلاَقف هٍّلَع َتْنِب ٍموُثْلُك َّمأ َنوُدي ِرُي ، َكَدْنِع ِيتَّلا #□ هاللّ ِلوسر َةنْبا

وأ هزخ نم ءاسك

«□ط ْرِملا .

« دراخبلا هجرخأ

دُحأ َم ْوَي َب َرِقْلا اَنَل ُرِف ْزَت تَناَك َو # هاللّ َلوسر□□].

اهطيخت بأ .

: بَ رِقْلا انل رُفِ زْت »

. هلوق «

وِهب رُ زَتؤُي فوص

48. (1148)- Sa'lebe İbnu Ebî Malik anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh), bir kısım bürgüyü Medineli kadınlar arasında taksim etmişti, geriye güzel bir bürgü kaldı. Yanındakilerden bazıları kendisine: "Ey müminlerin emîri, bunu da senin yanında bulunan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızına ver" dediler. Bununla, Hz. Ali (radıyallahu anh)'in kızı Ümmü Gülsüm'ü kastediyorlardı. Hz. Ömer onlara:

"Ümmü Selît, buna daha çok hak sâhibidir. Zîra o, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a biat etmişti ve Uhud Savaşı'nda bize kırbalarla su taşıyordu" dedi. [Buhârî, Megâzî 22, Cihâd 66.]351

AÇIKLAMA:

1- Ümmü Selît, Ebu Saîdi'l-Hudrî'nin annesidir. Ebû Selit ile evli idi. Ancak hicretten önce Ebû Selît'in vefatı üzerine Mâlik İbnu Sinân el-Hudrî ile ikinci evliliğini yapmış ve Ebu Saîd'i dünyaya getirmiştir. Kadın, Hayber ve Huneyn'e de katılmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hakkında:

"Uhud'da başımı sağa da sola da çevirsem hep onun, benim için mukâtele ettiğini görüyordum"

diyerek kahramanlığını övmüştür (radıyallahu anhâ).

2- Ümmü Gülsüm, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'in zevcesi idi. Annesi, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in muhterem kerimeleri Fâtımatu'z-Zehra (radıyallahu anhâ) olması sebebiyle,

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı" diye anılmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında doğmuş idi ve Fatıma vâlidemizin en küçük kızı idi.352

DÖRDÜNCÜ FASIL

350 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/253-254.

351 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/255.

352 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/255.

ŞEHİDLER HAKKINDA

ŞEHADET: Dinimizde fevkalâde yüce bir mertebedir. Allah yolunda hayatını feda eden kimseye şehid denir. Böylelerine şehid denmesi ya cennete gideceklerine şehâdet edildiği, yahut vefat anında bir kısım rahmet meleklerinin hazır bulunduğu, yahut da kendisi, Cenab-ı Hakk'ın huzurunda olduğu halde rızıklandırılacağı içindir. Bu hususlarda rivayetler mevcuttur. Söylenenlerdende anlaşılacağı üzre şehid, lügat olarak şâhid yani hazır bulunan mânasına gelir. Kur'ân-ı Kerim, şehidlerin makamının yüceliğini, mükerrer âyetlerde belirtir, "onların diğer ölüler gibi olmayıp diri olduklarını"

haber verir ve onlara "ölü!" dememememizi emreder (Bakara 154). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, cennette, sâdece şehidlerin tekrar yeryüzüne geri dönüp, bir kere daha şehid olmayı temenni edeceklerini söyler, kendisi de, peygamberlik gibi yüce bir mertebeye sahip olmasına rağmen tekrar tekrar yeryüzüne gelip şehid olmayı temenni eder.

Fakihler, şehidi üç çeşide ayırır:

1- Hem dünya hem de âhiret itibâriyle şehid olanlar.

2- Sadece dünya ahkâmı itibâriyle şehid olanlar.

3- Sadece âhiret ahkâmı itibâriyle şehid olanlar.

1- Birinci grup şehid, mükellef ve tâhir olduğu halde kendisine vâki bir tecâvüzle haksız olarak zulmen öldürülen ve bundan dolayı vârislerine bir mal verilmesi lâzım gelmeyen herhangi bir Müslümandır. Gayr-ı müslimlerle veya yol kesicilerle harp neticesinde öldürülen ve ölüm sırasında cünüp olmayan âkil, bâliğ bir Müslüman böyle bir şehiddir. Harp sahâsında gözünden kan gelmiş olmak gibi, üzerinde, öldürülme alâmeti olduğu halde ölü bulunan bir Müslüman askeri de böyle bir şehiddir. Keza, malını, ırzını, nefsini, sair Müslümanlar'ı veya Müslümanların himayesindeki gayr-i müslimleri (zımmîleri) müdâfaa ederken, yaralayıcı bir âletle haksız yere derhal öldürülmüş bulunan mükellef, tâhir bir Müslüman da böyle bir şehiddir.

Bu kısım şehidler, şehâdetin zâhirî ve bâtınî şartlarını hâiz hakikî şehiddirler. Bunlardan herbirine şehid-i hükmî denir. İmam-ı Âzam'a göre bunlar, yıkanılmaksızın, sâdece namazları kılınarak defnedilirler. Elbiseleri de çıkarılmaz ve kefenlenmezler. Üzerindeki silahları, kefen için gerekli miktardan ziyade olan kaput, palto gibi fazla elbiseleri alınır, eksikse bir şeyler ilâvesiyle tamamlanır.

Diğer üç imama göre, böyle bir şehide namaz da kılınmaz.

2- Kalbinde nifak bulunduğu halde zâhiren Müslüman görünüp, cephede Müslümanların safında savaşırken düşman tarafından öldürülen herhangi bir şahıs dünya ahkâmı itibâriyle hükmen şehid addedilir. Birincide olduğu üzere kendisine aynı şehid muamelesi yapılır. Ancak âhiret ahkâmıyla şehid sayılmaz.

3- Üçüncü gruba, şehid-i kâmilde aranan dünyevî şartlardan bâzıları eksik olup, vefatı âhiret ahkâmı itibâriyle şehâdet sayılan herhangi bir Müslümandır. Meselâ hata yoluyla öldürülüp vârislerine diyet ödenen Müslüman, âhiret itibariyle şehid sayılsa da, dünya ahkâmıyla şehid sayılmaz. Binaenaleyh yıkanır, kefenlenir ve namazı kılınır. Keza meşru şekilde savaşırken, aldığı yaranın te'siriyle hemen ölmeyip ilaç aldıktan, yiyip içip, konuştuktan veya üzerinden bir namaz vakti geçtikten sonra ölen kimse de bu gruba girer. Keza suda boğulan, ateşte yanan, bina altında kalan, veba, tâun, ishal, sıtma zatülcenp hastalıklarından biri ile veya akrep sokması ile, nifas halinde veya gurbet ilinde veya ilim yolunda veya cuma gecesinde vefat eden bir Müslüman şehiddir. Keza sevabını Allah'tan bekleyen bir müezzinin doğru muameleli bir Müslüman tâcirin, âilesinin nafakasını meşru yoldan kazanma neticesinde ölen herhangi bir Müslümanın vefatı da hep bu gruba girer. Bütün bunlara âhiret ahkâmı itibâriyle şehid denir. Bunlar diyanetleri tam idiyseler ahiret itibâriyle hakikî şehid olurlar, ancak kendilerine dünya ahkamı itibâriyle şehid muâmelesi yapılmaz. Diğer Müslümanlara yapılan mutad muâmele yapılır.

Şu halde bu bahis, şehidler hakkında fukahayı, özetle kaydettiğimiz bu hükümleri vermeye sevkeden rivayetlerden bazılarını tesbit etmektedir.353

اَ َنوُّدُعَت َديِهَّشلا ؟مُكيِف اوُلاَق

م # هالّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هالّ

1□

ى ِض َر ةريره بأ نع ـ□

مُه ْنَمَف :اوُلاَق .ٌليِلَق اذِا ِتَّمأ َءاَدَهُش َّنِإ :َلاَق ٌ . ديِهَش َوُهَف ِ هالّ ِليِبَس يف َلِتُق ْنَم ِ□ هالّ َلوُسرا َي

لَاق ِ؟ هالّ َل ُوسرَاي□

353 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/256-257.

نوُعاَّطلا يف َتا□

م ْنَم َو ٌ د

يِهَش َوُهَف ِ هالّ ِليِبَس يف َتاَم ْنَم َو ٌ . ديِهَش َوُهَف ِ هالّ ِليِبَس يف َلِتُق ْنَم .

كلامو ملسم هجرخأ ُ د

يِهَش ُقي ِرَغلا].

و ٌ د

يِهَش َوُهَف 1 .

(□

□ نْطَبلا يف َتاَم ْنَم□)

و ٌ د

يِهَش َوُهَف .

ىذمرتلاو .

1. (1149)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordular:

"İçinizden kime şehid dersiniz?"

"Ey Allah'ın Resûlü, dediler, Allah yolunda öldürülen şehiddir."

"Öyleyse, dedi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ümmetimin şehidleri azdır."

"Peki, dediler, daha kimler şehiddir, Ey Allah'ın Resûlü?"

"Allah yolunda öldürülen şehiddir. Allah yolunda ölen şehiddir. Tâunda ölen şehiddir. Karnı sebebiyle ölen şehiddir, boğularak ölen şehiddir." [Müslim, İmâret 165, (1915); Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a 6, (1, 131); Tirmizî, Cenâiz 65, (1063).]354

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in soru sorması, muhataplarının dikkatini ele alıp, tebliğatta bulunacağı konuya çekmek içindir. Bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sıkça başvurduğu, ta'limî (didaktik) bir metoddur.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şehidleri sayarken "Allah yolunda öldürülenler" ile "Allah yolunda ölenler"i ayrı ayrı gruplar olarak saymıştır. Zîra "öldürülenler"in içine cephede şehid olanlar girse de, kendisini dine hizmete adamış bu maksatla çalışırken şu veya bu şekilde, şurada veya burada ölenler girmez. Bunları insanlar bilmese de Allah bilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böylece

"Allah yolunda ölenler"i şehid ilân etmekle, şehâdetin çerçevesini fevkalâde genişletmiş, düşmanla savaş hali olmadan bile şehadet gibi fevkalâde genişletmiş, düşmanla savaş hali olmadan bile şehadet gibi fevkalâde yüce bir mertebenin her hal ve şartlarda, her vakitte kazanılma imkânını her Müslümanın önüne koymuş olmaktadır

3- Karnı sebebiyle tâbiri umumiyetle "işkâl" olarak anlaşılmıştır. Ancak karnından zuhûr eden başka çeşit hastalıkların kastedilmiş olması ve hatta nifas halinde, hâmilelik halinde ölen kadınların kastedilmiş olması da mümkündür. Bu sebeple tercümeyi asla uygun olarak "karnı sebebiyle" diye mutlak bir mânada yapmayı uygun gördük.

4- Bu hadiste, âhiret ahkâmı itibâriyle şehid sayılması gerekenlerden birçoğu zikredilmiştir: a) Allah yolunda ölen,

b) Tâundan ölen,

c) Karnı sebebiyle (ishal, zatülcenb, hamilelik, nifas vs.),

d) Boğularak ölen.Böylece, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslâm'ın şehâdet anlayışını "Allah yolunda öldürülme"nin dışına çıkarmış olmaktadır.355

2

(□

) □□2ـ يفو ةياور كلام ولاترمذب. [قالَ النَّبِ :# الشُّهَدَاءُ خَمْسَةٌ، وراد وصاَح ِب الهَدْم

ورمع نبا نع ةحيحص ىرخأ ةياور يفو .

رباج نع ةياور يفوٌ. دي:

ع ْمُجب ُتوُمَت ُةأَرملاو□□

هَش□

يف اهدلوو تتام اَذإ .

«

» □د ٌ لاقُي

ي .

ع ْمُجب ُةأَرملا ِتَام□□

هَش َوُهَف ِهِلاَم َنوُد َلِتُق ْنَم َو :صاعلا نب□

اهنطب .

2. (1150)- İmam Mâlik ve Tirmizî'nin kaydettikleri bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmaktadır:"

Şu beş kişi şehiddir, (deyip önceki hadiste geçenleri saydıktan sonra): Yıkıntı altında kalan da şehiddir" diye ilâve etti.

Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette: "Karnında çocuğu olduğu halde ölen kadın da şehiddir" buyrulmuştur.

354 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/258

355 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/258-259.

Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anhümâ) tarafından rivayet edilen bir diğer sahih hadiste:

"Malını müdâfaa ederken öldürülen şehiddir" buyurulmuştur. [Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a 6, (1, 131); Tirmizî, Cenâiz 65, (1063).]356

AÇIKLAMA:

Müellif, burada: "İmam Mâlik ve Tirmizî'nin kaydettikleri bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmaktadır: "Bu beş kişi şehiddir" diye kaydettikten sonra önceki rivayete atıf yaparak rivayetin aslını vermez, tek madde kaydeder. Biz metni ve tercümeyi kaydetmeyi uygun buluyoruz:

□

□ هاللّ ِليِبَس يف ٌديِهَش َو ِمْدَهْلا ُب ِحاَص َو ُقي ِرَغْلا َو ُنوُطْبَمْلا َو ُنوُعْطَمْلا : ةَسْمَخ
ُءاَدَهُّشلا

"Şu beş kişi şehiddir: "Tâundan ölen, karın hastalığından ölen, boğularak ölen, yıkıntı altında ölen, Allah yolunda şehid olan."357

□3 هُبي ِصُي يِذَّلا ِرْحَبلا يف

(د ُ ـ

) □هاللّ ُ اهْنَع ٌتلاق]: لاق لوسر ُهاللّ #: ئاَملا

3□

□ـ ى ِض َر مازح مأ نعو

. دواد وبأ هجرخأ .

[□ُئَقلا ُهَل ُرْجأ ُديِهَش ٍ، َو َرَغْلا ِقي ُهَل ُرْجأ ُديِهَش ِنْيَد

3. (1151)- Ümmü Harâm (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Deniz tutması sebebiyle (gemide) kusan kimseye şehid sevabı verilir. Boğularak ölene de iki şehid sevabı vardır." [Ebu Dâvud, Cihâd 10, (2493).]358

AÇIKLAMA:

Hadisi rivayet eden Ümmü Haram Binti Milhân (radıyallahu anhâ), Hz. Enes'in muhterem annesi Ümmü Süleym'in kızkardeşidir. Ashâb'ın büyüklerinden olan Ubâde tu'bnu's-Sâmit (radıyallahu anh)'in zevcesidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hususî iltifatına mazhar olmuş

bahtiyarlardandır. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) evine girip ziyaretleriyle şereflendirmişler, hanesinde kaylûle denen öğle uykusu kestirmişlerdir. Uykusundan gülerek uyanan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) rüyasında Müslümanların gemilere binip deniz seferlerine çıkacaklarını gördüğünü anlatır. Ümmü Harâm: "Ya Resûlallah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'a dua edin, beni de onlar arasında kılsın" der. Fahr-i Âlem efendimiz:

"Sen onlardansın" tebşir buyururlar.

Ümmü Harâm, bu duayı nebevî bereketiyle Hz. Osman'ın hilâfeti zamanında, Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'nin komutasında tertiplenen Kıbrıs Seferi'ne zevcesi Ubâde ile birlikte katılır. Denizi aşıp, adaya çıkarlar. Orada bindiği katır yere atarak ölümüne sebep olur (Sene: Hicrî 27). Bugün kabr-i şerifleri halen Kıbrıs'ta ziyâretgâhtır, Hala Sultan diye meşhurdur.359

وُهَف ِهِلاِم َنوُد َلِتق ْنَم : ُلوُقَ□

ي هاللّ َلوسر ُتْعِمَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

4□

ى ِض َر ديز نب ديعس نعو ـ□

نسلا باحصأ هجرخأ .ٌ[ديِهَش َوُهَف ِهِلْهأ َنوُد َلِتُق ْنَم َو ،ٌديِهَش َوُهَف ِهِنيِد َنوُد َلِتُق ْنَم .
َو ،ٌديِهَش

4. (1152)- Said İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim şöyle buyurdular:"

Kim malını müdafaa sırasında öldürülürse şehiddir. Kim kanını müdâfaa sırasında öldürülürse şehiddir. Kim dinini müdâfaa sırasında öldürülürse şehiddir. Kim ailesini müdâfaa sırasında öldürülürse o da şehiddir." [Tirmizî, Diyât 22, (1418, 1421); Ebu Dâvud, Sünnet 32, (4772); Nesâî, Tahrim 22, (7, 115, 116); İbnu Mâce, Hudud 21, (2580).]360

AÇIKLAMA:

356 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/259-260.

357 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/260.

358 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/260.

359 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/260-261

360 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/261.

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisleriyle meşru olan nefis müdâfaasını göstermekte ve teşvik etmektedir. Kur'ân-ı Kerim haksız yere cana kıymayı ebedî cehennemi gerektiren bir cinayet olarak tavsif etmekle (Nisa 93) kalmaz, böyle bir cürmü bütün insanları öldürmüş gibi şen'î bir cinayet ilan eder (Mâide 32). Elbette bu gibi âyetler, cana kıyma meselesinde mü'min üzerine korkutucu ve son derece frenleyici tesirler hâsıl eder, hatta birçok fırsatlarda mü'mini öldürmektense ölmeyi tercih yoluna sevkedebilir. Böyle bir durum, vicdanı tefessüh etmiş zâlimleri ehl-i imana karşı daha şirret, daha saldırgan kılacağı açıktır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) malı, canı, âilesi, dini için ölenlerin şehid olacağını tebşir etmekle bu sayılan şeylerin, ucunda ölüm tehlikesi bile olsa müdafaa edilmesine teşvik etmektedir. Dolayısıyla ölüm ihtimalinin mevzubahis olduğu müdafaa eyleminde öldürme ihtimali de mevzubahistir. Nitekim Müslim'de gelen bir Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) rivâyeti bu mevzuda daha sarihtir:

"Bir adam gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü, bir yabancı gelip malımı gasben almak isterse ne yapmamı uygun bulursunuz?"

diye sormuştu,

"Malından ona verme!" cevabını aldı. Adam tekrar:

"Ya beni öldürmeye kalkarsa ne yapayım?" diye sordu.

"Sen de onu öldürmeye çalış" dedi. Adam:

"Ya beni öldürürse." deyince:

"Sen şehid olursun!" buyurdu. Adam:

"Ya ben onu öldürürsem?" deyince de:

"O cehenneme gider!" cevabını verdi.

"Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde benzer bir suâle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): دُشْنُا□

هالّ □

"Allah'ın adını ver" diye tavsiye eder.

"Söz anlamazlarsa?" deyince tekrar "Allah'ın adını ver!" der.

"Yine de laf anlamazsa?" deyince:

"O zaman mukâtele et, öldürülürsen cennettesin, öldürürsen ateştedir!" cevabını verir.

Meşru müdâfaa sırasında öldürene kısas, diyet gibi herhangi bir cezanın gerekmeyeceği muhtelif rivayetlerde gelmiştir.

Cumhûr-u ulemâ, hadis mutlak geldiği için, "müdâfaası yapılacak malın azlığına çokluğuna, bakılmaz" diye hükmeder. İbnu'l-Mübârek "İki dirhemlik mal için bile yapılacak müdâfaa meşrudur"

demiştir, yeter ki haksız olarak alınmış olsun. Bazıları az bile olsa malın müdâfaa edilmesini "vacib"

görürken, Mâlikîlerden bazıları: "Az bir şey için câiz değil" demiştir.

2- Alimler, nasslar açısından, "az şey sebebiyle katl câiz değil" diyene hak verememişlerse de mal müdâfaasında, malı kurtaracak tedbirlerin en hafifinden işe başlayıp, son noktada katle tevessül etmenin uygun olacağını belirtirler. Yani öldürmeden, saldırganı defetme yolları, çâreleri varken hemen öldürmeye başvurulmamalıdır. Nitekim "mukâteleyi tecviz eden rivâyet" de bu mânayı te'yid eder.

Ahmed İbnu Hanbel'den kaydettiğimiz rivayetteki "Allah'ın adını ver!" demesi ve bunu birkaç kere tekrar etmiş olması da bu görüş sahiplerinin delillerinden birini teşkil etmiştir.

Şâfiî hazretlerinden yapılan rivayete göre: "Kim malı veya nefsi veya harimi sebebiyle saldırıya uğrarsa, onun mukâtele hakkı vardır, öldürdüğü takdirde bedel, diyet, kefaret, vs. herhangi bir ceza gerekmez."

3- İki istisna:

1) Şunu da belirtelim ki, âlimler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' tan gelen birçok rivayete dayanarak, bu meselede "sultan"ı istisna ederler. Yani zulüm sultandan geldiği takdirde, ona sabredilmesi, isyan edilmemesi hususunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çok sayıda tavsiyelerini nanzar-ı dikkate alan âlimler, sultana karşı gelmeye fetva vermezler. İbnu'l-Münzir bu husustaki icmâdan bile bahseder.

2- Fitne zamanında müdâfa-i nefsi terketmek evlâdır. Yani, dâhilî kargaşa çıktığı zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ısrarla fitneye bulaşmamayı, imkân nisbetinde ondan kaçmayı tavsiye eder.

Öyle ki, ölmek veya öldürülmekten birini tercih gibi kritik bir durumda kalındığı takdirde, Hz.

Âdem'in iki oğlundan hayırlısı (Hâbil) olmayı tavsiye eder. Bilindiği üzere, fitnede alınacak tavrın en güzel örneğini Kur'an-ı Kerim Hâbil-Kâbil kıssasıyla vermiştir. Kâbil kardeşi Hâbil'i öldürmek maksadıyla üzerine gelince Habil şöyle der: "Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan, ben

seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim..." (Maide 28-29). Bu âyetin mucibiyle amel eden Hz.

Osman (radıyallahu anh) da fitnecilere mukabele etmemiş, öldürülmeyi tercih etmiştir.

Fitne ile ilgili geniş açıklamayı 4761. hadiste bulacaksınız.361

ةَنْيَهُج ْنِم هٍّحَ بلَع اَن ْرَغأ] :لاق مُهْنَع ُ هاللّ□

ى ِض َر ةباحصلا نم لجر نع مس بأ نعو ـ5□□

باَصأَف ُهاَطْخأَف ُهَب َرَضف ْمُهْنِم ٌج َر َنيِمِلْسُملا َنِم ٌلُج َر َبَلَطف□

هاللّ ُلوس #

ر ُهَنَّفَكَف َتاَم ْدَق ُهودَج َوَف ُساَّنلا ُه َرَدَتْباَف َنيِمِلْسُملا َرَشْعَم اَي ْمُكاَخأ :# َلاَقف ُ ه

سْفَن□ .

□ هجرخأ

ديِهَش ُهَل اَنأ َو ؛ْمَعَن َلاَقف ِ؟ هاللّ َلوسر اَي ٌديِهَشأ اوُلاَقف ُ. هنَفَد َو ِهْيَلَع ىَّلَص َو ِهِمَد]. َو ِهِباَيِثِب

دواد وبأ .

5. (1153)- Ebu Sellâm, sahabeden birinden rivayet etmektedir: "Cüheyne'den bir mahalle üzerine baskın yaptık. Müslümanlardan biri, (teke tek vuruşmak üzere) onlardan bir adam taleb etti. (Bir cengâver gelince) hemen kılıncıyla saldırıya geçti. Ancak hata yaptı ve kılıncı kendisine isabet etti.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ey Müslümanlar, kardeşinize (yardım edin)" diye bağırdı. Halk ona doğru koşuştu. Ama ölmüştü.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onu elbisesi ve kanı ile birlikte sardı, üzerine namaz kıldı ve defnetti.

"Ey Allah'ın Resûlü, bu şehid midir?" diye sordular.

"Evet o şehiddir ve ben ona bu hususta şâhidim" cevabını verdi." [Ebu Dâvud, 40, (2539).]362

AÇIKLAMA:

Hadis, savaş sırasında şehid olmak için illâ da düşmanın silâhıyla öldürülmüş olmanın gerekmediğini ifade etmektedir. Kişi hâlis niyetle, Allah rızası için savaştığı takdirde, ne şekilde ölmüş olursa olsun şehid olacağını ifade eder. Nitekim sadedinde olduğumuz rivayet, kişinin, kasden değil hatâen, kendi silahıyla öldüğünü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da bu zâtı şehid olarak tavsif ettiğini göstermektedir.363

ءاَدَهُّشلا ُم ِصَتْخَ ي :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

□6ـ و

ى ِض َر ةيراس نب ضاب ْرِعلا نع□

اوُلِ ُ قت اَنُنا َوْخإ ُءاَدهُّشلا ُلوُقيَف ِنوُعاَّطلا َنِم َن ْوَّف َوَتُي َنيِذَّلا يف اَنِهب َر بلاِإ ْمِهش ُرُف بلَع َن ْوَّف َوتُملا َو

بلاِإ او ُرُظْنا :اَنُّب َر ُلوُقَيَف ا.َنْتُم اَمَك اوُتاَم اَنُنا َوْخإ ِمِهش ُرُف بلَع َن ْوَّف َوَ تُملا ُلوُقَي َو ،اَنْلِتُق اَمَك

مُهَحا َر ِج ْتَهَبْشأ ْدَق ْمُهُحا َر ِج اَذإف ْمُهَعَم َو ْمُهْنِم ْمُهَّناِف َنيِلوُتَقملا َحا َر ِج ْتَهَبْشا ْنإف□]. ْمِه ِحا َر ِج

ئاسنلا هجرخأ.

6. (1154)- İrbâz İbn Sâriye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Şehidlerle yataklarında ölenler, tâundan ölenler hakkında Cenâb-ı Hakk'a birbirlerini şikayet ederler.

Şehidler:

"Onlar bizim kardeşlerimizdir, onlar da bizim gibi öldürüldüler!" derler. Yataklarında ölenler de:

"Onlar bizim kardeşlerimizdir, bizim gibi öldüler!" derler. Rabbimiz onlara şöyle seslenir:

"Yaralarına bakın, öldürülenlerin yaralarına benziyorlarsa onlardandırlar ve onlarla beraber olurlar!"

Bakılır ve onlardaki yaranın, öbürlerininki gibi olduğu görülür." [Nesâî, Cihâd 36, (6, 37-38).]364

AÇIKLAMA:

361 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/261-263.

362 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/264.

363 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/264.

364 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/265.

Sindî, yatakta ölenler, öyle söylemekle, esas itibariyle tâundan ölenlerin şehid olmalarını kıskanarak mezmum olan hased duygusuyla onların derecelerinin düşürülmesini taleb etmediklerini, bilakis:

"Bize de şehidlik ver, biz de onlar gibi yatakta öldük, onlar şehidse biz de şehid olmalıyız" demek istediklerini belirtir. Ayrıca, bu talebin cennete girmezden önce olacağını, çünkü cennette اَهيِف ْمُكَل

و

مُكُسُفْنَا يِهَتْشَت اَمâyeti (Fussilet 31) mucibince, herkese arzu ettiği şeyin verileceğini belirtir.

"Öyleyse der, Allah Teâla, cennette, herkesin kalbinden kendi fevkinde olanın makamını arzu etmeyi çıkaracak, kendi makamından razı kılacaktır."365

نهِفُك َو َلِهسُغ ُ: هْنَع ُ هاللّ

ام.]

ى ِض َر ِباهطَخلا َنب َرَمُع َّنأ

هْنَع ُ هاللّ

7

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ

كلام هجرخأ ا .

ديِهَش َناك َو ِهْيَلَع َىِلُص َو].

7. (1155)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:"(Babam) Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) şehid olduğu halde yıkandı, kefenlendi, üzerine namaz kılındı." Muvatta, Cihad 36, (2, 463).]366

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer (radıyallahu anh) Ebu Lü'lü' eliyle suikast sonucu öldürülmüştü. Namazını Süheyb (radıyallahu anh) kıldırdı.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) şehid kabul edildiği halde, tekfin işleri, normal bir ölüye yapıldığı şekilde icra edilmiştir. Çünkü, dünyevî ahkâm yönüyle de şehid sayılanlar, cephede ölenlerdir. Üstelik bunlar da aldıkları yaranın tesiriyle, hemen ölmüş olmalıdır. İlaç aldıktan, yiyip-içip konuştuktan sonra ölenler uhrevî ahkâm itibâiriyle şehid sayılsa da dünyevî ahkâm itibâriyle şehid sayılmazlar.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud şehidlerini yıkamadan, elbiseleriyle gömmüş ve üzerlerine namaz da kılınmamıştır. Namaz kıldığına dâir gelen rivayetler "dua" ile te'vil edilmiştir. Nitekim ölüye dua edilir. Namaz hususunda ihtilâf edilmiş olsa da, yıkamadan elbiseleriyle gömüldüklerinde ihtilâf yoktur.367

CİDAL VE MİRÂ BÖLÜMÜ

Cidâl ve Mirâ, sözle yapılan mühâsama ve munâzaradır.

Cidâl, lügat olarak لدج kökünden gelir. Bu ise, sağlam olmak, sert olmak, ipi sağlam bükmek, örgüyü sağlam kılmak gibi mânalara gelir. Bu asıldan olmak üzere cedel, husumeti şiddetli olmak, cidâl ve şiddetli husumet etmek mânasına gelir. Arapça'da cedel, cidâl, mirâ muhasama gibi kelimelerle ifade edilen aynı mânayı dilimizde münâzara, münâkaşa, tartışma, çekişme, cedelleşme gibi kelimelerle ifade ederiz, cedel ve muhasama kelimelerinin de kullanıldığı olur.368

İLM-İ CEDEL:

Bu kök, mâna esas olmak üzere, muhalif tarafın fikirlerini çürütüp kendi fikirlerini benimsetmek üzere geliştirilen ilme ilm-i cedel denmiştir. Kendisine has prensipleri, kaideleri vardır. Cedel ilmi mantık, fıkıh, hitâb, münazara gibi muhtelif dinî ve gayr-ı dinî ilimlerle teması olan bir ilimdir. Asıl maksadı, karşı tarafı çürütüp kendi fikrini benimsetme melekesinin tahsilidir. İlmî, amelî hayatta pratik faydaları vardır. İbnu Haldun, Mukaddime'de cedel'i: "Fıkhî mezhepler arasında olsun başka muhalif gruplar arasında olsun cereyan eden münâzara âdabını bilmektir" diye târif eder. Fıkıh mezheplerinden herbirinin, kendi görüşünün haklılığını, muhalif tarafın görüşündeki isabetsizliği ortaya koymak için gösterdiği gayret de bir nevi cedel sayılmıştır. Fukahanın geliştirdiği cedel daha ziyade şer'î delilleri esas alır. Bu hususu ilk sistemleştiren Hanefî fakihlerinden Fahru'l-İslâm Bezdevî merhum (V.

482/1089) olmuştur. Bunun cedeli daha ziyade nas, icmâ, istidlal gibi edille-i şer'iyyeye dayanır.

---

365 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/265.

366 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/265.

367 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/266.

368 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/267.

Bu mevzuda isim yapan diğer bir şahsiyet Rüknüddin el-Âmidî'dir (V. 515/1121). Âmidî, her ilimizde geçerli umumî münazara prensipleri üzerinde durmuştur. el-İrşâd fi İlmi'l-Cedel adlı eseri kendinden sonra gelen Nesefî vs. birçoklarına çığır olacaktır. Ancak şunu da belirtelim ki, bu sâhada ilk eseri, fukahadan Ebu Bekr Muhammed İbnu Ali el-Kaffâl'ın (v. 336/947) verdiği kabul edilir.

Cedel, doğruyanlış, hakbatıl demeden kendi fikrini benimsetmeye, karşı tarafı çürütmeye yönelik bir gayeyi esas alınca, inceleme mevzuu yapıp temas ettiği bir kısım meseleler, prensipler (muğalata, safsata vs.), bâzı alimleri rahatsız etmiş ve bu ilimle herkesin rastgele meşguliyetini uygun görmemişlerdir. Hatta şöyle diyenler bile olmuştur:"

Sakın ha şu cedel denen şeyle uğraşmayın. Bu, selef büyüklerinde yoktur. Onların inkırazından ve dârı ukbaya irtihallerinden sonra zuhur etmiş zamâne fantezisidir, fıkıhtan uzaklaştırır, boş şeylerle meşgul ederek ömrün zayi olmasına sebep olur, ruhlarda vahşet ve adâvet uyandırmaktan başka bir işe de yaramaz. Bu bir kıyamet alâmetidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadislerinde böyle haber verilmiştir vs..."

Bu çeşit uyarılara sıkca rastlanır.

Ancak şunu belirtmek gerek: İslâm âlimleri, menfi fikirlerin benimsetilmesinde kullanılan bir kısım kaide ve prensipleri hakkın müdâfaası ve tebliği için kullanma gereğine inanarak ilm-i cedel mevzuunda gâfil kalmamışlardır. Hatta Kur'ân-ı Kerim'de yer alan:
نَس ْحَا

بِه يِتَّلاِب ْمُهْلِداَج وَ "Ey

Muhammed! Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır, ONLARLA EN GÜZEL ŞEKİLDE

TARTIŞ..." (Nahl 125) âyetini de kendilerine delil yaparak doğrunun, gerçeğin ve hakkın izhârı için, bu ilmi geliştirmişlerdir.

Günümüz sol dünyasının diyalektik adı altında büyük bir itina ile üzerinde durduğu cedel mevzuunda en azından dinin tebliğini gâye edinen insanların bîgâne kalmaması gerekir. Zamanımızda geliştirilen psikoloji, propaganda, reklâm gibi konuların da, artık cedelin -geniş tutulması gereken- meşguliyet sahası içerisinde mütâlaası şarttır. Bazı hadislerde cedele müteallik olarak gelen bir kısım kötüleme ve yasaklamaların, zamanı öldürmeye veya dinî teslimiyeti kırmaya müncer cidâl ve meşguliyetlerle te'vili şarttır.369 □ْ اِ هَبَأَنِت

ج اَنْق ُز ْرا َو ِّطاَب َلِطاَبْلا اَن ِرَا َو ُهَعاَبِهِتِا اَنْق ُز ْرا َو اهقَح َّقَحْلا اَن ِرَا َّمُهَّل َا

□□ اَ لَض َّقَو ْم ٌ بَعْد َهدُن اوُناك إ ِهْيَلَع :

م # هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ نع بأ ةماما َر ِض ى

هححصو بذمرتلا هجرخأ .[نوُم ِصَخ ٌم ْوَق ْمُه ْلَب ًدَج ًّا إ َكَل ُهوُب َرَضاَ : م ًَت َّمُث.

.□لَدَجلا اوُتوُأ

1. (1156)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir kavm, içinde bulunduğu hidayetten sonra sapıttı ise bu, mutlaka cedel sebebiyle olmuştur."

[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu söyledikten sonra, delil olarak] şu âyeti okudu: "Onlar:

"Bizim tanrımız mı yoksa O mu daha iyidir?" dediler. Sana böyle söylemeleri, sırf tartışmaya girişmek içindir. Onlar şüphesiz münakaşacı bir millettir" (Zuhruf 58). [Tirmizî, Tefsir, Zuhruf, (3250); İbnu Mâce, Mukaddime 7.]370

AÇIKLAMA:

Hadis, kendilerine gelen hidayetle istikamet üzere gitmeye başlayan milletler sonradan sapıttı ise, bu sapmanın, peygamberin getirmiş olduğu dinî ta'limat (emirler, yasaklar; iyikötü, hayırşer şeklindeki değer hükümleri gaybî ihbârât vs.) hakkında yersiz münâkaşalara girmelerinden, aleyhte deliller getirmeye kalkmalarından hasıl olduğunu belirtmektedir.

Din, mü'minlerden öncelikle teslimiyet ister. İslâm dini de öyle. Esâsen Müslüman, lügat olarak teslim olmuş demektir.

Ayet-i kerimenin, peygamberlerle bâtıl yolda münakaşaya giren, öğrenmek ve ikna olmak için değil, inad ve inkâr gayesiyle mucizeler taleb eden kavimleri sözkonusu ettiği belirtilmiştir. Mamafih Kur'ân hakkında yürütülen inâd ve münakaşanın maksûd olduğu, bunun da, herkesin kendi şahsî görüşlerini veya şeyhlerinin fikirlerini öne çıkarmak ve üstün kılmak için Kur'ân'ın bazı âyetlerini diğer 369 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/267-268.

370 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/269.

bazılarıyla karşılaştırmak suretiyle tahrik edilip, hakkın ortaya çıkmasının asla düşünülmediği hadiste, işte bu çeşit tartışmanın kötülenip tahrim edildiği, hakkın izharı gibi faydalı bir maksadla yapılacak münazaranın yasaklanmasının sözkonusu olmayacağı hatta böylesi münâzaranın "farz-ı kifâye" olduğu belirtilmiştir.371

يف ٌتْيَب ُهَل

□نَ ْرَت َك َملا ِر َءا َو َوُه َمُبْطِ ل ٌ بِنُب :

م # هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2□

□ـ ى ِض َر هنعو

يف ُهَل َبِنُب ُهَقُلُخ َنَّسَح ْنَم َو ،اَهِطَس َو يف ٌتْيَب ُهَل َبِنُب ٌق ِحُم َوُه َو ُهَك َرَت ْنَم َو ِةَّنَجلا ِضَب َر،

. ىذمرتلا هجرخأ ا

.[□ًءاأ ه

. هبشم ِرَب َضَب ِةنيدملا ،رامعلا نم اهلوح ام وهو ةرامعلا

«□ ضَب ُ ةَّنَجلا □ »

ر

2. (1157)- Yine Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim haksız olduğu bir münakaşayı terkederse kendisine cennetin kenarında bir ev kurulur. Haklı olduğu bir münâkaşayı terkedene de cennetin ortasında bir ev kurulur.Kim de ahlakını güzel kılarsa cennetin yüce yerinde bir ev kurulur." [Tirmizî, Birr 58, (1994); Ebu Dâvud, Edeb 8, (4800); İbnu Mâce, Mukaddime 7, (51); Nesâî, Edeb (6, 21).]372

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyeti, müellif, Tirmizî'ye nisbet ederse de Ebu Ümâme rivayeti Ebu Dâvud'da yer almaktadır.

Tirmizî'deki rivayet Ebu Ümame' nin değil Hz. Enes (radıyallahu anh)'indir. Ayrıca mânada fark olmasa da lâfızlarda bazı değişiklik mevzubahistir. Nesâî'deki rivayet Fadâle İbnu Ubeyd'dendir ve mânaca buna yakındır.

2- Hadis metninde geçen ضَب □

ر (rabad), bir şehrin surlarının dışında yer alan evlere denir.

Kelimesi kelimesine yapılacak bir tercüme "...cennetin dışında" veya "banliyösünde" şeklinde olmalı idi. Ancak, âlimler bununla bir teşbih yapıldığını, maksadın da dış taraf (veya "kenar") olduğunu belirtir. Zîra Aliyyü'l-Kârî'nin Mirkâd'da açıkladığı üzere, itikadımızca cennetin dışında, cehennemden başka bir ikamet yeri mevcut değildir. Sadece Mûtezile'nin "el-Menziletü Beyne'l-Menzileteyn" inancı vardır. Ehl-i Sünnet, hiçbir şer'î delile dayanmadıkları için Mûtezile'yi bu görüşünden dolayı reddeder.

Öyleyse, hadisin devamından da anlaşılacağı üzere, bundan murad cennetin gözde olmayan, geri planda kalan yeridir, kıyı, kenar kelimeleriyle de ifade edilebilir.

Şu halde, mü'min şânına, imanına hiç yakışmayan bâtıl bir iddiaya girer de bunu bir noktada bırakırsa Cenab-ı Hakk lütfuyla buna bir mükâfaatta bulunuyor.

Haklı olduğu bir meselede iddialaşma ve münazarayı bırakan, öncekinden daha büyük bir sevap alıyor.

Bu sevap kendisine mükâfaat olarak cennetin ortasında bir ev verilmesi şeklinde ifade edilmiştir.

Böylece, haklı bile olunsa münâkaşanın terkinde hayır olduğu ifade edilmiştir.373

رفُك ِنآرُقْلا يف ُءا َرِّملا :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ].

3

ى ِض َر ةريره بأ نعو -

دواد وبأ هجرخأ .

3. (1158)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Kur'an hakkında münâkaşa küfürdür" [Ebu Davud, Sünnet 5, (4603).]374

AÇIKLAMA:

Buradaki münakaşadan maksad Kur'an'ın kelamullah olduğu hususunda şekke düşmektir. Bazı âlimler, buradaki münakaşadan maksadın Kur'an kadim mi, hadis mi? diye yapılacak münakaşa ile müteşâbih âyetleri üzerine yapılacak münakaşa olduğunu söylemişlerdir. Bu münakaşalar en azından 371 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/269.

372 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/270.

373 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/270.

374 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/271.

bir kısım hakikatlerin inkarına ve dolayısıyla onların örtülmesine müncer olacağından Resûlullah böyle bir ameli "küfür" olarak tavsif buyurmuştur. Ehl-i bid'anın fikirleri dışında, haramhelâl gibi ahkâmın ortaya çıkması, gâmız mânaların izhârı, ondaki hayat düsturlarının keşfi gibi müsbet maksadlara mebni münâkaşa ve incelemelerin, tefsir faaliyetlerinin -ehliyetli kimselerce yapılması şartıyla- müstahsen olduğu izah gerektirmeyen bir husustur. Kur'ân'la ilgili bu çeşit mübâhaseler Sahâbe devrinden beri olagelmiştir.

Tîbî der ki: "Hadiste yasaklanan münâkaşadan maksad Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetlerini, diğer bazı âyetleriyle tekzibe kalkışmaktır. (Bu durumda böylesi kötü niyetlilerin tahribini önlemek için) Kur'an-ı Kerim'deki birbirine muhalif gibi gözüken âyetleri, selef akidesine muvafık gelecek şekilde te'lif etmek maksadıyla gayret göstermek gerekir. Te'lif edilemeyecek âyetlerle karşılaşılacak olursa (münakaşaya girmeyip, "bundan murad ne ise Allah bilir" diyerek) Allah'a tevekkül etmelidir."375

بلاعَت ِ هاللّ بلاِ ِلاَج هِرلا َضَغْبأ َّنإ :# هاللّ ُلوسر لاق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

4

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ

م ِصْخي بذلا

م ِصَخلاو ةمو»

.

»

صخلا ديدشلا ّ د

. ‘ل ا «

دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ «

‘م ِصَخلا ُّدل ا].

مهُّجاحُيو هناوخإ.

4. (1159)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah'ın en ziyade buğzettiği erkek, şiddetli düşmanlık yapan hasımdır." [Buharî, Ahkâm 34, Mezâlim 15, Tefsir, Bakara 37; Müslim, İlm 5, (2668); Tirmizî, Tefsir, Bakara, (2980); Nesâî, Kadât 33, (8, 247, 248).]376

ُنْحن َزاَنتن ُع يف ِرَدَقْلا بَضَغف #

و هاللّ ُلوسر َج َرخ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

5□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

تْلِس ْرُأ اَذهِب ْمأ ؟مُت ْرِمأ اَذهِبأ :َلاَقف□

بَضَغْلا ِة َرْمُح ْنِم ِنَام ُّرلا ُّبَح ِهِهْج َو يف َئِقُف اَمَّنأَك ىَّتَح□.

يف داز.[ْمِهِئاَيِبْنأ ىلَع ْمُهُف ِّتخا َو ْمِهنيِد ِرمأ يف ِعُزاَنَّتلا ة َرْثَك ْمُكَلْبَق َناَك ْنَم َكَلْهأ اَمَّنإ ْمُكْيَلإ؟

ىذمرتلا هجرخأ .ِهيِف اوُع َزاَنت َ ْنأ ْمُكْيَلَع ُتْم َزَع :ةياور .

5. (1160)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz kader hususunda münâkaşa ederken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi. Öylesine kızdı ki, öfkenin hâsıl ettiği kızıllıktan, yüzünde sanki nar taneleri ortaya çıkmıştı. Bize şöyle çıkıştı:

"Bununla mı emredildiniz, yoksa ben size bunun için mi gönderildim. Bilin ki, sizden öncekileri, dinî meselelerdeki münâkaşalarının çokluğu ve peygamberleri hakkında düştükleri ihtilâfları helâk etmiştir."

Bir rivayette şu ziyade mevcuttur: "Kader hususunda münâkaşa etmemeniz için yemin verdim."

[Tirmizî, Kader 1, (2134); İbnu Mâce, Mukaddime 10, (85).]377

AÇIKLAMA:

İslâm dininin en ziyade münâkaşaya açık olan prensibi kaderdir. Kader, kulun -hayır ve şer- bütün fiillerini Allah'ın yarattığına, insanları yaratmadan önce ne yapacaklarını Levh-i Mahfuz'da yazdığına, herşeyin, Allah'ın kazası, kaderi, irâde ve meşîeti ile meydana geldiğine iman ve taata razı olup bunlara mukabil sevap vaadettiğine, küfür ve masiyete râzı olmayıp bunlara karşı da ceza vaadettiğine inanmaktır.

Bu inanç ilk bakışta mütenakız gibi görülür ve bazı halli zor sorular getirir. Şöyle ki: 1- Her şeyi Allah önceden yazdı ise, kul yaptığı amellerde mecburdur, bu durumda fiillerinden sorumlu olmaması gerekir.

2- Allah râzı olmadığı şeyi niye yaratır?

3- Yazılan şey meydana geleceğine göre çalışmanın ne kıymeti var? Böyle bir inanç insanı tembelliğe atmaz mı? vs.

375 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/271.

376 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/272.

377 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/272.

Sorular daha da çoğalabilir. Bunlara ilmî, kesin cevap da bulmak zordur. Üstelik insan fıtratı, tabiatı gereği, kader bahsi geçince bu sorları sorma ihtiyacı duyar ve ilgisiz kalamaz.

Biz burada teferruata girmeyeceğiz. Çünkü kaderle ilgili müstakil bir bölüm gelecektir (4830-4846'ncı hadisler). Burada iki noktaya temas edeceğiz:

1- Kader, İslâm'ın Allah inancının bir parçasıdır. Kaderi reddetmek veya tereddütle karşılamak, Allah inancını haleldâr eden bir durum getirir. Meselâ soralım:

Allah her şeyi ezelden bilmemiş olabilir mi?

Allah her şeyin miktarını önceden takdir etmemiş olabilir mi? Yani hâdisat, kâinatın ahvâli tesadüflere bağlı olarak mı cereyan etmektedir?

Cevabımız "Evet!"se kader var demektir, "Hayır"sa Allah inancımız sakat demektir.

2- Kader Allah inancımızı ilgilendirdiğine göre gaybî umûra girer, gayb sâdece tasdik edilir, mahiyetini kavramakla ne mükellefiz, ne de kâdiriz. Gayba iman mü'minin ana vasıflarından biridir.

3- Kul olarak biz, Allah'a karşı, bize bildirilen vazifelerden sorumluyuz. Bu vazifeler nelerdir, açıkca belirtilmiştir. Emirler, yasaklar, mübahlar vs. Öyle ise, kul olarak sorumlu olduğumuz vazifelere dikkat etmeli; ne dereceye kadar yaptık, neleri yapmadık, niçin yapmadık, eksikleri nasıl telâfi ederiz, mükemmele nasıl ulaşırız?... gibi.

Durum böyle olunca, Allah söz konusu olduğu zaman "inandım!" deyip geçilecek kader meselesiyle -

vazife kılınmadığı halde- uğraşmak, halledemiyeceğimiz yükün altına kendimizi atmak, ama öbür tarafta iktidarımız dâhilinde olan ve yapmakla da mükellef olduğumuz vazifeleri bırakmak, herhalde sağlıklı olmayan marazî bir durum olsa gerektir ki bu da mü'minlik, kulluk edebiyle hiç bağdaşmaz.

İşte bu sebeple olacak ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kader üzerine münâkaşa edenlere kızmış

ve: "Sizi bu konuda münâkaşa etmemeye mecbur ediyorum (veya yemin veriyorum)" demiştir.

Şu halde, bu mevzuda en sağlıklı yol "inandım" deyip, imanın getirdiği vazifeleri yapma hususunda gayret sarfetmektir. Öyle ise kaderle uğraşmak "emredileni terkedip, emredilmeyen şeyle meşgul olmak" veya hesabı olan işi bırakıp, hesabı olmayan işe girişmek ve böylece sorumluluğu katlamaktır.

Ve, şimdiye kadar hiç kimse, kader hususunda Kur'an'ın bildirdiği çizginin dışında tatminkâr bir çözüm getiremediğine göre şimdiden sonra da getiremeyecektir.378

لُج َر َعَق َو مُهْنَع ُ هالّ□

هالّ ُلو #

ى ِض َر ِهِباَحْصأ يف ٌسِلاَج□

س َر اَمْنيَ]ب :لاق بيسملا نبا نعو ـ6□□

ةَثِلاَّثلا ُهاَذآ َّمُث ُهْنَع َتَمَصَف َةَيِناَّثلا ُهاَذآ َّمُث ،ٍرْكَب وُبأ ُهْنَع َتَمَصَف ُهاَذآَف ُهْنَع ُ هالّ َى□
ِض َر ٍرْكَب ِبِأَب

فَقاَل َوُبأ ٍرْكَب َوأ َجِدْت َلَع َّيِاَرسُوَل هالّ ؟ِ #

هالّ ُلوسر َماَقف ُهْنَع ُ هالّ ى ِض َر ٍرْكَب وُبأ َرَصَتْناَف .

نَاْطيهشلا َدَعَق َو ُكَلملا َبَهَذ َت ْرَصَتْنا أَّملَف□

كَل َلاَق اَمِب ُهُبِهَذَكُي ِءاَمَّسلا َنِم ٌكَلَم َل َزَن ْنِكل َو ؛َلاق□ .

. دواد وبأ هجرخأ .

نَاْطَيَّشلا َدَعَق اَذإ َسِلَج ‘ ْنُكأ ْمَلف□]

6. (1161)- İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashâbının (radıyallahu anhüm) arasında otururken, bir adam Hz. Ebu Bekir'e hakaretâmiz sözler sarfederek cefa verdi. Ancak Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) adama karşı sükût etti. Adam ikinci sefer aynı şekilde hakaret ederek eziyet verdi. O yine sükût etti. Adam üçüncü sefer de eziyet verince Hz. Ebu Bekir (adama hak ettiği cevabı vererek) intikamını aldı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hemen kalktı. Hz. Ebu Bekir:

"Ey Allah'ın Resûlü, yoksa bana darıldınız mı?" diye sordu.

"Hayır" dedi. "Ancak semadan bir melek inmiş, sana söylediklerini tekzib ediyordu. Sen intikamını alınca melek gitti, şeytan oturdu. Bir yere şeytan oturdu mu ben orada duramam." [Ebu Dâvud, Edeb, 49 (4896, 4897).]379

AÇIKLAMA:

Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), bidâyette havassın yolu olan azimeti ihtiyar ederek, kendisine yapılan hakarete cevap vermiyor. Ancak üçüncü sefer hakarete mâruz kalınca dayanamayıp mukâbele ederek intikamını alıyor. Ayet-i kerimede Cenâb-ı Hakk: "Bir kötülüğün karşılığı aynı şekilde bir kötülüktür. Ama kim affeder ve barışırsa, onun ecri Allah'a aittir" (Şurâ 40) buyurur, Keza: "Eğer ceza vermek isterseniz size yapılanın aynıyla mukabele edin. Sabrederseniz and olsun ki bu, sabredenler için daha iyidir" (Nahl 126) buyurulmuştur. Şu halde, Cenab-ı Hakk, yapılan kötülüğe misliyle mukabele etmeye izin veriyor, ancak sabrın daha hayırlı olacağını belirtiyor. Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh) başlangıçta -havas mertebesinde olanlara has olan- azimet tarikini, yani sabrı ihtiyar etmekle daha hayırlı bir davranışta idi. Cevab vererek intikam alınca, daha hayırlıyı bırakarak avam tabakası için câiz olan bir davranışa yer verdiği için Resûlullah'ın aksülamelinde (reaksiyon) ifadesini bulan bir kayba maruz kalmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir'den sıddıkiyet mertebesine muvafık mükemmel davranışın devamını arzu etmekte idi.

---

378 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/272-274.

379 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/274-275.

Azimet yolu, avama da açıktır. Büyüklerin yoluna sülûk, küçüklere de büyüklük kazandırır.380

و ،ُهُتَمْك ِح ُمَهْفُت َـَءا َرِملا َّنِإف َكاَخأ رِاَمُ َ]ت :لاق ُهَّنأ امُهْنَع ُ هاللّ□ □□

7□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

. ه ُ . أخرجه رزين

[ُنمؤُت َغاَلِئاَتُهُ، وَ ًتَعِد ُ وَ ادْع فِلْخُتَف

7. (1162)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hazretleri şöyle buyurmuştur: "Kardeşinle münâkaşa etme, zîra münâkaşanın hikmeti anlaşılmaz, sıkıntısı eksik olmaz, tutamayacağın bir vaadde de bulunma." Rezîn ilavesidir.381

HACC VE UMRE BÖLÜMÜ

Bu bölümde 15 bab vardır

BİRİNCİ BAB

HACCIN FAZİLETLERİ

İKİNCİ BAB

HACCIN FARZİYYETİ

ÜÇÜNCÜ BAB

MÎKAT İHRAM VE BUNLARLA İLGİLİ MESELELER

DÖRDÜNCÜ BAB

HACCIN ÇEŞİTLERİ İFRÂD, KIRÂN, TEMETTÛ

BEŞİNCİ BAB

TAVAF VE SA'Y

ALTINCI BAB

VAKFELER VE İFADA

YEDİNCİ BAB

REMY (TAŞLAMA)

SEKİZİNCİ BAB

HALK VE TAKSİR (TRAŞ)

DOKUZUNCU BAB

TAHALLÜL (İHRAMDAN ÇIKMA)

ONUNCU BAB

KURBANLAR

ON BİRİNCİ BAB

FEVTLER (AKSAMALAR), İHSAR VE FİDYE

ON İKİNCİ BAB

MEKKE'YE GİRİŞ İKAMET VE ÇIKIŞ ÂDÂBI

ON ÜÇÜNCÜ BAB

HACDA NİYABET

ON DÖRDÜNCÜ BAB

HACCLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HADİSLER

ON BEŞİNCİ BAB

RESULULLAH'IN HACC VE UMRESİ

---

380 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/275.

381 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/275.

HACC

"Hacc, kasdetme ve yönelme ma'nalarına gelir. Ancak, onu, mutlak kasd ve mücerret yöneliş

ma'nalarına hamletmek de doğru değildir. Hac, hususî bir zaman diliminde, hususî bir kısım yerleri, yine bir kısım hususî usullerle ziyaret etmeğe denir ki; senenin belli günlerinde, hac niyetiyle ihrama girip, Arafat'ta vakfede bulunmak ve Kâbe'yi tavaf etmekten ibaret sayılmıştır. İhram haccın şartı, vakfe ve tavaf ise onun rükünleridir.Her sene, dünyanın dört bir yanından yüz binlerce insan,

"Beytullah"a teveccüh edip, mübarek bir zaman dilimi içinde, Sahib-i Şeriat tarafından belirlenmiş

bazı mekânları... hususî bir kısım usullerle ziyaret eder... vazifelerini yerine getirir ve günahlarından arınırlar -ki böyle bir vazife "Ona varmaya gücü yeten kimsenin Kâbe'yi tavaf etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır."- fermânıyla, İslâm'ın beş esasından biri olarak gücü yeten herkese farz kılınmıştır.Hac, Müslümanlar arasında içtimâî birliği te'sis ve tecelli ettiren öyle büyük ve öyle şümullü bir İslâm şiârıdır ki, onun enginlik ve vüs'atini, küre-i arz üzerinde bir başka mekân ve bir başka cemaatte bulup göstermek mümkün değildir. Kâbe, o derin ma'na ve kudsiyetiyle, tâ Hz. Âdem ve onun yaratılışından önceki zamanlara gidip dayanan.. ve daha sonra Hz. İbrahim'le, bilmem kaçıncı kez ortaya çıkarılıp îmar edilen, millet-i İbrâhimiye ile irtibatlı, hakikat-ı Ahmediye'nin amânın bağrında eşi, nûr-u Muhammedî aleyhisselâm'ın dölyatağı ve bütün semâvî dinlerin kıblegâhı, eşsiz öyle bir tevhid ocağıdır ki, bu hususîyetleriyle ona denk, Allah evi denebilecek ikinci bir bina yoktur.Her yıl, yüz binlerce insan, Allah'a karşı kulluk sorumluluklarını yerine getirmek için, Hakk'a en yakın olacakları bir zaman diliminde, bir zirve mekânda, edâ edecekleri ibadetlerin menfezleriyle duygularını, düşüncelerini soluklar.. ahd u peymanlarını yeniler.. günahlarından arınır.. birbirlerine karşı sorumluluklarını hatırlar ve hatırlatır, içtimâî, iktisâdî, idârî ve siyâsî işlerini, her yanıyla Hakk'a kulluğu çağrıştıran bir ibadet zemininde, kalplerin rikkati, duyguların enginliği ve İslâm şuurunun med vaktinde, bir kere daha gözden geçirip pekiştirir; sonra da yepyeni bir güç, yepyeni bir azim, yepyeni bir şevkle ülkelerine dönerler.Hepimiz hacca, biraz da, ruh ve duygularımızın kirlenmiş

olması mülâhazasıyla gider ve o güne kadar tanımadığımız farklı bir kapıdan, ayrı bir ma'na âlemine açılıyor gibi yola revân olur ve geçeceğimiz yollara sıralanmış şeâiri bir bir görür, duyar, enginliklerine iner.. ve ulu dağların mehâbeti içinde gözümüzü, gönlümüzü dolduran bunca İslâm alâmeti karşısında, daha yolda iken Kâbe ve haccetme ruhunun perde perde sıcak ve derin esintilerini duymaya başlarız. Sonra da, gidip tâ en son noktaya ulaşıncaya kadar, otobüs kanepelerinde, tren kompartımanlarında, gemi kamaralarında, uçak koltuklarında, otel odalarında, misafir salonlarında, hatta çarşı ve pazarda hep o sımsıcak meltemlerin te'sirini hissederiz. Bu vasıtalara, bu yollara ne kadar alışmış ve ne kadar kanıksamış olursak olalım; vasıtasına göre, saatler, günler ve haftalar süren bu mavi, bu ruhânî, bu âhenkli, bu vâridatlı yolculuktan bir kurbet, bir vuslat, bir güzellik, bir şiir, bir romantizim banyosu ala ala, ruhlarımıza, asıl kaynağından gelen gücü kazandırmış, gönüllerimizi itmi'nân arzusuyla şahlandırmış ve hususî bir âlemin namzedi olmuş gibi kendimizi, bütün bu büyülü güzelliklere ulaştıracak sırlı bir kapının önünde sanırız. Bu kudsî yolculuk ve yol mülâhazası, her zaman his dünyamıza öyle esbab üstü bir duyuş ve bir seziş kabiliyeti bahşeder ki; bazen neşeyle tüten, bazen murâkebe ve muhâsebe duygusuyla buruklaşan bir ruh hâletiyle, adeta kendimizi âhiretin koridorlarında yürüyormuşçasına hep tedbirli ve temkinli hissederiz.Hac yolcusu, evinden ayrıldığı andan itibaren, yol boyu, nefis ve enâniyeti hesabına iplik iplik çözülür; kalbî ve ruhî hayatı adına da bir dantela gibi ibrişim ibrişim örülür. Evet, insan bu ışıktan yolculuğundan en eski fakat eskimeyen, en ezelî ama taptâze gerçeklerle tanışır ve hâlleşir.. ve hiçbir zaman unutamayacağı edalara ulaşır.

Hele, yapılan işin şuurunda olanlar için bu arzî fakat semâvî yolculuk, ihtivâ ettiği vâridat ve hatıralarla daha bir derinleşir ve ebediyet gamzetmeye başlar.. başlar ve güya semânın renkleri, hacıların sesleri gelir hülyalarımıza dolar, ruhlarımızı sarar ve ömür boyu gönül gözlerimizde tüllenir durur.Dünyada, Kâbe ve çevresi kadar, biraz hüzünlü de olsa, ama mutlaka füsunlu daha câzip bir başka yer göstermek mümkün değildir. İnsan, onun hariminde her zaman efsânevî bir güzelliğe şâhit olur ve herşeyi en olgun, en tatlı bir meyve gibi koparır ve yer. Oralara yüz sürme tâli'liğini paylaşan ruhlar, ebediyen başka bir ibadet mahalli arama vehminden kurtulurlar.. ve oraların öteler buudlu câzibesini ömürlerinin gurûbuna kadar da asla unutmazlar."

HACC

Hacc, lügatte, (ziyarete) kastedmek mânasına gelir. Şeriat-ı garrâda: Beytu'l-Haram'ın muayyen âdâba uygun olarak ziyaretine kasdetmektir. Daha sarih tarifiyle: "Belirlenmiş vakitte Arafat'ta bir mikdar durduktan sonra, Kâbe-i Muazzama'yı usûl-ü dairesinde tavaf suretiyle ziyaret etmekten ibarettir."

Hacc, İslâm'ın beş rüknünden biridir. İçtimâî ve siyasî yönü ümmet hayatında son derece ehemmiyet arzeden bir ibadettir. İslâmiyet'in beynelmilellik hüviyetini en yüksek mertebede ifade eden yegâne fırsattır. Hacc vesilesiyle dünyanın dört bir tarafında yaşayan, dilleri, renkleri, örf, âdet ve kıyafetleri farklı Müslümanlar, aralarındaki mekân uzaklığını, Allah'ın emrine uyarak kaldırıp biraraya gelirler, tanışırlar, kaynaşırlar, sevişirler, birbirlerini öğrenerek fikir birliğine ererler. Hakkıyla îfa edilen hacc ibâdeti Müslüman milletler arasında tanışmayı sağlar, tanışma sevgiyi doğurur, sevgi ise dayanışma ve yardımlaşmayı hâsıl eder.

Birinci Cihan Harbi sırasında çeşitli cephelerde Müslüman milletlerin, birbirlerine silah çekmelerini, bâhusus İslâm'ın bayraktarı olarak küffârın önünde cihad veren Osmanlılar'a karşı savaşmalarını, haccın terkedilmesi sebebiyle aralarında zarurî olan tanışma ve dayanışmanın ihmâle uğramasında gören Bediüzzaman, haccın ihmali "Düşmana milyonlarla İslâm'ı, İslâm aleyhinde istihdama zemin ihzâr etti" dedikten sonra bu feci neticeyi şöyle tasvir eder:"

İşte Hind, düşman zannederek, hakikî pederini öldürmüş, başında oturmuş ağlıyor.

İşte Tatar, Kafkas, öldürülmesine yardım ettiği şahıs, biçâre valideleri olduğunu بَعْدَ خَرَابِ الْبَصْرَةِ (iş işten geçtikten sonra) anlıyor, ayak ucunda ağlıyorlar.

İşte Arap, yanlışlıkla kahraman kardeşini öldürüp, hayretinden ağlamayı da bilmiyor.

İşte Afrika, biraderini tanımayarak öldürdü, şimdi vâveylâ ediyor.

İşte Âlem-i İslâm, bayraktar oğlunu gafletle bilmeyerek öldürmesine yardım etti, vâlide gibi saçlarını çekip âh-ı fîzar ediyor.

Milyonlarla ehl-i İslâm, hayr-ı mahz olan sefer-i hacca şedd-i rahl (yolculuk) etmek yerine, şerr-i mahz olan düşman bayrağı altında dünyada uzun seyahatler ettirildi. او ُرِبَتْعاَف (Bundan ibret alın ey akıl sâhipleri)."

Umre lügat olara ziyaret demektir. Istılahda muayyen âdab çerçevesinde, Kâbe'nin ziyaretine denir.

Umreye Haccu'l-Asgar da denmiştir. Bu sebeple hacc'a da "el-Haccu'l-Ekber" denmiştir. Haccın yıl içerisinde, belli bir zamanı vardır. Ayrıca Arafat'ta ve Müzdelife'de vakfe, şeytan taşlama gibi başka levâzımatı da bulunduğu halde, umre sâdedir: Yılın her ayında yapılabilir. İhram, tavaf ve sa'ydan ibarettir.

Umrenin hükmü hususunda, mezhepler farklı hükümlerde bulunmuştur. Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel gibi ehl-i eser denen ulemaya göre vacibtir. Buharî de bu kanaate tâbî olmuştur. Hanefî ve Malikîlere göre, nâfile bir ibadettir. Her görüş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan menkul rivayetlere dayanır. Ebu Hanife hazretleri Tirmizî'de gelen bir rivayeti esas alır:

□إِنْ تَعْتَمِر

؟ فقاَلَ: وَ

: □فقَالَ #

□يَا رَسُولَ اللّه أخْبِرْنِ عن العُمْرَةِ أوَاجِبَةٌ هِي

□□اتَن اعَرْ اِبٌّ البَّن

□خيَرٌ لَك

"Bir bedevî gelerek Hz. Peygamber'e sordu: "Ey Allah'ın Resûlü, bana umreden haber ver, o vâcib midir?" Resûlullah: "Hayır, ancak umre yaparsan senin için hayırlıdır" buyurdu." Ayrıca Cibril hadisinde: "İslâm beş şey üzerine kuruldu" dendikten sonra beş esas sayılırken "hacc" da zikredildiği halde umrenin zikredilmemiş olması da, umreye sünnet diyenlere delil olmuştur.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Atâ, Ahmed İbnu Hanbel (rahimehümallah): "Başkalarına vacib olsa bile Mekke halkına vacib değildir" demişlerdir. İbnu Abbâs Kur'ân'da umrenin hacca mukârin olarak zikredildiğini söyler: َ اوُّمِتَا َّجَحْلا َو َلا ْمُعْ َر ة هللّ ِ "

و "Başladığınız hacc ve umreyi Allah için

tamamlayın" (Bakara 196). Burada hacc ve umre yan yana birlikte zikredilir. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Bir kere hacc, bir kere umre herkese vacibtir" demiştir. Tahâvî, bu sözü "kifâye olan bir vacib" diye te'vil eder.

Umrenin sünnet olduğuna kâil olan İmam-ı Âzam, senenin beş gününde umre yapmak mekruhtur der: 1- Arafe günü, 2- Nahir (kurban bayarmının ilk) günü, 3, 4, 5- Eyyam-ı teşrik (bayramın ikinci, üçüncü, dördüncü günleri). Bu mesele ile ilgili bazı ilâve bilgileri 1165 numaralı hadisin açıklamasında kaydedeceğiz.382

382 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/277-278.

BİRİNCİ BAB - HACCIN FAZİLETLERİ

□□ □ىَ رَ ُلَضْفأ َداه ِجْلا ُا ِلاَمْع فأ :

ن ِ هاللّ َلوُسراَي ُتْلُق]: تلاق اهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر ةشئاع نع

□ُتَلاَق : َف َعدأ ُ َّجحلا ُدْعَب

. □َنُجاهِد؟ َقاَل : ّنِكَل َلَضْفأ ِداه ِجْلا َو ُهلَمْجأ ُّجَح ُرْبَم ُ رو َّمُث ُ ُزَل مو ُ رَضحلا

. هلوطب ىئاسنلاو

«

□

□َّمُث ل ُ ز مو ُ رَضحلا

» ُتْعِمَس ْذإ اذه] . هجرخأ ىراخبلا إ هلوق

1. (1163)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, cihâdı amellerin en faziletlisi görüyoruz, biz de cihâd etmiyelim mi?" Şu cevabı verdi:

"Ancak, cihâdın en efdal ve en güzeli hacc-ı mebrûrdur. Sonra şehirde kalmaktır." Hz. Aişe der ki:

"Bunu işittikten sonra haccı hiç bırakmadım." [Buhârî, Hacc 4, Cezâu's-Sayd 26, Cihâd 1; Nesâî, Hacc 4, (5, 113). "Sonra şehirde kalmak" cümlesi Buhârî'de yok.]383

AÇIKLAMA:

1- Buhârî'de olmadığı belirtilen cümle Nesâî'de de mevcut değildir. Nesâî'deki rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), Hz. Peygamber'e şöyle der: "Ey Allah'ın Resûlü, seninle cihad etmek üzere biz de sefere çıkmayalım mı? Zîra ben Kur'ân'da cihaddan efdal bir amel göremiyorum." Resûlullah şu cevabı verir: "Hayır, ancak cihadın en iyisi, en güzeli Kâbe'ye haccetmektir, hacc-ı mebrûrdur."

2- Hadiste haccın cihad olarak tavsifi, haccda karşılaşılan meşakkatler sebebiyle bir nevi nefis mücadelesi yapılmasındandır. Nitekim hadislerde nefisle yapılan mücadele de "cihad" ve hatta "efdal"

ve "ekber" yani "en faziletli", "en büyük cihad" olarak ifade edilmiştir: رلا َدِهاَجُي ْنَا ِداَه ِجْلا ُلَضْفَا□□

هاوهو هسْفَن ُلُج□

3- Hacca "cihad'ın en iyisi" denirken muhatabın kadın olması da mühim bir husustur. Sözleri değerlendirirken muhatap unsurunu da nazar-ı dikkate almak gerekir. Hattâ hadisin sonunda gelen

"sonra şehirde kalmak" tâbiri de bu açıdan değerlendirilmelidir. "Şehir" olarak tercüme ettiğimiz hadar kelimesi köy, kasaba gibi yerleşilen, sabit olunan yere ıtlak olunur. "Sonra evinde kalmak" şeklindeki bir tercüme daha açık olabilirdi. Asla sadakat için şehir dedik. Ancak burada "şehir"in, dilimizdeki şehir mânasına tam muvafık düşmediğini de bilmeliyiz. Bu cümle, Kur'ân-ı Kerim'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri hakkında gelmiş olan: □ نُكِتوُيُب ِيف َن ْرَق□□

و "Evlerinizde

oturun" (Ahzâb 33) âyetini hatırlatmaktadır.

4- Hacc-ı Mebrûr: "Menâsikine uygun olarak yapılan ve hiçbir günahın karışmadığı hacc demektir.

"Hacc-ı Mebrûr", Hacc-ı Makbûl olarak da anlaşılmıştır. Mamafih iki anlayış da aynı mânaya te'vil edilebilir: Hiçbir eksiğin, hiçbir günahın karışmadığı hacc makbuldür, mebrurdur.

5- Hadiste bir incelik âlimlerin dikkatini çekmiştir: Rivâyet, kadınların cihada katılmasını reddetmiyor, ancak haccın onlar için daha sevablı bir cihad olduğunu ifade ediyor. Öyle ise sevabca az da olsa onlara da cihad var demektir. Bu, hükmü çıkarmada, hadisin İbnu Mâce'de gelen vechi daha açıktır: : ةَ رْمُعْلاَو ُّجَحْلَا : ِهيِف َلاَتِق َ ُداَه ِج مْعَ

ن َلاَق ؟ُداَه ِج ِءا َسِهنلا ىلَع ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق

"Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü, kadınlara da cihad var mı?" Şu cevabı verdi: "Evet, içinde kıtâl olmayan bir cihâd var: "Hacc ve umre..." İbnu Battâl der ki: "Hz. Aişe'nin Cemel Vak'ası'na katılıp kıtâlde bulunması sebebiyle onun kadrini düşürmek isteyenler: "Evlerinizde oturun" (Ahzâb 33) meâlindeki âyetle savaş kadınlara haram edildiği halde, (âyetin emrine muhalefet ederek) savaşmıştır"

derler. Halbuki bu hadis böylelerinin iddiasını reddeder. Zîra Resûlullah, "cihadın efdali..." tâbirini kullanmıştır. bu tâbir, kadınlara hacc dışında da cihad olduğuna, ancak haccın o cihaddan efdal bir cihad olduğuna delâlet eder."

Böylece bu hadisten, kadınların evlerinde kalmalarıyla ilgili emr-i Kur'ânî'nin vücub ifade etmediği anlaşılır.384

383 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/279.

: اَم َّبُل هاِ بِهبَلُيٍّ مِلْسُم ْنِماَ

م # هاللّ ُلوسر لاق] ل

: اق ُهْنَع ُ هاللّ

2

ى ِض َر دْعَس نب لْهس نعو ـ

هجرخأ . ا

نُهه َو اَنُهه ْنِم ُض ْر ا ‘ َعِطَقْنَت نَّتَح ٍّرَدَم ْوأ ٍّرَجَش ْوَا ٍّرَجَح ْنِم ِهِلاَمِش َو ِهِنيِمَي ْنَع□]

نذمرتلا .

2. (1164)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Telbiyede bulunan hiç bir Müslüman yoktur ki, onun sağında ve solunda bulunan taş, ağaç, sert toprak onunla birlikte telbiyede bulunmasın, bu iştirak (sağ ve solunu göstererek) şu ve şu istikâmette arzın son hududuna kadar devam eder." [Tirmizî, Hacc 14, (828).]385

AÇIKLAMA:

Telbiye, hacc sırasında ihrama girildiği andan itibaren bayramın birinci günü (Zilhicce'nin 10. günü) Cemre-i Akabe'de ilk taşın atılmasına kadar yüksek sesle okunan şu duadır:

كَل َكي ِرَش َ َكْلُمْلا َو َكَل ةَمْعِهنلا َو َد ْمَحْلا َّنإ ، َكْيَّبل َكَل َكي ِرَش َ َكْيَّبَل َّمُهَّل ا َكْيَّبَل□

"Buyur Allahım buyur! Davetine bütün samimiyetimle icabet ettim! Buyur Allahım buyur! Senin eşin, ortağın yoktur. Buyur Allah'ım buyur! Hamd senin, nimet senin, mülk senin. Bunların hiçbirinde eşin, ortağın yoktur!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) binbir sıkıntıya katlanarak, pekçok müşkilleri hallederek mübârek beldelere gelmekle Allah'ın emrine fiilen uymuş bulunan insanların icâbet hallerinin kavlî ifadesi olan telbiyeyi, sözdeki samimiyete binaen hâsıl olan ihlâs sebebiye, kişinin sağ ve solunda yer alan taş, ağaç, toprak bütün mevcudatın, arzın nihâî hududuna varıncaya kadar tekrar edeceğini haber vermektedir.

Bu hadisle haccın haşmetini, mânevî değerinin de içtimâî ve siyâsî yönlerine muvazi şekilde müstesna bir azamet taşıdığını anlamaktayız.

Ümmet-i merhumeye Rabbimizin lütfu ne kadar büyük! Cenab-ı Hakk'tan, buna liyakatle de merzuk kılmasını diliyoruz.386

اَمُهَّنإف ِة َرْمُعْلا َو

هاللّ ُلوسر لاق] :لاق امهْن #:

هجَحلا َنْيَب اوُعِباَت□

□ع ُ هالّل

3□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

. ىئاسنلا هجرخأ .

[□ديِدَحلا َثَبَخ ُريِكْلا ِيفْنَي اَمَك َبوُنُّذلا ِناَيِفْنَي]

3. (1165)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Haccla umrenin arasını birleştirin. Zîra bunlar günahı, tıpkı körüğün demirdeki pislikleri temizlemesi gibi temizler." [Nesâî, Menâsik 6, (5, 115); İbnu Mâce, Menâsik 3, (2886).]387

AÇIKLAMA:

1- Burada, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), haccla umreyi ard arda yapmayı tavsiye etmektedir.

Yani hacc yapılınca peşinden umre de yapılmalıdır. Umre yapıldı mı, ardından hacc yapılmalıdır.

Münâvî, haccla umrenin yan yana zikrinden, umrenin de hacc gibi vâcib olduğu hükmünün çıkarıldığını, Muhibbu't-Taberî'den naklen kaydeder. Yani "Nasıl ki Kur'ân-ı Kerim'in, □ماَي ِصف

□نْيَعِباَتَتُم ِنْي َرْهَشayetinde "tetâbu" tâbiri, kefaret halinde, ard arda iki ay oruç tutmayı vacib kılmıştır, öyle ise umre ile haccın da ard arda olması gerekir" denmiştir. Böylece araya fâsıla girmeden her ikisinin de peş peşe yapılması gerekir.

Ancak şu mâna da çıkarılmıştır: "Araya fasıla girse bile, biri yapıldıktan sonra diğeri de mutlaka yapıldı mı, hadisteki tetâbu (birbirini tâkip) emri yerine gelir, zîra Arap dili açısından bu mâna da sahihtir."

384 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/279-280.

385 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/281.

386 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/281.

387 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/282.

2- Hadisin Nesâî'deki aslında hacc ve umrenin "fakirlik" ve "günahı" temizleyeceği ifade edilir.

Kitabımızdaki metinde "fakirlik" kelimesi düşmüş durumda. Tabiî ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadaka ve zekâtın mala bereket ve ziyâde getirdiğini ifade ettiği gibi, hacc ve umre için yapılacak harcamaların fakirlik getireceği korkusunu kırmak için, bu yoldaki maddî fedakârlıkların sâdece mânevî değil, maddî berekete de sebep olacağını ifade etmiş olmaktadır.

3- Mânevî kazanç, körüğün demirdeki -bir rivayette altın ve gümüş de zikredilir- pisliği temizlediği şekilde hacc ve umrenin günahları temizleyeceği şeklinde ifade edilmiştir. Buradaki teşbih hakikaten dikkat çekicidir. Körük demirdeki pisliği basit bir üfürme ile değil, ciddi bir yakma ile temizlemektedir. Hacc ibâdetinde, gerçekten nefsi alev alev yakan, temizleyen çeşitli ateşler, sıkıntılar var: Maldan harcamalar, açlık, susuzluk, yorgunluk, uykusuzluk, yolculuğun muhtemel olduğu çeşitli tehlikelerin göze alınması ve aşılması, vatandan, eşdosttan, işten ayrılık, alışkanlıkların terki vs. vs. Ve bunlar 1500 senelik ağır şartların hüküm sürdüğü asırlar için düşünülürse, ne derece yakıcı bir körük alevi olduğu ve bunların hepsine sırf Allah rızası için sabırla katlanmış olan ihlâslı bir hacıyı tertemiz ettiği daha kolay anlaşılır. Mü'min bütün bu alevlerde kendisini bir şey için yakıyor: "Rabbinin emrini yerine getirerek rızasını kazanmak." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kulun bu fedakârlığına karşı Rabbi Teâlâ'nın mukabil muamelesini -müteakip hadiste görüleceği üzere- "Hacc-ı Mebrûr'un karşılığı cennetten başka bir şey olamaz" diyerek ifade etmektedir. Yani, hacc ve umre, körüğün demiri temizlediği gibi, mü'mini günahlardan temizlemekle kalmaz, fazlasını da kazandırır: Cennet!..388

اَمِل ٌة َراَّفَك ِة َرْمُعْلا ىلإ ُة َرْمُعْلا :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

4□

□۔ ى ِض َر ةريره بأ نعو

☐ دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .

ةَّنَجلا ّاَإ ٌءا َزَج ُهَل َسْيَل ُرو ُرْبَملا ٌّجحلا َو ،اَمُهَنْيَب].

4. (1166)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir umre, diğer umreye arada işlenenler için kefarettir. Hacc-ı Mebrûr'un karşılığı cennetten başka bir şey olamaz!" [Buharî, Umre 1; Müslim, Hacc 437, (1349); Tirmizî, Hacc 90, (933); Nesâî, Menâsik 3, (5, 112), 5, (5, 115); İbnu Mâce, Menâsik 3, (2887); Muvatta, Hacc 65, (2, 346).]389

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abdi'l-Berr, hadiste umrenin kefaret olacağı belirtilen günahların küçük günahlar olduğunu söylemiş, büyük günahlara da şamil olacağını söyleyenlere şiddetle karşı çıkmıştır. Ancak, hadis mutlak geldiği için bazı âlimler "Büyüklere de şâmil olabilir" demiştir.

2- Bazı âlimler, "Büyük günahlardan ictinab, küçükleri affettirdiğine göre, umrenin küçüklerin affına vesile olması ne demektir." diye bir işkal ileri sürmüştür. Buna: "Umrenin kefâret olması zamanla mukayyeddir, büyük günahtan ictinabın kefâret olması mukayyed değil, âmmdır, kulun bütün ömrünü içine alır, öyle ise bu açıdan ikisi farklıdır" diye açıklama sunulmuştur.

3- Bu hadis, çokca umre yapmanın müstehab olduğuna delil teşkil etmektedir, zîra buna teşvik var.

Halbuki Mâlikîler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın seneden seneye yapmış olmasını delil kılarak "Yılda birden fazla umre yapmak mekruhtur" demişlerdir. "Ayda birden fazla umre yapmak mekruhtur" diyen de olmuştur. Ancak: "Mendub olan fiillerde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ameli şart değildir. Nitekim, bir çok müstehab ve mendub işi, ümmete zorluk olmasın diye, zaman zaman terketmiştir..." diye cevap verilmiştir. Ulemâ hacc elbisesi giymeyen bir kimse için, senenin her gününde umre yapabileceğinde ittifak etmiştir. Sadece Hanefîler, -daha önce temas ettiğimiz üzere-arafe ve kurban günleri ile eyyâm-ı teşrikde mekruh addetmişlerdir. Ahmed İbnu Hanbel'den yapılan bir rivayete göre: "Kişi umre yaptı mı traş olması veya saçlarını kasretmesi (kısaltması) vacibtir, öyle ise, her umrede bunu yapacağına göre ikinci bir umre için, saçın büyümesi ve dolayısıyla on gün geçmesi gerekir" demiştir.

4- Hadiste geçen "Bir umre, diğer umreye" tâbiri ile "Bir umre diğer bir umre ile birlikte..." şeklinde anlaşılmıştır. Yani mâna: "Bir umreden sonra bir umre daha yapılırsa, bu ikisi arasında işlenmiş olan (günah)lara kefaret olur" diye anlaşılmıştır. Böylece, müteakip bir umre daha yapılmasının gereği daha iyi anlaşılır.

388 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/282-283.

389 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/283.

5- Sadedinde olduğumuz hadisten, hacc farizasını yapmazdan önce de umre yapılabileceği hükmü çıkarılmıştır.390

: ةَّرَم َنيِسْمَخ ِتْيَبْلاِب َفاَط ْنَ

م # هاللّ ُلوسر لاق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

5□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

نود ماك افاوط نوسمخ كلذب دارملاو ىذم

.

رتلا هجرخأ . ُ ه

مأ ُهْتَدَل َو ِم ْوَيَك ِهِبوُنُذ ْنِم َج َرَخ□□]

‘طاوش ا .

5. (1167)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Beyt'i (Kâbe-i Muazzama'yı) kim elli defa tavaf ederse, günahlarından çıkar ve tıpkı annesinden doğduğu gündeki gibi olur." [Tirmizî, Hacc 41, (866).]

Buradaki tavaftan maksad, şavtlar olmayıp, elli tam tavaftır.391

AÇIKLAMA:

Bu hadis Kâbe'yi elli defa tavaf etmedeki sevabın büyüklüğünü ifade etmektedir. Ancak buradaki "tavaf"tan maksad nedir? Yani tavaf, lügat olarak, bir şeyin etrafında dönmek demektir. Öyle ise, hadis, Kâbe'nin etrafında elli kere dönmeyi mi ifade etmektedir? Yoksa, hacc ıstılahı olarak, yedi şavttan (şavt, Kâbe'nin etrafında yapılan bir ziyaret devridir) ibaret olan bir tavaf mıdır?

İki mâna üzerinde de durulmuştur.

Muhibbu't-Taberî'nin bazı âlimlerden kaydına göre buradaki bir "tavaf"tan kastedilen şey bir şavttır.

Ancak kendisi bu görüşü reddederek: "Burada elli tane "yedi" kastedilmektedir" der. Taberânî'nin Mu'cemu'l-Evsat'ında gelen bir açıklamaya göre demiştir ki: "Elli tavaftan maksad, bunun bir anda peş peşe yapılması demek değildir. Burada istenen, kişinin defter-i hanesinde, (her biri yedi şavt olan) elli tavafın bulunmasıdır. Bunu bir ömür içinde de tamamlamış olsa fark etmez."392

ن ِم ٍّة َرْمُع ْوأ ٍّةَّجَحِب َّلَهأ ْنَم :# هاللّ ُلوسر لاق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ□

6□

ى ِض َر ةملس مأ نعو ـ□

ةَّنَجلا ُهَل ْتَبَج َو ْوأ َرَّخأَت اَم َو ِهِبْنَذ ْنِم َمَّدَقَت اَم ُهَل َرِفُغ ِما َرَحلا ِد ِجْسَملا ىلإِ نَصْق□□
ا‘ ِد ِجْسَملا

دواد وبأ هجرخأ .[لاق امهتيأ ىوارلا كش .

6. (1168)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, hacc veya umre için Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a (kadar) ihrâma girerse, geçmiş ve gelecek bütün günahları affedilir veya cennet kendisine vâcib olur." -Râvi, Resûlullah'ın hangisini dediği hususunda şekke düştü-" [Ebu Dâvud, Menâsik 9, (1741)ş İbnu Mâce, Menâsik 49, (3001-3002).]393

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste ihrâma girme mahalli ne kadar uzak kılınırsa o kadar sevab olacağına işaret edilmektedir. Zîra, umre veya hacc için, Kudüs'te ihrâma girilmesi halinde geçmiş ve gelecek günahların affedileceği ifade edilmiştir. Halbuki normal mîkat (ihrama girme) mahallerinin Mekke'ye yakınlığı Kudüs'e nazaran çok fazladır.

Hattabî, şu açıklamayı sunar: "Hadiste, mîkat mahallinden önce, çok uzaklarda ihrama girmeye cevaz ve teşvik vardır. Nitekim birçok sahâbe böyle yapmıştır. Ancak, Hz. Ömer (radıyallahu anh), Basra'da ihrâma girmiş olan İmrân İbnu Husayn'ı bu davranışı sebebiyle takbih etmiştir. Hasan Basrî, Atâ İbnu Ebî Rebâh, Mâlik İbnu Enes de uzakta ihrama girmeyi kerih bulurlar. Ahmed İbnu Hanbel de:

"Uygun olanı mîkatlarda ihrama girmektir" der. İshak İbnu Râhûye de böyle söylemiştir. Ben derim ki: Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bunu mekruh addetmesi, ümmete şefkati sebebiyledir. Zîra mesafe 390 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/283-284.

391 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/284.

392 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/284-285.

393 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/285.

uzadıkça, ihramlıya, ihramda iken yapılması bir kısım cezayı gerektiren âfetlerin ârız olma ihtimali artar. Hal böyle olunca, en selâmetli davranış en kısa ihram mesafesinde ihrama girmektir."394

مأ اَهَل ُلاَقُي ِراَصْن ا‘ َنم ٍّةأ َرْم ‘ َلاق # هاللّ لوسر َّنأ] .امُهْنَع ُ هاللّ□□

7□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

هُنْبا َو َوُه َّجَح ا□

(هجوز

نَف يِ ‘ب اَناك ِناَح ِضاَن : ْتَلاَق ؟اَنَعم ِتْجَجَح بِنوُكَت ْنأ َكَعَنَم اَ : م ٍّناَنِس□□ (

ةَّجَح ْوأ ، ةَّجَح ى ِضْقَت َناَضَم َر يف ٌة َرْمُعُف : َلاق ا

ا َناك َو اَمِهدَحأ ىلَعŒنَل اض ْرأ ىقْسَي ُرَخ□ .

هل

وق ىلإ ناخيشلا هجرخأ :

ةَّجَح ُلِدْ َ ت].

ع ِهيِف ةَرْمُع َّنإِف ى ِرِمَتْعاف ُنَاضَم رَ َءاَج اَذإِف ى

عَم .

هيلع نقسي نذلا ريعبلا .

ح ِضاًَّنلا» .

همامتب نئاسنلاو ،نعم »

7. (1169)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ensâr'dan Ümmü Sinân adındaki bir kadına:

"Bizimle haccetmekten seni ne alıkoydu?" diye sordu. Kadın:

"Ebû fülânın (kocasını kasteder) sadece iki sulama devesi var. Biriyle o ve oğlu haca gitti. Öbürü (ile de ben kaldım) arâzimizi suluyor(um)" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Öyleyse Ramazan'da (yapacağın) umre, (kaçırdığın) bir haccın veya benimle (yapmış olacağın) bir haccın kazasıdır. Ramazan gelince umre yap. Zîra Ramazan'daki bir umre hacca muâdil olur." [Buhârî, Umre 4, Cezâu's-Sayd 26; Müslim, Hacc 222; Nisâî, Sıyâm 6, (4, 130).]395

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer, Buhârî'nin "Ramazan'da Umre" adlı babında, hadisi muhtelif vecihleri içerisinde tahlil ederek, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisiyle hacca katılmayış sebebini sormuş olduğu iki ayrı kadın olabileceği ihtimalini belirtir. Bunlardan biri Ümmü Ma'kıl el-Esediyye, diğeri Ümmü Sinan el-Ensâriyye'dir. Bunların hikâyeleri de hadislerde farklıdır. Hatta, bazı rivayetlerde Ümmü Sinân değil, Ümmü Süleym ismi mezkurdur.

2- İsmi mübhem kılınan koca, bâzı rivayetlerde Ebu Sinân diye tesmiye edilmiştir. Bu durumdan, kadının oğlunun isminin Sinân olduğu anlaşılmaktadır.

3- İbnu Huzeyme der ki: "Bu hadise göre, bir şey diğer bir şeye bazı yönleriyle benzerlik arzederse, biri diğerine benzetilerek ona muadil kılınabilir. Zîra, aslında "umre" ile ne farz olan ne de nezredilmiş olan "hacc" ifa edilemez." İbnu Battâl da şunu söylemiştir: "Bu hadiste, kişinin nâfile olarak yapmaya azmettiği haccın tatavvu bir hacc olduğuna delil vardır. Zîra, "umre"nin hiç bir surette "farz olan hacc"ın yerini tutmayacağı hususunda icma-ı ümmet vardır." Ancak, İbnu'l-Münir, İbnu Battâl'ı tenkid ederek der ki: "Buradaki mezkûr hacc, Vedâ Haccı'dır. Vedâ Haccı, İslâm'da farz olarak eda edilen ilk haccdır. Zîra, daha evvel Hz.Ebu Bekir'in emîrliği altında ifâ edilen hacc bir inzar idi. Hal böyle olunca, hadiste zikri geçen kadının daha önce farz olan hacc borcunu eda etmiş bulunması müstahildir (yani akla aykırıdır)."

İbnu Hacer de İbnu'l-Münir'i reddederek şöyle der: "Onun söylediği, herkesce benimsenmiş

(müsellem) bir görüş değildir. Zîra, kadının Ebû Bekir (radıyallahu anh)'le birlikte haccederek, bu haccla farzdan kurtulmuş olmasına bir mâni yoktur. Üstelik İbnu'l-Münir, iddiasını, haccın hicrî onuncu yılda farz kılındığı ihtimâline dayandırmaktadır. Bu ihtimali esas alması, haccın bidayetten beri farz olduğu396 söylenerek şahsî görüşüne karşı ileri sürülecek tenkitlerden kurtulmak içindir." İbnu Hacer, İbnu Huzeyme'nin görüşü hususunda, İbnu Battâl'ın yaptığı tarzda bir tahlile gerek olmadığını belirtir. Ve şöyle bir neticeye varır: Ramazan'da yapılacak umre sevab itibariyle hacca muâdil olur, bu yönüyle haccla müştereklik arzeder. Ancak farz olan haccın borçtan düşmesi hususunda umre, haccın yerine geçmez, bu husus icmâ ile sabittir. Tirmizî'nin bir kaydına göre, sadedinde olduğumuz hadiste umre ile hacc arasında kurulmuş olan irtibatı İshâk İbnu Râhuye, İhlâs sûresinin Kur'ân-ı Kerim'in üçte birine muâdil olduğunu beyan eden hadisteki İhlâsla, Kur'ân arasındaki irtibata benzetmiştir.

İbnu'l-Arabî demişti ki: "Bu umre hadisi sahihdir. Rabbimizin bir lütfu ve nimeti olarak umre, ona Ramazan'ın da inzimamıyla (hâsıl olan sevâb itibâriyle) hacc derecesine ulaşmaktadır." İbnu'l-Cevzî 394 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/285-286.

395 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/286.

396 Hacc'ın ne zaman farz kılındığı münakaşalıdır. 5., 6., 7., 8., 9., hicrî yılı kabûl edenler mevcuttur. Hicretten önce farz kılındı diyen de var ise de bu farzdır.

de şu yorumu yapmıştır: "Bu hadisten öğreniyoruz ki, amelin sevabı, ona zamanın şerefi de ilave edilince ziyadeleşmekte ve artmaktadır, tıpkı huzur-u kalb ve hulus-i niyetle de arttığı gibi."397

] تْنُك بِهنِإ : ْتَلاَقف # هاللّ ِلوسر بلاِإ ّةأرْما ِتَءاَ□

ج :لاق نمحرلادبع نب ركب بأ نعو ـ8□

كلام هجرخأ .

ةَّجَحك ِهيِف ة َرْمُع َّنإف َناَضَم َر يف ى ِرِمَتْعا :َلاَقف ى□□]

ل َض َرَتْعاَف ِهجَحْلِل ُت ْزَّهَجَت□ .

دواد وبأو .

8. (1170)- Ebu Bekr İbnu Abdirrahmân anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"Ben haccetmek için hazırlık yapmıştım. Bana (bir mâni) ârız oldu ne yapayım?"

"Ramazan'da umre yap, zira o ayda umre tıpkı hacc gibidir" buyurdu." [Muvatta, Hacc 66, (1, 347); Ebu Dâvud, Hacc 79, Tirmizî, Hacc 95, (939); Nesâî, Sıyâm 6, (4, 130); İbnu Mâce, Hacc (Menâsik) 45, (2991-2995).]398

AÇIKLAMA:

Burada ismi belirtilmeyen kadının, Ebû Dâvud'un rivayetinde Ümmü Ma'kıl olduğu anlaşılmaktadır.

Ârız olan mâni, bir rivayette kocasına ve kenisine gelen hastalıktır. Kocası ölmüş, kendisi sıhhate kavuşmuştur. Tek develeri de kocası Ebu Ma'kıl tarafından Allah yolunda vakfedilmiştir.

Abdurrezzak'ın rivayetinde kadın, hacc hazırlığı yaptığını ancak devesini kaybettiğini söyler.

Zürkânî: "Deveyi bulmuş, sonra da hastalanmış veya hastalıktan kurtulmuş, bu sefer de deveyi kaybetmiş olabilir" diyerek, iki rivayeti te'lif eder.

Hülâsa Resûlullah kadına: "Ramazan'da umre yap, bu, (sevapça nafile olan) hacca eşittir" diyerek cevap verir.

Âlimler: "Hayırlı ameller, onun işlendiği vakitlere göre birbirlerinden üstün olur, bazı vakitlerde yapılan, diğer vakitlerde yapılana nazaran daha faziletlidir. Ramazan ayı, hayırlı amellerin katlanması açısından diğerlerinden üstündür, bu onun faziletinin büyüklüğüne delildir. Hac, içerisindeki meşakkatin ve amelin fazlalığı sebebiyle umreden üstündür" diyerek hadisin anlaşılması için açıklama yapmışlardır.399

: رْحَّنلا َم ْوَي ًمَع ٌّيِمَدآ َلِمَع اَ□

هاللّ ُ اهْنَع تلاق: [لاق ُلوسر هاللّ # م

9□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

اَه ِراَعْشأ َو اَهِنو ُرُقُب ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِتأَتَل اَهَّنِإ ،ءاَمِهدلا ِهقا َرْهإ َنِم هلاعَت ِ هاللّ هلإ َّبَحأ

هجرخأ . ا

سْفَن اَهِب اوُبيِطَف ِض ْر ا' يف َعَقَي ْنأ َلْبَق ٌناَكَمِب هلاعَت ِ هاللّ َنِم ُعَقَيَل َمَّدلا َّنِإ َو ،اَهِف]
ًظأو

. َّنإ ِلِحاَص ِب 'ا ضْح ِةَي ِهلُكِب ةَرْعَش ٌةَنَسَح □ :

و نيزر دازو.يذمرتلا

9. (1171)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hiç bir kul, kurban günü, Allah indinde kan akıtmaktan daha sevimli bir iş yapamaz. Zîra, kesilen hayvan, kıyamet günü boynuzlarıyla, kıllarıyla, sınnaklarıyla400 gelecektir. Hayvanın kanı yere düşmezden önce Allah indinde yüce bir mevkiye ulaşır. Öyle ise, onu gönül hoşluğu ile ifâ edin."

[Tirmizî, Edâhî 1, (1493); İbnu Mâce, Edâhî 3, (3126).]

Rezîn şunu ilave etmiştir: "Kurban sahibine, hayvanın her bir tüyü için sevap vardır."401

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kurban bayramı gününde yapılabilecek en kıymetli, en makbul ibâdetin kurban kesmek olduğunu belirtmektedir. Aliyyü'l-Kârî'nin belirttiği üzere hadiste, kurbanın boynuz, kıl, sınnak gibi 397 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/286-287.

398 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/288.

399 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/288.

400 Sınnak, Arapçadaki hâfir veya zalat kelimelerini karşılayan mahalli bir kelimedir. Hayvan ayağında tırnağa tekâbül eden kısma denir.

Kurbanlıklarda paça denen kısımlardır.

401 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/289.

işe yaramaz gibi gözüken kısımlarının bile kıyamet günü ortaya çıkacağının zikri, kurbandan hâsıl olacak sevâbın büyüklüğünü belirtmektedir. Kesilen kurban eksiksiz olarak kıyamet günü geleceğine, yani her bir parçasından sevap hâsıl olacağına göre, onun, imkân nisbetinde eksiksiz ve mükemmel olması ve gönül hoşluğu ile, sevinerek kesilmesi gerekir.

Kanın yere düşmeden indallah bir mevkiye ulaşması, Allah'ın kurban ibadetinden râzı olacağını, kurbanın indallah makbul bir ibadet bulunduğunu ifade eder.

Öyle ise kulun, böylesine kıymetli bir ibadeti, istemeyerek, cimrice düşüncelerle değil, gönül hoşluğu ile, sevinçle yapması, kurban emrini yerine getirmek hususunda iştiyak ve heyecan duyması, bayram yapması gerekir. Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) bu noktaya irşad buyurmaktadır. Rezîn'in ilâvesinden, imkân nisbetinde büyük hayvan kesmenin daha sevaplı olduğu anlaşılmaktadır.402

هالّ لوسرَ لِئُس] :لاق ُهْنَع ُ هالّ #

11□

ى ِض َر قيدصلا ركب بأ نعو ـ□

عفر (32)__________

«□□جَعْلا .

« ىذمرتلا هجرخأ

.[□□أُنُ الحَجّهِ أفضَلُ؟ قَالَ: العَجُّ وَ الثَّجّ

. ايحضلاو يدهلا ءامد ةقارإ

«□□جّثلاو .

« ةيبلتلاب توصلا

10. (1172)- Ebu Bekri's-Sıddîk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:

"Hangi hacc daha efdaldir?" diye sorulmuştu."

Yüksek sesle telbiye getirilip, kurban kesilerek yapılan hacc!" diye cevap verdi." [Tirmizî, Hacc 14, (827), Tefsir, Âl-i İmrân (3001).]403

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, hacc nasıl yapılırsa en efdal olacağı sorulmuştur. Resûlullah da yüksek sesle mümkün mertebe çok sayıda telbiye çekilen ve kurban kesilen hacc! diye cevap verir.

Telbiyelerin imkân nisbetinde çokluğu, hacc esnasında vaktin boş geçmediğine, en sevablı zikirle doldurulduğuna delildir. Telbiyenin azlığı ise, zikrin azlığına -ve daha fenası- mâlayânî ve günaha bâis konuşmalarla hacc müddetinin heder edildiğine delil olur. Telbiyenin yüksek sesle olması, hacc âdâbına uymaktır. Elbette âdâbına uyarak yüksek sesle okunan telbiyeler, âdâbın terkiyle alçak sesle okunandan efdaldir. Kan akıtılmasına gelince, haccda kurban kesmek mutlak bir vecibe değildir.

Hacc-ı ifradda olduğu üzere kurban kesmeden de haccı eksiksiz eda etmek mümkündür. Hacc-ı kıran veya hacc-ı temetuda kesilen kurban, şükrân kurbanıdır. İmkânsızlık halinde bunun da on gün oruçla telâfi imkânı mevcuttur.

Hanefî mezhebine göre en efdal hacc da mezkur kurbanın vâcib olduğu hacc-ı kıran'dır.

Şu halde Resûlullah, bu kurbanın îfa edileceği haccın efdaliyetini belirtmektedir.

Hadisin, yine Tirmizî'nin Tefsir bölümünde kaydedilmiş olan diğer bir vechinde şu ziyade var:

"Başka bir adam kalkarak:

"Ey Allah'ın Resûlü, buna yol nedir?" diye sordu ve şu cevabı aldı:

"Azık ve binek."404

□ ريِبَكْلا َو ِريِغَّصلا ُداَه□

ج :# هالّ لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هالّ

11□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

□ نئاسنلا هجرخأ .

ةَرْمُعْلا َو ٌّجَحلا :ِةأ ْرَمْلا َو ِفيِعَّضلا َو].

11. (1173)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Küçüğün, büyüğün, zayıfın, kadının cihadı hacc ve umredir." [Nesâî, Hacc 4, (5, 114); İbnu Mâce, Menâsik 8, (2902).]405

AÇIKLAMA:

Hacc ve umrenin cihada benzetilmesi, daha önce (1169 numaralı

---

402 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/289.

403 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/290.

404 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/290.

405 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/291.

hadisin izahında) belirttiğimiz gibi bu iki amelde mevcut meşakkat ve zahmetler sebebiyledir. Cihad da meşakkat ve zahmet yönü ağır basan bir ibadettir. İnsan nefsi, her üç amelle de aynı terbiyeleri alabilecektir. Bu sebeple, sevap yönüyle bunların aralarında benzerlik, yakınlık ve hattâ -şartlara göre- ayniyet olduğu Resûl-i Ekrem tarafından bildirilmektedir. Öyleyse cihada muktedir olamayan -söz gelimi çocuk, kadın veya yaşlı birisi- hacc veya umreyi yaparak aynı sevabı kazanabilecektir.406

İKİNCİ BAB

HACCIN VÜCÛBU

ضَ رُف دَق ُساَّنلا اَهُّيأ اَ :

ي َلاَقَف # هاللّ لوسر اَنَبَط]

لاق ُهْنَع ُ هاللّ :خ

1

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ

لاق َّمُ ث ا.ثَث اَهَلاَق َّتَح َتَكسف ِ؟ هاللّ َلوسر اَي ٍماَع هِل ُك ِفأ :ٌلج َر َلاَقف .اوُّجُحف :ُّجحلا ُمُكْيَلَع

مِهلاؤُس ُةَ رْثَك ُمُكَلْبَق َناك ْنَم َكَلْهأ اَمَّنإ

.وَل ْتُلْق ُمَعَن َتَبَج َوَل اَمَل َو ُمْتعَطَتْسا

.رُذ ُنو ِبَ ام َرَت ُمُكْتك

ت ُم ْبِأَمْر ٍفأتُوا مِنْهُ ام ُمْتعَطَتْسا َو اَذإ ُمُكْتيَهَن ْنَع نَش

كَ ْرمأ اَذإف ،ْمِهئاَيِبْنأ ىلَع ْمُهُف ِّتَْخا َو

. أخرجه مسلم والنسائ

.[فاجتَنِبُوه

1. (1174)- Ebu Hüreyre hazretleri (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize şöyle hitab etti:

"Ey insanlar, size hacc farz kılınmıştır. Şu halde haccı edâ edin!"

Cemaatte bulunan bir adam:

"Her sene mi, Ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cevap vermedi.

Adam sorusunu üç kere tekrar etti. Bunun üzerine:

"Ben sizi bıraktıkça siz de beni bırakın. (Madem ki sükût ettim, niye sormada ısrar ediyorsunuz?) Şayet (sorunuza) "Evet!" deseydim, her yıl haccetmek vacib oluverirdi ve buna güç yetiremezdiniz.

Şunu bilin ki, sizden öncekileri helak eden şey, çok sual sormaları ve peygamberleri hakkında ihtilâflarıdır. Size bir iş emrettiğim zaman, bunu gücünüz yettiğince îfa edin, bir yasaklamada bulunduğum vakit de ondan kaçının (bu emir ve yasakla ilgili olarak aklınıza gelen her şeyi sormaya kalkmayın!)" [Buhârî,İ'tisam 4; Müslim, Hacc 412, (1337), Fedâil 130, (1337); Nesâî, Hacc 1, (5, 110-111).]407

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu suali soran sahâbinin Akra' İbnu Hâbis (radıyallahu anh) olduğu rivayetin bazı vecihlerinde tasrih edilir.

2- Fazla sual sorma yasağı ile alâkalı geniş açıklamayı 581 numaralı hadis vesilesiyle yaptığımız için burada teferruata girmeden birkaç noktaya kısaca dikkat çekeceğiz:

3- Emir tekrarı gerektirir mi?

Bu hadisi izah sadedine Nevevî, usulcülerin münakaşa ettikleri bir meseleye temas eder. Kur'ân veya hadiste gelen bir emri bir kere yapmak yeterli mi, yoksa o emrin tekrar tekrar yapılması gerekir mi?

Bu hususta farklı görüşler ileri sürülmüştür:

1) Şafiilere göre, emir tekrar iktiza etmez, tekrara ihtimali vardır.

2) İkinci bir görüşe göre tekrarı iktiza eder.

3) Birden fazlası hakkında tevakkuf edilir. Şayet bir şarta bağlı veya bir vasfın sübutuyla mukayyed ise o durumlarda tekrar ifade eder. Yani, birden fazlası için bir beyan aranır. Bazı Hanefîler bu görüştedir. Yukarıdaki hadis bu görüşte olanlara delil olmuştur. Zîra Akra', tekrar hususunda bir beyan aramıştır.

4) Mutlak emir, ne tekrar ne de umum iktiza etmez. Onlara ihtimali de yoktur. Namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerin tekerrür etmesi, sebeplerinin tekerrür etmesi sebebiyledir. Haccın sebebi olan Beytu'lHaram tekerrür etmediği için ömürde bir defa emre uymakla farz düşer. Hanefîler'in ekseriyetince benimsenen görüş budur.

406 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/291.

407 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/292.

4- Sual yasağı nelere racidir?

Sahâbe ve Tâbiin'den bazı âlimler, yasağın, vukua gelen olsun,vukua gelmeyen olsun her meseleye şâmil olduğunu ileri sürmüştür. Ancak, bu görüşe bir çok fukahâ karşı çıkmıştır. Bu görüşte olan Ebu Bekr İbnu'l-Arabî şöyle der: "Gafillerden bir kısmı, sual sormayı yasaklayan âyetten (Mâide 101) hareketle, nevâzil'e giren (yani âyet ve hadiste zikri geçmeyen) şeylerden -bunlar fiilen vukua gelmedikçe- sual sormanın yasak olduğu zannına kapıldılar. Halbuki işin aslı böyle değildir. Zîra âyetin verilecek cevap sebebiyle kötülük hasıl olacak soruları yasakladığı pek sarihtir. Nevâzil ile alâkalı sorular bu gruba girmez."

İbnu Hacer bu görüşü te'yid eder, ancak İbnu'l-Arâbî'nin kendisi gibi düşünmeyen ulemâ hakkında gafiller tâbirini kullanmış olmasını takbih eder. Mamafih, ondan önce Kurtubî de onu takbih etmiş, ilâveten böylesi davranışların İbnu'l-Arâbî'de sıkça görülen sabit bir huy olduğuna da dikkat çekmiştir.

5- Yasak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrine mi ait?

Sual sorma yasağının daha ziyade Resûlullah devriyle ilgili olduğunu söyleyen âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra sorulacak suallerden âyette beyan edilen kötülük ihtimalinin kalktığını ileri sürmüşlerdir. Şu hadisleri delil olarak ileri sürerler:

هاللّ َنِم اوُلِبْقاَف ٌوْفَع َوُهَف ُه ْنَع َتَكَس اَم َو ٌما َرَح َوُهَف َم َّرَح اَم َو ٌل ًَح َوُهَف ِهِباَتِك □
يف ُ هاللّ َّلحا اَم

: □ ايسن َكُّب َر َناَك اَم

و

Œ

ةي ا ِهِذه ًَت َّمُث ائْيَش ِبسَني ْنُكَي ْمَل َ هاللّ َّنإَف ُهَتِيفاَع

"Allah'ın, kitabında helâl kıldıkları helal, haram kıldıkları da haramdır, sükût buyurdukları da affa mazhardır. Öyleyse Allah'ın affettiğini kabul edin, zîra Allah hiçbir şeyi unutmamıştır." Resûlullah şu âyeti okur. (meâlen): "...Rabbin unutkan değildir" (Meryem 64).Bir başka hadis de şöyledir:

مُكَل ةَمْح َر َءاَيْشَا ْنَع َتَكَس

و اَهوُدَث ت

ع ًَف ادوُدُح هدح َو اَهوُعِّيَضُت ًَف ضِئاَرَف َض َرَف َ هاللّ نإ

اَهْنَع اوُثَحْبَت ًَف ٍناَيْسِن َرْيَغ

"Allah bir kısım farzlar koydu. Sakın bunları terketmeyin, bir kısım da yasaklar koydu. Sakın onları çiğnemeyin. Bir kısım şeylerde de unutarak değil, size merhameten sükût buyurdu, sakın onları kurcalamayın!"

Bir hadis de şöyle: ل ْجَا ْن ِم َم ُرَحَف ْم َر ْحُي ْمَل ٍء ْىَش ْنَع َلَأَس ْنَم ام ْرُج َني ِمِلْسُمْلاِب َني ِمِلْسُمْلا ُمَظْعا

"Müslümanlar'a karşı en büyük cürmü işleyen o kimsedir ki, هِتَلأْسَم haram edilmemiş olan bir şeyden sual eder de, onun sebebiyle haram ediliverir."

6- Yasak Medineliler'e mi mahsus?Mezkûr yasağın bedevîlere şâmil olmayıp daha ziyade Medine'de kalan Muhacir ve Ensâr'la ilgili olduğunu gösteren rivayetler de var. Bunlar, yasağın sınırlı oluşuna ve daha ziyade vahiyle ilgili oluşuna destek sayılabilir. Enes'in bir rivayeti şöyle: "Bizler Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e herhangi bir hususta sual sormaktan men edilmiş idik. Bu yasaktan gafil bir bedevînin gelip Resûlullah'a birşeyler sorması ve bu vesileyle Efendimiz'i dinlemek çok hoşumuza giderdi." Müslim'de Nevvâs İbnu Sem'ân'ın bir rivayeti bu mevzuda daha dikkat çekici: "Hicret etmeksizin Medine'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte bir yıl ikâmet ettim. Hicret etmeme sadece "sual meselesi" mâni olmuştu. Zîra birimiz kesinlikle hicret edip "Muhacir" oldu mu, artık Resûlullah'a sual soramazdı." Nevvâs hazretleri (radıyallahu anh) sırf soru sorabilme hakkını yitirmeden Medine'de ikamet edebilmek için "Muhacir" statüsüne girmeye yanaşmıyor. Ahmet İbnu Hanbel'in bir rivayetinde soru yasağıyla ilgili âyetin nüzûlünden sonra Ashab'ın Medine'ye gelen bedevîlere zaman zaman bahşiş vererek Hz. Peygamber'e soru sormaya teşvik ettiklerini belirtir: اَنْيَتاَ اهِيبا َرْعا #

ف ُهَلأْسَن ْنَا اَنْيَقَّتَا ْدَق ًّا نُك ةَّي ا

ءاَيْشَا ْنَع اوُلأْسَت َ اوُنَما َنيِذَّلا اَهُّيَا اَي ّتَل َزَن اَّمَل□ Œ

بِّنلا ِلَس :اَنْلُق َو اد ْرُب ُهاَن ْوَش َرَف□□ #

Bu mevzu üzerine rivayet çoktur:

7- Ashab'tan vârid olan soruların izâhı:

Hemen belirtelim ki, hadis kitaplarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Ashab'ın sorduğu birçok sualler rivayet edilmiştir. İster istemez, yasağa rağmen bu sualler nasıl soruldu diye bir müşkil hatıra gelebilmektedir. Âlimler üç ihtimal üzerinde dururlar:

a) Bu sualler, yasak koyan âyetin inmesinden önce sorulmuş olabilir.

b) Âyette gelen sual yasağı umumî değil, hususîdir. Yani, hükmü kesinlik kazanmış meselelerle ilgili olarak duyulan ihtiyaçta soru yasağı yoktur.

c) Yasak, mutlaka bilinmesi gereken şeylere şâmil değildir. Kamışla kesilen hayvanın etine terettüp edecek hükümle ilgili sual, ümerâ Allah'a itaatin dışına çıkan emir verecek olursa, onlara itaat edilip edilmeyeceğine dair sual, kıyâmet ahvâli ve âhirzaman fitnesi ile ilgili sualler, keza bizzat Kur'ân'da zikredilen, kelâle, içki, kumar, haram aylardaki savaş, yetimler, hayız zamanı, kadın, sayd vs. üzerine gelen sualler gibi. Bu sualler gerçek ihtiyaçtan geldiği için yasak bunlara şâmil olmamıştır.

8- Yasak vukû bulmayana da şâmildir.

Sual sormaya yasak koyan âyetin, vukû bulmayan hâdiselerle de ilgili olduğunu söyleyenler, bu kanaate, "vukû bulan hâdiseyle ilgili sual, meşakkat getiren teklife sebep olduğuna göre, olmayan şeyden sormamak daha iyidir" mülâhazasıyla varırlar. Dârimî, Sünen'inin Mukaddime kısmında bu mevzuya tahsis ettiği bir babta, bir çok selefin görüşünü kaydeder.

İbnu Ömer: "Vukûa gelmeyen şeyden sormayın, zîra ben olmayan şeyden soran kimseye babam Ömer (radıyallahu anhümâ)'in lânet ettiğini işittim" der.

Zeyd İbnu Sâbit kendisine birşey sorulunca önce, bunun vukû bulup bulmadığını sorar, "evet!"

derlerse, o konuda bildiği bir şey varsa söylerdi. Şâyet "Hayır, henüz vukû bulmadı!" derlerse:

"Bırakın vukûa gelsin, o zaman sorarsınız!" deyip cevap vermediği belirtilir.

Hz. Ömer de, "Vukuâ gelen hâdiseler bizi yeterince meşgul etmekte" diyerek, vukûa gelmeyen şeylerden sormayı yasaklamıştır.

Âlimler, hakkında nass gelmeyen şeylerle ilgili olarak yapılan araştırmayı iki kısma ayırmışlardır: 1) Hâdiseyi bütün yönleriyle, nassın delaleti içerisine dâhil etme araştırması. Böyle bir araştırma makbuldür, mekruh değildir. Bilâkis, yetkili müctehidlere, bunu yapmak farzdır.

2) Rivayetler arasında ihmali mümkün veya cem'edilmesi kabil küçük farklılıkların üzerinde fazlaca durup, dine, şeriata hiçbir faydası olmayan ince tahlillere girişmek; benzer şeyler arasında yoktan ayrılıklar, farklılıklar çıkarmak gibi gayretler, tahliller, araştırmalar ortaya koymak; veya aksine farklılıkları zâhir olan muhtelif şeyleri aynı şeymiş gibi göstermek için tekellüflü te'lif çalışmaları yapmak; delilleri, vechi olmayacak şekilde zorlamak. Selefin mekrûh addettiği ilmî gayretler bu kısma girenlerdir. Bu çeşit boş gayretlerin zaman kaybından başka, kişiyi, şu hadisin tehdidine maruz kılacağı da belirtilir: □ نوُعه ِطَنتُمْلا َكَلَه "A-şırılar helâk olmuştur". Hadiste geçen mütenattiûn'u aşırılar olarak tercüme ettik.

Zemahşerî, hadisin gayesi, doğruluk ve güzellikte tek veche ulaşan muhtelif kıraatlarda münakaşa ve inadlaşmayı yasaklamaktır demiştir.

Nevevî hadisten: "Kelâmda çeşitli edebiyat oyunları yaparak derinleşmenin, halka hitab ederken fesahat yapacağım diye zorlamalara, yapmacıklara gitmenin, lügat parçalamanın, irab inceliklerine inmenin kastedilip, kötülendiğini, ayrıca faydasız, mâlayâni mevzulara dalmanın... vukûu nâdir meselelerin inceliklerinden sual sormanın vs..." kastedildiğini söylemiştir.

İbnu Hacer, kitap, sünnet, icma gibi ana kaynaklardaki bir asla dayanmayan meselelerde teferruata inmede aşırı gitmeyi de buraya dâhil eder. Başka şeylerde harcanması çok daha iyi olacak kıymetli vakitlerin, vukûu pek nadir şeylerde harcandığına esefle parmak bastıktan sonra der ki: "Bunların en fenası, şeriatça keyfiyetini araştırmadan sadece inanılması istenen şeyleri didiklemek maksadıyla çokca sual sormaktır. Sözgelimi, bazı meseleler vardır ki, meşhûd âlemde hiçbir hissî delili yoktur: Kıyametin vakti, ruhun mahiyeti, bu ümmetin ömrünün müddeti gibi. Bunlar sadece ve sadece nakil yoluyla bilinebilecek meseleler olduğu halde bunlardan sorular da sorulur. Halbuki bunların çoğu hakkında nakille gelen bilgi yoktur, bunlara araştırma yapmadan iman gerekir. Daha da fenası, bazı mevzular var ki, fazla didiklemek, kişiyi şekke ve şaşkınlığa atar. Ebu Hüreyre tafından rivayet edilen:

"İnsanlar birbirlerine şundan bundan sora sora, şöyle sorma noktasına gelirler: "Bu mahlûkatı Allah yarattı, öyleyse Allah'ı kim yarattı?" hadisi bu durumu haber vermektedir."

Şu halde sual sorma yasağı pek çok teferruata şâmil ber mevzudur. Biz bazı meselelerini özetleyerek sunmaya çalıştık.408

408 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/293-297.

هاللّ ِتْيَب ىلإ ُهُغِلَبُت ةَل ِحا َر َو ادا َز َكَلَم ْنَ : م # هاللّ لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ □

2□

ى ِض َر يلع نعو -□

هللّ ِ بلَع □ :

و ُلوُقَي ىلاعَت َ هاللّ ّنأ َكِلذ َو اهِينا َرْصَن ْوأ اهيدوُهَي َتوُمي ْنأ ِهْيَلَع ًَف ّجُحَي ْمَل َو ِما َرَحلا

. هجرخأ يذمرتلا .] Œ

ةي ا يِبَس ِهْيَلإ َعاَطَتْسا ِنَم ِتْيَبْلا ُّج ِح ِساَّنلا

2. (1175)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz şöyle buyurdular:

"Kim kendisini Beytullahi'lharam'a ulaştıracak kadar azık ve bineğe sahip olduğu halde haccetmemişse onun Yahudi veya Hıristiyan olarak ölmesi arasında fark yoktur. Zîra, Cenab-ı Hakk şöyle buyurmuştur: "Oraya yol bulabilen insana, Allah için Kâbe'yi haccetmesi gerekir" (Âl-i İmrân 97). [Tirmizî, Hacc 3, (812).]409

AÇIKLAMA:

Hadiste, hacc yapmaya yetecek maddî imkânı olup da hacca gitmeyenler çok ağır bir üslubla tehdid edilmektedir: Hıristiyan veya Yahudi olarak ölme tehlikesi, yani küfür üzere ölmek. Âlimler, bu ifadenin tağliz yani "terhib ve korkutmada şiddete başvurma" güttüğünü belirttikten sonra şu açıklamayı da yaparlar: Maddî imkâna rağmen farz olan haccı terketmek, ya bunun vacib olduğunu inkâr ve istihfafdan gelir, bu ise küfürdür; ya da emr-i İlâhî'ye isyandan gelir. Öyle ise küfre düşerek Yahudi veya Hıristiyan mertebesine inme tehlikesi ile başbaşadır.

Haccı terkedenlerin betahsîs Ehl-i Kitab'a benzetilmeleri, onların da kitaplarıyla amel etmemelerinden ileri gelir. Zîra haccı yapmayan Müslüman da, kitabının emrini terketmiş olmakla aralarında bir müştereklik hasıl olmaktadır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), haccı emreden âyeti okuyarak, haccetmeyenin bu emr-i İlâhî'yi inkâr veya ona isyan ettiğine ve dolayısıyla beyan ettiği vaîde delil getirmiş olmaktadır.410

يف ُّجَحلا :َلاَقف # هالّ َلوسر َلأَس ٍّسِباَح َنْب َع َرْق ا ‘ َّنأ] .امُهْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ع ُّوَطَتَف َدا َز ْن□] .

مَف . ةَد ِحا َو ة َّرَم ْلَب :َلاَقف ؟ ةَد ِحا َو ة َّرَم ْوأ ٍّةَنَس هِلُك□

3. (1176)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hazretleri anlatıyor: "Akra' İbnu'l-Hâbis (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:

"Hacc her sene midir, ömürde bir kere midir?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bir keredir, fazla yapan nafile olarak yapmış olur!" diye cevap verdi." [Ebu Dâvud, Hacc 1, (1721); Nesâî, Hacc 1, (5, 111); İbnu Mâce, Menâsik 2, (2886).]411

دواد

.

وبأ امهجرخأ .[ِم ًس“ا يف ةَروُرَص َ :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

نعو ـ4□

ى ِض َر ه□

ةأرما وأ ناك جر جُحي مل نذلا ُ ة .

«رو ًُرَّصلا□ »

4. (1177)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "İslâm'da hacc yapmamak (saruret) yoktur." [Ebu Dâvud, Hacc 3, (1729).]412

AÇIKLAMA:

Saruret iki mâna taşır:

1- Hiç hacc yapmayan kimseye denir.

2- Ruhbanlarda olduğu şekilde evlenmeyip, bekâr kalan kimseye denir. Tâbir, açıklanan bu iki mânasıyla cahiliye devrinde câri iki âdeti de dile getirmiş olmaktadır. İmam Mâlik Muvatta'da, kadın saruret'i şöyle açıklamıştır: "Kadınlardan hiç haccetmeyendir, kendisini hacca götürecek bir mahremi bulunmayan -veya böyle bir mahremi olsa da kadını hacca götürmeye muktedir olmayan- kadına,

409 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/297.

410 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/297-298.

411 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/298.

412 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/298.

saruret denir." İmam Mâlik devamla, "İslâm'da saruret yoktur" prensibi için: "Böyle bir kadın, bir grup kadına dâhil olarak hacca giderek, farz olan haccını yine de terketmez, (din haccın terkine (sarûrete) cevâz vermez" buyurur.

Görüldüğü üzere, İslâm'da sarûret yoktur hadisi, hacc yapabilecek güçte olan kimseye, kadın olsun, erkek olsun hacc etmemek için ileri sürebileceği her çeşit mâzeret kapısını kapamaya müteveccihtir.

Hadisten, "ruhbanlarınki tarzında" bekârlığın reddi de anlaşılabilir. Zîra İslâm, başkaca mazeret olmadıkça, dindarlık ve zühd mülâhazalarıyla bekâr kalmayı tecviz etmemiş, meşrû addetmemiştir.413

: لَّجَعَتَيْلَف ّجَحلا َدا َرأ ْنَ□] .

م # لاق] ا

ضيأ هنع هلو ـ5□ :

5. (1178)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü rivayet etmiştir: "Hacc yapmak isteyen acele davransın." [Ebu Dâvud, Menâsik 6, (1732).]414

AÇIKLAMA:

Bu hadis hacc hususunda acele davranmanın gereğine dikkat çekmektedir. Haccın arzuya bağlı nafile bir ibadet olmayıp, şartlara bağlı bir farz olduğu gözönüne alınınca "hacc yapmak isteyen..." tâbirini,

"hacc kime farz olmuş ise" şeklinde anlayıp şöyle ifade etmemiz gerekir: "Bir kimseye hacc farz oldu mu, bunu yerine getirmede acele etsin."

Öyle ise, haccda esas olan ta'cildir. Bilhassa yurdumuzda kökleşmiş olduğu üzere ileriki yaşlara, yaşlılığa bırakmak câiz değildir. Bu hadisin Beyhakî'deki ziyadesi meseleye daha da açıklık getirir:

ةَجاَح ْوَا ٍّض َرَم ْن ِم ُهَل ُض ِرْعَي اَم ى ِرْدَي َ ْمُكَدَحا َّنإَف□□

"Zîra sizden kimse, başına ne gelecek bilmez; hastalanacak mı, fakir duruma mı düşecek?"

Bu hadise dayanan Ebu Hanife, İmam Mâlik ve bir kısım Şafiî ulemâsı, haccın fevrî bir vecibe olduğuna, yani vâcib olur olmaz, tehir edilmeden getirilmesi gereğine hükmetmişlerdir. Ancak İmam Şafiî, Evzâî, Ebû Yusuf ve Muhammed eş-Şeybânî (rahimehumullah), haccın beşinci veya altıncı hicret yılında farz kılınmış olmasına rağmen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onuncu yılda haccetmiş olmasını nazar-ı dikkate alarak, hacc farizasının fevrî bir vecibe olmayıp geciktirilebileceğini söylemişlerdir.

Ancak hemen belirtelim ki, bu görüşe katılmayanlar:

a) Haccın farz kılınma zamanının münâkaşalı ve hattâ bazılarınca 10. hicrî yıl kabûl edildiğini, bu durumda te'hir olmadığını,

b) 10. yıldan önce farzedilmiş olsa bile, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, haccda çırılçıplak vaziyette hacc yapan müşriklerle karışık olarak hacc yapmak istemediği için tehir ettiğini ve dolayısiyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın te'hirinde meşru bir özür bulunduğunu söyleyerek görüşlerinin isabetliliğini müdâfaa etmişlerdir.

Hacc yapanlar, günümüz şartlarında dahi, hacc ibadetinin gençlikte yapılması gereken meşakkatli bir ibadet olduğunu te'yid etmektedir.415

□ نأ □

و َ :َلاَقف ؟

هاللّ لوسر َل #

□بِه ّةَب ِجا َوأ ِة َرْمُعْلا ِنَع

□هاللّ ُ هْنَع ُلاق :[ُنس

6□

□ـ ى ِض َر رباج نعو

. [□لَضفأ َوُه او ُرِمَتْعَت

6. (1179)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan:

"Umre vacib midir?" diye sorulmuştu, şu cevabı verdi:

"Hayır! Ancak, umre yapmanız faziletli bir ameldir." [Tirmizî, Hacc

88. (931).]416

AÇIKLAMA:

413 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/299.

414 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/299.

415 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/299-300.

416 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/300.

Umre hakkında, mevzuun başında ve ayrıca 1165 numaralı hadisin açıklamasında yeterince durulmuştur. Oralarda kaydettiğimiz üzere bir kısım âlimler (Şafiî, Ahmed vs.), umrenin vacib olduğunu söylerken, diğer bazıları (İmam Mâlik, Ebû Hanife vs.) nafile olduğuna hükmetmişlerdir.

(Önceki bahislere bakılmalıdır.)417

ىذمرتلا امهجرخأ ّ ة .

ب ِجا َو ُة َرْمُعْلا] ل□ [

اق امُهْنَع ُ هاللّ :

7□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

7. (1180)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın: "Umre vacibtir" dediği rivayet olunmuştur. [Tirmizî, Hacc 88, (931).]418

AÇIKLAMA:

İmam-ı Şafiî'nin bir rivayetine göre, kendisine İbnu Abbâs'ın umre hakkında "vacibtir" diye hükmettiği ulaşmıştır. Buharî'nin muallak olarak kaydettiği bir rivayet de bunu destekler: نْبا َلاَق

و

 هاللّ ِباَتِك ِف

ى اَهُتَني ِرَقَل اَهَّنإ :امُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ٍسأَّبَع

"İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Umre, Allah'ın kitabında haccla birlikte zikredilmiştir" demiştir."

Bunu te'yid eden bir başka rivayeti Hâkim, Atâ'dan kaydetmiştir. Atâ'nın bildirdiğine göre İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): نااَتَضي ِرَف ُة َر ْمُعْلا َو ُّجَحْلَا

"Hacc ve umre iki farz ibadettir" buyurmuştur.

Hacc ve umre hakkında bu mevzuun giriş kısmında gerekli tahlili yaptığımız için tekrar etmiyeceğiz.419

وَل

: لوُقي َناك َو ،ِتْيَبْلا ىلاِ َة َرْمُعْلا َو ُّجَحلا اوُّمَتأ:

] و أرقَي َناك

و :دوعسم نبا نع هلثمو ـ8

. نيزر هجرخأ ٌ ة

ب ِجا َو ُة َرْمُعْلا ُتْلُقَل ائْيَش َكِلذ يف # هاللّ لوسر ِنم ْعَمْسأ َمَل هِنأ َو ،ُج ُّرَحَّتلا].

8. (1181)- Yukarıdaki rivayetin bir benzeri İbnu Mes'ud'dan yapılmıştır. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) hazretleri şöyle kıraat ederdi: ِتْيَبْلا ىلاِ َة َر ْمُعْلا َو َّجَحْلا اوُّمِتا

و ve derdi ki: "Eğer günah olmasaydı

-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bu mevzuda hiç bir şey işitmemiş olmama rağmen- umre vaciptir derdim." [Rezîn ilavesi.]420

AÇIKLAMA:

1- Anlaşıldığı üzere, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) da umrenin vacib olduğu görüşündedir, tıpkı İbnu Abbas gibi.. اَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّه

و "Başladığınız haccve umreyi Allah için tamamlayın"

(Bakara 196) âyetini, -Ebu Hayyân'ın el-Bahru'l-Mühit'de dediği üzere- tefsir mâhiyetinde şöyle okumuştur: اَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ اِلى الْبَيْتِ

و "Beytullah'a olan hacc ve umreyi Allah için

tamamlayın." Şu halde bu, farklı bir kıraatten ziyade, tefsirî bir ziyade olmaktadır.

2- İbnu Mes'ud, umrenin vacib olduğuna öylesine inanmıştır ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan onun vacib olduğuna dair hiçbir şey işitmemiş olduğunu belirttikten sonra: "Günaha girmiş olmaktan korkmasaydım umre vâcibtir diyecektim" der.

Şu halde İbnu Mes'ud, umrenin vâcib olduğuna dair, Resûlullah'tan hiç bir şey işitmediğini alçıklamış

olmaktadır. Fetvalarında hep İbnu Mes'ud'u esas alan Ebu Hanife (rahimehullah), "Umre vâcib değildir" derken de İbnu Mes'ud'un bu riayetine muhalefet etmemiş olmaktadır.421

ÜÇÜNCÜ BAB

417 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/300-301.

418 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/301.

419 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/301.

420 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/301.

421 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/301-302.

MÎKAT VE İHRAM HAKKINDA

Bu babta İKİ FASIL ile ÜÇ FER' vardır.

BİRİNCİ FASIL

MÎKAT HAKKINDADIR

*

İKİNCİ FASIL

İHRAM VE HARAMLAR HAKKINDADIR

*

BİRİNCİ FER'

TELBİYE

*

İKİNCİ FER'

İHRAM YASAGI İHLALİ

*

ÜÇÜNCÜ FER

CEZÂU'S-SAYD (AVLANMANIN HÜKMÜ)

BİRİNCİ FASIL

MÎKÂTLAR

MÎKAT:

Hacc ve umre ibadetlerinin kendine has menâsiki vardır.422 Bunlardan biri ihramdır. İşte, Mekke dışından hacc için gelenlerin ihram giymeleri şart olan yerlerden her birine mîkat denir. Mekke'ye gelinen istikâmete göre mîkat yerleri farklıdır ve toplam beş adet mîkat vardır: Zülhuleyfe, Zat-ı Irk, Cuhfe, Karn, Yelemlem.

Mekke'de bulunanların hacc için mîkatı Mekke'dir. Umre için, Mekke'nin Harem bölgesinin dışında ihram giymesi gerekir. Bu maksadla Mekke'ye en yakın Ten'im mevkii vardır, oraya gidip ihram giymesi gerekir.

İhram giyme vaktine de mîkat denir. Mîkat mahallerinden önce de ihrame girilebilir.

İhramla ilgili yasaklar ihramın giyildiği yerden itibâren başlar. Mecburi ihram giyme yerleri, gelinen istikametlere göre şöyledir:

1- Zülhuleyfe: Medine istikametinden gelenlerin mîkatıdır. Mekke' ye en uzak mîkattır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccında burada ihrama girmiştir. Şimdilerde Âbâr-ı Ali veya Ebyâr-ı Ali denilmektedir. Mekke'ye 450 km uzaklıktadır.

2- Cuhfe: Şam yönünden gelenlerin mîkatıdır. Mekke'ye 187 km. mesafededir.

3- Zat-ı Irk: Irak istikâmetinden gelenlerin mîkatıdır.

4- Karn: Necid bölgesi cihetinden gelenlerin mîkatı olup Mekke'ye 54 km. mesafededir.

5- Yelemlem: Yemen tarafından gelenlerin mikatıdır. Mekke'ye uzaklığı 54 km'dir, en yakın olanı budur.

Kızıl Deniz'in Süveyş cihetinden gelenler, Cuhfe yakınındaki Râbiğ hizasında, Cidde tarafından gelenler Cidde'de ihrama girmektedirler, buralar da mîkat sayılmaktadır.423

يِذ ْن ِم ُرْشَعو ِةَدْعَقلا وُذ َو ٌلا َّوَش

لاق ام:]

هجَحلا ُرُهْشأ□

هْنَع ُ ه□

اللّ

1□

ى ِض َر رمع نبا نع ـ□

. ةمجرت براخبلا هجرخأ .

ةَّج ِحلا□]

422 Menâsik: Mensek'in cem'idir. Mensek (veya nüsük) lügat olarak ibâdet ve su ile bir şeyin temizlenmesi mânâsına gelir ise de, hacc ıstılahı olarak, "Hacc'ın farz, vacîb ve sünnet olan herhangi bir fiiline" ıtlak olunmuştur.

423 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/304-305.

1. (1182)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "Hacc ayları Şevvâl, Zülkade ve Zilhicce'den de on gündür." [Buharî, Hacc 33 (Tercüme, yani bâb başlığı olarak senetsiz kaydetmiştir.)]424

AÇIKLAMA:

Haccın menâsikini îfa edebilmek için muayyen zamanlar vardır. Bu zamanlar dâhilinde yapıldıkları takdirde menâsik muteber olur. Sadedinde olduğumuz rivayet bu vakitleri bildirmektedir. Bu aylara eşhür-i hacc veya mevsim-i hacc denir. Bunlar Şevval, Zilkade aylarıyla Zilhicce'nin ilk on günüdür.

Bunlar dışında menâsik îfa edilemez. Bu husus âyet-i kerime ile de tavzih edilmiştir. (Meâlen): "Hacc bilinen aylardandır. O aylarda hacca girişen kimse bilmelidir ki, haccda kadına yaklaşmak, sövüşmek, döğüşmek yoktur..." (Bakara 197).

İbnu Abbâs, İbnu Ömer, İbrahim Nehâî, Şa'bî, Mücâhid, Hasan Basrî, Ahmed İbnu Hanbel hazerâtı Zilhicce'nin onuncu gününün de hac mevsimine dahil olduğunu söylemişlerdir. Hanefi mezhebi de bu görüştedir. Haccın son rüknü olan tavaf-ı ziyâret bu günde yapılır.

İmam Şafiî Zilhicce'nin dokuzunu sayar, onuncu gününü saymaz.

İmam Mâlik bütün Zilhicce ayını hacc mevsimine dâhil addeder. Ona göre ayette geçen eşhür şehr'in cem'idir. Arapça'da cem'in en azı üçtür. Âyette eşhür dendiğine göre bu üç ay tam olarak hacc aylarıdır. Ancak Şâfiî ve Mâlik hazretlerinin sözleri mütearif malûmata aykırıdır.

Hacc mevsimi, belirtilen bu vakitlerin dışına çıkarılamaz. Hanefî ve Mâlikîler haccın şerâit-i mütekaddimesinden olan ihrama bu aylar dışında da girilebileceğini kabul ederler, ancak sünnete aykırı olduğu için mekruh addederler. Şafiî hazretler i ise hiç câiz görmez ve "Bu, hacc değil umre olur" der.

Gerek temettu, gerek kıran ve gerekse ifrad haccının geri kalan menâsikinin sahih olması için bu sayılan aylar içinde yapılmasının şart olduğunu söylemekte hepsi ittifak eder.

Buharî'nin kaydettiğine göre, Horasan fâtihi Abdullah İbnu Âmir, Horasan'ı fethedince, bu lütf-i İlâhi'ye şükür olarak, Horasan'dan Medine'ye kadar ihramlı gitmeye ahdeder ve Nisâbur'da ihrama girer. Medine'ye varıp Hz.Osman'ın huzuruna çıkınca, Hz.Osman (radıyallahu anh) onu bu davranışı sebebiyle ayıplar. Ayıplama sebebini, bazı âlimler Mekke ile Horasan arasındaki uzaklığın eşhürü'lhacc mesafesinden fazla olmasıyla yani, hacc mevsimi dışında ihrâma girmiş olmasıyla izah ederler. Dolayısiyle Hz. Osman bunu hoş karşılamamış ve ayıplamıştır.425

لهُي َنيِنِس َعْسِت َةَّكَمِب َماَقأ :امُهْنَع ُ هاللّ□□

] □2ـ ةورع نب ماشه نعو

ى ِض َر ِرْيَب ُّزلا َنْب ِ هاللّ َدْبَع َّنأ□

كِلذ ُلَعْفَي ُهَعَم ُة َو ْرُع َو ،ةَّج ِحْلا ِبذ ِل ًّهِل ِهجَحْلاِب□] .

2. (1183)- Hişâm İbnu Urve (merhum) anlatıyor: "Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ) Mekke'de dokuz yıl ikâmet etti. Bu esnada Zilhicce'nin hilâli ile yüksek sesle telbiyeye başladı.

(Kardeşi) Urve de onunla aynı şeyi yapardı" [Muvatta, Hacc 50, (1, 339).]426

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Abdullah İbnu Zübeyr'in Mekke'de geçirdiği hilâfet yılları esnasında hacc mevsiminin başlamasıyla, diğer hacılar gibi bulunduğu yerde telbiyeye başladığını anlatmaktadır. Daha önce de söylendiği üzere, Mekke'de oturanlar -ister yerli ister dışardan gelen (âfakî) olsun- hacc mevsimi başlar başlamaz bulundukları yerde ihrâma girerek telbiyeye başlarlar. (Telbiye: yüksek sesle Lebbeyk Allahümme lebbeyk... duasını okumaktır.) Mekke'nin dışında olan Mekkeliler hacc yapmak diledikleri takdirde Mekke'ye dönerken geçtikler yerdeki mîkatta âfakiler gibi ihrama girerler.

Hacc için Mekke'de ihram giymiş olanlar, Kâbe tavafını ve Safâ ile Merve arasındaki sa'yi Mina dönüşüne te'hir ederler. İmam Mâlik, Abdullah İbnu Ömer'in böyle yaptığını belirtir.427

---

424 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/305.

425 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/305-306.

426 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/306.

427 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/306.

اثْعَش َنوُتأي ِسأّنلا ُنأش اَم َةَّكَم َلْهأ اَ : يَ لاق ُهْنَع ُ هاللّ

] □3ـ محمد نب مساقلا نعو

□ى ِض َر َرَمُع َّنأ

رعشلا حي ِرْسَتِب دهعلا ديعبلا

« □ثِعَّشلا .

« وأنتْمُ مد هَّ نُوَن أهلِّوا إذا رَ أيتْمُ الهًِ لَ]. أخرجهما مالك

هلسغو .

3. (1184)- Kasım İbnu Muhammed anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) Mekkelilere şöyle hitab etti: "Ey Mekkeliler! Ne oluyor da uzak diyardan gelenler saçları dağınık vaziyette iken sizler yağlanıyorsunuz? (Zilhicce) hilâlini görünce siz de telbiyede bulunun." [Muvatta, Hacc 49, (1, 339).]428

AÇIKLAMA:

Mekke'ye dışardan hacc için gelenler (âfakiler) ihramları sebebiyle saçlarına yağ sürüp taramadıkları için, Hz. Ömer (radıyallahu anh) onlara kasden "saçları dağınık" tâbirini kullanmıştır.

Şa's, bakımsız, taranmamış ve kirli saça denir. Mekkeliler ihramsız olmaları sebebiyle saçlarını yağlayıp taradıkları için Hz. Ömer onlara, "Sizler yağlanıyorsunuz" demiştir.

Hz. Ömer sanki şöyle demektedir: "Buraya uzaktan gelenlerin, tâzimen saçları karışık olunca buranın yerlileri olan sizlerin bu tâzim vaziyetine girmesi evla ve ensebtir."

Nitekim, bu maksadını daha açık olarak şöyle dile getirmiştir: "(Zilhicce ayına girip) hilâli görünce siz de ihrama girin ve telbiyeye başlayın."

Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh) ise terviye günü429 (yani Zilhicce'nin 8. günü) telbiyede bulunmakla babasına muhalefet etmiştir. Her iki görüşü de benimseyen fukahâ mevcuttur.430

امُهْنَع ُ هاللّ

لاَقف□ :

.

هبَلُي نَت

ى ِض َر َرَمُع ُنْبا َناك□

م ِرِواَجُملا ِنَع َلِئُس ُهَّنأ] ءاطع نعو ـ4□□

هجَحْلاِب يِ□

رْهُّظلا تَّلَص اَذإ ِةَيِو ْرَّتلا َم ْوَي ِهجَحلاِب ىِهبَلُي اعِهتَمَتُم ىتأ اَذإ□

ةجحلا ىذ نم نماثلا وه□

. ةَيِو هرَّتلا ُم ْوَي□»

. ةمجرت ىراخبلا هجرخأ «

هِتَل ِحا َر ىلَع ىوَتْساو□]

هيف ءاملا نم نووتري اوناك مهن‘ كلذب ىمس .

4. (1185)- Atâ'ya: "Mücâvir (Mekke'de ikâmet eden) hacc için ne zaman telbiyede bulunur?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) mütemetti olarak gelince, terviye günü, öğleyi kılıp, devesine bindi mi hacc için telbiyede bulunurdu." [Buharî, Hacc 82, (Tercüme yani bab başlığı olarak kaydedilmiştir. Senetsizdir.]431

AÇIKLAMA:

1- Önceki rivayetin açıklamasında da kaydettiğimiz üzere İbnu Ömer, Zilhicce'nin sekizinci günü, yevm-i terviyede ihrama girmektedir. Buharî'nin kaydına göre, kendisine: "Herkes Zilhicce hilâli görülünce ihrama girdiği halde sen terviye gününe kadar girmiyorsun?" diye sorulunca: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bineği yola çıkarıncaya kadar telbiye yapar görmedim" diye cevap verir.

2- Mütemetti, umre ve haccını ayrı ayrı ihram giyerek eda eden demektir. Yani önce umre için ihram giyer, umreyi tamamlayınca ihramdan çıkar. Bir müddet ihramsız, yasaksız yaşadıktan sonra, hacc için yeniden ihrama girer. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, Adullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in, temettu haccı yaptığını, haccetmek üzere ihrama, Zilhicce'nin sekizinde girdiğini, öğle namazını kıldıktan sonra Mina'ya gitmek üzere devesine binince telbiye getirmeye başladığını ifade 428 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/307.

429 Terviye suya kandırmak veya gördüğü rüya üzerine düşünmek demektir. Zilhicce'nin 8.günü hacılar, sabah namazını Mekke'de kıldıktan sonra Mina'ya gider. Mina'da su olmadığı için gerek kendileri ve gerekse binekleri Mekke'de kana kana su içerek yola çıktıkları için o güne terviye günü denmiştir. Hz. İbrahim, oğlu İsmail'in kurban

edilmesiyle ilgili rüyayı da o gece görmüş, o gün rüya üzerinde düşünmüştür, bu sebeple de o güne terviye günü denmiştir.

430 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/307.

431 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/308.

etmektedir. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı haccı böyle eda ederken gördüğü için bu tarzda hareket etmiştir.432

.[

□ ام لاق: [مِ نَ السُّنَّةِ أَنْ يَ

□حْ رَ مَ بالِحْجَهِ إِ ّفي أشْهُرِ الحَجه

□ الّله ُ عَنْهُ

5□

□ـ وعن ابن عباس رَ ضِ ى

. أخرجه البخارى ترجمة أيضا

5. (1186)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) şunu söylemiştir: "Hacc için, sadece hacc aylarında ihrama girmek sünnettendir." [Buharî, Hacc 33 (tercüme yani bab başlığı olarak kaydetmiştir).]433

AÇIKLAMA:

1- Hacc ayları (eşhürü'lhacc) Şevvâl, Zilkade ve Zilhicce'dir. Hacc menâsiki bu aylarda başlatılabilir.

1182 numaralı hadiste açıklandığı üzere hacc menâsikinden olan ihrama, bu ayların dışında da girilmesinin câiz olduğu bir kısım ulemâca kabul edilmiş, ancak mekruh addedilmiştir. Sünnete uygun olanı, İbnu Abbas (radıyallahu anh) hazretlerinin belirttiği üzere bütün menâsikin mezkur üç ay içerisinde başlatılmasıdır.434

ةَفْيَلُحلا يِذ ْنِم ِةَنيِدَمْلا ُلْهأ ُّلِهُي :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

6

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ

ةتسلا هجرخأ .

ن ْرَق ْنِم ٍدْجَن ُلْهأ ُّلِهُي َو ،ةَفْحُجْلا ِنم ِماَّشلا ُلْهأ ُّلِهُي َو].

6. (1187)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Medineliler Zülhuleyfe'de, Şamlılar Cuhfe'de, Necidliler Karn'da ihrama girer, telbiyeye başlar."

[Buharî, Hacc 8, 5, 10, İlm 52, İ'tisam 16; Müslim, Hacc 1347, (1182); Muvatta, Hacc 22, (1,330); Tirmizî, Hacc 17, (831); Ebû Dâvud, Menâsik 9, (1737); Nesâî, Hacc 17, 18, 21, (5,122-125).]435

ن ِم ِنَمَيْلا َلْهأ ُّلِهُي َو

[لاق # هاللّ َلوسر َّنأ ْعَمْسأ ْمَلو نل َرِكذ.

7ـ يفو :ةياور لاق نبا رمع و

.

[مَلْملي

7. (1188)- Bir rivayette İbnu Ömer der ki: "Bizzat işitmemekle beraber, bana söylendiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştur ki: "Yemenliler de Yelemlem'de ihrâma girerler."

[Buharî, Hacc 8, İlm 52, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 13-18 (1182).]436

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer, Resûlullah'tan rivayet hususundaki hassâsiyetinin bir ifadesi olarak, Yahudilerin ihrama girme yeri ile ilgili haberi "Resûlullah'tan bizzat işitmedim ama, söylendiğine göre Yemenliler'in de Yelemlem'de ihrama gireceklerini söylemiş" diyerek rivayet etmiştir. Buharî ve Müslim'de muhtelif vecihlerden kaydedilmiş olan bu haberin, Buharî' nin Kitâbu'l-İlm'deki vechi hepsinden farklı bir mahiyet taşır:

□كاَن ابْنُ عُمَرَ يَقُوُلُ لَمْ أَفْقَهْ هذِهِ □

وَ يَزْعُمُونَ أَنَّ رَسُوَلَ اللّهِ # قَاَلَ: وَ يُهِلُّ أَهْلُ اليْمَنِ مِنْ يَلَمْلَمْ وَ

□ مِنْ رَسُوِلِ اللّه

"...Bazılarının zu'muna göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yemenliler de Yelemlem'de ihrâma girerler" buyurmuştur. Ben bunu, Resûlullah'ın nasıl söylediğini anlamadım."

İbnu Ömer dışında pek çok sahâbî, Yemenliler'in mîkatının Yelemlem olduğunu kesin bir şekilde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan rivayet ederler.437

432 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/308.

433 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/308.

434 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/309.

435 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/309.

436 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/309.

437 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/309-310.

□وفي أخرى للبخاري: [أَنَّ رَجُلاً سَأَلَهُ مِنْ أَيْنَ يَجُوزُ لِي أَنْ أَعْتَمِرَ. فَقَاَلَ: فَرَضَهَا رسول
□8ـ

.

[□اللّه #: لِهَ نَجْدٍ قَرْناً ، وَلِهَ المَدِينَةِ ذَا الحُلَيْفَةِ، وَلِهَ الشّامِ الجُحْفَةَ، وَلَمْ يَزِدْ

8. (1189)- Buharî'de gelen bir diğer rivayette belirtildiği üzere, bir zât (Abdullah İbnu Ömer'e) gelerek:

"Umre için nerede ihrama girmem câiz olur?" diye sorunca:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mîkat yerleri olarak Necidliler için Karn'ı, Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi belirledi" demiş, başka bir mîkat yeri zikretmemiştir." [Buharî, Hacc 3.]438

له ‘و ،ةَفْيَلُحلا اَذ ِةَنيِدَملا ِله□

‘ تَّق َلوسر ُ هاللّ □]

و :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

9□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

نِهْيَلَع نَتأ ْنَمِل َو ّنُهَل ّنُهَف :لاق□□

مَلْملي ِنَمَيْلا ِلْه ‘و ،ل ِزانَملا َن ْرَق ٍّدْجَن ِلْه ‘و ،ةَفْحُجلا ِماَّشلا□.

لهأ نَّتَح َكِلذك َو ِهِلْهأ ْنِم ُهُّلَهُمَف ّنُهَنوُد َناك ْنَم َو َ ة□

رْمُعلا َو ّجَحلا َدا َرأ ْنَّمِم ّنِهِلْهأ ِرْيَغ ْنِم□ .

بذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ . ا .

هْنِم َنوُّلِهُي َةَّكَم□]

9. (1190)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necidliler için Karnu'l-Menâzil'i439, Yemenliler için Yelemlem'i mîkat yerleri olarak ta'yin etmiştir. Bu yerler, ora ahalileri ve oraya başka yerlerden hacc ve umre yapmak maksadıyla gelenler için mîkat yerleridir. Bu söylenen mîkat yerlerinin berisinde (yani mîkatlarla Mekke arasında) bulunanlar için mîkat, bulunduğu yerdir. Daha yakın yerde olanlar da böyledir. Nitekim Mekkeliler de Mekke'de ihrama girerler." [Buharî, Hacc 7, 9, 11, 12, Cezâu's-Sayd 18; Müslim, Hacc 11, (1181); Ebû Dâvud, Menâsik 9, (1737); Nesaî, Hac 20, 23, (5, 123-125).]440

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet mîkatlarla ilgili bilinmesi gereken yer isimlerini belirtmekten başka iki umumî prensibi açıklıyor:

a) Resûlullah tarafından belirlenen mîkatlar, sadece ora halkı için değil, oradan geçen her bir Müslüman içindir. Söz gelimi Yemen cihetine bir iş için giden Suriyeli bir Müslüman hac mevsimi içinde dönüş yapıp haccetmeyi arzu ederse Yelemlem'de ihrama girer. Suriyelilerin aslî mîkatı olan Cuhfe'ye gitmesi gerekmez.

b) Belirlenen mîkatların iç kısmında kalan yerlerde ikâmet eden kimseler, bulundukları yerlerde hacc ve umre ihramını giyebilirler. Harem dahilinde (Mekke'de) bulunan bir kimse (Mekke'nin yerlisi veya Mekke'de bulunan bir âfâkî) umre için ihrama girecekse Harem'in dışına çıkması gerekir. Harem'in Mekke'ye en yakın hududu Ten'im'dir. Günümüzde Ten'im Camiî bu maksadla en güzel şekilde tanzim edilmiş durumdadır.441

1) İHRAMA MÎKATTA GİRMEK ŞART MI?

İhram için, Hz. Peygamber'in zikrettiği bu yerlere gelmek vecibe midir, oralara gelmeden ihrama girilemez mi?Bunun cevabı âlimlerce farklı şekillerde verilmiştir:

a) İmam-ı Âzam ve İmam Şafiî, Sevrî (rahimehumullah) gibi bir kısım ulemâya göre Mîkat'tan daha uzak yerde ihrama girmek kerâhetsiz caizdir. Çoğunlukla Şâfiîler, mîkatta giyinmeyi sünnete uyduğu için efdal bulurlar. Daha yakın yerde caiz değildir. Mîkatı ihramsız olarak geçip, sonradan ihram giyerse bu koyun kesmeyi gerektiren bir cinayet olur. Ancak geri dönüp, mîkatda ihramı giyerse ceza düşer. İmam-ı Âzam ve Şâfiî hazretleri, ihram yasaklarına gücü yetecek olan kimselerin mîkattan önce ihrama girmesini daha faziletli bulmuşlardır. İbnu Mes'ud, Hz. Ali, İmrân İbnu Husayn, İbnu Abbâs, 438 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/310.

439 Karnu'l-Menazil: Bazı rivâyetlerde sadece Karn denir. Bu rivayetteki tasrın, aynı ismi taşıyan bir başka Karn'dan tefrik içindir. Diğeri Karn-ı Seâlim'dir, yokuşun başında yer alır. Karn-ıMenâzil ise yokuşun aşağısında yer alır.

440 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/310-311.

441 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/311.

İbnu Ömer ve Abdullah İbnu Âmir (radıyallahu anhüm ecmaîn) gibi Ashab'tan bir kısmı bu şekilde hareket etmiştir. 1168 numaralı hadiste gördüğümüz üzere, buna Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın teşvikini bile zikretmek mümkündür.

Mîkattan önce ihrama girmek efdal diyenler herkesin evinde ihrama girmesinin daha muvafık olduğunu, mîkata kadar girmemenin bir ruhsat olduğunu da söylerler.

Öyle ise, ihrama, zikredilen mîkatların hizasında başka noktalarda da girilebilir, caizdir. (1193.

hadisde açıklanacak).

b) İmam Mâlik, Hasan Basrî, Atâ gibi bazıları mîkattan evvel ihrama girmenin mekruh olduğuna hükmederler. Bunların delili Ashab'tan Hz. Ömer, Hz. Osman (radıyallahu anhümâ) gibi bazılarının bunu hoş karşılamamış olmasıdır. Nitekim Hz. Ömer, İmrân İbnu Husayn'ın Basra'dan ihrama girmesini, Hz. Osman da Abdullah İbnu Amir'ın Nisabur'dan ihrama girmesini iyi karşılamayıp ayıplamışlardır.

c) Zâhirîler'den İbnu Hazm, mîkat dışında ihrama girmenin haram olduğunu söyler. Ona göre, mîkattan evvel ihrama girip mîkatı geçen kimsenin ne haccı ne de umresi câiz değildir. Ancak, mîkata vardığında ihramını yenilemeye niyet etmişse o zaman bu ihramı sahih olur.442

2- İHRAMI NİÇİN, NEREDE, KİMLER GİYER?

Hanefîlere göre, ihram esas itibariyle Harem bölgesine hürmet için giyilir. Yani, sadece umre veya hacc niyetiyle değil, ticâret, ziyaret, ilim gibi bir başka maksadla Mekke'ye gitmek isteyen mü'min bu mukaddes beldeye hürmeten ihramlı olarak girmesi gerekir. Mîkatları ihramlı geçmek vâcibtir.

Şâfiîlere göre, hacc ve umre kasdı yoksa Harem’e ve Mekke’ye ihramsız girilebilir, caizdir.

* Mîkat sınırları ile Harem bölgesi arasında kalan -ki Hıll denir- yerlerde bulunanlar, hacc ve umre dışında Mekke'ye girmek için ihram giymek mecburiyetinde değildirler.

* Mîkat sınırları dışına çıkmadıkça, Harem bölgesinin dışına çıkan Mekkeliler, tekrar Mekke'ye girerken ihram giymek zorunda değildir.

* Doğrudan Harem bölgesi veya Mekke'ye girmek kasdı olmadan Hıll bölgesine girmek isteyen âfakilerin mîkatta ihram giymesi gerekmez. Bu şekilde Hıll dahiline ihramsız girmiş bulunan bir âfakî, bilahere, Harem'e veya Mekke'ye girip çıkmak istese, Hıll bölgesinde ikâmet edenlerin hükmüne tâbi olurlar. Hacc ve umre için bulundukları yerde ihrama girerler, ticaret, ziyaret gibi maksadlarla girecek olurlarsa ihram gerekmez. İhram olmaksızın Kâbe'yi de tavaf edebilirler.

* Hacc veya umresini tamamlayan hacı ihramdan çıktıktan sonra, Hıll bölgesi hududundan çıkmadıkça Mekke'ye girişlerinde ihram giymez. Mesela Mîkat mahalli olan Cidde'ye gidecek olsa, ihrama girmeden tekrar Mekke'ye dönebilir.

* Hıll bölgesinin dışına çıkıldığı takdirde, ister âfakî olsun, isterse Mekkeli olsun, tekrar girerken mîkatta ihrama girmesi gerekir.

* İhramlı kimsenin uyması gereken bir kısım yasaklar vardır. 1193-1261 numaralar arasındaki hadisler, ihram ve yasaklarıyla ilgilidir.

* Harem bölgesinin sınırları Hz. İbrahim (aleyhisselam) tarafından çizilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ise, bu yerleri hususî şahıslar göndererek işaretletmiştir443.444

□ ة

كَم ْنِم َةَّكَم ُلْهأ َّتَح أَشْنأ ُثْيَح ْنِمَف َكِلذ َنوُد َناَك ْنَم َو] ةياور□□] .

:

□11۔ يفو

10. (1191)- Bir rivâyette şöyle denmiştir: "Kim (mîkatlerin) berisinde ise, (niyeti) başlattığı yerde ihram giyer, öyle ki, Mekkeliler Mekke'de (ihrama girerler). [Buharî, Hacc 7; Ebu Dâvud, Menâsik 9, (1737).]445

AÇIKLAMA:

---

442 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/311-312.

443 Krokiler Diyanet İşleri Başkanlığı'nca neşredilen Hacc Rehberi'nden alınmıştır.

444 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/312-313.

445 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/314.

Bu rivayet, aslında önceki rivayetin devamı ve bir parçasıdır. أَشْنأ ُثْيَح□ ن ِمَف ْ cümlesinin mef'ûlü takdire kalmıştır. Şârihlerin bazısı "Hacc veya umre için seferi başlattığı yer" diye takdir ettiği gibi

"hacc veya umre için niyetini başlattığı yer" olarak da takdir etmişlerdir.

Hıll bölgesine hacc ve umre kasdı olmadan giren ve dolayısıyla ihramsız olan âfakilerin, bilahare hacc veya umreye niyet etmeleri halinde, ihram giymek için mîkata dönmeden bulundukları yerde ihram giyebilme ruhsatları, hadiste gelmiş olan: أَشْنأ ُثْي َح ْنمَف "Nerede başlattı ise orada" ibaresinden çıkarılmıştır. Başlatılan şey âfakî için "niyet" denmesi, Hıll bölgesi sakinleri için "sefer" denmesi daha muvafık gözüküyor.446

هالّ َلوس َر ُتعمس :َلاَقف هلَهُملا ِنَع ُهْنَع ُ هالّ #

لاق ريبزلا بأ نعو ـ11□:]

ى ِض َر ٌرِباج َلِئُس□

□ُر ةَفْحجلا ُ،وَ مُهَلٌ أهِلْ قارِعلا مِ ن Œ

لُوقَي ُ: مُهَلٌ أهِلْ ةَنيِدَملا ْنمِ يذِ ةَفيلُحلا ، وَ َالطرِّ يقُ ا خ

. ملسم هجرخأ .

مَلْملَي ْنِم ِنَمَيْلا ِلهأ ُمُهَل َو ِلِ زانَملا ِن ْرَق ْنِم ٍدْجَن ِلهأ ُمُهَل َو ٍّق ْرِع ِتاَذ□]

11. (1192)- Ebu'z-Zübeyr anlatıyor: "Hz. Câbir (radıyallahu anh)'e ihrama girme yerinden sorulmuştu.

Şu cevabı verdi: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hususta şöyle söylediğini işittim.

"Medineliler'in ihrama girme yeri Zülhuleyfe'dir. Diğer yol Cuhfe'dir.

Iraklılar'ın ihrama girme yeri Zât-ı Irk'dır. Necidliler'in ihrama girme yeri Karnı'l-Menâzil'dir. Yemenliler'in ihrama girme yerleri Yelemlem'dir." [Müslim, Hacc 18, (1183).]447

□ ه

. □هاللّ ُ نَع

□هاللّ ُ نَعْهُما قال: [لَمَّا فُتِحَ هذَانِ الْمِصْرَانِ أَتَوْا عُمَرَ رَضِ ى

12□

□ـ وعن ابن عمر رَ ضِ ى

نا أَنَّا وَ ،اَنِقي ِرَط ْنَع ٌر ْوَج َوُه َو ان ْرَق ٍّدْجَن ِلْه ٌدَ□

ح هاللّ لوسر َّنإ :َنين ِمؤُملا َريِمأ اَي اوُلاَقف

. هجرخأ

[□□ق ْرِع َتاَذ ْمُهَل َّدَحَف ْمُكِقي ِرَ

ط ْن ِم اَه َوْذَح ا ُورُظْناف :َلاق ا

. □نْيَلَع َّقَش ان ْرَق َنتأَن ْنأ اَنْد َرَأ

. ةرصبلاو ةفوكلا :انه امهب دارملاو ،ةنيدملا

« □ زْصِملا .

« براخبلا

12. (1193)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu iki memleket (Basra ve Kûfe) fethedildiği zaman Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e halk gelip:

"Ey mü'minlerin emîri! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Necidliler için Karn'ı (mîkat olarak) tesbit etti. Orası bizim yolumuza sapa düşer. (Buradan) Karn'e gitmeye kalksak, bize zor olur!" dediler. Hz.

Ömer (radıyallahu anh) onlara:

"Öyleyse onun kendi yolunuzdaki hizasına bakın" dedi ve onlar için Zât-ı Irk'ı tesbit etti." [Buhârî, Hacc 13.]448

AÇIKLAMA:

1- Hadis metninde geçen Mısr, şehir demektir. Mısrân ile Kûfe ve Basra muraddır. Ancak Kûfe ve Basra şehirleri Müslümanlar tarafından kurulmuş olduğu için, hadiste esas kastedilen bu iki şehrin arâzisidir.

2- Hadisin zâhirine göre Zât-ı Irk'ı mîkat olarak Hz. Ömer (radıyallahu anh) şahsî re'yi tesbit etmiş

olmalıdır. İmam Şâfiî'den: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Meşrık ahalisi için hiçbir mîkat belirlememiştir. Halk, Zât-ı Irk dağlarını ittihaz etti" dediği rivayet edilmiştir.

Ahmed İbnu Hanbel de bu mevzuya giren bir rivayette İbnu Ömer' in :
فَآثَرَ النَّاسُ ذَاتَ عِرْقٍ عَلَى

"İnsanlar Zât-ı Irk'ı Karn'a tercih etti"قَرْنٍ dediği kaydedilir.

Bir başka rivayette Hz. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) mîkatları sayınca, bir adamın: "Irak'ın mîkatı nerede?" diye sorduğu, İbnu Ömer'in de: "O gün Irak yoktu (yani henüz fethedilmiş değildi)" diye cevap verdiği belirtilir.

Irak'ın mîkatının Hz. Peygamber tarafından tesbit edilmemiş olduğunu ifade eden başka rivayetler de var. Bunların hepsini kaydettikten sonra İbnu Hacer: "Bu rivayetlerin hepsi, Zât-ı Irk mîkatının 446 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/314.

447 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/314.

448 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/315.

mansûs olmadığına (Hz. Peygamber tarafından tesbit edilmediğine) delâlet eder" der ve hemen ilâve eder: "Gazâlî ve er-Râfiî, Şerhu'l-Müsned'de, Nevevî, Şerhu Müslim'de buna hükmederler. İmam Mâlik'in Müdevvene'sinde de böyle geldi."

Ancak İbnu Hacer, Zat-ı Irk'ın mîkat olmasının mansûs olduğuna hükmeden âlimleri de zikreder:

"Hanefîler, Hanbelîler ve Şâfîlerin cumhûru, Şerhu's-Sağir'de Râfiî, Şerhu'l-Mühezzeb'de Nevevî bunun mansûs olduğunu söylediler." İbnu Hacer ayrıca Müslim'de Hz. Câbir'den kaydedilen bir rivayetin de bu hükmü te'yid ettiğini, ancak rivayetin merfu oluşunda şek bulunduğunu belirtir.

Hülâsa Zat-ı Irk'ın, Resûlullah tarafından mı, Hz. Ömer tarafından mı mîkat kılındığı hususundaki birbirine zıt delilleri serdettikten sonra bir tarafın rüchaniyeti hususunda tavır takınmaz. Ancak Zat-ı Irk'ın mîkat kılınışını Hz. Ömer'e nisbet eden rivayetin esas alınması sonunda, mîkatı olmayan kimselerin meselesinin çözüme kavuştuğunu belirtir. Der ki:

"Mîkatı olmayan kimseler hakkında hüküm şudur: Böyle birisi, kendine en yakın mîkatın hizasında ihrama girer. Ancak, Hz. Ömer (radıyallahu anh), Zât-ı Irk'ı mîkat kılmış olup, sahâbelerin de bu işte ona uymuş olması ve bu hükümle amelin devam kazanmış bulunması sebebiyle ona uymak evlâ oldu ve mîkatı olmayanlara, bu beş mîkattan birinin hizasında ihrama girmesi gerektiği hususunda bununla istidlal edildi. Şurası muhakkak ki bu beş mîkat Harem'i her cihetten kuşatmaktadır: Zülhuleyfe Şam tarafını, (kuzey), Yelemlem, Yemen tarafını (güney) kuşatır. Bu ikinci, diğerinin mukabil tarafını teşkil eder. Gerçi bunlardan biri diğerine nazaran Mekke'ye daha yakındır. Karn şark cihetini kuşatır.

Cuhfe ise garb cihetini kuşatır ve ötekinin mukâbilidir. Bunların uzaklıkları da farklıdır. Zât-ı Irk, Karn'ın hizasındadır. Bu durumda Küre-i Arz'dan hiçbir köşe bu mîkatlardan birinin hizasının dışında kalamaz."

Bu meselede Kirmânî daha net bir tavırla: "Zât-ı Irk'ı, Hz. Ömer mîkat kıldı" der. Aynî ise uzun tahlillerle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mîkat kıldığına hükmeder. Teferruatı gereksiz görüyoruz.449

] □ له ُق ْرِع َتاَذ # هالّ ُلوسر َتَّق□

و ت

لاق اهْنَع ُ هالّ :

13□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ ق .

اَرِعْلا].

13. (1194)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Iraklılar için Zât-ı Irk'ı mîkat kıldı." [Ebu Dâvud, Menâsik 9, (1739); Nesâî, Hacc 22, (5, 125).]450

قيِقَعْلا ِق ٍِرْشَملا ِلْه ‘# هاللّ ُلوسر َتَّق َو] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□].

14□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

14. (1195)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Meşrikliler için Akîk'i mîkat kıldı." [Ebu Dâvud, Menâsik 9, (1740); Tirmizî, Hacc 17, (832).]451

AÇIKLAMA:

Akîk ile Zât-ı Irk birbirine oldukça yakındır. İbnu Hacer bu hadisin senedde yer alan Zeyd İbnu Ebî Ziyâd sebebiyle zayıf olduğunu belirttikten sonra, sıhhatini kabul edecek bile olsak öbürleriyle birkaç yönden cemedilmesi mümkün der ve açıklar."

a) Zat-ı Irk vacib olan mîkatdır, akîk ise müstehab olan mîkat; zîra Akîk daha uzaktır.

b) Akîk bir kısım Iraklılar'ın mîkatıdır. Medâinliler gibi. Diğeri ise Basralılar'ın mîkatıdır..

c) Zât-ı Irk önceleri, bugünkü Akîk'in yerinde idi, sonradan (isim) değişikliğine maruz kalarak Mekke'ye daha yakın bir duruma geldi. Bu hale göre, Zât-ı Irk ve Akîk aynı şey olmalıdır..."

Şâfiî hazretleri Iraklılar'ın Akîk'de ihrama girmelerini müstehab addetmiş. "Zât-ı Irk'da girecek olurlarsa bu da kâfi gelir" demiştir.

Zât-ı Irk'ın, Hz. Ömer tarafından mîkat kılındığı görüşünde olan Hattâbî: "Bu meselede halk günümüze kadar Ömer (radıyallahu anh)'e tabi oldu" der.452

449 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/315-316.

450 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/317.

451 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/317.

□□ة

رْمُعِب ِةَنا هرِع ِجْلا َنِم هلَهأ # هيِبهنلا هنأ ُهَغَلب ُههنأ] كل□]].

ام نعو ـ15□ :

15. (1196)- İmam Mâlik: "Bana ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ci'râne'de umre için ihrâma girdi" demiştir. [Muvatta, Hacc 27, (1, 331); Ebu Dâvud, Hacc 81, (1996); Tirmizî, Hacc 96, (935); Nesâî, Hacc 104, (5, 199).]453

AÇIKLAMA:

Muvatta'da, belâğ (senetsiz) ve muhtasar olarak gelen bu rivayet, başka kaynaklarda daha uzun ve senetli olarak gelmiştir.

Ciirrâne (veya Ci'râne) Tâif'le Mekke arasında yer alır. Mekke'ye daha yakın bir mesafededir. Huneyn Savaşı'nda elde edilen ganimetin dağıtımı burada yapılmıştır. Rivayette belirtilen umre de bu ganimet dağıtımı işi bittiği zaman icra edilmiştir, yani sekizinci hicrî senenin Zilkade ayında.

Tirmizî'nin rivâyeti hâdiseyi teferruatlı olarak şöyle anlatır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ci'râne'den geceleyin umre yapmak üzere ayrıldı. Mekke'ye gece vakti indi. Umresini yaptı, sonra aynı gece geri döndü ve geceyi sanki Ci'râne'de geçirmiş gibi orada sabahladı. Ertesi gün, güneş zeval noktasını terkedince (Ci'râne'den ayrılıp) Batn-ı Seref yolunu tuttu. Orada (Medine'ye giden) yol kavşağına kadar geldi. Bu sebeple, umresi diğer insanlara gizli kaldı."

Bu vak'ayı anlatan rivayetler arasında ihtilaf vardır. Bazısına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke'de sabahlamış olmalıdır. Muhaddisler umumiyetle Tirmizî'de gelen vechi sahih kabul ederler.

Parantez içerisine aldığımız ziyadeler Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelen rivayetten alınmıştır.454

دم

لاب ء

ايليإ كل »

.

» ام هجرخأ .

[□□16ـ وعن ةقثلا هدنع. [أن ّابن َعمُر َأهّل بَحِجَّةٍ منْ إيلياَء

. فيفختلاو: مسا تيب سدقملا

16. (1197)- Yine İmam Mâlik'in, nazarında güvenilir (sika) bir kimseden rivayet ettiğine göre, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Îliyâ'da hacc ihrâmı giymiştir." [Muvatta, Hacc 26, (1, 331).]455

AÇIKLAMA:

1- Buradaki sika (güvenilir) kişi ile Mâlik'in, Nâfi'yi kastettiği tahmin edilmiştir. Önceki rivayet gibi bu da Muvatta'nın senetsiz (muallak) hadislerindendir.

"Bana bâliğ oldu" diyerek rivayet ettiği için bunlara belâğ (cem'i belâgât) denir.

2-Îliyâ, Beytu'l-Makdis'in adıdır. Bu hacc, Zürkânî'nin açıkladığı üzere, Hakemeyn hâdisesinin cereyan ettiği senede icra edilmiştir. Meşhur iki hakem: Ebû Musa ve Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ) hazretleri, Devmetu'l-Cendel'den, ittifak hasıl etmeden ayrılınca, İbnu Ömer (radıyallahu anh) Beytu'l-Makdis'e gider, orada ihrama girer.

Halbuki 1187,1188, 1193 numaralı hadislerde olduğu üzere, ihram mahalleri yani mîkatlarla ilgili rivayetleri yapan Abdullah İbnu Ömer'dir ve o rivayetlerde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kudüs'ü mîkat olarak zikretmediğini görürüz. Bu durumu değerlendiren bir kısım âlimler, Abdullah İbnu Ömer'in mîkatle ilgili nebevî açıklamalardan, belirtilen yerlerde ihramı giymenin vâcib olmadığı, sadece oraları ihramsız geçmenin yasaklandığı, binâenaleyh daha önce de ihram giyilebileceği hükmüne vardığı neticesini çıkarmışlardır. Bu vesile ile tekrar belirtelim ki, Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallahu anhümâ) gibi bazı sahabilerin uzakta ihram giymeyi hoş karşılamadıklarına dair rivayetlerde dile getirilen kerahetin, bir başka sebebe dayandığı, bu sebebin de, mesafenin uzaklığı yüzünden, muhrime ihramı bozucu yasakların ârız olma endişesinin olduğu belirtilmiştir.

452 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/317.

453 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/318.

454 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/318.

455 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/318.

İbnu Abdilber, bu kerâhete bir başka sebep daha ilave eder: "Kişi nefsine, Allah'ın kolaylık ihsan ettiği şeyde zorluk yüklemektedir."456

هجرخأ [َنَام ْرِك َو َناَسا َرُخ ْنِم ُلُج َّرلا َم ِرْحُي ْنأ َه ِرَك ُهَّنأ] ُ. هْنَع ُ هاللّ

17

ى ِض َر نامثع نعو ـ

ةمجرت براخبلا

.

17. (1198)- Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın: "Bir kimsenin Horasan veya Kirmân'da ihrama girmesini mekruh addettiği" rivayet edilmiştir. [Buharî, Hacc 33, (Bab başlığında, senetsiz olarak kaydedilmiştir).]457

AÇIKLAMA:

Mîkatlar dışında ihrama girmenin mekruh olduğunu söyleyen âlimlerin dayandığı rivayetlerden biri budur. Bu rivayeti Buharî hazretleri Sahîh'inde bâb başlığı meyanında kaydedip, senedini vermemiş

ise de, İbnu Hacer'in belirttiği üzere, Said İbnu Mansur'un Müsned'inde, Abdurrezzak'ın Musannaf'ında ve diğer bir kısım kaynaklarda senetli olarak gelmiştir. (Hâdise, 1182 numaralı hadisin açıklama kısmında izah edilmiştir.)458

İKİNCİ FASIL

İHRAM VE HARAMLARI

سَبْلَ يَ :َلاق ؟م ِرْحُملا ُسَبْلَي اَ□

م هاللّ ُلوسر َل ٍِّئُس] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر رمع نبا نع

و ٌتارَفْع َز ًَو ٌس ْر َو ُهَّسَم اب ْوَث ًَو َليِوا َرَّسلا ًَو َسُن ْرُبْلا ًَو َةَمامِعْلا ًَو َصيِمَقْلا□ □□ ُم ِرْحُملا

ظفل اذهو ،ةتسلا هجرخأ

.[□نيهفُخلا ِإ ًّنأ َ َدِجَي َنيَلْعَن ِفَلْيَقْطَعْهُما تَّح اَنوُكَي اَلَفْسأ َنِم اَلكْعَبْيَن

فاقلا مضب

« □زافُقْلا .

« □نيخيشلا.وزاد ٬راخبلا و : ًَ ًتنَتْقُب ُةأرملا ُرْحُملا ِم َةُ و ًَ تَلْبَس ُزاَّفُقلا َيِن

نم نيدعاسلا يلع اهب ر ّرزي رارزأ هل نوكيو نطقب ىشْحُي نيديل لمعي ئش :ءافلا ديدشتو

. اهْيدي يف ةأرملا هسبلت ِدربلا

1. (1199)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhrimin giyeceği şeylerden sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Muhrim ne kamis (gömlek), ne sarık, ne bürnus459, ne şalvar ne de vers460 veya zaferân bulaşmış bir giysi taşımaz. Ayağında da mest (ve benzeri ayakkabı) yoktur. Ancak nalın bulamazsa, mestlerin topuktan aşağı kısmını kesmelidir."

Buharî'de şu ziyade var: "İhramlı kadın yüzünü örtmez, eldiven de giymez." [Buharî,Hacc 21, Cezâu's-Sayd 13, 15, İlm 53, Sâlât 9; Müslim, Hacc 1, (1177); Muvatta, Hacc 8, (1, 324-328); Tirmizî, Hacc 18, (833); Ebu Dâvud, Menâsik 32, (1824, 1825, 1826); Nesâî, Hacc 28, (5, 129).]461

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet ihrâma giren kimsenin, giyeceği parçalar hakkında bilgi vermektedir. İhram kelime olarak yasaklamak mânasına geldiği halde, ihramlının giydiği husussî "giysi"ye de ihram denilmiştir.

Öyle ise muhrim; ihramlı, ihram giymiş kimse demektir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis ihrama giren kimseye gömlek ve şalvar, bürnus gibi vücudun üst veya alt kısmını veya tepeden tırnağa tamamını örtmek maksadıyla hazırlanmış olan normal zamana âit 456 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/318-319.

457 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/319.

458 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/319-320.

459 Başı da örten bir parça taşıyan her çeşit giyecek. İslâm'ın bidâyetinde zâhidlerin giydiği aşağılara sarkan uzunca bir takke çeşidi (Nihâye).

460 Vers: Sarı renkli bir boya maddesidir. Koku maddeleri olup olmadığı münakaşa edilmiştir.

461 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/321.

giyecekleri yasaklamaktadır. Normal zamanda baş ve ayağa giyilen şeyler de yasaktır: Sarık, ayakkabı gibi... ayağa zeminin menfi tesirlerinden koruyan, üstü açık, dikişsiz nalın ve benzeri terlikler giyilebilir. Nalın bulamayanlara, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), diğer ayakkabıların, ayağın üst tarafını örten kısımlarının kesilmesi şartıyla giyilmesine izin vermektedir.

Kadı İyaz'ın bu hadisle ilgili olarak yaptığı yorum daha vazıhtır. Der ki: "Müslümanlar, ihrâma giren kimsenin bu hadiste zikri geçen şeyleri giymemesi gerektiğinde icma etmişlerdir. Kamîs ve şalvarla her çeşit dikilmiş giyecekler, sarık ve bürnus ile de başı örten dikişli, dikişsiz her şey; keza mest kelimesiyle de ayağı örten giyeceklerin tamamı kastedilmiştir."

İbnu'l-Münzir bu husustaki bir başka icmâdan bahseder: "Kadın bu sayılanların hepsini giyebilir.

Giyecekle ilgili yasakların birinde erkeklerle müşterekleri vardır: Vers veya za'ferân sürülmüş giysi yasağı." Bunlar o devrin boya sürünme yani koku maddeleridir. Hadisten bunlar dışında kalan maddelerin helâl olacağı anlaşılmakta ise de, ulemâ, her çeşit koku maddesini hükümdeki müştereklik sebebiyle bunlara dahil etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunları zikretmekle, -ne kadar hafif bile olsa - ihramlıya, her çeşit kokuyu yasaklamış olduğunda tam bir icma mevcuttur. Bazı âlimler daha da ileri giderek, kıyasla, za'feran kokan şeyin yenmesinin de yasak olduğuna hükmetmişse de, Hanefîler, yasağın giymek ve sürünmekle ilgili olduğunu, yemenin, giymek ve sürünmek sayılamayacağını belirterek, Şâfiîlerin bu hükmünü reddetmişlerdir.

Hanefîler, yıkanıp silindiği zaman kaybolmayacak şekilde boyalı elbise ihramda giyilebilir der.

Şafiî'ye göre, ıslanınca koku salan elbise ihram olamaz. Asıl olan, lekenin, yıkanınca çıkmasa bile koku salmamasıdır. Kokusuz olduğu takdirde giyilmesinde beis yoktur.

3- İhramlıya ayakkabı giymek de yasaklanmakta, nalın giymesi emredilmektedir. Ancak nalın bulamayanlara, topukları kapayacak kısımların kesilmesi şartıyla ayakkabı (huffeyn) giymeye izin verilmektedir. Buharî'nin kaydettiği İbnu Abbâs'tan mervi bir rivayette
فَإنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ

"Eğer nalın bulamazsa huffeyn (bir çift mest = ayakkabı)الْخُفَّيْنِ giysin" denmektedir. Bunu esas alan Ahmed İbnu Hanbel'e göre ayakkabı kesilmeden giyilebilir.

Cumhur, hadisten, nalın bulabilene, kesilmiş de olsa huffeyn giymenin câiz olmadığına hükmetmiştir.

Ancak bazı Şâfiîler ile Hanefîler "ca-izdir!" demiştir. Şunu da belirtelim ki "bulamamak"tan maksad

"te'minine muktedir olamamak"dır. Bu da, ya onun mevcut olmayışından veya kişinin satın almaya güç yetiremeyişinden hasıl olur. Satışında aldatma mevcut ise, kişiye onu satın alması gerekmez. Kezâ hibe edilecek olsa kabul etmeyebilir. İâre ise almalıdır.

Nalın bulamadığı için ayakkabı giyen kimseye, Şâfiîlere göre fidye ödemek gerekmez. Hanefîlere göre gerekir. Cumhur, ayakkabı giyme halinde, ayakkabıyı ayağa tutturacak kadar bir bağ haricinde kalan kısımların kesilerek, ayağın sırtı ve topukların açılmasını şart koştuğu halde, Ahmed İbnu Hanbel az yukarıda İbnu Abbas'tan kaydettiğimiz rivayete dayanarak, kesilmeden giyilmesini câiz görmüştür.

"Mutlak, mukayyede hamledilir" kaidesiyle tenkid edilmişse de Hanbelîler, muhtelif yollardan cevap vermişlerdir, teferruata gerek görmüyoruz.

4- Buharî'de kaydedilen "ihramlı kadın yüzünü örtmez, eldiven de giymez" ibaresinden ulemâ, kadınların hacc sırasında yüzlerini örtmeyecekleri kesin hükmünü çıkarmışlardır. Yüzü örtmenin onlar için haram olduğunda ihtilâf etmezler. Ellerin örtülmesi de esas itibariyle haram olmakla birlikte bu hususta bazı ihtilâflar olmuştur. Eldiven giyme yasağı kadınlarla ilgili olarak beyan edilmiş

olmakla birlikte, bunun erkeklere de şamil olduğuna hükmedilmiştir.462

باَقِهنلا َو ِنْي َزاَّفُقلا ِنَع َّنِهما َرْحإِ يف َءاَسهِ لا□

ن # هاللّ ُلوسر بهَن] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر هنعو ـ□

ن ِم ِباَيِهثلا ِعا َوْنأ ْنِم ْتَّبَحأ اَم َكِلذ َدْعَب ْسَبْلَتْل َو ِباَيِهثلا َنِم َنا َرَفْع َّزلا َو َس ْر َوْلا َّسَم اَم□
َو

دواد وبأ هجرخأ .[ٍّهفُخ ْوأ ٍصيِمق ْوأ َلِيوا َرَس ْوأ ٍّهلُح ْوأ ٍّهَزَخ ْوأ ٍرفْصَعُم .

2. (1200)- Yine İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den rivayete göre demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınları ihrâma girdikleri vakit eldiven kullanmaktan, yüzlerini örtmekten ve vers ve za'ferân değmiş elbise giymekten yasakladı ve: "Bunlardan gayrı, hoşuna giden elbise 462 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/321-323.

çeşitlerinden safranla boyanmış veya ipekli veya zinet veya şalvar veya kamis veya mest giysin"

dedi." [Ebu Dâvud, Menâsik 32, (1827).]463

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, ihrama giren kadınların kıyafetle ilgili üç hususa dikkat etmeleri gerektiğini, bunun dışında serbest olduklarını göstermektedir:

1- Yüzlerinin açık olması gerekmektedir.

2- Eldiven kullanmalıdırlar.

3- Kokulu elbiselerden kaçınmalıdırlar.

Hadiste vers ve za'ferân dışındaki maddelerle boyanmış elbiselerin serbest olduğu belirtilmekte, safrânla boyananların serbest olduğu betahsis zikredilmektedir. Ancak Aliyyu'l-Kârî, hadiste za'ferânla boyanan ile safranla boyanan arasında yapılan tefrike, Hanefî mezhebinin ihtiyat kaydı koyduğunu belirtir: "Birçok âlimler: Bir kimse versle veya za'ferânla veya safranla boyanmış elbiseyi bir tam gün veya daha fazla sırtında taşıyacak olursa bir dem (koyun kesme) cezası çekeceğine, bir günden az bir müddet taşırsa sadaka cezası ödeyeceğine hükmetmişlerdir" der ve şu açıklamayı yapar: "Bu durumda, hadisteki ruhsatı safranla boyanmış olmakla beraber, yıkanıp kokusu giderilmiş elbiseye hamletmek gerekir, veya sarı boyalı elbisenin, (kokusuz) Ermeni toprağı ile boyanmış olanıyla tefsir edilir. İbnu Hacer'in "safran koku değildir" sözünü onun kokusu tekzib eder."

Aliyyul-Kârî, kadınların, altın vs.den mamul küpe, halhal, bilezik gibi her çeşit zinet eşyasını ihramlı iken takabileceklerini belirtir. Bagavî'nin Şerhu's-Sünne'de kaydettiği bir rivayete göre, Hz. Aişe'den ihrama giren kadınların giyecekleri şeyler hakkında sorulunca: "İpekli, ibrişimli, boyalı giyebileceğini, zinetlerini takabileceğini" söyler.464

نْيهفُخلا يف ِءاَسهِنِل َصَّخ َر # ُهَّنأ] ةش] .

ئاع نع ةياور يفو ـ3 :

3. (1201)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den gelen bir rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramlı iken mest giymede kadınlara ruhsat tanıdı" denmiştir. [Ebu Dâvud, Menâsik 33, (1831).]465

AÇIKLAMA:

Ebu Dâvud'dan alınan bu rivayet eksik alınmış olmalı, zîra aslı şöyledir466: كِلذ ُعَنْصَي هاللّ َدْبَع َّنَا□

عَطْقَي□

نأ) :اَهْتَثَّدَح اَهْنَع ُ هاللّ□□

.

ى ِض َر ةَشِئاَع َّنَا ٍّدْيَبُع ِبأ ُتْنِب ُةَّيِفَص ُهْتَثَّدَح َّمُث ِةَم َرْحُمْلا ِةأ ْرَمْلِل ِنْيَّفُخْلا□

كِلذ َك َرَتَف□ .

«

: نْ َّفيُخْلا ِيف ِءاَسهِنلِل َصَّخ َر َناَك ْدَق□)

لاَق # ِ هاللّ َلوُس َر□ »

Bu rivayette Abdullah İbnu Ömer'den az yukarıda 1199 numarada kaydettiğimiz rivayete atıf yapılarak, orada, mest giydikleri takdirde ihramlı erkeklerin mesti kesmeleriyle ilgili hükme kıyâsen ihramlı kadınların da mest giydikleri zaman mesti kesmeleri gerektiğine dair fetva verdiği belirtiliyor.

Ancak bilâhare Abdullah'a Safiyye Bintu Ebî Ubeyd, Hz. Aişe'den işittiği şu rivayeti haber verince Abdullah İbnu Ömer, bu fetvadan vazgeçiyor. Hz. Aişe Resûlullah'ın ihramlı kadınların mest giymesine ruhsat verdiğini belirtmiştir.

كِلذ َكرَتَف□ ibaresi, Azîmâbâdî'nin açıkladığı üzere: "Bunu işittikten sonra Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), kadınların da mestleri kesmesi gerektiğine dair fetvasını terketti" demektir.

Yani, kadınlar ihramlı iken ayaklarını örten mest vs. giyebilirler.

İbnu'l-Münzir: "İhramlı kadınların dikişli elbisesinin her çeşidini ve her türlü mesti giyebilecekleri, başlarını, saçlarını örtebilecekleri, yabancı erkeklerin bakışından korumak için yüzlerine hafif bir örtü sallandırabilecekleri hususunda icma edilmiştir" der.467

463 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/323-324.

464 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/324.

465 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/324.

466 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/324.

467 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/325.

سَبْلَيلف ارا َزإ ْد ِجَي ْمَل ْنَم :# هاللّ لوسر لاق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□

4□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ةسمخلا هجرخأ .

نَيهفُخ ْسَبْلَيْلَف ِنْيَلْعَن َد ِجَي ْمَل ْنَم َو ،َليِوا َرَس□].

4. (1202)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hazretleri buyurdular ki: "Kim izar bulamazsa şalvar giysin, kim de nalın bulamazsa mest giysin."

[Buharî, Libâs 14, 37, Hacc 132, Cezâu's-Sayd 15, 16; Müslim, Hacc 4, (1178); Tirmizî, Hacc 19, (834); Ebu Dâvud, Hacc 32, (1829); Nesâî, Hacc 32, (5, 132).]468

AÇIKLAMA:

İzar, belden aşağıyı örtmek için bağlanan giysinin adıdır. İhramlının normal olarak bunu giymesi gerekir. Bunun temiz ve beyaz renkli olması efdaldir. Hadis, izar bulunmadığı takdirde şalvarın giyilebileceğini belirtmektedir. Ancak, âlimler, daha önce de açıklandığı üzere bazı farklı hükümlere gider:

1- Ahmed İbnu Hanbel, hadisin zâhiriyle hükmetmiş, nalın ve izar bulamayanın mest ve şalvar giyebileceğini söylemiştir.

2- Cumhur mestin üst kısmının kesilmesi, şalvarın yırtılması şartını koşmuştur. Bunları özürsüz giyene fidye gerekir.

3- Şafîler ve ekseriyet nezdinde esahh olan şalvarı yırtmadan giymektir.

4- İmam Muhammed, şalvarın yırtılmasını şart koşar.

5- İmam-ı Âzam ve İmam Mâlik mutlak şekilde şalvara fetva vermez.

6- Hanefîler'den Râzi: "Giyebilir, ancak fidye gerekir" der. Nitekim, Hanefîler mest hakkında da böyle söylemişlerdir.469

ﻠﻋ اﻤُﻬْﻨَﻋ ُ ﻪﻠﻟّا

:

ﺐ ُﻟﻮُﻗ□

ﻯ ِﺿ َﺭ ُﺮﻤُﻋ ﺎﺃ َﺭ َﺮَﻤُﻋ ِﻥ□

ﻱ َﺮﻤُﻋ ﻦﻟ ْﻮَﻣ َﻢَﻠْﺳﺃ َﻊِﻤَﺳ ُﻪَّﻧﺃ] .ﻋﻔﺎﻥ ﻧﻌﻭ ـ5□□

ﺓَّﻤﺋﺃ ُﻂْﻫ َّﺮﻟﺍ ﺎَﻬُّﻳﺃ ْﻢُﻜَّﻧﺇ : َﻝﺎَﻘﻓ ٌﺭَﺪَﻣ ْﻭﺃ ٌﺓ َﺮْﻐَﻣ َﻮُﻫ ﺎَﻤَّﻧﺇ ﺍَﺬﻫ ﺎَﻣ َﻝﺎَﻘﻓ□

ﻡ ِﺮْﺤُﻣ َﻮُﻫ َﻭ ﺎﻏﻮُﺒْﺼَﻣ ﺎﺑ ْﻮَﺛ َﺔَﺤْﻠَﻃ□.

ﺏﺎَﻴِﺜﻟﺍ ُﺲَﺒْﻠَﻳ َﻥﺎﻛ ِ ﻪﻠﻟِّﺍ َﺪْﻴَﺒُﻋ َﻦﺑ َﺔَﺤْﻠَﻃ َّﻥﺇ َﻝﺎَﻘَﻟ ﺍَﺬﻫ ﺎﺃ َﺭ ًﻼِﻫﺎَﺟ ًﻼُﺟ َﺭ َّﻥﺃ ْﻮَﻠﻓ□

ﺱﺎَّﻨﻟﺍ ْﻢُﻜِﺑ ﻱِﺪَﺘْﻘَﻳ□ .

.

“ ﺏﺎَﻴِﺜﻟﺍ ِﻩِﺬﻫ ْﻦِﻣ ُﻂْﻫ َّﺮﻟﺍ ﺎَﻬُّﻳﺃ ﺍﻮُﺴَﺒْﻠَﺗ ًَﻓ ،ﺎﻤَﺯْ□]

ﺡ ﺍ ﻲﻓ َﺔَﻐﻬﺒَﺼُﻤﻟﺍ

5. (1203)- Nâfi'nin anlattığına göre, Eslem Mevlâ Ömer'in, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e şöyle söylediğini işitmiştir: "Ömer (radıyallahu anh), Hz. Talha (radıyallahu anh)'nın üzerinde, ihramlı iken boyalı bir giysi görmüştü."

(Ey Talha) bu boyalı giysi de ne?" diye sordu. (Talha cevaben):

"Ey mü'minlerin emîri, bu kızıl toprakla boyanmıştır!" dedi. Ömer (radıyallahu anh):

"Ey azizler, sizler halkın imamlarısınız, halk sizlere uymaktadır. Eğer câhil biri bu elbiseyi görse:

"Talha İbnu Ubeydillah, ihramda boyalı elbise giymiş" diyecek. Ey azizler, bu boyalı elbiselerden hiçbirini giymeyin!" dedi" [Muvatta, Hac 10, (1, 326).]470

AÇIKLAMA:

1- Hadisin yukardaki metninde, Muvatta'daki metnine nazaran birkaç kelimelik eksiklik var.

Tercümede eksik kelimeleri parantez içerisinde gösterdik.

2- Hz. Ömer, Talha (radıyallahu anhümâ)'nın üzerinde açıkça yasaklanmış olan za'ferân ve vers dışında bir başka boya ile boyanmış bir elbise gördüğü için "Bu nedir?" diye sormuştur. Tabiî ki bu soruş, Hz. Ömer'in memnuniyetsizliğinden ileri gelmektedir. Zîra O (radıyallahu anh), büyüklere uyan câhil halkın, bu renkliyi za'ferân veya vers ile boyanmış zannederek, hatâen bunlarla boyanmış giysileri ihram olarak giymede beis görmeyebilir diye kaygılanmıştır.

3- Talha İbnu Ubeydillah (radıyallahu anh) için Hz. Ömer: "Sizler imamsınız" diye hitab etmiştir.

Çünkü Talha (radıyallahu anh), Ashab'ın büyüklerindendi. Şöyle ki: O, ilk sekiz Müslümandan biridir ve Hz. Ebu Bekir vasıtasıyla Müslüman olmuştur. Aşere-i Mübeşşere'dendir. Hz. Ömer'in tesbit ettiği altılı şûrada üye idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Suriye taraflarına "casus"luk vazifesiyle gönderdiği için Bedr'e katılamamıştır, ancak Bedir ganimetinden pay ayrılmış "Bedir'e katılma sevabı"na iştirak ettiği müjdelenmiştir. Uhud ve diğer gazvelere katılmış, Bey'atu'r-Rıdvan'da hazır bulunmuştur. Uhud Savaşı'nda çok kritik anlar geçirmiş, Resûlullah'a kendini siper etmiş, elleriyle oklara karşı koymuş, elinden, başından yaralar almış, Resûlullah'ı sırtlayarak kayanın üstüne, kuytuya çıkarmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu

---

468 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/325.

469 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/325-326.

470 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/326-327.

vesselâm) O'nu Uhud'da Talhatu'l-Hayr, Usre gününde Talhatu'l-Feyyâz, Huneyn gününde de Talhatu'l-Cûd diye tesmiye etmiş, iltifatta bulunmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Talha ve Zübeyr, cennette benim iki komşum olacaklar!" sözü de meşhurdur.

Resûlullah onun şehid olarak öleceğini de ihbâren şöyle buyurmuştur: "İki ayağı üzerinde yürüyen bir şehid görmek isteyen, Talha'ya baksın!" Gerçekten Talha (radıyallahu anh), Cemel Vak'ası'nda, Hz.Ali (radıyallahu anh)'nin yanında savaşırken Mervan İbnu'l-Hakem'in attığı bir okla şehid düşmüştü.

Rivayete göre, bir kimse üç gün üst üste Talha İbnu Ubeydillah (radıyallahu anh)'ı rüyasında görür.

Her defasında: "Kabrimin yerini değiştirin, sudan rahatsız oluyorum!" der. Üçüncü defa aynı şeyi görünce adam, İbnu Abbas (radıyallahu anh)'a gelerek rüyasını anlatır. Baktıkları zaman, yere gelen tarafın su sızıntısından yeşerdiğini görürler. Yeri değiştirilir.471

اَهيِف َسْيَل ُةَم ِرْحُم

] :□6ـ نعو ةورع لاق

□تَناك ْ اَمْسأ ُ ءِنْب ُتْبأ ٍرْكَب سبلت لاُعْصَفْرَ ِتا َو ِه

. كلام هجرخأ

.[□ز َرْفع َنا

6. (1204)- Urve anlatıyor: "Esma Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ), ihramlı olduğu halde, sarı renkli giysiler giyerdi. Ancak bunlarda za'ferân olmazdı." [Muvatta, Hacc 11, (1, 326).]472

AÇIKLAMA:

Bu boyanın su değince dağılacak, ıslanınca silinecek şekilde olmaması gerektiği şârihlerce belirtilir.

Su ile dağılan boya, tîb'i yani koku maddesini andıracağı için hem erkek ve hem de kadınlar hakkında tecviz edilmemiştir. Esmâ (radıyallahu anhâ)'nın elbiselerinde za'ferân yoktu denmesi, sürünme maddesinin bulunmadığını tasrih eder.473

□ ة َرْمُعِب َّلَهأ ْدَق ِةَّنا َّرِع ِجْلاِب َوُه□□

و َّبَّنلا َتأ ُج َر َّنأ] ُ. هْنَع ُ هاللّ

7□

ى ِض َر َةهيَمأ نب ىلْعَي نعو ـ□

لاَقف ى□

: رَت امَك اَنأ َو ٌة َرْمُعِب ٌتم َرْحأ هاللّ َلوسراَ .

ي

□

لاَقف ة□

هبُج ِهْيَلَع َو ُهَسأ َر َو ُهَتَيْحِل ٌرهِفَصُم َوُه َو .

دواد وبأ دازو ن:

يخيشلا ظفل اذهو ،ةتسلا هجرخأ َ ة .

رْفُّصلا َكْنَع ِلسْغا َو َةهبُجلا َكْنَع ْع ِزْنا□].

كِتَّجَح يف ُتْعَنَص اَم َكِت َرْمع يف ْعَنصاو□ .

7. (1205)- Ya'lâ İbnu Umeyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ciirrâne'de iken, umre için ihrama girmiş bir adam geldi. Adamın sakal ve saçları sarıya boyanmış, sırtında da za'ferân lekeleri bulunan bir cübbe vardı.

"Ey Allah'ın Resûlü, dedi, şu gördüğün vaziyette, umre için ihrâma girdim!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Şu cübbeyi çıkar, sarı boyayı da yıka!" diye emretti." [Buharî, Umre 10, Cezâu's-Sayd 16, 17, Megâzî, 56, Fedailu'l,Kur'ân 2; Müslim, Hacc 6, (1180); Muvatta, Hacc 18, (1, 328-329); Tirmizî,Hacc 20, (835, 836); Ebu Dâvud, Menâsik 31, (1819-1822); Nesâî, Hacc 43, (5, 142.-143).]

Bu metin, Sahiheyn'deki metindir. Ebu Dâvud'un rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "Umrede iken, hacda yaptığını yap."474

471 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/327-328.

472 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/328.

473 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/328.

474 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/328-329.

AÇIKLAMA:

Hadisin muhtelif vecihleri var. Bazı vecihlerinde burada yer almayan ve başka mevzuları ilgilendiren teferruat var. Nesâî'nin bir rivayetindeki ziyadede bu zat Resûlullah'a:

"Ben umre için ihrama girdim, ne yapayım?" diye sorar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Sen haccederken ne yapardın?" der. Adam:

"Ben şu (tîb)den kaçınır ve yıkardım" deyince, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Haccda ne yapıyorsan umrede de onu yap!" diye emreder.

Müslim'in bir rivayetinde, Resûlullah: "Şu cübbeyi çıkar, üzerindeki za'ferânı yıka!" der. Sahiheyn'in bir ziyadesinde bu emrin üç kere tekrarı mevzubahistir.

Kadı Iyaz der ki: "Bu tekrarın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' tan olması muhtemeldir, bu durumda yıkamayı tekrar etmede hadis nassdır. Bunun sahâbî sözü olması, Resûlullah'ın "yıka!"

emrini, iyi anlaşılmak için âdeti üzere yaptığı gibi, ard arda üç kere tekrar etmiş olması da muhtemeldir."

Bu rivayet gösteriyor ki, haccla ilgili bir kısım menâsik cahiliye devrinde de bilinmekte idi. İslâm onların hepsini ilga etmiş değildir.475

. [

□

م ِرْحُمْلِل ِةَقَطْن ِملا َسْب لب ُه َرْكَي َناك ُهَّنأ] ا□

مُهْنَع ُ هاللّ .

8□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

8. (1206)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in: "İhramlının mıntıka takmasını mekruh addettiği"

rivayet edilmiştir. [Muvatta, Hacc 12, (1, 326).]476

AÇIKLAMA:

1- Mıntıka; bele, elbisenin üzerine bağlanan şeydir, yerine göre kuşak veya kemer diyebiliriz.

2- Yukarıdaki rivayet İbnu Ömer'in bunu mekruh addettiğini ifade eder. Ancak, Zürkânî, İbnu Ömer'den bunun cevazıyla ilgili rivayetin de geldiğini, dolayısıyla, sonradan bu görüşünden rücû etmiş

olabileceğini belirtir.477

لاق محمد نب مساقلا نعو ـ9□:]

ى ِض َر َنامْثع نأ َر ُهَّنأ ُّيفَنَحلا ٍرْيَمُع ُنب ُةَصِفا َرَفْلا ِين َر ًَبْخأ□

.

م ِرْحُم َوُه َو ُهَهْج َو ِهِطَغُي ُهْنَع ُ هاللّ□]

9. (1207)- Kasım İbnu Muhammed anlatıyor: "Bana, el-Ferâfisa İbnu Umeyr el-Hanefî haber verdi ki, O, Hz.Osman (radıyallahu anh)'ı, ihramlı iken yüzünü örter görmüş." [Muvatta, Hacc 13, (1, 327).]478

AÇIKLAMA:

Hadis Muvatta'da muhtelif vecihten kaydedilmiştir. Bazı vecihlerinde, Hz. Osman'ın, Medine'ye üç merhale uzaklıktaki Arc karyesinde yüzünü, erguvan bir kadife parçasıyla örttüğü tasrih edilir.

Yüzün bu şekilde örtülebileceğinin câiz olduğu görüşünde başka sahabeler de vardı: İbnu Abbâs, İbnu Avf, İbnu'z-Zübeyr, Zeyd İbnu Sâbit, Saîd, Câbir gibi (radıyallahu anhüm ecmaîn)... Şâfiî de buna hükmetmiştir.

Ancak, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) bunun haram olduğuna hükmeder. Mâlik, Ebu Hanife, Muhammed İbnu'l-Hasan da aynı kanaati beyan ederler. Bunlar yüzü örtene fidye gerekir derler.

Sâdece elle örtmede bir beis görmezler.

Şu hususu bir kere daha belirtelim. Başı örtmekle yüzü örtmek aynı şey değildir. İhramlı iken başı örtmenin erkekler için haram olduğu hususunda ulemâ icmâ eder.479

475 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/328-329.

476 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/329.

477 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/330.

478 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/330.

479 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/330.

ه ُرهِمَخُي ًَف ِسأ َّرلا َنِم ِنَقَّذلا َق ْوَف ا : م ُلوقي امُهْنَع ُ هاللّ□

عفان نعو ـ11□:]

ى ِض َر َرَمُع ُنبا َناك□

. كلام ةثلثا ثيداح ا‘ هذه جرخأ .

م ِزْحُملا□]

10. (1208)- Nafi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Başın çeneden yukarısını ihramlı kimse örtemez." [Muvatta, Hacc 13, (1, 327).]480

انَا َلاُرك ْبَا ُنا يِمَرُ ُونَ َبنِا َو ُنْحَن َمَع رسولِ اللّه]

هاللّ ُ عَنْهَا :قلات ك

11□

□- وعن عائشة رَ ضِ ى

□

هاَنْفَشَك اَنو ُز َواَج اَذإف اَهِهْجَو ىلَع اَهِسأ َر ْنِم اَهَباَبْلِ ج اناَدْحاِ ْتَلدَس اَنِب ا ْوَذاَح]. مُحْرِ َمات ٌ اَذإف

أخرجه أبو داود .

11. (1209)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Biz (kadınlar) ihramlı olarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber iken, binekliler bize uğrardı. Onlar tam hizamıza gelince, herbirimiz cilbabını başından yüzünün üzerine sarkıtıverirdi. Bizi geçtiler mi tekrar kaldırırdık." [Ebû Dâvud, Menâsik 34, (1833).]481

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Hz. Aişe, ihramlı iken kadınların yüzlerinin açık olduğunu, yabancı erkeklerle karşılaştıkları zaman, onların bakışlarından kendilerini korumak için örtülerini baştan aşağı yüzlerinin üzerine sarkıttıklarını belirtmektedir. Şârihler bu sarkıtmada, örtünün yüze değmeyecek şekilde yapılmış olması gerektiğine dikkat çekerler ve "yüz derisine değmiyecek şekilde..." diye kayıt koyarlar. Aksi takdirde, 1199 numaralı rivayete kaydettiğimiz □ة □ □□َم ِر ْحُملا ُةأ ْرَملا ُبِقَتْنَت

و

"İhramlı kadın yüzünü örtmesin" emrine muhalif düşer der.

Şevkâni, Neylü'l-Evtâr'da şunu kaydeder: "Bu hadisle şu husus istidlâl edildi: "Kadın, erkeklerin yanından geçmesi anında ihtiyaç duyduğu taktirde, başın üstünden bir giysiyi yüzüne sarkıtması câizdir. Zîra kadın, yüzünü örtmeye muhtaç olması haysiyetiyle örtü ona, avret gibi mutlak şekilde haram olamaz. Ancak örtü derisine değmeyecek şekilde yüzünden mesâfeli olmalıdır. Şâfiîler ve başkaları da böyle hükmetmiştir. Ancak, hadisin zâhiri bu hükme muhalefet eder. Çünkü yüzüne örtü sarkıtan, derisine değmeyi önleyemez. Sarkıtılan örtünün mesafeli olması şart olsaydı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu belirtirdi."482

وعن فاطمة بنت المنذر قالت: [كُنَّا نُخَمِّرُ وُجُوهَنَا وَنَحْنُ مُحْرِمَاتٌ مَعَ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي
□12

بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا]. أخرجه مالك .

12. (1210)- Fâtıma Bintu'l-Münzir anlatıyor: "Biz, bir kısım kadınlar, ihramlı iken, yanımızda Esmâ Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) olduğu halde, yüzlerimizi sıkıca örtüyorduk"483 [Muvatta, Hacc 16, (1, 328).]484

AÇIKLAMA:

Sahâbî olan Esma, Ebu Bekir'in kızıdır. Ayrıca Fatıma'nın ve kocasının da büyükannesidir. Bir başka rivayette, Fatıma ilave eder: "...Esmâ, yüzümüzü sıkıca örtmemize müdâhale etmezdi." Zürkânî müdahale etmeyişini: "Çünkü başkasının gözüne karşı, kadının kendisini örtmesi câizdir" diye izah eder ve ilâve eder: "Sadece câiz değil, bilakis vâcibdir de, yeter ki fitne olacağını bilsin veya zannı hasıl olsun veya erkek, kendisine lezzet kasdıyla bakmış bulunsun."

480 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/330.

481 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/331.

482 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/331.

483 Hadiste geçen tahmîr'i, örtme ile ilgili nüans diyebileceğimiz farklılıkları ifâde edebilmek için "Sıkıca örtmek" diye tercüme ediyoruz.

484 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/331-332.

İbnu'l-Münzir, bu hadisi açıklama sadedinde "Kadının her çeşit dikişli giysileri ve mesti giyebileceği, yüzü hâriç başını ve saçlarını örtebileceği, yüzünü erkeklerin nazarından koruyacak bir örtüyü hafifçe başından sarkıtabileceği fakat sıkıca saramayacağı hususlarında ulemâ -şu kaydettiğimiz Fatıma Bintu'l-Münzir rivayeti hariç- icma etmiştir" der ve ilâve eder: "Fatıma Bintu'l-Münzir'in rivayetinde zikredilen sıkıca örtme (tahmîr) tâbiri ile, sarkıtma suretiyle örtme (sedl) kasdedilmiş olması muhtemeldir. Nitekim Hz. Aişe de, kadınların yabancı erkeklere karşı örtündüğünü belirtir, ancak

"sıkıca örtünme" (tahmir) tâbiriyle değil, örtünme (sedl) tâbiriyle ifade eder: "Biz (kadınlar) ihramlı olarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber iken, binekliler bize uğrardı. Onlar tam hizamıza gelince, herbirimiz cilbabını (örtüsünü) başından yüzünün üzerine sarkıtıverirdi. Bizi geçtiler mi tekrar kaldırırdık."

Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, İmam-ı Âzam hazretleri bu çeşit tearuz durumlarında, hadisler arasında sıhhat yönüyle tercihe müessir zâhir bir sebep yoksa, râvileri fakih olan hadisi tercih eder.485

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin kullandığı tâbirlerin fıkhî inceliklerini en iyi bilen büyük fakihlerden biri olduğu nazar-ı dikkate alınacak olursa, İbnu'l-Münzir'in pek isâbetli bir yorum yapmış olduğu anlaşılır.486

] هِلهِجِل َو ،َم َرْحأ َني ِح ِتْيَتاَه َّتَدِيب # هاللّ َلوسر ُتْبَّيَ□

ط :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

13□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

هيِف ٍّبيطِب ِتْيَبْلاِب َفوُطَي ْنأ َلْبَق َّلحأ َني ِح□

. مث َم ِرْحُي ْنأ َلْبَق :ىرخأ يفو□□

:ةياو

ر يفو ةتسل

.

ا هجرخأ

كْس ِم□].

عاَد َوْلا ِةَّجَح يف ٍّة َري ِرَذِب□

بِهِنأَك ى

رخأ :

.

يفو ِهِتَيْحِل َو ِهِسأر يف ِبيِهِطلا َصيِب َو َد ِجأ ُتَّتَح ُد ِجأ اَم ِبَيْطِأ : ب ىرخأ يفو .ُم ِرْحُي

□ رمُع ُنبا َناك ةياور يف داز .ٌم ِرْحُم َوُه□

و هاللّ ِلوسر ِق ِرِاَفَم يف ِبيِهِطلا ِصيِب َو ىلإِ ُرُظْنأ

بِهِنأَك

: تلاق َةَشِئاَع ْنَع ُد َوْس ا‘ بِنتدَح ِهِل ْوَقِب ُعَنْصَت اَ□ :

م َلاَقف

“ ميِها َرْ□.

ب ُهُت ْرَكَذَف ِتْي َّرلِاب ُنِهَّدَي

: هِما َرْحإِ ُبيِط َكِلذ□ .

و ةياور يف داز ث

يدحلا ـ ِبيِهِطلا ِصيِب َو ىلإِ ُرُظْنأ .

13. (1211)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, ihrama gir(ece)ği zaman (ihramı için), keza ihramdan çıktığı zaman da Kâbe'yi tavaftan önce hıll'i için, içinde misk bulunan sürünme maddesini şu iki elimle sürdüm." [Buharî, Hacc 18, 143, Libâs 73, 89, 91; Müslim, Hacc 31, 33, (1189); Muvatta, Hacc 17, (1, 328); Tirmizî, Hacc 77, (917); Ebu Dâvud, Menâsik 11, (1745, 1746); Nesâî, Hacc, 41, (5, 136-141).]

Bir rivayette şu ibare de var: "...Veda haccında zerire denilen koku ile..."487

Bir başka rivayette: "...ihrama girmezden önce, sonra ihrama girerdi."

Bir diğer rivayette: "...bulabildiğim kokunun en iyisi ile başında ve sakalında koku maddesinin parıltısını görünceye kadar (sürerdim)."

Bir diğer rivayette: "...Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramlı iken (sürülen) koku maddesinin saç ayırımlarındaki parlaklığına (şu anda) bakıyor gibiyim."

Bir rivayette şu ziyade var: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) zeytinyağıyla yağlanırdı. Bunu İbrahim (Nehâî)'ye zikretmiştim, bana: "Pekâlâ, şu rivayeti ne yapacaksın: "Esved, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'

den onun şöyle söylediğini rivayet etti: "...(Sürülen koku maddesinin saç ayrımlarındaki parlaklığına bakıyor gibiyim."

Bir rivayette de şu ziyade var: "...Bu, ihram(a girmezden önce süründüğü) koku idi."488

AÇIKLAMA:

1- Daha önce kaydedilen hadislerin bir kısmında geçtiği üzere, ihramlı bir kimse, ihramdan çıkıncaya kadar koku sürünemez. Kokulu sabun dahi kullanamaz.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, ihrama girmezden önce, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bedenine, bahusus saç ve sakalına koku maddesi sürüldüğünü belirtiyor. Hadisin râvisi olan Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) tîb denilen kokulu sürünme maddesini Resûlullah'a kendi elleriyle sürdüğünü 485 Bu hususun anlaşılması için bak: 1, 489, 4.madde ve s. 502'de 3.madde ve devamı.

486 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/332.

487 Zerire:Muhtelif kokuların karışımıyla elde edilen bir tîb çeşidi.

488 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/333-334.

belirtiyor. Hadisin bir vechinde, bu tîb'i, bulabildiği en güzel, en iyi maddeden seçtiğini belirtirken, sadedinde olduğumuz vechinde bunun misk olduğunu belirtiyor. Misk, bir nevi keçinin göbeğinden elde edilen, en güzel, en pahalı koku çeşididir.

3- Rivâyet, şu hususu da belirtmektedir: Hz. Aişe hacc sırasında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ihramdan çıkar çıkmaz, yani şeytan taşlamaları bitip, kurban kesilince, daha tavafa gidilmezden önce koku sürmüştür.Şu halde bu rivayet koku yasağının ne zaman başlayıp ne zaman bittiğini açık şekilde belirtmektedir: Bu yasak, hacc veya umre müddetiyle ilgili bir yasak değil, hacc ve umrenin ihram nüsük'ü ile alâkalı bir yasaktır: Koku sürünmek, niyet edip ihramı giyme anından, saçların kesilip ihramdan çıkma anına kadar devam eder.

4- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in, zeytinyağı sürmüş olmasıyla ilgili ziyadeye gelince; bu ziyade Buhârî'nin 18. babında geçer. Burada İbnu Ömer'in ihram giyeceği sırada tîb değil, zeytinyağı sürdüğü ifade edilmektedir. Şârihlerin belirttiği üzere, ihrama girmezden önce koku sürünme meselesinde Hz.

Aişe ile, İbnu Ömer (radıyallahu anhüm ecmaîn) arasında ihtilâf mevcuttur. Sadedinde olduğumuz hadiste Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), kesin bir dille Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ihrama girmezden önce bedenine koku sürdüğünü, saçını, sakalını koku maddesi ile ovduğunu ifade ediyor.

Hatta bu hususu çok iyi hatırladığını, bu meselede zerre kadar şüphesi olmadığını ifade için:

"Sürdüğüm koku maddesinin Resûlullah'ın saç ayırımlarında hasıl ettiği parlaklığa (şu anda) bakıyor gibiyim" der. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) ise, ihram öncesi sürülen kokunun ihramdan sonra devam etmemesi gereğine inanmaktadır. Yani, ihram giymeye yakın, kokulu madde sürülmelidir. İbnu Ömer de bu konuda kesin kanaat sahibidir. Öyle ki: "Koku sürünmektense katrana bulanmayı tercih ederim" bile demiştir. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in bu meselede babası Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e uyduğu babasının, ihramlı üzerinde, önceden intikal eden koku bulunmaması inancında olduğu belirtilir. Tirmizî'nin bir rivayetinde (Hacc 114, (962) İbnu Ömer, Hz. Peygamber'in ihramlı iken, tîbsiz olduğunu, zeytinyağı süründüğünü rivayet eder. Şu halde İbnu Ömer, ihramlı iken zeytinyağını hoş kukusu olmadığı ve bir de Resûlullah'ın süründüğünü bildiği için sürmüştür. Müteakip hadis de konuya açıklık getirecektir.489

□ اَ أح ِب ُّ نأ :

□14ـ يفو ىرخأ: [سُئِلَ ابنُ عُمَرَ عَنِ الرَّجُل يَتَطَيَّبُ ثُمَّ يُصْبِحُ مُحْرِمًا ؟ فقَالَ م

□بقِطَرَ انِ أحبُّ إلاَّ مِن أنْ أفعَلَ ذلِكَ. فأخبْرَتَ عْائِشَةَ

ابي ‘

بِلَّطأ ْن

ط ُخَضْنأ ام ِرْحُم َحِبْصُأ

يف َفاَط َّمُث ،هِما َرْحإ َدْنِع # هاللّ َلوسر ُتْبَّيَط اَنأ : ْتَلاَقف .َرمُع ُنبا ِلوَقِب اهْنَع ُ هاللّ َى
ِض َر

نيخيشلا ظافلأ هذه ا .

بي ِط ُخَضْنَي ام ِرْحُم َحبْصأ َّمُث ،هِئاَسِن].

14. (1212)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Önce koku sürünüp sonra ihrama giren kimse hakkında soruldu. Şu cevabı verdi: "Ben (tîb sürünerek) ihrama girip koku neşretmeyi sevmem.

Katrana bulanmam bunu yapmaktan daha iyidir." Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye, İbnu Ömer'in, bu sözü haber verilince: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ihrama (gireceği) sırada tîb sürdüm.

Bu halde hanımlarına uğradı. Sonra da ihrama girdi, koku neşrediyordu" dedi. [Buharî, Gusl 14; Müslim, Hacc 47, (1192); Nesâî, Hacc 42, (5, 139), Gusl 13, (1, 203).]490

AÇIKLAMA:

Bir önceki hadisin açıklama kısmında belirttiğimiz üzere, ihrama girecek kimsenin, ihramdan önce kokulanması ve dolayısıyla ihramlının koku neşretmesi hususunda, Hz. Aişe ile, Hz. İbnu Ömer (radıyallahu anhüm ecmaîn) arasında ihtilâf mevcuttur ve her ikisi de birbirlerinin düşüncelerini bilmektedirler. Yukarıda, İbnu Ömer'in görüşü Hz.Aişe'ye haber verilince, onun görüşünde ısrar ettiğini gördük. Saîd İbnu Mansûr'un, İbnu Ömer'in oğlu Abdullah'tan kaydettiği bir rivayet, Hz. Aişe'nin görüşünü işiten İbnu Ömer'in sükût ettiğini, kendi görüşünde ısrar etmediğini ifade eder. Sâlim İbnu Abdillah, İbnu Ömer'in de bu meselede Hz. Aişe'nin hadisine dayanarak babasına ve dedesine muhâlefet ettiğini belirtir.

489 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/334-335.

490 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/335.

Cumhûr da, bunu esas alıp, ihramdan önce kokulanmayı müstehab addetmiştir. Hanefî mezhebi de bu görüştedir.

Mâlikîler, İbnu Ömer'in görüşünü esas alır ve Hz. Aişe'nin hadisini şöyle te'vil ederler: "Rivayette koku süründükten sonra Hz. Peygamber'in kadınlarına uğradığı, sonra ihrama girdiği belirtilir. Bu uğramadan kasıt cimâ'dır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zevcelerinden herbirine uğradıkça her seferinde yıkanmak âdeti idi. Böylece, süründüğü tîb yıkanmış olmaktadır ki kokudan eser kalmaz."

Keza "Saç ayırımında görülen tîbin parlaklığı, ondan bâki kalan renktir, yıkanınca kokusu gitmiştir, kokusu olmayan tîb lekesidir" şeklinde te'vil edilmiştir.

Ulemâ bu konuda lehte, aleyhte deliller getirir, izahlar, te'viller yapar. Teferruata girmeyeceğiz. Ancak bu vesile ile hadiste gözüken bir kaç noktaya dikkat çekeceğiz:

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri, Resûlullah'ın hizmetine koşmuşlardır. Burada koku sürme hizmeti gözükmektedir.

* Münâsebet-i cinsiyede kadın ve erkeğin güzel koku sürünmesi müstehabdır.

* Ashab'ın büyükleri bile, Resûlullah'ın bazı sünnetini, zevceleri kadar iyi bilememekte ve bu sebeple aralarında ihtilaf çıkmaktadır.

* Ulemâ, çoğunluk itibariyle, zevcelerinin daha iyi bilme durumunda olduğu hususlarda -ihtilâf vâki olursa- zevcelerinin rivâyetini tercih etmiştir, bu meselede olduğu gibi.491

[نَّتَح ُد ِجَي ٍّنْهُد ِبَيْطِأِب َنَهَّدأ َم َرْحَي ْنأ َدا َرأ اَذإ # هاللّ ُلوسر َنا

ك :نئاسنلل ىرخأ يفو ـ15□

هِتَيْحِل َو ِهِسأ َر يف ُهَصِيب َو ى َرأ□].

15. (1213)- Nesâî'nin kaydettiği bir diğer rivayette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ihrama girmeyi arzu ettiği zaman bulabildiği en güzel yağla yağlanırdı. Öyle ki, yağın parlaklığını başında ve sakalında görürdüm." (Râvi Hz. Aişe'dir). [Nesâî, Hacc 42, (5, 139-140).]492

[فوُطَي ْنأ َلْبَق َةَبَقَعْلا َنم َر اَم َدْعَب ِهِهل ِحِل َو َم َرْحأ َني ِح ِهِم َرَحِل ُهُتْبَّيَ□

□16ـ هلو يف ىرخأ :تلاق ط

ثْيَبْلاِب□] .

16. (1214)- Yine Nesâî'nin bir başka rivayetinde, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şöyle buyurmuştur:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ihrama gireceği zaman ihramı için, şeytan taşlamasını yaptıktan sonra ve Beytullah'a yapacağı tavaf (-ı ziyaret)ten önce ihramdan çıkınca da hıll'i (ihramsız hâli) için tîbini sürdüm." [Nesâî, Hacc 41, (5, 137).]493

AÇIKLAMA

:1218 numaralı hadiste yapılmıştır.494

نم ُب ْرَض ُ ة

» ري ِرَّذلا .

» ءاقب هل سيل ابيط بِنعي ـ [اَذه ْمُكبَيِط ُهِبْشُي َ ابيِ »]

17ـ يفو :نرخأ ط

حو :

في ةمجعملا ءاخلاب

«خَضْنَي َو» .

» قي ِرَبْلا َو ُصي ِصَبْلا

» صيِب َوْلا َو .

» طْخأ نم عومجم بيطلا «

.

17. (1215)- Bir diğer rivayette şöyle denir: "Resûlullah'ın tîb'i (sürdüğü koku) sizin şu tîbinize benzemez." Yani (sizin kullandığınız tîb), uzun müddet koku neşretmeye devam etmez, demektir.

[Nesâî, Hacc 41, (5, 137).]495

AÇIKLAMA:

---

491 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/335-336.

492 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/337.

493 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/337.

494 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/337.

495 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/337.

Bu rivayet de Hz. Aişe'ye aittir. Bütünü içinde şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ihramsız iken de, ihrama gireceği zaman da tîbini sürdüm. Sizin bu tîbiniz onun tîbine benzemez." Hz.

Aişe bu sözü ile, "(Sizin tîbinizin) bekâsı yoktur (kokusu devam etmez)" demek istemiştir.

Sindî bu ifadeyi şöyle açıklar: "İhrama girmezden önce kullandığınız tîbin kokusu, ihramdan sonra devam etmez, hemen kaybolur. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) en iyi kokudan kullanırdı ve ihramdan sonra da koku neşretmeye devam ederdi." Sindî bu te'vili Hz. Aişe'den gelen diğer rivayetlerin ruhuna uygun olarak yaptığını belirtir. Aksi takdirde: "Hz. Peygamber'in kullandığı tîbin kokusu devam etmezdi" şeklinde te'vil dahi mümkündür.496

□ اَنَهاَب ِج ُدهِمَضُنَف َةَّكَم لاإ # ِ هاللّ ِلوسر َعَم ُج

] ر ْخَن أَّنُ

ك :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

18□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

ف # هاللّ ُلوسر ُها َرَيَف اَهِهْج َو ىلَع َلَاَس اَنَاَدْحإ ْتَق ِرَع اَذإف ِما َرْح“ا َدْنِع ِبهِيَطُملا□ □□ هِكُّسلاِب

. بيطلا نم فورعم عون

» كُّسلا و□□

» خطل

.

ن ىبأ ُ د

« هِمَضُن

« بنعم .

و دواد وبأ هجرخأ ا

نَاهنَي□].

18. (1216)- Hz.Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile (hacc ve umre için ihrama girip) Mekke'ye giderdik. İhram sırasında alınlarımıza sükk denen bir tîb sürerdik.

Birimiz terleyecek olsa, yüzüne akardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu gördüğü halde (bize) onu(n sürülmesini) yasaklamazdı." [Ebu Dâvud, Menâsik 32, (1830).]497

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen sükk, Lisânu'l-Arab'a göre bir tîb çeşididir. Misk ve râmek kokularının karıştırılmasıyla elde edilir. Başka çeşit tîbe karıştırılarak kullanılır.

2- Bu rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sükk denen tîbi ihramlı iken hanımlarının süründüklerini gördüğü halde sesini çıkarmadığı ifâde edilmektedir. Resûlullah'ın gördüğü şeye sükût buyurması takrîrî sünnet addedilir ve bu, sükût edilen şeyin Resûlullah tarafından kabul edildiğine delil sayılır.

Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihramlı iken koku maddesiyle kaynatılmamış saf zeytinyağı ile yağlandığı rivayet edilmiştir. Bu rivayette, ihramlı iken saf zeytinyağı ile yağlanılabileceğine dair delil çıkarılmıştır. 1211 numaralı hadiste açıkladığımız Hz.

Aişe ile Hz. İbnu Ömer ihtilâfının aslı, bir kere daha görülüyor ki, Resûlullah'tan görülen farklı tatbikata dayanmaktadır.

3- Yanlış anlaşılmaması için tekrar belirtelim, Hz. Aişe'nin belirttiği sükk sürme işi, ihrama girmezden önce cereyan etmiştir. Ebu Dâvud, Hz. Aişe'nin bu hadisini ihramdan sonra da devam eden kokunun önceden sürülebileceğine delil yapmak kasdıyla kaydetmiştir. İhram sırasında kadın ve erkek hiç kimseye koku sürmenin helâl olmadığı hususunda ulemâ ihtilaf etmez, icma eder. Ancak zeytinyağı tîb değildir, kokusu için sürülmez, başka maksadla sürülür. Bu sebeple saç ve sakal hariç zeytinyağının, ihramlı iken sürülmesi câiz addedilmiştir.498

بيط َحي ِر َدَج َو ُهْنَع ُ هالّ□□

هلهأ نم دحاو ريغ نع ديبز نب ِتْل.]

ى ِض َر َرمُع ّنأ□

صلا نعو ـ19□□□

. قِلْحأ ْنأ ُتْد َرأ□ □

و ِبسأ َر ُتدَّبَل ،بهِنِم ِتْلَّصلا ُنب ُريِثَك َلاَقف ؟اَذه ْنَّمِم :َلاَقف ِة

. رَجَّشلاِب َوُه َو□

. كلام هجرخأ

.[□َلاَقف َرمُع :ُرَمُع َلاَقف ِل ْذَ لَعَفَف ُهَيِقْنُت ىَّتَح َكَسْأ َر ُكْلُدا َف ِتاَب َرَّشلا َنِم ٍةَب َرَش ىلاِإ ْبَهْذا :َرَمُع َلاَقف□]

19. (1217)- Salt İbnu Zübeyd (rahimehullah), ailesinin bazı fertlerinden naklen şunu rivayet etmiştir:

"Hz. Ömer (radıyallahu anh) Şecere nâm mevkide iken, bir tîb kokusu hissetti.

"Bu koku kimden geliyor?" diye sordu: Kesîr İbnu's-Salt:

"Bendendir, (saçımın dağılmaması için) süründüm ve tıraş olmamaya karar verdim" dedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh):

496 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/337-338.

497 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/338.

498 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/338-339.

"Su birikintilerinden birine git, başını koku gidinceye kadar ovuştur!" diye emretti. Kesir İbnu's-Salt öyle yaptı." [Muvatta, Hacc 20, (1, 329).]499

؟ ُبيِهطلا اَذه ْنهِم :َلاَقَف ٍّبيِط َحي ِر َدَج َو َرُمع ّنأ] رمع بلوم ملسأ نع ىرخأ يف هلو ـ21□

مُأ بِنَتَبَّيَط اَمَّنإ :َلاَقَف ِ؟ هالّل ُرَمَعَل َكْنِم َلاَقف□□

: نيِن ِمؤُملا َريِمأ اَي بِهِن□ !

م َناَيْفُس

بِأ ُنب ُةَيِواَعُم َلاَقَف

ح ِرَسُي نأ ُ ذ□

يِبْلَّتلا» ُ ه »

نَلِسْغَتَلف ّنَع ِج ْرَتَل :َكْيَلَع ُتم َزَع :ُرَمُع َلاَقَف . َنيِنمؤُملا َريِمأ اَي َةَبيِبَح□□].

نيشلا حتفب ُ ة

ب َرَّشلاو ما□ »

.

»

“

رح ا يف ثَّعشتي و ،قزتليل غْمَص نم ائيش ه ف ل

ي عجيو ،هسأر رعش

ضوحلاك ةلخنلا لوح عمتجملا ءاملا :ءارلاو.

20.(1218)- Muvatta'nın bir diğer rivayeti, Eslem Mevlâ Ömer'den: "Ömer (radıyallahu anh), bir tîb kokusu hissetmişti.

"Bu koku kimden?" diye sordu. Muâviye İbnu Ebî Süfyan (radıyallahu anh):

"Ey mü'minlerin emîri! Bendendir!" diye cevap verdi. (Hz. Ömer kızgın bir eda ile):

"Allah Allah! Senden mi?" diye çıkıştı. Hz. Muâviye:

"Bana Ümmü Habibe sürdü, ey mü'minlerin emîri!" (diye özür) beyan etti. Hz. Ömer:

"Allah aşkına geri dön ve şu sürdüğün şeyi yıka!" diye emretti."

[Muvatta, Hacc 19.]500

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki iki rivayet, birbirine ziyadesiyle benzerlik arzeden iki ayrı hâdiseyi anlatmaktadır.

Saçına koku saçıcı bir madde sürdüğü için Hz. Ömer'in müdahalesine mâruz kalan şahıs, birinci hadiste Kesîr İbnu's-Salt, ikinci hadiste ise Muaviye İbnu Ebî Süfyan (radıyallahu anhümâ)'dır.

2- Hz. Ömer'in kokuyu hissettiği yer Şecere'dir. Zülhuleyfe'de, Esma Bintu Muhammed İbni Ebî Bekr'in doğum yaptığı yerdir. Medine'ye altı mil mesafededir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye giderken, Medine'den oraya gelir, ihrama orada girerdi.

3- Su birikintisi diye tercüme ettiğimiz şerbet'i İmam Mâlik hurmanın dibindeki çukurluk diye târif eder. Diğer açıklamalardan, suyun birikmesi için, ağaçların etrafında, hâlen teşkil edilen havuzlama çukurları olduğu anlaşılıyor.

4- İkinci rivayetin bir başka vechinde, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Hz. Muâviye'ye öfkelendiği kaydedilir. Şârihler, Hz. Ömer'in, Hz. Muâviye'yi refaha düşkünlükle itham edip Arab'ın Kisrası diye isimlendirdiğini belirtirler.

5- İbnu Ebî Şeybe'nin rivayetinde: "...Herkes ihramını giyince, Hz. Ömer bir tîb kokusu hissetti ve:

"Bu kimdendir?" diye sordu..." denir. "Bendendir ey mü'minlerin emîri!" diyen, bu rivayette Berâ İbnu Âzib'tir.6- Bu rivayetler, Hz.Ömer'in ihramlıya hiçbir surette kokuyu câiz görmeyen fetvasını aksettirmektedir. Zürkânî, bu meselede -az yukarıda kaydettiğimiz, Hz. Aişe ile olan ihtilâfa parmak basarak der ki: "Hz. Ömer, ihrama girecek kimsenin, önceden koku sürünmüş olmasını, bu kadar büyük sahâbi ve tâbiin huzurunda reddettiği halde, onlardan hiçbiri ona itiraz etmedi. Şu halde bu durum, Hz. Aişe'nin buna muhalif rivayetin te'vil edilmesi gerektiğine en kuvvetli bir delildir."501

هَسأ َر َرَّمَخ َو ام ِرْحُم ِةَفْحُجْلاِب َتاَم َو ادِقا َو ُهَنْبا َنَّفَك ُهَّنأ ا□

مُهْنَع ُ هاللّ .]

21□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ

كلام هجرخأ . ُ ه .

اَنْبَّيَطَل ُم ُرُح اَناأ ًَوْل : َلاق َو ُهَهْج َو َو]

21. (1219)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıldığına göre: "İhramlı iken Cuhfe'de ölmüş olan oğlu Vâkid'i kefenlemiş, bu arada başını ve yüzünü örttükten sonra şöyle demiştir: "Eğer ihramlı olmasaydık, cenâzeye tîb de sürerdik." [Muvatta, Hacc 14, (1, 327).]502

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, ihramlı iken kokulu nesneye değilmemesi gereğine bir delil olduğu gibi, ihram sırasında ölen kimsenin normal şekilde kefenlenmesi gereğine de delil olmaktadır. Zîra, ihramlı halde, ölen oğlunun başını ve yüzünü örtmüştür. Halbuki, ihramlının başı ve yüzü açıktır. İhramlı koku sürünmez, ama cenazeye mûtad üzere sürülmelidir. İbnu Ömer (radıyallahu anh) oğlunun cenazesine sürmüyor, fakat özrünü beyan ediyor: Tekfine katılan hepimiz ihramlıyız, ihramlı olanların kokuya değmemeleri gerekir, böyle olmasaydık, ihramlı iken ölmüş bulunan cenazeye mutad üzere koku da sürerdik."

Bu hadiste, İmam-ı Âzam, İmam Mâlik ve Evzâî Sahiheyn'de kaydedilen bir İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) rivayetine cevap bulurlar: "İhramlı bir kimseyi, devesi sırtından atarak ölümüne sebep olmuştu. Durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a intikal ettirilince: اوُّتَغُت ًَو ُهوُنفكو هوُلِسْغا

---

499 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/339.

500 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/340.

501 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/340-341.

502 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/341.

ايهبَل

م ُتْعبُي ُهَّنِاَف : ابيط ُهوُب َرْقت ًَو ُهَسأ َر□ □

“Onu yıkayın, kefenleyin, sakın başını örtmeyin ve koku da yaklaştırmayın. Zîra o, (kıyamet günü) telbiye getirerek diriltilecektir" buyurdu.

İmam Şafiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhuye ve Zâhirîler, bu sonuncu rivayetten hareketle, ihramlı iken ölen bir kimsenin, öldükten sonra da ihramlı sayılacağını söylerler. Hadiste ifade edilen:

"Başını örtmeyin, koku da sürmeyin" emri bunu ifade eder. Hatta, hadisin bazı vecihlerinde "iki parça içerisine kefenleyin" ziyâdesi de vardır. Yani, kefeni de, ihram gibi iki parçadan ibaret olmalıdır.

Bu görüşe katılmayan âlimler (Mâlik, Ebu Hanife..) ihram halinde ölen kimseye ihramsız gibi muâmele yapılması gerektiğini söylerler. Onlara göre ihram, diğer ibadetler gibi bir ibadettir. Namaz, oruç vs. ibadetler ölümle iptal olduğu gibi, bu da ölümle iptal olur. Ölümle ihram devam edecek olsa, cenazesinin tavaf ettirilmesi ve diğer menâsikin de tamamlattırılması gerekirdi. Halbuki hiçbir âlim bunu söylememiştir.

Ayrıca İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hadisi, hadiste geçen şahısla ilgili hususî bir hüküm ifade etmektedir. Onu umumîleştirmek mümkün değildir. Çünkü Hz. Peygamber, "Zîra o telbiye getirerek diriltilecek" buyurmuştur... Halbuki, şehidlerle ilgili hüküm ifâde edilirken tahsis değil ta'mim ifade eden bir üslub kullanılmıştır: "Şehid (kıyamet günü), yarasından kan akıyor olduğu halde dirilir." Bu mülâhazaya göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İhramlı halde ölen kimse kıyamet günü telbiye getirerek dirilir" buyurmuş olsaydı hüküm umumiyet kazanmış olacaktı.503

هَل ْتَسْيَل ٌنْهُدِب َنَّهدا ةَّكَم ىلإ َج َرَخ اَذإ اَمُهْنَع ُ هاللّ□

] :□22ـ نعو عفان لاق

ى ِض َر َرَمُع ُنبا َناك□

م َرْحأ ةَمئاَق ُهُتل ِحا َر ِهِب ْت َوَتْسا اَذإف□

. □َر ٌةَحِئا ٌةَبِهيَط ،ٌةَم َّثُم يتأي ِبِ مَسْجِد ِذب ِلاحُلَيْفِة ِفيَصْلَهِب ُمُث َّمي َرْ كَب

.

ا

ر خبلا هخرخأ

لَعْفَ□].

ي هاللّ َلوسر ُتْيأَ َر اَذكه :ُلوُقي َّمُث

22. (1220)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) ihram giyerek Mekke'ye müteveccihen yola çıktığı zaman, güzel kokusu olmayan bir yağ ile yağlanırdı. Sonra Zülhuleyfe mecsidine gelir, orada (ihram için iki rek'at) namaz kılar, sonra hayvanına binerdi. Devesi (ayağa kalkıp) onu doğrultunca telbiyeye başlar ve şöyle derdi: "Ben Resûlullah'ın böyle yaptığını gördüm." [Buharî, Hacc 28; Muvatta, Hacc 32, (1, 333).]504

AÇIKLAMA:

Burada ihram, telbiye getirmek mânasına gelir. İbnu Ömer, ihramını giydikten sonra kılınması sünnet olan iki rek'at ihram namazını kılınca hemen telbiyeye başlamıyor, devesine binip, devesi ayağa kalkınca, tam binme halini aldıktan sonra telbiyeye başlıyor. Sözgelimi ayağını atarken veya, deve kalkarken değil, tam binmiş vaziyete geçince telbiyeyi getiriyor. Böylece ihram yasakları fiilen başlatılmış oluyor.505

تَقْلا□□ »

.[

] بهِيَطُم ِرْيَغ بِنْعَي .ِتَّتَقُم ِرْيَغ ٍنْهُدِب ُنِهَّدَي َنا□□ «

ك :لاق ىذمرتلل ةياور يفو ـ23□

ناحيرلاب نهدلا بييطت .

---

503 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/341-342.

504 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/342.

505 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/342-343.

23. (1221)- Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle denir: "(İbnu Ömer) reyhanlanmamış bir yağla yağlanırdı." Yani kokulandırılmamış. [Tirmizî, Hacc 114, (962); İbnu Mâce, Menâsik 88, (3083).]506

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen mukattat, reyhanla kaynatılmak suretiyle koku sindirilmiş demektir. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) ihramlının mutlak surette kokudan uzak kalması kanaatinde olduğu için, ihram öncesi yağlanırken kokulu kılınmamış, tabiî yağla yağlanmıştır. Bu te'vili esas alanların ihram giydiği takdirde izi devam ederek koku salmayı sürdürecek olan kokulu krem kullanmaması gerekir.

Hanefîlerin ihram öncesi kokulanmayı müstehab addettiklerini bir kere daha hatırlatalım.507

ةآرمِلا يف رُظْنَي َو ،َناَحْي َّرلا ُم ِزْحُملا ُّمُشَ]اي :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□□

24□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ةمجرت ىراخبلا هجرخأ .

نْمَّسلا َو ِتْي َّزلا ُلُكأَ ياَمِب ى َوادَتَي َو□].

24. (1222)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İhramlı reyhan koklayabilir, aynaya bakabilir. Yediği zeytinyağı ve tereyağı ile tedâvi olabilir." [Buharî, Hacc 18, (Bab başlığında, senetsiz olarak kaydetmiştir).]508

AÇIKLAMA:

İhramlının reyhan koklaması ihtilâflı bir mevzudur. Sadedinde olduğumuz rivayetde İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın bunda bir beis görmediği ifade ediliyor. Ancak, İshâk da mübah derken, Ahmed İbnu Hanbel, tevakkuf etmiş, Şafiî hazretleri haramdır demiş, İmam Mâlik ve Ebû Hanife (rahimehumullah) "mekruh" addetmişlerdir.

Aynaya bakma hususunda Sevrî'nin Câmi'inde kaydedilen rivayete göre İbnu Abbâs "Muhrim olanın aynaya bakmasında bir beis yoktur" demiştir. Kasım İbnu Muhammed'den gelen rivayette mekruh addedilmiştir.

Ebû Bekir İbnu Ebî Şeybe'nin kaydettiği rivayette İbnu Abbâs, □لُكْأَيا َمِب ُم ِر ْحُملا ى َوادَتَ ي

"Muhrim yediği şey ile tedavi olur" demiştir. Bir başka rivayette ise: "Muhrimin eli veya ayakları çatlayacak olursa, zeytinyağı veya tereyağı sürebilir" demiştir.

Bu ifadede Mücâhid'in: "Tereyağı ve zeytinyağı ile tedavi olamaz, aksi halde dem (koyun kurban etmesi) gerekir" şeklindeki görüşüne cevap verilmiş olmaktadır.509

اَفَلتْخا ا

مُهْنَع ُ هاللّ .

نأ] :نيَن□□

ى ِض َر َةَم َرْخَم َنب َر َوْس ِملا َو ٍّساَّبَع َنبا□

ح نب هاللّدبع نعو -25□□

بِنَلَس ْرأف ُ . هَساَ أ َر ُم ِرْحُملا ُلِسْغَي َ : ُر َوْسِملا َلاَق َو ؛ُهَساَ أ َر ُم ِرْحُملا ُلِسْغَي : ٍّساَّبَع ُنبا َلاَقف

ءا َوْب ا ُِب□ .

رُتْسَي َوُه َو ِنْيَن ْرَقلا َنْيَب ُلِسَتْغَي ُهُتْدَج َوَف ُهْنَع ُ هاللّ□

هرَاَصْن ا‘

ى ِض َر□ □

بوُّيأ ىبأ ىلإ ٍّساَّبَع ُنبا□

كُلأَسَي ٍّساَّبَع ُنبا َكَيَلِإ بِنَلَس ْرأ ٍّنْيَنُح ُنب ٍ هاللُّدْبَع اَنأ : ُتْلُقف ؟اَذه ْنَ : م َلاَقف ِهْيَلَع ُتْمَّلَسَف□

ب ْوَثِب□□.

اَدَب ىَّتَح ُهَأطأَطَف ِب ْوَّثلا ىلَع ُهَدَي َبوُّيأ وُبأ َعَض َوَف ؟ُم ِرْحُم َوُه َو ُهَساَ أ َر ُلِسْغَ

ي ُّبَّنلا َناك َفْيَك

“ اَمِهب َلبْقأف ِهْيَدَيب ُهَسأ َر ك َّرَحف ِهِسأ َر ىلَع َّبَصَف ْبُبْصا :ِهْيَلَع ُّبُصَي ٍّنَاسْن

ن َلاَقف ُ ه

سأ َر َبِل□ .

لاق :كلام ريغ ةياور يف داز ى□

. ذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .

لَعْفَ□]

ي ُهُتْيأ َر اَذكه :لاقو ،َرَبْدأ َو

ةركبلا امهيلع لعجي نتلا اهاتَداضع.

رِئبْلا اَن ْرَق□ »

ا.دبأ َكي ِراَمُأ :ساهبع نب ُر َوْسِملا «

ةل

داجملا ُ ة .

» □ ا َراَمُملا «

و

25. (1223)- Abdullah İbnu Huneyn anlatıyor: "İbnu Abbas ile Misver İbnu Mahreme (radıyallahu anhümâ) Ebvâ'da ihtilâf ettiler. İbnu Abbas: "Muhrim başını yıkar" dedi. Misver ise: "Hayır, 506 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/343.

507 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/343.

508 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/343.

509 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/343-344.

yıkayamaz!" dedi. İbnu Abbâs, beni Ebu Eyyûb el-Ensârî (radıyallahu anh)'ye gönderdi. Ben onu iki direk arasına gerilmiş bir perde gerisinde yıkanıyor buldum. Kendisine selam verdim.

"Kim o?" dedi.

"Abdullah İbnu Huneyn'im. Beni, size İbnu Abbas gönderdi. Sizden, ihramlı iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın başını nasıl yıkadığını soruyor" dedim. Bunun üzerine Ebû Eyyûb (radıyallahu anh) elini perde (ipinin) üzerine koyup aşağı doğru bastı ve başı göründü. Üzerine su döken birisine: "Dök!" dedi. O da döktü. Ebu Eyyub (radıyallahu anh) başını elleriyle ileri geri ovalayıp:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı böyle yapar gördüm" dedi." [Buharî, Cezâu's-Sayd 14; Müslim, Hacc 91, (1205); Muvatta, Hacc 4, (1, 323); Ebu Dâvud, Menâsik 38, (1840); Nesâî, Hacc 27, (5, 128-129); İbnu Mâce, Menâsik 22, (2934).]

Muvatta dışındaki rivayetlerde şu ziyade mevcuttur: "Misver, İbnu Abbâs'a şunu söyledi: "Seninle bir daha münakaşa etmiyeceğim (ne dersen kabûlüm)."510

AÇIKLAMA:

1- Buharî bu hadisi, "Muhrimin yıkanması" adlı bir babta kaydeder. Yıkanma ile ferahlık, paklık ve cenâbetten temizlenmek gibi çeşitli maksatlarla yapılan yıkanmaların hepsini kasteder. Muhrimin cenâbetten temizlenmek için yıkanması gereğinde ulemâ icma eder. Başka maksatlarla yapılacak yıkanmalarda ihtilâf edilmiştir.

İmam Mâlik, muhrimin su ile başını örtmesini mekruh addetmiştir. Nitekim Muvatta'da, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in ihramlı iken sadece ihtilâm halinde yıkandığı rivayet edilmiştir.

İbnu Abbas: "Muhrim hamama gider, tırnağı kırılırsa koparıp atar" demiştir.

Hasan Basri ve Atâ da yıkanmayı mekruh addetmiştir.

Hz. Aişe başını veya vücudunu kaşımakta beis görmemiştir.

2- Başın yıkanıp yıkanmaması ihtilafı, daha ziyade saçın dökülme ihtimalinden doğmaktadır. Çünkü, baş yıkanırken parmaklarla kaşımak gerekmektedir.

Halbuki ihramlının vücudundan kıl yolunması yasaktır. Yukarda kaydettiğimiz ihtilâflar bu temel espriden kaynaklanır.

Abdullah İbnu Huneyn, Ebu Eyyub'e "başın yıkanıp yıkanmadığını" sormak üzere geldiği halde, soruyu biraz değiştirerek: "Baş nasıl yıkanır?" diye sormuştur. Zîra Ebu Eyyub hazretlerini yıkanır vaziyette bulunca, soruyu "Baş yıkanır mı?" şeklinde sormanın mânası kalmamıştır. Fetânet eseri olarak, saçın yolunma ihtimalini asgarîye düşürecek bir tarzda mı yıkandığını anlamayı tercih etmiş, bu maksadla "İhramlı iken Resûlullah başını nasıl yıkardı?" diye sormuştur. Ebu Eyyûb (radıyallahu anh) ellerini başından ileri geri kaydırarak ovalamış ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihramlı iken, normal bir yıkayışla baş yıkadığını ifade etmiştir.

3- Bu rivayet, bir kısım meselelerde Ashab'ın kendi aralarında münâkaşa ettiklerini gösterdiği gibi, münakaşa âdablarını da göstermektedir. Meseleyi, nassa başvurarak tahkik ediyorlar, nass ortaya çıkınca kendi fikirlerinden vazgeçiyorlar.

4- Misver (radıyallahu anh)'in, İbnu Abbâs'a: "Seninle artık bir daha münakaşa etmeyeceğim" demesi, birbirlerinin faziletini kabuldeki mümtaz ahlâklarını göstermesi bakımından mânidardır. Bu söz, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın fikhî meselelerde de üstünlüğünü, nassa dayanmayı esas aldığını gösterir.

5- Ebu Eyyûb'tan açıklayıcı haberi getiren tek kişidir: Abdullah İbnu Huneyn. Şu halde Misver (radıyallahu anh), haber-i vahidi, hem de Tâbiin'den olan bir kimsenin haber-i vâhidini kabul etmiş

olmaktadır ki, bu, Ashab'ın haber-i vâhidle amel etmelerine de bir delil olmaktadır.

6- Ashab'tan birinin sözü, diğerini bağlayıcı değildir. Bu sebeple münâkaşa edilebiliyor ve tahkike başvurabiliyorlar. İbnu Abdilberr demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: بِاَحْصَا

"Ashabım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine uysanız doğruموُجُّنلاَك yolda olursunuz" sözündeki iktidâ ile fetvalarına uymak kastedilmiş olsaydı, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) iddiasına hüccet aramaya ihtiyaç duymaz, bilakis Misver'e: "Ben yıldızım, sen de yıldızsın, bizden sonrakiler hangimize uyarlarsa bu onlar için yeterlidir" derdi. Öyle ise o hadisin mânası, ehl-i ilimden el-Müzenî 510 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/345.

ve başkasının da söylediği üzere, "Ashab nakil meselesinde yıldız gibidir" demektir, çünkü hepsi udûl'dür.

7- Hadiste, yıkanırken perde çekmenin gereğine, temizlenmede yardım istemenin cevazına delil var.

8- Keza tahâret halinde selam alıp verme, konuşma caizdir.

9- Muhrimin yıkanması câizdir, saçını bol su ile doyurması, yolunmasından emin olduğu takdirde ovalaması caizdir. Hatta, Kurtubî, bu hadisten hareketle, yıkanırken başı ovmanın vâcib olduğuna hükmetmiştir. Der ki: "Eğer ovmadan yıkanmak tamam olsaydı muhrimin bunu terketmeye daha çok hakkı olurdu, ovmada mahzur açıktır (saç yolunması)."

Kurtubî, "Abdest sırasında müstehab olan sakal tüylerinin arasından parmakların geçirilmesi (hilalleme), ihramlı için de müstehablığını devam ettirir" diyerek Şafiîlerden bazılarının, - yolunma endişesiyle - "İhramlı, abdest alırken sakalını hilallemez, mekruhtur" sözünü de reddetmiş olmaktadır.

Kurtubî, bu hükmünde de sadedinde olduğumuz hadise dayanır ve der ki: "Baştaki tüyleri ovmakla, sakaldaki tüyleri ovmak arasında fark yoktur...".511

لَسَتْغا َو ِهِل ًُه“ َد ّرَجَ ت # ّتبَّنلا ّنأ] ُ. هْنَع ُ هالّل[].

26

ى ِض َر هيبأ نع ديز نب ةجراخ نعو ـ

“ هِفوُق ُوِل َو ِتْيَبْلاِب ِهِفاوَطِل َو ِهِما َرْ

ح َلَسَتْغا # هِبَّنلا ّنأ ةياور نيزر ركذ .

و بذمرتلا هجرخأ

. ةَف َرَعِب

26. (1224)- Hârice İbnu Zeyd, babası Zeyd (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihrama girmek çin soyundu ve yıkandı." [Tirmizî, Hacc 16, (830).]Rezin de şu rivayeti kaydetti:"Aleyhussalatu vesselam, ihramını giymek, Kabeyi tavaf etmek ve Arafat'da vakfe içi yıkandı"512

AÇIKLAMA:

1- Aliyyu'l-Kârî, "soyunma"yı, "dikişli elbiselerini çıkarıp izâr ve ridâsına büründü" diye açıklar.

2- Bu hadis, ihrama girecek kimsenin, ihramdan önce yıkanmasının müstehab olduğuna delil olmuştur.

Ulemâ çoğunlukla böyle hükmetmiştir. Vâcibtir diyen de olmuştur.513

هِفوُق ُوِل َو َةَّكَم ِهِلوُخُدِل َو َم ْرِحُي ْنأ َلْبَق ِهِما َرْح" ُلِسَتْغَي رَمُع ُنبا َناك] :لاق عفان نعو□
□27ـ

. □ثَّ م ‘

ح ا َن ِم ًّإ ُهَسأ َر ُلِسْغَي َم ْرحأ اَذإ َناك □ :

و ةياور يف داز كل

. ام هجرخأ □

.[ةَف َرَعِب

27. (1225)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) ihrama girmezden önce ihram için, Mekke'ye girmek için, Arafat'ta vakfe için yıkanırdı." [Muvatta, Hacc 3, (1, 322); Buharî, Hacc 38.]

Bir rivayette şu ziyade vardır: "İhrama girdi mi, başını sadece ihtilâm olduğu zaman yıkardı."514

AÇIKLAMA:

Sünnete bağlılığıyla meşhur İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in hacc ve umre ile alâkalı olarak üç yerde yıkandığı belirtilmektedir:

1- İhrama girmezden önce, dikişli elbiseleri çıkarınca, izâr ve ridasını giymek için yıkanıyor, 2- Mekke'ye girmezden önce. Buharî'nin bu rivayetinde: "Harem'in en yakın yerine geldiği zaman telbiyeyi bırakır, Zu-Tuvâ nam mevkide geceler, sonra orada sabah namazını kılar ve yıkanırdı. Sonra:

"Resûlullah böyle yapmıştı" derdi."diye bu hususa açıklık getirilir.

3- Arafat'ta vakfe için: Bu yıkanmayı arefe akşamı yaptığını Muvatta'daki rivayet tasrih eder.515

---

511 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/345-347.

512 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/347.

513 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/347.

514 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/348.

515 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/348.

دواد وبأ هجرخأ

لْسَغْلاب ُهَسأ َر َدَّبَل # َّبَّنلا َّنأ] .امُهْنَع ُ هاللّ□].

28□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

ادهِبَلُم ُّلِهُ .

ي ُهتعمَس هدنع .

و ىئاسنلاو

28. (1226)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yıkandığı su ile saçlarını (dağılmayacak şekilde) tarayıp nizama soktu." [Ebu Dâvud, Menâsik 12,(1747, 1748) Nesâî, Hacc 40, (5, 136); Buhârî, Hacc 19; Müslim 21, (1184); İbnu Mâce, Menâsik 72, (3047).]516

AÇIKLAMA:

1- Telbid: Saça hususî şekilde hazırlanmış yapışkan bir şeyler sürerek saçların birbirine yapışmasını sağlamak, düzene koymak demektir. Telbid yapılınca toz toprağın, bazı haşerelerin saçlar arasına nüfuz etmesi ve saçın fazlaca kabarıp dağılması önlenmiş olmaktadır. Rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saçlarına telbid yaptırarak ihrama girdiğini belirtmektedir.

2- Rivayette geçen لْسَغ kelimesi لَسع şeklinde de gelmiştir. Yani gasl olursa yıkanmak için hususî surette hazırlanmış su mânasına gelir. Asel ise "bal" demektir. Şu halde saçları yapıştırmak için, saç kremi yerine o devirde bal sürülmüş olması mevzubahistir. Bu hususta şârihler açıklama sunmazlar.517

براخبلا هجرخأ

.[□□□ هاللّ ُ امُهْنَع :لاق [يَ لُخْدَ ُ مِرْحُملا ماَّمَحلا

29□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

. ةمجرت

29. (1227)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "İhramlı kimse hamama girer." [Buharî, Cezâu's-Sayd 14 (Tercüme bab başlığı olarak, senedsiz şekilde) kaydedilmiştir.]518

AÇIKLAMA:

1- Buharî, bu rivayeti, □يَ لُخْدَ ُ مِرْحُملا ماَّمَحلا "Muhrim hamama girer..." diye müsbet bir mânada kaydederken, Teysir, yukarıda görüldüğü üzere cümlenin başına getirerek mânayı nefy (olumsuz) yapmıştır. Hata olduğu açık.

2- Bu rivayet Buharî'de muallak ise de Beyhakî ve Dârekutnî'de mevsul olarak gelmiştir. Hadisin bir başka vechi İbnu Abbas'ın Cuhfe'de ihramlı iken hamama gittiğini ve: "(Temizlenin) Allah sizin kirinize itibar edecek değildir" dediğini belirtir. Keza bir başka rivayette de: "Muhrim hamama gider, gerekirse dişini çeker, kırılacak olursa tırnağını atar... Ezâ verici şeyleri atın, size eza veren şeyler Allah'ın işine yaramaz" buyurmuştur.519

ظفل اذهو ،ةسمخلا هجرخأ

[□هَُو مِرْحُم □ #

و ِ هاللّ ُلوسر َمَجَتْحا[:لاق ُهْنَع ُ هاللّ

□31ـ هنعو

ى ِض َر□

: □ برخأ يف هلو .ٌمِئاَص َوُه َو َمَج ًتْحا:

. و برخأ يف بلاعت هالّل همحر براخبلا داز

و نيخيشلا

هِسأ َر يف َمَجَتْحا□

ن ِم ًلَمَج ُنْحَل ُهَل ُلاَقُي ٍءاَمب ِهِب ْتَناك ٌةقيقَش ن م:برخأ يفو .ِهِب َناك ٍعَج َو ْنِم ٌم ِرْحُم□ َوُه َو

.هِسأ َر ِطَس َو يف َةَّكَم ِقي ِرط□

30. (1228)-Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramlı iken hacamat oldu (kan aldırdı)." [Buharî, Cezâu's-Sayd 11, Tıbb 12, 15; Müslim, Hacc 88., (1203); Ebu Davud, Menâsik 36, (1835-1836); Tirmizî, Hacc 22, (839); Nesâî, Hacc 92, (5, 193); İbnu Mâce, Menâsik 87, (3081).] Bu metin Sahiheyn'in metnidir.

516 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/348.

517 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/349.

518 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/349.

519 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/349.

Buharî merhumun bir diğer rivayetinde: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] oruçlu iken hacamat oldu" denir. Yine Buharî'nin bir diğer rivayetinde: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] ihramlı iken çektiği ağrı sebebiyle başından hacamat oldu" denir.

Bir diğer rivayette: "Şakîka denen (başının ön kısmındaki) bir ağrı sebebiye, Lahyu Cemel adında Mekke yolu üzerindeki bir su başında, başının ortasından hacamat oldu" denir.520

AÇIKLAMA:

Çeşitli vecihlerde gelmiş olan bu rivayetten şu hükümler çıkarılmıştır:

1- Nevevî der ki: Muhrim, zaruret olmaksızın hacamat olmak ister de, bu iş saçın kesilmesini gerektirirse, saçın kesilmesi sebebiyle bu haramdır. Saç kesilmesini gerektirmezse Cumhur'a göre câizdir. İmam Mâlik mekruh demiştir.

Hasan Basrî: "Saç kesilmese de fidye ödemek gerekir, ancak zaruret icabı hacamat olmuş ise, saç kesilmesi de caizdir, fakat fidye gerekir" der.

2- Bu hadisle, saç kesme ve koku sürünme gibi ihram yasağına yer vermeyen kan aldırma, yara açma, damar kesme, diş çektirme vs. tedavilerinin hepsinin câiz olduğu istidlâl edilmiştir. Bu tedavilerin hiçbiri sebebiyle fidye de gerekmez.521

□ ن ِم ِمَدَقْلا ِرْهَظ ىلَع ٌم ِرْحُم َوُه□

و هالّ ُلوسر َمَجَتْحا] :لاق ُهْنَع ُ هالّ

31□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

بيصي نا وه

«

ه

.

ب ناك «

ثوْلا َو□

. ٮث َو ْن ِم هدنع

و ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ

هِب َناك ٍّعَج َو□].

رسكلا غلبي مصو مظعلا .

31. (1229)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramlı iken ayağının sırtından çektiği bir ağrı sebebiyle hacamat oldu." [Ebu Dâvud, Menâsik 36, (1837); Nesâî, Hacc 94, (5, 194).]

Nesâî'nin rivayetinde "...Maruz kaldığı incinme sebebiyle (ayağının sırtından hacamat oldu)"

denmiştir.522

هْيَلاِإ ا هرَطْضُم َنوُكَي ْنأ ّاَإِ ُم ِرْحُملا ُم ِجَتْحَي َ] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□

32□

ى ِض َر رمع نبا نأ عفان نعو ـ□

كلام هجرخأ ُ ه .

نِم ّدُب َ اهمِ□].

32. (1230)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "İhramlı kimse kaçınılmaz bir sebepten dolayı mecbur kalmadıkça hacamat olamaz." [Muvatta, Hacc 75, (1, 350).]523

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, İbnu Ömer de, saçın dökülmesine müncer olacak hacamatı, "zaruret olmaksızın"

haram addeder. Kıl dökülmeyecek bir yerde olursa, ayak gibi, ulema câiz derken İbnu Ömer mekruh addeder. İmam Mâlik de zaruret olmadıkça kan aldırmayı mekruh addetmiştir. Çünkü bu, muhrimi zayıf düşürecektir. Aynı mülahaza ile hacının arafe günü oruç tutmasını da mekruh addeder.524

نأ َدارأ َو ٌم ِرْحُم َوُه َو ِهْيَنْيَع َكَتشا ٍّرَمْعَم ِنب ِ هاللِّْدَيُبُع َنب َرمُع ّنأ] .بهو نب هْيَبُن نعو□
□33ـ

هْنَع ُ هاللّ□

ى ِض َر َنامْثُع ْنَع ُهَثَّدَح َو ،ِرْبَّصلاِب اَمُهَدهِمَضُي ْنأ ُه َرمأ َو َنامْثُع ُنب ُنابَأ ُهاَهَنَف□
اَمُهلِهحَكُي

مِس ْوَملا َرِيِمأ ُناَبأ َناكو دواد وبأ داز برا□ .

.

خبلا إ ةسمخلا هجرخأ ُ ه

لَعْفَي َناك ُهَّنأ # هِبَّنلا ِنَع□].

520 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/350.

521 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/350.

522 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/351.

523 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/351.

524 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/351.

33. (1231)- Nübeyh İbnu Vehb (rahimehullah) anlatıyor: "Ömer İbnu Ubeydillah İbni Ma'mer, ihramlı iken gözünden hastalandı. Bunun üzerine gözlerine sürme çekmek istedi. Ancak Ebân İbnu Osman onu bundan men etti ve gözlerine sabır basmasını tavsiye etti. İlâveten: Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın Resûlullah'ın böyle yaptığını rivayet ettiğini söyledi." [Müslim, Hacc 89, (1204); Ebu Dâvud, Menâsik 37, (1838); Tirmizî, Hacc 106, (952); Nesâî, Hacc 45, (5, 143).]

Ebu Dâvud'un rivayetinde şu ziyade var: "Ebân hacc emîri idi."525

AÇIKLAMA:

Sabır, tîb olarak kullanılmayan bir tedavi maddesidir. Bu sebeple ihramlının kullanmasına ruhsat verilmiştir. Sürmeye gelince, içerisinde koku maddesi yoksa, "Onun da kullanılması caizdir"

denmiştir. Şâfiî hazretleri: "Sürme, bana göre, kadınlar için erkeklere nazaran daha ziyâde mekruhtur, ancak gerek beriki ve gerekse öteki hakkında fidyeye hükmedildiğini bilmiyorum" der.

Muhrimin sürme (kohl) kullanmasında Ebu Hanife ve ashabı, Süfyan-ı Sevri, Ahmed, İshak bir beis görmezler. Ancak ismid denen sürmeyi Süfyân ve İshak mekruh addederler.526

هجرخأ

م ِرْحُم َوُه َو ِهْيَنْيَعِب ى َوْكَشِل ٍةآ ْرِم يف َرَظَن ُهَّنأ ا□].

مُهْنَع ُ هاللّ .]

34□

□ـ ى ِض َر رمع نبا نعو

كلام .

34. (1232)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den rivayet edilmiştir ki, ihramlı iken, gözüne gelen bir rahatsızlık sebebiyle aynaya bakmıştır. [Muvatta, Hacc 93, (1, 358.]527

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) gözüne gelen bir ağrı sebebiyle aynaya bakmış olmaktadır.

Süslenmek, saçını düzeltmek, tereffühte bulunmak gibi gayr-ı zarurî bir maksada mebnî bakış

sözkonusu değildir. İmam Mâlik, bu rivayetten hareketle zarûrî bir maksadla muhrimin aynaya bakabileceğini söylemiş ise de, zarûrî olmaksızın bakmayı mekruh addetmiştir. "Çünkü der, saçının dağınıklığını görüp düzeltmeye kalkar."528

□ م ِرْحُم َوُه□].

و َ ةَنوُمْيَ

م # هاللّ ُلوسرَ جّ َو َز]ت :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

35□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

وُه َو اَهِب ىنَب َو ِءاَضَقْلا ِةَرْمُع يف :ربخأ يف يراخبلا داز ن

يخيشلا ظفل اذهو ةسمخلا هجرخأ .

ف ِرَسِب ْتَتاَم َو ٌلَح .

وُه َو ةَنوُمْيَم

بيسملا نبا لاق :دواد وبأ لاقو:

جيِو ْزَت يف امُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ٍساَّبَع ُنبا َمِه َو

اهْنَع ُ هاللّ .

#

ى ِض َر ةَنوُمْيَم ْرُكْذَي ْمَل َو ٌمِرْحُم َوُه َو َّيِبَّنلا َج َّو َزَت :يئاسنلل ىرخأ يف .

و ٌم ِرْحُم

35. (1233)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Meymune validemizle (radıyallahu anhâ) ihramlı iken tezevvüc buyurdular." [Buharî, Cezâu's-Sayd 12, Meğâzi 43, Nikâh 30; Müslim, Nikâh 46, (1410); Ebu Dâvud, Menasik 39, (1844, 1845); Tirmizî, Hacc 24, (842); Nesâî, Hacc 90, (1, 191, 192).]

Buhârî'nin bir rivayetinde şu ziyâde var: "Umretü'lkazâ sırasında, ihramsız olarak Meymûne ile gerdek yaptı. Meymûne Seref'te vefat etti."

Ebu Dâvud der ki: İbnu Müseyyeb demiştir ki: "ihramlı iken Resûlullah'ın Meymûne ile evlenmesi meselesinde İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) vehme düşmüştür."

Nesâî'ye ait bir başka rivayette: "İhramlı iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) evlendi" denir.

Meymûne ile evlendiği zikredilmez.529

525 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/351-352.

526 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/352.

527 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/352.

528 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/352.

529 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/353.

AÇIKLAMA:

1- İhramlı iken nikâhlanma bahsi ihtilâflı bir mevzudur. Bu hadisi esas alan bir kısım ulemâ, ihramlı kimsenin nikâh akdi yapmasında bir beis görmez. Ancak, derler, ihramdan çıkmadıkça, cinsî münâsebette bulunamaz." Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İmam Muhammed, Hammâd İbnu Ebî Süleyman, İkrime, Mesrûk, Nehâî, Sevrî, Atâ vs. bazıları (rahimehumullah) bu görüştedir.

2- Cumhûr, Müslim'in kaydettiği Ebân İbnu Osman'ın Hz. Osman'dan yaptığı bir rivayete -ki 1237

numarada gelecek- dayanarak ihramlı bir kimsenin nikâhlanamayacağına, başkalarını da nikâh edemiyeceğine hükmetmişlerdir. Şafiî, Mâlik, Ahmed, Evzâî, İshak, Leys, Said İbnu'l-Müseyyeb, Sâlim, Kasım, Süleyman İbnu Yesâr vs. bu görüştedir. Ashab'tan Hz. Ali ve Hz.Ömer de bu görüştedir. Bunlara göre ihramlının kendisi veya başkası için yapacağı nikâh batıldır, dünür bile gönderemez. Ashâb'tan Ebu Râfi ile, yukarıda adı geçen Meymûne validemizden (radıyallahu anhümâ) gelen rivayetlerde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Meymûne (radıyallahu anhâ) ile evlendiği zaman ihramsız idi. Üsdü'l-Gâbe'de kaydedilen bir rivayette, Hz. Peygamber umretu'lkaza sırasında üç gün Mekke'de kalınca, Mekkeliler'e düğün ziyafeti teklif eder, kabul etmezler. Resûlullah oradan ayrılıp, dönüşte Seref'e gelir, orada Meymûne ile gerdek yapar.

İhramlı iken nikâh caizdir diyenlerle caiz değildir diyenler, lehte deliller ileri sürerken, mukabil tarafın delillerini de cerhetme husûsunda açıklamalar getirirler. Biz burada teferruata girmiyeceğiz. Her iki tarafın dayandığı rivayetler, müteakiben gelecek.530

وُه َو اَهِب نَب َو ُل ًَح َوُه َو َةَنوُمْيَم # ُّبَّنلا َج ّ َو زَ]ت :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

36

ى ِض َر عفار بأ نعو ـ

لاقو ،اهب لخد ه

تجوزب لجرلا نب » .

نذمرتلا هجرخأ .[اَمُهَنْيَب َلوُس ّرلا اَناَ ُتْنُك َو ،ٌل ًح »

اهيلع ننب لب اهب ننب لاقي نرهوج

:

لا

36. (1234)- Ebû Râfi' (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramsız iken Meymûne (radıyallahu anhâ) ile evlendi. İhramsız olduğu halde onunla gerdek yaptı. İkisinin evlenmesinde aralarında ben elçilik yapmıştım." [Tirmizî, Hacc 23, (841).]531

ف ِرَسِب ِن ًًح ُنْحَن َو # هاللّ ُلوسر ِنَج ّو َزَ]ت :تلاق اهْنَع ُ هاللّ].

37

ى ِض َر ةنوميم نعو ـ

لاق

ل ًح َوُه َو اَهَج ّو َزَ. :

ت ٍّملسُم دنع .

و دواد بأ ظفل اذهو ؛نذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ

ح اَهِب ِنَبو :نذمرتلا دازو.ٌسابع نبا َةلاخو نتلاخ تَناَكو :ّمَص ا' ديزي وُهو ،نوارلا

قيرطب لبج :فِتَك نزوب

ف ِرَس » .

اَهيف اَهِب ِنَب ِتَّلا ِةَّلُظلا يف اَهاَّنَفَد َو َف ِرَسِب ْتَتاَم َو »

ةنيدملا.

37. (1235)- Meymûne (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Her ikimiz de Seref'te ihramsız iken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) benimle evlendi." [Müslim, Nikâh 48, (1411); Ebu Dâvud, Menâsik 39, (1843); Tirmizî, Hacc 24, (845).] Bu metin Ebu Dâvud'dakidir.

Müslim'de şöyle denmiştir: "Kendisi ihramsız olduğu halde O'nunla (Meymûne) evlendi, Râvi -ki Yezîd İbnu'l-Esamm'dır- der ki: "Meymûne hem benim teyzemdi, hem de İbnu Abbâs'ın teyzesi idi."

Tirmizî'de şu ziyade vardır: "Meymûne (radıyallahu anhâ) ile gerdek yaptığında ihramsız idi.

Meymûne Seref'te öldü. Onu, Resûlullah'ın kendisiyle gerdek yaptığı çadırda defnettik.532

هاَج ّو َزَف ِراَصْن ا'ِنم ُّج َر َو ُه ًْوَم□

#

عفا َر اَبأ□□

] بَّنلا َثَع□□

ب :لاق راسي َنب ناميلس نعو ـ38□

كلام هجرخأ .[َج ُرْخَي ْنأ َلْبَق ِةَنيِدَملاِ.

ب هاللّ ُلوُس َر َو ،ث ِراَحلا َتْنِب َةَنوُمْيَم

38. (1236)- Süleymân İbnu Yesâr anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), azadlısı Ebu Râfi'yi Ensâr'dan bir başkasıyla birlikte (Meymûne'ye) gönderdi. Onlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Meymûne bintu'l-Hâris (radıyallahu anhâ) ile evlendirdiler. (O vakit) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) henüz Medine'de idi (ve umretu'lkaza için yola) çıkmamıştı." [Muvatta, Hacc 69, (1, 348).]533

AÇIKLAMA:

---

530 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/353-354.

531 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/354.

532 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/355.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ebu Râfi' ile gönderdiği ikinci şahıs, İbnu Sa'd'ın belirttiği üzere Evs İbnu Havlî'dir. Bunların evlendirmesinden maksat Resûlullah adına istemeleridir.Bazı rivayette, Meymûne (radıyallahu anhâ) meselesini, Abbas İbnu Abdilmuttalib'e havâle eder, evlendirme işini o tamamlar.534

و ُحِكْنُي ًَو ُم ِرْحُملا ُحِكْنَي َ :# هاللّ لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

39

ى ِض َر نامثع نعو ـ

رابخلا إ ةتسلا هجرخأ .[ُبُطْخَي.

39. (1237)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İhramlı ne evlenir, ne evlendirir, ne de dünür gönderir." [Müslim, Nikâh 41, (1409); Muvatta, Hacc 70, (1, 348, 349); Ebu Dâvud, Menâsik 37, (1841); Tirmizî, Hacc 23, (840); Nesâî, Hacc 91, (5, 192).]535

: بِطْخَي ًَو ُحِكْنُي ًَو ُم ِرْحُملا ُحِكْنَ يَ

امُهْنَع ُ هاللّ

لاق عفان نعو ـ41:]

ى ِض َر رمع نبا لاق

.

ه ِرْيَغ ىلَع ًَو ِهِسْفَن ىلَع]

40. (1238)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şöyle hükmetmiştir: "İhramlı evlenmez, evlendirmez, ne kendisi için kız ister, ne de başkası için." [Muvatta, Hacc 72, (1, 349).]536

هَحاَكِن ُرَمُع َّد َرَف ٌم ِرْحُم َوُه َو ةأ َرْما َج َّو َزَت اقي ِرَط ُهاَبأ َّنأ] .ى هِرُملا نافطغ ىبأ].
نعو ـ41

كلام امهجرخأ .

41. (1239)- Ebu Gatafân el-Mürrî'nin anlattığına göre, babası Tarîf, ihramlı iken bir kadınla evlenmeş

ise de Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu nikâhı reddetmiştir. [Muvatta, Hacc 71, (1, 349).]537

هاللّ ِلوسر ِباَحْصأ ْنِم ٍلاَج ِر َعَم اسِلاَج ام ْوَي ُتْنُك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

42

ى ِض َر ةداتق ىبأ نعو ـ

ماَع ِم ِرْحُم ُرْيَغ اَنأ َو َنوُم ِرْحُم ُم ْوَقْلا َو انَماَمأ # ِ هاللّ ُلوسر َو ،ٍةَّكَم ِقي ِرَط يف ٍل ِزْنَم يف #

ىِهنأ ْوَل اوُّبَحأ َو ِبنوُنِذؤُي ْمَلف ِبلْعَن ُف ِصْخأ ُلوُغْشَم اَنأ َو اهيِشْح َو اراَم ِح او ُرَصْبأَف ِةَّيِبْيَدُحلا

ُتْلُقَف .َحْم ُّرلا َو َط ْوَّسلا ُتيِسَن َو ُتْبِك َر َّمُث ُهُتْج َرْسأَف ِس َرَفْلا ىلإ ُتْمُقَف ُهُت ْرَصْباَف ُتَفَتْلاَف ُ . هُت ْرَصْبأ

 ُتْبِك َر َّمُث اَمُهُتْذَخأَف ُتْل َزَنَف ُتْب ِضَغَف ِهْيَلَع َكُنيِعُن َ ِ هاللّ

و َ :اوُلاَقف .َح

م ُّرلا َو َط ْوَّسلا ِبنوُلِواَن ْمُهَل

ِمِهلْكأ يف اوُّكَش ْمُهَّنِإ َّمُث ُ . َهنوُلُكأَي ِهيِف اوُعَق َوَف َتاَم ْدَق َو ِهِب ُتْئ ِج َّمُث ُهُت ْرَقَعَف ِراَم ِحلا ىلَع ُتْدَدَشَف

ى ْرَدأَف اَنْك َّتبَنلا # ُهاَنْلأَسَف ُهْنَع َكِلذ َنع :َلاَقف ْمَه مُكَعَم

. ُهاَّيإ َو ْمُه ْم ُرُح ُم ٌرَف اَنح َو ُتأَبَخ ُدُضَعْلا َدَم

ٌوُه َو اَهَلَكأَف ُدُضَعْلا ُهُتْلواَنَف

! مِنْهُ ؟ٌئْش ُتْلُقَف مَعَن

 ل ًح َوُه : ْمُهَل ةياور يف دازو ة.تسلا هجرخأ

هاللّ اَهوُمُكَمَعْطأ ٌةَمْعُط].

: لاَق

ِبه اَمَّنِإ

و ،ٌم ِرْحُم□

اوُلاَق ؟ِهْيَلإ َراَشأ ْوأ ِهْيَلَع َلِمْحَي ْنأ ُه َرمأ ٌدَحأ ْمُكْنِمأ :# هاللّ ُلوسر ْمُهَل َلاَقف :ىرخأ يفو ُ .
ه.وُلُكف

مُتْدَّصا ِوأ ْمُتْنَعأ ْوأ ْمُت ْرَشأ لاق :ىرخأ يفو ا.وُلُكَف :َلاَق□ .

533 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/355.

534 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/355.

535 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/356.

536 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/356.

537 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/356.

42. (1240)- Ebu Katâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hudeybiye Sulhu yapıldığı sene, bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından bir grupla birlikte, Mekke yolu üzerinde bir yerde oturuyordum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bizden ileride (konaklamış) idi. Ben hâriç herkes ihramlıydı. Halk vahşî bir eşek gördü, ben o sırada meşguldüm, ayakkabımı tamir ediyordum.

Gördüklerinden beni haberdar etmediler, onu kendiliğimden görmüş olmamı istiyorlardı. Bir ara aralarında bir gülüşme oldu. Birden etrafıma bakındım (ve bu esnada) hayvanı gördüm. Hemen (Cerâde adındaki) atıma gidip eğerledim ve bindim. (Acelemden) kamçıyı ve mızrağı unutmuştum.

"Kamçı ve mızrağımı bana verin!" diye seslendim.

"Hayır, dediler, vallahi bu işte sana yardımcı olmak istemeyiz." Öfkelendim. İnip onları aldım. Tekrar binip, eşeğe doğru hızla gittim, (yetişip) avladım. Beraberimde getirdim, ölmüştü. Arkadaşlarım etinden yediler. Ancak sonradan ihramlı iken yeyip yememe hususunda şekke düşüp (yediklerine pişman oldular). Yürüdük, ben bir parça ayırdım. Resûlullah'a kavuşunca, bu meseleyi sorduk.

"Beraberinizde birşeyler kaldı mı?" dedi. Ben: "Evet!" diyerek parçayı uzattım, ihramlı olduğu halde, ondan yedi. Ve:

"Bu bir taamdır. Onunla Allah size ikramda bulunmuştur!" dedi." [Buharî, Cezâu's-Sayd 2, 3, 4, 5, Hibe 3, Cihâd 46, 88, Megâzi 35, Et'ime 19, Zebâih 10, 11; Müslim, Hacc 56, (1196); Muvatta, Hacc 76, (1, 350); Tirmizî, Hacc 25, (847); Ebu Dâvud, Menâsik 41, (1852); Nesâî, Hacc 78, (5, 182); İbnu Mâce, Menâsik 93, (3093).]

Bunlarda gelen bir ziyade şöyledir: "(Resûlullah:) "O helaldir, yiyin (dedi).

" Bir diğer rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara şunu söyledi: "Sizden biri (hayvanı yakalamak üzere) saldırmasını emretmedi, veya ona hayvanı göstermedi mi?" Onlar: "Hayır!" diye cevap verince, (Resûlullah:)

"Öyleyse yiyin!" buyurdu.

"Bir diğer rivayette: "(Resûlullah): İşaret ettiniz veya yardım ettiniz veya saldırmasını sağladınız mı?"

(diye sordu)."538

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, ihramlı iken hayvan avlamak mevzuuna girer. Hadis çeşitli vecihlerden gelmiştir. Her vecih, diğerlerine göre bazı farklı teferruat ihtiva edebilmektedir.

2- Yukarıda kaydedilen vechinin daha vâzıh hale gelebilmesi için, başka vecihlerde gelen bazı açıklayıcı ziyadeleri parantez içerisinde kaydettik.

3- Av (sayd)'dan murad, etinin yenmesi ihramsıza helâl olan vahşî hayvandır.

4- Anlaşıldığı üzere Abdullah İbnu Ebî Katâde, herkes umre için ihramlı olduğu bir sırada ihramsızdır.

Ebû Katâde'nin ihramsız oluşu, onun orduya sonradan yolda katılmış olmasından ileri gelmektedir.

Ashab bir av hayvanı (vahşî eşek = zebra) gördükleri halde onu uyarmazlar, o da ayakkabı tamiriyle meşguldür, hemen göremez. Bir ara gülüşmeler sebebiyle irkilip şöyle bir etrafına bakınır. Av hayvanını görünce, avlamak için alelacele atına koşar, hazırlar ve biner. Ne var ki acelesinden hem kamçısını hem de mızrağını unutur. Arkadaşlarından istese de vermezler. Çünkü hepsi ihramlıdır ve ihramlıya av yasağı vardır. Avcıya ve avlanmaya yardım etmek de yasağa girdiği için, ihramsız olan Abdullah'ı arkadaşları ne başlangıçta uyarmışlar, ne de kamçı ve silahını eline vermişlerdir.

5- Abdullah hayvanı avlar, etini beraberce yerler. Ama, bunu yemekle bir yasak mı işledik diye içlerine tereddüt gelir. Önde ilerlemiş olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yetiştikleri zaman vak'ayı anlatıp, durumlarını sorarlar.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ihramlı olanların, bu avlama işine işaret edip gösterivermek suretiyle bile olsa yardımcı olup olmadıklarını tahkik edip, hiçbir yardımları olmadığını anlayınca av etinin hepsine helâl olduğunu beyan buyurur ve kendisi de yer.

6- Mevzu ile alâkalı bazı hükümler:

1) Avlanmaya yardım etmemek şartıyla ihramlı av eti yiyebilir.Ancak bu meselede bazı farklı görüşler vardır:

a) İhramlı için, avlansın avlanmasın av eti mutlak surette haramdır. Bu hükme gidenler 1241 numaralı hadisi esas alırlar.

538 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/357-358.

b) İhramlının izniyle olsun olmasın, onun namına avlanan, avdan yemesi haramdır. İmam Şafiî ve İmam Mâlik bu görüştedir.

c) İhramlı bir kimse kendisi avlanır veya başkası onun izni veya delâletiyle avlarsa, o avdan yemesi haramdır. Başka surette avlanan av etlerini yiyebilir. İmam-ı Âzam bu görüştedir. Ekseriyet,

"İhramlının avladığı sadece kendisine değil, başkasına da haramdır" demiştir. Hasan Basrî, Ebu Sevr, Süfyan-ı Sevrî ve diğer bazıları: "Hırsızın kestiği gibidir, başkası yiyebilir" demiştir. Ancak sahih olan,"muhrimin sayd nevinden kestiği meyte" hükmünde olmasıdır.

2) İhramlı, av hayvanını kasden veya hatâen de öldürse cezâ gerekir. Bu hususta Hicâz ve Irak ulemâsı ve başkaları ittifak ederler. Sadece Ehl-i Zâhir, Ebu Sevr, Şafiîlerden İbnu Münzir itiraz ederek hatâen öldürene ceza gerekmez derler. İki rivayetten birinde Ahmed İbnu

Hanbel de bu görüştedir. Hasan Basrî ve Mücâhid: "Cezâ hata için vâcibtir, ancak, âmden olursa buna ceza değil, nikmet yani İlâhî ukubet vâcib olur" demişlerdir.

3) Ulemânın ekserisi: "İhramlı, avlandığı takdirde, ödemesi gereken ceza, avladığı hayvanın benzerini ve dengini ödemesidir" diye hükmetmiştir. Ebu Hanife onun kıymetini ödemesi vâcibtir, mislini sarfetmesi de câizdir" der.

Ekserî ulema: "Büyük hayvan avlamışsa büyük hayvan öder, küçük hayvan avlamışsa küçük hayvan öder" demiştir. İmam Mâlik bu görüşe muhalefet ederek: "Öldürülen büyük de olsa, küçük de olsa cezası büyük hayvandır, öldürülen sağlam da olsa, sakat da olsa cezası sağlam hayvandır" der.539

□43□

□ وُه َو اهيِشْح َو ارَام□

ح # هاللّ ِلوسر ىلأ َنْدهأ ُهَّنأ] ُ. هْنَع ُ هاللّ َى ِض َر َةَماَّثَج نب بعصلا نعو

مَل أَّنإ□

لاَق ِهِهْج َو يف اَم ىأ َر اَّمَلف ِهْيَلَع ُهَّد َرَف َناَّد َوِب ْوأ ِءا َوْب اِب□:

. دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .

م ُرُح اَّنأ اَّإ َكْيَلَع ُهُّدَر ن□[

43. (1241)- Sa'b İbnu Cessâme (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, kendisi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, Ebvâ veya Vehdân'da (canlı) bir yaban eşeği hediye etmiştir. Ancak Resûlullah bunu kendisine iâde etmiş, Sa'b'ın üzüldüğünü yüzünden anlayınca: "Bunu sana iade edişimizin sebebi ihramlı oluşumuzdur" demiştir. [Buharî, Cezâu's-Sayd 6, Hibe 5, 17; Müslim, Hacc 50, (1193), Muvatta, Hacc 83, (1, 353); Tirmizî, Hacc 26, (849); Nesâî, Hacc 79, (5, 183-185); İbnu Mâce, Menâsik 92, (3090).]540

AÇIKLAMA:

1- Rivayette hediye edildiği belirtilen "vahşî eşek"ten murad nedir? Vahşî eşek eti mi, yoksa canlısı mı? Bu husus münâkaşalıdır. Rivayetin Buharî'deki vechi, yukarıda olduğu gibi çok açık değildir.

Ancak, Buharî başka rivayetlerin karinesine dayanarak "canlı" olduğuna hükmetmiş ve bunu bab başlığına koyduğu kayıtla belirtmiştir. Müslim'deki bir vechinde "vahşi eşek eti" olduğu tasrih edilir.

Bazı rivayetlerde "vahşî eşek budu", "ucundan kan damlayan bir yaban eşeği budu", "av etinden bir parça" gibi farklı tâbirler kullanılmıştır.

Rivayetlerdeki bu farklılıklar sebebiyle, ulemâ bu meselede ihtilâflı yorumlar yapmışlardır.

Tahavî, İbnu Abbâs'tan gelen bütün rivayetlerde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Sa'b'a iade ettiği hediyenin diri olmayan av eti olduğunda müttefiktir. Bu da: "İhramlıya av eti haramdır"

diyenlere delildir der.

İbnu Battal, hadislerdeki ihtilâflı durumu, hâdisenin bir değil birden fazla olmasıyla izah eder. İbnu Hacer de bu görüşe meyleder. Ona göre, Sa'b, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir defasında yaban eşeğini bütün olarak hediye etmiş, başka seferlerde de parçalarını hediye etmiştir.

Kurtubî de önce hayvanın bütün olarak hediye edilmiş olabileceğini, reddedilince, Sa'b'ın "bütün oluş

sebebiyle reddedildiğine" yorup, sonra da parça halinde hediye ettiğine hamlederek te'life çalışır.

2- Ulemânın bir kısmı (Şa'bî, Tâvus, Mücâhid, Sevrî vs. bu rivayette İmam Mâlik) bu rivayetten istidlâl ederek ihramlı olmayan kimsenin kestiği "av hayvanı"nın ihramlıya haram olduğuna hükmetmiştir. Hz.Ali, İbnu Abbâs ve İbnu Ömer de bu kanaattedir.

539 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/358-359.

540 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/360.

3- Diğer bir kısım âlimler (Said İbnu Cübeyr, Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İmam Muhammed, Ahmed İbnu Hanbel ve Atâ) ihramlı olmayan bir kimsenin öldürdüğü avın ihramlıya helâl olduğunu söylerler.

1240 numaralı hadisi delil gösterirler.541

بلإ نَدْهأ َةَماَّثَج َنبا َبْعَّصلا َّنأ] امُهْنَع ُ هاللّ

44□

ى ِض َر سابع نبا نع ئاسنلل رخأ يفو ـ□

لْج ِرِب ُدا َرُملاو□

»

هْيَلَع اَهَّد َرَف ٌدْيَدُقِب ٌم ِرْحُم َوُه َو امَد ُرُطْقَت ٌشح َو ٌراَم ِح َلْج ِر # هاللّ لوسر□].

. □ ه

ذ ِخَف اَنُه ِراَم ِحلا□ »

44. (1242)- Nesâî'nin kaydettiği diğer bir rivayette İbnu Abbâs (radıyallahu anh) şöyle anlatmıştır:

"Sa'b İbnu Cessâme (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, ihramlı iken, Kudeyd'de ucundan kan damlayan bir vahşî eşek budu hediye etti. Resûlullah, bu hediyeyi Sa'b'a iade etti (kabul etmedi)." [Nesâî, Hacc 79, (5, 183-185).542

مَلاَم ٌم ُرُح ْمُتْنأ َو ٌل ًح ْمُكَل هِرَبلا ُدْيَص :لاق # هاللّ لوسر َّنأ] ُهْ نَع ُ هاللّ□

45□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

ننسلا باحصأ هجرخأ .[ْمُكَل ُداَصُي ْوأ ُهوُدي ِصَت .

5. (1243)- Hz.Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Siz ihramlı iken, bizzat avlamamış iseniz veya (sizin arzunuzla) sizin için avlanmamış ise kara av hayvanları(nın eti) size helâldir." [Ebu Dâvud, Menâsik 41, (1851); Tirmizî, Hacc 25, (846); Nesâî, Hacc 81, (5, 187).]543

AÇIKLAMA:

Bu hadis av hayvanını "muhrim"in avlaması ile "muhrim olmayan"ın avlaması arasındaki farkı açık bir şekilde ifade etmektedir: İhramlının öldürdüğü haram, ihramsızınki değildir. İhramlı bizzat öldürmüş veya emrederek başkasına öldürtmüş farketmiyor. Hadis, emretmemiş bile olsa, ihramlıya niyetle öldürüleni de dâhil etmektedir.

İhramsızın kestiği avın, ihramlıya helâl olduğunu kabul eden ulemâyı daha önce (1241 numaralı hadiste) belirttik.544

دِقا َر ُةَحْلَط َو ُرْيَط اَنَل بِدْهأف ٌم ُرُح ُنْحَن َو َةَحْلَط َعَم اَّنُ] : ك لاق نامثع نب □
نمحرلادبع نعو ـ46□

عَم ُهاَنْلَكأ َلاَقو ،ُهَلَكأ ْنَم َقَّف َو َو ُةَحْلط َظَقْيَتْساَف ْلُكأَي ْمَلف َع َّر َوَت ْنَم اَّنِم َو ُهْنِم َلَكأ□
ْنَم اَّنِمف

هيأر ب َّوص نأ ُ ه .

. لَكأ ْنَم َقَّف َو□ »

ئاسنلاو ملسم هجرخأ «

هالّ ِلوسر].

46. (1244)- Abdurrahman İbnu Osman anlatıyor: "Biz ihramlı iken Talha ile beraberdik. Bize bir kuş

hediye edildi. Bu sırada Talha yatıyordu. Kuş etinden bazılarımız yedi, bazılarımız çekinip yemedi.

Talha uyanınca yiyenleri te'yid etti ve: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte onu yedik"

dedi." [Müslim, Hacc 65, (1197); Nesâî, Hacc 78, (5, 182).]545

وُه َو ٌديَص مْحَلِب ُهْنَع ُ هالّ□

لاق ةعيبر نب رماع نب هاللّدبع نعو ـ47□: [

ى ِض َر ُناَمْثُع ِتُأ□

ن ِم َديَص اَمَّنإ ْمُكِتَ ئُيَهك ُتَسل يهِنإ لاق ؟ َتْنأ ُلُكأَت ًَوأ :اوُلاَقف ا.وُلُك ِهِباَحْص ُ'َلاَقف□
ِج

رَعْلاِب□ .

كلام هجرخأ ى .

لْجأ].

47. (1245)- Abdullah İbnu Âmir İbni Rebîa anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'a Arc'ta iken bir av eti getirildi. Arkadaşlarına:

"Yiyiniz!" dedi. Onlar:

"Sen yemiyor musun?" diye sordular.

"Ben, dedi, sizin durumunuzda değilim, bu hayvan benim için avlandı." [Muvatta, Hacc 84, (1, 354).]546

AÇIKLAMA:

Rivayetin Muvatta'daki aslında Hz.Osman'ın ihramlı olduğu belirtilir. İbnu Abdilberr bu hadisle amel eden fakîhin çıkmadığını belirtir.547

ن ِم ْد ًَصُي ْمَل ٍّدْيَص ِمْحَل ْنَع اَهَلَأَس ْدَق َو ُهَل تلاق اهْنَع ُ هاللّ

ة]

ورع نعو ـ48 .

ى ِض َر َةشِئاَع َّنأ

كل

ام هجرخأ .

---

541 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/360-361.

542 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/361.

543 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/361.

544 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/361.

545 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/362.

هْعَدَف ُئش َكِسْفَن يف َجَّلَخَت ْنإف ِّلاَيَل ُرْشَع].

:

□بِه اَمَّنإ بِتْخُأ َنبا اَي ِهِلْجأ

48. (1246)- Urve merhum anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye:

"Bir av hayvanı benim için avlanmamışsa bu bana helâl mi, haram mı?" diye sormuştum, şu cevabı verdi:

"Ey kızkardeşimin oğlu, o (ihram müddeti) on gündür. İçinde bir seğrime (rahatsızlık, şüphe) hissedersen bırakıver (yeme)." [Muvatta, Hacc 85, (1, 354).]548

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), sorulan husus üzerine, nazarında kesin bir nass olmaması haysiyetiyle böyle cevap vermiştir. Ona göre, bu şüpheli bir durum arzetmektedir. Öyle ise, Hz. Aişe şüpheli hususlarda Resûlullah'ın koyduğu: □كُبي ِرُيَام َىلإ َكُبي ِرُي اَم ْعَد "Şüpheli şeylerden, kesinliğe ulaşıncaya kadar kaçın" prensibine uyarak, yemeyi terketmelidir. Üstelik ihram müddeti on gündür, sabredilmesi zor değildir... mânasında cevap vermiştir.

Hz. Aişe, ayrıca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmü iyice bilinmeyen, şüpheli hususlarda tâkip edilecek yolu gösteren bir başka düsturunu daha hatırlatmış olmaktadır: □هْعَدَف َكُبْلَق َرَكْنَااَ

م

"Kalbin nefret ettiği şeyi bırak" veya

□

□ب ل

□ و قْلا ُرزا َّزَح

□مْث ا

□“ "Günah kalblerin titrediği şeydir."549

□# ةَّكَم ُدي ِرُي َج َرَ

خ هاللّ لوسر ّنأ] .بعك نب ديز همساو ،ُهْنَع ُ هاللّ

49□

□ـ ى ِض َر ى ِزْهَبلا نعو

هَّنإف ُهوُعَد :َلاَقف # هاللّ ِلوُس َرِل َرِكُذَف ٌريِقَع ٌشْح َو ُرَام ِح اَذإ ِءاَح ْو َّرلِاب َناك اذإ□
ّتَح ٌم ِرْحُم َوُه َو

:□ َلاَقف اَي ُوسر َل هاللّ #

هاللّ ِلوسر ىلإ ُهُب ِحاَص َوُه َو ٌى ِزْهَبلا ءاَجَف ُ. هُبحاَص َئ ِجَي ْنأ ُكِشوُي .

ناك اَذإ ّتَح نَضَم َّمُ ث ,قاَف هِرلا َنْيَب ُهمِهسَقُي ٍّرْكَب اَبأ # هاللّ ُلوسر َرَمأَف .ِرام ِحلا□
اَذهب ُمْكُنأَش

نأ ٌج َر َرَمأ # ٌبَّنلا َّنأ َمَع َزَف ٌمْهَس ِهِيف َو هِّلِظ يف ٌفِقاَح ٌبظ اَذإ□

“ اَ

ث ا

ج ْرَعلا َو ِةَثي َو ُّرلا َنْيَب ِةَي□

ب□

ىنحنا ىذلا

« □فِقاَحلا .

« اخرجه كلام ىئاسنلاو □

ه َزِواَجُي ّتَح ِسأّنلا َنِم ٌدَحأ ُهُبي ِرُي َ ُهَدْنع َفقَي].

همون يف ىنتو.

49. (1247)- el-Behzî (radıyallahu anh) -ki ismi Zeyd İbnu Ka'b'dır- anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye gitmek düşüncesiyle ihramlı olarak (Medine'den) çıktı. Ravhâ nam mevkiye varınca orada kesilmiş bir vahşî eşekle karşılaştılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bundan bahsedildi:

"Bırakın onu, dedi, sahibi hemen gelebilir!"

Derken hayvanın sahibi Behzî geldi ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bularak: 546 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/362.

547 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/362.

548 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/363.

549 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/363.

"Ey Allah'ın Resûlü, bu eşeği (size bıraktım) dilediğiniz gibi tasarruf edin!" dedi. Resûlullah derhal Hz. Ebu Bekir'e emrederek, "yol arkadaşları arasında taksim etmesini" söyledi.

Sonra yola devam edip İsâye nâm yere geldi. Burası Ruveyse ile Arc arasında bir yer idi. Sıcak bir gölgede kıvrılıp uyumakta olan bir ceylan vardı. -Râvi der ki- "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir şahsa, herkes geçinceye kadar orada bekleyip kimseye hayvanı rahatsız ettirmemesini emretti."

[Muvatta, Hacc 79, 1, (351); Nesâî, Hacc 78, (5, 182, 183), Sayd 32, (7, 205).]550

AÇIKLAMA:

1- Bir rivayette Medine-Mekke yolu üzerinde bulunan bazı yer isimleri geçmektedir: Ravhâ, İsâye, (veya Üsâye veya Esâye), Ruveyse, Arc. Bunlar yol boyu uğrak yerleridir.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in uyuyan ceylanı rahatsız ettirip, ürküttürmemesi, ihramlı oluşlarından ileri gelir. Zîra muhrime, sayd'ı (av hayvanını) ürkütmesi veya bu işte yardımcı olması,

-sadedinde olduğumuz rivayetten anlaşılacağı üzere- yasaktır.551

م ِرْحُم َوُه َو ِءاَبهظلا ِديِدَق َفيِفَص ُد َّو َزَتَي َناك] ُهْنَع ُ هاللّ□].

51□

ى ِض َر َرْيب ٌُّزلا َّنأ ةورع نعو ـ□

فَصُي ه ‘ن افيفص بمس ،سمشلا يف ُفَّفَجُملا حولْمملا محل ا ُ د

. يِدَقْلا َو ُفيفَّصلا »

كلام هجرخأ «

فجَيِل سمشلا يف□□ .

50. (1248)- Urve (rahimehullah) anlatıyor: "Zübeyr (radıyallahu anh) ihramlı olduğu halde (yemek üzere yanına) güneşte kurutulmuş ceylan eti dizisini azık olarak alıyordu." [Muvatta, Hacc 77, (1, 350).]552

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Hz.Zübeyr (radıyallahu anh)'in ihramlıya, ihramdan önce hazırlanmış av hayvanı eti yemesinin helâl olduğu inancında bulunduğunu göstermektedir.553

ة َرْمُع ْوأ□□

هاللّ #

هجَح يف□□

لوسر َعَم اَنْج َرَخ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

51□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

: رْحَبلا ِدْيَص ْنِم ُهَّناِف ُهوُلُ□].

ك # َلاَقف ا

نهِيِسِق َو اَنِطاَيِسب ُهُب ِرْضَن اَنْلعَجَف ٍّدا َرَج ْنِم ٌلْج ِر اَنْلَبْقَتْساَف□ .

هنم ةعطقلا :ميجلا نوكسو ءارلا رسكب .

. دا َرَجلا َنِم ُلْج هِرلا□»

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ «

51. (1249)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, hacc veya umre için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte yola çıkmıştık. Yol esnasında bir çekirge sürüsüne rastladık. Kamçı ve yaylarımızla vurmaya başladık. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bunu yeyin, zîra o deniz avından (sayılır)" dedi." [Ebu Dâvud, Menâsik 42, (1853); Tirmizî, Hacc 27, (850).]554

[دواد وبأو كلام هجرخأ .]ِرْحَبْلا ِدْيَص ْنِم ُدا َر ًجلا.

لاق بعك نعو ـ52□□:

52. (1250)- Ka'bu'l-Ahbâr demiştir ki: "Çekirge deniz avı(ndan sayılmış)dır." [Ebu Dâvud, Menâsik 42, (1853); Muvatta, Hacc 82, (1, 352).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette, çekirgenin deniz avına benzetilmesi, çekirgenin de ölüsünün yenmesi yönüyle arzettiği benzerlikten ileri gelir.

2- Ancak, fukahâ muhrim'e çekirge öldürmeyi yasaklamıştır, Onu öldüren kıymetini tasaddukta bulunur.

550 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/364.

551 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/364.

552 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/365.

553 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/365.

554 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/365.

Hidâye'de, çekirgenin kara avı olduğu belirtilmiştir. İbnu'l-Hümâm, ulemânın ekseriyetinin böyle hükmettiğini belirtir. Bu durumda sadedinde olduğumuz hadis müşkil bir durum ortaya koymaktadır.

Hz. Ömer, kendisine, ihramlı iken çekirge öldürüp, hükmünü sormak için gelen kimseyi Ka'bu'l-Ahbâr'a gönderir. O: "Bir dirhem tasadduk etmeye" hükmeder.

Aliyyu'l-Kârî: "Bu hadis şayet sahîh ise, iki çeşit çekirge, kara ve deniz çekirgeleri var demektir, her biri hakkında ayrı ayrı uygun hüküm yürütülür" diyerek ihtilâfı gidermeye çalışmıştır. (müteakip açıklamaya da bakınız.)

Ancak hemen kaydedelim ki, Ebu Dâvud, senette yer alan Ebu'l-Mühezzim'in zayıf olduğunu, çekirgenin "deniz avı" olduğunu söyleyen iki rivayetin de vehimden ibâret olduğunu belirtir.555

أ ريِمأ َنيِنِمؤُملا، َو بِذّلا :

ي َلاَقف ؟َكي ِرْدُي اَم َو ُ : هَل َلاق ُهْنَع ُ هاللّ

كلام دازو ـ53□]

ى ِض َر َرَمُع َّنأ□

ةدش نو

نلاب باودلا ُ ة :

رْثَّنلا□ .[»

نْيَت َّرَم ٍّماَع هِلُك يف ُه ُرُثْنَي ٌتوُح ُة َرْثَن َّإ□ »

ن□

بِه َّنإ ِهِدَيَب ِسْف□

ىذ'ا اهفنأ نع تح َرَط اذإ ةاشلا ِت َرثَن لاقي ،ةَسْطَعْلا .

53. (1251)- Muvatta'da şu ziyade var: Hz. Ömer (radıyallahu anh) Ka'b'a sordu: "Nereden biliyorsun (ki çekirge deniz avıdır)?" Ka'b şu cevabı verdi:

"Ey mü'minlerin emîri, nefsimi yed-i kudretinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, bu (bir nevi) balık hapşırmasıdır, her yıl iki sefer hapşırır." [Muvatta, Hacc 82, (1, 352).]556

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Ka'bu'l-Ahbar'ındır. Ka'b, Müslüman olan Yahudi âlimlerden biridir. Muhadramlardan kabul edilir. Hz. Ebu Bekir veya Hz. Ömer zamanında İslâm'la müşerref olmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sağlığında Müslüman olduğu da söylenmiştir. İbnu Hacer: "Sahîh olanı Hz.

Ömer zamanında İslâm'a girmiş olmasıdır" der.

Ka'b, Yahudi âlimi olması itibariyle rivayetlerinde eski malumatının te'siri görülmüştür. Hatta İslâmî telîfâtâ giren pekçok isrâiliyâtın mühim kaynaklarından birinin Ka'b olduğu kabul edilmiştir.

Çekirgenin deniz avından olduğunu ifade eden bu rivayetlerde isrâilî efsâne kokusunu hissetmemek mümkün değildir. Ebu Hüreyre'den gelen 1249 numaralı hadisin mâkul bir te'vili yapılmış, çekirgenin deniz avından sayılmasının bir vechi gösterilmiştir. Ama, çekirge sürüsünü balık hapşırığına benzeten ifâdenin te'vili zorluk arzetmektedir. Nitekim başta Şâfiî, ulemâmız çekirgeyi kara avı saymış ve çekirgeye taarruzu ihramlıya haram kılmış, öldürene de kıymetince tasadduk hükmetmede tereddüd etmemiştir.

Zürkânî, bizzat Ka'b'ın yukarıda kaydedilen görüşünden rücû ettiğini gösteren delillerden bahseder.

Aynen şöyle devam eder: "...Şâfiî hazretleri sahîh veya hasen bir senedle Abdullah İbnu Ebî Ammâr'dan şunu rivayet etti: Muaz İbnu Cebel ve Ka'bu'l-Ahbâr (radıyallahu anh)'la birlikte, bir ihramlı grup içinde, Beytu'l-Makdis'den umre yapmak üzere hareket ettik. Yolda, bir mevkiye gelmiştik ki Ka'b bir ateş yakıp ısınmaya başladı. O sırada bir çekirge sürüsü geldi. İki çekirge yakalayıp öldürdü. İhramlı olduğunu unutmuştu, sonradan hatırladı ve çekirgeleri (yemeden) attı.

Medine'ye gelince Hz. Ömer'e uğrayıp bu iki çekirgenin hikâyesini anlattı. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Kendi kendine nasıl bir ceza verdin?" diye sordu. Ka'b: "İki dirhem ödeme cezası" dedi. Hz.

Ömer: "Öyle mi! İki dirhem yüz çekirgeden daha kıymetlidir." Evet. Çekirgeler yolları istilâ etseler, geçebilmek için çiğnemekten başka çare kalmasa, bu sebeple bir ödeme gerekmez. Yine de ihramlı, çekirge öldürmekten sakınmalıdır. İbnu Abdilberr, çekirgenin balık hapşırığı olması meselesinde, müşahedeye ters düştüğü için tevakkuf etmiştir.

es-Sâcî, Ka'b'dan şunu rivayet eder: "İlk çekirge, balığın burun deliğinden çıkmıştır." Bununla ilk yaratılışının böyle olduğunu ifade etmiştir, ancak bunun sıhhati bilinmez. Hz. Ömer onu ne tekzib ne de tasdik etti. Zîra onun, bunu, Tevrat'tan öğrenmiş olabileceğinden korktu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onların rivayet ettiği şeyler hususundaki sünneti şudur: "Ne tasdik ne de tekzib etmemek, böylece rivayet ettikleri şey haksa reddedilmemiş, ecdâdları tarafından uydurulmuş

veya tahrif edilmiş bir şey ise tasdik edilmemiş olur."

555 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/365-366.

556 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/366.

Görüldüğü üzere, İslâm ulemâsı, rivayet olarak kitaplara giren isrâiliyâtı ihtiyatla karşılamış, reddi gerekince de ağırbaşlılık ve selef büyüklerine olan hürmeti rencide etmeyecek bir üslubla reddetmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ehl-i Kitab'ın söylediklerini ne red ne de tasdik edin, böylece hakkı tekzib, batılı tasdikten sâlim kalırsınız" mânasındaki irşadlarının Ehl-i Kitap'la olan münasebetlerde, muhatabın inancına saygıda nasıl mühim bir esas olduğu da anlaşılmış oluyor.

Dar kafalarına sığdıramadıkları herşeye safsata diyerek milyonlarca mü'minin inançlarına saygısızlık ilan eden modern barbarların kulakları çınlasın!557

رْكَب بأ ِنْبا ٍّدَّمَحُمِب ْتَسِفُ ن :ٍّسْيَمُع َتْنِب َءاَمْسأ َّنأ] .اهْنَع ُ هاللّ□□

54□

□ـ ى ِض َر ةشئاع نعو

□تَس ِفُن .

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[َّلِهُت َو َلِسَتْغَت ْنأ اَه َرُمأَي ْنأ ٍرْكَب اَبأ # ُبَّنلا َرَمأَف ِة « َرَجَّشلاِب

تدلو اذإ :اهحتفو نونلا مضب ُ ة .

أرَملا «

54. (1252)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Esmâ Bintu Umeys, Muhammed İbnu Ebî Bekir'in doğumu sebebiyle Şecere nâm nevkide nifas olmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz.Ebu Bekir (radıyallahu anh)'i görüp, kadına yıkanıp ihrama girmesini emretmesini söyledi." [Müslim, Hacc 109, (1209); Ebu Dâvud, Menâsik 35, (1834); İbnu Mâce, Menâsik 12, (2911).]558

□ هِلْث ِم َر َكَذ□].

و : ِءاَدْيَبلاب ادهمَحُم ْتَدَل َو اَهَّنأ] .اهْنَع ُ هالّل

55□

ى ِض َر سيَمُع تنب ءامسأ نعو ـ□

داز .ِّلِهُت َّمُث َلِسَتْغَت ْنأ ٍرْكَب وُبأ اَه َرَمأَف ِةَفْيَلُحلا ِيذِ : ب كلام ةياور يفو ى

ئاسنلاو كلام هجرخأ .

يف َكِلذ َو ،ِتْيَبْلاِب ُفوُطَت َ اهَّنأ هاِ ُساَّنلا ُعَنْصَي اَم ُعَنْصَت َو

ىرخأ يف ِئاسنلا:

هجَحلاِب ُّلِهُت َّمُث□

ى ٍلِسَتْغا َلاَقف ؟ُعَنْصأ َفْيَك # هالّل ِلوسر ىلاِ ْتَلَس ْرأ :هل ىرخأ يفو.

عاَد َوْلا ِةَّجَح□

اهجرف ىلع تَّدَش اَذإ

» ِضئاَحلا ِت َرفْثَتْسا□ .

« َو اَتَفْثِرِ ى َّمُث اَهِلِهب

َرفَث نم ُذوُخأ□

م ا.هرخؤمو اهمهدَقُم نم اهطسو يف دودشم ئش ىلاِ اهيفرَط ْتَّقَلَع َو ةق ْر ِخ

: اَهبَنَذ تحت نوكي ام وه .

و ةبادلا

55. (1253)- Esmâ Bintu Ümeys (radıyallahu anhâ) Muhammed'i Beydâ'da doğurduğunu söylemiş, önceki hadisteki durumu aynen zikretmiştir." [Muvatta, Hacc 1, (1, 322); Nesâî, Hacc 26,(5, 127.]

Muvatta'nın bir başka rivayetinde şöyle denir: "(Esmâ..) Zülhuleyfe'de Muhammed'i doğurdu). Ebu Bekir (radıyallahu anh) ona yıkanmasını sonra da ihrâma girmesini emretti."

Nesâî, bir başka rivayette şu ziyadeyi ilâve eder: "...sonra hacc için ihrama girmesini, Ka'be'yi tavaf hâriç, herkesin yaptıklarını aynen yapmasını (emretti)."

Yine Nesâî'nin bir başka rivayetinde (Esma) şöyle demiştir: "Resûlullah'a (birisini) göndererek: "Ne yapayım?" diye sordurdum. Bana: "Yıkan, (kan gelen kısma) sargı bağla, sonra da ihrama gir"

haberini gönderdi."559

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, hayızlı ve nifaslı kadınların ihrama girebileceklerini, tavaf ve tavafa bağlı olan iki rekât tavaf namazından başka, bütün hacc fiillerini yapabileceklerini göstermektedir. Nitekim Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), nifaslı halde neler yapabileceğini soran Esmâ'ya, "Tavaf hariç her şeyi" diye cevap vermiştir. Nifaslı ve hayızlı kadınların, ihram için yıkanmaları gerekir mi, gerekmez mi meselesinde ihtilâf edilmiştir. Hanefî ve Şâfiîlerin de dahil olduğu Cumhûr'a göre, yıkanmaları müstehabtır. Hasan Basrî ve Zâhirîler'e göre vâcibtir.

Bilindiği üzere, bir kadın doğumdan itibaren 40 gün nifaslı sayılır ve bu esnada, tıpkı hayızlı halde olduğu üzere, oruç tutamaz, namaz kılamaz. Kâ'be'yi tavaf edemez, câmiye giremez, Kur'ân'a el süremez. Bu durumlarda hacc yapabilir mi? Veya hacc menâsikinden hangilerini yapabilir, hangilerini yapamaz? İşte haccın başlatıldığı sırada doğum yapmış olan Esmâ (radıyallahu anhâ) bunu sormuştur.

557 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/366-368.

558 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/368.

559 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/369.

Esma, hacc niyetiyle yola çıkıp, ihram giyme mahalline gelince doğum yaparak nifas olmuştur. Zîra doğum yaptığı zikredilen yerler, Medinelilerin ihrama girdikleri yerlerdir: Şecere, Zülhuleyfe, Beyda.

Aslında Şecere ve Beyda, Zülhuleyfe'de muayyen noktaların isimleridir. Zülhuleyfe ise, Medineliler için, bizzat Resûlullah tarafından tesbit edilen mîkat yani ihram giyme mahallidir. (1187 numaralı hadise bakın.)560

وأ□

ام: [

هجَحلاِب ُلِهُت ِتَّلا ِضِئاَحلا ِةأ ْرَملا يف َلاق ُهَّنأ□

هْنَع ُ هالّ□

56□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

اَفَّصلا ًَنْيَب َو ِتْيَبْلاِب ُفوُطَت َ ْنِكَل □

و .ِتَدا َرأ اَذإ اَهِ تَرْمُع ْوأ اَهِجَحِب ُلِهُت اَهَّنإ : ِة َرْمُعْلاِب

كلام هجرخأ .[َرُهْطَت ىَّتَح َد ِجْسَملا ُب َرْقَت ًَو ، ِساَّنلا َعَم اَهَّلُك َكِساَنَملا ُدَهْشَت َو ِة .

و ْرَملا َو□ .

56. (1254)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den yapılan bir rivayete göre, hacc veya umre için ihrama giren hayızlı kadın hakkında, "Kadın dilerse umre veya haccı için ihrama girer, ancak Beytullah'ı tavaf edemez, Safa ile Merve arasındaki sa'yi de yapamaz. Bunlar dışındaki bütün menâsike insanlarla birlikte katılır. Temizleninceye kadar mescide yakın olamaz." [Muvatta, Hacc 45.]561

AÇIKLAMA:

Hayızlı kadının Safa ve Merve arasındaki sa'yi yapamayışı, sa'yin tavafa bağlı olmasından ileri gelir.

Zîra sa'y, Beytullah'ı tavaftan sonra icrâ edilen bir nüsüktür. Böyle olunca, temizlik şart olan tavaf hayız ve nifasıyla yasak olunca, buna bağlı olarak yapılan sa'y da ister istemez yapılamaz. Tavaftan imtina eden sa'yden de imtina eder. Öyle ise hayızlının sa'y yapamayışı, sa'y için temizliğin şart olmasından ileri gelmez. Gerçi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan yapılan bir rivayete göre, önce sa'y yapan bir kimse durumunu sorunca, Hz. Peygamber: □ْفُ و َرَح ج

ط "Tavafını da yap, bunda

bir mahzur yok" buyurmuştur. Ancak Cumhur bunun yeterli olmayacağını, tavaftan sonra yeniden sa'y yapması gerektiğini söylemiştir. Hadisi de: "Buradaki sa'y, kudüm tavafından sonra ve ziyâret (veya ifâza) tavafından önce yapılan sa'y olmalıdır" diye te'vil etmişlerdir.

Mescide yaklaşmayı meşru kılan temizlenmeden maksad "kanın kesilmesini takib edecek yıkanma"dır.

Nifas veya hayız kanı tamamen kesilmeden alınacak boy abdesti şer'î temizliği sağlamaz.Veya kan kesildikten sonra boy abdesti alınmadığı takdirde yine "temiz olunmaz."562

ضِئاَحلا َو ُءاَسَفُّنلا :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□

57□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ثْيَبْلاِب ِفا َوهطلا َرْيَغ اَهَّلُك ِكساَنَملا ِناَي ِضْقَت َو ِنام ِرْحَت ًو ِن ًسَتْغَت ِتاَقيِملا ىلَع□]. اَتَتأ اَذإ

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ

57. (1255)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nifaslı ve hayızlı kadınlar mîkata gelince guslederek ihrama girerler ve Beytullah'a olan tavaf hariç bütün menâsiki îfa ederler." [Ebu Dâvud, Menâsik 10, (1744); Tirmizî,Hacc 100, (945).]563

م ِرْحُملا ىلَع َسْيَل ِهبا َوَّدلا َنِم ٌسْمَخ :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] امُهْنَع ُ هاللّ□

58□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

إ ةتسلا هجرخأ

روُقَعْلا ُبْلَكْلا َو ،ُة َرأَفْلا َو ، ُب َرْقَعْلاَو ،ُةأَد ِحلا َو ،ُبا َرُغلا : ٌحاَنُج َّنِهلْتَق يف□].

“ دواد ىبأ ىرخأ يفو ,ما َرْ

ح

اوِ م َرَحلا يف ّنُهَلتَق ْنَم ىلَع َحاَنُ

ج َ :ةياور يفو.ىذمرتلا

ناسن“ا ىلع ودعي ىذلا هب دارملاو ى

□ داَعْلا عُبَّسلا□ .

و :ىردخلا ديعس ىبأ نع ىذمرتلاو

560 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/369-370.

561 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/370.

562 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/370.

563 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/371.

هاللّ ءاش نإ فافلا فرح نم لُتَقلا باتك يف ٌباب باودلا نم هتلق زوجي امل ئجيسو هسرَتفيف،

. ىلاعت

58. (1256)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Beş hayvan vardır, bunların öldürülmesi ihramlıya günah değildir: Karga, çaylak, akrep, fâre, kelb-i akûr." [Buharî, Cezau's-Sayd 7; Müslim, Hacc 72, (1199); Muvatta, Hacc 88,(1, 356); Ebu Dâvud, Menâsik40, (1846); Nesâî, Hacc 82, 83, 84, 86, 87, 88, (5, 187-190).]

Bir rivayette şöyle denmiştir: "Bunları, Harem'de ve ihramda iken öldürene günah yoktur."

Ebu Dâvud ve Tirmizî'nin, Ebu Saîdi'l-Hudrî'den kaydettikleri bir rivâyette: "Âdi yırtıcılar" da denmiştir. Bundan maksad insana saldırıp yaralayandır. Hayvanlardan öldürülmesi câiz olanları ayrıca zikredeceğiz (4939-4952. hadisler).564

AÇIKLAMA:

1- İhramlıya öldürmesi helâl olan bu beş hayvan, ihramsıza evleviyetle helâldir. Bu hayvanların zararlı olduğu herkesce bilinir. Bunların, namaz kılarken bile öldürülmesinin câiz olduğunu ifâde eden rivayetler mevcuttur.İnsana zarar veremeyecek derecede küçük olan yavrularının da öldürülmesi câiz mi değil mi? ihtilâf edilmiştir

3- Farenin muhtelif cinsleri olmasına rağmen, hadiste mutlak geldiği için hepsinin öldürülmesi câizdir.

4- Kelb-i akûr, bilinen köpek değildir. Ulemâ kelb-i akur'dan insana saldırıp, yaralayan ve insanları korkutan bütün yırtıcı canavarları anlamışlardır. Arslan, kaplan, panter, kurt gibi... Bazı âlimler, sayılan bu beş hayvana, eti yenmeyen hayvanlardan öldürülmesi yasaklanmış olanlar dışındaki bütün vahşîlerin girdiğini söyler ve öldürülmelerinin câiz olduğuna hükmederler.

5- Kastalânî, bu hayvanların öldürülmelerinin câiz kılınmasını, bunların insanlara ve diğer hayvanlara zararlı oluşlarına bağlar ve der ki: "karga ile çaylak zayıf bulduğu sığırın ve diğer sağmal hayvanların arka kısmının etini gagasıyla yer, gözünü oyar, şaşkın insanın elinden ekmeğini bile kapabilir. Bunlar kuşların en âdisidir. Akrep de çok zehirli bir hayvandır. Öyle ki yılanı bile sokup öldürülebilir. Onun zehri, kocaman fili bile devirmeye yeterlidir." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de namazda akrep öldürdüğünü haber veren rivâyet mevcuttur.

6- Bu hayvanların öldürülmesi bir vecibe değil bir cevazdır. Yani bunlar görülünce mutlak öldürülsün demek değildir. Öldüren, herhangi bir günah işlememiştir, herhangi bir ceza ödemez demektir.

7- Âlimler bu hadisten hareketle, öldürülmesi gereken bir mücrim Harem'e iltica ettiği takdirde, orada öldürülmesinin câiz olduğu hükmünü çıkartmıştır.565

نَع ُلَئْسُت اهْنَع ُ هاللّ□

همأ نع ةمقلع بأ نب ةمقْل:]

ى ِض َر َةَشِئاَع ْتَعِمَس اَهَّنأ□

ع نعو ـ59□□

بِلْج ِر ّٕإ ُد ِجأ ْمَل َو

: □تَلاَق

□ل َو ْر ُ تَطِب ْيِدَا

□□م ُ ث . ْدُدَشْيَل َو ُهّكُحَيْلَف ْمَعَ ن : ْتَلاَق ُ ه.َدَسَج ُّل ِحَي ِم ِرْحُملا

. كلام هجرخأ .

[□تْكَكَحَل

59. (1257)- Alkame İbnu Ebî Alkame, annesinden rivayet etmiştir ki: "Annesi, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'yi ihramlı iken bedenini kaşıyan kimse hakkında soru sorulunca dinlemiştir. Hz. Aişe şu cevabı verir: "Evet, kaşınsın ve şiddetle kaşısın." Sonra Hz. Aişe ilâve eder: "Ellerimi bağlasalar, (kaşınmak için ayaklarımdan başka bir imkânım olmasa) ayaklarımla kaşınırım." [Muvatta, Hacc 93, (1, 358).]566

AÇIKLAMA:

Kaşıma, kıl dökme ihtimâlini getirdiği için ihramlı hakkında meşkuk bir durum hâsıl eder. Bu sebeple Hz. Aişe'ye, câiz mi, değil mi diye sorarlar. Hz. Aişe câiz olduğunu, hiçbir mahzur görmediğini ifade için mübâlağalı bir üslup ihtiyar eder. İmam Mâlik bedenin baş, sırt gibi görünmeyen kısımlarının 564 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/371.

565 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/371-372.

566 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/372-373.

dikkatli ve ihtiyatlı kaşınması gerektiğine dikkat çeker: "Olur ki, eli bir hayvancığa rastlar da göremez" der.567

اجاًجُح # ِ هاللّ ِلوسر َعَم اَنْج َرَ

خ] :تلاق امهْنَع ُ هاللّ

61□

ـ ى ِض َر ركب بأ تنب ءامسأ نعو □

تْسَلَج َو # هالّ ِلوسر ِبْنَج ىلإ ُةَشِئاَع ْتَسَلَجَف اَنْل َزَن َو # هالّ ُلوسر َل َزَن ِج ْرَعْلاِب□ أَنُك اَذإ ىَّتَح

‘

□ ى ِض َر ٍرْكَب ىب ٍم ُغ َعَم ةَد ِحا َو ٍرْكَب ىبأ ُةَلَما َز□

و هالّ ِلوسر ُةَلَما َز ْتَناَكَف ٍرْكَب ىبأ ِبْنَج ىلإ

نْيأ : ٍرْكَب وُبأ َلاَقف ُ. ه ُريِعَب ُهَعَم َسْيَل َو َعَلَطَف ِهْيَلَع َعُلْطَي ْنأ ُرِظَتْنَي ٍرْكَب وُبأ َسَلَجَف□ هالّ ُ هْنَع،

ريِعَب ٌو َد ِحا ٌد ُت ِضَلَّه ؟ َو قِفَط ي ِضْرَب ُه َو َر َلوُس هالّ :

□

ْرَكَب وُبأ َلاَقف ة□□

. □ريِعَب ُك َ؟ لاَقف : ضأ ْ َلْتُه ُ لاْبَأ ر ِ ح

دواد وبأ هجرخأ

.]□مَا يِصْعَن ُ َو اَم يِزَي ُد لَع ِلذ َك َو يِتَبسَّم

. □يِتَبسهُم َو يِقُو ُل: انظُرو الإ ىلا هذا َ ألمحُرم ِ م

.

60. (1258)- Esmâ Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hacc yapmak üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte çıktık. Arc nâm mevkiye kadar geldik. Orada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) konakladı, biz de konakladık. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına oturdu. Ben de babam Ebu Bekir'in yanına oturdum. Resûlullah'ın binek devesi ile, Hz.Ebu Bekir'in binek develeri tekdi ve o da Ebu Bekir'e ait bir köle ile birlikte (yolda) idi. Ebu Bekir (radıyallahu anh) oturup, kölenin gelmesini beklemeye başladı. Köle geldi ama beraberinde deve yoktu. Hz.Ebu Bekir (radıyallahu anh):

"- Deven nerde?" diye sordu. Köle:

"- Sabahleyin onu kaybettim!" dedi. Ebu Bekir (radıyallahu anh):

"- Tek bir deveyi kayıp mı ettin!" deyip köleye vurmaya başladı. Resûlullah bu sırada gülüyor ve şöyle diyordu:

"- Şu ihramlıya bakın neler de yapıyor!" (İbnu Ebi Rizme der ki: Resûlullah: "Şu ihramlıya bakın neler de yapıyor?" deyip gülüyor, (başka bir şey söylemiyordu)." [Ebu Dâvud, Menâsik 30, (1818); İbnu Mâce, Menâsik 21, (2933).]568

AÇIKLAMA:

1- Teysîr'in metni, Ebu Davud'unkine nazaran -anlamayı zorlaştıracak- bazı eksiklikler ihtiva etmektedir. Tercümede, aslından alarak parantez içerisinde gösterdik.

2- Görüldüğü üzere, ihramlının te'dibde bulunulmasına Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) müdahale etmiş, fakat, kesin ve sert bir üslubla değil. Şu halde bu müdahale tahrim ifade etmektedir.

Nitekim aynı hadisi Ebu Dâvud: "İhramlı kölesini te'dib eder" adını taşıyan bir bâb başlığı altında kaydederken, İbnu Mâce: "İhramda iken sakınma" adını taşıyan bir bâbda kaydeder. Şu halde ihramlı, ailesini te'dib edebilecek, ancak dikkat etmesi, aşırı gitmemesi gerekir, terki ise evladır.569

وُه َو ُهل اريِعَب ُد هِرَقُي ُهْنَع ُ هاللّ□

هاللّدبع نب ةعيبر نعو ـ61□]

ى ِض َر ِباَّطَخلا َنب َرمُع بأ َر ُهَّنأ□

م ِرْحُم□].

61. (1259)- Rebîa İbnu Abdillah: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i ihramlı iken (Mekke ile Medine arasındaki Sükyâ köyünde) devesinin kurtlarını alıp toprağa atarken gördüm." [Muvatta, Hac 92, (1, 357).]570

AÇIKLAMA:

1- Hadisin sonuna İmam Mâlik: "Ben bunu mekruh buluyorum" kaydını koyar.

567 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/373.

568 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/373-374.

569 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/374.

570 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/374.

2- İmam Mâlik'in mekruh addetmesi, devede yaşayan bu parazitlerin de hayvan olmasından ileri gelir.

Yere atılınca öleceklerinden, ihram yasağı araya girmiş olmaktadır. Ancak Hz. Ömer'in bunu câiz gördüğü açıktır.

Zürkânî der ki: "Eğer bunlar deveye zarar veriyorlarsa, onları deveden temizler, kefâret olarak bir miktar taam yedirir" der.571

[ه ِريِعَب ْنِم ادا َرُق ْوأ ةملَح ُم ِرْحُملا َع ِزْنَي ْنأ ُه َرْكَي َرمُع ُنبا َنا].

ك :لاق عفان نعو ـ62

ة

فورعم ةَبي َوُد وهو دارُق ع ج .

م نَاد ْرُقلا هنع عزني نأ ُ د

هِرَقُي »

ىنعمو.كلام امهجرخأ «

دارقل

.

ا نم مظع ام : بهو مَلح اهعمج ُ ة

« مَلحلا »

و

62. (1260)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), ihramlının, devesinden pire veya güve gibi haşereleri temizlemesini mekruh addederdi." [Muvatta, Hacc 95, (1, 358).]572

BİRİNCİ FER573

TELBİYE HAKKINDADIR

أَ :

م اَهيِف # هاللّ ِلوسر ىلَع َنوُبِذْكت بِتَّلا ِهِذه ْمُكُؤاَدْيَ]ب :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ نع نبا رمع َر ِض ى

أَ :

م ةياور يفو ةتسل

.

ا هجرخأ

.[□أَهَلَّ ُلوسر هاللّ # اه ْنم ِدْنع لاْمَسْجِ ِد: يِعن بِمَسْجِ َد ِذب ِالحُلَيْفَةَ

: □ اَذإِ ٌّلِهُت َكُتيأ

أَهَلَّ ٌإ ِنْم ِدْنع لاشَجَّرَ ِة ِح َني َقاَم َبِه ِبَعَيِر ُه .ُ يفو أخر ىللنسائ: قِيلَ ب ‘ َنِ عُمَر َ ر

. □اَن يِفْعَلَه #

اسْتَ ٌو َت ْبِكَر َ اح ِلَتُكَ ؟ قاَل: إنَّ َرسول هاللّ ِ ك

1. (1261)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şunu söyledi: "Sizin Beydâ'nız, hakkında Resûlullah'a iftira ettiğiniz şurasıdır. Ama, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece mescidin -yani Zülhuleyfe mescidinin- yanında ihrama girip telbiye getirdi." [Buharî, Hacc 20; Müslim, Hacc 23, (1186); Muvatta, Hacc 30, (1, 332); Tirmizî, Hacc 8, (818); Ebu Dâvud, Hacc 21, (1771); Nesâî, Hacc 56, (5, 162-164); İbnu Mâce, Menâsik 14, (2916).]

Bir rivayette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Şecere nâm mevkide devesine bindiği zaman telbiye getirdi."

Nesâî'nin diğer bir rivayetinde denir ki: "İbnu Ömer'e: "Seni deven kaldırdığı zaman telbiye çeker gördüm" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Çünkü Resûlullah böyle yapmıştı."574

AÇIKLAMA:

1- Beydâ, lügat olarak çöl, boş arâzi mânasına gelir. Hadiste ise, belli bir yerin adıdır: Zülhuleyfe'nin Mekke tarafına düşen ve oraya yakın bulunan bir tepedir. Her çeşit inşaattan hali olduğu için Beydâ denmiştir.

2- İbnu Ömer (radıyallahu anh) bir ihtilâfa temas etmektedir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haccı hangi noktada başlatmıştır? İbnu Abbâs'tan yapılan bir rivayette -ki Dârakutnî tahric etmiştir-Hz. Peygamber'in Beydâ'ya çıktıktan sonra hacca niyet edip telbiye getirmeye başladığı belirtilir. Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'ın Ebu Davud'da gelen bir rivayeti, Resûlullah'ın, Uhud yolunu tutacaksa, Beyda dağına tırmandığında telbiyede bulunduğunu, Fur' yolunu tutacaksa hayvanı kaldırır kaldırmaz telbiyede bulunduğunu ifade eder.

3- Sadedinde olduğumuz rivayette İbnu Ömer ise, Zülhuleyfe Mescidi'nin yanında telbiyeye başladığını söylemekte, diğer ifadeleri "kizb" olarak tavsif etmektedir. Hemen belirtelim ki, bu kizb dilimizdeki yalan ve iftira değildir, "hata" demektir. Yani İbnu Ömer hâdiseyi rivâyet eden ashabın hata ettiğini iddia etmektedir. İzah edileceği üzere, işin aslında hata da mevcut değil.

571 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/374-375.

572 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/375.

573 Fer' teferruat mesele demektir. Yani bir meselenin ikinci, üçüncü derecede tâli meselesi, alt başlığının alt başlığı gibi. Cem'i, fürû'dur.

574 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/376.

4- Görüldüğü üzere, ulemâ, Hz. Peygamber'in ihrama girdiği yer hususunda ihtilâf etmiştir: Zülhuleyfe Mescidi diyen olmuş, devesi onu kaldırınca diyen olmuş, Beyda tepesine çıkınca diyen olmuştur.

Bu meseleyi, müteakip rivâyette göreceğimiz üzere en güzel çözüme bağlayan İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tır. O, "Bunu en iyi bileniniz benim"diyerek sözüne başlayacak, gerçekten hacc âdâbına uygun şekilde izah edip, her iddia sahibine hak verecek şekilde mâkul bir izaha kavuşturacaktır.

Onun bu izahını nakleden Tahâvî benimsediğini belirtir. Ayrıca Ebu Hanîfe, Ebu Yusuf, İmam Muhammed, İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel (rahimehumullah) bunların mezheplerine tâbi olan diğer ulemânın bu açıklamayı benimsediklerini kaydeder.

Evzâî, Atâ ve Katâde'ye göre ise, Beydâ'da ihrama girmek müstehabtır.575

بلَعًّ ع أَّمَلف ُهَتَل ِحا َر َبَك َر َّمُث َرْهُّظلا تَّلَص # ِ هالّل َلوسر َّنأ [ُهْنَع ُ هالّل

2□

ى ِض َر سنأ نعو ـ□

ة َرْمُعْلا َو□

ىئ داز ىئاسنلا يف ىرخأ:

اسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ّلَهأ ِءاَدْي .

هجَحلاِب ّلَهأ َو□

بْلا ِلْبَح□

رْهُّظلا تَّلَص َني ِح□ .

2. (1262)- Hz.Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğleyi kıldı.

Sonra devesine bindi. Beydâ tepesine çıktığı zaman telbiye getirdi." [Ebu Dâvud, Menâsik 21, (1774); Nesâî, Hacc 25, (5,127), 56, (5, 162).]

Nesâî, bir diğer rivayette şu ziyadeyi kaydetti: "Öğleyi kıldığı zaman hacc ve umre için ihrama girdi."576

‘ لوسر ِباَحْصأ ِف ًتْ□

خ ُتْب ِجَع امُهْنَع ُ هاللّ

تْلُق] :لاق ريب□ ‘

ى ِض َر ٍّساَّبَع ِنب□

ج بأ نعو ـ3□□

هاللّ ِلوسر ْنِم َتناَك اَمَّنِإ اَهَّنِإ ، َكِلذب ِساَّنلا ُمَلْع‘ بهِنإ :َلاَقف .بَج ْوأ َني ِح ِهِل ًُّها يف □ #
ِ هاللّ

ةَفْيَلُحلا يِذ ِد ِجْسَم يف َّلَص أَّملف اجاَ□

. ح هاللّ ُلوسر َج َرَ

خ اوُفَلَتْخا َكِلاَنُه ْن ِمَف ةَد ِحا َو ةَّجَح

هُتْظِفَحَف ٌما َوْقأ ُهْنِم َكِلذ َعِمَسَف ِهْيَتَعْك َر َنِم َغ َرَف َني ِح□

هجَحلاِب َّلَهأَف ِهِسِلْجَم يف ُهَبَج ْوأ ِهْيَتَعْك َر□

اوُناَك اَمَّنِإ َساَّنلا َّنأ َكِلذ

و .ٌما َوْقأ ُهْنِم َكِلذ َك َردأ َو َّلَهأ ُهُتَقاَن ِهِب ْتَّلَقَتْسا أَّملف َبِك َر َّمُث ،هُنَع

نَضَم َّمُث ُهُتَقاَن ِهِب ْتَّلَقَتْسا َني ِح َّلَهأ اَمَّنِإ اوُلاَقف

لِهُي ُهُتَقاَن ِهِب ْتَّلَقَتْسا َني ِح ُهوُعِمَسَف اَس ْرأ َنوُتأَي□□.

ف َرَش َىلَع ًع َني ِح َّلَهأ اَمَّنِإ اوُلاَقف ٌما َوْقأ ُهْنِم َكِلذ َك َردأ َو َّلَهأ ِءاَدْيَبلا ِف َرَش َىلَع ًع□
أَّملف

ف َرَش َىلَع ًع َني ِح َّلَهأ َو ُهُتَقاَن ِهِب ْتَّلَقَتْسا َني ِح َّلَهأ َو ُهَّصُم يف َلَج ْوأ ْدَقَل ِ هاللّ ُمْيأ□
َو

ءاَدْيَبلا□ .

هْيَتَعْك َر ْنِم َغ َرَف اَذإ ُهَّصُم يف لهأ ٍّساَّبَع ِنبا ِل ْوَقِب َذَخأ ْنَمَف :ِرْيَبُج ُنب ُديِعَس َلاق□].

ءاَدْيَبلا□ .

دواد وبأ .

رخ

هج أ

3. (1263)- Ebu Cübeyr anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)' a dedim ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, vâcib kıldığı zaman, getirdiği telbiye hususunda Ashab'ın ihtilâfına doğrusu hayret ediyorum!" Bana şu cevabı verdi."

Bu meseleyi ben herkesten iyi biliyorum. Aslında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tek bir hacc yaptı. Bütün ihtilâflar bununla ilgili. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacc maksadıyla (Medine'den) yola çıktı. Zülhuleyfe Mescidi'ne gelip iki rekatlık ihram namazını kılınca, haccı fiilen olduğu yerde başlattı. Namazı bitirince de hacc için telbiyede bulundu. İşte bu telbiyeyi bır kısım insanlar işitti. Bunu kendisinden ben de (işittim ve) hatırımda tuttum. Sonra hayvanına bindi. Devesi onu yerden kaldırınca tekrar telbiye getirdi. Bu ikinci telbiyeyi de işitenler oldu. (Her seferinde telbiyeleri) farklı kimselerin işitmesi, insanların dağınık ve hareket halinde olmalarındandı. Böylece, devesi onu kaldırdığı zaman çektiği telbiyesini de yeni insanlar işitti. İşte bunlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), devesi kaldırdığı zaman telbiye getirdi" dediler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yoluna devam etti. Beydâ tepesine çıkınca da telbiye getirdi. Bu telbiyeyi de işiten başkaları vardı. Bunlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beydâ'ya çıkınca 575 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/376-377.

576 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/378.

telbiye getirdi" dediler. Allah'a kasem olsun! Resûlullah namazgâhında haccı başlattı. Devesi kaldırdığı zaman telbiye getirdi, sonra Beydâ tepesine çıkınca orada da telbiye getirdi."

Said İbnu Cübeyr sözüne devamla dedi ki: "İbnu Abbas'ın sözünü esas alanlar (Zülhuleyfe'deki) namazgâhta iki rek'atlık ihram namazını kılar kılmaz telbiye getirdi." [Ebu Dâvud, Menâsik 21, (1770).]577

AÇIKLAMA'sı için önceki hadise bakın.578

مُث ،ةَيِبْلَّتلا ِنَع َكَسْما ِم َرَحلا ىَدأ َلَخد اَذإ امهْنَع ُ هالّ□□

:] ى ِض َر َرمُع ُنبا َنا□

ك لاق عفان نعو ـ4□

هجرخأ .[َكِلذ ُلَعْفَي َنا

ك َّبَّنلا َّنأ ُثِهَدـُحي َو ،ُلِسَتْغَي َّمُث ،َحْبَّصلا اَهِب يِهلَصُي َو ، ىوُط يِذِب ُتِيِبَي

. ةثثلا

4. (1264)- Nâfi' diyor ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Harem, bölgesinin en yakın yerine geldi mi telbiyeyi artık bırakırdı. Sonra Zu-Tuva nâm mevkide geceyi geçirir, orada sabah namazını kılar, sonra yıkanırdı ve derdi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle yapmıştı." [Buharî, Hacc 38, 39; Müslim, Hacc 226, (1259); Muvatta, Hacc 32, (1, 333).]579

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Münzir: "Mekke'ye girerken yıkanmak, bütün âlimlere göre, müstehabtır, âmden terkinde fidye gerekmiyeceği hususunda da ihtilâf etmezler" demiştir. Ulemânın ekseriyeti: "Sadece abdest alınmış

olsa bu da kifayet eder, müstehab yerine gelir" demiştir. İbnu Ömer bazan abdest alır, bazan yıkanırdı.

Ancak daha önce kaydedildiği üzere (1223 ve 1225. hadisler) İbnu Ömer ihrama girdikten sonra başını, ihtilâm hâli araya girmedikçe yıkamazdı. Bunun su ile de olsa, başın örtülme yasağının ihlâl edilmemesi endişesinden ileri geldiğini kaydetmiştik. Şu halde, Mekke'ye girmezden önce onun yıkanması demek, yine başını hariç tutarak yıkanması demektir, tam bir boy abdesti alması değildir.

Şâfiîler, "Mekke'ye girerken, ihramlı, yıkanmayacak olursa teyemmüm etmeli" demiştir.

İbnu't-Tîn'in açıklamasına göre, Mekke'ye giriş için hususî bir yıkanma mevzubahis değildir. Yıkanma tavaf içindir, Mekke'ye girişte mevzubahis edilen yıkanma da, aslında tavaf içindir, Mekke'ye giriş için değildir. Ama bazı âlimler: "Bu ihramlıya has değildir, Mekke'nin hürmeti sebebiyledir, ihramsız olarak giren kimsenin yıkanması da müstehabtır" demiştir. Nitekim, Resûlullah, fetih sırasında ihramsız olduğu halde yıkanmıştı.

İbnu Nâfi'nin rivayetine göre, İmam Mâlik'e göre İbnu Ömer'in bu husustaki sözüyle amel müstehabtır. Yani, Zülhuleyfe'de ihrama girerken, Zu-Tuva'da Mekke'ye girerken ve bir de Arafat'a giderken bazan abdest almalı, bazan yıkanmalıdır, bir sebeple terkedene de herhangi bir şey gerekmez. Zâhirîler bu yıkanmaları vâcib addetseler de ümmet müstehab addetmede ittifak eder.

Hasan Basrî hazretleri, "İhrama girerken unutarak yıkanmayı terkeden kimse, hatırlayınca yıkansın"

demiştir.[580]

: نَّتَح ُرَمَتْعُملا ِوأ ُميِقُملا ِهبَلُ

ي # هاللّ ُلوسر لاق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ5□□

: مَلتْسا اَذإ ِة َرْمُعْلا يف ِةَيِبْلَّتلا ِنَع ُكِسْمُي َنا□

ك هدنع .

و يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ

.[□َرَجَحلا َملَتْسَي

. □رَجَحلا

5. (1265)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mukim olanlar veya umre yapanlar, Hacer-i Esved'i istilâm edinceye kadar telbiyeyi bırakmazlar." [Ebu Davud, Menâsik 29, (1817), Tirmizî, Hacc 79, (919).]

---

577 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/379.

578 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/379.

579 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/379.

580 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/379-380.

Hadis, Tirmizî'de şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), umrede iken, Hacer-i Esved'e istilâm yapınca telbiyeyi bırakırdı."581

AÇIKLAMA:

1- İstilâm, kelime olarak selâm'dan gelir. Selamlamak diye dilimize çevirebiliriz. Bu, Ka'be-i Muazzama'nın Rükn-i şarkî (veya Rükn-i Hacer-i Esved) denen köşesindeki Hacer-i Esved'e tekbir ve tahlîl getirerek eller konup ve sonra öpülmek suretiyle gerçekleşir. Yaklaşılamadığı takdirde, uzaktan Hacer-i Esved'in hizasına gelindiği vakit Hacer'e dönülerek ellerin içi Ka'be'ye çevrilip, kulaklar hizasına kaldırılıp bismillahi Allahu ekber diyerek, eller Hacer'in üzerine konuluyormuş gibi işaret edilerek, karşıdan selamlanır ve sağ elin içi öpülür. Bu da, yakından öpmek yerine geçen bir istilâmdır.

(İstilâmın daha geniş açıklaması için 1551 numaraya bakın).

2- Hadis hakkında Tirmizî merhum şu bilgiyi sunar: "İbnu Abbas'ın bu rivayeti sahih bir hadistir.

Ulemânın ekserisi bununla amel etmiş ve: "Umre yapan kimse, Hacer-i Esved'i istilâm etmedikçe, telbiyeyi kesmez" demiştir. Bazıları da: "Mekke'nin dış evlerine ulaşır ulaşmaz telbiyeyi keser"

demiştir. Amelde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan yapılan rivayetin esas kılındığını belirten Tirmizî, bununla hükmedenlerden Süfyan-ı Sevrî, Şâfiî, Ahmed ve İshak (rahimehumullah)'ın isimlerini zikreder.582

ادهِبَلُم ةياور يفو ايهِبَلُم ٌلِهُ .

ي هاللّ َلوسر ُتعِمَس] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

6□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

دي ِزَ يَ .َكَل َكي ِرَش َ َكْلُملا َو َكَل ةَمْعِهنلا َو َدْمَحلا َّنإ َكْيَّبَل َكَل َكي ِرَش َ َكْيَّبَل ، َكْيَّبَل□ َّمُهَّل ا َكْيَّبَل :ُلوُقَي

ةتسلا هجرخأ .

تاَمِلَكلا ِهِذه بل َع□].

6. (1266)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı telbiye çekerken -bir rivayette mülebbiyen değil, mülebbiden demiştir- işittim şöyle diyordu: "Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyk lâ şerîke leke lebbeyk. İnne'lhamde ve'nni'mete leke ve'lmülk, lâ şerîke leke." Bu kelimelere başka ilâvede bulunmuyordu." [Buharî, Hacc 26, Libâs 89; Müslim, Hacc 19, (1184); Muvatta, Hacc 28, (1, 331-332); Tirmizî, Hacc 13, (825); Ebu Dâvud, Menâsik 27, (1812); Nesâî, Hacc, 54, (5, 159-160).]583

: لوسر ٍّل ًهإب ُّلِهُي ِبأَّطَخلا ُنب رمُع َنا□

] □ ك ُلوُقَي َرمُع ُنب ِ هاللُّدْبَع َناَك

و :ةياور يف داز ـ ـ7□

كْيَّبَل َكْيَدَي يف ُرْيَخلا َو َكْيَدْعَس َو َكْيَّبَل َكْيَّبَل َّمُهَّل ا َكْيَّبَل :ُلوُقَي َو ِتاَمِلَكْلا ِء ًُّؤه ْنِم #□
هاللّ

:لاقو

رمُع ُنبا َلاَق ام َلْثِم َرَكَذَف :رباج نع ىرخأ يف دواد وبأ دازو□ .

لَمَعْلا َو َكْيَلإِ ُءاَبْغ َّرلا َو□].

اَذ

ىنعمو . ائيَش ُلوُقَي ًَو ُعَمْسَ «

ي ُّبَّنلا َو ،ِم ًَكلا َنِم ُه َوْحَن َو ِج ِراَعملا اذ َنودي ِزَي ُساَّنلا َو

. ىأ بحاص دعاصم امسلا ءامو ارقيها

«

ا

ج ِراَعَمل□

7. (1267)- Bir rivayette şu ziyade var: "Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) derdi ki: "(Babam) Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) bu kelimelerden ibâret olan Resûlullah'ın telbiyesi ile telbiye getirir ve şunu söylerdi: "Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyk ve sa'deyk ve'lhayru fî yedeyk.

Lebbeyk, ve'rrağbâu ileyk ve'l-amel." [Nesâî, Hacc 54, (5, 161).]

Ebu Dâvud'un diğer bir rivayetinde Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den şu ziyade vardır: "Resûlullah şöyle telbiye getirirdi..." dedikten sonra tıpkı İbnu Ömer'in hadisindeki gibi bir metin zikretti. Sonra Hz.

Cabir'in şunu ilâve ettiğini kaydetti: "İnsanlar telbiyeye "...Zü'l-Meâric" ve benzeri kelimeler ilâve ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunları işitti ancak hiçbir müdahelede bulunmadı."

Zü'l-Meâric, Allah'ın isimlerinden biri olup "yükselme yerlerinin sahibi" "yüksek dereceler sahibi"

mânasına gelir584

---

581 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/380.

582 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/381.

583 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/381.

584 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/382.

هجرخأ .

[هقَحلا َهلاِإ َكْيَّبَل # هاللّ ِلوسر ِةَيِبْلَت ْنِم َنا□].

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

8□

ى ِض َر ةريره بأ نعو ـ□

ئاسنلا .

8. (1268)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın telbiyesinde

"Lebbeyk İlâhe'l-Hakk (Buyur! Hak olan İlâh!)" tâbiri de vardı" demiştir. [Nesâî, Hacc 54, (5, 161-162).]585

نإ :# هاللّ ُلوسر لاق] ل□□

اق ُهْنَع ُ هاللّ :

ا‘

ن دَّخ نب بئاسلا نعو ـ9□

ى ِض َر براص□

وأ ِةَيِبْلَتْلاِب ْمُهَتا َوْصأ اوُعَف ْرَي ْنأ ِبعَم ْنَم َو ِباَحْصأ َرُمآ ْنأ ِبناَتأ ُم ًّسلا ِهْيَلَع َلي ِرْب ِج□

ةعبر ا‘ هجرخأ .

ل ًّه“اِب□].

9. (1269)- Sâib İbnu Hallâd586 el-Ensârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunu söylediler: "Cibril (aleyhisselam) bana gelip, ashabıma ve beraberimde olanlara telbiye

-veya ihlâl587 dedi- çekerken seslerini yükseltmelerini emretmemi emir buyurdu." [Muvatta, Hacc 34, (1, 334); Ebu Dâvud, Menâsik 27, (1814); Tirmizî, Hacc 15, (829); Nesâî, Hacc 55, (5, 162); İbnu Mâce, Menâsik 16, (2922-2923).]588

لوُقيف□

: [كّل َكي ِرَش َـَكْيَّبَل :َنوُلوُقَي َنوُك ِرْشملا َنا□ :

ك لاق امُهْنَع ُ هاللّ

11□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

نوُفوُطَي ْمُه َو اَذه َنوُلوُقَي ، ْكَلَم اَم َو ُهَكِلْمَت ْكَل َوُه اكي ِرَش ًّا : َنوُلوُقَيَف . ْدَقْدَق□
ْمُكَلْي َو # هاللّ ُلوسر

نونعيو ،رم ا‘ ديكأتلاب اهراركتو ُبْسح نبعم ب

دَقْدَق□»

هلوق.ملسم هجرخأ .[ِتْيَبْلاِب: «

. ت نتلا هدنع هلوحو Œ

اي ا

« كَلَم اَمِب َو□

« مضلا

« كي ِرَّشلاِ□ »

ب

10. (1270)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Müşrikler (haccederken şu şekilde telbiyede bulunurlardı): "Lebbeyke lâ şerîke leke." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Yazık size, yeter, yeter" buyururdu. Müşrikler (telbiyelerinin devamında): "Yalnız bir şerik müstesna, o senin şerikindir, sen ona da, onun mâlik olduğu şeylere de mâliksin" derlerdi. Onlar, bunu, Kâbe'yi tavaf ederken söylerlerdi." [Müslim, Hacc 22, (1185).]589

AÇIKLAMA :(1266-1270) numaralı hadisler için:

1- Telbiye kelime olarak نَّبَل den gelir صَّك َز den tezkiye'nin gelmesi gibi. Üstten gelen bir emre, bir dâvete aralıksız icâbet mânasını taşır. Lebbeyke, "icâbet sana!" demektir. Dilimizdeki

"Buyur!" ve "Buyur efendim!" tâbirleri ile karşılamak uygun düşer. Böyle olunca Lebbeyke, Allahümme lebbeyk tâbirini, "Emrindeyim, ey Allahım emrindeyim" veya "Buyur Allahım buyur!

Fasılasız icâbet sana ey Allahım" gibi değişik tâbirlerle karşılamamız mümkündür.

Lâ şerîke leke: "Senin ortağın yoktur" demektir.

İnne'lhamde ve'nnimete leke ve'lmülk: "Hamd sanadır, nimet ve mülkün gerçek sahibi sensin"

demektir.

1267 numaralı hadiste geçen sa'deyk: "Taatin için fasılasız müsaade", yani "her an itaatindeyim"

mânasına gelir.

el-Hayru biyedeyk: "Hayır senin elinde, hayır dağıtan, veren sensin!" demektir.

"Ve'rrağbâu ileyk ve'l-amel" "Dilek sana arzedilir, amel de sanadır" demektir. Telbiyeyi metin ve tercümesiyle 1164 numaralı hadiste kaydettik.

2- Telbiye, sadedinde olduğumuz rivayette de görüldüğü üzere, cahiliye Araplarında da mevcuttur.

Baş kısmı, İslâmî telbiyeye benzediği için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) orayı te'yid ve arka kısmını red mânasında: "Yazık size, yeter, yeter" demiştir. İbnu Abbâs Resûlullah'ın bu sözünü araya sıkıştırdıktan sonra cahiliye telbiyesinin gerisini de kaydeder.

585 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/382.

586 Bu sahabî, bazan Hallâd İbnu Sâîb diye de zikredilir. Hallâd, Sâib'in oğlu ve Tâbiî olmalıdır.

587 İhlâl da telbiye demektir, burada râvinin şekki mevzubahistir.

588 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/383.

589 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/383.

Ezrâkî, Tarih-i Mekke adlı kitabında, Hz. Yunus, Hz. Musa, Hz. İsa (aleyhimüsselam) gibi bir kısım geçmiş peygamberlerin telbiyelerinden bahseder ve metinlerini kaydeder.

3- 1269 numaralı hadis, İslâmî telbiyenin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e, Cebrâil (aleyhisselam) tarafından öğretildiğini haber vermektedir.

1266 ve 1267 numaralı rivayetler, telbiyeye, umumiyetle bilinenin dışında bazı değişik kelimelerin ilâve edildiğini göstermektedir. Cumhur: "Efdal olanı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devamlı yaptığı merfu telbiyeyi okumaktır, ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı ziyadelere sükût buyurması sebebiyle, telbiyeye ilâvede bulunmak câizdir" demiştir. Merfu telbiyeyi 1164 numarada tercümesiyle birlikte kaydettik.

4- 1269 numaralı hadiste telbiyenin yüksek sesle söylenmesi emredilmektedir. Bu erkeklere mahsustur. Kadınlar alçak sesle söylerler. Telbiyenin yüksek sesle söylenmesi, telbiyenin vâcib olduğuna hükmedenler için vâcibtir. Zâhirîler bu görüştedir. Öyle ki, onlara göre telbiyeyi terk, dem (koyun kurban etmek) gerektirir. Cumhur, burdaki emrin nedb ifade ettiğine, dolayısiyle telbiyeyi yüksek sesle yapmanın müstehab olduğuna hükmetmiştir.

5- Telbiye her hal değişikliğinde tekrar edilir: İnişlerde, yokuşlarda, başkalarıyla karşılaşmalarda, gecenin veya gündüzün gelmesinde, oturmalarda, kalkmalarda, binmelerde, inmelerde, namazların ardından, mescidde vs.. Her tekrar peş peşe üç sefer yapılır. Üç tamamlanmadan kesilmez, mamafih selâm verilmişse alınır ve fakat selâm verilmez.

Telbiyeden sonra dua edilir. Bu duada kendisi, sevdikleri ve mü' minler için dilediğini taleb edebilir.

Ancak en iyi istenecek şeylerin, Allah'ın rızası, cennet ve ateşten istiâze olduğu belirtilmiştir.

6- Telbiyeye hacılar, şeytan taşlama anına kadar devam ederler. Umre yapanlar da tavafa başlayıncaya kadar devam ederler.

Telbiye, ihram giyen herkese; kadın, erkek, abdestli, abdestsiz, hayızlı, cünüb vs. herkese müstehabtır.590

İKİNCİ FER

İHRAMINI İFSAD EDENLER HAKKINDA

İhramlıya has bazı yasaklar vardır. Diğer zamanlarda helâl olduğu halde hacc veya umre için ihrama girenlerin bunlardan kaçınması gerekir. Bu yasaklara toptan cinayet denir. Cinayetin ağırlığna göre, cezası da farklıdır. Bu cinayet ve cezalar, umumiyetle yedi kısma ayrılır: 1- Hacc veya umrenin kaza edilmesini (yeniden yapılması) gerektirenler,

2- Bedene (deve veya sığır kesmek) gerektirenler,

3- Dem (koyun veya keçi kesmek) gerektirenler,

4- Sadaka (fıtır sadakası miktarında bağış) gerektirenler,

5- Tasadduk (miktarı belirlenmeyen bağış, fıtır sadakasından az da olabilir) gerektirenler, 6- Oruç tutmayı gerektirenler, 7- Bedelini ödemeyi gerektirenler.

Bu cinayetlerin hepsi ihramı ifsad etmez. İfsâd edici cinayetin cezası öncelikle "kaza"dır, yani yeniden yapılması. Aşağıda bu mevzuya giren iki hadis göreceğiz.591

أ َبَاصأ ٍّلُج َر ْنَع اوُلِئُس ٍَة َرْي َرُه اَبأ َو اهيِلَع َو َرَمُع َّنأ ِبَنَغَل]ب :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر كلام نع

□اَ ِلبَاَق ٌّجَح اَمِهيَلَع َّمُث اَمُهَّجَح اَي ِضْقَي َّتَح

مِهِجَهْ َوِل ِنَاَذْفَنَ ي :اوُلاَقف .ِهِجَحلاِب ٌم ِرْحُم َوُه َو ُهَلْه

.]مِنْ َعاَم ٍّلِبَاَق َّرَفت َاق َّتَح يِ ضْقَي اَي اَمُهَّجَح

□ : هْن

□َو اَذإِ اَهأ ًّهِجَحلاِب

□هاللّ ُ ع

.

□َو اَلهْدَنُ لاق ٌّلع َر ِض ى

1. (1271)- İmam Mâlik (rahimehumullah) anlatıyor: "Bana ulaştı ki, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anhüm ecmain)'ye haccetmek üzere ihrama girmiş bulunan birisi hanımı ile cinsî temasta bulunursa ne gerekir diye sual sorulmuştu. Şu cevabı verdiler: "Bunlar (başladıkları) haccı tamamlarlar. Sonra müteâkip sene yeniden hacc yaparlar ve (ceza olarak da) kurban (hedy) keserler."

590 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/383-385.

591 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/385-386.

Hz. Ali (radıyallahu anh) şunu söylemiştir: "Müteakip yıl, bunlar hacc için ihrama girince, haccı tamamlayıncaya kadar birbirlerinden ayrılırlar." [Muvatta, Hac 151, (1,381-382).]592

نأ َلْبَق ىنِمِب َوُه َو ِهِلْهأِب َعق َو ٍلُج َر ْنَع َلِئُس ُهَّنأ] .اَمُهْنَع ُ هاللّ□

2□

□ـ ىِض َر سابع نبا نعو

ى

. □ة يفو ةياور لاق: ىِدَّلا يِصُب ِيبُأهلْهَ ُ َلْبَق ْنأ يِفُيِض َيِعْتَمُرِ َو َيِهْد

.[□فأَمَر َه ُنأ ْيِنَحْرَ َبدَن

. □يِفُيِض

. أخرجه مالك

2. (1272)- "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a, Minâ'da iken, ifâza tavafından önce, hanımına cinsî temasta bulunan bir kimse hakkında sorulmuştu, bir bedene kesmesini emretti."

Bir rivayette şöyle demiştir: "İfâzadan önce ehline temas eden kimse (ceza olarak) yeni bir umre yapar ve bir de kurban (hedy) keser." [Muvatta, Hacc 159, (1, 384).] 593

AÇIKLAMA:

İhramını bozan kimseyle ilgili babta kaydedilen iki hadisten her ikisi de münâsebet-i cinsiye ile alâkalıdır. Bunlardan birincisi, fiilin, Arafat vakfesinden önce vukû bulması halindeki cezayı takdir etmektedir. Bu durumda, ihram bozulmuş olmaktadır. Ancak ihramın bozulması, menâsiki olduğu yerde bırakmayı gerektirmiyor. Başlandıktan sonra fâsid olan haccın tamamlanması esastır. Bu sebeple, haccın geri kalan menâsiki de eda edilir. Ancak bu hacc, borç olan haccın yerine geçmez.

Öyle ise ilk müsâid fırsatta bu kaza edilmelidir. Ayrıca erkek ve kadının her birine, ayrı ayrı birer hedy (kurban) kesmeleri gerekir.

Kesilecek hedy kurbanı, Hanefîlere göre bir dem yani koyun veya keçi, Mâlikîlere göre bir bedene, yâni deve veya sığırdır. Bu hedy, cinâyetin cezasıdır. (Tamamlayıcı bilgi için 1321 numaralı hadise bakın.)

İkinci hadis, cinsî temas fiilinin, Arafat vakfesinden sonra, fakat henüz traş olup ihramdan çıkmamış

iken vukûu halindeki cezayı tesbit etmektedir: Bu durumda haccın tekrarı gerekmiyor ancak, ceza olarak bedene, yani sığır veya deve kesilmesi gerekmektedir.594

ÜÇÜNCÜ FER

SAYD'IN CEZASI

Sayd'ı lügat olarak dilimizdeki av kelimesiyle karşılarız. Ancak haccla ilgili bahislerde daha ziyâde mutlak mânada hayvan öldürmek demektir. Hayvan büyük de olabilir, sözgelimi çekirge gibi küçük de olabilir, hepsi sayd'la ifade edilir. İhramlı iken öldürülmesi helal olan beş çeşit zararlılar -ki 1256

numaralı hadiste açıklandı- dışında herhangi bir hayvanın öldürülmesi yasaktır. Öldürülmesi halinde, hayvanın cinsine göre değişen cezalar takdir edilmiştir. Şu halde aşağıda bu mevzuya giren beş hadis göreceğiz:595

لا َزَغلا يفو ٍّشْبَكِب□

هاللّ □

لاق ُهْن: [

عُبَّضلا يف ُهْنَع□

ى ِض َر رَمُع نَضَق□

ع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر رباج نع ـ□

كل

ام هجرخأ .[ٍّة َرْفَجِب .

□ ا‘ يفو

عوُب ْرَيْلا يفو ٍةَقاَنَعِب َبِن ْر□

زَنَعِب□□

1. (1273)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) sırtlan öldüren için bir koç, geyik öldüren için bir keçi, tavşan öldüren için bir çebiş (küçük keçi), Arap tavşanı (denilen bir nevi tarla fâresi) için bir kuzuya hükmetti." [Muvatta, Hacc 235, (1, 416).]596

592 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/386.

593 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/386.

594 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/387.

595 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/387.

596 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/388.

هْيَلَع ه َرَقَع ْنَم َّنأ ِدا َرَجلا يف نَضَق ُهْنَع ُ هاللّ□

ريبزلا بأ نع سرم هلو ـ2□:]

ى ِض َر َرَمُع َّنأ□

اَ َريِمأ ِمؤُملا َنيِن بِهنإ :

ي َرَمُعِل لاق ٌج َر َّنأ : َمَلْسأ ِنب ِدْي َز ْنَع ِبو ُر اَمِل ،نْيَمَكَح ِمْكُحِب ُهُؤا َزَج

ماَعَط ْنِم ةَضْبَق ْمِعْطأ ُ : هَل َلاَقف .ٌم ِرْحُم اَناَ َو ِبط ْوَسِب ةَدا َرَج ُتْبَصأ□□] .

2. (1274)- Yine Muvatta'da mürsel (senetsiz) olarak Ebu'z-Zübeyr' den gelen rivayete göre, Hz. Ömer, çekirge hakkında: "Onu kim öldürürse -iki hakemin hükmüyle- onun karşılığını öder" diye hükmetmiştir. Şöyle ki: Zeyd İbnu Eslem'in rivayetine göre, bir adam gelerek Hz. Ömer'e: "Ey mü'minlerin emîri, ben ihramlı iken kamçımla birkaç çekirge öldürdüm, (ne yapmam gerekir?)" diye sormuş. Hz. Ömer ona bir avuç kadar taam yedir (tasadduk et) cevabını vermiştir." [Muvatta, Hacc 235, (1, 416).]597

AÇIKLAMA:

Teysir'deki bu rivayet metin olarak aslı olan Câmiu'l-Usûl'den farklıdır. Câmiu'l-Usul'deki de Muvatta'daki aslının aynısı değildir. Câmiu'l-Usûl'deki aslı şöyle başlar: اَمِل ِنْيَمَكَح ِمْكُحِب ُهُءا َزَج ِهْيَلَع ُ ه َرَقَع ْنَم َّنإ : ِدا َرَجْلا ِبف َلاَق اَمُهْنَع ُ هاللّ

ى ِض َر ًّسَنا ُنْب ُكِلاَم

َرَمُعِل َلاَق ٌج َر َّنَا َمَلْسَا ِنْب ْدي َز ْنَع َيِوُر

Yani: Malik İbnu Enes (radıyallahu anhümâ)598 çekirge hakkında şöyle hükmetmiştir: "Onu öldürene -

iki hakemin hükmüyle- karşılığını ödemesi gerekir. Bunun delili Zeyd İbnu Eslem'den yapılan rivayettir. Bu rivayete göre, bir adam gelerek Hz. Ömer'e..."

Başlangıçları itibariyle farklıdır. Çünkü, birincideki takdi cümlesinde hüküm sahibi Hz. Ömer göründüğü halde, ikincideki takdim cümlesinde, hüküm sahibi, İmâm Mâlik gözükmektedir. İmam Mâlik, bu meselede Hz. Ömer'in hükmünü esas aldığı için netice aynı olmadığından, rivayetlerdeki farklılığı, üzerinde duracak mahiyette görmüyoruz.

Her iki rivayette de geçen: "iki hakemin hükmüyle" tâbirine gelince, bununla -müteakip rivayetlerde ve bilhassa 1276 numaralı rivayette anlaşılacağı üzere- mevzuya müteallik bir âyette ve bu âyete uygun şekilde Hz. Ömer'in verdiği bir hükme atıf yapmaktadır.

Mezkûr âyet meâlen şöyledir: "Ey iman edenler, siz (hac veya umre için) ihramlı bulunurken av öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse (üzerine), öldürdüğü o hayvanın benzeri bir ceza vardır ki, Kâbe'ye ulaşmış bir kurbanlık olmak üzere buna içinizden adalet sahibi iki adam hüküm (ve takdir) edecektir" (Mâide 95).

Hz. Ömer'in verdiği hüküm, hükmü veriş tarzı vs. 1276 numaralı hadiste gelecek.599

لاَعَت

:□□بْعَكِل ُرَمُع َلاَقف

.□□3ـ م ِرْحُم َوُه َو اَهَلتَق ٍةَدا َرَج ْنَع َرَمُع َلأَس ًُج َر َّنأ] :هل ةياور يفو

□ن ِم ٌرْيَخ ٌة َرْمَتل□

□

□مِها َرَّدلا ُد ِجَتل َكَّنِإ ه

. □نَع ُ هالّل

:

□ى ِض َر ُرمُع َلاَقف ٌمَه ْرِد :ٌبْعَك َلاَقف .َمُكْحَن ّتَح

.□□ة

[□دا َرَج]

3. (1275)- Muvatta'nın bir başka rivayetinde şöyle gelmiştir: "Bir adam Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e, ihramda iken öldürdüğü çekirge hakkında sordu. Hz. Ömer, (yanında bulunan) Ka'bu'l-Ahbâr'a: "Gel beraber hükmedelim" dedi. Ka'b: "Bir dirhem tasadduk etmesi gerekir" diye hükmetti. Hz. Ömer ona:

"Sen dirhemleri buluyorsun. Şurası muhakkak ki hurma, çekirgeden daha hayırlıdır" dedi.600

AÇIKLAMA:

597 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/388.

598 Radıyallahu anh tâbirinormal olarak sahâbe için kullanılır. Burada Etbau't-Tâbiîn'den olan İmam Mâlik için de kullanılmıştır. Buna da normal saymak gerekir. Zira ulemâ, Eimme-i Erba'a, Ömer İbnu Abdilaziz gibi bir kısım büyükleri teşrîf için, onlar hakkında da bu tâbiri kullanmıştır.

599 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/388-389.

600 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/389.

1- Zürkânî, Hz. Ömer'in: "Hurma çekirgeden hayırlıdır" demekle, "Çekirge öldürmenin hükmü bir avuç yiyecek tasadduk etmektir" demek istediğini belirtir.

2- Zürkânî bu rivayetten, Ka'b'ın -daha önce 1250 numarada kaydettiğimiz- "Çekirge balık hapşırmasıdır, ihramlıya yemesi câizdir" mânasındaki sözünden rücû ettiğine delil çıkarır. Zîra ihramlıya deniz hayvanı öldürmek veya deniz avı yemek helâldir, herhangi bir kefaret gerektirmez.

Ka'b bu rivayete göre, çekirgeye "bir dirhemlik" ceza takdir etmiş, Hz. Ömer (radıyallahu anh) de bunu bir avuç yiyecek olarak pratik bir hükme tahvil etmiştir. Yani çekirge öldürene ceza takdir ettiğine göre, Ka'bu'l-Ahbâr'a göre çekirge deniz hayvanı sayılamaz.601

نْ يَس رَف بِل ُب ِحاَص َو اَنأ ُتْي َرْجأ :ِباَطَخلا ِنْب َرمُعِل ُلُج َر َلاق] :َلاق نيريس نبا□
نعو ـ4□

□□

لُج َرِل ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ُرَمُع َلاَقف ؟ى َرَت اَمَف ِنام ِرْحُم ُنْحَن َو ايْبَظ اَنْبصاَأف ٍةُيِنَث ِة
َرْغَث ىلإ ُقِبَتْسَت

نأ ُعيِطَت ْسَي َ َنيِنمؤُملا ُريِمأ اَذه :َلاَقف ُلُج َّرلا َّل َوَف ٍزْنَعِب ِهْيَلَع اَمَكَحَف :َلاق َمُكْحَنِل□
َلاعَت ِهِبْنَج ىلإ

لاق َ، َلاَق ؟ةَدِئاَملا ُأْرقَت ْلَه :َلاَقف ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ُرَمُع ُهاَعَدَف ٍُج َر اعَد ىَّتَح ٍّنُبَظ□ :
يف َمُكْحَي

□ هاللّ َّنإ :َلاق

□□ا مُث

ب ْرَض َكُتَعَج ْو' اَهُؤْرقَت َكَّنأ بِنَت ْرَبْخأ ْوَل :َلاق َ. :َلاق ؟لُج َّرلا اَذه ُف ِرْعَت ْلَهَف .

فوع نب نَمْح َرلادبع اذهو . [مُكْنِم ٍلْدَع ا َوَذ ِهِب ُم ُكْحَي :ِهِباَتِك يف َلاق ىلاعَت .

4. (1276)- İbnu Sîrîn (rahimehullah) anlatıyor: "Bir adam Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e gelerek: "Ben ve arkadaşım ihramlı olduğumuz halde Akabe'deki bir tepeye doğru atlarımızla yarış yaptık ve bu esnada bir ceylan öldürdük. Bu fiilimize hükmünüz nedir?" diye sordu. Hz. Ömer (radıyallahu anh), yanında bulunan birine: "Gel beraber hükmedelim" dedi.

(İbnu Sîrîn) der ki: "İkisi birlikte bir keçiye hükmettiler. Bunun üzerine adam döndü ve (yanındakilere):

"Ömer'e bakın, mü'minlerin emîri ama, bir ceylan hakkında hüküm veremiyor, yardımcı olarak bir adam çağırıyor!" dedi. (Bu sözü işiten) Hz. Ömer (radıyallahu anh), adamı çağırtıp:

"Sen Mâide sûresini okudun mu?" diye sordu. Adam:

"Hayır!" deyince:

"Pekiyi (hüküm vermede yardımını istediğim) bu adamı tanıyor musun?" dedi. Adam bu soruya da:

"Hayır!" deyince Hz. Ömer:

"Eğer, Mâide sûresini okuduğunu söyleseydin dayakla canını yakacaktım" dedi ve ilâve etti:

"Cenâb-ı Hakk Kitab-ı Mubîn'inde: "Ey iman edenler... İçinizden adalet sahibi iki adam hüküm (ve takdir) edecektir..." (Mâide 95) buyurmuştur. Ve şu da Abdurrahman İbnu Avf'tır." [Muvatta, Hacc 231, (1,414).]602

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetten anlıyoruz ki, hacc veya umre sırasında ihramlının işleyeceği bir kısım hacc yasaklarının cezasını tesbit işi, iki kişilik adalet sahibi bir heyete bırakılmıştır. Bu çeşit takdire bırakılan hükümlere "hükümet-i adl" denir.

2- Günümüzün büyüklerinin bu çeşit tenkidlere göstereceği aksül-ameli düşünecek olursak, Hz.

Ömer'in müsamahası, o devir insanlarının büyükleri tenkiddeki cesâret ve cür'etleri gibi, rivayetten ibret alınacak başka yönlerinin de bulunduğu anlaşılır.

3- Aynı hâdise, ufak bazı ifade farklarıyla Hâkim'in el-Müstedrek'inde Kubeysa tarafından rivayet edilmiştir. O rivayet şöyle tamamlanır: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), sonra adama şu (nasihati) söyledi: "İnsanda on huy vardır, dokuzu iyi, birisi kötü. O tek kötü öbürlerini de bozar. Dil sürçmelerinden sakının!"603

دْعَب أَّمِم ُهَك َرَت ْوأ ِهِكُسُن ْنِم ائيَش□

لاق ام:]

بِسَن ْنَم□

هْنَع ُ هاللّ□

5□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

كلام اهلك عرفلا اذه ثيداحأ جرخأ .

امَد ْق ِرْهُيْلَف ِضِئا َرَفلا].

601 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/389-390.

602 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/390-391.

603 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/391.

5. (1277)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Kim, haccın nüsükünden farzları dışında bir şey unutur veya terkederse bir kan (dem) akıtsın." [Muvatta, Hacc 240, (1, 419).]604

AÇIKLAMA:

1- "Nüsük", nesîke'nin cem'idir. Menâsik de mensek'in cem'idir. Bunlar aslında kesmek mânasına gelen كَسَ□

ن 'den gelir. Ayrıca nüsk ve nüsük Allah'a yaklaştıran her şey, tâat, ibâdet manalarına da gelir.

Istılahta, haccla ilgili ibadetlerin her biri için bu kelimeler kullanılır. Bu ibâdet farz, vacib, müstehab farketmez, hepsine menâsik veya nüsük denir.

2- Sadedinde olduğumuz hadisteki nüsük'ten haccın vâcibleri anlaşılacaktır. Zîra sadece vaciblerinin unutulması veya terki, dem yani koyun veya keçi kurban etme cezasını gerektirir. Nitekim, haccın müstehablarına nüsük dendiği halde, terki ceza gerektirmez.

Şu halde Hanefîlere göre dem gerektiren amelleri zikredebiliriz:

1- Mîkatı ihramsız geçmek; geri döner, ihram giyerse ceza düşer.

2- Sa'yin tamamını veya çoğunu terketmek,

3- Müzdelife vakfesini özürsüz terketmek.

4- Şeytan taşlamanın tamamını terketmek,

5- Âfakîlerin, veda tavafının tamamını veya çoğunu terketmesi,

6- Ziyaret veya umre tavafının son üç şavtını veya sadece birini terketmek.

7- Ziyaret veya umre tavafını abdestsiz, veda veya kudüm tavaflarını cünüb halde yapmak.

8- Arafe günü, Arafat bölgesinden güneş batmadan önce ayrılmak.

9- Belirli zaman ve mekânda yapılması gereken menâsiki, zamanında ve mekânında yapmamak.

Ziyaret tavafını bayram günlerinden sonra yapmak, tıraşı bayram günlerinden sonra olmak veya Harem bölgesinin dışında olmak gibi.

10- Sıra ile yapılması gereken menâsikte tertibe uymamak.[605]

DÖRDÜNCÜ BAB

HACCIN ÇEŞİTLERİ:İFRAD, KIRAN, TEMETTU

Bu babta üç fasıl vardır

*

BİRİNCİ FASIL

HACC-I İFRAD

*

İKİNCİ FASIL

HACC-I KIRAN

ÜÇÜNCÜ FASIL

HACC-I TEMETTU

BİRİNCİ FASIL

HACC-I İFRÂD

هلثم َو ،براخبلا إ ةتسلا هجرخأ

.[□□] ا [ّنأ ّلوسر َ ّهالل # أفْزَد َ الحجَ

. هالّ ُ هْنَع

1□

□ـ نع ةشئاع ر َض ِى

. نع نبا رمع. أخرجه مسلم والترمذى

604 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/391.

605 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/391-392.

1. (1278)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hacc-ı ifrad yapmıştır." [Müslim, Hacc 122, (1211); Muvatta, Hacc 38, (1,335); Tirmizî, Hacc 10, (820); Ebû Dâvud, Menâsik 23, (1777); Nesâî, Hacc 48, (5, 145).]606

AÇIKLAMA:

1- Hacc-ı ifrad, umresiz olarak yapılan hacca denir. Hacc-ı ifrad yapmak isteyen kimse ihrama girerken sadece hacc yapmak üzere niyet eder. Hacc menâsiki sona erinceye kadar ihramda kalır. Bu hacca niyet eden âfakiler şükür kurbanı kesmeyebilirler, vâcib değildir.

2- Bu rivayet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hacc-ı ifrad yaptığını belirtiyor ise de, rivayetlerin tamamı nazar-ı dikkate alınınca bu mevzuun ihtilâflı olduğu anlaşılır. Zîra, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hacc-ı kıran ve hatta hacc-ı temettu yaptığına dair de rivayetler var. Bazı âlimler, bu farklı rivayetleri cem'ederek aslında ihtilâf olmadığını göstermişlerdir. Bu meselede te'lifi mümkün olmayan ihtilaf olamaz, zîra, hepsi de aynı sene içinde icrâ edilen hacc hâdisesine dayanmaktadır. Gerekli açıklama, bahsin sonunda yapılacaktır.

3- Hacc-ı ifrâdın efdal olduğunu söyleyenler, (İmam Şâfiî ve İmam Mâlik), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, haccını bu tarzda eda etmiş olduğunu beyan eden bu ve benzeri rivayetlere dayanırlar. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hacc-ı ifrad yaptığına dair Hz. Câbir' den, ibnu Ömer'den, İbnu Abbâs'tan da (radıyallahu anhüm ecmâin) rivayetler mevcuttur.607

لاق ام:]

هجَحِل ُّمَتأ َكِلذ َّنإف ْمُكِت َر ْمُع َو ْمُكهجَح َنْيَب اوُل ِصْفا□

هْنَع ُ هاللّ□

2□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

كلام هجرخأ .[ِهجَحلا ِرُهْشأ ِرْيغ يف َرِمَتْعَي نأ ِهِت َرْمُعِل ُّمَتأ َو ،ْمُكِدَح ًأ .

2. (1279)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) buyurmuştur ki: "[Babam Ömer (radıyallahu anh) dedi ki]:

"Haccınızla umrenizin arasını ayırın. Zîra böyle yapmak, sizden birinin haccının daha mükemmel olmasını sağlar. Umrenizin mükemmel olması da, onu hacc ayları dışında yapmaya bağlıdır."

[Muvatta, Hacc 67, (1, 347).]608

AÇIKLAMA:

1- Teysîr'de tayyedilen bazı kısımlar sebebiyle, hadis Hz. İbnu Ömer (radıyallahu anh)'e ait gibi gözükmektedir. Halbuki İbnu Ömer, rivayeti, peder-i muhteremleri Ömer efendimizden nakletmektedir.

2- Hz. Ömer, rivayetten anlaşıldığı üzere, hacc ve umre için ayrı ayrı ihrama girmeyi tavsiye etmekte, böylece haccın da umrenin de daha rahat, daha mükemmel olacağını belirtmektedir. Hz. Ömer (radıyallahu anh), Müslim'de, Hz. Câbir'in rivayetine göre, hacının tereffühte bulunmasını hoş

görmediği için temettu haccını tecviz etmiyordu.609

بَّنلا ّنأ َنوُمَلْعَت ْلَه # هاللّ ِلوسر َباَحْصأ ا]ي :لاق هنأ ُ ه□□ #

نَع ُ هاللّ□ .

3□

ى ِض َر ةيواعم نعو ـ□

□□ ن َرْق□

:

ي ْنأ ىَهَن ُهَّنأ َنوُمَلْعَتفأ َلاَق . ْمَعَن اوُلاَق ؟ ِراَمِهنلا ِدوُلُج ِبوُك ُر ْنَع َو ،اَذَك َو اَذَك ْنَع ىَهَن□

دواد وبأ هجرخأ .

مُتيِسَن ْمُكَّنِكَل َو ّنُهَعَم اَهَّنإ اَمأ : َلاق□].

ف ِهِذه أَّما اوُلاَق ؟ِة َرْمُعلا َو ِهجَحلا َنْيَب□ □□ .

3. (1280)- Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'den yapılan rivayete göre şöyle buyurmuştur: "Ey Resûlullah'ın ashabı! Biliyor musunuz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunu şunu yapmayı yasakladı, kaplan derilerine oturmayı yasakladı?" Dinleyenler: "Evet (biliyoruz!)" dediler. Hz.

Muâviye (radıyallahu anh) tekrar sordu: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hacc ile umrenin arasını birleştirmenizi (hacc-ı kıran yapmanızı) da yasakladığını biliyor musunuz?" Yanındakiler:

"Hayır, bunu bilmiyoruz!" dediler. Hz. Muâviye (radıyallahu anh): 606 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/394.

607 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/394.

608 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/395.

609 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/395.

"Öyleyse bilin, bu da öbürleriyle birlikte (yasaklar arasında). Ne var ki, sizler unutmuşsunuz!" dedi.

[Ebu Dâvud, Menâsik 23, (1794).]610

AÇIKLAMA

1- Burada, hacc-ı ifradın tavsiye edilmesinden öte, hacc-ı kıranın yasaklanması mevzubahistir.

Halbuki, Azîmâbadî'nin belirttiği üzere, Resûlullah'ın hacc-ı kıran yaptığı hususunda 16 sahabe rivayette bulunmuş, hacc-ı kıranın cevazı hususunda Resûlullah'tan gelen fiilî ve kavlî rivayetler tevatür derecesine ulaşmıştır. Şu halde bu rivayet açık bir şekilde mütevâtir habere muhalefette bulunmaktadır. Esasen, Hz. Muâviye'ye bu meselede Ashab'tan hiç kimse muvafakat etmemiştir.

2- Hadis, sıhhat yönüyle çok cerhe mâruz kalmış, çeşitli sebeplerle zayıf addedilmiştir. Senette kopukluktan, meçhul şahsın varlığından söz edilmiş, bazı râvilerin hâfıza ve zabt yönüyle güven vermediği belirtilmiştir. Bilhassa senette yer alan Ebu Şeyh'in üzerinde çok durulmuş, adâlet ve hâfıza yönüyle zaafına dikkat çekilmiş, bu râviden gelen bazı rivayetlerdeki fahiş hatalar örneklerle gösterilmiştir. Meseleye dikkat çekip, açıklamaya girmeyeceğiz. Esasen hadis, dört başı mâmur sahih bile olsa, mütevâtir derecesini bulan sahih rivayetlere muhalefeti sebebiyle "şazz" sınıfına dahil edilir, yine de hükmüyle amel edilmez.611

هاللّ #

هجَحلاِب ُخ ُرْصَن ُنْحَن َو

لوسر َعَم اَنِمَدَق] :اق اُمهْنَع ُ هاللّ

4

ى ِض َر ديعس بأو رباج نعو ـ

ملسم هجرخأ ا.

خارُص].

4. (1281)- Hz. Câbir ve Ebu Saîd el-Hudrî (radıyallahu anhümâ) şöyle demişlerdir: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte hacc için avazımızın çıktığı kadar yüksek sesle telbiye getirerek (Mekke'ye) geldik." [Müslim, Hacc 212, (1248).]612

AÇIKLAMA:

Daha önce de (1269 numaralı hadiste) geçtiği üzere, telbiye çekmede esas, onun cehren ve yüksek sesle olmasıdır. Peygamberimiz bunun, Cebrâil vasıtasiyle tebliğ edilen İlâhî bir emir olduğunu belirtmiştir. Bu rivayet, sesin imkân nisbetinde yükseltilebileceğini ifade eder. Ancak bu hal yine de kişiye zarar verecek dereceyi bulmamalıdır. Zîra çok fazla bağırılacak olursa ses bozulabilir ve normal halde bile çıkamayacak hale gelir. Telbiyenin ihram müddetince ve bir gün içerisinde pek çok kereler, her defasında da normalde üç defa söyleneceği gözönüne alınırsa, sesi ölçülü yükseltmenin gereği anlaşılır. Zaten kadınlara kendileri işitecek kadar söylemeleri tecviz edilmiştir.

Telbiye, Mescid-i Haram, Mina ve Arafat'ta ve hattâ mescid olmayan yerlerde hep yüksek sesle getirilir. Diğer mescidlerde de yüksek sesle telbiye getirilip getirilmeyeceği hususunda ulemâ ihtilâf etmiştir. İmam Mâlik ve İmam Şâfiî hazretlerinden bu hususta iki farklı görüş rivayet edilmiştir. Esah olana göre diğer mecsidlerde de telbiye yüksek sesle getirilmelidir.613

İKİNCİ FASIL

HACC-I KIRAN

Kıran, lügat olarak ن َرَق□ kökünden gelir, iki şeyi bağlamak, birleştirmek demektir. Istılahta hacc ve umreyi birleştirmek, aynı ihramla ikisini de îfa etmek demektir. İmam-ı Âzam'a göre en efdal hacc budur.

610 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/395-396.

611 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/396.

612 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/396.

613 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/396-397.

رْكَب :َلاق . اعيِمَج ِة َرْمُعلا َو□

هبَلُ #

ي هاللّ َلوسر ُت

هجَحلاب يِ□

ع ِمَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر سنأ نع ـ□

لاق ُ . هَدْح َو اد ِرْفُم□ :

لَاقف ُهْن□ :

هجَحلاِب ٌّبَل□

ع ُ هاللّ َى ِض َر َرَمُع َنبا َكِلذب ُتْثَّدَحف ٌّنِ َزُملا ِ هاللِّدْبَع ُنب□

ةرمُع َكْيَّب َل :ُلوُقَ ي # هاللّ َلوسر ُتْعِمَس انايْب ِص ًّا اَنوُّدُعَت اَم :َلاَقف .َكِلذب ُهُتْثهدَحَف اسَنأ ُتيِقَلف

نيخيشلا ظفل اذهو ةسمخلا هجرخأ . ا .

[هجَح َو

1. (1282)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)"ı hacc ve umre her ikisi için de (ihrama girip) telbiye çekerken işittim."

Bekr İbnu Abdillah el-Müzenî demiş ki: "Ben bunu Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e söyledim. Bana: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece hacc için telbiye getirdi" diye cevap verdi.

Sonra tekrar Enes (radıyallahu anh)'le karşılaştım ve İbnu Ömer'in sözünü kendisine aktardım. Bana (kızarak):

"Galiba bizi çocuk yerine koyuyorsunuz. Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı: "Umre ve hacc için lebbeyk!" derken işittim"dedi." [Buhârî, Taksîru's-Salât 5, Hacc 24, 25, 27, 117, 119, Cihâd 104, 126; Müslim, Hacc 185, (1232); Ebu Dâvud, Hacc 24, (1795); Tirmizî, Hacc 11, (821); Nesâî, Hacc 49, (5, 150); İbnu Mâce, Hacc 38, (2968, 2969).]614

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, 1278 numarada keydedilen Hz.Aişe rivâyetine ters düşmektedir. Zîra orada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hacc-ı ifrad yaptığı belirtilirken, bu rivayette hacc-ı kıran yaptığı ifade edilmektedir. Ulemâ bu teâruzu şöyle giderir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacc-ı ifrada niyet etmiş, haccı öyle başlatmış, ancak sonradan umreyi de ilâve ederek kıran yapmıştır. Öyle ise Hz.

Aişe'nin rivâyeti, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haccının başını, Hz. Enes'in rivayeti de haccının sonunu yahut ihram esnasını anlatıyor olmalıdır. Ulemâ: "Bu durumda, Hz. Enes (radıyallahu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in hacc-ı ifrada niyet ettiğini duymamış olmalı" der.

Müslim şârihi Nevevî hazretleri, Enes hadisinin diğer bir çok rivayetlerle arzettiği teâruzu kaldırmak için söylenen te'vilin yapılmasının şart olduğunu belirtir.

2- Hacc-ı kıranın efdal olduğunu söyleyenler, sadedinde olduğumuz rivâyete dayanırlar. Çünkü buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında yaptığı yegâne hacc, hacc-ı kırandır.615

اهينارْصَن اهيِباَرْعأ ٍجَر ٌتْنُك :دبعم نب ٌّبصلا لاق] ُ: هْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر لئاو بأ نعو ـ□

بلع ٌصيرَح بِهِنإ ُهاَنها :

ي ٌتْلُقَف َ ة

لُم ْرُث ُنْب مْيَذُه ُهل ُلاقُي ىت َريِشَع ْنِم ٌج َر ٌتْيَتأ َو ٌتمَلْسأف□ .

اَ

مُهعَمْجإ َلاَقف ؟اَمُهَنْيب َعَمْجأ ْنأب ِل َفْيَكَف ٌّىَلَع ِنْيَبوُتْكَم َة َرْمُعْلا َو ٌّجَحلا ٌتْدَج َو بِهِنإ َو ،داَه ِجالا

نْب ُدْي َز َو َةَعيِب َر ُنْب ُناَمْلَس بِنَيقل َبْيَذُعْلا ُتْيَتأ ٌّأملف امهِب ٌتْلَ ْهأف□

نْدَهلا َنِم َرٌّسيَت اَ□ .

م ْحَبْذاو

نَقلُأ اَمٌّناَأَكف :َلاق

ه ِريِعَب ْنِم َهَقَفِأب اذه اَ□. :

ل اَمُهدَحأ َلاَقف اعَم اَمِهب ٌّلِهُأ اَنأ َو َناَحوُص□ Œم ِرَخ

اَمِهب ٌّلِهُأ اَنأ َو َةٌّصِقْلا ِهْيَلَع ٌتْدَعأف ُ . هْنَع ُ هاللّ

لب□

ى ِض َر ِباٌّطَخلا َنْب َرَمُع ٌتْيَتأ ٌّنَتح□

ج ٌّىَلَع□

. ىئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ . #

كهِيِبَن ِةٌّنُسِل َتيِدُه : ُر□]

مُع َلاَقف . اعي ِمَج□

2. (1283)- Ebu Vâil (radıyallahu anh) anlatıyor: "es-Subeyy İbnu Ma'bed dedi ki: "Ben Hıristiyan bir bedevî idim. Sonradan Müslüman oldum. Kabilemden Hüzeym İbnu Sürmüle adında bir kimseye gelerek:

"Hey adamım, ben cihâd hususunda hırslıyım. Hacc ve umre yapmayı da üzerime vecibe buldum. Ben bu ikisini nasıl birleştirebilirim?" diye sordum. Bana:

"İkisini birleştir ve kolayına gelen bir kurban kes" dedi. Ben de ikisine birden (niyet edip) ihrama girdim. (Kûfe'ye bir merhale mesafedeki) Uzeybe nam mevkiye geldiğim zaman Selmân İbnu Rebîa 614 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/398.

615 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/398-399.

ve Zeyd İbnu Sûhan ile karşılaştım. Ben hacc ve umre her ikisi için ihramdaydım. Biri diğerine benim hakkımda:

"Bu adam devesi kadar da bilgili değil" dedi. Bunu işitince tepeme dağ yıkıldı zannettim. Doğru Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'a gittim. Ben, hac ve umre her ikisi için de ihramımı devam ettirerek, hikâyemi anlattım. Hz. Ömer bana:

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sünnetine irşâd edilmişsin" dedi." [Ebu Dâvud, Menâsik 24, (1799); Nesâî- Hacc 49, (5, 146, 147); İbnu Mace, Menâsik 38, (2970).]616

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet hacc-ı kıranın cevâzına Hz. Ömer'in de katıldığını göstermektedir. Hz. Ömer'in hacc-ı kıran yapmayı yasaklayıp hacc ve umreyi ayrı ayrı yapmayı emrettiğini 1279 numaralı rivayette görmüştük. Burada ise tecviz etmektedir. Zîra, kendisine bu hususta mürâcaat eden, soru soran Subeyy'e: "Peygamberinin sünnetine irşad edilmişsin" diye haccla umreyi bileştirmesini te'yid etmiştir. Bu cümle daha açık bir ifade ile şu mânaya kullanılmıştır: "Sana fetva veren kimse vasıtasıyla Allah seni doğruya, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetine irşad buyurmuş."

2- Önceki rivayetle bu rivayetin arasındaki tearuzu âlimler şu te'vili yaparak bertaraf ederler: "Hz.

Ömer, bu birleştirmeyi bazı maslahatlar için caiz görmüş olmalı ve Hz. Peygamber'in de bu maslahatlara binâen tecviz ettiğini bilmiş olmalıdır. Bu sebeple, her kime hacc ve umreyi birleştirmeyi gerektiren maslahatlar ârız olursa birleştirmenin onun hakkında sünnet olacağı düşüncesini benimsemiş olduğu söylenebilir."

3- Rivayette, Subeyy'e söylenen, "Bu adam devesi kadar da bilgili değil" sözünün mânası şudur: "Hz.

Ömer (radıyallahu anh), haccla umreyi birleştirmeyi yasakladı, bunu herkes bildiği halde bu adam hâlâ bilmiyor. Anlayışsızlıkta ve bilgisizlikte bu adam deve seviyesinde kalmış!" Nesâî'nin rivayetinde: "Sen şu devenden daha şaşkınsın" derler.617

هلَع بلَع لَخَد دَوْس ا' نَبْا

□ ی ِض َر ٍّبِلاَط بأ ِنْبا□

داَدْق ِملا ّنأ] .هيبأ نع محمد نب رفعج نعو ـ3□□

هاللّ □

لا َقف ا□ :

طبَخ .

ی ِض َر َناَّفَع ُنْب ُناَمْثُع اَذه□

و اقيقَد ُهَل ٍّتا َرَكَب ُعَجْنَي َوُه َو ا□

يْقُّسلاِب امُهْنَع ُ هاللّ□ .

قيِقَّدلا ُرَثأ ِهِدَي بلع َو ُهْنَع ُ هاللّ□

.

ی ِض َر ُّبلَع َجرَخَف ِة َرْمُعْلا َو ِهجَحلا َنْيَب َن َرْقَي ْنأ بهْنَي ُهْنَع□

بهْنَت َتْنأ : َلاَقف

نَامْث ُع بلَع َلَخَد َّتَح ،هْيَعا َرِذ بلَع َقيِقَّدلاو َطبَخلا سْنأ اَم ًَف ،طَبَخلا َو□ .

وُه َو اب ِضْغُم ٌّبلَع َج َرَخَف بِيأ َر َكِلذ ُ : هْنَع ُ هاللّ ى ِض َر ُناَمْثُع َلاَقف ؟ِة َرْمُعْلا َو□
ِهجَحلا َنْيَب َن َرْقَي ْنأ

برضَي طبَ

خ وهو عيجنلا اهُفِلعي نأ ع

. جني »

كلام هجرخأ ا «

عَم ٍّة َرْمُع َو].

: لوُق

هجَجِب َّمُههل ا َكْيَّبَل

ي

وهو ،اصعلاب تبرض اذإ ةرجشلا نم رثانتي قرو ط

. بَخلاو »

لمجلا رجويو ءاملاو قيقدلاب «

. باودلا فلع نم

3. (1284)- Câfer İbnu Muhammed babasından naklediyor: "Mikdâd İbnu'l-Esved, (Mekke yolu üzerindeki Sükya nam karyede) Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin yanına girdi. Hz. Ali, bu sırada develerine un ve ağaç yaprağı karışımı yemlerini veriyordu. Mikdâd:"

Şu Osman İbnu Affân (radıyallahu anh) hacc ve umrenin arasını birleştirmeyi yasaklıyor" dedi. Hz.

Ali (radıyallahu anh), ellerinde un ve yaprak bulaşığı olduğu halde dışarı çıktı. -Kollarındaki un ve yaprak bulaşığını hiç unutmayacağım- doğru Hz. Osman'ın yanına girdi.

"Sen, dedi haccla umrenin arasını birleştirmeyi yasaklıyormuşsun, doğru mu?" Hz. Osman (radıyallahu anh) şu cevabı verdi:

"Bu benim reyimdir!"

Hz. Ali: "Umre ve hacc için lebbeyk!" diyerek, öfkelenmiş olarak çıktı." [Muvatta, Hacc 40,(1, 336).]618

AÇIKLAMA:

616 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/399-400.

617 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/400-401.

618 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/401.

1- Hz. Ali'nin develere yedirdiği yem hakkında Zürkânî şu açıklamayı yapar: "Habat: Ağaçtan değnekle düşürüldükten sonra kurutulup öğütülen yaprağa denir. Bu, un vs. ile karıştırılır, suya katılıp hayvana içirilir."

2- Müslim'de Saîd İbnu'l-Müseyyib tarafından yapılan bu rivayette Hz. Ali, Hz. Osman (radıyallahu anhümâ)'a şöyle çıkışmıştır: "Resûlullah'ın yaptığı bir şeyi yasaklamaktan maksadın ne?" Hz. Osman

"Bizi bırak!" derse de, Hz. Ali: "Seni bırakamam" cevabını verir.

3. SATIR ATLAMA

Hz. Ali’nin kızması, Hz. Osman’ın şahsî re’yi ile nassa muhalefeti sebebiyledir. Ashab nazarında bu, büyük hadisedir.

Nesâî'deki rivayette, Hz.Osman'ın re'yinden rücû ettiği anlaşılmaktadır. Şöyle denir: □□فلَبَّت عَلِب

ل بَلن

اق ؟عَّتَمَ تَ# هاللّ لوُس رَ عْمَسَت مَلا ُّلِعَ لَاَقَف نَاَمْثُع مُهَهْنَي مَلف ِةَرْمُعْلاِب ُهُباَحْصَا َو .

"Hz. Ali ve arkadaşları umre için telbiye getirdiler. Hz. Osman onları bundan men etmedi. Bunun üzerine Ali: "Resûlullah (a.s.)'ın temettuda bulunduğunu işitmedin mi?" diye sordu. Hz. Osman: "Evet işittim" dedi."619

افاو

ط اَمُهَل َفاَطَف َة َرْمُعْلا َو َّجَحلا # ِ هاللّ ُلوسر َن َرَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

4□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

ئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ . ا .

د ِحا َو]

4. (1285)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacc ve umreyi birleştirip, her ikisi için de tek bir tavaf yaptı." [Tirmizî, Hacc 102, (947); Nesâî, Hacc 144, (5, 226); İbnu Mâce, Menâsik 39, (2973).]620

AÇIKLAMA:

Bu hadis hacc-ı kıran yapan kimseye, umre ve hacc için tek tavafın kifayet edeceğini ifade etmektedir.

Cumhur (Ahmed İbnu Hanbel, İmam Şâfiî ve İmam Mâlik) bu hadisle amel ederek kârin'e umre ve hacc için tek tavafın ve tek sa'yin kifayet edeceğini söylemiştir.

Evzâî, Sevrî, Şa'bî, İbrahim Nehaî, Ebu Hanife ve ashabı bu hadisle amel etmezler, bunlara göre umre için ayrı, hacc için ayrı tavaf ve sa'y gerekmektedir. Yani kârin iki tavaf ve iki sa'y yapmalıdır. Bu hususta hüccetleri Hz. Ali'den gelen bir rivayettir. Bu rivayette Hz. Ali'nin hacc ve umreyi birleştirerek hacc yaptığı, bunlar için iki tavafda ve iki sa'yde bulunduğu, sonra da: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bu şekilde hacceder gördüm" dediği belirtilir.

Tek tavafa hükmeden Cumhur, Hz. Ali ve İbnu Mes'ud'dan rivayet edilen "çift tavaf"la ilgili rivayetleri "tavâfu'lkudüm ve tevâfu'l-ifâza"ya hamlederler. (1387 numaralı hadise de bakınız.) Doğruyu Allah bilir.621

فاوَط ُهاَفَك ِة َرْمُعْلا َو

لوقي َناك هَّنأ] ا:

م

هجَحلا َنْيَب َعَمَج ْنَم

هْنَع ُ هاللّ

5

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ

براخبلا ظفل اذهو دواد ابأ اهإ ةسمخلا هجرخأ .

اعي ِمَج اَمُهْنِم ّلحُي نَّتَح ّل ِحُي ْمَل َو ُد ِحا َو].

5. (1286)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Hac ile umreyi birleştiren kimseye tek bir tavaf yeterlidir. İkisinin ihramından birlikte çıkar." [Buharî, Hacc 77, 105, Muhsar 1,3, 4, Megâzî 35; Müslim, Hacc 181, (1230); Tirmizî, Hacc 102, (947); Nesâî, Hacc 144, (5, 225-226); İbnu Mâce, Menâsik 39, (2975).]622

نَّتَح اَمُهْنِم ُد ِحاو ٌنْعَس َو ُد ِحا َو ٌفاوَط ُهأ َزْجأ ِة َرْمُعلا َو

بذمرتلا دنعو ـ6:]

هجَحلاب َم َرْحأ ْنَم

اعي ِمَج اَمُهْنِم ّل ِحُي] .

619 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/402.

620 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/402.

621 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/402-403.

622 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/403.

6. (1287)- Tirmizî'de şöyle gelmiştir: "Kim hacc ve umre için ihrama girerse, her ikisinin de ihramından çıkıncaya kadar, tek tavaf, tek sa'y yeterlidir. [Tirmizî, Hacc 102, (948); İbnu Mâce, Menâsik 39, (2975).]623

NOT: 1286 ve 1287 numaralı hadislerin açıklaması 1285 numaralı hadiste yapılmıştır.624

اَمُهْنَع ُ هاللّ

ى ِض َر َرَمُع َنْب ِ هاللّ َدْبَع امهلَك ِ هاللِّدْبَع َنْب َمِلاَس َو ِ هاللّدْيَبُع َنْب ِ هاللَّدْبَع َّنأ] :عفان□
نعو ـ7□

لاَتِقل ُجاَّجحلا َل َزَن َني ِح□

نْيَب َو َكَنْيَب ُلاَحُي ُلاتِق ِسأَّنلا َنْيَب َنوُكَي ْنأ ىشْخَن اَّنإف َماَعلا َّجحَت َ ْنأ َك َّرُض َي :□
اَقف

. رْيَب ُّزلا ِنْبا□

هَنْيَب ٌشْي َرُق ْتلاَخ َني□

ح هاللّ ُلوسر َلَعَف اَمَك ُتْلَعف ِتْيَبْلا َنْيَب َو ِنْ يَب َلي ِح ْنإ :لاق

.تْيَبْلا□

: ِة □ لاَق َّمُث

. □ نْيَب َو .ِتْيَبْلا نْيَب ُكُدِهْشُأ .ِتْيَبْلا نْيَب ُكُدِهْشُأ ْمُكُدِهْشُأ ْمُكُدِهْشُأ ْمُكُدِهْشُأ ْمُكُدِهْشُأ

. □ نْيَب َو .ِتْيَبْلا ْمُكُدِهْشُأ ْدَق بهِنأ ْوأ ْتَبج ٌة َرْمُع . ةرْمُعلاِب َّتَبلف ِةَفْيَلُحلا اَذ َتأ َّتَح َقَلَطْناَف

دَقل : ًَت َّمُث ،# هاللّ ُلوسر َلَعَف اَمَك ُتْلَعف ُهَنْيَب َو ِنْيَب َلي ِح ْنإ َو ، ة َرْمُع ُت يَضَق□
ليِبَس َلُخ ْنإ

د □

. □ اَ رْمأ اَمُه ًإ َو اَح :

م لاَق

□

ءاَدْيَبْلا ِرْهَظِب َناك اَذإ َّتَح َراَس َّمُث ة□

. □ نَسَح ٌة َوْسُأ هاللّ ِلوسر يف ْمُكَل َناَك

ى

. □ ت َرْمُع َعَم ًةَّجح ُتْبَج ْوأ ْدَق بهِنأ ْمُكُدِهْشُأ

.

نْي□

هجَحلا َنْيَب َو ِنْيَب َلي ِح ِة َر ْمُعلا□

ب َو ِنْيَب َلي ِح ْنإ□

اَمهِب ُّلِهُي َقَلَطنا اًَّمُث :ةياور يفو ا

دحاو افاوَط امُهَل َفاَط َّمُث ، ايْدَه ٍّديدَقِب َعاَتْبا ىَّتَح َقَلَطْناف .

مَل َو ، ٌرَحْنَي ْمَل َو ،ةَو ْرَملاو اَفَّصلاِب َو ،ِتْيَبْلاِب َفاَط َو ةَ□ ٍدَلَع ْدِزي ْمَل َو ،َكِلذ

□ □□كَم َمِدَق ىَّتَح اعيِمَج

نأ ىأ َر َو َقَلَح َو َرحَنَف رْحَّنلا ُم ْوَي َناك ىَّتَح ِهْيَلَع َم ُرَح ٍّئَش ْنِم ْلِهَلَح ُّي ْمَل َو ، ْرهصَقُي□ ْمَل َو ، ْقِلْحَي

ةياور يف داز:

هاللّ ُلوسر َلَعف َكِلذَك َلاَق َو ،ل َّو ا ُ ِهِفاوَطِب ِةَرْمُع ْلا َو ِهجَحلا َفا َوَط ىَضَق].

ىئاسنلاو ةثلا هجرخأ ىدهأو .

7. (1288)- Nâfi' alatıyor: "Haccâc-ı Zâlim, Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anh)'le savaşmak üzere Mekke'ye indiği zaman, Abdullah İbnu Abdillah ile Sâlim İbnu Abdillah geldiler ve Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüm)'le konuştular: Kendisine:

"Bu yıl haccı terketmen sana bir zarar vermez. Zîra biz, halk arasında savaş çıkıp seninle Beytullah arasına girileceğinden korkmaktayız" dediler. Abdullah onlara:

"Benimle Beytullah arasına girilerek engel çıkarılırsa, ben de Kureyş'in Hz. Peygamber'le Beytullah arasına girdiği zaman Resûlullah'ın davrandığı şekilde davranırım. Şahid olun, şu anda umreye niyet ettim!" dedi ve derhal kalkıp Zülhuleyfe'ye gitti. Umreye niyet ederek ihram giydi, telbiye getirdi.

Sonra şunu söyledi: "Yolumu serbest bırakırlarsa umremi tamamlarım. Beytullah'la aramda engel olurlarsa Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığı gibi yaparım." Ve şu âyeti tilâvet etti.

(Meâlen): "Resûlullah'ta sizler için güzel örnek vardır" (Ahzâb 21).

Sonra yoluna devam etti ve Beydâ sırtına kadar geldi. Orada: "Bunların ikisinin hükmü de aynı. Eğer benimle umrem arasına girip mâni olurlarsa haccıma da mâni olmuşlar demektir. Sizleri şâhid kılıyorum, umre ile birlikte hacca da niyet ettim" dedi. Yoluna devam etti. Kadid'e geldiği zaman bir kurbanlık aldı. Sonra (Mekke'ye girip) hacc ve umre her ikisi için tek bir tavaf yaptı."

Bir rivayette şöyle denmiştir: "Her ikisi için de ihrama girdi ve böylece

Mekke'ye geldi. Beytulah'ı tavaf etti. Safâ ve Merve arasında sa'y etti, buna bir ilâvede bulunmadı, ne kurban kesti, ne traş oldu, ne taksirde bulundu, ne de ihramla haram ettiği şeylerden birini nefsine helâl kıldı. Kurban gününe kadar bu hâl üzere devam etti. O gün kurban kesti, traş oldu. İlk yaptığı tavafla hem haccın hem de umrenin tavafını yerine getirdiği kanaatinde idi.

Sonunda: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle yapmıştı" dedi." [Buharî, Hacc 77, 105, Muhsar 1, 3, 4, Meğâzî 35; Müslim, Hacc 180-183, (1230); Muvatta, Hacc 42, (1, 337); Nesâî, Hacc 53, (5, 158), 144, (5, 226).]625

AÇIKLAMA:

623 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/403.

624 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/403.

625 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/404-405.

1- Hadiste geçen Haccâc-ı Zâlim hâdisesinin kısaca mahiyeti şudur: Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anh) Emevî halifesi Abdülmelik İbnu Mervan'a biat etmeyip, Mekke'de halifeliğini ilân etmişti. Abdülmelik onun muhalefetini bertaraf etmek üzere Haccâc komutasında bir orduyu Mekke'ye gönderdi. Haccâc, Mekke'yi muhasara etti. Mancınıkla Harem-i Şerif'e taş atmaya başladı.

Bu hâdise, hacc mevsimine rastlamıştı. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in ricasıyla, Haccâc muhasarayı hacc mevsimi boyunca kaldırdı. Hacc menâsiki tamamlanınca Haccâc, hacılara Mekke'yi çabuk terkedip, memleketlerine dönmelerini duyurdu. Kâ'be'nin bile isabet alarak yıkılmasına ebep olan mancınıkla taş atışlarına yeniden başladı.

Hz. Abdullah İbnu Zübeyr'in şehid edilmesiyle sonuçlanacak bu vak'a hicrî 73.yılda cereyan etti.

2- Abdullah İbnu Ömer'e haccetmemesini tavsiye eden Sâlim ve Abdullah, İbnu Ömer'in oğullarıdır.

3- İbnu Ömer bu tavsiyeye uymaz. O, içinde bulunduğu muhtemel engelleme durumunu, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in umre niyetiyle çıktığı ve fakat engellendiği Hudeybiye hâdisesine benzetmiştir. O zaman Resûlullah ve Ashabı umre yapmadan dönmüşlerdi. Ancak Müslümanlar, umre yapmış gibi ihramdan çıkıp kurban kesmiş ve traş olmuşlardı.

4- Bu hadis, hacc-ı kıran için bir tavafla, bir sa'y kâfidir diyenlere hüccettir. Bu meseleyi 1285

numaralı hadiste yerince açıkladık.

5- Beydâ, Zülhuleyfe'de hâlî, boş bir yerin adıdır. Kudeyd dahi Mekke-Medine arasında bir yer adıdır.626

ÜÇÜNCÜ FASIL

HACC-I TEMETTÜ VE HACCIN FESHİ

يلَع َنَاك َو ،ةَعْتُمْلا نَع ىَهْنَي ُهْنَع ُ هاللّ□□

لاق قيقش نب: [

ى ِض ًَر ُنَاَمْثُع َنَاك□

هاللّدبع نع ـ1□ □

هاللّ □

ة .

ى ِض ًَر ِّيلَع َلاَقف َمِلَك امُهْنَع ُ هاللّ□

هسلَعِل ُنَاَمْثُع َلاَقف ا

.

□□ ى ِض ًَر□

ِه ب ُرُمأَي ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض ًَر□

ملسم هجرخأ

نيِفِئاَخ اَّنُك اَّنِكل َو ْلَجأ :لاق # هاللّ ِلوسر َعَم اَنْعَّتَمَت اهنأ َتْمِلَع ْدَقَل :ُ هْنَع□].

ئاسنلاو .

1. (1289)- Abdullah İbnu Şakîk anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh) hacc sırasında temettuda bulunmayı yasaklıyor, Hz. Ali de bunu emrediyordu. Hz. Osman, Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'ye bir kelâm söyledi. Hz. Ali (radıyallahu anh): "Sen de biliyorsun ki biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte haccederken temettu haccı yaptık" dedi. Hz. Osman da: "Evet, ama biz korkuyorduk" dedi." [Müslim, Hacc 158, (1223); Nesâî, Hacc 50, (5, 152).]627

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen mut'a'dan maksad, temettu haccıdır. Yani umre ve hacca beraberce niyet edilip, önce umre yapıldıktan sonra ihramdan çıkıp, ihram yasaklarından istifade ettikten sonra hacc için yeniden ihrama girmek suretiyle yapılan hacc çeşidi.

Şu halde Hz. Osman'ın yasaklayıp, Hz. Ali'nin de emrettiği mut'a' dan maksat budur. Hz. Ömer ve Hz.

Osman, her ikisinin de hacc-ı temettu yapmayı yasakladıklarını başka rivayetlerden de bilmekteyiz.

(1279 ve 1284 numaralı hadislere bakılsın). Ancak bu yasak tenzihî bir yasaktır, tahrimî değil.

2- Hz. Osman "Ama biz korkuyorduk!" sözü ile, fetihten önce 7. yılda yapılan umretü'lkaza'yı kastedmiş olabilir. Ancak o zaman sadece umre yapılmıştır, dolayısıyla temettudan söz edilemez.628

□ نَامْثُع َو ُرَمُع َو ٍّرْكَب وُبأ□

و هاللّ ُلوسر َعهتَمَ]ت :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض ًَر سابع نبا نعو ـ□

ىئاسنلاو ىذمرتلا ُهجرخأ ُ ة .

يِواَعُم اَهْنَع ىهَن ْنَم ُل َّوأ َو ،مُهْنَع ُ هاللّ ى َِض ًَر□].

626 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/405-406.

627 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/407.

628 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/407.

2. (1290)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallahu anhüm ecmain) hacc-ı temettu yaptılar. Bunu ilk yasaklayan Hz. Muâviye (radıyallahu anh) oldu." [Tirmizî, Hacc 12, (822); Nesâî, Hacc 50, (5, 153, 154).]629

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayete göre, Hz. Osman ve Hz. Ömer de hacc-ı temettu yapmışlar, hacc-ı temettuya ilk yasak koyan da Hz. Muâviye'dir. Hadis, bu haliyle önce kaydettiğimiz rivayetle teâruza düşer, zîra önceki rivayette Hz.Osman'ın yasaklama koyduğu ifade edilmektedir. Bazı âlimler bu durumu şöyle te'vil ederler:

"Hz. Osman'ın ve Hz. Ömer'in nehiyleri tenzihîdir. Hz. Muâviye'nin nehyi ise tahrimîdir. Öyle ise tahim mânasında ilk yasaklamayı yapan Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'dir." Nitekim Nevevî, Hz.

Ömer ve Hz. Osman (radıyallahu anhümâ)'ın nehiylerinin tenzihî olduğunu belirtir.

Tenzihî yasaklama, tavsiye mânasını taşır, kesin bir emir mânasına gelmez.630

اَذه َو ،# هاللّ ِلوسر َعم اَنْعَّتَمَت ْدَقَل] :لاق هنأ ُهْنَع ُ هاللّ

3□

□ـ ى ِض ًَر صاقو ىبا نب دعس نعو

كلامو ملسم هجرخأ .[ِةيلِهاَجلا يف َةكم ِتوُيب ِش ْرُعْلاِب ِنْعَي ِش ْرُعْلاِب ٌرِفاَك َةَيِواَعُم ِنْعَي

ملسم ظفل اذهو ،ىئاسنلاو ىذمرتلاو .

3. (1291)- Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) demiştir ki: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile hacc-ı temettu yaptığımız zaman bu adam -ki Muâviye'yi kasteder- Urş'ta -ki Urş'la cahiliye devrindeki Mekke evlerini kasteder- kâfirdi." [Müslim, Hacc 164, (1225); Muvatta, Hacc 60, (1, 344); Tirmizî, Hacc 12, (823); Nesâî, Hacc 50, (5, 152-153).]631

AÇIKLAMA:

1- Urş, "arîş"in cem'idir. Arîş, dikili ağaçlardan yapılan çardak dediğimiz şeydir. Mekke'nin evlerine urş denmesi, dikili ağaçlardan yapıldığı ve içlerinde gölgelenildiği içindir.

2- Hz. Muâviye'ye, Hz. Sa'd'ın: "O gün kâfirdi" demesi, târihî bir gerçeğin ifadesidir. Zîra Hz.

Muâviye (radıyallahu anh)'nin İslâm'la müşerref olması muahhardır ve sekizinci hicrî yıldır. Sa'd'ın bahsettiği temettu haccından maksadı 7. hicrî yılda yapılan umretü'lkaza'dır. Daha önce de belirttik, Araplar, umreye de hacc derler. Hakikî haccla umreyi ayırmak için umreye hacc-ı asgar, öbürüne hacc-ı ekber derler. Hz. Muâviye, Müslüman olduktan sonra, hep Medine'de kalmış ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan ayrılmamıştır. Şu halde diğer umrelerde kâfir olması mevzubahis olamaz.

3- Bu hadis de hacc sırasında temettunun caiz olduğuna delil kabul edilmiştir.632

بلاِإ ِة َرْمُعْلاِب

هاللّ ُلوسر #

عاَد َولا ِةَّجَح يف

عهتَمَ]

ت :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

4

ى ِض ًَر رمع نبا نعو ـ

سأّنلا َعَّ تَمَت َو ِهجَحلاِب َّلَهأ َّمُث ِة َرْمُعْلاِب َّلَهأَف َأدَب َو ،ةَفْيَلُحلا يِذ ْنِم َنْدَهْلا ُهَعَم
َقاَسَف ،َندْهأ َو ِهجَحلا

سأّنلِل َلاَق َةَّكَم َمِدَق اهمَلف :

ذْهُي َمَل ْنَم ْمُهْنِمو نَدْهأ ْنَم ِسأّنلا َنِم َناَكو ،هجَحلا بلاِإ ِة َرْمُعْلاِب ُهَعَم.

نَدْهأ ْمُكْنِم ْنُكَي ْمَل ْنَم َو ،ُهَّجَح ى ِضْقَي َّتَح ِهْيَلَع َمُرَح ٍّئَش ْنِم ُّل ِحُي َ ُهَّنإف نَدْهأ ْمُكْنِم
َناك ْنَم

ايْدَه ْد ِجَي ْمَل ْنَمف ،دْهُيل َو

هلَحُيل َو ْره ِصَقُيل َو ِة َو ْرَملا َو اَفَّصلا

هجَحْلاِب ّلِهُيِل ّمُث ْلِ□

ب َو ِتْيَبْلاِب ْفُطَيْلَف□

ىذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .

هِلْهأ ىلاِ َعَج َر اَذإ ةَعْبَس َو ِهجَحلا يف ٍماهيأ َةَث ًَت ْمُصَيْلَف□].

4. (1292)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccında umre ile hacca kadar temettuda bulundu ve kurban kesti. Kurbanını Zülhuleyfe'den itibaren beraberinde götürdü. Menâsikin icrasına (umre için niyetli) başlayıp, umre telbiyesi getirdi. Sonra hacc için telbiye getirdi. Beraberindeki ashabı da umre ile hacca kadar temettuda (istifade) bulundu.

Hacc kafilesi içerisinde kurbanı olanlar da vardı, olmayanlar da.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye geldiği zaman halka hitâben: "Kimin kurbanı varsa, haccını tamamlayıncaya kadar ihramdan çıkmasın, kimin kurbanı yoksa tavaf ve sa'yini yapsın, saçını kısaltarak ihramdan çıksın. Sonra hacc için tekrar ihrama girip kurbanını kessin, kim kurban bulamazsa hacc sırasında üç gün, evine dönünce de yedi gün olmak üzere (on gün) oruç tutsun"

buyurdu." [Buharî, Hacc 104; Müslim, Hacc 174, (1227); Ebu Dâvud, Hacc 24, (1805); Nesâî, Hacc 50, (5, 151-152).]633

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis şu âyeti açıklayıcı mahiyettedir: "Haccı da, umreyi de Allah için tam yapın. Fakat (herhangi bir sebeple bunlardan) alıkonursanız o halde kolayınıza gelen kurban(ı gönderin. Bununla

629 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/408.

630 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/408.

631 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/408.

632 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/408-409.

beraber) kurban yerine (Mina'ya) varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin. Artık içinizden kim hasta olur, yahud başından bir eziyeti bulunursa ona oruçtan, ya sadakadan, yahud da kurbandan biriyle fidye vâcib olur. Emniyette olduğunuz vakit ise, kim hacca kadar umre ile faidelenmek (sevaba girmek) isterse kolayına gelen bir kurban kesmek vacib olur. Fakat onu bulamazsa hacc günlerinde (ihramlı olarak) üç, döndüğünüz vakit yedi gün olmak üzere oruç tutmak vacib olur ki, bunlar tam on gün eder. Bu, âilesi, ikâmetgâhı Mescid-i Haram'da bulunmayanlara aittir. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah, cezası cidden çetin olandır." (Bakara 196).

2- Rivayetin baş kısmında geçen "Resûlullah Veda haccında umre ile hacca kadar temettuda bulundu."

cümlesini şöyle açmamız, anlaşılmasını kolaylaştıracaktır: Temettu, lügat olarak istifade etmek, faydalanmak demektir. Öyle ise, burada şu iki mâna mevcuttur:

1- Resûlullah umreyi haccla birleştirerek hacc-ı kıran yaptı, böylece umre sevabından da istifade (temettuda) bulundu.

2- Resûlullah, umreye de karar verip, umreyi tamamlayınca, ihramdan çıkıp hacc başlayıncaya kadar ihram yasaklarından istifade etti.

Aslında bu her iki te'vil aynı neticeye çıkar.

3- Muhaddisler, Resûlullah'ın önce hacca mı, umreye mi niyet ettiği hususunda farklı yorumlar ileri sürmüşlerdir:

1- el-Mühelleb'e göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ashabına önce umre yapmalarını, sonra da hacca niyet etmelerini söylemiştir.

2- Kadı İyaz'a göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) önce hacc-ı ifrada niyet etmiş, sonra da umre için ihrama girmiş ve neticede hacc-ı kıran yapmıştır.

Diğer rivayetleri de nazar-ı dikkate alan âlimler, başkaca farklı yorumlar yapmışlarsa da umumiyetle benimsenen ve te'lif edici mahiyette olanı Resûlullah ve ashabının önce hacc-ı ifrada niyetlenmiş

olmakla birlikte sonradan umreye de niyet ederek hacc-ı kıran yapmış olmasıdır.

Nevevî şöyle der: "Bize göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hacc-ı kırandan başka şekilde haccetmiş olması mümkün değildir. Zîra, Hz. Peygamber'in umresinden, tekrar ihram giymek üzere Harem bölgesinin dışına (hıll) çıkmadığı, kurban sebebiyle ihramda kaldığı hususunda ulemâ ihtilâf etmez. Nitekim hacc-ı kıranın hükmü de budur."

4- Yeri gelmişken şu hususu belirtelim: Sadedinde olduğumuz rivayet, önce sadece hacca niyet edildiği halde, sonradan umreye çevrildiğini, umreden sonra tekrar hacca geçildiğini göstermektedir.

Ulemâ, haccı feshederek umre yapma keyfiyetinin sadece Resûlullah'ın ashabına mahsus bir durum olduğunu ifade eder. Ayet-i kerimede hacca niyet edenlerin bunu tamamlamaları emredilmiş olması sebebiyle, artık haccdan umreye geçmek mümkün değildir. İbnu Abbas dışında bütün Ashab'ın ve ulemânın kâhir ekseriyetinin görüşü budur. Hacılar, bugün, mîkat yerinde ne çeşit hacc yapacaklarsa niyeten belirtmeleri gerekir. Hacc-ı ifrada niyet etmiş ise, artık, hacc-ı kıran veya hacc-ı temettuya geçemez. 1308 numaralı hadiste gelecek olan "ebediyen temettu yapılacağı"na dair ifade hacc aylarında yapılacak umre veya hacc-ı kıranın cevazına hamledilmiştir. Bu iki ibadet kıyamete kadar caizdir. Fakat haccın umreye tahvili o yıla âittir.

633 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/409-410.

5- Temettu yapan kimseye vacib olan kurban, Şâfiî hazretlerine göre, temettunun hacda hasıl ettiği eksikliği gidermek gayesine matuftur ve dem-i cebr'dir. Binaenaleyh kurban sahibi bundan yiyemez.

Şafiî hazretlerine göre, efdal olan hacc hacc-ı ifraddır. Haccla, umrenin birleştirilmesi haccda noksanlık hasıl eder, kurbanla bu noksanlık telâfi edilir.

İmam-ı Âzam'a göre bu kurban, iki ayrı ibadeti; hacc ve umreyi tamamlatmış olduğu için, Cenâb-ı Hakk'a bir şükran olarak îfa edilir. Öyleyse bu bir şükür kurbanıdır (dem-i şükran), sahibi etinden yiyebilir. Daha önce de belirtildiği üzere, İmam-ı Âzam'a göre haccın efdali hacc-ı kırandır, hem umre hem de hacc îfa edilmiş olmaktadır.

6- Kurban bulunamadığı takdirde tutulacak orucun üçü Zilhicce'nin 7. 8. ve 9. günlerinde tutulacaktır.

Bu orucu tutanlar, memleketlerine dönünce yedi gün daha tutarak orucu ona tamamlarlar. Şafiî hazretleri, âyetin zâhirini esas alarak, geri kalan yedinin mutlaka dönüşte tutulmasını şart koymuştur.

Ebu Hanife hazretleri, "Dönüş'ten maksad hacc menâsikinin tamamlanmasıdır" diyerek, daha Mekke'de iken tutulabildiğini söylemiştir.634

□□فقالَ أهلَ .

] :□5ـ وعن عكرمة قال

□سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ ً رَ ضِ ىَ اللّه ُ عَنْهُما عَنْ مُتْعَةِ الحَجه

لَواُ

وَ اهْ لَنا؛ فَلمَّأ قَدِمْنَا مَكَّةَ قالَ #: اجْعَ

#

□فيِ حَجَّةِ الودَاع

الماهُجا رِ ُ ونَ وَ ا ّ نْصاَرُ وَ اْزوَ اجُ النَّبِه

عَمْرَ ةً اِ ّ مَنْ قَلَّدَ الهدْىَ فَطُفْنَا بِالْبَيْتِ وَ بِالصَّفَا وَ المْرَ وَ ة، وَ أتَيْنَا النهِساَ ء، وَ لَبِسْ ٌ نَا
اِ ٌ هَا لَكْمُ بِالحَجِه

□□فاِنَّهُ ´ َ يحِ ُ لّ حَتَّى يَبْلُغَ الهدْ ُ ي مَحِ لَّهُ ُ ثمَّ أمَرَن ا عَشِيَّةَ التَّرْ وِيَةِ أنْ نُهِل

:

□وَ قاَلَ مَنْ قَلَّدَ الهدْن

□ الثِهياَب .

فَ ًَ رَ غْنَا مِنَ المناَسِكِ جِ ئنَا فَطُفْنَا بِالْبَيْتِ وَ بِالصفَّا وَ المْرَ وَ ة، وقدْ تَمَّ حَجُّنَا وَ عَ لَيْنَا
بِالحَجِه فإذاَ

الهدي كما قال تعالى: فما استيسر من الهدْ ا

.[

ةي

Œ

أخرجه البخاري تعليقا

5. (1293)- İkrime anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a müt'atulhacc'dan sorulmuştu, şu cevabı verdi:

"Veda haccında, Muhacirler, Ensarîler ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri hep ihrama girdiler, biz de girdik. Mekke'ye geldiğimiz zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Kurbanlık nişanlıyanlar hariç, herkes hacc için giydiği ihramı umreye çevirsin" diye emretti. Biz de Beytullah'ı tavaf etik. Safâ ve Merve'de sa'y yaptık. (İhramdan çıkarak) kadınlarımıza geldik, elbiselerimizi giydik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunu da söylemişti:

"Kim kurbanlık nişanlamışsa, kurbanlığı mahalline varıncaya kadar ihramdan çıkmasın!"

Terviye akşamında (yani Zilhicce'nin 8. günü) bize hacc için ihrama girmemizi emretti. (Harem bölgesinin dışına çıkarak ihramlarımızı giyerek hacca başlayıp) menâsiki tamamladığımız zaman Mekke'ye geri gelip Beytullah'ı, Safâ ve Merve'yi tavaf ettik. Böylece haccımız tamamlanmış, âyet-i kerimenin buyurduğu üzere (Meâlen): "Haccı da umreyi de Allah için tam yapın. Fakat (herhangi bir sebeple bunlardan) alıkonursanız, o halde kolayınıza gelen kurban gönderin..." (Bakara 196) üzerimizde kurban borcu kalmıştı." [Buharî, Hacc 37. (Buharî bunu bab başlığında ta'lik (senetsiz) olarak kaydetmiştir.]635

AÇIKLAMA:

1- Müt'atu'lhacc, haccda temettu demektir. Daha doğru tâbiriyle hacc-ı temettu demektir. Yani ihramı giyerken önce umreye niyet etmek, umreyi yaptıktan sonra, ihramdan çıkıp ihram yasaklarından istifade edip, hacc zamanında hacc için yeniden ihrama girmektir. Cumhûr, hacc-ı temettuyu bir şahsın, umre ve haccı bir seferde, aynı yılın hacc aylarında önce umreyi yapmak suretiyle îfa edebileceğini belirtir. Mekkî olanlar bunu yapamazlar. Sadedinde olduğumuz hadis, Veda haccı sırasında Ashab'tan bir kısmının bu şekilde hacc yaptığını ifade etmektedir.

2- Kurbanlık nişanlayan tâbiri, kesmek üzere kurban hazırlayanlar demektir. Çünkü, hayvanın kurban edilmek üzere ayrıldığını belirten birtakım eşya onun üzerine takılır, bu takılarla hayvan nişanlanmış

ve işaretlenmiş olurdu.

634 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/410-412.

635 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/412-413.

3- Başlangıçta Ashab hep hacc-ı ifrad için ihram giymiş olduğu halde, sonradan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emriyle umreye çevrilir. Bu çevirme işinin sadece Sahabe'ye ait bir keyfiyet olduğunu, sonradan neshedildiğini önceki hadiste izah ettik.

4- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) kesilen kurban hususunda, bunun bir şükran kurbanı olduğu kanaatinde olmayıp, haccdaki temettudan (istifade etmeden) hasıl olan noksanlığın telâfisi için teşrî edildiğine inandığı için, rivayetin sonunda "Haccımız tamamlanmış, âyet-i kerimenin buyurduğu üzere üzerimizde kurban borcu kalmıştı" der.636

□□ ِباَحْص دَّمَحُم ‘

لاق هنع ُهْن:]

□كِتَناَ ُةَعْتُملا يف هجَحلا

□هالّ ُ ع

6□

□ـ نعو ىبأ رذ ًَر ِض ى

. ة هجرخأ ملسم ظفللاو ،هل وبأو دواد ئاسنلاو

.[□□صاَح

6. (1294)- Ebu Zer (radıyallahu anh) demiştir ki: "Haccda mut'a sadece Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabına hastır." [Müslim, Hacc 189, (1224); Ebu Dâvud, Menâsik 25, (1808); Nesâî, Hacc 77, (5, 179-180); İbnu Mâce, Hacc 42, (2984).]637

AÇIKLAMA:

Ulemânın açıklamasına göre buradaki mut'a'nın mânası haccı bozarak umre yapmaktır. Bu hâl bir kereye mahsus olmak üzere Veda haccında Ashab'a helâl kılınmıştır. Sonraki yıllarda câiz görülmemiştir.638

[نيذَّلا ِبْك َّرلِل اَّإ َكِلذ ُنْكَي ْمَل ة َرْمُع اَهَخَسَف َّمُ ث َّجَح ْنَميِف ُلوُقَي هٍّرَذ وُبأ َناَ

ك .دواد بأ دنعو ـ7

. ة

[صاَ #

خ هاللّ ِلوسر َعَم اوُناك

7. (1295)- Ebu Dâvud'daki rivayette şöyle denmektedir: "Ebu Zer (radıyallahu anh), hacca niyetle ihram giyip sonradan bunu umreye çevirenler hakkında şöyle diyordu: "Bu, sadece Hz. Peygamber'le haccedenlere has bir ruhsattı." [Ebu Dâvud, Menâsik 25, (1807); İbnu Mâce, (Hacc 42, (2985).]639

اَهِب ىِن َرَمأف ِةَعْتُملا ْنَع امُهْنَع ُ هاللّ

لاق ةرمج ىبأ نعو ـ8:]

ى ِض ًَر َساَّبَع َنْبا ُتلأَس

اَهوُه ِرَك ٌساَن َناك :

و َلاق

. َمَد يف ٌك ْرِش ْوأ ٌةاَش ْوأ ٌة َرَقَب ْوأ ٌرو ُزَج اَهيِف :َلاَقَف ْندهلا ِنَع ُهُتلأَس َو .

هُت ْرَبْخَأف ساَّبَع َنْبا ُتْيَتأَف :ٌرو ُرْبَم ٌّجَح َو ٌةَلِهَبَقَتُم ٌة َرْمُع :ُلوُقَي ًِنَاَق ِمانَملا يف ُتْيأ
َرَف ُتْمِنَف

. ناخيشلا هجرخأ #

.[ه ُ ركبأ ُ َرَ ةَّنُس ِبأ مِساَقْلا :

اللّ َلاَقف

8. (1296)- Ebû Cemre anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a mut'a'dan sordum; bana onu yapmamı emretti, haccda kesilen kurbandan sordum. "Bu hususta, dedi, deve veya sığır veya davar veya kana ortak olmak imkânları var (bunların hepsi meşrudur).

"Ebû Cemre der ki: "İnsanlar mut'ayı mekruh addediyorlardı. (Eve gelip) uyudum. Rüyamda birisini gördüm (bana gelip):

"Makbul umre, mebrûr hacc!" diye müjdeledi. Hemen İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a gelip haber verdim. Bana:

"Allahu ekber! Ebu'l-Kâsım (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti!" dedi." [Buharî, Hacc 102; Müslim, Hacc 204, (1242).]640

AÇIKLAMA:

636 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/413.

637 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/413.

638 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/414.

639 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/414.

640 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/414.

1- Buradaki mut'a, haccda temettuda bulunmak, yani önce umre yapıp ihramdan çıkmak, bir müddet ihram yasaklarından faydalanmak, sonra hacc için tekrar ihrama girmektir.

2- İbnu Abbâs (radıyallahu anh), kurban edilebilecek hayvanları saymıştır: Deve, sığır, davar, kana ortaklık. Bu hayvanlar mutlak sayıldığı için erkek veya dişi olabileceği belirtilmiştir.

Kan ortaklığı: Deve veya sığır için tecviz edilmiştir. Hz. Câbir'den gelen bir rivayete göre deve ve sığıra yedi kişi ortak olabilir. İmam Şâfiî ve Cumhûr'a göre ortaklıkla katılanların kurbanları tatavvu veya vâcib olabilir, ete iştirak de olabilir. Ebu Hanife'ye göre bütün ortaklar "kurban" niyetiyle kesmelidir, et ortağı makbûl değildir. İmam Züfer hepsinin aynı çeşit kurban olmasını şart koşar. Bazı Mâlikîler bir kısmı vacib, bir kısmı tatavvu kurbanı olsa ortak kesilebilir demiş, ancak İmam Mâlik, Züfer gibi "caiz olmaz" demiştir.

Davarı bir kimse kesebilir, ortaklık bilicma caiz olmaz.641

ثُمَّ أَقَامَ بِمَكَّةَ حَتَّى

لاق هنأ ام: [

هجَحلا ِرُهْشأ يف َرَمَتْعا ْنَم

هْنَع ُ هاللّ

9

ى ِض ًَر رمع نبا نعو ـ

يف ٍماَّيأ ِةَث ًَث ُماَي ِصَف ْد ِجَي ْمَل ْنإف ِيْدَهلا َنِم َرَسْيَتْسا اَم ِهْيَلَع َو ّجَح ْنإ ٌعِهتَمَتُم َوُهَف ٌجَحلا ُهَك ِرْدُي

يف هلو. َّجح َّمُث ٌجَحلا َتأ َّتَح َماَقأ َكِلذ :

و لاقو كل

ام هجرخأ .

هِلْهأ ىلإ َعَج َر اَذإ ٌةَعْبَس َو ِهجَحلا].

يِذ يف

،

هجحلا َدْعَب َرِمَتْعأ ْنأ ْن ِم َّىلإ ُّبَحأ ِيْدُهأ َو ِهجَحلا َلْبَق َرِم ًتْعأ ْن ِ هاللّ َو :لاق ىرخأ

ةَّج ِحلا .

9. (1297)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Kim hacc aylarında umre yapar, sonra Mekke'de hacc zamanı gelinceye kadar ikâmet ederse bu kimse, hacc da yaparsa mütemettidir. Bu durumda kolayına gelen bir kurban kesmesi vacib olur. Eğer kurban bulamazsa, üç günü hacc sırasında, yedi günü de döndüğü zaman olmak üzere (on gün) oruç tutar."

İmam Mâlik der ki: "Bu hüküm, o kimsenin hacc zamanına kadar orada ikamet etmesi ve aynı sene içinde hacc yapması halinde câridir." [Muvatta, Hacc 62, (1, 344).]

Muvatta'nın bir diğer rivayetinde der ki: "Allah'a yemin olsun, haccdan önce umre yapıp (bu sebeple) kurban kesmem, haccdan sonra Zilhicce ayında umre yapmamdan daha sevimlidir."642

AÇIKLAMA:

Muvatta'nın bir başka rivayetinde kaydedilen son cümle de Abdullah İbnu Ömer'e aittir. Bu cümle, kurbanın, temettu sebebiyle kesildiğini ifade eder. Haccdan sonraki umre için kurban kesilmez. Şu halde İbnu Ömer'e göre kurbanı vâcib kılan durum, aynı senenin hacc ayları içerisinde umre yapıp temettuda bulunmak, sonra da hacc yapmaktır.643

لْبَق ُرِمَتْعأ :لاق ِبيَسُملا َنْب َديِعَس َلأَس ًُج َر َّنأ] .بملس ا' ةلمرح نب نمحرلادبع نعو ـ11□□

.

هجُحَي ْنأ َلْبَق # هاللّ ُلوسر َرَمَتْعا ِدَق : ْمَعَن :لاق ؟هجُحأ ْنأ[

10. (1298)- Abdurrahmân İbnu Harmele el-Eslemî anlatıyor: "Bir adam gelip Said İbnu'l-Müseyyib'e:

"Haccdan önce umre yapayım mı?" diye sormuştu. Şöyle cevap verdi:

"Evet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haccetmezden önce umre yaptı." [Muvatta, Hacc 57, (1, 343).]644

يف َرِمَتْعي ْنأ ُهْنَع ُ هاللّ

تْسا َ : ة □

ى ِض ًَر َرَمُع َنَذأ□

مَلَس ِبأ َنْب َرَمُع َّنأ] بيسملا نبا نعو ـ11□□

هجُحَي ْمَل َو ِهِلْهأ ىلاِإ َلَفَق َّمُث َرَمْتعاَف ُهَل َنِذأف ٍلا َّوَش] .

641 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/415.

642 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/415-416.

643 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/416.

644 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/416.

11. (1299)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Ömer İbnu Ebî Seleme, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den, Şevvâl ayında umre yapmak için izin istedi. O da izin verdi. İbnu Ebî Seleme umre yapıp ailesine döndü, haccetmedi." [Muvatta, Hacc 58, (1, 343).]645

د ِجَي ْمل ْنَمِل□

هصلا] :تلاق اهْن

□ هجَحلا يلاِإ ِة َرْمُعْلاِب َعَّتَمَت ْنَمِل ُماَي□

ع ُ هاللّ□

12□

ى ِض ًَر ةشئاع نعو ـ□

.

ى ِض ًَر َرَمُع ُنْبا َناك َو ىن ِم َماهيأ َماَص ْمُصَي ْمَل ْنإف َةَف َرَع ِم ْوَي ىلاِإ□

نأ َنْي□

هجَحلاِب َّلِهُي□

ب اَم ايْدَه□

كلا

.

. م ةثثلا ثيداح ا‘ هذه جرخأ

ِكلذ ُلوُقَي امُهْنَع ُ هاللّ□]

12. (1300)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şöyle demiştir: "Oruç, umre yapıp hacca kadar temettuda bulunup da hacc için ihrama girmesinden arefe gününe kadar kurban bulamayan kimse içindir. Eğer orucu tutmazsa, Minâ günlerinde tutar" İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) de böyle hükmediyordu.

[Muvatta, Hacc 255, (1, 426).]646

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, hacc için ihrama girmedikçe, temettu sebebiyle kurbanın vacib olmayacağını ifade ediyor.

İhramla vacib olan kurban, arefe gününe kadar te'min edilemezse oruç tutması câiz olur. Daha önce tutmadı ise yevm-i nahr denen kurbanın birinci gününü takip eden üç günde -ki eyyam-ı Mina da denir- orucun ilk üçü tutulacak, geri kalan yedisi de memlekete dönünce tutulacaktır.

Rivayetten anlaşılan şu ki, muhtemelen, Hz. Aişe yevm-i nahrden, yani Zilhicce'nin 10. gününden önce tutulacak orucun borçtan kurtulmada daha üstün olduğu ve böyle emredilmiş bulunduğu kanaatinde idi. Bir başka ifade ile, Hz. Aişe bu vacib orucun eda vaktinin yevm-i nahr'den önce olduğu, Mina günlerinin ise edâ değil kaza günleri olduğu, dolayısıyla, yevm-i nahrdan önce tutulacak oruçlar her dileyene mübah, Mina'da tutulacak oruçlar ise, zarurete mebni olarak sadece daha önce borcunu ödemeyen kimselere mübah olup, bu durumda olmayanlara memnu olduğu kanaatinde idi.

Yine ona göre, Mina günlerinde üç gün oruç tutmanın cevazı, oruç vacib olanlarla ilgil olarak Kur'ân'da yer eden: "...(kurban) bulamazsa hacc günlerinde üç gün oruç tutmak" emrine ittiba etmiş

olmak içindir.

Şafiîlerden bazıları, bu telakkiye uyarak, sonradan tutulan orucun kaza olduğuna hükmetmiştir.

Mezheb görüşü, önceden tutmanın efdal olduğunu te'yid etmekle beraber, sonradan tutulan da kaza değil eda olduğudur (Zürkânî'den).647

دَحأ َعَم َسْيَل َو□□

هاللّ لوسر َّلهأ] :لاق ُهْن #

هجَحلاب ُهُباَحْصأ َو□

ع ُ هاللّ□

13□

ى ِض ًَر رباج نعو ـ

نَمَيْلا َنِم ُهْنَع ُ هاللّ

هْن .

ى ِض ًَر ٌتَلع َمِدَق َو

ع ُ هاللّ

#

ى ِض ًَر ُةَحْلَط َو

هِبَّنلا ى َوِس ٌنْدَه ُمُهْن ِم

ة َرْمُع اَهوُلَعجَي ْنأ ُهَباَحْصأ # ُّبَّنلا َرَمأَف

؛ ُّبَّنلا ِهِب َّلَهأ اَمِ ب َتْلَ ْهأ : َلاَقف .ٌنْدَه ُهَعَم َو

؟ ُرطْقَي اَنِدَحأ ُرَكَذ َو ، ىنِم ىلاِ ُقِلَطْنَنأ :اوُلاَقف .ٌنْدَه ُهَعَم َناَك ْنَم َّاِ وٌّل ِحُي َو او ُره ِصَقُي َو اوُفوُطَي َو

.ثي

نْدَهلا ِيعَم َّنأ ًَوْل َو

دْهأ اَم ُت ْرَبْدَتْسا اَم ى ِرْمأ ْنِم ُتلَ بْقَتْسا ِوَل : َلاَقف # َّبَّنلا َغَلبَف

. ا تَكَسَنَف َتلمانَسآ ِكَلُهأ اَهَ ْرَيَغ ْنأ َمَل ْفَطت ِبلاِبْيَت

. هاللّ ُ هْنَع

،

ى ِض ًَر ُةَشِئاَع ِتَضاَح َو ، ٌتَلَ ح

رَمأَف ؟ةٍّهجَحِب ُقِلَطْنأ َو ٍةَ ٍرْمُع َو ةٍّهجَحِب َنوُقِلَ

طْنَ ت : هاللّ َلوسراَي ِتَلاَق

و .ِتَفاَط ْت َرُهَط أَّمَلف

. [ىبأ ٍرِّكَب ًَر ِض َى هاللّ ُ اَمُهْنَع ْنأ َجُرْخَي اَهَعَم ىلاِ َميِعْنَّتلا َفاَعْتَمَر َت ْدَعَب َلاحَجه
َدْعَب ِنَمحَّرلا ِنْب

. هجرخأ ةسمخلا إ ةدمرتلا ،بذمرتلا اذهو ظفل نيخيشلا

13. (1301)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Veda haccında), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabı (radıyallahu anhüm), hacc için ihrama girdikleri vakit, Resûlullah ile Talha hariç, hiç kimsenin kurbanlığı yoktu. O sırada Hz. Ali, beraberinde bir kurbanlık olduğu halde Yemen'den geldi. Ve derhal: "Ben de Resûlullah'ın niyet ettiği şeye niyet ederek ihram giydim" deyip 645 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/416.

646 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/417.

647 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/417.

katıldı.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına bu hacclarını umreye çevirmelerini, tavaf yapmalarını, (sa'y yapmalarını), beraberinde kurbanlığı olanlar hariç saçlarını kısa keserek ihramdan çıkmalarını emretti.Bir kısmı itiraz ederek: "Yani henüz cenabetken Mina'ya mı gideceğiz?" dediler.

Bu söz Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaşmıştı: "Geride bıraktığım işlerimi tekrar bulsaydım kurban getirmezdim. Eğer, beraberimde kurbanlığım olmasaydı, ben de ihramdan çıkardım" dedi.648 Bu sırada Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) hayız oldu. Beytullah'ı tavaf hâriç, haccın bütün menâsikini yerine getirdi. Temizlenince de tavafı yaptı. Dedi ki:"Ey Allah'ın Resûlü! Sizler hem umre hem de hacc yapmış olarak burdan ayrılacaksınız, ben ise sadece haccla ayrılacağım!"Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oğlan kardeşi Abdurrahman İbnu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ)'e, Hz. Aişe'yi (Harem bölgesinin dışında yer alan) Ten'im'e götürmesini emretti. (Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) orada ihram giyerek) haccdan sonra umre yaptı." (45)

اوُلاَقف . ةَعْتُم اَهِب ْمُتْمِدَق يِتَّلا اوُلَعْجا َو ْمُكِما َرْحأ ْنِم اوُّل ِحأ :مهل لاق] :براخبل برخأ:
يفو ـ14□

لْث ِم ُتْلَعَفَل□

هنأ ًْوَلف ْمُكَل ُلوُقأ اَم اوُلَعْفا :

نْدَهلا ُتْقُس يِ□

لاَقف ؟َّجَحلا اَنْيهَمَس ْدَق َو ةَعْتُم اَهُل□

عْجَن َفْيَك

ا

وُلَعَفَف ُههل ِحَم ُنْدَهلا َغلْبَي ىهتَح ُما َرَح ىهِنِم ُّل ِحَي َنكِل َو ْمُكُن َرماأ ِىذَّلا] .

14. (1302)- Buharî'nin bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir:"

(Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke'ye gelince ashabına: "İhramınızdan çıkın. Önceki niyetinizi müt'aya çevirin!" dedi. Ashab:

"Biz önce "hac" diye ismen belirterek niyet etmişken, şimdi nasıl müt'aya çevirebiliriz?" diye itiraz ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ben size ne söylüyorsam onu yapın. Eğer kurbanlık getirmemiş olsaydım, size emretmiş

bulunduğumu ben de yapardım. Ancak, kurbanım (Mina'daki kesim) mahalline ulaşmadan ihramlıya haram olan şeylerden hiçbirisi bana helâl olmaz!" dedi. Bunun üzerine Ashab-ı Kiram Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emrini yerine getirip ihramdan çıktılar."649

. [□ولَخ َن ْنِم ىِذ ِحلا ةَّج

‘ □ةَّك

□□ر ْعَب

□م اَنْمِدَق] ىرخأ يفو

:

□15□

15. (1303)- Yine Buharî'nin bir başka rivayetinde şu ziyade yer alır: "Biz Mekke'ye Zilhicce ayının 4'ünde gelmiştik."650

□ةياور :[اَمِر ْن اَن ْنأ نُح ِل َّو َنجَعْلَهَا عُمْر َة فَكَبُر ْذلِك َعَلَيْنا َو َضاقَت ِهب ُرودُص اَن فَبَلغ
□16ـ يفو

اوُّل ِحَأ ُسأَّنلا اَهُّيأ اَي َلاَقف ؟ ِسأَّنلا ِلَبِق ْنِم ٌئش ْمأ ِءاَمَّسلا َنِم ُه َغَلب ٌئش ى ِرْدَن اَمَف□
:# ّبَّنلا َكِلذ

□ نَّتَح ،ُل

حلا ُلَعْفَي اَم اَنلَعَف َو َءاَسِهنلا اَنْئط َو نَّتَح اَنْل ْحاَف ْمُتْلَعَف اَمَك ُتْلَعَف ِمَع ِيذَّلا ُدْهلا ًّ□□
ْوَلف

.

[

ة□

هجَحلاِب اَنْل ْهأ ٌّرْهَظِب ةَّكَم اَنلَعَج َو ِيو ْرهتلا ُم ْوَي َناك اَذإ□

16. (1304)- Müslim'in bir rivayetinde şu ibâreye de yer verilmiştir: "Bize ihramdan çıkmamız, hacc için yaptığımız niyyetin umreye çevrilmesi emredilmişti. Bu, bize çok imkânsız bir emir geldi ve hepimizin canını sıktı. Memnuniyetsizliğimiz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ulaştırıldı. Ona semâvî bir şey (haber) mi ulaştı, insanlardan mı bir şey ulaştı bilemiyoruz, her ne ise, bize şu hitabda bulundu:

"Ey nâs, ihramdan çıkın. Eğer beraberimde kurbanlığım olmasaydı, ben de sizin gibi yapardım!"

(Resûlullah'ın bu kesin emri üzerine) ihramdan çıktık. Hatta hanımlarımızla münasebet-i cinsiyede bile bulunduk. İhrama girmemiş olan bir kimsenin yaptığı her şeyi yaptık. Bu hal terviye gününe 648 Ashabın itirazı şuradan ileri geliyordu: Mekke'ye Zilhicce'nin dördünde gelmişlerdi. Niyetleri haccdı. Hz. Peygamber ihramdan çıkmayı, ihram yasaklarından -ve meselâ hanımlarıyla cinsî münasebet yasağından uzaklaşmayı emretmişti. Halbuki sekiz Zilhicce'de tekrar ihrama gireceklerdi. Bu kadar dar bir zaman için ihramdan çıkmaya, dinî havalarını bozmaya değer miydi? Ashab, memnuniyetsizliğini "Henüz cenâbetken..." diye tercüme ettiğimiz mânâyı daha gâliz kelimelerle ifade etmiştir.

(*) Bu ve müteâkip rivâyetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda Haccı'yla ilgili oldukları için, hadîs kitaplarında umumiyetle aynı bablarda, aynı rivâyetin farklı vecihleri şeklinde peşpeşe bulunurlar. Bu sebeple kaynaklarını en sonda toptan göstereceğiz. Sadece Buhârî peşpeşe göstermeyebilir.

649 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/419-420.

650 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/420.

(Zilhicce'nin 8. günü) kadar devam etti. O gün gelip, Mekke'yi arkada bıraktığımız vakit, hacca niyet ederek ihrâma girdik."651

تَّلَهأ َو ّ ٍد َرْفم□

#

□□□17ـ وفي أخرج لمسلم: [أقبَلْنَا مُهِلِّينَ مَعَ النَّبِّهِ بِحَجِّه

□ر ً ض ِى َ اللّه ُ عَنْهَا بِعُمْرَ ٍة حَتَّ إذَا كُنَّا بِسَ ِر َف َعَرَ ْكت حَتَّ إذَا قَدِمْنَا طُفْنَا بِالكَعْبَة عَاِئشَة ُ

؟ قُلْنَا حِ ل ّ مَاَذا

.□و َبِالصَّفَا و َالمَرْو ِة و َ أمِرْ نَا أن ْ يُحِ ل ّ مِنّا مَن ْ لَم ْ يَكُن ْ مَعَهُ هَدْ ن

□تَطَيَّبْنَا بِالطِيبِ و َلَبِسْنَا الثِيَابَ و َلَيْسَ بَيْنَنَا و َبَيْن َ عَرَفَ َة إ ّ أر ْبَع □

و َالنِّسَاء َ فَو َقَعْنَا ه ُ

. □□قَالَ : الحِ ل ّ كُل

: □ فقال ى

. □تَبْك

ا

. هْن

□وهِب

□اللّه ُ ع

#

□ثُمّ َ أهْ لَنَا يَو ْم َ التروِيَة، ثُم ّ َ دَخَل َ النَّبِ ُ ّ عَلى عَاِئشَة َ ر ً ض ِى

.□□لَيْال

.

ا

□نوُبَهْذ Œ

□َن نلإ هجَحلا

□ ي ُساهنلا َو ، ْفُطأ َمل َو ّل ِحأ َمل َو ُسأَّنلا ّلَح ْدَق□

ُتْض ، و :

اَم ِكُنأَش ؟ ْتَلاَق ح

ْتَلَعَفف َو َو ِتَفَق َفِقاوَملا اَهَّلُك

َلاَقف : َّنإ اَذه ٌئش ُهَبتَك هاللّ ُ ىلَع ِتاَنَب َمدآ بِلسِتْغاف ّمُث هلهأ

□ِي هجَحلاِب

ا ْتَلاَقف : ىهِنإ ِجأ ُد يف بِسْفَن

. َقف َلا : ْدَق َح ِتْلَ ْنِم ِكهجَح َو َرْمُع ِكِت ِج هَعيِم

. □َتَّح اَذإ َرُهَط ْت تَفاَط

□َلاَق : ْبَهْذاف اَهِب اَي ْدَبع َرلا ّنمْح ِنَفأعْمِر اَه ْنِم َلاتَّنْعيِم ، وذلكِ

. □اَهنأ َمل ْفُطأ ِبلاْيَبِت ِح َني َحجَج ْت

.

□َلْيَلة ِةَبْصَحلا َو ، َكان # َر َجُّ ُسْهَ اَذإ َهوَي ْتَشيئا اهَعَبات َعَليْهِ]

17. (1305)- Müslim'in diğer bir rivayetinde şöyle denir: "Biz, hacc-ı ifrad için ihram giyip Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte ilerledik. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) de umre için ihrama girdi.

Seref'e gelince Hz. Aişe hayız oldu. (Mekke'ye) gelince Kâbe'yi, Safâ ve Merve'yi tavaf ettik. Sonra, beraberinde kurbanlık olmayanların ihramdan çıkmaları emredildi.

"Neleri nefsimize helâl edeceğiz?" diye sorduk. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"(İhramlıya yasak olan) her şeyi!" dedi. Bunun üzerine kadınlarımızla da yattık, kokular süründük, elbiselerimizi giydik. (Bunların hepsini yaparken) bizimle arefe (yani hacc ihramı giyme) günü arasında sadece ve sadece dört gece vardı.

Sonra terviye günü (Zilhicce'nin 8'i) tekrar ihrama girdik. Bir ara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yanına girmişti, onu ağlıyor buldu.

"Neyin var?" diye sordu.

"Hayız oldum, herkes ihramdan çıktı, ben çıkamadım, tavafımı da yapamadım. Herkes artık (umresini tamamladı), hacc için (Arafat'a) çıkıyor!" diyerek yakındı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bu hal, Cenab-ı Hakk tarafından Âdem (aleyhisselam)'in kızlarına yazılmış bir kaderdir, (sana mahsus bir kusur değil). Sen de, (ihrama giren herkesin yaptığı gibi) yıkan ve hacc için ihrama gir"652

dedi. O da öyle yaptı. (Mina, Arafat ve Müzdelife'deki) vakfelerin hepsine katıldı. Hayızdan temizlenince de (ifâza) tavafını yaptı. (Bunlar bittikten sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz.

Aişe (radıyallahu anhâ)'ye:

"Artık hem haccını hem de umreni yapmış, her ikisinin de ihramından çıkmış oldun!" dedi. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ):

"Ancak benim içimden Beytullah'ı tavaf etmeden hacc yaptığım hissi geçiyor" dedi. Bunun üzerine (oğlan kardeşine seslenerek):

"Ey Abdurrahman (kızkardeşin) Aişe'yi Ten'îm'e götür, orada umre için ihrama girsin!" dedi. Bu vak'a Hasbe gecesi cereyan etmişti.653 Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mülâyim bir insandı. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) birşey arzu etti mi onun arkasını takip eder (yerine getirirdi)."654

“ ةَنَدب يف اَّن ِم ٍةَعْبَس ُّلُك ِرَقَبْلا َو ِل□□]

] □ ب ا يف َك ِرَتْشَن ْنأ اَن ِرمأ

و هل

: □18ـ ةياور يفو

18. (1306)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denir: "... Deve ve sığırda ortak olmamız emredildi.

Bizden her yedi kişi bir deveye iştirak edecekti."655

651 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/420.

652 Bu söylenen yıkanma, hayızdan temizlenince gerekli olan yıkanma değildir, ihramı giyerken yapılması sünnet olan yıkanmadır.

653 Bazı rivayetlerde "Bathâ gecesi" diye gelir. İkisi de aynı şeyi ifade eder. Leyletü'l-hasbe, teşrîk gecelerinden sonra hacıların çakıllı yere indikleri gecedir. Çakıllı yerden maksad Mina'dır. Demek ki Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), Minâ'da kalınan gecelerden birinde temizlenmiş

olmalı.

654 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/421-422.

655 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/422.

□الصَّحَابَةُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَ ةِ إ ّطَوَ افا وَ احِد اطَوَافَهُ □□ □ #

□19ـ وفي رواية له: [لَمْ يَطُفِ النَّبُّ و

.

[□ا وَّ لَ‘

19. (1307)- Yine Müslim'in bir başka rivayetinde: "Ne Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ne de Ashab (radıyallahu anhüm), hiç kimse, Safâ ile Merve arasında ilk tavafın dışında başka bir tavaf yapmadı" denmiştir.656

□أَ رسول اللّه ِ أَرَ َأيْت َ أَتَعْتُمْ هذِهِ لِعَامِنَا أَم :

ي ٍّكِلاَمَ ُنب ُةَقا َرُس َلاَقف ىئ

] . □21ـ وعن أبا داود والنسا

.

[□ل بَد

‘

: □لاَقف ؟دِ

□بِه لَْب

□ب ل

‘

20. (1308)- Ebu Dâvud ve Nesâî'de şu ziyade gelmiştir: "Sürâka İbnu Mâlik (radıyallahu anh):

"Ey Allah'ın Resûlü, bu sene (hacc sırasında) yaptığımız temettu bu yıla mı has, bundan sonra her haccda ebediyen yapılacak mı?" diye sormuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Elbette, ebediyen yapılacaktır!" cevabını verdi"657. [Buharî, Hacc 81, 32, 34, 35, Umre 6, 15, Meğâzî 61, Temennî, 3, 27; Müslim, Hacc 1213-1216 arasındaki rivayetler); Ebu Dâvud, Menâsik 23, (1785-1789 arasındaki rivayetler); Nesâî, Hacc 77, (5, 178-179).]658

NOT: Bu kaynaklar 1301-1308 numaralar arasında kaydettiğimiz 8 adet rivayete aittir.659

AÇIKLAMA:

1- Bir kısmı uzunca bir hadisten sadece bir parça olarak kaydedilen yukardaki rivayetlerin hepsi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda haccı ile ilgilidir. Veda haccı 10. hicrî senede, yâni Resûlullah'ın hayatının son senesinde vuku bulmuştur. Bu hacc, Hz. Peygamber'in yaptığı ilk ve son hacctır.

2- Rivayetlerdeki farklılıklar, ulemâyı bazı farklı yorumlara sevketmiştir. Her şeyden önce haccın farz kılındığı zaman ihtilâflıdır. Hicretten sonra farz kılındığında ittifak edilse de, hangi yılda farz kılındığı ihtilâflıdır. 2. yıl diyen olduğu gibi, 10. yıl diyen de olmuştur. Aradaki diğer yılları söyleyenler de olmuştur. Hicretten önce farz oldu diyen rivayet şazzdır.

3- Veda haccı, büyük bir kalabalığın iştirakiyle yapılmış haşmetli bir tezâhürattır. Resûlullah Veda haccında, İslâm'ın mühim bir rüknünün icra âdâbını ta'lim buyurmuştur. Hacc ibadeti, cahiliye devrinde de icra edilmekte bulunan bir ibadet olması sebebiyle, bunun İslâmî şeklinin öğretilmesi yönüyle Veda haccının ayrı bir ehemmiyeti vardı. Belki de bu sebepten olacak, mezkur hacc pekçok sahabi tarafından birçok teferruatıyla rivayet edilmiştir.

Yukarıdaki rivayetleri şöyle özetleyebiliriz:

1) Veda haccı için, Zülhuleyfe'de herkes hacc için niyet ederek ihrama girer.

2) Zilhicce'nin 4'ünde Mekke'ye gelirler.

3) Mekke'ye gelince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) beraberinde kurbanlık getirmemiş

olanlara da bu haccı umreye çevirmelerini yani Beytullah'ı tavaf edip Safâ-Merve arasında da sa'yde bulununca traş olup ihramdan çıkmayı emreder.

4) Ancak, hacc için ihrama girmiş olan Ashâb bu emir karşısında şoke olurlar ve emri icrâya yanaşmak istemezler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kurbanlık getirmemiş olsaydım, ben de ihramdan çıkardım, fakat, kurban kesilecek mahalle (Mina'ya) ulaşmadan ihramdan çıkmam helâl olmaz" der. Zîra âyet-i kerimenin hükmü öyledir. (Bakara 196). Resûlullah'ın ısrarı karşısında Ashab, ihramdan çıkar. İhramlıya haram olan mübah işler yaparlar: Normal elbise giymek, koku sürünmek, hanımlarıyla cinsî münasebet vs. gibi.

656 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/423.

657"Hac için yapılan niyeti umreye tahvil etmek herkese câizdir" diye hükmedenlere (Ahmed İbnu Hanbel ve bazı zâhirîler) bu hadis delil olmuştur. Ancak İmam Mâlik, Ebu Hanîfe, İmam Şâfîî vs. başkaları. "Hacc için yapılan niyetin umreye çevrilmesi Ashaba has bir ruhsattır"

demiştir. Daha önce açıkladık (1292 numaralı hadise bakın).

658 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/423.

659 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/423.

İşte haccta temettu veya mut'a denen şey budur: İhram yasaklarının dışına çıkmak. Öyle ise hacc-ı temettu, umre yaptıktan sonra ihramdan çıkarak bir müddet normal hayat yaşayıp hacc için yeniden ihrama girmek ve hacc yapmaktır.

5) Ashab'ın buna itirazı, rivayetlerden anlaşıldığı üzere üç sebepten ileri geliyordu: a) Bidayette hacc için ihrama girmişlerdi, umreye niyet değiştirmek olur muydu?

b) Müteakip rivayette görüleceği üzere, cahiliye devrinde hacc aylarında umre yapmayı günah addediyorlardı.

c) Mekke'ye Zilhicce'nin 4'ünde gelmişlerdi. 8'inde tekrar hacc için ihrama gireceklerdi. 3-4 gün gibi kısa bir müddet için ihramdan çıkmaya, dinî havalarını terketmeye değer miydi; bu, henüz cenâbetken Mina'ya gitmek gibi bir mânaya gelmez miydi?

Bu sebeplerle Ashab ihramdan çıkmak istememişti.

6- Hacc için yapılan niyeti herkesin, her zaman umreye tahvil etmesi câiz midir? meselesinde ulemâ büyük çoğunluğuyla "hayır!" demiştir. Bu tatbikat sadece Ashab'a mahsus kalmış, sonraki Müslümanlar hakkında neshedilmiş olduğu kabul edilmiştir.

7- Rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) umre tavafını yapmadan hayız olduğunu belirtir. Bu vesileyle Resûlullah, kadınları ilgilendiren mühim bir meselenin hükmünü teşri ediyor: Hayızlı kadın tavaf hariç, haccın bütün menâsikini eda eder. Temizlikten sonra da tavaf ve dilerse umre yaparak haccını eksiksiz ikmâl eder. Hz. Aişe, umre de yapabilmek için kardeşiyle Ten'im'e gidip yeniden ihram giyer.

Veda haccı ile alâkalı teferruat bunlardan ibâret değildir. Ancak sadedinde olduğumuz sekiz kadar hadisin temas ettikleri başlıca meseleler bunlardır.660

[يف َةَرْمُعلا َنْ و َرَي اوُناَ

ك :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

ةسمخل و ـ21□

ى ِض ًَر سابع نبا نع نذمرتلا إ□

أ َرَب اَذإ :َنوُلوُقَي َو ،َرَفَص ُم َّرحُملا َنوُّمَسُي اوُناَك َو ،ِضر‘ا يف ِروُجُفْلا ِرَجْفأ ْنِم ِهجَحلا ِرُهْشأ

□ هُباَحْصأ□

و # ِ هاللّ ُلوسر َمِدَقَف :لاق ،َرَمَتْعا َنِمَل ُة َرْ ُ ع

م ْلا ِتَّلَح ُرَفَص ُخَلَسْنا َو ُرَث ا‘ اَفَع َو ُرَبَّدلا

اَي اوُلاَقف . ْمُهَدْنِع َكِلذ َمظاَعَتَف ة َرْمُع اَهوُلَعْجَي ْنأ # ُّبَّنلا ُمه َرمأَف . ِهجَحلاِب َنيِلِهُم
ٍّةَعِبا َر َةَحيِبَص

: □داز َدْعَب هِلوَق .

و ِرَ ‘ثا َلَدَب ُرَب َوْلا اَفَع :ىئاسنلا دنعو ُ ه

لُك ُّل ِحلا :لاق ؟هِل ِحلا ُّيأ ; هاللّ َلوسر□□].

رَفَص َلَخَد َو :َلاق ْوأ ، ُرَفص َخَلَسْنا َو□ .

21. (1309)- Buharî, Müslim, Ebu Dâvud ve Nesâî'de kaydedilen bir rivayette İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "(Cahiliye Arapları) hacc aylarındaki umreyi yeryüzünde işlenebilen günahların en büyüğü biliyorlardı. Keza Muharrem ayını da Safer diye isimlenirip: "Bere iyileşip eser kalmadığı ve Safer ayı çıktığı vakit umre yapmak isteyene umre helâl olur" diyorlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashab-ı Güzîn (radıyallahu anhüm)'i, hacc için ihrama girmiş olarak 4 Zilhicce sabahı (Mekke'ye) geldiler. (Gelir gelmez) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hacc niyetlerini umreye tahvil etmelerini emretti. Bu, Ashab nezdinde büyük bir hâdise oldu.

"- Ey Allah'ın Resûlü, neleri helal addedeceğiz?" diye sordular.

"Bütün (ihram haramları) helâl olacak!" diye cevap verdi.

"Nesâî'deki rivayette: Eser yerine veber (yün) denmiştir. Mâna: "Yün çoğalınca" olur.

Keza "Safer ayı çıkınca" tâbirinden sonra: "Veya şöyle dedi: Safer ayı girince" tâbiri ilâve edilmiştir.

[Buharî, Hacc 34, Menâkıbu'l-Ensâr 26; Müslim 198, (1240, 1241); Ebu Dâvud, Hacc 80, (1987), Menâsik 23, (1792); Nesâî, Hacc 77, 108, (5, 180, 181, 201, 202.)661

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, eski bir cahiliye inancını aydınlatmaktadır: Hacc aylarında umre yasağı. Böylece, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hacc için giyilen ihramının umreye çevrilmesi hususundaki kesin ve ısrarlı emrinin gerçek sebebini daha iyi anlıyoruz: Haccla ilgili bir cahiliye geleneğini yıkmak. Hattâ, Hz. Aişe'nin umre yapması için Resûlullah (a.s.)'ın gösterdiği husûsî alâkayı, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), İbnu Hibbân'ın kaydettiği bir rivayette bu maksadla yorumlar: 660 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/423-425.

661 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/426.

نِاَف ِك ْرهِشلا ِلْهَا ِر ْمَا َكِلَذِب َعَطْقَيِل ًهِا ِةَّج ِحْلا ِبذ ى ِ ٍف َةَشِئاَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َرَمْعا□□
اَم ِ هاللّ َو

هوحن َرَكَذَف َنوُلوُقَي اوُناَك ْمُهَنِيد َناَد ْنَم َو ِشْي َرُق ْنِم َّىَحْلا اَذه

"Kasem olsun, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye Zilhicce ayında, sırf bir cahiliye âdetini kırmak için umre yaptırttı. Zîra şu Kureyş cemaati ve onun yolundan gidenler

"yeryüzündeki günahların en büyüğü hacc aylarında umre yapmaktır" diyorlardı.

2- Muharrem ayının Safer olarak isimlendirilmesi tâbiriyle, İbnu Abbâs, cahiliye devrinde, hacc aylarını panayır aylarıyla çakıştırmak için başvurdukları nesî hâdisesine temas etmektedir. Muharrem ayını Safer diye isimleyerek, Muharrem'i haram ayı olmaktan çıkarıyorlar, haram ayındaki yasakları işliyorlardı. Böylece, Muharrem'in haramlığını Safer ayına tehir ediyorlardı. Maksadları ard arda gelen üç haram ayı ikiye indirmek, üçüncüyü bir ay geriye bırakmaktı. Çünkü üç ay üst üste mukatele, yağma, öldürme gibi alışkanlıklardan uzak kalmak onlara zor geliyordu. Cenâb-ı Hakk, Kur'ân-ı Kerim'de onların bu nesî tatbikatlarını "küfürde artış" olarak değerlendirmiştir;

"Haram ayları geciktirmek (nesî), ancak küfürde bir artış (sebebi)dir. Onunla kâfirler şaşırtılır. Onlar bunu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ki, Allah'ın haram kıldığına sayıca uysunlar da (varsın) Allah'ın haram ettiğini helâl kılmış olsunlar! Bu suretle de onların amellerinin kötülüğü kendilerine süslenip güzel gösterildi. Allah o kâfirler gürûhunu hidayete erdirmez" (Tevbe 37).

Nâdanların zaman zaman Ramazan ayını senenin en uygun ayına almak şeklinde gündeme getirdikleri mesele Kur'ân-ı Kerim'in küfürde bir artış olarak tavsif buyurduğu nesî'den başka bir şey değildir. Dinî takvimin değiştirilmesini hiçbir mü'min taleb edemez.

3- Cahiliye devrinin sözlerinden olan "berenin iyileşmesi"nden maksat, develerin sırtında sefer ve yolculuk meşakkatiyle hasıl olan yaraların iyileşmesidir. Hacc seferinden döndükten sonra iyileşirlerdi.

Eserin kalmamasına gelince: Eser iz demektir. Yani: "Deve vs. binek izlerinin kaybolması"

kastedilmektedir. Yani hacc için yapılan seferde deve ve diğer binek hayvanlarının ve hatta yayaların yollarda hasıl ettiği izlerin kaybolması ifâde edilmektedir.

Ebu Dâvud'un rivayetinde ربولا افع tâbiri yer alır. Yani yünlerin çıkması, artması, bitip büyümesi gibi mânalar ifade eder. Yani hacc seferi sebebiyle aşınıp dökülmüş olan deve yünleri yeniden çıksın, artsın temennisi mevzubahistir.

Umreyi -Safer ayı haram aylardan olmadığı ve Muharrem'i de o hale getirdikleri halde- Safer'in çıkmasına tâlîk etmiş olmalarının sebebi şudur: Onlar Muharrem'i Safer yapınca, bu aylarda umumiyetle memleketlerinde kalmazlardı.

Develerin yarası da ancak Safer'in çıkmasıyla iyi leşirdi. Onu tebeiyyet yoluyla hacc aylarına ilhak ettiler ve aslında Safer olan Muharrem'i de umre aylarının başlangıcı yaptılar. Umre böylece, onlar nezdinde hacc aylarının dışında kaldı.

Aya, Safer denmesi şundan ileri gelir: Safer, lügat olarak boş demektir. Dilimizdeki Safer kelimesi de buradan gelir. Araplar bu ayda birbirlerine yağmada bulunurlar ve evlerini eşyadan hâli ve boş (safer) bırakırlardı. Bu sebeple yağma ayına Safer denmiştir.662

رَث ا‘ اَفع□ »

. ٮعم «

و ٮفشو ريعبلا رهظ يف نوكي ٮذلا رْقَعلا لمدنا ٮأ

رُبُّدلا أ َرَب□ »

ٮعمو «

قر

طلا يف ئجملاو باهذلا مدعل س َرَدنا ٮأ□□ .

إِلٮ يَوْ مِ الْقِيَامَةِ: أنْ دَخَلَ عَمَلُهَا

لاق] :ٮذمرتلاو ملسم نعو ـ22□ #:

هجَحلا يف ُةَرْمُعلا ِتَلَخد

ن

. [يف ِلمَع ِهجَحلا ِلِقْأر

22. (1310)- Müslim ve Tirmizî'de şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Umre, kıyamete kadar hacca dahil oldu: Yani, umre ameli, hacc-ı kıran yapmak isteyenin hacc ameline dahil oldu." [Müslim, Hacc 203, (1241); Tirmizî, Hacc 89, (932).]663

AÇIKLAMA:

662 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/426-428.

663 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/429.

Önceki hadiste cahiliye devrinin umre anlayışını belirttik: Hacc aylarında umre yapmak büyük günah.

Resûlullah, bu kanaati yıkmak gayesiyle açık bir ifade ile, kıyamete kadar umrenin hac aylarında da yapılabileceğini ifâde buyurmuştur. Hacc için ise, sâdece hacc aylarında (eşhürü'lhürum) ihrama girilebilir. Şu halde hadis:

a) Hacc-ı kıran yoluyla umre ile haccın birleşebileceğini,

b) Hacc aylarında umre yapılabileceğini tebliğ etmektedir. Şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında hacc aylarında dört kere umre yaptığını, bunlardan üçünün Zilkade ayında birinin de Veda haccı sırasında cereyan ettiğini belirtirler.664

] رُهْشأ يف # هاللّ ِلوسر َعَم اَنج َرَ

خ ت

: لاق اهْنَع ُ هاللّ

23

ـ وعن عائشة رَ ًضِ ى

وَ لَ ًيالِب الحجِه فنَزْ لَنأ بسِرَ فَ. فقالَ: من لَمْ يكُنْ معَهُ هدْ ٌيفأح َبّ أنْ يجعَلَهَا الحجِه وَ حُرُ مِ الحجِه

ا خِ ذُ بهاَ وَ التأّرِ كُ لهاَ من أصحْابَِه. فأمّأ

ف : ق َالت ٌ. فَ ًهدْ ُمعَه ُ كان ْومن ؛لَفَيْلَعَ ة رَعُمْ Œ

ة رَمُعْْ لاعلى او ُرِدْقَي ْمَلف ُيدَهلا ْمُهَعَم َناَك َو ٍة ّوُق َلْهأ اوُناكف هِبِاَحْصأ ْنِم ٌلاَج ِر َو # . رسولُ اللّه

 أَيبْكِيكِ ياَ هنَتَاه؟ فقلُتْ: سمَعِتْ قوَلَك

ى فقاَلَ: م

 أبأكُ .

 و # علَنَّ رسولُ اللّه

قاَلتْ: فَدَخَل

ى قال: يَ ضرُّ كِ، إنمّاَ أنتِ امرَ أةّ مِن

ة فقاَلَ وَ ما شأنكُِ؟ قلُتْ أصلهِ .

صحاَبكِ فمَنُعِتْ العمُرْ‘ .

ا

. [اَ كتَبََ علَيَهِْنّ فكَوُنيِ في حجَهِكِ فعَسَى اللّه ُ تعَاَلى أنْ يرَ زُ قكَيِه

بنَاَتِ آدَمَ كتَبََ اللّه ُ علَيَكِْ م

أخرجه الستة إ التزمذى .

23. (1311)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Biz hacc aylarında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte, hacc için ihrama girmiş olarak665, hacc gecelerinde yola çlıkıp Seref nâm yere indik. Orada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kimin beraberinde kurbanlığı yoksa, haccını umre yapmak isteyen umreye çevirsin. Beraberinde kurbanlığı olan bunu yapmasın" dedi. Hz. Aişe sözünde devamla der ki: "Ashab'tan bazısı umreye niyet etti, bazısı da terketti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile, gücü yerinde olan bazısının yanında kurbanlığı vardı.

(Bir ara) Resûlullah yanıma gelince beni ağlar buldu.

"Niye ağlıyorsun?" diye sordu.

"Ben ashabına söylediklerini işittim ve umre yapmaktan engel olundum!" dedim. Bunun üzerine:

"Neyin var?" diye tekrar sordu.

"Namaz kılamıyorum (hayız oldum)" dedim.

"Bu sana zarar vermez. Sen Hz. Âdem (aleyhisselam)'in kızlarından bir kadınsın. Allah öbürlerine yazdığı kaderi sana da takdir etti, bu bir kusur sayılmaz. Sen haccına devam et. Cenab-ı Hakk inşaallah, umreyi de sana nasib edecek" dedi.

(Kaynaklar 1315 numaralı hadisin sonunda toptan verilmiştir.)666

بِن

□□

ىرخأ□ [ْمَلف ْزَأ ْل َحاِضا تَح ى َناَك َي ْوَم ُع َرَف َةَف ـ َو ْمَل ْاُهْلِل ّإ ِبُعْمَر ّةَ ـ َطَهُر ْت ُ؛ فَأَمَر
□24ـ يفو

ى

. [ْنأ ْنقُضَ ر َأسب َو ْمأَشِطِ، َو ُهأّل ِبالحجِه َو ُأتْر ُك لاُعْمَر ةَ، ففَعَلْتُ حَتّ قَضَيْتُ حًّ ِجه

24. (1312)- Bir diğer rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şöyle der: "Hayız halim Arefe gününe kadar devam etti, o gün temizlendim. Ben de sadece umreye niyet etmiştim. Resûlullah saçımı çözüp taramamı, umreyi bırakıp, hacc niyetiyle ihrama girmemi emretti. Emrini yerine getirdim ve haccımı eda ettim."667

روايةَ قالتْ: [فَخَرَ جْنَا مَعَهُ حَتّ قَدِمْنَا مِنَ يَوْ مَ لاّنحرِ وَ طَهُرْ تُ ثُمّ خَرَ جْتُ مِنْ مِ نَ
□25ـ يفو

Œ □ لاَقف ِنمح ّرلا َدْبع اَعَدف َبّصحُملا َل َزَن ّتَح ِر□

فَأَفَضْتُ بِالبَيْتِ، ثُمّ خَرَ جْتُ مَعَهُ في النّفْرِ ا خ

664 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/429.

665 Hadiste geçen □□جَحْلا ُمرُح tabirinden: Hacc vakitleri, hacc yerleri, hacc yasakları, hacc eşyaları, hacc hâlâtı gibi mânâlar verilmiştir. Biz, "hac yasakları (=ihram)" mânâsını tercih ettik.

666 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/429-430.

667 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/430.

اهَيِتأت نَّتَح اَمُك ُرُظْنأ بِهنِإف اَنُهه اَيِتْئا َّمُث اَغ ُرْفا َّمُث ٍّة َرْمُعِب َّلِهُتلف ِم َر ًحلا َنِم َكِتْخُأب ْج َرْخا

اهِجَ َوتُم َّرَمَف ُسأَّنلا َلَحَت ْراف ِلي ِحَّرلاِب َنهذأف ٍّرَحَسِب ُهُتْئ ِج ِفا َوهطلا َنِم ُتْغ َرَف اَذإ نَّتَح ُتْج َرَخَف

. [□ةَنيِدَملا ىلإِ

25. (1313)- Hz. Aişe bir başka rivayette şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte çıktık, kurban günü Mina'ya geldik. Ben (orada) temizlendim. Sonra Mina'dan çıktım. Beytullah'a koştum. Sonra, Resûlullah'la birlikte nefr-i âhir (teşrik günlerinin üçüncüsü, yani bayramın 4. günü =

13 Zilhicce) günü çıktık, Musahhab'a668 indik. Abdurrahman (radıyallahu anh)'ı çağırdı ve:

"Kızkardeşini Harem bölgesinden çıkar (Ten'm'e kadar götür. Orada) umre için ihram giysin. Umreyi yapınca buraya gelin, sizi dönünceye kadar burada bekliyorum!" dedi. Ben ayrılıp (Ten'im'e gidip ihram giydim, umre yaptım) tavaftan boşalınca, seherde yanına geldim. Yola çıkma emri verdi. Herkes göç yükleyip Medine'ye müteveccihen hareket etti."669

.

[□ةَنيِدملا ىلإِ َج َرَخ َّمُث

□ثْي

□و َطاَف َبِه ِقَبْل َص ًة ِالصُّبْح

□ةياور [ف َمَرَّ بِلاْب

:

□26ـ يفو

26. (1314)- Bir başka rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beytullah'a uğrayıp sabah namazından önce tavaf etti, sonra Medine'ye hareket etti."670

□□□وَ ةَرْمُع

هالّ #

□□مف ِنَأ نَّم أ َهلَّ بَ ةَرْمُعِب و َمِ نَأ نَّم أ َهلَّ بَ هجَجِب

□رَ جَنْأ مَعَ رسو ل]

27 يفو أخرب: خ

□ □

□□وأ ْجَمَعَ الحَجّ

.□□ل

□□فَأمَّ نَم أ َهلَّ بَ ةَرْمُعِب ٍّ فحَ وَ أمَّ نَم أ َهلَّ بَ هجَجِب

.

□□لَهأ

□بِالحَجّه

□ومنا نَم أ َهلَّ بَ هجَجِب ؛ و

.

[□وَ العُمْرَةَ ف لَمْ يحِ لوا حَتَّى كَانَ يوْمَ النحْر

27. (1315)- Bir başka rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte yola çıktık. Bazılarımız umre niyetiyle ihrama girdi, bazılarımız hem hacc hem de umre niyetiyle ihrama girdi, bazılarımız da sadece hacc niyetiyle ihrama girdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da sadece hacc için ihrama girmişti. Umre için ihrama girenler, (umreyi yapınca) ihramdan çıktılar. Hacc için ihrama girenler veya hacc ve umre için ihrama girenler, yevm-i nahr'e (kurbanın birinci gününe) kadar ihramdan çıkmadılar." [Buharî, Umre 6, 8, 9, Hayz 1, 7, Hacc 3, 33, 81, Edâhî 3, 10; Müslim, Hacc 111-135, (1211-1212); Muvatta, Hacc 223-224, (1,410-412); Ebu Dâvud, Menâsik 23, (1778-1783); Nesâî, Hacc 77, (5, 177-178), Tirmizî, Hacc 91, (934).]671

اَهِب ّتْطَبَه اَذإف ِميِعْنَّتلا َنِم اَه ْرِمْعأَف َكُتْخُأ ْفِد ْرأ ِنمْح َّرلا َدْبَع اَ : ي # لاق] د

: □28ـ واد بأ دنعو

□

‘ ةَلَّبَقَتَم ٌة َرْمُع اَهَّنإف ْم ِرْحُتلف ِةَمَ].

ك ا َن ِم

28. (1316)- Ebu Dâvud'un bir rivayetinde şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Ey Abdurrahman! Kızkardeşini devenin arkasına al, Ten'îm'den itibaren umre yaptır. Tepelikten inip oraya vardın mı ihrama girsin. Zîra yapacağı, kabul görecek bir umredir." [Ebu Dâvud, Menâsik 81, (1995).]672

□ءاَحْطَبلاِب ُخيِنُم َوُه □ #

و هاللّ ِلوسر ىلَع ُتْمِدَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

29□

□ـ ى ِض ًَر سوم ىبأ نعو

□ ُتِيَبْلاِب ُفُطف :لاق َ. ُتْلُق ؟

لاق:

□ ُتْدَهْلا َتْقُس ْلَه

: هاللّ ِلوسر ِل ًهاِب : ُتْلُقف ؟ َتْلَ ْهأ َمِ

ب َلاقف

□ ُتْلَعفف ُ : ت َّم ُتْيَتأ ًرما ْةأ ْنِم ىٍَلْهأ ىف ُنْتَطَشَمَف ِنَو ُتْلَسَغ َر ِسأ ِب ُتْكَف

. ِل ِحأ َّمُث ِة َو ْر َملاو اَفَّصلاِب َو□□

□ ُهْنَع ُ هاللّ ى ِض ًَر ُرَمُع َناَك َو َتاَم اَّملف ؛ُهْنَع ُ هاللّ ى ِض ًَر ٍرْكَب ِبأ ِة َراَما يف َساَّنلا
َكِلذب ِتْفُأ

668 Musahhab Mekke ile Mina arasında geniş bir yer. Sel sularının getirdiği çakılların çokluğu sebebiyle bu ismi almıştır. Buraya Ebtah, Bathâ da denir. Mina'nın taşlama mevkiine de Musahhab denmiştir.

669 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/430-431.

670 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/431.

671 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/431.

672 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/432.

نين ِمؤُملا ُريِمأ ُتْدُحي اَم ى ِرْدَت َكَّنِإ ، َكاَيْتُف يف ْدِتَّتا َلاَقف ُلُج َر ِبَنءاَج ْذإ ِّمِس ْوَملاِب□
ٌمئاَقَل ِهِنإف

: مُكْيَلَع َمِداَق َنيِنِمؤُملا ُريِمأ اَذهف ْدِتَّتَيْلَف ٍئشب ُهاَنْيَتْفأ ْنَك ْنَ : م ُساَّنلا اَهُّيأ اَ□

ي ُتلُقف

كُسُّنلا ِنأش يف□ .

؛ِكُسُّنلا نأش يف َتْثَدْحأ ؟ِبنَغلب ِذَّلا اَذه اَم َنيِنِمؤُملا َريِمأ اَي ُ : هَل ُتْلُق َمِدَق اَّملَف ا

وُمَتْئاَف ِهِبَف .

: □ ةَّنُسِب َذُخأَن ْنأ َو ِ هللّ َة َرْمُعْلا َو َّجَحلا اوُّمِتأ□

و ُلوُقَي ىلاعَت َ هاللّ َّنإف ىلاعَت ِ هاللّ ِباَتِكِب َذُخأَن ْنأ َلاَقف

هجرخأ

.[

#

□نَدَهلا َرَحَن ّتَح لحَي ْمَل

□□ِبَّنلا ناف ؛ْمُكَكِساَنَم ِهِنَع اوُذُخ : َلاَق ْدَقَف # ِ هاللّ ِلوسر

ئاسنلاو ناخيشلا .

29. (1317)- Ebu Mûsâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bathâ'da mola vermişken yanına uğradım. Bana:

"Neye niyetle ihrama girdin?" diye sordu: Ben:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın niyeti ile niyetlendim" dedim. Bana:

"Kurbanlığın var mı?" diye sordu. Ben:

"Hayır!" dedim:

"Öyleyse, dedi Beytullah'ı, Safâ ve Merve'yi tavaf et ve ihramdan çık!"

Resûlullah'ın bu söylediklerini yaptım. Ailemden bir kadına uğradım. Saçlarımı tarayıp, başımı yıkayıverdi.

Ben Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in halifeliği sırasında, halka bu şekilde fetva veriyordum. O öldü, yerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) halife olu. Onun zamanında, bir hacc mevsimiydi. Ben (hacc için hazırlığa) kalkmış olduğum sırada bir adam gelip:

"Fetvalarında teennili ol. Emîrü'lmü'minînin hacc mevzuunda neler ihdas edeceğini bilemezsin!" dedi.

Ben de:

"Ey insanlar, ben, kime haccla ilgili bir fetvâ vermiş idiysem, teennili olsun. İşte mü'minlerin emîri size geliyor. Onu imam edinin, ona uyun!" dedim. Hz. Ömer (radıyallahu anh) gelince kendisine:

"Ey mü'minlerin emîri, kulağıma gelen nedir? Hacc menâsikiyle alâkalı yeni şeyler mi ihdâs ettiniz?"

diye sordum. Bana:

"Eğer Allah'ın kitabıyla amel edeceksek, bak Allah'ın kitabı ne diyor: "Haccı da, umreyi de Allah için tam yapın..." (Bakara 196) emrediyor. Eğer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti ile amel edeceksek. O: "Menâsikinizi benden alın" diyor ve kurbanlığı, yerine (Mina'ya) ulaşıncaya kadar ihramdan çıkmıyor." [Buharî, Umre 11, Hacc 32, 34 125, Megâzî 60, 77; Müslim, Hacc 154, (1221); Nesâî, Hacc 50, (5, 153).]673

AÇIKLAMA:

1- Rivayetten, Ebu Mûsa hazretlerinin (radıyallahu anh) hacc-ı temettuya fetva verdiği anlaşılmaktadır. Çünkü Resûlullah ona ve onun gibi kurbanlığı olmayanlara "ihramdan çıkın" diye emrederek temettuda bulunmalarını yani ihram yasaklarından istifade etmelerini sağlamıştır. Onun Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den gördüğü budur.

Öte yandan Hz. Ömer, âyet-i kerimeyi ve Resûlullah'ın şahsî tatbikatını esas alarak hacc-ı ifrad'ı emretmiş ve haccın umreye tebdilini uygun bulmamıştır. Aslında, Resûlullah da, beraberinde kurbanlığı olduğu için kendisi şahsen öyle yapmış ve diğer kurbanlığı bulunan Hz. Ali ve Hz. Talha (radıyallahu anhümâ) gibi birkaç kişiye de öyle yapmalarını emretmiş ve böylece hacılardan bir kısmı haccın sonuna kadar ihramlarını terketmeyerek hacc-ı ifrad yapmışlardır.

2- Hz. Ömer'in, âyette geçen "tamam"dan muradı şöyle açıkladığı rivayet edilmiştir: "Hacc ve umreyi ayrı ayrı yapmak ve umreyi hacc aylarından başka zamana bırakmaktır." Bazı âlimler, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, umre ile hacc arasındaki temettuya kesin bir yasak koymadığını, bunu batıl ve haram ilân etmediğini söylemiştir. Nitekim bunu, müteakip rivayet açık bir şekilde göstermektedir.

Onun mezkur davranışı, hacc-ı ifradın efdal olduğu hususundaki kanaat ve inancını gösterir. Öyle ise, öbürünü yasaklaması, nazarında efdal olana teşvik içindir. Nevevî'nin yorumu böyle.

3- Gerek Hz.Ali ve gerekse Ebû Mûsa, her ikisi de: "Resûlullah'ın niyeti neye ise ona niyet ettim"

demiş olmalarına rağmen, Ebu Mûsâ'ya ihramdan çıkmayı emretmiş, Hz. Ali'ye emretmemiştir. Bunun 673 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/432-433.

sebebi Hz. Ali'nin de kurbanlığı olmasıdır. Nitekim 1301 numaralı hadis Hz.Ali'nin Yemen'den gelerek sonradan katıldığını ve beraberinde bir de kurbanlığının olduğunu belirtir.

4- Bazı âlimler, bu hadisten muallak ihramın câiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Muallak ihram, niyyeti, bir başkasının niyetine tâlik etmek, bağlamak demektir: Yani: "Falan kimse neye niyet etti ise ben de ona niyet ediyorum: Hacca niyet ettiyse benim niyetim de haccadır, umreye niyet etmiş ise umreyedir." Hemen kaydedelim ki, Hanefîlere göre böyle bir niyet câiz olmaz, kişi haccda sahih şekilde niyetini ortaya koymalıdır.

5- Ahmed İbnu Hanbel ile Ebu Hanîfe hazretleri, "Umre yapan bir kimse kurban götürmüşse, bayram günü kurbanını kesmedikçe ihramdan çıkamaz" diye hükmederler. Delilleri, sadedinde olduğumuz hadistir.

6- İmam Mâlik ve Şafiî (rahimehumallah)'ye göre, umreye niyet eden bir kimse tavaf ile sa'yini yaptı mı kurbanlığı olsun olmasın ihramdan çıkabilir.

7- Bu meselede esas olan şudur: Haccda temettu hiçbir kerâhet olmaksızın câizdir. Bu hususta icma-ı ümmet vâki olmuştur.674

ت ْمِلَع ْدَق :ُرَمُع ُهَل َلاَقف□

ةَعْتُملاب ِيتْفُي َناك َسوُم اَبأ َّنأ] :ئاسنلاو ملسمل ىرخأ يفو ـ31□□.

ِنكل َو ،ُهَباَحْصأو ُهَلَعَف ْدَق # َّيبَّنلا َّنأ□

هلوق.[ْمُهُس ُوؤ ُر ُرُطْقَت:

هجَحلا يف َنوُحو ُرَي َّمُث ِكا َر ا‘ يف َّنِهب َنيِس هِرَعُم اوهل ِظَي ْنأ ُتْه ِرَك□

‘ تبثتلاو .

رم ا يف ىنأتلا يهو ،ةد َؤُّتلاب رمأ

«دِئَّتَيْلَف□»

30. (1318)- Müslim ve Nesâî'de gelen bir diğer rivayette şöyle denir: "Ebû Mûsa hacc-ı temettuya fetva veriyordu. Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona: "Biliyorum ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabı bunu yaptılar. Ancak ben, halkın Erâk675 denilen yerde kadınlarla cima ederek, sonra başlarından su damlar bir halde hacc yapmaya gitmelerini uygun bulmadım" dedi." [Müslim, Hacc 157, (1222); Nesâî, Hacc 50, (5,159).]676

يبَّنلا ُه َرَّمأ َني ِح ُهْنَع ُ هاللّ□□ #

لاق ُهْن: [

ى ِض ًَر ٍّ هيلع َعَم ُتْنُك□

ع ُ هاللّ□

31

ى ِض ًر ءاربلا نعو ـ

خوُضِنب ٌتْيَبلا ِتَخَض ْدق َو ًةَم ِطاَف َدَج

و هِيِبَّنلا ىلَع َمِدَق اَّملَف َنِبا َوأ ُهَعَم ُتْبَصأف ِنَمَيلا ىلَع

ىل َلاَقف # هاللّ َلوسر ُتْيَتأف .اوُلَحأف ُهَباَحْصأ َرَمأ ْدق # هاللّ َلوسر ّنإ ؟ َكَلاَ : م ْتَلاَقف:

. ب ِضَغَف

لاق

و :َلاَق . ُتْن َر ًق َو

: هنإ

ِى ُتْقُس ىَدْهَلا

لاَقف

. هِبَّنلا ل ًهإب ُتْلَ ْهأ : ُتْلُق ؟ َتْعَنَص َفْيَك

اعب ْرأ ْوأ َنيِث ًَث َو اثَث َكِسْفَنِل ْكِسْمأ َو َنيهِتِس َو اهتِس ْوأ َنيهِتِس َو اعْبَس ِنْدُبلا َنِم ْرَحْنا ى ِّل

ءاخب

. خوُضَّنلا»

ىئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ ة «

.] َو ًَث َنيِث َو َكِسْمأ َنِم ْكُله ِةَّنَدَب اَهْنِم َضْعَب

. ةمحعم: ْرَض ب نم بيطلا

31. (1319)- Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ali'yi Yemen'e emir olarak gönderdiği zaman ben onun yanında idim. Onunla beraber ben de (altın) kaplar elde ettim.

Hz. Ali (radıyallahu anh), (Yemen'den) Resûlullah'ın yanına gelince, Hz. Fatıma'nın, (boyalı elbiseler giymiş), evi de (hâlâ kokmakta olan) bir tütsü ile tütsülemiş olduğunu gördü. (Bu kıyafet ve bu tütsünün yasak olduğu hacc döneminde karşılaştığı bu manzaraya Ali) kızdı. Hz. Fâtıma:

"Niye kızıyorsun? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına (ihramdan çıkmalarını emir buyurdu, onlar da ihramdan çıktılar" dedi. (Bunun üzerine Hz. Ali, zevcesine: "Ben zaten Resûlullah'ın niyyeti ile ihrama girmiştim" dedi ve) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e uğradı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen ne yaptın?" diye sordu. Hz. Ali:

"Resûlullah'ın niyeti ile niyetlendim" deyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ben kurbanlık getirdim ve hacc-ı kırana niyet ettim" diye açıklamada bulundu ve Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye şu emri verdi:

674 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/433-434.

675 Erâk: Mekke yakınlarında bir vâdinin adıdır.(Mûcemu'l-Büldan).

676 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/435.

"Altmış yedi -veya altmış altı- deve kes. Develerden otuz üç -veya otuz dört- tanesini kendin için ayır ve develerden her birinden bir parça da (benim için) ayır." [Ebu Dâvud, Menâsik 24, (1797).]677

AÇIKLAMA:

1- Rivayet aslında Hz. Berâ (radıyallahu anh)'nın anlatmasıyla başladığı halde, sonradan Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin anlatması şeklinde devam eder. Muhakkak ki, Hz. Berâ hâdiseyi Hz. Ali'den naklen vermekte. Biz tercümede üslûbu, Berâ'nın anlatması şeklinde devam ettirdik. Ayrıca, hadisin Ebu Dâvud'daki aslında mevcut olan bazı ziyadeleri parantez içerisine alarak, mevzuyu daha anlaşılır bir hale koyduk.

2- Müslim'in bir rivayetinde, Yemen'den dönen Hz. Ali'nin, zevcesini ihramdan çıkarak boyalı elbiseler giyip sürme çekmiş bulduğu için, bu durumunu hoş karşılamayarak kızdığı belirtilir.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Ali efendimize (radıyallahu anh) 66 adet kurbanın kesimiyle ilgili emri şöyle açıklanmıştır: "Sanki bu emirden murad şudur: "Benim yerime sen benim için 66 deve kes, bundan sonrasını da kendin adına kes!" Böylece her bir devenin Hz. Ali'nin eliyle kesilmiş olduğu anlaşılır. Ancak, -1320 numaralı müteakip hadiste görüleceği üzere- bazı rivayetler, kendi kurbanlarının çoğunu, Resûlullah'ın bizzat elleriyle kestiğini ifade etmektedir. Mamafih, Resûlullah'ın mezkur emrini: "Ey Ali, kesmen için hazırlık yap, kesim yerine bu kadar deveyi götür, orada ben keseceğim. Sen de kendi develerini ellerinle kesersin!" şeklinde anlamak da mümkündür.

Müslim'in bir rivayeti şöyle:

ه َرْيَغ اَم َرَحَنَف أًيِلَع َىْطَعا ّ َمُث ِهِديِب َنيهِتِس َو ا ث ً َت َرَحَنَف □

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendi elleriyle 63 adedini kesti. Sonra (bıçağı) Ali'ye verdi, böylece gerisini de o kesti."

4- Yemen'den Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin getirdiği develerle Hz. Peygamber'in Medine'den getirdiği develerin toplamı yüz adetti.

5- Müslim'in bir rivayetinde Hz. Peygamber'in bir kurban etinden bir kapta pişirttği, Hz. Ali ile birlikte yediği ve suyundan da içtiği belirtilir.

6- Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haccına, "hacc-ı kırandı" diyenlere delildir. Zîra neye niyet etmiş bulunduğunu "Ben kurbanlık getirdim, hacc-ı kırana niyet ettim" diyerek açık bir şekilde belirtmiştir.678

بِك َر ّ َمُث َحَبْصأ ّ َتَح ِةَفْيَلُحلا بِذِ□

ب هاللّ ُلوسر َتاَ]ب :لاق ُ هْنَع ُ هاللّ

32□

ى ِض ً َر سنأ نعو ـ□

□ لَهأ َو ٍّةَ□□

رْمُع َو ٍّهجَحِب ّ َلَهأ ّ َمُث َلَّله َو َرَّبَك َو َحَّبَس َو هاللَّدِمَح ِءاَدْيَبْلا َىلع ُهُتَل ِحا َر ِهِب ْت َوَتْسا اَذإ ّ َتَح

لوسر َىضَق اًَمَلف□

.

□□ نلا

هجَحلاِب اوُّلَهأ ِةَيِو ْرَتلا ُم ْوَي َناك اَذإ نَّتَح اوهلَحَف َسا َرمأ َمِدَق اَّمَلف اَمِهب ُساَّنلا□

ا

.] هالّ # ّجَحلا َرَحن ٍّتاَنَدب َعْبَس ِهِدَيِب مايِق

32. (1320)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zülhuleyfe'de geceledi. Sabah olunca (devesine) bindi. Devesi onu Beydâ'da havaya kaldırınca, Allah'a hamdetti, tesbih etti, tekbir getirdi, tahlil getirdi. Sonra hacc ve umre için (niyet edip) telbiye getirdi. Halk da her ikisi için (niyet edip) telbiye getirdi. (Mekke'ye) gelince halka emretti, onlar da ihramdan çıktılar.

Bu hal terviye gününe (Zilhicce'nin 8'i) kadar devam etti. Terviye günü hacc için ihrama girip telbiye getirdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haccı îfa edince kendi eliyle ayakta olduğu halde, yedi deve kesti." [Ebu Dâvud, Menâsik 24, (1796); Nesâî, Hacc 143, (5, 225).]679

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, ihram telbiyesini, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in devesine tam olarak bindikten sonra -yani daha ayağının birini atmış iken veya biner binmez değil, devesi kalktıktan sonra- getirdiğini ifade eder.

677 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/435-436.

678 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/437.

679 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/437.

2- Deveye, hayvan yatarken binildiği için, deve onu yükseltince, denmiştir. Yani deveye binildikten sonra deve ayağa kalkar. İşte bu kalkışla, binen kişiyi yükselterek tam binmiş vaziyetine geçirir.

3- Bu rivâyet, ihrama girmenin fiilî ilân ve işareti olan telbiyeden önce tahmid, tesbih, tekbir ve tehlil getirmenin sünnet olduğunu ifade eder. Tahmid elhamdülillah, tesbih sübhânallah, tekbir Allahü ekber, tehlil de lâilahe illallah demektir.

4- Rivâyet, önce baştaki büyüğün telbiye getirmesinin, sonra da etrafındaki cemaatin telbiye getirmesinin sünnet olduğunu göstermektedir.

5- Hadis, deveyi ayakta kesmenin müstehab olduğunu ifâde eder.

NOT: Hadisle ilgili diğer bazı teferruatın izahını 1263 numaralı hadiste yaptık, oraya bakılsın.680

؟اَنَدْعَب ْنِمَل ْوأ ةَّصاَخ اَنَل

:

هجَحلا ُخْسَف ِ هاللّ َلوُس َرأَي ُتْلُق] :ثراحلا نب لب نع ةياور يفو ـ33□□

: وُه□

ئاسنلا هنم جرخأو د:

واد وبأ هجرخأ . ة .

[

هجَحلا ُخْسَف َو ؛ْطَقف ِهجَحلا ُخْسف□

صاَخ ْمُكَل ْلَب :َلاق□□

هب ْم ِرحُيو دوعي مث لحيو ةرمع هلعجي مث جحلا ىون دق نوكي نأ .

33. (1321)- Bilal İbnu'l-Hâris (radıyallahu anh)'in yaptığı bir rivayette şu ibare mevcuttur: "Ey Allah'ın Resûlu, hacc (için yapılan niyet)'ı umreye çevirmek sadece bize mi hastır, yoksa bizden sonrakiler için de câiz olacak mıdır?" diye sordum. Bana şu cevabı verdi:"

Bu sadece size hastır. (Sizden sonraki Müslümanlara câiz değildir)." [Ebu Dâvud, Menâsik 25, (1808); Nesâî, Hacc 77, (5, 179).]

Nesâî, Bilâl İbnu'l-Hâris'ten sadece (sadedinde olduğumuz) feshu'lhacc hadisini tahric etmiştir.

Feshu'lhacc: Kişinin önce hacca niyet etmesi, fakat sonradan bunu umreye çevirmesi, umre yapınca ihramdan çıkması, tekrar hacc için ihrama girmesidir.681

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin hükmü hususunda âlimler farklı yorumlara gitmişlerdir. Hattâbî'nin açıklamasına göre bazı âlimler: "Cahiliye devrinde, hacc aylarında umre uygun görülmediği için, onların bu düşüncelerini kırmak maksadıyla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hacc için yaptıkları niyeti feshederek umreye çevirmelerini emretmiştir. Maksadı eski düşünceyi kaldırıp, İslâm'ın emrine bağlanmalarını sağlamaktı. Bu maksat hâsıl olduktan sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yeni bir emirle, hacc için ihrama girenlerin bunu feshedemeyeceğini bildirdi" demişlerdir.

2- Ulemâ, haccı fâsid olan (bozulan) bir kimsenin haccın geri kalan menâsikini tamamlamaya devam etmesi gereğinde ittifak etmiştir, (1271 nuaralı hadise bakın.)

3- Âlimler, iki hacca (hacc ve umreye) beraberce niyet eden kimseler hakkında ihtilâf ederler.

İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhuye: "Böyle birisine bir hacc gerekir, çünkü, hacc ve umre her ikisi için niyet zaten gereksiz bir iştir, şayet yaptı ise bilicma sahih değildir" derler.

Ebu Hanîfe ve ashabı (yani ehl-i rey): "Biri gelecek seneye bırakılır, öbürü tamamlanır, ceza olarak bir dem (davar kurban etmek) gerekir" der. Süfyan-ı Sevrî: "Böyle birine hem hacc hem umreyi aynı yılda yapması vacib olur. Ceza olarak dem gerekir, gelecek yıl haccı yeniler" der. İmam Mâlik: "Hacc-ı kıran yapmış olur. Ceza olarak dem gerekir" der. Şâfiî'ye göre: "Ne dem, ne umre, ne de gelecek yıl kaza, hiçbir şey gerekmez."

4- Ulemâ temettu ruhsatının kıyamete kadar baki kalacağında ihtilâf etmez. Cumhûr, hacc için yapılan niyetin umreye çevrilme ruhsatının Ashab'a has bir ruhsat olduğunda ittifak eder.Fesh ruhsatının da kıyamete kadar bâki olduğunu söyleyenler de olmuştur. Onlar: "Bu hadisle amel edilemez, kendisinden sahih olanlara muârızdır" derler.682

.[

:] هاللّ ُلوسر َّله #

أ لاق ام

هجَحِب ُهُباَحْصأ َّلَهأ َو ًة َرْمُعِب□□

هْنَع ُ هاللّ□

34□

ى ِض ًَر سابع نبا نعو ـ□

دواد وبأ هجرخأ.

680 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/4387-438.

681 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/438.

682 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/438-439.

34. (1322)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) umre için, ashabı da hacc için ihrama girdi." [Ebu Dâvud, Menâsik 24, (1804); Müslim,Hacc 196, (1239); Nesâî, Hacc 77, (5, 178).]683

ة َرْمُعْلا ِنَع امُهْنَع ُ هاللّ□

لاق ىموزخملا دلاخ نب ةمركع نعو ـ35□:]

ى ِض ًَر َرمُع َنبا ُتْلَأَس□

. يراخبلا هجرخأ

هًجَحلا َلْبَق # ُيبَّنلا َرَمَتْعا َسأَ ب □□].

لاَقف .ِهجَحلا َلْبَق□: □

35. (1323)- İkrime İbnu Halid el-Mahzûmî diyor ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anh)'e haccdan önce yapılan umre hakkında (caiz mi, değil mi diye) sordum. Bana:

"Yapmakta bir beis yok. Bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haccdan önce umre yapmıştı"

cevabını verdi." [Buharî, Umre 2.]684

#

هجَحلا ىلَع ٍّرْكب اَبأ َثَعب□

بَّنلا َّنأ] امُهْنَع ُ هاللّ□□

36□

ى ِض ًَر سابع نبا نع ىرخأ يف هلو ـ□

ب َرْقَي ْمَلف ِزاَجَملا يِذ ِلَبِق ْنِم َةَف َرَع ا ْوَتأ َّتَ□

ح هاللّ ِلوسر ْنَع ْمُهَغِلَبُي َو ْمِهِكِساَنَمِب َساَّنلا ُرِبْخُي

.

[

ا

هجَحلا ىلِإ ِة َرْمُعْلاِب اوُعَتْمَتْسا اوُنوُكَي ْمَل ْمُهَّنأ َكِلذو ، ِزاَجَملا يِذ ىلِإ َرَّمَش ْنِكل َو□ َةَبْعَكْل

36. (1324)- Yine Buharî'nin, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan kaydettiği bir rivayette şöyle denir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), insanlara (haccın İslâm'a uygun olan) âdâbını öğretmesi ve Resûlullah adına tebligatta bulunması için Hz. Ebu Bekir'i hacc emîri olarak gönderdi. Hac kafilesi Arafat'a Zülmecaz cihetinden vasıl olunca Kâbe'ye yaklaşmadı, fakat Zülmecaz'a doğru yöneldi. Böyle yapışı, hacca umre ile niyet etmemiş olmasından ileri geliyordu."685

AÇIKLAMA:

Buharî'de bu metne uygun bir rivayete rastlanmamıştır.686

دِهَشَف ُهْنَع ُ هاللّ□

هاللّ

ى ِض ً َر َرَمُع َتأ

37ـ وعن ابن المسيب]أ َّن َر ًُج ِم ْن أَصْحا ِبَ رسول

. وبأ هجرخأ

[

#

هجَحلا َلْبَق ِة َرْمُعْلا ِنَع ِهيِف َضِبُق يِذَّلا ِهض َرَم يف ىهْنَي

نِع ْدَه ُأ َّهنُ ِسَم َع َلانَّبِه

. دواد

37. (1325)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından bir adam, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e gelerek, huzurunda, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ölmüş bulunduğu hastalığı sırasında, haccdan önce yapılan umreyi yasaklarken Resûlullah'ı işittiğine dair şehâdette bulundu." [Ebu Dâvud, Menâsik 23, (1793.).]687

AÇIKLAMA:

Hattâbî, bu hadisin senedinde zaaf olduğunu belirttikten sonra şu açıklamayı yapar: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) haccından önce iki sefer umre yapmıştır. Kaide şudur: Sâbit ve malum bir iş zannî bir emirle terkedilmez. Hacc yapmazdan önce umre yapmanın câiz olduğu ulemânın icmasıyla sabittir. Hatta bu konuda herhangi bir ihtilaf rivayet edilmemiştir. Nehyin ihtiyarî ve istihbâbî olması muhtemeldir. Resûlullah, haccın öncelikle yapılmasını emretmiş olabilir, çünkü umreden çok daha ehemmiyetlidir. Vakti de belli bir zamanla mukayyeddir. Umrenin belli bir zamanı yok, senenin bütün günlerinde yapılabilir. Ayet-i kerime'de de nitekim Cenab-ı Hakk, haccı, umreden önce zikreder: وَأتِمُّوا الحج والعمرة للّه

"Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın..." (Bakara 196.) 688

683 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/440.

684 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/440.

685 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/440.

686 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/440.

687 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/441.

688 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/441.

BEŞİNCİ BAB

TAVAF VE SA'Y

Bu babta üç fasıl var:

BİRİNCİ FASIL

TAVAF VE SA'YİN MAHİYETİ

*

İKİNCİ FASIL

TAVAF VE SA'YİN AHKÂMI

*

BİRİNCİ FER'

ZİYARET TAVAFI

*

İKİNCİ FER'

VEDA TAVAFI

*

ÜÇÜNCÜ FER'

ERKEKLERİN KADINLARLA BERABER TAVAFI

*

DÖRDÜNCÜ FER'

HACERU'L-ESVED'İN GERİSİNİ TAVAF

*

BEŞİNCİ FER'

SAFÂ İLE MERVE ARASINDAKİ SA'Y

*

ALTINCI FER'

TAVAF VE SA'YDE DUA

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

BEYTULLAH'A GİRME HAKKINDA

BİRİNCİ FASIL

TAVAF VE SA'Y'İN MAHİYETİ

□ تَّمُح ْمُهْتَنَه َو ْدَق َو َةَّكَم ُهُباَحْصأ

و #ا ُبَّنلا َمِدَق :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض ًَر سابع نبا نع ـ□

أَّمِ

م اوُسَلَجَف َةَّدِش اَهْنِم اوُقَل َو تَّمُحلا ْمُهْتَنَه َو ْدَق ٌم ْوَق ادَغ ْمُكْيَلَع ُمدقَي ُهَّنِإ َنوُك ِرْشُملا َلاَقف

ب ِرْثَي□ .

نيك ِرْشُملا□

اوُل

ى ِرُيل ِنْيَنْك ُرلا َنْيَب اوُش ْمَي َو ًطا َوْشأ َةَث ًَث□

م ْرَي ْنأ # ُبَّنلا مُه َرمأ َو ، َرْج ِحلا ىلَي□

ا

ذك َو اَذَك َنِم ُدَلْجأ ِء ُّؤه ْمُهْتَنَه َو ْدَق تَّمُحلا َّنأ ْمُتْمَع َز َنيذَّلا ِء ُّؤه :َنوُك ِرْشُملا َلاَقف□ .

مُهَدَلَج□.

هجرخأ

□ مِهْيَلَع ءاَقْب ِّإ اَهَّلُك َطا َوْش ا‘ اوُلم ْرَ ي ْنأ ْمُه َرُمأَي ْنأ ُهْعَنْمَي ْمَل□].

و :ٍساَّبع ُنبا َلاَق

اوُلم ْرأ :َلاَق ِهيِف َنمأَتْسا يِذَّلا ِهِماَعِل # هاللّ ُلوسر َمِدَق امَل :ةياور يف براخبلا داز ةس

مخلا .

ى ِرُيل نيك ِرْشُملا َو مُهت َّوُق َنيك ِرْشُملا ْنِم ِلَبِق ناَعِقْيَعُق□

1. (1326)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabı (radıyallahu anhüm) Mekke'ye, Yesrib hummasından bitkin düşmüş bir halde geldiler. Müşrikler (şehirde menfi bir dedikodu yaparak): "Yarın buraya humma hastalığından dermanı kesilmiş ve ondan çok ızdırab çekmiş bir kavim gelecek" dediler ve (Müslümanlar'ın seyrine bakmak için) Hicr'in

arkasına oturdular. (Onların hainliğinden vahyen haberdar olan) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), celâdetlerini müşriklere göstermeleri için, Müslümanlar'a tavafın ilk üç şavtında remel yapmalarını, iki köşe arasında da adi yürüyüşle yürümelerini emretti.

Bu hali gören müşrikler: "Bunlar mı hummanın bitkin düşürdüğünü zannettiğiniz insanlar, bunlar falan ve falandan daha sağlammış!" dediler.

İbnu Abbâs (radıyallahu anh) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ashabına (radıyallahu anhüm) bütün şavtlarda remel yapmalarını emretmekten alıkoyan şey onlara duyduğu merhametti."

[Buharî, Hacc 55, Megâzî 43; Müslim, Hacc 240, (1266); Tirmizî, Hacc 39, (863); Ebu Dâvud, Menâsik 51, (1886, 1889); Nesâî,Hacc 155, (5, 230).]

Buharî, bu rivayette şu ziyadeyi kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sulh antlaşması yaptığı sene (umre için) gelince müşriklere kuvvetlerini göstermeleri için "hızlı yürüyün!" diye emretti. Müşrikler bu sırada Kuaykıân dağı tarafına oturmuş (seyrediyor)lardı."689

AÇIKLAMA:

1- Yesrib Humması: Humma, ateşli hastalık demektir. Umumiyetle sıtma kastedilir. Medine, sulak ve rutubetli olması sebebiyle sıtma hastalığı, orada eskiden beri sıkca görülürdü. Sıtmasıyla tanınmış idi.

2- Şavt: Lügat olarak hedef ve hedefe yapılan bir kerecik koşuya denir. Hacc ıstılahı olarak iki ayrı yerde kullanılır:

1) Tavafta: Hacer-i Esved'den başlayıp tekrar aynı yere gelinceye kadar Beytullah'ın etrafında yapılan bir devire denir. Böylece yapılan yedi şavta bir tavaf denir.

2) Sa'yde: Safâ'dan Merve'ye gidiş ve Merve'den Safâ'ya dönüşten her birine şavt denir. Bu şekilde Safâ'dan Merve'ye dört gidiş ve Merve'den

Safâ'ya üç dönüşle yapılan toplam yedi şavtlık yürüyüşe Sa'y denir.

3- Tavaf: Lügat olarak bir şeyin etrafında dönmek mânasına gelir. Ancak ıstılah olarak Kâbe'nin etrafında usulüne uygun olarak yedi kere dolaşmaktır. Bir tavaf yedi şavttan ibarettir. Tavaf esas itibâriyle Beytullah'ın etrafında icra edilen ziyaret için kullanılır ise de, rivayetlerde bazan, Safa ile Merve arasındaki sa'y içinde kullanılmaktadır.

4- Hicr: Kâbe'nin kuzeybatı duvarının karşısında, zeminden bir metre kadar yüksek, 1,5 metre kalınlığında yarım daire şeklinde bir duvar vardır. Bu duvara Hatim denir. Bu duvarla Beytullah arasındaki boşluğa Hicr denir. Hicr-i İsmâil,

Hicr-i Kâbe veya Hatîra da denmektedir. Burası aslında Hz. İbrahim'in inşa etmiş olduğu Kâbe'nin içerisine dahil idi. Resûlullah'a peygamberlik gelmezden önce yapılan bir tamir sırasında, inşaat malzemesi yetmediği için bu kısım dışarıda bırakılmıştır.

5- Kuaykıân: Mekke'de bir dağın adıdır. Kâbe'nin Hicr kısmına bakmaktadır. Yani Hicr'in Rükn-i Irakî ile Rükn-i Şâmî arasında yer aldığı düşünülürse, bu dağdan Kâbe'ye yönelince, Kâbe'nin bu kısmına hakim bir tepe olduğu anlaşılır. Kuaykıân ismini taşıyan başka yerler de mevcut ise de, bu mevzumuzun dışında kalır.

6- Yesrib: Medine-i Münevvere'nin cahiliye dönemindeki adıdır. Hicretten sonra şehir "Medinetü'r-Resûl" yani Medine olarak kısaltılarak devam etmiştir.

7- Remel: Hızlı yürümek demektir. Esas itibariyle, yürüyen kimsenin, yürüme sırasında omuzlarını çalımla oynatmasıdır. Hacc ıstılahı olarak, tavafın ilk üç şavtında erkeklerin, kısa adımlarla hızlıca ve omuzları silkerek çalımlı ve sür'atli bir şekilde yürümeleridir. Arkadan sa'y yapılacak tavaflarda remel yapmak sünnettir. Sa'y yapılmayacak tavaflarda remel gerekmez. Kadınlar remel yapmaz.

Hadis, bu sünnetin nasıl ortaya çıktığını anlatmaktadır. Umretü'lkazada cereyan eder. Bir rivayette müşriklerin, Müslümanlar hakkında "Onları Yesrib'in sıtması dermandan kesmiştir, hallerini yarın görelim" diye yaptıkları dedikoduyu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vahiy yoluyla öğrenmiştir.

Başka çeşit rivayetler de var.

Resûlullah, düşmanın şamatasına meydan vermemek için, ashabına remel yapmalarını, yani tavaf sırasında canlı ve hızlı yürümelerini tembih eder. Ashab da Kâbe'nin Hicr tarafında durup kendilerini seyreden müşriklerin önünden geçerken hızlıca ve omuzları sallayarak yürürler. Kâbe'nin öbür tarafında, yâni müşriklerin göremedikleri arka kısımda ise yine normal yürürler. Nitekim rivayette geçen "...İki köşe arasında da adi yürüyüşle yürümelerini emretti" tâbiri bunu ifade eder. Yani, 689 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/443-444.

Resûlullah iki üç şavtta remel emrederken, şavtların tamamını remel yaparak yürümeyi emretmiş

olmuyor. Her şavtta sadece müşriklerin görebildikleri kısımlarda hızla yürüyecekler, arka kısımda normal, âdi yürüyüşle yürüyecekler. Âlimler, bu şekilde yürüyüşün müşriklere kuvvetli görünmeyi hedeflediğini, sonradan bunun neshedildiğini söylemiştir.

Ancak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hicretin onuncu yılında, Veda haccı sırasında, Hacerü'l-Esved'den başlayıp Hacerü'l-Esved'e kadar, şavtın tamamında remel yapmıştır. Öyle ise bugün haccda yapılan remel Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda haccı sırasında yapmış

olduğu remelden kalma bir sünnettir ve ilk üç şavtın tamamında yapılır.

Remelin hükmü hususunda âlimler ihtilaf eder. İbnu Abbâs'a göre, remel yapmak, bilahare tekrarı gereken bir sünnet değildir. O zamandaki müşriklere kuvvetli görünmek için yapılmıştır. Binaenaleyh dileyene mübah bir ameldir. Tâbiînden Atâ, Kasım ve Sâlim de remeli İbnu Abbâs gibi değerlendirip

"Dileyen yapar, dileyen yapmaz, mübah bir ameldir" demişlerdir. Ancak diğer Ashab ve Tâbiin ulemâsı, tavafın ilk üç turunda remelin sünnet olduğunda ittifak eder. Bu sünneti terkeden, faziletten mahrum kalır ise de tavafını zedelemez, kurban gerekmez.

Abdullah İbnu Zübeyr, remelin, tavafın yedi şavtında da sünnet olduğunu söylemiştir.

Hasan Basrî, Süfyan-ı Sevrî, Mâlikîlerden İbnu Mâcişûn'a göre, remeli terkeden kurban kesmelidir.

İmam Mâlik'in önceki hükmü de böyle imiş, ancak sonradan rücû etmiştir.

Remele sünnet diyen Cumhûr (Hz. Ömer, oğlu Abdullah, İbnu Mes' ud, dört mezhep imamı vs.) delil olarak Hz. Peygamber'in Veda haccındaki tatbikatını gösterir: ilk üç devirde remel yapmış, son dörtte yürümüş ve sonra: "Menâsikinizi benden alın" نَّع

□لِتَأْخُذُوا مَنَاسِكَكُمْ buyurmuştur.

9- Ulemâ bu hadise dayanarak: "küffara karşı kuvvetli ve silahlı görünerek onlara gözdağı vermenin caiz olduğunu, kavlen olduğu kadar fiilen de gövde gösterisi yapmanın bazan cevazın ötesinde, evlâ olduğunu" söylemiştir.690

□ ه

.] □المشْرِكِ ينَ قوُه ت

#

□□2ـ وفي أخرى: [إنَّمَا سَعى رسو لُ اللّه ِ بِالْبَيْتِ وَ بَيْنَ الصفا وَ الْمَرْ وَ ةِ لِيُر ِى

2. (1327)- Bir diğer rivayette (İbnu Abbas) şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beytullah'ın etrafında, Safâ ile Merve arasında, müşriklere kuvvetini göstermek için sa'y etti."691

أخرج ’بو داود]أَنَّ رسو َل اللّه ِ اضطَبَعَ فاستلم َو كَبر َ ثُمَّ ر َمل َ ثَ ً ثَةَ أَطو َا فٍّ، فَكاَنوُا
□3ـ وفي

إذا بلَغوُا الر ُّ □ك نَ الْيَماَنِيِّ وَ تَغَيَّبوُا عَنْ قُر َيشٍّ مَشو ْا ث ُمَّ يَطْلُعوُنَ عَلَيْهِمْ يَر ْمُلوُنَ فَتَقوُ لُ قُر َيْش

عم

ج

«و□َ'ا شَوْ َاط

» أضعفْفتهم

«و□َ هنَتْهُم

» ة ومعنن

.[□□كَأنَّهُمُ الغِزْ ً نُ. قاَ َل ابنُ عَباسٍّ فَكاَنَتْ سُن

لة

ورهلاو ىشملا ةعرس .

لَم هرلاو□»

تيبلاب فاوطلا نم ةدحاولا ةرملا هب دارملاو ،طوش «

ىلع هيفرط عمجيو نمي‘ا هطبإ تحت نم ءادرلا لجرلا َل ِخْدُي نأ

« □ فاوَّطلا يف ُعاَبْطضا□ »

و

“ ط .

. ب ا تحت نم امهو نيعبضلا ءادب“ كلذب ىمس

ا‘

رسي ىطغيو نمي ا‘ هبكنمو رسي ا‘ هقتاع

3. (1328)- Ebu Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ızdıbâ yaptı, istilâmda bulundu, tekbir getirdi, sonra üç tavafta remel yaptı. Müslümanlar Rükn-i Yemânî'ye varınca Kureyş'in nazarından gizleniyor, gizlenince de normal yürüyüşe geçiyor, sonra tekrar karşılarına çıkınca bu sefer yeniden remele geçiyorlardı. Onları böyle remel (yaparken canlı ve kıvrak) gören Kureyş: "Bunlar ceylanlar gibiymiş" diyorlardı.

İbnu Abbâs: "Remel sünnettir" demiştir. [Ebu Dâvud, Menâsik 51, (1889).]692

AÇIKLAMA:

1- Izdıbâ: Ridanın (ihramın vücudun üst kısmını örten parçası) bir ucunu sağ koltuk altından geçirip sol omuz üzerine atmak ve sağ omuz ve kolu ihramın dışında bırakmaktır. Bu hadise dayanan âlimler, remel yapılan şavtlarda ızdıbânın sünnet olduğunu söylemişlerdir. Diğer zamanlarda yapılmaz.

690 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/444-446.

691 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/446.

692 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/447.

2- İstilâm: -1265 numaralı hadiste açıkladığımız üzere, kısaca- Hacerü'l-Esved'i öpmek veya selâmlamaktır.

3- İbnu Abbâs'ın bu rivayette remele "sünnet" demesini bazı âlimler, remel mevzuundaki önceki kanaatinden rücû ederek cemaatin kavline geldiğine delil olarak değerlendirmiştir. 1326 numaralı hadiste açıkladığımız üzere, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) nazarında remel sünnet değil, mübah bir ameldir.

اَذه َتْيأ َرأ :امُهْنَع ُ هاللّ

لاق ُهْن:]

□ى ِض ًَر ٍساَّبَع ِنب ُتلُق

□ع ُ هاللّ

4□

□ى ِض ًَر ليفطلا بأ نعو ـ

ةَّنُس ُهَّنأ َنوُمُع ْزَي َكَم ْوَق َّنإف ؟ َوُه ٌةهنسأ : ٍفا َوْطأ ِةَعَب ْرأ سَم َو ،ٍفاوطأ ِةَث ًَث . □ ِتيَبْلاِب َلَمَّرلا

□ لاَقف َة

كَم َمِدَق # ِ هاللّ َلوسر َّنإ : َلا َقف ؟اوُبَذك َو اوُقَدَص َكُل ْوَق اَ : م ُتلُقَف .اوُبَذك َو□□ . اوُقَدَص : َلاَقف

□: هَنوُدُسْحَي اوُناك َو ،لا َزُهلا َنِم ِتيَبْلاِب اوُفوُطَي ْنأ َنوُعِطَتْسَي َ ُهباَحْصأ َو ادهمَحُم َّنإ َنوُك ِرْشُملا

□ة َو ْرملا َو اَفَّصلا َنْيَب ِفا َوَّطلا َنِع ِن ْرِبْخأ : ُتْلُقَف ا.عب ْرأ اوُشمَي َو اث ًَث اوُلُم ْرَي ْنأ ْمُه َرمأف

: ؟اوُبَذك َو اوُقَدصاَ

: م ُتْلُق .اوُبَذك َو اوُقَدَص

□

لاق ة□

نُس ُهَّنأ َنومُع ْزَي َكَم ْوَق َّنإف ؟ َوُه ٌةَّنُسأ ، ابِكا َر□□ .

ن ِم ُقِتا َوَغلا َج َرَخ نَّت َح ،ٌدَّمَحُم اَذه ٌدَّمَحَم اَذه َنوُلوُقَي ُساَّنلا ِهْيَلَع َرُثَك # هاللّ َلوسر□ َّنإ : َلاَق

لَضْفأ ِنْعَّسلا يف ُنْشَملا َو ، ِبك َر او ُرُثَك أَّمَلف ِهْيَدَي َنْيَب ُساَّنلا ُب ِرْضَ ي َ # َناَك َو□]. ،تَوُيُبْلا

ادهمَحُم اوُعَد : ِةَيِبْيَدُحلا َنَم َز ْتَلاق اشي َرُق َّنإ :دازو ه.وحنب دواد وبأو ،هل ظفللاو ملسم هجرخأ

لوسر َمِدَق ِلِبْقُملا ِماَعْلا َنِم اوُئي ِجَي ْنأ ىلَع ُهوُحَلاَص أَّمَلف .ِفَّنلا َت ْوَم اوُتوُمَي َّتَح□ ُهَباَحْصأ َو

يف َلاَق َو ٌةَّنُسِب َسْيَل َو اثَث ِتْيَبْلاِب اولُم ْرا : ِهِباَحْص

لاَقف□ ‘

□ ناَعِقْيَعُق ِلَبِق ْنِم َنوُك ِرْشُملا□ .

و هاللّ

هَناَكَم ا ْو َرَيِل َو ُهَم ًَك اوُعَمْسَيِل ٍريِعَب ىلَع َفاطف :دازو ٌمِلْسُم َلْثِم ِة َو ْرَملا َو اَفَّصلا□ َنْيَب ى ِعَّسلا

“ منغلاو ل .

ب ا فونأ يف نوكي دود

» فَقَّنلا□ .

» مِهيد ُيأ ُهَلاَنت ًَو□

4. (1329)- Ebu't-Tufeyl (radıyallahu anh) anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) dedim ki:

"Kâbe'nin etrafında (tavaf yaparken) ilk üç şavtında remel, son dört şavtında da normal yürüme yapmak sünnet midir, değil midir? Senin kavmin buna sünnet diyorlar?"

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) bana şu cevabı verdi:

"Hem doğru söylemişler, hem de kizb etmişler."

"Yani hem doğru söylemişler, hem de kizb etmişler demekle neyi kastediyorsun?" diye açıklama istedim.

Anlattı:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye (umretü'lkaza için) gelmişti. Müşrikler: "Muhammed ve ashabı zayıflıktan Kâbe'yi tavaf edemez" dediler. Müşrikler onu kıskanıyorlardı. Bunun üzerine Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına üç (şavtta) remel yaparak, dört şavtta da normal şekilde yürümelerini emretti."

Ben tekrar, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a:

"Bana Safâ ile Merve arasındaki tavafı binerek yapmanın sünnet olup olmadığını haber ver. Zîra senin kavmin bunun sünnet olduğunu söylüyorlar!" dedim. Bana şu cevabı verdi:

"Hem doğru söylemişler, hem de kizb etmişler."

"Hem doğru söylemeleleri, hem de kizb etmeleri ne demektir?" diye ben tekrar sorunca açıkladı:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye umre için geldiği zaman (Mekkeli) ahali etrafını çokca sarmış: "İşte Muhammed! İşte Muhammed!" diye sıkıntı veriyorlardı. Hattâ, genç kızlar bile evlerden çıkmışlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda (yol açmak için) halka vurulmazdı. Halk başına üşüşünce, bu sebeple o da hayvana bindi. Aslında sa'yi yayan yapmak (binerek yapmaktan) efdaldir." [Müslim, Hacc 237, (1264); Ebû Dâvud, Menâsik 51, (1885).]

Ebu Dâvud'un rivayetinde İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) - Müslim'deki rivayete ziyade olarak-şunu söyler: "Hudeybiye müzakereleri sırasında Kureyşliler: "Muhammed'i ve arkadaşlarını bırakın, böcekler gibi ölsünler" dediler. Müteakip sene umre yapmak şartı üzerine sulh antlaşması yapılınca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye geldi. Müşrikler de Kuaykıân tepesi yönünden geldiler.

Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz ashabına: "Beytullah'ı üç şavtta remel yaparak tavaf edin" dedi. Bu (bütün ümmete şâmil) bir sünnet değildir.

Safâ ile Merve arasındaki sa'y ile ilgili olarak (Ebu Dâvud'da gelen açıklama, (yukarıda kaydedilen) Müslim rivayetindekinin aynıdır.)

Ancak Ebu Dâvud'da şu ziyâde dahi yer alır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), halk, sözlerini daha iyi işitsin, yerini daha iyi görsün ve elleri ona ulaşmasın diye bir deveye bindi."693

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), soru üzerine birkaç noktaya tavzih getirmektedir:

* İbnu Abbâs'a göre ilk üç şavtta remel yapmak, diğer dört şavtta normal yürüyerek tavaf, hem sünnet, hem değil. Yani, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yapmıştır, ama ilânihâye yapılsın diye bir hüküm taşımaz. Bir sefere mahsus müşriklere kuvvetli görünmek maksadıyla yapılmıştır.

Sonraki yıllarda yapılması sünnet değildir.

Sünnet diyenler kizb etmiştir. Kizb, daha önceleri de temas edildiği üzere, Arapça'da her seferinde dilimizdeki "yalan" mânasına gelmez, "hata" mânasına kullanılır. Burada da öyle. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) remel için "sünnet" diyenleri hatâkarlıkla itham ediyor. Çünkü kendi değerlendirmesi, bunun ilânihâye devamı gereken bir sünnet olmadığı şeklindedir.

* Safâ ile Merve arasındaki sa'yın hayvan üzerinde yapılması sünnet mi diye sorulunca, bunun da Hz.

Peygamber'in fiiline uyduğunu, ancak Resûlullah'ın herkes böyle yapsın diye değil, belli bir maksadla, zarureten deve üzerinde yaptığını açıklamıştır. Binaenaleyh "Sa'yın efdali yürüyerek yapılanıdır, binek üzerinde olanı değil" demek istemiştir. Bu meselede ulemâ İbnu Abbâs gibi düşünmüştür. Mâzereti olmayan sa'yını yürüyerek yapmalıdır. Mâzereti olanlar binebilirler.

* Ebû Dâvud'daki: "Böcekler gibi ölsünler" tâbiri hakaret maksadı güder. Böcek diye tercüme ettiğimiz nağaf kelimesi hayvanların burunlarından düşen parazit bir kurtcuktur.694

أيْتُ رسولَ اللّه # إذا اَستلَمَ الرُّكْنَ ا ‘سَوْدَ أَوّ ل]

اللّه ُ عَنْهُما قال: ر

5

ى ِض ً َر رمع نبا نعو ـ□

. ناَك َو :ةياور□

يفو ىذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .]ِعْبَّسلا َنِم ًفا َوْطأ َةَث ً َث ُبُخَي ُفوُطَي اَم

ىَلا

(□نطِب ِلِيَسملا ِ اذإ َفاَط َنْيَب اَفَّصلا َو ِةَوْرَمْلا .َ ِة يفو ةياور ىنيخيشلل: َر َلَم َنِم اَجَحلا َر
ىعْسَي

□ثَّم ُفوُطَي َنْيَب اَفَّصلا َو ِةَوْرَمْلا َو ة

. □ثَلا َو َىشَم َ ْرأ اعب َّمُث يِّلَصُي هِل ْر َعْك َتَيْنِ ،ِ يعَن ِبَعْد َ طلاوه َو اف

(□َلاْحِ ج ْرَ)

. ضَرْ ُب نم ريسلا عيرس

« □لاخَبَب .

« □يف اجَحلا ِو َ ْرمُعلا َة

5. (1330)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, yedi şavttan üçünü hızlıca yaptığı ilk tavafta, Hacer-i Esved'e istilâm buyururken gördüm." [Buharî,Hacc 56; Müslim,Hacc 232, (1261); Muvatta, Hacc 108, (1,365); Ebu Dâvud, Menâsik 51, (1891) 52, (1893); Nesâî,Hacc 152, (5, 229), 153, (5,230).]

Bir rivayette şöyle demiştir: "Safâ ile Merve arasında sa'y ederken sel çukurunda koşuyordu."

Buharî ve Müslim'in bir rivayetinde şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Haceru'l-Esved'den Haceru'l-Esved'e üç tur remel yaptı, dört tur da yürüdü, sonra iki rekât namaz kıldı, yani tavaftan sonra. Sonra da, hem haccda hem de umrede Safâ ile Merve arasında tavaf yaptı."695

AÇIKLAMA:

Âlimler, İbnu Ömer'in bu müşahadesini Veda haccı ile ilgili kabul ederler. Dolayısıya, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın umretu'lkaza ile alâkalı rivayetini bunun neshettiğine hükmederler. İbnu Abbâs'ın rivayetinde temel ilk üç şavtta, her bir turun yarısında yapılmıştır. Halbuki burada,

"Hacerü'l-Esved'den Haceru'l-Esved'e" remel yapılarak ilk üç turun tamamlandığı belirtilmektedir.696

مُث َرَج ًحلا َمَلتْساَف َد ِجْسَملا َلَخَدف َةَّكَ□□

م هاللّ ُلوسر َمِدَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

6□

ى ِض ًَر رباج نعو ـ□

□ميِها َرْبإ ِماَقَم ْنِم اوُدَخَّتا □ :

و َلاَقف

ماَقَملا َنَتأ َّمُث اعب ْرأ ىشَم َو اث ًَث َلَم َرَف ِهِنيِمَي ىلع َنَض َم□.

693 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/448-450.

694 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/449-450.

695 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/451.

696 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/451.

مُ ث ُ. ه َمَلتْساَف ِنْيَتَعْك َّرلا َدْعَب َرَجحلا َنَتأ َّمُث ِتْيَبْلا َنْيَب َو ُهَنْيَب ُماَقَملا َو ِنْيَتَعْك َر□□ َّلَص َو ؛َّلَصُم

□ كلامو ملسم هجرخأ

هاللّ ِرِئاَعَش ْنِم َة َو ْرَمْلا َو اَفَّصلا َّنإ :َلاَق ُهُّنُظأ ِة َو ْرملا َو اَفَّصلا ىلإ َج َرَخ].

ىئاسنلاو ىذمرتلاو.

6. (1331)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye geldi.

Doğru Mescid-i Haram'a girdi ve Haceru'l-Esved'i istilâm buyurdu.

Sonra sağ kolu üzerinde ilerleyerek üç tur remel yaptı, dört tur da yürüdü. Sonra Makam-ı İbrahim'e geldi ve ن ِم اوُذ َخَّتا

و

تَّلَصُم ميها َرْبإ ِماَقَم

"Siz de İbrahim'in makamından bir namazgâh edinin..." (Bakara 125) âyetini okudu. Ardından makam, Beytullah'la kendi arasında olacak şekilde iki rek'at namaz kıldı. Bu namazı bitirince tekrar Haceru'l-Esved'e geldi ve istilâmda bulundu.

Sonra Safâ ve Merve'ye gitti. Zannedersem orada: و َة َم ِن ْرِئاَعَش هاللِّ َرْملا َو اَفَّصلا َّنِإ"Şüphe yok ki Safâ ve Merve Allah'ın şeâirindendir" (Bakara 158) âyetini okudu." [Müslim, Hacc 147, (1218), 235

(1263); Muvatta, Hacc 107, (4, 364); Tirmizî, Hacc 33, (856), 34, (857); Nesâî, Hacc 149, (5, 228); İbnu Mâce, Menâsik 29, (2951).]697

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir umre tavafını tarif etmektedir.

1) Hacerü'l-Esved'e istilamla tavafa başlamak.

2) İlk üç şavtta remel.

3) Müteâkip dört turda normal yürüyüş.

4) Makam-ı İbrahim'de iki rek'at namaz. Bazı rivayetlerde bu namazların birinci rek'atında Kafirûn, ikinci rek'atında İhlâs suresinin okunduğu belirtilir.

5) Safâ ve Merve arasında sa'y. Bu sa'ye Safâ'dan başlamıştır.698

 هاللّ

هاللّ ُلوسر

و َأْحصاَبُهُ َر ًض ِى

اُم َلاق: [اعْتَمَر

هاللّ ُ عَنْه

7

ى ِض ًَر سابع نبا نعو ـ

م ِهِقِتا َوَع ىلَع اَهوُفَذَق َّمُث ْمِهِطاَبآ َتْحَت ْمُهَتَيِد ْرأ اوُلَعَج َو ِتْيَبْلاِب اوُلَم َرَف ِةَنا َّرع ِجلا
َنِم مُهْنَع

دواد وبأ هجرخأ ى .

ْرُسْيلا].

7. (1332)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabı (radıyallahu anhüm) Ciirrâne'den umre yaptılar. Bu umrede Beytullah'ı remel yaparak tavaf ettiler. Bu tavafta ridalarının bir ucunu sağ koltuklarının altına koymuşlar, diğer ucunu da sol omuzlarının üzerine atarak (ızdıba yapmışlardı)." [Ebu Dâvud, Menâsik 50, (1884), 50, (1891).]699

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Huneyn Savaşı'ndan sonra, ganimeti pay etmek üzere Ciirrâne'de mola verip, o sırada Mekke'ye geceleyin gidip umre yapmıştır. Bu umre, Resûlullah'ın yapmış bulunduğu dört umreden biridir. Hudeybiye Sulhü'nü takip eden yıl yapılan umretu'lkaza'dan sonra yapılmıştır. Resûlullah'ın bu umrede ridası ile ızdıba yaptığı belirtiliyor. Izdıba remel yapılan tavafların bütün şavtlarında gereklidir, diğer tavaflarda gereksizdir.700

هُتْيأ َر َّمُث ِميِعْنَّتلا َنِم ًةَ رْمُعِب َرْيَب ُّزلا َنْب ِ هالّل ُدْبَع َم َرْحأ] :لاق ُهْنَع ُ هالّل

8

ى ِض ًَر ةورع نعو ـ

.

ةَث ًّثلا َطا َوْش ا' ِتْيَبْلا َل ْوَح نَعَسَي]

697 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/452.

698 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/452.

699 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/452.

700 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/453.

8. (1333)- Urve (radıyallahu anh) anlatıyor: "Abdullah İbnu'z-Zübeyr, umre maksadıyla Ten'îm'de ihrama girdi. Sonra ben onu Beytullah'ın etrafında, üç şavtta koşar gördüm." [Muvatta, Hacc 34, (1, 365).]701

AÇIKLAMA:

Ten'îm, Ciirrâne gibi Hıll'de ihrama girenlerin önce umre yaparak tavaf ve sa'yde bulunmaları müstehabdır. Mekke'de ihrama giren Mina' dan dönünceye kadar tavaf ve sa'yde bulunmaz. Bu hususu müteakip rivayet de te'yid edecektir.702

اَفَّصلا َنْيَب ًَو ِتْيَبْلاِب ْف ُطَي ْمَل َةَّكَم ْنِم َم َرْحأ اَذإ :َنَاك ُهَّنأ] امُهْنَع ُ هاللّ

9□

□ـ ى ِض ًَر رمع نعو

□ة

كَم ْنِم َم َرْحأ اَذإ ِتْيَبْلا َل ْوَح َفاَط اذإ ُلم ْرَي َنَاك َو ، ىنِم ْنِم َع ِج ْرَي ْنَّتَح ِة َو ْرَمْلا َو□□].

كلام امهجرخأ .

9. (1334)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den Nâfi'in anlattığına göre, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Mekke'de ihrama girdiği zaman ne Beytullah'ı tavaf eder, ne de Safâ ve Merve arasında sa'yde bulunurdu. Bunları Mina dönüşü yapardı. Mekke'de ihrama girdiği zaman Beytullah'ı tavaf edecek olsa remel yapmazdı." [Muvatta, Hacc 34, (1, 365).]703

AÇIKLAMA:

Beytullah'ı tavaf etmekle, umre ayrı ayrı ibâdetlerdir. Tavaf, sa'ysiz yapılabilir. Tavaf'tan sonra traş da gerekmez. Şu halde, tavaftan sonra sa'y yapılmayacaksa remel yapmaya gerek yoktur. Hanefî mezhebi de buna hükmeder. Mekke'de ihrama giren İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) sa'ysiz tavaf yapınca remel de yapmıyor.704

ضَافأ بِذَّلا□

ّنأ َلوسر هالّ] :ام #.

غْبَّسلا يف ْلُم ْرَي ْمَل□

هْنَع ُ هالّ□

11□

ى ِض ًَر سابع نبا نعو ـ□

.

هيِف□]

10. (1335)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ifaza tavafının yedi şavtında da remelde bulunmamıştır." [Ebu Dâvud, Menâsik 83, (2001).]705

AÇIKLAMA:

İfâza tavafı: Arafat'tan inildikten sonra yapılan tavaftır. Buna tavaf-ı ziyâret de denir. Haccın iki rüknünden biri bu tavaftır. İlk dört şavtı farzdır. Eyyâm-ı nahir'de yani kurban bayramının birinci, ikinci veya üçüncü günlerinden birinde yapılması gereklidir.

Şu halde, sadedinde olduğumuz rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ifâza tavafında remelde bulunmadığını ifade etmektedir. Önceki rivayetlerde umumî kaideyi belirtmiştik: Remel, arkadan sa'y de yapılacak tavafların ilk üç şavtında yer verilen bir durumdu. İfâza tavafını sa'y takib etmeyeceğine göre, onda remel yoktur.706

نَع ُفْشَكْلا َو ُن ًَم َّرلا َميِف ُلوُقَي امُهْنَع ُ هالّ□

لاق ملسأ نعو ـ11□:]

ى ِض ًَر َرَمُع ُنبا ُتْعِمَس□

هاللّ ِلوسر □

□□

“ عَم ُهُلَعْفَن ا نُك ائْيَش ُعَدَن َ َكِلذ َعَم ْنِكَل ُهَلْهأ َو َرْفُكلا َفن َو َم□

س ا ُ هاللّ أهطأ ْدَق َو ِبكاَنَملا

دهمو تهبث :هانعمو ،أهطو لثم أ .

. هطأ »

دواد وبأ هجرخأ «

.[

701 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/453.

702 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/453.

703 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/453.

704 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/453-454.

705 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/454.

706 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/454.

11. (1336)- Eslem mevlâ Ömer İbnu'l-Hattâb anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'ı dinledim , diyordu ki: "Bugün Allah, İslâm'ı hakim ve güçlü kılmış, küfrü ve kâfirleri de bertaraf etmiş

olduğuna göre remel yapmanın ve omuzu açmanın (ızdıba) ne gereği var. Ancak bununla beraber, bizler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte yapmış olduğumuz şeylerden hiçbirini bırakmayız." [Ebu Dâvud, Menâsik 51, (1887).]707

AÇIKLAMA:

Daha önce açıklandığı üzere (1326 numaralı hadise bakın), Mekke müşriklerine karşı kuvvetli görünmek maksadıyla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emretmiş bulunduğu remel (tavafın ilk üç şavtında omuzları sallayarak hızlıca yürümek) ve ızdıba (remel esnasında sağ omuzu açmak) Müslümanların kesin hakimiyeti ile artık gereksiz görülmüş ve hattâ Hz. Ömer (radıyallahu anh) bunu yasaklamayı bile düşünmüştür. Zîra tavaf sırasında remel yapmanın sebebi ortadan kalkmıştı. Ancak, rivayetten anlaşılacağı üzere Hz. Ömer bu düşüncesinden hemen rücû ediyor. "Resûlullah'la birlikte yaptığımız hiçbir şeyi bırakmayız" demesi, sünnette vârid olan her şeyde, -biz anlamasak, keşfedememiş olsak bile- mutlaka bir hikmet vardır, onun korunması gerekir" demektir.

Hz.Ömer (radıyallahu anh) remel meselesinde, sünnete ittibanın evlâ olduğuna kanaat getirir, böylece Hz. Ömer de, İbnu Abbâs'ın, Veda haccı sırasında remel yapıldığına -ve dolayısıyla remel sünnetini mutlak şekilde devam ettirmek gerektiğine- dair rivayeti te'yid etmiş olmaktadır. Mamafih, yukarıda, Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den kaydettiğimiz rivayetde remelin Veda haccında tatbik edildiğini ifade eder.

Hattâbî, bu rivayetleri gözönüne alarak der ki: "Bu rivayetler gösteriyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) herhangi bir sebeple bir sünnet ortaya koyar (yani bir davranışta bulunur), bu sebep sonradan ortadan kalkıp kaybolsa bile, sünnet, konduğu hâl üzere devam eder. Bazıları remeli sünnet-i müekkede kabul etmiş, terkine dem (davar kurbanı) gerekir demiştir. Süfyân-ı Sevrî bunlardandır.

Ancak, ulemânın kâhir ekseriyeti "Terki herhangi bir şey gerektirmeyen bir sünnet" demekte müttefiktir."708

هجرخأ

[

. □□اعِبَطْضُ د ْرُبِب #

م هاللّ ُلوسر َفاَ]

ط :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

12□

□ـ ى ِض ًَر ةيمأ نب ىلعي نعو

رضخأ ٌدربب هدنعو ؛بذمرتلاو دواد وبأ□ .

12. (1337)- Ya'lâ İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bürde ile ızdıba yapmış olarak tavaf etti." [Ebu Dâvud, Menâsik 50, (1983); Tirmizî, Hacc 36, (859).]

Hadisin Ebû Dâvud'daki vechinde "yeşil bir bürde" denir.709

AÇIKLAMA:

Bürde, Araplarda vücudun üst kısmına giyilen bir giysidir, aba, hırka dediğimiz şeye tekâbül eder. Şu halde Resûlullah tavafta, bürdesinin bir ucunu sağ koltuğunun altından geçirip göğsü üzerinden sol omuzunun üstüne atmak suretiyle ızdıba yapmış olmaktadır. Ebu Dâvud' daki vechinde bu bürdenin yeşil olduğu da belirtilir. Demek ki ihramın renkli olmaması diye kesin bir hüküm yoktur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ızdıbaya, şecaat izhar etmek için yer verdiği belirtilmiştir. Ayrıca hızlı yürümeye yardımcı olduğu söylenmiştir. İmam Mâlik dışında ulema ızdıbâya müstehab demiştir.

Şâfiîler: "Remel olan tavaflarda ızdıba sünnettir" demiştir.710

□هاللّ ُ هُنْعَ لاق :[رَ أيْتُ النبَّتَ # قَدْ خرَجَ مِنَ الكعْبَةِ

13□

□ـ نعو عبدالرحمن بن صفْوان رً ضِ ى

هاللّ ُلوسرَ و ،هْيَلَع ْمُهَدوُدُخ اوُعَضَ وو ، ِميطَحلا ىلإ ِباَبْلا َنِم َتيَبْلا اوُمَلتْسا ِدَق َو ،ُهُباَحْصأ َو َوُه

. دواد وبأ هجرخأ .

[□مُهَطَس □ #

و

707 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/454-455.

708 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/455.

709 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/455-456.

710 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/456.

13. (1338)- Abdurrahman İbnu Safvan (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, ashabı ile birlikte Kâbe'den çıkarken gördüm. Beytullah'ı, kapısından Hatim'e kadar istilâm ettiler ve Beytullah'ın üzerine yanaklarını koydular. Bu sırada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ortalarında idi." [Ebu Dâvud, Menâsik 55, (1898).]711

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Ebu Dâvud'daki aslı, hâdisenin fetih günü cereyan ettiğini belirtir.

2- Hatim: Hadiste geçen Hatim'in neresi olduğu hususunda farklı şeyler söylenmiştir:

* Muhibbuddin et-Taberî ve bazılarına göre Hatim: Rükn (Rükn-i Haceru'l-Esved) ile kapı arasında kalan kısımdır.

* İmam Mâlik'e göre kapı ile Makam arasında kalan kısımdır.

* Bazıları Haceru'l-Esved'dir demiştir.

* Umumiyetle kabul edildiği üzere, Kâbe'nin kuzeybatı duvarının karşısında yerden bir metre kadar yüksek, 1,5 m. kalınlığındaki yarım daire şeklindeki duvardır. Bu duvarla Beytullah arasındaki boşluğa Hıcr denir. Bazı Hanefî kitaplarda Altunoluk'un (mîzab) bulunduğu mevziye hatim denmiştir.

Sadedinde olduğumuz rivayette geçen Hatim'le Haceru'l-Esved'in kastedilmiş olması daha kavi gözükmektedir.

3- Hadis, Beytullah'ın belirtilen kısmına yanak ve göğüs koymanın müstehab olduğunu ifade eder.

Burası rükn ile kapı arasıdır, Mültezem de denir.

Beyhâkî'nin bir rivayetine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da burada yüzünü ve göğsünü Beytullah'a yaslamıştır. İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), rükn ile kapı arasında dua eden mültezim'e, Cenâb-ı Hakk'ın, her dilediğini vereceğini müjde etmiştir.712

İSTİLÂM

كّنأ ُمَلْع ‘ُهِنإ : ُلوُقَي َو َرَجحلا ُلِهبَقُي ُهْنَع ُ هاللّ□

لاق]

ةعيبر نب سباع نع ـ1□ :

ى ِض ًَر َرَمُع ُتْيأ َر□

دازو ةتسل

.

ا هجرخأ .]َكُتْلَّبَق اَم َكُلِهبَقُ ي# هاللّ َلوسر ُتْيأ َر ِهِنأ ًَوَل َو ،ُرُضَت ًَو ُعَفْنَت َ ٌرَجَح

ِبفحلا□□»

□ كُلِهبَقُي ْرُكْذَي ْمَل َو ؛ اهِيفَح َكِب # هاللّ َلوسر ُتْيأ َر ْنِكَل□. «

و :ةياور يف ئاسنلاو ملسم

ةيانعلاو مارك“ا يف غلابملا .

1. (1339)- Âbis İbnu Rebîa (rahimehullah) anlatıyor: "Ben Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i Haceru'l-Esved'i öperken gördüm. Onu hem öptü, hem de: "Biliyorum ki sen bir taşsın, ne bir faydan ne de zararın vardır. Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı seni öper görmeseydim, seni asla öpmezdim"

dedi." [Buharî, Hacc 50, 57, 60; Müslim Hacc, 248, 120; Muvatta, Hacc 36, (1367); Tirmizî, Hacc 37, (860); Ebu Dâvud, Menâsik 47, (1873); Nesâî, Hacc 147, (5, 227); İbnu Mâce, Menâsik, 27, (2943).]713

AÇIKLAMA:

Bu kısımda, Haceru'l-Esved'in istilâmı (selamlanması) ile alâkalı hadisler kaydedilecek. İlk hadis, görüldüğü üzere, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Haceru'l-Esved karşısındaki davranışı ile alâkalıdır.

Bu rivayetle ilgili, ulemânın farklı yorumlarına geçmeden önce Haceru'l-Esved'le ilgili bazı rivayetleri kaydedeceğiz:

1- Hacer, kelime olarak Arapça'da taş demektir. el-Haceru'l-Esved714 siyah taş demektir. Istılah olarak, Ka'be'de yer alan muayyen bir taşa denir. Hacc ibâdetinde mühim bir yeri vardır.

711 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/456.

712 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/456-457.

713 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/457.

714 Dilimizde Haceru'l-Esved diye yaygınlık kazanmıştır. Arapça kaidelere göre doğrusu el-Haceru'l-Esved olması gerekir. Biz, bu ve buna benzeyen bir kısım tabirleri dilimizdeki kazandığı şekle göre kullandık ve kullanmaya devam edeceğiz.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bir rivayeti şöyledir:

"Haceru'l-Esved, cennetten inmiştir. O, indiği zaman sütten de beyazdı. Ancak âdemoğullarının hataları sebebiyle siyahlaştı."

Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'ın merfu bir rivayeti şöyledir: "Haceru'l-Esved ve Makam, cennet yakutlarından iki yakuttur. Allah celle celâluhu, onların nurunu örtmüştür. Eğer örtülmemiş olsalardı, meşrikle mağrib arasını aydınlatırlardı."

Yine İbnu Abbâs'tan (merfu) olarak: "Bu taşın bir lisanı, iki de dudağı vardır. Kendisine hak üzere istilâmda bulunanlar lehinde kıyamet günü şahidlik yapacaktır."

Hz. Ali'den yapılan bir rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kıyamet günü, Haceru'l-Esved getirilir. O zaman o, beliğ bir lisanla, kendisine tevhidle istilâmda bulunanlar lehine şehâdette bulunur."

Hz. Aişe'nin bir rivayeti şöyledir: "Bu siyah taş, yeryüzünden kaldırılmazdan önce ondan istifade edin.

Çünkü cennetten çıkmıştır. Cennetten çıkan bir şeyin kıyamet gününden önce ona dönmemesi gerekir."

2. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu dinî mantığı izhâr eden davranışı hakkında Taberî'nin yorumu şöyledir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) böyle söyledi, çünkü insanlar, putlara tapmaktan daha yeni uzaklaşmışlardı. O, bazı cahillerin, Haceru'l-Esved'e yapılan istilâmı, cahiliye devrinde Arapların yaptığı şekilde bazı taşlara gösterilen tâzimin bir devamı zannetmelerinden kortu. Bu sebeple insanlara, bu istilâmı, cahiliye devrinde zannedildiği üzere, taşın kendiliğinden bir fayda veya zarar vereceği için değil, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fiiline ittiba (uymak) için yaptığını duyurmak istedi."

Mühelleb'in yorumu şöyle: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu hadisi, "Haceru'l-Esved Allah'ın yeryüzündeki sağ elidir. Onunla kullarıyla musafaha eder" diyenlere bir reddir. Zât-ı İlâhi'ye bir uzuv nisbet etmekten Allah'ı sığınırız. Haceru'l-Esved'in öpülmesi, mutîlerin itaatlerinin bilmüşahade görülmesi için teşrî edilmiştir. Tıpkı İblis'in, Hz. Âdem'e secde ile emredilmesi gibi. İkisi de birer imtihandır."

Hattâbî de şöyle der: "Onun yeryüzünde Allah'ın eli olması, onunla yeryüzünde iken musâfaha edenin indallah bir ahdi bulunmasının mânası şudur: Âdet olduğu üzere, melik (kral), kendisine dost olmak, hususiyet kazanmak isteyenlere biat akdini musafaha ederek gerçekleştirir ve onlara ahdettikleri şeyleri hatırlatarak hitab eder."

Muhibbu't-Taberî, Haceru'l-Esved'in öpülmesindeki mânayı şöyle açıklar: "Bir melik için uzaktan ziyarete gelenler onun elini öperler. Hacı da Kâbe'ye gelince Haceru'l-Esved'i öper. Şu halde bu, melikin elini öpmeye benzetilmiştir. Ve lillâhi'lmeselü'l-a'lâ."

İbnu Hacer de şunu söyler: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu sözünden, dinî meselelerde, mânasını, hikmetini yeterince anlamasa bile, kişinin şeriat sahibine hulûsla teslim olmak ve en güzel şekilde ittiba etmek gerektiği anlaşılmaktadır. Bu husus, Resûlullah'ın fiillerine, hikmeti hiç bilinmese bile uymak hususunda muazzam bir kaidedir. Kezâ bu söz, bazı cahillerden sâdır olan: "Haceru'l-Esved'de zâtına rücû eden bazı hassalar vardır" kabilinden sözleri de reddeder. Keza bu hadis, fiil ve kaville sünnetlerin açıklanmasına güzel bir örnektir, şöyle ki, imam, şayet bir davranışının yanlış anlaşılarak, itikadların bozulmasından korkacak olursa meseleyi vakit kaybetmeden ele alıp, durumu izah etmeli, açıklığa kavuşturmalıdır."

3- Bazıları: "Bu hadiste, şeriatte öpülmesi hususunda ruhsat gelmeyen bir şeyi öpmenin mekruh olduğu ifade edilmektedir" demiştir. Ancak İmam Şâfiî "Beytullah'ın her neresi öpülürse hoştur (hasendir), (öpen kınanmaz)" demiştir.

Ahmed İbnu Hanbel'in de Resûlullah'ın kabrini ve minberini öpmede bir beis görmediği rivayet edilmiştir.

4- Bu rivayet Haceru'l-Esved'i öpmenin sünnet olduğunu göstermektedir. Tirmizî, ulemânın böyle hükmettiğini belirtir. Şafiî'ye göre öpemeyen, eliyle istilâm edip elini öper. Hiç yanaşamayanlar, uzaktan ona yönelip tekbir getirir.

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), -1344 numaralı hadiste açıkladığımız üzere- Haceru'l-Esved'e, yaralanma pahasına da olsa, yaklaşmak için gayret gösterirmiş.

Cumhûr-u ulemâ, Haceru'l-Esved'e eliyle değip eli öpmeyi meşrû addetmiştir. İmam Mâlik hariç, dört imam böyle hükmeder. İmam Mâlik'e göre istilâmda el öpmek yoktur.715

715 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/458-460.

□إِلا ّرٌ كنْيَنْ

□لَتْسَ #

ي هاللّ َلوسر

□عيَبْلا َن ِم ُم

□هاللّ ُ امُهْنَع لاق: [رأ ْمَل

2□

□ـ ى ِض ًَر رمع نبا نعو

ىذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ . ن .

[يهِينااَمَيْلا

2. (1340)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şöyle demiştir: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Kâbe'den sadece iki rüknü öperken gördüm, bunlar da iki rükn-i Yemânî'dir." [Buharî, Hacc 59; Müslim, Hacc 242, (1267); Ebu Dâvud, Menâsik 48, (1874); Nesâî, Hacc 156, (5, 231-232).]716

AÇIKLAMA:

1- Haiste geçen iki rükn-i Yemânî'den murad: Haceru'l-Esved'in konmuş olduğu köşe ile ondan önce gelen köşedir.

Haceru'l-Esved, Kâbe-i Muazzama'nın doğusunda ve kapıya yakın olan köşededir. Asıl rükn-i Yemânî

-tavaf istikametini esas alırsak- Haceru'l-Esved'in bulunduğu köşeden bir önceki köşedir. Araplar dil kaidesi olarak (tağlib tarikiyle) Ay ve Güneşi kamereyn, anne ve babayı ebeveyn diye tesmiye ettikleri gibi, bu iki köşeye de rükneyn-i Yemâniyeyn (= iki Yemânî köşe) demişlerdir.

Haceru'l-Esved'in bulunduğu köşeye Rükn-i Esved dendiği gibi bazan Rükn diye kısaca söylendiği de olur. Diğer iki rükne de Şâmiyeyn denir.

Bu rükünlerin faziletce birbirinden farklı olduklarını belirteceğiz.

2- Bu riayet Kâbe'nin iki köşesinin istilâm edilmesi gerektiğini gösterir. Ashab'tan bazılarının dört rüknünü de istilam ettiği rivayetlerde gelmiştir. Hz. Abdullah İbnu Zübeyr, Hz. Câbir, Hz. Enes, Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhüm), hatta İbnu'z Zübeyr'in bütün köşeleri meshedip, istiğrab edenlere: لَيسَ شَىْءٌ مِنَ الْبَيْتِ مَهْجُورًا "Beytullah'ta mühmel bırakılacak hiçbir şey yoktur" diye cevap verdiği belirtilir.

Hz. Âdem (aleyhisselam)'in de hacc yaptığı zaman bütün rükünleri istilâm ettiğine, keza Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (aleyhimâsselam) Kâbe'yi inşa ettikleri zaman yedi kere tavaf edip, her köşeyi istilâm ettiklerine dair rivayetler gelmiştir. Abdullah İbnu Ömer'den gelen bir rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer iki rüknü (rükneyeyn-i Şâmiyeyn) istilâm etmeyişinin sebebini şöyle açıklar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki Şâmî rüknü istilâm etmeyi terketmiştir, çünkü Beytullah, Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in koyduğu temeller üzerine tamamlanmamıştır." Bu rivayetten hareket eden bazı âlimler, İbnu Zübeyr'in bütün rükünleri istilâm etmesini, Kâbe, kendisi tarafından tâmir edilirken, Hz. Peygamber'in bir hadisine dayanarak aslî temelleri üzerine oturtmuş olmasıyla izah etmiştir.

Bu hususta İbnu Hacer'in dermeyan ettiği teferruata girmeden, meseleye İmam Şâfiî hazretlerinin getirdiği bir açıklamayı kaydedeceğiz. Ona göre, iki rüknün istilâmı, sünnette vâzıh olarak gelmiştir, diğer iki rükünle ilgili rivayetler münâkaşalıdır ve su götürür.

"Beytullah'ta mühmel bırakılacak hiçbir şey yoktur" diyenlere de şöyle cevap verir: "Biz, diğer iki köşeyi istilâm etmeyi terketmişsek, bunu Kâbe'yi ihmal etmek için yapmıyoruz. Kâbe'yi tavaf eden, onu nasıl ihmal etmiş olur? Biz fiilde de terkde de "sünnet"e uyuyoruz. Eğer o iki rükne istilâmda bulunmayı terketmek, onları ihmâl etmek olsa, rükünler arasında kalan (duvar) kısımları terketmek de onları ihmal etmek olur. Ama bunu kimse söyleyemez."

İbnu Hacer bu mevzudaki tahlilini şöyle noktalar: "Bu mülâhazadan şu prensip ortaya çıkar: Merâtibin (hiyerarşinin) korunarak, her hak sâhibine hakkının verilmesi, her birinin kendi makamına oturtulması gerekir."

Bu noktada âlimler derler ki: "Beytullah'ın dört rüknü vardır:

Birinci rüknün iki fazileti var:

1- Haceru'l-Esved'i taşıması.

2- Hz. İbrahim'in attığı temel üzerinde olması.

İkinci rükn tek fazilete sahip: Hz. İbrahim'in temeli üzerinde bulunması.

Diğer iki rükün bu faziletlerin ikisinden de mahrum. Bu sebeple birinci rükn öpülür, ikinci rükn sadece istilâm edilir. Diğer iki rükün ise ne öpülür, ne de istilâm edilir. Cumhurun görüşü budur. Sadece bir kısım âlimler, rükn-i Yemânî'nin öpülmesini müstehab addetmiştir."

716 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/460.

Ebu Hanîfe, sadece Haceru'l-Esved'in istilâm edileceğini, rükn-ü Yemanî'yi istilâm etmenin sünnet olmadığını, kişi burayı istilâm ederse bir kusur sayılmayacağını söyler.

3- Kâbe'nin rükünlerini öpmenin meşrû olması prensibinden hareket eden bazı âlimler şu hükümlere ulaşmışlardır:

1) İnsan ve insan dışında tâzime müstehak olan her şey öpülebilir.

2) İnsan eli de prensip olarak öpülebilir, ancak bazı kayıtlar var.

3) Ahmed İbnu Hanbel, Resûlullah'ın kabir ve minberinin öpülebileceğini söylemişse de bazı etbaı, bu rivayetin zayıf olduğunu söylemiştir.

4) Bazı Şafiîler Mushaf'ın, hadis kitaplarının, sulehâ kabirlerinin öpülebileceğini söylemiştir. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) Hz. Hasan'ın göbeğini açarak "Resûlullah'ın öptüğü yerden öpmesine müsaade etmesini" rica etmiş ve öpmüştür. Sabit Bünânî de Hz. Enes (radıyallahu anh)'in elini öpmeden bırakmaz ve: "Bu el, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elini tutmuştur" dermiş.717

[ذْنُم ّءاَخ َر ًَو ّةَّدِش يف ِرَجَحلا َو ِنْيَّينِاَمَيلا ِنْيَنْك ُّرلا ِنْيَذه َم َّنْسا ُتْك َرَت اَ□

م :ةياور يفو ـ3□

ا

مُ□] .

هُمِلَتْسَ #

ي هالّ َلوسر ُتْيأ َر

3. (1341)- Bir rivayette, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in şöyle dediği belirtilmiştir: "Ben, şu iki Yemânî rükne ve Haceru'l-Esved'e Resûlullah'ın istilâm ettiğini göreliden beri rahat halde de olsam, sıkışık halde de olsam istilâmda bulunmayı hiç terketmedim." [Buharî, Hacc 60; Müslim, Hacc 245, (1268)718.]719

ه □

دَي ُلهِبَقُي َّمُث ،هِدَيِب َرَجَحلا ُمِلَتْسَي َرَمُع َنْبا ُتْيأ َر] :عفان لاق .نيخيشلل ىرخأ يفو□] .
ـ4□

4. (1342)- Şeyheyn'in (Buharî ve Müslimümâ) bir diğer rivayetinde Nâfî der ki:

"Ben İbnu Ömer (radıyallahu anh)'i (tavaf yaparken gördüm. Haceru'l-Esved'i) eliyle istilâm ediyor, sonra da elini öpüyürdu." [Buharî, Hacc 60; Müslim, Hacc 246, (1268).]720

.

□ هِفاوَط هِلُك يف َرَجَحلا َو هِناَمَيلا َنْك ُّرلا َمِلَتْسَي ْنأ ُعَد□]

ي # َنا]

ك :ىئاسنلاو دواد ىب و

‘ □5□

5. (1343)- Ebû Dâvud ve Nesâî'deki bir rivayet şöyledir: "(İbnu Ömer) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (tavafın) her şavtında rükn-i Yemânî ve Haceru'l-Esved'i istilâm etmeyi terketmezdi." [Ebu Dâvud, Menâsik 48, (1876); Nesâî, Hacc 156, (5, 231).]721

ُتيأ َر□

:لاَقف□

. □□6ـ يفو ىرخأ ىراخبلا ىئاسنلاو :[َلأَس َر ٌلُج َنبا َرَمُع َنِع اَّتسا ِم َرَجحلا

: □ َسَلتُهِم ُهَو َيقُبَهلِه؟ فقاَل َالرَّ ُجل : أرَ َأيت َأن ْزِ ُر ح ِمت ُأرَ َأيت َإن ْغُلِبت؟ قَ َال ابن ُعَمر #

ي هاللّ لوسر

ىأ

» □اجعَل ْأرأيَت ْبالَيْمَن

« ونعمو □

.[َسَلتُهِم ُهَو َيقُبَهلِه #

ي هاللّ َلوسر ُتيأ َر ؛ِنَمَيلاِب َتيأ َرأ َلَعجا

.كعضوم تنأو نميلاب هنأك ىتح كنع اديعب كضارتعاو اذه كلاؤس لعجا

6. (1344)- Buharî ve Nesâî'de gelen bir diğer rivayet şöyle: "Bir adam İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e Haceru'l-Esved'i istilâm etme hususunda sormuştu. Şu cevabı aldı:

"Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, onu hem istilâm eder, hem de öper gördüm..."

Adam tekrar sordu:

"Pekâlâ, sıkışacak olsam, bana galebe çalacak olsalar, (ne yapayım)?"

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) kızgın bir eda ile:

"Sorusu Yemen'de batasıca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, onu hem istilâm eder, hem öper gördüm." [Buharî, Hacc 60; Nesâî, Hacc 155, (5, 231).]722

717 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/460-462.

718 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/462.

719 Bu rivayet Buharî'de mânâ itibâriyle mevad, lâfzıyla değil.

720 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/462.

721 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/462-463.

722 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/463.

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Resûlullah'ın sünnetine olduğu gibi teslimiyet ve bağlılığı ile tanınmış büyük sahabelerden biridir. Resûlullah'tan ne gördü, ne duydu ise onu ne pahasına olursa olsun aynen tatbik etmeye, nakletmeye itina gösterirdi. Resûlullah 'tan söylenen birşey hususunda hiçbir mütâlaa kabul etmezdi. Bu yüce sahabinin mizacını sadedinde olduğumuz rivayette de görmek mümkündür. Haceru'l-Esved'i Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hem istilâm etmiş, hem de öpmüştür. Öyleyse, hem istilâm edilecek, hem öpülecek. Muhatabı, "Sıkışıklıkla karşılaşıp, Hacerü'l-Esved'e yanaşamazsam ne yapayım?" mânasında sorusunu yenileyince İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Bırak soru sormayı, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetini haber verdim!" mânasında, eski cevabını olduğu gibi tekrar eder. Öfkesini ifade için de kelimesi kelimesine tercüme edersek: "Sualini Yemen'e koy" mânasında bir ifadede bulunur. İbnu Hacer, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in öfkelenmesini, adamın sualinde re'yi ile hadise muârazada bulunma kokusu sezmiş olmasıyla izah eder. Böylece bunu reddetmiş ve adama bir hadis işitince şahsî re'yi bırakıp hadisin mûcibi ile amel etmesini ders vermiş olmaktadır.

2- Hadis, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in izdihamı, istilâmı terketmeye yeterli bir özür bulmadığını ifâde etmektedir. Saîd İbnu Mansûr 'un bir rivayetine göre, İbnu Ömer, Haceru'l-Esved'i öpebilmek için kalabalıkta zahmeti göze almış ve hatta yaralanmıştır. Bir başka rivayette bu davranışının sebebi sorulunca şöyle demiştir: مُهَعَم يِدا َؤُف ا ُةَدِئْف ِهْيَلِإ ْتَوَه ْنَأ ُتْدَرَأَف ْنُوكَي

ت َوَه ‘

"Gönüller hep ona aktı, benim gönlümün de onlarla beraber olmasını istedim."Ancak, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan Haceru'l-Esved'i öpmek için müzâheme ve sıkışıklık yapmanın kerâheti rivayet edilmiştir. "(Tavafta) ne ezâ verin, ne de ezâ görün" َنذ ْؤُي ًَو ِنذ ْؤُ َ ي

buyurmuştur.Haceru'l-Esved'i öpme meselesinde esas budur: Başkasına ezâ vermeden öpmelidir. Ezâ vermek mekruhtur. Sıkışık hallerde uzaktan istilâm yapılır.

3- Şunu da kaydedelim: Haceru'l-Esved'i öpme sırasında gürültü yapmamak gerekir.723

[هاَبأ ِنْعَي ِ هاللِّدْبَع َعَم ُتْف

ط لاق

: 7ـ هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو

ماَقأف َرَجحلا َمَلَتْسا َّتَح َضَن َّمُث ،ِرانلا َنِم ِ هللِاب ُذ َّوَعَتأ لاق ؟ُذ َّوَعَتَت أ َتْلُق ِةَبْعَكلا َرُبُد اَنئِ َج اَّمَلف

اَذكه ل

اق َّمُث اطْسَب امُهَطَسَب َو اَذكه ِهْيَّفَك َو ِهْيَعا َرِذ َو ُهَهْج َو ُه َرْدَص عَض َوَف ِباَبْلا َو : ِنْك ُّرلا َنْيَب

. ه ُ هجرخأ وبأ دواد

.[لَعْفَ #

ي هاللّ َلوسر ُتيأ َر

7. (1345)- Amr İbnu Şuayb babası tarikiyle bildiriyor: "Abdullah'la -ki babasıdır- tavafta bulundum.

Kâbe'nin arka kısmına gelince

"istiâzede (sığınmada) bulunmuyor musun?" dedim.

"Ateşten Allah'a sığınırım!" dedi ve yürüdü. Haceru'l-Esved'e kadar gelip istilâmda bulundu. Rükn ile kapı arasında (Mültezem'de) durarak göğsünü, yüzünü, kollarını ve avuçlarını şöyle yamadı -onları iyice açarak gösterdi- ve sonra:

"İşte Resûlullah'ı aynen böyle yaparken gördüm!" dedi. [Ebu Dâvud, Menâsik 55, (1899).]724

إ ِّنك رِب ُّرمَي َ ُةيِواَعُم َو امُهْنَع ُ هاللّ□□

ى ِض ً َر ِّسأَّبَع ِنبا َعم ُتنُك] :لاق ليفطلا بأ نعو ـ8□□

د َوْس ا ُ َرَجحلا إَّ ُمِلَتْسَي ْنُكَي ْمَل # َّيِبَّنلا َّنإ :امُهْنَع ُ هاللّ□

ه □

.

ى ِض ً َر ِّسأَّبَع ُنبا ُهَل َلاَقف َمَلتْسا□

ن□□].

هَّلُك َّنُهِلَتْسَي ِرْيَب ُّزلا ُنْبا َناَك َو ا□

روُجْهَم ِتْيَبْلا َنِ .

م

□

نَّش َسْيَل : ةَيِواَعُم َلاَقف□

بِناَمَيلا َنك ُّرلا َو□□.

بذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .

8. (1346)- Ebû't-Tufeyl anlatıyor: "Ben Hz. İbnu Abbas ve Hz. Muâviye (radıyallahu anhümâ) ile birlikte idim. Muâviye (radıyallahu anh) hazretleri her rükne uğradıkça istilâmda bulunuyordu. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) kendisine:

723 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/464.

724 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/465.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece Haceru'l-Esved ve rüknü'l-Yemânî'den başka yeri istilâm etmezdi" dedi. Hz. Muâviye şu cevabı verdi:

"Beytullah'tan hiçbir şey ihmal edilmez."

İbnu'z-Zübeyr bütün rükünlere (köşelere) istilâmda bulunurdu." [Buharî, Hacc 59; Müslim, Hacc 247, (1269); Tirmizî, Hacc 35, (858).]725

AÇIKLAMA için 1340 numaralı hadise bakın. 726

نإ َو ،ْم ِحا َزُي ْمَل َو ّ َرَم اماَح ِز ِهْيَلَع َدَج َو ْنإف ِنْك ُّرلاب ُّرُمَي اس ُواَط ُتْيأ َر] :لاق□
ةلظنح نعو ـ9□

. □ لَعَف َرَمُع ُتْيأ َر ٍّسأَبَع ُنبا َلاق□

و َكِلذ َلْث ِم َلَعَف سأَّبَع َنبا ُتْيأ َر :َلاق َّمُث ؛ اثَث ُهَلَّبَق ايِلاَخ ُهآ َر

. ئاسنلا هجرخأ

.[□هاللّ ُ هْنَع : ُ َر ُتْيأ َر َلوسر هاللّ # لَعَف َكِلذ

. □ك

□و َلَاق َرُمُع ُر َ ًر ضِ ى

□م ِثَل ذل

9. (1347)- Hanzala (İbnu Ebî Süfyân İbni Abdirrahman) (rahimehumullah) anlatıyor: "Tâvus merhumu (tavaf yaparken) gördüm. Rükne gelince (Haceru'l-Esved) üzerinde izdiham bulursa sıkışıklık yapmaz, geçer giderdi; boş ve müsait bulursa üç sefer öperdi. Sonra şunu söyledi:

"Ben İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ı aynen böyle yaparken gördüm." İbnu Abbas da:

"Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i aynen böyle yaparken gördüm" dedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) de:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı böyle yaparken gördüm" dedi." [Nesâî, Hacc 148, (5, 227).]727

م ِتْسا يف َتْعَنَص َفْيَك ٍّدهمَحُم اَبأ اَ ي .ٍّف ْوَع ن□

ب هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ةورع نعو ـ11□

كلام هجرخأ .

ثْبَصأ :لاق□].

ثْكرَت َو ُتمَلتْسا :َلاق ؟ِد َوْس ا ‘ ِنْك ُّرلا□ !

10. (1348)- Urve İbnu'z-Zübeyr (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) İbnu Avf (radıyallahu anh)'a:

"Ey Ebû Muhammed! Rüknü'l-Esved'i nasıl istilâm ettin?" diye sordu.

"İstilâm ettim ve bıraktım!" deyince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Doğru yapmışsın!" dedi." [Muvatta, Hacc 113, (1, 366).]728

AÇIKLAMA:

Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) şunu demek istemiştir: "Muktedir olunca istilâmda bulundum. Kalabalık sebebiyle âciz kalınca terkettim." Nitekim, Saîd İbnu Mansûr'un kaydettiği bir rivayette şöyle denir: "(İbnu Avf, tavaf yaparken) rükne geldiği vakit halkın izdiham ettiğini görürse, Haceru'l-Esved'e yönelir, tekbir getirir, dua eder sonra tavafına devam ederdi. Şayet boş bulursa istilâm ederdi."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Doğru yapmışsın" diye tasdik etmesi, tavaf sırasında Haceru'l-Esved'e yakınlaşmak için sıkışıklık yapmanın mekruh olduğunu ifade eder.

Rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ömer'e şu tenbihte bulunmuştur: "Ey Ebu Hafs! Sen güçlü kuvvetli bir kimsesin. Sakın rükn'e yüklenip sıkışıklık yapma. Bu durumda zayıf olana ezâ verirsin. Ancak boş bulursan yakından istilâm et. Aksi halde, tekbir getir ve geç!"729

ن ِم□

□

سْيَل ُهُضْعَب َر ْج ِحلا َّنإِ : ةَشِئاَع ِل ْوَقِب َرِبْخُأ ُهَّنأ] امُهْنَع ُ هاللّ□

11□

ى ِض ًَر رمع نبا نعو ـ□

مَل # هاللّ َلوسر َّنأ ُّنُظ' بهِنإ # هاللّ ِلوسر ْنم اذه ْتَعِمَس ُةشِئاَع ْتَناك ْنإ ِ هاللّ َ : و َلاَق□

ثْيَبْلا□.

رْج ِحلا ِء ا َر َو ْنِم ُسأَّنلا َفاَط ًَو ِتْيَبْلا ِدِعاوَق ىلَع اَسْيَل اَمُهَّنَأ ًّإ ِنْيَنْك ُّرلا ِنْيَذه َم ًَتْسا ِك□ ُرْتَي

دواد وبأ هجرخأ .

كِلذل ًّإ□].

725 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/465.

726 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/465.

727 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/466.

728 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/466.

729 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/466-467.

11. (1349)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Kendisine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin:

"Hıcr'ın bir kısmı Beytullah'tan değildir" dediği haber verilince şunu söyledi:

"Allah'a kasem olsun, şayet Aişe bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitmiş ise, kanaatım o ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu iki rüknün istilâmını, bunlar Beyt'in temelleri üzerinde olmadıkları için terketmiş olmalıdır. Keza halk da bu sebeple tavafı Hıcr'ın gerisinden yapmaktadır."

[Ebu Dâvud, Menâsik 48, (1875).]730

AÇIKLAMA:

1- Hıcr: Kâbe'nin kuzeybatı duvarının karşısında yerden 1m. kadar yüksek, yarım daire şeklinde bir duvar vardır. Bu duvarla Kâbe arasında kalan sahaya Hıcr denir. Burası Kâbe'nin içinden sayılır. İşte Hz. Aişe'den Abdullah İbnu Ömer'e Hıcr'in tamamının değil, bir kısmının Kâbe'den olduğuna dair sözü geliyor. Bu sözü işiten Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) bir sünnetin sebebini anlamış, bir problemini çözmüş oluyor. Şöyle ki İbnu Ömer, Resûlullah'ın iki rükne istilâmda bulunmadığını biliyordu, ama sebebini bilmiyordu. Bu haberi duyunca sanki sebebini kavramış gibi oluyor. Şu halde bu iki rükün aslî temel üzerinde olmadıkları için Resûlullah onlara istilâmda bulunmamıştır.

2- Görüldüğü üzere, Hıcr üzerinde bâzı ihtilâflar mevcuttur. Sadedinde olduğumuz hadis Hıcr'ın bir kısmının Beytullah'a dahil olduğunu te'yid eder, ancak bir kısmının Beytullah'tan olmadığını belirtir.

Bu mânada gelmiş olan başka rivayetleri de nazar-ı dikkate alan bir kısım âlimler (Râfiî, Bagâvî vs.) Hıcr'ın Kâbe'ye muttasıl altı zira'lık kısmının Betullah'a dahil olduğunu, geri kısmın hariç olduğunu söylemişlerdir.

Öte yandan, Hıcr'ın tamamının Beytullah'ın içinden olduğunu te'yid eden rivayetler de vardır. Bu rivayetleri esas alan Abdullah İbnu Abbâs, Şâfiî, İbnu Salâh, Nevevî gibi bir çok âlim de Hıcr'ın tamamının Kâbe'nin içinden sayıldığına hükmederler. Bu meseleye giren bir hadis Hz. Aişe'den rivayet edilir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elimden tutup beni Hıcr'a soktu ve: "Kâbe'ye girmeyi arzu edersen burada namaz kıl" dedi."731

امَاح ِز ِنْيَنكَّرلا بلَع ُمِحاَزُي َنا :كامُهْنَع ُ هاللّ .

ريمع نب ديبع نعو ـ12□:]

ى ِض ً َر َرَمُع َنْبا َّنأ□

هاللّ ِلوسر ِباَحْصأ ْنِم ادَحأ ُتْيأ َر اَم اماَح ِز ِنْيَنْك ُّرلا ىل َع ُم ِحا َزُت َكَّنإ ِنمْح َّرلاِدْبَع ابأ اَ : ي
ُتْلُقف

اَياَطخِلِل ٌة َراَّفَك اَمُهَحْسَم َّنإ : ُلوُقَ ي # هاللّ لوسر ُتْعِمَس يهنإف ْلَعفأ ْنإ : َلاَقف ؟هُم ِحا.
َزُ ي

□نَ

م : ُلوُقَي ُهُتْعِمَس َو ٍةَبَق َر ِقتِعَك َناك ُهاَصْحأف اعوُبْسأ ِتْيَبْلا اَذهِب َفاَط ْنَم : ُلوُقَي
ُهُتْعِمَس َو

هجرخأ . ة

نَسَح اَهِب ُهَل َبَتَك َو ةَئيَطخ اَهِب ُهْنَع ُ هاللّ َّطَح َّإ امَدَق ُعَضَي ًَو امَدَق ُعفرَي ًَو□]
َفاَط

مايأ ةعبس ىلع هلامتش ماي ا‘ عوبسأ هنمو ،تارم عبس ع.

« وبس ا‘ .

« ئاسنلاو يذمرتلا

12. (1350)- Ubeyd İbnu Umeyr anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) iki rükne geldiği zaman (öpmek için) bunlar üzerine abanır, sıkışıklık yapardı. Kendisine:

"Ey Ebu Abdirrahmân, dedim, sen Resûlullah'ın diğer ashabının hiçbirinde görmediğim şekilde bu rükünlere abanıp sıkışıklık yapıyorsun (sebebi nedir)?"

Bana şu cevabı verdi:

"Ben böyle yapıyorsam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan şunu işittiğim içindir: "Bu iki rüknü meshetmek günahlara kefarettir." Keza Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan şunu da işittim: "Kim şu Beytullah'ı bir hafta boyu tavaf eder ve sayarsa bir köle âzad etmek gibidir." Keza şunu da söylediğini işittim: "Kişi tavaf için bir ayağını koyup diğerini kaldırdıkça her adımı sebebiyle Allah onun bir hatasını siler ve bir sevap yazar." [Tirmizî, Hacc 111, (959); Nesâî, Hacc 134, (5, 221).]732

AÇIKLAMA:

730 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/467.

731 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/467-468.

732 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/469.

1- Tavaf sırasında Haceru'l-Esved'i öpmek, elle meshederek istilâmda bulunmak tavafın sünnetlerindendir. Kalabalık olmadığı, izdihama meydan verilmediği hal ve fırsatlarda bunun yapılması gerekir. Hacerü'l-Esved'in öpülmesini veya meshedilmesini normal şartlarda -şu veya bu mülâhaza ile- terketmek câiz değildir. Uzaktan istilâm bir tercih değil, bir cevazdır.

2- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), sünnete bağlılıkta tâviz vermeyen bir sahabidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Haceru'l-Esved'in normal şartlarda öpülmesine teşvik için ehemmiyetini belirten hadislerini kulaklarıyla işitmiş, Hz. Peygamber'in bunu bizzat yaptığını gözleriyle görmüş

olan İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) bu sünneti tatbik etmek için hususî bir gayret göstermiş, müzâhameye, sıkışıklığa bile yer vermiştir. 1344 numaralı hadisin açıklamasında belirtildiği üzere yaralanmayı bile göze almıştır.

3- "Bir hafta boyu tavaf edip, saymak" ifadesi, "haftada hergün bir olmak üzere yedi kere tavaf etmek, ne fazla ne de eksik yapmamak" şeklinde anlaşılmıştır. Suyûtî "saymak"dan, "ne eksik ne de fazla yapılmasını, tam yedi tavaf yapılması"nı anlarken, Aliyyü'l-Kârî, tavaf'ın şartlarına ve âdâbına eksiksiz riâyet edilmesini, bilhassa şavtların yedi yapılmasına dikkat edilmesini anlamıştır.

Şunu da belirtelim ki, hafta mânasına gelen Usbu' عوُبْسُا kelimesi Tirmizî nüshalarında çoğunlukla baştaki elifi düşmüş olarak Sübû عوُبُس şeklinde gelmiştir. Bu takdirde yedi mânası galebe çalar. Nitekim bazı şârihler yedi kere diye anlamışlardır. Bu takdirde, mâna şöyle olur: "Kim şu Beytullah'ı yedi sefer tavaf eder ve (şartlarını âdâblarını eksiksiz) sayarak yerine getirirse, bu ona bir köle âzad etmiş sevabını kazandırır."

Kanaatimizce iki mâna da sahihtir. Şartları ve imkânları müsâid olanların, hafta esnasında yerine getirmeleri daha muvafık gözüken bu tavsiyeyi, şartları uygun olmayan âfakîler, bu niyetle bir iki günde yerine getirebilirler, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinden aynı mükâfatı umabilirler.733

.

م َزَتْلُملا بآَبلا َو ِنْك ُرلا َنْيَب اَ م :ُلوُقَي َناَك ُهَّنأ] .امُهْنَع ُ هاللّ[

13

ى ِض ًَر سابع نبا نعو ـ

كلام هجرخأ .

13. (1351)- Abdullah İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Mültezem, rükn ile kapı arasıdır."

[Muvatta, Hacc 81, (1, 424).]734

AÇIKLAMA:

Mültezem, Kâbe'nin kısımlarından bir yerin adıdır. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), sadedinde olduğumuz rivayette Mültezem'in yerini tarif etmektedir: Haceru'l-Esved'in bulunduğu rükün (köşe) ile Kâbe' nin kapısı arasında kalan kısım. Bazı rivayetlerde, Mültezem'in yerinin daha değişik şekillerde tavsif edildiği görülür. Ancak, ümmetçe kabul edilen yer, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın belirttiği yerdir.

Mültezem, hacıların baş, göğüs, kol ve avuçlarını yapıştırarak dua edecekleri yerdir. Buradaki duanın makbuliyeti hususunda merfu rivayet vardır: ى ِذ ْن ِم ُهَدْنِع َ هاللّاَعَد ْنَم ٌم َزَتْلُم ِبآَبْلا َو ِنْك ُرلا َنْيَب اَم

 هْنَع َج ِرُف هٌّمَغ ىذ ْوَا ٍةَب ْرَك ِىذ ْوَا ٍةَجاَح

"Rükn ve kapı arası Mültezem'dir. İhtiyaç sahibi, sıkıntı veya gam sahibi her kim, onun önünde Allah'a dua ederse kabul edilir."

1345 numaralı hadiste, Mültezem'de Resûlullah ve Ashab'ın ne şekilde dua ettikleri tarif edilmiştir.735

هاللّ لوسر َلاَق #

.ل]سَمَعْتُ ر َجًُ لوُقَي

: 14ـ نعو نبا عوف اق

أَذا َفيعَّضلا ِذؤُت ًَف ٍّة َّوُق ُلْضَف َكيف َكَّنإ ٍّصْفَح اَبأ اَي ُ : هْنَع ُ هاللّ َى ِض ًَر باَطخلا ِنْب َرَمُعِل

لُج َرِل ُلوُقَي ُهْنَع ُ هاللّ□□ : □

لاَق□

ى ِض ًَر َرَمُع ُتْعِمَس□

مُث□□

ضْما َو ْرهِبَكَف ًّإ َو ْمِلَتْساف اوْل ِخ َنك ُرلا َتْيأ َر□ .

نيزر هجرخأ .[َكِت َّوُق ِلْضَفِب َسأَّنلا ِذؤُت .

733 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/470.

734 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/470.

735 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/470.

14. (1352)- Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adamın şöyle söylediğini işittim:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'a: "Ey Ebu Hafs, sende fazla kuvvet var. (Haceru'l-Esved'i öpeceğim diye) zayıfa eziyet vermeyesin. Rüknü boş görürsen yanaşarak istilâm et, değilse tekbir getirip geç" dedi. Sonra adam şunu söyledi: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bir adama şunu söylediğini işittim: "İnsanlara fazla kuvvetinle eziyet verme."

[Rezîn'in ilâvesidir. Bu rivayeti Şâfiî hazretleri Müsned'inde (2, 43) kaydetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde, hadisi bizzat Hz. Ömer rivayet eder (1, 23).]736

هجرخأ .

نْيَتَعْك َر□]

هلُكِل بِهلَصُي امُهْنَع ُ هاللّ

لاق عفان نعو ـ15□:]

□ عوُبْسأ□□

ى ِض ًَر َرَمُع ُنبا َناك□

اقيلعت دراخبلا .

15. (1353)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) her yedide iki rek'at namaz kılardı."

[Buharî, Hacc 69; Muallak (senetsiz) olarak kaydetmiştir.]737

AÇIKLAMA:

1- Teysir'in metninde ve diğer bazı rivayetlerde عوبسا şeklinde gelmiştir. Buharî metninde عوبسşeklinde elifsizdir. Birinci şekilde hafta mânası esastır. Esasen hafta yedi gün olduğu için üsbû'da da "yedi" mânası mevcuttur. 1350 numaraya da bak.

2- Bu hadisi, Abdurrezzak, Musannaf'ında mevsul (senetli) olarak kaydetmiştir: هَّنَا َرَمُع ِنْبا نَع□

نْيَتَعْك َر ىِهِلَصُي َّمُث اعْبَس ِتْيَبْلاِب ُفوُطَي َناَك□

Yani: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Beytullah'ı tavaf eder, her yedide iki rek'at namaz kılardı."

Bir başka rivayette, "Tavafları, (araya iki rek'at namaz koymadan) birleştirmeyi kerih bulurdu" denir.

Bir başka ifade ile, kişi tavafa başlayınca her biri yedi şavt olan tavaflardan peş peşe birkaç tane yapabilir. Sadedinde olduğumuz hadis, İbnu Ömer'in her yedi şavtta yâni tavaf tamamlanınca iki rek'at namaz kıldıktan sonra bir diğer tavafa geçtiğini ifade ediyor.

Esasen Hz. Peygamber'in sünneti de budur:738

ةَشِئاَع ْنَع ُرُكْذَي َو ىشَملا ُع ِرْسُي َو□

ا؛ َنْيَب ُن

عِيباَس□

[رْقَي ِرْيَب ُّزلا ُنبا َنا□

ك :لاق ةورع نعو ـ16□

.

نْيَتَعْك َر ِّعوُبْسأ هِلُكِل بلَصُت َّمُث ُهُلَعْفَت ْتَناَك اهَّنأ اهْنَع ُ هاللّ َى ِض ًَر□]

16. (1354)- Urve (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu'z-Zübeyr yedilerin arasını birleştirir ve yürüyüşü hızlandırırdı ve Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin de böyle yaptığını söylerdi. Ancak en sonda her yedi için iki rek'at (tavaf) namazı kılardı." [Rezîn'in ilavesidir.]739

.[

ناَكف□

نْشملا ُع ِرْسُي َفاَط اَذإ□

نْيَتَعْك َر بلَصي َو ِرْجَفْلا َدْعَب ُفوُطَي َناك ُهَّنأ[:ةياور يفو ـ17□□

نيزر هجرخأ

17. (1355)- Bir diğer rivayette: "İbnu Zübeyr'in "Fecirden sonra tavafta bulunduğu, iki rek'ât namaz kıldığı, tavaf edince hızlı yürüdüğü" belirtilir." [Rezîn ilavesidir.]740

ةَنو ُرْقَم َعيِباَسأ َةَعَب ْرأ اَهَعَم ْتَفاَط اَهَّنأ ا

هْنَع ُ هاللّ .]

ةشئاع مدخت تناك ةأرما نعو ـ18□

ى ِض ًَر□

. نيزر هجرخأ

رتِو هِلُك يف ِنْك ُّرلا َم ِّتْسا ُب ِحَتْسَت َو : ْتَلاَق□□].

نْيَتَعْك َر ِّعوُبْسأ هِلُكِل ْتَعَك َر َّمُث□ .

736 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/471.

737 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/471.

738 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/471-472.

739 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/472.

740 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/472.

18. (1356)- Hz. Aişe'ye hizmet eden bir kadının rivayetine göre: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) kendisiyle birlikte kesintisiz, yedili dört tavaf yapmış, her bir yedinin ardından kılınması gereken iki rek'atlik tavaf namazlarını en sonda ard arda kılmıştır. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) ilâveten demiştir ki:

"Her bir şavtın sonunda rükn-ü istilâm müstehabdır." [Rezîn ilâvesidir.]741

□ هاللّ ُ هْنَع ُ دْعَب

] .□19ـ نعو نمحرلادبع نب يراقلادبع

□أنَّهُ طَافَ مَعَ عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ رَ ًضِ ى

فَلَمَّا قَضَى عُمَرُ طَوَافَهُ نَظَرَ فَلَمْ يَرَ الشَّمْسَ فَرَكِبَ حَتَّى أَنَاخَ بِذِي طُوَى وَ صَلَّى

صَ ًة لاصُّبْحِ

. كلام هجرخأ .

[□رَ كَعْتَيْن]

19. (1357)- Abdurrahmân İbnu Abdi'l-Kâri anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) ile, sabah namazından sonra tavaf ettik. Hz. Ömer tavafı tamamlayınca güneşe baktı ve (doğduğunu) göremedi.

Devesine binip Zu-Tavâ nam mevkiye kadar geldi. Orada devesini durdurarak iki rek'at (tavaf sünnetini) kıldı." [Muvatta, Hacc 38, (1, 369).]742

AÇIKLAMA:

1- Teysîr'in metninde, Muvatta metnine nazaran açıklayıcı mahiyette olan bir kaç kelime eksiktir.

Tercümede parantez içerisinde gösterdik.

2- Zürkânî, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in yaptığı bu tavafın veda tavafı olduğunu belirtir.

Hz. Ömer (radıyallahu anh), sabah namazı kılındıktan sonra, güneş doğmadıkça, hiçbir nafile namazın kılınmayacağı kanaatinde olduğu için, güneşe bakıyor, henüz doğmamış görünce, kılması gereken iki rek'atlik tavaf namazını kılmadan yola çıkıyor ve Zu-Tavâ denen mevkide devesinden inip kılıyor.

Hadisin bir başka vechi şöyle: "...Sonra Medine'ye hareket etti. Zu-Tavâ'ya gelince güneş doğmuştu, iki rek'at namaz kıldı."

3- Bu mevzû üzerine Muvatta'nın bir diğer rivayeti İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'la ilgili. Ebu'z-Zübeyr el-Mekkî diyor ki: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ı ikindi namazını kıldıktan sonra tavaf yapar gördüm. Tavafı bitirince odasına çekildi, orada ne yaptığını (tavaf namazını kılıp kılmadığını) bilmiyorum."

İmam Mâlik bu mevzuyu şöyle hükme bağlar: "Bir kimse tavafa başlar, yedi şavtını tamamlamadan sabah veya ikindi namazı kılınmaya başlarsa hemen imama uyar. Namaz bitince tavafının diğer şavtlarını yaparak yediye tamamlar. İki rek'atlik tavaf namazını hemen kılmaz, güneşin doğmasını veya batmasını bekler. Bu iki rek'ati akşam namazından sonraya da te'hir etse bir beis yoktur."

4- Şu hususu da belirtelim: İkindi ve sabah namazlarından sonra tavaf yapmayı bazı âlimler mekruh addetmişlerdir. Ancak büyük ekseriyet bunda bir beis görmemiştir.

Hanefî âlimlerden bazılarının da ikindi ve sabah namazından sonra tavafı mekruh addettiği rivayet edilmiştir. Ancak mezhepce benimsenen asıl görüşe göre bunda bir beis yoktur, mekruh olan tavaf değil, tavaf namazıdır.

İbnu'l-Münzir der ki: "Sahabe veTâbiîn'in cumhuru, tavaftan sonra, her vakitte namaz kılmayı câiz addetmiştir. Ancak bazıları da sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz kılmayı nehyeden hadisin âmm oluşunu nazar-ı dikkate alarak, bunu mekruh addetmiştir. Hz. Ömer (radıyallahu anh), Sevrî, İmam Mâlik, Ebu Hanife ve bir tâife bu kanaattedir."

İmam Şâfiî ve bir kısım ashâbu'ssünen, Cübeyr İbnu Mut'im tarafından rivâyet edilen ve 1375

numarada gelecek olan şu hadisi esas alarak her vakitte tavaf namazının kılınabileceğini söylemiştir: ًنَّلَص َو ِتْيَبْلا اَذهِب َفاَط ا دَحَا ْنَعَنْمَي َف ائْيَش ساَّنلا ِرْمَا ْنِم ْمُكْنِم نَّل َو ْنَ!

م ٍّفاَنَم ِدْبَع ِنَباَي

راَهَن ْوَا ٍلْيَل ْنِم َءاَش ٍةَعاَس َـَّة يا□□

"Ey Abdumenâfoğulları, sizden kim, halkı idarede bir sorumluluk deruhte ederse, Beytullah'ı gündüz veya gece herhangi bir saatte ziyaret edip namaz kılanı sakın men etmesin." (1375 numarada fazla açıklama gelecek).743

---

741 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/472.

742 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/473.

743 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/474.

ِبتَعْك َر ْنِم ُةَبوُتْكَملا ُهئُ ِزْجُت ُلوقَي ءاَطَع َّنإِ : هِى ِرْه ُّزلِل ُتْلُق] :لاق َةهيمأ نب ليعامسإِ نعو ـ21□

ْنيَتَعْك َر ُهَل نَّلَص َّإِ اعوُبْسأ ُّطَق# هاللّ لوسر ْفُطَي ْمَل ُ،لَضْفأ ِةَنُّسلا ُعاَبِهتا :َلاَقف□]. ِفاوَّطلا,

اق ليعت براخبلا هجرخأ .

20. (1358)- İsmâil İbnu Ümeyye (merhum) anlatıyor: "Zührî'ye, "Atâ: "Farz namaz, iki rek'atlik tavaf namazının yerini de tutar" diyor, (ne dersiniz)?" dedim. Şu cevabı verdi:

"Sünnete uymak daha iyidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yedi şavtlık bir tavaf yaptı. Mutlaka onun için iki rek'atlik bir tavaf namazı kılmıştır." [Buharî,Hacc 69.]744

AÇIKLAMA:

1- Tavafa bağlı olarak kılınan iki rek'atlik namazın yerini, bir başka namazın tutamayacağı belirtilmektedir. Sözgelimi, ikindinin farzından sonra yapılan tavafın namazı, vakit mekruh olduğu için, akşam vaktine girilse, akşam namazı vaktin girmesiyle hemen cemaatle kılınmış olacağından, acaba kılınan bu farz, tavaf namazının uhdeden düşmesini sağlar mı? Zührî merhuma bu mânada soru tevcih ediliyor. Zührî'nin cevabı: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tavaf için ayrı namaz kılmıştır, sünnete uymak gerekir" şeklinde olmuştur.

2- Yeri gelmişken, Aynî'nin kaydettiği bir açıklamaya dikkat çekelim: "Tavaftan sonra Makam'ın gerisinde iki rek'at kılınır. Buna "sünnet" diyen, "vacib" diyen olmuştur. Bu tavafa tâbidir, tavaf sünnet ise namaz da sünnettir, vacibse namaz da vacibtir.745

بِتروُسِب ِفا َوَّطلا نَتَعْك ِر يف # هاللّ لوسر أ َرَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

21□

ى ِض ًَر رباج نعو ـ□

بذمرتلا هجرخأ .ٌ[دَحأ ُ هاللّ َوُه ْلُقو ،َنو ُرِفاَكْلا اَهُّيأ اَي ْلُق :ِص ًٍّخ“ا .

21. (1359)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), iki rek'atlik tavaf namazında iki İhlâs sûresini yani: Kul yâ eyyuhe'lkâfirûn ve Kul hüvallahü ehad sûrelerini okudu." [Tirmizî, Hacc 43, (869).]746

AÇIKLAMA:

1- İki sûreye de "İhlâs" sûresi diye isim verilmesi, aradaki irtibat sebebiyle tağlib tarikiyledir. Anne (ümm) ve baba'ya (eb) ebeveyn, Güneş (şems) ve Ay'a (Kamer) kamereyn denmesi gibi. İkisi de tevhidden bahsettiği için aralarında benzerlik mevcuttur.

2- Bu rivayet sebebiyle tavaf namazının birinci rek'atinde Kâfirûn, ikinci rek'âtinde ise İhlâs sûresinin okunması müstehab addedilmiştir. Bunların okunmasındaki istihbabın sebebini sûrelerin tevhidden bahsetmesinde arayanlar olmuştur. Zîra tavaf da sırf Allah için yapılmakta, ihlâs bulunmaktadır.747

تْلُقَف نَعْسَملا يف يشْمَي امُهْنَع ُ هاللّ□

لاق ناهمج نب ريثك نعو ـ22□:]

ى ِض ًَر رَمُع َنبا ُتْيأ َر□

ُتْيأر ْدَقَل ُتيَشَم نئلو نَعْسَ□

ي ِ هاللّ َلوسر ُتْيأ َر ْدَقَل ُتْيَعَس ْنئل :َلاَقف ؟نَعْسَملا يف بِشْمَتأ

ننسلا باحصأ هجرخأ .[ٌريِبَك ٌخْيَش اَنأ َو بِشْمَي # هاللّ َلوسر.

22. (1360)- Kesir İbnu Cemhân anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'i, sa'y mahallinde (mes'a) yürürken görüp kendisine: "Koşma mahallinde yürüyor musun?" dedim. Bana:

"Koşsaydım, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı koşuyor görmüşüm demektir. Yürüdüysem Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yürür gördüm demektir. Şimdi ben yaşlı bir insanım." [Tirmizî, 744 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/474.

745 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/474-475.

746 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/475.

747 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/475.

Hacc 39, (864); Ebu Dâvud, Menâsik 56, (1904); Nesâî, Hacc 174, (5,241-242); İbnu Mâce Hacc 43, (2988).]748

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen mes'a "koşma yeri" demektir. Sa'yden gelir. Bu kelime lügat olarak koşmak demektir. Mes'a ism-i mekândır, yani koşulan yer. Bundan maksad Safâ ile Merve tepeleri arasındaki vâdidir. Ancak günümüzde vadiden bahsedilemez.

2- Tirmizî şu açıklamayı kaydeder: "Alimler Safâ ile Merve arasında koşmayı müstehab addetmişler, koşmaya gücü yetmeyenin yürümesi caizdir demişlerdir."

3- Sa'yin hükmü hususunda ihtilâf edilmiştir. Cumhûr farz olduğuna hükmeder, terki halinde hacc tamam olmaz, "dem"le de telâfî edilemez. Ebu Hanîfe'ye göre vâcibtir, terki hâlinde dem (kurban) telâfî eder.

Hz. Enes ve Atâ'dan: Sünnettir, terki hâlinde herhangi bir ceza gerekmez" mânasında rivayet yapılmıştır.749

] أَذإ نَّتَح نَشَم اَقَّصلا َنِم َل َزَن اَذإ # هاللّ ُلوسر َنا

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

23□

□ـ نعو رباج ًَر ضِ ى

. ىنعم

و ىئاسنلاو كلام هجرخأ . ُ ه

[□نا ْتَّبَص هاَمَدَق ُ يف نْطَب ِ ولا َ يدا ِ نَعَس نَّتَح يخَرْ ُج َ م ِن

. ىعسملا يف تردحنا ُ ه

«اًمَدَق تَّبَصْنا »

23. (1361)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safâ'dan indiği zaman normal yürürdü. Ayakları vâdinin tabanına değince de koşardı. Koşması vâdi tabanının bitimine kadar devam ederdi." [Muvatta, Hacc 42, (1, 374); Nesâî, Hacc 178, (5, 243).]750

AÇIKLAMA:

Son iki hadis sa'yin nasıl olması gerektiğini açıklamaktadır. Anlaşılacağı üzere, Safâ ile Merve karşılıklı iki küçük tepedir. Bu tepelerin ikisini, arasında düzce bir vâdi tabanı ayırmaktadır. Tepelerin yamaçlarından aradaki düzlüğe inip çıkarken normal yürüyüşle yürünmekte, vâdi içerisindeki düz kısım koşarak geçilmektedir. Zamanımızda sâdece tepeler korunmuş, tepelerin arası hemen hemen düz bir koridorla birleştirilmiştir. Ancak, vâdi tabanına tekabül eden kısım yeşil sütunlarla belirlenmiştir. Gerek Safâ cihetinden ve gerekse Merve cihetinden bu yeşil sütunlara kadar normal yürüyüşle yürünerek gelinir. Yeşil sütunlardan itibaren bu sütunların bitimine kadar hervele denen, hızlı, canlı ve çalımlı bir yürüyüş yapılır. Herveleyi erkekler yapar, kadınlara gerekmez.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kısımda koşmaya ehemmiyet vermiştir. Dârekutnî'nin Safiyye Bintu Şeybe'den yaptığı bir rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sa'y yaparken, izarı koşunun şiddetinden dönermiş. Şöyle tavsiye buyurmuştur:

نْعَّسلا ُمُكْيَلَع َبَتَك َ هاللّ َّنِإَف ا ْوَعْسِا□

"Koşun, zîra Allah size koşmayı emretti."

Herşeye rağmen vâdi tabanında koşmak Cumhur'a göre sünnettir, terkinde herhangi bir şey gerekmez.751

وُه َو ِد ِجْسَملا َنِم َج َرَخ َني ِح ُلوُقَ□

ي هاللّ لوسر ُتْعِمَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

24□

ى ِض ًَر هنعو ـ□

نع نيزر دازو.ىئاسنلاو ىذمرتلاو كلام هجرخأ ا

: فَّصلاِب َأدَبَف ِهِب ُ هاللّ َأَدَب اَمِب ُأد ْبَ□].

ن اَفَّصلا ُديرُي

رُكْذَي َلَعَجَف ِهْيَدَي َعَف َر ِتْيَبْلا ىلاِ رُظْنَي ُثْيَح اَفَّصلا ىلَعً ع َّأَملَف ُ : هْنَع ُ هاللّ ى ِض ًَر□ ةريره ىبأ

ءاَش اَم ىلاعَت َ هاللّ□ .

24. (1362)- Yine Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor:

748 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/4756.

749 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/476.

750 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/476.

751 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/476-477.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Mescid-i Haram'dan çıkıp Safâ'ya yönelirken: "Allah'ın başladığı ile başlayalım" deyip (sa'ye) Safâ' dan başladığnı gördüm." [Muvatta, Hacc 42, (5, 374); Tirmizî, Hacc 38, (862); Nesâî, Hacc, 163 (5/235), 168 (5/237). Bu mânâda Müslim'de de gelmiştir: Hacc 147, (1218). Keza Ebû Dâvud'da Menâsik 57, (1905); ibnu Mâce, Menâsik 84, (3074).]

Rezîn, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den naklen şu ilâvede bulundu: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Safâ'ya çıkınca oradan Beytullah'a baktı, ellerini kaldırıp dilediği şekilde Allah'ı zikretmeye koyuldu."752

AÇIKLAMA:

Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda haccını anlatırken, Tavaf'tan sonra "Sa'y" safhasına geçiş ânını tasvir etmektedir. Rivâyetin Tirmizî'deki vechi daha açıktır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke'ye gelince Beytullah'ı yedi kere tavaf etti. Sonra: ميها َرْبا ِماَقم ْن ِم اوَذَّختا

و

تَّلَصُم

"Makam-ı İbrahim'den bir namazgah edinin." (Bakara 125) âyetini okudu. Makam'ın gerisinde namaz kıldı. Sonra Haceru'l-Esved'e gelip istilâmda bulundu. Sonra da: "Allah'ın başladığı ile başlıyoruz"

dedi ve Safâ'dan başlayıp şu âyeti okudu: هاللّ ِرِئاَعَش ْن ِم َةَو ْرَمْلا َو اَفَّصلا َّنِا "Şüphesiz Safâ ve Merve, Allah'ın şeâirindendir" (Bakara 158)

* "Allah'ın başladığı" ifadesinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âyet-i kerimeye işaret buyurmuştur. Zîra âyette önce "Safâ" zikredilmiştir.

* Şeâir, Şaîre kelimesinin cem'idir. Alâmet mânasına gelir.

Allah'ın şeâiri: Allah'a ibadet etmeye vesile olan nişane ve alâmetler demektir. Mü'minler onlara gösterecekleri hürmetle kâfirlerden ayrılır.753

اَفَّصلا َنْيَب ِبدا َوْلا ِنْطَب يف ُنْعَّسلا َسْيَل] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

25

ى ِض ًَر سابع نبا نعو ـ

هجرخأ ا

هدَش ّإ َءاَحْطَبْلا ُزي ِجُن َ : َنولوُقَي َو اَهَن ْوَعْسَي ِةَّيِلِهاَجلا ُلْهأ َناك اَمَّنِإ ، ةَّنُس ِة َو ْرَملا]. َو

. بعسملا نُطَ :

ب انهه

»ءاَحْطَبلاِب

» دارملا .

و ودعلا ُ د

» شلا برا

.

»

خبلا

25. (1363)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Safâ ile Merve arasında, vâdinin dibinde koşmak sünnet değildir. Burada cahiliye ehli koşar ve şöyle derdi: Bathâ'yı (vadinin dibini) biz ancak koşarak geçeriz." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensar 26.]754

AÇIKLAMA:

İlk bakışta, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) burada, sa'yin sünnet olmadığını söylemektedir. İbnu't-Tîn gibi bazı şârihler, bu ifadesiyle İbnu Abbâs'ın Cumhur'a muhalefet ettiğini belirtirler. Nitekim 1360 numaralı hadisin açıklamasında da belirttiğimiz üzere sa'y Cumhu'ra göre farzdır. Vacibve sünnet diyen de olmuştur.

Ancak İbnu Hacer der ki: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) burada sa'yin aslını inkâr etmiyor, hızlı koşmanın olmadığını söylemek istiyor. Bu da zâten farz değildir....

Safâ ile Merve arasındaki sa'yin esası Hz. Hacer'e dayanır. Bununla ilgili rivayet de İbnu Abbâs'a ait.

Öyle ise, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın, cahiliye devrine nisbet ettiği başlangıç, "hızlı koşma"nın başlangıcıdır. Eğer İbnu Abbâs, "Sünnet değildir" hükmüyle "Sa'y müstehab değildir"

demek istemişse bu sözüyle Cumhur'un ittifak ettiği bir hususa muhalefet etmiştir, tıpkı tavafta remelin müstehab oluşunu inkâr etmesi gibi. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın sünnet'le, şer'î yolu (ettarikatu'şşer'iyye) kastedmiş olması da muhtemeldir. Nitekim "sünnet" kelimesi, sıkca farz kılınan şeye (mefruz) ıtlak olunur. Öyle ise İbnu Abbâs usulcülerin ıstılahındaki "sünnet"i kasdetmiştir.

752 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/477-478.

753 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/478.

754 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/478.

Usulcüler sünnet deyince matlub olduğu bir delille sâbit olmakla birlikte terkeden kimseye günah terettüp etmeyen şeyi anlar."755

□ لِيسَملا ِنْطَب يف بِشْمَ ي# هالّل لوسر ُتْيأ□

ر : ْتَلاَق ةأ َرْما َّنأ] .ةبيش تنب ِةَّيِفَص نعو ـ26□

ئاسنلا هجرخأ ا .

هدَش ًّإ ِبدا َوْلا ُعَطْقُ ي].

لوُقَي□: □

26. (1364)- Safiyye Bintu Şeybe anlatıyor: "Bir kadın dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, Safâ ve Merve tepeleri arasındaki vâdinin dibinde "Vadi ancak koşularak katedilir" diyerek yürürken gördüm." [Nesâî, Hacc 177, (5, 242); İbnu Mâce, Menâsik

43, (2987).]756

□لَم □ #

ر هاللّ لوسر َتْيأر ْلَه ا

مُهْنَع ُ هاللّ .

لاق ىرهزلا نعو ـ27□:]

ى ِض ًَر َرَمُع َنْبا اوُلأَس□

هِلَم َرِب ٍّإ اوُلَم َر ْمُها َرَأ اَمَف اوُلَم َرَف ِساَّنلا َنِم ٌةَعاَمَج يف َنا□].

ك : َلاَقف ؟ِةَو ْرَمْلا َو اَفَّصلا َنْيَب

ىِئاسنلا ه رخ .

ج أ

27. (1365)- Zührî (merhum) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e sordular:

"Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Safâ ile Merve arasında remel yaparken (hızlı koşarken) gördün mü?"

"Evet, dedi. İnsanlardan bir cemaatle birlikteydi. Hep birlikte koşuyorlardı. Ben onları onun koşusuyla koşuyor görüyordum." [Nesâî, Hacc, 175, (5, 242).]757

İKİNCİ FASIL

TAVAF VE SA'Y AHKÂMI

لْث ِم ِتْيَبْلا َل ْوَح ُفا َوَطلا :لاق # هاللّ َلوسر ّنأ] .امُهْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض ًَر سابع نبا نع ـ□

هظفل اذهو ىذمرتلا هجرخأ .[ٍّرْيَخِب ّاِإ ُمَّلَكَتَي ًَف َمَّلَكَت ْنَمف ،هِيِف َنوُمَّلَكَتَت ْمُكَّنأ ّإ ِة ً ّصلا

. ىئاسنلاو

1. (1366)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Beytullah etrafındaki tavaf, namaz gibidir. Ancak bunda konuşabilirsiniz. Öyle ise, kim tavaf sırasında konuşursa sadece hayır konuşsun." [Tirmizî, Hacc 112, (960); Nesâî, Hacc 136, (5, 222).]758

AÇIKLAMA:

Tavaf birçok yönlerden namaz gibidir. Hadesten ve necasetten tahâret, setrü'l-avret, sevab, Beytullah'a bağlanmak vs. bunda da mevcut. Ancak, namazda konuşma yoktur. Tavafta buna müsaade edilmiştir.

Fakat bunun imkân nisbetinde az olması ve hayırlı olması gerekmektedir: Zikrullah ve tavaf yapmakta olan diğer Müslümanları teşviş etmeyecek faydalı, anlamlı kelâm.759

يف ْمُتْنأ اَمَّنإف ِفا َوَّطلا يف ِم ًَكلا َنِم اوُّلِقأ] :َلاق رمع نبا نع ىئاسنل ىرخأ يفو ـ2□

. □□ة

[

□□ □ص

755 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/478-479.

756 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/479.

757 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/479-480.

758 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/481.

759 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/481.

2. (1367)- Nesâî'nin bir başka rivayetinde şöyle buyurulmuştur: "Tavaf sırasında az kelâm edin. Zîra sizler namazdasınız."760

مِلَتْسَي ٍّريِعَب بلَع□

#

عاَد َوْلا ِةَّجَح يف□

] بَّنلا َفاَ□□

ط :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض ًَر سابع نبا نعو ـ□

: هِدَي يف ٍّنَشْب ِهْيَلإ َراَشأ َنْك ُّرلا نَتأ اَمَّلُ□.

ك ةياور يفو ةس

مخلا هجرخأ .[ٍّنَجْحِمِب َنْك ُّرلا .

3. (1368)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Veda haccında bir deve üzerinde tavaf yaptı. Rükn'e bir bastonla istilam buyurdu."

Bir rivayette: "Rükn'e her gelişinde, ona elindeki bir şeyle işâret buyurdu" denmiştir. [Buhârî, Hacc 58, 61, 62, 74, Salât 24, Müslim, Hacc 253, (1272); Ebu Dâvud, Menâsik 49, (1877); Nesâî, Hacc 15, (5, 233); Tirmizî, Hacc 40, (865); İbnu Mâce, Menâsik 28, (2948).]

AÇIKLAMA:

1- Mihcen, baş tarafı eğri değnek demektir. Baston da denir.

2- İstilâm, selamlamak demektir.

3- Müslim'in bir rivayetinde "...ve değneği öptü" ziyâdesi mevcuttur. İstilâmdan sonra, ne ile istilâm edilmişse onun öpülmesi umumiyetle benimsenmiştir. El ile istilâm edilmişse elin öpülmesi, çubukla istilâm edilmişse çubuğun öpülmesi gibi... Cumhur şöyle demiştir: Bu hususta sünnet şudur: Rüknü elle istilâm eder ve elini öper. Eliyle istilâma muktedir olamazsa elinde bulunan bir şeyle istilâm eder ve bu şeyi öper. Buna da muktedir olamazsa rükne işaret eder ve bununla yetinir. İmam Mâlik "elini öpmez" demiştir. Bir rivayete göre Mâlikîler: "Elini, ağzın üzerine öpmeksizin kor" demiştir.

4- Deve üzerinde tavafa gelince, muhtelif rivayetler iki sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın deve üzerinde tavaf yaptığını belirtir:

1- Hastalık, 2- Halkın, menâsikini öğrenmek için kendisini rahatça görmesi ve sual sorması.

Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın binerek tavaf etmiş olması, tavafın mazeretsiz binek üzerinde yapılacağına cevaz olmaz. Âlimler bundan mâzereti olanlara ruhsat istinbat ederler. Fakihler:

"Câiz olsa da, yayan evlâdır, binerek tavaf tenzihen mekruhtur" demişlerdir.

Bir kısım âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın binerek tavafını, "Halka menâsiki öğretmek içindi, bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hasâisindendi" diye de yorumlamışlardır."

Hayvanla tavafın birçok mahzurlarından biri de metafı telvis etmesidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayvanı, İlâhî bir ikram olarak, telvisden alıkonmuştur. Öyle ise bu yönüyle de, binek üzerinde tavaf kıyas dışıdır" şeklinde de izah getirilmiştir.761

‘ نَتاأ اَمَّلُك ِهِتَل ِحا َر ىلَع َفاَطَف ِيكَتْشَي َوُه َو َةَّكَم َمِدَق # َّىبَّنلا َّنأ] :دواد

□4ـ يفو ىرخأ ىب

نْيَتَعْك َر نَّلَص َو َخاَناأ ِهِفاوَط َنِم َغ َرَف اَّمَلف ٍّنَجْحِمِب ُهَمَلتْسا ِنُك ُّرلا ىلَع□] .

4. (1369)- Ebu Dâvud'da gelen bir diğer rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye geldiği vakit hasta idi. Bu sebeple bineği üzerinde tavaf etti. Tavaf sırasında Rüknün karşısına her gelişte onu bastonu ile selamladı. Tavafını bitirince, devesini ıhdı ve iki rek'at namaz kıldı." denir.

[Ebû Dâvud, Menâsik 49, (1881).]762

] نأ َةَيِها َرَك َنْك ُّرلا ُمِلَتْسَي ِه ِريِعَب ىلَع # ُّبَّنلا َفاَ□

ط :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

5□

□ـ نعو ةشئاع َر ًَ ِض ى

ئاسنلاو ملسم هجرخأ .[َساَّنلا ُهْنَع َف ِرْصَي .

5. (1370)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) halk kendinden uzaklaştırılır endişesiyle deve üzerinde tavaf etti ve Rükn'ü istilâm buyurdu." [Müslim, Hacc 256, (1274); Nesâî, Hacc 140, (5, 224).]763

760 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/482.

761 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/482.

762 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/483.

763 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/483.

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın binek üzerinde tavaf edişinin bir sebebi daha belirtilmiş

olmaktadır: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın önünü açmak için halkın uzaklaştırılması. Nevevî, bu mânayı ifâde eden kelimenin iki imlâ ile geldiğine dikkat çeker: نَا ْ يِصُرْ فَ هْنَع ve نَا

 يِضُرْ بَ هْنَعBirinci imlâya göre "kendinden uzaklaştırılması", ikinci imlâya göre, "kendisi için dövülmesi." Yani "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yol açmak için halka vurulması endişesi."

Her iki imlâ da sahih bir mâna vermekte ve tavafın binek üzerinde yapılışının bir gerekçesini daha ortaya koymaktadır.764

ملسملو يف رخأ وبأو دواد نع نبا عباس:]ي سَشْلَمُ الرُّ كْنَ بِمِحْجَنٍّ كانَ مَعَهُ وَ يُقَبِّلِه
6ـ

. كالصوَّ ْلجاَن

«المحِجْنَ

»

. [المحِجْنَ

6. (1371)- Müslim ve Ebû Dâvud'un İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan kaydettikleri bir diğer rivayette şöyle denir: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm).]

Rükn'e beraberinde bulunan bir bastonla istilâmda bulunuyor ve bastonu öpüyordu."765

ه ُ اهْنَع تلاق: [شَكَوْ تُ الإ ىلوسر ِاللّه # أنهب اشتكِي فقال: طوُفي

اللّ

7ـ وعن أمه

سلمة ر ًّ ضِ ی

ي صَلِّهِ الإ جَنْبِ البَيْتِ يقرأ بالطُّورِ وَ كِتَابٍ#

م ِن وَ رَ اءِ الناسِ وَ أنتِ رَ اكِبَة . فطَفُتْ وَ النَّبِ

. يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .

[□□روُظْسَم

7. (1372)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hasta olduğumu söyledim. Bana:

"- Öyleyse, insanların gerisinden, bir hayvan üzerinde tavaf et!" dedi. Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beytullah'ın yan tarafında namaz kılarken tavaf ettim. O namazda "Ve't-Tûr ve Kitâbi'n-Mestur" sûresini okuyordu." [Buhârî, Hacc 74, 64, 71, Salât 78; Müslim, Hacc 258, (1276); Muvatta, Hacc 40, (1, 371); Ebû Dâvud, Menâsik 49, (1882); Nesâî, Hac 138, (5, 223); İbnu Mâce, Menâsik 34, (2961).]766

ِبل ُحُلْصياَ :َلاَقف امهْنَع ُ هاللّ

لاق نمحرلادبع نب َة:]

ى ِض ًَر َرَمُع َنبا ّلُج َر َلأَس□

ربو نعو ـ8□□

َّنَتح ِتْيَبْلاِب ْفُط َت :ُلوُقي ٍساَّبَع َنبا َّنإف :َلاَق :ْمَعَن َلاَق ؟َفِق ْوَملا َيتآ ْنَأ َلْبَق ِتْيَبْلاِب َفوُطأ ْنأ

هاللّ لوسر ِل ْوَقِبَف َفِق ْوَملا

هاللّ لوسر #

□ِيتأَي ْنأ َلْبَق ِتْيَبْلاِب َفاَطَف

□□َلاَقف : ْدَق َجَح

. □َيتأت َفِق ْوَملا

. ا هجرخأ ملسم يئاسنلاو

.[ُّقَحأ ْنأ َنُذْخأ ْوأ ْبِق ْوَل ِنبا ٍساَّبَع ، ْنإ َتْنُك َقِداَص #

8. (1373)- Vebre İbnu Abdirrahmân anlatıyor: "Bir adam, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e:

"Vakfe yerine gelmezden önce Beytullah'ı tavaf etmem uygun olur mu?" diye sordu. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) cevâben:

"Evet!" deyince, adam:

"Ama İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Vakfe yapmadan Beytullah'ı tavaf etme" dedi!" der. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) de:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacc yaptı. O zaman, vakfe yapmadan Beytullah'ı tavaf etti. Ve dahi, şayet sözünde sâdık isen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözüyle amel mi daha doğrudur, İbnu Abbas'ın kavliyle amel mi?" der." [Müslim, Hacc, 187, (1233); Nesâz, Hacc 141, (5, 224).]767

AÇIKLAMA:

---

764 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/483.

765 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/483-484.

766 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/484.

767 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/484-485.

Bu hadiste, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahsî tatbikatını ifade etmektedir. Zîra, Veda haccında ihrama girince önce umre yaparak tavaf ve sa'yi edâ etmiş, ihramdan çıkmadan hacc-ı kıran yapmak üzere Arafat'a hareket etmişti. Hacc-ı kıranda, hacılar umre sa'yinden sonra kudüm tavafını yapar; dilerse haccın sa'yini kudüm tavafından sonra yapar.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) da gerçeği ifade etmiştir, zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yine Veda haccında, yanında kurbanlığı olmayanlara, ihramdan çıkmalarını emrederek hacc-ı temettu yaptırmıştı. Hacc-ı temettu da yapılan tavaf, umrenin tavafıdır, haccın tavafı kurban kesildikten sonra yapılır. İbnu Abbâs'a göre, tavaftan sonra ihramdan çıkmak gerekir, öyle ise, ihramdan çıkmak istemeyen kimsenin tavafını yapmaması, vakfeden sonra ihramdan çıkıncaya kadar te'hir etmesi icabeder. Hülâsa, İbnu Abbâs, Veda haccında, yanında kurbanlığı olmayanlara emretmiş bulunduğu haccın umreye tahvilindeki tatbikatı esas almış olmaktadır.768

اَقَّصلا َنْيَب ىعَس َو َفاَطَف َةَّكَم # هالّل لوسر َمِدَق] :َلاق امُهْنَع ُ هالّل

9□

ى ِض ًَر سابع نبا نعو ـ□

. هجرخأ ىراخبلا □

.] ةَف

□

رَع ْن ِم َعَج َر ىَّتَح اَهِب ِهِفاوَط َدْعَب ة□

بْعَكْلا ِب ُرْقَي ْمَل َو ِة َو ْرَملا َو□

9. (1374)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Veda haccında) Mekke'ye geldi, tavafını yaptı, Safâ ve Merve arasında sa'yetti. (Geldiği zaman yaptığı bu ilk) tavaftan sonra, Arafat'tan dönünceye kadar Kâbe'ye yaklaşmadı." [Buhârî, Hacc 70, 23, 127.]769

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, umre yaptıktan sonra tavaf yapmamış olması, vakfelerden önce, tavaf yapmak isteyenlere bunun yasak olması mânasına gelmez. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yapmayışı "nafile bir yapmayıştır." Belki de bunu kasden terketti. Yani, ümmetten herhangi biri, böyle bir tavafı vâcib telâkki edebilir endişesiyle terketti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ümmeti için zorluğu değil kolaylığı severdi. Bu sebeple,Kâbe'yi tavaf etmenin ehemmiyetini haber vermekle yetindi, fiilen yapmadı.

İmam Mâlik'ten rivayete göre "Hacı, haccını tamamladıkça, nâfile tavaf yapmalıdır." Yine ondan rivâyete göre, "Beytullah'ı tavaf, uzak diyarlardan gelenler için, nafile namazdan daha hayırlıdır."770

: ادَحأ اوُعَنْمَت َ ٍفانَم ِدْبَع ِنَباَ

ي لاق # َّىِبَّنلا َّنأ] ُ. هْنَع ُ هالّل

11

ی ِض ًَر معطُم نب ريبُج نعو ـ

ننسلا باحصأ هجرخأ .[ٍراَهَن ْوأ ٍلْيَل ْنِم َءاَش ٍةَعاَس َةَّيأ ىَّلَصف ِتْيَبْلا اَذهِب َفاَط .

10. (1375)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey Abdümenafoğulları, sizden kim halkı idârede bir sorumluluk deruhte ederse, Beytullah'ı gündüz veya gece herhangi bir saatte ziyaret edip namaz kılanı sakın menetmesin."

[Tirmizî, Hacc 42, (868); Ebu Dâvud, Menâsik 53, (1894); Nesâî, Hacc 137, (5, 223); İbnu Mâce, İkâmetu's-Salât 149, (1254).]771

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis hususen Abdümenafoğulları'na hitab etmektedir. Çünkü, Cenab-ı Hakk'ın vahyi ile bilmiştir ki, hilâfet ve idârî işler çoğunluk itibariyle o soydan gelenlerde kalacak, Mekke'deki hizmetler onlara terettüp edecektir. Nitekim sidâne, hicâbe, liva ve rifâde gibi hizmetler onlarda idi.

2- Daha önce, 1357 numaralı hadisin izahında belirttiğimiz gibi, tavaf namazının mekruh vakitlerde bile câiz olacağına hükmedenler bu hadise dayanırlar.

Aliyyu'l-Kârî der ki: "Burada tavaf namazı kastedildiği gibi mutlak da olabilir. Ancak hadis, mekruh vakitler dışında diye kayıtlanabilir de. Zîra mekruh vakitlerde nehyin varlığı esastır, (bu çeşit 768 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/485.

769 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/485.

770 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/485-486.

771 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/486.

durumlarda mutlak, mukayyede hamledilir). Veya, hadisteki salat (namaz), kelimenin lügat mânası olan dua ile te'vil edilir."

Bu hadise dayanarak, bazı âlimler: "Tavaf namazı mekruh vakitlerden istisna edilmiştir, o vakitlerde de kılınabilir" demiş; Şâfiî hazretleri gibi bazıları daha da ileri giderek: "Mekke'nin şerefi sebebiyle nâfile namazlar kerâhet vakitlerinde de mekruh olmaktan istisna tutulmuş, tâ ki insanlar onun her ânından istifâde etsinler" demiştir.

Ebu Hanife ise, illetin âmm ve şâmil olması sebebiyle, kerâhat meselesinde, "Mekke diğer beldeler gibidir, mekruh vakitler orada da mekruhtur" demiştir.

Sadedinde olduğumuz hadisi te'yid eden bir diğer rivayet Ebu Zerr (radıyallahu anh) tarafından rivayet edilmiştir.

Başka beldelerde mekruh olan vakitlerde Mekke'de nâfile namaz kılmanın mekruh olmadığını söyleyenlerin ikinci bir delili olan bu hadisi kaydediyoruz: □ س ْمَّشلا َعُلْطَت نَّتَح

□ □ □□ حْبُّصلا َدْعَب َة□

ص

ةَّكَمِب ًهِإ َةَّكَمِب ًهِإ ُسْمَّشلا َب ُرْغَت َنَّتَح ِرْصَعْلا َدْعَب ًَو□

"Güneş doğuncaya kadar sabah namazından sonra, güneş batıncaya kadar da ikindi namazından sonra namaz kılınmaz. Mekke hâriç, Mekke hâriç, Mekke hâriç."772

مُث اعوُبْسُأ ِرْصَعْلا ِة ًَص َدْعَب ُفوُطَي ٍّسابَّع َنبا ُتْيأ َر] :لاق يكملا ريبزلا يبأ نعو ـ11□□□

نَّتَح

: □لاَق .

حْبُّصلا ِة ًَص َدْعَب اوُلْخَي َتْيَبْلا ُتْيأ َر ْدَقَل َو□

عَنْصَي اَم ى ِرْدَن ًَف ُهَت َرْجُح ُلُخْدَي□

كلام هجرخأ .

بو ُرُغْلا َدْنِع نَّتَح ُدَحأ ِهِب ُفوُطَي اَم ِرْصَعْلا ِة ًَص َدْعَب َو ، ُسْم َّشلا َعُلْطَت□].

11. (1376)- Ebu'z-Zübeyr el Mekkî anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın ikindi namazından sonra yedi kere tavaf edip hücresine çekildiğini gördüm. Artık orada ne yaptığını (tavaf namazı kılıp kılmadığını) bilmiyorum."

Ebu'z-Zübeyr devamla dedi ki: "Ben Beytullah'ın sabah namazından sonra, güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da güneş batıncaya kadar boşaldığını, kimsenin tavaf etmediğini gördüm."

[Muvatta, Hacc 117, (1, 369).]773

AÇIKLAMA:

1357 numaralı hadiste yapıldı.774

ZİYARET TAVAFI

.[هاللّ ُ مُهْنَع. [أنَّ النَّبيَّ #: أخَّرَ الطَّوَافَ يَوْمَ النَّحْرِ إلى ا لَّيْلِ.

1

عن ابن عباس وعائشة رَ ضِ ى

. فالزِ هِ يأرَ ة

وَط :أخرى ةياور يفو نذ

أخرجه أبو داود والترم .

1. (1377)- İbnu Abbâs ve Hz. Aişe (radıyallahu anhüm) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yevm-i nahrde (Kurban'ın birinci günü) tavafı geceye te'hir etti."

Bir başka rivayette: "....Ziyâret tavafını" denmiştir. "...Beyt-i Atik'i tavaf etsinler" (Hacc 29) âyetiyle emredilen tavaf bu tavaftır. [Ebu Dâvud, Menâsik 83, (2000); Tirmizî, Hacc 80, (920); İbnu Mâce, Menâsik 77, (3059). Bu hadisi Buhârî, ta'lik olarak kaydetmiştir (Hacc 129).]775

AÇIKLAMA:

1- Ziyaret tavafı, haccın farz olan tavafıdır. Arafat vakfesinden sonra yapılır. Buna ifâza tavafı da denir. Keza Tavâfu's-Sadr ve Tavâfu'r-Rükn de denmiştir.

2- Bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tavafı yevm-i

---

772 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/486-487.

773 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/487.

774 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/487.

775 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/488.

nahirde gündüzleyin yaptığına dair İbnu Ömer (ve Cabir) (radıyallahu anhüm)'den yapılan müteakip rivayete muhaliftir.

Buharî, bu ihtilâfı şöyle te'lif etmek ister: "İbnu Ömer ve Câbir hazretlerinin rivayetlerini ilk güne, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın hadisini de diğer günlere hamletmek lâzımdır. Çünkü İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) bir rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Beytullah'ı eyyam-ı Minâda (Kurban günleri) ziyâret ettiğini belirtirken, bir başka rivayette "Mina'da kaldığı müddetçe her gece ziyaret ederdi" diye tasrih eder:

□

ماَقَا اَم ٍّةَلْيَل َّلُك َتْيَبْلا ُرو ُزَي َناَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ َّلَص َّيِبَّنلا َّنأ□

ى ن ِمِب

Şu halde, İbnu Abbâs'ın rivâyetini, müteâkip günlere hamletmek gerekmektedir. Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilk gün ziyâret tavafını gündüzleyin yaptığı, müteakip nâfile tavaflarını da geceleyin yaptığı anlaşılır ve rivayetler arasındaki ihtilâf da kalkar.776

عَج َر َّمُث ِرْحَّنلا َم ْوَي َضاَفأ :# هاللّ َلوسر َّنأ] .امُهْنَعَ ُ هاللّ□

2□

ى ِض َر رمع نبا نع عفان نعو ـ□

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ىن ِمِب َرْ.

هُّظلا َّىلَصَف

2. (1378)- Nâfi, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den naklen diyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yevm-i nahirde ifâza (ziyâret) tavafını yaptı, sonra dönüp öğleyi Mina'da kıldı." [Buhârî, Hacc 129, Müslim, Hacc 335, (1308); Ebu Dâvud, Menâsik 83, (1998.]777

AÇIKLAMA:

Veda haccı ile ilgli olarak, Hz. Aişe ve Hz. Câbir (radıyallahu anhümâ) tarafından rivayet edilen uzun hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ifâza tavafı sırasında öğle namazını Mekke'de kıldığı belirtilir, bu rivayette ise Mina'da kıldığı ifâde edilmektedir. Ulemâ bu iki hadisten birini tercihte ihtilâf eder ve hattâ, hadislerin sıhhati sebebiyle bâzıları tevakkufu tercih eder.

Nevevî der ki: "Bu hadis, tavafu'l-ifâza'nın sübûtunu ifade eder. Ayrıca bu tavafı, yevm-i nahirde ve öğleden evvel yapmanın müstehab olduğunu gösterir. Ulemâ bu ifâza tavafının haccın rükünlerinden biri olduğu, bunsuz haccın câiz olmayacağı hususunda icmâ eder. Ulemâ, keza bu tavafın, yevm-i nahirde taşlama, kurban ve traşdan sonra yapılmasının müstehab olduğunda da ittifak eder, teşrik günlerinden birinde yapmak şartıyla te'hirinin caiz olacağı, bu te'hir sebebiyle dem (kurban cezası) gerekmeyeceği hususunda da icma eder.

Eyyam-ı teşrikten sonraya tehir eder ve fakat îfa ederse, Şâfiîlere göre câizdir, herhangi bir ceza gerekmez. Cumhûr da bu görüştedir. Ebû Hanife, Mâlik hazretleri, "Çok gecikecek olursa bir dem (kurban) gerekir" diye hükmederler.778

VEDA TAVAFI

□ :# □□بَّنلا َلاَقف

.□□نا َلا ُسأَّنلا ِرصنَي َنوُف يف هِلُك وجْ ه]

ك :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ ىِض َر سابع نبا نع

. رِفْنَي ْدَحأ ٌتَح َّنوُكَي َرِخآ ُرهِدْهَع ِتْيَبْلاِب ِ]. هجرخأ ملسم وبأو دواد

1. (1379)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Halk (haccın bitmesiyle) her tarafa dağılıyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):"Sakın kimse, son vardığı yer Beytullah olmadıkça bir yere gitmesin" buyurdu." [Müslim, Hacc 379, (1327); Ebû Dâvud, Menâsik 84, (2002); İbnu Mâce, Menâsik 82, (3070).]779

AÇIKLAMA:

Bu hadis, vedâ tavafının gereğini teşri etmektedir. Ulemânın ekserisine göre veda tavafı haccın vaciblerindendir, terkedene dem gerekir. Şafiî, Ebû Hanife, Ahmed İbnu Hanbel başta, pekçok âlim bunun vâcib olduğunda müttefiktir. İmam Mâlik, Davud-ı Zâhirî, İbnu Münzir: "Veda tavafı sünnettir, terkine bir şey terettüp etmez" derler.

Hanefîler uzaktan gelenlere "vâcib" derken, Mekkelilerle mîkat ve mîkatten içerde ikâmet edenlere vacib olmadığını söylerler.

---

776 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/488-489.

777 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/489.

778 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/489,

779 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/490.

Hayızlı ve nifaslı kadınlarla umre yapanlara tavaf-ı vedâ vâcib değildir. Zîra nassen bu tavaf umreye değil, hacca bağlıdır, haccın bir parçasıdır. Veda tavafını yapmadan ayrılmış olanlar, gittikleri yer yakınsa bunu eda ederler, uzaksa kurban (dem) kesmekle, hacc menâsikinde hâsıl olan eksikliği telâfi ederler. Uzaklık ve yakınlığın ölçümü ihtilaflıdır. İmam-ı Âzam'a göre mîkata varmayan geri döner, İmam Şâfiî sefer meselesini esas almış, Sevrî, "Harem-i Şerif'ten çıkmadıkça" demiştir.

Veda tavafından sonra Mekke'nin terkedilmesi gerekir. Bu tavaftan sonra bâzı alışveriş yapanların durumu da ihtilaflıdır. Atâ, Sevrî, İmam Şâfiî, İmam Ahmed, "Böylelerinin tekrar veda tavafı yapmaları gerekir, Mekke'de yaptıkları son şey tavaf olmalı" demişlerdir. İmam Mâlik'e göre, tavaftan sonra bazı alışveriş yapmanın mahzuru yoktur, birşey gerekmez. Ebu Hanife'ye göre veda tavafından sonra bir ay hatta daha fazla da kalsa ayrılırken veda tavafı gerekmez.780

د َر ُهَّنأ ِهِيف َو ِتْيَبْلاِب ُفا َوَّطلا ِكُسهنلا ُر ِخأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□□

:□2ـ كلام أطوم يفو

ى ِض َر َرَمُع َّنأ□

. [□ر َج ٍُّنِم ْرَم َّرْهَّظلا َنا ِلَم ْكَي ُنْكَي َو َعَّد َتْيَبْلا َتَّح َو َعَّد

2. (1380)- Muvatta'da geldiğine göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle buyurmuştur: "Hacc menâsikinin en sonuncusu Beytullah'ı tavaftır."

Muvatta'da kaydedilir ki, Hz. Ömer (radıyallahu anh) veda tavafı yapmadan ayrılan birisini Merrü'z-Zahrân denen yerden veda tavafı yapmak üzere geri çevirdi." [Muvatta, Hacc (1, 369).]781

AÇIKLAMA:

1- Burada Muvatta'daki iki rivayet birleştirilmiştir.

2- İmam Mâlik, Hz. Ömer'i bu hükme götüren şeyin şu âyetle ilgili yorum olabileceğini söyler: "Kim Allah'ın şeâirini büyük tanırsa şüphesiz ki bu, kalblerin takvasındandır" (Hacc 32).

3- Hz. Ömer tarafından veda tavafı yapmadığı için geri çevrilen kişinin bulunduğu yer olan Merrü'z-Zehrân, Mekke'ye 18 mil mesafede bir yerdir. Bu uzaklık İmam Mâlik ve ashabına göre, veda tavafı için geri dönülmemesi gereken uzaklıktır.

Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in bu davranışından, onun veda tavafına "vacib" dediği hükmü çıkarılmıştır.782

هجرخأ

تَضاَح اَذإ َرِفْنَت ْنأ ِضِئاَحْلِل َصهِخ ُر] :لاق ُهَّنأ امُهْنَعَ ُ هاللّ□].

3□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ناخيشلا .

3. (1381)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Kadın hayızlı olduğu takdirde (veda tavafı yapmadan) yola çıkmasına ruhsat verildi" demiştir. [Buhârî, Hayz 27, Hacc 144; Müslim, Hacc 380, (1328).]783

AÇIKLAMA:

İfâza tavafını yapan bir kadın hayız olduğu takdirde, ona veda tavafı gerekmeyeceği hususunda ulemânın büyük çoğunluğu müttefiktir. Ancak aksine hükmeden de olmuştur: Ömer İbnu'l-Hattab ve İbnu Ömer, Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anhüm)'in, hayızlı olan kadını, veda tavafı yapması için Mekke'de hayız hâli geçinceye kadar ikâmete mecbur ettikleri rivayet edilmiştir. Bunlara göre, nasıl ifâza tavafı vacib ise, veda tavafı da vâcibtir, ifâzayı yerine getirmeden hayız olduğu takdirde 780 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/490-491.

781 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/491.

782 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/491.

783 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/491.

üzerinden düşmezse veda tavafı da düşmez. İbnu Ömer ve Zeyd İbnu

Sâbit (radıyallahu anhüm)'in bu görüşten rücû ettikleri de rivayet edilmiştir. Hz. Ömer'in, "Son ziyaret Beytullah'a olmalıdır"

hükmünden hayızlı kadınlar hakkında da vazgeçmediği rivayet edilmiştir.

Ancak fukahâ, bu hükmün Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den yapılan ve 1383 numarada kaydedeceğimiz rivayetle neshedildiğine kâni olmuştur.

ةأ ْرَملا ِنَع َفِهفُح ُهَّنأ َّا إِ ِتْيَبْلاِب ْمِهِدْهَع ُر ِخآ َنوُكَي ْنأ ُساَّنلا َرِمُأ] :لاق ةيا□

. □4ـ ور يفو

. [□ضِئاَحلا

4. (1382)- Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Halka, son varacakları yerin Beytullah olması emir buyuruldu. Ancak hayızlı kadına ruhsat verildi." [Müslim, Hacc 380, (1328).]784

AÇIKLAMA:

Ashab'tan bir kısmını, "hayızlı kadın veda tavafını yapmadan Mekke' den ayrılamaz" hükmüne sevkeden husus hadiste belirtilen emirdir. "Halka, son varacakları yerin Beytullah olması emir buyuruldu." Burada "Beytullah'ın son varılacak yer olması" tâbiriyle vedâ tavafı kastedilmiştir.

Önceki hadiste belirtildiği gibi bir kısım sahabenin, aslında "Veda tavafı yapılmadan Mekke terkedilmemeli, hayız olan kadın temizliğini bekler, tavafını yapıp öyle ayrılır" diye hükmederken, sonradan bu reyden vazgeçmiş olması ve hatta Hz. Ömer'in o ilk reyinden rücû etmemesi hayızlı kadınlar hakkındaki ruhsatın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonradan vâki olduğunu, Hz. Ömer'in de bu ruhsatı duymadığını ifade eder.

Bu hususu müteâkip rivayet tevsik edecektir. 785

□اَضْت َفَذُكِر َذلِك

ح # هِبَّنلا َج ْو َز هٍَّيُح َتْنِب َةيِفَص َّنأ] .اهْنَع ُ هاللّ

5□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

اذهو ةتسلا هجرخأ ا

ذإ ًَف :َلاَق□].

تَضاَفأ ْدَق اَهَّنإ :اوُلاَقف ؟□ .

َلاَقف : أ #

هاللّ .

ِبه اَنْتَسِباَح□

لوُس َرِل□

نيخيشلا ظفل .

5. (1383)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Safiyye Bintu Huyey (radıyallahu anhâ) hayız oldu. Durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verilmişti.

"O bizi burada hapis mi edecek!" dedi. Kendisine, Safiyye'nin tavâf-ı ifâzayı yapmış olduğu söylenince:

"Öyleyse hayır, (beklemenize gerek yok, yola çıkınız)" açıklamasında bulundu." [Buhârî, Hacc 129, 145, Hayz 27, Megâzî 77; Müslim, Hacc, 382, (1211); Muvatta, Hacc 225-228, (1, 412-413); Nesâî, Hayz 23, (1, 194); Tirmizî, Hacc 99, (943); Ebu Davud, Menasik 85, (2003); Nesâî, Hayz 23 (1, 194); İbnu Mâce, Menâsik 83, (3072). Bu metin Şeyheyn (Buhârî ve Müslim) metnidir.]786

AÇIKLAMA:

İfâza tavafını yaptıktan sonra, hayız olan kadının veda tavafı yapmak için temizlenmeyi beklemeden yola çıkabileceğine, kendisinden veda tavafının affedileceğine dair hüküm vermeye ulemâyı sevkeden rivayet budur. Veda tavafını hayız sebebiyle yapmayan kadına herhangi bir ceza terettüp etmez. 1379

numaralı hadiste daha fazla bilgi verilmiştir.787

نْض ِحَي ْنأ ُفاَخَت ٌءاسِن اَهَعَم َو ْتَّجَح اَذإ ْتَناَك اهْنَعَ ُ هاللّ□

ةرم .□]

ى ِض َر َةَشِئاَع ّنأ□

ع نعو ـ6□□

هجرخأ

ضَّيُح َّنُه َو َّنِهِب ُرِفْنَت َّنُه ْرُظْنَت ْمَل َكِلذ َدْعَب َنْض ِح ْنإف َنْضَفأف ِرْحَّنلا َم ْوَي َّن□]. ُهْتَمَدَق

كلام .

784 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/492.

785 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/492.

786 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/493.

787 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/493.

6. (1384)- Amre merhum anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) beraberinde kadınlar olduğu halde haccetse, kadınların hayız oluvermelerinden korkardı: Bu sebeple yevm-i nahirde (kurbanın birinci günü) hemen onlara öncelik tanır ve derhal ifâza tavaflarını yaptırırdı. İfâza tavaflarını yaptılar mı, artık onları (temizlensinler de veda tavafı da yapsınlar diye) beklemez, kadınlar hayızlı iken hemen (Medine'ye dönmek üzere) yola çıkardı." [Muvatta, Hacc 227, (1, 413).]788

ERKEKLERİN KADINLARLA KARIŞIK TAVAFLARI

لاَق ،لاَج هِرلا َعَم َفا َوَّطلا َءاَسِهنلا ٍّماَشِه ُنبا َعَنَم ْذإ ٌءاَطَع ِين َرَبْخأ] :لاق جيرُج نبا نع□ :
□1ـ

دَقَل :َلاَق ؟ُهَلْبَق َو ِباَج ِحلا َدْعَبأ :ُتْلُق :َلاَق ؟ِلاَج هِرلا َع□

م هِبَّنلا ُءاَسِن َفاَط ْدَق َو َّنُه عَنْمَي َفْيَك

تَناَ□

ك .َلاَج هِرلا َنْطِلاَخُي ْنُكَي ْمَل :َلاَق .َلاَج هِرلا َنْطِلاَخُي َفْيَك :ُتْلُق َلاَق .ِباَج ِحلا َدْعَب
ُهُتْك َرْدأ

مأ اَي□□

□

مِلَتْسَن ِيقِلَطْنا ة□

أ َرْما ِتَلاَقف :

مُهَطِلاَخُت َ ِلاَج هِرلا نِم ة َرْجَح ُفوطَت اهْنَع ُ هاللّ□.

ى ِض َر ُةَشِئاَع□

هجرخأ .[ِلْيَّل اِب ٍّتا َرهِكَنتُم َنْج ُرْخَي َّنُك □

و .ْتَبأ َو ِكْنَع ىٍّقِلَطْنا : ْتَلاَق . َنينِمؤُملا

ةدرفنم ةيحان نأ :امهنيب ميجلا نوكسو نيلمهملا ءارلاو ءاحلا حتفب ة .

« □رْجَح .

« براخبلا

1. (1385)- İbnu Cüreyc anlatıyor: "Atâ, bana İbnu Hişâm'ın kadınları erkeklerle karışık olarak tavaftan yasakladığı zaman dedi ki: "O bunu nasıl yasaklar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri bile erkeklerle birlikte haccettiler!" Ben Atâ'ya sordum:

"Onların beraber haccları örtünme emrinden önce miydi, sonra mıydı?"

"(Evet, kasem olsun) buna, ben örtünme emrinden sonra şâhid oldum!" diye cevap verdi. Ben tekrar sordum:

"Pekâlâ erkeklere nasıl karışırlardı?" Şu cevabı verdi:

"Erkeklere karışmazlardı, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) erkeklerden ayrı olarak tavaf ederdi, onlara karışmazdı." Hatta bir kadın kendisine: "Ey mü'minlerin annesi, yürü (Hacerü'l-Esved'e elimizi değerek) istilâm edelim!" demişti de Hz. Aişe ona:

"Sen dilediğin şekilde git" deyip kendisi gitmekten imtina etmişti. Onlar geceleyin kim oldukları bilinmez halde çıkarlar, (erkeklerle beraber tavaf yaparlardı.)

[Beytullah'a girmek istedikleri zaman da, erkeklerin tamamen çıkarılmış olmalarına kadar durup beklerler, sonra girerlerdi.]

(Atâ devamla): "Ben (Mekke kadısı) Ubeyd İbnu Umeyr'le birlikte, Müzdelife'deki Sebir dağında mücâvir (yani ikamet eder) olan Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yanına giderdim" dedi. Ben hemen sordum:

"Pekâlâ Hz. Aişe'nin örtüsü ne idi?"

"Keçeden yapılmış küçük bir Türk çadırının içindeydi. Çadırın bir perdesi vardı. Aişe (radıyallahu anhâ) ile bizim aramızda bu perdeden başka bir şey yoktu. Ben Hz. Aişe'nin üzerinde gül renginde bir zıbın gördüm." [Buhârî, Hacc 64.]789

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet İbnu Cüreyc ile Atâ arasında cereyan etmiştir. Anlaşıldığı üzere, hacc emiri olan Hişâm bir ara kadınlarla erkeklerin karışık olarak Beytullah'ı tavaf etmelerini yasaklayınca, böyle bir yasağın câiz olup olmayacağı üzerine Atâ ile İbnu Cüreyc, ilmî bir mübahesede bulunmuşlardır.

2- Rivayette adı geçen İbnu Hişam hakkında şârih Askalânî şu bilgiyi dermeyan eder: "Bu zâtın adı İbrahim'dir. Kardeşi de Muhammed İbnu Hişâm İbni İsmâil'dir. Bunlar Emevî Halifesi Hişam İbnu Abdilmelik'in dayıları idiler. Hişâm bunlardan Muhammed'i Mekke emîrliğine, kardeşi İbrahim'i de Medine emîrliğine getirdi. Hişâm, halifeliği sırasında hacc emîrliğini de İbrahim'e havâle etmişti.

Binaenaleyh rivayette zikri geçen İbnu Hişam'dan murad "İbrahim" olabilir. Sonra bunları, Yusuf İbnu Ömer es-Sakafî (Haccâc-ı Zâlim) ölmelerine kadar işkenceye tâbi tuttu. Bu hâl, Velîd İbnu Yezid İbni Abdi'l-Melik'in hakimiyetinin ilk senesine, bunun emriyle 125 hicrî yılında öldürülmelerine kadar devam etti."

3- Bu rivayet tavaf sırasında kadın-erkek ayırımını ilk defa ele alanın İbnu Hişâm olduğunu ifade eder ise de, bu işi daha önce Hz. Ömer'in ele aldığını ifâde eden rivayetler de var. Hatta, kadınlara karışarak hacceden bir erkeği görünce elindeki değnekle vurmuştur. Atâ, İbnu Hişâm'ın tatbikatını kınamaktadır.

Ancak Hz. Aişe'den naklettiği müşâhede Hz.Ömer'in tatbikatını andırmakta, benzerlik arzetmektedir.

İbnu Uyeyne'nin bir rivayetinde tavafta kadın-erkek ayrımını ilk ele alan Hâlid İbnu Abdillah eKuşeyrî'dir. Bu zât da Abdülmelik İbnu Mervân zamanında hacc emîrliği yapmıştır. Bir müddet yasak koyup sonradan kaldırmış olabilir. Bunun emîrliği İbnu Hişâm'dan çok daha evvellere gider.

Günümüzde maddî imkânların ve ulaşım vâsıtalarının artmasıyla milyonu taşan hacı kâfilesinin, tavaf esnasında nefesleri keser derecede meydana getirdiği izdiham ve sıkışıklık, her hacıya, kadın ve erkeklerin ayrı ayrı tavaf yapmalarını ve hatta şeytan taşlamalarını sağlayacak bir formül bulunamaz mı? sorusunu sordurmaktadır. Daha Ashab devrinde duyulan bu ihtiyaç, gittikçe bir zaruret hâlini almaktadır. Meselenin üzerine ciddiyetle gidildiği takdirde bir çözüm bulunabileceği ümidindeyiz.

4- Sebir dağı, Müzdelife'de büyük bir dağın adıdır. Müzdelife'den Mina'ya giderken sol kol üzerindedir. Mekke civarında yedi ayrı dağın ismi Sebir'dir.

5- Mücâvir, mükim demektir. Ancak, burada bir nevi i'tikaf demektir, iki çeşittir: Gece ve gündüz mücâvereti; sadece gündüz mücavereti. İbnu Battâl hadiste Harem bölgesinin her tarafında mücâveretin câiz olduğu hükmünü çıkarmıştır.6- Hadis, kadınların tavafta kendilerini belli etmeyecek bir kıyafete bürünmelerinin, geceleyin tavafı tercih etmelerinin, erkeklerden ayrı ve onların arkasından tavaf yapmalarının efdal olacağını göstermektedir.[790]

[788] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/493.

[789] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/494-495.

HICR'IN GERİSİNDE TAVAF

□اَ اَهُّيأ سأَّنلا :

ي ُلوُقَي امهْنَعَ ُ هاللّ

] :□1ـ نع بأ رَفسلا ديعس نب محمد لاق

□سَمِعْتُ ابَن عَبهاس ًّر َر ِض ى

□اَف

اسْمَعُوا مِنهِب مَا أقوُل ُلَكُمْ وَ اسْمِعُوِنب ام تَقوُلوُن، وَ ً تَذْهَبوُا فَتَقوُلوُا قَاَل ابُن عَبَّاٍس، مَنْ ط

أخرجه البخار .

.[□بِالَبْيِت فَلْيَطُفْ مِنْ وَ َرا ِء الْحِ ْجِر وَ ً تَقوُلوُا الحَطِيم

1. (1386)- Ebu's-Sefer Saîd İbnu Muhammed anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ı işittim, diyordu ki: "Ey insanlar, size söyleyeceğimi benden dinleyin, (bilahare) söyleyeceklerinizi de bana dinletin." "İbnu Abbâs şöyle dedi, İbnu Abbâs böyle dedi" diye kafadan atmayın. Beytullah'ı kim tavaf edecekse Hıcr'ın gerisinden tavaf etsin. Oraya "Hatîm" demeyin. Zîra cahiliye devrinde kişi yemin edip kamçısını veya ayakkabısının tekini yahut yayını atardı." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 26.]791

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer'in açıklamasına göre, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) ilk cümlesinde: "Beni dinleyip, anladığınızı bir tekrar edin, sözlerimden ne anladığınızı bir göreyim" demek istemiştir. Sanki İbnu Abbâs, halkın kendi söylediklerini eksik, fazla anlayıp sonra da bunu kendisine nisbet ederek -hiç söylemediği şeyleri- rivâyet etmelerinde endişe duymaktadır. Ve: "İyi dinleyin, tam ve eksiksiz zaptedin, iyice kavramadan "İbnu Abbâs şöyle söyledi" demeye kalkmayın!" demek istediler.

2- İbnu Abbâs, Hıcr'ın gerisinden yürümelerini söylüyor. Hıcr, daha önceleri de belirtildiği üzere, Kâbe'nin rükn-i Irakî ile rükn-i Şâmî arasını teşkil eden kuzeybatı duvarının karşısında, yarım daire şeklinde, 1 metrekadar yüksekliğindeki duvarın içinde kalan kısımdır.

Burası Kâbe'nin içinden sayılır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nübüvvet gelmezden önce yapılan tâmir sırasında, malzeme yetmediği için duvarın dışında bırakılmıştır. Hıcr'ı ihâta eden yarım dâire şeklindeki duvara Hatîm denir.

3- İbnu Abbâs, Hıcr'a, "hatîm" denmemesini tenbih ederken -Saîd İbnu Mansûr'un rivayetine göre- bir zât: "Hatîm nedir?" diye sorar. İbnu Abbâs: "O hatîm değildir..."der. Ebu Nuaym'ın Müstahrec'inde 790 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/495-496.

791 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/497.

yer alan rivayette, İbnu Abbâs şöyle devam eder: "Cahiliye insanları onu (Hıcr'ı) hatîm diye isimlendiriyorlardı. İçerisinde Kureyş'in putları vardı..."

Bir başka rivayette, "...Cahiliyeden biri yemin etmek isterse, değneğini koyar yemin ederdi, kim tavaf edecekse gerisinden etsin" der.

Hülâsa mâna şu oluyor: Cahiliye insanları birbirleriyle yeminleşecekleri zaman, yemin eden kimse bir kamçı veya ayakkabı teki veya yay veya bir değnek atar, bunu yeminine işâret kılardı. Bu sebeple oraya hatîm adını verdiler, çünkü orada eşyalar çürürdü. Buraya "hatîm" denmesi ile ilgili başka tahminler de yapılmıştır. Buna göre, zâlimlere orada beddua edilmesi, orada edilen duanın kabul görerek zâlimi helak etmesi sebebiyledir. Bir başka tahmine göre oraya "hatim" denmesi, buranın Beytullah'tan ayrılması, koparılması, duvarının yarım kalması sebebiyledir. Bir başka görüşe göre, burada dua için, fazla izdiham yaparak insanların birbirlerini ezmelerinden dolayı "hatim" denmiştir.

Başka tahminler de ileri sürülmüştür.

Hatim kelimesi kırma, ezmek, parçalamak mânasını taşıyan bir kökten gelir.İbnu Hacer der ki: "

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın yaptığı açıklama, bu söylenenlerin pekçoğunu reddetmede yeterli bir delildir."792

SAFA VE MERVE ARASINDA SA'Y

أصحَابُهُ بَيْنَ الصَّفَا وَ المَرْوَ ةَ إِ ّ طَوَافا □□ □ #

و ُّبَّنلا ِفُطَي ْمَل] :لاق ُهْنَعَ ُ هاللّ

□1ـ نع اج

□ب رَ ضِ ى

. ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .

[□وَ احِ دا طَوَافهُ ‘ا وَّ ل

1. (1387)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ne Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ne de Ashabı Kirâm (radıyallahu anhüm)'ı Safâ ile Merve arasında birden fazla tavafda bulunmadı, bu da ilk defa yaptıkları tavaf idi." [Ebu Dâvud, Menâsik 54, (1895); Nesâî, Hacc 182, (5, 244); Müslim, Hacc 140, (1215) İbnu Mâce, Menasik (2972).]793

AÇIKLAMA:

1- Burada Safâ ve Merve arasındaki "tavaf"tan maksad "sa'y"dir.

2- Görüldüğü üzere bu hadis, haccla birlikte umre de yapmak isteyenlerin, hem hacc ve hem de umre için bir kere sa'y etmelerinin yeterli olduğunu ifâde etmektedir. Daha önce de geçtiği üzere Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabından bir kısmı hacc-ı kıran yapmış idi. Diğer bir kısmı da hacc-ı temettu yapmış idi. Hacc-ı kıran yapanlar, umre tavafından sonra sa'y yapınca, ifâza tavafı sırasında sa'y yapmazlar.

Nevevî sadedinde olduğumuz hadisin hacc-ı kıran yapanlarla ilgili olduğunu, hacc-ı temettu yapan Ashab'ın iki sa'y yaptıklarını, birinci sa'y ilk gelindiği gün umre için, ikinci sa'y de hacc tavafıyla birlikte hacc için olduğunu ve bu ikincinin yevm-i nahirde edâ edildiğini belirtir. Ayrıca der ki: "Bu hadis hacc-ı kıran yapanlara İfâza için bir tavaf ve bir sa'y gerektiğine hükmeden Şâfiî ve etbaına açık bir delildir, İbnu Ömer, Câbir, Hz. Aişe, Tâvus, Atâ, Hasan Basrî, Mücâhid, İmam Mâlik, İbnu'l-Macesun, Ahmed, Ishak, Dâvud ve İbn'l-Münzir de böyle hükmetmişlerdir."

Ulemâdan bir diğer grup hacc-ı kırân yapanlara da iki tavaf ve iki sa'y gerektiğine hükmetmiştir. Ebû Hanife, Şâ'bî, Nehâî, Câbir İbnu Zeyd, Abdurrahman İbnu'l-Esved, Sevrî, Hasan İbnu Sâlih, iki rivayetten birinde Ahmed İbnu Hanbel (rahimehumullah) bu görüştedir. Ashab'tan Hz. Ali ve İbnu Mes'ud (radıyallahu anhümâ)'un dahi bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir.

Üçüncü bir görüşe göre, hacc-ı kıran yapsın, hacc-ı temettu yapsın, her iki çeşit hacıya da bir tavaf bir sa'y gerekir. Bu hadisin zâhiri de bunu ifâde etmektedir. Ahmed İbnu Hanbel'in, -oğlundan gelen bir rivâyette- böyle hükmettiği bilinir.

Bu mevzuya daha önce de temas edilmiştir (1285 numaralı hadise bak.)794

792 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/497-498.

793 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/499.

794 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/499-500.

ه ِرْيَغ ْوأ ٍّمَام ِزِب ِةَبْعَكْلاِب ُفوُطَي ٌج َر # ُّبَّنلا نأ َ] : ر لاق امُهْنَعَ ُ هاللّ□

2□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

قَوُد ُإنساَنا بِخِز َ امةٍّ فيأ نفِهِ فقَطَعَها :

ى وفي رواية ي

أخرجه البخاري وأبو داود والنسائ □ .

فقَطَعَه] .

ل ُ في أنف البعير من شعر كالحلقة ليقُاَد َ به .

□

□ة ما َ يجُعْ

» □الخْزِ َ ام .

» □ثمُ َّ أمرَ َ ه ُ أنْ يقَوُد َ بيِدَِه

2. (1388)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kâbe'yi başına yular veya başka bir şey takılmış halde tavaf eden bir adam görmüştü. Hemen yuları koparıp attı." [Buhârî, Hacc, 65, 66, Eymân ve'n-Nüzûr 31; Ebu Dâvud, Eyman ve 'n-Nüzûr 23,(3302); Nesâî, Hacc 186, (5, 221-222), Eymân ve'n-Nüzûr 30, (7, 18).]

Bir başka rivayette şöyle denmiştir "...burnuna geçirilmiş bir halka ile birisini yeden bir adam görmüştü, derhal halkayı kopardı ve adama: "elinden tutarak yed!" diye emretti.795

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Nesâî'de gelen vechinde böyle eziyetle kendini yeddirmeye nezretmiş olduğu belirtilir.

2- Hadiste geçen zimâm kelimesi yular demektir ve kolayca yedmek için hayvana takılır. İnsanın yularlanması büyük hakâret olur, kişinin kendi kendine takması, nefsini alçaltmaya yönelik bir davranıştır.

Hadisin Buhârî'de gelen vechinde hizâme tâbiri geçer. Bu yulardan öte bir yedme vasıtasıdır. Huysuz hayvanların kolayca yedilebilmesi için hayvanlara, burun deliklerini ayıran zara takılan ip vs. halkadır.

İnsana bunun takılarak yedilmesi daha büyük bir hakaret, daha büyük tezlil ve tezellüldür. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit terbiyeyi, taabbüdü, tevazu ve tezellülü yasaklamıştır.796

أَ :

ي َلاَقف ِتْيَبْلاِب َفوُطَت ٍةَموُذْجَم ٍةأ َرْماِب َّرَم ُهْنَع ُ هاللّ

ةكيل]

ى ِض َر َرَمُع َّنأ□

م بأ نبا نعو ـ3□□

ا َهِب َّرَمف ،اَهِتْيَب يف ْتَسَلَجف ،ِكَل اريَخ َناك ِكِتْيَب يف ِتْسَلَج ْوَل ، َساَّنلا ِيذْؤُت َ ىلاعَت ِ
هاللّ َةَمأ

□ هاللّ □ :

و ْتَلاَقف ،ى ِج ُرْخاَف َتاَم ْدَق ِكاَهَن ِيذَّلا َّنإ :اَهَل َلاَقف ُ ه

نَعَ ُ هاللّ ىَ ِض رَ ُرَمُع َتاَم اَم َدْعَب ٌلُج رَ□ .

كلام هجرخأ .

اتهِيَم ِهي ِضْعأ َو اهيَح ُهُعيِط ُ“تْنُك اَم].

3. (1389)- İbnu Ebî Müleyke anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Beytullah'ı tavaf eden cüzzamlı bir kadın görmüştü, hemen:

"Ey Allah Teâla'nın câriyesi, insanlara ezâ verme, sen evinde otursan kendin için daha hayırlı olurdu!"

dedi. Kadın (söz tutup) evinde oturdu. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in vefatından sonra bir adam kadına uğrayarak:

"Seni haccdan yasaklayan kimse artık vefat etti, çık evinden!" dedi. Kadın adama şöyle cevap verdi:

"Allah'a yemin olsun, ben ona sağken itaat edip, ölünce isyân edecek kimse değilim." [Muvatta, Hacc 250, (1, 424).]797

AÇIKLAMA:

Cüzzam hastalığı, vücuddan deri ve et parçalarının kopup dökülmesine sebep olan bir hastalıktır.

Cüzzamlı hem manzarası, hem pis kokusu ve hem de bulaşma durumuyla başkalarını rahatsız edecektir.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) bu davranışıyla, insanlara rahatsızık verecek bir hastalığa mübtelâ olanların haccdan yasaklanabileceği prensibini va'zetmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) soğan sarımsak kokanları mescide almaz, Bakî'e kadar sürer çıkartırdı. Öyle ise, soğan sarmısakdan çok daha rahatsızlık verici ve umumî sağlığı tehdid edici durumlara haccda elbetteki müsaade edilemez.798

795 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/500.

796 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/500-501.

797 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/501.

798 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/501.

بآبْلا بلَي أَّمِ ةِثِلاَّثلا ةِّقُّشلا َدْنِع ُهُميِقُيَف :ٍساَّبَع َنْبا ُدوُقَي َناك ُهَّنأ ب□ .

ئاسلا نب هاللّدبع نعو ـ4□ .]

ى

هِلَصُيَف ُمَّدَقَتي ٍَف ،َمَع]. :

ن ُلوقيف ؟أَنُهه بِهلَصُي َنا

ك هاللّ َلوس

ر َّنأ ْتِئْبُنأ :ٍساَّبَع ُنْبا ُهَل ُلوُقَيف

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .

4. (1390)- Abdullah İbnu's-Sâib'in anlattığına göre, (yaşlanıp gözlerini kaybettiği vakit) İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a (tavaf sırasında) refakat edip, Haceru'l-Esved'i takip eden (Haceru'l-Esved ile) kapı arasındaki kısımda (mültezem) durdurmuş bu sırada İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) kendisine:

"Bana söylendiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) işte burada namaz kılarmış" demiştir.

Abdullah İbnu Sâib de "evet" demiş, bunun üzerine İbnu Abbâs, kalkıp orada namaz kılmıştır." [Ebu Dâvud, Menâsik 55; Nesâî, Hacc 133, (5, 221).]799

ة َف َرَع بلاِإ َج َرَخ اقِها َرُم َةكَم َلَخَد اَذإ َناكٍ ِصاَّق َو ببأ َنب َدعَس َّنأ ُهَغَلب ُهَّنأ]. كلام نعو□ □5ـ

ا

قِها َرُم »

هلوقب دارملاو.[َعج ْرَي ْنأ َدْعَب ُفوُطَي َّمُث ِة َو ْرَملا َو اَفَّصلا َنْيَب َو ِتْيَبْلاِب َفوُطَي ْنأ « َلْبَق

ةفرعب فوقولا َت ْوف فاخ ىتح ُتقولا هيلع قاض دق نأ .

5. (1391)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anh), mürâhık (yani zaman bakımından daralmış, vakfeyi kaçırma endişesine düşmüş) olarak Mekke'ye gelince, Beytullah'la Safâ ve Merve'yi tavaftan önce, Arafat'a çıkar, Arafat'tan döndükten sonra tavafını îfa ederdi." [Muvatta, Hacc 125, (1,371).]800

AÇIKLAMA:

Burada, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs'ın tatbikatından verilen örnekle şu hüküm belirtiliyor: Bir kimse hacc için Mekke'ye geldiği zaman vakti daralmış ise, kudüm tavafını terkedip Arafat'taki vakfeye yetişir. Vakfe haccın farzıdır, onu kaçıran o yıl haccı kaçırmış olur. Ama kudüm tavafı farz değildir sünnettir, yapamayandan sâkıt olur ve herhangi bir şey gerekmez.

Arafat'tan sonra îfa edilen tavaf, artık kudüm tavafı olmaz, farz olan ifâza tavafı olur. Kudüm tavafı sâkıt olur.801

نْيَب َو ،ِتْيَبْلاِب ُفا َوَّطلا َلِعُج اَمَّنِإ :# هاللّ ُلوسر َلاق] :تلاق اهْنَعَ ُ هاللّ□

6□

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ□

ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ . ى□

لاعَت ِ هاللّ ِرْكِذ ِةَماَق“ ِراَم ِجلا ِنْم َر َو ِة َو ْرَملا َو اَفَّصلا]

6. (1392)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Beytullah'ı tavaf etmek, Safâ ve Merve arasında sa'yetmek ve şeytan taşlamak Allah'ı zikretmek için emredilmiştir." [Ebu Dâvud, Menâsik 51, (1888); Tirmizî, Hacc 64, (902).]802

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, bu hadisi şöyle açıklar: "Yani bu sayılan mübarek yerlerde Allah'ı zikretmek için onlar menâsik kılınmıştır. Sakın ha gâfil olunmaya! Beytullah'ın etrafında tavaf ve vakfeler dua için emredilmiştir. Zîra, bu iki yerde yapılan ibâdetler parlaktır. Şeytan taşlama ile Safâ ile Mere arasında sa'y de, Allah'ı zikretmek için sünnet kılınmıştır. Yâni atılan her taşla birlikte tekbir getirmek sünnettir, sa'y sırasında da dualar sünnettir."803

TAVAF VE SA'YDE DUA

---

799 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/502.

800 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/502.

801 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/502-503.

802 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/503.

803 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/503.

اَنَّب □ :

رِنْيَنْك ُرلا َنيَب اَم ِفا َوَّطلا يف ُلوق

ي هاللّ َلوسر ُتْعِمَس] :لاق بئاسلا نب هاللّدبع نع ـ1□

دواد وبأ هجرخأ.

رأَّنلا َباَذَع اَنِق َو ةَنَسح ِة َرِخ ا□].

يفو ةَنَسَح اَيْنُّدلا يف اَنِتآ Œ

1. (1393)- Abdullah İbnu Sâib anlatıyor: "Safâ ile Merve arasındaki tavaf sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dua ettiğini işittim:

"Rabbimiz bize dünyada hayır ver, ahirette de hayır ver ve bizi ateş azabından koru." [Ebu Dâvud, Menâsik 52, (1892).]804

AÇIKLAMA:

Bu dua Kur'ân'da gelen dualardandır (Bakara 201). Bu, câmî bir duadır. Zîra Allah'tan hem dünyada hem ahirette hasen istenmektedir. Hasen güzel ve hayır mânalarına gelir. Yani istenen şey belli muayyen bir hasen olmadığı için, bunun içerisine bütün hasenler, hayırlar, iyi olan şeyler eksiksiz girer. Alimler "dünyadaki hasen"le ilim, amel, âfiyet, af, rızk, temiz hayat, kanaat, sâlih evlat vs. akla gelebilecek bütün hayırlı şeylerin kastedildiğini, "ahiretteki hasen"le de mağfiret, cennet, yüksek dereceler, peygamberlere mürâfakat, rıza, rü'yet (Allah'ın cemalini görmek), lika (Allah'a kavuşmak) vs. uhrevî füyûzâtın kastedildiğini söylerler.

"Ateşin azabından korunma" talebiyle de cehennemin yakması, dondurması, zehiri, açlığı, susuzluğu, pis kokusu, darlığı, akrebleri, yılanları gibi nasslarda gelen her çeşit azabından korunma taleb edilmiş

olmaktadır.

Mü'min, duaların makbul olduğu o mübârek yerlerde bu çeşit câmi dualarla dua etmeli, dünyevî, maddî, müşahhas, fânî şeyleri taleb ederek vaktini heder etmemelidir.805

بِنوُعْدا َتْلُق َكَّنِإ َّمُهَّل ا :اَفَّصلا ىلَع ُلوقي امُهْنَع ُ هاللّ

ى ِض َر َرَمُع َنبا َع ِمَس ُهَّنأ] .عفان نعو ـ2□□

نَّتَح بِهِنِم ُهَع ِزْنَت َ ْنأ ِم ًْس“ ِل بِنَتْيَدَه اَمَك َكُلأسأ بِنإ َو ،َداَعيِملا ُفِلْخُت َ َكَّنِإ َو ،ْمُكَل ْب ِجَتْسا

هاللّ َّإ َهلاِ َ : ُلوقي َو ٍّتَارِيِبْكَت َت ًَت ُرهِبَكُي َناَك َو :نيزر دازو ك □

. لام هجرخأ .

مِلْسُم اَنأ َو بِناَّف َوَتَت□]

عَنْصَي َو ،ٍّتا َّرَم َعْبَس َكِلذ ُعَنْصَي ، ٌريِدَق ٍّئَش هِلك ىلَع َوُه َو ُدْمَحلا ُهَل َو ُكْلُملا ُهَل ُهَل□ َكي ِرَش َ ُهَدْح َو

. □□يف رملا ْو َة ِكَلذَك يف هِلك َوش ْط

2. (1394)- Nâfi' (rahimehullah)'nin anlattığına göre, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'i Safâ tepesi üzerinde şöyle dua ederken işitmiştir:

"Ey Allah'ım, Kitab-ı Mübîn'inde: "Bana dua edin size icâbet edeyim!" (Gâfir 60) diyorsun, sen sözünden dönmezsin. Ben şimdi senden istiyorum: Bana hidayet verip İslâm'ı nasib ettin, onu geri alma. Son nefesimi Müslüman olarak vermemi nasib et" (Âmin). [Muvatta,Hacc 128, (1, 372-373).]

Ya Rabb, aynı duayı biz de yapıyoruz, kabûl et!

Rezîn şunu ilâve etmiştir: "(İbnu Ömer), üç kere tekbir getirir ve şöyle derdi: "Allah'tan başka ilâh yoktur, O tekdir, O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, bütün hamdler O'na âittir, O her şeye kâdirdir."

Bunu da yedi kere tekrarlardı.

Merve'de de, her şavtta aynı şeyleri tekrar ederdi. [Rezîn'in bu ilâvesi de Muvatta'nın aynı babındadır (127. hadis)806

] □ نيَب اَميِف وُعْدَي وَ ِليِلْهَّتلا َنِم ٌعْبَس َو ِريِبْكَّتلا َنِم َنو ُرْشِع َو َنْداِحإ َكِلذ□

و :نيزرل ةياور يفو .3□

تَّ

□□

ح ِبْشَمي َّمُث ُهْن ِم َرَهْظَي ى تَح َنَعس ِليِسملا ِنْطَب َناك اَذإ َتَّح ُطِبْهَي َو بلاعت َ هاللّ□ ُلأْسَي َكِلذ

تَّح ٍّتا َّرَم َعْبَس َكِلذ ُعَنْصَي اَفَّصلا ىلَع َعَنَص اَم َلْثِم ُعَنْصَيَف اَهْيَلَع ىق ْرَيَف ِة َو ْرَملا ىلَع ِبتأي

.[□ِيفْرَ َغ َنِم ْهِيْعَس

804 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/504.

805 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/504.

806 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/505.

3. (1395)- Rezîn'in bir rivayetinde şöyle denir: "Bu yirmi bir tekbir, yedi tehlîl eder. Bunlar arasında da dua eder, Allah'tan ister, sonra (tepeden inmeye başlar), vadinin tabanına (şimdilerde Yeşil Sütunlara) varınca koşmaya başlar, buradan çıkıncaya kadar koşar, Merve yamacına varınca normal yürümeye devam eder. Tepeye, zirveye çıkar, orada durup, Safâ'da yaptıklarını aynen tekrâr ederdi.

Bunu yedi kere tekrarlar ve böylece sa'yini tamamlamış olurdu."807

] لوقيو اثَث ُربكي افصلا ىلَع َفق َو اَذإ # هاللّ ُلوسر َنا□ : □

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

4□

□ـ نعو رباج َر ِض ى

تا ّرم ثث َكِلذ ُعنصي ، ٌريِدَق ٍئش هِلك ىلع وهو ُدمحلا ُهلو ُكلملا ُهل ؛ُهل َكيرَش َ ُهدح□□ َو ُ هاللّ إ هَلإِ

.

[كِلذ لثم ةورملا ىلَع عنصيو وُعْدي َو□]

4. (1396)- Hz.Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safâ tepesinde durduğu zaman üç kere tekbir getirip sonra: Allah'tan başka ilah yoktur. O tekdir, O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'na aittir, O herşeye kadirdir" derdi. Ve bunu üç sefer tekrar eder, dua okurdu.

Aynı şeyi Merve tepesinde de yapardı." [Muvatta, Hacc 127, (1, 372); Müslim, Hacc 147, (1218); Ebu Dâvud, Menâsik 57, (1908); İbnu Mâce, Menâsik 84, (3074).]808

ت

.[يبلاب فوطي وهو بهِبَلِي امُهْنَعَ ُ هاللّ

] :□5ـ لاق باهش نبا نعو

□ى ِض َر رمع ُنبا َناك

. كلام امهجرخأ

5. (1397)- İbnu Şihâb anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Beytullah'ı tavaf ederken telbiye getirmezdi."

[Muvatta, Hacc 47, (1, 338).]

AÇIKLAMA

Zürkanî, bu hususta şu açıklamayı sunar: “İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)’in tavaf sırasında telbiye getirmemesi, bunun meşrû olmamasındandır.

Bu sebeple oğlu Sâlim de tavafta telbiyeyi mekruh addetmiştir. İbnu Uyeyne der ki: "Kendisine ihtida edilip uyulanlardan Atâ İbnu's-Sâib hâriç hiç kimsenin Beytullah'ın etrafında telbiye getirdiğini görmedim." Şâfiî hazretleri ve Ahmed İbnu Hanbel sessizce telbiye getirmeyi câiz bulmuşlardır.

Ancak Rebîa tavaf edince telbiye getirirdi."

Hanefîlere göre, telbiye, Zilhicce'nin 10'uncu günü (yâni bayramın birinci günü) şeytana ilk taşın atılmasına kadar devam eder, o zaman bırakılır. 809

ÜÇÜNCÜ FASIL

BEYTULLAH'A GİRİŞ

عَج َر ّمُث ُرو ُرْسَم َوُه َو ِبِدْنِع ْنِ□

] م هاللّ ُلوسر َج َرَ

خ :تلاق اهْنَعَ ُ هاللّ

نع ـ1□

ى ِض َر ةشئاع□

فاَخأ ىِنِإ اَهُتْلَخَد اَم ُت َرَبْدَتْسا اَم ى ِرْمأ ْنِم ُتْلَبْقَتْسا ِوَل َو َةَبْعَكْلا ُتْلَخَد ىِنِإ : َلاَقف .□ ُبيِئَك َوُه َو

ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ . ى .

[□نأ ْنوُكأ َنوُكأ ْدَق ُتْقَقَش َع ىل ىتَّمأ]

1. (1398)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mesrûr bir halde yanımdan çıkmıştı, sonra üzüntülü olarak geri döndü. Dedi ki:

"Kâbe'ye girdim. Ancak pişman oldum, yaptığım bu işi geri getirebilseydim, girmezdim. Ümmetime meşakkat vermiş olmaktan korkuyorum."810

807 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/506.

808 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/506.

809 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/506-507.

ى

. [□ ْدَعَب ْن ِم ىِتَّمأ ُتْبَعْتأ ْدَق َنوُكأ ْنأ ُفاَخأ ىِنِإ ُتْلَعَف ْنُكأ ْمَل ىِنِأ ُتْدِد□]

و ه

: ▯2ـ دنعو

2. (1399)- Tirmizî'de şöyle denir: "...Yapmamış olmayı temenni ettim. Zîra, kendimden sonra ümmetimi yormuş olmaktan korkuyorum." [Ebu Dâvud, Menâsik 95, (2029); Tirmizî, Hacc 45, (873); İbnu Mâce, Menâsik 79,(3063).]811

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yaptığım bu işi geri getirebilseydim" cümlesiyle: "Bu işi yaptıktan sonra öğrendiğim şeyi, yapmazdan önce bilseydim kesinlikle Kâbe'ye girmezdim" demek istemiş ve bu ifade ile pişmanlığını ortaya koymuştur.

Tirmizî'de bu endişe daha açık ifâde edilmiştir: Mesrûr çıktığı halde, yanına üzgün dönmüş olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan Hz. Aişe, bu kederin sebebini sorar ve şu cevabı alır: "Kâbe'ye girdim. Sonra girmemiş olmayı temenni ettim. Şimdi ben, kendimden sonra gelecek ümmeti yormuş olmaktan korkuyorum." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu üzüntüsü, ümmetin, Kâbe'yi hac menâsikinden zannederek, mâruz kalacağı imkânsızlıklar ve bunun ümmette hâsıl edeceği keder sebebiyledir, denmiştir.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Kâbe'ye ne zaman girdiği ihtilâflıdır. Bir kısım âlimler, kesin bir üslûbla sâdece Fetih senesinde girdiğini söyler. Ancak Şevkânî, Neylü'l-Evtâr'da: "Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Fetih senesi dışında Beytullah'a girdiğinin delilidir, çünkü Fetih yılında Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) beraberinde değildi" der. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye dönünce Hz. Aişe'ye anlatmış olabilir" diye bu durum te'vil edilmişse de, bariz şekilde tekellüflü bulunduğu için kabul görmemiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın umre sırasında Kâbe'ye girmediği kesinlik kazanan bir husustur.

Bazı âlimlere göre Veda haccı sırasında girmiş olması daha kuvvetle muhtemeldir. Beyhakî buna kânidir. 1408 numaralı hadiste daha fazla açıklama gelecek.

3- Cumhur bu hadisten şu hükmü çıkarmıştır: "Kâbe'ye girmek haccın menâsikinden değildir."

Ancak Kurtubî, Kâbe'ye girmeyi haccın menâsikinden addeden âlimlerden bahsetmektedir. Her hâl u kârda Kâbe'ye girmenin müstehab olduğu kabûl edilmiştir. Buna delil olarak İbnu Huzeyme'nin kaydettiği şu hadis gösterilir: □ ْنَم َلَخَد َتْيَبْلا َلَخَد يِف ٍةَّنَج َو َجَرَخ َج روُفْغَم ا هَل "Beytullah'a giren, bir cennete girmiş olur ve mağfirete uğramış (günahlar affedilmiş) olarak çıkar." Kâbe'ye girmenin müstehablığına başka delil ve karineler de gösterilmiştir.

Not: Bu mevzu ile ilgili geniş açıklamayı 1408'de yapacağız.812

ل ِّب َو ٌّدْي َز ُنبا ُةَماَسأ َو َوُه َتْيَبْلا # ُّبَّنلا َلَخَد] :لاق اَمُهْنَع ُ هاللّ□

3□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

ب ٌتيِقلف َجَل□□

□

و ْنَم ل ّوأ ُتْنُك اوُ ت□

ح َف أَّمَلف

مِهْيَلَع وُقَلْغأف مُهْنَعَ ُ هاللّ ى ِض َر َةَحْلَط ُنب ُناَمْثُع َو□.

مَك ُهَلأْسأ ْنأ بِهَنَع َبَهَذ َو ،نْيَّيِناَميلا ِنْيَدوُمَعلا َنْيَب ْمَعَن َلاَقف ؟# ِ هاللّ ُلوسر ِهيِف ّتَلص□ ْلَه ُهْتلأَسَف

ةتسلا هجرخأ ى .

لَص□□].

3. (1400)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), beraberinde Usâme İbnu Zeyd, Bilâl, Osman İbnu Talha (radıyallahu anhümâ) olduğu halde hep beraber girip kapıyı kapadılar. Açtıkları zaman içeri ilk giren ben oldum. Bilal'le karşılaştım ve hemen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'nin içerisinde namaz kılıp kılmadığını sordum.

"Evet" dedi, "iki Yemânî direk arasında." Kaç rek'at kıldığını sormayı unuttum."

Not: 1400-1408 arasındaki hadislerin kaynaklarını 1408'nin sonunda toptan vereceğiz.813

810 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/508.

811 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/508.

812 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/508-509.

813 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/510.

قَالَ: جَعَلَ عَمُودَيْنِ عَنْ يَمِينِهِ #

4ـ وفي رواية: [فَسَألْتُ بِلاَلاً حِينَ خَرَجَ مَا صَنَعَ النَّبِيُّ ؟

وَعَمُوداً عَنْ يَسَارِهِ وَثَلاَثَةَ أعْمِدَةٍ وَرَاءهُ، وَكَانَ الْبَيْتُ يَوْمَئِذٍ عَلى سِتَّةِ أعْمِدَةٍ ثُمَّ صَلَّى] .

4. (1401)- Bir rivayette geldiğine göre (İbnu Ömer) şöyle demiştir: "Çıktığı zaman Bilâl (radıyallahu anh)'e sordum:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) içerde ne yaptı?" Cevaben:

"İki direği sağına, birini de soluna aldı, üç direği de arkasına aldı. -O zaman Beytullah'ta altı direk vardı- sonra namaz kıldı."814

5ـ وفي رواية: [صَلَّى رَكْعَتَيْنِ بَيْنَ السَّارِيَتَيْنِ اللَّتَيْنِ عَنْ يَسَارِكَ إذَا دَخَلْتَ ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى

فِي وَجْهِ الْكَعْبَةِ رَكْعَتَيْنِ] .

5. (1402)- Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Beytullah'a girdiği zaman soluna gelen iki direk arasında iki rek'at namaz kıldı. Sonra çıktı ve Kâbe'nin önünde iki rek'at namaz kıldı."815

ة .

[عَلى نَاقَتِهِ الْقَصْوَاءِ وَهُوَ مُرْدِفٌ أُسَامَ

هاللّ ُلوسرَل #

□ماَعَلافْتَحْ

□مل]أقْبْ

: □6ـ وفي رخأ لمس

6. (1403)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih senesi, devesi Kasvâ'nın üzerinde olduğu halde ilerledi, terkisinde de Üsâme (radıyallahu anh) vardı."816

بِنِثْئا

:□□7ـ وفي رخأ:]علن ناقَةٌ ساَمةَ حتَّن أناَخَ بفِناِء الكَعْبَةِ ثمَّ دعَا عثْمَانَ ابنْ طَلحْةَ فقاَل

ه ُ فقاَلَ: وللّاه ِ لتَعُطْيِنَّهُ أو ْليَخْرُجَنَّ هذا السيَّفُ من ْصلُبْبِ

. □بالمِفْتاَحِ فذَهَبَ إلا أمهِ ِ فأبتَْ أن ْتعُطْيِ

. □ ه

] فأعطْتَهُ إياَّه ُفجَاَء به ِإلا النبَّيِهِ # ففَتَحَ وَ ذكَرَ نحَوْ

7. (1404)- Bir diğer rivayette şöyle denmiştir:

"...Üsâme'ye ait bir devenin üzerinde (gelip) Kâbe'nin avlusunda deveyi ıhdı. Sonra, Osman İbnu Talha (radıyallahu anh)'yı çağırdı ve:

"Kâbe'nin anahtarını bana ver!" dedi. Osman annesine koştu. Ancak kadın vermekten imtina etti.

Osman (radıyallahu anh):

"Allah'a kasem olsun ya derhal verirsin veya şu kılıncım belimden hemen çıkacaktır!"diye kükredi.

Bunun üzerine kadın anahtarı Osman'a hemen verdi, o da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirip teslim etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'yi açtı..." Devamını önceki rivayetteki gibi zikretti.817

. □أخرج مسلم أيضا عن ابن عباس قال:]إنَّما أمُرِتْ ُبالطَّوافِ وَ لمْ تؤُمرَُ وا بدخُوُلهِ
8ـ□ وفي

ه

□

ج َرَخ نَّتَح ِهيِف هِلَصُي ْمَل َو اَهِلُك ِهي ِحاوَن يف اَعَد َتْيَبْلا َلَخَد اَّمَل # َّبَّنلا َّنأ ُةَماَس أ□
يِن َرَبْخأ :َلاقو

□ ة

لْبِقْلا ِهِذه :َلاَقف ِنْيَتَعْك َر ِتْيَبْلا ِلَبِق يف َعَك َر َج َرَخ اَّملَف□].

8. (1405)- Yine Müslim'de kaydedilen bir rivayette, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) şunu söyler:

"Sizler Kâbe'yi tavafla emrolundunuz, içine girmekle değil." Ve der ki: "Üsâme (radıyallahu anh) bana, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Beytullah'a girdiği zaman her tarafında dua ettiğini, dışarı çıkıncaya kadar namaz kılmadığını, çıkınca Beytullah'ın önünde (kapısına yakın yerde) iki rek'at kılıp:

"Bu (Beyt), kıbledir" dediğini haber verdi."818

814 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/510.

815 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/511.

816 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/511.

817 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/511.

818 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/512.

مَل َو اَعَدَف ٌةَي ِراَس هِلك َدْنِع َماَقف ى ِرا َوَس ُةَّتِس اَهيفو َةَبْعَكْلا َلَخَد] :براخبل برخأ□
يفو ـ9□

هِلَصُي] .

9. (1406)- Buhârî'nin bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'ye girdi. İçeride altı direk vardı. Her bir direğin yanında bir miktar durdu, dua etti, ama namaz kılmadı."819

□ ماقملا َفْلَخ َنَّلص َو َج َرَخ َنَّتَح هِلَصُي ْمَل َو اَهي ِحاَون يف َحَّبَس□

و َةَبْعَكلا َلَخد] :يئاسنلا دنعو ـ11□

.] □َر نْيَتَعْك

10. (1407)- Nesâî'de şöyle denmiştir: "Kâbe'ye girdi ve her tarafında tesbihde bulundu. Namaz kılmadan çıktı. Makâm'ın gerisinde iki rek'at namaz kıldı."820

[سَلَج َبآَبْلا ِنآَيلَت ِنْيَتَّل ا ِنْيَتَنا َوِطس ا' َنْيَب َناك اَذإ َنَّتَح بضَمَف َلَخ□

د :هل ىرخأ يفو ـ11□

عَضوَف ِة َبْعَكلا ِرُبُد ْنِم َلَبْقَتْسا اَم َىتأ َنَّتَح َماَق َّمُث ُه َرَفْغَتْسا َو ُهلأَس َو ِهْيَلَع ىنْثأ َو□ ىلاعَت َ هاللَّدِمَحف

ناَك ْرأ ْنِم ٍّنْك ُر ِهلُك ىلإ َفرَصْنا َّمُث ُه َرَفْغَتْسا َو ُهَلأَس َو ِهيلَع ىنْثأ َو َ هاللَّدِمَح َو ِهْيَلَع□ ُهَّدَخ َو ُهَهْج َو

ج َر□

خ َّمُث ِراَف ْغِتْسا َو ِةَلأَسملا َو ىلاعَت ِ هاللّ ىلَع ِءآَنَّثلا َو ِحيِبْسَّتلا َو ِليِلْهَّتلا َو ِريِبْكَّتلاِب ُهلَبْقَتْساف ِةَبْعَكلا

فرط ع ِطُق ىتلا

«

□

□ء ا َوْصَقلا ة

.[

» □َنَّلَصف َر نْيَتَعْك ِنْيَتَقْسُم ِلَبْقَتْسُم َو ِهْجِ َتْيَبْلا َّمُث َرَصْنا َف َلاَقف : ِهِذه ِلْبِقلا

ا.هل ابقل ناك امنإو كلذ

ك ىبنلا ةقان نكت ملو ،اهنذأ

11. (1408)- Nesâî'nin bir diğer rivâyeti şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] Kâbe'ye girdi, ilerledi. Kapıya yakın bulunan iki sütunun arasına gelince oturdu. Allah'a hamd ve senâda bulundu.

Sonra kalkıp Kâbe'nin arka cihetinden karşısına gelen kısma kadar yürüdü. Alnını ve yanağını sürdü.

Allah'a hamd u senâda bulundu, dua ve istiğfar etti. Sonra Kâbe'nin her bir köşesine gitti ve her birini tekbir, tehlil, tesbih ve Allah Teâla'ya senâ, dua ve istiğfarla karşıladı.Sonra çıkıp, Beytullah'ın ön yüzünde iki rek'at namaz kıldı. Namazdan çıkınca: "Bu (Beyt), kıbledir" dedi." [Buhârî, Hacc 51, 52, 54, Megâzî 77, 48, Salât 30,81, 96, Teheccüt 25, Cihâd 127; Müslim, Hacc 388-397 (1329-1332); Muvatta, Hacc 193, (1, 398); Ebu Dâvud, Menâsik 93, (2023); Nesâî, Mesâcid 5, (2, 33-34), Hacc 126, 127, 131, 139 (5, 216-221), Kıble 6, (5, 217).]821

AÇIKLAMA:

1- Son on bir hadisin hepsi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'ye girişi, onu ziyaret şekli, içerisinde namaz kılıp kılmadığı, nerelerde hangi duaları nasıl yaptığı gibi birbirini tamamlayan teferruat meselelerle ilgilidir. Bu meselelerin her birisiyle ilgili âlimlerin farklı değerlendirmeleri olmuştur. Burada mühimlerine muhtasaran temas edeceğiz.822

1) KÂBE'YE RESULULLAH (aleyhissalâtu vesselâm) NE ZAMAN GİRDİ?

Bu meselede üç ihtimal mevzubahis olmuştur:

1- Umretu'lkaza'da,

2- Fetih sırasında,

3- Veda haccı sırasında.

Umretü'lkaza'da girmiş olma ihtimali son derece zayıf kabûl edilerek bunun üzerinde fazla durulmamıştır. "Çünkü, denir, o zaman Kâbe putlarla dolu idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) putun olduğu yere girmez, zîra putun bulunduğu yere melek girmeyeceğinden yalnız kalacaktı.

819 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/512.

820 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/512.

821 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/513.

822 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/513.

Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) meleklerden ayrı kalmaya tahammül edemezdi. Ayrıca, Mekke'de üç günlük kalma, Hudeybiye antlaşmasında yer alan şart gereği idi. Kâbe'ye girme hususunda antlaşmada şart yoktur." Böyle bir şart koşsa müşrikler antlaşmaya yanaşmayabilirdi. Bu sebeple koymamış olabilir" denmiştir.

2- Fetih günü girmiş olma ihtimali: Bu kuvvetli bir ihtimaldir. Bunu tasrih eden sahih rivayetler var.

İbnu Hacer, 1403 ve 1404 numarada kaydedilen hadislerin sarahatine dayanarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Fetih sırasında Kâbe'ye girdiğine hükmeder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'nin anahtarını istediği Osman İbnu Talha -ki hakkında genişçe bilgi sunacağız-câhiliye devrinden beri Kâbe'nin perdedarlığını yapan kimsedir.

3- Veda haccında girmiş olma ihtimâli: Beyhakî ve bir kısım âlimler buna hükmederler. 1398

numarada Hz. Aişe'den kaydedilen rivayet de buna delildir. Ancak Fetih günü girdiğini söyleyenler, bu hadisi şöyle te'vil ederler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Aişe'ye, o durumu Medine'ye döndüğü vakit anlatmış olabilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'ye Veda haccında girdiğini söyleyenlerden bir kısmı, "Kâbe'ye girme"nin hacc menâsikinden olduğunu ifade etmişlerdir.

Ancak bu görüş pek taraftar bulmamıştır. Buhârî, İbnu Ömer'in çok hacc yaptığı halde Kâbe'ye girmediğine dair rivayeti kaydederek bunu reddedenler arasında yer alır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'ye girmesiyle ilgili hâdiseyi rivâyet edenlerin en meşhuru ve üstelik sünnete uymada titizliğiyle tanınmış olan İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)' in pekçok hacc yapmasına rağmen Kâbe'ye girmemiş olması, Buhârî için, bunun menâsikten olmadığı hususuna yeterli bir delil olmuştur.

4- Fetih ve hacc sırasında girme ihtimâli: Rivâyetlerdeki ihtilâfı te'lif edici bir grup âlim bu görüşü ileri sürmüştür. Bu te'vil az sonra temas edeceğimiz bir başka ihtilâfı da ortadan kaldıracaktır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'nin içinde namaz kıldı mı, kılmadı mı? Buhârî şârihlerinden Mühelleb'in yorumuna göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'ye bir kere Fetih yılında girmiş ve iki rek'at namaz kılmıştır, bir kere de Veda haccı sırasında girmiştir ve bu girişte namaz kılmamıştır. İbnu Hibbân da: "Bana, bu iki rivayeti cem etme hususunda en uygun geleni, iki haberin iki ayrı vakitte cereyan eden vak'a ile ilgili olduğuna hükmetmektir" demiştir.

Bu te'life Nevevî itiraz ederek: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın Veda haccında değil, Fetih sırasında Kâbe'ye girmiş bulunduğu hususunda ihtilâf yok" der.

Bu konuyla ilgili farklı görüşleri delilleriyle birlikte kaydeden İbnu Hacer, kesin bir tavır takınarak herhangi birini tercih etmez. Ancak hadisten çıkarılan fevâid kısmında: "Kâbe'ye girmek müstehabdır"

der.823

2) KÂBE'NİN İÇİNDE NAMAZ

Üzerinde durduğumuz mevzuun teferruatlı ve ihtilâflı noktalarından biri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın içeride namaz kılıp kılmadığı meselesidir. Zîra, yukarıda kaydedilen hadislerden bir kısmında (1400-1401-1402) Bilal-i Habeşî (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın içeride iki rek'at namaz kıldığını söylerken, bir kısmında (1405-1406-1407-1408) Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ), Kâbe' nin içinde Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz kılmadığını söylemektedir.

Şârih İbnu Hacer'in dikkat çektiği daha enteresan bir duruma göre, Kâbe'nin içinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz kılmadığını söyleyen Üsâme (radıyallahu anh)'den İbnu Ömer'in yaptığı bir rivâyette -ki bu rivayet Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelmiştir- Üsâme, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın içeride namaz kıldığını söylemiştir.

Görüldüğü üzere, sahih hadisler bu mevzuda ihtilaf ederler. İslâm âlimleri bu rivayetleri birkaç noktadan te'lif ve izaha kavuştururlar.

Denir ki:

1) Hz. Bilâl (radıyallahu anh)'in rivayeti isbat edici olması sebebiyle tercih edilme şansını elde tutar.

Çünkü, umumî kâidedir, iki rivâyet nefy ve isbat hususlarında ihtilâflı olurlarsa isbat edicinin tercih edilmesi esastır.

2) Bilal'in rivayetlerinde ihtilâf olmadığı halde Üsâme'nin rivayetleri ihtilâflıdır. Belirtildiği üzere İbnu Ömer, Üsame'nin: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'de namaz kıldı" dediğini rivayet etmiştir.

823 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/513-515.

3) Nevevî her iki rivâyeti şöyle bir te'life kavuşturur: "Bunlar Kâbe'ye girdikleri zaman dua ile meşgul oldular. Bu esnâda Üsâme (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dua ederken gördü.

Üsame kendisi dua ile bir köşede meşgul olurken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka yerde iki rek'at namaz kıldı. Bu esnada Bilal, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yakınında olduğu için gördü, Üsâme ise uzaklığı ve dua ile meşguliyeti sebebiyle görmedi. Zîra kapının kapalı oluşu, içeride karanlık hâsıl etmişti. Ayrıca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le Üsâme arasına içerdeki sütunlar da perde yapmış olabilir. Bu sebeple zannına uyarak Hz. Üsame Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın namaz kıldığını inkâr etmiş olabilir. Muhibbu't-Taberî der ki: "Hz. Üsâme'nin, içeriye girdikten sonra, bir müddet için oradan ayrılmış olması, bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılarken orada bulunmaması da muhtemeldir."

Muhibbu't-Taberî'nin bu tevilini te'yid eden Ebu Dâvut et-Tayâlesi'nin kaydettiği bir rivayette, Hz.

Üsame (radıyallahu anh) der ki: "Kâbe'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girdim. Orada bazı resimler gördü. Bir kova su istedi. Ben su getirdim. Onunla resimlerin üzerine vurup (onlar yıkadı)."

Bu hususu te'yid eden başka rivayetler de var.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'nin içinde namaz kılıp kılmaması ile ilgili ihtilâflı rivâyetleri, birini diğerine tercih etmeden te'lif eden de olmuştur:

a) "Namaz kıldı" diyen rivâyetlerdeki salât kelimesi lügat mânasında kullanılmıştır, yani dua etti demektir. "Namaz kılmadı" diyen rivayetlerde salât kelimesi ıstılahî mânadadır, yani "namaz"

mânasındadır. Bu te'vîli "Kâbe'nin içinde farz olsun nafile olsun her çeşit namaz mekruhtur" diyenler tercih etmiştir. Ancak, bu te'vili, kılınan namazların rek'at sayısından bahseden rivayetler (1402

numaralı hadis böyledir) reddeder.

b) "Namaz kıldı" diyen rivayetlerde nâfile namaz, "namaz kılmadı" diyen rivayetlerde farz namaz kastedilmiş olabilir. Kurtubî bunu benimser. Esasen İmam Mâlik'in mezhebi de bu te'vili esas almıştır.

c) "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'ye iki kere girmiş, birinde namaz kılmış diğerinde kılmamış olabilir" denmiştir. Yukarıda temas ettiğimiz, iki sefer girmiş olma ihtimali üzerinde duranlar, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece Fetih günü Kâbe'ye girdi. Veda haccı sırasında girmedi" diyenlere: "Rivâyetler, Mekke fethi sırasında iki ayrı sefer girmiş olma ihtimâlini reddetmez"

diye cevap vermişlerdir.824

3) NAMAZIN YERİ VE ŞEKLİ

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe içinde namaz kıldığı umumiyetle kabul edilmiş, hatta, yeri ve şekli üzerinde bâzı teferruata bile inilmiştir. Hemen belirtelim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nerede namaz kıldığı hususunda daha ziyâde İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) soru sormuştur. Çünkü kendisi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le birlikte içeri girenler arasında yoktur. 1400 numaralı hadiste belirtildiği üzere Kâbe'ye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte, Üsâme, Bilâl, Osman -bir başka rivayette el-Fadl İbnu Abbas- (radıyallahu anhüm) girmiştir.

Girince kapı örtülmüştür.

Ezrâkî'nin Mekke üzerine yazdığı kitapta Hâlid İbnu Velid'in dışarıda kapının önünde bekleyerek halka karşı kapıyı koruduğu, tehâcümü önlediği belirtilir.

Şu halde, rivayetlerin umumî manası, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'den çıkınca, "Ben gençtim, üstelik güçlüydüm" diyen Abdullah İbnu Ömer'in, kalabalığı yararak en öne geçtiğini, böylece Kâbe'ye ilk giren olduğu belirtilir. İlk işi Hz. Bilal'e Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz kılıp kılmadığını, kıldığını öğrenince de nerede kıldığını sormak olmuş, ama heyecandan olacak, kaç rek'at kıldığını sormayı unutmuştur. Bazı rivayetlerde bunu unuttuğunu sarih olarak ifade eder. Namaz kıldığı yeri sorması, hemen orada namaz kılmak düşüncesinden ileri gelir. Zîra İbnu Ömer'in kanaatince

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz kıldığı nokta, Kâbe'nin en mukaddes yeridir, orada namaz kılmakla hem sünnete uyacak, hem de daha faziletli ve sevablı bir ibadet yapmış

olacaktır.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz kıldığı yeri belirleyen rivayetler, o sıradaki Kâbe'nin içi hakkında bilgi verir: Kâbe'nin içinde üçerli iki dizi halinde altı sütûn mevuttur.

824 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/515-516.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), öndeki dizide iki sütun arasında, karşı duvardan 3 zira' (kadar) mesafede duvarla kendi arasında herhangi bir sütre bulunmaksızın iki rek'at namaz kılmıştır. Namaz kıldığı yerde kırmızı mermer taşı mevcuttur.

İbnu Hacer, Kâbe'yle ilgili bu çeşit tasvirlerin, İbnu'z-Zübeyr zamanındaki tahribinden önceye ait olduğunu belirtir. Abdullah İbnu 'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in kuşatılması sırasında Şam askerlerine atılan mancınık taşlarının isâbetiyle tahrib olan Kâbe'yi, İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ), Hz.İbrahim zamanında atılmış olan temellere kadar yıktırarak yeniden yaptırmıştır.825

4) KÂBE'DE NAMAZ CAİZ DEGİL Mİ?

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Kâbe'nin içinde namaz kılıp kılmadığı meselesi, âlimleri

"Kâbe'de namaz caiz mi, değil mi" münâkaşasına götürmüştür. İbnu Abbâs'a göre Kâbe'nin dâhilinde namaz mutlak şekilde sahih değildir. Sebebi, insanların Kâbe'nin bâzı kısımlarına sırtlarını çevirmeleridir. Halbuki, O'na yüzleri çevirmek emredilmiştir. Bu emir, yüzü bir kısmına değil, tamamına çevirmek diye anlaşılmıştır. Mâlikîlerin bazıları, Ehl-i Zâhir ve Taberî bu görüştedir.

el-Mâzirî: "Malikî mezhebinde meşhur olan, Kâbe'nin içinde farz namazın yasak olması ve kılındığı takdirde iâdesinin vâcib olmasıdır" der. Bazıları: "Âmden kılarsa iâde etmelidir" demiştir.

Tirmizî, İmam Mâlik'in nafile kılmanın caiz olduğuna hükmettiğini belirtir.

Nevevî, bazılarının Kâbe'nin içindeki namazın, dışındakinden efdal olduğuna hükmettiğini nakleder.

Ancak ulema, dışarda kılınanın efdaliyetinde ittifak ettiğine göre, ihtilâflı bir efdaliyetin, ittifaklı efdaliyete üstünlüğü kabûle karîn görünmez.

Cumhur, Kâbe'nin içinde namaz kılmayı müstehab addetmiştir. Bu hükme giderken dayanmış

oldukları delili 1398 numaralı hadiste kaydettik.826

5) KÂBE'NİN KAPISI NİÇİN KAPATILMIŞTI?

Âlimlerin ihtilâf ettiği bir husus da budur: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'ye girince kapısını niye kapattı? İbnu Battâl, "Buradaki hikmet, halkın bu ziyareti görerek sünnet zannetmesini önlemekti" demiştir. Bu zayıf bir yorumdur. Çünkü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle bir şey düşünseydi yanındakilere de haber vermez, onlardan da gizli tutardı. Birkaç kişi için müstehap kılınan bir amelin herkes hakkında müstehab olacağı açıktır.

Kapatılmasının hikmeti hususunda farklı yorumlar getirilmiştir:

* Kâbe'nin içerisinde her noktada namaz kılabilmek içindir. Çünkü kapıya yöneldiği zaman, karşısında Kâbe'den bir parça değil, semayı bulmuş olacaktı.

* Hanefîlere göre, açık halde de namaz caizdir.

* Şafiîler Kâbe'nin kapısı açık olarak içinde namaz kılınabileceğini, ancak ne kadar alçak da olsa bir eşik bulunması gereğini söylemiştir.

* Musallî boyunda, bineğin arka kısmı boyunda bir perde şartı koşanlar da olmuştur.

* Kâbe'nin damında kılınacak namaz içinde de aynı farklı görüşler ileri sürülmüştür. 827

6) BAZI FEVAİD

Bu rivâyetlerden, âlimler yukarıda söylenenlerden başka bazı faydalı inceliklere ve hükümlere dikkat çekerler:

1- Sahâbinin sahabeden rivayeti var.

2- Efdâl olan varken, mefdûlün taleb edilmesi ve onunla yetinme var.

3- Haber-i vahid'in hüccet olması var.

4- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in sünneti öğrenme hususundaki hırsı ve bu husustaki fazîleti var.

825 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/516-517.

826 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/517-518.

827 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/518.

5- Sahâbe içerisinde faziletçe üstün olanların, her seferinde faziletce üstün müşahedelere katılamadıkları görülüyor. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Talha gibi büyüklerden hiçbiri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe ziyaretinde mevcut değiller.

6- Münferid namazlarda mescidlerde sütunların gerisinde değil, aralarında da namaz kılınabilir.

7- Mescidlerde kapı meşrudur, kapatılması câizdir.

8- Önceden başkalarının geçme ihtimâli olma hallerinde sütre emri vardır. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki direk arasında durmuş, direklerden birinin gerisine geçerek sütre yapmamıştır. "Bunu, duvar yakın olduğu için (3 zira' kadar) yapmış olmalıdır" denmiştir.

9- Namaz kılanın sütre dikme mesâfesi üç zira'dır, daha fazla olmamalıdır. Bâzı âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın

Kâbe'de namaz kıldığı yerin kıble duvarından üç zîra mesafede bulunduğunu haber veren rivâyeti bu meselede delil kılmıştır.

10- Ulemânın "Mescidü'l-Haram'ın Ôtahiyyetu'lmescid'i tavaftır" sözü Kâbe'nin içi hakkında değil, dışı hakkındadır. Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devesiyle gelip, ıhtırıp doğrudan Kâbe'ye girmiş ve orada iki rek'at tahiyyetü'lmescid namazı kılmıştır. Bu namaz, umumî tahiyyetü'lmescid olabileceği gibi, Kâbe'nin müstakil bir mescid olmasından mütevellid de olabilir.

(Yani Kâbe çevresinden ayrı düşünülünce kâmil mânada el-Mescidü'l-Haram değildir, müstakil bir mesciddir. Bir başka ifâde ile çevresini teşkil eden Metaf, Makam, Rükn, Hıcr, Zemzem Kuyusu müştemilâtı ile bilikte el-Mescidü'l-Haram olmaktadır.)

11- Beytullah'ın içinde namaz müstehabdır, ancak girmesi ile kimseye eziyet vermemek şartıyla. İbnu Abbâs'ın: "Kâbe'ye girmenin haccla hiçbir ilgisi yoktur" dediği rivâyet edilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'ye Mekke'nin fethedildiği zaman girdiğini söyleyenler açısından, bunun haccla hiçbir irtibatı olmayacağı açıktır, zîra o zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramsız idi.

12- Bu rivayetler, "Gündüz nâfilesi ikişer rek'at kılınır" diyenlere delildir.

13- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Bu (Beyt) kıbledir" sözünü Hattâbî şöyle açıklamıştır: "Bu sözle, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kıble meselesi, bu Beyt'e karşı dönmek hususunda kesinlik kazanmıştır, binâenaleyh kıyamete kadar kıbleyi kimse değiştiremez, neshedilemez, namazı hep buna karşı kılacaksınız" demek istemiştir.

Bu sözle "Mescidü'l-Haram'da imamın yerini tayin etmiş olması da ihtimalden uzak değildir. İmam Kâbe'nin köşelerine ve etrafına değil, doğrudan doğruya cephesine karşı duracaktır. Namaz bir tarafında makbul ise de sünnet olan budur."

Nevevî, üçüncü bir ihtimale daha dikkat çeker: Ona göre hadisin mânası, "Kıble, bütün Harem bölgesi yahut Mekke veya Kâbe'nin etrafındaki mescid değil, bizzat Kâbe'nin kendisidir" demektir.828

7) OSMAN İBNU TALHA

1404 numaralı hadiste -ki Müslim hadisidir- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Fetih günü Hz.

Üsâme (radıyallahu anh) ile birlikte gelip Kâbe'nin önüne devesini ıhıp, Osman İbnu Talha'dan Kâbe'nin anahtarını istettiği belirtilir.

Osman İbnu Talha Kimdir?

Bu zat, Osman İbnu Talha İbni Ebî Talha (radıyallahu anh)'dır. Kureyşî'dir. el-Hacebî lakabını taşır.

Bu lakab onun Kâbe ile ilgili bir hizmetinden gelir. Kâbe'nin perdedarlığını (Hicabetu'l-Kâbe) yapmakta ve anahtarını taşımaktadır. İstediği zaman anahtarı vermekten imtina eden annesinin adı Sülâfe'dir, Ümmü Saîd de denir.

Babası Talha, amcası Osman İbnu Ebî Talha, her ikisi de Uhud Savaşı'nda kâfir olarak öldürülmüştür.

Osman'ı Hamza (radıyallahu anh), Talha'yı da Hz. Ali (radıyallahu anh) öldürmüştür. Yine Uhud'da Osman'ın Müsâfi, Cülas, Hâris, Kilâb isminde başka kardeşleri de öldürülmüştür, hepsi de kâfir olarak.

Osman İbnu Talha, Hudeybiye Sulhünden sonra Hz. Hâlid İbnu Velid (radıyallahu anh) ile birlikte Müslüman olmuş, hicret ederek Medine'ye gelmiştir. Rivayete göre, Necâşi'nin yanından dönen Amr İbnu'l-Âs hicret etme niyetinde iken Osman'la karşılaşıp arkadaş olurlar ve beraberce Medine'ye gelirler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları görünce: "Mekke ciğerparelerini size atıyor"

diyerek bunların Mekke'nin en kıymetli eşhaslarından olduklarını ifade buyurur.

828 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/519-520.

Osman (radıyallahu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte Medine'de ikamet eder, Mekke fethine katılır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü, Kâbe'nin anahtarını Osman'la amcasının oğlu Şeybe İbni Osman İbni Ebî Talha'ya verir ve: "Bunu ebedî olarak alın, sizden onu ancak zâlim geri alabilir" buyurur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra Osman (radıyallahu anh) Mekke'ye gider.

Hicrî 42 yılında vefat edinceye kadar orada kalır. Mamafih Ecnâdin Savaşı'nda şehid olduğu da söylenir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, buna tevdi ettiği hicâbet hizmeti (ki sidâne de denir) cahiliye devrinden beri bu ailenin üzerinde olan bir hizmetti. Ailesine Hacebiyyûn denir idi. Hicâbet perdedarlık hizmetidir, temizliği, nezâreti, anahtarının taşınması hep buraya girer. Kâbe'nin anahtarını taşımak şerefli bir hizmetti. Hacibin izni olmadan kimse Beytullah'a giremezdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü, Kâbe ile ilgili bütün hizmetleri ilga ettiğini duyurmuş, sikâyetu'lhacc (hacılara su verme) ile sidânetu'l-Beyt'i istisna etmiştir.

Ulemâ demiştir ki: "Anahtarı onlardan almak hiç kimseye câiz olmaz. Bu hizmet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından onlara tevdi edilmiş Kâbe'nin mütevelliliğidir. Ebedî olarak onlarda kalacaktır, kendilerinden sonra evlâtları onu deruhte edecektir. Bu işte kimse onlarla niza edemez, ortak da olamaz, yeter ki o nesil var olmaya, bu işe sâlih olmaya devam etsinler."829

هيِع َو َتْيَبْلا َلُخْدَي ْنأ بأ # هاللّ ُلوسر َم ِدَق اَّمَل] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□

12□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

تَج ِرْخأف اَهِب رَمأَف ُةَهِلا□

هاللّ ُلوسر َلاَقف .ُم َز ا‘ اَمِهيِدْيأ يف ُم ًَّسلا اَمِهْيَلَع َليِعاَمْسإو َميِها َرْبإ َة َروَص اوُج #: َرْخأ َو

هِلَصُي ْمَل َو ِهي ِحا َون يف َرَّبَكَف َتْيَبْلا َلَخَدف

طَق اَهِب اَمِسْقَتْسَي ْم َل اَمُهنأ اوُمِلَع ْدَقَل ِ هاللّ َو اَمأ ُ هاللّ ْمُهَلتاَق□□.

اَهِب َنوُمِسْقَتْسَي اوناك ىتلا ُحاَدِقْلا .

«□مز ا‘ .

ىراخبلا هجرخأ «

هيِف□].

12. (1409)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Mekke'ye) geldiği vakit içerisinde put olduğu için, Beytullah'a girmekten imtina etti (kaçındı).

Onların çıkarılmalarını emretti. Hepsi de çıkarıldı. Hz. İbrahim ve Hz.

İsmâil (aleyhimâsselam)'in ellerinde fal okları bulunan heykelleri de çıkarıldı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bunu görünce): "Allah canlarını alsın! Allah'a kasem olsun, onlar da bilirler ki, Hz. İbrahim ve Hz. İsmâil (aleyhimâsselam) bu oklarla kısmet aramadılar." [Buhârî, Hacc 54, Enbiya 8, Megâzî 48; Ebu Dâvud, Hacc, 93, (2027).]830

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'ye girişi Mekke'nin fethinde mi oldu, Veda haccında mı oldu, âlimlerce münâkaşa edildiğini, bazıları, "Sadece Fetih günü", bazıları, "Sadece Veda haccı sırasında" derken, bazılarının "Her ikisinde de olabilir" dediğini, önceki rivayetin (1408 numaralı hadis) açıklamasında izah etmiştik. Sadedinde olduğumuz rivayet, Fetih günü cereyan eden bir vak'ayı aksettirmiş olmalıdır. Zîra Veda haccına kadar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'de putların kalmasına müsâmaha etmesi kabûl edilemez.

2- Rivayetler, Kâbe'de 360 putun mevcudiyetinden bahseder. Bu putların hepsi bütün Araplarca eşit şekilde takdis edilmiyordu. Bazı müşterek putlarla birlikte, her kabilenin kendine has putları da vardı.

Kureyş' in en büyük putu Hübel adını taşıyor ve Kâbe'nin içinde bulunuyordu.

Şu halde bu putlar arasında Arapların ecdâdları ve Kâbe'nin bânisi bildikleri Hz. İbrahim ve oğlu Hz.

İsmâil (aleyhimâsselâm) de vardı.

Bunların elindeki oklara gelince, bu yapacakları işleri tayin veya aralarındaki ihtilafları çözmede kur'a çekmeye yarıyordu.

Şârihler bu mevzuda şu bilgileri verir: İbnu Cerîr der ki: "Cahiliye Arapları, bir iş yapacakları zaman üç okla çekim yaparlardı. Okun birinde "Yap!" birinde "Yapma!", birinde de "Boş!" yazıyordu.

829 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/520-521.

830 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/522.

Ferrâ ise şunu söyler: "Birinin üzerinde "Rabbim bana emretti." ikincide "Rabbim yasakladı!"

üçüncüde de: "Boş!" yazıyordu." Bir kimse herhangi bir iş arzu edince, bu oklardan birini çeker, emreden ok çıkarsa yapar, yasaklayıcı olan çıkarsa terkeder, boş çıkarsa çekimi yenilerdi. İbnu İshâk, bu okların, en büyük put olan Hübel'in yanında bulunduğunu, ihtilâfa düştükleri meselelerde, onun yanında kur'a çekerek muhâkeme olunup kur'a neyi gösterirse ona uyduklarını haber verir. Fal oklarına kuş tüyü takılmazdı.

Hemen kaydedelim ki, bu oklara mürâcaat sadece ihtilâflı hallere mahsus değildi. Kaynaklar hususî işlerde de ferdlerin başvurduklarını tasrih eder.

Saîd İbnu Cübeyr, bu okların beyaz çakıl taşı olduğunu; Mücâhid, üzeri yazılı "taş" olduğunu belirtir.

Keza Mücâhid'in rivayetinde sefer, gazve, ticâret gibi her işlerinde bu fal taşlarına başvurup çekim yaptıkları belirtilir. Anlaşılan o ki, bu fal âletleri, Kâbe'de Hübel putunun yanında bulunanlardan farklıdır. Hattâ Kâbe'deki oklar bile farklıdır; bazılarının üzerinde "Yap!" yazarken, bazılarında aynı mânaya gelen: "Rabbim bana emretti!" diye yazmaktadır. İbnu İshâk'ın rivayetinde, bu okların Hübel'in yanında bulunduğu belirtilirken, sadedinde olduğumuz Buhârî rivayetinde, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (aleyhimâsselam)'in yanında da fal oklarının bulunduğu belirtilmektedir. Demek ki bu oklar, belki de başvurulacak meselenin vüs'atine, cinsine göre birçok çeşidi ihtiva etmektedir, her rivayet bunlardan birini aydınlatmaktadır. Nitekim İbnu Hacer, bu mevzuda gelen rivayetlerden şu neticeye varır: "Cahiliye Arapları üç çeşit fal oku kullanırlardı:

1- Her ferdin kendisi için üç adet hususî ok,

2- Umumî meselelerin çözümünde hakem olarak başvurulan oklar. Bunlar Kâbe'de bulunurdu. Keza her bir Arap kâhin ve hâkimlerinin yanında da oklar vardı. Bunlar yedi adetti, üzerlerinde yazılar vardı. Meselâ biri: "Sizden", diğeri "Birleştirilmiş (mülsak)", bir diğeri: "Buna diyet gerekir..." gibi, sıkca meydana gelen işlerle ilgili bir hüküm ihtiva ediyordu. Üçüncü kısım kumar oklarıydı. Bunların adedi ondu: Yedisinde yazı vardı, üçü de boş. Bunlara (mesele çözmek için değil), kumâr oynamak için başvururlardı, tıpkı tavla zarı vs. gibi..."

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Onlar da bilirler ki, Hz. İbrâhim ve Hz. İsmâil bu oklarla kısmet aramadılar" buyurarak, okları, fal ve kumar gibi dinin reddettiği ahlâk dışı işlerde kullanma meselesinde o yüce peygamberlere iftira edildiğini, onların hiçbir surette bu kirli işleri başlatmadığını belirtiyor. Cahiliye an'anesi, Arabistan'a bu gibi işleri sokanları bilmektedir. Nitekim, oklarla kısmet arama işini ilk icad eden kişinin, Amr İbnu Lühey olduğunu bilmektedirler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir rivayette "Cehenemde bağırsaklarını sürüyor gördüm" dediği bu adam, Hz. İbrahim'in dini üzere olan Arap kavmini putperestliğe atmıştır.831

□ ؟ َكاَع ًّد َني

ح هاللّ ُلوسر َكَل لاَق اَم ُ : هْنَع ُ هاللّ

تلاق: [

ى ِض َر َناَمْثُعِل ُتْلُق□

ةَّيِمَلْس ا‘ نعو 13□

□ □

نَش ُتْيَبْلا يف َنوُكَي ْنأ يِغَبْنَي َسْيَل ُهَّناِف ِنْيَن ْرَقْلا َرِهَمَخُ ت ْنأ َك ُرَمآ ْنأ ُتيِسَن يِهنإ ِل :□ َلاَق

لاَق□.

ةيطغتلا .

. ريِمْخَّتلا□ «

دواد وبأ هجرخأ ى «

هِلَصُملا ُلَغْشَي].

13. (1410)- Eslemiyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'a dedim ki:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) seni çağırdığı zaman sana ne söyledi."

Bana şu cevabı verdi:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sana iki boynuzu örtmeni söylemeyi unuttum. Zîra Beytullah'da namaz kılan kimseyi meşgul edecek herhangi bir şeyin bulunması doğru değildir" dedi."

[Ebu Dâvud, Menâsik 95, (2030).]832

AÇIKLAMA:

1- Burada adı geçen Osman (radıyallahu anh) Kâbe'nin perdedârı Osman İbnu Talha'dır. 1408

numaralı hadisle ilgili açıklamanın sonunda hakkında bilgi verdik.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın örtülmesini emir buyurdukları "İki boynuz", Kâbe'nin içerisinde korunmakta olan ve Hz. İsmâil (aleyhisselam)'in yerine kesilen koçun boynuzlarıdır. Bu boynuzlar, Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ) zamanına kadar Kâbe'de kalmıştır. Onu 831 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/522-524.

832 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/524.

kuşatan Yezid'in askerleri tarafınan atılan mancınık taşlarının çıkardığı kıvılcım Kâbe örtüsünü tutuşturmuş, hasıl olan yangında bu boynuzlar da yanmıştır.833

□اهْن تلاق: [كتُنُتْ أحاِ ب ُّ أنا ْ أدخُ لَ البيْتَ َو أصُلَ ه فيِه فَأَخَ َذ رسول

□يِ

□هاللّ ُ عَ

14□

□ـ وعن عائشة ر َ ض ِ ى

□□فأدخلَنِ ب في الح ِ جْ ر ِ فقالَ َ صلِ ّ ه فيِه ِ إن ْ أر َ دت ِ دخُ ول َ البيْتِ فإنّ َما َ هو َ قِطعْ َةٌ منِهْ
هاللّ #: بيِدَ َّ

و َ إن َّ قو ْ م َ كِ اقتْص َ ر ُ وا ح ِ ين َ بنَوا الكعْبَة َ فأخر َ ج ُ وه َ ع َ ن ِ البيْتِ.] أخرجه ا‘ربعة .

14. (1411)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Kâbe'ye girip içinde namaz kılmayı çok arzu ediyordum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ellerimden tutup beni Hıcr'a soktu ve: "Beytullah'a girmek istiyorsan burada namaz kıl. Zîra burası ondan bir parçadır. Senin kavmin Kâbe'yi (tamir maksadıyla) yeniden inşa ederken, inşaatı kısa tutup onu Beytullah'tan hâriç bıraktılar" dedi." [Tirmizî, Hacc 48, (876); Ebu Dâvud, Menâsik 94, (2028); Nesâî, Hacc 129, (5, 219), Muvatta, Hacc 105, (1, 364). (Muvatta'nın rivayeti mânâ yönüyle mutabakat sağlar).]834

AÇIKLAMA:

Mescid-i Haram'ın Hıcr kısmı hakkında yeterli bilgiyi 1386 numaralı hadiste kaydettik, oraya bakılsın.835

ن ِم ُهَّنإف َرْج ِحلا بِلُخْدا :لاق ؟َتْيَبْلا ُلُخْدأ أ ِ هاللّ ُلوسر اَي ُتْلُق] :ىئاسنلل ىرخأ يفو□
□15ـ

.

[□تْيَبْلا

15. (1412)- Nesâî'de gelen bir diğer rivayet şöyle: "(Hz. Aişe der ki): "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, Beytullah'a girmeyeyim mi?"

Bana şu cevabı verdi:

"- Hıcr'a gir, çünkü o da Beytullah'tan bir parçadır." [Nesâî, Hacc 129.]836

لُخْدَي َني ِح ٍهْج َو َلَبِق بِشْمَي َةَبْعَكْلا َلَخَد اَذإ امُهْنَعَ ُ هاللّ□

□□ □نَا]

ك :لاق عفان نعو ـ ـ

16

ى ِض َر َرمُع ُنبا□

ن ِم ابي ِرَق ِهِهْج َو َلَبِق بِذَّلا ِراَد ِجلا َنْيَب َو ُهَنْيَب َنوُكَي َّتَح بِشْمَي َو ِة ِرْهَظ َلَبِق َباَبْلا□
ُلَعْجَي َو

لاَق ,هيِف َّلَص # هاللّ َلوسر َّنأ ُل ٍَب ُه َرَبْخأ بِذَّلا َناَكَملا َّخ َوَت َي ،بِهَلصُيَف ٍّع ُرْذأ ِةَث□ :
ٍَث

بِهخ َوهتلا»

» ارب

.

أخرجه البخ .

ءاَش ِتَيَبْلا ى ِحا َوَن هِأ يف بهلَصُي ْنأ ٌسأب ٌّدَحأ بلع َسْيَل َو]

. دامتعاو ُدْصَقْلا

16. (1413)- Nâfi Ôanlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Kâbe' ye girdi mi, girince yüzü istikâmetinde yürür, kapıyı arkasında tutar, karşı duvarla arasında üç zira'lık mesâfe kalıncaya kadar düz yürür, (orada durup) namaz kılar, böyle davranmakla, Hz. Bilâl (radıyallahu anh)'in, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada kıldı" diye haber verdiği yerde namaz kılmayı kastederdi. Ancak (İbnu Ömer) şunu da söyledi:

"- Kişinin, Beytullah'ın içerisinde, dilediği noktada namaz kılmasında bir beis yoktur!" [Buharî, Hacc 52, 51, Salât 30, 81, 96.]837

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yukarıdaki metniyle Buhârî'nin Hacc bölümünde 52. babında geçmektedir. Diğer bablarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'de kıldığı namaz ve bu namazı kıldığı yeri târif eden rivayetler mevcuttur.

833 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/524-525.

834 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/525.

835 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/525.

836 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/525.

837 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/526.

Hadisle ilgili açıklama 1408 numarada geçtiği için tekrar etmeyeceğiz.838

ALTINCI BAB

VAKFELER VE İFÂZA

Bu babta üç fasıl var

BİRİNCİ FASIL

VAKFELER VE HÜKÜMLERİ

*

İKİNCİ FASIL

İFÂZA

*

ÜÇÜNCÜ FASILARAFAT VE MÜZDELİFE'DE TELBİYE

BİRİNCİ FASIL

VAKFELER VE HÜKÜMLERİ (UMÛMÎ BİLGİLER)

Vakfe: Kelime olarak durmak demektir. Hacc ıstılahı olarak, haccın farz olan iki rüknünden birini ifâde eder. Zîra haccın iki rüknü vardır. Arafat vakfesi ve ziyaret tavafı. Tavafla ilgili rivayetler ikinci fasılda (1366-1413 numaralar arasında kalan hadisler) gördük.

Bu fasılda vakfe ile ilgili hadisleri göreceğiz. Hemen belirtmek isteriz ki, hacc ibadetinin iki vakfesi vardır.

1- Arafat vakfesi: Bu rükündür. Vakfe deyince ilk akla gelen budur. Bu, herhangi bir sebeple eksik olursa hac sahih olmaz, müteâkip yılda yenilenmesi gerekir.

2- Müzdelife vakfesi; Bu rükün değildir, vacibtir. Herhangi bir sebeple eksik olduğu takdirde, kurban keserek hacctaki eksiklik giderilebilir, haccın müteakip yılda iadesi gerekmeyebilir.

Arafat vakfesinin sahih olması için üç şart vardır:

a) İhramlı olmak,

b) Arafat sınırları içinde yapmak,

c) 9 Zilhicce günü zevâl vaktinde yani güneşin öğlede tepe noktasına ulaşma ânından 10 Zilhicce günü fecr-i sâdıkın zuhuruna, yani tan yerinin ağarmasına kadar olan vakittir.

* Bu vakit içinde Arafat'ta bulunmak esastır: Şuur, niyet, bilgi aranmaz.Yani baygın veya uyku hâlinde de bulunulsa vakfe yapılmış olur.

* Arefe günü Arafat'a varanların, güneşin batmasına kadar Arafat sınırları içerisinde orada kalması vâcibtir.

Müzdelife vakfesinin sahih olması da önce ihramlı olmaya bağlıdır. İkinci şartı Arafat vakfesini yapmış olmak, üçüncü şartı, bu vakfeyi Müzdelife hudutları içinde yapmak; son şartı da vakti içinde yapmaktır. Hanefî mezhebinde vakti bayram sabahı, yani 10 Zilhicce günü tan yerinin ağarmaya başlamasından güneşin doğmasına kadar olan müddettir. Bu vakfede de niyet, ilim, şuur aranmaz, söylenen zaman sınırı içinde az da olsa bir müddet Müzdelife hududları dahilinde bulunmaktır.839

[اوُناَك َو ِةَفِلَد ْزُمْلاِب َنوُفِقَي اَهَنِيد َناَد ْنَم َو ٌشْي َرُق ْتَناَ

ك :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر ةشئاع نع ـ□

نأ # ُههِبَن ىلاعَت ُ هاللّ َرَمأ ُم ًْس“ا□

□

ءاَج أَّمَلف : ةَف َرَعب َنوُفِقَي ِب َرَعْلا ُرِئاَس َناك َو ، َسْمُحلا َنو ٌّمَسُي□

: ساَّنلا َضافأ ُثْيَح ْنِم اوُضيِفأ َّمُ□].

. ث ىلاعَت ُ ُه ل ْوَق َكِلذ

و اَهْنِم َضيِفَي َّمُث اَهِب َفِقَيف َةَف َرَع َيِتأَي

. ةسمخلا هجرخأ

1. (1414)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Kureyş ve onun dinine mensub olanlar, (cahiliye devrinde) Müzdelife'de vakfe yapıyorlardı ve kendilerine hums denilirdi. Diğer Araplar ise Arafat'da 838 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/526.

839 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/528-529.

vakfe yapıyorlardı. İslâm dini gelince, Cenâb-ı Hakk, Peygamberine (aleyhissalâtu vesselâm), Arafat'a gidip orada vakfe yapmalarını, sonra da oradan topluca ayrılmalarını emretti. Şu âyet bu hususu beyan eder: "Sonra, insanların toplu olarak akın ettiği yerden siz de akın edin..." (Bakara 199). [Buhârî, Tefsir, Bakara 35, Hacc 91; Müslim, Hacc 152, (1219); Tirmizî, Hacc 53, (884); Ebû Dâvud, Menâsik 58, (1910); Nesâî, Hacc 202 (5, 255).]840

AÇIKLAMA:

1- Müzdelife: Hacc menâsikinin cereyan ettiği mühim âlemlerden biridir. Arafat'la Mina arasında yer alan dar bir bölgedir. "Muhassar vadisi ile Me'zemeyn arasında kalan yer" diye de tarif edilir.

Bu bölgeye Müzdelife denmesinin sebebi ihtilâflıdır. Bâzı âlimler, içtimâ (toplanma, biraraya gelme) mânasındaki izdilâf'tan geldiğini söylemiştir. İzdilâf için, iktirab yani "yakınlaşma"dır diyen de olmuştur. Orası Allah'a yaklaşma yeridir. Bazıları Arafat'tan sökün eden (ifâza yapan) hacıların Mina'da izdilâfı (birleşmeleri) sebebiyle bu ismin verildiğini, bâzıları Hz. Havva ile Hz. Âdem'in burada birleşmeleri sebebiyle bu ismin verildiğini söylemiştir. Bu mânada olmak üzere, yani Hz.

Havva ile Âdem'in birleşme yeri mânasında Müzdelife'ye Cem' dahi denmiştir. Hadislerde sıkca Müzdelife'nin Cem' ismiyle zikredildiğine rastlarız.

Bir başka görüşe göre kelimenin kökü olan zülfet, "kurbet" yani yakınlık mânasına da gelir. Hacılar bu yerde Harem bölgesine yaklaştıkları için Müzdelife "yaklaşma yeri" denmiştir. Nitekim burası Harem'le Arafat arasında hudud noktasındadır.

Şu da söylenmiştir: "Hz. Âdem (aleyhisselam), cennetten yeryüzüne indiği zaman, Hz. Havvâ ile, Arafat'ta tanışıncaya kadar yakınlık kuramadı. Orada tanışıp, Müzdelife'de birleştiler. Bu sebeple oraya Müzdelife ve Cem' denmiştir."

Müzdelife, Arafat vakfesinden sonra orayı terkeden hacıların geceyi geçirecekleri ve namaz kılıp dua edecekleri yerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de zikri geçen Meş'ar-ı Haram da buradadır. Arafat vakfesinden sonra burada vakfe yapmak vâcibtir. Arafat'tan gelen hacılar akşamla yatsıyı burada cem-i tehirle kılarlar. Bayramın birinci gününün sabah namazı da burada kılınır. Sabahtan sonra Mina'ya geçilir.

Muhassir deresi, Müzdelife' den sayılmaz, bu sebeple orada yapılan vakfe makbul değildir.

2- Meş'aru'l-Harâm: Müzdelife hududu içerisinde yer alan Kuzeh dağında bir tepenin adıdır. Kur'ân-ı Kerimde: مارحلا ِرَعْشَمْلا َدْنِع َ هاللّ او ركذاَف ٍتاَف َرَع ْن ِم ْمُتْضَفَا اَذِإَف "Arafat'tan (seller gibi) boşanıp akdığınız zaman Meş'ar-i Haram'ın yanında Allah'ı zikredin..." şeklinde zikri geçen mübârek parçadır. Bazı âlimler Cem' ve Müzdelife diye isimlenen bölgenin tamamına Meş'aru'l-Harâm dendiğini kabul eder.

Kuzeh üzerindeki bu tepenin üzerinde üstüvânî (silindirik) taştan bir alâmet mevcuttur, buna Mikâde denir. Evvelleri, burada ocaklarda odunlar yakılarak, Harun Reşîd zamanında büyük mumlar, daha sonraları da iri kandiller yakılarak işâretleme işi yerine getirilmiştir. Günümüzde buralara bina yapılmıştır ve her çeşit işaretlemelerin yerini elektrik lambaları almıştır.

Müzdelife'de hacılar, Mina'da şeytan taşlamak üzere küçük çakıl taşları toplarlar.

3- Mina: Haccın mühim menasikinden bir kısmının icra edildiği bir yerdir. Müzdelife ile Mekke arasında yer alır, Harem bölgesine dahildir. Müzdelife vakfesinden sonra hacılar arefe günü, sabah namazından sonra buraya gelirler. Burada kurban kesip ihramdan çıkarlar ve traş olurlar. Şeytan taşlama yerleri de buradadır. Bunlar bâzı şartlarda haccın vâcib olan menâsikine girmesi sebebiyle Mina'nın haccdaki ehemmiyetini gösterirler.

Buraya Mina denmesi, kurban kesilerek kan akıtılmasındandır. Hz. İsmail'e bedel koçun burada kesildiği kabul edilir. Zîra Mina, kelime olarak, (kan) akıtmak mânasındadır. Mamâfih temennî kelimesi de aynı kökten gelir ve Mina'da temenni etmek (takdir etmek) mânası da mevcuttur. Hazreti Âdem (aleyhisselam), cenneti burada temenni ettiği için bu ismi aldığı da söylenmiştir.

Terviye gününü arefe gününe bağlayan gece ile, bayram gecelerini burada da geçirmek sünnettir.841

مُ ث :ْمِهِيِف بلاعَت ُ هاللّ َل َزْنأ َنيذلا ُمُه :ُسْمُحلا اهْنَعَ ُ هاللّ

ةياور يفو ـ2:]

ى ِض َر ةشئاع تلاق

ن ِم ُسْمُحلا َو ، َتاَف َرَع ْنِم َنوُضيِفُي ُساَّنلا َناَك َو : ْتلاق :ُساَّنلا َضاَفأ ُثْيَح ِنم اوُضيِفأ

840 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/529.

841 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/529-531.

اوُعَج َر ُساَّنلا َضاَفأ ُثْيَح ِنم اوُضيِفأ َّمُ : ث ْتَل َزَن اَّمَلف .ِم َر ًَحْلا َنِم َّإ ُضيِفُن َ َنوُلوُقَي ةَفِلَد ْزُم،

.

تاَف َرَع بلإ]

2. (1415)- Bir diğer rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) der ki: "Hums: Allahu Teâlâ hazretlerinin, haklarında: "Sonra, insanların toplu olarak akın ettiği yerden siz de akın edin" (Bakara 199) âyetini indirdiği kimselerdir."

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) devamla şu açıklamayı yaptı: "İnsanlar Arafat'ta (vakfe yaparak oradan) boşanırlardı. Hums olanlar ise, Müzdelife'de (vakfe yaparak oradan) boşanırlar ve: "Biz ancak Harem'den akın ederiz" derlerdi. Ancak, "Sonra, insanların toplu olarak akın ettiği yerden siz de akın edin" (Bakara 199) meâlindeki âyet nâzil olunca, onlar da, (vakfe için) Arafat'a çıktılar."842

ةَفِلَد ْزُملاِب َنوُفِقَي

س ْمُحلا ُمُه َو اَهَنِيد َناَد ْنَم َو ٌشْي َرُق ْتَناَك] :لاق .ةياور نيزر ركذو ـ3

عَفْدَي َنَاك َو ،ِهِم َرَح ْنِم ُج ُرْخَن ًَف ،بلاعَت ِ هاللّ ِتْيَب ُنا َري ِج ُنأ :بلاعَت ِ هاللّ ُنيِطَق ُنْحَن َنوُلوُقَي َو

اهتعاجشل كلذب تيهِمُس :شيرق

« □سْمُحلا َة

.[

« □ف َرَع ْنِم بهٍِّ َرَع ٍّرامَ ِح بلَع َة َراَّيَس وُبأ ِب ْرَغْلاِب

.اهتدشو

3. (1416)- Rezîn de bir rivayet ilâve etmiştir: "Kureyş ve onun dininde olanlar -ki bunlar Hums denen zümredir- Müzdelife'de vakfe yapıyorlar ve: "Biz, Allahu Teâla'nın katîniyiz yani Beytullah'ın komşularıyız, biz O'nun Harem'inden dışarı çıkmayız" derlerdi. Ebu Seyyâre, Arabı, (semeresiz) bir Arap eşeğinin üzerinde Arafat'tan indirdi.843"844

AÇIKLAMA:

Kaydedilen üç rivayet, müştereken bir hususu açıklıyorlar: "Cahiliye devrinde Kureyşliler ve Kureyş'e uyanlar, Arafat vakfesine çıkmayıp, Müzdelife vakfesiyle yetiniyorlardı. Bu davranışlarıyla diğer bir kısım Arap kabilelerinden ayrılıyorlardı. Bu meseledeki ayrılıklarını ifâde için kendilerine Hums diyorlardı. İslâm gelince bu ayrılık kaldırılıyor, Arafat vakfesi herkese farz kılınıyor.

Şu halde burada açıklanacak birkaç nokta var:

1- Hums: Lügat olarak ahmes'in cem'idir. Ahmes sert yer mânasına gelir. Dilimizdeki hamâset de bu kökten gelir. Sıkı bağlılık, salâbet mânasında bir kelimedir. Kureyş kabilesi, kendilerini daha dindar, dinlerine daha salâbetle bağlı bildikleri için kendisine hums demiştir.

Mücahid'in açıklamasına göre: "Hums Kureyş ve Kureyş'in yolunda giden kabilelerdir: Evs, Hazrec, Huzâa, Sakîf, Gazevân, Benî Âmir, Benî Sa'saa, Benî Kinâne."

Arapça'da hums, "şiddetli" demektir. Kureyşliler nefislerine şiddetli davrandıkları için kendilerini hums diye isimlendirdiler. Burada kastedilen şiddet şudur: Onlar hacc veya umre için ihrama girdikleri vakit et yemezler, yün ve kıldan yapılmış çadırlarda oturmazlar, Mekke'ye gelince üstlerindeki elbiseyi atarlardı.

İbnu İshak'ın açıklamasına göre, Kureyş hums meselesini Fil Vak' ası sıralarında (önce veya sonra) ortaya atmıştır.

Kureyş'in Arafat vakfesi ile oradan yapılan ifâzayı (kitle halinde boşanma) terketmeleri de hums düşüncesiyle alâkalıdır. Çünkü, kaydettiğimiz rivayetlerde âyet-i kerimenin bile kendilerine hums deyip de Arafat'a çıkmayanlar hakkında geldiği belirtilmekte, onların da "herkesin ifâza yaptığı yerden ifâza yapmalarını" emrettiğini belirtmektedir. Herkesin ifâza yaptığı, yani vakfe biter bitmez toptan kitle halinde Müzdelife'ye akın ettikleri yer Arafat'tır. Şu halde, ikinci hadiste Hz. Aişe, mezkûr âyetten sonra kendilerine hums diyerek Arafat'a çıkmayanların, bu âyetten sonra vakfe için Arafat'a kadar çıktıklarını belirtir. Bunlar Kureyş ve ona uyanlardır.

842 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/531.

843 Ebu Seyyâre: Meydânî'nin Mecmau'l-Emsâl'de açıkladığına göre, bu kimse, Benî Advân'dandır. Adı Umeyle İbnu'l-A'zel'dir. Siyah bir merkebi var idi. Halkı 40 yıl Müzdelife'den Mina'ya geçirmiştir. ة رأَّيس يبَا ِرْيع ْنِم ُّحَصَا َEbu Seyyâre'nin eşeğinden daha sağlıklı tabiri darb-ı mesel olmuştur. Orada Ebu Seyyâre'nin eşeği "semersiz" diye tavsîf edilir, Arabî diye değil. Bu ziyade Müslim'in bir rivâyetinde de mevcuttur (Hacc148).

844 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/532.

2- İfâza: Kelime olarak, suyu taşıra taşıra dökmek mânasına gelir. Su taşkını mânasına kullandığımız feyezân da bu köktendir. Öyle ise Arafat vakfesi veya Müzdelife vakfesi biter bitmez binlerce, yüz binlerce hacının bir anda sökün edivermesi hâdisesi ifâza ile ifâde edilmiştir. Sökün etmek, boşanmak, akın etmek, taşmak gibi değişik kelimelerle bu mânayı ifade edebiliriz.

3- Üçüncü rivayette geçen katîn, bir evin sâkini, evde oturan demektir. Katînullah, Beytullah'ta sâkin olan, Beytullah'ın yerlileri demektir. Bu tâbir, câhiliye devrinde Mekkelilerin kendilerini diğer Araplara nazaran üstün ve imtiyazlı gördüklerinin ifadesi olmaktadır. "Biz Allah'ın Harem'inden dışarı çıkmayız" tâbiri, Arafat'ı onların da Harem'in dışında saydıklarını göstermektedir.

Rezîn'in ilâve ettiği üçüncü rivâyet, aynı lafızlarla olmasa da, mâna cihetiyle Tirmizî'de rivâyet edilmiştir (883. hadis). Ancak, Rezîn, rivayetin sonuna Tirmizî'de yer almadığı halde Müslim'de (Hacc 148) kaydedilen -açıklayıcı- bir ilâvede bulunmuştur: "Ebu Seyyâre Arabı, (semersiz) bir Arap eşeğinin üzerinde Arafat'tan indirdi." Ebu Seyyare, darb-ı mesel olmuş bir şahıstır, kırk yıl çıplak eşeğinin üzerinde Arafat'tan Müzdelife'ye hacıların ifâzasını sağladığı Meydânî'de belirtilir. Bundan maksad, muhtemelen vakfe müddeti tamamlanınca ilk defa Arafat'tan yola çıkarak, bütün hacı kâfilesinin ifâzaya (sökün etmeye) başlamasını sağlamaktır. Bu işi üst üste kırk yıl yapması, eşeğinin sıhhat yönüyle dikkat çekip ün yapmasına ve bir şeyin sıhhatinin sağlamlığını belirtmek için: "Ebu Seyyâre'nin eşeğinden de sıhhatli" şeklinde bir tâbirin atasözü hâline gelmesine vesîle olmuştur.

Meydânî'nin bir kaydı, Ebû Seyyâre'nin nüfuzlu, itibarlı, müessir bir şahıs olduğunu ifade eder. Der ki:

"Ebu Seyyâre, diyetin yüz deve olmasını ilk sünnet kılan kimsedir."

4- Arafat: Arafe kelimesinin çoğuludur, Arafe olarak da kullanılır. Arafat hacc menâsikinde mühim yer tutan bir mevkiin adıdır. Daha önce belirtildiği üzere haccın iki ana rüknünden biri Arafat'da vakfedir. Arafat, Mekke'ye 12 mil mesafede bir dağın adıdır. Civarındaki diğer dağlara nazaran daha yüksektir. Hacılar arefe günü orada vakfeye dururlar. Zilhicce'nin sekizinci günü, hacıların Mekke'den hareket günüdür ve terviye (kana kana su içme) günü denir. Dokuzuncu günü ise Arafat'da vakfe günüdür ve arefe günü denir.

Arafat kelimesi arefe kelimesinin cem'idir, yani çoğul şekli. Ancak bu dağa nasıl isim olmuş, hangi kök kelimeden türetilmiş? bu hususlar münâkaşalıdır.

* Bazı âlimler, tanımak mânasına gelen ma'rifet'ten,

* Bazı âlimler, i'tiraf'tan,

* Bazı âlimler güzel koku mânasına arf'ten geldiğini söylemiştir.

Ancak bu ihtimallerin herbiri, Arafat dağının bir hasletini, ehemmiyetini belirtme sadedinde hakkında vâki olan tavsifleri te'yid eder. Şöyle ki:

* Hz. Havva ile Hz. Âdem, cennetten çıkarıldıktan sonra burada birleşip birbirlerini tanımışlardır.

* Hz. İbrahim (aleyhisselam) burayı görünce önceden kendisine yapılan tavsife uygun bularak derhal tanımıştır.

* Yine Hz. İbrahim, Cebrâil'in öğretmesiyle hacc menâsikini ilk defa burada tanıyıp öğrenir.

* Hz. İsmâil, annesinden bir müddet ayrıldıktan sonra burada buluşup tanışırlar.

* Hacılar burada topluca biraraya gelip tanışırlar.* Hacılar burda vakfe ile, Hakk Teâlâ'nın rububiyet ve celâlini tanıyıp kendi acz ve zaaflarını, meskenet ve hakirliklerini itirâf ederler.

* Hacılar, burada, makbul olan tevbeleri, istiğfar ve duaları sonunda geçmiş günahlarından arınarak cennete lâyık mânevî kokular kazanmaktadırlar.

Şu halde Rabb-ı Rahim'in, bir lütuf olara bu vasıflarla mümtaz kıldığı bu mübarek beldeye Arafat denmesi, bütün bu mânaları taşımasındandır. Arafe günü bu dağın günü demektir. Bugüne, yevm-i iyâs-ı küffâr (kafirlerin ye'se düştükleri gün), yevm-i ikmâl-i din [dinin tamam olduğu gün845], yevm-i itmâm-ı nimet, yevm-i rıdvan (Allah'ın razı olduğu gün) de denmiştir.846

ةَف َرَع َم ْوَي ُهُبُلْطأ ُتْبَهَذَف يل اريِعَب ُتْلَ ْضأ] :لاق ُهْنَعَ ُ هاللّ□

4□

ى ِض َر معطم نب ريبج نعو ـ□

افِقا َعَم ِساَّنلا ِبَع ًر َ ةَف َ ْلُقَف ُت اَذه َو هاللّ ِ نِم َ سمحلا ِ فَ ًً ام ُهُنأَش اَنُهه؟ □

و # َّبَّنلا ُتْيأ َرَف

ئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِسْمُحلا َنِم ُّدَعُت ٌشْي َرُق ْتَناَك َو .

845 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/532-534.

846 Çünkü “ARAPÇASI YOK “””””””””””””””” "bugün dinimizi size ikmal ettik"(Mâide3) ayeti Arafat'ta nazil olmuştur.

4. (1417)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir devemi kaybetmiştim. Arefe günü aramaya çıktım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Arafat'da herkesle vakfe yaparken gördüm.

(Hayretimden):"- Vallahi bu hums'tan biri, burda ne işi var?" dedim. Kureyşliler, hums'tan addedilirdi." [Buhârî, Hacc 91; Müslim, Hacc 153, (1220); Nesâî, Hacc 202, (5, 255).]847

AÇIKLAMA:

1- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh)'in Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Arafat'ta vakfe yaparken görmesi onu hayrete düşürüyor. Çünkü, önceki hadiste belirttiğimiz üzere, Mekkeliler ve onlara tâbi olan bir kısım Arap kabileleri, hamâset-i diniyeleri sebebiyle kendilerine ehlullah, Harem'in hâdimleri, katînullah (Mekke'nin yerlileri) gibi bir kısım vasıflar izafe ederek, diğer hacılara tefevvuk etmek, üstünlük taslamak isterler, bu üstünlüklerini Harem'den dışarı çıkmamak, vakfe için Arafat'a gitmemek suretiyle fiile dökerler.

Şu halde Cübeyr İbnu Mut'im, Kureyş'den olması sebebiyle hums sayılan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Arafat'ta diğer insanlar gibi vakfe yapar olmasına hayret edip: "Vallahi bu hums'tan biridir. (Vakfe için Arafat'a gelmemesi gerekirdi), burda ne işi var?" demekten kendini alamamıştır.

2- Hadisin sonundaki "Kureyşliler, hums'tan addedilirdi" cümlesi, Buhârî'nin rivayetinde yoktur.

Şârihler bu cümlenin Cübeyr'e ait olmadığını, râvilerden Süfyân'a ait olduğunu belirtirler.

3- Bazı şârihlerin yorumlarına göre, Cübeyr İbnu Mut'im'in, bu müşâhedesi câhiliye devriyle ilgilidir.

Yâni, başka rivayetlerde sarîh olarak belirtildiği üzere, henüz risâlet gelmezden önce Hz. Peygmaber (aleyhissalâtu vesselâm) vakfe için, hums'tan olmayanlar gibi Arafat'a çıkmıştır. Nitekim Cübeyr (radıyallahu anh)'in hayret etmiş olması da bu hususta mânidardır.

Cübeyr'in bir rivayeti şöyle tamamlanır "...Müslüman olduğum zaman anladım ki, Allah Teâlâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bu işte hakka muvaffak kılmış."Cübeyr İbnu Mut'im'in, Resûlululah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Arafat'ta vakfe yaparken İslâm döneminde görmüş olabileceğini söyleyenler de olmuştur. Kirmânî şöyle bir yorum yapar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Arafat'taki vakfesi onuncu hicrî senede olmuştur. Bu sırada Cübeyr Müslümandı, zîra Fetih günü Müslüman oldu. Bu durumda onun suâli inkâr veya taaccüpten ileri gelmişse, □ ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ

اَفَاضَ النَّاسُ□ âyetini duymamış olduğuna hükmedilir. Sual, hums'un uyageldiği âdete muhalefet edişindeki hikmeti anlamak için sorulmuşsa işkâl kalkar. Mamâfih, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hicretten önce de bir vakfe yapmış olması muhtemeldir."

İbnu Hacer, bu sonuncu ihtimâli daha itimada layık bulduğunu belirtir ve deliller kaydeder.848

اَناَتأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

ا‘ نابيش نب ديزي نع َنا

ى ِض َر ىدز

وْفَص نب هاللّدبع نب ورمع نعو ـ5

“ ماَ .

م ا ِنَع ُرْمَع ُهُدِعاَبُي اناك ًم ِفِق ْوَمْلاِب ٌفوُق ُو ُنْحَن َو ُهْنَع ُ هاللّ

‘ا

ى ِض َر ُترآَصْن ٍّعَب ْر ِم ُنْبا

مُكيبأ ِث ْرإ ْنِم ٍّث ْرإ ىلَع ْمُكَّناِف ْمُك ِرِعاَشم ىلَع اوُنوُ : ك لوقي ،ْمُكَيلإ # هاللّ ُلوُس َر
ىهنإ :َلاَقف

ملاعم اهب دارملاو ،مَلْعَملا وهو ؛رَعْشَم عمج

» رعاَشملا .

» ننسلا باحصأ هجرخأ .

[ميِها َرْبإ

جحلا .

5. (1418)- Amr İbnu Abdillah İbni Safvân'ın Yezid İbnu Şeyban el-Ezdî (radıyallahu anh)'den naklettiğine göre şöyle anlatmıştır: "Biz, vakfe mahallinde (Arafat'ta), Amr'ın imamdan uzak tuttuğu bir yerde vakfe yaparken, İbnu Mirba' el-Ensârî yanımıza gelerek:

"Ben Allah Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm)'nün size gönderdiği elçiyim. Efendimiz hazretleri sizlere şu emri gönderdiler:

"Meşâirleriniz üzere olun. Zîra sizler, babanız ibrahim'in mirası üzeresiniz." [Tirmizî, Hacc 53, (883); Ebu Davud, Menâsik 63, (1919); Nesâî, Hacc 202, (5, 255); İbnu Mâce, Menâsik 55, (3011).]849

847 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/535.

848 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/532-536.

849 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/536/537.

AÇIKLAMA:

1- Açıklayıcı ibâreler hadisin başka vechinden alınmıştır.

2- Rivayet metninde geçen Amr, hadisi rivayet eden Amr İbnu Abdillah İbni Safvân (radıyallahu anh)'dır. Hâdiseyi anlatırken, "ben" dememek için kendisini üçüncü bir şahıs gibi göstererek, Amr diye ismini zikrediyor.

3- İmamdan maksad, hacc emîridir. Burada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kastedildiği açıktır. Amr, imamdan uzak bir yerde bulunduğunu belirtmek istemiştir.

4- Hadiste gelen meşâir, meş'ar'ın cem'idir. Meş'ar "âlem" demektir. Meşâir, hacla ilgili âlemler, yani hacc menâsikinin icra edildiği yerler demek olur. Burada vakfe yerleriniz diye anlayabiliriz.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gönderdiği tâmimle, eskiden beri vakfe yerleri olarak bilinen hududların muteber olduğunu, haccın icrâsında bazı değişiklikler yapıldı ise de, mevâkıf'da yapılmadığını, muteberliğini koruduğunu duyurmak istemiştir. Nitekim, "Sizler babanız İbrahim'in mirası üzeresiniz" cümlesi bu mânayı te'yid eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kendisinden uzaklarda vakfe yapanların içinden "burası vakfe mahallinin dışında olabilir mi?" diye geçecek tereddüdü izâle etmeyi düşünmüş olduğu da söylenebilir. "Atanız İbrahim'in izi ve sünneti üzerindesiniz" buyurarak, onların gönüllerini hoş etmek istemiştir. Öyle ise, cahiliye devrinden beri mevkıf bilinen hudud dahilindeki her yer imama yakın veya uzak, Hz. İbrahim'den mevrusdur, câhiliye devrinde, bu hususta bir tebdil veya tağyir olmamıştır denmek istenmiştir.850

افِقا َو َةَف َر ًَع َم ْوَي # هاللّ لوسر ُتْيأ َر] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

ا‘ طيرش نب طي

ى ِض َر نعجش□

بُن نعو ـ6□□

ة.ًّصلا َدْعَب :دازو ىئا□

سنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُبْطَخي َرَمْحأ ًلَمَج ىلَع .

6. (1419)- Nübeyt İbnu Şerît el-Eşcaî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı arafe günü, kızıl bir devenin üzerinde hutbe verirken gördüm." [Ebu Dâvud, Menâsik 62, (1916); Nesâî, Hacc 199 (5, 253).851

بُطْخي # هاللّ َلوسر ُتيأ َر] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□

7□

ى ِض َر برماَعلا َةَذ ْوَه َنب ٍدِلاَخ نب ءاَّدعلا نعو ـ□

.

نْيَباَك هِرلا يف امئاَق ٌريِعَب ىلَع َةَف َر ًَع َم ْوَي َساهنلا□]

7. (1420)- el-Addâ İbnu Hâlid İbni Hevze el-Âmirî (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, arafe günü, bir devenin üzerinde üzengilere (basarak) doğrulmuş, halka hutbe verirken gördüm." [Ebû Dâvud, Menâsik 62, (1917).]852

□ وُه□

ُتيأ ّبَّنلا و □]

ر :لاق ِهِمع وأ هيبأ نع ة َرُمَض ىنب نم لجر نع ملسأ نب ديز نعو ـ8□

. □

ةَف َرَعِب ِرَبْنِملا ىلَع]

8. (1421)- Zeyd İbnu Eslem, Benî Damureli bir adamdan, o da babası veya amcasından şunu nakletmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Arafat'ta bir minber üzerinde gördüm." [Ebû Dâvud, Menâsik 62, (1915).]853

AÇIKLAMA:

Son üç rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Arafat'ta hutbe verdiğini tevsik eder. Şüphesiz bu Vedâ hutbesidir. Nitekim haccın sünnetlerinden biri Arafat hutbesidir.

Ancak sonuncu rivâyet Arafat'ta minberden bahsetmektedir. Şârihler, Arafat'ta minberin varlığını kabul etmezler. Önceki rivayetlerin de te'yid ettiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arafat 850 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/537.

851 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/538.

852 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/538.

853 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/538.

hutbesini devesinin üzerinde irad buyurmuştur. Bu hususu te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur.

Burada ya deveden kinâye olabileceği veya hatâ olduğu belirtilmiştir.854

□هاللّ ُ امُهْنَعَ :لاق [اَدغ ُلوسر هاللّ # م ِنْ بنِم ح ِني َصلَه بلاصُبْح

□9□

□ى ِض َر رمع نبا نعو

بتأ نَّتَح َةَف َرَع ِم ْوَي َةَحيِبَص

□رْ

هُّظلا ِة ًَص َدْعَب َناَك اَذإ نَّتَح َةَف َرَعِب ِهيِف ُل ِزْنَت بذلا ِءا َرُم ا' ُل ِزْنَم َوُه َو َة ِرَمِنَب َل َزَنف َةَف َرَع

□ن ِم ِفِق ْوُملا بلَع َفَق َوَف َحا َر َّمُث َسأَّنلا َبطَخ َّمُث ِرْصَعْلا َو ِرْهُّظلا َنْيَب َعَمَجف ارهِجَهُم # َحا َر

رحلا ةهدش بهو ،ةرجاهلا نع ريسلا انه

« □ريجْههتلا .

« ثيدا ةثلا وبأ دواد ‘

ح ا هذه جرخأ َ ة

.[□فرَع

.

9. (1422)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) arefe günü sabahı, sabah namazını kılınca Mina'dan hareket ederek Arafat'a geldi, Nemire'ye indi. Burası, Arafat'a gelen ümerânın indikleri yerdir. Öğle namazı vakti olunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sıcakta Nemire'den yürüdü. Öğle ile ikindiyi birleştirdi, sonra halka hitab etti. Sonra yürüyüp Arafat'taki vakfe yerinde durdu." [Ebu Dâvud, Menâsik 60, (1913).]855

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, arefe günü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Arafat'taki vakfesini açıklamaktadır.

Sırayla şöyle hareket ettiği anlaşılmaktadır:

1) Sekiz Zilhicce'yi dokuz Zilhicce'ye bağlayan geceyi Mina'da geçiren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazını Mina'da kıldıktan sonra oradan yola çıkıp Arafat'a geliyor. Orada imamın (ümerânın) indiği yere iniyor. Şârihler, bu yere, Erâk dendiğini kaydederler. Hemen belirtelim ki, Hz.

Câbir (radıyallahu anh)'in Müslim'de haccı anlatan uzun rivayeti, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Mina'dan sabah namazını kılar kılmaz değil, güneş doğduktan sonra hareket ettiğini kaydeder. [Müslim, Hacc 147).]

2) Öğle olunca, sıcağın biraz hafiflemesini beklemeden harekete geçen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), -Câbir hadisinde görüldüğü üzere- Urene vâdisine geliyor, orada öğle ile ikindi namazını cem'ederek kılıyor. Urene vâdisi de Arafat'tan sayılmaz. Hadiste geçen müheccir, öğle sıcağında yürüyen kimse demektir.

3) Namazdan sonra hacılara hutbe irad ediyor.

4) Konuşmayı müteâkip vakfe yerinde haccın farz olan vakfesini yapıyor.Câbir hadisinde önce hutbe verip, sonra da -cem'ederek- öğle ve ikindi namazlarını beraberce kıldığı belirtilir.

2- Nemire, Harem'in dışında Arafat'a yakın, Arafat'la Harem arasında bir dağın adıdır. Harem bölgesini ayıran işâret oradadır. Rivâyet Veda haccı sırasında, Mina'dan yola çıkan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önce bu hudud bölgesine indiğini belirtir. Hacc sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın indiği yerde konaklamak müstehabtır. Bu nokta, Arafât'a doğru giden yolcunun sağında, dağın dibine inen kayanın yanıdır.

3- Vakfe, durmak demektir. Arafât'da vakfe, sadedinde olduğumuz rivayette de görüldüğü üzere arefe günü, yâni Zilhicce'nin dokuzunda zevâl vaktinden itibaren Arafat hududu içerisinde bulunmak mânasına gelir. Vakfe zamanı ertesi sabah fecr-i sadıkına kadar devam eder. Bu iki vakit arasında eksiksiz bulunmak vâcib değildir. Belirlenen bu zaman diliminin bir cüzünde Arafat'ta bulunmak yeterlidir. Sünnet olanı zevâlden gün batımına kadar geçen vakittir. Akşam vakti girince yola çıkıp, akşam ve yatsı namazını cem-i te'hirle yani birleştirerek Müzdelife hududu içerisinde kılmak esastır.856

ب ِرْغَمْلا َو َرْصَعلا َو َرْهُّظلا ىلَصُي امُهْنَعَ ُ هاللّ□

لاق عفان نعو ـ11□:]

ى ِض َر رمع ُنبا َناك□

كلام هجرخأ َ ة .

ف□].

□

رَع ىلاإِ ُس ْمَّشلا َتعَلَط اَذإ وُدْغَي َّم ث ىنمِب َحْبُّصلا َو َءاَشِعلا َو□

---

854 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/538.

855 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/539.

856 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/539-540.

10. (1423)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) öğleyi, ikindiyi, akşamı, yatsıyı ve sabahı Mina'da kılar, sonra güneş doğunca Arafat'a hareket ederdi." [Muvatta, Hacc 195, (1, 400).]857

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in kıldığı bu namazlar -sabah hâriç- terviye gününün namazlarıdır. Çünkü o , terviye günü denen Zilhicce'nin sekizinde, güneş doğduktan sonra, öğleyi Mina'da kılacak şekilde Mekke'den ihramlı olarak yola çıkardı. Geceyi geçirmek üzere Mina'ya geldikten sonra öğle, ikindi, akşam, yatsı ve ertesi günün yâni Zilhicce'nin -ki arefe günüdür- sabah namazını da orada kılıp, sonra da Arafat'a müteveccihen yola çıkardı. Müteakip hadiste göreceğimiz üzere, bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti idi.858

بنمِ

ب هاللّ ُلوسر اَنِب تَّلَص] :لاق امُهْنَعَ ُ هاللّ

11□

ىِض َر سابع نبا نعو ـ□

بذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ

تاَفرَع ىلإ ادَغ َّمُث ، َرْجَفْلا َو َءاَشِعْلا َو َب ِرْغَمْلا َو َرْصَعْلا َو َرْهُّظلا□].

.

11. (1424)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah, terviye günü, Mina'da bize öğleyi, ikindiyi, akşamı, yatsıyı ve ertesi günü (Zilhicce'nin dokuzu) sabahı kıldırır, sonra Arafat'a hareket ederdi." [Tirmizî, Hacc 50, 879).]859

ىنمِب َةَف َرَع َم ْوَي َرْجَفْلا َو ِةَيِو ْرَتلا َم ْوَي َرْهُّظلا تَّلَص] :دواد ىبأ نعو ـ12□] .

12. (1425)- Ebu Dâvud'da yine İbnu Abbâs: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), terviye günü öğleyi, arefe günü de sabahı Mina'da kıldırdı" demiştir. [Ebu Dâvud, Hacc 59, (1911).]860

نيِ ح ِةَفِلَد ْزُمْلاِ□

ب هاللّ َلوسر ُتْيَتأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

هرَضُم نب ةورع نعو ـ13□

□ ى ِض َر ئاطلا س□

هاللّو ،ِبِسْفَن ُتْبَعْتأ َو ِبتَل ِحا َر ُتلَ ْكأ ٍّئِهيَط نَلبَج ْنِم ُتْئِ ج بهِنإ : هاللّ َلوسر اي ُتْلُقف َ ة □

صلا َماَقأ□□ □□ .

بهلَص ْنَ :

م # هاللّ ُلوسر َلاَقف ؟

هجَح ْن ِم بِل ْلَهف ِهْيَلَع ُتْفَق َو ِإ ٍّلَبَج ْن ِم ُتْك َرَت اَم ِ هاللّ َلوسراَي□□

ه َجَح َّمَت ْدَقَف اراَهَن ْوأ ًيَل َةف َرَعِب َكِلذ َلْبِق َفَق َو ْدَق َو اَنَعم َمَدقأ َّمُث اَنُهاَه ِهِذه□ اَنت ًَص اَنَعم

□ ننسلا ابحصأ هجرخأ .

هَثَفت َضَق َو].

13. (1426)- Urve İbnu Mudarrıs et-Tâî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Müzdelife'de namazı kıldığı zaman geldim.

"Ey Allah'ın Resûlü, dedim, ben Tayy dağlarından geliyorum. Hayvanım da kendim de yorgunum ve bitkin düştük. Allah'a kasem olsun, ey Allah'ın Resûlü, gelirken geçtiğim her dağın başında mutlaka durdum. Benim için hacc imkânı var mı?"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:

"Bizimle birlikte şu namazı burada kılıp, bizimle kalan, bundan önce de Arafat'da geceleyin veya gündüzleyin kalmış olan, artık haccını tamamlamış, haramlardan kurtulmuş olur." [Tirmizî, Hacc 57, (891); Ebu Dâvud, Menâsik 69, (1950); Nesâî, Hacc 211, (5, 263); İbnu Mâce, Menâsik 57, (3016).]861

AÇIKLAMA:

1- Rivayette "Tayy dağları" diye yaptığımız tercümenin asla sâdık şekli "İki Tayy dağı"dır. Bu dağlardan biri Selmâ dağı, diğeri Ecâ dağıdır.

2- Bazı rivayetlerde Müzdelife yerine Cem' denir. Cem'le de Müzdelife kastedilir.

857 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/540.

858 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/540.

859 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/541.

860 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/541.

861 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/541-542.

3- "Bizimle birlikte şu namazı..." tâbirinde kastedilen namaz, Müzdelife'deki sabah namazıdır.

"Bizimle birlikte şu namazı burada kılan.." cümlesinin zâhirine göre, haccın sahih olması için, Müzdelife vakfesi şarttır. Nitekim bâzı büyük âlimler buna hükmetmiştir: Alkame, Şa'bî ve Nehâî gibi. Bunlara göre Müzdelife vakfesini kaçıran kimse o yıl haccı kaçırmış demektir, ihramını umreye çevirir. Ebu Abdirrahmân, eş-Şâfiî, İbnu Hüzeyme ve İbnu Cerîr et-Taberî de aynı şekilde hükmederler. Bunlar ayrıca: ما فاذكُرُوا اللّٰه عِنْدَ المَشْعَرِ الحَرَ"Meş'ari'l-Haram'ın yanında Allah'ı zikredin" (Bakara 198) âyetini de delil getirirler. "Buradaki emr vücûb ifâde eder, terki hiçbir surette câiz değildir" derler. Ancak ulemânın ekserisi -ki Ebu Hanife de bu görüştedir- Müzdelife'de gecelemeyen, orada vakfe yapmayı kaçıran kimse, kurban keserek menâsikteki eksikliği telâfi eder"

diye hükmetmiştir.

4- Arafat vakfesiyle ilgili olarak geçen "...Arafat'da geceleyin veya gündüzleyin kalmış olan..."

tâbirine gelince: Ahmed İbnu Hanbel gece ve gündüz kelimelerinin mutlak gelmiş olmalarını esas alır ve vakfe için "zevalden sonra" şartını kabul etmez, "Arafe günü fecrin doğmasından bayram günü fecrin doğmasına kadar ki zamana kadar" der. Şu halde ona göre bu zaman içinde bir müddet için Arafat'ta bulunan kimse, vakfe şartını yerine getirir. Bu meselede İmam Mâlik'in ashabı bir başka yorum ileri sürmüştür. Onlara göre, vakfelerde "gündüz" geceye tâbidir. Böyle olunca, arefe günü güneş batıncaya kadar Arafat'ta hazır bulunmayan, o yıl haccı kaçırır, gelecek yıl haccı yenilemesi gerekir. Ancak Cumhûr, hem Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve hem de Hulefâ-i Râşidin'in ittifakla aynı olan tatbikâtını esas alarak, hadisteki "gündüz" kelimesini "zevalden sonra" diye te'vil etmiştir. Onlar hep öğleden sonra vakfe yapmışlardır. Öyle ise, Arafat'ta sadece öğleden evvel bulunmak vakfe için muteber değildir.

5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın son hükmüne gelince: Yani "Vakfe'yi yerine getirenin haccını tamamlamış olacağı" hükmü... Bu da açıklama gerektiren bir noktadır. Zîra, haccın menâsiki henüz bitmiş değildir.

Hattâbî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sözüyle haccın büyük kısmını kastetmiştir.

Yani "Haccın büyük kısmı bitti" demektir. Büyük kısmından murad vakfelerdir. Çünkü, (bunlar vakitle kayıtlı, vakit de dar olduğu için) kaçırılmasından korku duyulur. Haccın ikinci rüknü olan ziyâret tavafını kaçırmaktan korkulmaz. Aynı mânada olmak üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): ةَف رَع ُجَحْلَا "Hacc Arafat(ta vakfe)dir" buyurmuştur, yani burada da "Haccın büyük kısmı Arafat vakfesidir." denmektedir.

6- En sonda "...haramlardan kurtulmuş olur" şeklinde tercüme ettiğimiz cümledeki haramların aslî kelimesi tefesdir. Tefes, lügat olarak kir, pislik demektir, ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bununla, ihramlının ihramdan çıktığı zaman yapması helâl olan şeylerin tamamını kastetmiştir: Saç traşı, etek traşı, tırnak kesmek gibi, kurban ve şeytan taşlama gibi, ihramdan çıkılınca yapılan geri kalan menâsik de tefese dahildir.

7- Arefe günü güneş batıncaya kadar Arafat'ta bulunmayan kimseye - yukarıda kaydedildiği üzere-Mâlikîler "haccın yenilenmesi"ne hükmederken, Hasan-ı Basrî: "Haccı tamdır. Kurban (dem) keser"

demiştir. Fukahânın ekseriyeti: "Arefe günü, güneş batmazdan önce, Arafat'tan ayrılanın haccı tamdır, ancak kurban (dem) kesmesi gerekir" diye hükmetmiştir, Atâ, Sevrî, Ebû Hânife ve ashabı, İmam Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedirler. İmam Malik ve İmam Şâfiî (rahimehumallah):

"Arafat'dan güneş batmadan ayrılıp, sonra tekrar oraya dönmesi birşey gerektirmez" demişlerdir. Ebû Hanife ve ashabı ise: "Güneş battıktan sonra dönüp vakfe yapmış ise, ondan kurban (dem) düşmez"

demişlerdir.862

نأ َةَف َرَعِب َوُه َو ُهَيِدانُم َرَمأ # َّبَّنلا َّنأ] ُ . هْنَع ُ هاللّ□

□14ـ هدلا رُمْعَي نب نمحرلادبع نعو

□ى ِض َر ىلي

: ماَّيأ َةَثَث ىنِم ُماَّيأ□□

.جَحلا َك َرْدأ ْدَقَف ِرْجَفْلا□□

:

□عوُلُط َلْبق ٍّع ْمَج َةَلْيَل َءاَج ْنَم ،ُةَف َرَع ُّجَحلا ِىِدانُي

.]□ هْيَلَع َمْثإ ًَف َرَّخأَت ْنَم َو ِهْ َليَع َمْثإ ًَف َرَّخأَت ْنَم َو ِهْيَلَع َمْثإ ًَف ِنْيَم ْوَي يف َلَّجَعت
ْنَمَف

نن

. سلا باحصأ هجرخأ

862 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/542-543.

14. (1427)- Abdurrahmân İbnu Ya'mur ed-Dîlî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arafat'da iken, münâdîsine (dellâlına) şöyle nidâ edip duyurmasını emretti: "Hacc Arafat'tır, kim Cem (Müzdelife) gecesi fecrin doğmasından önce (vakfeye) yetişirse, haccı idrak etmiş demektir.

Eyyâm-ı Mina üç gündür. Kim ilk iki günde acele davranırsa, herhangi bir günah terettüp etmediği gibi, te'hir edene de bir günah terettüp etmez." [Tirmizî, Hacc 57, (889); Ebû Dâvud, Menâsik 69, (1949); Nesâî, Hacc 211, (5, 264); İbnu Mâce, Menâsik 37, (3015).]863

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haccı Arafat olarak tarif etmesinin mânasını önceki hadiste açıkladık.

2- Hadiste geçen "Cem gecesi, fecrin doğmasından önce (vakfeye) yetişirse.." ifâdesiyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "Arafat vakfesi, arefe günü güneşin batmasıyla sona erer" diyenlere veya bu zanna düşecek olanlara ve hatta "fecirden sonra güneşin doğmasına kadar devam eder" diyenlere nebevî bir cevap ve açıklama olmaktadır. Şu halde, arefe gününden bayram sabahına kadar Arafat'a yetişebilen vakfesini yerine getirmiş olmaktadır. Vakfe yi kaçırmayan kimse vakfelerden önce cinsî temasta da bulunmuşsa, onun "haccım fesada mı uğradı?" veya "fesada uğrayacak mı?" diye endişesi yersizdir. Geri kalan menâsik, hem zamanla kayıtlı değil, hem de fevti hâlinde kefâretle telâfi edilecek mahiyette şeylerdir, haccın yenilenmesini gerektirmez.

Yeri gelmişken bir kere daha belirtelim ki, vakfeyi herhangi bir sebeple kaçıran kimse, müteâkip sene haccı yeniler, ancak o zamana kadar ihramda kalması gerekmez. Onun, haccını umreye çevirerek ihramdan çıkması vacib olur. İhramı gelecek yıla kadar uzatması haram olur. Ulemâ bu hususta icma eder.

3- "Eyyâm-u Mina üç gündür" tâbiriyle Mina'da kalınan günler kastedilir. Bunlara Eyyâmi'l-Ma'dudât, Eyyâmu't-Teşrîk ve Eyyâmu Remyi'l-Cimâr da denir. Bunlar, yevm-i nahrdan sonraki üç gündür, yevm-i nahr denilen bayramın birinci günü buraya girmez, çünkü ulemâ, nahrın ikinci günü, Mina'dan hareket etmenin câiz olmayacağı hususunda icma etmiştir. Yevm-i nahr, bu üçe dahil olsaydı, ikinci gün dileyenin hareket etmesi caiz olurdu."864

4- "Kim ilk iki günde acele davranırsa.." demek, "Mina'yı terketme hususunda acele davranırsa.."

demektir. "İki gün"den maksad da teşrik günlerinin son ikisinde demektir. Yani Zilhicce'nin 12'nci günü güneş batmazdan evvel yola çıkmıştır. Bu zaman içerisinde hareket edemeyen üçüncü güne kalarak, şeytan taşlamaya devam eder.

"Acele etmek"ten, ikinci günü akşam vakti girmeden Mina hududunu terketmek anlaşılmıştır. Bu vakit içerisinde terkedemeyen, üçüncü günü de Mina'da geçirmesi gerekir.

Sünnete uygun olan, acele etmek ve üçüncü güne kalmamaktır.

5- Âyet-i kerimede: □فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَ اِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَ اِثْمَ عَلَيْهِ
"Kim iki günde (Mina'dan dönmek için) acele ederse üstüne günah

yoktur. Kim de geri kalırsa ona da günah yoktur" (Bakara 203) buyurulması câhiliye devrinde hâkim bir yanlış düşünceyi yıkmak gâyesini güder. Tefsirlerde belirtildiği üzere câhiliye insanları iki gruptu: Bir kısmı, Mina'dan ayrılma hususunda acele davrananı günahkâr addederdi, diğer kısmı da te'hir edeni günahkâr addederdi. Âyeti kerime, bu hususta ruhsat vaz'ederek, dileyene acele etmesini, dileyene te'hir etmesini, bu hususta hiç kimsenin günahkâr olmayacağını belirtmiştir.865

□فَق َلوسر ُ هاللّ # علَ ىل قَ زُح َ فقاَل : هذاَ قَ زُح َ و َهوُ □]

و :لاق ُهْنَع َ ُ هاللّ

15□

□ـ وعن ىلع َر ِ ضى

هجرخأ .] ْمُكِلاَح ِ ر يف او ُرَحْناَف ٌرَحْنم اَهُّلُك ىنِم َو ،اَنُهاَه ُت ْرَحَن َو ٌفِق ْوَم ُ هُّلُك ٌعْمَج َو ،ُفِق ْوَملا

. دواد وبأ

863 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/544.

864 Bu günler mevzuunda ulemâ ihtilaf eder:

1- Umûmiyetle eyyâm-ı teşrîk deyince yevm-i nahr'i (10 Zilhicce) takip eden ilk üç gün kastedilir: 11, 12, 13 Zilhicce günleri.

2- Eyyâmu Ma'dudat ile de yevm-i nahr ve ondan sonraki iki gün kastedildiğini söyleyenler de olmuştur, yani Zilhicce'nin 10, 11, 12'nci günleri.

865 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/544-545.

15. (1428)- Hz.Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kuzah'ta vakfe yaptı ve: "Burası Kuzah'tır, vakfe mahallidir, Cem'in (Müzdelife'nin) tamamı vakfe mahallidir. Ben burada kurbanı kestim. Mina'nın her yanı kesim yeridir. Kurbanlarınızı evlerinizde kesin" buyurdu."

[Ebu Dâvud, Menâsik 65, (1935).]866

AÇIKLAMA:

1- Kuzah, Müzdelife'de imama mahsus vakfe yerinin adıdır. Cahiliye devrinde Kureyşliler buraya ateş

yakarlarmış. Ayrıca Kureyşliler, Arafat'a çıkmadıkları için, burayı kendilerine has vakfe yeri olarak seçmişlerdi.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu rivayette, Müzdelife'nin tamamını "vakfe yeri" olarak tavsif etmiştir. Ancak şârihler, başka rivayetleri gözönüne alarak: "Muhassır vâdisi hariç" derler.

3- Bu hadiste, Mina'nın her tarafında kurban kesmenin meşru olduğu belirtilmektedir. Ulemâ bunda ittifak eder. Ancak şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kestiği yerde kesmenin efdal olacağını belirtirler. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm), Mina Mescidi'ni takib eden Birinci Cemre'nin (şeytan taşlama yeri) yanında kurbanını kesmiştir.867

□ ةَن ْرُع ِنْطَب ْنَع اوُعِفَت ْرا َو ٌفِق □.

وَم اَهُّلُك ُةَف َرَع] :لاق # هاللّ َلوسر نأ هغلب هنأ كلام نعو ـ16□

رهِسَحُم ِنْطَب ْنَع اوُعِفَت ْرا َو ُفِق ْوَم اَهُّلُك ُةَفِلَد ْزُملا َو□□] .

16. (1429)- İmam Mâlik (rahimehullah)'e ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Arafat'ın tamamı vakfe yeridir. Urene vâdisinden çıkın (vakfe yeri değildir).

Müzdelife'nin tamamı vakfe yeridir, Muhassır vâdisinden çıkın (vakfe yeri değildir)." [Muvatta, Hacc 166 (1, 388); Müslim, Hacc 149.]868

AÇIKLAMA:

Urene vadisi, Mina ile Arafat arasında bir yer adıdır. Burası vakfe yeri değildir, vakfe için orada bulunulması gerekir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, vakfe bölgelerinin hududunda yer almalarına rağmen vakfe yapılmayacak yerlere dikkat çekiyor. Bunlardan biri Müzdelife'deki Muhassır vâdisi, diğeri de Arafat'taki Urene vâdisidir. 869

İKİNCİ FASIL

İFÂZA HAKKINDADIR

İfâza, hacıların Arafat vakfesinden sonra, kitle halinde Müzdelife'ye sökün etmeleridir. Keza Müzdelife'den de Mina'ya olan söküne ifâza denmiştir. Bu kelimeyi 1416 numaralı hadisle izah ettik.870

ارج َز ُهَءا َر َو َعِمَسَف ةَّف َرَع ْنِ

م هاللّ ُلوسر َعَفَد] :لاق امُهْنَعَ ُ هاللّ

1

ى ِض َر سابع نبا نع ـ

“ سْيَل َّرِبلا َّنإَف ِةَنيِكَّسلاِب ْمُكْيَلَع ُسأَّنلا اَهُّيأ :َلاَقف ,هِط ْوَسِب ْمِهْيَلإ َراَشأَف ِل

ب ِل اب ْرَض َو اديِدَش

. عارس“ا ع

“ اض »

. ي ا

ىذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ «

.[

“ا

عاَضي ِب

1. (1430)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arafat'tan yola çıkmıştı, arkasından birisinin (koşturmak için) devesine şiddetle bağırıp, vurduğunu işitti. Bunun üzerine kamçısıyla (etrafındakilere kulak verin diye) işaret edip, şöyle buyurdu: 866 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/545.

867 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/545-546.

868 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/546.

869 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/546.

870 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/547.

"Sâkin olun. (Allah'ı razı edecek iyi davranış ve) birr acelede değildir." [Buharî, Hacc 94, Müslim, Hacc 268, (1282), 282, (1286); Ebu Dâvud, Menâsik 64, (1920); Nesâî, Hacc 204,(5, 257-258).]871

AÇIKLAMA:

Hacc menâsiki, bazı noktalarda gerçekten dikkat ve sükûnet gerektiriyor. Bunlardan biri, Arafat'ta ifâza anıdır. Yüz binlerce hacı kâfilesi, bir anda muayyen ve mahdut yollarla aynı hedefe sökün ediyor. Keza şeytan taşlama anlarında da aynı kalabalık muayyen vakitlerde belli noktalara izdiham yapıyor. Böyle anlarda sükunetin ehemmiyeti açıktır. Gerek Arafat çıkışında ve gerekse cemrelerde çok sık panik ve telaş sebebiyle nice insanların ezilerek öldüğüne şâhid olunur. Bu vak'alar gözönüne alınınca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hacc menâsikinin bilhassa ifâza safhasında sükunet tavsiye edip "Telaşta Allah'ın rızası yok!" mânasında ihtarda bulunması cidden mânidârdır, günümüzün şartlarına uygun mu'cizane bir mesajdır. İfâza dan sonra, yâni yola çıkıldığı zaman hızlı yürünebileceği 1432 numaralı hadiste görülecektir.872

تَعَق َو َني ِح َةَف َرَع ْنِ م # هالّ ُلوسر َعَفَد] :لاق امُهْنَعَ ُ هالّ□

□2ـ ةماسأ نعو

□ى ِض َر ديز نب

لوسراَي َة ًّ َصلا ُتلُقف . َءوُض ُوْلا ِغِبْسُي ْمَل َو أهض َوَت َّمُث َلاَبف َل َزَن ِبْعَّشلاِب َناك□
اذإ َّتَح ُسْمَّشلا

تَميِقُأ َّمُث َءوُض ُوْلا َغَبْسأف أهض َوَتف َل َزَن َةَفِلَد ْزُملا َءاَج ا َّمَلف َبِك َرَف□

كَماَمأ ُة ًّ َصلا : َلاَقف ِ؟ هالّ□ .

هِلَصُي ْمَل َو َءاَشِعْلا َّلَصَف ُة ًّ َصلا ِتَميِقُأ َّمُث ُ . ه َريِعَب ٍّناَسْنإ ُّلُك َخاَنأ َّمُث َب ِرْغَملا
َّلَصَف ُة ًّ َصلا

يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ ا .

ئْيَش اَمُهَنيَب].

2. (1431)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) güneş battığı zaman Arafat'tan (ifâza yaparak) yola çıktı. Dağ geçidine geldiği zaman deveden inip bevletti. Sonra abdest aldı. Abdesti bol su kullanarak değil, hafifçe aldı. Ben:

"Namaz mı kılacağız ey Allah'ın Resûlü?" diye sordum.

"Hayır, namaz önümüzde!" dedi ve devesine bindi. Müzdelife'ye gelince hayvandan indi ve yeniden abdest aldı. Bu sefer bol su kullandı. Sonra namaz başladı. Akşam namazını kıldı. Sonra herkes devesini ıhdı. Yine namaza başlandı. Bu sefer de yatsıyı kıldı. İkisi arasında başka bir namaz kılmadı." [Buhârî, Vudû 6, 35, Hacc 93, 95; Müslim, Hacc 266, (1280); Muvatta, Hacc 197, (1, 400-401); Ebu Dâvud, Menâsik 64, (1925); Nesâî, Mevâkît 56 (1, 292), Hacc 206, (5, 259).]873

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda haccından bir iki nokta aydınlatılmaktadır.

Vakfeden Arafat'ın terkine ifâza dendiğine göre, bu ayrılış ifâzadır.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolda küçük abdest bozuyor ve arkadan hafifçe bir abdest alıyor. Hafif abdestten murad az su ile abdest almaktır. Abdest uzuvlarını birer veya ikişer sefer yıkamak, ovalama, delk gibi hususları asgarîye indirmek suretiyle alınan abdest "hafif"tir. Üçer sefer yıkayarak ovalama, hilalleme gibi âdaba riâyet edip, her uzvu üçer sefer yıkamak isbâğ'dır, yâni "tam abdest." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sefer sırasında zaman zaman abdest uzuvlarını birer veya ikişer sefer yıkayarak "hafif abdest" aldığı da vâkidir, muteber rivayetler bunu tevsik eder.

Sadedinde olduğumuz rivayet mezkur abdestin "hafif" olduğunu belirtir ise de uzuvları kaçar sefer yıkadığını belirtmez.

3- Bu rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hep abdestli olduğuna, namaz kılmak maksadı olmaksızın da abdest almanın meşru bulunduğuna, bunun israf sayılamayacağına, müstehab olduğuna delildir. Arapça'da vüdû (abdest) kelimesinin herhangi bir yıkamak mânasına gelmesi hasebiyle, rivayette geçen vüdûnun namaz abdesti değil, istinca yıkaması veya istincadan sonra ellerin yıkanması olabileceği hatıra gelebilir. Ancak, hadisin başka vecihlerindeki tasrihattan başka, bizzat bu vechinde

"namaz mı kılacağız?" diye sorulmuş olması bu ihtimali bertaraf eder.

871 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/547.

872 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/547-548.

873 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/548.

4- Yol, vakit darlığı, su kıtlığı gibi durumlarda abdesti hafif tutmanın, müsaid durumlarda ise isbâğ

yapmanın yani bol su ile bütün âdâbına riayet ederek abdest almanın müstehab olduğu görülmektedir.

5- Rivâyet Arafat ile Müzdelife arasında, ihtiyaç halinde durulabileceğini, kaza-i hâcet yapılabileceğini göstermektedir. Bu iki mevkıf arasını fâsılasız geçmek diye bir nüsük yoktur.874

هالّ ُلوسر َناك َفْيَك ،ُهْنَع ُ هالّ #

لاق ةور:]

□ى ِض َر ُةَماَسُأ َلِئُس

ع نع ىرخأ ةياور يفو ـ3□□

ماشه لاق.[ّصَن ة َوْجَف َدَج َو اَذإف َقَنَعْلا ُريِسَي َنا ك:َلاَقف ؟عَفَد َني ِح ِعاَد َوْلا ِةَّجَح: يف ُريِسَي

.□قوف قَنَعلا

« □ صَّنلا□□ »

و

3. (1432)- Urve'den yapılan bir rivayet şöyledir: "Hz. Üsâme (radıyallahu anh)'ye:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccından, ifâzadan (Arafat'tan ayrıldıktan) sonra yolculuğu nasıl yaptı?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi:

"Hızlı yürürdü. Ancak yolda bir düzlüğe rastlarsa daha hızlı yürürdü." [Buhârî, Hacc 92, Cihâd 136, Megâzî 77; Müslim, hacc 282, (1286); Muvatta, Hacc 176, (1, 392); Ebu Dâvud, Menâsik 64, (1923); Nesâî, Hacc 205, (5,259).]875

AÇIKLAMA:

1- Ashab (radıyallahu anhüm)'ın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le ilgili en küçük teferruata bile kıymet verdiklerini görmede bu hadis mânidârdır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in nasıl yol aldığı merak edilmiş, sorulmuş ve de alınan cevap rivayet edilmiştir.

2- Şu halde ifâzadan sonra, yolda hızlı yürümek esastır. Zîra, Üsâme'nin açıklaması, devenin normalde hızlı yürüdüğünü, müsâit düzlükler olunca, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in deveyi daha da hızlandırdığını göstermektedir.

Hemen şunu da belirtelim: Bu bâbın ilk hadisinde (1430 hadis) İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sür'at değil sükunet tavsiye ettiğini belirtmekte, hatta hadisin bazı vecihlerinde, "Müzdelife'ye gelinceye kadar devesinin ön ayağını kaldırdığını (hızlandığını) görmedim" denmektedir. Bu iki rivayet arasında şârihler tezad görmezler. Sükûnet tavsiyesi ve sür'atten men etme durumu izdihâmlı yerlere hamledilmiştir. İbnu Hacer, İbnu Abbas'a ait rivayetin de kaynağının Hz. Üsâme olduğunu, İbnu Abbas'ın hadisi ondan alarak rivayet ettiğini delilleriyle gösterir.876

ةَفَعَض يف ِةَفِلَد ْزُملا َةَلْيَل # ُّبَّنلا َمَّدَق ْنَّمِم اَنأ] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□

4□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ةسمخلا هجرخأ .

[

أهْلِه .

4. (1433)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Müzdelife gecesinde, ailesinden, erkenden taşlamaya gönderdiği zayıflar grubu arasında idim" demiştir. [Buhârî, Hacc 98; Müslim, Hacc 300, (1293); Tirmizî, Hacc 58, (892, 893); Ebu Dâvud, Menâsik 66, (1939, 1940); Nesâî, Hacc 208, (5, 261, 271, 272); İbnu Mâce, Menâsik 62, (3025).] 877

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Müzdelife'de vakfe yapılırke, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âilesinden zayıfları yani kadın ve çocukları Mina'ya müteveccihen daha erken yola çıkardığını ifade etmektedir. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatında 7-8 yaşlarında bir çocuk olması haysiyetiyle, Veda haccı sırasında "zayıflar" arasında mütâlaa edilmesi tabiidir. Hadisin bazı vecihlerinde ağırlıkların, yani eşyaların da önceden gönderilenler arasında yer aldığı belirtilir.

874 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/548-549.

875 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/550.

876 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/550.

877 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/550.

2- Zayıfları geceleyin, önden göndermeyle ilgili Ashab'ın tatbikatına ait rivayetler de mevcuttur.

Fukahâdan bunun câiz olduğuna itiraz eden olmamıştır. Ancak, bu cevaz "zayıfların dışına da çıkar mı?" "gecenin hangi saatinde çıkılabilir?" gibi sorulara farklı cevaplar verilmiştir.

* Alkame, Nehâî ve Şa'bî hazretleri: Müzdelife'de gecelemeyenin haccı fevt olur (batıl olur) demişlerdir.

* Atâ, Zührî, Katâde Şafiî, İshâk, Kûfîler: "Müzdelife'de gecelemeyene

dem (kurban) gerekir"

demişlerdir. Bunlara göre: "Gecelemiş olmak için gecenin yarısından evvel Müzdelife terkedilmelidir."

* İmam Mâlik: "İçinden mola vermeden geçmesi halinde dem gerekir, Müzdelife'ye inmişse, ne zaman terkederse terketsin vazife tamamdır, hiçbir ceza gerekmez" demiştir.

3- Hâdise ile ilgili bir başka rivayet mevzuya aydınlık getirecektir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), amcası Abbâs'a, Müzdelife vakfesi yapıldığı gece şunu söyledi: "Zayıflarımız ve kadınlarımızı götür, sabah namazını Mina'da kılsınlar. İnsanların sökün etmelerinden (ifâza) önce taşlarını atsınlar."

Yaşlanıp güçsüzleşince Atâ'nın da böyle yaptığı rivayet edilir. Keza Abdullah İbni Ömer'in, Esmâ Bintu Ebî Bekr'in bunu tatbik ettikleri belirtilir. Buhârî'nin Esmâ (radıyallahu anhâ) ile alâkalı rivayetinde, Esmâ'nın karanlıkta taşlamayı yapıp döndükten sonra, menzilinde sabah namazını kıldığı ayrıca tasrih edilir. Bundan hareketle bir kısım ulemâ, zayıfların ve onlara refâkat eden kimselerin önce şeytan taşlaması yapabileceğine hükmetmiştir.

Fakat Hanefîler: "Büyük şeytana güneş doğmadan taş atılamaz" demişlerdir. Ancak güneşin doğmasından güneş doğmazdan önce olmakla beraber, fecrin doğmasından sonra ise câiz olacağı, fecirden de önce taşlayanın bunu yenilemesi gerekeceği hükme bağlanmıştır.

Taşlama ile ilgili teferruat 1442-1449 numaralı hadislerde gelecek.878

نأ # ِ هاللّ َلوسر اهْنَعَ ُ هاللّ

تلاق اهْن:]

ى ِض َر ُةَد ْوَس تَنَذأْتسا

عَ ُ هاللّ

5

ى ِض َر ةشئاع نعو ـ

بِنَتْيَل ا

هْنَعَ ُ هاللّ :

ا

.

ى ِض َر ُةَشِئاَع ْتلاق َهَل َنِذأف ةَطِبَث ةَمْخَض ةأ َرْما ِتَناَك َو ،لْيَلِب ِعْمَج ْنِم َضيِفَت

ناخيشلا هجرخأ .

[ماَ “

م ا َعَم ّإ ُضيِفُت َ ُةَشِئاَع ْتَناَك

و ُ ه

تْنَذأَتْسا اَمَك ُهُتْنَذأَتْسا ُتْنك .

ةئيطَب ىأ ة .

« طِبَث .

« ىئاسنلاو

5. (1434)- Hz.Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Sevde (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan Müzdelife'den geceleyin ifâza yapmak için izin istedi. Sevde iri, ağır yürüyen bir kadındı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona izin verdi."

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Keşte ben de onun gibi izin istemiş olsaydım" diye hayıflanırdı.

(Vaktiyle izin almamış olduğu için) O, hep imamla birlikte ifâzada bulunurdu." [Buhârî, Hacc 98; Müslim, Hacc 293-296, (1290); Nesâî,Hacc 209, (5, 262), 214 (5, 266).]879

AÇIKLAMA:

Rivayetin Müslim'de gelen bazı vecihleri Hz. Sevde (radıyallahu anhâ)'nin, Mina'ya izdiham olmadan dönmek maksadıyla izin istediği tasrih edilir. Keza, Hz. Aişe de izdihamdan önce Mina'ya varıp namazını kılamamış olduğu için pişmanlık duymuştur.

Bu vesile ile şunu belirtelim ki, cahiliye devrinde Araplar, Müzdelife vakfesini güneş doğuncaya kadar devam ettirirlerdi. "Güneş doğduğu zaman hacılar, tepelerin üzerinde vakfede olurdu, öyle ki (uzaktan bakınca) dağların başında sarık manzarasını arzederlerdi, tıpkı insanların başındaki sarık gibi" diye tasvir edilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu meselede müşriklere muhalefet vaz'etmiş, sabah vaktinin girmesinden sonra ortalık aydınlanmaya başlayınca, güneş daha doğmadan Mina'ya müteveccihen ifâzaya (sökün etmeye) müsâade etmiştir. 880

878 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/551-552.

879 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/552.

880 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/552.

لْبَق َة َرْمَجلا ِتَم َرَف

رْحَّنلا َةَلْيَل َةَمَلس هِمأِ .

ب هالّ ُلوسر َلَس ْرأ]:تلاق اهْنَعَ ُ هالّ

6

ى ِض َر اهنعو ـ

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .

تَضاَفأَف َتَضم َّمُث ِرْجَفلا].

6. (1435)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ümmü Seleme'yi kurban gecesi (Mina'ya) gönderdi. Ümmü Seleme, daha şafak sökmeden şeytan taşlamasını yaptı. Sonra gidip ifâza (tavafını) yaptı." [Ebu Dâvud, Menâsik 66, (1942); Nesâî, Hacc 223, (5, 272).]881

AÇIKLAMA:

1- İfâza tavafı, daha önce açıklandığı üzere tavaf-ı ziyarettir. Yani haccın farz olan ikinci rüknü, ifâza tavafından sonra tekrar Mina'ya dönecek ve geri kalan menâsiki tamamlayacaktır. Hattâ Ebu Dâvud'un rivayetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber olma nöbeti o gün Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) validemizde olduğu (için, bu menâsikin icrasında) isti'câl gösterdiği belirtilmiştir.

2- Zayıflara ve hususen kadınlara tanınan bu isti'câl (acele davranma) ruhsatının bir hikmeti de şu olabilir: Kadınlar için, bu menasikin icrasında bir saat öncelik ehemmiyetlidir. Çünkü, hayız olma halinde farz olan ifâza tavafını yapamaz. Umumiyetle muntazam periyodlarla gelen hayız nöbetini bilen kadınlar, bir iki saatlik isti'cal ile temizlik devresi içerisinde ifâza tavafını da yaparak, bir haftalık bekleme müddetini kurtarabilirler.882

اهِبَاحْص ‘و اَهَل بِهِلَصُي بِذَّلا ُرُمأَت ٍّرْكَب ُتْنِب ُءامْسأ ْتَناَك] :تلاق رذنملا تنب ةمطاف نعو
□7ـ

هجرخأ .

فِقَت ًَو بنِم بلاِإ ُرِيسَتَف ُبَك ْرَ ت َّمُث ُرْجَفْلا ُعُلْطَي َني ِح بِهِلَصُي ْنأ ِةَفِلَد ْزُملاِب َحْبَّصلا□]

كل .

ام

7. (1436)- Fâtıma Bintu'l-Münzir anlatıyor: "Esmâ Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) kendisi ve beraberindekilere Müzdelife'de sabah namazı kıldırıverecek olan kimseye, şafak söktüğü zaman kıldırmasını emredip, bineğine atlar ve Mina'ya hareket eder (yolda da) durmazdı." [Muvatta, Hacc 175, (1, 392).] 883

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAFAT VE MÜZDELİFE'DE TELBİYE

Telbiye, ihrama giren hacının lebbeyk Allahümme lebbeyk diye başlayan duayı, belli bir âdâba göre, yüksek sesle okumasıdır. (Teferruat için 1164 numaralı hadise bak.)884

بلاِإ َةَف َرَع ْنِ

م #ِ] هاللّ ِلوسر َفْد ِر ُةَماَسُأ َنا

ك :لاق امُهْنَعَ ُ هاللّ

1

ى ِض َر سابع نبا نع ـ

نَّتَح بهِبَلُ #

ي هاللّ ُلوسر ْل َز َي ْمَل َ : اق اَمُه ً ِكَف بنِم بلاإ َةَفِلَدزُم ْنِم َلَضَفْلا َفَد ْرأ َّمُث

ةَفِلَد ْزُملا.

ةسمخلا هجرخأ .

ةَبَقَعْلا َة َرْمَج نَم َر].

1. (1437)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Üsâme (radıyallahu anh) Arafat'tan Müzdelife'ye kadar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terkisinde idi. Sonra Müzdelife'den Mina'ya kadar da Fadl İbnu Abbâs'ı terkisine aldı. Her ikisi de: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) büyük şeytanı (Cemretu'l-Akabe) taşlayıncaya kadar telbiyeyi bırakmadı" demiştir." [Buhârî, Hacc 86, Cihâd 126; Müslim, Hacc 266, (1281); Tirmizî, Hacc 78, (918); Ebu Dâvud, Menâsik 28, (1815); Nesâî, 881 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/553.

882 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/553.

883 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/553.

884 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/554.

Hacc 216, (5, 268), 229, (Buhârî'de gösterilen bablarda rivayet mânâ yönüyle mevcuttur, lâfzan değil).]885

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, ihramın giyilme anından itibaren yüksek sesle söylenmeye başlayan ve haccın alemi durumunda olan telbiyenin ne zaman sona ereceğini belirlemektedir: Büyük şeytan diye bilinen cemretü'l-Akabe'ye taş atıncaya kadar, yani bayramın birinci günü sabahına kadar devam etmektedir.

Büyük şeytana ilk taşın atılmasıyla mı, yoksa hepsinin atılmasıyla mı telbiye kesilmeli? sorusuna farklı cevap verilmiştir. Cumhur "ilk taşlama ile kesilmesi gerekir" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve bâzı Şâfiîler "İkinciye kadar devam eder" demiştir.

Nevevî, bu konda Cumhur'un, Müslim'de tahric edilmiş olan, ة َر ْمَجْلا
َغلب نَّتَح ِهِبَلُي ْل َزَي ْمَل

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cemretu'l-Akabe'ye (büyük şeytan) varıncaya kadar telbiye getirdi" hadisini esas alarak: "Bayram sabahı büyük şeytana taş atmaya başlayıncaya kadar telbiye devam eder" dediğini belirtir. İmam Şâfiî, Sevrî, Ebû Hanife, Ebu Sevr, Sahâbe ve Tâbiîn'den birçok ulemâ grubu buna hükmetmiştir.

* Hasan Basrî: "Arefe günü sabah namazını kılıncaya kadar telbiyeye devam edilir" demiştir.

* Hz. Ali, İbnu Ömer, Hz. Aişe, Mâlik, Medine fukahâsının cumhuru: "Arefe günü, güneşin zevâline kadar telbiye okunur, vakfeler başlayınca kesilir" demiştir.

* Ahmed İbnu Hanbel, İshak ve bazı selef: "Büyük şeytan taşlaması bitinceye kadar devam edilir"

demiştir.

Nevevî bu bilgileri verdikten sonra der ki: "Şâfiî'nin ve Cumhur'un delili, sadedinde olunan sahih hadistir. Bunun dışındakilerin muhalefette delilleri yoktur, Cumhur'un bu görüşü sünnete uygundur.

Ahmed İbnu Hanbel'in dayandığı rivayeti de Cumhur: "Ondan murad taşların atılmasına başlamaktır"

diyerek iki rivayeti te'lif etmiştir.

ِبلاَ َ ُعَمْسأ َساَّنلا َنوُّبَلُي ؟ :

] م َلاَقف َةَفرَعِب ٍّساهبَع ِنبا َعَم ُتْنُ

ك :لاق ريبج نب ديعس نعو ـ2

اوُك َرَت ْدَق ْمُهَّناِف َكْيَّب َل َّمُهَّل ا َكْيَّبَل :ُلوُقَي َوُه َو ِهِطاَطْسُف ْنِم َج َرَخَف َ ة.ِيِواَعُم ْنِم
َنوُفاَخ ي: ُتلُق

ئاسنلا هجرخأ .

ةً هًيلَع ِضْعُب ْنَع َةهنُّسلا □□□].

2. (1438)- Said İbnu Cübeyr anlatıyor: "Ben, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) ile Arafat'ta beraberdim. Bir ara bana

:"Niye halkın telbiyesini işitmiyorum?" diye sordu, ben kendisine:

"Muâviye (radıyallahu anh)'den korkuyorlar!" dedim. Bunun üzerine:

"Lebbeyk Allahümme lebbeyk, bu insanlar Ali'ye buğuzları sebebiyle sünneti terketmişler!" diyerek çadırından çıktı." [Nesâî, Hacc 197 (5, 253).] 886

AÇIKLAMA:

Sindî der ki: "Bu rivayetle, Arafat'ta telbiye okumak hususunda âlimler arasındaki ihtilâfın kaynağı ve iki fırkadan hangi tarafın haklı olduğu ortaya çıkmaktadır." Ancak rivayetler arasındaki irtibatı değerlendirmeden acele hükme gitmek tatminkâr olmamaktadır. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a göre telbiye haccın şiârıdır جحلا ُرأَعِش ةيبلتلا ve ihramdan çıkıncaya kadar devam etmelidir.

İhramdan çıkma da remyü'lcimarla (şeytan taşlamak) tahakkuk eder. Cumhur da bunu benimsiyor. Bu görüşün isabetliliğini kabul ederken, Ashab-ı Kiram (radıyallahu anhüm ecmaîn)'ı rencide etmenin hiçbir gereği yok.

Hz. Ali, Hz.Aişe, İbnu Ömer, İmam Mâlik ve Medine fukahâsının çoğunluğunun: "Telbiye, arefe günü öğleye kadar, yani vakfelerin başlamasına kadar devam eder" dediklerini önceki rivayette belirtmiş

idik.

885 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/554.

886 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/555.

Şu halde, arefe günü öğleden sonra telbiye getirmemek Hz.Ali'nin zaten mezhebi olmaktadır. Mâlikî mezhebinden olan Zürkânî: "Hz. Ali ve Hz. Aişe gibi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığı ile bilinen iki sahâbenin, arefe günü öğleden itibaren telbiyeyi kesmeleri, Cumhur'un amel ettiği, Fadl İbnu Abbâs'ın hadisinin -sahih olsa dahi- amel dışı tutulması gereğine en kuvvetli delildir" der. Bir kısım tâli meselelerde ulemâ ve Ashab arasında ihtilaf görüldüğü gibi burada da bir ihtilâf sözkonusudur. Rivayetler değerlendirilirken hepsinin birlikte gözönüne alınması gerekir. Sadedinde olduğumuz rivâyet, siyasetle ilmi karıştıran istisnâî bir muhtevâ taşır ve Ashâb'a ta'nı işmâm eder.

Ulemâ, "Ashab'a ta'nı mutazammın rivayet, öyle olmayanla teâruz ederse mercuh olur" prensibini va'zeder. Binaenaleyh bu rivayeti tahlil etmeden Sindî'nin acele hükme gitmesini ilmî bulmuyoruz.

Sadece Nesâî'de yer almış olan rivayetin diğerlerine muhâlefeti zâhirdir.

İbnu Hacer, Tahâvî'den yaptığı bir naklin yorumunda, "meşru olmadığı için değil, başka zikirlerle meşgul oldukları için vakfe yerlerinde hacıların telbiyeyi terketmiş olduklarını belirterek: "Böylece ihtilâflar da birleştirilmiş olur" der.887

□3ـ وعن محمد ابن أبى بكر الثَّقَفِي قال: [سَأَلْتُ أنَسَ بنَ مالكٍ وَ نَحْنُ غَادِيَانِ مِنْ مِنى إلى

□□ □انَ يُلَبِّي المُلَبِّي فِ :

قال ك #

عَرَ فَاتَ عَنِ التَّلْبِيَةِ كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ مَعَ النَّبِيِّ ؟

بِهِ صَاحِبِ عَلى أحَدٌ بِعَيبُ وَ ً ،عَلَيْهِ يُنْكِرُ فَ ً يُهَلِّلُ وَ . عَلَيْهِ يُنْكِرُ فَ ً يُكَبِّرُ وَ□]. يُنْكِرُ عَلَيْهِ،

أخرجه الثلاثة والنسائ .

3. (1439)- Muhamed İbnu Ebî Bekr es-Sakafî anlatıyor: "Arafat'tan Mina'ya gelirken, beraberindeki Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh)'e telbiyeden sorarak:

"Siz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile nasıl yapıyordunuz?" dedim. Bana:

"Dileyen telbiye getirirdi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale etmezdi. Dileyen tekbir getirirdi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona da mudâhale etmezdi! Dileyen de tehlil getirirdi, ona da müdâhale etmezdi. Bizden kimse, (farklı zikirler de bulunduğu için) arkadaşını ayıplamazdı."

[Buhârî, Hacc 86, İydeyn 12; Müslim, Hacc 274, (1285); Nesâî, Hacc 192, (5, 250).]888

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, ihramlının telbiye ile birlikte başka zikirler de yapabileceğine delildir. Telbiye ile birlikte tehlil, tekbir gibi diğer zikirler de meşru olmakla birlikte, hacc sırasında telbiye hepsinden efdaldir.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) telbiye için "Haccın şiârıdır" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da hacc sırasında okunacak telbiyelerin ehemmiyetini belirtmiş ve şahsen remy-i cimâr denen şeytan taşlamasına kadar aralıksız devam etmiştir (1437. hadis). İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Ben Hz.Ömer'le on bir kere haccettim. Ömer, remy-i cimâra kadar telbiye bırakmazdı" der.

Şu halde yukarıdaki hadis, haccda tekbir veya tehlilin, telbiyenin yerini tutacağına, telbiyenin terkedileceğine delil olmayıp, hacda ara sıra telbiyeyi ile birlikte başka zikirlerin de olabileceğine bir ruhsattır, ulemâ böyle anlamıştır.

Nevevî: "Haccda telbiye, tekbirden efdaldir" der. 889

هِب ِحاَص ىلَع ٌدحأ ُبيِعَي ًَو ،هْيلَع ُرِكْنُي ًَف ُلهَلُهي َو .ِهْيَلَع ُرِكْنُي ًَف ُرهِبَكُي َو ،هْيَلَع□].
ُرِكْنُي

ىئاسنلاو ةثلاا هجرخأ .

3. (1439)- Muhamed İbnu Ebî Bekr es-Sakafî anlatıyor: "Arafat'tan Mina'ya gelirken, beraberindeki Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh)'e telbiyeden sorarak:"Siz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile nasıl yapıyordunuz?" dedim. Bana:"Dileyen telbiye getirirdi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale etmezdi. Dileyen tekbir getirirdi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona da mudâhale etmezdi! Dileyen de tehlil getirirdi, ona da müdâhale etmezdi. Bizden kimse, (farklı zikirler de 887 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/556.

888 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:5/557.

889 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:5/557.

bulunduğu için) arkadaşını ayıplamazdı." [Buhârî, Hacc 86, İydeyn 12; Müslim, Hacc 274, (1285); Nesâî, Hacc 192, (5, 250).]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, ihramlının telbiye ile birlikte başka zikirler de yapabileceğine delildir. Telbiye ile birlikte tehlil, tekbir gibi diğer zikirler de meşru olmakla birlikte, hacc sırasında telbiye hepsinden efdaldir.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) telbiye için "Haccın şiârıdır" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da hacc sırasında okunacak telbiyelerin ehemmiyetini belirtmiş ve şahsen remy-i cimâr denen şeytan taşlamasına kadar aralıksız devam etmiştir (1437. hadis). İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Ben Hz.Ömer'le on bir kere haccettim. Ömer, remy-i cimâra kadar telbiye bırakmazdı"

der.Şu halde yukarıdaki hadis, haccda tekbir veya tehlilin, telbiyenin yerini tutacağına, telbiyenin terkedileceğine delil olmayıp, hacda ara sıra telbiyeyi ile birlikte başka zikirlerin de olabileceğine bir ruhsattır, ulemâ böyle anlamıştır.Nevevî: "Haccda telbiye, tekbirden efdaldir" der.

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAFAT VE MÜZDELİFE'DE TELBİYE

تَغا َز اذإ تَّتَح

هبَلُي ُهْنَع ُ هاللّ

لاق هيبأ نع محمد نب رفعج نعو ـ4: [

هجَحلاِب يِ

ى ِض َر ٌيلع َناَك

. كلام هجرخأ

ةَيِبْلَّتلا َعَطَق َةَفرَع ِم ْوَي ْنِم ُسْمَّشلا].

4. (1440)- Ca'fer İbnu Muhammed babasından naklen anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh), haccda, arefe günü güneşin zeval noktasına gelmesine kadar telbiyeye devam eder, ondan sonra keserdi."

[Muvatta,Hacc 44, (1, 338).]890

تَلاً مف وُعْدَي ِهْ َ ديَي َعَف َرَف َةَف رَعِ

ب هاللّ ِلوسر َفْد ِر ُتْنُك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

5

ى ِض َر ةماسأ نعو ـ

. ى هجرخأ ئاسنلا

.[رْ ‘

خ ا ُهَدَي ٌعِفا َر َوُه َو ِهْيَدَي َنْدحاِب َماَط ِخلا َل َوأَنتَف اَهُماَط ِخ َطَقَسَف ُهُتَقاَن ِهِب

5. (1441)- Hz. Üsâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Arafat'da ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devesinin terkisinde idim. Bir ara dua için ellerini kaldırmıştı. (O esnada) deve, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı eğdi.Derken yuları düştü. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yuları elinin biriyle tutup, diğer elini kaldırarak duasına devam etti." [Nesâî, Hacc 202, (5, 254).]891

AÇIKLAMA:

İmam Nesâî bu hadisi, "Arafat'ta dua ederken elleri kaldırmak" başlığı altında kaydetmek suretiyle dua ederken Arafat'ta da ellerin kaldırılacağı hükmünü çıkarır.

Ayrıca, hayvanın üstünde giderken de dua edilebileceği, bir elle hayvanın yularını tutarken veya bir el meşgulken, diğer tek elin dua için kaldırılabileceğini de hadisten anlamaktayız. 892

YEDİNCİ BAB

REMY (ŞEYTAN TAŞLAMA)

890 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/5.

891 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/5.

892 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/5.

Bu babta dört fasıl vardır

BİRİNCİ FASIL

REMYİN KEYFİYETİ

*

İKİNCİ FASIL

REMYİN VAKTİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

BİNEREK VE YÜRÜYEREK TAŞLAMA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

REMY (ŞEYTAN TAŞLAMA)

Remy, lügat olarak atmak demektir. Hacc ıstılahı olarak remy, "şeytan taşlamak" mânasına gelen bir hacc menasikini ifade eder. Remyü'l-

Cimâr tâbiri daha tamdır, taşların atılması demektir. Cimâr veya cemerât, "cemre"nin cem'idir. Cemre: Nohut büyüklüğünde ufacık taş, bu taşlardan müteşekkil yığın, ateş gibi daha başka mânalara da gelir. Dilimizdeki çakıl kelimesi tam olmasa da en yakın karşılık olabilir. Çünkü Türkçe'de kum kelimesi daha ufak taşlara ıtlak olnur. Taş ise büyük küçük her çeşidi için kullanılır. Şunu da kaydedelim; c.m.r. maddesi Arapça'da ictima etmek, toplanmak mânasına da gelir. Bu sebeple, "insanlar yanlarında toplandığı için onlara cemre denmiştir"diye tahmin yürüten olduğu gibi "Hz. Âdem'e -veya İbrahim'e- şeytan ârız olunca ona burada taş attığı için bu ismi almıştır" da denmiştir.

Remyü'lcimâr, sâdece hacc menasikinde vardır, umrede yoktur. Haccın aslî vâciblerindendir. Taş atma mahalleri Mina'dadır. Birbirine yakın üç taş kümesidir:

1. Cemre-i Akabe: Buna halkımız "Büyük Şeytan" der.

2. Cemre-i Vusta: Halkımız buna "Orta Şeytan" der.

3. Cemre-i Ûlâ: Buna da halkımız "Küçük Şeytan" der.

Bayramın birinci günü cemre-i Akabe'ye 7 taş atılır.

Bayramın 2. 3. ve 4. günleri her birine 7'şer taş atılır.

Acele etmek isteyen üçüncü günü, güneş batmadan önce Mina'yı terkeder ve dördüncü günü kalmaz.

BİRİNCİ FASIL

REMY'İN KEYFİYETİ (NASIL YAPILDIGI)

ى

] عْبَسِب بِدا َوْلا نْطَب ْن ِم ِةَبَقْعلا َة َرْمَج ّدوُعْسَم ُنبا َم

ر :لاق ديز نب نمحرلادبع نع ـ1

 اسَن ّنإ

هَل َلِيقف .ِهِني ِمَي ْنَع ىنِم َو ،ه ِراَسَي ْنَع َتْيَبْلا َلَعَج َو ٍةاَصَح هِلُك َعَم ُرِهَبَكُي ٍتاَيَصَح :

هجرخأ ِة

رَقَبْلا ُة َروُس ِهْيَلَع ْتَل ِزْنُأ يِذَّلا ُماَقَ].

م ُ ه ُرْيَغ َهلإ َ يِذَّلا َو اَذه :َلاَقف ا

هِق ْوَف ْنِم اَهنوُم ْرَي .

نيخيشلا ظفل اذهو ،ةسمخلا .

1. (1442)- Abdurrahman İbnu Zeyd anlatıyor: "İbnu Mes'ud (radıyallahu anh), vadinin dibinden yedi çakıl atarak büyük şeytanı taşladı. Her taşı attıkça tekbir getriyordu. Bu sırada Beytullah sol tarafında, Mina da sağında olacak şekilde durmuştu. Kendisine:

"İnsanlar, taşları yukarısından atıyorlar!" denince şu cevabı verdi: 893 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/8.

"Burası, kendinden başka ilâh olmayan Zat'a kasem olsun, Bakara sûresinin üzerine indiği makamdır."

[Buhârî, Hacc 135, 136, 137, 138; Müslim, Hacc 305, (1296); Tirmizî, Hacc 64, (901); Ebu Dâvud, Menâsik 78, (1974); Nesâî, Hacc 226, (5, 273).]894

AÇIKLAMA:

1- Şerh kitapları, üç cemrenin yani taşlama yerlerinin coğrafî vaziyetleri itibariyle az çok farklı olduğunu belirtir. Büyük şeytan denen cemretu'l-Akabe vâdinin dibinde, düzlüktedir, diğer ikisi meyilli inen bir mevzidedir. Şimdilerde inşaat ve tesviyeler sebebiyle üçü de aynı pozisyonu taşırlar.

Hadislerden gelen bâzı ifadeleri anlamak için aradaki bu farkın zaman zaman hatırlanması gerekecektir. Nitekim burada büyük şeytanın taşlanması söz konusudur. Bu sebeple vadinin dibinden olduğu tasrih edilmektedir. Kadim dönemde öbürlerine taşları üstten, (herhalde yan yamaçlardan) atmak mümkünmüş.

2- Hemen belirtelim ki, cemretü'l-Akabe ile diğer iki cemre arasında şu farklara da dikkat çekilir: a) Bayramın birinci günü sadece büyük cemreye taş atılır, diğerlerine atılmaz.

b) Büyük cemrenin yanında durulmaz, hemen terkedilir. Öbürlerinin yanında durulup dua edilir.

c) Kuşluk vaktinde taşlar atılır.

d) Aşağısından atılması müstehabdır.

3- Taşların adedi: Sadedinde olduğumuz rivayet İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un yedi taş attığını ifade eder. Her seferinde taşlama, yedi ayrı taşın ard arda atılmasıyla tamamlanır. Alimler taşın yedi olması gereğinde müttefiktirler. Altı da olabileceğine dâir zayıf bir rivâyet vardır. İmam Mâlik ve Evzâî: "Bir kimse yediden az atar, tedarik de edemezse, dem (kurban) gerekir" demişlerdir. İmam Şâfiî: "Bir taşın terki bir müdd tasadduku gerektirir, iki taşın terki de iki müdd gerektirir, üç ve daha fazla için bir dem gerekir" demiştir. Hanefîler: "Üç cemrede de taşların yarıdan azı terkedilirse yarım sa' tasadduk edilir, fazla olursa dem gerekir" demiştir.

4- İbnu Hacer, cemretu'l-Akabe'nin yani büyük şeytanın Mina'da omayıp, Mina'nın Mekke hududunda olduğunu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hicret etmek için Ensar'dan burada biat aldığını belirtir.

5- Rivayet İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un taş atma sırasında Mina sağ, Beytullah sol cihetinde olacak şekilde durduğunu belirtir. Tirmizî'nin bir rivayetinde kıbleye yönelerek taş attığı belirtilir, Cumhur öncekini esas almıştır. Şâfiîlerden Râfiî kıbleyi arkaya alarak cemreye yönelmek gerektiğine kesin hükmeder. Cemre sağına gelecek şekilde kıbleye yönelerek taş atılmalı diyen de olmuştur.

Ancak, ulemâ şu hususta icma etmiştir: "Esas olan taşın atılmasıdır, hangi istikametten kolayına gelirse oradan atar, câizdir." İhtilaf efdaliyettedir.

6- "Burası, Bakara sûresinin üzerine indiği makamdır" ifadesine gelince, İbnu Hacer şu açıklamayı yapar: "Haccla ilgili fiillerden çoğu Bakara sûresinde mezkurdur. Sanki şöyle demek istemiştir:

"Burası öyle bir makamdır ki, ahkâmu'lmenâsik bunun üzerine indirilmiştir." İbnu Mesud, bu ifadesiyle, hacc ahkâmının tevkifî olduğuna, yâni vahiyle tesbit edildiğine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ictihadına dayanmadığına dikkat çekmek istemiştir." Başka yorumlar da var.

7- Bu hadise dayanarak, âlimler, taşların teker teker atılması gereğine hükmetmişlerdir. Çünkü: "Her taşı attıkça tekbir getiriyordu" denmektedir. Bu ancak teker teker atmakla olur. Nitekim Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de: □اوُذُ بهنَع مُكَكِسانَم

خ "Hacc menâsikini benden alın"

buyurmuştur. Mamaafih Ebu Hanife ve Atâ: "Hepsini birden atsa da câizdir" demişlerdir.

8- Taşlama sırasında tekbir getirileceğine hükmedilmiştir, ancak tekbiri terkedene herhangi bir şey gerekmeyeceğinde ulemâ icma etmiştir.

9- Bazı rivayetlerde, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un büyük şeytanı taşlayıp tamamlayınca şu duâyı yaptığı belirtilir: ا روُفْغَم ا بْنَذ َو ا رو ُرْبَم أًّجَح ْلَع ْجا َّمُهَّل َا

"Allah'ım haccımı makbul, günahımı mağfur kıl!"895

---

894 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/9.

895 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/9-11.

□ ى ِم ْرَي َلَعَج َو َةَبْعَكْلا َلَبْقَتْسا

□2ـ ونعد التمردن والسنائ: [أتن جمَرْ ةَ العقبة ِفاستبطن َالوْ ادِب و

هوحن اركذ َو] .

نَمي‘ا ِهِب ِجاَح ىلَع َة ًرْمَجلا .

2. (1443)- Tirmizî ve Nesâî'de şöyle denmiştir: "(İbnu Mes'ud) Akabe cemresine geldi. Vâdinin dibinde durdu, kıbleye karşı yönelip, sağ kaşının üst hizasından yığına (taşları) atmaya başladı..."

[Tirmizî, Hacc 64, (901).]896

لوُقَي اَنُضْعَب :

عْبَسِب ٌتْيَم َر

و # هِبَّنلا َعَم ِةَّجَحلا يف اَنْعَج َر] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

3

ى ِض َر دعس نعو ۔

. [

ضْعَب ىلَع ُمُهُضْعَب ُبِيعَي ًَو ٍّهتِس :

ب ُلوُقَي ٌضْعَب َو ٍّتاَيَصَح

3. (1444)- Hz. Sâd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Veda haccından Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber döndük. (Yolda konuşurken) bâzılarımız "Yedi taş attım" bazılarımız da: "Altı taş attım"

diyordu, kimse kimseyi bu sebeple kınamıyordu." [Nesâî, Hacc 227, (5, 275).]897

NOT: Atılacak taşların miktarını, eksik olması halinde terettüp edecek mü-eyyideyi 1442 numaralı hadiste açıkladık.898

هِتَل ِحا َر ىلَع َوُه َو ِةَبَقَعْلا َةاَدَغ # هاللّ ُلوسر لاق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ :

4

ى ِض َر سابع نبا نعو ۔

تْطَقَلف ى□

ل ْطُقْلا ِتاَه□ .

يف ّوُلغْلا َو ْمُكاَّيإ

: ء ٍُوَه ِلاثمأ□ .

ب لاق ِهِدَي يف ّنُهُتْعَض َو اَّملف

فْذَخلا ىَصَح ْنِم ٍتاَيَصَح ُهَل□ .

ءاخلا

«

. ب ِفْذَخلا ىَصَح َو

ىئاسنلا امهجرخأ «

نيهِدلا يف ِهوُلغْلاِب ْمُكَلْبَق َناَك ْنَم َكَلَه اَمَّنإَف ،نيهِدلا□].

ةمجعملا .

4. (1445)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Akabe (taşlaması) sabahı, bineğinin üzerindeyken:

"Bana (taş) toplayıver!" dedi. Ben de (şehadet ve başparmaklarla atılabilecek büyüklükte) ufak taşlardan onun için topladım. Avucuna koyduğum sırada:

"İşte bunlar gibi. Dinde aşırılıktan sakının. Sizden öncekileri, dinde aşırılıkları helâk etmiştir!" dedi."

[Nesâî, Hacc 217, (5, 268).]899

AÇIKLAMA:

Burada, öncelikle atılacak taşların büyüklüğü tebârüz ettirilmek istenmiştir. فْذَخلا ىَصَح□

"Parmakla veya sapanla atma taşı" demektir. Şehâdet parmağımıza koyup başparmağımızla fırlatmaya elverişli büyüklükte taş. Umumiyetle nohut büyüklüğünde diye târif edilir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İşte bunlar gibi!" demesi, kendisi için İbnu Abbâs'ın toplamış

olduğu belirtilen büyüklükteki taşları normal bulduğunu belirtmek içindir. "Dinde aşırılıktan kaçın..."

nasihatı umumî mânada anlaşılabileceği gibi, taşlama ile ilgili daha hususî mânada da anlaşılabilir.

Taşlama ile ilgili olan mânası şudur: "Burada daha büyük taş atmaya, taşdan başka birşey atmaya kalkmayın, belirtilen sayıdan fazla da atmayın..."

Hacc yapanlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu tavsiyesine rağmen, taşlama sırasında Müslümanların ne denli cahilliklerine rastlamaz ki! İri taş atanlar, şemsiye, sopa, ayakkabı atanlar, taşlama mahalline fırlayıp ayaklarıyla ezmeye çalışanlar vs. Halbuki bütün menâsik, kulun imtihanına yönelik bir kısım sembollerden ibarettir. Onun sırrı, mânası, değeri, o menâsiki dinin koyduğu çerçeve içerisinde "Allah'ın rızasını tahsil" niyetiyle yapmakdır. Bir kısım aklî izahlar getirmek, icra edilen fiillerden müşahhas, maddî neticeler beklemek hacc farizasının mânasını anlamamak olur. İşte 896 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/11.

897 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/11.

898 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/11.

899 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/12.

bu menâsikin, aklî îzahı hiç olmayan safhası şeytan taşlama safhasıdır. Attığımız cisimlerin "emri yerine getirerek Allah'ın rızasını kazanmak"tan başka hiçbir gayesi yoktur. Şeytan öncelikle herkesin kendi içindedir. Öyle ise mü'mine düşen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vaz'ettiği edeb çerçevesinde bu menâsikin yerine getirilmesidir.

Âlimler "Dinde aşırı olmayın" nasihatını daha umumî mânada anlayarak: "Hiçbir şeyde ifrat ve tefrite düşmeyin, sevdiğinizi fazla sevmek, sevmediğinize fazla buğzetmek yaraşmaz... Dinî meselelerin inceliklerine fazla inmeyin, sebep ve illetlerini aramada aşırı gitmeyin..." demişler, ifrat ve tefritin itikadda ve amelde olabileceğine dikkat çekmişlerdir. Bizden öncekilerden Hıristiyanların Hz.İsâ'yı ifrat derecede sevme sonucu ilahlaştırarak sapıklığa düştükleri ve böylece helak oldukları da misal olarak verilmiştir.900

İKİNCİ FASIL

REMY'İN (TAŞLAMANIN) VAKTİ

Yevm-i nahr (Kurban kesme günü): Zilhicce'nin 10. günü.

Eyyâm-ı nahr (Kurban kesme günleri): Zilhicce'nin 10, 11, 12. günleri

Eyyâm-ı teşrîk (Teşrik günleri): Zilhicce'nin 11, 12,13. günleri.

Nefr-i evvel (Mina'dan birinci hareket günü): Zilhicce'nin 12. günü.

Nefr-i âhir (Mina'dan sonuncu hareket günü): Zilhicce'nin 13. günü.

Zeval: Güneşin öğle vakti, ikindi yönüne kayma ânı.901

. □ كِلذ َدْعَب أَّما□

و ىحُض ِرْحَّنلا َم ْوَي يِم ْرَ

ي هالّ َلوُسر ُتْيأ َر] :لاق ُهْنَع ُ هالّ

1□

ى ِض َر رباج نع ـ□

براخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .

سْمَّشلا ِلا َو َز َدْعَبف□].

1. (1446)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yevm-i nahrde kuşluk vakti taş atarken gördüm. Ama bundan sonraki günlerde, güneşin zevâlinden (öğle vaktinden) sonra taş attı." [Müslim, Hacc 313, (1299); Tirmizî, Hacc 59, (894); Ebu Dâvud, Menâsik 78, (1971); Nesâî, Hacc 221, (5, 270). Bu hadisi Buhârî, muallak olarak zikretmiştir, Hacc 134.]902

AÇIKLAMA:

Rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cemretu'l-Akabe'ye bayramın birinci günü kuşluk vakti taş attığını, diğer iki cemreye öğleden sonraları, güneş tepeden ikindi tarafına kaymasından itibâren taş

attığını gösterir.

Bu meselede bâzı ihtilâflar olmuştur:

* Cumhur, bu hadisi esas alarak, bayramın ilk günü dışındaki taşlamaların öğleden sonra yapılmasının sünnete uygun olduğunu söylemiştir.

* Atâ ve Tâvus: "Öğleden evvel de câizdir" demiştir.

* Hanefîler, yevm-i nefr denilen bayramın ikinci gününde zevalden önce taş atmaya ruhsat vermiştir.

* İshak İbnu Râhuye: "Zevalden önce atan, bunu üçüncü günü iade eder" der.903

□ةَيفَصِل ةَّ نب ِتْنِب بِأ عُيَبَيْدٍّ أمرأة ِعبد ِاللّه ِ ابن عُمَر َنفسِتْ بالمرزْ دَلَفِةَ

] :□2ـ ونعن افع

□□أنّ َابنْةَ َأخ

□هِبَ وَ صفيِّةُ َّحتن َّأتتا َمن بنِ َبعدْ أنْ غَرَ َبت الشَّمسُ يِ وْمَ النحَّرِ ِفأمَرَ هُما ابنُ عمَرَ أن َتَخْلَّفت

. ا أخرجه مالك

.] تَرْ ميِا َح ِين َقدَمِ تَا وَ لمَْ يرَ َعليَهْمِا بأس

900 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/12-13.

901 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/14.

902 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/14.

903 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/14-15.

2. (1447)- Nâfi' anlatıyor: "Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in zevcesi Safiyye Bintu Ebî Ubeyd'in oğlan kardeşinin kızı Müzdelife'de nifas oldu (doğum yaptı). Bu yüzden o da, Safiyye de geri kaldılar ve Mina' ya yevm-i nahrde güneş battıktan sonra geldiler. Hz. Abdulllah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) onlara geldikleri anda taş atmalarını emretti ve bu gecikmeden dolayı onların herhangi bir kefaret ödemesine hükmetmedi." [Muvatta, Hacc 220,(1, 409).]904

AÇIKLAMA:

Burada, bir özre mebni, vakti içerisinde taşlamayı yapmayanın durumu aydınlatılmış oluyor. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) yetiştikleri anda taşı atmalarına ruhsat veriyor ve özürleri sebebiyle herhangi bir kefaret gerekmeyeceğini söylüyor. Ancak İmâm Mâlik, bu durumda taş vakti içinde atılmadığından bir kurban kesilmesini müstehab addetmiştir.

İmam-ı Malik'in, taşlama günleri içerisinde taş atmayı akşama kadar unutan bir kimsenin akşamdan sonra hatırlaması halinde, gece veya gündüz, ne zaman hatırlayacak olursa hemen atması gerektiğine hükmeder. Ancak, "Mina'dan ayrılıp Mekke'ye geldikten sonra hatırlayacak olursa bir kurban kesmesi vacib olur" der.905

□ءاَع ِرِل َصَخ ْرأ # هاللّ َلوسر هنأ] ُهْنَع ُ هاللّ

□3ـ هِدَع نب مصاع حاهدَبْلا بأ نعو

□ى ِض َر هيبأ نع □

□نْيَم ْوَيِل ِدَغْلا ِدعَب ْنِم َو َدَغْلا َنوُم ْرَي َّمُث ِرْحَّنلا َم ْوَي َنوُم ْرَي ىِنم ْنَع ِةَتوُتْيَبلا يف
ِلب“ا

: نومري ْمُهَّنأ :ملعأ هاللّو ىرن اميف َكلذ ُرِيسْفَ

ت كلام لاقو.ةعبر‘ا هجرخأ .[ِرْفهنلا َم ْوَي َنوُم ْرَي َّمُث

يذلا مويل نومري لو‘ا رْفهنلا موي كلذو دغلا نم اومر هيلي ىذلا ُمويلا ىضم اذإف رحنلا
موي

ىضمو هيلع بجو اذإف هيلع َبجي ىتح ائيش دحأ ىضْقي هن ‘كلذ مهمويل نومري مث ىضم

سانلا عم اومر دغلا ىلإ اوماقأ ْنإو ،اوغ َرف دقف ،رْفهنلا يف مهل ادب ْنإف كل

ذ دعب ءاضقلا ناك .

Œ او ُرفَنو ر.

خ ا ِرْفهنلا موي

3. (1448)- Ebu'l-Beddâh Âsım İbnu Adiyy, babası Adiyy (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) develerin çobanına, yevm-i nahrde taş atmışlarsa, ertesi gün taş atmayıp develerle kalmaya, sonra da iki günlük taş atmaya ve yevm-i nefrde atmaya ruhsat tanıdı."906

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, şeytan taşlama programında hacc yapan çobanlara mahsus olmak üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tanıdığı bir ruhsatı mevzubahis etmektedir. Ancak hemen belirtelim ki, hadisi âlimler birbirinden farklı değerlendirmelere tâbi tutmuşlardır. Mevzubahis olan farklılık, rivayetlerdeki ihtilâflar kadar, hadisin ifadesindeki kapalılık ve esneklikten de kaynaklanmaktadır.

1) Bazı yorumculara göre, hadiste çobanların şöyle taşlamasına cevaz verilmiştir: Zilhicce'nin 10'unda cemre-i Akabe taşlaması yapacak, ertesi günü, yani 11 Zilhicce günü, hem o günün taşlamasını, hem de bir gün sonrasının yani 12 Zilhicce'nin taşlamasını beraberce yapacaktır. Böylece bir sonrası günün taşlamalarını öne almış olacaktır. Hadisin, Tirmizî, Nesâî ve diğer bazı kitaplardaki vechi böyle bir yoruma daha uygun.

او

□

عَمْجَي ّمُث ِرْحَّنلا َم ْوَي اوُم ْرَي ْنَا ِةَتوُتيبْلا ِيف لِب ا□

ءاَع ُرِل َمَّلَس َو ِ هالّ ّتَلَص ِ هالّ ُلوُس َر َصَّخ َر□ “□

اَمِهِدَحَا ِيف ُهوُم ْرَيَف ِرْح َّنلا ِم ْوَي َدْعَب ِنْيَم ْوَي َنم َر

2) İmam Mâlik, hadisi, zâhirine muhalif bir yoruma tâbi tutarak, farklı bir hükme gider. Muvatta'da şöyle der: "Bize göre hadisin tefsiri, doğruyu Allah bilir ya, şöyledir: "Çobanlar yevm-i nahrde yani 10 Zilhicce günü cemre-i Akabe'ye taşlarını atarlar. Sonra sürülerinin başına dönerler. Yevm-i nahri tâkip eden gün, yani 11 Zilhicce'de taşlamayı terkeder. Bayramın üçüncü günü yani 12 Zilhicce'de tekrar gelip taşlama yaparlar. Bu, acele edip, ilk iki günde gitmek

isteyenleriçin nefr-i evvel (birinci 904 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/15.

905 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/15.

906 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/16.

hareket) günüdür. Bu günde, hem taşları atılmayan bir önceki günün, yani bayramın ikinci gününün taşlarını atar, hem de içinde bulunduğu günün yani bayramın üçüncü gününün taşlarını atar. İmam Mâlik'i bu yoruma sevkeden rivayet Süfyan-ı Sevrî tarafından yapılmıştır: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), çobanlara bir gün atıp bir gün bırakma ruhsatı tanıdı: ا َم وَي اوُم ْرَي ْنَا ِءاَع ُّرلِل َصَّخ َر

"İmam Mâlik der ki: "و َويْدَعُوا يَو ْامHareket etmek (nefr) dilerlerse artık iki günde acele etmişler grubunda olarak taşlama işini bitirmişler demektir. Acele etmeyip de Mina'da ertesi güne kalmak dilerlerse kalıp, diğer kalanlarla birlikte, sonuncu hareket (nefr-i âhir) günü taşlamalarını tamamlarlar ve hareket ederler."

3) Hadisle ilgili olarak Hattâbî de şu açıklamayı yapar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (hadisin sonunda geçen) yevm-i nefr ile, büyük nefri (yani bayramın dördüncü gününü) kasteder. Bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çobanlara tanıdığı bir ruhsattır. Onlara bunu tanıdı, çünkü çobanlar malların hıfzına mecburdurlar. Onlar da Mina'da yer edinip gecelemeye mecbur olsalar, halkın malları zâyi olur. Çobanlardan başkasının hükmü, onların hükmünden ayrıdır. Âlimler, çobanların taş atacakları günü tayin ve tesbitte ihtilâf etmişlerdir." Hattâbî, böyle söyledikten sonra İmam Mâlik'in yukarıda kaydettiğimiz görüşünü aynen naklettikten sonra şunu söyler: "İmam Mâlik böyle hükmetmiştir, çünkü ona göre, hiç kimse, birşey üzerine vacib olmadan, önceden onu ödeyemez."

Hattâbî sözüne devamla Şâfiî hazretlerinin de İmam Mâlik gibi hükmettiğini, bazı âlimlerin de taşlamayı takdim veya te'hir etme işinde çobanın muhayyer olduğuna hükmettiğini belirtir.907

□ن ْرَغ َرَب ْتَب َلَه ُلاشَّمَس ُنِم ْوأ ِطِس مأَّيا]

م :لوقي ناك امُهْنَعَ ُ هاللّ

4□

ى ِض َر رمع نبا نأ عفان نعو ـ□

كلام هجرخأ .

دَغْلا ْن ِم َرأَم ِجلا بِم ْرَي ىَّتَح ْرُفْنَي َف نمِب َوه َو ِقي ِرْشهتلا□].

4. (1449)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şöyle derdi: "Eyyam-ı teşrikin ortası günü, güneş batmazdan önce Mina'dan ayrılmayan kimse ertesi günü taşları atmadan ayrılmasın."

[Muvatta, Hacc 214, (1, 407).]908

AÇIKLAMA:

1427 numaralı hadiste genişçe açıklandığı üzere, âyet-i kerimenin teşrî ettiği şekilde bayramın ikinci günü taşlamalarını öğleden sonra yapıp bitiren bir kimse dilerse, üçüncü günkü taşlamaya kalmadan Mina'dan ayrılabilir. Ancak, güneş batıp, akşam vakti girmeden Mina hududunu çıkmış olması şarttır.

Bu şartı yerine getirmeyen o geceyi de Mina'da geçirip ertesi günkü taşlamaları da yaparak Mina'dan ayrılır. 909

ÜÇÜNCÜ FASIL

BİNEREK VE YÜRÜYEREK TAŞLAMA

[ابِهاَذ اَهْيَلاِ نَشَم َراَم ِجلا نم َر اَذإ # ُبَّنلا َنا

ك :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر رمع نبا نع

ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ ا .

ع ِجا َر َو].

1. (1450)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) taşları atacağı zaman yaya gider, yaya dönerdi." [Ebu Dâvud, Menâsik 78, (1969); Tirmizî, Hacc 63, (900).]910

907 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/16-17.

908 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/17.

909 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/17-18.

910 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/19.

[نَم ُل َّوأ َو ،َنيع ِجا َر َو نيبهاَذ ا ْوَش َم َراَم ِجلا اوَم َر اَذإ ُساَّنلا َنا□

ك :لاق محمد نب مساق نعو ـ2□

كلا

.

□ م هجرخأ

ةَي َواَعُم َبِك َر].

2. (1451)- Kâsım İbnu Muhammed anlatıyor: "İnsanlar (yani sahâbeler) taşlamaya yayan gider, yayan dönerdi. (Bu safhada) ilk binen Hz. Muâviye (radıyallahu anh) oldu." [Muvatta, Hacc 215, (1, 407).]911

وُه َو ِهِتَل ِحا َر ىلَع ىم ْرَي ِرْحَّنلا َم ْوَي # هاللّ لوسر ُتيأ َر] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

3□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

دواد وبأو ملسم هجرخأ .]ِهِذه ىتَّجَح َدْعَب هُّجُحأ َ ىِلَعَل ى ِرْدأ َ .ْمُكَكِساَنَم ىِنَع اوُذُ

خ :ُلوُقَي

.ئاسنلاو

3. (1452)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yevm-i nahrde (kurban gününde) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, taşlamayı binerek yaparken gördüm. Taşlarını devesinin üzerinde iken atmış ve şöyle demişti:

"Menâsikinizi benden alın. Bilemiyorum, belki de bu haccdan sonra hacc yapamam." [Müslim, Hacc 310, (2197); Ebu Dâvud, 78 (1970); Nesâî, Hacc 220, (5, 270).] 912

AÇIKLAMA:

1- Haccla ilgili her çeşit âdâbın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den alınmış olduğunu ifade ediyor. Hacc bahsiyle ilgili pekçok rivayette tekrarla geçtiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacc menâsikinin Müslümanlar tarafından, kendisinden görülerek alınması, sorularak öğrenilmesi için hususî bir alâka ve gayret göstermiştir. Tavaf ve sa'yleri de deve üzerinde yapmıştır ve âlimler, açıklamada "Halkın menâsiki kendisinden görerek öğrenmesi için, sorularını rahatça sorabilmesi için deveyi tercih etmiştir" diye açıklama getirmişlerdir.

Diğer ibadetler öyle değil mi? diye bir sual hatıra gelebilir. Elbette ki diğerleri ve bilhassa namaz içinde de öyle: ىِلَصُا ىِن وُمُتْيَا َر اَمَك اوُّلَص "Beni -nasıl namaz kılıyorum- görüyorsanız siz de öyle kılın" buyurmuştur. Ancak, namazı uzun yıllar günde beş kere etrafındakilere gösterebilmiş ve öğretebilmiştir, hataları görüp müdâhale ve tashih etme imkânı bulabilmiştir. Halbuki hacc öyle değildir. Ömründe bir kere yapabilmiş ve sadedinde olduğumuz hadiste de belirttiği gibi, bir başka sefer hacc yapmaya imkân bulamayacağı endişesindedir ve nitekim öyle olmuş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ikinci bir hacc mevsimine yetişmeden öbür dünyaya irtihal etmiştir. Demek ki, Rabbinin vahyi ile, ilk olan bu haccının aynı zamanda son haccı olduğunu da biliyordu. Bu sebeple, her âdâbı, en küçük teferruatına kadar bizzat göstermek, eksiksiz öğretmek için hususî bir gayret ve tedbir içerisine idi. Ashab'ın da müstesna bir öğrenme çabasına girmesini istiyordu. "Menâsikinizi benden alın" diye sıkca hatırlatması bunu ifade eder.

Hacc menâsikinin, câhiliyye devrinde de Araplar arasında mevcut ve büyük çoğunluk tarafından icrâ edilen bir ibâdet olduğu düşünülecek olursa bu "öğretme" ve "öğrenme"nin büyük bir dikkat içerisinde cereyan etmesinin ehemmiyeti daha iyi anlaşılır.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu fasılda kaydedilen üç hadisten ilk ikisine göre taşları yaya olarak atmıştır, üçüncüsüne göre de bineğinin üzerinde atmıştır. Âlimler arada bir teâruz görmezler. Üçüncü rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yevm-i nahrde yâni taşlamanın ilk gününde deve üzerinde yaptığını ifade etmektedir. Demek ki, o gün taşın atılış şeklini herkesin görmesi için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) deve üzerinde taşlama yapmıştır, diğer günlerde yaya gelmiştir. Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) taşlamaları bâzan binekli bâzan bineksiz ve yaya olarak yapmış, Ashâb-ı Kiram da onu ne halde gördü ise öyle rivayet etmiştir.

3- Ashab'ın tatbikatıyla ilgili rivayetlere gelince, 1451 numaralı rivayette, insanlar tâbiriyle Ashab kastedilmektedir, taşlamalara yayan gidipgeldikleri belirtilir. Rivayette istisna edilen Hz. Muâviye'nin şişmanlık gibi bir mâzeretle hayvana bindiğini şârihler kaydeder. Keza İbnu Ebî Şeybe'nin bir rivayetinde, "Câbir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) bir zaruret olmadan taşlamalara hep yaya gider gelirdi" denmektedir.

911 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/19.

912 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/19.

4- Muhtelif rivayetleri toptan gözönüne alarak nihâî hükmü belirleyen fukahânın değerlendirmesine gelince, bunu Müslim şârihi İmam

Nevevî şöyle açıklar:

[H İmam Mâlik ve Şâfiî'nin ve diğer bazılarının mezhebine göre, Mina'ya binek üzerinde gelenlerin cemretü'l-Akabe'ye, yevm-i nahirde binek üzerinde taş atmaları müstehabdır. Ama böyle birisi yaya olarak atsa da câizdir.

* Mina'ya yaya olarak gelen de yaya olarak taşlama yapar.

Bu iki hüküm de yevm-i nahr içindir.

* Eyyam-ı teşrik'in ilk iki gününe gelince, bu iki günde bütün taşları yaya olarak atmak sünnettir.

Üçüncü günde ise binek üzerinde atılır ve (Mina'yı terketmek üzere) yola çıkılır.

Bu söylenenler Şâfiî, Mâlik ve diğer bir kısım fukahânın mezhebidir.

* Ahmed İbnu Hanbel ve İshâk İbnu Râhuye: "Yevm-i nahrde yaya olarak taşlamak müstehabdır"

demişlerdir.

* İbnu'l-Münzir: "İbnu Ömer, İbnu'z-Zübeyr ve Sâlim yaya olarak taşlama yaparlardı" der ve ilâve eder:

Ulemâ, yaya veya binek üstünde, hangi hal üzere olursa olsun yapılan taşlamanın câiz olduğunda icma eder."]

Günümüzde esas alınacak olan, Nevevî'nin İbnu'l-Müzir'den naklen kaydetmiş bulunduğu bu icmadır.

Artık hayvan veya başka çeşit binme vasıtası üzerinde taşlama yapmak mümkün değildir. Cemerât denilen şeytan taşlama mevzileri, izdiham sebebiyle hacc menâsikinin en zahmetli ve -tâbir câizse- en tehlikeli yerleridir.

Yeri gelmişken kaydetmek isteriz: 1430-1436 numaralarda ve bâhusus 1433 numaralı hadiste gördüğümüz üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) taşlamaları, kadın, çocuk, yaşlı gibi

"zayıfların"; çoban gibi "mazeretliler"in emniyet ve gönül huzuru içinde yapabilmeleri için hususî tedbirler almış, istisnâî ruhsatlar vaz'etmiştir. Her yıl birçok kazaların vuku bulduğu, ölümlerin hasıl olduğu bu izdihamlı noktalarda günümüzün şartlarına uygun yeni tedbirlere ihtiyaç vardır. Sözgelimi, taşlama mahallerine gidiş, hacc teşkilatlarına tanınacak belli bir programa göre yapılarak disiplin altına alınabilir, bu mevzilere giriş ve çıkış istikâmetleri tesbit edilip buna riâyetin tahakkuku için tedbirler alınabilir vs.[913]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

وَت ِراَم ِجلا ُنم َر َو ، ٌّوَت ُراَمْجِتْسا :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَعَ ُ هاللّ□□ □

1□

ى ِض َر رباج نع ـ□

أ هجرخ .

هوَتِب ْرِمْجَتْسَيلَف ْمُكُدَحأ َرَمْجَتْسا اَذإ َو ، ٌّوَت ُفا َوهطلا َو ، ٌّوَت ِة َو ْرَملاو اَفهصلا□□]
َنْيَب نْعَّسلا َو

. رتولا

« □□وَّتلا .

» ملسم

1. (1453)- Hz. Câbir anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz buyurdular ki:

"(Taharet maksadıyla) taş kullanmak tektir. Şeytana atılan taş tektir. Safâ ile Merve arasında sa'y tektir, tavaf da tektir. Öyle ise sizden biri (tahâret için) taş kullanacaksa bunu da tek kılsın." [Müslim, Hacc 315, (1300).]914

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), belki de yapacağımız işlerde her an dikkatli olmak, rastgelelikten kaçınmak, sayma, hesaplama alışkanlığını kazandırmak için olacak, sayıya ve bilhassa sayının "tek"le tamamlanmasına ehemmiyet vermiştir: □ٌرْتِو َ هاللّ َّنِإ ُّبحُي َرْتِوْلا "Allah tektir, teki sever" umumî 913 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/20-22.

914 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/23.

prensiptir. Öyleyse, yine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ifadesiyle: □فأَوْتِ ُر وا اَي لَهَا

...

"Ey Kur'ân dostları, her şeyde teke riâyet edin!"نآ ْرُقْلا

Sadedinde olduğumuz rivayet, bu "tek" prensibini hâkim kılmamız gerekli bazı fiillerimizi bizzat saymaktadır:

1- Kırda, dağda, müsait yerlerde büyük abdest bozduktan sonra taşla istinca yapınca kullanacağımız taşların sayısını tek tutmak. Bu mevzuya 3574-3576 numaralı hadislerde genişçe temas edeceğiz.

Ancak şimdiden şu kadarını söyleyelim ki, bugünün hayat şartlarında kanalizasyon sistemine bağlanmış modern meskenlerde taş kullanmanın mahzurları var. Bunun yerini hıfzıssıhha kâğıtları almış durumda. Taşla ilgili prensiplerin kâğıt şartlarına adaptesi uygundur.

Yaptığımız işlerde "tek"e riâyet, o işleri yaparken sünnetin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Allah'ın sevgisinin hatırlanılmasına vesiledir, dinî bir telkindir, riâyetinde pek çok maslahatlar mevcuttur. ل َم ْ ف ِي ر َ س ُو ل ِ اللّ ه ِ ا ُسْو َة ٌ ح َسَنَة

915 ك َناَك ْدَقَل

مَطْعأ َناَك ِراَم ِجلا َنِم ُلَّبَقتُي ِبذَّلا ُعَف ْرُي اَم ًّ وَل] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

2

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ

نيزر هجرخأ .[ًريِبَث ْنِم.

2. (1454)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın (anlattığına göre) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir: "Atılan taşlardan kabul edilenler kaldırılmasaydı, Sebîr dağından daha büyük bir yığın ortaya çıkardı." [Rezîn'in ilâvesidir. Hadis Münzirî'nin et-Tergib ve't-Terhib'inde kaydedilmiştir (2, 131).]916

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Ebu Saîdi'l-Hudrî tarafından rivayet edilmiştir. Aslı şöyle: "(Bir gün): "Ey Allah'ın Resûlü, her yıl atılan bu taşlar(a ne oluyor?) bize eksiliyor gibi geliyor!" dedik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı şu oldu:

"Onlardan kabul edilenler (Allah tarafından) kaldırılır. Eğer öyle olmasaydı, bunları dağlar gibi yığılmış görürüz."

Münzirî'nin verdiği bilgiye göre, hadisi Taberânî ve Hâkim de tahric etmişlerdir. 917

SEKİZİNCİ BÂB

HALK VE TAKSÎR HAKKINDA

Halk (traş), umre veya hacc için ihrama girenlerin ihramdan çıkarken saçlarını dipten kestirmelerine denir. Taksîr de, makas veya benzeri bir âletle saçların uçtan kesilerek kısaltılmasıdır.

Halk ve taksîr, Hanefîler'e göre vacib, Şâfiîler'e göre rükündür. İhramlıların Harem bölgesi dahilinde traş olması gerekir. Aksi takdirde (kurban) cezası gerekir.

İhramdan çıkarak, ihram yasaklarından kurtulmanın şartlarından biri traş olmaktır. Traş olmadıkça ihramdan çıkılmış sayılmaz. Kadınlar saçlarının uçlarından bir miktar keserek kısaltırlar, dipten kesmeleri mekruhtur. Erkeklerin saçlarının uç kısmından parmak ucu kadar uzunlukta, abdest için meshi farz olan miktarca kesmeleri yeterlidir. Dipten keserek traş olmaları ise efdaldir. Traş veya taksîr haccda cemretu'l-Akabe'ye taş attıktan ve (temettu ve kıran haccı yapanlar için) kurban kestikten sonra yapılır, daha önce olursa dem gerekir. Umrede sa'y biter bitmez traş olur.918

915 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/23-24.

916 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/24.

917 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/24.

918 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/25.

لاَق ّمُث َرَحَن َو ىنِمِب ُهَل ِزْنَم َتَأ ّمُث اَهاَم َرَف َة َرْمَجْلا َتَأ # َّبَّنلا َّنأ] ُهْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر سنأ نع ـ□

بِناَجلا ىطْعأ :ةياور يفو□

سأَّنلا ِهيِطْعُي َلَعَج ّمُث ِرَسْ ‘يا ّمُث ِنَمْي ا‘ ِهِبِناَج ىلإ َراَشأ َو ْذَخ ِقَّحْلِل□].

‘مْيَلُس هِم‘ َرْسي ا‘ َو ِهيِلَي ْنِمل َنَمْي ا□□ .

1. (1455)- Hz. Enes (radıyallahu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cemretu'l-Akabe'ye geldi, taşlarını attı, sonra Mina'daki menziline (konakladığı yere) geldi ve kurbanını kesti. Sonra berbere:

"Al!" dedi ve sağ yanını işaret etti. Sonra sol tarafını işaret etti, sonra (kesilen saçları) halka vermeye başladı."

Bir rivayette şöyle denir: "Sağ yandan kesileni sağındakilere, sol yandan kesileni de Ümmü Süleym'e verdi." [Buhârî, Vudû 33; Müslim, Hacc 323, (1305); Tirmizî, Hacc 73, (912); Ebu Dâvud, Menâsik 79, (1981).]919

ةسمخلا هجرخأ

.[ُهمِسْق َنْيَب سأَّنلا :

2ـ ةياور يفو: [َعَفَد ُهَّنأ' ا َرَسْي ىلإ ِبأ ةَحْلَط، َو َلَاق ُهَل ا

. إ نئاسنلا

2. (1456)- Bir rivayette şöyle denmiştir: "Sol taraftan kesilenleri Ebu Talha'ya verdi ve ona: "Bunu halka dağıt" diye emretti."920

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerle rivayet edilmiştir. Hadisin Müslim' de de kaydedilen bir vechine göre, sağ ve solunu traş ettiren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu Talha'yı çağırıp, kesilenleri ona vererek, halka dağıtmasını emreder.

2- Ulemânın hadisten çıkardığı hükümlerden bazıları şunlardır:

1) Hadis traşa sağ taraftan başlamanın sünnet olduğunu göstermektedir. Ebu Hanife berberin sağı esas alınmalı, başın solundan başlanmalı demiştir.

2) Büyüklerin saçıyla teberrük edilebilir.

3) Saç temizdir.

4) Başkasının saçını alıp taşımak câizdir.921

هجرخأ ا

هَسأ َر ُةأ ْرَملا َفِلْحَت ْنأ # هالّ ُلوسر ىَه]ن :لاق ُهْنَع ُ هالّ□].

3□

ى ِض َر يلع نعو -□

ري ِصْقَّتلا اَهْيَلَع اَمَّنإ : َلاَق َو ِة َرْمُعْلا َو□ .

نيزر دازو.يذمرتلا:

هجحلا يف□

3. (1457)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının saçını traş etmesini yasakladı." [Tirmizî, Hacc 75, (914).]

Rezîn'in ilâvesinde: "...Haccda da, umrede de" ziyadesi vardır. Bu ziyadeden sonra (Rezîn ilaveten şunu) der: "Onlara sadece teksîr (kısaltma) gereklidir."922

مَح ْرا َّمُهَّل ا :# هالّ لوسر] ل□

اق امُهْنَعَ ُ هالّ :

4□

ى ِض َر رمع نبا نعو -□

لوُسراَي َنيره ِصقُملا□ :

و اوُلاق .َنيقهلَحُملا ِمَح ْرا َّمُهَّل ا ِ، هالّ َلوسراَي َني ِره ِصَقُملا َ: و اوُلاق .َنيقهِلَحُملا

ىئاسنلا إ ةتسل .

: □ ا هجرخأ .[َني ِره ِصَقُملا

و َلاق ِ؟ هالّ

4. (1458)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Allahım, traş olanlara rahmet et" diye dua etmişti. Yanındakiler:

"Kısaltanlara da ey Allahın Resûlü!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz:

"Ey Allahım traş olanlara rahmet et!" diye duasını tekrar etti. Yanındakiler tekrar: 919 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/25-26.

920 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/26.

921 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/26.

922 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/26.

"Kısaltanlara da Ey Allah'ın Resûlü!" dediler, bu sefer:

"Kısaltanlara da!" buyurdu." [Buhârî, Hacc 127; Müslim, Hacc 316, (1301); Muvatta, Hacc 184, (1, 395); Tirmizî, Hacc 74, (913); Ebu Dâvud, Menâsik 79, (1979).]923

هاللّ َل ُوسر اَي اوُلاق .َنيقهلَحُمْلِل ْرِفْغا َّمُهَّل ا :لاق # هاللّ لوسر َّنأ] ةريره بأ نع □
نيخيشللو ـ5□

□ رِفْغا َّمُهَّل ا :َلاق .َنيره ِصَقُمْلِل□

وِ هاللّ َلوُسراَي اوُلاق .َنيقهلَحُمْلِل ْرِفْغا َّمُهَّل ا :لاق .َني ِره ِصَقُمْلِل َو

: □ نيره ِصَقُمل□] .

و لاق

نيره ِصَقُمْلِل َو ِ : هاللّ لوسراَي اوُلاق□ .

نيقهلَحُملِل□ .

5. (1459)- Sahiheyn'in Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den kaydettiği bir rivayet şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Allahım, traş olanlara mağfiret et!" demişti, yanındakiler: "Ey Allah'ın Resûlü! Kısaltanlar için de (dua ediver!)" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yine: "Ey Allahım, traş olanlara mağfiret et!" buyurdu. Yanındakiler: "Ey Allah'ın Resûlü! Kısaltanlar için de (dua ediver!)" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Allahım, traş olanlara mağfiret et!"

dedi.Yanındakiler: "Ey Allah'ın Resûlü! Kısaltanlara da (dua ediver)" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bu üçüncü talebte): "Kısaltanlara da!" dedi." [Buhârî, Hacc 127; Müslim, 320, (1302).] 924

أَعد

#

عاَد َولا ِةَّجَح يف□

بَّنلا ُتْعِمَس] :تلاق اهْنَعَ ُ هاللّ□□

6□

ى ِض َر ِنْيَصُحلا مأ نع ملسملو ـ□

ة

د ِحا َو ة هرَم َني ِره ِصَقُملِل َو ، اثَث َنيقهلَحُملِل□] .

6. (1460)- Müslim'de Ümmü'l Husayn (radıyallahu anhâ)'ın bir rivayeti şöyledir: "Veda haccında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, traş olanlara üç kere, kısaltanlara bir kere dua ettiğini işittim."925

AÇIKLAMA:

1- Cumhur, traş olmayı (halk) haccın menâsikinden yâni ibadet saymıştır."Çünkü, derler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) traş olana dua etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duası, bu amelde sevab bulunduğuna delildir. Sevab da onun mübah bir amel değil, ibadet olduğunun delilidir. Zîra mübah şeylerde değil, ibâdet olan şeylerde sevab vardır." Keza "halk"ın "taksir"e tafdil edilmesi de bunun ibâdet olduğuna delildir. Çünkü mübah olan şeylerde birbirine üstünlük aranmaz.

2- Hadisin bazı vecihlerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), traş olanlara üç sefer duadan sonra dördüncü seferde "kısaltanlara da" demiş, traş olanları öbürlerine üstün tutmuştur.

3- Bu üç hadiste mevzubahis olan vak'a Hudeybiye'de mi cereyan etti, Veda haccında mı vârid oldu?

münâkaşa edilmiştir. Başta Nevevî, birçokları "iki ayrı vak'adır" demiştir. Hâdisenin Hudeybiye'de geçme ihtimali de kuvvetlidir. Çünkü orada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emrine rağmen Ashab'da -fiilen umre yapamadıkları için- ihramdan çıkma emrine uymada isteksizlik vardı. Hatta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm),Ümmü Seleme'nin:

"Ey Allah'ın Resûlü, sen önce ihramdan çık, onlar sana uyacaklardır!" şeklindeki tavsiyesine uyarak, kendisi önce ihramdan çıkmış, sonra da diğer Ashab onu tâkib ederek traş olup ihramdan çıkmış idi.

İşte bu isteksizliğin hâkim olduğu bir atmosferde taksir değil de traş olanlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ta daha ziyâde memnuniyet hasıl etmiş, bu durum onların daha içten gelen duygularla, rıza ile emre uyduklarının delili sayılmıştı. İbnu Mâce ve başka kaynaklarda İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan gelen bir rivayet bu hususa sarâhat kazandırır:

قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا بَالُ الْمُحَلِّقِينَ ظَاهَرْتَ لَهُمْ بِالرَّحْمَةِ؟ قَالَ: إِنَّهُمْ لَمْ يَشُكُّوا

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a öbürleri sordu: "Ey Allah'ın Resûlü, traş olanların farkı ne ki, onları rahmet temenni ederek te'yid ettiniz?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Çünkü onlar (verilen emre uymada) şekke ve tereddüde düşmediler" cevabını verdi.

923 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/27.

924 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/27.

925 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/28.

Hâdisenin Veda haccında cereyan etme ihtimalini gözönüne alan Hattâbî, Meâlim'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın traş olanlara üç sefer rahmet duasından sonra, "kısaltanlara" dördüncü seferde yer vermesinin sebebini şöyle izah eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la hacc yapanların büyük çoğunluğu, beraberinde kurbanlık getirmemişlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunlara hacca olan niyetlerini umreye çevirmelerini ve ihramdan çıkmalarını ve traş olmalarını emrettiği zaman, bu onlara ağır ve zor geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ısrarı üzerine, itaatten başka çıkar yol olmadığını anladılar, ancak kendilerine böyle bir emri taksirle (kısaltma) yerine getirmek daha hafif olduğu için, çoğunluk kısalttı, az bir miktar traş oldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, emre uymayı daha güzel ifade eden "traş"ı öbürüne üstün tutarak, onlara rahmet duasında bulundu."

Ancak, umre ile hacc birbirine yakın olma durumunda, umrenin ihramından çıkarken taksir, haccın ihramından çıkarken de traş olmanın daha muvafık olacağı hususunda Cumhur'un ittifakına dayanılarak bu izaha itiraz edilmiştir. Zîra mezkûr durum böyle idi: Umre ile haccın arasında dört günlük bir tahallül zamanı vardı.

Âlimlerden bazısının -daha mâkul bulunan- bir izahına göre, "Arabların o zaman âdeti, saçı fazlaca uzatmaktı ve onlar uzun saçla süslenmeyi seviyorlardı. Bu sebeple nâdir kimseler saçlarını dipten kestirirdi. Çoğu kere saçı şöhret ve zinet vesilesi telâkki ederlerdi. Buna binaen traş olmayıp, kısaltmakla yetindiler."

Hadiste bulunan bazı fevaid ve ahkâm:

1- Taksîr, traşın yerini tutar. Bu hususta ulemâ icma etmiştir. Mâlikî ve Hanbelîlere göre, traşla taksîr tercih işi olmakla birlikte bir yerde ayırdedilir. O da, ihramlının saçının çok kısa olma durumuna bağlıdır. Elbette bu durumda taksîr değil, traş mevzubahis olur. Şâfiî ve Ebu Hanife'ye göre ihramlı nezretmişse veya taksiri mümkün olmayacak derecede saçı hafifse "taksîr" veya "traş" ayırımı yapılır.

Hiç saçı yoksa ustura veya traş makinasının başın üstünden geçirilmesi kifayet eder.

2- Bu hadis traşın taksîrden efdal olduğuna delildir. Çünkü traşta daha üstün bir ibâdet, daha kavi bir itaat, niyetteki doğruluğa daha ziyade bir delâlet vardır. Zira, taksir yapanın nefsinde saçla süslenmeye karşı bir ilgi devam ediyor demektir, traş olan bu duyguyu Allah rızası için terketmiş demektir.

Bundan hareket eden sülehâ, tevbe sırasında saçlarını traş ettirmişlerdir.

3) Hadiste geçen muhallikîn tâbirinden başın tamamının traş edilmesinin meşruiyeti anlaşılmıştr.

Çünkü Arapça yönüyle kelimenin sigası bu mânaya işâret eder. Hatta, bundan hareketle İmam Ahmed ve Mâlik, başın tamamının traş edilmesinin vacib olacağına hükmetmiştir. Kûfîler ve Şâfiîler tamamını traşın müstehab olduğunu söylemekle birlikte bir kısmının traş edilmesinin yeterli olacağına hükmederler. Hanefîler'e göre dörtte birin traşı yeterlidir, sadece Ebû Yusuf "yarısı" demiştir. İmam Şâfiî merhum ise: "En az üç saç telinin kesilmesi yeterlidir" demiştir. Bazı Şâfiîlerin, "Tek bir kılın kesilmesi de yeterlidir" dediği de rivayet edilmiştir.

Taksîr de halk gibidir, baştaki saçın tamamının kısaltılması efdaldir. Kesilen miktarın parmak ucu boyundan aşağı düşmemesi müstehabtır, daha kısa ile yetinse de, taksîr yerine gelmiş olur.

4) Hadis, şeriatın bir emrini yerine getiren kimseye dua etmenin meşruiyetine de delildir.

5) İki işten râcih olanı yapan kimseye duanın tekrarla yapılması müstehabdır.

6) İki tarzda da yapılması câiz olan bir işin râcihi varken mercûhunu yapan için de dua talebinin ve dua etmenin cevâzı. 926

DOKUZUNCU BAB

BİRİNCİ FASIL:

İHRAMDAN ÇIKMA (TAHALLÜL)

Tahallül, ihramdan çıkmayı yasaklardan kurtulmayı ifade eder. İhram, haccın mühim bir vecibesidir.

Mîkatta hacc veya umreye niyetle başlar. Aslında ihram haram kılma demektir, bir kısım helâlleri 926 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/28-30.

yasak kılarak devam eder. Öyle ise tahallül de helâl kelimesinden gelir ve ihramın getirdiği yasakların kalkması mânasına gelir.

* Umre için ihram giymiş olan Safâ ile Merve arasında sa'yi tamamladı mı, traş olur ve ihramdan çıkar.

* Hacc için ihrama giren, temettu ve kıran haccına niyet etmişse, Mina'ya gelip, yevm-i nahirde cemretu'l-Akabe'ye taş atıp, kurbanını kestikten sonr traş olur ve ihramdan çıkar. Bu söylenen sıraya uymak Hanefîlerde vâcibtir, uymayana dem (kurban) gerekir.

* Traş safhasına gelen ihramlı kendi kendine traş olabilir veya başkasını traş edebilir.

* Traş olan bir hacıya cima dışında bütün ihram yasakları helâl olur. İfâza tavafını yapınca o da helâl olur. Umre ihramından çıkmak üzere traş olana her şey helâl olur.927

] □ ةَّجَح يف # هاللّ ُلوسر َفَق□

و :لاق امُهْنَعَ ُ هاللّ

1□

ى ِض َر صاعلا نب ورمع نب هاللّدبع نع ـ□

و َحَبْذا : َلاَقف ؟حَبْذأ ْنأ َلْبَق ُتْقَلَحف ْرَعْشأ ْمَل : َلاَقف ُلُج َر َءاَجَف ُهَنوُلأْسَي ِساَّنلِل□ □□ □
َوْلا ِعاَد ىنمِب

لوسر َلِئُس اَمَف□

ج َرَح ًَو ِم ْرا : َلاَقف ؟ِيم ْرأ ْنأ َلْبَق ُت ْرَحَنَف ُرُعْشأ ْمَل : َلاَقف ُرَخآ ُهَءاَج َو□.

ج َرَح□.

. ئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .

[□و ْمِّدُق ٍءْىَش ْنَع َلِئُس َو ًرِهْخأ َر ّإ َلاَق ُلَعْفا َو ًَرَح ج □□ #

ي□

هالّل

1. (1461)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccında Mina'da, halkın meselelerini kendisine sorması için durmuştu. Bir adam gelip:

"(Ben kurbanın traştan önce olacağını) bilemedim ve kurbandan önce traş oldum?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"(Şimdi de kurbanını) kes, burada bir beis yok" cevabını verdi. Bir başkası daha gelip:

"(Taşı kurbandan önce atmak gerektiğini) bilemedim ve taşlamayı yapmadan kurban kestim" dedi.

Buna da:

"Şimdi taşını at, bunda bir mahzur yok!" diye cevap verdi. O gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a

"Şunu önce, yaptık"; "Bunu sonra yaptık" şeklinde takdim te'hirle ilgili her ne soruldu ise hepsine:

"Yap bunda bir mahzur yoktur!" diye cevap verdi." [Buhârî, Hacc 131, İlm 23, 46, Eymân 15; Müslim, Hacc 327, (1306); Muvatta, Hacc 242, (1, 421); Tirmizî, Hacc 76, (916); Ebu Dâvud, Menâsik 80, (2014); İbnu Mâce, Menâsik 74, (3051).]928

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Mina'da durduğu yer ve zamanla ilgili olarak ihtilâflar farklıdır. Bazıları öğleden sonra olduğunu ifade eder ki, bu durumda, haccın geri kalan menâsikinin hacılara açıklanması için imamın okuması teşrî edilen mutad hutbe olma ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Ancak cemreler arasında durduğu, konuştuğu da bazı rivayetlerde belirtilmiştir. Bu durumda, rivayetlerin hem hutbeden, hem de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, problemi olanların sorularına cevap maksadıyla yapmış olduğu konuşmalardan bahsetmiş olma ihtimalleri mevcuttur.

Soru sahiplerinin ismi açık değildir. Bunun sebebi, soru sahiplerinin bedevîler olmasından ileri geliyor, zîra bir rivayette هَنوُلَأْسَي ُبارْع ًا َناَ

ك "Bedevîler sorular soruyordu" açıklaması

gelmiştir.

Rivâyetler pek çok meselenin sorulduğuna işâret ederler. Râvilerin zikrettikleri meseleleri şöyle hülâsa etmek mümkün:

1- Kurbanın kesilmesinden önce traş,

2- Taşların atılmasından önce traş,

3- Taşların atılmasından önce kurbanın kesilmesi,

4- Taş atılmazdan önce ifâza tavafı,

5- Traşdan önce, taşlama ve ifâza tavafı,

6- Kurbandan önce ifâza ziyareti,

7- Tavaftan önce sa'y.

927 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/31.

928 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/31-32.

Fazla teferruata girmeden neticeye gelmek gerekirse: "Ulemâ, Mina' da yevm-i nahirde dört vazife bulunduğunu, bunların şu sırayla yapılmasının matlub olduğunu söylemekte icma eder: 1- Akabe cemresine taş atmak,

2- Kurban kesmek,

3- Traş (veya taksîr) olmak,

4- İfâza tavafı,

Bunlar arasında yapılacak takdim ve te'hirin de câiz olacağında, yani haccı ifsad etmeyeceğinde ulemâ ittifak ederse de, terettüp edecek hüküm hususunda ihtilâf ederler.

* İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Bu sıra bozulursa dem gerekir" der. Hanefîler, Saîd İbnu Cübeyr, Katâde, Hasan Basrî, Nehâî de böyle hükmeder.

* Şâfiî ve selefin cumhûru ve ashâbu'lhadis: "Caizdir, dem gerekmez" der. Sadedinde olduğumuz rivâyetler de bu hükme uygundur.929

ساًّنلا َناَكَف اهجاَ□

] ح ِ هاللّ ِلوسر َعَم ُتْج َرَ

خ :لاق ُهْنَعَ ُ هاللّ

2□

ى ِض َر كيرَش نب ةماسأ نعو ـ□

لوُقَي ناَكَف ؟ُهتْمَّدَق ْوأ ائيَش ُت ْرَّخأ َو َفوُطأ ْنأ َلْبَق ُتْيَعَس ; هاللّ َلوُسراَي ُلوُقَي ٍلِئاَق□ : ْنِمَف ،ُهَنوُتأَي

وبأ هجرخأ .

] َحَر□ َج ٌإ َلع ِر ُ◌لَج ٌرَتْقا َض ِرع ْ َض َملْسُم ٌو َ◌ ِوُه َظاَلِم ٌفذلِك َ◌لاَّذ ِب حَر ِ َج َ◌و َ◌كَله □□

عطَقلاب كلذ ههبش ،هباتعا م

لْسُم َض ْرِع َ ر »

ض َتْقا

نعمو ق »

هيضلاو مثا ج .

رحلا . »

دواد »

ضا َزْقِملاب .

2. (1462)- Üsâme İbnu Şerîk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte ben de hacca çıktım. Halk kendisine mürâcaat ediyordu. Gelenlerden bazısı:

"Ey Allah'ın Resûlü, tavaftan önce sa'y yaptım, bazı şeyleri vaktinden sonraya bıraktım veya vaktinden önce aldım (ne buyurursunuz, hükmü nedir?)" şeklinde soruyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:

"Bunda bir günah yok. Ancak bir kimse bir Müslümanın ırzını makaslarsa (gıybetini ederse) o zâlimdir. İşte günah işleyen ve kendini helâke atan odur." buyurdu. [Ebu Dâvud, Menâsik 88, (2015).]930

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen harec'den maksat günah denmiştir. Makaslama diye tercüme ettiğimiz tâbirden maksad da gıybettir. "Hacc menâsikinde takdimte'hir yapan günahkâr olmaz, ama gıybet eden günahkâr olur" denmek istenmiştir.

2- Mina'da kalındığı müddetçe yapılacak dört vazifenin icrasında tertibe riâyet edilmesi esas olmakla birlikte takdimte'hir gibi durumlarla tertibin bozulma hallerinde terettüp edecek hükümle ilgili olarak önceki hadiste açıklama yaptık, burada bir kere daha şöyle özetlemek mümkün:

* Şâfiî ve muhaddisler grubu hadisin zâhirini esas alarak takdimte'hirde bir şey gerekmez der.

* Ebu Hanife ve bazıları: "Takdimte'hir dem gerektirir" der.

* Bazıları "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "harec yok" demekle, "takdimte'hirde günah yok"

demek istemiştir, bu fidye ödenmesinin gereğini kaldırmaz" demiştir.

* Bazıları: "Taktim-te'hiri sehven yapana birşey gerekmez" demiştir.931

لِهَج ْره ِصَقُي ْمَل َو ْقِلْحَي ْمَل َو َضاَفأ ٌج َر امهْنَعَ ُ هاللّ□

لاق عفان نعو ـ3□:]

ى ِض َر َرمُع نبا َيِقَل□

كلام هجرخأ .

ضيِفُيَف ِتْيَبْلا ىلإ َع ِج ْرَي َّمُث َره ِصَقُي ْوأ َقِلْحيَف َع ِج ْرَي ْنأ ُه َرمأَف َكِلذ□].

3. (1463)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), ifâza tavafını yapmış, fakat cehâletle henüz traş olmamış, kısaltma da yaptırmamış bir adama rastladı. Adama, dönüp traş olmasını veya 929 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/31-33.

930 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/33-34.

931 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/34.

saçını kısaltmasını, sonra da Beytullah'a yeniden ifâza tavafında bulunmasını emretti." [Muvatta, Hacc 189, (1, 397).] 932

İKİNCİ FASIL

İHRAMDAN ÇIKMA VAKTİ

: رَحَن َو َرَّصَق ْوأ َقَلَح َّمُث َة ْرَمَجلا نَم َر ْنَ□

م لاق َرَمُع َّنأ] :امُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر رمع نبا نع ـ□

كلام هجرخأ

ثْيَبْلاِب َفوُطَي ىَّتَح َبيهطلا َو َءاَسِهنلا ّاَّإ ِهْيَلَع َم ُرَح اَم ُهَل َّلَح ْدَقَف ُهَعَم َناَك ْنإ ايْدَه□].

.

1. (1464)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Hz. Ömer (radıyallahu anh) buyurdu ki:

"Kim cemretu'l-Akabe'ye taşını atar, sonra traş olur veya kısaltır ve de -yanında olduğu takdirde-kurbanını keserse, kendisine ihramlı iken haram olanlardan -kadına temas ve koku hâriç- hepsi helâl olur. Bunların haramlığı Beytullah'a yapacağı ifâza tavafına kadar devam eder. İfâza yapınca onlar da helâl olur." [Muvatta, Hacc 221, (1, 410).]933

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ömer (radıyallahu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetine uyarak, bu konuşmayı Arafat'ta yapar. Hz. Ömer, Mina'da taşlama, kurban ve traştan sonra ihram yasaklarından ikisi hariç, diğerlerinin kalkacağını hatırlatır. Traşla hâsıl olan bu duruma ilk tahallül denir. İfâza tavafından sonra kadına temas ve koku sürünme yasağının da kalkmasına ikinci tahallül denir.

Böylece ihramdan tamamen çıkılmış olur.

2- İlk tahallülden itibaren helâl olan veya haramlığı devam eden şeyler hususunda selef ihtilaf etmiştir:

* İbnu Ömer'e göre -yukarıda belirtildiği üzere- ilk tehallülden sonra koku ve cimânın haramlığı devam eder.

* İmam Mâlik: "Sayd (av) yasak" der.

* İbnu Abdilberr مرح متناو ديصلا ولتقت "İhramda iken av hayvanı öldürmeyin" âyetine dayanarak: "Kendisine kadın haram olan kimsenin ihramı devam eder" der.

* Atâ ve bir grup âlim: "İlk tahallül ile kadın ve av dışındaki haramlar kalkar" demiştir.

* Şâfiî, Hanefî ve bir grup âlim: "İlk tahallül ile sadece kadına temas hâriç gerisi helâl olur"

demiştir.934

هَل ّلَح ْدَقف ِةبقعلا ةرمج ىنعي َة َرْمَجلا ىَم َر اَذإ[:لاق ههنأ ا□

. مُهْنَعَ ُ هاللّ

2□

ى ِض َر سابع نبا نع ـ□

كْس ِمْلاِب ُخَّمَضَتَي # هاللّ َلوسر ُتْيأَ َر ْدَقف اَنأ اّمأ :لاق ؟ ُبيِهطلاَف :َليِق□

ءاَسِهنلا ّ ِإ ِهْيَلَع َم ُرَح ٍّئَش هلُك□.

. وأ ْبيِط ٌوُه َ]. ئاسنلا هجرخأ

2. (1465)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Bir kimse cemretü'l-Akabe'ye taşını attı mı kendisine -kadın dışında- haram olan her şey helâl olur."

Onun bu sözü üzerine:

"Ya koku? (o da mı helâl olur?)" diye soruldu. Dedi ki:

"Gerçekten ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı misk sürünürken gördüm. Yoksa o koku değil miydi?" [Nesâî, Hacc,231, (5, 277); İbnu Mâce, Menâsik 70, (3041).]935

---

932 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/34.

933 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:6/35.

934 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/35-36.

935 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/36.

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) ilk tahallülden sonra sâdece kadına temasın haramlığını ifâza tavafına kadar devam ettirip geri kalanların helâl olduğunu belirtmektedir.

Koku ile alâkalı soru üzerine "...Misk koku değil mi?" demesi istifham-ı inkârî'dir. O hususta hiç şüphe olmadığını söylemek için böyle bir üslûba yer vermiştir.936

ءاَس□

م هاللّ لوسر اَهيف ّتلاإ ُري ِصَي بِتَّلا بِتَلْيَل ْتَناَك] :تلاق اهْنَعَ ُ هاللّ

3□

ى ِض َر ةملس مأ نعو ـ□

نْيَصهِمَ َق تُم َةَّيَمُأ بِبأ ِلَآ ْنِم ٌلُج َر ُهَعَم َو َةَعْم َز ُنْب ُبْه َو ّيَلَع َلَخَدَف ّتلاإ َراَصَف ،ِرْحَّنلا ِم□ . ْوَي

□ صيِمَقلا َكْنَع ْغ ِزْناف :لاق□

□ هاللّ َلوُسر اَي ِ هاللّ .

و َ :َلاق ِ؟ هاللِّدْبَع اَبأ اَي َتْضَفأ ْلَه :ٍّبْه َوِل # َلاَقف

□□ِ؟ هاللّ َلوُسرا

:

ي َمِل َو َلاق َّمُث□

هِسأ َر ْنِم ُهَصيِمَق ُهُب ِحاَص َع َزَن َو ِهِسأ َر ْنِم ُهَع َزَنَف□.

□□إ ُهْنِم

هلُك ْن ِم بِنْعَي ،اوُّل ِحُت ْنأ َة

هخ ُر

□

□ مُتْم ِرُح اَم□

□ ر ْمَجلا ُمُتْيَم َر ْمُتْنأ اَذإ ْمُكَل َص□

م ْوَي ا ذه َّنإ َلاَق□

□ تَّتَح َة

فَإذَا أَمْسَيْتُمْ قَبْلَ أَنْ تَطُوفُوا بِهَذَا الْبَيْتِ صِرْ تُمْ حُرُ مًا كَهَيْئَتِكُمْ قَبْلَ أَنْ تَرْمُوا الجَمْرَ النِّسَاءَ

. أخرجه أبو داود .

[□تَطُوفُوا بِهِ

3. (1466)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "(Veda haccında) yevm-i nahrın gecesinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beraber olma nöbeti bende idi. O akşam, Vehb İbnu Zem'a ve beraberinde Ebu Ümeyye ailesinden bir adam olduğu halde, kamislerini giymiş olarak yanımıza geldiler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Vehb (radıyallahu anh)'e:

"Sen ifâza tavafını yaptın mı Ey Ebu Abdillah?" diye sordu. Vehb:

"Hayır! Vallahi ey Allah'ın Resûlü, yapmadım!" deyince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Öyleyse şu kamisi çıkar!" dedi. Vehb, onu başından çıkardı. Arkadaşı da kamisini başından çıkardı.

Sonra Vehb sordu:

"Niçin (çıkarıyoruz) Ey Allah'ın Resûlü?"

"Çünkü bugün, cemreye taş attığınız takdirde ihramdan çıkmanıza, yâni size haram edilen her şeyin -

kadın hariç- helâl olmasına ruhsat tanındı. Eğer siz, Beytullah'ı tavaf etmeden akşama girerseniz, cemretü'l-Akabe'ye taş atmazdan önceki gibi haram olursunuz, bu hal Beytullah'ı tavaf edinceye kadar devam eder" diye cevap verdi." [Ebu Dâvud, Menâsik 83, (1999).]937

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, bu rivayete göre, Mina'da ilk tahallül ile tanınan ruhsatlar (kadına temas hariç diğer ihram yasaklarının kalkma ruhsatı), yevm-i nahrde, güneş batmazdan önce Beytullah'a ifâza tavafını yapma şartına bağlanmış olmaktadır. Bu şart yerine getirilmediği takdirde, yevm-i nahrin akşamından itibaren ihram yasakları geri gelmektedir. Sadedinde olduğumuz rivayet, kamis denen dikişli gömleğin çıkarılıp, dikişsiz ihram elbisesinin giyilmesinin emredildiğini göstermektedir. Bir başka ifadeyle, bu hadis esas alındığı takdirde, bayramın birinci günü Mina'da büyük şeytanı taşlama, kurban kesme ve traş olmadan sonra başlayan ilk tahallül (yani kadına temas dışındaki haramların kalkması), aynı gün içinde, güneş batmazdan önce ifâza tavafı yapılmadığı takdirde akşamın girmesi ile sona ermektedir.

Bu durumda, dikişli elbise giyme yasağı dahil bütün haramlar geri gelmekte ve ifâza tavafına kadar devam etmektedir.

Ancak, bu hadisle fukaha amel etmemiş, buradaki emri, tavafın, yevm-i nahirden başka güne te'hir edilmemesi için tağliz ve teşdid'e hamletmiştir. Ulemânın hükmüne göre, ifâza tavafı (ziyaret tavafı da denir) bayram günlerinden birinde (10, 11, 12 Zilhicce) yapılabilir. Ancak efdal ve sünnete uygun olanı bayramın birinci gününde (yevm-i nahr: 10 Zilhicce) yapılmasıdır. Bayram günlerinin dışına çıktığı takdirde dem gerekir.938

936 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/36.

937 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/37.

938 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/37-38.

لِيق ،لَّح إَّ□

لاق ام:]□

هجاَح ُرْيَغ ًَو ُّجاَح ِتْيَبْلاب ُفوُطَي□

هْنَعَ ُ هاللّ□

4□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

: ن ِم َكِلذ َّنإف : َليِق ِقيِتَعْلا ِتْيَبْلا ىلإ اَهُّل ِحَم َّمُ□

ث ىلاعَت ِ هاللّ ِلوَق ْنِم َلاق ؟ َكِلذ ُلوُقَت َنيأ ْنِم ِءاَط َعِل

ه ِرْمأ ْنِم َكِلذ ُذُخأي َناَك َو ُ ه□ #

: لْبَق َو ِف َّرَعُملا َدْعَب َوُه ُلوُقَي ٍّساَّبَع ُنْبا َنا□ .

ك َلاَقف

ف َّرَعُملا ِلْبَق□ .

دعب نأ :فقاومل مسا

ف َّرَعُملا نا□ «

.

»

خيشلا هجرخأ ِع

اَد َوْلا ِةَّجَح يف اوُّل ِحُي ْنأ ْمُه َرَمأ َني ِح].

فرعملاب فوقولا .

4. (1467)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) şöyle demiştir: "Beytullah'ı hacc maksadıyla olsun, başka maksadla olsun, her kim tavaf ederse tahallül etmiş (ihram yasaklarından çıkmış) olur."

(İbnu Abbâs'ın bu sözünü nakleden) Atâ'ya:

"Bunu neye dayanarak söylüyor?" diye soruldu. Şu cevabı verdi:

"Cenab-ı Hakk'ın şu sözüne dayanarak: □ ث ُمَّ ِحَم اَهُّل ىَلإ ِتْيَبْلا ِقيِتَعْلا"Sonra varacakları yer Beyt-i Atik'a müntehîdir" (Hacc 33). Kendisine şu cevap verildi:

"Ama bu, Arafat'ta vakfeye durulduktan sonra olacaktır."

Atâ bu cevap üzerine açıkladı:

"İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) bunun Arafat vakfesinden önce ve sonra olacağını söylerdi. Bu hükmü, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Veda haccı sırasında Ashâb'a verdiği ihramdan çıkma emrinden istinbat ediyordu." [Buhârî, Megâzî 77; Müslim, Hacc 206-208, (1244, 1245).939

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, bir âyetten ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir sünnetinden, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan fukahâya muhâlif bir istinbatını tevsik etmektedir. Hattâ rivâyetin Müslim'de gelen bir vechinde şu açıklayıcı ziyâde var:

"Benî Hüceym kabilesinden bir adam İbnu Abbâs'a:

"Halkın kalbine işleyen veya halkı fırkalara bölen şu fetva nedir? Beytullah'ı tavaf eden ihram yasaklarından çıkarmış?" diye sordu..."

Bu ziyade ibârenin de gösterdiği üzere, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) ümmetin tatbikatına muhalif bir istinbat, bir fetvada bulunmuş, bu da halk arasında bir kısım münâkaşalara sebep olmuştur.

Meselenin tavzihi kendisinden sorulduğu gibi onun yakınlarından da sorulmuştur. Sadedinde olduğumuz rivâyette, açıklamayı Atâ yapmaktadır.

Meseleyi şöyle özetleyebiliriz: Şârihlerin açıkladığı üzere, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Veda haccı sırasında -daha önce açıklandığı üzere- beraberinde kurbanlığı olmayanlara, umreden sonra ihramdan çıkmalarını emretmiş olma örneğinden hareketle,

"Kâbe'yi tavaftan sonra ihramdan çıkmak gereğine" hükmetmiştir. Halbuki ulemâ büyük çoğunluğu ile

-yine rivâyetlere müsteniden- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o davranışının sonradan neshedildiğini kabul eder ve ihramdan ancak Arafat vakfesinden sonra Mina, taşlama, kurban ve traş

menâsikinin ifâsından sonra çıkabileceğine hükmeder. İbnu Abâs'ın görüşüne az sayıda selef iştirak etmiştir. İshâk İbnu Râhuye bu azlardan biridir. Üstelik bütün ulemâ, hacc-ı ifrada niyet eden kimsenin Beytullah'ı tavaf etmekle ihramdan çıkması gerekmeyeceği hususunda hiçbir ihtilâfa düşmez.

Nevevî, kaydettiğimiz mâhiyette ulemânın ittifak ettiği durumu belirttikten sonra der ki:

"İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın âyetle ihticâcına gelince, âyette onun çıkardığı hükme hiçbir delil yok. Zîra "Sonra varacakları yer Beytü'l-Atîk'e müntehîdir" mealindeki âyetin mânası, "Kurban ancak Harem-i Şerif'de kesilir" demektir. Kesinlikle âyette, ihramdan çıkma emri diye bir şey yoktur.

Âyetin muradı ihramdan çıkma olsaydı Harem-i Şerif'e, kurbanlığın sadece gelişiyle, daha tavaf da yapmadan ihramdan çıkmak gerekirdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Veda haccında Ashab'a ihramdan çıkmalarını emretmiş olmasından hüccet çıkarmasına gelince, bunda da İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın hükmüne delil bulmak mümkün değildir, zîra Nebî (aleyhissalâtu vesselâm) onlara sadece o yıl için haccı umreye çevirmelerini emretti. Bu, hacc yapmak üzere ihram giymiş

kimsenin (haccını tamamlamadan) ihramdan çıkmasına delil olamaz."

939 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/38.

Kadı İyaz'ın kaydına göre bâzı âlimler İbnu Abbâs'ın bu sözünü te'vil ederek: "Bu söz, haccın (rükünlerinden birini kaçırarak o yıl haccını) yerine getiremeyenlerle ilgilidir. Böyleleri tavaf ve sa'yi yerine getirince ihramdan çıkar" demişlerdir. Ancak bu te'vil ihtimalden uzak bir yorumdur, çünkü İbnu Abbâs -bu meseleyle ilgili rivayetlerin- sadedinde olduğumuz vechinde "Beytullah"ı hacc maksadıyla olsun, başka maksadla olsun, her kim tavaf ederse ihramdan çıkar" demektedir.940

.

□□

عاَد َوْلا ِةَّجَح َماَع َنْل ِحُي ْنأ ُهَجا َو ْزأ□

ى نبلا َرَمأ] :تلاق اهْنَعَ ُ هاللّ□□

5□

ى ِض َر ةصفح نعو ـ□

ى

يْدَه َرَحْنأ ىَّتَح ُّلِحُأ َف يْدَه ُتْدَّلَق َو يِسأَر ُتْدَّبَل يِّنِإ :لاَق ؟َّلِحَت ْنأ َكَعْنَمَي اَمَف : ُتْلُق].

ىذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .

5. (1468)- Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zevcelerine, Veda haccı senesinde ihramdan çıkmalarını emretti. Ben:

"Siz niye ihramdan çıkmıyorsunuz?" diye sordum.

"Ben başımı telbid ettim, kurbanlığımı hazırladım, kurbanlığımı kesmeden ihramdan çıkamam" diye cevap verdi." [Buhârî, Hacc 34, 107, 126, Megâzî 77, Libâs 89; Müslim,Hacc 186, (1229); Muvatta, Hacc 180 (1, 394); Ebu Dâvud, Menâsik 24, (1806); Nesâî, Hacc 40, (5, 136) 67, (5, 172); İbnu Mâce, Menâsik 72, (3046).]941

AÇIKLAMA:

1- Telbid burada saçların dağılmasını önlemek için hususî maddelerle yapıştırmaktır. Hacc sırasında uzun müddet ihramda kalacakların saçlarını bir şeyle yapıştırarak telbid yapmaları âdet idi.

2- Bu hadis, bir önceki hadiste İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın tavaftan sonra ihramdan çıkılır hükmünü cerheden rivayetlerden biridir.942

□□لَحُي ْمَلف

#

□□هجَحِب ُهُباَحْصأ َّلهأ َو ٍةَرْمُعِب

□□هاللّ ُ َعَنْهُما لاق :[ّلهأ ّبَنلا

6□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

. ملسم هجرخأ .

مُهُتَّيِقَب َّلَح َو ِهِبا َحْصأ ْنِم]

#

نْدَهْلا َقاَس ْنَم ًَو ُنبَّنلا

6. (1469)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Veda haccında) umre için ihrama girdi. Ashabı ise (radıyallahu anhüm ecmain) hacc için ihrama girdi.

(Mekke'ye varınca) ne Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ne de beraberinde kurbanlıkları olanlar ihramdan çıkmadılar. Geri kalanlar ihramdan çıktılar." [Müslim, Hacc 196, (1239).]

Not: Bu bahis 1278-1325 arasında işlenmiştir. 1288 ve 1292'de açıklanmıştır.943

طِشَتْمَت ْمَل ْتَّلَح اَذإ ُةَم ِرْحُملا ُةأَرملا :ُلوُقي امُهْنَع ُ هالّ

لاق عفان نعو ـ7:]

ى ِض َر َرَمُع َنبا َناك

ا

هَيْدَه َرَحْنَت تَّتَح ائْيَش اَه ِرْعَش ْنِم ْذُخأَت ْمَل ٌنْدَه اَهَل َناَك ْنإ َو ا].

هِسأ َر ِنو ُرُق ْنِم َذُخأت تَّتَح .

رعشلا نم رئافضلا نه .

سأ َّرلا ُنو ُرُقو » .

كلام هجرخأ «

7. (1470- Nafi (rahimehullah) anlatıyor

"İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "İhramlı kadın, ihramdan çıkınca, saç örgülerinin ucundan bir miktar kesmedikçe taranmaz. Şâyet kurbanlığı varsa, kurbanı kesilinceye kadar saçından hiçbir şey kesemez." [Muvatta, Hacc 163, (1, 387).]944

AÇIKLAMA:

940 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/39-40.

941 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/40.

942 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/40.

943 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/41.

944 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/41.

İhramlının vücudundan kıl koparması ihram yasaklarından biridir. Taranmak ise kıl koparmaya sebep olacak bir davranıştır.

Kurban kesilmezden önce traş olunmama emri, bizzat Kur'ân-ı Kerim'de tesbit edilen hacc menâsikinden biridir: "Kurban yerine (Mina'ya) varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin" (Bakara 196). (1461 numarada bu mevzu açıklandı.)945

ONUNCU BÂB

KURBANLAR (HEDY VE EDAHİ)

Bu babta on iki fasıl vardır

BİRİNCİ FASIL

KURBANLARIN VACİB OLUŞU VE SEBEPLERİ

İKİNCİ FASIL

KEMİYET VE MİKTARI

ÜÇÜNCÜ FASIL

KURBAN OLABİLECEK HAYVANLAR

DÖRDÜNCÜ FASIL

KURBAN OLMAYACAK HAYVANLAR

BEŞİNCİ FASIL

KURBANLIKLARIN İŞARETLENMESİ

ALTINCI FASIL

KESME ZAMAN VE YERİ

YEDİNCİ FASIL

KESMENİN ÂDÂBI

SEKİZİNCİ FASIL

KURBANLARDAN YEME BAHSİ

DOKUZUNCU FASIL

HELAK OLAN KURBAN HAKKINDA

ONUNCU FASIL

KURBANLIGA BİNMEK

ON BİRİNCİ FASIL

KURBAN KESEN MUKİM (MEKKELİ) İHRAM GİYER Mİ?

ON İKİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

KURBANINVACİB OLUŞU VE SEBEPLERİ

UMUMÎ BİLGİLER

Kurban, kelime olarak برق kökünden mastardır, yaklaşmak mânasına gelir. Dinî bir ıstılah olarak Allah Teâlâ'yı râzı ederek yakınlığını kazanmak için kesilen hayvana kurban denir.

İnançtan dolayı kurbanda bulunmak, hemen hemen bütün dinlerde vardır. Tarih boyunca her millet, inancına göre nazarında kıymetli olan bir şeyi, uluhiyet adına kurban etmeyi müesseseleştirmiştir.

945 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/41.

Kur'ân-ı Kerim, kurban müessesesinin Hz. Âdem (aleyhisselam)'in çocuklarıyla birlikte başladığını haber verir:

"Onlara Âdem'in iki oğlunun gerçek olan haberini oku: Hani onlar (Allah'a) yaklaştıracak birer kurban takdim etmişlerdi ve ikisinden birininki kabul olunmuş, öbürününki kabul olunmamıştı..." (Maide 27).

Böylece âyet, ulûhiyete yaklaşmak maksadıyla kurban sunma ibâdetinin insanlıkla birlikte başladığını gösterir.

Âyette kabul edildiği belirtilen kurban Hâbil'e aitti ve bir koçtu. Kabul edilmeyen de Kâbil'e aitti ve ekindi.

Şu halde, kurban deyince bunun mutlaka bir hayvan olması gerekmez, başka şey de kurban olabilir.

Nitekim, ne zaman başladığı kesin olarak bilinmese de, insanın kurban edilmesi de târihin yaygın vakalarından biridir. Kur'ân-ı Kerim Hz. İbrahim (aleyhisselam)'le ilgili olarak buna da yer verir. Hz.

İbrahim'e rüyasında, ilk olan oğlu İsmâil'i kurban etmesi emredilir (Saffat 102). Bazı rivayetlerde on üç yaşında olduğu belirtilen çocuğu kurban etme hazırlığı yapılır ve kesileceği sırada çocuğa bedel kesilmek üzere koç indirilir.

Bu âyet insan kurbanı meselesinde mânidardır. Zîra insanlık tarihinde pek yaygın olan bu geleneğin İlâhî bir menşe'den kaynaklanmış olabileceğini ifade eder. Bunu söylemeye sevkeden husus, büyük müfessir Fahreddin Râzî hazretlerinin de kaydettiği üzere İslâm ulemâsının, "meşru olmayan bir şeyin peygamberlere rüyasında da olsa emredilmeyeceği"ni prensip olarak kabûl etmiş olmalarıdır. Bu prensipten hareketle, daha önce meşru olan bir prensibin Hz. İbrahim'den sonra neshedildiği söylenebilir.

Arapça'da Kurban kelimesinden ziyâde Udhiye kelimesi kullanılır, cem'i edâhîdir. Kurban kesilen güne yevmü'l-edhâ denir.

Kurbanın dindeki hükmü hususunda âlimler ihtilaf eder. Bir kısmı vâcib demiş ise de diğer bir kısmı buna karşı çıkmıştır. İbnu Hazm "Sahâbeden hiçbirisi buna vâcib dememiştir" der. Cumhur da

"Kurban vâcib değildir" demiştir. Ancak dinin teşriatından olduğu da kesindir. Cumhur, "Kifaye bir sünnet-i müekkededir" der. Şafiî hazretleri de bu görüştedir.

Ebu Hanife hazretleri: "Zengin olan mukime vacibtir" diye hükmeder. İmam Mâlik "mukim" kaydı koymadan vâcib hükmüne varır. Hanefîlerden Ebu Yusuf, Mâlikîlerden Eşheb vâcib hükmüne muhalefet ederek Cumhur'un görüşüne katılırlar.

Ahmed İbnu Hanbel: "Gücü olanın terketmesi mekruhtur" der ve vücûbuna hükmeder.

İmam Muhammed: "Terkine ruhsat olmayan sünnettir" der.

Tahâvî: "Biz de bu görüşteyiz, âsârda vâcib olduğunu te'yid eden bir delil yok" der.

Kurbanın vâcib olduğunu söyleyenleri te'yid eden en kavî delil Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'nin rivayet ettiği şu hadistir: اَن ًَّصُ

م َّنَب َرْقَي ًَف

هحَضُي ْمَلف ةَعَس َدَج َو ْنَم "Kurban kesecek güçte

olup da, kesmeyen namazgâhımıza yaklaşmasın."

Bu hadisteki vaîdin üslûbundaki şiddet, Hanefîler'i, kurbanın vacib olduğu hükmüne sevketmiştir.

Hatta Ebu Hanife (rahimehullah)'nin "farz" dediği de rivayetler arasındadır. Vacib diyenlerin dayandığı başka hadisler de var.el-Hidâye'de Hanefî görüş şöyle özetlenmiştir: Kurban hür, mukim, zengin her Müslüman'a kurban gününde kendi nâmına ve küçük çocuğu namına vacibtir. Vâcib hükmü, Ebu Hanife ile ashabından İmam Muhammed, Züfer, Hasan ve bir rivayete göre Ebu Yusuf'un içtihadlarıyla sübût bulmuştur. Ebu Yusuf'un "sünnet" demiş olduğunu da belirttik.

Son olarak şunu da belirtelim: Araplarda kurbanın birçok çeşitleri var ve her biri bir başka kelime ile ifâde edilmektedir. Mesela; -bir kısmı önümüzdeki hadislerde geleceği üzere- fara', atîre, akîka, udhiye, hedy hep ayrı ayrı kurban çeşitleridir. İslâm dini bir kısmını yasaklamış, bir kısmını bazı kayıtlarla serbest bırakmış ve hattâ vâcib kılmıştır. Bazıları hakkındaki hüküm ihtilâflıdır. Dilimizde hepsi kurban kelimesiyle kayıtlanarak ifade edilir.946

Udhiye Ve Hedy: İslâm devrinde intikal eden kurban çeşitlerinden iki tanesini biraz açıklamakta gerek var. Zîra, önümüzdeki bahislerde gelecek hadisler bunlarla ilgili ve dolayısıyla bu tâbirler sıkca geçecek. İyice bilinmediği takdirde iltibaslar olabilir.947

Udhiye: Kurban bayramında, zengin, mukim ve hür olan Müslümanlar tarafından kesilmesi gereken kurbandır. Bunun kendine mahsus teferruatı vardır.

Hedy: Haccda kesilen kurbandır. Kâbe-i Muazzama veya Harem için hediye edilen kurbanlık hayvana hedy denir. Dilimizdeki hediye kelimesi de aynı kökten gelir.

Esasen hacılar müsafir sayıldıkları için onlara udhiye kesmek vâcib değildir, dilerlerse nâfile olarak keserler. Temettu veya kıran haccı yapanlar, bir yıl içerisindeki iki ayrı ibadeti yapmış olmanın şükrü olarak bir kurban keserler. Haccda kesilmesi vacib olan bu şükür kurbanı hedy sınıfına girer. Umre yapanlar veya hacc-ı ifrad yapanlar nâfile olarak kurban kesmek isterlerse bu da hedy sınıfına grer.

Ayrıca, hacc menasikinden vaciblerin terki veya vacib olan sıranın bozulması gibi durumlarda hacca giren "eksiklik"lerin telâfisi için bazı ceza kurbanları vardır. Şu halde bu ceza kurbanları da hedy sınıfına girer.

---

946 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/43-45.

947 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/45.

Hedy kurbanlarının Harem dahilinde kesilmesi vâcibtir. Udhiyeler her yerde kesilebilir.948

بلع ّنإ ُساَّنلا اَهُّيأ اَي :ُلوُقَ

ي هاللّ َلوسر ُتْعِمَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر ميلس نب ِفَنْخ ِم نع ـ□

□

.ةَّيِبَج َّرلا اَهنوُّمَسُت يِتَّلا]

نو□

بِه ؟ةَ َريِتَعْلا اَم□

رْدَت ْله . ة َريِتَع َو ةَي ِحْضُأ ٍماَع هِلُك يف ٍتْيَب ِلْهأ هِلُك□

بجر يف حبذت ةاش انه ة .

« و َ ُدارَملا َو ريتعلاب .

» ننسلا باحصأ هجرخأ

1. (1471)- Mihnef İbnu Süleym (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim şöyle buyurmuştu: "Ey insanlar, her aile sâhibine her sene bir kurbanlık, bir de atîre borç olmuştur. Atîre'nin ne olduğunu biliyor musunuz? O, recebiye dediğiniz şeydir." [Tirmizî, Edâhi 18, (1518); Ebu Dâvud, Dahâya 1, (2788); Nesâî, Akîka 6, (7, 167-168); İbnu Mace, Menâsik 2, (3125).]949

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Arafat vakfesi sırasında yaptığı konuşmalardan biridir. Mina'da kurban kesmesi gereken hacılara, bu mevzuda bilgi vermiş olmaktadır.

2- Atîre, Receb ayında kesilen kurbanın adıdır.

3- Kurban kesmenin vâcib olduğuna hükmeden ulemâ bu hadisle istidlâl etmiştir. Ancak kurbanın vâcib olmadığına hükmedenler "siganın vücûb ifade etmede sarih olmadığını" ileri sürerek bu istidlâli reddederler.

4- Bu hadiste atîre denen Receb ayında kesilen kurbanın da gerekli olduğu ifade edilmektedir. Ancak kurbanın vacib olduğuna hükmeden âlimler atîrenin vacib olmadığını söylerler.

Hatta م

س ا

“ بِف ةَ رَيِتَع وَ عَ رَف "İlk doğan yavruyu kurban etmek, atîre kurbanı kesmek İslâm'da yoktur" gibi câhiliye devri kurban çeşitlerini yasaklayan rivâyetleri de nazar-ı dikkate alan âlimlerden bazıları kerâhetine de hükmetmişlerdir. Buharî'nin bir rivayetinde, مِهِتَيِغا وَطِل هُنوُحَبْذَي اوُناَك

و

ziyâdesiyle, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın, bu kurbanlar putlar adına kesildiği için, yasak koyduğu anlaşılmaktadır.

İmam Şâfiî, Allah adına olduğu takdirde cahiliye devrindeki isimler altında kurban kesilebileceğine, câiz olduğuna hükmederek, sadedinde olduğumuz hadis gibi cevaz ifâde edenlerle, yukarıda kaydettiğimiz rivayette olduğu gibi yasaklayanları te'lif eder.950

نَحْض ا ِم وَيِب ُت رِمُأ :# هاللّ َلوسر اق

ل [ل

: اق امُهْنَعَ ُ هاللّ

2

ى ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ

نَتْنُأ ةَحينَم َّإ دِجأ ًل نإ َتيأ َرأ ِ هاللّ َلوسرا :

ي ٌلُج َر ُهَل َلاَقف

ةَّم ا ِهِذهل بلاعَت ُ هاللّ ُهَلَعَج اديِع.

□ كِلذف ، َكَتَناَع ُقِلْحَت□

□ و َكَب ِرَاَش ُّصُقَت َو َك ِرَاَفْظأو َك ِرَعَش ْنِم ُذُخأَت ْنِكل

و َ: َلاق ؟اَهِب ِهَحَضأفأ

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ ى

لاعَت ِ هالّل َدْنِع َكِتهي ِحْضُأ ُمامَت].

2. (1472)- Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

948 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/45.

949 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/45-46.

950 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/46.

"Kurban gününü bayram olarak kutlamakla emrolundum. Onu bu ümmet için Allah bayram kılmıştır"

buyurmuştu. Bir adam kendisine:

"Ey Allah'ın Resûlü! Ben iâreten verilmiş bir hayvandan başka bir şeye sahip değilsem, onu kesebilir miyim?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır, dedi, ancak saçını, tırnaklarını kısaltır, bıyıklarından alır, etek traşını olursun. Bu da sana Allah indinde bir kurban yerine geçer." [Ebu Dâvud, Edâhî, 1 (2789); Nesâî, Dahâya 2, (7, 213).]951

هجرخأ .ِة

أرَملا ِنْطَب يف أَّمَع ى ِهَحَضُي ْنُكَي ْمَل امُهْنَعَ ُ هالّل]

عفان نعو ـ3□]

ى ِض َر َرَمُع َنْبا َّنأ□

كلام .

3. (1473)- Nâfi' (rahimehullah) anlatıyor: "(Ailenin her ferdi için kurban kesmek gerektiği görüşünde olan) Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), anne karnındaki çocuk adına kurban kesmezdi."

[Muvatta, Dehâyâ 13, (2, 487).]952

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kurban gününün, İslâm ümmetine Cenab-ı Hakk tarafından bayram kılındığını haber vermektedir. Her Müslüman bu bayrama imkânı nisbetinde katılacaktır.

İmkânı olan kurban kesecektir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, imkânı olmayan, elinde sütünden ve yününden istifâde etmek üzere iâreten verilmiş bir dişi hayvandan başka bir şeyi bulunmayan kimsenin sorusu üzerine verdiği cevaptan anlıyoruz ki, bayrama katılmak için imkânları zorlamaya gerek yoktur. Bayram günü saç traşı olmak, uzamış olan bıyıkları, tırnakları kesmek, gerekiyorsa etek traşı da olup bedenen temizlenmek, yeni, temiz elbiseler giyinmek gibi, bayram gününün hürmetine uygun bir ahvâle bürünmek de, mânevî kazanç yönünden kurban kesmiş kadar Allah nazarında makbul olacağını belirtiyor.

2- Hadiste geçen menîha, bir kimsenin bir başkasına, sütünden ve yününden istifade etmesi için belli bir süre ile âriyet olarak bıraktığı bir hayvandır; deve, keçi, koyun olabilir. Bu temlik değildir, âriyettir, bir müddet sonra eski sâhibine iâde edilecektir. Bunun kurban edilmesi, imkânı zorlamanın ötesinde, emânete ihânet mânasını da taşır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna müsâade etmiyor.

3- İslâmî bayram nasıl kutlanmalı?

Makina insanın hayatına girdikçe, insanın yaptığı işleri makinalar yapmaya başladıkça, insanın boş zamanı artmıştır. Günümüzde makina, geçmiş devirlerde olduğu gibi sadece insan adalelerinin yerini almakla kalmamış bizzat beynin de yerini almıştır. Otomasyon denen bu yeni hâdise, iktisadî hayatı, iş hayatını, çalışma ve istirahat sistemini buna bağlı olarak beşerî, içtimâî münâsebetleri allak bullak etmiştir ve bilgisayar dediğimiz bu yeni teknik geliştikçe tesirini daha da artıracaktır.

Mevzumuz açısından, meselenin bizi ilgilendiren bir yönü var: Gittikçe artan bu boş vakitleri nasıl değerlendirelim? Günümüzde, boş vaktin değerlendirilmesi problemine çözüm olarak eğlence gösterilmektedir. Piknik, gezi, müzik... bütün çeşitleriyle eğlence. Bu çözüm, başka problemler getirmede, içki, kumar, uyuşturucu, sefahat, serseriyâne bir hayat, cinayet.. gibi başka problemler getirmektedir. Bir başka ifâde ile atâlet ve aylaklık, pek çok kötülüklerin yeşerdiği fidelik rolünü oynamaktadır.

Öyle ise Müslüman olarak bizler, boş vaktin değerlendirilmesi meselesinde Kur'ân ve hadis ne gibi çözümler getirmişler, neler teklif etmişler, bunu bilmek, araştırmak zorundayız. İşte böyle bir ihtiyacı duyduğumuz anda, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haftalık bayramımız olan cuma gününün, yıllık bayramlarımız olan Ramazan ve Kurban bayramlarının nasıl geçirilmesini, ne şekilde kutlanmasını tavsiye ettiğini bilmemizde fayda var. Mezkûr günlerin geçirilmesinde vaz'edilen prensipleri yakaladık mı, bunlar dışında karşımıza çıkacak bütün boş vakitlere aynı prensipleri uygulayıp, aynı ölçüler çerçevesinde değerlendirebiliriz.

Şu halde cuma ve bayramlarla ilgili prensipleri, bütün boş vakitlerin geçirilmesinde muhtaç olunan bir rehber olarak görebiliriz.953

951 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/47.

952 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/47.

953 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/47-48.

BAYRAM TELÂKKİSİ:

İslâm'ın tatil anlayışını bütünüyle kavramada bilinmesi gereken bir diğer nokta "bayram telâkkisi"dir.

İslâm bu noktada da hususiyet arzeder. Çünkü İslâm'a göre bayram, tamamen muattal veya sırf eğlenceyle geçirilecek bir tatil müddeti değildir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bayramı "yeme, içme ve Allah'ı zikir günleri" olarak tavsif ve tarif etmiştir. Bayramın bütün Müslümanlarca böyle telâkki edilmesini sağlamak maksadıyla Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fiilî tedbir aldığını da görmekteyiz. Muvatta'da kaydedilen bir rivayete göre, Abdullah İbnu Huzâfe'yi Kurban Bayramı sırasında Mina'da hacılar arasında dolaşarak:

"Bu günler yeme, içme ve Allah'ı anma (zikrullah) günleridir" diye ilân etmek üzere vazifelendirmiştir. Büdeyl İbnu Verka da insanları devesine binmiş olarak takip edip: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sizlere bugünlerde oruç tutmamayı emrediyor, bu günler yeme içme günleridir" diye ilânda bulunanlardandır.

Açıklanacağı üzere, İslâm'ın bayram telâkkisinde yeme, içme, eğlence ve zikrullah birlikte yer alır.

Birini diğerinden ayırmak mümkün değildir.

Bayramda Zikr: Helâl kılınan eğlence ve izhâr-ı sürur havasının, meşru hududu taşmayacak şekilde ileri götürülmesini önlemek maksadıyla bayramın dinî yönünü belirtmeye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) husûsî bir ehemmiyet atfetmiştir. Buhârî'nin bir rivayetinde belirtildiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kurban Bayramı hutbesinde şunları söylemiştir: "Bugün bayramdır. Bayramımıza önce namaz kılarak başlıyoruz. Sonra evlerimize dönüp kurbanlarımızı keseceğiz. Kim bu şekilde hareket ederse bayramı sünnetimize uygun olarak kutlamış olur."

Haftalık bayram olan cuma için de aynı esas câridir. Çünkü, cumanın da kendine has namazı ve dinî telkinâtın yapıldığı hutbesi mevcuttur. Ayrıca hadisler, cuma namazına mümkün mertebe erken gelmeyi emreder. Şu halde bayrama has serbesti faaliyetlerin, namaz ve hutbe vâsıtasıyla mânevî bir hava ile dolduktan sonra başlatılıp, devam ettirilmesi esastır. Bu durum, bir kısım aşırılıkları frenleme âmili olacaktır.954

Bayramda Yeme ve İçme:

Bayram günleri oruç yasaklanmıştır. Bilhassa Kurban ve Ramazan bayramlarında oruç tutmak kesinlikle yasaktır ve "haram"dır. Cuma günü için de kerâhet esastır. Perşembeden başlamaksızın, sâdece cuma için oruç tutanlara Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) oruçlarını bozdurmuştur.

Bayramlarda teşvik edilen "yeme" ve "içme"nin helâl dâiresinde olacağı açıktır. Zamanımızda, bir kısım gâfil Müslümanların batılıları takliden bayramlarda, tatillerde yer verdikleri aşırılıkların hiçbir dinî ruhsatı yoktur.

Bayramda Eğlence:

Bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in tatbikâtı, bayram günlerinde eğlencenin de câiz olduğunu göstermektedir. Hattâ, âlimler nebevî tatbikâta dayanarak: "Bayramlarda (eğlenerek) sürur izhâr etmek, dinin şeâirindendir" demişlerdir.

Bu mûteber kitaplarımızda gelen rivayetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayram günlerinde, davula vurarak şarkı söyleyen câriyeleri[955] dinlediğini, yine hem çalıp, hem oynayan Habeşîleri seyrettiğini ve zevcelerine seyretmeleri için müsaade ettiğini göstermektedir. Hazreti Âişe'den farklı şekillerde rivâyet edilen bir hâdise şöyle: "Bir bayram günü, kulağımıza gürültü ve çocukların bağrışmaları gelmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalkıp (kapıdan dışarı baktı). Meğer, bu gelenler çalıp oynayan bir Habeşli gruptu, harbeleri (küçük kılınç) kalkanlarıyla oynuyorlardı.

Çocuklar da etraflarında halka olmuş, onları seyrediyorlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Aişe, sen de gel, seyret" dedi.

[954] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/48-49.

[955] Cariye kelimesiyle, büluğa ermeyen kız çocukları veya köle kadınlar kastedilir.

Bir başka rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Humeyra onlara bakmak istemez misin?" diye sorar. Hz.Âişe de: "Evet" deyince çağırır.

Oyunun, Mescid-i Nebevî'nin içinde kılıç (harbe) ve kalkanlarla oynandığını belirten rivayetler hâdisenin devamını Hz. Âişe'den şöyle naklederler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kapıda durup beni arkasına aldı. (Başını ensesine koymuş) (..) halde duruyor ve oynayanları seyrediyordum.

Bıkıncaya kadar böyle devam ettim. Bir ara "Yeter mi?" dedi. "Evet" dedim. "Öyleyse çekil" dedi."

Başka rivayetler de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Aişe'nin kendi arzusuyla seyre son verinceye kadar bakmasına müsaade ettiğini belirtir.

Ebû Hüreyre'nin bir rivâyetine göre, bir seferinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda Habeşliler harbeleriyle birlikte oynarken, Hz. Ömer (radıyallahu anh) çıkagelir. Derhal yere eğilip, avuçladığı çakılları atacağı sırada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale eder: "Ey Ömer, bırak onları, zîra bunlar Benî Erfide'dir (Habeşlilerdir)"956 der.

Başka bir vak'aya ait olması kuvvetle muhtemel bulunan bir diğer rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oynayan Habeşliler'e rastladığı zaman onlara takdirlerini ifâde ettikten sonra şunu da ilâve eder: "Yahudiler ve Hıristiyanlar bilsinler ki, bizim dinimizde genişlik vardır." Rivâyet, bu minval üzere devam eden oyuncuların, Hz. Ömer'in çıkagelmesiyle dağıldığını belirtir.

Bir kısım âlimler, yukarıdaki hadisten kadınların, yabancı erkeklerin fiillerini seyretmesinin câiz olacağı hükmünü çıkarmış, bazıları da bu cevazı "şehvet nazarıyla bakmamak" veya "fitne kokusu olmamak" şartlarıyla kayıtlamışlardır.

Şehvet duyma ve fitne çıkma ihtimali hâlinde, nazarın haram olduğunda ittifak vardır. Keza kadınların yabancı erkeklere karşı örtünmesi gereği de hadisten çıkarılan bir diğer hüküm olmuştur.

Bayram günü musikî dinlenmesini tecviz eden rivayet de mevcuttur. Buhârî ve diğer kaynaklarda gelen bir rivayet şöyle: Yine Hz.Aişe anlatıyor: "Yanımda iki câriye def çalıp Buas Harbi üzerine (düzülmüş hamâsî) türküler söylerken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) içeri girdi. Yatağın üzerine sırtüstü uzanarak yüzünü örttü. Az sonra (babam) Ebû Bekir girdi. Türkü okuyan câriyeleri görünce:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda şeytan sazı ha!" diye bana kızdı ve câriyeleri azarladı. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karşı koyarak: "Ey Ebû Bekir, bırak onları söylesinler, her milletin bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır" dedi. Onlar sohbete dalıp, ilgileri kesilince câriyelere göz ettim, hemen sıvışıp çıktılar."

Ahmed İbnu Hanbel: "Gücü olanın terketmesi mekruhdur" der ve vücûbuna hükmeder.

Bir kısım âlimler, bu rivayete dayanarak, köle olmasa bile câriyenin957 sesinden şarkı dinlemenin câiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır: "Zîra derler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in câriyeleri dinlemesini takbih etmedi, aksine, onun takbihini takbih etti ve câriyeler de Hz. Aişe'nin kendilerine işaret etmesine kadar şarkı söylemeye devam ettiler."

Mescidde Eğlence mi? Yukarıdaki hadis karşımıza şöyle bir soru çıkarmaktadır: "Mescidde çalgılı, türkülü eğlence câiz olur mu?"

Bu meselenin münâkaşasını âlimler yapmış, leh ve aleyhte görüşler beyân etmiştir. Esas olan, bazı şartlar ve kayıtlar altında cevazıdır.

İslâm'ın, eğlencede bile faydalılık -ve düşmana karşı kuvvet kazanma- imkânlarını arama esprisini göstermek maksadıyla, bu mevzuda Buharî şerhinde Aynî'nin yer verdiği bir pasajı özetleyeceğiz

"El-Mühelleb der ki: "Mescid, Müslüman cemaatin emrine konulan bir müessesedir. Hangi amelde dinin ve din mensublarının menfaati bir araya gelirse, mescidde o amelin icrası câizdir. Harbe oyununa gelince, bu insan uzuvlarının, savaşa karşı mahâret kazanması için yapılan bir idmandır. Bu idman (işi, düşmana karşı harp hazırlığı olduğu için, din ve ümmetin menfaatine olması hasebiyle) mescidde veya başka bir yerde yapılması câizdir."

Şârih, zikredilen bu şartlar tahtında mescidde bu ve benzeri oyunların câiz olması gerektiğine dâir şahsî kanaatini belirttikten sonra aleyhteki görüşü de kaydeder. Buna göre, Ebû'l-Hasen el-Lahmî şunları söylemiştir: "Mescidde harbe ile oynamanın cevâzı, hem âyet ve hem de hadislerle neshedilmiştir. Kur'ân'da: "Allah'ın, yüce tutulmaları ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde, insanlar sabah akşam O'nu tesbih ederler" (Nur 36) âyeti, sünnette de Resûlullah 956 Fethu'l-Bâri : 3/97. Bu son cümleden, İbnu Hacer, Resûlullâh (aleyhissalâtü vasselâm)'ın şunu demek istediğini anlar: "Bu onların işidir, âdetleridir ve mübahdır da". Bu yüzden Resûlullâh (aleyhissalâtü vasselâm) hoş karşıladı.

957 Tekrar hatırlatalım: Câriye kız çocuğu ve köle kadınlar mânâlarına gelir. Ayrıca bu câriyelerin isimleri ve kimlerin kızları oldukları belirtilir.

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Mescidlerinizi çocuklarınıza ve delilerinize karşı koruyun" hadisi bu cevazı neshetmiştir. Ancak el-Lahmî'ye karşı çıkanlar:"

1- Hadis zayıftır.

2- Ne hadiste, ne de mezkûr âyette iddia edilen neshe delâlet eden bir sarahat yoktur.

3- Ne de, cevaz ifâde eden hadisle, bunu neshettiği ileri sürülen âyet ve hadisin vürûd yönüyle önceliksonralığa sâhip olduklarına dâir tarihî bir ipucu vardır" demişlerdir. Şâfiî şârihlerinden İbnu Hacer de meseleyi aynı şekilde nakleder ve cevazın esas olduğunu belirtir. Mezkûr hadisi açıklarken, Bâbanzâde Ahmed Naim de şunları ilâve der: "Harbeler yani kısa mızraklarla oynanan oyun, âdi oyun değildir. Yakın vakitlere kadar seyrettiğimiz kılıçkalkan oyunu, cirit oyunu gibi düşmana karşı silâh istimâlinde idman peyda etmek için oynanır. Düşmana karşı hazırlık sayıldığı için mübah olmuş, hatta mescidde bile oynanması tecviz buyurulmuştur."

Buhârî, şârihlerinden el-Kirmânî, bu meyanda daha kesin, daha yakînî görüşünü şöyle dile getirir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'yi Habeşîlerin oyunlarını seyretmeye terketmesi (tesâdüfî bir vak'a olmayıp) şuurlu bir hâdisedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu husustaki sünnetin zaptedilip, bu muhkem harekâtın, arkadan gelen nesillerin bir kısmına intikal etmesi ve onlar tarafından bunların öğrenilmesi için (kasden müsaade etmiş)tir."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetindeki bu kasıdlı olma hâlini te'yid eden bir rivayet de şöyle: "İyâz el-Eş'arî, Enbâr'da bir bayram geçirir. (Halkın eğlenceye yer vermediğini müşâhede ederek hayretini gizleyemez ve şöyle) der: "Niçin bunları, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında yapıldığı şekilde, def çalıp eğleniyor görmüyorum?"958

DİNLENME VE İSTİRAHATIN VASITA, YER VE ZAMANLARI

"İslâm boş zaman kabûl etmez" derken, istirahatı reddeder mânası çıkarılmamalıdır. Bizzat Kur'ân-ı Kerim'de dinlenme ve istirahata yer verilir. Hattâ en iyi dinlenmenin nerede ve ne zaman ve hangi şekilde yapılacağına dâir bir kısım teferruat bile açıklanır.

Dinlenme Vâsıtası UYKU: Kur'ân-ı Kerim'e göre, dinlenmenin en müessir vasıtası "uyku"dur.

Uykunun, bir istirahat ve dinlenme vâsıtası olduğu iki ayrı âyette ifade edilir: "Size geceyi örtü, uykuyu dinlenme (vâsıtası), gündüzü de çalışma zamanı yapan Allah'tır" (Furkan 47; Nebe 9).

Kur'ân-ı Kerim, insan bedeninin muhtaç olduğu dinlenme için, öncelikle uykudan söz ettiğine göre, dinlenmede en mükemmel vâsıta uyku olmalıdır. Öyle ise dinlenmek maksadıyla tevessül edilen eğlence, oyun gibi başka vâsıtaların, her zaman gâyeye hizmet etmeyeceği gibi, uyku kadar müessir olmayacağı da anlaşılır..." 959

İKİNCİ FASIL

KURBANIN KEMİYETİ VE MİKTARI

ةَعْبَس ْنَع َة َرَقَبْلا ُحَبْذَنَف ِة َرْمُعْلاِ□□

] ب هاللّ ِلوسر َعَم ُعَّتَمَتَن اَّنُ

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر رباج نع

. دراخبلا

سل

إ ةت ا هجرخأ .[ٌةَعْبَس ْنَع َةَنَدَبْلا َو ،اَهيِف ُك ِرَتْشَن

1. (1474)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte (Hudeybiye senesi) umrede temettu yaptık. O zaman yedi kişi adına bir sığır keserek iştirâk ettik. Keza deve de yedi kişi adına kesilmişti." [Müslim, Hacc 355, (1318); Muvatta, Dahâyâ 9, (2, 486); Timizî, Hacc 66, (904); Ebu Dâvud, Dahâya 7, (2807); Nesâî, Dahâyâ 16, (7, 222).]960

958 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/49-53.

959 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/53.

960 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/54.

] نَحْض ا ُ َرَضحَف ٍرَفَس يف # هاللّ ِلوسر َعَم اَّنُ

ك :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

2□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

. ئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ

ة َرْشَع ِريِعَبْلا يفو ، ةَعْبَس ِة َرَقَبْلا يف اَنْك َرَتْشاَف].

2. (1475)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte bir seferde iken Kurban Bayramı geldi. Kurban için, sığırda yedi kişi, devede on kişi ortak olduk." [Tirmizî, Hacc 66, (905); Nesâî, Dahâya (7, 222).]961

AÇIKLAMA:

1- Birinci rivayet kurban, deve, sığır, manda gibi büyük baş hayvandan kesildiği takdirde âzamî kaç kişinin iştirak edebileceğini belirtmektedir. Tirmizî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı ve diğerlerinden (Tâbiîn ve Etbauttâbiîn) ilim ehli bu hadisle amel etmiştir. Deveye de, sığıra da yedi kişinin ortak olacağına hükmetmişlerdir. Bu, aynı zamanda Süfyan Sevrî, Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel'in de kavlidir..."

2- Hanefîler de bu ve bu mânada başka hadislerle ihticac ederek sığır ve deveye yedi kişinin iştirak edebileceklerini söylemişlerdir.

3- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın deveye on kişinin iştirak ettiğine dair rivayeti te'yid eden bir sahiheyn rivayeti, buna Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ganimet taksiminde yer verdiğini tasrih eder. Yâni ganimet taksiminde bir sığır yedi kişiye, bir deve on kişiye "eşit pay"lar olarak hesaplanmıştır.

4- Hanefî mezhebine göre ortakların Müslüman olması ve hepsinin de kurbana niyetle iştirak etmesi şarttır. Ama biri adak, diğeri akîka gibi farklı kurbanlara niyet edebilir. Paylaşmak isterlerse tartarak paylaşılır, göz kararı denen mücâzefe câiz değildir.

5- İmam Mâlik bir deve veya sığıra sayıca yediden fazla bile olsalar bir âile halkının iştirak edebileceğini söyler. Aynı âileden olmayanlar yediden az da olsalar iştirakleri câiz değildir.962

؟ تْدَل ً َو ْنإَف : َليِق

ةَعْبَس ْنَع ُة َرَقَبْلا ُ : هْنَع ُ هاللّ□□.

لاق:]

ى ِض َر هيلع لاق□

3ـ وعن حُجَيّة بن عَدِىّ

لاق ؟ِن ْرَقْلاُ ةَ رَوْسْكَمَف :َليِق .َكَسنملا تَغَلب اَذإ :لاق ؟ءاَج ْرَعْلاَف :َليِق :ا

.هَعَم اهَدَل َو ْحَبْذا :لاق

رابتخا

فا َرْشِتْس ا (نعمو.بذمرتلا هجرخأ . [نْيَنُذ ُأْ َو ِنْيَنْيَعْلا َف ِرْشَتْسَن ْنأ اَنرِمُأ .َسأَب)

امهب نوكت ٍةفآ نم امهتمس ُلَّمأَتُت َف نذ ُا َو نيعلا .

3. (1476)- Huceyye İbnu Adiyy anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh):

"Sığır yedi kişi adına kesilir" demişti. Kendisine:

"Ya doğurmuşsa?" diye soruldu.

"Öyleyse yavrusunu da beraber kes!" buyurdu. Kendisine:

"Ya topalsa?" diye soruldu.

"Kesim yerine ulaşabildiyse tamam" dedi.

"Ya boynuzu kırıksa?" dendi.

"Zarar etmez. Biz göz ve kulaklarının sağlamlığını kontrol etmekle emrolunduk!" diye cevap verdi."

[Tirmizî, Edâhî 9, (1503).] 963

AÇIKLAMA:

1-Bu rivayet, kurban edilmek üzere satın alınan hayvan doğurduğu takdirde onun da hemen kesilmesi gerektiğini ifade eder. Âlimler "Satmışsa bedelini tasadduk eder" demiştir.

2- Ayrıca, kurbanlık hayvanın göz ve kulaklarının sağlam olması gerektiğini belirtir. Kör hayvan veya kulağı dipten kesilmiş hayvan kurban olarak kesilemez.

Bu hadis, kesim yerine yürüyerek gidebilecek kadar topal hayvanın, boynuzunda kırıklık olanın kurban edilebileceğini ifade etmektedir. Bu rivayet kırıklığa bir had tayin etmiyor. Hadis bu mutlak 961 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/54.

962 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/54-55.

963 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/55.

ifadesiyle Hz. Ali'nin, boynuzu dipten kopmuş olan bir hayvanın bile kurban edilebileceği kanaatinde olduğunu göstermektedir. Ancak, yine Tirmizî'nin Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yaptığı bir diğer rivayet boynuzu veya kulağı yarıya kadar kopmuş olan hayvanın kurban olmayacağını ifade eder:

□

نُذ ا□

و ِن ْرَقْلا َبْضَعِاب ِبهحَضُن ْنَا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ َنَّلص ِ هاللّ ُلوُس َر َنَه ن□ ‘□

Ebu Hanife, Şâfiî ve Cumhur boynuzu kırık hayvanın, kırık miktarına bakılmadan kurban olabileceğine hükmeder. İmam Mâlik, kan akar ve hayvana kusur sayılacak durumda ise mekruh olacağına hükmetmiştir.

Meseleyi muhtelif rivayetlerle değerlendiren fukaha şu hükme varmışlardır:

* Kurban kesilecek hayvanın şaşı, topal, uyuzlu ve deli olmasında, boynuzlu veya boynuzsuz veya boynuzun bir miktarı kırık bulunmasında, kulaklarının delinmiş veya eni yarılmış olmasında, kulaklarının uçlarından kesilip sarkık bir halde bulunmasında, dişlerinin azı düşmüş olmasında, tenasül uzvu bulunmayıp mecbub, burulmuş bir halde yaşamasında bir beis yoktur.

* İki gözü veya bir gözü kör olan, dişlerinin ekserisi düşmüş veya kulakları kesilmiş olan, boynuzlarının biri veya ikisi kökünden kırılmış olan, kulağının veya kuyruğunun yarısından ziyadesi veya memelerinin başları kopmuş bulunan, kulakları veya kuyruğu hilkaten bulunmayan bir hayvan, kurban olamaz.964

□

هَق ْوَف اَمَف ٌّنِتَّلا ُنْدُبْلا :اَياَحَّضلا يف ُلوُقَي اُمْهَنَع ُ هاللّ].

لاق عفان نعو ـ4□:]

ى ِض َر َرمُع ُنْبا َناك□

كلام هجرخأ .

يف لخدام

هفُخلا تاوذ ن و .

م ،ةثلاثلا ةنسلا يف لخدام :زفاحلاو فلظلا تاوَذ نم

«نهثلا»

ةسد

.

اسلا ةنسلا

4. (1477)- Nâfi' (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) kurbanlıkların:

"Tırnaklılar (yani sığırlar) hakkında üçüncü senesine girmiş, veya geçmiş, etli ayaklılar (develer) hakkında da altıncı yaşına girmiş veya geçmiş olmasını" şart koşardı." [Muvatta,Hacc 147, (1, 380).]965

] هْنَع ُلُج َّرلا اَهُحَبْذَي ِةَد ِحا َوْلا ِةاَّشلاِب ّ إ بهِحَضُن اَّنُك ا

م :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

5

ى ِض َر بويأ بأ نعو ـ

بذمرتلاو كلام هجرخأ َ ة .

اَهاَبُم ْت َراَص َو ُدْعَب ُسأَّنلا َىهاَبت َّمُث ِهِتْيَب ِلْهأ ْنَع َو].

5. (1478)- Ebu Eyyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bizden biri, kendisi ve ailesi halkı için tek bir koyun kurban eder, (etinden hem yerler hem de başkalarına yedirirlerdi). Sonra insanlar, övünmeye başladılar ve (kurbanlar) bir övünme vâsıtası oldu." [Muvatta, Dahâya 10, (2, 486); Tirmizî, Dahâya 10, (1505); İbnu Mâce, Dâhâya 10, (3147).]966

AÇIKLAMA:

1- Ebu Eyyub el-Ensârî (radıyallahu anh) hazretleri -Tirmizî'nin rivayetine göre- bir soru üzerine bu açıklamayı yapar.

2- Parantez içerisindeki ziyadeleri, hadisin Tirmizî'deki vechinden aldık.

3- Ebu Eyyûb el-Ensârî hazretleri, kurbanın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında ihlâsla, sırf rızayı Bârî için kesildiğini, sonradan sünnet terkedilerek bir övünme ve iftihar vasıtası yapıldığını belirtmekte ve bu bozulmadan yakınmaktadır.

[ةَرَقَب ْوأ ةَد ِحا َو ةَنَدَب ًّإ ِهِتْيَب ِلْهأ ْنَع َو ُهْنَع # هالّلَ لوسر َرَحَن اَ

□6ـ وعن ابن شهاب قال: م

. ة . أخرجه مالك

[□وَ احِ د

964 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/56.

965 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/57.

966 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/57.

6. (1479)- İbnu Şihab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Veda haccı sırasında) kendisi ve âile halkı için sadece bir deve veya bir sığır kesmiştir." [Muvatta, Dâhâya 11, (2, 486).] 967

ةأّشلا ًَو ٍد ِحاو نا َسنإ ْنَع ًّإ ُة َر َقبْلا ُحَبْذُ َت : ُلوُقَي َناك ُهَّنأ ا□

] . هالّلَ ُ مُهْنَع

7□

□ـ وعن ابن عمر َ ر ِض ى

إ ْنَع ٍناَسْنإ َو ٍد َحا َو ًَو البَدَنَةُ ًّإ ْنَع إنْسَانٍ َو ٍدحا ةٌ وقال: يَ شْتَرِ كُ في النُّسُكِ الج ًماعَةُ ، إنَّما

. أخرجه رزين .

طَقَف ِد ِحا َوْلا ِتْيَبْلا ِلْهأ يف َكِلذ ُنوُكَي□]

7. (1480)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Sığır, sadece (bir kimse için kesilir, koyun da bir kimse için kesilir, deve de bir kimse adına kesilir."

(Keza İbnu Ömer) derdi ki: "İbadet için kesilen hayvana cemaat iştirak edemez. İştirak olsa olsa aynı aile halkı arasında olur." [Rezîn ilâve etmiştir.]968

ةنيدملا يف َّحَض َو اماَيِق ِهِدَيِب ٍتاَنَدَب َعْبَس # ٌبَّنلا َرَحَ]ن :لاق ُهْنَع ُ هالَّل□

8□

ى ِض َر سنأ نعو -□

هجرخأ . ا

مهَتَحْفَص ىلَع ُهَلْج ِر ُعَضَي َو ّمَسُي َو ُرهِبَكُي َو ُحَبْذَي ، ِنْيَحَلْمأ ِنْيَن َرْقأ ِنْيَشْبَك]

هِدا َوس نم رثكأ هضايب نويك يذلا□.

حَلْ□» ‘

م ا .

ةسمخلا «

8. (1481)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ayakta olduğu halde yedi deveyi kendi eliyle kesti. Medine'de ise, boynuzlu ve alacalı iki koyun kurban etti.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) keserken tekbir getiriyor, besmele çekiyor ve ayağını hayvanların boyunlarının üzerine koyuyordu." [Buhârî, Hacc 117, 119, Cihâd 104, 126; Müslim, Edâhî 17, (1966); Tirmizî, Edâhî 2, (1494); Ebu Dâvud, Edâhî 4, (2793, 2794); Nesâî, Dahâyâ 28-31, (7, 219-230); İbnu Mâce, Edâhi 1, (3120).]969

رُظْنَي ٍّلي ِحَف َن َرْقأ ٍّشبَكِب ىِهحَض□

ي هالّل ُلوسر َنا]

ك : لاق ُهْنَع ُ هالّل

9

ى ِض َر ديعس بأ نعو ـ

لخفلا ُرايتخا دارملاو.ننسلا باحصأ هجرخأ .[ٍداوس يف ُلُكأَيو ٍداوَس يف شمَيو ٍداوس
يف

هِقْلَخ مظعو هلْبُن رايتخاو ،ٍةَجْعَّنلاو هِصَخلا بلع.

9. (1482)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) boynuzlu erkek bir koçu kurban etti. Koç siyahın içinde bakar, siyahın içinde yürür, siyahın içinde yerdi." [Tirmizî, Edâhî 4, (1496); Ebu Dâvud, Dahâyâ 4, (2796); Nesâî,Dahâyâ 14, (7, 221); Müslim, Edâhî 19, (1967).]970

AÇIKLAMA:

1- Koçun siyahta bakması gözünün etrafı siyah olmasıdır. Tasvirden anlaşılacağı üzere ağzının etrafı, bacakları siyah bir koyundu. Müslim'in rivayetinde "siyah içinde yatan" tâbiri geçer. Bu koçun önceki hadiste zikri geçen ve emlah olarak tasvir edilen koçdan ayrı bir hayvan olduğu söylenebilir. Çünkü emlah beyazı fazla olan siyahlı koyun mânasına gelir, alacalı diye tercüme etik. Bazı dilciler emlahı, saf beyaz olarak da açıklamışlardır. Bu ikinci hadisteki koyunun "siyah içinde yatması" siyahının fazla, belki de tamamen siyah olabileceğini gösterir.

2- Koçun, fahîl olduğu bilhassa belirtilmiştir. Fahîl, iğdiş edilmemiş, husyeleri burulmamış demektir.

Mamafih, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, husyeleri burulmuş koç da kurban ettiği şârihlerce belirtilmiştir.971

967 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/57.

968 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/58.

969 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/58.

970 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/59.

971 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/59.

□رْيَخ □□ □

يَرْ ُ‘أُ ضْحِ يَةِ الْكَيْشُ ، و :

خ # هاللّ ُلوسر لاق[:لاق ُهْنَع ُ هاللّ

11□

□ـ وعن بأ ةمامُأ رَ ضِ ى

هوحني ِتماصلا نب ةدابُع ةياور نم دواد وب أ هجرخأو بذمرت .

.

لا هجرخأ ُ ة

لُحلا ِنفَكلا□□].

10. (1483)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kurbanlığın en hayırlısı (boynuzlu) koçtur. Kefenin en hayırlısı da takımdır." [Tirmizî, Edâhî 18, (1517).]972

AÇIKLAMA:

1- Âlimler: "Boynuzlu koçun diğerlerine üstün tutulması, cüsse yönüyle iriliği ve umumiyetle fiyatça da yüksekliği sebebiyledir" demişlerdir.

2- Kefenin hayırlısı hulledir deniyor. Hulle Arapça'da biri alt, diğeri üst olmak üzere iki parçalı giysiye denir. Ancak, hulle denebilmesi için her iki parçanın da aynı cinsten olması gerekir. Bunu dilimizdeki takım(elbise) tâbiri ile karşılayabiliriz.

Kefen hususunda Cumhur'un ittifak ettiği üzere erkekler için efdal olanı üç parçadır. Bu sebeple bazı şârihler: "Bu hadisten maksad: "İki parçalı kefenin tek parçalıdan efdal" olduğunu belirtmektir" demişlerdir.

Hulle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında -bazılarına göre- pamuktan mâmul çizgili bir kumaştır. Yemen'de îmal edilmektedir. Bu sebeple kefenlerin bundan yapılmasına hükmeden olmuşsa da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:

مكاَت ْوَماَهيِف اوُنهِفَكو مكب ايث ريخ ن ِم اهناف َضايبلا مكبايث نم اوُسَبْلَا

"Elbiselerinizden beyaz olanı giyin, zira o giysilerinizin en hayırlısıdır, ölülerinizi de onunla kefenleyin" gibi hadislerde beyazı tavsiye ettiğini gözönüne alınarak: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın hulleyi tavsiyesi, o devirde onun te'mini daha kolay olduğu içindir" denmiştir.973

ة َرَقب

#

□عاَد َوْلا ِةَّجَح يف ٍدمَحُم ِلآ ْنَع

□□بَّنلا َرَح□□]

ن :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

11□

□ـ ى ِض َر ةشئاع نعو

. ة . هجرخأ وبأ دواد

[□دِحا َو]

11. (1484)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccında, Muhammed âilesi için tek bir sığır kesti" [Ebu Dâvud, Menâsik 14, (1750).]974

□بهِنَع اَمُهُدَحأ :لاق

و ,نْيَشْبَكِب َّىَحَض ُهْنَع ُ هاللّ

] :لاق

□ى ِض َر اهيِلَع ُتيأ َر

شَنَح نعو ـ12□□□

هجرخأ . ا

دَبأ ُهُعَدَأ ًَف ِهِب بِنَاص ْوأ َلاق ْوأ َكِلذب ِن ِب َرَمأ : َلاقو]

هالّل ِلوسر ْنَع ُر ِخ ا □ .

و□ Œ

نذمرتلاو دواد وبأ .

12. (1485)- Haneş (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh)'yi gördüm, iki koç kesmişti.

Dedi ki:

"Biri kendim için, diğeri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için"

Hz. Ali (radıyallahu anh) ilâve etti:

"[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] böyle emretti -veya şöyle demişti: Böyle vasiyet etti- Ben (hayatta olduğum müddetçe ebediyyen terketmeyeceğim." [Tirmizî, Edâhi 1, (1495); Ebu Dâvud, Dahâya 2, (2790).] 975

AÇIKLAMA:

Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin kestiği bu kurban Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonrası için mevzubahistir. Ebu Dâvud, hadisi "Ölü Adına Kurban" adını taşıyan bir babta kaydeder.

972 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/59.

973 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/59-60.

974 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/60.

975 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/60.

Onun kaydettiği hadis, kesilen iki koçun da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) adına olmaya da yorumlanabilecek bir üslub taşımaktadır. Ancak Hâkim'in bir rivayeti, Hz.Ali'nin, iki kendi adına, iki de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adına olmak üzere dört koç kestiğini sarih olarak ifade eder.

هِسْفَن ْنَع ِنْيَشْبَكِب َو # هِبِّنلا ِنَع ِنْيَشْبَكِب بهِحَضُي ُهَّنأ□. ..

Tirmizî, ölü adına kurban kesmeye, bir kısım âlimlerin cevaz verirken bir kısım âlimlerin câiz bulmadığını kaydeder. İbnu'l-Mübarek: "Ölü adına tasaddukta bulunmak, kurban kesmekten daha iyidir; şâyet kesecek olursa, kesen hiçbir şey yememeli, ölü adına tamamıyla tasadduk etmelidir" der.

Gunyetu'l-Elmaî'de: "Ölü adına kurban kesilebilir diyen âlimlerin sözü delillere uygundur. Bunu caiz görmeyenlerin iddialarını te'yid edecek herhangi bir delil yoktur. Kabul edenlerinkinden daha kanî delil getirmedikçe onların sözü makbul değildir" denir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, ümmetinden Allah'ın birliğine ve kendisinin peygamberliğine şehadet edenler adına da kurban kestiği muhtelif rivayetlerde gelmiştir.

İbnu Mâce'nin bir rivayeti şöyle: نْيَشبَك ى َرَتْشِا هح ِضَي ْنَا َدا َرَا اَذِإ َناَ□

ك

□ى □

هاللّ َلوُس َر َّنَا □

دِهَش َو ِدي ِح ْوَّتلاِب ِ هللِّ َدِهَش ْنَمِل ِهِتَّمُا ْنَع اَمُهَدَحا َحَبذف ِنْيَءوُج ْوَم ِنْ يَحلْمَا ِنْيَن□
َزْقا ِنْيَنِيمَس ِنْيمِيظَع

#

دهمَحُم ِلا ْنَع َو ٍّدَّمَحُم ْنَع َرَخ ا□□ .

حَبَذ َو ِغ ًَبْلاِب ُهَل□ Œ

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kurban kesmek istediği vakit iri, şişman, boynuzlu, alaca, husyeleri burulmuş iki koç satın alırdı. Birini ümmetinden Allah'ın birliği ve kendi peygamberliği için şehâdet edenler adına keserdi. Diğerini de Muhammed ve Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in ailesi adına keserdi."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde hayatta olan Ashab olduğu gibi, çok sayıda ölmüş

olanlar da vardı. Öyleyse sağ ve ölü herkes "ümmeti"ne dahil idi.976

مي ِرَكِل ُهيِدْهُي ْنأ ى ِحَتْسَي ائْيَش ِ هللّ ْمُكُدَحأ َّنيِدْهُي َ ّيِنَب اَي ِهينَبِل ُلوُقَي َناك ُهَّنأ]□□
□13ـ نعو ةورع:

كل

. ه ُ أخرجه ام

.] □ فأن َّ هاللّ َ تعالى بأ ْكَر َم ُ الكُرَ ماَء ِ و َ أحَقُّ مَن ِ اختيْرَ ل

13. (1486)- Urve (rahimehullah)'den anlattığına göre, evladlarına şöyle demiştir: "Evlâtlarım, sakın biriniz, bir büyüğe hediye edince utanacağı bir şeyi Allah için kurban sunmasın. Zîra Allah, büyüklerinin büyüğüdür ve O, en seçkine herkesten ziyâde lâyıktır." [Muvatta, Hacc 147, (1, 380).]977

AÇIKLAMA:

Muvatta'da rivayetin aslında: "Büyüğüne hediye edince utanacağı deveden Allah için kurban sunmasın" şeklinde bizzat deve zikredilir.

Burada kurbanlıkların haysiyetli, değerli ve makbul bir hayvandan seçilmesi istenmektedir. Boynuzu kırık, gözü kör, dişleri dökük, kulağı kesik, son derece cılız, hastalıklı hayvanın kurban olarak kesilmesi, dinî emirlere karşı kişinin saygısızlığının ifadesi olur. Onun için bâriz ve müsellem kusurları taşıyan hayvanların kurban edilmesi peşinen yasaklanmıştır. Bu mevzuda âyet-i kerime şöyle: □ ِفإَّنَها ِم ْن تقْوى القُلوب و َمن ْيعَظِّم ْشعَاِئرَ اللّه (Hacc 32). "Allah'ın şeâirine kimler saygı gösterirse bu onların kalplerindeki takvadan olur." Müfessirlerin bir kısmı: "Burada geçen şeâir'den maksad, kurban edilmek üzere işâretlenmiş hayvandır, bunlara tâzimden maksad da hayvanlarının kıymetlilerinden kurban kesmektir" demiştir. Keşşaf ve Fahreddin-i Râzî'nin açıklamasıyla bu onun irisini, semizini, güzelini, fiyatı yüksek olanını seçmekle, satınalırken pazarlığı terketmekle gerçekleşir. Selef üç şeyde pahalıyı seçer, pazarlık yapmazmış: Hacc kurbanı (hedy), kurban bayramında kesilen kurban (uhdiye) ve köle.

Allah'ın şeâiri deyince, bir kısım müfessirlerimiz de, dinimizin koyduğu her çeşit emir ve yasakları, farz ve vacibleri, ibadetleri, hukuku anlamış, bunlara ihlâsla riâyeti şeâire hürmet ve tâzim olarak değerlendirmiştir. Haccla ilgili menâsik ve kurban, bu nokta-i nazardan da âyet-i kerimenin mânasına dahil olur." 978

[976] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/61.

[977] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/62.

[978] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/62.

ÜÇÜNCÜ FASIL

KURBAN OLABİLECEK HAYVANLAR

مُكْيَلَع رُسْعَي ْنأ َّإ ةًَنِسُم ًّإ اوُحَبْذَ ت َ :# هالّ لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هالّ□

1□

□ـ ى ِض َر رباج نع

□ة ُ نونس اهل يتلا

« □□نِسُملا .

« ئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ

.[□نأَّضلا َن ِم ةَعَذَج اوُحَبْذَتَف

. 1دارملاو: ةريبكلا يتلا تسيل نم راغصلا.

(1487)- Hz.Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yıllanmış (yaşını başını almış) hayvanlardan kurban kesin. Böylesini bulmakta zorluk çekerseniz o başka. Bu taktirde koyundan bir kuzu kesiverin" buyurdular." [Müslim, Hacc 13, (1963); Ebu Dâvud, Dahâya 5, (2797); Nesâî, Dahâya 13, (7, 218).]979

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) normalde kurbanlığın çok körpe, çok yaşlanmış olmasını temenni etmiyor. Önceki hadiste açıklandığı üzere, Allah için yapılacak bağışların kıymetli, gözde cinsten olması efdaldir. Âyette beyan edilen "Allah'ın şeâirini büyüklemek, tâzim etmek" emri, kurbanda, hayvanın her yönden mümtazını tercihle yerine gelir. Çok yaşlı hayvan kartlaşmıştır, çok körpesi fazla et vermez. Öyle ise biraz yaşını başını almış olanlardan tercih edilmesi esastır. Hadiste gelen müsinne tâbiri koyun, keçi gibi hayvanlarda bir yaşını doldurmuş, sığır nevinden olanlarda -ki manda da buraya dahildir- iki yaşını, devenenin beş yaşını doldurmuş olanları için kullanılır.

Yıllanmış veya yaşını başını almış tabirleri kısmen bu mânayı ifade eder.

Hadis-i şerif "bulmakta zorluk çekerseniz" diyerek istisnâî bir duruma dikkat çeker... Buradaki zorluk ideal vasıfta söylenen hayvanın yokluğu olabilir, veya fiyat yönüyle yüksekliği sebebiyle te'mini maddî zorluk çıkarır. Bu durumda koyun yavrusundan yaşını doldurmamış olsa bile kurban yapılabilecektir. Yavru, diğer koyunlardan tefrik edilemeyecek kadar iri olması halinde ise, yıllanmış

koyunun bulunması halinde de kesilebilir, müsâvidir. Abdullah İbnu Ömer'den rivayete göre, müsinne olan koyun varken, yaşını doldurmayanın kesilmesi caiz değildir. Hattâ sadedinde olduğumuz hadis de bu hükmü te'yid eder. Ancak Cumhur-u fukahâ bu hükmü istihbâba hamlederek, gösterişli koyun yavrusunun, yıllanmış koyunun varlığına rağmen kesilebileceğini ifade etmiştir. Kuzunun yine de altı ayını doldurmuş olması şart koşulmuştur. Oğlaktan, yâni bir yaşını doldurmayan keçi yavrusundan kurban kesilmesi tecviz edilmemiştir. Müteâkib rivayette görüleceği üzere Ukbe İbnu Âmir, Zeyd İbnu Hâlid ve Ebu Bürde gibi bazı sahabelerin oğlak kurban etmelerine dair gelen rivayet onlara mahsus cevaz olarak değerlendirilmiştir.

Vahşî sığırın yedi kişi için, geyiğin bir kişi için kurban kesilebileceğine de fetva verilmiştir.980

#

□أعطَاهُ غَنَمًا يَقسِمُهَا بَيْنَ أَصحَابِهِ فَبَقِيَ

□□اللّه عَنْهُ .ُ [أنّ النَّبِيّ

2□

□ـ وعن عُقْبَةُ بن عامر رَ ضِ ى

□عَذَ؟ فقاَل :

. ج في رواية

وأخرجه الخمسة إ أبا داود و

.[□أنّ بِه

: □لنَّب # فقاَل

□ضَحّه

ه□

□

هِ

رَكَذَف ٌد ت□

وَ ع

ا :

م ءاشلا نم ُع

ذَجلاو لوح□ »

.

»

هيلع تتأو توقو نعر ام :زعملا دوأ نم ُ د

وُتَعْلا » .

هِب ِهحَض□ «

ةسماخلا يف لخد .

:

نم

“

لب ا نمو ،ةثلاثلا يف لخد ام :رفاحلاو رقبلا نمو ،ةيناثلا يف لخد

2. (1488)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh)'in anlattığına göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabı arasında taksim edilmek üzere bir miktar davar vermişti. Dağıtım yapılınca geriye bir oğlak arttı. Ukbe durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verince:

"Onu da sen kurban et!" buyurdu."

979 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/63.

980 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:6/63-64.

Bir rivayette (artık Ukbe'ye kalan) bir ceze'dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(Sen de) onu kurban et!" demiştir. [Buhârî,Edâhî 7, 2; Vekâlet 1, Şirket 12; Müslim, Edâhî 15, (1965); Tirmizî, Edâhî 7, (1500); Nesâî, Dahâya 13, (7, 218); İbnu Mâce, Edâhî 7, (3138).]981

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette oğlaktan kurban kesilebileceği ifade edilmektedir, zîra atûd, otlayacak derecede büyümüş olan keçi yavrusuna denir. Bir yıllık yavruya dendiğini söyleyen olmuşsa da, İbnu Battal beş aylığa da atûd dendiğini belirtir.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kayıtlı olarak ruhsat verdiğine göre, yaşına ulaşmamış olduğu açıktır. Önceki hadiste de belirttiğimiz üzere, oğlaktan kurban birkaç sahabeye tanınan hususî bir cevaz olarak değerlendirilmiş, ümmete tecviz edilmemiştir. Zîra Buharî'de, kurbanını namaz kılınmazdan önce kesmiş olan Ebu Bürde'ye tekrar kesebilecek bir keçi yavrusuna sâhib olduğunu söyleyince, şöyle diyerek ruhsat verir: "Onu kes, ancak bundan böyle senden başkasına bu câiz değildir." Keza, sadedinde olduğumuz hadisin Beyhakî'de gelen vechinde:

"Bunu yapmada senden sonra kimseye cevaz وَرُخْصَةَ فِيهَا أَحَدٍ بَعْدَكَ yok" denmiştir.

2- Rivayet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, ashabına, kurban edilmek üzere kendi mülkünden veya ganimetten kurbanlık davar dağıttığını ifade etmektedir. Davar diye tercüme ettiğimiz ğanem, koyun, keçi, oğlak, kuzu hepsini ihtiva edebilir. Burada en azından keçi ve oğlakların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ulemâ bu hadise dayanarak, imamın muhtaç halka beytulmal (hazine)den yardım edebileceği hükmüne varmıştır.

3- Ceze' şeklindeki ziyadeye gelince: Ceze', bir bakıma ehlî hayvanların yavrusuna denir. İbnu Hacer'in açıklamasına göre, bir yaşını dolduran veya doldurmayan yavruya denmektedir. Bazıları 6 aylık, 8 aylık, 10 aylık gibi farklı rakamlar ileri sürmüştür. İbnu'l-Arabî bu rakamları hayvanların cinsine göre takdir ederek: "Koyun yavrusu 6 aylıkken, keçi yavrusu yılını doldurarak, sığır üçüncü yılını, deve beşinci yılını doldurarak kendi cinslerinde ceze' seviyesine ulaşırlar." der.982

هاللّ ُ ُهْنَع ّنأ َلوسر هاللّ

□3□

ى ِض َر باحصلا نملهسلا عِشاَجُم نع هيبأ نع بيَلُك نب مصاع نعو□

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .

بِنَّثلا ُهْنِم بهِف َوُي اَم بهِف َوُي ِنْأَّضلا َنِم ُعْذَجلا :لاق□□].

3. (1489)- Asım İbnu Küleyb babasından, o da Mücâşi' es-Sülemî (radıyallahu anh)'den haber veriyor.

Onun rivayeti üzere: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Koyunun kuzusu, keçiden ikinci yaşına basanın gördüğü vazifeyi görür" buyurmuştur. [Ebu Dâvud, Dahâya 5, (2799); Nesâî, Dahâya 13, (7,219); İbnu Mâce, Edâhi 7, (3140).] 983

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen seniyy, yaşını doldurmuş keçi yavrusuna denir. Bâzı yerlerde şişek tâbir edilir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), koyun yavrusunun 6 ayını tecâvüz edenlerin keçi yavrusundan bir yıllık olanına bedel olabileceğini belirtir. Önceki hadiste ceze' neye dendiğini belirtmiştik. İbnu'l-Arabî, besi hayvanlarının en hızlı gelişeninin koyun olduğunu söyler. Bu sebeple koyunun altı aylığına ceze' denebileceği halde, keçinin bir yaşını dolduranına ceze' denebileceğine dikkat çeker.

Mamafih sadedinde olduğumuz hadisin mefhumu bu açıklamaya muvafık gelmektedir.

Hadisin Ebu Dâvud'daki aslı, bu bahsin daha açık anlaşılmasına yardım eder. Küleyb (rahimehullah) der ki: "Biz Ashab-ı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan Benî Süleymli Mücâşî adında biriyle beraberdik. Koyun azalmış, kıymet kazanmıştı. Hemen bir münâdiye emrederek şöyle ilan ettirdi:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ceze' (denecek seviyeye gelmiş kuzu), yaşını doldurmuş keçinin îfa edeceği borcu îfa eder." 984

---

[981] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/64.

[982] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/64-65.

[983] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/65.

[984] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/66.

DÖRDÜNCÜ FASIL

KURBAN OLAMAYACAK HAYVANLAR

□ □هاللّ□ ُهْنَع ُ لاق :[رَماأ ان َرسو ُلوسر هاللّ # نأ ْنَسَتْشَر ِف َلاعْيَن َو ‘ا ذ ُنَ، َو نأ

1□

□ـ نع يلع َر ِض ى

ت

ي لا ُ ة

» لباقملا .

» ننسلا باحصأ هجرخأ

.[□نُضَحِهب ِمَقاَبلةٍّ َو ً مُدَابَرةٍّ َو ً شَرْقاَء، َو ً خَرْقاَء

نم كلذ اهب لعف يتلا ة

» َو املُدَابَر .

» ةَمَن َز اهنأك اهيف ةقِهلَعُم تكرُتو ةعطق اهُنذأ مَّدَقُم نم عِطق

ةاش يهف اهنذُأ تَّقُش يتلا

»□ والشَرَّقاء .

» مُؤَ َخ ِر اهنذأ .ةاسو ةدلجلا امهيف ا"ةلابق او"ةرابد

. سُتَدير

نم الغنم: يتلا يف اهنذأ خَرْق، وهو ثقْب م

»□ والخَرَقاء

.

» شَرقا

1. (1490)- Hz.Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (kurbanlık olarak keseceğimiz hayvanın) göz ve kulaklarına dikkat etmemizi, "Kulağı önden delinmişi veya arkadan delinmişi veya ortadan yarılmışı, veya yuvarlak delinmişi kurban yapmayın" diye emretti." [Tirmizî, Edâhî 6, (1498); Ebu Dâvud, Dahâya 6, (2804, 2805, 2806), Nesâî, Edâhî 10, (7, 217); 11, 12, İbnu Mâce, Edâhî 8, (3142).]985

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis kurban kesmeye mâni, hayvandaki bazı vasıfları belirtmektedir: Mukâbele: Kulağının önünden bir parçası kesilip, kesilen parça sallanır vaziyette bırakılmış olan hayvana denmektedir.

Müdâbere: Belirtilen şekilde kulağın arka kısmından bir miktarı kesip, kesilen kısmı sallanmaya terkedilen hayvan.

Şarkâ': Kulağı ortadan boylamasına ikiye yarılan hayvan.

Harkâ': "Bu da kulağı yuvarlak şekilde oyularak delik açılan hayvandır.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu şekilde enlenmiş olan hayvanların kurbanlık olamayacağını duyurarak, hayvana eziyet verecek olan bu davranışlardan da onları korumuş olmaktadır.

3- Hadisin bazı vecihlerinde, "Gözünün biri (veya her ikisi) de kör olanı kurban etmeyin" ziyadesi vardır.986

يف ُرُوجَ ي َ # هاللّ لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2

ى ِض َر ءاربلا نع زوريف نب ديبع نعو ـ

ءاَفْجَعْلا َو ،اَهُج َرَع ٌنهِيَب ُءاَج ْرَعْلا َو ،اَهُض َرَم ٌنهِيَب ُةَضي ِرَمْلا َو ،اَه ُر َوَع ٌنهِيَب ُءا َر وَعْلا ى ِحاَض ا‘

خملا : ُنقَّنلاو ف .

عَّضلاو ل .

ازُهْلا »

فَجَعْلا » .

ةعبر ا‘ هجرخأ . ى »

قْنُت َ بِتَّلا]

2. (1491)- Ubeyd İbnu Fîrûz, Berâ (radıyallahu anh)'dan naklen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

"Kurbanlıklarda körlüğü belli olan kör, hastalığı açıkca belli olan hasta, (yürümeye mâni olacak derecede) topallığı açık olan topal, iliği kurumuş zayıf hayvanın kurban edilmesi caiz değildir."

[Muvatta, Dahâyâ 1, (2, 482); Tirmizî, Edâhî, 5, (1497); Ebu Dâvud, Dahâya 6, (2802); Nesâî, Dahâyâ 5,6, 7, (7, 214, 215).]987

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde, Hz. Berâ (radıyallahu anh)'nın bu açıklamayı, "Kurban için hangi hayvanlar câiz olmaz?" diye vâki bir sual üzerine yaptığı belirtilir.

2- Rivayetin Ebu Davud'daki vechinde, "hayvanın (bacağında yürümesine manı olacak derecede) kırık bulunması" da zikredilir.

985 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/67.

986 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/67-68.

987 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/68.

3- Hattâbî der ki: "Bu hadiste, kurbanlıklarda görülecek küçük ve hafif kusurların zarar vermeyeceğine delil vardır. Çünkü "körlüğü belli olan kör", "açıkça belli olan hasta", "iliği kurumuş zayıf" şeklinde kayıt konmuştur."

4- Nevevî de şunu söyler: "Hadiste mezkur olan dört kusurdan birinin hayvanda bulunması halinde kurbanın câiz olmayacağında ulemâ icma etmiştir. Keza onlar ayarındaki veya onlardan daha kötü kusurlar da aynı hükme tâbidir. Sözgelimi iki gözün körlüğü, ayağından birinin kopuk olması gibi..."988

: تْ جَ زَخ بهِنإ ؟ِديِل وَْلا اَبأ اَ□

ي ُتلقف َّنملُّسلا ٍّد ْبَع َنب َةَبْتُع ُتْيَتَأ] :لاق رِْصم ىذ ديزي نعو ـ3□

؟اَهِب بِنَتْئِ ج ًَفأ : َلاَق ؟لُوقَت اَمَف اَهُته ِرَكَف ُءاَم ْرَث َرْيَغ ِبْنُب ِجْعُي اًيْش ْد ِجاَ ْمَلف
اَياَحَّضلا ُسِمَتْلأ

لوسر بهَن امَّنإ□

كُشأ َ اَناَ َو ٌكُشَت َتنأ ْم َعَن :لاق ؟بهِنَع ُزُوجَت ًَو َكْنَع ُزُوجَت□□ .

هاللّ َناَحْبُس :ُتْلُق !

لَصاأَتسُت يتلا ُ ة□

رَفْصُملاف□□ »

.[

ءا َرْسَكْلا َو ِةَعَّيَشُملا َو ِءاَقْخَبْلا َو ِةَل ِصاأَتْسُملا َو ِة َّرَفْصُملا ِنَع :# هاللّ□ »

يتلا

. ءاَقْخَبْلا َو□»

هلصأ نم اَهُن ْرَق ُلَصاأَتسُت يتلا ُ ة »

. لَصاأَتْسُملا َو□ »

اهُخامص َوُدبي نتح اَهُنُذأ »

وبأ هجرخأ ُ ة.ريسكلا

»

. ءا َرْسَكْلا َو□

افعضو افجع منغلا عبتت يتلا َة »

. عَّيَشُملا َو□ »

اهنيع ُقخبُت »

. دواد

3. (1492)- Yezid Zî-Mısr anlatıyor: "Utbe İbnu Abd es-Sülemî'ye gelip:

"Ey Ebu'l-Velid! Kurbanlık almak için çıkmıştım, hoşuma giden bir şey bulamadım. Azıları dökülmüş bir şey vardı, ona da gönlüm razı olmadı. Siz ne dersiniz?" diye sordum.

"Onu bana getirmedin mi?" demesin mi.?

"Sübhanallah, dedim, yani o, senin için câiz de benim için mi câiz değil?"

"Evet, öyledir, dedi. Sen şüphe ediyorsun, ben etmiyorum. Bilesin ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunları yasakladı: "Kulağı dibinden kesik, boynuzu dibinden çıkmış, gözünün biri oyulmuş, (zayıflığı, dermansızlığı sebebiyle sürüden kalıp) yatır olmuş, ayağı kırılmış." [Ebu Dâvud, Dahâya 6, (2803).] 989

BEŞİNCİ FASIL

KURBANLIGIN İŞARETLENMESİ

اَعَد َّمُث َرْهُّظلا ِةَفْيَلُحْلا بِذِ

ب هالّ ُلوسر تَّلَص] :لاق ا

مُهْنَع ُ هالّ .

1□

ى ِض َر سابع نبا نع ـ□

أَّملف ُهَتَل ِحا َر َبَك َر َّمُث ِنْيَلْعَن اَهَدَّلَق َو اَهْنَع َمَّدلا َتَلَس َو ِنَمْ ‘يا اَهِمانَس ِةَحْفَص يف اَه
َرَعْشأف ِهِتِقاَنِب

□ دواد بأو ملسم ظفللاو ،براخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .

هجَّحلاِب َّلهأ ِءاَدْيَبْلا ىلع ِهِب ْت َوَتْسا].

1. (1493)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zülhuleyfe'de öğle namazını kıldı, sonra kurbanlık devesini getirip hörgücünün sağ yanına nişan vurdu, kan akıttı, (boynuna) iki tane nalın taktı. Sonra binek devesine atladı. Beydâ düzlüğüne ulaşınca, hacca niyet ederek telbiye getirdi." [Müslim, Hacc 205, (1243); Tirmizî, Hacc 67, (906); Ebu Dâvud, Menâsik 15, (1752); Nesâî, Hacc 63, (5, 170-172); İbnu Mâce, Menâsik 96, (3097).]990

AÇIKLAMA:

1- Kurban olarak ayrılan hayvanın önceden işaretlenmesi, cahiliye devrinden beri Araplarda âdetti.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccı sırasında bu geleneğe uymuş, kurbanlık devesini, rivayette görüldüğü üzere nişanlamıştır.

988 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/68-69.

989 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/69.

990 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/70.

Nişanlamaktan maksat, kurbanlık olduğunu gösteren işaretler vurmaktır. Rivayette iki işaret mevzubahistir:

a) İş'ar: Bu, devenin hörgücünü bıçakla çizip kanatmaktır. Böylece, hörgücünden sağ yan tarafa sızan kan, devenin üstünde kuruyarak kurbanlık olduğunu gösteren bir işaret meydana getiriyordu.

b) Taklid: Taklid, kelime olarak takmak mânasına gelir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), âdet üzere devesinin boynuna iki adet nalın takıyor. Şârihler, kurbanlık olduğuna alâmet olmak üzere nalından başka şeylerin takılmasının caiz olduğunu belirtirler. Nalın iki değil bir de olabilir. "Nalın takmanın hikmeti, onda yolculuk işareti bulunmasıdır" denmiş, başka te'viller de yapılmıştır.

2- Nişanlamak, hayvanın kurbanlık olduğunu belirtmek, diğer hayvanlardan kolayca tefrik etmek içindir. Ayrıca dinî bir şeâirin ilânıdır. Bu bakımdan, Cumhur tarafından müstehab addedilmiştir.

Ancak Ebû Hanife hazretleri hayvanın sırtını kanatmaya bid'at der.

İmam Malik'e göre devenin hörgücünü sol tarafından çizmelidir.

3- Kurban koyun ise, boynuna bir nişan takmak bütün ulemâca müstehabdır. Sadece İmam Mâlik, muhâlefet ederek "koyuna hiçbir şey takılmaz" demiştir. Bazı âlimler: "İmam Mâlik bu hadisi görmemiş olabilir" diye yorumlamıştır.

Koyunun sırtı çizilmez, ulemâ bunda da ittifak eder. Gerekçe olarak, koyunun yaraya tahammül edemeyeceği ve sırtı tüylü olması sebebiyle kanın görülmeyeceği söylenir.

4- Nişanlama meselesinde, umumiyetle sığırla deve aynı hükme tâbi tutulmuştur: Sırtı çizilebilir, boynuna bir şey takılabilir.

امَنَغ # هاللّ ُلوسر نَدْهأ] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

ع نع ةسمخل ةياور يفو ـ2□

ى ِض َر ةشئا□

يدهلا َةَمِنسأ َنوُّقُشَي اوُناكو ،ٌهده هنأ ِهِب ُف َرْعُي ٍّئَشِب ِنْدَهْلا ُميِلْعَت□

راَعْش“ا ا□ »

.[

هَدهلَقَف «

هحَسَم نأ .

مَّدلا ِتَلَس َو»

. هلوق «

و هل ض َّرعَتُي َف ىده هنأ فرعيف هنم ُليسي ُمدلاو ،هنوِلس ْرُيو

2. (1494)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin bir rivayetine göre, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kurban olarak davar sevketti ve koyunlara işaret taktı." [Buhârî, Hacc 110, Edâhî 15; Müslim, Hacc 359, (1321); Tirmizî, Hacc 70, (909); Ebu Dâvud, Menâsik 15, (1755); Nesâî, Hacc 69, (5, 173, 174); İbnu Mâce; Menâsik 95, (3096).]991

AÇIKLAMA:

Bu hadis Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kâbe'ye kurban edilmek üzere koyun da sevkettiğini göstermektedir. Veda haccı ile alâkalı rivayetler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın deve kurban ettiğini ifade ettiği için bu rivayeti vak'aya uygun görmeyerek ta'lîl etmek isteyen ve hatta: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) koyun sevketmemiştir ki, koyuna işaret takmış olsun" diyen olmuştur. İbnu Hacer: "Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyun kurban ettiğine yeterli bir delildir.

Muhakkak ki, Veda haccından önce bu kurbanı sevketmiştir" diyerek cevap verir.992

نَع

:

ِبو ُر ِبأ َّرلا ِلْهأ ْن ِم ٌلُجر ُهَل

لاَقف ة

نُس اَهُديِلْقَت َو ِنْدُبْلا ُراَعْشإ[:لاق هنأ .عيكو نعو ـ3 .

#

بو ُر ُلوُقَت َو ٌةَّنُس َوُه َو ُهَنْدُب□

لاقو: أُقوَل ُلَك أشعَر َلوسر ّللاه □

□

ب ِضَغف . ةَلْثُم لاق ُهَّنأ هِيِمْخَّنلا□

ة

« لثملا .

» ا هجرخأ يذمرتلا

.] □نَع ْف ُ ً نٍّ ، مَا أحقَّكَ أن ْتُحبَس َ ثمَّ َ تخَر ُج حتَّ تنزِ ِ ع َنَع ْ هذ

. هريغو فن ا' عْدَجَك ِةَقْل ِحلا هيوشَتو ةرهشلا

3. (1495)- Vekî' (rahimehullah): "Kurban olacak deveye nişan vurup, boynuna alâmet takmak sünnettir" demişti. Ehl-i reyden birisi kendisine:

"Nehâî'den, bunun müsle (eziyet) olduğu rivayet edilmiştir" dedi. Vekî Ôkızarak: 991 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları6/71.

992 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/72.

"Ben sana "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devesine işaret vurdu, bu sünnettir" diyorum, sen bana: "Falandan rivayet edildi" diyorsun. Sen hapse tıkılıp şu sözünden vazgeçinceye kadar salınmamaya ne kadar lâyıksın!" der. [Tirmizî, Hacc 67, (906).]993

AÇIKLAMA:

İşaret vurmak diye tercüme ettiğimiz tâbirin aslı iş'ar'dır. Az önce açıkladığımız üzere bu, devenin hörgücünü bıçakla çizip kanatmaktır. Müsle ise canlı için, işkence yapmak, eziyet etmek mânasında kullanılır. Aslında kulak kesmek, burun koparmak gibi yaratılışı çirkinleştirici kötü muâmelelerdir, hakaret olsun diye düşman ölülerine bu çeşit tecâvüzler, câhiliye devrinde yapılırdı.

İbrahim Nehâî'nin ve -Tirmizî'deki metinde kaydedildiği üzere- Ebu Hanife (rahimehumâllah)'nin iş'ar'a müsle demesi, bâriz bir şekilde sadedinde olduğumuz hadise muhaliftir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın istihsan ettiği, bizzat icra ettiği bir ameli, burada görüldüğü şekilde kötülemek, ne İmam-ı Âzam'dan ne de İbrahim Nehâî'den beklenmez. Bunlar şeriat-ı garrânın en küçük meselesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en tâlî bir sünneti için bile hayatlarını verecek derecede dinin şeâirine bağlı büyüklerdir.

Ebu Yusuf (rahimehumullah)’dan rivayet edildiği üzere bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın kabağı sevdiğini söyler. Yanında bulunan bir şahıs : “Ben kabağı sevmem” demesi üzerine, bunda sünnete bir saygısızlık cür’eti gören Ebu Yusuf hazretleri herifin katline fetva verir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın sünnetine, hatırâtına bağlılık ve saygıda İmam-ı Azam, talebesi Ebû Yusuf’tan kesinlikle geri değildir

O sözün İmâm-ı Âzam'a nisbeti şayet doğruysa yüce imamın, sadedinde olduğumuz hadis-i şerîfi işitmemiş olması mevzubahis olur.

ALTINCI FASIL

KURBAN KESMENİN YERİ VE ZAMANI

: هجرخأ .[ْدِعُيْلَف ِةًّصلا َلْبَق َحَبَذ َناك ْنَ

م # هاللّ لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر سنأ نع ـ□

ىئاسنلاو ناخيشلا .

1. (1496)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Namazdan önce kurban kesmiş olan (bilsin ki, kestiği kurban değildir, ailesine et takdim etmiştir), yeniden kessin!" buyurdu." [Buhârî, Edâhî 1, 4, 12, Iydeyn 5, 23; Müslim, Edâhî 16, (1962); Nesâî, Iydeyn 30, (3, 193).]995

AÇIKLAMA:

İslâm dini, mü'mine zaman mefhumunu, zamanlı iş yapma alışkanlığını kazandırmayı ve yapılan işlerin zamanla irtibatlı olarak kıymet kazanacağı fikrini vermeyi de gâye edinmiş ve bunun tahakkukunda ibadetleri vasıta kılmıştır. Beş vakit namazın, mekruh vakitler telâkkisinin bu çeşit gayesi de var. Kurban da bu meselede mühim bir vâsıtadır. Kurban namaz kılındıktan sonra kesilecektir, yarım saat hatta daha az bir zaman önce kesilecek olsa kesilen kurban değildir, kasaplık ettir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu tebliği yapınca Ebu Bürde "Ben kesmiştim" diyor. 1487 ve 1488 numaralı hadislerde de temas ettiğimiz üzere, Ebu Bürde'ye telâfi için ona mahsus olmak üzere oğlak kesmeye izin veriyor, fakat affetmiyor. Şunu bilmekte fayda var: Şeriatın teşrî döneminde, prensiplerin herkes tarafından yeterince duyulmamış ve hattâ anlaşılmamış olma durumları 993 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/72.

994 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/72-73.

995 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/74.

olabiliyordu. Bunun neticesi ortaya çıkan eksik, yanlış icraatları Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) suhûletle karşılıyordu. Ebu Bürde'ye de öyle davrandığını görmekteyiz.996

لاقف ِة ًّصلا َلْبَق ُهْنَع ُ هالّل□

لاق ُهْن: [

ى ِض َر ٍراَيِن ُنب َةَد ْرُب ُوبأ َحَبَذ□

ع ُ هالّل□

2□

ى ِض َر ءاربلا نعو -□

إ بِدْنِع اَ□□

م ِ هالّل َلوُسر اَ :

ي َلاقف ا

هْلِدْبأ□ .

. ةسمخلا هجرخأ .

كَدْعَب ٍدَحأ ْنَع ى ِزْجُت ْنَلو اَهَناَكَم اَهْلَعْجا :َلاَق□ [

ةَّنِسُم ْنِم ٌرْيَخ َيِه ٌةَعَذَج□□.

2. (1497)- Berâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebu Bürde İbnu Niyâr (radıyallahu anh) namazdan önce kurbanını kesmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:

"Kurbanını yenile!" dedi. Ebu Bürde:

"Ey Allah'ın Resûlü, benim sadece bir oğlağım var. Ancak nazarımda yıllanmış olandan daha kıymetlidir!" deyince:

"Öbürünün yerine bunu kurban et. Ancak oğlak senden sonra, kimseye kurban için yeterli olmayacak!"

dedi." [Buharî, Edâhî 1, 8, 11, 12, Iydeyn 3, 5, 8, 10, 17, 23; Müslim, Edâhî 4, (1961); Tirmizî, Edâhî 12, (1508); Ebû Dâvud, Dahâya 5, (2800); Nesâî, Dahâyâ 17, (7, 222, 223).]997

AÇIKLAMA:

1487 ve 1488 numaralı hadislere bakın.

قاَل يف .

و ٌرَحْنَم ىن ِم ُّلُك َو ُرَحْنَملا اذه : ىنِمِب لاق # ِ هاللّ َلوسر َّنأ ُهَغ ًلَب ُهَّنأ] كل

ام نعو ـ3□ .

.

رَحْنَم اَهِق ُرُط َو َةَّكم□]

ة□ :

جاَجِف ُّلُك َو ،َة َو ْرَملا ِىنْعَي ُرَحْنَملا اَذه َرْمُعْلا□

3. (1498)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mina'da şöyle demiştir:

"İşte kurban kesilen yer. Mina'nın her tarafı kesim yeridir."

Umre sırasında da şöyle buyurmuştur: "Burası kurban kesme yeridir." "Burası" sözü ile Merve'yi kastedmiştir. Mekke'nin bütün geçit ve yolları kurban kesme yeridir." [Muvatta, Hacc 178, (1, 393); Ebu Dâvud, Menâsik 65, (1937); İbnu Mâce, Menâsik 73, (3048).]998

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mina'daki Menher'i, yani kurbanını kestiği yer cemre-i ûlâ'nın yanındadır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hacc kurbanlarının kesilebileceği yerleri tarif etmiş

bulunmaktadır: Mina hududuna giren her yerde kesim yapılabilir, meşrudur.

Günümüzde, kesim yerleri bu hudud dâhilinde belli bir nizama bağlanmıştır, buna uymak gerekir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâbe'ye sunulacak kurbanların (hedy) Merve'de, Mekke'nin her tarafında kesilebileceğini söylemiştir. Geçit diye tercüme ettiğimiz ficâc, fecc'in cem'idir. Fecc, iki dağ

arasındaki geniş yol diye tarif edilir. Ancak bu yol tabiidir, insanlar tarafınan açılmış değildir.

Mekke'nin dağlık bir arâzi üzerinde kurulduğu düşünülecek olursa hadis daha iyi anlaşılır. Şârihler:

"Evlere yakın olan yol ve geçitler kastedilmiştir. Uzak yerler menher olamaz" derler.999

مُث اَه ُرِعْشِي َو ِن ْيَلْعَنِب اَهُدهلَقُي ُهَّنِاف ةَنَدَب َرَذَن ْنَ] : م لاق امُهْنَع ُ هاللّ□□

4□

ى ِض َر رمع نبا نأ عفان نعو ـ□

ل□ “

ب ا َن ِم ارو ُزَج َرَذَن ْنَمو ، َكِلذ َنوُد ٌلَحَم اَهَل َسْيَل ِرْحَّنلا َم ْوَي ىنِمِب ْوأ ِتْيَبْلا َدْنِع اَه ُرَحْنَي

.

[□4َو ِرَقَبْلا َفلِنْيَحرَها ُثْيَح ءاَش.

---

996 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/74.

997 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/75.

998 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/75.

999 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/75-76.

(1499)- Nafi' (rahimehullah) anlatıyor: "Kim bir bedene kesmeye nezrederse, artık devesine alâmet olarak iki nalın takar, (hörgücünü kanatarak) nişan vurur, sonra da onu Beytullah'ın yanında veya Mina'da yevm-i nahrde (bayramın birinci günü) keser. Kurban için bir başka kesim yeri yoktur. Kim de deve veya sığırdan cezûr adamış ise onu dilediği yerde keser." [Muvatta, Hacc 182, (1, 394).]1000

AÇIKLAMA:

Kâbe'ye ihdâen nezredilen deveden kurbana hedy veya bedene dendiği için onun, Harem bölgesi dâhilinde kesilmesi gerekmektedir: Mekke'nin içi (Kâbe'nin yanı) veya Mina... Mina da Harem'den sayılır.

Kâbe'ye olmaksızın yapılan adak kurbanları da dinimizde caizdir. Kişi bunu nerede adamış ise adadığı yerde kesebilir. Bunları Harem dahilinde kesme şartı yoktur. Tabii ki Harem'de kesme yasağı da yok.

Kısacası bunları kolayına gelen yerde keser. Hadiste geçen cezûr, aslında deve demektir, cem'i cüzür'dür. Bu rivayette cezûr, Kâbe'de kesmeye niyet edilmemiş olan mutad nezir kurbanı mânasında kullanılmıştır. Her seferinde kelimenin bu mânada kullanılmayacağı tabiidir.

Birinci Fasl'ın umumî bilgiler kısmında belirttiğimiz üzere hacc menâsikine bağlı olarak kesilecek kurbanlar (hedy) Harem dâhilinde kesilmesi vacibdir. Udhiye denen diğer kurbanlar her yerde kesilebilir.1001

هيلَع ْنَع بِنَغلب َو :كلام َلاق .ِرْحَّنلا ِم ْوَي َدْعَب ِنَام ْوَي نَحْض ا‘] :لاق َرمع نبا َّنأ اضيأ□
□5ـ هنعو

كلا

.

م ةثلا جرخأ . ُ ه

لْثِم ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ٍّبِلاَط ىبأ ِنب□]

5. (1500)- Yine Nâfi'nin anlattığına göre İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şu açıklamayı yapmıştır:

"Kurban günleri, yevm-i nahr'den sonra iki gündür."

İmam Mâlik der ki: "Bana, bunun aynısı Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallahu anh)'den de ulaştı." [Muvatta, Dahâya 12, (2, 487).]1002

AÇIKLAMA:

Bu hadis kurban kesilebilecek günleri açıklar. Bâzı selef büyükleri Kur'ân-ı Kerim'de geçen eyyâmu ma'dudat (Bakara 203) ile bu belirtilen günlerin kastedildiğini söylemiştir. İmam Mâlik, Ebû Hanife, Ahmed İbnu Hanbel ve ekser-i ulemânın görüşü budur. İmam Şâfiî ve bir cemaate göre ise, kurban günleri yevm-i nahire ilâveten arkadan gelen üç gündür. Şâfiî hazretleri bu hükme giderken İbnu Hibbân'dan gelen حْبَذ ِكي ِرْشَّتا ِماَّيَا هِلُك ِيف "Eyyam-ı teşrikin hepsinde kurban caizdir" hadisini esas almıştır.

Bu günlerin hepsinde hedy kurbanı caiz ise de yevm-i nahrde kesmek efdaldir.

Şunu da belirtelim ki, İbnu Sîrîn ve Davud-ı Zâhirî, "kurbanı yevm-i nahirde kesmek gerekir" diye hükmetmişlerdir. 1003

YEDİNCİ FASIL

KURBAN KESMENİN ÂDÂBI

نْيَحَلْمأ ِنْيَن َرْقأ ِنْيَشْبَك ِرْحَّنلا َم ْوَي # هالّ ُلوسر َحَبَذ] :لاق ُهْنَع ُ هالّ□

1□

ى ِض َر رباج نع ـ□

ةَّل ِم ىلَع َض ْر ا ْ' َو ِتاوَمَّسلا َرَطَف بِذَّلِل□

هنإ :لاق ا

بِه ْج َو ُتْهَّج َو ي ِ□

مُهَهَّج َو أًمَلف .ِنْيَءوُج ْوَم□

نيِمَلاَعْلا ِهب َر ِ هلّ ِبتاَمَم َو□ □

.

ىاَيْحَم َو ىِكُسُن َو ىِت ًَص ّنإ َنيِك ِرْشُملا َن ِم اَنأ اَم َو افيِنَح َميِها َرْبإ□

1000 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/76.

1001 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/76-77.

1002 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/77.

1003 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/77.

مْسِ□ .

ب ِهِتَّمُأ َو ٍدهمَحُم ْنَع َّمُهَّل ا

كْيَلإ َو َكَل َو َكْنِم َّمُهَّل ا .َنيِمِلْسُملا ُل َّوأ اَنأ َو ُت ْرِمُأ َكِلذِب□ □ .

و ُهَل َكي ِرَش

نْيَتَيْص ِخلا ُضوُض ْرملا□ .

. ءوُجوَملا□»

نذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[حَ ًبَذ َّمُث ُرَبْكأ ُ هاللّ َو ِ هاللّ «

1. (1501)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yevm-i nahr'de alacalı, boynuzlu ve iğdiş edilmiş iki koç kesti. Koçları kesmek üzere (yatırıp kıbleye) yöneltince:

"Şüphesiz ki ben, bir muvahhid (Allah'ı bir tanıyıcı) olarak yüzümü o gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim" ve "Şüphesiz benim namazım da, menâsikim de, hayatım da, ölümüm de hiçbir ortağı olmayan, âlemlerin Rabbi Allah'ındır. Ben böylece emrolundum.

Ben (bu ümmette) Müslüman olanların ilkiyim" (En'âm 162) (âyetlerini okudu ve:)

"Ey Rabbim (bu kurban bize) sendendir, senin rızan için (kesiyoruz) ve sana (ulaşacak)tır. Ey Rabbim, Muhammed ve ümmetinden bunu kabul buyur. Bismillahi vallahu ekber!" deyip, sonra koçu kesti."

[Ebu Dâvud, Dahâya 4, (2795); Tirmizî, Edâhî 21, (1520); İbnu Mâce, Edâhî 1, (3121).]1004

AÇIKLAMA:

1- Kurban keserken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın okuduğu âyette geçen nüsük'ten murad kesilen kurbandır. Böyle olunca namaz ve kurban, âyet-i kerimedeyan yana zikredilmiş olmaktadır, tıpkı Kevser sûresinde olduğu gibi: □هِلَصَف رِل َكهِب َو رَحْنا "Namaz kıl ve kurban kes."

2- Hattâbî, "Bu rivayette, iğdiş edilmiş hayvanın kurban edilebileceğine delil vardır" dedikten sonra bâzı ehl-i ilmin: "İğdiş edilmiş hayvanı kurban etmek mekruhtur, çünkü uzvunda noksanlık vardır"

şeklindeki mülâhazasını reddeder ve bunun, hayvanı kurban etmeye mâni bir kusur olmadığını söyler.1005

نَع َل زَن ُهَتَبْطُخ نَضَق أَّمَلف # هاللّ لوسر َعَم تَّلَصُملا ُتْدِهَش] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

2□

ى ِض َر هنعو ـ□

ى

تَّمُأ ْنِم□].

اَذَه هنَع

.

هحَضُي ْمَل ْنَم ْنَع وَ يِ□

رَبْكأ ُ ه□

ِسْمِ هاللّ ِ وَ اللّ :

ِرَبْنِم ِه َو َيِتُأ ٍّشْبَكِب ُهَحَبَذَف ِهِدَيِب َو َلاق ب

ىدمرتلا هجرخأ .

2. (1502)- Yine Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le musallâda hazır bulundum. Hutbesini tamamlayınca minberinden indi. Kurbanlık koçuna gelip kendi eliyle kesti. Keserken: "Bismillahi vallahu ekber. Bu benim adıma ve ümmetimden kurban kesmeyenlerin adınadır!" dedi." [Tirmizî, Edâhî 22, (1522).][1006]

ُتْد هاللّ َلوسر #

يف□ ِةَّجَح َوْلا عاَد

هاللّ□ ُهْنَع ُ لاق:]هَش

3□

ى ِض َر ىدنِكلا ثراحلا نب ةف َرغ نعو ـ□

: ذَخَأ َو ،لَعَفَف ِةب ْرحلا ِلَفْسأِب ْذُ□ #

خ َلاَقف ٌّيِلَع ُهَل

.

بِعُدَف ِنَسَحلا اَبأ ىل اوُعْدا :َلاَقف ِنْدُبْلاِب َيِتُأ َو□

رَحَن اَّمَلف اَهِمئاوَق ْنِم َيِقَب اَم ىلع ٌةَمئاَق ىرسُيْلا دَيْلا ُةَلوُقْعَم َيه َو َنْدُبْلا اَهِب انعط َّمُث□ اَه ًءاِب

هَتَلْغَب َبِك َر َغ ًَرَف اَّمَلف ، ىنِمِب ِرْحَّنلا ُم ْوَي َكِلذو َعَطتْقا َءاَش ْنَ م:َلاَق اَهُبوُنُج ْتَبَج□ َوو َنْدُبْلا

دواد وبأ هجرخأ ُ ه .

نَع ُ هاللّ َى ِض َر اهيِلَع َفَد ْرأ َو□]

3. (1503)- Garafe İbnu'l-Hâris el-Kindî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Vedâ haccında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şâhid oldum. Kendisine (kesmesi için) bir deve getirilmişti.

"Bana Ebu'l-Hasan'ı çağırın!" dedi. Hz. Ali (radıyallahu anh) çağırıldı.

"Harbenin aşağısından tut!" dedi. Hz. Ali tuttu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da yukarısından yakaladı. İkisi birden deveye dürttüler. Deve sol ön ayağından bağlıydı. Diğer ayaklarının üstünde ayakta duruyordu. Deveyi kesip yere yıkınca:

"İsteyen parça alsın!" dedi. Bu müşâhedem Mina'da yevm-i nahrde idi.

1004 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/78.

1005 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/78-79.

1006 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/79.

Kesim işinden boşalınca, katırına bindi. Hz. Ali (radıyallahu anh)'yi de terkisine aldı."[Ebu Dâvud, Menâsik 19, 1766.]1007

تَبَجو□

.[

عَطَتْقا َءاَش ْنَ□ «

م :لاَق اَهُبوُنُج ْتَبَج َو اَّمَلف] .ٌط ْرُق نب هاللّدبع نع هل ةياور يفو ـ4□

ضر‘ا تطقس بأ ا .

«

هُبُونُج□

4. (1504)- Yine Tirmizî'nin Abdullah İbnu Gurt'tan kaydettiği rivayette şöyle denir: "...Hayvan yere yıkılınca:

"Dileyen parça alsın!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Menâsik 19, (1765).]1008

ت ْرَحَنَف بِن َرَمأ َّمُث ِهِدَيِب ةَنَدَب َنيِث ًَت # هاللّ ُلوسر َرَح]ن :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

5□

ى ِض َر يلع نعو ـ□

دواد وبأو كلام هجرخأ .

نيِعْبَس ْتَناَك َو اَه َرِئاَس□].

5. (1505)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elleriyle otuz deve kesti. Geri kalanı da bana söyledi, ben kestim. Bunlar yetmiş tâneydi." [Muvatta, Hacc 181, (1, 394); Ebu Dâvud, Menâsik 19, (1764).]1009

ىلَع ُمَدَقْلا َعَضوُي َو ،ًنهيِدْيأَب َنيِهِحَضُي ْنأ ِهِتاَنَب َرَمأ ُهَّنأ] ُ: هْنَع ُ هاللّ

6□

ى ِض َر سوم بأ نعو ـ□

: □ ملعأ هاللّو ،براخبلا هقَّلَع

و تلق .نيزر هجرخأ

.[

تلا □□

حْبَّذلا َدْنِع ِةَيِمْس َو ِريِبْكَّتلا َو ِةَحيِبَّذلا ِةَحْفَص□

.

6. (1506)- Hz. Ebu Musa (radıyallahu anh)'dan rivayet edildiğine göre: "Kızlarına, kurbanlarını kendi elleriyle kesmelerini, ayağını kurbanın boynuna basmayı, keserken tekbir getirip besmele çekmeyi tenbih etmiştir." Rezîn, ilâvesidir. Buharî, senetsiz olarak bab başlığında kaydetmiştir. (Edâhî 10).]1010

AÇIKLAMA:

1- Bu son rivayet öncekileri te'yiden, kişinin kurbanını kendi eliyle kesmesinin müstehab olduğunu göstermektedir. Rivayetlerdeki emir vücuba değil, istihbaba hamledilmiştir.

2- İbnu't-Tîn: "Bu rivayet, kadınların da kurbanlarını kendilerinin kesmesini câiz olduğunu ifade eder"

demiştir. İmam Mâlik'ten bunun mekruh olduğuna dair bir fetvası rivayet edilmiştir. İmam Şâfiî de kadının, birisine vekâlet vererek kestirmesini, kesme işine kendisinin mübâşeret etmemesini tavsiye etmiştir. Rivayetler, Ümmühâtu'lmü'minîn'in kurbanlarını, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kestiğini ifade etmektedir. Buhârî'de
ضَحَّى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ نِسَائِهِ بِالْبَقَرِ

و "...Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) zevceleri adına bir sığır kesti" Müslim'de de Hz. Câbir: نَحَرَ النَّبِيُّ # عَن

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Vedaنِسَائِهِ بَقَرَةً فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ haccında hanımları için bir sığır kesti" der. 1011

SEKİZİNCİ FASIL

KURBANDAN YEMEYE DÂİR

لاَقف # اَنَل َصَخ ْرأَف ٍّثَث َق ْوَف اَنِنْدُب ِموُحُل ْنِم ُلُكأن َ أَّنُك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ :

1

ى ِض َر رباج نع ـ

ئاسنلاو ةثثلا هجرخأ ا .

و ُر ِخَّدا : .

و ملسم ةياور يف داز.[اوُد َّو َزَت َو اوُلُك

1007 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/79-80.

1008 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/80.

1009 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/80.

1010 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/80.

1011 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/80-81.

1. (1507)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz kurbanlarımızın etinden üç günden fazla yemezdik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize ruhsat tanıdı ve:

"Yiyin ve azıklanın da!" buyurdu." [Buhârî, Hacc 124, Cihâd 123, Et'ime 27 Edâhî 16; Müslim, Edâhî 29, (1972); Nesâî, Edâhî 36, (7, 233).]1012

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kurban etlerinin yenilmesi ile ilgili, bidayetlerde konan bir tahdidin bilâhere neshedildiğini göstermektedir.

Müteakiben kaydedilecek iki rivayet bu bahse açıklık getirecektir.1013

لَكُؤْت ْنأ # هاللّ ُلوسر هَّنأ :اهْنَع ُ هاللّ□

لاق ةعيب:]

ى ِض َر َةَشِئاَعِل ْتُلَق□

ر نب سباع نعو ـ2□□

بِنَغلا َمِعْطُي ْنأ َدا َرأَف ُساَّنلا ِهيِف َعاَج ٍماَع يف ُهَلَعَف اَمَّنِإ : ْتَلاَق ؟ٍث َ ًث َق ْوَف ى□□ ِحاَض ا' ُموُحُل

كِلذ ىلاِإ ْمُك َّرَطضا اَم َو : ْتُلَق ة.ًلْيَل َة َرْشَع َسْمَخ َدْعَب هُلُكأنَف َعا َرُكْلا ُعَف ْرَنَل اَّنُك ْنِا َو□ َرِيقَف ْلا ،

هجرخأ .]نلاعَت ِ هللاِب َق ِحَل ىَّتح ٍماَّيأ َةَث ًَث ٍموُدأَم ٍّزْبُخ ْنِم ٍدَّمَحُم ُلآ َعِبَش اَم : ْتلاق َو ْتَك ِحَضَف

ةتسل

.

ا

2. (1508)- Âbis İbnu Rebîa anlatıyor: "Hz.Aişe'ye: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kurbanların etlerinden üç günden fazla yenilmesini yasakladı mı?" diye sordum.

"Evet, fakat bunu insanların (kıtlık çekip) acıktığı yılda yaptı. Böylece zenginlerin fakirleri doyurmasını arzu etmişti. Biz koyunun paçasını kaldırıp, on beş gece sonra yiyorduk" dedi. Ben:

"Sizi buna mecbur eden şey ne idi!" deyince güldü ve:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'a kavuşuncaya kadar, Muhammed âilesi üç gün üst üste doyuncaya kadar katıkla ekmek yememiştir" dedi." [Buhârî, Et'ime 27, Edâhî 16; Müslim,Edâhî 28, (1971); Muvatta, Edâhî 5; Tirmizî, Edâhî 14, (1511); Ebu Dâvud, Edâhî 10, (2812); Nesâî, Edâhî 37, (7, 235, 236).]1014

قوَف اَهوُلُكأَت ْنأ اَهِموُحُل ْنَع ْمُكاَنْيَهَن اَّنُك اَّنِإ□

بَّنلا لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□□ .

3□

ى ِض َر َةَشْيَبُن نعو ـ□

ماهيَا َماَّي ا'ِهِذه َّنإ َو َأ .او ُر ِجَتْئا َو اوُر ِخَّدا َو اوُلُكَف□

ةَعَّسلاِب ىلاعَت ُ هاللّ َءاَج ْدَقَف ْمُكَعَسَت ْيَكِل ٍّث َ ث□.

. ‘

رج ا اوبلطا ا

. و ُر ِجَتْئا »

دواد وبأ هجرخأ . ى »

لاعَت ِ هللّ ٍرْكِذ َو ٍب ْرُش َو ٍلْكأ]

3. (1509)- Nübeyşe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Biz sizleri, kurbanların etinden üç günden fazla yemenizi, birçoğunuza kurban eti ulaşsın diye yasaklamıştık. Şimdi, Allah Teâla bolluk verdi. Artık yiyin, biriktirin ve ücret isteyin. Haberiniz olsun, bu bayram günleri yemek, içmek ve zikir günleridir." [Ebu Dâvud, Edâhî 10, (2813); İbnu Mâce, Edâhî 16 (3160).]1015

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen hadislerden anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), İslâm'ın bidayetinde çekilen umumî maddî sıkıntı sebebiyle bazı tedbirler alma ihtiyacı duymuştur. Bunlardan biri, kurban etlerini üç günden fazla evlerde saklamamaktı. Darlık geçtikten sonra bu yasak kaldırılmış, kurban etinden yemek, yol azığı yapmak, biriktirip uzun müddet beklemek serbest bırakılmıştır.

Bu mevzu üzerine Müslim'in bir rivayeti daha açık bilgi sunmaktadır:

Ebû Saîdi'l-Hudrî(radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): 1012 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/82.

1013 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/82.

1014 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/83.

1015 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/83.

"Sizden kim kurban keserse, sakın üç geceden sonra evinde ondan bir miktar olduğu halde sabahlamasın" buyurmuştu. Ertesi yıl olunca Ashab:

"Ey Allah'ın Resûlü! Yine geçen yıl yaptığımız gibi mi yapacağız?" diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hayır! o, öyle bir seneydi ki, o zaman herkes sıkıntı çekiyordu. Ben de (kurban etlerinin) herkese ulaşmasını istemiştim" buyurdu."

Kadı İyaz şu açıklamayı sunar: "Ulemâ bu hadislerle amel hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bir kısmına göre, kurban etinin üzerinden üç gün geçtikten sonra artık ondan yenmemelidir." Bu hadislerin ifade ettiği haram hükmü bâkidir.

Cumhur'a göre nehiy tamamen mensuhtur, kurban eti üç günden sonra da yenilebilir ve herhangi bir zaman kaydı da konamaz.

Bazı âlimler: "İlk yasak da tahrim ifade etmezdi, kerâhet ifâde ediyordu. Şimdi de kerâhet mânası devam etmektedir" demiştir. Bir illete binâen konan yasak, illetin kalkmasıyla kaldırılmış ise de, illet tekrar zuhur etse, yasağın da aynen geri geleceğini söyleyen âlimler de olmuştur. Hz. Ali ve Abdullah İbnu Ömer böyle anlatıyorlardı. İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in kurban etini, hayatı boyunca üç günden fazla yemediği rivâyet edilir.

İbnu Mes'ud'dan yapılan bir rivayate göre kurban eti üçe ayrılmalıdır. Biri yenilir, bir tasadduk edilir, biri de hediye edilir. İmam-ı Âzam, İmam Şâfiî, İmam Ahmed ve İshâk İbnu Râhuye bununla ameli esas almışlardır. Sevrî: "Kurban etinin ekserisi tasadduk edilmelidir" demiştir.

Adak kurbanının etinden, adak sâhibi yiyemez. Adamın fakir veya zenginliği bunda rol oynamaz.

Dört mezhep bu meselede ittifak eder. Ahmed İbnu Hanbel'den gelen bir rivayete göre yiyebilir.

Normal kurbanın etinden sahibinin yemesi müstehabtır. Zahirîlere göre vâcibtir.1016

DOKUZUNCU FASIL

HELÂK OLAN KURBANLIK HAKKINDA

تْلُقَف□ :

ةَنيِدَملا َنِم ُهَيْدَه ِبِعَم # ِ هاللّ ُلوسر َثَعَب] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□.

1□

□ ـ نع ةيجان ىعازخلا ر َ ض ِ ى

سأَنلا َنْيَب َو اَهَنيَب هِلَخ َّمُث اَهِمَد يف اَهَلْعَن ْسِمْغا َّمُث اَه ْرَحْنا : َلاَق ؟اَهْنِم َبِطَع اَمِب□ ُعَنْصأ َفْيَك

□

. ا . هجرخأ ا‘ ةعبر إ ئاسنلا

[أ هَنوُلُ

ك ي

1. (1510)- Nâciye el-Huzâî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hedy'ini Medine'den benimle gönderdi. Ben:

"Bunlardan yolda helak olan çıkarsa ben ne yapacağım?" diye sordum.

"Hemen kesersin, nalınını kanına batırırsın, sonra onunla insanlar arasından çekilirsin, yerler" dedi."

[Muvatta, Hacc 148, (1, 380); Tirmizî, Hacc 72, (910); Ebu Dâvud, Menâsik 19, (1762); İbnu Mâce, Menâsik 101, (3105).]1017

AÇIKLAMA:

1- Atab بطع helak olmak demektir. Hadiste hayvanın yolculuk, musibet gibi durumlar sebebiyle hedefe varamayacak hale gelmesi, ölme noktasına dayanmasıdır. Bunun hemen kesilmesi gerekir.

Ancak hedy (Kâbe'ye bağışlanan kurbanın eti) sâhibine ve onu götürmekte olanlara haram olduğu için, yolda helâk olursa kesilip bırakılır. Takısı kanına bulanıp üzerine konur. Tâ ki yoldan geçenler bunun hedy olduğnu bilsinler ve ondan zenginler değil, ihtiyaç sahipleri istifâde etsin.

"İnsanlarla onun arasından çekil" tâbiri, ihtiyaç sahiplerinin hedy' den istifade edebileceğini ifade eder.

2- Muvatta'daki rivayette helâk olan kurbanlığın "takısını kanının içine at!" buyurulmuştur. Mamafih nalınla takı aynı şeydir. Zîra kurbanlığın boynuna nişanlamak üzere nalın vs. takılır. Müslim'de İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayette helâk hâlinde, "sen ve arkadaşların yemeyin" buyurulmuştur. Bu 1016 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/83-84.

1017 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/85.

yasaktan maksadın, himaye işinde gevşeklik yapmasını, kesilmesini gerektiren şartlar tam olarak tahakkuk etmeden kesmesini önlemek olduğu belirtilmiştir. Bu hadisin tam anlaşılması için Onuncu Bab'ın Birinci Faslında açıklanan hedy ve udhiye arasındaki farkın bilinmesi gerekir.

Kadı İyâz der ki: "Nafile olan hedy kurbanı helâk olursa onun etinden ne sahibi, ne sevkedeni, ne sevkedenin arkadaşları yiyemez, çünkü hadisin hükmü budur." Tîbî merhum, arkadaşlar kelimesinin mutlak oluşuna bakarak "zengin de yiyemez, fakir de" der. Bu meselede Cumhur'un hükmü de böyledir. Ancak vacib olan hedy yolda helâk olsa, kesildiği takdirde sahibi yiyebilir, zengin de yiyebilir. Çünkü sâhibi onu, zimmetinde olduğu için tazmin edecektir."

Nafile hedy"den murad nezr kurbanıdır. Bilindiği üzere nezr kurbanından nezreden yiyemez. Vâcib olan, hacc-ı kıran ve hacc-ı temettuda kesilmesi gereken kurbandır. Hanefî mezhebine göre bu, şükür kurbanıdır, kesen etinden yer. Bu kurban önceden zâyi de olsa, yerine bir yenisi alınıp kesilmelidir.1018

] نْيَب َو اَهَنْيَب ّنَلَخ ّمُث اه َرَحَنَف ْتَبِطَعَف اع ُّوَطَت ةَنَدَب َقاَس ْنَ□

م :لاق هنأ بيسملا نبا نعو ـ2□

ا □ .

هَم ِرَغ اَهْنِم ُلُكأَي ْنَم َرَمأ وأ اَهَلَكأ نإ]

.

و ٌئَش ِهيلَع َسْيَلف اَهَنوُلُكأَي ِساَّنلا

2. (1511)- İbnu'l-Müseyyeb der ki: "Nafile olarak sevkedilen bir deve yolda helâk olsa ve hemen kesilerek halka terkedilse, halk da bunu yese, bu nafile kurbanın sahibine bir şey gerekmez. Kendisi yese veya ondan yiyene emretse borçlanır." [Muvatta, Hacc 149, (1, 381).]1019

AÇIKLAMA:

Hacı kâfilesinin hacc mahalline sevketmekte olduğu kurbanlara esas itibariyle hedy denir. Bunların yol esnasında, hemen kesilmesini gerektiren bir durumla karşılaşmaları halinde kesilip, hedy olduğunu gösteren işâretinin üzerine bırakılıp, yolda terkedilmesi emredilmektedir. Böyle bir hayvanın etinden sadece hedy sahibi veya hedyi bir başkası adına sevkeden kimsenin değil, kafileye dahil fakir, zengin herkesin istifadeden menedilmesinin sebebini Nevevî şöyle açıklar:"

Bu, kafile mensuplarının hedyi (yemek için), helâk olmaya zemin hazırlamalarından korkulduğu içindir. Bu hal (maalesef) bütün kâfilelerde görülen bir durumdur. Bu durumda, bütün kafile mensuplarına, onun etini yemenin câiz olmadığının teşrî edilmesi gerekir. Ancak: "Onun terki demek, vahşî hayvandan yem olması demektir, bu ise malın zâyi olmasıdır, israftır" diye bir itiraz mümkündür. Bu itiraza cevabımız şudur: Burada malın zâyi olması diye bir şey yoktur. Zîra, gâlib âdet şudur: Çöllerde yaşayanlar hacıların konaklama yerlerini tâkip ederler, onların bıraktıklarını, terkedip attıklarını toplarlar. Ayrıca, hacc mevsiminde hacı kafilesi birbirlerini takip ederler, birinin peşinden bir başkası orada konaklar..."

Nevevî: "Arkadan gelen kafilenin zenginlerinin de bundan yememesi gerekir. Çünkü hedy kurbanı mutlak olarak fakirlere hastır, fakir dışındakilerin ondan yemeleri kesinlikle caiz değildir" der.

Aliyyu'l-Kârî, nafile hedy mahalline varınca yani Harem dahilinde kesilince hem sâhibine hem de zengine helâl olur der ve onun mahalline varmazdan önce (yolda) kesilmesi halinde haram olacağını tasrih eder.1020

تَناَ

هاللّ ُ امُهْنَع هنأ لاق: [نَم ْأهاَد نَدَب ةَنَدَب ثُمَّ ضَلَّت ْأو ْتاَمَت فإنَّهاَ إن ْ ك

3

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

. ا . كلام امهجرخأ

[□ هَك َرَت َءاَش ْنإ َو اَهَلْدبأ َءاَش ْنإف اع ُّوَطت ْتَناَك ْنإ َو ،اَهَلْدبأ ارْذَن□]

3. (1512)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) der ki: "Kim Kâbe'ye bir deve ihda eder, sonra (daha mahalline ulaşıp; kesilmeden) kaybederse veya hayvan ölürse, şâyet bu bir nezir idiyse, yerine yenisini alır. Nezir değil de tetavvu idiyse, dilerse yeniler, dilerse terkeder." [Muvatta, Hacc 150, (1, 138).]

Nezir, ferdin belli bir şarta bağlı olarak kendisine borç kıldığı kurbandır. O şart yerine geldi mi borç kesinleşir, yerine getirilmesi vacib olur. "Şu hastalıktan iyi olursam Kâbe'de bir kurban keseceğim"

diyerek adakta bulunan kimse, sıhhate kavuştuğu takdirde onun bir koyun kesmesi ona vâcib olur. İşte bu şekilde nezredilen bir hedy kaybolursa bunun yerine yenisinin alınması gerekir. Herhangi bir şarta 1018 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/85-86.

1019 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/86.

1020 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/86-87.

bağlı olmaksızın sırf sevaba nâil olmak düşüncesiyle Kâbe'de bir kurban kesmeye niyet edilmişse bu bir tetavvudur, nâfile bir kurbandır. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) böyle bir kurban hedefe varmadan kaybolursa sâhibi dilerse yeniler, dilemezse, kurbanı kesmekten vazgeçer diyor.1021

ONUNCU FASIL

KURBANLIK DEVEYE BİNMEK

لاَقف ا□ :

هْبَك ْرا :َلاَقف ةَنَدَب ُقوُسَي ًُج َر بأ َر # َّبَّنلا نأ] ُ. هْنَع ُ هالَّل□ .

1□

ى ِض َر ةريره بأ نع ـ□

هجرخأ

.[

□

ةَثِلاَّثلا يف ْوأ ِةَيِناَّثلا يف ،َكَلْي َو اَهْبَك ْرا َلاَقف ة□

نَدَب اَهَّنإ َلاَقف ا□ .

: هْبَك ْرا□ .

□

لاَقف ة□

نَدَ باَهَّنإ□ .

براخبل ةياور يف داز ه.انعمب سنأ نع دواد ابأ إ ةسمخل و.ةريره بأ نع ىذمرتلا إ ةتسلا

□ اَهِقُنُع يف ُلْعَّنلا .

و َّبَّنلا ُرِياَسُي َو ُه َو اهَبِك َر ُهُتْيأ َر ْدَقَلف :ةريره بأ نع

1. (1513)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir deve sevkeden birisini görmüştü ki:

"Binsene ona!" dedi. Adam:

"O kurbanlıktır!" dediyse de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) emrini tekrarladı:

"Bin ona!" Adam tekrar:

"O kurbanlıktır" diye haykırdı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bin ona" diye tekrarladı ve ikinci veya üçüncü seferde:

"Yazıklar olsun sana!" diye ilâvede bulundu." [Buhârî, Hacc 103, 112, Vesâya 12, Edeb 95, Müslim, Hacc 371, (1322); Muvatta, Hacc 139, (1, 337); Ebu Dâvud, Menâsik 18, (1760); Nesâî, Hacc 74, (5, 176); İbnu Mâce, Menâsik 100, (3103).]1022

Buhârî'nin bir rivayetinde, Ebu Hüreyre'den naklen şu ziyade vardı: "(Râvi) der ki: "Ben o adamı, deveye binmiş Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber yürürken gördüm, devenin boynunda nalın takılı idi." 1023

AÇIKLAMA:

1- Büdn (büdün de okunmuştur) lügat olarak deve demek ise de şer'î ıstılahta sığır da aynı hükme tabi olduğu için deve ve sığır her ikisine de büdn denmiştir.

2- Kurbanlık develerle ilgili âyette:

اهيلع هاللّ مسا اوركذاف ريخ اهيف مكل هاللّ ِرئاعش نم مكل اهانلعج ندبلا

و

"Biz kurbanlık develeri de sizin için Allah'ın şeâirinden kıldık, onlarda sizin için hayır vardır..." (Hacc 36) âyetinde geçen تريخ اهيف مكل "Onlarda sizin için hayır vardır" ibâresindeki "hayır" mutlak oduğu için bir kısım âlimler, kurbanlık deveden, binmek, sütünü sağmak gibi yollarla da istifade etmenin caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Yukarıda kaydedilen rivayette de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kurbanlık deveye binmesi için deve sahibini ikaz etmekte, ısrar etmektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devenin ne çeşit bir kurbanlık olduğunu sormadan "Bin ona!"

diye ısrar etmesinden her çeşit kurbanlığa, yani vâcib nev'ine de girse tetavvu nev'ine de girse, binilebileceği hükmü çıkarılmıştır.

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelen bir rivayette de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:

"Hedy'e (hacc kurbanına) binilebilir mi?" diye sorulunca: □هِب َسأب □ "Beis yok, binilebilir" diye cevap vermiştir.

Netice olarak: "Bir kısım âlimler (Urve, Ahmed, İshak, ehl-i zâhir) mutlak olarak kurbanlığa binmenin cevazına hükmeder. Ancak Cumhur (Ebu Hanife, Malik, Şâfiî ve ekseri fukahâ) ihtiyaçla kayıtlarlar. Bunlara göre, ihtiyaç olmadan binmek nassa muhaliftir, mekruhtur. Hanefîlerden Hidâye 1021 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/87.

1022 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/88.

1023 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/88.

sâhibi, cevazı "ızdırâr"la kayıtlamıştır. Bunların hücceti İbnu Ebî Şeybe'de kaydedilen şu hadistir: □

"Hedye (kurbanlığa), başka çareاهدُب ُهْنِم ُد ِجَي َ ْنَم ّ َإ ْنَدهلا ْبَك ْرَي bulamayıp mecbur kalandan başkası binmesin." Burada zarurete binâen câiz olunca, zaruretin kalkmasıyla binmenin de cevazı kalkacak demektir. Meselâ yorgunluktan binen, dinlenir dinlenmez iner. Müslim'de de gelen ve müteakiben kaydedeceğimiz (1514) şu meâldeki hadis de bunu te'yid eder: "Kurbanlığa, mecbur kaldıysan ma'ruf üzere bin. Bir başka sırt bulunca da in." Şu halde bu hadis de bir başka imkân bulunca kurbanlığı terketmeyi âmirdir.1024

لوُق□ :

هالّل ُ هْنَع ُ.]هَّنأ ُلِئُس َ ْنَع ُر ُكوُب ِ ْنَدهلا ِلاَقف: َتْعِمَس ُلوسر َ هالّل ِ ي

2□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

ئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ ا.

رْهَظ َد ِجَت ّتَح اَهْيَلإ َتئ ِجُلأ اَذإ ِفو ُرْعَمْلاِب اَهْبَك ْرا].

2. (1514)- Hz. Câbir (radıyallahu anh)'e; kurbanlığa binme hususunda sorulmuştu, şu cevabı verdi:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim şöyle demişti: "Kurbanlığa, mecbur kaldıysan ma'ruf üzere bin. Bir başka sırt (binek) bulunca da in." [Müslim, Hacc 375, (1324); Ebu Dâvud, Menâsik 18, (1761); Nesâî, Hacc 76, (5, 177).] 1025

ONBİRİNCİ FASIL

KÂBE'YE KURBAN HEDİYE EDEN MUKİM İHRAM GİYER Mİ?

[و ِهِيْدَه َدِئ ًَق ُلِتفأف ِةَنيِدَملا َنِم ِدْهُي # ُتّبَنلا َناَ□ □□ □□

ك :تلاق اهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر ةشئاع نع ـ□

ةتسلا هجرخأ .

م ِزْحُملا ُبِنَتْجَي أَّمِم ائُيَش ُبِنَتْجَي□].

1. (1515)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'de iken Kâbe'ye kurban sunar, ben de kurbanının boynuna takılacak nişanlarını hazırlardım. Bu sırada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihramlıların sakındığı yasaklardan sakınmazdı." [Buhârî, Hacc 110, Edâhî 15; Müslim 359, (1321); Muvatta, Hacc 51, (1, 340); Tirmizî, Hacc 69 (908); Ebu Dâvud, Menâsik 17, (1757, 1758, 1759); Nesâî, Hacc 65, 66, 67, 68, 69, 72, (5, 171, 173); İbnu Mâce, Menâsik 94, (3094).]1026

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisi Medine'de olduğu halde, Beytullah'a kurban (hedy) ettiğini gösterir. Bunu, Veda haccından önce, 9. hicrî yılda Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'le gönderdiği kabul edilir.

2- Hz. Aişe, Mekke'ye hedy göndermiş olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihrama girmediğini belirtmek istiyor.

3- Nevevî: "Bu hadis, hacca gitmese bile, kişinin Mekke'de kesilmek üzere kurbanlık göndermesinin müstehab olduğunu, hedy gönderene ihrama girmek gerekmeyeceğini göstermektedir" der ve bunda ulemânın kâhir ekseriyetinin ittifak ettiğini belirtir. Sadece İbnu Abbâs, İbnu Ömer (radıyallahu anhüm) ile Atâ ve Said İbnu Cübeyr (rahimehumallah)'in böyle bir davranışta bulunan kimsenin, ihram giymeksizin ihram yasaklarından kaçınması gerektiğini söyledikleri rivayet edilmiştir.

Bu mevzuda asıl olan, Hz. Aişe'nin hadisini esas alan Cumhur'un görüşüdür. Esasen, başka rivayetlerde teferruatlı olarak belirtildiği üzere Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'yi bu açıklamayı yapmaya zorlayan şey, kendisine bir kısım sahabelerin Mekke'ye hedy gönderenlerin, gönderdiği kurban kesilinceye kadar hacıya haram olan dikişli elbise giymek, traş olmak gibi bütün yasaklara riâyet etmesi gerektiğine dâir verdiği fetvaların intikal etmiş olmasıdır. O bu fetvaları duyunca, yukarıda 1024 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/89.

1025 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/90.

1026 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/91.

kaydettiğimiz açıklamayı yapar. Muvatta'da gelen rivayet, bu meselede Hz. Aişe'yi konuşmaya sevkeden fetvanın İbnu Abbâs'a ait olduğunu belirtir.1027

ثَعَب ِةَنيِدَمْلاِ ب # هاللّ ِلوسر َعَم َنير ِضاَح اوُناك اذإ ْمُهَّنأ] ُ. هْنَع ُ هاللّ□

2□

□ـ ى ِض َر رباج نعو

. ىئاسنلا هجرخأ .

[□نْدَهْلا: َف ً نَم ْءاَش َرْحأ َم َو نَم ْءاَش َت َرَك

2. (1516)- Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in anlattığına göre: "Ashab'tan Medine'de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ile kalanlardan bir kısmı Kâbe'ye kurbanlıklar göndermiş, bunlardan dileyen ihrama girmiş, dileyen de girmemiştir." [Nesâî, Hacc 71, (5, 174).]1028

رَمَأ َلِيقَف ؟هْنَع َلأَسَف ِقا َرِعْلاِب اد هِرَجَتُم ٍُج َر بأ َر ُهَّنأ] .رْيَدُهلا نب هاللّدبع نب ةعيبر□
□3ـ نعو

: هب َر َو ٌةَعْدِ□

فقَالَ ب

كِلذ ُهَل ُت ْرَكَذَف ِرْيَب ُّزلا َنْبا ِ هاللّ َدْبَع ُتيقلف :َلاَق َ د□ .

رَجَت َكِلذِلف َدَّلَقُي ْنأ ِهِيْدَهِب□□ .

ةنسلا قفاوي ام لك :عرشلا يف ُ ة .

« □عْدِبْلا .

« ِةَبْعَكْلا .] كلام هجرخأ

3. (1517)- Rebîa İbnu Abdillah İbni'l-Hüdeyr'in anlattığına göre: "Irak'ta elbiseden soyunmuş bir adam görür ve sebebini sorar. Kendisine, bu adamın Kâbe'ye kurbanlık gönderdiği, bu sebeple elbiseleri attığı belirtilir.

Rebîâ der ki: "Sonra ben Abdullah İbnu Zübeyr'le karşılaştım ve bu durumu ona anlattım. Bana:

"Kâbe'nin Rabbine kasem olsun bu bid'attır" dedi." [Muvatta, Hacc 53, (1, 341).]1029

AÇIKLAMA:

Zürkânî, Rebîa'nın gördüğü ihramlı şahsın İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) olduğunu belirtir. Çünkü İbnu Ebî Şeybe'nin bir rivayetine göre, İbnu Abbâs'ı, Hz. Ali zamanında, Basra vâlisi iken elbisesiz olarak Basra'da görenler olmuştur. Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ) o mevzuyu teyzesi olan Hz. Aişe'nin sözüne dayanarak kesin bir dille, yeminle ifadeye dökmekte ve kurbanlık gönderen kimsenin kendine ihram yasakları tatbik etmesine bid'at demektedir. Zürkânî'ye göre: "İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in bu hususu kesin bir şekilde bilmeden yemin etmesi câiz olmadığına göre, bu davranışın sünnete muhalif olduğunu Hz. Aişe'den öğrenmiştir. İbnu Abbâs da kıyasa dayanmış

olmalı, ancak sünnet varken kıyas yapılmaz."

Bid'atın, sünnete muhalif olan amel ve düşünceler olduğunu daha önce açıklamıştık. 1030

ONİKİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

نإف ،اَهَعَم َرَحْنُي ىَّتَح اَهُدَل َو ْلَمْحُيْلَف ُةَنَدَبلا ِتَجِتُن اَذإ] :لاق امُهْنَع ُ هالّل□

1□

ى ِض َر رمع نبا نع ـ□

كالا

.

م هجرخأ .

هِهِمُأ ىلَع َلِمُح ُلَمْحَم ُهَل ْدَجوُي ْمَل□]

1. (1518)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Bedene (yolda) doğuracak olursa, yavrusu da götürülüp annesiyle birlikte kesilir. Yavruyu taşıyacak bir mahmel (taşıyıcı) bulunmazsa annesine yükletilir." [Muvatta, Hacc 143, (1, 378).][1031]

AÇIKLAMA:

Bedene, aslında deve demek ise de şer'î ıstılahta kurban olarak ayrılan büyük baş hayvan demektir: Deve ve sığır gibi. Şu halde Kâbe'ye sevkedilirken yolda doğuracak olsa, yavrusunun, kesim mahalline

---

[1027] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/91-92.

[1028] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/92.

[1029] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/92.

[1030] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/92-93.

[1031] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/94.

kadar nakledilerek, annesiyle birlikte kesilmesi gerekir. Hadis, yavruya öncelikle bir başka taşıyıcı aramak gerektiğini ihtar etmektedir. Çünkü "Eğer onun yükleneceği, uygun bir mahmel (taşıyıcı) bulamazsanız, annesine yükleyin" buyuruyor. Daha önce belirtildiği üzere (1513, 1514), kurbanlığın, şerefi ve hürmeti sebebiyle imkân nisbetinde onun binme, yükleme gibi işlerde kullanılmaması gerekir.

Böyle yavrusu olan bir kurbanlığın sütünden mecbur kalınırsa, yavrusundan artan kısmından istifade edilebilir. Normal şartlarda o sütten de istifade etmemek evlâdır.1032

لأَسَف ٍّرانِيد ِةَئاِمث ً َث اَهِب بِطْعُأف ابيجَن تَدْهأ ُهْنَع ُ هاللّ□

] . □2ـ اضيأ هنعو

ى ِض َر رمع َّنأ□

: □: لاَقف ؟ انْدُب اَهِب ى ِرَتْشأ َو اَهُعيِبأَفأ ٍّرانِيد ِةِئاِمَئث اَهِب ُتيِطْعاُف ابيجَن ُتْيَدْهأ يهنإ
لوسر َ هاللّ ِ # لاَقف َ

ا

. [□هأَيا اَه ْرحْناِ

2. (1519)- Yine İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre: "Babası Hz.Ömer, necib (denen çok muteber cinsten bir deveyi) Kâbe'ye kurban olarak bağışlamıştı. (O ara necibe) üç yüz dinar verdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip sordu:

"Ben necibi Kâbe'ye bağışlamıştım. Bu ara bazıları gelip üç yüz dinar verip satın almak istediler. Bunu satıp yerine bir başka deve alayım mı?"

"Hayır, dedi. Başkasını değil, onu keseceksin!" [Ebu Dâvud, Menâsik 16, (1756).]1033

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste bir hayvanı kurbanlık olarak ta'yin ettikten sonra bunu bir başka hayvanla değiştirmenin caiz olup olmayacağı meselesine giren bir vak'a mevzubahistir.

Hadis, kurbanlığın misli ve hatta daha efdali ile de olsa değiştirilemeyeceğini ifade etmektedir.

2- Necib, devenin adı değildir, cinsini bildirmektedir. Aslında, her hayvanın en iyi cinsine necib denmektedir. Develerin kuvvetli ve sür'atli olanları bu ismi alır.1034

ي ‘ب ٌلَمَج اَهيِف ايادَه ِةَيِبْيَدُحلا َماَع # ُبَّنلا َدْهأ] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ

3□

ى ِض َر سابع نبا نعو -□

امهجرخأ

: نيك ِرْشُملا َكِلذِب ُظيغُي ٍّبَهَذ ْنِ□].

م ِةاو ُرلا ُضْعَب َلاَق َو

ةَّضِف ْنِم ٌة َرُب ِهِسأ َر يف ٍّلْهَج□□.

مام هزلا اهيف ُدَشُت ريعبلا فْنأ يف نوكت ةقلَح ُ ة .

« □رُبْلا .

» دواد وبأ

3. (1520)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye senesinde, Kâbe'de kesilmek üzere birçok deveyi kurban kıldı. Bunlar arasında (vaktiyle) Ebu Cehl'e ait olan, başında gümüşten -bazı râviler altından der- mâmul bir büre bulunan deve de vardı. Bununla, müşrikleri öfkelendiriyordu." [Ebu Dâvud, Menâsik 13, (1749).]1035

AÇIKLAMA:

1- Hudeybiye'ye umre maksadıyla gelen Müslümanlar kurbanlık develeri de beraber getirmişlerdi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın birçok kurbanlığı vardı. Bunların arasında, Bedir Savaşı'nda ganimet olarak ele geçirdiği Ebu Cehl'e ait bir deve de bulunuyordu.

2- Büre, hayvanın burnuna takılan yuvarlak bir halkadır. "Başında" tâbiri burnunda demektir, çünkü büre burna takılır. İbnu Minhâl'in rivayetinde bu halkanın altından olduğu söylenmiştir. Halka burun yumuşağına (minhar) takıldığına göre iki aded olabileceği de şârihlerce belirtilmiştir.

Hadisin sonunda Mekkelilerin maktul şeflerinden Ebu Cehl'e ait devenin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kurbanı olarak kesilmesi müşrikleri kızdırdığı belirtilmektedir.

1032 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/94.

1033 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/95.

1034 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/95.

1035 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/95.

Aliyyü'l-Kârî bu hadisle, Fetih sûresinde geçen رافكلا مهب ظيغيِل "(Ashab hakkındaki bu teşbih) onlarla kâfirleri öfkelendirmek içindir" (29. âyet), âyeti arasında müşâbehet bulunduğuna, âyet-i kerimenin hadis-i şerife bir nazir olduğuna dikkat çeker.

Şu halde bâzı tezâhürlerle Müslümanların, küffârı öfkelendirip çatlatması caizdir.1036

□□ هاللّ ُ امُهْنَع لِهلَجُي ُهَنْدُب ُنطاَبَقلا ّ َو ا ُ طاَمْن َو َلاحلُل َ ث مُ

] :□4ـ لاق عفان نعو

□ناك َ نبا ْرمع َر َض ِى

هجرخأ ا

.] □ هِب ُقَّدَصَتي َناَك ُةَبْعَكْلا ِتيِسُك أَّملَف ا.َهاَّيإ اَهوُسْكَيَف ِةَبْعَكْلا بلإ اَهِب ُثَعْبَي

□□ و َ ُ طاَمْن ا « ُطسُبلا نم ُب ْرَض

» . ث باي ضيِب َر قاق ُنم ناَّتك ٍّ ُتُخَّذ ُ رصمب

.نطاَبْقلا□□»

كلام »

دحاوٍسنج نم نيبوث إ نو ت□□ .

ك و ةٍّلُح عمج

للحلاو ط□»

.

من اهدحاو »

4. (1521)- Nafi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), kurbanlık devesine kabâtî ketenden, yünden mâmul renkli kilimlerden, iki parçalı takımlardan çul sarar, sonra bunu Kâbe'ye yollardı.

Bunlarla orada Kâbe'ye örtü yapılırdı. Bunları Kabe'ye örttükten sonra hepsini tasadduk ederdi."

[Muvatta, Hacc 146, (1, 379, 380).]1037

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, kurbanlık deveye çul olarak sarılan kumaşların cinsi ve bunların akibeti hakkında kıymetli bilgi vermektedir. Şöyle ki:

a) Kabâtî (veya kubâtî) kumaş: Mısır'da ketenden yapılan ince beyaz bir kumaştır. Kabt kelimesinden geldiği söylenir. Yani, Mısır'ın yerli ahalisinin adıdır. Dilimizde kıbtî diye biraz daha değişmiş haliyle kelime mevcuttur.

b) Enmât, nemât'ın cem'idir. Renkli yünden mâmul bir nevi yaygıdır. Kilim kelimesi ile karşılayabiliriz.

c) Hulel, hulle'nin cem'idir. Hulle iki parçalı aynı cinsten giysidir, takım dediğimiz şey. Parçalar ayrı cinslerden olursa hulle denmez.

2- İbnu Ömer bu sayılan çeşitlere giren kıymetli kumaşlarla kurbanlık devesini sarıp çulladıktan sonra Mekke'ye sevkediyor. Maksadı, deve kesildikten sonra, bu kumaşların Kâbe örtüsünün imalinde kullanılmasıdır.

Ebu Ömer İbnu Abdilberr der ki: "... Çünkü Kâbe'nin örtüsü, Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan bağış ve sadakaların kıymetlilerinden yapılırdı. Kâbe'ye Himyer meliklerinden Tübba zamanından beri örtü çekilirdi. Örtüyü ilk çekenin o olduğu söylenir. İbnu Ömer o zikredilen kumaşlarla kurbanlığını tezyin ediyordu. Zîra Allah'a ait olan bağışa gösterilen ta'zim ve onu tezyin etmek, Allah'ın şeâirini ta'zim ve tecmil cümlesindendi, ayrıca kurban kesildikten sonra da tezyinatla Kâbe örtüsü yapılıyordu.

Böylece o iki faziletli amel birden işlenmiş oluyordu."

3- Mühelleb der ki: "Aslında kurbanlık deveye giydirilen tezyinatın tasadduk edilmesi bir vecibe değildir. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) bunları Allah için bağışladığı, O'na izafe ettiği kurbanlıktan geri bir şey dönmemesi için tasadduk etmiştir."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, Sahiheyn'de mezkur olan bir rivayette. Hz.Ali'ye kurbanın çul ve derilerini tasadduk etmesini emretmiştir: يتلا ِنْدُبْلا ِلَجِب َقَّدَصَتَا ْنَا # ِ هاللّ ُلوُس َر ِينَرَمَا

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana kestiğimاَهِدوُلُجِب َو ُت ْرَحَن develerin çullarını ve derilerini tasadduk etmemi emretti." Bu rivayet daha geniş veçhiyle müteakiben kaydedilecek.

4- Bu rivayet kurbanlıkların çullanmasının ve bu çulların tasadduk edilmesinin müstehab olduğunu ifade eder. Müstehab denmiştir, çünkü buradaki emrin vücub ifade etmediğini ulemâ belirtmiştir.

Mühim Not: Kurban, bir ibadettir. Onunla ilgili her çeşit bağışlar bir ibadettir. Kurbanın deri ve çulunun da ibadet mânasını taşıyacak yerlere bağışlanması gerekir. Günümüzde kurban derilerinin, bu mânayı taşıdığı son derece kuşkulu, Allah rızasından çok, beşerî gösterişleri hedefleyen ve aslında Allah rızasına, dinin, sünnetin ihyâsına yönelik faaliyetleri baltalamak gayesiyle tesis edilmiş vakıflar ve kurumlara çeşitli baskılarla kanalize edilmeye çaba sarfedilmektedir. Müslümanlar bu meselede de imtihandadır. Uyanık olmaları gerekir.

Ölçü şeriatımızın ölçüsüdür, her tasaddukun, sadakanın muteber olması için vaz'edilmiş şartlara uyması icabeder. Aksi halde fedakârlıklarımız sadaka olmaktan çıkar.1038

1036 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/95-96.

1037 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/96.

قهدَصَتأ نأ َو ِهِندُب ىلَع َموُقأ ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ِنِ َرَمأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

□5ـ و

□ى ِض َر يلع نع

هجرخأ ا

.[□لاَق َنْحَن ُنِطْعُي ِهِم ْن ِعْدِن □

و ا.َهْنِم َرا ّزَجلا ىطْعأ َ ْنأ َو ،اَهِتهل ِجأ َو اَهِدوُلُج َو اَهِمْحَلِب

. دواد وبأو ناخيشلا

5. (1522)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (beni göndererek), kurbanlık develeriyle ilgilenmemi, onların etlerini, derilerini, çullarını tasadduk etmemi, bunlardan kasaba bir (ücret) vermememi tenbih etti."

Hz. Ali (radıyallahu anh) der ki: "Kasaba ücretini kendimizden öderdik." [Buhârî, Hacc 122, 112, 120, 122, Vekâlet 1; Müslim, Hacc 348, (1317); Ebu Dâvud, Menâsik 20, (1769); İbnu Mâce, Menâsik 97, (3099).]1039

AÇIKLAMA:

1- Ulemâ bu hadislerden kasabın kesme ücretinin kurban etinden veya derisinden verilemeyeceği hükmünü çıkarmıştır.

Bağâvî, Şerhu's-Sünne'de der ki: "Kasaba ücretini eksiksiz verdikten sonra, şâyet fakirse sadaka olarak, kurban etinden de verebilir, bu durumda kasaba vermekte bir beis kalmaz."

Keza başka bir kısım âlimler de: "Kasaba kurbandan ücret vermek kesinlikle yasaklanmıştır. Çünkü kurbanı ücret yapmak mevzubahistir, bu caiz değildir. Ancak sadaka, hediye veya ücretine ziyade olarak vermek caizdir, kıyasa göre bu caizdir. Ancak, hadisin ıtlakına bakılınca, her ne suretle olursa olsun kasaba kurbandan vermenin yasaklığına da hükmedilebilir. Bu anlamaya hak verdiren hikmet, kurbandan kasaba ücret verme müsamahasını önler, ola ki, ona verilen hizmetine mukabil olma mânasına gelir."

Kurtubî'nin kaydına göre, Hasan Basrî ve Abdullah İbnu Ubeyd İbni Ümeyr hariç bütün ulemâ, kasabın ücretinin kurbandan verilmeyeceği hususunda ittifak etmiştir.

2- Kurtubî'nin kaydına göre, ulemânın bir kısmı bu hadisten kurbanın eti, derisi ve çulunun satılamayacağına da hükmetmiştir.

Ancak Evzâî, Ahmed, İshak, Ebu Sevr'e göre "Kurbandan herhangi bir şey satılabilir, ancak alınan para, kurban etinin verilmesi caiz olan yerlere verilir." Söz gelimi kurban derisi satılacak olsa parasının tasadduk edilmesi gerekir.

3- Ulemâ kurbandan, kurban sahibinin istifade edebileceği hususunda ittifak etmiştir. Ebu Sevr, bundan hareketle, istifadesi caiz olan her şeyin satılması da caizdir diye bir hükme varmıştır. Ancak kendisine ittifakla: "Tetavvu hedyinin (Kâbe'ye bağışlanan nâfile kurbanın) etinden yemek caizdir; ama satılması caiz değildir, vacib olan kurbanda böyledir" diye itiraz edilmiştir.

İbnu Hacer kurbandan hiçbir kısmın satılamayacağı hususunda, kıyâsa, ferdin, fakihin mülâhazasına ihtiyaç bırakmayan Ahmed İbnu Hanbel de Katâde İbnu Nu'man tarafından rivayet edilen şu nassı gösterir:

مُتْمَعْطَا نْإ َو اوُعيِبَت ًَو اَهِدوُلُجِب اوُعَتْمَتْسا َو اوُلُك َو اوُف َّرَصَت َو ِنْدَهْلا َو ى ِحاَضَا□
□ َموُحُل اوُعيِبَت

مُتْئِش نْإ اوُلُكَف اَهِموُحُل نْمِ□

"Kurbanların ve hedyin (Kâbe'ye bağışlanan kurban) etlerini satmayın, (hayır yolunda) tasarruf edin ve yiyin. Derilerinden de istifade edin ama satmayın. Etlerinden başkalarına yedirseniz bile kendiniz de dilerseniz yiyin."

1038 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/96-98.

1039 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/98.

4- Kurban derisinden, kurbanı kesen kimsenin şahsen istifadesi caiz addedilmiştir. Ancak bu, satarak parasından istifade şeklinde değil, ev eşyası olarak kullanma şartıyladır. Elek yapmak, post yapmak, tuluk, dağarcık yapmak gibi. Herhalde en isabetli davranış Allah rızası için bağışlamaktır.

5- Kadı İyaz kurbanlığı, bilhassa büyük baş olanları çullamanın sünnet olduğunu, örtülecek çulun nefâset ve değerinin, kurbanı kesen kimsenin maddî hâline göre değişebileceğini söyler.

Tabiî ki, çulun bağışlanması da sünnettir.

6- Hadisten kurbanla ilgili işlerin vekâleten bir başkasına devredilebileceği hükmü de çıkarılmıştır.

7- Bu vesile ile şunu da belirtelim: Kurban adı altında kesilen her etten sahibi yiyemez. Udhiye denen, yıllık olarak kurban bayramında kesilmesi vacib olan kurbanın etinden kesen yiyebilir. Keza hacc-ı kıran ve hacc-ı temettu yapan kimsenin Harem bölgesinde kestiği hedy (buna uhdiye denmez) Hanefîlere göre yenebilir. Keza, Kâbe'ye bağışlanan hedyü'ttetavvu Harem bölgesinde kesilince etini kesen kimse yiyebilir. Amma:

* Hacc cinayetleri sebebiyle kesilen ceza kurbanlarının eti,

* Fukaraya bağışlanan nezir kurbanlarının eti,

* Fidye olarak kesilen kurbanların eti, kesen tarafından yenmez. Yediği takdirde o miktarda bağışta bulunur.

* Şafiîlere göre temettu ve kıran haccında kesilen kurban etini sahibi yiyemez, çünkü ona göre bu kurban bir nevi ceza kurbanıdır.1040

لثم َرمُع ُنْبا َلَعَف َو ٍّدْيَدُق ْنِم ُهَيْدَه ىرَتْشا :# َّىبَّنلا َّنأ] .امُهْنَع ُ هاللّ□

6□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

ىذمرتلا هجرخأ .

كلذ□].

6. (1523)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kurbanlığını (Mekke ile Medine arasında bir mevki olan) Kudeyd'de satın almıştı. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) de aynen öyle yaptı." [Tirmizî, Hacc 68, (907).] 1041

ONBİRİNCİ BÂB - FEVÂT, İHSAR VE FİDYE

Bu babta dört fasıl vardır.

*

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE EZA SEBEBİYLE MAHSUR KALANLAR

*

İKİNCİ FASIL

DÜŞMAN SEBEBİYLE MAHSUR KALANLAR

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

SAYIDA HATAYA DÜŞENLER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

UMUMİ AÇIKLAMALAR

Bu babta, hacc menasikinde husule gelen aksamalar üzerinde durulacaktır. Bir başka ifade ile, aksama çeşitleri, bunlara terettüp eden hükümler, aksamaların telâfi yolları var mıdır? Varsa nelerdir?.. vs. Bu konularla ilgili hadisler görülecektir. Başlıkta geçen ıstılahlar:

İhsar: İster umre ve isterse hacc için ihrama giren bir kimsenin, herhangi bir sebeple tavaf ve vakfe yapmaktan alıkonması demektir. Bu mani, düşmandır, hastalıktır, yılan veya akrep zehirlemesidir... vs.

Kûfîler bu sebepleri; "kırık, hastalık, korku" diye özetlemişlerdir. Aynî, Ebu Hanife ve ashabının: 1040 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/98-100.

1041 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/100.

"İhsar, hacının Beytullah'a ulaşmasına mani olan hastalık, düşman, kırık, nafakanın kaybı gibi şeylerin hepsidir" dediğini kaydeder. Leys İbnu Sa'd, Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve İshâk'a göre ihsâr sadece düşmanla olur, hastalıkla olmaz. İhsâra uğrayan (muhsar), Mekke'ye hayvan veya bedelini gönderir.

Tayin edilen vakit geçinceye kadar ihramda kalır. Hedy kesilince (Hanefîlerce) ihramdan çıkar.

Şafiîler traş da olarak ihramdan çıkar. İmam Mâlik: "İhsar hacc için vardır, umre için yoktur, mu'temir, Beytullah'a varıncaya kadar ihramdan çıkmaz. Zîra onun için, haccda olduğu gibi zamanla kayıtlanmak yoktur, umreyi kaçırma gibi bir durum yoktur. Senenin her gününde umre yapabilir, öyle ise, engel kalkıncaya kadar bekler" demiştir.

Fevat: Hacc yapmak maksadıyla ihrama giren kimsenin Arafat vakfesine vakti içerisinde yetişemeyip kaçırmasıdır. Onun vakti, arefe günü öğleden sonrası ile bayram sabahı (10 Zilhicce) sabah vakti (fecri sadık) girmezden öncesine kadarki zamandır. Bu zaman içinde Arafat'ta bulunamayan vakfeyi kaçırmış olur.

Fidye: Esas itibarıyla esiri esâretten kurtarmak için ödenen maddî karşılıktır, buna îfa da denir. Hacc bahsinde fidye hacc veya umre ile ilgili menasikte husule gelen aksaklıkları -ki bunlara cinayet de denir- telâfi için îfa edilen cezalardır. Kurban, sadaka, oruç hepsi de mezkur fidyenin çeşitleridir. 1042

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE EZÂ SEBEBİYLE MAHSUR KALANLAR

□ لْمَقْلا َو بِل ٍّرْدِق َتْحَت دِقوُأ انأ□

و ّبَّنلا ّيلع َتأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1□

ى ِض َر ةَرْجُع نب بعك نع ـ□

وأ ٍّمأَّيأ َةَث ًَت ْمُص َو ْقِلْحاَف :لاق . ْمعَن ُتْلُق ؟ َكِسأ َر ُّما َوه َكيِذ ْؤُتأ :َلاَقف .بِهْجَ وِ بلَع ُرَثاَنتَي

ه

□

ذه َتل َزَنَف أ□□□

دَب َكِلذ هِأِب ى ِرْدأ َ ةَكيِسَن ْكُسْنا ِوأ□ .

هلُكِل َنيكا

عاَص ُفْصِن ٍّنيِكْس ِم□□ □

سَم َةِتِس ْمِعْطأ□

كُسُن ْوأ ٍّةَقَدَص ْوأ ٍّماَي ِص ْنِم ٌةَيْدِفَف ِهِسأ َر ْنِم ىذأ ِهِب ْوأ اضي ِرَم ْمُكِنم َناَك ْنَمَف□□] .
ا :

Œ

ةي

هوحنو لمَقلاك ِبيبهِدلا تاوذ يهو ،ةهماه عمج .

ماوَهلا□□» .

ةتسلا هجرخأ «

1. (1524)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Biz Hudeybiye'de iken), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanıma geldi.

O sırada ben tenceremin altını yakıyordum. Yüzümde de bitler kaynaşıyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"Başındaki şu böcekler seni rahatsız etmiyor mu?" diye sordu. Ben:

"Evet! ediyor!" dedim.. Bana:

"Öyleyse traş ol ve üç gün oruç tut veya altı fakiri, her birine yarım sa' vermek suretiyle doyur veya bir kurban kes. (Bunlardan hangisini yaparsan olur)" dedi. Ancak bu saydıklarının önce hangisini zikretmişti bilemiyorum" diye cevap verdi. Tam o sırada şu âyet nazil oldu:

كُسُن ْوأ ٍةَقَدَص ْوأ ٍماَيِص ْن ِم ٌةَيْدِفَف ِهِسأَر ْن ِم ىذأ ِهِب ْوأ اضي ِرَم ْمُكْن ِم َناَك□□
ْنَمَف

"Artık içinizden kim hasta olur, yahud başından bir eziyeti bulunursa ona oruçtan, ya sadakadan, yahud da kurbandan biriyle fidye vacib olur..." (Bakara 196). [Buhârî, Muhsar 5, 6, 7, 8, Megâzî 35, Tefsir, Bakara 32, Merdâ 16, Tıbb 16; Müslim, Hac 80, (1201); Muvatta, Hacc 337,. (1, 417); Ebu Dâvud, Menâsik 43, (1856-1861); Tirmizî, Hacc 107 (953); Nesâî, Hacc 96, (5, 194, 195); İbnu Mâce, Menâsik 91, (3079).]1043

AÇIKLAMA:

1- Teysir metninin baş kısmında hareke yanlıştır, şöyle olacak: □ هالّ لوُس َر َّتَلَع نَتأ Mâna da yukarıda verdiğimiz gibi.

2- Hadisin bazı vecihleri daha teferruatlı: "Biz Hudeybiye'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte ihramlı idik. Müşrikler bize engel olmuşlar, umre yapamıyorduk. Kulaklarıma kadar inen 1042 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/102.

1043 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/103-104.

(gür) saçlarım vardı. Yüzümde bitler kaynaşıyordu [öyle ki, başımdaki her tüyün tepeden tırnağa bit dolduğunu zannettim]. (Fakat ihramlı olduğum için dokunamıyordum)1044 Bana:

"Başındaki şu böcekler seni rahatsız etmiyor mu?" diye sordu.

"Evet!" diye cevap verdim. Derken şu âyet nazil oldu...."

3- Burada, traş olma yasağına uymama hâlinde terettüp eden ceza gözükmektedir. Rivayetten anlaşılacağı üzere, ihrama girdikten sonra temizleyemediği için birden çoğalan bitler yüzüne dökülecek, her kılı tepeden tırnağa bit olmuş zannettirecek bir hâl alır ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a intikal edecek derecede bunların verdiği rahatsızlık artar.

Bu durum üzerine nazil olan âyet, böyle durumlarda "fidye" ödemek kaydıyla yasağın ihlâl edilebileceğini bildirir. Ka'b İbnu Ucre (radıyallahu anh) traş olmak suretiyle bitten temizlenebilecek, ancak âyetin beyan ettiği fidyelerden biriyle aksamayı telâfi edecektir. Âyette fidye olarak şunlar zikredilir:

* Oruç.

* Sadaka.

* Kurban.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sadedinde olduğumuz hadiste bunların miktarını tayin etmektedir:

* Oruç: Üç gündür, âlimler bunun teşrik günlerinde tutulmasını mekruh addetmiştir

* Sadaka: Altı fakirin doyurulması. Burada bir fakire takdir edilecek miktar yarım sa'dır.

* Kurban: Bir koyun veya keçidir. Dileyen sığır veya deve kesebilir, koyundan fazlası teberrudur.1045

4- Fidyede muhayyerlik

FİDYEDE MUHAYYERLİK:

Âyet ve hadis, ihramlı iken traş olan kimsenin oruç, sadaka ve kurban nev'inden bir fidyede bulunmasını emretmektedir. Ancak, hatıra şu soru gelmektedir: Kişi bunlardan birini seçmekte serbest mi yoksa âyette gelen sırayla gücü yeteni mi yapacaktır?

Âlimler bu meseleye farklı cevap vermiştir. Öncelikle şunu belirtelim: Bu meseleye temâs eden rivayet çok farklı vecihlerden gelmiştir ve hadislerde her seferinde oruç, sadaka, kurban sırası görülmez, bazıları önce kurbanı zikreder.

Hatta bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ka'b'a:

"Bir koyun bulabilir misin?" diye sorar. Ka'b bulamayacağını söyleyince:

"Öyle ise ya oruç tut, ya fakir doyur!" demiştir.

Ayrıca, hadisin bazı vechinde, "Bunlardan hangisini yaparsan olur" ziyadesi de mevcuttur.

Hülâsa bir kısım âlimler, bunlardan birini yapmakta ferdin muhayyer olduğunu söylemiştir. İbnu Abdilberr bütün beldelerdeki âlimlerin bu kanaatte olduğunu belirtir.

Ancak Ebu Hanife, İmam Şâfiî ve Ebu Sevr muhayyerliğin zaruret zamanına ait olduğunu söylemiştir.

Yani traş olmaya mecbur olan kimse muhayyerdir, fidyesini dilediği şekilde yerine getirir. Fakat keyfî olarak traş olup, ihram yasağı işleyen günahkâr olur ve buna ihtiyar tanımaz. En ağırı olan kurban kesmeye mecburdur. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Ka'b'a önce kurban kesip kesemeyeceğini sormuştu.

Ebu Âvene bu hadisi esas alarak: "Hayvan kesmeye muktedir olanlar oruç tutmaz, fakir de doyuramaz" hükmüne ulaşır. Ancak bu görüş fazla taraftar bulmamıştır.1046

5- Fidyenin yeri.

FİDYENİN YERİ:

1044 Yanlış anlaşılmasın: Dinimiz biti öldürmeyin diye bir yasak koymamıştır. Buradaki yasak "ihram" gereğidir. İhramlı kimse, ihram müddetince bundan yasaklanmıştır.

1045 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/104-105.

1046 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/105.

Sadedinde olduğumuz hadis, ihram cinayeti sebebiyle ödenmesi vacib olan fidyenin ödeneceği yer hususunda bir tasrihde bulunmamıştır. Bu sebeple, fidyenin edâ edileceği yer hususunda ulemâ ihtilâf etmiştir.

* Ebu Hanife'den birkaç farklı fetva rivayet edilmiştir. Bir rivayete göre, hayvan kesme işi de, fakir doyurma işi de Mekke'de olmalıdır, başka yerde caiz değildir.

Bir başka rivayete göre kurban kesimi sadece Mekke'de caizdir, fakir doyurma işi başka yerde de olabilir.

* İmam Mâlik, hadisin mutlak gelmiş olmasına bakarak: "Fidyenin nerede olsa edâ edilebileceğine hükmetmiştir. Ona göre, bunun kurban kesmek, oruç tutmak veya fakir doyurmak şekillerinden biriyle yerine getirilmesi arasında fark yoktur, hangi şekilde olursa olsun, her yerde edâ edilebilir.

* İmam Şâfiî, hayvan kesmekle, fakir doyurma işinin sâdece Mekke'de veya Harem-i Şerif'te câiz olacağına hükmetmiştir.

* Tâvus, Atâ, Mücâhid ve Hasan-ı Basrî'nin de kurban ve fakir doyurma işlerinin sadece Mekke'de câiz olacağını söylediklerini rivayet etmiştir.

Fidye, oruç tutmak şeklinde yerine getirilmesi halinde, her yerde tutulabileceği hususunda ulemânın ihtilâfı yoktur.1047

6- Sadaka.

SADAKA:

Fidye olarak ödenecek sadaka altı fakiri doyurmaktır. Bu, bir fakiri altı gün doyurmak şeklinde edâ edilebileceği gibi, altı fakiri -mutad üzere günde iki öğün hesabıyla- bir gün doyurmak şeklinde de edâ edilebilir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu maksadla yapılacak harcamanın asgarî miktarını da belirtir: Yarım sa'. İmâm Mâlik, Şâfiî, İshâk, Ebu Sevr ve Dâvud-u Zâhirî'ye göre keffâret buğday, arpa ve kuru hurma gibi şeylerin hepsinden yarım sa' olarak verilir

İmam-ı Âzam'a göre bu fidye buğdaydan yarım sa', arpa veya kuru hurmadan bir sa' verilir. Süfyân-ı Sevrî de böyle hükmeder.

Bir sa' örfî dirhemle 2,120 kg'dır.

İbnu't-Tîn ve diğer bir kısım âlimler bu hadis vesilesiyle şöyle demişlerdir:

"Şârî, burada bir günlük orucu bir sa'lık sadakaya muâdil kıldı. Halbuki, Ramazan orucunu yemede ise, bir günlük orucu bir müdd'lük sadakaya muâdil kıldı (Müdd, sa'ın dörtte biri). Zıhâr ve Ramazan'da cima için de böyle kıldı. Yemin kefâretinde ise, bir gün orucu 3,3 müdde muâdil kıldı. Bu durum, hudud ve takdirâtta kıyasın câri olmadığına en kavi delildir. (Şârî ne beyan etmişse o esastır)."1048

□نَ رِسُك :

م لوق

ي َلوسر ُتْعِمَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

ا ورمع نب جا‘

□ى ِض َر براصن

□□□2ـ جَحلا نعو

ننسلا باحصأ هجرخأ .[ِّلِباَق ْنِم ُجَحلا ِهْيَلع َو َّلَح ْدقف َجرَع وأ.

2. (1525)- el-Haccâc İbnu Amr el-Ensârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kimin (bir bacağı) kırılır veya sakatlanırsa ihramdan çıkar (ve memleketine döner ve müteâkip sene yeniden hacc yapar." [Tirmizî, Hacc 96, (940); Ebu Dâvud, Menâsik 44 (1862); Nesâî, Hacc 102, (5, 198, 199).]1049

AÇIKLAMA:

1- Kur'ân-ı Kerim, hacc için ihram giydikten sonra, meşru bir engelle karşılaşarak hacc yapamayanlar hakkında şöyle der: □ْنَدَهْلا َن ِم َرَسْيَتْسا اَمَف ْمُت ْرِص ْحُا ْناَف "..Fakat (herhangi bir sebeple hacc ve 1047 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/105-106.

1048 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/106.

1049 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/107.

umreden) alıkonursanız o halde kolayınıza gelen kurbanı (gönderin, bununla beraber) kurban yerine (Mina'ya) varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin.." (Bakara 196).

2- Sadedinde olduğumuz hadis-i şerif, kırık veya sakatlanmanın, âyette ruhsat verilen bir mazeret olduğunu, böyle bir kimsenin ihramdan hemen çıkıp memleketine dönebileceğini beyan buyurmaktadır.

Hattâbi der ki: "Hadiste "gelecek sene haccını yeniler" kaydı, farz olan hacca niyet eden içindir. Eğer nafile bir hacc yapıyor idiyse, bu ihsâr sebebiyle kesmesi gereken dışında kendisine bir şey gerekmez."

İmam Malik ve Şâfiî'nin hükmü böyledir.

Hattâbî şunu da söylemiştir: "Bu hadis, düşman engellemesi olmadan, ihramlıya ârız olan hastalık ve diğer bir özür de ihsârdır diyen Ebu Hanife, onun ashabı ve Sevrî gibileri için hüccettir."

Ebu Hanife ve ashabı: "Bu engellemeye mâruz kalana, ihsâr kurbanı dışında, bilahere hem umre ve hem de hacc gerekir" derler.

Mücâhid, Şa'bî ve İkrime de: "Gelecek yıl hacc gerekir" demişlerdir.

3- Ulemâ, kırık ve sakatlanmanın ihsâra girmesi için ihrama girdikten sonra vukuunu şart koşarlar.1050

هٍّلَع ِنْبا ِنْيَسُحلا بلَع او ُّرَمَف ،ُه َوَم َعَم َناك ُهَّنأ] .رفعج نب ِ هاللّدبع بلوم ءامسأ بأ نعو
□3ـ

ثَعَبَف َت ْوَفْلا َفاَخ نَّتَح ٍّرفْعج نْبا ِ هاللُّدْبَع ِهْيَلَع َماَقأَف ا□

. □ر َض ِى َ هاللّ ُ هْنَع ُم ا وهُو َضيرَم ٌيْقُّسلاِب

هنإ َّمُث

.□هْيَلَع اَمِدَقَف ِةَنيِدَمْلاِب اَمُه َو امهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ٍّسْيَمُع ِتْنِب َءاَمْسأ َو ٍّهيلع بلإ

هنع َكَسَن َّمُث

.□هاللّ ُ هْنَع ُ هِسأر ِقْلَحِب

.

□ى ِض َر ٌّيلَع َرمأَف ِهِسأر بلإ َراَشأ ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر انْيَسُح

ه ِرَفس يف َناَّفَع ِنب َناَمْثُع َعَم َج َرَخ ُنْيَسُح َناكو :ديعس نب بيحي لاق ا

ريِعَب ُهْنَع َرحَنَف اَيْقُّسلاِب].

كلام هجرخأ َة .

كَم بلاإ َكِلذ□□ .

3. (1526)- Ebu Esmâ Mevlâ Abdillah İbni Ca'fer (rahimehullah)'in anlatığına göre: "Efendisi Abdullah İbnu Ca'fer'le beraber Medine'den çıktılar. Sükyâ'da hasta olan Hüseyin İbnu Ali (radıyallahu anhümâ)'ye uğradılar, Abdullah İbnu Ca'fer, Hz. Hüseyin'le ilgilenmek için yanında kaldı. Haccın fevte uğramasından (o sene kaçırmaktan) korkarak Medine'de mukim Hz. Ali ve (zevcesi) Esma Bintu Umeys (radıyallahu anhümâ)'e haber gönderdi, bunlar derhal yanına geldiler. Hz. Hüseyin (radıyallahu anh) (ağrıdan şikayet ederek) başına işaret etti. Hz. Ali (radıyallahu anh) başının traş edilmesini emretti. Sonra onun adına Sükyâ'da kurban kesilmesini emretti ve bir deve kesildi."

Yahya İbnu Said der ki: "Bu seferinde Hz. Hüseyin (hacc maksadıyla) Mekke'ye müteveccihen Hz.

Osman (radıyallahu anh)'la birlikte yola çıkmıştı." [Muvatta, Hacc 165, (1, 388).]1051

هُباَحْصأ َج َرَخَف َغِدُل ِقوُقُّشلا َتاذ َغَلب أَّمَلف ٌّة□

رمعب َّلهأ هنأ] :نعخنلا ديعس نب ورمع نعو ـ4□ .

ثَعْبَيِل . ْمُهَل َلاَقَف ُهْنَع ُ هاللّ□

ى ِض َر ٍّدوُعْسَم ِنباِب ْمُه اَذإَف ُ ه□

نوُلأْسَي ْنَم ا ْوَقْلَي ْنأ سَع ِقي ِرَّطلا بلاإ□ .

هِت□].

رْمُع ُءاَضَق ِهْيَلَع َو َّل ِحُيْلَف ُنْدَهلا َحِبُذ اَذإَف ا□

م ْوَي ة َراَمأ ُهَنْيَب َو ْمُكَنْيَب اوُلَعْجا َو ِهِنَمَثِب ْوأ ٍّنْدهِب .

نيزر هجرخأ .

4. (1527)- Amr İbnu Saîd en-Nehaî (rahimehullah)'nin anlattığına göre: "(Umre yapmak üzere ihrama girdikten sonra) Zatu'ş-Şukûk denen yere varınca orada kendisini yılan sokar. Arkadaşları, bu meseleyi sorabilecekleri bir kimseyle karşılaşmak üzere, (herkesin gelip geçtiği ana) yola çıkarlar. Derken İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) karşılarına çıkar. Onlara şu fetvayı verir:

"Hemen bir hedy (kurbanlık) veya onun değeri miktarınca nakit parayı (Mekke'ye) gönderin. Onunla kendi aranıza bir günlük alâmet koyun, hedy kesildi mi ihramdan çıksın. Ayrıca, bu umreyi de bilâhere kaza etmen gerekir." [Rezîn tahriç etmiştir.] 1052

AÇIKLAMA:

1050 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/107.

1051 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/108.

1052 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/108.

İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un tavsiye ettiği bir günlük alâmetten maksad, kurbanın Harem bölgesine ulaşacağı tahmin edilen müddet olsa gerektir. Hedyin mahalline varmadan ihramdan çıkılmış olmaması için, bunun önceden tahmin edilmesi, vazifelendirilen şahsın bu takvime göre vazifeyi tamamlaması gerekir. Rivayette, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) Zâtu'ş-Şukuk'la Harem arasını bir günlük mesâfe olarak takdir etmiş olmalıdır.

Hanefîlere göre muhsar, Harem bölgesinde ise, bulunduğu yerde kurban kesip ihramdan çıkabilir.

Harem bölgesinin dışında ise, belirtilen vakitte kesilmek üzere kurban veya bedelini Harem bölgesine gönderir. Sadedinde olduğumuz hadisteki vak'anın, Harem bölgesi dışında cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Kurban kesilmeden ihramdan çıkmamalıdır. Kesilmiştir zanniyle önceden çıkıldığı tebeyyün ederse veya bu müddet içerisinde ihram yasakları işlenecek olursa ihram cinayeti işlemiş

sayılır, fidyeye hükmedilir.

Şafiîlere göre, bu durumda ihsâr kurbanını bulunduğu yerde keser, Harem'e göndermesi şart değildir.

İKİNCİ FASIL

DÜŞMAN TARAFINDAN MÂNİ OLUNAN KİMSE

هَيْدَه َرَحَن َو ،ُهَسأر َقَلَحف # هاللّ ُلوسر َرِصْحُأ] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□□

1□

ى ِض َر سابع نبا نع ـ□

ىراخبلا هجرخأ .

باَق اماع َرَمَتْعا□□]. □

و ،ُهَءاَسِن َعَماَج َو

1. (1528)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (Hudeybiye'de) engellenmişti. Başını traş etti, kurbanını kesti, hanımlarına temasta bulundu, müteâkip sene umresini yaptı." [Buhârî, Muhsar 1.]1054

اَي ُتْلُقف ىْدَهْلا َّدُص َني ِح # ِ هاللّ َلوسر ُتْيَتَأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر بُدنُج نب ةيجان نعو ـ□

ع ِضا َوَم يف هِب ُذُخآ : ُتْلُق ؟هِب ُعَنْصَت َفْيَ□ :

ك لاق ِم َرَحْلاِب ُه َرَحْ ‘ن

:

ْىَدَهْلا ِبِعَم ْثَعْبا ِ هاللّ َل ُوسر□

م َر ًحلا يف َرَحْنُيل ِهب ْثَعَب ْدَق َناك َو ،ِم َرَحلا يف ُهُترَحَن ىتح ِهِب ُتْقَلَطْناَف .ِهْيَلَع□ َنو ُرِدْقَي ًةَيِد ْوأ َو

نيزر هجرخأ ُ ه .

ُودَصَف].

2. (1529)- Nâciye İbnu Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor:
"(Hudeybiye'de) kurbanlıkların önü kesildiği zaman Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü! Kurbanlığı benimle gönder, onu Harem'de keseyim!" dedim. Bana:

"Bunu nasıl yapacaksın?" dedi. Ben:

"Onların göremeyecekleri yerlerden ve vâdilerden götürürüm" dedim. [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] müsaade etti. Ben de onu götürüp Harem'de kestim.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Harem'de kesilmesi için benimle göndermişti. Çünkü (Mekkeli müşrikler) kendisine mâni olmuşlardı." [Rezîn'in ilâvesidir (İbnu Hacer, bu rivayeti Nesâî'den naklen Fethu'l-Bâri'de kaydeder (4, 382).]1055

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, "Muhsarın yani hac ve umre yapmasına engel çıkarılan kimsenin, ihramdan çıkabilmesi için kurbanının Harem bölgesinde kesilmesi şarttır" diyen Hanefî görüşü te'yid eden rivayetlerden biri olmaktadır. Buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye yılında, Nâciye İbnu Cündüb'ü

-müşriklerin göremeyeceği yollardan- hedyi ile göndererek Harem hududu içerisinde kesilmesini 1053 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/109.

1054 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/110.

1055 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/110-111.

sağlamıştır. Mukabil görüşü benimseyenler, bunun vücub ifade etmediğini, zîra geri kalan kurbanların Hıll'de yani Harem dışında kesildiğini söylerler.

2- Bu rivayet, İmam Mâlik'e nisbet edilen ihsâr ahkâmı hacca mahsustur, umrede yoktur; umrede engelle karşılaşan kimse, Kâbe'ye ulaşmadan ihramdan çıkamaz, zîra haccda olduğu gibi, umre zamanla kayıtlı değildir, umrenin fevt olması diye bir şey mevzubahis değildir, senenin her gününde umre yapabilir görüşünü de reddeder.1056

لوسر ّن‘ ،هْيَلَع َءاَضَق ًَو َناك□

هأ يف ُقلحي ٍّهوُدَعب َر ِصْحُأ اَذإ] :لاق كلام نعو ـ3□

□ ع ِض ْوَم□□

لْبَق ٍّنَش هِلُك ْنِم اوُّلَح َو اوُقَلَح َو ِةَّيِبْيَدُحلاِب□

#

ْندَهْلا او ُرَحَن مُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر ُهَباَحْصأ َو□

هاللّ □

ى ِضْقَي ْنأ اد َحَأ َرمأ # ُهَّنأ ح ِصَي مَل ّمث

تْيَبْلا ىلإ اَياَدَهْلا َنِم َلَس ْرأ اَم َل ِصَي ْنأ َلْبَق َو ِفا َوهطلا□.

باب ةمجرت يف براخبلا هجرخأ . ه

ل َدوُعَي ْنأ ًَو ائيَش3].

(1530)- İmam Mâlik (rahimehullah) demiştir ki: "Kişi (haccda) düşman sebebiyle engellenirse, her nerede engele maruz kaldı ise, orada traş olup ihramdan çıkar. Kendisine yeniden bunu kaza etmesi gerekmez. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashab'ı (radıyallahu anhüm), kurbanlığı Hudeybiye'de kestiler. Beytullah'ta kesilmek üzere gönderilen kurbanlıklar mahalline varmazdan ve tavaf yapmazdan önce traş olup, her çeşit ihram yasaklarından çıktılar. Ve dahi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın birisine umre menâsikinden) bir şey yapması veya (o anda yapmadığını) sonradan yapmasını emrettiği de sahih değilir." [Muvatta, Hacc 98, (1, 360); Buhârî, Muhsar 4 (Bab başlığında).]1057

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere, İmam Mâlik hazretleri, bir önceki rivayeti ve benzerlerini sahih kabul etmemektedir. Muvatta'daki rivayette ح ِصَي ْمَل ّمُ

ث şeklinde değil, ث ّمُ ْمَل ْيِعُلْمَ□yani "ve dahi...

bilinmiyor" şeklinde gelmiştir, mâna esasta farksızdır.

2- Engelleme (ihsâr) sebebiyle, umre yapılmadan kurbanların Hudeybiye'de kesilmesi kesinlik kazanınca İmam Mâlik (rahimehullah)'in: "Muhsar, kurbanlığını Harem'e göndermeden, bulunduğu yerde kesip traş olarak ihramdan çıkar" hükmüne varması tabiidir. Bu aynı zamanda Cumhur'un hükmüdür.

3- İmam Mâlik'i "her nerede olursa" hükmüne götüren husus Hudeybiye'nin Harem'in dışında olmasıdır. Ancak Atâ ve daha başkaları Hudeybiye'deki kesimin Harem'de olduğunu söylemiştir.

4- Yukarıdaki rivayetle ilgili olarak, İbnu Hacer'in İmam Şâfiî (rahimehullah)'den kaydettiği bir tahlili kaydetmede fayda görüyoruz:

İmam Şâfiî Hudeybiye'yi, bir rivayette Harem'in dışında, bir başka rivayette de yarısı Harem'de ve yarısı Hıll'de olarak değerlendirmiş ise de Müslümanların kurbanları Harem dışında, yani Hıll'de kestiklerine hükmetmiştir. Bu hükme varırken âyetten istidlâl eder. Zîra ayette: نع
مك ودصو

"Onlar küfreden, sizi Mescid-iهلحم غلبي نَأ افوكعم يدهلاو مارحلادجسملا
Haram'dan ve alıkonulmuş kurbanlıkların mahalline ulaşmasından menedenlerdir..." (Feth 25) buyurulmaktadır. Şâfiî hazretleri der ki: "Âyette geçen kurbanlığın mahallinden murad âlimlere göre Harem'dir. Âyette, Cenab-ı Hakk müşriklerin buna mâni olduklarını Harem'e gidemediklerini haber vermektedir. Yine der ki: "Kesime nerede engel çıkarıldı ise orada ihramdan çıktı. Daha sonra bunun kazası da yok.

Çünkü, âyet-i kerimede kaza edilmesinden söz edilmemiştir. Meğâzî yazarlarının haberlerinden tesbit ettiklerim bu söylediklerimi te'yid eder mahiyettedir. Zîra, onların rivayetlerini inceleyerek şu hususu öğrendik: Hudeybiye Seferi'nde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte tanınmış şahıslar vardı.

Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) umretü'lkazayı îfa etti, ancak bu meşhurlardan bir kısmı ne mal, ne can yönünden hiç bir mâzeretleri olmadığı halde Medine'de kaldı. Şayet yapılmayan umreyi kaza etmek bir vecibe olsaydı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu şahıslara ondan geri kalmamalarını emrederdi."

1056 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/111.

1057 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/111-112.

Şâfiî hazretleri bir başka yerde şöyle der: "Bu umrenin Umretü'l-Kaza diye isimlenmesi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile Kureyş arasında cereyan eden mukâzât (= karşılıklı hükümleşme) (hükümleşme, muâhede) den ileri gelir, bu umrenin kaza edilmesinin vacib olmasından değil."

İbnu Hacer der ki: "Vakidî, Megâzî'de, Zührî ve Ebu Ma'şer tarikinden rivayet eder ki: "Dediler:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına umreye katılmalarını emretti. Hayber'de şehid düşenlerle ölenler dışında hiç kimse geri kalmadı, hepsi katıldı. Katılanların sayısı iki bin kişi idi."

Şâyet sahihse bu rivayetle, bundan önceki rivayetin arasını te'lif etmek mümkündür, şöyle ki:

"Buradaki "emir" vücub emri değil, istihbâb emridir. Zîra Şâfiî hazretleri umretü'lkaza ya özürsüz olarak bir grub Ashab'ın katılmadığını cezmederek (kesin bir üslubla) ifade ediyor. Keza, yine Vâkidî, İbnu Ömer hadisi olarak rivayet eder ki, İbnu Ömer: "Bu umre, kaza umresi değildir, bilâkis Kureyş'le yapılan antlaşmada: "Müslümanlar gelecek sene engellendikleri ayda umre yapacaklar" diye bir şart vardı, bu madde gereği Kureyşliler, Müslümanlara müsaade ettiler." 1058

ÜÇÜNCÜ FASIL

MÜDDETTE YANILANLAR VEYA YOLU KAYBEDENLER

نا

ك اَذإ نَّتَح اهجاَح َج َرَخ ُهْنَع ُ هاللّ

ا‘

ى ِض َر َّنراَصْن َبوُّيأ اَبأ َّنأ] راسي نب ناميلس نع ـ1

م ْوَي ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ِباَّطَخلا ِنْبا َرَمُع ىلَع َمِدَق ُهَّنأ َو ،ُهَل ِحا َو َر َّلَضأ َةَّكَم ِقي ِرَط ْنِم
ِةَيِداَبْلاِب

جُجْحا َف ِيَاَق ُّجَحلا َكَك َرْدأ اَذإَف َتْلَح ْدَق َّمُث ُرِمَتْعملا ُعَنْصَي اَم ْعَنْصا : َلاَقف ُهَل
َكِلذ َرَكذف ِرْحَّنلا

كلام هجرخأ ى .

دَهلا َنِم َرَسْيَتْسا اَم ِدْها َو].

1. (1531)- Süleymân İbnu Yesâr anlatıyor: "Ebu Eyyûb el-Ensârî (radıyallahu anh) hacc yapmak üzere yola çıktı. Mekke yolu üzerindeki Bâdiye'ye gelince develerini kaybetti. Yevm-i nahrde Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e gelerek, durumu ona anlattı. Hz. Ömer (radıyallahu anh) kendisine:

"Önce umre yapıyorsun gibi hareket et. Sonra ihramdan çık. Sonra müteâkip senenin haccına yetişirsen hacc yap, kolayına giden bir de kurban kes." [Muvatta, Hacc 153, (1, 383).]1059

AÇIKLAMA:

1- Muvatta'nın rivayetinde Bâdiye değil, Nâziye geçer. Burası da Mekke yolu üzerinde bir yer adıdır, ama Bâdiye'nin bir başka adı değil, ayrı bir mevkidir.

2- Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in: "Umre yapıyorsun gibi hareket et" sözü; "Haccını umreye çevir ve ihramdan çık" demektir. Zîra yevm-i nahrde Mekke'ye gelen kimse vakfeleri kaçırmış demektir. Hz.

Ömer (radıyallahu anh) hacc niyetiyle girdiği ihramdan da umre yaparak çıkabileceğini söylemiş

olmaktadır.1060

رَحْنَي ُهْنَع ُ هالّل□

ا‘َن ب

ى ِض َر ِباهطَخلا ُنب ُرَمُع َو ِرْحَّنلا َم ْوَي ءاَج ِد َوْس□

رأَبه ّنأ] اضيأ هنعو ـ2□□

أَناَطْخأ َنين ِمؤُملا َريِماَأ :

ي َلاَقف ُهَيْدَه

او ُرَحْنا □

و َكَعَم ْنَم َو َتْنأ ْفُط َو َةَّكَم ىلإ ْبَهْذا : َلاَقف َةَف َرَع ُم ْوَي َم ْوَيلا اَذه َّنأ ى َرَن اَّنُك ،َدَدَعلا

مَل ْنَمَف اوُدْهأ َو اوُحَحف باَق اماَع َناك اَذإف اوُع ِجرا َو او ُره ِصَق ْوأ اوُقِلْحا َّمُث ُمُكَعم□ َناك ْنإ ايْدَه

. كلام هجرخأ .

مُتْعَج َر اَذإ ٍةَعْبَس َو ِهجَحلا يف ٍماَّيأ ِةثَث ُمايصف ْدجي□]

2. (1532)- Yine Süleyman İbnu Yesar'dan rivayet edildiğine göre: "Hebbâr İbnu'l-Esved, yevm-i nahrde kurban kesmekte olan Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e gelerek: "Ey mü'minlerin emîri, hesapta yanıldık. Biz bugünü arefe günü diye hesaplıyorduk" dedi. Hz. Ömer:

1058 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/112-113.

1059 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/114.

1060 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/114.

"Öyleyse Mekke'ye git, sen ve beraberindekiler tavaf edin, beraberinizde kurban getirdiyseniz bir kurban kesin. Sonra traş olun veya saçınızı kısa kesin ve (artık memleketinize) dönün. Gelecek yıl yeniden hacc yapın, kurban kesin. Kurbanlık bulamayan, üç gün hacc sırasında, yedi gün de dönüşte olmak üzere (on gün) oruç tutsun." [Muvatta, Hacc 154, (1, 383).]1061

AÇIKLAMA:

1- Zürkânî, Hebbâr'ın, hacc için Şam'dan geldiğini belirtir.

2- Daha önce belirtildiği üzere, Arafat vakfesini kaçıran, haccını müteâkip sene yeniler. Burada mesele ihramdan çıkma ile ilgilidir. Zîra ihrama girmiş olan birisi hacc veya umre yapmadan ihramdan çıkamaz. Şu halde Arafat vakfesini kaçıran kimse, haccı kaçırdığına göre, ihramdan çıkabilmek için umre yapacaktır. Şöyle ki:

Niyet ettiği haccın çeşidine göre:

1) Hac-ı İfrad’a niyet eden, umre yapar ve ihramdan çıkar, müteâkip yılların birinde haccını kaza eder.

2) Hacc-ı temettuya niyet etmiş idiyse, vakfeye yetişemediği için zaten temettu bâtıl olur, bu sebeple temettu kurbanı kesmesi gerekmez. Bir umre daha yaparak ihramdan çıkar. Haccını daha sonraki yıllarda kaza eder.

3) Hacc-ı kıran için niyetlenmiş olan, vakfenin fevtinden önce umre yaptı idiyse, ikinci bir umre daha yaparak ihramdan çıkar, hacc yapamadığı için kurban gerekmez. Eğer vakfenin fevtinden önce umre yapmamış ise, önce umre ihramından çıkmak için tavaf ve sa'y yapar. Sonra hacc ihramı için ikinci kere tavaf ve sa'y yapar, traş olup ihramdan çıkar. Müteâkip yıllarda haccını kaza eder.

Sadedinde olduğumuz rivayette, Arafat vakfesini fevt eden (kaçıran) kimseye Hz. Ömer kurban kesmesini de emreder, Hanefî mezhebinde, haccın hangi çeşidine niyet edilmiş olursa olsun, ceza kurbanı gerekmez. Çünkü ihramdan çıkmak için yapılan umreler, ihsârlı kimsenin kestiği kurban yerine geçer.

İmam Mâlik, hacc-ı kırana niyet eden kimsenin vakfeyi kaçırması halinde, ihramdan çıkabilmesi için iki kurban kesmesi gerektiğini söyler: Biri hacc-ı kırân için, biri de haccın fevti için. Bu ikinci kurban ceza kurbanıdır. Zürkânî der ki: Eğer haccı ifsad eden bir fiili varsa üçüncü bir kurban daha keser. 1062

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

كلام هجرخأ ٌ ة .

[اَش َوُه ِنْدَهلا َنِم َرَسْيَتْسا اَ].

م ا

ق مُهْنَع ُ هالّل :

1□

ى ِض َر سابع نباو هيلع نع -□

1. (1533)- Hz. Ali ve Hz. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demişlerdir ki: "İhsarlıya âyet-i kerimede

□"...kolayınıza gelen kurbanı..."اَمَف َرَسْيَتْسا َنِم ِنْدَهْلا ifadesiyle emredilmiş bulunan kurbandan (Bakara 196) maksad bir koyundur." [Muvatta, Hacc 158).]1063

AÇIKLAMA:

Hedy, hacc menasikine bağlı olarak kesilen kurbanlarla, Kâbe'ye hediye edilen kurbanlara denir. Hedy büyük baş havyandan da olabilir, küçük baş hayvandan da. Âyette ihsârlıya hedy emredilmekte fakat bunun cinsi belirtilmemektedir. Hz. Ali, burada deve, sığır gibi büyük baş hayvanın değil, koyun, keçi gibi -kurban olarak sunulması câiz olan- küçük baş hayvanın kastedildiğini açıklamaktadır.1064

1061 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/115.

1062 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/115-116.

1063 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/117.

1064 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/117.

وأ ٌة رَقَب ْوأ ٌةنَدَ□ :

ب َلاَقف

. □هالّ ُ امُهْنَع]أنَّهُ ُسئِل َعمَّا اسْتَيْسَر َمِن الهدْن

2□

□ـ وعن ابن عمر َر ِضَ ى

أخرجه مالك الإ

.[□□سَبْعٌ ُشيَاهٍ َو أنْ أهْدِيَ شَاة أحبُّ إلىّ َمِن ْأنْ أصُوم َأو ْأشْرِك َفي جَزُو ر

. نيزر ةيقاب جرخأو ة

.

:

2قولھ بقر.

(1534)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den rivayet edilmiştir ki: فمَا اسْتَيْسَر َم ِن َالهْدْن□

"(İhsârlıya kolayına gelen bir hedy terettüp eder) âyetinden sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir:

"Bundan maksad ya bir deve veya bir sığır veya yedi koyundur. Bir koyun kesmem, bana oruç tutmamdan veya bir deveye ortak olmamdan daha hoş gelir." [Muvatta, Hacc 160. (Muvatta'da hadisin, "sığır" kelimesine kadar olan kısmı mezkurdur. Geri kalan kısmını Rezîn zikretmiştir).] 1065

AÇIKLAMA:

Zürkânî, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in âyette ihsârlıya emredilen kurbanı deve veya sığır anlamış olmasını "istihbâb"a hamleder ve der ki: "İbnu Ömer şöyle demek istemiştir: "İhsârlı, şâyet bir sığır veya deve keserse bu daha iyidir, bunu yapmak müstehabdır." Binaenaleyh, Hz. Ali ve Hz.

İbnu Abbâs'ın âyette kastedilen kurbanın "bir koyun" olacağı hususundaki tefsirlerine aykırı değildir, aralarında ihtilâf yoktur. Bu söylediğimize bizzat İbnu Ömer'in (müteakip rivayette gelecek olan) sözü delâlet eder: "Sadece bir koyun bulabilsem, bunu kurban etmem, bana oruç tutmamdan daha hoş gelir"

buyurmuştur. Mâlum olduğu üzere hedyin en üstünü devedir. Öyle ise deve kesmek nasıl âyette beyan edilen "kolayınıza gelen" olur?"1066

امُهْنَع ُ هاللّ

نكملا راسي نب ةقد [

ى ِض َر َرمع نبا ىلإ َءاَج ِنَمَيْلا ِلْهأ ْن ِم ٌج َر َّنأ□

ص نعو ـ3□□

هْنَع ُ هاللّ : □

ة□□

.

ى ِض َر ِ هاللُّدْبَع َلاَقف َد َرْفُم ٌة َرْمُعب ُت ْمِدَق يهنإ : ِنمْح َّرلاِدْبَع اَبأ اَي َلاَقف ُ . هَسأ َر□ َرَفَض ْدَق َو

ذُ ْ ام َتاَيَر َنِم ْرَعَش ِر َسأ ِك : □

خ َلاَقف

. □لاَقف: دق َناك َذلِك

. □ْ و لَنُك ٌتْ مَعَك َو َسأْلَتِنَب ‘ مَر ْ تُ كَأ ْنَ تْقُر ِن

: أ هُيْدَه اَ

م ْتلاَقف ُ ه

. □تلاَقف ِامَر ْأ ٌة ْنِم ِلْهأ ِلاَرِعْ قا : َو ام هُيْدَه اَي أبا عبدِلاحرمن؟ فلاَق: هَدْي

.□ َو أهْذ

. كلام هجرخأ .

]□لاقف نبا ُعْمَر : َو لْ َمَل أْجِ د ْ إَّ نأ ْ نَأ ْ دَبْحَ شَاة لكَانَ أَحَبَّ إلِيَّ مْن أْن أَصوم

3. (1535)- Sadaka İbnu Yesâr el-Mekkî anlatıyor: "Saçları örtülü Yemenli bir kimse İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e gelip:

"Ey Ebû Abdirrahmân, ben müstakil bir umre yapmak üzere geldim" dedi. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ):

"Ben seninle olsaydım da bana sormuş bulunsaydın, sana hacc-ı kıran yapmanı emrederdim" dedi.

Adam:

"Bu zaten öyleydi (ancak kaçırdım)" dedi. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ):

"Başındaki saçlardan şu uçuşanları al (kes) ve kurban kes!" dedi. (Orada bulunan) Iraklı bir kadın söze karıştı:

"Kurbanı da neymiş ey Ebu Abdirrahman?"

"Kurbanıdır!" Kadın tekrar sordu.

"Kurbanı nedir?" İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şu cevabı verdi:

"Sadece bir koyun bulabilsem, onu kurban etmem bana oruç tutmamdan daha hoş gelir." [Muvatta, Hacc 162, (1, 386-387).]1067

AÇIKLAMA:

Yemenlinin: "Bu zaten öyleydi" diye tercüme ettiğimiz قَدْ كَانَ ذَلِكِ cevabını, Zürkânî: "Benim size haber verdiğim, temettudan idi" diye anlar. Ebu Abdilmelik aynı cevabı şöyle anlamıştır: "Senin söylediğini kaçırdım. Zîra artık ben, umre için tavaf ve sa'y yaptım. Şimdi bana ne lâzım: Traş mı, kısaltma mı?"

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in cevabından şu anlaşılmıştır:

"Başındaki saçlardan uzun olanları kısalt ve temettu için de kurban kes!"

1065 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/117.

1066 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/118.

1067 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/118-119.

İbnu Ömer, kadının "Kurbanı da neymiş?" sorusuna, iki ayrı sefer mücmel şekilde "kurbanıdır" diye cevap verir, açıklama yapmaz. Zîra, adamın en iyisini keseceğini ümid etmektedir. Çünkü kurban kelimesine deve, sığır, koyun, keçi hepsi girer, en iyisini anlayarak deve kesmesini temenni etmektedir. Ancak, kadının ısrarlı sorusu karşısında İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) açıklamak mecburiyetinde kalıyor. Ve tek koyunu kurban etmenin, böylece kurbanın, oruca tercih edilmesinin nazarında daha hoş olduğunu belirtiyor. Zürkânî: "İbnu Ömer'in bu sözü, daha önceki "âyetteki hedy'den murat deve veya sığırdır" hükmüne iki açıdan muhalif düşmez: **1-** Bu fetvasından rücû etmiş olabilir.

2- Sığır ve deve bulamayanlara diyerek kayıtlı olarak koyuna ruhsat vermiş olabilir. Zîra kim sığır veya deve kesebilirse, kendisi için bu efdaldir" der. 1068

ONİKİNCİ BÂB

MEKKE'YE GİRİŞ, KONAKLAMA VE ORADAN ÇIKIŞ ÂDÂBI

نتلا اَيْلُعْلا ِةَّيِنَّثلا َن ِم َءاَدَك ْنِم َةَّكَم َلَخَد # هاللّ لوسر َّنأ] امُهْنَع ُ هاللّ

1□

□ـ ى ِض َر رمع نبا نع

هِدملاو فاكلا حتفب

«□ءادك .

» يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ ى

.[□وَ خَرَ جَ مِ نَ لاثهنيِهةِ لاسفُّلْ

. □ءاَحْطَبلا َدْنِع

. اهلفسأ نم افورصم رصقلاو اهضعبو ةكم ىلعأ نم

1. (1536)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke'ye Kedâ'dan Bathâ'nın yanındaki yukarı yoldan girdi ve aşağı yoldan da çıktı." [Buhârî, Hacc 41, 15; Müslim, Hacc 223 (1257); Ebu Dâvud, Menâsik 45, (1866, 1867); Nesâz, 105, (5, 200); İbnu Mâce, Menâsik 26, (2940).]1069

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke ve hatta Medine'ye girip çıkarken belli kaidelere uyduğu, bir nevi protokol uyguladığı görülmektedir. Sadedinde olduğumuz rivayet, Mekke'ye Kedâ mevkiinden girdiğini, buradaki Bathâ denen mevziden geçen yukarı yolu takiben şehre indiğini açıklamaktadır. "Seniyye; dağ yolu, geçit mânasına gelir.

2- İbnu Hacer, hadiste zikri geçen üst yolun, Mekke ahalisinin el-Muallâ adındaki kabristanına indiğini, bu yolun sarp, yokuş ve bozuk bulunduğunu, ilk defa Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'nin, sonra Abdülmelik Mehdi vs tarafından onarılıp düzlendiğini, hicrî 811'de tekrar tamir edildiğini, daha sonra Mısır Sultanı el-Meliku'l-Müeyyed tarafından 820 yılları civarında tamamen tamir edilip düzenlendiğini belirtir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'den çıkışta tâkip ettiği aşağı yola gelince, bu bazı rivayetlerde es-Seniyyetü's-Süflâ diye geçerken bâzılarında Küdâ diye geçer. Burası Kuaykıân dağı tarafında Şi'bu'ş-Şâmiyyîn'e yakın Şebîke kapısı yanındadır.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye yukarıki yoldan girer, şehri bu aşağı yoldan terkedermiş. Girişte, yukarı yolun tercih edilişi sebebiyle ilgili olarak şârihler muhtelif yorum kaydederek burdaki hikmeti belirtmeye çalışırlar:

1) Girişte yükseği tercih etmede mekâna ta'zim mevcuttur, aksi durumda ayrılığa işâret vardır.

2) Hz. İbrahim (aleyhisselam) Mekke'ye buradan girdiği için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da onun sünnetine uymuştur.

3) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hicret için ayrılırken, Mekke'den gizlice çıktı. Sonraki girişte zâhirdir ki herkesce görülecek şekilde yüksekten girmeyi tercih etti.

1068 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/119.

1069 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/120.

4) Bu istikametten şehre giren, Beytullah'la yüz yüze gelir.

5) Fetih günü oradan girmişti, sonra bunu âdet hâline getirdi.

Başka yorumlar da yapılmıştır. Müteakip bazı rivayetler de bu mevzuyu tamamlayacaktır.1070

ةَّيِنَّثلا َنِم ُلُخْدَي َّمُث ِنْيَتَّيِنَّثلا َنْيَب ىوَط ِبذِب ُتيِبَي َناك ُهَّنأ] امُهْنَع ُ هاللّ□

2□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

َو َناك اَذإ َمِدَق اهجاَح ْوأ ارِمَتْعُم ْمَل ْخِنُي ُهَتَقاَن ّاَإ َدْنِع ِباَب ِجْسَملا ِد َّمُث ُخْدَي ُل ويَأتِب
َةهكَم ىلعأب ِتَّلا

ن ِم□

هل

نْيَتَدْجَس ي ِ َصُيَف ُفرصني َّمث ا□

يْش .

م اعبرأ َو ايعَس اثَث : اعْبَس ُفوُطَي َّمُث ِهِب ُ َأ دْبَيَف َد َوْس ا ' َنْك ُّرلا□

خاَناأ ِة َرْمُعْلا َو□

ة□

.

هجَحلا ِنَع َرَدص اَذإ َناَك َو َو ْرَمْلا َو اَفَّصلا َنْيَب ُفوُطَيَف ِهِل ِزْنَم ىلاِ َع ِجرَي ْنأ ِلْبَق□

ىذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ . ا .

هِب ُخيِنُي # ُبَّنلا َناك يِتَّلا ِةفيلُحلا يِذ ِب يِتَّلا ِءاَحْطَبْلاِب]

2. (1537)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıldığına göre: "O, iki dağ yolu arasındaki Zu-Tuvâ nâm mevkide geceyi geçirir, sonra Mekke'nin yukarı yolundan şehre girerdi. Hacc veya umre yapmak niyetiyle Mekke'ye geldiği vakit, devesini doğruca Beytullah'ın kapısının yanında ıhdırırdı.

Sonra (hayvandan iner) Mescid-i Harâm'a girer, Haceru'l-Esved rüknüne gelir, oradan başlayarak yedi kere Beyt'i tavaf eder, ilk üçünde koşar, dördünde de yürürdü. Sonra tavaftan çıkar, evine dönmezden önce iki rek'at namaz kılar, Safâ ile Merve arasında da tavafta (sa'y) bulunurdu.

Hacc ve umreden çıktığı zaman, Zülhuleyfe'deki Bathâ'da devesini ıhtırırdı. Orada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da devesini ıhtırırdı" [Buhârî, Hacc 38, 29, 148, 149; Müslim, Hacc 226

(1259); Muvatta, Hacc 6, (1, 324); Ebu Dâvud, Menâsik 45, (1865); Nesâî, Hacc 103, (5, 199).]1071

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in Mekke'yi ve Kâbe'yi ziyaret âdâbını tanıtmaktadır.

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine kılı kılına riayet ettiği ve hiçbir şahsî katkı ve değiştirmede bulunmadığı için, muhaddisler onun tarzını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tarzı olarak değerlendirirler.

2- Mekke'ye girerken yıkanma meselesi bütün ulemâca müstehab addedilmiştir. Bunun terki herhangi bir fidye gerektirmez. Bir kısım âlimler: "Abdest de kifayet eder" demiştir. İbnu Ömer'in ihramlı iken başını yıkamadığı 1227 numaralı hadiste belirtilmişti. Şu halde guslü başı dışında kalan bedenini yıkamasıdır.

Şâfiîler "Mekke'ye giren kimse yıkanmakdan âciz kalırsa teyemmüm eder" derler. Bazıları, Mekke'ye girerken müstehab olan yıkanmanın, mücerred giriş için değil tavaf için oluduğunu, tavaf yapayacaklara yıkanma terettüp etmeyeceğini söylemiştir.

3- Son paragrafta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Hz. Abdullah İbnu Ömer'in Mekke'den dönerken Medine'ye girmezden önce Zülhuleyfe mevkiinin Bathâ noktasında bir müddet durduklarını belirtmektedir. Bilindiği üzere Zülhuleyfe Medine'ye yakın bir yerdir ve Medinelilerin mîkatıdır.

Hacca gidenler orada ihram giyerler. (Daha fazla bilgi için 1187 numaralı hadise bakın).

4- Bu rivayet Hz. Abdullah İbnu Ömer'in, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın konakladığı her noktada aynen konakladığını ifade eder.
1072

رْصَعْلاو َرهظلا ِبَّصَحُملاِب بهِلَصُي امُهْنَع ُ هاللّ

لاق عفان نعو ـ3:]

ى ِض َر َرَمُع ُنْبا َناك

. نئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .

هاللّ ِلوسر نع َكِلذ ُرُكْذَي َو ، ةَعْجَه ُعَجْهَي َو ،ءاَشِعلا َو ب ِرْغَملا َو]

3. (1538)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Muhassab'da öğle, ikindi, akşam, yatsı namazlarını kılar, bir miktar uyurdu. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın böyle yaptığını söylerdi." [Buhârî, Hacc 149; Müslim, Hacc 337, (1310); Muvatta, Hacc 207; Tirmizî, Hacc 81, (921); Ebu Dâvud, Menâsik 87, (2012, 2013).]1073

1070 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/120-121.

1071 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/121-122.

1072 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/122.

1073 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/123.

.

ةَّنُس َبي ِصْحَّتلا]

ملسم ةياور يفو ـ4□]

ى َري امُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر َرَمُع ُنْبا ناك□

4. (1539)- Müslim'in bir rivayetinde: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) tahsib'i (Muhassab'da konaklamayı) sünnet bilirdi" denir.1074

هَل َزَن ٌل ِزْنَم َوُه اَمَّنإ ٍئَشِب ُبي ِصْحَّتلا َسْيَل] :لاق ُهَّنأ امُهْنَع ُ هاللّ□

5□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

نذمرتلا .

و ناخيشلا هجرخأ

هاللّ ُلوسر].

5. (1540)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ): "Tahsib (menâsike dahil olan) bir şey değildir, o, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın konakladığı bir konaklama yeridir" derdi. [Buhârî, Hacc 147; Müslim, Hacc 341, (1312); Tirmizî, Hacc 81, (921).]1075

هَل َزَن اَمَّنِإ] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ□

ىلاعت هاللّ همحر دواد ىب و.

مهل ىرخأ يفو ـ6□ ‘

ى ِض َر ةشئاع نع□

ه ِجو ُرُخل َحَمْسأ َناك ُهَّن□] .

هاللّ ُلوسر □ ‘

6. (1541)- Yine aynı kaynaklar Hz. Aişe'nin şu sözünü kaydederler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), oraya inmiştir, çünkü orası, yola çıkmaya daha uygundur." [Buhârî, Hacc 147; Müslim, 339, (1311); Tirmizî, Hacc 82, (923); Ebu Dâvud, Menâsik 87, (2008).]1076

‘ج َرَخ َني ِح َطْب ا□

ح□

ب َل ِزْنأ ْنأ # ِ هاللّ ُلوسر ِين ْرُمأَي ْمَل] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

7□

ى ِض َر عفار يبأ نعو ـ□

. دواد وبأو ملسم هجرخأ .

ل َزَن ًَف َءاَجَف ٌةَّبُق ِهِيف ُتْبَرَضَف ُتْئ ِج يهنِكَل َو ىنِم ْنِم□]

7. (1542)- Ebu Râfi' (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mina'dan ayrıldığı zaman Ebtah'a inmemi emretmedi. Fakat ben önceden gelip oraya bir çadır kurdum. Sonra O (aleyhissalâtu vesselâm) da gelip oraya indi." [Müslim, Hacc 342, (1313); Ebu Dâvud, Menâsik 87, (2009).]1077

AÇIKLAMA:

1- Son kaydedilen beş hadis (1538-1542 arasındakiler) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, haccın bitiminde Muhassab'a inişiyle ilgili. Görüldüğü üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu inişi menâsikten mi, değil mi, Ashab'ın farklı yorumu mevzubahis olmuştur.

Muhassab: burası Mina ile Mekke arasında Mina'ya daha yakın bir yer adıdır. Düzlüktür, çakılla kaplı olduğu için bu adı aldığı söylenir. Çünkü haseb "küçük taş, çakıl" mânasına gelir. Buraya Ebtah da denir.

Tahsîb: Muhassab denen yere inmek orada konaklamak demektir.

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mina'da hacc menasikini tamamladıktan sonra Medine'ye dönüş esnasında orada bir müddet konakladığı için, burada konaklamayı menâsikten saymış, hacc yaptıkça her seferinde orada bir müddet konaklamıştır. Sadece O değil, Ashab'tan başta Hülefâ-i Raşidîn olmak üzere diğer bâzılarının da bu sünneti devam ettirdikleri rivayetlerde gelmiştir (Müslim, Hacc 340).]

Ancak, yukarıda, İbnu Abbas, Hz. Aişe ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in âzadlısı ve hâdimi durumunda olan Ebu Râfi'nin rivayetleri nazar-ı dikkate alınınca, Muhassab'a inmek (veya tahsîb) menâsikden değildir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Mina'yı terkedilmesi gereken müddeti içerisinde terketmiş Medine'ye yol hazırlıklarını ikmal için, düz bir yer olan Muhassab'da bir müddet daha kalarak oradan yola çıkmıştır. Şu halde Ashab'tan bazıları bunu, dönüş hazırlığına giren bir amel saymıştır. Hattâ Hz. Aişe, Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde: □وَ هاللّ مِ اَم زَن اَهَل اِهِاً مِ ن

1074 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/123.

1075 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/123.

1076 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/123.

1077 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/124.

"Oraya vallahi benim yüzümden indi"بِلْجَا diye kesin ifadede bulunur. (1313 numaralı hadise bak.) Ancak İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) gibi sünnete son derece bağlı kimseler için, sünnet olarak benimsenmesi için fiilin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan suduru kâfidir.

Ulemâ büyük çoğunluğu ile tahsîbin yani hacc dönüşü Muhassab veya Ebtah denen vâdide bir müddet konaklayıp dinlenmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir.1078

ة□ .

هكم ِلوُخُدِل ُلِسَتْغَي َناك امُهْنَع ُ هاللّ]

عف]

ان نعو ـ8□ .

ى ِض َر َرَمُع َنْبا َّنأ□

8. (1543)- Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Mekke' ye girmek için guslederdi."

[Tirmizî, Hacc 29, (852).1079

AÇIKLAMA

1537 numaralı hadise bakın.

. هجرخأ بذمرتلا

.[9ـ يفو ةياور: [اغتْسَلَ النَّبُ # لِدُخُولِ مَكَّة

9. (1544)- Bir rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke' ye girmek için gusletti"

denmiştir. [Tirmizî, Hacc 29 (852).]1080

ءار َو هجاَحلا نم ٌدَحأ َّتَتيِبَي َ نِم ِءلاَيَل] :لوقي ناك هنأ امُهْنَع ُ هاللّ

11

ـ وعن ابن عمر َر ِض ى

. [عقَبَة ِم ِن

10. (1545)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Mina gecelerinde, hiçbir hacı, Mina Akabesi'nin gerisinde geceyi geçirmemelidir."derdi. [Muvatta, Hacc 209, (1, 406).]1081

AÇIKLAMA:

Bayram günlerinde Mina'da kalmak ve geceyi orada geçirmek, İbnu Ömer'e göre vacibtir. Hatta Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İmam Mâlik'in mezheplerinde vacibtir. Sâdece Ebu Hanife mezhebinde sünnettir. Öyle ise, bu vâcibin tam yerine gelmesi, Mina hududu dahilinde geceyi geçirmeye bağlıdır.

Akabe denen yer Mina'dan sayılmaz. Mekke ile Medine arasında hudud noktasıdır. Bu sebeple hiçbir geceyi bu hududun dışında geçirmemelidir. Muvatta'dan kaydedeceğimiz müteakip rivayette Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, hususî adamlar göndererek hudud dışına kimsenin çıkmamasını sağladığını göreceğiz.

Diğer üç mezhebe göre bu yasağa uymayana dem gerekir. 1082

ةَبَقَعْلا ِءا َر َو َنِم َساَّنلا َنول ِخْدُي اَج ِر ُثَعْبَي ُهْنَع ُ هاللّ□] .

رخأ يفو ـ11□:]

ى ِض َر رمُع َنَاك□

كلام امهجرخأ .

11. (1546)- Bir diğer rivayet şöyle: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), (eyyâm-ı Mina'da hususî) adamlar göndererek, halkın Akabe'nin gerisine (Mina cihetine) girmelerini sağlardı." [Muvatta, Hacc 208, (1/406).]1083

AÇIKLAMA:

1078 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/124-125.

1079 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/125.

1080 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/125.

1081 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/125.

1082 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/125.

1083 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/126.

Önceki hadiste geçti.

نِم

#

ىلايل َةكمب َثُكمي نأ□

بَّنلا َنَذأتسا َساَّبعلا َّنأ] .امُهْنَع ُ هاللّ□□

12□

ى ِض َر رمع ِنبا نعو ـ□

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .ُ ه .

ل َنِذأف ِهِتياقِس ِلْجأ ْن ِم□]

12. (1547)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Hz. Abbâs (radıyallahu anh) Kâbe ile ilgili sikâye vazifesi, kendi sorumluluğunda olduğu için, eyyâm-ı Mina'yı Mekke'de geçirmek için izin istedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da ona izin verdi." [Buhârî, Hacc 133, 75; Müslim, Hacc 346, (1315); Ebu Dâvud, Menâsik 75, (1959).]1084

AÇIKLAMA:

1- Eyyam-ı Mina (Mina günleri): Mina'da şeytan taşlanan günler, yani bayram günleri (Zilhicce'nin 10, 11 ve 12. günleri).

2- Sikâye: Câhiliye devrinden kalma haccla ilgili bir hizmetti. Kureyşliler hacılara kuru üzüm şerbeti sunarlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih'ten sonra Kâbe ile ilgili hizmetleri çoğunlukla lağvetmiş sadece birkaç tanesini korumuştur. İşte bu korunanlardan biri de sikâye hizmeti idi. Bu hizmet, câhiliye devrinde de Hz. Abbâs'ın üzerinde idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) amcası Abbâs'ın bu hizmette devam etmesine izin vermişti.

Bâzı rivayetler sikâye hizmetini "hacılara zemzem suyu dağıtmak" diye tarif eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ecdadından olan Abdümenaf, bu hizmet gereği tulumlarla su taşır, Kâbe'nin avlusundaki deriden kaplara doldurur, sonra da hacılara dağıtırmış. Bu vazife Abdumenaf'tan oğlu Hâşim'e, ondan da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in dedesi Abdulmuttalib'e geçmiş, Abdulmuttalib'ten oğlu Abbâs'a intikal etmiştir.

Bu hizmet, asırlarca Abbâs ahfâdında devam etmiştir.

3- Mina'da gecelemeye vacib diyenler, bu hükmü, hadisin bazı vecihlerinde geçen ruhsat kelimesinden çıkarırlar. "Hz. Abbas'ın izin talebi üzerine Mekke'de kalmaya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ruhsat veriyor. Ruhsatın zıddı azimettir, öyleyse Mina'da kalmak vacibtir, vacib olmasaydı, bu tâbirler kullanılmazdı..." vs. denmiştir. Üç mezhebten ayrı olarak, Hanefî mezhebinin Mina'da gecelemeye sünnet dediğini daha önce de belirttik. Ancak şunu da belirtelim ki, Mina gecelerinde orayı terketmek Hanefîlere göre de mekruhtur. Çünkü sünnete aykırıdır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve ondan sonra diğer halifeler, hacc esnasında eyyam-ı Mina'da hep orada gecelemişlerdir. Orada gecelememek diğer mezheplerde dem gerektirir; Hanefîlerde fidye gerekmez.1085

دعب َةكمب ُميقُي ُر ِجاَهُملا :# هاللّ و□

ل سر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

13□

ى ِض َر نمرضحلا نب ءعلا نعو ـ□

ةسمخلا هجرخأ ا .

ثَث ِهِكُسُن ِءاَضق].

13. (1548)- Alâ İbnu'l-Hadramî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhacir olanlar, menâsiklerini tamamladıktan sonra Mekke'de üç gün kalırlar."

[Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 47; Müslim, Hacc 441,(1352); Tirmizî, Hacc 103, (949); Ebu Dâvud, Menâsik 96, (2022); Nesâî, Taksiru's-Salât 4, (3, 122).]1086

AÇIKLAMA:

1- Mekke fethinden önce, Mekke'den Medine'ye hicret eden Muhacirlerin, tekrar Mekke'ye dönüp yerleşmeleri haram kılınmıştı. Sonraları, bunlardan Mekke'ye hacc ve umre niyetiyle gelenlere bu vazifeleri îfadan sonra Mekke'de üç güne kadar oturmaları mübah kılındı. Ulemânın cumhuru bu hadislerden, Muhâcirler'in Mekke'ye gelip yerleşmelerinin haram kılındığı hükmünü çıkarmıştır.

1084 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/126.

1085 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/126-127.

1086 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/127.

Bazı âlimler ise bu yasağın hicretin her mü'mine vâcib kılındığı ilk devrelere ait olduğunu söylemiş, Muhacirler'in de Mekke'de veya bir başka yerde ikâmet edebileceklerini, yerleşebileceklerini söylemiştir.

Bu yasak hükmü, Mekke'ye hacc için gelen herkese ait bir yasak değildir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında Medine'ye hicret etmiş olan "Muhacirler"e aittir.

Üç gün kalma izni, onları "misafir" vasfından çıkarıp "mukim" vasfına sokmayacağı içindir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu husustaki kararlılığını Muhacirler'den Sa'd İbnu Havle'nin, Veda haccı sırasında Mekke'de vefat edince, hicretle terkettiği yer olan Mekke'de vefat etmiş

olmasından dolayı üzülmek suretiyle göstermiştir.

2- Bu hadisten bazı âlimler veda tavafının hacc menâsikinden olmayan müstakil bir ibadet olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü hadiste "....Menâsiklerini tamamladıktan sonra" denmektedir. Veda tavafı menâsikinin tamamlanmasından sonraki ikâmetin nihayetinde Mekke terkedilirken edâ edileceğine göre o ayrı bir ibadet olmalıdır..."denmiştir.1087

اَنْجَج َح َلاَق ؟ َتْيَبْلا يأ َر اَذإ ِهْيَدَي ُلَج َّرلا ُعَف ْرَيأ] :هل ليق هنأ ُ ه

نَع ُ هاللّ□ .

14□

ى ِض َر رباج نعو ـ□

بذمرتلا ظفل اذهو ننسلا باحصأ هجرخأ ُ ه .

لَعْفَن أَّنُكَف # ِ هاللّ ِلوسر َعَم□].

14. (1549)- Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre, kendisine: "Kişi Beytullah'ı görünce ellerini kaldırır mı." diye sorulunca şu cevabı vermiştir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la haccettik. O zaman biz bunu yapardık." [Tirmizî, Hacc 32, (955). Bu metin Tirmizî'ye aittir. Mevzu üzerine, Ebu Dâvud ve Nesâî'den gelen metin müteakip rivayettedir.]1088

دقوَ . دوُهَيْلا ّ َإ ُهُلَعْفَي ادَحاً ّنأ ى َرأ ُتْنُك اَ

م :َلاَقف

كِلذ ْنَع َلِئُس] :نئاسنلاو دواد ىبأ نعو ـ15□□ .

□ .

هَلَعْفَن ْنُكَن ْمَلف # ِ هاللّ ِلوسر َعم اَنْجَجح]

15. (1550)- Ebu Dâvud ve Nesâî'de bu rivayet şu şekildedir: "Bu hususta soruldu, şu cevabı verdi:

"Yahudilerden başka birisinin yaptığını görmedim. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte haccettik, bunu yapmadık." [Ebu Dâvud, Menâsik 46, (1870); Nesâî, Hacc 122 (5, 212).]1089

AÇIKLAMA:

1549 numaralı hadisi Tirmizî, "Beytullah'ı görme anında elleri kaldırmanın mekruh olduğu hususunda gelen rivayet" adlı bir bâb başlığı altında sunarken Ebu Dâvud 1550 numaralı hadisi "Beytullah'ı görünce elleri kaldırma" adı altında verir.

Yani rivayetin birisi, Beytullah'ı görünce dua için elleri kaldırmanın müstehab olduğunu ifade ederken, diğeri mekruh olduğunu, sadece Yahudilerin (Beytü'l-Makdis'i) gördükleri zaman dua için ellerini kaldırdıklarını ifade etmektedir.

Bu mesele üzerine, lehte ve aleyhte başka rivayetler de gelmiştir. Beyhakî: "Elleri kaldırmayı te'yid eden Câbir'den başkasının rivâyeti, ehl-i ilim nezdinde daha meşhurdur. Bu çeşit ihtilâflı durumlarda hüküm, te'yid edene (müsbit'e) göre verilir" der.

Bu iki rivayeti cem etmek de mümkündür. Şöyle ki: Elin kaldırılmasını te'yid eden rivayet ilk görmeye, reddeden rivayet de her görmeye hamledilir. Yani birinci görüşte elleri kaldırarak dua etmek müstehabdır, bilâhere her görmede el kaldırıp dua etmek gerekmez.

Hattâbî de şunu söylemiştir: "Bu meselede ulemâ ihtilaf etmiştir. Süfyan-ı Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhuye gibi bâzıları Beytullah'ı görünce ellerini kaldırıp dua etmişlerdir. Bunlar Câbir hadisini senette yer alan meçhul râvî sebebiyle zayıf addederler. Bunlara göre bu babta gelen İbnu Abbâs hadisi müteberdir. ةٍَّصلا

فإَن ِطا

حاَتِت

وَم ِةَعْبَس يف ِبدْي ا‘ ُعَف ْرُ ت

نْيَت َرْمَجْلا َو ِنْيَفِق ْوَمْلا َو ِة َو ْرَمْلا َو اَفَّصلا ىلع َو ِتْيَبْلا ِلاَبْقِتْساو .

1087 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/127-128.

1088 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/128.

1089 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/128.

"Yedi yerde el kaldırılıp (dua edilir): Namaza başlarken, Beytullah'la karşılaşınca, Safâ ve Merve'de, Arafat ve Müzdelife vakfelerinde, orta ve küçük şeytan taşlanırken."

Keza İbnu Ömer'den de "Beytullah'ı görünce ellerini kaldırıp dua ettiği" rivayet edilmiştr.

Keza İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'tan da aynı davranış rivayet edilmiştir.

İbnu'l-Hümâm, senedli olarak Said İbnu'l-Müseyyeb'in şu sözünü kaydetmiştir:

"Ben Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den bir söz işitmiştim, insanlar arasında benden başka bunu işiten kimse kalmadı. Ben Beytullah'ı görünce onun şu duayı yaptığını işitmiştim: كْن ِم َو ُمٍَّسلا َتْنا َّمُهَّل َا

"Ey Rabbim! Sen selâmsın, selâmet sendendir.مٍَّسلاِب اَنِهيَحَف ُمٍَّسلا Bizi selâmet üzere yaşat."

İmam Şâfiî hazretleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den

Kâbe'yi görünce ellerini kaldırarak şu duayı okuduğunu kaydetmiştir:

□ه □

م ًّرَك ْنَم ِهب َر أَي ْد ِز َو ا هرِبو ًةَعْف ِر َو ًةَباَهَم َو اميِظْعَت َو امي ِرْكَت َو افي ِرْشَت ًتْيَبْلا
[اذه ْد ِز َّمُهَّل َا

م ًّسلا َتْنا َّمُههل َا ا□

[هرِب َو ًةَعْف ِر َو ًةَباَهَم َو اميِظْعَت َو افي ِرْشَت ُه َرَمَتْعا ِوأ ُهَّجَح ْنَّمِم ُهَمَّظَع َو ُهَف َّرَش
َو

اَذ اَي ًتْيَلاعَت َو َتْك َراَبت ِم ًّسلا َراَد َكراَد ًةَّنَجْلا اَنْل ِخْداَ َو ِم ًّسلاِب اَنَّب َر انِهيَحَف ُم ً
َّسلا َكْنِم َو

. ما َرْكِاو ِل ًجْلا□

"Ey Rabbim, şu mübarek Beyt'in şeref, hürmet, azamet, mehâbet, yücelik ve güzelliğini artır. Ey Rabbim, ona hacc, umre gibi ibâdetler yaparak (kurbanlar sunarak) ona tâzim ve hürmet edenlerin şeref, itibar ve makamlarını yücelt, iyiliklerini artır. Ey Rabbim, sen selâmsın, selâmet sendendir.

Rabbimiz bizi selâmet üzere yaşat. Bizi selâmet yurdu olan cennetine koy. Ey celâl ve ikram sâhibi Rabbim, sen her şeyden yüce ve her varlıktan üstünsün!"1090

د َوْس ا ُ‘ ِرَجحلا ىلإ َلَبقأف َةكهَم َلَخَدَف # ُبَّنلا َلَبقأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□

16□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

ىلاعَت َ هاللّ ُرُكْذَي َلَعَجَف ُهَدَي َعَف ًَرَف ِتْيَبْلا ىلإ ُرُظْنَي ُثْيَح اَفَّصلا ىَتأ َّمُث ِتْيَبْلاِب َفاَط
َّمُث ُهَمَلَتْساَف

□ دواد وبأ هجرخأ .

هَتْحَت ُرَاصْن ا‘ َو وُعْدَي َو ُه َرُكْذَي ْنأ ُ هاللّ َءاَش اَم].

16. (1551)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilerledi, Mekke'ye girdi. (Doğru Beytullah'a giderek) Haceru'l-Esved'e geldi, (ilk iş) onu istilâm buyurdu.

Sonra Beytullah'ı (yedi şavtta) tavaf etti. (Tavaf tamamlanınca) Safâ tepesine geldi, oradan Beytullah'a baktı. Ellerini kaldırıp Allah'ı (tekbir, tehlil, tahmid ve tevhidlerle) zikretmeye başladı ve Allah'ın zikretmesini dilediğince zikretti, dua etti. Bu sırada Ensâr (radıyallahu anhüm) da onun aşağısında (aynı şekilde zikir ve duada bulunuyordu)." Ebu Dâvud, Menâsik 46, (1872).]1091

AÇIKLAMA:

1- İstilâm, Hacer-i Esved'i selâmlamaktır. İki surette yapılır:

a) Yanaşmak mümkünse, yaklaşıp, Hacer'e yöneldikten sonra, namaz vaziyetinde olduğu üzere elleri kulak hizasına kadar kaldırıp: "Bismillahi Allahu ekber" diyerek eller aralıklı olarak Hacer'in üzerine konur, aradaki boşluktan Hacer öpülür

b) Uzaktan istilâm: Eğer kalabalık sebebiyle yaklaşmak mümkün değilse, Hacerü'l-Esved'in bulunduğu rüknün karşısına gelince -ki zeminde kırmızı mermerle çizgi atılarak işâretlenmiştir- ellerin iç kısmı Kâbe'ye gelecek şekilde, yine kulakların hizasına kadar kaldırılıp, üzerine konuluyormuş gibi işaret edilerek "Bismillahi Allahu ekber" diyerek Hacer selâmlanır ve sağ elin içi öpülür."

2- Şavt: Beytullah'ın Haceru'l-Esved köşesinden başlayarak, tekrar oraya gelmek suretiyle yapılan bir turluk tavafa bir şavt denir. Bir tavaf, yedi şavttan meydana gelir.

3- Şârihler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Safâ ve Merve'de, "Allah'ın dilediğince zikir ve dua etmesi"ni burada, duada kişinin serbest olduğuna; dilediği şekilde, içinden geçtiği şekilde dua edebileceğine yorumlamışlardır. İmam Muhammed, hacc esnasında muayyen yerlerde yapılacak 1090 Şafiî'nin rivayeti köşeli parantez içindeki kısımdır. Devamı, bir başka duanın ilâvesidir.

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/128-129.

1091 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/130.

duaların belirlenemeyeceğine, dileyenin dilediği şekilde dua edebileceğine hükmetmiştir. Ona göre böyle davranmak, kişiye huşu verir.

İbnu'l-Hümâm da: "Bunların tesbiti kalpteki rikkati giderir, kişi ezberindekilerini otomatik şekilde tekrar eden bir vasıta durumuna düşer, ancak sünnette gelen (me'sur) dualarla teberrük ederse bu da güzeldir" der.

Sanki her ikisi de, ne istediğini bilerek, mânayı fikren idrâk ederek dua etmenin daha uygun olduğunu, bu kayıtla me'sur duaların tercih edilebileceğini söylemektedirler.1092

رَبَخ ُهَءاَج ٍّدْيَدُقِب َناك اَذإ ىَّت َح َةهكَم ْنِم َلَبقأ :امُهْنَع ُ هاللّ□

] .□17ـ عفان نعو

ى ِض َر َرَمُع َنْبا َّنأ□

كلام هجرخأ.

.[□□نِم َنيِدَملا ِةَف َرَج َعَ ةهكَم َبِغيَرْ اِجرَ ما

17. (1552)- Nâfi' (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Mekke'den (ayrılıp Medine'ye) yönelmişti. Kudeyd'e gelmişti ki, kendisine Medine'den bir haber ulaştı. Bunun üzerine, ihramsız olarak Mekke'ye döndü." [Muvatta, Hacc 248 (1, 423).]1093

AÇIKLAMA:

1- Abdurrezzak'ın rivayetine göre İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in yarı yoldan Mekke'ye dönmesine sebep olan haber, Medine'de çıkan bir fitne ile ilgilidir. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Ashab'tan fitneye bulaşmama hususunda gayret gösterenlerden biridir.

2- Bu rivayetle ihticâc eden İbnu Şihâb, Hasan Basrî, Dâvud-u Zâhirî ve etbaı Mekke'ye ihramsız girmenin câiz olduğuna hükmederler. Onlara göre, "İhramı gerektiren husus hacc veya umredir. Ne Allah, ne de Resûlü bunların dışında ihramı şart kılmamıştır..."

Ancak Cumhur bu görüşte değildir. İmam Mâlik "Taif gibi yakın yerlerden meyve veya odun satmak üzere Mekke'ye gelenler ihramsız girebilir" demiştir. Cumhur da böyle hükmeder. Mekke'den memleketine müteveccihen yola çıkıp, yarı yoldan dönenlerin de İbnu Ömer örneğinde olduğu gibi, Mekke'ye ihramsız girebileceğini söylemişlerdir. Ancak hâriçten Mekke'ye ticaret, ziyaret her ne maksadla olursa olsun gelmek isteyen kimse şehre ihramlı olarak girmelidir, zîra Harem bölgesine girmektedir. Bu hususu teyid eden bir hüküm de şudur: "Kişi Mekke'ye yürümeye nezretmiş olsa, kendisine hacc veya umre niyetiyle ihram giymek vacib olur."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü hâriç, her seferinde Mekke'ye ihramlı olarak girmiştir.

3- Kudeyd: Mekke yakınlarında bir yer ismidir. Medine yolu üzerindedir. 1094

ONÜÇÜNCÜ BÂB

HACCDA NİYÂBET

NİYÂBET:

Bir işi başkasının yerine yapmaktır. Buna vekâlet de denir. Dinimizde namaz, oruç, itikaf gibi münhasıran bedenî olan ibadetlerde niyabet câiz değildir. Bu ibadetleri ferdler bizzat yapmalıdır.

Zekât, kurban, sadaka-ı fıtır gibi sırf malî olan ibadetlerde niyabet câizdir.

Hacc ise hem malî hem bedenî bir ibadettir. Bu sebeple mutlak olarak "câiz" veya "değil" denmemiş, bazı şartlarla câiz olduğu kabul edilmiştir. Bizzat yapabileceklerin kendileri yapması gerekir. Amma acz ve zaruret gibi şartlar bulunduğu takdirde, vekil, niyâbeten bir başkasının haccını yapabilir; bu câizdir.

Zenginlik sebebiyle hacc farz olduğu halde yaşlılık, hastalık gibi sebeplerle haccedemiyen kimsenin yerine bedel göndermesi gerekir. Veya hacc farz olduğu halde bu borcu edâ etmemiş olanın, yerine bedel gönderilmesini vasiyet ederek para ayırması gerekir. Ölen zengin vasiyet etmemişse, vârisler 1092 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/130-131.

1093 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/131.

1094 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/132.

birini göndermekle mükellef tutulmaz. Ayrıca vasiyet etse bile, parasının üçte biri, bedel olarak gidecek kimsenin hacc masraflarını karşılamayacak miktarda ise, vârisler yine de bedel göndermekle sorumlu tutulmazlar.1095

هتَءاجف # هاللّ ِلوسر َفيدر سابعلا ُنْب ُلْضَفْلا َناك] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر سابع نبا نع ـ□

هْج َو ُف ِرْص□

ي ُّبَّنلا َلَعَجَف

هْيَلإِ ُرُظْنَت َو اَهْيَلإِ ُرُظْنَي ُلْضَفْلا َلَعَجَف ِهيِتْفَتْسَت َم ٍَعْثَخ ْنم ٌةأرما.

ى ِبأ ْتَك َرْدأ ِهجَحلا يف ِهِدابِع ىلَع ِ هاللّ َةَضيِ رَف َّنإِ ِ : هاللّ َلوُسرَا : ي ْتلاق

. ا رَخ

Œ هقهِشلا ىلإِ ِلْضَفْلا

.[

.

عاَد َوْلا ِةَّجَح يف َكِلذ َو ْمَعَن َلاَق ؟ُهْنَع ُّجُحأفأ ِةَل ِحا َّرلا ىلَع َتُبْثَي ْنأ ُعيِطَتْسَي اريبَك اخْيَش

ةتسلا هجرخأ.

1. (1553)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Fadl İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terkisinde idi. Has'ame'den bir kadın birşeyler sormak istiyordu.

Fadl, kadına, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) eliyle Fadl'ın başını öbür istikâmete çevirdi. Kadın:

"Ey Allah'ın Resûlü, Allah'ın kullarına yazdığı hacc farizası yaşlı ve ihtiyar babama ulaştı. Ancak o, bineğin üzerinde durabilecek halde bile değil. Ben ona bedel hacc yapabilir miyim?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet!" dedi. Bu hâdise, Veda haccında cereyan etti." [Buhârî, Hacc 1, Cezâ-u's-Sayd 23, 24, isti'zân 2; Müslim, Hacc, 407, 408, (1334, 1335); Muvatta, Hacc 97, (1, 359); Tirmizî, Hacc 85, (928); Ebû Dâvud, Menâsik 26, (1809); Nesâî, Hacc 9, 11,12, (5, 117, 118).]1096

AÇIKLAMA:

1- Hadis, birçok farklı tariklerden farklı ziyadelerle rivayet edilmiştir. Öyle ki, soru soranlar bazen erkek, bazan kadındır, bazan annesi, bazan babası, bazan da kardeşi namına hacc yapmanın câiz olup olmayacağı sorulmuştur. Bu farklılıkları değerlendiren âlimler, bu mesele ile ilgili olarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a değişik kimselerin soru sormuş olabileceğine hükmetmiştir. Erkeklerden soru sahiplerinin ismi belli ise de kadınlardan kimin sorduğu belirsizdir.

2- Hadis, bir kimsenin kadın bile olsa, hacc yapmaktan âciz olan bir başkasına bedel hacc yapmasının caiz olduğunu ifade eder. Hanefîler, Şâfiiler, Ahmed İbnu Hanbel, Sevrî ve İshak İbnu Râhuye böyle hükmeder.

* İmam Mâlik, Leys ve Hasan İbnu Sâlih'e göre hayatta olan bir kimseye bedel hacc yapılamaz, sadece haccetmeden ölen kimsenin adına haccetmek câiz olur. Ancak İmam Mâlik'ten, bu mevzuda farklı üç kavil daha rivayet edilmiştir:

Birine göre; ölen nâmına dahi bir başkası haccedemez. Diğerine göre; ölenin çocukları onun adına haccedebilir. Üçüncüye göre; ölenin vasiyeti varsa onun adına başkası haccedebilir.

Cumhûr-u ulemâya göre, vasiyet olsun olmasın, ölen bir kimsenin adına onun farz veya vâcib (nezir) haccı varsa başkası tarafından edâ edilebilir. Şafiilere göre nâfile hacca dahi bedel gönderilebilir.

Niyabeten yapılan hacc, kimin adına yapılmışsa onu borçtan kurtarır. İmam Muhammed: "Bedel olan hacc yapan kendisi hacı olur, gönderen de masrafını çektiği için sevab kazanır" demiştir.

İbnu Battâl'ın beyânına göre, hasta iken bedel gönderen kimse sonradan sıhhate kavuşacak olsa hacc borcundan kurtulup kurtulmadığı meselesinde ihtilâf edilmiştir. Kûfe ulemâsı ile İmam Şâfiî ve Ebu Sevr ve bu haccın sayılmayacağına hükmetmişlerdir. İyileştikten sonra tekrar haccetmesi farz olur.

Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhuye'ye göre bu hacc kâfidir.

3- Bazı âlimler, bu hadiste, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in niyabeten hacc yapma iznini, hayvana binemeyecek derecede yaşlı ve âciz olan baba için, onun evlâdına vermiştir. Üstelik, aczi sebebiyle mezkur babaya hacc farz değildir. Çünkü hacc yapabilecek olana farzdır. Öyle ise buna kıyasla, başkası için de niyâbeten hacc yapılabilir diye cevaz hükmü umumîleştirilemez. Meseleyi İmam Mâlik ve diğer Mâlikî âlimler böyle yorumlarlar. Onlara göre hacc bedenî ibadettir, bedenî ibadette, tıpkı namazda olduğu gibi, niyâbet caiz değildir.

Yayınları:6/133.

1096 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/134.

4- Haccın farziyetinde gücü yetme şartı da farklı yorumlara sebep olmuştur. İbnu Tîn bunu:

"Beytullah'a ulaşabilmeye muktedir olma" diye açıklar. Bunda da kişinin kendi âdeti esastır.

Sözgelimi, bir kimsenin âdeti yolculuğu yayan yapmak ise, binek bulamasa bile yürüyerek gitmelidir.

Başkasından dilenerek geçinmeyi âdet eden kimse, dilenerek Mekke'ye varabilecekse, yiyeceği olmasa bile hacca gitmesi gerekir. Dilenmeyen ve sefere hep hayvanla giden kimseye, binecek hayvan buluncaya kadar hacc farz olmaz.

İbnu Battâl, bu kavlin Abdullah İbnu Zübeyr, İkrime ve Dahhâk'ın mezhepleri olduğunu söyler.

İmam-ı Âzam ve İmam Şâfiî'ye göre "muktedir olmak, zâd ve râhile bulmaya bağlıdır.

Zâd, hacca gidip dönünceye kadar kendisine ve bakmakla mükellef olduğu ailesine yetecek kadar nafakadır.

Râhile de binecektir. Hasan Basrî, Mücâhid, İbnu'l-Müseyyeb, İbnu Cübeyr, İmam Ahmed, İshâk vs.

de bu görüştedir.

Kurtubî, Mâlikîlerin, sadedinde olduğumuz hadisi -yukarıda belirttiğimiz üzere- niyâbet meselesinde reddederken, "Allah için, yoluna gücü yetenlere Beytullah'ı haccetmek insanların boynuna borçtur"

(Âl-i İmrân 97) meâlindeki âyete muhalif olduğunu belirtir. Onlara göre güç yetme meselesinde esas olan beden kuvvetidir.

İmam Mâlik bu meselede Kur'ân'ın zâhiriyle amel etmiştir.

Ancak Cumhur, bu hususta Mâlikîlere cevap vererek zâd ve râhileden bahseden hadisin, âyette geçen güç yetme mefhumu ile ne kastedildiğini açıklamış olduğunu söylemişlerdir.

5- Kendisi hacc yapmayan kimse bedel olarak hacca gidebilir mi? sorusuna Cumhur: "Evet!" diye cevap vermiştir. Çünkü, buna cevaz veren, sadedinde olduğumuz rivayet mutlaktır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) niyabet için izin isteyen kadına kendisinin hacc yapıp yapmadığını sormamıştır.

Ebu Hanife, İmam Mâlik, bir rivayette İmam Ahmed'in görüşü budur.

Hasan Basrî, Nehâî, Eyyub ve Câfer İbnu Muhammed'den de aynı görüş rivayet edilmiştir.

Ancak Evzâî, İshak ve Şâfiî’ye göre, kendisi haccetmemiş bulunan bir kimse başkası adına hacca gidemez. Giderse kendisi için haccetmiş olur. Ancak bunun, giden için de bâtıl olacağını söyleyen olmuştur. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)’tan bunu te’yîd eden bir görüş rivâyet edilmiştir.

6- Bu hadisten, kadının vekâleten erkek adına hacca gidebileceğine hükmedilmiştir.

7- Hadisin bir diğer hükmüne göre evlad, anne ve babanın borçlarını ödemek, hizmetlerini yapmakla mükelleftir.1097

جُحَت ْنأ ْت َرَذَن ِبتْخُأ َّنإ :َلاَقف # َّبَّنلا ُلُج َر َتأ] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□□□□

2□

□ـ ى ِض َر سابع نبا نعو

□َلاَق: ِضقاف هاللّ َ ىلاعَت

مَعَن َلاَق ؟اَهْنَع ُهَي ِضاَق َتْنُكأ ٌنْيَد اَهْيَلَع َناك ْوَل :# َلاَقف ؟ ْتَتاَم اَهَّنإ َو□.

ئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .

ءاَضَقلاِب ُّقَحأ َوُهف□].

2. (1554)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:

"Kızkardeşim haccetmeye nezretti. Ancak bunu îfa etmeden öldü, (ne yapmak gerekmektedir?)" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):"

Üzerinde başka borcu var mıydı, sen bunu ödeyiverdin mi?" buyurdu. Adam:

"Evet!" deyince:

"Öyleyse Allah'a olan borcunu da ödeyiver. O, (celle şânuhu) borç ödenmeye daha lâyıktır" dedi."

[Buhârî, Eymân 30, Cezâu's-Sayd 22, İtisâm 12; Nesâî, Hacc 7, 8, (5, 116); Müslim, Nezr 1, (1638).]1098

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, nezir borcu olduğu halde edâ etmeden ölen kimsenin nezrini, varislerinin yerine getirebileceğini ifade eder. Bu meselede İbnu Abbâs'tan iki farklı rivayet gelmiştir. Birinde: "Kişi üzerinde nezr borcu olduğu halde ölürse velisi bunu kaza eder" demiştir.

Diğer bir rivayette de İbnu Ömer'le birlikte bunun aksine hükmettikleri belirtilmiştir. Nitekim Muvatta'da İbnu Ömer'den, Nesâî'de İbnu Abbâs'tan: □نَع ٌدَحَا ُموُصَي ًَو ٌّدَحَا ْنَع ٌدَحَا يِهلَصُي □

□□"Kimse kimsenin yerine ne namaz kılar, ne de oruç tutar"دَحَا dedikleri rivayet edilmiştir.

İbnu Hacer, İbnu Abbâs'ın bu zıt görüşlerini te'vil ederek şunu söyler: "Te'yid eden rivayet ölüler hakkındadır, yani ölenin nezri yerine getirilir. Reddeden rivayet, sağlar hakkındadır, yani hayatta olanın yerine oruç tutulamaz, namaz kılınamaz. Nitekim bu te'vili te'yid eden bir rivayet İbnu Ebî Şeybe'den gelmiştir: "Ölmüş bir kimsenin üzerinde nezir borcu olursa ne yapmalı?" diye İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a sorulmuştu: "Onun adına orucu tutulur" diye cevap verdi."

İbnu'l-Münir'in de şu yorumu kayda değer: "Muhtemelen İbnu Ömer, Kuba mescidinde namaz kılmaya nezredip kılmadan ölen bir kadının kızı bu durumu sorunca, kadının kızına: "Onun yerine sen kılıver!" derken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu hadisiyle amel etmiş olmayı düşünmüştür:

1097 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/134-136.

1098 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/136-137.

"Âdemoğlu ölünce, ameli kesilir, ancak üç kişi hâriç..." Bu üç meyanda evlâd da zikredilmiştir. Çünkü evlâd kişinin kesbindendir. Bu sebeple evlâdın salih amelleri kişinin amel defterine de, -

evlâdınkinden eksiltme hâsıl etmeden- aynen yazılır. Öyle ise, "Onun yerine kılıver" sözünün mânası:

"Senin namazın, kendi adına niyet etmiş olsan dahi onun adına da yazılır." Bu sözüyle İbnu'l-Münir, cevâzı evlâd' la sınırlandırmış, evlâd dışındakilerin, ölen kimsenin yerine borç ödeyemeyeceğini söylemiş olmaktadır. Mamafih İmam Mâlik, Ebu Mus'ab, İbnu Vehb hep bu görüşü iltizam etmişlerdir.

İbnu'l-Münir bu yorumuyla, İbnu Battâl'ı da tenkid etmiş olmaktadır. Çünkü o: "Hiç kimsenin, ölmüş

veya hayatta hiçbir kimsenin yerine ne farz ne de sünnet hiçbir namaz kılamayacağı hususunda icmâ var" demiştir.

Muhelleb de şöyle demiştir: "Eğer bu câiz olursa, bu (yani niyabet) bütün bedeni ibadetlerde caiz olur, Şâri' Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dahi bunu ebeveyni için yapmaya daha çok hak sahibi bulunurdu ve amcası için istiğfarda bulunmaktan menedilmezdi ve
□ □□ اهيَلع هإ سفن لك بسكَت

و

"Günahkâr hiç bir nefis diğerinin (günah) yükünü taşımaz" (En'âm 164) âyetinin mânası batıl olurdu."

İbnu Hacer bu mütâlaanın, bilhassa Şâri' (Resûlullah) ile alâkalı kısımlarını tenkid etmenin çok kolay olduğunu söyler. Unutmayalım ki ebeveyne, yakınlara yapılan hayrın ulaşması, onların imanla gitmiş

olmalarına bağlıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcasının küfür üzerine öldüğünü rivayetler te'yid eder.1099

□ة َلاق: وَ نَم

□ مربُش ٌنَع َكُيَّبَل :ُلوُقَي ُّج .

ر ُّبَّنلا َعِمَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

3□

□ـ ى ِض َر اضيأ هنعو

مُث َك ِسْفَن ْنَع َّجُحَف :لاق . :لاق ؟ َكِسفَن نع َتْجَجحأ :َلاَقف ِيل ٌبي ِرَق ْوأ ِيل ٌخأ :لاق□□ ؟ةَم ُرْبُش

دواد وبأ هجرخأ .َ ة .

[□حجُ َّنَع ْرُبُش م

3. (1555)- Yine İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan rivayet edildiğine göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir adamın:

"Şübrüme adına lebbeyk!" dediğini işitir.

"Şübrüme de kim?" diye sorar. Adam:

"Bir kardeşim veya bir yakınım!" diye cevap verir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Sen kendi hesabına hacc yapmış mısın?" diye sorar. "Hayır!" cevabını alınca:

"Öyleyse önce kendi adına hacc yap, sonra Şübrüme adına yaparsın!" der." [Ebu Dâvud, Menâsik 26, (1811); İbnu Mâce, Menâsik 9, (2903).] 1100

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, kendi adına hacc yapmamış olan kimsenin, muktedir olsun olmasın bir başkası adına hacc yapamayacağını ifade etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Şübrüme adına telbiye getiren kimse hakkında tafsilat aramadı, böylece o, umum yerini tutmuş olur.

1551 numaralı hadisi açıklarken İmam Şâfiî'nin buna hükmettiğini belirtmiştik.

1099 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/137-138.

1100 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/138.

Sevrî: "Kendi adına haccetmeyenin yaptığı hacc, başkası adına muteberdir" der. (Mütemmim bilgi için önceki iki hadise de bakın.)

ONDÖRDÜNCÜ BÂB - HACCLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

Bu babta yedi fasıl vardır

BİRİNCİ FASIL

TEŞRİK GÜNLERİNDE TEKBİR

*

İKİNCİ FASIL

MİNA'DA HUTBE

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÇOCUGUN HACCETMESİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ŞARTLI HACC

*

BEŞİNCİ FASIL

HAREM'DE SİLAH TAŞIMAK

*

ALTINCI FASIL

ZEMZEM SUYU

*

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

TEŞRİK GÜNLERİNDE TEKBİR

Teşrik Günü (Eyyâm-ı Teşrik): Zilhicce'nin 11, 12 ve 13. günlerine teşrik günleri denir. Bu, bayramın 2, 3 ve 4. günlerine tekâbül eder. Beş vakit farz namazların arkasından teşrik tekbirlerinin getirildiği arefe sabahından bayramın dördüncü günü akşamına kadar olan 5 güne de teşrik günleri denir.1102

راَهَّنلا َعَفَت ْرا َني ِح ِرْحَّنلا َم ْوَي َةاَدَغْلا ُهْنَع ُ هاللّ□

لاق ديعس نب بيحي نع ـ1□:]

ى ِض َر ُرَمُع َج َرَخ□

رَّبَكَف َرَّبَكَف ِراهَّنلا ِعاَفِت ْرا َدْعَب َكِلذ ِهِم ْوَي ْنِم َةَيِناَّثلا َج َرَخ َّمُث ِه ِريِبْكَتِب ُساَّنلا َرَّبَك□ َو َرَّبَكَف ائُيَش

ل ِصَّتَي َّتَح ِه ِريِبْكَتِب ُهَعَم ُساَّنلا َرَّبَكَف ُسْمَّشلا ِتَلا َز َني ِح َج َرَخ َّمُث□

ه ِريِبْكَتِب ُهَعَم ُساَّنلا□.

نو ُرهِبَكُيَف ُهْنَع ُ هاللّ□] .

.

ى ِض َر ُرَمُع َرَّبَك َنوُلوُقيَف ِما َرَحلا ِد ِجْسَملا ىلإ ُريِبْكَّتلا□

1. (1556)- Yahya İbnu Said anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) yevm-i nahrin sabahında gündüz biraz yükselince çıkıp tekbir getirdi. Onun tekbiriyle birlikte halk da tekbir getirdi. Aynı gün, gündüzün tamamen yükselmesinden sonra ikinci defa çıkıp tekbir getirdi, halk da onunla birlikte tekbir getirdi. Sonra güneşin zeval vaktinde çıkıp tekrar tekbir getirdi, halk da onunla birlikte tekbir getirdi. (Getirilen) bu tekbir Mescid-i Haram'a kadar ulaştı ve halk: "Hz. Ömer tekbir getirdi" deyip tekbir getirdiler." [Muvatta, Hacc 205, (1, 404).]1103

1101 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/139.

1102 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/141.

1103 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/141.

يف براخبلا هجرخأ

ه ِطاَطْسُف يف ُرهِبَكُي َناك ُههنأ] .امُهْنَع ُ هاللّ□].

2□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

نوربكيف :هلوق بلإ كلام هجرخأو با .

ب ةمجرت .

2. (1557)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıldığına göre, "O, çadırının içinde tekbir getirirdi." [Buhârî, İydeyn 12. (Tercüme'de muallak olarak kaydeder. Ancak Buhârî, bunu İbnu Ömer'e değil, Hz. Ömer'e nisbet eder.)] 1104

نَاَبأ َفْلَخ َن ْرهِبَكُي ُءا َسهِنلا َناَك َو ِرْحَّنلا َم ْوَي ُرهِبَكُت ْتَناَك اَهَّنأ] .اهْنَع ُ هاللّ□

3□

ى ِض َر ةنوميم نعو ـ□

باب ةمجرت يف براخبلا هجرخأ .[َناَمْثُع ِنب .

3. (1558)- Meymûne (radıyallahu anhâ)'dan anlatıldığına göre, "Yevm-i nahrde tekbir getirir, kadınlar da Ebân İbnu Osmân'ın arkasından tekbir getirirlerdi." [Buhârî, İydeyn 12.]1105

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen bu üç hadis Mina'da hacıların getireceği teşrik tekbirleriyle ilgilidir. Birinci hadis, Hz.

Ömer'in yevm-i nahirde teşrik tekbirlerini ne zaman ve nasıl başlattığını, halkın buna iştirakini vs.

tanıtır. İkinci hadise göre Hz. Ömer, çadırının içinde tekbir getirmekte, halk da dışarıdan onu takip etmektedir. Üçüncü hadiste, kadınların da yüksek sesle tekbire iştirak ettiğini belirtmektedir.

2- İkinci ve üçüncü hadis, Buhârî'de muallak olarak, aynı babın başlığında bazı ilâve ve bilgilerle beraberce kaydedilmiştir:"

Hz. Ömer (radıyallahu anh) Mina'da çadırında tekbir getirir, onun tekbirini mescidde olanlar, sokaklarda olanlar işitir, onlar da tekbir getirirlerdi. (Hep birlikte getirilen bu tekbirlerin azametinden) Mina sarsılırdı. İbnu Ömer de o günlerde tekbir getirirdi, namazların arkasında, yatağında, çadırında, otururken, yürürken (bu Mina) günleri boyunca tekbir getirirdi. [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri] Meymûne (radıyallahu anhâ) de yevm-i nahrde tekbir getirirdi. Kadınlar da, (Emevî Halifesi Abdülmelik İbnu Mervan zamanında Medine vâlisi olan) Ebân İbnu Osman İbni Affân'ın arkasından tekbir getirirlerdi. Ömer İbnu Abdilaziz de teşrik gecelerinde erkeklerle mescidde tekbir getirirdi."

Görüldüğü üzere Buhârî hazretleri, birkaç tane rivayeti muallak olarak bir arada sunmuştur. İbnu Hacer, bunların mevsul olarak bulundukları kaynakları tanıtır.

Teşrik tekbirlerinin zamanı, yeri, muhtevası gibi bir kısım teferruatta ulemânın ihtilâf ettiğini belirterek ezcümle şu bilgiyi sunar:

* Bu tekbirlerin yeri hususunda bâzıları "namazların arkasında" demiş, bazıları, "nafilelerin arkasında değil, farzların arkasında" demiştir.

* Bazıları, "Bu tekbiri sadece erkekler getirir, kadınlar getirmez" der.

* Bazıları, "Teşrik tekbiri cemaatle getirilir, münferiden getirilmez".

* Eda edilenlerde olur, kazaya kalanlarda olmaz.

* Mukime vacibtir, müsafire değil.

* Şehirde oturana gerekir, köyde oturanlara gerekmez, demiştir. Buhârî, bütün bu ihtimallerin hepsine yer verecek rivayetleri seçmiştir.

Keza ulemâ, teşrik tekbirlerinin başlama ve bitme zamanlarında da ihtilâf etmiştir:

* Arefe günü sabahından başlar, diyen olmuş;

* Arefe öğle namazıyla başlar, diyen olmuş;

* İkindi namazıyla başlar, diyen olmuş;

* Yevm-i nahrin sabah namazıyla başlar, diyen olmuş;

* Yevm-i nahrin öğlesinde başlar, diyen olmuş;

Biteceği zamanla ilgili olarak da:

* Yevm-i nahrin öğlesine kadardır, diyen olmuş;

1104 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/141.

1105 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/142.

* Yevm-i nahrin ikindisine kadardır, diyen olmuş;

* İkinci günün öğlesine kadardır, diyen olmuş;

* Eyyam-ı teşrikin son gününün sabah vaktine kadardır, diyen olmuş;

* Eyyam-ı teşrikin son gününün öğle vaktine kadardır, diyen olmuş;

* Eyyam-ı teşrikin son gününün ikindi vaktine kadardır diyen olmuş.

Beyhakî, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un ashabından bunları rivayet etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bu mevzuda hiçbir sâbit rivayet mevcut değildir.

Bu hususta Ashab'tan gelen rivayetlerin en sahihi, Hz. Ali ve İbnu Mes'ud (radıyallahu anhümâ)'un sözleridir. Buna göre teşrik tekbirleri, arefe günü sabahından eyyam-ı Mina'nın son gününe kadar devam eder.

Tekbirin muhtevasına gelince, bu hususta en sahih rivayeti Abdurrezzak kaydetmiştir. Ona göre tekbir şöyledir:

* Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber kebiran.

* Bazı rivayetlerde şu ziyade vardır: Ve lillahi'lhamd.

* Bazı rivayetlerde üç tekbire şu ilâve edilmiştir: "Lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerîke leh..." sonuna kadar.

* Bazılarında iki tekbirden sonra: "Lâ ilahe illallahu vallahu ekber,

Allahu ekber ve lillahi'lhamd" ilave edilmiştir.

Bu rivayet Hz. Ömer ve İbnu Ömer'den gelmiştir. 1106

İKİNCİ FASIL

MİNA'DA HUTBE

□ أَنُك نَّتَح اَنُعاَمْساُ ْتَحِتُفَف بنمِب ُنْحَن

[وِ هاللّ ُلوسر اَنَبَطَ

خ :لاق ذاعم نب نمحرلادبع نع ـ1□

□ُلوُقَي َو ُنْحَن يف ِزاَنَم اَنِل َقِفَطَف ْمُهمِهلَعُي ْمُهَكِساَنَم نَّتَح َغَلب َراَمجلا َوَف عَض هْيَعَبْصإِ اَم ُعَمْسَن

□لاَق َنَصِحب َلاخذْفِ ُثَّمَ اَمأ َرلاُمْهاَج ِرين َفَنَز ُلوا يف ُمقَدَّم ِلاَمسْجِ د ُو َاَمر َنا، ْصَاَر نأ ُثمَّ السَبَّأَتَيْنِ

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .

: كِلذ َدْعَب ُساَّنلا َل َزَن َّمُ□].

ث َلاَق .ِد ِجْسَملا ِءا َر َو ْنِم اوُل ِزْنَي

1. (1559)- Abdurrahman İbnu Muâz (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Mina'da iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize hitab etti. Kulaklarımız öylesine açıldı ki, sanki her ne söylese bulunduğumuz yerden (rahat) işitiyorduk. Bir ara, halka menâsikini öğretmeye başladı. Böylece taşlama yerine kadar geldi. (Konuşurken) şehâdet ve orta parmağını (kulaklarına) koymuştu. (Atılacak taşların nohut büyüklüğündeki) fırlatma taşı olduğunu söyledi. Muhacirler'e emrederek Mescid'in ön kısmında konaklamalarını, Ensar'a da Mescid'in arka kısmında konaklamalarını söyledi."

Râvi der ki: "İşte bundan sonradır ki herkes (bineklerinden inip) yerleşti." [Ebu Dâvud, Menâsik 70, (1951); Nesâî, Hacc 189, (5, 249).]1107

نمِب َساَّنلا ُبُطَخ

ي ِ هاللّ َلوسر ُتيأ َر] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

2□

ى ِض َر ىنزُملا ورمع نب عفار نعو -□

م ٍّئاَق َنْيَب ُساَّنلا َو ُهْنَع ُرهِبَعُي ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ُّيلَع َو ،ءاَبْهَش ٍةَلْغَب ىلَع ىَحُّضلا□□
َعَقَت ْرا َني ِح

. دواد وبأ هجرخأ

.[□□َو دِعاَق

2. (1560)- Râfi' İbnu Amr el-Müzenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Mina'da halka hitab ederken gördüm. Vakit kaba kuşluktu ve Efendimiz, boz bir dişi katırın üzerindeydi. Hz. Ali (radıyallahu anh) de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözlerini rahat işitebileceği bir mesafede durup, eksiltip artırmadan halka tekrar ediyordu. Halkın kimisi ayakta idi, kimisi de oturuyordu." [Ebu Dâvud, Menâsik 73, (1956).]1108

1106 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/142-144.

1107 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/145.

1108 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/145-146.

AÇIKLAMA:

1- İki rivayet, Mina'da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiği hutbe hakkında bilgi vermektedir:

1) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kuşluk vakti hitab etmiştir.

2) Taşlama mahallinde hitab etmiştir,

3) Hitabetini bir binek üzerinde yapmıştır.

4) Mina'da belli başlı grupların yerlerini ayrı ayrı ta'yin etmiş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ta'yininden sonra hacılar yerleşmişlerdir.

5) Hacı kâfilesi, kendi sesini işitemeyecek kadar kalabalık olduğu için

-Mirkat'ta kaydedilen rakama göre 130 bin kadar- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerini tekrar ederek uzaktakilere ulaştıracak aracılar kullanmıştır. Hz. Ali bunlardan biridir.

6) Hutbe dinlerken halk serbesttir: İsteyen oturarar, isteyen ayakta dinlemektedir.

7) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) atılacak taşların büyüklüğüne varıncaya kadar haccla ilgili teferruat üzerinde durmuş, halka ta'lim etmiştir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sesinin daha kuvvetli çıkması, herkes tarafından daha iyi işitilmesi için ellerini kulakları hizasına kaldırıp ikişer parmağını kulaklarının üzerine koyduğu belirtiliyor. Mamafih rivayet metninde "kulak" kelimesi geçmez ise de bazı Ebû Dâvud nüshalarında mevcuttur. Bilal-i Habeşî'nin de öyle yaptığı rivayetlerde mevcuttur. Nitekim zamanımızda da müezzinler ezan okurken bu sünnete uymaktadırlar.

3- Birinci rivayette, hâdisenin cereyan sırasıyla tasvir edilmeyip, takdim ve te'hirlerle, hatıra gelen hususların kesintiler halinde zikredildiği şârihlerce belirtilmiştir. Meselâ elini kulaklarına koyma meselesi daha önce ifade edilebilirdi. Azimabâdî bazı farklı yorumlara dikkat çeker. Mesela

"(Atılacak taşların nohut büyüklüğündeki) fırlatma taşı olduğunu söyledi" şeklinde yaptığımız tercümenin aslında geçen لاق مث (sonra söyledi) ibaresindeki söyledi لاق nin atmaktan istiare olduğunu, نَم

ر (attı) şeklinde anlamak gerektiğini kaydeder. Yani teklif edilen mâna şudur:

"Sonra fıtlatma taşını attı." Halbuki لاق yi ى مَ رَ ile te'vil tekellüflüdür. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu haccda menâsiki ta'lim buyurduğubizzat hadiste ifade edilmektedir. Öyle ise لاق

فْذَخْلا نَصَحِب ibaresini "fırlatma taşı (yani parmak uçlarıyla fırlatılan bakla veya nohut büyüklüğünde çakıl) atacaksınız dedi" şeklinde talimî bir mânada anlamak daha muvafık düşmektedir.

Mamafih öbür anlama da vak'aya ters gelmez, ibareye uzak düşer, لاق 'yi ى مَ رَ ya haml tekellüftür, tabiî değildir.

4- Son olarak bir noktayı daha belirtelim: Âlimler, hacc sırasında hutbe verilmesi gereken yerler ve vakitleri hususunda ihtilaf ederler:

Hanefî ve Mâlikî ulemâsı, yevm-i nahrde hutbe olmayacağı kanaatindedir. Bu kaydedilen rivayetlerde haber verilen konuşmalar, râviler tarafından hutbe kelimesiyle ifade edilmiş olsa da aslında bunlar hutbe değil, umumî tavsiyeler mâhiyetinde konuşmalardır, haccın şiarı mânasını taşıyan hutbe değildir. Hattâ bunlar yevm-i nahrde hutbenin meşru olmayacağını bile söylemişlerdir. Bunlara göre, haccda a) Zilhicce'nin 7'sinde, b) Arefe günü (Zilhicce'nin 9'u), c) Yevm-i nahrin ikinci günü (Zilhicce'nin 11. günü) hutbeler mevcuttur.

Bu açıklamaya muvâfakat eden Şâfiî hazretleri -bir itirazda bulunarak- yevm-i nahrin ikinci günü yerine "üçüncü günü" der ve dördüncü bir hutbe ilâve eder: "yevm-i nahrdeki hutbe..." Der ki: "Halkın o gün, yapacağı menâsiki bilmesi için bu hutbeye ihtiyacı vardır, çünkü o gün taşlama, kurban, traş, tavaf gibi menâsik mevcut." Bu hükme giderken sadedinde olduğumuz hadislerle istidlâl eder.

Yukarıda temas edildiği üzere, Tahâvî, mezkur hutbenin haccla doğrudan ilgisi olmayan, umumî tavsiyeler olduğunu söyleyerek buna hutbe denemeyeceğini belirtmiş ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bunları haccı aydınlatmak kasdıyla söylemiş olduğu hükmünü çıkarmıştır. İbnu'l-Kassâr:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), söylemiş bulunduğu şeyleri, uzak diyarlardan gelen kimselere tebliğ etmek için o davranışa yer vermiştir. Bunu görenler de, O'nun hutbe verdiğini zannetmişlerdir.

Şâfiî'nin, ihramdan çıkmayı sağlayacak amellerin öğretilmesine insanların ihtiyaç duyduğuna dair sözü

kesin bir gerçeğe parmak basmaz, zîra, o hususları imamın Mekke'de veya Arafat'ta öğretmesi de mümkündür" demiştir.

Bu mütâlaalara şöyle cevap verilmiştir: "Yevm-i nahrde verildiği belirtilen hutbelerle ilgili rivayetler, o hutbede Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yevm-i nahrin tâzimine, Zilhicce'nin onunun tâzimine, haram belde'nin tazimine tenbihte bulunduğu, Sahâbe'nin de bu konuşmaya hutbe demekte tereddüt göstermediği ortada iken, başkasının te'viline itibâr edilmez. Bir kısım gerekli bilgilerin arefe günü verilebileceğine dair söylenene gelince, bu da tatminkâr değildir. Zîra, nahr günündeki hutbeyi inkâr edenler, Arafat'a hareketten sonraki günlerde yapılacak olan bütün amelleri, terviye (8 Zilhicce) günü öğretmek mümkün olduğu halde, nahrin ertesi (ikinci) günündeki hutbeyi meşru görmektedirler.

Öyle ise, madem ki, her günün, -diğerinde bulunmayan- kendine has menâsiki var, şu halde sebeplerin değişmesine tâbi olarak, her günün ibadetlerini yeniden öğretmek meşrudur ve gereklidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nahr günündeki hutbesinde ihramdan çıkmaya müncer menâsikten söz etmediğine dair Tahâvî'nin iddiasını, Amr İbnu'l-As (radıyallahu anh)'dan Buhârî'nin kaydettiği bir rivayet reddeder. Çünkü orada Amr İbnu'l-Âs, yevm-i nahrde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hutbesine şâhid olduğunu, cemaatten bazılarının menâsikten bir kısmını diğerine takdimle ilgili sual sorup cevap aldığını belirtir" (1461 numaralı hadise bakın). 1109

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÇOCUĞUN HACCI

ةأ َرْما ِهْيَلإ ْتَعَف َرَف ِءاَح ْو َّرلِإب ابْك َر # هاللّ ُلوسر] :لاق ام□

بِقَل□

هْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر سابع نبا نع -□

ئاسنلاو دواد وبأو كلامو ملسم هجرخأ .

رْجأ ِكَل َو ،ْمَعَن :َلاق ؟ ٌّجَح اَذهِلأ : ْتَلاَقف ا□].

هيِبَص ْمُهْنِم .

1. (1561)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ravhâ'da bir grup yolcuya rastladı. Onlardan bir kadın kendisine bir çocuğu kaldırıp:

"Bunun için de hacc câiz olur mu?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Evet olur ve sana da sevab vardır" buyurdu." [Müslim, Hacc 409, (1336); Muvatta, Hacc 244, (1, 422); Ebu Dâvud, Menasik 8, (1736).]1110

AÇIKLAMA:

1- Ravhâ, Medine'ye kırk mil kadar uzaklıkta bir yer adıdır.

2- Cumhur, bu hadise dayanarak çocuğun hacc yapmasının câiz olduğunu söylemiştir. Şâfiî, Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel (rahimehumullah) ve başka pekçok âlim, "Çocuğun haccı muteberdir, onunla çocuk sevaba mazhar olur, ancak büyüyünce farz olacak haccın yerine geçmez, nâfile bir hacc olarak sahihtir" demişlerdir.

3- Ebu Hanife "çocuğun haccı sahih olmaz" demiştir. Ebu Hanife'nin ashabı da: "Çocuğa temrin olsun, hacca alışsın diye hacca götürmüşlerdir" demişdir.

Kadı İyaz der ki: "Çocuğun hacc yapmasının câiz olduğu hususunda ulemâ ihtilâf etmez. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fiili, Ashab'ın fiili ve ümmetin icmâı bunu te'yid eder. Ebû Hanife'nin muhalefeti de cevâza taalluk etmez. Onun itirazı bu haccın mün'akid olup, buna hacc ahkâmının uygulanıp uygulanamayacağı hususundadır." Çünkü, hacc mün'akid oldu mu, ihram yasaklarını işlediği takdirde fidye gerekir, dem gerekir vs. tıpkı büyüklere gerekeceği gibi. (Halbuki, umumî hukuk prensibine göre çocuktan haram kaldırılmıştır, cezâya ehil değildir ve velisi, çocuğun malını korumakla sorumludur, çocuğun malını eksilten akid ve tasarruflara hukuken yetkili değildir.

Sözgelimi çocuğa yapılan bağışı kabul eder ama, çocuğun malından çocuk adına sadaka veremez. Şu halde haccın ahkâmını çocuğa uygulamak, bu prensipler açısından muvafık değildir. Böyle düşünen Ebu Hanife hazretleri: Hacc, çocuğa temrin olarak, onun öğretilmesi için gerekir, normal bir hacc olarak mün'akid olmaz, öyle ise ihram yasaklarını işlerse fidye, kurban gerekmez, demek istemiştir.

1109 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/146-148.

1110 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/149.

4- Nevevî, çocuğun haccının, çocuktan, büyüyünce hacc borcunu düşürmeyeceğinde ulemânın icma ettiğini belirtir.

5- Çocuğa hacc yaptırana sevab, onu taşımak, ihram yasaklarından korunmasını sağlamak, ihramlının yaptıklarını ona yaptırmak gibi sebeplerden ileri gelir.

6- Çocuk adına ihrama giren veliye gelince her veli buna yetkili değilir. Nevevî der ki: "Ashabımız (Şafiîler) nezdinde sahih olan şudur: "Çocuğun malına veli olma yetkisi bulunan baba veya dede veya kâdı tarafından tâyin edilen kayyim veya vasi veya kâdı veya imam çocuk adına ihram giymeye yetkilidir. Annenin çocuk adına ihrama girmesi câiz değildir. Şayet anne vasiyyet yoluyla veya kâdının kararıyla çocuğa veli olmuşsa o zaman bu yetkiye sahiptir." Ancak, annenin veya velâyetü'l mâl yetkisi olmasa bile asabeden birinin çocuk adına ihrama girebileceğini söyleyen âlim de olmuştur.

Bütün bu ahkâm, çocuğun temyiz hâline ulaşmamış yaşta olmasıyla ilgilidir.1111 Eğer temyiz yaşına basmışsa velisi, çocuğun bizzat ihrama girmesine izin verebilir. Eğer mümeyyiz çocuk, velisinin izni olmadan ihram giyse veya velisi onun adına ihram giyse, esah olan kavle göre, bu hacc mün'akid olmaz. Velinin, mümeyyiz olmayan çocuk adına ihrama girmesinin vasfı, kalbinden, çocuğu ihramlı kıldım diye geçirmesinden ibarettir."Dinimizin, çocuk adına ihrama girme hususunda velisine getirdiği sınırlamaların, kayıtların sebebi, haccla ilgili bütün masrafların çocuğun malından çıkacağı içindir.

Böylece çocuğun malının israfı önlenmiş olmaktadır.1112

هْنَع ُ هاللّ□

ل]

اق ام :

ى ِض َر ىبأ ب َّجح□

هْنَع ُ هاللّ□

2□

ى ِض َر ديزي نب بئاسلا نعو ـ□

ىذمرتلاو ىراخبلا هجرخأ .

نيِنِس□].

#

عْبَس ُنبا اَنأ َو ِ هاللّ ِلوسر َعَم ِعاَد َوْلا ِةَّجَح يف□□

2. (1562)- Sâib İbnu Yezid (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Babam (radıyallahu anh) bana, Veda haccı sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte hacc yaptırdı. Ben o zaman yedi yaşında idim." [Buhârî, Cezâu's-Sayd 25; Tirmizî, Hacc 83, (925).]1113

] لاقو ىذمرتلا هجرخأ .[نايبصلاو ءاسنلا نَع بِهبَلُن أَنُ:

ك :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

□3ـ عو

ى ِض َر رباج ن□

اَه ُرْيَغ اَهْنَع بِهبَلُي ِةَأ ْرَملا َّنَأ ِمْلِهْلا ُلْهَأ َعَمْجَأ دق .

و بيرغ ثيدح

3. (1563)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) diyor ki: "Biz, kadın ve çocuklara bedel, telbiye getiriyorduk."

[Tirmizî, Hacc 84, (927); İbnu Mâce, Menâsik 68, (3038).]1114

İlim adamları, kadının yerine başkasının telbiye getiremeyeceği hususunda icmâ etmişlerdir.1115

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Tirmizî'de نَايْبه ِصلا ِنَع ى ِم ْرَن َو ِءاَسِهنلا ِنَع يهِبَلُن أَّنُك □ "Kadınlara bedel telbiye çeker, çocuklara bedel de taşlama yapardık" şeklindedir.2- Tirmizî hadis hakkında şu bilgiyi verir:

"Ehl-i ilim, kadının yerine başkasının telbiye getiremiyeceği hususunda icma etmiştir. O, kendisi için telbiye getirir. Onun telbiyede sesini yükseltmesi mekruhtur (telbiyeyi alçak sesle getirmesi mekruh değildir)." 1116

DÖRDÜNCÜ FASIL

ŞARTLI HACC

1111 Temyiz, çocuğun söylenenleri tam olarak anlayıp, doğru olarak cevap verebilecek halde olmasıdır. Yaşla kayıtlı değilse de umûmiyetle çocukların 6-7 yaşlarında mümeyyiz sayılacağı kabul edilmiştir.

1112 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/149-150.

1113 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/151.

1114 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/151.

1115 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/151.

1116 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/151.

هاللّ □

هاللّ ُلوسر َلَخ #

ى ِض َر ِريب ٌزلا ِتنِب َةَعاَبُص بلَع□

د] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر ةشئاع نع ـ□

ِبلوُق َو ،ِبط ِرَتْشا َو بهِجُح :َلاَقف ةَع ِج َو ًّإ ِبنُد ِجأ اَم ِ هاللّ َو :ْتلاَقف ؟َّجحلا ِتْد َرأ ِكَّلَعَل: :َلاَقف .اهْنَع

ئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ . ى .

نَتْسَبَح ُثْيَح بهِل ِحَم َّمُهَّل ا□ [

1. (1564)- Hz.Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Subâa Binti'z-Zübeyr (radıyallahu anhâ)'in yanına girdi:

"Herhalde sen hacc yapmak istiyorsun?" dedi. Subâa:

"Vallahi kendimi hasta buluyorum" diye cevap verince:

"Hacca çık, fakat şart koş ve de ki: "Ya Rabbi, beni nerede hapsedersen orası (ihramdan çıkıp haccı bırakma) yerimdir." [Buhârî, Nikâh 15; Müslim, Hacc 104, (1207); Nesâî, Hacc 60, (5, 168).]1117

AÇIKLAMA:

1- Burada adı geçen Subâa, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in amcasının kızıdır.

Anlaşıldığı üzere, hacc yapmak arzusundadır ve fakat kendisini hasta hissetmektedir. Durumu Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e arzedip fetva isteyince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ibâdet yapamayacak yerde ihramdan çıkma niyetiyle hacca karar vermesini tavsiye etmiştir."

Müslim'in bazı rivayetinde Subâa (radıyallahu anhâ)'nın hacca katılıp, tamamladığı tasrih edilir.

2- Ulemâ, böyle bir şartın câiz olup olmayacağı hususunda ihtilâf etmiştir. Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz.

Ali, Hz. İbnu Mes'ud, Ammâr ve İbnu Abbas (radıyallahu anhüm ecmâin) ile Tâbiin'den Said İbnu'l-Müseyyeb, Urve İbnu Zübeyr, Atâ, Alkame ve Şüreyh (rahimehumullah) tecviz etmişlerdir. Şâfiî'nin meşhur kavli de budur. Ahmed İbnu Hanbel, İshâk ve Ebu Sevr de aynı görüştedirler.

Bazı âlimler böyle bir şartın bâtıl olduğunu söylerler. Ashab'tan Hz. Aişe ve İbnu Ömer (radıyallahu anhum) bu kanaattedir. İmam-ı Âzam, İmam Mâlik, Nehâî, Tâvus, Said İbnu Cübeyr, Hakem ve Süfyan Sevri'nin mezhepleri de budur.1118

سْيَلأ :لوُقَي َو□

نُي ام□

هجَحلا يف َطا َرِتْشا ُرِك□

هْنَع ُ هاللّ□

لاق ىذمرتل و ـ2□:]

ى ِض َر ُرَمُع ُنبا َناَك

ثْيَبْلا ِتأَيْلَف ٌسِباَح ْمُكَدَحأ َسَبح ْنإَف . ْط ِرَتْشَي ْمَل ُهَّنأ :ىئاسنلا دازو ؟

مُكهِيِبَن َةَّنُس ْمُكُبْسَح #].

لِباَق ْنِم ُّجَحلا ِهْيَلَع َو َّل ِحُيل َّمُث ْره ِصَقُيِل ْوأ ْقِلْحَيل َّمُث ِة َو ْرَمْلا َو اَفَّصلا َنْيَب َو .
ِهِب ْفُطَيْل َو

2. (1565)- Tirmizî de der ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), haccda şart koşmayı reddeder ve şöyle derdi: "Size Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünneti kifâyet etmiyor mu?" Nesâî'nin rivayetinde şu ziyade yer alır: "O, hiçbir zaman şart koşmamıştır. Eğer sizden biri bir mâniden dolayı haccını tamamlayamazsa, Beytullah'a giderek tavaf etsin, Safâ ve Merve arasında sa'yetsin, sonra traş

olsun yahut saçını kısalttırsın. Böylece ihramdan çıkmış olur ve gelecek sene hacc yapıncaya kadar her şey kendisine helal olur."

Şârihler, bu hadisi İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan rivayet eden Tâvus ile Said İbnu Cübeyr'in de bununla amel etmediklerini belirtirler.

Esâsen haccı tamamlamaya mani bir engelle karşılaşacak olanların tâbi olacakları ihsâr ahkâmı varken, önceden koşulan şart, yeni bir hak getirmiyor. 1119

BEŞİNCİ FASIL

HAREM'DE SİLAH TAŞIMA HAKKINDA

1117 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/152.

1118 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/152-153.

1119 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/153.

جاَّجَحلا ءاجف بنِمِب ِهِمَدَق صَمْخأ يف□

لاق جير: [

حمر ُنأَنِس َرَمُع َنبا َبأَصأ□□

ج نبا نع ـ1□□

م ْوَي يف َحَّسلا َتْلَمَ□□ :

ح َلاَق ؟َفْيَك َو :َلاَقف .بِنَتْبَصأ َتْنأ :َلاَقف ؟َكَبأَصأ ْنَم ُمَلْعَن ْوَل :َلاَقف ه.ُدوُعَي

دراخبلا هجرخأ .[َم َرَحلا ُلَخْدُي ُح ًَّسلا ْنُكَي مَل َو َم َرَحلا َح ًَّسلا َتْلَخْدأ َو ،هيِف ُلَمْحُي . ْنُكَي ْمَل

1. (1566)- İbnu Cüreyc (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'ın ayağının çukuruna, Mina'da mızrağın uç demiri isâbet etti. Haccâc, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e geçmiş

olsun ziyaretine geldi. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e:"

Keşke sana bunu isabet ettireni bilseydik (de cezalandırsaydık)" dedi. İbnu Ömer:

"Bana onu sen isâbet ettirdin" dedi. Öbürü:

"Nasıl olur?" deyince, İbnu Ömer:

"Silah taşınması yasak olan bir günde sen silah taşıdın. Harem'e silah soktun. Halbuki Harem'e silah sokulmaz" dedi." [Buhârî, İydeyn

9.]1120

AÇIKLAMA:

1- Burada İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Haccâc-ı Zâlim'i suçlayıp: "Bana bunu saplamalarını sen emrettin" demek için doğrudan "sen isabet ettirdin" demektedir. Zîra Halife Abdülmelik, Abdullah İbnu'z-Zübeyr'in şehid edilmesinden sonra, Hicâz valisi olan Haccâc'a mektup yazarak, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e hiçbir hususta muhalefet etmemesini yazar. Bu emir Haccâc'a ağır gelir ve İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in hayatına son vermeye azmeder. Bir adamına talimat vererek, zehirli harbe saplayarak öldürmesini tenbihler. Kalabalık bir anda, memur Hz. İbnu Ömer (devede iken) ayağından yaralar.

Zehirin tesiriyle İbnu Ömer derhal hasta düşer, bir müddet sonra da Hakk'ın rahmetine kavuşur (radıyallahu anh). Sene: 74.

2- Şu halde hadiste geçen "sen silah taşıdın" ifadesi "silahın taşınmasını sen emrettin" demektir.

3- Ashab'ın "silah taşınması yasak olan bir günde" şeklinde failini zikretmeden yaptığı beyanlar ref'e yani hadisin merfu (Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünneti) olduğuna hamledilmiştir.

Binaenaleyh bayram günü silah taşıma yasağının Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından konduğu kabul edilmiştir. Mamafih Abdurrezzak'ta mürsel olarak gelen bir rivayette: "Bayram günü silahla çıkmayı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yasakladı" denmektedir. İbnu Mâce'den gelen bir başka rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), iki bayramda da İslâm memleketlerinde, düşmanla karşı karşıya olmadıkça silah taşımayı yasakladı" denmektedir. Müslim'in bir rivayetinde ise: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'de silah taşımayı yasakladı" denmektedir.1121

مُهَحلاَص ِةَّيِبْيَدُحلا َلهأ # ُبَّنلا َحلاَص امل] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□

2□

ى ِض َر بزاع نب ءارَبَلا نعو ـ□

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ِهيف اَمِب ُبا َرِقْلا ِح ً ه ِسلا ِنابُلُجِب إ اهلخدي َ ْنأ ىلَع .

2. (1567)- Berâ İbnu Âzib (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye'de Mekkelilerle, "Şehre, silahın sâdece cülübbânından yani içindekileriyle dağarcıktan başka bir şey sokmamak şartıyla anlaştılar." [Buhârî, Sulh 6, Umre 3, Cezâu's-Sayd 17, Cizye 19, Megâzî 43; Müslim, Cihâd 90, (1783); Ebu Dâvud, Menâsik 33, (1832).]1122

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Hudeybiye Antlaşması'nın bir maddesine temas eden bir özetlemedir. Vak'a değişik rivayetlerde az çok farklı şekillerde gelmiştir. Ebu Dâvud'un rivayeti daha vâsıh olarak şöyle:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye'de sulh yaptığı zaman müşriklerle şu esasta anlaştılar:

"(O yıl umre yapılmayacak, gelecek yıl yapılacak. Umre sırasında şehirde üç günden fazla 1120 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/154.

1121 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/154-155.

1122 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/155.

kalmayacaklar. Ayrıca, umre sırasında) Müslümanlar şehre sadece silah cülübbânı ile gireceklerdi.

Ben silah cülübbânı nedir? diye sordum. Dedi ki: "İçindekileriyle birlikte dağarcık."

Aynî cülübbânın deriden mâmul bir kılıf olduğunu, içerisine kınıyla birlikte kılınç, ok, yay gibi silahların ve hatta azık gibi yolcunun temel ihtiyaç maddelerinin konduğunu, daha ziyade hayvanın sırtında taşındığını, içerisine kamçı da konduğunu belirtir. Bu açıklamaya göre cülübbân bizde kullanılan heybenin bir nev'i olmaktadır. Çünkü yolcu, sayılan eşyaları heybeye koyar. Tek gözlü olduğu takdirde, deriden mâmul ise dağarcık denir.

2- Aslında umre sırasında silaha gerek yoktur. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müşriklerin antlaşmaya tamamıyla sadâkat gösterecek sulh içinde umrelerini yapacaklarından emin olmadığı için bu şartı antlaşmaya koydurmuştur. Mekkeliler de, herhangi bir fitne ve çatışma hâlinde silahlar çekilecek olursa Müslümanlar geciksinler diye silahları kınları içerisinde dağarcıkta taşıma şartında ısrar etmiş olmalıdırlar.

3- İbnu Battâl der ki: "İmam Mâlik ve Şâfiî (rahimehumallah) hacc ve umre sırasında ihramlının silah taşımasına cevaz tanırlar, Hasan Basrî ise bunu mekruh addeder. 1123

ALTINCI FASIL

ZEMZEM SUYU HAKKINDA

مئاَق َوُه َو َب ِرَشف َم َزْم َز ِءاَم ْنِ□].

م َّتبَّنلا ُتيَقَس] :لاق امُهْنَع ُ ه

اللّ

1□

ى ِض َر سابع نبا نع -□

ناخيشلا هجرخأ .

1. (1568)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zemzem suyu verdim, ayakta içti." [Buhârî, Hacc 76, Eşribe 16; Müslim, Eşribe 117, (2027); Tirmizî, Eşribe 12, (1883).]1124

AÇIKLAMA:

1- Bazı âlimler zemzem içmeyi, haccın sünnetlerinden biri olarak değerlendirmişlerdir.

2- Zemzemin ayakta içilmesine karşı çıkanlar da olmuştur, çünkü ayakta su içmek bazı rivayetlerde yasaklanmıştır. Ancak, Hz. Ali'den kaydedilen bir Buhârî hadisinde: مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ َّتلَص ُهَّنَأ□

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayakta su içti"ا مِئاَق َب ِرَش denmektedir.

Bu rivayetler, ayakta içmenin câiz olduğuna hamledilmiştir.1125

هَيتأَي ْنأ ِةَّدُملا يف ٍّشي َرُق ْنِم ٌج َر َرَمأ # هاللّ َلوسر َّنأ] .امُهْنَع ُ هاللّ□

2□

ى ِض َر رمع نبا نعو -□

ة

دم :انه ِة

دُملاِب□□ »

دارملاو نيزر هجرخأ « .

ةَنيِدَملا ىلإِ هِب بَهَذَف ,ةَّيِبْيَدُحلا ىلإ مَزْمَز ءِاَمِب□]

ةنداهُملا .

2. (1569)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Hudeybiye Antlaşması) sırasında bir Kureyşliye, Hudeybiye'ye zemzem suyu getirmesini söyledi. Adam getirdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu Medine'ye götürdü." [Rezîn'in ilâvesidir.]1126

AÇIKLAMA:

1123 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/155-156.

1124 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/157.

1125 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/157.

1126 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/157.

Bu rivayet zemzemin faziletine delâlet edenlerden biridir. Ayrıca hacıların, hacc veya umre dönüşü, beraberlerinde zemzem suyu getirme âdetinin Nebevî bir sünnet olduğunu da göstermiştir.

Muhibbu't-Taberî'nin el-Kırâ li-Kâsıdı Ümmi'l-Kurâ adlı kitabında İbnu Ebî Hüseyn'den kaydettiği şu rivayet de bu hadisi te'yid eder: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Süheyl İbnu Amr'a şunu yazdı:

"Bu mektubum sana geceleyin gelirse sabahı bekleme, gündüz gelirse akşamı bekleme, bana derhal zemzem suyu gönder..." 1127

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

ن□

□□

م َك لِظُي اتيب بنِمِب َكَل بِنْبَت َأ ِ هاللّ َلوُسر اي ٌتلق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ□

1□

ى ِض َر ةشئاع نع ـ□

. بذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ.

. هْيَلإِ َقَبَس ْنَمِل ُخاَنَم َوُه اَمَّنإِ□]

لاَقف ؟ِسْمَّشلا□: □

1. (1570)- Hz.Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, Mina'da, seni güneşe karşı gölgeleyecek bir bina yapmayalım mı?" demiştim, bana:

"Hayır! dedi. Orası oraya gelenlere develerini ıhdırma yeridir!" [Ebu Dâvud, Menâsik 90, (2019); Tirmizî, Hacc 51, (881); İbnu Mâce, Menâsik 52, (3006, 3007).]1128

AÇIKLAMA:

Hadiste , Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin Mina'da güneşe karşı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ikâmet etmesi için bir bina yapılmasını teklif ettiği görülmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu reddeder. Tîbî hadisi şöyle açıklar: Mânası şudur. "Hz.Aişe: "Oturman için sana bir bina yapmamıza izin ver" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bundan menetti ve sebebini de açıkladı.

Buna göre, Mina, kurban taşlama, traş gibi hacc menâsikinin edâ edileceği yerdir. Bu menâsike herkes müştereken iştirak eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) orada bir bina yapacak olsaydı, herkes ona uyarak pekçok binalar yapardı. Bu ise, oranın daralmasına ve hacılara sıkıntı vermesine sebep olurdu. Caddeler ve sokaklarda oturulacak yerler de böyledir (kimsenin oraları daraltmaya hakkı yoktur). Ebu Hanife'ye göre Harem bölgesi vakfedilmiş arâzidir. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi zorla fethetmiştir ve Harem bölgesini vakfetmiştir. Kimsenin oradan mülk edinmesi câiz değildir.1129

:

يف ِه

عاَد َوْلا ِةَّجَح

‘ جا َو

ز ُلوق

ي َّبَّنلا ُتْعِمَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

هِثْيَّل ا ٍدِقاو ىبأ نعو ـ2

 ى ِض َر

. هِذه ِ َّمُث ُرُوهُظ ُرْصُحلا ِ]. هجرخأ وبأ دواد

. ر عمج ،ريصَح دارملاو َنم ْجرخت نم نكتويب دعب هِذه ِةجحلا

« ِصُحلا»

2. (1571)- Ebu Vâkid el-Leysî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim. Veda haccında zevcelerine şöyle demiştir:

"Size bu (farzınız!) bundan sonra hasırların arkaları!" [Ebu Dâvud, Menâsik 1, (1722).]1130

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, bu hadisle Veda haccı sırasında, zevcelerine: "Bu haccınızla farz olan borcunuzu ödemiş oldunuz. Bundan sonra artık ikinci sefer hacca gelmeniz vacib değildir, sizlere evlerinizde oturmak gereklidir" demek istediği belirtilmiştir.

1127 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:6/157-158.

1128 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/159.

1129 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/159.

1130 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/160.

2- Bu hadisten, haccın bir kere farz olduğu hükmü de çıkarılmıştır. Nitekim Ebu Dâvud, hadisi, bu yönü sebebiyle hacc bahsinin, Haccın Farziyeti adını taşıyan ilk babında kaydetmiştir.

3- Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine, Veda haccından sonra hacc yapmalarının câiz olmadığına da delil addedilmiştir. Nitekim bir başka hadiste: □□جَح ُهُلَم ْجَا َو ِداَه ِجْلا ُلَضْفَا

□"(Kadınlar için) cihâdın en faziletli ve en güzeli رُصُحْلا ُمو ُزُل َّمُث ٌرو ُرْبَم hacc-ı mebrur, sonra da hasırlardan ayrılmamaktır" buyurulmuştur. Bu da kadınların evlerinden ayrılmamalarını teşri eder.

Hemen belirtelim ki, bu hükme iki nokta-i nazardan itiraz edilmiştir:

a) Her şeyden önce, hadisin bu mânada sarih ve yasak koymada vâzıh olmadığı söylenmiş, ayrıca Buhârî'nin Hz. Aişe'den kaydettiği bir başka hadis gösterilmiştir. Hadiste Hz. Aişe, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resûlü, sizlerle biz de gazveye çıkıp cihad etmeyelim mi?"

diye sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı şudur:

رو ُرْبَم هجَح ٌّجَحْلا ُهُلَم ْجَا َو ِداَه ِجْلا ُنَس ْحَا ْنِكَل□

"Ancak cihadın en iyisi ve en güzeli haccdır, Hacc-ı mebrurdur"

Hz. Aişe der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bunu işittikten sonra haccı hiç bırakmadım."

İbnu Mâce'deki rivayette, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin sorusuna Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı vermiştir:

ة َر ْمُعْلا َو ٌّجَحْلَا : ِهيِف َلاَتِق َ ٌداَه ِج ْمَع ن□

"Evet var, içinde kıtal olmayan bir cihad var: Hacc ve umre."

Ümmü Atiyye'den gelen bir rivayet de kadınların cihada katıldığını, hastaları tedavi ettiklerini te'yid eder. Şu halde Hz. Aişe, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hacc için yaptığı bu teşviklerden tekrar tekrar hacca gitmenin kendileri hakkında da mübah olduğu hükmünü çıkarmış olmalıdır. Tıpkı erkeklere tekrar tekrar cihada gitmek mübah olduğu gibi...

Hz. Ömer (radıyallahu anh), bu meselede tevakkuf ederek, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine hacc izni vermemiş ise de, Hz. Aişe'nin delilindeki kuvveti sonradan görmüş olmalı ki, hilâfetinin sonunda hacc izni vermiştir. Hz. Ömer'den sonra Hz. Osman (radıyallahu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerini hacca götürmüştür.

Beyhakî der ki: "Hz. Aişe'nin bu hadisinde, Ebû Vâkid'in hadisinde kastedilen murad haccın bir kereye mahsus vacib olduğunu beyandır, erkekler gibi onların da fazla yapmasında bir vebal yoktur. Keza bu hadiste, evde kalmaları için gelen emrin vücub ifade eden bir emir olmadığına da delil vardır."

3- Ebu Vâkid'in hadisindeki asıl gâye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcelerini Veda haccından sonra haccdan menetmek değil, haccı terketmelerine cevazdır. Zîra, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' tan sonra haccetmeleri fiilen sâbittir. Buhârî'den gelen bir rivayet, Hz.

Ömer'in yaptığı son hacc sırasında onlara da izin verdiğini, beraberlerinde Hz. Osman ve Hz.

Abdurrahman (radıyallahu anhümâ)'ı gönderdiğini belirtir. İbnu Sa'd'dan gelen bir rivayette Ümmü Ma'bed, bu hacc heyetine Kadîd'de konaklama ânında rastladığını, yanlarına gittiğinde onları sekiz kadın olarak gördüğünü belirtir. Keza İbnu Sa'd'ın kaydettiği bir rivayette Ebu İshâk es-Sebiî, Mugîre İbnu Şu'be'nin (Kûfe valiliği) zamanında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcelerini

"üzerinde taylasan örtülü hevdecler1131 içerisinde hacc yaparken gördüğünü" beyan eder ki bu hicrî 50.

yıllara rastlar.

İbnu Sa'd'ın, Hz. Aişe'den kaydettiği bir başka rivayetine göre, Ümmühâtu'lmü'minîn, Hz. Osman'a hacc için müracaat ederler. O: "Ben de hacca gideceğim, sizin haccınızı ben yaptırayım" der. Vefat etmiş bulunan Zeyneb (radıyallahu anhâ) ile Sevde (radıyallahu anhâ) hariç, hep beraber hacca giderler. Sevde vâlidemiz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra vefat edinceye kadar evinden ayrılmamayı tercih etmiştir.

Ebu Hüreyre'nin -İbnu Sa'd'daki- bir rivayeti de Hz. Zeyneb ve Hz. Sevde dışında diğer Zevcât-ı Tâhirât (radıyallahu anhünne)'ın hacc yaptıklarını; o ikisinin: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra bizi binek taşımayacak" diyerek evlerinden ayrılmadıklarını belirtir.

İbnu Sa'd'ın kaydettiği bir rivayette Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): بهت َح َة َر ْمُعلا َو َّجَحْلا ُرَمُع اَنَعَنَ

م

اَنَل َنِذأَف ٍماَع ُر ِخآ َناَك اَذإ "Hz. Ömer (radıyallahu anh) hacc ve umre yapmayı bize yasaklamıştı, son senesinde izin verdi" der.

1131 Hevdec: Develerin sırtında taşınan, kadınlara mahsus küçük hücre, mahfe.

Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra Ümmühâtu'lmü'minîn'in hacc yaptıklarını te'yid eden rivayetler mevcuttur.1132

رخآ يف # هِبَّنلا

‘ □نِذأ ُهْن

□جا َو ْز

□ع ُ هالّل

] :□3ـ هدج نع هيبأ نع ميهاربإ نعو

□ى ِض َر َرَمُع َّنأ

. هجرخأ

[□نَأَّفَع َن ب َنَامْثُع َو ٍّف ْوَع نب ِنمْح َّرلاَدْبَع َّنُهَعَم َثَعَب َو ،هجَحلا يف ِنْعَي ،اَهَّجَح ِةَّجَح

اذه يف ديمحلا :لاق ف

. ارن لاقو ىناقربلا :وه ميهاربإ نب نمحرلادبع نب وع

.

خبلا

ملعأ هاللّو ،بموزخملا ةعيبر ىبأ نب هاللّدبع نب نمحرلادبع نب ميهاربإ هلعل :تلق ر .

ظن .

3. (1572)- İbrahim (rahimehullah) babası tarikiyle dedesinden rivayet ediyor:

"Hz. Ömer (radıyallahu anh), yatığı en son haccında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine izin verdi. Onlarla birlikte Abdurrahman İbnu Avf ve Osman İbnu Affân (radıyallahu anhümâ)'ı gönderdi." [Buhârî, Cezâu's-Sayd 26.]

Berkânî der ki: "(Hadisi rivayet eden) İbrahim'den maksad: İbrahim İbnu Abdirrahman İbni Avf'tır."

Humeydî ise: "Bu açıklama isabetli gözükmüyor. Derim ki: O, İbrahim İbnu Abdirrahman İbni Abdillah İbni Ebî Rebîa el-Mahzûmî'dir." Doğruyu Allah bilir.1133

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste yapıldı.

لِفَّتلا ُثِعَّشلا :لاق□ .

هاللّ ُلوسر َلِئُس] :لاق ام #

هجاحلا نع□

هْنَع ُ هاللّ□

4□

ى ِض َر رمع نبا نعو ـ□

هجرخأ ُ ة

ل ِحا َّرلا َو ُدا َّزلا :لاق ؟ُل ِبيَّسلا اَم َو َليِق .ُّجَّثلاو ُّجَعْلا :لاق ؟ُلَضْفأ ِهجَحلا ُّتأ َو َليِق□].

هلسغو هرعش.

« ثِعَّشلا□ .

« نذمرتلا

□ حي ِرْسَتِب ِدْهَعْلا ديعبلا

□□ نم ِمَّدلا ُن

«

□ يَس ُجَّثلا َو .

« □ َرُ عْف ُلاصَّو ْت ِبالتَّلْبِيَّة

«□□ جَعْلاو .

« هلامعتساو بيهِطل كراتلا

«□ لفتلا »

و

. □ نْدَهْلا

4. (1573)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Gerçek hacı kimdir?" diye soruldu da şu cevabı verdi:

"Saçını düzenleyip yıkamayı ve koku sürünmeyi çoktan terketmiş kimsedir.."

Kendisine tekrar:

"Hangi hacc efdaldir?" diye sorulunca:

"Yüksek sesle telbiye getirilen ve kurban kesilen" dedi."

(Haccla ilgili âyette geçen) sebil nedir?" diye soruldu.

"Zâd (nafaka) ve râhile (binek)dir" cevabını verdi." [Tirmizî, Tefsir, Âl-i İmrân, (3001); İbnu Mâce, Menâsik 6, (2896).]1134

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hacıyı tarif ederken mümtaz iki vasfını söylüyor: Saçların karışıklığı ve koku sürünmekten uzaklık. Bunlar, ihramlının riayet etmesi gereken başlıca yasaklar arasında yer alır.

2- Haccı tarif ederken telbiye ve kurbanı zikretmesi haccın başlangıcı ile sonucunu hatırlatma olmaktadır.Böylece bu ikisi arasında mevcut olan vâcib, nâfile nev'inden herşeyin kastedildiğine hükmetmiştir.

3- Son olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e haccın farziyetini beyan eden: □عاَطَتْسا ِنَم

"Ona bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) Beyt'i hacc (veهْيَلِا ِيبَس ziyaret) etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır..." (Âl-i İmrân 97) âyetinde geçen "sebil"den soruluyor.

1132 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/160-162.

1133 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/162.

1134 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/163.

Sebil, kelime olarak "yol" demektir. Yol bulmak, muktedir olmak, imkan bulmak gibi farklı kelimelerle karşılamak mümkün. Hattâ burada "sebil"i imkân olarak anlamak daha uygundur.

Öyleyse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) haccı farz kılan imkân'ı iki şeyle izah etmiştir: 1- Zâd, yani nafaka. Bu sadece hacının gidiş dönüş yol sırasındaki maddî ihtiyaçlarını ihtivâ etmez.

Bakmakla yükümlü olduğu kimselerin kendi yolculuğu sırasındaki her çeşit maddî imkânlarını da ihtiva eder. Ancak bunun miktarı, hacının hayat seviyesine göre hesaplanırsa da vasat duruma göre hesaplanması uygun görülmüştür.

2- Râhile, binek demek ise de, yol arkadaşı, yol emniyeti gibi hususlar bu maddeye dolaylı olarak da olsa dâhil edilebilir.1135

“ □ □□ بلَع َو ، ِم□□

هاللّ ُ هْنَع .ُ [أنَّ رَ جٌ قَالَ يا رسوُلَ اللّه : عَلَنَّ حجَّةٌ ُ ا س

5□

ى ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ□

نيزر هجرخأ .]كَنيد ضقا :َلاق .

نُيَد□.

5. (1574)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam:

"Ey Allah'ın Resûlü! Bana hacc farz oldu. Borcum da var (önce hangisini ödeyeyim?)" diye sordu.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Önce borcunu öde!" dedi." [Rezîn ilâvesidir.]1136

ىبَّنلا ّنأ َثَّدَح َو ، احي ِحَش ْنُكَي ْمَل َو ٍلْح َر ىلَع ُهْنَع ُ هاللّ□□ #

ل‌اق ة:]

ى ِض َر ٌسَنأ ّجح□

□□6ـ مامَث نعو

هوحنو ِلمْحَم يف ف

ي بتق نأ

«□□ىلَع ر َلْح .

» ه ُ هجرخأ ىراخبلا

ْتل ِما َز ْتَناَك َو ٍلْح َر ىلَع ّجَح□].

.

6. (1575)- Sümâme (rahimehumullah) anlatıyor:

"Hz.Enes (radıyallahu anh), cimri olmadığı halde havıdlı bir devenin üzerinde haccını yaptı." (Hz.

Enes (radıyallahu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da yol eşyasını yüklediği havıdlı bir deve üzerinde hacc yaptı" demiştir. [Buhârî, Hacc 3 (Muallak senetsiz olarak kaydetmiş.)]1137

AÇIKLAMA:

Hadiste ifade edilmek istenen husus, Hz. Enes (radıyallahu anh)'in yokluk veya cimrilik sebebiyle değil, tevâzu düşüncesiyle, sünnete uyma endişesiyle yük devesi üzerinde hacc yaptığıdır. Rahl, devenin üzerine vurulan semerdir. Daha hususî tâbiriyle havıd.

Hz. Enes (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mal ve evlâd bolluğuna kavuşması için hususî duâsına mazhar olmuş, bu sebeple zenginler arasında yer almıştı. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine ittibaen hiçbir konforu haiz olmayan havıdlı deveye binmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da aynı şekilde havıdlı deveye bindiğini belirten Enes (radıyallahu anh), ilâve eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bineği, eşyalarını da taşıyordu."

Araplar yük taşıyan deveye zâmile derler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bindiği deve hem râhile (binek), hem de zâmile imiş.

Şurası açıkça anlaşılıyor ki, imkân sahipleri yüklerini zâmileye yükletirler, kendileri râhileye binerlerdi. Bu bir konfor ve rahatlıktır. Konforun daha ilerisi râhilenin üstünde gölge için, rahatsız edici dış şartlardan korunmak için mahmil denen hususî hücreler mevcuttur. İmkân sahipleri onlar içerisinde seyahatini, haccını sürdürür.

Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet Hz. Enes'in ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hacc sırasında bu çeşit konfora yer vermediğini belirtmektedir.

İbnu Hacer, hadisi açıklarken şu bilgiyi dermeyân eder: "Halk, haccını yaparken, azıklarını yükledikleri develere binerdi. Azık vs. yüklenmemiş bir binek üzerinde ilk hacc yapan Osman İbnu Affân (radıyallahu anh)'dır."1138

1135 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/163-164.

1136 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/164.

1137 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/164.

1138 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/164-165.

ادَحأ

: رأ ْمَل اعَب ْرأ ُعَنْصَت َك ثيأ

هاللّ ُ امُهْنَع ر

لاق جير: [

ى ِض َر َرمُع ِنب ُتْلُق

ج نب ديبع نعو ـ7

نْيَّيِناَمَيْلا ّإ ِناَك ْر ا' َنِم ُسَمَت َ َكُتْيأ َر : َلاق ؟جيرُج َنبا اَي

لاق .ا :

يِه اَم

هُعَنْصَي َكِباَحْصأ ْن ِم

اَذإ ُساَّنلا َّلَهأ َةَّكَمِب َتْنُك اَذإ َكُتْيأ َر َو ،ة َرْفُّصلاِب ُغُبْصَت َكُتْيأ َرو ،َةَّيِتْبِهسلا َلاَعِهنلا ُسَبْلَت
َكُتْيأ َر َو

إ ُّسَم

ي ِ هاللّ َلوسر َرأ ْمَل بهِنإَف ُناَك ْر ا' ّأما : َلاَقف .ِةَيِو ْرَّتلا ُم ْوَي َنوُكَي ّتَح ّلِهُت ْمَل َو َل
ًّهْلا ا ُوأ َر

 رَعَش اَهيِف َسْيَل ِتَّلا َلاَعِهنلا ُسَبلَي # هاللّ َلوسر ُتْيأ َر بهِنإَف ُةَّيِتْبِهسلا ُلاَعِهنلا اَّمأ

و .ِنْيَّيِناَمَيلا

ا

. هيِف ُأَّص َوَتَي َو .

ا

هِب َغُبْصأ ْنأ ُّب ِحأ اَنأَف اَهِب ُغُبْصَ .

ي ِ هاللّ َلوسر ُتْيأ َر بهِنإَف ُة َرْفُّصلا اَّمأ َو ا

. هَسَبْلأ ْنأ ُّب ِحأ اَنأَف .

□ وبأو ةثلا هجرخأ

هُتَل ِحا َر ِهِب َثِعَبْنَت َّتَح ُّلِ ُه ي # ِ هاللّ َلوسر َرأ ْمَل بِهِنإَف ُل ًّه“ا أَّما َو].

اهنع َقِلُح يأ :تبُس دق اهرعش نأك اهيلع رعش يتلا ةيتبسلا.

«□لاَعهِنلا .

» دواد

7. (1576)- Ubeyd İbnu Cüreyc anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e:

"Seni dört şey yaparken görüyorum. Bunları arkadaşlarından bir başkasının yaptığını görmedim"

dedim. Bana:

"Ey İbnu Cüreyc, onlar nedir?" diye sordu. Ben de saydım: "Sen Kâ be'nin rükünlerinden sadece iki Yemanî rükne (rükn-i Yemânî ve rükn-i Hacer) temasta bulunuyor, diğerlerine temas etmiyorsun.

Keza senin tüysüz deriden ma'mul nalın giydiğini görüyorum. Keza senin (saç ve sakalını) sarıya boyadığını görüyorum. Keza seni Mekke'de gördüm, herkes (Zilhicce) hilâlini görünce ihrama girdikleri halde sen terviye günü (8 Zilhicce) ihrama girdin!" Bana şu açıklamayı yaptı:"

Rükünlere temasa gelince; ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın, sadece iki rükne temas ettiğini gördüm. Tüyü yolunmuş nalına gelince; ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nalınlarında hiç tüy görmedim. Ayakları onların içinde iken abdest alırdı. Ben onu giymeyi seviyorum. Sarıya gelince; ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onunla boyandığını gördüm. Ben onunla boyanmayı seviyorum. İhrama girmeye gelince, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın devesi, onu yola koyuncaya kadar telbiye çektiğini görmedim." [Buhârî, Vüdû' 30; Müslim, Hacc 25, (1187); Muvatta, Hacc 31, (1, 333); Ebu Dâvud, Menâsik 21, (1772).]1139

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Buharî'de abdestle ilgili bahiste yer alır ve abdeste müteallik bazı teferruata yer verilir.

Bu meseleye Kitabu't-Tahâret'te "Mest üzerine meshetmek" babının 11. hadisinde yer vereceğiz.

2- İki Yemânî rükünden maksad (1340. hadiste açıklandığı üzere) Hacerü'l-Esved'in bulunduğu rükn ile ondan bir evvelki rükndür. Asıl rükn-i Yemânî, Hacer rüknünden öncekidir, Yemen cihetine baktığı için bu isim verilmiştir. Tağlib tarikiyle ikisine birden Rükn-i Yemânân denmiştir. Bu iki köşe, Hz.

İbrahim (aleyhisselam)'in attığı temellere oturduğu için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın her ikisini de istilâm ettiği bâzı rivayetlerde gelmiştir.

3- Tüysüz deri diye tercüme ettiğimiz Septiyye, debağlalanarak tüyleri dökülmüş sığır derisidir.

Araplar o zaman ayakkabılarını, tüyleri dökülmemiş derilerden yaparlardı. Taif gibi sanayinin ilerlediği yerlerde deri işlenir, tüyü alınır, yumuşatılır ve sonra ayakkabı yapılırdı. Bu çeşit ayakkabılar pahalı olduğu için herkes giyemezdi.

4- Sarıya boyama meselesine, şârihler elbise de olabilir, saç da olabilir demişlerdir. Her iki hususa şümûlünü ifade eden delil mevcuttur. Ashab ve Tabiin'den saçlarını ve elbiselerini sarıya boyayanlar olmuştur. Âlimler bu hususta bâzı ihtilâfa düşmüşlerdir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da elbise ve sarığını sarıya boyadığı rivayetlerde gelmiştir.

5- İhram meselesi: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Veda haccında, Mekke'ye gelince, beraberinde kurbanlığı olmayanlara Hacc-ı temettuyu emretmiş, ihramdan çıkan Ashab, terviye günü (8 Zilhicce) Mina'ya hareket edeceği zaman yeniden hacc için ihrama girmişti. İşte Hz. İbnu Ömer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o tatbikatını esas almış, devesine binip Mina'ya yönelir yönelmez telbiye getirmeyi âdet edinmiştir.

1139 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/166.

8- Zilhicce'ye terviye denmesi, Mina'da su bulunmadığı için, Mina'ya gideceklerin çokça su içmeleri ve su tedariki yapmalarından dolayıdır. Terviye, bol bol su içmek mânasına gelir. Ancak terviye bir de düşünmek mânasındadır. Rivayete göre Hz. İbrahim (aleyhisselam) oğlu İsmail'i kesmesi için rüyasında emir alınca ertesi günü, bu şeytanî mi, Rahmânî mi diye düşünmüş, bu sebeple o gün, terviye adını almıştır. Ancak ertesi akşam aynı rüyayı tekrar görünce, Rahmanî olduğunu anlamış, bu sebeple ertesi güne de arefe denmiştir. 1140

ONBEŞİNCİ BÂB

HZ. PEYGAMBER'İN HACC VE UMRESİ

رَجاَه اَم َدْعَب ةَّجَح َو َر ِجاَهُي ْنأ َلْبَق ِنْيَتَّجَ

ح ُّبَّنلا َّجَ]

ح :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

1

ى ِض َر رباج نع ـ

يف ُل

مَج اَهيِف اَهِتَّيِقَبِب ِنَمَيْلا َن ِم ُهْنَع ُ هاللّ

ة

. ن

ى ِض َر ٌّيِلَع َءاَج َو

دَب َنيِتِس َو اثَث َقاَسف ة َرْمُع اَهَعَم

هجرخأ .[اَهِتَق َرَم ِنِم َب ِرَش َو َتَخِبُطَف ٌةَعْضَبِب ٌةَنَدَب هِلُك ِنِم # ُّبَّنلا اه َرَحَنَف ٌةَّضِف ْنِم ُةَرُب ِهِفْنأ

. يذمرتلا

1. (1577)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (üç kere hacc yaptı. Şöyle ki): "Hicret etmezden önce iki, hicretten sonra da bir hacc ve bununla birlikte bir umre yaptı. Bu hacc sırasında (Medine'den) altmış

üç deve sevketti. O sırada Hz. Ali (radıyallahu anh) Yemen'den geldi, [berâberinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kestiği kurbanların] geri kısmı da vardı. Bunlar arasında (Ebu Cehl'e ait olup Bedir Savaşı'nda ganimet olarak alınan) burnunda gümüş halka bulunan deve de vardı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hepsini kesti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her deveden bir parça alınmasını emretti. Bunlar (bir kapta) pişirildi. Efendimiz suyundan içti." [Tirmizî, Hacc 6, (815).]1141

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hicretten sonra yaptığı hacc, Veda haccıdır. Bu hacc sırasında yüz deve kesmiştir. 1319 numaralı hadiste getiği üzere bunlardan bir kısmını Hz.Ali (radıyallahu anh) Yemen'den getirmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayette geçen bakiyye (geri kısmı) diye geçen budur.

2- Ebu Cehl'e ait olduğu belirtilen burnunda gümüş halka takılı deve hakkında 1520 numaralı hadiste açıklama geçmiştir.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, her kurbandan alınan parçaların pişirilmiş olduğu sudan içmesinde şu nükte vardır: Böylece her kurbandan az bile olsa bir miktar yemiş olmaktadır. Halbuki etten yese, bâzılarına sıra gelmezdi. Suya ise, hepsinden müşterek birşeylerin geçmiş olması kesindir.1142

□هاللّ ُ عَنْهُما مُسْتَنْدِيَنَ الإِ حُجْرَ َة

] :□2ـ وعن عروة بن الزبير قال

□كُنْتُ أنا َو ابنُ عُمَر َر ِض ى

□□فقُلْتُ يا أب ا بعْدِلاِر َّحمن ِ اعتْمَر َ النب ّ

. □□عائِشَة َر ِض ى َ اللّ هُ عنْها َو أنا أسمْعُ صَو ْت َها بِالسِوِ َك ا ِت سْتَن

اللّ هُ عنْها: أ ُّ أمَّتاه ُ أ َ تسمْعِين َ ما يقُول ُ أبوُ

. قُلْت □ :

□لِعَائِشَة ِ َر ِض ى

□في ر َجَب ؟ قال َ نعَمَ #

عبْدِلاِر َّ حمن ِ, قالت : و َما يقُول ُ ؟ قلْتُ : يقول ُ اعتْمَر َ النبَّبُ # في ر َجَب ٍّ . فقالَت : يغْفِر ُ اللّ ه ُ ب ِ

□لعَمْر ِى ما اعْتَم َر َ في ر َجَب ٍّ و َ اعتْمَر َ من ْعمُر َة ٍّ إ َّ و َ إ َّنه ُ لمعَه ُ، و َ ابن ُعمُر

نمْح َّرلاِدْبَع□ !

. ئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .

تَكَس□]

مَعَن َلاَق ًَو َ َلاَق اَمَف ُعِمَتْسَي□.

1140 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/166-167.

1141 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/168.

1142 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/168-169.

2. (1578)- Urve İbnu Zübeyr (rahimehullah) anlatıyor:

"Ben ve İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Hz. Aişe'nin hücresine dayanmıştık, (o içerde dişlerini misvaklıyordu. Bu esnada) misvaktan çıkan sesleri işitiyordum. Ben, İbnu Ömer'e:

"Ey Ebu Abdirrahmân! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Receb ayında umre yaptı mı?) diye sordum.

"Evet!" dedi. Ben de, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye seslendim:

"Ey anneciğim, Ebu Abdirrahman'ı dinliyor musun ne söylüyor?"

"Ne söyüyor?" dedi.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Receb'te umre yaptı diyor" dedim. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ):

"Ebu Abdirrahman'a Allah mağfiret etsin. Ömrüm hakkı için, Receb'de umre yapmadı. [Hem O, nasıl olur da yanılır, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın] yaptığı her umrede o da hazır bulunmuştu"

dedi. İbnu Ömer, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin bu sözlerini işittiği halde ne "evet!" ne de "hayır!"

demedi, sükût etti." [Buhârî, Umre 3; Müslim, Hacc 219, (1255); Tirmizî,Hacc 93, (936, 97); Ebu Dâvud, Menâsik 80, (1991, 1992).] 1143

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kaç defa umre yaptığı hususunda Ashab (radıyallahu anhüm) arasında bazı ihtilâflar olmuştur. Müteakiben kaydedilecek hadislerde görüleceği üzere, İbnu Abbas ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm) başta, bazı sahabiler, dört umreden bahsederken çoğunluk Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üç umresinden söz eder. İki umreden bahseden de olmuştur. Bu meseleye, 1581 numaralı hadiste tekrar döneceğiz.

2- Ebû Abdirrahman, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in künyesidir. Arap örfünde kişiye künyesi ile hitap ta'zim ve tekrim ifade eder.

3- Hz. Aişe'nin ى ِر ْمَعَل "Ömrüm hakkı için!" diye yemin etmesi, bu çeşit yemin edilebileceğinin caiz olduğunu gösterir. Ulemâ, "Yemin, şe'ninde kıymet ve hürmet olan şeye yapılır, onun dışındakilere yapılmaz" mânasındaki prensibi esas alarak umumiyetle, "dinen mukaddes olmayan şeylere yemin edilmez" demiş ve mekruh addetmiştir.

4- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Receb ayında umre yapıp yapmadığı da bir başka ihtilaf mevzuudur. Burada görüldüğü üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dört umre yaptığını söyleyen İbnu Ömer, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Recep ayında da umre yaptığını söylemiştir. Ancak Hz. Aişe'nin itirazı karşısında susmuştur. Onun susmasını ulemâ, bu meselede İbnu Ömer'in karıştırmış ve unutmuş veya şekke düşmüş olabileceğine hamletmiştir. Aksi takdirde Hz.Aişe'ye itiraz etmesi gerekirdi. Kurtubî: "Bu onun vehme düştüğüne, Hz. Aişe'nin açıklaması ile rücu ettiğine delildir" der. İbnu Ömer'in "Receb ayında umre yaptığı" sözüyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hicretten önceki bir umresini kastedmiş olabileceğini söyleyen olmuşsa da, taraftar bulamamıştır, çünkü rivayete dayanmıyor.1144

ةَّيِبْيَدُحلا ةَرْمُع :ٍّرَمُع َعَب ْرأ # ُّبَّنلا َرَمَتْعا] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□□

3□

ى ِض َر سابع نبا نعو ـ□

ةَ ِب

ع ا َّرلا َو ،ةَنا َّرِع ِجلا َنِم َةَثِلاهثلا َة َرْمُع َو ،ةَدْعَقْلا ِبذ يف ِءاَضَقْلا ِة َرْمُع ِلِباق ْنم ةيناَثلا َة َرْمُع َو

. هجرخأ وبأ دواد والترمذي

.[□ِتَّلا َعَم هِتَّجَح

3. (1579)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dört umre yaptı: 1- Hudeybiye umresi, 2- Müteakip sene Zilkade ayında yaptığı umretü'lkadâ, 3- Cıırrâne'den yaptığı umre, 4- (Veda haccı sırasında) hacc ederken yaptığı umre." [Tirmizî, Hacc 7, (816); Ebu Dâvud, Menâsik 80, (1993); İbnu Mâce, Menâsik 50, (3003).]1145

ِبذ يف ِناتنثا َو لا َّوَش يف َّنُهاَدْحإ ٍّرَمُع َث ً َث # هاللّ ُلوسر َرَمَتْعا] :لاق ةورع نعو ـ4□

. ِة هجرخأ مالك

.[□لاَقْعَدْ

1143 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/169.

1144 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/170.

1145 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/170-171.

4. (1580)- Hz.Urve (rahimehullah) demiştir ki:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç umre yaptı: Biri Şevvâl ayında, ikisi de Zilkade ayındadır."

[Muvatta, Hacc 56, (1, 342).]1146

ماَع َو ِةَّي ِضَقْلا َماَع َو ،ةَّيِبْيَدُحلا َماَع ، اث ً َث َرَم ً َتْعا :# َّبَّنلا َّنأ ُهَغَلب ُهَّنأ]. كلام نعو□
ـ5□

. [□لاِج ِعر َّناَة

5. (1581)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) üç sefer umre yapmıştır: 1- Hudeybiye senesinde, 2- (Hudeybiye yılını takip eden) kazâ senesinde, 3-Ciırrâne senesinde" [Muvatta, Hacc 5, (1, 342).]1147

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yaptığı umrelerin sayısı ile ilgili ihtilâf, yukarıdaki rivayetler gözönüne alınınca, te'lifi kolay bir ihtilâftır. Zîra dört diyenler, üç diyenlerden fazla olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Veda haccı sırasında, hacc-ı kırana niyyet ederek haccdan önce yaptığı umreyi kastederler. Bu umre diğerleri gibi müstakil değildir, haccdan önce yapılmıştır. Şu halde üç diyenler, hacc dahil olan bu umreyi sayıya dâhil etmemiş oluyorlar.

Buhârî'nin Hz. Berâ (radıyallahu anh)'dan kaydettiği bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in iki kere umre yapması söz konusudur. İbnu Hacer bunun te'lifini şöyle yapar: "...Berâ, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Veda haccı sırasında hacc-ı kıranla yaptığı umre ile Hudeybiye'de engellenen umreyi saymamıştır. Veya onu saymıştır da, Ci'rane'de yaptığı -kendisine gizli kalan- umreyi saymamıştır. Nitekim bu umreyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geceleyin yapmış ve başkalarına da gizli tutmuştur.

Ancak, Hudeybiye Seferi'ni Cumhur ittifakla umreden saymışlardır. Başta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bütün Ashâb ihram giymiş, sulh antlaşması yapıldıktan sonra, tavaf ve sa'y yapılmamış olsa bile, kurbanlar kesilmiş, traş olunmuş ve ihramdan çıkılmıştır. Yani bu, tam bir umre addedilmiş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın umreleri mevzubahis olunca hep sayıya girmiştir.

Bu hususta tereddüd edenler, müteâkip sene yapılan umreye umretu'lkazâ denmesini göstermişlerdir.

Yani, "Hudeybiye senesi yapılmayan umre müteâkip sene kaza edilmiştir, onun için de umretu'lkazâ denmiştir" derler. Daha önce de geçtiği üzere burada kazâ, "mukâza" yâni antlaşma, karşılıklı hüküm koyma mânasına gelir. Çünkü "O yıl Mekke'ye girilmeyecek, müteâkip yıl umre için gelinip üç gün Mekke'de kalınacak" diye antlaşmaya madde konmuştu. Şu halde umretü'lkazâ, "antlaşma umresi"

demektir. Bu, öncekinin kazası olsaydı, ikisi bir sayılırdı ve sahâbeler bunları ayrı ayrı umre olarak ifade etmezdi.

2- Rivayetlere göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) haccla birlikte olan hâriç, diğer umrelerini Zilkade ayında yapmıştır. Bu o ayın faziletinden olduğu gibi, bir başka sebebe daha dayanır: Cahiliye Arapları o ayda umreyi hoş karşılamazlar, çirkin addederlerdi. Cumhur senenin her ayında ve hatta her gününde umreyi câiz addeder.1148

3- Bazı Hükümler

BAZI HÜKÜMLER

1- Hacc aylarında umre yapmak -cahiliye Araplarının inançlarının aksine olarak câizdir.

2- Hz.İbnu Ömer gibi çok hadis rivayet eden, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den ayrılmamayı kendine şiâr edinen kadri yüce bir sahabiye bile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir kısım ahvâli gizli kalabilmekte, bildiklerine vehim, nisyân (unutma), şekk karışabilmektedir, zîra onlar gayr-ı mâsumdurlar.

3- Ulemâ birbirlerini bazı meselelerde reddedebilmektedir.

4- Ulemâ reddederken edebe, iyi davranmaya riayet etmektedir.

5- Hakkın ortaya çıkması için suâl sorarken, mültefit ve nezâketli olmak gereklidir.

1146 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/171.

1147 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/171.

1148 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/171-172.

6- Hakkı görünce en azından sükûtla kabul etmek gerekir. İbnu Ömer sükût etmekle hatasını itiraf etmiş oldu.1149

□نْيَ #

ب ِ هاللّ ُلوسر َو

لاق ام:]

□عاَد َوْلا ِةَّجَح ْنَع ُتَّدَحَتَن أَنُك

□هْنَع ُ هاللّ

6□

□ـ ى ِض َر رمع نبا نعو

ىلاعَت َ هاللّ َدِمَح َّتَح ِعاَد َوْلا ُةَّجَح ام ى ِرْدَن ًَو اَن ِرُهْظأ

: هَتَّمُأ ُه َرَذْنأ ّ َّإ هٍّبَن ْنِم ُ هاللّ َثَعب اَ .

م َلاَق َو ِه ِرْكِذ يف َبَنْطأَف َلاَّجَدلا َحيسملا َرَكَذ ّمُث ِهْيَلَع ىنثأ َو

ْ؛مُكْيَلَع َنفْخَي َسيَلف ِهِنأَش ْنِم ْمُكْيَلَع َيِفَخ اَمَف ،ْمُكيِف ُج ُرْخَي ُهَّنِإ َو ُ ه

ْدعَب َنوُّيِبَّنلا َو ٌحوُن ُه َرَذْنأ ْدَقَل .

م َّرَح ىلاعَت َ هاللّ َّنإ َو أ َّ ةَيِفاَط ٌةَبَنِع ُهَنْيَع َّنأَك ىنمُيلا ِنْيَع ُر َوْعأ ُهَّنِإ َو ، َر َوْعأِب َسْيَل
ْمُكَب َر َّنإ

مُهَّل ا

:لَاق

.مَع :

ن اوُلاق ؟ ُتْغَّلَب ْلَه َ أ ا

ذه ْمُكِدَلب يف اَذه ْمُكِم ْوَي ِةَم ْرُحك ْمُكَلا َوْمأ َو ْمُكءاَمِد ْمُكْيَلَع .

هجرخأ .]ضْعَب َباَق ِر ْمُكُضْعَب ُب ِرْضَي اراهفُك ِيدْعَب اوُع ِج ْرَت َ ْمُكَحْي َو ْوأ ْمُكَلْي َو
ا.ث ًَث َدهْشا

ىراخبلا ظفللاو ناخيشلا.

6. (1582)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızda olduğu halde biz Veda haccından bahsederdik ve Veda haccının ne olduğunu bilmezdik. (Veda haccında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'a hamd ve sena edip sonra da Mesih Deccâl'ı mevzubahis etmişti, sözü onun hakkında epeyce uzatıp şunları da söylemişti:

"Allah'ın gönderdiği her peygamber, ümmetini onunla korkuttu. Hz. Nuh (aleyhisselam) ve ondan sonra gelen bütün peygamberler onunla korkuttular. Bilesiniz o, aranızdan çıkacaktır. Onun şe'ninden (yapacağı icraatler) hiç bir şey size gizli kalmayacak. Çünkü sizlere gizlemez. Rabbinizin gözü kör değildir. Halbuki onun sağ gözü kördür. Onun gözü pertlek bir üzüm gibidir.

Haberiniz olsun! Allah sizlere birbirinizin kanını, malını haram kıldı, bunlar şu günlerinizin, şu beldenizdeki haramlığı gibi haramdır.

Acaba tebliğ ettim mi?" (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sorusuna cemaat hep bir ağızdan:

"Evet" diye cevap verdi. Bunun üzerine üç sefer:

"Ya Rab şâhid ol! Ya Rab şâhid ol! Ya Rab şâhid ol!" dedi ve tekrar cemaate yönelerek:

"Vah size! -veya eyvah size!- Benden sonda dönüp birbirlerinizin boyunlarını vuran kâfirler olmayın!"

dedi." [Buharî, Hacc 132, Edeb 43, 95, Hudud 9, Diyât 2, Fiten 8; Müslim, İmân 119, (66).] 1150

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Veda haccı sırasında yaptığı konuşmalardan birini aksettirmektedir. Âhir zamanda çıkıp dini tahrip edecek ve insanlığa büyük zarar verecek olan şahıslardan biri hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Veda haccı gibi büyük bir kalabalığın bir araya geldiği fırsatta bilgi vermektedir.

2- Deccâl yalancı demektir. Şu halde en büyük vasfı, icraatını yalana ve aldatmacaya dayandırmasıdır.

Uzun olan insanlık târihi içinde en büyük tahribatı o yapacağı için Hz. Nuh (aleyhisselam)'tan itibaren her peygamber, ümmetini onun hakkında uyarmış, onun dehşetli icraatiyle korkutmuştur. Belki de bu sebeptendir, hemen hemen bütün dinlerde buna müşâbih inançlara rastlanmıştır. Bilhassa kitabî dinlerde bu, pek bârizdir. Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Antechrist diye isimlendirilir.

3- Geniş açıklamayı Kıyametle ilgili bölümün Deccal'la ilgili kısmında yapacağımız Deccâl, bir bakıma her devirde, her bölgede çıkacak kötü şahısların müşterek ismi ve hem de vasfıdır. Rivayetler, Deccal bilgisinin Sahabe devrinden beri mahalle mekteplerindeki çocuklara bile öğretildiğini göstermektedir. Bu sanki her Müslümanın bilmesi gereken temel İslâmî kültürün bir parçası kılınmıştır.

4- Deccal'la ilgili bir kısım tavsirleri, yoruma muhtaç müteşâbihât kabul etmek gerekir. Sözgelimi sağ

gözünün kör olması, onun mâneviyatı kör, âhireti göremez, sâdece dünyaya, maddeye kıymet verir olmasıdır. Aksi takdirde bir kısım tasvirleri aynen fiilî şekilde aramak hem safdillik olur, hem de hurâfeye inanmak nev'inden saçmalıklara düşülebilir.

1149 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/172.

1150 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/173.

5- Hadisin sonunda ifade edilen, "Benden sonra dönüp birbirlerinizin boyunlarını vuran kâfirler olayın!" cümlesinden, Nevevî'nin kaydına göre, yedi farklı hüküm çıkarılmıştır: 1- Müslümanın kanını haksız yere helâl addeden Müslüman, kâfir olur.

2- Bundan maksad nimet ve İslâm'ın hakkına karşı nankörlüktür, kadr u kıymetini tanımamaktır.

3- Bu hal (mü'minin, mü'mini öldürmesi) küfre yakın bir ameldir ve küfre götürür.

4- Bu, kâfirlerinkine benzer bir fiildir. Çünkü normalde mü'mini kâfirden başkası öldüremez.

5- Bundan murad küfrün hakikatidir, yani mânası şöyledir: Sakın küfre dönmeyin, Müslüman olmaya devam edin!

6- Bu mânayı Hattâbî ve başkaları hikâye etmişlerdir: Buradaki "kafirler"den (küffar) murâd, silah kuşananlardır. Araplar, ه ِح ً ِسب ُلُج ّرلا َ رَّفَكَت derler. Yâni silâhını kuşandı. "Kuşandı" kelimesini tekeffür etti diyerek, küfr kökünden bir kelime kullanarak ifade ederler. el-Ezherî, Tehzîbü'l-Lüga adlı kitabında silah kuşanan, silah taşıyan mânasına kâfir kelimesini kullanmıştır.

7- Hattâbî de şu mânayı anlamıştır: "Birbirinizi tekfir etmeyin, sonra birbirinizi öldürmeyi helâl addedersiniz."

Nevevî bu açıklamalardan sonra sözünü şöyle noktalar: "Bunlardan en muvafık olanı dördüncü maddede söylenendir. Kadı Iyaz (rahimehullah) da bunu tercih etmiştir."1151

نهھدا َو َلھج َرَت اَم َدْعَب ِةَنيِدَملا َنِ

م ُّبھنلا َقلطنا] :لاق امُھْنَع ُ هاللّ

ی ِض َر سابع نبا نعو ـ

نتَّلا َة َرَفع َزُملا ًّإ ُسَبلُت ر ُز أ ُ، َو ِةَيِد ْر ا ُ، َنِم ٍّئَش ْنَع َهْنَي ْمَلف ُهُباَحْصأ َو َوُه ُهءاَد ِر َو ُه َرا َزإ َسِبَل َو

وُه َّلَهأ ِءاَدْيَبْلا ىلع ِهِب ْت َوَتْسا َّتَح ُهَتَل ِحا َر َبِك َرَف ِةَفْيَلُحلا ى ِذِب َحَبْصأَف ِدْل ِجلا ىلَع َعَد ْرَت

ِبذ ْن ِم َن ْوَلخ

ًّةك ،

َعَب ْر

م َمِدَق َو ،ِةَدْعَقْلا ِبذ ْن ِم َنيِقَب ٍسْمَخِل َكِلذ َو ،ُهَنْدُب َدهلَق َو ُه ُ ٌباَحْصأ َو

ل َزَن َّمُث ا

هَدَّلَق ُهَّن .

ِهنُدب ِلَجأ ْنِم َّل ِحُي ْمَل َو ِة َو ْرَمْلا َو اَفهصلا َنْيَب َىَعس َو ِتْيَبْلاِب َفاَط َو ،ةهج ِحالا ،

ن

م َعَج َر َّتَح اَهِب ِهِفا َوَط َدْعَب َةَبْعَكْلا ِب َرَقَي ْمَل َو ِهجَحْلاِب ٌلِهُم َوُه َو ِنوُجَحلا َدْنِع َةَّكَم َنَلْعِأب

اوُّل ِحُي

هصَقُي

مُث ْمُهَسُؤ ُر او ُر

مُث ِة َو ْرَمْلا َو اَفهصلا َنْيَب َو ِتْيَبْلاِب ا ف

و وَطي ْنأ ُهَباَحْصأ َرمأ َو ًةَف َرَع

باَيِهثلا َو ُبيِهطلا َو ُّل ًح ُهَل َبِهف ُهَتأ َرْما ُهَعَم ْتَناَك ْنَم َو اَهَدَّلَق ٌةَنَدب ُهَعَم ْنُكَي ْمَل] .
ْنِمل َكِلذ َو

هيلع اهغي ِص ُضُفنت نأ :ةلمهم نيعب .

«عَد ْرَت .

7. (1583)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), saçlarını tarayıp yağladıktan, rida ve izârını giydikten sonra Medine'den ashabıyla birlikte ayrıldı. Rida ve izâr çeşitlerinden, vücudun cildine boyası geçen za'feranla boyanmış olanlar dışında hiç bir şeyi yasaklamadı. Böylece Zülhuleyfe'ye geldi. Orada devesine bindi. Devesi onu Beydâ sırtına çıkarınca O (aleyhissalâtu vesselâm) da, Ashab'ı (radıyallahu anhüm) da telbiye getirdiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kurbanlığına takısını takıp nişanladı.

Bu iş, Zilkade ayının sondan beşinci gününde cereyan etmişti. Mekke'ye Zilhicce'nin dördünde indi.

(İlk iş) Beytullah'ı tavaf etti, Safâ ve Merve arasında sa'yde bulundu. Kurbanlığı sebebiyle ihramdan çıkmadı. Çünkü ona (kurbanlık alâmeti olan takıyı) takmıştı. Sonra Mekke'nin Hacûn yanındaki en yüksek yerine indi. Artık hacc için telbiye getiriyordu. Kâbe'ye, onu tavaf ettikten sonra, Arafat'tan dönünceye kadar hiç yaklaşmadı. Ashabına ise, Kâbe'yi tavaf etmelerini, Safâ ile Merve arasında sa'yetmelerini emretti, sonra saçlarını kısaltarak ihramdan çıkmalarını emretti. Bütün bu emirler, berâberinde kurbanlık olarak takılanmış devesi olmayanlar içindi. Berâberinde hanımı bulunanlara, hanımları da helaldi. Keza koku ve elbise de helâldi." [Buhârî, Hacc 21, 70, 128.]1152

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda haccının bazı safhalarını anlatmaktadır: Zülhuleyfe'de ihrama giriş, Mekke'ye gelince kurbanlığı olmayanlara, hacc için giydikleri ihramı umreye çevirmelerini emretmesi, kurbanlığı olanların hacc-ı kıran yapmak üzere ihramdan 1151 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/174-175.

1152 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/175-176.

çıkmamaları vs. Bu meseleler daha önce açıklanmıştır. Bilhassa şu numaralarda bulunmalıdır: 1288, 1292,1293, 1301.1153

فِق ْوَملا َوُه َو ةَفرَع ِهِذه :لاقو ةَفرَعِ□

ب ِ هاللّ ُلوسر َفَق □]

و :لاق ُهْنَع ُ هاللّ

ع نعو ـ8□

ى ِض َر بل□

. هِدَيِب ُريِشُي َلَعَج َو ٍّدْي َز َنب ةَماَسُأ َفَد ْرأ َو ُسْمهشلا ِتَب َرَغ َني ِح َضاَفأ َّمُ□

ث ّفِق ْوَم اَهُّلُك ُةَف َرَع َو

□

مُث ة□□

. نِيكهسلا ْمُكْيَلَع ُسأَّنلا اَهُّيأ اَ□ :

ي ُلوقَي َو . ْمِهْيَلإ ُتِفَتْلَي َ امِش َو انِيمَي َن ُ ب

و ِرْضَي ُساهنلا َو ِهِتَنْيَه بلَع

ح َزُق اَذه :لاقو ِءهْيَل□□

ع َفَق َو َو َح َزُق َتأ َحَبصأ اَّملف ا□

. عي ِمَج ِنْيَت ًّصلا ُمِهب َّلَصَف اعْمَج َتأ

وُه َو□

َّتح ْتهبَخَف ُهَتَقاَن َع َرَقف ،ٍرهِسَحُم ِبدا َو بلإ ىهْتنا َّتح َضاَفأ َّمُث

. فِق ْوَم اَهُّل ُك ٌعْمَج َو ُفِق ْوَملا□

اَذه :لاقف ِرَحْنَملا بلإ َتأ َّمُ ث ا.هاَم َرَف َة َرْمَجلا َتأ َّمُ ث .َلْضَفْلا َفَد ْرأ َو َفقوَف ِبدا َوْلا َز َواَج

ريِبَك ٌخْيَش بأ َّنإ ِ هاللّ َلوسر اَي ْتَلاق َمَعثَخ ِنم ٌةَّباَش ٌةَي ِراَج ُهْتَتْفَتْسا□ □

و ٌرَحْنَم اَهُّلُك ىنِم َو ُرَحْنَملا

ى َول َو لاق

:

. كيبأ ْنَع بهِجُ□ :

ح لاق ؟ُهْنَع َّجُحا ْنأ ى ِزْجُيَفأ ِهجَحلا يف بلاعَت ِ هاللّ ُةَضي ِرَف ُهْتَك َرْدأ ْدَق

□ل َر ْتيأ

اق ؟ َكِهِمَع ِنبا َقُنُع َتي َوَل :

ي □

□هاللّ ُ هْنَع : َرا َلوُس هاللّ ؟ُ لِم

□قُنُع َلاَفْضَل، َلاقف َلاهبَعْلا ُساهبَعْلا َر ِض ى

؟ َقِلْحأ ْنأ َلْبَق ُتْضَفأ بهِنإ ; هاللّ َلوُسراي َلاَقف ُلُج َر ُهاَتأَف .اَمِهيَلَع َناَطْيَّشلا ِنَمآ ْمَلف ، ةَباَش َو اباَش

□□ □ ًحَرَج . َو جَاء آخَر: َلاَقف َاي لوُسر هاللّ : ِ بهنإ ُتْحَبَذ َلْبَق ْنأ ْرأ ؟ِيم َلاَقف: ْرا ِم و َو ْقِلْحا : َلاَقف

□لاق: َتُمَّ ثأتَن َلاْبَيْتَ فَطَاف َبِهِ ثُمَّ ثأتَن َز مَزْم َفقَّ لا يَا بِنَب عِبدالِمطلبِ َول ًنأ ْيغلِبَكُم

.□حَرَج

. أخرجه الترمذ ي .

[□الانسُ عَلَيْهِ لِنَزَع تُع

8. (1584)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arafat'ta vakfe yaptı ve: "Burası Arafat'tır, vakfe yeridir, Arafat'ın her yeri vakfe yeridir" dedi.

Sonra güneş batar batmaz ifâza yaptı. (Arafat'ı terketti). Devesinin terkisine Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ)'i bindirdi. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm), -halk sağında ve solunda (develere telâşla vururlarken) onlara dönüp bakmadan- her zamanki sükun ve rıfk hâlini koruyarak eliyle işaret edip: "Ey insanlar! Sakin olun" diyordu.

Sonra Cem'e (Müzdelife'ye) geldi. Orada iki namazı da (akşam ve yatsı) beraberce kıldırdı. Sabah olunca Kuzah tepesine gelip üzerinde vakfe yaptı."

Burası Kuzeh'dir, vakfe yeridir. Cem'in tamamı vakfe yeridir!" dedi. Sonra oradan ayrıldı, Muhassır vâdisine geldi. Devesine vurdu. Deve dört nala koşarak vâdiyi geçti. Orada durup, amcası Abbâs (radıyallahu anh)'ın oğlu Fazl'ı devesinin terkisine aldı.

Oradan Cemretu'l-Akabe'ye geldi ve taşlama yaptı. Sonra menhara (kesim yerine) geldi:

"Burası menhardır (kurbanlarımızı keseceğimiz yer), Mina'nın her tarafı menhardır" buyurdu. Has'am kabilesinden genç bir kadın gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü! Babam yaşlanmış bir ihtiyardır, Allah'ın hacc farizası kendisine terettüp etmektedir. Ben ona bedel hacc yapabilir miyim?" diye bir suâl sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Babana bedel hacc yap!" cevabını verdi. Bu sırada eliyle, devenin terkisinde bulunan Fazl'ın başını büktü. Amcası Abbâs (radıyallahu anh):

"Ey Allah'ın Resûlü! Amcanın oğlu Fazl'ın başını niye büktün?" diye sordu.

"İkisini de birer genç görüyorum. Onlar hakkında şeytanın şerrinden emin değilim!" dedi. Derken bir adam daha gelip:

"Ey Allah'ın Resûlü, ben traş olmazdan önce ifâza tavafını yaptım!" dedi.

"Traş da ol, bunda mahzur yok!" cevabını aldı. Derken bir başkası daha gelip:

"Ey Allah'ın Resûlü, ben taşlama yapmazdan önce kurbanımı kesmiş bulundum!" dedi.

"Taşlarını da at, bunda bir mahzur yok!" cevabını aldı. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beytullah'a geldi, onu tavaf etti, sonra zemzem'e geldi ve:

1153 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/176.

"Ey Abdulmuttaliboğulları, eğer halk size bunun üzerine galebe etmeyecek olsa mutlaka çekerdim"

dedi." [Tirmizî, Hacc 54, (885).]1154

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste geçen:

* Arafat vakfesi,

* Oradan ifâza,

* Cem (Müzdelife) vakfesi, müddeti vs.

* Müzdelife ile ilgili açıklamalar: (Cem', Kuzeh, Muhassır vs.)

* Mina'ya geliş, Mina'da taşlamalar,

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' a orada soru soranlar, aldıkları cevaplar,

* İfâza ziyâreti, gibi bir çok hususlar daha önce açıklandı (şu hadislere bakılsın: 1422, 1428, 1431, 1461, 1553.

2- Bu hadiste izaha muhtaç ibâre, hadisin son cümlesinde Abdülmuttaliboğulları'na Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylemiş olduğu sözdür. Bu sözden Nevevî'ye göre iki farklı mâna çıkarılmıştır:

1- "İnsanların bunu hacc menâsikinden zannederek (aynen yapmaya kalkıp) zemzemin etrafında izdihama sebep olarak sizi itekleyip, hacıları sulama hizmetinize mani olacaklarından korkmasaydım, faziletinin büyüklüğü sebebiyle sizinle birlikte zemzem verme hizmetine ben de katılırdım."

2- Bazı âlimler şu mânayı da anlamışlar: "Bana ittiba için halk size galebe çalmayacak olsa zemzem kuyusundan ben de su çekip, sizin yaptığınız şekilde hacılara, ben de su verirdim."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, bu sözü onları hacılara su verme hizmetinde sebat etmeye teşvik için söylediği, ayrıca belirtilmiştir. 1155

1154 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/177-178.

1155 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/178-179.

HUDUD BÖLÜMÜ 3

BİRİNCİ BÂB - İRTİDAD VE YOL KESME HADDİ 3

UMUMİ AÇIKLAMA 3

TA'ZİR: 4

TA'ZİRİN MAHİYETİ VE MEŞRUİYYETİ: 4

TA'ZİRİN EHEMMİYETİ VE NEVİLERİ: 5

MÜRTED,YOLKESEN VE BÂGİ (İSYANCI) HAKKINDA TAHLİL 12

FİTNE-İSYAN: 13

İKİNCİ BÂB - ZİNÂ HADDİ 19

BİRİNCİ FASIL 19

İKİNCİ FASIL 35

ÜÇÜNCÜ BÂB - LİVATA (Homoseksüalite) VE HAYVANA TEMASIN HADDİ 46

DÖRDÜNCÜ BÂB 48

KAZF (İFTİRA) HADDİ

.... 48

BEŞİNCİ BÂB
.... 50

HADD-İ SİRKAT (HIRSIZLIK HADDİ)
.... 50

ALTINCI BÂB - HADDÜ'L-HAMR
.... 63

HAMR NEDİR?
.... 63

İÇKİ VE İDEOLOJİ VEYA SİNEGİ KARTALA HÂKİM KILAN SİLAH
.... 70

YEDİNCİ BÂB - HADDLERDE ŞEFAAT VE MÜSAMAHA HAKKINDA
.... 72

ÇOCUGUN CEZAÎ EHLİYETİ
.... 81

HİDANE BÖLÜMÜ
.... 83

Umumî Açıklama:
.... 83

HASEDLE İLGİLİ BÖLÜM
.... 88

Umumî Açıklama:
.... 88

TARİFİ:
.... 88

MAHİYETİ
....

88

HASEDİN ZARARLARI: 89

HASEDİN ÇARESİ: 89

MEŞRU HASED: 89

HIRS BÖLÜMÜ 92

HAYA BÖLÜMÜ 95

Umumî Açıklama: 95

HULK (HUY) BÖLÜMÜ 100

Umumî Açıklama: 100

KORKU BÖLÜMÜ 104

Umumî Açıklama: 104

ALEMİN YARADILIŞI BÖLÜMÜ 110

Umumî Açıklama: 110

KÜRSÜ, ARŞ VE GÖK KÜRESİ
.... 113

KÂİNAT KÜREVÎ Mİ?
.... 114

ALLAH'A MEKAN İZÂFESİ Mİ?
.... 114

BAŞKA DÜNYALAR MI?
.... 121

YEDİ ARZ MESELESİ
.... 122

BAZI SORULAR VE CEVAPLAR
.... 124

HİLAFET VE İMAMETLE İLGİLİ BÖLÜM
.... 137

Umumî Açıklama:
.... 137

BİRİNCİ BÂB - HİLÂFET VE EMİRLİGİN AHKÂMI
.... 138

BİRİNCİ FASIL
.... 138

İKİNCİ FASIL
.... 144

ÜÇÜNCÜ FASIL
.... 147

DÖRDÜNCÜ FASIL
.... 152

BEŞİNCİ FASIL
.... 156

ALTINCI FASIL 162

İKİNCİ BÂB 166

HÜLAFÂ-İ RAŞİDÎN VE ONLARIN SEÇİMLERİ 166

HUL' BÖLÜMÜ 197

Umumî Açıklama: 197

DUA BÖLÜMÜ 200

UMUMİ AÇIKLAMA 201

DUA FİİLİN PROGRAMIDIR: 202

BİRİNCİ BÂB 203

DUANIN ÂDÂBI 203

BİRİNCİ FASIL 203

İKİNCİ FASIL 212

ÜÇÜNCÜ FASIL

.... 216

DÖRDÜNCÜ FASIL 223

İKİNCİ BÂB 228

DUANIN KISIMLARI 228

BİRİNCİ FASIL 229

İKİNCİ FASIL 238

ÜÇÜNCÜ FASIL 255

DÖRDÜNCÜ FASIL 256

BEŞİNCİ FASIL 258

ALTINCI FASIL 262

YEDİNCİ FASIL 263

SEKİZİNCİ FASIL 265

DOKUZUNCU FASIL 269

ONUNCU FASIL
.... 272

ONBİRİNCİ FASIL
.... 274

ONİKİNCİ FASIL
.... 277

ONÜÇÜNCÜ FASIL
.... 278

ONDÖRDÜNCÜ FASIL
.... 279

ONALTINCI FASIL
.... 283

ONYEDİNCİ FASIL
.... 284

ONSEKİZİNCİ FASIL
.... 286

ONDOKUZUNCU FASIL
.... 286

YİRMİNCİ FASIL
.... 287

İKİNCİ BABIN İKİNCİ KISMI
.... 288

SEBEBE VE VAKTE BAGLI OLMAYAN DUALAR
.... 288

ÜÇÜNCÜ BÂB
.... 289

DUA YERİNE GEÇEN ZİKİRLER
.... 289

BİRİNCİ FASIL

....
290

İKİNCİ FASIL
....
295

ÜÇÜNCÜ FASIL
....
309

HUDUD BÖLÜMÜ

Bu bölümde yedi bâb vardır

BİRİNCİ BÂB

İRTİDAD VE YOL KESME HADDİ

*

İKİNCİ BÂB

ZİNÂ HADDİ

*

BİRİNCİ FASIL

İRTİDADLA İLGİLİ HÜKÜMLER

*

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN HADD TATBİK ETTİGİ KİMSELER

*

ÜÇÜNCÜ BÂB

LÛTÎLİK VE HAYVANA TEMAS HADDİ

*

DÖRDÜNCÜ BÂB

KAZF (İFTİRA) HADDİ

*

BEŞİNCİ BÂB

HIRSIZLIK HADDİ

*

ALTINCI BÂB

HAMR (İÇKİ) HADDİ

*

YEDİNCİ BÂB

HUDUDA GİREN SUÇLARDA ŞEFAAT VE MÜSAMAHA

BİRİNCİ BÂB - İRTİDAD VE YOL KESME HADDİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Hudud kelimesi hadd'in cem'idir. Hadd, lügat olarak, sınır, iki şeyi birbirinden ayıran perde, bir şeyin son ucu gibi mânalara gelir. Dinî ıstılah olarak, dinin belirlediği bazı ağır cürümlere takdir edilen cezalara hadd denmiştr. Râğıb, Müfredât'ında: "Hudud'la, cürmün kendisi de kastedilir" der ve şu âyeti misal gösterir:

اَ

هوُ

بَ

رْ

قَ

ت □□

و ِه

للّا □

دوُ

دُح َكْ

لِ

ت

"...Bu (hükümler) Allah'ın sınırlarıdır. Sakın onlara yaklaşmayın" (Bakara 187). Kur'ân-ı Kerim, hakkında takdir edilen bir hüküm bulunan fiillere de hudud kelimesini kullanmıştır.

□

هَسْ

فَ

ن □

مَ

لَظ

دقَ

ف ِه

للّا

دوُ

دُح

دَ

عَ

تَ

ي

نَ

مَ

و ِه

للّا

دوُ

دُح كَ

لِ

تَ

و

"Bunlar Allah'ın hudududur. Kim Allah hududunu (çiğneyip) aşarsa muhakkak ki kendisine yazık etmiş olur" (Talâk 1). Bu âyetler, helâl ile haramı ayırdıkları için bunlara hudud denmiş olmaktadır.

Bazı âyetler, fiilin yapılmasını zecrederken, bâzıları da fiile ziyade ve noksanda bulunmayı zecreder.

Hadd cezasını tam kavrayabilmek için onu, İslâm dininin derpiş ettiği cezalar arasındaki hiyerarşik yerine koymamız gerekir. İslâm başlıca dört çeşit ceza vaz'etmiştir: En ağırından başlamak üzere: 1- Hadd cezaları: (Zinâ, iftira, içki, hırsızlık, yol kesme ve irtidâd için takdir edilen cezalar.) 2- Kısas ve diyet cezaları: Şahıs aleyhine işlenen cürümlerin cezalarıdır.

3- Ta'zir cezaları: Az sonra genişçe açıklanacağı üzere, bunlar dinin yasakladığı fiilleri işleyenlere uygulanan cezalardır. Miktarı âyet ve hadislerle tesbit edilmemiş, devlet reisine bırakılmıştır. Şartlara, devirlere göre artar, eksilir, mahiyeti farklı kılınabilir.

4- Te'dib: Terbiyevî maksadlara yönelik, baba, hoca, efendi gibi büyüklerin selâhiyetine bırakılan cezalardır.

Had cezâları, bizzat Allah tarafından konulmuştur. Tesbit ve tayini insanlara bırakılmamıştır. İbn-i Âbidin gibi bazı hukukçular, "Allah'ın hakkı olarak konulup takdir edildiğini" belirtirler. Bunlar, insanlar tarafından artırılıp eksiltilemezler, affedilemezler, bir başka cezaya tebdil edilemezler.

Hadd ve kısas cezaları, dinin gerçekleştirmeye korumaya çalıştığı temel hedeflere taarruz mahiyetindeki suçların cezasıdır.

Bilindiği üzere dinin gayesi beştir:

1- Dini muhafaza,

2- Nefsi muhafaza,

3- Aklı muhafaza,

4- Nesli muhafaza,

5- Malı muhafaza.

Öyleyse hadd ve kısasdiyet cezalarını bu açıdan değerlendirecek olursak, her birinin, dinin bu ana gayelerinden bir veya ikisini korumaya yönelik olduğu görülür.

Hemen ifade etmek isteriz, kısas ve diyet cezaları da Kur'ân-ı Kerim tarafından tesbit edilmiş olmaları sebebiyle birçok vasıflarıyla hadd cezalarına benzerlik arzederler.

İslâm uleması hudud'a irtidâd, zinâ, kazf (iftira), şürbü'lhamr (içki içmek, sarhoş etmese bile) ve hırsızlığı dahil etmede müttefiktir. Ancak, âriyet, malın inkârı, hamr dışındaki içkilerden çoğu sarhoş eden şeylerden içmenin, zinâ dışındaki bir suçla kazf (iftira) etmenin, kazf ve livâta ithamını -ki kendisiyle nikahı caiz olan biriyle bile olsata'riz (kinaye) yoluyla yapmak, hayvana temâs, kadının insanla temas kuran maymun gibi hayvanla ciması, sihir yapmak, tenbellikle namazın terki, Ramazan'da meşru bir özür olmadan oruç yemek gibi fiillerin hudud sayılması ihtilâflıdır. Bunlar, uğrunda mukâtele edilmesi caiz olan suçların dışında kalır. Sözgelimi bir kavm zekât borcunu ödemediği taktirde onlara karşı harp ilan edilir.

Hadid yâni demir kelimesinin de hudud kelimesiyle aynı kökten geldiğine dikkat çeken İbnu Hacer merhum,

□

نيِ

ذ □□

لا □

تِبُ

ك اَ

مَ

ك اوُ

تِبُ

ك □

ه □

لوُسَ

رَ

وَه

للّا □

نوُّ

داَحُ

ي □

نيِ

ذ □□

لا □□

نإ

□

مِهِلْبَق ْنِم

"Allah ve peygamberine muhalefet (mümânaat) etmekte olanlar, muhakkak ki, kendilerinden evvelkilerin uğratıldıkları zillet gibi zillete giriftar edilmişlerdir.." (Mücâdile 5) âyetinde hudud kelimesiyle aynı kökten gelen □□

نوه

داَح

□

ي kelimesinin mümânaat etmek, yani karşı koyup

engel çıkarmak mânasına geldiğine, burada mukatele'ye (savaşa) işaret etmek için hadid kelimesinin kullanılmış olma ihtimaline parmak basar.

Şu halde hudud'a giren fiili işlemede Allah ve Resûlü'ne karşı bir savaş, bir engelleme olduğu gibi, bu fiillere, Kur'ân-ı Kerim'in takdir ettiği cezaları vermek de onlara karşı bir savaş, onların cemiyete sirayetini önlemek, engellemek mânasında bir tedbir olmaktadır.1

TA'ZİR:

Hudud bahsinde ve daha başka bahislerde sıkça kullanılacak olan ta'zir cezasının mahiyetini yeterince kavrayabilmemiz için, Ömer Nasuhi Bilmen merhumun, Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu'ndaki ilgili bahisten bir parçayı, -parantez içerisine almak suretiyle belirttiğimiz- bir kaç açıklayıcı kelime ilâvesiyle aynen iktibas etmeyi uygun bulduk.2

TA'ZİRİN MAHİYETİ VE MEŞRUİYYETİ:

Ta'zir kelimesi lügatte men, red, icbar, tahkir, te'dib mânalarını ifade ettiği gibi nusret, iâne, takviye, tevkir, ta'zim mânalarını da ifade eder.

1 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/181-183.

2 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/183.

Hukuk bakımından ta'zir: "Hakkında muayyen bir ukûbet, bir hadd-i şer'i mevcut olmayan cürümlerden dolayı tatbik edilecek te'dib ve ceza" demektir.

Bu kelimenin lügavî mânalarıyla, ıstılâhî mânası arasındaki münasebet ise hafi (kapalı) değildir.

Çünkü ta'zir, müessir bir ibret teşkil ederek başkalarını cürümlere mücaseretten (cesaret etmekten) men edeceği gibi mücrimleri de tekrar cürme mücaseretten men eder.

Diğer bir itibar ile ta'zir, haklarına tecavüz edilen veya mazlum mevkiinde bulunan kimselere karşı bir yardım, bir takviye mahiyetinde tecelli eder.

Diğer bir itibar ile de ta'zir, mücrimleri zulümden, denaet (alçaklık) ve ma'siyetten men ile tehzib-i ahlâka (ahlakı güzelleştirmeye) nail, vakar ve nezahete mazhar eder.

İşte bu gibi mülâhazalara mebni bir kısım cezalara "ta'zir" adı verilmiştir. Cem'i "ta'zirat"dır.

Ta'zirin meşruiyeti, Kitab ile, sünnet-i nebeviyye ile ve icma-ı ümmet ile sabittir. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Efendimiz birisine "Ey muhannes" (kadınlaşmış) diye tahkirde bulunan bir şahsı ta'zir etmişti, diğer bir şahsı da töhmetten dolayı ta'zir olmak üzere habs buyurmuştu. Zeyleî.3

TA'ZİRİN EHEMMİYETİ VE NEVİLERİ:

Ta'zir, İslâm hukuku bakımından bir ceza, bir te'dib ve tehzib (güzelleştirme), bir siyaset-i şer'iyye mahiyetinde tecelli eder. Ta'zirin dairesi pek geniş, ehemmiyeti pek büyük, lüzumu pek âşikârdır.

Cemiyet hayatında bînihaye cürümler=günahlar, ma'siyyetler, memnu hareketler ve kusurlar vücuda gelebilir. Bunların bir kısmı hakkında muayyen, mahdud bir ceza-i şer'î yoktur, bir kısmı hakkındaki şer'î, muayyen cezalar da bazı şerâitin bulunmamasına mebni sükut edebilir. Halbuki herhangi bir cürmün, muzır bir hareketin mukabilinde bir ceza, bir mania bulunmaması içtimâî hikmete münafidir.

Binaenaleyh İslâm hukuku, bu husustaki pek geniş ceza ahkâmını ta'zir namı altında muhtevi bulunmuş, bunun takdirini ve tatbikini âmme riyasetini haiz olan ulü'l emrin ve onların naibleri olan hâkimler ile sair bir kısım devlet memurlarının rey ve ictihatlarına tevdi ve tefviz (emanet) eylemiştir.

Ta'zir ünvanı altındaki cezaların nevilerine gelince bunlar da başlıca şu on yedi kısma ayrılır: 1- Mücerred îlâm (duyurma): Bu, hâkimin mücrime "Sen şöyle yapmışsın" veya "Sen şöyle yapıyormuşsun" diye ihtar etmesidir.

Bu ihtar, hâkimin mücrime gönderilecek emini vasıtasıyla da yapılabilir.

2- Bilcelp îlam: Bu, hâkim tarafından mücrim, mahkemeye celb ve davet edilerek kendisine "Sen şöyle yapmışsın, veya yapıyormuşsun" tarzında bilmüvacehe (yüzyüze) yapılan ihtardır.

3- Vaaz ve nasihat: Bu hâkim tarafından mücrime intibahını calib olacak surette verilen öğütten ibarettir.

4- Sert yüz göstermek, meclisden çıkıp gitmek: Bu, hâkimin mücrime abusâne bir çehre ile bakmasından ve kendisinden münfail (tedirgin) olduğunu gösterir bir surette meclisi terk etmesinden ibarettir.

5- Tekdir ve tevbih: Bu hâkim tarafından mücrimi azarlamaktan ve kendisine sert lâkırdı söylemekten ibarettir.

6- Muvakkat habs: Bu, mücrimin ıslah-ı hâline medar olmak üzere muayyen bir müddet habs ve tevkif edilmesi demektir.

7- Müebbed habs: Bu, mücrimin fesadını def için ölünceye kadar habs edilmesi demektir.

8- Gayri muayyen habs: Bu, müddeti meçhul olup, mücrimin halini ıslah edeceği zamana kadar olan habs demektir. Buna "habsi meçhul" de denir.

Habs suretiyle ta'zir cezası, mücrimi resmî hapishanelerden birine koymak suretiyle olabileceği gibi kendi hanesinde tevkif ve ikamete memur etmek suretiyle de olabilir.

Habs müddetini takdir ve tayin ise hâkimin reyine muvaffezdir. Cinayetler ve hacr mebhaslerine de müracaat!

9- Nefy ve tağrib (sürgün etmek): Bu, mücrimin bir müddet bulunduğu beldeden başka bir beldeye uzaklaştırılmasından ibarettir. Bu müddeti tayin, hâkime aittir.

Ömer İbnu'l-Hattâb hazretleri, bazı kadınları fitneye düşürmesi melhuz bulunan "Nasr İbn-i Haccac"

adındaki hüsn ve cemale malik bir genci Medine-i Münevvere'den nefy etmiş, bu mübarek beldeyi tathire (temizlemeye) lüzum gördüğünü söylemişti.

3 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/183.

Mamafih Hazreti Ömer, başka bir şahsı da nefy etmişti, bu şahıs Rum diyarına iltihak ederek irtidad etmiştir. Bundan haberdar olan Hazreti Ömer:

ادَ

بَ

ا اَ

هَ

دْ

عَ

ب □

فْ

نَ

ا □

"Bundan

sonra kimseyi nefy etmem" demiştir. İmam Ali Hazretleri de:

ةَ

نْ

تِ

ف فَّ

نلاِ

▯ ب

فَ

ك

"Fitne için tağrib kafidir" demiştir, Bedayi.

Binaenaleyh nefy ve tağrib hususunda ihtiyatla hareket edilmesi lazımdır. Bir Müslümanı bir İslâm beldesine nefy etmek mahzurlu görüldüğünden onu ecnebi bir memlekete nefy etmek ise asla caiz görülemez.

(İmam Şafiî'ye göre ta'zir tarikiyle olan nefy müddeti hür hakkında bir seneden, rakik (köle) hakkında da altı aydan noksan olmak lazımdır.)

10- Teşhir: Bu, mücrimin yüzünü karaltarak veya kendisini bir merkebe tersine bindirerek şehir içinde dolaştırmak suretiyle olur. Yapılan cürmün bir münadi tarafından halka ilan edilmesi de bu kabildendir. Sirkat gibi, yalan yere şehadet gibi fazihaları (rezâletleri) irtikâb eden şahısları halka ilân etmeğe "tecris" adı da verilmiştir.

Tecris, bir nevi teşhir ve tefzih (rezil etme) demektir. Maamafih hadiselerin bir adamı tecribedîde (tecrübeli) kaviyyürrey bir hale getirmesine de "tecris" denilir.

11- Ukubetler ile tehdid: Bu, mücrime ıslâh-ı hal etmediği takdirde muhtelif ukubetlere maruz bırakılacağını ihtar etmektir.

12-Velâyetten me'muriyetten azl: Bu resmî veya gayri resmî vazifesini suistimal eden bir memurun, bir hâkimin, bir valinin memuriyetten azl ve menedilmesi demektir.

13- Kulak bükmek: Bu, mücrimin te'dib ve intihabı için kulağını çekip bükmekten ibarettir.

14- Darb=dayak: Bu mücrimin el ile veya bir değnek ile döğülmesinden ibarettir. Değnekle döğmenin miktarı, İmam-ı Âzam'a göre üçden nihayet otuz dokuz darbeye kadardır. İmam Ebu Yusuf'a göre hür hakkında üçden doksan beş veya doksan dokuz, rakik hakkında da üçden otuz dokuz darbeye kadardır.

İmamı Âzam hazretleri, rakikler hakkındaki haddi, İmam Ebu Yusuf hazretleri de hürler hakkındaki haddi mikyas tutmuştur.

Fukaha-i kiram, bir hadisi şerife mebni ta'zir darbelerini had darbelerinden biraz noksan olarak kabul etmiş bulunuyorlar.

Fukahadan bazıları, İmam Ebu Yusuf hazretlerinin reyini tercih etmiştir. Fakat ceza hususunda mücrimin lehine hareket edilmesi, ihtiyata daha muvafık olduğundan İmam-ı Âzam'ın re'yi mütün-i fıkhiyyeye (fıkhî metinlere) dahil daha müreccah bulunmaktadır, Bedayi.

(İmam-ı Mâlik'e göre bu ta'zir darbelerinin miktarı, İmamü'l-Müslim'in ve onun naibi olan hâkimlerin reylerine muhavveldir, bir maslahat görülürse had miktarından=yüz değnekten fazla da olabilir.

Düsukî.)

(İbni Ebî Leylâ'ya göre ta'zirin en çoğu yetmiş beş değnektir. El-Muhallâ.) ("İmam Şâfiî'ye göre bunlar, hür hakkında kırkdan, rakik hakkında da yirmiden noksan olmalıdır. Bir kavle göre de yirmi darbeden noksan olmalıdır. Tuhfetü'l-Muhtac.)

(İmam Ahmed'e göre de bu darbelerin miktarı, ondan ziyade olamaz. Nitekim bir hadis-i şerifte:

□ه

للّا دودح نم دح ف ه

اَ ا

□ دلل ررش وف دحا دللي

لاعت

"Bir kimseye -hudud-u İlâhiyye'den olan had müstesna olmak üzere- on değnekten fazla vurulamaz)"

buyurulmuştur.

Ancak bu hususta bazı müstesnalar vardır. Şöyle ki: Müşterek veya başkasıyla evli olan cariyesine veya evlâdının cariyesine veya bir meyteye tekarrüb eden şahsa doksan dokuz değnek vurulur.

Ramazan-ı şerifde gündüzün içki kullanan şahıs hakkında da had ile beraber ta'zir olarak yirmi değnek vurulur. Keşşafül Kına.)(Zahirîlere ve Leys İbni Sa'd'e göre de ta'zir suretiyle darbın en çoğu on değnektir, bundan ziyade olamaz. el-Muhalla.)

(Hanefîlerin eâzimine (büyüklerine) göre darb ile olan ta'zirin hadd-i asgarîsi, hâkimin reyine muvaffezdir. Bu, iki veya bir darbeden ibaret de olabilir.

Dayak cezası, insanların haysiyetine, izzet-i nefsine münafi görülebilir. Fakat cezaların hepsinde de bu hal mevcutdur. Filhakika insanların izzeti nefsini rencide etmemek, Müslümanlıkta bir esastır. Fakat cemiyet arasında bir takım fena şeyleri irtikab ederek halka kötü bir nümune olan, bu suretle izzet-i nefsini kendi eliyle imhaya çalışmış bulunan mütecaviz bir şahsı dayak ile ıslaha çalışmak, âmmenin selâmeti için kabulüne ihtiyaç görülen bir çaredir. Kaabiliyetler, ma'siyyetler, mütefavit olduğundan

hâkim, hikmet ve maslahata göre hareket eder, kanaat getirdiği bir ihtiyaca mebni dayak suretiyle ta'zir cihetine gider, buna bazan pek ziyade lüzum görülebilir.

Maamafih İmam Serahsî'ye göre safı' = sille vurmak suretiyle ta'zir, caiz değildir. Bir şahsın kafasına veya boynuna açık el ile vurmak, istihfafın en son derecesidir, bundan ehl-i kıble siyanet olur. Zeyleî, Reddü'l Muhtar: Hudud mebhasine de müracaat!

15- Katl: Bu da fesadı itiyad edip, başka suretle münzecir (caydırılmış) olmayan herhangi bir şeririn öldürülmesinden ibarettir. Buna "hadden katl" de denir ki, memlekette fesada sa'y eden herhangi bir şahsın, emr-i veliyyil emîr ile siyaseten katl edilmesi demektir.

16- Hedm-i beyt: Bu, her türlü fesadı ihtiyat eden şerir bir şahıs üzerine, bulunduğu odayı yıkmaktan ibarettir.

İçerisinde memnuattan biri irtikab edilen bir hanenin hakk-ı hürmet ve masuniyeti sâkıt olacağından ledel'maslaha (maslahat olunca) veliyyül emrin emriyle içine girilmesi ve zaruret ânında hedm edilmesi caizdir. Nitekim bir takım şakilerin tahassun ettikleri (sığındıkları) yerler, ledel'icab (gerekince) top ile veya saire ile yıktırılmıştır.

17- Nakdî ceza: Bu , mücrimden bir miktar para almaktan ibarettir. Bu para muhafaza edilir, hâlini ıslah ederse mücrime iade edilir, etmezse âmme masalihine sarf olunur.

Para almak suretiyle ta'zirin cevazına yalnız İmam Ebu Yusuf kail olmuştur. Sair müctehidler buna kail değildirler. Kat-ı uzuv (uzvu kesmek) suretiyle ta'zir caiz olmadığı gibi mücrimin emvalini elinden almak, itlâf etmek suretiyle de ta'zir caiz görülmemektedir. Bu zevat, böyle bir ta'zir usulüyle halkın emvaline bir takım kimselerin musallat olmalarına yol açılmış olabileceğini dermeyan ediyorlar. Mebsut, Fethü'l-Kadir, Dürr-i Muhtar, Redd-i Muhtar.

(Hanbelî fukahası da diyorlar ki, ta'zir, mal ahziyle, bir malî itlaf ile olamaz. Bu hususta istinad edilecek bir emr-i şer'î yoktur. Maamafih ta'zir, te'dib içindir. Te'dib ise itlâf suretiyle olamaz.

Hanbelîlere göre bir ta'zir usulü daha vardır ki, o da müteezzi olacağı (huzursuz) olacağı anlaşılan bir mücrimin başındaki saçları traş ettirmekten ibarettir. Mücrimin bundan müteezzî (huzursuz) olması, hakkında intibahı mucib bir ceza mahiyetinde bulunur. Keşşâfül Kına).

(Şafiîlerce mücrimin sakalını traş etmek suretiyle ta'zir caiz görülmüyor. Şafiî ve Hanbelî fukahasınca kabul edilmiş olan ta'zir nevilerinden biri de mücrimi diri olarak salb etmektir. Bunun müddeti üç günden ziyade olmaz. Mücrim bu müddet içinde yemeden içmeden ve ima ile namaz kılmadan men edilemez.

Şafiîlerden diğer bir kavle göre bu mücrim, namazlarını ima ile değil, bilâ ima kılabilir, buna muhalefet olunamaz. Tuhfetül Muhtac.)4

:

□

لاق #ِه

للّا □

لوسر □□

نأ □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ملسأ نب ديز نش ـ1□

أخرله مالك، وقال ف .]

□

ةَ

قُ

نُش اوُ

برْ

ضاَ

ف □

ةَ

نيِ

د □

رَّ

يَغ □

ن]

□

م

□

لثِ

م □

هِرْيَغ لاِ ِمُس“ا َنِم َجَرَخ ْنَ

م □

ةً

أن: معناه تفسيره

□

مِهْيَ

□ لَش

رَ

اَ هَظ

ذإَكِ

□□ ئلوأف

□1) مِهِاَبْشأَو)

□

ةَ

قِ

داَ

نَّ

زلا

□

مُ

هَّ

□□ نإف

مُ

هُ

تَ

بْ

وَ

ت ُفَ

رْ

عُ

□ ت

□

‘ ه

□□

□ ن

نوُ

باَ

تَ

تْسُ

□□ ي

□□ و

نوُ

لَ

ثْ

قُ

ي

□

نأ ىَ

□□ رأًف

□ مُس“ا

نوُ

نِ

لْ

عُ

يَ

□□ و

رْ

فُ

□ ك

□ لا

نوًّ

رسُ

ي اوُ

ناك

:

□

. لاق

□

هِ

□ ب

ثُ

بْ

ثَ

ي اَ

مِ

ب □

مِ

هِرْفُك لَش َرَ

هَظ اَ

ذإ □

ءَ

ؤه □

باَ

تَ

تْسُ

ي

□

نأ □

ة

□

ه

ر

□□

د لا لإ ِمُْس“ا َنِم َجَرَخ ْنَ

م □□

نأ انَ

دْ

نِ

ش □

‘ ر

□

م اَ

و

□ #:

هِ

لوق َنْ□□

عَ

مَ

: و

□

. لاق

□

لِ

□□ تق

إَ

□□ و

باَ

□ ت

□□ نإف

باَ

تً

ثْسُ

ي

لإ ِمُْس“ا َنِم َجَرخ ْنَ

: م ْأ

□

هوُ

لُ

ثْ

قاَ

□ ف

هَ

نيِ

كَ َد

رَ

□ ت

نَ

م

□

نَ

□□ مك

هِرْيَغ لإ ِمُْس“ا ِرْيَغ ٍنيِد ْنِم َجَرخ ْنَ

□ م

□□

هِرْيَغ

□

لَ

غَ

□ ف

نَ

مً

□□ و

ةًّ

يِ

سوُلَ

□□ م وأ

ةًّ

يِ

ناَ

رْ

صَ

□ ن لإ

ةًّ

يِ

دوُ

هَ

□ ي

نِ

□ م

جَ

رَخ

.[

لَ

ثْ

قُ

ي

م

لَ

و

بَ

تَ

ثْسُ

ي

م

ل

ةَّ

مِ

ه

لاذ ِلْ

أه

نِ

م َكِ

ذل

4 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/183-188.

قال ف القاموس: الزنديق بالكسر من ________

1

( )

يؤمن بآخرة، أو بالربوبية، أو من يبطن الكفر

ويظهر إيمان.

1. (1585)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dinini değiştirenin boynunu vurun."

İmam Mâlik, bu hadisi Muvatta'da [Akdiye 15, (2, 736)] kaydeder ve hadis hakkında şu açıklamayı sunar: "Bu hadisin mânası şudur: "Her kim İslâm'dan çıkarak zındıklık ve benzeri bir dine girecek olursa, kendisine galebe çalındığı takdirde öldürülür. Öyle birine tevbe teklif edilmez. Zîra gerçekten tevbe edip etmediği bilinemez. Çünkü bunlar (galebeden önce) küfürlerini gizleyip, Müslüman olduklarını ilan ediyorlardı. Ben, böylelerinin küfrü, delille sübut bulduğu takdirde tevbe etmeye çağırılmalarını uygun bulmam, (tevbe etse de kabul edilmemeli)." Devamla der ki: "Bizim nezdimizde, esas olan şudur: "Bir kimse irtidad ederse tevbeye çağırılır, (kendisine galebe çalınmazdan önce) tevbe ederse (hayatı bağışlanır), aksi takdirde öldürülür."

İmam Mâlik devamla der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Dinini terkedeni öldürün"

hadisinin mânası: "Kim İslâm'dan çıkıp bir başka dine geçerse" demektir. "İslâm'dan başka bir dinden çıkarak bir diğer dine geçerse..." demek değildir. Sözgelimi Yahudiliği terkederek Hıristiyanlığa veya Mecusiliğe geçen kastedilmemiştir. Binaenaleyh ehl-i zimmeden herhangi biri böyle bir din değiştirmesi yapacak olsa ne tevbeye çağırılır, ne de öldürülür."5

AÇIKLAMA:

Dinden çıkma hâdisesine irtidad veya ridde denir. İslâm dininden çıkana mürted denir. İrtidâd, büyük günahlardandır. Kişinin bütün hayır amellerinin sevabını yok eder. Hadisi açıklayan İmam Mâlik, esas itibariyle zındık oldukları halde Müslüman görünen kimselerin irtidâd etmeleri halinde, yakalanınca tevbesine güvenilmeyeceği kanaatindedir. Bu sebeple Mâlik'e göre onlara tevbe teklif edilmez, tevbekâr olup, İslâm'a geldiklerini beyan etseler bile bu tevbe onlardan kabul edilmez. İmam Şafiî tevbelerinin makbul olduğuna hükmeder. Ebu Hanife'nin onlar hakkında iki ayrı görüşü olmuştur.

Zındık, Kâmus'da: "Ahirete veya Rububiyete inanmayan veya küfrünü gizleyerek iman izhar eden kimse" diye açıklanır.

İmam Şâfiî (rahimehullah), hadisin âmm olan ifadesini biraz kayıtlayarak, zor karşısında dinini değiştiren kimseyi istisna tutar. Bu hükme giderken şu âyeti delil getirmiştir:

هِرْكُا نَ

م

إ

نَا

مِي

اِ

ب

نِ

ئَ

مْ

طُ

م

هُ

بْ

لَ

قَ

"Kalbi iman üzere (sabit ve bununla) mutmain (veو

müsterih) olduğu halde (cebr ü) ikrâhe uğratılanlar müstesna olmak üzere kim imanından sonra Allah'ı tanımaz, fakat küfre sine(-i kabul) açarsa işte Allah'ın gazabı o gibilerinin başınadır. Onların hakkı en büyük bir azabtır" (Nahl 106).

Hadisin hükmü bütün erkeklere şâmildir, bunda ulema icma eder. Kadına da şumûlünde Ahmed İbnu Hanbel, Şâfî, İmam Mâlik ve Cumhur ittifak ederse de İmam Âzam, öldürme hükmünü kadına teşmil etmez. Hanefîler, kadınların öldürülmesiyle ilgili nehye dayanarak: "Burada betahsis erkek zikredilmiştir, kadın hariçtir" demişlerdir. Keza: "Aslî küfürden tevbe kabul edilmediği gibi ârizî küfürden de kabul edilmez" derler.

Ancak İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın: "Kadın mürted de öldürülür" sözü delil getirilerek Hanefîlerin hükmüne itiraz edilmiş ve ilaveten: "Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in hilafeti sırasında irtidad etmiş olan bir kadını, henüz pek çok sahabe hayatta iken öldürttüğü, kimsenin buna itiraz etmediği" gösterilmiştir.

Hz. Muâz (radıyallahu anh), Yemen'e giderken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine, bu mevzu ile alâkalı olarak şunu söylemiştir: "İslâm'dan, herhangi biri vazgeçecek olursa, onu tekrar davet et, dönerse ne âlâ, dönmezse boynunu vur. Herhangi bir kadın İslâm'dan irtidad edecek olursa, onu da geri çağır, dönerse ne âlâ, dönmezse boynunu vur."

Zürkânî: "Kaydedilen bu Muâz hadisi, sadedinde olduğumuz ihtilâfta nassdır, hükmüne uyulması gerekir" der.

5 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/189.

Buhârî ve başka bir kısım kaynaklarda rivayet edilen bir kıssa da konumuza ışık tutar: İkrime'nin rivayetine göre: "Hz. Ali'ye bir kısım zındık getirilmişti. O bunları yaktırdı. Haber İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a ulaşınca: "Onun yerinde ben olsaydım yaktırmazdım. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yasağı var: ه

للّا ِباَ

ذَ

عب اوُ

بِ

ه

ذَ

عُ

ت

"Allah'ın azabı

ile azab vermeyin." Fakat öldürtürdüm, zîra Efendimiz

هوُ

لُ

ثْ

قاَ

ف

هَ

نيِ

د

لَّ

دَ

ب

ن

م

"Kim dinini değiştirirse öldürün" diye emrediyor."

Bu rivayetin, Ahmed İbnu Hanbel, Ebû Dâvud ve Nesâî'de kaydedilen vechinde şu ziyade mevcuttur:

"İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bu sözü Hz. Ali'ye ulaşınca: "İbnu Abbâs'ın anası ağladı" der. Bu söz, bazılarına göre, İbnu Abbâs'ın kendisine itiraz etmiş olmasına Hz. Ali'nin memnun kalmadığını; Hz.

Ali'nin hadiste gelen yasaklamayı tahrimî değil, tenzihî bir yasaklama anlamış olabileceğine delildir. Çünkü Hz.Ali (radıyallahu anh), yakmanın caiz olduğuna inanıyordu. Halid İbnu Velid ve diğer bazı Ashâb da bu görüşte idiler. Onlar bu davranışla, küffâra karşı şiddetli olmak, gözlerini yıldırmada mübâlağaya kaçmak gayesini güdüyorlardı.

Zürkânî der ki: Bu rivayet, Hz. Ali'ye nisbet edilen şu sözlere de muhalif değildir: "İbnu Abbâs'ın sözü Ali'ye ulaşınca, Ali: "İbnu Abbâs doğru söyledi" dedi." Çünkü bu rivayetteki tasdiki, nehyin tenzihî bir yasak olmasından ileri gelir.

Fakat İbnu Abdilberr der ki: "Hadis bir çok vecihte, Hz. Ali'nin onları öldürttükten sonra yaktırdığını belirtmektedir."

Şu halde, Hz. Ali, zındıkları diri diri yaktırmış değildir.

Son olarak Ukeylî'nin bir rivayetini kaydedelim: "Şia'dan bir grup Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye gelerek:

"- Ey mü'minlerin emîri! Sen O'sun!" dediler. Hz. Ali:

"- (Anlayamadım) ben kim mişim?" diye sordu. Onlar yine:

"- Sen O'sun!" dediler. Hz. Ali tekrar:

"- Size yuh olsun, ben kim mişim?" dedi. Bu ısrar üzerine ağızlarından baklayı çıkarıp:

"- Sen Rabbimizsin!" dediler Hz. Ali (radıyallahu anh) onlara çıkışıp:

"- Yazık size, hemen bu düşünceyi terkedip tevbe edin!" dedi. Ancak onlar tevbeye gelmekten imtina ettiler. O da başlarını vurdurdu, sonra da:

"- Ey Kanber! Bana odun yığını hazırla!" diye emretti. Yerde onlar için hendekler kazdırdı ve cesetlerini oralarda yaktırdı."6

ه

للاُّ

دْ

بَش

ناَ

ك] :لاق امُ

هْ

نَش ُه

للّا َِضَ

ر سابش نبا نشو ـ2□

ه

□ □□

لَ

زأَ

ف #ِه

للّا ِلوُسَرِ

ل □

بُ

ثْ

كي ِحْرَّسلا ِبأ ِنْ

ب □

دْ

عَس □

نْ

ب

□

لَ

ثْ

قُ

□ ي

□ نأ # ُ ِبَّنلا

هِ

□ ب

رً

مَ

أَ

□ ف ،راهفُك

لاِ

□ ب

قِحَ

لَ

□ ف

نَاْط

يَّرلا

□□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ ر

نأّ

□ فَش

نْ

ب □

نآَ

مْ

ثُش □

ه □

ل □

رآَل

تْسآَ

ف ِحْتَف □

لا □

مْ

وَ

ي

□ #] ف ليوط ثيدح ف مدقتو ،دواد وبأ هلرخأ

هَ

رآَلأَ

ف

. ئاسنلا ةياور نم :لحنلا ةروس رسيفت

2. (1586)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Abdullah İbnu Sa'd İbni Ebi's-Sarh Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kâtiplik yapıyordu. Şeytan ayağını kaydırdı; adam irtidâd ederek kâfirlere sığındı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü, onun öldürülmesini emretti. Ancak, Hz. Osman (radıyallahu anh) onu himayesi altına aldı. Resûlullah da bu himayeyi tanıdı." [Ebu Dâvud, Hudud 1, (4358); Nesâî, Tahrimu'd-Dem 15, (7, 107). Bu hadis Tefsir bölümünde, Nahl sûresinin tefsiri sırasında Nesâî rivayeti olarak daha uzun bir hadiste geçmiştir.]7

AÇIKLAMA:

Hadiste ismi geçen Abdullah İbnu Ebi's-Sarh'ın hikâyesi 674 numaralı hadiste yeterince açıklanmıştır.[8]

---

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/189-191.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/191-192.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/192.

اسان نِم لْكُش

[نأ :

هْ

نَش ُه

للاّ َضِ

3ـ ر سنأ نشو

مُس“اِب اوُمَّلَكَ

تَ

و #ِه بَّنلا ل

ش اوُ

مِ

دَ

1)، ق)

ةَ

نْ

يَ

رُشَ

و

□

لْ

□ هأ

نُ

كَ

□ ن

□ م

لَ

و ،ِعْرَضَ لْ

أَّ هأ

نُ

أَّ ك

: نإ

ه□

□ للّا

اَ لوسر

□ ي او

لاَ

قَ

و

(2□) □

دْ

وَ

ذِ

ب □

مُ

ه □

ل □

رَ

مأَ

ف □

ةَ

نيِ

دَ

اوُ ملا

مَ

خْ

وَ

تْساَ

و ،فيِر

اَ

هِ

ناَ

□ ب

□ لأ

نِ

م اوُ

بَ

رْرَ

يَ

□ ف

هيِ

ف اوُلُ

رْخَ

□ ي

□ نأ

مُ

هَ

رَ

مأَ

و ءِاَرَو

□

ةَ

يِحاَ

نِ

ب اوُ

ناك اَ

□□ إذ

تَح اوُ

قَ

لَطْ

نَا

ف ،اَ

هِ

لاَ

و أ

□

ب □

و

□ ه بَّنلا َ ِشاَر اوُلَتَقَو ،ْمِهِمُْسإ□

دْ

عَ

ب اوُ

رَ

فَ

□3) ك)

□

ةَّ

رَحلا

□

ثَ

عَ

بَ

ف ،# ّ بَّنلا َكِ

لذ َغً

لَ

بَ

ف □□

دْ

وه

ذلا اوُ

قاَ

تْساَ

و □#

اوُ

عَّطَ

قو □□

مُ

هَ

نُ

يْ

شأ اُ

وره

مَسَ

ف □

مِهِب َرًَمأَف ْمِهِراَ

□ تآ ف

بَ

لهطلا

لَش اوُ

تاَ

□□ م

□ تَح

ةًَّ

□ رَحلا

ةَ

يِحاَ

ن ف اوُ

كِرُ

تَ

□□ و

مُ

هَ

يِ

دْ

يأ

». ةيداب نأ

□

غْ

رَض

لْ

هأ

]. هلوق.ةسمخلا هلرخأ: «

مِهِ

لاَح

: عرزلا اذ ضر'ا

فيِهرلا في

«

ر لهأ نكن ملو

ةيشامو «

بصخلاو.

(نم ةليبق :ةنكاسلا فاكلابو نيعلا مضب لكش (1

ءارلا حتفو ،نيعلا مضب :ةنيرشو ،بابرل ميت

ةليلب نم حو ةشاضق نم ح :رغصم نيتلمهملا

نيب ام لبإ نم دوذلا (2ـ). ناثلا انه دارملاو

حاقلب مهل رمأف) :ةياور فو ،ررعلا لإ ثثلا)

اذ ضرأ ه :ةرحلا (3ـ).نابلأ اوذ ونلا : هو

ناترح ةنيدملا رهاظ فو ،دوسلا ةرالحلا .

3. (1587)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ukl ve Ureyne kabilelerinden bir grup insan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelip:

"- Ey Allah'ın Resûlü! Biz hayvancılıkla uğraşıp sütle beslenen (çöl) insanlarıyız, (çiftçubukla uğraşan) köylüler değiliz" dediler. Bu sözleriyle, Medine'nin havasının kendilerine iyi gelmediğini ifade ettiler. Resûlullah, onlara (hazineye ait) develerin ve çobanın (bulunduğu yeri) tavsiye etti.

Kendilerine oraya gitmelerini, develerin sütlerinden ve bevillerinden içmelerini söyledi. Gittiler, Harra bölgesine varınca, İslâm'dan irtidâd ettiler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çobanını da öldürüp develeri sürdüler. Haber, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaştı.

Resûlullah, derhal arkadaşlarından takipçi çıkardı (yakalanıp getirildiler). Gözlerinin oyulmasını, ellerinin kesilmesini ve Harra'nın bir kenarına atılmalarını ve o şekilde ölüme terkedilmelerini emretti." [Buhârî, Muhâribin 16, 17, 18, Diyât 22, Vudû 66, Zekât 68, Cihâd 152, Megâzî 36, Tefsir, Mâide 5, Tıbb 5, 6, 29; Müslim, Kasâme 9, (1671); Tirmizî, Tahâret 55, (72), Et'ime 38, (1846); Ebû Dâvud, Hudud 3, (4364-4371); Nesâî, Tahrimu'd-Dem 7, (7, 93-98); İbnu Mâce, Hudud 20, (2578).]9

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, kaynaklarının çokluğundan da anlaşılacağı üzere, birçok farklılıklarla çeşitli vecihlerden rivayet edilmiştir. Yukarıdaki hadiste zikri geçmeyen bazı teferruatı gözönüne alarak hâdiseyi şöyle özetleyebiliriz: Ureyne ve Ukl kabilelerinden, bazı rivayetler de sekiz kişi oldukları belirtilen bir grup 9 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/193.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelirler. Ancak Medine'nin rutubetli havası onlara iyi gelmez ve hastalanırlar. Bunu, Medine'nin kendilerine uğur getirmediğine yorarlar ve hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzuruna çıkarak yapmış oldukları biat akdini bozmak, İslâm'dan rücu etmek talebinde bulunurlar. Hz. Peygamber onlara hava değişikliği tavsiye ederek hazine develerinin otlatıldığı Kuba civarındaki Zü'l-Hader denilen yerdeki otlağa gönderir. Oradaki develerin sütünden ve bevlinden içmelerini tenbihler. Bu tavsiyelere uyup iyileşen bedevîler, irtidad ederler. Bununla da kalmayıp işi ihanete dökerek çobanlardan birinin gözlerini oyup el ve ayaklarını kesip sonra öldürürler, hazine develerini de kaçırmaya kalkarlar. Ancak kaçıp kurtulabilen bir çobanın ihbariyle duruma muttali olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), peşlerinden Kürz İbnu Câbir el-Gihrî komutasında yirmi kadar ensârî genci, bir de iz takipçisi (kâif) ile birlikte peşlerinden gönderir.

Bunlar, hainleri kıskıvrak yakalayıp Medine'ye getirirler. Hz. Peygamber kısâsen gözlerinin oyulmasını, ellerinin ve ayaklarının kesilip bu halde Harra'nın bir kenarına atılmalarını, kızgın güneşin altında ölüme terkedilmelerini emreder ve öyle yapılır. Hz. Enes (radıyallahu anh) onlardan birini gördüğünü, susuzluktan ölene kadar toprağı yaladığını belirtir.

2- Müteakip (1588 numaralı) rivayette görüleceği üzere hadisin bazı vecihlerinde bu hâdise üzerine şu mealdeki âyetin indiği belirtilir: "Allah'a ve Resûlü'ne (mü'minlere) harp açanların, yeryüzünde (yol kesmek suretiyle) fesadcılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut (sağ) elleriyle (sol) ayaklarının çaprazvari kesilmesi, yahud da (bulundukları) yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Ahirette ise onlara (başkaca) pek büyük bir azab da vardır..." (Maide 33).

3- Kadı İyaz'ın açıklamasına göre, hadisi anlamada ulemâ ihtilaf etmiştir. Seleften bir kısmı, bu cezanın hudud ve muhariblerle ilgili (Maide 33) âyetler inmezden önce verildiğini, mezkur âyetler inince hadisin hükmünün neshedildiğini söylemiştir. Bazıları ise hadisin neshedilmediğini söylemiştir.

Bu sonunculara göre muhariblerle ilgili âyetler bu vak'a ile ilgili olarak inmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da bu cezayı kısas olarak tatbik etmiştir. Çünkü mürtedler Müslüman çobana aynı şeyleri yapmışlardır.

Bazı âlimler müsle'ye haram derken, diğer bir kısmı "haram değil, tenzihen mekruh" demiştir.

4- Hz. Enes bir rivayette bu mürtedlerin su isteklerini ancak onlara su verilmediğini, toprağı yalayarak öldüklerini belirtir. Bu husus da âlimlerin bazı yorumlarına kapı açmıştır. Rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Su vermeyin" diye sarih bir sözü gözükmüyor. Ama su verilmeme vak'asından haberdâr olmadığını söylemek de zor. Üstelik, Ashab'ın sünneti de meşru bir hüküm taşır.

Kadı İyâz: "Öldürülmesi farz olan bir kimse su istese, kasden mâni olup da kendisine su vermeyerek iki azabın birlikte tatbik edilmesinin meşru olmayacağında ulemânın ittifak ettiğini belirtir. Nevevî bu görüşe itiraz ederek: "Bu sahih hadiste beyan olunmuştur ki, mürtedler çobanı öldürmüş, İslâm'dan dönmüşlerdir. Şu halde ne su istemede ne de başka hususta kendilerine hürmet kalmaz" der.

Yine Nevevî'nin kaydına göre, Şafiî ulemâsı şöyle demiştir: "Yanında tahâreti için gerekli olan suyu bulunduran bir şahıs, o suyu, ölümden veya şiddetli susuzluktan korkan bir mürtede verip de kendisinin teyemmüm etmesi câiz değildir. Ancak suyu isteyen kimse bir zımmî veya bir hayvan olsa vermek lâzım gelir, bu durumda suyu vermeyip abdest alması caiz olmaz."

5- İmam Mâlik, bu hadise dayanarak, eti yenen hayvanların bevillerinin temiz oldğuna hükmetmiştir.

Ahmed İbnu Hanbel, İmam Muhammed, Şâfiîlerden Istahrî ve Rüyânî, Şâ'bi, Atâ, Nehâî, Zührî, İbnu Sîrîn, Hakem ve Sevrî aynı kanaattedirler. Ebû Dâvud, İbnu Uleyye daha ileri giderek: "İnsan dışında -

eti yensin, yenmesin- bütün hayvanların bevli ve fışkısı temizdir" demiştir.

Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Şâfiî, Ebu Sevr ve diğer bir çok ulemâya göre bütün beviller pistir. Ancak atfedilen az miktar bu hükme dahil değildir. Bunlara göre, Ureynelilere zarurete binaen ruhsat verilmiştir. Zaruret olmadan deve idrarının temiz olduğuna dair hadiste bir hüküm mevcut değildir.

Birçok haramlar zaruret sebebiyle mübah kılınmıştır, ancak bunlar zaruret olmadığı takdirde yine haramdır. Sözgelimi harp halinde veya şiddetli kaşınma gibi durumlarda ortaya çıkan zarurete binaen ipekli elbise helâl olur. Bu gibi mazeretleri olmayana ipekli elbise haramdır.

* Haramla tedavi alelıtlak caiz değilse de haramda yüzde yüz şifa olduğu bilinirse caiz olur.

* Devlet reisi, kendisine gelen yabancıların her meselesiyle meşgul olur; tedavisiyle bile...

* İlaç kullanmak, vücuda faydası olan mutad ilacı almak meşrudur.

* Kısasda misilleme meşrudur.

* Mürted, tevbe etmeye çağırılmadan derhal öldürülür. Bunun vacib mi, müstehab mı olduğu hususlarında ihtilâf edilmiştir. Bazı âlimler: "Mürted muharebe ederse, katli vacib olur, tevbe etmesini beklemekte bir mâna kalmaz" demiş ve sadedinde olduğumuz hadisi bu iddiaya delil göstermiştir.10

□

نيِ

ذ □□

لا # ُ بَّنلا َعَطَ

ق أًَ

م]

□

ل

لاق دانزلا بأ نشو ـ4□:

كِ□

لذ ف ُه

للّا □

هَ

بتاَش ِراًَنلاِب ْمُ

هَ

نُ

يْ

شأ □

لَ

مَسَ

و □

هَحاَ

قِ

ل اوُ

قَ

رَس

.[

□

هلوُسَ

رَ

و َه

للّا □

نوُ

بِراَحُ

ي □

نيِ

ذ □□

لا □

ءاَ

زً

ج اَ

مَّ

نإ :

□

لَ

زَ

نَ

و

ئاسنلاو دواد وبأ هلرخأ .ةي ا .

Œ

4. (1588)- Ebu'z-Zinad (merhum) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) develerini çalanların (el ve ayaklarını) kestiği, gözlerini de ateşle oyduğu zaman, Allah zülcelal hazretleri, Hz. Peygamber'i itab etti ve mesele üzerine şu âyeti inzal buyurdu: "Allah ve Resûlü'ne harp açanların cezası..." (Maide 33). [Ebu Dâvud, Hudud 3, (4370); Nesâî, Tahrîmu'd-Dem 7, (7, 100).]11

MÜRTED,YOLKESEN VE BÂGİ (İSYANCI) HAKKINDA TAHLİL

Birbirine yakın benzerliği olan üç farklı fitne hareketini daha yakından tahlil etmeyi faydalı ve gerekli buluyoruz. İçinde yaşadığımız dahilî fitne şartları, bu hususlarda daha sistemli bilgi sahibi olmamızı gerekli kılmaktadır. Böylece, karşılaştığımız hâdiseler karşısında almamız gereken daha sağlıklı, daha meşru tavrı tesbitte fazla zorluk çekmeyiz. Üstelik, İslâm'ın bu mevzulardaki nokta-i nazarını bilmek, dinî kültürümüzün bütünlüğü için de gereklidir.12

1- MÜRTEDLER:

İster Müslüman ana babadan büyümüş, isterse önceden kâfir iken sonradan Müslüman olmuş bulunan bir kimse, İslâm dinini terkedecek olsa buna mürted denir. Dinden çıkma, ferdî olabileceği gibi, cemaatler şeklinde de olabilir. Her iki hâlde de devletin bunlarla mücadele etmesi gerekir. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dinden çıkanların öldürülmesini emretmiştir. Âlimler, umumiyetle, dinden çıkış sebeplerinin araştırılarak, iknâ yollarına başvurmayı, düşünerek geri dönmelerine, yaptıklarından pişman olup tevbe etmeye dâvet edilmelerini, bu maksadla bir müddet hapsedilmelerini vs. tavsiye ederler. Her şeye rağmen direnirlerse öldürülürler.

Dinden çıkanın cizye vermesi kabul edilmez, sulh ve anlaşmaya yanaşılmaz. Onların kestikleri yenilmez, Müslüman kadın onlarla nikahlanmaz. Köle ise, münasebet-i cinsiye yapılmaz, köle olarak satılamaz, zîra ölüm veya tevbeden birini tercihe mecburdur.

Mürted öldürülünce yıkanmaz, kefenlenmez, namaz kılınmaz, cenâzesi

Müslüman mezârlığına da konmaz, müşrik mezarlığına da. Bir çukura atılır. Malına Müslüman, kâfir kimse vâris olamaz, hazineye kalır.

Günümüzde müşâhedesi mümkün olan bazı durumlara açıklık getireceği için, şu pasajı Istılâhât-ı Fıkhiye'den, bazı Arapça tâbirleri hafifleterek aynen kaydetmeyi uygun görüyoruz:

"Ana ve babası Müslüman olan bir çocuk, onlara tâbi olarak Müslüman sayıldığı halde, kendisinden İslâm'a dair bir ikrar işitilmeksizin kâfir olarak bâliğ olacak olsa irtidad etmiş sayılmayacağından, katledilmez. Çünkü irtidad, tasdikten sonra vuku bulan bir tekzib demektir. Hâdisede ise kablelbüluğ

bir tasdik bulunmamıştır. Zîra, tasdikin delili bulunan ikrar mevcut değildir. Şu kadar var ki, bu çocuk, kablelbülüğ ebeveynine tebeiyetle müslim hükmünde bulunmuş olduğu cihetle, büluğdan sonra görülen küfründen dolayı habs edilir. Emvali hakkında da mürted olanların kazançları hakkındaki hüküm cari olur. Çünkü kendisi hakikaten mürted sayılmasa da hükmen mürted bulunmuştur.

10 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/193-195.

11 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/195-196.

12 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/196.

İrtidaddan rücu edip tekrar Müslüman olan bir şahıs, bu irtidâdından dolayı artık tazir ve tekdir edilmez. Çünkü böyle hareket, dine rücûuna mâni, bu hususta lâzım gelen tergib ve teşvike münâfi olabilir.13

2- BÂGİLER (SİYASÎ SUÇLULAR):

İslâm nokta-i nazarından nizamı bozucu hareketlerin hepsi aynı kategoriye dahil edilmez. Adi bir hırsızlık veya katl vak'ası ile, yol kesme vak'ası bir sayılmadığı gibi, irtidâd hâdisesi ile siyasî suç da bir sayılmaz.

Siyasî bir maksadla tevessül edilen eylemler ayrı bir kategoride mütâlaa edilirler. Fakihler siyasî suçlulara bâği (cem'i buğât) der ve bunları şöyle târif eder: "Bâği, caiz olan bir te'ville haksız yere imama karşı gelen destek ve kudret (menea ve savlet) sahibi kimselerdir."

Bu tarife göre, meşru olan bir veliyyül emre veya naibine karşı, bir te'ville yani kendince doğru görülen bir te'vile, bir sebebe dayanarak isyan eden ve itaat dâiresinden çıkan, bununla beraber Müslümanların katlini, mallarının gasbını, zürriyetlerinin esir edilmesini helâl görmeyen menea (destek, kudret) sahibi bir Müslümana da bâği denir.

Kendisine isyan edilmiş veliyyül emirden murad, Müslümanların bir emniyet ve selamet dairesinde yaşamalarını temine muvaffak olan Müslüman bir kimsedir. Bunun hakimiyet makamına cemaatin intibahları veya kendisinin kuvvet ve nüfuzuyla zorla gelmiş olması arasında fark yoktur. Halkın toplanıp, idaresi altında emniyetle yaşadıkları böyle bir veliyyül emre karşı -zulüm ve hıyanetten dolayı değil, belki onun makamına ondan ehak oldukları iddiasıyla- isyana kalkan bir grup, buğât'dan (âsi) sayılır.

İmama, zulmünden dolayı isyan edilmişse, bunlara bâği denmez. İmamın zulmünden vazgeçmesi, onlara adaletli olması gerekir. "Zülme karşı isyan edilmişse, halk, ne isyancıların aleyhine imama yardım etmelidir -zîra bu, zulme yardımcı olmak demektir- ne de isyancılara yardım etmelidir. Şâyet isyanları, kendilerine yapılan zulüm sebebiyle değil de hak ve makam iddiası sebebiyle vâki oldu ise, bunlar buğâtdır (âsidirler). Kıtâle gücü yeten herkes isyancıların bertaraf edilmesi için imama yardım etmesi gerekir. Zîra onlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözü mucibince mel'undurlar:

"Fitne uyumaktadır, Allah, onu uyandırana lânet etsin."

Bâğilik suçunun tam olarak teşekkül edebilmesi için dört şart aranır:

1- Suç ve cürümü işlemekten maksad devletin rejimini veya infaz heyetini azletmek veya itaatten, vergi vermekten kaçmak olmalıdır.

2- İsyancılar müteevvil olmalıdır. Yâni isyâna bir sebep göstermek ve bunda haklı olduklarına bir delil göstermelidirler.

3- Şevket (ve kuvvet) sahibi olmalıdır.

4- Fiilen isyan ve harbe tevessül etmelidir.

Kur'ân-ı Kerim'deki şu âyet, tasvirini yaptığımız bâği fitnesi ile alâkalı görülmüştür: "Eğer mü'minlerden iki zümre birbirleriyle döğüşürlerse, aralarını (bulup) barıştırın. Eğer onlardan biri, diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa siz, o tecavüz edenle Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın"

(Hucurat 9).14

FİTNE-İSYAN:

Yeri gelmişken belirtelim ki, bâzı âlimler, "bâğilerin isyan hareketi" ile "fitne"yi tefrik ederek, fitne ismini sadece dünya saltanatı elde etmek için yapılan kıtâle ıtlak etmişlerdir. Onlara göre, isyan belli ise, buna fitne denmez, âsiye karşı mukatele yapılır ve o, itaate rücû edilinceye kadar peşi bırakılmaz.

Bu söylenen, Cumhur'un görüşüdür." İbnu Hacer, bir başka vesile ile fitnenin tarifini müstakilen ele alarak, fıkhî diyebileceğimiz, daha hususî bir tarif sunar: "Fitneden murad, dünyevî iktidar (mülk) talebindeki ihtilâftan doğan şeydir, öyle ki, bu ihtilâfda kim haklı kim haksız bilinmez."15

13 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/196-197.

14 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/197-198.

15 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/198.

BÂGİLERE KARŞI TAKİP EDİLECEK SİYASET:

Bâğiler isyân hazırlıkları içerisinde iken, fitnelerin önlenmesi gayesiyle hapsedilebilirlerse de fiilen katl ve kıtâle tevessül etmedikleri müddetçe kendilerine taarruz edilmez. Bunların fiil (eylem) hazırlığı yapmaları veya fiile geçmiş bulunmaları karşısında mukabil harekete geçmeden önce, veliyyül emr evvelâ adalet ve itaat dairesine, İslâm cemiyetinin re'yine dönmelerini, isyandan vazgeçmelerini söyler. Kabul ederlerse, zaten fesad önlenmiş olur; etmezlerse fesadlarını önlemek veya ortadan kaldırmak için mücadeleye girişilir.

Bâğilerle yapılan mücadele ve mukatele bir cihaddır. Bazı meselelerde cihad ahkâmı uygulanır.

Mesela bâğiler tarafından öldürülenlere şehid muamelesi yapılır.Ancak bu cihad, müşriklerle yapılan cihaddan bazı noktalarda ayrılır: Kaçıp sığınacak bir dayanaktan (menea) mahrum olan esirler öldürülmez. Keza sığınıp kuvvet vereceği veya kuvvet alacağı bir destekçisi (menea) olmayan firarîler takip edilmez. Kaçmalarıyla fitneleri bitmiş demektir. Esâsen, -bunlar Müslüman olmaları sebebiyle-onlarla savaştan asıl maksad da zâten budur: Fitnelerini ortadan kaldırmak.

Harbe katılmadıkça kadınlar, çocuklar, yaşlılar öldürülmez, bunlar köle de yapılamaz. Pişman ve tevbekâr olanlar öldürülmez. Harb sırasında alınan malları ganimet olmaz, savaş bitince iâde edilir.

Ancak silah ve binek hayvanlarından savaş esnasında istifade edilebilir.

Harp sırasında isyâncılar tarafından telef edilmiş bulunan şeylerin (gerek mal ve gerekse insan) hesabı sorulmaz. Harp hali dışında telef edilenin hesabı, telef edenden sorulur. Ancak bu çeşit cürümler, siyasî değil, âdi cürümler olarak değerlendirilir.16

Bâğilere Söz Hürriyeti:

Devletin müdahalesini gerektiren durumun gerçekleşmesi için, bâğilerin, "fiilen isyan haline geçmesi"

şarttır. Bu safhadan önce müdahale edilmez. Bu hususu Abdülkadir Udeh şöyle ifade eder: "Bâğiler, inandıkları şeye, meşru olan sulh yolu ile davet (duyurma, propaganda etme) hakkına sahiptirler. Yani, onlar şer'î naslar hududunda kalmak şartıyla istediklerini söylemekte hürdürler. Hakkı temsil edenlere (ehl-i adl'e) de bunların fikirlerini reddetmek, bu fikirlerin çürüklüğünü onlara beyân etmek terettüp eder. Bu iki gruptan biri, sözlerinde veya çağrısında şer'î naslardan dışarı çıkarak, onlara tecâvüz vaziyetine geçecek olursa, cürüm işlemiş olur ve cezalandırılır. Ancak bu cürüm, bâği cürmü değil, âdi bir cürüm itibar edilir..."

Nitekim Hz. Ali, hutbe sırasında kendisine itiraz eden Hâricîler'e: "Sizi mescidimizden men etmeyiz, ganimet malından mahrum etmeyiz, siz bize saldırmadıkça biz size harp açmayız" demiş, onları cami ve cemaatten men etmemiştir. Ayrıca Hâricîler fiilî eyleme geçmedikçe, onların üzerine yürümemiştir de. Şöyle ki: Hâricîler Nehrevân'da Hz. Ali'den ayrılıp müstakil bir hizip teşkil ettikleri vakit, Hz. Ali onlara karşı -siz bize saldırmadıkça biz size harp açmayız kaidesince- savaşa tevessül etmemiş, bilakis başlarına bir âmil tayin etmiştir. Hâricîler, bir müddet amile itaat etmişlerse de bilahere onu öldürmüşlerdir. Hz.

Ali, hâdiseyi yine siyasî bir suç olarak değil, âdi bir katl vak'ası olarak değerlendirmek istemiş ve bu maksadla katilin teslimini istemiştir. Onlar buna yanaşmayınca üzerlerine yürümüştür.

Menea yani destek ve kudret sahibi olmaması sebebiyle "siyasî cürüm" sayılmamakla beraber, umumiyetle sapık addedilecek bir fikrin, bâtıl olduğu isbât edilinceye kadar neşir serbestisine güzel bir misâl olarak burada kaydı gereken bir vak'a kendi tarihimizle, Osmanlılar'la alâkalıdır: Kanunî devrinde, 1527 yılında, İstanbul'da Molla Kâbız Efendi adında bir âlim, alenî olarak Hz.

İsâ'nın Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'den üstün olduğunu, İncil'in de Kur'ân'ın fevkinde bulunduğunu iddia eder. Payitahtta büyük bir gürültü vesilesi olan iddiaya padişah alâka gösterir.

Kâbız Efendi, divan'da (perde gerisinde Padişâh olduğu halde) muhâkeme edilir. İlk celsede, görüşlerini âyet ve hadislerde vaz'eden Kâbız Efendi'yi, orada bulunan kazaskerler ilmen ilzam edemeyince "tehevvüre kapılarak" öldürülmesini emrederler. Fakat, Vezir-i Âzam İbrahim Paşa, kazaskerlerin ilmî yetersizliğini anlayarak meclisi tatil eder ve Kâbız Efendi'yi serbest bırakır. (Kendi ifadesiyle: "Kazaskerlerimizin şer' ile def'e kudretleri olmayıp hışm u gazab ile cevap verirler, nice idelum, def-i meclis itdük...)

16 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/198-199.

Müteakip bir celseye İstanbul Müftüsü Kemalpaşazâde çağırılır. Müftünün açıklamaları karşısında ilzam edilen Kâbız Efendi'den fikirlerinden rücu etmesi istenir. Israr edince idam edilir.17

3- YOL KESENLER (KUTTÂU'T-TARİK):

Fıkıh kitaplarında kâtıu'ttarik (cemi olarak kuttâu'ttarik) diye ifade edilen bu grup, sözünü ettiğimiz üç fitne grubunun en mühimmidir. Birçok durumlarda resmen "şehir eşkiyası" tâbirinin kullanılmasına da bakılacak olursa, zamanımızdaki anarşistler, en azından eylemleri itibâriyle, bu gruba benzetilebilirler.

Bu sebeple, yol kesenlerle alâkalı bahsi biraz daha geniş tutmaya çalışacağız.18

Tenkil Âyeti: İnsanların huzurunu bozan eşkiyalarla mücâdelenin ehemmiyetine binâen, onlarla alâkalı gelen âyetin meâlini vererek bu meseleye girmeyi tercih ediyoruz. Zîra, görülecek ki, Kur'ân-ı Kerim de bu suçun ehemmiyetine binâen, meseleye teferruatlı olarak yer vermektedir:

"Allah'a ve Resûlü'ne (mü'minlere) harp açanların, yeryüzünde (yol kesmek suretiyle) fesadçılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut (sağ) elleriyle (sol) ayaklarının çaprazvâri kesilmesi, yahud da (bulundukları) yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyadaki rüsvaylığıdır.

Ahirette ise onlara (başkaca) pek büyük bir azab da vardır. Şu kadar ki, siz kendileri üzerine kâdir olmazdan (kendilerini ele geçirmezden) evvel tevbe eden (muhariblerle yol kesen)ler müstesnâdırlar.

Bilin ki, Allah çok affedici ve çok merhamet sahibidir" (Maide 33-34).

Âlimler tarafından geniş yorumlar yapılmış olan, esas itibâriyle yol kesenlerin kastedildiği kabul edilmekle beraber küfre düşen ve tedhiş yapanların da mevzubahis edildiği âyet-i kerimeden umumiyetle çıkarılan hükümleri burada kaydedeceğiz.19

Muharib (eşkiya): Evvelemirde, dilimize eşkiya olarak çevirdiğimiz, âyette geçen "harp açan" tâbiri üzerinde durulmuş ve bundan maksadın, Müslümanların malına, canına kasteden eşkiyalar yâni yol kesiciler olduğu belirtilmiştir. Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, muharebeyi şöyle tarif eder: "Muhârebe, selb (soyma) kasdıyla silah çekmedir, harp kökünden gelir, bu da "silah çekerek Müslüman üzerinde bulunan şeyi soymak" istemektir.

Bedâyi'de silâh yerine sopa, taş, odun gibi şeyler kullanılmış olsa da fiilin eşkiyâlık sayılacağı belirtilir. Başta İmam Şâfiî olmak üzere birçok âlim, öldürme olmasa bile, silah çekerek mala kasteden kimseler bu şenî fiillerini dağda veya şehirde işleseler bile âyette zikredilen "muhârib (eşkiya)"

sayılacağını kabul etmiştir. Ancak İmam Âzam ve İmam Muhammed, şehir dahilindeki vak'alarda imdat isteme imkânı olduğu için, bunların "eşkiyalık" değil, hırsızlık sınıfına dahil edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

İmam Mâlik, âyette kastedilen muharib'i (eşkiyayı) şöyle tarif eder: "Muharib; yol kesen, nerede olursa olsun insanları korkutup tedhişte bulunan ve yeryüzünde fesad çıkaran kimsedir. Bu fiillerde bulunan birisi, kimseyi öldürmemiş olsa bile muharibtir, yakalandığı takdirde öldürülür, öldürülmemiş ise imam (devlet reisi), öldürmek, asmak, çaprazlama el ve ayak kesmek, nefyetmek (sürmek) cezalarından birini vermekte serbesttir." Yine İmam Mâlik'e göre, tedhiş işini alenî veya gizli yapması arasında fark yoktur. Mal talebiyle korkutmada bulunur, yol keser veya öldürürse, bu insanlarca duyuldu mu âyette zikredilen muharebe vaki olmuştur.

İbnu'l-Arabî'nin beyanına göre, muharibin tecziyesi için illâ da Müslüman malına göz dikmesi aranmaz. (Vatandaş durumunda zımmî) kâfirin malına vâki sataşma da aynı şekilde cezalandırılır.20

Muharib (eşkiya) Hırsızdan Farklıdır: "Yukarıda belirtilen fiil, şehir dışında vaki oldu ise, bunun hırsızlık sayılmayacağı hususunda ittifak vardır. Şehir dahilinde olduğu takdirde İmam Âzam ve Muhammed'e göre, -imdat taleb edileceği için- hırsızlık addedilmesi gerektiği söylenmiştir. Eşkiyanın hırsız sayılıp sayılmaması meselesi tecziye açısından mühimdir. Zîra hırsızın cezası, eşkiyânın cezasına nazaran hafiftir. Nisab miktarı (bir dinarın dörtte biri) mal çalan kimsenin cezâsı, elinin kesilmesinden ibaret olduğu halde, eşkiyanın cezâsı, âyette açıklandığı üzere farklıdır ve çok daha ağırdır.21

17 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/199-200.

18 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/200.

19 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/200-201.

20 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/201.

21 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/201-202.

Muharibin Cezası: Eşkiya (muharib) hırsızlar grubunda mütâlaa edilmeyince, eşkiyalığın cezasının değişik olacağı açıktır. Nitekim açıklamasına çalıştığımız âyette, eşkiyalar için ölüm, asılma, çaprazlama el ve ayak kesilmesi, sürgün zikredilmektedir.

Âlimler bunlardan birinin verilmesi hususunda bâzı farklı yorumlar ileri sürmüştür. Umumiyetle kabul edilen esasa göre, âyet-i kerimede sayılan cezalardan biri, eşkiyaya suçunun nevine göre takdir edilir. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'tan gelen bir rivayete müsteniden başta İmam Şâfiî olmak üzere ekser ulemânın görüşüne göre, cezalar suçlara göre şöyle takdir edilir: 1- Mal almaksızın sadece öldüren, öldürülür.

2- Hem mal alıp hem öldüren, öldürülür ve asılır.

3- Öldürmeksizin sadece mal alan, çaprazlama el ve ayağı kesilir.

4- Sadece korkutma ve tedhişte bulunan, nefyedilir (sürgün cezası verilir).

İmam Âzam öldürme ve çalmayı beraber işleyen kimselere verilecek cezalarda devlet reisini şu üç cezadan birini vermekte muhayyer bırakır:

1- Sadece öldürmek,

2- Önce çaprazlama el ayak kesmek ve sonra öldürmek,

3- Önce öldürmek sonra asmak.

İmam Şâfiî ve Ebu Yusuf'a göre, böyle bir eşkiyanın (yani hem çalan hem öldüren) mutlaka asılması gerekir. Eşkiyanın asılı olarak herkesin göreceği şekilde teşhir edilmesi, bu cezanın verildiğinin herkesçe bilinmesi içindir. Böylece, insanlar benzeri suçu işlemekten zecredilmiş olurlar. Bu cezanın hadd kabul edilerek, maktulun velisi tarafından affedilebilme ihtimali olan kısas cezasının dışında bırakılması da cezanın, halka mâtuf zecr yönünden ehemmiyetini ifade eder.

Yol kesen eşkiyaya verilen ölüm cezası hakkında Abdülkadir Udeh şu açıklamayı yapar: "Bu ceza, insan tabiatıyla alâkalı bir bilgi üzerine mebnidir. Zîra, katili öldürmeye sevkeden şey, başkasını öldürerek, kendisi hayatta kalmayı tercih ettiren bir duygudur. Öyle ise, eğer başkasını öldüreceği sırada, kendisinin de aynı şekilde öldürüleceğini bilirse ekseriyetle öldürme işinden vazgeçer. İşte şeriat öldürmeye karşı ceza olarak, öldürülmeyi takdir etmekle, öldürmeye sevkeden subjektif amilleri, yine subjektif (ruhî) olan âmillerle bertaraf etmiş oluyor.22

Nefiyden Maksad: Dilimizde sürmek, sürgüne göndermek olarak ifade edilen nefyetmek'ten Kur'ân-ı Kerim'in muradı hususunda da değişik yorumlar olmuştur. İmam Şâfiî'ye göre, yakalanamayan eşkiyanın ebediyen takibata tutulmasıdır. Kanun kaçağı olarak, yakalanma korkusu ile diyar diyar dolaşmak durumunda olan eşkiya sürgün demektir. Yakalanınca âyette zikedilen cezâlardan uygun olanı uygulanır.

Ebû Hanife'ye göre, bundan maksad hapsetmektir. Bir mekâna tıkılan kimse, her çeşit dünyevî lezâizden mahrum kalacağından bir nevi "arzdan sürülmüş" durumundadır.

İbnu'l-Arabî de nefiyden hapsetmeyi anlar ve bir yerden bir başka yere sürmenin ceza sayılmaması gerektiğini iddia eder.

Bâzı âlimler, mal ve cana kasdetmeyen tedhiş hareketlerinin şöhret için yapılmış olabileceğini belirterek, sürgün edilmek suretiyle tedhişçinin humûle yani adı ve sanının bilinmezliğine mahkum edilmiş olacağını, kimsenin kendisinden bahsetmemesine vesile olacağını, böylece arzusunun zıddıyla cezalandırılmış olacağını söylerler.23

Mağlubiyetten Önce Tevbe: Kur'ân-ı Kerim'de yol kesen eşkiyalara (muhariblere) verilecek cezâlarla alâkalı pasajın sonunda yapılan istisna, yani "...Siz kendilerine kâdir olmazdan (kendilerini ele geçirmezden) evvel tevbe eden (muhariblerle yol kesen)ler müstesnadırlar, bilin ki, Allah çok affedici ve çok merhamet sahibidir" (Maide 34) âyeti, tevbekâr olan ve mukavemeti terk ederek teslim olan asilerin ceza dışı tutulmalarını gerektirmiştir. Hatta, "evvelce yapmış oldukları cerhden, katilden, ahz-ı maldan dolayı hukuk-u umumiye nâmına mes'ûl olmazlar. Bâzı fakihler, tevbelerin şâyan görülebilmesi için yolculardan almış oldukları malları da -mevcut ise aynen, değilse bedelen-sahiplerine iade etmeleri gerektiğini, aksi taktirde haklarındaki hadd cezasının sâkıt olmayacağını ileri sürmüşlerse de, râcih görüş sâkıt olacağına kaail olan görüştür.24

22 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/202-203.

23 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/203.

24 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/203.

TEVBEKÂR BİR EŞKİYA:

Taberî'nin bu mevzu ile alâkalı olarak kaydettiği bir rivayeti buraya aynen alıyoruz. Bu misal bize, bu durumlarda affedilme ümidinin, nefsine uyarak hâdiseye sürüklenen bir çok şahısların belli bir andan sonra, fesad ve tahribatlarını daha ileri götürmelerini önleyeceğini göstermektedir. Hatta, âyet-i kerimeden, eşkiyaların bir müddet sonra pişmanlık psikolojisine düşeceklerini, af ümidinin, bu hâlet-i ruhiyede olan kimseleri ıslâh-ı nefs etmeye sevkedeceğini istidlâl edebiliriz:

"Ali el-Esedî (adında bir şahıs) eşkiyalık yaparak yol emniyetini bozdu. Bir kısım can ve mala kasdetti. Gerek imamlar ve gerekse halk onun peşine düştü, fakat ele geçiremediler. Bilahere tevbekâr olarak kendiliğinden geldi. Onun bu gelişi şöyle olmuştu: "Bu adam birisinin şu âyeti okuduğunu işitmişti: "(Ey Muhammed, insanlara) de ki: "Ey kendilerinin aleyhinde (günahda) haddi aşanlar.

Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü, Allah bütün günahları affedicidir, şüphesiz ki O, çok affedici, çok merhamet sahibidir" (Zümer 53). Bu âyeti durup dinledikten sonra: "Ey Allah'ın kulu, bunu bir kere daha oku" dedi. Adam ona bir kere daha okudu. Eşkiya Ali bunun üzerine kılıcını kınına koydu, eşkiyâlıktan nâdim olarak alaca karanlıkta Medine'ye geldi. Önce bir gusül yaptıktan sonra doğru Mescid-i Nebevî'ye gitti. Sabah namazını kıldı ve Ebû Hüreyre'nin yanına, diğerleri gibi oturdu. Ortalık ağarınca halk bunu tanıdı ve üzerine yürüdü. Adamcağız: "Hayır bana dokunmaya hakkınız yok, siz bana galebe çalmadan ben kendiliğimden tevbekâr olarak geldim" dedi. Duruma müdahale eden Ebû Hüreyre de onu te'yiden: "Doğru söylüyor, dokunmayın" dedi ve elinden tutarak Mervân İbnu'l-Hakem'e götürdü. Mervân, bu sırada halife olan Hz. Muâviye'nin Medine valisi idi.

Ebû Hüreyre ona: "İşte (şu meşhur eşkiya) Ali, tevbekâr olarak geldi, ancak ona bir şey yapma hakkınız yok, öldüremezsiniz de" dedi. Vali, bütün yaptıklarını affederek onu serbest bıraktı."

Rivâyetin devamında bu tevbekâr Ali'nin deniz savaşına katıldığı, Bizans gemisine geçerek onlarla savaştığı, bu meyanda bir gemiyi batırıp, içindekilerle sulara gömülüp şehid olduğu belirtilir.

Fıkıh kitaplarında da misal olarak Hâris İbnu Zeyd zikredilir. Bu da tevbekâr bir eşkiyadır. Hz. Ali Basra'daki valisine onun hakkında şunu yazar: "Hâris İbnu Zeyd yol kesicilerden idi, tevbe ederek ondan vazgeçmiştir. Artık ona hayırdan başka suretle târiz edilmeyecektir."25

YOL EMNİYETİ VE MEDENİYET:

Daha önce belirttiğimiz üzere, dinin içtimâî hayatta gerçekleştirmek istediği gaye emniyet, nizam ve huzurdur. Bu sebeple en ağır cezaların içtimâî emniyeti ihlâl eden katil, hırsız, eşkiya gibi mücrimlere verildiğini ve bunlar arasında bilhassa yolkesenlere (eşkiya) hepsinden ağır cezalar takdir edildiğini gördük. Hattâ Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Adiyy İbni Hâtim'e irad ettiği âtideki sözlerini nazar-ı dikkate alacak olursak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yol emniyetini, ber devletin kudretini ve raiyyetine sağlayacağı maddî ve mânevî refâhı ifadede bir gösterge, bir mihenk yaptığı sonucunu çıkarabiliriz.

Sehâvetiyle meşhur olan Hâtim-i Tâî'nin oğlu Adiyy, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Müslümanlık hakkında bir kısım tereddütleri olan biri idi. Kızkardeşinin teşvikleriyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görmek üzere Medine'ye gelir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) evindeki tek minderini Adiyy'in altına serecek kadar -Tayy kabilesinin ona gösterdiği hürmete muvafık şekilde- alâka göstererek davranışlarıyla gönlünü bir hayli fethettikten sonra, şu hitâbede bulunur:

"Ey Adiyy! Senin bu dine girmene mâni olan şey, onlarda gördüğün fakirlik ise Allah'a yemin ederim ki, kısa zaman sonra mal (ve dünyalık) aralarında öyle artacak ki, ondan alacak kimse bulunmayacak.

İslâm'a girmendeki tereddüdün Müslümanların sayıca az, düşmanlarının adetçe çokluğu ise, Allah'a kasem ederim ki, pek yakında Kadisiye şeh-rinden devesiyle kalkan bir kadının, tek başına hiç bir korku duymadan mekke'ye gelip şu Beyt'i ziyaret ettiğini işiteceksin. Yok eğer, tereddüdün mülk ve saltanatı başkalarının elinde görmenden ileri geliyorsa Allah'a yemin ediyorum, pek yakında Babil diyarının beyaz saraylarının Müslümanlarca fethedildiğini duyacaksın."

Değil yol kesenleri, herhangi bir sebeple "Müslümanları, yollarında rahatsız edenleri" lânetleyecek, yoldan gelip geçenleri rahatsız eden bir ağaç dalını atan adamın cennetlik olduğunu müjdeleyecek 25 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/203-204.

kadar yola ehemmiyet veren Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ümmeti, müteakip devirlerde yol işlerine ayrı bir ehemmiyet verirler.

Bu cümleden olarak daha ikinci halife Hz.Ömer tarafından Mekke-

Medine yolunun ele alınıp belli mesafelerde kuyular kazdırılarak konak ve dinlenme yerlerinin yaptırıldığı, Emevîler devrinde yollara, yürünen mesafeleri tesbit maksadıyla bugünkü kilometre levhaları gibi, her üç bin zira' mesâfeye "mil"

denen bir mesâfe "bina"sının yapılarak üzerine uzaklığı yazmaya varacak derecede yol işlerine gittikçe artan bir ihtimâm ve alâkanın verildiği görülmektedir. Yol emniyetinin devletin kudret ve milletin huzurunun bir miyarı olduğuna dair görüşümüzü te'yid eden Makrîzî'nin bir açıklamasına göre, "166 yılında Halife Mehdi tarafından Mekke, Medine, Yemen arasına deve ve katırların kullanıldığı posta teşkilatı kurduğunu... Şam yollarının çok bakımlı olup, konak yerlerinde yiyecek, içecek, yem nevinden yolcunun muhtaç olacağı her çeşit ihtiyacın karşılandığını, Kahire'den kalkan bir kadının yanına azık vs. almaksızın Şam'a yaya ve atlı gidebilecek kadar emniyet hâkim olduğunu, bu durumun 803 yılında Timur işgali vaki oluncaya kadar devam ettiğini" öğrenmekteyiz.

Devrimiz Türkiyesinde yol emniyetini bozan vak'aların kesafetinin devlet otoritesinin ağırlığıyla ters orantılı olarak artan bir seyir tâkip etmesi de medenî durumla yol emniyetinin sıkı irtibâtını te'yid eden bir delil olarak hatırlatmaya değer.26

CEZA VE AF

Tevbekâr yolkesenler (muharib) hakkında İslâm'ın getirdiği af müessesesine temas ettikten sonra, yanlış anlamaya meydan vermemek için kısa bir açıklamada bulunmak faydalı olacaktır. Zîra, İslâmiyet yukarıda belirtildiği üzere, bir taraftan muhâriblere ait suçlara nazaran daha ağır cezalar takdir ederken diğer taraftan âdi suçlara af bile tanımazken, tevbekâr olan muharibe af imkânı getirmesi tecziye mevzuundaki ana prensibe ve hâkim espriye ters düştüğü neticesi çıkarılabilir. Ancak meselenin üzerinde biraz durunca bunun böyle olmadığı, ortada tenâkuzun mevzubahis olamayacağı anlaşılır. Bu hususu Abdulkadir Udeh'in tahlillerinden telhisen sunacağımız bâzı iktibaslarla göstermeye çalışacağız.27

a. Cezadan Maksad: Her şeyden önce, fukâhaya göre, ceza vermekten maksad "beşerin halini ıslah ve insanları fenalıklara karşı korumaktır." Hadd cezaları için de bunlara yakın üç gâye zikredilmiştir:

"Emniyetin muhafazası, nizamın tesbiti, ahlâkın korunması."

Bu sebeple her bir cezadan başlıca iki gaye güdülür:

1- Mücrimin te'dibi,

2- Diğer insanların zecri (yani aynı cürmü işlemekten caydırılması, ürkütülmesi ve korkutulması.) Bu gâye ile, insanların hakkına temâs eden cürümlerin cezalarına caydırıcılık (zecr) yönünden bilhassa ehemmiyet verilmiştir. "İslâm dini hadd ile alâkalı cürümlerde, cemiyeti cürümden korumaya yönelmiş, mücrimin durumunu tamâmen ihmâl etmiştir. Bundandır ki, cezada şiddetli davranır ve cezaları sınırlayarak, ne kadıya, ne de veliyyül emre ceza üzerinde (azaltma, çoğaltma, değiştirme gibi) hiç bir selâhiyet tanımaz.

Hadd cezalarında şiddetli davranmasının sebebine gelince bu cürümler ağır sınıfa girmeleri sebebiyle bunlarda gevşeklik, kesinlikle ahlâkın bozulmasına, cemiyetin fesâda, nizâmın kargaşaya düşmesine ve cürümlerin artmasına sebep olur. Bunlarda şiddet göstermekle ahlâkın devamı, emniyet ve nizamın muhafazası, bir başka tâbirle cemiyetin maslahatı düşünülmüştür."28

b. Mücrimin Psikolojisi: "Mücrimi öldürmeye ve yaralamaya iten âmil, umumiyetle, beka kaygusu ve galebe çalma sevgisidir. Öyle ise, mücrim bilirse ki, öldürdüğü avından sonra, kendisine hayatta kalma hakkı tanınmayacaktır, o zaman, avını hayatta bırakmak suretiyle kendine hayat imkânı tanır. Eğer bilirse ki, bugün birine galebe çaldığı takdirde, yarın mutlaka kendisi mağlub edilecektir, bir suç işleyerek avına galebe çalmadan vazgeçer."

Kısacası cezadan maksad, evleviyetle âlemin nizâmını te'min olunca tecziye işinin şu vasıfları taşıması gerekir:

26 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/204-206.

27 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/206.

28 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/206-207.

1- Ceza, mücrimi te'dib edici olduğu gibi, başkalarını da cürüm işlemekten men edici mâhiyette olmalıdır. Nitekim bâzı fakihler cezayı "fiilden önce men edici, fiilden sonra da zecredici" olarak tavsif etmiştir.

2- Cezanın sınırı cemaatin ihtiyaç ve maslahatına bağlıdır. Eğer cemaatin menfaati, cezada şiddeti gerektiriyorsa ceza şiddetli, tahfifi gerektiriyorsa ceza hafif olur. Cemaatin ihtiyacından fazla veya az ceza vermek doğru değildir.

3- Mücrimin şerrinden cemaati korumak için onun cemaatten çıkarılması veya hapsedilmesi gerekiyorsa onun öldürülmesi veya hapsedilmesi şarttır.

4- Ferdin ıslâhı ve cemaatin himâyesine götüren her ceza meşru bir cezadır, bu mevzuda muayyen bâzı cezalarla yetinip onlar dışına çıkmamak doğru değildir.

5- Mücrimi te'dibten maksad, ondan intikam almak değildir.29

c. Affın Hikmeti: Cezanın asıl hedefi, intikam almak olmayıp cemiyetin nizamını sağlamak, anarşiyi önlemek olunca, bu hedefe afla varmanın imkânı halinde, İslâmiyet onu da tecviz etmiştir. Yol kesme fazihasına teşebbüs ettikten sonra pişmanlık duyanları kurtarmak hikmetinden başka, "emsalleri tevbekâr olarak ıslâh-ı hâl kesbetmelerine sâik olmak" hikmeti de mevcut olan bu afla, yukarıda verdiğimiz Ali el-Esedî misalinde olduğu gibi, bir kısım kaabileyetlerin cemiyete kazandırılması ve ceza korkusuyla işleyeceği müteakip zararlardan cemiyeti korumak da şâri tarafından nazar-ı dikkate alınmış olmalıdır. 30

İKİNCİ BÂB - ZİNÂ HADDİ

Bu bâbda iki fasıl mevcuttur:

*

BİRİNCİ FASIL

ZİNA HADDİYLE İLGİLİ HÜKÜMLER

*

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER (aleyhissalâtu vesselâm)'İN

HADD TATBİK ETTİGİ KİMSELER

BİRİNCİ FASIL

ZİNÂ HADDİYLE İLGİLİ HÜKÜMLER

ZİNÂ NEDİR?

Dinin meşrû kabul ettiği bir akde dayanmaksızın irâde ve ihtiyar ile yapılan haram bir mücâmâttır, yani çiftleşme. Bu cürmü işleyen erkeğe zâni, kadına da zâniye denir. Zinâ cürmünü kendi ihtiyar ve irâdesiyle yapmayan erkeğe fakihler, mezniyyün bih, kadına da mezniye veya mezniyyün bihâ demişlerdir.

Bir zinâ cürmünün haddi gerektirmes için, bazı şartlar aranır. Buna göre fiil:

* Dar-ı İslâm'da cereyan etmelidir.

* Fâil, mükellef (yani hukukî ehliyete sahip) olmalıdır.

* Mef'ûl, hâl-i hazırda veya daha önce müştehat[31] bulunan berhayat bir kadın olmalıdır.

* Bu kadın erkeğin cariyesi veya nikahlısı olmadığı gibi, arada kölelik ve nikahlılık ihtimali de bulunmamalıdır.

* Zinâ fiili şeriatın şart kıldığı bürhanlarla sübût bulmalı, kesinlik kazanmalıdır.

Bu sayılan şartlardan biri eksik olursa zinâ cürmü kesinlik kazanmaz, dolayısıyla hadd-i zinâ tatbik edilmez.

Bu şartların içtimâî olması sebebiyle erkek hakkında kesinlik kazanan hadd-i zinâ, nefsini rıza ile teslim eden kadına da tatbik edilir.

Mükellef olmayan bir kimse, bir kadınla gayr-ı meşrû surette

---

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/207.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/207.

[31] Müştehat : Kendisine şehvet duyulan demektir. Yani erkeklerde cinsî, şehvanî duyguları tahrik edecek halde olan kız ve kadın demektir.

mukârenette bulunacak olsa, ona hadd-i zinâ tatbik edilmez. Keza erkek ve kadın mükreh olarak yani zor altında mücâmaat edecek olsa onlara da hadd tatbik edilmez. Her ikisi de mükellef olduğu halde, biri mükreh diğeri muhtar olarak mücâmaatta bulunsalar mükreh olana hadd tatbik edilmez.32

Hadd-i Zinâ: Bu, yukarıda belirtilen şartların tahakkuk etmesiyle kesinlik kazanan zinâ cürmü sebebiyle bunu irtikab eden şahsa terettüp eden ukûbettir. Bu ukûbet (ceza) iki şekilde tecellî eder: 1- Recm (taşlayarak öldürme)

2- Celde (usul-ü dairesinde dayak).

Recm cezası muhsan ve muhsane olanlara tatbik edilir.

Şu yedi vasfı bulunan kimse muhsandır: Akıl, bülûğ, hürriyet, İslâm, sahih bir nikâhla evlenmiş

olmak, zevcesinin de bu vasıfları taşıması, bu vasıfları taşıdıktan sonra aralarında mukârenetin vukû bulması.

Öyle ise mesela evlilik muamelelerini eksiksiz tamamlayan bir kimse henüz gerdek yapmamışsa muhsan değildir. Sözgelimi, böyle birisi zevcesi ile gerdekten önce, zinâ cürmünü işlese kendisine recm tatbik edilmez. Diğer şartlar da böyle. Bir tanesinin eksik olması, kişiden muhsan vasfını kaldırır, recm tatbikini düşürür. Gerdeğe girer, fakat sonra "temas olmadı" diye iddia ederse, hükümde ihtilaf edilmiştir. İbnu'l-Münzir, fâsid nikâh ve şüphe durumunda kişinin muhsan sayılmayacağında ulemânın icma ettiğini söyler.33

Mücâmaat (birleşme): Fakihler, cinsî mukârenete "zinâ" diyebilmek için erkekle kadın arasındaki birleşmede bazı vasıflar aramışlardır. Bu noktayı da gözönüne alınca, zinâ şöyle tavsif edilmiştir: Mükellef ve Müslüman bir kimsenin, nikâh veya kölelik sebeplerinden biriyle mukârenete şer'an mezun olmayan bir insana ön veya arka cihetinden bilâ şüphe taammüden vatiyde bulunmasıdır. İşte bu fiil haddi gerekli kılar.

Vatiy, haşefenin -haşefe mevcut değilse o miktarın- ön veya arka uzuvdan birinde tegayyüb etmesidir.34 Vatiy, bazan, haşefenin haşefeye duhûlü (girmesi) şeklinde de tarif edilmiştir. Fakihler, duhûl sırasında, lezzete mâni olmayacak hafif bir hâil (perde) bulunsa da buna vatiy demişlerdir. Keza, bu duhûlün zinâyı müstelzim vatiy sayılması için inzal vukûunu, meni gelmesini şart koşmamışlardır.

Bu tarife göre, haşefenin duhûlü vukua gelmeyen mukârenetler vatiy sayılmaz. Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu'nda şu açıklama sunulur: "Müsâhaka: Tenâsül uzuvlarının biribirine temas ettirilmesi, aralarında nikâh veya mülk-i rakabe ile câriyelik bulunmayan kimseler hakkında haramdır. Maahâzâ bu, zinâ değildir. Çünkü bunda îlâc (idhâl) yoktur. Bunu irtikab eden kadınlar veya erkekler hâkimin içtihâdına göre te'dib edilirler. Nefsini sabiye veya behîmeye teslim eden bir kadın da bu te'dibe müstahak olur. Bu faziha, ya mükellef şahsın ikrarıyla veya iki adlin şehâdetiyle sabit olur."35

ضَ□ □

□ ر

رَ

□ مُش

ثْ

عِ

مَس :لاق امُ

هْ

نَ

ش ُه

ضَ ِللاّ َ

ر سابش نبا نش ـ1□

اده #

مَحُ

□ م

ثَ

عَ

ب لاعَ

ت َه

□□ للّا

: [إن

□

لوُ

قَ

يَ

□ و

بُطْخَ

□ ي

هْ

نَش ُه

للّا

□

هْ

يَ

□ لَش

لَ

زْ

نأ أً

مِ

□ م

ناَ

كَ

□□ ف

باَ

تِ

□ ك

□ لا

هْ

يَ

□ لَش

لَ

زْ

نأَ

□□ و

هق

□ ح□

لاِ

ب

ه□ #

□ للّا لوسر

مَلَ

رَ

و ،اَ

هاَ

نْ

يَشَ

وَ

و اَ

هاَ

نأَ

رًَق

ف ،مْلَّرلا َةًَيآ

□

لوقَ

ي □

نأ □

نَ

مز ِساًَنلاِب □

لاَ

ط □

نإ رْ

خأَ

و □□

هَ

دْ

عَ

ب اَ

نْ

مَلَ

رو

□

كْ

رَ

تِ

ب اوٌ

لِ

ضَ

يَ

ف لاَ

ع

□

ت ِه

للّا ِباَتِ

□ ك ف

مْ

لَّ

□ رلا

دِلَ

ن اَ

□ م

لئاَ

ق

□ ف

مْ

لَّ

رلا □□

نإف □□

هِ

باَ

تِ

ك ف لاعَ

ت ُه

للّا اَ

ه □

لَ

زْ

نأ □

ةَضيِرَف

□

لاَلِهرلا َنِم َنَصْحأ اَذإ نَز ْنَ

م لَش □□

قَح ِه

للّا ِباَتِ

ك

□ه

للّاَ

و ٌفاَ

رِ

ثْ

□ شا ِوأ ،ٌلْمَح

ناَ

□ ك

□□ وأ

ةَ

□ نِهيَب

لا ِتَ

ماَ

□ ق

ءاَسِ

ه

نلاَ

و

32 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/209.

33 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/210.

34 **Haşefe:** Erkeklerde cinsi organın baş kısmıdır. Sünnet olmazdan önce, kabukla örtülüdür. Bu sebeple sünnet mahallinden önceki uç kısım olarak ifâde edilir. Keza kadın uzvunun uç kısmına da haşefe denmiştir.

35 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/210-211.

لاعَ

ت ِه

للّا ِباَتِ

□ ك ف

داَ

ز :

□سأًنلا □

لوُ

قَ

ي □

نأ □□

و □

ل

. اَ]. ةتسلا هلرخأ

هُ

ثْ

بَ

تَ

ك □

ل

1. (1589)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i hutbe verirken dinledim. Şöyle demişti:

"Allah Teâla hazretleri Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i hak (din ile) gönderdi ve O'na Kitab'ı indirdi. Bu indirilenler arasında recm âyeti de vardı! Biz bu âyeti okuduk ve ezberledik. Ayrıca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zinâ yapana recm cezasını tatbik etti, ondan sonra da biz tatbik ettik. Ben şu endişeyi taşıyorum: Aradan uzun zaman geçince, bazıları çıkıp: "Biz Kitabullah'da recm cezasını görmüyoruz (deyip inkâra sapabilecek ve) Allah'ın kitabında indirdiği bir farzı terkederek dalâlete düşebilecektir. Bilesiniz, recm, kadın ve erkekten muhsan olanların zinâları, -delil veya hamilelik veya itiraf yoluyla- sübût bulduğu takdirde, onlara tatbik edilmesi gereken Kitabullah'da mevcut bir haktır. Allah'a kasemle söylüyorum, eğer insanlar: "Ömer Allah Teâla' nın kitabına ilâvede bulundu" demeyecek olsalar, recm âyetini (Kitabullah'a) yazardım." [Buhârî, Hudud 31, 30, Mezâlim 19, Menâkibu'l-Ensar 46, Megâzî 21, İ'tisâm 16; Müslim, Hudud 15, (1691); Muvatta, Hudud 8, 10, (, 823, 824); Tirmizî, Hudud 7, (1431); Ebu Dâvud, Hudud 23, (4418).] 36

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hadis kaynaklarında farklı vecihlerle rivayet edilmiştir. Muvatta'nın bir rivayeti daha açıktır:

"Hz. Ömer (radıyallahu anh) haccdan çıkınca Medine'ye geldi. (Orada halka hitaben şunları söyledi:

"Ey insanlar! Sizlere bir kısım sünnetler ve farzlar teşrî edildi. Size çok açık bir din bırakıldı. Recm âyeti hususunda kendinizi sakın tehlikeye atmayın. İçinizden biri: "Biz Allah'ın kitabında iki haddi37

bulamıyoruz" diyebilir. Şurası muhakkak ki Resûlullah da, biz de (zinâ edenlere) recm uyguladık.

Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, insanlar "Ömer Kitabullah'a (onda olmayan şeyi) ilavede bulundu"demiyecek olsalar, (Kur'ân'ın sonuna) şu âyeti elimle yazardım: □

خيَّرلَ

ا

□

ةَّ

تَ

ب □

لَ

ا أ

مُ

ه وُ

مُلْ

راَ

ف اَ

يَ

نَ

ز اَ

ذِإ

ةَخْ

يَّرلاَ

"Yaşlı bir erkek ve yaşlıو

bir kadın zinâ edecek olurlarsa onları mutlaka recmedin."

İmam Mâlik, burada geçen yaşlı erkek ve yaşlı kadın tâbirlerini "dul erkek", "dul kadın" diye açıklar.

Parantez içindeki ziyadeler başka rivayetlerden alınarak dercedilmiştir.

Nesâî'de Übey İbnu Ka'b'dan kaydedilen rivayette recm âyetinin Ahzâb sûresinde gelmiş olduğu belirtilir.

2- Neshle ilgili bahislerde geçtiği üzere, recm âyeti tilâveti mensuh, hükmü bâki âyetlerdendir. 947

numaralı hadiste de geçti.

3- İbnu Hacer: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in korktuğu husus vukua gelmiştir. Zîra Haricîlerin büyük çoğunluğu ile bir kısım Mu'tezile, recmi inkar ettiler" der.

4- Recm cezası Hz. Peygamber tarafından erkek olan Mâîz İbnu Mâlik el-Eslemî (radıyallahu anh)'ye tatbik edilmiştir. Mâiz, bizzat gelerek, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e zinâ yaptığını itiraf etmiştir. Resûlullah, onu üç sefer reddeder. Mâiz dördüncü sefer müracaat ederek zinâ yaptığını beyan edince, yakınlarına: "Bunun aklında bir eksiklik var mıydı?" diye sorar. "Yoktu!" cevabını alınca recmedilmesini emreder ve recmedilir

Kadın olarak da Gâmidiyye (radıyallahu anhâ) recmedilmiştir. Bu da kendisi gelip Hz. Peygamber'e

"Ey Allah'ın Resûlü, beni temizle!" diye itirafta bulunmuş, Resûlullah onu: "Git!" diye geri çevirmiş, ancak o, ertesi günü tekrar gelip hâmile olduğunu da belirtmiştir. Resûlullah çocuğunu doğurmasını söylemiş, doğumdan sonra gelince "sütten kesilinceye kadar" mühlet vermiş, çocuk sütten kesilince tekrar gelen kadının recmedilmesini emretmiştir.

Gâmidiyye ile ilgili rivayette Hâlid İbnu Velid'in attığı taşın kadında açtığı yaradan yüzüne kan sıçrayınca, Halid (radıyallahu anh) kadına küfreder. Ancak Hz. Peygamber müdahele ederek: 36 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/211.

37 İki hadden maksad celde ve recmdir. Kur'ân'da celde zikredilir, recm zikredilmez. Celde evlenmemiş zânilere tatbik edilendayak cezasıdır.

"- Yapma! Ruhumu kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, o öyle bir tevbede bulundu ki, öylesini alışveriş sahtekârları yapsaydı affa uğrarlardı" buyurur. Kadının cenaze namazını kıldırır ve defnedilir.

Keza, Yahudilerin mürâcaatı üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zinâ yapan bir Yahudi çiftine de recm tatbik eder. Bunun tafsilatı 947. hadiste geçti.

5- Şarihler, "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in: "İnsanlar: "Ömer Allah'ın Kitabına ilavede bulundu"

demeyecek olsalar, recm âyetini Kur'ân' ın sonuna yazardım" demesini, mübalağaya ve recmi tatbik etmeye teşvike hamlederler. "Zîra, derler, âyetin lafzı neshedilse de mânası bakidir. Hz. Ömer gibi, fıkhı, ilmi yüce bir şahsiyetin lafzı neshedilen bir âyeti, Kur'ân-ı Kerim'e yazmaya kalkması düşünülemez."

Kur'ân-ı Kerim, Ashab'ın huzurunda, bugünkü haliyle ihtilafsız olarak cem'edilmiştir. Recm âyetinin Kur'ân-ı Kerim'e lafzen girmeyeceği hususunda icma vardır. Resûlullah'a gelen vahiylerden bir kısmının lafzen, bir kısmının hükmen, bir kısmının hem lafzen ve hem de hükmen neshedildiği Ashab'ca bilinen bir husustur. Bu durumu açıklayan rivayetler gelmiş, ulema bunların değerlendirmesini yapmıştır. Daha önceki bahislerde, Resûlullah'ın her Ramazan ayında, o zamana kadar inmiş olan âyetleri önce Cebrâil (aleyhisselam)'e, sonra da halka okuyarak "arza" yaptığını, Cebrâil'e okuyarak hatası, yanlışı varsa tashih ettirdiğini, halka okumakla da onların hatalarını düzelttiğini, işte bu arzalarda, lafzı neshedilen vahiylerin de Kur'ân-ı Kerim'den çıkarıldığını belirtmiştik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ömrünün son Ramazan'ında arzayı iki sefer yapmıştır.

Buna arza-i âhire denir.

6- Zinâ eden kadın ve erkek muhsan olduğu takdirde recm edilirler. Zinâ, itiraf veya beyyine ile sâbit olur.

İtiraf : Kişinin zinâ yaptığını kadıya gelip beyan etmesidir.

Beyyine: Şehâdeti makbul dört erkeğin veya sekiz kadının zinâya şahidlik yapmasıdır. Şahidlerin sayısı bu rakamdan aşağı düşerse zinâ suçu sübût bulmaz. Âlimler bu hususlarda ittifak ederler. Ancak itirafın sayısı ve şahidlerin sıfatları gibi bazı teferruatta ihtilâf vaki olmuştur. Sözgelimi Hanefîlerle Hanbelîler itirafın dört ayrı mecliste vaki olmasını şart koşarlar. İmam Mâlik ve Şâfiî'ye göre, kişinin zinâ yaptığını bir kere ikrar etmesi kâfidir, suç sübût bulur.

7- Gebelik zinâya delil olur mu? Bu husus ihtilaflıdır. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e göre, gebelik zinâya delildir, recme sebep olur. İmam Mâlik ve ashâbı da aynı kanaattedirler: "Kocası veya efendisi bilinmeyen bir kadın gebe olur ve zinâya icbar edildiği de bilinmezse, recmi gerekir. Ancak yabancı ise ve çocuğun kocasından veya efendisinden olduğunu söylerse beyanına itibar edilir" demişlerdir.

İmam Âzam, Şâfiî ve ulemânın cumhuruna göre, gebelik mutlak surette zinâya delil olmaz. Bu hususta, kadının kocası veya efendisi olmuş olmamış, kadın yerli veya yabancı olmuş, zinâya mecbur edildiğini söylemiş, söylememiş hüküm aynıdır. Beyyine olmadıkça veya itirafta bulunmadıkça recmedilemez. Zîra şer'î hadler şüphe ile ortadan kalkar ve sâkıt olur.

Haddle ilgili teferruat müteakip hadislerde gelecek.38

ه□

□ للّا

لاق] :لاق امُ

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر سابش نبا نشو ـ2□

لإ □

ةي ا

Œ .

□

مُ

كِ

ئاَسِ

ن □

نِ

م □

ةَرِحاَ

ف □

لا □

نيِ

تأَ

ي □

ت □□

لاَ

و : لاعَ

ت

اَ

مُ

هَ

عَ

□□ مَل

مُ

□□ ث

أْة

رَ

□ ملا

دْ

عَ

□ ب

لُّ

□ رلا

رَ

كَ

ذَ

: ف ، بَس

□

هِ

لْ

وَ

ق

كِ□

لذ ُه

للّا □

خسَ

نَ

ف ،ية ا

Œ □□

مُ

كْ

نِ

م اَ

هِ

ناَ

يِ

تأَ

يِناَ

ذَّ

للاَ

و :

□

لاَ

قف

□

دِحاَ

و او

□

دِ

لْ

لاَ

ف □

نَّأ

زلاَ

و ةَ

يِ

نَّأ

زلا :

□

لاَ

قف □□

دْ

لَللا □

ةيآب

□□ةَ ُرلَّمْ ِف رلا روُنلا

يآ □

ت □

لَ

زَ

ن □□

م

□

ث .

□

ةَ

دْ

لَل □

ةَ

ئاِ

م اَ

مُ

هْ

نِ

م

ةَ□

وَِه

تلا نِ

م ِمْلَّرلا ُةَ

يآ □

هْ

تَ

عَ

فَ

ر □□

مُ

ث ،رْكِبْ

لِ

 ل لوا

ناكف

ةئام :هلوق لإ دواد وبأ هلرخأ .[اَ

هِ

 ب

مْ

  كُحلا

قَ

بَ

و

 نيزر هيقاب جرخأو .

ةدلل

---

38 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/212-214.

2. (1590)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'inde:

"Kadınlarınızdan fuhşu irtikâb edenlere karşı içinizden dört şahid getirin. Eğer şehâdet ederlerse -

onları ölüm alıp götürünceye, yahud Allah onlara bir yol açıncaya kadar- kendilerini evlerde alıkoyun (insanlarla ihtilattan menedin)" buyurdu. (Nisa 15). Cenab-ı Hakk, bu âyette (zinâ meselesinde) önce kadını zikrettikten sonra, erkeği kadınla birlikte ele alarak şöyle demiştir: "Sizlerden fuhşu irtikab edenlerin her ikisini de (kınayarak) eziyete koşun. Eğer tevbe edip (nefislerini) ıslah ederlerse artık onlara (eziyetten) vazgeçin. Çünkü Allah tevbeleri çok kabul eden, en çok esirgeyendir" (Nisa 16).

Cenab-ı Hakk bu âyeti, celde âyetiyle neshederek şöyle buyurdu: "Zinâ eden kadınla zinâ eden erkekten her birine yüzer deynek vurun. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız bunlara, Allah'ın dinini tatbik hususunda, acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir zümre de bunların azabına (bu cezalarına) şahid olsun" (Nur 2). Sonra Nur sûresinde recm âyeti nâzil oldu. Önceki (celdeyi emreden) vahiy bekâr (zâni) içindi. Sonra recm âyeti tilâvetten kaldırıldı, ancak hükmü bâki kaldı." [Ebu Dâvud, Hudud 23, (4413). Bu rivayetin "...yüzer deynek vurun" ibaresine kadar olan kısım Ebu Dâvud'a aittir, mütebakisini Rezîn ilâve etmiştir.]39

AÇIKLAMA:

Sahabe ve müctehid imamlar, muhsan olan kimsenin dileyerek, hür iradesiyle zinâ yapması halinde recmedileceği hususunda icma ederler. Haricîlerle bir kısım Mu'tezile -Kur'ân-ı Kerim'de zikri yoktur gerekçesiyle- recmi reddederler. Recme hükmeden Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat ulemâsı, bunu Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ve Ashab-ı Kirâm'ın tatbikatına dayandırırlar. Çünkü önceki hadiste belirtildiği gibi onlar zamanında zânilere recm cezası tatbik edilmiştir.

Âyet-i kerimede zinâ eden kadınların evde alıkonmasının emredilmiş olmasını âlimler dikkate alarak:

"Çünkü kadınların zinâya düşmelerinin sebebi, dışarı çıkmaları ve erkeklere karışmalarıdır, evlerde alıkondukları takdirde zinâ yapmaya muktedir olamazlar" demişlerdir.

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) der ki: "Bu âyet üzerine, kadın fuhuş irtikâb edecek olsa hapsedilirdi. Bu esnada ölen ölür, yaşayan evde kalmaya devam ederdi. Bu hal Nûr sûresindeki "Zinâ eden kadınla zinâ eden erkekten her birine yüzer deynek vurun.." meâlindeki âyet (Nur 2) nazil oluncaya kadar devam etti. Böylece Cenab-ı Hakk onlara, önceki âyette temas ettiği "yol"u (çareyi) göstermiş oldu. Bundan sonra, fuhuş irtikab edene celde (dayak) tatbik edilip serbest bırakılıyordu."

Suyûtî der ki: "İslâm'ın ilk yıllarında, zinâ işleyenlerin hapsedilmeleri emredildi. Sonra onlara, bekâr iseler yüz deyneklik dayak ve bir yıllık sürgünle ve şayet muhsan iseler recm cezasıyla yol açılmış

oldu."40

□

ةَ

داَ

بُش □

نْ

ب

□

ع

□

دَس □□

أن] □

هْ

نَش ُه

للاّ َضِ

ر ةريره بأ نشو ـ3□

□عَ

م □

□

دَلَ

و □

و □

ل □

ثْ

يأَ

رأ :

ه□

للّا □

لوُسَ

راَ

ي □

لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

:# □

لاَ

قف َ؟

ءاَ

دَ

هُش □

ةَ

عَ

بْ

رأَ

ب □ □

تآ □□

تَح □

هُ

لِهْ

مُ

أ

□□

جَ

ر □

تأرْ

مأ

]. نرخأ فو.دواد وبأو ،كلامو ،ملسم هلرخأ

□

مَ

عَ

ن

□

هِ

تأَ

رْ

مأَع

□□م □

دَلَ

و

□□

جَ

□ ر

ثْ

يأرأ] :لاق دواد بأو ،ملسمل

يِ

□□ ذ

لاَ

□ و

: ل

□

ب

□

دْ

□ عَس

لاَ

□. ق

ه #:

□ للّا لوسر

لاَ

قُ؟

هُ

لُ

ثْ

قَ

يأ

□□

جَ

ر

□

لاَ

قف ،َكِ

□ لذ

لْ

بَ

ق ِفْ

يَّسلاِ

□ ب

هُ

□ ‘لِلاَش

ثْ

نُ

□ ك

□ نإ

□ هقَح

لاِ

ب َكَ

مَ

رْ

كأ

. [

□

مُ

كُ

دِهيَس □

لوُ

قَ

ي ام لإ اوُ

عَ

مْسا :#

3. (1591)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resûlü, ne buyurursunuz, zevcemi bir erkekle yakalarsam dört şahid getirmek için bekleyecek miyim?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Evet bekleyeceksin!" dedi." [Müslim, Liân 14, (1498); Muvatta,Hudud 7, (2, 823); Ebu Dâvud, Diyât 12, (4532, 4533).]41

---

39 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/214-215.

40 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/215-216.

41 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/216.

Müslim ve Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Bir adam, karısının yanında bir yabancı yakalasa onu öldürebilir mi ne dersiniz?" diye sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hayır!" deyince, Sa'd:

"Bilakis evet! Seni hak dinle şereflendiren Allah'a yemin ederim, fırsatı yakalarsam ondan önce kılıncımı işletirim" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Efendinizin ne söylediğine bakın!"

buyurur.42

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hadd cezasının tatbikinde şahidin gerekli olduğunu belirtmektedir. Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh) zânilerin cezalandırılması için dört şahidi şart koşan âyet-i kerime nazil olunca, Hz.

Peygamber'e: "Kişi karısıyla bir erkeği yakalayacak olsa onu öldürmeyecek mi?" diye sorar.

Resûlullah'ın "Hayır!" diye cevap vermesi üzerine: "Nasıl hayır! Seni hak din ile şereflendiren Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun evet!" diyerek reaksiyon gösterir. Ancak, Resûlullah'ın bazı açıklamaları sonucu hatasını itiraf eder.

Bu hâdiseyle ilgili teferruatı 1664 numaralı hadisten sonra yer vereceğimiz, "Cezayı Devlet Verir" adlı tahlilde sunacağız.

Ancak şunu hemen belirtelim ki, İslâm dininin, zinâ gibi insanların şeref ve hayatını ilgilendiren meselelerde işi ciddi tutması, cürmün sübûtunu dört erkek şâhid getirmek gibi pek ağır şartlara bağlaması, hele kocaya, karısıyla zinâ halinde yakaladığı erkeği öldürme hakkı tanımayışı dinimizin yüce yönlerinden biridir. Bu hususlardaki ruhsat, pek çok istismarlara, tecavüz bahanesine bağlanan haksız cinayetlere kapı açardı.

2- Resûlullah'ın Sa'd için "Efendiniz" demesi, Sa'd'ın Ensâr'ın şeflerinden biri olmasıdır. Malum olduğu üzere Ensar Evs ve Hazrec diye iki büyük gruba ayrılıyordu. Burada adı geçen Sa'd İbnu Ubâde, Hazrecîlerin reisi, Sa'd İbnu Muâz da Evsîlerin reisi idi (radıyallahu anhüm ecmain). Tercüme-i hal kitaplarında Sa'd İbnu Ubâde'nin çok kıskanç bir kimse olduğu belirtilir.43

امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□4ـ نشو بأ ةريره، وزيد بن خلاد ر
□
□

نَصْ

حُ

ت □

م □

لَ

و

□

تَ

نَ

ز اَ

ذإ □

ةم‘ا نَش #ِه

للّا لوسر □

لِ

اق: [سُ

□

نإ □□

مُ

اَ، ث

هوُ

دِ

لْ

لاَ

ف □

تَ

نَ

ز □

نإ □□

مُ

اَ، ث

هوُ

دِ

لْ

لاَ

ف □

تَ

نَ

ز □

نإ :لاق

]. ةتسلا هلرخأ

□

ريِ

فَضِ

ب □

و □

لَ

و اَ

هوُ

عيِ

ب □□

مُ

اَ، ث

هوُ

دِ

لْ

لاَ

ف □

تَ

نَ

ز

ةي

:

اور فو.لبحلا

□

ر

« يفهضلا :

»

كلام لاقو ، ئاسنلا إ

. (

« 1اَ(ـ

هْ

يَ

لَش □

بِهرَثُ

ي □□

و اَ

هُ

دِ

لْ

لَ

يَ

ف»

4. (1592)- Ebu Hüreyre ve Zeyd İbnu Hâlid (radıyallahu anhümâ) şunu anlattılar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a muhsan olmayan câriye zinâ yaparsa ne gerekir? diye sorulmuştu, şöyle cevap verdi:

"- Câriye zinâ yaparsa ona celde uygulayın, yine zinâ yaparsa yine celde uygulayın, yine zinâ yaparsa yine celde uygulayın ve sonra onu (kıldan mamul âdi) bir ipe mukabil de olsa satın gitsin." [Buhârî, Büyû 66, 110,17; Müslim, Hudud 30, (1703); Muvatta, Hudud 14, (826); Tirmizî, Hudud 13, (1440); Ebu Dâvud, Hudud 33, (4469, 4470, 4471).]44

اهيلش عملي يأ .رييعتلا :بيرثتلا (ـ __________

1)

عنقي دارملا :ليقو ،رييعتلابو دللاب ةبوقعلا

دللا نود خيبوتلاب.

42 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/216.

43 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/216-217.

44 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/217.

Bir rivayette: "(Efendisi) ona celde tatbik etsin, bir de ayıplamasın" denmiştir.45

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, zinâ yapan köleyi, ayıbını beyan etmek şartıyla satmanın caiz olduğunu belirtmektedir.

İbnu Battal'a göre, zinâ yapan cariyenin satılmasını emretmekten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın maksadı, cariyenin yaptığı işi kötülemekte mübâlağadır. Keza, hadiste zinâ işleyen câriyeye verilmesi gereken en uygun cezanın devamlı satılması olduğu bildirilmiş olmaktadır. Artık o, kötü alışkanlığı sebebiyle, halini düzeltinceye kadar hiçbir efendinin yanında sabit tutulmamalıdır.

Böylece, satışlar, onu bundan vazgeçirmeyi gaye edinen bir uyarı da olmaktadır. Ayrıca yeni efendinin yanında iffet kazanacağı da umulabilir: Ola ki müşterilerden biri onu evlendirir veya evlenir, keza müessir bir irşadla veya korkutarak da iffetini korumasını sağlayabilir. Her hâl u kârda efendi değiştirmesinin müsbet, terbiyevî bir yönü olduğu kabul edilmiştir.

2- Burada câriyenin muhsane olmasından maksad evli olması değildir. İffet ve hürriyet (yani efendisi tarafından zinâya zorlanmamış) olmasıdır. Zîra kölenin zinâya mukabil cezası, evli de olsa bekâr da olsa celdedir. Ancak celde deyince, âyet-i kerimede köleler için takdir edilen celde anlaşılmalıdır. Zinâ sebebiyle köleye tatbik edilecek ceza, hür kimseye tatbik edilecek cezanın yarısıdır (Nisa 25), elli sopa vurulur. Ebu Hanife, İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel'in görüşleri böyledir. Köleler hakkında muhsan olmayı Kûfe ulemâsı ile İmam Mâlik "Müslüman olmak" diye anlamışlardır.

3- Köle zinâyı tekrarladıkça her seferinde hadd tatbik edilir. Ama, birkaç kere zinâ yaptığı ortaya çıksa hepsi için bir hadd tatbik edilir.

4- İmam-ı Âzam ve bir kısım fukahâ, köle ve câriyenin cezasını hâkimin vermesi gereğine hükmederken diğer üç mezhep imamları (Ahmed, Şâfiî, Mâlik) sahiplerince verilmesine hükmederler.

5- Zinâ köle ve câriye için değerini düşüren bir kusurdur. Ancak Hanefîler, âdet haline getirmemiş

olmak kaydıyla köle hakkında kusur saymazlar.

6- Seleften bazıları, "Köle ve cariye evli değil iseler, zinâlar sebebiyle bunlara hadd tatbik edilemez"

demişlerdir. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), Tâvus, Atâ, İbnu Cüreyc ve Ebû Ubeyd'in bu görüşte olduğu belirtilmiştir. Onlara göre verilecek ceza "tedib" hududunda kalmalıdır.

7- Köleye iki ceza birden verilmemelidir. Yani hadd tatbik edilmeli, ayıplamada ileri gidilmemelidir.46

□ لاق:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ِه َمَلُّسلا نمحرلادبش بأ نشو ـ5□

اوُ

مِي

قأ ساَّ

نلا اَ

هٌ

يأ ا :

□

ي

□

لاَ

□ قف

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ □□ ر

□ لَش

[بَطَخ

□□

نِ

ضْ

حُ

□ ي

□ م

□ ل

نَ

مَ

□ و

مُ

هْ

نِ

□ م

نَصْ

□ حأ

نَ

م □

مُ

كِ

ئاه

قِرأ لَش □

دوُ

دُحلا

اَ

هُ

ثْ

يَ

ا، تأف

□

هَ

دِ

لْ

لأ □

نأ □

نَ

رَ

مأَ

ف □

تَ

نَ

ز #ِبَّنلل

ةمأ □

نإف

اَ

هُ

ثْ

دَ

لَل اَ

نأ □

نإ □

تيِ

رَخَ

ف ٍساَفِنِب □

دْ

هَش □

ةَ

ثيِ

دَح □ □

ه اَ

ذإف

اَ

هْ

كُ

رْ

تأ □

ثْ

نَسْ

حأ :

□

لاَ

قف #ِه بَّنلل َكِ

لذ □

□

رَ

كَ

ذف ،اَ

هُ

ثْ

لَ

تَ

ف

]. بذمرتلاو دواد وبأو ،ملسم هلرخأ .

□

لَ

ثامَ

تَ

ت □□

تَح

5. (1593)- Ebu Abdirrahmân es-Sülemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz.Ali (radıyallahu anh) hutbede şöyle buyurdu: "Ey insanlar, kölelerinize -ister muhsan olsunlar, ister olmasınlar- haddleri tatbik edin.

Zîra, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir cariyesi zinâ yapmıştı, ona celde tatbik etmemi emretti. (Dövmek üzere) yanına geldim. Yeni nifas olmuştu. Döversem öldürürüm diye korktum.

Durumu Resûlullah'a arzettim. Bana:

"- İyi yapmışsın, iyileşinceye kadar ona dokunma" dedi." [Müslim, Hudud 34, (1075); Tirmizî, Hudud 13, (1441); Ebu Dâvud, Hudud 34, (4473).][47]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallahu anh) kölelerin, hadd konusunda, ihmal edilmeyip, suç işledikleri takdirde onlara da tatbik edilmesini hutbesinde halka hatırlatmıştır. Zinâ edenlere, muhsan olsa da olmasa da hadd vurulmasını emreder. Halbuki önceki hadiste muhsan olmayan cariyenin hükmü "hadd" olarak zikredilmişti. Arada bir teâruz gözükmekte ise de hakikatte böyle bir durum yoktur. Çünkü, önceki hadis muhsan olmayanın hükmünü "celde (dayak)" olarak tesbit ettiği gibi, bu da muhsan olanın hükmünü celde olarak tesbit etmektedir. Kur'ân-ı Kerim: "Câriyeler muhsan oldukları halde fuhuş irtikab ederlerse, onlara muhsan olan hür kadınlara verilecek azabın yarısı vardır" (Nisa 25) buyurmaktadır. Âyeti değerlendiren âlimler, recm cezasının yarısı olmayacağını gözönüne alarak, celdenin yarısını anlarlar, dolayısıyla kölelere ceza, muhsan olsun olmasın, celdenin yarısı terettüp etmektedir. Her iki rivayet de bunu ifade etmiş

---

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/218.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/218-219.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/219.

olmaktadır.

2- Hadd tatbikinde gözönüne alınacak mühim bir prensip bu hadiste ifade edilmektedir: Hastalara, nifas olanlara, vs. iyileşinceye kadar hadd tatbik edilmez. 48

ه□

للّا □

لوسر َضَ

لاق: [ق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ6□

ضه□

عَ

بَ

تَ

ي يِ

ذ □□

لا □

ه

دَح □

لا ف ِهرُحلا ِه

دَح َفْ

صِ

ن □

دْ

بَ

ع □

لا لَش □□

نأ #

. [

□

رْ

مَخ □

لا ِبْ

رُشَ

و ِفْ

ذَ

ق □

لاَ

و ،رْكِب □

لا أَ

نِزَك

6. (1594)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hür kimseye terettüp eden haddin bölünebilen çeşidinin yarısını köleye hükmetti. Sözgelimi zinâ yapan bâkirenin haddi, iftira (gazf) haddi ve şürbü'lhamr (içki) haddi böyledir. (Bunlar bölünebilen haddlerdir, köleye hep yarısı tatbik edilir). [Rezîn ilavesidir.]49

لَش

اه

دَح □

ماَ

قأ □

ةَّ

نأ] :امُ

ةْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر رمش نبا نشو ـ7□

□

ه □

ل □

لاَ

قف ،اه

□

ي

□ □

قاَس

و اَ

ةْ

يَ

لْ

لِر ُبِرْضَ

□ ي

لَ

عَلَ

□ ف

هِ

ئاَ

مإ َضْ

عَ

ب

اَ

مِهِب ْمُكْ

ذُخأَ

□□ ت

و : لاعَ

ت ِه

□ للّا

لْ

وَ

□ ق

نْ

: يأ

ه□

□ للّا

هَ

مِحَ

ر □

مِ

لاَس

□□

نإ .اَ

هْ

يَ

لَش □

ثْ

قََفْشأ يِ

□□نارَ

تأ :

□

لاَ

قف .

□ه

للّا ِني

د ف □

ةَ

فأَ

ر

نيزر امهلرخأ .[اَ .

هَ

لُ

ثْ

قأ □

نأ □

نْ

رُ

مأَ

ي □

م □

ل لاعَ

ت َه

للّا

7. (1595)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) hazretlerinden rivayete göre: Câriyelerinden birine hadd tatbik etmiş, bu maksadla ayaklarına ve bacaklarına vurmaya başlamıştı. Bunu gören Sâlim (rahimehullah) kendisine:

"- (Sen niye böyle yapıyorsun?) Cenab-ı Hakk'ın □

ةَ

فْ

أ □

ر اَ

مِهب

□

مُ

ك □

ذُخْ

أَ

ت □□

و

ه□

للاّ ِنيِ

د □

"Bunlara Allah'ın dinini tatbik hususunda acıyacağınız tutmasın..."ف (Nur 2) sözü nerede kaldı?" der. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) de:

"- Beni ona şefkatli davranıyor mu buldun? Her halde Cenab-ı Hakk onu öldürmemi emretmedi"

cevabını verir. [Rezîn ilavesidir.]50

□

ةَ

أَ

رْ

ما ِتَلَ

لاق: [رَخ □

هْ

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

ر رلح نب لئاو نشو ـ8□

□

لَُ

ر اَ

هاًّ

قَ

لَ

تَ

□ ف

□ ةًّصلا

ديِر

□

ت

ه□ #

□ للّا ِلوُسر

دْ

هَش لَش

□□

ر

□

مَ

قَ، و

لَطْ

ناَ

□ ف

تَحاَصَ

ف اَ

هْ

نِ

□ م

هَ

تَلاَح : ضَ

قَ

اَ ف

هَ

لَّ

لَلَ

تَ

ف

اَ□

ذَ

كَ

اَ و

ذَ

□ ك

□ ب

لَ

عَ

□ ف

لُلَّ

كِ َلار

لذ □□

نإ :

□

ت □

لاَ

قف □□

لُلَ

ر اَ

هْ

يَ

لَش

□

لُلَّ

رلا َكاَ

ذ □□

نإ :

□

ت □

لاَ

قف □□

نيِرِلاَ

هُ

ملا □

نِ

□ م

ةَ

باَصِ

عِ

□ ب

□□

رَ

مَ

ف

□

تَّ

نَظ يِ

□□ ذ

□ لا

لُلَّ

رلا اوُ

ذَخأَ

ف اوُ

قَ

لَطْ

ناَ

ف ،اذكَ

اَ و

ذَ

□ ك

□ ب

لَ

عَ

ف

اَ

هْ

و

□

تأَ

ف اَ

هْ

يَ

لَش َعَ

قَ

□ و

هً

نأ

48 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/219.

49 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/220.

50 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/220.

أً

مَ

لَ

بَّنلا ّ# ،ف □

هِ

ب أْ

وَ

تأَ

اَ، ف

ذَ

ه □

وُ

ه □

مَ

ع

□

ن :

□

ت □

لاَ

قَ

ف □□

هِ

ب

□

لاَ

قف ،اَ

هْ

يَ

□ لَش

عَ

قَ

و يِ

□□ ذ

لا اَ

هُ

□ بِحاَص

ماَ

□ ق

مَ

لْ

رُ

يِ

□ ل

هِ

□ ب

رَ

مأ

□

رَ

فَغ □

دَ

قَ

ف بَ

هْ

ذا :اَ

ه □

ل □

لاقف ،اَ

هُ

بِحاَص اَ

نأ :

□ه

للّا □

لوُسراَ

ي

يِ

ذ □□

لا ِلُلَّرلاِب َرَ

مأَ

و □

انَسَح

□□

وَ

ق ِلُلَّرلِ

□ ل

□ لاقو ءك

ل ُه

للّا

□

□ و

ل

ةَ

بْ

وَ

□ ت

باَ

□ ت

دَ

: قَ

□

ل

□

لاَ

قَ

□□ و

مِلُ

رَ

ف □

مَلْ

رُ

ي □

نأ اَ

هْ

يَ

لَش َعَ

قَ

و

□

م □

لَ

]و.[:يذمرتلا دازو

□

مُ

هْ

نِ

م □

لِبُ

ق □

ل □

ةَ

نيِ

دَ

 ملا

لْ

هأ اَ

هَ

باَ

ت

أخرله أبو داود والترمذي .[

ارْ

هَ

م اَ

 ه

 ل

لَ

 عَل

هًَ

 نأ

رُ

لِكْ

ذَ

ي

.

8. (1596)- Vâil İbnu Hucr İbni Rebîa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında, namaz kılmak maksadıyla bir kadın evinden çıkmıştı. Yolda ona bir erkek rastladı. Kadına çullanıp ihtiyacını giderdi. Kadın bağırdı, adam ise sıvıştı gitti.

(Çığlığı üzerine) kadına bir erkek uğramıştı. Ona başından geçeni anlatıp, bir adam bana böyle böyle yaptı dedi. Sonra, bir grup muhacire rastladı, başından geçeni onlara da anlatıp: "Bir adam bana böyle yaptı!" dedi. Hep beraber yürüyüp, kadının kendisine tecavüz ettiği kimseyi yakalayıp kadına getirdiler. Kadın:

"- Evet bu odur?" dedi. Sonra adamı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına götürdüler.

Resûlullah adamın recmedilmesini emrettiği sırada, kadına tecavüz etmiş olan kimse kalkıp:

"- Ey Allah'ın Resûlü, suçlu benim!" diye itirafta bulundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadına:

"- Git. Allah günahlarını affetti" dedi. Zan altında kalmış olan kimseye de güzel sözler söyleyip (gönlünü aldı). Mütecavizin recmedilmesini emretti ve recmedildi.

Sonra Resûlullah şunu söyledi:

"- Bu adam öyle bir tevbe ile tevbe etti ki, böyle bir tevbeyi Medine ahalisi yapsaydı kabul edilirdi."

Tirmizî, şu ziyadede bulunmuştur: "Vâil (radıyallahu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kadına mehir takdir edip etmediğini zikretmedi." [Tirmizî, Hudud 22, (1452); Ebû Dâvud, Hudud 7, (4379).]51

AÇIKLAMA:

1- Şârihler burada bir müşkile dikkat çekerler. Resûlullah, birinci şahsın recmedilmesine, ikrar veya beyyine olmadan hükmetmiştir. Bu ise muhakeme usulüne aykırıdır. Recm için ya itiraf veya dört erkek şâhidin şehâdeti şarttır. Burada bunlar mevcut değildir. Dolayısıyla, kadının hadd-i kazf'a mahkum olması gerekirdi. Belki de, zanlı getirildi, mesele daha tahkik safhasında iken gerçek suçlu itirafta bulundu. Râvî vak'ayı zamanla unutup biraz değiştirerek bu şekilde anlatmış olabilir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), günahını itiraf eden mütecavizi de itirafı sebebiyle övmüş

olmakta, böyle yapmakla ihlâslı ve indallah makbul bir tevbe yaptığını belirtmektedir. Tevbesinin makbuliyetini ifade için: Medine halkına taksim edilse hepsinin affına yetecek kadar sevaplıydı mânasına gelen bir ifade kullanmıştır.

Aliyyü'l-Kârî bu ifadenin gerçek bir mânaya tekabül etmediğine, zîra tevbenin taksime ve bölünmeye kabil olmadığına dikkat çektikten sonra, Mâiz İbnu Mâlik hakkında söylediğinde olduğu şekilde bunu da mübalağaya hamletmek gerektiğini belirtir. Ancak Aliyyü'l-Kârî'ye tamamen katılmak da zor görülüyor. Zîra sevabın miktarı hadislerde ve hatta âyetlerde sayıyla yani miktarla ifade edilmiştir.

Miktara, sayıya giren şeylerin taksimi, cüzlere ayrılması makuldür, mümkündür.

3- Hadisin sonunda Tirmizî'nin kaydettiği bir ziyade var. Orada Tirmizî, râvinin -ki büyük ihtimalle Vâil kastedilmiş olabilir- kadına Resûlullah'ın mehir takdir edip etmediğine dair bir zikirde bulunmadığına dikkat çekiyor. Sebebi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kadının bu gibi durumlarda mâruz kaldığı tecâvüzü maddî olarak telâfi eden bir meblağ takdir ederdi, başka hadislerde bu husus gelmiştir. Buna binâen Tirmizî eksikliğe dikkat çekmiştir.[52]

---

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/221-222.

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/222.

□

رَ

مُش □ □

ثُ

أ] :لاق امهْ

نَش ُه

للاّ َضِ

ر سابش نبا نشو ـ9□

□

نأ اَ

هِ

ب □

رَ

مأَ

ف

اساَ

نُ

أ اَ

هيِ

ف □

راَرَ

ثْساَ

ف □

تَ

نَ

ز □

دَ

ق □

ةَ

نوُ

نْ

لَ

مِ

ب

□

نأَش ا

□

م :

□

هْ، لاَقف

نَش ُ ا

ه

للّ َ ِضَ

□ □□ ر

لَش اَ

هِ

□□ ب

رَ

مَ

□□ ف

مَلْ

رُ

ت

□□

تَ

نَ

زٍنُف ِنَ

ب □

ةَ

نوُ

نْ

ل :

□

م

او □

لاَ

قف ِ؟

هِ

ذه

اوُ

عِلْ

را :

□

لاَ

قف □□

مَلْ

رُ

ت □

نأ هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ ر

رَ

اَ مُش

هِ

□ ب

رَ

مأَ

ف

□

ثْ

مِ

□ لَش

دَ

ق

□

٠ ل

□

نيِ

نِ

مؤُ

□ ملا

ريِ

اَ مأ

□ ي

لاَ

□□ قف

هاَ

□□ تأ

مُ

ث ،اَ

ِه

ب

□ ه ِبَّصلا ِنَش ،ٍثَّ ْنَش ُمَلَق□

لا َعِ

فُ

ر :لاق #ِه

□ للاّ

□□ لوسر

نأ

□

هوُ

ثْ

عَ

ملا ِنَشو ،َظِقْيَتْسَ

□□ ي

ِمِ تَح

ئاًّنلا ِنَشَو ،َغُ□□

لْ

بَ

ي □□

تَح

يِ

ذ □□

لا □□

لَ

ع □

ل ٍنُّف ِنَ

ب □

ةَ

هوُ

ثْ

عَ

م □

هِ

ذه □□

نإَ

و ،أرْ

بَ

ي □□

تَح

هلرخأ .]اةَ

ليِبَس ه

لَخَ

ف ،اَ

هِ

ىًَ

ب ف □ □

ةَ

و اَ

هاَ

تأ اَ

هاَ

تأ

دواد وبأ .

9. (1597)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer'e, zinâ yapmış olan deli bir kadın getirildi. (Recm edilip edilemeyeceği hususunda) halkla istişare ederek recmedilmesine hükmetti.

Kadına Hz. Ali (radıyallahu anh) uğradı. (Hazırlığı görünce):

"- Bunun hâli nedir?" diye sordu. Kendisine: "Falanca kabileden deli bir kadındır, zinâ yapmıştır. Hz.

Ömer (radıyallahu anh), recmedilmesine hükmetmiştir" dediler. Hz. Ali (radıyallahu anh):

"- Kadını geri götürün!" dedi, sonra Hz. Ömer'e uğrayıp:

"- Ey mü'minlerin emîri! Bilirsin ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): □

نَش □

مَ

لَ

ق □

لا َعِ

فُ

ر

نَشَو َظِقْيَتْسَ□

ي □□

تَح ِمِئاَّنلا َنَشَو َغُلْبَ

ي □□

تَح بَّصلا ِنَش ٍثَّث

□

أَ

رْ

بَ

ي □□

تَح □

هوُ

ثْ

عَ

ملا

"Kalem üç kişiden kaldırılmıştır (artık onlar yaptıklarından sorumlu değildirler): Büluğa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, şifa buluncaya kadar bunamıştan." Bu bîçare kadın falanca kabilenin bunağıdır. Ona tecavüz eden, muhakkak ki aklî noksanlığı sırasında tecâvüz etmiştir" dedi." [Ebu Davud, Hudud 16, (4399, 4400, 4401, 4402).]53

AÇIKLAMA:

1- İslâm fıkhında büyük bir ehemmiyet taşıyan bu hadis, bütün fukahaca benimsenmiştir. Bu hadis, kişiyi fiilinden sorumlu kılmada aklı ve irâdeyi vazgeçilmez bir şart kabul eder. Aklî kemâle ermeyen çocuğun hukuka ehil olmaması, onlar hakkında himaye edici pek büyük bir rahmet olmuştur. Çağlar boyu Avrupa dahi, bütün cemiyetlerde çocuklar ezilirken, İslâm dünyasında hukukî ehliyetsizlik sebebiyle büluğ çağına kadar sorumlu sayılmamış, mal ve can yönüyle velinin himayesine tevdi edilmiştir.

İslâm âleminde çocuklar mahkemeye bile nadir hallerde ve belli yaşlardan sonra celbedilirken, Batı'da, işlenen suç sebebiyle büyüklerle aynı cezaya çarptırılarak gerekiyorsa idam bile edilmiş, büyüklerle birlikte aynı hapishanelere atılmıştır. Bu durumun çocuk fıtratına uygun gelmediğini Batı, ilk defa 19.

asrın sonlarında anlamaya başlamış, çocukların hukukî ehliyetsizliği, ayrı mahkemelerde muhakemesi, apisten ziyade ıslah evlerine, koruyucu ailelerin yanına verilmesi gibi fikir ve müesseseleri geliştirmiş

ve bu paralelde bir hayli yol almıştır. Oradan bize de "çocuk mahkemeleri" fikri gecikerek geçmiştir.

(1661. hadiste geniş bilgi vereceğiz.)

2- Âlimler, bu hadise dayanarak çocukların şer fiillerinin yazılmadığını kabul ederken, başka hadislerden hareketle hayırlı fiillerin yazıldığını, bu fiillerin, hem çocuğun terbiyecileri durumundaki anne ve babasına ve hem de kendisine uhrevî faydalar sağlayacağını belirtirler. Nitekim 1561. hadiste geçtiği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "çocuğun haccının makbul olduğunu, ona hacc yaptıran annesine de sevab geleceğini" beyan etmiştir. Keza bir başka hadiste "Çocuklara namazı 53 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/223.

emredin" buyurulmuştur. Kısacası çocuklar hakkında hayır kaleminin yazmaya başladığını gösteren rivayetler mevcuttur.54

لاَ

قُ

ي

□□

جَ

□□ ر

نأ] هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ملاس نب بيبح نشو ـ11□

□□

هِ

تأَ

رْ

□ ما

ةَ

يِراَل لَش َعَقَو ٍنْيَنُح ُنْ

با ِنمْحَّرلاُ

دْ

□ بَش

□ ه

ل

□

رِي

□ مأ

وُ

هَ

و هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

رٍريِرَ

ب ِنْ

ب ِناَ

مْ

عٌ

نلا لإ َعِ

فُ

رَ

ف

ه□

□ للّا

□ لوسر

هِ

ب ضَ

□ ق

ءاَضَ

قِ

ب َكيِ

□□ ف

نَ

يِ

ضْ

: ‘ق

□

لاَ

□ قف

ةَ

فوُ

كلا لَش

□

نُ

كَ

□ ت

□ م

□ ل

نإَ

□□ و

ةَ

دْ

□ لَل

ةَ

ئاِ

م َكُ

ثْ

دَ

□ لَل َك

ل اَ

هْ

تَّ

□ لَحأ

تَ

اَن

□ ك

نإ

□

□ ه

ل اَ

هْ

تَّ

□ لَحأ

دَ

□ ق

هَ

لَدَ

وَ

□ ف

ةَ

راَلِح

لاِ

ب َكُ

ثْ

مَلَ

ر َك

ل اَ

هْ

تَّ

لَحأ

. ننسلا باحصأ هلرخأ .]

ةَ

دْ

لَل

ةَ

ئاِ

م

هَ

دَ

لَلَ

ف

10. (1598)- Habib İbnu Sâlim (rahimehullah) anlatıyor:

"Abdurrahman İbnu Huneyn denen bir adam karısının câriyesine temasta bulundu. Hâdise, Kûfe emîri Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anh)'e götürüldü.

"- Ben, dedi, hakkınızda, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hükmüyle hükmedeceğim: Eğer zevcen, câriyeyi sana helâl ederse, yüz deynek yiyeceksin, helâl etmezse recmedileceksin.."

Sonra (tahkik etti) karısının câriyeyi adama helâl ettiğini görünce, emîr yüz deynek vurdu." [Tirmizî, Hudud 21, (1451); Ebu Dâvud, Hudud 28, (4458, 4459); Nesâî, Nikâh 70, (6, 124); İbnu Mâce, Hudud 8, (2551).]55

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Arabî, bu hadiste geçen hükümle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Bu eza hududa girmez: ta'zir ve te'dibe girer. Çünkü ona tatbik edilmesi gereken hadd, celde değildir."

İbnu'l-Arabî'nin hükmünü şöyle açıklayabiliriz: Muhsan olan kimsenin haddi celde değil recmdir.

Adam evli olduğuna göre muhsandır. Recme hükmedilmeyişinin sebebine gelince, muhtemelen, kadının, câriyesini kocasına helâl kılmış olmasıdır. Aslında ferclerin âriyeti caiz değilse de, bu âriyet, zayıf da olsa bir şüpheye sebep olmakta, adama caiz olabileceği kanaatini vermektedir. Fakihler böyle bir durumun, adam hakkında hafifletici bir özür sayılabileceğine hükmederler. Hafifletici bir sebep, haddlerin düşmesine sebeptir. Dolayısıyla, adamdan recm cezası düşmüş, Nu'man, te'dibî mahiyette olmak üzere yüz sopaya hükmetmiştir.

Ancak şunu da belirtelim ki, zevcesinin câriyesine temasta bulunan erkeğe verilecek hüküm fukaha arasında ihtilâflıdır. Hz. Ali ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm) başta bir kısım sahabe, recmedilmesi gereğine hükmetmiştir. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) ise hadd olmayacağı, ta'zir edileceğine hükmetmiştir. Ahmed ve İshâk da yukarıda kaydettiğimiz Nu'mân İbnu Beşir hadisiyle amel etmişlerdir.56

ه

للّا

□□ لوسر

نأ

هْ]

نَش ُه

للاّ َضِ

ر قبحملا نب ةملس نشو ـ11□

□

□ ناك

□□ نإ

هِ

تأَ

رْ

□ ما

ةَ

يِراَل لَش َعَقَو ٍلُلَر ف ضَق

□

ثَ

ناَ

□ ك

نإو اَ

هُ

لْ

ثِ

م اَ

هِ

تَ

دِهيَسِ

ل

هْ

يَ

لَشَ

و

ةَّ

رُح اَ

هَّ

نأ اَ

هَ

هَ

رْ

كَ

ثْسا

اَ]. وبأ هلرخأ

هُ

لْ

ثِ

م اَ

هِ

تَ

دِهيَسِ

ل □

هْ

ي

□

لَشَ

و □

ه □

ل َ ِهَف □

هْ

تَشَ

واَط

. ئاسنلاو دواد

11. (1599)- Seleme İbnu Muhabbak (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hanımının câriyesine temas eden bir adam hakkında şöyle hükmetti: "Eğer, adam câriyeyi zorladı ise, câriye hürdür, adam, câriyenin efendisine (yani karısına) mislini borçlanmıştır, câriye rıza göstermişse, 54 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/223-224.

55 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/224.

56 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/224-225.

câriye adamın olur, câriyenin efendisine, onun bir mislini borçlanır." [Ebu Dâvud, Hudud 28, (4460, 4461); Nesâî, Nikâh 70, (7, 124); İbnu Mâce, Hudud 8, (2553).]57

AÇIKLAMA:

Bu hükmün, önceki hadiste ortaya çıkan hükme hiç uymadığı açıktır. Orada hadde hükmedilirken, burada maddî ödemelerle mesele halledilmektedir. Hattâbîder ki: "Ben bu hadisle amel edip, bu şekilde fetva veren tek bir fakih bilmiyorum. Öyle ise, bu rivayetin mensuh olması gerekir." Beyhakî de Sünen'inde benzer bir ifade ile: "Her tarafdaki fakihlerin kendilerinden önceki Tâbiin gibi bu hadisle amel etmemekte icma etmiş olmaları, -şayet sabitse- bu hadisin, hudud üzerine vârid olan ahbarla neshedildiğine delil teşkil eder" der. Arkadan, Eş'as'ın şu sözünü kaydeder:

نغَ

ل

ب

دوُ

دُح

لا

لْ

بَ

ق

نآَ

ك اَ

ذَ

ه

نَ

"Bana ulaştı ki, bu hadisin hükmü, hududla ilgili

ahkâmın vahyinden önce muteber idi."58

وُ

بأ □

لاَخ □

ب □□

ر]

□

م

:هْ لاق

□ش

ن ُه

للاّ َضِ

□12ـ نشو ءاربلا ر

:

□

لاَ

؟ ُقف

ديِرُ

ت □

نْ

: يأ

□

ثْ

لُ

قَ

ف □

ءاَ

وِ

□ ل

ہَ

عَ

مَ

وٍراَيِن ُنْ

□ ب

ةَ

دْ

رُ

ب

□

ہَ

يِ

□ تآ

□ نأ

هيِ

□ بأ

ةأَ

رْ

□ ما

جًّ

وَ

زَ

□ ت ِلُلَر

لإ # ه

□ للّا

□ لوسر

نَ

رَ

مأ

(ةيارلا .

□

ءاَ

وِ

ه

[. للا) .ننسلا باحصأ هلرخأ

□

هِ

سأَ

رِ

ب

12. (1600)- Berâ İbnu'l-Âzib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Dayım Ebu Bürde İbnu Niyâr -beraberinde bir bayrak olduğu halde- bana uğradı. Kendisine nereye gideceğini sordum.

"- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana babasının hanımıyla evlenen bir adamın kellesini getirmemi (ve malına da el koymamı) emretti, ona gidiyorum" diye cevap verdi." [Tirmizî, Ahkâm 25, (1362); Ebu Dâvud, Hudud 27, (4456, 4457); Nesâî, Nikâh 58, (6,109-110); İbnu Mâce, Hudud 35, (2607).]59

AÇIKLAMA:

1- Hadis üzerine ihtilâf edilmiştir. Oldukça farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Mesela bir rivayet şöyledir: "Birgün kaybolan devemi ararken, beraberlerinde bayrak olan bir grup süvari gördüm, bir bedevînin evine girip boynunu vurdular. Adamın günahı nedir? diye sorduğumda: "Babasının hanımıyla evlenmiş" dediler, hem de Nisa sûresini okuduğu halde. Halbuki orada:

□

ءاَسِ

ه

نلا □

نِ

م □

مُ

كُ

ؤاَ

با □

حَ

كَ

ن اَ

م اوُحِ

كنَ

تَ

"Babalarınızın evlenmişو

olduğu kadınları nikâhlamayın" buyurulmuştur (Nisa 22)."

2- Ölen babalarından dul kalan veya babaları tarafından boşanmış olan hanımlarla evlenmek cahiliye âdeti idi. Onlar bu işi helâl addediyorlardı. Kur'ân-ı Kerim bunu kesinlikle haram kılmıştır. Bunu bile bile, bir kimsenin babasının hanımıyla evlenmesi, haramı helâl addetmesi irtidad sayılmış, bu sebeple de öldürülmüştür.

Bazı âlimler, bu hadise dayanarak: "İmamın, bu meselede olduğu üzere, şeriatın kesin emirlerine muhalefet eden kimsenin katlini emretmesi caizdir" demişlerdir.

Ancak, rivayetin, daha ziyade, irtidâda hamledilmesi gerekmektedir. Yani, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öldürülmesini emrettiği bu kimse, yaptığı işin haram kılındığını bilmekte idi. Öyle ise onu irtikab etmesi, haramı helâl addetmesinden ileri gelmiştir, bu ise küfrü mucib bir durumdur, mürted ise öldürülür.

Burada, İmam-ı Mâlik'in: "Katletmek de ta'zir cezalarına dahildir" hükmüne örnek bulunmuştur.

Keza, bir günahı helâl addederek işleyen kimsenin kanı döküldükten sonra malının müsâdere edilmesinin caiz olduğu hükmü de bu rivayetten çıkarılmıştır.60

---

57 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/225.

58 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/225-226.

59 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/226.

60 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/226-227.

□

□ لوسر

لاق] :لاق امهْ

نَش ُ ا

ه

لّ َ ِضَ

□13ـ ر سابش نبا نشو

امَ

رْ

خَ

م □

حَ

كَ

ن □

ن ٠

□

م

□

لاَ

ق □

وأ ٍمَرْحَ

م ِ اَ

ذ لَش َعَ

قَ

و □

ن :

□

م

□ه

للّا

]. نيزر هلرخأ .

هوُ

لُ

ثْ

قاَ

ف

13. (1601)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle emretti: "Kim, nikâhı haram olan bir akrabasına cinsî temasta bulunursa -veya şöyle demişti; kim haram yakını ile evlenirse- onu öldürün."61

ه

مُ

إِ

ب

مَ

هً

ثُ

ي

ناك

جَ

ر

نأ] هْ

نَش

ه□

للّا َ ِضَ

ر سنأ نشو ـ14□

□

بِرْضاَف ْبَ

هْ

ذا :هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

رٍ ه ِلَعِ

ل □

لاَ

قف ِه

للّا ِلوسر □

د □

لَ

و

:

□

ه □

ل □

لاَ

□□ قف

دَّ

رَ

بَ

ت

□

ي (1)□

□

هِ

كَ

□ ر ف

وُ

ه اَ

ذإَ

□ ف

هاَ

تأَ

□□ ف

هَ

قُ

نُش

□

□ ه

ل َسْ

□ ي

□ ل

بوُ

بْ

لَ

□ م

وُ

ه اَ

ذإَ

□□ ف

هَلَ

رْ

خأَ

□ ف

هَ

دَ

□ ي

□ ه

لَ

واَ

نَ

□ ف

جُ

رْ

خا

].ف داز

□

هَ

لْ

عِ

□ ف

□ نَّسَحف # ّ بَّنلا

هِ

□ ب

رَ

بْ

خأَ

□ و

هْ

نَش ّفَ

كَ

□□ ف

رَ

كَ

ذ

]. هلرخأ

□

بِ

ئاَ

غ

لا ىَ

رَ

ي

اَ

م ىَ

رَ

ي

دِ

هأّرلا] :لاقو ةياور

ملسم .

14. (1602)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ümmü veledine temas etmekle itham edilmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ali (radıyallahu anh)' ye : "Git boynunu vur!" diye emretti. Hz. Ali, adama geldiği vakit, onu bir kuyunun içinde (yıkanıp) serinliyor buldu.

"Çık dışarı!" diyerek elinden tutup kuyunun dışına çıkardı. Hz. Ali, adamın mecbub (burulmuş) ve tenâsül organından mahrum olduğunu gördü. Artık ona dokunmayıp, durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e haber verdi. Resûlullah, onu, davranışı sebebiyle takdir etti."

Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şahid, gâibin görmediğini görür" buyurdu". [Müslim, Tevbe 59, (2771).]62

AÇIKLAMA:

1- Ümmü veled, efendisinden çocuk doğuran câriyedir. Bir kimse câriyesi ile temas sonucu çocuk sahibi olur ve onun kendinden olduğunu ikrâr ederse, o câriyeye ümmü veled denir. Efendisi, artık onu satamaz. Adam âzad etmeden vefat edecek olsa, câriye hür olur, mirasçılarına kalmaz.

2- Mecbub, tenâsül uzvu kesilmiş erkektir.

3- Rivayette kastedilen ümmü veled, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mısırlı câriyesi Mâriye (radıyallahu anhâ)'dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a İbrahim'i doğurmuştur.

4- Nevevî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "öldür" emrini, bir başka sebeple vermiş olma ihtimaline dikkat çeker ve bâzı âlimlerin, ölümü gerektiren bir nifakı olabileceği ihtimali üzerinde durduklarını belirtir. Kadı İyâz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gerçeği bilerek Hz. Ali'ye bu emri vermiş olabileceğini de söyler. Yani, istemiştir ki, gerçek Hz. Ali'nin müşâhedesi ile ortaya çıksın da câriyesi hakkındaki töhmet izâle olsun. Nitekim öyle olmuştur.63

□□ بَّنلا □

تأ] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□15ـ نشو لهس نب دعس ر

□

ثَ

عَ

بَ

ف □□

ه □

ل اَ

هاًّ

مَس □

ةأَ

رْ

ماِ

ب □

نَ

ز □

هَّ

نأ □

هَ

دْ

نِ

ش □□

رَ

قأَ

ف □

لُلَ

ر #

□

تَ

نَ

ز □

نوُ

كَ

ت □

نأ □

□

رَكْ

نأَ

ف َكِ

لذ □

نَش اَ

ه □

لأَسَ

ف □

ةأْ

رَ

ملا لإ

.]اَ

هَ

كَ

رَ

تَ

و □□

دَحلا □

هَ

دَ

لَلَ

ف

61 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/227.

62 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/227-228.

63 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/228.

15. (1603)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek ismini de verdiği bir kadınla zinâ yaptığını itiraf etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadına adam göndererek meseleyi sordurdu. Kadın, zinâ ettiğini inkâr etti. Bunun üzerine, adama hadd celdesi tatbik etti, kadına dokunmadı." [Ebu Dâvud, Hudud 31, (4466).] 64

AÇIKLAMA:

1- Zinâ itirafında bulunan kimseye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in celde uygulaması, o kimsenin muhsan olmadığını, yani henüz bekâr olduğunu göstermektedir; değilse böyle bir durumda hüküm celde olacak demek değildir. Kadının terkedilmiş olması, itiraf etmemesi sebebiyledir. Adamın iddiasını tevsik edecek bir başka beyyine de bulunmadığına göre, ona ceza vermek usul açısından mümkün değildir.65

رْكَ□

□ ب

نِ

م

□□

جَ

□□ ر

نأ] امهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سابش نبا نشو ـ16□

□

ةأَ

رْ

مِا

ب □

نَ

ز □

هَّ

نأ □

هَ

دْ

نِ

ش □□

رَ

قأَ

بَّنلا ّ # ف □

تأ ٍثْ

ي □

ل ِنْ

ب

□

ه □

لأَس □□

مُ

ث

ارْ

كِ

ب □

ناكَ

و □

ةَ

دْ

لَ

ل □

ةَ

ئاِ

م □

ہَ

دَ

لَلَ

ف ٍ أً

رَ

م َعَ

بْ

رأ

□□ه

□ للّا

لوُسراَ

ي ِه

للّاَ

□ و

بَ

ذَ

: ك

□

□ ت

لاَ

قَ

□ ف

ةأرَ

□ ملا لَش

ةَ

□ نِهيَب

لا

]. دواد وبأ امهلرخأ .

□

نيِ

ناَ

مَ

□ ث

ةَ

يْ

رِ

ف □

لا □□

دَح □

هَ

دَ

لَّ

ف

16. (1604)- İbnu Abbâs hazretleri (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bekr İbnu Leys kabilesinden bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek, bir kadınla (itiraf ederek) dört kere zinâ yaptığını söyledi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona yüz sopa vurulmasına hükmetti. Zîra adam bekârdı.

Sonra, kadın aleyhine beyyine sordu. Kadın:

"- Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi yalan söylüyor" dedi. bunun üzerine, Resûlullah , adamı iftira (kazf) haddine, yani seksen sopaya mahkum etti." [Ebu Dâvud, Hudud 31, (4467).]66

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisle önceki hadis arasında farklılık mevcuttur. Zîra önceki hadiste, zinâ yaptığını itiraf eden kimseye Resûlullah zinâ haddi tatbik ederken, bu ikinci rivayette hem zinâ ve hem de kazf haddi tatbik etmiş olmaktadır.

2- Âlimler bu meselede ihtilâflı hükme giderler. İmam Mâlik ve Şâfiî hazretleri Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh)'ın rivayetini esas alarak: "Muayyen bir kadınla zinâ itirafında bulunan kimse, kazf değil, zinâ ile cezalandırılır" demişlerdir.

Ebû Hanife ve Evzâî ise: "Sadece kazf haddine mahkum edilir, zîra kadının inkârı (zinâ haddini kaldıran) bir şüphedir" demişlerdir. Bu görüşe: "İyi ama, kadının inkârı, erkeğin itirafını iptal etmez"

diye cevap vermişlerdir.

İmam Muhammed, -İmam Şâfiî ve başka fakihten de rivayet ederek- hem zinâ ve hem de kazf haddine mahkum edilmesi gereğini söylemiştir. Bu görüşte olanlar, sadedinde olduğumuz İbnu Abbâs hadisini delil gösterirler.

Şevkânî, İmam Muhammed'i te'yid eder ve "İki ayrı nokta-i nazardan hadisin zâhiri bunu gösteriyor"

der ve açıklar:

a) "Sehl hadisinin nihâî hükmüne göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), o adama kazf haddi tatbik etmemiştir. Bu durum, onunla kazfın düşeceği hususunda istidlâl etmeyi gerektirmez; çünkü, bu kadının böyle bir talepte bulunmamış olmasından ileri gelme ihtimali mevcuttur veya, İbnu Abbâs hadisinin hilâfına, onda kazf cezasını düşüren bir sebebin bulunması da muhtemeldir, nitekim İbnu Abbâs hadisinde, adama hadd-i kazf uygulanmıştır.

64 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/228.

65 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/229.

66 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/229.

b) Kazf delillerinin zâhiri bunun âmm olduğunu ifade eder. Öyle ise, bu âmm hükümden ancak kesin bir delil ile hariçte kalınabilir. Halbuki aynı halde olan kimsenin kâzif (iftiracı) olduğunu Hz.

Peygamber tasdik etmiş, hadd-i kazfı uygulamıştır."67

CEZAYI DEVLET VERİR

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün sünnetleri insanlık için rahmettir. Ancak imam olmak yani devleti temsil etmek vasfına giren sünnetlerini ferdler tatbik edemezler. O vasfı temsil eden yetkili şahıs ve makamlar bu çeşit sünnetin tatbikatını gerçekleştirirler. Bunun bilinmemesi, Müslümanları yanlış davranışlara itebilir. Bir kısım suçlara cezasını ferdlerin vermeye kalkması dine rağmen din için yapılan çok tehlikeli bir hâl ortaya çıkarır. Yanlışlığı tavsifte anarşi kelimesi bile hafif kalır.

Yaşanan şartlarda şer'î hükümlerin tatbikatta olmayışı, cezaların ferdlerce verilemeyeceğinin iyice bilinmeyişi bazı hamiyet-i diniye sahiplerini yanlış davranışlara itebileceği gerçeğinden hareketle, konuyla ilgili şu açıklamayı sunmakta fayda umuyoruz:

"Esasen bir suçluya cezanın verilmesi birkaç safhadan geçer:

a) Suçun sübûtunun tahkiki,

b) Suça muvafık cezaya hükmetmek,

c) Bu cezayı infaz etmek.

İslâm dini, bu işleri resmen tayin edilmiş kadı ile, veliyyü'l-emr veya nâibine bırakır. Bir kısım ağır suçlar vardır ki, bunlara verilecek cezanın şekil ve miktarı nasslarla belirlenmiştir ki onlara hudud denir. Devlet reisi veya hâkim bu cezaları azaltıp çoğaltamaz, birbirleriyle tebdil edemez. Sadece kısas ve diyet cezalarında mağdurun veya velisinin af hakkı vardır.

Hadd cezasına giren fiillerin tecziyesini mağdur talep etse de etmese de fark etmez, devletçe te'dibi şarttır.

Cezanın devlet reisi veya naibi tarafından icra edilmesi gereğinde bütün fakihler müttefiktirler. Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hulefâ-i Râşidîn devrinde onların izni olmadan hadd tatbik edilmemiştir.

Şöyle bir sual akla gelebilir: Kısas ve diyet icrasını mağdur veya mağdurun velisi de icra edebilir.

Şâyet bu ruhsata dayanarak mağdur, câniye kısas yapsa, meselâ A şahsı, B şahsının kolunu kopardı ise, B şahsı, kadı'nın hükmünden önce davranarak kısas olarak A şahsının kolunu kesse durum ne olur?

Bu durumda B şahsı, kendisine karşı işlenen suçun sübûtu halinde, kol kesme suçunu işlemekle suçlanamaz ise de -zîra hakkı olan bir şeyi yapmış oluyor- aceleciliği ve hakkını münâsib olan vakit girmeden önce aldığı ve kısasla alâkalı icraatı yapmakla vazifeli olan devlet makamlarını dinlememiş

olduğu için ta'zir cezası ile cezalandırılır.

Eğer, hâkimin, suçlu hakkında "kısas edilmelidir" diye hükmü vaki olmazdan önce, kısasa tevessül eden kimse suçu isbat edemezse, yani iddia edilen suç sübût bulmazsa kısas yapan kimse o fiilinden dolayı mücrim olarak muhakeme edilir. Meselâ, A şahsı, "oğlumu öldürdü" iddiasıyla B şahsını öldürse, bilahere yapılan tahkikte, B şahsının bu cinayeti işlediği objektif deliller muvacehesinde tam bir kesinlik kazanmasa, A şahsı "ammden katl" suçuyla cezalandırılır. Gerek birinci misalde ve gerekse ikinci misalde zikredilen kol koparma ve oğlunu öldürme iddiaları, aslında pekâla iftira olabilir. Kol kazaen kopmuştur veya oğlu kazaen ölmüştür de, bu fırsatı değerlendirmek isteyen kazazede ortadaki kazaya cürüm rengi vererek, düşmanından intikam alma peşindedir. İşte bu çeşit durumların ortaya çıkmaması için İslâm dini, suçun tesbitinde hüküm verme işini kadıya bırakmıştır.

Aynı kaide mürted hakkında da câridir. "Veliyyü'l-emrin müsaadesi olmaksızın, böyle bir harekette bulunmuş olan şahsa (yani mürtedi öldüren kimseye) te'dib-i şer'î lâzım gelir."

Keza yol kesenler hakkında da durum aynıdır. Onları cezalandırma işi veliyyü'l-emr veya naibine aittir. Ne yolu kesilmiş olan ne de maktullerin velileri, suçluları cezalandıramazlar. Hatta denir ki:

"Yol kesicilik töhmetiyle mahpus bulunan bir şahsı kendisine isnâd edilen cürüm daha sâbit olmadan (maktulun velisi dışında) bir kimse âmmden öldürse, bu kimse hakkında kısas lazım gelir, velev ki bilahere o cürüm beyyine ile sabit olsun. Çünkü hâkim tarafından deminin hılline (öldürülmesine) 67 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/229-230.

hükmedilmedikçe, o şahsın ismeti, hürriyet-i hayâtiyesi mücerred töhmet ile mürtefi olmaz (ortadan kalkmaz)."

İslâm'ın bu prensibi, yani cezayı verme işini devlete bırakma prensibi, cemiyette vukûu muhtemel pek çok suistimalleri ve bunlardan teselsül edecek fitneleri kökten keser. Halk mahkemesi, kan dâvası fezâhet ve rezaletleri hakikî mü'minler arasında bu sebeple olamaz.68

Hz. Peygamber'den Bir Misâl: Cezânın devlet tarafından verilmesi gereğini ifade etme zımnında, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetinden zinâ ile alâkalı bir vak'a gerçekten ikna edicidir.

İbnu Abbâs'tan gelen rivayete göre, "Namuslu ve hür kadınlara (zinâ isnadıyla) iftira eden, sonra (bu babta) dört şahit getirmeyen kimseler(in herbirine) de seksen değnek vurun.. onların ebedî şahidliklerini kabul etmeyin. Onlar fasıkların ta kendileridir" meâlindeki âyet geldiği zaman, Ashâb'tan kıskançlığı ile meşhur Sa'd İbnu Ubâde, "Ayet böyle mi? Yani, ben hain kadının dizlerinde yabancı bir erkeği çökmüş olarak yakalayacağım da, dört şahid getirinceye kadar onu hiç rahatsız etmeyeceğim, hiç kımıldatmayacağım öyle mi? Hayır, Allah'a kasem olsun, ben dört şahit getirinceye kadar o hacetini görür (gider). Şayet karımın yanında bir erkek görecek olsam hiç aman vermeden, önce kılıcımın keskin ağzıyla vurur tepelerim" der. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cemaatte bulunanlara: "Sa'd'ın bu kıskançlığına şaşıyor musunuz? Emin olunuz ki, ben ondan daha kıskancım. Allah da muhakkak ki benden ziyade kıskançtır. Bu sebepledir ki, kullarına (gizli ve açık her çeşidiyle) fevâhişi (yani çirkin söz ve uygunsuz fiileri) yasakladı. (...Tevbe ve pişmanlıktan Allah kadar hoşlanan bir başkası da yoktur. Bu sebeple ateşle korkutan, cennetle müjdeleyen (elçiler, peygamber)ler gönderdi)" der.

Hz. Sa'd bunun üzerine, "Ey Allah'ın Resûlü, bu (söylediğiniz) haktır ve Rabb Teâla'nın indinden gelmiştir, fakat ben (ilk defa duyunca işte böyle bir) tuhaf oldum" der.

Bu hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Sa'd İbnu Ubâde'ye, sanki şöyle demek istediği ifade edilmiştir: "Allah senden daha kıskanç olduğu halde özür beyanını (tevbe ve pişmanlık) seviyor ve ancak hüccet ortaya çıktıktan sonra muâheze ediyor, o halde sana ne oluyor da bu halde öldürmeye tevessül ediyorsun!"

İmam Şafiî, bu rivayete dayanarak, karısıya zinâ ederken yakaladığı kimseyi öldüren kocayı, delille ispatlayamadığı takdirde ölüme mahkum eder.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in suç, objektif delillerle sübût bulmadıkça, vicdanî kanaatiyle ceza vermediğini şu rivayetten daha vâzıh olarak anlarız: İbnu Mâce'de kaydedilen -ki kısmen Buhârî de almıştır- bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der: "Eğer ben bir kimseyi delilsiz olarak recmetseydim falanca kadını recmederdim. Zîra hakkındaki şüpheyi, sözleri, dış görünüşü ve yanına giren kimse(ler) te'yid etmektedir."

Nevevî'ye göre "Burada, üzerine delil gösterilemeyen, kadın tarafından da itiraf edilmeyen, buna rağmen pek çok kimsenin işitmiş bulunduğu bir kötülük, kadından zuhur ettiği şuyû bulan bir kötülük kastedilmektedir. Bu rivayet de ifade ediyor ki, bir fenalık haberinin yaygınlaşmasına dayanarak hadd tatbik edilmez, mutlaka delil aranır."69

Hz. Ömer'den Bir Misal: İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayete göre, adamın biri, fuhuş ithamında bulunduğu câriyesini ateşin üzerine oturtarak fercini yakar. Hâdiseyi duyan Hz. Ömer (radıyallahu anh) adamı çağırtarak sigaya çeker:

"Fuhuş yaptığını bizzat gördün mü?"

"Hayır!"

"Pekâla, kendisi itiraf etti mi?"

"Hayır!"

Hz. Ömer adamı döver ve şunu söyler: "Eğer Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Efendiye kölesi sebebiyle kısas yapılmaz" dediğini işitmeseydim sana kısas uygular (seni aynı şekilde yakar)dım" der. 70

---

68 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/230-232.

69 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/232-233.

70 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/233.

İKİNCİ FASIL

RESÛLULLAH'IN HADD TATBİK ETTİKLERİ KİMSELER

كِ□

□ لام

نْ

ب □

زِ

شاَ

م □

تأ] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر ةديرب نش ـ1□

□ه

نإ :

□ه

للّا □

لوُسر اَ

ي □

لاَ

قف # َبِّنلا هْنَش ُه

للّا َضِ

ر ُمَ ِ

لْس'ا

□□

ةَّ

دَ

رَ

□ ف

نْ

رِهَطُ

□ ت

□ نأ

ديِرُأ ِه

نإَ

□□ و

ثْ

يَ

نَ

زً

□ و

سْ

فَ

□ ن

ثْ

مَ

لَظ

□

دَ

ق ِه

: نإ

ه□

□ للّا

لوُسرا

□

ي

□

لاَ

□□ قف

هاَ

□ تأ

دَ

□ غ

□ لا

نِ

□ م

ناَ

ك أً

مَ

لَ

ف

□

هِ

مْ

وَ

ق لإ # هِ

□ للّا

□ لوسر

لَسْ

رأَ

□□ ف

ةَ

يِ

ناًّ

□ ثلا

هًّ

دَ

رَ

□□ ف

ثْ

يَ

نَ

ز

:

اىءْ

□ يَش

هْ

نِ

□ م

نوُ

رِ

كْ

نُ

ت

اسأَ

□ ب

هِ

لْ

قَ

عِ

□ ب

نوُ

مَ

لْ

عَ

□ ت

ل

□

: ه

□

لاَ

قف

اَ

ميِ

ف اَ

حِيِن

لاَ

□ ص

نِ

م ِلْ

قَ

□ ع

□ □□ لا

فَ

□□ و

□ إ

هُ

مَ

لْ

عَ

ن ا

□

□ م :او

لاَ

فق

□□

هْ

□ نَش

لأَس

ف

□ اضيأ

□ مِهْي

□ لإ

لَسْ

رأَ

□ ف

ةَ

ثِ

لاًّ

□ ثلا

ها

□

تأَ

ف ىَ

رَ

ن

□

ةَ

عِ

بأَّ

□ رلا

ناَ

ك اً

مَ

لَ

ف □□

هِ

لْ

قَ

عِ

ب □□

و □

هِ

ب َسأَ

ب □

□

هً

نأ □

هوُ

رَ

بْ

خأَ

ف

□ □

ءاَلَ

ف :

□

. لاق

□

مِلُ

رَ

□ ف

هِ

□ ب

رَ

□□ مأ

مُ

□ ث

ةَ

رْ

□ فُح

□ ه

□ ل

رَ

فَح

□

نْ

□ رِهَطَف، ثُْي

نَ

□ ز

دَ

ق ِه

نإ :

ه

للّا □

لوُسراَ

ي □

ت □

لاَ

قف □□

ةَّ

يدِ

ماَ

غلا

□

م

□

ل :

□ه

للّا □

لوُسراَ

ي □

ت □

لاَ

ق □

دَ

غ □

لا □

نِ

م □

ناَ

ك اًّ

مَ

لَ

اَ، ف

هًّ

دَ

رَ

ف

ه□

نإِه

للّاَ

وَ

ف

ازِ

شاَ

م □

□

دَ

دَ

ر اَ

مَ

ك □

نَّ

دُ

رَ

ت □

نأ كَلَ

ع □

؟ ل □

نٌّ

دُ

رَ

ت

□

د □

لَ

و اًّ

مَ

لَ

يِ، ف

دِ

لَ

ت □□

تَح ِبَ

هْ

ذاَ

ف □

أَّ

ماٍ :

□

لاَ

ق . □

لْ

بُح □

ل

:

□

لاَ

ق .

□

هُ

ثْ

د □

لَ

و □

دَ

ق اَ

ذه :

□

ت □

لاق .

□

ةَ

قْ

رِخ ف

□

هِ

بًّصلاِ

ب □

هْ

تَ

تأ

□

هْ

تَ

تأ □

هْ

تَ

مَطَ

ف أً
مَ
لَ
ف □□
هيِ
مُطفَ
ت □□
تَح □
هيِ
عِ
ضْ
رَ
أَ
ف ِبَ
هْ
ذاَ
ف
□
دَ
ق ِه
للّا ّ بَ
ن اَ
ي اَ
ذه :

□

□ ت

لاَ

□ قف ٍزْبُخ

ةَ

رْسِ

□ ك

هِ

دَ

□ ي

ف ِه ِبَّصلاِب

□

نِ

م ٍلُلَر لإ

بَّصلا َعَ □□

فَ

دَ

□□ ف

ماَ

□ عَّطلا

لَ

□ كأ

دَ

قَ

□ و

هُ

ثْ

مَطَ

فَ

□

رَ

مأَ

و ،اَ

هِرْ

دَص لإ اَ

□ ه

□ ل

رِ

فُ

حَ

ف اَ

هِ

□ ب

رَ

□□ مأ

مُ

□□ ث

نيِ

مِ

لْسُ

ملا

هْ

نَش ُه

للّا ِضَ

□ ر

دِي

لَ

□ و

□ لا

نْ

□ ب

دِ

□ لاَخ

لبْ

قأَ

ف اَ

هوُ

مَلَ

رَ

ف َساًّ

نلا

عِ□

مَسَ

ف ،اَ

ةً

بَسَ

□ ف

هِهْلَو لَش ُمَّ

□ دلا

حَضَ

نَ

ف اَ

هَسأَ

□ ر

مَ

رَ

ف ٍرَلَحِب

يِ

□□ ذ

لاَ

: وف

□

دِ

لاَ

خ اَ

ي

□□

هَ

م □

لاَقف ،اَ

هاَّ

يإ □

هَّ

ب

س # ُ بَّنلا□

ةَ

بْ

وَ

ت □

تَ

باَ

ت □

دَ

ق □

ل □

هِ

دَ

يِ

ب □

سْ

فَ

ن

□□

لَصَ

ف اَ

هِ

ب □

رَ

مأ □□

مُ

ث □□

ه □

ل □

رِ

فُ

غ □

ل ٍسْكَ

م □

بِحاَص اَ

هباَ

ت □

و □

ل

]. دواد وبأو ملسم هلرخأ .

ت

نِ

فُ

دَ

و اَ

هْ

يَ

لَش

1. (1605)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm)'a, Mâiz İbnu Mâlik el-Eslemî (radıyallâhu anh) gelerek:

"- Ey Allah'ın Resûlü, ben nefsime zulmettim, zinâ fazihasını işledim, beni temizlemeni istiyorum"

dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu reddetti (geri çevirip meselenin üzerine gitmedi). Ancak Mâiz ertesi gün tekrar geldi. Yine:

"- Ey Allah'ın Resûlü, ben zinâ fazihasını irtikab ettim!" diye ikinci sefer itirafta bulundu. Adamı ikinci sefer geri çeviren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adamın kavmine birisini yollayarak:

"Onun aklında bir noksanlık biliyor musunuz, normal bulmadığınız bir davranışına rastladınız mı?"diye tahkik ettirdi. Ancak hep beraber:

"Biz onu gördüğümüz kadarıyla, aramızdaki sâlih kişilere denk akıl (ve feraset) sahibi biliyoruz"

dediler. Mâiz üçüncü sefer müracaatta bulundu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara yine birini göndererek adam hakkında sordurdu. Yine ne kendinde, ne aklında bir kusur olmadığını söylediler.

Adam dördüncü sefer müracaat edince, ona bir çukur kazdırdı. Taşlanmasını emretti ve taşlandı.

Râvi der ki: Gâmidiye adında bir kadın da gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü, ben zina fazîhasını işledim. Beni temizle!” dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onu da geri çevirdi. Ertesi gün gelen kadın:

"Ey Allah'ın Resûlü, beni niye reddediyorsun. Görüyorum ki, beni de Mâiz gibi geri çevirmek istiyorsun. Allah'a kasem olsun ben hamileyim de!" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Öyle ise hayır. Sen git ve çocuğu doğurunca gel" dedi. Kadın gitti, çocuğu doğurunca, bir beze sarılmış olarak çocukla geldi.

"İşte çocuk, doğurdum!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Git, sütten kesinceye kadar emdir, sonra gel!" buyurdu. Kadın gitti, o çocuğu sütten kesince çocukla birlikte geldi. Çocuğun elinde bir ekmek parçası vardı.

"Ey Allah'ın Resûlü, işte çocuk, sütten kestim, yemek de yedi" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğu alıp, Müslümanlardan birine teslim etti. Sonra bir çukur kazılmasını emir buyurdu.

Göğsüne kadar derinlikte bir çukur kazıldı. Bundan sonra halka taşlamalarını emretti. Herkes taşladı.

Hâlid İbnu Velid (radıyallâhu anh) elinde bir taş ilerledi, başına attı. Kan yüzüne fışkırmıştı, kadına küfretti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hâlid'in kadına küfrettiğini işitince:

"Ey Hâlid ağır ol!" dedi ve ilâve etti:

"Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun, bu kadın öyle bir tevbe yaptı ki, şâyet alışverişte sahtekârlık yapanlar aynı tevbe ile tevbe yapsalardı, onların bile mağfiretine yeterdi!"

Sonra Resûlullah (tekfin) emretti. Kadının üzerine namaz kıldırdı ve defnedildi." [Müslim, Hudud 22, (1695); Ebû Dâvud, Hudud 24, 25, (4434, 4441).]71

AÇIKLAMA:

1- İslâm dini, insanlar arasında işlenen cürümler içerisinde en ibaretâmiz cezayı zinâ fazihasına takdir etmiştir: Recm, yani taşlayarak öldürme... Cezanın ağırlığı, işlenen bu fiilin çirkinliğinden ve Allah indinde kötülüğünün büyüklüğünden ileri gelir. Bir insanın, ceza olarak taşlanarak öldürülmesi, işlediği cürmün büyüklüğünü idrakte hissî bir şok sağlar. Cezanın ağırlığı nisbetinde, tatbikini imkânsız kılacak şartlar koşulmuştur: İtiraf veya dörtten aşağı düşmeyecek sayıda, fiil halinde görgü şahidi. Bu durum, recm vak'asını İslâm cemiyetlerinde parmakla sayılacak kadar azaltmıştır. Ancak, zinâ hadiselerinin İslâm cemiyetlerinde asgarî seviyede sınırlandırılmasında, mü'minlerin bunun cezasının recm olduğunu bilmeleri yetmiştir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, recm tatbikatının bir kaç örneği var. Hemen hepsi de itirafa dayanır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın gizlemiş olduğu günahı insanlara açmamayı, bir başka ifade ile kişinin hâkimin önüne giderek yaptığı suçları beyan etmemesini tavsiye ettiği halde, bazı zânilerin taşlanarak öldürüleceklerini bile bile "Zinâ yaptım beni temizle!" diye Hz.

Peygamber'e müracaat etmiş olmaları onların imanlarının derecesini ifade eder.

3- Hadiste dikkatimizi çeken mühim bir husus, zinâ yaptığını itiraf eden kimseye Hz. Peygamber'in yüz çevirmesi veya adamı geri göndermesidir. Yani, tavrı ile, zinâyı itiraf etmesini hoş karşılamıyor.

Adamı ve kadını geri çevirmek, -başka rivâyetlerde itirafta bulunan adama- sırt çevirmek gibi davranışlara, bir de adam hakkında tahkikat devreye giriyor: Adamın aklî muvazenesi yerinde mi, arada sırada da olsa aklından şüphe ettirecek davranışları olmuş mudur? soruşturmuştur. * üslim'in bir rivâyetinde Resûlullah, Mâiz'in sarhoş olup olmadığının tedkik edilmesini işaret buyurur, cemaatte bulunan bir adam kalkıp ağzını koklar ve şarap kokusu bulamaz.

Resûlullah'ın bu tavrı sadece Mâiz'e karşı değil, Ezd kabilesinin Gâmid kolundan olan ve rivâyetlerde Gâmidiye nisbetiyle zikri geçen kadına da öyle davranır, geri çevirir. Hattâ kadın: "Görüyorum ki, beni de Mâiz gibi geri çevirmek istiyorsun" der.

4- Yine dikkat çeken bir husus, zinâ itirafında bulunanlara: "Kiminle zinâ yaptın?" diye sorulmuyor.

İtirafı yapan erkekse, "hangi kadınla?" veya kadınsa "hangi erkekle?" diye öbür suçluyu arama cihetine gidilmemiştir.72

5- Hadisten çıkarılan bazı hükümler

71 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/235-236.

72 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/236-237.

Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:

1) Hanefîlerle, Hanbelîler, bu hadisi esas alarak, zinâ ikrarının makbul olması için dört ayrı mecliste yapılması gereğine hükmetmişlerdir.

İmam Mâlik ve Şafiî hazretleri ise, bir kere ikrarın yeterli olacağına hükmederler. Onlar bu hükme giderken bir başka hadisi esas alırlar.

2) Hadisten, delinin suç ikrarının makbul olmayacağı hükmü çıkarılmıştır. Âlimler bunda ihtilâf etmezler.

3) Kişinin kendi aleyhine ikrarı makbuldür, ikrarıyla hesaba çekilir.

4) Kişinin ikrardan dönmesi kinayeli olarak telkin edilebilir, dönecek olursa makbuldür. Ancak bu telkin insanların haklarına giren suçlarla, zekât ve kefaret gibi malî olan Allah haklarında caiz değildir.

5) Hadd-i şer'îden hükümdar haberdar olmalıdır. Ancak tatbikatında birini vekil bırakabilir. İmam Âzam ve İmam Ahmed ise: "Recm sırasında Müslümanların reisinin mutlaka hazır bulunması lâzımdır. Zinâ beyyine ile sabitse şahidler de hazır bulunur ve ilk taşı onlar atarlar. İkrarla sübut bulmuş ise ilk taşı reis atar" derler. Mâlik ve Şafiî'ye göre, Müslümanların reisinin recm yerinde hazır bulunması şart değildir.

6) Kişiye hadd olarak recm kâfidir. Recm ve hadd her ikisi de tatbik edilemez.

7) Recmedilerek öldürülen erkek ve kadınlar için mezar kazılıp kazılmayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir. Ebû Hanife, Malik ve Ahmed İbnu Hanbel'in meşhur kavline göre kazılmaz. Katâde, Ebû Yusuf, Ebû Sevr ve bir rivâyette Ebû Hanife'ye göre kazılır. Malikîlerin bir kısmı: "Beyyine ile recmedilenler için kazılır, ikrarla recmedilenler için kazılmaz" demiştir.

Şafiîler bu hususta üç farklı görüş ileri sürmüşlerdir:

a) Kadın için mezar kazmak müstehabtır, zîra tesettürüne yardım eder.

b) Bu iş sultanın emriyle olur, dilerse kazdırır, dilerse kazdırmaz.

c) Kadının zinâsı beyyine ile sabit olmuşsa mezar müstehabtır, ikrar ile sübut bulmuşsa müstehab değildir. Esahh olan kavil de budur.

8) Recm taş, tuğla parçası, kemik, sopa gibi şeylerle yapılmalıdır. Bu hususta ittifak vardır.

9) Hadd-i şer'î günahın kefaretidir.

10) Tevbe ile büyük günahlar da affedilir. Bu hususta icma mevcuttur. Sadece katilin affı hususunda İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) Cumhur'a muhalefet ederek, affedilmeyeceğini söylemiştir.

Şârihler: Mâiz ve Gâmidiye'li kadının niçin tevbe ile yetinmeyip, hadd-i şer'înin tatbik edilmesinde ısrar ettikleri sorusunu şu şekilde cevaplandırırlar: "Haddin tatbiki günahlara kesinlikle kefarettir.

Ancak tevbenin makbuliyetinde yakin elde edilemez, kabul edilebileceği umulur, o kadar. Kesinlikle:

"Tevbe kabul ediliştir" denemez. Bu sebeple günahtan temizlendikleri hususunda emin olmak isteyen Mâiz ve Gâmidiyye'li kadın, hadd-i şer'înin tatbik edilmesini ısrarla istemişlerdir.

11) Gebe kadın, çocuğunu doğurmadıkça recmedilemez. Bu meselede çocuğun zinâdan olmasıyla kocadan olması arasında fark yoktur. Kısas meselesi de böyledir.

12) Kadın muhsane olduğu takdirde o da recmedilir.

13) İmam-ı Âzam'la bir rivâyette İmam Malik'e göre, kadın doğurunca bekletilmeden recmedilir, çocuğuna süt vermesi veya sütanne bulması beklenmez. İmam Şafiî, Ahmed, İshak ve Malikîlerin meşhur kavline göre, kadın, çocuğuna sütanne buluncaya kadar recmedilmez. Süt anne bulamazsa sütten kesinceye kadar anne recmedilmez.

14) Zâninin tevbesi, hadd-i şer'îyi ondan kaldırmaz.

15) Recmedilen kimseye cenâze namazı kılınıp kılınmayacağı ihtilâflıdır. Ahmed İbnu Hanbel ve İmam Mâlik'e göre, Müslümanların reisine ve fazilet sahibi kimselere bu namaza katılmak mekruhtur, böylelerinin namazlarını başkaları kıldırmalıdır. Ancak cumhur-u ulemâ böyle bir ayırım yapmaz.73

٥

للّا □

لوُسَ

ر □

رَ

مأ] :لاق ەْ

ن

ش ُه□

للّا َ ِضَ

ر ربال نشو ـ2□

□

هِ

ب □

رَ

مَ

أَ

ف □

نِ

ضْ

حُ

م □

هَّ

نأ □

رِبْخُ

أ □□

مُ

□□□ ث

□ دَحلا

دِ

لُلَ

□ ف

نَ

زٍلُلَرِب

]. دواد وبأ هلرخأ .

□

مِلُ

رَ

ف

73 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/237-239.

2. (1606)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zinâ yapmış

olan bir kimse için celde ile hadd tatbik edilmesini emretti. Sonra, onun muhsan olduğu bildirildi. Bu sefer recmedilmesini emretti ve recmedildi." [Ebû Dâvud, Hudud 24, (4438, 4439).]74

AÇIKLAMA:

Azîmâbâdi der ki: "Bu hadiste, imam hududdan birini emreder, sonra da o hususta yanıldığını anlarsa, doğru olan ne ise ona rücû ederek şer'î vacibi tatbik etmesi gerektiğine delil vardır."75

تَ□

تأ] :لاق امهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر نيصحلا نب نارمش نشو ـ3□

اَ□

□ نِهزلا َنِم

لْ

□ □ بُح

هَ

و #ِه

□ للّا

لوسَ

□ ر

ةَ

نْ

يَ

□ هُل

نِ

□ م

ةأَ

رْ

ما

بَ □□

ن اَشَ

دَ

□ ف ـَ لَش

هْ

مِ

قأَ

ف

اه

□ دَح

ثْ

: بَصأ

ه□

□ للّا

لوسر ا

□

□ ي

□ ت

لاَ

قف

□

نِ

تأَ

□ ف

تَ

عَضَ

و اَ

ذإَ

اَ، ف

هْ

ي □

لإ □

نِ

سْ

حأ :

□

لاَ

قف اَ

هَّ

يِ

لَ

و #ِه

للّا

□

رَ

مأ □□

مُ

اَ، ث

هُ

باَ

يِ

ث اَ

هْ

يَ

لَش □

□□

دُرَ

ف اَ

هِ

ب □

رَ

مأَ

ف □

لَ

عَ

فَ

ف ،اَ

هِ

ب

اَ

هْ

يَ

لَش □

ه

لَصُ

تأ :

□

رَ

مُش

□

لاَ

قف اَ،

هْ

يَ

□□ لَش

□□ لَص

مُ

□□ ث

تَ

مِلُ

رَ

ف اَ

هِ

ب

□

نْ

يَ

□ ب

تَ

مِ

هسُ

ق □

و □

ل

ةَ

بْ

وَ

ت □

تَ

باَ

ت □

دَ

ق

□

ل :# □

لاَ

قفْ ؟

تَ

نَ

ز □

دَ

قَ

و

□

نِ

□ م

لَضْ

□ فأ

□

دَ

لَ

□ و

لَ

هَ

□□ و

مُ

هْ

تَ

عِ

سَ

□ و

□ ل

ةَ

نيِ

دَ

□ ملا

لْ

□ هأ

نِ

□ م

نْ

يِ

عْ

بَس

]. إ ةسمخلا هلرخأ

□□

لَلَ

□□ و

زَش ِه

للّ اَ

هِ

سْ

فَ

نِ

□ ب

□

□ داَل

نأ

. براخبلا

3. (1607)- İmrân İbnu'l-Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Cüheyneli, zinâdan hamile kalmış bir kadın geldi ve:

"- Ey Allah'ın Resûlü! Ben bir hadd cürmü işledim, cezasını bana tatbik et" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da kadının velisini çağırıp:

"- Buna iyi muamelede bulunun. Çocuğu doğurunca kadını bana getirin!" buyurdu. Velisi öyle yaptı.

(Doğumdan sonra gelince) Resûlullah kadının elbisesini üzerine bağlamalarını emretti. Sonra taşlamalarını söyledi ve taşlandı. Üzerine cenaze namazı kıldırdı. (Bunu gören) Hz. Ömer:

"- Bu zâniye kadına namaz mı kıldırıyorsun?" dedi. Aleyhissalatu vesselam Efendimiz:

"- Bu öyle bir tevbe yaptı ki, onun tevbesi Medine ahalisinden yetmiş kişiye taksim edilseydi onların hepsini rahmete bandırırdı. Sen Allah için canını vermekten daha efdâl bir amel biliyor musun?" diye cevap verdi." [Müslim, Hudud 24, (1696); Tirmizî,Hudud 9, (1435); Ebû Dâvud, Hudud 25, (4440, 4441); Nesâî, Cenâiz 64, (4, 63).]76

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen bir kısım hususlar daha önceki hadislerde açıklandı. Burada dikkatimizi çeken husus, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kadının velisine yaptığı tenbihtir: "Buna iyi muamelede bulunun." Muhtemelen, velisi kadına "Ailemize ar getirdin, yüz karası oldun" vs. şeklindeki sözleri ve başkaca davranışlarıyla eziyet vermekte idi. Durumu anlayan Resûlullah bundan vazgeçmelerini emretmiştir.

2- Elbisenin bağlanması, taşlama sırasında vücudunun açılmaması içindir. Çünkü, ölüm anında, kişi maruz kalacağı ızdırabın sevkiyle üstünü başını yolabilir, açılan kısımlarına ilgisiz kalabilir. Bu sebeple Cumhur, kadının oturmuş halde taşlanması, erkeğin de ayakta taşlanması gereğine hükmetmiştir. İslâmî espri, hiçbir surette kadının avret yerlerinin açılma şenâetini hoş karşılamaz, bu meselede kayıdsız kalmaz. Hülasa ulemâ oturarak taşlanmasını tesettürün muhafazası için en uygun tarz kabul etmiştir.77

74 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:6/239.

75 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/239.

76 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/239-240.

77 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/240.

□ه

للّا َ ِضَ

□4ـ نشو بأ ةريره ، ديزو نب دلاخ نهللا ه ر

:

□ه

للّا □

لوُسرا

□

ي □

لاَ

قف # ّ بَّنلا تأ

اه

يِ

باَ

رْ

شأ □□

نأ] امهْ

نَش

□□

رَخ ا

Œ □

لاَ

قف ، لاعَ

ت ِه

للّا ِباَتِ

كِ

ب □

ل □

ثْ

يَضَ

ق □□

إ ِه

للّاِ

ب َكُ

دُرْ

نأ

□ لاعَ

ت ِه

للّا ِباَتِ

كِ

ب اَ

نَ

نْ
يَ
ب □
ضْ
قاَ
ف □
مَ
ع
□
ن :
□
هْ
نِ
م □
هَ
قْ
فأ □
وُ
هَ
و

افيِ
سَش □
ناَ
ك يِ

□□نْ

با □□

نإ :

□

لاَ

قف □□

لُ

ق :# □

لاَ

قف □ □

ل □

نَ

ذْ

ئاَ

و

□

نْ

لَش با □□

نأ □

□

رِبْخُ

□□

أ ِه

نإَ

و □□

هِ

تَ

أ

□

رْ

ماِ

ب □

نَ

زَ

ف اَ

ذه لَش

□

مْ

لَّ

رلا

□مْ

لِ

ع □

لا □

لْ

هأ □

ت □

لأَسَ

ف □□

ةَ

دِي

لَ

وَ

و □

ةاَش □

ةَ

ئاِ

مِ

ب □

هْ

نِ

م □

ثْ

يَ

دَ

ثْ

فاَ

ف

□□

نأَ

و ،ماَش َبيِرْغَ

تَ

□ و

ةَ

ئاِ

□ م

دْ

□ لَل

نْ

□□ با لَش

□ نأ

نوُ

رَ

بْ

خأَ

ف

□

هِ

دَ

يِ

□ ب

سْ

ف

□

ن يِ

□□ ذ

لاَ

و :

□

لاَ

قف َ؟

مْ

لًّ

رلا اَ

ذَ

ه □

ةأَ

رْ

ما لَش

□□

دَ

ر □

مَ

نَ

غ □

لاَ

ةَ، و

دِي

لَ

و □

لا : لاعَ

ت ِه

للّا ِباتكِ

ب اَ

مُ

كَ

نْ

يَ

ب □□

نَ

يِ

ضْ

ق‘

سْ□

يَ

نُ

أ اَ

ي □

دْ

غا ٍماَش ُبيِرْغَ

تَ

و □

ةَ

ئاِ

□ م

دْ

لَل َكِ

نْ

با لَشَ

و ،َكْ

يَ

لَش

□

تَ

فرَ

ثْ

□ شا

نإف ،اَ

□ ذه

ةأَ

رْ

□ ما لإ ـ

مً

□ لْسأ

نِ

م ٍلُلَرِ

ل ـ

بَّنلا اَ □□ #

هِ

□ ب

رَ

مأَ

□□ ف

تَ

فَ

رَ

ثْ

شاف اَ

هْ

ي

□

لَش اَ

دَ

غَ

ف ،اَ

هْ

مُلْ

راف

: ريل‘ا .

□

ف

يِسَ »

ع □

لا

]. كلام لاقو.ةتسلا هلرخأ «

□

تَ

مِلُ

رَ

ف

4. (1608)- Ebû Hüreyre ve Zeyd İbnu Hâlid el-Cühenî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir bedevî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:

"- Ey Allah'ın Resûlü, Allah aşkına, hakkımda Allah'ın kitabıyla hükmet!" diye yemin verdi. Bundan daha fakih olan bir diğeri de:

"- Evet aramızda Kitabullah'la hükmet, bana da izin ver!" talebinde bulundu. Aleyhissalatu vesselam Efendimiz:

"- Meramını söyle! (seni dinliyorum)" dedi. Adam:

"- Oğlum bunun yanında işçi idi. Karısıyla zinâ yaptı. Bana, "Oğlun için recm gerekir" dediler. Ben de hemen oğlum namına yüz koyunla bir cariyeyi fidye verdim. Sonra bir de ilim adamlarına sordum.

Bana: "Oğluna yüz deynek ve bir yıl sürgün cezası gerekir; bu adamın karısına da recm cezası icabeder" dediler" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Ruhumu kudret elinde tutan Zât'a yemin olsun ikinizin arasını Kitabullah'a uygun şekilde hükme bağlayacağım: Cariye ve koyunlar sana geri verilecek. Oğluna yüz sopa ve bir yıl sürgün tatbik edilecek" buyurdu. Sonra, Eslemli bir adama seslendi:

"- Ey Üneys! bu zâtın hanımına git, eğer zinâyı itiraf ederse onu recmet gel!"

Üneys, kadına vardı. O suçunu itiraf etti. Resûlulluh (aleyhissalâtu vesselâm) emretti, kadın recmedildi." [Buhârî, Muhâribîn 30, 32, 34, 38, 46, Vekâlet 13, Şehâdât 8, Sulh 5, Şurût 9, Eymân 3, Ahkâm 39, Haberu'l-Vâhid I, İ'tisâm 2; Müslim, Hudud, 25, (1697, 1698); Muvatta, Hudud 6, (2, 822); Tirmizî, Hudud 8, (1433); Ebû Dâvud, Hudud 25, (445); Nesâî, Kudât 21, (8, 240, 241); İbnu Mâce, Hudud 7, (2549).]78

AÇIKLAMA:

1- Burada, bedevînin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e yemin vererek söze başlaması, Resûlullah'a olan itimadsızlığından değildir. Arap örfünde yemin vererek söz etmek, talebde bulunmak cari bir âdettir. Zaman zaman hadislerde rastlanır. Açıklamalar buna daha ziyade bedevîlerin, henüz fazla incelmemiş kimselerin başvurduğunu ifade etmektedir. Nitekim daha fakih yani ilim ve anlayışça daha ileri olduğu belirtilen ikinci şahıs Resûlullah'a yemin vermemiştir. Rivâyette geçen 78 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/241-242.

□

هْ

نِ

م □

هَ

قْ

فَ

ا (ondan daha anlayışlı, bilgili) tâbiriyle belki de, bugünün tâbiriyle, "daha kültürlü" "daha nazik" denmek istenmiştir.

2- Rivâyetten anlaşıldığı üzere işçinin babası, oğlunu zinânın cezasından fidye ödeyerek kurtaracağını, zinâ ile ortaya çıkan hukukî durumun mağdur koca ile oğlan tarafı ilgilendiren bir husus olduğunu zannetmiş ve derhal kocanın memnun kaldığı maddî bir meblağ ödeyerek sulh olmuştur.

Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da irşad buyurduğu üzere, zinâ vak'asının değerlendirilmesi bu çerçevede kalmamaktadır. Bir yönü ile beşerî hukuku ilgilendirse bile bir yönü ile hukukullaha girmektedir. Meselenin, mücrim tarafla mağdur tarafın mutabık kalacakları bir formülde çözüme bağlanması mümkün değildir. Bu dâvanın, konuyu ilgilendiren nasslarla âyet ve hadislerle hükme bağlanması gerekmelidir. Resûlullah, babanın, kocaya fidye olarak verdiği koyun ve develeri iade etmiş, zinâya adı karışan kadının -itiraf etmesi halinde- recmedilmesini söylemiştir.

Oğlanın celdeye mahkum edilmesi bekârlığı sebebiyledir.

3- Recm ile ilgili âyet Kur'ân-ı Kerim'de yer almadığına göre, rivayette geçen Kitabullah tâbirinden maksad Kur'ân-ı Kerim değil, "Allah'ın hükmü"dür, bir bakıma Allah'ın yazısı demektir.

4- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in burada: "Ey Üneys, bu zatın hanımına git, eğer zinâyı itiraf ederse recmet, gel!" demesi ve ikrarı dört kere tekrar ettirmeyi tenbih etmemesi, bazı âlimlerin dikkatini çekmiştir. Onlar bu rivâyete dayanarak: "Zinânın, itiraf yoluyla sübûtunda itirafın dört ayrı mecliste dört kere tekrarı gerekmez, bir kerecik itiraf da yeterlidir" demişlerdir. İmam Mâlik ve Şâfiî bu görüştedir. Hanefîlerle Hanbelîlerin bir başka hadisi esas alarak dört ayrı ikrarla zinânın sübut bulacağına hükmettiklerini daha önce belirtmiştik (1605. hadis).

5- Âlimler bir başka noktaya da dikkat çekmişlerdir: Zinâ haddi, iddia ve ithamla değil bilakis itiraf ve beyyine ile sübût bulur, kesinlik kazanır. Öyleyse Resûlullah niçin Üneys'i hemen recm vazifesiyle göndermiştir?

Bunun cevabını şöyle verirler: Üneys, kadına, hakkındaki ithamı haber verecektir. Kadın bunu ya reddedip hadd-i kazf talebinde bulunacak yahut da kabul edip, suçunu itiraf edecektir. Nitekim iddiayı kabul ederek recm cezasını çekmiştir.79

6- Hadisten çıkarılan bazı hükümler.

HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

1) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında başkalarından da fetvâ sorulmuştur. Öyle ise, bir âlim kendinden daha büyük bir kimsenin bulunduğu yerde fetva verebilir.

2) Fâsid antlaşma merduddur. Böyle bir antlaşma ile mala temellük edilemez, iadesi gerekir.

3) Şer'î haddler fidye ile değiştirilemez.

4) Muhsan (evli) kimseye recm ve celde cezası beraberce uygulanmaz, sadece recm uygulanır.

5) Şafiî mezhebine göre, bekâr zâni'ye celde cezası ile birlikte sürgün cezası da verilir. İmam-ı Âzam'a göre sürgün cezası verilmez.

6- Dışarı çıkmayı âdet edinmeyen kadın mahkemeye gelmeye mecbur edilmez, hüküm verecek hâkim onun bulunduğu yere gider.80

ناَ

مْ

ثُش

نأ

نَ

غَ

ل]

ب

لاق هْ:

نَش ُه

للاَ ِضَ

ر كلام نشو ـ5□

□

رَ

مَ

أَ

ف ٍرُ

هْشأ □

ةه

تس ف □

□

د □

لو □

ةأَ

رْ

ماِ

ب □ □

ثُ

أ هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

:

□

لوُ

قَ

ي لاعَ

ت َه

□□ للّا

نإ :هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ □□ ر

□ لَش

لاَ

قف اَ،

هِ

مْ

لَ

رِ

ب

اَ □

دِ

لاَ

□ و

لاَ

: و

□

لاَ

قو □

ارْ

هَش □

نوُ

ثً

□1) ث)

□

ه □

لاَصِ

فَ

و □

هُ

لْ

م

حَ□

و

□□

مِ

تُ

ي □

نأ □

داَ

رأ □

نَ

مِ
لِنْيَ
لِ
ماَ
□ كِنْي
لْ
□□ وَح
نُ
هَ
دُ
□ وأ
نْ
عِ
ضْ
رُ
ي
اَ
هِ
ه
دَ
رِ
□ ب
ناَ
مْ

ثُش

رَ

مأَف ٍرُ

هْشأ

ةً

تِ

س

لْ

مَح

لاَ

ف

ةَشاَضِهرلا

. [

تَ

مِلُ

ر

دَ

ق

دِلُ

وَ

ف

79 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:6/242-243.

80 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/243.

5. (1609)- İmam Mâlik diyor ki: "Bana ulaştığına göre, Hz. Osman (radıyallâhu anh)'a evliliğinin altıncı ayında doğum yapan bir kadın getirildi. Derhal recmedilmesini emretti. Ancak Hz. Ali (radıyallâhu anh):

"- Cenab-ı Hakk, Kur'an-ı Kerim'de ا

ْر

هَش □

نوُ

ثلَ

ث □

ه □

لاَصِ

فَ

و □

هُ

لْ

مَح

و "(İnsanın

anne karnında) taşınma ve sütten kesilmesi (müddeti) otuz aydır..." (Ahkâf 15) buyuruyor. Keza bir başka âyette de:

□

داَ

رَ

ا

نَ

مِ

ل ِنْيَ

لِ

ماَ

ك ِنْي

لْ

وَح

نُ

هَ

دُ

وَ

ا

نْ

عِ

ضْ

رُ

ي

اَ

دِ

لاَ

و

لاَ

و

□

ةَشاَضَّ

رلا □□

مِ

ثُ

ي □

نَ

"Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. (Bu hüküm) emmeyi

tamam yaptırmak isteyenler içindir..." (Bakara 233) buyurmaktadır. Bu durumda hamilelik müddeti altı aydır." Bu açıklama üzerine Hz.Osman (radıyallahu anh) kadının geri gönderilmesini emretmişti, ancak kadın recmedilmiş bulundu." [Muvatta, Hudud 11 (2, 825).]81

AÇIKLAMA:

Hz.Osman (radıyallâhu anh)'ı, evliliğinin altıncı ayında doğum yapan kadın hakkında zinâ hükmünü vermeye sevkeden husus, doğumların normalde dokuz ayda olmasıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İlim şehrinin kapısı" olarak tavsif ve takdir buyurduğu Hz. Ali (radıyallahu anh), Kur'ân-ı Kerim âyetlerine olan nafiz ve derin vukufuna dayanarak -pek nadir bile olsa- altı ayda doğum olabileceğini açıklamış ve Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ı da bu hususta ikna etmiştir. Ancak bu esnada hüküm kadına infaz edilmiştir.

İbnu Ebî Hatim'in rivâyetinin sonunda, Hz. Ali'nin açıklamasını beğenen Hz. Osman (radıyallâhu anhümâ)'ın: اَ

ذَ

هِ

ل □

ثْ

نَطَ

ف أَ

م ِه

للّاَ

و "Vallahi ben bunu kavrayamamıştım" dediği

belirtilir.

Abdurrezzak'ın bir rivâyeti, Hz. Osman'dan önce benzer bir hâdisenin Hz. Ömer'e intikal ettiğini ve Hz. Ömer'in meseleyi Ashab'la istişare ettiğini, meseleyi, kaydettiğimiz şekilde Hz. Ali'nin çözdüğünü belirtir.

Bu durum, Hz. Osman'ın önceki yani Hz. Ömer zamanında cereyan etmiş olan vak'ayı hiç işitmediğini gösterir.

Her hâl u kârda bu hâdiseler, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin Kur'ân-ı Kerim'in inceliklerini kavramada Hz. Ömer ve Hz. Osman gibi Ashab-ı Güzin'in diğer büyükleri arasında nasıl imtiyazlı ve üstün bir yer tuttuğunu göstermesi bakımından da ayrı bir ehemmiyet taşır.82

لاق هْ:

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر نابيرلا احسإ بأ نشو ـ6□

.

□

مَ

ع :

□

ن

□

لاق ؟# ه

□ للّا

□ لوسر

مَلَ

□ ر

لَ

□ ه

فْ

□ وأ

□ بأ

نْ

□ با

□ ت

[لأَس

بِرْ].

□ دأ

:

□

لاق ؟اَ

هَ

دْ

عَ

□ ب

وأ ،روُّنلا ِةَروُس َلْبَق :

□

ثْ

لُ

ق

ناخيرلا هلرخأ.

6. (1610)- Ebû İshâk eş-Şeybânî (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ebî Evfâ (radıyallâhu anh)'ya:

"- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiç recm tatbik etti mi?" diye sordum. Bana: "Evet!" cevabını verdi. Ben tekrar:

"- Nûr sûresinin nüzûlünden önce mi, sonra mı?" diye sordum. "Bilmiyorum!" dedi." [Buhârî, Hudud, 21, 37; Müslim, Hudud 29, (1702).]83

AÇIKLAMA:

81 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/243-244.

82 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/244.

83 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/245.

1- Recm tatbikatının Nur sûresinin nüzûlünden önce olması halinde, bu sûrede, zâniye celde hükmü gelmiş olmakla recmin bununla neshedildiği söylenebilecektir. Recm, Nur sûresinin nüzûlünden sonra tatbik edilmiş olma durumunda, celdenin muhsan hakkında neshedilmiş olduğuna delil çıkarılabilecektir. Böyle bir değerlendirmeye: "Bunda, Kitab'ın sünnetle neshedilme durumu mevzubahistir, bu ise ihtilaflı bir mevzudur" diye itiraz edilebilir ise de şöyle cevap verilmiştir:

"Ulemânın kabul etmediği husus, Kitab'ın haber-i vahidle neshidir, haber-i meşhur ile neshine itiraz edilmemiştir. İbnu Hacer burada nesh değil tahsisin mevzubahis olduğunu, âyetteki celde hükmünün muhsan olmayanlara tahsis edildiğini belirtir.

2- İbnu Ebî Evfâ, recm hâdisesinin Nur sûresinden önce mi, sonra mı vukua geldiğini bilmediğini söylemektedir. Ancak Nur sûresinden sonra olduğuna dair delil mevcuttur. Zîra sûrenin nüzûlü ifk hâdisesi sırasında vukua gelmiştir. Gerçi bu hâdise dördüncü hicri yılda mı, beşinci veya altıncı hicrî yılda mı meydana geldi, ihtilaflıdır. Ama recm hâdisesinde Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) de hazır bulunduğuna göre, yedinci yıldan sonra cereyan etmiş olmalıdır, zîra o, yedinci hicrî yılda İslâm'la müşerref olmuştur.

3- İbnu Ebî Evfâ'nın "bilmiyorum" demesi, faziletli, büyük kimselerin "bilmiyorum" diye cevap vermekle faziletlerinden bir şey kaybetmeyeceğine, böyle dediği için ayıplanamayacağına delildir.

Bilakis bu cevap onun araştırıcı olduğuna, söyledikleri şeylerde titiz davrandığına delildir, övülmesini gerektiren bir cevaptır.84

هْ

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

ر

اه

يِ

لَش □□

نأ] هْ

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

ر بعرلا نشو ـ7□

□

مْ

وَ

ي اَ

هَ

مَلَ

رَ

و ،سيِمَخلا َمْوَ

ي اَ

هَ

بَ

رَض ▯

ةأْ

رَ

ملا ▯

مَلَ

ر ▯

نيِح

▯

ةًّ

نُسِ

ب اَ

هُ

ثْ

مَلَ

رَ

ه، و

للّا ِباَتِ

كِ

ب اَ

هُ

ث

دَ

لَل :

□

لاَ

قَ

و □□

ةَ

عُ

مُللا

.ه ِ#]. راخبلا هلرخأ

للّا ِلوسر

7. (1611)- Şa'bî (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh), kadını remettiği zaman onu perşembe günü dövdü, cuma günü de recmetti. Ve şunu söyledi: "Ona Kitabullah(ın hükmü) ile celde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünneti ile de recm tatbik ettim." [Buhârî, Hudud 21.]85

AÇIKLAMA:

1- Burada zikri geçen kadın Şürâhetü'l-Hemdaniyye'dir. Zinâ suçuyla Hz. Ali'ye getirilmiştir. Hz. Ali (radıyallâhu anh) çocuğunu doğurması için geri çevirmiş, sonra ona kadın akrabalarından en yakın olanını getirtip çocuğu teslim etmiş ve kadını recmetmiştir.

2- Bazı rivâyetlerde Hz.Ali'nin, bu durumu tavzih için bir kısım sualler sorduğunu görmekteyiz:

"- Belki de erkek seni zinâya zorlamıştır?"

"- Hayır!"

"- Sen uyurken, (rızan olmadan) sana gelmiştir?"

"- Hayır!"

"- Kocan düşmanlarımızdan biridir?"

"- Hayır!"

Bu cevaplardan sonra Hz. Ali (radıyallâhu anh) kadının hapsedilmesini emretti. Doğum yapınca bir perşembe günü çıkarttı, yüz deynek vurdurdu. Sonra tekrar hapse gönderdi. Cuma günü bir çukur kazdırıp taşlattı."

3- Burada Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin kadına önce celde, sonra recm tatbik ettiği görülmektedir.

Übey İbnu Ka'b (radıyallâhu anh)'ın da bu görüşte olduğu rivâyet edilmiştir. Hazimî'nin kaydına göre, Ahmed, İshâk, Dâvud-ı Zâhirî ve İbnu'l-Münzir muhsan olan zâniye, önce celde sonra recm tatbik edileceğine hükmetmişlerdir. Cumhur ise iki haddin birleştirilmeyeceğine hükmetmiştir. Bu görüş

Ahmed İbnu Hanbel'den de rivayet edilmiştir. Cumhur bu görüşe Mâizle ilgili hadisi delil yapar ve bunun, hem celde hem de recm ifade eden Ubâde hadisini neshettiğini söyler. Ubâde hadisi şöyledir: 84 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/245.

85 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/246.

□ رْكِب□

لاِ

□ ب

رْ

□ كِب

لاَ

□ و

مْ

لَّ

رلاَ

□ و

ةَ

ئاِ

□ م

دْ

لَل ِبِ

هثَّلاِ

□ ب

بِ

هثَّلَ

ا

□ □

فَّ

نلاَ

□ و

ةَ

ئاِ

□ م

دْ

"Dul dulla zinâ yaparsa yüz sopa ve recm, bekâr bekârla zinâلَ

yaparsa yüz sopa ve sürgün cezası uygulanır." (Bu hadis Müslim'de gelmiştir.) 86

□

لُلَ

ر □

نَ

قال: [ز □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□8ـ نشو بأ ةريره ر

اَ

نِ

ب اوُ

بَ

هْ

ذ

ا :

□

ضْ

عَ

بِ

ل □

مُ

هُضعَ

ب □

لاَ

قف .

□

دوُ

هَ

ي □

لا □

نِ

م □

ةأَ

رْ

ماَ

و

اَ

فيِ ،ذإف

فْخَّ

تلاِ

ب □

ثِ

عُ

ب ّ بَ

ن □

هَّ

نإَ

ف ،ه بَّنلا اَذه لإ

□ه

للّا □

دْ

نِ

ش اَ

نْ

لَل

ثْ

حاَ

و ،اَ

هاَ

نْ

لِبَ

ق

□

مْ

لَّ

رلا □

نوُ

د اَ

يْ

ثُ

فِ

ب اَ

ناَ

ثْ

فأ

أُ

وَ

تأَ

ف ،كِ

ئاَ

يِبْ

□ نأ

نِ

مٍ ه بَ

ن اَ

يْ

ثُ

ف اَ

نْ

لُ

ق ،اَ

هِ

ب لاعَ

ت

اَ

□ ي او

لاَ

قَ

□□ ف

هِ

باَحْ

□ صأ ف

دِلْسَ

ملا ف ٌسِ

□ لاَل

وُ

هَ

و # ّ بَّنلا

□

مَ

لَ

ف ،اَ

يَ

نَ

□ ز

ةأَ

رْ

ماَ

وٍلُلَر ف نَرَ

ت ا

□

م :

□

مِ

ساَ

□ ق

لا اَ

بأ

□ باَب□

□ لا لَش

ماَ

□□ قف

مِهساَرْ

دِ

□ م

ثْ

يَ

□ ب

□□ تأ

تح

ةَ

مِ

لَ

ك

□

مُ

هْ

مِ

ه

لُ

كُ

ي

اَ

م ، سوُ

□ م لَش

ةاَ

رْ

وًّ

□ تلا

لَ

زْ

نأ يِ

□□ ذ

لا َه

□ للّا

مُ

كُ

دُرْ

: نأ

□

لاَ

قف

□ او:

لاَ

ق َ؟

نَصْ

حأ اَ

□ ذإ

نَ

□ ز

نَ

□ م لَش

ةاَ

رْ

وَّ

□ تلا ف

نوُ

دِلَ

ت

الزَّانِيَان لَ□

مْ

ح

□

ي □

أن :

□

التَّلْبِيه

و □□

دَ

لْ

لُ

يو □

هَّ

بَلُ

يَ

و □

مَّ

مَحُ

ي

□

تَ

كَسَ

و :

□

لاَ

ق .اَ

مِهِب ُفاَطُ

يَ

و اَ

مُ

هُ

تَ

يِ

فْ

قأ □

لَ

باَ

قُ

تَ

و ٍراَمِح لَش

□□

ةَ

دْرِ

ه

نلا □

هِ

□ ب َّظلأ

تَ

□ كَس # ٌ ِبَّنلا

هاً

ر اًّ

مَ

لَ

□□ ف

مُ

هْ

نِ

□□ م

بأَش

□

ةاَ

رْ

وَّ

□ تلا ف

دِلَ

ن اًّ

نإَ

ف اَ

نَ

ثْ

دَرَ

□ ن

□□ ذإ

مُ

ةً

للا :

□

لاَ

قف

□ه

□ للّا

رْ

□ مأ

مُ

ثْ

صَخَ

ترا اَ

□ م

لَّ

وأ اَ

مَ

ف :# ٌبِّنلا

□

لاَ

□□ قف

مْ

لَّ

رلا

اَ

نِ

كوُ

لُ

□ م

نِ

مٍكِ

لَ

□ م

نِ

□ م

ةَ

باَ

رَ

ق وُ

□ ذ

نَ

□ ز :او

لاق ؟ لاعَ

ت

□

نِ

□ م

ةَ

رْسُ

□ أ ف

□ رَخآ

لُلَ

□ ر

نَ

□□ ز

مُ

□□ ث

مْ

لَّ

□ رلا

هْ

□ نَش

رَّخأَ

ف

□

مَلْ

ر

ي

او:

لاَ

قَ

و

هنوُ

د

هُ

مْ

وَ

ق

لاَحَ

ف

هَ

مْ

لَ

ر

داَ

رَ

أف ،ساًنلا

هِ

ذه اوُحَ

لَّصاف □□

هَ

مُلْ

رَ

تَ

ف َكِبِحاَصِ

ب َئِلَ

ت □□

تَح اَ

نُ

بِحاَص

ف اَ

مِ

ب □

مُ

كْ

حأ ِه

نإَ

ف :# □

لاَ

قف □□

مُ

هَ

نْ

يَ

ب □

ةَ

بوُ

ةُ

ع □

لا

□□

نأ اَ

نَ

غَ

لَ

بَ

ف :

بِرْهُّزلا َلاَقف اَمِلُرَف اَمِهِب َرَ□□

مأف □□

ةاَ

رْ

وًّ

تلا

اَ

هيِ

ف □

ةاَ

رْ

وًّ

اَ تلا

نل

□

ز

□ □

اًّ نأ

: نإ

□

□ مِهيِف ْت

لَ

زَ

□ ن

ةَ

ي ا

Œ □

هِ

ذه

□

ناَ

كَ

و ،اوُ

مَ

□ لْسأ

نيِ

□□ ذ

□ لا

نوٌّ

يِبَّنلا اَ

هِ

□ ب

مُ

كْ

حَ

□ ي

روُ

نَ

و دُ

ه

بأ : ه

□ ب ظ «

لأ

] نعمو.دواد وبأ هلرخأ «

□

مُ

هْ

نِ

م # ُبِّنلا

هايإ همزلأو هلاؤس ف حلأ .

8. (1612)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Yahudilerden bir kadınla bir erkek zinâ yaptılar. Birbirlerine: "Bizi şu peygambere götürün. Çünkü bir kısım hafifletmeler getiren bir peygamberdir. Bize recm dışında fetvâlar verirse kabul eder, Allah indinde O'nun hükmünü kendimize delil kılarız ve: "Peygamberlerinden bir peygamberin bize verdiği fetvalar(la amel ettik, hevamıza uymadık) deriz" dediler.

Mescidde ashabıyla birlikte oturmakta olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:

"- Ey Ebû'l-Kasım, zinâ yapan kadın ve erkek hakkında kanaatin nedir?" dediler. O, onlara tek kelime söylemeden Beyt-i Midrâslarına geldi. Kapıda durarak:

"- Hz. Musa (aleyhisselam)'ya kitabı indiren Allah aşkına söyleyin, muhsan olan birisi zinâ yapacak olursa bunun Tevrat'taki hükmü nedir?" diye sordu.

86 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/246.

"- Yüzü siyaha boyanır, eşek üzerine ters bindirilir ve dayak atılır." - Hadiste geçen tecbiye: Zânileri, enseleri birbirine bakacak şekilde bir eşeğe bindirilip, bu halde sokaklarda dolaştırılmasıdır- Râvi devamla der ki: "Yahudilerden bir genç (bu cevaba katılmayap) susmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun suskunluğunu görünce sualinde ısrar etti. Bunun üzerine genç: "Madem ki sen bize Allah'ın adına yemin veriyorsun (gerçeği söyleyeceğim): "Biz Tevrat'ta recm emrini görüyoruz" dedi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Allah'ın emrini hafifletmenizin başlangıcı nasıl oldu?" diye sordu. (Genç) şu cevabı verdi:

"- Krallarımızdan birinin bir yakın akrabası zinâ yaptı. Kralımız, recmi ona tatbik etmedi. Sonra halka mensup bir aileden bir erkek zinâ yaptı. Bunu recmetmek istedi. Ancak adamın kavmi buna mani olup:

"- Sen yakınını getirip recmetmedikçe biz de adamımızın recmedilmesine müsaade etmeyeceğiz!"

dediler. Bunun üzerine, aralarında şimdiki cezayı vermek üzere anlaşıp sulh yaptılar.

(Bu açıklama üzerine) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Ben Tevrat'taki âyetle hükmediyorum!" dedi ve onların recmedilmelerini emretti ve recmedildiler.

Zührî (rahimehullah) der ki: "Bana ulaştığına göre şu âyet bunlar hakkında nazil olmuştur:"

Şüphesiz ki Tevrat'ı biz indirdik. Ki onda bir hidâyet, bir nur vardır. Kendisini (Allah'a) teslim etmiş

olan (İsrail) peygamberleri, Yahudilere ait (dâvalarda) onunla hükmederlerdi..." (Ma-ide 44).

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlardan biri idi." [Ebû Dâvud, Hudud 26, (4450, 4451).] 87

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Yahudilerin kitaplarındaki zinâ ile ilgili recm hükmünden kaçmak maksadıyla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müracaat edişlerini göstermektedir. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) niyetlerini azçok sezmiş olacak ki, sorularına cevap vermede isti'cal göstermemiştir. Hatta rivâyetten, zinâ ile ilgili İslâmî hükmün henüz vahyedilmediği de anlaşılmaktadır. Nitekim bâzı şarihler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, recmi ilk defa bu hadiste görüldüğü üzere, Yahudilere tatbik ettiğini, Müslümanlara tatbik edilen recm vak'alarının bundan sonra cereyan ettiğini söylemişlerdir.

2- Hadiste geçen Beyt-i Midrâs, Yahudilerin o zaman tedrisatta bulundukları binadır. Bir nevi kültür merkezi ve kulüp durumunda bir toplanma yeri olduğu anlaşılmaktadır. Nihaye'de midras için:

"(Yahudilerin), kitaplarını (halka) ders verip öğreten kimse" açıklaması kaydedilir. Ayrıca, bu kelimenin "tedrisat yaptıkları yer", "tedrisat mahalli", "medrese" mânasına da kullanıldığına dikkat çeker ve mif'al bâbının mekân için kullanılmasının garib olduğunu belirtir.

3- Hadis metninde, tecbih üzerine yapılan açıklama, İbnu Hacer'e göre

Zührî'ye ait bir derctir.

Nihâye'nin sunduğu açıklamaya göre tecbih, bir merkebin üzerine, birinin sırtı diğerinin sırtına bakacak şekilde iki kişinin binmesidir. Tecbihin, cebhe (= yüz) kelimesinden alındığı tahmin edilmiştir.

4- Rivâyette geçen genç, başka rivâyetlerde gelen sarahate göre Abdullah İbnu Selâm'dır. Yani, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i gördüğü zaman: "Bu simada yalan yoktur" diyerek Müslüman olan genç bir Yahudi âlimi.

5- Şu halde Abdullah İbnu Selâm'ın açıklamasına göre, recm hükmünün Yahudiler arasında tatbikattan kaldırılışı, adaletin, mevki ve itibar sahiplerine tatbik edilmek istenmeyişinden kaynaklanmaktadır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), muhtelif hadislerinde içtimâî felâketlerin, medenî yıkımların hep buradan kaynaklandığını, yani kanunların gözde ve güçlü insanlara tatbik edilmeyip avamdan olan zayıflara tatbik edilmesinden ileri geldiğini söyler ve adaletin tatbikinde hiç bir kayırmaya yer vermemesinde ısrar eder. Bir seferinde çok itibarlı bir kadının, hırsızlık sebebiyle kolunun kesilmesine hükmedilince, kadını kurtarmak için şefaatte bulunanları şiddetle tevbih ve reddetmiş:

"Allah'ın hududunda mı şefaatçi oluyorsunuz! Allah'a kasem olsun, Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı mutlaka elini keserdim" demiştir.

6- Âyet-i kerime, Tevrat'ın Hz. Musa'dan sonra gelmiş bulunan peygamberler için de ahkâmı tatbik edilen şeriat kitabı olduğunu belirtmektedir.

Âyet-i kerimede, Tevrat'ı tatbik eden İsrail peygamberlerinin "Kendisini (Allah'a) teslim etmiş olanlar"

yani Müslümanlar olarak tavsif edilmiş olmaları, Müslümanlara teşrif ve Yahudilere ta'rizdir. Çünkü onların peygamberleri de, Allah indinde makbul yegane din olan İslâm dinini uygulamışlardır.

87 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/247-248.

Kendileri ise şahsî değişiklikler yaparak, tahriflerde bulunarak bu asıldan yani İslâm'dan uzaklaşmışlardır, recm meselesindeki tahrifatlarında olduğu gibi.

Resûlullah, tıpkı önceki İsrail peygamberleri gibi recmi aynen tatbik ederek, onlardan biri olmaktadır.

Şu halde, Yahudilikle Müslümanlık arasında hâl-i hazırda bir fark var ise de bu fark, Yaudilerin tahrifatından ileri gelmekte, onların -Allah'ın emirlerine uymuş bulunan peygamberlerin- seviyesinde fark bulunmamaktadır.88

اوُ

ءاَل □

دوُ

هَ

ي □

لا □□

امُ: [نأ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر رمش نبا نشو ـ9□

□□

جَ

رَ

و □

مُ

هْ

نِ

م

ةأَ

رْ

مأ □□

نأ □

ه □

ل اوُ

رَ

كَ

ذَ

ف #ِه

□ للّا ِلوسر

لإ

□ نأَش ف ِةاَرْوَّتلا ف□

نوُ

دِلَ

ت ا

□

□ #: م

مُ

ه □

ل □

لاَ

قف ،اَ

يَ

نَ

ز

□

نْ

ب ِه

للّاُ

دْ

□ بَش

لاَ

□□ قف

نوُ

دَ

لْ

لُ

يَ

□ و

مُ

هُحَضْ

ف

□

□ ن :او

لاَ

قف ؟ِمْلَّرلا

اَ

هوُ

رَرَ

نَ

ف □

ةاَ

رْ

وَّ

تلاِ

ب أْ

وَ

تأف □

مْ

لَّ

رلا اَ

هيِ

ف □□

نإ □

مُ

ثْ

بَ

ذَ

ك :

□

مًس

اَ

□ م

أَ

رْ

قَ

□ ي

لَ

□□ عَل

مُ

ث ءمْلَّرلا ِةَ

□ يآ لَش

هَ

دَ

□ ي

مُ

هُ

دَحأ َعَضَ

وَ

ف

كَ□

دَ

□ ي

عَ

: فرا

□

□ مًس

نْ

ب ِه

□ للّا

دْ

□ بَش

لاَ

قف ،اَ

ه

□

ع

□

□ د

ب اَ

مَ

و اَ

هَ

لْ

بَ

ق

اَ

□ □ ي

□ دَص :او

لاَ

□ قف ،مْلَّرلا

ةَ

يآ اَ

هيف اَ

□ ذإف

ہَ

دَ

ي َعَ

فَ

رَ

ف

□

نْ

□ با

لاَ

ق .اَ

مِلُ

رَ

ف اَ

مِهب َرَ

مأَ

ف ِمْلَّرلا ُةَ

يآ اَ

هيِ

□ ف

دَّ

مَحُ

م

اَ

هيِ

قَ

□ ي

ةأْ

رَ

□ ملا لَش

نْ

حَ

□ ي

لُلَّ

□ رلا

ثْ

يأَ

رَ

: ف

□

رَ

مُش

]. ئاسنلا إ ةتسلا هلرخأ .

□

ةَ

رآَل

حلا□

9. (1613)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Yahudiler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, kendilerinden bir erkekle kadının zinâ yaptığını söylediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara:

"- Recm hakkında Tevrat'ta ne buluyorsunuz?" diye sordu. Onlar:

"- Teşhir edip rezil ederiz ve dayak atarız" dediler. Abdullah İbnu Selam (radıyallâhu anh):

"- Yalan söylüyorsunuz. Zinânın Tevrat'taki cezası recmdir" dedi. Hemen Tevrat'ı getirip açtılar.

İçlerinden (Abdullah İbnu Surya adında) biri elini recm âyetinin üzerine koydu. Sonra, âyetten önceki kısımlardan okumaya başlayıp (kapadığı kısmı atlayarak arka kısmını okumaya devam etti. Abdullah İbnu Selam (radıyallâhu anh) müdahale edip:

"- Kaldır elini!" dedi. Adam elini çekti, tam orada recm âyeti mevcut idi. Bunun üzerine:

"- Ey Muhammed, Abdullah doğru söyledi. Tevrat'ta recm âyeti mevcuttur!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) derhal o iki zâninin recmedilmesini emretti ve recmedildiler."

İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) der ki: "Erkeğin, atılan taşlara karşı korumak için, kadının üzerine eğildiğini gördüm." [Buhârî, Hudud 37, 24, Cenâiz 61, Menâkıb 26, Tefsir, Âl-i İmran 6, İ'tisâm 16, Tevhid 51; Müslim, Hudud 26, (1699); Muvatta, Hudud 1, (2, 819); Tirmizî, Hudud 10; Ebû Dâvud, Hudud 26, (4446, 4449).]89

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen rezil etmekten maksad, önceki hadiste zikredildiği üzere, zânilerin yüzünü kömürle kararttıktan sonra bir merkebe sırt sırta gelecek şekilde bindirip sokaklarda dolaştırıp teşhir etmektir.

2- Hadis, Yahudilerin Tevrat'ta olmayan şeyi ona nisbet ettiklerini, Tevrat'a dayanarak yalan söylemekten çekinmediklerini göstermektedir.

3- Bu rivâyet, kişinin muhsan sayılması için Müslüman olmasının şart olmadığını ifade eder. Nitekim İmam Şafiî ve Abdullah İbnu Hanbel bu görüştedirler. Malikîler ve Hanefîlerin büyük çoğunluğu kişiyi muhsan addetmek için Müslüman olmayı şart koşarlar ve derler ki: Bu hadiste Resûlullah İslâm'a göre değil, Tevrat'a göre hükmetmiştir. Ancak, "Tevrat'ta muhsan olmayana recm vardır"

diyenler isabet etmezler, zîra, Taberânî'de Hz. Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyet Tevrat'taki recm 88 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/249-250.

89 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/250-251.

âyetinden bahsederken şöyle demektedir: أَ

يَ

نَ

ز أ

ذِإ

ةَ

نَصْ

حُ

م

لاَ

و

نَصْ

حُ

م

لَ

ا

اَ...

مِل

ر

ةَ

نِهيَب

لا اَ

مِهْيَ

لَش

تَ

ماَ

قَ

"Muhsan ve muhsane olan erkek veف

kadın zinâ edecek olurlar, bu da beyyine ile ispatlanırsa her ikisi de recmedilirler. Kadın hamile ise çocuğu doğuruncaya kadar mühlet tanınır."

4- Rivâyet, ehl-i zimmetin birbirine şahidliğinin kabul edileceğine delildir.

5- Hâkim, güvenilir durumundaki tek bir tercümanla iktifa edebilir.90

ÜÇÜNCÜ BÂB - LİVATA (Homoseksüalite) VE HAYVANA TEMASIN HADDİ

Livata, Lût kavminin içine düştüğü cinsî sapıklıktır; homoseksualite de denir. Bu, erkeğin erkekle, kadının kadınla cinsî temasta bulunmasıdır. Dinimizin bu işi zinâdan da çirkin bir ahlaksızlık kabul etmiş, şiddetle yasaklamıştır.

Hadis, sadece faili, yani, erkeğe temas eden erkeği değil, mef'ûlü de yani kendisine cinsî temas yaptırtan erkeği de mahkum etmekte, ikisinin de öldürülmesini emretmektedir.

Kur'ân-ı Kerim Lût kavminin helâk oluşunun sebebini bu ahlaksızlığa bağlar. Şu halde, bu küçümsenecek bir içtimâî bozukluk değil, insanlığın ciddi bir meselesidir. Kur'ân her asra hitab ettiğine göre, onda yer eden meseleler asıl itibarıyla geçmişi anlatsa bile, hal ve istikbâle de parmak basmaktan uzak değildir. Öyle ise livata her zaman için insanlığın karşılaşabileceği bir ahlakî çöküş, içtimâî bir musibet kaynağıdır. Günümüzde ortaya çıkan ve tıbbî yollarla tedavisi ve önlenmesi henüz imkân dahiline girmemiş bulunan AİDS afetinin de livatanın yaygın olduğu çevrelerde çıkmış olması ve yayılma sebebinin de esas itibariyle livata ve zinâ olması , üzerinde durulması gereken bir husustur.

Dinimizin cinsî hayatın disipline edilmesi hususunda gösterdiği hassasiyetin hikmeti şimdi daha iyi anlaşılmış olmalıdır. Haram yollardan cinsî tatmin arayanlara karşı İslâm'ın koyduğu müeyyideleri fazla sert ve hatta gayr-i medenî bulanlar, AİDS vak'asının, cinsî sapıklar yüzünden bütün insanlığı ve medeniyeti tehdit eder bir hal alışı karşısında insafa gelmeli, hakkı teslim etmeli değil midir!91

بَّنلا لاق] :لاق امُ □□ #:

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر سابش نبا نش ـ1□

□

لِ

شاَ

ف □

لا اوُ

لُ

ثْ

قاف □

طو □

ل ِمْوَق َلَمَش ُلَمْعَ

ي □

هوُ

مُ

ثْ

دَلَ

و □

نَ

م

نش ىور اَ

]. ذكو :لاق بذمرتلا هلرخأ

□

هِ

ب □

لوُ

ع

□

فَ

م □

لاَ

و

□

دَلوُ

ي ِزْكِب □

لا ف] سابش نبا نش دواد ب‘و.ةريره بأ

.[

□

مَلْ

رُ

ي □

ةَّ

نأ □

ةَّ

يِ

طوُّ

للا لَش

1. (1614)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Kimin Lût kavminin sapık işini yaptığını görürseniz, fâili de mef'ûlü de öldürün." [Tirmizî, Hudud 24, (1456); Ebû Dâvud, Hudud 29, (4462, 4463).] Tirmizî, Ebû Hüreyre'nin de böyle bir rivâyette bulunduğunu belirtir. Ebû Dâvud'da İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan yapılan bir rivâyette:

"Livata yaparken yakalanan bekâr (yani muhsan olmayan kişi) de recmedilir" denmiştir.92

AÇIKLAMA:

Livata yapanlara tatbik edilecek hadd hususunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüştür: Şâfiî'nin iki görüşünden daha zâhir olanına göre -ki Ebû Yusuf ve İmam Muhammed de bu görüştedir- failin haddi, zinâ haddidir. Yani muhsan ise recmedilir, muhsan değilse yüz sopa vurulur.

Mef'ûle ise Şâfiî'ye göre, muhsan da olsa gayr-ı muhsan da olsa, kadın da olsa, erkek de olsa yüz sopa ve bir yıl sürgün cezası verilir.

İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel başta, diğer bir kısım âlimlere göre, livata yapanın cezası recmedilmektir, muhsan da olsa gayr-ı muhsan da olsa farketmez.

İmam Şâfiî'nin ikinci bir görüşü, sadedinde olduğumuz hadisin zâhirine uygun olarak fâilin de mef'ûlün de öldürülmesidir.

90 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/251.

91 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/252.

92 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/253.

Öldürülüş tarzı hususunda: "O pis işi yaptıkları ev tepelerine yıkılır" diyenler olmuştur. "Uçurumdan atılarak öldürülür" diyenler de olmuştur.

Ebû Hanife: "Bunlar azarlanır, levmedilir fakat hadd uygulanmaz" demiştir.

Münzirî'nin et-Tergib ve't-Terhib'de yazdığına göre, halifelerden dört tanesi livata yapanı yakmıştır: Hz. Ebû Bekir, Hz.Ali, Abdullah İbnu'z-Zübeyr ve Hişâm İbnu Abdilmelik.

İbnu Ebî'd-Dünya ve Beyhakî'nin rivâyetlerine göre, Halid İbnu'l-Velîd, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ)'e yazar ki, bir Arap karyesinde kadın gibi nikâhlanan bir erkeğe rastlamıştır. Hz. Ebû Bekir, bu haber üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabını toplayıp ne yapmak gerektiği hususunda fikirlerini alır. Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Bu günahı tarihte tek bir ümmet işlemiştir.

Bildiğiniz gibi Allah da o kavmi helâk etmiştir, ben bu adamın yakılmasını uygun görüyorum" der.

Bunun üzerine bütün Ashab'ın re'yi onun yakılması hususunda icma etti. Hz. Ebû Bekir de (Halid İbnu Velid'e yazarak) adamın yakılmasını emretti." 93

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

اه

يِ

لَش □□

[نأ □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□2ـ ر هنشو

اَ

مِهْيَ

لَش □

مَ

دَ

ه □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

رِزْك

□

ب اَ

بأ □□

نأَ

و ،اَ

مُ

هَ

قَ

رْ

حأ

]. نيزر هلرخأ .

اطِ

ئاَح

2. (1615)- Yine İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın rivâyetine göre, Hz. Ali, livata yapan çifti yaktırmıştır. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) üzerlerine bir duvarı yıktırmıştır." [Rezîn ilavesidir.]94

□ بَّنلا لاق[:لاق □□ #:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ3□

]. نيزر هلرخأ .

□

طو □

ل ِمْوَق َلَمَش َلِمَش ْنَ

م □

نوُ

علَ

م

3. (1616)- Hz.Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Lût kavminin iğrenç fiilini işleyen kimse mel'ûndur." [Rezin ilavesidir. (Münzir'de kaydedilen uzunca bir hadisin parçasıdır).]95

□□

لاق: [لاق لانبَّ ُ # نإ □

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□4ـ ر ربال نشو

أخرله .[

□

طو □

ل ِمْوَق ُلَمَش ِتَّ

مُ

أ لَش ُفاَخأ اَ

م َفَ

وْ

خأ

ىذمرتلا .

4. (1617)- Hz.Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetim için en ziyade korktuğum şey Lût kavminin amelidir" buyurdular." [Tirmizî, Hudud 24, (1457); İbnu Mâce, Hudud 12, (2563).]96

:

□

لاق # ه

للّا □

لوسر □□

نأ

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□5ـ نشو بأ ةريره ر

. اَ]. هلرخأ وبأ دواد

هِرُ

بُ

د ف

ةأَ

رْ

ما □

تأ □

نَ

م □

نوُ

غْ

ل]

□

م

5. (1618)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kadına dübüründen temas eden mel'undur" buyurdular." [Ebû Dâvud, Nikâh 46, (2162).]97

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kadınlara arka uzvundan temas etmenin haram olduğuna delâlet eder. Esâsen Kur'ân-ı Kerim, "Kadınlarınız tarlalarınızdır, tarlalarınıza (ön tarafa) nasıl isterseniz öyle varın!" (Bakara 223) 93 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/253.

94 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254.

95 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254.

96 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254.

97 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254.

meâlindeki âyeti ile ekine elverişli cinsî uzva teması irşad etmiştir. Birçok hadiste Resûlullah sarih bir ifade ile arka uzuvdan teması şiddetle yasaklamıştır. Müteakip hadis bu rivâyetlerden biridir. Burada kaydedilmeyen bir Tirmizî hadisi de şöyledir: "Hayızlı kadına arka uzvundan temas eden, kahine giden, Muhammed'e ineni inkâr etmiştir."98

لاق # ه:

للّا لوسر ه

نأ امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□6ـ نشو نبا سابش ر

ف

ةأَ

رْ

ما ِوأ ، ُجَر □

تأ ٍلُلَر لإ لاعَ

ت ُه

للّا □

رُظْ

ن

□

ي □

]

. اَ]. هلرخأ يذمرتلا

هِرُ

بُ

د

6. (1619)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahu Teâla hazretleri, erkeğe temas eden veya kadınlara arka uzvundan temas eden erkeğe (kıyamet günü rahmet nazarıyla) bakmaz." [Tirmizî Radâ 12, (1165).]99

□

تأ □

ن :

□

م

ه #

لاق: [لاق لوسر للّا □

هْ

نَش

□ه

للّا َ ِضَ

□7ـ هنشو ر

ا

□

م :

□ساَّ

بَش ِنْ

ب □

لِي

قَ

ف □□

هَ

عَ

م اَ

هوُ

لُ

ثْ

قاَ

و

هوُ

لُ

ثْ

قاف ةَ

ميِهَ

ب

عَ

فَ

ثْ

نُ

ي

وأ اَ

هَ

مْ

ح

ل

لَ

كؤُ

ي ًئِ

ل □

هاَ

رً

أ :

□

لاق ِ؟

ةَ

ميِهَب □

لا □

نأَش

]. دواد وبأ هلرخأ

كِ□

لذ اَ

هِ

ب □

لِ

عُ

ف □

دَ

قَ

و اَ

هِ

ب

يِ

ذ □□

لا لَش َسْ

ي]

□

ل

لاق ،هنش:

اضيأ امهلو.بذمرتلاو

. [

□□

دَح □

ةَ

ميِهَب □

لا □

تأي

7. (1620)- Yine İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Kim bir hayvana temas ederse onu öldürün, hayvanı da beraber öldürün" buyurdu." İbnu Abbâs'a:

"Hayvanın günahı ne (o niçin öldürülsün?)" diye soruldu. Şu cevabı verdi: "(Bu hususta Resûlullah'tan bir şey işitmedim). Tahminimce eti yenmesin veya ondan istifade edilmesin diyedir. Zîra ona, bu muamele yapılmıştır." [Ebû Dâvud, Hudud 30, (4464); Tirmizî, Hudud 23, (1454).]

Ebû Dâvud ve Tirmizî'de şu rivâyet de gelmiştir: "Hayvana temas edene bir hadd takdir edilmemiştir."100

AÇIKLAMA:

Şârihler, dört mezhep imamlarının, hayvana temas eden kimsenin öldürülmeyip ta'zir cezasına maruz bırakılacağında müttefik olduklarını belirtirler. Hadis bu büyük amelden zecre (yasaklamaya) hamledilmiştir. Ulemâ, bu mevzuda İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın şu sözünü esas almıştır:

هْ

يَ

لَش

دَح َف

ةَ

ميِهَ

ب

تَ

ا

ن

م "Hayvana temas edene hadd yoktur." Atâ da

bir soru üzerine, hayvana temas mevzuunda hadd olmadığını söyledikten sonra, "Bu kabih bir ameldir, kabihi takbih edin" diye cevap vermiştir. 101

DÖRDÜNCÜ BÂB

KAZF (İFTİRA) HADDİ

يِرْ

□ ذُش

لَ

زَ

ن اه

] م

□

ل

تلاق اهْ:

نَش ُه

للاّ َضِ

ر ةرئاش نش ـ1□

□

نْ

عَ

□□ ت ـ

□

وَكِ

□ لذ

رَ

كَ

ذَ

ف ِرَبْنِملا لَش # ِه

□ للّا

□ لوسر

ماَ

ق

□

ةأرَ

ملاَ

و ِنْيَ

لُلَ

رِ

□ ب

رَ

مأ رَ

بْ

نِ

□ ملا

نِ

□ م

لَ

زَ

ن اًّ

مَ

لَ

ـ ف □

نأْ

رُ

قلا

98 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/254-255.

99 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/255.

100 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/255.

101 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/255.

□□

ةَ

ثاَ

ثأ □

نْ

ب □

حَ

طْسِ

مَ

و ءِتِ

باَ

ث □

نْ

ب □

نآَّسَح نْ

عَ

ت □□

مُ

ةً

دَح اوُ

بِرُضَف

]. دواد وبأ هلرخأ .

شْ□

حَل □□

ثْ

نِ

ب □

ةَ

نْ

مَحَ

و

1. (1621)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Maruz kaldığım iftiradan beni temize çıkaran vahiy indiği zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) minbere çıkıp, durumu hatırlattı ve ilgili âyeti (Nur 11-23) tilavet buyurdu. Minberden inince iki erkek ve bir kadına kazf haddi vurulmasını emretti. Ve derhal icra edildi. Burada hadd icra edilen şahıslar Hassân İbnu Sâbit, Mistah İbnu Üsâse ve Hamnâ Bintu Cahş (radıyallâhu anhüm) idi." [Ebû Dâvud, Hudud 35, (4474, 4475).]102

AÇIKLAMA:

1- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) kendisine yapılan iftiradan beraetini ifade eden vahyi özür kelimesiyle ifade ediyor: "İftiradan berî olduğumu ifade eden âyet, vahiy geldiği zaman" demeyip, "özrüm indiği zaman" diyor. Tercümeyi kastedilen mânaya göre yaptık.

2- Hz. Aişe'ye iftira (İfk) hâdisesini 715 numaralı hadiste bütün teferruatıyla anlattığımız için oraya müracaatı tavsiye ediyor, burada tekrar anlatmıyoruz.103

□

نْ

ب □

رَ

مُش □

دَ

لاق: [لَ □

هْ

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

ر دانزلا بأ نشو ـ2□

□

لاق .

□

نيِ

ناَ

م

□

ث □

ةَ

يْ

رِ

ف ف

ادْ

□ بَش

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ ر زيِزَع

لاِ

دْ

بَش

□

□ نَش

ةَ

عيِ

بَ

□ ر

نْ

ب ِرِماَش َنْ

ب ِه

□ للّا

دْ

□ بَش

تلأسَ

: ف

□

داَ

نِهزلا وُ

بأ

□□

ناَّ

□ فَش

نْ

□ ب

ناَ

مْ

ثُشَ

□ و ،بأَّطَخلا

نْ

□ ب

رَ

□ مُش

ثْ

كَ

رْ

: دأ

□

لاَ

قف َكِ

لذ

ف

اذْ

□ بَش

دَ

لَ

ل

□ ادَحأ

ثْ

يأَ

ر اَ

مَ

ف اَّ

□□ رَل

مُ

لَ

هَ

□□ و

ءاَ

فَ

لُخلاَ

و

]. كلام هلرخأ.

نيِ

عَ

بْ

رأ

نِ

م

رَ

ثْ

كأ

ةَ

يْ

رِ

ف

2. (1622)- Ebû'z-Zinâd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ömer İbnu Abdilaziz (radıyallâhu anh) iftira sebebiyle bir köleye seksen sopa vurdu. Ebû'z-Zinâd der ki: "Bu hüküm hakkında, Abdullah İbnu Âmir İbni Rebîa'ya sordum. Bana şu cevabı verdi:

"- Ben, Osman İbnu Affân ve arkadan gelen diğer halifelerin zamanlarına yetiştim, hiç birisinin iftira sebebiyle köleye kırktan fazla vurduğunu görmedim!" [Muvatta, Hudud 17, (2, 828).]104

AÇIKLAMA:

Zürkânî der ki: "Bu rivâyet, selefin iftira için seksen sopa hükmünü hür kimselere tatbik ettiklerine delildir. Selefi buna sevkeden şu âyet-i kerimedir: □

لَش اَ

م ُفْ

صِ

ن □□

نِهْيَ

لَ

عَ

ف

□بَا

ذَ

ع □

لا □

نِ

م ِ اَ

نَصْ

حُ

م □

"Cariyelere, muhsan olan kadınlara terettüp eden azabınلا

yarısı vardır" buyurmaktadır.105

□ه

للّا □

لوسر لاق] :لاق امُ

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر سابش نبا نش ـ3□

□

نإف □□

نيِرْرِش □

هوُ

بِرْضاف :

يِ□□

دوُ

هَ

ياَ

يٍ لُلَرِ

ل □

لُلَ

ر □

لاَ

ق اَ

#: ذإ

مَرْحَ□

م ِ اَ

ذ لَش َعَ

قَ

و □

نَ

مَ

و □□

هُ

لْ

ثِ

مَ

ف □

ثَّ

نَخُ

م اَ

ي لاق

]. بذمرتلا هلرخأ .

□

مِ

لَش اَ

ذإ اَ

ذَ

ه □□

هوُ

لُ

ثْ

قاَ

ف

3. (1623)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir insan diğer bir insana: "Ey Yahudi" diye hitab edecek olursa ona yirmi sopa 102 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/256.

103 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/256.

104 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/257.

105 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/257.

vurun. "Ey muhannes (kadınlaşmış)" diyecek olursa yine o kadar ceza verin. Nikâhı haram olan birine, bunu bilerek muvakaa (aşk-ı memnû) yaparsa öldürün." [Tirmizî, Hudûd 28, (1462).]106

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir Müslümanın diğer bir Müslüman kardeşine onu rencide edecek hitapta bulunmamasını emretmiştir. Hatta bu meseleye âyet-i kerimenin de yer verdiğini görürüz: "Ey iman edenler, bir kavm diğer bir kavm ile alay etmesin... Birbirlerinizi kötü lakablarla çağırmayın" (Hucurât11).

Sadedinde olduğumuz hadis, Müslümanın imanî vasfını reddedici hitaplardan kaçınmaya bilhassa dikkat çekip, bunu bir nevi iftira sayarak ciddi bir müeyyideye bağlamaktadır. Âlimler, "...Ey Yahudi!... demeyin" yasağıyla, "Ey Hıristiyan!..", "Ey Mecusi!...", "Ey kâfir!" gibi benzer hitapların da yasaklandığını anlamışlardır. Tîbî, Ey Yahudi! ifadesinde tevriye sanatı olduğunu, bu sözle küfür ve zillet kastedildiğini, çünkü "Yahudi" kelimesinin küçüklük 'e mesel olmak üzere zikredildiğini belirtir.

2- Nikâhı haram olan birisine bilerek cinsî temasta bulunmak da ölümü gerektiren bir cürümdür. Bu hadiste emir mutlaktır. Yani "Bu muvâkaayı bilerek yapan, muhsan mı, değil mi bakılmaz, öldürülür"

mânası esastır.

Ahmed İbnu Hanbel bu hadisin zâhirine göre hükmetmiştir. Başkaları, bu ifadeyi zecre hamledip böyle bir teması, diğer zinâ hâdiseleri gibi değerlendirip fail muhsansa recme, gayr-ı muhsansa celdeye mahkum etmek gerektiğini söylemişlerdir. 107

BEŞİNCİ BÂB

HADD-İ SİRKAT (HIRSIZLIK HADDİ)

Sirkatin dilimizdeki karşılığı hırsızlıktır. Başkasının malını gizlice almak mânasına gelir. Fakihler hırsızı şöyle tarif ederler: Başkasının mülkü olduğu kesinlikle bilinen nisab miktarı veya kıymeti nisab miktarını bulan korunan bir malı gizlice alan akil ve bâliğ kimsedir. Bu vasıflardan biri olmazsa haddi gerektiren şer'î hırsızlık tahakkuk etmemiştir. Nisabtan az olan malın alınması, çalanın çocuk olması, korunmayan bir malın alınması gibi... Cenâb-ı Hakk malın korunmasını hırsızlığı yasaklayıp, hırsıza ağır müeyyide getirmek suretiyle bağlamıştır.

Hırsızlığın cezası, hudud denen ağır suçlar sınıfına girer. Müeyyide âyetle tesbit edilmiştir. İnsanlar bunun cezasını azaltıp çoğaltamazlar, bir başka cezaya çeviremezler, affedemezler. İlgili âyet şöyle buyurur:

ابَسَ

ك اَ

مِ

ب

ءاَ

زَل اَ

مُ

هَ

يِ

دْ

يَ

ا اوُ

عَطْ

قاَ

ف

ةَ

قِرأَّسلاَو ُ ِرأَّسلاَو

ه

للّا

نِ

م

اَ

كَ

ن

"Erkek ve kadın hırsızın -o, irtikâb ettiklerine bir karşılık ve Allah'tan ibret verici bir ukubet olmak üzere- ellerini kesin..." (Maide 38).

Âyette sağ veya sol el olduğu belirtilmemiş ise de ulemâ sağ elin kesileceğinde icma etmiştir. Ancak yanlışlıkla sol el kesilecek olursa, bu şer'î cezanın yerine geçer mi geçmez mi ihtilâf edilmiştir. Zinâ ile ilgili âyette kadın önce zikredilirken, hırsızlıkla ilgili âyette erkek önce zikredilmiştir. Âlimler bunu, hırsızlığı daha ziyade erkeklerin, zinâyı da kadınların yapmasıyla izah ederler. "Çünkü derler, zinânın davetçisi kadındır, o rıza göstermese erkek bu işe tevessül edemez."

İslâm mal emniyetini mühim bir esas kabul etmiş, malını müdafaa ederken öldürülenin şehid olacağını bildirmiştir. Hırsıza, elini kesmek gibi ağır bir ceza vermesinin felsefesi, mal emniyetine verdiği ehemmiyette ifadesini bulur. Mala yapılan gasp, yağma, kaçırma gibi diğer tecâvüzler hırsızlık sayılmamıştır ve çalanın cezası bu kadar ağır tutulmamıştır. Zîra bunlar hırsızlığa nazaran daha az vuku bulur. Ayrıca bunları beyyine ile ispat etmek kolaydır ve hükümete başvurunca geri alınabilir.

Üstelik kişi, daha tedbirli ve dikkatli olmak suretiyle bunların vuku ihtimalini azaltabilir. Fakat hırsızlık öyle değildir, tedbiri yok gibidir.

106 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/257.

107 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/257-258.

Bu sebeplerle ceza, psikolojik şokla hissiyatın ve ruhun derinliklerinde caydırıcılık hasıl edecek şekilde ağır takdir edilmiştir: Elin kesilmesi... Hırsızlığa niyet edecek kimseyi, yakalanma halinde elinin kesilme ihtimali ciddi şekilde düşündürecek ve caydırıcı etki yapacaktır. Hanefîlerin el-İhtiyar adlı kitaplarında şu izaha yer verilir: "Öyle insan vardır ki, onu ne akıl durdurabilir ne de nakil. Bu kimselere ne diyanet tesir eder, ne de mürüvvet ve emanet gibi yüce duygular. Şâyet el kesmek, asmak ve benzeri ağır cezalar olmasaydı, bu kimseler başkalarının mallarını inâd olsun diye aşikâre almaktan veya gizlice çalmaktan çekinmezlerdi. Bu durumun getireceği fesad açıktır. Şu halde, fesadın önlenmesi, nizamın sağlanması için hırsıza bu ağır caydırıcı cezanın verilmesi münasip ve gerekli olmuştur. Kesme emri mutlak geldiğinden, elin kesilmesi hususunda hür ile köle eşittir..."

Çocuk ve deli cezaya ehil sayılmadıkları için, hırsızlıkları sebebiyle elleri kesilmez.

Hırsızlığa şüphe getiren her şey el kesme cezasını kaldırır. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hududa giren dâvalarda "şüphe" nin hafifletici bir sebep olarak hadd cezasını düşüreceğini belirtmiştir.

اَ □

هُ

بُّرلاِ

□ ب

دوُ

□ دُح

لا اوُ

أَ

رْ

دِإ Söz gelimi: Mal atılmış mı, korunmakta mı

şüpheli ise hadd kalkar. Alınan malın başkasına ait olduğu kesinlikle bilinmelidir. Çalınan malı sahibinin istemesi de şarttır.

Malın korunması örfe göre değişebilir. Korunmayan malın çalınması haddi gerektirmez. Nebbâş denen kefen soyguncusunun eli kesilmez, çünkü kefen korunmaz.

İlk defa çalanın sağ eli bilekten kesilir. İkincide sol ayağı, üçüncüde sol eli, dördüncüde sağ ayağı kesilir. Hanefîlere göre ikinci hırsızlıkta sol ayağı kesilir. Bir daha çalarsa artık el ayak kesilmez; tevbe edinceye kadar hapsedilir.

İmam Mâlik, İmam-ı Âzam, Şâfiî ve Cumhur-u ulemâ elin bilekten ayağın da topuktan kesileceğine hükmetmişlerdir. Hz. Ali, İmam Ahmed ve Ebû Sevr ayağın yarıdan kesileceğini söylemişlerdir.

Seleften bazıları elin dirsekten, diğer bazıları da omuzdan kesileceğini söylemiştir.108

□ □رأَس □

دَ

ي □

عَطْ

قُ

ت □

م]

□

ل

:تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َضِ

□1ـ نش رئاش ة ر

□

وأ ّسْ

رُ

ت ِهنَلِملا ِنَم

ث □

نِ

م نْ

دأ ف # ِه

للّا □

لوسر □

دْ

هَش لَش

[

□نَ

مَ

ث اَ

ذ اَ

مُ

هْ

نِ

م □

دِحاَ

و □□

لُ

ك □

ناَ

كَ

□1)، و)

□

ةَ

فَحَل

:__________

□1) وهو .ميلا حتفو ،ميملا رسكب .نلملا)

ف ناسنا هرذاحي امم راتتسا وهو ،نانتلا نم لعفم

ه :ءاف مث ،ءاحلاو ميلا حتفب :ةفحللاو ،برحلا

وأ دللاب فلغتو ،مظش وأ برخ نم نوكت دقو ،ةقردلا

نيدلل نيب هيف قباطي نكلو ،هلثم سرتلاو ،هريغ.

1. (1624)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, hırsızın eli, bir deri kalkanın değerinden daha düşük bir eşya için kesilmezdi. Kalkan, türs veya hacefe diye iki çeşitti, ikisinin de belli bir değeri vardı." [Buhârî, Hudud 13; Müslim, Hudud 5, (1684); Muvatta, Hudud 24, (2, 832); Tirmizî, Hudud 16, (1445); Ebû Dâvud, Hudud 11, (4383); Nesâî, Sârik 9, (8, 77-81).][109]

AÇIKLAMA:

Hadiste, kolun kesilmesini gerektiren asgarî nisab belirtilmektedir: Kalkanın fiyatı. Bu miktar kalkandan kalkana değişir. Normalde en düşük değerde olanın fiyatı esastır. Hz. Aişe iki çeşit kalkandan söz etmektedir: Türs ve hacefe. Türs tahta veya kemikten yapılıp üzerine deri ve benzeri bir zar geçirilen korunma aleti olarak ifade edilir. Hacefe de kalkandır. Bazı âlimler "ikisi aynıdır" demiş, bazıları "bunun derisinin çift kat olacağını" söylemiştir.

108 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/259-260.

109 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:6/261.

Nisabda kalkan esas alınınca, onun değerinin de cari olan para biriminden bilinmesi gerekir.

Rivâyetlerde, o devirde en ucuz kalkan fiyatının üç dirhem olarak geldiği belirtilir. Bu sebeple bazı âlimler bunu esas alarak üç dirhemden daha ucuz bir mal için el kesilmeyeceğini söylemiştir.

İbnu Hacer, rivâyetlerin ihtilâfı sebebiyle, ulemânın nisab konusunda, yirmi farklı görüş ileri sürdüklerini belirtir; ne kadar değersiz bile olsa çalınan her şey için kol kesilebileceğine hükmeden Zâhirîlerden tek dirhem, iki dirhem, üç dirhem; çeyrek, yarım, dört dinara kadar çıkan.., daha aşağısı için kol kesilmez diyen görüşler de vardır.

Ulemânın bu meselede yaptıkları ihtilâf, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan gelen rivâyetlerin ihtilâfından ve bunların değerlendirme ve yorumunda vardıkları farklı neticelerden ileri gelir. Şerh kitaplarında farklı görüşler beyan edilirken, âlimlerin kendi mezhep görüşlerinin haklılığını gösterme sadedinde taassuba düşüp mukabil görüşlerin hatasını belirtmede sert ifadelere yer verdiklerine bile rastlanır. Biz meselenin o cihetine ve hatta görüşlerin dayandıkları delillerin tahliline girmeden, başlıcalarını kaydedeceğiz

1- Zâhirîlere göre, el kesmek için, çalınan malın nisabı aranmaz, azçok müsavidir. Hasan-ı Basrî ve Haricîler ile Şâfiî âlimlerinden İbnu Bintu'ş-Şâfiî de bu görüştedirler.

2- İmam Şâfiî'ye göre, nisab, çeyrek altın dinar veya o kıymette maldır. Hz. Aişe, Ömer İbnu Abdilaziz, Evzâî, Leys, Ebû Sevr, İshak, İmam Mâlik, Ahmed ibnu Hanbel vs. de bu görüştedirler.

3- Hz. Ömer, Süleyman İbnu Yesâr, İbnu Şübrüme, İbnu Ebî Leylâ ve bir rivâyette Hasan-ı Basrî gibi bir grup selef, eli kesmeyi gerektiren nisabın beş dirhem olduğunu söylemiştir.

4- Ebû Hanife ve ashabına göre nisab on dirhemdir, daha az değerdeki çalıntı için el kesilmez.

5- İbrahim Nehâî'ye göre nisab 40 dirhemdir, yani dört altın dinar.

Müteakip rivâyetlerde bu görüşlerin dayandığı deliller kısmen beyan edilmiş olacak.110

□□ بَّنلا َعَط

ق] :لاق امُ

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

□2ـ وشن نبا رمش ر

]. ةتسلا امهلرخأ

□

مِ

هاَ

رَ

د □

ةَ

ثَ

ث □

هُ

تمِي

ق ٍهنلَ

م ف

اقراَس

2. (1625)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç dirhem kıymetindeki bir kalkanı çalan hırsızın elini kesti." [Buhârî, Hudud 13, Müslim, Hudud 6, (1684); Muvatta, Hudud 24, (2, 832); Tirmizî, Hudud 16, (1445); Ebû Dâvud, Hudud 11, (4484); Nesâî, Sârik 9, (8, 77-82).]111

AÇIKLAMA:

Hadiste, hırsızın elini bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kesmiş gibi bir ifade mevcuttur. Bu,

"kestirdi" veya "kesilmesine hükmetti" demektir. Bu çeşit haddlerin icrasını bizzat Resûlullah yapmazdı.112

ه□

□ للّا

□ لوسر

□ لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ3□

□ □رْسَ

يَ

□□ و

هُ

دَ

ي ُعَطْ

قُ

تَ

□ ف

ةَضْ

يَ

□ ب

لا ُ ِرْسَ

ي َ ِرأَّسلا ُه

□ للّا

نَ

: ع

□

ل

#

ضْ□

يَ

□ ب

ةَّ

□ نأ

نْ

وَ

رَ

ي اوُ

ناَ

كَ

: و

□ شَمْش‘ا□

. لاق

□

هُ

دَ

ي ُعَطْ

قُ

تَ

□ ف

لْ

بَحلا

أخرله .]

□

مِ

هاَ

رَ

سَاوِب د

□

ي اَ

□□ م ِلاَبِحلا َنِم

نأِ

□□ و

دِي

دَحلا

ئاسنلاو ناخيرلا .

3. (1626)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Allah, bir yumurta çalıp da eli kesilen, bir ip çalıp da eli kesilen hırsıza lânet etsin."

A'meş der ki: "Buradaki yumurtadan maksadın demir topağı olduğu, bazı iplerin de üç ve daha fazla dirhem ettiği kanaatinde idiler." [Buhârî, Hudud 13, 7; Müslim, Hudud 7, (1687); Nesâî, Sârik 1, (7, 65).]113

110 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/261-262.

111 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/262.

112 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/262.

113 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/263.

AÇIKLAMA:

Muhtemelen burada Resûlullah "yumurta" ve "ip"le elin kesilmesine sebep olan asgarî nisâbı kastetmiştir.Yani ip, yumurta gibi kıymetsiz şeyleri çalarak hırsızlığa alışan kimse, bu değersiz şeylerle alıştığı hırsızlık sebebiyle elini kaybedebilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumu hatırlatarak daha işin başında, ehemmiyetsiz gibi görünen bu alışkanlıklara düşülmemesini ikaz buyurmaktadır.

Hırsıza Allah'tan lanet edilmeye gelince: Bu, muayyen bir şahıs zikredilerek yapılmış bir lanetleme değildir, mutlaktır. Muayyen bir şahsa lanet tecviz edilmez ise de, bu hadis mutlak şekilde lanet okumanın caiz olacağını göstermektedir. Bazı âlimler, hadd icra edilmezden önce mücrime lanet okumanın caiz olacağını; hadden sonra ise, -hadd işlenen günaha keffaret olacağı için- lanetin caiz olmayacağını söylemiş ise de buna da itiraz edenler olmuştur.114

□□

ثُ

أ] :قال هْ

هُ شنَ

للّا َضِ

ر موزخملا ةيمأ نشو ـ4

لاَ

قف ٌعاَ

تَ

م

هَ

عَ

م

دَلوُ

ي

م

لَ

و َفَ

رَ

ثْ

شا

دَ

ق

هصِ

لِ

ب # ٌ بَّنلا

نْيَ

تَّ

رَ

□ م

هْ

يَ

□ لَش

داَشأَ

: ف ، ل

□

ب

□

لاَ

قَ

ف َ؟

ثْ

قَ

□ رَس َك

: لاَخإ ا

□

م

□

□ ه

ل

□

لاَ

□□ قف

هِ

ب َئِلَ

و َعِ

طُ

□ قف

هِ

□ ب

رَ

مأَ

ف ،ُفِرَتْعَ

ي َكِ

□□ لذ

لُ

ك

اثَ

□ ث

وأ

لاعَ

ت َه

□ للّا

رِ

فْ

غَ

تْسأ :

□

لاَ

قف □□

هْ

ي □

لإ □

بُ

تَ

و َه

#: للّا ِرِفْغَتْسا

]. هلرخأ

اثَ

ث □

هْ

يَ

لَش □

بُ

ت □□

مُ

هًّ

للا :# □

لاَ

قف □□

هْ

ي □

لإ □

بوُ

تأَ

و

. ئاسنلاو دواد وبأ

4. (1627)- Ümeyye el-Mahzûmî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir hırsız getirildi. Suçunu itiraf etmişti. Ancak çaldığı eşya beraberinde bulunmadı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (hadden kurtarmak maksadıyla): "Senin çaldığını zannetmiyorum" dedi.

Hırsız: "Hayır çaldım" diye te'yid etti. (Resûlullah) sözlerini aynı şekilde iki veya üç kere tekrar etti.

Sonunda, elinin kesilmesini emretti ve kesildi. Sonra hırsız Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirildi. Efendimiz:

"- Allah'a tevbe ve istiğfarda bulun!" diye nasihat etti. Adamcağız:

"- Allah'a tevbe ediyor, O'ndan mağfiret diliyorum" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:

"- Allahım, onu mağfiret et!" diyerek üç kere duada bulundu." [Ebû Dâvud, Hudud 8, (4380); Nesâî, Sârik 3, (8, 67).]115

AÇIKLAMA:

1- Rivâyette, hırsız yakalanmış ve suçunu itiraf da etmiş olmasına rağmen, çaldığı eşya fiilen görülmediği için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "çalmadım" dese hadden kurtulma şansı mevcuttur. Bu sebeple, Hz. Peygamber, adamı hadde maruz kalmaktan kurtarmak maksadıyla, "Senin çaldığını zannetmiyorum" diyerek telkinde bulunur. Ancak adam, belki de dinin bu meseledeki esprisini bilmediği için gerçeği itiraftan ayrılmıyor.

2- Âlimler, bu hadisten hareketle, mücrime onu hadden kurtaracak telkinin caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

3- Hadisten anlaşılan diğer bir husus, mücrime, tevbe etmesini söyleme gereği. O, bu sözü dinleyerek istiğfarda bulunacak olursa, Allah'tan mağfireti için dua edilecektir.116

114 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/263.

115 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/263-264.

116 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/264.

□

نأش □

مُ

ةً

مهأ

اريَ

رُ

ق □□

اهْ [نأ

نَش ُه

للاَ ِض

□5ـ نشو ةرئاش ر

□

لوسر اَ

هيِ

ف □

مِ

ه

لَ

كُ

ي □

ن

□

او: م □

لاَ

قف □□

تَ

قَ

رَس □

ت □□

لا □

ةَّ

يِ

موُ

زْخَ

ملا

ضَ□ □

ر □

دْ

يَ

ز □

نْ

ب □

ةَ

ماَسُ

أ □□

إ □

هْ

يَ

لَش ُئِرَتْلَ

ي □

نَ

مَ

او: و □

لاَ

ِه #؟ قف

للّا

□

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر □

ةَ

ماَسُ

أ □

هَ

مَّ

لَ

كَ

هِ# ، ف

ام. حِبُّ للّاِلوسر

□

هْ

نَش ُه

للّا

□

ماَ

ق □□

مُ

لاعَ ؟ ث

ت ِه

للّا □

دوُ

دُح □

نِ

م

ه

دَح ف ُعَ

فْرَ

: تأ

لاَ

قًف

مُ

هَّ

نأ

مُ

كِ

لْ

بَ

ق

نِ

م

نيِ

ذ

كَ لا

لْ

هأ اَ

مَّ

: نإِ

□

لاَ

□□ ق

مُ

□□ ث

بَطَ

ثْ

خاَ

ف

فيِرَّلا ُمهيِف َ َرَس اَذإ اوُ□

ناَ

كِ

□□□

□ دَحلا

هْ

يَ

لَش اوُ

ماَ

ُفيِ قأ

□ عَّضلا

□□ مِهيِف َ َرَس اَذإَو

هوُ

كَ

رَ

ت

اَ].

هَ

دَ

□ ي

ثْ

عَطَ

□ ق

□ ل

تَ

قَ

□ رَس

دَّ

مَحُ

□ م

ثْ

نِ

□ ب

ةَ

مِ

طاَ

□□ ف

□ نأ

□ و

ل ِه

□ للّا

مْ

ياَ

و

نبا نش ئاسنلاو دواد بأ ةياور فو.ةسمخلا هلرخأ

□

ريِ

عَ

تْسَ

□ ت

تَ

ناك

ةَّ

يِ

موُ

زْخَ

□ م

ةأَ

رْ

□□ ما

نأ] امُ

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر رمش

□

هُ

دَحْ

لَ

تَ

و اَ

هِ

تاَ

راَل □

ةَ

نِ

س □

لأ □

[.لَش] : ئاسنلا داز

عاَتَ□

ملا

اَ] .

هِ

دَ

ي ِعْطَقِب # ُ بَّنلا َرَ

مأَ

ف

5. (1628)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hırsızlık yapan Mahzumlu kadının durumu Kureyşlileri fazlasıyla üzdü.

"- Bu kadın hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde kim müessir bir şefaatte bulunabilir?" diye adam aradılar.

"- Bu işe, sadece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çok sevdiği Üsâme İbnu Zeyd (radıyallâhu anhümâ) cür'et edebilir" dediler. Üsâme (huzura çıkarak), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şefaat talebinde bulundu. Efendimiz:

"Allah'ın hududundan bir hadd hususunda şefaat mi taleb ediyorsun?" diye çıkıştı. Sonra kalkıp cemaate şu hitabede bulundu:

"- Sizden öncekileri helâk eden şey şudur: İçlerinden şerefli birisi hırsızlık yaptı mı onu terkedip (ceza vermezlerdi). Aralarında kimsesiz zayıf birisi hırsızlık yapınca derhal ona hadd tatbik ederlerdi.

Allah'a yemin olsun! Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapmış olsa mutlaka onun da elini keserdim."

[Buhârî, Hudud 11, 12, 14, Şehâdat 8, Enbiyâ 50, Fedâilu'l-Ashâb 18, Megâzî 52; Müslim, Hudud 8, 1688; Tirmizî, Hudud 9, (1430); Ebû Dâvud, Hudud 4, (4373, 4374); Nesâî, Sârik 5, (8, 74, 75).]117

Ebû Dâvud ve Nesâî'nin, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den kaydettikleri bir rivâyette şöyle denmiştir: "Mahzum kabilesinden bir kadın, mal istiâre ederdi."

Nesâî'de şu ziyade mevcuttur: "Mahzumlu kadın (tanınmış komşularının) diliyle bazı malları âriyet olarak almıştı."

AÇIKLAMA:

1- Nesâî'nin rivâyetindeki bir açıklamaya göre bu kadın, Mekke Fethi Seferi sırasında hırsızlık yapmıştır. Bazı zinet eşyalarını, tanınmış kimseleri araya koyarak iâreten almış, sonra satıp parasını temellük etmek istemiş, ancak, bu ihaneti açığa çıkartılarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürülmüştür. Resûlullah hadde hükmedince kadını kurtarmak isteyenler, Resûlullah nezdinde şefaati muteber birisini aramışlar, Resûlullah'ın çokca sevgi ve takdirlerine mazhar Üsâme (radıyallâhu anh)'yi uygun bulup göndermişlerdir.

Üsâme maksadını ifade edince, Hz. Peygamber öylesine öfkelenir ki, vech-i mübarekleri renklenir.

2- Rivâyetler, sonradan kadının samimiyetle tevbe edip, İslâm'ı tam yaşadığını, evlenip aile kurduğunu belirtir. Hz. Aişe: "Bu işten sonra bana gelir, ben de onun hacetini Resûlullah'a intikal ettirmede aracı olurdum"der.

3- Bazı rivâyetler de, kadının âriyet olarak aldığı zinetleri sattığı, bu yüzden elinin kesildiği ifade edilir. Bir kısım alimler, bundan hareketle, emaneten alınan eşya, değerce nisap miktarında ise, inkârı
117 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/265.

halinde elinin kesileceğini söylemiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhuye bu görüştedir. Fakat Medine ve Kûfe ulemâsı ile cumhur ve Şâfiîler: "Emaneten alınan malın inkârı ile el kesilmez" derler.

Nevevî bu görüşü te'yiden şu açıklamayı yapar: "Hadis kadının elinin, hırsızlığı sebebiyle kesildiğini ifade eder. Emaneten alıp inkar, bu ayrı bir durumdur. Rivâyette bunun da zikri, kadını tavsif ve tarif etmek içindir, elinin o yüzden kesildiğini belirtmek için değildir. Nitekim rivâyetin bazı vecihlerinde:

"Kadın hırsızlık etti ve eli hırsızlık sebebiyle kesildi" diye sarih olarak ifade edilir. Binaenaleyh rivâyetleri te'lif etmek için bu rivâyeti de nazar-ı dikkate almak gerekir, çünkü anlatılan hâdise, aynı hâdisedir."

Bu rivâyetten âlimler şu hükmü çıkarmışlardır: Hududa giren bir suç işlenir, bu da imama (veya naibi, kadı gibi resmî makamlara) ulaşırsa bunu örtbas ettirmek, affettirmek için yapılacak her çeşit teşebbüs haramdır. Ama resmiyete intikal etmeden yapılırsa caizdir.

Hadd dışında kalan suçlar için şefaat her zaman ve şartlarda caizdir.118

لاق امُ:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□6ـ نشو نبا ورمش نب صاعلا ر

□

باَصأ □

ن

□

م :

□

لاَ

□1) قف)

□

قه

لَ

عُ

ملا رَ

مَّ

[ثلا ِنَش # ُ بَّنلا َلِئُس

.[

□

هْ

يَ

لَش َئَش َف

ةَ

نْ

بُخ □

ذِخَّ

ثُ

م □

رْ

يَغ □

ةَلاَح يِ

ذ □

نِ

م □

هيفِ

ب

بذمرتلا ظفل اذهو ،ننسلا باحصأ هلرخأ .

□

هْ

يَ

لَ

عَ

ف ٍئَرِب □

هْ

نِ

م □

جَ

رَخ □

نَ

مَ

و] : ئاسنلاو دواد وبأ دازو

□

نأ □

دْ

عَ

ب

اىٔ

يَش □

هْ

نِ

م □ □

رَس □

نَ

مَ

و □

ةَ

بوُ

قُ

ع □

لاَ

و □

هِ

لْ

ثِ

□ م

ةَ

ماَ

رَغ

□

هْ

يَ

لَ

عَ

(ف (3□

□

ه

نلِ

□ ملا

نَ

مَ

ث َغَ

لَ

بَ

(ف (2□

□

□ نيِرَللا

هيِوْؤُ

ي

□

هِ

لْ

ثِ

م □

ةَ

ماَ

رَغ □

هْ

يَ

لَ

عَ

ف َكِ

لذ □

نوُ

د َرَس □

نَ

مَ

و ،ُعْ

ط

□

ق □

لا

□□وزاد الناسئ : [وَ قطْعَ ف حَرِيسَةِ البَلَ.] □

ةَ

بوُ

قُ

ع □

لاَ

و

«

□

ةَ

]. نبُخلا

«

□

□ه

□ه

نَلِ

ملا ِنَمَ

ف ث □

تَ

عِ

طُ

ق □

حاَ

رُ

ملا اَ

هه

مَض اَ

ذإَ

ف

: بوثلا ةنبخ ف ذخؤي ا□

□

م

□ ليقو ،نضحلا ف

لَ

مْ

حُ

ي اَ

م

:

اضيأ

□

ل

□ بَللا□ »

ةَسيرَحَ

٠ و

ةقرسلا «

□

ة

سيرَحلاَ »

و .

هليذ وهو »

لإ لصت نأ لبق ليللا اهكردي تلا ةارلا

ىوأت يذلا عضوملا :ميملا مضب

ح

اَ »

رُ

م

لاَ

و .

اهاَ »

وأم

ل ةيشاملا هيلإ .

.1) رمثلا :قلعملا وه رلرلا لبق هعطق)

2) نيرلا: موضع عملي هيف رمتلا فيفلتلل)

ةطنحلا رديبلاك.

3) ةثث دارهم، وأ عبرا رانيد امك ورد ف ةياور)

ف ءال امك رانيد وأ ،مهارد ةررش وأ ،يذمرتلا

دواد ب ةياور.

6. (1629)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a dalındaki meyveden sorulmuştu. Şu cevabı verdi:

"- İhtiyaç sahibi olmak kaydıyla, eteğine almaksızın, sadece yiyene bir şey gerekmez." [Tirmizî, Büyû 54, (1289); Ebû Dâvud, Hudud 12, (4390); Nesâî, Sârik 11-12, (8, 84-86).]

Ebû Dâvud ve Nesâî'de şu ziyade mevcuttur: "Kim ağaçtan beraberinde meyve götürürse, aldığının bedelini iki katıyla borçlanır ve ayrıca ceza da çeker. Kim de kurutma yerine getirilmiş olan meyveden bir şeyler çalar ve bunun miktarı da bir kalkanın değerine ulaşırsa kolunun kesilmesi gerekir. Kim de bu miktardan az çalarsa aldığı miktarın iki misli borç öder ve ayrıca ceza çeker."

118 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/265-266.

Nesâî'de şu ziyade vardır: "Meradan çalınan koyun için el kesilmez. Eğer bu hayvan ağılda idiyse kalkan değerinde olanı için el kesilir.119

AÇIKLAMA:

1- Metinde □

هِ

لْ

ثِ

م □

ةَ

مَا

رَغ "...bir mislini borçlanır" ibaresi, aslında □

ةَ

مَا

رَغ

□

هْ

يَ

لْ

ثِ

"...iki misli borçlanır"م şeklindedir. Tercümede düzelttik.

2- Meyve henüz toplanıp işlenme mahalline getirilmemiş ise, ihtiyaç sahibinin ondan yemesine bu hadiste ruhsat verilmektedir, yeter ki eteğine veya sepetine de almamış olsun.

3- Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivâyetinde durum biraz daha açıklanarak ifade edilmiştir:

لاكِن ُبْرَضَو ِنْيَ

تَّ

رَ

م

هُ

نَ

مَ

ث

هْ

يَ

لَ

عَ

ف

لَ

مَ

ثْ

حا ِنَ

مَ

و "Kim beraberinde

taşırsa değerini iki katıyla öder, ayrıca ibret dayağı atılır." Böylece hadiste zikredilen ukubetten (cezadan) ne kastedildiği anlaşılmış olmaktadır.

Bagavî'nin Şerhu's-Sünne'de belirttiğine göre, İmam Mâlik ve Şâfiî (rahimehumallah): "Meyve, ağaçtan toplanmış, korunma altına alınmışsa bundan almak haramdır, alınan nisab miktarını bulursa el kesmeyi gerektiren hırsızlık olur" diye hükmetmişlerdir. Ebû Hanife bu meselede Râfi' İbnu Hudeyc'in

-Ebi Dâvud'da- rivâyet ettiği, □

رَ

ثَ

ك □□

و ِرَمَ

ث □

ف َعْ

طَ

ق □

"Meyve ve hurma özü[120]

sebebiyle el kesilmez" hadisinin zâhirini esas alarak, taze meyve sebebiyle el kesilemeyeceğine hükmetmiştir. Meyve ağacın başında olsun, korunma altına alınmış olsun farketmez, çünkü hadiste

"meyve" mutlak gelmiştir.

Ebû Hanife merhum, et, süt ve içecekleri de buna kıyas ederek, tazelerinden el kesilmeyeceğine hükmetmiştir.

Sübülü's-Selâm'da bu hadisten çıkarılan hükümler şöyle hülâsa edilir:

1- Muhtaç kişinin, açlığını gidermek için yiyecek miktarda meyve alması mübahtır.

2- Beraberinde meyve götürmesi haramdır. Götürmek üzere aldığı, şu durumlardan biriyle olur: a) Meyve toplanıp işlenme mahalline konmadan önce alınmıştır, bu durumda borçlanma ve ceza vardır.

b) Meyve toplanıp, işlenme yerine getirildikten sonra alınmıştır. Bu durumda alınan miktar nisaba ulaşırsa eli kesilir.121

□

:# □ه

للاّ □

لوسر □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

□7ـ ر ربال نشو

لش □□

و ٍلَبَل ِةَسيِرَح َو ٍقه

لَ

عُ

م رَ

مَ

ث □□

و ٍرَثَك ف َعْطَق

هلرخأ

.[

□

ةَسيِ

لَخ □□

و

باَ□□

هِ

ثْ

نا

ف □□

و

□□

ةَ

ناَ

يِخ

سلتخملا ئرلا

□

ة

سيِ□ »

. لَخلاو

» لخنلا رامل «

□

رَ

ثَ

ك □

لا .

نيزر «

بوهنملا بولسملا .

7. (1630)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Hurma özü için, ağacın başındaki meyve için, dağda otlayan (ağıla girmemiş) koyun için, ihanet edilen emânet için, yağmalanılan için, kapıp kaçırılan için el kesilmez." [Rezin ilavesidir.]122

AÇIKLAMA:

Rezin'den kaydedilen bu rivâyet lafzan olmasa da mânen Kütüb-i Sitte'de yer alır. Nitekim ilk kısmında temas edilen hurma özü, ağacın başındaki meyve, dağda otlayan koyunla ilgili hüküm önceki hadiste geçti. Geri kalan kısımla ilgili olarak Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den Tirmizî ve Nesâî'de gelen 119 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/267.

120 Keser, hurma ağacının ortasından çıkan yenilebilir bir yağ maddesi, bir hurma ifrâzatı, ki hurma özü diye tercümeyi uygun bulduk.

121 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/268.

122 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/269.

bir rivâyet şöyle: □

غْ

طَ

ق ِسِلَتْخُ

م □□

و ِيِهَتْنُ

م

وٍنِئاَخ

لَش َسْ

ي

ل

"Hâine, yağmacıya, kaçırana el kesme yoktur".

Hâini, İbnu'l-Hümam şöyle izah eder: "Kendisine itimâd edilerek âriyet veya emânet yoluyla verilen bir mala el koyarak zayi olduğunu iddia eden veya bu malın kendisine âriyet veya emânet olarak intikal etmiş olduğunu inkâr eden kimsedir. Hâini: "Mal sahibine hayırhah görünerek malını gizlice alan kimse" diye de tarif etmişlerdir.

Müntehib: Göz göre göre alan, yağmalayan kimseye denir.

Muhtelis: Bu da, bir malı el çabukluğu ile, evden veya sahibinin elinden kapıp alan demektir.

Mutarrızî, el-Muğrib'de ihtilâsı: "Bir şeyi âşikâre yani açıktan açığa sür'atle almak" diye tarif eder, kapmak kelimesiyle ifade edilir. Dolayısıyla muhtelis'e de kapkın diyebiliriz, ancak kapkın tâbirimiz bu mânada dilimizde ıstılahlaşmış değildir.

Nevevî, Müslim Şerhi'nde -bahsin bidâyetinde de belirttiğimiz üzere- Kadı İyâz'dan şu açıklamayı iktibas eder: Allahu Zülcelal hazretleri el kesme cezasını sadece hırsız için vacib kılmıştır. Kapma, yağma, gasb gibi diğer merdud amellere el kesme hükmü koymamıştır. Çünkü, bunlar hırsızlığa nisbetle nadirattandır. Ayrıca, devlet makamlarına müracaatla bunların geri alınmasını taleb etme imkânı da vardır, hırsızlığın aksine bunlar için beyyine (ıspatlayıcı delil) ikâme etmek de kolaydır. Bu sebeplerle hırsızlığı daha büyük bir suç kıldı, çok ağır bir ceza takdir etti, tâ ki onu men etmede, ona tevessülden caydırmada daha müessir olunsun".123

لاقِ: [لِئَ لإِ بَّنلا ه

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ربال نشو ـ8□

□□ □

رَس اَ

مَّ

: نإِ

ه□

□ للّا

لوسراَ

□ ي او

لاَ

□□ قف

هوُ

لُ

ثْ

: قا

□

لاَ

قف ٍرِاَسِب

:

□

لاَ

قف َ؟

ةَ

يِ

□ ناثلا

□□ هب َئِل

مُ

ث ،َعِ

طقَ

□ ف

هوُ

عَطْ

: قا

□

لاَ

قف

:

□

لاَ

□ قف َ؟

رَس اَ

مَّ

: نإ

ه□

□ للّا

لوسر اَ

□ ي او

لاَ

قف □□

هو

□

لُ

ثْ

قا

او □

لاَ

قف □□

هوُ

لُ

ثْ

قا :

□

لاَ

قف □□

ةَ

عِ

باًّ

رلا □

هِ

ب □ □

تُ

□□ أ

مُ

□□ ث

هوُ

عَطْ

قا

□

هِ

□ □ ب

ثُ

أَ

□□ ف

هوُ

عَطْ

: قا

□

لاَ

□ □□ قف

رَس اَ

مَّ

: نإ

ه□

□ للّا

لوُسَ

ر اَ

ي

:

□

هْ

نَش

ه□

للّا َ ِضَ

□ ر

رِ

□ بأَل

لاَ

. ق

□

هوُ

لُ

ثْ

: قا

□

لاَ

□□ قف

ةَسِ

ماَخلا

□ ف

هاَ

نْ

يَ

□ ق

لأَ

□ ف

هاَ

نْ

رَ

رَ

ثْ

□□ لا

مُ

□□ ث

هاَ

نْ

لَ

تَ

قَ

□ ف

هِ

ب اَ

نْ

قَ

لَطْ

ناَ

ف

]. دواد وبأ هلرخأ

□

ةً

رآَلحلا □

هْ

يَ

لَش اَ

نْ

يَ

مَ

رَ

و ءِرْئِب

ئاسنلاو .

8. (1631)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm)'a bir hırsız getirilmişti.

"-Öldürün onu!" diye emretti. Kendisine:

"-Ey Allah'ın Resûlü, bu adam sadece çaldı" denildi. Bunun üzerine

"-Öyleyse (elini) kesin!" dedi ve derhal eli kesildi. Sonra aynı adam ikinci sefer getirildi. Yine:

"-Öldürün onu!" diye emretti. Kendisine:

"-Ey Allah'ın Resûlü, bu adam hırsızlık yaptı" dendi. Bunun üzerine

"-Öyleyse kesin!" dedi ve derhal (sol ayağı) kesildi. Sonra üçüncü sefer getirildi ve hırsızlık yaptığı söylendi. Hz. Peygamber:

"-Öldürün onu!" diye emretti. Kendisine:

"Ey Allah'ın Resûlü, bu adam hırsızlık yaptı" denildi. Bunun üzerine:

"-(Sol elini) kesin!" diye emretti. Sonra aynı adamı dördüncü kere getirdiler.

"-Öldürün onu!" buyurdu. Kendisine:

"-Ey Allah'ın Resûlü, bu adam hırsızlık yaptı" dediler. Bunun üzerine

"-(Sağ ayağını da) kesin!" diye emir buyurdu. Aynı adam beşinci sefer getiririldi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

123 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/269-270.

"Öldürün onu" diye emretti. Hz. Câbir (radıyallâhu anh) der ki: "Adamı götürüp öldürdük. Sonra sürüyerek götürüp bir kuyuya attık. Üzerini de taşla doldurduk." [Ebû Dâvud, Hudud 20, (4410); Nesâî, Sârik 15, (890, 91)124

AÇIKLAMA:

Muhaddisler, bu hadisin, senette yer alan Mus'ab İbnu Sâbit sebebiyle zayıf olduğunu belirtirler.

Esasen şeriatte hırsızlık sebebiyle ölüm cezası yoktur. Tîbî merhum hadisin zayıflığı meselesine girmeden, mâkul bir açıklamasını yapar. Kütüb-i Sitte hadislerini za'fı sebebiyle reddetmektense, makul açıklamasını yapmanın daha faydalı olacağı inancındayız. Bu sebeple, Tîbî'nin yorumunu kaydediyoruz: "Herifin kuyuya atılması, hakaret ve alçaklığı sebebiyle öldürülmüş olduğuna delil olur.

Çünkü, davranışı hiçbir surette Müslümana yakışmaz. Büyük günah irtikab etse bile mücrimin hurmeti korunur ve namazı kılınır, hususen hadd tatbik edilip günahından temizlenmesinden sonra. Mamafih bu adamın irtidat etmiş olması, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, buna vâkıf olmuş bulunması da muhtemeldir. Nitekim irtidât etmiş olan Ureynelilere de böyle şiddetli davranmış ve hatta müsleye yer vermişti. Herifin, kesimden sonra öldürmeyi gerektiren (küfür ve isyan dolu) sözler sarfetmiş olması da muhtemeldir".

Hattâbî der ki: "Ben, kişinin ne kadar tekrar etse bile hırsızlığı sebebiyle kanını mübah addeden tek bir fakih görmedim. Ancak İmam Mâlik'in mezhebinde denir ki, yeryüzünde fesad çıkaranların teczi yerinde imamın içtihad yetkisi vardır, dilerse had'de ziyadede bulunabilir, öldürülmesini uygun gördüğü taktirde öldürtebilir. Bu nokta-i nazardan, hadiste durumu beyan edilen ve ölümüne hükmedilen hırsız, yeryüzünde fesad çıkaranlardan biri telâkki edilmiş olabilir. Bu hususu te'yid eden karine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hırsız için, birinci gelişinde: "Öldürün" demiş olmasıdır.

Demek ki, adam fesadıyla meşhur birisi idi. Değilse ilk gelişinde "öldürün!" diye emir vermezdi.

İmam Şâfiî: "Bu ve başka hadiste geçen, (dördüncü seferde) öldürme hükmü mensûhtur. Bu hususta ulemâ arasında bildiğim kadarıyla ihtilâf mevcut değildir" der.

Bazı şârihler: "Şâyet hadis sahihse, bu tatbikat, Allah'ın vahyi ile Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has bir fiil kabul edilmelidir" demiştir.

Hulâsa hadisle ilgili bu ve başka bir kısım yorumlar, hadisin ulemânın ittifakla benimsediği hükme uymayan bir muhtevâ taşıması sebebiyle yapılmıştır. Hiçbir âlim, hırsızlık sebebiyle ölüme hükmetmemiştir.[125]

□ه

للّا □

لوسر □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□9ـ نشو بأ ةريره ر

□1)]. وبأ هلرخأ)

□

□ ْو هشَنِب

لَ

□ و

هوُ

عيِبَ

□ ف

دْ

بَ

□ ع

□ □ لا

اَ رَس

ذإ :#

ئش لك نم فصنلا .

ش□□

. نلا□□ »

ئاسنلاو دواد «

نيرلا ديدرتو ،نونلا حتفب شنلا (ـ __________

1)

نمثب ولو هعب نعملاو ،ةيقوأ فصن امهرد نوررش

سخب.

9. (1632)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûllah (aleyhissalâtu vesselâm): "Köle hırsızlık yaparsa, onu bir mangıra da olsa satın gitsin"' buyurdular." [Ebû Dâvud, Hudud 22, (4412); Nesâî, Sârik 16, (8,91).]126

AÇIKLAMA:

1- Hırsızlık, köle için değerini düşüren bir kusurdur. Satılırken kusurunun belirtilmesi gerekir.

124 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/270-271.

125 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/271-272.

126 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/272.

2- Bir mangır diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı neşş'dir. Neşş, "yarım" mânasına gelir. 40 dirhem ağırlığında olan bir okiyyenin yarısına da neşş denmiştir. Bu durumda, lügat olarak 20 dirhemlik bir ağırlığı ifade eder ise de, hadiste "ne kadar ucuza gitse de" mânasında kullanılmıştır. Bu mânada dilimizde, bir mangır veya bir pul tâbirleri kullanılmaktadır. Eskiler, gâvur parasıyla bir paraya derlerdi.

Aliyyu'l-Kârî, Şerhu's-Sünne'den naklen şu bilgiyi kaydeder: "Âlimler dediler ki: "Bir köle hırsızlık yaptı ise, kaçmış da olsa, kaçmamış da olsa eli kesilir". İbnu Ömer'den rivâyet edildiğine göre, onun bir kölesi kaçakken hırsızlık yapmıştı. Bunu Saîd İbnu'l-Âs'a göndererek elini kesmesini istedi. Saîd:

"Kaçak kölenin hırsızlığı sebebiyle eli kesilmez" diye bu işten imtina etti. Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ): "Bu hükmü hangi kitapta bulmuşsun?" diyerek kesilmesini emretti ve eli kesildi."

Ömer İbnu Abdilaziz'in de hırsızlık yapan kölenin elini kestirdiği rivâyet edilmiştir. İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve fukahanın kâhir ekseriyeti böyle hükmetmiştir.127

□

نِ

م

امْ

وق □□

نأ] بزارحلا ه

للّادبش نب رهزأ نشو ـ11□

□□

ةَ

□ كاَحلا

نِ

م

اساَ

نُ

أ اوُ

مَ

هَّ

تاَ

ف ٌعاَ

تَ

□ م

مُ

□ ه

□ ل َرُس َنيِهيِشَك

لا

□

مُ

هَسَ

بَحَ

ف :

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ٍريِرَ

□ ب

نْ

□ ب

ناَ

مْ

عٌّ

□ نلا

مِهب اْوَ

تأَ

ف

□ او:

لاَ

□ قف

ناَ

مْ

عٌّ

نلا اُ

وَ

تأَ

□□ ف

مُ

هَ

□□ ليِبَس

□□ لَخ

مُ

□ ث

اماه

يأ

□

مُ

□ ه

□ ل

لاَ

قف ٍناَحِثْ

□□ ما

وٍبْ

رَض رْ

ي

□

غِ

□ ب

مُ

هَ

لِيبَس □

ثْ

يَّ

لَخِ

□

جَ

رَخ □

نإف □□

مُ

هُ

ثْ

بَ

رَض □

مُ

ثْ

ئِ

ش □

نإ .

□

مُ

ثْ

ئِ

ش ا

□

م

:

□

ناَ

مْ

عُّ

نلا

□

□

ذَخأ اَ

م □

لْ

ثِ

م □

مُ

كِروُ

هُظ □

نِ

م □

مُ

ه □

ل □

□

ذَخأ □

إَ

و ،كاَ

ذَ

ف □

مُ

كُشاَ

تَ

م

□□ه

للّا □

مْ

كُح اَ

ذه □

لاَ

قف ؟كُ

مْ

كُح اَ

ذه او □

لاَ

قف □□

مِ

هروُ

هُظ □

نِ

م

. أخرجه أبو داود والنسائ .[# □

هِ

رسوُل □

مْ

كُح

□

و

10. (1633)- Ezher İbnu Abdillah el-Harâzî anlatıyor: "(Yemenli) Kelâ' kabilesinden bir grubun malı çalındı. Bunlar, bir kısım dokumacıları itham ettiler. Dokumacıları alarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselam)'in ashabından olan Nu'mân İbnu Beşîr'e getirdiler. Nu'mân onları bir kaç gün hapsetti, sonra salıverdi. (Şikâyetçiler), Nu'mân'a gelip: "Sen onları dayaksız, azarsız salıverdin, olur mu?" dediler. Nu'mân onlara:

"-Ne istiyorsunuz? Onları dövmemi istiyorsanız döverim. Malınız çıkarsa alırsınız. Ama dövdüğüm halde malınız çıkmazsa, onlara vurduğum kadar da size vururum" dedi.

"-Yani hükmün bu mu?" dediler. Nu'mân (radıyallâhu anh):

"-(Hayır bu benim değil), Allah ve Resûlü'nün (aleyhissalâtu vesselam) hükmüdür'" cevabını verdi."

[Ebû Dâvud, Hudud 10, (4382); Nesâî, Sârik 2, (8, 66).] 128

AÇIKLAMA:

Töhmet durumunda hapsetmek dinimizde caizdir. Şârihler töhmet üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselam)'in bazılarını hapsettiğini kaydederler.

Ebû Dâvud, rivâyetin sonuna açıklayıcı mahiyette şu notu ekler: "Nu' mân (radıyallâhu anh), onları bu sözüyle korkutmuştur. (Hadis, ithama mâruz kalan kimsenin) suçu itiraf etmedikçe dövülemeyeceğini ifade eder"

Sindî'ye göre, Ebû Dâvud hazretleri, bu açıklayıcı notla, hırsızlık suçuyla ittiham edilenleri dövmenin helâl olmayacağına işaret etmiş olmaktadır. Çünkü, Nu'mân İbnu Beşîr: "Onları dövmek caiz olsaydı, itham edilen suçu ispatlanmaması halinde, kısas olarak sizin de dövülmeniz gerekirdi" mânasında ifadede bulunmuştur.

Hülâsa, fukaha bu hadisten, hırsızın konuşturulması için dövülemiyeceği, ancak hapsedilebileceği hükmünü çıkarmıştır.129

127 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/272-273.

128 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/273.

129 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/274.

ه

للّا

لوسر

ناَش]

د

لاق:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ه

رز بأ نشو ـ11

ثْ

ي

ب

لا

نوُ

كَ

ي

وَ

م َساً

نلا

باَصأ اَ

ذإ

ثْ

نأ َفْ

يَ

ك :

لاقف #

وأ

مَ
لْ
□ شأ
□ ه
لوُسرَ
و ُه
□ للّا
ثْ
لُ
ق َ؟
رْ
بَ
□ ق
□ لا
نْ
عَ
ي ،فيِ
صَ
□ و
لاِ
□ ب
هيِ
ف
□

لاَ

□ ق

وأ ،رْبَّصلاِب َكْيَ

: لَش

□

لاَ

قُ ؟

□ ه

لوسرو ُه

□ للّا ل

راَخ اَ

م

شاَّبَّنلا ِعْطَق لإ َبَهَذ ْنَ□

□ م

ذَ

خأ اَ

ذهِبَ

: ف

□

داًّ

□ مَح

لاَ

. ق

□

رِبْصَ

ت

□

ت

» □يَب □

لا .

]. دواد وبأ هلرخأ «

□

هَ

ثْ

ي

□

ب

□تِهيَ

□ ملا لَش

لَخَ

□ د

ه ‘

□□

ن

ربق عضوم عابي تح رثكي وملا نأ دارملاو ،ربقلا

. دبعب

11. (1634)- Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Bir gün) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni çağırarak:

"-İnsanlara (kitleler halinde) ölüm gelip, ev, yani kabir köle mukabilinde temin edilince halin ne olacak?" buyurdu. Ben:

"-Allah ve Resulü bilir- veya Allah ve Resulü benim için neyi (uygun bulup) seçerlerse olur-" diye cevap verdim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"-Sana sabır tavsiye ederim -veya sabret-" buyurdu."Hammâd der ki: "Nebbâşın (yani mezarları açarak kefenleri çalanların) eli kesilmelidir" diye hükmedenler bu hadisle amel ettiler. Çünkü, nebbâş

ölünün evine girmiş olmaktadır". [Ebû Dâvud, Hudud 19 (4409).]130

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), vefatından sonra ve Ebû Zerr-i Gıfârî hazretleri henüz sağ iken, fitne çıkıp pek çok insanın öldürülmesine sebep olacağını mucizâne haber vermiştir.

Hadiste geçen vasîf köle demektir. İnsanların çokça ölmesi sebebiyle kabir yerinin ancak bir köle mukabilinde satın alınabilecek kadar kıymetleneceği ifâde edilmiştir, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beyt (ev) kelimesiyle kabri kasdetmiştir. Nitekim, bu husus metin içerisinde açıklanmıştır.

Bu açıklayıcı cümlenin Ebû Zerr veya bir başka râvi tarafından yapılmış olabileceği belirtilmiştir.

Hammâd, hadiste kabre beyt denmiş olmasından hareketle, kabrin kefeni koruduğunu, korunan bir şeyi çalanın eli kesilir kaidesince nebbâşın elinin kesilmesi gerektiği hükmünü çıkarmıştır. Ancak Aliyyu'l-Kârî bu görüşü reddeder ve der ki: "Kabre, hükmen veya hakikaten Ô"beyt (ev)" denmesinin cevazından onun korunmuş olduğu hükmü çıkmaz. Malumdur ki, kapalı kapısı veya bekçisi olmayan evden bir şey alan kimsenin eli kesilmez. Ne var ki, örfen korunmuş addedilen her şey için korunmuş

tâbiri kullanılır. Bu sebepledir ki, nebbâşın elini kesme meselesinde âlimler ihtilâfa düşmüştür.

İbnu'l-Hümâm der ki: "Nebbâş adı verilen ve definden sonra ölülerin kefenlerini soyan kimsenin eli kesilmez. Ebû Hanife ve İmam Muhammed böyle hükmederler. Ebû Yusuf ve geri kalan üç imam "kesilir" demişlerdir. Hz. Ömer, İbnu Mes'ud ve Hz. Aişe de (radıyallâhu anhüm) böyle hükmetmişlerdir. Ulemâdan Ebû Sevr, Hasan Basrî, Şafiî, Şa'bî, Nehâî, Katâde, Hammâd ve Ömer Abnu Abdilaziz de bu görüştedirler. İbnu Abbâs, Sevrî, Evzâî, Zührî'nin kavilleri de İmam-ı Âzam'ın kavline benzer".131

□

قال: [قال □

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

□12ـ ر فوش نب نمحرلادبش نشو

. [

□□

دَحلا □

هْ

يَ

لَش □

مي

قُ

أ اَ

ذإ □

ةَ

قِرَس بِحاَص مُرَّغ □

□

ي #ِه

للّا □

لوسر

12. (1635)- Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesslâm)

:"Hırsız , kendisine hadd tatbik edildi ise borçlandırılamaz" buyurdu". [Nesâî, Sârik 17 (8, 93).] 132

130 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/274-275.

131 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/275.

132 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/275.

AÇIKLAMA:

Hırsıza hadd tatbik edilince çalmış olduğu mal aynıyla bulunmuş ise alınır. Bulunamadı ise, hadd icrasından sonra terkedilir. Artık tazmin de ettirilemez. İmam-ı Âzam bu hadisle amel etmiştir.

Cumhur, hadisin mürsel oluşundan hareketle amele elverişli bulmaz. Nitekim mürsel hadis bazı fakihler nazarında hüccettir, bazıları nazarında değildir. İmam Âzam nazarında mürsel hadis hüccettir.

İmam Âzam'ın görüşüne katılmayanlar "Müslümanın malı ismete sahiptir ve bu sabittir" derler.133

#

□□ بَّنلا □□ :

نأ □

ْه

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

ر ريضح نب ديسأ نشو ـ13□

□

لُلَّ

رلا □

دَ

ف ي .

□

ةَ

قِرَّسلا ِنْع

□

اَ: ي

ه

□ل

□

د □

و اَ

ذإ □

ةَّ

نأ ضَ

ق]

□

ءاَش □

نإَ

و ،اَ

هاَ

رَ

تْشا اَ

مِ

□ ب

ذَ

□ خأ

□ ءاَش

نإف ،مَهَّتُملا ِرْيَغ

ه□

للاّ َ ِضَ

□ ر

رَ

مُشَ

وٍرْكَ

ب وُ

بأ َكِ

لذِ

ب ضقَ

□□ و

هَ

قراَس َعَ

بَّ

تا

ئاسنلا امهلرخأ .[امُ .

هْ

نَش

13. (1636)- Üseyd İbnu Hudayr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vessâlam) şöyle hükmetti: "Kişi çalınan malını, hırsızlık ittihamı yapılmayan kimsenin elinde görünce dilerse malını hırsıza ödemiş olduğu bedeli ona ödeyerek alır, dilerse, hırsızın peşine düşer".

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman (radıyallâhu anhüm) böyle hükmettiler. " [Nesâî, Büyu' 96

(7,313).]134

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, çalınan malı mal sahibi, çalanda değil de hırsızın sattığı müşteride gördüğü taktirde, müşteriyi mağdur etmemek için, ödediği parayı vererek kurtarmayı mal sahibine tavsiye etmektedir.

Ancak, bu mevzuda Semüre İbnu Cündeb tarafından rivâyet edilen bir diğer hadis, çalınan malı, eski sahibi, müşteride bulduğu taktirde almasını, parasını hırsızdan müşterinin aramasını tavsiye etmektedir. Ulemâ çoğunlukla kaydedeceğimiz bu ikinci hadisle amel etmeye meyletmiştir.

□

نَ

م ُعِ

ئاَ

ب □

لا □

عَ

بْ

تَ

يَ

و □

هَ

دَلَ

و اَ

ذِإِهِ □

لاَ

م ِنْيَعِب ُّقَحَا ُلُّرلَا

□

هَشاَ

ب

"Kişi (çalınan) malını aynıyla bulursa onu alma hakkına sahiptir. Müşteri, ödediği parayı satandan (hırsızdan) geri alır".

Hattâbî gasbedilen, çalınan, kapıp kaçırılan vs. malların hep bu hükme tabi olduğunu belirtir. 135

□ه

للاّ َ ِضَ

ر ةاطرأ نب رسب نش ةيمأ نب ةدانل نشو ـ14□

ف يِ

د ‘

□

ي ا ُعَطْ

ق

□

ت □

:

□

لوُ

ق

□

ي #ِه

للّا □

لوسر □

ثْ

عِ

لاق: [مَس □

هْ

نَش

أخرله أصحاب السنن، وشند الترمذي: ف .]

□

رَ

قًسلا

. □وْزَغ □

لا

14. (1637)- Cünâde İbnu Ümeyye'den rivâyete göre, Büsr İbnu Ertât (radıyallâhu anh) demiştir ki:

"Resûlullah (aleyissalâtu vesselâm)'ı dinledim: "Seferde eller kesilmez" diyordu." Tirmizî'deki rivâyette "gazvede." denmiştir. [Tirmizî, Hudud 20, (1450), Ebû Dâvud, Hudud 18, (4408); Nesâî, Sârik 16, (8,91).]136

AÇIKLAMA:

133 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/276.

134 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/276.

135 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/276.

136 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/277.

1- Ebû Dâvud'daki rivâyet, hadisin vürud sebebini de göstermektedir: "Biz, denizde Büsr İbnu Ertât ile beraberdik. Misdar adında bir hırsız getirildi, bir deve çalmıştı. Büsr: "Ben Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm)'ın: "Gavze sırasında eller kesilmez" dediğini işittim" dedi. Eğer bu rivâyet olmasaydı hırsızın elini kesecektik".

2- Görüldüğü gibi, bazı rivâyetlerde "gavzede", bazı rivâyetlerde "seferde" denmektedir. Şârihler seferden de maksad gazve seferidir, yani askerî sefer kastedilmiştir derler.

3- Gazve sırasında el kesmenin yasaklanması, mücrimin düşman tarafına kaçma korkusuna dayanmaktadır. Bu sebeple sefer dönüşü kesilmesi uygun görülmüştür.

Evzâî, bu hükmün sâdece hırsızlık haddine has olmayıp, aynı mânayı taşıyan zinâ haddi, kazf haddi vs.'ye şamil olduğunu söylemiştir. Ancak Cumhûr'un görüşü bunun hilâfınadır: Hadler hazerde de seferde de uygulanmalıdır.

Aliyyu'l-Kârî, Türbüştî'nin: "Belki de Ezvâî, kolu kesilenin fitneye düşerek dar-ı harbe geçeceği ihtimalini düşündü veya, emir gazveye giderken hırsızın elinin kesilmesi, düşmana karşı gücü zayıflatır ve bir fayda sağlamaz diye değerlendirerek, ordunun dönme zamanına kadar tehirini uygun gördü" dediğini kaydeder.

Kadı İyaz: "Resûlullah (aleyhisalâtu vesselâm) bu yasakla, ganimetten çalanın elinin kesilmesini yasaklamayı arzu etmiş olabilir" diyerek meseleye bir başka buud getirmiştir.

Cumhur'un görüşü Ubâde (radıyallâhu anh)'nin şu rivâyetine dayanır:

□

□ ف او

لاَ

بُ

□□ ت

□ و

ديِ

عَ

□ ب

لاَ

□ و ِبيِرَق

لا ِه

□ للّا

ف َساً

نلا اوُ

دِ

هاَل

□ رَفَّسلاَو ِرَضَح□

□ لا

ف ِه

□ للّا

دوُ

دُح اوُ

ميِ

قَ

أَ

و ٍمِئ َةم

□

و

□ □

لِهه

للا

"Allah yolunda, insanlarla uzakta da yakında da cihad edin. Allah yolundaki bu cihadınızda kınayanların kınamalarına aldırmayın. Allah'ın hududunu hazerde ve seferde ikâme edin".137

لَش اَ

دِهَش :

□نْ

يَ

لُلَ

ر □□

نأ] :

□

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

□15ـ ر بعرلا نشو

اَ

بَ

هَ

□□ ذ

مُ

□□ ث

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ رٌ لَش

هََعَطَ

□ □ قف

□ رَس

هَّ

نأ ٍلُلَر

ه□

للّا َ ِضَ

□ رٌ لَش

لَطْ

بأف ِلَّو‘ا ف اَ

نأَطْ

: خأ

□

اقَ

□ و

رَخآِ

اَ ب

ءاَلَ

و

□

ثْ

مِ

□ لَش

و

□

: ل

□

لاقَ

و ،ل

□□

□ و‘ا

ةَ

يِ

اَ د

مُ

هَ

مَّ

رَغَ

و ،امُ

هَ

تَ

داَ

هَش

هْ

نَش

. اَ]. ةملرت براخبلا هلرخأ

مُ

كُ

ثْ

عطَ

ق

ل اَ

مُ

ثْ

دَّ

مَ

عَ

ت اَ

مُ

كَّ

نأ

15. (1638)- Şâ'bî (rahimehullah) anlatıyor: "İki kişi, üçüncü bir şahsın hırsızlık yaptığına dair şahitlikte bulundular. Bunun üzerine Hz. Ali (radıyallâhu anh) adamın kolunu kesti. Bu iki kişi gidip bir müddet sonra diğer bir adamı getirip: "Biz hata etmişiz, hırsızlığı yapan o değilmiş (bu imiş)" dediler. Hz. Ali (radıyallâhu anh) bunların şahidliğini iptal ederek (getirdikleri bu şahıs aleyhinde kabul etmedi.

Ayrıca) onlara, önceki adamın diyetini yükledi ve: "Bilsem ki siz bu işi bilerek yaptınız, kollarınızı keserdim" dedi". [Buharî, Diyât 21 (Bab başlığında senetsiz olarak kaydedilmiştir).]138

AÇIKLAMA:

Buhârî, bu eseri, "Bir cemaat bir şahsa zulmetseler (yaralasalar, öldürseler, çalsalar, iftira etseler vs.) bunlardan bir tanesi mi cezalandırılır, yoksa cürme iştirak edenlerin hepsi aynı cezaya eşit şekilde çarptırılırlar mı (yani hepsine kısas mı uygulanır)?" diye başlayan uzun bir babın başlığı zımnında kaydeder. Aynı başlıkta "hepsine kısas uygulanır" hükmünü teyid eden çeşitli tatbikat örnekleri kaydeden Buhârî, bab başlığına şöyle devam eder: "İbnu Ömer der ki: "Bir köle gizlice öldürülmüştü.

Ömer İbnu'l-Hattâb: "Bilsem ki, bunun öldürülmesine Sana ahalisi iştirak etti, hepsini öldürtürdüm"

dedi."

Muğire İbnu Hakim babasından naklediyor: "Dört kişi bir çocuğu müşterek öldürmüşlerdi. Hz. Ömer dördünün de öldürülmesini emretti..."

137 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/277-278.

138 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/278.

İbnu Hacer, Buharî'nin senetleri atarak, özetleyerek kaydettiği bu vak'aların kaynaklarını, hâdiselerin mahiyetini vs. Fethu'l-Bârî'de uzun uzun kaydeder.139

ALTINCI BÂB - HADDÜ'L-HAMR

HAMR NEDİR?

Kur'an-ı Kerim'de içki ve uyuşturucularla ilgili yasak dile getirilirken, münhasıran belli bir maddeye has olan bir kelime değil, daha ziyade, insanda belli bir "hal"e sebebiyet veren bir maddenin ismi kullanılmıştır. Böylece yasak, münhasıran muayyen bir madde için değil, söylediğimiz "hâl"i hâsıl eden bütün maddeler için gelmiş olmaktadır.

Sözkonusu "hâl" aklın örtülmesidir. Öyle ise yasak aklın örtülmesine sebep olan bütün maddeler içindir. Kur'an-ı Kerim'in bu maksadla kullandığı kelime hamr'dır. Hamr, lügat olarak, bir şeyi örtmek mânasına gelen bir kökten türemiştir. Arapça'da şahitlikten kaçarak gördüğünü gizlemek, utanmak, örtmek, örtü, kapak gibi pekçok kelime aynı kökten gelir. Kelime âyete şöyle geçer:

"Ey iman edenler, HAMR (içki), kumar, (tapınmaya mahsus) dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır. Onun için bunlardan kaçınınız ki muradınıza eresiniz. Şeytan, hamrda ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alı koymak ister. Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi?" (Maide 90-93).

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Kur'an'da geçen hamr kelimesinin belirttiğimiz şekilde anlaşılması, eksik veya yanlış te'vil ve yorumlarla gayesinden saptırılmaması için, □

رِ

كُسْ

م □□

لُ

ك

□

رْ

"Aklı örtüp sarhoşluk veren herşey, Kur'an-ı Kerim'de yasaklanmış مَخ olan hamr'dır"

buyurmuştur.

Bu Nebevî irşad gözönüne alınınca şeytanların ortaya atıp câhillerin aldandıkları: "Kur'an şarabı haram etmiştir, rakıyı, birayı haram etmemiştir" veya "Şarap içmek rakı içmekten daha büyük günahtır, çünkü Kur'an'da şarap ismen zikredilmiş, rakı zikredilmemiştir" gibi sözlerin ne kadar yanlış

ve hakikatten uzak oldukları anlaşılır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hamr konusunda ileri sürülecek başkaca mugalataları önlemek için çeşitli uyarmalarda da bulunmuştur:

1- "Ümmetim hamr'a başka bir ad takarak onu içecektir". Bu hadis, "Kur'an'da şarap haram edilmiştir, bira değil" diyenlere cevap verir.

2-"Bilesiniz üzümden hamr yapılır, hurmadan hamr yapılır, baldan hamr yapılır, arpadan hamr yapılır, buğdaydan hamr yapılır, (mısır ve pirinçten hamr yapılır). Ben sizi sarhoş eden her şeyden yasaklıyorum."

Bu hadis de, "Kur'an'da üzümden yapılan şarap haram edilmiştir, bira arpadan yapılmadır, haram değildir" sözüne cevaptır.

3- "Sarhoş eden bir şeyin azı da çoğu da haramdır". "Bir küpü (farak) içilince sarhoş olunan şeyin bir avucu dahi haramdır"

Bu hadisler de: "Dinimiz sarhoş olmayı haram kılmıştır, sarhoş etmeyecek az bir miktar, haram değildir" diyenlere cevap vermektedir.

Kısacası dinimiz, aklı örten ve sarhoşluk veren her şeyi -içki nevinden olsun, başka nevden olsun, az olsun, çok olsun, sarhoş edecek miktarda olsun, etmeyecek miktarda olsun- kesinlikle yasaklamıştır.

Daha fazla açıklamayı içkilerle ilgili bahse (2263-2279 numaralar arasında kalan hadisler) bırakarak burada, içki yasağını ihlâl edenlere İslâm'ın derpiş ettiği hadle ilgili hadislere geçiyoruz:140

 ف # ُ بَّنلا

بَ

 رَض] :لاق

هْ

نَش ُه

للاَ ِضَ

ر سنأ نش ـ1□

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ٍرْكَ

ب وُ

□ بأ

دَ

لَ

لَ

و ِلاَعِ

ه

نلاَ

□ و

□ ديِرَل

لاِ

ب ِرْمَخلا

]. ةياور فو. ئاسنلا إ ةسمخلا هلرخأ

□

نيِ

عَ

برأ

□

هَ

دَ

لَلَ

ف □

رْ

مَخلا بِرَش □

دَ

ق ٍلُلَرِب #ِه

للّا □

لوسر □ □

ثُ

أ] :بذمرتلل

139 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/278.

140 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/279-280.

□

رَ

مُش □

ناك أًَ

مَ

لَ

ف ٍرْكَ

ب وُ

بأ □

هَ

لَ

عَ

فَ

□□ و

نيِ

عَ

□ برأ

وْ

حَ

□ ن

ةَ

ديرَلِ

ب

□

نْ

ب نِمْحَّرلاُ

دْ

□ بَش

لاَ

قف ،ساًَ

□ نلا

راَرَ

تسا :

□

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

[□

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر □

رَ

مُش □

هِ

ب □

رَ

مأَ

ف □□

نوُ

ناَ

مَ

ث □

دوُ

دُ

حلا ُّفَخأ :

فْ

وَش

.

1. (1639)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm), hamr için, hurma dalları ve nalınlarla hadd vurdu. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) kırk darbeyle hadd vurdu".

[Buharî, Hudud 2, 4; Müslim, Hudud 37, (1706); Tirmizî, Hudud 13, (1343); Ebû Dâvud, Hudud 26, (4479).] 141

AÇIKLAMA:

Hamr içenlere verilecek ceza hususu biraz münakaşalıdır. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) ve Hz.

Ebû Bekir (radıyallâhu anh) zamanlarında kırk kadar darbe imiş, Hz. Ömer zamanında bu hal bir müddet devam etmiş ise de bilahere tedricen artırılarak 80 darbeye kadar çıkarılmıştır. Hz. Ömer'in artırmasının sebebi, gittikçe artan refah sebebiyle içki istihlâkinin fazlalaşması, Hz. Peygamber zamanındaki haddin küçük görülerek kaale alınmamasıdır. Halkın verimli arazilere gidip, bağ bahçe işlerini geliştirdiği, bu sebeple içenlerin çoğaldığı ve hatta Halid İbnu Velid'in bu mevzuda mektup yazdığı belirtilir. Hz. Ömer, bunun üzerine yasağın daha müessir olabilmesi için, müeyyidenin ağırlaştırılmasını uygun görür. Hatta -müteakip rivâyetlerde görüleceği üzere, yüce Halife (radıyallâhu anh) meseleyi istişare konusu yapar. Muhacir, Ensar ve Ashab'ın fikirlerini alır. Abdurrahman İbnu Avf: Kur'ân'da zikri geçen haddlerin en hafifi olan 80 darbeyi tavsiye eder. Hz.Ali (radıyallâhu anh) de bu neticeye ulaşan bir görüş ortaya koyar: "Bir kimse şarap içerse sarhoş olur, sarhoş olan hezeyanda (saçmalama) bulunur. Hezeyan yapan iftira da atar, iftiranın cezası Kur'an'da 80 sopadır". Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:

نيِ

دِ

شاًّ

رلا

ءاَ

فَ

لَخ

لا

ةَّ

نُسَ

و

تَّ

نُسِ

ب

مُ

كُ

يَ

لَش

يِ

دْ

عَ

ب

نِ

"Benim sünnetime ve benden sonra da Hulefâ-i Râşidin'in sünnetineم sarılın"

hadisini esas alan İslâm ulemâsı, bu meselede Hz. Ömer zamanındaki icmayı esas almıştır.

Aynî, değişen şartlara göre, Hz. Ömer'in hadd-i hamrı artırdığını belirttikten sonra: "Eğer Ömer bu zamana yetişseydi, muasırlarımız için onun iki misline hükmederdi" der.

İçki haddi uygulanırken ne ile vurulmalı meselesi de bazı izahlar gerektirmektedir. Sadedinde olduğumuz rivâyet hurma dalı ve ayakkabı (nalın) ile vurulabileceğini gösterir. Bazı rivâyetler elbiseden de söz eder. Kamçı hususunda ihtilâf edilmiştir.

İbnu Hacer bu meselede üç görüşten bahseder:

a) En doğru görüşe göre: Kamçı ile vurmak caizdir, ancak ellerle, ayakkabılarla ve elbise ile vurmakla iktifa edilmesi de caizdir.

b) Kamçı ile vurulmalıdır.

c) Kamçısız vurulmalıdır.

Kamçı ile vurmayı caiz görenler, kamçının sopa ile kamış arası kalınlıka olmasını şart koşarlar.

Hurma dalı ve benzeri şeyleri tecviz edenler, bunların yaş kuru arası ve mûtedil olmasını şart koşarlar.

Vururken de ne çok şiddetli, ne de çok hafif olmayıp vasat olması, vuran kimsenin elini başından daha yukarı kaldırmaması şart koşulmuştur. Kamçıya karşı olanlar, "kamçı ile vurulurken ölüm olursa vurana diyet gerekir" demişlerdir.

İbnu Hacer vurulacak cisimle ilgili ihtilâf hakkında şu açıklamayı yapar: "Müteahhirundan bazıları orta bir yol tutarak: "Mütemerrid yani içkide ısrarlı olanlara kamçı, zayıflara ve mütemerrid olmayanlara durumlarına göre elbisenin kenarı veya ayakkabılar kullanılır" demiştir. Uygunu da budur."142

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ ر

رَ

□□ مُش

نأ] ليه

2ـ دلا ديز نب روث نشو

ً

َه

ِد

ْل

َل

ت

نأ ىَ

رأ :

لَش

ه

ل

لاَ

قف ،رْمَخلا ِه

دَح ف

رآَرَ

ثْسا

141 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/280.

142 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/281-282.

ىَ

ذَ

□ ه

رِ

كَس اَ

ذاَ

□□ و

رِ

□ كَس

□ بِرَش اَذاإ

هًّ

□ نإف

ةَ

دْ

□ لَل

نيِ

ناَ

مَ

ث

ةَ

دْ

□ لَل

نيِ

ناَ

مَ

□ ث

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

رَ

مُش

دَ

لَّ

ف ىرَ

ثْ

فا ى

ذَ

ه اَ

ذاِ

و

]. كلام هلرخأ .

رْ

مَخلا

ه

دَح ف

2. (1640)- Sevr İbnu Zeyd el-Dîlî anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh), hamr için uygulanması gereken haddin miktarı hususunda (Ashabla) istişarede bulundu. Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Seksen sopa vurulmasını uygun görüyorum" dedi. Çünkü kişi, içince sarhoş olur, sarhoş olunca hezeyana düşer (saçmalar), hezeyana düştü mü iftira atar. (İftiranın cezası ise 80 sopadır). Böylece Hz. Ömer (radıyallâhu anh) içki içenler için haddi 80 sopa takdir etti." [Muvatta, Eşribe 2, (2, 842).]143

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste geçti.

□ □

ثُ

لاق: [أ □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□3ـ ونشو نشبدالرحمن نب أزهر ر

□

هِهْلَو ف َتَحَف ٍنْيَنُحِب َوُ

هَ

و ٍرْمَخ ِبِراَرِ

ب # ِه

للّا □

لوسر

□

ناَ

ك اَ

مَ

و

مِهِ

لاَ

عِ

نِ

ب

هوُ

بَ

رَضَ

ف

ةَ

باَحَّصلا

رَ

مأ

م

ث

باَ

رُّ

تلا

رْكَ

ب وُ

بأ

دَ

□□ لَل

مُ

ث ،اوُ

عَ

فْ

: را

□

مُ

□ ه

□ ل

لاَ

□□ ق

□ تَح

مِهيِ

دْ

يأ ف

ارْ

□ دَص

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ ر

رَ

□ مُش

دَ

لَل □□

مُ

ث □□

نيِ

عَ

بْ

رأ □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

□

دَ

لَل □□

مُ

ث □□

نيِ

عَ

بْ

رأ □

هِ

تِراَ

مإ □

نِ

م

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ ر

ناَ

مْ

□ ثُش

دَ

لَل

□□ و

هِ

تَ

فِخ ِرخآ ف َنيِنامَ

ث

□

ةَ

يِواَعُ

□ م

تَ

بْ

□□ ثأ

مُ

ث □□

نيِ

عَ

بوأَ

و □

نيِ

ناَ

مَ

ث اَ

مِهْيَ

لِ

كـِنْ

يَّ

دَحلا

]. دواد وبأ هلرخأ .

□

نيِ

ناَ

مَ

ث □□

دَحلا

3. (1641)- Abdurrahman İbnu Ezher (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Huneyn'de iken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şarap için bir adam getirildi. Resûlullah (tahkiren) yüzüne toprak saçtı.

Sonra Ashab'a emretti, ayakkabılarıyla ve ellerinde bulunan (deynek, çubuk vs) başka şeylerle adama

"Yeter, çekin ellerinizi" deyinceye kadar vurdular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) de içki içenlere kırk darbe vurdurdu. Arkadan Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de halifeliğinin başlangıcında kırk sopa vurdurmaya devam etti. Ancak, hilâfetinin sonunda (insanlar azıp fısk artınca) seksen sopa vurdurdu.

Hz. Osman (radıyallâhu anh) ise iki kere hadd uyguladı: Birini kırk, diğerini seksen yaptı. Hz.

Osman'dan sonra Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) haddi seksende sâbit kıldı." [Ebû Dâvud, Hudud 37, (4487, 4488).]144

AÇIKLAMA

Açıklama için babın ilk hadisine (1639) bakılsın.

□ه

للّا □

لوُسر □

دَ

لاق: [لَ □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ه لش نشو ـ4□

.[

□

ةَّ

نُس □□

لُ

كَ

و □□

نيِ

ناَ

مَ

ث □

رَ

مُشَ

و □□

نيِ

عَ

بْ

رأ ٍرْكب وُ

بأَ

و □□

نيِ

عَ

بْ

رأ

. دواد وبأو ملسم هلرخأ

4. (1642)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "İçki haddi için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kırk, Hz. Ebû Bekir kırk, Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) seksen sopa vurdular. Hepsi de sünnettir.

(Bu bana daha hoş geliyor)." [Müslim, Hudud 38, (1702); Ebû Dâvud, Hudud 36, (4480, 4481).][145]

---

[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/282.

[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/283.

□ بَّنلا □□ #:

لاق] :لاق امهْ

نَ

ُه ش

َضِ للّا

□5ـ نشو نبا رمش ر

].

□

هوُ

لُ

ثْ

قاَ

□ ف

ةَ

عِ

باًّ

□ رلا لإ

هوُ

دِ

لْ

□ لاف

رْ

□ مَخ

□ لا

ْنَ بِرَش

م

ئاسنلاو دواد وبأ هلرخأ .

5. (1643)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (ısrarla) içki içerse dördüncü sefere kadar kamçılayın, sonra (devam ederse) öldürün." [Ebû Dâvud, Hudud 37, (4482); Tirmizî, Hudud 15, (1444).]

Ebû Dâvud'un, Kabîsa İbnu Züeyb (radıyallâhu anh)'den yaptığı bir rivâyette şöyle denmiştir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şarap içmiş bir adam getirildi. Hemen celde yapıldı, sonra tekrar getirildi, yine celde yapıldı, sonra tekrar getirildi, yine celde yapıldı, sonra tekrar getirildi yine celde yapıldı ve öldürme kaldırıldı. Artık, ölüm cezası bir ruhsat olarak kaldırılmıştı."146

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet farklı şekillerde gelmiştir. Hepsi de ilk üçte ceza olarak dayak atmayı, dördüncü seferde öldürmeyi emreder. Tirmizî'nin Buharî'den kaydettiği bir açıklamaya göre, bu emir, içki yasağının konduğu bidâyete aittir. Sonradan neshedilmiştir. Cumhur bu görüştedir. Bir kimse, içki yüzünden öldürülmez, dördüncü değil onuncu kere içmiş olsa bile.

Yine Tirmizî'nin, İlel kısmında açıkladığına göre, bu hadisle amel eden tek fakih çıkmamıştır.

Dolayısıyle, bu hadisle amel etmeme hususunda icmâ hasıl olmuştur. Bazı alimler: "Hadis, hükmüyle amel edilmemesiyle hasıl olan icma ile mensuhtur" demiştir.

Yine Tirmizî, içki sebebiyle kimsenin öldürülmeyeceğini te'yid eden rivâyetlerden şunu kaydeder:

"Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet eden Müslüman kişinin kanı şu üç sebep dışında helâl olmaz: Cana can kısas, dul zâni, dininden dönen."

Bazı âlimler: "Bu hadis, gerçek öldürmeyi değil şiddetle dövmeyi kastediyor" demiştir.

Şunu da belirtelim ki, müteahhirînden bazıları, bu hadisle amel edilmesi gerektiğini söylemiştir.

Suyûti ve Sindî bunlardandır. Suyûti, Tirmizî'ye yaptığı Hâşiye'de, dördüncüde öldürmeyi ifade eden ondan fazla sahih ve sarih rivâyet kaydeder. Mensuh olduğunu söyleyenler muteber bir delil gösterememişlerdir.147

□

م

□

ل # ّ بَّنلا □□

نأ] :امهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سابش نبا نشو ـ6□

ف □

لِي

مَ

ي □ □

قُ

لَ

ف □

رِ

كسَ

ف □

بِرَش ُجَر □□

نإَ

و ،اه

دَح ِرْمَخ □

لا ف □

تِ

ڨُ

ي

□ساَّبَع ا

□

ل ِراَ

دِ

ب ىَ

ذاَح اًّ

مَ

لا بَّن ٌ #، لف □

هِ

ب □ □

ثُ

□1) أف)

□

ه

جَ

ف □

لا

(2□)

□

هَ

مَ

زَ

□ ت

لاَ

□ ف ِساًّبَع

□ لا لَش

لَخَ

دَ

□□ ف

تَ

لَ

فْ

نا هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

□

رُ

مأَ

□ ي

□ م

لَ

و ،اَ

هَ

لَ

عَ

: فأ

□

لَ

اقَ

و َكِحَضَ

ف #ِه بَّنلل َكِ

□ لذ

رِ

كُ

ذَ

ف

مضب

□

ت

□ «

قُ

ي مل

]. نعمو.دواد وبأ هلرخأ «

ثَرِ□

□ ب

هيِ

ف

صوصخم ددعب هدحي ملو رِ .

ه

دَ

قُ

ي مل هيناث رسكو هلوأ

6. (1644)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hamr hususunda kesin bir hadd takdir etmedi. Bir adam içmiş, sarhoş olmuştu. Caddede yalpa yaparken kendisine rastladı. Adamı hemen tutup Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirmek için harekete geçtiler. Adam, Abbâs (radıyallâhu anh)'ın evinin hizasına gelince boşanıp kaçtı ve Abbâs'ın evine girerek ona iltica etti. Durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlatılmıştı, güldü ve: "Yani o, bunları (kaçma, girme ve iltica) yaptı mı?" dedi. Hakkında herhangi bir emir vermedi." [Ebû Dâvud, Hudud 36, (4476).]148

145 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/283.

146 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/284.

147 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/284.

148 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/285.

AÇIKLAMA:

Hattâbî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sarhoş karşısındaki tavrından, haddu'lhamr'ın haddler içerisinde en hafifi olduğuna delil bulur. Ancak Hattâbî şu ihtimal üzerinde de durur: O zâtın Hz. Abbâs (radıyallâhu anh)'ın evine girmesiyle ona dokunulmamış olması, bu zâtın ikrârı veya âdil kimselerin şehadetiyle suçunun sübut bulmaması sebebiyledir. Mümkündür ki, sokakta herhangi bir sebeple yalpa yaptığını görenler bunu sarhoşluktan yaptı zannettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sarhoşluk görmedi ve bu yüzden onu terketti, hadd vurmadı."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Allah'ın hududu meselesindeki titizliği gözönüne alınınca, bu tahminin oldukça kuvvetli bir ihtimal olduğu söylenebilir. Aksi halde, hududun tatbikatında gevşeklik gösterilmiş, açıkgöz olan kayırılmış olur ki, bu adalet sistemine olan güveni ve sistemin itibarını sarsar.149

□ □ضَ

ر

اه

يِ

□ لَش

ثْ

عِ

مَس] :لاق عخنلا ديعس نب ريمش نشو ـ7□

□

□ دِلأف

وُ

مَ

يَ

ف

اه

□ دَح

□ دَحأ لَش

□ ‘ميق

ثْ

نُ

: ك ا

□

م

□

لوُ

قي هْ

نَش ُه

للّا

□

سْ

فَ

ن ف

□(1□)

□

ُه

ثْ

يَ

دَ

□ و

اَ

□ م

□ و

□ ل

ةَّ

نإف ِرْمَخلا َبِحاَص ًّإ ائْيَش

هْ

نِ

م

]. وبأو ،ناخيرلا هلرخأ

ةَّ

نُسَ

ي

م

ل #ِه

للّا

لوسر

نإف

هاَ

نْ

لُ

ق ٌنَش

وُ

ه اَ

مَّ

نِ

ا

□ ائيَش

هيِ

□□ ف

نُسَ

□ ي

م

□

ل :لاقو ،دواد

. [

□

نْ

حَ

ن

□1) جفلا: قيرطلا عساولا نيب نيلبلا، ودارملا)

لإ برارلا ألتلا يأ (2ـ).ةنيدملا رط دحأ انه هب

هب اعفرتسم هقنتشاو ،سابعلا.

7. (1645)- Umeyr İbnu Said en-Nehaî (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh)'yı dinledim, şunu söylemişti: "Ben hadd vurduğum kimselerden biri ölecek olsa, içimde üzüntü duymam, ancak içki sebebiyle hadd vurduğum ölürse onun üzüntüsünü hissederim. Çünkü o ölecek olsa (yakınlarına) diyet öderim. Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) içkinin haddi ile ilgili (kesin bir miktarı) sünnet kılmadı. İçki haddiyle ilgili miktarı biz takdir ettik." [Buhârî, Hudud 4; Müslim, Hudud 38, (1707); Ebû Dâvud, Hudud 36, (4486).]150

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî der ki: Hadd tatbiki sırasında mücrim ölecek olsa, haddi icra eden kimseye tazminat ödemesi terettüp etmez. Bu hususta ulemâ ittifak eder. Ancak içki haddi sebebiyle vurulan hadd sırasında ölüm vukua gelse buna diyet ödemek gerekir.

İmam Şâfiî bu meselede, hadd tatbikatında kullanılan vurma âletini gözönüne alır: "Eğer kamçı ile vurulmuş ve ölmüşse diyet ödenir, kamçı dışında bir şey ile vurulursa ölse bile diyet gerekmez. Bu meselede diyetin ödenmesi imamın akîlesine terettüp eder. Keza kırktan fazla vurulsa ve ölüm meydana gelirse yine diyet ödenir."

2- Hz. Ali'nin: "Resûlullah içki haddi ile ilgili (kesin bir miktarı) sünnet bırakmadı" sözü ile, bazı içki içenlere 40 sopa vurdurduğuna dair rivâyetleri İbnu Hacer şöyle te'lif eder: "Resûlullah 80 sopayı sünnet kılmadı veya kırk darbeden fazlası için herhangi bir sünnet bırakmadı" demektir. Nitekim Hz.

Ali'nin "...içki haddiyle ilgili miktarı biz takdir ettik" sözü bunu te'yid eder. Bu sözüyle Hz. Ali, Resûlullah'tan sonra Hz. Ömer'in artırmış olduğu miktara işaret eder. Hz. Ali'nin içtihadlarıyla yapılan 149 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/285.

150 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/286.

bu arttırma ile irâde-i İlâhiyeye muvafık hareket edip etmemekten endişe duyduğu ve hatta korktuğu görülmektedir.

3- Hz. Ali'nin, "Resûlullah onu sünnet kılmadı" tâbirindeki zamirle "darbın sıfatı" kastedilmiş

olabilir. Yani bu durumda mâna şöyle olur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kamçı ile dövmeyi sünnet kılmadı, içki içenleri, el, ayakkabı, hurma dalı, elbisenin kenarıyla dövmeyi sünnet kıldı."

Beyhakî bu hususa dikkat çeker.151

.□1) هئايلو هتيد تعفد)

□

ه

دَح □

نَش □

لِ

ئُس □

هً

نأ] هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر باهش نبا نشو ـ8□

□

ه

دَح َفْ

صِ

ن □

هْ

يَ

لَش □□

نأ □

نَ

غَ

ل

□

ب :

□

لِي

قَ

ف ،رْمَخلا ف □

دْ

بَ

ع □

لا

]. كلام هلرخأ .

□

ه

رُحلا

8. (1646)- İbnu Şihâb (rahimehullah)'a:

"- Köle içki içecek olursa ona tatbik edilecek haddin miktarı nedir?" diye sorulmuştu, şöyle cevap verdi:

"- Bana ulaştığına göre, ona, hüre verilen cezanın yarısını uygulamak gerekir. Hz. Ömer, Hz. Osman ve İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm ecmain) içkide, kölelerine, hürlere tatbik ettikleri haddin yarısını tatbik ederlerdi." [Muvatta, Eşribe 3, (2, 842).]152

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر □

رَ

مُش □

بَّ

رَغ] :لاق بيسملا نبا نشو ـ9□

□

لْ

قَ

رِهِب َقِحَ

لَ

ف □□

رَ

بْ

ف الخَمْرِ ِلإ يَخ □

ةَّ

يَ

مُ

أ □

نْ

ب □

ةَ

عيِ

بَ

ر

]. هلرخأ

امِ

لْسُ

م □

هَ

دْ

عَ

ب □

بِهرَغُأ □

:

□

رَ

مُش □

لاَ

قف □□

رَّصَ

نَ

تَ

ف

. ئاسنلا

9. (1647)- Said İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh), içki sebebiyle Rebîa İbnu Ümeyye'yi Hayber'e sürdü. Oradan kaçıp Herakliyus'a giderek Hıristiyanlığa geçti. Hz.

Ömer (radıyallâhu anh) bu hâdise üzerine: "Bundan böyle hiçbir Müslümanı sürmeyeceğim" dedi.

[Nesâî, Eşribe 47, (8, 319).]153

AÇIKLAMA:

Aslında hududa giren sürgün cezası sâdece zinâda vardır, içki haddinde sürgün cezası yoktur. İmam, ta'zir selâhiyetine dayanarak, bu çeşit cezalar verebilir. Şu halde Hz. Ömer, sürgün cezası vermeyeceğim demekle haddin miktarında kısıntı yapmış olmuyor, "ilave olarak verdiğim sürgün cezasını vermeyeceğim" demiş oluyor.154

□

بَّ

قَ

لُ

ي □

ناك

□

: □

جَ

ر □□

نأ] هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□11ـ ر رمش نشو

□ه

للّا □

لوسر □

ناَ

كو □

اناَ

يْ

حأ # ه

□ للّا

لوسر ُكِحْ

ضُ

□ ي

نَا

كَ

□ و

اَرا

مِح

□□

دِ

لَُ

□ ف

هِ

□ ب

رَ

مأَ

ف

امْ

وَ

□ ي

هِ

ب □ □

ثُ

أف ،باَ

ف رَّلا □

هَ

دَ

لَل □

دَ

ق #

اَ

م □

رَ

ثْ

كأ اَ

م □□

هْ

ن

□

ع □

لا َه

□ه

مُ

هَّ

للا :

□

مْ

وَ

□ ق

□ لا

نِ

□ م

لُلَ

□ ر

لاَ

قَ

ف

:# □

لاَ

□□ قف

هِ

□ ب

تؤُ

ي

.[

□

□ ه

لوُسَ

رَ

و َه

للّا □□

بِحُ

ي □

هًّ

نأ □□

إ □

ثْ

مِ

لَش اَ

م ِه

للّاَ

وَ

ف □□

هوُ

نَ

عْ

لَ

ت □

ةريره بأ نش دواد ب‘ ةياور فو.براخبلا هلرخأ

151 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/286.

152 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/287.

153 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:6/287.

154 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/287.

□□

مُ

ةً

□ للا :او

لوُ

□ ق

نِ

اَ، كلو

□ ذه او

لوُ

ق

□

□ ت

ه:]

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

. [

□

هْ

يَ

□ لَش

بُ

ت □□

م

□

هَّ

للا □□

هْ

مَخْ

را

10. (1648)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Lakabı Hımâr olan bir adam vardı. Bu zat zaman zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı güldürürdü. Hz. Peygamber bu adamı, içki sebebiyle dövdürmüştü. Bir gün yine içki suçuyla getirildi. Resûlullah emretti, celde uygulandı. Cemaatten birisi: "Allah'ım şu adama lânet et! Kaç sefer içki sebebiyle getirildi, bir türlü ıslah olmuyor)" diye beddua etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"- Ona lânet etmeyin. Allah'a yeminle söylüyorum, bu adam hakkında bildiğim bir şey varsa o da Allah ve Resûlü'nü (samimiyetle) sevmiş olmasıdır" buyurdu." [Buhârî, Hudud 5.]

Ebû Dâvud'da, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den kaydedilen bir rivâyette: "Böyle söylemeyin, fakat şöyle deyin: "Ey Allahım, ona rahmet et, onun taksiratını affet!" buyurmuştur.155

AÇIKLAMA:

1- Burada lakabı zikredilen sahabi, Nuaymân İbnu Amr (radıyallâhu anh)'dır. Akabe, Bedr ve sonraki savaşlara katılmıştır. Çok şakacı olduğu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı güldürecek söz ve davranışlarda bulunduğu belirtilir. Meselâ Medine'ye turfanda bir şey gelince borçlanarak alıp Resûlullah'a hediye ettiği, borç ödeme zamanında, adamı Resûlullah'a götürüp, Hz. Peygamber'e ödettiği, keza zaman zaman borçla aldığı yağ ve balları Hz. Peygamber'e hediye ettiği, borç ödeme zamanında Hz. Peygamber'e ödettiği belirtilir. Hz.

Ebû Bekir'le çıktığı Şam Seferi sırasında, eşyaların başını bekleyen arkadaşı Süveybıt'ı, gıyabında "kölem" diye yoldan geçen kervana on deveye satar ve tenbih eder: "O inatçıdır, köle değilim der, inanmayın." Süveybıt'ı bağlayıp götürürler. Neden sonra durumdan haberdar olan Hz. Ebû Bekir adam göndererek kurtarır.

İbnu Hacer, bu zatla ilgili rivâyetlerin ihtilâflı olduğunu, te'lif edebilmek için iki şahsın varlığını kabul etmek gerektiğini söyler: 1-Nuayman, 2-Abdullah İbnu Nuayman. Bizim için teferruat gereksiz.

2- Lanet , Arapça'da iki mânada kullanılır:

a) Sebb yani hakaret, kötü söz mânasında.

b) Allah'ın rahmetinden uzak kalması. Bu, kelimenin aslî mânasıdır.

Bir Müslümanın diğer bir Müslümana lanet edip edemeyeceği hususunda İslâm ulemâsı bazı görüşler ortaya koymuştur:

* Âlimler, hadd tatbik edilen günahkârlara aslî manada lanetin kullanılmasını tecviz etmezler. Çünkü tatbik edilen haddin işlediği günaha kefaret olacağı, böylece günahtan kurtulacağı kabul edilmiştir.

Hususan, hadiste belirtildiği üzere, Allah ve Resûlü'nü seven kimse için bu mânada lanet etmenin haram olduğu belirtilmiştir. Böylelerine Allah'tan af ve mağfiret dilemek mendubtur. Bu görüş

sahipleri, kişi dinden çıkmadıkça, günahı sebebiyle lanet etmeye cevaz vermezler.

* Zelle sebebiyle lanet mutlak olarak yasaktır.

* Günahı açıktan işleyenlere lanet etmek caizdir.

* Muayyen bir kimse hakkında lanet mutlak olarak yasaktır.

* Muayyen olmayan kimse hakkında caizdir. Çünkü bu, kötü fiilden zecrdir, caydırmadır. Ama bu, muayyen kimse hakkında eza ve sebbdir, halbuki Müslümana eza yasaklanmıştır.

Nevevî'nin, el-Ezkâr'da bahsettiğine göre günahlardan birini işlediği bilinen bir kimsenin şahsına bedduada bulunmak, hadisin zahirine göre haram olmamalıdır. Gazali ise haram olduğuna işaret etmiştir. Demiştir ki: "Lanetin mânası, bir insan için kötülük istemektir, meselâ: Allah onun bedenine sıhhat vermesin! demek gibi. Bunlar hep mezmumdur."

Muayyen şahsa, cürmü sebebiyle, beddua edilebileceği kanaatinde olan Nevevî, cevaza delâlet eden hadisler meyanında, Resûlullah 'ın "Sağ eliyle ye!" emrine: "Muktedir olamıyorum" diye muhalefet edene: "Muktedir olma!" diye bedduasını misal verir. "Bunda, şeriatın hükmüne muhalefet edene beddua etmenin caiz olacağına delil vardır" der. Buhârî gibi bazıları, masiyetle muttasıf olanlara, isimlerini zikretmeden, umumî bir üslubla beddua etmenin caiz olacağına hükmetmişlerdir.

Bu sonuncu görüşü daha hikmetli bulan İbnu Hacer: "Bir kimsenin ismen lanet edilmesi, onu günahta ısrara veya tevbesinin kabulü hususunda ye'se atabilir, halbuki, beddua ve lânet, muayyen bir şahsa 155 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/288.

değil, günahla muttasıf olanlara umumî bir üslubla yapılacak olsa, bu o günahı işlemekten bir zecr ve caydırma ve işleyen kimseyi de ondan koparma ve uzaklaştırma olur" der.

Yeri gelmişken, Bulkînî'nin bir açıklamasını kaydedelim: Ona göre, yatağa davet ettiği karısı imtina edecek olursa, koca, şahsen beddua edebilir. Çünkü hadiste, böylesi kadınlara, sabah oluncaya kadar meleklerin lanet ettiği belirtilmiştir. Bazıları: "Burda lanet okuyan melektir, insanlar melekleri kendine örnek yapamaz..." gibi mülahazalarla bu meselede tevakkufu ihtiyar edenlere: "Melekler masumdur, masumlar örnek alınabilir" diye cevap vererek, Bulkînî'yi te'yid edenler olmuştur.

3- Ulemâ, bu rivâyetten hareketle, "mürtekibü'lkebîre (büyük günah işleyen) kâfirdir" diyenleri reddetmiştir. Çünkü öylelerine lanet yasaklanıyor, üstelik dua emrediliyor.

4- Hadis, yasakları irtikab etmenin Allah ve Resûlü'nü sevmeye mani olmadığını göstermektedir.

Mürtekibü'lkebîrenin kalbinde samimi şekilde Allah ve Resûlü'nün sevgisi bulunabilir. Bu husus, sadedinde olduğumuz hadiste, bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kelamıyla sarihan ifade edilmiş olması, mesele üzerine mülahaza yürüteceklere en müskit cevaptır.

5- Keza, bu hadis, kendisinden mükerrer sefer masiyet sâdır olan kimsenin kalbinden Allah ve Resûlü'nün sevgisinin çıkıp gitmeyeceğine delil olmaktadır. Şu halde, bir başka hadiste ifade edilen:

"İçki içen, mü'min olduğu halde içki içmez" hadisinde, imanın nefyi kastedilmediği, kemâli kastedildiği şeklindeki yorumu, bu hadis te'yid eder. Yani o ifadede Resûlullah : "İçki içen kâfir olmuştur" demek istememiş, "Kişi kâmil bir imana sahip olarak içki içmez. İçki, imanı zayıflatır, derecesini düşürür" demek istemiştir. Ancak, hadiste şu mâna dahi mevcuttur ve bunun esas alınması gerekir: Günahkârın kalbinde Allah ve Resûlü'ne olan sevginin devam etmesi mutlak değil, mukayyeddir, bir şarta bağlıdır. O şart da günaha düşmüş olmasına pişman olması ve kendisine hadd tatbik edilmesidir. Böylece mezkur günah, ondan silinir. Böyle yapmadığı, günahları kalbten temizlemediği takdirde, kalbinin tekrarlar sebebiyle o günah üzere karar kılacağından korkulur.

Çünkü, başka hadislerde her işlenen günahın kalpteki iman nurunu azalttığı, siyah lekeleri artırdığı belirtilmiştir.

6- Bu hadis, dördüncü veya beşinci sefer içki suçuyla gelen kimsenin öldürülmesine dair emrin neshedildiğini gösterir. İbnu Abdilberr bu şahsın elli seferden fazla bu suçla getirildiğini kaydetmiştir. 156

İÇKİ VE İDEOLOJİ VEYA SİNEGİ KARTALA HÂKİM KILAN SİLAH

Bir sinek bir kartalı salladı vurdu yere

Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu.

Yunus Emre

Batı, alkolün ne derece güçlü bir silah olduğunu geçmiş asırlarda keşfetmiştir. Öylesine güçlü ki, en ileri ateşli silahlar bile ona yetişememektedir.

Fethedilen Amerika kıtasında Kızılderililerin mukavemeti içki ile kırılmış, Afrika ve Okyanus adalarında birçok yerli kavimlerin nesilleri ve isimleri yeryüzünden içki ile silinmiştir. Kendi kitaplarında okuduğumuza göre, Batılı sömürgeciler, fethettikleri topraklardaki yerli ahaliye, bedava denecek derecede ucuz ve bol miktarda içki vererek, onları önce sarhoş, sonra da alkolik etmişlerdir.

Bundan sonraki vetireyi anlamak zor değil.

Herkesi saran alkol iptilası... Ve "zevkinden başka bir şey düşünmeyen" insanlar yığını veya sürüsü...

Bu hâle gelmiş bir halka artık cemaat veya cemiyet denemez. Zîra insanları birbirine bağlayarak onlardan bir cemiyet meydana getiren şey, aralarında yaşayan mânevî bağlar, içtimâî değerlerdir: Din ve insanlık duygusu, aile ve akrabalık endişesi, şeref, haysiyet ve vatan hissi gibi. Bunları kaybeden insanlar artık yığındır, sürüdür, cemiyet değil.

Avrupalı fiilen keşfetmiştir ki zevkinden başka düşüncesi kalmayan alkoliklerde bu hisler külliyyen kaybolmakta.. neticede âileler çözülmekte ve dağılmakta, doğum korkunç şekilde düşmekte.. mevcut nüfus da çeşitli hastalıkların da araya girmesiyle hızla eriyip gitmekte.

Ve Batı istilâsına mukavemet, sıfıra müncer olmakta...

Bundan kolay, bundan kârlı istila yolu olur mu?

Bu silahsız, kansız, kavgasız istilâ metodunun keşfi, atomun keşfinden daha ehemmiyetli olmaz mı?

156 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/288-290.

Nitekim İngiltere, 19. asırda bu yolla koca Çin kıtasını istilâya kalkmış, daha da müessir olabilmek için alkollü içkileri de yeterli bulmayarak, afyon başta olmak üzere uyuşturuculara başvurmuş, Hindistan'dan istihsal ettiği afyonu zorla Çin'e satmaya kalkmış.. Çin buna mukavemet edince de, satışı zorla gerçekleştirmek için silaha sarılmıştır. 1839-1842 yılları, İngilizlerin uyguladıkları "içki ve uyuşturucular vasıtasıyla Çin'i istilâ planları"nın "Afyon Harbi" adıyla tarihe geçen silahlı safhasını teşkil eder.

"Bir sinek bir kartalı salladı vurdu yere

Yalan değil gerçektir dünya gördü tozunu."

Osmanlı Devleti'ni yıkmada da içki ve kadın önde gelen silah olmuştur. Şurda burda baş çekip halkı isyana teşvik eden liderler hep bu yolla, casuslar tarafından elde edilmiş, satın alınmış ve ikna edilmişlerdir. Bu konuda teferruat ve ibretâmiz canlı örnekler görmek, Arabistan, Yemen isyancılarının İngiliz ajanlarınca nasıl önce iğfal edilip sonra da isyana sürüldüklerini anlamak isteyenlere Doç. Dr. İhsan Süreyya Sırma'nın vesikalara dayanarak hazırladığı "Sömürü Ajanı İngiliz Misyonerleri" adlı kitabını tavsiye ederiz.157

İçki aleyhine beynelmilel teşkilatlar kuran, nutuklar çeken günümüz Batısı, bu huyundan vazgeçmiş olabilir mi?

Bu soruya "evet!" demek büyük bir gaflet, hatta gafletin ötesinde aptallık olur. Batı, dünyayı istilâ planında, bu silahın ehemmiyetini fazlasıyla takdir etmekte ve kullanmaya devam etmektedir. Batı'nın yaygarası, biraz da zararın kendine dokunmasından, silahının geri tepmesinden ileri gelmektedir.

Zamanımızda içki ve uyuşturucular Batı gençliğinde bütün şiddetiyle yıkıma başlamıştır. Kader-i İlâhî belki de böyle cezalandıracaktır.

Ancak şunu iyi bilmemiz gerekmektedir: Bizim gibi geri kalmış, Batı'nın zebunu olmuş

memleketlerde, şimdilerde, içki ve uyuşturucularla ifsad işi yerli ajanlarla, görünmez baskı güçleriyle, aldatıcı sloganlarla yürütülmektedir. Neokoloniyalizm denen yeni sömürgecilik metodu bu değil mi?

Yani Batı menfaatlerini, üçüncü dünya ülkelerinde, halkın her an reaksiyon gösterebileceği Batılı askerler, Batılı koloniler, Batılı elemanlarla değil, yerli elemanlarla yürütmek. Yani içki, para, kadın gibi vasıtaları kullanarak, kafası, vicdanı, fikriyatı satın alınmış yerli aydınlarla. Mahallî kanı taşıyan, mahallî dili konuşan, mahallî kıyafeti taşıyan, pekçok zahiriyle özbe öz mahalli olan fakat, düşüncesiyle, fikriyle çalınmış aydınlarla... Batı'nın isteğine, menfaatlerine uygun hareket eden aydınlarla...

Üçüncü dünya ülkelerinde, Batı istilâ siyasetinin nüfuzu ve kontrolü altına düşen bir çok çevrelerde bugün hâlâ, terfi ve terakkinin, yeni ünvanlar iktisabının tavizsiz şartlarından biri içki içmektir. İçki içmeyenler o muhitlere alınmazlar. Ferdler, çeşitli vesilelerle yapılan içkili merasimlerde sıkca imtihandan geçirilirler. Bunlar, zâhirde masum bir anma, bir karşılama veya uğurlama merasimidir, bir yıldönümüdür, normal bir toplantıdır. Gerçekte ise, içkiye alıştırma ve içmeyenleri tesbit ameliyesidir.

İçmeyenlerin belli safhalardan sonra yeni terfiler almaları hiç mümkün değildir. Çünkü kilit noktalarına yerleştirilmiş, memleketin âlî menfaatlerine hükmeden satılmış-aldatılmışlar içkiye zebun olmayanları istedikleri gibi kullanamazlar. Çünkü içki içmeyenler, "irtica", "çağdışı" ve benzeri kelimelerle ifade edilen Avrupa menfaatlerine zıt değerler taşıyor demektir, yerli değerlere bağlı, millî menfaatleri ön plana alabilecek demektir. Bu ise Avrupa menfaatlerinin hükümranlığını haleldar eden bir durumdur. Buna göz yumulamaz, müsamaha edilemez. Öyle ise yükselmek isteyen, üst makamlara liyakatini(!) yani millî ve mahallî menfaat ve değerleri, -gösterilen basit bir menfaat karşılığında- bir çırpıda tekmelemeye müheyya olduğunu isbatlamalıdır. Öyle ise yükselmek isteyenler bu isbatın en müessir, en mukni ve mücerreb delili olan içkiperestlik dinine intisab etmelidir; çünkü içkiye alışanlar potansiyel olarak; mübtelâ olanlar da fiilî olarak zevklerinden başka bir şey düşünmeyen robot insanlardır.

Üçüncü dünya ülkelerinde, alkol mübtelâları vasıtasıyla Avrupa menfaatleri adına fethedilmiş olan nice Alamut kaleleri vardır.

Rus halkı, Sovyet içtimâî hayatına intibak edebilmek için alkol almanın zaruretine öylesine inandırılmıştır ki, aileler çocuklarını, daha ilkokul çağında iken alkole alıştırmaktadırlar. Bunun 157 Aslında içki ve uyuşturucuların fitneciler tarafından kullanılışı tarih boyunca görülmüştür. Meşhur Alamut kalesini, fethedilmez şekilde tahkîm ederek, orada yetiştirdiği fedaileriyle, Selçuklular döneminde ortalığı dehşete sokan Hasan Sabbah'ın silahı da içki ve uyuşturucular olmuştur. Fedailerinin, uyuşturucularla nasıl hazırlandığı kitaplarda teferruatlı olarak açıklanır.1980 öncesi anarşi hâdiselerinde cesaret şurubu, cesaret hapı gibi adlar altında bu maddelerin ne kadar yaygın şekilde kullanıldığını gazetelerden, resmî beyânatlardan ibretle tâkip etmiştik.

niçinini anlamakta bir sağlık bakanının 1980'de sarfettiği şu söz bize yardımcı olur: "Alkoliklerin sayısında artma olduğunu istatistiklerin göstermesi bizi sevindirir."

Neticede Rusya'da nüfusun tamamına yakını alkolizmin tehdidi altına düşer, alkolden ölenlerin sayısı Amerika'ya nisbeten bin kat artar ve gazetelerde okuduğumuz üzere, Rus Devleti, kurtuluşu, alkolü yasaklamakta görmeye başlar.

Ve İslâm dinindeki, "alkolün damlasının dahi haram olduğu" hükmünün yüceliği, fıtrîliği bir kere daha ortaya çıkar.

Devletimizin, telâfisi zor noktalara gelmeden, Avrupa'nın sömürü silahı olan alkol konusunda daha ciddi tedbirler almasını temenni ederiz. 158

YEDİNCİ BÂB - HADDLERDE ŞEFAAT VE MÜSAMAHA HAKKINDA

امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر رمش نبا نش دشار بأ نب يحي نش ـ1□

□

ه

□ دَح

نوُ

□ د

هُ

تَشاَ

□ فَش

□ ت

□ لاَح

: ن

□

م

□

لوُ

ق

□

ي

ه□

□ للّا

لوسر َعِ

□ مَس

ةَّ

[نأ

□

□ مَصاَخ

نَ

مَ

□□□ و

لَلَ

□□ و

زَش َه

□□ للّا

□ داَض

دَ

قَ

□ □ ف

لاعَ

ت ِه

□ للّا

دوُ

□ دُح

نِ

م

تَح لاعَ

ت ِه

للّا

طَخَس ف

لَ

زَ

ي

م

ل

مَ

لْ

عَ

ي

وُ

هَ

وٍلِطاَ

ب ف

ةَغْ

دَ

ر ُه

للّا

هَ

نَ

كْسأ □

هيِ

ف َسْ

ي □

لاَ

م ٍنِمؤُ

م ف □

لاَ

ق □

نَ

مَ

و ،َعزْ

نَ

ي

□

ةَ

موُصُخ لَش □

ناَشأ □

نَ

مَ

و :لاق أً

مِ

م □

جُ

رْخَ

ي □□

□1) تَح)

□

لاَ

بَخلا

وبأ هلرخأ .] لاعَ

ت ِه

□ للّا

نِ

م ٍبَضَ

غِ

□ ب

ءاَ

□ ب

دَ

قف ٍمْ

لُظِ

ب

»: نيغ اهدعب اهكيرحتو لادلا نوكسب

□

ةَغْ

دًّ

رلا .

دواد «

ريثكلا لحولاو نيطلا :ةملعم .

ءانلا لهأ ةراصش لابخلا نأ :ثيدحلا ف ءال (1).

لاق امم جرخي هنأ نعمو ،داسفلا :لصأ ف لابخلاو

لوقلا هيف لاق يذلا ملسملا كلذ نم للحتي نأ.

1. (1649)- Yahya İbnu Ebî Râşid'in İbnu Ömer'den naklettiğine göre, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işitmiştir: "Kim şefaat ederek, Allah'ın haddlerinden birinin tatbik edilmesine mani olursa Aziz ve Celil olan Allah'a muhalefet etmiş olur.

Kim bilerek bâtıl bir dâvayı kazanmaya çalışırsa ondan vazgeçinceye kadar Allah kendisine buğzeder.

Kim mü'mine onda olmayan bir kötülüğü nisbet ederse, bundan tevbe edinceye kadar cehennemliklerin vücudlarından çıkan irinlerden hâsıl olan çirkefin içine iskan eder. Kim haksız bir dâvaya yardımcı olursa, Allah'ın gazabını kazanmış olarak döner." [Ebû Dâvud, Akdiye 14, (3597, 3598).]159

AÇIKLAMA:

1- Hadis, şefaat yaparak, nüfuzunu kullanarak, baskı yaparak vs. hangi suretle olursa olsun haddlerden birinin infazına mani olmanın büyük günah olduğunu ifade ediyor. Çünkü Allah'a muhalefet etmek büyük günahtır. İslâm dini her hususta hatta ta'zire giren suçlarda bile şefaatte bulunmayı hoş

karşılamış, fakat hududa giren cürümlerde bunu haram addetmiştir (1628. hadise ve açıklamasına bakılsın).

2- Kişinin bâtıl dâvayı bilmesi, kendisinin haksız olduğunu veya karşı tarafın haklı olduğunu bilmesidir. Şu halde açılan bir dâvada haksız olduğu halde, haklı mı haksız mı durumunu bilmeyen veya şüphe üzerinde olan kimse bu tehdidin altına girmez. Öyle duyduğunu anladığı veya karşı tarafın haklılığını bildiği dâvaları, mü'min kişi, kazanma derdine düşmemelidir, tâkip etmemelidir.[160]

---

[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/291-294.

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/295.

[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/295-296.

□ □

ق □

ل □

ةَّ

أن] □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ماوعلا نب ريبزلا نشو ـ2□

نَاطْ□

لُسلا لإ □

هِ

ب □

بَ

هْ

ذَ

ي □

نأ □

دِيرُ

ي

اقِراَس □

ذَخأ □

دَ

ق

□□

جَ

ر

لإ □

هِ

بَغُ

لْ

بأ □□

تَح □

:

□

لاَ

قف □□

هَ

لِ

سْ

رُ

يِ

ل □

رْ

يَ

بٌّ

زلا □

ه □

ل َعَ

فَرَ

ف

غًَّ□

لَ

بُ

ي □

نأ □

لْ

بَ

ق □

ةَشاَ

فَّرلا اَ

مَّ

نإ :

□

رْ

يَ

بٌ

□ زلا

لاَ

قف ءناَط

س□□

□

ل لا

.[

عًّ□

فَرُ

ملاَ

وُ عِ

□ فاًّرلا

نِ

□ ع

□ ل

ناَطْ

لُّسلاَغِ

ه

لُ

ب اَ

ذإَ

□□ ف

ناَطْ

لُسلا

كلام هخرخأ .

2. (1650)- Zübeyr İbnu'l-Avvâm (radıyallâhu anh)'ın anlattığına göre, hırsızı yakalayıp sultana götürmekte olan bir adama rastlar. Zübeyr adamı salıvermesi için lehinde şefaatte bulunur. Adam:

"Hayır, sultana ulaştırıncaya kadar onu salmam" der. Zübeyr (radıyallâhu anh) şu açıklamayı yapar:

"Şefaat, sultana ulaşmadan önce caizdir. Sultana ulaştı mı, ondan sonra şefaat yapan da, şefaati kabul eden de mel'undur." [Muvatta, Hudud 29, (2, 835).]161

AÇIKLAMA:

Hududa giren suçlar, sultana veya ona bedel hüküm verecek olan kimseye intikal ettikten sonra affetmek, şefaat etmek mümkün değildir. Bu paralelde yapılacak işlerin daha önceden yapılması gerekir. Bunun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan bir örneğini müteakip rivâyette göreceğiz.

Dârakutnî'nin Hz. Zübeyr (radıyallâhu anh)'den kaydına göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

□

لاَ

□ و

□ لا

لِإ َلَصو اَذِ

إَ

□ ف

لاَ

□ و

□ لا

لِإ ْلِصَ

□ ي

□ م

لاَ

م اوُ

عَ

فْشِ

ا

□

هْ

نَش ُه

للّا اَ

فَش ًف اَ

فَ

عَ

ف

"Mücrimlere şefaatinizi suçlu valinin önüne çıkmazdan önce yapın. Dâva valiye vardıktan sonra şefaatte bulunsanız, o da affetse Allah valiyi affetmez" buyurmuştur.

İbnu Abdilberr der ki: "Ben bunun aksini bilmiyorum. Günahkârlar lehine şefaat, dâva sultana ulaşmazdan önce güzeldir, hoştur, ama ona ulaştı mı cezayı vermesi üzerine borçtur."162

□

دَّسَ

وَ

ت □

ةً

[نأ □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةيمأ نب ناوفص نشو ـ3□

□□

هَ

ءاَ

دِر □

ذَخأَ

ف ٌ ِراَس □

هَ

ءاَلَ

ف □

ماَ

نَ

و □□

دِلْسَ

ملا ف

□

هَ

ءاَ

دِر

□

رَ

مَ

أَ

ف #ِه

□ للّاِلوسَر لإِهِب

ءاَلَ

□ ف َ،ِرأَّسلا

ناَ

وْ

□ فَص

ذَخَ

أَ

ف

اَ

□ ذه

دِرُأ ْمَ

ل ِه

نإ :

□

ناَ

وْ

□ فَص

لاَ

□□ قف

هُ

دَ

ي َعَطْ

قُ

□ ت

□ نأ

هِ

ب

□□□

هَ

ف :#ِه

للّا

□

□ لوسر

لاَ

□□ قف

ةَ

قَ

□ دَص

هْ

يَ

□ لَش

وُ

ه ۶ه

□ للّا

لوُسراَ

ي

. أخرله ا'ربعة إ الترمذى .]

□

هِ

□ ب

نَ

يِ

تأَ

□ ت

□ نأ

لْ

بَ

ق

3. (1651)- Saffan İbnu Ümeyye (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Mescide uyumak üzere ridasını yastık yaparak uzanmıştı. Uyurken bir hırsız gelip ridasını aldı. Ama Saffan (uyanarak) hırsızı yakaladı, doğru Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e götürdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) derhal elinin kesilmesini emretti. Saffan:

"Ey Allah'ın Resûlü, ben bunu istememiştim, ridam ona sadaka olsun!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Onu bana getirmezden önce niye yapmadın?" diyerek, teklifi reddetti." [Ebû Dâvud, Hudud 14, (4394); Nesâî, Sârik 4, (8, 68); Muvatta, Hudud 28, (2, 834).]163

161 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/296.

162 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/296-297.

163 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/297.

ه #:

□ للّا لوسر

لاَ

ق] :امُ

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرئاش نشو ـ4□

□

ناَ

□ ك

نإَ

□□ ف

مُ

ثْ

عَطَ

تْسا اَ

□ م

نيِ

مِ

لْس

□

□ ملا ِنَش

دوُ

دُحلا اوُ

ءَ

رْ

دا

□ وْفَع□

لا ف ئِ

طْخُ

□ ي

□ نإ

“ ما

□

□□ م ا

□□ نإف

هَ

ليِبَس اوُّ

لَخَ

□ ف

جَ

رْخَ

م □

ه □

ل

]. ب‘و.بذمرتلا هلرخأ

□

ةَ

بوُ

قُ

ع □

لا ف َئِ

طْخُ

ي □

نأ □

نِ

م □

رْ

يَخ

بِوَذ اوُ

لِيِ

قأ :

□

لوُ

قي □

ناك #ِه

للّا لوسر □□

نأ] :اهنش دواد

.[

□

دوُ

دُحلا □□

إ □

مِهِتار

□

(ثَش (1□

اَ □

ئ

يَ

هلا

لاصخلاو . اءورملا باحصأ مه (1□ __________

ةلزلا مهدحأ ه.

لزيف ه

ررلاب نوفرعي نيذلا ةديمحلا

4. (1652)- Hz. Aişe anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Elinizden geldikçe hadd cezalarını Müslümanlardan defedin. (Muteber) bir özrü varsa hemen salıverin. Zîra imamın yanlışlıkla affetmesi yanlışlıkla ceza vermesinden daha hayırlıdır." [Tirmizî, Hudud 2, (1424).]

Ebû Dâvud'da yine Hz. Aişe'den gelen bir rivâyette: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"İtibarlı kimselerin hudud dışındaki zellelerinden vazgeçin" buyurmuştur." [Ebû Dâvud, Hudud 4, (4375).]164

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet mevkuf ve merfu olarak gelmiştir. Haddlerin tatbikatında titiz olmayı, kesinlik kazanmadıkça, sübutta şüphe bulundukça haddleri tatbik etme cihetine gitmemeyi emretmektedir.Bir başka rivâyette de, □

اَ

هُ

بُّرلاِ

□ ب

دوُ

□ دُح

لا اوُ

ئَ

رْ

دِ

إ "Şüpheler sebebiyle hadd

tatbikatını terkedin" denmektedir.

Şârih Muzhir der ki: "Hadis şunu demektedir: Hadd cezalarını, imkânınız ölçüsünde imama ulaşmazdan önce defedin. Zîra imam, hatâen aff cihetine giderse, hatâen hadd cezası vermesinden hayırlıdır. Zîra imama hadd suçu geldi mi ceza vermesi vacibtir."

Tîbî der ki: "Bu hadisin mânası şu hadisin mânasını te'yid eder:

□

دَ

قَ

□ ف

ه

□ دَح

نِ

□ م

نَ

غَ

لَ

ب اَ

مَ

ف

□

مُ

كَ

نْ

يَ

ب اَ

ميِ

□ ف

دوُ

□ دُح

لا اوُ

فاَ

ع

ت

بَلَ

و

"Haddleri kendi aranızda affedin, (affı bana bırakmayın). Bana bir hadd intikal ederse onun infazı vâcib olur (af mümkün değildir.)"

Bu hadislerde hitap bütün Müslümanlaradır. Yani, dâva imama veya mahkemeye intikal etmeden hududun af, şefaat gibi yollarla terkedilmesi, resmiyete intikal ettirilmemesi.

Resmiyete intikal edince, imama ve kadıya af veya müsamaha terettüp etmez, bunlar şüphelerle hududu defetmeye çalışırlar. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), günahını itiraf edenlere

"Sende delilik var mı?" veya "Muhsan mısın?" diye sormuş. Mâiz hakkında: "Onda delilik var mı?"

"içmiş olmasın?" diye soruşturmuş, haklarında haddi tatbik etmemeyi meşru kılacak bir şüphe kapısı, bir özür aramıştır. Bütün bu örnekler, imamın haddleri şüphelere dayanarak terketmekle vazifeli olduğuna bir tenbihtir, uyarıdır. (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şüphe aramasıyla ilgili örnekler için 1605. hadis görülebilir).

2- Ebû Dâvud'dan kaydedilen hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) itibarlı kimselerin -ki zevi'lhey'ât diye geçer ve İmam Şâfiî bunu: "Kendisinden hile zuhur etmeyen" diye açıklar- hudud dışındaki zellelerini cezalandırma cihetine gitmemeyi tavsiye etmektedir. Zelle veya asre, ayak kayması, iradî olarak düşünülerek yapılmayan hata mânasına gelir. Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minlerin hata ve kusurlarının üzerine gidilmemesini umumî olarak daha müsamahalı, bunları teşhir ve tecziyede daha dikkatli olunmasını emretmiş olmaktadır. Burada hitap öncelikle ceza verecek olan makama, imamadır.

164 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/298.

Hattâbî der ki: "Hududa girmeyen suçların cezasını takdir yetkisi imama aittir. Bu rivâyet imamların ta'zirde muhayyer olduğunu göstermektedir, dilerse ceza takdir eder, dilerse terkeder. Ta'zir de hadd gibi vâcib olsaydı, itibarlılarla itibarlı olmayanlar eşit olurlardı."165

□

مَ

لْسأ □

نِ

م

□□

جَ

ر □□

أن] □

ْه

نَش ُه

□5ـ نشو نبا بيسملا ِضر َ للّا

□اَ

نِهزلِاب #ِه

□1) لِإ لوسر للّا)

□

جَ

ر اكَش □

لاًّ

زَ

ه □

□ ه

□ ل

لاَ

قُ

ي

□□

ةَ

ي ا

Œ .

اَ □

نَصْ

حُ

□ ملا

نو

□

مْ

رَ

□ ي

نيِ

□□ ذ

لاَ

: و

□

لِزنَ

□ ي

□ نأ

لْ

بَ

ق َكِ

لذَ

و

ارْ

□ يَخ

ناَ

كل َكِ

ئاَ

□ دِرِب

هْ

تَ

رَ

□ تَس

: و

□

ل

□

لاَّ

زَ

ا ه #

□

ي

□ بَّنلا □□

لاَ

قف

. دواد وبأو ،كلام هلرخأ .[

□ك□

ل

5. (1653)- İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Eslem kabilesinden Hezzâl denen bir adam, bir başkasını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zinâ isnad ederek şikâyet etti. Bu hâdise:

اَ □

نَصْ

حُ

م □

لا □

نوُ

مْ

رَ

ي □

نيِ

ذ □□

لاَ

"Namuslu ve hür kadınlara (zinâ isnadıyla) iftiraو

atan, sonra (bu babta) dört şahit getirmeyen kimselerin her birine de seksen deynek vurun" (Nur 4) âyetinin nüzûlündan önce idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama: "Ey Hezzâl, onu ridân ile örtseydin, senin için daha hayırlı idi" dedi." [Muvatta, Hudud 3, (2, 821); Ebû Dâvud, Hudud 6, (4377).]166

AÇIKLAMA:

Bazı rivâyetlerde, Hezzâl'ın cariyesine Mâiz'in muvâkaada bulunduğu, bunun üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Mâiz'i şikâyet ettiği belirtilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mübalağalı bir üslubla (ridanla Mâiz'i __________ زش ام وه

للرلا

:

(1□)

ملسأ كلام نب .

örtseydin diyerek) Müslümanın setredilmesini, hadd cezasına çarptırılması için isticâl gösterilmemesini tavsiye etmiş bulunmaktadır. Ancak, daha önce açıklandığı üzere (1605. hadis) Mâiz, gelip günahını itiraf edecek ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de recme mahkum edecektir.167

□

ث

عِ

لاق: [مَس □

هْ

نَش ُه

□6ـ نشو ئناه نب راين ِضر َللا

□

نِ

□ م

ه

□□ دَح ف

□ إ

طاَ

□ وْسأ

ةَ

□ رْرَش

□

وَ

□ ف

دَ

لْ

ل

□

□ ي

:

□

لوُ

ق

□

ي #ّ بَّنلا

□]. دواد وبأو ناخيرلا هلرخأ .

لاعَ

ت ِه

□ للّا

دوُ

دُح

6. (1654)- Hâni' İbnu Niyâr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'ın haddlerinden bir hadd olmadıkça hiç kimse on kırbaçtan fazla dayağa mahkum edilemez" buyurdu."

[Buhârî, Hudud 42; Müslim, Hudud 40, (1708); Ebû Dâvud, Hudud 39, (4491); İbnu Mâce, Hudud 32, (2601).][168]

AÇIKLAMA:

Bu, ulemânın çokca ihtilâf ettiği bir hadistir. Haddler dışında ne miktar ceza verilebilir? Bu bahsin giriş kısmında da belirttiğimiz gibi hadd dışında te'dib ve ta'zir cezaları da var. Te'dib, terbiyevî maksadlara yönelik belli kayıt ve şartlar tahtında anne, baba, koca veya hoca gibi büyüklerin sorumlulukları altındakilere uyguladıkları cezalardır. Ta'zir ise miktarı imama veya hâkime bırakılan haddlerin dışında kalan cezalardır. Şu halde, sadedinde olduğumuz hadis, te'dib ve ta'zir suçlarının on darbeyi geçmemesini âmirdir.

Ancak ulemâ, başka rivâyet ve karineleri de dikkate alarak farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İbnu Hacer bunların bir kısmını Buhârî Şerhi'nde hülâsa eder. Biz de mevzuyu oradan yapacağımız bazı iktibaslarla aydınlatacağız: Açıklamasına haddin tarifiyle başlayan şârih der ki: "(Hadiste geçen) hadden murad, Şâri tarafından ne miktar dövüleceği belirtilen cürümdür veya hususî dayaktır veya hususî

---

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/298-299.

[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/299.

[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/300.

[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/300.

ukubettir. Bu meselede ittifak edilen suçlar: Zinânın aslı, hırsızlık, sarhoş edici şeyin içilmesi, zinâ iftirası, katl, cana can kısas, organlarda kısas, irtidad edenin öldürülmesi. Ancak son İki suçun (kısas ve mürtedin öldürülmesi) hadd sayılıp sayılmayacağında ihtilâf edilmiştir."

İrtikab edenin cezayı hak ettiği bir kısım cürümler vardır, bunlara verilecek cezaya hadd denir mi denmez mi ihtilâf edilmiştir. Bunlar: Âriyet olarak alınan şeyi inkâr, livata (homoseksüalite), hayvana temas, kadının erkek hayvanı üzerine çekmesi, müsâhaka (tenasül organlarını birbirine değdirmek suretiyle tatmin), zaruret olmadığı halde kan, meyte (lâşe) ve domuz eti yemek, sihir yapmak, içki iftirasında bulunmak, tenbellikle namazı terketmek, Ramazan orucunu mâzeretsiz yemek, zinâ yaptı diye ta'rizde (16) bulunmak.

Bazı âlimler, sadedinde olduğumuz hadiste geçen hadden maksadın hakkullah olduğunu söylemiştir.

İbnu Dakîki'l-Îd der ki: "Bana ulaştı ki, bazı muasır âlimler bu mânayı şöyle takrir etmişlerdir: "Haddi, zikredilen miktarı belli cezalara tahsis etmek fukâha tarafından vaz'edilmiş ve benimsenmiş bir durumdur. Ancak şeriat örfünde, başlangıçta, büyük küçük her mâhiyete hadd denmekte idi." İbnu Dâkîki'l-Îd bu görüşü şöyle tenkid eder: "Burada zâhirden ayrılma var. Bu iş nakille mümkündür. Asıl olan naklin yokluğudur." Devamla der ki: "Şâyet biz, hukukullaha giren her bir hakta on adetden fazla vurmaya müsaade edersek bize kendisiyle menetmeyi sağlayacağımız bir şey kalmaz. Zîra, sayıları belli olan haramlar dışında kalan şeyler haram değildir. Ta'zir ise, haram olmayan şeyde meşru olmaz.

Öyle ise, (şeriatın belirlediği suçlar dışında kalan bir fiil için haddler hakkında konan miktardan) daha fazla ceza vermenin bir mânası kalmaz."

İbnu Hacer bu mütâlayı kaydettikten sonra der ki: "İbnu Dakîki'l-Îd'in işaret ettiği muasırı, İbnu Teymiyye'dir. Mezkur sözü, onun arkadaşı İbnu'l-Kayyim benimsemiş ve demiştir ki: "Burada verilecek doğru cevap şudur: "Burada hududdan kastedilen şey, Allah'ın emir ve nehiyleridir. Nitekim şu âyette kastedilen de budur:

مُ

هَ كِ

ئلُ

واَ

ف ِه

للّاَ

دوُ

دُحَّ

دَ

عَ

تَ

ي

نَ

مَ

و

نوُ

مِ

لاَّظلا "...Bunlar Allah'ın hudududur (emirleri, kanunları), kim bunlara uymazsa onlar zâlimdirler" (Bakara 229). Bir başka âyette hududa uymayanlar için:

هَسْ

فَ

ن

مَ

لَظْ

دَ

قَ

ف

"...nefsine zulmetmiştir" (Talâk 1) buyurulmuştur. Bir başka âyette de: ه□

□ للاّ

دوُ

دُح َكِ

لِ

ت

اَ

هوُ

بَ

رْ

قَ

ف َت "Bunlar Allah'ın hudududur (yasakları), sakın onlara yaklaşmayın" (Bakara 187) buyurulmuştur. Bir başka âyette: □□

دَ

عَ

تَ

يَ

□ و

□ ه

لوُسَ

رَ

و َه

□ للاّ

ضْ

عَ

ي

نَ

مَ

و

ا

رأَ

ن

هْ

لِخْ

دُ

ي

هَ

دوُ

"Kim de Allah ve Resûlü'ne isyan eder ve Allah'ın hududunuدُح

(sınırlarını) çiğneyip geçerse, onu içinde ebedî kalacağı bir ateşe koyar" (Nisa 14) buyurulmuştur."

Sonra İbnu'l-Kayyim: "Ma'siyete girmeyen te'diblerde ondan fazla vurulmaz, babanın evlâdını te'dibi gibi" der.

İbnu Hacer, bu iktibastan sonra kendi görüşünü şöyle açıklar:

"Günah ameller (meâsi) bir kısım derecelere ayrılabilir. Hakkında verilecek

---

(16) Burada ta'rîz'den kastedilen şey, açık bir iftira yâni kazf olmayıp zina ettiğini imâ eden, zihne bu mânayı ilham eden ifâde tarzıdır. cezanın miktarı belirlenmiş olan suçlarda ceza artırılamaz, bu asılda

müstesna kılınmıştır. Hakkında ceza belirlenmemiş olan suça gelince, eğer bu büyük bir suçsa, buna -

tıpkı işaret edilen âyetlerde olduğu üzere- "hadd" denmesi ve cezasının artırılması, müstesnaya dâhil edilmesi caizdir. Eğer bu küçük bir suçsa, işte, artırma câiz değildir sözüyle bu kastedilmiştir.

Takiyuddin İbnu Dakîki'l-Îd'in mezkur muasırından kaydettiği görüşü -şâyet kasdı bu idiyse- bertaraf eder.

İbnu Mâce ta'zirle ilgili olarak Ebû Hüreyre'den şu rivâyeti kaydeder:
□

□

وَ

ف اوُ

رِ

ذْ

عَ

ت □

□

طاَ

وْسَ

ا □

ةَ

"On kamçıdan fazla ta'zir cezası vermeyin."رَرَش Selef, bu hadisin delâlet ettiği hükümde (medlulünde) ihtilâfa düşmüştür. Leys, ve -meşhur kavlinde- Ahmed, İshak ve bazı Şafiîler

bunun zâhirini esas almıştır. Mâlik, Şâfiî ve Ebû Hanife'nin iki arkadaşı (İmam Muhammed ve Ebû Yusuf): "On kamçıdan fazla ceza caizdir" demişlerdir. Ancak ziyade edilebilecek miktarda tekrar ihtilafa düşmüşlerdir. Şâfiî: "En az miktardaki hududa ulaşmamalıdır" demiştir. Ayrıca en az miktardaki hududdan ne anlamalıdır, hür kimsenin hududunu mu kölenin hududunu mu? (Zîra köleye tatbik edilen hadd, hüre takdir edilenin yarısıdır). Bu hususta iki kavl var: Bir kavle göre her ta'zir, kendi cinsinden bir hadde göre tesbit edilir ve o haddin miktarını aşmaz.

Diğer bir görüşe göre: Bu imama kalmıştır, dilediği miktarda takdir eder. Ebû Sevr bu görüştedir.

Bu hususta şu farklı görüşler rivâyet edilmiştir:

* Hz. Ömer'in Ebû Musa (radıyallâhu anhümâ)'ya: "Ta'zir cezasında yirmi kamçıdan fazla vurma" diye yazdığı belirtilmiştir.

* Hz. Osman'a göre ta'zir otuz kamçıdır.

* Hz. Ömer'in kamçıyı 100'e çıkardığı da mervîdir.

* İbnu Mes'ud, Mâlik, Ebû Sevr ve Atâ'dan, "Ta'zir cezası, şuçu mükerrer işleyene verilmelidir, bir kere işleyene ne hadd, ne ta'zir vardır" dediği rivâyet edilmiştir.

* Ebû Hanife ta'zirin kırk kamçıdan az olmasına hükmetmiştir.

* İbnu Ebî Leylâ ve Ebû Yusuf: "Doksan beş kamçıyı geçmemeli" demişlerdir.

* İmam Mâlik ve Ebû Yusuf'tan bir rivâyete göre "seksen kamçıya ulaşmamalıdır."

Bu kaydedilenler, hadisle ilgili söylenenlerden bir kısmıdır.

* Bazıları, hadiste kaydedilen tahdidin sopa (celde) ile ilgili olduğunu söylemiştir. Meselâ, çubuk veya elle vurmada on vuruştan fazla olabilir, ancak hududun en azını geçemez. Şafiîlerden İstahrî böyle demiştir. İstahrî, bunu söylerken darb (vurma) lafzıyla gelen rivâyeti görmediğini ortaya koymuştur.

* Bazıları, bu hadisin mensuh olduğunu söylemiştir. Neshe, Ashâb' ın (bununla amel etmeme hususundaki) icmâı delâlet eder. Bununla Tâbiin'den herhangi birinin amel etmiş olması da reddedilmiştir. Fukahâdan Leys İbnu Sa'd'ın görüşü budur.

* Bazıları bu hadisin, kendisinden daha kuvvetli olan bir şeye muhalefet ettiğini, bu şeyin te ta'zirin hududa muhalif bir ceza olduğu hususundaki icma olduğunu söylemiştir. Bunlara göre, sadedinde olduğumuz hadis ise ta'ziri on ve daha aşağısı ile sınırlamakta ve

böylece bir nevi hadd olmaktadır, halbuki ta'zirin miktarını, sayı yönüyle değil, teşdid ve tahfif yönüyle takdir etme işinin imama bırakıldığı hususunda da icma vardır. Zîra ta'zir, (insanları kötülükten) caydırmak için meşru kılınmıştır: İnsan vardır sözden anlar vazgeçer, insan vardır şiddetli dayak da fayda etmez. Bu sebeple herkese uygulanacak ta'zir durumuna göre farklı olabilir.

Bu görüş de tenkid edilmiş ve: "Hadd cezası ferde göre artmaz, eksilmez" denmiş, keza: "Tahfif ve teşhid müsellemdir ancak, mezkur adede müracaat edilmekle birlikte ferdlerdeki cayma durumu nazara alınmamaktadır. Nitekim hadd cezasının kötülükten caydıramadığı insanlar var, buna rağmen (böylelerini illa da caydırmak için) hadd cezasına ta'zir eklenmez. Şâyet her ferd ayrı ayrı nazara alınacak olursa haddin artırılması veya suçluya haddle birlikte ta'zir cezasının da verilmesi gerekir"

denmiştir.

Kurtubî, Cumhur'un sadedinde olduğumuz hadisin delalet ettiği mâna ile hükmettiğini söylemiştir.

Ancak Nevevî bunun aksini söylemiştir. Esas olan da Nevevî'nin sözüdür, çünkü, bu hadisle hükmeden bir sahabe bilinmiyor. ed-Dâvudî bu hususta özürde bulunarak: "Bu hadis İmam Mâlik'e ulaşmamıştır, o, cezanın, işlenen günaha uygun olması kanaatinde idi, böyle bir görüş, hadisin ona ulaşması hâlinde onun (Mâlik'in) bundan yüz çevirmeyeceğini gösterir, öyle ise, kendisine ulaşan kimsenin bu hadisle amel etmesi gerekir" der.169

□

لوسر ه]

□

ن

:لاق □

هْ

نَش هُ

للاَ ِضر مازح نب ميكح نشو ـ7□

□□

راَ

□ غْش‘ا

هيِ

□ ف

دَرْ

نُ

□ ت

نأَ

□□ و

دِلْسَ

□ ملا ف

داَ

قَ

ثْسُ

□ ي

نأ

□ه

للّا

]. دواد وبأ هلرخأ.

□

دوُ

□ دُحلا

هيِ

□ ف

ماَ

قُ

ت

نأَ

و

169 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/300-303.

7. (1655)- Hakîm İbnu Hizâm (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidde kısas infazını, şiir okunmasını ve haddlerin tatbik edilmesini yasakladı." [Ebû Dâvud, Hudud 38, (4490).]170

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ibâdetten başka -istirahat, hasta ve yaralıların tedavisi, misafirlerin ağırlanması, hapis.. gibi birçok- maksadla kullanılmış olan mescidde aslında meşru olan üç şeyin yasaklandığını ifade ediyor: 1- Kısas infazı: Yani bir adamı haksız yere öldüren kimsenin öldürülmesi, sakatlayan kimsenin sakatlanması... Bazı şârihler bu yasağı, mescidin kanla kirleneceği sebebiyle izah ederler. Maamafih:

"Mescid bu maksadla inşa edilmemiştir" diyen de olmuştur.

2- Şiir inşadı: Bundan daha ziyade kötü şiirlerin kastedildiği belirtilmiştir.

3- Hadd tatbiki: İnsanlara müteallik veya Allah'a müteallik her çeşit hadd cezalarının icra ve infazı.

Bu çeşit infazlar mescidin hürmetini bozacağı gibi, kirlenmesine de sebep olabilecektir. Aliyyu'l-Kârî ayrıca, mescidlerin zikrullah ve namaz için bina edildiğini, hadd infazı için inşâ edilmediğini kaydeder.171

8ـ باحصأ ضعب نش فينح نب لهس نب ةماما بأ نشو

راَصن‘ا َنِم ُّلُر ك□

□

تْشا] :لاق راصن‘ا نم # ه

للّا لوسر

□

ةَ

يِراَل ِهْيَ

لَش □

تَ

لَخَ

دَ

ةَ لَش ٍمْظَش ف

دْ

لِل □

داَ

عَ

ف □□ □

نْ

ضُ

أ □□

تَح

□

لاَلِر ِهْيَ

لَش □

لَخَ

دَ

ف ،اَ

هْ

يَ

لَش َعَ

قَ

وَ

ف اَ

هَ

□

□1) ل)

شَ□□

هَ

ف □

مِهِضْعَبِ

ل

□

ل اوُ

ثْ

فَ

ثْسا :

□

لاَ

قو ،كِ

لذِ

□ ب

مُ

هَ

رَ

بْ

خأَ

□□ ف

هَ

نوُ

دوُ

عَ

□ ي

هِ

مْ

وَ

□ ق

نِ

م

اوُ

رَ

كَ

ذَ

ف □□□ □

لَش □

تَ

لَخَ

د □

ةَ

يِراَل □

لَش □

ثْ

عَ

قَ

و ِه

نإف # ه

للّا لوسر

□نِمَ لاضرُّه □

دَحاِ

ب اَ

نْ

يأَ

ر اَ

م او □

لاَ

قَ

ه ِ#، و

للّا ِلوُسَرِ

ل َكِ

لذ

□□

هُ

ماَظِ

ش □

تَخَّسَ

فَ

ت □

ل َكْ

ي □

لإ □

هاَ

نْ

لَ

مَح □

و □

لَ

و □□

هِ

ب □

وُ

ه يِ

ذ

لا

لْ

ثِ

م

ه

ل اوُ

ذُخأَ

ي

ن #

أ

ه

للّا

لوسر

ر أ

م

ف ِمْظَش لَش

دْ

لِل

إ

وُ

هاَ

م

]. هلرخأ

ةَ

دِحاَ

و

ةَ

بْ

رَض اَ

هِ

ب □

هوُ

□2) (بِرْضَيَف

□

خاَ

رْ

مِ

ش □

ةَ

ئاِ

م

ئاسنلاو دواد وبأ .

□1) (ةشارهلا :سوماقلا فو ؛ًفخو حاترا يأ

نم نصغلا (2ـ).طارنلاو ةفخلاو حايترا :شارهلاو

رمتلا هيلش نوكي يذلا لاكثعلا.

8. (1656)- Ebû Ümâme İbnu Sehl İbni Huneyf, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ensârî bazı sahabelerinden naklen anlatıyor: "Ensâr' dan bir adam hastalandı ve çöktü, öyleki bir kemik bir deriye döndü. Bir ara Ashab'dan birine ait bir cariye hastanın yanına girmişti. Adam, ona müncezib oldu ve temasta bulundu. Bu sırada, kavminden kendisine geçmiş olsun ziyaretine gelenler oldu. Yaptığı işi onlara haber verdi ve:

"Benim için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorun, ben yanıma giren bir cariyeye temasta bulundum" dedi. Durumu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e anlattılar ve ilâveten:

"Hiç kimsede hastalığın bu derece şiddetlisini de görmedik. Adamı sana getirmeye kalksak kemikleri kırılıp dağılacaktır, bir kemik bir deriden başka bir şey değil!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Yüz tane hurma çubuğu alın, (bunları tek bir sopa halinde bağlayıp) adama bir kere vurun!" diye emretti." [Ebû Dâvud, Hudud 34, (4472); Nesâî, Kudât 22, (8, 242); İbnu Mâce, Hudud, 18, (2574).]172

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivâyet, hadisin Ebû Dâvud'daki vechidir. İbnu Mâce'nin rivâyeti, bunu mânen desteklemektedir. Hadisin Nesâî'deki vechinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın adama hastalığı sebebiyle acıdığı, bu sebeple cezayı hafiflettiği belirtilir. Hadisin bir vechinde, yüz tane ince dal (şimrâh) ihtivâ eden bir hurma dalı (=iskâl) getirip onunla bir kere vurduğu belirtilir. İskâl diye hurma salkımını taşıyan dala denir.

Hadis, hadd sırasında sopa darbesine dayanamayacak olan hastaya, üzerinde yüz ince çubuk ihtiva eden bir hurma salkımı veya buna benzer bir şey vurulabileceğine delil olmaktadır. Ancak bu vuruşta,

170 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/304.

171 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/304.

daldaki bütün çubukların suçluya değmesi şarttır. Maamafih değdiği hususunda duyulacak itimad yeterlidir diyen de olmuştur.

Şevkânî, bu çeşit hilenin şer'an caiz olduğunu söyler ve Kur'ân'dan şu âyeti delil gösterir:

ث

نْ

حَ

ثً

و

هِ

ب

بِرْضاَف ا ثْغِض َكِ

دِي

ب

ذُخَ

و "Eline bir demet sap al da

onunla vur. Yemininde durmazlık etme" (Sad 44). (17)İbnu'l-Hümâm der ki: "Bir hasta zinâ yapar ve muhsan olduğu için de hak ettiği hadd recm ise hadd tatbik edilir, çünkü zâten ölümü haketmiştir.

Bu hâlde __________(17) Ayet, Hz. Eyyup'la ilgili. Tefsirlerde gelen açıklamaya göre, hastalığı sırasında, bir gün çağırdığı zaman hanımı hizmetine geç gelmişti. İyileşince, yüz sopa vuracağına yemin etti. Kadın ihlâs ve sadakatla hizmet etmekte olduğu için, Eyyup Peygamber (aleyhisselam)'e, yüz ekin sapından yapacağı değnekle bir kere vurması, böylece yeminini yerine getirmesi vahyedilmiştir. recmedilmesi evlâdır. Ancak (muhsan değilse ve dolayısıyla ona terettüp eden) hadd celde (dayak) ise, iyileşinceye kadar dövülmez. Zîra, bu durumda celde tatbik edilmesi, onun helâkına sebep olabilir, adam ise buna müstehak değildir. Eğer, iyileşme ümidi olmayan bir hasta ise, Hanefîlere ve Şâfiîlere göre, yüz şimrâh (ince çubuk) ihtiva eden bir hurma dalı (iskâl) bir kere vurulur. Her şimrâhın bedenine ulaşması şarttır. "Bu durumda, iskâlin (hurma dalının) açık vaziyette olması gerekir" denmiştir.173

□

ن :

□

م

□ه

لاق: [لاق لوسر للّا □

هْ

نَش ُه

□9ـ نشو لش ه ضِر َ للّا

□

نأ □

نِ

م □

لَ

دْ

شأ ُه

اَ، للّاف

يْ

نٌّ

ف دلا □

هُ

تَ

بوُ

□ قُش

لِهلُ

عف

اه

□ دَح

باَصأ

□

ہَ

رَ

تَسَ

ف

اه

□ دَح

□ باَصأ

نَ

مَ

□□ و

ةَ

رِخ ا

□ ف Œ

ةَ

بوُ

قُ

ع □

لا □

هْ

يَ

لَش □ □

ه

نَ

ثُ

ي

ف □

دوُ

عَ

ي □

نأ □

نِ

م □

مَ

رْ

كأ

□ه

للّاَ

ف □□

هْ

نَش اَ

فَشَ

□ و

هْ

يَ

لَش لاعَ

ت ُه

للّا

]. نذمرتلا هلرخأ .

□

هْ

نَش اَ

□ فَش

دَ

ق ٍئَش

9. (1657)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim bir hadd cürmü işler de, cezası dünyada verilirse, Allah'ın adaleti kuluna âhirette ikinci sefer ceza vermeye müsaade etmez. Kim de bir hadd cürmü işlemiş, Allah da onun günahını örtmüş ve affetmiş ise, Allah'ın keremi affettiği şeyden dolayı ona dönüp ceza vermeye müsaade etmez."

[Tirmizî, İmân 11, (2628).]174

AÇIKLAMA:

1- Hadis, gizli işlenen bir günâhın açıklanmamasına ve tevbe ile af talebinde bulunulmasına teşvik etmektedir. Bu mânayı te'yid eden başka rivâyetleri de gözönüne alan İslâm uleması: "Başkasına gizli kalan günahları örtmek açıklamaktan daha iyidir" demekte müttefiktir.

2- İbnu Cerir der ki: "Bu hadiste (işlenen cürme terettüp eden) haddin dünyada yerine getirilmesi, -

mahdud (yani hadd cezasını çeken kimse) tevbe etmese bile- günahına kefâret olur. Aksi hâlde kebâir ehli, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşü hilâfına ebedî cehennemlik olur. Zîra dünyevî ceza, tevbe de 172 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/305.

173 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/305-306.

174 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/306.

etmek şartıyla günâha kefâret olsaydı, bu hüküm âhirette de câri olur, dolayısıyla tevhid ehli için ateş

cezası, onları, -dünyada yapılmış bir tevbenin yokluğu sebebiyle- ebedî cehennemden kurtaramazdı.

Nassların: "Muvahhidler, cehennemde ebedî kalamazlar" şeklindeki açıklaması, belirtilen görüşü reddeder. 175

□عِ

فُ

ر :# ه

لاق: [لاق لوسر للا □

هْ

نَش ُه

للا َ ِضر هنشو ـ11□

ه ِبَّصلا ِنَشو ،َظِقْيَتْسَ□

ي □□

تَح ِمِئاًّنلا ِنَش :

□

ةَ

ثً

ث □

نَش □

مَ

لَ

ق □

لا

]. وبأ هلرخأ

□

لِ

قْ

عَ

ي □□

تَح ِنوُنْلَ

ملا ِنَشَو ،َمِلَت

□

حَ

ي □□

تَح

نَشَو] :ىرخأ ف دواد وبأ دازو.ىذمرتلاو دواد□

(1□).[

فِرَخلا□

(هنس ربكل هلقش دسف يذلا :فرخلا (1□.

10. (1658)- Yine Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: " Kalem üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, ihtilâm oluncaya kadar çocuktan, aklı erinceye kadar mecnundan." [Ebû Dâvud, Hudud 16, (4398, 4403); Tirmizî, Hudud 7, (1423); Nesâî, Talâk 21, (6, 156); Ebû Dâvud, diğer bir rivâyette şu ziyadeyi kaydetmiştir: "...yaş sebebiyle aklı fesâda uğrayandan..."]176

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, kişiye hukukî ehliyetin tanınması ve bir kısım mükellefiyetlerin yüklenmesi gibi pek ciddi meselelerde atıfda bulunulan mühim bir hadistir. Âlimler bu hadiste zikredilen "kalem" ve "kalemin kaldırılması" gibi ibarelerin hem mecaz ve hem de hakikat olabileceğini belirtmişlerdir. Mecaz olması durumunda bunlarla adem-i teklif'in kinaye edildiğini belirtirler. Çünkü teklif, yazmayı gerektirir.

Nitekim âyet-i kerimede Müslümanların oruç mükellefiyeti: □

ماَ

يِ

هصلا ُمُكْيَ

لَش □

بِ

تُ

ك

"Size oruç yazıldı" (Bakara 183) diye ifade edilmiştir. Yazı için, yazma âleti olan kalem gerekli olduğuna göre, teklif için kalem lazımdır. Öyle ise kalemin kaldırılması, teklifin kaldırılmasını ifade eder. Sonuç olarak bu üç grup insandan teklifin yani sorumluluğun kaldırılmış olduğu kalemin kaldırılmasıyla ifade edilmiş olmaktadır.

Kalemle hakikat murad edilmiş olması halinde, o: □

لاَ

قَ

ف □

مَ

لَ

ق □

لَ

ا ُه

للّا َقَ

لَخاَ

م □

لَّ

وَ

ا

□

ةماَ

يِ

ق □

لا ِمْوَ

ي □

لِإ ٌنِئاَك َوُ

ه اَ

م □

بَ

تَ

ك

ف

بُ

ثْ

كُ

ا

ه

"Allah'ınل

ilk yarattığı şey kalemdir. Onu yaratınca, "Yaz!" diye emretti. O da kıyamete kadar olup bitecekleri yazdı" hadisinde zikredilen kalemdir. Kulların iyi ve kötü bütün fiillerini bu kalem hakikaten yazmıştır. Kezâ taatlerin sevabını, kötülüklerin cezalarını da bu kalem eksiksiz yazmıştır. Allah, işte bu kalemi yaratmış ve yazmasını emredip, kıyamete kadar cereyan edecek şeyleri yazması için Levh-i Mahfuz'un üzerine koymuştur. O da bu emre uyarak herşeyi yazıp tamamladı.

Çocuğun, mecnunun ve uyuyanın fiillerinden dolayı onlara günah yoktur, kalem de günah yazmamaktadır, bununla onlara teklif de yoktur. Allah, diğer şeyler arasında kalemin bunları yazmamasına hükmetmiştir.

Hemen belirtelim ki, günümüzde çocuk meselesini her yönüyle müstakillen ele alıp, binası, hâkimi, kanunu ve usul-i muhakemesi ayrı çocuk mahkemeleri kuran Batı'da bile yakın zamana kadar, çocuklar, işlediği suça göre, idam edilmeye varıncaya kadar, büyüklerle aynı hukukî sorumluluğa tabi iken, Müslümanların tâ bidâyetten beri bu hadise dayanarak çocukları, yaptıklarından sorumlu tutmamış olması müstesna bir hususiyet, İslâm'a has bir orijinalitedir. Çocuğun sorumluluğa geçiş hali, rivâyetin farklı vecihlerinde değişik kelimelerle ifade edilmiştir:

بُرَ

ي ه

تَح "...genç

175 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:6/306.

176 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/307.

oluncaya kadar",

رُ

بْ

كَ

ي

تَح "...büyüyünceye kadar", غُ

لْ

بَ

ي

تَح "...büluğa

erinceye kadar."177

ÇOCUGUN CEZAÎ EHLİYETİ

Günümüzde, çocuk meselesi, ayrı bir çocuk antropolojisinden söz edilecek kadar farklı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bütün dünyada olduğu gibi bizde de çocuk mahkemelerinin kurulması için kanun çıkarılmıştır. Böylece, çocukla ilgili meseleler güncellik kazanmıştır. Bu meselede son gelişmelerle insanlığın nasıl İslâmî espriye yaklaştığını, bir başka ifade ile, İslâmî teşriatın nasıl en modern tesbitlerden daha genç daha tâze olduğunu göstermek için şunları belirtmede fayda ümit ediyoruz: Cezaî Ehliyet

Çocuk mevzuunda İslâmiyet'in öncülük ettiği bir başka mesele, çocuğun cezaî ehliyeti meselesidir.

İslâm dini nazarında, büluğ çağına kadar çocuk cezaî ehliyete sahip değildir, işlediği suç sebebiyle büyükler gibi cezalandırılamaz. Bu hukukî muamelenin mesnedi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu sözüdür: "Büluğa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, sıhhat buluncaya kadar mecnundan kalem kaldırılmıştır (işledikleri, suç yazılmaz)."

Bu hadisi esas alan âlimler, "çocuk" tâbiriyle "doğumla büluğ arasında olan herkes"i anlayarak, henüz büluğa ermemiş bulunan kimseleri cezaî ehliyetten mahrum addetmişlerdir. Ancak temyiz yaşına basmamış olanlarla, basmış yani mümeyyiz addedilenler arasında tefrik yaparak iki gruba ayırırlar: 1. Gayr-i bâliğ ve gayr-ı mümeyyiz olanlar: 0-7 (veya 8) yaş arasında olanlar. Bunlara hiçbir ceza uygulanmaz.

2. Gayr-i bâliğ ve fakat mümeyyiz olanlar (vasatî 15 yaşa kadar). Bunlara, suçları ne olursa olsun ta'zir adı altında bir nevi te'dib ve terbiye uygulanır. "Çocukların fiilleri, cinâyetle mevsuf olmadıkları için" uygulanan ceza ukubet tarikiyla değildir, te'dib ve tehzib tariki iledir ve ıstılahda "te'diben ta'zir"

denir. Hukukçularımızdan Prof. Dr. Naci Şensoy çocuğa uygulanan bu cezanın terbiyevî tabiatını şöyle ifade eder:"

17'ye baliğ olan ve ta'zir altında toplanan cezalardan, suç işlemiş mümeyyiz sabi hakkında sadece i'lam, bilcelp i'lam, va'z ve nasihat, tevbih ve tekdir, sert yüz göstermek gibi hâkimin ahval ve şeraiti ve hususiyle failin bir mümeyyiz sabi oluşunu gözönünde bulundurmak mecburiyetinde olduğu ve bir cezadan ziyade küçüğün psikolojisine ve manevî durumuna hitabı mutazammın ve îfa ettiği fiilin kötülüğünü anlatmaya matuf ve bir müellifin de işaret ettiği vechile sırf terbiyevî tedbir nevinden olan kabil-i tatbiktir."

İslâm'ın bu mevzudaki öncülüğünü anlamak için "kadim Hint, Çin, Mısır, Sümer, Asur, Bâbil, Eti, İbrâni milletlerinin hukukunda suç işlemiş kimselerin mes'uliyetlerinin muhtelif yaş derecelerine göre tesbit ve tayin edilmediğini.. bu milletlerden intikal eden kanunnâmelerde.. yaş küçüklüğünün cezaî mes'uliyeti hafifleteceğine müteallik bir işarete dahi tesadüf edilmediğini.. bu çok eski devirlerde suç işlemiş kimselerin yaşları nazar-ı itibara alınmaksızın (büyüklerle) aynı derecede mes'ul addedildiklerini" bilmek gerek.

Tarihî gelişmeyi tasvir ederek sırayla Roma, Justinyen, Kilise ve Cermen hukuklarında hâkim olan espriyi kısa kısa belirten Naci Şensoy, sözü Avrupa'ya getirerek şu açıklamayı sunar: "Fransa'da ilk defa 1791 kanunudur ki cezayı tahfif eden sebepler meyanında küçüklerin durumunu da tesbit etmiş, 1910 kanunu ve küçüklüğe müteallik diğer bazı kavanin (kanunlar) bu duruma bugünkü şeklini vermiştir."

İngiltere'de "19. yüzyıla gelinceye kadar bir suç işleyen büyüklerle küçükler ve çocuklar arasında hiçbir fark gözetildiğine rastlanmadığını, hapiste, büyüklerle küçükler, hatta cins farkı bile gözetilmeksizin aynı yerde yatıp kalkmakta olduklarını" belirten bir diğer hukukçumuz: "18. yüzyılda bile, eve girmek ve hırsızlıktan suçlu sayılan 8-12 yaş arasındaki çocukların bile, ölüm cezasına çarptırıldığını" kaydeder.

Amerika Birleşik Devletleri'nde de bu husustaki kanunî tatbikatın Fransa ve İngiltere'den farkı olmadığı, hatta "ilk çocuk mahkemesinin kurulduğu şehir olan İllinois'de 1899'dan önce, ceza kanununun, suçlu çocuk mevzuunda tesis ve tesbit eylemiş olduğu bazı suçlardan dolayı takip ve muhakeme olunduğu, bu yaştan sonra da cezaî ehliyet bakımından yaşlı bir insan gibi telakki edilerek, 177 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/307-308.

kendisi için hiçbir hafifletici sebep kabul olunmadığı ve büyük suçluların tâbi bulunduğu takip ve muhakeme usullerine tâbi bulunduğu" belirtilir.178

Çocuk Mahkemesi

Çocuğu himâye meselesinde, Batı medeniyetinin , son asırda tesis ettiği takdire şayan müesseselerden biridir. İslâm tarihinde böyle bir müesseseye rastlanmaması tabiidir. Zîra cezaî ehliyet meselesinde, İslâm'ın çocuğa bakış zâviyesi farklıdır. Nitekim, batılı insana bu mahkemelerin lüzumunu duyuran başlıca âmil, çocuğun büyükten farklı olduğunun kabul edilmesi, onların da büyükler gibi aynı hapishanelere konmalarındaki mahzurların, bir kısım araştırma ve müşahedeler sonunda, zamanımızda idrak edilmesi olmuştur. Bu hususu bir müellifimiz aynen şöyle dile getirir: 19. asrın başında, küçüklerin işledikleri suçların çoğalması, Amerika'da fikirleri işgal eylemeye başladı. Yapılan tetkikler küçüklerin fena muhitlerde yetişmeleri ve âilelerin fakir olması ve işlenen suçlara ait neşriyat ve çocuklarda taklit ve kendinden bahsettirmek zaafının fazla olması hususları ve câniler gibi muhakeme olarak bütün gazetelerin kendilerinden bahseylemesini meziyet olarak saymak temayülleri ve bunlara benzer bir çok içtimâî, ruhî amiller, onları yalnız başına ve hatta çeteler kurarak suç işlemeye zorladığı sonucunu vermiştir. Bu incelemeler umumî efkâra ve kanun vazı'larına

"küçükler için ayrı kanunlar vaz'ı ve adliyeden ayrı yerlerde, basit döşenmiş mahkemeler kurulması ve mahkemelerin gizli cereyan etmesi ve adliyedeki hâkimlerden başka vasıfları bulunan hâkimler tayin edilmesi" düşüncelerini ilham eylemiştir.

Çocukların, yargı işlerinde büyüklerle bir tutulmasının mahzurlarını, Prof. Dr. Rasim Adasal da şöyle dile getirir: "Klasik adalet mekanizmasına göre, suçlu çocuğu da yargılamak ve ondan sonra da diğer vatandaşlar gibi genel ceza evlerine göndermek icab eder. Fakat bu safhalara kadar çocuk, jandarmaların elinde ve karakollarda bir müddet sürünür. Cezaevlerinde cinâyetler işlemiş, büyük dolandırıcılıklarda bulunmuş bir sürü profesyonel ve tehlikeli suç hareketleri ile karşılaşılır. Ve bunların menfi telkinleri altında, bunların ruhlarını benimser ve birçok ahlâksızlıklara alışır.

Mahkemenin azametli kuruluşu ve ciddiyeti, hâkimlerin giyinme tarzları, avukatların münakaşaları ve çok defa dinleyen halk kalabalığı da çocuk ruhuna derece derece tesirler yapar."

Artık iyice anlaşılmıştır ki, cemiyetin vazifesi, muayyen bir devre içinde bulunan çocukları cezalandırmak değil, ıslah etmektir. Islah için de meselenin hukukun sahası dışına çıkarılması, ceza telakkisinden uzak bulundurulması iktiza etmektedir.

Cürüm yapmış çocuğun bir büyük gibi suçlu sayılmaması istikametinde gelişen bu fikir, birçok münakaşalardan sonra, ilk defa Amerika'da, Massachussets, İllinois ve Chicago'da 1899 yılında çocuk mahkemelerinin kurulmasını netice verdi.

Bundan sonra, 1908'de İngiltere ve Almanya'da, 1912'de Fransa ve Belçika'da, 1914'de İtalya'da bu mahkemeler kurulmaya başladı.

Bu mahkemelerle birlikte cezaî ehliyet yaşı da söz konusu olmaya başlamış, çocukların hangi yaşa kadar ceza konusu olmayacağı, hangi yaşa kadar hafif ceza verileceği, hangi yaştan sonra da tam cezaya ehil olacağı tesbiti işi ele alınmıştır. Bu duruma göre, muhtelif memleketlerde ceza dışı bırakılan yaş hudutları şöyledir.

Belçika: 16; Almanya, Danimarka, İtalya, Rusya: 14; Fransa: 13; Macaristan, Norveç: 12; Türkiye: 11; Yunanistan, Bulgaristan: 10; İspanya: 9; İngiltere: 8.

Bu yaşlara kadar olan çocuklar suçsuz sayılmış, daha ileri yaşlarda da nâkıs mesuliyet esası kabul edilmiştir. Meselâ Fransa'da nâkıs mesuliyet yaşları 13-16, 16-18 yaşları arasıdır. İngiltere'de 8-14,14.-

17 yaşlarıdır. Almanya'da da 1923, 1933, 1935 ve 1939 yıllarında yapılan muhtelif tadillerle çocuklarla alâkalı hükümler ıslâh edilmiştir. Meselâ 18 yaşına kadar işlenen suçların cezası hafiftir.

Naci Şensoy, İslâm'da cezaî ehliyet hududu olarak tesbit edilen büluğ için şu değerlendirmede bulunur: "Cezaî mesuliyete esas alınan büluğ, kadim garb memleketlerine nisbetle, bir taraftan, bu mesuliyete sebep gösterilmek bakımından çok daha mukni, diğer taraftan, tesbit edilmiş yaş hadleri itibariyle çok daha ihâtalı ve dakik tetkiklere tabi tutulmuş bulunmaktadır."

Son olarak şunu belirtmek isteriz ki, çocuk, cürmünden dolayı cezaya ehliyet meselesinde büyükle bir tutulmamakla beraber, kendisine karşı işlenen cürümlerde büyükle bir telâkki edilmiştir ve mücrim, o cürmü aynen bir büyüğe karşı işlemiş gibi ceza görmektedir. Bu hususu, İmam-ı Muhammed (rahimehullah) şöyle hülâsa eder: "Kişinin nefsine ve uzuvlarına terettüp eden diyet meselesinde 178 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/308-310.

çocuk, bâliğ gibidir. Dil, el, ayak ve benzeri bir uzvun kesilmesi ile ondan hasıl olan menfaat ortadan kalkıyorsa, mücrim bunun diyetini tam olarak ödemek zorundadır."179

HİDANE BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Hidâne, çocuk terbiyesini ilgilendiren mühim bir bahistir. Bununla ilgili olarak bilinmesi gereken ve fakat fıkıh kitaplarının arasında kalmış pek çok mesele var.

Hidâne, fukahânın târifine göre, "Kız veya erkek çocukların veya kendi işlerinde müstakil olmayan gayr-i mümeyyiz mâtuhların muhafazasına bakmak, onların menfaatlarını mucip hususları deruhte etmek, ezâ ve zarar verecek şeylerden korumak, hayatın icâbâtını hakkı ile göğüsleyebilmeleri için bedenî, ruhî ve aklî terbiyeleri ile meşgul olmak ve mesuliyetlerini duyurmaktır." Bu devre normal olarak, erkeklerde 7-9; kızlarda 9-11 yaşları arasıdır. Çocuk yemede, içmede, giyinmede, tahâret ve yıkanmada kadına müstağni duruma gelince bu devre sona erer. Kız çocuğu için, hayız yaşına gelince sona erer.

Çocuğun yetişmesinde birinci derecede muhtaç olduğu şey şefkat olması hasebiyle anne ve babanın boşanmaları veya bunlardan birinin veya her ikisinin de ölümleri halinde çocuğa bakmaya kimin daha çok lâyık ve hak sahibi olduğu meselesi mühim bir husustur. Normal olarak annenin bu işe daha layık olduğu kabul edilegelmiştir. Çocuk hakları beyannamesinin 6. maddesinde de: "Küçük çocuk istisnaî durumlar dışında anasından ayrılmamalıdır" denmektedir.

Sünnet de annenin babaya nazaran daha şefkatli olduğunu ifade eder. Bu sebeple henüz büluğ çağına ermeyen bir çocuğun annesinden ayrılmaması bir esas olarak vaz edilmiştir: "Allah anne ile çocuğunun arasını açanı kıyamet günü sevdiklerinden ayrı tutar." Hatta anne köle bile olsa satış

sonucu ikisinin ayrılması yasaklanmıştır. Câfer İbnu Muhammed babasından şunu nakleder: "Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e esirler getirildiği zaman onları saf hâline koyar, sonra karşılarına geçip bakardı. Eğer ağlayan bir kadın görürse niye ağladığını sorardı. Kadın çocuğunun satıldığını söyleyecek olursa (akit bozulur) çocuğu kendisine iâde edilirdi." Râvi buna bir de Ebu Esid es-Saidî ile ilgili bir misâl verir.

Ebu Dâvud'un bir tahricinde, Hz. Ali'nin satış sonucu köle anne ile çocuğunu ayırdığını, fakat durumdan haberdar olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu yasaklayarak satış akdini iptal ettiğini öğreniyoruz. Bu hususda gereken titizliği Hz. Ömer de göstermiş, civardaki sorumlulara mektuplar yazarak uyarmalarda bulunmuştur. Abdullah İbnu Ferruh babasından şunu nakleder:

"Ömer İbnu'l-Hattab bize: "Ne kardeşlerin, ne de anne ve evladlarının arasını satışla açmayın" diye yazdı." Kaynağımız, Hz. Ömer'in aynı muhtevada Nâfi' İbnu Abdi'l-Hâris'e de yazdığını kaydeder.

Münâvî, "Satış, hibe, vs. yollarla anne ile evladın arasını açmanın, Şâfiî, Ebu Hanife ve Mâlik nezdinde şiddetli haram olduğunu, ancak Şâfiî'nin "temyiz yaşından önce", Ebu Hanife'nin de "büluğ

yaşından önce" şartını koştuklarını kaydeder.

Bu husustaki yasak sadece anne ile evladın değil, baba ile evladın ve kardeşlerin arasının açılmasına da şâmildir. Ancak anne hususu, te'kidle ifade edilmiştir. Nitekim Said İbnu Mansur'un bir tahricinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ayrı ayrı satılan iki kızkardeşin satış akdini iptal etmiştir.

Çocuğu annenin terbiyesi bir esas olmakla beraber, boşanma halinde çocuğa sahip olma hususunda anne ile baba arasındaki ihtilaf, keza çeşitli durumlarda anne ile amca, baba ile anneannesi vs. arasında çıkacak ihtilâflar karşımıza farklı meseleler ve çözüm yolları çıkarmaktadır. Bu hususta sünnette çeşitli misallere rastlamaktayız.

1- Çocuk temyiz yaşından küçükse, tekrar evlenmedikçe anne ehaktır:

Abdullah ibnu Amr'in rivayetinde: bir kadın gelerek: "Yâ Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ben şu oğlumu karnımda taşıdım, göğsümden emdirdim, kucağımda korudum. Şimdi babası beni boşadı ve bunu elimden almak istiyor" der. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Evlenmediğin müddetçe çocuk senin hakkın" cevabını verir. Kezâ Hz. Ebu Bekir de, Hz. Ömer'in boşanmış olduğu karısından doğan oğlu Asım için: "Annesi evlenmediği müddetçe, oğluna daha layıktır. Zîra o (anne), daha şefkatli, daha lütufkâr, daha merhametli, çocuğa daha düşkün, daha re'fet sahibidir" demiştir.

179 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/310-311.

Annenin şefkatine muhtaç olduğu devrede, hidane işinin anneye terettüp edeceği hususunda âlimler ittifak etmiş durumdadır. Fakihler hidane meselesinde çocuğun anneye ait olduğu devreyi "çocuk yeme, içme, giyme ve istinca işlerine annesine muhtaç olmaktan çıktığı, bu işleri kendi kendine yapmaya başladığı zaman" olarak tavsif ve tahdid ederler ve bunun 7-8 yaşlarına tekabül ettiğini söylerler. Ayrıca, kız çocuklarının hayız oluncaya kadar anneye muhtaç olduklarını belirtirler.180

2- Çocuk temyiz yaşında ise: Muhayyerlik.

Boşanma durumunda çocuk hususunda ihtilâfa düşen bir anne ile baba Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ikisini yan yana oturtup, "Ey çocuk işte baban, işte annen hangisini istersen ona git" der, ikisinden birini seçmeyi çocuğa bırakır.

İbnu Abbâs'ın rivayetinde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'in oğlu Âsım'ın annesine hükmederken: "O, büyüyüp kendisi için seçinceye kadar annesinin kokusu, harareti ve yatağı, ona senden daha hayırlıdır"

dediğini ve Hz. Ömer'in hiçbir itirazî kelamda bulunmadığını, Ammâre tu'bnu Rebîa'nın rivayetinde ise yine amca ile anne arasında çocuğun (ki 7 veya 8 yaşındadır) Hz. Ali tarafından muhayyer bırakıldığını, küçük kardeşi için de Hz. Ali'nin: "Bu da aynı yaşa gelseydi onu da muhayyer bırakırdım" dediğini, Abdurrahman İbnu Ganem'in rivayetinde ise henüz konuşma safhasında olmayan bir çocuk için Hz. Ömer'in: "Lisânı açılıp kendisi seçecek yaşa gelinceye kadar annesi ile beraberdir" hükmünü verdiğini görmekteyiz. Bütün bu misaller küçük çocuğun behemahal annesinin emanetinde olacağı, temyiz ve konuşma halinde tahyir (yani muhayyer bırakılma) meselesinin araya gireceği hükmünü ifade ederler.

Ancak şunu belirtmek gerekiyor: Temyiz yaşına ulaşan bir çocuğun tahyiri (anne, baba, asabe veya zevi'l-erhâm'den birini seçmede serbest bırakılması) bir kısım fukahâ nazarında ihtilâf konusu olmuştur. Ahmed ve İshâk: Anne ve baba arasında ihtilaf vâki olunca, yedi yaşındaki çocuk muhayyer bırakılır, daha da küçükse anne ehaktır" demiştir. Tahyire taraftar olanlarla karşı olanlar arasında mutavassıt ve her iki tarafa da hak verir bir görüşe sahip olan Şurehy: "Baba ehak, anne erfak (daha şefkatli)" der ve kendisine babaları ölmüş bir grup siyah çocuk getirilince: "Muhayyer bırakın, istedikleriyle beraber olsunlar" hükmünü verir. İmam Şafiî de tahyiri iltizam eder.181

3- Tahyiri kabul etmeyen Hanefî görüşü müdafaa eden Tahavî, Ebu Hüreyre'den gelen ve böyle bir ihtilafı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "aranızda kur'a çekin" teklifine babanın itiraz etmesi üzerine çocuğun ihtiyarına müracaat ettiğine dair olan rivayete dayanarak çocuğun muhayyer bırakılmasının "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir kazası olmadığı" hükmünü çıkarır ve Kûfelilerin ekserisinin de buna kâil olduğunu belirtir. Hükmüne sünnetten başka misaller de getirerek Hamza'nın kızıyla ilgili hadiste de asabeden birini seçmede çocuğun serbest bırakılmayışını, karısı Müslüman olmayan kocanın dâvasında, karıyla kocanın, "çocuğun muhayyer bırakılması" teklifini kabul etmelerinden sonra tahyire tevessül edildiğini bildiren Abdülhamid İbnu Selemeti'l-Ensârî ve Râfi İbnu Sinan'dan gelen rivayetleri de delil olarak zikreder. Hanefî fukahasından el-Kasânî "Oğlan çocuğun temyiz yaşına ulaşıp yeme, içme, giyinme gibi işlerinde istiğnaya ulaşsa bile yine de annesine değil, babasına teslimi gerektiğini, zira alması gereken erkeklere âit ahlâk ve adabı babasından alabileceğini, annesine verildiği takdirde kadınlara ait ahlâk ve adabı alarak kadınlaşacağını kaydeder.

Bu mahzur, kız çocuğu için söz konusu olmayacağından başka, kadınlığa ait terbiyeyi alması için annesine teslim edileceğini de ayrıca ilâve eder.

Çocuğun tahyirine karşı çıkan Hanefî görüş bir de şu mülâhazayı ileri sürer: Çocuğun seçmeye bırakılmasında hikmet yoktur. Çünkü ona hevası galebe çaldığı için hazır lezzet nerede varsa oraya meyleder. Bu ise tembellik, hevaîlik, mektep ve terbiye-i nefisten kaçmakta, dinî bilgileri alma zahmetine girmemektedir. Binnetice ebeveynden en kötüsünü seçer. O da kendisini ihmâl eden, terbiyesi için titiz davranmayandır." Ayrıca tahyire kail olanların dayandıkları hadiste mevzubahis olan çocuğun büluğ yaşına ulaştığını da göstererek tahyirin ancak büluğdan sonra caiz olduğunu söylerler.

Esasen temyiz yaşına basmış çocuğun terbiyesinde babanın ehemmiyetini de gözden uzak tutmak istemeyen tahyir taraftarları: "Eğer çocuk anneyi seçmişse, sırf buna dayanarak onu ihmâli gerekmez, te'dib ve tâlimiyle ister bizzat, ister bilvasıta ilgilenir, ihtiyaçlarını te'min eder" demektedirler.

Son olarak şunu da belirtelim ki tahyire kâil olanlar, bunu tarafeynin hidâne şartlarını (İslâm, hürriyet, akl, adalet, aynı yerde ikamet gibi) eşit olarak ihrâz etmeleri halinde caiz görürler. Bir taraf bu 180 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/312-314.

181 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/314.

vasıtalardan birini kaybederse hidâne hakkını da kaybeder. Çocuğun hangi hususlarda ebeveynden birine tabi olacağı meselesinde umumî kaide şudur: "Hürlük veya kölelikte anneye, neseb ve tesmiyede babaya, dinde ise, en hayırlı olana tâbi olur."182

4- Anne tarafının baba tarafına takdimi: Hz. Ali (radıyallâhu anh)' nin rivayetine göre umre yapıldıktan sonra Mekke'den ayrılırken Hz. Hamza'nın kızı, "amca, amca!" diyerek peşlerine düşer.

İbnu Abbâs'ın rivayetinde, kendisini götürmeleri için ayrı ayrı görmüş olduğu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Zeyd İbnu Hârise ve Ca'fer, Kureyş ile yapılan anlaşmaya uyarak talebe müsbet cevap vermezler. Hz. Ali elinden tutar ve yeğenine sahip çıkar. Ancak Hz. Ca'fer: "Onu ben alacağım, amcamın kızıdır, üstelik teyzesi de nikâhım altındadır, teyze anne gibidir onu almakta ben daha çok hak sahibiyim" der. Ali de: "Hayır ben daha çok hak sahibiyim, zîra amcamın kızıdır ve yanımda da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı vardır, o bana ehaktır" der. Hz. Zeyd de: "Ben daha ziyade hak sahibiyim, kardeşimin kızıdır..." der. Aralarında nizâ ederler. Bunun üzerine Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çıkar ve Ca'fer lehine hükmederek: "Böylece teyzesinin yanında olur, teyze anne demektir" der.

Çeşitli vecihleri muvâcehesinde farklı mülâhazalara, yorumlara sebep olan bu hâdiseden, "Hidane meselesinde teyzenin halaya mukaddem olduğu (...) , anne cihetinden gelen akrabaların, baba cihetinden gelen akrabalara takdim edileceği" hükmü çıkarılmıştır.

Hidane hususunda teyzenin takdim edileceğini te'yid eden başka rivayetlere de rastlanır. Kezâ Ebu'l-Velid'den gelen rivayette, anne ile amca arasında çıkan bir ihtilafta Hz. Ömer'in çocuğa: "Annenin darlığı amcanın bolluğundan senin için daha hayırlıdır" demiştir.

Hidane için İslâm, akl, büluğ, (terbiyeye) kudret, emanet (fasık olmamak), hürriyet, evlenmemiş

olmak gibi şartlar koşan fukaha bu hususta sünnette vaki olan -ki kısmen yukarıda zikrettik" ahbârı nazar-ı itibâra alarak, hidaneye ehak olanları sırayla şöyle tesbit etmiştir: 1- Anne,

2- Annenin annesi,

3- Babanın annesi,

4- Ana baba bir kızkardeş,

5- Anne bir kızkardeş,

6- Baba bir kızkardeş,

7- Ana baba bir kızkardeşin kızı,

8- Anne bir kızkardeşin kızı.

9- Anne baba bir teyze,

10- Anne bir teyze,

11- Baba bir teyze,

12- Baba bir kızkardeşin kızı.

13- Anne baba bir erkek kardeşin kızı.

14- Anne bir erkek kardeşin kızı.

15- Baba bir erkek kardeşin kızı.

16- Anne baba bir hala.

17- Anne bir hala,

18- Baba bir hala

19- Annenin teyzesi

20- Babanın teyzesi,

21- Annenin halası.

22- Babanın halası.

Her durumda anne baba ile olanlar takdim edilir. Bu mehârim arasında çocuk için kadın akraba yoksa veya olmakla beraber hidane için ehil değilse, hidane irsteki tertibe göre erkek tarafı mehâriminden olan esbâta intikâl eder.

Eğer ricâl-i mehariminden gelen asabe arasında kimse bulunmaz veya bulunmasına rağmen hidane için ehil olmazsa hidane hakkı asabeden olmayan erkek mehârime intikal eder. Hidane hususunda böyle bir tertib ortaya konmuştur. Zîra çocuğun hidanesi, ihtimali imkânsız bir keyfiyettir. Bu işe en 182 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/314-315.

elyak olanı da akrabasıdır. Akrabanın da biri diğerinden evladır. Çocuğa bakacak hiçbir akraba bulunmazsa çocuğun hidanesi için uygun olanı tayin etme vazifesi hâkime terettüp eder.183

□

ه

□

نَش ُه

للاّ َ ِضر هدل نش هيبأ نش بيعش نب ورمش نش ـ1□

اَ

ذَ

ه □

نْ

با □□

نإ :

□

ت □

لاَ

قف # ّ ِبَّنلا □

ةأَ

رْ

ما ِتَ

تأ [: لاق

□

ه □

□ ل بِرْلِحَو

ءاَ

قِ

□ س

□ ه

ل يْ

دَ

ثَ

□ و

□ ءاَشِو

□ ه

□ ل

نْ

طَ

□ ب

ناك

□ □

ه

نِ

□ م

هْ

شِزَتْنَ

□ ي

□ نأ

داَ

رأَ

و □

نَ

قه

لَط □

هاَ

بأ ه

نإَ

□1)، و)

ءاَ

وِح

وبأ هلرخأ .[حِ

كْ

نَ

ت □

م □

ل اَ

م □

هِ

ب ُّقَحأ ِتْ

نأ :# □

لاَ

قف

دواد.

1. (1659)- Amr İbnu Şuayb babası vasıtasıyla dedesinden (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir kadın gelerek:

"Bu çocuğa karnım yuva, göğsüm içecek, kucağım da kundak olmuş iken, babası beni boşadı ve onu da benden koparıp almak istiyor!" diye şikâyet etti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Sen evlenmedikçe, çocuğa ehaksın!" cevabını verdi." [Ebu Dâvud, Talâk 35, (2276).]184

AÇIKLAMA:

1- Kadın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e meselesini teşbihli bir üslubla anlatmıştır.

Tercümede asla uymaya çalıştık. Ancak şöyle de tercüme edilebilirdi: Bu çocuğu karnımda taşıdım, göğsümden emdirdim, kucağımda himaye edip büyütmekte (zahmetlerini çekmeye devam etmekte)yim...(□1) ءاوحلا: مسا ناكملا يذلا __________"

هعمليو همضي يأ :ئرلا نوحي.

2-Bu hadis nikah gibi bir engel olmadığı müddetçe küçük çocuğa sahip olma hususunda annenin, babasından daha çok hak sahibi olduğunu belirlemektedir. Ebu Hanife, İmam Mâlik ve Şâfiî (rahimehumullah) böyle hükmetmişlerdir. İbnu'l-Münzir bu hususta icma olduğunu söyler. Ebu Hanife merhum: "(Boşanan veya dul kalan) anne, çocuğa zîrahm-ı muharrem olan birisi ile evlenecek olsa çocuk üzerindeki hidâne hakkını kaybetmez" derken Şâfiî hazretleri: "Mutlak olarak kaybeder, zîra delil böyle bir tafsilde bulunmaz" demiştir.185

□

رًّ

□□ يَخ # ّبًّنلا

□ نأ]

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضر ةريره بأ نشو ـ2□

اَ

هِ

دَ

يِ

ب □

ذَخَ

أً

ف □□

هًّ

مأ □

راَ

ثْ

خاَ

ف □□

هِ

مأَ

و □

هيِ

بأ □

نْ

يَ

ب

امُغ

أخرله أصحاب السنن، وهذا لفظ .]

ِه

ب

َت

َق

لَطْ

ناَ

ف

. الترمذي

2. (1660)- Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir oğlan çocuğunu, baba veya annesini seçmede muhayyer bıraktı. Çocuk annesini seçti ve onun elinden tuttu.

Annesi de çocuğu alıp götürdü." [Tirmizî, Ahkâm 21, (1357); Ebu Dâvud, Talak 35, (2277); Nesâî, Talâk 52, (6, 185, 186); İbnu Mâce, Ahkâm 22, (2351). Yukarıdaki metin Tirmizî'nin metidir.]186

AÇIKLAMA:

Hadisteki muhayyer bırakma hâdisesi boşanıp ayrılan bir karıkoca arasında cereyan etmiştir. Hadiste zikri geçen oğlan çocuğu (gulam) mümeyyiz, yani 7-8 yaşlarına basmış bir çocuk olmalıdır. Zîra, 183 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/315-317.

184 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/317.

185 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/317-318.

186 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/318.

bahsin baş kısmında, umumî açıklama kısmında belirttiğimiz üzere, istiğna yaşına basmış olan oğlan çocuklarının anne veya babadan birini seçmek -Şafiîlere göre- kendilerine bırakılmıştır. Bu yaşa ermeyen çocuk kız olsun erkek olsun anneye aittir. Yeme, içme, giyinme, -ve hatta istinca- gibi işlerini tek başına yapabilecek yaşa gelen çocuk, Hanefîlere göre, erkekse babaya, kızsa büluğa kadar anneye aittir. Hassaf bu istiğna yaşını dokuz olarak belirlemiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhuye'ye göre, çocuk yedi yaşında muhayyer bırakılır. Şafiî de 7-8 yaşında muhayyer bırakılacağını söylemiştir.187

□

ةَ

ثِراَح ُنْ

ب □

دْ

يَ

ز □

جَ

□ رَخ] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضر ه لش نشو ـ3□

□

ةَّ

كَ

م لإ

اَ

نَ

أ :

□

هْ

نَش ُه

ضِر َ للّا □

رَ

فْ

عَل □

لاَ

قف □□

ةَ

زْ

مَح □

ةَ

نْ

بِا

ب □

مِ

دَ

قَ

ف

اَ□

هُ

□ ت

لاَخ يِ

دْ

نِ

شَ

□ □ و

ه

□ مَش

ةَ

نْ

□ □ با

هَ

و ،اَ

هِ

ب ٌقَحأ اَ

نأ ،اَ

هُ

ذُخآ

قَحأ اَ□□

نأ :

□

هْ

نَش هُ

للّا َ ِضر ّ لَش لاَ

قَ

□□□ و

□ مأ

□ ة

لاَخلا اَ

مَّ

نإَ

و

قَحأ َ ِهَف # ِه□□

□ للّا لوسر

ةَ

نْ

با يِ

دْ

نِ

شَ

□ □ و

ه

□ مَش

ةَ

نْ

□ □ با

ه ،اَ

هِ

ب

□

ةَ

□ □ نبا

ه اَ

هِ

ب ٌّقَحأ اَ

: نأ

□

هْ

نَش ُه

□ للّا َ ِضر

دْ

يَ

□ ز

لاَ

قو ،اَ

هِ

ب

لوسر اَ

هِ

ب ضَ

قَ

ف ،اَ

هِ

□ ب

ثْ

مِ

دَ

قَ

و ،اَ

هْ

□ ي

□ لإ

ثْ

لَ

رَ

خ امَّ

نإَ

و ،ِخأ

]. وبأ هلرخأ

□□

مُ

□ أ

□ ة

لاَخلا اَ

مَّ

نإ :

□

لاَ

قو ،رَ

فْ

عَل

□

ل # ه

للّا

. دواد

3. (1661)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Zeyd İbnu Hârise Mekke'ye gitmişti. (Uhud'da şehid düşen) Hz. Hamza'nın kızına uğradı. Ca'fer (radıyallâhu anh): "Kızı yanıma ben alacağım, ona ben ehakkım, o benim amcamın kızıdır ve üstelik yanımda teyzesi var, teyze anne gibidir" dedi. Hz. Ali (radıyallâhu anh) de: "Ona ben ehakkım. O amcamın kızıdır. Yanımda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtıma var. Fâtıma ona ehaktır" dedi. Zeyd İbnu Hârise (radıyallâhu anh) atılarak:

"Ona ben ehakkım, o erkek kardeşimin kızıdır, ben onun için yola çıktım ve yanına geldim" dedi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kızı Cafer (radıyallâhu anh)'in yanına almasına hükmetti ve:

"Muhakkak ki, teyze annedir!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Talâk 35, (2278-2280); Buhârî, Sulh 6, Megâzi 43; Tirmizî, Birr 6.]188

AÇIKLAMA:

1- Bu hâdise, Buharî'nin rivayetinde daha açık gelir. Buna göre, Hudeybiye Sulhü'nden sonra, mezkur sulhün şartlarından biri gereğince, müteakip sene, Müslümanlar umre niyetiyle Mekke'ye gelirler.

Ziyareti tamamlayıp dönerlerken Uhud Savaşı'nda şehid düşmüş olan Hz. Hamza'nın kızı Ammâre:

"Amca, amca (beni de götürün!)" diyerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peşine takılır. Bir rivayette kafilenin içinde dolaşmakta olan kıza Hz. Ali (radıyallâhu anh) sahip çıkarak elinden tutar ve zevce-i pâkleri Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ)'ya: "Amcanın kızını yanına al!" diye emreder, o da alır.

Ancak, kızı yanına alma hususunda Zeyd İbnu Hârise ile Ca'fer İbnu Ebî Talib de araya girerler.

Rivayette de görüldüğü üzere, her biri çocuğa sahip olma hususunda birinci derecede hak sahibi oldukları iddiasıyla ihtilaf ederler.

Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Teyze, anne makamındadır!" diyerek, kızı teyzesi Esma Bintu Umeys'i nikahında tutan Hz. Ca'fer'e teslim eder.

2- Rivayette Zeyd İbnu Hârise'nin Hz. Hamza'ya "kardeşim" demesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, hicretten sonra Medine'de Hz. Hamza ile Hz. Zeyd (radıyallâhu anhümâ)'i kardeşlemiş

olmasındandır. Bu kardeşleşme, başlangıçta birini diğerine vâris kılacak şekilde kardeşler arasında ciddi ve kuvvetli bağlar husule getirmişti.

187 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/318.

188 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/319.

3- Niza konusu olan Ammâre Bintu Hamza, annesiyle Mekke'de kalmıştı.

4- Ammâre'nin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "amca!" diye hitabı, saygıdan ileri gelen bir tavsiftir. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun amcası değil, amcasının oğludur. Mamafih, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la, Hz. Hamza'nın süt kardeşi oldukları da bilinmektedir. Nitekim Hz. Ali, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtıma'ya Ammâre'yi "amcanın kızı" diyerek takdim etmiştir.

5- Bazı rivayetler, Ammâre'yi himâye etme hususundaki bu ihtilafın

Medine'de cereyan ettiğini tasrih eder. Rivayetin sadedinde olduğumuz vechi ise, sanki Mekke'de geçtiği fikrini verecek bir üslubâ sahiptir. Mamafih, münâkaşanın Mekke'den ayrıldıktan sonra, Medine'ye henüz gelmeden yolda cereyan ettiğini ifade eden rivayetler de var. Bazı rivayetler, bu münâkaşanın uyumakta olan Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i uyandıracak kadar yüksek sesle geçtiğini belirtir.

6- Hudeybiye Antlaşması'nda, Mekke halkında Müslümanlarla gitmek isteyen hiç kimseyi götürmemek şartı olmasına rağmen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ammâre'yi berâberlerinde almalarına izin vermiştir, zîra Mekkeliler onun çıkmak arzusuna mümânaat göstermemişlerdir. Maamafih, kadınların vahy-i Îlâhî ile bu şartın dışında tutulduğu da söylenmiştir.

7- Hz. Peygamber'in, kızı Hz. Câfer'e hükmetmesi, hem hanımının, hem de kendisinin çocuğu olan kan karâbeti sebebiyledir; kendisi kızın amcaoğlu, hanımı da teyzesi olmaktadır. Maamafih bir rivayette üçüncü bir sebep zikredilmiştir:

عَسْ

وَ

ا

ةً

نِ

إَ

ف رَ

فْ

عَلَ

اَ لِإ

ةُ

عَ

فْ

دَ

ا

□

مُ

كْ

نِ

"Ben çocuğu Cafer' e veriyorum, o sizden daha zengin."م

8- Bu rivayet, şefkat, merhamet gibi duygularda, teyzenin çocuğa daha yakın olduğu, çocuğun meselelerine onun annesi gibi fıtrî bir alâka hissedeceği hükmü çıkarılmıştır. Buradan hareket eden ulemâ hidane meselesinde teyzenin haladan önce geldiğine hükmetmiştir. Dolayısıyla eşit uzaklıktaki anne akrabaları, hidane meselesinde baba akrabalarına tekaddüm etmektedir. 189

HASEDLE İLGİLİ BÖLÜM

Umumî Açıklama:

Hased ile gıbta birbirine benzeyen zıd hasletlerdir. Tıpkı tevazu ile tezellül, vekar ile tekebbür, israf ile cömertlik, iktisad ile cimrilik gibi. Bunlar zahirde bir benzerlik taşısalar da hakikatte zıttırlar, biri memduh, diğeri mezmumdur.190

TARİFİ:

Hased, Râğıb'ın açıklamasına göre nimet verilmiş olan kimseden o nimetin zevalini istemek, yani nimetin yok olarak o kimsenin mahrum kalmasını temenni etmektir. Bazı âlimler "kişinin bu nimete, kendisinin sahib olmasını temenni etmesidir" diye tarif etmiştir. Gerçek o ki, hased her iki mânaya da şâmildir.191

MAHİYETİ

Hasedin sebebi, insan fıtratından gelir. Normalde, insanoğlu, kendi hemcinslerine karşı üstün olmak arzusu ile mecbul yaratılmıştır. Bu his gereklidir ve belki de birçok beşerî terakkinin zenbereğidir.

İnsanın bu fıtrî meyli bir kusur değil bilakis bir imtiyazdır. Ancak bunun akıl ve irade ile hadd-i vasatta tutulması gerekmektedir. Hadd-i vasattaki üstünlük sevgisi ise "gıbta"dır. Bu, başkasında olan nimetin kendinde de olmasını temenni etmektir. Gıbtada, başkasının o nimetten mahrumiyetini 189 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/319-320.

190 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/321.

191 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/321.

temenni yoktur. Halbuki hased, kendisinde olmayan nimeti başkasında görünce, onun bu nimetten mahrum kalarak kendi seviyesine düşmesini istemektir.

Görüldüğü üzere, karşı tarafın mahrumiyeti ile kendisinin yükselmesi veya en azından eşitlenmesini istemek (hased) ile, ondaki nimete sahip olarak ona yetişmeyi veya onu geçmeyi temenni etmek arasında büyük fark mevcuttur. Gıbta mü'minin, hased münafığın vasfıdır.

Elmalılı merhum, hased mevzuunda şu kıymetli açıklamayı yapar: "Hasedde asl olan mâna, bir nimetin, bir faziletin, bir kemalin, sahibinden zevalini (yok olmasını) arzu etmek, kendisine geçmesini gerek istesin, gerek istemesin başkasında bulunmasını mutlaka çekememektir. Öyle ki, "onunki onda dursun da sana da verelim" deseler memnun olmaz, keşke onunki mutlaka gitse de kendisine hiçbir şey verilmese bile hoşlanır. Bahusus hased olunan nimet, hasid tarafından gasbolunmak kabil olmayan fezail-i zâtiyye ve kemâlât-ı nefsiyye kabilinden olursa hasid o zaman bütün bütün fazilet düşmanı kesilir ve onu kendine tahvil edemediğinden dolayı mahsudunu (çekemediği kimseyi) bi- gayr-ı hakkın (haksız olarak) mutlak imha etmekle müteselli olmak ister el-iyazu billah.

Hülâsa, hasid, kendinin onmasını değil, diğerinin onmamasını ister... Şer olan hasedin asıl mânası, bakşasında bir nimet görmekten müteezzi (rahatsız) olup onun zevalini istemektir ki bizim çekememezlik tâbir ettiğimiz, bir takımlarının zannettiği ve hayli şâyi olduğu vechile kıskançlık demek değildir. Kıskançlık bazan hased demek dahi olursa da daha ziyade Arapça'da gayret tâbir olunandır... Mesela erkeğin karısını başkasından kıskanması, kezalik karının kocasını başkasından kıskanması hased değil, "gayret" ve "hamiyet"tir, bu memduhtur.192

HASEDİN ZARARLARI:

Bu mezmum ahlâk önce haside zarar verir. Başkasında gördüğü her nimet onu rahatsız eder. Ancak asıl büyük zarar, hasedcinin böyle bir hissi içinde taşımakla yetinmeyip, arzusunu gerçekleştirmek üzere, onun gereği olan hile, söz ve fiillere yer vererek faaliyete geçmesiyle hasıl olur. Bilindiği gibi Felâk sûresinde "hasedcinin hased ettiği zamanki şerrinden Allah'a sığınmak" emredilmiştir. Yani hasedci kimse, içinde geçen hased ve çekememezlik duygularının muktezasını gerçekleştirmek için harekete geçtiği takdirde son derece zararlı olabilmektedir. Zîra böyle habis nefislerin göze almayacağı kötülük, başvuramayacağı hile ve habâset yoktur. Mezkur sûre, hased duygusunun, kişinin içinde kaldıkça sâhibinden başka kimseye zarar vermeyeceğini de dolaylı olarak ifade etmektedir.193

HASEDİN ÇARESİ:

Bir mü'mine yakışan, hased hissi içinde doğduğu zaman, bundan nefret edip defetmeye çalışmaktır, tıpkı haram şeyleri yapmak hissi içinden geçince yaptığı gibi. Bu duyguyu tedavi hususunda Bediüzzaman merhum şu tavsiyede bulunur: "Hasid adam hased ettiği şeylerin âkibetini düşünsün. Tâ anlasın ki, rakibinde olan dünyevî hüsün ve kuvvet ve mertebe ve servet, fânidir, muvakkattır. Faidesiz az, zahmeti çoktur. Eğer, uhrevî meziyetler ise, zâten onlarda hased olmaz. Eğer onlarda dahi hased yapsa, ya kenisi riyâkârdır; ahiret malını dünyada mahvetmek ister. Veyahud mahsudu (hased ettiği kimseyi) riyâkâr zanneder, haksızlık eder, zulmeder.

Hem ona gelen musibetlerden memnun ve nimetlerden mahzun olup kader ve rahmet-i İlâhiye'ye, onun hakkında ettiği iyiliklerden küsüyor, âdeta kaderi tenkid ve rahmete itiraz ediyor. Kaderi tenkid eden başını örse vurur kırar. Rahmete itiraz eden rahmetten mahrum kalır."194

MEŞRU HASED:

Son olarak bir noktaya daha parmak basmak isteriz. İslâm uleması, bazı kimselere karşı hasedin meşru olabileceğini söylemiştir. Onlar kâfirlerle, mazhar oldukları nimetleri, Allah'a isyan ve birkısım günah işlerde harcayan fasıklardır. Bunların ellerindeki nimetten mahrum kalmalarını temenni etmek günah değildir.195

ه□

□ للّا

□ لوُسر لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضر دوعسم نبا نش ـ1□

□

ضْ

قَ

□ ي

وُ

هَ

□ ف

ةَ

مْ

---

192 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/321-322.

193 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/322.

194 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/322-323.

كِحلا ُه

□ للّا

هاَ

تآ لُلَ

□ رِنْيَتَنثا ف ًّإ

□ دَسَح

:#

□ ف

هِ

تَ

كَ

لَ

ه لَ

□ ش

هَطه

لَسَ

ف

اَ

م ُه

□ للّا

هاَ

تآ لُلَ

رَ

و ،ا

هُ

مِ

ه

لَ

عُ

يَ

وَ ا

هِ

ب

. أخرله الريخان .]

الحَقه

1. (1662)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu iki kişi dışında hiç kimseye gıbta etmek caiz değildir: Biri, Allah'ın kendisine verdiği hikmetle hükmeden ve bunu başkasına da öğreten hikmet sahibi kimse. Diğeri de Allah'ın kendisine verdiği malı hak yolda sarfeden zengin kimse." [Buhârî, İlm 15, Zekât 5, Ahkâm 3, İ'tisam 13; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin 268, (816).]196

AÇIKLAMA:

1- Hadiste gıbta diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı haseddir. Ancak, Umumî Açıklama kısmında belirttiğimiz üzere, hased kelimesi zihnimizde öncelikle mezmum olan mânaları uyandırdığı için, tercümede o kelimeyi kullanmamayı uygun bulduk. Zaten hased, Arapça'da mecazi olarak gıbta mânasında da kullanılmaktadır. Öyle ise, sadedinde olduğumuz hadiste, hased, "gıbta" mânasını taşımakta ve: "İki kişiye Allah'ın verdiği nimetin kendinize de verilmesini temenni etmeniz caizdir.."

diye anlaşılması gerekmektedir. Maamafih müteakip hadiste, hased kelimesinin kullanılmasıyla ilgili bir başka te'vil kaydedeceğiz.

Meşru kılınan bu temenni, başkasındaki nimetin zevalini temenni etmemek şartıyla kayıtlıdır. Bu hususta gösterilecek hırsa, Arapça'da münafese denir, dilimizde yarışmak diyebiliriz. Münâfese, ibâdet hususunda memduhtur, zîra âyette:

نوُسِ

فاَ

نَ

ثُ

م

لا ِسَ

فاَ

نَ

تَ

يْ

لَ

ف َكِ

لَ

ذ

فَ

و

"İyi şeyler için yarışanlar, bunun için yarışsınlar" (Mutaffifîn 26) buyurulmuştur. Ma'siyette yarış

mezmumdur. Caiz olan amellerde yarış mübahtır. Bu noktadan hadisi şöyle kayıtlamak uygun görülmüştür: "Bu iki hususta yapılacak gıbtadan daha efdal, daha büyük gıbta yoktur."

2- Mezkur iki nimetten biri hikmet, diğeri maldır. Ancak her ikisi de

Allah yolunda sarfediliyorsa memduhdur, gıbtaya değmektedir. Nefis ve şer hesabına kullanılacak malın da, ilmin de kişiye getireceği ziyade bir sorumluluk olduğu için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bunun temennisini tavsiye etmiyor.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, cevazı sadece iki nimetle sınırlamasına gelince: Allah için îfa edilen taatler, ya bedenîdir, ya malîdir, yahut bunlardan birinin yerine geçecek bir şeydir.

Hadiste, bedenî olan hikmet, hikmetle hüküm ve hikmetin öğretilmesi ile işaret edilmiştir. İbnu Ömer'den kaydedeceğimiz müteakip hadiste, bu husus biraz farklı kelimelerle ifade edilmiştir:

"...Allah bir kimseye Kur'an vermiştir, o da onu gece ve gündüz ikâme eder." Ulemâ "ikame"yi

"namazın içinde ve dışında okumak, onunla amel etmek, onu öğretmek, muktezasıyla hüküm ve fetva vermek.." şeklinde anlar ve sadedinde olduğumuz vechi ile bu vechi arasında fark görmez.

Hadisin başka vecihleri de var.

4- Hadisin başka sahabeler tarafından rivayet edilen vecihlerinde farklı ziyadeler var. Bunlara göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözünü işiten bir adam: "Keşke bana da falancaya verilen kadar mal verilmiş olsaydı da ben de onun gibi hayır ameller işleseydim" temennisinde bulunur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu temenniye : "Hak yolda amel edenlerle, hak yolda amel etmeyi temenni edenlerin sevapta eşit olacaklarını" belirterek cevap verir:

195 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/323.

196 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/323.

□

ةًّ

يه

نلا □ □

□ داَص

وُ

هَ

ف

اَ

□ م

هقُ

زْ

رَ

□ ي

□ م

لَ

و ا

مْ

لِ

ش ُه

□ للّا

هَ

قَ

زَ

□ ر

دْ

بَش

□

رْ

□ ل

اَ

ف

□

□ نُف

لَ

مْ

عَ

ي اَ

□ م

لْ

ثِ

□ م

ثْ

لَ

مَ

□ ع

ل

اَ

□ م

□□ ل

نَ

□ ا

و □

ل □

لوُ

قَ

ي

□

ءاَ

وَساَ

مُ

ه

"Allah bir kimseye ilim verir ve fakat mal vermezse, bu kimse sıdk ile "Benim malım olsaydı falanca gibi hayırda harcardım" diye temenni etse, her ikisi sevapta eşit olur." Keza bir başka hadiste de:

رِباَّصلا ِمِئاَّصلاَك ُرِكاَّرلا ُمِشاَّطلَا□

"Şükreden yiyen, sevapca, sabreden oruçlu gibidir" buyurmuştur.197

□ه

للّا □

لوسر □

ث

عِ

مَس] :لاق امُ

هْ

نَ

ش ُه

للّا َضِر رمش نبا نشو ـ2□

□□

نآرُ

قلا ُه

□ للّا

هاَ

تآ لُلَ

: ر

نْ□

يَ

تَ

نْ

□□ ثا لَش

□ إ

□ دَسَح

:

□

لوُ

ق

□

ي

□

موُ

قَ

□ ي

وُ

هَ

ف

لاَ

عَ

ت ُه

□ للّا

هاَ

طْ

شأ لُلَ

رَ

و ،راَ

هًّ

□ نلا

ءاَ

ناَّ

وِلْيَّ

□ للا

ءاَ

□ نآ

هِ

ب

]. هلرخأ

□

راَ

ةًّ

□ نلا

ءاَ

ناً

وِلْيَّ

للا

□

□ ءانآ

هُ

قِ

فْ

نُ

□ ي

وُ

هَ

ف

اَ

م

. ذمرتلاو ناخيرلا

2. (1663)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "İki kişiye karşı hased caizdir: Birincisi o kimsedir ki, Allah kendisine Kur'ân-ı Kerim'i nasib etmiştir, o da onu, gece ve gündüz boyu ikame eder. İkincisi de o kimsedir ki, Allah Teâla ona mal vermiştir de o da gece ve gündüz (hak yolda) infak eder." [Buhârî, Fedâilu'l-Kur'ân 20, Tevhid 45; Müslim, Müsâfirin 266 (815); Tirmizî, Birr 24, (1937).]198

AÇIKLAMA:

1- Hased ve gıbta kelimelerinin kullanılışları ve aralarındaki farkla ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada o hususlara temas etmeyeceğiz. Ancak, burada hased kelimesinin kullanılmış olmasıyla ilgili İbnu Hacer'in serdettiği bir te'vili kaydetmek isteriz. Der ki: "...Yahud da hased kelimesi, iki hasletin tahsiline teşvik hususunda mübâlağa için kullanılmıştır. Sanki şöyle denmektedir: Bu iki haslet, sadece mezmun bir yolla tahsil edilebilecek olsa bile, onlardaki fazilet sebebiyle, onların bu mezmum yoldan tahsili sevablı ise bunların meşru ve memduh yoldan tahsilleri ne kadar sevablı olur!

Bu teşvik şu âyetin üslûbuna uygunluk arzetmektedir:

اَ

رْ

 يَخ

لا اوُ

قِبَتْساَ

ف

"Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın..." (Bakara 148). Zîra, "yarış"ın hakikati , arzu edilen şeyde başkasının önüne geçmektir."

2- Kur'an'ın ikamesi, önceki hadisin açıklanmasında geçtiği üzere, Kur'ân'la -hem okuyarak, hem de onun emirlerini yerine getirerek- ameldir.199

ه

 للّا لوسر لاق[:لاق

هْ

نَش ُه

3ـ نشو بأ ةريره ضرِ َللا

لُ

كأَ

ت اَ

مَ

ك ِ اَ

نَسَحلا □

لُ

كْ

أ

□

ي □

هَّ

نإف □□

دَسَحلاَ

و □

مُ

كاَّ

#: يإ

]. دواد وبأ هلرخأ .

□

بْرُ

علا □

لاق □

وأ □□

بَطَحلا

رأً

نلا

3. (1664)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hasedden kaçının. Çünkü o, ateşin odunu -râvi dedi ki: Veya kuru otu- yiyip tükettiği gibi, bütün hayırları yer tüketir." [Ebu Dâvud, Edeb 52, (4903).] 200

AÇIKLAMA:

197 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/323-324.

198 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/325.

199 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/325.

200 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/325.

1- İbnu Mâce'de Enes (radıyallâhu anh)'ten rivayet edilen bir hadis şöyledir: "Hased hasenatı yer tüketir, tıpkı ateşin odunu yiyip tükettiği gibi. Sadaka da hataları söndürür, tıpkı suyun ateşi söndürmesi gibi."

2- Hasedden kaçınmak, başkasının malı mevkii vs. dünyevî bir şeyinde çekememezliğe düşmemek demektir. Uhrevî umurda gıbta caiz ise de dünyevî umurda hased câiz değildir. Çünkü, hased, hasidi mahsud hakkında gıybete ve yıkıcı gayretlere sevkederek zulme ve haksızlığa atar. Gıybet, zulüm ve haksızlık ise bunları yapanın hasenatının yok olmasına müncer olur. Bütün bu durumlar mahsudun nimetçe, sevabça artmasına, hasidin de hüsran ve zararlarda batmasına sebep olur. Böylelerinin durumu âyet-i kerimede:

ةً

رِخ

□

ا

Œ □

و اَ

يْ

نُّ

دلا □

رِ

سَخ "Dünyayı da âhireti de

kaybeder" (Hacc 11) diye ifade edilmiştir.201

:# ه

لاق: [لاق لوسر للّ □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضر ريبزلا نشو ـ4□

□ □

هَ

و □□

ءاَضْ

غَ

ب □

لاَ

و □

دَسَحلا :

□

مُ

كَ

لْ

ب

□

‘ ق ِم

□

□ م ا

اَء

□ د

مُ

كْ

□ ي

□□ لإ

بَ

د

□

نِ

كلَ

□□ و

رْ

عَّرلا ُقِ

لْ

حَ

ت □

لوُ

قأ □

□ه

نإ اَ

□1)، مأ)

□

ةَ

قِ

لاَحلا

□□

تَح □

ةًّ

نَللا □

نوُ

لُخْ

دَ

ت □

□

هِ

دَ

يِ

ب □

سْ

فَ

ن ىِ

□□ ذ

لاَ

□□ و

نيِ

ه

دلا ُقِ

لْ

حَ

ت

اَ

□ م لَش

مُ

□□ ك

لٌّ

□ دأ

أ ،اوٌّ

باَحَ

□□ ت

تَح اوُ

نِ

مْ

ؤُ

ت □□

و ،اوُ

نِ

مْ

وُ

ت

. مُ[. أخرله التمرذى

كَ

نْ

يَ

ب □

مَّسلا اوُرْ

فأ ِ؟

هِ

ب □

نوُّ

باَح

□

ت

4. (1665)- Hz. Zübeyr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Size ümem-i kadime hastalığı sirayet etti: Bu, hased ve buğzdur. Bu kazıyıcıdır. Bilesiniz; kazıyıcı derken saçı kazır demiyorum. O dini kazıyıcıdır. Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş

olmazsınız. Birbirinizi sevmeye yardımcı olacak şeyi haber vereyim mi: Aranızda selâmı yaygınlaştırın." [Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme 57, (2512).]202

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) önceki ümmetlerin yıkılmasına sebep _________

1) ةقلاحلا: ةلصخلا تلا نم اهنأش نأ قلحت: يأ)

رعرلا سومل لصأتسي امك نيدلا لصأتستو كلهت.

olan içtimâî bir marazı dâu'l-ümem diye isimlendiriyor. Bu hastalık hased ve buğzdur. Bazı şârihler bunu, eski milletlerin âdeti diye anlarlar.

2- İmandan murad hem Allah'a inanmak, hem de peygamberlerin getirdiklerine inanmakdır. Cennette götürecek hakikî iman budur. Değilse sırf Allah inancı veya Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in getirdiğinin bazısına inanıp bazısını reddetmek veya şüpheyle karşılamak, kişiyi kurtuluşa götürmez.

3- Selâm, karşılıklı muhabbetin mühim âmillerinden biridir. Zîra selâmlaşmalar kalplerdeki kırgınlıkları bertaraf ettiği gibi muhabbeti de uyandırmaktadır.Selâmla ilgili geniş açıklama 3376-3390 numaralı hadislerde gelecek. 203

HIRS BÖLÜMÜ

201 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/326.

202 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/326.

203 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/326-327.

□

مَ

رْ

ه :

□

ي

ه #

□ للّا لوسر لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َِضر سنأ نش ـ1□

لاَ□□

ملا لَش ُصْ

رِحلا :

ناَ□

تَ

نْ

ثا □

هيِ

ف □□

بِ

رَ

يَ

و □

مَ

دآ □

نْ

با

]. نذمرتلاو ناخيرلا هلرخأ .

□

رُ

مُ

علا لَش ُصْ

رِح □

لاَ

و

1. (1666)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) buyurdular ki:

"Âdemoğlu ihtiyarladıkça onda iki şey gençleşir: Mala karşı hırs ve hayata karşı hırs". [Buharî, Rikâk 5; Müslim, Zekât 115, (1047); Tirmizî, Zühd 28. (2340), : İbnu Mâce, Zühd 27, (4234).204

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerde geliştir. Buharî'deki bir vechi: "Âdemoğlu büyür, onunla birlikte iki şey daha büyür: Mal sevgisi, uzun ömür sevgisi" şeklindedir. Bir başka vechi ise: "Yaşlının kalbi iki şeyde genç kalır: Dünya sevgisi, tûl-i emel (uzun yaşama sevgisi)" şeklindedir. Beyhakî'nin kaydettiği bir vechi: "Âdemoğlunun yaşlandıkça cismi zayıflayıp eti incelse de kalbi genç kalır" şeklindedir.

2- Burada, ifade edilen ihtiyarın kalbinin gençliği, bir mecaz ve istiâredir. İhtiyar, hayatı ve malı gençler kadar, hatta daha fazla sever demektir. İnsan, ecelinin yaklaştığını hissedince mal ve hayata karşı olan sevgisini artırır. Uyku bile, sabaha karşı yani gecenin sonlarında daha tatlı olur. Demek ki her şeyin sonu yaklaştıkca kıymet ve lezzeti arttığı gibi, insanın eceli yaklaştıkça hayat ve malın kıymeti de artmaktadır.

Hadiste genç kelimesi, hırsın kemâli mânasında istiâre edilmiştir. Çünkü gencin kuvveti yerindedir ve eceli uzakta görmektedir, bu sebeple hayata sevgi ile bağlıdır. Eceli yaklaşan ihtiyarın, daha fazlasıyla dünyayı sevdiği bu istiare ile anlatılmıştır. 205

لاق: [لاق لوسر □

هْ

نَش ُه

□2ـ نشو بعك نب كلام ضِر َلّلا

□

نِ

م أَ

ه □

ل □

دَسْ

فِأ

ب ٍمَنَغ ف َسْرُأ ِناَعِئاَل ِناَبْ

ئِ

ا ذ :

□

م

ه #

للّا

]. هلرخأ

□

هِ

نيِ

دِ

ل ِفَ

رهرلاَ

و ِلاَ

ملا لَش □

ءْ

رَ

ملا □

ضْ

رِح

لاَ□

ملا لَش □

ءْ

رَ

ملا َضْ

رِح

نأ] :هانعمو.هححصو ىذمرتلا

ناَبْ

ئِ

ه

ذلا

دِ

سْ

فُ

ي اَ

مَ

ك

هِ

نيِ

دِ

ل

دِ

سْ

فُ

م اَ

مُ

هَّ

بُحَ

و ِفَ

رًّرلاَ

و

اَ] .

ْه

ِن

اَ م

عَ

ْن

ُم

□ ي

□ م

لَ

اَ و

هيِ

ف َسْرُأ اَ

□ ذإ ِمَنَغ

لا ِناَعِئاَللا

2. (1667)- Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir sürüye salınan iki aç kurdun sürüye verdiği zarar, kişinin mal ve şeref hırsıyla dinine verdiği zarardan daha fazla değildir." [Tirmizî, Zühd, 43, (2377).]

Mânası şudur: Kişinin mal ve şeref için gösterdiği hırs veya bu iki şeye olan sevgisi dine fesad ve zarar getirir, tıpkı aç iki kurdun hiçbir engelleme olmadan sürüye salındığı zaman hâsıl edecekleri zarar gibi...206

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen şereften murad mevki ve makam gibi insana şeref getiren vesilelerdir. Hadis, mevki ve mala karşı gösterilen hırs sebebiyle kişinin dine karşı pek büyük zarar getirebileceğini ifade etmekte ve bunu hiç bir koruyucu techizâta sahip olmayan müdâfaasız koyun sürüsüne salınan bir çift aç kurdun sürüye vereceği zararla kıyaslamaktadır. Teşbihteki inceliği anlamak için kurtların şu tabiatını bilmek gerek: Müdâfaasız bir sürüye musallat olan kurt, karnını doyurmak üzere bir koyunu kapıp kaçırmaz. Sürüdeki bütün hayvanları kırımdan geçirir.

Bediüzzaman, bilhassa günümüzde, insanlardaki bu mal hırsını kullanarak ehl-i dünyanın mü'minleri ciddi tehlikelere attıklarını belirterek der ki: "Madem rızık mukadderdir ve ihsan ediliyor ve veren de 204 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/328.

205 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/328.

206 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/329.

Cenâb-ı Hakk'tır. O, hem Rahîm, hem Kerîm'dir. O'nun rahmetini ittiham etmek derecesinde ve keremini istihfâf eder bir sûrette gayr-i meşru bir tarzda yüz suyu dökmekle; vicdanı, belki bazı mukaddesatını rüşvet verip, menhûs, bereketsiz bir mal-ı haramı kabûl eden düşünsün ki, ne kadar muzaaf bir dîvâneliktir.

Evet ehl-i dünya, hususan ehl-i dalâlet, parasını ucuz vermez; pek pahalı satar. Bir senelik hayat-ı dünyeviyeye bir derece yardım edecek bir mala mukabil, hadsiz bir hayat-ı ebediyeyi tahrîb etmeye bâzan vesîle olur. O pis hırs ile gazab-ı İlâhî'yi kendine celbeder ve ehl-i dalâletin rızasını celbe çalışır."

Şârihler, malın hâsıl edeceği zarar ve fesadı açıklama sadedinde, malın şehevî arzuları tahrîk eden bir güç olduğunu, önce mübah olan lezzetlere alışarak daha çok lezzet peşine düşebileceğini, zamanla ihtiyacı karşılayacak helâl kazançtan âciz kalabileceğini, derken şüpheli kazançlara tevessül edeceğini, bunun da onu zikrullahtan alıkoyacağını, mal meselesinin insanları hep bu safhaya getirdiğini belirtirler.

Kezâ, mevki meselesi de böyle bir ifsad sebebi olmaktadır. Üstelik mevki için mal da harcanabilmekte ve mal için makam harcanmamaktadır. Bu sebeple mevki, maldan daha çok ifsad vesîlesi olabilmekte, onun uğruna bir kısım müraîliklere, müdâhenelere, nifaklara, yalan, rüşvet ve sâir kötü ahlâksızlıklara düşülebilmektedir. El-iyâzu billah.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) insandaki mal ve makam hırsının dine vereceği zararın, iki aç kurdun koyun sürüsüne vereceği zarardan büyük olacağına dikkat çekmekle bütün bu söylenenleri ifâde etmiş olmaktadır.207

□

و :

□

ل

ه

□ للّا لوسر لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضر سنأ نشو ـ3□

□□

□ و

اثِ

لاَ

ث اَ

□ مِهْي

لإ غَ

ثْ

ب ٍلاَ

□ م

نِ

م ِناَ

يِ

داَ

و □

مَ

دآ ِنْ

ب □

ناك

.[

□

باَ

ت □

نَ

م لَش ُه

للّا □

بوُ

تَ

يَ

و □

باَ

رٌ

تلا □□

إ □

مَ

دآ ِنْ

با َفْ

وَل □

‘

□

مَ

ي

هانعمب ىذمرتلاو ،امهظفل اذهو ،ناخيرلا هلرخأ .

3. (1668)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Âdemoğlu için iki vâdi dolusu mal olsaydı, mutlaka bir üçüncüyü isterdi. Âdemoğlunun iç boşluğunu ancak toprak doldurur. Allah tevbe edenleri affeder." [Buhârî, Rikâk 10; Müslim, Rikak 116, (1048); Tirmizî, Zühd 27, (2338).]208

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis çok farklı vecihlerden rivâyet edilmiştir. Bazılarında mal yerine "altın", "gümüş", "hurma"

gibi servet ifâde eden başka tâbirler gelmiştir.Kezâ, ancak toprağın dolduracağı uzuv olarak iç boşluğu yerine "nefis", "göz", "ağız", "karın" gibi başka organlar da zikredilmiştir. Kirmânî: "Hadiste zikri geçen bu uzuvlardan asıl maksad onların kendisi değildir, onlara mecaz olarak yer verilmiştir. Bu mezkur organların toprakla dolmasından maksad ölümdür. Zîra ölüm toprakla dolmayı gerektirir.

Hadis sanki şunu demektedir: "Âdemoğlu ölünceye kadar dünyaya doymaz."

2- Hadisle ilgili olarak Tîbî de şöyle bir açıklama sunar: "Hadis sanki "Topraktan yaratılanı ancak toprak doyurur" demektedir. "Toprak"ın zikrinde şöyle bir hikmet olabilir: Kişi ölünceye kadar tamahkârlığı bırakmaz. Ölünce, onun şânı gömülmektir. Gömülünce üzerine toprak dökülür, böylece iç boşluğu, ağzı, gözü hep toprakla dolar, artık başkasının toprağına ihtiyacı olan hiçbir yeri kalmaz.

Kişinin ağza nisbeti, ağzın iç boşluğuna açılan kapı olmasındandır."

3- Hadisin sonunda yer alan "Allah tevbe edenleri affeder" ibaresi, insandaki bu mal hırsını zem ifade eder. Şöyle te'vil edilmiştir: "Allah başkalarını affettiği gibi mal hırsına kapılanları da affeder.

Dolayısıyla mal toplama hırsını terkeden kimse için: "Tevbe etti" denebilir. Tevbeyi lügat mânasında yani rücu etti şeklinde anlayıp "mal hırsından dönüş yapanı Allah affeder" demek de doğru olur.

Yine Tîbî şu açıklamayı sunar: "Hadisin mânası şöyle de anlaşılabilir: "İnsanoğlu mal sevgisiyle mecbûldür, yani yaratılışından gelen fıtrî bir meyille malı sever. Allah'ın muhafaza edip bu cibilleti 207 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/329-330.

208 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/330.

nefisden temizleme hususunda muvaffak ettikleri dışında hiç kimse mal toplamaya doyamaz. Bunlar da ne kadar azdır. "Affeder" tâbirine, bu cibilletin mezmum olduğuna ve günah makamında yer aldığına, ancak Allah'ın yardımı ve takviyesi ile onu nefisten izale etmenin mümkün olduğuna işaret etmek için yer verilmiştir. Bu hususa şu âyet de işaret etmektedir: □□

حُش َ وُ

ي □

نَ

مَ

و

□

نوُحِ

لْ

فُ

م □

لا □

مُ

ه كَِ

ئ □

لوُ

أَ

ف □

هِ

سْ

فَ

"Nefsinin tamahkârlığından korunabilmişن

kimseler, işte onlar saadete eren kimselerdir" (Haşr 9). Burada tamahkârlığın nefse nisbet edilmesi, bu halin onda fıtrîliğine delâlet içindir. "Korunabilmiş kimseler" tâbiri de, bu fıtrî hâlin izâle edilebileceğine, bunun mümkün olduğuna işâret eder."

4- Bu rivayetin Buhârî'de İbnu Abbâs'tan kaydedilen vechinin sonunda İbnu Abbâs şöyle der: "Bu, Kur'ân'dan bir âyet midir, hadis midir bilmiyorum."

Kezâ Ebû Ubeyde, Fezâilu'l-Kur'ân'da: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında □

و

□

ل

□

ثِ

لاَّ

ثلا □

غَ

ثْ

ب □

□

ةَّضِ

فَ

وٍبَ

هَ

ذ □

نِ

م ِناَ

يِ

داَ

و □

مَ

دآ ِنْ

ب □

□

ناَ

كibâresini

kıraat ederdik" der.

Ve keza yine Buhârî'de Übey İbnu Ka'b: □□

تَح ِناْٰرُق □

□ لا

نِ

م اَ

ذَ

ه ىَ

رُ

ن أَّ

نُ

ك

□

رُ

ثاَ

كَّ

□ تلا

مُ

كاَ

□ ه

لَ

□ ا

□ ت

لَ

زَ

"Biz bunu, Elhâkümüttekâsür sûresi ininceye kadarن

Kur'ân-ı Kerim'den bir âyet zannederdik" demiştir.

Bu mânada başka rivayetler de var.

Bazı Âlimler, bu rivayetlere dayanarak, sadedinde olduğumuz rivayeti, tilâveti mensuh, hükmü bâki âyetlerden kabul etmiştir. Bu çeşit neshte yani hükmü bâki olup, sâdece tilâveti neshedilme durumlarında nasih ile mensuh arasında teâruz sözkonusu olmaz. Binaenaleyh umumiyetle mensuh bir vahy kabul edilen sadedinde olduğumuz hadisle, bunun tilâvetini neshetmiş olan Elhâkümüttekâsür sûresi arasında mâna ve hüküm yönüyle bir zıtlık, bir teâruz mevcut değildir.

İbnu Hacer, bu hadisi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Kur'ân' dan olarak bildirmiş olabileceği gibi, hadis-i kudsî de olabileceği ihtimaline yer verir. "Birinci durumda, bunun hükmü bâki olsa da tilâveti mensuhtur" der ve ilâve eder: "Bu ihtimali Ebu Ubeyd'in Fedâilu'l-Kur'ân'da tahric ettiği Ebû Musa hadisinde geçen şu ibâre te'yid eder:

و

لَ

و

أَ: «

هْ

نِ

م

ثْ

ظِ

فَح

وَ

ا

ثْ

بِ

غَ

□ ف

ةَ

ءاَ

رَ

□ ب

وْ

حَ

ن

ةَ

□ روُس

أَ

رَ

ق

ا

ثِ »

لاَ

ث

ايِ

داَ

□□ و

نَ

مَ

□ ت

لٍاَ

□ م

نِ

مِنْيَ

يِ

داَ

□ و

مَ

دآ ِنْ

□□ ب

نَ

ا

□

مَ

دآ ِنْ

□□ ب

نَ

□ ا

□ و

ل أَ

رْ

قَ

ن اًّ

نُ

ك :

□

رِباَل ِثيِ□□

□ دَح

نِ

مَ

و ثيِ

□ دَح

لَ

ا

.

□

هْ

□ ي

لِ

□□ ا

□ بَح

اَ

□ م

داَ

□ و

ءْ

لِ

م

"Ben Berâet sûresi uzunluğunda bir sûre okuduğumu ve unuttuğumu hatırlıyorum. Ondan sadece şu kısım ezberimde kaldı: "Â-demoğlunun iki vadi dolusu malı olsaydı, üçüncü bir vadi temenni ederdi..." Keza Hz. Câbir (radıyallâhu anh) hadisinde de: "Biz şunu kıraat ederdik: "Âdemoğlu için vâdi dolusu mal olsa, bir misline daha sâhip olmak ister..." 209

HAYA BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Hayâ, lügat olarak, ayıplanan bir şeyin korkusuyla insanda hâsıl olan değişme ve inkisâr mânasına gelir. Mamafih, herhangi bir sebeple bir şeyin mücerred terkine de hayâ dendiği olmuştur. Aslında terk, hayâ değil, hayânın gerektirdiği şeylerden biridir. Râğıb: "Nefsin kendini kabih şeyi yapmaktan tutmasıdır" diye tarif edip açıklar: "Hayâ insana has bir duygudur. Bununla her istediğini yapmaktan kendini alıkoyarak hayvandan ayrılır. İffet ve hayırdan mürekkeptir. Bu sebeple hayâ sahibi çok şecaatli olamaz. Nadir şecaat sahipleri utangaçtır."

Hayâyı, "nefsin, mekruh addedilen şeyi işlemek korkusuyla kendisini tutmasıdır" diye tarif edenler de olmuştur. Burada işlenmesinden korkulan mekruh dinî bir mekruh olabilir, aklî bir mekruh olabilir,
209 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/330-332.

örfî bir mekruh olabilir. Dinî mekruhu işleyene fâsık, aklî mekruhu işleyene mecnun, örfî mekruhu işleyene ebleh denir.

Bazı âlimler hayâ, haram kılınan şeylerde ise vâcib, mekruh şeylerde ise mendub, mübah şeylerde ise örfîdir demiştir.

Şeriatte, kötü ve çirkin olandan içtinab etmeye, hak sahibinin hakkına riayetsizlikten men etmeye sevkeden ahlâka denir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Hayânın tamamı hayırdır" demekle, her çeşit çirkinlik, haksızlık ve kötülüklerden içtinâb ve kaçınmanın hayır olduğunu belirtmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hayânın İslâm dininde tuttuğu ehemmiyeti belirtmek için, onun

"imandan bir şube" olduğunu belirtmiştir. İnsanlık tarihindeki yerini de şöyle belirtmiştir:

□

□ م

أ ل

ذاإ : □

لوُ

ا □

ةَّ

وُ

بُّ

نلا ِمَّك ْنِم ُساَّنلا َكَرْ

دَ

ا أَّ

مِ

م □□

نإ

□

ثْ

ئِ

ش اَ

م □

عَ

نْ

صاَ

ف حَ

تْسَ

ت

"İnsanlığın ilk nübüvvetten aldığı öğüt şudur: "Eğer hayân yoksa git dilediğini yap."

Hayâ duygusu fıtrî mi mukteseb mi?

Bu hususu açıklama sadedinde İbnu Hacer, "Hayâ imandan bir şubedir" hadisine atıf yaparak bir sual sorar ve sonra cevabını verir:

"- Eğer: "Hayâ fıtrattan gelen (garîzî) bir huydur, nasıl olur da imanın bir şubesi olur?" dersen, cevaben deriz ki:

“- Hayâ bazan garîzî yani fıtrî ve yaratılıştan, bazan da tahallukîdir, yani irade ile kazanılır. Ancak şeriatın isteğine uygun olarak kullanılması iktisâba, bilgiye ve niyete muhtaçtır. Böylece hayânın niyet ve gayretle kullanılması, taate sevkedici, masiyet işlemekten menedici olması, onu imandan bir parça kılar. Hiçbir zaman: "Hayâ vardır, hak söylemekten veya hayır işlemekten mani olur" denemez.

Zîra böylesi bir hayâ anlayışı şer'î değildir."

Ebu'l-Abbâs Kurtubî de şöyle der: "Mükteseb (yani irade ile kazanılan) hayâ, Şâri'in imandan bir şube kıldığı hayâdır. İşte kişinin mükellef olduğu hayâ da bu hayâdır, garîzî olanı değil. Ancak kimde garîzî hayâ mevcut ise bu, mükteseb olan hayâya yardımcı olur. Şu da var ki, mükteseb olan da insan tabiatına işleyerek garîzî hayâ hükmüne de geçebilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her iki çeşidi de nefsinde cemetmişti: Garîzî hayâda bâkire kızdan daha ziyade ilerde, mükteseb hayâda da zirvede idi."

Örfen hayâ edip utanılacak bir kısım meselelerin sorulması veya açıklanması hususunda dinimiz hayâ aramaz. Bir başka ifadeyle hayâ gerekçesiyle o çeşit meselelere temas edilmemesini, ihmâl edilmesini hoş karşılamaz ve buna hayâ demez. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), yeri geldiği zaman, o çeşit mevzulara şu âyeti okuyarak çekinmeden girmiştir:

هقَح

لا

نِ

م ِ يْحَتْسَ

ي

ه

للاَّ

"Allah gerçeği söylemekten çekinmez" (Ahzâb 53).

Ashâb da, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan öğrendikleri bu metoda uyarak, gerek Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ve gerekse birbirlerine, hacâletâver meseleleri sormaktan çekinmemişler, aynı âyeti okuyarak söze başlayıp meselelerini sormuşlardır. Bu davranış dolayısıyla kimse kimseyi ayıplamamış, o çeşit meseleler, tedkik, tahlil, ta'lim ve taallüm dışı bırakılmamıştır.

Nevevî der ki: "(Hakkı öğrenme meselesinde hayâ etmek, dinin taleb ettiği) hakikî hayâ değildir. Zîra hayânın tamamı hayırdır, hayâ hayırdan başka bir şey getirmez. Dini ilgilendiren ve fakat utandırıcı meselelerde sualden vazgeçmek hayır değil, şerdir. Öyle ise şer getiren şey nasıl hayâ olur?"

Bediüzzaman, hatırımıza gelebilecek bir soruyu cevaplar: Allah'a karşı edeb nasıl olabilir?

"SUAL: Her şeyi bilen ve gören, hiçbir şey O'ndan gizlenmeyen ALLÂMÜ'L GUYUB'a karşı edeb nasıl olur? Sebeb-i hacalet olan hâletler, O'ndan gizlenmez. Edebin bir nev'i tesettürdür. Mucib-i istikrah hâlâtı setretmektir. ALLÂMÜ'L GUYUB'a karşı tesettür olamaz?

ELCEVAP: Evvelâ: Sani-i Zülcelâl, nasıl ki kemal-i ehemmiyetle san'atını güzel göstermek istiyor ve müstekreh şeyleri perdeler altına alıyor ve nimetlerine, o nimetleri süslendirmek cihetiyle nazar-ı dikkati celbediyor. Öyle de: Mahlukatını ve ibâdını sâir zîşuurlara güzel göstermek istiyor. Çirkin vaziyetlerde görünmeleri, Cemil ve Müzeyyin ve Lâtif ve Hakim gibi isimlerine karşı bir nevi isyan ve hilâf-ı edeb oluyor.

İşte Sünnet-i Seniyye'deki edeb, O Sâni-i Zülcelâl'in esmâlarının hudutları içinde bir mahz-ı edeb vaziyetini takınmaktır.

Saniyen: Nasıl ki bir tabib, doktorluk noktasında bir nâmahremin en mahrem uzvuna bakar ve zaruret olduğu vakit ona gösterilir. Hilâf-ı edeb denilmez. Belki, edeb-i tıp öyle iktiza eder denilir. Fakat o tabib, reculiyet unvanıyla yahut vâiz ismiyle yahut hoca sıfatıyla o nâmahremlere bakamaz. Ona

gösterilmesini, edeb fetva vermez. Ve o cihette ona göstermek, hayâsızlıktır. Öyle de: Sâni-i Zülcelâl'in çok esmâsı var. Herbir ismin ayrı bir cilvesi var. Meselâ: Gaffâr ismi, günahların vücudunu ve Settâr ismi, kusuratın bulunmasını iktiza ettikleri gibi; Cemil ismi de, çirkinliği görmek istemez.

Latif, Kerim, Hakim, Rahim gibi esmâ-i cemâliye ve kemâliye, mevcudatın güzel bir surette ve mümkin vaziyetlerin en iyisinde bulunmalarını iktiza ederler. Ve o esmayı cemâliye ve kemâliye ise melâike ve ruhanî ve cin ve insin nazarında güzelliklerini mevcudatın güzel vaziyetleriyle ve hüsn-i edebleriyle göstermek isterler.

İşte Sünnet-i Seniyye'deki âdâb, bu ulvî âdâbın işaretidir ve düsturlarıdır ve numûneleridir."210

ه

للّا و

□

□ ل سر

□ لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َِضر دوعسم نبا نش ـ1□

□

نِ

م ِحَ

تْسَ

ن أً

نا أَ

نْ

لُ

ق ·

□

ءاَ

يَحلا قَح ِه

للّا □

نِ

م اوُ

يْ

حَ

#: تْسا

□

نِ

كلو َكِ

لذ َسْ

ي

□

ل

:

□

لاَ

ق .

□ه

للُّ

دْ

مَح □

لاَ
و ِه
للّا
لوُسَ
ر اي ِه
للّا
شَ
و اَ
مَ
و َسأًّ
رلا َظَ
فْ
حَ
ت
نأ
ءاَ
يَحلا ّقَح ِه
للّا
نِ
م
ءاَ
يْ
حِ
تْسا

□

داَ

□ رأ

نَ

مَ

□ و ، لِب

لاَ

□ و

□

وَ

□ ملا

رُ

ك

□

ذَ

تَ

و ىَ

وَح اَ

مَ

□ و

نْ

طَ

□ ب

لاَ

و

لَش

ةَ

رِخ ا

Œ

رَ

ثاً

و ،اَ

يْ

نٌ

دلا

ةاَ

يَحلا

ةَ

نيِز َكَرَ

ت

ةَ

رِخ ا

Œ

 لو‘ا

]. هلرخأ

ءاَ

يَ

ح

لا ّقَح ِه

للّا

نِ

م اَ

يْ

حَ

تْسا

دَ

قَ

ف َكِ

لذ

لَ

عَ

ف

نَ

مَ

ف

رصبلاو عمسلا

س

أًّ »

رلا شو امب

دارملاو.بذمرتلا «

بوررملاو لوكأملا.

ْن

« طَب

لا ىو

ح امب و

ناسللاو. «

لامعتساو ، زرلا نم لحلا بلط لش ثحلا :دارملاو

. لاعت ه

للّا ةاضرم ف حراوللا هذه

1. (1669)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'tan hakkıyla hayâ edin!" buyurdular. Biz: "Ey Allah'ın Resûlü, elhamdülillah, biz Allah'tan hayâ ediyoruz"

dedik. Ancak O, şu açıklamayı yaptı: "Söylemek istediğim bu (sizin anladığınız hayâ) değil. Allah'tan hakkıyla hayâ etmek, başı ve onun taşıdıklarını, batnı ve onun ihtivâ ettiklerini muhâfaza etmen, ölümü ve toprakta çürümeyi hatırlamandır. Kim âhireti dilerse dünya hayatının zinetini terketmeli, âhireti bu hayata tercih etmelidir. Kim bu söylenenleri yerine getirirse, Allah'tan hakkıyla hayâ etmiş

olur." [Tirmizî, Kıyâmet 25, (2460).]211

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah'tan hakkıyla hayâ etmek" diye farklı bir mefhumdan söz etmektedir. Farklı diyoruz. Çünkü, halkın mutad hayâ anlayışını kabul etmeyerek, hakkıyla hayâyı yeni baştan târif ediyor. Buna göre, kişi dinleyip, görüp öğrendiğinden, yiyip içtiğine kadar her şeyin Allah'ın rızasına uygun olmasına dikkat etmelidir, gerçek hayâ budur. Zîra başın taşıdıklarından göz, kulak, lisan gibi maddî ve zâhirî; hâfıza, hayâl, tefekkür gibi ruhî ve görünmez duygu ve hasseler kastedilmektedir. Keza batnın ihtiva ettiklerinden murad da mide, ferc, kalb, el ve ayaklar gibi batın ve batna bağlı her şeydir. Bu uzuvların ilgili olduğu bütün fiiller buraya dahildir. Şu halde insan bütün organlarını helâlde kullanmadıkça hakikî hayâya eremez.

Beyzâvî der ki: "Allah'tan hakkıyla hayâ, sizin zannettiğiniz şey değildir. Bilakis o, kişinin nefsini bütün organlarıyla Allah'ın razı olmayacağı fiil ve sözlerden korumasıdır."

Süfyan İbnu Uyeyne de şöyle demiştir: Haya takvanın en hafif mertebesidir. Kul hayâ etmedikçe Allah’tan korkmaz. Ehl-i takvânın takvâya, hayâdan başka girdiği bir kapı var mıdır?"

210 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/333-335.

211 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/336.

Hadîsle ilgili olarak Tîbî de şunu söylemiştir: “Burada baş, her çeşit kötü ahlâkın kab ve zarfı kılınmış; ağız, göz, kulak ve bunlara bağlı olan diğer manevî duyguların hepsi kastedilmiş ve bunların kötülüklerden korunması emredilmiştir.

Münâvî, hadiste geçen "ölümü ve toprakta çürümeyi hatırla" ibaresiyle ilgili olarak şu açıklamayı kaydeder: "Kim kemiklerinin çürüyeceğini, azalarının dağılacağını derhatır eder, aklına getirirse; dünyevî, fani lezzetler nazarında kıymetini kaybeder ve âhireti kazanmada gerekli olan şeyler ehemmiyet kazanır, Allah'a saygı ve sevgi ile ibadet eder."

Tîbî hadisin sonunda geçen: "Kim bu söylenenleri yerine getirirse, Allah'tan hakkıyla hayâ etmiş olur"

cümlesiyle ilgili olarak der ki: "Bu sözle, bütün geçmiş kaydedilenlere işaret edilmektedir. Kim bunlardan birini ihmâl ederse hayâ duyma sorumluluğundan kurtulamaz. Bundan şu husus ortaya çıkmıştır: İnsanın cibilleti ve baştan ayağa dahili ve hâricî uzuvlarıyla hilkati, kusur madeni ve rüsvaylık mahallidir, bunu yegâne bilen de Allah Teâlâ'dır. Öyle ise, hakikî hayâ, O'ndan utanmak ve yapıldığı takdirde ayıplanılacak şeylerden kaçınmakla hâsıl olur. Bunun da aslı, esâsı, İslâm'a göre değeri olmayan şeyleri yani mâlayâniyâtı terketmek, mânası, değeri, sevabı olan şeylerle meşgul olmaktır. Kim bu söyleneni yerine getirirse Allah ona gerçek hayâyı müyesser kılar.

Hayânın pekçok mertebesi vardır. En üst mertebesi: Zâhiren ve bâtınen, içiyle dışıyla kişinin Allah'tan hayâ etmesidir. İşte bu, kişiye müşâhede makamı kazandıracak olan murâkabe makamıdır.

el-Mecmû'da Şeyh Ebu Hâmid'den şu kaydedilmiştir: "Hasta veya sağlam herkes bu hadisi, dilinde pelesenk olacak şekilde çokca zikretmesi lazımdır ve bilhassa hastalar!"212

□

لاق: [ناك □

هْ

نَش ُه

□2ـ نشو بأ ديعس ردخلا رِض َللّا

(

□ 1اَ(ـ

هِرْ

دِخ ف □

ءاَ

رْ

ذَ

علا □

نِ

م □

ءاَ

يَح □□

دَشأ # ِه

للّا □

لوسَ

ر

.[

□

هِهْلَو ف َكِ

لذ اَ

نْ

فَ

رَش □

هُ

هَ

رْ

كَ

ي

ائْ

يَش نأَ

ر اَ

ذإ □

ناَ

كَ

و

. ناخيرلا هلرخأ

2. (1670)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çadırdaki bâkire kızdan daha çok hayâ sahibi idi. Hoşlanmadığı bir şey görmüşse biz bunu yüzünden hemen anlardık." [Buhârî, Edeb 77, Menâkıb 23; Müslim, Fedâilu'n-Nebi 67, (2320).]213

AÇIKLAMA:

Bu

rivayet,

Resûlullah

(aleyhissalâtu

vesselâm)'ın

fevkalâde

bir

hayâya

sahip

__________ 1 ردخلا: ةيحان ف تيبلا كرتي اهيلش

( )

.رتس نوكتف اهيف ةيرالا ركبلاolduğunu anlatmaktadır. Bekâr kızın

hayâsı ile yapılan mukayese, onun şiddetini ifade içindir. Çünkü, normal olarak en ziyade utanan kimseler bekâr kızlardır ve bunların da hususî örtünmelerinin gerisinde veya çadırlarında içerisinde yalnız oldukları zamanda, yanlarına bir yabancının girmesi durumunda duyacakları hayâ hâlidir. İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayâsı bu haldeki bâkire kızın hayâsı ile mukayese edilerek ondan daha şiddetli bir hayâya sahip olduğu belirtilmiştir.

Şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bu hayânın sudur mahallini "Hududullah'a girmeyen meselelerde" diye belirtmeyi ihmâl etmezler. Hududun sübutunda kinâye tarzı yetmediği, açıklık gerektiği için, hududla ilgili meselelerde açık konuşmaya hayâ mâni olmamıştır. Nitekim Buhârî'de geçen zinâ itirafıyla ilgili bir vak'ada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mü'terife:

ْن

َك

ت

؟اَ

ةَ

ثْ

كِ

"Sen kadına temas mı ettin? Kinâyesiz söyle!"نأ demiştir.214

---

212 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/336-337.

213 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/337.

214 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/337-338.

:لاق

ةْ

نَش ُه

3ـ نشو ديز نب ةحلط نب ةناكر نب ِضر َللّا

مُس“ا ُقُلُخَو ، اقُلُخ ِنيِد ِهلُكِ

ل ه

نإ :#ِه

للّا

لوسر

لاق]

]. كلام هلرخأ .

ءاَ

يَحلا

3. (1671)- Zeyd İbnu Talha İbnu Rükâne (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her bir dinin kendine has bir ahlâkı vardır. İslâm'ın ahlâkı hayadır."

[Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 9, (2, 905); İbnu Mâce, Zühd 17, (4181, 4182).]215

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada her dinin ehemmiyetiyle üzerinde durup mensuplarında öncelikle aradığı bir seciyye olduğunu belirtmekte, İslâm'ın ısrarla üzerinde durduğu seciyyenin hayâ olduğunu haber vermektedir. Yani İslâm'a kıvam veren seciyyesi, güzellik katan mürüvveti hayâ olmaktadır.

Hayânın lügat olarak hayat kelimesinden geldiğini belirten Zürkânî: "Kalb, Allah'a imanla hayat bulup canlanırsa, onda hayâ da artar" der ve ilâve eder: "Görmez misin, utangaç kimse, utandığı vakit terler.

Onun teri, ruhta coşan hayânın hararetinden ileri gelir. Hayânın coşmasından ruh feveran ederek cesedin ve bilhassa alnın terlemesine sebep olur. Zîra hayânın hakimiyeti, yüz ve göğüsle tezâhür eder.

Bu da kişideki İslâm'ın kuvvetli olmasından ileri gelir. Zîra İslâm nefsin teslimiyetidir. Din zaten nefsin boyun eğmesi ve inkiyâdıdır. İşte bu sebeple hayâ İslâm'ın ahlâkı olmuştur. Müslüman âdeta, fıtrî bir şekilde mütevazi ve hayâ sahibidir. Bu açıklamayı, Hakim Muhammed İbnu Ali et-Tirmizî yapmıştır. Diğer bazı âlimler de şöyle demişlerdir: "Öteki din mensuplarında hayâ dışında muayyen bir seciyyenin galebesi vardır. Müslümanlar üzerinde ise galib olan hayâdır. Çünkü o, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, tamamlamak üzere gönderildiği mekârimu'l-ahlâk'ın mütemmimidir. İslâm dini, bütün dinlerin en şereflisi olması haysiyetiyle, Cenab-ı Hakk, ahlâkın en yüce ve en eşrefini ona vermiştir..."216

ا

□

لاق: [لاق لانبّ ُ #: م □

هْ

نَش ُه

للّا َِضر سنأ نشو ـ4□

□□

إ ٍئَش ف □

ءاَ

يَحلا □

ناَ

ك اَ

مَ

و □□

هَ

ناَش □□

إ ئَش ف ُشْ

حُ

ف □

لا □

ناَ

ك

. هلرخأ بذمرتلا .[

□

هَ

ناَ

ز

4. (1672)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Edebsizlik ve çirkin söz girdiği şeyi çirkinleştirir. Hayâ ise girdiği şeyi güzelleştirir." [Tirmizî, Birr 47, (1975); İbnu Mâce, Zühd 17, (4185).]217

AÇIKLAMA:

Edebsizlik diye tercüme ettiğimiz kelime fuhş'dur. Fuhş, günah ve meâsiden çirkinliği fazla olanlara denmiştir. Söz ve fiilden açık şekilde çirkin olanlar hep fuhş kelimesiyle ifade edilmiştir. Zinâ da günahların en çirkini olması sebebiyle fuhş kelimesiyle ifade edilmiştir.

Sadedinde olduğumuz hadisteki fuhştan çirkin ve kaba sözlerin kastedildiği umumiyetle benimsenmiştir. Ancak, kaba ve sert davranışın kastedildiği de söylenmiştir. Çünkü bu mânayı te'yiden bir başka hadiste şöyle buyurulmuştur:

□□

إ □

شَ ءْ □

نِ

م □

عِزُ

ن □□

و □

ةَ

ناَ

ز □□

إ □

شَ ءْ □

قْ فُ

فِهرلا

نأَ

ك ا

م

هَ

نأَش

"Bir şeye rıfk girdi mi onu güzelleştirir, bir şeyden de çıkarıldı mı onu çirkinleştirir."

215 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/338.

216 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/338-339.

217 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/339.

Tîbî, hadisteki: "Hayâ bir şeye girerse onu güzelleştirir" ifadesindeki "şey'e" kelimesinde mübâlağa kastı olduğunu söyler ve der ki: "Hayâ veya fuhş cansızı güzelleştirir veya çirkinleştirebilirse, insanı nasıl güzelleştirip çirkinleştirdiği anlaşılmalıdır! denmek istenmiştir." 218

HULK (HUY) BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Hulk (veya huluk), Nihâye'de din, tab' ve seciyye olarak açıklanır. Dilimizdeki huy'un karşılığıdır.

Bazen tabiat kelimesini de bu mânada kullanırız.

Hulk ile, bir bakıma insanın nefsi olan bâtınî sûreti ve evsâfı ifade edilir. Tıpkı zâhirî sûret ve evsâfına da halk dendiği gibi. Nefsin iyi ve kötü vasıfları vardır. Sevab ve ikab, zâhirî sûretin evsafından çok, bâtınî sûretin evsafına taalluk etmektedir.

Hulk şu hadise göre fıtrîdir ve yaratılıştan gelen bir vasıftır:

□

مُ

كَ

قاَ

زْ

رَ

ا □

مُ

كَ

نْ

يَ

ب □

مَّسَ

ق اَ

مَ

ك □

مُ

كَ

قُْ

خَ

ا □

مُ

كَ

نْ

يَ

ب

مَّسَ

ق َه

للّا

نإ

"Allah aranızda rızkınızı taksim ettiği gibi ahlâkınızı da taksim etmiştir."

Huyun yaratılıştan geldiğini ifade eden bir diğer hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın el-Eşecc (radıyallâhu anh)'e söylediği şu sözdür:

"Sende iki haslet var ki Allah onları sever: Hilm ve hayâ." Eşecc sormuştur:

"Ey Allah'ın Resûlü, bunlar bende eskiden beri mi var, (yoksa Müslüman olduktan sonra) yenilerde mi hasıl oldu?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mevzumuz açısından ayrı bir ehemmiyet taşıyan cevabı şu:

"Eskiden beri var!" Bunun üzerine Abdü'l-Kays kabilesinden olan Eşecc'in Allah'a ifade ettiği şükran cümlesi de mevzumuzu aydınlatır:

"Beni, sevdiği iki hasletle mecbul kılan Allah'a hamd olsun:

ه

للّا اَ

مُ

هٌ

بِحُ

ي أَّ

مِ

م ِنْيَتَّ

□ لُخ لَش

نَ

لبَل يِ

□□ ذ

لا ِه

□ للّ

دْ

□ مَح

لَ

ا

Hadiste Eşecc'in, o iki hasletin eski mi, yeni mi? olduğunu sorması ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın eskiden beri mevcudiyetini beyan etmesi, huyu meydana getiren bir kısım hasletlerin yaratılıştan mevcut olduğunu ifade eder.

Ancak bâzı hasletlerin sonradan kazanıldığı, irade ve gayretle iyi hasletlere sahip olunabileceği de inkâr edilemez. Gerçi ahlâkçılar, dünyanın her tarafında, huyun fıtrî mi, iktisabî mi olduğunu tarih boyunca münâkaşa etmiştir. Bu münâkaşaya sadece Doğulu hükemâ değil, Batılı feylesoflar da katılmıştır. Her iki görüşü destekleyen müşâhedeler ve dogmaya ve nassa dayalı deliller mevcuttur.

Aristo, Lock, Rousseau, Erasme gibi feylesof ve terbiyeciler insan ruhunu her bilgiyi, her ahlâkı almaya kabil boş bir levhaya, bal mumuna, ekime hazır verimli boş bir tarlaya benzetirken, Goethe, Schopenhauer gibi diğer bir kısımları da karakterin doğuşta sâbit şekilde tesbit edildiğini, sonradan verilecek terbiye ile hiçbir şeyin değişmeyeceğini söylemişlerdir.

"Ey iman edenler, kendinizi ve âile halkınızı yakıtı taş ve insanlar olan ateşten koruyun" (Tahrim 6).

"Nefsini temizleyen kurtuluşa ermiş, ihmal edip örten de ziyana uğramıştır" (Şems 9-10) gibi âyetlerden, "Ben bir muallim olarak gönderildim", "Hayır bir alışkanlıktır", "Çocuklarınıza ikrâm edin, terbiyelerini güzel yapın" gibi terbiyevî faaliyete dikkat çeken, teşvik eden pek çok nass, insanı kurtuluşa erdirecek güzel hasletlerin terbiye yoluyla kazanılacağını beyan ederler. Bu inanç esas olmasaydı, peygamberlik müessesesinin, kitapların, dâvetin, irşadın ne mânası olurdu?

Meseleyi her iki yönüyle de değerlendiren İslâm âlimleri, yaratılıştan gelen iyi hasletlerin irâdî gayretle desteklenerek meleke haline getirilmesine, kötü huyların da baskı altında tutularak sindirilmesine hükmederler. Sözgelimi Hz. Ömer (radıyallâhu anh): "İnsanda on (fıtrî) ahlâk vardır, bunlardan dokuzu iyidir, birisi kötü. Bu kötü (serbest kalırsa) diğerlerini de bozar..." demiştir.

İbnu'l-Arabî de şunu söyler: "...Güzel ahlâk ile mecbul olanlar cidden azdır. Kötü ahlâk üzere mecbul olanlar ise, insanların çoğunluğunu teşkil eder. Zîra insan tabiatına galebe çalan, şerdir. Bu sebeple 218 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/339.

eğer insan, fikrini, temyiz gücünü, hayâ duygusunu, korunma melekesini kullanmaksızın kendisini tabiatının akışına bırakıverecek olsa ona hayvanî huylar galebe çalar. Zîra insan fikir ve temyiz vasıflarıyla hayvanlardan ayrılır. Bunları kullanamazsa âdetlerinde onlara iştirak eder, kuvve-i şeheviye her çeşidi ile onu istila eder, hayâ uzaklaşır, yok olur..." Aynı görüşü paylaşan Mâverdî, akıl vs.'ye güvenmeyip her daim nefsin te'dibiyle uğraşmanın gereğine dikkat çektikten sonra şunu söyler:

"Zîra edeb tecrübe ile kazanılır!" 219

ه□

□ للّا

□ لوسر

□ لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□1ـ ر لبل نب ذاعم نش

]. كلام هلرخأ .

ساًّ□

نلِ

ل َكَ

قُ

لُخ □

نِ

سْ

حأ ،ذاَ

عُ

ا م :

□

ي

#

1. (1673)- Hz. Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Muâz, insanlara karşı iyi ahlâklı ol!" dedi." [Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 1.]220

AÇIKLAMA:

1- Hadisin aslında Hz. Muâz, bu nasihatı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisini Yemen'e gönderirken son söylediği söz olarak tanıtır. Hadisin Tirmizî'de gelen vechi meâlen şöyledir: "Ey Allah'ın Resûlü, bana faydalı olacak şeyi öğret!" dedim de şu nasihatta bulundu: "Nerede olursan ol, Allah'tan sakın. Kötülüğe karşı iyilik yap ki, kökünü kesesin. İnsanlara karşı da iyi ahlâkla muamele et!"

2- Hz. Muâz'ı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Yemen'e kadı, tebliğci, tahsildar, muallim gibi birçok yetki ve vazifelerle me'mur olarak göndermişti. Bu tavzif sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Hz. Muâz'a söylediği diğer sözler ve verdiği başkaca talimatlar da var. Şu hâlde, halka karşı iyi davranması hususunda, yukarıda kaydedilen tenbih en son söz ve talimat olmaktadır.

3- Şârihler, halka karşı iyi ahlâkla muamele etmekten, yanına gelenlere ve oturma arkadaşlarına güler yüz, hilm, merhamet, öğretim sırasında sabır, büyük küçük -layık olan herkese- sevgi izhâr etmeyi anlarlar. Layık olan diyoruz çünkü, cemiyette küfr ehli, kebâir işlemekte ısrarlı, başkalarına zulmetmekte devamlı olan kimseler vardır. Onlar iyi davranıştan anlayarak ıslah-ı hâl etmeyebilirler ve hatta iyi davranma onların daha da azmasına sebep olabilir. Böylelerine karşı da adaletli ve otoriter olmak gerekir.

Hadiste kötülüğü yok etme çaresi olarak "iyilikle mukâbele"nin gösterilmesi İslâm ahlâk anlayışının hatırdan çıkarılmaması gereken bir prensibidir.221

ه

للّا □

لاق: [لوسر لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□2ـ نشو بأ ةريره ر

□

مُ

كُ

راَ

يِخَ

و □

اقُ

□ لُخ

مُ

هُ

نَسْ

حأ

اناَ

□ ميإ

نيِ

نِ

مؤُ

□ ملا

لَ

مْ

#: كأ

.[

□

هِ

‘ ل

□

□ ه

مُ

كُ

راَ

يِخ

2. (1674)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'minler arasında imanca en kâmil olanı, ahlâkça en güzel olanıdır. En hayırlınız da ailesine hayırlı olandır." [Tirmizî, Radâ 11, (1162); Ebu Dâvud, Sünnet 16, (4682).]222

□

□ لوسر

□ لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ءادردلا بأ نشو ـ3□

□

ةَ

ماَ

يِ

□ ق

□ لا

مْ

وَ

ي ِنمؤُملا ِناَزيِم ف ُلَقْ

□ ثأ ئش

نِ

م ا

□

م

□ه

للّا

.[

□ ئِذَب□

لا َشِحاَ

فلا ُضِ

غْ

بُ

يل لاعَ

ت َه

للّا □□

نأَ

و ِنَسَح ِقُ

لُخ □

نِ

م

ىذمرتلا ةياور فو.ىذمرتلاو دواد وبأ امهلرخأ:

---

219 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/340-341.

220 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/342.

221 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/342.

222 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/343.

□مْوَّصلا ِبحاَص

ل□

□

□ ة

رَ

□ د

هِ

بَ غُ

لْ

بَ

□ ي

لِ قُ

□□ لُخلا ِنْسُح َبِحاَص

نإَ

و]

قطنلا ف شحفلا ة .

□ «

ءاَ

ذَ

□ ب

لا .]

»

□

ةًصلاَ

و

3. (1675)- Hz. Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyâmet günü, mü'minin mizanında güzel ahlâktan daha ağır basan bir şey yoktur.

Allah Teâla hazretleri, çirkin düşük söz (ve davranış) sahiplerine buğzeder." [Tirmizî, Birr 62, (2003, 2004); Ebu Dâvud, Edeb 8, (4799); Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Güzel ahlâk sahibi, ahlâkı sayesinde, namaz ve oruç sahibinin dereceisine ulaşır."]223

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadis de güzel ahlâkın dindeki ehemmiyetini belirtmektedir. Mü'minin en kıymetli varlığı olan iman, kemâlini ancak güzel ahlâkla bulabilmektedir. Öyle ise ebedî kurtuluşun yegâne vesilesi olan imanda daha yüksek bir mertebe elde etmek, mükemmele yaklaşmak isteyen, ahlâkını güzelleştirmek için gayret gösterecektir.

2- Bu iki hadis gösteriyor ki, din insanlarla olan münâsebetlerimize ehemmiyet vermektedir. İman esaslarını dilimizle ikrar etmemiz, gerçek bir mü'min olmak için yeterli olmuyor. İmanın, insanlara karşı iyi olmak şeklinde tezâhür eden güzel ahlâklılıkla takviyesi şarttır.

3- İyi davranma hususunda en çok en yakınımıza karşı hassas olacağız: Ailemize. Çünkü hem onların hukuku üzerimizde fazladır, hem de devamlı onlarla karşılaşmaktayız. Her an karşılaştığımız insanlara güler yüz, sabır, müsamaha, tatlı söz gibi iyi davranışlarda bulunmaya dikkat eder, kendimizi iradî olarak buna zorlarsak, bu bir alışkanlık ve meleke hâline gelir. Böylece diğer insanlara da aynı davranışı devam ettirebiliriz. Her an karşılaştığı ailesine karşı kötü davranmayı alışkanlık haline getiren kimsenin davranışları kötülük üzerine otomatlaşmış demektir. Böyle birinin çeşitli durumlarda başkalarına karşı, kendiliğinden hasıl olacak tabii ve otomat reaksiyonu kötülüktür, irâdî olarak iyi davransa bile bu samimi ve tabiî olmaz ve her zaman olamaz. Ailenin bir terbiye yuvası olduğu, en iyi terbiyenin huzurlu, karşılıklı sevgi ve saygının hakim olduğu bir ortamda verildiği, iyi muamele gören kimselerin hayatta başkalarına iyi davranacağı gibi hususlar gözönüne alındıkça, aileye karşı iyi olmanın ehemmiyeti daha çok anlaşılır. Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "En hayırlınız âilesine hayırlı olandır" sözü, fıtrî bir hakikatı dile getirmiş olmaktadır.

4- Kezâ kıyamet günü, mizanda güzel ahlâkın "en ağır amel"i teşkil etmesi de tabii bir durumu, mühim bir hakikatı ifade etmektedir. Çünkü güzel ahlâk mü'minin imanını tamamlar, mükemmelleştirir.

Kemâl mertebesindeki iman, kişinin her ameline müessir olur ve yönlendirir. Böyle bir kimse, her işini Allah rızası için ve sünnete uygun olarak yapmaya gayret eder. Ameller niyetlere göre değer kazanacağına göre hayırlı bir işin "insaniyet adına" veya "vicdanın emri" olarak yapılması ile,

"Allah'ın rızası" için yapılması arasında Mizan'da büyük fark olacaktır. Bu üç muharrikle hareket eden kimselerin mü'min olmaları halinde üçünün ameli de şüphesiz mizan-ı haşr'e girecektir, ama "Allah rızası" için yapılanın ağırlığı çokça fark edecektir. Amellerimizin değerlendirilmesinde mûteber olacak İlâhî ölçüyü şu âyet belirtmektedir:

نِ

م

لَ

بْ

قُ

ي

نَ

لَ

ف

راً

فُ

ك

مُ

هَ

و اوُ

تاَ

مَ

و اوُ

رَ

فَ

□ ك

نيِ

□□ ذ

□□ لا

نإ

□

هِ

ب ىَ

دَ

ثْ

□ فاوِ

لَ

و

ابَ

هَ

□ ذ

ضْ

□ ر‘ا

ءْ

لِ

م □

مِ

هِ

دَحَ

ا

"Doğrusu inkâr edip, inkârcı olarak ölenlerin hiçbirinden, yeryüzünü dolduracak kadar altın fiyde vermiş olsa bile, bu kabul edilmeyecektir" (Âl-i İmrân 91).224

□□

نإ :#ِه

للّا □

لاق: [لوسر لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ربال نشو ـ4□

□

ةَ

ماَ

يِ

قلا □

مْ

وَ

ي

اسِ

لْ

لَ

م □

ه

نِ

م □

مُ

كِ

برْ

قأَ

لإ ّ و □

مُ

كِ

ه

بَحأ □

نِ

م

اسِ

لْ

لَ

م □

ه

نِ

م □

مُ

كَ

دَ

عْ

بأَ

وّ لإ □

□

ك

م ضَ

غْ

بأ □□

نإَ

و

اقْ

خأ □

مُ

كُ

نِ

ساَحأ

223 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/343.

224 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/343-344.

.

□

نوُ

قِهْيَفَتُملاَو □

نوُ

قِ

ه

دَرَ

تملاَ

و □

نوُ

راَ

ثرَّ

ثلا □

ةَ

ماَ

يِ

ق □

لا □

مْ

وَ

ي

□

لوسر ا :

□

ي

□ او

لاق

]. هلرخأ

□

نوُ

رِ

ه

بَ

كَ

ثُ

ملا :لاقَ؟

نوُ

قهْ

يَ

فَ

ثُ

ملا اَ

م ،ه

للّا

. نذمرتلا

4. (1676)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bana en sevgili olanınız, kıyamet günü de bana mevkice en yakın bulunacak olanınız, ahlâkça en güzel olanlarınızdır. Bana en menfur olanınız, kıyamet günü de mevkice benden en uzak bulunacak olanınız, gevezeler, boşboğazlar ve yüksekten atanlardır." (Cemaatte bulunan bâzıları): "Ey Allah'ın Resûlü! Yüksekten atanlar kimlerdir?" diye sordular. "Onlar mütekebbir (büyüklük taslayan) kimselerdir!" cevabını verdi." [Tirmizî, Birr 77, (2019).]225

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), pek çok irşadlarında mü'minleri diline sâhib olmaya çağırır:

"Dudakları ile bacakları arasındaki hususunda garanti verene cenneti garanti ederim" "Allah'a ve âhirete inanan ya hayır konuşsun ya sükut etsin" gibi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ısrarlı uyarılarda hiçbir mübâlağaya yer vermemiştir. Zîra, Kur'ân'ın mükerrer âyetleriyle sabittir ki, âhirette kişi her ânından, her fiilinden ve dolayısıyla her bir kelâmından hesaba çekilecektir. O gün, kişinin dünyada iken ağzından çıkmış olan her söz, lehine değilse, aleyhine olacaktır.

Sadedinde olduğumuz hadis de çok konuşanlara uyarıda bulunmaktadır. Sersârun, müteşeddikûn ve mütefeyhikûn, hep ihtiyatsızca, gelişi güzel çok konuşanları ifade eden tâbirlerdir. Dilimizde de geveze, boşboğaz, laf ebesi, dedikoducu, dilli düdük, pasaf, atıptutan, yüksekten atan gibi, bir kısmı edebî, bir kısmı mahallî pek çok tâbir vardır, hepsi de çok konuşanları ifade eder. Çok konuşan, çok konuşmayı alışkanlık haline getiren kimse, her seferinde hayır konuşamıyacağına göre boş söz, gıybet, dedikodu, yalan, kaba ve müstehcen sözler, pespaye fıkralar vs. araya girecektir. Bunların hepsi de kıyamet günü günah kefesinde yer alacaktır. Çok konuşmaktan men hususunda hadisin mutlak gelmesi de mânidardır.

Kısacası bu hadisler, güzel âhlak deyince öncelikle dile hâkim olmak meselesinin anlaşılması gerektiğini ders vermektedir.

2- Bazı âlimler, mezkur kelimeler arasındaki nüansı, yani küçük de olsa taşıdıkları mâna farklılıklarını nazar-ı dikkate alarak, konuşma tarzlarında yasaklanmış olanlara dikkat çekmişlerdir. Bu cümleden olarak sersârun'la lüzumundan fazla konuşan gevezelerin kastedildiği, müteşeddikûn ile zoraki bir fesahat izhârı ile kendini satmaya, lügat parçalamaya, konuşma tarzı ile başkalarından ayrılmaya çalışanların ve hatta başkalarıyla istihzâ edenlerin kastedildiğini belirtirler. Nitekim şıdk, avurt olduğuna göre müteşeddik, avurdunu doldurarak tekellüflü konuşan demektir.

Mütefeyhikûn da ağızlarını genişleterek, normalden fazla açarak, ağzını doldurarak konuşan demektir, müteşeddik'e yakın bir mâna taşır. Bu davranışın da kibirden, başkasını küçük görmekten ileri geldiği belirtilmiştir.

Şu halde ister umumiyetle dikkat çekilen çok konuşmaya ve isterse, ekseriyetten ayrılmaya yönelik tarzlara hamledilsin hadis, konuşma meselesine dikkat çekmekte, mü'minin birinci derecede ehemmiyet vermesi gereken bir probleminin bu olduğunu söylemektedir.226

□

ت □

لَ

لاق: [أس □

هْ

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

ر ناعمس نب ساه

□5ـ ونلا نشو

□

نْسُح □□

رِبلا :

□

لاَ

قف ِم “

□

ث اَ

و □

ه□

ه□

ربِ

لا ِنَش # ِه

□ للّا

لوسر

□

هْ

يَ

لَش َعِ

لَّطَ

□ ي

□ نأ

ثْ

هِرَكَو َكِرْ

: دَص ف َكاَح ا

□

م

□

“ م

□

ث اَ

و ،قُ

لُخلا

225 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/345.

226 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/345-346.

ف ددرت نأ :

ك

« اح .

« هلرخأ ملسم يذمرتلاو .]

سأّنلا

ردصلا .

5. (1677)- Nevvâs İbnu Sem'an (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a iyilik (birr) ve günah hakkında sordum. Bana şu cevabı verdi: "İyilik (birr), güzel ahlâktır. Günah da içini rahatsız eden ve başkasının muttali olmasından korktuğun şeydir." [Müslim, Birr 15, (2553); Tirsmizî, Zühd 52, (2390).]227

AÇIKLAMA:

1- İyilik diye tercüme ettiğimiz birr, Kur'ân-ı Kerim'in birçok âyetlerinde yer verilen, dikkat çekilen, tarifi yapılan bir mefhumdur: "Birr, yüzlerinizi doğuya, batıya çevirmeniz değildir. Fakat birr, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanmak, O'nun sevgisiyle yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal vermek, namaz kılmak, zekât vermek ve ahidleştiklerinde vefa göstermek; zorda, darda ve savaş alanında sabretmektir..." (Bakara 177).

"Sevdiğiniz şeylerden sarfetmedikçe, birre (iyiliğe) erişemezsiniz."

"...Birr'de (iyilikte) ve fenâlıktan sakınmakta yardımlaşın, günah işlemekte ve aşırı gitmekte yardımlaşmayın" (Mâide 2).

2- Nevevî, Müslim Şerhi'nde, ulemânın birr'den şunları anladıklarını kaydeder: "Sılatu'rrahm, lutf, hoş

sohbet, iyi geçim, taat. Bunların hepsi güzel ahlâka girer.

Tîbî, birr'in hadiste çeşitli mânalarda tefsir edildiğini söyler: Bir yerde nefsin itminân bulduğu, kalbin tatmin olduğu şey, bir yerde iman, bir yerde kişiyi Allah'a yaklaştıran şey, burada ise güzel ahlâk olarak tefsir edilmiştir. Güzel ahlâk da ezâya katlanmak, öfkelenmemek, güler yüz, tatlı söz gibi hep birbirine yakın olan tâbirlerle açıklanmıştır.

3- Günah, "içi rahatsız eden şey" olarak târif edilmiştir. Ulemâ, bu rahatsızlığı, içteki istikrarsızlık, tereddüd ve göğsün inşirah bulamayışı, serinleyemeyişi, kalbte bir şekk hâlinin ortaya çıkması, bu iş

günah mı? korkusunun hâsıl olması diye târif etmişlerdir.

Şöyle açıklayan da olmuştur: Günah, çirkinliği kalbinde tesir eden veya tereddüd hâsıl eden, çirkin olması sebebiyle izhar etmeyi istemediğin şeydir. Nitekim, hadiste gelen son cümle bu mânayı te'yid etmektedir: "...başkasının muttali olmasından korktuğun şeydir."

İnsan nefsi, tabiatı icâbı, hayırlı bir şey yapınca başkasının onu görmesinden hoşlanır. Öyle ise, eğer nefis, yaptıklarından bazısına başkasının ıttıla peyda etmesini istemiyorsa, bu Allah'a yaklaştıran hayırlı bir iş değildir veya şeriatın izin vermediği bir iş demektir. Bir başka ifade ile, bu işte hayır yok, bu birr değil demektir, bu günah ve şer demektir.228

KORKU BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Havf da denen korku, insanda mevcut mühim hislerden biridir. Hayatın muhafazası için insan fıtratına Yaratıcı tarafından konmuştur. İnsan ve hayvanlarda müştereken bulunur. Korku hissi olmayan insan yoktur, denebilir. Bu hissin insan üzerinde büyük etkisi vardır. Birçok yönlenmeler bu his vasıtasıyla gerçekleşir. Bu hususu sathî olarak değerlendiren bir kısım pozitivist ve tekâmülcü espriler, insanlardaki din duygusunun temelinde korkunun olduğunu söyleyecek kadar ifrata kaçmışlardır.

Onlara göre insan korktuğu şeylere, onların zararından kurtulmak için tapınmaya başlamıştır.

Gerçekten insan dünyevî ve fani şeylerden korkmayı ifrat dereceye götürecek olursa ortaya çıkan durum bir şirk-i hafî olur ve bir taabbüd, bir nevi din mahiyetini kazanabilir. Zâlimler, dikdatörler, tarih boyunca tedhiş, terör gibi şiddetli korkutma vasıtalarını müessir bir silah olarak kullanarak insanları istedikleri gibi yönlendirmeyi başarabilmişlerdir.

227 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/346.

228 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/346-347.

İslâm, insanı korku vasıtasıyla zâlimlere esir olmaktan kurtarabilmek için Allah'tan korkmayı esas almış, ruhlarda onu tesbit etmeye çalışmıştır. Bu korkunun gerçek mânada girdiği kalplerde insanlardan korkma olmaz. Böylelerinde dünyevî korkular, hakikî değil, mecâzîdir, bir nevi tedbirdir, daha öteye geçmez. İnsanların korkusu ile inancından, dinî hayatından taviz vermemek bunun miyarıdır. İnsanların vicdan ve inanç dünyalarında istibdad kurmak isteyen ideolojik rejimlerin bütün güçleriyle İslâm'a ve İslâm dininin Allah korkusu prensibine saldırmaları bundandır. Kendileri, çeşitli vasıtalarla korkuyu hâkim kılmayı esas alıp bu maksadla putlarının en korkunç büst ve resimlerini yaygınlaştırırken "Allah'tan korkulmaz, Allah sevilir", "Allah öcü değildir" gibi, mugâlata ve demagojilerle Allah inancına saldırmayı, Allah'tan korkma prensibini istihza konusu yapmayı sistemle, ısrarla yürütürler. İslâm dininde Allah'ı hem sevmek ve hem de O'ndan korkmak esastır. Cenab-ı Hakk, cemâlî sıfatlarıyla sevilir, celâlî sıfatlarıyla korkulur. Hayatı ve hayatın levâzımını vermekle bizde tezâhür eden rahmetleri, lütufları sebebiyle Allah'ı sever, kulluk vazifemizdeki eksikliklerimiz, isyanlarımız sebebiyle de O'ndan korkarız. Allah'dan korkmamız Kur'ân'ın emrine uymak içindir. Zîra Kur'ân Allah'tan korkmayı emretmekte, zâlimler, âsiler için Allah'ın azâbını, cehennemi haber vermektedir.

Âyetlerde sevgiyi tahrik eden "cennet" kelimesi ile, korkuyu tahrik eden "cehennem" kelimesi çoğu kere yan yanadır. Keza, rahmet ve cennetiyle müjdeleyen âyetlerle, azab ve cehennemiyle korkutan âyetler de Kur'ân'da yan yanadır. Kısacası Allah korkusundan tecrid edilmiş bir İslâm düşünülemez..

Halk korkusunun getireceği esâret ve istibdat zehirinin panzehiri olarak İslâm, Allah korkusunu teşri etmiş, bunda ısrar etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mükerrer hadislerinde "halk korkusu"

ile hakkı söylemekten kaçanları kınar, tehdid eder. Mü' min halktan değil Hakk'tan korkmalıdır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), zâlimleri frenleyip endişeli ve hatta ölçülü, istikametli olmaya sevkedecek en müessir vasıtalardan biri olarak insanlardaki Hakk korkusunu gördüğü için gerçekleri dile getirmede halktan korkmamayı başka korkuları Hakk korkusunun üzerine çıkarmamayı ısrarla, tekrarla tavsiye etmiştir. İşte birkaç irşâd:"

Cihadların en efdali, değerce en kıymetlisi zâlim sultana karşı hakkı söylemektir."

"Aman dikkat edin; HALK KORKUSU, kişiyi hakkı söylemekten alıkoymasın."

"- Sizden kimse nefsini hakir görmesin."

"- Ey Allah'ın Resûlü, kişi nefsini nasıl hakir görür?"

"- Allah için üzerine söz terettüp eden fena bir durum görür, fakat hiç ağzını açmaz. Cenab-ı Hakk kıyamet günü kendisine sorar. "Şu falanca şey hakkında gerçeği söylemekten seni ne alıkoydu?" O kul cevap verir: "HALK KORKUSU!" Allah o zaman şöyle der: "Asıl benden korkman gerekirdi."

"Eğer ümmetimin, zâlime: "Sen zâlimsin!" demekten korktuğunu görürsen, bil ki onun varlığı ile yokluğu birdir."

Şu halde, korku hissi, şuurla, irâde ile kontrol edilmesi, imandan gelen bazı düsturlar çerçevesinde mürâkebe altına alınması gereken bir damardır. Eğer akılla, iman ve irâde ile bu damar üzerinde hakimiyet ve kontrol kuramazsak, hayatın muhafazasında gerekli bir kalkan ve tedbir iken, hayatımızı tahrip edip, saadetimizi zehirleyen, ağzımızın tadını mütemadiyen acılaştıran bir musibete dönüşebilir.

Vehme müptela bir kısım insanların hastalığı, büyük ihtimalle, kaynağını korku damarından almakta, bu da söylediğimiz gibi, bu fıtrî duygu üzerinde aklî ve iradî bir kontrol kuramamaktan ileri gelmektedir.

Korku üzerine, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan varid olan hadisler, bu meselede orta yolu bulmamızda yardımcı olacaktır.229

□ه

□ للّا

□ لوسر

□ لاق] :لاق

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ1□

□□

□ نإ

□□□ أ

لِزْنَملا َغَ

لَ

□ ب

ج □

لْ

دأ □

نَ

مَ

□1)، و)

□

ج □

لْ

خَفاَ دأ □

ن

□

م #

]. هلرخأ

□

ةَّ

نَللا ِه

للّا □

ةَ

غْ

لِ

س □□

نإ □

أ □□

ةَ

يِ

لاَغ ِه

لّلا □

ةَ

غْ

لِ

س

لاترمذن .

1. (1678)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim korkarsa akşam karanlığında yol alır. Kim akşam karanlığında yol alırsa hedefine 229 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/348-350.

varır. Haberiniz olsun Allah'ın malı pahalıdır, haberiniz olsun Allah'ın malı cennettir." [Tirmizî, Kıyâmet 19, (2452).]230

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada mevzubahis ettiği korku, seher vaktinde düşmanın baskın korkusudur. Çünkü, umumiyetle baskınlar sabah vakti olmakta idi.

2- Tîbî, bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ahiret yolcusu için bir temsil getirdiğini belirterek der ki: "Zîra şeytan yolunu kesmiş, nefsi ve boş hayalleri de şeytanın yardımcısı durumundadır. Bu yolcu sefer esnâsında uyanık davranır ve işlerinde halis niyetten ayrılmazsa şeytan ve hilesinden emin olur. Kimin de yolunu, şeytan avaneleriyle keserek, âhiret yolundan yürümenin zor, âhireti elde etmenin çetin bir iş olduğunu telkin ederse, o kimse azıcık bir gayret bile gösteremez."

3- Allah'ın malı diye tercüme ettiğimiz tâbirin aslı sil'atullah'tır, yani Allah'ın ticârete arzettiği metâı demektir. Bununla cennet kastedildiği de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından açıklanmıştır.

Cennetin ticaret malı (sil'a) olarak tavsifi, âyet-i kerimeye uygundur. Zîra âyet-i kerimede:

نِ

ا

مُ

ه

ل

نَ

اِ

ب

مُ

ه

لاَ

وْ

مَ

اَ

و

مُ

هَسُ

فُ

نَ

ا

نيِ

نِ

مْ

ؤُ

□ م

□ لا

نِ

م نرَ

ثْشا َه

للّا

□

ةًّ

□ نَل

"Allah mü'minlerden nefislerini ve mallarını cennet mukabili satınلا almaktadır" (Tevbe 111) buyurulmuştur.__________ لوأ نم راس نأ :جلدأ □1))

ليللا.

4- "Cennetin pahalı olması", kıymetinin yüce olması demektir. Bu onun dünyevî kazançla, kolay kolay elde edilemeyeceğini de ifade eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisi dahil hiç kimsenin ameliyle cennete gidemiyeceğini, ancak İlâhî rahmetin imdâd edeceğini belirtir. Gerçek o ki, Allah cenneti râzı olduğu kullarına lütuf olarak ihsan edecektir. Onun fiyatını bir âyet-i kerime, ebediyete bakan sâlih ameller olarak tavsif eder: دنش ريخ احلاصلا أ

يِ

قاَ

□ ب

لاَ

و

ما ريخو

"Baki kalacak sâlih ameller, sevab olarak da, emel olarak daاباوث كبر Rabbinin katında daha hayırlıdır" (Kehf 46).231

لَش #ِه

للّا □

لوُسَ

ر □

لَخ]

□

د

لاق: □

هْ

نَش ُه

للّا

□□

ضَ

ر سنأ نشو ـ2□

ه□

للّا وُلْ

رأ :

□

لاقف ؟كُ

دِلَ

ت َفْ

يَ

ك :

□

لاَ

قف □□ □

وَ

ملا ف □

وُ

هَ

وٍه

باش

اَ

عْ

مَ

ثْ

لا ا :

□

م

□

لاَ

قف . □

بوُ

نُ

ذ ُفاَخاَ

و ِه

□ للّا

لوُسراَ

ي لاعَ

ت

ا

□

م ُه

□ للّا

هاَطْ

□□ شأ

إ ِنِطْوَملا اَ

□ ذه ِلْثِم ف

دْ

بَش ِبْ

لَ

ق ف

]. بذمرتلا هلرخأ .

□فاَخَ

ي اًَ

مِ

□ م

هَ

نَ

ماً

و ،وُلْ

رَ

يِ

2. (1679)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölmek üzere olan bir gencin yanına girmişti. Hemen sordu:

"Kendini nasıl buluyorsun?"

"Ey Allah'ın Resûlü, Allah'tan ümidim var, ancak günahlarımdan korkuyorum" diye cevap verdi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da şu açıklamayı yaptı: "Bu durumda olan bir kulun kalbinde (ümit ve korku) birleşti mi Allah o kulun ümid ettiği şeyi mutlak verir ve korktuğu şeyden de onu emin kılar." [Tirmizî, Cenâiz 11, (983); İbnu Mâce, Zühd 31, (4261).]232

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kendini nasıl buluyorsun?" sözü ile, "dünyadan âhirete intikal ederken kalbinde ne hissediyorsun, Allah'ın rahmetinden ümit mi, yoksa Allah'ın gadabından korku mu?" demek istemiş, genç de böyle anlamıştır.

230 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/350.

231 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/350-351.

232 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/351.

2- "Bu durumda olan" demek, "ölüm halinde sekerât halinde" demektir. Âlimler, düşmanla mübâreze, kısas, idam anları gibi, ölümle burun buruna olunan bütün halleri bu hükme dâhil ederler. Kişi o durumlarda Allah'ın rahmetinden ümid ettiği ve günahları sebebiyle de gadabından korktuğu takdirde, hadisteki müjdeye mazhar olacaktır.

3- Korktuğundan emin kılması, kulun günahlarını affetmesi demektir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisleriyle, ölümün yakın olduğu hallerde mü'minin takınması gereken ruhî ve fikrî âdâbı talim buyurmaktadır.233

□

لوُسر □

ثْ

يأَ

ر ا]

□

م

:تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□3ـ نشو ةرئاش ر

(

□ 1□)

□

هِ

ناوَ

ه □

ل □

هْ

نِ

م ىَ

رأ □□

تَ

ح

اكِحاَض ّطَ

ق

اعِ

مْ

لَ

تْس

□

م #ِه

للّا

دازو. ئاسنلا ه

]. إ ةسمخلا هلرخأ

□

مَّسَ

بَ

تَ

ي □

ناَ

ك امه

نإ

إذاَ رأَب غيَْما شرُفِ فَ □

نَا

كَ

و] :ةياور ف نراخبلا

□

مْ

يَ

غلا أُ

وأَ

ر اَ

ذإ ُساَّ

نلا ،ه

للّا □

لوُسَ

ر اَ

ي □

ثْ

لُ

قَ

ف □

هِهْلَو

□

ثْ

يأَ

ر اَ

ذإ َكاَ
رأَ
و □□
رَط
ملا □
هْ
نِ
م □
نوُ
كَ
ي □
نأ □
ءاَلَ
ر اوُحِرَف
اَ
م □□
ةَرئاَش ا
□
ي :
□
لاَ
قف ُ؟
ةَ
هاَ

رَ

كلا َكِهْلو

□

ف َفرُش

اميَغ

□

دَ

قَ

□ و ،حيِهرلاب ُمْوَق َبِهذُش

دَ

ق □□

باَ

ذَش □

هيِ

ف □

نوُ

كَ

ي □

نأ □

نُ

نِ

مؤُ

ي

(2أ].(ـ

نُ

رِ

طْ

مُ

مّضِراش اَ

□ ذه :او

لاَ

□□ قف

باَ

ذَ

□ علا

مْ

وَ

ق بأَ

ر

3. (1680)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) diyor ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ciddi bir şekilde, küçük dili görünecek derecede güldüğünü görmedim. O, sadece tebessüm ederdi." [Buhârî, Tefsir, Ahkâf 2, Edeb 68; Müslim, İstiska 16, (899); Ebu Dâvud, Edeb 113, (5098, 5099); Trimizî, Tefsir, Ahkâf, (3254).]

Buhârî'in bir rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bulut görecek olsa bu yüzünden bilinirdi. Ben (bir seferinde):

"Ey Allah'ın Resûlü, halk bir bulut görecek olsa, yağmur getirebilir ümidiyle sevinir, halbuki sen bir bulut gördüğünde üzüldüğünü yüzünden okuyorum, sebebi nedir?" diye sordum. Bana şu cevabı verdi:

"Ey Aişe! Bunda bir azab bulunmadığı hususunda bana kim te'minat verebilir? Nitekim geçmişte bir kavm rüzgarla azaba uğratılmıştır. O kavim azabı gördükleri vakit: "Bu gördüğümüz, bize yağmur getirecek bir buluttur" demişlerdi."234_________

امحللا : هو ـ ملا حتفب ةاهل عمل ـ اوهه

□2) للا)

ضرتعي يذلا باحسلا :ضراعلا (3ـ).مفلا صقأ فقس ف

ءامسلا قفأ ف.

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, bir rüzgar esmesi veya bir bulut zuhur etmesi halinde bir korku ve endişe izhar ettiği, duada bulunduğu hususunda muhtelif rivayetler mevcuttur. Yukarıda kaydedilen rivayetin Müslim'de gelen bir vechi daha teferruatlıdır: Yine Hz. Aişe anlatıyor: "Şiddetli bir rüzgar estiği zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

اَ

م □

رْ

يَخَ

و اَ

هيِ

ف اَ

م □

رْ

يَخَ

و اَ

هَ

رْ

□ يَخ َك

لأُسَ

ا ِه

□□ نإ

مُ

ةَّ

للَ

ا

اَ

م ِهر

شَو اَهِف اَ□

م ِهرَشَو اَ

هِهرَش ْنِم َكِب ُذوُشأَو ِهِب ْتَ

لِ

سْ

رُ

ا

□

هِ

□ ب

تلِ

سْ

رُ

ا

233 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/351-352.

234 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/352.

"Allahım senden bunun hayrını ve bunda bulunan hayrı ve bununla gönderilen şeyin hayrını diliyorum. Bunun şerrinden, bunda bulunanın şerrinden, bununla gönderilen şeyin şerrinden sana sığınıyorum" derdi. Hava bulutlandığı vakit rengi değişir, (duyduğu huzursuzluk sebebiyle yerinde duramaz) girerçıkar, gidergelirdi. Yağmur yağınca da rahatlardı. Ben bunu onun yüzünden anlardım..."

2- Yağmurla helâk edildiği belirtilen kavim Ad kavmidir. Bu, hadisin başka vecihlerinde tasrih edilmiştir. Ayrıca, o kavmin yağmuru görünce sarfettikleri "Bu gördüğümüz, bize yağmur getirecek bir buluttur" cümlesi, Kur'ân-ı Kerim'in Ad kavmi ile ilgili hikâyesinde aynen geçer (Ahkaf 24).

3- Şârihlerin dikkat çektiği bir inceliği belirtmekte fayda var: "Hadisin Buhârî'den kaydedilen ziyade kısmında:

باَ

ذَ

ع

لا

مْ

وَ

ق نأَ

ر

دَ

قَ

و ِحيِهرلاِب ٌمْوَق َبِه

ذُش

دَ

ق

"İbaresinde kavm kelimesi iki sefer geçmektedir. Arapça kaideye göre birinci sefer nekre olan isim, ikinci sefer geçince ma'rife kılınır, yani ikincide موقلا olması gerekir. Halbuki ibarede her ikisi de موق şeklindedir, yani nekredir. Öyle ise burada iki ayrı kavm söz konusu olmalıdır. Diğer taraftan meseleye temas eden âyetlerde rüzgârla azaba uğratılanların o sözü söyleyenler olduğu ifâde edilmektedir.

Ortadaki işkâle dikkat çeken İbnu Hacer, Kirmânî'nin yaptığı bir açıklamayı pek tatminkâr bulmayarak kendisi şunu söyler: "Necm sûresinde Rabb Teâla: لوُ

ا‘

اداَش َكَ

لْ

هَ

ا

هًّ

نَ

اَ

و

"İlk Âd milletini helâk eden O'dur" (Necm 50) buyurur. Bu âyette, bir başka Âd kavmi daha olduğu ihsas edilmektedir. İkinci Âd kavmi üzerine bir kıssayı Ahmed İbnu Hanbel, hasen bir isnadla el-Hâris İbnu Hassân el-Bekrî'den tahric etmektedir... Tirmizî, Nesâî ve İbnu Mâce bu kıssanın bâzı kısımlarını tahric etmişlerdir... Ahkâf sûresinde zikri geçen Âd kavmi, sonraki Âd'dır. Bu durumda, âyet-i kerimede zikri geçen

داَش اَخَ

ا "Âd'ın kardeşi" (Ahkaf 21), Hud (aleyhisselam) değil, bir başka peygamberdir." 235

:# □ه

للّا □

لاق: [لوسر لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□4ـ نشو بأ رذ ر

□تَّطأ □□

نوُ

عَ

مْسَ

ت □

اَ

م ُعَ

مْسأَ

و □□

نْ

وَ

رَ

ت □

اَ

م ىَ

رأ ِه

نإ

عَ□

بْ

رأ ُعِ

ضْ

وَ

م اَ

هيِ

ف اَ

م ،ّطِ

ئَ

□ ت

نأ اَ

□ ه

ل ّقَحَ

□1)، و)

□

ءاَ

مّسلا

ه□

للّاَ

□ و

ادِلاَس لاعَ

ت ِه

□ للّ

□

هَ

تَ

هْ

بَ

ل ٌعِ

ضاَ

و ٌكلَ

□ م

هيِ

فَ

□□ و

إَعِ

باَصأ

□

اريِ

ثَ

□ ك

مُ

ثْ

يَ

كَ

□ ب

لَ

و

لَ

ق

مُ

ثْ

كِحَض

ل

مَ

لْ

شأ اَ

م

نوُ

مَ

لْ

عَ

ت

و

ل

لإ

مُ

ثْ

لَ

رَخ

لَ

و ءشُرُ

□ فلا لَش

ءاَسِ

ه

نلاِ

□ ب

مُ

ثْ

ذه

ذَ

لَ

ت اَ

□ م

لَ

و

□

ةَ

رَلَش ِه

□ نأ

□

دِ

دَ

□ و

ل ، لاعَ

ت ِه

□ للّا لإ

نوُ

رأْ

لَ

ت ِ اَ

دُ

عًُصلا

□ نأ

□«

ءامَّسلا ِتطأ

«

]. نعمو.بذمرتلا هلرخأ

□

دَضْ

عُ

ت

نأ :تطأ تح اهلقثأ دق ةكئملا نم اهيف ام ةرثك

نكي مل نإو .ةكئملا ةرثكب ناذيإو ،لثم اذهو تتوص

): هلوقو ،نوثيغتست نأ :حايصلا

□

راَ

وُللاَ

طيطأ (و □□

مث

بأ لوق نم ثيدحلا ف جرد

□

م

«□

دَضْ

عُ

ت □

ةَ

رَلَش ِه

نأ □

□

دِ

دَ

و »

□

ل

رذ .

4. (1681)- Ebu Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ben sizin görmediğinizi görür, işitmediğinizi işitirim. Nitekim sema uğuldadı, uğuldamak da ona hak oldu. Semada dört parmak sığacak kadar boş bir yer yoktur, her tarafta Allah'a secde için alnını koymuş bir melek vardır. Allah'a yemin olsun, benim bildiğimi siz bilse idiniz az güler, çok ağlardınız, yataklarda kadınlarla telezzüz etmezdiniz, yollara, çöllere dökülür, (belanızı defetmesi için) Allah'a yalvar yakar olurdunuz." [Ebu Zerr (radıyallâhu anh) ilâve etti:] "Keşke sökülen bir ağaç olsaydım."

[Tirmizî, Zühd 9, (2313); İbnu Mâce, Zühd 19, (4190).]236

235 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/353.

236 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/354.

AÇIKLAMA:

1- Semâvâtın uğuldayarak ses çıkarmasını, şârih Tîbî meleklerin sikleti ile açıklar. Hadiste belirtildiği üzere, melekler miktarca çoktur, bu çokluğun hasıl ettiği ağırlık ve sıklet altında semâvât çatırdayıp uğuldamaktadır. Bu ifade, meleklerin çokluğunu bildirmek üzere getirilmiş bir temsildir. Burada gerçek bir uğultu olmasa bile, O, Allah'ın büyüklüğünü takrir için söylenen mecazî bir kelamdır." Bu yoruma Aliyyu'l-Kârî katılmak istemez. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözünün hakikati varken hangi mucib sebeple mecaza kaçıyoruz? Halbuki, aklen ve naklen hadisin hakikati mümkündür ve mecaza yönelmeye gerek _________ □1) بتق وص طيطأ)

.

اديدل ناك اذإ لملاyoktur. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sizin işitmediğinizi işitiyorum" diyerek (insanlarca işitilmese bile semanın uğultusu olduğunu) tasrih etmiştir. Üstelik, semânın uğultusu pekâla onun tesbih, tahmid ve takdis sırasındaki sesi olabilir, zîra âyet-i kerime: "Mevcut olan her şey O'nu hamdederek tesbih etmektedir" (İsra 44) buyurmakla semânın tesbihini haber vermektedir."

2- Hadisin sonunda yer alan "ağaç olma" temennisinin, hadisin râvisi Ebu Zerr (radıyallâhu anh)'e ait olduğunu şârihler belirtir. Hadis, insana uhrevî hesabın ciddiyet ve zorluğunu anlatınca, Ebu Zerr (radıyallâhu anh) hazretleri, bu ihbarın ciddiyetini anlamış olduğunu ifade sadedinde, kazanılması zor, kaybedilmesi dehşetli bir sonuca atacak öyle bir imtihana mâruz kalmaktansa bir ağaç olmayı temenni etmiştir. Hadislere, râviler tarafından yapılan her çeşit ilâvelere idrac

denir.237

□ه

للّا □

لاق: [لوسر لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

أب هريرة ر □

نَشَ

□5ـ و

□عِ

مَط اَ

م □

ةَ

بوُ

قُ

ع □

لا □

نِ

م ِه

للّا □

دْ

نِ

ش اَ

□ م

نِ

مؤُ

□ ملا

مَ

لْ

عَ

□ ي

و

□

#: ل

اَ

□ مل

ةَ

مْ

حَّ

□ رلا

نِ

م ِه

للّاَ

دْ

نِ

ش اَ

□ م

رِ

فاَ

كلا □

مَ

لْ

عَ

ي □

و □

لَ

و □□

هِ

تَّ

نَلِ

ب

. نيزر هلرخأ .]

□

هِ

تَّ

نَل □

نِ

م َطَ

نَ

ق

5. (1682)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min, Allah indindeki ukubeti bilseydi, cennetten ümidini keserdi. Eğer kâfir Allah'ın rahmetini bilse idi, cennetten ümidini kesmezdi." [Rezîn ilavesidir. Hadis'i Müslim tahric etmiştir: Tevbe 23, (2755); Keza, Tirmizî de tahric etmiştir: Da'avât 108, (3536).]238

AÇIKLAMA:

Allah karşısında, mü'minin koruması gereken edebi veciz şekilde ifade eden hadislerden biridir: Ne tam ümid ne de mutlak yeis, fakat eşit derecede hem korku hem ümid. Ulemâ mutlak ümidi de mutlak ye'si de büyük günahlar arasında addetmiştir. Ne kadar çok hayır amel işlese de mü'min, Allah'ın azabından korku içinde olacaktır, kezâ ne kadar çok, ne kadar büyük günah işlese de Allah'ın rahmetinden ümidini kesmeyecektir.239

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

□6ـ ر سوم بأ نب رماش ةدرب بأ نشو

□

ل

□

امُ: ه

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر □

رَ

مُش □

نْ

با ِه

للّاُ

دْ

بَش □

ل لاق] :لاق

لاق □

بأ □□

□. نإ :لاق

:

□

ثْ

لُ

ق ؟كيب، بأ لاق اَ

م بِرْ

دَ

ت

□ه

للّا ِلوسر َعَ

م اَ

نَ

مُسإ □□

نأ َكُّ

رُسَ

ي

ل :

ه

سوُ

م ابأ

اي َكيِ

ب‘

هَ

عَ

م اَ

نَ

تَ

رْ

لِ

هَ

و #

---

237 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/354-355.

238 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/355.

239 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/355.

هَ

دْ

عَ

□ ب

هاَ

نْ

لِ

مَش ِلَ

□□ مَش

لُ

□□ ك

نأَ

و ،اَ

□ ن

□□ ل

دَ

رُ

□ ي

هَ

عَ

□ م

هَّ

لُ

ك اَ

نَ

لَ

مَشَ

و

ه□□

□ للّاو

□ ب‘ :

كوُ

□ بأ

لاَ

قف ؟ٍسأَرِب اسأَر افاَ

فَ

□ ك

هْ

نِ

م اَ

نْ

وَلَ

ن

□

اريِ

ثَ

ك

ارْ

يَخ اَ

نْ

لِ

مَشَ

و اَ

نْ

مُصَ

و ،اَ

نْ

يَّ

لَصَ

□ و

هَ

دْ

عَ

ب اَ

نْ

دَ

□ هاَل

دَ

ق

.

كِ□

□ لذ

رْ

لأ وُ

لْ

رَ

□ ن

ل أً

نإَ

□□ و

ريِ

ثَ

□ ك

رَرَ

ب اَ

نيِ

دْ

□ يأ لَش

مَ

لْسأَ

و

□□

□ نأ

□

دِ

دَ

□ و

□ ل

هِ

دَ

يِ

□ ب

رَ

مُش ُسْ

فَ

ن يِ

□□ ذ

لاو اَ

□ نأ

ه

نِ

كل : بأ لاق

□

هْ

نِ

م اَ

نْ

وَلَ

□ ن

هَ

دْ

عَ

□ ب

هاَ

نْ

لِ

مَش ٍئَش ّلُك ّنأَو ،اَنَ

□□ ل

دَ

رُ

ي َكِ

لذ

□ بأ].

نِ

□ م

رْ

يَ

خ ِه

للّاَ

و َكاَ

□□ بأ

: نإ

□

ثْ

لُ

قَ

ف ,ِسأَرِب اسأَر

افافَ

ك

. ِراخبلا هلرخأ

6. (1638)- Ebû Bürde Âmir İbnu Ebî Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bana, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüma):

"Biliyor musun babam babana ne demiş?" diye sordu. Ben: "Bilmiyorum" dedim. Bunun üzerine:

"Babam, senin babana: "Ey Ebu Musâ! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la olan İslâmımız, onunla olan hicretimiz, onunla olan bütün amellerimiz bizim için sâbit ve devamlı olsa, ondan sonra işlediğimiz amellerin de herbirinden başa baş kurtulsak bu seni memnun eder mi?" dedi. Baban, babama şu cevabı verdi:

"Vallahi hayır! Biz ondan sonra cihad yaptık, namaz kıldık, oruç tuttuk, çok hayırlar işledik. Bizim elimizde çok insan Müslüman oldu. Biz bütün bunların ecrini ümid ediyoruz." Babam tekrar dedi ki:

"Fakat ben, Ömer'in ruhu yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelâl'e kasem olsun, bunların bize sabit kalmasını, O'ndan sonra yaptıklarımızdan da başa baş kurtulmayı isterim.

"Ben atılıp: "Senin baban, vallahi benim babamdan daha hayırlıymış" dedim." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensar 45.]240

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Ashab arasında korku ve ümid meselesinin nasıl yer ettiğini göstermektedir. Hadiste, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonraki hayır amelleri ile birlikte şer amelleri işlemiş olmaktan da korktuğunu, hayırları, şerleri karşılayacak miktarda olsa sevineceğini ifade buyurduğunu görmekteyiz.

Ebu Bürde, böyle düşünen Hz. Ömer'i takdirle yâd ederek, babası Ebu Mûsa'dan efdal olduğunu ikrâr eder. Aslında mutlak mânada Hz. Ömer'in efdaliyeti ulemâca kabul edilmiş ise de, Ebu Bürde, burada mevzubahis edilen amellere güvenmeme meselesinde Hz. Ömer'in üstünlüğünü dile getirmektedir.

Gerçi, mutlak efdaliyete sâhip olan bir kimseye, bir başkasının hususî bir meselede üstün olması mümkün ise de Hz. Ömer (radıyallâhu anh) burada, makam-ı havfta bulunmakla, makam-ı recâda yer alan Ebû Musa'ya tefevvuk etmiştir. Zîra ulemâ havf makamının recâ (ümid) makamından üstün olduğunu kabul etmiştir. Çünkü, insanoğlu hayır niyetiyle yaptığı her şeyde kusur işlemekten uzak olamaz. Ayrıca ümidin ucba ve atâlete götürme ihtimaline karşı havfın tevbe ve istiğfara sevketme garantisi vardır. 241

ALEMİN YARADILIŞI BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Yaratılış, yani varlığın başlangıcı meselesi düşünen insanlığın en eski meselelerinden biri, belki de birincisidir. Kendini tabiattan ayrı ve müstakil bir varlık olarak hisseden her insan, ilk iş olarak kendi aslını, insanlığın aslını düşünecek ve soracaktır. Bu mevzuda elde edeceği bilgi, kişiyi ister istemez, 240 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/356.

241 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/356-357.

etrafını saran fizik çevrenin, yani Dünya'nın, semâvatın, Ay, Güneş ve yıldızların da aslını sormaya sevkedecektir.

İlk başlangıcı, menşei araştıran insan zihni orada kalmayıp, bunun tabiî sonucu olan bir başka soruya geçerek, sonumuz ne olacak, nereye gidiyoruz? diyecektir. Hülasa doğumla başlayıp, ölümle noktalanan bir hayat kaderine tâbi insanoğlu mebde ve meâdını hep soragelmiştir.

Nerden geldik, nereye gidiyoruz, bu dünyadaki işimiz nedir?

Buna cevap sadedinde felsefeler, nazariyeler ortaya atılmıştır. Tesadüfle başlatıp mutlak bir sonla tamamlayan, insanlığın encamını ademe atan maddeci felsefî görüşler olduğu gibi, ruhun ezeliyetini kabul eden ruhçu, mâneviyatçı görüşler de olmuştur.

Aslında dinler de bu suallere cevap vermek için vardır. Din tesâdüfî başlangıcı reddeder. "Bir saat intizamıyla belki daha dakik ve hassas çalışan Güneş Sistemi'miz ve kâinat çok usta bir yaratıcının elinden çıkmıştır" der, sağduyu sahipleri mevcudat arasındaki itme ve çekme kuvvetleri şeklinde tezâhür eden irtibâtı, birbirine zıt ve şuursuz unsurların hayatın devamında ortaya koydukları işbirliği ve tamamlayıcılığı kâinatın parçaları ve cüzleri arasındaki dakik ve hassas intizamı, bunların bir elden çıktığına, ustalarının çok mâhir ve kâdir olduğuna, yaratma işini irâde ve şuurla yaptığına delil kabul eder.

Varlık âlemi, İslâm dininde Nur-u Muhammedî tâbir edilen bir ilk maddeden yaratılmıştır, Kadir olan Yaratıcı "Ol!" emri ile an-ı vakitte, yaratılış ağacının çekirdeği durumundaki Nur-u Muhammedî'den ilk varlık filizini ortaya çıkarmış, bu filiz tıpkı bir ağaç gibi inkişaf edip serpilerek, sonunda insan meyvesini verecek kemale ermiştir. Peygamberimiz, yaratılışın bu tekâmül seyri içerisinde meyvelerin meyvesidir. En son olan en mükemmeldir, Fahr-i Kâinattır.

İşte dinimiz, yaratılışla ilgili bahisleri Nur-u Muhammedî mebdei ile Zât-ı Muhammedî müntehası arasındaki safhaları ve halkaları ana hatlarıyla aydınlatacak şekilde yapar, bâzı ipuçları verir, fezlekeler sunar, tâli teferruata girmez. Vaz'edilen hülâsa ve fezlekeler, dünün müneccimleriyle bugünün astrolog ve faraziyecilerinin safsata ve fantezilerine kapılmayı önleyecek, buğdayla samanı ayırmaya yetecek açıklık ve zenginliktedir.

Şu halde aşağıda insanın yaratılışından, cin ve şeytanın, dünyanın yaratılışından, sema ve arşın yaratılışına kadar birçok meselede vârid olan hadislerden bazılarını göreceğiz.242

□

ثْ

لَخ]

□

د

لاق امُ:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر نيصح نب نارمش نش ـ1□

ميِمَ□□

ت □

نَ

ب □

نِ

م ٌساَ

□ ن

تأَ

□ ف

دِلْسَ

ملا # ِه

للّا ِلوسر لَش

اَ

نَ

ثْ

: رَّر

□

ب

□ او

لاَ

قف ٍميمَ

□ ت

نَ

ب اَ

ي ىَ

رْرُ

بلا اوُ

لَ

ب

□

قا :

□

لاَ

قف

□

نِ

م ٌساَ

□ ن

هْ

يَ

لَ

□ ش

لَخَ

□□ د

مُ

□□ ث

هُ

هْ

لَ

□ و

رَّ

يَ

غَ

تَ

ف ،نْيَ

تَّ

رَ

م اَ

نِ

طْ

شأف

□

ذإ ِنَمَيلا َلْ

هأ اَ

ي ىَ

رْرُ

بلا اوُ

لَ

بْ

قا :

□

لاَ

قف ،نَمَي □

لا ِلْ

هأ

□□

مُ

ث ،ه

□ للّا

لوسر ا

□

ي اَ

نْ

لِبَ

□ ق :او

لاَ

ق ،ميمَ

ت وُ

نَ

ب اَ

هْ

لَ

بْ

قَ

□ ي

□ م

ل

اَ

□ ذه ِلَّوأ

نَش َكالأْسَ

نِ

لَ

و ،نيِه

ف دلا □

ةَّ

قَ

فَ

تَ

نِ

ل اَ

نْ

او: ئِل □

لاق

□ئَش □

نُ

كَ

ي □

م □

لَ

و ، لاعَ

ت ُه

للّا □

ناك :لاق ؟َ

ناَ

ك اَ

‘ مِ ر

□

م ا

اوَ □

مَّسلا َقَ

□□ لَخ

مُ

□□ ث

ءاَ

□ ملا لَش

هُشْ

□ رَش

ناَ

كًَ

□□ و

هَ

لْ

بَ

ق

]. براخبلا هلرخأ

□□ نَش□

لُ

ك

□

رْ

كِ

ه

□ ذلا ف

بَ

تَ

كَ

و ،َضْ

ر‘اَ

و

نذمرتلاو .

1. (1684)- İmran İbnu Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Mescidde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girmiştim. (O sırada) Benî Temim kabilesinden bir grup insan geldi. Onlara:

"Ey Benî Temim, size müjde olsun!" diyerek söze başlamıştı. Onlar hemen:

"Bize müjde verdin. Öyle ise (beytü'lmâlden) iki kere bağış yap!" diye talepde bulundular. Onların bu cevabı karşısında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzünden rengi attı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna (Hayber'in fethi sırasında) Yemen halkından bir grup (Eş'ârî) girmişti. Onlara:

242 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/358-359.

"Ey Yemenliler! Benî Temim'in kabul etmediği müjdeyi siz bari kabul edin!" dedi. Onlar:

"Kabul ettik ey Allah'ın Resûlü!" dediler ve arkadan ilâve ettiler:

"Biz dinimizi öğrenmeye ve bu (yaratılış) işinin başı ne idi, onu senden sormaya geldik!" dediler.

Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mahlûkatın ve Arş'ın başlangıcını anlatmaya başladı:

"Bidayette Allah vardı, O'ndan önce başka bir şey yoktu. O'nun Arş'ı suyun üzerinde bulunuyordu.

Sonra gökleri ve yeri yarattı. Sonra zikr (denen kader defterinde ebede kadar cereyan edecek) her şeyi yazdı." [Buhârî, Megâzî, 67, 74, Bed'u'l-Halk 1, Tevhid 22; Tirmizî, Menâkıb, 3946.]243

□

ثْ

لُ

لاق: [ق □

هْ

نَش ُه

للّا َِض

□2ـ نشو بأ نيزر ليقعلا ر

:

□

لاق ُ؟

هَ

قْ

لَخ َقُ

لْخَ

ي □

نأ □

لْ

بَ

ق اَ

نُّ

بَ

□ ر

ناَ

□ ك

نْ

: يأ

ه□

□ للاّ

لوُسراَ

ي

قَ□

لَخَ

□□ و

ءاَ

وَ

□ ه

هَ

قْ

وَ

ف اَ

مَ

□□ و

ءاَ

وَ

ه □

هَ

ثْ

حَ

ت اَ

مَ

و □□

ءاَ

□ مَش ف

ناك

:

□»

ءاَ

مَ

ع □

لا

□].ديزي لاق ،دمحأ لاق: «

ءاَ

□ ملا لَش

هَشْ

رَش

بذمرتلا هلرخأ .ئش هعم سيل نأ .

2. (1685)- Ebu Rezîn el-Ukeylî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, mahlukatını yaratmazdan önce Rabbimiz nerede idi?" Bana şu cevabı verdi:

"Amâ'da idi. Ne altında hava, ne de üstünde hava vardı. Arşını su üzerinde yarattı."

Ahmed İbnu Hanbel dedi ki: "Yezid şunu söyledi: el-Amâ, yani "Allah'la birlikte başka bir şey yoktu"

demektir." [Tirmizî, Tefsir, Hud (3108).]244

□

□ رمُش لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر باهش نب راط نشو ـ3□

اماق

□

م

ه□

□ للّا

لوسر اَ

نيِ

□ ف

: ماق

□

ن

□

ه َش ُه

للّا َ ِضَ

ر ِبأَّطَخلا □

نب

□□

ةًّ

نَللا □

ةًّ

نَللا □

لْ

هأ □

لَخَ

د □□

تَح ِقْ

لَخلا □

ءْ

دَ

ب □

نَش اَ

نَ

رَ

بْ

خأف

□

نَ

م □

هَ

يِ

سَ

نَ

و □□

هَظِ

فَح □

نَ

م َكِ

لذ َظِ

فَح .

□

راًّ

نلا ِراًّنلا ُلْ

هأَ

و

]. نراخبلا هلرخأ.

□

هَ

يسَ

ن

3. (1686)- Târık İbnu Şihâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb dedi ki: "(Birgün) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızdan doğrularak mahlûkatın ilk yaratılışından başlayarak (geçmiş olan ve gelecek olan bütün safhaları) cennet ehlinin cennete, cehennem ehlinin cehenneme girmesine kadar anlattı. Bunu bir kısmı öğrendi, bir kısmı unuttu." [Buhârî, Bed'ul-Halk 1.]245

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayet, yaratılışın başlangıcı ile alâkalı açıklamalar ihtiva etmektedir. Bunlarda âlemin yaratılışının başlangıcı hakkında bazı özet bilgiler mevcut olmakla beraber, idrak ve anlayışımızın ihâta edemediği bazı ifadeler de mevcuttur. Anlaşılan temel fikirler şunlardır:

* Hiçbir mahluk yok iken Allah mevcut idi.

* Önce suyu ve su üzerinde Arş'ı yarattı246

* Sonra gökleri ve arzı yarattı.

* Cereyan edecek yaratılış fiillerini kader kitabında önceden yazdı. Vukuat bu yazıya göre cereyan etmektedir, hâdiselerin hiçbirinde tesadüf yoktur.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), insanların merâkı ve sorması üzerine mebde ve meâdla ilgili açıklamalar yapmıştır.

243 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/359-360.

244 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/360.

245 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/361.

246 Bu rivâyette geçmese de başlıca açıklamalara dayanan âlimler, Arş'dan sonra Kürsî'nin yaratıldığını belirtirler. Şunu da belirtelim: Bir kısım hadîslere dayanan ulemâ, semâvat ve arzdan önce kalemin yaratıldığını belirtir. Öyleyse yaratılış sırayla şöyle olmuştur. Su, Arş, kalem, Kürsî, semâvat ve arz. (Allahu alem bi's-sevap).

Şu halde hadislerden elde edilen bu özet bilgiler, mü'mini, eşyanın ve âlemin ve hattâ beşeriyetin başlangıcı hususunda insanlığın merakını bir kısım boş tahminlerle tatmine çalışan nazariye mâceracılarının kapanına düşmekten kurtarmaya yeterlidir.

2- Hadislerde muğlak bırakılan hususlara gelince:

* el-Amâ □

ءاَ

مَ

علا lügat olarak ince bulut mânasına gelir ise de, Cenab-ı Hakk'a nisbet

edilince insan idrakinde tecellî etmesi gereken mâna meçhul kalmaktadır. Selef, Cenab-ı Hakk'ın zatı ile ilgili tavsifatın mâhiyeti hususunda fikir beyanından kaçınıp, "inanırız, mahiyetini, ondan gerçek maksadı bilemeyiz" demiştir. Bu kelime bir rivayette

امَ

علا şeklinde gelmiştir. Bu imlâ ile

olunca: "Beraberinde hiçbir şey yok" demek olur. el-Amâ için: "Bu, insan aklının idrak edemeyeceği, künhüne, vasıf ve kavramanın ulaşamayacağı şeydir" dahi denmiştir. Ezherî: "Biz buna inanırız ancak nasıl olduğuna dâir fikir beyan etmeyiz" demiştir. "Rabbimiz nerede idi?" sorusunda hazfedilmiş bir kelimenin bulunduğu, bu cümlenin: "Rabbimizin Arş'ı nerede idi?" şeklinde olması gerektiği belirtilmiştir. Bu durumda "Amâ'da olan şey" Arş-ı İlâhî'dir. Yani amâ, makam-ı İlâhî'nin değil, makam-ı Arş'ın unvanı olmalıdır

* Arş: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bize mübhem ve muğlak kalan bir diğer tâbiri Arş'tır.

Bunun da mâhiyeti bize meçhul kalmaktadır. Lügat olarak, yücelik ifade eden birçok şeye ıtlak olunmuştur. Padişahların oturduğu tahta arş denir ve öncelikle yücelik, yükseklik kastedilir. Cenab-ı Hakk'ın ilk yarattığı, yücelik ve yükseklik ifade eden mevcudata Arş denmiştir. Arşullah şeklinde Cenab-ı Hakk'a nisbet edilerek söylenir. Şu halde Arşullah, Cenab-ı Hakk'ın kudret ve halk (yaratma) isimlerinin tecellî ettiği ilk mahluk demektir.

Kelâm âlimleri ile eski hükemâ, Arş'ı "kainatı her cihetten kuşatan kürevî bir felek" diye tarif etmişlerdir. Bazı rivayet âlimleri, bu taht'a, ayak bile izâfe etmiştir. Ancak muhakkik ulemâya göre, şeriat örfünde gelen Arş'ın hakikatını tahdid ve takdir, beşer aklının, insanî idrakin işi değildir. Arşla ilgili bir kısım Nebevî açıklamalar, onun mahiyetini tanıtmayı değil, mahluk âleme nisbetle büyüklüğünü belirtmeyi gaye edinir.

3- Bu bâbın birinci hadisi yaratılışla ilgili soru sormanın caiz olduğunu, her üç rivayet, bu konuda -

soru beklemeden- mü'minlere bilgi vermek gerektiğini göstermektedir.

4- Yine birinci hadis Yemenlilerin dinî ve mânevî yönlerinin daha güçlü olduğunu, Temimlilere ise maddî endişenin galebe çaldığını ifade etmektedir.247

KÜRSÜ, ARŞ VE GÖK KÜRESİ

Kürsü kelimesi Kur'ân'da 2 yerde geçer, biri İlâhî kürsüyü mevzubahis eder. Arş ise çok daha fazla geçer. Sırf İlâhî Arş'ın zikri 22 yerde geçer. Esas itibariyle maddî, dünyevî eşyaları ifade eden bu kelimelerin Cenab-ı Hakk'a nisbeti düşündürücüdür. Bunlardan kasd-ı İlâhî nedir? Eskiden beri İslâm âlimleri çok uğraşmışlar, çok münâkaşalar etmişler, farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şüphesiz burada bu tarihî münakaşaya girecek değiliz. Gâyemiz, gerek hadisten ve gerek âyetten birkaç pasaj naklederek, meseleye dikkat çekmek, feza üzerine ihtisas yapanların ıttılâına arzetmektir.

Öncelikle şunu belirtmek isteriz: Kur'ân-ı Kerim kozmoğrafya kitabı değildir. İlk gâyesi, bütün âyetlerinde, Rabbü'l-âlemin olan Cenab-ı Hakk'ı tanıtmak, bize kulluk vazifelerimizi öğretmektir. Eşya niçin yaratılmıştır, nerden gelmektedir, nereye gidecektir, insanlar başı boş değildir, hayatın her anından hesap verecektir vs. bunları öğretmektir. Bu aslî maksadları işlerken, tâli olarak ilmin, terakkinin, tekniğin bazı ipuçlarını da vermekte, işâretlerde bulunmaktadır. Böylece her devirde insanlar Kur'ân-ı Kerim'i her hususta rehber yapabilmekte, mucize bir kitap olduğunu te'yid edebilmektedir.

Kürsü ve Arş'la ilgili âyetleri de bu çerçevede anlamak gerek. Kur' ân-ı Kerim, Cenab-ı Hakk'ın kâinat üzerindeki İlâhî hâkimiyetini bu tâbirlerle ifade etmektedir. Bu sebeple Kürsü ve Arş tâbirlerinin zihne verdikleri bu mânanın esas alınması gerekir. Şimdi kelimeleri daha yakından inceleyelim: Kürsü, lügatte, üzerinde dayanılan, oturulan şey demektir, dilimizde sandalye kelimesi ile karşılarız.

Tefsirlerde gelen bâzı açıklamalara göre, kürsü, sandalyeye oturan kimsenin ayağını hafifçe yükseltmek maksadıyla, ayak altına konan tahta parçasıdır. Şimdilerde bu şey plastik, keçe, bitki lifi, 247 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/361-362.

tahta veya tel kafes gibi değişik maddelerden olabilmektedir. İlâhî saltanatın vüs'atini kavramada kürsünün taşıdığı bu mânayı da zihinden uzak tutmamalıdır. Zîra âyet-i kerimede, Cenab-ı Hakk'ın gücünü ifade zımnında: "Allah'ın kürsüsü gökleri ve yeri içine alacak şekilde geniştir, onların korunup gözetilmesi O'na ağır gelmez" buyurulur (Bakara 255.)

Evet İlâhî saltanat, öylesine geniş bir mülkte hüküm sürmektedir ki, semâvat ve arzı içine alan Kürsü, bu mülkün tamamına kıyasla, dünya saltanatına mazhar bir sultanın sandalyeye oturduğu zaman ayağını koyduğu altlık hükmünde kalmaktadır. Aşağıda kaydedeceğimiz hadisler bu mânayı te'yid edecektir.

Müfessirler kürsi kelimesini, ilim ve kudret olarak te'vil ederek, "Allah'ın kürsüsü, O'nun ilmi ve kudretidir" diye açıklayarak, lügavî mânanın zihinde hasıl edebileceği Allah'a madde, mekân ve şekil izafesi gibi menfi mânaları bertaraf etmişlerdir.

Arş, lügatte, kralların saltanat tahtı demektir. Bu da, Kürsü gibi, İlâhî saltanatı ifade eden bir tâbirdir.

Bir âyette: "Allah'ın hükümranlığının Arş'ı kuşattığı" (Yunus 3), bir başka âyette de Allah'ın, "Büyük Arş'ın sahibi olduğu" (Müminun 36) ifade edilir. Bu iki mâna birçok seferler Kur'an'da tekrar edilir.

Kürsî ve Arş'ın İlâhî kudretin büyüklüğünü ve dolayısıyla bütün mevcudatın İlâhî murakebe ve kontrolün içinde kaldığını anlatmak maksadını tamamlamak üzere başka açıklamalara da yer verilmiştir:

Kürsü, iç içe olan yedi semânın dışındadır, yani yedinci semadan sonra gelmektedir. Fakat son hudud değildir. Onu da Arş kuşatmıştır. Bu konuda gelen nassları, bir müfessirimiz şu şekilde değerlendirir:

"Semâvat ve arz Kürsü'nün iç boşluğunda yer alır. Kürsü de Arşın önündedir."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Kürsü'nün, yedi semâya nazaran büyüklüğünü tasavvur edebilmemiz için şu teşbihte bulunur: "Yedi sema, Kürsü içerisinde, bir kalkanın içine atılmış yedi adet dirhem (kuruşluk) gibidir."

Aynı maksadla, İbnu Abbas şu teşbihte bulunur: "Eğer yedi sema ve yedi arz genişleyerek birbirlerine değecek hâle gelseler, Kürsü'nün genişliği yanında, bunlar, çöle atılmış bir halka gibi kalır."

Kürsü'nün genişliği bu olursa, Kürsü'yü kuşatan Arş'ın genişliği nasıl olur?

Bu soru, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a aynen sorulmuştur. Öyle ise cevabını O'ndan dinleyelim: "Nefsimi kudret elinde tutan Zat'a kasem ederim, yedi sema ve yedi arz, Kürsü'nün yanında, çöl bir arâziye atılmış bir (demir) halkadan baka bir şey değildir. Arş'ın Kürsü'ye olan üstünlüğü de, tıpkı bu çölün o halkaya üstünlüğü gibidir" [İbnu Kesir, Tefsir 1, 550).]248

KÂİNAT KÜREVÎ Mİ?

Yukarıdaki açıklamalardan, top şeklinde bir kainat tasvîri çıkmaktadır. Bu mânayı te'yîd eden başka rivâyetler de var. Eski müfessirlerimiz, daha ziyâde kubbe kelimesini kullanarak bu mânaya işâret ederler. Merkezde arz ve sâbit yıldızların mahalli olan birinci sema, bunu tâkiben sırayla diğer altı sema, sonra Kürsü, en dışda BÜYÜK ARŞ gelmektedir ve Büyük Arş, Kürsü'yü kuşatmaktadır.

Bunlar üst üste değil, iç içe ve kürevîdir.

Cenâb-ı Hakk'ın Arş'ı istivâsı, O'nun bu hadsiz genişliğe hâkimiyetini ifâde eder. İnsan aklının alamayacağı, hayalinin tasavvur bile edemeyeceği sonsuzluk, Allah'ın büyüklüğü yanında, dünya sultanlarının ayak koydukları tahta parçası kalmakta, hiçliğe müncer olmaktadır. O yüce zât, Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle, "düşen bir yapraktan bile haberdar olacak kadar" (En'âm 59) kâinatın her noktasına ilmiyle, kudretiyle, tasarrufuyla hâkimdir, çünkü Büyük Arş'ı istiva etmiştir.249

ALLAH'A MEKAN İZÂFESİ Mİ?

Başta Arş'a istiva âyeti olmak üzere, ister Kur'an'da ve isterse hadislerde, Cenab-ı Hakk'ın hâkimiyetini ifâde için gelen tâbirâttan -bunları lügat ve örfî kullanışlarıyla anlayınca- Cenâb-ı Hakk'a mekân izâfe etmek, Zât-ı Akdeslerini insana benzetmek gibi, İslâm inancına uymayan mânâlar ortaya çıkarmaktadır. Kur'an âyetleriyle de tesbit edildiği üzere Zât-ı

248 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/362-364.

249 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/364.

İlâhî'nin eşi benzeri yoktur, zihinler O'nu tasavvurdan âcizdir. O'nu zaman, mekân, şekil gibi kayıtların hiçbirine tâbi kılamayız. Gözle görülmeyen, hayalle tasavvur edilemeyen, gaybî, İlâhî varlığı kavrayabilmemiz için Kur'an-ı Kerim ve hadisler, bâzı teşbîhlere yer vermiştir. İşte Kürsî ve Arş

teşbîhleri bunlardandır. Biz bu teşbihler sâyesinde bir kısım İlâhî hakikatları kavrayabilmekteyiz.

Yanlış anlaşılma olmasın diye bunlara yer verilmeseydi Allah tamamen meçhûlümüz kalacaktı. Öyle ise, bu çeşit ifâdeleri te'vîl ederek, kastedildikleri mânada anlamak gerekir. Nitekim selef âlimleri de öyle yapmışlardır.

Kur'ân-ı Kerim Cenâb-ı Hakk'ı tanıtırken, O'nun bize, "şah damarımızdan daha yakın" olduğunu belirtir. Bir başka âyette: "Secde et, O'na yaklaş" emriyle bizim O'ndan uzaklığımız ifâde edilir.

Yakınlık içinde uzaklık! Bu ezdâd İman mantığıyla tevhîd içinde kavranır, Aristo mantığıyla değil.

Sun'u ve yaratışını kavramaktan akılların âciz kaldığı Zât ne yüce, ne mukaddestir! Kâinatın zerrâtı adedince, O'nu nekâisten tenzîh eder, tesbîh ederiz, taksirâtımızın affını dileriz.250

□ه

لاق: [لاق لوسر للّا □

ْه

نَش ُه

للّا َِض

ر دوعسم نبا نشو ـ4□

□□

لَ

بْ

قأف □

لِبْ

قأ :

□

ه □

ل □

لاق .

□

لْ

قَ

ع □

لا لاعَ

ت ُه

للّا َق

لَخ أً

م :

□

ل

#

□□

بَحأ

اقْ

لَخ □

ثْ

قَ

لَخ ا

□

م :

□

لاَ

□□ قف

رَ

بْ

دأَ

□ ف

رِ

بْ

□ دأ :ه

□□ ل لاق

مُ

ث

]. هلرخأ

□ □□

لإِقْ

لَخلا ِه

□□ بَحأ ف

إ َكُ

بِ

ه

كَ

رأ □□

و ،كَ

نِ

م ّ لإ

نيزر .

4. (1687)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ hazretleri aklı yarattığı zaman ona: "Gel!" dedi, o da geldi. Sonra "Geri dön!" diye emretti. O da geri döndü. Bunun üzerine akla şunu söyledi: "Ben, kendime senden daha sevgili olan başka bir şey yaratmadım. Seni, nezdimde mahlûkâtın en sevgilisi olana bindireceğim." [Rezîn ilavesi.]251

AÇIKLAMA:

Rezîn'in ilâvesi olan bu hadisin kaynağı gösterilmemiştir. Ancak İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî'de 1684

numarada kaydedilen İmran İbnu Husayn hadîsini şerh sadedinde, ilk defa yaratılanla ondan sonra yaratılanların sırasını göstermeye çalışırken ilk yaratılan şeyin akıl olduğunu beyan eden □

لَّ

وَ

ا

□

لْ

قَ

ع

لا ُه

للّا َق

لَخ اَ

مrivâyetini kaydettikten sonra bunun sâbit, sahih bir senedi

olmadığını belirtir. Keza el-Metâlibu'l-Âliye'de Hâris İbnu Ebî Üsâme'nin Müsned'inden naklen akıl üzerine kaydettiği 30 kadar hadisin başında: "hepsi de mevzu'dur" yani uydurmadır diyerek bilgi verir.

Şu halde aklın faziletiyle ilgili hadislerin sıhhatini ihtiyatla karşılamak gerekmektedir.252

:# ه

لاق: [لاق ل لوسر للّا

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر ربال نشو ـ5

ةَ

لَ

مَح

نِ

م لاعَ

ت ِه

للّا

ةَ

كِ

ءًَ

م

نِ

مٍكَ

لَ

م

نَش

ثِ

ه

دَحأ

نأ

ل

نِ

ذُ

أ

ةَ

ريسَ

م

هِ

قِ

تاَش لإ

هِ

نُ

ذُ

□ أ

ةَ

مْ

□ حَش

نْ

يَ

ب اَ

□□ م

نإ :شْ

رَ

□ ع

لا

]. دواد وبأ هلرخأ .

□

□ ماَش

ةَ

ئاِ

مِ

عْ

بَس

5. (1688)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Allah'ın meleklerinden olan Arş'ın taşıyıcılarından bir melek hakkında rivâyette bulunmam için bana izin verildi" dedi ve ilâve etti: "Onun kulak yumuşağı ile ensesi arasındaki uzaklık yedi yüz senelik mesâfedir" [Ebu Dâvud, Sünnet 19, (4727).][253]

---

[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/364-365.

[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/365.

[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/365-266.

[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/366.

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu açıklamasında birkaç nokta gözükmektedir:

* Arş-ı Âzam, melekler tarafından taşınmaktadır. Bunlara hamele (taşıyıcılar) denmektedir.

* Arş-ı Âzam, insanın akıl ve hayali almayacak bir azamete sahiptir. Zîra, onu taşıyan meleklerden birinin sadece kulağı ile omuzu arasındaki mesafe, (at) yürüyüşü ile yedi yüz yıl tutmaktadır vs...

İslâm ulemâsı, buradaki rakamın, çokluğu ifade (kesretten kinaye) için kullanıldığını, mesafeyi tahdîd için kullanılmadığını belirtmiştir.

İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan Deylemî'nin kaydettiği bir rivâyette Arş'ı taşıyan meleklerin boyu hakkında daha tamamlayıcı bazı bilgiler yer alır:

□

ةَ

يِواَز َلِيفا

□

رْساِ □

□ ه

□ ل

لاَ

قُ

□ ي ِشْرَع

□ لا

ةَ

لَ

□ مَح

نِ

م

اكَ

لَ

□□ م

نإَ

و

□

ضْ

□ ر‘ا ف

هاَ

مَ

دَ

□ ق

تَ

قَ

رَ

□ م

دَ

□ ق

هِ

لِ

هاَ

□ ك لَش ِشْرَع

لا اَ

ياَ

وَ

□ ز

نِ

م

□

مَظْ

شَ

ا ُقِ

□ لاَخ

□ لاو

ةَ

عِ

□ باَّسلا

ءاَ

□ مَّسلا

نِ

□ م

هُسأَ

□ □ ر

رَ

مَ

□ و

لُ

فُّسلا

وُ □

لْخَ

□ م

□ لا

نِ

م

"Arş'ı taşıyan meleklerden İsrâfil adında biri vardır. Arş'ın köşelerinden biri onun omuzu üzerindedir.

Ayakları aşağı arzı, başı da yedinci semâyı delip geçmiştir. Hâlık mahlûktan büyüktür"

Ahmed İbnu Hanbel'in Abdullah İbnu Selâm'dan bu aynı mevzû üzerine kaydettiği bir hadis, meleğin büyüklüğü hakkında bazı ziyade bilgiler ihtivâ eder:

□

□ م اَش

ةَ

ئاِ

م ه

تِ

□ س

ةَ

ريِ

سَ

□ م

هْ

يَ

بْ

عَ

□ ق

لِإ ِهْيَ

مَ

دَ

ق ِنْيَ

□ ب

نِ

...م

ماَشَةَ□

ئاِ

□□ م

تِ

س

ةَ

رِي

سَ

م

هْ

يَ

مَ

دَ

ق

صَ

مْ

خَ

ا

لِإ ِهْيَبْعَق َنْيَ

اَ ب

مَ

و

مَظْ

شَ

ا ُقِ

لاَخ

لاَ

و

".(Meleğin) ayakları ile topukları arasında altı yüz yıllık (yürüyüş) mesâfesi vardır. Topukları ile ayak çukurları arasında da altı yüz yıllık (at yürüyüşü) mesafesi vardır". Âlimler, bu hadisleri zayıf bulsa da birbirini destekleyip takviye ettiğini belirtirler. Bunlardan hareketle gayb âlemi üzerine kesin bir hükme ulaşılamaz ise de bir fikir elde edilebilir.254

 لاق:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

6ـ نشو سابعلا نب دبش بلطملا ر

ه

 للّا لوسر

مهيِ

1) ف)

ةَ

باَصِ

 ش ف

ءاَحْ

طَ

 ب

لا ف

اسِ

□ لاَل

ثْ

نُ

[ك

اَ

□ م

نوُ

رْ

دَ

□ ت

: ل

□

ه

□ #

لاَ

قف ،اَ

هْ

□ ي

□ لإ

رَظَ

نَ

□ ف

ةَ

□ باَحس

□□

رَ

م □

ذإ #

□□

نْ

زُ

م □

لاَ

لاق: و .

□

باَحَّسلا اَ

ذه □□

مَ

ع

□

او: ن □

لاق ِ؟

ه

□

ذه □

مسا

□□

ناَ

نَ

□ ع

لاَ

□ و :او

□□ لاق

ناَ

□ نع

لاَ

□ #: و

لاَ

□□ قف

نْ

زُ

ملاَ

□ و :او

لاق

□
□

ضْ

ر‘اَ

□ و

ءاَ

□ مَّسلا

نْ

يَ

ب اَ

□ م

دْ

عُ

□ ب

مَ

□ ك

نوُ

رْ

دَ

□ ت

: ل

□

ه

□ #

لاَ

□□ ق

مُ

ث

لاق اًّ

مإ ،اَ

مُ

هَ

نْ

يَ

ب اَ

م □

دْ

عُ

ب □□

نإف :

□

لاق .

□ه

للّاَ

و □

:او □

لاق

□

دْ

عُ

بَ

و □

ةَ

نَس □

نوُ

عْ

بَسَ

□ و

ثً

□ ث

وأ ،ناَتَنْ

□□ ثا ِوأ

ةَ

دِحاَ

و

اَ □

وَ

مًس َعْ

□□ بَس

□□ دَش

تَح َكِ

لذَ

كَ

و ،َكِ

لذَ

ك اَ

هَ

قْ

وَ

□ ف

□□ ت

□ لا

اَء

مَّسلا

□

هِ

لَ

فْسأَ

□ و

هُ

□ أع

نْ

يَ

□ ب

رْ

حَ

□ ب

ةَ

عِ

□ بأَّسلا

اَء

□ مَّسلا

□

وَ

□□ ف

مُ

ث َكِ،

لذَ

ك

لاَشْ

□ وأ

ةَ

يِ

ناَ

مَ

ث َكِ

□□ لذ

□ □ لك

وَ

فَ

□□ و

ءا

□

□ مَس لإ

ءاَ

□ مَس

نْ

يَ

ب اَ

مَ

ك

□ □

وَ

□□ ف

مُ

□□ ث

ءاَ

□ مَس لإ

ءاَ

□ مَس

نْ

يَ

ب اَ

مَ

□□ ك

َنْيَ ٓنِهِفُْظأ نِهِبكُرَو

ب

□

نْ

يَ

ب اَ

□ م

لْ

ثِ

م □

هُ

عأَ

و □

هِ

لَ

فْسأ □

نْ

يَ

ب اَ

م ُشْ

رَ

ع □

لا □□

نِ

هِروُ

هُظ

أ هلرخ .]

□ك□ □

لذ □ □

وَ

ف □□

لَلَ

و □□

زَ

ش ُه

للّاَ

و □□

ءاَ

مَّسلا لإِ □

ءاَ

مَّسلا

□

بِحاَص اَ

هُ

زعَ

ي □

م]

□

ل

ةياور فو.بذمرتلاو دواد وبأ:

□ةداتق نش.[ةه

تسلا ِبُتُكلا □

نِ

م □

دَحأ لإِ لِوُص‘ا ِعِماَل

254 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:6/366-367.

□

□ ذإ

ِه

باَخْ

صأَعَ

م ّسِ

لاَل # ه

للّا لوسر اَ

نْ

ي]

□

ب

اق ه:

للّادبشو

□

□□

رَ

م

ةشامل نأ (..

1)

□

ِه

□□ ذه

ناَ

نًع □

لا اَ

ذه ؟اذه اَ

م □

نوُ

رْ

دَ

تأ :

□

لاَ

قف □□

بِ

ئاَحَس

□

□

مْ

وَ

ق لإ لاعَ

ت ُه

للّا اَ

هُ

قوُسَ

ي □

ضْ

رٰا (2ـ)اَ

ياَ

وَ

ر

□

جْ

ومُ ؟

ءاَ

مَّسلا □

هِ

ذه اَ

م □

نوُ

رْ

دَ

تأ :

□

لاق □□

مُ

ث □□

هَ

نوُ

دُ

بْ

عَ

ي

□□

تَح ىَ

رْ

خأ □

ءامَس َكِ

لذ □ □

وَ

فَ

ظوُ، و

فْ

حَ

فْ مٌ

قَسَ

□3)، و)

فوُ□

فْ

كَ

م

□□

مُ

اَ، ث

مُ

هَ

نْ

يَ

ب اَ

□ م

نوُ

رْ

دَ

: تأ

□

لوُ

قَ

□ ي

وُ

هَ

وٍ، اومَس َعْ

□□ بَس

دَش

؟كِ

□ □ لذ

وَ

ف اَ

□ م

نوُ

رْ

دَ

لاق: تأ □□

مُ

ث ٍماَش ِةَ

ئاِ

مُسْ

مَخ :

□

لوُ

قَ

ي

□ □

وَ

ف ُه

للّاو □□

□□شْ

رَ

ع □

لا □

ءاَ

ملا □ □

وَ

فو

ءاَ

م

لا َكِ

لذ

وَ

ف

:لاق

مُ

ث

مَ

دآ

ن

ب

لاَ

مْ

شأ

نِ

م ٌأَش

هْ

يَ

لَش

فْخَ

□ ي

□ شْرَع□□

لا

اَ

مُ

هَ

نْ

يَ

ب ىَ

رْ

خُ

أ اَ

هَ

ثْ

ح

□

ت

لاق ؟ضْ:

□ ر‘ا

هِ

ذه اَ

□ م

نوُ

رْ

دَ

تأ

]. ثيدحلا ركذو .

□

نيِ

ضَ

رأَعْ

بَس □□

دَش □□

تَح ءِماَش ِةَ

ئاِ

مُسْ

مَخ

6. (1689)- Hz. Abbas İbnu Abdilmuttalib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bathâ nâm mevkide, aralarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da bulunduğu bir grup insanla oturuyordum. Derken bir bulut geçti. Herkes ona baktı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Bunun ismi nedir bileniniz var mı?" diye sordu.

"Evet bu buluttur!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Buna müzn de denir" dedi. Oradakiler:

"Evet müzn de denir" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Anân da denir" buyurdu. Ashab da:

"Evet anân da denir" dediler. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Biliyor musunuz, sema ile arz arasındaki uzaklık ne kadardır?" diye sordu.

"Hayır, vallahi bilmiyoruz!" diye cevapladılar.

"Öyleyse bilin, ikisi arasındaki uzaklık ya yetmiş bir, ya yetmiş iki veya yetmiş üç senedir. Onun üstündeki sema(nın uzaklığı da) böyledir."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yedi semayı sayarak her biri arasında bu şekilde uzaklık bulunduğunu söyledi. Sonra ilâve etti:_________

□2) باودلا نم هريغ وأ ريعبلا، : هو ةياور، عمل)

(3□).

ازالم ةياور ةدازملا مست دقو هيلش، قتسي

عوململا :فوفكلاو رحبلا، ءام بارطضا :جوملا .

"Yedinci semânın ötesinde bir deniz var. Bunun üst sathı ile dibi arasında iki sema arasındaki mesafe kadar mesafe var. Bunun da gerisinde sekiz adet yabâni keçi (sûretinde melek) var. Bunların sınnakları255 ile dizleri arasında iki semâ arasındaki mesafe gibi uzaklık var, sonra bunların sırtlarının gerisinde Arş var, Arş'ın da alt kısmı ile üst kısmı arasında iki sema arasındaki uzaklık kadar mesafe var. Allah, bütün bunların fevkindedir." [Tirmizî, Tefsir, Hâkka, (3317); Ebû Dâvud, Sünnet 19, (4723); İbnu Mâve, Mukaddime 13, (193).]

Bir rivâyette şu açıklama yer alır: "Bu hadisi Câmiu'l-Usûl sâhibi, Kütüb-i Sitte'ye dâhil kitaplardan hiçbirine nisbet etmemiştir."

Katâde ve Abdullah'dan yapılan bir rivayet şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabıyla birlikte otururken bir kısım bulutlar geçmişti:

"Bunun ne olduğunu biliyor musunuz? Bu, el-anân (denen buluttur), bu arzımızın sakasıdır.256 Allah Teâla bunu kendisine hiç ibâdet etmeyen bir kavme göndererek (su ihtiyaçlarını görür)" dedi. Bir müddet sonra devamla:

255 Sınnak: Hayvan tırnağı demektir.

256 Kelimenin aslı olan revâyâ, "su taşımada kullanılan develer" demektir.

"Bu sema nedir biliyor musunuz? Dürülmüş bir dalga, korunmuş bir tavandır. Bunun üstünde diğer bir sema vardır" dedi ve böylece üst üste yedi semanın olduğunu söyledi. Sonra konuşmasına devamla:

"İkisi arasında ne (kadar uzaklık) var biliyor musunuz?" diye sorduktan sonra "Beş yüz yıl!" dedi.

Sonra tekrar:

"Bunun gerisinde ne olduğunu biliyor musunuz? Bunun gerisinde suvar. Suyun gerisinde Arş var.

Allah, Arş'ın fevkindedir. Âdemoğlunun ef'âlinden hiçbiri O'na gizli kalmaz" buyurdu. Sonra tekrar:

"Bu arz nedir, biliyor musunuz? Bunun altında bir diğer arz var, ikisi arasında beş yüz yıl var. Böylece yedi arzın varlığını birer birer saydı" hadisi zikretti."257

AÇIKLAMA:

1- Burada, hadis özetlenmektedir. Biz, Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh)nin rivâyet ettiği Tirmizî hadîsini aynen kaydetmeyi gerekli buluyoruz: "Biz Ashab'tan bir grup, Hz. Peygiamber (aleyissalâtu vesselâm)'le birlikte otururken bir bulut geldi. Resûlullah (aleyhisalâtu vesselâm): "Bu nedir, bilir misiniz?" dedi. "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dediler. Buyurdu ki: "Bunlar, bulut, yeryüzünün sakalarıdır. Allah, bunları kendisine şükür ve ibadet yapmayan bir kavme (bile) sevkeder".

Resûlullah (aleyhisalâtu vesselâm) sonra tekrar sordu: "Pekiyi, sizin şu üstünüzdeki şey nedir, bilir misiniz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir?" dediler. "Bu, dedi, dünyamızın semasıdır (raki') korunmuş

bir tavandır, kat kat dürülmüş bir dalgadır".

Sonra tekrar sordu: "Sizinle onun arasında ne kadar mesâfe var biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. Bunun üzerine şu açıklamayı yaptı: "Sizinle onun arasında beş yüz yıllık mesafe vardır".

Sonra tekrar sordu: "Pekâlâ, bunun üstünde ne var biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!"

dediler. Buyurdu ki: "Bunun üstünde iki sema mevcut, ikisinin arasında da beş yüz yıllık mesafe var".

Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar aynı şekilde açıklamalar yaparak yedi semayı saydı ve her iki sema arasında, dünya ile sema arasındaki kadar mesafe olduğunu belirtti.

Sonra tekrar sordu:"Pekâlâ bunun üstünde ne var biliyor usunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir"

dediler. Buyurdu ki: "Bunun üstünde Arş vardır. Bununla sema arasında da iki sema arasındaki mesafe kadar uzaklık vardır."

Sonra tekrar sordu: "Altınızda ne var biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. "Bu, arzdır" dedi ve sordu: "Pekâlâ bunun altında ne olduğunu biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dediler. "Bunun altında, buyurdu, başka bir arz daha var. Bu ikisi arasında beş yüz yıllık mesafe mevcut." Sonra Hz. Peygamber (aleyhissilâtu vesselâm), bu şekilde yedi arzı saydı ve sonunda şu açıklamayı yaptı: "Muhammed'in nefsini elinde tutan Zât-ı Zülcelal'e yemin ederim, şâyet siz, en aşağıdaki arza bir ip sarkıtacak olsanız, bu ip Allah'ın (ilmi) üzerine inecektir". Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözünü tamamlayınca: "O, her şeyden öncedir, kendisinden sonra hiçbir şeyin kalmayacağı sondur, varlığı âşikârdır, gerçek mahiyeti insan için gizlidir. O, her şeyi bilir" (Hadîd 3) âyetini kıraat buyurdu." Tirmizî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu âyeti okuması da gösterir ki, sarkıtılan ip, Allah'ın ilmine, kudretine ulaşacaktır". [(Tirmizî, Tefsir, Sûretu'l-Hadîd, (3294).]

2- Hadis nakdinde teşeddüdüyle meşhur olan İbnu'l-Cevzî, iki sebeple Hz. Abbâs (radıyallâhu anh)'ın rivâyetine mevzû demiştir:

1- Senedde yer alan Velîd İbnu Ebî Sevr,

2- Allah'a mekân izâfesi ve diğer hadislerde gelen rakamlara uymayan rakamların verilmesi.

Ancak bu itirazlara cevaplar verilmiştir:

1- Bu hadis, şiddetli zayıf olan Velîd dışında, mevsut kimseler tarafından da rivâyet edilmiştir.

2- Aynı iki şey arasındaki sâbit bir mesafeyi farklı rakamlarla ifâde etmek normaldir. Çünkü rakamlar yürüme cinsinden yıl olarak verilmektedir. Halbuki aynı mesâfe ağır yürüyüşle daha uzun zamanda katedilirken, hızlı yürüyüşle daha az zamanda katedilir."

Nitekim uzaklıklar umumiyetle, ".kadar yıllık yürüme mesafesi" şeklinde ifade edilmiştir. Hadislerde geçen, ةَ

رِي

س

م (mesîre) kelimesi seyir, yani yürümekten masdardır.

Şu halde, sadedinde olduğumuz hadiste geçen "Sema ile arz arasındaki uzaklık) ya yetmiş bir, ya yetmiş iki, veya yetmiş üç senedir" ve hatta "beş yüz senedir" şeklindeki farklı rakamlar, meleğin hızlı 257 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/368-369.

veya ağır yol alışına tâbidir.(21) Hızlı seyreden daha az zamanda, (yetmiş bir senede) katediyor demektir. Aynı mesafe, görüldüğü üzere, beş yüz yıllık yürüme mesafesi olarak da ifade edilmiştir. Bu tevile göre son rakam, çok daha ağır hareket eden meleğin hızı esas alınarak tesbit edilmiş olmalıdır.

Bu te'vile hak verdiren Kur'ânî bir karîne, meleklerin cins cins ve faklı sayıda (ikişer, üçer, dörder) kanatları olduğunu belirten âyettir (Fâtır 1). Kanat sayısındaki fark, sürat farklılığına bir işâret olabilir.

3- Bir kere daha tekrâr edelim: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu açıklamaları, kâinatın büyüklüğü ve dolayısıyla bu uçsuz bucaksız mekân üzerinde tam bir hükümranlığa sahip olan Allah'ın büyüklüğü hakkında bir fikir vermeye, kâinatı değerlendirmede bazı prensip ve ipuçları vermeye yöneliktir. Kozmozun yapısı, mahiyeti, kâinatın bulutları husûsunda kesin bilgiler, rakamlar aranması hata olur, yanlışlık olur, lüzumsuz ve gereksiz münakaşalara da yol açabilir. Ancak şu da bir gerçek:

"Âyet ve hadislerde bu meselelere yer verilmiş olması, bazı rakamların zikredilmesi, meseleye nazar etmemizi gerekli kılar. Öyle ise bu mevzulara, __________(21) Hangi vâsıtanın hızı esas alınacağı nasslarda sarîh değildir. Şarihler meleği esas almıştır. Meleğin hızı nedir? O da sarîh değil.

Şu halde nasslar uzaklık hususunda bir fikir vermek istiyor, kesin bilgi değil. ilmin ışığında, kesin hükümlerden uzak daha mülâyim yaklaşımlarla nazar etmek faydalıdır ve lüzumludur.258

□عْ

بَس ُ ا

ه

للّ َقَ

لَ

لاق: [خ □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ه

□7ـ نشو للّادبش

:

□

ثْ

لُ

ق.[

□

ماَش □

ةَ

ئاِ

مُسْ

مَخ □

ةَ

ريسَ

م □

ةَ

دِحاَ

و □

ه

لُ

ك ُظَ

لِ

غ ٍ اومَس

نش نسحلا نش ةشوفرم بذمرتلا عمال ف ةداتق ةياورو

ه

للّاو ،صقنو ةدايزو ريخأتو ميدقتب ةريره بأ

. (1لِ)ـ

شَ

»: و اهدحاو ،لابللا سويت

□

لاَشْ

. و‘ا

ملشأ «

7. (1690)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan yapılan rivayette, [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] şöyle buyurmuştur: "Allah yedi semayı yarattı. Her birinin kalınlığı beş yüz yıl yürüme mesafesidir."

Derim ki: "Tirmizî'nin Câmi'inde yer alan Katâde hadisi, bazı takdim ve te'hirler, ziyâde ve noksanlarla Hasan Basri an Ebî Hüreyre tarikinden merfu olarak gelmiştir.Allahu a'lem.259

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis aslında mevkuf, yani Abdullah İbnu Mes'ud'un kendi sözü gibi görünmektedir. Ancak gaybî olan ve içtihad da yürütülemeyecek olan mevzulardaki Ashab sözünün merfu yani Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olacağı kabul edildiği için, parantez içerisine ilave etmek suretiyle hadisi merfu imiş gibi sevkettik.

2- Hadisin kaynağı ile ilgili kayıt yok. Rezîn ilavesi olduğu anlaşılıyor. Ancak Osman İbnu Said ed-Dârimî bunu er-Reddu ale'l-Cehmiyye'de (s. 26, 27) kaydetmiştir. İbnu Cerir et-Taberî de Katâde'den mürsel olarak kaydetmiştir. Bu hadis mâna itibariyle önceki rivayete benzer.

3- Hadisin sonunda kaydedilen Derim ki... açıklaması Teysîru'l-Vusul müellifi İbnu Deybe'ye aittir.260

□

لاق: [تأ □

هْ

نَش ُه

للّا َِضَ

□8ـ نشو ريبل نب معطم ر

□# □□ بَّنلا □

[□

باَ

رْ

شأ

________ ملشأ ه.

للّاو ،اهتروص لش ةكئم دارملاو

1

(□)

□□

لاَ

يِ

ع □

لا َعاَضَ

و ،ُسُ

ف ‘

□

□2) ا ن)

□ □

دِهُل : ه

للّا □

لوُسراَ

ي □

لاَ

قف

أًّ

نإَ

اَ، ف

ن □

ل ِقْسَتْساَف □□

لاَ

و ‘

□

م اِتَ

كِهُ

نَ

و □□

ماَ

‘ ع

□

ن اِتَ

كَ

لَ

هَ

و

□

لاَ

قف ،كَ

يَ

لَش هِ

للّاِ

ب ُعِ

فْرَ

تْسَ

نَ

و ، لاعَ

ت ِه

للّا لَش َكِ

ب ُعِ

فْرَ

ثْسَ

ن

258 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/369-372.

259 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/372.

260 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/372.

□□

تَح □

حِ

ه

بَسُ

ي □

لاَ

ز اَ

مَ

ف □# □

حًّ

بَسَ

و □

لوُ

قَ

اَ ت

م يِرْ

دَ

تأ َكَحْ

يَ

#: و

□

□

هَّ

نإ َكَحْ

يَ

□□ و :لاق

مُ

□□ ث

هِ

باَحْ

□ صأ

هو

لُ□

و ف َكِ

لذ َفِرُش

□

مَظْ

شأ ِه

□ للّا

□□ نأَش

هِ

قْ

□ لَخ

نِ

□ م

دَحأ لَش لاعَ

ت ِه

للّاِ

ب ُعَ

فْرَ

تْسُ

ي

□

هِ

تاَ

□ ومَس لَش

هَشْ

□□ رَش

: نإ

□ه

للّا اَ

م يِ

رْ□□

دَ

تأ ،كَحْ

يَ

! و

كِ□

□ لذ

نِ

م

□

ه إ

□□

□ ن

□□ و

هْ

يَ

□ لَش

ةًّ

بُ

□ ق

□ لا

لْ

ثِ

م :

□

هِ

عِ

باَصأب لاقو ـ اَ

ـ ذكهل

]. دواد وبأ امهلرخإ .

بِ□

كاًّ

□ رلاب ِلْلَّرلا َطيطأ ُّطِئَي

ل

8. (1691)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallâhu anh) anlatıyor. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir bedevî gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü, (kuraklıktan) insanlar meşakkate düştüler. Aile efradı zayiata uğradı.

Hayvanlarımız da helâk oldular. Bizim için Allah'a dua et, su göndersin. Zîra biz Allah'a karşı senin şefaatini, sana karşı da Allah'ın şefaatini taleb ediyoruz!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama şu mukabelede bulundu:

"Yazık sana, söylediğin şeyin idrakinde misin? Sübhanallah!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sübhanallahları o kadar tekrar etti ki bunun tesiri Ashab'ın yüzünden okunmaya başladı. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözüne şöyle devam etti:

"Yazık sana, mahlukatından hiç kimseye karşı Allah şefaatçi kılınmaz. Allah'ın şânı böyle bir şey yapmaktan çok yücedir. Bak hele! Sen Allah'ın (azametinin) ne olduğunu biliyor musun? O'nun Arş'ı, semavatının şöyle üzerindedir. -Parmaklarıyla işaret ederek- tıpkı üzerinde bir kubbe gibi. Arş Zat-ı Zülcelâl sebebiyle inleyip ses çıkarır, tıpkı süvarisi sebebiyle atın ses çıkarması gibi." [Ebu Dâvud, Sünnet 19, (4726).]261

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, bir bedevî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek _________ (1)

.لوهلملا ةغيصب: يأ تعقوأ ف قرملا ةkuraklığa maruz

kaldıklarını, bu yüzden çok sıkıntıya düşüp telafata uğradıklarını belirterek kendileri için Allah'a yağmur duasında bulunmasını taleb eder.

2- Onun bu sırada sarfettiği bir söze Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karşı koyar, yanlışlığını belirtir. Bu söz "...Sana karşı da Allah'ın şefaatini taleb ediyoruz" cümlesidir.

Bu ifade hatâlıdır. Çünkü, şefaat bir büyüğe ulaşmak için araya vasıta koymaktır. Allah'a ulaşmak için Resûlü'nün araya konması mümkün ama, "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaşmak için araya Allah'ın konması" bu tevhid akidesine ters düşen bir durumdur. Burada Allahkul arasındaki hiyerarşinin karıştırılması mevzubahistir. Hiçbir mahluk Allah'tan büyük olamayacağına göre, O'na ulaşmada Allah'ın şefaatçi kılınması olamaz.

3- Hayret, öfke, reddetme gibi durumlarda Sübhanallah, Lâilâhe illallah gibi tâbirlerin kullanılmasının müstehab olacağı hadisten anlaşılmıştır.

4- Ashab'ın yüzünde beliren şey endişedir. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sübhanallah'ı çokca tekrarı O'nun öfkesinin şiddetini ifade ediyordu. Ashab ise, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öfkelenmesi karşısında Allah'tan gelebilecek bir musibetin endişe ve korkusuna düşerlerdi.

5- Arş'ın inlemesi, Cenab-ı Hakk'ın azameti karşısında Arş'ın acze düşüp tahammül edememesinden ileri gelir. Ancak âlimler hadisi bu zâhirî mâna ile anlamanın Cenab-ı Hakk'a keyfiyet izafesi olacağına, ayrıca tenzih ve tevhid açısından bunun yanlışlığına, imkânsızlığına dikkat çekerler. Çünkü

ءْ شَ

هِ

لْ

ثِ

مَ

كَ سْ

ي

ل "Allah'ın hiçbir benzeri yoktur" (Şûra 11).

Hattabî der ki: "...Bundan murad Allah'ın bu sıfatlarını tahkik veya O'nu bu hey'et üzere tahdid değildir. Bu hadis, Cenab-ı Hakk'ın azametini anlamaya yaklaştırıcı bir kelamdır. Onunla, soru sahibine anlama kapasitesinin anlayacağı bir üslubla meselenin beyânı kastedilmiştir. Hele muhatap kelamın ifade edeceği mâna inceliklerini bilmeyen, ilimden mahrum kaba bir bedevî ise böyle açık bir 261 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/373.

ifadeye gerek vardır. (Ancak bu ifadenin zahiri, ilim ehli tarafından esas alınarak bir kısım itikadî prensipler çıkarılamaz, bilakis te'vili gerekir)."262

BAŞKA DÜNYALAR MI?

1- Başka Dünyalar? Küremiz dışındaki gök cisimleri arasında, Dünya şartlarını taşıyan ve hatta bizim hayat sahiplerini barındıranlar var mı? sorusuna dinî kaynaklarımızdan oldukça dikkat çekici bir cevap alabiliyoruz. Talak sûresinde geçen: "O Allah ki, yedi semayı, arzından da onun mislini yarattı" (Talak 12) âyetinden İslâm âlimleri, -başka mânalar yanında- tıpkı 7 sema gibi, 7 ayrı arzın da var olduğu mânasını çıkarmışlardır. İslâm dini açısından 7 ayrı arzın varlığına hükmetmek için, yegane delil, bu âyetten çıkarılan mezkur işarî mâna değildir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivayet edilen birçok hadisler "arzlar" ve "yedi arz" tâbirlerine yer vererek buna sarahaten parmak basarlar.

Meselâ, sahih hadis kaynaklarımızdan Tirmizî'nin uzunca bir rivayetinde, dünya semasından sonra gelen yedi kat sema ve bunların her biri arasında bulunan 500 yıllık mesâfe belirtildikten sonra, her semada bir arz olmak üzere, toplam 7 arzın yer aldığı açıklanır.

2- Arz Dışında Hayat? Arzın misli söz konusu olunca, arzdaki şartlar yönüyle de misli olan -sözgelimi hayat şartlarını ve canlıları da ihtiva eden- dünyalar, yukarıda kaydettiğimiz âyetin işarî mânasında müstatir ve mevcut ise de, hayat meselesini açıkça ele alan hadis de vardır. İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ)'a nisbetinin sahih olduğu bilhassa tasrih edilen bir rivayette şöyle denir: "Yedi arz vardır. Her arzda sizin peygamberiniz gibi bir peygamber, Âdeminiz gibi bir Âdem, Nuhunuz gibi bir Nuh, İbrahiminiz gibi bir İbrahim, İsâ gibi bir İsa vardır."

3- Diğer Arzların Uzaklığı? Çıplak gözle görülen sâbit yıldızlar sisteminin teşkil ettiği Dünya semâsı ile, ondan sonra gelen müteakip 2. sema arasında, az önce temas ettiğimiz Tirmizî hadisinde belirtildiği üzere, 500 yıllık mesâfe mevcuttur. Keza 2. sema ile 3. sema arasında da aynı mesâfe vardır. Bu durum, 7. semâya kadar bu şekilde devam etmektedir.

Hadiste 500 yıl olarak ifade edilen zamanı nasıl hesaplamalıyız? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin şartlarında carî olan bir günlük vasati yürüyüş mesafesi mi esas alınmalıdır? Bu takdirde şer'î örfte bir günlük mesafe 90 km. dir. Yoksa, günümüz vasıtalarını mı esas alacağız? Zîra Kur'ân ve hadis her asra hitab eder. Günümüzü esas alacak isek hangi vasıtayı? Otomobili mi, uçağı mı, yoksa sun'î peykleri mi?

Görüldüğü gibi, bu meselede soruları çoğaltabilecek ve fakat sarahati kesin cevap elde edemeyeceğiz.

Hemen belirtelim ki, Kur'ân-ı Kerim, semavî kelamda gelen "gün"lerin 24 saatlik arzî günler gibi anlaşılmaması gereğine dikkat çeker: "Rabbinin katında bir gün, saydıklarınızdan bin yıl gibidir"

(Hacc 47).

Kur'ân-ı Kerim'de geçen zaman ve mesâfe mefhumlarında belli bir müphemliğin her vakit devam edeceğini anlamak için bir başka âyet-i kerimeyi kaydedeceğiz: "Melekler ve Cebrail, miktarı elli bin yıl olan o derecelere bir günde yükselir" (Meâric, 4).

Elli bin yılı, dünya yılına göre mi anlayacağız, yoksa bir İlâhi günü, önceki âyette geçen bin yıl olarak anlayıp ona göre mi hesaplayacağız? Bu mesele, âyette müphemdir. İkinci duruma göre, elli bin yıllık mesâfe, -kamerî takvimde bir yıl 355 gün hesabıyla- 1.000x355 = 355.000x50.000 = 17.750.000.000

yıl tutar. Bazı meleklerin bir günde alacağı mesâfe yıl cinsinden bu kadar oluyor. Tabii bu, zâhire dayalı bir faraziye.

4- Işık Yılı. Yukarıda yaptığımız hesaplamayı "faraziye" sözüyle kapadık. Zîra, hesaplamayı bir başka birimle veya birimlerle yapmak da mümkün ve bunun sebebi de var. Şöyle ki: Kur'ân-ı Kerîm'in müphem âyetlerini izahta başvurulan metod şudur: Âyet, ilk önce bir başka âyetle açıklanır, açıklayıcı âyet yoksa, ikinci olarak hadise başvurulur, hadis de yoksa karîneye. vs.'ye başvurulur. İmdi, semâvî mesâfelerin hesaplanmasında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize bir başka ipucu vermektedir:

"Senetu nûr" yani ışık yılı. Evet, hadisi ilk defa işitenler garipseyecekler, bu tâbirin ilim âlemine yakın zamanlarda girdiğini söyleyecekler.

Doğrudur, bu tâbir ilim âlemine yakın zamanlarda girmiştir. Ancak, ne var ki ışık yılı tâbiri hadiste geçmektedir. Şu hadisi dikkatle okuyalım: "Her şeyin mahiyetini anlamak için tefekkürde bulunun, düşünün. Fakat Allah'ın zâtı hususunda düşünmeyin. Zîra yedinci sema ile Allah'ın kürsüsü arasında 262 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/373-374.

yedi bin IŞIK YILI mesafesi vardır. Zât-ı Zülcelmal hazretleri(nin ilmi) bunun ötesini de kuşatmıştır."

(22)

Acaba semâvî mesâfeleri belirtme zımnında -kısmen yukarıda işaret ve temas ettiğimiz- âyet ve hadislerde geçen rakamların reel değerlerini hesaplamada birim olarak "ışık yılı"nı mı esas almalıyız?

Bu da çözüm isteyen bir sorudur. Şimdilik kesin bir şey söylemenin zorluluğunu belirtmek için, bir başka hadis-i şerîfe dikkat çekeceğiz: Resulûllah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ruhu ve cesediyle, semâvâta gidip gelişi olan Mirac mûcizesinin tasvîrinde, bindiği vâsıtalardan biri olan Burak'ın hızını belitmek için: "Adımını, gözünün görebildiği en son noktaya koyardı." (23) buyurmaktadır.

Yedinci semânın ötelerine ulaşan Mirac hâdisesi, dünyevî zamanla kısa bir müddette cereyan etmiştir.

Gidişdönüş ve bu esnada çeşitli sohbet, ziyâret ve müşâhedeler,

__________(22) Aclûnî, Keşf'ıl-Hafâ (1, 311).

(23) Müslim, İman 259. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatağının soğuma müddetinden daha az bir zamana sığmıştır. Zîra, Mirac'tan döndüğü zaman, yatağının henüz soğumamış olduğunu tesbit etmiştir. Işık hızını çok çok aşan semâvî sür'atler, insanlığın tahayyül ve tezekkür gündemine bile son zamanlarda girmeye başlamıştır.

Niçin Müphem? Yukarıda kaydettiğimiz açıklamaları okuyanlar, muhakkak ki, birçok sorular meyanında ittifakla: "Dinimiz bu meselelerde niye açık ve kesin ifâdeye yer vermemiştir? sorusunu da soracaklardır.

Zafer Dergisi'nin Ağustos 1986 sayısında bu mevzuyu genişce işledik. Tekrar özetleyelim: "Dinin asıl gâyesi kevnî bilgi vermek değildir. Yaratıcımızı tanıtmak, kulluğumuzu öğretmek, insanın aslı nedir, sonu ne olacaktır, dünyaya niçin gelmiştir, nasıl bir hayat yaşamalıdır, yaratılış gayesine uygun hayat sürmenin yolları ve şartları nelerdir? bunları bildirmek, öğretmek. İşte dinin asıl gâyesi budur. Hem dinimiz her asra, her asrın insanına, her seviyedeki anlayışa hitab eder. 20. asır insanının anlayabileceği teferruatı, yedinci asır insanı hazmedebilir miydi? Hazmetse bile ne fayda sağlayacaktı?

Kur'an ve hadis günümüz insanının ancak anlayabileceği bir kısım fennî meselelerde ısrar etseydi, aklın almadığı, müşâhedenin ve zamanın ilmî anlayışının te'yîd etmediği meselelerden bahsetmiş

olmakla, İslâm dininin, asırlar boyu herkesce toptan reddedilmesine mâkul bir gerekçeyi kendisi hazırlamış olmaz mıydı? Buna kimse "hayır!" diyemez. Bu sebeple, zamanla anlaşılacak bâzı ipuçları vererek meseleleri müphem bırakmak en geçerli yoldur. Dinimiz onu yapmıştır. Ama kulluk, ibâdât, muâmelât hususlarında kesin ve net hüküsmler koymuştur. Öyleleri var ki, yoruma bile tahammülü yoktur.263

YEDİ ARZ MESELESİ

Zafer Dergisi'nin Nisan 1987 sayısında Sonsuzluk Habercisi(24) başlığıyla neşredilen yazı, okuyucularımızın fazlaca dikkatini çekti. Mevzu hakkında yakınlarımız şifâhen ziyâde bilgi isterken, uzak okuyucularımızdan mektupla soranlar, ihtiyatlarını beyân edenler oldu. Başka küreler ve bu kürelerde hayatın varlığı ve bilhassa oralara da peygamberlerin gelmiş olması gibi hususların şimdiye kadar işitilmediği, bunlardan bahseden rivâyetlerin mevzû (uydurma) veya çok zayıf olmaları gerektiği gibi endişeler ifâde edildi.

Dindeki hassasiyetin tezâhürü olan bu mülâzahaları ifâde eden okuyucularımıza hak vermemek, hassasiyetlerini takdîr etmemek mümkün değil. Zafer'de çıkan _________(24) Burada "Başka Dünyalar mı?" adıyla sunduğumuz makalenin adı.yazıların uzun teknik tahlillere müsâit olmaması hasebiyle, ancak ihtisas ehlinin anlıyacağı bâzı işâretler dışında tahlîle, açıklamaya yer vermemiştik.

Bu yazımızda o eksikliği telâfi etmeye çalışacağız. Meselenin mâhiyeti, hadisin zannedildiği kadar zayıf, âlimlerimizin nazar-ı tedkîklerinin dışında kalmış bir rivâyet olmadığı anlaşılınca, okuyucularımızın da bize hak vereceklerini ümîd ederiz.

1- Yedi arzın varlığı, önce, Kur'ân'daki bir işârete dayanmaktadır: "Talak sûresinin 12, âyeti şöyle: "O

Allah ki yedi semayı, arzdan da onun mislini yarattı".

Semâvâtın yedi olduğuna dâir âyet Kur'an'da çoktur. Arzla ilgili olarak sâdece yukarıdaki âyette bir

"işâret"te bulunulmaktadır. Bu Kur'ânî işarete İslâm âlimleri farklı yorumlar getirmişlerdir. Birine 263 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/374-377.

göre: "Nasıl ki, sema yedi kattır, arz da yedi tabakadır". Diğerine göre, "Her sema katında ayrı bir arz vardır". "Arzın yedi tabaka olması, yedi ayrı arzın varlığına mâni değildir" diyen âlimlerimiz de var.

Biz, sözkonusu yazımızda, sâdece ikinci mâna üzerinde durduk. "Arzlar"dan bahseden hadislerin sayıca çokluğunu belirttikten sonra mûteber kitaplarımızdan olan Tirmizî'nin bu rivâyetini özetle kaydettik. Tirmizî, bu hadisin sıhhatini zedeleyici bir tâbir kullanmaz, sâdece: "Bu tarîkten garîbtir" der. Garîb, ıstılahta "zayıf" demek değildir, ferd demektir. Yukarıda kaydedilen âyet (Talak 12) için İbnu Kesîr, Suyûtî (ed-Dürrü'l-Mansûr), Fahreddin Râzi gibi mevsûk ve mûteber müfessirlerimizin tefsirlerine bakacak olsak, konu üzerine pekçok rivâyetin kaydedildiğini, rivâyetler hakkında âlimlerin faklı yorumlar yaptığını görürüz.

Bu hadisler sıhhatçe nasıldır? diye vârid olacak bir soruya cevabımız şöyledir: Her mevzu kendi ölçü ve tâbi olduğu kaideler çerçevesinde incelenmelidir. Bu mevzuda İslâm âlimlerinin -muhaddis, fakîh, müfessir- ittifak ettikleri temel bir kaideyi belirtmede fayda var. İttifakla şunu söylerler: Bir konuda, birden fazla zayıf hadis gelmiş ise bunlar, birbirini kuvvetlendirirler. Zîra, -bize kadar ulaşamayan-sahih bir "asl" a dayanmış olduğuna delil olur, bu ihtimal kuvvet kazanır.

Ben teferruata inmeden, sâdece bir hadis üzerinde duracağım: Mevzumuzun bel kemiğini teşkîl eden ve "hayata beşiklik yapan yedi adet başka arzın varlığını te'yîd eden, onlardan her birine bizim Âdemimiz gibi bir Âdem, Nûhumuz gibi bir Nûh. bizim peygamberimiz gibi bir Muhammed geldiğini beyan eden İbnu Abbâs rivâyeti.

Bu rivâyet pek çok tahlîle ve münâkaşaya yol açmıştır Münâkaşa ve tahlilleri yapanlar da sıradan kimseler değil, hadis, tefsir ve kelam sahalarında isim yapmış otoritelerdir.

Hadis Üzerine Yazılan Bir Kitap: Hindistan'ın yetiştirdiği tanınmış muhaddislerden Muhammed Abdulhayy el-Leknevî (vefatı 1886) hadis üzerine müstakil bir risâle te'lîf etmiştir. Zecrü'n-Nâs Alâ İnkâr-ı Eser-i İbni Abbâs adını taşıyan te'lîf, önce hadisin çeşitli tariklerini verir. Eser, her seferinde kaynak verir, görüş sahiplerini ismen zikreder. Tahlillerden sonra kitapta varılan birkaç sonucu şöyle özetleyebiliriz:

1- Bu rivâyet İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın bir "eser"idir, yâni şahsî sözü. Ancak, İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) israiliyyâttan rivâyette bulunmaya prensip olarak karşı olduğu için, bu rivâyeti isrâiliyattan yapması sözkonusu olamaz. Rivâyet muhteva itibariyle, içtihada, şahsî yoruma giren bir meseleye temas etmemesi haysiyetiyle şahsî sözü de olamaz. Öyle ise bu hadis hükmen merfu'dur, yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözüdür. Hatırlatalım ki, İslâm âlimleri, içtihada girmeyen, gaybî durumlardan haber veren rivâyetleri -görünüş itibariyle sahâbe sözü olsa bile, ki sahâbe sözüne de mevkuf hadis denir- hükmen merfu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü kabul ederler. Âlimler, bu rivâyetin merfu olduğunu söylemişlerdir.

2- Leknevî, hadisin sened yönüyle sağlamlığını belirtir. Yani İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a nisbeti sahihtir, veya en azından hasendir. Bâzı âlimler, hadisin ifâde ettiği mânaya itirazda bulunsa da İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ)'a olan nisbetindeki sıhhata itirazda bulunmamıştır. Kitap şu cümle ile sona erer: "Böylece zâhir oldu ki, İbnu Abbâs'ın eseri gerek sened, gerek metin, gerek isnad ve gerekse mâna yönleriyle üzerine gölge düşmeyecek rivâyetlerden biridir".

Hadisin muhtevasını beyan sadedinde kaydedilen açıklamalardan birkaç noktayı da şöyle kaydedebiliriz:

1- Âlimlerden bir kısmı, hadisi anlarken "arzın yedi tabaka olduğu, her tabaka arasında beş yüz yıllık mesafe bulunduğu görüşünü benimsemiştir. (Ancak bu yorumu olduğu gibi kabul etmek bugünkü coğrafya bilgimize ters düşer, mutlaka yeni yorumlar yapmak gerekir. Mesela Arapça'da böylesi makamlar çokluk ifade eder, reel değeri değil, hadisten de bunu anlamak gerekir gibi).

2- Muhakkik âlimlerden bir kısmı, "Yedi arz vardır ve herbirinde canlı mahlukat vardır" demiştir. Bu görüşte olanların çoğu, bu canlıların mahiyeti, şekli, sureti hususunda tahmin yürütmekten kaçmış,

"tafsilâtı Allah bilir" demiştir.

3- Diğer arzlarda (veya arzın tabakalarında) yaşayan öbür mahlukatın cin sınıfına ait olduğunu söyleyen âlimler de olmuştur.

4- Diğer arz tabakalarına (veya arzlara) gelen peygamberler hakkında başlıca iki görüş zikre şâyandır: 1) Onların herbirinde bizim yaşadığımız tabakadaki peygamberlerin ismini taşıyan bir hâdi (hidayet edici) mevcuttur, ancak onlar gerçek mânada peygamber değildir. Bizim tabakamızdaki peygamberlere tabidir, buradakilerin irşadını alıp, tebliğ ederler, bu sebeple aynı ismi taşırlar.

2) Onlar, Hakk tarafından gönderilen müstakil peygamberlerdir, bizdekilere tâbi değildirler. Ancak onlardan biri Hz. Âdem'e, biri Hz. Nuh'a... biri de Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e benzer.264

BAZI SORULAR VE CEVAPLAR

Leknevî, mevzuun açıklık kazanması için hatıra gelebilecek bazı soruları cevaplamaya da ehemmiyet vermiştir. Bazılarını özetleyerek kaydetmede fayda umarız:

SORU: Diğer tabakalarda (veya arzlarda) var olduğu kabul edilen peygamberler hangi yönden bizdeki peygamberlere benzerler?

CEVAP: İlk peygamber öncelikle ve ilk'lik yönüyle Hz. Âdem'e sonuncusu da sonuncu olmak yönüyle Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e benzemiştir.

SORU: Hadise göre, peygamberimiz Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in emsali olan başka peygamberlerin varlığını da kabul etmek gerekmektedir. Halbuki, Ehl-i Sünnet inancına göre, Resûlulluh (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zâtına has sıfatlarla bir başkasının tavsifi kesinlikle mümkün değildir.

CEVAP: Hayır, hadis, Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in tam emsali olan başka peygamberlerin varlığını kabul etmeyi gerektirmez. Zîra, benzetme, öbür peygamberlerin bütün sıfatlarda peygamberlerimize benzediğini söylemiyor. Benzetme sâdece "sonluk" sıfatında yapılmıştır, bütün kemal sıfatlarında değil. Nitekim, teşbih (benzetme) kaidesine göre, iki şey birbirine teşbih edilince, bu iki şey her hususta birbirine benzer mânasına gelmez... sıfatlardan bir-iki tanesinde benzerlik olsa teşbih tahakkuk eder.

SORU: Bu hadis, peygamberimiz Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in mutlak mânada son peygamber olmamasını gerektiriyor. Halbuki, Kur'ân-ı Kerim, O'nu hâtemu'nnebiyyin (peygamberlerin mührü, sonuncusu) ilan ediyor, yâni âyete göre mutlak mânada sondur, sonuncudur.

Nübüvvet binası böylece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le tamamlanmış olmaktadır. Hadise göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in benzeri olan diğer "son"larla sonuncu olanlar çoğalmış olmuyor mu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mutlak sonluğu haleldar olmuyor mu?

CEVAP: İbnu Abbâs'ın rivayetinin zâhiri şunu ifade eder: "Allah her tabakanın sâkinlerine peygamberler göndermiştir ve bunlar, bizim tabakamızdaki gibi, belli bir silsileyi takip etmiştir.

Mâlum her silsilenin bir başı bir de sonu vardır. Öyle ise her tabakada bir ilk peygamber vardır ve o, bu tabakanın peygamberlerinin ilkidir. Bir de sonuncu peygamber olacak. Diğerleri de bu ikisi arasında yer alacak. Nitekim, üst tabakadaki bu silsilenin ilki Hz. Âdem, sonuncusu da Hz.

Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'dir. Geri kalanlar da bu ikisi arasında yer alırlar. Hadiste her tabakanın ilki, bizim bulunduğumuz tabakanın ilkine, sonuncusu da bizim sonuncumuza benzetilmiştir. Aradaki benzerlik de sâdece ilklik, sonluk sıfatlarındadır, diğer sıfatlarda değil. Bu açıdan sonuncular, müteaddid olabilir. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in sonluğu diğerlerine nisbetle, hakikî sonluktur. Şu mânada ki, Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'den sonra, hiçbir tabakaya peygamberlik verilmemiştir. Her tabakanın sonuncusunun sonluğu da kendi tabakasına nisbetledir. Böylece "son"ların çoğalması, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mutlak sonluğuna zarar vermez."

MÜHİM NOT: Zamanımızda hadisleri değerlendirirken bir İslamî âdâbın bilinmesi gerekir: Yukarıdaki örnekten de anlaşıldığı üzere, İslâmî an'aneye göre hadislerin öncelikle sened durumuna, yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e, -veya Sahâbe'ye- olan nisbetinin doğruluğuna bakılır.

Hadis sağlam bir senedle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ulaşıyorsa, onun metni ve ifade ettiği hüküm gözönüne alınır. Metinde, dinin umumî prensiplerine, Kur'ân'a, diğer mevsuk hadislere, akıl ve tecrübeye açıkca muhalefet eden bir durum varsa te'vil edilir, te'vil de edilemezse, en sonunda

"şazz" olduğu kabul edilerek itibardan düşürülür. Zamanımızda, hadisleri öncelikle şahsî anlayışı, vicdanî kanaati, mevcut bilgisi gibi hep ferdî ve subjektif kalan ölçülerle değerlendirip red veya kabulde acele etme, eski prensipten ayrılma temâyülü hakimdir. İncelememize konu olan hadis de, muhteva olarak acele bir hükümle reddedilmeye maruz kalacak mahiyettedir. Hoşumuza gitmedi diye bunu reddedecek olursak, aynı kaynaktan, aynı sıhhat şartlarıyla gelmiş ve fıkha, ahkâma menşe'

264 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/377-380.

olmuş hadisleri de bir başkası reddeder... Bu, dinde müthiş bir anarşi demektir. Nitekim müsteşrikler ve içimizdeki sinsiler "Buharî'de bazı mevzu hadisler var" diyor. Onların kriterleri esas alınarak bazı hadislere mevzu demek kapısı açıldı mı, bütün hadislerin mevzu olması derhal gündeme gelecektir.

Böyle bir davranışın sonunu herkes tahmin eder.

Bizce en selametli yol ve tavır, âlimlerimizin yaptığı gibi davranmaktır. Madem ki, hadisin İbnu Abbas'a nisbeti sahihtir ve hükmen de merfudur, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözüdür ve madem -yukarıda yapılan açıklama ile- umumî prensiplere muhalefet de etmemektedir, öyle ise, hadisi reddetmede acele etmeyip, hakikatının anlaşılmasını zamana bırakmalıyız. Pekçok âyet ve hadis, kâinatla, kâinatın buutları, mesafeleri, oralarda cari sür'atlerle ilgili beyanlara yer vermektedir.

Yabancı menşe'li hayal-ilim romanları ve filimleri üzerinde mesâi harcarken, kendi kaynaklarımızda gelen meselelere niye eğilmeyelim, dağınık şekilde âyet ve hadislerde yer alan kayıtları, işaretleri bir bütün halinde birleştirip Şârî-i Mübin'in ihbar etmek istediği bir gerçek mi var? diye niye soru sormayıp araştırmayalım? Unutmayalım ki, İslâm dini âyet ve hadisleriyle her asra hitab etmektedir.

Biz kendi imkânlarımızla bize hususî bir hitap var mı araştıralım, anlıyamadığımız işaretleri, hitapları da -reddetmekten ziyade- belki geleceğe âittir diye saygıyla karşılayalım.

Ya "ışık yılı" tâbirine yer veren hadis? Bunların mâhiyetini şimdilerde anlamıyoruz diye alelacele inkâra tevessül bize ne kazandırır? Bir mülâhaza hânesi açarsak ne kaybeder, dinin hangi esasına ters düşeriz? Unutmayalım ki, din ilimleri usulü açısından, bu hadisler kabulü vacib bir hüküm getirmiyor, sâdece reddi gerekmeyen bir mülâhaza hânesi açıyor.265

□ه

للّا □

لوسر □

لاق: [ذَخأ □

هْ

نَش ُه

للاّ َضِ

ر ةريره بأ نشو ـ9□

قَ□

لَخ

و ،ت

□

بَّسلا □

مْ

وَ

ي □

ةَ

بْ

رٌ

تلا ُه

للاّ َقَ

لَخ :

□

لاَ

قف ،يِ

دَ

يِ

ب #

نْيَ□□

ثا □

مْ

وَ

□ ي

رَلَّرلا َقَ

لَخَ

□□ و

□ دَح‘ا

مْ

وَ

□ ي

لاَ

بِللا اَ

هيِ

ف

□

مْ

وَ

□ ي

روٌّ

نلا َقَ

لَخَ

□□ و

ءاَ

ثًّ

□ ثلا

مْ

وَ

□ ي

هوُ

رْ

كَ

ملا َقَ

لَخَ

و

□

مَ

دآ َقَ

لَخَ

و ،سيِمَخلا َمْوَ

□□ ي

باَ

وَّ

دلا اَ

هيِ

□□ ف

ثَ

بَ

□□ و

ءاَ

عِ

بْ

ر‘ا

قْ□

لَخلا ِرِخأ ف ِةَعُمُللا ِمْوَ

ي □

ن

□

م ِرْصَعلا □

دْ

عَ

ب □

مًسلا □

هْ

يَ

لَش

لإ ِرْصَع □

لا □

نْ

يَ

ب اميِ

ف ِراَ

ةً

□ نلا

نِ

□ م

ةَ

شاَس ِرِخأ ف

]. ملسم هلرخأ.

□

لْ

يَّ

للا

9. (1692)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün elimden tuttu ve şu açıklamayı yaptı: "Allah toprağı cumartesi günü yarattı. Ondaki dağları pazar günü yarattı; ağaçları pazartesi günü yarattı. Mekruhları salı günü yarattı. Nuru çarşamba günü yarattı ve onda hayvanları perşembe günü yaydı. Hz. Âdem (aleyhisselam)'i cuma günü ikindi vaktinden sonra, ikindi ile gece arasındaki gündüz vaktinin en son saatinde en son mahluk olarak yarattı." [Müslim, Sıfatu'l-Kıyâme 27, (2789).]266

AÇIKLAMA:

1- Münâvî, hadiste geçen ve toprak diye tercüme ettiğimiz türbe kelimesi ile arz'ın kastedildiğini söyler.

2- Bu hadis, âlemin yaratılması işinin cumartesi günü başladığını belirtmektedir. Böylece Yahudilerin

"pazar günü başladı" iddiası reddedilmiş olmaktadır. Onlara göre, pazar günü başlayan yaratma işi cuma günü sona ermiştir. Allah yedinci gün olan cumartesi günü istirahat etmiştir. Bu telâkkiye uygun olarak: "Biz cumartesi günü istirahat ederiz, tıpkı Rabbülâlemin'in istirahat etmesi gibi" derler. İslâm ulemâsı, Allah insanlara benzetilmiş olduğu için, bu sözü reddeder ve kâilini garâbet ve cehâletle ittihâm eder, "Yorulmak yaratanın değil, yaratığın şe'nidir" der. Âyet-i kerimede: "Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman sözümüz sadece ona: "Ol!" dememizdir, o hemen olur" (Nahl 40) buyurur.

3- Dikkat edersek, eşyanın yaratılışında mantıkî bir tedric var. Sırayla toprak, dağlar, bitkiler, hayvanlar ve en sonda insan yaratılmıştır. Burada asıl hedefin, yani kâinatı yaratmaktan maksadın 265 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/380-382.

266 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/383.

insan olduğu görülmektedir. Zîra, bir meyve ağacı meyvesi için dikilir. Meyve ise, ağacın en son mahsulüdür. Çekirdek, filiz, fidan ağaç, yaprak, çiçek safhalarından geçtikten sonra meyveye ulaşılır.

Âyet-i kerimedeki arzın insanlar için bir beşik kılınması (Tâhâ 53) teşbihini bu hadisin açıkladığını söyleyebiliriz. Zîra, beşik önceden bebek için, onun büyümesine uygun şekilde hazırlanır.

Buradaki tedricin fıtrîliğini belirtmek için şu da söylenebilir. Dağların yaratılması ağaç ve bitkilere zemin hazırlamıştır. Bitkiler hayvanların yaratılmasına, bitki ve hayvanların varlığı insanların gelmesine zemin hazırlamıştır. İnsan hayatı bunların varlığına vâbestedir. Bazı âlimler, Allah'ın her şeyi bir anda yaratabilecek güçte olmasına rağmen tedricî şekilde yaratmış olması, mahlukatına rıfk ve tesebbüt yani teennili ve sağlam adım atma dersini vermek içindir" diye yorumlamışlardır.

4- Salı günü yaratıldığı söylenen mekruh'tan maksad, zâhire göre şerrdir, bir kısım âlimler ise buna madenler demiştir. Bazı rivayetlerin "salı günü geçim vesileleri yaratıldı" demesi tearuz sayılmaz, ikisi de aynı günde yaratılmış olabilir.

5- Bazı rivayetlerde "Çarşamba günü nun -veya hud- yaratıldı" denmiştir. Burada da bir zıtlıktan bahsedilemez, aynı günde ikisi de yaratılmış olabilir.

6- Münâvî şöyle bir paragraf sunar:"267

TENBİH: Şeyhülislam Zekeriya'ya: "Allah semâvat ve arzı, Hz. Âdem'i yarattığı aynı hafta içerisinde mi yarattı, yoksa daha önce mi yarattı?" Kezâ, "Arzın ömrü yaratılışından önce mi, değil mi?" diye soruldu. O, hadisin zâhirine uygun şekilde cevap verdi: "Allah arzı ve semayı, Âdem'i yarattığı hafta içerisinde yarattı. Nitekim rivayet edilmiştir ki, Allah arzı cumartesi, dağları pazar, ağaçları pazartesi, karanlığı salı, nuru çarşamba, hayvanları perşembe günü yarattı, o gün, cumadan kalan üç saate kadar semâvatı yarattı. İlk saatte âfetleri, ecelleri, ikinci saatte rızıkları, üçüncü saatte Âdem'i yarattı. Arzın ömrü, Âdem'den öncedir."

7- Bir kısım âlimler, bu rivayetin Ka'bu'l-Ahbâr'dan alınma isrâilî bir haber olabileceğini söylemişlerdir. Ayrıca metinde şiddetli garabet olduğu, zîra, hadiste semâvâtın yaratılışının mevzubahis edilmediği, arz ve içindekilerin yedi günde yaratıldığının belirtildiği, bunun da dört şeyin dört günde, sonra da semâvâtın iki günde yaratıldığını belirten Kur'an-ı Kerim'e muhalefet ettiğini belirtmişlerdir. Mevzubahis âyet şudur:"

De ki: "Gerçek siz mi o arzı iki günde268 yaratana küfrediyor, O'na ortaklar katıyorsunuz? O, âlemlerin Rabbi'dir. (Allah) dörd(üncü) gün(ün hitamında) orada üstünden baskılar yaptı. Orada bereketler yarattı. Onda, arayanlar için dört günde müsâvi gıdalar takdir etti. Sonra (iradesi göğe) -ki o, bir buhar hâlinde idi- doğruldu da ona ve arza, "ikiniz de ister istemez gelin" buyurdu, onlar da "isteye isteye geldik" dediler. Bu suretle onları yedi gök olmak üzere iki günde vücuda getirdi. Her gökte ona âid emri vahyetti. Dünya göğünü de kandillerle donattı..." (Fussilet 9-12).

İlmî keşiflerin bu mevzuları açıklayacağı günleri bekleyeceğiz.269

ه

للّا ِلوسر َع

م

ث

نُ

لاق: [ك

هْ

نَ

ش ُه

للّا َضِ

ر رذ بأ نشو ـ11□

□

ه

رَ

ذ اَ :

بأ اَ

ي □

لاَ

قف ،سْ

مَّرلا ِبوُ

رُغ □

دْ

نِ

ش □

دِلْسَ

ملا ف

.

□

مَ

لْ

شأ □

ه □

لوُسَ

رَ

و ُه

: للّا

□

ثْ

لُ

قف ؟ُسْ

□ مَّرلا

هِ

□ ذه

بَ

هْ

ذَ

□ ت

نْ

يأ بِرْ

دَ

تأ

اَ□

□ ه

□ ل

نَ

ذْ

ؤُ

يَ

ف

نِ

ذأَ

ثْسَ

تَ

عشْرَ، ف

لا

ثْ

حَ

ت

دُلْسَ

تِ

ل

بَ

هْ

ذ

قلا: ت

نَ

ذؤُ

فَ ي

نِ

ذأَ

ثْسَ

تَ

و ،اَ

هْ

نِ

□ م

لَ

بْ

قُ

□ ي َف

ل□

□

د ْسَ

□ ت

نأ ُكِ

شوُ

يَ

و

□

نِ

م ُعُ

لْ

طَ

تَ

ف ،ثْ

□ ئِل

ثْ

□ يَح

نِ

□ م

عِلْ

را :اَ

□ ه

□ ل

لاَ

قُ

يَ

و ،اَ

□ ه

ل

اَ

□ ه

ل ٍهرَقَتْسُمِ

ل يِرْلَ

ت ُسْ

مَّرلاَ

و : لاَ

عَ

□ ت

□ ه

لْ

وَ

قِ َك

لذف ،اَ

هِ

بِرْغَ

م

]. ناخيرلا هلرخأ

□

ميِ

لَ

□ ع

□ لا ِزيِزَع

□ لا

ريِ

دْ

قَ

تِ َك

لذ

بذمرتلاو .

267 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/383-384.

268 Buradaki gün, bir başka âyette (Hacc 47) bizim bin yılımıza denk olduğu belirtilen "İlahî gün" olmalıdır. (Allahu âlem) 269 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/384.

10. (1693)- Hz. Ebu Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Güneş batarken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte mescidde idim. Bana:

"Ey Ebu Zerr, biliyor musun bu Güneş nereye gidiyor?" diye sordu. Ben:

"Allah ve Resûlü daha iyi bilirler!" dedim.

"Arş'ın altına secde yapmaya gider, bu maksadla izin ister, kendisine izin verilir. Secde edip kabul edilmeyeceği, izin isteyip, izin verilmeyeceği zamanın (kıyametin) gelmesi yakındır. O vakit kendisine: "Geldiğin yere dön!" denir. Böylece battığı yerden doğar. Bu durumu Cenâb-ı Hakk'ın şu sözü haber vermektedir. (Mealen): "Güneş, duracağı zamana doğru yürüyüp gitmektedir. Bu aziz ve alîm olan Allah'ın takdiridir" (Yâsin 38). [Buhârî, Tefsir Yâsin 1, Bed'u'l-Halk 4, Tevhid 22, 23; Müslim, İmân 250, (159); Tirmizî, Tefsir, Yâsin, (4225).]270

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ta bidayetlerden beri, insanları meşgul etmiş bulunan bir hususta açıklama yapmaktadır:

"Güneş akşamları nereye gitmektedir?"

Günümüzün insanı için bu soru ilgi çekici olmaktan çıkmıştır. Burada soruyu Ebu Zerr (radıyallâhu anh)'e Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sormakta ve cevap vermektedir. Bazı rivayetlerde ise Ebu Zerr sormakta, cevabı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vermektedir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı ile alâkalı ulemânın muhtelif yorumları var. Hadisi şöyle anlamamız mümkün: Kur'ân-ı Kerim, bütün mevcudâtın ibâdet yaptığını belirtirken (İsra 44) Güneş'i secde edenler arasında betahsis zikreder (Hacc 18). Bazı âlimler mahlukatın ibadeti nasıldır?

sorusuna: "Fıtrî amelleridir, yani hangi iş ve vazife için yaratılmışsa o şeyi yaptı mı ibadet etmiş olur"

demişlerdir. Şu halde, Güneş her an ışık neşretme vazifesini yerine getirmekle ibadetini yapmakta, secdede bulunmaktadır. Bize nisbetle batması, ışık neşri vazifesini bizden kesmesi demektir. Ama Dünya'nın başka kıtalarında aynı vazifeyi yapmaya (secde etmeye) gidiyor demektir.

Arşın altında gitmesi de şöyle anlaşılabilir: Arş bütün semâvatı kuşattığına göre, zaten onun altından çıkması diye bir şey sözkonusu olamaz. Gündüzleyin, kendimize nisbetle tepemizde, ufukta gördüğümüz Güneş, gece görünmez olunca, bizden nisbî bir uzaklığı ve gaybubeti mevzubahistir. Bu halde kozmoğrafya bilgisi olmayan insanlara, onları tatmin edebilecek en doğru cevap bu olsa gerektir (Allahu a'lem).271

ه

□ للّا

□ لوسر لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر ةريره بأ نشو ـ11□

هلرخأ .]

□

ةَ

ماَ

يِ

□ ق

□ لا

مْ

وَ

يِ نَارَّوَكُ

ي

رَ

مَ

ق

لاَ

و ُسْ

#: مَّرلا

نأ دارملاو ،ةمامعلا فل :

ر

« يِوْكَّتلا .

« رباخبلا

ةمامعلا هفلت امك نافلتو ناعملت ضر‘او ءامسلا .

11. (1694)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Güneş ve Ay kıyamet günü sarılırlar." [Buhârî, Bed'ül-Halk 4.]272

AÇIKLAMA:

Sarılma olarak tercüme ettiğimiz tekvir, sarık katlarının üst üste dolanması, sarılması demektir. Ay ve Güneş'in sarılmasını bazı âlimler, kıyamet günü, Ay ve Güneş'in birleştirilmesi olarak anlarlar.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de:

رَ

مَ

ق

لاَ

و ُسْ

مَّرلا َعِ

مُلَ

ف "Ay ve Güneş birleştirilir"

(Kıyamet 9) denmektedir. Rivayetler, bu birleşmeden sonra, onların cehenneme atılacağını haber verir.

Şârihler "Ay ve Güneş'in cehenneme atılması, onlara azab etmek için değil, onlara tapmış olanların azablandırılması ve dünyada iken onlara yaptıkları ibadetlerinin bâtıl olduğunu görmeleri içindir"

derler.273

270 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/385.

271 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/385-386.

272 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/386.

273 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/386.

دوُ

هَ

ي

ت

لَ

أَس] :لاق امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سابش نبا نشو ـ12□

□

لَّ

كَ

وُ

م ٌكَ

ل

□

م

:

□

لاق َ؟

وُ

ه اَ

م □

دْ

شَّ

رلا ِنَش # ِه

للّا □

لوسر

قيِراَخَ

م

هَ

عَ

مَ

و ،باَحَّسلاِ

ب

اَ

ذه اَ

مًف :او

لاَ

. ق

ه

للاّ

ءاَش

ثْ

يَح اَ

هِ

ب اَ

هُ

قوُسَ

ي ِراَ

ن

نِ

م

□

ثْ

يَح َ ِهَتْنَ

□□ ت

تَح ِباَحَّسلِ

□ ل

هُ

رْ

لَ

ز :لاق ؟عَ

مْس

□

ي ِي

□□ ذ

□ لا

□

وَّصلا

□ لَش

لِي

ئاَ

□ رْسإ

مَّ

رَح اًّ

مَش اَ

نْ

رِبْخأف َ؟

ثْ

قَ

او: دَص □

لاَ

ق .

□□

رِ

مُ

أ

□□

هُ

مئُي

ائْ

يَش □

دِلَ

ي □

مَ

لَ

ف اَسه

نلا □ □

رِ

ش كَ

تْشا :لاق ِ؟

هِ

سْ

فَ

ن

اَ.

هَ

مَّ

رَح َكِ

لذلَ

ف ،اَ

هَ

ناَ

□ ب

لأَ

□ و ِلِب“ا َمُوح

□□ ل

□ □ إ

رِ

□ ع

□ لا

نْ

عَ

ي

عمل : ق

. يراخملا »

]. بذمرتلا هلرخأ «

□

ث

قَ

□ دَص :او

لاَ

ق

لعليو بوليو لتفي ليدنم :لص‘ا ف وهو ، ارخم

نايبصلا هب براضتت لبحلاك .

12. (1695)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Yahudiler, gök gürültüsünün ne olduğunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' den sordular:

"Bulutlara müvekkel olan melektir. Berâberinde ateşten kamçılar var. Bununla bulutları Allah'ın dilediği yere sevkeder" diye cevap verdi. Onlar tekrar sordular:

"Ya şu işitilen ses, o nedir?"

"Bu, bulutların istenen yere gitmeleri için onlara yapılan bir sevkdir" dedi. Yahudiler:

"Doğru söyledin. Şimdi de İsrail'in [Yakub (aleyhisselam)] kendisine haram kıldığı şey nedir onu söyle?" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Hz. Yakub (ırku'nnesâ denen) uyluk mafsalından başlayıp dize, topuğa kadar inen bir ağrıdan muzdarib idi. Deve eti ve sütü dışında kendine uygun gelen (ne yiyecek, ne içecek) münâsip bir şey yoktu. Bu sebeple o da bunları haram etti" dedi. Yahudiler: "Doğru söyledin" dediler." [Tirmizî, Tefsir Ra'd, (3116).]274

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Tirmizî'deki vechi, biraz muğlak. Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'indeki vechi ihtiva ettiği ziyadeler sebebiyle daha açık. Orada geçen bazı ziyâdeler şöyle:

"Yahudilerden bir grup Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldiler. Dediler ki:

"Biz sana bâzı şeyler soracağız, bunu sadece peygamber olan bilir. (Gerçek peygambersen) doğru cevap vereceksin!."

O da şunu söyledi:

"Tevrat'ı Musa'ya indirenin adına yemin veriyorum: Biliyor musunuz, İsrâil (Hz. Yakub) şiddetli bir hastalığa yakalanmıştı. Hastalığı uzun sürdü. Bunun üzerine: "Allah bana şifa verirse, en sevdiğim yiyecek ve içeceği nefsime haram edeceğim" diye nezretti. Onun en sevdiği yiyecek deve eti, en sevdiği içecek de deve sütü idi."

Yahudiler: "Vallahi doğru söyledin!" dediler.

2- Kamçı diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı mihrâk'tır (cem'i mehârik). Mihrâk, çocuklara vurmak üzere, boyunca dürülmüş, bükülmüş mendil demektir.275

□ه

للّا □

لاق: [لوسر لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□13ـ نشو بأ ةريره ر

□

ضْ

عَ

□ ب

لَ

كأ ِه

بَ

: ر

□

□ ت

لاَ

قف ،اَ

هِه

بَ

□ ر لإ

رأً

نلا

تَ□

كَ

#: ثْشا

□□ ف ٍسَفنَو

ءاَ

تِ

هرلا ف ٍسَف

□

: ن

نْ□

يَسَ

فَ

نِ

اَ ب

□ ه

□ ل

نِ

□ ذأف

اضْ

عَ

ب

274 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/387.

275 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/387-388.

□

نوُ

دِلَ

اَ ت

□□ م

دَشأَ

□ و ،هرَحلا ْنِم

نوُ

دِلَ

اَ ت

م

دَشأ

وُ

هَ

ف ،فْ

يَّصلا

. ندمرتلاو ناخيرلا هلرخأ .[

ريِرَ

هْ

مَّ

زلا

نِ

م

13. (1696)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem, Rabbine şikâyet ederek dedi ki: "Ey Rabbim, bir kısmım diğer kısmımı yiyor." Bunun üzerine ona iki nefese izin verdi: Bir nefes, kışta, bir nefes de yazda. İşte bu (yaz nefesi), en şiddetli şekilde hissettiğiniz hararettir. Öbürü de (kışta) en şiddetli bulduğunuz soğuktur."

[Buhârî, Bed'ül-Halk 10; Müslim, Mesâcid 185, (617); Tirmizî, Sıfatu Cehennem 9, (2595); İbnu Mâce, Zühd 38, (4319); Muvatta, Vükûtu's-Salât 27, (1, 15).]276

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, cehennemin Rabbine şikayette bulunması mevzubahistir. Ulemâ bu şikayeti lisan-ı kâl (söz) ile mi yaptı, yoksa lisan-ı hâl ile mi yaptı ihtilâf etmiştir. Bir kısmı kâl (söz) ile, bir kısmı da hâl ile yaptığını ileri sürmüştür.

İbnu Abdilberr: "Her iki görüşün de bir haklılık yönü ve benzer durumları var, ancak söz dili ile yaptı diyen görüş ercahtır, yani üstündür" der.

Kadı İyaz: "Bu daha açık, daha doğru görüştür" der.

Kurtubî: "Lâfzı hakikatine hamletmek gerekir" der ve ilâve eder: "Sözünde sâdık olan Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) câiz olan bir şeyi haber verdi mi onu te'vile hâcet kalmaz. (Lâfzın ifade ettiği mânaya) hamletmek en uygun yoldur." Aynı beyanda bulunan Nevevî şunu ilâve etmiştir: "Doğru olan hakikatına hamletmektir. (Yani "cehennem, şikayetini söz dili ile Rabbine götürdü" demektir.) Beyzâvî mecaza hamletmeyi tercih ederek der ki: "Cehennemin şikâyeti onun coşup galeyâna gelmesinden mecâzdır, bir kısmı diğer bir kısmını yemesi, eczasının izdihamından (parçalarının, kısımlarının sıkışmasından) mecazdır, nefes alması, ondan yükselen kısımların (alevlerin) dışarı çıkmasından mecazdır."

Zeyn İbnu'l-Münir: "Muhtar (makbul) görüş, onu hakikatına hamletmektir, zîra kudret-i İlâhiye, cehennemi lisan-ı kâl ile konuşturmaya salihtir. Keza konuşmanın hâl diliyle olduğu bize makul gelse bile şikâyet, bunun açıklanması, sebebinin beyanı, izin, kabul, nefes alıp verme, bunun sadece ikide sınırlandırılması gibi durumlar mecazdan uzaktır, mecazın alışılmış olan kullanılma durumlarının dışında kalır" der.

Görüldüğü üzere cehennemin lisan-ı hâl veya kâl ile konuşması meselesinde İbnu Hacer, farklı görüşlerden daha çok lisan-ı kâl ile konuştu diyenlerin görüşlerini serdetmekle kendisi de bunu kabul etmiş gözükmektedir. Gerçek olan şu ki, ulemaya göre cehennem hâl-i hazırda mevcuttur, dünyamızın şiddetli hararet ve şiddetli soğukları ile irtibat halindedir. Hatta Ehl-i Sünnet ulemâsı, Mu'tezile'nin

"Cehennem henüz yaratılmamıştır" iddialarının fâsidliğine bu hadisi delil kılmışlardır.

2- Yazdaki şiddetli hararet gibi kıştaki zemherir denen şiddetli soğuğun da cehennemden gelmesini, bâzı âlimler müşkil ve anlaşılması zor bir durum olarak değerlendirmiş ise de, ekseriyet: "Ateşten maksad onun yeridir, cehennemde zemherir denen çok soğuk bir tabakanın olması normaldir" diye değerlendirmiştir. Bediüzzaman merhum, atıldığı ateşten Hz. İbrahim'in yanmadan çıktığını haber veren:

مي

هاَ

رْ

بِ

ا □

لَش ا

مًسَ

و ا

دْ

رَ

ب □

نوُ

ك □

راَ

ن اَ

ي اَ

نْ

لُ

ق "Dedik:

"Ey ateş İbrahim'e soğuk ve selametli ol" (Enbiya 69) âyetiyle ilgili izâhatında, cehennemin zemherir tabakasıyla ilgili olarak şu açıklamayı yapar:

"...Ateşin bir derecesi var ki, bürudetiyle ihrak eder (soğukluğuyla yakar). Yani ihrak (yakma) gibi bir te'sir yapar. Cenab-ı Hakk, ا

26) مًس) lafzıyla bürudete _________(26) Bir tefsir diyor:

ا

مًس

demesi idi, bürûdetiyle ihrak edecekti. (soğukluğa) diyor ki: "Sen de hararet gibi bürudetinle ihrak etme." Demek, o mertebedeki ateş, soğukluğuyla yandırır gibi te'sir gösteriyor. Hem ateştir, hem berddir. Evet, hikmet-i tabiyyede nâr-ı beyzâ (akkor) hâlinde ateşin bir derecesi var ki; harareti etrafına neşretmiyor ve etrafındaki harareti kendine celbettiği için, şu tarz bürûdetle, etrafındaki şu gibi 276 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/388.

mâyi şeyleri incimâd ettirip (dondurup) mânen bürûdetiyle ihrak eder. İşte zemherir, bürûdetiyle ihrâk eden bir sınıf ateştir. Öyle ise, ateşin bütün derecâtına ve umum envaına câmi olan cehennem içinde, elbette zemheririn bulunması zarurîdir."277

□

موُلُّ

نلا □

هِ

ذه □

تَ

قِ

لاق: [لُخ □

هْ

نَش ُه

للاّ َِض

□

□14ـ نشو ةداتق ر

□□نيِطاَيَّرلِ□

ل

اموُلُ

رَ

□□ و

اَء

مَّسلِ

ل

ةَ

نيِز ُه

للّا اَ

هَ

لَ

: عَل

ثًَ□

ثِ

ل

□

دَ

قف ،كِ

□ لذ

رْ

يَغ اَ

هيِ

□ ف

لَّ

وأَ

□ ت

نَ

مَ

ف ،اَ

هِ

ب ىَ

دَ

ثْ

هُ

يٍ اَ

مًعَ

و

□

مْ

لِ

□ ش

اَ

مَ

□□ و

هي

□

نْ

عَ

ي □

اَ

م َقًّ

لَ

كَ

تَ

و □□

هَ

بيِ

صَ

ن َعاَضأَ

و □□

هَّظَح أَطْ

خأ

اَ

م ِه

للّاَ

و □□

ةَ

كِ

ئً

ملاَ

و □

ءاَ

‘ يِب

ن ا

هِ

مْ

لِ

ش

نَش

زَلَ

ش اَ

مَ

و

هِ

ب

ه

ل

اَ

مَّ

نإ

هَ

ثْ

وَ

م

و

هَ

قْ

زِر ًو □□

دَحأ □

ةاَ

يَح ٍمْلَ

ن ف ُه

للّا □

لَ

عَل

]. هلرخأ

□

موُلُّ

نلاِ

ب □

نوُ

له

لَ

عَ

تَ

يَ

و □□

بِ

ذَ

□ ك

لاِه

□ للّا لَش

نوُ

رَ

ث

فَ

ي

جرخأو ،هب هل ملش ام هلوق لإ

اداهرتسا براخبلا

نيزر هيقاب .

14. (1697)- Katâde (rahimehullah) anlatıyor: "Bu yıldızlar üç maksatla yaratıldı: 1- Allah onları semaya zinet (ve süs) kıldı.

2- Şeytanlara atılacak taş kıldı.

3- Geceleri istikamet tayin etmede işaretler kıldı. Kim yıldızlar hakkında bunlar dışında bir te'vil ileri sürerse (kendi ilâve ettiği) hissesinde hataya düşer, nasibini kaybeder, mânasız bir yükün altına girer ve hakkında bilgisi olmayan, peygamberler ve meleklerin bile bilmekte âciz kaldıkları bir şeye burnunu sokmuş olur. Allah'a yeminle söylüyorum: Allah hiç kimsenin ne hayatını, ne rızkını, ne de ölümünü herhangi bir yıldızla irtibatlı kılmamıştır. (Aksini iddia edenler) Allah hakkında yalan söyleyerek iftira ediyorlar..." [Rezîn ilavesidir. Ancak, □

هِ

□ ب

□ ه

ل ملِ

□ ش

ا

□

م (hakkında

bilgisi olmayan) ibâresine kadar olan kısmı, Buhârî, Bed'ül-Halk'da (3. bab) senetsiz olarak kaydetmiştir.]278

AÇIKLAMA:

1- Katâde merhum yıldızlarla ilgili bâtıl inançları reddetme sadedinde, Kur'ân âyetlerinde yıldızların yaratılış maksadlarından zikri geçen üç tanesine temas eder:

1- Semânın zineti (Saffat 6).

2- Şeytana atılan taş (Mülk 5).

3- Geceleri istikamet tayini (En'am 97).

Şüphesiz, yıldızların yaratılış maksadı bu üç şeyle sınırlandırılamaz. Ancak bunlar Kur'an'da zikri geçen, herkesin kolayca anlayıp kabul edeceği, münhasıran insana bakan maslahatlardır.

2- Bu rivayette Katâde merhumun dile getirdiği asıl mesele, yıldızlarla ilgili batıl inançları reddetmektir. Günümüzde olduğu gibi, câhiliye devrinde de yıldızlarla ilgili hurâfelere inanılırdı.

Bunlardan bir kısmı ferdi küfre atacak çeşittendi.

İbnu Hacer'in kaydettiği bilgilerden bazı özetlemeler sunuyoruz: "İbnu Kuteybe Kitâbu'l-Enva'da (Yıldızlar Kitabı) yazdığına göre... Araplar, cahiliyye devrinde, yağmurun inmesinin yıldız vâsıtasıyla olduğuna inanırdı. Bunu bazıları yıldızın yaratmasına bağlar, bazıları da yıldızı yağmura alâmet kılardı. Şeriatımız onların bu sözlerini iptal etti ve bunu küfür ilân etti. Bunu söyleyen kimse, yağmurun yağmasında yıldızın bir sun'u (yaratması) olduğuna itikad etse bu küfür, Allah'a eş koşma küfrüdür. Ancak bunu bir tecrübe kabilinden (yani falanca yıldızın görülmesiyle yağmurun da yağdığı devamlı görülmüştür, öyleyse yağmur o yıldızla birlikte gelmektedir şeklinde) söylerse bu şirk olmaz.

Ancak bu söze de küfr ıtlâkı caiz olur, küfrân-ı nimet kastedilmiş olur. Çünkü, hadisin farklı 277 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve

Şerhi, Akçağ Yayınları:6/388-390.

278 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/390.

tariklerinin hiçbirinde küfürle şükür arasında bir vasıta (üçüncü bir vasıf) gelmemiştir. Böylece, hadiste gelen "küfür" kelimesi -söylenen her iki durumu da içine alması için- iki mânaya hamledilir."

Hadisin geri kalan kısmı açıktır.279

□□ بَّنلا □

ثْ

عِ

مَ]

س

:لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□15ـ ر سوم بأ نشو

□

ةَضْ

بَ

ق □

نِ

م □

مَّسلا □

هْ

يَ

□ لَش

مَ

دآ َقلَخ لاعَ

ت َه

□□ للّا

نإ :

□

لوُ

قَ

ي

□□

ضْ

ر‘ا ِرْ

دَ

□ ق لَش

مَ

دآ وُ

نَ

□ ب

ءاَلَ

□□ ف

ضْ

ر‘ا ِعيمَل

□

نِ

م اَ

هَضَ

بَ

ق

□

لههسلاو ،كَِ

لذ □

نْ

يَ

بَ

و □□

دَ

اَ‘وْس

و □□

رَ

مْ

اَ‘ح

ضَ، و

ي ‘

□

ا ب :

□

مُ

هْ

نِ

مَ

و

]. دواد وبأ هلرخأ

□

□□ بِهيَّطلاو

□□ ثيِبَخلاو

نَ

زحلاَ

و

.نذمرتلاو

15. (1698)- Ebu Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim, şunu söyledi: "Allah Teâla hazretleri, Âdem'i, yeryüzünün bütün (cüzler)inden almış olduğu bir avuç topraktan yarattı. Âdem'in oğulları da arzın kısımlarına göre vücuda geldi. Bir kısmı beyazdır, bir kısmı kızıldır, bir kısmı siyahdır. Bunlar arasında orta (renkliler) de var. Ayrıca bir kısmı uysaldır, bir kısmı haşindir, bir kısmı habis (kötü kalbli), bir kısmı iyi kalblidir." [Ebu Dâvud, Sünnet 17, Tirmizî, Tefsir, Bakara, (2948).]280

AÇIKLAMA:

1- Burada, insan ile, onun yaratıldığı aslî kaynak olan yeryüzü arasında bir irtibat, bir kader birliği kurulmaktadır: Beyaz, siyah, kızıl vs. şekilde farklı renkteki ırklar, rengini topraktan aldığı gibi, uysalhaşin, iyikötü şeklindeki mânevî karakterler de vasıflarını topraktan almaktadırlar. Çünkü toprakta bu çeşitlerin hepsi mevcuttur. Bazı âlimler, Hz. Âdem'in altmış farklı çeşitten ve tabiattan yaratıldığını, evladlarının da, bu sebeple farklı şekillerde geldiğini, bu altmış rakamına uygun olması için kefarette altmış fakir doyurmanın vâcib kılındığını söylemiştir.

2- Bazı şârihler (Münâvî, Tîbî vs.) buradaki kabza (avuç) ile maddî, fiilî bir avuçlama kastedilmediğini, bilakis, Allah'ın şânının yüceliğini tahayyül ettirmek, yaratılış hakkında hissî bir temsil vermek kastedildiğini söylerler. Ancak, bununla hakikî avuçlama kastedilmiş olabileceğini söyleyen de olmuştur. Bunlar, "Ancak, demişlerdir, toprağı avuçlayan ölüm meleği Azrail'dir.

Avuçlama işini, Allah'ın emriyle yaptığı için, fiil Allah'a nisbet edilmiştir." Bunlar delil olarak Sâid İbnu Mansur ve Ebu Hâtim'in Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh)'den kaydettikleri bir rivayeti delil gösterirler: "Allah Teâla hazretleri, Âdem (aleyhisselam)'i yaratmak istediği zaman, arşın hamelesinden bir meleği, arzdan toprak getirmek üzere yolladı. Ondan toprak almak üzere eğildiği vakit, arz: "Seni gönderenin adına senden, bugün benden cehenneme bir pay ayrılacak herhangi bir şey almamanı taleb ediyorum" dedi. Azrail aldığını bıraktı. Rabbine döndüğü zaman durumu haber verdi.

Rabbi onu tekrar gönderdi. Arz yine aynı şeyi söyledi ise de Azrail: "Beni gönderen, itaate daha lâyıktır, (senin talebine değil, O'nun emrine uyacağım) deyip yeryüzünün iyi kısmından, kötü kısmından... avuçladı..."

3- Ulemâ, arzın habisi deyince, çorak ve tuzlu araziyi, iyisi deyince münbit araziyi anlamıştır. Gerek arzla ve gerek insanla ilgili olan umur-u zâhirîye müteallik -renkleri medar-ı bahs eden- ilk dört vasfı zâhiri üzere bırakıp hakikatına hamletmiş, diğer dört vasfın da anlaşılması için te'vili gerekir demiştir.

Çünkü sonuncular ahlak-ı bâtına ile ilgilidir.281

ه

لاق: [لاق لوسر للّا □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ16□

□

هيِ

□ ف

خفَ

نَ

□□ و

□ مًسلا

هْ

يَ

□ لَش

مَ

دآ لاعَ

ت ُه

للّا َقَ

لَخ اً

م

□

#: ل

□

لاَ

□□ قف

هِ

نْ

ذإِ

ب لاع

□

ت

□

دِ

مَحَ

ف ہ،

لُّ

دْ

مَحلا □

لاَ

قف ،سَطَش □

حوٌّ

رلا

279 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/390-391.

280 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/392.

281 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/392-393.

□

ةَ

كِ

ئً

ملاَكِ

□ ئ

□ لوأ لإ

بَ

هْ

□□ ذا

مَ

دآ اَ

ي هُ

للّا َكُ

مَحْ

ر :

□

ي

□

هٌ

بَ

□ ر

□ ه

ل

كْ□

يَ

□ لَش :او

لاَ

□□ قف

مُ

كْ

يَ

□ لَش

: مَّسلا

□

لُ

قَ

ف ّسوُ

□ لُل

مُ

هْ

نِ

“ م

□

م لإ

□□

: نإ

□

لاَ

□ قف

هِه

بَ

ر لإَعَلَ

ر □□

مُ

ث □□

هُ

تاكَ

رَ

بَ

و ِه

للّا □

ةَ

مْ

حَ

رَ

و □

مَّسلا

: لاعَ

ت ُه

للّا □

لاَ

قف □□

مُ

هَ

نْ

يَ

بَ
وَكيِ
نَ
□ ب
ةً
يِحَ
تَ
وَكُ
تَّ
يِحَ
□ ت
ه
□
ذه
□
نيِ
مَ
□ ي
□
رَ
ثْ
: خأ
□
لاَ

٠ ق

□

ثْ

ئِ

ش اَ

مُ

ةً

□ يأ

رَ

ثْ

: خا

ناَ□

تَضوُ

بْ

قَ

□ م

هاَ

دَ

يَ

و

اَ

ذإف ،اَ

هَطَسَ

بَ

ف

ةَ

كَ

راَ

بُ

م

نيِ

مَ

ي ِه

بَ

ر ْىَ

دَ

ي اَ

ثْ

لِ

كَ

و ،ِه

بَ

ر

ءَ

ؤه لاق

ءُ

ؤه اَ

مِه

بَ

: رْأ

□

لاَ

□□ قف

هُ

تَّ

يرُ

ذَ

□ و

مَ

دآ اَ

هيِ

ف

اَ

ذإَ

□□ و

هْ

يَ

نْ

□ يَش

نْ

يَ

ب □

هُ

رْ

مُش □

بوُ

ثْ

كَ

م ٍناَسْ

نإ □□

لُ

ك اَ

ذإف ،كَُ

تَّ

يرُ

ذ

:

□

لاَ

قف ؟اَ

ذه □

نَ

م ه

برا

□

ي :

□

لاَ

قف □□

مِهِئَوْضأ ْنِم ُلُلَر ْمِهيِف

□

لاق: دِز .

ةَ

نَس □

نيِ

عَ

بْ

رأ

ارْ

مُ

ش □

ه □

ل □

ثْ

بَ

تَ

ك □

دَ

قَ

□□ و

دُ

واَ

د َكُ

نْ

با

ه□□

بَ

: رْأ

□

لا

. ق

□

□ ه

□ ل

ثْ

بَ

تَ

ك يِ

□□ ذ

لاَكِ

لَ

: ذ

□

لاق .

□

هِر

□

مُش ف

□

ثْ

نأ :

□

لاَ

ق

ة

□ .

□ نَس

نيِ

ه

تِ

□ س بِرْمُش ْنِم

□ ه

□ ل

ثْ

لَ

□ عَل

دَ

ق ِه

نإف

□

طِبْ

هُ

أ □□

مُ

ث ،هُ

للّا □

ءاَشاَ

م □

ةًّ

نَللا □

مَ

دآ □

نِ

كْسُ

أ □□

م :

□

ث

□

لاَ

ق .

كاذو

كَ

لَ

م

هاَ

تأَ

ف

هِ

سْ

فَ

ن

ل

دُ

عَ

ي

مَّسلا

هْ

يَ

لَش

مَ

دآ

ناَ

كَ

و ،اَ

هْ

نِ

م

□ ف□

□ لأ

□ ل

بِ

ثُ

□ ك

دَ

ق َسْ

□ ي

□□ لأ

ثْ

□ لِلَش

دَ

: ق

□

□ ه

□ ل

لاَ

□ □□ قف

وَ

ملا

□

نىِ

ه

تِ

س اَ

هْ

نِ

□ م

دواَ

د َكِ

نْ

□ ب

ثْ

لَ

عَ

ل َكَّ

نِ

□ ك

لَ

□ □ و

ل

□

ب :لاقٍ؟

ةَ

نَس

.

□

هُ

تَّ

يرُ

ذ □

تَ

يِ

سَ

نَ

ف َ ِسَ

نَ

و □□

هُ

تَّ

يرذ □

□

دَحَلَ

ف □□

مَ

دآ □

دَحَلَ

ف □□

ةَ

نَسِ

]. هلرخأ

□

دوُ

هُّرلاَ

و ِباَتِ

ك □

لاِ

ب □

رِ

مُ

أ □

ذِ

ىَٔ

مْ

و

□

ي

□

نِ

مَ

ف :

لاق

اذه نودب :فارش‘ا ةروس ريسفت ف مدقتو ،بذمرتلا

.

16. (1699)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla, Hz. Âdem (aleyhisselam)'i yarattığı ve ruh üflediği zaman, Âdem hapşırdı ve elhamdülillah diyerek, izni ile Teâla'ya hamdetti. Rabbi de ona:

"Ey Âdem, yerhamukallah (Allah sana rahmet etsin), (mukarreb) meleklerden şu oturan gruba git ve

"Esselâmu aleyküm" de!" dedi. (Hz. Âdem öyle yaptı. Hitab ettiği melekler):

"Ve aleyke'sselamu ve rahmetullahi ve berekâtuhu!" diye karşılık verdiler. Sonra Âdem (aleyhisselam) Rabbine döndü. Rabbi ona:

"Bu cümle senin ve evlâdlarının aralarındaki selâmlaşmadır" dedi. Allah Teâla hazretleri, elleri kapalı olduğu halde Âdem'e:

"Dilediğini seç!" dedi. Hz. Âdem:

"Rabbimin sağ elini seçtim! Rabbimin iki eli de sağdır, mübarektir" dedi. Sonra Allahu Teâlâ hazretleri sağ elini açtı. İçinde Hz. Âdem ve onun zürriyeti(nin emsâlleri) vardı. Hz. Âdem (aleyhisselam):

"Ay Rabbim, bunlar nedir?" dedi. Rabb Teâla:

"Bunlar senin zürriyetindir" dedi. Her insanın iki gözünün arasında ömrü yazılıydı. Aralarında biri hepsinden daha parlak, daha nurlu idi. Hz. Âdem:

"Ey Rabbim! Bu kimdir?" dedi. Rabb Telâla hazretleri:

"Bu senin oğlun Dâvud'dur. Ben ona kırk yıllık ömür takdir ettim" dedi. Âdem aleyhisselam:

"Ey Rabbim onun ömrünü uzat!" talebinde bulundu. Rabb Teâla:

"Bu ona takdir edilmiş olandır!" deyince, Âdem:

"Ey Rabbim, ben ona kendi ömrümden altmış senesini verdim" diye ısrar etti. Bunun üzerine Rabb Teâla:

"Sen ve bu (talebin berabersiniz)." buyurdu.

Sonra Âdem cennete yerleştirildi. Allah'ın dilediği kadar orada kaldı. Sonra cennetten (arza) indirildi.

Âdem burada kendi ecelini yıl beyıl sayıp hesaplıyordu. Derken ölüm meleği geldi. Hz. Âdem (aleyhisselam) ona:

"Acele ettin, erken geldin. Bana bin yıl ömür takdir edilmişti!" dedi. Melek:

"İyi ama sen oğlun Dâvud'a altmış senesini verdin" dedi. Ne var ki O bunu inkâr etti, zürriyeti de inkâr etti; o unuttu, zürriyeti de unuttu."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilâve etti: "O günden itibaren yazma ve şahidlik emredildi."

[Tirmizî, Tefsir, Muavvizateyn (3365). Bu hadis A'raf sûresinin tefsirinde (612 numarada) geçti.

Orada son cümle yoktur.] 282

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, Hz. Âdem'in, ruh üflendiği zaman hapşırmasının sıhhatine alâmet kılındığını, onun hamdetmesinin de sıhhatli, eksiksiz, kâmil bir yaratılışa sahip olma nimetinin gereği olduğunu, bu nimete ancak Allah'ın lütfu ve tevfiki ile mazhar olunduğunu ifade ettiğini belirtir.

2- Tîbî Hz. Âdem'e Cenab-ı Hakk'ın selamlaşmayı öğretmesiyle ilgili olarak: "Allah, geçmiş nimetlere şükrü öğrettikten, onu kâmil kudretine vâkıf kıldıktan sonra mahlukat ile muâşeret âdâbını öğretti, böylece Hakk'ı tâzimden sonra mahlûka karşı hüsn-i ahlâkda muvaffak oldu" der.

Mahlûkla muâşerete selamla başlanması, selamın, karşılıklı sevgi kapısını açan bir anahtar, kardeşlerin kalplerini te'lif eden bir sır, imana götüren bir nûr olmasındandır.

Burada ayrıca öğreniyoruz ki, selamlaşma en eski sünnetlerden biri, insanlığa Cenab-ı Hakk'ın nimetlerinden ilkidir.

3- Cenab-ı Hakk'a "el" izâfesi müteşâbihattandır. Selef bu hususta yorum yapmamayı tercih etmiş ise de muteahhir ulemâ, Allah'ın zâtıyla ilgili bâzı ifratkâr ve tefritkâr iddiaları bertaraf etmek için bazı te'villeri uygun görmüştür. Buna göre, bu makamda Zât-ı İlâhiye'ye yedeyn'in (iki el) izafesinden maksad cemâl ve celâl sıfatlarıdır. Cemâl, mutlak sağ'dır, her ne kadar sağ, celâlde dahi varsa da. Bir diğer te'vile göre iki el ile "kudret ve mülk", "nimet ve güzel eser" kastedilmiştir. Bir başka açıklamaya göre bu çeşit teşbihlerde Ô"el"den maksad uzuv olan el değil, sıfat olan el'dir. İki elin de sağ olması cûd ve keremin bolluğu, sınırsız oluşudur vs. (27)

4- Tîbî, Allah'ın sağ elinin açılması ve içerisinden Hz. Âdem ve evlatlarının timsallerinin çıkmasını,

"Hz. Âdem, âlem-i gaybtaki kendi ve evlatlarının timsalini gördü" diye açıklar. Yine onun açıklamasına göre, bu vak'a Misak'tan evvel cereyan etmiştir ve Hz. Âdem'in sağ elde görmüş

oldukları sâlihlerdir, hepsi imanları nisbetinde farklı nurlara sahiptir.

5- Hz. Dâvud'un daha parlak bir nura sahip olması, onun en çok ağlayan peygamberlerden olmasıyla îzah edilmiştir. Tîbî, peygamberlik, saltanat ve adaleti nefsinde birleştirmesinden bir imtiyaz elde etmiş olabileceğini söylese de Aliyyül-Kârî bunu mâkul bulamaz. "Hz. Süleyman da saltanat sahibi idi. Saltanat tek başına __________(27) Aliyyü'l-Kari, Mirkât'da yedeyn'le ilgili geniş açıklama sunar.bir nur değil, bilakis zulmânî bir hicabtır" dedikten sonra: "Bu sebeple Hz. Süleyman, cennete peygamberlerden beş yüz yıl sonra girecek. Keza Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh) da -

saltanata benzeyen- çok mala sahip olduğu için fakir Muhacirler'den beş yüz yıl sonra cennete girecektir" der.

6- Hz. Dâvud (aleyhisselam)'un kırk yıllık ömrünü Hz. Âdem'in az bularak uzatılmasını taleb etmesi meselesine gelince: Aliyyü'l-Kârî, rivâyetlerin Hz. Dâvud'a bidayetten kırk yıl ömür takdir edilmiş

olmasına rağmen Hz. Âdem (aleyhisselam)'in duası üzerine ömrünün artırıldığını, rivâyetin Hz.

Âdem'in duâsının kabul gördüğüne de bir delil olduğunu belirtir.

Buradan hareketle, ömrün, bâzan muallak olduğunu, bu ömr-ü muallakın artabileceğini söyleyen Aliyyü'l-Kârî bu meseleye âyetten ve hadisten delil kaydeder: ".Ömrü uzatılana çok ömür verilmesi, (kısaltılanın) ömründen eksiltilmesi de hâriç olmamak üzere (hepsi bir kitapta yazılıdır. Bu Allah'a kolaydır" (Fâtır 11). Hadisten de "sadakanın, ömrü uzatacağına" dair rivâyeti hatırlatır.

7- Hz. Âdem'in, "Ömrümden altmış yıl verdim" demesi, Allah nezdinde bir duadır. Yani Hz. Dâvud'un ömrünün artırılması talebtir. Zîra, insanların ömrünü artırma güç ve yetkisi kimseye verilmemiştir, bu Allah'a mahsus bir keyfiyettir. Öyle ise Hz. Âdem'in "altmış yıl kendi ömrümden verdim" demesi, onun ömrünün altmış yıl uzatılması için Cenab-ı Hakk'a yaptığı duayı ifade eder.

282 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/393-394.

8- Hz. Âdem'e ölüm meleğinin gelişini, şârihler: "Dokuz yüz kırk yaşındayken, imtihan için" diye tasrih ederler. Rivâyet, Hz. Âdem'in, ömrünü bin yıl bilerek, yıl beyıl sayıp hesapladığını açık olarak belirtir. Daha altmış yıl ömrü olduğunu hesaplarken ölüm meleğinin ziyâret etmesi Hz. Âdem (aleyhisselam)'i biraz şaşırtmış olmalı ki: "Vaktinden önce geldin!" demiştir.

Rivâyet Hz. Âdem'in, ömründen altmış yılı Hz. Dâvud'a vermiş olduğunu unuttuğunu, evlâd babanın tinetinden olduğu için, zürriyetinin de önceden verdiği sözü unuttuğunu belirtiyor. Hz. Âdem'in bu meseledeki inkârı, kasdî bir inkâr değildir. Unutması, ona meşru bir özür olmaktadır. Hz. Âdem (aleyhisselam)'in unutkanlığını tescîl eden şu âyet de var: "Andolsun biz bundan evvel Âdem'e de vahy (ve emretmişiz)dir. Fakat unuttu o. Biz onda bir azim bulmadık" (Tâ-Hâ 115). Ancak, bu âyette, Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yememe emrini unuttuğu kastedilmiştir.

9- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın son cümlesi, hukukun tesbîtinde dâvaların yazılması, şâhidlerin dinlenmesi meselesinin ehemmiyetine, eskiliğine parmak basmaktadır.283

ه□

□ للّا

لوسر لاق] :تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

17ـ ر ةرئاش نشو

نِ

م ٍجِراَ

م

نِ

م

ناَللا َقِ

لُخَ

و ٍروُ

ن

نِ

م

ةَ

كِ

ئ

#: ملا ِتَقِلُخ

]. ملسم هلرخأ .

مُ

ك

ل َفِ

صُ

و اًّ

مِ

م □

مَ

دآَقِ

لُخَ

□1)، و)

□

رأَ

ن

17. (1700)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Melekler nurdan yaratıldılar, cinler dumanlı bir alevden yaratıldılar. Âdem de size vasfı yapılandan yaratıldı." [Müslim, Zühd 60, (2996).]284

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif, yaratılışla ilgili farklı âyetlerde gelen bazı açıklamaları topluca ifâde etmektedir.

Dikkatimizi çeken husus, ruhânî varlık olarak bildiğimiz cin ve meleğin daha yaratılışta farklı asıllara dayanmasıdır. Melek nurdandır, cinler dumanlı alevdendir. Bugün, ilim hâlâ nurun mâhiyetini kesin bir dille çözememiştir. Bir zamanlar zann-ı gâlible ifâde edildiği gibi fizikî bir dalga mıdır, yoksa şimdilerde zannedildiği üzere foton denen parçacıklar mıdır?

Keza dumanlı alevle, nur arasında birleşme ve ayrılma noktaları nelerdir? Bunlar henüz ilmen kesinlik kazanmamış hususlardır. Daha mükemmel bilgi sahibi olduğumuz husûs, insanın fizikî aslı olan topraktır.

Diğer taraftan melekler, şuur sahibi fakat nefsi olmayan varlıklardır. Hangi vazîfe üzerine yaratılmışlarsa onu eda ederler, itaatsizlikleri mevzubahis olamaz. Evlenmeleri, çoğalmaları yoktur.

Cinlerde nefis vardır, dolayısıyla itaat ve isyanları mevzubahistir. Evlenirler, çoğalırlar, onlar da insanlar gibi ölürler. Melek de, cin de insanlara gözükmezler, latif, ruhânî varlıklardır. Cinlerle görüşme, onlardan haber alma gibi meselelere daha önce temas ettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. 844. hadise bakın).285

□

لاَ

ق اَ

م ِه

للّاَ

و □

لاق امُ:]

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر رمش نبا نشو ـ18□

سيِ□

ع #

□

ل

بَّنلا □□

اهداوسب طلتخملا اهبهل :رانلا جرام. __________

1

(□)

□فوُطأ □

نُ

ثْ

يأر □

مِ

ئاَ

ن اَ

نأ اَ

مَ

نْ

ي

□

ب

:

□

لاَ

ق □

نِ

ك □

لَ

و □□

رَ

مْ

حأ

□

نْ

يَ

ب ىَ

داَ

هَ

(ي ِرْعَّرلا (2□

□ طِبَس ُمَدآ ٌلُلَر اَذإف□

ثْ□

يَ

ب □

لاِ

ب

□

ن :

□

م

□

ثْ

لُ

قف .

□

ءاَ

م ُ اَ

رْ

هَ

ي □

وأ □

ءاَ

م □

□3) هُسأر)

□فُطْنَ

ي ِنْيَ

لُلَ

ر

□

لُلَ

ر اَ

ذإف □□

تِ

فَ

ت □

لأ □

ثْ

بَ

هَ

ذَ

ف □□

مَ

يْ

رَ

□ م

نْ

□ با :او

لاق ؟اَ

ذَ

ه

---

283 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/395-397.

284 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/397.

285 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/397.

□□

نأَ

□ ك

ن

□

مُ

□ ي

□ لا

هِ

نْ

□ يَش

رَ

وْ

□1) (شأ)

□

رْ

عرلا □

دْ

عَل □

مِي

سَل □

رَ

مْ

حأ

□□

لاَّ

او: دلا □

اَ؟ لاق

ذه □

ن

□

م :

□

ثْ

لُ

ق ٠

ةَ

يِ

فاَط

ةَ

بَ

نِ

ش

هَ

نْ

يَش

نِ

م

لُلَ

قال الزهر: ر.]

نَطَ

ق

نْ

با

اَ

هَ

بَش

هِ

ب ِساَّنلا ُبَرْ

قأَ

و

أخرله ةثثلا، ملو يخرج .

□

ةه

يِ

لِ

كَلَ ف اَللاه

ه □

ةشاَ

خُزَ

. ملسم لوق لازهر

18. (1701)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hayır, Allah'a kasem olsun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. İsa'nın kızıl çehreli olduğunu söylemedi. Ancak şunu söyledi: "Ben bir keresinde uyumuştum. Rüyamda Beytullah'ı tavaf ediyordum. O sırada düz saçlı, kumral benizli, başından su akar vaziyette iki kişiye dayanıp ortalarında gitmekte olan birisini gördüm.

"Bu kim?" dedim.

"Meryem'in oğlu!" dediler.

Bunun üzerine daha yakından görmek için ilerledim. Kızıl, iri, kıvırcık saçlı, sağ gözü kör, gözü üzüm gibi pertlek bir adam daha vardı.

"Bu kim?" dedim.

"Bu, Deccâl!" dediler.

İnsanlardan en çok ona benzeyeni İbnu Katan'dı."

Zührî der ki: "İbnu Katan, câhiliye devrinde vefat eden Huzâalı bir kimseydi." [Buhârî, Ta'bi 33, 11, Enbiya, 42, Libâs 68, Fiten 26, Müslim, İmam 275, (169); Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 2, (2, 920).]286

طسبنملا

:رعرلا

نم

طبسلا

1

( )

لسرتسملا.(ـ2) نطف رسا ه: يأ سلا. (ـ3) دعللا نم

لسرتسملا ريغ دقعملا رعرلا.

#

: ه

 للّا لوسر لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

19ـ وشن لابر ر

هْ

يَ

لَش سوُ

م اَ

 ذإف

□ مًسلا

م

□

هْ

يَ

□ لَش

ءاَ

‘ يِب

□

ن ا ّ لَش َضِرُش

□□

ةَ

ءوُ

□ نَش ِلاَلِر ْنِم

هه

نأَ

□2) ك)

□

لاَلِهرلا َنِم ُبْرَض ُمًسلا

□

نَ

□ م

بَ

رْ

اَ قأ

□□ ذإف

□ مَّسلا

هْ

يَ

□ لَش

مَ

يْ

رَ

□ م

نْ

□ با سيش

ثْ

يأَ

رً

و

□

هْ

يَ

□ لَش

مِي

هاَ

رْ

□ بإ

ثْ

يأَ

رَ

□□ و

دوُ

عْسَ

□ م

نْ

□ ب

ةَ

وْ

رُش

اهَ

□ بَش

هِ

□ ب

ثْ

يأَ

ر

□

نْ

عَ

□□ ي

مُ

كُ

بِحاَص اَ

هَ

□ بَش

هِ

□ ب

ثْ

□ يأر

نَ

□ م

بَ

رْ

قأ اَ

□□ ذإف

م

سلا□□□

□

ثْ

□ يأر

نَ

□ م

بَ

رْ

قأ اَ

ذإف □□

مًسلا □

هْ

يَ

لَش □

ليِرْبِل ُتْ

يأرَ

و □□

هَسْ

فَ

ن

]. ىذمرتلاو ملسم هلرخأ .

□

ةَ

فيلِخ □

نْ

با □

ةَ

يْ

حِ

د

اهَ

بَش □

هِ

ب

19. (1702)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bana geçmiş peygamberler (aleyhimusselam) arzedildiler. Hz. Musa zayıfca bir erkekti. Sanki Şenûe kabilesinden (uzun boylu) birine benziyordu. Hz. İsa (aleyhisselâm)'yı da gördüm, gördüklerim içinde ona en çok benzeyen Urve İbnu Mes'ûd idi. Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'i de gördüm, gördüklerim arasında ona en çok benzeyen, arkadaşınızdı -yani kendisini kastediyor- Hz. Cebrail (aleyhisselam)'i de gördüm. Gördüklerimden ona en ziyâde benzeyen Dıhye İbnu Halîfe idi." [Müslim, İmam 271, (167); Menâkıb 27, (3651).]287

AÇIKLAMA:

1- Peygamberlerin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e arzı, iki yerde vâki olmuş olabilir; a. İsra (Mirac) gecesi Mescid-i Aksa'da,

b. Yine Mirac sırasında semâvatta.

286 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/398.

287 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/399.

Her iki ihtimâli te'yid eden rivâyetler mevcuttur. Ulemâ umûmiyetle bunun Mîrac gecesinde cereyan ettiğini benimser. Kadı İyaz "Peygamberleri vasfeden rivâyetlerin çoğu, peygamberleri Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mirac gecesinde gördüğüne delâlet eder" der.

3- Şenûe, Yemen taraflarında bir kabiledir, insanlarının uzun boylu olduğu belirtilmektedir. Hz. Musa onlardan bir adama benzediğine göre, öncelikle uzun boylu olmalıdır._________ (1)

ورمملا دتسملا محللا فيفحلا :لالرلا نم برضلا .

4- Cebrail'in benzetildiği Dıhye İbnu Halîfe, Ashab'tan yakışıklılığı ile meşhur olan bir zattır. Cebrail birkaç kere onun sûretinde görünmüştür.

5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. İbrâhim (aleyhisselam)'i de en ziyade kendisine benzetmiştir.288

لوسر لاق] ل

□ اق :

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر بدنل نب ةرمس نشو ـ21□

وُ

□ بأ

ماحَ

و ،موٌُرلا وُ

□ بأ

ثِ

فاَ

يَ

و ،بَ

رَ

□ ع

لا وُ

□ بأ

ماَس :# ه

للّا

]. نذمرتلا هلرخأ .

شَ

بَحلا

20. (1703)- Semure İbnu Cündüb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Sâm, Arapların babasıdır. Yâfes, Rumların babasıdır. Hâm Habeşîlerin babasıdır."

[Tirmizî, Tefsîr, Sâffât, (3229), Menâkıb, (3927).]289

AÇIKLAMA:

1- Sâm, Yâfes ve Hâm, Hz. Nuh (aleyhisselam)'un üç oğlunun adıdır. İbnu Asâkir'in bir rivâyetinde Sâm'ın Arap, Fars, Rum, Mısır ve Şâm ehlinin babası; Yâfes'in Hazreç ile Ye'cüc ve Me'cüc'ün babası, Hâm'ın da siyahîlerin babası olduğu ifâde edilmiştir.

İbnu Cerîr'in söylediğine göre, rivâyet edilmiştir ki: "Nuh (aleyhisselam), Sâm için dua ederek peygamberlerin onun soyundan gelmesini, Yafes için dua ederek kralların onun soyundan gelmesini, Hâm'a da beddua ederek renginin değişmesini, evlâdlarının köle olmasını dilemiş, ancak sonradan Hâm'a acıyarak diğer iki kardeşinden merhamet görmesi için dua etmiştir. Cd de yoktu.

Saîd İbnu'l-Müseyyeb de şunu söylemiştir: "Hz. Nuh (aleyhisselam)' un çocukları üçtür: Sâm, Yâfes, ve Hâm. Bunlardan her birinin çocukları da üçtür: Sâm'ın çocukları: Arap, Fars ve Rûm'dur. Yâfes'in çocukları Türk, Sakâlibe (Slav) ve Ye'cüc, Me'cüc'dür. Hâm'ın çocukları Kıbtîler (Mısır'ın yerli halkı), Sudanlılar ve Berberîlerdir." Vehb İbnu Münebbih' ten de benzer bir rivâyet yapılmıştır.290

ه

 للّا لوسر لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر ةريره بأ نشو ـ21

]. ملسم هلرخأ.

اراَّلَ

ن □

ناك أً

يِرَكَز □□

#: نإ

21. (1704)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekeriyya (aleyhisselam) marangoz idi." [Müslim, Fedâil 169, (2379).]291

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde: "En temiz kazanç kişinin eliyle kazandığıdır"'

buyurmuştur. Bir diğer hadis aynı mânayı daha da vurgular: "Hiç kimse, eliyle kazandığından daha hayırlı bir taam yememiştir. Allah'ın nebîsi Dâvud (aleyhisselam), elinin emeğini yerdi."

Sadedinde olduğumuz hadis, Hz. Zekeriyya (aleyhisselam)'nın elinin kazancını yediğini; mesleğinin doğramacılık da denen marangozluk olduğunu belirtmektedir. Bu halde çalışarak kazanç temini, peygamberlerin sünnetidir.

Bu durumda dinimiz, kazanç için bedenen çalışmayı tecviz etmekle

---

288 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/399-400.

289 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/400.

290 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/400.

291 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/400.

kalmıyor, ona teşvik de ediyor. Bu maksadla büyük peygamberlerin fiilen çalışmak sûretiyle kazanç temin ettiklerini örnek olarak gösteriyor. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm)'ın bir hadisini daha hatırlatmakta fayda var:

ه

ل ا

روُ

فْ

غَ

م

اَ

ب

هِ

لَ

مَش

نِ

م كَّ

اَ

ب

ن

م

"Kim günlük çalışma sebebiyle geceyi yorgun geçirmişse, Allah'ın mağfiretine ermiş olarak sabahlar."

Şunu da kaydedelim: Temel kazanç yolu üç kabul edilmiştir: Ziraat, zanaat, ticâret. Ebu Hanife ticâretin efdal olduğunu söylemiştir.

Mâverdî ziraatin efdal olduğuna hükmetmiştir. Nevevî, elle yapılan ziraatin iki fazîleti (ziraat ve elle çalışma fazîletleri) de birleştireceğini söyler.

Daha fazla açıklama Kesb'le ilgili bölümde (5162-5202. hadisler) gelecek. 292

HİLAFET VE İMAMETLE İLGİLİ BÖLÜM

Bu bölümde iki bâb vardır.

BİRİNCİ BÂB

HİLAFET VE İMAMETİN AHKÂMI

(Bu bâb 6 fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

İMAMLAR KUREYŞ'TENDİR

*

İKİNCİ FASIL

İMAMLIGI, EMİRLİGİ SAHİH OLANLAR

*

ÜÇÜNCÜ FASILİMAM VE EMİRİN VAZİFELERİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

EMÎR OLMANIN KÖTÜLÜGÜ

*

BEŞİNCİ FASIL

İMAMA VE EMÎRE İTAATİN GEREGİ

*

ALTINCI FASIL

İMAMLARIN VE EMÎRLERİN YARDIMCILARI

*

İKİNCİ BÂB

HULEFÂU'R-RAŞİDÎN VE ONLARA BİAT ŞEKİLLERİ

Umumî Açıklama:

İslâm dini devlet dinidir. Bu sebeple devlet hayatını ilgilendiren bütün müesseselerin İslam'da yeri vardır. Onlardan her birine, devlet hayatındaki ehemmiyeti nisbetinde yer vermiştir. Hayatî önem taşıyanlara ağırlık olarak yer verir.

İmamet, yani devlet reisliği meselesi bir milletin siyasî hayatının merkezinde yer alır. Bu sebeple İslâm dini, konuya fazlaca yer vermiş. İmamda aranacak vasıflardan, seçimine, azline, itaat, isyan bahislerine kadar hatıra gelebilecek her hususta esaslar, prensipler, hükümler koymuştur. Bunlar nazarî olarak işlenmekten başka çeşitli şekilleriyle tarih boyunca tatbik de edilmiş, ayrıca hukukşinaslar tarafından teşriata, kodifikasyona da tâbi tutulmuşlar ve madde madde kodifiye edilmişlerdir.

İmamet konusuna giren mühim meselelere daha önce temas ettik, burada tekrar etmeksizin mevzu üzerine kitabın yer verdiği hadislere geçiyoruz. 293

292 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/401.

293 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/404.

BİRİNCİ BÂB - HİLÂFET VE EMİRLİGİN AHKÂMI

BİRİNCİ FASIL

İMAMLAR KUREYŞ'TENDİR.

:# □ه

للّا □

لاق: [لوسر لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□1ـ نش ربال ر

. ملسم هلرخأ .]

□

ه

رَّرلاو ِرْيَخلا ف ٍشْ

يَ

رُ

قِ

ل ٌعَ

بَ

ت ُساًّ

نلا

1. (1705)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"İnsanlar hayırda da şerde de Kureyş'e tâbidir." [Müslim, İmâret 3,

(1819).]294

□ه

للّا □

لوُسَ

لاق: [لاق ر □

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□2ـ نشو بأ ةريره ر

□عَ

بَ

ت □

مُ

هُ

مِ

لْسُ

م ءنأَّرلا اذه ف ٍشي

□

ر

□ □

قِ

ل ٌعَ

بَ

ت ُساً

نلا #

□□

نِ

داَ

عَ

م ُساًّ

نلا .

□

مِ

هِرِفاَكِ

ل ٌعَ

بَ

ت □

مُ

هُ

رِ

فاَ

كَ

و □□

مِهِمِلْسُمِ

ل

□اوُ

هُ

قَ

ف اَ

ذإ ِمْس“ا ف ْمُهرَاِيخ ِةَّيِلِهاَلَلا ف ْمُهرَاِيخ

نأَّرلا اَ□

ذهل

ةَ

هاَ

رَ

ك ِساَّنلا □□

دَشأ ِساَّنلا ِراَيِخ ْنِم □

نوُ

دِلَ

تَ

و

]. ناخيرلا هلرخأ .

□

هيِ

ف َعَ

قَ

ي □□

تَح

2. (1706)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar bu işte Kureyş'e tâbidirler. Müslümanları Müslüman olanlarına, kafirleri kafir olanlarına tâbidirler. İnsanlar madenler gibidir. Cahiliyede hayırlı olanlar fıkhı öğrenirlerse İslam'da da hayırlıdırlar. Bu işe en çok nefret edenleri insanların en hayırlısı bulacaksın. Onlar (rızaları hilâfına) içine düşmedikçe buna tâlib olmazlar." [Buhârî, Menâkıb 1; Müslim, İmâret 2, (1818).]295

AÇIKLAMA:

1- Bu hadislerde geçen iş (ş'en)'den murad emîrlik ve hilafettir. Emîrlik idarecilik, valilik, devlet reisliği gibi mânalara gelir. Hilâfet daha ziyade Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mânevî şahsının temsilciliğidir.

2- Kureyş, Mekke'de yaşayan Araplardır. Bunlar İslâm'dan önceki dönemden beri diğer Araplara nazaran itibarli ve nüfuzlu idiler. Birçok yönden üstünlükleri kabul edilmişti. Mekke'de ikamet edip, ataları Hz. İbrahim'den kalma mukaddes bina Kâbe'yi himaye etmeleri, hacca bağlı olarak Kâbe ile ilgili birçok hizmetleri îfa etmeleri, diğer Araplar arasında sağladıkları üstünlüğe yeterli bir sebep idi.

Kaldı ki, bunların, bizzat Kur'an-ı Kerim'de yer verilen (Kureyş sûresi) ticârî hayatları, komşu ülkelerle sıkı bağlar kurmalarına, bu sâyede sâdece maddî yönden değil, kültür, görgü, tecrübe ve bilgi gibi mânevî yönden de zenginleşmelerine yol açmıştı. Onların câhiliye devrindeki üstünlüklerine bütün bu durumlarının müessir olduğu söylenebilir. Hadiste geçen "İnsanların kâfirleri Kureyş'in kâfirlerine tâbidir" ifadesi, cahiliye devrindeki durumlarını tesbit eder. Müslüman olduktan sonra da durumda bir değişiklik olmamıştır. Daha dikkat çeken husus, Mekke'nin fethine kadar bekleyiş içinde kalan taşra Araplarının, Mekke Müslüman olunca kitleler halinde İslâm'a girip Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e tâbi olmalarıdır. Kureyşli olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a tâbi olan Müslümanlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra da yine Kureyşli olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Muâviye vs.'ye tâbi olmaya uzun müddet devam etmişlerdir.

3- Hayırlı kimselerin emîrlik ve hilafet gibi idârî sorumluluklardan nefretleri, o vazifelerin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmeme endişesinden ileri gelir. Onu kabul etmek, meşakkatin altına girmektir. Adaletle icraatte bulunup, insanların zulmüne mâni olmak zor işlerdendir. Aklı tam, diyâneten hassas kimsenin bu muhataralı (riskli) işe talib olmayacağı açıktır. "Onlar rızası hilâfına 294 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/405.

295 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/405.

içine düşmedikçe buna tâlib olmazlar" şeklinde tercüme ettiğimiz ibârenin mefhumunda âlimler ihtilâf etmiştir. Bâzıları şöyle anlamışlardır: "Kim emîr olmak için hırs göstermeden, talibi olmadan, bu vazife uhdesine düşerse, emîrlikteki kerâhet ondan kalkar. Çünkü önceki ibâre, emîrlik talebini mutlak olarak mekruh ilân etmiştir. O ibareyi şöyle anlayan da olmuştur: "Âdet şöyle cereyan etmektedir: Kim bir şeyi elde etmek için hırs gösterir, fazla peşine düşerse nâdiren ona kavuşabilir. Kim de birşeyden yüzçevirir, ele geçirmek hususunda hırs göstermezse, umumiyetle o şeye daha rahat kavuşur."296

ه

□ للّا

لوسر لاق] :لاق امُ

ْه

نَ

ش ُه

للّا َضِ

ر رمش نبا نشو -3□

.[

نَا□

نْ

□ ثا

مُ

ْه

نِ

□ م

قَ

ب اَ

مِشْ

يَ

رُ

ق ف

ر ‘

م ا اَ

ذَ

ه

لاَ

ز

ي

:#

. ناخيرلا هلرخأ

3. (1707)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu iş (emîrlik) insanlardan iki kişi bâki kaldıkça Kureyş'te olmaya devam edecektir." [Buhârî, Menâkıb 2, Ahkâm 2, Enbiya 1; Müslim, İmâret 4, (1820).]297

AÇIKLAMA:

Bu hadisteki "iş"ten de murad emîrlik ve hilafettir. Kıyamete kadar buna Kureyş sâhip olacak demektir. Hadis ıtlakı üzere alındığı takdirde, üstünlükte takvayı esas alan (Hucurat 13) İslâm'da Kureyş'e mutlak bir imtiyaz tanınması gibi bir durum ortaya çıkar. Aslında, bu işkâli bertaraf eden kayıtlar başka rivâyetlerde gelmiştir:

اوُ

مِحَ

: ر ا

□

م

ا

ثً

ث اوُ

ماَ

قَ

اَ ا

م ٍشْ

يَ

رُ

□ ق

نِ

□ م

ءاَ

□ ر

،

□

م

□

□□ ا

نِإاً

اوُ

مَ

كَح اَ

ذِ

□ ا او

لَ

دَشَ

و اوُطَسَ

قَ

و اوُ

مِحْ

رُ

تْسا اَ

ذِإ

"Bilesiniz üç şeyi yerine getirdikçe umerâ Kureyş'tendir: Merhametli olmaları istendiği zaman merhametli oldukça, hükmettikleri zaman âdil ve hakka riâyetkâr oldukça."

□ او

لَ

دَ

عَ

ف اوُ

مَ

كَح اَ

ذِإ اَ

م ٍشْ

يَ

رُ

ق □

نِ

م □

ةَّ

مِ

ئَ

،

□

□□

ا

"Hükmedince adaletten ayrılmadıkça imamlar Kureyş'ten olacaktır."

Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in de şu sözü rivâyet edilmiştir:

اوُ

ماَ

قَ

تْساَ

و َه

للّا اوُشاَطَ

ا اَ

م ٍشيَرُق ِف َرْ

مٌْ

ا اَ

ذَ

ه

نِإ

هِرْ

مَ

ا

لَش

"Kureyş Allah'a itaat edip, emri üzere doğru yolda oldukça, bu iş onlar üzerindedir."

Bu hususu tahlil eden İbnu Hacer der ki: "İşâret ettiğim hususta vârid olan hadisler üç kısımdır: 1- Bir kısım hadisler, Kureyşliler'in, gösterilen vasıfları muhâfaza etmedikleri takdirde, "Allah'ın lânetine uğrayacaklarını haber verir. Meselâ "Bilesiniz üç şeyi yerine getirdikçe ümerâ Kureyş'tendir..." hadisi bunlardandır. Bu rivâyette şu cümle de yer alır:

لَ

غْ

فَ

ي

م

ل

نَ

مَ

ف

ه

للاّ

ةَ

نْ

ع

ل

هْ

يَ

لَ

عَ

ف

مُ

هْ

نِ

كِم َ

لَ

"Kim bu söylenenleri yapmazsa Allah'ın lânetiذ

üzerine olsun." Bu hadiste, "iş"in (emîrlik) onlardan çıkmasını gerektiren bir şey yok.

2- Onlara, aşırı şekilde eziyet edeceklerin musallat edilmekle tehdid edilmeleri Ahmed İbnu Hanbel ve Ebû Ya'la'da gelen şu hadiste olduğu gibi:

اوُ

ثِ

دْ

حُ

ت

م

ل اَ

م ِرْ

مُ

ا اَ

ذَ

□ ه

لْ

هَ

□ ا

مُ

كًّ

شْإٍنِ

يَ

رُ

ق رَرْ

عَ

م أًي

خْ□

لَ

ي اَ

مَ

ك مكاَحْ

لَ

□ ي

نَ

م □

مُ

كْ

يَ

لَش ُه

للّا □

ثَ

عَ

ب □

م

□

ثْ

رَّ

يَغ اَ

ذِ

إَ

ف

□

بيِ

ضَ

قلْ

ا

"Ey Kureyşliler! Sizler bir kısım bid'atlere düşmedikçe bu "iş"in sahiplerisiniz. Şâyet bid'atlere düşerek (dinin getirdiklerini) değiştirecek olursanız Allah size öylelerini musallat eder ki, onlar ağacın 296 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/405-406.

297 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/406-407.

dalını soydukları gibi sizleri soyarlar (derilerinizi yüzerler)..." Kezâ bu rivâyetlerde de -her ne kadar bir iş'ar (bir ihsas, bir imâ) varsa da- "iş"in Kureyşliler'in elinden çıkacağına sarih bir ifade yoktur.

3- Aleyhlerine kıyâma, onlarla savaşmaya izin veren ve "iş"in onların elinden çıkacağını ihbâr eden rivâyetler... Tayâlisî ve Taberânî'de gelen Sevbân hadisi gibi:

□

□ م

□ ل

نِ

إَ

ف مُ

□ ك

ل اوُ

ماَ

قَ

تْسا اَ

م ِشْ

يَ

رُ

قِ

ل اوُ

ميِ

قَ

تْسِ

ا

اَ

رْ

ضَح اوُ

ديِ

بَ

اَ

□ ف

مُ

كِ

قِ

تاَ

□ وَش

□ لَش

مُ

كَ

فوُ

يُس اوُ

عَضَ

ف اوُ

ميِ

قَ

تْسَ

ي

□

ءاَ

يِ

قْشَ

□ ا

نيِ

شاًّ

رَ

ز اوُ

نوُ

كَ

ف اوُ

لَ

عْ

فَ

□ ت

□ م

□ ل

نِ

اَ

□ ف

مُ

هَ

ء

"Kureyş sizin için istikametli oldukça siz de onlar için istikametli olun. Onlar istikamette olmazlarsa kılınçlarınızı omuzlarınıza koyup çoğunu helâk edin. Bunu yapmazsanız (çok çalışıp az kazanan) bedbaht çiftçiler olun."298 İbnu Hacer bunu takviye sadedinde şu rivâyeti de kaydeder:

□

ف □

هَ

رًّ

يَصَ

و □

مُ

هْ

نِ

م ُه

للّا □

هَشَ

زَ

نَ

ف □

رَ

يْ

مِح □

ف □

رْ

مُ

ا اَ

ذَ

ه □

نآَ

ك

□

مِهْي □

لِ

ا □

دوُ

عَ

يَسَ

و ِشْ

يَ

رُ

ق

"Bu "iş" Himyerîler'in elinde idi. Allah onlardan alıp Kureyş'e verdi. Tekrar onlara dönecektir." Bu hadisler ifade eder ki Kureyşliler dini ikame etmezlerse "iş" onlardan çıkacaktır."

İbnu Hacer şöyle devam eder:

"Geri kalan hadislerden çıkarılan netice şudur: "İş"in onlardan çıkması, önce, onların lânetle tehdid edildikleri menfur hallere düşmeleriyle vaki olur. Bu zâten rüsvaylığa ve tedbirlerinin bozulmasına sebeptir. Bu durum Abbasî Devleti'nin başlarında vâki olmuştur.

Arkadan, Kureyşliler'e eziyet verecek kimselerin musallat edilme tehdidi var. Bu durum da Abbasîlerde görülmüştür. Mevâlîler onlara galebe çalınca, ellerinde, üzerlerine hacr konmuş çocuklara döndüler. Çocuk gibi bazı basit şeylerle oyalandılar, işleri başkaları yürüttü.

Sonra durum daha da kötüleşti. Deylemliler galebe çaldı. Her hususta onları sıkıştırdılar. Öyle ki, halifenin yetkisinde sadece hutbe okumak kaldı. Mütegallibe (zorbalar) her beldede memleketi aralarında paylaştılar. Böylece ard arda değişik tâifeler bunlara musallat oldu. Sonunda her yerde "iş"

ellerinden çıktı. Bazı yerlerde halifenin kuru bir adı kaldı." Hilafetin Kureyş'le olan ilgisini tesbit eden hadisleri böylesi bir izaha kavuşturan İbnu Hacer, daha sonra, İslâmî grupların bu husustaki görüşlerine yer verir:

"...Cumhur-u ulemâ -bu hususta Sahâbe'den vârid olan ittifak üzere- imam için Kureyşli olmanın şart olduğuna hükmetmiştir.

Bazı tâifeler bunu Kureyş'ten belli bir grupla kayıdladılar. Bir tâife: "Hz. Ali evladları dışında kalanlardan imam câiz değildir" dedi. Şia bu görüştedir.

Sonra, Hz. Ali'nin zürriyetinden kimlere câiz olduğu hususunda çok şiddetli ihtilâflar meydana geldi.

Bir tâife: "Abbâs'ın çocuklarına has" dedi. Ebû Müslim Horasânî ve etbâı bu görüşteydi.

İbnu Hazm'ın nakline göre bir taife: "Câfer İbnu Ebî Tâlib'in oğulları dışındakilere câiz olmaz"

demiştir.

Diğer bir tâife: "Abdulmuttalib'in evladlarından olmalıdır" demiştir.

Bazılarının: "Benî Ümeyye dışındakilerden câiz değildir" dediği, diğer bazılarının: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in evlatları dışındakilerden câiz değildir" dediği rivâyet edilmiştir.

İbnu Hazm bu nakilleri yaptıktan sonra: "Bu gruplardan hiçbirinin lehine bir delil mevcut değildir"

der.

Hâricîler ve Mu'tezile'den bir tâife: "İmamın Kureyş dışında olması câizdir. İmamete, Kitap ve Sünnet'i ikâme eden herkes lâyıktır, Arap olmuş, acem olmuş farketmez" demiştir. Hattâ Dırâr İbnu Amr mübâlağaya kaçarak: "Kureyş dışında birinin başa geçirilmesi evlâdır, zîra, öyle birisi, aşîret (ve taraftarları) cihetinden az (ve dolayısıyla zayıf) olur, haddi aşıp azdığı takdirde azli kolay olur" der.

Ebû Bekr İbnu't-Tîb: "İmamlar Kureyş'tendir" hadisinin sübût bulmasından (sahih olmasından) sonra Müslümanlar bu söze itibar etmezler. Nitekim Müslümanlar asırlardır bununla amel etmiştir. Öyle ki, ihtilâf çıkmazdan önce, bu hadise itibar edilmesi hususunda icma vâki olmuştur" der.

...Kadı İyaz der ki: "İmam'ın Kureyş'ten olmasını şart koşmak, bütün âlimlerin mezhebidir. Hatta bunu, icma edilen meselelerden addetmişlerdir. Selefe mensub hiç kimseden bunun hilâfına görüş

nakledilmemiştir. Seleften sonra gelenler de her tarafta bu hususta ittifak etmiş, muhâlif görüş beyan 298 İbnu Hacer her üç şıktaki hadîslerin tek başına alındıkta "zayıf" sayılacaklarını belirtir, ancak şâhidlerini zikrederek takviyeden sonra hükme girer.

eden olmamıştır. Öyle ise, Hâricîlerin ve Mu'tezile'den onlara uyanların görüşlerine Müslümanlara muhâlefetleri sebebiyle itibar edilmez."

İbnu Hacer, burada ihtirâzî bir kayıd koyar: "Bu hususta icma olduğunu söyleyen kimse, Hz. Ömer'den rivâyet edilen şu görüşü te'vil etmek zorundadır. Ahmed İbnu Hanbel sahih bir senedle şunu kaydeder:

"Eğer ecelim geldiği zaman Ebû Ubeyde hayatta olsa onu halife seçerdim... Ebû Ubeyde'nin vefatından sonra ecelim gelecek olsa Muâz İbnu Cebel'i halife seçerdim." Burada adı geçen Muâz İbnu Cebel, Ensârî'dir. Kureyş'le hiçbir neseb bağı yok. İmamın Kureyş'ten olma şartı hususundaki icmâ muhtemelen Hz. Ömer'in vefatından sonra tahakkuk etmiştir. Ya da Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu husustaki ictihâdı değişmiştir.

Hilafeti Kureyş'e mahsus görmeyip, kendisine delil olarak Abdullah İbnu Ravâha ve Zeyd İbnu Hârise ve Üsâme İbnu Zeyd vs.'nin harplerde askerî birliklere komutan tâyin edilmelerini gösterenlere şu söylenebilir: "Bu tâyin, el-imametu'l-uzma (=en büyük imamlık, yani devlet reisliği) tâyini değildir.

Bu örneklerden şu hüküm çıkarılır: "Halife hayatında Kureyşli olmayanları kendisine nâib seçme yetkisine sahiptir."

NETİCE:

İmamların Kureyş'ten olması meselesi Ehl-i Sünnet ulemâsı arasında bâzı kayıtlarla kabul edilen, icmaya yakın bir ekseriyetle mütekaddim ve müteahhir herkesce benimsenen bir husustur. Bu mevzuda hadis kitaplarında pek çok rivâyet yer almış olmaktan başka fakihler, şârihler, tarihçiler.... de meseleye eğilip kitaplarında yer vermişlerdir. Hadisin, sâdece mutlak vechini sathî bir nazarla değerlendirerek keşfettiğini zannettiği teâruzun giderilmesini hadisi reddetmede arayan kimse ciddi bir hataya düşer. Böyle bir davranış, ulum-i İslâmiye'nin en ziyâde işlenmiş ve geliştirilmiş olan ve bir rivâyeti kabul veya redde tamâmen objektif mi'yarlara dayanan binlerce hadis ulemasının metoduna ters düşmekten başka, Ashab'tan günümüze, meseleye eğilmiş ve icmaya yakın bir ittifakla sıhhatini ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbetini benimsemiş bütün eslaf-ı izâmı tekzib, onların techilini, tadlilini tazammun eden bir bilgiçlik iddiası olur, el-iyâzu billah.

İslâm ulemâsının tamamen objektif metodlarla değerlendirip sıhhatine hükmettiği bir rivâyet, ilim semasında parlayan bir yıldız gibidir. Hiç kimse, onu dar aklına sığmadığı veya subjektif ölçülerine uymadığı için yerinden söküp atamaz, çünkü eli yetişmez. Onun bütün mülâhaza ve gayretleri, elindeki sapanından attığı taşlarla gökteki yıldızları düşürmeye kalkan çocuğun mantığından dışarı çıkmayacağı gibi, başarısı da onunkinden öteye geçemez. 299

□ه

للّا □

لاق: [لوسر لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□4ـ نشو ةنيفس(1ـ) ر

□ك

. □

لذ □

دْ

عَ

ب ٌكْ

لِ

م □□

مُ

ث □

ةَ

نَس □

نوُ

ثً

ث □

تَّ

مُ

أ ف □

ةَفِخلا :#

رْكَ□□□

ب بأ □

ةَ

فَخ ْكِسْ

لاق: مأ □□

مُ

ث □□

ناَ

هْ

مُل □

نْ

ب □

ديِ

عَس لاق

مُ□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ِه ِلَش َةَفِخَو ،نَاْمُش َةَفِخَو ،رَمُش َةَفِخَو

□□

نأ □

نوُ

مُشْ

زَ

ي □

ةًّ

يَ

مُ

أ □

نَ

ب □□

نإ :

□

لِي

قف .

ةَ

نَس □

نِي

ثً

ث اَ

هاَ

نْ

دَلَ

وَ

ف

□

مُ

ه □

لَ

ب □

ءاَ

قْ

رَّ

زلا اوُ

نَ

ب اوُ

بَ

ذَ

ك :

□

لاَ

قف □□

مِهيِف □

ةَ

فِخلا

]. نذمرتلاو ،دواد وبأ هلرخأ□

□

كوُ

لُ

ملا ِهرَش ْنِم ُكوُ

لُ

م

ناورم ونب ءاقرزلا نبب دارملاو .

4. (1708)- Sefîne (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki:

"Hilâfet, ümmetim arasında otuz yıl sürecektir. Bundan sonra saltanat gelecektir." Said İbnu Cumhân dedi ki: "Sonra ilâve etti: "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in hilâfetine Hz. Ömer'in hilâfetini, Hz.Osman'ın hilâfetine Hz. Ali'nin hilâfetini (radıyallahu anhüm ecmain) ekle (parmaklarınla say) bak!" dedi. Bunları (sayınca hakikaten) otuz yıl bulduk."

299 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/407-410.

Sefîne'ye: "Emevîler, hilâfetin kendilerinde (devam ettiğini) zannederler" denmişti, şu cevabı verdi:

"Benî'z-Zerkâ yalan söylüyor. Onlar krallardır, hem de en kötü krallar." [Ebû Dâvud, Sünnet 9 (4648, 4647); Tirmizî, Fiten 48, (2227).][300]

AÇIKLAMA:

1- Sefîne, aslında bir lakaptır, gemi demektir. Burada Sefîne (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir âzatlısıdır. Ebû Abdirrahman diye künyesi vardır. İsminin ne olduğu kesinlikle bilinmiyor, Mihrân vs. diyen olmuştur. Lakabı kendisine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vermiştir. Sebebi, bir yolculuk sırasında çok eşya taşımış olmasıdır. Şöyle anlatır:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte yolculuk yapıyorduk. Yolculardan yorulanlar oldu.

Bunlar kılıçlarını, kalkanlarını üzerime koydular. Böylece çok sayıda kılıç ve kalkan taşıdım. (Bunu gören) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen sefînesin" diye iltifatta bulundular."

2- Rivâyetin Ebû Dâvud'da gelen bir vechinde:

ةَ

□ نَس

نوُ

ثً

□ ث

ةًّ

وُ

بٌّ

□ نلا

ةَ

فِ

خ

"Nübüvvet hilâfeti otuz yıldır" denmiştir.________ ه

1) هو لوم لوسر للّا)

همساو ،ةملس مأ لوم ناك :ليقو ملسو هيلش ه

للّا لص

.كلذ ريغ :ليقو ،نارلن :ليقو ،نامور :ليقو ،نارهم

3- Alkamî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sonra gelen otuz yıl içinde Dört Halife ile Hz. Hasan (radıyallâhu anhüm)'ın halifelikleri vardır. Şöyle ki:

Hz. Ebû Bekir'in hilafeti 2 yıl 3 ay 10 gündür.

Hz. Ömer'in hilafeti 10 yıl 6 ay 8 gündür.

Hz. Osman'ın hilafeti 11 yıl 11 ay 9 gündür.

Hz. Ali'nin hilafeti 4 yıl 9 ay 7 gündür.

Hz. Hasan'ın hilafeti 7 aydır.

Nevevî'nin verdiği rakamlarda ufak tefek fark mevcuttur. Bizce mühim değil.

4- Hadiste geçen: "Bundan sonra saltanat (kraliyet=mülk) gelecektir" demek, "nübüvvet hilâfetinden sonra..." demektir. Âlimler, bu hadise dayanarak Emevî ve daha sonraki devirlerde devlet başkanları

"halife" ünvanını almış olsalar da, bu halifeliğin Dört Halife döneminde olduğu gibi nübüvvet hilâfeti olmadığını, sâdece bir isimden ibaret olduğunu söylemişlerdir. Nübüvvet hilâfetine bihakkın lâyık olabilmek için amel yönüyle sünnete uymak gerekir. Sefîne (radıyallâhu anh)'nin, Hz. Muâviye için:

"Meliklerin birincisi" dediği rivâyet edilmiştir. Öyle ise nübüvvet hilâfetinden maksad kâmil mânada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a halef olmaktır ki, âlimler bunu beş halife ile sınırlarlar.

5- Benî'z-Zerkâ, Benî Mervân demektir. Zerkâ, Emevîler'in geçmişteki annelerinden biridir.301

□

□ لوسر لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرمس نب ربال نشو ـ5□

□

رَرَش ْ َنْ

ثا لإ

اعيِ

نَ

م

□ ازيزَش

نيِ

ه

دلا أَ

□ ذه

لاَ

ز

□

□ ي

ه #:

لّلا

□□

م :

□

ث

□

لاق ؟اَ

ذاَ

م □

نوُ

كَ

ي □□

م :

□

ث

□

لِي

ق .

□شْ

يَ

رُ

ق □

نِ

م □

مُ

هٌ

لُ

ك

ةَ

فيِ

لَخ

]. نم هلوق لإ ئاسنلا إ ةسمخلا هلرخأ

□

جْ

رَ

ه □

لا □

نوُ

كَ

ي

طتخاو ةنتفلا :

□

ج

» □

رَ

هلا

دواد وبأ هيقاب جرخأو.شيرق «

.

5. (1709)- Hz. Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bu din, hepsi Kureyş'ten gelecek olan on iki halifeye kadar aziz ve güçlü olacaktır."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soruldu:

"Sonra ne olacak?"

300 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/411.

301 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/411-412.

"Sonra herc (fitne ve kargaşa) gelecek!" diye cevap verdi." [Buhârî, Ahkâm 51; Müslim, İmâret 5-9

(1821); Tirmizî, Fiten 46, (2224). Bu üç kitap, hadisin "Kureyş'ten" kelimesine kadar kısmını: "Ebû Dâvud da [Medhi 1, (4279), 4280)] tamamını tahric etmiştir.]302

AÇIKLAMA:

On iki imamın geleceğinden haber veren bu hadis farklı vecihlerde rivâyet edilmiştir. Herbiri bazı noksan ve ziyadeler ihtiva etmektedir:

"Bu "iş" ümmetim arasında on iki imam geçmedikçe sona ermez."

"İnsanların işi, kendilerine on iki kişi hükmettiği müddetçe yürümekte devam edecektir."

"Benden sonra on iki emîr gelecek... hepsi de Kureyş'ten olacak."

"On iki imam üzerinizde halife oldukça din ayakta kalacaktır."

"Hepsinin etrafında ümmetin toplanacağı on iki halife üzerinizde oluncaya kadar bu din ayakta kalacaktır." v.s.

Görüldüğü üzere hadisler kendi aralarında farklıdır ve yeterli açıklıktan uzaktır. Bu yüzden şârihler, tatminkâr ve birbiriyle uyuşan açıklama sunamamışlardır.

Kadı İyaz der ki: "Hadiste gelen 12 adedi, iki soru akla getiriyor:

Birincisi: "Bu hadisin zâhiri Ashâb-ı Sünen tarafından tahric edilen -İbnu Hibban ve başkalarınca da sıhhatine hükmedilmiş olan- Hz. Sefîne (radıyallâhu anh)'nin rivâyet ettiği: "Hilâfet benden sonra otuz yıldır, ondan sonra krallık vardır..." (1708 numarada geçdi) hadisi bunun zâhirine muhalefet eder. Çünkü bu otuz yıl içerisinde sâdece Dört Halife ile az bir müddet de Hasan İbnu Ali (radıyallâhu anhüm ecmâin) halife olmuştur.

İkincisi: Hilâfete geçenler sayıca bundan fazla.

Birinci sorunun cevabı: Sefîne hadisinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nübüvvet hilâfetini kasdetmiştir, Câbir İbnu Semüre hadisinde böyle bir kayıt yoktur.

İkinci sorunun cevabı: "Bu hadiste: "Benden sonra sadece on iki halife gelecektir" denmiyor, "...on iki halife olacak..." deniyor. Bu miktarda halife gelmiştir, daha fazla halifenin gelmesine de bir mâni yoktur."

Kadı İyâz devamla der ki: "Mamafih bu söz, hilâfete her geçenin kastedilmesi halinde uygundur.

Ancak bu sözde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın adâletle hükmeden ve hilafete gerçek mânada liyakat kazanan kimseleri kasdetmiş olması da mümkündür. Bu şartlara uygun olarak Dört Halife geçmiştir. Kıyamet kopmazdan önce bu miktar 12'ye tamamlanacaktır.

Âlimlerden bazıları: "Bu on iki imam aynı zamanda zuhur edecek ve halk kısım kısım bunlara tâbi olacak" demiştir. Nitekim beşinci hicrî asırda sadece Endülüs'te altı adet sultan ortaya çıktı, hepsi de kendisini halife ilan etti. Bunların aynı asrında Mısır sultanı, Bağdad'da Abbâsî halifesi ve başka yerlerde Alevîler ve Hâricîler adına hilâfet iddia eden kimseler vardı. Bu te'vili te'yid eden bir rivâyet Müslim'de gelmiştir:

نُو

رِ

ثْ

كُ

يَ

ف □

ءاَ

فَ

لُخ □

نوُ

كَ

تَس "...Halifeler çıkacak ve sayıları

da çok olacak..."

Bazı âlimler: "Bundan hilâfetin izzet, İslâm'ın kuvvet ve işlerin istikâmet üzere gittiği, insanların halife etrafında birlik teşkil ettiği şartlar kastedilmiş olma ihtimali de var, nitekim hadisin bazı vechinde □

ةَّ

مُ

□□

ا □

هْ

يَ

لَش ُعِ

مَ

ثْ

لَ

ت □

مُ

هُّ

لُ

كَ "..hepsinin etrafında ümmet toplanır..."

denilmiştir. Bu durum, Velid İbnu Yezid zamanında Emevîler'e kargaşa girip aralarında fitne çıkıncaya kadar gelen ve halkın etrafında birlik olduğu halifelerde görülmüştür. Kargaşa hâli, Abbasî Devleti'ne kadar devam etmiş, Abbasîler onları bertaraf etmiştir. Bu şekilde gelen halifeler nazar-ı dikkate alınırsa, hadiste gelen miktara ulaşılır ve hadisin ihbarı sıhhat kazanır. Hadisle ilgili başka ihtimaller de mevzubahistir. Gerçeği Allah bilir..."

Kadı İyaz dışında başka âlimler meseleye eğilmiştir, farklı yorumlar dermeyân etmişlerdir. Biz hepsini burada kaydetmeyeceğiz. Şu kadarını söylememiz gerekir: Şiî an'anesinde zikredilen 12 imamla ilgili isimlerin Sünnî ve ittifâkî bir değeri yoktur. 303

---

302 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/412-413.

303 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/413-414.

İKİNCİ FASIL

İMAMLIĞI VE EMİRLİĞİ SAHİH OLANLAR

:# □□ بَّنلا □

لاق: [لاق □

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

□1. نش بأ ديعس ر

أَ]. هلرخأ

مُ

هْ

نِ

م □

رِخ ا

Œ اوُ

لُ

ثْ

قاَ

ف ِنْيَتَفيِلَخِ

ل َعِيوُ

ب اَ

ذإ

. ملسم

1. (1710)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İki halifeye birden biat edildi mi, onlardan ikincisini öldürüverin." [Müslim, İmâret 61, (1852) .]304

□

لوسر □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□2ـ نشو ةلفرش نب حيرش ر

□

نأ □

ديِرُ

ي □

دِحاَ

و ٍلُلَر لَش ٌعيِمَل ْمُ

كُ

رْ

مأَ

و □

مُ

كاَ

تأ □

ن :

□

م

ه□ #

للّا

]. ملسم هلرخأ

□

هُو

لُ

ثْ

قاَ

ف □

مُ

كَ

تَشاَ

مَل َ ِهرَفُ

ي □

وأ □□

مُ

كاَصَش

قُرَ□□

ي

.

2. (1711)- Arface İbnu Şureyh (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Siz bir kişinin etrafında birlik halinde iken, bir başkası gelip, kuvvetinizi kırmak veya cemaatinizi bölmek isterse, onu öldürün." [Müslim, İmaret 60, (1852).][305]

AÇIKLAMA:

1- İslâm , vahdaniyet dinidir. Bu, sadece Allah, Peygamber ve şeriatın birliğini ifade etmez. Devletin ve itaat edilecek halifenin de bir olmasını gerektir. İslâm ümmeti tek bir cemaattir, devletinin de bir olması gerekir. Bunu te'yîd eden hadisler çoktur. Meselâ bir başka hadisde: "Kim bir imama biat ederek antlaşma musâfahasını yaparsa, gücü yettiğince ona itaat etsin. Bir ikincisi çıkıp da evvelkisi ile nizâya kalkışacak olursa onun boynunu vurun" buyurulmuştur. Keza bir başka hadis: "Birinci biatınızda sâdık kalın, gereğini îfa edin... Birincilere olan borcunuzu ödeyin. Kim olursa olsun ikinciyi öldürün" diye emreder.

2- İslâm âlimleri, bu mevzu üzerinde gelen nassların sarahatini nazar-ı dikkate alarak, aynı asırda imamın birden fazla olamayacağı husûsunda icma ederler. İslâm beldesinin dar veya geniş olması bu hükme te'sir etmez. Cüveynî, el-İrşâd adlı eserinde, İslâm beldeleri bir imamın hâkimiyet kuramayacağı kadar geniş olursa, iki ayrı imamın meşruiyeti husûsunda içtihad yapılabileceğini söylemiş, sonraki âlimler onun bu görüşünü, ona nisbet ederek tekrarlamışlardır.

3- Şâyet, aynı asırda, iki ayrı imama biat edilecek olsa, bunların hangisi efdal olduğuna bakılmaksızın birincisi meşru addedilecek, ikincisi âsî ve bâğî ilan edilip, iddiasından vazgeçinceye kadar kendisiyle harb edilecektir.

Âlimler: "Böyle bir durumda, savaşı kazandığı taktirde ikinciye biat etmek gerekir" demişlerdir.

4- Ehl-i kıble addedilen sapık fırkalardan sâdece Kerrâmiyye, Sahâbe'nin ve ümmetin icmâlarına muhalif olarak iki ve daha fazla kimsenin imametinin caiz olabileceğini söylemiştir.

İmamın bir olmasındaki bu ısrar "fitneye düşüp, nizamın bozulması" korkusundan ileri gelmektedir.[306]

ه

للّا □

لوسر □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□3ـ نشو بأ هريرة ر

□

مَّسلا □

مِهْيَ

لَ

ش □

ءاَ

يِب ‘

□

ن ا □

مُ

هُسوُسَ

ت □

لِي

ئاَ

رْسإِ وُ

نَ

ب □

تَ

ناَ

#: ك

□

نوُ

كَ

يَسَ

و ، يِ

دْ

عَ

ب ّ بَ

□ ن

□

هَّ

إَن

و ٌ، بَ

□ ن

هَ

فَ

لَخ ٌ بَ

ن َكَ

لَ

ه اَ

مَّ

لُ

ك

:

□

لاَ

ق ؟اَ

نُ

رُ

مأَ

اَ ت

□ مََف :او

. لاق

□

نورُ

ثْ

كَ

يَ

□ ف

ءاَ

فَ

لُخ يِ

دْ

عَ

ب

304 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/415.

305 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/415.

306 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/415-416.

ه□

□ للّا او

لأُساَ

□□ و

مُ

هَّ

□ قَح

مُ

هوُطْ

□□ شأ

مُ

ث ،لَّو‘ا ِةَعْيَبِب اوُ

فْ

وأ

أًّ

□ مَش

مُ

هُ

لِ

لاعَ ئاَس

ت ه

□□ للّا

□□ نإف

مُ

□ ك

ل يِ

□□ ذ

لا لاعَ

ت

]. ناخيرلا هلرخأ .

□

مُ

هاَشْ

رَ

تْسا

3. (1712)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benî İsrail'i peygamberler (aleyhimusselâm) idâre ediyorlardı. Bir peygamber ölünce onun yerine ikinci bir peygamber geçiyordu. Ancak, benden sonra peygamber yok. Ama ardımdan halifeler gelecek ve çok olacaklar."

Orada bulunanlar:

"(Onlar hakkında) bize ne emredersiniz?" diye sordular.

"Önceki biatınıza sadâkat gösterin. Onlara haklarını verin. Onlar üzerindeki haklarınızı (eda etmedikleri taktirde, kendilerinden değil) Allah'tan isteyin. Zîra Allah Teâlâ, idâreleri altındakilerin hukukunu onlardan soracaktır" buyurdu." [Buharî, Enbiyâ 50; Müslim, İmâret 44, (1842).]307

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, mevzumuza giren bir noktayı tasrîh etmek gerekiyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), önce kime biat edilmişse, o vazife başında oldukça başka bir kimseye biat edilmeyeceğini, bunun haram olduğunu belirtiyor. Ayrıca, biatın getirdiği vazifelerin yerine getirilmesini emrediyor.

Biat bir itaat akdidir. Öyle ise, imama biat eden kimse ona meşrû olan emirlerde itaat etmekle mükelleftir. Öyle ki, imam kendisine düşen vazifeleri yapmayarak zulme düşse bile, raiyyet, itaatle mükelleftir. İmamın zulmü, raiyyete, isyan veya imama karşı kendisine düşen vazifeleri ihmal etme hakkı kazandırmıyor. Âlimler, "onlar üzerindeki hakkınızı Allah'tan isteyin!" cümlesinden "isyan etmeyin!" hükmünü çıkarırlar. Zîra raiyyetin imamdan hak istemeye kalkması bir nevi isyandır -veya en azından imamca öyle telakkî edilerek- fitneye sebep olabilir. Bir başka hadis bu hushusta daha açıktır.

□

□ ك

لاَ

□ م

ذِخُ

اَ

وَكُ

رْ

□ هَظ

□ بِرُض

نِإَو ِريمَ

،

□

□□ل ُعيِطُ

تَ

وُع

مْس

ت

عِ

طَ

أَ

 و

عَ

مْساَ

ف

".Emîre kulak verip itaat edeceksin. Sırtına vurulsa, malın (zorla) alınsa bile kulak ver, itaat et!"

ه #

 للاّ

 لوسر

فَ

لْخَ

 تْسا :لاق

ْه

نَش ُه

للاّ َضِ

ر سنأ نشو ـ4

هلرخأ وبأ .]

نْ

يَ

تَّ

رَ

م

ةَ

نيِ

دَ

1) ملا لَش)

مُو

ثْ

كُ

م

ه

م

أ

نبا

دواد .

4. (1713)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), İbnu Ümmi Mektum'u, iki defa kendi yerine Medine'de halef bıraktı." [Ebû Dâvud, Harâc 3, (2931).]308

AÇIKLAMA:

İbnu Ümmi Mektum (radıyallâhu anh), hakkında Abese sûresi inen âmâ bir zat idi. Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) diyanet ve dirâyeti kavî olan bu zata,

ورمشو ،ه: __________

للّادبش لاقيو ،ورمش همسا 1

(□)

هفلختسا :ربلادبش نبا لاق .سيق نبا وهو ،مهرثكأ

ءاوبأ ف :ةرم ةررش ثث ةنيدملا لش (ص) بنلا□

رابل نب زرك بلط ف ةوزغو ،ةريرعلا بذو ،طاوبو□

دسأ ءارمحو ،دحأ ةوزغ فو ،نافطغو ،قيوسلا ةوزغو□

عادولا ةلح ف هلورخ فو ،عاقرلا اذو ،نارلنو□

307 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/416-417.

308 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/417.

ردب لإ هلورخ فو.karşılaştıkça iltifat ederdi. Rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medîne'den ayrıldığı iki ayrı zamanda, bu zâtı âmâ olmasına rağmen, yerine vekîl bıraktığını ifâde ediyor. Ancak İbnu Abdilberr tahkîke dayanarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu zatı, gazvelere çıktığı sıralarda 13 kere yerine vekil bıraktığını belirtir. Ebva, Buvât, Zü'l-Asîre, Sevîk, Gatafan, Uhud, Hamrâu'l-Esed, Necrân, Zâtu'r-Rikâ, Bedr gazveleri, Cüheyne seferi gibi.

Hz. Enes'in "iki kere" demesini, şârihler "diğerlerini duymamış olabilir" diye te'vil ederler. Bazı âlimler: "İbnu Ümmi Mektum'u Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'ye kazâ işlerini de görmek üzere değil, sâdece namazları kıldırmak üzere vekil bırakmıştır, zîra âmâ kimsenin kazâ işlerini tâyini uygun değildir, çünkü şahısları tanıyamaz, (dâvâya konu olan) malları tesbît edemez, kimin lehine hükmedeceğini bilemez. Bu söylenen meselelerin hepsinde mukallid kalır, taklîtle hüküm ise câiz değildir" demiştir.

Bazı âlimler, İbnu Ümmi Mektum'un vekîl tayin edilmiş olmasında, Abese sûresinde İlâhî itâba vesile olan davranışı sebebiyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onun gönlünü almak için bir ikram, bir iltifatta bulunma arzusunu görmek istemişlerdir.

Ancak şunu da belirtelim ki, bazı âlimler de bu rivâyetten hareketle âmâlığın imamlığa mâni bir özür olmayacağı kanaatini izhâr etmişlerdir.309

□

نَ

عَ

فَ

ن □

دَ

ق]

□

ل

□ لاق هنأ:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةركب بأ نشو ـ5□

لَ□

مَللا □

ماًّ

يأ # ه

للّا ِلوسَر □

نِ

م اَ

هُ

ثْ

عِ

مَس

ةَ

مِ

لَ

كِ

ب لاعَ

ت هُ

للّا

.

مُ

هَ

عَ

م

لِ

تاقأف لَ

مَللا بِاحْصأب قح

لأ

نأ

دِ

ك اَ

مَ

دْ

عَ

ب

□

مِهْيَ

لَش اوُ

كَّ

لَ

م َسِراَف َلْ

□□ هأ

نأ #ِه

□ للّا

لوسر َغ

لَ

ب أً

: م

□

ل

لاق

.[

ةأَ

رْ

□ ما

مُ

هَ

رْ

مأ أْ

□□ و

لَ

□ و

مْ

وَ

□ ق

حِ

لْ

□ في

ن

□

: ل

□

لاق .ىَ

رْسِ

□ ك

ثْ

نِ

ب

بذمرتلا دازو. ئاسنلاو بذمرتلاو براخبلا هلرخأ:

□ه

للّا □

ن

□

مَصَ

عَ

ف َكِ

لذ □

□

رَ

كَ

ذ □

ةَ

رْ

صَ

ب □

لا □

ةَرِ

ئاَش □

تَ

مِ

دَ

أً ق

مَ

لَ

ف]

. [

□

هِ

ب لاعَ

ت

5. (1714)- Ebû Bekre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitmiş

olduğum bir kelimenin Cemel Vak'ası sırasında Allah'ın izni ile faydasını gördüm. Şöyle ki bir ara, neredeyse ashâb-ı Cemel'e katılarak onların yanında yer alıp savaşmaya karar vermiştim. Hemen, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "İranlıların başına Kisrâ'nın kızı kraliçe oldu" diye haber geldiği zaman (söylemiş olduğu sözü hatırladım ve onlara katılmaktan vazgeçtim. O zaman Efendimiz:) "İşlerini kadına tevdi eden bir kavm felâh bulmayacaktır" demiş idi". [Buhârî, Fiten 17, Megâzi 82; Tirmizî, Fiten 75, (2263); Nesâî, Kudât 8 (8, 227). Tirmizî'de şu ziyade gelmiştir: "Hz.

Aişe Basra'ya geldiği zaman bunu hatırladım. Bu söz sayesinde Allah beni muhâfaza etti".]310

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetten de anlaşılacağı üzere Ebû Bekre, Hz. Aişe ile aynı kanaatte idi. Yani Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ı şehid edenlerin cezalandırılmasının gereğine inanıyordu. Ancak, bu mesele üzerine çıkan Cemel Vak'ası'na katılmadı. Aslında şârih İbnu Hacer'in de belirttiği üzere, ne Hz. Ali, ne de Hz.

Aişe (radıyallâhu anhümâ) Müslümanlar arasında savaş çıkmasını istiyor değillerdi. Ancak Taberî'de açıklandığı üzere, araya giren suiniyet sahipleri iki orduyu, bir kısım desîselerle tutuşturduktan sonra, herkes kendini savaşın içinde buldu ve ne çıkabildi ne de savaşı durdurabildi. İşte Ebû Bekre, bu meselede, Sa'd İbnu Ebî Vakkas, Muhammed İbnu Mesleme, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm) gibi bir kısım sahabelerle birlikte savaşta bîtaraf kaldılar.

2- Ebû Bekre'nin bu hadisiyle "Kadının kazâ işlerine tâyini caiz değildir" diyenler ihticac etmişir.

Cumhûr bu görüştedir. Ancak, İbnu Cerîr et-Taberî buna muhâlefet ederek, kadının şehâdetinin câiz 309 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/417-418.

310 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/418-419.

olduğu kimseler hakkında hüküm de verebileceğini söylemiştir. Bâzı Mâlikîler, herhangi bir kayda yer vermeksizin "Kadın kâdı olabilir" demiştir. 311

ÜÇÜNCÜ FASIL

İMAM VE EMİRİN VAZİFELERİ

ه

للّا □

لوسر □

لاق] :لاق امُ

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر رمش نبا نش ـ1□

“ عاَر ُما□

□

م اَ

ف □□

هِ

تَّ

يِ

شَ

ر □

نَش □

لوُ

ئْسَ

م □

مُ

كٌّ

لُ

كَ

#: وٍعاَر ْمُكُّلُك

□

لوُ

نْسَ

م □

وُ

هَ

و □□

هِ

لْ

هأ ف ٍعاَر ُلُّلَرلاَو ،هِتَّيِشَر ْنَش ُلوُنُسَ

مَ

و

□ □

هَ

و □□

ةَ

يِ

شاَ

ر اَ

هِلْ

وَ

ز ِثْ

يَ

ف ب □

ةأْ

رَ

ملاَ

و □□

هِ

تَّ

يِ

شَ

ر □

نَش

□

وُ

ةَ

و ٍعاَر ِهِد

□

ه

يَس ِلاَ

ف م □

مِ

داَخلاَ

و ،اَ

هِ

تَّ

يِ

شَ

□ ر

□ نَش

□ ة

لوُ

ئْسَ

م

□ ه بَّنلا َنِم□ #

ءُ

□ وؤه

ثْ

عِ

مَسَ

: ف

□

. لاق

□

هِ

تَّ

يِ

شَ

ر □

نَش □

لوُ

ئْسَ

م

□

لوُ

ئْسَ

م □

وُ

هَ

و ءِعاَرِهيِبأ ِلاَ

م ف □

لُلَّ

رلاَ

و :

□

لاق □

هُ

بِ

سْ

حأَ

و

. □

]. ئاسنلا إ ةسمخلا هلرخأ

□

هِ

تَّ

يِ

شَ

ر □

نَش

1. (1715)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden mes'ulsünüz. İmam çobandır ve sürüsünden mes'ûldür.

Erkek ailesinin çobanıdır ve sürüsünden mes'uldür. Kadın, kocasının evinde çobandır, o da sürüsünden mes'ûldür. Hizmetçi, efendisinin malından sorumludur ve sürüsünden mes'ûldür."

İbnu Ömer der ki: "Bunları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitmiştim. Zannediyorum ki şöyle de demişti:"Kişi bâbasının malında çobandır, o da sürüsünden mes'ûldür." [Buhârî, Ahkâm 1, Cum'a 11, İstikrâz 20, Itk 17, 19, Vesâya 9, Nikâh 81, 90; Müslim, İmâret 20, (1829); Tirmizî, Cihâd 27, 1705; Ebû Dâvud, İmâret 1, (2928).]312

AÇIKLAMA:

1- Hadis, herkesin bir sorumluluk ve selâhiyet dairesinin olduğunu göstermektedir. "Çoban" diyen tercüme ettiğimiz kelime râi'dir. Lügat açısından güden demek ise de, hadiste "muhafazası için birşeyler tevdi edilmiş güvenilir muhâfız" mânasına kullanılmıştır.

2- İmam'dan maksad devlet reisidir. Bazı rivâyetlerde "emîr" denmiştir. Esasen bu bahiste emîr ve imam kelimeleri müterâdif (eş mânalı) olarak kullanılmıştır.

3- Dikkat edilirse imam, erkek, kadın, hizmetçi, evlat gibi fonksiyonları farklı şahıslar, "çoban"

vasfıyla tavsifte birleşmektedirler. Şüphesiz bunların herbirinin sorumlu olduğu husûslar farklıdır.

Hattâbî: "İmamın çobanlığı, hudûdu tatbik ve hükümde adâlete riâyetkâr olmak sûretiyle şeriatı korumaktır; erkeğin ailesine çobanlığı, işlerini idâre, haklarını yerine getirmek; kadının çobanlığı evin, çocukların, hizmetçilerin işlerini tanzim etmek, her hususta kocasına hayırhah olmaktır; hizmetçinin çobanlığı, eli altında bulunan şeyleri koruması, kendisine terettüp eden hizmetleri yapmasıdır" der.

4- Tîbî demiştir ki: "Bu hadisten anlıyoruz ki, çoban zâtı için tutulmaz, mâlikin, güdülmesini istediği şeylerin muhâfazası için tutulur. Öyle ise, Şâri'in müsâde ettiği şeyler dışında tasarrufta bulunmamalıdır. Hadis, bâbında böylesine tatlı, böylesine câmi, böylesine beliğ bir başka örneği olmayacak mükemmellikte bir temsîldir. Zîra önce mücmel ve özlü şekilde beyanda bulunup arkadan tafsîl etti. Mükerrer kereler harf-i tenbîhe (uyarıcı unsura) yer vermektedir."

Bazı âlimler hadisin, baştaki: "Hepiniz çobansınız, hepiniz sürünüzden mes'ulsünüz" şeklindeki mutlak ifadesiyle hiç kimsesi olmayan bekârı da çobanlar arasına dahil ettiğine dikkat çekmiştir. "Zîra, derler, böyle birisi organları üzerine çobandır, fiil, söz ve itikad nevinden her ne emredilmişse yapmaları her ne yasaklanmışsa terketmeleri meselesinde, insanın organları, kuvveleri, hisleri kişinin 311 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/419.

312 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/420.

sürüsü hükmündedir. Öyle ise insanın bir nokta-i nazardan, güdülen olması, bir başka nokta-i nazardan güden olmasına mâni değildir."

5- Bu hadisi tamamlayan bir başka rivâyet Ebû Hüreyre'ye aittir:

وَ

ا هِ

 للّا

رْ

ما □

ماَ

قَ

أ □

ة

□

ماَ

يِ

ق □

لا □

مْ

وَ

ي □

لَ

نْسُ

ي َه

□

إٍعاَرْنِم ا

□

م

□

هَشاَضَ

ا

"Her çoban kıyamet günü hesaba çekilecektir: "Sürüsüne Allah'ın emrini tatbik etti mi etmedi mi?"

Bu bâbta gelen başka hadisleri de nazar-ı dikkate alan ulemâ şu kesin hükme ulaşmıştır: "Mükellef kimse, hükmü altındakilere karşı vazifelerinde kusur işlemiş ise kıyamet günü muâheze edilecektir."

Burada İbnu Hacer'in hadisle ilgili olarak kaydettiği bir notu iktibas etmek münâsip düştü:"

Bu hadiste, bâzı taassup sahiplerinin Emevîler lehine uydurdukları yalan da reddedilmektedir. Şöyle ki: Ebû Ali el-Kerâbîsî'nin "Kitabu'l-Kazâ"sında şunu okumuştum, "Bize Şâfiî'nin amcası, Muhammed İbnu Ali'den bildirdiğine göre demiştir ki: "İbnu Şihâb, halife Velid İbnu Abdi'l-Melik'in yanına girmişti. Velid ona şu hadisten sordu: "Allah bir kulunu hilâfet çobanlığına getirirse, onun hasenâtını yazar, fakat seyyiâtını yazmaz." İbnu Şihâbi'z-Zührî: "Bu düpedüz yalandır" dedi ve şu mealdeki âyeti okudu: "Ey Dâvud, biz seni yeryüzünde bir halife yaptık. O halde insanlar arasında hak ve adaletle hükmet. Hükmünde hevâ ve hevese (hissiyâta) tâbi olma ki bu, seni Allah yolundan saptırır. Çünkü Allah yolundan sapanlar hesap gününü unuttukları için onlara pek çetin bir azâb vardır" (Sâd 26).

Velid, bu cevab üzerine: "İnsanlar bizi dinimizden ayartıyorlar" dedi.313

□

ثْ

لَخ]

□

د

:لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□2ـ ر هدز'ا ميرم نبا نشو

اَ

بأ َكِ

ب اَ

نَ

مَ

عْ

نأ ا

□

م :

□

لاَ

قف □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةَ

يِواَعُ

م لَش

:

□

لوُ

قَ

ي □

هُ

ثْ

عِ

مَس #ِه

للّا ِلوُسر □

نِ

م □

هُ

ثْ

عِ

مَس □

ثيدَح :

□

ثْ

لُ

ق ٍنُف

□

نوُ

د □

بَلَ

ثْ

حاَ

ف □□

نيمِ

لْسُ

ملا ِرو □

مُ

أ □
نِ
م
اىٔ
يَش ُه
للّا □
هً
و □
نَ
م
□
هِ
تَلاَح □
نوُ
د لاعَ
ت ُه
للّا □
بَلَ
تحا □
مِ
هِرْقَفَو ْمِهِتَّ
لَخَ
و □
مِهِتَلاَح

□□

جَ

ر □

ةَ

يِواَعُ

م □

لَ

عَلَ

ف :

□

لاَ

ق .

□

ةَ

ماَ

يِ

ق □

لا □

مْ

وَ

ي □

هِرْقَفو ِهِتَّ

لَخَ

و

اَ

م ٠

]. بذمرتلاو دواد وبأ هلرخأ «

ساًّ

نلا ِجِئاَوَح لَش

: كب ءال امو ،انيلإ كدمشأ ام ديري.

ك

 «

ب ا

نَ

مَ

غْ

نأ

هترايزب ه

دَ

ثْ

عُ

ي

نَ

مِ

ل كلذ لا

:

قي امنإو : باطخلا لاق

هئاقلب حَ .

رْ

فُ

يو

2. (1716)- İbnu Meryem el-Ezdî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Muâviye (radıyallâhu anh)'nin yanına girmiştim. Bana:

"Ey Ebû fülân, seni hangi rüzgâr attı?" diyerek (ziyaretimden memnuniyeti izhâr etti). Ben de:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işitmiş olduğum şu hadisi, (size hatırlatmayı düşündüm)"

dedim: "Allah kime Müslümanların işlerinden birşeyler tevdi eder, o da onların ihtiyaçlarına, isteklerine, darlıklarına perde olur (giderirse), kıyâmet gününde Allah da onun ihtiyaç, istek ve darlıklarına perde olur (giderir)."

Râvî der ki: "Bunun üzerine Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) insanların ihtiyaçlarıyla ilgilenmek üzere bir adam tâyin etti." [Tirmizî, Ahkâm 6, (1332, 1333); Ebû Dâvud, Harâc 13, (2948).]314

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hangi mertebede olursa olsun me'muriyetle, halkın idâresinde bulunan kimselerin, insanlara yakınlık göstermesi, işlerini kolaylaştırıp, meşru hudud içerisinde yardımcı olması gereğine dikkat çekmektedir. Hadisin Tirmizî'de gelen vechi daha sarih:

313 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/420-422.

314 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/422.

"Amr İbnu Mürre, Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ)'ye: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Herhangi bir imam kapısını bir ihtiyaç ve istek sahibine, bir darda kalmışa örterse, kıyamet günü Allah da sema kapılarını onun ihtiyaç, istek ve darlığı karşısında kapatır" buyurduğunu işittim" dedi. Bunun üzerine Hz. Muâviye, insanların ihtiyaçlarıyla ilgilenmek üzere bir adam tâyin etti."315

لاق امُ:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر صاعلا نب ورمش نبا نشو ـ3□

□

ةَ

ماَ

يِ

ق □

لا □

مْ

وَ

ي ِه

للّاَ

دْ

نِ

□1) ش)

□

نيِ

طِ

سْ

قُ

ملا □□

بَّنلا ٌ# :نإ □

[لاق

□

هْ

يَ

دَ

ي اَ

ثْ

لِ

كَ

مَيِنِ لارَّحْمن، و

ي □

نَش ٍروُ

ن □

نِ

م □

رِ

باَ

نَ

م لَش

.[او □

لَ

اَ و

مَ

□ و

مِهِيِلْ

هأَ

□ و

□ مِهِمْكُح ف

□ نو

لِ

دْ

عَ

□ ي

نيِ

□□ ذ

□□ لا

نيِ

مَ

ي

ئاسنلاو ملسم هلرخأ .

3. (1717)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Adil olanlar, kıyamet günü, Allah'ın yanında, nurdan minberler üzerine Rahman'ın sağ cihetinde olmak üzere yerlerini alırlar. -Allah'ın her iki eli de sağdır-Onlar hükümlerinde, aileleri ile velâyeti altında bulunanlar hakkında hep adâleti gözetenlerdir."

[Müslim, İmâret 18, (1827); Nesâî, Âdâb 1, (8, 221).]316

AÇIKLAMA:

1- İslam dini adâlete çok önem verir. Mü'mine kendi aleyhinde bile olsa, annebâba gibi en yakınlarının aleyhinde bile olsa doğruluktan, adâletten ayrılmamayı emreder (Nisa 135). Çünkü içtimâî hayatın kıvamı, huzuru, terakkisi hep adâlete bağlıdır. Hatta er-Râhman sûresinde semâvatın bile adâletle ifade edilen hassas ölçülerle kıyamda ve nizamda olduğu belirtilmiştir.

2- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), dinin son derece ehemmiyet verdiği adâleti uygulayanların mükâfatını haber vermektedir. Allah'ın yanında nurdan, yüksek minberler... Ve bu, Rahman'ın sağında olacak... Cenab-ı Hakk'a olan yakınlığın ikinci sefer te'kid edilmesi ve Allah'ın Rahman sıfatıyla ifade edilmesi ayrı bir incelik ifade eder. Şöyle ki: Rahman, Cenab-ı Hakk'ı rızık veren, ihtiyaçları gideren yönüyle bize tanıttığına göre, Rahmân'a yakınlık, adil olanların Allah'tan daha çok lütfa, ikrama mazhar olacaklarını ifade eder._________ :□1) طسقملا)

رئاللا :طساقلاو .لداعلا وه.

3- Adâlete riâyet edenlere vaadedilen bu yüce makam bazı âlimlerce ve mesela Kadı İyaz'a göre hakikat de olabilir, mecaz da. Mecaz olma halinde cennetteki mertebenin yüceliğinden kinayedir.

Fakat diğer bazılarına ve mesela şârih Nevevî'ye göre burada hakikat vardır, mecaz değil, "Onlar der, gerçekten nurdan minberler üzerinde olacaklardır, onların menzilleri de yüksektir."

4- Allah'ın sağı tâbiri Cenab-ı Hakk'a keyfiyet, şekil izafe etmeye sebep olmamalıdır. Allah hakkında

"benzeri olmamak" □

شَ ءْ □

هِ

لْ

ثِ

مَ

كَ سْ

ي

□

ل prensibi esastır. Kur'ân ve hadiste zaman

zaman bu müteşâbih tâbirlere yer verilmiş olması, Allah'a keyfiyet izâfesi için değil, bazı gaybî ve yüce hakikatleri anlamamızda kolaylık içindir. Mamafih selef bu çeşit müteşâbih ifadelerle karşılaştıkça hiçbir te'vil yapmadan "mahiyeti hakkında bir şey söylemeksizin inanırız, ondan gerçek muradı Allah bilir" demişlerdir. Esasen hadiste Allah'a yemin, yani sağ el izafe edildikten sonra "Onun her iki eli de sağdır" denmiş olması, bu tâbirlerin beşerî örfde ifade ettiği uzuv mânasında kullanılmadığına bir tenbihtir.

Şunu da belirtelim ki, müteahhir ulemâ, bu müteşabih ifadeleri, duyulan ihtiyaç üzerine te'vile ve bazı açıklamalara kavuşturmuşlardır. Bilhassa kelamcılar bu hususta daha mukni, daha cesurdurlar.

Arapça'da yemîn kelimesi, uğur, bereket mânalarına gelen yümn kelimesinden alınmadır ve örfen, 315 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/422-423.

316 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/423.

makbul olan hayırlı ve iyi işler hep sağa nisbet edilmiştir. Bu durumdan hareket eden Kadı İyaz yemîn'den iyi hal ve yüksek mertebe kastedilmiş olabileceğini söylemiştir. (Allahu a'lem bi'ssevab.)317

□

ْه

نَش

□ه

للّا َ ِضَ

□4ـ رِراسي نب لقعم نش هرصبلا نسحلا نشو

□ه

للّا □

هِي

شْ

رَ

تْسَ

□ ي

دْ

□ بَش

نِ

: ما

□

م

□

لوُ

ق

□

ي

ه

□ للّا

□ لوسر

ثْ

عِ

مَس] :لاق

□

هْ

يَ

ُه لَش

□ للّا

مَّ

□□ رَح

□ إ

هِ

تَّ

يِ

شَ

رِ

□ ل ّشاَغ

وُ

هَ

□ و

وُ

مَ

□ ي

مْ

وَ

□ ي

وُ

مَ

ي

ةً

يِ

شَ

ر

]. نسحلا نش ملسمل ىرخأ فو.ناخيرلا هلرخأ

□

ةً

نَللا

□

نِ

م □

ناَ

كَ

و ،هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

□

ر وٍرْمَش َنب □

ذِ

ئاَش □□

نأ] :ىرصبلا

:

□

لاَ

قَ

ف □

داَ

يِزِنب ِه

للّا □

دْ

يَ

بُش لَش □

لَخ

□

د #ِه

للّا ِلوُسر ِباَحْصأ

□

ءاَشِهرلا ّرَش □□

نإ :

□

لوُ

ق

□

ي #ِه

للّا □

لوُسَ

ر □

ثْ

عِ

مَس ِه

نإ ّ َنُ

ب ْنأ

□

نوُ

كَ

□ ت

نأ َكاًّ

(يإف ،(1□

□

ةَ

(مَطُحلا_________ ف لاق (1□

ةياهنلا: وه فينعلا ةياشرب لبإ ف وسلا داريإو

هبرض اهفسعيو ضعب لش اهضعب قليو ،رادصإو.

□

لَ

هَ

و

□

ل

اَ :

قف

□ه

□ أصحْاَبِ رسُول اللّ

□ ة

خُلاَ

□ ن

نِ

□ م

ثْ

اَ أن

مَّ

سِْإن

لْ

: لا

□

لاَ

□□ قف

مُ

هْ

نِ

م

□

م

□ [.

مُ ْوف غَيْرِه

هَ

دْ

عَ

ب

ة

لاَخُّ

نلا اَ

مَّ

نإ ٌ؟

ة

لاَخُ

ن

مُ

ه

ل

ناك

4. (1718)- Hasan el-Basrî, Ma'kıl İbnu Yesâr (radıyallâhu anh)'dan naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, demişti ki: "Allah bir kimseyi başkaları üzerine çoban yapmış, o da idaresi altındakilere hile yapmış olarak ölmüş ise, Allah ona cennetini kesinlikle haram eder." [Buhârî, Ahkâm 8, Müslim, İman 227, (142); İmâret 21, (142).]318

Müslim'in Hasan Basrî'den kaydettiği diğer bir rivâyet şöyledir:

"Âiz İbnu Amr (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâb-ı Güzin'inden biri idi.

Ubeydillah İbnu Ziyad'ın yanına girdi ve hemen ona: "Ey oğulcuğum, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Çobanların en kötüsü hutame denen merhametsiz deve sürücüsüdür, sakın onlardan olma" dediğini işittim" dedi. Ubeydullah: "Otur, sen muhakkak ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabının kepeğindensin" deyince: "Onların kepeği var mıydı? Kepek onlardan sonra ve onların dışındakiler arasında zuhur etti" diye cevap verdi."

AÇIKLAMA:

1- Ubeydullah İbnu Ziyâd, Hz. Muâviye'nin hilafeti sırasında Basra emîri idi.

2- Birinci rivâyette raiyyete hile yapmak, ikinci rivâyette raiyyete merhametsiz davranmak kötülenmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âmir durumda olanları hileden de merhametsizlikten de menetmektedir.

Âlimler burada yasaklanan hile için şöyle derler: "Bu, âmirin raiyyetin malını almak, kanını dökmek veya ırzını lekelemek veya haklarını engellemek, dinî ve dünyevî meselelerden öğretmesi vacib olan şeylerin öğretilmesini terketmek, aralarında hududun ikâmesini, müfsidlerin cezalandırılmasını ihmal etmek, halka göstermesi gereken himâyeyi terketmek gibi zulüm kelimesiyle ifade edilebilecek davranışlarıyla hasıl olur."

3- Müslim'de kaydedilen rivâyette tasrih edildiği üzere Basra Valisi Ubeydillah'a, yüce sahabi Âiz İbnu Amr (radıyallâhu anh)'ın nasihati ağır gelmiş, enesine dokunmuş olacak ki, hiç de hoş olmayan bir tavır izhar etmiş, istihfaf etmek istemiştir. Ancak, Âiz (radıyallâhu anh) son derece olgun bir davranışla Ashab'ta kepek olmayıp, hepsinin seçkin kimseler olduğunu, hafiflerin Ashap'tan sonraki nesil içerisinden çıktığını ifade etmiştir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat uleması, Ashab arasında hiçbir tefrike yer vermeksizin, hepsinin güvenilir, sıdk ve diyanet sahibi mümtaz kimseler olduğunda ittifak ederler. Hz. Âiz de bunu ifade etmiş olmaktadır.319

317 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/423-424.

318 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/425.

319 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/425-426.

:

□

لاق ەْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ىدنكلا ةريمش نب هدش نشو ـ5□

اَ

نَ

مَ

تَ

كَ

ف ٍلَ

مَش لَش □

هاَ

نْ

لَ

مْ

عَ

تْسا ِن

□

م :# ه

للّا □

لوسر □

لاق]

□□

ةَ

ماَ

يِ

ق □

لا □

مْ

وَ

ي □

هِ

ب □

تأَ

ي

وُ

لُغ □

ناَ

ك □

هَ

قْ

وَ

ف اَ

مَ

ف □

اطَ

يْخ

□

م

اي كَ

لَ

مَش □□

نَش □

لَ

بْ

قا :

□

لاَ

قف رِاَص ‘

□

ا ن □

نِ

م □

لُلَ

ر □

هْ

ي □

لإ □

ماَ

قف

اَ.

ذكَ

و اَ

□ ذك

لوُ

قَ

ت َكُ

ثْ

عِ

: مَس

□

□ لاق ؟ك

لاَ

مَ

: و

□

. لاق

ه□

□ للّا

لوُسر

لَ□

□ مَش لَش

مُ

كْ

نِ

م □

هاَ

ن

□

م

□

ل □

عَ

تْسا ِن :

□

م

□

ن ا

Œ □

ه □

لوُ

قأ اَ

نأَ

و :

□

لاق

اَ

مَ

و □□

ذَخأ □

هْ

نِ

م □ □

توُ

أ اَ

مًف □□

هِريثَكَو ِهِ

لِيِلَ□□

قِ

ب ُئِلَيْ

لَ

ف

. هَ]. ملسم هلرخأ

ثْ

نا □

هْ

نَش َهُ

ن

5. (1719)- Adiyy İbnu Amîre el-Kindî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir işe me'mur tayin ettiğimiz kimse, bizden bir iğne veya ondan daha küçük bir şeyi gizlemiş olsa, bu bir hiyanettir (gulûl), kıyamet günü onu getirecektir."

Bunun üzerine, Ensar'dan bir zat kalkarak:

"Ey Allah'ın Resûlü! Vazifeyi benden geri al!" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Sana ne oldu?" diye sordu:

"Senin (az önce şunu şunu) söylediğini işittim ya!" deyince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ben onu şu anda tekrar ediyorum: "Kimi memur tayin edersek az veya çok ne varsa bize getirsin.

Ondan kendisine ne verilirse alır, ne yasaklanırsa onu terkeder." [Müslim, İmâret 30, (1833).]320

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadiste devlet adına vergi toplayan memurun takip edeceği edebi açıklıyor: Memurluk gereği kendisine her ne verilmişse onu getirip hazineye teslim etmelidir. Az veya çok, hiçbir şeyi şu veya bu mülâhaza ile temellük edip, kendine ayırmamalıdır.

2- Hiyânet diye çevirdiğimiz kelimenin aslı gulül'dür. Gulül, esas itibariyle ganimet malından yapılan çalma için kullanılır. Ancak, gerek mahiyet ve gerekse uhrevî mes'uliyetleri yönüyle benzediği için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her iki davranışı da gulülle ifade etmiştir.

3- Kıyamet günü, kişinin çaldığı şeyi getirmesi, onun mahşer yerinde hesap vermek üzere toplanan insanların içinde rezilrüsvây edilmesi içindir. Bu ifade memurları dürüstlüğe teşvik etmeye, hiyanetten caydırmaya, ne kadar değersiz olursa olsun devlet malına karşı saygıyı ikame etmeye yöneliktir.

4- Münâvî, hitâbın Müslümanlara olduğunu, çünkü beytü'lmale ait emvâlle ilgili bir hizmete kâfirin memur olarak tayin edilmesinin şer'an yasak olduğunu belirtir.

5- Adamın vazifeden istifası, memurluğun hakkını yerine getiremeyip, vebâle düşmekten korktuğu içindir.321

ه

□ للّا

لوسر لاق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر ديعس بأ نشو ـ6□

□

مُ

هاَ

نْ

دأَ

□ و

ةَ

ماَ

يِ

□ ق

□ لا

مْ

وَ

ي لاعَ

ت ِه

#: للّا لإ ِسأًنلا ٌبَحأ

□

مْ

وَ

ي ِه

للّا لإ ِساَّنلا ُضَغْ

بأَ

و □□

لِ

داَش □

ماَ

مإ

اسِ

لْ

لَ

م □

هْ

نِ

م

]. هلرخأ

□

رِ

ئاَل □

ماَ

مإ

اسِ

لْ

لَ

□م

هْ

نِ

□م

مُ

هُ

دَ

عْ

بأَ

□□و

ةَ

ماَ

يِ

□ق

لا

ىذمرتلا .

6. (1720)- Ebû Said (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: 320 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/426.

321 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/426-427.

"Kıyamet günü, insanların Allah'a en sevgili ve mekân olarak en yakın olanı, âdil imamdır. Kıyamet günü, insanların Allah'a en menfuru O'ndan mekân olarak en uzak olanı da zâlim sultandır." [Tirmizî, Ahkâm 4, (1329).] 322

DÖRDÜNCÜ FASIL

EMİR OLMANIN KÖTÜLÜĞÜ

Umumî Açıklama:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), insanlar üzerine âmil olmayı, bir başka ifade ile me'murluğa talib olmayı tavsiye etmez. Şüphesiz bunun çeşitli sebepleri vardır:

* Her şeyden önce memurluk muhâtaralı bir meslektir, pek çok sorumluluklar araya giriyor, kul hakkı araya giriyor, adaletli olmak gibi, mânen son derece ciddi ve tehlikeli mes'uliyetler araya giriyor.

Üstelik, mesleğin tabiatı icabı, bîtaraflığı, adâletli olmayı önleyen sebepler çok ve galip...

* Me'murun çoğalması devlete iktisadî bir kısım problemler getirmektedir: İstihsal azalması devlet imkanlarının memurlara ayrılarak prodüktif ve kalkınmaya yönelik yatırımların ihmâli vs...

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in aslî geçim kaynaklarını ticaret, zanaat, zîraat diye tesbit ederken me'murluğu zikretmemiş olması da mânidardır. Durum böyle iken bugün insanların devlet kapısında me'mur olmaya koşmaları İslâmî bir esprinin ifadesi değildir. Sünnetin rağmına, çeşitli zorlamalarla yapılan tâyinler sebebiyle bir kişinin yapacağı bir işe çok sayıda insan memur olarak konmakta, bu durum insanlarımızı tembelleştirdiği gibi istihsal azmini, çalışma şevkini de kırmakta, tembelliği milletimize ikinci bir tabiat haline getirmektedir.

* Memurluğa talib olmak, liyâkatsizlerin iş başına geçmeleri gibi bir başka mahzur daha getirmektedir.

Müteakip hadislerde, bu meseleye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl eğildiğini, bir kısım tâliblere, açık bir üslubla: "Sen memurluğa layık değilsin" dediğini göreceğiz. 323

□

بَ

رَض] :لاق هْ

نَش هُ

للّا َضِ

ر بركي دعم نب ماَ

دْ

قِ

□1ـ ملا نش

□□

ثُ

م □

□1) نإ)

□

مْ

يَ

دُ

ق اَ

ي □

ثْ

حَ

لْ

فأ :

□

لاقَ

و ِب

كْ

ن

□

م # هُ

للّا لوسَ

ر

□2) هلرخأ)[

افيرَش □□

و □

ابِ

تاَ

ك

□□نُكَ ْاريِمأ ، و

ت □

م □

لَ

و

. دواد وبأ

1. (1721)- Mikdâm İbnu Ma'dikerib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) omuzuma vurdu ve:

"Ey Kudeym (Mikdamcık)! Emîr, kâtip, ârif olmadan ölürsen kurtuluşa erdin demektir!" dedi." [Ebû Dâvud, Harâc 5, (2933).]324

AÇIKLAMA:

1- Kudeym, Mikdam'ın ism-i tasgiridir, Mikdamcık demektir. Bu tasgir, terhim yani sevgi ifade eder.

2- Kâtip ve ârif, emîrin yardımcısıdır. Ârif, halk hakkında bilgi edinir, bu bilgileri emîre aktarır.

Aliyyu'l-Kârî, buradan: "Halkın tanıdığı, meşhur bir kimse olma" mânasını da anlar. Ve der ki: "Hadis, böylece hamul'ün (bilinmemezlik) rahat, şöhretin âfet olduğuna işaret etmiş olmaktadır."

Ancak, asıl mâna önceki mânadır, yani uzaktan yakından memurluğa talib olmamak tavsiye edilmektedir.325

322 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/427.

323 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/428.

324 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/429.

325 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/429.

:

ه

□ للّا

لوُسراَ

□ ي

ثْ

لُ

ق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ه

□2ـ رذ بأ نشو

اَ

اَ بأ

□ ي

لاَ

□□ ق

مُ

ث ،بِ

كْ

نَ

□ م لَش

هِ

دَ

يِ

□ ب

برَضَ

□ □ ف

نُ

لِ

مْ

عَ

ثْسَ

□ ت

أ

□

ةَ

ماَ

يِ

□ ق

□ لا

مْ

وَ

ي اهَّ

نإَ

□□ و

ةَ

ناَ

مأ اَ

هَّ

نإَ

و ،ٌفيِ

عَض كَّ

: نإ

□

ه

رَ

ذ

□

هْ

يَ

لَش يِ

□□ ذ

لا ىًّ

دأَ

و ،اَ

هِ

ه

قَحِ

ب اَ

هَ

□ ذَخأ

نَ

□□ م

□□ إ

ةَ

ماَ

دَ

نَ

و

ىْ□

زِخ

ىر

:

خأ ف دواد ب‘و.دواد وبأو ،ملسم هلرخأ .[اَ

هيِ

ف

□□

بِحُ

أ اَ

□ م َك

□□ ل

بِحُ

أ ِه

نإَ

□ و

افيِ

عَض َكاَ

رأ ِه

: نإ

□

ه

رَ

ذ اَ

] بأ ا

□

ي

[.

□

مِي

ت

ي

لاَ

م

نَ

ي

لَ

وَ

ت

و ،نْيَنْ

ثا لَش

نَ

رَّ

مأَ

ت

سْ

فَ

نِ

ل

---

(1) تصغير مقدام: بحذف الزوائد، وهو تصغير

لي :سانلا نم ةشامللا رومأب ميقلا وه (2ـ).ميخرت

مهلاوحأ هنم ريمأ فرعتيو ،مهتسايسب موقيو ،مهرمأ.

□ قَح□□□

ةَ

فاَ

رِ

□ ع

□□ لا

نإ :#ِه

□ للّا

□ لوسر

لاق] :لاق ربخأ ف هلو

. [

□

راًّ

□ نلا ف

ءاَ

فَ

رُ

□ ع

□□ لا

نِ

كلَ

□□ و

ءاَ

فَ

ر

□ش □

نِ

م ِساَّنلِ

ل □□

دُ

ب □□

و

2. (1722)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor:

"Ey Allah'ın Resûlü! dedim, beni memur ta'yin etmez misin?"

Bu sözüm üzerine, elini omuzuma vurdu ve sonra da:

"Ey Ebû Zerr, sen zayıfsın, memurluk ise bir emanettir. (Hakkını veremediğin taktirde) kıyamet günü rüsvaylık ve pişmanlıktır. Ancak kim onu hakederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz edâ ederse o hâriç" buyurdu." [Müslim,, İmâret 17, (1826); Ebû Dâvud, Vesâyâ 4, (2868); Nesâî, Vesâya 10, (6, 255).]326

Ebû Dâvud'un diğer bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Ey Ebû Zerr, ben seni zayıf görüyorum. Ben kendim için istediğimi senin için de isterim. Sakın iki kişi üzerine âmir olma, yetim malına da velilik yapma."

Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivâyeti (Harâc 5, (2934) şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Âriflik haktır, halka âriflik gereklidir, ancak ârifler ateştedir."327

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, memurluk meselesinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tavrını göstermektedir.

O'na göre memurluk:

* Sorumlulukları olan bir vazifedir, emanettir.

* Herkes onun hakkını veremez.

* Hakkını veremeyenleri âhirette rüsvaylık ve pişmanlık beklemektedir.

* Zayıf (liyakatsiz) olanlara memurluk verilmemelidir.

* Memurluğun hakkını ödeyen endişe etmemelidir.

* Me'murluk istenmemelidir.

2- Hadiste zayıflık kelimesiyle ifade edilen durumun yetersizlik, liyakatsizlik olduğu söylenebilir.

Alınacak vazifeye, tâlib olunacak mevkiye göre zayıflığın muhtevası değişebilir.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âriflik (ırâfe hakkındaki beyanı da dikkat çekicidir. Hem hak olduğu belirtiliyor, hem de bu işi yürütenlerin yani âriflerin ateşte olduğu ifade ediliyor. Burada bir tenâkuz söz konusu olmamalıdır. Zîra, emîrle halk arasında köprü olacak yani halkın meselelerini emîre sunacak, emîr adına halk için hizmet verecek, işleri yürütecek kimselere ihtiyaç var. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hizmetin gerekliliğini belirtmiş. Ancak bu işleri yürütenlerin, çoğu durumda adaletle, hakkaniyetle iş yapmadıklarını, bir kısım suistimallere yer vermek sûretiyle vebal altına girdiklerini de beyân etmiştir. "Ârifler ateştedir" cümlesini, önceki hadiste gelen "...onun 326 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/430.

327 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/430.

(memurluğun) sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hâriç" istisnasıyla kayıtlamak gerekir. İfadenin mutlak gelişi, çoğunluğun suistimale yer vermesinden olduğu gibi, terhibde tağliz maksadından olabilir.328

□

ْه لاق: [لاق

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرمس نب نمحرلادبش نشو ـ3□

□

نإ َكَّ

نإَ

ف □□

ةَ

“ را

□

م ا ِلأْس

□

□ ت

:

نمْ□

حَّ

رلاَ

دْ

بَش ا

□

ي # ه

□ للّا

لوسَ

ر

رْيَغ نَش اَ□

هُ

تيِ

طْ

شُ

□ أ

نإَ

و ،اَ

هْ

□ ي

□ لإ

ثْ

لِ

كُ

□ و

□ ة

لأْسَ

□ م

نَش اَ

هتيِ

توُ

أ

□

ثْ

يأَ

رَ

ف ٍنيمَ

□ ي لَش

ثْ

فَ

لَح اَ

ذإَ

و، اَ

هْ

يَ

□ لَش

ثْ

نِ

شُ

□ أ

□ ة

لأْسَ

م

□

□ نَش

رِ

ه

فَ

كَ

و □□

زْ

يَخ □

وُ

ه يِ

ذ □□

لا ِ أَ

ف اَ

هْ

نِ

م

ارْ

يَخ اَ

هَ

رْ

يَغ

. ةسمخلا هلرخأ .]

كِنيمَ□

ي

3. (1723)- Abdurrahman İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ey Abdurrahman! Emîrlik isteme. Eğer senin talebin üzerine sana emîrlik verilirse, istediğin şeyin sorumluluğu sana yüklenir. Eğer sen talibi olmadan sana emîrlik verilirse, o işte yardım görürsün. Bir iş için yemin eder, sonra da aksini yapmakta hayır görürsen, daha hayırlı gördüğün ne ise onu yap, ettiğin yemin için de kefârette bulun." [Buhârî, Ahkâm 5, 6, Eymân 1; Müslim, İmâret 19, (1652); Ebû Dâvud, Harâc 2, (2929); Tirmizî, Nüzûr 5, (1529); Nesâî, Adâbu'l-Kudat 5, (8, 225).]329

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in emîrlik taleb etmemeyi tavsiye ettiği hadislerden biri de budur. Bu hadiste, talebin bir mahzuru belirtiliyor: "İşiyle yalnız bırakılmak, üst makamların desteğine mazhar olmamak. İbnu Hacer der ki: "Hadisin mânası şudur: "Kim emîrliğe talib olur ve kendisine de verilirse, hırsı sebebiyle, kendisine yardım edilmez. Bu hadisten, "hükümle ilgili bir vazife taleb etmenin mekruh olduğu" neticesi çıkarılır, emîrliğe keza, kisbe vs. memuriyetler de girer. Keza hadis, bu meselede hırs gösterenlerin yardımdan mahrum kalacaklarını da ifade eder."

2- Hadiste, tamamen başka bir konuya giren ikinci bir kısım daha var: Bir işi yapacağım diye yemin ettikten sonra bunun mahzurlu olacağını gören kimsenin durumu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "yeminimi yerine getirmem lazım" gerekçesiyle mahzurlu görülen işi yapmakta ısrar edilmemesini tavsiye ediyor. Müslüman, şeriatın ve aklın gösterdiği şer şeyi yapmada ısrar etmemelidir. Yemin bile etmiş olsa... Zîra, dinimiz yeminin tutulmaması halinde kefaret ödemek sûretiyle, onun günahından kurtulma çaresi getirmiştir. Bu mesele, sâdece hadisle değil, âyet-i kerime ile de takrir edilmiştir: "Allah yeminlerinizin kefaretle çözülmesini size farz (meşru) kılmıştır..."

(Tahrim 2).330

□ لَش

ث

] لَخ

□

د

لاق هْ:

نَش ُه

للّا َضِ

ر سوم بأ نشو ـ4

امُ

هُ

دَحأ

لاَ

قف

ه

مَش

نَ

ب

نِ

م ٍنُجَرَو اَ

نأ #ِه بَّنلا

لاقَ

و ، لاعَ

ت ُه

للّا َكَّ

و اَ

م

ضْ

ع

ب لَش اَ

نْ

رِه

: مأ

ه□

□ للّا

لوُسراَ

ي

□

لَ

مَ

□ ع

لا اَ

□ ذه

ه

لَ

وُ

□ ن

ه□

للّاَ

و اًّ

: نإ

□

لاَ

قف ،كِ

لذ □

لْ

ثِ

م :

□

رَخ ا

Œ

]. إ ةسمخلا هلرخأ

□

هْ

يَ

لَش َص

رَح

ادَحأ □

وأ □

ه □

لأَس

ادَحأ

. ىذمرتلا

4. (1724)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Yanımda amcamın evlatlarından iki kişi daha olduğu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girdim. Yanımdakilerden biri: 328 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/430-431.

329 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/431.

330 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/431-432.

"Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın sana tevdi ettiği işlerden bazıları üzerine bizi emîr tayin et" dedi. Diğeri de aynı talepde bulundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onlara cevabı şu oldu:

"Biz, -Allah'a kasem olsun- bu işe, onu taleb eden veya ona hırs gösteren hiç kimseyi tayin etmeyiz!"

[Buhârî, Ahkâm 7, 12, İcâre 8, İstitâbe 2; Müslim, İmâret 7, (1733); Ebû Dâvud, Harâc 2, (2930); Nesâî, Adâbu'l-Kudât 4, (8, 224).]331

AÇIKLAMA:

1- Bâbın bu son rivâyeti de emîrlik talebini reddeden hadislerden biridir. Aslında hadis kitaplarında bunun başka örnekleri de var. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu talepleri bazan daha değişik daha mülâyim bir üslubla reddettiği de olmuştur.

Buhârî'nin bildirdiğine göre, Ensâr'dan birinin: "Ey Allah'ın Resûlü, falancayı me'mur tayin ettiğin gibi beni de tâyin etmez misin?" şeklindeki müracaatına şu cevabı vermiştir:

"Benden sonra (maddî menfaatlerde kendilerini öne alan ümerâdan vaki) bencillikler göreceksiniz. O

zaman, âhirette havz-ı kevserin başında bana kavuşuncaya kadar sabredin."

Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde, benzer talepde bulunanlardan bazıları, arkadan özür diletecek olan şu sert cevabı alır:

"Benim nazarımda hıyanette en ileri olanınız iş taleb edeninizdir..."

2- Memurluk Talebi Ne Zaman Meşru Olur?

Kaydedilen rivâyetlerin hepsi memurluk talebini reddetmekte ise de, bunun aksini te'yid eden nassî örnekler de var. Her şeyden önce Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Yusuf örneği var. Mısır kraliyet sarayında hazine işlerine talib olmuştur.

ه

نِ

ا ضَ

رُ

اِنِئاَزَح

لَش

نْ

لَ

عْ

لا

لاَ

ق

ميِ

لَش ٌظيِ

"Yusuf: "فَحBeni memleketin hazinelerine memur et. Çünkü ben korumasını ve yönetmesini bilirim" dedi." (Yusuf 55).

Kezâ Ebû Dâvud'da gelen bir hadis de şöyle: "Kim Müslümanların kazâ (hâkimlik) işlerini taleb eder, ona nail olur, sonra da verdiği adilâne hükümler, adilâne olmayanlara galebe çalarsa cenneti hak eder, kimin de adilâne olmayan hükümleri galebe çalarsa cehennemi boylar."

İbnu Hacer, kadılık talebi hususunda bu rivâyette görülen ruhsatla, önceki rivâyetlerde ifade edilen memurluk talebi yasağı arasında teâruzu şöyle te'lif eder: "Talebi sebebiyle kendisine yardım edilmeme durumu, kadılığı elde ettiği takdirde adâletle hükmetmesine mani değildir. Veya birindeki taleb kasda, diğerindeki de tâyine hamledilir. Nitekim, Ebû Musa hadisinde: -ki sadedinde olduğumuz hadistir- "Biz hırs gösteren kimseyi tayin etmeyiz" demiş, bunun mukabilini de "yardım"la ifade etmiştir. Bu durumda, eğer işi hususunda Allah'tan yardım olmazsa, bu işe o kimse yeterli değil demektir, talebine müsbet cevap verilmemesi gerekir. Şurası açıktır ki, her memuriyette bir kısım meşakkatler vardır. Öyle ise kim Allah'tan yardıma mazhar değilse, girdiği işte büyük bir vartaya (telafisi olmayan zarara) düşer, dünyası da âhireti de hüsrana uğrar. Şu halde aklı olan kimse, asla taleb peşine düşmez. Ancak yeterli ise ve talebi olmadan kendisine verildi ise bu durumda Sâdıku'l-Va'di'l-Emin olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yardım vaadetmiştir. Böylesi bir memuriyette fazilet olduğu izahtan varestedir."

Şu halde yasak liyakatta düğümlenmektedir. Bir işe layık olmadan o iş taleb edilmemelidir, mü'min, bunun mes'uliyetini düşünerek taleb etmemelidir. Tâyine yetkili kimseler de lâyık olanı aramalıdır.

Bu mesele ile ilgili olarak İmam Nevevî'nin açıklaması da konuya zenginlik getirecek mahiyettedir.

Bazı iktibasları aynen kaydetmeyi -mevzuun ehemmiyeti sebebiyle- faydalı buluyoruz:

"Bu hadis, memuriyetten kaçınmak hususunda büyük bir delildir. Memuriyetten kaçmak, bilhassa onun gerektirdiği vazifeleri yerine getirmekten âciz olan kimseler için şarttır. Hadiste mevzubahis edilen rüsvaylık ve pişmanlık ise, memuriyete ehil ve layık olmayan veya lâyık olsa bile, icraatı sırasında adalete riâyet etmeyen kimselerle alâkalıdır. Allah onları kıyamet günü rüsvay edecektir.

Fakat me’muriyete ehil ve vasifesinde adaletli olanlar için büyük fazîlet vardır. Bu hususta da birçok sahih hadîs gelmiştir... Liyakatlı ve âdil memurların fazileti husûsunda müslümanlar icmâ da etmişlerdir. Bu satır atlanmıştı

331 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/432.

Fakat şurası muhakak ki, memuriyette her şeye rağmen büyük bir tehlike vardır ve bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ondan sakındırdı, âlimler sakındırdı ve hatta seleften pekçok kimse, birçok sıkıntıları göze alma pahasına memuriyet almadılar."

Memuriyet almamak için hapsi, kırbaçlanmayı ve sonunda ölmeyi bile göze alanların başında İmam-ı Âzam Ebû Hanife (rahimehullah)'nin geldiğini yeri gelmişken kaydediyoruz. 332

BEŞİNCİ FASIL

İMAM VE EMİRE İTAATİN VACİB OLUŞU

:# □ه

للّا □

لوسر □

لاق] :لاق ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□1۔ نش سنأ ر

□□

نأَ

ك ٌ ِرَبَح □

دْ

بَش □

مُ

كْ

يَ

لَش □

لِ

مْ

عُ

عَ اوُ ،اوُعيِطأَو تْسا ِنإَو

مْسا

هلرخأ .[لاعَ

ت ِه

للّا □

باَ

تِ

ك □

مُ

كيِ

ف □

ماَ

قأ اَ

م □

ةَ

بيِ

بَ

ز □

هَسأَ

ر

دوس‘ا سأر داوس ف ثم□

□

ة

بيِ□ »

بَّ

زلا

« لعل.براخبلا

. هرعش ةدوعلو

1. (1725)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Dinleyin ve itaat edin! Hattâ, üstünüze, başı kuru üzüm danesi gibi siyah Habeşli bir köle bile tayin edilmiş olsa, aranızda Kitabullah'ı tatbik ettikçe... (itaatten ayrılmayın)." [Buhârî, Ahkâm 4, Ezân 54, 56.]333

AÇIKLAMA:

1- İmama itaat etme gereğini ifade eden mühim hadislerden biridir. Bu mevzuda pekçok hadis varid olmuştur. Bir kısmı, müteakiben bu bâbta görülecektir.

2- Bazı âlimler, burada kendisine itaat emredilen köle herhangi bir memur mu, yoksa devlet başkanı da olabilir mi? diye incelemişlerdir. Öncelikle, devlet başkanı tarafından tayin edilen herhangi bir memurun kastedildiği belirtilir. Çünkü, İslâm ulemâsı, kölenin devlet başkanı olamayacağında icma etmiştir. Bununla beraber yine de demişlerdir ki: "Bu normal şartların kaidesidir, ihtiyarî olduğu takdirde başa köle getirilmez. Fakat, bir köle zorla, kuvvetle başa geçecek olursa, çıkacak fitneyi önlemek için, masiyet emretmediği müddetçe ona da itaat gerekir."

Hadisle ilgili olarak Hattâbî'nin getirdiği mülâhaza biraz daha farklı: "Bazan hiç olmayacak şey, olmuş

gibi misal verilebilir. Bu hadis dahi böyle bir temsilde bulunmaktadır. Şer'an kölenin bu işe seçilmesi caiz olmasa da, itaat etme emrinde mübâlağa maksadıyla, Habeşli köleye itaat zikredilmiştir."

3- Habeşlinin başının kuru üzüme teşbihi, başının küçüklüğü ve saçlarının siyahlığı sebebiyledir. Bu, hakaret, suret çirkinliği ve itibarsızlığa bir temsildir.334

ہ

للّا

لوسر لاق] :لاق ْه

نَش ُه

للّا َ ِض

□

ر ةريره بأ نشو ـ2□

ه□

□ للّا صَش

دَ

قَ

□ ف

□ ناَصَش

نَ

مَ

و ،ه

□ للّا َعاَطأ

دَ

قَ

□ ف

□ نَشاَطأ

ن :

□

م

#

□

دَ

قف

رِي

ا‘م

ضْ

عَ

ي

نمَ

و

نَ

شاَطأ

دَ

قَ

ف

رِي

م‘اِعِطُ

ي

نَ

مَ

و

. ئاسنلاو ناخيرلا هلرخأ .[

ناَصَش

2. (1726)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim bana itaat etmişse mutlaka Allah'a itaat etmiştir. Kim de bana isyan etmiş ise, mutlaka Allah'a isyan etmiştir. Kim emîre itaat ederse mutlaka bana itaat etmiş olur. Kim de emîre isyan ederse 332 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/432-434.

333 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/435.

334 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/435-436.

mutlaka bana isyan etmiş olur." [Buhârî, Ahkâm 1, Cihad 109; Müslim, İmaret 33, (1853); Nesâî, Bey'at 27, (7, 154).]335

AÇIKLAMA:

1- Baştaki ilk cümle mâna itibariyle Kur'an'dan muktebes gibidir. Zîra âyet-i kerimede: "Kim Resûl'e itaat ederse mutlaka Allah'a itaat etmiştir" (Nisa 80) buyurulmaktadır. Bu ilk cümle şöyle de te'vil edilebilir: "Kim bana itaat ederse mutlaka Allah'a itaat etmiş olur. Çünkü ben, Allah'ın emrettiğinden başka bir emirde bulunmam, öyle ise, kim kendisine emrettiğim şeyi yaparsa, onu emretmemi bana emreden Zât-ı Zülcelâl'e itaat etmiş olur."

Mânanın şöyle olması da mümkündür: Madem ki Allah bana itaat etmeyi emretti, öyle ise kim bana itaat ederse, Allah'ın bana itaat etmesi için kendisine yaptığı emre itaat etmiş olur.

Masiyetle ilgili yasak emrine uyma hususunda da aynı şeyler söylenebilir.

2- İtaate gelince, o, "emredilen şeyi yapmak, yasaklanan şeyi de terketmektir." İsyan da bunun hilafıdır.336

□ه

للّا □

لوسر □

امهْ لاق: [لاق

نَ

ش ُه

للّا َ ِض

ر رمش نبا نشو ـ3□

□

هِرَكَو ّبَحأ اَميِف □

ةَشاَّطلاَ

و ُعْ

مَّسلا ِمِلْسُملا □

ءْ

رَ

#: ملا لَش

□□

و َعْ

□□

مَس َف □

ةَ

يِ

صْ

عَ

مِ

ب □

رِ

مُ

أ □

نإف □□

ةَ

يِ

ضْ

عَ

مِ

ب □

رَ

مؤُ

ي □

نأ □□

إ

]. ةسمخلا هلرخأ.

□

ةَشاَط

3. (1727)- Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Müslüman kişiye, hoşuna giden veya gitmeyen her hususta itaat etmesi gerekir. Ancak, masiyet (Allah'a isyan) emredilmişse o hariç, eğer masiyet emredilmişse, dinlemek de yok, itaat de yok."

[Buhârî, Ahkâm 4, Cihad 108; Müslim, İmâret 38, (1839); Tirmizî, Cihad 29, (1708); Ebû Dâvud, Cihad 86, (2626); Nesâî, Bey'at 34, (7, 160).]337

AÇIKLAMA:

1- Emîre itaat sadece hoşa giden şeylerde değildir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), yeni Müslüman olanlarla biat akdi yaparken çoğunlukla şu şartı koşmuştur: "Güçlülük halinde de zayıflık halinde de, zorluk halinde de, kolaylık halinde de, haksızlığa uğrama halinde de... dinleyip itaat etmek..."

Emîrde görülen hoşlanılmayan şeyler, ondan maruz kalınan haksızlık ve zulümler, ona olan itaat vazifesini kaldırmıyor, isyan hakkı getirmiyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle nâhoş

durumlarda da sabır emrediyor:

نِ

م

جَ

رَخ

نَ

م

ةً

نإَ

ف

رِبْصَيْ

لَ

ف

ائ

يَش

هِرِيمَا ْنِم

هِرَك ْن

م

ةًّ

يِ

لِ

هاَل

ةتيم □

اَ

م

ارْ

بِ

ش ِناَطْ

لُّسلا

"Kim emîrinden hoşlanmadığı bir şeyle karşılaşırsa sabretsin, zîra kim sultandan bir karış uzaklaşır ve ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur."

2- İmam masiyet emredecek olursa itaat hakkını kaybeder. Demek ki zulme maruz kalmakla, masiyet emrine maruz kalmak farklı şeyler. Masiyet dinen günah olan, Allah'a isyan mânası taşıyan fiildir, namazı terketmek, içki içmek, kumar oynamak birer masiyettir. Şu halde imam bu nevi emirlerde bulunursa bu emirlere itaat edilmez.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyduğu kaide şudur: □ه

للّا □

ةَ

يِ

ضْ

عَ

م ف □

ةَشاَط □

"Allah'a isyanda kula itaat yoktur."

Bu mâna, hadislerde farklı ifadelerle te'kid edilmiştir.

335 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/436.

336 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/436.

337 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/437.

ه□

للّاِعِطُ

□ ي

□ م

□ ل

نَ

مِ

□ ل

□ ةَشاَط

"Allah'a itaat etmeyene itaat yoktur."

لاعَ

ت َه

□ للّاَصَش

نَ

مِ

□ ل

□ ةَشاَط

"Allah'a isyan edene itaat yoktur."

Ulemâ, küfre düşen imamın mün'azil olduğunda, bu durumda bütün Müslümanlara, isyan etmenin vacib olduğunda icma etmiştir. İbnu Hacer, hükmü şöyle bağlar: "İsyana gücü yetene sevap vardır.

Müdahene eden günahkâr olur. Aciz kalana da oradan hicret gerekir." 338

□

أ :#ِه

للّا □

لوسر □

لاق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر رمش نشو ـ4□

□

نيِ

ذ □□

لا □

مُ

هُ

راَ

يِخ ؟ْ

مهِراَرِشِو ُمْكِئاَرَ

مُ

أ ِراَيِخب ُمْك

□

رِبْخُ

أ

□

راَ

رِ

شَ

□□ و

مُ

□ ك

□ ل

نوُشْ

دَ

يَ

□ و

مُ

□ ه

□ ل

نوُشْ

دَ

تَ

□□ و

مُ

كَ

نوُّ

بِحُ

يَ

□ و

مُ

هَ

نوُّ

بِحُ

ت

□

مُ

هَ

نوُ

نَ

عْ

لَ

تَ

□□ و

مُ

كَ

نوُضِ

غْ

بُ

يَ

و □

مُ

هَ

نوُضِ

غْ

بُ

ت □

نيِ

ذ □□

لا □

مُ

كِ

ئاَ

رمُ

أ

]. الترمذب أخرله .

□

مُ

كَ

نوُ

نَ

عْ

لَ

يَ

و

4. (1728)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Size emîrlerinizin en hayırlıları kimlerdir, en şerirleri kimlerdir haber vereyim mi? Onların en hayırlıları sizlerin sevgisine mazhar olanlar, sizleri sevenlerdir; lehlerinde hayırla dua edersiniz, onlar da size hayır dua ederler. Ümerânızın şerirleri de sizin buğzettiklerinizdir, onlar da size buğzederler, siz onlara lânet edersiniz, onlar da size lânet ederler." [Tirmizî, Fiten 77, (2265).]339

AÇIKLAMA:

Bu hadis, idarecilerle halk arasındaki münasebetleri tanzime yöneliktir. Karşılıklı sevgi ve güvenin esas olması tavsiye edilmektedir. Bu hadisi bilen amir, halk tarafından sevilmiyorsa veya halkını sevmiyorsa, birbirlerine lanet okuyorlarsa, arada bir kopukluk var demektir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu noktada suçu idareciye yüklüyor: "En şerli, ön kötü amiriniz, tarafınızdan sevilmeyen, sizi sevmeyendir..." Öyle ise hayırlı bir amir olmak istiyorsa -ki mü'min, hayırlı olmayı aramak zorundadır- kendini sevdirmenin, halkını sevmenin yollarını arayacaktır.

Şu halde hadis amirlere, idarecilere halkın gönlünü, duasını almak sûretiyle "hayırlı kişi" olmak için çalışmak zorunda olduğunu gösteriyor.340

ه

للا □

لوسر □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للا َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ5□

□

اَ

□ م

اَ

مَ

□ ف

ةَ

شاَ

مً

□ □ جلا

راَ

فَ

□□ و

ةَشاَّطلا ِنَش َجَرَخ ْن

□

#: م

]. بأ نش ةياور فو.ناخيرلا هلرخأ

ةًّ

يِ

لِ

هاَل

ةَ

تيِ

م

: نَش َجرخ ْن□

□

م

ه□ #

□ للّا

□ لوسر

□ لاق] :لاق

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره

ةَ

تيِ

□ م

ا

□

□ م

اَ

مَ

□ ف

ةَشاَ

□ □ مَللا

راَ

فَ

و

ةَشاًّطلا

بَضْ

غ

ي

(1)

ةًّ

يِ

ه

مِ

ش

ةَ

ياَ

ر

ثْ

حَ

ت

لَ

تاَ

ق

نَ

مَ

و □

ةًّ

يِ

لِ

هاَل

□

لِ

ثُ

قَ

ف □

ةَ

بَصَش □

رُصْ

نَ

ي □

وأ □□

ةَ

بَصَ

ش لإ وُشْ

دَ

ي □

□2)، أو)

□

ةَ

بَص

عِ

ل

اَ

هَّ

رَ

□ ب

بِرْضَ

ي تَّ

مُ

□ أ لَش

جَ

□ رَخ

نَ

مَ

□□ و

ةَّ

يِ

لِ

□ هاَل

ةَ

لْ

تِ

قَ

ف

اَ□

هِ

دْ

هَش يِ

□ ذ

دْ

هَ

عِ

□ ب

فَ

□□ ي

و اَ

هنِ

مؤ

□

□ م

نِ

م شاَ

حَ

تَ

□ ي

اَ

ةَ

رِلاَ

فَ

وِ

. هلرخأ ملسم ئاسنلاو .]

□

ةْ

نِ

م □

ثْس □

لَ

و □

ه

نِ

م َسْ

يَ

لَ

ف

5. (1729)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

338 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/437.

339 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/438.

340 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/438.

"Kim itaatten dışarı çıkar ve cemaatten ayrılır ve bu halde ölürse, cahiliye ölümü ile ölür." [Buhârî, Ahkâm 4; Müslim, İmâret 53, (1848); Nesâî, Tahrim 28, (7, 123); İbnu Mace, Fiten 7, (3948).]

Ebû Hüreyre'nin bir rivâyetinde şöyle gelmiştir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim itaatten çıkar, ceматten ayrılır (ve bu halde ölürse) cahiliye ölümü ile ölmüş olur. Kim de körükörüne çekilmiş (ummiyye) bir bayrak altında savaşır, asabiyet (ırkçılık) için gadablanır veya asabiyete çağırır veya asabiyete yardım eder, bu esnada da öldürülürse bu ölüm de cahiliye ölümüdür.

Kim ümmetimin üzerine gelip iyi olana da, kötü olana da ayırım yapmadan vurur, mü'min olanlarına hurmet tanımaz, ahid sahibine verdiği sözü de yerine getirmezse o benden değildir, ben de ondan değilim." [Müslim, İmâret 53, (1848); Nesâî, Tahrim 28, (7, 123); İbnu Mâce, Fiten 7, (3948).]341

AÇIKLAMA:

Son iki hadiste, cemaat, asabiyyet, ummiyye bayrak gibi, bilhassa zamanımızda Müslümanların iyice bilmeleri zaruret halini almış bazı tâbirler var:

1- CEMAAT MESELESİ

"... Aslında cemaate uyulması ile alâkalı Nebevî emir bundan ibaret değildir. Bu mevzuda gelen birçok rivâyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ısrarla cemaate uymayı, cemaatten ayrılmamayı emrettiğini gösterir. Bir iki tanesini kaydedelim:

)ةنتف ةيار يأ .ناتغل اهمضو نيعلا رسكب :ةيمش (1

لتاقي نعملاو ،هبراقأ للرلا ةبصش (2ـ).ةلهلو

بصعتلا ضحمل لب ،قحلاو نيدلا ةرصنل رصنيو وشديو

ةيلهاللا لهأ لتاقي ناك امك ءاوهو ،هموقل.

"Size cemaati tavsiye ederim, ayrılıktan da sakının, zîra şeytan iki kişiden uzak durur. Cennetin ortasını isteyen, cemaatten ayrılmasın."

"Allah ümmetimi dalalet üzere toplamaz. Allah'ın eli cemaatledir. Cemaatten ayrılan ateşe gider."

"Cemaat rahmet, ayrılık azabtır."

"Kim cemaatten bir karış ayrılır, sonra da ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur... boynundaki İslâm bağını çıkarıp atmış olur."342

CEMAATTEN MAKSAD NEDİR

Yukarıda kaydettiklerimizle cemaatin ehemmiyeti anlaşılmış olmakla beraber, bizim için henüz müphem olan nokta, cemaatten kastedilen şeyin ne olduğudur. Acaba uymakla mükellef olduğumuz şey nedir? Bu husus zikredilen hadislerde açıkca gözükmüyor.

Nitekim âlimler de "cemaat" tâbiri ile kastedilen şey hususunda ihtilaf etmiş, bundan "Ashab", "ehl-i ilim", "ümmetin ekseriyeti", "diğer dinlerin mensuplarına karşı da -vacib meselelerde ihtilâfa düşmedikçe- Müslümanların cemaati" vs... kastedilebileceğini ileri sürmüşlerdir.

İbnu'l-Mübârek, din büyüklerinin, etrafında toplanmış bulundukları şeylerin "cemaat" olduğu görüşünü benimsediği için, kendisine buradaki cemaatten sorulunca: "Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'dir"

cevabını verir. Onların ölmüş bulundukları hatırlatılınca da başka isimler... ve en sonunda da devrindeki salih ve muttaki bir kimsenin ismini vererek, tek kişiyi "cemaat" olarak vasıflandırır.

Adil imamı ve âlim kişiyi "cemaat" olarak kabul eden, bu görüşü benimseyen İbnu'l-Arabî daha vâzıh bir ifade ile: "İslam'ın cemaati adalet ve ilimdir" yorumuna ulaşır.

Kanaatimizce, hadiste uyulması vacib olduğu belirtilen cemaat

---

341 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/439.

342 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/439-440.

hakkında âlimlerin yaptığı bu yorumların hepsinin bir doğruluk, haklılık yönü vardır. Ancak herbirinin haklılığı mutlak olmayıp hususî şartlar, değişik zaviye ve nokta-i nazarlarla kayıtlıdır.

Bütün hadisler gözönüne alındıkta ve daha umumî şartlar muvâcehesinde bu görüşlerden biri üzerine sabit kalmak oldukça zor ve tekellüflü olacaktır. Bu sebeple burada mevzubahis olan cemaatten

"sevâdul-âzam"ı, yani büyük ekseriyeti anlamamız daha uygun olacaktır: İlmî meselelerde âlimlerin ekseriyetini, herkesi ilgilendiren içtimâî meselelerde efrâd-ı milletin ekseriyetini vs..

Nitekim, umumiyetle, ilim adamları, bu tâbir ile "sevâdul-âzam" yâni, ihtilaf durumunda "ekseriyetin bulunduğu taraf" kastedildiğini kabul etmiştir. Delil olarak şu hadisi gösterirler. "Benî İsrail yetmiş

bir fırkaya ayrılmıştır, benim ümmetim ise yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır. Bu fırkalardan biri hariç, hepsi ateştedir. Ateşe gitmeyecek olan fırka, cemaattir."

Cemaatten, ekseriyetin kastedildiğini ifade eden başka rivâyetler de gelmiştir. Bunlardan birinde Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetim dalâlet üzerine toplanmaz, öyle ise aralarında ihtilâf görürseniz, size sevâd-ı âzamı iltizam etmeyi tavsiye ederim (aleyküm bisevâdil-âzam)"

buyurmaktadır.

Hadiste gelen "sevâd-ı âzam" tâbiri ile ekseriyetin kastedildiği âlimlerce belirtilmiştir.

Suyûtî, sevâdu'l-âzamı "doğru yolda gitmek üzere birleşenlerin ekseriyeti" diye izah eder.

İhtilaf ve fitne zamanlarında ekseriyet tarafın iltizam edilmesi gereğini ifade eden daha vazıh bir rivâyet Ebû Mes'udi'l-Ensârî'den gelmektedir. Mezbur (radıyallâhu anh)'dan, Hz. Osman fitnesi sırasında bu durumla alâkalı olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bir işittiği varsa onu, yoksa şahsî kanaatini söylemesi istendiği vakit şu tavsiyede bulunur: "Size ümmet-i Muhammed'in ekseriyetine uymayı tavsiye ederim (aleyküm bi-uzmi ümmet-i Muhammed). Zîra Allah, ümmet-i Muhammed'i dalalet üzerine toplamaz."

İbnu Kaadı Simavî'nin Fetâva's-Sagir'den naklen Câmiu'l-Fusûleyn'den kaydettiği bir görüş de bizim için aydınlatıcı mahiyettedir: "Eğer Hz. Ali olmasaydı, ehl-i kıble ile savaşı aklımız almazdı. Hz. Ali ve O'na tabi olanlar ehl-i adl'dir, hasmı ve ona tâbi olanlar da buğât'dır (âsilerdir). Zamanımızda kimin ehl-i adl, kimin bâği olduğu hususundaki hüküm, galebe çalana (ekseriyete) göredir. Âdil veya âsi olanı bilemeyiz, zîra hepsi de dünyayı taleb ediyorlar."

Bu meselede son olarak İbnu'l-Arabî'nin "cemaate uyup, ondan ayrılmama" emrini muhtevî hadisten çıkardığı hüküm de burada kayda değer. O, mevzuunu ettiğimiz hadisten iki hüküm çıkarır: 1- Ümmet bir meselede icma edip anlaştıktan sonra arkadan gelenlerin aynı meselede yeni bir görüş

ortaya atmaları caiz değildir.

2- Müslümanlar bir imam (lider) üzerine birleştikten sonra onun üzerine arkadan niza ve ihtilâf çıkarmak helâl değildir. 343

CEMAATTEN AYRILANLARI TEL'İN:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Müslümanları bir taraftan birliğe çağırırken, diğer taraftan da ayrılanları, nifak ve ihtilâf çıkaranları lânetlemektedir. Bu mevzuda da pek çok rivâyet gelmiştir.

Birkaç tanesini daha kaydedeceğiz:

"Benden sonra bir takım şerler, fesadlar ortaya çıkacak. Bu zamanda, her kimin cemaatten ayrıldığını veya -birlik halinde olan- ümmet-i Muhammed'in birliğini bozmayı arzu ettiğini görecek olursanız, kim olursa olsun onu öldürün. Zîra Allah'ın eli (hıfzı, yardımı) (birlik içinde olan) cemaatle beraberdir, zîra şeytan, cemaatten ayrılanla beraberdir."

Müslim'in bir rivâyetinde aynı mâna şu şekilde tekrar edilir: "Siz bir lider etrafında birlik haline iken, kim size gelerek birliğinizi bozmak, cemaatinizi dağıtmak isterse, onu mutlaka öldürün."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu hadiste cemaatte ısrar edişinin, Müslümanlar için cemaatin lüzumunun iki mühim sebebini de açıklar: "Allah ümmetimi -veya Muhammed ümmetini- dalâlet üzere birleştirmeyecektir ve Allah'ın eli (himayesi, yardımı, zaferi vs.) cemaat üzerindedir. Kim ayrılırsa, gideceği yer ateştir."344

343 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/440-441.

344 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/442.

TEFRİKA ÇIKARACAK ŞEYLERDEN KAÇINMAK:

Şurası muhakkak ki, içtimâî heyette vukua gelecek bir çatlama, bir kopukluk bilâhere kapanması mümkün olmayacak kadar zor bir yaradır. Öyle ise bütün imkânları seferber edip, böyle bir çatlamaya önceden mani olmalı, herhangi bir kopukluğa müncer olacak her çeşit sebepleri önceden bertaraf etmelidir. İslam'ın fitne, fesad, nifak, tefrika gibi çeşitli tâbirlerle ifade edip şiddetle yasakladığı şey işte budur. "Hepiniz toptan Allah'ın ipine sarılın, parçalanıp ayrılmayın..." âyetinde geçen, parçalanıp ayrılmayın tâbirine bir kısım âlimler, "kendisinden ayrılık, tefrika çıkacak olan şeyi, mevcut kaynaşma ve beraberliği izale edecek şeyi ihdas etmeyin" şeklinde anlamıştır.345

CEMAAT YOKSA:

Yukarıda kaydedilen hadislere dikkat edilecek olursa, onlarda beyan edilen irşadlar "bir şahsın etrafında" birliğin bulunduğu veya ekseriyetin teveccüh etmiş bulunduğu belli bir istikamet, veya muayyen bir şahsın bulunma durumlarıyla alâkalıdır. Halbuki, insan cemiyetinde daha farklı ahvallerin zuhuru da mümkündür. Bu mevzular mevzubahis edilince hemen akla gelecek başka durumlar da vardır. Nitekim, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in muhatapları cemaatin, yani ekseriyetin bulunmama ihtimalini de gözönüne alarak, o durumlarda nasıl hareket edilmesi gerektiğini sormuşlardır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Buharî'de gelen cevabı "inzivaya çekilmek"

şeklindedir:

"...Ey Allah'ın Resûlü, bahsettiğiniz fitne devrine ulaşırsak ne tavsiye edersiniz?"

"Müslümanların cemaatine ve imamına uy."

"Ya onların cemaatleri ve imamları yoksa?"

"(O takdirde) mevcut fırkaların hepsini terket. Hatta bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette olsan bile, ölüm sana gelinceye kadar öyle kal (ve fakat fitneye karışma)."

Hadiste geçen "bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette olsan bile..." tabirinden, karışmamak sebebiyle maruz kalınacak sıkıntı her ne olursa olsun, insanların kınaması, ayıplaması nevinden mânevî; açlık, susuzluk vs. nevinden maddî olan tahammülü zor her çeşit zorluklara, darlıklara, meşakkatlere tahammülün kinâye edildiği şârihlerce belirtilmiştir.346

2- UMMİYE BAYRAK

Âlimlerin bir kısmı, bununla, gayesi, hedefi belli olmayan mübhem bir umurun kastedildiğini söylemiş, misal olarak bir kavmin asabiyet için yaptığı savaşı göstermiştir. Şahsî ihtiras ve gadab yolunda yapılan mukâtelenin de buraya girdiğini ayrıca belirtmişlerdir. Bayrak tâbirine yer verilmesini nazar-ı dikkate alan bazıları, bu tâbirle hak mı bâtıl mı olduğu meçhul olan bir iş üzerine toplanmış

kimselerin kinaye edildiğini söylemişlerdir. Şu halde, hadis, bu çeşit savaşlara katılmayı yasaklamaktadır.347

3- ASABİYET

Sıkca geçen ve kavmiyetçilik, ırkçılık gibi tâbirlerle tercüme ettiğimiz bu kelime, -İbnu'l-Esîr'in açıklamasına göre- "kavmine zulümde yardım eden kimse" mânasına gelen asabî'den gelir. Lügat yönünden asabî, asabesi için öfkelenen ve onları himaye eden kimse demektir. Asabe ise, bâba cihetinden gelen akrabalara denir.

Asabiyet, Tarafgirlik Demektir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yasakladığı asabiyetin "zulümde kavmine yardım etmek"

olduğu anlaşıldıktan sonra şunu söyleyebiliriz: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında insanları, zulümde başkasına yardım etmeye sevkeden en mühim âmil kavmî beraberlik, kan bağı idi.

345 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/442.

346 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/442-443.

347 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/443.

Zamanımızda bunun yerini başka şeyler de almıştır. Bu yeni şey, bâzan ideolojidir, bâzan siyasettir, bazan bölgeciliktir, bazan şu veya bu maksadla teşkil edilen grubculuktur, bâzan grubculuklara karşı olmak düşüncesiyle teşkil edilen grubculuktur, bâzan da eskiden olduğu gibi kabilevi, ırkî birliktir.

Sebep ne olursa olsun, ileri sürülen bahane ne gösterilirse gösterilsin, adâletin tatbikine, liyâkatların haklarını almasına mani olan, lâyıkı varken liyâkatsizi iş başına getiren, mazluma karşı zâlimi koruyan her çeşit tarafgirlikler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in diliyle lânetlenen yasaklanmış olan asabiyettir. Bu nokta-i nazardan asabiyet tâbirinin zamanımızdaki en uygun karşılığı tarafgirliktir. Zîra tarafgirlik uğruna, değil aynı kabileden olanlar, aynı aileden olanlar bile birbirlerine düşman vaziyeti almakta, haksızlıklar işlemektedir.348

ه

□ للّا

□ لوسر

□ لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َِض

ر ةركب بأ نشو ـ6□

لاعَ].

ت ُه

□ للّا

هَ

نآَ

هأ □

ضْ

ر'ا ف ِه

للّا □

نأَطْ

لُس □

نآَ

هأ □

ن

□

م :#

. هلرخأ يذمرتلا

6. (1730)- Ebû Bekre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim Allah'ın yeryüzündeki sultanını alçaltırsa, Allah da onu alçaltır." [Tirmizî, Fiten 47, (2225).]349

AÇIKLAMA:

Sultanı alçaltmaktan muradın ne olduğu müphem kalmaktadır. Ancak rivâyetin Tirmizî'deki aslı meseleyi aydınlatmaktadır:

"Ziyad İbnu Küseyb el-Adevî anlatıyor: "Ben Ebû Bekre ile İbnu Âmir'in minberinin dibinde oturuyordum. Ebû Âmir, üzerine ince bir elbise giymiş olarak hutbe veriyordu. Ebû Bilal: "Hele şu emîrimize bakın, fâsıkların elbisesini giyiyor" dedi. Ebû Bekre (radıyallâhu anh) atılarak: "Sus, böyle konuşma, ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:

"Yeryüzünde Allah'ın sultanını alçaltanı, kıyamet günü Allah alçaltır."

Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelen şu hadiste ise, sadece hürmetsizlikten nehiy değil, hürmet etmeye teşvik ve hatta emir görülmektedir:

"Kim dünyada Allah'ın (makam vermek sûretiyle aziz kıldığı) sultanına ikramda bulunursa, kıyamet gününde de Allah ona ikram eder. Kim de Allah'ın sultanını dünyada alçaltırsa Allah da onu kıyamet günü alçaltır."

Ancak hemen şunu da kaydedelim, bu hadisler amirlerin yaptığı kötü davrınışlara göz yumup görmemeyi veya onları benimsemeyi emretmiyor. Bilakis, münker kimde görülürse, münker bilinip takbih edilecektir. Ancak münkeri ve fıskı sebebiyle alçaltılıp, otoritesi kırılmayacaktır. İşte bir Müslim hadisi daha:

اوُ

هَ

رْ

كاَ

ف

هَ

نوُ

هَ

رْ

كَ

ت

ائ

يَش

مُ

كِ

تُّ

و □

نِ

م □

مُ

ثْ

يَ

اَ

ر اَ

ذإَ

و ...

□

ةَشاَط □

نِ

م

ادَ

ي اوُشِزْنَ

ت □□

و □

ةَ

لَ

مَش

"...Valilerinizde hoşlanmadığınız bir şey görecek olursanız, onun yapılmasını kerih görün, (kötü addetmeye devam edin, valimiz yapmıştır diye hoş karşılamaya kalkmayın), fakat itaatten elinizi çekmeyin."

Mü'min nerede, ne zaman, kimden bir kabih görürse onu takbih etmekle mükelleftir. 350

ALTINCI FASIL

İMAMLARIN VE EMİRLERİN YARDIMCILARI

348 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/443-444.

349 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/444.

350 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/444-445.

:# □ه

للّا □

لوسر

□

لاق] :تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□1ـ نش ةرئاش ر

□ □سَ

ن □

نإ □ □

دِ

ص □

ريِزَو □

ه □

ل □

لَ

عل □

ارْ

□ يَخ

ريِ

م‘اِ

ب ُه

□ للّا

داَ

رأ اَ

ذإ

كِ□

□ لذ

رْ

□ يَغ

هِ

ب ُه

□ للّا

داَ

رأ اَ

ذإَ

□□ و

هَ

□ ناَشأ

رَ

كَ

ذ □

نإَ

و □□

هَ

رَّ

كَ

ذ

□

م □

ل □

رَ

كَ

ذ □

نإَ

و □□

هْ

رِ

ه

كَ

ذُ

ي □

م □

ل َ ِسَ

ن □

نإ □

ءوُس □

ريِزَو □

ه □

ل □

لَ

عَل

]. ئاسنلاو دواد وبأ هلرخأ .

□

هْ

نِ

عُ

ي

1. (1731)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah bir emîr için hayır diledi mi ona doğru sözlü bir vezir nasib eder. Bu, ona unutunca hatırlatır, hatırladığı zaman da yardım eder. Allah emîre hayır dilemezse, kötü bir vezir musallat eder. Bu vezir, ona unuttuğunu hatırlatmaz, hatırlayınca da yardımcı olmaz." [Ebû Dâvud, Harâc 4, (2932); Nesâî, Bey'at 33, (7,159).]351

AÇIKLAMA:

1- Vezir, sultanın (emîr, imam) yardımcısı, müşaviri mânasına gelir. Yük, ağırlık mânasına gelen vizr'den alınmış olabilir. Çünkü melikin yükünü çekmektedir. Melce ve sığınak mânasına vezir'den alınması da mümkündür, çünkü melik onun fikrine, re'yine müracaat eder. Yardım ve muâvenet mânasına gelen muâzere'den gelebileceği de söylenmiştir.

2- Sadedinde olduğumuz rivâyet iyi vezirin doğru sözlü olması gerektiğini ifade ederken, hadisin Nesâî'deki vechinde salih vasfına yer verilmiştir. Esasen salihlik doğru sözlülüğü şart kılan bir haldir.

Âlimler, iyi vezirin öncelikle doğru sözlü olması, her hususta emîre doğru bilgi vermesi, gerçek fikirlerini beyan etmesi gerektiğini belirtirler. Salihlik hususunda da hem dünya işlerinde hem de âhiret işlerinde sâlih olması gerektiğini, sadece dünya işlerindeki salihliğin yeterli olmayacağını, hem fiilen, hem kavlen doğruluk ve sâlihliğin gereğini vurgularlar.

3- Unuttuğu takdirde hatırlatılması gereken şey, ahkâm-ı şer'iyye ve dinî âdab olabileceği gibi, halkın maslahatını, adâleti ilgilendiren hususlar da olabilir.

Ahnef demiştir ki: "Sultan, yardımcılar ve vezirler olmadan saltanatını devam ettiremez. Vezir ve yardımcılar sevgi ve hayırhahlık olmadan faydalı olamazlar. Sevgi ve hayırhahlık (nasihat) da dirâyetli rey ve dürüstlükle faydalı olabilir. Meliklere hassaten -bütün insanlara ammeten- en ziyade zarar getiren şey sâlih vezir ve yardımcılardan mahrumiyetleridir, vezir ve yardımcılarının mürüvvet ve hayaca fukara oluşlarıdır."

Yine Ahnef demiştir ki: "Bir vali için en büyük felâket, sözü güzel, ameli fena vezir veya arkadaşa sahip olmasıdır."

Yine demiştir ki: "Valilerin süs ve zineti, onların vezirleridir. Kimin yakınları bozulursa, o kimse; içtiği su boğazına takılan ve buna çare bulamayan kimse gibidir."

Beyhakî, Ali el-Cerrah'dan şunu nakleder:

"Emevîler'in çocuklarından: "Devletinizin yıkılış sebebi nedir?" diye sordum. Bana: "Dört sebeple!"

dediler ve açıkladılar:"

1- Vezirlerimiz izhâr etmemiz gereken şeyleri bize söylemediler.

2- Vergi memurlarımız halka zulmetti, halk vatanlarından göç etti; böylece hazinelerimiz boşaldı.

3- Askerlerin maişetleri kesildi, böylece bize itaati terkettiler.

4- Adaletimizden ümidlerini kestiler ve başkalarında emniyet ve huzur aradılar."352

لاق امُ:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأو ،ديعس بأ نشو ـ2□

□□

و ٍه بَ

ن □

نِ

م لاعَ

ت ُه

للّا □

ث

□

عَ

ب ا

□

م #ِه

للّا □

لوسر □

لاق]

□

هُ

رُ

مأَ

□ ت

ةَ

ناَطِ

ب ِناَتَ

ناَطِ

□ ب

□ ه

□ ل

تَ

ناَ

□□ ك

□□ إ

ةَ

فيِ

□ لَخ

نِ

م َفَ

لْخَ

تْسا

□

هُضُحَ

تَ

□ و ،هرَّرلاِب

هُ

رُ

□ مأت

ةَ

ناَطِ

بَ

□□ و

هْ

يَ

□ لَش

هُّضُحَ

تَ

فوُ، و

رْ

عَ

□ م

لاِ

ب

351 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/446.

352 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/446-447.

براخبلا هلرخأ .] لاعَ

ت ُه

□ للّا

مَصَش □

نَ

م □

موُضْ

عَ

ملاَ

و □□

ةْ

يَ

لَش

ئاسنلاو .

2. (1732)- Ebû Said ve Ebû Hüreyre (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah bir peygamber gönderdiği veya onun yerine bir halife getirdiği zaman mutlaka onun iki tane de yakını olmuştur: Biri ma'rufu emretmiş ve ona teşvik etmiş, diğeri de şerri emretmiş ve şerre teşvik etmiştir. Ma'sum (yani kötülükten korunmuş) olan, Allah'ın koruduğu kimsedir." [Buharî, Ahkâm 42; Nesâî, Bey'at 32, (7, 158).]353

AÇIKLAMA:

1- Hadiste "yakın" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı bitâne'dir. Peygamber veya halifenin (melik, emîr, sultan, vali) yalnız kaldığı hususî anlarında bile yanına girebilen kimse demektir. Bitâne,

"vezir"den daha umumî bir tâbirdir.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında "kötü telkinde bulunacak yakın" bazılarınca işkal vesilesi olmuştur. Bu aklen mümkündür. Ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in onu dinlemesi mevzubahis değildir. Nitekim hadisin sonunda "ma'sum, Allah'ın koruduğu kimsedir" cümlesine yer verilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın insanlara karşı korunduğunu:

سأّنلا َنِم َكُ□

مِ

صْ

عَ

ي ُه

للّاَ

"Allah seni insanlardan korur"و (Maide 67) âyeti ifade

etmektedir. Âyet mutlak olduğu için sâdece hayatî korunmayı değil, şer telkinlere karşı korunmayı da içine alır.

Öyle ise Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "yakınları" (bitane) melek ve şeytandır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde buna temas eder ve şeytanının Müslüman olduğunu belirtir:

□

مَ

لْسَ

أَ

ف □

هْ

ي

□

لَش □

نَ

نأَش

ا َه

للّا

نِ

كلَ

"Allah bana şeytanıma karşı yardım etti veو

şeytanım Müslüman oldu."

3- Âlimler, halktan gizli istihbarat toplayacak kimseleri, hâkimin güvenilir, emin, anlayış ve fetânet sâhibi akıllı kimselerden seçmesini şart görürler. "Çünkü derler, me'mun hâkimin musibeti, güvene layık olmayan kimseye güvenerek sözünü kabul etmesiyle başlar. Öyle ise bu çeşit durumlarla titizlik göstermelidir."

4- Âlimler: "Hadiste, hüküm mevkiinde kimselerin şerr telkinlere iltifat etmemesi, o hususta titizliği artırması gerektiği ifade edilmektedir" demişlerdir. Zîra, bu telkinlerden sadece "Allah'ın korudukları"

korunabilmektedir.

5- Âlimler, hadiste geçen iki yakından maksadın iki vezir, şeytan ve melek, nefs-i emmare ve nefs-i levvame olabileceğini söylemişlerdir. Hepsine hamletmeyi caiz gören de olmuştur. Muhibbu't-Taberî:

"Bitâne, evliya ve asfiyadır" demiştir. 354

ل

لاق: [لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

3ـ نشو بعك نب ةرلش ر

ءاَ

رَ

مُ

□ أ

نِ

□ م

ةرْ

□ لُش

□ نب

بْ

عَ

ك اَ

ي ِه

للّاِ

ب َكُ

ذيِ

شُ

أ :# ِه

□ للّا

لوسر

□□

مهبِ

ذَ

□ ك ف

مُ

هَ

قَّ

دَصَ

□ و

مُ

هَ

باَ

وْ

□ بأ

□ رَغ

نَ

م يِ

دْ

ع

□

□ ب

نوُ

نوُ

كَ

ي

□□ لَش □□

دِرَ

□□ ي

□□ و

هْ

نِ

□ م

□ تْس

لَ

□ و

ه

نِ

م َسْ

يَ

لَ

□ ف

مِهِمْ

□ لُظ لَش

مُ

هَ

ناَشأَ

و

□□

مِهِبِ

ذَ

□ ك ف

مُ

هْ

قِ

ه

دَصُ

□ ي

□ م

لَ

□□ و

مُ

هَ

باَ

وْ

بأَشْ

غَ

□ ي

□ م

□ ل

نَ

مَ

و ،ضْ

وَحلا

□ لَش □□

□□ دِرَيَسَو

هْ

نِ

م اَ

نأَ
□ و
ه
نِ
□ م
و
□
هَ
□ ف
مِهِمْ
□ لُظ لَش
مُ
هْ
نِ
عُ
□ ي
□ م
لَ
و
□
ةَّ
□ نُل
مْ
وَّصلاَ

□□ و

ناَ

هْ

رُ

□ ب

: ةَّصلا

□

ةَ

رْ

□ لُش

□ نب

بْ

عَ

. ك ا

□

ي

ضْ□

وَحلا

□

ءاَ

ملا ُئِ

فْ

طُ

ي اَ

مَ

ك

ةَ

ئيِ

طَخلا ُئِ

فْ

طُ

ت

ةَ

قَ

دَّصلاَ

و

ةَ

نيِ

صَح

م

ن

تَ

بَ

ن

مْ

ح

ل وُ

بْ

رَ

ي

ةَّ

نإ :

ةً

رْ

لُش

نبا

بْ

عَ

ك اَ

ي

راًّ

نلا

353 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/447-448.

354 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/448.

أخرجه الترمذي، وهذا .]

ِه

ب لْ

وأ □

راً

نلاِتَ

ناَ

ك □□

إٍثْ

حُس

بسكملا نم مارحلا□ :

□

ت

« حُّسلا□ .

هانعمب ئاسنلاو هظفل «

بررلاو ،معطملاو .

3. (1733)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana şunu söyledi:

"Ey Ka'b İbnu Ucre, seni, benden sonra gelecek ümeraya karşı Allah'a sığındırırım. Kim onların kapılarına gider ve onları, yalanlarında tasdik eder, zulümlerinde onlara yardımcı olursa, o benden değildir, ben de ondan değilim; âhirette havz-ı kevserin başında yanıma da gelemez. Kim onların kapısına gitmez, yalanlarında onları tasdik etmez, zulümlerinde yardımcı olmazsa o bendendir, ben de ondanım; o kimse, havzın başında yanıma gelecektir. Ey Ka'b İbnu Ucre! Namaz bürhandır. Oruç sağlam bir kalkandır. Sadaka hataları söndürür, tıpkı suyun ateşi söndürdüğü gibi. Ey Ka'b İbnu Ucre!

Haramla biten bir ete mutlaka ateş gerekir." [Tirmizî, Salât 433. (614); Nesâî, Bey'ât 35, 36, (7, 160).]355

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ka'b İbnu Ucre'yi muhatap ederek ümmet-i merhumeye yalancı, zalim ve sefih ümerâya karşı nasıl davranılacağını ders vermektedir: Onlara uğramamak, yalanlarına kapılmamak, zulümlerine iştirak etmemek. Namaz, oruç, zekât gibi farzları edâ etmek, bunların uhrevî mükâfaatını düşünerek sefih ümeranın dünyevî menfaatlarına iltifat etmemek, istikametten ayrılmamak.

Süfyan-ı Sevrî (rahimehullah), "... o benden değildir ben de ondan değilim" ibaresinin te'vil edilmesini istemez. "Zahiri esas alınmalıdır, zecr hususunda bu daha beliğ" dermiş.356

□

ريثَ

□ ك

□ لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ريفن نب ريبل نشو ـ4□

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ ر

ماَ

دْ

قِ

ملاَ

□ و

دَ

□ وْس‘ا

نبا وُ

رْ

مَشَ

و □□

ةَّ

رُ

م □

نب

□ سأَنلا ف□

ةَ

بيِهرلا ُريِم‘ا غَثْ

با اَ

ذإ :#ِه

للّا □

لوسر :

□

لاق

ةمهتلا□ :

□

ة

« بيِهرلاو□ .

« هلرخأ وبأ دواد .]

ُم

َة

دَسْ

فأ

ءوسب مهرهالو ،هتيشر مهتا اذإ مام“ا نأ دارملاو

اودسفف مهيف نظ ام باكترا لإ كلذ مهاه .

دأ نظلا

4. (1734)- Cübeyr İbnu Nüfeyr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kesir İbnu Mürre, Amr İbnu'l-Esved ve el-Mikdâm (radıyallâhu anhüm) dediler ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Emîr, halka karşı suizanna düşerse halkı ifsad eder." [Ebû Dâvud, Edeb 44, (4989).]357

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde ümeranın (idarecilerin) halka karşı siyasetlerinde uymaları gereken mühim bir prensip vaz'ediyor. Suizanla hareket etmemek, onları müttehem, kuşkulu kimseler yerine tutmamak, haklarında hüsn-i zannı, güveni esas almak. Aksi taktirde halk, ahlâken bozulacaktır. en-Nihaye'de, "Yani emîr insanları bazı şeylerle itham ederek, alenen suizanda bulunursa bu hal onları haklarında ittiham olunan fenalıkları işlemeye sevkeder" der.

Bu meseleyi tasrih eden başka hadisler de mevcuttur: "Yine Ebû Dâvud'da aynı yerde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu tavsiyeleri yer alır:

355 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/449.

356 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/449-450.

357 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/450.

"(Ey Muâviye!) Eğer insanların kusurlarını araştırırsan onları ifsad edersin veya ifsad olma noktasına getirirsin." "Kim bir kusur görür ve onu örterse, diri gömülmüş birisine hayat vermiş gibi olur." Yani onu kabirden çıkararak ölümden kurtarmış gibi sevab alır.

Zeyd İbnu Vehb anlatıyor: "İbnu Mes'ud'a birisi gelerek: Şu falanca varya, sakalından şarap damlıyor"

diye şikâyette bulunmuştu. Abdullah İbnu Mes'ud: "Biz tecessüs etmekten yasaklandık. Ancak bize bir şey zâhir olursa, ona gereğini yaparız" dedi.

İslâm'ın tecessüsü yasaklama esprisini anlamada bize yardımcı olacak bir rivâyeti yine Ebû Dâvud'dan kaydediyoruz:

"Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh)'in kâtibi Duhayn anlatıyor: "Bizim şarap içen komşularımız vardı.

(İçmeyin diye) yasaklamada bulundum, dinlemediler. Durumu Ukbe İbnu Âmir'e: "Şu komşularımız şarap içiyorlar, ben içmeyin dedi isem de vazgeçmediler. (Müsaade ederseniz) onlar için polis çağıracağım" dedim. Bana: "Bırak onları!" dedi (ve üzerlerine gitmedi). Bir müddet sonra tekrar Ukbe (radıyallâhu anh)'ye: "Komşularımız inadlaştılar, içkiden vazgeçmiyorlar, ben onlar için polis çağıracağım" diye müracaatta bulundum. Bana bu sefer: "Ne münasebet, bırak onları. Zîra ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle diyordu: "Kim bir kusur görür ve onu örterse diri gömülmüş birisine hayat vermiş gibi olur." 358

İKİNCİ BÂB

HÜLAFÂ-İ RAŞİDÎN VE ONLARIN SEÇİMLERİ

Her devirde, her yerde, bir büyük zat incelenirken, şahsın anlaşılması için çoğu kere onun yetiştirdiklerine de nazar edilir. Eserleri arkasında zikredilebilecek halefleri, bir bakıma o kimsenin ayinesidir.

Bu beşerî kâideyi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) için de mûteber addedebiliriz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği mesajın ve sistemin anlaşılmasında, hakkıyla takdirinde, Ashab'ın bütün yönleriyle bilinmesi büyük ehemmiyet taşır. Bunu anlayan selef ulemâsı, sâdece Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le ilgili sünneti değil Ashâb ve hattâ Tâbiîn ve Etbauttâbiîn ile ilgili sünneti de yazmış, hayatlarını, sözlerini, fetvâlarını, birçok fiillerini bize kadar intikal ettirmiştir.

Mevzumuz olan imamet, yâni İslâm'ın siyasî ve idarî sistemi açısından Hulefâ-i Râşidîn mühim bir yer tutar. İnsanlığın kapitalizm, komünizm gibi iktisadî; monarşi, demokrasi, diktatörlük gibi siyâsî sistemleri arasında İslâmî sistemi, bütün buutlarıyla ve gerçek (otantik) vechesiyle anlamak için Hulefa-i Râşidîn dönemini ve onların tatbîkâtını anlamak, bilmek vazgeçilmez bu zarûrettir. Gerçek İslâm'ın, onların şahsında temsîl edildiği, hakikî İslâmî örneklerin kâmil mânada onların elleriyle tatbik edildiği kanaatindeyiz. Sonraki nesillerde her hâl u kârda gayr-ı İslâmî unsurlarla sistemin müşevveşleşeceğine telmîhan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Benden sonra nübüvvet hilâfeti otuz yıldır" buyurmuştur.

Şu halde bu kısımda Hulefa-i Râşidîn'le ilgili bazı rivâyetleri, onların başta seçimleri olmak üzere siyasî yönlerini tanıtıcı bir kısım açıklamaları sunacağız.

Bu vesîle ile bir noktaya parmak basmak istiyoruz. Dört Halife Devri denince zihinler "İslâm demokrasisi" tâbiriyle şartlandırılmış durumdadır. Biz bu tâbirin yanlışlığına inanıyoruz. Zîra demokrasi Batı'ya ait bir sistemdir. İslâm'ın siyasî sistemini -bazı noktalardaki hâricî benzerlikler sebebiyle- demokrasi ile iltibas etmemek gerekir. Üstelik, her ne hikmetse, bugünün dünyasında birbirine taban tabana zıt Doğu ve Batı blok devletlerince birbiriyle yarışırcasına sahiplenilmiş olan demokrasiyi bir ideal sistem olarak telakkî edip, mezkûr maratona katılma espirisiyle "demokrasi İslâm'da da var, dolayısıyla İslâm'ın bir eksiği yok" mânasında iddialar mahzurludur, İslâmî nizamın anlaşılmasına mânidir. Böyle bir davranışın psikolojik planında demokrasiyi esas alma, ideal kabûl etme zihniyeti yatmaktadır. Halbuki İslâm vahye dayanır, semâdan inen bir amud-u nurânîdir. Onda beşerî katkı yoktur. Bununla o, hiçbir sûretle mukâyese imkânına sahip değildir. Biz İslâm'ı, hiçbir beşerî katkı ile teşvîş etmeden, kendi orijinal cüzlerinden mürekkep müstakil bir bütün olarak anlamaya çalışmalıyız. Aksi takdirde gereksiz iltibaslar onu kavramamıza mâni olacaktır. Şunu açıklıkla söyleyebiliriz: İslâmî nizâm, asla demokrasi değildir, dikdatörlük hiç değildir, kesinlikle monarşi olamaz. O hâlde nedir? denirse, "önce, Batılı ve beşerî sistemleri ifade eden tâbirlerin dışına çıkmak gerek'" deriz. Bu noktada mutabık kalındıktan sonra sistemin mahiyetini anlamaya geçilebilir.

358 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/450-451.

Buna Osmanlılar'ın yaptığı gibi meşrûtiyet denmiş, doğrudan nizam-ı İslâm denmiş, nizam-ı İlâhî denmiş, meşrutiyet-i meşrûa denmiş veya bir başka isim takılmış bizce mühim değil. Yeter ki Batı menşe'li, mevcut beşerî sistemlerden birinin ismiyle peşin bir sıbgaya tâbi tutulmasın.359

□ه

للّا َ ِضَ

ر

اه

يِ

لَش □□

نأ] :امُ

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر سابش نبا نش ـ1□

□□

هيِ

ف □ □

ه

فُ

وُ

ت يِ

ذ □□

لا □

هعَلَ

و ف # ِه بَّنلا ِدْنِش ْنِم َجَرخ ُهْنَش

#

؟ ه

للّا □

لوسر □

حَ

بْ

صأ َفْ

يَ

ك :

نَسَحلا اَ□

بأ اَ

ي ُساًّ

نلا □

لاَ

قف

ضَ□ □

رُساً

بَ

□ ع

□ لا

هِ

دَ

يِ

□ ب

□ ذَخأف

ائِراَ

ب ِه

□ للّا

دْ

مَحِ

□ ب

حَ

بْ

: صأ

□

لاَ

قف

ه□

نإَ

و ، صَ

□ ع

□ لا

دْ

بَش ٍثً

□ ث

دْ

عَ

ب ِه

للّاَ

□ و

ثْ

: نأ

□

لاَ

□ قف

هْ

نَش ُه

للّا

فَ□

رْ

ش‘ ِه

نإ .اَ

ذه □

هِ

عَلَ

و □

نِ

م □□

فَ

وَ

ثُ

يَس #ِه

للّا □

لوسر ىَ

ر‘ِه

للّاَ

و

□

هْ

ي □

لإ اً

نِ

ب □

بَ

هْ

ذأف □□ □

وَ

ملا □

دْ

نِ

ش ِبِ

لَّطُ

ملا □

دْ

بَش □

نَ

ب □

هوُلُ

و

□

نإَ

و □□

هاَ

نْ

مِ

لَ

ش اَ

نيِ

ف □

□ ناكِ

نإف ُ؟

‘ ر

□

م ا اَ

□ ذه

نَ

ميِ

ف ه

□ □

لأسَ

ن

ه□

للّا َضِ

□ ر ٌ لَش

لاَ

قف، اَ

نِ

ب صْ

□ وأف

هاَ

نْ

مَّ

لَ

ك اَ

نِرْيَغ ف

ناك

اَ

هاَ

نيِ

طْ

عُ

ي

اَ

هاَ

نَ

عَ

نَ

مَ

ف اَ

هاَ

ن

لأَس

نِ

ئ

ل ِه

للّاَ

و اَ

□ مأ

هْ

نَش

هلرخأ

اَ].

□ ه

لأُسأ

□

ه□

للّاَ

و

ه□

نإَ

و

□□

هَ

دْ

عَ

ب

ساَّنلا□

كيلش موكحم روهقم نأ

صَ »

□ ع

□ لا

دْ

بَش

هلوق.براخبلا: «

ةفخلا لوتي نمم .

1. (1735)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhüma) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı rahmet-i Rahmân'a kavuşturan hastalığı sırasında yanından dışarı çıktı.

(Dışarıda bekleyen) halk:

"Ey Ebû'l-Hasan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ne durumda?" diye sodular.

"Allah'a hamdolsun iyileşti!" dedi. Hz. Abbâs (radıyallâhu anh) elinden tuttu. Ve:

"Üç gün sonra [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölecek, sen bir başkasına] me'mur olacaksın. Ben, vallahi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hastalığından (kurtulamayıp) vefat edeceğini görüyorum. Zîra ben, Abdulmuttaliboğullarının ölüm sırasında aldığı şekli biliyorum. Gel Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip bu "iş" (hilafet) kimde kalacak onu soralım. Bizde kalacaksa (şimdiden) bilmiş oluruz. Bizden başkasına kalacaksa kendisiyle konuşuruz, bizi (ona) tavsiye eder"

dedi. Ali (radıyallâhu anh):

"Eger, biz onu sorsak bunun üzerine (hilafeti) bize yasaklasa, halk ondan sonra onu asla bize vermez.

Vallahi ben böyle bir şey soramam!" dedi." [Buhârî, İstizân 29, Meğâzî 83.]360AÇIKLAMA:Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölüm döşeğinde yatarken Hz. Ali ile Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ) arasında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldüğü taktirde, hilâfetin geleceği hususunda geçen bir muhâvereyi aksettirmektedir.Hz. Ali'nin ifadesinden de anlaşıldığı üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu son hastalığında, zaman zaman hafifliyor ve konuşabiliyordu. Hz. Abbâs böyle bir hafifleme ânında kendinden sonra halîfe olacak kimse hakkında konuşma teklif ederse de Hz.

Ali buna yanaşmaz. Bir başka rivâyette, Hz. Ali: "Bu (hilafet) işine bizden başka istekli de var mı?"

diye sorar. Hz. Abbâs: "Tahmîn ederim, Allah'a yemin olsun olacak da!" cevabını verir. Hz. Ali, bu meseleyi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e açtıkları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de müsbet cevap vermemesi hâlinde, halkın bununla aleyhlerinde ihticâc edip, ebediyyen hilafete lâyık bulunmayacaklarını söyler. İbnu Sa'd'dan gelen rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince Hz. Abbas, Hz. Ali (radıyallâhu anhüma)'ye : "Uzat elini sana biat edeyim, halk sana biat etsin" der. Hz. Ali kabul etmez. İbnu Hacer'in kaydına göre, bazı rivâyetlerde Hz.

Ali'nin "Keşke Abbâs'a itaat etseydim" diye pişmanlık izhâr ettiği belirtilmişti.

---

359 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/452-453.

360 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/453-454.

□

ةأَ

رْ

مأ ِتَ

لاق: [تأ □

هْ

نَش ُه

للا َ ِضَ

□2ـ نشو ريبل نب معطم ر

□

نإف :

□

ت □

لاَ

قف ،َعِلْ

رَ

ت □

نأ اَ

هَ

رَ

مأَ

ف ٍئش ف ُهْتَمَّلَكَف # ّ بَّنلا

□ □

نيِ

دِلَ

ت □

م □

ل □

لاق: نإف .

□□

وَ

ملا □

نْ

عَ

ت اَ

هً

نأَ

ك ،َكَ

□ دِلأ

□ م

ل

]. ىذمرتلاو ناخيرلا هلرخأ .

□

رْ

كَ

ب اَ

□ بأ

تأف

2. (1736)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kadın, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek bir hususta kendisiyle konuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (kendisine) tekrar gelmesini emretti. Bunun üzerine kadın:

"Ya seni bulamazsam!" dedi. Kadın (bu sözüyle) sanki ölümü kasdetmişti, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Eğer beni bulamazsan, Ebû Bekir'e uğra!" diye cevap verdi." [Buhârî, Ahkâm 57, Fedailu Ashabı'n-Nebî 5, İ'tisâm 24; Müslîm, Fedailu's-Sahâbe 10, (2386); Tirmizî, Menâkıb, (3677).]361

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, vefatından sonra hilâfete geçecek kimse hususunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bazı işaretlerde bulunduğunu gösteren rivâyetlerden biridir. İbnu Hacer'in kaydettiğine göre, bazı rivâyetlerde kadın:

"Ben geldiğimde size ölüm gelmiş olsa ve sizi bulamazsam?" demiştir.

İbnu Hacer'in, zayıflığına dikkat çekerek kaydettiği bir diğer rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resûlü, senden sonra mallarımızın zekâtını kime vereceğiz?" diye soranlar olmuştur. Onlara:

"Ebû Bekri's-Sıddîk'a!" demiştir.

Keza biat yapan bir bedevî de, eceli geldiği takdirde kimin hüküm vereceğini sormuş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ebû Bekir!" diye cevap vermiştir. Bedevî tekrar: "Ondan sonra kim hükmedecek?" diye sorunca:

"Ömer!" diye cevap vermiştir.

Şu halde bu rivâyetler, vefatından sonra Hz. Ali ve Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın hilâfete geçmesi için kesin hükmettiğine dair Şiî iddiasını reddetmektedir.362

□ه

للّا لوسر □ □

ه

فُ

و]

□

ت

تلاق اهْ:

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□3ـ ر ةرئاش نشو

□ه

للّا َ ِضَ

ر □

رَ

مُش □

ماَ

قف □□

ةَ

يِ

لاَ

ع □

لاِ

ب □

نْ

عَ

ت ،حُنُّسلاِب ٍرْكَ

ب و

□

بأَ

و

ه #

□ للّا لوسر

اَ

م اَ

م ِه

للّاَ

و :

□

لوُ

قَ

ي □

هْ

نَش

□□

مُ

هَ

لُلْ

رأَ

و ٍلاَلِر ِي

دْ

يأ □□

نَ

عِ

هَطَقُيْلَف ، لاعَ

ت ُه

للّا □

هًّ

نَ

ثَ

غْ

بَ

□ ي

لَ

و

ه□ #□

□ للّا ِلوسر

نَش َفَرَ

كَ

□ ف

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر رْ

كَ

ب وُ

□ بأ

ءاَل

ف

يِ

□□ ذ

لاَ

□ و

اتِهيَ

مَ

و

اه

□ يَح

ثْ

بِ

ط ِه

مُ

أَ

□ و

ثْ

□ نأ

بِأ

: ب

□

لاَ

قَ

□ و

هَ

لَّ

بَ

قف

:

□

لاَ

□ قف

جَ

□□ رَخ

مُ

□ ث

ادبأ ِنْيَتَ

ثْ

وَ

ملا ُه

للّا َكُ

قِي

ذُ

□ ي

□

هِ

دَ

يِ

□ ب

سْ

فَ

ن

□

رَ

مُش َسَ

لَل رْ

كَ

ب وُ

□ بأ

مه

لَ

كَ

ت أَّ

مَ

لَ

ف ،كِ

لْسِر لَش ُفِ

لاَحلا اَ

هٌ

يأ

□□

مُ

□□ ث

هْ

يَ

لَش نْ

ثأَ

و ،رْكَ

ب وُ

بأ َه

□ للّا

دِ

مَحَ

ف ،امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

□

نَ

مَ

□□ و

اَ

□ م

دَ

ق

ادَّ

مَحُ

□□ م

□ نإف

ادَّ

مَحُ

□ م

دُ

بْ

عَ

□ ي

ناَ

□ ك

نَ

□ م

: أ

□

لاَ

ق

□

مُ

هًّ

نإَ

□ و

تِهيَ

م َكَّ

: نإ

□□

□

□□ و

وُ

مَ

□ ي

حَ ه□ □□

□□ للّا

نإف هَ

□ للّا

دُ

بْ

عَ

□ ي

ناك

□

لُسُّ

□ رلا

هِ

لْ

بَ

□ ق

نِ

□ م

تَ

□ لَخ

دَ

□ ق

لوُسَ

ر ه

إ

□□

م

□

دَ حُ

م اَ

مَ

. و

□

نوُ

تِهيَ

م

□

بِ

لَ

قْ

نَ

□ ي

نَ

مَ

□□ و

مُ

كِ

باَ

قْ

□ شأ لَش

مُ

ثْ

بَ

لَ

قْ

□ نا

لِ

ثُ

□ ق

□ وأ

اَ

□ م

نإَ

فأ

.

□

نيرِكاَّرلا ُه

للّا بِزْلَيَسَو ائْيَش َه

□□ للّا

رُضَ

□ ي

نَ

لَ

□ ف

هْ

يَ

بِ

قَش لَش

361 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/455.

362 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/455.

نْ□

□ ب

دْ

عَس لإ

□

‘ راَص

□

ن ا عَ

مَ

ثْ

لاَ

□□ و

نوُ

كُ

□□

بي ُساً

□ نلا

جَرَ

نَ

ف

□

رِي

مأ أً

نِ

□ م :او

لاَ

□□ قف

ةَ

دِ

□ شاَس

نَ

□ ب

ةَ

فِي

□ قَس ف

ةَ

داَ

بُش

□

ةَ

دْ

يَ

بُش وُ

بأَ

□ و

رمُشَ

و ٍرْكَ

ب وُ

□ بأ

□ مِهْي

□ لإ

بَ

هَ

ذَ

□□ ف

رِي

□ مأ

مُ

كْ

نِ

مَ

و

رْكَ□□

ب وُ

□ بأ

هَ

تَ

□□ كْسأف

مَّ

لَ

كَ

تَ

□ ي

رَ

□ مُش

بَ

هَ

ذَ

ف ،مُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

□

دَ

□ ق

ثْ

نُ

ك ِه

□□ نأ

إَكِ

لذِ

□ ب

□

دَ

رأ اَ

م ِه

للّاَ

: و

□

لوُ

قَ

□ ي

رَ

□ مُش

ناَ

كف

□

مَّ

لَ

كَ

تَ

ف ِرْكَ

ب وُ

□ بأ

هَ

غُ

لْ

بَ

□ ي

□

نأ تيِ

□ رَخ

نَ

بَلْ

شأ

□ امَك

أًّ

يَ

ه

□□

إ

□ امَك

سْ

فَ

□1) ف ن)

□□

رًَ

وَ

ز اَ

م ِه

للّاَ

وَ

ف ٍرْكَ

ب وُ

بأ ِه

للّاَ

و

□

مُ

ثْ

نأَ

و □

ءاَ

ا‘رم □

نْ

ح :

□

ن

□

هِ

□ مًك ف

ناَ

كَ

و ،غَ

لْ

بأَ

□ و

هْ

يَ

□ لَش

تأَ

و

□□

لَ

عْ

فَ

□ ن

ه□

للّاَ

□ و

:

□

لاَ

قف ِرِ

ذْ

نُ

□ ملا

نْ

□ ب

باَ

□ بُح

ماَ

□□ قف

ءاَ

رَ

زُ

□ و

لا

أً

نِ

كلَ

□□ و

:

□

رْ

كَ

ب وُ

بأ

لاَ

قف ٌ؟

رِي

مأ

مُ

كْ

نِ

مَ

و

رِي

مأ أًّ

نِ

م

اَ

ذه فَ

رْ

عُ

ي

] ن

ل

:نيزر داز.[

□

ءاَ

رَ

زُ

ولا □

مُ

ثْ

نأَ

و □□

ءاَ

ر ‘

□

م ا

اراَ

د ِبَ

رَ

ع □

لا ُطَسْ

وأ □

مُ

ه ٍشي

□

ر

□ □

ق □

نِ

م ِه َحلا اَذهِ

ل □□

إ □

ر ‘

□

م ا

□□

ةَ

دْ

يَ

بُش اَ

بأ □

وأ □□

رً

مُش اوُ

عِياَبف □

اباَسْ

حأ □

مُ

هُ

بَ

رْ

شأَ

و

اَ

نُ

رْ

يَخَ

و اَ

نُ

□ دِهيَس

ثْ

نأَ

□□ ف

ثْ

نأَكُ

عِياَبُ

□ ن

ل

□

ب

:

□

رَ

□ مُش

لاَ

قف

□

ِه

دَ

يِ

□ ب

ْه

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

□ ر

رَ

□ مُش

ذَخأَ

ف ،#ِه

للاّ ِلوسر لإ اَنُّبَحأَو

!

□

لِ

ئاَ

□ ق

لاَ

قف ،ُساًّ

□ نلا

هَ

ع ا

□

ي □

بَ

ف

(مكو ،ئرلا حصإ :ريوزتلاو ،تحلصأو أيه يأ (1□

نسحم :روزم.

لاَ □

عَ

ت ُه

للّا □

هَ

لَ

تَ

ق :

□

رَ

مُش □

لاَ

قف □□

ةَ

داَ

بُش

نْ

ب

دْ

عَس

مُ

ثْ

لَ

تَ

ق

اَ

هِ

ب ُه

للّا َعَ

فَ

ن

إ

ةَ

بْ

طُخ

نِ

م اَ

مِهْيَتَبْطُخ ْنَ

م

نَا

ك اَ

مَ

ف :

□

ت □

لاق

ه□

للّا □

مُ

هًّ

دَ

رَ

ف

اقاَ

فِ

ن □

ل □

مِهيِف □□

نإَ

و ،سَاً

نلا □

رَ

مُش َفَّ

□ وَخ

دَ

□ ق

ل

ه□

للّا ف َساًّ

نلاٍرْكَ

ب وُ

□ بأ

رَّصَ

□ ب

دَ

□ ق

□□ ل

مُ

ث ،َكِ

لَ

ذب لاعَ

ت

□:

نوُ

لْ

تَ

□ ي

هِ

ب اوُلَ

رَخَ

□ و

مِهْيَ

لَش يِ

□□ ذ

□ لا ًّقَحلا

مُ

هَ

فَّ

رَشَ

و لاعَ

ت

ةي ا].

□ Œ

لُسُّ

□ رلا

هِ

لْ

بَ

□ ق

نِ

□ م

تَ

لَخ □

دَ

ق □

لوُسَ

ر □□

إ □

دَّ

مَحُ

م اَ

مَ

و

اذك :نيزر داز هلوقو :تلق. ئاسنلاو براخبلا هلرخأ

حيحص ف اهنيعب ةدايزلا هذهو ،هلصأو ديرلتلا ف

: ةلمهملا نيسلا مضب

□

ح

نُسلا□ »

ملشأ ه «

للّاو براخبلا

ةنيدملا لاوعب عضوم :نونلا نوكسب ليقو ،نونلاو

لكُ□

قيِ

ذُ

ي □ :

»

هلوقو ،جرزخلا نب ثراحلا نب لزانم هيف

ادر ركب وبأ كلذ لاق ،ايندلا ف نأ

ن□

يَتَ□ »

ثْ

وَ

ملا ُه

للّا

لالر ىديأ عطقيف هيبن ثعبيس ه

للّا نإ :رمش لوقل

:»

□

جيِ

رَّ

نلاو

تيبلا ف ةفصلا□ «

□

ة

□ »

فيِ

قَّسلاو

مهللرأو. «

باحتنا ريغ نم هردص ف كابلا وص ددرت .

3. (1737)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat ettiği zaman, bâbam Ebû Bekir (radıyallâhu anh), Mescid-i Nebî'den bir mil kadar uzaklıkta olan) Sunh nâm mevkide idi -ki Âliye (denen Medine'nin yüksek kısmını ki burası Hazrec'e mensûp Beni'l-Hârise'nin menzillerinin bulunduğu mevki)yi kasdetmektedir-Hz.Ömer (radıyallâhu anh) kalkıp:

"Vallahi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat etmedi. Allah mutlaka onu geri gönderecektir, o da (münafık) kimselerin ellerini ve ayaklarını kesecek." diyordu. Derken Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzünü açtı ve öptü.

"Annem bâbam sana feda olsun. Sağlığında hoştun, ölümünde de hoşsun! Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun, Allah sana ebediyyen iki ölüm tattırmayacak!" dedi. Sonra dışarı çıkıp:

"(Hz. Ömer'i kasdeterek): "Ey (Peygamber ölmedi diye) yemin eden kişi, ağır ol!" dedi. Hz. Ebû Bekir konuşmaya başlayınca Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) oturdu. Hz. Ebû Bekir Allah'a hamd ü sena ettikten sonra:

"Haberiniz olsun! Kim Muhammed'e tapıyor idiyse bilsin ki artık Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyor idiyse o da bilsin ki Allah hayydır, ölümsüzdür!" dedi ve şu âyeti okudu: □

كَّ

نِ

ا

□

نوُ

تِهيَ

م □

مُ

ةً

نِ

اَ

و

تِهِيَ

"Ey Muhammed, şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler"م

(Zümer 30). Şu âyeti de okudu:

اَ

م

نِ

اَ

فَ

ا

لُسُّ

رلا

هِ

لْ

بَ

ق

نِ

م

تَ

لَخ

دَ

ق

لوُسَ

ر

إ

دَّ

مَحُ

م اَ

مَ

و

هْ

يَ

بِ

قَش لَش

بِ

لَ

قْ

نَ

ي

نَ

مَ

و

مُ

كِ

باَ

قْ

شَ

□ ا لَش

مُ

ثْ

بَ

لَ

قْ

□ نا

لِ

ثُ

□ ق

وَ

ا

□

نيِرِكاَّرلا ُه

للّا بِزْلَيَسَو ائْيَش َه

□□ للّا

رُضَ

□ ي

نَ

لَ

ف

"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez. Allah, şürkedenlerin mükâfâtını verecektir" (Âl-i İmrân 144).

Bu açıklama üzerine halk boğuk boğuk ağlamaya başladı. Ensar (radıyallâhu anhüm), Benî Saîde yurdunda, Sa'd İbnu Ubâde'nin etrafında toplandı. (Muhâcir de oraya geldi. Ensarîler):

"Bizden bir emîr, sizden de bir emîr!" dediler. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ebû Ubeyde (radıyallâhu anhüm) de oraya geldiler. Hz. Ömer konuşmaya başladı ise de Hz. Ebû Bekir onu susturdu. Hz. Ömer (bilahere) şöyle diyordu:

"Vallahi, ben konuşmayı şu sebeple arzu etmiştim: (Zihnimde) hoşuma giden sözler hazırlamış, Ebû Bekir bunlara ulaşamaz (onun hatırından bunlar geçmeyebilir) diye endişe etmiştim. Ama, yemin olsun, Ebû Bekir öyle bir konuştu ki, vallahi içimde hazırlamış olduğum güzel sözlerin hepsine isâbet etti, (benim aklıma gelmeyen daha da güzelini) beliğ şekilde ifade etti. Onun sözleri arasında şu da vardı:

"(Ey Ensâr) biz (Kureyşli)ler emîrleriz, sizler de vezîrlersiniz!"

Bu söz üzerine Hubâb İbnu'l-Münzir ayağa kalktı ve:

"Hayır vallahi bunu yapmayız. Bizden bir emîr, sizden de bir emîr olacak!" dedi. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh):

"Hayır! Olmaz bu. Bizler emîrleriz, sizler de vezîrlersiniz" dedi.

Rezîn şunu ilâve etti: "Hz. Ebû Bekir devamla şunu söyledi: "Bu "iş" (hilâfet), şu Kureyş cemaati için meşrû tanınacaktır. Onlar, yer îtibârıyla Arapların ortasındadır, şerefçe de (eskiden beri) en gözdeleridir. Öyleyse, Ömer'e veya Ebû Ubeyde'ye biat edin!"

Hz. Ömer atılarak:

"Bilakis, biz sana biat ediyoruz. Sen bizim efendimizsin, en hayırlımızsın, üstelik Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da en sevgili olanımızsın!" dedi ve Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in elinden tutup ona biat etti. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'i müteakip halk da ona biat etti.

Bunun üzerine biri:

"Sa'd İbnu Ubâde'yi katlettiniz!" diye bağırdı. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) öfkeyle:

"Allah onu katletsin!" dedi. Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) devamla der ki: "Bu her iki konuşmada geçen sözleri de Allah fâideli kıldı. Nitekim Hz. Ömer'in konuşması halkı korkuttu. Aralarında nifak vardı, onun konuşmasıyla Cenab-ı Hakk nifakı bertaraf etti. Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) de halkın nazarını Allah'a çevirip, üzerinde oldukları hakkı (İslâm'ı) öğretti. Oradan şu âyeti okuyarak ayrıldılar.

(Meâlen): "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez.. Allah şükredenlerin mükâfaatını verecektir" (Âl-i İmrân 144). [Buhârî, Fedâilu'l-Ashâb 5, Cenâiz 3, Megâzi 83; Nesâî, Cenâiz 11, (4, 11).]

(İbnu Deybe diyor ki:) "Derim ki: "Rezîn şunu ilâve etti" sözü, et-Tecrid'de ve Tecrid'in aslında mevcuttur. Bu ziyâde aynısıyla Sahîh-i Buhârî'de mevcuttur. Allahu a'lem."

Es-Sünuh (veya es-Sünh) avâli'l-Medîne'de bir yer adıdır. Orada Benî'l-Hâris İbnu'l-Hazrec'in evleri vardır.

"Allah sana iki ölümü tattırmasın" sözü, yâni dünyada.. tattırmasın demektir. Hz. Ebû Bekir, bu sözü Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in şu sözünü red maksadıyla söylemiştir: "Allah, peygamberini geri gönderecek, O da (münafık) kimselerin ellerini ve ayaklarını kesecek."
Sakîfe: Evin sofa (üstü kapalı önü açık) kısmı. Toroslarda evin bu kısmına yazlık tâbir edilir.

Nesîc: Ağlayan kişinin hıçkırığını içine tıkarak sessiz ağlaması.363

AÇIKLAMA:

Resûllulah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öldüğü gün, haberin meydana getirdiği şaşkınlığı ve buna rağme Hz Ebû Bekir'in halife seçilmesini bu rivâyet açık bir şekilde anlatmaktadır. Hadisle ilgili bazı müphem kelimelerin açıklanması metnin sonunda yapıldığı için aynen onları da tercüme ederek kaydettik.

Buna rağmen bir-iki noktaya daha parmak basmakta fayda var:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefat haberi duyulunca Ashâb öncelikle, hilâfet meselesinin halli üzerinde durmuş, ilk iş olarak onu halletmişlerdir.

2- Rivâyetler, bu işi önce Ensâr'ın yâni Medinelilerin ele aldığını ifâde ediyor. Kendi aralarında hususî şekilde toplanıyorlar. Hatta, Buhârî'nin bir rivâyetinde, halife meselesini halletmek üzere Ensar'ın toplandığı haberi üzerine, oraya koşan başta Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) bir kısım Muhâcirûnu iki Ensârî karşılayarak toplantıya katılmalarına mânî olmak ister ve:

مُ

كْ

يَ

لَش

مُ

كَ

رْ

مَ

ا اوُضْ

قَ

ا

مُ

هوُ

بَ

رْ

قَ

ت

نَ

ا.Hayır, onlara yaklaşmayın, kendi işinizi

halledin (aranızdan Muhacirler'e mahsus bir halife seçin)" der. Hattâ İbnu İshak'ın rivâyetinde, Bedir Ashabı'ndan olan bu iki sâlih kişinin ismi de verilir: Uveym İbnu Sâide ve Ma'n İbnu Adiyy. Ancak bunları dinlemeyip yürürler.

3- Benî Sâide sakîfesinde toplanan Ensâr, Ubade (radıyallahu anh)'ı halife seçmek istemektedir.

Toplantıyı açan hatipleri, Ensar'ın faziletlerini beyandan sonra, hilâfetin kendilerinde olması gereğini ifâde eder.

Sözü bitince -rivâyetten de anlaşıldığı üzere- Hz. Ömer söz almak isterse de Hz. Ebû Bekir susturur ve kendisi söz alır. Hz. Ebû Bekir, Ensâr'ın faziletlerini aynen te'yidle sözlerine başlar, ancak hilafet işine Kureyş'in layık olduğunu, onların mekan itibarıyle merkezde olmaktan başka Arab'ın en asîli, en itibarlı kabilesi olduğunu vs. belirtiyor. Bir rivayette: "Araplar bu işte, sâdece Kureyş'i tanıyacaktır", bir başka rivayette: "Biliyorsunuz, şu Kureyş'in Araplar nezdinde öyle bir makamı var ki başkası ona sâhip değil, Araplar ancak onlardan birinin etrafında toplanır. Allah'tan korkun, İslâm'ı parçalamayın, İslâm'da ilk bid'at çıkaran siz olmayın" der.

Ensar'ı en ziyade ikna etme hususunda, Hz. Ebû Bekir'in Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan rivâyet ettiği شْ

يَ

رُ

ق

نِ

م

ةُ

ۘم

ئَ

ا "İmamlar Kureyş-'tendir" hadisi olmuştur. Bu

konuşmalardan sonra Hz. Ömer veya Ebû Ubeyde'den birine biat etmelerini teklif eder.

4- Bu noktada söz alan Hz. Ömer, hilafete Hz. Ebû Bekir'in lâyık olduğunu söylüyor. Bazı rivâyetler, Hz. Ömer'in bu kanaatini te'yiden ve muhataplarını ikna maksadıyla Hz. Ebû Bekir'in bazı faziletlerini sayar:

□ □

نَا

ث ِه

للّا ِه بَنِب ِسأَّنلا □

لْ

وَ

ا □□

‘ نإ ِراَص

□

ا ن □

رَزْ

عَ

م اَ

ي

»

□

مُ

تْس □

لَ

‘ ا ِراص

□

ا ن □

رَرْ

عَ

م اَ

ي

« □راَغ □

لا ف اَ

مُ

هْ

ذإ ِنْيَنْ

ثا

□سأَّنلاِب َّمُؤَ

ي □

نَ

ا ٍرْكَ

ب اَ

بأ □

ر

□

مَ

ا # ِه

للّا □

لوُسَ

ر □□

نَ

□ ا

نوُ

مَ

لْ

عَ

ت

□

ذوُ

عَ

□ ن او

لاَ

قَ

ف ءٍرْكَ

ب اَ

بَ

□ ا

مَّ

دَ

قَ

تَ

□ ي

نَ

□ ا

هسْ

فَ

□ ن

بيِ

طَ

□ ت

مُ

لٌّ

يَ

اَ

ف

□

ر

كَ□ »

ب اَ

بَ

□ ا

مَّ

دَ

قَ

تَ

□ ن

نَ

اِه

للاِّ

"Ey Ensar cemaati, Allah'ın Nebîsi'ne en lâyık olanı, (Kur'an-ı Kerim'de), "mağaradaki iki kişiden biri"

(Teve 40) olduğu belirtilen kimse değil midir?" "Ey Ensar cemaati, bilmiyor musunuz, Resûlullah 363 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/459.

(aleyhissalâtu vesselâm), halka imamlık yapması için Hz. Ebû Bekir'e emretmedi mi? Hanginizin ruhu Hz. Ebû Bekir'in önüne geçmeyi hazmedecek?.."

Tirmîzî'de gelen bir rivâyette Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in de şöyle dediği belirtilir: "Bu işe insanların en lâyıkı ben değil miyim? İlk Müslüman ben değil miyim? Ben şu efdaliyetlere sahip değil miyim?"

5- İbnu İshâk'ın Sîret'de kaydettiği bir rivâyet de burada kayda değer. Buna göre, Ubade'nin halife olması meselesinde bütün Ensârîler müttefik değildir. Onu, sadece Ensar'ın Hazrec grubu istemektedir, Evsliler değil. Hatta Evsliler, onların hilafetinden rahatsızlık duyabilecekler ve İslâm'la ortadan kalkmış olan Evs-Hazrec husûmeti tekrar canlanabilecektir. Ensâr'ın Benî Sâide sakîfesindeki toplantısına Hz. Ebû Bekir ve beraberindeki Muhâcir grubu uğradığı zaman, Ensâr'ın Evs grubundan olan Üseyd İbnu Hudayr ve beraberindekiler, Muhacirlerden birinin halîfe olmasını tercih maksadıyla, onlara dehâlet ederler.

6- Biri Muhâcir'den, diğeri Ensâr'dan iki halife olmasını teklif eden Hubâb İbnu'l-Münzir'in -bir rivâyette kaydedilen- ve Hz. Ömer tarafından ciddiye alınmayan gerekçesini de kaydediyoruz: "Bir emîr sizden, bir emîr bizden olsun. Bizler, vallahi sizlere karşı bu meselede rekâbet düşünmüyoruz.

Ancak, kardeşlerini ve bâbalarını öldürdüğümüz kimselerin başa geçmesinden korkuyoruz."

Hz. Ömer: "Sebep bu ise, elindeyse hemen öl!" der.

7- Bu meyânda, hilâfetin Muhâcir'le Ensâr arasında münâvebe ile devam etmesi: "Önce bir Muhacir seçilip, ölünce Ensâr'dan biri, o ölünce tekrar Muhâcirler'den birinin seçilmesi şeklinde bir sistem daha teklif edilir. Hz. Ömer bu teklifi daha sert bir üslûbla karşılar: "Hayır, vallahi kim bize muhâlefet ederse onu öldürürüz."

8- Hz. Ebû Bekir'e bey'attan sonra söylenen "Sa'd İbnu Ubâde'yi öldürdünüz" cümlesinin, "onun itibarını rencîde ettiniz, ondan yüz çevirdiniz." mânasında kullanıldığını şârihler belirtir. Bu söze Hz.

Ömer ziyadesiyle kızmış olacak ki "Allah canını alsın" demiştir.

İmam Mâlik'in bir rivâyetinde şöyle anlatır: "Öfkeliydim, ÔAllah Sa'd'ın canını alsın, zîra o, şer ve fitne kaynağıdır' dedim." 364

اَلِر ُئِرْقُأ ٌتْنُك] :لاق امُ

هْ

نَ

ش ُه

للاّ َ ِضَ

ر سابش نبا نش ـ4□

□

و

□

ل :

□

لاَ

قف ٍفْ

وَش □

نْ

ب ِنمْحَّرلا □

دْ

بَش □

مُ

هْ

نِ

□ م

نيِرِلاَ

هُ

ملا

□

نِ

م

□

ريِ

مأ اَ

□ ي َك

□ ل

ل

□

: ه

□

لاَ

□□ قف

مْ

وَ

□ ي

□ لا

رَ

مُش □

تأ

□□

جَ

ر □

ثْ

يأَ

ر

□

ثْ

عَ

ياَ

ب □

ل □

رَ

مُ

ش □

اَ

م □

دَ

ق □

و □

ل □

لوُ

قَ

ي ٍنُف ف َنينِمؤُملا

□

هْ

نَش ُه

للّا □

□

ضَ

ر ِرْكَ

ب □

بأ □

ةَ

غْ

يَ

ب □

تَ

ناَ

ك اَ

م ِه

للّاَ

□1)، وف)

انُف

لاعَ

ت َه

للّا □

ءاَش □

نإ ِه

نإ :

□

لاَ

قَ

ف □

رَ

مُش □

بِ

ضَ

غَ

ف □□

تَّ

مَ

تَ

ف

ةَ

ثْ

لَ

ف □□

إ

□

نوُ

ديِرُ

□ ي

نيِ

□□ ذ

□ لا

ءٍُ

□ ؤه

مُ

هرِ

ه

ذَحُ

مَ

□ ف ِساَّنلا ف

ةَّ

يِ

رَ

□ ع

□ لا

مئاَ

□ ق

ل

□

ريِ

مأ اَ

□ ي

ثْ

لُ

قَ

: ف

نمْ□

حَّ

□ رلا

دْ

بَ

□ ش

. لاق

□

مُ

هَ

روُ

□ مأ

مُ

هوُ

بِ

صْ

غَ

ي □

نأ

سأَّنلا َعاَشِر ُعَمْلَ□

ي □

مِ

سْ

وَ

ملا □□

نإف □□

لَ

غْ

ف □

□

ت

:

□

نيِن

مْ

ؤملا

□

نيِح َكِ

بْ

رُ

ق لَش □

نوُ

بِ

لْ

غَ

□ ي

نيِ

□□ ذ

□ لا

مُ

□ ه

مُ

هًّ

نإَ

□□ و

مُ

هَ

ءاَغْ

وَغَ

و

□ ة

لاَ

قَ

□ م

لوُ

قَ

تَ

ف □□

مُو

قَ

ت □

نأ رْ

خأ اَ

نأَ

و ،ساَّنلا ف ُموُ

قَ

ت

□

□

نأَ

و ،اَ

هو

□

عَ

ي □

□

نأَ

و ،ريِطَ

م □□

لُ

ك َكْ

نَش َكِ

ئ

لوأ اَ

هُ

رِهيَطُ

ي

ةَ

نيِ

دَ

ملا

مُ

دْ

قَ

ت

تَح

لِهْ

مأف ،اَ

هِ

عِ

ضاَ

وَ

م لَش اَ

هوُ

عَضَ

ي

فاَ□

رْشأَ

و □

هْ

قِ

ف □

لا لِْ

هأِ

ب َصُ

لْخَ

تَ

ف □

ةًّ

نُّسلاَ

و □

ةَ

رْ

لِهلا ُراَ

د اَ

هًّ

نإف

مْ□

لِ

ع □

لا □

لْ

هأ □

عَ

يَ

ف □

انِ

ه

كَ

مَ

ثُ

م □

ثْ

لُ

ق اَ

م □

لوُ

قَ

تَ

ف ،ساًنلا

ه□

للّاَ

و اَ

: مأ

□

رَ

□ مُش

لاَ

قف ،اَ

هِ

عِ

ضاَ

وَ

م لَش ا

□

هَ

نوُ

عَضَ

يَ

و ،كَ

□ ت

لاَ

قَ

م

□

هُ

موُ

قأٍماَقَ

□ م

لَّ

وأَكِ

□□ لذب

نَ

موُ

ق، لاعَ

ت ُه

□ للّا

□ ءاَش

نإ

اَ

نْ

مِ

دَ

قَ

ف :امُ

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

رٍساَّبَش ُنْ

. با لاق

□

ةَ

نيِ

دَ

م □

لاِ

ب

364 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/459-461.

□

ةَ

عُ

مُللا □

مْ

وَ

ي □

ناَ

ك أً

مَ

لَ

ف □□

ةَّ

لِحلا يِ

ذ ِبِ

قَش ف □

ةَ

نيِ

دَ

ملا

□

ثْ

لَ

رَخَ

]ف.[:نيزر داز

سْ□

مَّرلا ِتَغَ

اَ

ز □

نيِح ِحاَوَّرلاِب ُثْ

لِلَش

□□

تَح :

□

لاَ

قف ،لَّو‘ا ِتيِ

دَحلا لإ َعَلَ

□□ ر

مُ

ث ٍه َمُش ِةَّكَص ف

نْكُر لإ اسِ□

لاَل ٍلْيَ

فُ

ن ِنْ

ب ورْ

مَش ِنْ

□ ب

دْ

يَ

□ ز

نْ

□ ب

دي ِ

عَس دلأ

□

بَرْ

□ نأ

□ م

□□ لًف

هَ

تَ

بْ

كُ

□ ر

ت

□

بْ

كُ

رٌسمَ

□ ت

هَ

وْ

□ ذَح

تْسَ

لَلَ

ف ،رَبْنِملا

□

تْ

لُ

ق

بْ□□

قُ

□ م

هُ

ثْ

يأَ

ر أً

□□ ملف

هْ

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

□ ر

رَ

□ مُش

جَ

□ رَخ

نأ

□

□ م

ل

□ ة

لاَ

قَ

م ِرَبْنِملا اَ

□ ذه لَش

ةًّ

يِ

رَ

ع □

لا □□

ن □

لوُ

قَ

ي

□

ل :□

ديِ

عَسِ

ل

اَ

هْ

لُ

قَ

ي

ا

□

م □

لوُ

قَ

ي □

نأ سش اَ

مَ

و :

□

لاقو ّ لَش □

رَ

كْ

نأَ

ف ،َفِ

لْخُ

تْسا □

ذْ

نُ

م

□

تَ

كَس ٌأ

مَ

لَ

ف ،رَبْنِملا لَش ُرَمُش َسَ

لَلَ

ف □□

هَ

لْ

بَ

ق □

لُ

قَ

□ ي

□ م

ل

ل

□□ اق :

مُ

□□ ث

هُ

لْ

□ هأ

وُ

اَ ه

مِ

ب ِه

للّا لَش نْ

□ ثأف

ماَ

□ ق

نِ

ه

ذَ

ؤُ

ملا

□

اَ□

□ ه

لوُ

□ قأ

□ نأ

رِ

ه

دُ

□ ق

دَ

ق

□ ة

لاَ

قَ

□ م

مُ

□ ك

□ ل

لِ

ئَ

اق ِه

□ نإف

دْ

عَ

ب أً

مأ

اَ

هاَشَ

وَ

و اَ

هَ

لَ

□ قَش

نَ

مَ

□1), ف

) □

لَلأْىَ

دَ

□ ي

نْ

يَ

ب اَ

هًّ

لَ

□ ع

ل بِرْ

دأ

□

□

□ نأ َ ِرَخ

نَ

مَ

□ و

هُ

تَ

لِحاَ

□ ر

هِ

□ ب

تَ

هَ

ثْ

□ نا

ثْ

يَح اَ

هِ

□ ب

ثِ

ه

دَحُ

يْ

لَ

ف

ادَّ

مَحُ

□ م

ثَ

عَ

ب َه

□□ للّا

: نإ

□ لَش □□

بِ

ذْ

كَ

□ ي

□ نأ

□□ ‘دَح

لِحُ

أ َف اَ

هَ

لِ

قْ

عَ

ي

ه□

للّا □

لَ

زْ

نأ أَّ

مِ

م □

ناَ

كَ

ف □

باَ

تِ

ك □

لا □

هْ

يَ

لَش □

لَ

زْ

نأَ

و □□

هقَحلاِ

ب

ه□

للّا َ ِضَ

ر ٍساَّبَش ِنبا ِثيِ

دَح □

وْ

حَ

ن □

رَ

كَ

ذَ

و) ِمْلَّرلا َةَ

يآ □

هْ

يَ

لَش

:

□

لاق □□

مُ

اَ)، ث

نِهرلا ِه

دَح ِبِاِ

ب ِلَّوأ ف ِروُكْ

ذَ

ملا امُ

هْ

نَش

□

ثْ

عَ

ياَ

□ ب

□ ل

رَ

□ مُش

اَ

□ م

دَ

□ ق

: و

□

ل

□

لوُ

قَ

ي

ئاَ□□

□□ ق

□ نأ

نَ

□ غ

لً

□ ب

هَّ

نإَ

و

□

□ بأ

ةَ

عْ

يَ

□ ب

تَ

ناَ

ك اَ

مَّ

□ نإ

لوُ

قَ

□ ي

نأ

□

ؤُ

رْ

□□ ما

نَّ

رَ

ثْ

غَ

ي َف

انُف

□

قَ

□ و

نِ

كلَ

و ،كِ

□ لذك

تَ

ناَ

□ ك

دَ

ق اَ

هَّ

نإَ

□ و

□□ أ

تَّ

مَ

تَ

و

ةَ

ثْ

لَ

ف ٍرْكَ

ب

□

□ بأ

لْ

ثِ

م ُ اَ

نْ

□ ش‘ا

هْ

□ ي

لإ ُعَطْ

قُ

□ ت

نَ

م

مُ

كيِ

ف َسْ

ي

لَ

و ،اَ

ةَّ

رَش ُه

للّا

لوسَ

ر

ه

فوُ

ت

ني

ح اَ

نِرَبَخ ْنِم

ناك

ةَّ

نإَ

و

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ٍرْكَ

ب

ف □

مِ

هِرْسأِب اوُعَمَتْلاَو ،اَ

نوُ

ف □

لاَخ □

راَص ‘

□

ا ن □□

نأ #ِه

للّا

□ه

للّا َ ِضَ

ر □

رْ

يَ

بٌ

زلاَ

و ٌ لَش أَّنَش َفَّ

لَخَ

تَ

□□ و

ةَ

دِ

□ شاَس

نَ

□ ب

ةَ

فيِ

قَس

زْكَ□

□ ب

□ بأ لإ

نوُ

رِلاَ

هُ

ملاَعَ

مَ

ثْ

لاَ

و، اَ

مُ

هَ

عَ

□ م

نَ

مو امُ

هْ

نَش

اَ

نِ

ب َقلَطْ

نا ٍرْكَ

ب اَ

بأ ا :

□

ي

□

رْ

كَ

□ ب

□ ب‘

ثْ

لُ

قَ

□ ف

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

□□

مُ

هُ

دیِرُ

ن اَ

نْ

قَ

لَطْ

ناَ

‘ ف ،راَص

□

□ ن ا

نِ

□ م

ءُ

ؤه اَ

نِ

ناَ

وْ

خإ لإ

‘

□

امَ

تاَ

م اَ

رَ

كَ

ذَ

ف ِناَحِ

□ لاَص ِنُلَر اَنَيِق

□ ل

مُ

هْ

نِ

م اَ

نْ

وَ

نَ

د اًّ

مَ

لف
□
□

نيِرِلا

□

م

ه لا

رَرْ

عَ

م اَ

ي

نوُ

ديِرُ

ت

: نيأ

اَ

قف

مْ

وَ

ق

لا

هْ

يَ

لَش

نأ

مُ

كْ

يَ

□ لَش

:

□

اَ

قَ

‘ ف ؟راَص

□

□ ن ا

نِ

م اَ

نَ

ناَ

وْ

□ خإ

ديِرُ

ن اَ

نْ

لُ

قَ

ف

ه□

: للاّو

□

ثْ

لُ

قَ

ف □□

مُ

كَ

رْ

مأ اوُضْ

قا □□

مُ

هوُ

بَ

رْ

قَ

ت

□

لَّ

مَّ

زُ

م □

لُلَ

ر اَ

ذِ

اَ

ف □□

مُ

هاَ

نْ

يَ

تأ ه

تَح اَ

نْ

قَ

لَطْ

ناَ

ف □□

مُ

هًّ

نَ

يِ

تأن □

ل

□□

ةَ

داَ

بُش □

نب □

دْ

□ عَس :او

لاق ؟اَ

□ ذه

نَ

□ م

ثْ

لُ

قَ

□□ ف

مِهيِناَرْ

□ هَظ

نْ

يَ

ب

□

دَّ

هَرَ

□ ت

لَ

ق اَ

نْسَ

لَل أً

مَ

لَ

ف ،كَشو

□

□ ي :او

لاق ُ؟

□ ه

لا

□

: م

□

ثْ

لُ

قَ

ف

أً

: مأ

□

□□ لاق

مُ

□ ث

هُ

لْ

□ هأ

وُ

اَ ه

مِ

ِه ب

للّا لَش نْ

ثأَ

□□ ف

مُ

هُ

بيِ

طَخ

□

مُ

ثْ

نأَ

و ،مُس“ا ُةَبيِتَكَو ، لاعَ

ِه ت

□ للّا

راَصْ

□ نأ

نْ

حَ

نَ

□ ف

دْ

عَ

ب

□□

مُ

كِ

مْ

وَ

ق □

نِ

م □

ةَّ

فاَ

د □

تَّ

فَ

د □

دَ

قَ

و ،أًّ

نِ

مٌ طْ

هَ

ر □

نيرِلاَ

هُ

□ ملا

رَرْ

عَ

م

□

نأَ

و ،اَ

نِ

لْ

□ صأ

نِ

م اَ

□ نو

لِزَتْخَ

□ ي

نأ اوُ

داَ

□ رأ

مُ

ه اذإف

□

ثْ

نُ

كَ

□□ و

مَّ

لَ

كَ

□ تأ

□ نأ

□

دَ

□ رأ

تَ

كَس أً

مَ

لَ

‘ ف ،ر

□

□ م ا

نِ

م اَ

نوُ

نُضْ

حَ

ي

ىَ□

دَ

□ ي

نْ

يَ

اَ ب

ه

□

□

مه

دَ

□ قأ

□ نأ

ديِرأ ِنْتَبَلْشأ

□ ة

لاَ

قَ

□ م

□

رَّ

وَ

□ ز

دَ

ق

□

□

دَ

رأ اًّ

مَ

لَ

□1)، ف)

□

ه

دَحلا َضْ

عَ

ب □

هْ

نِ

م بِراَ

دُ

أ □

ثْ

نُ

كَ

رْ، و

كَ

ب □

بأ

□

نأ □

ثْ

هِرَكَف ،َكِلْسِر لَش :زْكَ

ب وبأ □

لاق .

□

مَّ

لَ

كَ

تأ □

نأ

□

نِ

م َكَ

رَ

ت اَ

م ِه

للَّاَ

و □□

رَ

فْ

وأَ

و □

ه

نِ

□م

مَ

لْ

□أح

اَن

كَ

□و

مَّ

لَ

كَ

تَ

.ف

□

هَ

بِ

ضْ

غُ

أ

اَ□

هَ

لْ

ثِ

□م

هِ

تَ

هيِ

دَ

□ ب ف

□□ لاق

إ بِريوْزَ

□ ت ف

نْ

ت

□

بَلْ

□ حأ

ةَ

مِ

لَ

ك

□

نِ

□ م

مُ

كيِ

□ ف

مُ

ثْ

رَ

كَ

ذ ا

□

م :

□

لاقو □□

تَ

كَس □□

تَح اَ

هْ

نِ

م □

لَضْ

فأ □

وأ

□□

إ □

ر ،

□

م ا اً

ذه □

بَ

رَ

□ ع

لا َفرْ

عَ

□ ت

□ ن

لَ

□□ و

لْ

□ هأ

□ ه

□ ل

مُ

ثْ

نأَ

ف ٍرْيَخ

□

اراد

□

و

ابَس

ن ِبَ

رَ

□ ع

لا ُطَسْ

وأ □

مُ

ه ٍشْ

يَ

رُ

ق □

نِ

م ِه َحلا اَذهل

اَ

مُ

هً

يأ اوُ

عِياَبَ

ف ِنْيَ

لُلَّ

رلا ِنْ

يَ

ذه □

دَحأ □

مُ

ك □

ل □

تيِ

ضَ

□ ر

دَ

قَ

و

□

وُ

هَ

و ،حاًّرَللا ِنْ

□ ب

ةَ

دْ

يَ

□ بُش

□ بأ

دَ

يِ

بَ

و يِ

دَ

يِ

□ ب

ذَخأَ

□□ ف

مُ

ثْ

ئِ

ش

□

نأ ِه

□ للّاو

ناك ،اَ

هَ

رْ

□ يَغ

لاق اً

مِ

□ م

هَ

رْ

□ كأ

مَ

لَ

ف ،اَ

نَ

نْ

يَ

ب ٌسِ

لاَل

□

نِ

□ □□ م

□□ لإ

بَحأ ٍمْ

□ ثإ

نِ

م َكِ

□ لذ

نُ

بَ

رْ

قَ

□ ي

□

قُ

□ نُش

بَ

رْ

ضُ

تَ

□ ف

مَّ

دَ

قُ

أ

□

لِهوَسُ

ت □

نأ □□

إ □□

مُ

هَّ

للا .

□

رْ

كَ

ب وُ

بأ □

مِهيِف ٍمْوَق لَش َرَّ

مأَ

تأ □

نأ

□

لِ

ئاَ

ق :

□

لاَ

قف □□

ن ا

Œ □

هُ

دِلأ □

ائْ

يَش □ □

وَ

ملا □

دْ

نِ

ش □

سْ

فَ

ن □

ل

□□

بَّلرُ

ملا اَ

هُ

قْ

يَ

ذُشَ

و ،ُكَّ

كَحُ

ملا اَ

هُ

لْ

يَ

ذُل اَ

نأ :

□

راَص ‘

□

ا ن □

نِ

م

□

اَ

وْ

تَ ا ِص‘

عَ

فَ

ثْ

راَ

طَ ،ُ و

غَّ

□ للا

رُ

ثَ

كَ

□□ ف

رِي

□ مأ

مُ

كْ

نِ

مَ

□ و

رِي

مأ أَّ

نِ

م

(2□)

□

ثْ

قِرَف تََّح

□□

هُ

ثْ

عَ

ياَ

بَ

ف ،رْ

كَ

ب اَ

بأ اَ

□ ي

كَ

دَ

□ ي

طُسْ

: با

□

ثْ

لُ

قَ

ف ِفَثْ

□ خ‘ا

نِ

م

لَش اَ

نْ

وَ

زَ

نَ

و □□

راَصن‘ا □

هَ

عَ

ياَ

ب □□

مُ

ث □

نوُ

رِلاَ

هُ

ملا □

هَ

عَ

ياَ

بَ

و

□

نب □

دْ

عَس □

مُ

هلَ

تَ

ق :

□

مُ

هْ

نِ

م □

لِ

ئاَ

ق □

لاَ

قف □□

ةَ

داَ

بُش ِن

□

ب

□

دْ

عَس

□ □ضَ

ر □

رَ

□ مُش

لاَ

□□ قف

ةَ

داَ

□ بُش

□ نب

دْ

عَس ُه

□ للّا

لَ

تَ

: ق

□

ثْ

لُ

قَ

□□ ف

ةَ

داَ

بُش

اَ

نِرْ

□ مأ

نِ

م اَ

نَ

رَضَح اَ

ميِ

ف اَ

نْ

دَلَ

و اَ

م ِه

للّاَ

و اًَ

نإَ

و :

□

هْ

نَش ُه

للّا

□

نإ اَ

نيِ

رَخ □

هْ

نَش ُه

للاَ ِض

□

ر ِرْكَ

□ ب

□ بأ

ةَ

عَ

ياَ

بُ

□ م

نِ

م نوْ

قأ

□

مُ

هْ

نِ

م

□□

جَ

ر اوُ

عِياَبُ

□ ي

□ نأ

ةَ

عْ

يَ

□ ب

نُ

كَ

□ ت

□ م

لَ

□□ و

مْ

وَ

□ ق

لا اَ

نْ

قَ

راَ

ف

□

نأ اً

ماَ

و ، ضْ

رَ

□ ن

اَ

م لَ

□ ش

مُ

هاَ

نْ

عَ

ياَ

ب أَّ

مإَ

ف ،اَ

نَ

دْ

عَ

ب

□

ةَ

رَ

وْرَ

م ِرْيَغ لَش ُجَر َعَ

ياَ

□ ب

نَ

مَ

ف □□

داَسَ

ف □

نوُ

كَ

يَ

ف □□

مُ

هَ

فِ

لاَخُ

ن

□

نأ □

ةَّ

رِ

غَ

ت □

هَ

عَ

ياَ

ب يِ

ذ □□

لا □□

□ و

وُ

ه ُعَ

باَ

ثُ

□□ ي َف

نيِ

مِ

لْسُ

ملا

□

نِ

م

]. دنش وهو ،براخبلا ظفل اذهو ،ناخيرلا هلرخأ

□□

ثْ

قُ

ي

□

ءاَغْ

وَغَ

و

« ةألفلا :

□

ة

ثْ□ »

لَ

□ ف

. لا

ملرلا ثيدح رصتخم ملسم «

تبثت ريغ نم اهوحنو ةلضلا نورثكي نيذلا

س□

أَنلا »

:

□

ه

ه□ »

□ مُش

ةَّ

كَص

و

ءامسلا دبك نش تلام□ «

س□

□ »

مَّرلا ِتَغاَ

زَ

«و

ظيقلا ةياغ ةرلاهلا تقو رحلا ةه□

دش نش ةيانك

□

هْ

□ ي

طْعَ ُلإ

قُ

تَ

و

. سبلأ ملف نأ «

□

بَ

رْ »

□ نأ

مَ

لَ

ف

هلوقو: «

□ □

ناَ

رْ

هَظَ

و

: طغملا □ «

□

ل

ه□ »

مَّ

زُ

ملاَ

و

ه طملا انشأ «

□

اَنْش‘ا »

ةشامللا

□

ة

□□ »

فَّ

دلاو

: محلا □ «

ك□

شَ□ »

□ و

لاَ

و

: مهنيب□ «

□

م

« □

وَ

ق □

لا

نش انوعطقي : اَ

» نو □

لِزَتْخَ

ي

رصملا نودصقي سانلا نم. «

هنش انوحني :ةملعم داضب : اَ□

» نوُنُضْحَ

ي

»

اندارم.

□

لِهوَسُ

تَ

و

« □ أيهو تنيز :

□

« □

رَّ

وَ

ز

« نعمو ،هب نودرفنيو

: اوص‘ا رتك □

□

طَ

غًّ «

للا

نيزَ. «

تَ

: و نسحت

سْ□ «

فَ

ن □

ل

اَ

هُ

قيَ

ذُشَ

و ،ُك

□□

كَحُ

ملا اَ

هُ

لْ

يَ

ذُل

»

نعمو ،اهفتخاو

أب أن وذ رأب يستف بھ ف ثداوحلا :

□

ب

« □□لَ

رُ

ملا

بذلا دوعلاك كلذ ف نإو ،ةثداحلا هذه ف اميس

نعمو ،لمحلا ةريثكلا ةلخنلاكو ءابرللا فري

فاضم هيف

□

« □

ثْ

قُ

ي □

نأ □

ةًّ

رِ

غَ

ت

هلوقو ،اتبثو اَ: «

نْ «

وَ

ز »

□

ن

امهشاقيإ فوخ نأ .تقي نأ ةرغت فوخ هريدقت فوذحم

ف هتيقلأ اذإ هتررغأ ردصم ةه

ف لتقلا، رغتلاو

. ررغلا، هو نم ررغلا

4. (1738)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor; "Ben, Muhâcirler'den bir çoğundan Kur'an öğreniyordum. Abdurrahman İbnu Avf, onlardan biri idi. (Ben Mina'da onun menzilinde iken, o da, Hz. Ömer'in son defa yapmış olduğu haccda onun yanında idi. Abdurrahman yanıma dönüşte:)

"Bugün Hz. Ömer'in yanına gelen bir adamı keşke sen de görseydin. Dedi ki: "Ey mü'minlerin emîri, bir adam görsen ki sana: "Keşke Ömer ölmüş olsa da falancaya (Bezzar'ın rivâyetinde Talha İbnu Ubeydillah'a) biat etsem. Vallahi Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in biatı çabucak oldu bitti" dese ne dersin?" dedi. Hz. Ömer bu söze (daha önce hiç görmediğim kadar) öfkelendi ve:

"İnşaallah bu akşam halka hitab edip, (ahd ve müşaverede olmaksızın) idâreyi gasbetmek isteyen bu heriflere karşı onları uyaracağım" dedi.

Abdurrahman ilâveten dedi ki: "(Bunun üzerine) Hz. Ömer'e:

"Ey mü'minlerin emîri, dedim, böyle bir şey yapma. Zîra hacc mevsiminde insanların cühelâ ve serseri takımı biraraya gelir. Konuşmak üzere halkın içinde doğrulduğun zaman bunlar ola ki, etrafında ekseriyeti teşkil ederler. Korkum şu ki, siz kalkar birşeyler söylersiniz, o cahillerin her biri bir başka şey anlar, esas ifâde etmek istediğiniz maksad tamamen kaybolur. Şu halde acele etmeyin, Medine'ye varın. Orası daru'lhicret ve sünnettir (hicretin yapıldığı, sünnetin yaşandığı mahaldir). Orada fıkıh ulemâsı ve insanların eşrafıyla başbaşa kalır, dilediğinizi rahatça söylersiniz. Âlimler sözlerinizi eksiksiz öğrenirler ve maksadınız ne ise onu anlarlar."

(Bu sözüm üzerine) Hz. Ömer (radıyallâhu anh):

"Pekâla, vallahi inşaallah Medine'ye vardığımda ilk fırsatta bu toplantıyı aktedeceğim!" dedi. İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) devamla dedi ki:

"Zilhicce'nin sonlarında Medine'ye geldik. Cuma günü öğle olur olmaz camiye gitmede acele ettim."

Rezîn şu ilâvede bulundu: "Öğle sıcağında(29) çıktım." Sonra önceki hadisi anlatmaya (İbnu Abbas) devam etti ve dedi ki:

"(Camiye gelince) Saîd İbnu Zeyd İbni Amr İbni Nüfeyl (radıyallâhu anh)'i minberin köşesinde oturmuş buldum. Dizim dizine değecek şekilde yanına oturdum. (Sağıma soluma bakmaya) başlamadan Ömer İbnu'l-Hattâb (yerinden minbere doğru) çıktı. Onun gelmekte olduğunu görünce yanımdaki Saîd İbnu Zeyd İbni Amr İbni Nüfeyl'e:

"Bu öğle, Ömer, halife olduğu günden beri hiç yapmadığı bir konuşma yapacak" dedim. Zeyd, söylediğimi hoş karşılamadı ve:_________(29)
□

ه □

مُش □

ةً

كَصen-Nihâye'nin açıklamasına

göre, öğle sıcağı mânasına gelen bir deyimdir. Rezîn'in ilavesi, Mâlîk'in rivâyetinden alınmadır.

"Daha önce konuşmadığı şeyi konuşması ne mümkün!" deyip beni reddetti.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh) minbere oturdu. Müezzin ezanını tamamlayınca, doğruldu. Cenab-ı Hakk'a lâyık olduğu hamd ve senâda bulundu. Sonra şunları söyledi:

"Emmâ ba'd. Ben şimdi sizlere, Cenab-ı Hakk'ın söylememi takdir buyuracağı bir konuşma yapacağım. Bilemiyorum, belki de ecelim yakındır, (bu son hutbem olur). Kim bu sözlerimi anlar ve

hâfızasına alabilirse bineğinin götürdüğü her yerde nakletsin. Kim de anlamış olmaktan korkarsa, hiç kimseye hakkımda yalan söylemesini helâl etmiyorum. Allah celle şânuhu, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i hakla gönderdi, kendisine kitap indirdi. Allah'ın indirdikleri meyanında recm âyeti de vardı. Biz onu ukuduk, anladık ve ezberledik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) recm cezası verdi.

O'ndan sonra da bizler verdik. Şahsen aradan fazla zaman geçince, bazılarının çıkıp: "Allah'ın kitabında biz recm âyeti bulamıyoruz" diyerek Allah'ın indirmiş olduğu bir farzı terkedip sapıtmalarından korkuyorum, recm, Allah'ın kitabında muhsan, yani bâliğ, akil, sahih bir evlilikle evlenmiş ve gerdek yapmış olduğu halde zinâ eden kadın ve erkeklere -isbatlayıcı beyyine veya hamilelik, veya itiraf olduğu takdirde- uygulanması gereken bir haktır."

Zinâ haddiyle ilgili bâbta zikri geçmiş olan İbnu Abbâs hadisi (1589 numaralı hadis) gibi zikrettikten sonra dedi ki:

"...Ve dahi bana ulaştı ki, birileri şöyle demiş: "Ömer ölünce, (herkesle istişâre, biat aramaksızın) falancaya biat edeceğim." Sakın ha! Hiç kimseyi, "Hz. Ebû Bekir'in seçimi de oldu bittiye geldi. (Biz de onun seçilme tarzına uygun olarak birini seçebiliriz)" gibi sözler aldatmasın. Haberiniz olsun, -evet onun seçimi çabuk olmuştur bu doğru- ancak, Allah (umumiyetle çabuk yapılan işlerde bilâhere karşılaşılan) şerlerden (bu ümmeti) korumuştur. Sizden hiç kimseye, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e yapıldığı şekilde (alâka gösterilerek) boyunlar koparcasına nazarlar çevrilip baş uzatılmaz. Öyle ise, Müslümanların istişâre ve te'yidi tahakkuk etmeksizin kim bir başkasına biat ederse bilsin ki, ne biat edene, ne de edilene itibar edilmeyecektir. Böyle bir biat akdi, edeni de edileni de ölüme maruz bırakacaktır. (Hz. Ebû Bekir'e yapılan biat böyle kıt düşüncelilerin zannettiği gibi değildir. İç yüzünü anlatayım:)

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ruhunu Cenab-ı Hakk kabzettiği vakit, haberimiz oldu ki, Ensar büyük bir grup hâlinde bizden ayrı olarak Benî Sâide sakîfinde toplanmışlar. Ali, Zübeyr ve bunlarla birlikte (Abbâs gibi diğer) bazıları bizden ayrılarak (cenazeyle meşgul olmak üzere) geride kaldılar.

Muhacirler de Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in etrafında toplandılar. Hz. Ebû Bekir'e:

"Ey Ebû Bekir, haydi şu Ensârî kardeşlerimizin yanlarına gidelim!" dedim. Onlara (bir an önce yetişmek üzere) yürüdük. Yakınlarına varınca, onlardan iki sâlih zatla karşılaştık. Kavmin (Sa'd İbnu Ubâde'yi halife seçme hususundaki) kararlarını zikrettiler, sonra da:

"Ey Muhâcirler cemaati nereye gidiyorsunuz?" diye sordular. Biz:

"Şu Ensârî kardeşlerimize gidiyoruz!" dedik.

"Hayır, onlara yaklaşmayın, hükümlerini versinler" dediler. Ben:

"Vallahi onlara gideceğiz" dedim ve yürüdük. Onları Benî Sâide sakîfinde bulduk. Ortalarında üzeri örtülü birisi vardı.

"Bu da kim?" dedim.

"Bu Sa'd İbnu Ubâde'dir!" dediler. Ben:

"Nesi var?" diye sordum.

"Titriyor!" dediler. Biraz oturmuştu ki, hatipleri şehâdet getirerek söze başladı. Cenab-ı Hakk'a layık olduğu hamd ve senâyı ifade ettikten sonra şu konuşmayı yaptı:

"Emmâ ba'd! Biz Allah'ın ensârı ve İslâm'ın ordusuyuz. Siz ey Muhâcirler, asıl kavminden kopup gelmiş (içimizde) az bir grupsunuz!"

(Anladık ki) bunlar, aslen müstehak olduğumuz fonksiyonumuzdan bizi koparmak, emîrlikten uzak tutmak istiyorlardı.

Hatip sözlerini tamamlayınca konuşmak arzu ettim. Bu esnâda, içimden söyleyecek güzel sözler hazırlamıştım, bunlar hoşuma da gitmişti. Bunları Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in huzurunda söylemek istiyordum. Ben bâzan onun hiddetini yatıştırıyordum. Konuşmak istediğim sırada Ebû Bekir:

"Acele etme!"dedi. Onu öfkelendirmek istemedim (ve konuşmaktan vazgeçtim). Ebû Bekir (radıyallâhu anh) konuştu. O aslında benden daha çok hilme sahip , daha vakur idi. Allah'a yeminle söylüyorum, içimde hazırladığım bütün güzel sözleri eksiksiz aynı güzellikte ve hattâ daha da güzel bir biçimde bu konuşması esnasında söyledi. Demişti ki:

"Hakkınızda söylediğiniz hayır (ve fazilet ne varsa) hepsine lâyıksınız. Ancak bu (emîrlik) işi, Kureyş

kabilesine (meşru) tanınır. Onlar, neseb yönüyle de, yurt yönüyle de Arab'ın ortasında yer alır. Ben sizin için şu iki şahıstan birini uygun buldum, bunlardan hangisini isterseniz ona biat edin!"

Böyle deyip -benim ve Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh'ın- ellerimizden tuttu. Ebû Bekir, ikimizin arasında oturuyordu. Onun (ikimizi imamlığa teklif eden cümlesinden başka) bütün söyledikleri hoşuma gitti.

Vallahi, Ebû Bekir'in bulunduğu bir kavmin başına emîr seçilmektense, ortaya çıkarılıp boynumun

vurulmasını gerektirecek bir günah işlemek bana daha sevgili gelirdi. Ancak, nefsimin bana ölüm ânında hoş gösterdiği şeyi şimdi bulamıyorum. Derken Ensar'ın (Hubâb İbnu'l-Münzir adındaki) bir sözcüsü:

"Beni (hasta hayvanların kaşınarak rahatladıkları) kaşınma çubukcağızı, yaslandığı dikme ile ayakta duran hurma fidancığı kabul edin (ve fikrimi dinleyin. Diyorum ki):

"Sizden bir emîr, bizden de bir emîr olsun, ey Kureyş cemaati!" dedi. Bunun üzerine her kafadan bir söz çıkmaya başladı, gürültü çoğaldı. Öyle ki ihtilâf çıkacak diye korktum. Hz. Ebû Bekir'e:

"Ey Ebû Bekr, uzat elini!" dedim. Elini uzattı, ben ona biat ettim. Muhacirler de biat ettiler. Sonra da Ensâr biat etti. Sa'd İbnu Ubâde (radıyallâhu anh)'nin üzerine atıldık. Derken onlardan biri:

"Sa'd İbnu Ubâde'yi öldürdünüz!" demez mi? Ben de:

"Sa'd İbnu Ubâde'yi Allah öldürsün!" dedim.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh) der ki: "Vallahi biz, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in defni sırasında, Hz. Ebû Bekir'in seçiminden daha ehemmiyetli bir şey düşünemedik. Biat gerçekleşmeden halkı terketmemiz halinde, oradan ayrılınca, arkamızdan kendilerinden birini halife seçiverecekler diye korktuk. Böyle bir durumda ya bize de râzı olmaya olmaya biat edecek veya muhalefet edecek ikisi de fesad olacaktı.

Bilesiniz, Müslümanlarla istişâre etmeden kim bir başkasına biat ederse, ne biat edene, ne de kendisine biat edilene itibar edilmez, ikisinin de öldürülmesinden korkulur." [Buhârî, Muhâribin 30, 31, İ'tisâm 16, Mezâlim 19, Menâkıbu'l-Ensâr 46, Megâzî 11; Müslim, Hudud 15, (1691) Müslim'de hadis muhtasar olarak kaydedilmiştir.]365

AÇIKLAMA:

1- Bu uzun rivâyet Hz.Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in seçimini ve Hz. Ömer zamanında çıkarılmak istenen bir fitneye karşı Hz. Ömer'in tedbirini açıklamaktadır. Hadis yer yer çok veciz ve ayrıca müphem ifadeler ihtiva etmektedir. İyice anlaşılır hale getirmek için, üslubun elverdiği nisbette parantez içerisine açıklayıcı notlar ilâve ettik. Bu notlar esas itibariyle şerhlerden ve hadisin başka vecihlerinde yer alan ziyadelerden muktebestir.

2- Burada bir hususun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir: O da Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in ilk halife Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in seçilişini anlatmasına vesile olan durum... Birilerinin, kulağına gelen sözü: "Keşke Ömer ölmüş olsa da Talha İbnu Ubeydillah'a biat etsem. Vallahi Hz. Ebû Bekir'inki çabuk oldu bitti." Bu söz Hz. Ömer'i çok öfkelendiriyor. Çünkü, denmek istenen şudur: Hz.

Ebû Bekir'in seçimi aceleye getirilmiştir, herkesin fikri ve rızası alınmadan cüz'î bir grup tarafından çarçabuk halife seçilmiş, diğerleri de bunu ister istemez kabul etmek zorunda kalmışlardır. Hz. Ömer vefat edince, aynı tarzda Talha İbnu Ubeydillah'a da böyle alelacele biat edilse.. sonra herkes bu biatı kabul eder.. kabul etmek zorunda kalır.. vs...

Hz. Ömer bunu duyunca fena halde öfkelenir ve bunu riyâsetin gasbı olarak değerlendirir. Hz. Ebû Bekir'in halife olması hususunda o günün şartları gereği acele edilmiştir, bu doğru. Ancak, büyüklüğü herkesce müsellem ve üstelik ilk Müslüman olmak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından imam seçilmiş olmak, hicreti sırasında mağarada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e can yoldaşlığı yapmış olmak, Kur'ân'da zikredilmiş olmak gibi pek çok imtiyazı olan ve faziletce üstünlüğü, itibarının yüceliği herkesce bilinen Hz. Ebû Bekir gibi birinin seçilmiş olması, meseleye gölge düşürmeye imkân bırakmıyordu.

Hz. Ömer'in vefatı halinde, aynı tarzda seçim meşru addedilse, ortaya birçok imam çıkabilir ve fitne kopabilirdi. Bu sebeple Hz. Ömer, kulağına gelen bu sözü ciddiye alır ve anında üzerine gitmek ister.

Ancak, yapılan pek yerinde bir tavsiye üzerine, mesele hususunda efkâr-ı umumiyenin aydınlatılmasını Medine'ye dönme zamanına bırakır.

İbnu İshâk'ın rivâyetinde, Hz. Ömer'in ölümüyle birlikte, Hz. Ebû Bekir'in seçimi tarzında yenilerini seçmek isteyenler bir değil, birçok kişidir. Yâni, Halife Hz. Ömer'in, meseleyi ciddiye almasında haklı bir durum var. Kulağına gelen rastgele bir söz değil, siyasî komplo hazırlıklarının istihbarıdır.

Hz. Ömer ümmetin ileri gelenleriyle istişare yapıp ahd almadan kimsenin kimseye biat edemeyeceğini, aksi halde, devlete savaş açmış kabul edileceğini belirtir. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu 365 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/465-469.

vesselâm) de, mevcut bir imam varken ikinci bir kimsenin çıkıp biat almasını haram ilan ediyor ve öldürülmesini emrediyor.

3- Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ) gibi büyüklerin hilafet işinin hallini öncelikle ele almaları, meselenin nezâketindendir. Ensar'dan birinin halife olması, İslâm birliğini bozabilir, çeşitli gruplar arasında münâfese ve siyasî rekâbet kavgalarını getirebilirdi. Zîra her taraftaki Müslümanlar bu çeşit işlerde Kureyş'i elyak biliyordu, onu önde görmeye alışmıştı. Muhacirler, meselenin hallinde bu noktada ısrar ettiler. Üstelik Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "İmamlar Kureyş'ten olacaktır" dediği de hatırlatılmış idi.

4- Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in, hilafetin seçimi meselesini ele almazdan önce recm âyetiyle ilgili açıklama yapması şöyle bir yoruma tâbi tutulmuştur: "Hz. Ömer: "Kur'ân'da yazılı olmamakla beraber, nasıl ki tatbikatta recm cezası mevcuttur. Kimse: "Kur'an'da recm âyeti yok, ben recmi kabul etmiyorum" diyemez ise, aynı şekilde, "Kur'ân'da halifeyi şöyle şöyle seçin diye bir emir yoktur, biz istediğimiz gibi halife seçeceğiz diyemez" demek istemiştir.366

5- Bazı hükümler

BAZI HÜKÜMLER:

Bu hadisten çıkartılan bazı hükümler şunlardır:

* İlmi ehlinden almak. İlim alınan, alandan yaşça küçük de olsa, kadr u kıymetce düşük de olsa..

* İlim, ehil olmayana öğretilmemeli, anlamayacak olana anlatılmamalı. Anlayışı kıt kimselere, anlamayacağı şey anlatılmamalı...

* Bazı kimselerin cemaate zarar getirebilecek sözlerini sultana ihbar etmek caizdir. Bu, mezmum olan nemîme (koğuculuk) sayılmamıştır. Ancak bunu, mübhem olarak yapıp isim vermemek gerekir, böylece hem tedbir alınır, hem de onu söyleyen kimse gizlenmiş olur: Nitekim Hz. Ömer (radıyallâhu anh), halkı uyarmak, korkutmak suretiyle meselenin üzerine gittiği halde, o sözü kim söyledi diye araştırmamış,

sormamış, tecziye cihetine gitmemiştir.

* İmam seçiminde, imamın Kureyş'ten olması esastır, çünkü Araplar bu işi sadece Kureyş'e layık görürler. Ma'ruf, hilafı caiz olmayan şeydir. Ancak, Hz. Ömer bu hadiste esas itibariyle Müslümanlarla istişare etmeden imam seçimine karşı çıkmakta, imamın Kureyş'ten olmasını birinci mesele olarak zikretmektedir.

* Birçok delil, imamın Kureyş'ten olmasını gerektirmektedir. Bunlardan biri, Müslümanların velâyetini ele alanlara "Ensâr'a iyi muâmele" tavsiye etmiş olmasıdır.

* Bu hadisten, kocası ve efendisi olmayan bir kadın hâmile çıkarsa onun recmedileceği de anlaşılmaktadır, yeter ki zorlandığına dair delil olmasın.

* Bir meseleye muttali olan, bunu imama açıklamak istese, daha önce bir başkasına mücmel olarak anlatma yetkisine sahiptir, tâ ki duyduğu zaman, mesele hakkında fikir sahibi bulunsun. Nitekim İbnu Abbâs'la Said İbnu Zeyd arasında bu durum cereyan etmiştir. Said, İbnu Abbâs'ın haberini reddetmiştir, zîra onun nazarında esas olan şudur: Şer'î meseleler istikrarını bulmuştur artık... Bundan böyle her ne vukua gelse öze müteallik olmaz, teferruatta kalır.

* Re'ye giren meselelerde imama itiraz caizdir.

* İlmi eksiksiz ezberleyen ve anlayanlar, onu tebliğ etmelidirler. Anlamayanlar da, tebliğ etmemeye teşvik edilmektedir.367

□

ةَ

مِ

طاَ

□ ف

تَ

تأ] :تلاق اهْ

نَش ُه

للاَ ِضَ

ر ةرئاش نشو ـ5

نَاسِمَثْ

لَ

ي

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ٍر

كَ

ب اَ

بأ امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ُساًّ

بَ

ع

لاَ

و

:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

رٍ ْكَ

ب وُ

□ بأ

لاَ

قف ، # ِه

□ للّا ِلوُسَر

نِ

م اَ

مُ

هَ

ثاَ

ريِ

م

□□

ةَ

قَ

□ دَص

هاَ

نْ

كَ

رَ

ت اَ

م ُ؛

ثرو

□

□ ن

:

□

لوُ

ق

□

ي #ِه

□ للّا

لوُسَ

□ ر

ثْ

عِ

مَس

عَ□

□ دأ

ه□

للّاَ

وِه

نإَ

و ،لاَ

□ م

لا اَ

□ ذه ف

دمحَ

□ م

□ لآ

لُ

كأَ

ي اَ

مَّ

نإ

□

نإ رْ

خأ ِه

□□ نإ

هُ

ثْ

عَ

□□ نَص

□ إ

هُ

عَ

نْ

ص

□

ي

ه□

□ للّا

لوسَ

□ رِ

ثْ

يأَ

ر

ازْ

مأ

366 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/469-471.

367 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/471-472.

ه□

للّا َضِ

□ ر

ةمِ

طاَ

□ ف

هْ

تَ

رَلَ

هَ

□ ف ،َغيِزأ

□ نأ

هِرْ
مأ
نِ
م
ائيَش
تْ
كَ
رَ
ت
اَ
هَ
نَ
فَ
دَ
ف ٍرُ
هْشأ
ةًّ
تِ
س
دْ
عَ
ب
تَ
تاَ

م

تَح

هُ

مِ

ه

لَ

كُ

ت

مَ

لَ

ف اهْ

نَش

ناَ

كَ

و ءِرْكَ

ب اَ

بأ اَ

هِ

ب

نِ

ذؤُ

ي

م

لو □

□□

□

ل

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ٌ لَش

□اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةمِ

طاَ

ف □

ةاَ

يَ

□1) منِ َالنأَّس ِح)

□

هْ

لَ

و ٍه لَعِ

ل

□

لُلَ

ر □

لاَ

قف □□

هْ

نَش ِساًّنلا □

هوُلُ

و □

تَ

فَ

رَضْ

نا ِتَ

تاَ

م أًّ

مَ

لَ

ف

□

□ :

□

لاق ؟ِر

ش□

□

أ ه □

ةًّ

تِ

□ سٌ لَش

هُ

عِياَبُ

□ ي

□□

لَ

: و

ه□

□ للّا

هَ

مِحَ

□ ر

هِزْهٌّزلِ

ل

ه□

للّا َ ِضَ

□ □□ ر

لَش نأَ

ر أًّ

مَ

لَ

ف ٍمِشاَه ِنَ

□ ب

نِ

□ م

□□ دَحأ

وِه

للّاَ

و

□ بأ

□ ةح

لاَصُ

م لإَعَ

□ رَض

هْ

نَش ِساَنلا ِهُولُو َفاَرِصْ

□ نا

هْ

نَش

اَ

نِ

تأَ

□□ ي

و اَ

نِ

ثْ

□ ئا

□ نأ

هْ

□ ي

□ لإ

لَسْ

□□ رأف

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ٍرْكَ

ب

□□

هِ

تَّ

دِ

□ ش

نِ

□ م

مِ

لَش اَ

مِ

□ ل

رَ

مُش □

هَ

يِ

تأي

□

نأ □

هِرَكَو □□

دَحأ َكَ

عَ

م

وُ

بأ □

لاَ

قف ،كَ

دْ

حَ

و □

مِهتأت □

:

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر □

رَ

مُش □

لاَ

قَ

ف

□

نأ سَش اَ

م يِ

دْ

حَ

و □

مُ

هَّ

نيَ

ت

Œ □ه

للّاَ

و :

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ررْ

كَ

ب

ل

□ ش□

لَخَ

دَ

□□ ف

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ٍرْكَ

ب وُ

بأ َقَ

لَطْ

□ ناف ؟

ب اوُ

عَ

نْ

صَ

ي

□

ماَ

قَ

□□ ف

هَ

دْ

نِ

ش ٍمِشاَه ِنَ

ب َعَ

مَل □

دَ

قَ

و □□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ٍه ِلَش

اَ

نْ

عَ

نْ

مَ

ي □

م □

لَف □□

دْ

عَ

ب أًّ

مأ :

لاَ

ق

مُ

ث

هْ

يَ

لَش نثأَ

و َه

للّاَ

دِ

مَحَ

ف

ةَساَ

فَ

ن

و ،َكِ

تَ

لي

ضَ

فِ

ل

راَ

كْ

نإٍرْكَ

ب اَ

بأ اَ

ي َكَ

عِياَبُ

□ ن

نأ

اه

‘ قَح ِر

□

م ا اَ

ذه ف اَ

□ ن

□□ ل

نأ ىَ

ر

□

ن اه

نُ

ك اًَ

نِ

كلَ

و ،كَْ

يَ

لَش

ه #

□ للّا لوسر

نِ

□ م

هَ

تَ

باَ

رَ

□ ق

رَ

كَ

□□ ذ

مُ

ث ،اً

نْ

يَ

□ لَش

مُ

ثْ

دَ

دْ

بَ

تْساف

وُ

بأ كَ

□□ ب

□ تَح

رُ

كْ

ذَ

□ ي

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ □□ ر

□ لَش

لَ

زَ

□ ي

مَ

لَ

□ ف

مُ

هًّ

قَحَ

و

وُ

□ بأ

دَّ

هَرَ

تَ

□ ف

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ □□ ر

□ لَش

تَ

مَصَ

□□ ف

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

كَرٍْ

ب

□□

مُ

□□ ث

هْ

يلَش نْ

ثأَ

□ و

لاعَ

ت َه

□ للّا

دِ

مَحَ

□ ف

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر ِرْكَ

ب

□

□□ نأ ّ لإ

بَحأ # ِه

□ للّا لوسر

ةَ

باَ

رَ

□ ق

ل ِه

للّاَ

وَ

□□ ف

دْ

عَ

ب اً

مأ :

□

لاق

□لاَو ‘

□

□ م ا

هِ

□ ذه ف

□

□ و

لأ اَ

م ِه

للّاَ

و ِه

نإَ

□ □ و

تَ

باَ

رَ

ق □

نِ

م □

لِ

صأ

لوسر □

ثْ

عِ

مَس □

ه

نِ

كلَ

و ،رْيَخلا ِنَش ْمُكَنْيَ

بَ

و □

نْ

ي

□

ب □

تَ

ناَ

ك □

ت □□

لا

□

□ لآ

لُ

كأَ

ي اَ

مَّ

□□ نإ

ةَ

قَ

□ دَص

هاَ

نْ

كَ

رَ

ت اَ

□ م

ثَ

رو

□

□ ن

:

□

لوُ

ق

□

ي #ِه

للّا

□

□ لوسر

هَ

عَ

نَص

ارْ

مأ ُعَ

□ دأ

ه□

للّاَ

و ِه

نإَ

و ،لاَ

□ ملا اذه ف

دَّ

مَحُ

م

ه□

للّا َضِ

□ ر

ه□

□ ه لَش□

لاَ

قف ، لاعَ

ت ُه

□ للّا

□ ءاَش

□ نإ

هُ

ثْ

عَ

□□ نَص

إ # هِ

للّا

ضَ□ □

رِزْكَ

ب وُ

□□ بأ

لَص أًّ

مَ

لَ

□□ ف

ةًّ

يِ

رَ

□ ع

□ لا

ةَ

عْ

يَ

بلِ

ل َكُ

دِ

شْ

: و

□

م

□

هْ

نَش

ه□

للاّ َ ِضَ

ر

اه

يِ

□ لَش

رُ

ذْ

عَ

ي ِساَّنلا لَش َلَبْ

قأ □

رْ

هُّظلا □

هْ

نَش ُه

للّا

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ّ لَش َماَ

ق □□

مُ

ث □□

هِ

ب □

رَ

ذَ

ثْ

شا اَ

م □

ضْ

عَ

بِ

□ ب

هْ

نَش

□

هَ

تَ

لِي

ضَ

ف رَ

كَ

ذَ

□□ و

هْ

نَش هُ

للاّ َ ِضَ

ر ٍرْكَ

□ ب

□ بأ َّقَح

مَّظَ

عَ

ف

سأَّ□

□ نلا

لَ

بْ

قأَ

□□ ف

هَ

عَ

ياَ

بَ

ف ٍرْكَ

□ ب

□ بأ لإ

ماَ

□□ ق

مُ

□□ ث

هَ

تَ

قِ

باَسَ

و

□

ناَ

كَ

□□ ف

ثْ

نَسْ

حأَ

□ و

ثْ

□ بَصأ :او

لاَ

□□ قف

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

رٍه ِلَش لَش

□

‘ ر

□

م ا َعَلاَ

ر

نيِح

ابيِرَق

هْ

نَش

ه

للّا َ ِضَ

ر ٍه ِلَش لإ ُساًّنلا

:

ع

«

رًَض .

« أخرله اليرخان، واللفظ لمسلم .]

فوُرْعَ

ملا

اَ

م

« الحسد، ومعن :

ة

« ساَ

فًّ

نلاَ

و

داقناو ،عضخ بأ «

رصق ام بأ :رصقلاب .

□

« □

و □

لأ

5. (1739)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor:

"Hz. Fâtıma ve Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ) Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e uğrayıp, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan kendilerine kalan mirası sordular. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) onlara:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bize kimse vâris olamaz, bıraktıklarımız hep sadakadır.

Ancak Âl-i Muhammed bu maldan (ihtiyacı kadarını) yer" dediğini işittim. Allah'a yemin olsun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığını gördüğüm bir şeyi terketmem, mutlaka onu yaparım.

Ben O'nun emrinden bir şey terkedecek olsam sapıtmaktan korkarım!" dedi.

Bunun üzerine Hz. Fatıma, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ)'e küstü ve altı ay sonra ölünceye kadar onunla konuşmadı. Hz. Ali, onu geceleyin defnetti. Ölümünü Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e haber vermedi.

Hz. Ali, Fatıma (radıyallâhu anhümâ) sağken halk nazarında ayrı bir makama, izzete sahipti. Hz.

Fatıma vefat edince, halkın alâkası ondan kesildi.

Bir adam Zührî (rahimehullah)'ye: Ali, (Hz. Ebû Bekir'e) altı ay biat etmedi mi?" diye sordu.

"Hayır, vallahi hayır, Benî Haşim'den hiç kimse geri kalmadı. Ali (radıyallâhu anh), insanların nazarlarının kendinden çevrildiğini görünce Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'le musalahaya mecbur kaldı. Ona haber salarak: "Yanında kimse olmadan, yalnız olarak bize gel!" dedi. kendisine Hz.

Ömer'in gelmesini istemiyordu, çünkü ondaki şiddet ve hiddet hâlini biliyordu. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):

"Onlara tek başına gitme!" dedi. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh):

"Vallahi tek başıma gideceğim. Bana ne yapabilirler ki?" dedi ve Ebû Bekir (radıyallâhu anh) onlara gitti. Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin yanına girdi. Benî Hâşim, yanında toplanmışlar idi. (Hz. Ebû Bekir'i görünce) kalktı. Allah'a hamd ü senada bulundu. Sonra şunu söyledi:

"Emmâ ba'd! Ey Ebû Bekir, bizim sana biat etmemize mani olan şey senin faziletini inkârımız değildir, sana karşı bir rekâbet düşüncemiz de yok. Ancak, biz, bu "iş"te bizim de bir hakkımız olduğuna inanıyorduk. Bize karşı müstebit davrandınız!"

Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a olan yakınlığını zikretti. Ali bunları zikrettikçe Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ) ağlamaktan kendini alamıyordu. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) şehâdet getirdi, Allah Teâla'ya hamdetti, senâda bulundu. Sonra şunları söyledi:

"Emmâ ba'd! Allah'a kasem olsun, şurası muhakkak ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın akrabaları bana, kendi akrabalarımdan daha yakın, daha sevgili. Ve ben, yeminle söylüyorum, benimle sizin aranızda olan bu mal meselesinde haktan ve hayırdan hiç ayrılmış değilim. Zîra, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan şunu işittim:

"Bize kimse vâris olamaz, bıraktığımız sadakadır. Âl-i Muhammed bu maldan yer." Vallahi ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığını gördüğüm bir işi terketmem, Allah'ın izniyle mutlaka yaparım" dedi. Hz. Ali (radıyallâhu anh):

"Biat için öğleden sonra buluşalım" dedi. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) öğleyi kılınca, cemaate yönelip Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin (biatı geciktirmedeki) beyan ettiği özürleri halka anlattı. Sonra da Hz. Ali (radıyallâhu anh) kalkıp, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in hakkını tazim buyurdu, faziletlerini, İslâm'a sebkat eden hizmetlerini zikretti. Sonra Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e yaklaşıp biat etti. Halk, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin etrafını sarıp:

"İsabet ettin, çok iyi bir davranışta bulundun" diyerek takdir ettiler. Hz. Ali (radıyallâhu anh) bu ma'ruf işe döndüğü zaman halk (tekrar) kendisine yakınlık (ve alâka) gösterdi." [Buhârî, Fedailu'l-Ashab 12; Müslim, Cihad 53, (1759). Metin Müslim'dendir. Hadis Buhârî'de muhtasardır.]368

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, Müslim'de gelen bir diğer vechinin baş kısmı, meseleyi daha açık bir üslubla vaz'etmektedir. Buna göre, Hz. Fatıma (ve Abbas) Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e bizzat gelmezler.

Birisini göndererek, fey malından, Medine, Fedek ve Hayber'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hissesine düşen payın kendilerine miras olarak verilmesini iserler. Ancak Hz. Ebû Bekir onlara şu cevabı verir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sağken: "Bize kimse varis olamaz, her ne bırakmışsak sadakadır, bu maldan Âl-i Muhammed yer" buyurdu. Ben de, vallahi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın 368 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/474-475.

sadakasının sağlığındaki durumu ne idiyse, onu kesinlikle değiştiremem. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlarda nasıl tasarruf etti ise ben de öyle tasarrufta bulunacağım" der ve o arazilerin kendi taraflarına bırakılma teklifini, talebini reddeder.

İşte bu hâdise üzerine, Hz. Fatıma, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ)'e gücenir ve küser, ölünceye kadar da konuşmaz. Zaten Fâtıma validemizin vefatı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan altı ay sonradır.

Rivayetin geri kalan kısmı açıktır: Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ)'nın vefatından sonra Hz. Ali (radıyallâhu anh), biraz da efkâr-ı umumiyenin baskısı ile, Hz. Ebû Bekir'e biat eder. Biat sırasında her iki taraf da birbirlerinin faziletini beyân ederler, birbirlerini ittiham etmezler.

Onların aradaki kırgınlığı kaldırıp kaynaşmaları Müslüman halkı da çok memnun kılar. Hz.Ali'ye biraz soğuklaşmış olan efkar-ı umumiye tekrar yakınlık gösterir, saygı ve sevgisini ziyadeleştirir.

2- Acaba Hz. Fatıma ve hatta Hz. Ali ve Hz. Abbâs (radıyallâhu anhüm) niçin miras istediler?

Bu hususta birkaç tahmin ileri sürülmüş ise de en mâkulü, en doğrusu şudur: Hz. Ebû Bekir'in rivayet ettiği: "Bize mirascı olunmaz, bıraktıklarımız sadakadır.." hadisini duymamış olmalarıdır. Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir gibi en eski ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a en yakın olan Müslümanların pek mühim meselelerde bile Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerini, O'nun sağlığında değil, ölümünden sonra işitmelerinin birçok örneği var. Bu da onlardan biri olmalıdır. Hadisi işitmiş olan Hz.

Ebû Bekir (radıyallâhu anh), Mes'uliyet makamında, işin sorumlusu olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tatbikatından ayrılmamayı esas alıp, Hz. Fatıma ve Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ) gibi, çok sevdiği ve hâtırasına son derece saygı duyup bağlılığını her şeyin üstünde tuttuğu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki ciğerpâresini gücendirmeyi sineye çekiyor, Hz. Ali, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığını anlatırken hep ağlayarak dinleyen Hz. Ebû Bekir'e, onları gücendirmek muhakkak ki çok ağır gelmiş idi. Ama ne yapsın? Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan o mevzuda kesin bir bilgiye sahip, onunla amel etmesi lazım: "Bize kimse varis olamaz, bıraktıklarımız sadakadır..."

3- Dinimiz üç günden fazla küsmeyi yasakladığı halde Hz. Fatıma'nın ölünceye kadar (altı ay) Hz. Ebû Bekir'e küskün durması bir tezad değil mi? diye hatıra geliyor.

Âlimlerimiz, bunun selâmı kesmek mânasında bir küsme olmadığını belirtirler. Haram olan küsme, karşılaşınca selâm vermeyip yüz çevirmektir. Hz. Fatımâ'nın, bu hadiseden sonra Hz. Ebû Bekir'le karşılaşıp, selamlaşmadıklarına dair rivayet mevcut değildir. Üstelik, Beyhakî'de gelen bir rivayet onların barıştıklarını göstermektedir:

"Şa'bî'nin rivayetine göre, Hz. Fâtıma hastalanınca, Ebû Bekir hazretleri "geçmiş olsun" ziyaretine gider. İzin ister. Hz. Ali, durumu Fatımâ'ya bildirir. Hz. Fatıma, kocası Hz. Ali'ye, izin vermesini isteyip istemediğini sorar. "Evet" cevabını alınca Hz. Ebû Bekir'e izin verir. Halife, huzurlarına girer ve gönüllerini alıcı hitaplarda bulunur. Mekke'deki malını mülkünü, kavim ve kabilesini Allah ve Resûlü'nün rızası için, kendilerinin rızası için bıraktığını ifade eder ve aradaki soğukluklar kalkar.

Nevevî: "Hz. Fatıma, Ebû Bekir'le konuşmadı" cümlesini, "Bu mesele üzerine bir daha iddiada bulunmadı, gündeme getirmedi" mânasında da anlar ve devamla şunu söyler: "Veya köşesine çekildiği için ondan bir ihtiyaç talebinde bulunmadı; onunla karşılaşmaya mecbur kalmadı ki, onunla konuşsun.

Onların karşılaştıklarına ve Hz. Fatıma'nın ona selam vermediğine, konuşmadığına dair hiçbir rivayet yok."

4- Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in bu meseledeki haklılığını Hz. Ali ve Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ) kabul etmişlerdir. Çünkü, bilahare Hz. Ali, halife olduğu zaman, mezkur arazilerin, Hz. Ebû Bekir tarafından tesbit edilen ve Hz. Ömer ve Hz. Osman tarafından devam ettirilmiş bulunan statüsünde değişiklik yapmamıştır.

Bu hususu açıklayan bir rivayeti Nevevî, Ebû Dâvud'dan kaydeder:

"(Abbasîler'in ilk halifesi) Seffah, ilk hutbesini okuduğu zaman, boynunda Kur'ân asılı olan bir adam yanına gelerek:

"Allah aşkına benimle hasmım arasında şu Mushaf'la hükmet" der. Seffâh:

"Hasmın kim?" diye sorunca:

"Ebû Bekir'dir, Fedek arazisini bize menetmiştir" der. Halife:

"O sana zulüm mü yaptı?" diye sorar. Öbürü:

"Evet!" der. Seffah:

"Ondan sonra kimdi?" diye sorar. Adam:

"Ömer'di" der. Seffah:

"Ömer de zulmetti mi?" der. Adam:

"Evet" der. Hz. Osman için de aynı şeyi söyleyince:

"Ali de sana zulmetti mi?" der. Adam bu sefer susar. Seffâh bunu üzerine adama sert bir şekilde çıkışır."

Kadı İyaz bu meselede şunu söyler: "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in hadisten delil getirmesi üzerine, Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ)' nın ona karşı niza etmekten vazgeçmiş olması, mesele üzerine vaki olan icmâya teslim olduğunu gösterir. Bu durum Hz.Fatıma (radıyallâhu anhâ)'nın kendisine hadis ulaşıp te'vili de açıklık kazanınca, o meseledeki şahsî görüşünü terketmiş olduğunu da ifade eder. Nitekim bir daha ne kendisinden, ne de zürriyetinden, miras talebi vaki olmamıştır. Bilahare Hz.

Ali halife olduğu zaman, o meselede Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in amelinden ayrılmadı. Öyle ise bu da gösterir ki, Hz. Ali ve Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın talebleri, o arâzilerin işletilmesiyle ilgili işlerin kendilerine verilmesini... taleb etmektir."

5- Hz. Ali'nin biatının gecikmesi, Hz. Ebû Bekir'in halifeliğinin meşruiyetine halel getirmez. Zîra, şer'an, halifenin meşruiyeti için herkesin biatı şart değildir. Ehlü'lhal ve'l-akd denen, ileri gelenlerden bir kısım şahsiyetin biatı yeterlidir. Üstelik Hz. Ali biat etmediği zaman esnasında Hz. Ebû Bekir'e, onun hilâfetinin meşrûiyetine karşı birşey söylemiş, bir eylemde bulunuş değildir. İtaatsizliği mevzubahis değildir. Hz. Ebû Bekir'in, halife seçilirken onunla istişâre etmemiş olması, daha önce de gördüğümüz gibi şartlar sebebiyledir. O iş bir an önce bitirilmeli idi, ihmale, gecikmeye tahammülü olmayan bir durum vardı. Kendisi fevkalâde meşguldü, Hz. Ali de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cenazesi ile meşguldü.

6- Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anhümâ)'i evine çağırırken yalnız gelmesini tenbih edip, Hz.

Ömer'le gelmesini istememesi, Hz. Ömer'in çabuk parlayan sert mizacı sebebiyledir. Hz. Ali nizâ edilen meseleler üzerine mizâcı mülayim olan Hz. Ebû Bekir'le daha rahat konuşabileceğine kânidir.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in yalnız gitmemesini tavsiye etmesi, Hz. Ebû Bekir'e ağır sözler sarfedebilirler, rencide edip, kalbini kırabilirler endişesindendir. Kendisi de beraber olduğu takdirde onu yapamayacakları kanaatindedir.369

ه□

للاّ َ ِضَ

□ ر

□ شاَئرة

□ ت

[لاق :لاق محمد نب مساقلا نشو 6ـ□

أَ

نأَ

□□ و

□ ناك

□ و

□ ل

كاَ

ذ # ه

□ للّا

□ لوسر

لاَ

□□ قف

هاَسأَ

راَ

و :اهْ

نَش

ه□

نإِه

للّاَ

□□ و

هُْك

ثاَ

□ و

□ ت

لاَ

قَ

□ ف ،ك

ل وُشْ

دأَ

□ و ،ك

□ ل

رِ

فْ

غَ

تْسأَ

ف ٌ،َح

□

ثْ

لَ

□ لَظ

لَ ِك

□ لذ

□ ناك

□ و

لَ

□ □ و

ثْ

وَ

□□ م

بِحُ

ت َكُّ

نُظ‘

اَ
□ نأ
ل
□
□ #: ب
لاَ
قف ،َكِلاَ
وْ
□ زأ
ضْ
عَ
بِ
ب
اسِهرَعُ
م َكِ
مْ
وَ
□ ي
رِخآَ
زْكَ□
□ ب بأ لإ
لِ
سْ
رُ

□ أ

□ نأ

□

دَ

□ رأ

□□ وأ

ثْ

مَ

مَ

□ ه

دَ

□ ق

□ ل

هاَسأَ

راَ

و

□□

نَ

مَ

تَ

□ ي

□□ وأ

نوُ

لئاَ

ق □

لا □

لوُ

قَ

ي □

نأ □□

دَ

هْ

شأَ

و □

هِ

نْ

باَ

و

□

وأ □□

نوُ

نِ

مؤُ

ملا ُعَ

فْ

دَ

يَ

و ُه

للّا بأ

□

٠ ي

□

ثْ

لُ

ق □□

مُ

ث □□

نوٌّ

نَ

مَ

ثُ

ملا

]. ظفللاو ،ناخيرلا هلرخأ

□

نوُ

نِ

مؤُ

ملا بأَ

يَ

و ُه

للّا ُعَ

فْ

دَ

ي

اهب لخد اَ .

ذإ :

□

ه

□ «

تأَ

رْ

ماِ

□ ب

لُّ

رلاَس

رْ

شأ .

نراخبلل «

6. (1740)- Kasım İbnu Muhammed anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) bir gün hastalanmış:

"Vay başım, (ölüyorum)!" demişti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) (şaka olsun diye):

"Keşke bu ben sağken olsa, sana istiğfar eder, dua ediveririm!" dedi. Bunun üzerine Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) birden parladı:

"Vay başıma gelen. Vallahi görüyorum ki ölmemi istiyorsun. Ben öleceğim, sen de akşama zevcelerinden biriyle başbaşa kalacakın ha!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (sözü değiştirerek) dedi ki:

"Bilakis ben ölüyorum, vay başım! Ebû Bekir'e ve oğluna birini gönderip (benden sonra hilâfet hususunda "ben daha lâyığım" iddia veya temennisinde bulunacaklara karşı) yerime geçeceği tesbit etmek istemiştim. Sonradan (kendi kendime: "Böyle bir iddiayı Ebû Bekir dışında kim yaparsa) Allah 369 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/475-478.

kabul etmez, mü'minler de reddederler" dedim (ve vasiyet yapmaktan vazgeçtim)." [Buhârî, Ahkâm 51, Merdâ 16; Müslim, Fedailu's-Sahâbe 11, (2387).]370

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis farklı vecihlerden gelmiştir. Mânanın bütünlük arzetmesi için, diğer vecihlerde gelen bazı ziyadeleri, burada parantez içerisinde kaydettik.

2- Hadiste geçen

دَ

هْ

شَ

ا (ahdetmek) , âmm bir mâna taşır ise de, başta Buhârî olmak üzere

âlimler ekseriyetle bunu, bu hadiste "yerine veliahd tayin etmek" mânasında anlamışlardır.

Böyle olunca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisinden sonra, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) dışında kimsenin hilâfete talib olmaması gerektiğini, olduğu takdirde mü'minlerin reddetmekte haklı olacaklarını önceden bildirmiş olmaktadır. Bu ihbar, sonraki vukuata aynen uyduğu için şârihler bunda bir nevi mucize görmüşlerdir.

Hemen belirtelim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), vasiyette bulunma düşüncesine, kendisinden sonra, hilâfet hususunda bir ihtilâfın çıkabileceği endişesinden varmıştır. Ancak ümmetinin sağduyusuna güvenerek yerine geçecek şahıs hususunda çok sarih, yazılı bir vesika bırakmaktan imtinâ etmiştir.371

وُ

بأ

رِ

ضُ

ثْ

حا أً

م]

□

ل

تلاق اهْ:

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرئاش نشو ـ7□

□

لَش َكُ

فِ

لْخَ

تْسُ

م ِه

نإ :

□

لاَ

قف □

رَ

مُش اَشَ

د □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ٍرْكَ

ب

□

نَ

م □

ني

□

زاَ

وَ

م □

تَ

لُ

قَ

ث اَ

مَّ

نإ □□

رَ

مُش ا

□

ي #ِه

للّا ِلوُسَر ِباَحْصأ

□

هَ

لَ

قِ

ثَ

□ و ّقَحلا

مِهِشاَبِه

تاِ

□ ب

ةَ

ماَ

يِ

□ ق

□ لا

مْ

وَ

□ ي

هُ

نيِزاَوَ

□ م

تَ

لُ

قَ

ث

. □

قَ

ث □

نوُ

كَ

ي □

نأ َّقَحلا □□

إ □

هيِ

ف ُعَضوُ

ي □

ناَ□

زيِ

مِ

ل َّقُحَ

و □□

مِهْيَ

لَش

□

مْ

وَ

ي □

هُ

نيِزاَوَ

□ م

تَّ

□ فَخ

نَ

□ م

نيِزاَوَ

□ م

تَّ

فَخ اَ

مَّ

: نإ

□

رَ

مُش اَ

ي

قُحَ□□

و ،مِهْيَ

□ لَش

هُ

ته

فِخَ

□ و

لِ

طاَ

□ بلا

مِهشاَب

ه□

تاِ

□ ب

ةَ

ماَ

يِ

□ ق

لا

□

بَ

تَ

كَ

□ و

افيِ

□ فَخ

نوُ

كَ

□ ي

□ نأ

لِ

طاَ

□□ بلا

□ إ

هِي

□ ف

عَضوُ

□ ي

ناَ□

زيِ

مِ

ل

□ □

سْ

فَ

□ ن

□ لآ

ملَ

□ و

رَ

□ مُش

مُ

كْ

يَ

لَ

□ ش

ثْ

□□ ي

لَ

: و

□

داَ

نْ

□ ل‘ا

ءاَ

رَ

مُ

أ لإ

□

رَ

□ مُش

ماَ

□□ ق

م

□

□ ث

□ □□

□ ل

نِ

فُ

دَ

□ و

اَ

□□ م

مُ

□ ث

ارْ

□□ يَخ

□ إ

نيِ

مِ

لْسُ

□□ ملا

و

نْ

ثأَ

و َه

□ للّا

دِ

□ مَح

□ نأ

دْ

عَ

□ ب

□□ لاق

مُ

ث □

ابِي

طَخ ِساًَنلا ف

ائْ

يَش □

سْ

فَ

ن □

نِ

م □

مُ

كُ

مِ

لْ

شُ

أ □

ه□

نإ :

ساًَنلا اَ□

ةٌ

يأ :

□

هْ

يَ

لَش

نِكلَو ،ْمُكِرْ□

مأ لَش ْصِرْحأ ْم □

لَ

و □□

رَ

مُش اَ

نأ □□

هَ

نوُ

لَ

هْ

لَ

ت

□

لَ

غْ

لأَسْ

ي □

لَ

و ،َكِ

لذ □

هَ

مَ

□ ه

لأ ُه

للّا

□

و ،َكِ

لذِ

□ □□ ب

لإ َحْ

□ وأ

ه

فوَ

ثُ

ملا

□

نَ

□ م

لإ اَ

هُ

لَ

عْ

□ لأ

نِ

كلَ

و إِلْ

هِأ

ب اَ

ه □

ل َسْ

ي □

ل □

لإ دَحأ □

تَ

ماَ

مإ

□□

قَحأ □

مُ

ه َكِ

ئلوُ

أ □□

نيِ

مِ

لْسُ

مْ

لِ

ل ِريِقْوَّتلا ف □

هُ

تَ

بْ

غَ

ر

نوُ

كَ

ت

]. كلام هلرخأ .

مُ

هاَ

وِ

س

نَّ

مِ

م

مِهب

7. (1741)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor:

"Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), ölüm ânı yaklaşınca (muhtazar olunca), Hz. Ömer'i çağırttı ve:

"Ey Ömer, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabı üzerine seni halife seçiyorum. Mizanı ağır olan, hakka uyması sebebiyle kıyamet günü mizanı ağır basacak ve ağırlık kendine olacak kimsedir. Sadece hakkın girdiği mizanın ağır olması da hak olmuştur.

Ey Ömer! Mizanı hafif olan da, batıla uyması sebebiyle, kıyamet günü sevabı az ve hafif olan ve bu hafiflikle teraziye girecek olandır. İçerisine sadece batıl giren mizanın hafif olması da haktır."

370 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/479.

371 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/479-480.

Ayrıca, askerlerin komutanlarına da şunu yazdı: "Başınıza Ömer'i seçtim. Kendim için de, Müslümanlar için de hayrı seçtim."

Sonra Ebû Bekir (radıyallâhu anh) vefat etti ve geceleyin defnedildi. Bilahere Hz.Ömer (radıyallâhu anh), ayağa kalkıp hamd ü sena ettikten sonra şunları söyledi:

"Ey insanlar, ben size, hiç bilmediğiniz bir şeyi kendimden uydurup öğretecek değilim. Ben Ömer'im.

Size emîr olma hususunda hırsım yok. Ancak vefat eden Ebû Bekir (radıyallâhu anh) bunu bana vasiyet etti. Bu işi ona Allah'ın ilham ettiğine inanıyorum. İmamlığımı, ona ehil olmayan kimseye bırakmam. Fakat onu, Müslümanlara saygı göstermeye gayret edenlere bırakırım. İşte böyleleri, Müslümanlara emîr olaya başkalarından daha çok layıktır." [Muvatta'da bulunamamıştır.]372

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر □

رَ

مُش □□

نأ] :ةحلط بأ نب نادعم نشو ـ8□

□زْكَ

ب اَ

بأ □

رَ

كَ

□□ ذ

مُ

ث ،#هِ

□ للّا

□ لوُسر

رَ

كَ

ذَ

□ ف

ةَ

عُ

□ مُللا

مْ

وَ

□ ي

بَطَخ

اَ □□

رَ

قَ

□ ن

ثً

□ ث

لَ

رَ

قَ

ن

اكيِ

□□ د

نأَ

□ ك

ثْ

يأَ

رِه

: نإ

□

لاَ

□□ ق

مُ

ث

□

□ نأ

نَ

نوُ

رُ

مأَ

ي

ام

□

وَ

ق □□

نإَ

و □ □

لَلأ ِروُضُحِ

ل □□

إ □

هاَ

رُ

أ □

□ه

نإَ

و

□□

و □□

هَ

نيِ

د َعيِ

ضُ

يِ

ل □

مُ

كَ

□ ي

□ م

ل لاعَ

ت َه

للّا ه

نإَ

و ،َفِ

لْخَ

تْسأ

□□

ضاَ

□ ر

مُ

هْ

□ نَش

وُ

هَ

□ # و

□ ه

لوُسَ

□ ر

هِ

□ ب

ثَ

عَ

ب يِ

□□ ذ

□□ لا

□□ و

هَ

تَ

فِخَ

اَ

‘ نأ ،ر

□

م ا اَ

□ ذه ف

نوُ

نُ

عْ

طَ

ي

امْ

وَ

□□ ق

□ نأ

ثْ

مِ

□ لَش

دَ

ق ِه

نإَ

و

كِ□

ئلوأَ

ف َكِ

لذ اوُ

لَ

عَ

□ ف

نإف ،مْس“ا ل

□ ش□

هِ

ذه يِ

دَ

يِ

□ ب

مُ

هُ

ثْ

بَ

رَض

□

كُ

دِهْشُأ ِه

□□ نإ

مُ

هَّ

: للا

□

□□ لاق

مُ

□□ ث

له

□ ضلا□□□

ةَ

رَ

فَ

كلا ِه

□ للّا

ءاَ

دْ

شأ

□

مِهْيَ

□ لَش

مُ

هُ

ثْ

ثَ

عَ

ب امَّ

نإِه

نإَ

‘ ف ،راَص

□

□ ن ا

ءاَ

رَ

مُ

أ لَش

#

□ □

مِهِيبَ

□ ن

ةَّ

نُسَ

□□ و

مُ

هَ

نيِ

د َساً

نلا اوُ

مِ

ه

لَ

عُ

يِ

لَ

□ و او

لِ

دْ

عَ

يِ

ل

□

نِ

□ م

مِهْيَ

□ لَش

لَ

شْأ اَ

□ □□ م

لإ اوُ

عَ

فْ

رَ

يَ

□□ و

مهيِ

ف اوُ

مِ

سْ

قَ

يَ

و

ضَ□ □

□ ر

رَ

□ مُش

نِ

□□ عَط

تَح ىَ

رْ

□ خ‘ا

ةَ

عَ

مُللا □□

إ □

ناك اَ

مَ

ف □□

مِهِنيِ

د

‘ ل□

□

ه □□

مُ

‘ ث ،راَص

□

ن

□

ل □□

مُ

ث □□

نيِرلاَ

هُ

مْ

لِ

ل □

نِ

ذأف □□
هْ
نَش ُه
للّا
□□ اَرِع □
لا ِل ‘
□
ه □□
مُ
ث ،ماَّرلا ِل ‘
□
ه □□
مُ
ث □□
ةَ
نيِ
دَ
ملا
□
دْ
رُ
بِ
ب □
هَحْ

□ رُل

□ بَصَش

دَ

□ ق

وُ

ه اَ

□□ ذإف

هْ

يَ

□ لَش

لَخَ

□ د

نَ

□ م

رِخآ اً

نُ

كَ

و

□

□ ه

لأُسَ

□ ي

□ م

لَ

و ،اَ

نِ

ضْ

وأ اَ

نْ

لقَ

ف □□

هْ

يَ

لَش □

لِي

سَ

ي □

مَّ

دلاَ

و □□

دَ

وْسأ

□ لاعَ

ت ِه

للّا ِباَتِ

كِ

ب □

مُ

كيِ

صوُ

أ :

□

لاَ

قف ،اَ

نُ

رْ

يَ

□ غ

□ دَحأ

ةَّ

يِ

صَ

□ و

لا

□□

نيِرِلاَ

هُ

□ م

لاِ

□ ب

مُ

كيِ

صوُ

أَ

□□ و

هوُ

مُ

ثْ

عَ

بَّ

تا اَ

م اوٌّ

لِ

ض

□

ت

□

□ ن

□ ل

مُ

كَّ

نإف

□

مهَّ

نإَ

ف ِراَصْ

ن ا

‘ □

ب □

مُ

كيِ

صوأَ

و □□

نوٌّ

لِ

قَ

يَ

و □

نوُ

رثْ

كَ

ي َساًّ

نلا □□

نإف

باَ□□

رْ

ش‘اِ

ب □

مُ

كيِ

صوأَ

و □□

هْ

ي □

لإ أَل □

ل يِ

ذ □□

لا ِناَ

مي“ا □

بْ

عِ

ش

□

مُ

كُ

ناَ

وْ

خإِ

□

مُ

هَّ

نإف] :ةياور فو.مكُ

تَّ

داَ

مَ

و

مُ

كلْ

صأ

مُ

هَّ

نإف

مُ

كِهيِبَ

ن

ةَّ

مِ

ذ

مُ

هَّ

نإف

ةَّ

مِ

ه

ذلا ِلْ

هأب

مُ

كيِ

صوأَ

□□ و

مُ

كِهوُ

□□ دَش

وُ

دَشَ

و

□

□]. ارصتخم ىراخبلا هلرخأ

ه

نَش اوُ

موُ

□□ ق

مُ

كِ

لاَ

يِ

□ □ ش

زِرَو

ه□

للاّ َضِ

□ ر

رَ

مُش □

نِ

عُط أَّ

م □

ل □

ةً

نأ] :ةياور فو.هلوطب ملسمو

اه

يَح □

مُ

كَ

رْ

مأ □

لَّ

مَحَ

تَ

أ :

□

لاَ

قف □

ثْ

ف

□خ

□

ل □

تْسا ِو

□

ل :

□

ه □

ل □

لِي

ق □

هْ

نَش

وُ

بأ □ □

ه

نِ

م □

رْ

يَخ □

وُ

ه □

نَ

فَ م

لْخَ

□ تْسا

دَ

قَ

ف َفِ

لْخَ

□ تْسأ

□ نإ

اتِهيَ

مَ

و

#

□

ه□

□ للّا

لوُسَ

□ □ ر

ه

نِ

□ م

رْ

□ يَخ

وُ

□ ه

نَ

مَ كَ

رَ

□ ت

دَ

قَ

□ ف

كُ

رْ

□ تأ

إَن

و ،رْكَ

ب

ه□

للّاُ

دْ

□ بَش

. لاق

□□

ش□

□

□□ ل

□ □ و

□ ل

فاَ□

فَ

□ ك

لا اَ

هْ

نِ

□ م

□ □ هظَح ًّنأ

دِ

دَ

وَ

و

ه□

للّا َكاَ

□ زَل او

لاَ

قَ

ف ٍفِ

لْخَ

تْسُ

□ م

رْ

□ يَغ

هًّ

□ نأ

ثْ

مِ

لَ

عَ

ف □□

هْ

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

ر

372 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/480-481.

].. هلرخأ

□

بِ

هاَ

رَ

و □

بِ

غاَ

ر □

لاَ

قَ

ف □□

ثْ

لَ

عَ

فَ

و

ثْ

لَ

عَ

ف

ارْ

يَخ

ارصتخم بذمرتلاو دواد وبأو ،امهظفل اذهو ،ناخيرلا

.

8. (1742)- Ma'dan İbnu Ebî Talha anlatıyor:

"Hz. Ömer (radıyallâhu anh), cuma günü hutbe verdi. Önce Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hatırlattı, sonra Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh)'i andı. Sonra da şunları söyledi:

"Ben rüyamda bir horoz gördüm, bana üç gaga vurdu. Bunu, ecelim yaklaştı diye yordum. Bazı kimseler, yerime birini seçmemi söylüyorlar. Allah ne dini, ne hilafetini, ne de Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm) ile gönderdiği şeyi zayi edecek değildir. Eğer ecelim çabucak gelirse hilâfet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölürken kendilerinden razı bulunduğu şu altı kişinin müşâveresi ile belirlenecektir. Ben biliyorum ki, bazıları bu seçime dil uzatacaklardır. Bunlar benim şu elimle İslâm'a kattığım kimselerdir. Eğer bunu yaparlarsa bilin ki, onlar ancak Allah'ın düşmanlarıdır, kâfirlerdir, sapıklardır.

Sonra sözüne şöyle devam etti:

"Ey Rabbim, seni Ensâr'ın ümerâsına şâhid kılıyorum. (Bilin ki) ben onları, adaletli olsunlar ve halka dinlerini, Peygamberlerinin (aleyhissalâtu vesselâm) sünnetini öğretsinler (zekatı) aralarında taksim etsinler, dinî meselelerde müşkilatla karşılaşınca bana bildirsinler diye başlarına tayin ettim."

Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu hutbesinden bir cuma geçmişti ki hançerlendi. Yanına girmek için önce Muhacirler'e, sonra Ensâr'a, sonra Medineliler'e, sonra Şamlılar'a, sonra Iraklılar'a sırayla izin verdi. Biz, huzura girenlerin sonuncusu idik. Siyah bir bürde ile yarası sarılmış, üzerinden kanlar akıyor vaziyette gördük."

Bize vasiyette bulun!" dedik. Ona bizden başka vasiyet talebinde bulunan olmadı.

"Size dedi, Allah'ın Kitabı'nı vasiyet ediyorum. Zira ona uyduğunuz müddetce asla sapıtmazsınız. Size Muhacirler'i de vasiyet ediyorum. Zira insanlar çoğalırken onlar azalıyor. Size Ensâr'ı da vasiyet ediyorum. Zira onlar, imanın sığındığı melcedir. Size bedevîleri de vasiyet ediyorum. Zira onlar aslınız, dayanağınızdır."

Bir rivayette şöyle denmiştir: "...Zira onlar kardeşlerinizdir, düşmanınızın düşmanıdır. Size zımmîleri de vasiyet ediyorum, zira onlar Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in zimmeti ve ailenizin rızkıdır. Beni terkedin artık." [Buhârî, Ahkâm 51, Müslim, İmâret 12, (1823); Tirmizî, Fiten 48, (2226); Ebû Dâvud, Harâc 8, (2939).]

Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) hançerlendiği zaman kendisine: "Birini yerinize seçseniz!" denilmişti. Şu cevabı verdi:

"Yani işinizi sağken de, ölmüşken de ben mi sırtımda taşıyayım? Mamafih, birisini seçecek olsam (bu caizdir, zira) benden daha hayırlı olan Ebû Bekir seçmiştir. Seçimi terkedecek olsam (bu da caizdir zira) benden daha hayırlı olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da seçimi terketti. Ben istedim ki, bundaki nasibim başa baş olsun, ne lehime ne de aleyhime..."

Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) dedi ki: "(Ömer'in bu sözü üzerine) anladım ki, yerine kimseyi tayin etmeyecektir." Oradakiler:

"Allah hayırlı mükâfaatlar versin. Sen şu şu hizmetleri yaptın" dediler. O da: "Uman ve korkan" diye cevap verdi."373

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Ömer'in yerine geçecek halifenin seçilme meselesiyle ilgilidir. Kendisine birçokları, Hz. Ebû Bekir'in yaptığı gibi, kendinden sonra halife olacak kimseyi seçmesini telkin ederler. Hz. Ömer seçmenin de, seçmemenin de caiz ve meşru bir davranış olduğunu tebârüz ettirir:"

Seçersem bu meşrudur, çünkü Hz. Ebû Bekir seçmiştir" der. Zira kendisini, Hz. Ebû Bekir, yerine halife bırakmıştır."

Seçmezsem bu da meşrudur, çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'i seçmemiş, ümmete bırakmıştır, ümmet de Ebû Bekir (radıyallahu anh)'i seçmiştir" der.

373 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/482-484.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh), bunların ne içinde ne dışında olan üçüncü ve yeni bir usul vaz'eder. Bu orta yola göre, tayini büsbütün terk yok, ancak belli bir şahsı ismen belirleme de yok. O, seçim işini, faziletleri hususunda hiç kimsenin şüphe etmediği, cennetle müjdelenmiş olanlardan altı kişilik bir şura heyetine havale ediyor. Bunlar kendi aralarından, halkın en çok arzu ettiği kimseyi halife olarak seçeceklerdir.

Nevevî bu ilk halifelerin seçimiyle ilgili usullerden hareketle İslam'da meşru olan imam seçme usulleri hakkında şu açıklamayı yapar:

"Müslümanlar şu hususta icma etmişlerdir: Halife ölüme yaklaşır, ecelinin yettiğine dair alâmetler belirlemeye başlarsa, yerine birini halife tayin etmesi caizdir. Tayin etmemesi de caizdir. Tayin işini terketmekle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e uymuş olur. Birisini tayin ederse bunda da Hz.

Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'e uymuş olur.

Ulemâ, iş başındaki imamın tayiniyle hilâfet akdinin gerçekleşeceğinde icma ettiği gibi, halifenin tayin etmemesi halinde ehl-i hal ve akdin bir şahıs hakkında akidde bulunmalarıyla da geçrekleşeceğinde icma etmişlerdir.

Keza, Hz. Ömer'in yaptığı gibi, halifeyi bir cemaat arasında şûra yoluyla seçmenin caiz olacağında da icma etmişlerdir. Ayrıca, bir halife seçmenin Müslümanlara terettüp eden bir vecibe olduğu, bu vecibenin, aklî olmayıp, şerî bir vecibe olduğu hususunda da icma etmişlerdir.

2- Hz. Ömer'in sonda yer alan "uman ve korkan" sözü müphemdir ve farklı yorumlara sebep olmuştur.

Şöyle ki:

* Bazıları, insanlar iki sınıftır: Bir kısmı umar bir kısmı korkar. O ifade ile bu kastedilmiştir. Yani

"Bir kısmı benden bir şeyler koparmayı umar bir kısmı da korkar" demektir.

Diğer bir yoruma göre, "Ben Allah'ın rahmetini umuyor, azabından korkuyorum" demektir.

Diğer bir yoruma göre, bundan maksad hilafettir, yani insanların bir kısmı ona rağbet gösterir, bir kısmı da ondan hoşlanmaz. Ben hoşlananları sevmem, hoşlanmayanların da aczinden korkarım"

demektir.

Kâdı İyaz'a göre, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu sözleri onun iki vasfını ifade etmektedir. Yani, o, Allah'ın rahmetini ummakta, azabından korkmaktadır.374

لَش □

ث

لَخ]

□

د

لاق امُ:

هْ

نَش ُه

للاّ َ ِض

ر رمش نبا نشو ـ9□

□

زْ

يَغ َكاَ

بأ ه

□ نأ

ثْ

مِ

: لَش

□

□ ت

لاَ

قَ

ف ُفُطْ

نَ

ت اَ

هُ

تاَسْ

وَ

نَ

□ و

ةَصْ

فَح

:

□

. لاق

□

لِ

شاَ

□ ف

هًّ

: نإ

□

□ ت

لاَ

□□ ق

لَ

عْ

فَ

يِ

□ ل

ناَ

: ك ا

□

م

□

ثْ

لُ

ق فٍِ

لْخَ

تْسُ

م

□

□ م

لَ

□□ و

□

وَ

□□ دَغ

□□ تَح

تَ

كًسَ

ف ،كِ

□ لذ ف

ہَ

مِ

ہ

لَ

كُ

□ أ

□ نأ

ثْ

ف

□

لَحَ

ف

□□

ثْ

عَلَ

□□ ر

تَح

□□

□ بَل

نيِ

مَ

يِ

□ ب

لِ

مْ

حأ اَ

مَّ

نأَ

□ ك

ثْ

نُ

كَ

□□ ف

هْ

مِ

ه

لَ

كُ

أ

□□

مُ

□□ ث

هُ

رِبْخُ

أ اَ

نأَ

□ و ،سأّنلا ِلاَح ْنَش ِن

لأَس

□ ف

هْ

يَ

□ لَش

ثْ

لَخَ

دَ

ف

□

□ نأ

ثْ

ي □

لآف □

ة □

لاَ

قَ

م □

نو □

لوُ

ق

□

ي َساً

نلا □

ثْ

عِ

مَس ِه

نإ :

□

ه □

ل □

ثْ

لُ

ق

□ك □

ل □

نَا

□ ك

□ و

□ ل

هَّ

إنَ

و ٍفِ

خَلْ

سُتْ

□ م

رْ

كَّ غَيَ

وُا أن

شَمَ

. ز

□ ك□

□ ل اه

وُل

أق

□

□ أن

أَيت

□ ر

اَ ل

هَ

كرَ

تَ

و َكَ

□□ ءاَل

مُ

ث ٍمَنَغ ِشاَر ْوأ ٍلِبإ ِشاَر

□

لْ

وَ

□ ق

هَ

قَ

فاَ

وَ

□ ف

لاَ

. ق

□□

□ دَشأ ِساَّنلا

ةَ

ياَشِرَف ،اَ

هَ

عَّ

□ يَض

دَ

ق

لاعَ

ت َه

□□ للّا

: نإ

□

لاَ

□ قف ّ لإ

هَ

عَ

فَ

□□ ر

مُ

□ ث

□ ةَشاَس

هَسأَ

ر َعَضوَ

ف

□□

□ إ

وُ

ه اَ

م ِه

للّاَ

وَ

ف :

□

لاَ

ق .

□فِ

لْخَ

تْسأ □

□

نإ ِه

نإَ

و □□

هَ

نيِ

د ُظَ

فْ

حَ

ي

□لوُسَرِب □

لِ

دْ

عَ

ي □
□
ةَّ
نأ □
ثْ
ملَ
عَ
ف ِرْكَ
ب اَ
بأَ
و # ِه
للّا □
لوُسَ
ر □
رَ
كَ
ذ □
نأ
]. إ ةسمخلا هلرخأ
فِ□
لْخَ
تْسُ
م □
ر

يَغ

ةً

نأَ

و

ادَحأ #ِه

للّا

:

فُ

طْنَ »

ت

» نعمو ،رعرلا بئاوذ :

اَسْ »

وًّ

نلا .

» ئاسنلا

ءام رطقت.

9. (1743)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor:

"Hz. Hafsa (radıyallâhu anhâ)'nın yanına girdim, saçlarından su damlıyordu.Bana:

---

374 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/484-485.

"Babam, yerine halife tayin etmiyormuş biliyor musun?" dedi. Ben:

"Tayin etmesi gerekir" dedim.

"Etmiyor!" dedi.

Abdullah der ki: "Bu hususta babamla konuşmak üzere yemin ettim, sustum ve sabahleyin eve gittim.

Ama babamla konuşmadım. Sanki elimde bir dağ taşıyor gibi sıkıntılı idim. Nihayet dönüp babamın huzuruna girdim. Bana halkın durumundan sordu. Haber verdim. Sonra kendisine:"

Halkın birşeyler söylediğini işittim. Onu size söylemeye azmettim. Sizin, yerinize halife tayin etmeyeceğinizi zannediyorlar. Halbuki sizin bir deve çobanınız veya koyun çobanınız olsa, sonra sürüyü bırakarak size gelse, siz mutlaka sürünün zayi olacağını bilirsiniz. İnsanlara nezaretin daha (ehemmiyetli ve) çetin olduğu da malumunuzdur" dedim. Bu sözlerim ona muvafık geldi ve bir müddet başını (yastığa) koydu. Sonra tekrar bana doğru kaldırarak:

"Allah dinini, muhafaza edecektir. Ben yerime halife bırakmamış olsam meşrudur, çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da yerine kimseyi bırakmamıştır. Şayet bir halife bırakacak olsam o da meşrudur, çünkü Ebû Bekir bırakmıştır" dedi.

İbnu Ömer der ki: "Vallahi babam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile Hz. Ebû Bekir'i anmaktan başka bir şey yapmadı. Anladım ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hiç kimseyi denk tutmayacak ve yerine de kimseyi halife bırakmayacak." [Buharî, ahkâm 51; Müslim, İmâret 12, (1823); Tirmizî, Fiten 48, (2226); Ebû Dâvud, Harac 8, (2939).]375

اَ

م □

مِ

ئاَ

ق □

ل ِه

نإ] :لاق بدو‘ا نوميم نب ورمش نشو ـ11□

ه□

للّا َ ِضَ

ر ِساَّبَش ُنب ِه

□ للّا

دْ

□ بَش

□ إ

رَ

□ مُش

نْ

عَ

□□ ي

هَ

نْ

يَ

بَ

□ و

نْ

يَ

ب

□

ماق ِنْيَّفَّصلا َنْيَ

□□ ب

رَ

اَ م

□ إذ

اَن

كَ

□□ و

بِى

صُ

□ أ

اَة

مُا غَد

هْ

شَن

□

رَ

□ ي

□ م

اَ ل

□□ إذ

اُ حَت

وَو

□ اسْت

قال

□□

أَن خَل

ر اَ

ذإف اَ

مُ

هَ

نْ

يَ

ب

فُسوُ□□

□ ي

ةَ

روُسُ

ب أَ

رَ

ق اَ

مَّ

بُ

رَ

□□ ف

رَّ

بَ

كَ

□ ف

مَّ

دَ

قَ

ت

□□

□□ لَخ

نِهيِف

□

عِ

مَ

ثْ

لَ

□□ ي

□ تَح لو‘ا

ةَ

غْ

كًّ

رلا ف َكِ

لذ ِوْحَ

□ ن

وأ ،لْحَّنلا ِوأ

□

□ □ وأ

نَ

لَ

تَ

ق :

□

لوُ

قَ

ي □

هُ

ثْ

عِ

مَسَ

ف □

رَّ

بَ

ك □

نأ □□

إ □

وُ

ه اَ

مَ

ف ،ُساًّ

نلا

□

اَ

ذ ٍنيِ

ه

كسِ

□1) ب)

□

جْ

لِ

ع □

لا □

راَطَ

ف □□

هَ

نَ

عَط □

نيِح □

بْ

لَ

ك □

لا □

نَ

لَ

كأ

□

نَ

عَط □□

تَح □

هَ

نَ

عَط □□

إ

اَ

مِ

ش □□

و

انيِ

مَ

ي □

لَش دَحأ □□

رُ

مَ

ي □

□نْ

يَ

فَ

رَط

□□

ةَ

عْ

بَس :

□

ةَ

ياَ

□□ وِرِفَو

ةعْسِ

□ ت

مُ

هْ

نِ

□ م

اَ

مَ

□ ف

□□

جَ

□ ر

رَرَش

□

ةَ

ثً

ث

□

هْ

يَ

□ لَش

حَ

رَط □

نيِ

مِ

لْسُ

ملا □

نِ

□1) م)

□

لُلَ

رَكِ

لذ نأَ

ر أً

مَ

لَ

ف

□

لَ

واَ

نَ

تَ

و □□

هَسْ

فَ

ن □
رَحَ
ن □
ذوُخأَ
م □
هَّ
نأ □
جْ
لِ
ع □
لا □□
نَظ اً
مَ
لَ
ف □
اسُ
نْ
رُ
ب
□
هْ
نَش ُه
للّا َ ِضَ
رٍفْ

وَش ِنب ِنم

□

حَّ

رلاَ

دْ

□ بَش

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ ر

رَ

مُش

□ □

ثْ

يأَ

ر يِ

□□ ذ

لا ىأَ

□ ر

دَ

قَ

□□ ف

رَ

□ مُش

لَ

ي □

ناَ

ك □

نَ

م أً

مأف □□

هَ

مَّ

دَ

قَ

ف

□

رْ

يَغ □□

ر ‘

□

م ا اَ

م □

نوُ

رْ

دَ

ي □

□

مُ

ةً

□□ نإف

دِلْسَ

ملا ِحاَ

وَ

ن أً

مأَ

و

□

ناَح

□

. بُس

ه□

□ للّا

ناَحْ

: بُس

□

لوُ

قَ

□ ي

وُ

هَ

□ و

رَ

□ مُش

□

وَص اوُ

دَ

قَ

□ ف

دَ

□ ق

مُ

هَّ

نأ

اوُ

فَ

رَصْ

نا أً

مَ

لَ

ف

ةَ

فيِ

فَخ

□ ةًص ِنمْحَّرلا

دْ

□ بَش

□□ مِهب

لَصَ

ف ،ه

للّا

□ ةشاَس

لاَلَ

ف :

□

□ . لاق

نَ

لَ

تَ

□ ق

نَ

□ م

: رُظنا ٍساَّبَش َنبا ا

□

ي

□

لاق

□

هَ

لَ

تاَ

ق :

□

لاق □

ةَ

بْ

□ : عُش ِنبا ِةَريِغُملا ُمُغ

لاَ

قف □

ءاَل □□

مُ

ث

يِ

ذ □□

لا ِه

لُّ

دْ

مَح □

لا :

□

لاق □□

مُ

ث

افوُ

رْ

ع

□

م

□

هِ

□ ب

□

رَ

□ مأ

ثْ

نُ

□ ك

دَ

□ ق

ل ،هُ

للّا

□

ثْ

نُ

□ ك

دَ

□ ق

ل □□

نيِ

مِ

لْسُ

ملا □

نِ

م □

دَحأ □

دَ

ي □

لَش □

تَّ

يِ

نَ

م □

لَ

عْ

لَ

ي □

م □

ل

□□

ةَ

نيِ

دَ

م

لاِ

2) ب)

جوُ

لُ

ع

لا

رُ

ثْ

كَ

ت

نأ ِناَّبِحُ

ت َكوُ

بأَ

و

ثْ

نأ

---

375 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/486.

ه

للّا َ ِضَ

ر

ساًّ□

بَش □

نبا □

لاَ

قف □

اقيِ

قَ

ر □

مُ

هَ

رً

ثْ

كأ ُساًّ

بَ

ع □

لا □

ناَ

كَ

و

□

دْ

ع

□

ب □

:

لاَ

ق

مُ

هاَ

نْ

لَ

تَ

ق

ثْ

ئِ

ش

نإ ْأ .

ثْ

لَ

عَ

ف

ثْ

ئِ

ش

نإ امُ

هْ

نَش
□□
مُ
كَّلَح اوُّلَحَ
□ و
مُ
كِ
تَ
لْ
بِ
ق لإ اوه
لَصَ
□□ و
مُ
كِ
ناَسِ
لِ
ب اوُ
مَّ
لَ
كَ
ت اَ
م
:

□

لاق .

□

هَ

عَ

م اَ

نْ

قَ

لَطْ

ناَ

ف □

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر □

هِ

ثْ

يَ

ب لإ □

لمُ

ثْ

حاَ

ف

□

لِ

ئاَ

قف □□

ذِ

ئَ

مْ

وَ

ي □

لْ

بَ

ق □

ةَ

بيِ

صُ

م □

مُ

هْ

بِ

صُ

ت □

م □

ل َسا

□□

نلا □□

نأَ

كَ

ف

□ □

ثُ

أف □□

هِ

ب َسأ

□

ب □

:

□

لوُ

قَ

ي □

لِ

ئاَ

قَ

و □□

هْ

يَ

: لَش ُفاَخأ

□

لوُ

قَ

ي

□

هَ

بِرَرَف ٍنَبَ

لِ

ب □ □

ثُ

أ □□

مُ

ث □□

هِ

فْ

وَ

ل □

نِ

م □

جَ

رَخَ

ف □□

هَ

بِرَرَف □

ذيِبَنِ

ب

□

نوُ

نْ

ثُ

ي ُساًّ

□ نلا

ءاَل

□

□□ و

تِهيَ

□ م

ةًّ

نأ اوُ

فَ

رَ

عَ

□□ ف

هِ

فْ

□ وَل

نِ

□ م

جَ

رَخَ

ف

:

□

لاَ

قَ

ف □□

باَش □

ءاَلَ

و □□

هْ

ي □

لًع

□

عِ

مَ

ثْ

لَ

ي □□

ا‘لو تَح □

ةَ

عْ

كًَ

رلا ف َكِ

لذ ِوْحَ

ن □

أوِ النَّحلْ، أو

□

أو □ □

نَ

لَ

تَ

ق :

□

لوُ

قَ

ي □

هُ

ثْ

عِ

مَسَ

ف □

رَّ

بَ

ك □

أن □□

إ □

وُ

اَ ه

مَ

ف ُساً،

نلا

□

اَ

ذ ٍنيِ

ه

كسِ

□1) ب)

□

ج

□

لِ

ع □

لا □

راَطَ

ف □□

هَ

نَ

عَط □

نيِح □

بْ

لَ

ك □

لا □

نَ

لَ

كأ

□

نَ

عَط □□

تَح □

هَ

نَ

عَط □□

إ

اَ

مِ

ش □□

و

انيِ

مَ

ي □

شلَ دَحأ □□

رُ

مَ

ي □

□نْ

يَ

فَ

رَط

□□

ةَ

عْ

بَس :

□

ةَ

ياَ

وِر ِفَو □□

ةعْسِ

ت □

مُ

هْ

نِ

م □

اَ

مَ

ف □

□□

جَ

ر □

رَرَش □

ةَ

ثً

ث

□

هْ

يَ

لَش □

حَ

رَط □

نيِ

مِ

لْسُ

ملا □

نِ

□1) م)

□

لُلَ

رَكِ

لذ نأَ

ر اً

مَ

لَ

ف

□

لَ

واَ

نَ

تَ

□□ و

هَسْ

فَ

□ ن

رَحَ

□ ن

ذوُخأَ

□ م

هًّ

□ نأ

جْ

لِ

□ ع

□□ لا

نَظ أًّ

مَ

ل

□

□ ف

اسُ

نْ

رُ

ب

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ٍفْ

وَش ِنب ِنمْحَّرلاَ

دْ

□ بَش

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ ر

رَ

مُش

□ □

ثْ

يأَ

ر يِ

□□ ذ

لا ىأَ

□ ر

دَ

قَ

ف □□

رَ

مُش □

لَ

ي □

ناَ

ك □

نَ

م أًَ

مأف □□

هَ

مَّ

دَ

قَ

ف

□

رْ

يَغ □□

ر ،

□

م ا اَ

م □

نوُ

رْ

دَ

□ ي

□

م

□

ةً

□□ نإف

دِلْسَ

ملا ِحاَ

وَ

ن أً

مأَ

و

□

ناَحْ

. بُس

ه□

□ للّا

ناَحْ

: بُس

□

لوُ

قَ

□ ي

وُ

هَ

□ و

رَ

□ مُش

□

وَص اوُ

دَ

قَ

□ ف

دَ

□ ق

مُ

هَّ

نأ

اوُ

فَ

رَصْ

نا أَّ

مَ

لَ

ف

ةَ

فيِ

فَخ

ةًص ِنمْحَّرلا □

دْ

بَش □

مِهب □□

لَصَ

ف ہ،

للّا

ةشاَس □

لاَلَ

ف :

□

لاق . □

نَ

لَ

تَ

ق □

نَ

م □

ا نبا َبَش ًساٍ ُرظنا :

□

ي

□

لاق

□

هَ

لَ

تاَ

: ق

□

□ لاق

ةَ

بْ

□ : عُش ِنبا ِةَريِغُملا ُمَغ

لاَ

□ قف

□□ ءاَل

مُ

ث

يِ

□□ ذ

ِه لا

للُّ

دْ

□ مَح

: لا

□

□□ لاق

مُ

ث

افوُ

رْ

عَ

□ م

هِ

□ ب

□

رَ

□ مأ

ثْ

نُ

□ ك

دَ

□ ق

ل ،هُ

للّا

□

ثْ

نُ

□ ك

دَ

□ ق

□□ ل

نيِ

مِ

لْسُ

□ ملا

نِ

□ م

□ دَحأ

دَ

□ ي

□ لَش

تَّ

يِ

نَ

□ م

لَ

عْ

لَ

□ ي

□ م

ل

□□

ةَ

نيِ

دَ

م □

لاِ

□2) ب)

□

جوُ

لُ

ع □

لا □

رُ

ثْ

كَ

ت □

نأ

□نأَّ

بِحُ

ت َكوُ

بأَ

و □

ثْ

نأ

□ه

للّا َ ِضَ

□ ر ٍساَّبَش ُنبا

لاَ

□ قف

اقيِ

قَ

□ ر

مُ

ہَ

رً

ثْ

كأ ُساً

بَ

□ ع

□ لا

ناَ

كَ

و

□

دْ

ع

□

□ ب

:

□

لاَ

□ ق

مُ

هاَ

نْ

لَ

تَ

□ ق

ثْ

ئِ

□ ش

نإ ْأ .

□

ثْ

لَ

عَ

□ ف

ثْ

ئِ

□ ش

نإ امُ

هْ

نَش

□□

مُ

كَّلَح اوُّلَحَ

و □

مُ

كِ

تَ

لْ

بِ

ق لإ اوه

لَصَ

و □□

مُ

كِ

ناَسِ

لِ

ب اوُ

مَّ

لَ

كَ

ت اَ

م

:

□

. لاق

□

هَ

عَ

م اَ

نْ

قَ

لَطْ

ناَ

□ ف

هْ

نَش ُه

للاّ َضِ

□ ر

هِ

ثْ

يَ

□ ب لإ

لمُ

ثْ

حاَ

ف

□

لِ

ئاَ

قف □□

ذِ

ئَ

مْ

وَ

ي □

لْ

بَ

ق □

ةَ

بيِ

صُ

م □

مُ

هْ

بِ

صُ

ت □

م □

ل َساًّ

نلا □□

نأَ

كَ

ف

□ □

ثُ

□□ أف

هِ

ب َسأ

□

□ ب

:

□

لوُ

قَ

□ ي

لِ

ئاَ

قَ

□□ و

هْ

يَ

: لَش ُفاَخأ

□

لوُ

قَ

ي

□

هَ

بِرَرَف ٍنَبَ

لِ

ب □ □

تُ

أ □□

مُ

ث □□

هِ

فْ

وَ

ل □

نِ

م □

جَ

رَخَ

ف □□

هَ

بِرَرَف □

ذيِبَنِ

ب

□

نوُ

نْ

ثُ

ي ُساًّ

□ نلا

ءاَلَ

□□ و

تِهيَ

□ م

هًّ

نأ اوُ

فَ

رَ

عَ

□□ ف

هِ

فْ

□ وَل

نِ

□ م

جَ

رَخَ

ف

:

□

لاَ

قَ

ف □□

باَش □

ءاَلَ

و □□

هْ

ي □

لًع

□ ك□

ل □

ناَ

ك □

دَ

ق □□□

لَلَ

و □□

زَش ِه

للّا ىَ

رْرُ

بِ

ب □

نيِ

نِ

مؤُ

ملا □

ريِ

مأاَ

ي □

رِ

رْ

بأ

□□

ثْ

مِ

لَش □

دَ

ق اَ

(مِمُس“ا ف (3□

□

مِ

دَ

قَ

و #ِه

للّا □

لوُسَ

ر □

ةَ

بْ

ح

□ ص□

نِ

م

□

ناَ

ك َكِ

□□ لذ

□ نأ

□

دِ

دَ

: و

□

لاَ

قَ

□ ف

ةَ

داَ

□□ هَش

مُ

□ ث

□ ت

لَ

دَ

عَ

□ ف

تيِ

لَ

□□ و

مُ

ث

□

هُ

راَ

زإ اَ

□ ذإ

لُ

لَّ

□ رلا

رَ

بْ

دأ اًّ

مً

لَ

□ □□ ف

□□ ل

□ و ّ لَش

افاَ

فَ

ك

نبا ا

□

: ي

□

لاَ

□ قف

□ مُغ

□ □□ لا

لَ

ش اوٌّ

دُ

: ر

□

لاَ

قف ؘضْ

ر‘ا ٌّسَ

مَ

ي

□□

مُ

ث ،َكِه

بَ

رِ

ل قْ

تأَ

و ،َكِ

بْ

وَ

ثِ

ل قْ

□ نأ

ةً

نإف َكَ

بْ

وَ

□ ث

عَ

فْ

را :ِخأ

□

هوُ

بَسَح

ف ،نىً

□ دلا

نِ

م □□ □

لَش اَ

م □

رُظنا :

□ه

للّاَ

دْ

بَش اَ

ي □

لاق

ه

فَ

و □

نإ □

لاَ

قَ

ف □□

هَ

وْ

حَ

ن □

وأ □

اف □

لأ □

نيِ

ناَ

مَ

ثَ

و

ةَّ

تِ

س □

هوُ

دَلَ

وَ

ف

□

نَ

ب ف □

لَسَ

ف □□

إَ

و □□

مِهِ

لاَ

وْ

مأ □

نِ

□ م

هِ

ه

□ دأف

رم

□ ش ِلآ□

لاَ

□ م

هِ

ب

□□

و ِشْ

يَ

رُ

□ ق ف

لَسَ

□□ ف

مُ

□ ه

لاَ

وْ

مأ ِفَ

□ ت

م

ل

نإف ٍبْ

عَ

ك ِنب

هيِ

دَش

لإ

قِ

لَطْ

نا

لاَ

ملا اَ

ذَ

ه

ه

نَش

ه

دأَ

و

مِ

هِرْيَغ لإ ْمُ

هُ

دْ

عَ

ت

□كْ

يَ

لَش □

أَ

رْ

ق

□

ي :

□

لُ

قَ

اهْ، ف

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

ر □

ةَرِ

ئاَش □

نيِ

نِ

مؤُ

ملا □

ه

مُ

أ

□

مْ

وَ

ي □

لا □

تْس □

ل ِه

نإف □□

نيِ

نِ

مؤُ

ملا □

ريِ

مأ □

لُ

قَ

ت □□

و □□

مَّسلا □

رَ

مُش

□

: نأ

□ بأَّطَخلا□

□ نب

رَ

□ مُش

نِ

ذأَ

تْسَ

□ ي

لُ

□□ قو

نيِ

نِ

مؤُ

ملا ِريِمأَ

ب

□□

هْ

يَ

بِحاَص َعَ

□ م

نَ

فْ

دُ

□ ي
□ نأ
نِ
ذأَ
تْساَ
: ف
□
. لاق
□
هْ
يَ
بِحاَص َعَ
□ م
نَ
فْ
دُ
ي
□ □
سْ
فَ
□ ن لَش
مْ
وَ
□ ي

لا

هً

نَ

رثو‘

و

سْ

فَ

نِ

ل

هُ

دي

رُ

أ

ثْ

نُ

ك :

ت

لاَ

قف

:

لاَ

قف □□

ءاَل □

دَ

ق □

رَ

مُش □

نبا ِه

للّاُ

دْ

بَش اَ

ذ :

□

ه

□

لِي

ق □

لَ

بْ

قأ اًّ

مَ

لَ

ف

:

□

لاَ

ق ؟كُ

يَ

□ د

لا

□

م

:

□

لاَ

□□ قف

هْ

□ ي

□ لإ

لُلَ

□ ر

هَ

دَ

نْسأَ

□ ف

نوُ

عَ

فْ

را

ه□□

لُّ

دْ

□ مَح

: لا

□

□□ لاقف

تَ

نِ

□ ذأ

نيِ

نِ

مؤُ

□ ملا

ريِ

مأ اَ

□□ ي

بِحُ

ت يِ

□□ ذ

لا

□

ثْ

ضِبُ

ق اَ

نأ اَ

ذإف ،َكِ

□ لذ

نِ

م ّ لإ ّمَ

ةَ

□ أ ُئَش

نأَ

ك اَ

م

□

□ ل

تَ

نِ

□ ذأ

□□ نإف

رَ

□ مُش

نِ

ذأَ

ثْس

□

ي :
لُ
قَ
و
مِ
ه
لَس
مُ
ث
نوُ
لِ
محاَ
ف
نيِ
مِ
لْسُ
ملا ِرِباَقَ
م لإ
نوُّ
دُ
رَ
ف

نْ

تَّ

دَ

□ ر

نإَ

□ □ و

نوُ

لِخْ

دأَ

ف

□

ءاَسِ

ه

نلاَ

و ،اهْ

نَش ُه

للّا َضِ

(ر (1□

ص□

□

□ ة

□ فَح

نيِ

نِ

مؤُ

ملا □□

مُ

أ □

□

ءاَلَ

ف

□

هَ

دْ

نِ

ش □

تَ

كَ

بَ

ف □

هْ

يَ

لَش □

تَل □

لَ

وَ

ف اَ

نْ

مُ

ق اَ

هاَ

نْ

يأَ

ر اًّ

مَ

لَ

ف ،اَ

هَ

نْ

رُ

تْسَ

ي

اَ

نْ

عِ

مَسَ

□□ ف

مُ

□ ه

ل

خاَ□□

□ د

□ تَل

لَ

وَ

□□ ف

□ لاَلِهرلا

نَ

ذأَ

تْساَ

□□ و

ةَشاَس

□

نيِ

ن

□

مؤُ

□ ملا

ريِ

مأ اَ

□ ي

ضْ

□ وأ :او

لاَ

قَ

ف ِلخاَ

د □

نِ

م اَ

هَ

ءاَ

كُ

ب

□□

فِ

لْخَ

ثْسا

□رَقَّنلا □

ءُ

ؤه □

نِ

م ِر ‘

□

م ا اَ

ذَ

هِ

ب ّقَحأ

ادَحأ ىَ

رأ ا

□

: م

□

لاَ

قف

□□

مَسَ

□□ ف

ضاَ

□ ر

مُ

هْ

□ نَش

وُ

هَ

و ،#هِ

□ للّا

□ □ لوسر

ه

فُ

وُ

□ ت

نيِ

□□ ذ

□ لا

ةَّ

تِ

هسلا

فْ

وَش

نْ

ب ِنمْحَّرلاَ

دْ

بَشَ

و

ةَحْ

لَطَ

و

رْ

يَ

بُّ

زلاَ

و

ناَ

مْ

ثُشَ

و

اه

يِ

لَش

□□

رَ

□ مُش

نب ِه

للّاُ

دْ

□ بَش

مُ

كُ

دَ

هْر

□

: ي

□

لاَ

قَ

و ،مُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

□

ر

ادْ

عَسَ

و

□

نإف □□

ه □

ل □

ةَ

يِزْعَّتلا ِةَئْيَ

هَ

ر ِشَئَ ك ‘

□

م ا اَ

ذه □

نِ

م □

ه □

ل َسْ

ي □

لَ

و

اَ

م □

مُ

كُّ

□ يأ

هِ

□ ب

نِ

عَ

تْسَ

يْ

لَ

□□ ف

إَ

و ،كاَ

ذف

اذْ

□ عَس

ةَ

“ را

□

م اِتَ

باَصأ

□

صوُ

: أ

□

لاَ

قَ

□ و

ةَ

ناَ

□□ يِخ

و

□

زْ

□ لَش

نِ

□ م

□ ه

□ لِزْشأ ْم

ل ِه

□ نإف

رِه

مُ

أ

باَ□

رْ

ش‘اَ

□ و

نيِرِلاَ

هُ

ملاَ

و ِراَص ‘

□

ن اِ

ب يِ

دْ

عَ

ب □

نِ

م □

ةَ

فيِ

لَخلا

□ □

رْ

مَ

ن اَ

نْ

قَ

لَطْ

ناَ

ف □□

هِ

ب اَ

نْ

لَ

رَخ َضِبُ

ق أً

مَ

لَ

صراَ، ف ‘

□

م الْ

هأِ

بَ

و

□

هوُ

لِخْ

دأ :

□

ت □

لاَ

قف □□

رَ

مُش □

نِ

ذأَ

تْس

□

ي

:

□

لاقَ

و ِه

للّاُ

دْ

□ بَش

مه

لَسَ

ف

□

هِ

نْ

فَ

□ د

نِ

م َغِرُف اًَم

لَ

□□ ف

هْ

يَ

بِحاَص َعَ

م َكِ

لاَ

نُ

ه َعِ

ضُ

وَ

□ ف

□

لِخْ

دُ

أَ

ف

ه□

للّا َ ِضَ

رٍفْ

□ وَش

نْ

با ِنمْحَّرلاُ

دْ

بَ

□ ش

لاَ

قف ہُطْ

ةً

□ رلا

ءُ

ؤه َعَ

مَ

ثْ

لأ

:

□

رْ

يَ

بٌ

□ زلا

لاَ

□□ قف

مُ

لْ

نِ

□ م

ةَ

ثً

□ ث لإ

مُ

كَ

رْ

مأ اوُ

لَ

عْ

لا :

□

هْ

نَش

لإ ىرْ

□ مأ

ثْ

لَ

□ عَل

ةَحْ

لَط

□

لاقَ

و ۭه ِلش لإ ىِرْ

□ مأ

ثْ

لَ

□ عَل

دَ

ق

نْ□

□ ب ِنمْحَّرلا

دْ

بَش لإ ِيرْ

□ مأ

تلَ

□ عَل

دَ

: ق

□

دْ

□ عَس

لاَ

□□ قو

ناَ

مْ

ثُش

‘ ر□

□

م ا اَ

□ ذه

نِ

م أًّ

رَ

بَ

ت اَ

مُ

كُّ

يأ :

نمْ□

حَّ

رلاُ

دْ

بَ

ش □

لاَ

قف ٍفْ

وَش

ف □

مُ

هَ

لَضْ

فأ □□

نَ

رُظْ

نَ

ي □

ل □

مُس“اَ

□ و

هْ

يَ

لَش ُه

للّاَ

□ و

هْ

□ ي

□ لإ

هَ

لَ

عْ

لَ

نَ

ف

□

هَ

نوُ

لَ

عْ

لَ

تَ

: فأ

نمْ□

حَّ

رلاُ

دْ

بَش □

لاَ

قف ،ناَخْيَّرلا َتِكْسُأف ،ه

□

سْ

فَ

ن

□

ذَخأَ

ف □□

مَ

ع

□

ن :

□

اق ؟ْ

مُ

كِ

لِ

ضْ

□ فأ

□ نَش

□ و

□ لآ

□

□ □□ نأ

لَش ُه

للّاَ

وّ، لإ

ف ِمَ

دَ

□ ق

لاَ

و، #ِه

للّا ِلُوسر ِةَ

باَ

رَ

: ق َك

□

ل

□

لاَ

قف اَ

مِ

هِ

□ دَحأ

دَ

يِ

ب

□□□

□ ن

لِ

دْ

عَ

□ ت

ل َكُ

ثْ

رَّ

□ مأ

نِ

□ ئ

ل َكْ

ي

ش□

□

ل ُه

للّاَ

□□ ف

ثْ

مِ

لَش □

دَ

ق اَ

م ِمُس“ا

رَخ ا□□

Œ □

ب □□

خ □□

مُ

ث □□□

نَ

عيِ

طُ

ت □

لَ

و □□

نَ

عَ

مْسَ

ت □

ل □□

ناَ

مْ

□ ثُش

□

رَّ

□ مأ

نِ

□ ئ

لَ

و

كَ□

دَ

□ ي

عَ

فْ

را :

□

لاَ

ق َ اَ

ثيِ

□ م

□ لا

ذَ

خأ أَّ

مَ

لَ
ف ،َكِ
لذ
لْ
ثِ
م
ه
ل
لاَ
قف

ج
لَ
وَ
و
هْ
نَش ُه
للّا َ ِضَ
ر ّ لَش
ه
ل َعَ
ياَ
بَ
و

هَ

عَ

ياَ

بَ

ف □

ناَ

مْ

ثُش اَ

ي

]. ىراخبلا هلرخأ.

□

هوُ

عَ

ياَ

بَ

ف ِراًّ

دلا □

لْ

هأ

10. (1744)- Amr İbn Meymun el-Evdî anlatıyor: "Hz. Ömer hançerlendiği sabah ben ayaktaydım.

O'nunla -yani Hz. Ömer'le- benim aramda sadece Abdullah İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) vardı.

İki saf arasından geçince, arada durup bakmıştı. Bir boşluk gördü ve "Safları düz tutun" dedi. Saflarda herhangi bir boşluk kalmayınca öne geçip tekbir getirerek namaza başladı. İlk rek'atte cemaat toplanıncaya kadar, muhtemelen Yusuf veya Nahl suresini veya bunlara mümâsil bir sûre okudu.(Rükûye gitmek üzere) tekbir getirmişti ki, hançerlendiği sırada "Köpek beni öldürdü" veya

"...yedi" diye bir ses işittim. el-Ilc (mel'unu), iki ağızlı bir bıçak elinde olduğu halde (kapıya doğru) fırladı, sağında solunda kime rastladı ise hançer sapladı. O gün cemaatten tam on üç kişi yaralamıştı.

Bunlardan dokuzu derhal öldü. Bir rivayete göre yedi kişi ölmüştür. Bu durumu gören Müslümanlardan biri, herifin üzerine bir bürnus attı. el-Ilc yakalandığını zannederek bıçağı kendisine saplayıp intihar etti.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Abdurrahmân İbnu Avf (radıyallâhu anh)'ı tutup öne geçirdi. Ömer'in arkasındakiler de benim gördüklerimi gördüler. Mescidin yan tarafındakiler, olup biten ne idi anlayamamışlardı. Ancak onlar, "sübhanallah, sübhanallah" diyen Hz. Ömer'in sesini duyuyorlardı.

Abdurrahman cemaate namazı kısa bir şekilde kıldırıp tamamlattı. Cemaat namazdan çıkınca Hz.

Ömer (radıyallâhu anh):

"Ey İbnu Abbâs, bak beni kim öldürdü!" dedi. (İbnu Abbâs) bir müddet dolaşıp döndü ve:

"Muğîre İbnu Şu'be'nin kölesi" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):

"Allah canını alsın. Ben ona iyilik emretmiştim" dedi ve ilave etti:

"Ölümümü Müslümanlardan birinin eliyle yapmayan Allah'a hamdolsun. Sen ve baban, Medine'de el-Ilc'ların (İranlı kölelerin) çoğalmasını severdiniz."

(Bu söz İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a idi) çünkü en çok köle Abbâs (radıyallâhu anh)'da vardı.

İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ):

"Dilerseniz yapayım -yani isterseniz onların hepsini öldürelim-" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):

"Hayır, sizin dilinizle konuşmalarından, kıblenize müteveccih namaz kılmalarından, haccınızla haccetmelerinden sonra hayır!" dedi. Sonra evine taşındı. Onunla bizde gittik.

Sanki insanlara o güne kadar hiç musibet gelmemişti. Birisi: "Korkarım ölecek!" bir diğeri: "Bir şeyi yok" diyordu. Nebiz (hurma şırası) getirildi, ondan biraz içti. Bu, karnındaki yaradan geri çıktı. Sonra süt getirildi, ondan da içti. O da yarasından geri çıktı. İyice anlaşılmıştı, Ömer (radıyallâhu anh) ölecekti. Halk gelip kendisine senâda bulunuyordu. Bir genç geldi:

"Ey mü'minlerin emîri, Allah'ın müjdesiyle sizi müjdeliyorum. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbetiniz var, bildiğiniz gibi İslâm'a geçmiş hizmetleriniz var. Sonra başa geçtiniz ve adaletli oldunuz ve sonunda şehadet!" dedi. Hz. Ömer (büyük bir tevazu ile):

"Bütün bunların (günahlarımı karşılayabilmesini, Allah'ın huzurunda) başa baş yeterli olmasını ne kadar isterim" diye cevapladı. Genç geri dönünce, izarının yere değmekte olduğunu gördü.

"Onu bana çağırın" dedi (ve gelince):

"Ey kardeşimin oğlu, giysini kaldır, öyle yapman giysini daha temiz kılar, Rabbine karşı muttaki ol!"

dedi. Sonra bana yönelerek:

"Ey Abdullah, araştır bakalım üzerimde ne kadar borç var!" dedi. Hesapladılar, seksen altı bin dirhem kadar borcu olduğu anlaşıldı."

Ömer ailesinin malı yeterse, bunu onların malından ödeyin. Yetmezse Benî Adiyy İbnu Ka'b'ın malından ise. Onların malı da yetmezse Kureyş'in malından iste. Kureyş'ten başkasına gitme. Bana bedel bu malı öde. Mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'ye git ve:

"Ömer sana selam ediyor", de. Sakın mü'minlerin emîri deme, bugün artık ben mü'minlerin emîri değilim" De ki: "Ömer İbnu'l-Hattâb iki arkadaşıyla birlikte gömülmek için senden izin istiyor."

Abdullah der ki:

"İzin istedim, selam verip girdim. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) ağlıyordu.

"Ömer sana selam ediyor. İki arkadaşının yanında gömülmek için izin istiyor" dedim. Hz. Âişe:

"Onu ben kendim için düşünüyordum. Fakat Ömer'i bugün kendime tercih ediyorum" cevabını verdi.

Geri dönünce Ömer'e:

"İşte Abdullah İbnu Ömer geldi!" denildi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh):

"Ne haber getirdin?" dedi.

"İstediğiniz oldu, Hz. Âişe izin verdi" denilince:

"Elhamdülillah" dedi, nazarımda bundan daha mühim bir şey yoktu. Ruhum kabzedilince beni oraya götürün. (Oraya varınca, Âişe'ye tekrar) selam ver ve:"Ömer izin istiyor!" de. Eğer izin verirse beni içeri alın, eğer beni reddederse, beni Müslümanların mezarlığına götürün."

O sırada mü'minlerin annesi Hafsa (radıyallâhu anhâ) geldi. Kadınlar onu örtüyorlardı. Onu görünce kalktık. Ömer'in yanına girdi. Yanında bir müddet ağladı. Erkekler de izin istediler. Onlar için, içerde bir yere girdi. İçeriden ağlamasını işitiyorduk.

"Ey mü'minlerin emîri, dediler, vasiyet et, yerine birini tayin et!"

"Ben, dedi bu işe Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendilerinden razı olarak öldüğü şu altı kişiden daha layık birini bilmiyorum. -ve isimlerini saydı:- Ali, Osman, Zübeyr, Talha, Abdurrahman İbnu Avf ve Sa'd (radıyallâhu anhüm)." devamla dedi ki:

"Size Abdullah İbnu Ömer şehâdet ediyor. Onun hilafet işiyle hiçbir ilgisi yok, tıpkı kendisine gelen taziye heyeti gibi. Emîrlik, şayet Sa'da isabet ederse, mesele yok. Aksi halde, kim emîr olursa ondan istifade etsin. Bilesiniz, ben onu aczi veya hıyâneti sebebiyle azletmedim."

Ömer şunu da söyledi:

"Benden sonra gelecek halifeye Ensâr'ı, Muhâcirîn'i, bedevîleri ve taşra halkını vasiyet ediyorum."

Ruhu kabzedilince, onu çıkardık. Yayan (Hz. Âişe'ye kadar) geldik. Abdullah selam verip:

"Ömer izin istiyor!" dedi.

"Alın içeri!" dedi ve derhal içeri alındı. İki arkadaşıyla birlikte oraya kondu.

Defin işinden boşalınca, hilafet hey'eti toplandı. Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh): "Seçimin asgarî ihtilafla yürümesi için) aranızdan üç kişi seçin!" dedi. Zübeyr (radıyallâhu anh):

"Ben reyimi Ali (radıyallâhu anh)'ye verdim" dedi. Talha (radıyallahu anh) da:

"Ben reyimi Osman'a verdim" dedi. Sa'd (radıyallâhu anh):

"Reyimi ben de Abdurrahmân İbnu Avf'a verdim" dedi. Abdurrahman (radıyallâhu anh) (Hz. Ali ve Hz. Osman'a yönelerek): "Hanginiz bu işten (halife adaylığından) çekilir, böylece, halifemizi belirleme işini ona bırakırız. Allah ve Müslümanlar onun üzerinde murakıbtır. O da kanaatince en iyi olanı araştıracaktır" dedi. Ancak bu iki şeyh (Hz. Ali ve Hz. Osman (radıyallâhu anhümâ) sükut ettiler.

Bunun üzerine Abdurrahman onlara:

"Seçme işini bana bırakır mısınız? Allah en efdalinizi seçmem hususunda benim üzerimde murakıbdır!" dedi. O ikisi de: "Evet!" dediler. İkisinden birinin (Hz.Ali (radıyallâhu anh)'nin elinden tuttu ve:

"Senin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığın, İslâm'da da kıdemin, (önceliğin) var, bunu biliyorsun. Allah da üzerinde murakıbtır. Kasem ediyorum, seni seçecek olsam mutlaka adaletli olursun, Osman'ı seçecek olsam kesinlikle onu dinleyip itaat edersin.." Dedi. Sonra diğerine yönelerek, ona da buna benzer sözler söyledi. Her ikisinden de misak (yani kesin söz) aldıktan sonra: "Ey Osman kaldır elini!" dedi ve ona biat etti. Ali (radıyallâhu anh)'de biat etti.

Sonra (kapılar açıldı) Medine halkı da gelip Hz. Osman'a biat etti." [Buhârî, Fedâilu'l-Ashâb 8, Cenaiz 96, Cihad 174, Tefsir, Haşr 5, Ahkâm 43.]376

---

376 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/490-493.

AÇIKLAMA:

1- Bu vak'a kaynaklarda farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Buhârî'de de bir çok babta geçer. Kitabu'l-Ahkâm'da bazı noktalarda tamamlayıcı ziyade bilgi mevcuttur.

2- Hz. Ömer'i şehid eden el-Ilc, Mugîre İbnu Şu'be'nin künyesi Ebû Lü'lü olan Fîruz İbnu Sa'd adındaki İran asıllı kölesinin lakabıdır.

İbnu Sa'd'ın bir rivayetine göre: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Medine'ye büluğa ermiş kölelerin girmesini yasaklamıştı. Kûfe'de vali olan Muğîre İbnu Şu'be (radıyallâhu anh) yazdığı mektupta Hz.Ömer (radıyallahu anh)'e, yanında bulunan san'atkâr bir köleden bahsetmiş, onun Medine'ye girmesi için izin taleb etmişti. Tavsiye mektubunda kölenin, halkın istifade edeceği demircilik, nakkaşlık, marangozluk gibi maharetleri olduğunu belirtmişti. Bu mektup üzerine Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Fîruz'a izin vererek Medîne'ye girmesine müsaade etmişti. Mugîre de kölesine ayda yüz dirhem ödeme yapmasını söylemişti. Fîruz bu paranın ağır geldiğini Hz. Ömer'e şikâyeten söylemiş ise de Hz. Ömer: "Senin yaptığın işin yanında bu ödediğin çok olmamalı" demişti.

Fîruz cevaptan memnun kalmamış ve öfkeli şekilde ayrılmıştı. Birkaç gün sonra Halife kendisine uğrayan Fîruz'a:

"Bana söylendiğine göre, "Dilediğim takdirde rüzgarla çalışan bir un değirmeni yaparım" demişsin!"

der. Köle asık çehre ile ona bir nazar atıp:

"Sana öyle bir değirmen yapacağım ki, herkes ondan bahsedecek" cevabını verir.

Birkaç gün sonra iki başlı bir hançer hazırlayarak, mescidin bir köşesine saklar..."

Hâdisenin cereyan tarzı rivayetlerde farklı şekillerde anlatılmıştır. Sadedinde olduğumuz Buhârî rivayetinde anlatılan şekliyle iktifa ederek, diğerlerini anlatmaya gerek görmüyoruz.

3- Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus, altılı şûra heyetinde halife adayı ikiye düştükten sonra, bunlardan birini (yani Hz. Ali ile Hz. Osman'dan birini) seçme işinde, hakemlik rolünü üzerine alan Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh)'ın takip ettiği çalışma vetiresidir. Sadedinde olduğumuz rivayet o noktayı o kadar kısa geçmiş ki, sanki bunlardan birini tercih işi bir oturumda halledilmiş gibi bir mâna çıkmaktadır. Halbuki bu iş, hiç ara vermeden geceli gündüzlü üç günlük bir çalışma ile halledilmiştir. Bir rivayette Hz. Abdurrahman'ın üç gün hiç uyumadığı ifade edilmiştir.

O safha, yine Buharî'nin Kitabu'l-Ahkâm'da, Misver İbnu Mahreme tarafından anlatılmaktadır. Buna göre, Abdurrahman İbnu Avf, Misver (radıyallâhu anhümâ)'i, şûra üyeleriyle teker teker konuşmada, çağırmak için elçi olarak kullanmıştır.

Bir seferinde Sa'd'ı ve Zübeyr'i çağırtmış. Bir seferinde Hz. Ali'yi çağırtmış, hususî şekilde konuşmuş, "Hz. Ali ümitvar bir hava ile ayrılmış, Abdurrahman, Hz. Ali'den bir endişe hissetmiştir.

Hz. Osman'ı çağırtmış, onunla uzun uzun konuşmuş, sabah ezanı ayrılmalarına sebep olmuştur vs.

Bir başka rivayetin ziyadesine göre: "Bu konuşmalar sırasında zaman zaman, hususî konuşmaların ev sahibine gizli bir tarafı kalmayacak kadar sesleri yükselmiştir."

İbnu Hacer, Abdurrahman İbnu Avf'ın Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ)' den duyduğu korku ve endişenin Hz.Ali'den başkasını seçtiği takdirde, Ali'nin buna muvafakat göstermeyebileceği korkusu olduğunu açıklar, bazı karineler zikreder.

Abdurrahman İbnu Avf, bu üç gün içerisinde kadınlara varıncaya kadar bütün Medine halkıyla görüşmüş ve anlamıştır ki büyük ekseriyet Hz. Osman'ı tercih etmektedir.

Hz. Osman'ı seçmesi halinde Hz.Ali'nin mutabakat etmeme ihtimalini bertaraf edebilmek için Hz.

Yusuf (aleyhisselam)'un ölçek arama kıssasında yaptığı üzere önce Hz. Ali'den başlamak üzere, vereceği hükme uyacakları hususunda kesin garanti (mevsık) alır. Mihver (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre:"

(İstişareleri, görüşmeleri tamamlayan Abdurrahman İbnu Avf, üçüncü günün sabahı) namazdan sonra şûra heyetini minberin yanında toplar. Medine'de bulunan Muhâcir ve Ensâr'ı çağırtır. Hz. Ömer'le hacc yapmış olan askerî komutanları çağırtır..."

Bu cemaat toplandıktan sonra sadedinde olduğumuz Amr İbnu Meymun'un rivayetinde geçtiği üzere, Abdurrahman İbnu Avf, Hz. Ali'nin gönlünü alıcı ve hatta ümit verici bir üslubla, ilk defa ondan başlayarak şöyle der:

"Ey Ali, senin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yakınlığın, İslam'da kıdemin var, bunu biliyorsun.

Allah da üzerinde murakıptır. Eğer seni seçersem halka adaletli davranacaksın. Yok Osman'ı seçersem dinleyip itaat edeceksin!"

İkinci olarak aynı sözlerle Hz. Osman'a hitab eder.

Her ikisinden de cemaatin huzurunda kesin söz aldıktan sonra Hz. Osman'ı halife ilan eder ve herkes ona biat eder.

4- Rivayetler, Hz.Abdurrahman (radıyallâhu anh)'ın, Osman'ı seçmesine müessir olan bir anlaşmazlığı belirtirler. Yani bir hususta Hz. Ali ile anlaşamazlar. O da şu: Abdurrahman İbnu Avf, ön görüşmeler sırasında Hz.Ali'ye sorar: "Ey Ali, bu işe seni seçtiğim takdirde Allah'ın sünneti, Peygamberinin sünneti ve önceki iki halifenin sünneti üzere icraatta bulunmak şartı ile bana söz verir misin?

Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Hayır, lakin tâkatım üzere" diye cevap verir.

Hz. Abdurrahman sorusunu üç kere tekrar eder. Hz. Ali de her seferinde aynı cevabı verir.

Aynı soruyu Hz. Osman'a tevcih eden Abdurrahman İbnu Avf, ondan: "Ey Ebû Muhammed, ben bu şart üzere sana biat ediyorum!" der ve üç kere tekrar eder.

Bunun üzerine Hz. Abdurrahman kalkar, sarığını sarar, kılıncını kuşanır, mescide girip minbere çıkar.

Hamd u senadan sonra Hz. Osman'ı çağırıp biat eder."

5- Şunu da kaydedelim ki, İbnu Hacer'in muhtelif kaynaklardan naklen kaydettiği rivayetlere göre, Hz.

Ömer'den sonra hilafete Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın geçeceği, Hz. Ömer'in hilafeti yıllarından beri, İslam âleminin her tarafında beklenen bir husustur. Bir rivayet şöyle:

"Hârise İbnu Mudrib demiştir ki: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in hilafeti sırasında hacc yaptım.

Karşılaştığım kimseler arasında Hz. Ömer' den sonra, Osman'ın halife olacağından şekke düşen hiç kimseyi görmedim."

6- Hadis metninde geçen bir meselenin açıklanmasında fayda var: Hz. Ömer, şûra üyelerini saydıktan sonra: "...Emîrlik şayet Sa'd'a isabet ederse, mesele yok. Aksi halde, kim emîr olursa ondan istifade etsin. Bilesiniz, ben onu aczi veya hıyâneti sebebiyle azletmedim" demiştir. Burada şu hâdiseye işaret etmektedir: Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallâhu anh), Irak fatihidir. Oraları İslâm'a kazandıran orduların başkomutanıdır. Kisra'nın Medâin şehrini fethetmiştir. Kûfe şehrinin bânisidir. Ayrıca Hz. Ömer (radıyallâhu anh), onu hicrî 21 yılında Kûfe'ye vali tayin etmiştir. Bilahare, bu vazifeden azletmiştir.

İşte rivayette temas edilen azl vak'ası budur. Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Sa'd'ın aleyhine azli bahâne ederek, dedikodu yapılabileceğini düşünerek iade-i itibar nevinden bir açıklama ile, ortada bir ihânet veya beceriksizlik olmadığını, kim halife olursa, kendisinden istifade edilmesi gereken ihlâslı, dirayetli bir zat olduğunu belirtmiştir.

Nitekim, Sa'd (radıyallâhu anh), Hz. Ömer'den sonraki dönemlerde patlak veren fitne hareketlerine katılmamak ve hatta, bir ara hilafet teklif edilmiş olmasına rağmen bu netâmeli işi kabul etmemekle dirayet ve ihlâsını göstermiştir.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh) onun azil sebebini beyan etmez ise de, bu yüce halifenin, Halid İbnu Velid'i ordu komutanlığından azlediş sebebi ile alâkalı olarak Taberî'de gelen beyanatı bu hususu da aydınlatabilir: "Ben Hâlid'i ona karşı olan kinimden veya onun herhangi bir ihânetinden dolayı azletmedim. Azledişimin sebebi başkadır. Kazandığı her zafer onun şahsî faziletlerinden bilinmeye başlandı. O, bu başarıların gerçek fâili görülüyor, Allah unutuluyordu. Halbuki Allah, Müslümanlara bir zafer müyesser kıldığı zaman ona şükretmek gerekir, nankörlük değil. Tâ ki yenilerini versin.. Her zaferi ondan bilmek zorundayız, ne Hâlid'den ne de bir başkasından. İşte halk arasında çıkacak fitneyi önlemek için Hâlid'i azlettim."

Bu rivayetin ışığıyla bakınca, Hz. Ömer'in, İslâm ordusunun kazandığı zaferleri, komutanlardan bilerek, onları aşırı şekilde tebcile ve putlaştırmaya götürecek bir ruh halinin halk arasında hâkim olmasını istemediği ve bu maksadla tedbirler aldığı anlaşılmaktadır. Öyle ise Sa'd'ın azli de benzer bir maksadla yapılmış olabilir. 377

7- Hadisten çıkarılan bazı hükümler

HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

Bu uzun hadis, dikkat ettikçe çıkarılabilecek pek çok hüküm ve fayda ihtiva etmekte ise de, İbnu Hacer'in kaydettiği belli başlılarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Hz. Ömer'in Müslümanların hepsine karşı duyduğu şefkat ve hayırhahlık, onlar arasında sünnetin tatbikini istemesi.

377 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/493-496.

2- Hz. Ömer'in Rabbinden şiddetli korkusu, dinin tatbiki için gösterdiği titizlik, kendi nefsine olan titizliğinden fazla olduğu.

3- Yüze karşı medih yasağı, ifrat ve mübalağalı hallerle, yalana kaçan hallere mahsustur. Bu sebepten, Hz. Ömer, kendini öven genci, uzun elbise giymekten menettiği halde, şahsına yaptığı övgüden menetmemiştir.

4- Borcun ödenmesi için vasiyette bulunmak.

5- Hayırlı kimselerin yanına gömülmek için itina göstermek.

6- İmam seçiminde istişâre ve efdalin tercihi.

7- İmamet, biat akdi ile kesinleşir.

8- İbnu Battâl der ki: "Mefdûl'ün, kendinden efdal varken imam seçilmesinin cevâzına delil var. Böyle olmasaydı, hilâfet işi altı kişiden birinin seçilmesine bırakılmazdı. Zira Hz. Ömer biliyordu ki, bunlar faziletçe mutlak bir eşitliğe sahip değildir, biri diğerinden efdaldir."378

□

رِ

صوُح أً

م]

□

ل ل

اق :

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر مس نب ه

للّادبش نشو ـ11

ناَ

كَ

و

ةًّصلا لَش

ةَ

رْ

يَ

رُ

ه اَ

بأ ه

لَ

و

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر

ناَ

مْ

ثُش

□□

□ مِهْي

□ لإِ

ناَ

مْ

□ ثُش

ثَشَ

ب أًّ

مُ

□ ث

اناَ

يْ

□ حأ

ه

لَ

صُ

ي ٍساَّبَش ُنْ

با

□

□ مِهْي

لإِ َعَ

لْخَ

□ ت

□ نأ

دیِر

□

□ ن :او

لاَ

□ ق ؟

ه

نِ

□ م

نوُ

دیِرُ

ت اَ

□ م

لاَ

قف

□□□

لَلَ

□□ و

زَش ُه

□ للّا

هيِ

نَ

لَ

بْ

رَس

اَ

بْ

رِ

س ُعَ

لْ

خأ :

□

□

لاق □□

مُ

ث □□

مُ

هَ

رْ

مأ

□

نوٌّ

باَحَ

تَ

ت □

□

نوُ

مُ

ثْ

لَ

تَ

ق □

نِ

ئ

□

ل :

□

لاق .

كوُ□

لِ

تاَ

ق □

مُ

هَ

او: ف □

لاَ

قف

□□

نُ

فِ

لَ
تْخَ
ت
لَ
و
اعيِ
مَل
اه
وُ
دَش يِ
دْ
عَ
ب
نوُ
لِ
تاَ
قُ
ت
و
ادَ
بأ يِ
دْ
عَ
ب

لْ

ثِ

م

مُ

كَ

بيِ

صُ

ي

نأ

قا

قِ

ش

مُ

كَّ

نَ

مِرْلَ

ي

مْ

وَ

ق اَ

ي

ةَ
رِي
صَ
ب □
لَش

امِ
ئاَص □
حَ
بْ
صأ □
ر ‘
□
م ا □
هْ
يَ
لَش □□
دَ
تْشا أً
مَ
لَ
ف □
مُ
كَ
لْ

بَ

□ ق

نَ

□ م

باَصأ اَ

م

□

ضْ

عَ

□ ب ف

ناك اًّ

مَ

لَ

□□ ف

ةَ

عُ

□ مُللا

مْ

وَ

ي

□

□ ل

لاَ

قف #ِه

للّا □

لوُسر □

ن ا

Œ □

ثْ

يأَ

ر :

□

لاَ

قف □

ماَ

ن ِراَ

ةَّ

نلا

□□ □

لَش □

ماَ

ق □□

مُ

ث □□

هِ

مْ

وَ

ي □

نِ

□ م

لِ

ثُ

قَ

□ ف

ةَ

لْ

يَّ

للا اَ

نَ

دْ

نِ

□ ش

رِ

طْ

فت َكَّ

نإ

اَ

هُّ

: يأ

□

لاَ

قَ

□ و

هْ

يَ

□ لَش

نْ

ثأَ

و َه

للّاَ

دِ

مَحَ

ف

ابيِ

□ طَخ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

فاَخأ ِه□

□□ نإ

مُ

كِراَصْ

بأَ

□ و

مُ

كِ

شاَ

مْسأِ

□ □□ ب

لَش اوُ

لِبْ

! قأ

سأَّنلا□

اَ

نْ

يَ

لَش اَ

مَ

□ و

ةَ

نْ

تِ

ف ف اَ

نْ

حَ

بْ

□ صأ

دَ

□ ق

مُ

ثْ

نأَ

و اَ

□ نأ

نوُ

□ كأ

نأ

□

‘ ة

□□

□ م ا

هِ

□ ذه

بَّ

دأ لاعَ

ت َه

□□ للّا

نإَ

□□ و

داَ

هِ

ثْ

□□ ل“ا

إ اَ

هيِ

ف

ناَطْ□

□ لُسلا

دْ

نِ

□ ش

ةَ

داَ

وَ

□□ ه ض

هة

نُسلاو ِباَتِ

□ ك

: لا

نْ□

يَ

بَ

دأِ

ب

□

دَ

مَشَ

و □

لَ

زَ

ن □□

مُ

ث □□

مُ

كِ

نْ

يَ

ب □

اَ

ذ اوُحِ

لْ

صأَ

و َه

للّا اوُ

قَّ

تأف ،اَ

مِهيِف

.[

□

نيِ

مِ

لْسُ

□ ملا لَش

هَ

مَّسَ

قَ

ف

□

لاَ

ملا ِثْ

يَ

□ ب

نِ

□ □ م

قَ

ب اَ

م لإ

:

اَ□

قِ

هرلاو :مكنلمحَ

□ ي

بأ :

□

م

كَّنَ□ »

مِزْلَ

ي □ .

نيزر هلرخأ «

ةشداوملاو نوكسلا□

«□

ةَ

داَ

وَ

ه □

لاَ

و

»

فخلاو ُعازنلا.

ةمس اهعم لرت تلا ةلاحلاب اضرلاو .

11. (1745)- Abdullah İbnu Selâm (radıyallâhu anh) anlatıyor:

"Hz. Osman (radıyallâhu anh) muhâsara edildiği zaman, namaz kıldırma işine Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'yi tayin etti. Bâzan Hz. İbnu Abbas kıldırıyordu. Sonra, Hz. Osman (isyancılara) elçi yollayıp, benden ne istiyorsunuz? diye sordu. Onlar: "Hilâfetten ayrılmanı istiyoruz" dediler. O da:

"Allah'ın bana giydirdiği bir kaftanı çıkarmam" diyerek reddetti.

"Onlar seni öldürecekler!" dediler. O:

378 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/497.

"Beni

öldürdüğünüz

takdirde,

ebediyyen

birbirinizi

sevmeyecek,

düşmanla

elbirlik

savaşamayacaksınız. Göre göre ihtilâfa düşeceksiniz. Ey kavm, bana karşı çıkardığınız şu ihtilâf sakın ola başınıza, sizden öncekilerin maruz kaldığı belâyı dolamasın!" dedi. İhtilâlcilerin tazyikleri artınca, cuma gününe oruçlu olarak girdi. Gün biraz ilerleyince uyudu. Uyanınca:

"Şu anda rüyamda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm. Bana: "Akşam yanımızda iftarını yapacaksın" buyurdu" dedi.

O gün öldürüldü. Sonra Hz. Ali (radıyallâhu anh) hutbe okumak üzere kalktı. Hamd ü senâdan sonra:

"Ey insanlar, dedi, bana yaklaşın, gözlerinizi, kulaklarınızı dört açın. Şahsen ben ve sizler hepimizin fitnenin içine düşmemizden korkuyorum. Fitne sırasında, hepimize gayret gerekecek." Devamla dedi ki:

"Allah bu ümmeti iki edeble terbiye etti: Kitap ve Sünnet. Bunların (tatbiki hususunda), sultan nezdinde gevşeklik olamaz. Öyle ise Allah'tan korkun, aranızdaki meseleleri halledin."

Hz. Ali (radıyallâhu anh) bunları söyleyip minberden indi ve beytü'lmaldan arta kalan servete yönelerek Müslümanlar arasında taksim etti." [Rezîn ilâvesidir, kaynağı bulunamamıştır.]379

□

لَ

بْ

قَ

لاق: [تْسا □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□12ـ نشو نسحلا ٮرصبلا ر

□□لاَبِللا ِلاَثْ

مأ □

بِ

ئاَ

تَ

كِ

ب □

ةَ

يِواَعُ

م ٍه لَش ُنْ

ب □

نَسَحلا ِه

للّاو

□

بِ

ئاَ

تَ

ك ىَ

ر ُ ِه

للّاَ

و ِه

نإ :

□

ةَ

يِواَعُمِ

ل □

صاَ

علا □

نْ

ب وُ

رْ

مَش □

لاَ

قف

□ه

للّو □

ناَ

كَ

و ٠

□

ةَ

يِواعُ

م □

ه □

ل □

لاقف، اَ

هَ

ناَ

رْ

قأ □

لُ

ثْ

قَ

ت □□

تَح ه

لَ

وُ

ت

□□

ءُ

ؤه □

ءُ

ؤه □

لَ

تَ

ق □

نإ □

ثْ

يأَ

رأ اوُ

رْ

أ ْشَم :

□نْ

يَ

لُلَّ

رلا □

رْ

يَخ

□

ل □

نَ

م □□

نيِ

مِ

لْسُ

ملا ِروُ

مُ

أِ

ب □

ل □

نَ

م □□

ءُ

ؤه □

ءُ

ؤَ

هَ

و

شْ□

يَ

رُ

ق □

نِ

مِنْيَ

لُ

لَ

ر □

هْ

ي □

لإ □

ثَ

عَ

بَ

ف □□

مِهِتَعْيَضِب □

ل □

نَ

م □□

مِهِئاَسِنِب

□

نبا ِه

للّا □

دْ

بَشَ

و □□

ةَ

رُ

مَس □

نْ

ب ِنمْحَّرلا □

دْ

بَش :

□سْ

مَش □

دْ

بَش □

ن

□

ب □

نِ

م

□

وُ

قَ

و □□

هْ

يَ

لَش اَ

ضِرْشاَو ِلُلَّرلا اَ

ذه لإ اَ

بَ

هْ

ذا :

□

لاَ

قف ٍرِماَش

□

ه □

ل □

اَ

قَ

و ،اَ

مَّ

لَ

كَ

تَ

□ ف

هْ

يَ

□□ لَش

خَ

دَ

□ ف

هاَ

يَ

تأَ

□□ ف

هْ

□ ي

لإ اَ

بُ

لْ

□ طاو

□ ه

ل

□

نَ

ب اًّ

□ نإ

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□ ر

نَسَحلا

□

مُ

□ ه

□ ل

لاَ

□ قف

ْه

□ ي

لإ اَ

بَ

لَطَ

و

□

‘ ة

□□

□ م ا

هِ

□□ ذه

نإَ

و ءلاَ

ملا اَ

ذَ

□ ه

نِ

م اَ

نْ

□ بَصأ

دَ

ق ِبِ

لَّطُ

ملاِ

دْ

بَش

اَ□

ذَ

كَ

و اَ

ذَ

ك َكْ

يَ

لَش ُضِرْعَ

ي □

ةً

نإف :

□

اَ

اَ. ق

هِ

ئاَ

مِ

د ف □

تَ

ثاَش □

دَ

ق

□ك □

ل □

ن

□

حَ

ن □

اَ

اَ: ق

ذهِ

ب □

ل □

نَ

مَ

ف □

لاَ

ق .

□ك □

لأْسَ

يَ

و َكْ

ي □

لإ □

بُ

لْ

طَ

يو

□

لاق .

□

هَح □

لاَصَ

ف □

هب َك □

ل □

نْ

حَ

ن □

اَ

ق □□

إ

ائْ

يَش اَ

مُ

ه □

لَ

أَس اَ

مَ

ف □□

هِ

ب

:

□

لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر □

ةَ

رْ

كَ

ب اَ

□ بأ

ثْ

عِ

: مَس

□ بِرَصَب□□

□ لا

نَسَحلا

لإ ٍه ِلَش ُنبا ُنَسَحلاَو ِرَبْنِملا لَش # ِه

□ للّا

□ لوسر

ثْ

يأَ

ر

:

□

لوُ

قَ

يَ

و ىَ

رْ

خُ

□ أ

هْ

يَ

لَشَ

□ و

ةَّ

رَ

م ِسا

□□

□ نلا لَش

لِبْ

قُ

□ ي

وُ

هَ

و هِبِ

ناَل

□

نْ

يَ

□ ب

هِ

□ ب

حِ

لْ

صُ

□ ي

نأ لاَ

عَ

ت َه

□□ للّا

لَ

□ ع

لَ

□ و

دِهيَس اَ

ذَ

□ ه

نْ

□□ با

نإ

هلرخأ

.[

□

نيِ

مِ

لْسُ

ملا

□

نِ

م

□نْ

يَ

تَ

ميِ

ظَش

□نْ

يَ

تَ

ئِ

ف

شيللا نم ةعطق هو ،ةبيتك عمل :

□

ب

» □

ئاَ

تَ

كلا .

» براخبلا

:

□

ث

« □يَ

علاو

»

دس

.

فأ أ :

□

تَ

ثاَش «

»

هلوقو ،ةعمتلم:

داسفلا.

12. (1746)- Hasan Basrî (rahimehullah) hazretleri anlatıyor:

"Hasan İbnu Ali, vallahi Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ)'yi dağlar gibi büyük askerî birliklerle karşıladı. Bunun üzerine Amr İbnu'l-As, Hz. Muâviye'ye:

"Ben vallahi, öyle askerî birlikler görüyorum ki, bunlar kendileri gibi (sayıca ve keyfiyetçe) akrân olan birlikleri öldürmedikçe geri dönmezler" dedi. Muâviye de Amr (radıyallâhu anh)'a -ki vallahi Hz.

Muâviye bu iki adamın hayırlısıdır- şu cevabı verdi:

"Ey Amr, söyle bakalım! Şunlar (bizimkiler) öbürlerini, öbürleri de şunları öldürseler Müslümanların işlerini kim benim adıma yürütecek, kim kadınlarının, yetimlerinin bakımını benim adıma üzerine alacak?"

Sulh yapmak için, Kureyş'in Benî Abdişşems boyundan iki kişiyi yani

---

379 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/498-499.

Abdurrahman İbnu Semüre ve Abdullah İbnu Âmir'i, Hz. Hasan (radıyallâhu anh)'a gönderdi. Bunlara:

"Haydi, şu zâta gidin, ona (sulh yapmak istediğimizi) söyleyin. (Hilâfet arzusundan vazgeçmesini) taleb edin, (buna mukabil ne isterlerse) verin!" dedi. Bunlar Hz. Hasan (radıyallâhu anh)'ın yanına gidip, huzuruna çıktılar. (Hz. Muâviye'nin tenbihine uygun olarak) konuştular. (Hilâfeti Hz.

Muâviye'ye bırakması halinde ne isterse vereceğini) söylediler. Hz. Hasan (radıyallâhu anh) onlara:

"Bizler Abdulmuttalib'in oğullarıyız. Beytu'lmaldan bir hissemiz var. Bu ümmet (ihtiyaç karşısında mal için) kanını isrâf etmeye başladı. (Beytu'lmaldan bize ayrılacak hisse nedir?)" dedi. Onlar:

"Hz. Muâviye size şunları teklif ediyor, hilâfetten vazgeçmenizi taleb ediyor, mukabilinde ne istediğinizi soruyor" dediler. Hz. Hasan (radıyallahu anh):

"Sizin bu vaadlerinizi bize kim tekeffül edecek?" dedi. Elçiler:

"Sana biz tekeffül ediyor, garanti veriyoruz!" dediler. Hz. Hasan her ne talebte bulundu ise hepsine:

"Biz tekeffül ediyoruz!" diyerek teminat verdiler. Böylece Hz. Hasan, Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ) ile sulh yaptı.

Hasan Basrî demiştir ki:

"Ben Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'i işittim şöyle demişti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı minberde gördüm, yanında Hz.Hasan İbnu Ali vardı. Bâzan halka yöneliyor, bazan Hasan'a yöneliyor ve: "Şu oğlum, seyyiddir. Umulur ki, Allah bununla iki muazzam Müslüman orduyu sulha kavuşturacak" diyordu." [Buhârî, Sulh 9, Menâkıb 25, Fedailu'l-Ashâb 22, Fiten 20.]380

AÇIKLAMA:

1- Hz. Hasan (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın torunudur. Babası Hz. Ali, annesi Hz. Fatıma (radıyallâhu anhümâ)'dır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müşfik terbiyelerinde yetişmiş bahtiyarlardandır. İbadet, takva, ümmet-i Muhamed'e karşı sevgi gibi evsafta emsâlinden üstündü.

Babası Hz.Ali (radıyallâhu anh) şehid edildiği zaman (hicretin 40. yılı Ramazan'ı) kendisine biat edilmişti. Biat akdi, babasının ölüm anlarında tamamlanmıştır. Biat edenlerin, sayıca 40 binden fazla olduğu belirtilir. Irak, Horasan, Hicaz, Yemen gibi beldeler hilâfetini tanımıştır. Bu minval üzere 7 ay kadar hilâfette kaldı. Şam'da bulunan Hz. Muâviye onun hilâfetini tanımadı, ordusunun başına geçerek üzerine yürüdü. O da Muâviye'yi karşılamak üzere ordusuyla hareket etti. Sadedinde olduğumuz rivayetten de anlaşılacağı üzere, Hz. Muâviye, Hz. Hasan'ın ordusunu altedemeyeceğini anladığı için, hilâfeti bazı tavizler mukabilinde sulh yoluyla kendisine bırakmasını teklif etti.

Üsdü'l-Gâbe'nin bir rivayetine göre, sulh teklifi Hz. Hasan tarafından yapılır.

Hülâsa Hz. Hasan, askerleriyle meseleyi müşâvere eder, Müslümanlar arasında cereyan eden Sıffîn ve Nehrevân savaşlarını, bunların acı neticelerini hatırlatır, sulha taraftar olmalarını telkin eden bir konuşma yaparak, karârı askerlere bırakır. Askerler sulha talib olurlar ve İslâm tarihinde Âl-i Beyt'in şerefini artıran, ümmetin onlara olan sevgisinin ziyadeleşmesine vesile olan sulh yapılır ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihbar-ı gayb nev'ine giren bir mucizesi daha zâhir olur. Zîra sağlığında, Hz.

Hasan (radıyallâhu anh)'ın iki büyük Müslüman grup arasında sulha vesile olabileceğini tebşir etmiş

idi. Bazı rivayetlerde ümit ifade eden □□

لَ

ع

□

ل kelimesi kullanılmış ise de bazı rivayetlerde cezm

ifade eden siga kullanılmıştır.

2- Hz. Hasan'ın Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ)'ye biat tarihi ihtilâflıdır. Hicretin 40. yılında Rebiyyülevvelde mi, Rebiyyülâhirde mi ve hangi günlerinde? kesinlik bilinmediği için hilâfet müddeti 6 aydan biraz fazla, veya 8 aya yakın denmiştir.381

3- Hadisin ifade ettigi faydalar

380 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/500-501.

381 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/501.

HADİSİN İFADE ETTİGİ FAYDALAR:

* Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mucizesi gözükmektedir.

* Hz. Hasan, ümmetin menfaati için saltanatı terkederek büyük bir fazilet örneği olmuştur. Sayı azlığı, zillet, dünyevî bir menfaat için değil, sırf rızâyı Bârî için böyle yapmıştır, rivayetler bu hususu tasrih eder.

* Hadis, Hz. Muâviye ve Hz. Hasan, her iki tarafın Müslüman olduğunu te'yid etmekte, böylece Harîciler'in her iki tarafı da tekfir iddiaları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından tekzib edilmiş olmaktadır. Süfyan İbnu Uyeyne her iki tarafın Müslüman olduğunu te'yid eden □

نِ

م

□

نيِ

مِ

لْسُ

م □

لا tâbiri karşısında hayret etmiş: "Bu bizi cidden memnun etti..." demiştir.* İnsanlar arasını bulmanın, bilhassa kana mani olacak sulhün fazileti görülmektedir.

* Hz. Muâviye'nin ümmet karşısındaki re'feti görülmekte, siyasî dehâsı, tedbiri anlaşılmaktadır.

* Efdal varken mefdûlün (faziletçe az olanın) halifeliğinin caiz

olduğuna delil var. Çünkü Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Sa'd İbnu Zeyd gibi Aşere-i Mübeşşere'den ve Bedir Ashâbı'ndan iki kişi henüz hayatta iken, faziletçe dûn olan Hz. Muâviye ve Hz. Hasan halife olmuşlardır.

* Müslümanların maslahatı için kişinin hilâfetten istifa etmesi, buna mukabil mal kabûl etmesi caizdir.

* Toruna oğul denilebilir. Ulemâ, dedenin hanımının, kızının oğluna haram olduğunda ittifak eder, keza kızın oğlunun hanımı da dedesine haramdır, miras meselesinde ihtilâf olsa da haramlık hususunda icma vardır.

* Sıffîn Savaşı'nda Hz. Ali daha haklı, hakka daha yakın olsa da, Hz. Ali veya Hz. Muâviye'nin yanında yer almaktan kaçanların re'ylerinin doğruluğu da anlaşılmıştır. Daha önce de zikrettiğimiz gibi Sa'd İbnu Ebî Vakkas, İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebû Bekre, Üsâme (radıyallâhu anhüm ecmain) vs. bu görüşte idiler.

* Cumhur, Hz. Ali'nin yanında yer alarak savaşanların doğru hareket ettiğine hükmetmiştir. Bunda şu âyete dayanırlar: "Mü'minlerden iki tâife kendi aralarında savaşırlarsa aralarını barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecâvüz ederse, o tecâvüz edenle Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın" (Hucurât 9).

Âyette mütecâviz, âsi tâife ile savaş emredilmektedir. Hz. Ali ile savaşanlar âsi (buğât) kabul edilmiştir. Bununla beraber, Cumhur, bu iki taifeden herhangi birinin zemmedilmesine fetvâ vermemiş, "İçtihad ettiler. İçtihadda bir taraf hata etti, bir taraf isabet. Müctehid hatasından dolayı muâheze edilmez" demiştir.382

HUL' BÖLÜMÜ

Umumî Açıklama:

Hul' ve hal' giyilmiş bir elbiseyi çıkarmak mânasındadır. Ancak hul', bir nevi boşanmayı ifadede ıstılah olmuştur. Muhâlaa kelimesi de aynı mânada kullanılır. Karı ile koca, aralarındaki ilginin fazlalığı sebebiyle, bizzat âyet-i kerimenin nassıyla (Bakara 187) birbirlerine libas (giysi) olarak tavsif ve telâkki edilmişlerdir. Şu hâlde boşanma, bu elbisenin çıkarılmasına teşbih edilerek hul' denmiştir.

Hul' boşanmanın bir nev'idir. Daha ziyade kadının boşanma talebinin erkek tarafından kabul edilmesiyle vukua gelen boşanmayı ifade eder.

Boşanma yetkisi normalde erkeğin elinde bulunması sebebiyle, kadın, bir ivâz (karşılık) mukabilinde kocasını boşanmaya ikna etmiştir. Mesela mehr-i muacceli iade eder, mehr-i müeccelinden vazgeçer veya belli bir meblağda anlaşır. Şu halde kocanın, zevcesine: "Şu kadar meblağ mukabilinde seni hul' ettim" demesi durumunda zevcenin "kabul eyledim" demesi ile boşanma tahakkuk eder.

Hul' muamelesi emir sigasıyla da olabilir. Şöyle ki koca, hanımına: "Nefsini şu kadar meblağ

mukabilinde hul' et" der, zevece de "hul' ettim" derse, boşanma tamam olur.

382 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/502.

Boşanma bu muhtevâda (yani kadının, kocayı bir ivaz mukabili boşanmaya razı etmesi suretinde) olmak şartıyla, başka kelimeler de kullanılabilir. Mesela koca zevcesine: "Nefsini mehrin mukabilinde sana bey' ettim (sattım) dese, öbürü de, "iştira ettim (satın aldım)" dese boşanma gerçekleşir.

Mevzu ile alâkalı teferruat, fıkıh kitaplarının talâkla ilgili bölümlerinde yer alır. Burada şunu belirtmek isteriz: Hul' suretiyle boşanmanın meşruiyeti hususunda ulemânın icmaı mevcuttur. Zira Kur'ân-ı Kerim'de bunun cevazını ifade eden âyet mevcuttur."

Boşanma iki defadır. Ondan sonrası ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır. Ey zevcler, onlara (kadınlara) verdiğiniz bir şeyi (mehri) geri almanız size helâl olmaz. Meğer ki erkekle kadın Allah'ın sınırlarını (evlilik haklarını) ayakta tutamayacaklarından korkmuş, (ümidlerini kesmiş) olsunlar. Eğer bu suretle siz de onların (zevc ve zevcenin) Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhâfaza ve îfa edemeyeceklerinden korkarsanız o halde (kadının serbest boşanması için) fidye vermesinde ikisi üzerinde de vebal yoktur..." (Bakara 229).

Âyet, önce normal boşanmalarda kadına verileni geri almayı yasaklar. Ancak kadın ve kocanın birbirlerine karşı evliliğin getirdiği vazifeleri yerine getiremeyeceklerinden korkulması halinde, kadının fidye diye ifade edilen bir nevi boşanma tazminatı ödeyerek boşanmasını tecviz etmekle, hul'

suretiyle boşanmaya yer verir ve başlıca şartını belirtir.

Âlimler, bu korku halinin, kadının, erkekten gerek hulken ve gerekse halken, yâni ahlâk yönüyle veya yaratılış yönüyle nefret duymasıyla tahakkuk edeceğini belirtirler. Misal olarak kadının: "Senin için cünüblükten yıkanmayacağım" sözünü kaydederler. Böyle bir sözün boşanmayı tecviz eden bir nefreti ifade ettiğini söylerler. Şu halde dinimiz, kadın böyle bir gerekçeyle boşanma hususunda ısrar ettiği takdirde, erkek kadından memnun da olsa, ivaz ödemek kaydıyla boşanmasını tecviz etmektedir. Bazı âlimler "gereklidir" demiştir. İvazın miktarı tesbit edilmemiştir. Mehirden vazgeçmek suretiyle olabileceği gibi, erkek, verdiğinden fazlasını da isteyebilir.

Buhârî'nin kaydettiği bir rivayete göre, Hz. Osman: "Saç tokasına varıncaya kadar her şeyi geri alabilir" demiştir. Ulemâ: "Verilen her şeyi almak dinen caiz ise de, mürüvvete yakışmaz" diye hükmetmiştir. Ebû Kılâbe, Muhammed İbnu Sîrin gibi bâzıları da: "Kadınla bir yabancı erkek görmedikçe, kocanın ivaz alması caiz değildir" görüşündedir. Ancak Cumhur âyeti ve sünnetteki tatbîkatı esas almıştır.383

ه #:

□ للّا

□ لاق لوسر] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر نابوث نش ـ1□

□

حَ

رُ

□ ت

□ م

ل ِسأً

اَ ب

م ِرْيَغ ْنِم اَ

هِلْ

وَ

ز □

نِ

م □

تَ

عَ

لَ

ثْ

خا □

ةأَ

رْ

ما اَ

مٌّ

يأ

دو

:

]. اد ب‘ ىرخأ فو.ىذمرتلا هلرخأ

□

ةَّ

نَللا □

ةَحئاَ

ر

فو.[

□

هَ

وْ

حَ

ن □

رَ

كَ

ذَ

و ،اَ

هَ

قًط اَ

هِلْ

وَ

ز □

نِ

م □

ت □

لأَس □

ةأَ

رْ

ما اَ

مٌّ

يأ]

□□

إن] :

□

هْ

نَش ُه

للّا □

□

ضَ

ر ةريره بأ نش ئاسنلل نرخأ

.[

أَ□

قِ

فاَ

نُ

ملا □□

نُ

ه ِ اَ

عِ

لَ

تْخُ

ملا

1. (1747)- Sevbân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ciddi bir sebep olmadan, kocasından hul' yoluyla boşanan kadın, cennetin kokusunu alamaz."

[Tirmizî,Talâk 11, (1186, 1187); Ebû Dâvud, Talâk 18, (2226); Nesâî, Talâk 34, (6, 168). Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Hangi kadın zevcesinden boşanma taleb ederse..." Ebû Hüreyre'nin Nesâî'de gelen bir rivayetinde: "Kocasından hul' suretiyle boşanan kadınlar (günahça) münâfıklar gibidir" buyurulmuştur.]384

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): □

طلاہِ□□□

□ للّا

لِ

□ الًح

لاُضًغْ

بَ

ا

"Allah'ın en çok nefret ettiği helâl, boşanmadır" buyurmuştur.

Evet dinimiz, Hıristiyanlığın aksine, boşanmayı helâl ve meşru kılmıştır. Ama tecviz etmemiştir. Karı ve koca her iki taraf birbirlerinde gördükleri hoşlarına gitmeyen hususlara sabrederek basit şeylerden boşanmaya tevessül etmemeleri gerekir. Bu meselede kadınlar daha hissî, daha aceleci, daha çabuk boşanma yolları arayabilecekleri için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları zikrederek meselenin kerâhetine parmak basmaktadır. Hul', kadının teklifi üzerine vukua gelen boşanma olduğu için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada kadını mevzubahis etmiştir. Sebepsiz kadın boşayan erkeklerin durumu farklı olmamalıdır.

2- Hadis muhâlaa suretiyle boşanan kadınları bu işten zecretmek maksadıyla mübâlağalı bir üslubla gelmiştir. Bu durumdaki kadınların

383 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/503-504.

384 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/505.

cennete girmeyeceği hükmü çıkarılmaz. Mamafih "girse bile kokusunu alamaz" te'vili de yapılmıştır.385

1

(□)

□

ةأَ

رْ

ما □□

امُ: [نأ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سابش نبا نشو ـ2□

ا :

□

م

□

ه □

ل □

ت □

لاَ

قَ

ه ِ#، ف

للّا □

□ لوسر
تَ
تأٍساًّ
مَش نْ
ب ِسْيَ
ق ِنْ
ب ِتِ
باَ
ث
□
رْ
فُ
□ ك
□ لا
هَ
رْ
□ كأ
ه
نِ
كلَ
و ءنيِ
□□ د
و ٍقلُخ ف ٍتِباَ
□ ث

لَش □

بِ

ثْ

شأ

□

هْ

يَ

لَش □

نيِ

ه

دُ

رَ

تأ: # □

لاَ

قف □□

هُضَ

غْ

بَ

ت □

نْ

ع

□

ت

:

مُس“ا ف

اَ

هْ

قِ

ه

لَطَ

و

ةَ

قيِ

دَحلا ِلَبْ

قا :#

لاَ

قف

مَ

عَ

ن

ت

لاق ُ؟

هَ

تَ

قيِ

دَح

:

ةَ

قيِ »

دَحلا .

ئاسنلاو «

نراخبلا

هلرخأ

.[

ةَ

قيِ

لْ

طَ

ت

طئاح هيلش ناك اذإ لخنلا نم ناتسبلا.

2. (1748)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Sâbit İbnu Kays İbni Şemmâs (radıyallâhu anh)'ın hanımı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:

"Ben Sâbit'i ahlâk ve diyanetinden dolayı itab etmiyorum. Ancak İslâm'da küfre düşmekten korkuyorum -bu sözüyle nefret ettiğini söylemek istedi-" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"(Mehir olarak aldığın) bahçesini iade eder misin?" diye sordu. Kadın:

"Evet!" deyince, Sâbit'e:

"Bahçeyi al ve onu boşa!" dedi. [Buhârî, Talak 12; Nesâî, Talâk 34, (6, 169); İbnu Mâce, Talak 22, (2056).]386

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, hul'un meşruiyyetine sünnetten bir örnektir. Kadın, Müslüman olduktan sonra küfre düşmekten korktuğunu ifade etmiştir. Ulemâya göre, bu söz "kadını imana girdikten sonra tekrar küfre düşmesine sebep olabilecek ciddi bir nefret hâlinin ifadesidir ve bu, fiilen de mümkündür."

"Müslüman olduktan sonra küfre yakışan bir ahlâka düşme korkusu da olabilir" diye de yorumlanmıştır. Her iki durumda da boşanmaları gerekmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mehir olarak kadına verilenleri, erkeğe iâde ettirdikten sonra boşamasını emretmiştir.387

ا

هْ :

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

ر (1ـ)ةيفصل ةوم نش عفان نشو ـ3□

كِ□

لَ

ذ □

رِ

كْ

نُ

ي □

مَ

لَ

ف اَ

ه □

ل ٍنَش ِهلكِب اَهِلْوَز ْنِم ّتَعَلَتْخا اَهَّ

أنا]

كلام هلرخأ .[امهْ .

نَش ُه

للّا َ ِض

□

ر □

رَ

مُش □

نْ

با

3. (1749)- Nâfi, Safiyye (radıyallâhu anhâ)'nin bir azadlısından rivayet etmiştir: "Safiyye, kendine ait ne varsa hepsini vermek karşılığında kocasından ayrılmıştır da İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) bunu yadırgamamıştır." [Muvatta, Talak 32, (2, 565).] [388]

---

[385] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/505.

[386] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/506.

[387] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/506.

[388] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/506.

DUA BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç bâb vardır)

*

BİRİNCİ BÂB

DUANIN ÂDÂBI

(Dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

DUANIN FAZİLETİ VE VAKTİ

*

İKİNCİ FASIL

DUÂ EDENİN HEY'ETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

DUANIN KEYFİYETİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

*

İKİNCİ BÂB

DUANIN KISIMLARI

(İki Kısımdır)

*

BİRİNCİ KISIM

SEBEBE VE VAKTE BAGLI DUALAR

(Yirmi fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

İSM-İ ÂZAM VE ESMÂ-İ HÜSNA DUALARI

*

İKİNCİ FASIL

NAMAZ DUALARI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

TEHECCÜD DUALARI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

AKŞAM VE SABAH YAPILACAK DUÂLAR

*

BEŞİNCİ FASIL

UYUMA VE UYANMA DUALARI

*

ALTINCI FASIL

EVDEN ÇIKIŞ VE EVE GELİŞ DUALARI

*

YEDİNCİ FASIL

OTURMA-KALKMA DUALARI

*

SEKİZİNCİ FASIL

SEFERDE OKUNACAK DUALAR

*

DOKUZUNCU FASIL

ÜZÜNTÜ VE TASA HALİNDE OKUNACAK DUALAR

*

ONUNCU FASIL

HAFIZAYI GÜÇLENDİRME DUALARI

*

ON BİRİNCİ FASIL

GİYİNME VE YEMEK DUALARI

*

ON İKİNCİ FASIL

KAZA-İ HACET DUASI

*

ON ÜÇÜNCÜ FASIL

MECSİDE GİRİŞ-ÇIKIŞ DUALARI

*

ON DÖRDÜNCÜ FASIL

HİLALİ GÖRÜNCE OKUNACAK DUA

ON BEŞİNCİ FASIL

GÖK GÜRLEYİNCE, RÜZGAR ESİNCE, BULUT ÇIKINCA OKUNACAK DUALAR

*

ON ALTINCI FASIL

ARAFE GÜNÜ, KADİR GECESİ DUASI

*

ON YEDİNCİ FASIL

HAPŞIRINCA YAPILACAK DUA

*

ON SEKİZİNCİ FASIL

HZ. DAVUZ (aleyhisselâm)'UN DUASI

ON DOKUZUNCU FASIL

HZ. YÛNUS (aleyhisselâm) KAVMİNİN DUASI

YİRMİNCİ FASIL

BELAYA UGRAYANI GÖRÜNCE OKUNACAK DUA

*

İKİNCİ KISIM

SEBEBE VE VAKTE BAGLI OLMAYAN DUALAR

*

ÜÇÜNCÜ BAB

DUA YERİNE GEÇEN ZİKİRLER

(Üç fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

İSTİÂZE

*

İKİNCİ FASIL

İSTİGFAR, TESBİH, TEHLİL, TEKBİR, TAHMİD, HAVKALE

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBER (aleyhissalâtu vesselâm)'E SALAVAT

UMUMİ AÇIKLAMA

Dua Arapça'da, çağırmak, davet etmek, rağbet göstermek, yardım taleb etmek, ismen çağırmak (tesmiye) mânalarına gelir. İbadete de dua denmiştir.

Ebû'l-Kâsım el-Kuşeyrî şu açıklamayı yapar: "Dua Kur'an'da muhtelif mânalarda gelmiştir.

1- İbâdet:

كُّ

رُضَ

ي

وَكُ

عَ

فْ

نَ

ي

اَ

مِه

للّاِنوُ

د

نِ

م

غْ

دَ

ت

و "Sana fayda

da zarar da vermeyecek Allah'tan başkasına dua (ibadet) etme" (Yunus 106).

2- İstiğâse (yardım talebi): □

م

□

كَ

ءاَ

دَ

هُش اوُشْ

داَ

و "Allah'tan başka güvendiklerinizi de

yardıma çağırın" (Bakara 23).

3- Nidâ □

هِ

دْ

مَحِ

ب □

نوُ

بيلَ

تْسَ

تَ

ف □

مُ

كوُشْ

دَ

يْ مْ

وًَي "Sizi çağırdığı gün, O'na

hamdederek davetine uyarsınız" (İsra 52).

4- Senâ: □

نمْ

حَّ

رلا اوُشْ

دِوَا َه

للّا اوُ

شْ

دِوَا ْلُق "De ki: "Gerek Allah deyin,

gerek Rahmân deyin, hangisini derseniz deyin en güzel isimler O'nundur" (İsra 110).

Keza: □

مُ

ك □

ل □

بِلَتْسا □

نوُشْ

دا □

مُ

كُّ

بَ

ر □

لاَ

قَ

و "Rabbiniz: "Bana dua edin ki

size icabet edeyim" dedi" (Gâfir 60).

Cumhur, duâyı ibadetin bir şubesi olarak görmüş ve □

مَظْ

شَ

ا □

نِ

م □

ءاَشُ

دلا □□

نإ

ةَ

داَ

بِ

علا "Dua ibadetin en büyüğüdür" demiştir. Nitekim hadiste de: □

وُ

ه □

ءاَشُ

دلَ

ا

□

ةَ

داَ

بِ

ع □

لا "Dua ibadetin tâ kendisi" veya □

ةَ

داَ

بِ

ع □

لا □□

خُ

م □

ءاَشُّ

د □

لَ

ا "Dua

ibadetin özü (iliği)" olarak tavsif edilmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pek çok hadislerinde mü'minleri dua etmeye teşvik eder: □

سْ

ي

□

ل

□

ءاَشُّ

دلا □

نِ

م ِه

للّا لَش □

مَ

رْ

كَ

ا □

ءَش "Allah indinde duadan daha kıymetli bir

şey yoktur." □

هْ

يَ

لَش □

ب

ضْغَ□

ي َه

للّا ِلأُسَ

ي □

م □

ل □

ن

□

م "Allah, kendinden istemeyene

gadab eder.لأْ "

سَ

ي □

نأ □□

بِحُ

ي َه

للّا □□

نإَ

ف □

هِ

لْ

ضَ

ف □

نِ

م َه

للّا اوُ

لَست

"Allah'ın fazlından isteyin, zira Allah istenmesini sever." □

ةَ

مْ

حَّ

رلا □

حاَ

ثْ

فِ

م □

ءاَشُّ

د □

لَ

ا

"Dua rahmetin anahtarıdır." □نيِه

دلا □

داَ

مِ

شو ِنِمْؤُم □

لا □

حِس □

ءاَشدل

□□ □

ا

□

ضْ

رَ

اَ

و ِ اومَّسلا □

روُ

نَ

"Dua mü'minin silahı, dinin direği, semâvat ve arzınو

nurudur." □

ءاَضَ

ق □

لا □□

دُ

رَ

ي □

ءأُشُّ

دلَ

ا "Duâ, kazayı defeder." □

ءاَشُّ

دلَ

ا

□ه

للّا □

داَ

بِ

ش □

مُ

كْ

يَ

لَ

عَ

ف □

لِزْنَ

ي □

م □

ل أَّ

مِ

مَ

و □

لَ

زَ

ن أَّ

مِ

مُ عَ

فْ

نَ

ي

□

ءاَشه

دلاِ

ب "Dua, gelmiş olan musibet için de henüz gelmemiş olan musibet için de faydalıdır." □

ءً

ب □

لا □□

دُ

رَ

ي □

ءاَشُّ

دلَ

ات "Dua belâyı defeder."389

DUA FİİLİN PROGRAMIDIR:

Dua deyince, sadece dille yapılan duâ anlaşılmamalıdır. Bir de fiilî dua vardır. Mü'min kişi arzularını Rabbinden diliyle taleb ettiği gibi fiilen de teşebbüs edecektir. Dili ile taleb ettiği şeyin gerçekleşmesi için aklın gösterdiği sebeplere başvuracaktır. Nitekim, hastalıklardan kurtulmak için Allah'a dua etmemiz meşru olmakla birlikte, ilaç almamız, maddî olarak tedavi yollarına başvurmamız Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından irşad buyurulmuştur. Kezâ helâl rızık taleb edilmesini, rızkın bol olması için Allah'a dua edilmesini tavsiye eden, dualarında bunlara yer vererek fiilen örnek olan Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) rızkın meşru yollarını da göstermiş; ziraat, ticaret ve san'atla meşgul olmayı, bunların helâl rızkın kapıları olduğunu söylemiştir.

Öyle ise duanın ibâdet yönünden başka, dünyevî ve şahsî hayatımızı ilgilendiren ayrı bir yönü daha vardır: Dua etmek suretiyle arzularımızı, ihtiyaçlarımızı, bir başka ifade ile gerçekleştirilmesi gereken hedefleri ifadeye döküyor, şuur haline getiriyoruz. Yapılacak işleri bir bakıma gündeme getiriyor, plana programa alıyoruz. Rabbimizden dilimizle, sözlü olarak istediğimiz şeylerin gerçekleşmesi için gerekli sebeplere başvurmaya geçiyor, imkânlarımızı, kapasitemizi kuvveden fiile geçiriyoruz.

Sözgelimi, Allah'tan buğday isteyen çiftçi, sabanla rahmet kapısını çalmalı, diğer gerekleri olan gübreleme, sulama, koruma gibi sebeplere de başvurulmalıdır.

389 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/510-511.

Fiilen çalışma ile gerçekleşecek işler için, "kavlî duâ yeterlidir" diyen bir hadis mevcut değildir.

Bilakis Kur'ân-ı Kerim: □

عَس اَ

م َه

□

ا ِنا

□س “

□

ن

□

ل َسْ

ي □

لَ

و "Kişiye sâdece çalıştığı

vardır" buyurmuştur. 390

BİRİNCİ BÂB

DUANIN ÂDÂBI

(Dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

DUANIN FAZİLETİ VE VAKTİ

*

İKİNCİ FASIL

DUA EDENİN HEY'ETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

DUANIN KEYFİYETİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

DUANIN FAZİLETİ VE VAKTİ

لاق] :لاق امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ريرب نب نامعنلا نش ۔1□

□

لاَ

قَ

و) :

□

أَ

رَ

ق □□

مُ

ث □□

ةَ

داَ

بِ

ع □

لا □

وُ

ه □

ءاَشُ

دلا :#ِه

للّا □

لوسر

دواد وبأ هلرخأ .ةي ا

Œ (

□

مُ

ك □

ل □

بِلَثسأ □

نوُشْ

دا □

مُ

كُّ

بَ

ر

هححصو ظفل اذهو ،بذمرتلاو .

1. (1750)- Nu'man İbnu Beşîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Dua ibadetin kendisidir" buyurdular ve sonra şu âyeti okudular. (Meâlen): "Rabbiniz: "Bana dua edin ki size icâbet edeyim. Bana ibadet etmeyi kibirlerine yediremeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir" buyurdu." (Gâfir 60). [Tirmizî, Tefsir, Gâfir, (2973); Ebû Dâvud, Salât 358, (1479).

Metin Tirmizî'ye aittir.]391

AÇIKLAMA:

Cümle normalde

ةَ

داَ

بِ

ش

ءاَشُّ

دلَ

ا yani "Dua ibâdettir" şeklinde olması gerekir.

Ancak araya hem zamir girmesi ve hem de ibâdet kelimesinin başına eliflâm konarak kelimenin ma'rife kılınması, Arapça'da mânaya kuvvet kazandırmaktadır. Böylece hadis, "ibadet münhasıran duadır, "duadan başka bir şey değildir" gibi hasr ifâde eden bir mânâya gelir. Bunun örneği hacc bahsinde geçmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haccın esâsını Arafat vakfesi teşkil ettiği için,

ةَ

فَ

رَش

جَح

لَ

ا "Hacc Arafat'tır" buyurmuştur. Bunun mânâsı, "haccla ilgili rükünlerin en büyüğü Arafat'taki vakfedir" demektir.

Öyle ise, dua da kabul edilsin edilmesin bir ibadet olmaktadır. Çünkü dua ile kişi, ihtiyacını teminde aczini idrak etmiş, bunu ancak her şeye kâdir olan Rabbinin te'min edeceğinin şuuruna ermiş ve bu sebeple O'na iltica etmiş olmaktadır. Esâsen ibâdet de bundan başka bir şey değildir. Nitekim, 390 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/511.

391 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:6/513.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın delil olarak okuduğu âyet, önce dua etmeyi emrediyor, sonra da kibir ve büyüklük havasıyla "dua etmemek"i, "ibadet etmemek" olarak ifâde zımnında duâ etme dâvetine icâbet etmeyenlerin cehenneme hakîr ve zelîl olarak gireceklerini beyan ediyor. 392

□ه

للّا □

لوسر لاق] :لاق امُ

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر رمش نبا نشو ـ2□

□□

ةَ

مْ

ح

□□

رلا □

باَ

وْ

بأ □

ه □

ل □

تَحِ

ثُ

□ ف

ءاَشُّ

□ دلا

باَ

□ ب

□ ه

□ ل

حِ

ثُ

□ ف

ن

□

#: م

□

لأْسُ

□ ي

□ نأ

نِ

□ م

هْ

□ ي

□□ لإ

بَحأ

اؤْ

يَش لاعَ

ت ُه

□ للّا

لِ

ئُس اَ

مَ

و

□□

لِزْنَ

□ ي

□ م

ل أً

مِ

مَ

□□ و

لَ

زَ

ن أً

مِ

□ م

عَ

فْ

نَ

ي

ءاَشُّ

دلا

نإَ

و

ةَ

يِ

فاَ

ع

لا

]. هلرخأ

ءاَشُّ

دلاِ

ب

مُ

كْ

يَ

لَ

عَ

ف

ءاَشُّ

دلا

إ

ءاَضَ

ق □

لا □□

دُ

رَ

ي □□

و

يذمرتلا .

2. (1751)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kime dua kapısı açılmış ise ona rahmet kapıları açılmış demektir. Allah'a taleb edilen (dünyevî şeylerden) Allah'ın en çok sevdiği afiyettir. Dua, inen ve henüz inmeyen her çeşit (musibet) için faydalıdır. Kazayı sadece dua geri çevirir. Öyle ise sizlere dua etmek gerekir."[Tirmizî, Daavât 112, (3542).]393

AÇIKLAMA:

1- Kişiye dua kapısının açılması, çokça dua etmeye muvaffak kılınmasıdır. Dua edebilmek, kişi için büyük bir hayırdır. Mü'min, ayet-i kerîmenin mantûkunca, kendisine isâbet eden her hayrı Allah'tan bilmekle mükelleftir: "Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır, sana ne kötülük gelirse nefsindendir" (Nisâ 79), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua etme hayrını "dua kapılarının açılması" olarak ifâde buyurmuştur.

2- Rahmet kapısının açılması, -duası sebebiyle- bazan dileğinin aynen verilmesi, bazan da ona denk şekilde günahının affını ifade eder. Her ikisi de rahmettir, Hadisin başka vecihleri, şârihlerin bu yorumunu te'yîd eder, zîra bir vechinde: □

ةَ

باَ

ا“ل □

بَاَ

وْ

بَ

ا □

ه □

ل □

تَحِ

ثُ

ف "Onun için

icâbet kapıları açılır" denilirken, bir başka vechinde: □

ةً

نَل □

لا □

بَاَ

وَ

با □

ه □

ل □

تَحِ

ثُ

ف

"Onun için cennet kapıları açılır" denmiştir.

3- Allah'tan istenenler arasında Allah'ın en ziyade sıhhati sevmesi, insan için sıhhatin önemini te'yîd eder. Ancak, sıhhat ve âfiyet âbid mü'minde kıymet ve değer kazanır. Çünkü mü'min, sıhhatli geçen örünü faydalı ve hayırlı faaliyetle, ibâdetlerle meyvadâr kılar. Sıhhat kâfirin küfrünü, fâsığın fıskını artırabilir. Bu ise kişi için hayır değil, şerdir. Öyle ise mü'min, sıhhat isteyecek fakat bu ömrü hayırlı işlerde geçirme gayretini eksik etmeyecektir, zira ahirette ömrün her anından hesap var ve sağlıklı ömrün hesabını vermek daha zordur.

4- Duanın, inen musibet için faydası, onun ortadan kalkması, hafif atlatılması şeklinde olabilir. Yahut da Cenâb-ı Hakk'ın vereceği sabır ve mukâvemet yoluyla da olabilir. Böylece musibete tahammül edilir ve zararı hafif atlatılır. Zaten gelmiş olan musibet karşısındaki sabırsızlık ve panik musibeti katmerler. Allah'tan geldiğinin şuuru içinde "her duaya cevap var" inancıyla Rabb-i Rahimine iltica edenin kazanacağı rûhî emniyet ve sekinet kişiyi panikten ve dolayısıyla paniğin getireceği müteakip musîbetlerden korur. Binaeleyh, musîbet anında yapılacak duanın tesiri kesindir.

5- İnmeyen musîbete duanın faydası daha zâhirdir. Henüz inmemiş olan belâ, duanın bereketiyle defedilip kaldırılabilir. Yahut, musibete maruz kalacak kişiyi, duanın önceden te'yid ve takviyesi de âlimlerce bir fayda olarak değerlendirilmiştir, duanın kaza ve belayı defedeceğine dair Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyanlarını en başta kaydetmiştir.

Hadis, son olarak, belirtildiği gibi mutlak hayır ve fayda olan duaya mü'minleri teşvîk etmekte, "öyle ise sizlere dua etmek gerekir" buyurmaktadır.

Her duanın icâbet göreceği, mutlaka duaya devam etmek gerektiği husûsunu mâkul bir açıklamaya kavuşturan Bediüzzaman'dan bir pasajı aynen sunuyoruz:

392 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/513.

393 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/514.

"İ'lem eyyühel-azîz: Bazı dualar icâbete iktiran etmez (kabul görmez) diye iddiada bulunma! Çünkü, dua bir ibadettir. İbadetin semeresi âhirette görülür. Dünyevî maksadlar ise, namaz vakitleri gibi, dualar için birer vakittirler. Duaların semeresi değillerdir. Meselâ: Şemsin (Güneş'in) tutulması küsuf namazına, yağmursuzluk, yağmur namazına birer vakittir.

Ve keza zâlimlerin tasallutu ve belâların nüzûlü, bâzı hususî dualara vakittir. Bu vakitler bâkî kaldıkça o namazlar, o dualar yapılır. Eğer bu vakitlerde dünyevî maksadlar hâsıl olursa, zâten nûrun alâ olur.

Ve illâ "icâbet duaya iktiran etmedi (dua kabul görmedi)" diyemezsin. Ancak "henüz vakit inkizâ etmemiş (çıkmamış), duaya devam lazımdır" diyebilirsin. Çünkü o maksadlar, duaların mukaddimesidir, neticesi değillerdir.

Cenâb-ı Hakk'ın duaların icâbetini vaadetmesi ise, icâbet, ayn-ı kabul değildir (yani icâbet etmek istenen şeyi aynen kabul etmek demek değildir). Yani icâbet kabulü istilzam etmez (gerektirmez).

Duaya her halde cevap verilir, cevapsız bırakılmaz. Matlûba olan is'af (verme) ise, Mucîb'in hikmetine tâbidir. Meselâ, doktoru çağırdığın zaman, her halde: "Ne istersin?" diye cevap verir. Fakat, bu yemeği veya bu ilacı bana ver dediğin vakit, bazan verir, bazan hastalığına, mîzacına mülayim olmadığından vermez.

Adem-i kabul esbabından (kabul edilmeyiş sebeplerinden) biri de, duayı ibadet kasdıyla yapmayıp, matlubun tahsiline tahsîs ettiğinden aksülamel olur. O dua ibadetinde ihlâs kırılır, makbul olmaz." 394

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر تماصلا نب ةدابش نشو ـ3□

□

ةَ

وْ

شَ

دِ

ب لاعَ

ت َه

للّا وُش

دَ

ي □

مِ

لْسُ

م □

ضْ

ا لَش ا‘ر :

□

م

□ه

للّا □

لوسر

اَ

م اَ

هَ

لْ

ثِ

م □

ءوُّسلا □

نم □

هْ

نَش َفَ

رَص □

وأ ،اَ

هاًّ

يإ ُه

□ للّا

هاَ

□□ تآ

إ

]. بذمرتلا هلرخأ .

□

مِحَ

□ ر

ةَ

عيِ

طَ

□ ق

وأ ؚمْ

ثإِ

ب ُعْ

دَ

□ ي

□ م

ل

3. (1752)- Ubâde İbnu's-Sâmit (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yeryüzünde, mâsiyet veya sıla-i rahmi koparıcı olmamak kaydıyla Allah'tan bir talepte bulunan bir Müslüman yoktur ki Allah ona dilediğini vermek veya ondan onun mislince bir günahı affetmek suretiyle icabet etmesin." [Tirmizî, Da'avât 126, (3568).][395]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen "Dua edin icabet edeyim" meâlindeki âyeti açıklayan bu hadis-i şerif, duaların ya aynen kabulü yani ne istenmişse o şeyin verilmesi, ya da bir günahın affı şeklinde mutlaka karşılık göreceğini te'yid eder.

Bediüzzaman merhumdan sunduğumuz açıklamaya dayanak şunu diyebiliriz:

Cenab-ı Hak, Müslümanın her talebine mutlaka cevap vermektedir. Ancak, her dua eden, dua ettiği şeyin gerçekleşmesini aynen görmeyebilecektir. Çünkü Allah, hikmetle iş yapmaktadır. O'nun hikmeti, isteneni olduğu gibi vermeyi gerektirmeyebilir. O takdirde günahının affı veya -dua ibadet olması sebebiyle- ibadet sevabı kazanmak şeklinde cevap almaktadır.

Bu hadis duaya icâbet için gerekli olan iki şarta dikkat çekiyor:

1- Dua ile taleb edilen şey, mâsiyet olmamalı, yani günah olan, Allah'a isyana götürecek olan bir şey olmamalıdır. Çünkü, insan dar görüşlü ve hissî olduğu için, aleyhine olan veya uzun vadede aleyhine tecellî edecek olan bazı şeyleri isteyebilir: "İnsan iyiliğin gelmesine dua ettiği gibi, kötülüğün gelmesine de dua eder. Esasen insanoğlu acelecidir" (İsrâ 11); "..İhtimal ki hoşlanmadığınız şey, sizin iyiliğinizedir ve ihtimal ki sevdiğiniz bir şey sizin kötülüğünüzedir" (Bakara 216).

2- Sıla-i rahme aykırı olmamalı: Yani insanlar arasındaki akrabalık, arkadaşlık, komşuluk, din kardeşliği gibi bir kısım yakınlıkların te'sis ettiği beşerî bağları koparıcı bir gaye gütmüş olmamalı.

Şimdi âyet ve hadislerde dualarımıza Cenâb-ı Hakk'ın icabet edeceği hususunda verilen kesin te'minat ve garantiye nefisleri iyice ikna için şöyle bir soru soralım:

"Madem Allah söz vermiş, Resûlü kesin bir ifade ile mükerrer hadislerinde te'yid etmiş, öyle ise buna inanmamanın veya tereddüt etmenin sebebi ne?"

---

[394] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/514-515.

395 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/516.

"Allah, hâşa va'dinde, sözünde yalancı mı, bizi aldatmak mı istiyor?"

"Yoksa Allah,va'dini yapmaktan aciz mi?"

O celle şânuhu, her kusurdan müberra, her şeye kâdir olduğuna göre, va'di haktır. Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm)'nün garantisi ayn-ı hakikattir.

Her duamıza ya aynen cevap verilmek, yahut da günahlarımızın affı veya sevaplarımızın artması suretiyle icabet edilmektedir. Yeter ki hak şey taleb edilsin, ihlâsla istenilsin.

Ya Rabb! Va'dine istinâden Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)' ini, İsm-i Âzam'ını, Kitâb-ı Mübîn'ini ve sana dua eden melâike-i izâm ve Enbiya-ı kirâmı şefaatçi yaparak dua ediyoruz:396

أَ

نِ

قَ

و

ةَ

نَسَ

ح □

ةَ

رِخْ

ا □

فَ

و

ةَ

نَسَح اَ

يْ

نٌّ

دلا □

ف اَ

نِ

تآ اَ

نَّ

بَ

ر

□

نيِ

مآ .

□

رأً

نلا □

باَ

ذَش

لاق: [لاق لوسر □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□4ـ نشو بأ ءادردلا ر

ف اَ

هِ

غَ

فْ

رأَ

□□ و

مُ

كِ

لاَ

مْ

#: شأ ِرْيَخِب ْمُكُرِبْخُأ َأ

ه□

للّا

□

ءاَطْ

□ شإ

نِ

□ م

مُ

□ ك

□ ل

رْ

يَخَ

□□ و

مُ

كِ

كيِ

لَ

□ م

دْ

نِ

ش اَ

هاَ

كْ

زأَ

□□ و

مُ

كِ

تاَلَ

رَ

د

□

مُ

كَّ

وُ

دَش اْ

وَ

قْ

لَ

□ ت

□ نأ

نِ

□ م

مُ

□ ك

□ ل

رْ

يَخَ

و ،بَ

ةًّ

ذلاَ

□ و ِرَو

لا

□

ل

□

ب

□ او:

لاَ

قْ ؟

م

□

كَ

قاَ

نْ

شأ اوُ

بِرْضَ

يَ

□ و

مُ

هَ

قاَ

نْ

شأ اوُ

بِرْضَتَف

□

]. افوقوم كلام هلرخأ

ه□

□ للّا

رْ

كِ

: ذ

□

: لاق

ه□

□ للّا

لوسراَ

ي

•

اشوفرم بذمرتلاو

4. (1753)- Ebû'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), (bir gün) sordu:

"En hayırlı olan ve derecenizi en ziyade artıran, melîkinizin yanında en temiz, sizin için gümüş ve altın paralar bağışlamaktan daha sevaplı, düşmanla karşılaşıp boyunlarını vurmanız veya boyunlarınızı vurmalarından sizin için daha hayırlı olan amelinizin hangisi olduğunu haber vereyim mi?"

"Evet! Ey Allah'ın Resûlü!" dediler.

"Allah'ın zikridir!" buyurdu. [Tirmizî, Daavat 6, (3374); Muvatta, Kur'ân 24.]397

:# □ه

□ للّاِ لوسَر لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َِض

ر سنأ نشو ـ5□

امْ

وَ

ي □

نَ

رَ

كَ

ذ □

نَ

أَخْرِلُوا َنم الأّنرِ م :

□□

لَل

و □□

زَش ُه

للا □

لوُ

قي

]. بذمرتلا هلرخأ .

□

ماَ

قَ

م ف □

نَ

فاَخ □

وأ

5. (1754)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allahu Teâlâ hazretleri şöyle seslenir: "Beni bir gün zikreden veya bir makamda benden korkan kimseyi ateşten çıkarın!" [Tirmizî, Cehennem 9, (2597).]398

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen bir gün tâbiri zamanlardan bir zaman, vakitlerden bir vakit demektir. Yani bir kimse mü'min olarak, Allah'ı herhangi bir an için bile zikretmiş olsa bunun boşa gitmeyeceğini, başkaca günahlar için cehenneme girmiş bile olsa dünyadaki o bir müddetcik zikri sebebiyle ateşten çıkarılacağını ifade ediyor.

Tîbî, hadiste kastedilen zikrin "kalbî ihlâsla ve doğru niyetle yapılan zikir" olduğunu söyler. "Aksi takdirde kâfirler, kalbî olmaksızın dilleriyle zikri onlar da yapıyorlar" der. Bu mânada olmak üzere Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

نِ

م

اصِ

لاَخ َه

للّا َه

ا

ه

لِ

ا

لاَ

ق

ن

م

---

396 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/516-517.

397 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/517.

398 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/518.

□

ةًّ

نَل □

لا □

لَخَ

د □

هِبْ

لَ

"Kim kalbinden gelerek ihlâsla Lâilâhe illallah derse cennete girer"ق

buyurmuştur.

2- Makam da, zaman gibi mutlak ifade edilmiştir. Günah işleme makamında veya durumunda Allah'tan korkup vazgeçen demektir. Nitekim âyet-i kerimede: "Ama kim Rabbinin makamından korkup da kendini kötülükten alıkoymuşsa varacağı yer şüphesiz cennettir" (Nâziat 40-41) buyurulmuştur. Korkudan maksad, âzaların masiyetten uzak tutulması, tâatle kayıtlanmasıdır. Bu olmadığı takdirde korku laftan ibaret kalır. Korku demeye liyakat kazanmaz. Bazı büyükler fiile intikal etmedikçe, kendimizi "Allah'tan korkuyorum" diyerek aldatmamamamıza dikkat çekerler ve: "Eğer derler, birisi size Allah'tan korkmuyor musun? diye sorarsa sükût et. Zira hayır desen küfürdür, evet desen yalandır."399

ا :

□

م

ه

للّا □

لاق: [لاق لوسر □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ذاعم نشو ـ6□

□

نِ

□□ م

راَ

عَ

تَ

يَ

ف ، لاعَ

ت ِه

للّ

ارِ

كاَ

□ ذ ٍر

□ هُط لَش

تيِبَ

ي ٍمِلْسُ

□ م

نِ

م

□□

□ إ

ةَ

رِخ ا

Œ □

و اَ

يْ

نُّ

دلا □

نِ

م

ارْ

يَخ لاعَ

ت َه

للّا □

لأْسَ

يَ

ف ،لْيَّ

للا

نأ

□□

ر

اعَتَيف »

]. هلوق .دواد وبأ هلرخأ: «

□

هاً

يإ □

هاَطْ

شأ

هبتني.

6. (1755)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Akşamdan (abdestli olarak) temizlik üzere zikrederek uyuyan ve geceleyin de uyanıp Allah'tan dünya ve âhiret için hayır taleb eden hiç kimse yoktur ki Allah dilediğini vermesin." [Ebû Dâvud, Edeb 105, (5042).]400

:# □ه

للّا لوسر لاق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

□

□7ـ ر ربال نشو

□كَ

لَ

م □

هَ

رَ

دَ

ثْ

با □

هِ

شاَ

رِ

ف لإ ىَ

وآ □

وأ □□

هَ

ثْ

يَ

ب □

لُ

لَّ

رلا □

لَخَ

د اذإ

:

□

ناَطْ

يَّرلا □

لوُ

قَ

يَ

و ٍرْيَخِب ْحَتْفا :

كَ□

لَ

□ ملا

لوُ

قَ

□□ ي

ناَطْ

يَشَ

و

□□

نا

□ طْيَّرلا ُكَلَملا□

دَ

رَط لاعَ

ت َه

□ للّا

رَ

كَ

□ ذ

نإف ،هرَرِب ْحَتْفا

□

وُ

□ ه

نإف ،كَِ

□ لذ

□ اق

هِ

ماَ

نَ

□ م

نِ

□ م

هَ

بَ

ثْ

نا اَ

ذإَ

□□ و

هُ

ؤَ

لْ

كَ

□□ ي

لَظَ

و

□

□ م

لَ

و اَ

هِ

ثْ

وَ

م □

دْ

عَ

ب ٓ لإِسْ

فَ

ن □□

دَ

ر يِ

ذ □□

لا ِه

لّل □

دْ

مَح □

لا :

□

لاق

□غْ

بَّسلا ِ اَ

ومَّسلا ُكِ

سْ

مُ

ي يِ

□□ ذ

لا ِه

لُّ

دْ

□ مَح

لا ،اَ

هِ

ماَ

نَ

م ف اَ

هْ

تِ

مُ

ي

□

اَ

□ مف

هِ

شاَ

رِ

□ ف

نِ

□□ م

□ رَخ

نإف □□

هِ

نْ

ذإب

□□

إ □

ضْ

ر٬ا لَش َعَ

قَ

ت □

نأ

]. هلرخأ

□

لِ

ئاَ

ضَ

ف ف □□

لَص □□

لَصَ

و □

ماَ

ق □

نإو □

اديِهَش □

نآ

ك

نيزر .

7. (1756)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bir kimse evine veya yatağına girince hemen bir melek ve bir şeytan alelacele gelirler. Melek:

"Hayırla aç!" der. Şeytan da:

"Şerle aç!" der.

Adam, şayet (o sırada) Allah'ı zikrederse melek şeytanı kovar ve onu korumaya başlar. Adam uykusundan uyanınca, melek ve şeytan aynı şeyi yine söylerler. Adam, şayet: "Nefsimi, ölümden sonra bana geri iade eden ve uykusunda öldürmeyen Allah'a hamdolsun. İzniyle yedi semayı arzın üzerine düşmekten alıkoyan Allah'a hamdolsun" dese bu kimse yatağından düşüp ölse şehit olur, kalkıp namaz kılsa faziletler içinde namaz kılmış olur." [Rezîn ilâvesidir.]401

399 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/518.

400 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/519.

401 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/519.

ن‘ :#ِه

للا

لوسر لاق] :لاق ْه

نَش ُه

للاَ ِضَ

ر سنأ نشو ـ8

□□

تَح □

ةاَ

دَ

غ □

لا □

ةًص □

نِ

م لاعَ

ت َه

للّا □

نورُ

كْ

ذَ

ي ٍمْوَق َعَ

م □

دُ

عْ

قأ

□□ لإ □□

بَحأ ُسْ

مَّرلا َعُ

لْ

طَ

ت

عَ□

م □

دُ

غْ

قأ ،

□

ن

□

و □□

لِي

شاَ

مْسإ

□

د □

لَ

و □

نِ

م

ةَ

عَ

بْ

قِرأَ

ثْ

□ شأ

□ نأ

نِ

م

سْ□

□ مَّرلا

بُ

رْ

غَ

□□ ت

□ تَح ِرْصَع

□ لا

□ ةًص

نِ

م لاعَ

ت َه

□ للّا

نوُ

رُ

كْ

ذَ

ي ِمْوَق

]. دواد وبأ هلرخأ .

□

ةَ

عَ

بْ

رأ َقِ

ثْ

شُ

□ أ

□ نأ

نِ

□□ م ّ لإ

بَحأ

8. (1757)- Hz.Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah'ı zikreden bir cemaatle sabah namazı vaktinden güneş doğuncaya kadar birlikte oturmam, bana İsmâil'in oğullarından dört tanesini âzad etmemden daha sevgili gelir. Allah'ı zikreden bir cemaatle ikindi namazı vaktinden güneş batımına kadar oturmam dört kişi âzad etmemden daha sevgili gelir."

[Ebû Dâvud, İlm 13, (3667).]402

AÇIKLAMA:

1- Burada Allah'ı zikirden maksad her çeşit zikir olabilir: Kur'ân-ı Kerim'i tilâvet etmek, tesbih (subhânallah), tehlil (lâilâhe illallah), tahmid (elhamdülillah), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salavât. Âlimler zikir ve ibadet mânasına dâhil edilen ilmî meşguliyet, tefsir ve hadis gibi şer'î ilimlerin öğrenilmesini de burada mütâlaa ederler.

2- Böyle bir cemaatte, fiilen zikretmeyip dinleyici olarak bulunmanın da aynı fazileti vereceği belirtilmiştir. "Böyle hayırla meşgul olanlara arkadaşlıktan zarar gelmez" denmiştir.

3- Bu hadis, zikrin, köle âzadı ve sadakadan efdal olduğunu beyan etmektedir.

4- Hadis günlük zamanı tanzim yönüyle de yol göstericidir: "Mü'min imkân nisbetinde sabah ve ikindi vakitlerini faydalı sohbetlere tahsis etmelidir.403

ه□

□ للّا

لوسر لاق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ9□

قْ

بَ

□ ي

نيِح اَ

يْ

نٌ

□ دلا

ءاَ

□ مَس لإ

ةَ

لْ

□ ي

□□ ل

لُ

ك اَ

نٌّ

بَ

□ ر

لِزْن

□

#: ي

□□

□ ه

□ ل

بيِلَتْساَ

□ ف

نوُشْ

دَ

□ ي

ن

□

: م

□

لوُ

قَ

يَ

□□ ف

رِخ ا

Œ □لْيَّ

للا □

ثُ

لُ

ث

]. هلرخأ

□

ه □

ل □

رِ

فْ

غأَ

ف □

نُ

رِ

فْ

غَ

تْسَ

ي □

نَ

م □□

هَ

يِ

ظْ

شأَ

ف □

ن □

لَ

أْسَ

ي □

نَ

م

لاعَ

ت َه

للّا □□

نا] :ملسمل ىرخأ فو. ئاسنلا إ ةتسلا

□

ءاَ

مَس لإ □

لَ

زَ

ن □

لَّ

و‘ا ِلْيَّ

للا □

ثُ

لُ

ث □

بَ

هَ

ذ اَ

ذإ □□

تَح □

لِهْمُ

ي

ىِ

ذ □□

لا اَ

ذ □

نَ

م ،ُكِ

لَ

ملا اَ

نأ ،ُكِ

لَ

ملا اَ

نأ :

□

لوُ

قَ

يَ

ف اَ

ي

□□

د

□

ن لا

. ثيدحلا .[□

نوُش

دَ

ي

. دارملاو :لوزن ةمحرلا او‘فاطل ا“ةيهل

9. (1758)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Her gece, Rabbimiz gecenin son üçte biri girince, dünya semasına iner ve:

"Kim bana dua ediyorsa ona icabet edeyim. Kim benden bir şey istemişse onu vereyim, kim bana istiğfarda bulunursa ona mağfirette bulunayım" der."

Rivayetin Müslim'deki bir vechi şöyle: "Allahu Teâla gecenin ilk üçte biri geçinceye kadar mühlet verir. Ondan sonra yakın semâya inerek şöyle der:

"Melik benim, Melik benim. Kim bana dua edecek?" [Buhârî, Tevhid 35, Teheccüd 14, Daavât 13, Müslim,Salâtu'l-Müsâfirin 166, (758); Muvatta, Kur'ân 30, (1, 214); Tirmizî, Daavât 80, (3493); Ebû Dâvud, Salât 311, (1315).]404

402 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/520.

403 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/520.

404 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/521.

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın dünya semasına inmesini ifade eden rivayetler çoktur, tevâtür derecesine ulaşmıştır.

2- İnme vaktiyle ilgili olarak hadislerde farklı zaman dilimleri zikredilmiştir: "Cuma gecesi", "her gece", "gecenin son üçte biri", "gecenin yarısı, yahut üçte ikisi gittimi", "gecenin üçte biri geçtiği vakit."

3- Allah'ın yeryüzüne inmesi müteşâbih bir ifadedir. İfadeyi, lügavî hakikatiyle anlamak mümkün değildir. Zîra Allah'a mekan izâfe etmek olur. Halbuki Cenab-ı Hakk, mahlûkata ait bir vasıf olan tehayyüzden (yani mekanla kayıtlanmak, bir yerde olup başka yerde olmamakla, gelmek, gitmek gibi vasıflardan) münezzehtir, uzaktır, bunlar mahlûkatla ilgili nâkıslık ifade eden sıfatlardır. Öyle ise bunların Cenab-ı Hakk'a izâfesi, bir kısım gaybî hakikatı ve İlâhî şuûnâtı bize anlatmak, onların tarafımızdan kavranmasını sağlamaktır.

Allah'ın kullarına yakınlaşması, O'nun rahmetini ifade eder. Öyle ise geceleyin belirtilen saatlerde, Allah'ın, yapılan duaları kabul etmek suretiyle lütuf ve rahmetini bol kılacağı, lisan-ı nübüvvette o suretle ifâde edilmiştir. Hammâd İbnu Zeyd, "Allah'ın inmesi, ikbal ve teveccühüdür" demiştir.

"Allah'ın emîr ve melekleri iner" şeklinde de te'vil edilmiştir. Hattâbî, bu ve benzer hadislerin sıfat hadisi olduğunu, selef ulemâsının bu sıfatlara inanıp hadisleri zahirî mâna üzerine bıraktığını, tevilden kaçındığını belirtir.

Esâsen, hadiste temas edilen mânaya şu âyette destek bulunmuştur:

اه

فَص

اه

فَص

□كَ

لَ

م □

لاَ

وَكُّ

بَ

ر □

ءاَلَ

و "Rabbin (in emri geldiği) melekler saf saf

olarak geldikleri vakit" (Fecr 22). 405

□

لوسر اَ

ي □

لِي

ق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةماماأ بأ نشو ـ11□

□

رُ

بُ

دَ

و □□

رِخ ا

لْيَّ□ Œ

للا َفْ

وَل :

□

لاق ؟عَ

□ مْسأ

ءاَشُّ

دلا ُّأ :ِه

للّا

:

□

ل

يَّ□ «

للا ُفْ

وَ

. ل

]. بذمرتلا هلرخأ «

اَ □

بوُ

ثْ

كَ

ملا ِ اَ

وَ

لَّصلا

ف هبرب اهيف ناسن“ا ولخي تلا اقو‘ا هب دارملا

□□ دارملاو

ُه

ِب

□ قَشو هؤارو

ئَ□

□ ش »

ه

لُ

□ ك

رُ

بُ

دو

ليللا ءانثأ□ «

اولصلا نم غارفلا دعب .

10. (1759)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Derdi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! En ziyade dinlenmeye (ve kabule) mazhar olan dua hangisidir?"

"Gecenin sonunda yapılan dua ile farz namazların ardından yapılan dualardır!" diye cevap verdi."

[Tirmizî, Daavât 80.]406

□

ه□ #:

للّا لوسر لاق] :لاق ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

11ـ ر سنأ نشو

لوُ

قَ

ن اَ

ذا

م :

لي ِ

ق .

ةَ

ماَ

ق“اَ

و ِناَ

ذ‘ا

نْ

يَ

ب

ءاَشُّ

دلا

ر

□□

□ د

ي

اَ

يْ

نٌّ

دلا ف ةَ

يِ

فاَ

□ ع

لا َه

للّا اوُ

لس :

□

لاق ؟ِه

للّا لوسراَ

ي

]. هظفل اذهو ،بذمرتلاو دواد وبأ هلرخأ .

□

ةَ

رِخ ا

Œ □

و

11. (1760)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ezanla kaamet arasında yapılan dua reddedilmez (mutlaka kabule mazhar olur.)"

"Öyleyse, dendi, "ey Allah'ın Resûlü, nasıl dua edelim?"

"Allah'tan, dedi, dünya ve âhiret için âfiyet isteyin!" [Ebû Dâvud, Salât 35, (521); Tirmizî, Salât 46, (216), Daavât 138, (3588, 3589).]407

405 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/521.

406 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/522.

407 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/522.

□

لوسر لاق] ل

اق ہْ :

نَش ُہ

للاّ َضِ

ر دعس نب لهس نشو ـ12□

□

دْ

نِ

شَ

و □□

ءاَ

دِ

ه

نلا □

دْ

نِ

ش □

ءاَشُّ

دلا :

ناَّ□

دَ

رُ

ت □

ناَ□

ثْ

نِ

ث :#ِه

للّا

]. وبأو كلام هلرخأ

اضْ

عَ

ب □

مُ

هُضْ

عَ

ب □

مِح

□

لُ

ي □

نيَح ِسأَب □

لا

. دواد

نآتَشاَس] :إطَوُ□

ملا فر

□

رَ

« طَ

ملا □

ثْ

حَ

تو

« :ةياور ف دازو

□

هْ

يَ

لَش □□

دَ

رُ

ت ٍعاَ

د □□

لَ

قَ

و □□

ءاَ

مَّسلا □

باَ

وْ

بأ اَ

مِهيِف ُحَتْفُ

ت

.

□ه

للّا ِلِيبَس ف □

هفَّصلاو □□

ةَّصلِ

ل □

ءاَ

دِ

ه

نلا □

ةَ

رْ

ضَح □□

ةُ

تَ

وْ

شَ

د

. نَاَ

:ذٌ'ا

«

ءاَ

دِ

ه

نلا»

12. (1761)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İki şey vardır, asla reddedilmezler: Ezan esnasında yapılan dua ile, insanlar birbirine girdikleri savaş

sırasında yapılan dua." [Muvatta, Nidâ 7, (1, 70); Ebû Dâvud, Cihâd 41, (2540).]408

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetin Muvatta'da gelen vechi bazı nüshalarda mevkuftur. Ancak, ictihadla söylenemeyecek bu çeşit ahbarın ref'ine hükmedilmiştir. Yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olmalıdır.

Mamafih, aynı rivayet İmam Mâlik'ten merfu olarak da rivayet edilmiştir. Muvatta'nın rivayeti metin itibariyle de farklıdır:

هْ

يَ

□□ لَش

دَ

رُ

ت ٍعاَ

□□ د

لَ

قَ

□ و

ءاَ

□ مَّسلا

باَ

وْ

بَ

ا اَ

مُ

□ ه

□ ل

حَ

ثْ

فُ

ي ِناَتَشاَس

ه□

□ للّا ِلِيبَس ف ُقَّصلاَو ِةَّصل

□ ل

ءاَ

دِ

ه

□ نلا

ةَ

رْ

□□ ضَح

هُ

تَ

وْ

شَ

د

"İki vakit vardır, onlarda sema kapıları açılır,dua edenlerden pek azının duası kabul edilmeyip geri çevrilir: Namaz için ezan okunma vakti, Allah yolunda (cihad için) saf tutma ânı."

2- Sema kapılarının söylenen iki vakitte açılması, o vakitlerin faziletini ifade eder. Yani o iki vaktin Allah indindeki kıymet ve faziletleri sebebiyle o zamalarda sema kapıları açılır ve yapılan dualar kabul-i İlâhi'ye mazhar olurlar.

Hadis nadir hallerde, o mübârek vakitlerde yapılarak duanın geri çevrileceğini ifade ediyor. Zürkânî, duanın kabul edilme şartlarından veya rükünlerinden birinin eksikliği gibi bir sebeple reddedilmesinin söz konusu olacağını belirtir.

3- Duayı makbul kılan savaş, îlayı kelimetullah için yapılan savaştır. Bu da küffâra karşı bu niyetle yapılan savaştır. Ganimet, şeref, tegallüb gibi Allah'ın rızasını kazanmaya yönelik olmayan maksadlarla yapılan savaşlar buraya girmez.

4- Şunu da belirtelim ki, bu anlarda yapılan duada istenen şeyler de mühimdir. Allah'ın rızasına uymayacak şeyler taleb edilmemelidir. Taberânî, Müstedrek ve Deylemî'de gelen bir rivayet şöyle:

□

ه □

ل □

بِلُتْسا □□

إ □□

نِهيِف اَشَ

د اَ

م ِمِلْسُم □

لا □

ءْ

رَ

مْ

لِ

ل ٍ اَشاَس □

ثً

ث

:

□

مَ

ثأَ

م □

وأ ٍمْحَر َةَعيِطَق □

لأْسَ

ي

م

ل

قَ

ثْ

لَ

ي

نيِحَ

و

ثُ

كْسَ

ي ه

تَح

ةَّصلاِ

ب

نِ

ه

ذؤَ

م

لا

نِ

ه

ذؤُ

□ ي

نيِح

ه

□ تَح

رَطَ

□ م

□ لا

لِزْنَ

□ ي

نيِحَ

و اَ

مُ

هَ

نْ

يَ

ب ُه

□ للّا

مُ

كْ

حَ

□□ ي

ِناَّفَّصلا تَح

□

نُ

كْسَ

ي

"Müslüman kişi için üç vakit vardır, onlarda dua ederse, sıla-i rahmi kıran ve günah olan bir şey taleb etmedikçe, kendisine mutlaka icabet edilir: Namaz için müezzin ezan okurken susuncaya kadar, savaşta iki saf karşılaşınca Allah aralarında hükmedinceye kadar, yağmur yağarken kesilinceye kadar."409

---

408 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/523.

409 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/523-524.

□ه

للّا لوسر لا]

ق

:لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

13ـ ر ةريره بأ نشو

اوُ

رِ

ث

كأف □□

دِلاَس □

وُ

هَ

و □

هِه

بَ

ر □

نِ

م □

دْ

بَ

ع □

لا □

نوُ

ك

□

ي اَ

م □

بَ

رْ

#: قأ

]. ئاسنلاو دواد وبأو ملسم هلرخأ .

□

ءاَشُّ

دلا

13. (1762)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kul Rabbine en ziyade secdede iken yakın olur, öyle ise (secdede) duayı çok yapın." [Müslim, Salât 215, (482); Ebû Dâvud, Salât 152, (875).]410

AÇIKLAMA:

Bu hadiste ifade edilen yakınlık, maddî bir yakınlık, yâni mekân yakınlığı olmamalıdır. "Zira Allah, ilmiyle kişiyi bilme, kalbinin hatıratından bile haberdar olma, kişi üzerinde istediği şekilde tasarruf ederek ona kıyam, sağlık, hastalık, ölüm verme gibi hususlarla şah damarından daha yakındır" (Kâf 16). Tıpkı güneşin ışıklarıyla yeryüzündeki herbir mahlukun yanında hazır bulunması gibi.

Ama kul, maddî olarak Rabbinden uzaktır, Secde hâlinde kulluk, en geniş, en kâmil hâliyle tezâhür ettiği için, bu kula mânevî bir yakınlık, Rabbinin rızasına uygun bir hal kazandırmaktadır. Nitekim âyet-i kerimede "Secde et ve yakınlık kazan" (Alak 19) emredilmektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sadedinde olduğumuz rivayette, İlâhî yakınlığa ermede zirve olduğu bizzat Allahu Zülcelâl hazretleri tarafından belirtilmiş olan secde hâlinde çok dua etmeye teşvik etmektedir.411

ثَ

ث :#ِه

 للّا

لوسر لاق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر هنشو ـ14

اَ

وَش

د

□

ةَ

وْ

شَ

دَ

و ،موُلْظَملا ُةَوْش

□

د

:

□□

نِهتَ

□ باَلإ ف ّكَش

□

اَ

باَلَ

ثْسُ

م

. [

□

هِ

□ د

لَ

و لَش دِ

لاَ

و

لا

ةَ

وْ

شَ

دَ

و ،رِفاَسُملا

14. (1763)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) anlatıyor:

"(Allah'ın kabul ettiği) üç müstecab dua vardır, bunların icâbete mazhariyetleri hususunda hiç bir şekk yoktur. Mazlumun duası, müsâfirin duası, babanın evladına duası." [Tirmizî, Birr 7, (1906); Cennet 2, (2528), Daavât 139, (3592); Ebû Dâvud, Salât 364, (1536); İbnu Mâce, Dua 11, (3862).]412

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada duası makbul olan üç kişiyi haber vermektedir: Mazlum, misafir ve baba. Aslında hadislerde duası makbul olan başka kimseler de mevzubahis edilmiştir. Oruç açtığı sırada oruçlunun duası, âdil imamın duası, gâibin gâibe duası (kişinin arkasından yapılan dua). Şu halde, hadislerde geçen rakamlar kesin sayı bildirmeye mâtuf değildir.

2- Mazlumun yâni zulme uğrayanların dualarının makbuliyeti, onların Mü'min ve Müslüman olmaları şartına bağlı değilir. Başka rivayetlerde zulme uğrayan kimsenin fâcir (büyük günahı alenen işleyen) veya kâfir olmaları hâlinde de dualarının makbul olduğu tasrih edilmiştir.

سْ

ي

ل

هَّ

نإَ

ف

ارِ

فاَ

ك □

ناَ

ك □

نِ

اَ

و ِموُلْظَم □

لا □

ةَ

وْ

شَ

د اوُ

قَّ

تِ

ا

□

باَلِح اَ

هَ

نوُ

د

"Mazlumun duasından kaçının, kâfir bile olsa. Zira onun duasının önünde perde yoktur."

لَ

ش □

هُ

روُلُ

فَ

ف

ارِلاَ

ف □

ناَ

ك □

ناِ

و □

ةَ

باَلَ

تْسُ

م ِموُلْظَم □

لا □

ةَ

وْ

ش

□

د

□

هِ

سْ

فَ

ن

410 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/524.

411 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/524.

412 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/525.

"Mazlumun duası makbuldür, fâcir bile olsa; zira onun fücûru kendi aleyhinedir."

Hemen kaydedelim ki, hadiste yasaklanan zulüm, mutlaktır. Âlimler, bu durumdan hareketle mal, can, ırz vs. her neye yönelik olursa olsun, bütün çeşitleriyle zulmün yasaklandığını belirtirler.413

ل

اق امهْ :

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر صاعلا نب ورمش نبا نشو ـ15

ةَ

وْ

شَ

د

نِ

م

ةَ

باَلإِ ُعَ

رْسأ □

ةَ

وْ

شَ

د □

نم ا

□

م :#ِه

للّا □

لوسر □

لاق]

]. يذمرتلاو دواد وبأ امهلرخأ.

ب□ِ

ئاَ

غِ

ل ٍبِ

ئاَغ

15. (1764)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"İcâbete mazhar olmada gâib kimsenin gâib kimse hakkında yaptığı duadan daha sür'atli olanı yoktur."

[Tirmizî, Birr 50, (1981), Ebû Dâvud, Salât 364, (1535); Müslim, Zikr

88, (2733); Buhârî, Mezâlim 9.]414

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise göre, Allah'ın derhal kabul buyuracağı dualardan biri de, mü'min kimsenin mü'min kardeşi için gıyâbında yapacağı duadır. Bu hususta Müslim'in bir riayeti daha açıktır:

□□

ةَ

باَلَ

تْسُ

م ِبْيَ

غ □

لا ِرْ

هَظِ

ب □

هيِخ‘ ِمِلْسُم □

لا □

ءْ

رَ

م □

لا □

ةَ

وْ

ش

□

د

كَ

لَ

م

لا

لاَ

ق ِرْيَخِب ِهيِخ‘ اَشَ

اَ د

مَّ

لُ

ك

لَّ

كَ

وُ

مٌك

لَ

م

هِ

سأَ

ر

دْ

نِ

ش

هِ

لْ

ثِ

مِ

ب كَ

لَ

و

نِ

مآ

هِ

ب

لَّ

كَ

وُ

م

لا

"Müslüman kimsenin, kardeşi için gıyâbında yaptığı dua müstecâbdır. Dua edenin başucunda ona müvekkel bir melek vardır. Kardeşi için hayır dua yaptıkça bu melek: "Amin, istediğin şeyin bir misli de sana olsun" der." 415

İKİNCİ FASIL

DUA EDENİN HEY'ETİ (DIŞ GÖRÜNÜŞÜ)

Umumî Açıklama:

Hey'et dilimizde bir kaç mânada kullanılır. Şekil, sûret, görünüş, kılıkkıyafet, hâl, durum; bir bütünü teşkil eden cüzlerin hepsi, kurul, jüri vs. Sadedinde olduğumuz hadiste hey'et kelimesi daha ziyade kılıkkıyafet, durum mânalarında kullanılmıştır.

Dua eden kimsenin, kılık kıyâfet ve dış görünüş itibariyle takınması gereken bazı tavırlar, dikkat etmesi gereken bazı hususlar mevcuttur. Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu çeşit irşadlarını göreceğiz.416

ه

للّا

لوسر لاق] :لاق امهْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر سابش نبا نش ـ1

رْيَغِب ِهيِخأ ِباَتِك ف َرَظَ

ن

نَ

مَ

و

رُ

دللا اوُ

رُ

تْست

:#

نوُطُبِب لاعَ

ت َه

للّا اوُ

لَس

راًّ

نلا ف

رُظْ

نَ

ي اَ

مَّ

نإف

هِ

نْ

ذإ

اوُحَسْ

ماف

مُ

ثْ

غَ

رَ

ف اَ

ذإف ،اَ

هِروُ

هُظِ

ب □

هو □

لأُسَ

ت □□

و □□

مُ

كِ

ه

فُ

كأ

]. دواد وبأ هلرخأ .

□

مُ

كَ

هوُلُ

و اَ

هِ

ب

---

413 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/525.

414 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/526.

415 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/526.

416 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/527.

1. (1765)- İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Duvarları örtmeyin. Kim kardeşinin mektubuna, onun izni olmadan bakarsa, tıpkı ateşe bakmış gibi olur. Allah'tan avuçlarınızın içiyle isteyin, sırtlarıyla istemeyin; duayı tamamlayınca avucunuzu yüzlerinize sürün." [Ebû Dâvud, Salât 358, (1489, 1490, 1491).]417

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kaç meseleye birlikte temas etmiştir: 1- Duvarlar halı, kilim vs. ile örtülmemelidir. Çünkü bu iş, hem mütekebbirlerin amelidir, hem de malın ziyân edilmesi, israf edilmesidir. Zira duvarlarına örtülmesini gerektiren hiçbir zarurî durum mevcut değildir. Müslim'de gelen bir rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kapının üzerine halı asmış olan Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ye: "Allah, bize taş ve toprağa elbise giydirmemizi emretmemiştir" diyerek indirtir.

2- Hadiste "kardeşinin kitabı"na bakmak da yasaklanmaktadır. Şârihler, buradaki kitaptan maksadın, içerisinde, öğrenilmesi herkese vacib olan ilmin bulunduğu kitap olmayıp, sâhibi tarafından başkasının bakması arzu edilmeyen mektup olduğu belirtilir. Belki bu mektupta, sır olan, başkasının muttali olması istenmeyen bazı bilgiler vardır. Öyle ise böyle bir mektuba bakmak ateşe bakmak gibidir.

Ateşe bakmak için, bazı âlimler "hadisin siyakından anlaşılacağı üzere insan için zararlı bir şey olmalıdır" demişlerdir. Mamafih, bundan maksadın "ateşe yaklaşmak ve yaslanmak" olabileceği, ihtimal olarak belirtilmiştir. Üçüncü bir ihtimale göre mânâsı; kişi, kardeşinin bakılmasını istemediği bir mektubuna bakmakla ateşi gerektiren bir şeye bakmış olmaktadır.

3- Hadisin, sadedinde olduğumuz mevzuya, yani dua edenin hey'eti meselesine temas eden kısmı, son kısmıdır: Dua ederken avucun açılıp avuç içi yukarı gelecek şekilde kaldırılması, elin sırt kısmı yukarı gelecek şekilde tutularak dua edilmemesi, dua bitince de ellerin yüze sürülmesi istenmektedir.

Azimâbâdî, bu hususta şu açıklamayı yapar: "Bir şey taleb edene uygun düşeni, elini taleb ettiği şeye doğru uzatması, tazarru ile açıp bol ihsanla dolmasını istemesi, her iki elini birden, ihsan sahibine doğru kaldırmasıdır. Ancak, kim de başına gelen bir belânın kalkmasını isterse, sünnet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ittibâen, ellerin sırtını semaya kaldırmaktır. Bunun hikmeti, birincide, arzu edilen şeyin hüsûlüyle tefâül etmek, yâni hayra ermek ümidinde bulunmak, ikincide ise, zararlının def'iyle hayra erme ümidinde bulunmaktır.

4- Duânın sonunda elin yüze çalınması teberrük içindir. Yani, dua ile ellere inmiş olan rahmet eserleri, sürmek suretiyle yüze ulaştırılmış olur.418

□

هْ

يَ

د #

□

ي

□ه

للّا □

لوسرَ عَ

فَ

هْ لاق: [ر

نَش هُ

للّا َضِ

□2ـ نشو رسنأ

]. نراخبلا هلرخأ

□

هْ

يَطْ

بإ َضاَ

يَ

ب □

ثْ

يأَ

ر □□

تَ

ح □□

ءاَشُّ

دلا ف

.

2. (1766)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua ederken ellerini öyle kaldırdı ki, koltuk altlarının beyazlığını gördüm." [Buhârî, İstiska 21.] 419

اذإ #ِه

للّا □

لوسر □

نأَ

ك]: لاق هْ

نَش ُه

للاّ َضِ

ر رمش نشو ـ3□

اَ

مِهِب َحَسْمَ

ي □□

تَح اَ

مُ

ةًَ

دُ

رَ

ي □

م □

ل □

□□

ءاَشُ

ف دلا □

هْ

يَ

دَ

ي َعَ

فر

]. بذمرتلا هلرخأ .

□

هَ

هْ

لَ

و

3. (1767)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ellerini dua ederken kaldırınca, onları yüzlerine sürmedikçe geri bırakmazlardı." [Tirmizî, Daavât 11, (3383).]420

417 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/527.

418 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/527-528.

419 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/528.

420 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/529.

AÇIKLAMA:

Bu rivayet dahi duadan sonra ellerin yüze sürülmesinin meşruiyetini gösterir. Bazı âlimler şöyle bir mütâlaada bulunmuştur: "Allahu Teâlâ, dua edeni hiçbir zaman boş çevirmeyip, kendisi için kalkan ele bir rahmet ulaştırdığına göre, ondaki rahmetin en şerefli ve tekrime en elyak organ olan yüze sirâyet ettirilmesi münâsiptir."421

□

ناك

□□

جَ

ر □□

[إن قال: هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ4□

.[

□

دِ

هحَ

أ □

دِ

هحَ

أ :#ِه

للّا لوسر □

ه □

ل □

لاَ

قف □□

هْ

يَ

عُ

بْ

صأِ

ب وُشْ

دَ

ي

اذه نعم:يذمرتلا لاقو ، ئاسنلاو يذمرتلا هلرخأ

دنش ءاشدلا ف هعبصأب للرلا راشأ اذإ :ثيدحلا

. ةداهرلا ،ف ريري إ عبصأب ةدحاو

4. (1768)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Adamın biri iki parmağı ile dua ediyordu.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Birle! Birle!" diye müdâhale etti." [Tirmizî, Daavât 117, (3552); Nesâî, Sehv 37, (3, 38).]422

AÇIKLAMA:

İki parmağıyla duadan maksad, dua ederken iki parmağıyla işaret etmesidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), te'kid maksadıyla iki kere: "birle!" buyurmuştur. Birlemesini söylemesinin sebebi, Rabbülâlemin'in tek olması sebebiyledir.

İbnu Deybe'nin, hadisin sonunda kaydettiği şöyle bir açıklama var: "Bu hadisin mânası: "Kişi, dua ederken şehâdet getirince parmağını kaldıracaksa sadece tek bir parmağını kaldırsın" demektir."423

□

ث

يأَ

ر ا]

□

م

:لاق هْ

نَش ُه

للاَ ِض

ر دعس نب لهس نشو ـ5□

ارِ

هاَش #ِه

للّا لوسَ

ر

□

هُ

ثْ

يأَ

ر □

نِ

كلَ

و □□

هِرْيَغ لَش ًو ،هِرَبْنِم ل

□ش وُشْ

دَ

ي طَ

ق □

هْ

يَ

دَ

ي

□ماَه “

□

ب اِ

ب

□

دَ

قَشَ

□□ و

ةَ

باًّ

بَّسلاِ

□ ب

راَشأَ

و :اَ

ذَ

□ كه

لوُ

قَ

ي

دواد وبأ هلرخأ .] طْسُ .

ولاَ

و

5. (1769)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ne minberde ne de bir başka şey üzerinde dua yaparken ellerini uzattığını görmedim. Bilakis şöyle gördüm" dedi ve baş ve orta parmaklarını kapayıp şehâdet parmağını açmış vaziyette işaret etti." [Ebû Dâvud, Salât 230, (1105).]424

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koltuk altı görünecek şekilde mübalağalı şekilde kollarını uzatıp kaldırmadığı belirtiliyor. Mübalağalı diye kayıtlamak şarttır. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mutad olarak dua sırasında ellerini kaldırdığı sâbit ve müsellem bir husustur. 1766 numarada geçtiği üzere istisnâi durumlarda da koltuk altı görülecek şekilde kollarını kaldırdığı rivayetlerde gelmiştir.

2- Şârih Azimâbâdî, bu hadisin, Sehl İbnu Sa'd'a sorulan bir soruya cevap olma ihtimalinden bahseder.

Bu takdirî soru şudur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) minberde iken hiç ellerini kaldırarak dua etti mi?" Sehl bu soruya: "Ben bunu, söylenen şekilde yaptığını görmedim. Ancak, onu vaaz sırasında 421 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/529.

422 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/529.

423 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/529.

424 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/530.

orta ve baş parmaklarını kapatıp şehâdet parmağıyla işâret eder vaziyette gördüm. Sanki O, bu parmağını teşehhüd sırasında kaldırıyordu" şeklinde cevap vermiştir. Allahu a'lem."

Hadisteki ibhâm böyle bir açıklamayı gerekli kılmaktadır.425

:# □ه

للّا □

لوسر لاق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر نامِلس نشو ـ6□

□

هْ

ي

لإ

هْ

يَ

دَ

ي َعَ

فَ

ر اَ

ذإ

هِ

دْ

بَش

نِ

م ِحَ

تْسَ

ي

ميِرَك ّ َح ْم

كَّ

بَ

ر

نإ

]. بذمرتلاو دواد وبأ هلرخأ .

ارْ

فِ

ص اَ

مُ

ةَّ

دُ

رَ

ي

نأ

6. (1770)- Hz. Selmân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Rabbiniz hayiydir, kerimdir. Kulu dua ederek kendisine elini kaldırdığı zaman, O, ellerini boş

çevirmekten istihya eder." [Tirmizî, Daavât 118, (3551); Ebû Dâvud, Salât 358, (1488).] 426

AÇIKLAMA:

1- Hayiy, çok haya eden, fazlaca utanan demektir. Haya vasfını Allah hakkında lügat manasında kullanmak uygun değildir. Çünkü, lügat olarak haya, kişide ayıplanma ve kınanma korkusu gibi bir şey sebebiyle hâsıl olan değişme ve inkisâr mânasına gelir. Böyle bir hâl Zât-ı Zülcelâl hakkında muhaldir. Öyle ise lügat yönüyle "çok utanan" mânasına gelen hayiy kelimesi Allah hakkında kullanılınca, bundaki gaye maksuddur. Hayadan maksad ve gaye ayıplanacak şeyin yâni hoş olmayan şeyin terki olduğuna göre, ulemâ, Allah hakkında şu mânada anlamıştır: Allah'ın "hayiy" olması, kulu memnun edecek şeyi yapması, ona zarar verecek şeyi terketmesi demektir. Öyle ise sadedinde olduğumuz hadisi, "Cenab-ı Hakk, dua eden kuluna, kulun hayrına olan şeyi mutlaka verir, duasını sevapsız, boş bırakmaz" diye anlayacağız. Bu "verme" işinin Cenab-ı Hakk'ın hikmeti muktezasınca, ya "istediğine aynen kavuşması", yahut "daha iyisinin verilmesi", yahut da "sevap verilmesi, günahlarının azaltılması" şeklinde tecelli edeceği daha önce belirtilmişti (bak. 1751. hadis).

2- Kerim, istemeden veren, bol veren mânasına gelir. Cenab-ı Hakk'ın vasıflarından biri "istemeden vermek" ise, isteyince daha çok verir demektir.

Böylece kul, dua etmeye teşvik edilmiş olmaktadır.

3- Hadiste kul mutlak gelmiştir. Yani, mü'min, fâsık, kâfir ayırımı mevcut değildir. Bazı şarihler

"mü'min" diye kayıtlamışlardır. Esâsen, kavlî duayı yani dil ile, sözle olan talebi sadece mü'minler yapar. Öyle ise, mü'minin inanarak yatığı hiçbir dua boşa gitmeyecektir.427

□ه

للّا □

لوسر □

لاق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ7□

□□

نأ اوُ

مَ

لْ

شاَ

و □□

ةَ

بآَل“اِ

ب □

نوُ

نِ

قوُ

م □

مُ

ثْ

نأَ

و ،هَ

للّا اوُشْ

#: دا

]. هلرخأ

□

ه □

□

لِ

فاَغ ٍبْ

لَ

ق □

نِ

م

ءاَشُ

د □

بيِلَتْسَ

ي □

لاعَ

ت َه

للّا

يذمرتلا .

7. (1771)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah'a duayı, size icabet edeceğinden emin olarak yapın. Şunu bilin ki Allah celle şânuhu (bu inançla olmayan ve) gafletle (başka meşguliyetlerle) oyalanan kalbin duasını kabul etmez." [Tirmizî, Daavât 66. (3474.)]428

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, duanın makbul olmasında gerekli olan mühim âdablarından bir kaç tanesini belirtmektedir:

425 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/530.

426 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/530.

427 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/531.

428 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/531.

* Duanın mutlaka icabet göreceğine, yani karşılıksız kalmayacağına kesinlikle inanmaktır. Tercümede

"emin olmak" tâbirini kullandık, halbuki aslında mukin kelimesi kullanılmıştır. Bu, yakin elde etmiş, kesin inanca ulaşmış, hiçbir tereddüdü kalmamış gibi mânalara gelir, emin olmaktan çok daha kuvvetli bir mâna ifade eder.

* Dua ederken kalbin gâfil olması, Allah'ı veya istediği şeyi düşünmemesi, yaptığı dua fiilinin tam şuurunda olmaması demektir.

* Oyalanma olarak tercüme ettiğimiz kelimenin aslı lâhin'dir, dilimizdeki lehviyat kelimesi aynı kökten gelir, eğlenen demektir. Bu da, tıpkı gaflet gibi, kalbin Allah'tan başka bir şeyle meşguliyetini ifade eder.

Yani, dua eden kimsenin kalbi, zihni, aklı, hayali, kısacası letâif denen bütün mânevî duygu ve cihazları Allah'tan istediğinden başka bir şeyle meşgul olmamalıdır. Aksi halde, sâdece dille, gâfilâne yapılacak bir kısım taleplerin makbul olmayacağını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açık bir üslubla beyan etmektedir.

2- Bu hadisin mânasını te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Ahmed İbnu Hanbel (rahimehullah)'in Abdullah İbnu Amr (radıyallâhu anhümâ)'dan kaydettiği bir rivayet şöyle:

□ه

للّا □

مُ

ت □

لأَس اَ

ذإف □

ضْ

عَ

ب □

نِ

م َشْ

وَ

ا اَ

هُضْ

عَ

بَ

و

ةَ

يِ

شْ

وَ

ا

بوُ

لُ

ق

لَ

ا

نوُ

نِ

قوُ

م

مُ

ثْ

نَ

اَ

و

هو

لأْساَ

ف ُساًّ

اَ نلا

ةٌ

يَ

اَ ا

□□ ي

لَلَ

□□ و

زَش

بْ□

لَ

قِ رْ

□ هَظ

□ نَش

هاَشَ

□ د

دْ

بَ

عِ

□ ل

بيِلَتْسَ

□ ي

ه

□□ للّا

□ نإف

ةَ

بَال“اِ

ب

.

□

لِ

فاَغ

"Kalpler bir kaptır. Bazısı bazısından daha iyi tutar (anlayışlıdır). Öyleyse, ey insanlar, Allah'tan bir şey isteyince, Allah'ın icabet edeceğinden emin olarak isteyin. Zîra Allah, kendisine gâfil kalble farkında olmadan dua eden bir kula icâbet etmez." 429

ÜÇÜNCÜ FASIL

DUANIN KEYFİYETİ

Umumî Açıklama:

Duanın makbul olması için, dua edenin hey'eti, tavrı yeterli değildir. Duanın mahiyeti de ehemmiyetlidir. Bir başka ifade ile neler istenmeli, taleb edilmelidir? İşte, bu fasılda duanın keyfiyetini ve mahiyetini açıklayan rivayetler görülecektir.430

□

لوسرَعِ

مَس] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َضِ

□1ـ نش ةلاضف نب ديبش ر

□# □هلَصُ ِلَش بَّنلا ه

ي □

م □

لَ

و □

هِ

تَّص ف وُشْ

دَ

ي

□□

جَ

ر # ِه

للّا

□

مُ

كُ

دَحأ ه

لَص اَ

إذ :

□

لاَ

قف □

هاَشَ

د □□

مُ

اَ، ث

ذه □

لِلَش :

□

لاَ

قف

□

ه

لَصُ

يل □□

مُ

ث

هْ

يَ

لَش

ءاَ

نَّ

ثلاَ

و لاعَ

ت ِه

للاّ

ديِ

مْ

حَ

تِ

ب أَ

دْ

بَ

يْ

لَ

ف

]. باحصأ هلرخأ

ءاَش اَ

مِ

ب □

ذْ

ع

□

بُغْ

دَ

ي □

ل □□

م

□

ث #ِه ِبَّنلا لَش

. ننسلا

1. (1772)- Fadâle İbnu Ubeyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua eden bir adamın, dua sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salat ve selam okumadığını görmüştü. Hemen:

"Bu kimse acele etti" buyurdu. Sonra adamı çağırıp:

"Biriniz dua ederken, Allahu Teâla'ya hamd u senâ ederek başlasın, sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât okusun, sonra da dilediğini istesin" buyurdu." [Tirmizî, Daavat 66,(3473, 3475); Ebû Dâvud, Salât 358, (1481); Nesâî, Sehv 48, (3, 44).]431

429 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/531-532.

430 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/533.

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, duanın makbul olması için mahiyetce nasıl olması gerektiği hususunda bilgi vermektedir. Allah'a hamd ve sena ile başlanmalı ve mutlaka Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salâtu selâm okunmalıdır. Böylece hamdele ve salvele okunduktan sonra duaya geçilmelidir.

2- Hadisin Tirmizî'de gelen bir vechine göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Ashâbıyla Mescid'de) otururken biri gelerek namaz kılar ve sonra: "Rabbim bana mağfiret et, bana rahmet et"

diye dua eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ey namaz kılan kişi, acele ettin. Namazı kılıp oturdun mu, Allah'a lâyık olduğu şekilde hamdet, bana salât oku. Sonra Allah'a dua et" dedi. Râvi der ki: "Bundan sonra bir başkası daha namaz kıldı, önce Allah'a hamdetti, sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât okudu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buna da şunu söyledi:

"Ey namaz kılan kişi dua et, icabet göreceksin!"

3- Salât, dua demektir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât okumak, O'na dua etmektir.

Umumiyetle: "Allahümme salli alâ Muhammedin..." "Ey Allah'ım Muhammed'e salât (mağfiret, rahmet, bereket) et...!" diye başlayan mesnun, sabit formülleri vardır.

Salât kelimesi dilimizde hem namaz, hem de dua kelimeleriyle karşılanır. Yani Arapça olan salât sadece dua demek değildir. İslâm'ın resmî ibadeti olan namaz mânasına da kullanılmaktadır.

4- Duanın makbul olma âdâbından biri de, müteâkip hadiste belirtileceği üzere, yaptığımız duanın Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât ile sona ermesidir.432

#

: □ه

للّا لوسر لاق] : لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر رمش نشو ـ2

لَصُ

ي

تَح

دَ

عْ

صَ

ي

ضْ

ر‘اَ

و

ءاَ

مَّسلا

نْ

يَ

ب ٌفوُ

قْ

وَ

م

ءاَشُّ

دلا

ءاَشُّ

□ دلا

لَّ

وأ ّ لَش اوٌّ

لَص ِبِ

كاًّ

رلا ِرْمُغَك ِنوُ

لَ

عْ

لَ

□ □□□ ي َف

لَش

]. رمش لش افوقوم بذمرتلا هلرخأ□

□

هَ

رِخاَ

□ و

هَطَسْ

وأَ

و

ب

عقلاك .

ريغصلا

□

حَ

دَ

قلا

:

□

ر

« □

مُ

غلا .

نيزر «

هعفرو

هبعق كرتبو ،هداوزأو هلحر لمحي بكارلا نأ نعملاو

وأ لحرلا ةرخآ لش هقلعي مث ،هلاحرت رخآ لإ

اولعلي نأ # مهاهنف ،ه

مهمب هدنش سيلف ةوعلاك اهوحن

ةمهم ريغ .

اعبت هيلش ةصلا

2. (1773)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Dua sema ile arz arasında durur. Bana salât okunmadıkça, Allah'a yükselmez. [Beni hayvanına binen yolcunun maşrabası yerine tutmayın. Bana, duanızın başında, ortasında ve sonunda salât okuyun.]"

[Tirmizî, Salât 352, (486). Tirmizî, bunu Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e mevkuf olarak rivayet etmiştir.

Rezîn ise merfu olarak rivayet etmiştir.]433

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetin, köşeli paranteze ([...]) kadar olan kısmı, Tirmizî'de mevcuttur ve mevkuftur, yani Hz.

Ömer'in sözü olarak kaydedilmiştir. Rezîn, metinde görüldüğü üzere, tam olarak kaydetmiştir ve Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e nisbet etmektedir. Merfu rivayeti de varsa da sahih olanı mevkuf olmasıdır. Ancak muhakkik olan muhaddisler, bu çeşit hükmün reyle verilemeyeceği prensibinden hareketle, hadisin hükmen merfu olduğuna hükmederler.

431 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/533.

432 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/633-534.

433 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/534-535.

2- Duanın Allah'a yükselmesi, Allah'a mekan izafesi değildir. Allah'a yükselme, Kur'ânî bir tâbirdir ve kabule mazhar olma mânasına gelir: □

لَ

مَ

ع □

لاَ

و □

بِهيَّطلا □

مِ

لَ

ك □

لا □

دَ

غْ

صَ

ي □

هْ

ي □

لإ

□

هَ

عَ

فْ

رَ

ي □

حِ

"Güzel sözler O'na yükselir, o sözleri de sâlih amel yükseltir"لاَّصلا (Fâtır 10).

3- Maşraba teşbihine gelince: Yolcu, bineğine yol eşyalarını, azığını yükledikten sonra, son olarak, hın-i hacette kullanmak üzere maşrabasını semerin arkasına takar. Maşraba, yolcu nazarında pek ehemmiyet taşımaz. İşte Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine yapılacak duayı (salât), bu yolcu maşrabası gibi ehemmiyeti olmayan, tâlî bir şey kılmamalarını, O'na kıymet verip, duanın başında ve sonunda salavâta yer vermelerini tenbih ediyor.

el-Hısnu'l-Hasîn'de, Ebû Süleyman ed-Dâranî duanın âdâbını şöyle tesbit etmiştir:

"Allah'tan bir talebin olduğu zaman:

* Önce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okuyarak başla.

* Sonra,dilediğin talepde bulun,

* Sonra, duanı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât ile sona erdir.

(Duanı iki salât arasında yapmalısın), zîra Cenâb-ı Hakk, keremiyle bu iki salâtı kabul eder. İki makbul dua olan iki salât arasında yer alan talebini reddetmek O'nun keremine muvafık düşmez."

Dua'nın kabul şartları üzerine buna benzer bir açıklamayı, Bediüzzaman'dan kaydetmeyi faydalı buluyoruz. Merhum, "mü'minin mü'mine en iyi duası nasıl olmalıdır?" saline cevap sadedinde şu açıklamayı yapar:

"Elcevap: Esbab-ı kabul dairesinde olmalı. Çünkü bazı şerâit dahilinde dua makbul olur. Şerâit-i kabulün içtimâı nisbetinde makbuliyeti ziyadeleşir. Ezcümle: Dua edileceği vakit, istiğfar ile mânevi temizlenmeli, sonra makbul bir dua olan salavat-ı şerifeyi şefaatçi gibi zikretmeli ve âhirde yine salavat getirmeli. Çünkü iki makbul duanın ortasında bir dua makbul olur. Hem □

رْ

هَظِ

ب

□بيَ

غ □

ﻻyâni "gıyâben ona dua etmek", hem hadiste ve Kur'ân'da gelen me'sur (30) dualarla dua etmek. Meselâ: □

ه □

لَ

و □

ل □

ةَ

يِ

فاَ

ع □

لاَ

و □

وْ

فَ

ع □

لا َك □

لأْسَ

ا ِه

نإ

□□

مُ

هً

للَ

ا

اَ

يْ

نٌ

دلا ف اَ

نِ

تآ اَ

نَّ

بر □

ةَ

رِخ ا

Œ □

و اَ

يْ

نٌّ

دلاَ

وِنيِه

دلا ف

.

□

راًّ

نلا □

باَ

ذَش اَ

نِ

قَ

و

ةَ

نَسَح □

ةَ

رِخ ا

Œ فو

ةَ

نَسَح

gibi câmi dualarla dua etmek; hem hulus ve huşu ve huzur-u kalb ile dua etmek; hem namazın sonunda, bilhassa sabah namazından sonra;

hem mevâki-i mübâreke (mübârek yerlerde), hususen mescidlerde; hem cumada, hususen saat-ı icâbede; hem Şuhuru Selâsede (Üç Aylarda), hususen leyâli-i meşhurede (meşhur gecelerde); hem Ramazan'da, hususen Leyle-i Kadir'de dua etmek kabule karin olması rahmet-i İlâhiyeden kaviyyen me'muldür. O makbul duanın ya aynen dünyada eseri görünür; veyahut dua olunanın ahiretine ve hayat-ı ebediyesi cihetinde makbul olur. Demek aynı maksad yerine gelmezse, dua kabul olmadı denilmez, belki, daha iyi bir surette kabul edilmiş denilir."434

□ □

ه

لَصُ

أ □

ثْ

نُ

ك]: لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر دوعسم نبا نشو ۔3□

أًّ

مَ

لَ

□□ ف

هَ

عَ

م امهْ

نَش ُه

للّا َ ِض

□ ر

رَ

مُشَ

و ءِرْكَ

ب وُ

بأَ

و ،# ٌ بَّنلاَ

و

ه بَّنلا لَش ِةًّصلاِب ًّم□

□

ث ءِه

□ للّا لَش

ءاَ

نَّ

ثلاِ

□ ب

أَ

دَ

□ ب

تْسَ

لَل

□

□□ لَس

هَطْ

عُ

ت □

لَ

بَّنلا ٌ#: س □

لاَ

قف □ □

سْ

فَ

نِ

ل □

□

وَشَ

د □□

مُ

ث □#

. [

□

هَطْ

عُ

ت

3. (1774)- Hz. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) beraber otururlarken ben namaz kılıyordum. (Namazı bitirip) oturunca, Allah'a sena ile zikretmeye başladım ve arkasından Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okuyarak devam ettim. Sonra kendim için duada bulundum. (Bu tarzımı beğenmiş olacak ki) Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"İşte! İstediğin veriliyor. İşte! İstediğin veriliyor" dedi." [Tirmizî, Cum'a 64, (593).]435

434 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/535-536.

435 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/536.

AÇIKLAMA:

1- Burada İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) salât kelimesi ile kıyamı, rükû ve _________(30) Me'sûr, eserde (hadîste, rivâyette) gelmiş olan demektir. secdesi olan salâtı yani namazı kasdetmiştir. Zîra, sonunda oturduğunu belirtmektedir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İşte! İstediğin veriliyor" buyurması ve bunu tekrarla te'kid etmesi, İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)' un beyan buyurduğu tarzın, duanın makbul olma şartlarına uygunluğunu gösterir. Öyle olmasaydı, müdâhalesi tashihe müteallik olacak idi.436

□ بَّنلا □□ #

ناك] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر بعك نب ه بأ نشو ـ4□

]. امهححصو نذمرتلا امهلرخأ

□

ِه

ْس

فَ

نِ

أَ ب

دَ

□ ب

دَح‘ اَشَ

اَ د

إذ

.

4. (1775)- Hz. Übeyy İbnu Ka'b (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) birisine dua edeceği vakit önce kendisine dua ederek başlardı." [Tirmizî, Daavât, 10, (3382).]437

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, Müslim'de Hz. Musa ile Hz. Hızır kıssasının bidâyetinde bir kısım ziyade ile yer almıştır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), herhangi bir peygambere dua etmek isteyince kendinden başlardı".

2- Ancak hemen ifade edelim ki, bu hadiste belirtilen husus Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müstemir ve muttarid bir âdetini, prensibini ifâde etmemektedir. Çünkü, kendisine hiç yer vermeden yaptığı dua örnekleri vardır.Hz. Hâcer kıssasında: □

□ و

□ ل

لِي

شاَ

□□ مْسا

مُ

هُ ا

للّا □

مَحْ

ر

□

ي

اني

□

عَ

م

انْ

يَش □

تَ

ناَ

ك □

ل □

مَ

زْ

مَ

ز □

تَ

كَ

رَ

ت

"Allah İsmail'in annesine rahmet buyursun, zemzemi akmaya bıraksaydı tatlı bir pınar olacaktı" der.

Hassan İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) için yaptığı duada da şöyle demiştir:

هْ

دِه

يَ

ا

مُ

هَّ

للَ

ا

سُ

دُ

ق

"Rabbim onu Rûhu'l-Kudüs'le (Cebrail) takviye et, güçlendir."لا ِحوُرِب

İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a da şöyle dua etmiştir:

نيِ

ه

ف دلا

هْ

هِ

ه

قَ

ف

مُ

ةً

للَ

ا "Rabbim onu dinde âlim kıl."Hz. Lût (aleyhisselâm)'a

duası şöyledir. □

دي

دَش ٍنْكُر لإِ يِوأَ

ي □

ناَ

ك □

دَ

ق □

ل

اطو □

ل ُه

للّا □

مَحْ

ر

□

ي

"Allah Lût'a rahmet buyursun O, çok muhkem bir kaleye sığınmıştı."438

نريمنلا ريهز بأ نش ئارقملا حبصم بأ نشو ـ5□

□

ةَ

لْ

□ ي

□ ل

اَ

ذ

ه بَّنلا َعَ□ #

م اَ

نْ

لَ

رَخ] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

ه□

للّا لوسر َفَ

قَ

وَ

□□ ف

□ ة

لأسَ

□□ ملا ف

□ ح

□ لأ

دَ

قٍلُلَر لَش اَنْيَ

تأَ

ف

#

□

مِ

تْخَ

□ يٍئَش

هأِ

: ب

□

لِي

قَ

□□ ف

مَ

□ تَخ

□ نإ

بَلْ

: وأ

□

لاَ

□□ قف

هْ

نِ

م ُعَ

مْسَ

ي

:

□

لُلَّ

رلِ

□ ل

لِي

قَ

ف ،فَ

رَصْ

ناَ

□□ و

نيِ

مأِ

: ب

□

لاق ؟هِ

للّا لوسراَ

ي

وبأ

هلرخأ

.[

□
رِ
رْ
بأَ
و
□□
نيِ
مأِ
ب
□
مِ
ثْ
خا
□
نُفاَ
ي
وأ ةنللا هل بلوي
ائيش لعف اَ
ذإ :
□
ب
لْ□ »
وأ .
دواد «

. رانلا

436 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/536-537.

437 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/537.

438 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/537.

5. (1776)- Ebû Müsabbih el-Makrâî, Ebû Züheyr en-Nümeyrî (radıyallahu anh)'den naklen anlatıyor:

"Bir gece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber çıktık., Derken bir adama rastlatdık. Sual (ve Allah'tan talep) hususunda çok ısrarlı idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu dinlemek üzere durakladı. Ve:

"Eğer (duayı) sonlandırırsa vâcib oldu!" buyurdu. Kendisine:

"Ne ile sonlandırırsa ey Allah'ın Resûlü!" denildi.

"Âmin ile" dedi, uzaklaştı. Adama:

"Ey fülan! duanı âminle tamamla ve de gözün aydın olsun!" dedi." [Ebû Dâvud, Salât 172, (938).]439

AÇIKLAMA:

1- Tîbî hadisten şu neticeyi çıkarır: "Bu hadis, dua eden kimseye, duanın sonunda âmin demesinin müstehab olduğuna delildir. Ancak imam dua ediyor ve cemaat âmin diyorsa, imamın ayrıca âmin demesine hâcet yoktur, cemaatin âmini ile iktifa eder." Aliyyu'l-Kârî, bu görüşe katılmaz: "Namazda, kıyasa göre imam da âmin demelidir, namaz dışında da uygun olanı hem imam, hem cemaat her ikisinin de âmin çekmesidir" der.

2- Hadiste geçen "vâcib oldu" tâbiri "cennet vâcib oldu" demektir.Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) duada ısrar etmeyi, mübâlağaya yer vermeyi teşvik etmiş olmalıdır. Az ve ısrarsız dua bir nevî istiğna alâmetidir, kulluk edebine yakışmaz. Duada ısrar, pekçok hadiste övülmüştür.440

اَ

ذإ :#ِه

للّا □

لوسر □

لاق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سنأ نشو ـ6□

□□

مُ

ةَّ

للا .

□

ثْ

ئِ

ش □

نإ □

ل □

رِ

فْ

غا □□

مُ

ةَّ

للا :لُ

قَ

□ ي ًف

مُ

كُ

دَحأ اَشَ

د

ه□

□□ للّا

□□ نإف

□ ة

لأُسَ

ملا ِمِزْعَيِ

□ ل

نِ

□□ كلو

ثْ

ئِ

□ ش

□ نإ

نْ

مَحْ

را

]. إ ةتسللو.ناخيرلا هلرخأ

□

ه □

ل □

هِرْكَتْسُ

م □

لاعَ

ت

فنو ،دللا :

□

مْ

زَ «

ع □

لا

هوحنب ةريره بأ نش ئاسنلا «

ددرتلا.

6. (1777)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizden biri dua edince "Ya Rabb! Dilersen beni affet! Ya Rabb dilersen bana rahmet et!" demesin.

Bilâkis, azimle (kesin bir üslubla) istesin, zira Allah Teâla Haretleri'ni kimse icbar edemez." [Buhârî, Daavât 21, Tevhîd 31; Müslim, Zikr 7, (2678-79); Muvatta, Kur'an 28 (1, 213); Tirmizî, Daavât 79

(3492); Ebû Dâvud, Salât 358, (1483); İbnu Mâce, Dua 8, (3854).]441

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, yapmak istediği her şeyi Allah'ın meşietine bırakmakla emredilmiş olan mü'minin (Kehf 24) Allah'tan taleb ettiği şeyde azimli davranmasını, Allah'ın meşîetine (yani dilemesine) bırakmadan, kesin bir üslubla istemesini emretmektedir.

Bazı âlimler, buradaki azmin mânasını "icabet hususunda Allah hakkında hüsn-i zan etmektir" diye te'vil etmişlerdir.

2- Hadisin Müslim'de gelen bir vechinde

ةَ

بْ

غَّ

رلا ِم

هظَعُي

لَ

و "Rağbeti büyültsün"

emreder. Bu ifade şârihlerce: "Duayı tekrar etmek, ısrarla üzerinde durmak sûretiyle duada mübâlağa etsin" diye anlaşılmıştır. Mamafih, bununla "büyük çok şeylerin istenmesi" de anlaşılmıştır. Bu son mânayı te'yîd eden bir karîne aynı hadisin sonunda yer alan

هُ

مَظاعَ

تَ

ي

ه

للاّ

نإَ

ف

"Zîra Allah'a hiç bir şey büyük gelmez"شَ ءْ ifâdesidir

439 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/538.

440 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/538.

441 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/539.

3-Hadis, Cenab-ı Hakk'tan azimle, ısrarla istemek gerektiğini, "dilersen affet, dilersen rızık ver." gibi Allah'ın dilemesine (meşietine) bırakmamak gerektiğini ifâde ettikten sonra bunun sebebini son cümlede belirtmektedir: "Allah Teâla Hazretleri'ni kimse icbar edemez." Zîra "dilersen" tâbiri, mecbur edilmesi mümkün olan kimseler hakkında kullanılması münâsiptir ve nezaket ifâde eder. Cenab-ı Hakk ise bundan münezzehtir, öyle ise meşîete tâlik etmenin bir ifâdesi yoktur.

Hadisteki yasağı izah sadedinde, "dilersen affet." gibi meşîete tâlik edilen ifâdelerde taleb edilen şey ve talepde bulunulan Zât hakkında bir nevi istiğna mânası mevcuttur." dahi denmiştir. İki mâna da sahih ise de, önceki evlâdır.

İbnu Battâl der ki: "Bu hadisten, kişinin dua ederken, matlûbunu, elinden gelen bütün gayreti sarfederek taleb etmesi, isteğine icâbet edileceği husûsunda ümid içinde bulunması, fakat -Kerim olan bir Zât'tan talepde bulunması haysiyetiyle asla ümitsizliğe düşmemesi gerektiği anlaşılmaktadır."

İbni Uyeyne de şöyle demiştir: "Kişiyi, kusurunun büyüklüğü (ümitsizliğe sevkederek) dua etmesine mâni olmamalıdır Zira, Cenab-ı Hakk, mahlûkatının en kötüsü olan İblis'in bile duasına icâbet etmiştir.

Zira İblis: "İnsanların tekrar dirilecekleri güne kadar bana mühlet ver!" dedi de Allah: "Sen, kendisine mühlet verilenlerdensin" (A'raf 14-15) diyerek duasını kabul etti".442

رَ

فَس ف أً

نُ

ك] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سوم بأ نشو ـ7□

:# □□ بًّنلا □

لاَ

قف ،رِيِبْكَّتلا

□

ب □

نوُ

رَ

هْ

لَ

ي ُساًّ

نلا □

لَ

عَلَ

ف

□□

و □□□

مَصأ □

نوُشْ

دَ

ت □

□

مُ

كَّ

نإَ

□1)، ف)

□

مُ

كِ

سُ

فْ

نأ لَش اوُ

عَ

بْ

را

يِ

ذ □□

لاَ

و □□

مُ

كَ

عَ

م □

وُ

هَ

و

اريِ

صَ

ب

اعيِ

مَس □

نوُشْ

دَ

ت □

مُ

كَّ

نإ

ابِ

ئاَغ

]. هلرخأ

□

هِ

تَ

لِحاَ

ر ِقُنُش ْنِم ْمُكِ

دَحأ لإ □

بَ

رْ

قأ □

هَ

نوُش

دَ

ت

. اوُ« نا اوقفرا

عَ

بْ

. را

» ئاسنلا إ ةسمخلا

7. (1778)- Ebû Musâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir sefere (Hayber Seferi) çıkmıştık. Halk (yolda, bir ara) yüksek sesle tekbir getirmeye başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) (müdahele ederek):

"Nefislerinize karşı merhametli olun. Zîra sizler, sağır birisine hitab etmiyorsunuz, muhâtabınız gâib de değil. Sizler gören, işiten, (nerede olsanız) sizinle olan bir Zât'a, Allah'a hitab ediyorsunuz. Dua ettiğiniz Zât, her birinize, bineğinin boynundan daha yakındır" dedi." [Buhârî, Daavât 50, 67, Cihâd 131, Meğâzî 38, Kader 7, Tevhîd 9; Müslim, Zikr 44, (2704);Tirmizî, Daavât 3, 59, (3371, 3457); Ebû Dâvud, Salât 361. (1526, 1527. 1528).]443

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, tekbir "dua" olarak tavsif edilmektedir.Tekbir, bir talep için değil, zikrullah için söylenmiş olmasına rağmen dua olarak tavsifi, aslında duaın da zikrin de bir ibâdet, yani kulluk tezahürü olmasından ileri gelir.

2- Yüksek sesle tekbir getirenlere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "Nefislerinize karşı merhametli olun" buyurması, gereksiz yere kendinizi yormayın demektir. Zîra tekbir, alçak sesle de olsa, Cenâb-ı Hakk işitecektir.444

ه

للّا

لوسر

عِ

مًس] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ذاعم نشو ـ8

:

لوقَ

ي

جَ

ر

وَشَ

د ةَ

وْ

ش

د :

لاَ

قف ِ؟

ةَ

معِ

ه

□ نلا

ماَ

مَ

□ ت َك

لأُسأ ِه

□□ نإ

مُ

هَّ

للا

□

لوُخُ

□ د

ةَ

مْ

عِ

ه

□ نلا

مَ

اَ

مَ

ت □□

نإف :

□

لاق .

□

رْ

يَخلا اَ

هِ

ب وُلْ

رأ اَ

هِ

ب

اَ

ذ ا

□

ي :

□

لوُ

قَ

ي

□□

جَ

رَعِ

مَسَ

ُزْوَف َنِم رأَّنلا، و □

لاَ

و □□

ةًّ

نَللا

---

442 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/539-540.

443 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/540.

444 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/540.

□

رَخآَ عِ

م

سَ□

و □□

لَسَ

ك َف □

ل □

بيِلُتْسا □

دَ

ق :

□

لاَ

قف ءمَارْك“اَو ِلًجلا

□ه

□ للّا

□ ت

□ لأَس

لاَ

□□ قف

رْ

□ بَّصلا َك

لأْسأ ِه

□□ نإ

مُ

هَّ

للا :

□

لوُ

قَ

ي

. هلرخأ بذمرتلا .]

□

ةَ

يِ

فاَ

□ ع

□ لا

هْ

لَسَ

□ ف

ءً

□ : بلا

لاعَ

ت

8. (1779)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir kimsenin:

"Ya Rabbi, senden nimetin kemâlini taleb ediyorum" dediğini işitmişti. Sordu:

"Nimetin kemâli nedir?"

"Bu bir duadır, onunla dua edip, onunla hayır (çok mal) ümîd ettim" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

"Sordum, zîra, nimetin kemâli cennete girmektir, ateşten kurtulmaktır" dedi. Bir başkasının da şöyle dediğini işitti:

"Ey celâl ve ikrâb sâhibi Rabbim!" hemen şunu söyledi:

"Duana icâbet edilmiştir, (ne arzu ediyorsan) durma iste" Derken, bir başkasının:

"Ya Rabbi senden sabır istiyorum!" dediğini işitmişti, ona da:

"Allah'tan bela istedin, afiyet iste!" dedi. [Tirmizî, Daavât 99, (3524).]445

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, dua ederken talep edilen temâmu'nnimet'in ne olduğu hususunda talep eden kimseyi işitince, bununla neyi taleb etmekte olduğunu sormuştur. Adam "Müstecab bir dua olarak onunla dua ediyorum, o sayede arzum yerine geliyor" demek istemiş, hayır kelimesiyle de matlûbunu belirtmiştir.

Böylece anlaşılmıştır ki, "çok mal" istemektedir. Nitekim

ارْ

يَ

خ

كَ

رَ

ت

نِ

ا "Birinize

ölüm geldiği zaman eğer mal bırakıyorsa." (Bakara 180) meâlindeki ayette hayır kelimesi "mal"

mânasında kullanılmıştır. Resûlullah (aleyhisselâtu vessâlam) adamın davranışını red ve tashih maksadıyla: "Temâmu'n -nimet (yani nimetin kemali, tamamlanması) cennettir, ateşten kurtulmaktır"

açıklamasını yapar. Bu sözleriyle şu âyeti hatırlatmış olmaktadır: ".Ateşten uzaklaştırılıp cennete sokulan kimse artık kurtulmuştur." (Âl-i İmrân 185).

2- Hadiste geçen celâl ve ikram sahibi tâbiriyle, "büyüklük ve azamet sâhibi, dostlarına yâni velî kullarına ikramı bol olan Allah" kastedilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "Ya zel celâl ve'l-ikrâm" diyerek duaya başlayan kimseye: "Duana icâbet edilmiştir, ne arzu ediyorsan durma iste!"

demesini değerlendiren âlimler, bu sözle başlanan duanın müstecab olacağı hükmünü çıkarmışlardır.446

ه

للاّ

لوسر

ناك] :تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرئاش نشو ـ9□

. [

كِ□

لَ

ذ ىَ

وِ

س اَ

م ُعَ

دَ

يَ

و □□

ءاَشُّ

دلا □

نِ

م َعِ

ماَ

وَللا □□

بِحَ

تْسَ

ي

9. (1780)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) özlü duaları tercih eder, diğerlerini bırakırdı." [Ebû Dâvud, Salât 358, (1482).]

AÇIKLAMA:

1- Özlü diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı câmi kelimesinin cem'i (çoğulu) olan cevâmi'dir, az kelime ile çok mâna ihtiva eden demektir. Çok mânadan maksad, hem dünyaya hem de âhirete ait hayırlardır. Şu âyet-i kerîme özlü duaya en güzel örnektir:

اَ

نِ

قَ

و

ةَ

نَسَح □

ةَ

رِخ ا

Œ فَ

و

ةَ

نَسَح اَ

يْ

نُّ

دلا ف اَ

نِ

تآ اَ

نَّ

بَ

ر

رأًنلا َباَ

ذَش

"Rabbimiz, bize dünyada da âhirette de iyilik ver ve bizi ateşten koru" (Bakara 201). Dünya ve âhiret için afiyet taleb eden dualar da böyledir.

Aliyyü'l-Kârî der ki: "Câmi (özlü) dualardan maksad, her eşit sâlih gayeleri cemeden, Allahu Teâla hazretlerine övgüyü, senâyı ve isteme âdâbını cemeden dualardır".

el-Muzhir'in açıklaması şöyle: "Bunlar kelimeleri az, mânaları çok olan dünya ve âhiret meselelerine şâmil dualardır. Şu duada olduğu gibi:

نيِ

ه

دلا

ف

ةَ

يِ

فاَ

ع

لاو

وْ

فَ

---

445 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/541.

446 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/541-542.

ع □

لا َك □

لأُسَ

ا ِه

نإ □□

مُ

هَّ

لَل

ا

□

ةَ

رِخ ا

Œ □

و اَ

يْ

نٌّ

دلاَ

و

"Allah'ım, senden af; din, dünya ve âhiretim için âfiyet, diliyorum." Şu dua da bir başka örnektir:

□

نِ

غلاَ

و َفاَ

فَ

ع

لاَ

و

قُّ

تلاَ

و ىَ

دُ

ه

لا َك

لأُسأ ِه

نإ

مُ

هُّ

للَ

ا

"Allah'ım senden hidâyet, takva (Allah korkusu), iffet (dünyevî arzulardan korunma), ve (gönül) zenginliği istiyorum."

Bu örnekler hep Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan mervî me'sûr dualardır. Dikkat edilirse taleb edilen şeyler hep mutlaktır: "Hidâyet, takva, iffet, zenginlik. Böylece dünyevî, uhrevî, maddî ve mânevî her çeşidi kastedilmiş olmaktadır. Câmi (özlü) kelâm deyince bu kastedilmektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde, "Bana cevâmiu'lkelîm (özlü sözler) verildi"

buyurur.447

ه

للّا

لوسر □

ناك] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر دوعسم نبا نشو ـ11□

]. امهلرخأ

اثً

ث □

رِ

فْ

غَ

تْسَ

يَ

و □

اثً

ث وُشْ

دَ

ي □

نأ □

هُ

بِلْ

ع

□

ي #

. دواد وبأ

10. (1781)- Hz. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) duayı üç kere yapmaktan, istiğfarı üç kere yapmaktan hoşlanırdı." [Ebû Dâvud, Salât 361, (1524).]

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ısrar ve tekrar tavsiye etmektedir.

Bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, dua veya istiğfar ettiği zaman üçer sefer tekrarladığını göstermektedir. 448

DÖRDÜNCÜ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

ه

للّا □

لوسر □

لاق] : لاق هْ

نَش ُه

للّا □

□

ضَ

□1ـ نش بأ ةريره ر

□ه

بَ

ر □

□

وَشَ

د □

دَ

ق :

□

لوُ

قَ

ي □□

لَلْ

عَ

ي

م

لاَ

م

مُ

كِ

حدَ،

باَلَ

تْس

ي :#

]. ىرخأ فو. ئاسنلا إ ةتسلا هلرخأ

ل

بِلَتْسَ

ي

مَ

لَ

ف

مْ

ثإِ

ب ُعْ

دَ

ي

م □

لاَ

م □

دْ

بَ

عْ

لِ

ل □

باَلَ

تْسُ

ي □

لاَ

زَي □

لاق ملسمل: [

وُشْ

دَ

ا يِ ٍلُلَرْنِم]

□

م

:فو ىرخأ ىلترمذن.]

□

م

□حَ

ر □

ةَ

عيِ

طَ

□ ق

وأ

□ ف

□ ه

□ ل

لِهلَ

عُ

□ ي

نأ أً

□□ مإف

□ ه

□ ل

باَلَ

□□ تْسا

إ لاعَ

ت َه

للّا

□

رِ

ه

فَ

كُ

ي

نأ أً

مإَ

و

ةَ

رِخ ا

Œ ف

ه

ل

رِخَّ

دَ

ي

نأ أً

مإَ

و ،اَ

يْ

نٌّ

دلا

وأ ،مْ

ثإِ

ب ُغْ

دَ

ي □

م □

لاَ

م ،اَشَ

د اَ

م ِرْ

دَ

قِ

ب □

هِ

بوُ

نُ

ذ □

نِ

م □

هْ

نَش

[.

□

لِلْ

عَ

تْسَ

ي □

وأ ،ٍمِحَر ِةَعيِطَق

1. (1782)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyudular ki: "Acele etmediği müddetçe herbirinizin duasına icâbet olunur. Ancak şöyle diyerek acele eden var: "Ben Rabbime dua ettim duamı kabul etmedi." [Buhârî, Daavât 22; Müslim, Zikr 92, (2735); Muvatta, Kur'an 29 (1, 213); Tirmizî, Daavât 145, (3602, 3603); Ebû Dâvud, Salât 358, (1484).]

447 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/542-543.

448 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/543.

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir: "Kul, günah talebetmedikçe veya sıla-i rahmin kopmasını istemedikçe duası icâbet görmeye (kabul edilmeye) devam eder."

Tirmizî'nin bir diğer rivâyetinde şöyledir: "Allah'a dua eden herkese Allah icâbet eder. Bu icâbet, ya dünyada peşin olur, ya da ahirete saklanır, yahut da dua ettiği miktarca günahından hafifletilmek sûretiyle olur, yeter ki günah taleb etmemiş veya sıla-ı rahmin kopmasını istememiş olsun, ya da acele etmemiş olsun." 449

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde dua eden insanların bir zaafına dikkat çekmektedir: "İsti'cal, yani acelecilik. Bir başka ifâde ile duanın hemen karşılığını görme arzusu, Müslim'in bir rivâyetinde "Ya Rasulallah İsti'cal nedir?" diye sorulunca şu açıklamayı yapar:

"Dua ettim, ettim de hiçbir neticesini görmedim" der ve o anda duayı terkeder." Şu halde Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), duanın terkine sevkedecek bir aceleciliği hoş görmüyor. Bu sebeple, her hâl u kârda dua etmeye devam edilmesi için, duanın mutlaka netice vereceğini kesin bir dille ifâde ettikten sonra bu kabulün şu sûretlerden biriyle olcağını belirtir:
1- Ya isteğe uygun olarak dünyada görülecek bir şekilde makbul olur.

2- Ya âhirette verilmek üzere sevap takdir edilir.

3- Yahut günahları affedilir."

Şu halde, bu hadis, neticeye hiç aldırmadan dua etmeye, Allah'tan hayırlı şeyler istemeye devam etmeye teşvik etmektedir. Duayı ibadetin, kulluğun bir gereği bilip, ara vermeden devam etmelidir.

Mü'min ibadetten usanmaz, zaten hayatının gayesi ibadet ve kulluktur. Zîra Allah insanları sadece ve sadece ibâdet için yaratmış bulunmaktadır (Zâriyat 56). İcâbetin gecikmesi, henüz vakti gelmediğinden, yahut daha çok ibadet edip mübâlağa göstermesi gereğindendir. Zîra, önce de belirtildiği gibi, Cenâb-ı Hakk duada mübâlağa ve ısrarı sevmekte, çok dua edenlerin duasını kabul buyurmaktadır.450

□

:# □ه

للّا □

لوسر لاق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر ربال نشو ـ2□

اوُشْ

دَ

ت □□

و □□

مُ

كِ

دٌ

وأ لَش اوُ

شْ

دَ

ت □□

و □□

مُ

كِ

سُ

فْ

نأ لَش اوُشْ

دَ

ت

□

نِ

□1) م)

□قِ

فاَ

وُ

ت □

□

مُ

كِ

لاَ

وْ

مأ لَش اوُشْ

دَ

ت □□

و □□

مُ

كِ

مَ

دَخ لَش

]. وبأ هلرخأ

□

مُ

ك □

ل □

بيِلَتْسَيَ

ف □□

ءاَطَش اَ

هيِ

ف لْ

يَ

ن □

ةَشاَس ِه

للّا

. لاونلا، ءاطعلاو :

□

ل

» يَّنلا□ .

» دواد

2. (1783)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Nefislerinizin aleyhine dua etmeyin, çocuklarınızın aleyhine de dua etmeyin, hizmetçilerinizin aleyhine de dua etmeyin. Mallarınızın aleyhine de dua etmeyin. Ola ki, Allah'ın duaları kabul ettiği saate rastgelir de, istediğiniz kabul ediliverir." [Ebû Dâvud, Salât 362, (1532).]451

AÇIKLAMA:

1- Burada yasaklanan "aleyhe dua" dan maksad dilimizde beddua veya ilenç dediğimiz şeydir, yâni kötü temennîlerde bulunmaktır. Kişinin kendisi için, "Gözlerim kör olsun"; evladı için, "Allah canını alsın"; malı için, "yok olsun, ateş olsun." gibi sözler sarfetmesidir. İnsanlar çoğu kere bu çeşit sözleri çok samimî olmaksızın, bir dil alışkanlığı şeklinde sıkca kullanırlar. İşte bu hadiste, Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm), bu hareketin mü'minlik edebine uymadığını, dilimizi, zihnimizi böylesi sözlere alıştırmamamız gerektiğini ders veriyor. Bu sözlerin, Cenâb-ı Hakk'ın duaları kabul ettiği bir âna rastlayacak olursa, pek samimî olmadan yapılan bu bedduaların bed âkibeti ile karşılaşabileceğini belirtiyor. Bir başka hadiste dualara meleklerin "âmin!" demeleri sebebiyle kişinin kendisi için hayırdan başka bir temennîde bulunmaması tavsiye ediliyor:

449 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/544.

450 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/545.

451 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/545-546.

□

نوُ

نِه

مَ

ؤُ

ي □

ةَ

كِ

ئَ

م □

لا □□

نِ

اَ

ف ِرْيَخِب ًّإ ْمُكِسُفْ

نَ

ا لَش اوُشْ

دَ

ت □

□

نو □

لوُ

قَ

ت اَ

م لَش

"Kendiniz için sâdece hayır dileyin. Zîra melekler, dualarınıza "âmin!" derler."

:# □ه

للّا □

لوسر □

لاق] :لاق ه

□

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سنأ نشو ـ3□

□

هِ

لْ

عَ

ن َعْسِ

□ ش

لأْسَ

□□ ي

تَح اَ

هَّ

لُ

□ ك

هَ

□ تَلاَح

هَّ

بَ

□ ر

مُ

كُ

□ دَحأ

لأْسَ

يِ

ل

]. تباث نش ةياور ف دازو.يذمرتلا هلرخأ

□عَطَ

قْ

نا اَ

ذإ

□□

تَحَ

□□ و

حْ

لِ

□ ملا

□ ه

لأْسَ

□□ ي

تَح] :

سرم ه

للّا همحر نانبلا

نذلا لعنلا ريس

□

ع

» □سِ

هرلا .

» [

عَطَ

قْ

نا اَ

ذإ

هَ

غْسِ

ش

ه

لأُسَ

ي

عباص'ا نيب لخدي .

3. (1784)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizden herkes, ihtiyaçlarının tamamını Rabbinden istesin, hatta kopan ayakkabı bağına varıncaya kadar istesin." [Tirmizî, Daavât 149, (3607, 3608).]

AÇIKLAMA:

Münavî şu açıklamayı sunar: "Cenâb-ı Hakk, kendisine tevekkül eden herkesin ihtiyaç duyup arzu ettiği şeyleri, az olsunçok olsun, büyük olsunküçük olsun, te'min etmeyi tekeffül etmiştir."

Ayakkabı bağının bile Allah'tan istenmesiyle ilgili olarak da şunu söyler: " En değersiz bir şeyin bile büyüklerin büyüğünden (Allah'tan) istenmesi. O'ndan büyük bir şeyin istenmesinden daha çok mâna taşır. (Bu sebeple hadis, istesin kelimesini kullandı ve buna bir mâni olmadığını, isteyeni reddedecek bir aracı da olmadığını göstermek için "istesin" kelimesini ikinci sefer tekrar etti. Ayrıca "istemek vak'ası"yla

Cenâb-ı Hakk'ın kâinattaki eksiksiz hâkimiyeti idrâk edilir, rahmetinin, ihsanının, cömertliliğinin ve kereminin şuaları müşâhede edilir. İsteneni Cenab-ı Hakk'ın vermesi, isimlerinin ve sıfatlarının bir gereğidir de. Bu isim ve sıfatlarını, onların muktezâ ve müteallikâtından, âsârından ve ahkâmından ayrı düşünmek câiz değildir. Öyle ise Hak Teâlâ Hazretleri cömerttir ve kemâl mertebesinde cömertlik (cûd) onun vasfıdır. Bu sebepledir ki, kendisinden istenmeyi sevmiş ve insanların kendisinden istemesini taleb etmiş, isteyecek kimseleri yaratıp, onlara istemek îlam etmiş ve de, kendisinden istenenleri yaratmıştır. O, isteyeni de, istemelerini de, istediklerini de yaratandır."

Şunu da kaydetmek isteriz: İhtiyaçlarımızın tahakkukunda, dua, sâdece lisânî talepden ibâret değildir.

Lisânen ifâdeye döktüğümüz, belirgin hâle getirdiğimiz, ihtiyacımızı fiilî taleple de istememiz gerekir.

Zîra âyet-i kerimede: □

عَس اَ

م □□

إ ِناَس “

□

ن

□

لَ سْ

ي □

ل □

نَ

اَ

و "İnsan için, kendi

çalıştığından başkası yoktur" (Necm 39) buyurulmuştur.

Öyle ise kişinin te'min etmek istediği her ihtiyacı önce lisanen

Allah'tan isteyip, sonra da çalışarak elde etmesi: neticede "kendine ulaşan -maddî ve mânevî- her çeşit hayrı, bir ayakkabı bağı bile olsa, Allah'dan bir lütuf, bir ikram bilmesi" (Nisa 79) mü'minlik edebidir.452

□ه

للّا □

لوُسَ

ر □□

ْه: [نأ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ4□

. [

□

ْه

يَ

لَش □

بِ

ضْ

غَ

ي ه

للّا ِلأْس

□

ي □

م □

ل □

ن :

□

م

□

لاق

4. (1785)- Ebû Hüreyre hazretleri (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla Hazretleri kendisinden istemeyene gadap eder." [Tirmizî, Daavât 3, (3370); İbnu Mâce, Dua 1, (3827).]453

AÇIKLAMA:

452 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/546-547.

453 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/547.

Âlimlerimiz, hadisi şöyle açıklar: "Dua etmeyene Allah'ın gadap etmesi yani kızması bu hareketin tekebbür ve istiğnadan ileri gelmesi sebebiyledir. Allah'a karşı tekebbür ve istiğna ise kulluk edebine yakışmayan, câiz olmayan bir haldir. "Tîbî şöyle demiştir: "Allah, fazlından istenmesini sever. Bu sebeple, kim Allah'tan talepte bulunmazsa ona buğzeder, buğzedilenin (Kur'ân-ı Kerim'de zikri geçen) mağdûbaleyh (Fatiha 7) zümresinden olduklarında şüphe yoktur."454

ه

للّا لوسر لاق] :لاق هْ

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

ر دوعسم نبا نشو ـ5□

□□

لأُسُ

ي □

نأ □□

بِحُ

ي َه

للّا □□

نإف □□

هِ

لْ

ضَ

ف □

نِ

م لاعَ

ت َه

للّا اوُ

#: لَس

]. بذمرتلا امهلرخأ .

□

جَ

رَ

فلا □

راَظِ

ثْ

نا □

ةَ

دأَ

بِ

علا □

لَضْ

فأَ

و

5. (1786)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahu Teâla Hazretleri'nin fazlından isteyin. Zira Allah, kendisinden istenmesini sever. İbadetin en efdali de (dua edip) kurtuluşu beklemektir." [Tirmizî, Daavât 126 (3566).]455

AÇIKLAMA:

Kurtuluş diye tercüme ettiğimiz kelimesinin aslı ferec'tir, darlıktan, sıkıntıdan kurtulmak mânasına gelir. Kurtuluş beklemek, Allah'tan başkasına şikayeti terkederek bela ve hüznün gitmesini sabır içerisinde gözetmek mânasına gelir. Bu en efdal ibâdettir. Çünkü belâya sabırla mukâbele Allah'ın kazasına inkıyad ve rızadır. Esâsen, her çeşit tedbire rağmen gelen musîbet karşısında sabır ve metanetten başka yapacak bir şey yoktur. Sabırsızlık, telaş, başkalarına dert yanmak, bağırıp çağırmak hiçbir derde deva getirmez, üstelik artırır.

Burada sabrın tavsiyesi, tedbirin terkedilmesi mânasını taşımaz. Bilakis, elden gelen tedbir ve çâreye başvurduktan sonra ferec ve kurtuluşu sabır içinde Allah'tan beklemek tavsiye edilmektedir. Şifayı verenin Allah olduğunu bildiren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tedâvi aramaya devam etmeyi emretmiştir:456

□

ءاَ

□ د

ه

لُ

كِ

□ ل

لَ

عَلَ

□ و

ءاَ

وًّ

□ دلاو

ءاًّ

□ د

□ لا

لَ

زْ

نَ

ا لاَ

عَ

ت َه

□□ للّا

نإ

أْ. ..

وَ

وادَ

تَ

ف

ءاَ

وَ

د

:

□

ةأرما ِتلاق] :لاق هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر ربال نشو ـ6□

□ه

للّا □□

لَص :# □

لاَ

قف ،ِلْ

وَ

ز لَشَ

و ّ لَش □

ه

لَص ،ه

للّا

لوسراي

]. دواد وبأ هلرخأ .

كِلْ

وَ

ز لَشَ

وِكَ

يَ

لَش

6. (1787)- Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kadın: "Ey Allah'ın Resûlü, bana ve kocama dua ediver!" diye ricada bulunmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz:

"Allah sana da, kocana da rahmet etsin!" diye dua buyurdu." [Ebû Dâvud, Salât 363, (1533).] 457

AÇIKLAMA:

1- Ebû Dâvud bu hadisi: #

ه

بَّ

 نلا ِرْيَغ لَش

ةًصلَ

ا "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'tan başkasına salât" adını taşıyan bir babta kaydeder.

Dua ve teberrük mânasına salâtın, bazı âlimlerce Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) dışındaki insanlar için de kullanılması câiz görülmüştür. Nitekim, âyeti kerîmede, zekâtını verenler için:

□

مِ

هْ

□□ □

لَش □

ه

لَصَ

و "Onlara dua et" denmektedir. Âyet meâlen şöyle: "(Ey Muhammed), mallarının bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al. Onlara dua et. Senin duan onlar için bir huzurdur" (Tevbe 103). Rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebû Evfâ 454 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/547-548.

455 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/548.

456 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/548.

457 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/548.

ailesi, zekâtlarını getirdikleri zaman onlara şöyle dua etmiştir. □

لآ لَش □

ه

لَص □□

مُ

هً

للَ

ا

□

فْ

وَ

ا □

"Allah'ım Ebû Evfa ailesine rahmet et,"بأ

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e ümmetinden olan salât, ta'zim ve tekrim (saygı ve hürmet) ifade eder. Bu mânadaki salât ona hastır. Hatta İbnu Abbâs (radıyallâhu anh): "Salâtı hiç kimse Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan başka birisi hakkında kullanamaz, câiz değildir"

demiştir:

□

ه □

بَّ

نلا □

هقَح ف □□

إ □

دَحَ

ا لَش □

دَحَ

ا □

نِ

م □

ةًصلا □

غَ

بْ

نَ

ت

مًسلاَ

و

ةًصلا

هْ

يَ

لَش

Ancak Şia, bu mânada, salâtı Hz. Ali ve onun evladları için kullanırlar. Onlar yukarıda kaydettiğimiz âyeti delil göstererek, "zekâtını verenler hakkında" kullanılabileceğini söylerler ve ilâve ederler: "Öyle ise, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin (radıyallâhu anhüm) hakkında niye câiz olmasın?" Keza derler ki: "Selamlaşmada bir kimse esselamu aleyküm dese, diğeri ona ve aleykümü'sselam diye mukabele eder. Bu da gösterir ki, bu lâfzı Müslümanların büyük çoğunluğu hakkında kullanmak câizdir. Öyle ise, Âl-i Beyt hakkında kullanılması niye câiz olmasın?"

Kadı İyâz der ki: "Bu tâbir Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında câizdir. Bunun delili şu rivâyettir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (Ashab'tan) bazıları sordu: "Ey Allah'ın Resûlü! Sana selam'ın nasıl olacağını biliyoruz, ama salât nasıl olmalıdır?"

Şu cevabı verdi:

"Size öğretildiği şekilde söyleyin. Deyin ki: "Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ salleyte alâ İbrahîme ve alâ Âli İbrahim." Mâlumdur ki, Muhammed ailesinde peygamber yoktur. Öyle ise Âli İbrahim hakkında câiz olduğu üzere aynı şekilde Hz. Ali hakkında da câiz olur."

لوسَ

ر لاق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ءادردلا بأ نشو ـ7□

□□

إ) (1□

بْ□

يَ

غ □

لا ِرْ

هَظِ

ب □

هيِخ، وُ

شْ

دَ

ي ٍمِلْسُ

م □

دْ

بَش □

نِ

م ا :

□

م

ه

للّا

]. وبأو ملسم هلرخأ

□

لْ

ثِ

مِ

ب َك □

لَ

و :

□كَ

لَ

ملا □

لاَ

قَ

و

□ك □

لَ

□2)، و)

□

نيِ

مآ :

□

ةَ

كِ

ئً

ملاِت □

لاَ

ق □□

إ] :دازو.دواد

. [(3□)

□

لْ

ثِ

مِ

ب

7. (1788)- Ebû'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kardeşinin gıyabında dua eden hiçbir mü'min yoktur ki melek de: "Bir misli de sana olsun"

demesin." [Müslim, Zikr 86, 88, (2732, 2733); Ebû Dâvud, Salât 364, (1534).]

Ebû Dâvud'un rivâyetinde şu ziyâde vardır: "Melekler: "Âmin, bir misli de sana olsun!" derler."459

:# □ه

للّا □

لوسر □

لاق] :تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرئاش نشو ـ8□

□4)]. هلرخأ)

□

رَص

ثْ

نا □

دقَ

ف □

ةَ

مَ

لَظ □

نَ

م لَش اَشَ

د □

نَ

م

. ىذمرتلا

8. (1789)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Her kim, kendine zulmedene beddua ederse, ondan intikamını (dünyada) almış olur." [Tirmizî, Daavât 115, (3547).]460

AÇIKLAMA:

1- Münâvî der ki: "Mazlum, beddua etmek sûretiyle zâlimin ırzından alıp, onun günahını azaltır.

Böylece mazlumun sevabı da, bedduası nisbetinde azalmış olur. Bu hadis şunu haber veriyor: Zulme 458 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/549.

459 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/550.

460 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/550.

mâruz kalan kişi, diliyle bile olsun intikam alsa, zâlimdeki hakkını dünyada almış olur ve zâlimin günahı kalmaz, mazlumun da âhirette alacağı bir ecri kalmaz. Öyle ise hadis, mazluma, dünyada intikam almamayı, ecrini Allah'a bırakarak zâlimi affetmeyi tavsiye etmiş olmaktadır. Nitekim âyet-i kerîmede: □

روُ

مُ

ا

□

مْ

زَش □

نِ

م □

ل َكِ

لَ

ذ □□

نِ

ا □

رَ

فَغَ

و □

رَ

بَص

نَ

م

لَ

و

"Ama sabredip bağışlayanın işi, işte, bu azmedilmeye değer işlerdendir" (Şûra 43) buyurulmaktadır.

2- Hadis, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zâlim veya mazlum bütün ümmetine karşı şefkat duyduğunu göstermektedir. Mazlumlara şefkat duymakta, zîra ecirden mahrum kalmaması için affetmesini istemektedir. Zalimlere karşı şefkat duymaktadır zira, mazlum beddua ettiği taktirde, duasının kabul edilerek aleyhinde tecelli etmesi mevzubahistir. Cenâb-ı Hakk zâlimi affedeni övdüğü gibi intikam alanı da övmüştür." 461

İKİNCİ BÂB

DUANIN KISIMLARI

(İki kısımdır)

BİRİNCİ KISIM

SEBEBE VE VAKTE BAGLI DUALAR

(Yirmi fasıldır)

*BİRİNCİ FASIL

İSM-İ ÂZAM VE ESMÂ-İ HÜSNA DUALARI

İKİNCİ FASIL

NAMAZ DUALARI

ÜÇÜNCÜ FASIL

TEHECCÜD DUALARI

DÖRDÜNCÜ FASIL

AKŞAM VE SABAH YAPILACAK DUALAR

BEŞİNCİ FASIL

UYUMA VE UYANMA DUALARI

ALTINCI FASIL

EVDEN ÇIKIŞ VE EVE GELİŞ DUALARI

YEDİNCİ FASIL

OTURMA-KALKMA DUALARI

SEKİZİNCİ FASIL

SEFERDE OKUNACAK DUALAR

DOKUZUNCU FASIL

ÜZÜNTÜ VE TASA HALİNDE OKUNACAK DUALAR

ONUNCU FASIL

HAFIZAYI GÜÇLENDİRME DUALARI

ON BİRİNCİ FASIL

GİYİNME VE YEMEK DUALARI

461 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:6/550-551.

ON İKİNCİ FASIL

KAZA-İ HACET DUASI

ON ÜÇÜNCÜ FASIL

MESCİDE GİRİŞ-ÇIKIŞ DUALARI

ON DÖRDÜNCÜ FASIL

HİLALİ GÖRÜNCE OKUNACAK DUA

ON BEŞİNCİ FASIL

GÖK GÜRLEYİNCE, RÜZGAR ESİNCE, BULUT ÇIKINCA OKUNACAK DUALAR

ON ALTINCI FASIL

AREFE GÜNÜ, KADİR GECESİ DUASI

ON YEDİNCİ FASIL

HAPŞIRINCA YAPILACAK DUA

ON SEKİZİNCİ FASIL

HZ. DÂVUD (aleyhisselam)'UN DUASI

ON DOKUZUNCU FASIL

HZ. YÛNUS (aleyhisselâm) KAVMİNİN DUASI

YİRMİNCİ FASIL

BELAYA UGRAYANI GÖRÜNCE OKUNACAK DUA

İKİNCİ KISIM

SEBEBE VE VAKTE BAGLI OLMAYAN DUALAR

BİRİNCİ FASIL

İSM-İ ÂZAM VE ESMÂ-İ HÜSNA DUALARI

□□

جَ

ر # ُ بَّنلا َعِمَس] :لاق هْنَش ُه

للّا َضِ

ر ةديرب نش ـ1□

□

□ه

للّا □

ثْ

نأ :

□كَّ

نأ □

دَ

هْشأ ِه

نأِ

ب َك □

لأْسأ ِه

نإ □□

مُ

هَّ

للا :

□

لوُ

قَ

ي

□

م □

لَ

و □

د □

لوُ

ي □

م □

لَ

و □

دِ

لَ

ي □

م □

ل نذلا □

دَ

مَّصلا □

دَح‘ا □

ثْ

نأ □□

إ □

ه □

لإ

□

لأَس □

دَ

ق □

ل □

هِ

دَ

يِ

ب □

سْ

فَ

ن يِ

ذ □□

لاَ

و :

□

لاَ

قف □□

دَحأ

اوْ

فُ

□ ك

□ ه

□ ل

نُ

كَ

ي

□

لِ

ئُس اَ

ذإَ

□□ و

□ باَلأ

هِ

ب َيِ

عُ□□

د اَ

ذإ يِ

□□ ذ

لا ِمَظْش‘ا ِهِمْساِب َه

للّا

بذمرتلاو دواد وبأ هلرخأ .]َطْ .

□ شأ

هِ

ب

1. (1790)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir adamın şöyle söylediğini işitti: "Allah'ım, şehâdet ettiğim şu hususlar sebebiyle senden talep ediyorum: Sen, kendisinden başka ilah olmayan Allah'sın, birsin, samedsin (hiçbir şeye ihtiyacın yok, her şey sana muhtaç), doğurmadın, doğmadın, bir eşin ve benzerin yoktur."Bunun üzerine Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular:"Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin olsun, bu kimse, Allah'tan İsm-i Âzamı adına talepte bulundu. Şunu bilin ki, kim İsm-i Âzamla dua ederse Allah ona icâbet eder, kim onunla talepde bulunursa (Allah ona dilediğini mutlaka) verir." [Tirmizî, Daavât 65, (3471); Ebû Dâvud, Salât 358, (1493).]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada, dua ederken İsm-i Âzam şefaatçi yapılarak istendiği taktirde Cenâb-ı Hakk'ın isteneni vereceğini ifâde buyuruyor. Müteâkiben göreceğimiz üzere (1974

numaralı hadis) Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Bunlardan biri, İsm-i Âzâm'dır. İsm-i Azâm'ın hangisi olduğu kesin şekilde belirtilmemiştir.2- Tîbî demiştir ki: "Bu hadis delâlet eder ki: "Allah'ın bir İsm-i Âzam'ı var, o şefaatçi yapılarak dua ederse icâbet eder ve o isim burada mezkurdur. Keza hadiste: "Allah'tan başka şeylerden yüz çevirerek, tam bir ihlâsla zikredilen her isim, İsm-i Âzam'dır, zira harflerin birbirine karşı farklı bir şerefi yoktur" diyenlere de hüccet vardır. Başka hadislerde de benzer şeyler zikredilmiştir. Onlarda, bu hadiste bulunmayan isimler de mevcuttur. Ancak, hepsinde

"Allah" kelimesi mevcuttur. Bu durumdan hareketle İsm-i Âzam'ın "Allah" lafzı olduğuna hükmedilmiştir."3- Hadiste dua etmekle, istemek (talepte bulunmak) arasında bir tefrik yapılmamaktadır. Buna göre, kulun: "Falanca şeyi bana ver" sözü, onun istemesi, taleb etmesidir. Dua ise, kulun nida ederek "Ey Rabbim! diye seslenmesidir. Rabb Teâla bu seslenmeye: "Lebbeyk ey kulum (ey kulum söyle ne istiyorsun?" diye cevap verir.Bu durumda kulun istemesine mukabil Rabb'in vermesi (îta etmesi) vardır. Şu halde, dua ve isteme arasında belirtilen bu fark mevcuttur. Bu ince farkın her zaman gözetilmeyip, birinin diğeri yerine kullanılması da câizdir, vâkidir. Nitekim Tîbî der ki: "Duaya icabet, dua edenin, duayı kabul edenin yanında bulunduğuna delâlet eder, bu da, îtanın (vermenin) hilâfına ihtiyacın yerine getirilmesini tazammun eder. Şu halde ikincisi daha üstündür."

□

عِ

مَس] :لاقّ هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□2ـ ر عرد‘ا نب نلحم نشو

□

دَح‘ا ِه

للّاِ

□ ب َك

لأْسأ ِه

□□ نإ

مُ

ةَّ

للا :

□

لوُ

قَ

ي

□□

جَ

ر # ُ ِبَّنلا

□□

دَحأ

اوْ

فُ

ك

ه

ل

نُ

كَ

ي

م

لَ

و

د

لوُ

ي

م

لَ

و

دِ

لَ

ي

م

ل نذلا

دَ

مَّصلا

:

□

لاَ

قف □□

ميِحَّ

رلا □

روُ

فَ

غ □

لا □

ثْ

نأ َكَّ

نإ □

بوُ

نُ

ذ □

ل □

رِ

فْ

غَ

ت □

نأ

]. ئاسنلاو دواد هلرخأ .

□

ه □

ل □

رِ

فُغ □

دَ

ق □□

ه □

ل □

رِ

فُغ □

دَ

ق

2. (1791)- Mihcen İbnu'l-Edra' (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamın: "Ey Allah'ım, bir ve samed olan, doğurmayan ve doğurulmayan, eşi ve benzeri de olmayan Allah adıyla senden istiyorum. Günahlarımı mağfiret et, sen Gafûrsun, Râhimsin!" dediğini işitmişti, hemen şunu söyledi:"O mağfiret edildi. O mağfiret edildi. O mağfiret edildi!" [Ebû Dâvud, Salât 184, (985); Nesâî, Sehv 57, (3, 52).]

:

□

لاَ

قف □

لُلَ

ر اَش]

□

د

لاق هْ:

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سنأ نشو ـ3□

□

ثْ

□□ نأ

□ إ

□ ه

□ لإ

دْ□

□ مَحلا َك

□□ ل

نأِ

□ ب َك

لأْسأ ِه

□□ نإ

مُ

هًّ

للا

وُ

□ ذ

ضْ

ر‘اَ

و ِ اَ

ومَّسلا ُعيِ

دَ

□□ ب

نأَّ

نَ

ملا

□ بَّنلا □□ #:

لاَ

□□ قف

موٌّ

يَ

قاَ

ي ُ َحاَ

ي ،ماَزْك“اَو ِلًَجلا

:

□

□□ لاق

مَ

لْ

□ شأ

□ ه

لوُسَ

رَ

و ُه

□ للّا :او

لاَ

ق ؟اَشَ

□ د

مِ

□ ب

نوُ

رْ

دَ

تأ

اَ

ذإ يِ

□□ ذ

لا ِمَظْش‘ا ِهِمْسِاِب َه

للّا اَشَ

□ د

دَ

□ ق

□ ل

هِ

دَ

يِ

ب □

شْ

فَ

ن يِ

ذ □□

لاَ

و

باحصأ هلرخأ .] طْ

شأ □

هب □

لِ

نُس اَ

ذاَ

و □□

باَلأ □

هِ

ب َشِ

□

د

ننسلا .

3. (1792)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam şöyle dua etmişti: "Ey Allah'ım , hamdlerim sanadır, nimetleri veren sensin, senden başka ilah yoktur, Sen semâvat ve arzın celâl ve ikrâm sahibi yaratıcısısın, Hayy ve Kayyûmsun (kâinatı ayakta tutan hayat sahibisin.) Bu isimlerini şefaatçi yaparak senden istiyorum!"(Bu duayı işiten) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu:"Bu adam neyi vesile kılarak dua ediyor, biliyor musunuz?""Allah ve Resûlü daha iyi bilir?""Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin ederim ki, o Allah'a, İsm-i Âzam'ı ile dua etti. O İsm-i Âzam ki, onunla dua edilirse Allah icabet eder, onunla istenirse verir." [Tirmizî, Daavât 109 (3538); Ebû Dâvud, Salât 358, (1495); Nesâî, Sehv 57, (3, 52).]

لاق] :تلاق اهْ

نَش ُه

لّلا َ ِض

ر ديزي تنب ءامسأ نشو ـ4□

:

نْ□

يَ

تَ

ي ا

نْيَ□ Œ

تاَ

□ ه ف

مَظْ

ش ا

ه□ ‘

□ لّلا

مْسا

#

ه□ :

□ لّلا

لوُسر

·

□

مِيحَّ

رلا □

نمْ

حَّ

رلا □

وُ

ه □□

إ □

هلإ □

□

دِحاَ

و □

ه □

لإ □

مُ

كُ

□□

هلإَ

و

□□ □حلا □

وُ

ه □□

إ □

ه □

لإ

ه□

للّ

ملا ا :□

□

نآَ

رْ

مِ

ش ِلآ ِةَروُس ِةَحِتافَو

]. هححصو ىذمرتلاو دواد وبأ هلرخأ .

□

موٌّ

يَ

ق □

لا

4. (1793)- Esmâ Bintu Yezîd (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın İsm-i Âzam'ı şu iki âyettedir:1- "İlahınız, tek olan ilahdır, ondan başka ilah yoktur. O Rahmân ve Rahîm'dir." (Bakara 163).2- Âl-i İmrân sûresinin baş kısmı: Elif-Lâm-Mim. O

Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur, O Hayy ve Kayyûmdur" (Âl-i İmrân 1-3). [Ebû Dâvud, Salât 358, (1496); Tirmizî Daavât 65, (3472).]

:# □□ بَّنلا □

لاَ

□□ قف

موٌّ

يَ

قاَ

ي ٌ َحاَ

ي ،ماَرْك“اَو ِل

جلا□□

:

□

□□ لاق

مَ

لْ

□ شأ

□ ه

لوُسَ

رَ

و ُه

□ للّا :او

لاَ

ق ؟اَشَ

□ د

مِ

□ ب

نوُ

رْ

دَ

تأ

اَ

ذإ يِ

ذ □□

لا ِمَظْش‘ا ِهِمْساِب َه

للّا اَشَ

د □

دَ

ق □

ل □

هِ

دَ

يِ

ب □

سْ

فَ

ن يِ

ذ □□

لاَ

و

باحصأ هلرخأ .[طْ

شأ □

هب □

لِ

ئُس اَ

ذاَ

و □□

باَلأ □

هِ

ب َشِ

د

ننسلا .

3. (1792)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam şöyle dua etmişti: "Ey Allah'ım , hamdlerim sanadır, nimetleri veren sensin, senden başka ilah yoktur, Sen semâvat ve arzın celâl ve ikrâm sahibi yaratıcısısın, Hayy ve Kayyûmsun (kâinatı ayakta tutan hayat sahibisin.) Bu isimlerini şefaatçi yaparak senden istiyorum!"(Bu duayı işiten) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu:"Bu adam neyi vesile kılarak dua ediyor, biliyor musunuz?""Allah ve Resûlü daha iyi bilir?""Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin ederim ki, o Allah'a, İsm-i Âzam'ı ile dua etti. O İsm-i Âzam ki, onunla dua edilirse Allah icabet eder, onunla istenirse verir." [Tirmizî, Daavât 109 (3538); Ebû Dâvud, Salât 358, (1495); Nesâî, Sehv 57, (3, 52).]

لاق] :تلاق اهْ

نَش ُه

للاّ َضِ

ر ديزي تنب ءامسأ نشو ـ4□

:

نْ□

يَ

تَ

ي ا

Œ □نْيَ

تاَ

ه ف □

مَظْ

ش ا

‘ □ه

للّا □

مْسا

#

: □ه

للّا □

لوُسر

.

□

ميِحَّ

رلا □

نمْ

حَّ

رلا □

وُ

ه □□

إ □

هلإ □

□

دِحاَ

و □

ه □

لإ □

مُ

كُ

□□

هلإَ

و

□□ □حلا □

وُ

ه □□

إ □

ه □

لإ □

□ه

للّا ملا :

□

ناَ

رْ

مِ

ش ِلآ ِةَروُس ِةَحِتافَو

]. هححصو بذمرتلاو دواد وبأ هلرخأ .

□

موٌ

يَ

ق □

لا

4. (1793)- Esmâ Bintu Yezîd (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın İsm-i Âzam'ı şu iki âyettedir:1- "İlahınız, tek olan ilahdır, ondan başka ilah yoktur. O Rahmân ve Rahîm'dir." (Bakara 163).2- Âl-i İmrân sûresinin baş kısmı: Elif-Lâm-Mim. O

Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur, O Hayy ve Kayyûmdur" (Âl-i İmrân 1-3). [Ebû Dâvud, Salât 358, (1496); Tirmizî Daavât 65, (3472).]

□ه

للّا □

لوسر لاق] :لاق هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر ةريره بأ نشو ـ5□

□□

نإ □□

ةَّ

نَللا □

لَخَ

د أَ

هَظِ

فَح □

نَ

م

امسا □

نيِ

غْسِ

تَ

و

ةَ

غْسِ

ت ِه

للّ □□

#: نإ

. (

« 1اَ(ـ

هاَصْ

حأ □

نَ

م

« :فو ةياور.

□

رْ

تِولاُّبحُ

ي □

رْ

تِو َه

للّا

رتولا ركذ نودب ملسمو ،ظفللا اذهب راخبلا هلرخأ□

□

وُ

□□ ه

□ إ

□ ه

□ لإ

يِ

□□ ذ

لا ُه

□ للّا

] و

□

ه

اهدعف دازو.بذمرتلاو:

.

□

نِ

مؤُ

. ملا

□

مًسلا .

سوُّ□

دُ

قلا .

كِلَ□

ملا .

□

ميِحَّ

□ رلا

نمْ

حَّ

رلا

.

قِ□

لاَخلا .

□

رِ

ه

بَ

كَ

تُ

ملا .

□

راًّ

بَللا .

□

زيِزَع □

لا .

□

نِ

مْ

يَ

هُ

ملا

.

□لاأَّزَر .

□

باً

هَ

ولا .

□

راً

هَ

ق □

لا .

□

راً

فَ

غلا .

□

رِهوصُملا .

ئِراَبلا□

.

عِ□

فاًّ

رلا .

ضِ□

فاَخلا .

□ طِساَب□

لا .

ضِ□

باَ

قلا .

□

ميِ

لَ

□ ع

لا .

□

حاًّ

تَ

□ ف

لا

.

□

لْ

دَ

□ ع

. لا

□

مَ

. كَحلا

□

ريِ

صَ

□ ب

. لا

. عيِمَّسلا□

□□

لِ

ذُ

. ملا

□□

زِ

عُ

ملا

.

□

روُ

كَّرلا .

□

روُ

فَ

غ □

لا .

□

مِي

ظَ

علا .

□

مِي

لَحلا .

□

ريِبَخلا .

فيِطَّ□

للا

.

□

لِي

لَللا .

□

بيِ

سَحلا .

□

تيقُ

ملا .

□ظيِفَحلا .

□

ريِبَك □

لا .

□□□

لَ

ع □

لا

.

□

دوُ

دَ

و □

لا .

□

ميِ

كَحلا .

□عِساَ

و □

لا .

□

بيِلُ

ملا .

□

بيقَّ

رلا .

□

ميِرَكلا

.

□□بِوَق □

لا .

□

لِي

كَ

و □

لا .

□□قَحلا .

□

ديِهَّرلا .

□

ثِ

شاَ

□ ب

. لا

□

دِيلَ

ملا

.

□

دِيعُ

. ملا

□ . ئِدْبُملا . ِصْحُملا□

دِي

. مَحلا

□ □□

لَ

□ و

. لا

□

نِي

تَ

ملا

.

□

دِلاَ

. ملا

□

دِلاَ

ولا .

□

موُّ

يَ

قلا .

□□□حلا .

□

تيِ

مُ

ملا .يْحُ

ملا

.

□

مِ

ه

دَ

قُ

ملا .

□

رِ

دَ

ثْ

قُ

ملا .

□

رِ

داَ

ق □

لا .

□

دَ

مَّصلا .

□

دَح‘ا .

□

دِحاَ

و □

لا

. □

لاَ

ولا .

□

نِ

طاَ

بلا .

□

رِ

هاَّظلا .

□

رِخ ا

Œ .

□

لَّ

ا‘و .

□

رِ

هخَؤُ

ملا

.

□فُوءَّرلا .

□□

وُ

فَ

ع □

لا .

□

مِ

قَ

ثْ

نُ

ملا .

□

باًّ

وَّ

تلا .

□□

رَ

بلا . □

لاَ

عَ

ثُ

ملا

.

□كْ

لُ

ملا ُكِ

لاَ

م

.

□□□

نَ

غ □

لا .

□عِماَللا .

□طِسْقُملا :

□

ماَ

رْ

ك“اَ

و ِلَجلا وُ

ذ

يِ.

داَ

هلا □

روٌّ

نلا .

□عِ

فاَ

نلا .

□□

راَّضلا .

□عِ

ناَ

ملا . □

نْ

غُ

ملا

ملو .]

□

روُ

بَّصلا .

□

ديِ

شَّ

رلا .

□

ثِراَو □

لا . □

قاَ

ب □

لا ُعيِ

دَ

ب □

لا

ىذمرتلا ريغ ءامس‘ا لصفي .

5. (1794) - Hz. bu Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları ezberlerse cennete girer. Allah tektir, teki sever."

Bir rivâyette: "Kim o isimleri sayarsa cennete girer" buyurmuştur. Buhârî hadisi bu lafızla tahric etmiştir. Müslim'de "tek" kelimesi yoktur. [Buhârî, Daavât 68; Müslim, Zikr 5, (2677); Tirmizî, Daavât 87, (3502).]

Tirmizî'nin rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'ın isimlerini şöyle yazdı:

"O Allah ki O'nda başka ilâh yoktur. Rahman'dır. Rahim'dir. El-

Meliku'l-Kuddûsu, es-Selâmu, el-Mü'minu, el-Müheyminu, el-Azîzu, el-Cebbâru, el-Mütekebbiru, el-Hâliku, el-Bâriu, el-Musavviru, el-Gaffâru, el-Kahhâru, el-Vehhâbu, er-Rezzâku, el-Fettâhu, el-Alîmu, el-Kâbizu, el-Bâsitu, el-Hâfidu, er-Râfiu, el-Muizzu, el-Müzillu, es-Semîu, el-Basîru, el-Hakemu, el-Adlu, el-Latîfu, el-Habîru, el-Halîmu, el-Azîmu, el-Gafûru, eş-Şekûru, el-Aliyyu, el-Kebîru, el-Hafîzu, el-Mukîtu, el-Hasîbu, el-Celîlu, el-Kerîmu, er-Rakîbu, el-Mucîbu, el-Vâsiu, el-Hakîmu, el-Vedûdu, el-Mecîdu, el-Bâisu, eş-Şehîdu, el-Hakku, el-Vekîlu, el-Kaviyyu, el-Metînu, el-Veliyyu, el-Hamîdu, el-Muhsî, el-Mubdiu, el-Muîdu, el-Muhyi, el-Mümîtu, el-Hayyu, el-Kayyûmu, el-Vâcidu, el-Mâcidu, el-Vâhidu, el-Ahadu, es-Samedu, el-Kâdiru, el-Muktediru, el-Muahhiru, el-Evvelu, el-Âhiru, ez-Zâhiru, el-Bâtinu, el-Vâli, el-Müte'âli, el-Berru, et-Tevvâbu, el-Müntekimu, el-Afuvvu, er-Raûfu, Mâliku'l-Mülki, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muksitu, el-Câmiu, el-Ganiyyu, el-Muğnî, el-Mâni', ed-Dârru, en-Nâfiu, en-Nûru, el-Hâdî, el-Bedîu, el-Bâki, el-Vârisu, er-Reşîdu, es-Sâbûru."

İsimleri bu şekilde, sâdece Tirmizî saymıştır.462

»: مسلا وذ

مًسلا

« بويعلا نم رهاطلا :

س

« وٌ

دُ

ق

لا

»

ةفآ لك نم ئربو ،بيش لك نم ملس ىذلا نأ

---

462 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/6

نامي"ا نم وهف هدشو هدابش دصي ىذلا : ن

«مؤملا »

هباذش نم ةمايقلا موي مهنه

مؤي وأ ،قيدصتلا نعمب

: نيم'ا :ليقو ،ديهرلا

ن

مْيَ »

هُ

ملا

نام'ا نم وهف «

بيقرلا :ليقو ،ءاه ةزمهلا تبلقف ،نميؤم هلصأو

:ةزعلاو ،بلاغلا رهاقلا :

ز

يِزَعلا »

»

ظفاحلاو

: لش مهرهقو ،قلخلا ربلأ بذلا وه

ر

أَبَللا »

ةبلغلا «

هقلخ وف لاعلا وه :ليقو ، هنو رمأ نم دارأ ام

: بذلا :ليقو ،قلخلا افص نش لاعتملا

□

ر

□ »

ه

بَ

كَ

«تملا

مهمصقيف ةمظعلا هوشزان اذإ هقلخ ةاتش لش ربكتي□

ءات ،صصختملاو ،درفنملا ءات ربكتملا ف ءاتلاو

ءايربكلا نم ربكتملا نإ :ليقو ،فلكتملا طاعتملا

مومذم وه ىذلا ربكلا نم لاعت ه□

للّا ةمظش وه ىذلا

هذهل نأ إ ،لاثم نش قلخلا قلخ ىذلا وه : ئ

«رأَبلا□ »

نم هريغل سيل ام ناويحلاب صاصتخا نم ةظفللا

لاقيف ناويحلا ريغ ف لمعتست املقو ، اقولخملا

ضر‘او اومسلا قلخو ،ةمسنلا لاعت ه□

للّا أرب

ةفلتخم روص لش هقلخ أرنأ ىذلا وه□ :

□

ر

«هوَصُملا□ »

: وه

□

ر

أَّ »

فَ

غلا

ليكرتلاو طيطختلا ريوصتلا نعمو «

رفغلا لصأو ،ةرم دعب ةرم هدابش بونذ رفغي ىذلا:

رتاس هدابش بونذل رفاغ لاعت ه

للّاو ،ةيطغتلاو رتسلا

: نيب مكاحلا وه

ح

أَّتَ »

فلا

اهيلش ةبوقعلا كرتب اهل «

لصف اذإ نيمصخلا نيب مكاحلا حتف لاقي ،هدابش

حتفي ىذلا وه :ليقو ،حتافلا مكاحلل لاقيو ،امهنيب

نم مهيلش قلغنملاو ،هدابعل ةمحرلاو زرلا باوبأ

: هدابش نش زرلا كسمي ىذلا

ض

»

باَ

ق

لا

مهقازرأ «

هدابعل زرلا طسبي نذلا :

□

ط

سأَبلا□ »

» □□

هتمكحو هفطلب

ءاطعلا نيب عماللا وهف هتمحرو هدولب مهيلش هعسويو

ةنشارفلاو نيرابلال ضفخي نذلا. :

ض□

» □

فأَخلا

عنملاو□ »

هءايلوأ عفري نذلا :

□

ع

» □

فأً

رلا

مهنيهيو مهعضي نأ□ »

:

□

مَ

كَح □ »

لا

لذ“او زازش“ا نيب عماللا وهف ،مهزعيو «

هيلاإ درو مكحلا هل ملس نذلا هتقيقحو ،مكاَحلا

ف روليف ءاوه‘ا هب ليمت نذلا وه :

«

لْ

دَ

علا«

مكحلا

روزو فيض للرك اهب مسي تلا رداصملا نم وهو

نذلا لصوي كيلاإ كبرأ ف ،قفر :ليقو وه :

ف

يِطه «

للا«

ملاعلا :

ر

يِبَخلا «

ةيفيكلاب كردي نأ نش فطل نذلا «

ةينبأ نم :

ر

وُ «

فَ

غلا

نوكي امو ناك امب فراعلا□ «

: هدابش نزالي نذلا

□

ر

و »

□

كَّرلا

نارفغلا ف ةغلابملا□ «

لاعت ه

للّا ركرف ةحلاصلا مهلاعفأ لش مهبيثيو

مهتدابعل هلوبقو مهل هترفغم وه امنإ هدابعل.

»

□

تيِ

قُ

ملا

نأرلا ربكو للاب فوصوملا وه. «

□

ر

«يِبَكلا »

قئخلا اوقأ طعي نذلا وه :ليقو ،ردتقملا وه.

ميلأك لعفم نعمب ليعف وهو ، فاكلا وه

□

ب

«يِسَحلا »

وه

□

ب

يقَّ »

رلا

»

بساحملا وه :ليقو ،ملؤم نعمب.

لبقي يذلا وه

□

ب

يِلُ »

. ملا

»

ئش هنش بيغي يذلا ظفاحلا

هانغ عسو يذلا

□

ع

ساَ□ »

ولا

مهل بيلتسيو هدابش ءاشد. «

لوعفم نعمب لوعف

«□

دوُ

دَ

ولا .

»

ئش لك هتمحرو ريقف لك

بولق ف بوبحم نأ :دودوم وه لاعت ه

للّاف ،ه

دولا نم

هدابش دوي ه

للّا نإ نأ .لشاف نعمب وه وأ ،هئايلوأ

عساولا وه

«□

ديلملا

مهنش ضري نعمب نيحلاصلا. «

ثعبي نذلا وه

□

ث

شاَبلا□ »

فيررلا وه :ليقو ،ميركلا. «

نذلا وه د

يهَّرلا »

ةمايقلا موي وملا دعب قلخلا. «

نأ :ميلشو ملاعك ،ديهشو دهاش :لاقي ،ئش هنش بيغي

قفحتملا وه «

□□

قَحلا .

«

اهاريو ءايش‘ا دهاري رضاح هنأ

هدابش ازرأب ليفكلا وه□

□

ل

يِ »

كَ

ولا

هدولوو هنوك. «

هنمو ،هيلاإ لوكوملا رمأب لقتسي نذلا هنأ هتقيقحو

ى□□

وَقلا□ »

«

.

□

ليِ

كَ

□ و

□ لا

مْ

عِ

نَ

و ُه

للّا اَ

نُ

بْسَح : لاعت هلوق

ىذلا ةوقلاو ةردقلا ماتلا وه :ليقو ،رداقلا

هقحلت ىذلا ىوقلا ديدرلا وه

□

ن

يِ »

تَ

ملا

ئش هزلعي. «

» لوتملا :ليقو ،رصانلا

□ □□

لَ

□ و

لا

ةقرم هلاعفأ ف. «

دومحملا

□«

ديِ

مَحلا

ميتيلا ه. «

لوك اهب مئاقلا روم‘ل

لوعفم نعمب ليعف وهو هلعفب دمحلا قحتسا نذلا.

نم ئش هتوفي ف هملعب ئش لك صحأ نذلا وه

ص□ »

□

«حملا

ءايش‘ا أرنأ نذلا□

ئ□

» □

دْ

بُ

ملا

» .

ه

لل وأ د ءايشا

قلخلا ديعي يذلا وه

«□

دِي

عُ

ملا

ءادتبا اهشرتخاو. «

ةا

.

يحلا لإ امملا دعبو ، امملا لإ ةايحلا دعب

ةدللا نم وهو ،رقتفي نذلا نغلا وه

«□

دِلاَ

«ولا

ملو ،هدحو لزي مل نذلا درفلا وه

«□

دِحاَ

ولا .

»

نغلاو

كيررلاو نيرقلا عطقنملا وه :ليقو ،رخآ هعم نكي.

ادحأ نأ ،دح‘او دحاولا نيب رفلاو ،درفلا

«□

«دَح‘ا

ركذملا لش عقي وهف ددعلا نم هعم ركذيام فنل نب

□ ثنأ و ركذ بأ .دحأ نءال ام :لاقي ،تنؤملاو

نءال :لوقت ،ددعلا حتتفمل عضو هنإف دحاولا امأو

□سانلا نم دحأ نءال هيف لوقت و ،سانلا نم دحاو

نب دح‘او ،لثملاو ريظنلا عاطقنا لش نب دحاولاف

درفنم دحاولاف ،باحص‘ا نش ةدحولاو ،دارفنا لش

ديسلا وه

«□

دَ

مَّصلا

نعملاب درفنم دح‘او ، اذلاب . «

هنودصقي ىأ .مهلئاوح ف قلخلا هيلإ دمصي ىذلا:

رداق نم غلبأ وهو ،ةردقلا نم لعتفم.

□

ر

« □

دَ

ثْ

قُ

ملا«

اهعضاوم

.

ف اهعضيف ءايش‘ا مدقي ىذلا

□

م

« □

ه

دَ

قملا«

هقحتسا نمف ،اهنكامأ لإ اهرخؤي ىذلا

□

ر

« □

هخؤُ

ملا«

وه

«□

لًّ

. و‘ا

»

هرخأ ريخأتلا هقحتسا نمو ،همه

دق ميدقتلا

ءايش‘ا دعب قابلا

□

ر

» □خŒا

اهلك ءايش‘ل قباسلا. «

هش

.

و ئش لك وف رهظ يذلا وه

□

ر

» □

هاًّظلا

اهلك. «

» □

لاَ

ولا

قئخلا راصبأ نش بلتحملا وه. «

□

ن

«طاَبلا□ »

□ » هزنملا وه

لاعَ

ثُ

ملا

اهيف فرصتملا ءايش‘ا كلام. «

□□

ر

» بلا□ .

»

ه

للو اهب فصوي نأ لاعت نيقولخملا افص نش

وه

□

م

» □

قَ

ثْ

نُ

ملا

هفطلو هربب هدابش لش فوطعلا وه. «

مقن نم لعتفم وهو ،ءاري نمل ةبوقعلا ف غلابملا

□□

و

□ »

فَ

□ ع

لا

طخسلا ه. «

دح ةيهاركلا هب تغلب اذإ مقني

نش حوفصلا وهو ،ةغلابم ءانب وفعلا نم لوعف

لش هتفأرب فطاعلا ميحرلا وه

□

ف

وُ »

وًّ

رلا

بونذلا. «

دق ةمحرلا نأ ةفأرلا نيب رفلاو ،هدابش

ف عقت داكت ةفأرلاو ،ةحلصملل ةيهاركلا ف عقت

لاقي ،ليلل ردصم:

□

م

ارْ »

ك“او لَِجلا وُ

ذ

ةيهاركلا. «

همكح ف لداعلا□

□

ط

سْ□ »

قُ

ملا

لللاو ةلللا نيب ليلل. «

وهف رال ذإ طسقو ،طسقم وهف لدش اذإ للرلا طسقأ

باسحلا مويل قئخلا عملي ىذلا.

□

ع

ماَللا□ »

طساق. «

نأ هءايلوأ عنمي ىذلا رصانلا وه

□

ع

□ »

ناَ

ملا«

ةيامعلا وذ هرونب رصبي ىذلا وه

□

ر

وٌنلا »

مهيذؤي. «

دعب قابلا وه

□

ث

. رأَولا□ »

»

ةياوغلا ووذ هادهب دشريو

لإ قلخلا دشري ىذلا وه

»□

دي

شَّ

رلا

قئخلا ءانف. «

ىذلا وه

ر

وُبَّصلا »

»

لعفم نعمب ليعف ،مهحلاصم

للأ لإ كلذ رخؤي لب مهنم ماقتناب ةاصعلا للاعي

نعم نم بيرق لاعت ه

للّا ةفص ف روبصلا نعمف ، مسم

نونمأي مهنأ نيرم‘ا نيب رفلا نأ إ ميلحلا

ةفص ف اهنم نونمأي امك روبصلا ةفص ف ةبوقعلا

اه

ميلحلا، هناحبس لاعتو امش لوقي نودحاللا ولش

.

اريبك

El-Kuddûs: Ayıplardan temiz demektir.

es-Selâm: Selâm sahibi, yani herçeşit ayıptan selâmette, her türlü âfetten berî demektir.

el-Mü'min: Kullarına va'dinde sâdık olan demektir. Tasdîk mânasına olan imandan gelir. Yahut, kıyamet günü kullarına, azabına karşı garanti veren, güven veren demektir, bu mâna emân'dan gelir.

el-Muheymin: Şâhid olan (görüp gözeten) demektir. Emîn mânasına geldiği de söylenmiştir. Aslı, müeymin'dir, ancak hemze, hâ'ya kalbolmuştur. Keza er-Rakîb ve el-Hâfiz mânâsına geldiği de söylenmiştir.

el-Azîzu: Kahreden, galebe çalan demektir. "İzzet", galebe, çalmak mânasına gelir.

el-Cebbâr: Mahlukâtı mecbur eden; emir veya yasak her ne dilerse ona zorlayan demektir. Bu kelimenin, bütün mahlukâtının fevkinde yücedir mânasına geldiği de söylenmiştir.

el-Mütekebbir: Mahlukâta ait sıfatlardan yüce, uzak mânasına gelir. Ayrıca: "Mahlukâtından büyüklük taslayarak kendisiyle azamet yarışına kalkanlara büyüklüğünü gösteren ve onlara haddini bildiren mânasına geldiği de söylenmiştir. Keza şu mânaya geldiği de belirtilmiştir: "Mütekebbir" Allah'ın azametini ifâde eden kibriyâ kelimesinden gelir, tezyîfî bir mâna taşıyan kibir kelimesinden gelmez.

el-Bâriu: Mahlukâtı, mevcut bir misâle bakmaksızın, yoktan, örneksiz olarak yaratan mânasına gelir.

Bu kelime, öncelikle hayvanlar için kullanılır, diğer mahluklar için pek kullanılmaz. Hayvanlar dışındaki mahlukât hakkında nâdiren kullanılır. Meselâ: Allah canlıları yoktan yarattı demek için

ةَ

مَسَّ

نلا □

لاَ

عَ

ت ُه

للّا □

أَ

رَ

ب dediğimiz halde, semâvat ve arz hakkında □قَ

لَخ

□ضْ

رْ

اَ

و ِ اَ

وَ

مَّسلا deriz.

el-Musavvir: Mahlukâtı farklı sûretlerde yaratan" demektir. Tasvîr lügat olarak hat ve şekil çizmek mânasına gelir.

el-Gaffâr: Kullarının günahlarını tekrar tekrar affeden, mânasına gelir. Gafr kelimesi, aslında setr (örtmek) ve kapamak mânalarına gelir. Allah Teâla kullarının günahlarını affedici, onlar için cezayı terketmek sûretiyle (günahları) örtücüdür.

el-Fettâh: Kulları arasında hâkim demektir. Araplar, hâkim iki hasmın (dâvalıdâvacı) arasındaki ihtilafı çözdüğü zaman: "Hâkim iki hasmın arasını fethetti" derler. Hükmetti, çözüme kavuşturdu mânasında, hâkime fâtih dendiği de olmuştur. Mamafih "Kullarına rızk ve rahmet kapılarını açan", rızıklarından kapanmış olanları açan mânasına da gelir.

el-Kâbız: Kullarının rızkını lütfu ve hikmetiyle tutan mânasına gelir.

el-Bâsıt: Kullarına rızkı açıp cûd ve rahmetiyle genişleten demektir. Böylece Cenâb-ı Hakk, hem ihsan sahibi, hem de onu men edici olmaktadır.

el-Hâfid: Cebbarları ve firavunları alçaltan demektir. Yâni onları horlar ve değersiz kılar demektir.er-Râfi': Velîlerini, dostlarını yüceltir. Azîz kılar demektir. Böylece Allah, hem zelîl hem de azîz kılıcı olmaktadır.

el-Hakem: Hâkim demektir. Bu da hakikatı hükmetme yetkisi kendisine verilen, ona gönderilen demek olur.

el-Adlu: Kendinde heva meyli olmayan, hükümde doğruluktan ayrılmayan cevre yer vermeyen mânasına gelir. Aslında masdardır. Ancak âdil makamında kullanılmıştır. Âdil'den daha beliğdir, çünkü müsemma, fiilin kendisiyle isimlenmiştir.

el-Latîfu: Arzunu sana rıfkla ulaştıran demektir. "Mahiyeti, idrak edilemeyecek kadar latîf" mânasına geldiği de söylenmiştir.

el-Habîru: Olanı ve olacağı bilen kimseye denir.

el-Gafûru: Bağışlamada mübalağa eden, çok bağışlayan demektir.eş-Şekûru: Kullarını, sâlih fiilleri sebebiyle mükâfatlandıran ve sevap veren demektir. Allah'ın kullarına şükrü, onlara mağfireti ve ibâdetlerini kabul etmesidir.

el-Kebîru: Celâl (büyüklük) ve şânının yüceliği sıfatlarını taşıyan kimsedir.

el-Mukîtu: Muktedir demektir. Ayrıca, mahlukâta gıdalarını veren mânasına geldiği de söylenmiştir.

el-Hasîbu: el-Kâfi demektir. Muf'il mânasında fâildir, tıpkı mü'lim mânasında elîm gibi, hasîb'in muhâsib mânasında kullanıldığı da söylenmiştir.

er-Rakîbu: Kendisinden hiçbir şey gâib olmayan hâfız (muhâfız) demektir.

el-Mucîbu: Kullarının duasını kabul edip, icâbet eden zât demektir.

el-Vâsiu: Zenginliği, bütün fakrları bürüyen; rahmeti herşeyi kuşatan demektir.

el-Vedûdu: el-Vedd (sevgi) kelimesinden mef'ûl mânasında feûl'dür. Allah Teâlâ Mevdûd'dur. Çok sevilir. Yani velîlerinin kalbinde sevgilidir. Veya fâil mânasında feûldür. Yani Allah Teâla sâlih kullarını sever, bu da "onlardan razı olur" demektir.

el-Mecîdu: Keremi geniş olan demektir. Şerif mânasını taşıdığı da söylenmiştir.

el-Bâisu: Mahlukâtı, ölümden sonra kıyamet günü yeniden diriltir demektir.

eş-Şehîdu: Kendisinden hiçbir şey gâib olmayan kimse demektir. Şâhid ve şehîd aynı mânada kullanılır, tıpkı âlim ve alîm kelimeleri gibi. Mâna şöyledir: Allah, (her yerde) hâzırdır. Eşyayı müşahede edip her an görür.

el-Hakku: Varlığı ve vücudu gerçek olan demektir.

el-Vekîlu: Kulların rızıklarına kefil demektir. Hakikat şudur: Kendisine tevkîl edilmiş olanı işinde müstakil söz sâhibi olmaktır. Bu hususta şu âyet hatırlanabilir: "(Dediler ki) Allah bize yeter, O ne güzel vekildir" (Âl-i İmrân 173).

el-Kaviyyu: el-Kâdir (güçlü) demektir. Ayrıca: "Kudreti ve kuvveti tam, O'nu hiçbir şey âciz kılamaz"

mânasına da gelir.

el-Metînu: Şedîd ve kavî olup, hiçbir fiilinde meşakkatle karşılaşmayan demektir.

el-Veliyyu: Nâsır (yardımcı) demektir. Ayrıca: "İşlerin kendisiyle yürüdüğü mütevelli, yetimin velîsi gibi" diye de açıklanmıştır.

el-Hamîdu: Fiiliyle hamde hak kazanan mahmûd kimsedir. Bu kelime mef'ûl mânasında fâildir.

el-Muhsî: İlmiyle herşeyi sayan, nazarından büyük veya küçük hiçbir şey kaçmayan kimse demektir.

el-Mübdiu: Eşyayı yoktan ilk defa var eden, yaratan demektir.

el-Muîdu: Mahlukâtı hayattan sonra tekrar ölüme, öldükten sonra da tekrar hayata iâde eden kimse demektir.

el-Vâcidu: Fakirliğe düşmeyen zengin demektir. Bu kelime, gına demek olan cide kökünden gelir.

el-Vâhidu: Tek başına devam eden, yanında bir başkası olmayan ferd'dir. Ayrıca, şerîk ve arkadaşı olmayan kimse mânası da mevcuttur.

El-Ahadu: Ferd demektir. Ahad ile vâhid arasındaki farka gelince, ahad, kendisiyle bir başka adedin zikredilmesini men edecek bir yapıya sâhiptir. Kelime hem müzekker, hem de müennestir. "Bana kimse (ahad) gelmedi derken, gelmeyen hem erkektir, hem de kadındır." Vâhid'e gelince bu sayıların ilki olarak vazedilmiştir: "Bana halktan biri (vahid) geldi" denir ama, "Bana haktan kimse (ahad) geldi" denmez. Vâhid, emsâl ve nazîri kabûl etmeyen bir mâna üzere bina edilmiştir. Ahad ise ifrad ve arkadaşlardan yalnızlık üzere bina edilmiştir. Öyle ise, vâhid, zât itibariyle münferiddir, ahad ise mâna itibariyle münferiddir.

es-Samedu: İhtiyaçlarını te'min etmek üzere, halkın kendisine başvurduğu efendidir. Yani halkın kendisine yöneldiği kimsedir.

el-Muktediru: Kudret kökünden müfteil babındandır. Kâdir'den daha öte bir güçlülük ifâde eder.

el-Mukaddimu: Eşyayı takdim edip, yerli yerine koyan demektir.

el-Muahhiru: Eşyayı yerlerine te'hir eden demektir. Kim takdime hak kazanırsa ona takdîm eder, kim de te'hîre hak kazanırsa ona da te'hîr eder.

el-Evvelu: Bütün eşyadan önce var olan demektir.el-Âhiru: Bütün eşyadan sonra bâkî kalacak olan demektir.

ez-Zâhiru: Herşeyin üstünde zâhir olan ve onların üstüne çıkan şey demektir.

el-Bâtınu: Mahlukâtın nazarlarından gizlenen demektir.

el-Vâlî: Eşyanın mâliki ve onlarda tasarruf eden demektir.

el-Müteâli: Mahlukâtın sıfatlarından münezzeh olan, bu sıfatların biriyle muttasıf olmaktan yüce ve âlî olan.

el-Berru: Katından gelen bir iyilik ve lütufla, kullarına karşı merhametli, şefkatli demektir.

el-Müntakimu: Dilediğine ceza vermede şiddetli davranan demektir. Nekame kökünden müfteil babında bir kelimedir. Nekame, hoşnudsuzluğun öfke ve nefret derecesine ulaşmasıdır.

el-Afuvvu: Afv'dan feûl babında bir kelimedir. Bu bâb mübalağa ifâde eder. Öyle ise mâna:

"Günahları çokça bağışlayan" demek olur.

er-Raûfu: Katından gelen bir re'fetle (şefkatle) kullarına merhametli ve şefkatli olan demektir. Re'fetle rahmet arasındaki farka gelince; rahmet bazan maslahat gereği istemeyerek de olabilir. Re'fet isteksiz olmaz, isteyerek olur.

Zü'l-Celâl: Celâl, celîl'in masdarıdır. Celâl, celâlet, nihâyet derecede büyüklük, azamet demektir. Zü'lCelâl büyüklük sahibi olan mânasına gelir.

el-Muksidu: Hükmünde âdil, demektir. Ef'al babında adaletli oldu mânasına olan bu kelime, sülâsî aslında zulmetti mânasına gelir. Nitekim kasıt; cevreden, zâlim demektir.

el-Câmiu: Kıyamet günü mahlukâtı toplayan demektir.

el-Mâniu: Dostlarını, başkalarının eziyetinden koruyan yardımcı demektir.

en-Nûru: Körlüğü olanları nuruyla görür kılan, dalâlette olanları da hidâyetiyle irşâd eden demektir.

el-Vârisu: Mahlukâtın yok olmasından sonra da bâki kalan demektir.

er-Reşîdu: Mahlukâta maslahatların gösteren demektir.

es-Sabûru: Âsîlerden intikam almada acele etmeyen, cezalandırmayı belli bir müddet te'hîr eden demektir. Allah'ın sıfatı olarak sabûr'un mânası halîm'in mânasına yakındır. Ancak ikisi arasında şöyle bir fark vardır: Sabûr sıfatında cezanın mutlaka olacağını beklemeyebilirler. Ancak halîm sıfatıyla Allah'ın cezasına kesin nazarıyla bakarlar.

Allah inkarcıların söylediklerinden münezzeh ve mukaddestir, uludur, yücedir.463

İKİNCİ FASIL

NAMAZ DUALARI

1-İSTİFTAH

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Yapmamız gereken duaların bir kısmı namazla ilgilidir. Daha namaza başlarken okumamız gereken dualar olduğu gibi, namazın içinde, muhtelif safhalarda, keza namazdan selâmla çıktıktan sonrada okunacak dualar mevcuttur. Şu halde burada bu dualarla ilgili bir kısım rivâyetleri göreceğiz.464

□ه

للّا □

لوسر □

لاق: [ناك □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□1ـ نش بأ ةريره ر

اَ

ي □

ثْ

لُ

قَ

ف □□

أرْ

قَ

□ ي

□ نأ

لْ

بَ

ق

ةَّ

يَ

نُ

□ ه

تَ

□ كَس

ةَّصلِ

□ ل

رَّ

بَ

ك اَ

ذإ

ريِبْكَّتلا َنْيَ□

ب َكَ

توُ

كُس

ه□

مُ

أَ

□ و

ثْ

□ نأ

بِأ

ب : هِ

□ للّا

لُ

وسر

□

نِ

□ م

نِ

ه

قَ

□□ ن

مُ

هًّ

: للا

□

لوُ

: قأ

□

لاَ

قُ؟

لوُ

قَ

ت اَ

□ م

ةَ

ءاَ

رِ

□ ق

لاَ

و

□□

مهَّ

. للا

سَ□

نَّ

□ دلا

نِ

م ُضَ

‘ ي

□

□ ب ا

بْ

وَّ

□□ ثلا

قَ

نُ

ي اَ

مَ

ك َناَ

ياَطَخ

]. هلرخأ

□

دَ

رَ

ب □

لاَ

وِجْ

لَّ

ثلاَ

و □

ءاَ

م □

لاِ

ب َناَ

ياَطَخ □

نِ

م □

نْ

لِ

سْ

غا

ةسمخلا إ يذمرتلا، اذهو ظفل نيخيرلا.داز وبأ دواد

باَ□

□ ياَطَخ

نْ

يَ

بَ

□ و

نْ

يَ

□ ب

دِ

شاَ

□□ ب

مُ

ةَّ

للا] :هلَّ

وأ ف ئاسنلاو

. [

بِرْ□

غَ

ملاَ

و ِ ِرْرَملا تْيَ

ب □

□

دَ

عَ

ب اَ

مَ

ك

1. (1795)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz için tahrîme tekbirini alınca kıraate geçmezden önce bir müddet sükût buyurmuştur. Ben:

"Ey Allah'ın Resûlü, dedim, anam babam sana feda olsun, tekbir ile kıraat arasındaki sükût esnasında ne okuyorsunuz?" Bana şu cevabı verdi:

"Ey Allahım, beni hatalarımdan öyle temizle ki, kirden paklanan beyaz elbise gibi olayım. Allahım beni, hatalarımdan su, kar ve dolu ile yıka" diyorum." [Buhârî, Ezân 89; Müslim, Mesâcid 147, (598); Ebû Dâvud, Salât 123, (781); Nesâî, İftitâh 15, (2, 128, 129).]

Ebû Dâvud, Nesâî (ve Buhârî'nin) rivâyetlerinin başında şu ziyade vardır: "Allahım, benimle hatalarımın arasını doğu ile batının arası gibi uzak kıl."465

AÇIKLAMA:

---

463 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/10-14.

464 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/15.

465 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/15-16.

1- Normalde çamaşırın temizliği için sadece su kullanıldığı halde, hadiste bir ve buzun da zikri, âlimler tarafından farklı yorumlara tâbi kılınmıştır, ancak hepsi de neticede maksadın mübalağalı şekilde ifâdesinde birleşirler.

Mesela Hattâbî der ki: "Kar ve dolunun zikri te'kîd içindir. Zîra, bunlar zaten elle dokunulmayan, temizlikte de kullanılmayan iki sudur."

İbnu Dakîku'l-Îd der ki: "Böyle denmekle âzamî derecedeki temizlik ifâde edilmiştir. Zîra, üzerinden üç ayrı temizlik maddesi geçen elbise tertemiz olur. Mamafih, bunların her birinden maksadın mecaz olması da mümkündür. Yani onlarla kiri kaldıran sıfat kinâye olunmuştur, tıpkı şu âyette olduğu gibi: اَ

نْ

مَح

راَ

و اَ

ن

لْ

رِ

فْ

غاَ

و اَّ

نَش ُفْ

شاَ

و "Rabbimiz bizi affet, bize mağfiret et

ve bize merhamet et..." (Bakara 285).

Tîbî de buna işareten der ki: "Sudan sonra kar ve buzun da zikrinden maksad, afdan sonra rahmet ve mağfiretin bütün envâını -pek şiddetli olan cehennem azabının harâretini söndürmek için- taleb etmektir." Hadîsin, Abdullah İbnu Ebî Evfâ tarafından Müslim'de kaydedilen rivâyetinde suyun soğukluk kaydıyla zikri de bu mânayı te'yîd eder.

Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hataları

-ateşe girmeye sebep olmasından ötürü- cehenneme benzetmiş ve onun söndürülmesini de yıkamaya teşbîh buyurmuş, söndürme işinde, söndürücülerin hepsini sudan başlayarak en soğuğuna varıncaya kadar zikretmekle üslûbda mübalağaya yer vermiştir.

Türbüştî der ki: "Bu üç şeyin betahsis zikri, bunların semâdan inmeleri sebebiyledir."

Kirmânî der ki, "Bu üç duada, üç vakte işaret edilmiş olma ihtimali de vardır. Uzaklaşma istikbâle, temizlik hâl-i hâzıra, yıkama geçmişe işarettir." İbnu Hacer der ki, "Bu durumda, istikbâlin önce zikri, husûle, gelecek olanın def'ine gösterilecek ihtimam, vukua gelmiş olanın ref'inden önce olduğu içindir." Yani günah işleyip sonra da affıyla uğraşıncaya kadar, öncelikle günah işlememeye gayret gösterilmelidir.466

2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Hadisten, tahrîme tekbiri ile kıraat arasında dua okumanın meşrû olduğu hükmü çıkarılmıştır. Ancak İmam Mâlik bu hükme katılmamıştır.

* İmam Şâfiî ve başka bâzıları bu hadise dayanarak namazda, Kur'ân'da olmayan bir şeyle dua etmenin câiz olduğuna hükmederler. Hanefîler bu görüşe katılmazlar.

* Hadis, Ashâb'ın Rusûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hareket, sükûn, gizli, açık bütün ahvâliyle tesbit edip, dini en mükemmel şekliyle muhafaza ettiklerini göstermekte, bu hususta muknî bir örnek sunmaktadır.

* Bazı Şâfiîler, kar ve dolunun temizleyici olduklarına bu hadisten delil çıkarmışlardır.467

ثْ

حَ

ن اَ

مَ

نْ

ي]

□

ب

لاق امُ:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□2ـ ر رمش نبا نشو

□

رَ

بْ

كَ

ا ُه

للّا : ِمْوَقلا نِم ُلَُر َلاق ذإ # ِه

للّا ِلوُسر َعَ

□ م

ه

لَصُ

ن

□

لاَ

قف ، ِصأَ

و

ةَ

رْ

ك

□

ب ِه

□ للّا

ناَحْ

بُسَ

□ و

اريِ

ثَ

ك ِه

لُّ

دْ

□ مَح

لاَ

□ و

اريِبَ

ك

اَ

: نأ

□

لُّ

□ رلا

لاق ؟اَ

ذَ

□ ك

و اَ

ذَ

□ ك

ةَ

مِ

لَ

□ ك

لِ

ئاَ

□ ق

لا ِن

□

#: م

□

باَ

وْ

بأ اَ

□ ه

□ ل

تَحِ

ثُ

ف اَ

ه □

ل □

ثْ

بِلَش :

□

لاقف ،ه

للّا □

لوُسراَ

ي

□

لوُسَ

ر □

ثْ

عِ

مَس □

ذْ

نُ

م □□

نُ

هُ

ثْ

كَ

رَ

ت اَ

مَ

: ف

□

رَ

□ مُش

نْ

□ با

لاَ

. ق

□

ءاَ

مًَسلا

نذمرتلاو

ملسم

هلرخأ

.[

كِ□

لذ

□

لوُ

ق

□

ي

#

ه

للّا

ثْ

يأَ

ر

دَ

قل] :ةياور ف ئاسنلا دازو. ئاسنلاو

. [

اكَ

لَ

م

رَرَش اَ

نْ

ثا اَ

هَ

رَ

دَ

ثْ

با

2. (1796)- İbnu Ömer (radyallahu anhumâ) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte namaz kılarken, cemaatten biri aniden:

"Allahu ekber kebîrâ, velhamdü lillâhi kesîrâ, subhânallâhi bükraten ve asîlâ (Allah, büyükte büyüktür, Allah'a hamdimiz çoktur, sabah akşam tesbihimiz Allah'adır!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz:

466 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/16.

467 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/16-17.

"Bu sözleri kim söyledi?" diye sordu. Söyleyen adam:

"Ben, ey Allah'ın Rusûlü" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesellâm) efendimiz:"

"O sözler hoşuma gitti. Sema kapıları onlara açıldı" buyurdu. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) der ki:

"Söylediği günden beri o zikri okumayı hiç terketmedim." [Müslim, Mesâcid 150, (601); Tirmizî, Daavât 137, (3586); Nesâî İftitâh 8, (2, 125).]

Nesâî, bir rivâyette şu ziyâdede bulunmuştur: "On iki adet meleğin, bu sözleri (yükseltmek üzere) koşuştuklarını gördüm."468

AÇIKLAMA:

1-Hadiste beyan edilen gök kapılarının açılması o zikrin Allah indinde makbul olduğuna delildir.

Çünkü duaların kıblesi sema, makbul sözlerin şe'ni kabûl-i İlâhî semâsına yükselmektir. Âyette:

"Güzel sözler O'na yükselir, o sözleri de sâlih ameller yükseltir" buyurulmuştur (Fâtır 10) 2-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ifâdeleri, bu zikrin dilden düşürülmemesine bir teşviktir.

Nitekim İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ), dinlediği günden itibâren bunu her fırsatta dilinden düşürmemiştir.469

٥

للّا □

لوسر اَ

مَ

نْ

ي]

□

ب

□ لاق:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سنأ نشو ـ3□

□□

رَ

بْ

كأ ُه

للّا :

□

لاَ

قَ

ف ،ُسْ

فَّ

□ نلا

هَ

زَ

□ فَح

دَ

□ ق

لُلَ

□ ر

هَ

□ ءاَل

□ ذإ

ه

لَصُ

ي

ضَ

ق أً

ملَ

□□ ف

هيِ

ف

اكَ

راَ

بُ

م

ابِهيَط

اريِ

ثَ

ك

اذْ

مَح ِه

للُّ

دْ

□ مَح

لا

؟ِ اَ

مِ

لَ

□ ك

لاِ

□ ب

مِ

ه

لَ

كَ

تُ

□ ملا

مُ

كُّ

: يأ

□

□ لاق

ه # ةَّصلا

□ للّا

لوسر

:

□

لُلَّ

□ رلا

لاَ

□ قف

□ اسأب

لُ

قَ

□ ي

□ م

□ ل

ةَّ

: نإ

□

لاَ

□□ قف

مْ

وَ

□ ق

لا □□

مَ

رأَ

ف

اكَ

لَ

م □

رَرَش ْ َنْ

ثا □

ثْ

يأَ

ر □

دَ

ق

□

ل :

□

لاق ،ه

للّا □

لوُسَ

راَ

ي اَ

نأ

دواد وبأو ملسم هلرخأ .[اَ

هُ

عَ

فْ

رَ

□ ي

مُ

هٌ

يأ اَ

هَ

نوُ

رِ

دَ

ثْ

بَ

ي

زفحي هنأك ةدرب عباتت نأ

س□

□ »

فَّ

□ نلا

هَ

زْ

. فَح

ئاسنلاو «

·

اتوكس اوقرطأ

□

م

« □

وَ

ق □

لا □□

مَ

رأَ

و ·

هعفدي نأ :هبحاص «

3. (1797)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılarken nefes nefese bir adam geldi ve:

"Allahu ekber, Elhamdü lillâhi hamden kesîran tayyiben mubâreken fîhi. (Allah büyüktür, çok temiz ve mübârek hamdler Allah'adır!)" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazı bitirince:

"Şu kelimeleri hanginiz söyledi?" diye sordu. Cemaat bir müddet sessiz kaldı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"(Kim söylediyse çekinmesin, benim desin), Zîra fena bir şey söylemiş değil)" dedi. Bunun üzerine adam:

"Ben, ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:

"Ben on iki melek gördüm. Her biri, bu kelimeleri (Allah'ın huzuruna) kendisi yükseltmek için koşuşmuşlardı." [Müslim, Mesâcid 149, (600); Ebû Dâvud, Salât 121, (763): Nesâî, İftitâh 19, (2, 132, 133).]470

AÇIKLAMA'sı 1800 numaralı hadiste gelecek.471

اَ

ذإ #ِه

□ للّا

لوسَ

□ ر

ناَ

□ ك] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ربال نشو ـ4□

□اَيْحَ

مَ

□ و

كُسُ

نَ

□ و

□□ تًَص

□□ نإ :لاق

مُ

□□ ث

رًَ

بَ

□ ك

□ ةَّصلا

حَ

ثْ

فَ

تْسا

اَ

نأَ

□ و

□

رِ

مُ

أ َكِ

لذِ

□□ بو

□ ه

□ ل َكيِرَش

نيِ

□ م

لاَ

□ ع

لا ِه

بَ

ر ِه

□ للّ

تاَ

مَ

مَ

و

468 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/17-18.

469 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/18.

470 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/18-19.

471 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/19.

‘نَسْحأَوِ لاَمْ□

ش ا نَسْح‘ ِنِدْ

ها □□

مُ

ةً

للا .

□

نيِ

مِ

لْسُ

ملا □

لَّ

وأ

لاَ□□

مْ

ش‘ا َئِ

□ هَس

نِ

قَ

□□ و

ثْ

□□ نأ

إ اَ

هِ

نَسْ

ح‘ يِ

دْ

هَ

□ ي

خ‘ا□□ □□ □□

]. ئاسنلا هلرخأ .

□

ثْ

نأ

□□

إ اَ

هَ

□ ئِهيَس

قَ

ي

خ‘ا َئِهيَس

و

4. (1798)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza başlarken tekbir getirir, sonra (bazan) şunu okurdu: "İnne salâtî ve nüsükî ve mahyâye ve memâtî lillâhi Rabbi'l-âlemîn. Lâ şerîke lehu ve bizâlike ümirtü ve ene evvelü'lmüslimîn. Allahümmehdinî li-ahseni'l a'mâli ve ahseni'l-ahlâki. Lâ yehdî li-ahsenihâ illâ ente. Ve kınî seyyie'l-a'mâl ve seyyie'l-ahlâk. Lâ yakî seyyiehâ illâ ente. (Namazım, ibâdetim hayatım ve ölümüm âlemlerin şeriksiz Rabbi Allah içindir. Ben bununla emrolundum. Ben bu emre teslim olanların ilkiyim. Ey Allah'ım, beni amellerin ve ahlâkın en iyisine sevket. Bunların en iyisine senden başka sevkeden yoktur. Beni kötü amellerden ve kötü ahlâktan koru, bunların kötülerinden ancak sen korursun." [Nesâî, İftitâh 16, (2, 129).]

AÇIKLAMA: 1800 numaralı hadistedir.

ناك # ّ بَّنلا

[نأ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر ةملسم نب محمد نشو ـ5

يِ

ذَّ

لِ

ل َ ِهْلَو ُثْ

هَّلَ

و □

رَ

بْ

كأ ُه

للّا :

□

لاق

اشُّ

وَطَ

ت □

ه

لَصُ

ي □

ماق اَ

ذإ

افيِ

نَح َضْ

ر‘اَ

و ِ اَ

ومَّسلا □

رَطَ

ف

رِباَل ِثيِ□□

□ دَح

لْ

ثِ

□ م

رَ

كَ

ذَ

□□ و

نيِ

كِرْرُملا َنِم اَ

نأ اَ

مو

امِ

لْسُ

م

كَ□

ناَحْ

□□ بُس

ثْ

□□ نأ

□ إ

□ هلاِ

□كِ

لَ

□ ملا

ثْ

□□ نأ

مُ

هًّ

: للا

□

□□ لاق

مُ

ث

. ئاسنلا هلرخأ .[

□

أرْ

قَ

□□ ي

مُ

ث ،َكِ

دْ

مَحِ

بَ

و

5. (1799)- Muhammed İbnu Mesleme (radıyallâhu anh) anlatıyor:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nâfile namaz kılmak için kalktığı vakit (bazan) şunu okurdu:"Allahu ekber veccehtü vechiye li'llezî fatara's-Semâvâti ve'l-arza hanîfen müslimen ve mâ ene mine'lmüşrikîn... (Allah büyüktür. Yüzümü Hanîf ve Müslüman olarak semâvat ve arzı yaratan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim)..."472

Devamını Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'in rivâyetinde olduğu şekilde zikretti. Sonra şunu okudu:"Allahümme ente'l-Meliku. Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke ve bihamdike [Allahım (kâinatın gerçek) Meliki sensin. Senden başka ilah yoktur. Seni hamdinle takdîs ederim)." Sonra kıraata geçti."

[Nesâî, İftitâh 17, (2, 131).]473

AÇIKLAMA,1800 numaralı hadistedir.474

□ه

□ للّا

□ لوسر

نَا

ك]: تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرئاش نشو ـ6□

كِ□□

دْ

مَحِ

بَ

و □□

مُ

ةَّ

للا َكَ

ناَخْ

بُس :

□

لاق □

ةَّصلا □

حَ

تَ

ثْ

فا اذإ

]. هلرخأ

□كُرْيَغ □

ه □

لإ □□

و ،َك

□ل

□□

د □

لاعَ

تَ

و ،َكُ

مْسا َكَ

راَ

بَ

تَ

و

ه

» للّا قح ف

ه

 دَل

لِا

ب

»

وبأ دواد ٮذمرتلاو.دارملاو

.

ايلاش كدل راص ٮأ :هللو هتمظش لاعت

6. (1800)- Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza (iftitah tekbiri ile) başlayınca şunu okurdu: "Subhâneke Allahümme ve bihamdike ve tebâreke'smüke ve teâlâ ceddüke ve lâ ilâhe gayruke. (Allah'ım seni her çeşit noksan sıfatlardan takdîs ederim, hamdim 472 Hanîf, daha önce açıklandığı üzere, dinde ihlâslı, başka dinlerden tamamiyle yüz çevirmiş, Hakk'a taraftar gibi manalara gelir. Ayrıca Harîf, Hz. İbrahim'in dinine mensup demektir. Müslüman da "Hakk'a teslim olmuş" demektir.

473 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/20.

474 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/20.

sanadır. Senin ismin mübârek, azametin yücedir, senden başka ilah da yoktur)." [Tirmîzî, Salat 179, (243); Ebû Dâvud, Salat 122, (776); İbnu Mâce, İkâmeti's-Salat 1, (804).]475

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, namazda tahrîme (veya iftitah tekbirin)den sonra Kur'ân kıraatine geçmeden önce istiftah duasının okunacağını ifâde ederler. Bu, Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmet İbnu Hanbel ve Cumhur'a göre müstehabtır. İmam Mâlik'e göre ise müstehab değildir. Ancak bizzat okunacak duâ husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir.

* Ahmed İbnu Hanbel ve İmam Âzam (rahimehumallâh)'a göre son rivâyette kaydettiğimiz Sübhâneke okunmalıdır. Delilleri de Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin mezkur rivâyetidir. Bu rivâyet, Ahmed İbnu Hanbel ve Müstedrek'de de rivâyet edilmiştir. Hâkim, sıhhatini te'yid eder.

Bu hadis, bazı ilâvelerle Ebû Saîdi'l-Hudrî başta, başka bir kısım sahâbilerden de rivâyet edilmiştir.

Ancak Tâbiîn ve Etbauttâbiîn ulemâsı amelde, çoğunlukla Hz. Âişe'nin rivâyetini esas almıştır.

Mamafih Hz. Ömer ve İbnu Mes'ud'un rivâyetleri de bunun aynısıdır. Namazda onların da bunu okuduğu bilinmektedir.

* Bu babta yukarıda Hz. Ebû Hüreyre, Hz. Câbir İbnu Abdillah, Muhammed İbnu Mesleme (radıyallâhu anhüm)'den farklı dualar kaydettik. Hz. Ali'den kaydedilen bir başka rivâyet daha var.

Demek ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) istiftah duasını farklı şekillerde okumuşlardır.

Bunlardan birini sahih addedip diğerlerine bâtıl demek mümkün değildir. Hattâ İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'in bir rivâyetine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza başlayınca önce veccehtü vechiye diye başlayan duayı, arkadan Sübhâneke duasını, bundan sonra da İnne salâtî ve nüsükî diye başlayan duayı okur, ondan sonra kıraate geçerdi.

İbnu'l-Esîr'in Şerhu'l-Müsned'de kaydettiğine göre, İmam Şafiî (rahimehullah) hazretleri -farz olsun, nafile olsun- bütün namazlarda bu duâların hepsini baştan sona okurmuş.

Hanefîlerden Ebû Yûsuf, "Namazda Sübhâneke ile birlikte Veccehtu vechiye beraber okunmalıdır"

demiştir. el-Muhît'de geldiğine göre veccehtü vechiye duası tekbirden önce okunmalıdır, bu müstehabtır. Aksini söyleyen de olmuştur.

Şâfiîlere göre, imam, Fatiha ile sûre arasında biraz sükut eder, bu arada cemaat da Fatiha'yı okur. Şafiî hazretleri, namaza başlarken imam ve cemaatin, aynı istiftah duasını okuyacaklarını açıkça söylemiştir.

Yine Şafiîlere göre, imamın Fatiha ile sûrelerden sonra sükut etmesi, cemaatin Fâtiha okumalarını te'min içindir. Hanefîler cemaat halinde imamın arkasında bir şey okumadıkları için sondaki bu sükut, kıraatla rükûnun arasını ayırmaya hamledilmiştir, kıraat bitince rükûya gitmekte acele etmemekten ibârettir. Kasten uzatılması mekruhtur. Yanılarak uzatılırsa farzın te'hirine sebep olduğu için secde-i sehiv gerekir.

İmam Mâlik, farz veya nâfile herhangi bir namazın başında, ortasında ve sonunda herhangi bir duayı okumakta beis görmez. Şâfiî'nin de görüşü bu ise de, istiftah duasını okumak sünnettir.

Hanefîlere göre, istiftah duası olarak Sübhâneke'den başka bir dua okumak câiz değildir. Bu hususta rivâyet edilen dualar, farz namazların tahiyyatlarında teşehhüdden sonra namazın nihayetinde okunabilir. Nafilelerde daha müsâmahalı olan Hanefîler bu babta gelen rivâyetleri gece namazlarına hamlederler.

İbnu Battâl, adı geçen sükutun Medine örfünde yerleşmemiş olmasını gözönüne alarak, buna Resûlullah (aleyhissalât vesselâm)'ın bazan yer verdiği hükmüne ulaşır ve terkini câiz görür.

Hadiste geçen "Annem babam sana feda olsun" tâbirinin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında kullanılması câizdir. Bazı âlimler, herkes için kullanılabilir demiş ise de "câiz değildir" diyen de olmuştur. Üçüncü bir görüşe göre ise sâdece sâlihler için câizdir, başkalarına söylenemez. 476

RÜKÛ VE SECDELERDE OKUNACAK DUÂLAR

---

475 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/20.

476 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/21-22.

□ه

للّا □

لوسر □

لاق] :لاق امهْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر سابش نبا نش ـ1□

□

ادِلاَسَ

و

اعِ

كاَ

ر □

نأْ

رُ

قلا أَ

رْ

قأ □

نأ □

ثْ

يِهُ

ن ِه

نإَ

□□ و

أ :#

□

دوُلُّسلا أً

مأَ

□□□ و

□ برلا

هيِ

ف اوُ

مهظَ

عَ

ف ُعوُ

كٌّ

رلا أً

مأَ

ف

]. هلرخأ

□

مُ

□ ك

□ ل

باَلَ

تْسُ

□ ي

أن □

نِ

مَ

قَ

ف □□

ءاَشُ

دلا ف اوُ

دِهَتْلاَف

. ريدل ن

» □مَ

ق

» نعمو. ئاسنلاو دواد وبأو ملسم

1. (1801)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Haberiniz olsun, ben rükû ve secde hâlinde Kur'ân okumaktan men edildim. Öyleyse rükûda Rabb Teâlâ' yı tâzim edin, secdede ise dua etmeye gayret edin, (zîra secdede iken yaptığınız dua) icâbet edilmeye lâyıktır." [Müslim, Salât 207 (479); Ebû Dâvud, Salât 152, (876); Nesâî, İftitâh 98, (2, 189).]477

AÇIKLAMA:

1-Bir kısım rivâyetler rükû ve secde hâlinde Kur'ân okunmayacağını belirtirler. Şârihler bunun sebebini şöyle açıklarlar: "Rükû ve sücud halleri, kulun Rabbi karşısındaki tevâzuunu ifâde etmektedir. Bu sebeple o haller zikre tahsis edilmişlerdir. Dolayısıyla, aynı halde Kelâmullah ile mahlûkun sözleri eşit tutularak beraber zikredilmeleri mekruhtur.

2-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "...Ben rükû ve secde hâlinde Kur'ân okumaktan men edildim"

demekle, sâdece kendisine âit bir yasağı değil, ümmetinin de tâbi olması gereken bir yasağı ifâde ediyor. Zîra ümmeti, -nadir hasâis dışında- her hareketinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uymakta mükelleftir. Üstelik, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ashâbına rükû halinde Allah'ı tâzim, secde halinde de dua etmeleri için emirde bulunmuştur. Böyle bir emir de, sözünü ettiğimiz yasağın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şahsına ait olmayıp, bütün ümmete şâmil olduğunu gösterir.

Hülâsa rükû ve secde hâlinde Kur'ân okumak yasaklanmıştır. Rükûda tesbih, secdede ise tesbih ve dua yapılır.

3- Hanefîlere göre, namazın bir rüknünde, namaz fiilleri cinsinden bir ilâvede bulunulsa secde-i sehiv gerekir, zîra vâcibin veya farzın te'hiri mevzubahistir. Şâfiîlere göre rükû ve secdelerde Fâtiha'dan başka bir sûre veya âyet okumak mekruhtur. Fakat namaz bozulmaz.

4- Fatiha okumaya gelince, bu hususta Şâfiîlerden iki farklı görüş rivâyet edilir: Birine göre Fâtiha ile başka sûre arasında fark yoktur. Dolayısı ile Fatiha'nın okunması da mekruhtur, ancak namazın sıhhatini bozmaz. İkinci görüşe göre Fatiha'yı, rükû ve secdede kasden okumak haramdır, namazı bozar. Sehven okumak mekruh değildir. Ancak, gerek sehven olsun ve gerekse kasden olsun, Fatiha'nın okunması Şâfiî hazretlerine göre secde-i sehiv gerektirir.478

ه

للا □

لوسر □

لاق: [ناك □

هْ

نَش ُه

للا َ ِض

ر ةريره بأ نشو ـ2□

□

هً

قِ

د □□

ةً

لُ

كِبْ

نَ

ذ □

ل □

رِ

فْ

غا □□

مُ

ةً

للا :

□

هِ

ف دوُلُس □

لوُ

ق

□

ي #

]. وبأو ملسم هلرخأ

□

هَ

تَ

يِ

نََعَ

□ و

ةً

رِ

□□ س

ةَ

رِخاً

□ و

□ ه

لًَ

□□ وأ

ةً

لِلَ

و

. دواد

2. (1802)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), secdelerinde şunları söylerdi: "Allahümmağfirlî zenbî küllehu, dıkkahu ve cüllehu, evvelehu ve âhirehu, sırrahu ve alâniyyetehu. (Allahım! Büyükküçük birincisonuncu, gizli-açık, bütün günahlarımı mağfiret buyur." [Müslim, Salât 216, (483); Ebû Dâvud, Salât 152, (878).]479

477 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/23.

478 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/23-24.

479 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/24.

□ه

للّا □

لوسر □

ناك] :تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرئاش نشو ـ3□

اَ

نَّ

بَ

ر □□

مُ

ةًّ

للا َكَ

ناَحْ

بُس :

□

هِ

دوُلَسَ

و □

هِ

شوُ

كُ

ر ف □

لوُ

قَ

ي □

نأ □

رِ

ثْ

كُ

ي

]. هلرخأ

□

نآرُ

ق □

لا □

لَّ

وأَ

ت

□

ي

: □

ل □

رِ

فْ

غا □□

مُ

ةً

للا .

كِ□

دْ

مَحِ

بو

دواد بأو ملسمل ىرخأ فو.ىذمرتلا إ ةسمخلا

سوٌّ□

دُ

ق □

حوٌّ

بُس :

□

هِ

دوُلَس

و □

هِ

شوُ

كُ

ر ف □

لوُ

قَ

ي □

ناك] : ئاسنلاو

].بأو نذمرتلاو كلامل نرخأ فو

□

حوٌ

رلاَ

و □

ةكِ

ئً

ملا □□

بَ

ر

□

هُ

تْسَ

مت □

لاَ

ف ِشاَرِف □

لا □

نِ

م # □

هُ

ثْ

دَ

قَ

دواد: [ف

□□

مُ

هَّ

للا :

□

لوُ

ق

□

ي □

دِلاَس □

وُ

هَ

و □□

هْ

يَ

مَ

دَ

ق ِنْطَ

ب لَش يِ

دَ

ي □

تَ

عَ

قَ

وَ

ف

□

نِ

م َكِ

تاَ

فاَ

عُ

مِ

ب □

ذوُشأَ

و ،َكِ

طَخَس □

نِ

م َكاَضِرِب ُذوُشأ ِه

نإِ

اَ

مَ

ك □

ثْ

نأ َكْ

يَ

لَش

ءاَ

نَ

ث

صْ

حُ

أ

ك

نِ

م َكِ

ب

ذوُشأَ

و ،َكِ

تَ

بوُ

قُش

. [

كِسْ

فَ

ن لَش

ثْ

يَ

نْ

ثأ

3. (1803)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resullulah (aleyhissalâtu vesselâm) rükûsunda ve secdelerinde şu duayı çokca okurdu: "Sübhânekallâhümme Rabbenâ ve bihamdike, Allahümmağfirlî.

(Allah'ım, seni takdis ve tenzih ederim. Rabbimiz! Takdisimiz hamdinledir. Ey Allahım, beni mağfiret et.)" Bu duayı okumakla Kur' ân'a yani Kur'ân'ın: "Rabbini hamd ile tesbîh et" (Nasr 3) âyetine]

uyuyordu." [Buhârî, Ezân 123, 139, Meğâzî 50, Tefsîr, İzâcâe nasrullahi ve'l-Feth; Müslim, Salât 217, (484); Ebû Dâvud, Salât 152, (877); Nesâî, İftitâh 153, (2, 219).]

Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî'de gelen bir rivâyette şöyle denir: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) rükû ve secdesinde şöyle derdi: "Subbûhun kuddûsün Rabbü'lmelâiketi ve'r-Rûhi, (Münezzehsin, mükaddessin, meleklerin ve Ruh'un Rabbisin)".

Muvatta, Tirmizî ve Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yatakta kaybettim ve araştırdım, derken elim ayağının altına rastladı. Secdede idi ve: "Allahümme innî eûzu birızâke min sahtike ve eûzu bimuâfâtike min ukûbetike ve eûzu bike minke Lâ uhsî senâen aleyke. Ente kemâ esneyte alâ nefsike. (Allahım! Senin rızanı şefaatçi kılarak öfkenden sana sığınıyorum. Affını şefaatçi yaparak cezandan sana sığınıyorum. Senden de sana sığınıyorum. Sana layık olduğun senâyı yapamam. Sen kendini sena ettiğin gibisin)" diyordu."480

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, görüldüğü üzere muhtelif kaynaklarda bazı farklılıklarla gelmiştir. Müellifimiz, burada daha ziyâde rükû ve secde hâlinde okunacak duaları göstermek istediği için rivâyetteki başka unsurları imkân nisbetinde tayyedip hadîsi özetlemiştir. Mesela Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) şöyle anlatır: "Bir gece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yatakta kaybetmiştim. Hanımlarından birinin yanına gitti zannettim. Aramaya başladım. Sonra geri döndüm. Rükû veya secdede idi: "Sübhâneke ve bi hamdike lâilahe illâ ente!" diyordu. Ben: "Annem bâbam sana kurban olsun. Ben neyin peşindeyim, sen neyin peşindesin!" dedim."

2- Âişe vâlidemizin, kıskançlığın sevkiyle Hz. Peygember (aleyhissalâtu vesselâm)'i araması, onu secde eder bulmasına ve secde sırasında okuduğu duaları zabtedip rivâyet etmesine vesîle olur.

Şüphesiz, secdede okunacak duaları Ashab biliyor idi. Ancak, bunların farklı şekiller aldığı ortaya çıkmış olmaktadır.

3- Sübbûh, Allah'ın, ilâha lâyık olmayan her türlü noksanlıklardan, şerîkten, benzerden münezzeh olması demektir. Kuddûs ise, Allah'ın, ilaha layık olmayan herşeyden temizlenmiş olduğunu ifade eder, mübârek mânasında olduğu da söylenmiştir. Bu kelimeler sebbûh ve kaddûs şeklinde de rivâyet edilmiştir. Fasih olanı subbûh ve kuddûs şekilleridir. Bunlar, bazı âlimlerce Allah'a ait isimlerdendir, sıfat diyen de olmuştur.

4- Hadiste geçen ruh nedir? Âlimler çoğunluk itibariyle muradın Cebrâil olduğunu söylerler. Bazıları ise "büyük bir melektir" demiştir. Ruh için "İlâhî rahmet", "meleklerin dahi göremediği başka bir 480 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/25.

mahlûk" diyenler olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de muhtelif âyetlerde Ruh'a temas edilir (Nahl 2, İsrâ 85, Şuara 193, Gâfir 15, Meâric 4, Nebe 38, Kadr 4). Ruh için Cumhur, "Cebrâil'dir" demiştir. İhtilaflı meselelerde esas olan Cumhur'un görüşüdür.481

5- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kulluğun en güzel ifadesi olarak, günahları îtiraf edip, Allah'ın öfke, ceza gibi muâmelerinden Allah'ın rızasına ve affına sığınıyor. "Senden sana sığınıyorum"

cümlesi ile ilgili olarak Hattâbî şu açıklamayı sunar: "Burada bir mânâ inceliği vardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesellâm) Allah Teâla'nın öfkesinden yine O'nun rızasına, azâbından affına iltica etmiştir. Bunun mânası, O'na karşı yaptığı ubûdiyet ve senalarda vâki olan kusurlardan dolayı Allah'tan af dilemektir.

6- "Sana layık olduğun senâyı yapamam" ifâdesi, Allah'a karşı gerekli olan ubûdiyetin hakkını veremem demektir. Çünkü sena, Allahın üstün vasıflarını zikretmektir. İfâdenin kelimesi kelimesine tercümesi: "Senin senanı saymakla bitiremem, sen kendini nasıl sena etti isen sen öylesin" şeklinde olmalıdır. Allah Teâla Hazretleri'nin nimetleri, sıfatları o kadar çoktur ki, beşer kapasitesi onların tamamını idrâkten âcizdir, akıl Zât-ı İlâhî'nin yüceliğini ihâtadan nâkıstır. Resûlullah (aleyhissalâtu veselâm), beşer idrâkinin, Allah hakkında, -en hâlis niyetle, en kâmil imanla dahî olsa- ortaya koyacağı her çeşit tavsîfatın, takdîratın O'nu açıklamaktan, bütün çıplaklığı ile hakikat-ı İlâhiye'yi ortaya koymaktan aciz ve nâkıs kalacağını böyle ifade buyurmuştur: "Ya Rabb! Biz beşerî idrakimizle seni kavramaktan, mümkün olanlar için yaratılan dilimizle İlahî şuunâtını ifadeye dökmekten âciziz, ancak imanımızla yüceliğini tasdîk ediyor, sen kendini nasıl sena etti isen öyle olduğunun kabul ediyoruz."

481 Ruh'la ilgili uzunca bir tahkiki merhum Hasan basri Çantay'ın Türkçemizdeki en kıymetli Kur'ân tercümesi olan "Kur'ân-ı Hâkim ve Meâl-i Kerîm" adlı eserinden aynen iktibas ediyoruz (cilt 3, sayfa 1137-1139).

"Cumhûra göre (Cebrâil) aleyhisselâm "Celâleyn, Medârik". Bütün ruhlara müvekkel olan bir melek, yahud cins-i melek, yahud (Cebrâil) aleyhisselâm, yahud bütün meleklerden büyük olan ilâhî bir mahlûk (Beyzâvî). Bazılarına göre bir melektir ki, arş müstesnâ olmak üzere, Allah ondan büyük bir mahlûk yaratmamıştır.

(Şah Veliyyullah-i Dehlevî) hazretleri "Huccetullah-il Bâliğa" sının "Haşir vak'alarının iç yüzlerinden bir parça" unvanlı dördüncü bâbının başında şöyle der: "Bil ki, insan ruhlarının, bir demir nasıl mıknatısa doğru çekilip gidiyorsa öylece, müncezip olduğu (câzibesine tutulduğu) bir hazret vardır: Hazıyre-i kuds. Orası beden gömleklerinden sıyrılan ruhların -Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtü vasselâm)'in : "Birçok yüzleri, dilleri ve lûgatleri vardır" diye anlattığı -Ruh-ı a'zam= En büyük ruh" ile olan toplantısının yeridir... (O eserin üçüncü "Mele'i a'la"

babında da şöyle demiştir:) "Onların (ruhların) en büyüklerinin nurları toplanıp Hz. Peygamberimiz (aleyhissalâtü vasselâm)'in "Bir çok yüzleri ve dilleri var" diye anlattığı "Ruh"un yanında tedâhul ederler, orada tek bir şey gibi olurlar. Ona Hazîre-i kuds denilir..." Bu sözlerde geçen "Hazret", huzur, ön, kat ma'nâsınadır. Diğer lâfızlarla birleştiği zaman ta'zıym (büyükleme) anlatır: "Hazreti Kün= Şânı yüce olan Kün emri, kelimesi" gibi Musannıfın ve yukarıda işâret ettiğimiz vech ile, ba'zı müfessirlerin mübhem olarak bahsettikleri "Ruh-ı a'zam"

hakkında kısaca izahat vermeyi münâsip görüyoruz: Bu sûre-i celîlede ve éEl-kadr" sûresiyle diğer ba'zı sûrelerde zikredilen bu "Ruh" a dâir hayli söz söylenmiştir. Meselâ [İbni Mes'ud (radıyallahu anh)] onun göklerden ve dağlardan büyükj bir melek olduğunu, (İbni Abbas) (radıyallahu anhüma) da yaratılışta onun meleklerin en büyüğü bulunduğunu beyan etmişlerdir. (Beyzâvî): "Yahud" kaydıyla "Bütün meleklerden büyük olan ilâhî bir mahlûk" der. (Şeyzâde) de (Cenâb-ı Alî) (radıyallahu anhümâ)'den nakledilen şu rivâyeti söyler: "Ruh bir melektir ki onun yetmişbin yüzü, her yüzünde yetmişbin dili, her dilinde yetmişbin lûgatı vardır. Bütün o lûgatlarla Allah-ü Teala'yı tesbîh eder. Cenab-ı Hakk her bir tesbihi başına, kıyâmete kadar, meleklerle birlikte uçacak bir melek yaratır. Allau Teâla, arş müstesnâ olmak üzere, ondan büyük bir mahlûk yaratmamıştır. Eğer o melek dilerse yadi gökle yedi yeri ve onların içinde olanların hepsini bir lokmada yutabilir." (Fahreddîn-i Râzî) de bu nakli kaydettikten sonra der ki: "Şu tafsıyl her halde Resûlullah (aleyhissalâtü vasselâm) tarafından verilmiş olmak lazımdır. Çünkü onu doğrudan doğruya (Hazreti Alî) (radıyallahu anh) bilemez. Halbuki peygamberimizin yalnız ona söyleyip de başkalarına haber vermemesi de vârid değildi." (Seyyid Şerîf) Ruh-ı a'zam"ı şöyle ta'rif etmiştir: "O zat-i ilâhiyeye, rübûbiyyeti itibariyle, mazhar olan insânî ruhdur ki etrafında kimse dolaşamaz. Kimse de ona aramakla kavuşamaz. Onun künhünü Allah'tan başkası bilemediği gibi o gayeye kimse de eremez. O, akl-ı evveldir, hakıykat-i Muhammediyye'dir. Nefs'i vaahidedir, hakıykat-i esmâiyyedir.

Hakkın kendi suretinde (yani hakîkat-i esmâiyyesine mazhar buyurarak) yarattığı ilk mevcuttur, en büyük halîfedir, nurânî cevherdir.

Cevherliği zâte, nurânîliği de zatın ilmine mazhardır. Cevherliği bakımından ona nefs-i vâhide, nuraniliği bakımından da akl-ı evvel denilmiştir. Onun âlem-i kebîrde birçok mazharları ve akl-ı evvel, kalem-i a'lâ, nur, nefs-i külliye levh-i mahfuz ve sâire kabîlinden isimleri olduğu gibi ehl-üllahın ve diğerlerinin ıstılahında âlem-i sağıyr olan insanda zuhûrları ve mertebeleri itibariyle de mazharları ve sır, hafaa ruh, kalb, kelime ruu', füâd, sadr, akıl, nefs gibi isimleri vardır". Bilhassa Sufiyyenin büyük meşâhîrinden (Abd-ül Kerîmi Ceylî) hazretlerinin "İnsân-ı kâmil"inde -ki ulemâyı şerîat ve hakikatten Balıkesirli merhum (Abd-ül Azîz Mecdî) efendi kaddesellahü sırreh tarafından kâmil bir salâhıyyetle terceme edilmiştir- bu "Ruh" hakkında çok uzun izahat vardır. Şöyle başlar: "O, Suhiyye ıstılahında "Hakk-ı mahluk = Yaratılmış bir hakikat" ve "Hakikat-i Muhammediye" denilen melektir. Allah ona kendine olan bakışı gibi baktı. Onu kendi nurundan, âlemi de ondan yarattı. "Emrullah" onon adlarındandır. Varlık âleminin en şereflisi, ma'nevî mertebece, kudretce en yükseğidir.

Ondan üstün bir melek yoktur. Hakka yakın olanların ulusudur o. Hak, varlık değirmenini onun üstünde döndürdü..."

(Şeyh-i Ekber), "Et-tedbîrât-ül ilâhiyye fî ıslah-ı memleket-il insâniyye" sinde der ki: "... Güneş, ziyâsı olduğu halde, taalluk ettiği şeylerin mizâc, suret ve şekillerine göre ihtilâf eder. Ruh-ı a'zam da bir, fakat hükmü, bulunduğu mahallere göre, muhteliftir. Teaddüd ve tekessürü tedbîr ettiği cisimlere göredir ki onlar da "Cüz'îruhlar" adını alır. Gerek "Ben ona ruhumdan üfürdüm" meâlindeki âyet-i kerîmde, gerek "En-

Nebe" suresinin bu âyetinde, gerek "Sana ruhu sorarlar ("El-İsrâ" sûresi, âyet: 80) meâlindeki âyette "Ruh" lâfzının hep müfred olarak zikredilmesi bunu te'yîd eder. Bazı hadîslerde cem'i sığasıyle vârid olan ruhlardan murad cisimlerle berâber gözünüze alınan ruhlardır..."

(Şah Veliyyullah-i Dehlevî) nin çok yüksek bir hadîs âlimi, (Seyyid Şerîf)'in muhakkik ve zülcenâhayn bir zât-i âlî olmalarına rağmen -

müfessirleri şöylece bir tarafa bırakıyorum- âciziniz bahsedilen bu "En büyük ruh" hakkında sahıyh hiçbir hadîs bulamadım. Bununla berâber benim bulamayaşım böyle bir hadîsin esâsen yok olduğunu ifade ve isbat edemeyeceği gibi söylenen o sözlerin mükâşefe mahsulü olmadığını da iddiâ etmez. Keşfen sâbit, fakat rivâyeten gayr-ı sâbit addedilen hadîsler vardır ki, bunlar ulemâyı hadîs ile sufiyye arasında öteden beri nizâ-ı mucib olmuştur. Aciziniz bu bahsin tedkîykını sadedden hâriç görerek yalnız bu babta söylenenlere kısaca bir işâreti kâfi görmüş bulunuyorum".

7- Hadiste açıklanması gereken bir ifâde: "Bu duayı okumakla Kur' ân'a uyuyordu" diye tercüme ettiğimiz cümledir. Kelimesi kelimesine tercüme "Kur'ân'ı te'vîl ediyordu" şeklinde yapılmalıydı. İbnu Hacer bunu: "Kur'ân-ı Kerîm'in rükû ve sücudda yapılmasını emrettiği şeyi yapıyordu" diye açıklar.

İlâveten der ki: "A'meş'in rivâyetinde açıklandığı üzere "Kur'ân" ile kastedilen şey, bir kısmıdır, o da zikredilen sûredir ve zikredilen zikirdir. İbnu's-Seken'in rivâyetinde, bundan maksat □

حِ

ه

بَسَ

ف

كِه

بَ

رِ

دْ

مَحِ

"Rabbine hamd ile tesbîh et"ب (Nasr 4) âyetidir. Böylece bu rivâyet, bu âyetteki iki ihtimalden birini tâyin etmiş olmaktadır. Zîra âyetteki "tesbîh et!" emrinden murad, hamd'in kendisi olma ihtimali var, zîra hamd'in tesbîh mânasını taşıması mevzubahistir. Zîra hamd, mahmûd fiilleri Allah'a nisbeti iktiza ettiği için tenzîh mânâsında tesbîhtir de... Durum bu olunca, "Tesbîh et!" emri ile kastedilen şeyin "hamdle mütelebbis (karışık) olarak yapılacak tesbih" olma ihtimâli de var. Bu durumda tesbih ve hamd beraberce yapılmadıkça emre uyulmuş olmaz Âyetin zâhir mânâsı da budur."482

8-BÂZI HÜKÜMLER

* İbnu Dakîku'l-Îd der ki: "Bu rivâyet rükûda duanın, sücûdda tesbîhin mübah olduğuna delalet eder.

Bu söylenene, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Rükûda Rabb Teâlâ'yı tâzim edin, sücûdda da duaya gayret edin" hadisinde muhalefet yoktur. Zîra, sadedinde olduğumuz hadisin cevaza hamledilmesi mümkündür ve bu esastır. Sücudla ilgili emri de duayı çok yapmaya hamledebiliriz.

Nitekim "gayret edin" ibâresi de bu çok yapma te'vilini te'yîd eden bir unsurdur."

Secdede duayı çok yapma üzerine hadisler gelmiştir. Bunlardan biri: □

نوُ

كَ

ي اَ

م □

بَ

رْ

قَ

ا

□

ءاَشُّ

دلا □

نِ

□ م

هيِ

ف اوُ

رثْ

كاَ

□ ف

□ دِلاَس

وُ

هَ

□ و

هِه

بَ

□ ر

نِ

□ م

دْ

بَ

□ ع

لا

"Kulun Rabbine en yakın olduğu zaman secde hâlidir. Öyle ise secdede iken çok dua edin" hadisidir.

Secdede çok dua etme emri, her hâceti çokça talep metmeye teşviki de içine alır. Nitekim, daha önce de kaydedildiği üzere, bu ayakkabı bağına varıncaya kadar maddî ihtiyaçlarımızın da talebini ihtiva eder. Çok duaya, istenen bir şeyi tekrar tekrar taleb de dâhildir.

* Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin, secde etmekte olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ayağına değmesi, kadının teması ile abdestin bozulmayacağına Hanefîlerce delil kılınmıştır. Ancak diğer üç mezhebe göre kadının değmesi abdesti bozar.

* Secdede ayakları dikmek sünnettir.483

□ه

للّا □

لاق: [لوسر لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□4ـ نشو نبا دوعسم ر

□ □ه

بَ

ر □

نَاحْ

بُس :

□ أًّ

رَ

م □

ثً

ث □

لُ

قَ

يْ

لَ

ف □

مُ

كُ

دَحأ □

عَ

كَ

ر اَ

ذإ :#

□ □ه

بَ

ر □

ناَحْ

بُس

□

لُ

: قَ

يْ

لَ

ف □

دَلَس اَ

ذإَ

و □□

هاَ

نْ

دأَكِ

لذَ

و ،مي

□

ظَ

ع □

لا

أخرله أبو داود والترمذي .]

□

هاَ

نْ

دأَكِ

لذَ

و □

اثَ

ث □

لْ

ش'ا

4. (1804)-İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizden biri rükû edince üç kere "Sübhâne rabbiyel azîm (Büyük Rabbim (her çeşit kusurdan) münezzehdir" desin. Bu, en az miktardır. Secde yapınca da üç kere "Sübhâne Rabbiye'l a'lâ (Ulu Rabbim (her çeşit kusurdan) münezzehdir" desin. Bu da en az miktardır." [Ebû Dâvud, Salât 154, (886); Tirmizî, Salât 194, (261).]484

AÇIKLAMA:

Önceki hadisin açıklamasında belirttiğimiz üzere, rükû ve sücûdda okunacak duaların mâhiyeti rivâyetlerde farklı şekillerde gelmiştir. Sadedinde olduğumuz İbnu Mes'ud rivâyeti onlardan biridir.

İbrahim Nehâî, Hasan Basrî, Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf, Muhammed ve bir rivâyette Ahmed İbnu Hanbel bu rivâyeti esas alarak üçer sefer bu duaları okumayı sünnet addetmişlerdir.

Rivâyet üçten aşağı tutulmamasını tavsiye eder. Demek ki, üçten az olursa sünnete riâyet edilmemiş

olacaktır. Fazla okumaya mâni yok. Ancak nihâî hududu hususunda bazı yorumlar vardır: Mâverdî: 482 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/25-28.

483 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/28-29.

484 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/29.

"Kemâli on bir veya dokuzdur, vasatı beştir, ancak bir kere ile iktifa etse yine de tesbih husule gelmiş

olur" der. Tirmizî'nin İbnu'l-Mübârek ve İshâk İbnu Râhuye'den naklettiğine göre, imamın beş kere tesbih okuması müstehabdır. Şevkâni'nin kaydına, göre, tesbihlerin dokuzdan fazla kılınması halinde sehiv secdesi gerekeceği, üçten fazla okunduğu takdirde sayının çift değil, tek tutulması ile ilgili sarih bir delil yoktur.

Rükû ve secdelerde yapılacak zikrin hükmü ihtilaflıdır. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'ye göre sünnettir, terkinde bir şey gerekmez, ancak kasden terkedilmesi mekruhtur. Ahmed İbnu Hanbel ve diğer bazı âlimlere göre vâcibtir, kasden terki namazı bozar, sehven terkinde secde-i sehiv gerekir.

Zahirîlerden İbnu Hazm ise "farzdır" demiştir.485

اَ

ذإ # هِ

□ للّا

□ لوسر

□ ناك] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ربال نشو ـ5□

□□

ثْ

مَ

□ لْسأ َك

لَ

□□ و

ثْ

نَ

مآ َكِ

بَ

□□ و

ثْ

عَ

كَ

□ ر َك

□□ ل

مُ

هًّ

للا :

□

لاق َعَ

كَ

ر

□ □

مْ

□ ح

لَ

و ،بِرَصَ

بَ

□ □ و

غْ

مَس َعَرَخ ِه

بَ

□ ر

ثْ

□□ نأ

ثْ

لَّ

ك

□

وَ

ت َكْ

يَ

لَشَ

و

هلرخأ

.[

□

نيِ

م □

لاَ

ع □

لا

ه□

بَ

ر

ه□

لّل

□

ماَظِ

شَ

و

□ □

مَ

دَ

و

لذلاو عوضخلا .

ع

« وُرُخلا .

« ئاسنلا

5. (1805)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), rükû yaptığı zaman: "Allahümme leke reka'tu ve bike âmentü ve leke eslemtü ve aleyke tevekkeltü ente Rabbiye, haşaa sem'î ve basarî ve lahmî ve demî ve izâmî lillahi Rabbi'l-âlemin. (Ey Allahım sana rükû yapıyorum, sana inandım, sana teslim oldum, sana tevekkül ettim. Sen Rabbimsin, kulağım, gözüm, etim, kanım ve kemiklerim Âlemlerin Rabbi olan Allah önünde haşyette, tezellüldedir." [Nesâî, İftitâh 104, (2, 192). Bu rivâyet Müslim'de gelen uzun bir rivayetin bir parçasıdır (Salâtu'l-Müsâfirîn) 201, (771).]486

لوسر

ناَ

لاق: [ك

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

6ـ نشو نبا بأ فوأ ر

نَ

مِ

ل ُه

للّا َعِ

مَس :

□

لاَ

قِعوُكُّرلا َنِم ُهَرْ

هَظ َعفَ

ر اَ

ذإ # ِه

للّا

□

ءْ

لِ

مَ

و، ِ اَ

ومَّسلا □

ءلِ

م □

دْ

مَح □

لا َك □

ل اَ

نَّ

بَ

ر □□

مُ

ةًّ

□□ للا

ةَ

دِ

مَح

]. وبأو ملسم هلرخأ

□

دْ

عَ

ب ٍئَش ْنم َتْئِش اَ

□ م

ءْ

لِ

مَ

□□ و

ضْ

رًا

. ىذمرتلاو دواد

6. (1806)- İbnu Ebî Evfâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sırtını rükûdan kaldırdığı zaman: "Semiallâhu limen hamideh, Allahümme Rabbenâ leke'lhamdü mil'essemâvâti ve mil'el-arzi ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du. (Allah, kendisine hamd edeni işitir. Ey Allahım, ey Rabbimiz, semâlar dolusu, arz dolusu ve bunlardan başka istediğin her şey dolusu hamdler sana olsun" [Müslim, Salat 204, (476); Ebû Dâvud, Salât 144, (846).]487

□ه

□ للّا لوسر

نا َ

ك] :لاق امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر سابش نبا نشو ـ7□

□

نْ

مَحْ

را َ

□ و

□ ل

رِ

فْ

□□ غا

مُ

هَّ

: للا

□نْ

يَ

تَ

دْ

□ لَّسلا

نْ

يَ

ب □

لوق

□

ي

#

هلرخأ وبأ دواد .] □

نْ

قُ

زْ

راَ

و □

نِ

دْ

هاَ

و □

نْ

رُ

بْ

لاَ

و

هل ظفللاو ،يذمرتلاو .

7. (1807)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) iki secde arasında: "Allahümme'ğfir lî ve'rhamnî, ve'cbürnî, ve'hdinî ve'rzuknî. (Allahım bana mağfiret et,
485 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/29-30.

486 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/30.

487 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/30-31.

merhamet et, beni zengin kıl, bana hidâyet ver, bana rızık ver) derdi". [Ebû Dâvud, Salât 145, (850); Tirmizî, Salât 211, (284); İbnu Mâce, Salât 23, (898).]488

AÇIKLAMA:

1- Son üç rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın rükûdan doğrulurken olsun, iki secde arasındaki doğrulmada olsun muhtelif tesbihler okuduğunu göstermektedir.

2- Okunan duada geçen kelimeler ma'lum ise de şârihler şu açıklamayı sunarlar: "İstenen mağfiret insanlara karşı işlenen günahların affı ve ibâdetlerde yapılan kusurların bağışlanması içindir. İstenen rahmet, amelin karşılığı olan rahmet değil, Allah'ın lütfuna, keremine lâyık olan rahmettir veya

"ibadetimi kabul etmek suretiyle rahmet kıl" demektir. Zenginlik talebinden maksad gönül zenginliği, dünya ve madde karşısında istiğna ve tokgözlülük talebidir. Rızk talebinden maksad temiz ve helâl rızık, ihtiyaçları karşılayacak rızıktır veya mânevî derecelerde veya uhrevî yüksek derecelerin kazanılmasında yardımdır.

3-Hadis, ayrıca, oturma sırasında iki secde arasında bu kelimelerle dua etmenin meşrû olduğuna delâlet eder.489

اَ

□ ذإ # ُ بَّنلا

□ ناك[:لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ه لش نشو ـ8□

□□

ثْ

مَ

لْسأ َك □

لَ

و □□

ثْ

نَ

مآ َكِ

بَ

و □□

□

دَلَس َك □

ل □□

مُ

هَّ

للا :

□

لاق □

دَلَس

□كَ

راَ

بَ

□ ت

ہَ

رَصَ

بَ

□□ و

ہَ

عْ

مَس ّقَشَ

□□ و

ہَ

رَّ

وَصَ

□ و

ہَ

قَ

لَخ يِ

ذَّ

لِ

□ ل َ ِهْلَو

دَلَس

□

نْ

يَ

□ ب

لوُ

قَ

ي اَ

□ م

□ رِخآ

نوُ

كَ

□□ ي

مُ

□□ ث

نيِ

قِ

□ لاَخلا

نَسْ

حأ ُه

للّا

□□

ثْ

م

□

ق

□□

اَ د

□ م

□ ل

رِ

فْ

□□ غا

مُ

ةَّ

: للا

□

ميِ

لْسَّ

تلاَ

□ و

دٌّ

هَرَّ

تلا

اَ

مَ

□□ و

ثْ

فَ

اَ رْسأ

مَ

□□ و

ثْ

نَ

لْ

شأ اَ

مَ

□□ و

□

رَ

رْسأ اَ

مَ

□□ و

□

رَّخأ اَ

مَ

و

□□

□ إ

□ ه

□ لإ

□

رِ

هخَؤُ

□ ملا

ثْ

نأَ

و □□

مِ

ه

دَ

قُ

ملا □

ثْ

نأ □ □

ه

نِ

م □

هِ

ب □

مَ

لْ

شأ □

ثْ

نأ

]. براخبلا إ ةسمخلا هلرخأ .

□

ثْ

نأ

8. (1808)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) secde ettiği vakit şöyle dua okurdu: "Allahım sana secde ettim, sana inandım, sana teslim oldum. Yüzüm de, kendisini yaratıp şekillendiren, ona kulak, göz takan yaratanına secde etmiştir. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir" (Hacc 14).

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın teşehhüdle selam arasında okuduğu en son duası:

"Allahümmağfir lî mâ kaddemtü ve mâ ahhartü ve mâ esrertü ve mâ a'lentü ve mâ esreftü ve mâ ente a'lemu bihî minnî ente'lmukaddim ve ente'lmuahhir. Lâ ilâhe illâ ente. (Allahım, geçmiş ömrümde yaptıklarımı, gelecekte yapacaklarımı, gizli işlediklerimi, alenî yaptıklarımı, israflarımı, benim bilmediğim fakat senin bildiğin kusurlarımı affet. İlerleten sen, gerileten de sensin, senden başka ilah yoktur)". [Müslim, Salâtul-Müsâfirîn 201, (771), Tirmizî, Daavât 32, (3417, 3418, 3419); Ebû Dâvud, Salât 121, (760); Nesâî, İftitâh 17, (2, 130).]490

لاق امُ:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر صاعلا نب ورمش نبا نشو ـ9□

ءاَش

د

□

نْ

مِ

ه

لَش :#ِه

□ للّا لوسرل

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ٍرْكَ

ب وُ

بأ □

لاق]

□

سْ

فَ

ن □

ثْ

مَ

لَظ ِه

نإ □□

مُ

هًّ

للا ِلُ

ق :

□

لاق □ □

تََص ف □

هِ

ب وُشْ

دأ

ةَ
رِ
فْ
غَ
م □
ل □
رِ
فْ
غاَ
ف □
ثْ
نأ □□
إ □
بوُ
نُّ
ذلا □
رِ
فغَ
ي □□
و □
اريثَ
ك
امْ

لُظ

]. هلرخأ

□

ميِحَّ

رلا □

روُ

فَ

غ □

لا □

ثْ

نأ َكَّ

نإ □

نْ

مَحْ

راَ

و َكَ

دْ

نِ

ش □

نَ

م

. دواد ابأ إ ةسمخلا

488 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/31.

489 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/31.

490 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/32.

9. (1809)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) gelerek:

"Bana namazda okuyacağım bir dua öğret" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona şu duayı okumasını söyledi:

"Allahümme innî zalemtü nefsî zulmen kesîran ve lâ yağfiru'zzünûbe illâ ente fa'ğfir lî mağfireten min indike verhamnî inneke ente'lğafûru'rrahîm. (Allahım ben nefsime çok zulmettim. Günahları ancak sen affedersin. Öyle ise beni, şanına layık bir mağfiretle bağışla, bana merhamet et. Sen affedici ve merhamet edicisin". [Buhârî, Sıfâtu's-Salât 149, Daavât 17, Tevhîd 9; Müslim, Zikr 48, (2705); Tirmizî, Daavât 98, (3521); Nesâî, Sehiv 58, (3, 53).]491

AÇIKLAMA:

1- Kaydettiğimiz bu son rivâyetler namazda, selamdan önce okunması sünnet olan duaları göstermektedir. Bu dualarda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nefsine zulmettiğini ifâde edip af ve mağfiret dilemekte, gizli-açık, evvel-âhir işledikleri günahlardan söz etmekte, Allah' tan rahmet taleb etmektedir. Bazı âlimler, sûre-i Fetih'in baş kısmında ifâde edildiği üzere, geçmişgelecek bütün günahlar Cenâb-ı Hakk'ın affına mazhar olduğu halde Resûlullah'ın böyle dua etmesini müşkilâtlı bulmuşlar. Ancak bu itiraza birkaç açıdan cevap verilmiştir:

1) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ümmetine duayı öğretmek maksadıyla böyle hareket etmiştir.

2) Bu duadan murad, ümmeti için talepte bulunmaktır, böylece mâna şöyle olur "Yâ Rabbi ümmetim için senden mağfiret diliyorum..."

3) Tevâzu yolundan gidip, kulluk izhar etmek, Allah'tan korkuyu benimseyip, tâzimini ifâde etmek, O'na olan fakrını göstermek, rızasını arzu ederek emrine itaat etmek istemiştir. Duasına icabet edilmiş

olmasına rağmen talebi tekrar etmekten vazgeçmiyor, çünkü bu davranış sevap hâsıl etmekte, mânevî ve uhrevî dereceleri yükseltmektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dua hususunda verdiği bu şahsî örnek, ümmeti böyle davranmaya, duada ısrara teşvik eder. Zîra Efendimiz, mazhar olduğu kesin mağfirete rağmen tazarru, dua ve niyazı terketmezse, bu hususta kesin bir garantisi olmayan insan daha çok dua ve tazarru etmek zorundadır.

2- Hz. Ebû Bekir'e öğrettiği duadan hareketle şu da söylenmiştir: "Bir insan sıddîkiyet gibi ne kadar yüce bir mertebede de olsa kusurdan mücerred olamaz".

3-"Şanına layık bir mağfiretle bağışla" diye tercüme ettiğimiz ifade; indindeki mağfiretle diye, aslına kelime yönünden daha uygun bir tercümeye de kavuşturulabilir. Tîbî, buradaki mağfiret kelimesinin nekre oluşunu "künhü idrak edilmeyen büyük bir gufran (bağışlama) talebi" olarak açıklar. Allah'ın indinden olma vasfının da buradaki büyüklük arzusunun bir başka ifâdesi olduğunu belirtir ve: "Çünkü Allah'ın indinden olan şeyi vasfetmek mümkün olmaz" der. İbnu Dakîku'l-Îd iki ihtimalin üzerinde durur: "Biri, mezkûr tevhide bir işârettir, sanki şöyle denmiş olmaktadır: "Allahım, bunu ancak sen yaparsın, öyleyse onu benim için yap!" Diğerine gelince -ki bu ihtimal daha muvafıktır- bu, kulun güzel veya başka bir amel sebebiyle hiçbir sûrette liyakat kazanmaksızın sırf mahz-ı lütuf olacak bir mağfiretin talebine işarettir". Bâzı âlimler, bu ikinci te'vîli tercih ederek mânayı şöyle ifade etmişlerdir: "Allahım, ben amelimle lâyık olmasam da sen bana, (şanına yakışan) bir fazlınla mağfiret eyle".

4-Âlimlerden cevâmiu'lkelîm ihtiva eden matlub duaları sormak müstehabtır. Ancak duanın, namazın neresinde yapılacağı hadiste tasrih edilmemiştir. Cumhur, bazı karînelerden hareketle, yerinin son oturmada (ka'de-i âhire'de), selam vermezden önce olduğunu söylemiştir. Hemen kaydedelim ki sücûd ve teşehhüdde olacağını söyleyen de olmuştur.492

TEŞEHHÜDDEN SONRA OKUNACAK DUÂ

ه

 للّا لوسر

نأَ

ك] :لاق امُ

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر سابش نبا نش ـ1□

باَ□

ذَش □

نِ

م َكِ

ب □

ذوُشأ ِه

نإ □□

مُ

ةَّ

للا :

□

دٌ

هَرَّ

تلا □

دْ

عَ

ب □

لوُ

ق

□

ي #

491 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/32.

492 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/33-34.

□

ةَ

نْ

تِ

ف □

نِ

م َكِ

ب □

ذوُشأَ

و ِرْبَق □

لا ِباَ

ذَش □

نِ

م َكِ

ب □

ذوُشأَ

و □□

مه

نَ

هَل

هلرخأ].

أَ

مَ

ملاَ

اَ و

يْ

حَ

ملا

ةَ

نْ

تِ

ف

نِ

م َكِ

ب

ذوُشأَ

و ءلاَّلَ

دلا

دواد وبأ .

1. (1810)- İbnu Abbâs (radiyallahu anhümâ) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) teşehhüdden sonra şunu okurdu: "Allahümme innî eûzu bike min azâbi cehennem ve eûzu bike min azâbi'lkabri ve eûzu bike min fitneti'd-Deccâl ve eûzu bike min fitneti'lmahyâ ve'lmemât. (Allahım, ben cehennem azabından sana sığınırım. Kabir azabından da sana sığınırım. Deccal fitnesinden de sana sığınırım, hayat ve ölüm fitnesinden de sana sığınırım)". [Ebû

Dâvud, Salât 184, (984).]493

AÇIKLAMA:

1-Buradaki teşehhüd'den maksadın son teşehhüd olduğu hadisin bâzı vecihlerinde belirtilmiştir.

2-Zahirîler, "teşehhüd" tâbirini mutlak zikreden rivayetleri esas alarak, hadiste zikredilen dört şeyden istiâze etmeyi her iki teşehhüdde de vâcib addetmişlerdir. Halbuki mutlak'ın mukayyede hamledilmesi umûmî bir kâidedir.

3-Bâzı rivâyetlerde " .. .

□

ذَّ

وَ

عَ

تَ

يْ

لَ

ف... " Yani: "Biriniz son teşehhüdden çıkınca şu

dört şeyden istiâze etsin..." şeklindeki emre dayanarak, Zahirîler bu duanın okunmasını "vacib"

eddetmişlerdir. Zahirî olmayanlardan da böyle hükmedenler olmuştur. Tâvus İbnu Keysân, bu duayı okumadan selâm veren oğluna namazı iâde ettirir. Cumhur, nedbe hükmetmiştir: "Dileyen okur" der.

4- Hadis, kabir azabından istiâzeye yer vermekle kabir azabının varlığını haber vermekte ve dolayısıyla bunu inkâr eden Mûtezile takımını tekzib etmiş olmaktadır. Aslında kabir azabı sadece bu hadisle sübut bulmaz, mânevî tevâtür derecesini bulan çok sayıda rivâyet mevcuttur.

5- Mahya (hayat) fitnesinden maksad -İbnu Dakîku'l-Îd'e göre- kişiye hayatı boyu ârız olan dünyevî fitneler, imtihanlardır: Madde, şehvet, cehalet gibi sebeplere dayanan imtihanlar. Bunların en ciddi olanı ölüm anındaki imtihandır, zîra insanın hayatını, iman veya küfür üzerine mühürleyecektir.

6-Memat (ölüm) fitnesinden muradın ölüm anındaki fitne olabileceği belirtilmiştir. Her ne kadar bu, hayat içerisinde cereyan ediyor ise de ölüme yakınlığı sebebiyle buna nisbeti uygun görülmüştür.

Üstelik ehemmiyetli bir fitne olması haysiyetiyle ayrıca dikkat çekilmesi normal olmaktadır. Mamafih bununla kabir fitnesinin murad edilmiş olabileceği âlimlerce belirtilmiştir. Şurası muhakkak ki, ölenlerin kabirlerinde fitneye uğrayacakları kesindir, pek çok hadis bunu ifade etmiştir. Hemen ifade edelim: Ölüm fitnesi ile kabirdeki fitnenin kastedildiğini söyleyince fitne kelimesini "azab" mânasında anlamamız gerekir. Fitne âyet ve hadislerde, azab, imtihan, yakmak, saptırmak, kötülük yapmak, belaya uğratmak, delilik, şirk, tefrika, kargaşa, iman zayıflığı -küfür, isyan- muhalefet gibi değişik mânalarda kullanılmıştır.

"Mahya fitnesi"nden murad sabırsızlığa mübtela olmaktır, memat fitnesinden murad da kabirde Münker-Nekir'in soruları karşısında şaşırmak, cevap verememektir" diyen de olmuştur.

7-Deccâl, ahirzamanda çıkıp, ümmet içerisinde maddî ve bilhassa mânevî pek büyük tahribatlar yapacak bir şahıstır... Bu mevzuya 5011-5015 numaralı hadislerde yer vereceğimiz için, burada açıklamaya girmiyoruz. Ancak şunu belirtelim ki, Deccal fitnesini günde beş vakit istiaze edilecek şekilde namaza dâhil edilmesi, bu meselenin ehemmiyetini ifade eder. Nitekim, rivâyetler Ashab devrinde, Deccal bilgisinin temel eğitim müfredatına dâhil edilerek ilkokul yaşındaki çocuklara mahalle mekteplerinde öğretildiğini göstermektedir.494

SELÂMDAN SONRA OKUNACAK DUA

□ه

للّا لوسر □

ثْ

عِ

مَس] :لاق امُ

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر سابش نبا نش ـ1□

□ ك□

□□ لأُسأ نإ

مُ

هَّ

: للا

□

لوُ

قَ

□ ي

هِ

□ تَّص

نِ

م َغَ

رَ

□ ف

نيِح

ةَ

لْ

ي

□

ل #

493 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/35.

494 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/35-36.

بِرْ□

مأ اَ

هِ

□ ب

عَ

مْ

لَ

تَ

و ،ِبْ

لَ

ق اَ

هِ

ب يِ

دْ

هَ

ت كِ

دْ

نِ

□ ش

نِ

م

ةَ

مْ

حَ

ر

يِ□

دِ

هاَش اَ

هِ

□ ب

عَ

فْ

رَ

تَ

و ، بِ

ئاَغ اَ

هِ

□□ ب

دُ

رَ

تَ

□ □ و

ثَ

عَش اَ

هِ

ب □□

مُ

لَ

تَ

و

اَ

هِ

ب □□

دُ

رَ

تَ

و ،يِ

دْشُ

ر اَ

هِ

ب □

نُ

مِهْ

لُ

تَ

و □

لَ

مَ

ش اَ

هِ

□ ب

ه

كَ

زُ

تَ

و

□

نِ

طْ

□□ شأ

مُ

هَّ

□□ للا

□ ءوُس

ه

لُ

□ ك

نِ

م اَ

هِ

□ ب

نُ

مِ

صْ

عَ

تَ

□ □ و

تَ

فلُ

أ

فَ□

رَش اَ

هِ

□ ب

لاَ

نأ

ةَ

مْ

حَ

رَ

□□ و

رفُ

□ ك

هَ

دْ

عَ

ب َسْ

□ ي

ل

انيِ

قَ

يَ

و

اناميإ

□

زْ

وَ

□ ف

□ لا َك

□ لأسأ

□□ نإ

مُ

هَّ

□□ للا

ةَ

رِخ ا

Œ □

و اَ

يْ

ن ل

□□

د ا ف َكِ

تَ

ماَ

رَ

ك

□

رْ

صَّ

نلاَ

□□ و

ءاَ

دَ

عٌسلا َشْ

يَشَ

□□ و

ءاَ

دَ

□ ههرلا

لُ

زُ

نَ

□□ و

ءاَضَ

قلا ف

□

رُصَ

□ ق

نإَ

□ □ و

تَ

لاَح َكِ

□ ب

لِزْ

نُ

أ ِه

□□ نإ

مُ

هَّ

□□ للا

ءاَ

دْ

ش‘ا لَش

اَ

□ ي َك

لأ

سأَ□

ف ،َكِ

تَ

مْ

حَ

□ ر لإ

□

رَ

قَ

ثْ

فاَ

□ □ و

لَ

مَش َفُ

عَضَ

و ،يِأَ

ر

□رَوُحُبلا َنْيَ

□ ب

ريِلُ

ت اَ

مَ

ك ِروُ

دٌّ

□ □ صلا

فاَش اَ

يَ

و ،رو ‘

□

م ا َ ِضاَ

ق

□

نِ

مَ

و ِروُبُّثلا ِةَوْشَ

د □

نِ

مَ

و ،ريِعَّسلا ِباَ

ذَش □

نِ

م □

نَ

ريِلُ

ت □

نأ

□

هْ

غُ

لْ

بَ

□ ت

□ م

لَ

أَيِو

□ ر

هْ

□ نَش

رُصَ

اَ ق

□□ م

مُ

هَّ

. للا

□

روُ

بُ

□ ق

□ لا

ةَ

نْ

تِ

ف

□

نِ

م

ادَحأ □

هَ

ثْ

دَ

شَ

و ٍرْيَخ ْنِم ِتَّيِن □

هْ

غ

□

ب

□

ل □

ت □

م □

لَ

و □ □

ت □

لأُسَ

م

□

بِ

غاَ

رِه

نإَ

ف □□

كِ

داَ

بِ

ش □

نِ

م

ادَحأ □

هيِ

طْ

عُ

م □

ثْ

نأ ٍرْيَخ ْوأ ،َكِقْ

لَخ

□□

مُ

هَّ

للا .

□

نيِ

□ م

لاَ

□ ع

□□ لا

بَ

اَ ر

ي َكِ

تَ

مْ

حَ

رِ

□ ب

هَ

□ ك

لأْساَ

□ و

هيِ

ف َكْ

□ ي

لإ

□

مْ

وَ

□ ي

ن ‘

□

م ا َك أ

□

ل ْسأ □□

ديِ

شَّ

رلا ِر ‘

□

م اَ

و □□

ديِ

دَّرلا ِلْبَحلا اَ

ذاَ

ي

□□

دوُ

هرلا □

نبِ

بَّ

رَ

قُ

ملا َعَ

م □

دوُ

□ لُخلا

موَ

□ ي

ةَّ

نَللاَ

□□ و

ديِ

شَ

□ و

لا

□□

دوُ

دَ

□ و

ميِحَ

رَكَّ

□□ نإِ

دوُ

هُ

□ ع

لاِ

□ ب

نيِ

فوُ

ملا □□

دوُلُّسلا ِعَّكُّرلا

□

نيِ

دَ

ثْ

هُ

م □

نيِ

داَ

ه اَ

نْ

لَ

عْ

لا □□

مُ

هَّ

للا .

□

ديِرُ

ت اَ

م □

لَ

غْ

فَ

ت َكَّ

نإَ

و

كِ□□

ئاَ

دْ

ش‘

ابْ

رَح ،كِ

ئاَ

يِ

لْ

و‘

امْ

لِ

□□ س

نيه

لِ

ض

□

□□ م

□ و

نيِ

ه

□ لاَض

رْ

يَغ

.

كَ□

□ ف

□ لاَخ

نَ

م َكِ

تَ

واَ

دَ

عِ

ب يِ

داَ

عُ

نَ

و ،كَّ

□ بَحأ

نَ

م َكِ

ه

بُحِ

□□ ب

بِحُ

ن

كْ□

يَ

لَشَ

□ و

دْ

هُللا اَ

ذهَ

□□ و

ةَ

باَل“ا َكْ

يَ

لَشَ

□ و

ءاَشُّ

دلا اَ

□□ ذه

مُ

هًّ

للا

ف

ارُو

نو ،ِبْ

لَ

ق ف

ارُو

ن □

ل □

لَ

عْ

لا □□

مُ

ةً

للا .

□

نُكُ

تلا

□

نَش

ارُو

نَ

و □ □

فْ

لَخ □

نِ

م

اروُ

نَ

و ،ىًّ

دَ

ي ِنْيَ

ب □

نِ

م

اروُ

نَ

و ،بِرْبَق

□

نِ

م

اروُ

نَ

و □ □

قْ

وَ

ف □

نِ

م

اروُ

نَ

□□ و

لاَ

مِ

□ ش

نَش

اروُ

نَ

□□ و

نيِ

مَ

ي

ف

اروُ

نَ

و ،بِرَصَ

ب ف

اروُ

نَ

□□ و

عْ

مَس ف

اروُ

نَ

□□ و

ثْ

حَ

ت

ف

اروُ

نَ

□□ و

مْ

□ ح

ل ف

ارو

□

نَ

و ،بِرَرَ

ب ف

اروُ

نَ

و ،بِرَعَش

□ .

ماَظِ

ش ف

اروُ

نَ

□ □ و

خُه

م ف

وُرا

نَ

□ □ و

مَ

د

□

□ ل

لَ

عْ

اَل

□ و

وُرا

□ ن

نِ

طْ

أَش

□ و

وُرا

□ ن

□ ل

مِ

ظْ

□□ شأ

مُ

ةً

للا

يِ

□□ ذ

□ لا

ناَحْ

بُس ،هِ

□ ب

لاَ

قَ

□□ و

زِ

علا َفهطَ

عَ

ت يِ

□□ ذ

□ لا

ناَحْ

□ بُس

اروُ

ن

إ

حيِبْسَّتلا ِغَبْنَ

ي

يِ

ذ

لا

ناَح

بُس

هِ

ب

مَّ

رَ

كَ

تَ

و

دْ

لَ

ملا َسِب

ل

دْ

لَ

ملا يِ

□ ذ

نَاْح

. بُس

□

مَ

عِ

ه

نلاَ

و ِلْضَ

□ ف

لا يِ

□ ذ

نَاْح

. بُس

□

□ ه

ل

هلرخأ

.[

□

ماَ

رْ

ك“اَ

و

□

لً

جلا

يِ

ذ

□

ناَحْ

بُس

.

□

مَ

رَ

□ ك

لاَ

و

رمأ رفتم اهب عملَ□

ت بأ

□ «

ثَ

عَش اَ

هِ

□□ ب

مُ

لَ

ت .

« ىذمرتلا

اهدحأ عنمت ںأ

□

ر

» وُحُب □

لا

□

نْ

يَ

ب □

ريِلُ

ت

« □رهطت

» □

ه

كَ

زُ

تَ

و»

وأ ،نآرقلا وأ ،ببسلا

□

ل

» بَحلا

رخ اب. «

Œ

طتخا نم

هدض

ب

»

رَحلاَ

و

»

حلاصملا ملاسملا

مْ

» لِ

هسلا

»

نيدلا

ةقرملا ميللا حتفب

«

دْ

هُللا

»

ردصملاب هتيمست.

لوئسملا

□

ر

وُّنلاب »

دارملاو ،ةردقلاو ةقاطلا اهمضبو «

ه

ز

□ ع□ »

لا َفَّطَ

عَ

ت

هنايبو قحلا ءايض :مدقت ام عيمل ف. «

صاصتخا هانعمو ،ليثمتلا ليبس لش هب ندرت نأ

ه

دري ف مكح نأ

□

ه

□ »

ب لاَ

قو

نعمو ،هب فاصتاو ،ه «

زعلاب

همكح .

1. (1811)- İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geceleyin namazdan çıkınca şu duayı okuduğunu işittim: "Allahım! Senden, katından vereceğin öyle bir rahmet istiyorum ki, onunla kalbime hidâyet, işlerime nizam, dağınıklığıma tertip, içime kâmil iman, dışıma amel-i sâlih, amellerime temizlik ve ihlâs verir, rızana uygun istikâmeti ilham eder, ülfet edeceğim dostumu lutfeder, beni her çeşit kötülüklerden korursun.

Allahım, bana öyle bir iman, öyle bir yakîn ver ki, artık bir daha küfür (ihtimali) kalmasın. Öyle bir rahmet ver ki, onunla, dünya ve ahirette senin nazarında kıymetli olan bir mertebeye ulaşayım.

Allahım! Hakkımızda vereceğin hükümde lütfunla kurtuluş istiyorum, (kurbuna mazhar olan) şühedâya has makamları niyaz ediyorum, bahtiyar kulların yaşayışını diliyorum, düşmanlara karşı yardım taleb ediyorum!

Allahım! Anlayışım kıt, amelim az da olsa (dünyevî ve uhrevî) ihtiyaçlarımı senin kapına indiriyor (karşılanmasını senden taleb ediyorum). Rahmetine muhtacım, halimi arzediyorum. (İhtiyacım ve fakrım sebebiyledir ki) ey işlere hükmedip yerine getiren, kalplerin ihtiyacını görüp şifâyâb kılan Rabbim! Denizlerin aralarını ayırdığın gibi benimle cehennem azabının arasını da ayırmanı, helâke dâvetten, kabir azabından korumanı diliyorum.

Allahım! Kullarından herhangi birine verdiğin bir hayır veya mahlukatından birine vaadettiğin bir lütuf var da buna idrakim yetişmemiş, niyetim ulaşamamış ve bu sebeple de istediklerimin dışında kalmış ise ey âlemlerin Rabbi, onun husûlü için de sana yakarıyor, bana onu da vermeni rahmetin hakkında senden istiyorum.

Ey Allahım! Ey (Kur'ân gibi, din gibi) kuvvetli ipin, (şeriat gibi) doğru yolun sâhibi! Kâfirler için cehennem vaadettiğin kıyamet gününde, senden cehenneme karşı emniyet, arkadan başlayacak ebediyet gününde de huzur-ı kibriyana ulaşmış mukarrebîn meleklerle, (dünyada iken çok) rükû ve secde yapanlar ve ahidlerini îfa edenlerle birlikte cennet istiyorum. Sen sınırsız rahmet sahibisin, sen (seni dost edinenlere) hadsiz sevgi sahibisin, sen dilediğini yaparsın. (Dilek sahipleri ne kadar çok, ne kadar büyük şeyler isteseler hepsini yerine getirirsin.)

Allahım! Bizi, sapıtmayıp, saptırmayan hidâyete ermiş hidâyet rehberleri kıl. Dostlarına sulh (vesilesi), düşmanlarına da düşman kıl.

Seni seveni (sana olan) sevgimiz sebebiyle seviyoruz. Sana muhâlefet edene, senin ona olan adâvetin sebebiyle adâvet (düşmanlık) ediyoruz.

Allahım! Bu bizim duamızdır. Bunu fazlınla kabul etmek sana kalmıştır. Bu, bizim gayretimizdir, dayanağımız sensin.

Allahım! Kalbime bir nur, kabrime bir nur ver; önüme bir nur, arkama bir nur ver; sağıma bir nur, soluma bir nur ver; üstüme bir nur, altıma bir nur ver; kulağıma bir nur, gözüme bir nur ver; saçıma bir nur, derime bir nur ver; etime bir nur, kanıma bir nur ver; kemiklerime bir nur koy!

Allahım nurumu büyüt, (söylediklerimin hepsine bedel olacak) bir nur ver, (söylenmiyenleri de kuşatacak) bir nur daha ver!

İzzeti bürünmüş, onu kendine alem yapmış olan Zât münezzehtir. Büyüklüğü bürünmüş ve bu sebeple kullarına ikramı bol yapmış olan Zât münezzehtir. Tesbih ve takdîs sadece kendine layık olan Zât münezzehtir. Fazl ve nimetler sâhibi Zât münezzehtir. Azamet ve kerem sahibi Zât münezzehtir. Celâl ve ikrâm sâhibi Zât münezzehtir." [Tirmizî, Daavât 30, (3415).]495

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis, burada kaydedilen uzun şekli ile başka bir tarikten gelmemiştir. Ancak, hadiste geçen muhtelif kısımlar çoğunluk itibariyle ayrı ayrı hadisler halinde rivâyet edilmiştir.

495 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/38-40.

2-Hadiste açıklanması gereken bir kaç nokta var:

* Altı cihete ve vücudun her uzvuna konulması istenen nur nedir? Burada hakikat mi kastedilmiştir, mecaz mı?

Kurtubî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'n taleb ettiği bu nurları zahirine hamletmek mümkündür. Bu durumda Efendimiz, Allah'tan azalarından herbirine, kıyamet gününün karanlığında - kendine ve kendine tabi olacaklara veya Allah'ın dilediği kimselere aydınlık sağlayacak olan- bir nur vermesini taleb etmiş olmaktadır". Ancak Kurtubî: "Evlâ olan ihtimal, buradaki nur'la ilmin kastedilmiş olmasıdır, tıkpkı âyet-i kerimede Cenâb-ı Hakk'ın (meâlen): "Allah kimin gönlünü İslâma açmışsa, o, Rabbi katında bir nur üzre olmaz mı?..." (Zümer 22), veya: "Ölü iken kalbini diriltip insanlar arasında yürürken önünü aydınlatacak bir nur verdiğimiz kimsenin durumu, karanlıklarda kalıp çıkmayan kimsenin durumu gibi midir?" (En'am 122) buyurduğu gibi". Kurtubî şöyle bir sonuca varır: "Bunun mânası hususunda söylenebilecek gerçek şudur: "Nur, kendisine nisbet edilen şeyi aydınlatıp ortaya çıkaran bir vâsıtadır. Öyle ise nisbet edildiği şeye göre farklı şekillerde yorumu gerekir. Sözgelimi kulağın nuru mesmuâtı (işitilen şeyleri) ortaya çıkarır. Gözün nuru, görülecek şeyleri açar, kalbin nuru bilinen şeyleri (malumât) açar, vücut organlarının nuru, kendilerine terettüp eden taatleri ortaya kor".

Tîbî ise şunları söyler: "Her bir uzuv için teker teker nur taleb etmenin mânası tâat ve ma'rifet nurlarıyla zinetlenmek, bunların dışında kalan şeylerden temizlenmektir. Zîra şeytan insanı altı cihetten vesveselerle sarar. Sanki bundan kurtuluş, bu altı cihete hâkim olacak nurlarla mümkündür".

Tîbî sözünü şöyle neticeye bağlar: "Bütün bu işler, hidayete, beyana ve hakkın ziyâsına râcidir. Bu hususa şu âyet-i kerime işâret eder: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. Onun nuru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O ışık bir cam içindedir. Cam ise, sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır. Bu, ne yalnız doğuda ve ne de yalnız batıda bulunan bereketli zeytin ağacından yakılır. Ateş değmese bile, nerdeyse yağın kendisi aydınlatacak! Nur üstüne nurdur. Allah dilediğini nuruna kavuşturur" (Nur 35).496

ه

□ للّا لوسر

□ ناك] :لاق

ْه

نَش ُه

للّا َِض

ر نابوث نشو ـ2□

□□

□ مًسلا

ثْ

نأ □□

مُ

ةً

للا :

□

لوُ

قَ

يو

اثً

ث □

رِ

فْ

غَ

تْسَ

ي □

مه

لَس اَ

ذإ

□

لً

جلا اَ

ذ اَ

ي □

ثْ

ي □

لاعَ

تَ

و □

ثْ

كَ

راَ

بَ

ت □□

مَّسلا َكْ

نِ

مَ

و

]. براخبلا إ ةسمخلا هلرخأ .

□

ماَ

رْ

ك“اَ

و

2. (1812)- Hz. Sevbân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selam verip (namazdan çıkınca) üç kere istiğfarda bulunup: "Allahümme ente'sselâm ve minke'sselâm tebârekte ve teâleyte yâ ze'lcelâli ve'l-ikrâm. (Allahım sen selamsın. Selamet de sendendir. Ey celâl ve ikrâm sâhibi sen münezzehsin, sen yücesin)" derdi." [Müslim, Mesâcid 135, (591); Tirmizî, Salât 224, (300); Ebû Dâvud, Salât 360 (1513); Nesâî, Sehv 80, (3, 68).]497

AÇIKLAMA:

1-Müslim'in rivâyetinin devamında şu ziyâde yer alır: Velîd der ki: "Evzâî'ye, sordum, hadiste zikredilen istiğfar nasıl olur?" Bana: "Estağfirullah estağfirullah dersin" diye cevap verdi".

2-Selâm, Allah'ın isimlerindendir. Hadiste: "Allahım sen, mahlûkata has her çeşit kusurlardan, noksanlıklardan selâmettesin, uzaksın" demektir. "Selâmet de sendendir" sözü de, "İnsanlara selâmeti sen verirsin, dilersen sen alırsın, selâmetin varlığı da yokluğu da sendendir" mânasını ifâde eder.

Tebârekte, mübârek oldun, münezzeh oldun mânalarına gelir. Bu tâbirin aslı bereket'tir. Bereket ise kesret, çokluk ve nemâ (artma) mânasına gelir. "Celâl ve kemâl sıfatlarının çokluğu sebebiyle, noksan sıfatlardan uzaksın, büyüksün..." gibi mânalarla te'vil edilebilir.

Hülâsa, selam verdikten sonra okunan bu zikr, hürmet makamında sena ve tenzih maksadıyla söylenmektedir.[498]

---

[496] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/40-41.

[497] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/41.

[498] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/41.

□□ بَّنلا □□

لاق: [نأ □

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□3ـ نشو بعك نب ةرلش ر

□□

ةًص

ه

لُ

ك

رُ

بُ

د

نُ

هُ

لِ

اَش

ف

أو

نُ

هُ

لِ

اَئ

ق

بيِخَ

ي

اَ

بِ

ه

قَ

ع :

□

م

□

لاق

عَ□

بْ

رأَ

و □

ةَ

دي

مْ

حَ

ت □

نوُ

ثً

ثَ

و □

ثً

ثَ

و □

ةَحي

□

بْسَ

ت □

نوُ

ثً

ثَ

و □

ثً

ث

ٮذمرتلاو

ملسم

هلرخأ

.[

ةَ

ريِبْكَ

ت

□

نوُ

ثً

ثَ

و

ضَ□ □

ر تباث نب ديز نش ئاسنلل ةياور فو. ئاسنلاو

، راَص□

□

□ ن ا

نِ

□ م

لُلَ

ر أَ

رَكِ

لذِ

ب اوُ

رِ

مُ

أ أًّ

مَ

لَ

□ ف] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا

□□

نيِرْرِشَو اسْمَخ اَ

هو

□

لَ

غْ

□ لا

لوُ

قَ

ي

□□

جَ

□□ ر

□ نأ

هِ

ماَ

نَ

م ف

لوُسَرِ□

ل َكِ

□ لذ

رَ

كَ

□ ذ

حَ

بْ

صأ اًَ

مَ

لَ

□□ ف

لِي

لْ

ةً

تلا اَ

هيِ

ف اوُ

لَ

عْ

لاَ

و

]. احيبستلا مس

كِ□

لَ

ذَ

ك اَ

هوُ

لَ

عْ

لا :

□

لاَ

قَ

ف #ِه

للّا

مش لمش نم لكو ،ةرم دعب ةرم دوعت اَ

هن‘

□

اَبِ »

ه

قَ

ع »

□

م

بقش دقف هيلإ داش مث .

3. (1813)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) duyurdular ki: "Namazın takipçileri (muakkıbât) var. Onları her namazın peşinden söyleyenler -veya yapanlar- (cennet ve mükâfaat hususunda) hüsrâna uğramazlar. Bunlar otuz üç adet tesbih, otuz üç adet tahmid, otuzdört adet tekbir'dir". [Müslim, Mesâcid 144, (596); Tirmizî Daavât 25, (3409); Nesâî, 91, (3, 75).]

Nesâî'nin Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh)'ten yaptığı bir rivâyette şöyle denmektedir: "Bu emredildiği zaman Ensâr'dan bir adam rüyasında görür ki bir kimse: "Bunu yirmi beş yapın, tehlîli de ilâve edin" demektedir. Sabah olunca bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattı. Efendimiz:

"Söylendiği şekilde yapın!" buyurdu".499

AÇIKLAMA:

1-Hadiste geçen "muakkıbât" lügat olarak takipçiler demektir. Bundan murâd tesbihât'dır. Tesbihler birbirini peşpeşe takip ettikleri için böyle tesmiye edilmiştir. Namazı takiben okunduğu için de bu ismi almış olabileceği söylenmiştir. Aliyyü'l-Kârî başka ihtimaller de kaydeder.

2-Hadiste zikri geçen "tesbih"ten maksad sübhânallah kelimesidir, "tahmid"le elhamdülillah, "tekbir"le de Allahu ekber kelimesi kastedilmiştir.

3- İbnu Hacer, bu üç kelime ile ilgili muhtelif rivâyetler geldiğini belirttikten sonra meselâ sübhânallah kelimesinin bazılarında 33, bazılarında 25, bazılarında 11, bazılarında 10, bazılarında 3, bazılarında 1, 70 ve 100 kere tekrarı tavsiye edildiğini; keza elhamdülillah kelimesinin de tekrar edileceği miktarla ilgili olarak 33, 25, 11, 10, 100 rakamlarının geldiğini; Lâilahe illallah kelimesiyle ilgili olarak da 10, 25, 100 rakamlarının geldiğini belirtir.

Zeynüddin el-Irâkî: "Bunların hepsi güzeldir, bu miktarların artması Allah'ı daha da memnun eder"

der.

Begavî, bu farklı rivayetleri şöyle bir te'ville cem'etmeye çalışır: "Muhtemelen bu rivâyetler müteaddit zamanlarda vârid olmuştur ve kişi içinde bulunduğu ahvâle göre, bu rakamlardan birini seçerek o miktarda tekrarda muhayyer bırakılmıştır".

Âlimler umumiyetle bu tesbihâttan her birinin otuz üçer defa yapılmasının efdal olduğunu söylerler.

Tekbirden sonra Lailahe illallahu vahdehu lâ şerîke leh... denir ki bununla yüz tamamlanır.

Şunu da belirtelim ki, âlimler, hadiste gelen rakamlara riayet etmeli, ne eksik ne de fazla yapmamalı, aksi takdirde vaadedilen sevap aynen elde edilemez, biz göremesek de anlayamasak da bu miktarlarda bir kısımı hikmetler vardır, demişlerdir. Bâzı âlimler, ziyâde ve noksan kasden yapılırsa sevap hâsıl olmaz derken, diğer bazıları ziyâdenin sevabı gidermeyeceğini söylemiştir.

Bazı rivayetler, tesbihatı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in parmaklarıyla yaptığını haber verir. Hattâ Efendimiz'in: "Parmaklarla sayın, zîra onlar sorulacaklar ve konuşturulacaklar" dediği rivayetlerde gelmiştir. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), bin düğüm ihtiva eden bir sicimi olduğunu, 499 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/42.

onunla saydığını ve her gece bir devir tesbih yapmadan uyumadığını söylemiştir. Onun sayma işinde çekirdekleri kullandığı da rivayet edilmiştir. Tesbihâtı saymada, Ashâb'ın ve Ümmühâtu'lmü'minîn'in çakıl ve çekirdekleri kullandıklarına dâir pekçok rivayet gelmiştir. Bu durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) görmüş ve takrir buyurmuştur. Bazı âlimler parmakla saymanın tesbih vs.

vasıtasıyla saymaktan efdal olacağını söylemiş ise de, esas olan, hata yapmaktan emin olmaktır, hangi şekilde hatayı bertaraf edebilecekse o tercih edilmelidir (Aliyyu'l-Kârî).500

ه

□ للّا لوسر

□ لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر ةريره بأ نشو ـ4□

□

لَّ

لَ

هَ

□□ و

ةَحيِبْسَ

□ ت

ةَ

ئاِ

□ م

ةاَ

دَ

□ غ

□ لا

□ ةَص

رُ

بُ

د َه

□ للّا

حَّ

□ بَس

ن

□

#: م

□

دَ

بَ

□ ز

لْ

ثِ

□ م

تَ

ناَ

□ ك

□ و

لَ

□ و

هُ

بوُ

نُ

ذ □

ه □

ل □

□

رِ

فُغ □□

ةَ

لِي

لْ

هَ

ت □

ةَ

ئاِ

م

. أخرله النسائ .]

□

رْ

حَ

ب □

لا

4. (1814)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sabah namazının arkasından yüz kere tesbihde ve yüz kere tehlilde bulunursa, deniz köpüğü gibi çok bile olsa günahları affedilir". [Nesâî, Sehv 95, (3, 79).]501

□

نرَ

مَ

□ أ] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر رماش نب ةبقش نشو ـ5□

]. هلرخأ

□

□ ةًص

ه

لُ

□ ك

رُ

بُ

د ِ اَ

□ ذِهوَعُم

□ لا

أرَ

□ قأ

نأ # ه

□ للّا

لوسر

. ئاسنلاو دواد وبأ

5. (1815)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her namazın arkasından muavvizâtı okumamı emretti." [Ebû Dâvud, Salât 361, (1523); Nesâî, Sehv (79, (3, 68).]502

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen Muavvizât tâbiri üzerinde iki ihtimal ileri sürülmüştür:

* Ya, cem'in ekalli ikidir ve bu durumda muavvizeteyn diye bilinen Felak ve Nâs sûreleri kastedilmiştir.

* Ya da Felak ve Nas sûrelerine İhlâs, Kâfirûn sûreleri de dahil edilmiştir. Zîra bu sûrelerde şirkten uzaklaşma ve Allah'a iltica vardır, binaenaleyh Muavvizeteyn'le mahiyetce yakındırlar, zîra bu hal bir nevi istiâze mânası taşır (Aliyyu'l-Kârî).503

ÜÇÜNCÜ FASIL

TEHECCÜD NAMAZI ESNASINDA DUÂ

ه□

□ للّا

□ لوسر

اَن

ك] :لاق امُ

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر سابش نبا نش ـ1□

□ ك□

ل اَ

نَّ

بَ

□□ ر

مُ

هَّ

: للا

□

□ لاق

لَدَّ

هَ

تي ِلْيه

للا □

نِ

م □

ماَ

ق اَ

ذإ

□□

دْ

مَح □

لا َك □

لَ

و □□

نِهيِف ْنَ

مَ

و □

ضْ

ر‘اَ

و ِ اَ

ومَّسلا □

مِهيَ

ق □

ثْ

نأ □

دْ

□ مَح

لا

□

ثْ

□□ نأ

دْ

□ مَح

□ لا َك

لَ

□□ و

نِهيِف ْنَ

مَ

□ و

ضْ

ر‘اَ

و ِ اَ

□ ومَّسلا

روُ

□ ن

ثْ

نأ

□

ثْ

نأ

دْ

مَح

لا َك

لَ

و

نِهيِف ْنَ

مَ

و

ضْ

ر‘او ِ اَ

ومَّسلا ُكِ

لاَ

م

ةَّ

نَل

لاَ

و ،ٌّقَح َك

لْ

وَ

قَ

و ،ٌّقَح َكُ

ؤاَ

قِ

لَ

و ،ٌّقَحلا َكُ

دْ

شَ

وَ

و ،ٌّقَحلا

□

ةَشاَّسلاَ

و ،ٌّقَ

ح # □

دَّ

مَحُ

مَ

و ،ٌّقَ

ح □

نوٌّ

يِبَّنلاَ

و ٌّقَ

ح □

راًّ

نلا

□

و ،ٌّقَح

500 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/42-43.

501 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/44.

502 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/44.

503 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/44.

□□

ثْ

لَّ

كَ

وَ

ت َكْ

يَ

لَشَ

□□ و

ثْ

نَ

مأ َكِ

بَ

□□ و

ثْ

مَ

□ لْسأ َك

□□ ل

مُ

هًّ

. للا

□□قَح

اَ

□ م

□ ل

رِ

فْ

غاَ

□□ ف

ثْ

مَ

كاَح َكْ

□ ي

لإَ

□□ و

ثْ

مَصاَخ َكِ

بَ

□□ و

ثْ

بَ

نأ َكْ

ي □

لإَ

و

□

ثْ

نأ اَ

مَ

و □□

ثْ

نَ

لْ

شأ اَ

مَ

و □□

□

رَ

رْسأ اَ

مَ

و □□

□

رَّ

خأ اَ

مَ

و □□

ثْ

مَّ

دَ

قِ

□□

□ إ

□ ه

□ لإ

□

رِ

هخَؤُ

□ ملا

ثْ

نأَ

□□ و

مِ

ه

دَ

قُ

□ ملا

ثْ

□ □ نأ

ه

نِ

م □

هِ

ب □

مَ

لْ

شأ

. هلرخأ ةتسلا، اذهو ظفل نيخيرلا .]

□

ثْ

نأ

1. (1816)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) teheccüt namazı kılmak üzere geceleyin kalkınca şu duayı okurdu: "Allahım, Rabbimiz! Hamdler sanadır. Sen arz ve semâvatın ve onlarda bulunanların kayyumu ve ayakta tutanısın, hamdler yalnızca senin içindir. Sen semâvat ve arzın ve onlarda bulunanların nûrusun, hamdler yalnızca sanadır. Sen haksın, va'din de haktır. Sana kavuşmak haktır, sözün haktır. Cennet haktır, cehennem de haktır.

Peygamberler haktır, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) de haktır. Kıyamet de haktır.

Allahım! Sana teslim oldum, sana inandım, sana tevekkül ettim. Sana yöneldim. Hasmına karşı senin (bürhanın) ile dâvâ açtım. Hakkımı aramada senin hakemliğine başvurdum. Önden gönderdiğim ve arkada bıraktığım hatalarımı affet. Gizli işlediğim, alenî yaptığım, benim bilmediğim, senin benden daha iyi bildiğin hatalarımı da affet! İlerleten sen, gerileten de sensin. Senden başka ilah yoktur".

[Buhârî, Teheccüt 1, Daavât 10, Tevhîd 8, 24, 35; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin 199, (769); Muvatta, Kur'ân 34, (1, 215, 216); Tirmizî, Daavât 29, (3414); Ebû Dâvud, Salât 121, (771); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 9, (3, 209, 210).]504

AÇIKLAMA:

1-Teheccüd, lügat olarak gece uyanık kalmak demektir. Nihâye'de, bu kelimenin ezdâd'dan olduğu ve dolayısiyle geceleyin uyumak mânasına da geldiği belirtilir. Burada gece namazı mânasında kullanılmıştır. Çünkü, gerek Kur'ân-ı Kerim ve gerekse hadisler sıkça gece namazına teşvik ederler.

Teheccüd Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında mühim bir yer işgal eder. Meseleye 3004-3017 numaralı hadislerde genişçe temas edilecektir.

2-"Önden gönderdiğim" sözünden "şu ana kadar işlediğim" mânası anlaşıldığı gibi "hayatta iken işlediklerim" mânası da anlaşılabilir. Böyle olunca "arkada bıraktığım" tâbirinden de "Bundan sonra işleyeceklerim" anlaşılabileceği gibi, "öldükten sonra devam edecek olanlar" da anlaşılabilir.

Bilindiği üzere kişi öyle işler yapar ki, onun kötülükleri ölümünden sonra da devam eder, tıpkı amel defterini hayır yönüyle ölümden sonra da açık bırakan sadaka-i câriye, faydalı ilim ve hayırlı evlat gibi. Şu halde öldükten sonra da menfî tesiri devam edecek hatalarımız sebebiyle tevbe istiğfar gerekmektedir.505

DÖRDÜNCÜ FASIL

AKŞAM VE SABAH YAPILACAK DUÂLAR

ه

للّا □

لوسر □

ناَ

لاق: [ك □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□1ـ نش نبا دوعسم ر

□

.

□ه

للّ □

دْ

مَح □

لاَ

و

□ه

للّ ُكْ

لُ

ملا َسْ

مأَ

و اَ

نْ

يَسْ

مأ : سْ

مأ اَ

ذإ □

لوُ

قي

□

وُ

هَ

و □□

دْ

مَح □

لا □

ه □

لَ

و ُكْ

لُ

ملا □

ه □

ل □

ه □

ل َكيِرَش □□

هَ

دْ

حَ

و ُه

□□ للاّ

□ إ

□ ه

لإ

□□

ةَ

لْ

يَّ

□ للا

هِ

ذه ف اَ

□ م

رْ

□ يَخ َك

لأْسأ ِه

بَ

٠ ر

□

رِي

دَ

قٍ ئَش ِهلُك لَش

هرَشَو .ةَ□

لْ

يَّ

□ للا

هِ

ذه ِهرَش ْنِم َكِب ُذوُشأَو ،اَ

هَ

دْ

عَ

ب اَ

□ م

رْ

يَخَ

و

ه□

بَ

. ر

□

رَ

بِ

□ ك

□ لا

ءوُسَ

□ و لِسَك

□ لا

نِ

م َكِ

□ ب

ذوُشأ ِه

بَ

ر .اَ

هَ

دْ

ع

□

ب اَ

م

اَ

ذإَ

□ و ،رْبَق

لا ف ٍباَ

ذَشَ

و ،راًّنلا ف ٍباَ

□ ذَش

نِ

م َكِ

□ ب

ذوُشأ

504 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/45-46.

505 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/46.

.[

ه□

□ للّ

دْ

□ مَح

لاَ

وِه

للّ ُكْ

لُ

□ ملا

حَ

بْ

صأَ

و اَ

نْ

حَ

بْ

: صأ

كِ□

□ لذ

لاق

خَ

بْ

صأ

. هلرخأ ملسم وبأو دواد ىذمرتلاو

1. (1817)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşam olunca şu duayı okurdu:

"Elhamdulillah geceye erdik. Mülk de, Allah için geceye erdi. Allah'tan başka ilâh yoktur. Tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamdler O'nadır, O, her şeye kâdirdir. Rabbim! Bu gecede olacak hayrı, bundan sonra olacak hayrı senden taleb ediyorum. Bu gecede olacak şerden ve bundan sonra olacak şerlerden sana sığınıyorum. Rabbim! Tembellikten, yaşlılığın kötülüklerinden sana sığınıyorum.

Rabbim! Cehennem azabından, kabir azabından sana sığınıyorum!"

İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) devamla, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sabah olunca şu duayı okuduğunu söyledi:

"Elhamdulillah sabaha erdek. Mülk de Allah için sabaha erdi". [Müslim, Zikr 75, (2723); Tirmizî, Daavât 13, (3387); Ebû Dâvud, Edeb 110, (5071).]506

ثْ

عِ

لاق: [مَس

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر سنأ نش مس بأ نشو ـ2

: سْ

مأ اَ

ذاَ

و □

حَ

بْ

صأ اَ

ذإ □

لاق □

ن

□

م :

□

لوُ

ق

□

ي #ِه

للّا □

لوسر

□

انيِ

دِمُس“اِبَو ، اه

بَ

رِه

للّاِ

ب اَ

نيِ

ضَ

ر

]. دازو

□

هَ

يِ

ضْ

رُ

ي □

نأ ِه

للّا لَش

اه

قَح

□

ناَ

ك □

وُسَ

ر # □

دَّ

مَحُ

مِ

بو

. [

□

ةَ

ماَ

يِ

ق □

لا □

مْ

و] :

□

ي

نيزر

2. (1818)- Ebû Selâm, Hz. Enes (radıyallâhu anh)'ten naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim akşama ve sabaha erdiği zaman: "Rabb olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, resûl olarak Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e razı olduk" derse onu razı etmek de Allah üzerine bir hak olmuştur". [Rezîn bu duaya: "Kıyamet günü" ifadesini ilave etmiştir. (Ebû Dâvud, Edeb 110, (5072)] İbnu Mâce, Dua 14, (3870).]507

:لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر ضايبلا مانغ نب ِه

□3ـ نشو للّادبش

□

حَ

بْ

صأ اَ

م □□

مُ

هَّ

للا :

□

حِبْصُ

ي □

نيِح □

لاق □

ن :

□

م

#

□ه

للّا □

لوسر □

لاق]

□□ك □

ل َكيِرَش □

كَ

دْ

حَ

وَكُ

نِ

مَ

فَكِ

قْ

□لَخ

نِ

□م

دَحأِ

□ب

□وأ

ةَ

مْ

عِ

□ن

نِ

□م

ب

□

لاَ

□ق

نَ

مَ

□□ و

هِ

مْ

وَ

□ ي

رْ

كُش ىَّ

□ دأ

دَ

قَ

□ ف

رْ

□ كُّرلاَك

لَ

□□ و

دْ

□ مَح

لاَكً

ل

]. امهلرخأ

□

هِ

تَ

لْ

ي

□

ل

□

رْ

كُش ىًّ

□ دأ

دَ

قَ

□ ف

شْ

مُ

□ ي

نيِح َكِ

□ لذ

لْ

ثِ

م

دواد وبأ .

3. (1819)- Abdullah İbnu Gannâm el-Beyâzî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sabaha erdiği zaman: "Allahım, benimle veya mahlukatından herhangi biriyle hangi nimet sabaha ermişse bu sendendir. Sen birsin, ortağın yoktur, hamdler sanadır, şükür sanadır" derse, o günkü şükür borcunu ödemiştir. Kim de aynı şeyler akşama erince söylerse o da o geceki şükür borcunu eda eder". [Ebû Dâvud, Edeb 110, (5073).]508

AÇIKLAMA:

Hadis, akşama ve sabaha eren kişinin üzerinde bir hamd ve şükür borcu olduğunu belirtiyor. Bu borcun ödenmesi için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın okunmasını tavsiye ettiği dua bize gösteriyor ki, şükür ve hamd, mazhar olunan nimetlerin Allah'tan geldiğini bilmekten, bunu lisanen ifade etmekten ibarettir.

506 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/47.

507 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/48.

508 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/48.

Gerek hamd ve gerekse şükür, mâna yönüyle birbirine yakındır. Nihaye'de açıklandığına göre hamd, şükre nazaran daha umumîdir. Kişinin hem güzel sıfatları ve hem de yaptığı iyilik sebebiyle ona hamd (övgü) ifade edilebilir. Ama şükür, sâdece yaptığı iyilik için ifade edilir. güzel sıfatları için edilmez.

Şu halde şükr, -ki dilimizde bu mânada teşekkür kelimesini kullanırız- yapılan bir iyiliğe, mazhar olunan bir nimete, sözle, fiille ve niyetle mukabele etmektir. İyiliğe mazhar olan, mün'ime yani nimet veren, iyilik yapan kimseye diliyle övgüsünü ifâde eder, nefsini de taatine amâde kılar, nimetin asıl sahibinin o olduğuna itikad eder. İşte hakikî şükür böyle ifade edilir.509

BEŞİNCİ FASIL

UYUMA VE UYANMA DUÂLARI

اَ

ذإ # هُ

للّا □

لوسر □

ناَ

لاق: [ك □

هْ

نَش هُ

للّا َ ِضَ

□1ـ نش سنأ ر

اَ□

ناَ

قَسَ

و اَ

نَ

مَ

غْ

طأ يِ

ذ □□

لا هِ

للّ □

دْ

□ مَح

: لا

□

لاَ

□ ق

هِ

شاَ

رِ

ف لإ ىَ

وأ

]. هلرخأ

بِوؤُ□

□□ م

□□ و

□ ه

□ □ ل

□ فاك

□

نَ

□ م

مَ

كَ

ف اَ

ناَ

وآو اَ

ناَ

فَ

كَ

و

. نذمرتلاو دواد وبأو ملسم

1. (1820)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatağına girdiği zaman şu duayı okurdu: "Bize yedirip içiren, ihtiyaçlarımız görüp bizi barındıran Allah'a hamdolsun.

İhtiyacını görecek, barınak verecek kimsesi olmayan niceleri var!" [Müslim, Zikr 64, (2715); Tirmizî, Daavât 16, (3393); Ebû Dâvud, Edeb 107, (5053).]510

□ه

للّا □

لوسر □

ناَ

اهْ تلاق: [ك

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرئاش نشو ـ2□

□

لُ

قَ

و ،نْيَ

تَ

ذِهوَعُملا َأَرَقو ِهْ

يَ

دَ

ي ف

ثَ

فَ

ن

هَ

عَلْ

ضَ

م

ذَخأ اَ

ذإ

ثً

ث َكِ

لذ

لَ

غْ

فَ

ي

هَ

دَسَلَ

و

هَ

هْ

لَ

و ا

□

مِهِب ُحَسْمَ

يَ

□□ و

دَحأ ُه

□ للّا

وُ

ه

.[

□

هِ

ب َكِ

□ لذ

لَ

عْ

□ فأ

□ نأ

نُ

رُ

مأَ

ي

نَا

ك كَ

تْشا أً

مَ

لَ

ف، أً

رَ

م

كلام ريغ ءَ

ؤهل :ةياور فو . ئاسنلا إ ةتسلا هلرخأ

. ملسمو

2. (1821)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yatağına girdiği zaman, ellerine üfleyip Muavvizeteyn'i ve Kul hüvallahu ahad'i okur ellerini yüzüne ve vücuduna sürer ve bunu üç kere tekrar ederdi. Hastalandığı zaman aynı şeyi kendisine yapmamı emrederdi". [Buhârî Fedâilu'l-Kur'ân 14, Tıbb, 39, Daavât 12; Müslim, Selâm 50, (2192); Muvattâ, Ayn 15, (2, 942); Tirmizî, Daavât 21, (3399); Ebû Dâvud, Tıbb 19, (3902).]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Kur'ân-ı Kerim'i hastalığı sırasında şifa için okuduğu, mevsuk rivayetlerde gelmiştir. Esasen Kur'ân'ın mü'minler için maddî ve mânevî şifa olduğu âyet-i kerimede belirtilmiştir: "Kur'ân'dan, iman edenlere rahmet ve şifâ olan şeyler indiriyoruz, O, zâlimlerin ise sadece kaybını artırır" (İsra 82). Keza: "Ey insanlar, Rabbinizden size bir öğüt ve kalplerde olana bir şifa, mü'minlere doğru yolu gösteren bir rehber ve rahmet gelmiştir" (Yunus 57).

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendi vücuduna icra ettiği "nefes"in mahiyeti hakkında bilgi vermek için, İbnu Hacer, rivayetin farklı vecihlerini kaydeder. Buna göre, önce ellerini cem'eder, sonra ellerine üfler, sonra okur ve okuma sırasında eline üflerdi. İbnu Hace, bu üflemenin tükrüksüz veya hafif tükrüklü olabileceğini belirtir. Bu maksadla Felak, Nâs ve İhlas sûreleri okunmuştur.

509 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/48-49.

510 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/49.

Meshetme işi, bereket düşüncesiyle yapılmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ellerini önce başına, yüzüne sürer, ondan sonra elinin yetişebildiği yerlere kadar bütün vücuduna sürerdi. Hz. Âişe der ki: "Resûlullah, kendini götüren hastalığa yakalanınca, ben okuyup üzerine üflüyordum. Kendi elleriyle de vücudunu meshediyordum. Çünkü onun elleri bereket yönüyle benim elimden çok üstün idi". Bir başka rivâyette Hz. Âişe meshedip, şifa için dua ederken kendine gelen Resûlullah'ın: "Artık hayır, (şifa değil), Allah'tan Refik-i A'lâ'yı istiyorum" dediği belirtilir.

3- Bazı rivayetler, Kur'ân'dan okuyup nefes ederek tedaviyi Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ailesi efradına da uyguladığını tasrih eder. Sahâbe ve Tâbiîn de aynı tedavi usulüne başvurmuştur.

Ulema bunun cevazında ittifak etmiştir.

4- Nefes'i "tükrüksüz hafif üfürük" diye tarif eden Nevevî, rukyede bunun müstehab olduğunu, ulemanın cevazında icma ettiğini belirtir. Ancak Kadı İyaz: "Bir grup âlim, rukyede nefes ve tefel'i reddetmiştir, bunlar tükrüksüz olan nefhi (üflemeyi) caiz görmüşlerdir. Bu görüş ve bu fark zayıf bir kavle dayanır. Dendiğine göre nefes tükrükle yapılan üfürmedir". Yine Kadı İyaz der ki: "Ulemâ nefes ile tefel hususunda ihtilâf etmiştir. Bazısı "ikisi birdir, bunlar tükürüklü üfürüktür" demiştir. Ebû Ubeyd: "Tefelde hafif bir tükrük şarttır, ancak nefesde tükrük olmaz" demiştir. Aksini söyleyenler de olmuştur. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in rukyede yer verdiği nefesten sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Onun nefesi, kuru üzüm yiyenin üfürüğü gibi idi, kesinlikle tükrük yoktur." Kasıtsız olarak nefesle birlikte çıkacak olan rutûbetin tükrük sayılmayacağı belirtilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâ)'ın Fatiha sûresi ile rukye yaptığını haber veren rivâyette, tükrüğünü ağzında toplayıp, tefel yaptığı ifade edilmiştir.

Kadı İyaz der ki: "Tefelin faydası, bu rutûbet, hava, rukyeye mubaşeret eden nefis ve güzel zikr ile teberrüktür". Ancak Kadı İyaz kaplara yazılan zikr ve esma-i hüsnanın yıkantısı ile teberrükte bulunmayı da caiz görür.

İmam Mâlik, kendine rukye tatbîk edince nefes ederdi. O, demir ve tığla rukye yapmayı mekruh addeder, düğüm atma, hatem-i Süleyman yazma ve düğüm (ile meşgul olma) vs.'yi daha şiddetli mekruh görürdü, çünkü bunlarla sihir arasında bir benzerlik vardır.511

□

ِه

شاَ

ِر

ف لإ ىَ

وآ اَ

ذإ □

ناَ

ك] □

هْ

نَش هُ

للّا َ ِضَ

□3ـ نش حذيفة ر

:

□

لاق □

حَ

بْ

صأ اَ

ذإَ

□□ و

وُ

مأَ

و اَ

يْ

□□ حأ

مُ

هًّ

للا َكِ

مْساِ

: ب

□

لاَ

ق

□

هْ

□ ي

لإَ

و ،اَ

نَ

تاَ

مأ اَ

م □

دْ

عَ

ب اَ

ناَ

يْ

حأ يِ

□□

ذ □□

لا ِه

للّ □

دْ

مَح □

لَ

ا

. [

□

روُرُّ

نلا

3. (1822)- Hz. Huzeyfe İbnu'l-Yemân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatağına görince şu duayı okurdu:

"Allahm! Senin adınla hayat bulur, senin adınla ölürüm".

Sabah olunca da şu duayı okurdu:

"Bizi öldürdükten sonra tekrar hayat veren Allah'a hamdolsun!. Zaten dönüşümüz de O'nadır".

[Buhârî, Daavat 7, 8, 16, Tevhid 13; Tirmizî, Daavât 29, (3413); Ebû Dâvud, Edeb 177, (5049).]512

AÇIKLAMA:

Hadiste, uyku ölüme benzetilmektedir. Bu durumu, şârihler farklı yorumlara tâbi tutmuşlardır. Ebû İshâk ez-Zeccâc şunu söyler: "Uyku sırasında insandan ayrılan nefs, temyize mahsus olan nefstir.

Ölüm sırasında bedenden ayrılan nefs ise hayata mahsus olan nefstir, bunun ayrılmasıyla teneffüs de ortadan kalkar". Nihâye'ye göre uyku, "ölüm" diye isimlendirilmiştir, zîra onunla birlikte akıl ve hareket ortadan kalkmaktadır, ölüde de bu iki vasıf olmadığı için arada bir benzetme (teşbih) kurulmuş

olmaktadır. Tîbî'ye göre burada, ölüm'den muradın sükûn olması da muhtemeldir. Zîra Araplar mesela, □

حيِهرلا ِتَ

تا

□

م "rüzgar öldü" diyerek rüzgârın kesilip sükunete erdiğini ifade ederler. Şu halde uyuyana ölüm ıtlak edilmesi de böyledir. Onun hareketinin sükunete ermiş olmasını kasdetmek mânasında bir teşbihtir. Nitekim âyet-i kerimede: "Size geceyi, sükuna eresiniz diye
511 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/50-53.

512 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/52.

karanlık; ve gündüzü, çalışasınız diye aydınlık yaratan O'dur" (Yunus, 67). Tîbî ilaveten demiştir ki:

"Bazan fakirlik, zillet, dilencilik, ihtiyarlık, masiyet ve cehalet gibi fena ve zor durumlar için de ölüm istiaresine başvurulmuştur".

Kurtubî, el-Müfhim'de der ki: "Ruhun bedenle olan alakasının kesilmesi işinde ölüm ve uyku birleşirler. Bu, ya zahiren olur ki, uyku böyledir ve bu sebeple de: "Uyku ölümün kardeşidir"

denmiştir, ya da bâtınen olur ki ölüm böyledir. Öyle ise, uykuya ölüm ıtlak edilmesi mecazdır, ruhun bedenle ilgisinin kesilmesinde müşterek oldukları için değildir".

Tîbî der ki: "Uykuya ölüm denmesinin hikmetine gelince: İnsanın hayattan istifadesi, Allah'ın rızasını aramak, O'na ibadet etmek, gazabından, ikabından içtinab etmek gayeleriyle gayret sarfetmekle olur.

Öte yandan uyuyan kimse bu istifadeden mahrum kalmakta, dolayısıyla ölü hükmüne geçmektedir.

Öyleyse uyanan kimse, uyku manisinin ortadan kalkmasıyla önüne açılan Allah'ın rızasını kazanma nimetine hamdetmektedir".513

:# ه

للّا

لوسر

لاق: [لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

4ـ نشو ءاربلا ر

ك

ي

لإ

سْ

فَ

ن

ثْ

مَ

لْسأ

مُ

ةَّ

: للا

□

لُ

قَ

ف َكِ

شاَ

رِ

□ ف لإ

ثْ

يَ

وأ اَ

ذإ

بِرْ

□ هَظ

□ أَل

لأَ

و ،َكْ

□ ي

لإ بِرْ

□ مأ

ثْ

ضًّ

وَ

فَ

و ،كَ

□

□ ي

لإِهْلَو ُتْ

هَّلَ

وَ

و

□□

إَكْ

نِ

م لْ

نَ

□□ م

□ و

أَلْ

لَ

□ م

كْ□□

□ ي

لإ

ةَ

بْ

هَ

رَ

و

ةَ

بْ

غَ

ر ،َكُ

□ ي

لإ

يِ

□□ ذ

لا َكِهيِبَنِ

بَ

□□ و

□ ت

لَ

زْ

نأ يِ

□□ ذ

لا َكِ

باَ

تِ

كِ

□ ب

ثْ

نَ

مآ ،كْ

□ ي

لإ

□

نأَ

□□ و

ةَ

ر

□

طِ

□ ف

□□ لا لَش

ثُ

مَ كِ

تَ

لْ

□ ي

□ ل

نِ

□□ م

ثُ

□ م

نإ َكَّ

نإف □□

ثْ

لَسْ

رأِ

]. ملو ، ئاسنلا إ ةسمخلا هلرخأ

ارْ

يَخ □

ثْ

بَصأ □

ثْ

حَ

بْ

صأ

خلا.]و ف رخأ □

ثْ

حَ

بْ

صأ □

نإَ

و] :دواد وبأ ركذي

□

هَ

نيِ

مَ

ي □

دَّسَ

وَ

ت □

ماَ

نَ

ي □

نأ □

داَ

رأ اَ

ذإ # □

ناَ

لك] :بذمرتلل

□

ثَ

عْ

بَ

ت □

عَ، وأ

مْ

لَ

ت □

مْ

وَ

ي كَ

باَ

نَش □

نِ

ق □□

مُ

ةً

للا :

□

لاقَ

و

:(

□

ةَ

بْ

ةً

طلب الرئ وإرادته، (والر :(

□

ةَ

بْ

غ

□□

الر).[

كَ□

داَ

بِ

ش

عزفلا .

4. (1823)- Hz. Berâ (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Yatağına girdiğin zaman şu duayı oku: "Allahım nefsimi sana teslim ettim, yüzümü sana çevirdim, işlerimi sana emanet ettim, sırtımı sana dayadım. Senin rahmetinden ümitvârım, gazabından da korkuyorum. Senin ikabına karşı, senden başka ne melce var, ne de kurtarıcı. İndirdiği Kitab'a, gönderdiğin Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e iman ettim".

"Eğer bunu okuduğun gece ölecek olursan fıtrat üzere ölmüş olursun. Şayet sabaha erersen hayır bulursun". [Buhârî, Daavât 7,9; Tevhid 34; Müslim, Zikr 56, (2710); Tirmizî, Daavât 76, (3391); Ebû Dâvud, Edeb 107, (5046, 5047, 5048).]

Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), uyumak isteyince sağ yanı üzerine dayanır ve şöyle dua ederdi: "Allahım! Kullarını topladığın -veya yeniden diriltmiğin-gün, beni azâbından koru".514

□ه

للّا

□

لوسر □

ناَ

ك] :تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرئاش نشو ـ5

كَ

نَاحْ

بُس

ثْ

نأ

إ

هلاِ

:

لاق ِلْيَّ

للا

نِ

م َظَ

قْ

يَ

تْسا اَ

ذإ

مُ

هًّ

للا .

كَتَ

مْ

حَ

□ رَك

لأُسأَ

بْ ِو

نَ

ذِ

ل َكُ

رِ

فْ

غَ

ثْسأ ،كِ

دْ

مَحِ

بَ

□□ و

مُ

ةَّ

للا

□

نِ

□ م

□ ل

بَ

ةَ

و □

نَ

ثْ

يَ

دَ

ه □

ذإ □

دْ

عَ

ب ِبْ

لَ

ق □

غِزُ

ت □□

و □

امْ

لِ

ش □

نْ

دِز

. [

□

باًّ

هَ

□ و

□ لا

ثْ

نأَك

□□

نإ

ةَ

مْ

حَ

رَكْ

نُ

□ د

ل

513 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/52-53.

514 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/54.

5. (1824)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) geceleyin uyanınca şu duayı okurdu: "Allahım! Seni hamdinle tenzih ederim, Senden başka ilah yoktur.

Günahım için affını dilerim, rahmetini taleb ederim. Allahım ilmimi artır, bana hidayet verdikten sonra kalbimi saptırma. Katından bana rahmet lutfet. Sen lutfedenlerin en cömerdisin". [Ebû Dâvud, Edeb 108, (5061).]515

□

لوُ

ق #

□

ي

□ه

للّا □

لوسر □

ناَ

لاق: [ك □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ه لش نشو ـ6□

□□ ميِرَك □

لا َكِهْلَوِب ُذوُشأ ِه

نإ □□

مُ

ةَّ

للا :

□

هِ

عَلْ

ض

□

م

□

دْ

نِ

ش

□

ذخآ □

ثْ

نأ □

ةًّ

باَ

د □

ه

لُ

ك ِهرَش ْنِم ِ اًّ

ماًّ

تلا َكِ

تاَ

مِ

لَ

كِ

بَ

و

□

□□

مُ

هَّ

للا .

□

مَ

ثأَ

ملاَ

و □

مَ

رْ

غَ

ملا □

فِ

رْ

كَ

ت □

ثْ

نأ □□

مُ

هَّ

للا .اَ

هِ

تِيِصاَنِ

ب

كْ□

نِ

□ م

ه

دَللا اَ

ذ

عَ□

فْ

نَ

□□ ي

و َكُ

دْ

شَ

و ُفَ

لْخُ

□ ي

و ،َكُ

دْ

□ نُل

مَ

زْ

هُ

ي

]. وبأ امهلرخأ

كِ□

دْ

مَحِ

□□ بو

مُ

ةً

للا َكَ

ناَحْ

. بُس

□□

دَللا

) هسفن مث“ا وهو ناسن“ا هب مثأي ا□

□

م

□

مَ

ثأَ

ملاَ

و).دواد

لفكت نم هيلش سيلاَ

): م ناسنا مازتلا

□

مَ

رْ

غملاَ

(و

هنش هيدؤيف نيدب ناسنإ.

6. (1825)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatacağı sırada şu duayı okurdu:

"Allahım, kerim olan Zât'ın adına, eksiği olmayan kelimelerin adına, alınlarından tutmuş olduğun hayvanların şerrinden sana sığınırım. Allahım sen borcu giderir günahı kaldırırsın. Allahım senin ordun mağlub edilemez, va'dine muhalefet edilemez. Servet sahibine serveti fayda etmez, servet sendendir. Allahım seni hamdinle tesbih ederim". [Ebû Dâvud, Ebed 107, (5052).]516

AÇIKLAMA

1-Hadiste geçen vech kelimesini Zât olarak tercüme ettik, zîra vech (yüz) Arapça'da birçok durumlarda zat'ı ifade eder. Nitekim

هَ

هْ

لَ

وَه

إ ّكِ

لَ

ه

ش َ ءْ

لُ

ك âyetinde vech'ten

murad Zât-ı İlahî'dir ve meâli şöyledir: "Allah'tan başka herşey yok olacaktır" (Ankebût 88).

2-Eksiği olmayan kelimeler diye tercüme ettiğimiz

ةَّ

ماَّ

تلا َكُ

تاَ

مِ

لَ

ك tâbiri ile

Allah'ın isim ve sıfatları veya Kur'an-ı Kerim kastedilmiş olmalıdır.

3-Borç diye tercüme edilen mağrem ile günahlar mukabili hasıl olan (Allah'a ve insanlara karşı çeşitli) borçların kastedilebileceğine de dikkat çekilmiştir.

4- Yatağa girerken hayvandan istiâze, zararlı ve zehirli hayvanlara karşı bir korunma talebidir.

Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatağa girmiş olması muhtemel olan zararlılara karşı, yatmazdan önce, yatağın izar yardımı ile çırpılmasını tavsiye eder ve: "Bilemezsiniz, yatağa sizden sonra ne girdi? (toz, toprak, böcübörtü, haşerat vs.)" buyurur.

Perçemlerinden tutulmuş olması, bütün zararlıların Allah'ın tasarrufunda, idaresi altında olduğunu beyan eder.

Hadiste geçen

□□

دَل □

لَ

ا gına yani zenginlik ve servet olarak anlaşılmıştır. Mâna: "Servet

sahibine, onun zenginliği sana karşı hiç fayda etmez, azabını, belasını servetiyle defedemez. Nasıl etsin ki, serveti veren zâten sensin" demektir.517

□

نْ

ب □

دِ

لاَخ اَ

لاق: [كَش □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةديرب نشو ـ7□

اَ

م ِه

□ للّا

لوُسرا

□

□ ي :لاق

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ُ ِموُ

زْخَ

□ ملا

دِي

لَ

ولا

□

ثْ

يَ

□ وأ اذإ :# ُ ِبَّنلا

□ ه

□ ل

لاَ

قَ

فِ، َر‘ا َنِم َلْيَّ

□ للا

ماَ

نأ

515 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/54.

516 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/55.

517 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/55.

□

تَّ

لَظأ اَ

مَ

و ،ِعْبَّسلا ِ اَوِمَّسلا ّبَر ّمُهَّللا .

□

لُ

قَ

ف َكِ

شاَ

رِ

ف لإ

□□

ته

لَضأ اَ

مَ

و ِنيِطاَيَّرلا َّبَرَو ،ْته

لَ

قأ اَ

مَ

و □

نيِ

ض

□

ا‘ر □□

بَ

رَ

و □

□

نِ

م

ارَال □

ل □

نُ

ك

□ □غْبَ

ي □

نأ □

وأ □□

دَحأ □□ □

لَش َطُ

رْ

فَ

ي □

نأ

اعيِ

مَل □

مِهِه

لُ

ك َكِ

قْ

لَخ ِهرَش

□□

إ □

هلاِ □

□كُ

رْ

يَغ □

هلاِ □□

و ،َكُ

ؤاَ

نَ

ث □□

لَ

و ،كُ

رَ

اَل □□

زَش □□□ □

لَش

:(

طُرْفَ□

يَ

رهسلا. (و :(

□□

أخرله التمرذن.(ا‘ر .]

□

ثْ

نأ

ردبي .

7. (1826)- Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir gün, Hâlid İbnu Velîd el-Mahzumî (radıyallâhu anh):

"Ey Allah'ın Resûlü, bu gece hiç uyuyamadım" diye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e yakındı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona şu tavsiyede bulundu:

"Yatağına girdinmi şu duayı oku: "Ey yedi kat semânın ve onların gölgelediklerinin Rabbi, ey arzların ve onların taşıdıklarının Rabbi, ey şeytanların ve onların azdırdıklarının Rabbi! Bütün bu mahlûkâtının şerrine karşı, bana himâyekâr ol! Ol ki hiç birisi, üzerime âni çullanmasın, saldırmasın. Senin koruduğun aziz olur. Senin övgün yücedir, senden başka ilâh da yoktur, ilâh olarak sâdece sen varsın".

[Tirmizî, Daavât 96, (3518).]518

ضَ

ر

دي

لَ

و

لا

نْ

ب

دِ

لاَخ

نأ

هَ

غ

لَ

ب

هًّ

8ـ نشو كلام: [نأ

لاَ

قف .

ماَ

نم ف ُعَّ

وَ

رُ

أ ِه

نإ :# ِه

للّا ِلوُسَرِ

ل □

لاَ

ق □

هْ

نَش ُه

للّا

هرَشَو ِهِباَقِشَو ِهِبَضَغ ْنِم ِةَّ□

مأَّ

تلا ِه

للّا ِ اَ

مِ

لَ

كِ

ب □

ذوُشأ :

□

لُ

ق

نوُ] .

رِ

ضْ

حَ

ي □

ناَ

و ،نيِطاَيَّرلا ِ اَزَمَ

ه □

نِ

مَ

و □□

هِ

داَ

بِ

ش

8. (1827)- İmam Mâlik'ten rivayete göre, ona şu haber ulaşmıştır: "Hâlid İbnu'l-Velîd (radıyallâhu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e:

"Ben uykuda iken korkutuluyorum. (Ne yapmamı tavsiye buyurursunuz?)" diye sordu. Ona şu tavsiyede bulundu:

"Allah'ın eksiksiz, tam olan kelimeleri ile O'nun gadabından, ikabından, kullarının şerrinden, şeytanların vesveselerinden ve (beni kötülüğe atan) beraberliklerinden Allah'a sığınırım! de!".

[Muvatta, Şi'r 9, (2, 950).]519

ALTINCI FASIL

EVDEN ÇIKIŞ VE EVE GİRİŞ DUÂLARI

□ه

□ للّا

□ لوسر

ناَ

ك] :تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةَ

مَ

لَس ه

مأ نش ـ1□

□□

مُ

ةَّ

للا .

□ه

□ للّا لَش

ثْ

لَّ

كَ

وت ِه

للّا بِسْمِ: قَالَ هِتْيَ

□ ب

نِ

□ م

جَ

اَ رخ

ذإ

□

□□ وأ

مَ

لْ

ظُ

□ ن

□□□ وأ

لِ

ضَ

□ ن

□□□ وأ

لِ

ذَ

□ ن

□ نأ

نِ

كِ مَ

ب □

ذوُ

عَ

ن أً

نإ

اَ]. أخرله أصحاب السنن، وهذا

نْ

ي

□ش

□

ل □

لَ

هْ

لُ

ي □

وأ □□

لَ

هْ

لَ

ن

. ظفل بذمرتلا وهو رخآ ثيدح نم بتلملا ئاسنلل

1. (1828)- Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) evinden çıktığı zaman şu duayı okurdu: "Allah'ın adıyla Allah'a tevekkül ettim. Allahım! zillete düşmekten, dalâlete düşmekten, zulme uğramaktan, cahillikten, hakkımızda cehâlete düşülmüş olmasından sana

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/56.

519 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/56.

sığınırız". [Tirmizî, Daavât 35, (3423); Ebû Dâvud, Edeb 112, (5094); Nesâî İstiâze 30, (8,268); İbnu Mâce, Dua 18, (3884).]520

□

ن :

□

م

□ه

للّا □

لوسر □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َِضَ

ر سنأ نشو ـ2□

□

لْ

وَح □□

و ،ه

للّا لَش □

ثْ

لَّ

كَ

وَ

ت ِه

للّا ِمْسِب ِهِتيَ

□ ب

نِ

□ م

جَ

رَخ اَ

□ ذإ

لاق

□

تيِ

قُ

□ وو

تيفُ

كَ

□ و

تيِ

دُ

ه َكُ

: بْسَح

□

□ ه

□ ل

لاَ

قُ

ي ،ه

للّاِ

ب

إ

ةً

وُ

ق

و

]. نذمرتلاو دواد وبأ هلرخأ

ناَطْ

يَّرلا

هْ

نَش ّحَ

نَ

تَ

و

. هظفل اذهو

2. (1829)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Evinden çıkınca kim: "Allah'ın adıyla, Allah'a tevekkül ettim, güç kuvvet Allah'tandır" derse kendisine: "İşine bak, sana hidâyet verildi, kifâyet edildi ve korundun da" denir, ondan şeytan yüz çevirir". [Tirmizî, Daavât 34, (3422); Ebû Dâvud, Edeb 112, (5095); Nesâî,

İstiâze (8,268).]521

قال: [قال □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر برعش‘ا كلام بأ نشو ـ3□

□□

مُ

هَّ

للا □

لُ

قَ

يْ

لَ

ف □

هِ

ثْ

يَ

ب لإ □

لُلَّ

رلا □

ج □

لَ

و اذإ :#ِه

□ للّا

لوُسَ

ر

ه□

. للّا ِمْسِب

□

حَ

رْخَ

□ ملا

رْ

يَخَ

و ،جِ

لْ

وُ

□ ملا

رْ

□ يَخ َك

لأُسأ ِه

نإ

□□

مُ

ث ،اَ

نْ

لَّ

كَ

وَ

ت اَ

نِه

بَ

ر ِه

للّا لَ

شَ

و ،اَ

نْ

لَ

رَخ ِه

□ للّا ِمْسِبَو ،اَنْل

لَ

و

]. دواد وبأ هلرخأ .

□

هِ

لْ

□ هأ لَش

مِ

ه

لَسُ

يل

3. (1830)- Ebû Mâlik el-Eş'arî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi evine girince şu duayı okusun: "Allahım! Senden hayırlı girişler, hayırlı çıkışlar istiyorum. Allah'ın adıyla girdik, Allah'ın adıyla çıktık, Rabbimiz Allah'a tevekkül ettik". Bu duayı okuduktan sonra ailesine selam versin". [Ebû Dâvud, Edeb, 112, (5096).]522

YEDİNCİ FASIL

OTURMA-KALKMA DUALARI

□ه

للّا □

لوُسَ

ر □

لاَ

قلا: [ق □

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

□1ـ نش بأ ةريره ر

□

موُ

قَ

ي □

نأ □

ل

□

بَ

ق □

لاَ

قَ

ف □□

هُطَ

غ □

ل □

هيِ

ف □

رُ

ثَ

ك

اسِ

لْ

لَ

م سَ

لَل □

ن :

□

م

#

□□

إ □

ه □

لإ □

□

نأ □

دَ

هْشأ َكِ

دْ

مَحِ

بَ

و □□

مُ

ةَّ

للا َكَ

ناَحْ

بُس :

□

هِ

سِ

لْ

لَ

م □

نِ

م

ف □

ناَ

ك اَ

م □

ه □

ل □

رِ

فُغ □□

إ ،َكْ

ي □

لإ □

بوُ

تأَ

و ،َكُ

رِ

فْ

غَ

تْسأ □

ثْ

نأ

ئدر :(طَ

غَّ

]. للا).هححصو نذمرتلا هلرخأ

كِ□

لذ □

هِ

سِ

لْ

لَ

م

هحيبقو مكلا .

1. (1831)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hazretleri buyurdular ki: "Kim, malâyânî konuşmaların çok olduğu bir yere oturur da, oradan kalkmazdan önce şu duayı okursa bu yerde oturmaktan hasıl olan günahından arınmış olur:

Allahım! Seni hamdinle tesbih ederim. Senden başka ilah olmadığına şehâdet ederim. Senden mağfiret diliyorum, Sana tevbe ediyor (af taleb ediyorum)". [Tirmizî, Daavât 39, (2329).]523

---

520 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/57.

521 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/57.

522 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/58.

523 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/59.

☐

ناك اَ

مَّ

لق] :لاق امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر رمش نبا نشو ـ2☐

اوَشَّ ☐

دلا ☐

ءُ

ؤهِ

ب □

وُشْ

دَ

ي □□

تَح هِ

سِ

لْ

ل

□

م

□

نِ

م □

موُ

ق #

□

ي

□ه

للّا □

لوُسَ

ر

□

هِ

ب □

لوُحَ

ت اَ

م كَِ

تَ

يْرَخ □

نِ

م اَ

ن □

ل □

مِ

سْ

قا □□

مُ

هَّ

للا :

□

هِ

باَحْ

ص‘

كَ□□

تَّ

نَل □

هِ

ب اَ

نُ

غِ

ه

لَ

بُ

ت اَ

م كَِ

تَشاَ

ط □

نِ

مَ

و ،كَيِ

صاَ

عَ

م □

نْ

يَ

بَ

و اَ

نَ

نْ

يَ

ب

□□

مُ

هَّ

للا .اَ

يْ

نُّ

□ دلا

بِ

ئاَصَ

م اَ

نْ

يَ

لَ

□ ش

هِ

□ ب

نِهوَ

هُ

ت اَ

م ِنيِقَيلا َنِمَو

اَ□

نَ

ثْ

يَ

يْ

حأ اَ

م اَ

نِ

تَّ

وُ

قَ

و اَ

نِراَصْ

بأَ

و اَ

نِ

شاَ

مْسأِ

ب اَ

نْ

عِ

ه

تَ

م

اَ□

نَ

مَ

□ لَظ

نَ

م لَش اَ

نَ

رأَ

□ ث

لَ

عْ

لاَ

و، اًّ

نِ

□ م

□ ثِراَو

□ لا

هْ

لَ

عْ

لاَ

و

ف اَ

نَ

تَ

بيِ

صُ

□ م

لَ

عْ

لَ

□□ ت

و ،اَ

ناَ

□ داَش

نَ

م لَش اَ

نْ

رُصْ

ناَ

و

اَ□

نِ

مْ

لِ

ش َغَ

لْ

بَ

□□ م

و ،اَ

نِ

ه

مَ

□ ه

رثْ

كأ اَ

ي

□

نٌ

دلا ِلَعْلَ

□□ ت

و ،اَ

ننيِ

د

بذمرتلا هلرخأ .[اَ.

نُ

مَحْ

رَ

□ ي

□

نَ

م اَ

نْ

يَ

□ لَش

طِ

ه

لَسُ

ت □□

و

2. (1832)- İbnu Ömer hazretleri (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir cemaatte oturduğu zaman, ashâbı için şu duayı okumadan nadiren kalkardı:

"Allahım! Bize korkundan öyle bir pay ayır ki, bu, sana karşı işlenecek günahlarla bizim aramızda bir engel olsun. İtaatinden öyle bir nasib ver ki, o bizi cennete ulaştırsın. Yakîninden öyle bir hisse lutfet ki dünyevî musibetlere tahammül kolaylaşsın.

Allahım! Sağ olduğumuz müddetçe kulaklarımızdan, gözlerimizden, kuvvetimizden istifade etmemizi nasib et. Aynı şeyi bizden sonra gelecek olan neslimize de nasib et. İntikamımızı, bize zulmedenlerden almışlardan kıl (mazlumlardan değil). Bize tecavüz edenlere karşı bizi muzaffer kıl. Bize, dinî musibet verme. Dünyayı, ne asıl gayemiz kıl, ne de ilmimizin son hedefi. Bize merhametli olmayanı bize musallat etme." [Tirmizî. Daavât 73, (3497).]524

AÇIKLAMA:

1- Korku diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı haşyet'dir. Korku kelimesi haşyeti tam karşılamaz.

Çünkü haşyet, ta'zîm beraberinde getiren bir korkudur. Sözgelimi, Allah'a karşı haşyet duyulur, bâbaya karşı da haşyet duyulur ama, düşmana karşı haşret duyulmaz, düşmandan havf edilir. Yani düşmana karşı duyulan korkuda saygı yoktur.

2- Hadiste, Allah'a karşı hissedilecek korkunun farklı derecelerde olacağına dikkat çekiliyor. Aşağı derecelerdeki korku, bir kısım günahların işlenmesine mâni olamamaktadır. Öyle ise kalbte Allah korkusu öyle bir mertebede olmalıdır ki, bu, kalbe bağlı olan bütün uzuvları, Allah'a isyan olan günahlardan durdurabilsin. Münavî der ki: "Kalbteki korkunun azlığı nisbetinde meâsiye hücum olur.

Korku pek az olur, gaflet istila ederse bu, helâketin alâmetidir. Bu sebepledir ki: "Günahlar (Meâsi), küfrün habercisidir, tıpkı öpme cimanın habercisi, müzik zinanın habercisi, nazar aşkın habercisi, hastalık ölümün habercisi olduğu gibi. Meâsinin (günahların) akılda, bedende, dünya ve ahiret işlerinde, Allah'tan başka kimsenin sayamayacağı kadar pek çok çirkin, kötü ve zararlı eserleri vardır."

3-Hadiste ifâde edilen diğer bir noktaya göre, dünyevî musibetlere tahammül işi, herşeyden önce bir inanç işidir. Kuvvetli bir inanç, bunları kolayca geçiştirmeye yardımcıdır. İstenen yakîn Allah inancıyla ilgilidir. Yâni kişi, Allah'ın varlığı, gelen müsibetlerin Allah'ın takdiriyle olduğu ve bu İlâhî takdiri geri çevirebilecek hiçbir gücün bulunmadığı ve keza Allah'ın takdir ettiği şeylerin bir maslahata, bir hikmete binâen olduğu, kişiye mutlaka bir sevap ve bir salâh getireceği hususlarında yakîn denen kesin inanca ulaşabilirse dünyevî musibetler hafifler ve daha kolay geçiştirilebilir.

4- "İntikamı zulmedenlerden almış kılmak"tan maksad, cahiliye devrinde olduğu gibi zâlimin, suçsuz olan yakınlarından intikam almış olmayayı temennidir. Bilindiği üzere İslam'dan önce Araplar arasındaki âdete göre bir kabileden herhangi bir kimse diğer bir kabileden birini öldürecek olsa, câninin mensup olduğu kabilenin bütün ferdleri suçlu durumuna düşerlerdi. Öldürülen kişinin intikamını almak için kâtilini cezâlandırılması şart değildi. Onun bir yakını veya kabilesinden herhangi birisi öldürülebilirdi. İşte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) burada "Cahiliyede yapıldığı gibi, bana zulmeden dışında, birisinden, yâni bir mâsumdan intikam almama meydan verme" mânâsında 524 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/60.

Cenab-ı Hakk'a niyazda bulunmaktadır. Bu davranış bir zulümdür. Allah'ın haram kıldığı bir fiildir.

Çünkü âyet-i kerîme'de ىَ

رْ

خُ

ا □

رْ

زِو □

ةَ

رِزاَو ُرِزَ

تً

و "Günah işleyen hiçbir nefs

başkasının günahını çekemez" (Fâtır 18) buyurulmuştur.

5- Dinî musibet: Uhrevî sorumluluğa sebep olacak hallerdir ki haramı yemek, ibadetleri terketmek, dinin yasakladığı kumar, zina, içki, faiz gibi haramları işlemek, bâtıl ve sapık inançlara saplanmak, dini yaşamayı engelleyen şartlar v.s. hepsi buraya girer. Allah'a kulluğumuzu zayıflatan, mâneviyatımızı gerileten herşey -büyük olsun, küçük olsun- dinî bir musibettir.

6-Dünyanın asıl hedef olmaması, kişinin yaşamaktaki gâyesinin Allah'ın rızasını kazanmak olmasıdır.

Bu maksadla yaşamak için zarurî olan ihtiyaçları te'min etmek gayesiyle çalışmak, dünyanın asıl gâye kılınması değildir. Bu çeşit çalışmak müstehabtır.

Keza, bildiklerimizin hepsi dünyayı kazanma yollarıyla alâkalı olmamalı, âhireti kazandıracak bilgiler de elde etmeliyiz, Resûlullah bunu da talep etmiştir.

7-Son olarak zâlimlere ve kâfirlere karşı mağlup kılınmamamız Cenâb-ı Hakk'tan istenmektedir.

Mamafih burada, "zâlimlerin başımızda hâkim olmamaları" da istenmiş olmaktadır. Hatta bu son duayı "kabirde, bize merhamet etmeyerek azap meleklerini musallat etme" mânâsında anlayanlar da olmuştur.525

SEKİZİNCİ FASIL

SEFERDE OKUNACAK DUALAR

عَضَ□

و اَ

ذإ □

ناَ

ك #ِه

للّا □

لوسر ه

نأ □

هَ

غَ

لَ

ب □

هَّ

نأ]: كلام نش ـ1□

□□ه

للّا ِمْسِب : □

لوُ

قي □

رَ

فَّسلا □

ديِرُ

ي □

وُ

هَ

□ و ِزْرَغ

□ لا ف

هَ

لْ

لِر

‘ ل□□

□

□ ه ا ف

ةَ

فيِ

لَخلاَ

و ِرَفَّسلا ف ُبِحاَّصلا َتْ

□□ نأ

مُ

هَّ

للا

ه□

□□ نإ

مُ

هَّ

. للا

□

رَ

فَّسلا اَ

نْ

يَ

□ لَش

نِهوَ

هَ

و ،ضَْ

ر‘ا اَ

□ ن

ل ِو

□

□□ زا

مُ

ةَّ

للا

□ ءوُس

نِ

مَ

و ،بَ

لَ

قْ

نُ

□ م

□ لا

ةَ

بآكَ

□ و ،رَفَّسلا

ءاَ

ثشَ

□ و

نِ

م َكِ

ب ذوُشأ

): نم للرلا باكر

□

زْ

رَ

□ غ

لا).[

□

‘ ل

□

ه اَ

و ِلاَ

ملا ف ِرَظْنَملا

): هبعن

□

رَ

فسلا □

ءاَ

ثْ

شَ

وَ

): و) ،عمللاو طلا

□□ىًّ

زلاَ

و) ،دلل

): بلقنملاو ،نزحلا:

□بَ

لَ

قْ

نُ

م □

لا ةَ

باً

كَ

و) ،هتقرمو

. علرملا

1. (1833)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sefer arzusuyla ayağını bineğinin özengisine koyduğu zaman şu duayı okurdu:

"Bismillah! Allahım! Sen seferde arkadaşım, ailemde vekilimsin.

Allahım, bize arzı dür, seferi kolaylaştır. Allahım, yolun meşakkatlerinden, üzüntülü dönüşten, mal ve ailede vukûa gelecek kötü manzaralardan sana sığınıyorum". [Muvatta, İsti'zân 34, (2, 977).]526

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın sefer arkadaşı ve evde vekil olarak tavsifi, hiçbir mekânın onun emrinden, hükmünden hâriç kalmadığını, her yerde mü'mine huzur verdiğini ifâde eder. Öyle ise Zât-ı Zülcelâl hazretleri yolcuya sefer sırasında selâmet vermek, rızık vermek, yardım etmek, muvaffak kılmak gibi çeşitli nimetleriyle beraberlik sağlamaktadır. Mü'min mazhar olduğu her hayrı Allah'tan bilerek onun huzurunu her yerde hisseder, yolculuk sırasında bile. Keza yolcu, geride kalan ailesi hakkında da aynı düşünce ve duyguları taşıyarak yolculuğunu huzur içinde devam ettirir.

525 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/60-61.

526 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/62.

2-"Bize arzı dür" cümlesi, yolculuğun süratli geçmesi için yaplmış bir duadır. Arz'dan maksad yoldur.

Yolculuğun kolay, engelsiz geçmesi sür' at kazandırır. Kolaylaştırmak'tan murad sühulet'tir, meşakkate mâruz kalmamaktır.

3- Üzüntülü dönüş'le sefer sırasında üzüntü verici durumlarla karşılaşmak kastedilir. Bu, meşakkatlerden hâsıl olan sıkıntılar değildir, insanı üzecek ve üzüntüsü devam edebilecek durumlardır.

Resûlullah (aleyhissâlatu vesselam) bunlardan Allah'a sığınmaktadır, tıpkı, geride bıraktığı mal ve âileye gelebilecek kötü hallerden sığındığı gibi.527

□ه

□ للّا

□ لوسر

ناَ

ك] :لاق امُ

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

ر رمش نبا نشو ـ2□

□

ثً

ث □

ضْ

ر'ا □

نِ

م ٍفَ

رَش □

ه

لُ

ك لَش □

رِ

ه

بَ

كُ

ي ِرَفَّسلا َنِم َلَفَق اَذإ

□

ه □

ل □□

ه □

شَرِيكَ ل □□

هَ

دْ

حَ

وَ هُ

للّا □□

إ □

هلاِ □

:

□

لوُ

قَ

ي □□

مُ

ثٍ، أَّ

رَ

م

□

نوُ

بِيآ □□

رِي

دَ

وَهُوَ لَش هلُك شَئٍ ق □□

دْ

مَحلا □

ه □

لَ

و ،ُكْ

لُ

ملا

□□

هَ

دْ

شَ

و ُه

للّا □ □

دَص .

□

نوُ

دِ

ماَح اَ

نِه

بَ

رِ

ل □

نُو

دِلاَس □

نُو

دِ

بأَش □

نُو

بِ

ئاَ

ت

]. إ ةتسلا هلرخأ

□

هَ

دْ

حَ

و □

باَ

زْ

ح‘ا □

مَ

زَ

هَ

و □□

هَ

دْ

□ بَش

رَص

نَ

و

): نم عفترا ام

): فَرَّلاَو). عولرلا□

□

لوُ

فُ

قلا). ئاسنلا

): نوعلار نأ .

□

نوُ

بيآ) هلوقو ،ضر‘ا

2. (1834)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm), seferden dönerken, uğradığı her tümsekte üç kere tekbir getirir, arkadan da: "Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke leh, lehü'lmülkü ve lehü'lhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadir. (Allah'tan başka ilah yoktur. O tekbir, ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'nadır. O herşeye kadirdir) dönüyoruz, tevbe ediyoruz, kulluk ediyoruz, secde ediyoruz, Rabbimize hamdediyoruz. Allah va'dinde sâdık oldu, kuluna yardım etti.

(Hendek Harbi'nde) müttefik orduları tek başına helâk etti" derdi. [Buhârî, Daavât 52, Ömer 12, Cihâd 133, 197, Megâzî 29; Müslim, Hacc 428, (1344); Muvatta, Hacc 243, (1,421); Tirmizî, Hacc 104, (950); Ebû Dâvud, Cihâd 170, (2770).]528

AÇIKLAMA:

1-Bazı rivayetler, burada mutlak gelen sefer'i açar: "...Gazve" "Hacc" veya "Umre seferinden dünüşte..."

2- Allah vaadinde sâdık oldu cümlesi ile, Allah'ın sabredenlere, mü'minlere zafer vereceği, dinin muzaffer olacağı, âkibetin muttakilere ait olacağına dair Cenab-ı Hakk'ın Kur'an'da va'detmiş

bulunduğu hususların (A'râf 128; Hûd 49) gerçekleştiğini, bunların hep tahakkuk ettiğini ifâde eder.

Bâzı rivâyetler, bu sözü Resûlullah'ın Usfân Seferi'nden dönerken söylediğini belirtir. Bu sefer, hicretin altıncı yılında cereyan etmiştir. O zamana kadar Bedir zaferi, Hendek zaferi gibi ciddî savaşlar yapılmış ve kesin zaferler elde edilmiştir. Nitekim duanın devamında geçen: □

بَا

ز

□

حُ

ا □

مَ

ز

□

ه

□

هَ

دْ

حَ

و "Ahzâbı tek başına hezimete uğrattı" cümlesi Hendek Savaşına temas etmektedir.

Çünkü, Medîne'yi saran müttefik müşrik orduları, Müslümanlara çok zor günler yaşatmışlardır.

Hendek'te Müslümanlara sayıca pek üstün olan bu çeşitli müşrik kabilelerinin ittifakıyla ortaya çıkan orduyu, Cenab-ı Hakk'ın gönderdiği fırtına darmadağın etmiş, geri çekilmeye, kuşatmayı kaldırmaya zorlamıştı, İlâhî yardım pek bârizdi. Onun için, Müslümanların zihninde pek canlı olan bu maddî yardımı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu duada görüldüğü üzere zaman zaman hatırlatacaktır.

Şunu da belirtelim ki, bazı âlimler buradaki ahzâb (hizipler, gruplar, müttefikler) ile, İslâm'a karşı teşkîl edilecek bütün ittifakların kastedildiğini, binaenaleyh, nerede bir İslam düşmanı ittifak zuhûr edecek olsa, Cenab-ı Hakk'ın lütfu ile hepsinin dağıtılacağını söylemişlerdir.529

527 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/62-63.

528 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/63.

529 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/63-64.

اَ

ي □

لَُ

ر □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

□3ـ نشو بأ ةريره ر

نوْ

قَ

تِ

ب َكْ

يَ

: لَش

□

لاَ

قَ

□ ف

نِ

ضْ

وأَ

□ ف

رَ

□ فَسلا

ديِرُأ ِه

: نإ

ه□

□ للّا

لوُسر

وْطا ّمُ□

هَّ

للا :لاق لَ

و أَّ

مَ

لَ

ف ٍفَ

□ رَش

ه

لُ

ك لَش ِريِب

□

كًَّ

تلاَ

و ِه

للّا

]. بذمرتلا هلرخأ .

□

رَ

□ فهسلا

هْ

يَ

لَش نه

وَ

هَ

□ و

دْ

عُ

□ ب

لا

ه

ل

3. (1835)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselam)'e:

"Ey Allah'ın Resûlü, ben sefere çıkmak istiyorum, bana tavsiyede bulun!" diye talepte bulundu.

Efendimiz:

"Sana Allah'tan korkmanı ve (yol boyu aştığın) her tepenin başında tekbir getirmeni tavsiye ediyorum!" buyurdu. Adam döneceği sırada şu duada bulundu: "Allah'ım! Ona uzaklığı dür, yolculuğu kolay kıl." [Tirmizî, Daavât 47, (3441).]530

لوُسَ

ر

ناَ

ك] ل

اق :

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر مطخلا ه

للّادبش نشو -4

مُ

كَ

نيِ

د َه

للّا □

عِ

دْ

وَ

ثْسأ :

□

لاق

ادحأ َعَّ

دَ

و اذإ #ِه

للّا

]. هلو.دواد وبأ هلرخأ

□

مُ

كِ

لاَ

مْ

شأ □

ميِ

تاوَخَ

و □□

مُ

كَ

تَ

ناَ

مأَ

و

ه

للّا ُعِ

دْ

وُ

امُ: [تْسأ

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر رمش نبا نش ىرخأ ف

.[

كِلَ

مَش

مي

تاوَخَ

و ،كَ

تَ

ناَ

مأَ

و َكَ

نيِ

د

4. (1836)- Abdullah el-Hatmî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) birisiyle vedalaştı mı şöyle derdi: "Dininizi, emânetinizi ve işlerinizin âkibetini Allah'ın muhafazasına bırakıyorum." [Ebû Dâvud, Cihâd 80 (2600); Tirmizî, Daavât 45, (3439).]531

AÇIKLAMA:

1-Bu hadisin, Ebû Dâvud'daki aslının bidâyeti farklıdır. "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir ordu ile vedalaşacağı zaman" diye başlar. Tirmizî'deki rivâyet bazı küçük farklarla İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den yapılmıştır.

2-"Allah'ın muhafazasına bırakıyorum" diye yaptığımız tercümeyi "...Allah'tan muhafaza talep ediyorum..." şeklinde anlamak da mümkündür.

3- Emânet'ten murâd, Hattâbî'ye göre, geride kalan aile, yani evlad u iyâl ve malmülktür. Ancak sefer sırasında cereyan edecek alışveriş, insanlarla münasebet gibi bir kısım içtimâî davranışlar da emânet olarak değerlendirilmiştir. Zîra bu işlerde de hıyânet meydana gelebilir. Emânet'le bütün dinî tekliflerin kastedildiği de söylenmiştir. Nitekim âyete: "Biz emâneti semâvat, arz ve dağlara teklif ettik, onlar bunu kabullenmekten kaçındılar ve ondan korktular, onu insan yüklendi..." (Ahzab 72) buyurulmuştur.

4- İşlerin âkibeti'nden murad hüsnü'l hâtime'dir. Zîra uhrevî meselede esas olan budur. Çünkü daha önce yapılan işler, fena bile olsalar sondaki iyi âkibet'e tâbi olarak düzelmiş olurlar. Şârihler bu tâbirle hadisin bir başka vechinde,

كِ

لَ

مَش

ميِ

تاَ

وَخ şeklinde gelmiş olmasını da gözönüne alarak

bütün amellerin sonunun kastedildiğini belirtirler. Öyle ise bu dua ile hayırlı sonların Allah'ın himâye ve muhafazası altında olması temenni edilmiş olmaktadır.532

□

نَا

ك] :لاق امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر رمش نب ِه

للّادبش نشو ـ5□

ا :

□

ي

□

لاَ

ق ِرَفَّسلا ف ِهْيَ

لَش □

لْ

يَّ

للا □

لَ

بْ

قأ اَ

ذإ # ه

للّا □

لوسر

قِ□

لُخ اَ

م ِهرَشَو ِكِهرَش ْنِم ِه

للّاِ

ب □

ذوُشأ ،ُه

للّا ِكُّ

بَ

رَ

و ِه

بَ

ر ُضْ

رأ

530 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/64.

531 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/65.

532 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/65.

□□

دوْسأَ

و

دَسأ

نِ

م ِه

للّاِ

ب

ذوُشأ .

كْ

يَ

لَش

بِ

دَ

ي اَ

م ِهرَشَو ،كيِف

اَ

مَ

و

دِ

لاَ

وَ

و

دَ

لَ

ب

لا نِ

كاَس

نِ

مَ

و ،بَ

ر

قَ

ع

لاَ

و

ةً

يَحلا

نِ

مَ

و

«

دَ

لَ

ب

لا نِكاَسِب

داَ

رُ

م

لاَ

٠ و

]. دواد وبأ هلرخأ «

□

د □

لَ

و

سيلبإ انه.

د

« لاَ

و □

لابَ

٠ و

« نللا، مهن‘ ناكس ا‘ضر

هتيرذو هلسن.

«□

د □

لَ

و اَ

مِ

بَ

و»

5. (1837)- Hz. Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) seferde iken gece olunca şu duayı okurdu:"Ey arz, benim de senin de Rabbimiz Allah'tır.

Senin de, (sende bulunanların da533 sende yaratılmış olanların da, senin üzerinde yürüyenlerin de şerrinden Allah'a sığınırım. Arslanın, iri yılanın, yılanın, akrebin ve bu beldede ikâmet eden (insîlerin ve cinnî)lerin, İblis'in ve İblis neslinin şerrinden de Allah'a sığınırım." [Ebû Dâvud, Cihâd 80, (2603).]534

AÇIKLAMA:

1- Arzdan gelecek şerden maksad, zelzele, hasf (yere batma), yoldan çıkıp, istikâmeti kaybetmek gibi durumlardır.

2- Arzda bulunanlardan maksad arzın tabiatından gelen bir kısım sıfatlar ve hallerdir; soğukluk ve sıcaklık gibi.

3- Arzda yaratılmış olanlardan maksad hevâm denen zararlı böceklerdir (bit, pire.... gibi).

4- Arz üzerinde yürüyenlerden maksat, zararlı haşerât nev'inden yürüyen, hareket eden hayvanlardır.

5- Hadisin sonunda yer alan "İblis'in ve İblis neslinin" ibâresinin Arapça aslıdır. □

دِ

لاَ

وَ

و

□

□ د

لَ

ا و

□

مَ

و Lügavi tercümesi "doğuran ve doğan"dır. Şârihler bundan maksadın gâlib ihtimale göre, İblis ve İblis'in nesli olacağını söylemiştir. Ancak, bundan doğma ve doğurma kabiliyetinde olan bütün hayvanların kastedilmiş olabileceğini söylerler.535

□

لاق] :تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِض

□6ـ نشو ةلوخ تنب ميكح ر

□ه

للّا ِ اَ

مِ

لَ

كِ

ب □

ذوُشأ :

□

لاَ

قف

□□زْنَ

م □

لَ

زَ

ن □

ن

□

م :#ِه

للّا □

لوسر

.[

□

لِحَ

ثْ

رَ

ي □□

تَح ُتَش □

هُ

رُضَ

ي □

م □

ل َقَ

لَخ اَ

م ِهرَش ْنِم ِ أً

ماً

تلا

. ىذمرتلاو كلامو ملسم هلرخأ

6. (1838)- Havle Bintu Hakîm (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalatü vesselam) efendimiz buyurmuşlardır ki: "Kim bir yerde konakladığı zaman şu duayı okursa, oradan ayrılıncaya kadar ona hiçbir şey zarar vermez: "Eûzü bikelimâtillahi'ttâmmât min şerri mâ halâka. (Allah'ın eksiksiz, mükemmel kelimeleri ile, yarattıklarının şerrinden Allah'a sığınıyorum.)" [Müslim, 54, (2708); Muvatta, İsti'zân 34 (2, 978); Tirmizi, Daavât 41, (3433).]536

AÇIKLAMA:

Kelimâtu't tâmmât ile Kur'ân-ı Kerîm'in de kastedilmiş olabileceğini daha önce belirtmiş idik (Bak.

1825).537

533 Bu cümle Ebu Dâvud'daki aslında yer almamaktadır.

534 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/66.

535 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/66.

536 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/66.

537 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/66.

DOKUZUNCU FASIL

ÜZÜNTÜ VE TASA HALİNDE DUÂ

□

ةَ

وْ

ش :

□

د

□ه

للّا □

لوُسر □

لاق] :

□

لاَ

ق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□1ـ نش دعس ر

□□

ثْ

نأ □□

إ □

هلاِ □

:

وُحلا ِنْطَ □

□ ب ف

هاَشَ

□ د

ذإ ِنوُّنلا ِي

ذ

□□

إ ُّطَ

□ ق

دَحأ اَ

هِ

ب اَشَ

د ا

□

. م

□

نيِ

مِ

□ لاَّظلا

نِ

□ م

ثْ

نُ

ك ِه

نإ َكَ

ناَحْ

بُس

]. نذمرتلا هلرخأ .

ه

ل

بيِلُتْسا

1. (1839)- Hz. Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Balığın karnında iken, Zü'n-Nûn'un yaptığı dua şu idi: Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü mine'zzâlimîn. (Allahım! Senden başka ilâh yoktur, seni her çeşit kusurlardan tenzih edirim. Ben nefsime zulmedenlerdenim.)" Bununla dua edip de icâbet görmeyen yoktur." [Tirmizî, Daavât 85.

(3500).]538

AÇIKLAMA:

Zü'n-Nûn, Sâhibi'l-Hût da denen Hz. Yûnus (aleyhisselâm)'tur. Bir balık tarafından yutulmuş olması sebebiyle bu isimlerle yâd edilmiştir. Zîra her iki tâbir de balık sâhibi mânâsına gelir.

Hz. Yûnus, İbnu Metta, yani Metta'nın oğlu diye de bilinir. Ninovalıdır. Kendisine otuz yaşlarında peygamberlik gelmiştir. Aşırı zenginlik ve refahın şımarttığı halk, sapıtmıştı, putlara tapıyordu. Hz.

Yûnus (aleyhisselam)'un Hakk'a dâvetini dinlemiyorlardı. Otuz üç sene kadar gayretine rağmen iki kişiyi hidâyete erdirebilmişti. O, halkın bu haline üzülerek orayı terke karar vermişti. Allah'tan izin almaksızın yola çıktı. Halbuki peygamberler, bu çeşit ciddi kararlar aldıkları zaman, Cenâb-ı Hakk'ın iznine başvurmaları gerekirdi.

Böyle izinsiz bir ayrılışla şehri terkedip deniz kenarına geldi. Hareket etmek üzere olan bir gemiye bindi. Gemi bir müddet yol alınca ârızalandı, ne ileri ne geri gitmiyordu. Bütün gayretlere rağmen tâmir olmuyordu. Bir de fırtına çıktı. Batma tehlikesi ile karşılaşan gemide panik başladı. Kimse ne yapacağını bilemiyordu. Yolcular bu durumu uğursuzluğa yorup: "İçimizde büyük günah işlemiş biri var!" diyerek onu ortaya çıkarmak istediler. Bunu kur'a ile bulmaya karar verdiler. Çekilen kur'aya göre suçlu Hz. Yûnus (aleyhisselam)'tu. "Bu sâlih biridir, yanlışlık var!" denildi ise de rivâyete göre üç kere çekilen kur'a hep ona isabet etti.

Hz. Yûnus fırtınalı, dalgalı ve karanlık bir gecede denize atladı. Bir müddet sonra büyük bir balık onu yuttu (Saffat 142).

İşte burada ölmediğini anlayan Hz. Yûnus hatasını anlayıp, sadedinde olduğumuz hadiste belirtildiği üzere Cenâb-ı Hakk'a ihlâsla yöneldi ve dua etti. Allah, bu ihlâslı duayı kabul etti. Balığa vahyederek Yunus'u kenara atmasını emretti. Hz. Yûnus (aleyhisselam) böylece karanlığa, fırtınaya, kabaran denize, kendisini yutan balığa rağmen kurtuluşa erdi.

Âyette, onun duasının kabul edilmesi, Rabbine yaptığı tesbihatla îzah edilmiştir: "Eğer çok tesbih edenlerden olmasa idi, insanlarn tekrar diriltilecekleri güne kadar balığın karnında kalacaktı" (Saffat 143-144).539

□ه

للّا □

لوُسر □

نَا

ك] :

□

لاق امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□2ـ ر سابش نبا نشو

□

هلإ □

.

□

ميِ

لَحلا □

ميِ

ظَ

ع □

لا ُه

للّا □□

إ □

ه □

لإ □

:

□بْ

رَ

ك □

لا □

دْ

نِ

ش □

لوُ

ق #

□

ي

□□

بَ

رَ

□□ وِ، اومَّسلا

بَ

رُه

□□ للّا

□ إ

□ هلإ

.

□

ميِ

ظَ

□ ع

□ لاِشْرَع

□□ لا

بَ

رُه

□□ للّا

إ

]. ظفللاو ،ناخيرلا هلرخأ

ميِرَك

لا ِشْرَع

لا

بَ

رَ

و

ضْ

ر‘ا

ىذمرتلاو امهل .

538 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/67.

539 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/67-68.

2. (1840)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) üzüntü sırasında şu duayı okurdu: "Halîm ve azîm olan Allah'tan başka ilah yoktur. Büyük Arş'ın Rabbi olan Allah'tan başka ilah yoktur. Kıymetli Arş'ın Rabbi, arzın Rabbi, Semâvât'ın Rabbi olan Allah'tan başka ilah yoktur." [Buhârî, Daavât 27, Tevhîd 22, 23; Müslim, Zikr 83, (2730); Tirmizî, Daavât 40, (3431); İbnu Mâce, Dua 17, (3883).]540

ه

للّا

لوسر

لَخ]

د

□ لاق:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر نردخلا نشو ـ3□

:□

ه □

ل □

لاَ

قُ

ي ِراَص ‘

□

ا ن □

نِ

م ٍلُلَرِب َوُ

ه اَ

ذإف □□

دِلْسَ

ملا ٍمْوَ

ي □

اَ

ذ

اسِ

لاَل َكاَ

□ رأ

لاَ

□ م

ةَ

ماَ

مُ

أ اَ

بأ ا

□

: ي

□

لاَ

□□ قف

ةَ

ماَ

مُ

أ وُ

بأ

□ □

نْ

تَ

□ مِز

□ ل

موُ

م

□

ه :

□

لاقٍ؟

ةًَص ِثْ

قَ

□ و ِرْيَغ ف

دِلْسَ

ملا ف

اَ

ذإٍ اَ

مِ

لَ

ك َكُ

مِ

ه

لَشُ

□ أ

□ #: أ

لاَ

□ قف

ه□

□ للّا

لوُسر اَ

□ ي

نوُ

يُ

دَ

و

□

لَ

□ ب

ثْ

لُ

: ق

□

لاَ

ق ؟كَ

نْ

يَ

د ضَ

قَ

و ،كَّ

مَ

ه َكْ

نَش ُه

للّا □

بَ

هْ

ذأ □□

نُ

هَ

ثْ

لُ

ق

□□

مُ

هً

للا :

□

ثْ

يَسْ

مأ اَ

ذإَ

و □

ثْ

حَ

بْ

صأ اَ

ذإ □

لُ

: ق

□

. لاق

ه□

□ للّا

لوُسَ

اَ ر

ي

□

ه

مَ

□ ه

□ لا

نِ

مَكِ

□ ب

ذوُشأ ِه

نإ

□

نِ

مَكِ

□ ب

ذوُشأَ

و ،لَسَك

لاَ

و ِزْلَع

لا

نِ

م

كِب

ذوُشأَ

و ،نَ

زَح

لاَ

و

رْ

ہَ

قَ

و ،نْ

يَّ

دلا

ةَ

بلَغ

نِ

م َكِ

ب

ذوُشأَ

□ و ءلْخُب

لاَ

و ِنْبُللا

.[□

نْ

يَ

د َضَ

قَ

□ □ و

ه

□ مَغ

ه

نَش ُه

□ للاّ

بَ

هْ

ذأف َكِ

□ لذ

ثْ

لُ

قَ

ف ءلاَلِهرلا

. دواد وبأ هلرخأ

3. (1841)- el-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün Mescid'e girdi. Orada Ensâr'dan Ebû Ümâme (radıyllahu anh) denen kimse ile karşılaştı. Ona:

"Ey Ebû Ümâme, niçin seni namaz vakti dışında Mescid'de oturmuş görüyorum?" diye sordu.

"Peşimi brakmayan bir sıkıntı ve borçlar sebebiyle ey Allah'ın Resûlü" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):

"Sana bazı kelimeler öğreteyim mi? Bunları okursan, Allah, senden sıkıntını giderir ve borcunu öder."

"Evet, ey Allah'ın Resûlü, öğret!" dedim.

"Öyleyse, dedi, akşama çıktın mı sabaha erdin mi şu duay oku: "Allahm üzüntüden ve kederden sana sığınırm. Aczden ve tembellikten sana sığınırım, korkaklıktan ve cimrilikten sana sığınırım. Borcun galebe çalmasından ve insanların kahrından sana sığınırım."

(Ebû Ümâme) der ki: "Ben bu duayı yaptım, Allah benden gamımı giderdi, borcumu ödedi." [Ebû Dâvud, Salât 367, (1555).]541

□

ةَ

مِ

طاَ

ف □

□

لاق: [ءاَل □

هْ

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ4□

ا

ه

ل

لاَ

قف

امِ

داَخ

ه

لأْس

ت #ِه بَّنلا لإ اهْنَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

: ميِظَعلا ِشْرَعلا ّبَرو ،ءْبَّسلا ِ اوَّمسلا ّبَر َّمُهَّللا

لوُ

ق

ناَقْرُف

لاَ

و ليِل “

ن او

ةاَ

رْ

وَّ

تلا □

لِزْنُ

م ﺀِنَش ِهلُك ّبَرَو اَنَّ

بَ

ر

□

ذِخآ □

ثْ

نأ ٍئَش ِهلُك ِهرَش ْنِم َكِب ُذوُشأ .َنوَّنلاو ِهبَحلا َقِ

لاَ

ف

□

رِخ ا

Œ □

ثْ

نأَ

و □□

ءْ َش َكَ

لْ

بَ

ق َسْ

ي

□

ف

□

□ ل

لَّ

□ و‘ا

ثْ

. نأ

□

هِ

تَ

يِ

صاَ

نِ

ب

□

ثْ

نأَ

و ،ٌئَش َكَ

قْ

وَ

ف َسْ

يَ

لَ

□ ف

رِ

□ هاَّظلا

ثْ

نأَ

□□ و

ءْ َش َكَ

دْ

عَ

ب َسْ

يَ

لَ

ف

□

نِ

□ م

نِ

نْ

غأَ

□□ و

نْ

يه

□ دلا

ه

□ نَش

ضْ

قا :

نَش َكَ

نوُ

د َسْ

يَ

لَ

ف

نِ

طاَ

ب

لا

.[

رْ

قَ

ف

لا

540 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/68.

541 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/69.

4. (1842)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek bir hizmetçi taleb etmişti. Resûlullah ona:

"Şu duayı oku(man senin için hizmetçi edinmenden daha hayırlı)" dedi:

"Allahım! Sen yedi semânın Rabbi, Arş-ı Âzam'ın Rabbisin. Sen bizim Rabbimiz ve herşeyin Rabbisin. Tevrat, İncil ve Furkân'ı indiren, tohum ve çekirdekleri açansın. Her şeyin şerrinden sana sığınıyorum. Her şeyin alnından yapışmışsın (dizginleri senin elindedir). Evvel sensin, senden önce bir şey yoktur. Ahir sensin, senden sonra da bir şey kalmayacak. Sen zâhirsin, senin üstünde bir şey mevcut değildir. Sen bâtınsın, senin dışında bir şey yoktur. Benim borcumu öde, beni fukaralıktan kurtar, zengin kıl." [Tirmizî, Daavât 68, (3477); İbnu Mâce, Dua, 2 (3831).]542

أَ

ذإ #ِه

للّا □

لوُسر □

نأَ

لاق: [ك □

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر سنأ نشو ـ5□

□□

ثيِ

غَ

تْسأ َكِ

تَ

مْ

حَ

رِ

ب □

موٌّ

يَ

ق اَ

ي ٌحَ ا

□

: ي

□

لوُ

قَ

□ ي

رْ

□ مأ

هَ

بَ

رَ

ك

]. هلرخأ

□

ماَ

رْ

ك“اَ

وِ لًجلا اَ

ذاَ

يِ

ب اوُّظِ

لأ :لاَق

و

هيلش اورباثو ،كلذ اومزلا ا□

وُّظِ »

لأ

نعمو.يذمرتلا «

هب ظفلتلا نم اورثكأو .

5. (1843)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir şey üzecek olsa şu duayı okurdu: "Yâ Hayyu ya Kayyum, birahmetike estağîsu. (Ey diri olan, ey Kayyûm olan Rabbim, rahmetin adına yardımını talep ediyorum)." Ve keza şöyle derdi: "Elizzu biyâze'lcelâli ve'l-İkrâm." (Yâ ze'lcelâli ve'l-ikrâm)'ı devamlı söyleyin! [Tirmizî Daavât 99, (3522).]543

AÇIKLAMA:

Rivâyetin ikinci kısmı, Resûlullah'ın dua âdâbıyla ilgili bir tavsiyesini ihtiva ediyor. Dua yaparken, Allah'a: "Ey celâl ve ikram sâhibi, duamı kabul et!" mânasında bir yakarış olan Yâ ze'lcelâli ve'l-İkram cümlesini çokça, sıkça tekrar etmeyi tavsiye ediyor.

Bu tavsiye ile önceki kısım aynı senetle geldiği için Tirmizî hazretleri rivâyette sunmuştur.544

□

لاق] :تلاق اهْ

نَش ُه

للاَ ِضَ

ر سيمش تنب ءامسأ نشو ـ6□

□ه

□ للّا

□ لوُسر

ل

□ كِرْشأ□

ه□

بَ

ر ُه

للّا ُه

للّأ ِبْ

رَ

□ ك

□ لا

دْ

نِ

□□ ش

نِهِ

لوُ

قَ

ت ٍ اَ

مِ

لَ

ك ِكُ

مِ

ه

لَشُ

أ □

أ

. هلرخأ وبأ دواد .]

ائ

يَش □

هِ

ب

6. (1844)- Esmâ Bintu Umeys (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"Sana sıkıntı zamanında okuyacağın bir duayı öğreteyim mi?" diye sordu ve şu duayı söyledi: "Allâhu, Allâhu Rabbî lâ üşriku bihî şey'en. (Rabbim Allah'tır, Allah! Ben ona hiçbir şeyi ortak koşmam!)"

[Ebû Dâvud, Salât 361, (1525), İbnu Mâce, Dua 17, (3882).]545

□

هُ

مَ

ه □

رُ

ثَ

ك □

ن]

□

م

□ لاق:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر دوعسم نبا نشو ـ7□

□□كِ

تَ

□ مأ

نْ

باَ

و ،َكِ

دْ

□ بَش

نْ

باَ

و ،َكُ

دْ

بَش ِه

□□ نإ

مُ

هًّ

للا :

□

لقَ

يْ

لَ

ف

□ □□

□ ف

لْ

دَش كُ

مْ

□ □□ كُح

□ ف

ضاَ

□ م

كِ□

دَ

يِ

□ ب

تَ

يِ

صاَ

ن ،كِ

تَضْ

بَ

□ ق

فَ

و

وأ ،َكَسْ

فَ

ن

هِ

ب

ثْ

يَّ

مَس َك

ل

وُ

ه ٍمْسا ِهلُكِب َكُ

لَ

أْسأ .

كُؤاَضَ

ق

بْيَ

غ

لا ِنوُنْكَ

م ف

هِ

ب

رَ

ثْ

أَ

□ ثْسا

وأ ،كَِ

باَ

تِ

□ ك ف

هَ

□ ت

لَ

زْ

نأ

ا

□

□ □ م

ه

مَغَ

□ و

ه

مَ

□ ه

ءَِجَو ِبْ

لَ

ق

عيِ

بَ

ر

نآرُ

ق

لا

لَ

غْ

لَ

ت

نأ َكَ

دْ

نِ

ش

542 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/70.

543 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/70.

544 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/70.

545 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/71.

]. أخرله

احَ

رَ

□ ف

□ ه

لَ

دْ

بأَ

□ و

ةً

مَغ ُه

□ للّا

بَ

هْ

□□ ذأ

إ ٌطَ

□ ق

دْ

بَش اَ

□ ه

لاَ

ق

دارفناو□

هب

صصختلا

ئرلاب

□

ر

أَثْئِ »

تسِ

ا .

« نيزر

نم عيبرلاب هبش

بْ□ »

لَ

ق َعيِ

بَ

ر □

نآرُ

قلا □

لَ

غْ

لَ

ت □

نأ .

« هلوقو

هيلإِ هليمو هيف ناسن“ا حايترا نامزلا .

7. (1845)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Kimin sıkıntısı artarsa şu duayı okusun:

"Allahım ben senin kulunum, kulunun oğluyum, câriyenin oğluyum, senin avucunun içindeyim, alnım senin elinde. Hakkımdaki hükmün câridir. Kazan ne olursa hakkımda adâlettir. Kendini tesmiye ettiğin veya kitabında indirdiğin veya nezdinde mevcut gayb hazinesinden seçtiğin, sana ait her bir isim adına senden Kur'ân'ı kalbimin baharı, sıkıntı ve gamlarımın atılma vesîlesi kılmanı dilerim."

Bu duayı okuyan her kulun gam ve sıkıntısını Allah gidermiş, yerine ferahlık vermiştir." [Rezîn ilâvesi, (Hadis Mecmau'z Zevaîd'de (10,136) mevcuttur. Hâkim'in Müstedrek'inde de (1,509) kaydedilmiş.]546

AÇIKLAMA:

1-Bu rivâyet Teysir'de kaydedildiği şekliyle mevkuf hadis yâni İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'un şahsî sözü görünümündedir. Ancak hadis aslında merfudur. Mesela Müstedrek'in kaydettiği vechinde Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olduğu için sarih şekilde ifade edilmiştir.

2- "Kur'an'ı, kalbin baharı kılmasını" istemek, kalbin hoşlanacağı, ferahlık duyacağı, zevkle okuyacağı şey kılmasını taleb etmektir. Zîra kalb, baharda ferahlar, o mevsimden memnun kalır, ondan ayrılmak istemez.547

ONUNCU FASIL

HAFIZAYI GÜÇLENDİRME DUÂLARI

□

نْ

ب □□ □

لش ءال] :

□

لاق امُ

هْ

نَ

ش ُه

للّا َ ِضَ

□1ـ نش نبا سابش ر

□

ثْ

نأ □

بِأ

ب :

□

لاَ

ِه ِبَّنلا # قف □

لإ □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

رٍبِ

□ لاَط

بأ

□

رِ

دْ

□ قأ

نُ

دِلأ اَ

مَ

ف بِرْ

□ دَص

نِ

□ م

نآرُ

قلا اَ

□ ذه

تَّ

لَ

فَ

ت ِه

مُ

أَ

و

كُ□

مِ

ه

لَشُ

أ َفأ :

ن□

سَحلا اَ□

بأ ا

□

ي

ه□

للّا □

لوسَ

ر □

ه □

ل □

لاَ

قف □□

هْ

يَ

لَش

□

ثُ

بْ

ثَ

يَ

□□ و

هَ

ثْ

مَّ

□ لَش

نَ

□□ م

نِهِب ُعَفْنَ

يَ

□□□ و

نِهِب ُه

للّا َكُ

عَ

فْ

نَ

ي ٍ اَ

مِ

لَ

ك

□ □

نْ

مِ

ه

لَ

عَ

ف ِه

□ للّا

لوُسَ

راَ

□ ي

□ لَلأ

لاَ

ق ؟كِرْ

□ دَص ف

ثْ

مَّ

لَ

عَ

ت اَ

م

□ ف

موُ

قَ

□ ت

□ نأ

ثْ

عَطَ

تسا ِنإَف ِةًَعُ

□ مُللا

ةَ

لْ

□ ي

□ ل

ناَ

ك اَ

: ذإ

□

لاَ

ق

□

ءاَشُّ

دلاَ

□□ و

ةَ

دوُ

هْرَ

□ م

ةَشاَس اَ

هًّ

نإف ،ريِخ‘اِلْيَّ

للا

ثُ□

لُ

ث

□

رِ

فغَ

تْسأ َفْ

وَس □

هيِ

نَ

بِ

ل □

بوُ

قْ

عَ

أخ ِي □

لاقَ

و □□

بأَل

تْسُ

م اَ

هيِ

ف

□

م □

ل □

إَن

ف □□

ةَ

عُ

مُللا □

ةَ

لْ

ي □

ل □ □

أَت

ت □□

تَح □

لوُ

قَ

ي ،هِ

بَ

ر □

مُ

ك □

ل

ه

لَص

ف، اَ

هِ

لَّ

وأ

فَ

ف

عِ

طَ

ثْسَ

ت

م

ل

نإَ

ف اَ

هِ

طَسَ

و

فَ

ف

عِ

طَ

ثْسَ

ت

سيَ□

وبِاَتِ

ك □

لا □

ةَحِ

تاَ

فِ

□ : ب

□ لو‘ا ف

أَ

رْ

قَ

ت ٍ اَ

عَ

كر َعَ

بْ

رأ

فو ،ناَخُّ

دلا محَ

وبِاَتِ

ك □

□ لا

ةَحِ

تاَ

فِ

: ب

□

ةَ

يِ

ناًّ

ثلا فو

فَ

□□ و

ةَ

دْ

□ لَّسلا

ليِزْنَ

ت ملاَ

و ِباَتِ

□ ك

□ لا

ةَحِ

تاَ

فِ

: ب

□

ةَ

ثِ

لاَّ

ثلا

اَ

□□ ذإف

لَّصَ

فُ

ملا َكراَ

بَ

تَ

و ،باَتِ

□ ك

□ لا

ةَحِ

تاَ

فِ

: ب

□

ةَ

عِ

باًّ

رلا

لَش

ه

لَصَ

و

هْ

يَ

لَش

ءاَ

نَّ

ثلا ِنِسْحأَو

لاَ

عَ

ت َه

للّا

دَ

مْ

حاَ

ف

ثْ

غَ

رَ

ف

546 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:7/71-72.

547 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/72.

□

نينِ

مؤُ

ملِ

ل □

رِ

فْ

غَ

تْساَ

و □□

ءاَ

يبْ

نا رِئاَس □

لَش □

ه

لَصَ

و □□

نِ

سْ

حأَ

و

□

لُ

□□ ق

مُ

ث ءناَ

مي“اِ

ب َكوُ

قَ

□ بَس

نيِ

□□ ذ

لا َكِ

ناَ

وْ

“خ

□

و ِ، اَ

نِ

مؤُ

ملاَ

و

اَ

م

ادَ

□ بأ

صاَ

عَ

□ ملا

كْ

رَ

تِ

□ ب

نْ

مَحْ

□□ را

مُ

هًّ

للَ

: ا

كِ□

ف آخِرِ ذل

□

□ نْسُح

نْ

قُ

زْ

راَ

□ و

نيِ

نْ

عَ

□ ي

اَ

□ م

فلَ

كَ

□ تأ

□ نأ

نْ

مَحْ

راَ

□ و

نَ

ثْ

يَ

قْ

بأ

□

ضْ

راَ

و ِ اوَ

مَّسلا َعيِ

دَ

ب □□

مُ

ةً

للَ

ا . □

ه

نَش َكيِ

ضْ

رُ

ي اَ

ميف ِرَظَّنلا

اَ

ي َك □

لأْسأ .

□

ماَ

رُ

ت □

□

ت □□

لا □

ةًّ

زِ

ع □

لاَ

وِ ماَرْك“اَو ِلًجلا اَذاَ

ي

ظْ□

فِح ِبْ

لَ

ق مِزْ

لُ

□ ت

نأ َكِهْلَو ِروُ

نَ

و ،َكِ

لً

جِ

□ ب

نمْ

حَ

ر اَ

ي ُه

للّا

□ وْحَّنلا□

□ لَش

هَ

وُ

لْ

□ تأ

□ نأ

نْ

قُ

زْ

راَ

□ و

نَ

ثْ

مه

لَ

ش اَ

مَ

ك َكِ

باَ

تِ

ك

اومَّسلا َعيِ □

دَ

□□ ب

مُ

هَّ

للَ

ا . □

ه

نَش َكيِ

ضْ

رُ

ي يِ

ذ □□

لا

□ك □

لأْسأ □

ماَ

رُ

ت □

□

تلا □

ةًَ

زِ

ع □

لاو ِماَرْك‘‘اَو ِلَجلا اَذ □

ضْ

ر‘او

□كِ

باَ

تكِ

□ ب

رِهوَنُ

□ ت

نأ َكِهْلَو ِروُ

نَ

و ،َكِ

لً

جِ

□ ب

نمْ

حَ

ر اَ

ي ُه

للّا اَ

ي

□ □بْ

لَ

□ ق

□ نَش

هِ

□ ب

جِهرَفُ

□ ت

نأَ

□ □ و

ناَسِ

□ ل

هِ

ب َقِ

لْ

طُ

□ ت

نأَ

و ،بِرَصَ

ب

□

نُ

نيعُ

□ ي

□

ةَّ

□ نإف

ن

□

دَ

□ ب

هِ

□ ب

لِ

سْ

غَ

□ ت

نأَ

و بِرْ

□ دَص

هِ

□ ب

حَ

رْرَ

□ ت

نأَ

و

□□

□ إ

ةًّ

وُ

□□ ق

□ و

لْ

□□ وَح

□□ و

ثْ

□□ نأ

□ إ

هيِ

نيِ

ثْ

ؤُ

□□ ي

و َكُ

رْ

□ يَغ

□ هقَح

لا لَش

□

ثً

ث َكِ

□ لذ

لَ

عْ

ف

□

ت :

نَسَحلا اَ□

بأ اَ

□ ي ،ميِظَع

□ لا ِه ِلَع

لا ِه

للّاِ

ب

يِ

□□ ذ

لاو ، لاَ

عَ

ت ِه

للّا ِنْ

ذإِ

□ ب

باَ

لُ

ت

اغْ

□ بَس

□ وأ

اسْ

□ مَخ

وأ ٍعَمُل

□

وَ

□ ف] :سابش نبا

لاق.]

طق انِمؤُ□□

م □

أَطْ

خأ اَ

م □

هقَح □

لاِ

ب □

ن

□

ثَ

عَ

ب

ه□

للّا ل □

وسر □

ءاَل □□

تَح

اغْ

بَس □

وأ □

اسْ

مَخ □□

إ ّ لَش □

ثِب □

ل اَ

م ِه

للّا

□

ثْ

نُ

ك ِه

نإ :

□ه

للّا □

لوُسر اَ

ي □

لاقف ،سِلْلَ

ملا َكِ

لذ لْ

ثِ

ف م #

□□

نُ

هُ

تأَ

رَ

ق اَ

ذإَ

ف □□□

نهَ

وْ

حَ

ن □

وأ ٍ اَ

يآَعَ

بْ

رأ □□

إ □

ذُخآ □□

خ اَ

مِي

ف

□

وأ

ةَ

يآ □

نِي

عَ

بْ

رأ □

مْ

وَ

□ يلا

مه

لَ

عَ

تأ ِه

نإَ

□□ و

نْ

ته

لَ

فَ

□ ت

سْ

فُ

ن لَش

□

نْ

يَ

ب ِه

□ للّا

باَ

تِ

ك امَّ

نأَ

كَ

□ □ ف

سْ

فَ

ن لَش اَ

هُ

تأَ

رَ

ق اَ

ذإف ،اَ

هَ

وْ

حَ

ن

□□

تَّ

لَ

فَ

□ ت

هُ

ثْ

دَّ

دَ

ر اَ

□□ ذإف

ثيِ

دَحلا ُعَ

□ مْسأ

ثْ

نُ

□ ك

دَ

□ ق

لَ

و ،ه َنْيَش

□

□ م

ل اِ

□ هب

ثْ

ثَّ

دَحَ

ت اَ

ذإف ،ثيِ

دَاح‘ا ُعَ

□ مْسأ

مْ

وَ

□ ي

لا اَ

نأَ

و

اَ

□ بأ

ةَ

بْ

عَ

□ ك

لا ِه

بَ

رَ

□ و

نِ

: مؤ

□

م

كِ□

□ لذ

دْ

نِ

ش #

لاَ

قَ

ف ،اَ

هْ

نِ

م

مَ

رْ

خأ

]. ندمرتلا هلرخأ .

نَسَحلا

1. (1846)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Annem ve bâbam sana kurban olsun, şu Kur'an göğsümde durmayıp gidiyor. Kendimi onu ezberleyecek güçte göremiyorum" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona şu cevabı verdi: "Ey Ebûl-Hüseyin! (Bu meselede) Allah'ın sana faydalı kılacağı, öğrettiğin takdirde öğrenen kimsenin de istifade edeceği, öğrendiklerini de göğsünde sabit kılacak kelimeleri öğreteyim mi?"

Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Evet, ey Allah'n Rasûlü, öğret bana!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şu tavsiyede bulundu:

"Cuma gecesi (perşembeyi cumaya bağlayan gece) olunca, gecenin son üçte birinde kalkabilirsen kalk.

Çünkü o an (meleklerin de hazır bulunduğu) meşhûd bir andır. O anda yapılan dua müstecabtır.

Kardeşim Ya'kub da evlatlarına şöyle söyledi: "Sizin için Rabbime istiğfâr edeceğim, hele cuma gecesi bir gelsin." Eğer o vakitte kalkamazsan gecenin ortasında kalk. Bunda da muvaffak olamazsan gecenin evvelinde kalk. Dört rek'at namaz kıl. Birinci rek'atte, Fâtiha ile Yâsin sûresini oku, ikinci rek'atte Fâtiha ile Hâmim, ed-Duhân sûresini oku, üçüncü rek'atte Fâtiha ile Eliflâmmîm Tenzîlü'ssecde'yi oku, dördüncü rek'atte Fâtiha ile Tebâreke'l-Mufassal'ı oku. Teşehhüdden boşaldığın zaman Allah'a hamdet, Allah'a senayı da güzel yap, bana ve diğer peygamberlere salât oku, güzel yap.

Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar ve senden önce gelip geçen mü'min kardeşlerin için istiğfat et.

Sonra bütün bu okuduğun duaların sonunda şu duayı oku:

"Allahım, bana günahları, beni hayatta baki kıldığın müddetçe ebediyen terkettirerek merhamet eyle.

Bana faydası olmayan şeylere teşebbüsüm sebebiyle bana acı. Seni benden râzı kılacak şeylere hüsn-i nazar etmemi bana nasîb et. Ey semâvât ve arzın yaratıcısı olan celâl, ikram ve dil uzatılamayan izzetin sâhibi olan Allahım. Ey Allah! ey Rahman! celâlin hakkı için, yüzün nuru hakkı için kitabını bana öğrettiğin gibi hıfzına da kalbimi icbâr et. Seni benden razı kılacak şekilde okumamı nasîb et. Ey semâvât ve arzın yaratıcısı, celâlin ve yüzün nuru hakkı için kitabınla gözlerimi nurlandırmanı, onunla dilimi açmanı, onunla kalbimi yarmanı, göğsümü ferahlatmanı, bedenimi yıkamanı istiyorum. Çünkü, hakkı bulmakta bana ancak sen yardım edersin, onu bana ancak sen nasib edersin. Herşeye ulaşmada güç ve kuvvet ancak büyük ve yüce olan Allah'tandır."

Ey Ebû'l-Hasan, bu söylediğimi üç veya yedi cuma yapacaksın. Allah'ın izniyle duana icâbet edilecektir. Beni hak üzere gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun bu duayı yapan hiçbir mü'min icâbetten mahrum kalmadı."

İbnu Abbâs (radıyallâhu anhüma) der ki: "Allah'a yemin olsun, Ali (radıyallâhu anh) beş veya yedi cuma geçti ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a aynı önceki mecliste tekrar gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlü! dedi, geçmişte dört beş âyet ancak öğrenebiliyordum. Kendi kendime okuyunca onlar da (aklımda durmayıp) gidiyorlardı. Bugün ise, artık 40 kadar âyet öğrenebiliyorum ve onları kendi kendime okuyunca Kitabullah sanki gözümün önünde duruyor gibi oluyor. Eskiden hadisi dinliyordum da arkadan bir tekrar etmek istediğimde aklımdan çıkıp gidiyordu. Bugün hadis dinleyip sonra onu bir başkasına istediğimde ondan tek bir harfi kaçırmadan anlatabiliyorum.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu söz üzerine Hz.Ali (radıyallâhu anh)'ye: "Ey Ebû'l-Hasan!

Kâbenin Rabbine yemin olsun sen mü' minsin!" dedi." [Tirmizî, Daavât 125, (3565).]548

AÇIKLAMA:

Hadis sened yönüyle hasen olsa da, âlimler metin yönüyle şâz, garîp ve hattâ münker olduğunu söylemişlerdir.549

□

□ لوُسر

نأَ

□ ك] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر سوأ نب دادش نشو ـ2□

□ ك□

لأُسأ ِه

□□ نإ

مُ

هَّ

: للا

□

□ ةَّصلا ف

لوُ

قَ

□ ن

نأ اَ

نُ

م

□

ه

لَ

ع

□

ي #ِه

للّا

□

رْ

□ كُش َك

لأْسأَ

□□ و

دْشُّ

□ رلا لَش

ةَ

□ ميِزَع

‘ لاو ،ر

□

□ م ا ف

اَ

بَّ
ثلا

ابْ
لَ
قَ
و
اقِ
داَص
اناَسِ
ل َك
لأُساَ
و ،َكِ
تَ
داَ
بِ
ش
نْسُحَ
و ،َكِ
تَ
مْ
عِ
ن
اَ
م ِرْيَخ ِنْم َك

لأ

سأَ□

و □□

مَ

لْ

عَ

ت اَ

م ِهرَش ْنِم َكِب ُذوُشأَو ، اميِلَس

. □

]. ئاسنلا هلرخأ

□

مَ

لْ

عَ

ت اًّ

مِ

م َكُ

رِ

فْ

غَ

تْسأَ

و □□

مَ

لْ

غَ

ت

2. (1847)- Şeddâd İbnu Evs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselem) namazda şu duayı okumamızı öğretiyordu:

"Allahım! Senden işte (dinde) sebat etmeyi, doğruluğa da azmetmeyi istiyorum. Keza nimetine şükretmeyi, sana güzel ibadette bulunmayı taleb ediyor, doğruyu konuşan bir dil, eğriliklerden uzak bir kalb diliyorum. Allahım, senin bildiğin her çeşit şerden sana sığınıyorum, bilmekte olduğun bütün hayırları senden istiyorum, bildiğin günahlarımdan sana istiğfar ediyorum!" [Tirmizî, Daavât 22, (3404); Nesâî, Sehv 61.]550

ONBİRİNCİ FASIL

GİYİNME VE YEMEK DUALARI

548 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/74-76.

549 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/76.

550 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/76.

اَ

ذإ # ُ بِّنلا □

ناَ

لاق: [ك □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر يردخلا نش ـ1□

اَ□

ذه □

نَ

ثْ

وَسَ

ك □

ثْ

نأ □

دْ

مَحلا َك □

ل □□

مُ

هَّ

لَل

لاق: ا

ابْ

وَ

ث □□

دَلَ

تْسا

□

نِ

م َكِ

ب □

ذوُشأَ

و □□

ه □

ل َعِ

نُص اَ

م □

رْ

يَخَ

و □

هَ

رْ

يَخ ُك

لأُسأ :

هيِ

ه

مَسُ

يَ

و

]. يذمرتلاو دواد وبأ هلرخأ .

ه

ل َعِ

نُص اَ

م ِهرَشو ِهِهرَش

1. (1848)- el-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) elbiseyi yenilediği zaman şu duayı okurdu:Allahım! Hamd sanadır. -(giydiği şey ne ise) ismen söyleyerek- Bunu bana sen giydirdin. Bunun hayırlı olmasını, yapılış gayesine uygun olmasını diliyor, şerrinden ve yapılış gayesine uygun olmamasından da sana sığınıyorum." (Ebû Dâvud, Libas 1, (4020); Tirmizî, Libâs 29, (1767).]551

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yeni bir elbise giyeceği zaman bunu cumaya rastlattığını ve giyme sırasında dua okuduğunu gösterir. Şu halde bu dua onlardan biri olmaktadır.

2- Elbiseyi, Resûlullah'ın dua sırasında tesmiyesi, cinsini zikretmesidir.

Meselâ yeni bir ayakkabı giymiş ise: "Allahım! Hamd sanadır. Bu ayakkabıyı bana sen giydirdin..." demesidir.

3- Giyilen şeyin hayrı onun hemen eskimeyip dayanıklı olmasıdır, temizliğidir, bir ihtiyaç için giyilmiş olmasıdır. "Yapılış gayesine uygun olması" şeklinde tercüme ettiğimiz cümle de elbise ne maksadla yapılmış ise onun hayrını, o maksada uygun kullanımını talep etmektedir. Mâlum olduğu üzere elbise, tesettürü sağlamak, sıcak ve soğuğa karşı korumak gibi maksadlarla yapılır. Şu halde, elbisenin bu hizmetlerinde hayırlı olması, yapılmış olduğu bu gâyeleri yerine getirmesi Allah'tan taleb edilmiş olmaktadır.

Elbiselerin bu gayelere uygun kullanımı bir bakıma kulluk ve ibadet vazifelerini hakkıyla yapmayı netice verir. Elbisenin şerri ve yapılış gayesine uygun olmayan kullanılış şerri de böylece anlaşılmış

oluyor. Elbisenin haram olması, pis olması çabuk eskimesi, israf gösteriş, kibir, riya, tefâhur gibi kulluk edebine aykırı ve günah olan durumlara sebep olması, setrü'l-avreti yerine getirememesi, soğuk ve sıcağa karşı yeterli korunmayı sağlayamaması gibi akla gelebilecek çeşitli durumlar elbisenin şerri olarak değerlendirilebilir.

4-Hadis, yeni bir elbise giyerken Allah'a hamdetmenin müstehap olduğuna delâlet eder, Müstedrek'de gelen bir rivayet, bir veya yarım dinara aldığı elbiseyi giyen kimse hamdederse, Allah'ın giyer giymez onu mağfiret edeceğini haber verir.552

ه□

للّا َ ِضَ

ر □

رَ

مُش □

نْ

با َسِب]

□

ل

لاق ةماأ بأ نشو ـ2□:

اَ

م □

ناَس

ك يِ

ذ □□

لا ِه

للّ □

دْ

مَحلا :

□

لاَ

قف □

اديِ

دَ

ل

ابْ

وَ

ث امُ

هْ

نَش

:لاق □□

مُ

ث ،يِ

□□ اَ

□ يَح ف

هِ

□ ب

لَّ

مَلَ

تأَ

□ □ و

تَ

رْ

□ وَش

هِ

ب بِراَوُأ

□

لاَ

قف

اديِ

دَل

ابْ

وَ

□ ث َسِب

□ ل

ن

□

: م

لوُ

ق

ي #هِ

للاّ

لوُسَ

ر

ثْ

عِ

مَس

ناَ

ك

هِ

ب

دصَ

تَ

ف، قَ

لْ

خأ يِ

ذ

لاِبْ

وًّ

ثلا

لإ

دَ

مَش

مُ

ث ،َكِ

لَ

ذ

هلرخأ .]

اتِهيَ

مَ

و

اه

يَح

هِرْتَسو ،هِظْفِحَو ِه

للّا فَ

نَ

ك ف

ىذمرتلا .

2. (1849)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) yeni bir elbise giymişti ve şöyle dua etti: "Avretimi örtebileceğim ve hayatta güzellik sağlayabileceğim bir elbise giydiren Allah'a hamd olsun."

Sonra şunu söyledi: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim: "Kim yeni bir elbise giyer, böyle söyler, daha sonra da eskittiği elbiseyi tasadduk ederse, sağken de öldükten sonra da

Allah'ın himâyesi, hıfzı ve örtmesi altında olur." [Tirmizî, Daavât 119, (3555); İbnu Mâce, Libâs 2, (3557).]553

551 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/77.

552 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/77-78.

553 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/78.

□□ بًّنلا □

ناَ

لاق: [ك □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□3ـ ر ديعس بأ نشو

اَ

ناَ

قَسَ

و اَ

نَ

مَ

غْ

طأ يِ

ذ □□

لا ِه

للّ

دْ

مَح

لَ

ا :لاق

بِرَش ْوأ َلَكأ اَذإ

. [

نيِ

مِ

لْسُ

م اَ

نَ

لَ

عَلَ

و

3. (1850)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir şey yeyip içti mi şu duayı okurdu: "Bize yedirip içiren ve bizi Müslümanlardan kılan Allah'a hamdolsun."

[Tirmizî, Daavât 75, (3453); Ebû Dâvud, Et'ıme 53, (3850); İbnu Mâce, Et'ıme 16, (3283).]554

لوسر

لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سنأ نب ذاعم نشو ـ4□

اَ

ذَ

□ ه

نَ

مَ

غْ

طأ ِي

□□ ذ

لا ِه

□ للّ

دْ

□ مَح

لَ

: ا

□

لاَ

قف

اماَ

□ عَط

لَ

□ كأ

ن :

□

م

ه□

للّا

□ □

ه

نِ

م ٍلْوَح ِرْيَغ ْنِم ِهِنَقَزَرَو َما

□

عًّطلا

]. وبأ امهلرخأ

□

هِبْ

نَ

ذ □

نِ

م □

مًّ

دَ

قَ

ت اَ

م □

ه □

ل □

رِ

فُغ □

ةًّ

وُ

ق □□

و

□سِب □

ل □

نَ

مو] : ناثلا ف دواد وبأ دازو.يذمرتلاو دواد

□

نِ

م □

هيِ

نَ

قَ

زَ

رَ

و اَ

ذه □

ناَسَ

ك يِ

ذ □□

لا ِه

□ للّ

دْ

□ مَح

لَ

: ا

□

لاَ

قف

ابْ

وَ

ث

اَ

مَ

□ و

هِبْ

نَ

□ ذ

نِ

□ م

مَّ

دَ

قَ

ت اَ

م □

ه □

ل □

رِ

فُغ □

ةَّ

وُ

ق □□

و □

□

ه

نِ

مٍلْوَح ِرْيَغ

. [

□

رَّخأَ

ت

4. (1851)- Muâz İbnu Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir şey yer ve: "Bana bu yiyeceği yediren ve tarafımdan hiçbir güç ve kuvvet olmadan bunu bana rızık kılan Allah'a hamdolsun" derse geçmiş günahları affolunur" dedi." [Ebû Dâvud, Libâs 1, (4023); Tirmizî, Da'avât 75, (3454); İbnu Mâce, Et'ime 16, (3285).]

Ebû Dâvud'un rivayetinde şu ziyâde var: "Kim bir elbise giyer ve: "Bunu bana giydirip, tarafımdan bir güç ve kuvvet olmaksızın beni bununla rızıklandıran Allah'a hamdolsun" derse geçmiş ve gelecek günahları affedilir."555

□□ بَّنلا □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□5ـ ونشو ذاعم نب أسن ر

□

هَ

دَ

مْ

حَ

يَ

ف □

ةَ

لْ

ا‘ك □

لُ

كأ

□

ي

□

نأ □

دْ

بَ

□ ع

□ لا ِنَش َضْرَي

ل ه

□□ للّا

#: نإ

ملسم هلرخأ .[اَ

 هْ

يَ

□ لَش

هَ

دَ

مْ

حَ

يَ

□ ف

ةَ

بْ

□ رَّرلا

بَ

رْرَ

□ ي

وأ ،اَ

هْ

يَ

لَش

يذمرتلاو .

5. (1852)- Muâz İbnu Enes (radıyallâhu anh) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhakkak ki Allah, kulun bir şey yiyip hamdetmesinden veya bir şey içip hamdetmesinden râzı olur." [Müslim, Zikr 89, (2734); Tirmizî, Et'ime 18, (1817).]

□

دْ

نِ

بَّنلا ٌ # ش □

لَ

لاق: [كأ □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سنأ نشو ـ6□

:□

لاَ

ق □□

مُ

ث □

اثْ

يَ

زَ

و

ازْ

بُخ □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر □

ةَ

داَ

بُش ِنْ

با □

دْ

عَس

□

تَّ

لَص

و □□

راَ

ر ‘

□

ا ب □

مُ

كَ

ماَ

□ عَط

لَ

كأَ

□□ و

نوُ

مِ

□ ئاًَصلا

مُ

كَ

دْ

نِ

□ ش

رَطْ

فأ

] نش ىرخأ ف هلو.دواد وبأ هلرخأ

□

ةَ

كِ

ئأَ

□ ملا

مُ

كْ

يَ

لَش

□

اماَ

عَط ِمَثْيَ

ه □

لا وُ

بأ َعَ

لاق: [نَص □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ربال

اوُ

بيِ

ثأ :

□

لاق اوُغَ

رَ

ف أًَ

مَ

لَ

ف □□

هَ

باَحْ

صأَ

و #ِه

للّا □

لوُسَ

ر اَشَ

دَ

ف
□
□

هُ

تَ

باَ

ثإ اَ

مَ

و :او □

لاَ

ق □

مُ

كاَخأ

---

554 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/78.

555 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/79.

□

برُشَو □□

هُ

ماَ

عَ

□ ط

لِ

كأَ

□□ و

هُ

ثْ

يَ

□ ب

لِخُ

د اَ

□ ذإ

لُلَّ

□□ رلا

نإ :لاق

. ءازللا »

□

ةَ

]. باث“ا

»

□

هُ

تَ

باَ

ثأ َكِ

لذف □

هل أ

وَشَ

دَ

ف □□

هُ

با

□

رَش

6. (1853)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Sa'd İbnu Ubâde'nin yanında ekmek ve zeytinyağı yemişti. Sonunda şöyle bir dua buyurdu:

"Yanınızda oruçlular yemek yesin, yemeğinizden ebrarlar yesin, üzerinize melekler dua etsin." [Ebû Dâvud, Et'ime 55, (3854).]

Ebû Dâvud'un Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den kaydettiği diğer bir rivâyette şöyle denir:

"Ebû'l-Heysem bir yemek hazırladı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ve Ashâbın ı(radıyallâhu anhüm) dâvet etti. Hz. Peygamber yemekten kalkınca: "Kardeşinizi mükâfaatlandırın!" buyurdu.

Ashâb: "Mükâfaatı da ne?" diye sordular. Efendimiz: "Kişinin evine girilip yemeği yendi, içeceği içildi mi ev sâhibi için dua edilir. İşte bu onun mükâfaatıdır" cevabını verdi."556

AÇIKLAMA:

1- Bâzı rivâyetler yukarıdaki duanın Sa'd İbnu Muâz'ın evinde geçtiğini belirtir. Bu, vak'anın iki sefer cereyanına delil olabilir.

2- Dua cümlesi olarak tercüme ettiğimiz hadis, aslında ihbar cümlesi gibidir. Ancak Münavî'nin de belirttiği üzere, ev sâhibine mükâfaat mânası, dua cümlesi ile gerçekleştir.

3- Bu hadis, yemeğe dâvet edilen kimsenin, yemekten sonra ev sâhibi için dua etmesinin müstehab olduğuna delildir.

ONİKİNCİ FASIL

KAZAYI HACET DUASI

اَ

ذإ # ِه

للّا □

لوسر □

ناَ

لاق: [ك □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سنأ نش ـ1□

كِ□

ب □

ذوُشأ ِه

نإ □□

مُ

هَّ

للَ

ا :

□

لوُ

قَ

ي □

ةَلاَحلا □

ءاَضَ

قِ

ل □

ءً

خلا □

لَخَ

د

مضب

□

ث

» □بُخلا .

» ةسمخلا هلرخأ .]

□ثِ

ئاَ

بَخلاَ

و ِثُ

بُخلا □

نِ

م

دارملاو ،ةثيبخ عمل

□

ث

» □

ئاَ

. بَخلاو

ثيبخ عمل ءابلا «

مهثانإو سن“او ه .

نللا نيطايش روكذ امهب

1. (1854)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kazâyı hâcet için helâya girdiği zaman şu duayı okurdu:

"Allahümme innî eûzu bike mine'lhubsi ve'lhabâis. (Allahım, pislikten ve (cin ve şeytan gibi) kötü yaratıklardan sana sığınırm." [Buhârî, Vudû 9, Da'avât 15; Müslim, Hayz 122, (375); Tirmizî, Tahâret 4, (5); Ebû Dâvud Tahâret 3, (4,5); Nesâî, Tahâret 18, (1, 20).]557

□ بَّنلا □□ #

ناَ

ك] :تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرئاش نشو ـ2□

]. دواد وبأ هلرخأ

كَ□

ناَ

رْ

فُ

غ □

لاق □

ءَ

□ خلا

نِ

□ م

جَ

رَخ اَ

ذإ

□ لاق:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ه لش نش ىرخأ ف هلو.يذمرتلاو

□

نَ

ب ِ اَ

رْ

وَشَ

و ِهِنِللا ِنُيْشأ َنْيَ

ب اَ

□ م

رْ

تِ

س # ِه

□ للّا

□ لوسر

[لاق

مْسِب :َلوُقَ□

ي □

نأ □

ءً

خلا □

مُ

هُ

دَحأ □

لَخَ

د اَ

ذإ □

مَ

دآ

رفغتسأو بلطأ رامضإب هبصنو ردصم »

□

ناَ

رْ

ف

□

غلا .]

»

□ه

للّا

نم رفغتسا :ليقو ،ةمعنلا هذه غولب نش ركرلا روصقل

556 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/80.

557 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/81.

ناك هن‘ ءخلا لش هثبل ةدم هناحبس ه

للّا ركذ هكرت

اريصقت كلذ بأرف ،ةلاحلا ءاضق دنش إ ه

للّا ركذ كرتي

رافغتساب هكرادتف .

2. (1855)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) helâdan çıkınca:

"Gufrâneke (affını taleb ediyorum)" derdi. "[Ebû Dâvud, Tahâret 17, (30); Tirmizî, Tahâret 5, (7); İbnu Mâce, Tahâret 10, (300).]

Tirmizî'nin Hz. Ali'den kaydettiği diğer bir rivâyette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Helâya girdiği zaman insanoğlunun avretleri ile cinnîlerin gözleri arasındaki perde, kişinin "bismillah" demesidir."558

AÇIKLAMA:

1-Gufrâneke: Gufrân, tıpkı mağrifet gibi mastardır. Örtmek, affetmek, bağışlamak mânasına gelir.

Sondaki ke zamirdir. Öyleyse senin örtmen, bağışlaman demek olur. Ancak mânanın bütünleşmesi için bir fiil takdiri gerekmektedir:

كَ

نَا

رْ

فُغ □

بُ

لْ

طَ

ا Yâni "senin bağışlamanı taleb

ediyorum."2-Helâdan çıkarken mağfiret talebetmenin sebebine gelince şârihler iki ihtimal beyan eder: a) Bu esnada zikrullahın terkedilmiş olmasından.

b) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişinin, gıdayı alıp menfaatini te'min ve fuzûliyâtı kolayca atması gibi fevkalâde hayatî nimetlerin şükrünü ödemideki aczi sebebiyle mağfiret dilemiştir. Böylece nimete karşı şükür vazîfesini mağfiret dileyerek yerine getirmiş olmaktadır. Bu ihtimal daha kavî gözükmektedir.

3-Bu makamda, okunacak başka merfu dualar da rivâyet edilmiştir: يِ

ذ □□

لا □

□□ه

لُّ

دْ

مَح □

لَ

ا

□

ناَ

فاَشَ

و ىَ

ذَ

‘

□

ا □

ه

نَش □

بَ

هْ

ذَ

ا (Ezâyı giderip âfiyet veren Allah'a hamdolsun)

veya, □

هِرِخاَو ِهِ

لَّ

وَ

ا □

ف □□ □

لِ

ا □

نَسْ

حَ

ا يِ

ذ □□

لا ِه

للُّ

دْ

□ مَح

لَ

ا (Gıdamızın

evvelinde de sonunda da bize ihsanda bulunan Allah'a hamdolsun) veya: يِ

□□ ذ

لاِه

للُّ

دْ

□ مَح

لَ

ا

□

هاَ

ذَ

□ ا

ه

□ نَش

بَ

هْ

ذَ

اَ

□ و

هَ

توُ

ق ّ ف

قْ

بَ

اَ

و

هَ

ثَّ

ذ

ل

نَ

قاَ

ذَ

ا (Lezzetini

bana tattırıp, gıdasını bende bırakıp sonra da ezâsını benden gideren Allah'a hamdolsun.)"Bu rivâyetlerden sıhhatçe en üstün olanı sadedinde olduğumuz Hz. Âişe hadisidir. Resûlullah'ın farklı zamanlarda bu duaların hepsiyle dua etmiş olması mümkündür.559

ONÜÇÜNCÜ FASIL

MESCİDE GİRİŞ-ÇIKIŞ DUALARI

□1 ةمطاف اهتدل نش ه لش نب نيسحلا تنب ةمطاف نش ـ

□

لَخَ

د اَ

ه # ذإ

للّا □

لوسر □

ناَ

اهْ تلاق: [ك

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ربكلا

□ □

بوُ

نُ

ذ □

ل □

رِ

فْ

غا ِه

بَ

ر :

□

لاَ

قَ

و # □

دَّ

مَحُ

م لَش □□

لَص □

دِلْسَ

ملا

□

دَّ

مَحُ

م □

لَش □□

لَص □

جَ

رَخ اَ

ذاِ

كِ، و

تَ

مْ

حَ

ر □

باَ

وْ

بأ □

ل □

حَ

ثْ

فاَ

و

أخرله .]

كِلْضَ□

ف □

با

□

وْ

بأ □

ل □

حَ

ثْ

فاو □ □

بُو

نُ

ذ □

ل □

رِ

فْ

غا

لاقَ

و

يذمرتلا .

1. (1856)- Fâtıma Bintu'l-Hüseyin İbni Ali, büyükannesi Fâtımatu'l-Kübrâ (radıyallâhu anhâ)'dan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescide girdiği zaman Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât (dua) okur, sonra da: "Rabbim! günahımı affet, rahmet kapılarını bana 558 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/81-82.

559 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/82.

aç" derdi, Çıkarken de yine Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e salât okur, sonra da: "Rabbim!

günahımı affet, lütuf kapılarını benim için aç" derdi". [Tirmizî, Salât 234, (314).]560

AÇIKLAMA:

1- Fâtımatu'l-Kübrâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtımatu'z-Zehrâ (radıyallâhu anhâ)'dır. Hz. Ali efendimizin zevcesi ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in vâlideleridir (radıyallâhu anhüm ecmain). Hz. Ali ile hicretin ikinci yılında evlenmiş, Resûlullah'ın vefatından altı ay kadar sonra 20 yaşlarında iken vefat etmiştir.

2- Aliyyu'l-Kârî, Mirkât'da, mescide giriş duasının tam içeri girmeden önce veya girdikten sonra okunmuş olma ihtimalinden bahseder, "Önce olması daha kuvvetlidir" der.

3- Dikkat edilirse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendi kendisine salât okuyarak ta'zîmde bulunmuştur. Bu, başkalarının Zât-ı Muhammediye karşısındaki vecibelere onun da tâbi olduğunu gösterir. Ümmet O'nun (aleyhissalâtu vesselâm) peygamber olduğuna inanmakla mükellef olduğu gibi, O da bununla mükelleftir. Bazı rivâyetlerde Resûlullah, "İslam'a ilk iman eden benim" buyurur.

Ümmete terettüp eden bir diğer vecîbe Zât-ı Muhammediye'ye hürmet ve saygıdır ve bunu çokça salât ve selâm okuyarak ifâde etmektir. Şu halde bu vecîbeye kendisi de tâbidir ve bu hususta da bizzat örnek olarak ümmetine tâlimde bulunacaktır. Burada onu görmekteyiz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zât-ı Muhammediye'ye salât u selam okumaktadır.

4-Şârih Tîbî mescide girerken rahmet, mescidden çıkarken fazl (lütuf) taleb edilmiş olmasında şöyle bir incelik sezer: "Mescide giren kimse Allah'ın sevabına ve cennetine yaklaştıran bazı şeylerle meşgul olur, öyle ise rahmeti zikretmek daha münâsiptir. Mescidden çıkınca da helal rızık talebiyle meşgul olur, bu sebeple de Allah'ın fazlını (lütfunu) zikretmek münâsip düşer. Nitekim âyet-i kerîmede:

ه□

للّا ِلْضَ

□ ف

نِ

م اوُ

غَ

ثْ

بأَ

□ و

ضْ

رَ

ا ف اوُ

رِ

رَ

ثْ

نَا

ف "Cuma namazını kılınca

yeryüzüne dağılın ve Allah'ın fazlından arayın" (Cum'a 10) buyurulmuştur."561

ONDÖRDÜNCÜ FASIL

HİLALİ GÖRÜNCE OKUNACAK DUÂ

□

لوُسَ

ر □

ناَ

ك] :لاق هنش ُه

للّا َ ِضَ

ر ه

للّاديبش نب ةحلط □

نَش ۔1□

□ نْمُي□

لاِ

ب اَ

نْ

يَ

لَ

ش □

ةَّ

لِ

هَ

ا □□

مُ

ةَّ

لَل

ا :

□

لاَ

ق □

لِ

ه □

لا نأَ

ر اَ

ذإ #ِه

للّا

]. هلرخأ

ه□

للّا َكُّ

بَ

رو ِه

بَ

ر ِمُسِاَو ِةَ

مًسلاَ

و ،ناَ

ميِ

اَ

و

يذمرتلا .

1. (1857)- Talha İbnu Ubeydillah (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hilâli görünce şu duayı okurdu: "Allahım, Ay'ın hilâl devresini bize bereketli, imanlı, selâmetli ve İslâm üzere geçir. (Ey hilâl) benim de senin de Rabbin Allah'tır." [Tirmizî, Daavât 52, (3447).]562

AÇIKLAMA:

1-Hilâl, ayın geçirdiği safhalardan bir safhanın adıdır. Ay'ın ufukta belirmesinin ilk gecesiyle, ikinci ve üçüncü gecelerine denir. Dördüncü geceden itibâren kamer denir.

2- Hadiste talep edilen yümn, dilimizde uğur, bereket, hayır mânalarına gelir. Uğur, zıddı olan uğursuzluk inancını hatırlattığı ve bunun da dinimizde yeri olmadığı için bereket'le tercümesini daha uygun bulduk. Mamafih, bazı nüshalarda "yümn" yerine emn gelmiştir. Bu da emniyet (güven) demektir. Emniyet duygusunun huzurlu bir hayat için ne kadar ehemmiyet arzettiği îzah gerektirmeyecek kadar açık bir durumdur.

560 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/83.

561 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/83-84.

562 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/85.

3-Hadisin Arapça metnini lügavî aslına muvafık olarak şöyle tercüme edebiliriz: "Allahım, bizler (bâtınan) emniyet ve iman üzere, (zâhiren de) selâmet ve İslâm üzere olduğumuz halde ayı üzerimize doğdurt."

4-Bâzı âlimlerimize göre, emniyet ve selâmetin zikri ile her çeşit zararlı şeylerin def'i; keza iman ve İslâm'ın zikri ile de pek beliğ ve pek veciz bir sûrette her çeşit menfaatin celbedilmesi taleb edilmiş

olmaktadır.

5- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in emniyet ve iman talebinde hilâli vesile yapması onun şe'ninin büyüklüğüne delâlet eder. Ona teveccüh ederek: "Senin de benim de Rabbimiz Allah'tır sözü, bir kısım insanların, hâdisâtın cereyanında felek adı altında gök cisimlerine tesir izâfe etmelerini reddir. Bilindiği üzere günümüzde bile, yıldız falı adı altında, hâdisât üzerinde yııldızların ve burçlar denen yıldız kümelerinin tesirleri hususlarında pek bâtıl sözler mevcuttur. Görüldüğü üzere İslam, yıldızların insanlara en yakın olan, geceleri aydınlatma ve yılın ay ve günlerini hesaplamada sunduğu takvimli hizmeti gibi hizmetlerde insanların hayatını tanzimde oynadığı pek belirgin ve inkarı gayr-ı kâbil role sahip olan Ay'a da, "seni de bizi de yaratan Allah'tır" cümlesi ile hem cahiliye devrinde bir kısım insanlarda görülen Ay ve Güneş'e tapma sapıklığına ve hem de yıldızlarla ilgili başkaca bâtıl inançlara hâtime çekmiştir. Varlığını başkasından alan, keyfine göre bir başkasına tesir edemez, tasarrufta bulunamaz. Şâyet bir te'siri, bir hizmeti varsa bu, onu yaratandan gelmektedir. Hakikî te'sir O'na (celle celâluhû) âittir.

İslâm'ın tevhid inancı, her çeşit tesir ve icraatın Allah'tan geldiğini takrir eder. Resûlullah, ay doğduğu zaman okunacak duada bile bunun tesbit ve takrîrine ehemmiyet vermiştir. Bütün bu gayrete rağmen, günümüzde bile, hâlâ yıldızın tesirine inanan, yıldız falıyla vakit geçiren Müslümanların varlığı, üzüntü ile karşılanacak bir durumdur.563

□□ □بَّنلا□ □□

نأ □

هَ

غَّ

لَ

ب □

هَّ

نأ] :

□

هْ

نَش ُه

للاّ َ ِضَ

ر ةداتق نشو ـ2□

أً □□

رَ

□ م

ثً

□ ث

دْشرَ

□ و ٍرْيَخ

لَِ

: ه

□

□ لاق

لَِ

هلا بأَ

ر اَ

□ ذإ

ناك

ه□

□ للّ

دْ

□ مَح

لَ

: ا

□

لوُ

قَ

□□ ي

م

□

ثٍ، أًّ

رَ

□ م

ثًَ

ث َكَ

قَ

لَخ يِ

□□ ز

لا ِه

للّاِ

□ ب

ثْ

نَ

مآ

وبأ هلرلأ .[اَ

ذَ

رْ ِك

هَرِ

□ ب

لَاَء

و ،اذَ

كـِرْ

هَرِ

ب □

بَ

هَ

ذ يِ

ذ □□

لا

اَ

ذإ #هِ

للّا □

لوسر □

ناك] :لاق هنش هل ةياور فو.دواد

. [

□

هْ

نَش □

هَ

هْ

لَ

وَف

رَص □

لِ

هلا ٮأَ

ر

2. (1858)- Katâde (rahimehullah)'ye ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hilâli görünce şu duayı okurmuş: "Hayırlı ve istikametli bir hilal (devresi diliyorum.)"

Bunu üç kere söyledikten sonra, "Seni yaratan Allah'a inandım."Bunu da üç kere tekrar ettikten sonra:

"... Ayını çıkarıp ... Ayını getiren Allah'a hamdolsun" dermiş." [Ebû Dâvud, Edeb 111 (5092).]

Ebû Dâvud'un yine Katâde'den kaydrettiği bir diğer rivâyetinde: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hilâli görünce yüzünü ondan çevirirdi" denmektedir.564

AÇIKLAMA:

1-Hilâl devresinin hayırlı ve istikametli (rüşd üzere) olmasını dilemek, Allah'a ibâdetle geçmesini dilemektir. Hacc mîkatı, Ramazan orucunun başı vs. hilâl devrelerine rastlamaktadır.

2-Rivâyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ayları ismen zikrettiğini göstermektedir. Meselâ

"Cemâziyelevvel'i çıkarıp Cemaziyelâhir'i getiren Allah'a hamdolsun" demek gibi.

3-Ebû Dâvud'un ikinci rivâyetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hilâli görünce yüzünü çevirdiği ifâde edilmektedir. Münâvî, bu hadîsi açıklarken şu izahı sunar: "Bu çevirme, hilâlin şerrinden çekinmek içindir. Zîra, Tirmizî'nin kaydettiği üzere, Hz. Âişe'ye Resûlullah:

□

بَ

قَ

و اَ

ذِ

ا ُقِ

ساَ

غ

لا

ةً

نإف

هِهرَش ْنِم ِه

للِاّ

ب يِ

ذيِ

عَ

ثْسَ

ا "Ey Âişe,

onun şerrinden Allah'a sığın, zîra o, battığı zaman (Felak sûresinde haber verilen) elgâsık'tır"565

563 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/85-86.

564 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/86.

565 Felak suresinde çöken karanlık el-Gâsık olarak isimlendirilmiştir: "Karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden... sabahın Rabbine sığınırım." (Felak 1-3).

demiştir. Yahut da Resûlullah'ın ondan yüzünü çevirmesinin hikmeti, cedd-i emcedi Hz. İbrahim (aleyhisselam)'in

نيِ

لِ

ف ا

Œ

بِحُ

ا

"Batan şeyleri sevmem" (En'am 76) sözüne

meyletmektir.

4-Son olarak, hadislerin sıhhat durumuna temas edelim. Ebû Dâvud, hadisleri "Kişi hilâli görünce ne demelidir?" başlığını taşıyan bir bâbta kaydettikten sonra şunu söyler: "Bu bâbta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan sahih müsned (muttasıl) bir hadis gelmemiştir." Katâde'den kaydedilenler mürseldir, yâni senedlerinde kopukluk vardır. Zîra Katâde, Tâbiîn'dendir, sahâbe değildir, kimden işittiğini de tasrîh etmemiştir.Ancak İbnu Hacer, Katâde'nin mürseline Müsedded'in Müsned-i Kebîr'

inde -yine mürsel olan- bir şâhid bulduğunu, Ebû Nuaym'da da mevsûl (senedinde kopukluk olmayan) bir şâhid bulduğunu belirtir.566

ÇIKINCA OKUNACAK DUA

□ه

□ للّا

□ لوسر

ناك] :لاق امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر رمش ناب نش ۔1□

اَ

نَ

لُ

تْ

قَ

□ ت

□□

مُ

هًّ

للا :لاق َقِ

شاَ

وَّصلاَ

□ و

دْ

شَّ

رلا َعمَس اَ

ذإ

]. هلرخأ

كِ□

لذ □

لْ

بَ

ق اَ

نِ

فاَشَ

و ،َكِ

باَ

ذَ

عِ

ب اَ

نُ

لِ

لْ

هُ

ت □□

و ،َكِبْضَ

غِ

ب

يذمرتلا .

1. (1859)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gök gürleyip, şimşek çakınca şu duayı okurdu: "Allah'ım bizi gadabınla öldürme, azabınla da helâk etme, bu (azabı)ndan önce bize afiyet (içinde ölüm) ver." [Tirmizî, Daavât 51, (3446).]567

AÇIKLAMA:

1- Gök görültüsü diye tercüme ettiğimiz Ra'd, Arapça'da bulutlardan gelen sese dendiği gibi bulutlara müvekkel olan meleğin de adıdır. İmam Şâfiî (rahimehullah)'nin Mücâhid'den naklettiğine göre, "Ra'd bir melek olup berk (şimşek), onun kanatlarıdır, bulutları bu kanatlarla sevketmektedir." Şâfiî hazretleri ilâveten: "Mücâhid'in sözü Kur'an'ın zâhirine ne kadar da uyuyor" demiştir. Begavî, müfessirlerin çoğunluk itibâriyle: "Ra'd bir melektir, bulutları sevkeder, işitilen ses de onun tesbîhidir"

dediklerini nakleder. Meseleye temas eden âyet şöyle: "O, size korku ve ümid salarak şimşeği gösteren (yağmurla ağırlamış) yüklü bulutları peydâ edendir. Ra'd (gökgürültüsü) O'nu (yani Allah'ı) hamd ile, melekler de O'ndan korkusuna tesbih ederler. O, yıldırımlar gönderip onunla kimi dilerse çarpar, öldürür" (Ra'd 12-13).

2- Şimşek diye tercüme ettiğimiz kelime sevâik'dir. Sâika'nın cem'idir. Sâika'yı bâzı âlimler şiddetli gök gürültüsü ile yere düşen ateş parçası diye tefsîr etmişlerdir. Dilimizde buna yıldırım denir. Bâzı âlimler azab çığlığı (sayhatu'l-azab) olarak açıklamışlardır. Son derece şiddetli gök gürültüsüne de böylece sâika denmiş olmaktadır.

3-Resûlullah gök gürültüsü, şimşek gibi tabiî hadiseler karşısında: "Bizi gadabınla öldürme, azabınla helâk etme..." diyerek, Cenab-ı Hakk' ın geçmiş milletlere bu yollarla inmiş olan cezalarını hatırlatmış

ve ümmeti tarafından hatırlanmasını istemiştir. Âd, Semûd ve Hz. Nuh kavimlerine inmiş olan bu çeşit belaların hatırlanmasında ibretler, pek çok nefislerin alacağı dersler vardır.568

□ه

لّا □

لوُسر □

ناك] :تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرئاش نشو ـ2□

□

نَ

اَ

ك □

نإَ

و □□

لَ

مَ

ع □

لا َكَ

رَ

ت □

ءاَ

مَّسلا ِقفُا ف ائِشاَ

ن نأَ

ر اَ

ذإ

□اَ

هِهرَش ْنِم َكِب ُذوُشأ ِه

□□ نإ

مُ

ةَّ

للا :

□

لوُ

قَ

□□ ي

مُ

□ ث

فَّ□

□ فَخ

ةَص ف

566 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/86-87.

567 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/88.

568 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/88.

]. وبأ هلرخأ

ائيِ

نَ

ه

□□ ابِهيَص

مُ

ةَّ

لاق: للا

رِ

طُ

م

نإَ

ف

. راردملا

ب

» باحسلا، و«هيَّصلا

ئ

» شأَّنلا و

» دواد. «

2. (1860)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ufuk-ı semâda bir bulut belirtisi gördü mü işi terkeder, namazda idiyse kısa keser ve şu duayı okurdu: "Allah'ım, bunun şerrinden sana sığınırım." Yağmur başlarsa: "Allah'ım, bol yağmur, faydalı yağmur (ver)"

derdi." [Ebû Dâvud, Edeb, 113, (5099); İbnu Mâce, Dua 21, (3889).]569

ه

للّا

لوسر

ناك] :تلاق اهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةرئاش نشو ـ3□

□

رْ

يَخ

اَ و

هَ

رْ

□ يَخ َك

لأْسأ ِه

□□ نإ

مُ

هَّ

: للا

□

□ لاق

اَذإ ِتَفَصَش حيِهرلا

هرَشَو اَ□

هِهرَش ْنِم َكِب ُذوُشأَو ،هِب ْتَ

لِ

سْ

رُ

اَ أ

□ م

رْ

يَخَ

اَ و

هيِ

اَ ف

م

]. اذكه ناخيرلا هلرخأ

□

هِ

□ ب

تَ

لِ

سْ

رُ

اَ أ

م هِرَشَو اَ

هيِ

اَ ف

م

يذمرتلاو .

3. (1861)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) rüzgâr estiği zaman şu duayı okurdu: "Allah'ım, senden bunun hayrını ve bunda olan (menfaatların da) hayrını ve bunun gönderiliş maksadındaki hayrı da istiyorum. Bunun şerrinden, bunda olanın şerrinden, bununla gönderilen şeyin şerrinden de sana sığınıyorum." [Buhârî, Bed'ül-Halk 5, Tefsîr, Ahkâf 2, Edeb, 68; Müslim, İstiskâ 14, (899); Tirmizî, Daavât 50, (3445).]570

AÇIKLAMA:

Bu hadisin Müslim ve Buhârî'de bir çok vechi yer alır. Bazı vecihleri bir kısım ziyâdeler ihtivâ eder.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın rüzgâr esme veya bulut görme ânında davranışını daha yakından görmek için Müslim'in bir rivâyetinde yukarıda kaydettiğimiz kısmın devamı mahiyetinde olan bir ziyâdeyi kaydetmek isteriz: "... Gök yağmur bulutları ile dolup fırtına ve şimşeklerle kaynaşmaya başladı mı rengi değişirdi. (Artık bir huzursuzluk onu kaplar, bu sebeple yerinde duramaz) bir girer bir çıkar, bir ileri bir geri gider, gelirdi. Yağmur başlayınca rahatlar, huzursuzluğu artık açılırdı. Ben bu hâli, yüzünden anlardım." Hz. Âişe der ki: "Bir seferinde bunun sebebini sordum.

Bana: "Ey Âişe, dedi, bu semada beliren şey belki de Ad kavminin şu sözleriyle ifâde ettikleri belanın gelişidir: "O azabın yayılarak vâdilerine doğru yöneldiğini gördüklerinde "Bu yaygın bulut bize yağmur yağdıracaktır" dediler" (Ahkâf 24-25).571

□□ بنلا □□

أن] : □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□4ـ هلو نش بأ ه نب بعك ر

□□

نوُ

هَ

رْ

كَ

ت اَ

م

مُ

ثْ

يأَ

ر

نإَ

ف

حيِهرلا اوُّبُس

ت

:

لاق

تَ

فَصَش .

ثيدحلا .[اَ «

هِرْيَخ ْنِم َك

لأْسَ

ن أًَ

نإ

مُ

هَّ

للَ

او: ا

لوُ

قَ

ف

اهبوبه دتشا اَ .

ذإ

□

ح

يِهرلا »

4. (1862)- Yine Tirmizî'de Übey İbnu Ka'b (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rüzgâra küfretmeyin. Hoşunuza gitmeyen bir rüzgar görünce: "Allah'ım, senden bunun hayrını taleb ediyorum" deyin." [Tirmizî, Fiten 64, (2253).][572]

AÇIKLAMA:

1-Rüzgâra küfretme yasağı, rüzgârın me'mur olmasındandır, me'mur ise mâzurdur. Nitekim aynı mevzûda İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan gelen bir rivâyette şöyle buyurulmuştur: □

□

ةَ

---

[569] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/89.

[570] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/89.

[571] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/89.

[572] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/90.

روُ

مأَ

م

ةَّ

نإف

حيِهرلا اوُنَعْ

لَ

ت Ayrıca, kim bir şeye lânet eder, lânet ettiği

şey de lânete lâyık olmazsa, lânet, yapana rücu eder.2- Ebû Hüreyre'den Ahmed İbnu Hanbel'in kaydettiği bir rivâyette:

تأَ

ت لاعَ

ت ِه

للّا ِحْوَر ْنِم اَةَّ

نإف

حيِهرلا اوُّبُسَ

ت

اوُ

ذَّ

وَ

عَ

تَ

و ا

□

ر

□

ه □

يَخ □

نِ

م َه

للّا اوُ

لَس □

نِ

كلو ِباَ

ذَ

علاَ

و □

ةَ

مْ

حَّ

رلاِ

ب

اَ

هِهرَش ْنِم ِه

للّاِ

ب "Rüzgâra sövmeyin, Zîra o, Allah'ın rahmetindendir. Rahmet ve azabı getirir. Ancak Allah'tan onun hayır getirmesini taleb edin. Şerr getireninden de Allah'a sığının" buyurulmuştur.

3-Rüzgârın getirdiği rahmet yağmur, temiz hava, rahatlk vs.'dir. Bitkilerin döllenmelerindeki hizmeti ise eskiden beri bilinen bir başka rahmetidir. Bu sebeple döllenmeyi sağlayan rüzgâra levâkıh denmiştir.

Şâfiî hazretleri şöyle demiştir: "Rüzgâra küfretmek câiz değildir. Zîra o, Allah'ın mûti bir mahlûkudur ve Allah'ın askerlerinden bir askeridir. Dilerse onu rahmet kılar, dilerse bela kılar." Şâfiî merhumun naklettiği bir rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir kimse gelip fakirlikten şikayet edince ona: "Herhalde sen rüzgâra küfretmişsin" buyurur.

Bazı İslam âlimleri rüzgârdaki hayrın büyüklüğünü belirtme sadedinde: "Eğer rüzgar estirilmeyecek olsa arzla semâ arası kokuşur kalır" demiştir.573

ONALTINCI FASIL

AREFE GÜNÜ VE KADİR GECESİ DUASI

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر هدل نش هيب

إ نش بيعش نب ورمش نش ـ1□

□□

ةَ

فَ

رَش ِمْوَ

□ ي

ءاَشُ

□ د

ءاَشُّ

□ دلا

لَضْ

□ فأ # ٌ بنلا

لاق] :لاق

ه□

□□ للّا

□ إ

□ ه

□ لإ

□

لْ

بَ

□ ق

نِ

□ م

نوُّ

يِبَّنلاَ

و اَ

□ نأ

ثْ

لُ

ق اَ

□ م

لَضْ

فأَ

و

□

ه

لُ

□ ك

□ لَش

وُ

هَ

و □

دْ

مَحلا □

ه □

لَ

و ،ُكْ

لُ

ملا □

ه □

ل □□

ه □

شَرِيكَ ل □□

هَ

دْ

حَ

و

ه نب زيرك

أخرله كلام نش ةحلط نب ديبش للّا.]

□

ري

□

دَ

ق ٍئَش

همامتب ورمش نش يذمرتلاو .هل كيرش هلوق لإ .

1. (1863)- Amr İbnu Şuayb an Ebîhi an Ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Duaların en faziletlisi arefe günü yapılan duadır. Ben ve benden önceki peygamberlerin söyledikleri en faziletli söz, lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerîke leh lehü'lmülkü ve lehü'lhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr. (Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'na aittir. O, herşeye kâdirdir) sözüdür." [Muvatta, Kur'ân 32, (1, 214, 215); Tirmizî, Da'avât 133, (3579).]574

□

لوُسَ

ر اَ

ي □

ثْ

لُ

ق] :تلاق اهْ

نَش ُه

للاَ ِضَ

ر ةرئاش نشو -2□

□

لوُ

ق :

□

لاَ

ق ِ؟

هِ

ب اوُشْ

دأ اَ

م ِرْ

دَ

ق □

لا □

ةَ

لْ

ي □

ل □

ثْ

قَ

فاَ

و □

نإ :

ه□

للّا

هلرخأ .[□

ه

نَش ُفْ

شاَ

ف □

وْ

فَ

ع □

لا □□

بِحُ

ت □□

وُ

فَش َكَّ

نإ □□

مُ

هَّ

للا

ساطعلا ءاشد ف :ررش عباسلا لصفلا.هححصو يذمرتلا

573 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/90.

574 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/91.

2. (1864)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, şâyet Kadir gecesine tevâfuk edersem nasıl dua edeyim?" Şu duayı okumamı söyledi:

"Allahümme inneke afuvvun, tuhibbu'l-afve fa'fu annî. (Allahım! Sen affedicisin, affı seversin, beni affet." [Tirmizî, Da'avât 89, (3508).]575

ONYEDİNCİ FASIL

HAPŞIRANIN DUASI

□

ل

□لَ

لاق: [رَسَطَش] □

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

□1. نش رماش نب ةعيبر ر

اريثَ

ك

اذْ

مَح ِه

للّ □

دْ

مَح □

لَ

ا :

□

لاَ

قف # ِه

للّا ِلوُسَر َفْ

لَخ □

ةًصلا ف

□

نِ

ضْ م

رَ

اَ ي

م □

دْ

عَ

بَ

اَ، و

نٌ

بَ

ضْ ر

رَ

ي □□

تَح □

هيِ

ف

اكَ

راَ

بُ

م

ابيَط

□

لِ

ئاَ

قلا ِنَ

م

:□

لاَ

ق #فَ

رَصْ

نا أً

مَ

لَ

ف □□

ةَ

رِخ ا

Œ □

و اَ

يْ

نٌ

دلا ِرْ

مأ

□□

ةَ

مِ

لَ

كلا □

لِ

ئاَ

قلا ِن

□

م :

□

لاَ

ق □□

مُ

ث □□

ل

□لَّ

رلا □

تَ

كَسَ

ف □

□□

ةَ

مِ

لَ

ك □

لَ

ا

□

م □

ل □

هَّ

نإَ

ف □□

ةَ

مِ

لَ

كلا □

لِ

ئاَ

قلا ِن

□

م :

□

لاَ

ق □□

مُ

ث □□

لُّ

رلا □

تَ

كَسَ

ف

□

لاَ

ق .

□

رْ

يَخلا □□

إ اَ

هِ

ب □

دِرُأ ْم □

لَ

و ، اَ

نأ :

□

لاَ

قف □

اسأَ

ب □

لُ

قي

دواد وبأ هلرخأ .[لاَ

عَ

شَرْشِ الرَّحْمَنِ ت □

نوُ

د □

تَ

هاَ

نَ

ت اَ

م

1. (1865)- Âmir İbnu Rebîa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın arkasında namaz kılan birisi, namazda hapşırdı ve şu duayı okudu: "Mübarek (hayrı bol), ihlaslı ve çok hamdle Allah'a hamdederiz, tâ Rabbimiz razı oluncaya kadar; dünya ve âhiret işindeki rızasından sonra da (hamdimize devam ederiz)." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazdan çıktıktan sonra:

"Namazda dua okuyan kimdi?" diye sordu. Ancak okuyan kişi sükût etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar sordu:

"Duayı kim okudu? Zîra fena bir şey söylemedi." Bunun üzerine adam: "Bendim, bu dua ile sâdece hayır murad ettim" dedi. Efendimiz:

"(Duanız) Rahman'ın Arşına kadar yükseldi" buyurdu." [Ebû Dâvud, Salât 121, (770, 774); Tirmizî, Salât 296, (404); Buhârî, Ezan 115, (muhtasaran); Muvatta, Kur'an 25, (1, 212); Nesâî, İftitah 112 (2, 196).]576

AÇIKLAMA:

1- Hadis, görüldüğü üzere birçok vecihte büyük muhaddislerce rivâyet edilmiştir. Kıraat dışı okunan bu dua rivayetten rivayete farklılıklar, ziyâdeler ve noksanlar taşır. Nitekim Buhârî ve Muvatta'nın rivayetlerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu duayı yazmada öncelik kazanmak için otuz küsür melek yarış yaptı" buyurmuştur. Tirmizî'nin rivayetinde, Resûlullah üç sefer, "Bu kelimeleri kim söyledi?" diye sormuş, üçüncüde Rifâa İbnu Râfiî (radıyallâhu anh), "Bendim" demiş, Resûlullah bir kere daha tekrarlattıktan sonra: "Otuz küsür melek bunu (huzur-u İlâhi'ye) yükseltmek hususunda yarış

ettiler" buyurmuştur.

2- Hadis hakkında Tirmizî şu açıklamayı yapar: "Rifâa hadisi hasen bir hadistir. Bazı âlimler hadisin nâfile namazlarla ilgili olduğunu (yani kıraat dışı bir duanın nâfile namazlarda okunabileceğini) söylemiştir. Zîra, Tâbiîn'den bir çok büyük: "Kişi farz namazda hapşıracak olursa, içinden Allah'a hamdeder" demiş ve daha fazlasına izin vermemiştir."

İbnu Hacer, bu hadisin Bişr İbnu'z-Zehrânî tarafından yapılan rivâyetinde Rifâa'nın akşam namazında olduğunu tasrîh ettiğini kaydederek, bu ruhsatın nâfile namazlarına mahsus olduğunu söyleyenleri reddetmek ister. Hadis üzerine sunduğu uzun açıklamalar meyanında şunu da kaydeder: "Alimler bu hadisten hareketle namazda, me'sûr duaya muhâlefet etmemek şartıyla, me'sûr olmayan dua ihdas 575 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/91.

576 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/92.

edilebileceğine hükmetmiştir. "Me'sûr, sünnet olan, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivâyet edilen demektir.

Yine İbnu Hacer'in belirttiğine göre bu rivâyetten şu hükümler çıkarılmıştır:

* Namazda, yanındakini teşvîş etmedikçe (rahatsız etmedikçe) zikirler yüksek sesle yapılabilir.

* Namazda hapşıranın elhamdülillah demesi mekruh değildir. Ancak Aynî'nin de belerttiği üzere, buna yerhamükallah diye cevap veren müsallînin namazı bozulur.

* Namazda olan kimsenin, hapşırana "yerhamükallah" demesi gerekmez.

* Ta'dil-i erkânı zikirle uzatmak (câiz ve müstehabtır).

* Namazda, meşru olan kelamın sesli olarak telaffuzu, namazı bozmaz.

NOT: Aynî der ki: "el-Muhît'de Ebû Hanîfe'den rivâyete göre: "Namazda hapşıran, dilini kımıldatmaksızın içinden Allah'a hamdeder, kımıldatacak olursa namazı bozulur." Amma sahih olan, zikrettiğimiz üzere, bunun hilafıdır. (Yani namazda hapşıranın elhamdülillah demesiyle namazı bozulmaz).577

:# □□ بنلا □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□2ـ نشو بأ ةريره ر

□

لُ

قَ

ي □

لَ

حَلاِ و □

ه

لُ

ك لَش ِه

للّ □

دْ

مَح □

لَ

لُ: ا

قَ

يْ

لَ

□ ف

مُ

كُ

دَحَ

أ َسَطَش اَ

ذإ

:

□

لُ

قَ

يْ

لَ

□ ف

□ ه

□ ل

لاَ

ق اَ

ذإف ،هُ

للّا َكُ

مَحْ

: ر

□

ي

□

هُ

بِحاَص

وأ

هوُخأ

ه

ل

]. وبأو براخبلا هلرخأ

مُ

ك

لاَ

ب

حِ

لْ

صُ

يَ

و ُه

للّا

مُ

كيِ

دْ

هَ

ي

» مكنأش.

مُ

ك

لاَ

ب .

»

دواد

2. (1866)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri hapşırınca "Elhamdülillah alâ külli hâl." (Her hal için elhamdülillah) desin.

Kardeşi de -yahut arkadaşı da- ona "Yerhamükâllah" diye cevap versin. (Kardeşi bunu) kendisi için söyleyince, hapşıran da Yehdîkümullah ve yuslih bâleküm (Allah size de hidâyet versin ve işinizi düzeltsin) desin." [Buhârî, Edeb 126, Ebû Dâvud, Edeb 99, (5033).]578

AÇIKLAMA:

1-Hapşıranın, namazda bile olsa elhamdülillah demesinin meşruiyeti hususunda Cumhur'un ittifakı var. Önceki rivâyette, sadece Ebû Hanîfe'nin, namazda telâffuz etmeksizin elhamdülillah'ı içinden geçirmesi gerekir dediğini gördük. Ancak, mezhep görüşü aksine tecelli etmiş, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebi gibi Hanefî mezhebi de namazda elhamdülillah demenin namazı bozmayacağına hükmetmiştir. Ancak İbnu'l-Arabî'nin de namazda hapşıranın, içinden elhamdülillah demesi gereğinde ısrar ettiğini, "namazdan çıkınca" diyenin bile bulunduğunu belirtelim.

2- Bu rivâyette elhamdülillah'tan sonra alâ külli hâl ziyâdesi gözükmektedir. Hadisin bâzı vecihlerinde

-ki Buhârî'deki vechi böyledir- bu ziyâde yoktur.Ayrıca muhtelif rivâyetlerde, hapşıran kimse elhamdülillah deyince söylenmesi gereken dua, farklı şekillerde gelmiştir:

* "Yerhamünallâhü ve iyyâküm. (Allah bize de, size de rahmet etsin)."

* "Âfânallahu ve iyyâkum mine'nnâr, yerhamukallah. (Allah bizi de, sizi de ateşten âzâd etsin ve size rahmet buyursun)."

İbnu Hacer, bir büyük için: "Yerhamullah seyyidena (Allah efendimize rahmet buyursun)" gibi bir ifâdenin sünnete aykırı olduğunu, illa da bir tahsiste bulunulacaksa: "Yerhamukâllah yâ seyyidenâ"

yani "Allah sana rahmet buyursun ey efendimiz" denilebileceğini, bunun hasen olduğunu belirtir.

Hapşıranın, kendisine dua edene cevabı, cumhurun kabûlü, sadedinde olduğumuz rivâyetteki cümledir: "Yehdîkümullahu ve yuslihu bâleküm. (Allah size hidâyet, işlerinizi de salâh üzre kılsın)."

Ancak Kûfîler şu cümleyi benimsemişlerdir: "Yağfirullahu lenâ ve leküm. (Allah sizi de bizi de mağrifet etsin)." İmam Mâlik ve İmam Şâfiî, "Bu iki cümleden hangisiyle söylense olur, mü'min muhayyerdir" demişlerdir. Ebû'l-Velîd İbnu'r-Rüşd ise: "İkinci cümle evlâdır, çünkü mükellef, her şeyden önce mağfirete muhtaçtır. Ancak zımmî olmayanlar için ikisini birleştirerek söylemek daha 577 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/92-93.

578 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/94.

iyidir" der. Zımmînin hâriç tutulması, onlara mağfiret temenni etmenin dinen caiz olmamasındandır.

Bu bizzat âyet-i kerîme ile yasaklanmıştır (Tevbe 113).579

ONSEKİZİNCİ FASIL

HZ. DAVUD (ALEYHİSSELAM)'UN DUASI

ه

للّا □

لوسَ

ر □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□1ـ نش بأ ءادردلا ر

□ك □

لأُسأ ِه

نإ □□

مُ

هًّ

للا :

□

م

□□□سلا ِهْيَلَش □

دُ

واَ

د □

ءاَ

شُ

د □

نِ

م □

ناَ

ك :#

□□

مُ

هَّ

للا .

كَّبُح ِنُغِه□

لَ

بُ

ي يِ

ذ □□

لا □

لَ

مًع □

لاَ

و ،كُّ

بِحُ

ي □

نَ

□□ م

بُحَ

و َكَّ

بُح

□

نِ

مَ

□ □ و

لاَ

مَ

□ و

لْ

هأَ

□ و

سْ

فَ

□ ن

نِ

□□ م ّ لإ

بَحاأ َكَّ

□ بُح

لَ

غْ

لا

□

دُ

واَ

□ د

رَ

كَ

ذ اَ

□ ذإ # ٌ بَنلا

ناَ

كَ

□ و

. لاق

□

□ دِراَب

□ لا

ءاَ

ملا

]. يذمرتلا هلرخأ .

□

رَرَ

□ بلا

دَ

بْ

□ شأ

ناَ

ك □

هِ

لْ

وَ

قِ

ب □

هْ

نَش □

ث

□□

دَح

ت

1. (1867)- Ebû'd-Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. Dâvud (aleyhisselâm)'un duaları arasında şu da vardır: "Allahım! Senden sevgini ve seni sevenlerin sevgisini ve senin sevgine beni ulaştıracak ameli taleb ediyorum. Allah'ım! Senin sevgini nefsimden, âilemden, malımdan, soğuk sudan daha sevgili kıl."

Ebû'd-Derdâ der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Dâvud'u zikredince, onu "insanların en âbidi (yani çok ve en ihlaslı ibadet yapanı)" olarak tavsif ederdi." [Tirmizî, Da'avât 74, (3485).]580

AÇIKLAMA:

1- "Hubbuke..." (sevgini) tâbiri, masdarın fâil veya mef'ûle izâfesidir. Yâni fâile izâfesi olunca mâna:

"Bana olan sevgini" demek olur. Mef'ûle izâfe olunca mâna, "sana olan sevgimi" olur. Birinci daha muvafık gözükmekte. Zîra Allah'ın, kendisini (Hz. Dâvud'u) sevmesini istemek daha uygun gelmektedir.

"Seni sevenin sevgisini..." cümlesinde de masdarın mef'ûl veya fâile izâfesi daha uygun gözüküyor, mâna şöyler olur: "Âlimlere olan muhabbetinle beni sevmeni istiyorum." Fâile izâfe olunca mâna, "Seni sevenleri sevmeyi nasib et" şeklinde olur. Nitekim bir başka dua şöyledir: اَ

نْ

ي □

لإ اَ

هِ

لْ

هَ

ا ِح

لاَص □

بِ

ه

بَح

و اَ

هِ

لْ

هَ

ا لا اَ

نْ

بِ

ه

بَح "Bizi ora

ehline sevdir, ora ehlinden sâlih olanları da bize sevdir." Nitekim âyet-i kerimede de: □

مُ

هُ

بِح

□

ي

□

هَ

نوُّ

بِحُ

يَ

و "... (Allah) onları sever, onlar da O'nu severler..." (Mâide 54) buyurmuştur. Yani hem insanların Allah'ı sevmesi, hem de Allah'ın insanları sevmesi mevzubahistir.

Keza, "Senin sevgine beni ulaştıracak ameli..." cümlesinde senin sevgin ayrı iki ihtimale muhtemeldir:

"Seni bana sevdirecek..." veya "beni sana sevdirecek ameli" mânaları câizdir.

2- Hz. Dâvud'un "insanların en âbidi" olmasını bâzı âlimler, "devrindeki insanların en âbidi" diye kayıtlamıştır. Ancak Aliyyü'l-Kârî, "Itlakı üzere bırakılabilir, zîra ibadetçe en ilerde olması, ilimce, faziletçe de üstün olmasını gerektirmez" diyerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı yönlerden efdaliyeti meselesine tezad arzetmeyeceğine ima eder.581

ONDOKUZUNCU FASIL

HZ. YUNUS (ALEYHİSSELAM) KAVMİNİN DUASI

579 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/94.

580 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/95.

581 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/96.

□

نِ

م □

ناَ

يرفعه قال: [ك □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأ نش ـ1□

اَ

ي ِيْحُ

م اَ

حَ ّ،ي □

نيِح ُ َحاَ

ي □□

موُّ

يَ

ق اَ

ي ُ َحا :

□

ي

□

مِهِئاَشِ

د

]. نيزر هلرخأ .

□

ماَ

رْ

ك“اَ

و ِلَجلا اَ

ذاَ

ي □

تيِ

مُ

م

1. (1868)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) Resûlullah'a ref ederek demiştir ki: "Yunus kavminin duaları arasında şu da vardı: "Ey diri olan, ey (mahlûkata) kıyam veren, ey hiçbir hayat sâhibinin olmadığı zamanda hayat sâhibi olan, ey hayat veren, ey ölüm veren, ey celâl ve ikrâm sâhibi!" [Rezîn ilavesidir.]582

YİRMİNCİ FASIL

BELAYA UĞRAYANI GÖRÜNCE OKUNACAK DUA

□

لاق] :اق امهْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأو رمش نش ـ1□

يِ

ذ □□

لا ِه

للّ □

دْ

مَح □

لَ

ا :

□

لاَ

قف □

ءً

ب □

بِحاَص نأَ

ر □

ن

□

م :#ِه

□ للّا

لوسر

□

قَ

□ لَخ

نَّ

مِ

م ريِ

ثَ

□ ك لَش

نَ

لَّضَ

فَ

□ و

هِ

ب ًكَ

ثْ

با ًأ

مِ

□ م

ناَ

فاَش

.[

شاَش ا

م

ناَ

ك اَ

م

انِ

ئاَ

ك

ءً

بلا َكِ

لَ

ذ

نِ

م

فوُش ِضْ

فَ

ت

ةياور ظفل اذهو ،امهتياور نم يذمرتلا هلرخأ

نود ،ءبلا كلذ هبصي مل ةريره بأ ةياور فو.رمش

ف : ناثلا بابلا نم ناثلا مسقلا.ثيدحلا قاب

ةفاضم و ةتقؤم ريغ ةيشدأ

1. (1869)- Hz. Ömer ve Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anhümâ) anlatıyorlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir belaya uğrayanı görünce şu duayı okursa: "Seni imtihan ettiği şeyde bana âfiyet veren ve birçok yarattığından beni üstün kılan Allah'a hamdolsun!" Artık yaşadığı müddetçe, bu bela ne olursa olsun ona mâruz kalmaktan muaf kılınır." (Tirmizî, Da'avât 38, (3427, 3428); İbnu Mâce, Dua 22, (3892).]

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin bir rivâyetinde sâdece: "...Bu bela ona isâbet etmez" denmiştir.583

AÇIKLAMA:

1-Belaya uğrayan diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı mübtelâ'dır. İbtila esas itibariyle imtihan ve deneme mânasına gelir. Hayra da, şerre de olabilir. Nitekim âyet-i kerîmede:

مُ

كُو

لْ

بَ

نَ

و

ةَ

نْ

تِ

ف رْيَخ

لاَ

وِ هرَّرلاِب "Bir imtihan olarak size iyilik ve kötülük veririz" (Enbiya 35) buyurulmaktadır.

2-Sadedinde olduğumuz hadiste mübtelî, yâni belaya mâruz veya imtihana mâruz'daki beladan maksad maddî ve bedenî bir imtihan olabilir, mânevî ve dinî bir imtihan da olabilir. Bedenî imtihana abraşlık, aşırı kısalık, aşırı uzunluk, körlük, sakatlık, kamburluk vs. misal olabileceği gibi; mânevî imtihana da fısk, zulüm, bid'at, küfr vs. misal olabilir. Bunlardan dinî olanların çok daha ciddi olduğu açıktır.

Maddî imtihanlar sabır yoluyla mânevî kazanç vesilesi yapılabilir ise de mânevî imtihanları kazanca tahvil çok daha zordur. Rabbimizden mânevî imtihanlarla imtihan etmemesini dua ediyoruz.

3-Aslında âfiyet de bir imtihandır. Ancak beliyye ile imtihanda sabırsızlık ve fitneye düşme ihtimali vardır. Bu takdirde beliyye herkesin kazanamayacağı bir imtihan, bir mihnet olur. Resûlullah: 582 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/97.

583 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/98.

نِمْؤُم

لا

نِ

م ِه

لّلا لإ

بَح

أ

و

لَضْ

فَ

أ

و

رْ

يَخ ُوَق

لا

نِ

مْ

ؤُ

م

لَ

ا

فِي

عَّضلا

"Kuvvetli mü'min zayıf mü'mine nazaran Allah'a daha sevgili, daha efdal, daha hayırlıdır"

buyurmuştur. Şu halde iptilaya dayanabilen, sabır yönüyle kuvvetli olan kazançlıdır ve Allah nezdinde daha hayırlıdır. Hadisteki kuvvetlilik mutlak geldiğine göre, fizikî ve maddî olabileceği gibi, musibetler karşısındaki mânevî ve ruhî kuvvet de olabilir.584

İKİNCİ BABIN İKİNCİ KISMI

SEBEBE VE VAKTE BAGLI OLMAYAN DUALAR

ه

للّا

لوُسَ

ر

ناَ

لاق: [ك

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

1ـ نش بأ ةريره ر

ةَ

مْ

صِ

ش

وُ

ه يِ

ذ

لا

نيِ

د

□ ل

حِ

لْ

□□ صأ

مُ

ةً

للَ

: ا

□

هِ

ئاَشُ

□ د ف

لوُ

قَ

ي

□

□ ل

حِ

لْ

صأَ

□ □ و

شاَ

عَ

م اَ

هيِ

□ ف

□□ ت

لا َاَ

يْ

نُ

د

□

ل

□

حِ

لْ

صأَ

و ،يِ

رْ□□

مأ

□ ف

ل

ةَ

داَ

□ يزِ

ةاَ

يَحلا ِلَعْلاَ

و ،يِ

داَ

عَ

م اهيِ

ف □

ت □□

لا □

تَ

رِخآ

]. هلرخأ

□

ه

رَش □

ه

لُ

ك □

نِ

م □

ل

ةَحاَ

ر □

□

وَ

ملا ِلَعْلاَو ِۢرْيَخ □

ه

لُ

ك

ملسم .

1. (1870)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dua ederken şunu söylerdi: "Allahım, dinimi doğru kıl, o benim işlerimin ismetidir. Dünyamı da doğru kıl, hayatım onda geçmektedir. Ahiretimi de doğru kıl, dönüşüm orayadır. Hayatı benim için her hayırda artma (vesilesi) kıl. Ölümü de her çeşit şerden (kurtularak) rahat(a kavuşma) kıl." [Müslim, Zikr 71, (2720).]585

□

ءاَشُ

د □

رَ

ثْ

كأ □

ناَ

لاق: [ك □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سنأ نشو ـ2□

□

ةَ

رخ ا

Œ فَ

و □

ةَ

نَسَح اَ

يْ

نُّ

دلا ف اَ

نِ

تآ □□

مُ

هَّ

للا #ِه بَّنلا

]. دواد وبأو ناخيرلا هلرخأ

□

راًّ

نلا □

باَ

ذَش اَ

نِ

قَ

و ،ةَ

نَسح

.

2. (1871)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah'ın duasının çoğu: "Allahümme âtina fi'ddünya haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'nnâr. (Allahım bize dünyada da bir hayır, âhirette de bir hayır ver, bizi cehennem azâbından koru" idi." [Buhârî, Daavât 55, Tefsir, Bakara 36; Müslim, Zikr 26, (2690; Ebû Dâvud,

Salât 381, (1519).]586

□

لأَس □

ن

□

بَّنلا ُ #: م □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□3ـ هنشو ر

□

هْ

لِخْ

دأ □□

مُ

هَّ

للَ

ا :

□

ةَّ

نَللا ِت □

لاَ

ق .

أً □

رَ

□ م

ثً

□ ث

ةً

نَللا َه

للّا

□ ت□

لاَ

ق ِراًّنلا َنِم ٍ اًّرَ

□ م

ثً

ث ِه

للّاِ

□ ب

راَلَ

تْسا ِنَ

مَ

□□ و

ةً

نَللا

]. بذمرتلا هلرخأ

□

رأً

نلا

نِ

م

هْ

رِلأ

مُ

هَّ

للَ

ا :

رأً

نلا

. ئاسنلاو

3. (1872)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim cenneti üç kere isterse, cennet: "Allah'ım onu cennete koy" der. Kim Allah'tan üç sefer ateşe

584 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/98-99.

585 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/100.

586 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/100.

karşı koruma taleb ederse, cehennem: "Allah'ım onu ateşten koru" der." [Tirmizî, Cennet 27, (2575); Nesâî, İsti'âze 56, (8, 279); İbnu Mâce, Zühd 39, (4340).]587

:

□

لاَ

قَ

ف □

هَ

ءاَل

ابَ

تاكُ

م □□

أن] □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ه لش نشو ـ4□

اَ □

مِ

لَ

ك َكُ

مِ

ه

لَشُ

ا □

أ :

□

لاَ

قَ

ف □ □

ه

نِ

شأَ

ف □

تَ

باَ

تِ

ك □

نَش □

□

زَلَش ِه

نإ

انْ

يَ

يَكْ مِثْلُ لَبَلِ صِيْرٍ د

لَش □

ناَ

ك □

و #

□

ل

ه□

للّا □

لوسَ

ر □□

نِهيِنَمه

لَش

□

نَش َكِ

لً

حِ

ب □

نِ

فْ

كا □□

مُ

هًّ

للا ِلُ

ق □

لاق .

كْنَش لاَعَ□

ت ُه

للّا □

هاًّ

دأ

]. يذمرتلا هلرخأ

كاَوِس ْنَّ□

مَش َكِ

لْ

ضَ

فِ

ب □

نِ

نْ

غأَ

و َكِ

ماَ

رَح

نم ةانثم مث ،ةروسكم ةلمهم داصب ريص

«

.

ئاسنلاو «

لحاسلا لش لبلو ،ئيطل لبل :ءار مث ةنكاس تحت

ةدحوم ءابب :ريبص لبل امأف ،فاريسو نامش نيب

اضيأ

ذاعم ثيدح ف ءال امنإف ،ةانثملاو ،داصلا نيب .

4. (1873)- Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin anlattığına göre, "Bir mükâteb ona gelerek: "Kitâbet borcumu ödemekten âciz kaldım, bana yardım et" dedi. Ona şu cevabı verdi: "Sana, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana öğretmiş bulunduğu bir duayı öğreteyim. (Onu okuduğun takdirde) Sıyr dağı kadar borcun da olsa, Allah onu sana bedel öder. Şöyle diyeceksin: "Allah'ım, yeterince helalinden vererek beni haramından koru. Lütfunla ver, başkasına muhtaç etme." [Tirmizî, Daavât 121, (3558).]588

AÇIKLAMA:

1- Mükâteb: Para ödeyerek hürriyetine kavuşmak üzere efendisi ile antlaşma yapan köleye denir.

Mesela her ay beş dinar ödeyerek 24 ay sonra kölelikten kurtulmak isteyen köle, hususî çalışma yaparak para kazanır, bu borcu ödedi mi artık hür olur. İşte bu antlaşmaya mükâtebe veya kitâbet denir. Bir bakıma "yazışmak" demektir. Yani, bir nevi köle, fiatını, efendisine ödemeyi kendine yazmış olmakta, efendi de köleyi âzad etmeyi kendi üzerine yazmış olmaktadır. Bu yazışmada köleye mükâteb denir.

Sadedinde olduğumuz rivâyet de, böyle bir antlaşmanın ödeme şartını yerine getirmede zorlanan bir kölenin Hz. Ali (radıyallâhu anh)'ye müracaat ederek yardım istediğini görmekteyiz.

2-Sıyr dağı, Tay kabilesi yurdunda bir dağın adıdır. Ayrıca Umman ve Sîraf arasında sâhilde yer alan bir dağ da aynı ismi taşımaktadır. Sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen dağın adı bir nüshada ريبَص (Sabîr) şeklinde gelmiştir, bu Yemen'de bulunan bir dağın adıdır. Bazı nüshalarda ريبَ

ث (Sebîr) imlâsı yer alır. Bu da bir çok dağın adıdır. Mekke'deki en büyük dağın adı da Sebîr'dir.589

ÜÇÜNCÜ BÂB

DUA YERİNE GEÇEN ZİKİRLER

(Bu bâbta üç fasıl vardır)

*BİRİNCİ FASIL

İSTİÂZE

*

İKİNCİ FASIL

İSTİĞFAR, TESBİH, TEHLİL

TEKBİR, TAHMİD VE HAVKALE

587 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/101.

588 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/101.

589 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/101-102.

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBERE SALAVÂT

BİRİNCİ FASIL

İSTİAZE

:

□

لوُ

ق

□

□ ي # ٌ بَّنلا

□ ناك] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□1۔ نش سنأ ر

□ نْبُل□□

لاَ

□ و ،لَسَك

لاَ

و ،زْلَعلا َنِم َكِب ُذوُشأ ِه

□□ نإ

مُ

هَّ

للا

□

ذوُشأَ

اَبِ القَبْر، و

□ ذَش

نِ

كِ َم

□ ب

أَشوُذ

□ بخُلْ، و

لاَ

□ هَرَم، و

لاَ

و

. أخرله الخمسة .]

اَ □

مَ

ملاَ

اَ و

يْ

حَ

□ ملا

ةَ

نْ

تِ

□ ف

نِ

م كَِ

ب

1.(1874)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle istiâze ederlerdi: "Allah'ım! Aczden, tembellikten, korkaklıktan, düşkünlük derecesine varan ihtiyarlıktan, cimrilikten sana sığınırım. Keza, kabir azabından sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım." [Buhâri, Da'avât 38, 40, 42, Cihâd 25; Müslim, Zikr 52, (2706); Tirmizî, Da'avât 71, (3480, 3481); Ebû Dâvud, Salât 367, (1540, 1541); Hurûf 1, (3972); Nesâî, İstiâze 6, (8, 257, 258).]590

AÇIKLAMA:

İstiâze: Sığınma, korunma taleb etmek mânasına gelir. Her çeşit şerlerden, kötülüklerden, günahlardan, Allah'ın yasaklarından cehennemden vs. Allah'a sığınmak O'nun korumasını taleb etmek İslâm'da ubûdiyetin en mühim, en parlak şubelerinden biridir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hadîste Allah'a sığındığı kötü haller şunlardır:

* Acz: Kudretsizliktir. Yani kişinin, ihtiyaçlarını te'minde düşmanlarını defetmeden muhtaç olduğu güç ve kuvvetten mahrum olmasıdır. Aslında bütün insanlar acz-i mutlak içindedir. Bunun idraki insanı gerçek kulluğa yani sonsuz olan ihtiyaçlarını Allah'tan istemeye, hadsiz olan düşmanlarına karşı Allah'a dayanmaya sevkeder. Bu ise, hakikî ve gerçek kulluktur. Bir kısım maddî güç ve imkânlar, kişiyi gaflete sevkederek, aczini anlamasına engel olur, bu kişiyi istiğnaya, o da tuğyana ve azgınlığa sevkeder. Âyet-i kerîme'de, "İnsanoğlu kendini müstağni görünce tuğyan edip azar" buyurulmuştur (Alak 6-7). Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın istiâze ettiği acz, bu değildir. Yaşamak için zarûrî olan aslî ihtiyaçları iyi niyetine rağmen te'min edemeyecek, kendi ihtiyaçlarını kendi başına göremeyecek duruma düşmesidir.

* Tembellik acze benzeyen bir durumdur, ama ciddi bir fark vardır. Acz, ferden yapılması gerekli olan şeyleri yapmaya kudretin olmamasıdır. Tembellik ise, güç ve kuvvetin olmasına rağmen ameli terketmektir. Demek ki, işin yapılmaması her seferinde güçsüzlükten ileri gelmemekte, güç ve kuvvete rağmen terkedilebilmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tembellikten de Allah'a sığınarak, bu ruh hâline karşı mü'minlerin dikkatini çekmiş olmaktadır.

* Korkaklık ve cimrilik de acz ve tembellik gibi birbirine benzeyen iki haldir. Zîra ikisi de faydalanmama halini ifâde eder. korkaklık, bedenî kabiliyetlerden istifâde etmemek, cimrilik de maldan istifâde etmemektir.

* Düşkünlük veya aşırı ihtiyarlık, az önce temas ettiğimiz aczin yaşa bağlı olarak ârız olmasıdır.

Hadislerde herem veya erzel-i ömr diye geçer. İnsan hayatında arzettiği ciddiyet sebebiyle olacak ki bu yaş safhasına Kur'an-ı Kerim de bir kaç kere yer verir: "Sizi Allah yarattı. Sizi yine O öldürecek.

İçinizden kimi bildikten sonra (çocuk gibi) bir şey bilmesin diye en aşağı ömre kadar geri götürülür..."

(Nahl 70, Hacc 5). Düşkünlük hâlinin bâriz vasıflarından biri, "bildikten sonra bilmemek" olarak ifâde buyurulmuştur. Bundan, yaşlılıktaki unutkanlık kinâyedir. Beyzâvî'ye göre, bu safhadaki yaşlılık, dermansızlık ve akıl noksanlığı sebebiyle kişiyi bir çocuğa çevirir. Seleften gelen bazı rivâyetler, Kur'an okumaya devam edenin bu hâle giriftar olmayacağını belirtir. Bu pek tabiî bir netice olmalıdır, zîra "işleyen demir ışıldar" fehvasınca, Kur'an okumak zihnî melekelerin zinde kalmasını sağlayacak, 590 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/103.

hâfıza gücünü canlı tutacaktıır. Dilimizde ibadet dirisi tâbiri, dindar yaşlılar için söylenmiştir.

İbadetini devam ettiren insanlar bedenen dinç kaldığı gibi, Kur'an-ı Kerim'i okuyanlar da zihnen dinç kalacaklar demektir.

* Kabir azabının varlığı pek çok nassla sâbit olan bir gerçektir. Dünya hayatı ile kıyametin kopmasına kadar geçen zaman içinde berzah denen ara bir devre vardır, buna kabir hayatı da denebilir. Hayat kelimesini dünya şartlarındaki yaşayışımız için kullanınca kabir hayatı tâbiri ilk nazarda garip gelir ise de, dinimizin vaz'ettiği nasslar açısından kabir hayatı'ndan bahsetmek bir zarûret olur. Oradaki şartlara göre bir başka safha mevcuttur. Şurası muhakkak ki, orada, dünyada yapılanlar dışında yeni bir ibtila (imtihan), yeni bir amel, yeni bir iktisab yoktur. Ama dünyadaki yaptıklarına bağlı olarak iyilik ve kötülükte artmalar vardır. Kişi sadaka-i câriye sâhibi ise mânevî artışa mazhar olacaktır. Ölümünden sonra da insanlara kötülükte örnek olan, saptırmaya devam eden bir çığır açanlar da, sebep oldukları için o kötülükten nasiplerini alarak, mânevî düşüşlerini artıracaklardır. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ne zaman

haksız yere bir kan dökülse, bundan bir hissenin ilk kan dökme çığırını açmış olması sebebiyle Hz. Âdem (aleyhisselâm)'in oğlu Kâbil'e gideceğini haber vermektedir.

Resûlullah, ayrıca kabirdeki hesaptan bahsetmiş; verilen hesaba göre kabrin iyi amel sahipleri için cennet bahçelerinden bir bahçe, veya kötü amel sahipleri için de cehennem çukurlarından bir çukur olacağını bildirmiş, bu çeşitten bir kısım açıklamalarla kabir hayatını kısmen aydınlatmıştır591. Şu halde sadedinde olduğumuz hadîs kabir azabından istiâze sûretiyle, mü'minlerin dikkatini kabir hakikatine çekmekte, onları kabir azabından kurtuluş çarelerini aramaya teşvik etmektedir.Bir kere daha hatırlatalım ki, duanın bir fonksiyonu da kişiyi, yapacağı işler husûsunda şuurlandırmak, programe etmek ve dua sûretiyle tesbit edilmiş, belirlenmiş olan hedefin, gâyenin gerçekleşmesi için dâîyi tedbire, amele sevketmektir.

* Hayat ve memat (ölüm) fitnesine gelince: Bunlar hadiste mahyâ ve memat diye zikredilir. Mahyâ, hayat zamanı demektir. Memat da can verme (nez') ânından sonraki ölüm zamanı demektir.

Şu halde, hayat fitnesi ile, sağ olduğu müddetçe karşılaşılan imtihanlar kastedilmektedir. Cehaletler, nefsânî arzular, zulümler, günahlar vs. Ölüm fitnesi ile bazı âlimler, ölümden önceki fitneyi anlamışlardır, yani daha hayatta iken nez' (can çekişme) hâlinde iken karşılanan fitne, ölüme izâfe edilmesi, ölüme yakınlığı sebebiyledir. Bu görüşü destekleyen husus kabir fitnesinden ayrıca bahsedilmiş olmasıdır.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ismetine, geçmiş ve gelecek günahlarının affedilmiş olmasına rağmen bu istiâzelere çokça yer vermesi, ümmetine örnek olmak içindir ve Allah'a kullukta eksiklik bırakmamak içindir. Kul olmak haysiyetiyle herkes ibadetle mükelleftir. İbadet, istiğfar, dua, namaz vs. bütün çeşitleriyle bir kulluk vazifesidir; günahkârlara mahsus bir vazife değildir.592

:

□

لوُ

ق

□

□ ي # ٌ بَّنلا

نأَ

□ ك] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر هنشو ـ2□

□

نِ

مَ

□ و ءنوُنُللاَو

صَ

رَ

□ ب

لاَ

و ِماَذُللا َنِم َكِب ُذوُشأ ِه

□□ نإ

مُ

هَّ

للا

]. ئاسنلاو دواد وبأ هلرخأ .

□

ماَ

قْس'ا ِئِهيَس

2. (1875)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu duayı okurlardı: "Allah'ım! Cüzzâmdan, barastan (alaten), delilikten ve hastalıkların kötüsünden sana sığınırım." [Ebû Dâvud, Salât 367, (1554); Nesâî, İstiâze 36, (8, 271).]593

AÇIKLAMA:

* Baras, deride beyaz lekeler hâsıl eden bir hastalıktır. Ala ten de denir.

Bu hastalığa yakalananlara dilimizde Arapça aslı abras'tan bozma olarak abraş da denir.

* Delilik (cünûn): Her çeşit hayrın, tekâmülün kaynağı olan aklın gitmesidir. Cüûndan ne kadar Allah'a sığınılsa yeridir. Zîra akıl, insanlığımızın yegâne gereğidir. Dinimiz aklı olmayanın dini olmaz düsturundan hareketle, her çeşit sorumluluk ve mükellefiyet için aklın varlığını şart koymuş, aklın korunmasını dînin belli başlı gâyelerinden biri yapılmıştır.

591 Kabir azâbının varlığı ve mâhiyeti ile ilgili açıklama 5493-5500 numaralı hadîslerde gelecek.

592 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/105-106.

593 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/106.

* Cüzzâm: Vücudda kapanmayan yaralar açan bulaşıcı bir hastalıktır. Eski devirlerde tedâvisi bilinmediği için oldukça korkutucu bir hastalık idi.

* Hastalıkların kötüsü: (Seyyiül-askâm) belli bir hastalık değildir, tedavisi olmayan, uzun müddet devam eden müzmin hastalıklar hep bu tavsife girer.

Bazı şârihler, Resûlullah'ın hastalıklardan istiâze ederken, görüldüğü üzere, bazılarını zikretmiş olmasını nazar-ı dikkate alarak, bütün hastalıklardan istiâzeyi münasip görmemişlerdir. "Bazıları hafiftir, sabredilme hâlinde büyük sevaba medardır, yeter ki müzminleşmemiş olsunlar" derler.

Humma, baş ağrısı, göz ağrısı gibi her zaman gelebilen hastalıkları misâl verirler. Bu söylenenler mezkur hastalığa yakalananların tedâvi yollarını aramamalarını veya ilaç almamalarını gerektirmez.

Hadis ciddî şekilde tedbir alınması gereken ağır hastalıklarla, hafifler arasında bir tefrik yapmış

olmaktadır. Resûlullah, müzmin hastalıktan istiâze etmektedir. Zîra bu çeşit hastalıklar, en samimî dostların bile kaçmasını, kişinin ünsiyet edeceği kimselerin iyice azalmasını ve hatta tedavi edicilerin bile ürkerek tükenmelerini netice verir, vücutta kalıcı çirkinlikler hâsıl eder.594

لاق امُ:

هْ

نَش ُه

للّا َ ِض

ر صاعلا نب ورمش نبا نشو ـ3□

□

ب□

□

لَ

ق □

نِ

م َكِ

ب □

ذوُشأ ِه

نإ □□

مُ

هًّ

للا :

□

لوُ

ق #

□

ي

□ه

للّا □

لُ

وسر □

ناَ

ك]

□

□

مْ

لِ

ش □

نِ

مَ

و ،ُعَ

بْرَ

ت □

□سْ

فَ

□ ن

نِ

مَ

و ،ُعَ

مْسُ

□ ي

□

ءاَ

شُ

□ د

نِ

مَ

و ،ُعَرْخَ

ي

]. يذمرتلا هلرخأ

□

عَ

بْ

□ ر'ا

ءَ

□ ؤه

نِ

م َكِ

□ ب

ذوُشأ ُع، َ

فْ

نَ

ي

ئاسنلاو .

3. (1876)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu duayı okurlardı: "Allah'ım, huşû duymaz bir kalbten sana sığınırım, dinlenmeyen bir duadan sana sığınırım, doymak bilmeyen bir nefisten, faydası olmayan bir ilimden, bu dört şeyden sana sığınırım." [Tirmizî, Da'avât 69, (3478); Nesâî, İstiâze 2, (8, 255).]595

AÇIKLAMA:

1- Hadis birbirinden ayrı gibi görünen dört meseleye temas etmektedir:

* Huşû, saygıya götüren korkudur. Kalbin huşû duyması, Allah'tan korkup saygıyla dolmasıdır.

Şârihler, zikrullahla sükûnet ve itminana ermesi olarak açıklarlar. Şu halde huşû duymayan kalp, Allah'ı zikretmekten zevk almayan, itminan bulamayan kalptir.

* Dinlenmeyen dua, kabûl görmeyen, icâbete mazhar olmayan duadır. Bu ise Allah'ın rahmet nazarını kestiği kimselere mahsus bir durumdur, el-iyâzu billah.* Doymayan nefis: Allah'ın kendisine verdikleriyle yetinmeyen, nasibine düşen rızka kanaat etmeyen, mal toplamaktan usanmayan, hırsına zebûn olmuş kimse demektir. Çok yemekle doymayan da denmiştir. İbnu Melek mevkî ve makama doymayanı da buraya dâhil etmiştir. Kısacas nefsin maddî ve dünyevî hevesâtının peşinde koşan, durak bilmeyen nefisler bu gruba girer.

* Faydası olmayan ilim: Amel edilmeyen, halka öğretilmeyen, ahlâkın, ef'âlin, konuşmanın güzelleşmesinde işe yaramayan bilgilerdir. İhtiyaç duyulmayan veya öğrenilmesi için şer'î izin vârid olmayan ilimler de buraya girer. Gerek dünyanın ve gerek âhiretin kazanılmasında ilme büyük yer veren, ilk emri "oku" olan dinimizin "faydasız ilim" diye bir mefhum getirmesi ve bu nefhuma giren ilimleri yasak etmesi, üzerinde

durulması gereken bir husustur.

Şunu hemen belirtmek isteriz: Ne faydasız ilmi kınayan hadisler, ne de bunları şerheden âlimler herhangi bir ilmin ismini zikrederek örnek göstermezler. Demek ki bu, izâfi bir durumdur. Yâni, dinimiz açısından hiçbir ilim "faydasız" değildir. Ancak zemine, zamana ve ferdlere göre baz ilimler faydasız olabilir. Kişi ferasetiyle bunu tâyin edecektir. Âyet-i kerime'de: "Senin için, hakkında bir bilgi hâsıl olmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz, kalb bunların her biri bundan mes'uldür"

(İsrâ 36) buyurulmuştur. Kişi dünyevî ve uhrevî meselelerine veya meslekî ihtisasına girmeyen şeylerle meşgul olurken, ilmini yaparken faydalık, gereklilik süzgecinden geçirmekle mükelleftir.

Dünyevî ve uhrevî sorumluluklarına giren mevzûlarda eksiklikleri varken ihtisasına giren sahâlarda 594 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/106-107.

595 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/107.

öğrenmesi gereken bilgiler varken, lüks bilgiler, afakî mâlumât ve meşguliyetler bu lüzumsuz sınıfa girebilir.

Kendi tarih ve coğrafyamızın câhili iken diğer millet ve coğrafyalarda teferruat bilgiler, hayata hazırlanma safhasında (buluğdan önceki devrede) din bilgisi, meslek bilgisi gibi zarûrî bilgiler varken bunları bırakıp genel kültür diye öğretilen, öğrenilen âfakî ve lüks bilgiler hep bu "faydasız ilim"

sınıfına girer.

2-Hadisle ilgili olarak şârih Tîbî'nin yaptğı açıklama bu dört şeyi belli esaslar çerçevesinde birleştirmektedir. Der ki: "Bu dört arkadaşa yakından bakacak olursak, herbirinin, belli bir gâye için mevcut olduğunu görürüz. Yâni o şey bu gâye için vardır, varlığı, ona dayanmaktadır. Sözgelimi, ilimlerin tahsili, onlardan istifâde içindir. Eğer bu ilimden istifâde edilmezse bu bir ihtiyaç olmaz, bilakis vebal olur ve dolayısiyle ondan istiâze gerekir.

Kalbe gelince, o yaratıcısından korkup O'na karşı saygı duymak için yaratılmıştır. Göğüs bu haşyete açılmalı, içerisine haşyet nuru girmelidir. Kalb böyle değilse katılaşmış demektir. Katı kalpten Allah'a sığınmak gerekir. Zîra âyet-i kerime: "...Kalpleri Allah'ın zikrinden (başıboş ve) kaskatı kalmış olanların vay hâline! Onlar apaçık bir sapıklık içindedirler" (Zümer 22) buyurulmaktadır.

Nefse gelince, aldanma evi olan dünyadan uzaklaşıp, ebediyet evi âhirete meylettiği ölçüde îtibar edilir. Eğer nefis dünyaya düşkün ve maddiyata karşı doymak bilmez bir hırs içinde ise kişinin en büyük düşmanı demektir. Onun istiâze etmesi gereken yegâne şey artık nefsidir.

Duanın icâbet görmemesine gelince, bu hal, dua eden kimsenin ilim ve amelinden istifâde etmediğini, kalbinin Allah'a karşı haşyet duymadığını ve dahi doymak bilmez, harîs bir nefse sahip olduğunu gösterir."596

:

□

لاق #ِه

للّا □

لوُسر ه

أن] □

ْه

نَش ُه

للّا َضِ

ر ةريره بأ نشو -4□

□

ءوُسَ

و □□

ءاَ

قَّرلا □

كَ

رَ

دَ

و □□

ءً

بلا □

دْ

هَل □

نِ

م ِه

للّاِ

ب اوُ

ذًّ

وَ

عَ

ت

]. ئاسنلاو ناخيرلا هلرخأ

□

ءاَ

دْ

ش‘ا □

ةَ

تامَشَ

و □□

ءاَضَ

قلا

.

4. (1877)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Belanın ezmesinden, helâkın gelmesinden, kötü kazadan, düşmanların şamatasından Allah'a istiâze edin." [Buhârî, Kader 13, Da'avât 28; Müslim, Zikr 53, (2707); Nesâî, İstiâze 34, (8, 269, 270).]597

AÇIKLAMA:

* Belanın ezmesi diye tercüme ettiğimiz cehdü'lbelâ'yı, Münâvî, "ölümü temenni ettiren, sıkıntı ve meşakkat" diye târif eder. "Öyle ki, der, kişi sıkıntısının tahammül edilmezliği sebebiyle ölmeyi, sıkıntılı yaşamaya tercih eder." Bu hâl müzmin, ızdıraplı bir sıhhat bozukluğundan olabileceği gibi, aşırı fakirlik vs.'den de olabilir. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in bunu "mal azlığı ve evlad çokluğu" diye tefsir ettiği rivâyet edilir. Bela kelimesi her çeşit imtihan için kullanıldığına göre, ölümü aratan her çeşit musîbet buraya dahil edilebilir.

* Helâkın gelmesi diye tercüme ettiğimiz derku'şşekâ ile dünyevî musibet anlaşıldğı gibi uhrevî helâket de anlaşılmıştır. Şekâ, şekâvet yâni bedbahtlık demektir. Şakî olmak, saîd olmanın zıddıdır.

İbnu Hacer şekâyı helâk olarak açıklamıştır. Münâvî cehennem tabakalarından birine şekâ denmiş

olduğunu kaydeder. Şu halde, Arapça ibârenin taşıdığı iki ihtimale binâen, "Şekâvetin bize ulaşmasından" veya "bizim cehenneme ulaşmamızdan" istiâze etmemiz gerekmektedir.

* Kötü kaza (sûi'lkaza) ile kötü hüküm, kötü kader anlaşılmalıdır. Bu da dünyevî olabileceği gibi, uhrevî de olabilir. Kaza ve kaderi Allah'ın takdîri olarak kötü kelimesiyle tavsif uygun değildir. Bunu, Münâvî'nin de belerttiği üzere, makzî yâni hükmedilmiş olan şey olarak anlamak gerekir. Nasıl ki hayrı da şerri de halk eden (yaratan) Allah'tır, halkda çirkinlik yoktur. Çirkinlik kulun kesbindedir, öyle de kazada çirkinlik yoktur, çirkinlik, kesbimize, irademize uygun olarak Allah'ın hükmettiği 596 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/107-109.

597 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/109.

şeydedir ki buna makzî diyoruz. Makzîdeki çirkinlik onu hak edene aittir. Kötü kazadan istiâze, bir bakıma Cenab-ı Hakk'tan lütfunu, affını taleb etmek, hak ettiğimiz kötü makzîlere hükmetmemesini, bağışlamasını dilemektir.

* Düşmanın şamatası, kişinin uğradığı belalar, kötü haller sebebiyle düşmanın gülmesi, ferahlamasıdır.598

:

□

لوُ

ق #

□

ي

□ه

للّا □

لوُسَ

ر □

ناَ

لاق: [ك □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□5ـ ر هنشو

□

ءوُسَ

و ِ، اَفِ

ه

نلاَ

وِ اَقِ

هرلا َنِم َكِب ُذوُشأ ِه

نإ □□

مُ

ةً

للا

]. ئاسنلاو دواد وبأ هلرخأ .

□□□

خ‘ا

5. (1878)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua ederdi: "Allahım, şikak ve nifaktan ve kötü ahlâktan sana sığınırım." [Ebû Dâvud, Salât 367, (1546); Nesâî, İstiâze 21, (8, 264).]Bir rivâyette şöyle denmiştir: "Allahm! Açlıktan sana sığınırım, çünkü o pek fena yatak arkadaşıdır. Hıyânetten de sana sığınırım, çünkü o ne kötü huydur."599

AÇIKLAMA:

* Şikak bölünmek, ayrılmak demektir, ancak hadiste hakka muhalefet etmek sûretiyle haktan ayrılmaktır. Âyet-i kerimede, "İnkâr edenler kendini beğenme ve ayrılık içindedirler" (Sâd 2) buyurulmuştur. Şikak kelimesi farklı yorumlara mazhar olmuştur.

* Nifak, içi başka dışı başka olmaktır. Dinî mânâsıyla zahiren Müslüman göründüğü halde bâtınen küfür içinde olmaktır. Tîbî, "Arkadaşına, içinde gizlediğin şeyin hilâfını izhar etmendir" diye daha umumî bir tarif sunmuştur. Bazı âlimler: "Amelde nifak, çok yalan söylemek, emânete hıyânet etmek, sözünden dönmek, biriyle dâvaya düşünce, karşı tarafın hukukunu çiğnemeye çalışmaktır" diye tarif etmişlerdir.

* Kötü ahlâk dinin reddettiği her çeşit menfî hallerdir. Tîbî bu hadiste zikredilmiş olan şikak ve nifakın ahlâkların en kötüsü olarak takdim

edilmiş olduğunu belirttir. "Çünkü, der, bu iki fena hasletin zararı başkalarına da sirâyet eder."

* Açlık: Midenin yiyecekten boşalmasıyla hâsıl olan histir. İnsanların hastalanmalarına ve hatta ölümlerine bile sebeple olabilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Allah'a istiâze etmesini gerektirecek kadar insan için ciddî neticeler hâsıl edebilecek bir duygudur. Tîbî: "Açlık insandaki kuvvetleri zayıflatır, dimağı teşviş eder, kötü fikirler ve fâsid hayaller ortaya çıkarır. İbadet ve murâkabe vazifelerini ihlâl eder. Bu sebeptendir ki kişiyi geceleyin de bırakmayan yatak arkadaşına benzetti ve savm-ı visali yasakladı" der. Daci' yatak arkadaşı demektir. Açlık, insanı geceleyin yatakta bile bırakmayan bir duygu olduğu için daci' denmiştir. Sindî hadisi şöyle anlar: "Secde ve rükû gibi ibadet vazifelerine mâni olan açlık ne kötü arkadaştır."

Âlimler, belli bir disiplinle yapılmayan açlığın ibâdet olmayacağına bu hadîsten delil getirmişlerdir.

Sünnete uygun olan açlık, ibadet sayılan oruçtur. Aksi takdirde savm-ı visâl tâbir edilen üst üste birkaç gün aç kalmak dinen tecviz edilmemiştir.

Hıyânet, emânetin zıddıdır. Tîbî, bunu hakka muhalefet etmek, ahdi bozmak olarak açıklar. Bu muhâlefet bütün şer'î teklifleri içine alır. Çünkü bir âyette: "Biz emâneti ...arzettik..." (Ahzâb 72) dendiği gibi, bir başka âyette: "Ey iman edenler Allah'a ve o Peygamber'e ihânet etmeyin! Siz kendiniz bilip dururken kendi emânetlerinize hainlik eder misiniz? (Enfal 27) buyurulmuştur. Âyetlerde emânet bütün teklifleri içine aldığı gibi, ikinci âyetteki ihânet kelimesi de hepsi hususunda ahde vefasızlığı ve hakka muhâlefeti ifâde eder.

Hadiste geçen bitâne kelimesini huy olarak çevirdik. Çünkü dâhilî haslet demektir. Bitâne kelimesini, Mutarrızî, el-Muğrib'de birinin yakın ve samimî arkadaşı diye açıklar. Bu mâna da hıyânetin kötü bir arkadaş olduğunu noktalar.600

598 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/109-110.

599 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/110.

600 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:7/110-111.

□

ثْ

يأَ

ر :#ِه

□ للّا

لوُسَ

□ ر

□ لاق] :لاق

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر هنشو ـ6□

راَ□

□ ن

نِ

□ م

ةَ

لْ

عُرِ

□ ب

نُ

بُ

لْ

طَ

أسُرْبَ بِ شفِرْيِتا مِنَ اللِنهِ ي □

ةَ

لْ

ي □

ل

□

لبِرْيِل □

ل □

لاَ

قف □□

هُ

ثْ

يأَ

ر □□

تَ

فَ

ت □

لا اَ

مه

لُ

ك

□

هَ

تَ

لْ

عُش َئِ

فْ

ط

□

تَ

ف اَ

□ ه

لوُ

قَ

ت ٍ اَ

مِ

لَ

ك َكُ

مِ

ه

لَشُ

□ أ

: أ

□

□ مَسلا

هْ

يَ

لَش

:

□

لُ

ق □

ليِرْبِل □

لاَ

ل ، قف :

□

ب

□ه

للّا □

لوُسَ

ر □

لاَ

قف □□

هيفِ

ل □□

رِخَ

يَ

و

□

□

تلا ِ اًّ

ماًّ

تلا ِه

للّا ِ اَ

مِ

لَ

كِ

بَ

و ،ميِرَكلا ِه

للّا □

هْ

لَ

وِ

ب □

ذوُشأ

□هرَشَو □□

ءاَ

مَّسلا □

نِ

م □

لِزْنَ

ي اَ

م ِهرَش ْنِم ٌرِلاَف ًو ٌّرَ

ب □□

نُ

هُ

زِواَلُ

ي

اَ

وَمِنْ شَرِهِم □□

ضْ

أَ ف ا‘ر

رَ

اَ ذ

اَ، وَمِنْ شَرِهِم

هيِ

□ ف

جر

□

عَ

اَ ي

م

□ □اَر، وَمِنْ طَوار

هًّ

نلاَ

ولِّيَ

اَ، وَمِنْ فِتَنِالل

هْ

نِ

م

جُ

رْخَ

ي

أخرله .]

نمْ

حَ

ر اَ

طَرْ ُ ُبخِيَرْ ٍي

ي

هيلْ ِوالنهَّار ِإ ًّطاَرقِا

للا

كلام .

6. (1879)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mirac gecesi cinlerden bir ifrit gördüm. Elinde ateşten bir şûle olduğu halde beni tâkip ediyordu. Nazarımı her atışımda onu görüyordum. Cibrîl (aleyhisselâm) bana: "İstersen sana bir dua öğreteyim, onu okursan, şûlesi söner ve ağzının üstüne düşer" dedi." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Pekâla!" dedi. Cibrîl (aleyhisselâm) de "Şunu oku!" buyurdu:

"Allah'ın kerîm olan rızası için, eksiksiz, mükemmel kelimâtullah hakkı için -ki hiç kimse muttakî olsun, fâcir olsun onu aşıp daha güzelini söyleyemez- (bela olarak) semadan inen, semaya yükselen, (ve ceza gerektiren) şerlerden, yeryüzünde yarattığı şerden, yer(in altın)dan çıkan şerden, gece ve gündüz fitnelerinden, gece ve gündüz gelen musibetlerden Allah'a sığınırım. Ey Rahman, hayır getiren hâdiseler hâriç." [Muvatta, Şi'r 10, (2, 950, 951).]601

AÇIKLAMA:

1-Zükânî hadisin Beyhakî'nin el-Esmâ ve's-Sıfât'ta kaydettiği bir hadiste, hâdisenin Mirac gecesinde değil, Cin gecesinde geçtiği şeklinde farklı olduğunu belirttikten sonra, "Bu gece, Resûlullah'ın cinlerle karşılaştığı ayrı bir gecedir. Miraç'la hiçbir ilgisi yoktur, bu ayrı bir hâdise olabilir" diye te'lif eder.

2-Zürkâni, ifritin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı tâkib edişinin sebebini "Eziyet etmek maksadıyladır, bir başka maksadla değil" diye açıklar.

3-Kelimâtullah tabirindeki kelimât ile farklı mânalar anlaşılmıştır.

a) Allah'ın zâtıyla kâim olan kelâm sıfatı.

b) İlm,

c) Kur'an,

d) Bütün peygamberlere indirilmiş olan kitaplar. Çünkü kelimât şeklinde yâni, cemî olarak gelip izâfet teşkil etmiş ve mâna âmm olmuştur. "Allah'ın bütün kelâmları" demek olur.

4-et-Tâmmât: Kâmil, noksanlık ve ayıp nüfûz edemeyen mükemmel mânasına geldiği gibi, faydalı, şifa verici mânaları da anlaşılmıştır.

5-Hadisin bir başka vechinde, rivâyet: "(Bu duayı okur okumaz) ifrit ağzının üzerine düştü, ışığı da söndü" cümlesiyle sona ermiştir. 602

İKİNCİ FASIL

İSTİĞFAR, TESBİH, TEHLİL, TEKBİR, TAHMİD VE HAVKALE

601 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/112.

602 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/112-113.

□

لاق] :لاق امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□1ـ نش نبا ورمش نب صاعلا ر

□

لَخَ

د □□

إ □

لُلَ

ر اَ

مِهيِضْحُ

ي □

□ناَ

ته

لَخ □

وأ ءناَتَ

لْ

صَح :#ِه

للّا □

لوُسر

ه□

للّا □

حِ

ه

بَسُ

ي □□

ليِ

لَ

ق اَ

مهِ

ب □

لَ

مْ

عَ

ي □

نَ

مَ

و □□

ريِ

سَ

ي اَ

مُ

هَ

□□ و

ةَّ

نَللا

□

دَ

قَ

لَ

□ ف

□ ارْرَش

هُ

رِ

ه

بَ

كُ

يَ

□ و

□ ارْرَش

هُ

دَ

مْ

حَ

يَ

□ و

ارْرَ

□ ش

□ ةًص

ه

لُ

□ ك

رُ

بُ

د

□

نوُسْ

مَخ َكْ

لِ

تَ

: ف

□

لاَ

□ ق

هِ

دَ

يِ

ب اَ

هُ

دِ

قْ

ع

□

ي #ِه

□ للّا

لوُسَ

□ ر

ثْ

يأَ

ر

اَ

ذإِ

و ،ناَزِيملا ف ٍةَ

ئاِ

مُسْ

مَخَ

□ و ٌف

لأَ

و ،ناَسِه

للاِ

□ ب

ةَ

ئِا

مَ

و

كْ□

لِ

تَ

□□ ف

ةًّ

رَ

□ م

ةَ

ئِا

□ م

هَ

دَ

مْ

حَ

تَ

□ و

هُ

رِ

ه

بَ

كُ

تَ

و □

هُحِ

ه

بَسُ

ت َكَ

عَلْ

ضَ

م □

□

ذَخأ

ف □

لَ

مْ

عَ

ي □

مُ

كُّ

فّ ف المِيزَان، فأي □

لأَ

و ،ناَسِه

للاِ

ب □

ةَ

ئِا

م

□

فْ

يَ

او: ك □

لاَ

قٍ؟

ةَ

ئِهيَس □

ةَ

ئاَ

مَسْ

مَخَ

و ِنْيَف □

لأ □

ةَ

لْ

يَّ

للاَ

و ِمْوَيلا

□□

ناَطْ

يَّرلا □

مُ

كَ

دَحأ □

تأ

□

ي :

□

هِ؟ لاق

للّا □

لوُسَ

ر اَ

ي اَ

مُ

هيِ

صْ

حُ

ن

□

لِ

تَ

فْ

نَ

ي □□

تَح اَ

ذَ

كَ

و اَ

ذَ

ك

رُ

كْ

: ذا

لوُ

قَ

يَ

ف

هِ

تًص ف

وُ

هَ

و

هُ

مِهوَنُ

ي

لاَ

زَ

□□ يًف

هِ

عَلْ

ضَ

□ م ف

هيِ

تأيَ

□□ و

لَ

غْ

فَ

□ ي

□

□ نأ

هه

لَ

عَ

ل

□

ف

]. ننسلا باحصأ هلرخأ .

□

ماَ

نَ

ي □□

تَح

1. (1880)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki haslet -veya iki hallet[603]- vardır ki onları Müslüman bir kimse (devam üzere) söyleyecek olursa mutlaka cennete girer. Bu iki şey kolaydır. Kim onlarla amel ederse, azdır da... Her (farz) namazdan sonra on kere tesbih (sübhânallah), on kere tahmid (elhamdülillah), on kere tekbir (Allahu ekber) söylemekten ibarettir."

(Abdullah der ki:) "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunları söylerken parmaklarıyla saydığını gördüm. Resûlullah devamla buyurdular: "Bunlar beş vakit itibariyle toplam olarak dilde yüzellidir. Mizanda bin beş yüzdür. "İkinci haslet" ise yatağa girince Allah'a yüz kere tesbih, tekbir ve tahmid'de bulunmanızdır. Bu da lisanda yüzdür, mizanda bindir. (Her ikisi toplam iki bin beş yüz eder.)"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerine şöyle bir soru ile devam etti:

"Hanginiz bir günde, gece ve gündüz iki bin beş yüz günah işler?"

"Bunları niye söylemiyelim ey Allah'ın Resûlü?" dediler. Şu cevabı verdi:

"Şeytan, namazda iken her birinize gelir: "Şunu şunu hatırla" der, ve namazdan çıkıncaya kadar devam eder. (Bu hatırlatmaların neticesi olarak) kişi bu tesbihatı terk bile eder. Kişi yatağına girince de şeytan ona gelir, (zikir yapmasına imkân vermeden) uyutmaya çalışır ve uyutur da." [Tirmizî Daavât 25, (3407); Ebû Davud, Edeb 209, (5065); Nesâî, Sehv 90, (3, 74).][604]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis sübhânallah, elhamdülillah ve Allahü ekber zikirlerinin ehemmiyetini belirtmekte ve bunlara hergün devama teşvik etmektedir.

2-İki hasletin birincisi bu zikirleri, farz namazlardan sonra en az onar kere tekrar etmektir. Farz namaz diye kayıtlıyoruz, zîra rivâyetin bazı vecihlerinde bu kayıt mevcuttur.

İkinci haslet, yatağa girince, uyumazdan önce, tesbih ve tahmidi 33'er kere, tekbiri de 34 kere tekrar etmektir. Ebû Dâvud'un rivâyeti, bu kaydedilen teferruatı ihtivâ eder.

3-Namazlardan sonra yapılan bir günlük tesbihâtın dildeki telâffuz toplamı, 150 (yani 30x50 = 150) olmasına mukabil, kıyamet günü mizanda 1500 olması, her hasenenin -rahmet-i İlâhiye ile - en az on misli katlanacağına binâendir. Zîra âyet-i kerimede: □

ةَ

لَ

ف □

ةَ

نَسَح □

لاِ

ب □

ءاَل □

ن

□

م

اَ

هِ

لاَ

ثْ

مَ

ا □

رْرَش "Kim bir iyilik (hasene) yaparsa ona on katı verilir, bir kötülük yapan ise misliyle cezalandırılır..." (En'am 160) buyurulmuştur.

603 Hallet de haslet demektir. Râvî hangi kelimenin kullanıldığında şüphe etmiştir.

604 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/114-115.

4-En sonda verilen 2500 rakamı, namazlardan sonra çekilen tesbihlerle -ki 150 idi- yatınca çekilen tesbihlerin -ki 100'dür- toplamı, 250'nin 10'la çarpılmasıyla ede edilmiştir.

Resûlullah gece gündüz içerisinde kim 2500 adet günah işler? diye soruyor. Bu sorunun cevabı: "Bu kadar günah işlenmez..." dir. Öyle ise, sevaplar günahı ortadan kaldırdığına göre tesbihât yoluyla kazanılan 2500 adetlik sevap günahları affettirmiş olacak ve böylece, günahkâr olarak, affedilmemiş

günahı kalmış olarak geceleyen kimse kalmayacak demektir.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu hesabı küçük günah işleyenler hakkındadır. Mesela, ateşin odunu yakıp tükettiği gibi hesanâtı yiyip tüketen gıybet nev'inden büyük günahlar bu hesaba girmez.

Resûlullah (aleyhissalatu vesselâm)'ın hesaplamasını anlamada şu âyeti de hatırlamamız faydalıdır:

□ □

□ أِهيَّسلا

نْ

بِ

هْ

ذُ

يِ اَ

□ نَسَح

لا

□

إ

ن "Muhakkak ki haseneler (sevaplar) seyyieleri

(günahları) giderir" (Hûd 114).

5- Ashabın: "Bunları niye söylemiyelim?" şeklindeki sözlerini söyle anlamalıyız: "Bu kadar büyük neticesi olan 150 kadarcık, miktarı az, söylemesi kolay olan zikri mutlaka yaparız, bunu yapmamıza hiç bir şey engel olamaz." Resûlullah, bunların terki hususunda şeytanın iki oyununa dikkat çekiyor: a) Namaz sırasında insana yanaşıp dünyevî bir kısım meşguliyetler, câzip, nefsânî meseleler hatırlatarak, bir an evvel onların peşine düşmek üzere tesbihâtı terkettirmek.

b) Yatınca da alelacele uyutmak.

Şu halde mü'min, bu iki tuzağa karşı müteyakkız olacak, namazdan sonra tesbihâtı eksiksiz yapmadan seccâdeden ayrılmayacak, yatınca da aynı zikirleri, belirtilen miktarlarda tekrar etmeden uyumayacak.

6-Hadiste açıklanması gereken son bir nokta, namazdan sonra yapılacak tesbihâtın sayısıdır. Burada tesbih, tahmid ve tekbirin 10'ar kere tekrar edileceği söylenmektedir. Halbuki bâzı başka rivâyetlerde bu rakam her biri 33 diye tesbit edilmiştir. Aradaki farkla ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz. (1813 numaralı hadise bakılabilir.)605

ءاَل] :لاق امُ

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر فوأ بأ نبا نشو 2ـ

نأْرُقلا َنِم

ذُخاَ

نأ ُعيِ

طَ

تْسَ

□ ا

:

ه□

□ للّا

لوُسَ

ر اَ

□ ي

لاَ

قَ

□□ ف

لُلَ

ر

□

دْ

□ مَح

لاَ

و ه،

□ للّا

نَاحْ

□ بُس

لُ

: ق

□

لاق □

نيِزْلُ

ي اَ

م □

نْ

مه

لَ

عَ

ف

ائْ

يَش

.

□ه

للّاِ

ب □□

إ □

ةَّ

وُ

ق □□

و □

لْ

وَح □□

و □

رَ

بْ

كأ ُه

للّاَ

و ،ُه

□□ للّا

□ إ

□□ هلاِ

و ،ه

للّ

□□

مُ

هً

□ للا

لُ

: ق

□

لاَ

□ ق ؟

ل اَ

ذاَ

مَ

ف ِه

للّ اَ

ذ

□

ه :

□ه

للّا □

لوُسَ

ر اَ

ي □

لاَ

ق

□

هْ

يَ

دَ

يِ

ب اَ

ذكه :

□

لاَ

قَ

ف □ □

نْ

قُ

زْ

راَ

و □

نِ

دْ

هاَ

و □

نِ

فاَشَ

و □

نْ

مَحْ

را

.[

□

رْ

يَخلا □

نِ

م □

هْ

يَ

د

□

ي □

،

□

م

دَ

قف اذَ

ه أً

مأ :#

لاَ

قف ،اَ

مُ

هَضَ

بَ

قَ

ف

و] :هلوق لإ ئاسنلاو ،همامتب دواد وبأ هلرخأ

. [

ه

للّاِ

ب ه

إ

ةً

وُ

ق

2. (1881)- İbnu Ebî Evfa (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam gelerek- "Ey Allah'ın Resûlü!

dedi, ben Kur'an'dan bir parça seçip alamıyorum. Bana kifâyet edecek bir şeyi siz bana öğretseniz!"

"Öyleyse, buyurdu, Sübhânallah velhamdülillah, ve lâilâhe illallah, vallâhu ekber, velâ havle velâ kuvvete illâ billâh. (Allahım seni tenzih ederim, hamdler sana mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür, güç kuvvet Allah'tandır) de."

"Ey Allah'ın Resûlü! dedi, bu zikir Allah içindir. (O'nu senâdır), kendim için dua olarak ne söyleyeyim?"

"Şöyle dua et: "Allahım bana merhamet et, afiyet ver, hidayet ver, rızık ver!"

Adam (dinleyip, kalkınca) ellerini sıkıp göstererek: "Şöyle (sımsıkı belledim!)" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunun üzerine:

"İşte bu adam iki elini de hayırla doldurdu!.." buyurdu." [Ebû Dâvud, Salât 139, (832); Nesâî, İftitâh 32, (2, 143); Hadis Ebû Dâvud'da tam olarak, Nesâî'de kısmî olarak rivâyet edilmiştir.][606]

AÇIKLAMA:

---

[605] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/115-116.

[606] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/116-117.

1- Ebû Dâvud, bu hadisi "Ümmî ve Acemi Olana Kifâyet Edecek Kıraat Miktarı" adını taşıyan bir bâbta zikreder. Şârihler, Resulullah'a gelerek kifayet edecek miktarı soran kimsenin namazda kifayet edecek kıraat miktarı sorduğunu belirtirler. Nitekim hadisin bir başka vechinde:

نِ

سْ

حُ

ا

ه

إِن

ا

ئ

□ قُرْآنِ شَيْ

□ لا

نِ

م "Ben Kur'ân'dan hiçbir (parçayı henüz tam ezberlemedim) güzel

okuduğum kısım yok" demiştir.

Şu halde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabı, namazda okunabilecek kifâyet miktarı göstermektedir.

Ancak, hadiste cevap olarak gelen zikirler, kıraat olarak yeterli değildir. Bu sebeple ulemâ hadisi şöyle değerlendirirler: "Bu ruhsat bütün zamanlar için muteber olamaz. Zîra bu kelimeleri öğrenmeye muktedir olan bir kimse, şüphesiz Fâtiha sûresini ezberleyebilecektir. Adamın Resulullah'a söylediği sözü, "Şu anda Kur'ân'dan bir şey öğrenmeye kâdir değilim, namaz vakti de girmiş durumda" şeklinde anlamak gerekir." Öyleyse namazı, kendisine söylenen kelimeleri kıraat ederek kılsa bile, namazdan sonra Fâtiha'yı öğrenmesi gerekir. Hattâbî der ki: "Bu meselede asıl olan şudur: Namaz, Fâtiha'sız câiz değildir. Fâtiha'yı okumak onu güzelce okuyabilen kimseye vecîbedir, tam ezberleyememiş olana değil. Bu durumda, bir kimse Fâtiha'yı henüz beceremiyor ve fakat başka sûrelerden becerdiği varsa, ona, becerdiği yerden Fâtiha uzunluğunda yedi âyetlik bir kısım okuması vâcib olur. Fâtiha'dan sonra evlâ olan zikr, Kur'an'dan ona denk olan bir kısımdır. Şâyet ezberleme kapasitesinin yokluğu veya dilinin Arapça'ya dönmemesi veya mâruz kaldığı bir âfet gibi bir sebeple Kur'an'dan bir parçayı ezberleyemeyecek olursa, Kur'an'dan sonra en uygun (evlâ) zikr, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öğretmiş bulunduğu tesbih, tahmid ve tekbirdir. Zîra Efendimiz: "Kelâmullah'tan sonra efdal olan zikir Sübhânallâhi velhamdülillahi velâ ilâhe illallahu vallahu ekber'dir" buyurmuştur.

2-Adamın, kendisi için Allah'tan ne taleb etmesi gerektiği hususundaki sorusuna Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevabı, duada istenmesi gereken şeyler hususunda fevkalâde câmî bir mâhiyet taşımakta ve hatta Resûlullah'tan mervî me'sur duaları âdeta özetlemektedir. Hatırda kalması için tekrar kaydediyoruz.

* Allah'ın rahmeti: Günahları terkettirmek, affetmek.

* Afiyet: Dünya ve âhiret âfetlerinden selâmet.

* Hidâyet: İslam'da sebat ve ahkâma uyma.

* Rızık: Yeterli miktarda helal rızık.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tâliminden sonra, adamın davranışıyla ilgili ibâre çok veciz olduğu için şârihler yorumunda bazı farklılıklara yer vermişlerdir. Biz İbnu Hacer'in anladığı tarzı tercümeye aksettirdik: Yâni adam, Resulullah'ın tâlimatını tam olarak ve sağlam bir şekilde öğrendiğini belirtmek için ellerini uzatıp avuçlarını sıkmış ve kıymetli bir şeyi sımsıkı yakalayan bir kimsenin yaptığı gibi: İşte şöyle! diye gösterip: "Sizin bana söylediğinizi ezberledim ve sımsıkı tutuyorum, artık zâyi etmem, unutmam!" demek istemiştir.

4-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Bu adam iki elini de hayırla doldurdu" demesi, adamın dünya için de, âhiret için de gerekli olan hayırları câmî olan bir duaya imtisalinden kinâyedir. Nitekim bu öğretilen hususların ne kadar câmî şeyler olduğunu az yukarda gösterdik.607

□ه

للّا □

لوُسَ

ر □

ناَ

اهْ تلاق: [ك

نَش ُه

للّا َضِ

□3ـ نشو ةرئاش ر

□

رِ

فْ

غَ

□□ تْسأ

هِ

دْ

مَحِ

بَ

و ِه

□ للّا

نَاحْ

: بُس

□

هِ

ثْ

وَ

□ م

لْ

بَ

□ ق

لوُ

قَ

□ ي

□ نأ

رِ

ثْ

كُ

ي

□ه

بَ

ر □

نَ

رَ

بْ

خأ :

□

لاَ

ق ،كَِ

ف لذ □

ه □

ل □

ثْ

لُ

قَ

ف □□

هْ

ي □

لإ □

بوُ

تأَ

و َه

للّا

□

نِ

م □

□

رَ

ثْ

كأ اَ

هُ

ثْ

يأَ

ر اَ

ذإف □ □

ثَّ

مُ

أ ف

ةَ

مًع ىَ

رأَس ِه

نأ

□

دَ

□□ قف

هْ

□ ي

□ لإ

بوُ

تأَ

و َه

□ للّا

رِ

فْ

غَ

□□ تْسأ

هِ

دْ

مَحِ

بَ

و ِه

□ للّا

ناَحْ

: بُس

□

لْ

وَ

ق

ةروسلا]. هلرخأ .

خْ

تَ

ف

لاَ

وِه

للّا

رْ

صَ

ن

ءاَل اَ

ذإ :اَ

هُ

ثْ

يأَ

ر

ناخيرلا .

607 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/117-118.

3. (1882)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölümünden önce şu duaları çok tekrar ederdi: "Sübhânallahi ve bihamdihi, estağfirullahe ve etûbu ileyh. (Allahım seni hamdinle tesbîh ederim, mağfiretini diler, günahlarıma tevbe ederim.)" Ben kendisinden bunun sebebini sordum. Şu açıklamayı yaptı:

"Rabbim bana bildirdi ki, ben ümmetim hakkında bir alâmet göreceğim. Ben onu görünce Sübhânallâhi ve bihamdihi, estağfirullahe ve etûbu ileyh zikrini artırdım. Bu gördüğüm, İzâ câe nasrullahi ve'lfethu... sûresidir." [Buhârî, Tefsir, Nasr, Ezân 123, 139; Megâzî 50; Müslim, Salât 220, (484).]608

AÇIKLAMA:

1- Cenab-ı Hakk'a: "Hamdinle tesbih ederim" demek, "seni tesbih etmeye şahsen muktedir değilim, bunu kendi gücümle yapamam. Şâyet tesbih ediyorsam bu senin lütfun ve hidâyetinledir" demektir.

Yâni, Allah'ı tesbih edebilmenin de Allah tarafından verilen bir nimet olduğunu beyandır. Mazhar olunan nimetin "in'am" yani verilme olduğunu bilmek ve bunu, nimeti verene ifâde etmek, hamd ve şükürdür. Öyle ise Cenâb-ı Hakk'a, "Hamdinle tesbîh ediyorum" demek, tesbih edebilmenin de bir lütf-u İlahî olduğunu beyan olmaktadır.

2-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı çok tesbih, tahmid ve istiğfâra sevkeden şey, Mekke'nin fethinden sonra, insanların fevc fevc, yani kitleler halinde İslam'a girmesidir. Nitekim Resûlullah'ın zikrettiği Nasr sûresinde, Rabbimiz Resûlüne o alâmeti şöyle haber vermiştir: "(Ey Resulüm), Allah'ın yardımı ve zaferi (feth) gelip, insanların Allah'ın dinine akın akın girdiklerini görünce, Rabbini hamd ile tesbih et, istiğfar et (bağışlanma dile). Çünkü O tevbeleri dâima kabul edendir" (Nasr 1-3).609

ه□

□ للّا

لوُسَ

□ ر

□ لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

ر ةريره بأ نشو ـ4□

ه□

للّاَ

و هُ،

للّا ه

إ □

ه □

لإ □□

و ه،

للُّ

ذْ

مَح ا

□

ل و ه،

للّا □

ناَحْ

بُس :

□

لوُ

قأ ‘

□

#: ن

]. ملسم هلرخأ

سْ□

مَّرلا □

هْ

يَ

لَ

ش □

تَ

عَ

لَط أً

مِ

م □

لإ □□

بَحأ □

رَ

بْ

كأ

يذمرتلاو .

4. (1883)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sübhânallahi, velhamdu lillahi, velâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber (Allah'ı tesbih ederim, hamdler Allah'adır, Allah'tan, başka ilâh yoktur. Allah en büyüktür) demem, bana, üzerine güneşin doğduğu şeyden (dünyadan) daha sevgilidir." [Müslim, Zikr 32, (2695); Tirmizî, Daavât 139, (3591).]610

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ebedî hayata bakan, kıyamet günü terâziye girecek olan en küçük bir nurun bile, fâni olacak, ebediyete intikal etmeyecek maddî menfaatlerle hiçbir sûrutte tartıya gelmeyeceğini, dünya gibi büyük bir varlığın bile "fenaya giden yönüyle" bir kerecik tesbih, tahmid ve tekbir okumakla elde edilecek sevaba değmediğini ifâde buyuruyor. Hadisin her çeşit mücâzefeden uzak olarak ifâde ettiği hakikatı açık şekilde anlayabilmek için şöyle bir soru sorabiliriz: "Hiç sönmeden ebedî olarak yanan bir mum mu daha çok ışık verir, muvakkat bir ömre sahip fâni bir güneş

mi?" Düşününce her halde mumun daha zengin olduğunu söyleyeceğiz. Aksini söylemek ebediyetin ne olduğunu kavramamak olur.611

□ه

للّا □

لوسر □

لاق: [لاق □

ْه

نَش

□ه

للّا َ ِضَ

□5ـ نشو نبا دوعسم ر

□

ل □

لاَ

قف □

مَّسلا □

ْه

يَ

لَش □

مي ِ

هاَ

رْ

بإ □

أسُرْبِ َب □

ةَ

لْ

ي □

ل □

تيِ

ق :

□

ل

#

□

ةَّ

نَللا □□

نأ □

مُ

هْ

رِبْخأَ

و □

مَّسلا □

ه

نِ

م َكَ

تَّ

مُ

أ ئِرقأ : □

دَّ

مَحُ

م اي

608 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/118-119.

609 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/119.

610 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/119.

611 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/119-120.

ا

:

س□

□

ه اَ

رِ

غ □□

نأَ

و □

نا َ

عيِ

ق اَ

ةً

نأَ

□□ و

ءاَ

□ ملا

ةَ

بْ

□ ذَش

ةَ

بْ

رٌ

□ تلا

ةَ

بِهيَط

.[

□

رَ

بْ

كأ ُه

للّاَ

و ،ُه

□□ للّا

□ إ

□□ هلاِ

و ،ه

لُّ

ذْ

مَحلاَ

و ،ه

□ للّا

نَاحْ

بُس

يذمرتلا هلرخأ .

5. (1884)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Miraç sırasında İbrahim (aleyhisselâm)'le karşılaştım. Bana:

"Ey Muhammed, ümmetine benden selam söyle. Ve haber ver ki: Cennetin toprağı temiz, suyu tatlıdır.

Burası (suyu tutacak şekilde) düz ve boştur. Oraya atılacak tohum da sübhânallah, velhamdülillah, ve lâilâhe illallâh, vallâhu ekber cümlesidir." [Tirmizî, Daavât 60, (3458).]612

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Müslümanları boş vakitlerinde mübarek kelimelerle zikretmeye fevkalâde teşvik etmektedir. Zîra en büyük uhrevî idealleri arasında yer alan cennet için bu şart gözükmektedir. Toprağı temiz ve her çeşit ağaçtan boş ve fakat ağaç dikmeye fevkalâde elverişli yani düz ve tatlı suya sâhip olan cennet; ekim beklemektedir. Herkes kendi cennetini bol ağaçlı, gölgeli, yeşil kılabilmek için daha dünyada iken ekim yapmalıdır. Orada neşv ü nema bulup, orayı tezyin edecek tohumlar da sübhânallah, elhamdülillah, lâilahe, illallah ve Allahu ekber gibi Resûlullah'ın haber verdiği kelime-i tayyibelerdir. Kişi burada ekim yaptığı ölçüde yâni bu kelimeleri sevap umarak zikrettiği nisbette, âhirette cenneti zenginleşecek ve güzelleşecektir.

Tîbî, bu hadiste diğer bir kısım nasslarla teâruz görür. Der ki: "Bu rivâyete göre, cennet ağaç ve kasırlardan hâlîdir. Halbuki Kur'an'da gelen bir kısım âyetler cennetin ağaçlı olduğunu haber verir:

□

رأَ

هن

□

□ □

ا اَ

هِ

ثْ

حَ

ت □

نِ

م يِرْلَ

ت □

أً

نَل "Altında nehirler akan cennetler"

âyetinde olduğu gibi. Esasen cennete cennet denmesi de ağaçları sebebiyledir: "Cennet dalları birbirine geçmiş, sık ağaçlı (koyu gölgeli) bahçe demektir."

Merhum bu hadisle Kur'an arasındaki ihtilaflı duruma böylece dikkat çektikten sonra yeni sorular îras eden bir de çözüm kaydeder. Ondan ziyâde Aliyyu'l-Kârî'nin te'vilini kaydetmeyi daha muvafık buluyoruz: "Hadiste, cennetin kasır ve ağaçlardan tamamen boş olduğuna dair delil yoktur. Zîra cennetin düz ve boş olması demek, ekseriyetinin ağaçlı, geri kalan kısımlarının ise mezkur kelimelerle ağaçlandırılmaya bırakılmış boş mekanlar olması demektir. Cennetin önceden, sebep olmaksızın dikilmiş olan ağaçları, bu kelimelerin okunması neticesinde dikilecek olan ağaçlardan ayrılır."

Bu hadisin, dünyayı âhirete nazaran bir ekim yerine benzeten âyetin (Şûra 20) ve aynı mânayı işleyen diğer hadislerin bir tamamlayıcısı olduğu da söylenebilir. Gayb âlemi ile ilgili bir teşbih olması hasebiyle ifâde etmek istediği mânaya ve bildirmek istediği hakikate bakmak daha muvafıktır. Bunun mahiyetini dünyevî şartlara uygun olarak anlamak gereksizdir. Hadis şu hakikati bildiriyor: "Dünya ekim yeridir, güzel kelimelerin zikri bir ekimdir, öbür dünyada, cennet ağaçları, âhiret meyveleri olacaktır. Çok zikrederek âhiret için ekim yapmalıdır."613

امُ

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر قيدصلا ركب ب‘ ةوم ةريسُ

ي نشو ـ6□

ه□

للّا □

لوسر اَ

ن □

ل □

لاق[:تلاق لو‘ا ارلاهملا نم تناكو

سيِ□□

ْد

قَّ

تلاَ

و

لِيلْ□□

ةَّ

تلاَ

و

حيِبْسَّتلاِب□□

□□

نُ

كْ

يَ

لَش

:#

□□

اَ

قَطْ

نَ

تْسُ

م □

□

وُ

ئْسَ

م □□

نُ

ةَّ

نإَ

‘ ف ،لِما

□

ن اِ

ب

□

نْ

دِ

قْ

شاَ

و ،ريِبْكَّتلاَو

]. دواد وبأ هلرخأ

□

ةَ

مْ

حَّ

□ رلا

نْ

يَسْ

نَ

تَ

□ ف

نْ

لُ

فْ

غَ

ت □□

و

هل ظفللاو ،يذمرتلاو .

6. (1885)- Hz. Ebû Bekri's-Sıddîk'in âzadlısı Yüseyre (radıyallâhu anhümâ) -ki ilk muhâcirlerden idi-anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) bize dedi ki: "Size tesbih, tehlil, takdis, tekbir çekmenizi tavsiye ederim. Bunları parmaklarla sayın. Zîra parmaklar (Kıyamet günü nelerde 612 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/120.

613 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/120-121.

kullanıldıklarından) suale mâruz kalacaklar ve konuşturulacaklardır." [Tirmizî, Daavât 131, (3577); Ebû Dâvud, Salât 359, (1501).]614

AÇIKLAMA:

1-Burada, bir kısım zikirler kısaltılarak zikredilmiştir. Çoğunlukla zikri tekrar tekrar geçti ise de takdis nâdir

geçenlerdendir.

Bununla

Sübhâne'l-Meliki'l-Kuddûs

veya,

Sübbûhun

Kuddûsün

Rabbu'lmelâiketi ve'r-Rûh zikirleri kastedilmiştir.

Hemen belirtelim ki, böyle kısaltmalar Arap dilinde eskiden kalma bir âdettir. Bir cümle dillerde çok tekerrür ederse tekrarda kolaylık olsun diye kısaltılır. Bu maksadla her kelimenin birer ikişer harfi alınıp, birbirine eklenerek yeni bir kelime ortaya konur. Yukardakilere ilâveten havkale, hay'ale, besmele gibi başka örnekler de zikredilebilir.

2-Bu hadis tesbihâtın sayımında parmakları kullanmanın efdaliyetine dikkat çekmektedir. Zîra Resûlullah parmakların sorumluluğunu, konuşturulacağını belirterek, sayılmasını istemiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, âlimler sayının doğru yapılmasını esas alırlar. Öyle ise doğru sayım parmakla yapılabiliyor, karıştırmadan, eksik veya ziyade sayımdan emin olunabiliyorsa efdal olanı parmağı kullanmaktır. Ama bundan endişe eden kimse tesbih gibi başka bir şey kullanır.615

□

□ لاق] :لاق

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر قيدصلا ركب بأ نشو ـ7□

□ مْوَيلا ف□

□ داَش

□ و

لَ

□□ و

رَ

فْ

غَ

تْسا ِنَ

□□ م

رَصأ ا

□

م :#ِه

للّا

لوُسَ

ر

]. يذمرتلاو دواد وبأ هلرخأ .

ةًّ

رَ

م

نيِ

غْ

بَس

7. (1886)- Hz. Ebû Bekri's-Sıddîk (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: "İstiğfar eden kimse günde yetmiş kere de tevbesinden dönse günahta musır sayılmaz."

[Tirmizî, Daavât 119, (3554); Ebû Dâvud, Salât 361, (1514).]616

AÇIKLAMA:

1-Bu hadisin mânâsını âlimler şöyle açıklamışlardır: "Bir kimse işlediği bir günaha tevbe ettiği takdirde, aynı günaha dönüp tekrar işler veya bir başka günahı işlerse, her seferinde tevbe de ediyorsa, bu kimse, bir günde ne kadar çok aynı günaha dönerse dönsün, yine de günahta musır sayılmaz. Musır, işlediği günahlara istiğfar etmeyen, pişman olmayan kimsedir. Israr ise çok günah işlemek demektir.

İbnu Melek: "Israr, mâsiyet üzerinde sebat etmek, aralıksız günah işlemeye devam etmektir" der.

2- Bu hadiste Allah'ın affından ümit kesilmeyeceği, işlemekte olduğu günahlardan kesin bir dönüşe azmetmiş olan kimseye Cenâb-ı Hakk'ın kapısının her an açık olduğu, böyle bir tevbenin kabûlüne, önceden işlenen günahların çokluğunun, büyüklüğünün veya çeşitliliğinin bir mâni teşkil etmeyeceği ifâde edilmektedir. Nitekim âyet-i kerimede: "Ey kendilerinin aleyhinde (günahta) haddi aşanlar!

Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin... Çünkü Allah, bütün günahları affeder" (Zümer 53) buyurulmuştur.617

□ه

للّا □

لوسر □

لاق: [لاق □

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةنيزم ه

رغأ نشو ـ8□

□

ًه

#: نإ

□

ةَ

ئاِ

م ِمْوَي □

لا ف ِه

للّا □

رِ

فْ

غَ

□□ تْسأ

تَح ِبْ

لَ

□ ق

□ لَش

ناَ

غُ

□ ي

ل

]. دواد وبأو ملسم هلرخأ .

□

ةً

رَ

م

---

614 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/121.

615 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/121-122.

616 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/122.

617 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/122-123.

8. (1887)- el-Eğarru'l-Müzenî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, bazan kalbime gaflet çöker. Ancak ben Allah'a günde yüz sefer istiğfar eder (affımı dilerim)." [Müslim, Zikr 41, (2702); Ebû Dâvud, Salât 361,

(1515).]618

AÇIKLAMA:

1- Gaflet olarak tercüme ettiğimiz kelimenin aslı ğayn'dır, bulut mânasına olan ğayn'dan gelir. Örtmek, kaplamak gibi mânâları ifâde eder. Resulullah (aleyhissalatu vesselam)'ın kalbinin bazan -tabir caizse-bulutlanması örtülmesi -ki gaflete düşmek denince daha anlaşılır olmaktadır- ne demektir? O'nun kalbinin gafleti de diğer insanların gafletinin aynı mıdır?"

Bu husus âlimlerce münakaşa edilmiştir. Sözgelimi el-Ârif eş-Şâzelî der ki: "Bu bulut nur bulutudur, başka değil. Zîra Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz, dâima bir terakki içinde idi.

Mârifet nurları kalbinde devam ettikçe bir öncekine nisbeten daha yüksek bir mertebeye yükseliyor, geride bıraktığını, bu yeni mertebeye nisbetle günah addedip, tevbe ediyordu." Münâvî bu açıklamayı devam ettirir: "Resûlullah'ın kalbini zaman zaman bürüyen bulut, bazılarınca zannedildiği üzere hicab veya gaflet perdesi olmayıp, tecelliyat nurlarının onu kaplaması ve böylece huzur hâlinin619

kaybolmasıdır. İşte bunun için Allah'tan mağfiret taleb etmekte, yani üzerini kaplamış

bulunan

şeyin örtülmesini taleb etmektedir. Çünkü havas kısmının mazhar olduğu tecelli devam edecek olursa Sultanu'l-Hakikat yanında yokluğa mahkûm olurlar. Bu sebeple setr, onlar için rahmet olur, avam için de hicab ve hikmet olur.. "

İbnu'l-Esir, en-Nihâye'de biraz daha farklı bir yorumda bulunur: "(Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm) burada insanın hâlî olmadığı sehv'den, kendisini kaplayan şeyi kastetmiştir. Çünkü O'nun kalbi daima Allah'la meşgul idi. Herhangi bir zamanda , beşerî bir mesele kendisine ârız olup ümmet ve dinin bir işi veya bir maslahatı ile meşgûl olsa, bunu bir günah addeder, derhal istiğfara geçerdi."

Kadı İyaz: "Gayn'dan (örtü) maksad, Resulullah'ın şe'ni olan mütemâdî zikrine giren fâsılalardır.

Herhangi bir iş sebebiyle, bu zikrine fâsıla girdi mi, bunu bir günâh addeder, arkadan istiğfarda bulunurdu" der.

Suyûtî ise: "Bu müteşâbihattandır, mânâsı bilinmez. Nitekim lügatte büyük imam el-Esmaî bu kelimenin tefsiri söz konusu olunca tevakkuf etmiş ve: "Kalb, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan başkasının kalbi olsaydı, üzerine konuşurdum" demiştir.

Bâzıları: "Bu, insanın içinde kalbe gelen bâzı seslerdir" demiş; keza: "Bu, kalbi bürüyen sekîne'dir.

İstiğfar ise, Allah'a ubûdiyet izhâr etmek, daha iyisi için de şükretmek içindir" diyen de olmuştur.

Keza: "Bu, haşyet ve ta'zim hâlidir, istiğfar da şükürdür" dahi denmiştir. Bu görüşten hareket eden Muhâsibî, "Allah'a olanların havfı, iclâl ve ta'zim havfıdır" demiştir. Şahâbettin Sühreverdî, bu noktada daha ileri bir görüş beyân eder: "Hadisteki ğayn'ın naks halinde olduğu îtikat edilmemeli, bilakis o kemâldir veya kemâlin tetimmesi (tamamlayıcısı)dır. Tıpkı gözkapağı gibi: Göze gelen çöpü atmak üzere onu bir an için kopar. Bu, zâhirde görmeyi önlerse de hakikatte görmeye kemâl getirir..."

Sindî de şunu söylemiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kalbi gözönüne alınınca bu ifâdenin hakîkati bilinemez, zîra, Efendimiz'in (alehissalâtu vesselâm) kadri, başkasına ârız olan evhamların ulaşamayacağı kadar yüce idi. Öyleyse bu çeşit hadislerde tefvîz (kastedilen mânâyı Allah'a bırakmak) en güzel yoldur. Evet, hadisten maksûd olan miktar açıktır: Aleyhissalâtu vesselâm'a O'nu istiğfar etmeye dâvet eden bir hâlet hasıl olmaktadır. O da bunun üzerine, hergün yüz kere istiğfar etmekteydi.

Bunun dışında ne olup bitiyordu Allah bilir.

Görüldüğü gibi İslam ulemâsı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karşısında son derece saygılı olmuş, yanlış anlaşılmaya müncer olacak, O'na olan ta'zim ve hürmeti kıracak tekavvül ve yorumdan kaçınmıştır.620

ه□

نإ ِه

للاَّ

وَ

□ ف

مُ

كِه

بَ

□ ر

لإ اوُ

] بو

□

ت

ملسمل ةياور فو ـ9□:

[.

□

ةًّ

رَ

□ م

ةَ

ئاِ

□ م ِمْوَيلا ف

لاعَ

تو َكَ

راَ

بَ

ت ِه

بَ

ر

لإ

بو

،

ت

618 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/123.

619 Burada huzûr'dan maksad Allah'ın huzurunda olduğunun îdrâkidir.

620 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/123-124.

9. (1888)- Yine Eğarru'l-Müzenî, Müslim'in bir rivâyetinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "Ey insanlar! Rabbinize tevbe edin. Allah'a kasem olsun ben Rabbim Tebârek ve Teâlâ hazretlerine günde yüz kere tevbe ederim." [Müslim, Zikr 42, (2702).]621

هْ

ن

ش ُه

للاّ َضِ

ر ةريره بأ نش يذمرتلاو براخبللو ـ11

ه

للاّ

رِ

فْ

غَ

ثْس‘ ِه

نإ ِه

للّاَ

و :لوُ

ق

□

ي # ِه

للّا □

لوُسر □

ثْ

عِ

مَس] :لاق

طغي بأ

«□

ناَ

غُ

ي □

ل

» .[

ةًّ

رَ

م □

نيِ

غْ

□ بَس ِمْوَي

□ لا ف

هْ

□ ي

□ لإ

بوُ

تأَ

و

وهسلا هب دارملاو ، رغيو .

10. (1889)- Buhârî ve Tirmizî'de gelen bir rivâyette Hz.Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) diyor ki:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, demişti ki: "Allah'a kasem olsun, ben günde Allah'a yetmiş kere istiğfar ediyorum, tevbede bulunuyorum." [Buhârî, Daavât 3; Tirmizî, Tefsir, Muhammed, (3255).]622

AÇIKLAMA:

1- Tevbe ve istiğfar, günahların affını teleb etmek maksadına râci bir ibâdettir. Öyle ise öncelikle günahkâr olanların, hataya düşenlerin bunlara başvurması gerekir. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Fetih sûresinin başında belirtildiği üzere geçmiş ve gelecek bütün günahları affedilmiştir.

Buna rağmen Resûlullah günde yetmiş sefer -bazı rivâyetlerde yüz sefer- tevbe ediyor, bu mesele birkaç açıdan cevaplandırılmıştır:

1) Önceki hadiste ğayn, yâni Hz. Peygamber'in kalbine gelen setr'in mâhiyetiyle ilgili açıklama, Hz.

Peygamber'in istiğfarının mahiyetini açıklamaktadır, oraya bir kere daha bakılabilir.

2) İbnu'l-Cevzî şöyle der: "İnsan tabiatı bir kısım zellelere mâruzdur, hiçbir insan bundan hâriç değildir. Peygamberler büyük günâhlara karşı mâsum (korunmuş) iseler de küçük günâhlara karşı mâsum değildirler." İbnu'l-Cevzî bu sözüyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den küçük günahlar sâdır olabileceğini, istiğfarının bunlarla ilgili olacağını söylemek isterse de, bu görüşüyle Cumhur'a muhalefet eder. Önceki hadisin açıklamasında da kaydedildiği üzere Resûlullah'ın istiğfarının günahla ilgisi olamaz. İbnu'l-Cevzî muhtar görüşe ters düşer.

3) İbnu Battâl der ki: "Peygamberler Allah'ın kendilerine bahşettiği mârifet sebebiyle, ibâdet vazîfesini îfâda insanların en çok gayret gösterenleridir. Allah'a şükürde ve kusurlarını îtirafta en başta gelirler." Burada denmek istenen şudur: İstiğfar, Allah Teâlâ'ya karşı eda edilmesi gereken vazifedeki kusur için yapılır. Bu kusurun da, bir kısım mübah işlerle meşguliyet sebebiyle meydana gelmesi ihtimalden uzak değildir. Sözgelimi yemek, içmek, cima, uyku, istirahat, insanlarla karşılaşma, onların meseleleriyle meşgûliyet, bâzan düşmanlarla savaş, bazan onları idare etmek, kalpleri kazanılacak olanlarla ilgilenmek gibi Allah'ın zikrine ve O'na tazarruda bulunup, müşâhade ve murakabesi ile meşgul olmaya perde çeken bu hallerin hepsini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yüce makam olan Cenâb-ı Hakk'ın huzur makamına nisbetle günah addetmiş olması mümkündür.

4) Bazı âlimler şöyle demiştir: "Resûlullah, ümmetine günahlarından istiğfar etmeyi teşrî etmek maksadıyla istiğfarda bulunmuştur. Bu, ümmet için bir nevi şefaattir.

2- Hadisteki kasem'e gelince: Arap dilinin kendine has örfünde kasem, anlatılanı te'kid etmek maksadıyla başvurulan bir üslubtur. Yemine her seferinde muhatabın şüphesini izâle için yer verilmez.

Muhatab hemen inansa da konuşan kimse yemin edebilir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ifâde buyurduklarının doğruluğundan şüpheye düşecek tek muhatabın varlığı mevzubahis değildir.

3- Resûlullah hangi kelimelerle istiğfarda ve tevbede bulunuyordu? diye bir soruyu, İbnu Hacer:

"Estağfirullah ve etûbu ileyh" şekinde -rivâyette geldiği üzere- olma ihtimalini te'yidden sonra, Nesâî'de gelen bir rivâyette geçtiği üzere başka şekilde olabileceğini de belirtir.

İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) der ki: "Ben Resulullah (aleyhissalatu vesselam)'ın bir meclisten kalkmazdan önce yüz kere: □□

□ح □

لا □

وُ

ه َه

□

ا □

ه □

لإِ □

يِ

ذ □□

لا َه

للّاُ

رِ

فْ

غَ

ثْس

□

ا

---

621 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/124.

622 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/124-125.

هْ

ي

لِإ ُبوُ

تَ

اَ

و

موُّ

يَ

ق

لا "Kendisinden başka ilah bulunmayan, hayy ve kayyûm olan

Allah'tan af diliyorum, O'na tevbe ediyorum" dediğini işittim."İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) bir başka rivâyette, "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir mecliste yüz kere:

ه

بَ

ر

روُ

فَ

غلْ

ا

باَّ

وَّ

تلا

ثْ

نَ

ا َكَّ

نِإ

لَش

بُ

تَ

و

لْ

رِ

فْ

"Rabbim beniغا

mağfiret et, affeyle, sen affedici, bağışlayıcısın" dediğini saydık" der. Sadedinde olduğumuz hadiste,

"yetmiş kere" tevbe ve istiğfar edildiğinin zikredilmiş olmasını, bir başka hadiste ise "yetmiş kereden fazla" tâbirinin yer almasını nazar-ı dikkate alan İbnu Hacer şöyle hükme bağlar: "(Bu ifâdelerde Resûlullah'ın) mübâlağa kasdetmiş olması da, aynı rakamı kasdetmiş olması da muhtemeldir."623

:لاق

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

11۔ نشو ءامسأ نب مكحلا رازفلا ر

اثيِ

دَح

ثْ

عِ

اَ مَس

□ إذ

ثْ

نُ

: ك

□

لوُ

قَ

□ ي

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر

اه

يِ

□ لَش

ثْ

عِ

مَس]

□

نَ

عَ

فْ

نَ

□ ي

□ نأ

ءاَش اَ

مِ

□ ب

لاَ

عَ

ت ُه

□ للّا

نَ

عَ

ف

□

ن # ِه

□ للّا ِلوُسر

نِ

م

□

ل َفَ

لَح اَ

ذاَإ

□□ ف

هُ

ثْ

فَ

لْ

حَ

□ تْسا

هْ

□ نَش

لُلَ

□ ر

نَ

ثَّ

دَح اَ

ذإَ

□□ و

ه

□

نِ

م

□□

هْ

نَش ُه

للّا َضِ

رُقيِ

ه

دِ

هصلارٍْكَ

ب وُ

□ أب

نَ

ثَّ

□ دَح

هَّ

إَن

□□ و

هُ

ثْ

قَّ

دَص

□

نِ

م ا

□

: م

□

لوُ

ق

□

ي #ِه

□ للّا

□ لوُسر

ثْ

عِ

: مَس

□

لاَ

ق رْ

كَ

ب وُ

□ □ بأ

دَصَ

و

□□

مُ

ث ،نْيَتَعْكَر ِه

لَصُ

يَ

□ و

رَّ

هَطَ

تَ

يَ

□ ف

لو

□

قَ

□□ ي

مُ

□ ث

ابْ

نَ

□ ذ

بِ

نْ

ذُ

يٍ لُلَر

اَ

□ ذإ

نيِ

□□ ذ

لاَ

: و

□

أَ

رَ

□□ ق

مُ

ث □□

ه □

ل □

رَ

فَغ ه

إ لاَ

عَ

ت َه

للّا □

رِ

فْ

غَ

ثْسَ

ي

اوُ

رَ

فْ

غَ

ثْساَ

ف َه

للّا اوُ

رَ

كَ

ذ □

مُ

هَسُ

فْ

نأ اوُ

مَ

لَظ □

وأ

ةَرِحاَ

ف اوُ

لَ

عَ

ف

يذمرتلاو دواد وبأ هلرخأ .[ةي ا.

Œ .

□

مِهِبوُ

نُ

ذِ

ل

11. (1890)- Esmâ İbnu'l-Hakem el-Fezârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hazreti Ali'yi dinledim, şöyle demişti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bir hadis dinledim mi, Allah Tealâ hazretlerinin faydalanmamı dilediği kadar ondan istifade ediyordum. Şayet bir adam O'ndan hadis rivâyet edecek olsa (gerçekten duydun mu diye) yemin ettiriyordum. Yemin edince onu tasdik edip rivâyetini kabûl ediyordum."

Hz. Ebû Bekri's-Sıddik (radıyallâhu anh) bana şu hadisi rivâyet etti ve bu rivâyetinde Ebû Bekir doğru söyledi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim, demişti ki: "Günah işleyip arkasından kalkıp abdest alarak iki rek'at namaz kılan sonra da Allah Teâla hazretlerine tevbe eden her insan mutlaka mağfiret olunur." Sonra da şu âyeti okudu. (Meâlen): "Onlar fena bir şey yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı zikrederler, günahlarının bağışlanmasını dilerler. Günahları Allah'tan başka bağışlayan kim vardır? (Âl-i İmrân 135). [Tirmizî, Tefsîr Âl-i İmran, (3009); Ebû Dâvud, Salât 361, (1521) İbnu Mâce, İkâmetu's-Salât 193, (1395).]624

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın vefatından sonra Ashâb (radıyallâhu anhüm) hadis rivâyeti hususunda çok titiz davranıyordu. Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir, sonradan işittikleri bir hadis husûsunda içlerinde bir tereddüt olursa şâhid isterlerdi. Keza Hz. Ali de böyle bir durumda muhatabına yemin ettirirdi. İşte sadedinde olduğumuz rivâyet, Hz. Ali'nin bu prensibini kendi ağzından nakletmektedir.

Ashab'ın ileri gelenlerinin bu davranışı, hadis rivâyetinde herkesin kendini serbest hissederek rastgele, hatalı, ziyâde ve noksanlı olarak rivâyette bulunmalarını önlemeye râci idi, birbirlerini itham gayesi gütmüyordu. İlgili açıklama son ciltlerde genişçe ele alınacaktır. (kitapta böyle bir cümle yok) İlgili açıklamaya bakılmalıdır (1, 58-60).

---

623 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/125-126.

624 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/127.

ه

للّا

لوسر

لاق: [لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ12□

كٔ□□

لُ

ملا □

ه □

ل □□

ه □

ل َكيِرَش □□

هَ

دْ

حَ

و ،هُ

للّا □□

إ □

ه □

لإ □

:

□

لاَ

ق □

ن

□

م #

□□

ةَّ

رَ

□ م

ةَ

ئاِ

مٍمْوَ

□ ي ف

ريِ

دَ

□□ ق ٍئَش ِهلُك َلش َوُهَو

دْ

□ مَحلا

□ ه

لَ

و

□

تَ

يِحُ

مَ

□□ و

ةَ

□ نَسَح

ةَ

ئاِ

□ م

□ ه

□ ل

تَ

بِ

ثُ

كَ

و بِاَ

□ قِر ِرْرَش

لْ

دِ

□ ش

□ ه

□ ل

تَ

ناَ

ك

□

هَ

مْ

وَ

□ ي ِناَطْيَرلا َنِم ازْرِح

□ ه

ل □

تَ

ناَ

كَ

و □□

ةَ

ئِهيَس □

ةَ

ئاِ

م □

هْ

نَش

□□

إ □

هِ

ب □

ءاَل اً

مِ

م □

لَضْ

فأِ

ب □

دَحأ ِ أَ

ي □

□ م

لَ

و ، سْ

مُ

□□ ي

تَح َكِ

لذ

:

□

لاَ

□ ق

نَ

مَ

□□ و

هْ

نِ

□ م

رَ

ثْ

□ كأ

لِ

□ مَش

لُلَ

ر

□

نإَ

□□ و

هاَ

□ ياَطَخ

□ تَّطُح

ةًَّ

رَ

□ م

ةَ

ئاِ

م ٍمْوَ

□ ي ف

هِ

دْ

مَ

حِ

بَ

و ِه

□ للّا

ناَحْ

بُس

]. يذمرتلاو ةثثلا هلرخأ .

□

رْ

حَ

ب □

لا □

دَ

بَ

ز □

لْ

ثِ

م □

تَ

نآَ

ك

12. (1891)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim: "Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâşerîke leh, lehu'l mülkü ve lehu'lhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr" duasını bir günde yüz kere söylerse, kendisine on köle âzad etmiş gibi sevab verilir, ayrıca lehine yüz sevab yazılır ve yüz günahı da silinir. Bu, ayrıca üç gün akşama kadar onu şeytana karşı muhafaza eder. Bundan daha fazlasını okumayan hiçbir kimse, o adamınkinden daha efdal bir amel de getiremez. Kim de bir günde yüz kere "Sübhânallahi ve bihamdihi" derse hataları dökülür, hatta denizin köpüğü kadar (çok) olsa bile." [Buhârî, Daavât 54, Bed'ü'l-Halk 11; Müslim, Zikr 28, (2691); Muvatta, Kur'ân 20, (1, 209); Tirmizî, Daavât 61, (3464).]625

AÇIKLAMA:

1- Bu dua, bir rivâyette: □

تيِ

مُ

يَ

و ِيْح

□

ي (hayat verir ve ölüm verir), bir başka rivâyette

de, □

رْ

يَخلْ

ا □

هِ

دَ

يِ

ب (hayırlar O'nun elinde) ziyâdesiyle gelmiştir.

2- Bu duanın ne zaman okunacağı rivayetten rivâyete sarahat kazanır. Birinde "günde" diye mutlak iken, bir diğerinde "sabah olunca", bir diğerinde "sabah namazından sonra, konuşmazdan önce on defa" diye kayıtlanmıştır.626

□

ن :

□

م

□ه

للّا □

لوسر □

لاق: [لاق □

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□13ـ نشو رمش ر

□

ه □

ل □□

ه □

ل َكيِرَش □□

هَ

ْد

حَ

و ُه

للّا □□

إ □

ه □

لإ □

:

□

لاَ

قف َ، وُّسلا □

لَخَ

د

□

هِ

دَ

يِ

ب □

وُ

مَ

ي □

□□ □ح □

وُ

هَ

و □□

تيِ

مُ

يَ

وِيْحُ

ي □

دْ

مَحلا □

ه □

لَ

كُ، و

لُ

ملا

□ف □

لأَف □

لأ □

ه □

ل ُه

للّا □

بَ

تَ

ك .

□

ريِ

دَ

ق ٍئَش

□

ه

لُ

ك □

لَش □

وُ

هَ

و ،رْيَخلا

□ف □

لأَف □

لأ □

ه □

ل َعَ

فَ

رَ

□□ و

ةَ

□ ئِهيَس َف

□ لأَف

□ لأ

هْ

نَش اَحَ

مَ

□□ و

ةَ

نَسَح

ف

اثْ

يَ

□ ب

□ ه

□ ل

نَ

بَ

□□ و

ةَ

ثِ

لاًّ

ثلا َض

وِ

]. ش] :ةياور فو

□

ةَل

رَ

د

]. يذمرتلا هلرخأ .

□

ةه

نَللا

13. (1892)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim çarşıya girince Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke leh, lehü'lmülkü ve lehü'lhamdü yuhyî ve yümîtü ve hüve hayyün lâ yemûtü biyedihi'lhayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr. (Allah'tan başka ilah yoktur, tekdir, ortağı yoktur, mülk ve hamd ona aittir. Hayatı o verir, ölümü de o verir. Kendisi hayattârdır, ölümsüzdür. Hayırlar O'nun elindedir. O her şeye kâdirdir) duasını okursa Allah ona bir milyon sevab yazar, bir milyon da günah affeder ve mertebesini bir milyon derece yüceltir."

Bir rivâyette, üçüncü mükâfaata bedel, "Onun için cennette bir köşk yapar" denmiştir." [Tirmizî, Daavât 36, (3424).]627

625 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/128.

626 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:7/128.

627 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/128-129.

AÇIKLAMA:

1- Tîbî'nin açıklamasına göre çarşı, pazar gibi alış veriş yapılan yerler, hadislerde zikrullaha karşı en ziyâde gaflet edilen mahaller olarak ifâde edilmiştir. Buralar, bir başka ifâde ile şeytanın saltanat mevzii ve askerlerinin toplanma yerleridir. Öyle ise burada zikir, şeytanla savaş, onun askerlerini hezîmete uğratmak demektir. Resûlullah sadedinde olduğumuz hadiste, şeytana karşı bu savaşı veren kimsenin Allah indinde mazhar olacağı mükâfaatı belirtmektedir. Kişi, sevabını düşünerek, çarşıya daha girmeden bu duayı okursa, oranın kesif gafletine karşı tedbirini almış, zikrini, şuurunu hazırlamış

olur, gaflete düşmez.

2- Duanın nasıl okunacağı mutlak gelmiştir. Dileyen sesli okur, dileyen sessiz. Tîbî der ki: "Kim çarşıda Allah'ı zikrederse, haklarında Cenâb-ı Hakk'ın: "Bunları ne ticâret ve ne de alışveriş, Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoyar. Bunlar gönüllerin ve gözlerin döneceği günden korkarlar" (Nur 37) buyurduğu zümreye dâhil olurlar."628

□□

نأ] :اهْ

نَش ُ ا

ه

للّ َ ِضَ

ر # بنلا جوز ةيريول نشو ـ14□

□ □

ةَ

و □□

خْ

بُصلا ه

لَص □

نيِح

ةَ

رْ

كُ

ب اَ

هدْ

نِ

ش □

نِ

م □

جَ

رَخ #ِه

للّا □

لُ

وسر

:

□

لاَ

قف □□

ةَسِ

لال □ □

هَ

وَ حْ

□ ضأ

□ نأ

دْ

عَ

ب َعَلَ

□□ ر

مُ

ث ،اَ

هِ

دِلْسَ

م ف

.

□

مَ

عَ

□ ن

□ ت

لاَ

ق ؟اَ

هْ

يَ

لَش ِكُ

ثْ

قَ

رَ

اف □

ت □□

تِ شَل الحَلاِ لا □

لِزاَ

م

□

تَ

وْ نِزُو □

ل ٍ أًَ

رَ

م □

ثًَ

ث ٍ اَ

مِ

لَ

ك َعَ

بْ

رأ □

كَ

دْ

عَ

ب □

ت

□

لُ

□ ق

دَ

ق

□

: ل

□

لَ

اق

□

دَ

□ دَش

هِ

دْ

مَحِ

بَ

وِه

□ للّا

نَاحْ

: بُس

□□

نُ

هْ

تَ

نَ

زَ

□ و

□ ل ِمْوَي

□ لا

ذْ

نُ

م ِتْ

لُ

ق اَ

مِ

ب

.[

□

هِ

تاَ

مِ

لَ

□ ك

داَ

دِ

مَ

و □□

هِ

شْ

رَش □

ةَ

نِزَو ،هِسْفَ

ن َضِرَو ،هِقْ

لَخ

نزوب ىأ

□

ه

«

□

شْ

رَش ةَ

نَ

ز

« هلوق .

و ىراخبلا إ ةسمخلا هلرخأ

اهلثم ىأ

□

ه

« □

تاَ

مِ

لَ

ك

داَ

دِ

م و

هردق مظش ف هشرش. «

.

ه

دملاك ردصم: دادملا ليقو ،اهددشو

14. (1893)- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Cüveyriyye (radıyallâhu anhâ)'nin anlattığına göre, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz bir gün sabah namazını kılınca, daha kendisi namazgâhında iken, erkenden yanından çıkmış, gitmiş, kuşluktan sonra Cüveyriyye (aynı yerinde zikrederek) otururken geri gelmiş ve: "Bırakıp gittiğim halde duruyorsun (hiç yerinden kımıldamadın galiba?)" diye sormuştur. "Evet" cevabı üzerine şunu söylemiştir: "Ben senden ayrıldıktan sonra dört kelime(lik bir dua)yı üç kere okudum. Eğer bunlardan hâsıl olan sevab tartılacak olsa, senin burada sabahtan beri okuduğun duaların sevabının ağırlığına denk olur. O dua şudur:

"Sübhânallahi ve bihamdihi adede halkıhî ve rıdâ nefsihî ve zinete arşihî ve midâde kelimâtihî. (Allah'ı mahlukatı sayısınca, nefsinin rızasınca, arşının ağırlığınca, kelimelerinin adedince tesbih (noksanlıklardan tenzih) ederim." [Müslim, Zikr 79, (2726); Tirmizî, Daavât 117, (3550); Ebû Dâvud, Salât 359, (1503); Nesâî, Sehv, 93, (4, 77).]629

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyetin Tirmizî'deki vechine göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Cüveyriyye (radıyallâhu anhâ)'nın yanına bir sabah namazı sırasında uğrar, bir de gün ortasında uğrar.

Cüveyriyye'yi aynı yerde, aynı vaziyette ibâdete devam ediyor bulunca, "sabahtan beri yapmakta olduğu zikre sevapca denk gelecek dört kelimelik dua"yı öğretir. Bu rivâyette, dua, tekrarlar zikredilerek kaydedilir. Yâni kelimelerin her biri üçer kere tekrar edilir: "Sübhânallahi adede halkıhî, sübhânallahi adede halkıhî, sübhânallahi adede halkıhî..." Ondan sonra diğer kimeler aynı şekilde üçer kere tekrar edilir.

628 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/129.

629 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/130.

2- Midâd meded gibi mastardır, hadiste çoğaltan, artıran şey demektir. Bâzı şârihler, sayıda, adetde misli olarak anlamış; bazısı da sevab husûsunda misli, dengi olarak anlamıştır. Her hâl u kârda bu bir temsîl olup mukâyese kastedilmemiştir. Zîra kelâm tartıya, kileye gelmez, adede girebilir.

3-Sadedinde olduğumuz hadis, bu çeşit özlü kelimelerle zikretmenin faziletini ifâde etmektedir. Kişi, belirtilen miktarda bu kelimeleri tekrar etmekle söylenen fazîlete ulaşacaktır. Hadis, mânevî mertebelere ulaşmak için, mutlaka nefsi meşekkate sokmak gerekmediğini göstermekte, az bir meşakkatle, çok meşakkatlerle elde edilene denk bir sevabın elde edilebileceğini göstermekte, Kur'an ve hadiste gelen me'sur dualarla zikretmenin daha avantajlı olacağına dikkat çekmektedir.630

ه

للا

لوسر اق

ل

] :لاق

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةريره بأ نشو ـ15□

ف ِناَتَ

لِي

ق

□

ث

.

ناَسِ□

ه

للا □

لَش ِناَتَفيِفَخ ِناَتَ

مِ

لَ

ك :#

ه□

للّا □

ناَحْ

بُس :

نمْ□

حَّ

رلا لإ ِناَتَبيِبَح .

ناَ□

زيِ

ملا

]. ناخيرلا هلرخأ

□

ميِ

ظَ

علا

ه

للّا □

ناَحْ

. بُس

□

هِ

دْ

مَحِ

بَ

و

. يذمرتلاو

15. (1894)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) buyurdular ki: "İki kelime vardır, bunlar dile hafif, terazide ağır, Rahmân'a da sevgilidirler: Sübhânallahi ve bihamdihi, Sübhânallâhi'l-azîm (Allahım seni hamdinle tesbih ederim, yüce Allahım seni tenzih ederim) kelimeleridir." [Buhârî, Daavât 65, Eymân 19, Tevhîd 58; Müslim, Zikr 31, (2694); Tirmizî, Daavât 61, (3463).]631

AÇIKLAMA:

1- Hafiflik'ten murad kolaylıktır. Yani dille söyleme bakımından kolay demektir. Bu kolaylıktan da murad, duanın kısalığıdır.

Ağırlıktan murad ise, hakikî ağırlık olmalıdır. Kıyâmet günü terazinin hayır kefesinde yer alınca ağır basacak demektir. Âlimlerin açıklamalarına göre ameller, tartı sırasında tecessüm edip, maddî bir hüviyet kazanacak, bazısı bazısından ağır olacak. Dünyada bile hacimce eşit olan maddelerin ağırlığı birinden diğerine büyük farklılıklar arzeder. Sadedinde olduğumuz hadis zikir ve duaya mahsus elfâzın da, ifâde ettikleri muhtevaya göre birbirinden farklı ağırlıklarda olacağını haber vermektedir.

Ancak şunu da belirtelim ki, ulema bu ve benzeri rivâyetlerde dikkat çekilen fazîletin mutlak olmadığın söylemiştir. İbnu Battâl'ın kaydına göre, "Bu kelimelerdeki fazîlet, diyânetteki kavî, büyük cürümlerden temiz olan kimselere hastır. Şehevât ve nefsânî hevasâtın peşinde koşan, haramları işlemek sûretiyle dini kıran kimseler bu fazîletten istifâde edemezler, o istifâdeyi sağlayan fâzıl temizlere dâhil olamazlar. Nitekim âyet-i kerimede: "Yoksa kötülük işleyen kimseler, sağlıklarında ve ölümlerinde kendilerini, inanıp sâlih amellerde bulunan kimselerle bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hükmediyorlar?" (Câsiye 21) buyurmuştur.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste, mezkûr "iki kelime"yi devamlı surette okumaya teşvik vardır.

Çünkü, bütün teklifler nefse ağır ve zor gelir. Bu ise kolaydır, kolaylığına rağmen mîzanda ağırdır, tıpkı meşakkatli ameller gibi... Öyle ise bunda ihmal uygun olmaz.

3- Mezkûr iki kelimenin Allah'a sevgili olması, onları okuyanların sevgili olması demektir. Allah'ın kula muhabbeti, ona hayrın ulaşması hususundaki irâdesini ve tekrîmini ifâde eder.

Bu iki kelimenin fazîletini belirtme esnasında Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri (el-Esmâu'l-Hüsnâ) meyanında Rahmân isminin zikri de bir teşvik unsurudur.

Böylece, az amele çok sevap vermesi sebebiyle Allah'ın rahmetinin genişliğine dikkat çekilmiş

olmaktadır.

Bu kelimelerin fazîleti, tenzîh, tahmîd ve ta’zim ihtiva etmeledinden ileri gelir. Bilindiği üzere, İslâm’ın Allah telâkkisi bu üç manâda ifadesini bulur. Namazın her tarafında bu üç mânâ tekrar edilir, namazdan sonra bunlar tesbihât adı altında 33’er kere tekrar edilerek te'yid edilirler. Kitaptan yazıldı.

630 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/130.

631 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/131.

4- Âlimler bu hadiste dikkati çeken ses âhenginden -ki secî denir- hareket ederek: "Tekellüfe yer vermeksizin, kendiliğinden husûle gelen secî'nin câiz olduğu hükmüne varırlar. Bu noktanın bilhassa medâr-ı bahs edilişi, bazı hadislerde secî'nin yasaklanmış olması sebebiyledir. Şu halde yasağın illeti, tekellüf dediğimiz yapmacıklık ve zorlamadır, secînin kendisi değil.

5- Son olarak, mânaya müteallik bir noktayı belirtelim: "Sübhânallâhi ve bihamdihi kelimesini,

"Allahım seni hamdinle tesbîh ederim" diye tercüme ettik. Şârihler buradaki vav harfini hâl olarak alıp mânayı şöyle takdir etmişlerdir: □

لْ

لَ

‘ □

□

ه □

ل يِ

دْ

مَحِ

ب ا سِ

ه

بَ

لَ

ثُ

مَه

للّا

حِ

ه

بَسُ

ا

هِ

قي

فْ

وَ

ت "Allah'ı, bana olan yardımı sebebiyle O'na olan hamdime bürünerek tesbîh ediyorum." Bu geniş mânayı, "Allah'ım, seni hamdinle tesbîh ediyorum" şeklinde daha vecîz şekilde ifâde ettik, ancak, kaydedilen mahiyetin bilinmesi de faydalıdır.632

اوُ

رِ

ثْ

كأ #ِه

للّا

لوسر

لاق] ل

: اق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر هنشو ـ16□

زوُنُك ْنِم ٌزْنَك اَ□

هَّ

نإَ

ف ،ه

للّاِ

ب ه

إ □

ةَّ

وُ

ق □□

و □

لْ

وَح □

□

لْ

وَ

ق □

نِ

م

□

نِ

م اَلْ

ن

□

م □

:

□

لاَ

ق □□

مُ

ث اَ

ه □

لاَ

ق □

نَ

مَ

].ف[:لوحكم لاق

□

ةًّ

نَللا

اَ

هاَ

نْ

دأ ِهرُّضلا َنِم اباَ

ب □

نيِ

عْ

بَس □

هْ

نش ُه

للّا َفَرَ

ك □□

هْ

ي □

لإ □□

إ ِه

للّا

]. يذمرتلا هلرخأ .

□

رْ

قَ

ف □

لا

16. (1895)- Yine Ebû Hüreyre hazretleri (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Lâ havle ve lâ kuvvete illa billah. (Güç de kuvvet de ancak Allah'tandır) sözünü çok tekrar edin."

Mekhûl dedi ki: "Kim bunu der ve sonra da: "Allah (ın gazabın) dan ancak O (nun rahmeti)'na iltica etmekle kurtuluşa erilebilir" derse, Allah ondan yetmiş çeşit zararı kaldırır ki bunların en hafifi fakirliktir." [Tirmizî, Daavât 141, (3596).]633

AÇIKLAMA:

1- Havl, en-Nihâye'de açıklandığı üzere, hareket demektir. Ancak hile (çâre) mânâsına geldiği de belirtilmiştir. Hareket mânâsı esas olmakla berâber, Münâvî'nin de kaydettiği üzere, "hareket de, hîle de Allah'ın meşîeti iledir" şeklinde iki mânâyı birlikte mütâlaa etmek de uygun bulunmuştur.

Kelimenin mânasındaki şümûlü kavramada, bu kökten gelen bazı kelimelerin kullanılışını bilmek faydalı olur: Muhâvele, bir şeyi hile ile taleb etmek; istihâle, bir halden başka bir hale geçmek; tahavvül, değişme geçirmek, vs.... Hepsinde güç isteyen bir hareket, bir yer değiştirme görülmektedir.

Şu halde bu cümle, "şu veya bu şey", "şu veya bu iş... için" demeksizin hareket, tekâmül, güç, kuvvet gerektiren, her hâlimizde, her işimizde, her hayrımızda muhtaç olduğumuz güç ve kuvvetin Allah'tan geldiğini ifade eder.

Bu cümlenin, insanın yokluktan çıkıp kâmil bir mü'min oluncaya kadar geçirdiği bütün etvâr ve ahvâline baktığı kanaatinde olan Bediüzzaman bu ahvallerden bâzılarını şöyle kaydeder:"

1- Ademden çıkıp vücuda gelmek (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.) 2- Zevâle gitmeyip bekâda kalmak (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.) 3-Mazarratı def, menfaati celb (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.) 4-Musibetten uzak olup matluba nail olmak (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.) 5-Mâsiyete düşmemek, ibâdete devam etmek (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.) 6-Azâba maruz kalmamak, nimete mazhar olmak (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.) 7-Zulmete düşmemek, nur ile tenevvür etmek (için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.)"

Bu mânâları tefekkür ederek söylenen bu zikirlerin insan düşüncesinde hâsıl edeceği tevhîd ve ihlâs gözönüne alınınca, "Lâ havle velâ kuvvete" cümlesinin kıymeti husûsunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beyan buyurdukları ifâdede zerre kadar mübâlağa olmadığı anlaşılır.634

---

632 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/131-132.

633 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:7/132.

634 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/132-133.

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBERE SALAVÂT

اَ

ناَ

لاق: [تأ □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□1ـ نش بأ دوعسم دربلا ر

□

ه □

ل □

لاَ

قف □□

ةَ

داَ

بُش ِنْ

ب □

دْ

عَس ِسِلْلَ

ف م □

نْ

حَ

نَ

و # هِ

□ للّا

لوسر

اَ

ي كَْ

يَ

□ □ لَش

ه

لَصُ

□ ن

□ نأ

لاَ

عَ

ت ُه

للّا اَ

نَ

رَ

□: مأ

دْ

□ عَس

نْ

□ ب

رِي

رَ

ب

□

ه

□□ لَص

مُ

هً

لَل

□ ا :او

لوُ

□ ق

لاَ

ق ؟كْ

يَ

□ لَش

ه

لَصُ

ن َفْ

يَ

كَ

ف ،ه

□ للّا

لوسر

□□

مِي

هاَ

رْ

بإ لَ

□ ش

ثْ

يَّ

لَص اَ

مَ

□□ ك

دَّ

مَحُ

□□ م ِلاَ لَشَو

دَّ

مَحُ

□ م

لَش

□

□ لاَ

□ لَش

ثْ

كَ

راَ

ب اَ

مَ

□□ ك

دَّ

مَحُ

□□ م ِلاَ لَشَو

دَّ

مَحُ

□ م

□ لَش

كِراَ

بَ

و

.[

□

مُ

تْ

مِ

□ لَش

دَ

ق اَ

مَ

□ ك

مَّسلاَ

□□ و

ديِلَ

□ م

ديِ

مَح َكًّ

□ نإ

ميِ

هاَ

رْ

بِ

ا

بأ نش ،يذمرتلا ه

إ ةتسللوىراخبلا ه

إ ةتسلا هلرخأ

ه□

□ للّا

لوُسَ

راَ

□ ي او

لاَ

□ ق] :لاق

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ىدشاسلا ديمح

□□

دَّ

مَحُ

□ م

□ لَش

ه

لَ

□□ ص

مُ

هَّ

للَ

□ ا :او

لوُ

ق

□

لَ

اق ؟كْ

يَ

□ لَش

ه

لَصُ

ن َفْ

يَ

ك

كِراَ□

بَ

□□ و

مِي

هاَ

رْ

□ بإ

□ لَش

ثْ

يَّ

لَص اَ

مَ

□□ ك

هِ

تَّ

يِهرُذَو ِهِلاَوْزأ لَشَو

□

□ لَش

ثْ

كَ

راَ

ب اَ

مَ

□□ ك

هِ

تِه

□ يِهرذَو ِهِلاَوزأ

لَشَ

□ و

دَّ

مَحُ

□ م

لَش

ةرلش نب بعك نش ةسمخللَ

و.]

□

ديِلَ

□ م

ديِ

مَح َكَّ

□ نإ

ميِ

هاَ

رْ

بإ

□

دَ

: ق

□ه

□ للّا

لوُسَ

ر اَ

ي اَ

نْ

لُ

قَ

ف # هِ

□ للّا

لوسر اَ

نْ

يَ

□ لَش

جَ

رَخ] :لاق

□ او:

لوُ

□ ق

لاَ

ق ؟كْ

يَ

□ لَش

ه

لَصُ

نَ فْ

يَ

كَ

ف ،َكْ

يَ

□ لَش

مِ

ه

لَسُ

نَ فْ

يَ

ك اَ

نْ

مِ

لَش

□

□ لَش

ثْ

يَّ

لَص اَ

مَ

□□ ك

دَّ

مَحُ

□□ م ِلاَ لَشَو

دَّ

مَحُ

□ م

□ لَش

ه

□□ لَص

مُ

هً

للَ

ا

لَشَ

□ و

دَّ

مَحُ

□ م لَش

كِراَ

□□ ب

مُ

هً

للَ

□□ ا

ديِلَ

م ي

□

د □

مَح َكَّ

نإ □

مِي

هاَ

رْ

بإ

□

دِي

مَح َكَّ

نإ □

مِي

هاَ

رْ

بإ ِلآ □

لَش □

ثْ

كَ

راَ

ب اَ

مَ

ك □□

دَّ

مَحُ

مِلاَ

. [

□

دِيِلَ

م

1. (1896)- Ebû Mes'ud el Bedrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Sa'd İbnu Ubâde'nin meclisinde otururken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza geldi. Kendisine, Beşîr İbnu Sa'd: "Ey Allah'ın Resûlü! Bize Allah Teâla Hazretleri, sana salât okumamızı emretti. Sana nasıl salât okuyabiliriz?" diye sordu. Efendimiz şu cevab verdi:

"Şöyle söyleyin:"Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed, kemâ salleyte alâ İbrahîme ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammedin kemâ bârekte alâ âl-i İbrahime inneke hamîdun mecîd. (Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in âline rahmet kıl, tıpkı İbrahim'e rahmet kıldığın gibi. Muhammed'i ve Muhammed'in âlini mübârek kıl. Tıpkı İbrahim'in âlini mübârek kıldığın gibi." (Resulullah ilâveten şunu söyledi): "Selam da bildiğiniz gibi olacak." [Müslim,Salât 65, (405), Kasru's-Salât 67,(1,165,166); Tirmizî,Tefsir, Ahzâb,(3218); Ebû Dâvut, Salât 183, (980,981); Nesâî, Sehv 49, (3, 45, 46).]

Tirmizî dışındaki Kütüb-i Sitte kitaplarında, Ebû Humeyd es-Sâidî (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivayet şöyle:

"Ashab sordu: "Ey Allah'ın Resûlü sana nasıl salât okuyalım?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): Şöyle söyleyin, dedi: "Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihi ve zürriyyetihi kemâ salleyte alâ İbrâhime ve bârik alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihi ve zürriyyetihi kemâ bârekte alâ İbrâhime inneke hamîdun mecîd.(Allahım! Muhammed'e zevcelerine ve zürriyetine rahmet kıl, tıpkı İbrahim'e rahmet kıldığın gibi. Muhammed'i, zevcelerini ve zürriyetini mübârek kıl, tıpkı İbrahim'i mübarek kıldığın gibi. Sen övülmeye layıksın, şerefi yücesin)." [Buhârî, Daavât 33, Enbiya 8; Müslim, Salât 69, (407); Muvatta, Kasru's-Salât 66, (1, 165); Ebû Dâvut, Salât, 183, (979); Nesâî, Sehv 54, (3, 49).]

Ka'b İbnu Ucre'den gelen bir rivâyet de şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza gelmişti:

"Ey Allah'ın Resûlü, dedik, sana nasıl selam vereceğimizi öğrendik. Ama, sana nasıl salât okuyacağız (bilmiyoruz)? " "Şöyle söyleyin! dedi:

"Allahümme salli alâ Muhammed'in ve alâ âl-i Muhammedin kemâ salleyte alâ İbrahîme inneke hamîdun mecîd. Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed, kemâ bârekte alâ âli İbrâhîme inneke hamîdun mecîd." [Buhârî, Daavât 33: Müslim, Salât 66, (406); Ebû Dâvud, Salât 183, (976);Nesâî, Sehv 51, (3, 47); Tirmizî Vitr,20, (483).]635

□

ن :

□

م

□ه

للّا □

لوُسَ

ر □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر سنأ نشو ـ2□

□

تَّطُحَ

وٍ، اَ

و □

لَص □

زْرَش □
هْ
يَ
لَش ُه
للّا
□□
لَص
ةَ
دِحاَ
و
ةًص □□ □
لَش □□
لَص
□
ه □
ل □
تَ
عِ
فُ
رَ
وٍ، اَ
ئيِ
طَخ □
زْرَش □

ْه

نَش

]. بأ نش ىرخأ ف هلو. ئاسنلا هلرخأ

اَلَ □

رَ

د □

زْرَش

□□

هِهْلَو ف ُرْرِبلاَو ٍمْوَ

ي □

اَ

ذ # □

ءاَل] :

□

ْه

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ةحلط

□

ناَ

تأ □

ةَّ

نإ :

□

لاَ

قف ؟ك

□

هْ

لَ

□ و ف

زْرِبلا ىَ

رَ

ن أَّ

نإ :اَ

نْ

لُ

قَ

ف

□

□

نأ َكيِ

ضْ

رُ

ي اَ

□ مأ

لوُ

قَ

ي َكَّ

بَ

ر □□

نإ :

□

دَّ

مَحُ

اَ م

ي □

لاَ

قف ،كُلَ

ملا

□كُ

يَ

لَش □

مِ

ه

لَسُ

ي □□

و □

ارْرَش □

هْ

يَ

لَش □

ثْ

يَّ

لَص □□

إ □

دَحأَكْ

يَ

لَش □ □

ه

لَصُ

ي

. [

ارْرَش □

هْ

يَ

لَش □

ثْ

مه

لَس □

إ □

دَحأ

2. (1897)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim bana (bir kere) salât okursa Allah da ona on salât okur ve on günahını affeder, (mertebesini) on derece yükseltir." [Nesâî, Sehv 55, (3, 50).]

Yine Nesâî'de Ebû Talha (radıyallâhu anh)'dan gelen bir rivâyet şöyle:

"Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yüzünde bir sevinç olduğu halde geldi. Kendisine:

"Yüzünüzde bir sevinç görüyoruz!" dedik.

"Bana melek geldi ve şu müjdeyi verdi: "Ey Muhammed! Rabbin diyor ki: "Sana salavât okuyan herkese benim on rahmette bulunmam, selâm okuyan herkese de benim on selâm okumam sana (ikram olarak) yetmez mi?" [Nesâî, Sehv 55, (3, 50).]636

ه□

□ للّا

لوُسَ

□ ر لاق] :لاق

هْ

نَش ُه

ضِ َ للّا

ر دوعسم نبا نشو ـ3□

.[

□ □□ ةًص

□ لَش

م

□

رَ

□

ه ث

□ كأ

ةَ

ماَ

يِ

قلا □

مْ

وَ

ي □

ب ِساًّنلا □

لْ

#: وأ

□

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

ر ه لش نش برخأ ف هلو.بذمرتلا هلرخأ

□

مَ

لَ

ف □

هَ

دْ

نِ

ش □

□

رِ

كُ

ذ □

نَ

م □

لِيخَ

بلا :#ِه

للّا □

لوُسَ

ر □

لاق] :لاق

. [

□□ □

لَش □

ه

لَص

ي

3. (1898)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) buyurdular ki:

"Kıyamet günü bana insanların en yakını, bana en çok salavât okuyandır." [Tirmizî, Salât 357 , (484).]

Yine Tirmizî'de Hz. Ali (radıyallâhu anh)'den kaydedilen bir rivâyette şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gerçek cimri, yanında zikrim geçtiği halde bana salavât okumayandır. " [Tirmizî, Daavât 110, (3540).]637

□ه

للّا □

لوُسَ

ر □

لاق: [لاق □

هْ

نَش ُه

للّا َ ِضَ

□4ـ نشو نبا دوعسم ر

□

تَّ

مُ

ا □

نَش □

نوُ

غِ

ه

لَ

بُ

ي □

ضْ

ف ا‘ر □

نيِحاًّ

يَس

ةَ

كِ

ءًَ

م ِه

لّل □□

نإ :#

. □

]. ئاسنلا هلرخأ

□

مًسلا

635 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/133-135.

636 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/136.

637 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/136.

4. (1899)- Hz. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vessalâm) buyurdular ki: "Yeryüzünde Allah'ın seyyâh melekleri vardır. Onlar ümmetimin selâmını (ânında) bana teblîğ ederler." [Nesâî, Sehv 46. (3, 43).]638

AÇIKLAMA:

1- Bu bâbda yer alan dört hadis, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e okunması gereken salât u selâmla ilgilidir. Gereği, sevabı, okunması gereken salât u selâmın metni vs.

Biz bu mevzu ile ilgili bâzı noktaları toptan açıklayacağız:

SALÂT U SELÂMIN HÜKMÜ

Hemen şunu belirtelim ki, Resûlullah'a salât u selam okumak bizzat Rabbülâlemîn'in emridir:

"Şüphesiz ki Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salât (ve tekrîm) ederler. Ey iman edenler, siz de ona salât edin, tam bir teslimiyetle de selâm verin" (Ahzâb 56).

Bu emir bir farz mıdır, yoksa vâcib veya müstehap mı ifâde eder?

Bu sorunun cevabında ulemâ on ayrı görüş beyan etmiştir:

1- Taberî'ye göre "müstehabtır."

2- İbnu'l-Kassâr'ın nakline göre "vacibtir ve bu hükümde icma edilmiştir."

3- Ömürde bir kere salavât okumak vacibtir. Namazda da olsa, namaz dışında da olsa vacib yerine gelir. Tıpkı kelime-i tevhid gibi. Hanefîlerden Ebû Bekr er-Râzî, İbnu Hazm bu görüştedir. Kurtubî de:

"Ömürde bir kere de olsa salavât okumanın vücûbunda ihtilâf yoktur. Ancak o, müekked sünnetler gibidir, onların vacib olduğu zamanlarda o da vacibtir" der.

4- Namazda son oturuşta, teşehhüdle namazdan çıkış selâmı arasında vacibtir. Şafiî ve kendisine tâbi olanlar bu görüştedir.

5- Teşehhüdde vacibtir. (Şa'bî ve İshak'ın görüşü). Teşehhüdde salât okunması, Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre farz ise de, Hanefîlere, Mâlik ve Cumhûr'a göre sünnettir. Farz diyenlere göre, salavât terkedilecek olsa, namaz iptal olur, yeniden kılınması gerekir. Bu görüşünden dolayı, Şâfiî tenkîd edilmiştir.

6- Ebû Cafer el-Bâkır'ın: "Teşehhüd diye kayıtlanmaksızın namazın herhangi bir yerinde okunması vacibtir" dediği nakledilmiştir.

7- Ebû Bekr el-Mâlikî: "Sayı ile tahdît edilmeksizin çokça okunması vacibtir" demiştir.

8- "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zikri geçtikçe, hatırlandıkça söylenmelidir" diye hükmedenler de olmuştur. Tahâvî, bir kısım Hanefîlerle, Halîmî ve bir kısım Şâfiîler gibi Zemahşerî ve Mâlikîlerden İbnu'l-Ârabî: "Böyle yapmak ihtiyata uygun olanıdır" demiştir.

9- Zemahşerî'nin naklettiğine göre: "Bir mecliste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zikri bir çok kere geçse de bir kere salât u selâm okunması yeterlidir, her seferinde okumak müstehabtır."

10-Yine Zemahşerî'nin nakline göre "her dua esnasında" vacibtir.

Şu halde ulemâ, salât u selâm okumanın vacib olduğu husûsunda ihtilâf etmemiştir. Hangi şartlarda vâcib olduğunda ihtilâf varsa da, en uygunu Resûlullah'ın ismi zikredildikçe okumaktır. Hutbe dinlerken, Kur'an okurken salavât getirmek vacib değildir.639

SALÂT NEDİR?

Râgıb'a göre salât, lügat olarak dua, tebrîk, ta'zîm mânâlarına gelir. Dînî ıstılah olarak dua mânasında kullanıldığı gibi ibadet mânasına da gelir. Kelime, kulun Allah'a salâtını ifâde ediyorsa, dua, namaz, ta'zîm mânalarına gelir, ancak Allah ve Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in insanlara salâtını ifâde ediyorsa, bu durumda aynı kelime "tezkiye" ve "İlâhî rahmete mazhar kılma" mânâlarına gelir.

Melekler salât ediyorsa bu, dua ve istiğfardır. Şu halde yukarıda kaydettiğimiz âyette, Allah ve meleklerin Hz. Peygamber'e salât etmesi, meleklerin Resûlullah lehinde istiğfar etmesi, Cenâb-ı Hakk'ın da rahmetine mazhar kılması demektir. Seyid Şerîf'e göre "salât" Allah'tan rahmet, 638 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/137.

639 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/137-138.

meleklerden istiğfar, mü'minlerden hayır duadır. İbnu Hacer'e göre ise "salât" Allah'tan paygamberine olursa bu, rahmetin artmasıdır, başkalarına olursa rahmet ve tezkiyedir. Mücâhid'e göre Allah'tan salât, tevfik ve ismettir, meleklerden avn ve nusret (yardım), ümmetten ittibâdır. Bâzı âlimler de, "Rabb'in, Peygamberine salâtı, O'nun şerefini yüceltme ve tekrim (kıymet verme); meleklerin salâtı, onun mükerremiyetini izhârdır; ümmetin salâtı da onun şefa-atini talepdir" demiştir.

Bâzı âlimlere göre de meleklerden "salât"ın mânası atf'dır, yani esirgeme, Cenâb-ı Hakk'a nisbet edilince, ya kullarını melekleri nezdinde senâ etmesi demek olur -ki bu, Allahu Teâla'nın peygamberlerine salâtının tefsirine daha uygun düşer- yahut kemâl-i rahmeti mânasınadır. Salât, Allah'tan başkasına nisbet edilince mânâsı hayır ile dua olur. Beyzâvî'ye göre: "Resûlullah'a salât, onun şerefini izhâra ve şânını tâzim ve tekrime îtinâdır."

İbnu Hacer, burada kaydedilmeyen bâzı ulemâdan benzer bir kısım nakillerden sonra şunu söyler: "Bu kaydedilen görüşlerin en uygunu Ebû'l-Âliye'den kaydettiğimizdir: "Hz. Peygamber'e Allah'ın salâtının mânâsı, O'na senası ve şânını yüceltmesidir (tâzîmi). Melâikenin ve insanların salâtı ise, bunu onun için Allah'tan taleptir. Öyle ise bu talepden murad, artmayı taleb etmektir, salâtın aslını taleb etmek değil..." İbnu Hacer bu te'vilin en uygun oluşuna gerekçe olarak salât kelimesinin bütün kullanışlarda (salât Allah'tan veya melâikeden veya insandan da olsa) hep aynı mânâyı taşımasını gösterir.

Resûlullah'a salât ve selâmı mü'minlere emreden âyet-i kerîmede Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vessalâm)'ın tâzîmi ve başkalarından farklı olarak tebcîlinin emredildiği husûsunda ulemâ icma etmiştir. Halîmî, salât okuyarak yerine getirilen bu ta'zîmin mahiyetini açıklamak üzere şöyle der:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okumanın mânâsı, O'nun tâzim edilmesidir (yüceltilmesi).

Öyle ise, Allahümme salli alâ Muhammedin (ey Allahım, Muhammed'e salât et) demenin mânâsı:

"Muhammed'i büyük kıl" ا

دً

مَحُ

م □

مِ

هطَش demektir. Büyük kılınması, hem dünya ve hem

ahirettedir. Dünyada büyük kılınması, zikrinin yüceltilmesi, dininin izhârı ve şerîatının ibkasıyla gerçekleşir. Ahirette büyük kılınması ise, sevâbının bol kılınması, ümmetine şefaatçi yapılması, Makâm-ı Mahmûd'la fazîletinin ebedîleştirilmesiyle olur. Bu duruma göre, âyet-i kerîmede gelen: "Ey iman edenler, siz de ona salât edin!" emrinin mânâsı "Salât okuyarak onun için Rabbinize dua edin (bu söylenen büyüklük vasıtalarını ona vermesini taleb edin)" demektir.640

BÂRİK:"Bereket ver" demektir. Burada bereket, hayır ve kerâmetin artması mânâsındadır.

"Ayıplardan temizleme ve tezkiye mânâsınadır" diyen de olmuştur. "Maksad bunun sâbitleşip devam etmesidir, nitekim, □

لِ

ب“

□

ا ِتَ

كَ

ر

□

ب "deve yere çöküp sâbitleşti" demektir" yorumunu

getiren de olmuştur.641

SUAL: SALÂT KELİMESİ PEYGAMBERLER DIŞINDA KULLANILIR MI?

Bu meselede ulema ihtilâf etmiştir. "Câiz" diyenler rahmet mânasını kastederler. Nitekim bu mânada Hz. Peygamber: □

فْ

وَ

□ ا

بَ

□ ا ِلاَ لَش

ه

□□ لَص

مُ

ةَّ

لَل

ا "Allahım, Ebî Evfâ

ailesine rahmet ve bereket ver" diye dua etmiştir. Câiz değil diyenler daha ziyâde, salât kelimesine ta'zim mânasını verenlerdir. Allahümme salli alâ Muhammedin sözümüz, sadece "Allah'ım, Muhammed'e rahmet et" veya "Muhammed'e merhamet et" mânasına gelseydi peygamberlerden başkası hakkında kullanmak da câiz olurdu. Keza "salât" kelimesi sadece bereket ve rahmet mânâlarına gelseydi "namazda musallînin: "Esselâmu aleyke eyyühennebiyyu ve rahmetullahi ve berekâtühü" sözü ile birlikte salâtı okuması da vâcibtir" diyenlere göre teşehhüdde okunmasının vücûbu da düşerdi. Halbuki yukarıda belirtildiği üzere salâttan öncelikle kastedilen, ta'zim ve tekrim (büyük kılmak, değer vermek)'dir. Öyle ise esas olan salâtın Resûllullah'a tahsîsidir. Ulemâ, terkîm ve ta'zim mânasında salâtın Hz. Peygamber'e has olduğunda müttefiktir.642

ÂL-İ MUHAMMED

640 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/138-139.

641 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/139

642 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/139-140.

Resûlullah'a okunan salâtda sâdece Efendimiz'e değil, onun âline de salât ve selâm ediyoruz. Acaba âl-i Muhammed kimlerdir?

* Bu meselede de ulemâ ihtilâf eder. Bir görüşe göre ehl kelimesinden gelen âl kelimesi, aile mânâsına gelir. Âl-i Muhammed deyince bâzı âlimler Resûlullah'ın sadaka haram olan yakınlarını anlamıştır.

İmâm Şâfiî ve Cumhur bu görüştedir. Nitekim Resûlullah, Hasan İbnu Ali'ye "Biz âl-i Muhammed'iz, bize sadaka helâl olmaz" buyurmuştur. Aslında bunlar hakkında da ihtilâf edilmiştir.

* Ahmed İbnu Hanbel: "Teşehhüd hadisindeki âl-i Muhammed'den murad ehl-i beytidir" demiştir.

* Âl-i Muhammed'den muradın Resûlullah'ın zevceleri ve zürriyeti olduğu da söylenmiştir. Ancak, bir kısım âlimler buna itiraz ederek, âl-i Muhammed'e her üçüncü de (yâni zevceler, zürriyet ve sadakanın haram edildiği yakınları) girdiğini belirtmişlerdir. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivâyet bu üç grubu da âl-i Muhammed olarak zikretmiştir. "Öyle ise, hadisi rivâyet eden râviler, bunlardan bazısını unutarak zikretmeyi ihmâl etmiştir. Çünkü her biri ayrı ayrı

rivâyetlerde zikredilirler..."

* Bazı rivâyetlerde Âl-i Muhammed tâbiriyle sâdece Resûlullah'ın zevceleri kastedilmiştir.

* Bâzı rivâyetlerde, sâdece zürriyet sözüyle husûsan Hz. Fâtıma'nın nesli kastedilmiştir.

* Âl-i Muhammed bütün Kureyş'tir diyen de olmuştur.

* Âl'den murad "bütün ümmet"tir diyen olmuştur. Bu sonuncu görüşü İmam Malik'in, Ezherî'nin, bir kısım Şâfiîlerin benimsediğini; Şerhu Müslim'de Nevevî'nin tercîh ettiği, el-Kâdı Hüseyin ve Râgıb gibi bazılarının ittikâ ile kayıtlıyarak "ümmetten muttaki olanlar" dediklerini belirtirler... Bu görüşü te'yid eden âyet ve hadisler zikredilmiştir:

نوُ

قَّ

ثُ

م

لاَه

إ

هؤاَ

يِ

لْ

وَ

ا

نِإ

"Onun dostları ancak muttakîlerdir" (Enfâl 34) buyurulmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da

نوُ

قَّ

تُ

م □

لا □

مُ

كُ

نِ

م □

ئاَ

يِ

لْ

وَ

ا □□

نَإ "Sizden benim dostlarım, müttakî

olanlarınızdır" buyurmuştur.643

HZ. İBRAHİM'İN ZİKRİ

Resûlullah'a salavât okurken: "Allah'ım, Muhammed'e ve Muhammed'in âline salât et, tıpkı İbrâhim'e ve İbrahim'in âline salât ettiğin gibi..." denmektedir. Burada Hz. İbrahim'in öncelikle zikredilmiş olması, yani, Cenâb-ı Hakk'tan Peygamberimiz için salât taleb ederken, "İbrahim'e salât yaptığın gibi..." denmiş olması ulema arasında ihtilaf mevzuu olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. İbrahim ve onun âlinden de efdal olduğu halde, Hz. İbrahim ve âli daha efdal imişçesine, onlara atfen Peygamberimiz ve âli için salât taleb ediyoruz?

Bu sorunun cevabına geçmeden hemen belirtelim ki, okunan duada Hz. İbrahim ve âlinin Cenâb-ı Hakk'ın tebciline mazhariyetleriyle ilgili ihbâr Kur'an-ı Kerîm'in bir âyetine işâret etmektedir: "...Ey ehl-i beyt, Allah'ın rahmeti, bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphe yok ki O, asıl hamde layık, hayr u ihsanı çok olandır" (Hûd 73). Meseleye getirilen açıklama ve cevaplara gelince, bazıları şöyledir:

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ifâdesi, kendisinin Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'den efdal olduğunu bilmesinden önceye aittir.

* Bunu tevazu için söylemiştir.* Teşbîh burada, kadr u kıymette değil, asıldadır. Nitekim Kur' an'da bunun örnekleri var: "Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı" (Bakara 183);

"Nuh'a vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik" (Nisa 163).

* Burada teşbîh, nâkısı kâmile benzetme değil, meşhur olmayanı meşhur olana (bilinene) ilhak nev'indendir.

* Burada teşbîh, Hz. Peygamber ve âline olan salâtın tamamı ile Hz. İbrahim ve âline olan salâtın tamamı arasında yapılmıştır. Hz. İbrahim'in âline pek çok peygamberin dahil olduğu düşünülecek olursa, kendisine benzetilmenin (müşebbeh bih), bu nokta-i nazardan daha kavî olduğu anlaşılır.

Burada söylenmek istenen şudur: Hz. İbrahim'in neslinden pek çok peygamber gelmiştir. Hz.

Peygamber'in neslinden velîler gelmiştir, ama peygamber gelmeyecektir. Peygamber'in fazîleti, velîlerin fazîletinden üstün olduğuna göre, Hz. İbrahim'in fazîleti, neslinden gelen peygamberlerin mazhar olduğu fazîletlerle birlikte toplanınca, bu daha fazla gelir. Hatta bu nokta-i nazardan, Hz.

Peygamber ve âli'ni de Hz. İbrahim'in âli arasında mütâlaa edebiliriz, çünkü neslen ona dayanmaktadır. İbnu Abbâs'tan, "Muhammed, âl-i İbrahim'dendir" hadisi rivâyet edilmiştir.

643 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/140.

* Hz. Peygamber'in bu duadan muradı, kendine verilen nimetin tamamlanmasıdır, tıpkı Hz. İbrahim'e tamamlandığı gibi.

Bunlardan ve kaydetmediğimiz diğer bütün görüşlerden her birinin bir haklılık yönü vardır. Meseleyi tahlîl edenler umûmiyetle, Hz. Peygamber ve âlinin fazîletleriyle, Hz. İbrahim ve âlinin fazîletlerini toplam olarak nazar-ı dikkate almak ve hattâ Hz. Peygamber'i de -kıyâmete kadar mazhar olacağı fazîletlerle birlikte- Hz. İbrahim'in fazîletleri meyânında mütâlaa ederek bu teşbihi değerlendirmek gerektiği görüşünü kuvvetli ve isabetli bulmaktadırlar. Doğruyu Allah bilir.644

SALÂTIN EHEMMİYETİ

İslam dini, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okumayı, kulluğun izharında mühim ve müessir bir vâsıta kılmıştır. Daha önceki hadislerde geçtiği üzere en makbul bir duadır, başkaca her çeşit dualarımızın makbul olma şartlarından biri salât kılınmıştır. Dualarımızın başında, esnasında (ortasında) ve sonunda salavât okunmalıdır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pek çok hadislerinde kendisine salavât okumaya teşvîk buyurmuştur. Birkaç tanesini kaydedeceğiz:

* "Dua eden bir kimse peygambere salât okumadığı müddetçe duası perdelidir (hedefine ulaşamaz)."

* "Her dua semaya çıkmaktan yasaklanmıştır. Bana salât getiren dua müstesna, o çıkabilir."

* "Kim bana salât getirmeyi unutursa ona cennetin yolu unutturulur."

* "Cebrail (aleyhisselâm)'le karşılaştığımda bana şunu söyledi: "Sana müjdeler olsun. Allah diyor ki:

"Kim sana selâm verirse ben ona selâm veririm. Kim sana salât getirirse ben de ona salât (rahmet) ederim."

* "İbnu Ubey İbni Ka'b (radıyallâhu anh), Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm)'e sordu: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben sana çok salavât getiriyorum, buna vaktimin ne kadarını ayırayım?"

"Dilediğin kadarını" cevabını alınca tekrar sordu:

"Dörtte biri nasıl?"

"Dilediğin kadar yap, artırırsan senin için daha hayırlıdır."

"Üçte biri olsa?"

"Dilediğin kadar yap. Artırırsan senin için daha hayırlıdır."

"Yarı olsa?"

"Dilediğin kadar yap. Artırırsan senin için daha hayırlıdır."

"Üçte ikisi nasıl?"

"Dilediğin kadar yap. Artırırsan senin için daha hayırlıdır."

"Bütün vakitlerimde sana salât okusam?"

"Bu takdirde yeter, günahın mağrifet olunur."645

---

644 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/141-142.

645 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/142-143.

DİYETLER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde altı fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

NEFSİN (ŞAHSIN) DİYETİ

*

İKİNCİ FASIL

UZUVLARIN VE YARALARIN DİYETİ

GÖZÜN DİYETİ

DİŞİN DİYETİ

PARMAKLARIN DİYETİ

YARALAMALARIN DİYETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

NEFİS VE UZUVLAR HAKKINDA MÜŞTEREK HADİSLER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

CENİNİN DİYETİ

*

BEŞİNCİ FASIL

DİYETİN KIYMETİ

*

ALTINCI FASIL

DİYETLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

BİRİNCİ FASIL

NEFSİN (ŞAHSIN) DİYETİ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Diyet, lügat olarak aslından gelir. Arapça "öldürülenin velîsine diyet ödedi" ةَيْد َو ىَد َو demektir. Maktul tarafa nefse mukabil ödenen maddî cezaya diyet dendiğine göre, bu kelime mastardan elde edilen bir isim olmaktadır. Bu tâbir asıl îtibariyle öldürme vak'alarında kâtilin cürmüne mukâbil ödediği para için kullanılmış ise de, kısas gerektiren bütün cürümlerde kısası önlemek maksadıyla ödenen maddî tazminatlara da diyet denmiştir. 1

لِتُق ْنَم :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هدج نع□
هيبأ نع بيعش نب ورمع نع ـ1□

ةق ِح َنوُت ً َت َو ،ٍنوُبَل ُتْنِب َنوُت ً َت َو ، ٍضا َخَم ُتْنِب َنوُت ً□
َت : ةَئا ِم ِلب“ا َن ِم ُهُتَيِدَف ًأطَخ

عِفُد ًادِهمَعَتُم َلَتَق ْنَم] :يذمرتلا ةياور يف نأ اهإ.ننسلا باحصأ□
هجرخأ .[رَكَذ ٍنوُبَل ُنْبا ُةَرْشَع َو

نوُت ً َت َو ،ًةَّق َح َنوُت ً َت ِه َو ةَيِهدلا اوُذَخأ اوُءاَش ْنإو□
اوُلَتَق اوُءاَش ْنإف ،لوُتْقَملا ِءاَيِل ْوأ ىلإ

لْقَعْلاِب» دارملاو.[ِلْقَعْلا ُديِدْشَت َكِلَذ َو ،ْمُهَل َوُهَف ِهْيَلَع□ »:
اوُحِلوُص اَم َو ،ًةَفِلَخ َنوُعَب ْرأ َو ،ًةَعَذَج

قع تيمس هنم اهولبقتيل لوتقملا ءايلوأ ءانفب اهلقعيو .
اهعمجي لتاقلا ناك املو ،ةيدلا انه

1. (1900)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor:"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim hatâen öldürülürse, diyeti yüz devedir; bunlardan otuzu bintü mehâz (iki yaşına girmiş dişi deve), otuzu bintü lebûn (üç yaşına girmiş dişi deve), otuzu hıkka (dört yaşına girmiş dişi deve), on tane de ibnu lebûndur (üç yaşına girmiş erkek deve)." [Ebû Dâvud, Diyât 18, (4541); Tirmizî, Diyât 1, (1387); Nesâî, Kasâme 30, (8, 43).] Tirmizî'nin rivâyetinde şöyle denir: "Kim taammüden (kasıtla) öldürürse, öldürülenin velilerine teslim edilir, dilerlerse öldürürler, dilerlerse diyet alırlar. Bu 30 hıkka (dört yaşına giren dişi deve): 30 cezea (beş yaşına girmiş dişi deve); 40 aded halife (hamile deve) dir. Ayrıca ne üzerine sulh yaptıysalar bu da onlarındır. Bu, diyetin şiddetini artırmaktır."[2]

AÇIKLAMA:

1-Hadisciler Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî senedinde ihtilaf ederler. Bazıları senedde geçen ced kelimesini Amr'in dedesi Muhammed kabul ederek bu isnadla gelen hadislerin mürsel, (dolayısıyla zayıf) olduğunu söylemiştir. Buzıları da ced'le Şuayb'ın dedesi Abdullah'ın kastedildiğini iddia ederek hadisin munkatı' olduğunu ileri sürmüştür. Bunlara göre bu tarikle gelen hadisler zayıftır. Ancak Ahmed İbnu Hanbel ve Sünen-i Erbaa müellifleri, Şuayb'ın Abdullah'la karşılaştığını, bu tarîkle gelen hadislerin Abdullah İbnu Amr'ın Hz. Peygamber'den bizzat yazdığı hadisler olduğunu, sahih olduğunu söylemişlerdir. Bu tarikle rivâyet edilmiş bulunan hadislere bu bölümde daha sık rastlayacağız. Müteâkip bölümlerde de rastlayacağız. Senetteki işkâli olduğu gibi korumak için tercüme etmeksizin, Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî şeklinde aynen bıraktık. 2- Burada, yaşlarına göre bir kısım develerin ismi geçmektedir. Hadislerde zaman zaman bunlar geçeceği için kısa bir açıklama faydalıdır: Aynî'nin belirttiği üzere, lügat kitapları, develeri on yaşına kadar ayrı bir isimle anarlar. Şöyle ki: 1- Huvar: Süt emen yavru deve.

2- Fasîl: Memeden ayrılmış deve yavrusu.

3- İbnu Mehâz: İki yaşına girmiş erkek yavru, dişisine bintu mehâz derler. 4- İbnu Lebûn: Üç yaşına girmiş erkek yavru, dişisine bintu lebûn derler. 5- Hıkka: Dört yaşına girmiş erkek yavru, dişisine hıkka derler. 6- Ceza': Beş yaşına girmiş erkek yavru, dişisin cezaa derler. 7- Seniy: altı yaşına girmiş erkek deve, dişisine seniyye derler. 8- Rabâî: Yedi yaşına girmiş erkek deve, dişisine rabâiyye derler. 9- Sedîs yahut sedes: Sekiz yaşına girmiş deve.

10- Bâzil: Dokuz yaşına girmiş deve.

11- Mahallef: On yaşına girmiş deve.Bundan sonra müstakil isim yoksa da bâzilu âm, bâzilu âmeyn, muhallefu âm, muhallefu âmeyn, muhallefu selâsetu a'vâm diye mürekkeb isimlerle on beşe kadar çıkarlar. Deve bazen sinn ve zâtu'ssinn kelimeleriyle de ifâde edilir. Sinn, lügaten diş ve yaş gibi mânâlara gelir. Zâtu'ssinn muayyen bir yaş sahibi demektir. Devenin küçüğüne bekr denir, dişi ise bekra ve kalûs denmiştir. Develer, ayrıca cinslerine ve gördükleri işe göre de çeşitli isimlerle anılılar. Hadislerde geçtikçe açıklanacaktır.[3]

ةهق ِح َنو ُرْشِع ِإَطَخلا ِةَيِد يف :# ِ هالّ ُلوُس َر َلاق] :لاق□□
ُهْنَع ُ هالّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ2□

ضاَخَم وُنَب َنو ُرْشِع َو ٍنوُبَل ُتْنِب َنو ُرْشِع َو ، ٍضاَخَم ُتْنِب َنو□
ُرْشِع َو ،ًةَعَذَج َنو ُرْشِع َو

ننسلا باحصأ هجرخأ .[روُكُذ .

2. (1901)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hatâen öldürmede diyet olarak yirmi hıkka, yirmi cezea, yirmi bintu mehâz, yirmi bintu lebûn ve yirmi benû lebûn vardır." [Ebû Dâvud, Diyât 18, (4545), Tirmizî, Diyât 1, (1386); Nesâî, Kasâme 32, (8, 43-44).][4]

ت ً َت َو ،ًةهق ِح َنوُت ً َت َو ت ً َت ،اًثأ ِدْمَعْلا ِهْبِش ُةَيِد]
:لاق ُهْنَع ُ هالّ َي ِض َر هيلع نعو ـ3□

ً َنوُت َنَيِتَّةً ِالإ َبَاز ِل َعاَمِهاَ كلُهُّاَ تاَفِلَخ ُ.[ورو] يف إطخلا
َت َو َعَب ْرأ َو ،ًةَعَذَج َنوُت ً َت َو

2 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/145-146.

نوُبَل ُتاَنَب َنو ُرْشِع َو ْسَمَخ َو ،ًةَعَذَح َنو ُرْش ِع َو ْسَمَخ َو□ □
،ًةهقَح َنو ُرْشع َو ْسَمَخ :ًاعابرأ

نب ورمع نبا نع ىرخا يف ئاسنللو هلو.دواد وبأ هجرخأ .[
ٍضاَخَم ُتاَنَب َنو ُرْشِع َو ْسَمَخ َو

اَصَعْلا َو ِط ْوَّسلاِب َناَك اَم ِدْمَعْلا ُهْبِش ُأَطَخلا] : هعفري] .
امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا

3. (1902)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Şibhu'l amd'in diyeti üç kısımdır. 33 adet hıkka, 33 adet cezea, 34 adet seniyyebâzil arası devedir. (Seniyye altı yaşına, bâzil de dokuz yaşına basmış deveye denir.)"

Yine Hz. Ali şunu da rivâyet etmiştir: "Hatâen öldürmede diyet dört kısımdır: 25 hıkka, 25 cezea, 25 bintu lebûn, 25 bintu mehâz." [Ebû Dâvud, Diyât 19, (4551, 4553).] Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ)'ın Ebû Dâvud ve Nesâî'de merfu olarak kaydedilen bir rivâyetinde şöyle denmiştir: "(Cürüm sırasında) kamçı ve değnek kullanıldığı müddetçe hatâ, şibhu'l amd'dir." [Ebû Dâvud, Diyât 19, 20, (4547, 4565); Nesâî, Kasâme 42 (8, 40); İbnu Mâce, Diyât 5, (2627).][5]

AÇIKLAMA

1- Yaşlarına göre develer ayrı bir isim almaktadır. Hıkka, bintu lebûn gibi. Bunlar bâbın birinci hadisinde ilk defa geçtiği zaman parantez arasında açıklanmıştır. 2- Katl üç çeşittir: Amd, hata, şibh-i amd.

a) Amd: Taammüd de denir. Öldürülmesi meşrû olmayan bir insanı yaralayıcı bir âletle kasten öldürmektir. Bunun cezası kısastır. Cana can.

b) Hata: Bir insanı kaste mukârin olmaksızın bir yanlışlıkla öldürmektir. Bunun cezası diyettir. c) Şibh-i amd: Katli meşru olmayan bir insanı, yaralayıcı sayılmayan bir şey ile kasten öldürmektir. Buna şibhu'lhata da denir.

Bu taksim, Şâfiîlerin ve Hanefîlerin de dâhil olduğu Cumhur'un görüşüdür. İmam Mâlik, Leys ve diğer bir kısım âlimlere göre katl iki çeşittir. Amd ve hata. Çünkü Kur'an şibhu'l-amd'den söz etmemektedir. Bunlara göre: "Hata, herhangi bir sebeple veya mükellef olmayan kimseden veya öldürmek kasdı taşımayan kimseden vukua gelen veya normalde, öldürücü olmayan bir şeyle hâsıl edilen öldürmedir. Bunlardan birinci kısım hatâlar için kısas yoksa da, sonuncu için vardır." Bu, diğer âlimlerin şibhu-amd dedikleri şeydir. Şibhu amd'le ilgili hadis "katl" veya mahz-ı hata ile ya da mahz-ı kasd ile meydana gelir diyenleri cerhedecek kadar bu bâbda sarîhtir. Âlimler şibhu'l-amdin diyeti konusunda rivâyetlere tâbi olarak ihtilâf etmişlerdir. İmam Şâfiî ve Atâ, Hz. Ali hadisinin zâhiriyle hükmetmiş ve üç kısım olduğunu söylemiştir. Muhammed İbnu'l-Hasan da bu görüşü iltizâm eder.

Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, Ahmed ve İshak İbnu Râhûye (rahimehumullah) ise diyetin dört kısımdan olacağına hükmetmişlerdir.Ebû Sevr, "şibhu'l-amdin diyeti beş kısımdır" demiştir.6

لقَع :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هدج نع□
هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ4□

يئاسنلا هجرخأ .[ِهتَيِد ْن ِم َثُلُّثلا َغُلْبَت ىَّتَح ِلُج َّرلا ِلْقَع ُلْثِم .
ِةأ ْرَملا

4. (1903)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadının diyeti, erkeğin diyetine, diyetin üçte bir miktarına kadar eşittir." [Nesâî, Kasâme 34, (8, 44, 45).][7]

AÇIKLAMA:

Hadisin mânası şudur: "Mâruz kaldığı mağduriyet sebebiyle kadına tahakkuk eden diyet, diyet-i kâmilenin üçte bir miktarında ise bu durumda normal miktarı alır, erkekle arasında fark yoktur. Ancak üçte biri aşar ve diyet-i kâmilenin yarısına ulaşırsa o zaman kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısı olur." Bu hususu Ömer Nasuhi Bilmen merhum Istılahâtı Fıkhiye Kamusu'nda şöyle açıklar: "... Hür bir erkeğin diyet-i kâmilesi bin dinar veya on bin dirhem-i şer'î gümüş veya 100 deve veya 200 sığır veya 2000 koyun yahut her biri iki parçadan ibaret olmak üzere iki yüz kat elbisedir. Hür bir kadının diyet-i kâmilesi ise bunların yarısıdır. Erkekler ile kadınların diyetleri arasındaki bu fark, kendilerinin arasında maddî zararlar bakımından mevcut olan bir farktan neş'et etmektedir. Mâlum olduğu üzere, İslâm hukukunda erkekler ile kadınlar arasında hayat itibariyle bir müsâvaat kabul edildiği cihetle bunlardan herhangi birinin nefsi mukabilinde, diğerinin kısası icab etmektedir... Fakat maddî, malî zararlar itibariyle bunların arasında umumî bir bakımdan bir fark gözetilmiştir. Çünkü erkekler, daha ziyâde müstahsil olmak, ailelerinin mâişetlerini te'mine çalışmak, yurtlarının müdâfaasına koşmak itibariyle kadınlardan daha mühim bir mevkie, bir mükellefiyete sahiptirler. Binaenaleyh erkeklerden birinin ziyanı, cemiyetin sînesinde maddeten daha büyük bir cerîha vücûda getirmiş olabilir. İşte bu gibi farklara binâen malî tazminât hususunda erkeklerin diyetleri kadınların diyetlerinden ziyade olarak kabul edilmiştir."[8]

تَّد َؤُي ْنأ ُلَتْقُي ِبَتاكُملا يف ىضَق # ِهاللّ َلوس َر َّنأ] :امُهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ5□

ئاسنلل ظفللاو ،ننسلا باحصأ هجرخأ .[ِدْبَعْلا ُةَيِد َيِقَب اَم
ِرْدَقِب َو ، ِهرُحلا ُةَيِد ُهْنِم َقِتْعُأ اَم ِرْدَقِب

.

---

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/147.

5. (1904)- Hz. İbnu Abbas (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldürülen mükâteb hakkında, âzad edilen miktarınca hür diyetine göre, geri kalan kısmı için de köle diyetine göre hesaplanmasına hükmetti." [Ebû Dâvud, Diyât 22, (4581); Nesâî, Kasâme 36, (8, 45, 46); Tirmizî, Büyû' 35, (1259). Metin, Nesâî'nin metnidir.][9]

AÇIKLAMA:

Mükâteb, belli bir miktar ödeyerek hürriyetine kavuşmak üzere, efendisiyle antlaşma yapan köleye denir. Bu hadis böyle birisinin öldürülmesi hâlinde efendisine ve vârislerine ödenecek diyet miktarını tâyin etmektedir. Bilindiği üzere, diyet husûsunda köle ile hür farklıdır. Hür için, diyet-i kâmile denen nasslarla tesbit edilmiş maktû, muayyen bir miktar ödenir. Köle öldürüldüğü takdirde, erkek de olsa kadın da olsa onun diyeti, kıymeti üzerinden ödenir. Eğer kölenin kıymeti, hürün diyeti için tesbît edilen miktara eşit veya fazla ise, diyet-i kâmile miktarından on dirhem eksik ödenir (Diyet miktarını önceki hadiste kaydettik.) Câriye için de durumu aynıdır. Değeri hür kadının diyetine eşit veya fazla ise on dirhem noksan ödenir. Sözgelimi, hür kadının diyeti 5.000 dirhem ise, değeri 5.000 dirhem olan bir câriye hatâen öldürülse, efendisine 4990 dirhem ödenir.

Bu esas bilindikten sonra mükâtebin hadiste beyan edilen hükmü daha kolay anlaşılır: "Mükâteb öldürüldüğü takdirde, efendisine ödediği miktarca hür kimsenin diyetine göre, geri kalan kısmı da kıymetine göre hesaplanır. Sözgelimi yarı bedelini ödemiş ise, diyet-i kâmilenin yarısı ile değerinin yarısı ödenir." Hadisin mânası bu. Ancak Hattâbî (rahimehullah) der ki: "Fakihlerin tamamına yakını şu hususta icma ederler: "Mükâteb, henüz ödenmemiş tek dirhemlik borcu kaldığı müddetçe köledir. Kendisine karşı işlenen cinâyetlerde de kendi işlediği cinâyetlerde de köle ahkâmına tâbidir. Bana ulaştığına göre bu hadisle sâdece İbrahim Nehâî (rahimehullah) amel etmiştir. Bu hususta, Hz. Ali (radıyallahu anh)'den de bir rivâyet gelmiştir. Hadis sahih olduğu takdirde, mensuh olmaz ve kendisinden evlâ olan bir rivâyete de muârız düşmezse hadisle amel gerekir."[10]

دَهاَعُملا ُةَيِد ِ هاللّ ُلوُسر َلاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هدج□
نع هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ6□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهرُحلا ِةَيِد ُفْصِن .

8 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/149.

6. (1905)- Yine Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muâhedin diyeti hür kimsenin diyetinin yarısıdır." [Ebû Dâvud, Diyât 23, (4583).]

AÇIKLAMA:

1- Muâhed, antlaşma mucibince dâru'l-İslâm'da yaşamasına müsaade edilen gayr-ı müslimdir, buna zımmî de denir. Lügatte zimmet, ahd, emân, damân (garanti) hurmet (haramlık, dokunulmazlık) hakk mânalarına gelir. Müslümanların ahd ve emânlarına girdikleri için ehl-i zimmet denmiştir. 2- Hattâbi, bu hadisi, Ehl-i Kitap hakkında gelen en açık rivâyet olarak değerlendirir. Ömer İbnu Abdilâziz, Urve İbnu'z-Zübeyr, İmam Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel, İbnu Şübrüme gibi bâzı âlimler bu hadisle amel etmişlerdir.

Ashâbu re'y ve Süfyan Sevrî zımmîlerin diyeti ile Müslümanların diyetini bir tutarlar. Şâbî, Nehâî, Mücâhid, Hz. Ömer ve İbnu Mes'ud (radıyallâhu anhümâ) diğer bir kısım selef de böyle hükmetmişlerdir.

Şâfiî, İshâk, İbnu'l-Müseyyeb, Hasan Basrî, İkrime, Osman İbnu Affân -ve bir rivâyette Hz. Ömer- gibi diğer bir grup selefe göre zımmînin diyeti, Müslümanın diyetinin üçte biridir. 11

نيِمِلْسُملا ِةَيِدِب ِنْيَّي َرِماَعْلا :# ِ هاللّ ُلوسر َند َو] : لاق
امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ7

يذمرتلا هجرخأ .]# ِ هاللّ ُلوُس َر ْنِم دْهَع اَمُهَل َناَك َو .

7. (1906)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Âmir'den iki kişinin diyetini, Müslümanların diyet miktarına göre ödedi. (Müslümanlar tarafından hatâen öldürülen) bu iki kişi ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muâhedesi (antlaşması) vardı." [Tirmizî, Diyât 12, (1404).] 12

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen iki Âmirî'nin öldürülme hikâyesi kısaca şöyledir: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), taleb üzerine ve verilen emâna îtimad ederek yetmiş civarında bir tebliğ heyetini Benî Âmir yurduna göndermişti. Bir-i Maûna mevkiinde konaklayan hey'ete, verilen emâna îtibar edilmeden âni baskın yapılarak ikisi hariç hepsi şehîd edildi.

Bu katliamdan kurtulabilen iki kişiden biri Amr İbnu Umeyye ed-Damrî idi. Amr (radıyallâhu anh) dönüş sırasında, Karkara nâm mevkîde, Benî Âmir'den iki kişiye rastlar. Bu iki kişinin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile aralarında ahid (antlaşma) vardı. Ancak Amr bunu bilmiyordu. Öldürülen arkadaşlarının intikâmını almak için onları öldürdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a dönüşte durumu anlatınca: "Demek onları öldürdün ha! Öyleyse diyetlerini ödemen gerek" buyurdu. Yeri gelmişken kaydedelim: Bunların diyetinin ödenmesine, yapılan antlaşma gereği, Medine'deki Yahudilerin iştirâki gerekiyordu. Hz. Peygamber bunu taleb için Beni'n-Nadîr yahudî kabîlesine uğrayacak, onlar değirmen taşı atarak Resûlullah'ı öldürmek üzere suikast tertibine girişecekler ve Benin Nadîr'in Medîne'den sürülmesiyle sonuçlanan gelişmeler olacaktır.[13]

لْهأ ُلْقَع :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هدج□
نع ِهيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ8□

ىئاسنلا هجرخأ .[ىراَصَّنلا َو ُدوُهَيْلا ُم ُه َو ،َنيِملْسُملا ِلْقَع .
ُفْصِن ِةَّمِهذلا

11 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/150-151.

8. (1907)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ehl-i zimmetin diyeti, Müslümanların diyetinin yarısıdır. Ehl-i zimmet de Yahudî ve Hıristiyanlardır." [Nesâî, Kasâme 35, (8, 45).][14]

فْصِن ِرِفاَكْلا ُلْقَع :# ُ هاللّ ُلوُس َر َلاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض□
َر هدج نع هيبأ نع ًاضيأ هنعو ـ9□

يذمرتلا هجرخأ .[ِنم ْؤُملا ِلْقَع .

9. (1908)- Yine Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: "Kâfirin diyeti, mü'minin diyetinin yarısıdır." [Tirmizî, Diyât 17, (1413).] [15]

AÇIKLAMA:

1-Son rivâyet, Nesâî'de Kâfirin Diyeti adını taşıyan aynı bâb içerisinde kaydedilir. Esâsen Ehl-i Kitap diye isimlendirilen Hıristiyan ve Yahudîler, kâfirler zümresindendir. Kur'an-ı Kerîm onları birçok âyette kâfir olarak (Bakara 105, Beyyine 1, 6) zikreder.

2-Rivâyetlerde diyet, "akl" kelimesi ile ifâde edilmiştir. Şu halde hadis metinlerinde akl bir çok durumlarda diyet mânasına gelmektedir. Bunun dilimizdeki akıl kelimesiyle irtibatı vardır. Akl lügat olarak bağlamak mânâsınadır. Nihâye'de açıklandığı üzere, kâtil birini öldürdüğü zaman diyet olarak develeri toplayıp getirir ve teslim etmek üzere maktûlün velîlerinin ikâmetgâhının avlusuna bağlarmış. Onlar da ondan bunları kabzederlermiş. Böylece diyet, bağlamak mânasına gelen akl mastarından isim olarak türetilmiştir. Esasen diyetin aslı deve idi, sonradan altın, gümüş, sığır, davar vs. cinsinden belli bir miktara bağlanmıştır.

3- Bir rivâyette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde diyetin kıymeti sekiz yüz dinar ve sekiz bin dirhem idi. O esnada Ehl-i Kitabın diyeti bunun yarısı idi. Bu hal Hz. Ömer (radıyallâhu anh) zamanına kadar devam etti. Hz. Ömer halife olunca, bir hutbesinde "Deve pahalandı" deyip, diyetin kıymetini altın cinsinden bin dinara, gümüş cinsinden 12 bin dirheme yükseltti. Bu ayarlamada Hz. Ömer'in ehl-i zimmenin diyetine hiç dokunmayıp eski hal üzere bıraktığı belirtilir. Daha önce kaydettiğimiz üzere başta Hanefîler olmak üzere ulemânın bir kısmı Ehl-i Kitabın diyet miktarını, Müslümanların diyet miktarı ile bir tutmuştur. Bunlar görüşlerini, 1906 numarada kaydettiğimiz iki Âmirî'nin diyetinin Müslümanların diyetine denk tutulmuş olma rivâyetinden başka, bilhassa meâlini kaydedeceğimiz şu âyetin ıtlakına dayandırırlar: "...Şâyet aranızda anlaşma olan bir millettense, ailesine bir diyet ödemek... gerekir" (Nisa 92). Âyette "bir diyet" denmektedir. Bu, mutlak ifade ile bilinen mâlum bir diyetin kastedildiğini, bunun da Müslümanlar için ödenen diyet olduğunu söylemişlerdir. [16]

İKİNCİ FASIL

UZUVLARIN VE YARALARIN DİYETİ

اَذإ ِةَ مِئاَقْلا ِنْيَعلا ِيف : ُلوُقَي َناَك ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍتِباَث َنب
َدْي َز َّنأ] راسي نب ناميلس نع ـ1□

كلام هجرخأ .[ٍرانيِد ُةَئاِم ْتَئِفُط .

1. (1909)- Süleymân İbnu Yesâr (rahimehullah) anlatıyor: "Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) derdi ki: "Göz yerinde kalır, fakat nuru sönerse diyeti yüz dinardır." [Muvatta, Ukûl 9, (2, 857).]17

AÇIKLAMA:

14 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/152.

15 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/152.

1- el-Aynu'lkâime, tam göz demektir. Hadiste göz yuvarlağı, yüzün güzelliğini bozacak şekilde bir zarar gelmeden nuru giderilmiş, görmez hâle getirilmiş ise bunun diyeti yüz dinar olarak tesbit edilmiştir.

Uzuvların diyetinde umumî prensip şudur: "İnsanlarda el, ayak, kulak, dudak, göz, kaş gibi çift olan uzuvlardan her ikisinin diyeti, nefsin diyet-i kâmilesine müsâvidir. Bunlardan sâdece birinin diyeti ise bir diyet-i kâmilenin nısfı (yarısı) miktarıdır. Meselâ bir eli hatâen kesilen bir erkeğe beş bin dirhem, bir kadına da iki bin beş yüz dirhem diyet verimesi lâzım gelir.. Kirpikler, göz kapakları gibi adetleri dört olan uzuvlardan her birinin diyeti de bir diyet-i kâmilenin dörtte biri nisbetindedir. Lisanın, aklın diyetleri de birer diyet-i kâmiledir" (Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu). 2- Hadis Muvatta rivâyeti olmakla beraber, Zürkânî, İmam Mâlik'in bununla hükmetmeyip, "Bu ameliye; câniye aynen icra mümkünse tatbik edilir, değilse, diyet hatada olduğu gibidir" dediğini belirtir.18

نع هدج َر ِض َي هاللّ ُ امُهْنَع لاق :]قاَل َر سُوُل ُ هاللّ ِ # يف
هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ2□

ثُلُثُ الدِيَةِ]. أخرجه أبو داود والنسائي.وفي رواية النسائي
العَيْنِ القَائِمَةِ السَّادَّةِ لِمَكَانِهَا

العَيْنِ العَوْرَاءِ السَّادَّةِ لِمَكَانِهَا إذَا طُمِسَتْ بِثُلُثِ الدِيَةِ] .
[قَضَى فِي

في موضعها إ أنها تبصر.«والسَّادَّةُ لِمَكَانِهَا»: غير فارغ
«القَائِمَةُ»: هي التي تكون بحالها»

منها، وإنما ذهب ضياؤها .

2. (1910)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yerinde sâbit kalarak kör olan göz hakkında diyetin üçte birine hükmetti. " [Ebû Dâvud, Diyât 20, (4563); Nesâî, Kasâme 41, (8,55, 56).] Nesâî'nin rivâyetinde şöyledir: "Resûlullah : "Yerinde sâbit duran kör gözün kapanması hâlinde diyetinin üçte birine hükmeti."[19]

AÇIKLAMA:

1- Türbüştî, burada, yuvasından çıkmamış, yerinden oynamamış, daha önceki görünüşü bozulmamış, yüzde bir çirkinliğe sebep olmamış gözün kastedildiğini söyler. Önceki hadiste de belirtildiği üzere tabiî hâli bozulmadan görme nuru kaybolan göz olmaktadır.

2- Bu şartlarla görmesinin gitmesine sebep olunduğu takdirde, bir gözün diyeti, sağlam gözün diyetinin üçte biri olmaktadır. Çünkü görme nuru gitse de göz, yüzde normal halde varlığını devam ettirmektedir. Göz çıkarılacak veya patlatılacak olsa, bu güzellik hâli kaybolur. 3- İshâk İbnu Râhuye, bu hâdisin zâhiriyle ameli eses almış ise de, geri kalan ulemâ, bunu kesin bir miktara bağlamaktan ziyade hükûmetü'l adl denilen (ehl-i vukûfun usul-ü dâiresinde yapacağı) takdire bırakılmış bir erş (diyet)[20] olarak değerlendirmiştir. Çünkü gözün hâsıl ettiği faydalar tamamen bitmiş değildir, tıpkı dişin, darbenin te'siriyle kararması gibi. Hadisi, hükûmetu'l adl'in mânasına hamletmişlerdir. Zîra hükûmetü'l-adl, (ki hükmü'l adl de denir) diyetin üçte birine kadar çıkabilir. Tîbî de şöyle söyler: "Bu değerlendirme hükûmetu'l-adl yoluyla yapılmıştır. Aksi halde her iki gözün nuru gitmesi hâlinde diyet-i kâmile gerekir. İki gözden birinin nuru giderse, fukahâya göre diyet-i kâmilenin yarısı gerekir."

Şerhu's-Sünne'de Bagavî der ki: "Hükûmetu'l-adl'in mânası şöyle söylemektir: "Bu mecrûhun (yaralı) köle olması hâlinde, aldığı yara sebebiyle kıymetinden ne kaybetti ise, diyet olarak da bu miktara hükmedilir. Her uzvun hükûmeti (mâruz kaldığı yara sebebiyle takdir edilecek kıymet kaybı), önceden takdir edilen belli mukadder değere ulaşmayabilir. Mesela başından mûzıha sayılmayacak, (hafif) bir yara alsa, çirkinlik yapsa bile bunun hükûmeti, mûzıha yaranın erşine (diyet) ulaşmaz." Hükûmetü'l adl'in mânâsını Tahâvî şöyle îzah eder: "Yara almış bir köle, önce yarası yok farzedilerek değerlendirilmeye, tâbi tutulur, sonra da yaralı hâliyle değerlendirilmeye tâbi tutulur. İşte iki kıymet arasındaki fark hükûmetü'l-adl denen erş'tir."

18 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/154.

İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve Ahmed'den ilim alanlar da hep böyle hükmetmişlerdir. Şu halde hepsinin ortak görüşü, yaralanmaların erşini tesbitte esas olan hükûmetu'l-adldir. Sadedinde olduğumuz hadisteki üçte bir meselesini, bu vak'ada hükûmetu'l-adlin bu miktar olacağına hamletmiştir, bu hadisle (benzeri vak'alarda) diyetin alelıtlak üçte bir olduğuna hürmedildiğini kabûl etmemişlerdir.

4- Hadisin, Nesâî'deki vechinde şu ziyade vardır:

دَيْلا يِف َو اَهِتَي ِد ِثُلُثِب ْتَسِمُط اَذِإ اَهِناَكَمِل ِةَّدأَّسلا ِء ا َر ْوَعْلا□
ِنْيَعلْا يِف نَضَق # ِ هاللّ َلوُس َر َّنَا

اَهِتَيِد ِثُلُثِب ْتَع ِزُن اَذِإ ِءاَد ْوَّسلا ِهِنهسلا يِف َو اَهِتَيِد ِثُلُثِب
ءاَّشلا َه ً ِء اَذِإ ْتَعِطُق "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yerinde sâbit duran kör gözün kapanması (yani cisminin patlatılması) halinde diyetinin üçte birine, elin kesilmesi halinde diyetinin üçte birine, kararmış dişin sökülmesi halinde diyetinin üçde birine hükmetti." Şu halde, bir fonksiyonunu kaybetmiş bulunan bir uzvun, cinâyet yoluyla ikinci bir fonksiyonu giderilecek olursa, sağlam uzva terettüp eden diyetin üçte biri diyet takdir edilmektedir.21

DİŞLER

سْمَخ ِنَاَنْس'ا يف :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ َي
□1ـ نع نبا ورمع نب صاعلا ر َض ِ

دواد وبأ هجرخأ .[سْمَخ .

1. (1911)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Dişlerin diyeti beşer dinardır." buyurdu. [Ebû Dâvud, Diyât 20, (4563); Nesâî, Kasâme 41, (8,55).][22]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, Ebû Dâvud ve Nesâî'de Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî tarikinden kaydedilmiştir. Esâsen bu tarikle gelen rivâyetlerin mahrecinin Abdullah İbnu Amr İbni'l-As olduğu muhaddislerin büyük çoğunluğunca kabul edilmiş olan keyfiyettir. Senette ulemâdan bazılarının düştükleri bir şekke daha önce dikkat çektik (1900'uncu hadis).

2-"Dişlerin diyeti beşer beşer" demenin mânâsı, "Her bir dişin diyeti beş devedir" demektir. Öndeki veya arkadaki, üstteki veya alttaki diye herhangi bir ayırıma yer verilmeksizin bütün dişlerin değeri eşittir, ve her bir diş için diyet olarak beş deve takdir edilmiştir. [23]

□نْي َريِعَب ِسا َرْض'ا يف ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِباَّطَخلا ُنب ُرَمُع
□2ـ نعو نبا بيسملا لاق:]نَضَق

كلام هجرخأ .[ٍة َرِعْبأ ِةَسْمَخِب ٍس ْر ِض ِهلُك يف ُةَيِواَعُم .
نَضَق َو ،نْي َريِعَب

2. (1912)- İbnu'l- Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Ömer İbnu'l Hattâb (radıyallâhu anh) her azı diş için bir deveye hükmetti. Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) ise her azı diş için beş deveye hükmetti." [Muvatta, Ukûl 7, (2,861).][24]

AÇIKLAMA:

Metinde Hz. Ömer'in diş için iki deve (baîreyn) takdir ettiğini ifâde edilir. Ancak Muvatta'nın aslında ve Zürkânî şerhinde "bir deve"'ye hükmettiği ifâde edilir. Şu halde Teysîr'de bir yanlışlık, bir hata söz konusu. Biz, tercümede aslı esas alıp "Bir deveye hükmetti" diye kaydettik.

Hata hususunda kanaat veren bir delil, Muvatta'da İmam Malik'in bir ilavesidir: "Sa'd İbnu Müseyyeb der ki: "Diyet, Hz. Ömer'in hükmünde azalıyor, Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ)'nin hükmünde artıyor. (Onların yerine) ben olsaydım, dişlerin her biri için iki deveye hükmederdim." [25]

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/155-156

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/156.

PARMAKLAR

□[رَصْن ِخلا بِنْعَي ، ءاوَس ِهِذهو ِهِذه # ُ هاللّ ُلوُس َر َلاق
□1ـ نع نبا سابع َر ِض َي هاللّ ُ امُهْنَع لاق:

□ إ ًاملسم .دازو يذمرتلا: [دِيَةُ أصاَبِع ِاليَدَيْنِ وَ الرِهِ جْلَيْن
َو ا“بْهَام َفي الدِهيَةِ]. أخرجه الخمسة

. [نَ ا“بِل ِلِكُله ِإصبَعٍ].وللنسائ: [في ا‘صاَبِع ِعَشْر عَشْر
سَوَ اء عَشْرَ ة مِ

1. (1913)- İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu ve şu -yâni serçe parmakla baş parmak- diyette eşittirler." [Buhârî, Diyât 20, Tirmizî, Diyât 4, (1391, 1392); Ebû Dâvud, Diyât 20, (4558); Nesâî, Kasâme 42, (8, 56,57).] Tirmizî'nin rivâyetinde şu ziyade mevcuttur: "İki elin parmaklarıyla iki ayağın parmakları da eşittir. Her bir parmağın diyeti on devedir."

Nesâî'deki ziyâde şöyledir: "Parmaklar hakkında diyet, onar onardır."[26]

YARALAMALAR

يف :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] : لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هدج نع هيبأ نع بيعش نب ورمع نع ـ1□

ةجشلا بهو ،ةحضوم عمج :«ًُح ِضا َوَملا».ننسلا باحصأ هجرخأ]. سْمَخ سْمَخ ح ِضا َوَملا

دسجلا رئاس نود هجولاو سأرلا ةحضوم :كلذب دارملاو هضايب بأ :مظعلا حضو ىدبت يتلا.

ةموكحلا اهيفف .

1. (1914)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mûzıha olan yaraların diyeti beşer devedir." [Tirmizî, Diyât 3, (1390); Ebû Dâvud, Diyât 20, (4566); Nesâî, Kasâme 43, (8, 57).][27]

AÇIKLAMA:

Mûzıha (cem'i mevâzıh'dır), kemiğin beyazlığını ortaya çıkaran derin yaradır. Bu çeşit derin yaradan her birinin diyeti beş adet devedir. Deveyi gerektiren yara daha ziyâde başta veya yüzde hâsıl edilen yaradır. Vücudun başka yerindeki mûzıha yaralar için diyet maktû olmayıp, usulüne göre hâkimin takdirine bırakılmıştır. Bu çeşitten, takdirle ortaya konan diyete hükûmetu'l-adl dendiğini daha önce belirtmiştik. (1910'uncu hadise bakın.)[28]

ÜÇÜNCÜ FASIL

NEFİS VE UZUVLAR HAKKINDA MÜŞTEREK HADİSLER

هَبَتَك يِذَّلا ِبَاَتِكْلا يف ّنأ] :هيبأ نع مزح نب ورمع نب محمد□
نب ركب بأ نب هاللّدبع نع ـ1□

اعْدَج َبِعوُأ اَذإ ِفْن‘ا يفو ،ِلب“ا َن ِم ًةَئا ِم ِسْفَّنلا يف ّنأ : ِلوُقُعْلا□
يف ٍم ْزَح ِنْب # ِ هاللّ ُلوُس َر

دَيْلا يفو ، َنوُسْمَخ ِنْيَعْلا يفو ،ُهُلْثِم ِةَفِئاَجلا يفو ،ِةَيِهدلا ُثُلُث□
ِةَموُمأَملا يف َو ،ُةَلِماَكْلا ُة َيِهدلا

هِنِس ِهلُك يفو ،ِلب“ا َن ِم رْشَع َكِلاَنُه اَّمِم ٍعُبْصُأ ِهلُك يفو□
،َنوُسْمَخ ِلْج ِهرلا يفو ،َنوُسمَخ

ةَيِهدلا ِسْفَّنلا يف] :نئاسنلل ىرخأ يفو.نئاسنلاو كلام هجرخأ□□
سْمَخ ِةَح ِضوُملا يفو ، سْمَخ [.

---

25 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/157.

26 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/157-158.

ةَيِهدلا ِنْيَتَضْيَبْلا يفو ،ُةَيِهدلا ِنْيَتَفَّشلا يفو ،ُةَيِهدلا ِناَسِهللا□□
يفو ،ُةَيِهدلا ُهُعْدَج َبعوُأ اَذإ ِفْن‘ا يفو

ةَيِهدلا ُفْصِن ِةَد ِحا َولا ِلْج ِهرلا يفو ،ُةَيِهدلا ِن ْيَنْيَعْلا يفو□ .
،ُةَيِهدلا ِبْلُّصلا يفو ،ُةَيِهدلا رَكَّذلا يفو

يفو ،ِلب“ا َن ِم ةَ َرَشَع َسْمَخ ِةَلِهقَنُملا يفو ،ِةَيِهدلا ُثُلُث ِةَفِئاَجلا
يفو ،ِةَيِهدلا ُثُلُث ِةَموُمأَملا يفو

يفو ،ِلب“ا َن ِم سْمَخ ِهنِهسلا يفو ،ِلب“ ا َن ِم رْشَع ِلْج ِهرلا ِوأ
ِدَيْلا ِعِباَصأ ْنِم ٍعَبْصإ ِهلُك

نعمو.[ٍراَنيِد ُفْلأ ِبَهَّذلا ِلْهأ ىلَع َو ،ِةأرَمْلاِب ُلَتْقُي َلُج َّرلا َّنإ َو

لِب“ا نَ مِ سْمَخ ةِحَ ضِوُملا

ماظعلا راغص اهنم جرخت يتلا ةجشلا :«ُةَلِهقَنُملا َو» .
«ںنعمو.هعدج ںفوتسا :«بَعْ وأ

1. (1915)- Abdullah İbnu Ebî Bekr İbni Muhammed İbni Amr İbni Hazm, bâbasından naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın İbnu Hazm'a 29 diyetler hakkında yazdığı tâlimatta şu hususlar da vardı: "Nefis için (diyet olarak) yüz deve, burun tamamiyle koparılacak olursa diyet-i kâmile, me'mûme (denen ve beyin zarına kadar ulaşan yara) için diyetin üçte biri, câife (denen karın veya başın boşluğuna ulaşan yara) için de bunun kadar; göz için elli, ayak için de elli, vücudda bulunan her parmak için on deve, her diş için beş, mûzıha (denen ve kemiğe ulaşan yara) için beş deve (lik diyet vardır)." [Muvatta, Ukûl 1, (2, 849); Nesâî, Kasâme 44, (8, 57, 60).] Nesâî'nin bir rivâyetinde şu ibâre yer alır: "Nefis için diyet-i kâmile; burun tamamen koparılmış ise diyet-i kâmile, dil için diyet-i kâmile, iki dudak için diyet-i kâmile, sulb (bel kemiğinin kırılıp kişinin kamburlaşması) için diyet-i kâmile iki yumurta (husye) için diyet-i kâmile, zeker (erkek tenâsül uzvu) için diyet-i kâmile, sulb (bel kemiğinin kırılıp kişinin kamburlaşması) için diyet-i kâmile, iki göz için diyet-i kâmile, bir ayak için diyet-i kâmilenin yarısı, me'mûme (beyin zarına ulaşan yara) için diyet-i kâmilenin üçte biri, câife (baş veya karın boşluğuna ulaşan yara) için diyet-i kâmilenin üçte biri, münekkile (küçük kemik çıkan yara) için on beş deve, el veya ayak parmaklarından her biri için on deve, (her bir) diş için beş deve, mûzıha (kemiğe ulaşan yara) için beş deve (diyet olarak verilir). Erkek, kadına karşı öldürülür, altını olanlardan (diyet-i kâmile olarak) bin dinar alınır."30

ةَيِد ُمِهوَقُي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
هدج نع هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ2□

اَذإَف ،ِلب“ا ِناَمْثأ نَلَع اَهُمِهوَقُي َو ،قِر َوْلا َنِم اَهَلْدَع ْوأ ،ٍراَنيِد
ِةَئاِمَعَب ْرأ ي َرُقْلا ِلْهأ نَلَع َإِطَخلا

هاللّ ِلوُس َر ِرْدهَع نَلَع ْتَغَلَب َو ،اَهِتَميِق ْنِم َصَقَن . ْتَصُخ َر ْنأ : □
ْتَجاَه اَذإ َو ،اَهِتَميِق يف َعَف َر ْتَل َغ

وَ دَعلْهَا مِن لاوَ رِ قِ تمَانِيةَ ُآفَ ِ درْ همَ ٍ، وقضَن عَلَن أهْل
ما بَيْن أرْ بَعمِائَةِ دِينارٍ الب ثمَانَمِائَةِ، #

فِي شَاءٍ فَألْفا شَاةِ، وقاَلَ #: العْقْلُ مِيرَ اثُ بَيْنَ وَ رَ ثَةِ
الْبقَ رِ بِمائتَْ بقَرَ ةِ، وَ منْ كَانَ دِيةَُ عقَلْهِِ

فلَلْعَصَبةَِ، وَ قضَ في الأ'عضْاَءِ بِما تقَدََّمَ ذكِْرُ هُ]. أخرجه أبو
الاقْتيِلِ علَى قرََابتَهِْمِ، فمَا فضََلَ

داود والنسائ.

2. (1916)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hatanın diyetini, köylerde yaşayanlar için dört yüz dinar olarak veya buna denk kıymette gümüş olarak değerlendirir, bunu da develerin fiyatlarını esas alarak tesbit ederdi. (Söz gelimi) develer pahalanınca (diyetin dinar ve dirhem miktarında) yükseltme yapar, develerin kıymeti düşünce de (diyetin dinar ve dirhem miktarında) indirme yapardı. (Hatâen işlenince cinayetlerin diyeti Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında dört yüz dinarla sekiz yüz dinar arasına ulaştı. Bunun gümüş nev'inden muadili sekiz bin dirhem idi. Sığır besleyenlere (diyet olarak) iki yüz sığır hükmetti. Diyetini davar cinsinden vermek isteyene iki bin davara hükmetmiştir.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Diyet, öldürülenin vârisleri arasında yakınlık derecelerine göre, (yani Kur'an'da belirtilen nisbet üzere, diğer tereke malları gibi) taksim edilir. (Ashâbu'lferâiz'den) artan olursa asabe (denen akraba)ya geçer."Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uzuvlar hakkında, daha önce geçtiği şekilde hükmetti." [Ebû Dâvud, Diyât 20, (4564); Nesâî, Kasâme 30, (8, 42, 43).] 31

AÇIKLAMA:

Bu hadis de, diyet yoluyla öldürülenin yakınlarına intikal eden meblağın, ölen kimsenin bıraktığı diğer malları gibi vârislerine intikal edeceğini belirtiyor. Vârisler şâyet ashâb-ı ferâiz denen yakınları ise, herbirinin Kur'an'la tesbit edilen belli nisbette payı vardır. Bu nisbete göre paylarını alırlar. Bu pay sahiplerinden eksik olanlar varsa veya

---

29 Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vasselâm) Amr İbnu Hazm (radıyallahu anh)'ı onuncu hicri senede Yemen'in Benî'l-Hâris kabîlesine âmil olarak göndermiş Amr'a yola çıktığı zaman yazılı uzun bir tâlimatnâme vermişti. Burada vergi ve ta'lim işleriyle ilgili birçok teferruat yer almıştı.

hiçbiri mevcut değilse, tereke asabeye intikâl eder. Asabe, kısaca bâba tarafından akrabadır.32

ءا َوَس ُنانْس‘ا َو ءا َوَس ُعِباَص ا‘ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] :
لاق امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ3

دواد وبأ هجرخأ .[ءا َوَس ِهِذه َو ِهِذه ءا َوَس ُس ْر ِهضلا .
َو ُةَّيِنَّثلا َو

3. (1917)- İbnu Abbâs hazretleri (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Parmaklar diyette eşit değerdedir. Dişler de aralarında eşittirler. Köpek dişi, azı dişi eşittir. Bunlar öbürlerine diyet meselesinde denktirler." [Ebû Dâvud, Diyât 20, (4559, 4560, 4561).]33

يف # هاللّ ُلوُس َر نَضَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هدج نع
هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ4

اَهت َيِد ثُلُثِب ْتَسِمُط اَذإ اَهِناكَمِل ِةَّدأَسلا ِءا َر ْوَعلا ِنْيَعلا

جرخأ .[اَهِتَيِد ِثُلُثِب ْتَع ِزُن اَذإ ِءاَد ْوَّسلا ِهِنِهسلا يف َو ،اَهِتَيِد
ِثُلُثِب ْتَعِطُق اَذإ ِء ً ة َّشلا ِدَيلا يفو

ماك ئاسنلا هجرخأو ،اهدحو نيعلا ثيدح دواد وبأ .

4. (1918)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yerinde sâbit duran (bakar) kör gözün (cinâyet sebebiyle) kapanması hâlinde, diyetinin, normal diyetinin üçte biri olacağına hükmetti. Keza sakat elin kesilmesi halinde, diyetinin normal diyetinin üçte biri kadar olacağına, siyahlaşmış dişin (cinâyet sebebiyle) düşmesi halinde, normal diyetinin üçte biri olacağına hükmett." [Ebû Dâvud -bu rivâyetin sâdece gözle ilgili kısmını- önceki rivâyetin aynı bâbında), Nesâî'de tam olarak tahric etmiştir. (Hadis 1910 numarada geçti).]34

DÖRDÜNCÜ FASIL

CENİNİN DİYETİ

ى َرْخ‘ا اَمُهاَدْحإِ ْتَم َرَف ،ٍلْيَذُه ْنِم ِناَتأ َرْما ِتَلَتَتْقا] : لاق ُهْنَع ُ هاللّ
َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ1□

وأ دْبَع ة َّرُغ ا َهِنيِنَج ةَيِد َّنأ ىضَقف ،# هاللّ ِلوُس َر ىلاِ
اوُمَصَتْخاَف ،اَهِنْطَب يف اَم َو اَهْتَلَتَقف ٍرَجَحِب

اَهَث َّر َو َو اَهِتَلِقاَع ىلَع ِةأرَملا ِةَيِدِب ىضَقو ، س َرَف ْوأ ، لْغَب
وأ] :دواد ىبأ ةياور يف داز.[ةَمأ

ةتسلا هجرخأ .[ْمُهَعَم ْنَم َو اهَدَل َو .

1. (1919)- Ebû Hüreyre hazretleri (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hüzeyl kabîlesinden iki kadın birbirleriyle kavga ettiler. Biri diğerine bir taş atarak kadını da, karnındaki yavruyu da öldürdü. Dâva Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e geldi. Efendimiz, ceninin diyetini bir gurre olarak hükme bağladı. Gurre kadın veya erkek bir köle demektir."

Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde (4577. hadis) şu ziyâde vardır: "... veya katır veya ata hükmetti. Kadının diyetini âkilesi üzerine hükmetti. Kadına çocukları ve onlarla birlikte olanlar varis oldular." [Buhârî,[31] Diyât 25, Tıbb 46, Ferâiz 11; Müslim, Kasâme 34, (1681); Muvatta, Ukûl 5, (2, 855); Tirmizî, Diyât 15, (1410); Ebû Dâvud, Diyât 21, (4568,4580); Nesâî, Kasâme 37, (8, 47, 48).][35]

AÇIKLAMA:

1- Gurre, esas itibarıyle hayvanların alnındaki beyazlıktır, dilimizde sakar da denir. Burada cüzün zikri ile küll kastedilmiştir.

2-Bu hadis muhtelif vecihlerle rivayet edilmiştir. Bazılarında, öldürülen kadının ayrıca kısâsen ölüme mahkum edildiği belirtilir.

Gurre hükmü cenin içindir.Gurre ile ne kastedildiği, bizzat rivâyette

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/161.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/161.

açıklanmıştır: "Bir köle. Bu, kadın da olabilir, erkek de." Yine Teysîr'in de kaydetmiş bulunduğu bir rivâyette, gurrenin bir katır veya bir at olabileceği de söylenmiştir. Keza, yine Ebû Dâvud'da yer alan bir vecihte gurreye bedel beş yüz koyun zikredilir. Ancak Ebû Dâvud burada bir yanlışlık olduğunu belirtir ve "Doğrusu "yüz koyun" olmalıdır" der. Ebû Dâvud'un bir başka rivâyetinde Şâ'bî'nin gurre'yi "beşyüz derhem", Rebiâ'nın da "elli dinar" olarak açıkladığı kaydedilir.[36]

BEŞİNCİ FASIL

DİYETİN KIYMETİ

1ـ عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا قال: [كَانَتْ قِيمَةُ الدِّيَةِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ ﷺ ثَمَانَمِائَةِ دِينَارٍ، أوْ ثَمَانِيَةَ آلاَفِ دِرْهَمٍ، وَكَانَتْ دِيَةُ أهْلِ الْكِتَابِ يَوْمَئِذٍ عَلى النِّصْفِ مِنْ دِيَةِ الْمُسْلِمِينَ إلى أنِ اسْتُخْلِفَ عُمَرُ بنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ، فقَامَ خَطِيباً فقَالَ: إنَّ الإبِلَ قَدْ غَلَتْ، فَفَرَضَهَا عُمَرُ عَلى أهْلِ الذَّهَبِ ألْفَ دِينَارٍ، وَعَلى أهْلِ الْوَرِقِ اثْنَيْ عَشَرَ ألْفَ دِرْهَمٍ، وَعَلى أهْلِ الْبَقَرِ مِائَتَيْ بَقَرَةٍ، وَعَلى أهْلِ الشَّاءِ ألْفَيْ شَاةٍ، وَعَلى أهْلِ الْحُلَلِ مِائَتَيْ حُلَّةٍ، وَتَرَكَ دِيَةَ أهْلِ الذِّمَّةِ لَمْ يَرْفَعْهَا فِيمَا رَفَعَ مِنَ الدِّيَةِ]. أخرجه أبو داود.

1. (1920)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında diyet-i kâmilenin kıymeti sekiz bin dirhem idi. Ehl-i Kitab'ın diyeti de o gün, Müslümanların diyetinin yarısına denkti. Bu durum Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'ın halîfe olmasına kadar devam etti. Halîfe olunca bir hutbesinde "Artık deve pahalandı" dedi ve diyeti altın sahiplerine bin dinar, gümüş sahiplerine on iki bin dirhem, sığır sahiplerine iki yüz sığır, davar sahiplerine iki bin koyun, elbise sahiplerine de iki yüz takım elbise olarak tesbit etti. Ehl-i zimmetin diyetini, (Hz. Peygamber devrinde ne idiyse) olduğu gibi bıraktı, hiçbir yükseltme yapmadı." [Ebû Dâvud, Diyât 18, (4542).][37]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, bir Müslüman öldürüldüğü takdirde diyetinin (yani diyet-i kâmilenin) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında sekiz yüz dirhem olduğunu, Hz. Ömer zamanında develerin pahalanmasına bağlı olarak, diyet miktarının bin iki yüz dirheme çıkarıldığını belirtiyor. Yine rivâyetten anlıyoruz ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, Ehl-i Kitap'tan bir kimsenin diyeti Müslümanın diyetinin yarısı kadar yâni dört yüz dirhem. Hz. Ömer zamanında Müslümanların diyeti bin iki yüz dirheme çıkarken zımmîlerinki değişmemiş, dört yüz dirhemde sâbit kalmıştır. Netice olarak önce Müslümanların diyetinin yarısı iken Hz. Ömer'in ayarlamasından sonra üçte bire düşmüştür.

Hadisle ilgili olarak Hattâbî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın köylerde oturanlar için diyetin tesbitinde deveyi esas alması, devenin onlar nezdindeki kıymetinden dolayıdır. Onun kıymeti o devirde altın cinsinden sekiz yüz dinar idi. Gümüş cinsinden de sekiz bin dirhemi buluyordu. Bu hal hiç değişmeden Hz. Ömer zamanına kadar bu minval üzere geldi. Onun devrinde deve kıymetlendi ve altının cinsinden bin dinara, gümüş cinsinden on iki bin dirheme yükseldi. Müteammiden cinâyet işleyenlerin diyeti hususunda Şâfiî'nin, "öncelikle deve ile ödenmeli, deve olmazsa paraya başvurmalı" sözü buna dayanır. Şâfiî'ye göre, Hz. Ömer'in koyduğu rakama îtibar edilmez. Çünkü bu diyet, develerin kendi zamanındaki kıymetidir. Bir malın kıymeti zamana göre değişir, artar, eksilir vs." Bu Şâfiî (rahimehullah)'nin kavl-i cedîdidir, kavl-i kadîminde Hz. Ömer'in koyduğu rakamları esas almış idi.[38]

ALTINCI FASIL

---

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/163.

DİYETLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

عَم اَدِهَش اَناَك َو] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ،هدج نع هيبأ نع□
ىملسلا ةريمض نب دعس نب دايز نع ـ1□

رَيِغ ُل َّوأ َكِلذ َو ،م َّ ْس“ا يف َعَجْشأ ِنم ًّج َر لَتَق َّيِثْيَّللا َةَماَّثَج□
نَب َمِهلَحُم َّنأ :ًانْيَنُح # هبَّنلا

سِباَح ُنب ُع َرْق‘ا َمهلَكَتو ،َنا َفَطَغ ْن ِم ُهَّن‘ ِهِعَجْش‘ا ِلْتَق يف□
ُةَنْيَيُع َمهلَكَتف # هاللّ ُلوُس َر ِهِب ىضَق

اَي # هاللّ ُلوُس َر َلاَقف ،ُطَغهللاو ُةَموُصُخلا ِت َرُثَك َو ،ُتا
َوْص‘ا ِتَعَفَت ْرَاف ٍفَدْن ِخ ْنِم ُهَّن‘ ٍمهلَحُم َنوُد

نَلَع َل ِخْدُأ اَم ِن َزَحلا َو ِب ْرَحلا ِنم ِهِئاَسِن نَلَع َل ِخْدُأ نَّتَح ِ
ُةَنْيَيُع َأ ُلْبَقَت َرِيْغلا ؟ َلاَقف : َ ، َو هاللّ

لَّبَقَت َأ ُةَنْيَيُع اَي :# هاللّ ُلوُس َر َلاَقف ،ُطَغهللاو ُةَموُصُخلا ِت□
َرُثَك َو ، ُتا َوْص‘ا ِتَعَفَت ْرا َّمُث ،بِئاَسِن

ةَق َرَد ِهِدَي يفو ، ةَّكِش ِه ْيَلَع لَتيَكُم ُهُمسا ٍثْيَل ِنَب ْنِم لُج َر □
َماَقف ،َكِلذ َلْثِم ُةَنْيَيُع َلاَقف ؟ َرِيْغلا

اَهُل َّوأ َيِم ُرَف ْتَد َر َو ًامَنَغ َّإ ًَّثَم ِم َّ ْس“ا ِة َّرُغ يف اَذه َلَعف
اَمِل ْد ِجأ ْمَل يِهنإ : هاللّ َلوُس َر اَي َلاَقف

اَذه اَن ِر ْوَف يف ِلِب“ ا َن ِم َنيِسْمَخ ْمُكيِطْعُن ْلَب :# َلاَقف ،ًادَغ
ْرِهيَغ َو َم ْوَيلا ِنِنْسُا ،اَه ُر ِخآ َرفَنَف

يف َوُه َو ُمَدآ لِيوَط لُج َر مِهلحُم َو ،ه ِرَافسأ ِضْعَب يف َكِلذ َو
ُ،ةَنيِدَملا ىلإ اَنْعَج َر اَذإ َنيِسْمَخ َو

اَي َلاَق ف ،ِناَعَمْدَت ُهاَنْيَع َو # ِ هاللّ ِلوُس َر ْيَدَي َنْيَب َسَلَجَف

َصهلَخَت نَّتَح اوُلا َزَي مْلَف ِسأَّنلا ِف َرَط

هاللّ ُلوُس َر َلاَقف ،ِبل هاللّ ِرِفْغَتْساف ِ، هاللّ بلاِإ ُبوُتأ ِبهنإ # :
َو ، َكَغَلَب ِبذَّلا ُتْلَعَف ْدَق ِبهنإ : هاللّ َلوُس َر

ى َّقَلَتَيَل ُهَّنإو َماَقف ،ِلاَع ِت ْوَصِب ٍمِهلَحُمِل ْرِفْغَت َ َّمُهَّللا : ِم ً
ْس“ا ِة َّرُغ يف َك ِح ً ِسِب ُهَتْلَتَقأ

.] : َو َز َمَع ْوَق ُهُم َّنأ َر َلوُس هاللّ # اسْتَغْفَرَ ُهَل َبْعَد ِكلذ
َقاَحْسإ ُنبا َلاَق .ِهِئاَد ِر ِف َرَطِب ُهَعوُمُد

ىلاإ هنول برضي نا أ :«ُمَدآ» :هلوقو.حسلا :«ُةَّكِهشلا»و .ةيدلا :«
ُرَيِغْلا».دواد وبأ هجرخأ

هلوأ :«ٍيِء َش ِهلُك ُة َّرغ َو» ،هترمس ةدش نم داوسلا .

1. (1921)- Ziyâd İbnu Sa'd İbni Dumeyre es-Sülemî an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) -ki bunlar (Sa'd ve Dumeyre) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Huneyn'e katılmışlardı- anlatıyor: "Muhallem İbnu Cessâme el-Leysî, Müslüman olduktan sonra Eşca' kabîlesinden birisini öldürmüştü. Bu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hüküm verdiği ilk diyet vak'ası oldu. Uyeyne öldürülen Eşcaî'nin katli husûsunda ileri geri konuştu. Çünkü (Uyeyne) kendisi de Gatafanlı idi. Akra İbnu Hâbis de Muhallem'in taraftarı (olarak müdâfaa için) konuştu, çünkü o da Hındef'ten idi. Derken (münakaşa ilerledi) sesler yükselmeye başladı, tartışma ve bağırıp çağırmalar arttı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale ederek, "Ey Uyeyne, diyet kabul etmez misin?" diye sordu "Hayır! Vallahi harb ve ızdırabtan benim kadınlarıma ulaştırılan, onun kadınlarına ulaşmadıkça kabul etmiyorum!" cevabını verdi. Sonra bağırmalar yükseldi, tartışma ve bağırıp çağırmalar arttı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar araya girip: "Ey Uyeyne, diyet kabul etmez misin?" dedi. Uyeyne önceki sözlerini aynen tekrar etti. Bu hal, Benî Leys'ten üzerinde silâh ve elinde de deriden mâmul bir kalkan bulunan Mukeytil adında birinin kalkıp, "Ey Allahın Resûlü! Bunun (Muhallem'in) İslâm'ın başında yaptığı şu cinâyete misal olarak, su içmek üzere havuzun başına koşan koyun sürüsünü gösterebileceğim. Sürünün ilk gelenlerine (öldürülmek veya uzaklaştırılmak üzere taş veya ok) atılır, arkadan gelenler de korkarak kaçarlar. Bugün hüküm koy yarın değiştir!" demesine kadar devam etti.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine (Muhallem'e dönüp) hemen şu hükmü verdi. "Derhal huzurumuzda elli deve vereceksin, elli deve de Medine'ye dönüşümüzde vereceksin!" Bu vak'a Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın seferlerinin birinde cereyan etmişti. Muhallem uzun boylu, esmer birisi idi, cemaatin kenarında bulunuyordu. O ölümden kurtuluncaya kadar halk oradan ayrılmadı. Resûlullah'ın (bu nihâî hükmünden sonra) önüne, iki gözünden de yaşlar akar vaziyette oturdu ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben size ulaşan cinâyeti işlemiş bulunuyorum. Ben Allah'a tevbe ettim. Sen de benim için ey Allah'ın Resûlü, Allah'tan mağrifet dileyiver!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüksek sesle: "Sen onu İslam'ın başında silahınla mı öldürdün! Allah'ım, Muhallem'i mağrifet etme!" dedi. Ebû Seleme şu ilavede bulunur: "Muhallem göz yaşlarını ridasının ucuyla silerek kalktı." İbnu İshâk der ki: "Muhallem'in kavmi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın daha sonra onun için Allah'a istiğfar ediverdiğine inanıyorlardı." [Ebû Dâvud, Diyât 3, (4503).][39]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, el-Megâzî'de İbnu İshak tarafından yapılan rivâyetinde, vak'anın Huneyn Seferi sırasında cereyan ettiği tasrih edilir: Huneyn günü, öyle namazından sonra bir ağacın gölgesine çekildiği sırada, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına Akra' İbnu Hâbis ve Uyeyne İbnu Hısn (radıyallâhu anhümâ) gelirler. O gün Uyeyne İbnu Hısn, Âmir İbnu'l Azbat adında bir maktulün kan bedelini taleb etmektedir.

2-Benî Leys'e Mukeytil'in sözü oldukça mübhemdir. Şârihler farklı yorumlar teklîf etmişlerdir. Sindî'ye göre Mükeytil: "Suya ilk gelen koyunlara atılan taş, (veya ok) korkusuyla geridekilerin kaçtığı gibi, sen de İslam'da bu ilk cinâyet sahibini öldür, tâ ki yeniden geleceklere bir ibret, bir nasihat olsun (ve cinayet işlemekten kaçsınlar)" demek istemiştir. "Bugün hüküm koy yarın değiştir" tâbiri Sindî'ye göre, ikinci bir temsildir, önceki sözü takviye için getirilmiştir. Bu katlin terkedilmesi hâlinde, başkalarının söyleceyeceği sözü anlatan temsildir. Şunu söylemek istemiştir: "Aksi takdirde böyle (yani bugün hüküm koy, yarın değiştir) diyecekler. Yani: "Eğer bugün, daha yeni konmuşken kısası terkedip, diyetle yetinirsen ve sonra da herhangi bir mücrime kısas uygularsan, bu davranış şu misalde görülen duruma benzer. Elhâsıl, bugün mücrimi kısas yaparak öldürürsen, bunun misali, koyun sürüsünün misali gibi olur. Eğer bugün terkedersen bunun da misali şu ikinci temsildeki gibi olur" demiş olmaktadır.

İbnu'l-Esir, en-Nihâye'de, "Bugün hüküm koy yarın değiştir" tâbirini şöyle açıklar: "Kısas konusunda vaz'ettiğin sünnetle amel et, daha sonra değiştirmek dilersen değiştir", yani koyduğun sünneti (hükmü) değiştir. Dendi ki: "Tegayyür, burada gayrı almaktır. O da diyettir." Aynı cümleyi Hattâbî de şöyle anlar: "Bu mesel şunu söylemektedir: "Bugün ona kısas yapmazsan, yarın senin sünnetin sübût bulmaz ve hükmün senden sonra infâz edilmez" veya, bunu sen yapmazsan, bilahare kâtil, şu sözü söylemeye bahâne bulur: "Bugün hüküm koy, yarın değiştir." Bu sebeple sünnetin tegayyür eder (değişir) hükümleri de değiştirilir."

Suyûtî de Mirkâtu's-Suûd'da şöyle açıklar: "Muhallem'in İslam'ın evvelinde, adamı öldürüp sonra da kendisine kısas uygulamayıp, diyet alınmasını taleb etmesi meselesi, (anlatılan fıkrada geçen) ürkmüş koyunun meseli gibidir. Yâni, maktûlün akrabalarına Muhallem'in taleb ettiği şekilde davranılacak olursa, halk kısasın diyetle, hususan ivazla değiştirildiğini görecek, böyle bir bilgi de onların İslâm'a girmelerini duraklatacaktır. Çünkü onlar intikamlarını almakta harîs kimselerdir. Ayrıca onlarda diyet almaya karşı bir nefret vardır. Sonra o adam, "Bugün hüküm koy, yarın değiştir" sözüyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı kâtile karşı kısas tatbîkine teşvik etti. Bu sözüyle şunu demek istemiştir: "Bugün ona kısas uygulamazsan, sünnetini (getirdiğin hükmü) değiştirdin demektir." Ancak, adam sözünü, muhâtabı tahrîk edip, kendinden taleb ettiği şeye yöneltip yapmaya cür'et ettirecek bir üslûbla ifâdeye dökmüştür."

3-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) neticede maktûlün velilerine 50'si peşin, 50'si bilahare teslim edilmek üzere, kâtili 100 deveye mahkum etmiştir.

Buhârî, İbnu Abbas'tan şu rivâyeti kaydeder:"

Benî İsrâil'de kısas vardı. Fakat diyet yoktu. Cenâb-ı Hak bu ümmet için:

"Ey imam edenler, öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı (...) öldüren, ölenin kardeşi tarafından bağışlanmışsa, kendisine örfe uymak ve bağışlayana güzellikle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir" (Bakara 178) buyurdu."

İbnu Abbâs der ki: "Âyette zikredilen "afv" âmden vukûa gelen öldürmelerde diyet almayı kabul etmektir."40

هجرخأ .[ِةَيِهدلا ِذْخأ َدْعَب َلَتَق ْنَم ِفْعُأ َ :# هالّ ُلوُس َر َلاق]
:لاق ُهْنَع ُ هالّ َي ِض َر رباج نعو ـ2□

هلتقأ لب هنع وفعأ َو ،هليقأ َ :«ٍبِفْعُأ َ» نعمو.دواد وبأ.

2. (1922)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Diyet aldıktan sonra (kâtili) öldüren kimseyi asla affetmem." [Ebû Dâvud, Diyât 5, (4507).] 41

AÇIKLAMA:

1-Hadis iki tarzda anlaşılmıştır. Biri tercümede kaydettiğimiz şekilde, bir de: "Diyet aldıktan sonra öldüren kimsenin malı artmasın, zengin kılınmasın" mânâsında bedduadır. Birinci mânâya göre, böyle bir kâtilden diyet kabûl edilmeyip, mutlaka öldürüleceği hükmü çıkarılmıştır. Bu hususu daha sarîh ifâde eden bir rivâyeti Ebû Dâvud et-Tayâlesî kaydetmiştir:

ةَّيِهدلا ِذَخا َدْعَب َلَتَق اًدَحا ِفاَعُا "Diyet aldıktan sonra öldüren kimseyi affetmem." Bu hadis, bir câhiliye geleneğini reddetmektedir. Öldürülenin velîsi, kâtilden diyet almak sûretiyle, hayat garantisi verdiği halde, fırsat bulunca yine de öldürür ve diyeti geri iâde ederdi. Resûlullah bu tatbikatı, böylece reddetmiş olmaktadır.42

باَصأَف ،ٍفْيَسب ُهَنْبا َفَذَخ ُةَداَتَق ُلاَقُي ٍجِل ْدُم ِنَب ْنِم ًُج َر َّنأ]
3ـ نعو ورمع نب بيعش:

رَمُع َلاَقف ،ُهَل َكِلذ َر َ َكَذَف َرَمُع َلَع ٍمُشْعُج ُنب ُةَقا َرُس
َمِدَقَف َتاَمَف ِه ِح ْرُج يف ى ِزُنَف ُهَقاَس

ي ِض َر ُرَمُع َمِدَق اَّمَلَف ، َكْيَلَع َمُدْقأ ىَّتَح ٍرِيِعَب َةَئاِم َو َني
ِرْشِع ٍدْيَدُق ِءاَم َلَع ْدُدْعُأ : ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر

وُخأ َنيأ : َلاَق َّمُث ،ًةَفِلَخ َنيِعَب ْرأ َو ًةَعَذَج َنيِث َ َث َو ،ًةهق ِح
َنيِث َ َث ِلب"ا َكْلِت ْنِم َذَخا ُهْنَع ُ هاللّ

هجرخأ .[ءْيَش ِلِتاَقِل َس ْيَل : َلاق # هاللّ َلوس َر َّنإف ،اَهْذُخ
لوُتْقَملا ،َلاَقف اَه اَذاَنأ ؟ َلاَق :

عطقني ملف همد برج يأ :«ى ِزُن».كلام .

3. (1923)- Amr İbnu Şuayb'ın rivâyetine göre: "Benî Müdlic'ten Katâde adında bir adam, oğluna bir kılıç fırlattı. O da bacağına isâbet etti. Yaradan fasılasız kan kaybı oldu ve oğlan öldü. Sürâka İbnu Cu'şum Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'e gelip durumu haber verdi. Hz. Ömer: "Kudeyd suyuna yüz yirmi deve hazırla, ben oraya geleceğim" dedi. Ömer (radıyallâhu anh) oraya gelince bu develerden otuz hıkka (dört yaşına giren dişi deve), otuz cezea (beş yaşına girmiş dişi deve) ve kırk halife (hâmile deve) aldı. Ve sordu: "Maktûlün kardeşi nerede?"

"İşte benim!" dedi.

"Al bunları! Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştu: "Kâtile (ne diyetten, ne mîrastan) hiç bir hisse yoktur." [Muvatta, Ukûl 10, (2, 867).]

AÇIKLAMA:

İslâm'ın mîras hukukunun mühim bir prensibi burada hatırlatılmaktadır. Bir kimse, kendisine mirasından hisse düşecek yakınını öldürmüş ise, ölenin terekesinden hisse sâhibi olamaz. Burada, bâba oğlunu öldürmüş, öldürme cezası olarak diyeti devlet, elinden almış, velîlere iâde ederken, kâtil olan

40 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/168-169. bâbasına hiçbir pay vermemiştir. Vak'ayı Abdurrezzâk Süleymân İbnu Yesâr'dan rivâyet eder. Orada şöyle denir: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) maktûlün annebâba bir kardeşini vâris kıldı, bâbasına diyetten hiçbir şey vermedi."43

ةَد ِحا َو ِهلُكِل َو ى َرْخ'ا اَمُهاَدحِإ ْتَلَتَق :ٍلْيَذُه ْن ِم ِنيتأ َرْما َّنأ]□
ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ4□

اَناَك اَم اَمُهَّن' اَهَدَل َو َو اَهَج ْو َز أ َّرَب َو ،ةَلِتاَقْلا ِةَلِقاَع َىلَع
ِةَلوُتْقَملا َةَيِد # َلَعَجَف ، دل َو َو ج ْو َز اَمُهْنِم

وبأ هجرخأ .[اَهِدَل َو َو اَه ِج ْو َزِل اَهُثا َريِم ، َ :# َلاَقَف ،اَنَل
اَهُثا َريِم :ِةَلوُتَقَملا ُةَلِقاَع َلاَقَف ،ٍلْيَذُه ْنِم

دواد .

4. (1924)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Huzeyl kabîlesinden iki kadın, biri diğerini öldürmüştü. Bunlardan her ikisinin kocası ve birer oğlu vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz maktûlenin diyetini ödeme işini, kâtilenin (öldüren kadının) âkilesine yükledi, kocasını ve oğlunu bu külfetten uzak tuttu. Çünkü bu ikisi Huzeyl'den değillerdi. Maktûlenin âkilesi, "ölenin mîrası da bize aittir" dediler. Aleyhissalatu vesselam:"Hayır! Mîrası, kocasına ve oğluna aittir!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Diyât 21, (4575).]44

AÇIKLAMA:

Âkile: Nihâye'de âkile, "Hata yoluyla öldürülenin diyetini ödemeye iştirak eden, bâba cihetinden akrabalar ve asabe" diye tarif edilir. Daha geniş mânâsıyla şöyle târif edilmiştir: "Bir şahsın mensub olduğu ehl-i dîvandır, veya onun asabesiyle aşîretidir, veya beytülmaldir veya âzad edilmiş bir şahsın mevlâsıdır." Bunların arasında yardımlaşma ve dayanışma vardır. Binaenaleyh böyle bir âkile kendi efradından birinin hatâ sûretiyle veya şibh-i âmd ile yaptığı cinâyetin diyetini veya gurre denilen damânı usûl-ü dâiresinde te'diye etmekle mükelleftir. Şu halde bu müessese, İslâm hukukuna has, "bazı" ağır borçlanmalarda bir nevî sigortadır.

2- Bu rivâyet, kadının âkilesine koca ve evlâdın girmediğine delil olmaktadır. Şâfiî ve Mâlik (rahimehümallah) bu görüştedirler.

3- Peygamberimizin (aleyhissalâtu vesselâm) maktûlenin âkilesine- "Size mîras yok, kadının mîrası kocasına ve oğluna aittir" demesi, mîrasın sadece bu ikisine tahsis edildiği, bir başkasına verilemeyeceği mânasına gelmez. Bu söz, koca ve evlâd, vârisleri arasında yer aldığı için sarfedilmiştir: "Bunlar varislerdendir" mânâsında. Nitekim rivâyetin bir başka vechinde اَهَث َّر َو َو

مُهَعَم ْنَم َو اَهَدل َو□ "Kadına çocuklarını ve onlarla mevcut olan diğer (ehl-i ferâizi) vâris kıldı" 45 denmiştir.

هَّج َ َف ًاقِهدَصُم ةَفْيَذُح َنبا ِمْهَج اَبأ َثَعب # هاللّ َلوسر َّنأ]□
:اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5□

مُكَل :َلاَقف ِ، هاللّ َلوُس َر اَي َد َوَقْلا :اوُلاَقف :# َّبَّنلا ا□
ُوَتأف ،ُهَّجَشَف ٍمْهَج وُبأ ُهَب َرَضَف ِهِتَقَدَص يف لُج َر

لاَقف ،اوُض َرَف ،اَذك َو اَذَك ْمُكَل :َلاَقف ،ا ْوَض ْرَي ْمَلَف□ #:

،اَذَك َو اَذَك ،فَلَم ْيَر ْضَو ا لاَقف َلَكُم ْاَذَك َو اَذَك

َو مُخْبِر ُه ُم ْب ِر ضَاكُم؟ فقَالُوا: نَعَم ْ، فَخَطَب َ فقَال َ: إِنَّ ه ُؤّ ء
ِإِنهِي خَاطِب ٌ عَلَى النَّاس ِ

عَلَيْهِم ْ كَذَا وَ َ كَذَا فَرَ َضُوا، أَر َض ِيتُم ْ؟ قَالُوا ، َ فَهَمَّ بِهِم ْ
اللَّيْثِيِّين َ أَتَوْ نِي ْ يُرِ يدُون َ الْقَوَ َد فَعَرَ َضْت ُ

: أَن ْ يَكُفُّوا عَنْهُم ْ، فَكَفُّوا عَنْهُم ْ، ثُمَّ دَعَاهُم ْ فَزَادَهُم ْ، فَقَال
الْمُهَاجِر ُون َ، فَأَمَرَ َر َسُول ُ اللّه

عَلَى النَّاس ِ و َمُخْبِر ُ ه ُم ْ ب ِر ِضَاكُم؟ فقَالُوا: نَعَم ْ، فَخَطَب َ
أَر َض ِيتُم ْ؟ فقَالُوا: نَعَم ْ. قَال َ: إِنهِي خَاطِب ِ

. فقَال َ: أَر َضِيتُم ْ؟ قَالُوا: نَعَم ْ. [أخرجه أبو داود والنسائ
النَّبِي ُّ #

5. (1925)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebû Cehm İbnu Huzeyfe'yi zekât tahsildarı olarak gönderdi. Adamın biri sadaka ödeme meselesinde onunla inatlaştı.

Ebû Cehm (radıyallâhu anh) de adama vurup başından yaraladı. Hemen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip: "Ey Allah'ın Resûlü, kısas istiyoruz" dediler. Resûlullah onlara: "Size şu şu miktar diyet vereyim!" dedi ise de razı olmadılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) miktarını daha da artırarak: "Size şu şu miktar diyet vereyim" dedi. Onlar yine râzı olmadı. Hz. Peygamber (daha da artırarak): "Size şu şu kadar diyet vereyim" dedi. Bu sefer râzı oldular. Bunun üzerine aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz: "Ben bu akşam halka konuşup, onlara râzı olduğunuzu bildireceğim!" dedi. "Pekâla" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hitabesinde: "Bu Leysliler bana kısas talebiyle geldiler. Ben onlara (kısasa bedel) şu şu miktar diyet teklif ettim, onlar da râzı oldular, siz de râzı mısınız?" diye sordu. Fakat berikiler: "Hayır, râzı değiliz!" dediler. Mühâcirûn onlara kızıp üzerlerine yürüdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara dokunmamalarını emretti, Muhacirun da ileri gitmekten vazgeçti. Sonra onları çağırıp, onlara verdiğini artırdı ve sordu: "Râzı oldunuz mu?"

---

43 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/170-171.

"Evet" dediler. Resûlullah tekrar:

"Ben halka hitap edip, râzı olduğunuzu bildireceğim" dedi. Onlar: "Pekâla?" dediler. Resûlullah halkı çağırarak: "Râzı mısın?" diye sordu.

"Evet râzıyız!" dediler." [Ebû Dâvud, Diyât 13, (4534); Nesâî, Kasâme 24, (8, 35).]46

AÇIKLAMA:

Hattâbî der ki: "Bu hadiste mevcut olan hükümlere göre:

* Vâli ve me'mur haksız yere, başkasının kanına girerse, ona kısas uygulamak bir vecîbedir, tıpkı me'mur olmayanlara kısas tatbîki vâcib olduğu gibi.

* Başından yaralanan kimsenin, kısas taleb etmesi halinde diyete râzı edilmesi için diyet miktarından fazla ödenmesi câizdir.

* Zekât miktarını tesbîtte, mal sâhibinin beyânı esastır. Malından izhâr etmediği şeyler sebebiyle, memurun onu zorlamaya, dövmeye hakkı yoktur.47

هي ِخأ َةَيِد ُبلْطَي # هاللّ َلوسر َنتأ ُهَّنأ] هدج نع هيبأ نع□□
ةعاجم نب جارس نب له نعو ـ6□

نِكل َو ، َكي ِخ‘ اَهُتْلَعَج ًةَيِد ِك ِرْشُمِل ًعاَج ُتْئُك ْوَل :# َلاَقَف□
ٍل ْهُذ ِنَب ْنِم ٍسوُدَس وُنَب ُهَلَتَق

لْهُذ ِنَب ِيك ِرْشُم ْنِم ُج ُرْخَي ٍسْمُخ ِل َّوأ ْنِم ِلب“ا َن ِم□□
ٍةَئاَمِب # ُهَل َبَتَكَف َبْتُع ُهْنِم َكيِطْعأَس

هاللّ ِلوسر ِباَتِكِب ُهاَتأف ، ٍرْكَب ِبأ ىلإ ُةَعاَّجَم ُدْعَب اَهَب
َلَطَف ٍلْهُذ وُنَب َمَلْسأ َو ،اَهْنِم ًةَفِئاَط َذَخأَف

اري ِعَش ٍفآ ِةَعَب ْرأ َو ،ًا هرُب ٍفآ ِةَعَب ْرأ ِةَماَمْيلا ِةَقَدَص□□
ْنِم ٍعاَص ِفْلأ َرَشَع ْنَتْاِب ٍرْكَب وُبأ ُهَل َبَتَكَف

دَّمَحُم ْنِم باَتِك اَذه ِميِح َّرلا ِنمْح َّرلا ِ هاللّ ِمْسِب :# هاللّ□
ِلوسر ِباَتِك يف َناَك َو ،ًارْمَت ٍفآ ِةَعَب ْرأ َو

ن ِم ُج ُرْخَي ٍسْمُخ ِل َّوأ ْنِم ِلِب“ا َن ِم ًةَئا ِم ُهُتَيْطعأ ِيهنأ□
ٍمْيَلُس ِينَب ْن ِم َة َرا َرُم نب َةَعاَّجِمِل # ِهبَّنلا

دواد وبأ هجرخأ .[ِهي ِخأ ْن ِم ًةَبْتُع ٍلْهُذ ِينَب ِيك ِرْشُم .

6. (1926)- Hilâl İbnu Sirâc İbni Müccâa an ebîhi an ceddihî tarikinden anlattığına göre: "(Ceddi Müccâa) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek Benî Zühl kabîlesine mensup Benû Sedûs tarafından öldürülmüş olan kardeşinin diyetini taleb etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona: "Eğer ben bir müşrik için diyete hükmetseydim kardeşin için hükmederdim. Fakat ben sana (diyet değil, bunun yerini tutacak) bir bedel vereyim" dedi ve ona, aleyhissalâtu vesselâm, Benî Zühl müşriklerinden elde edilecek ilk humustan yüz deve vereceğine dâir (senet) yazdı.

(Müccâa bu yüz deveden) bir miktarını almıştı. (Tamamını almadan) Benî Zühl kabîlesi Müslüman oldu. Bilâhare Müccâa geri kalan develeri Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'den taleb etmek üzere, ona geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın borç senedini gösterdi. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) kendisine Yemâme'den gelecek zekattan ödenmek üzere on iki bin sa', yani dört bin sa' buğday, dört bin sa' arpa, dört bin sa' hurma yazdı. Resûlullah'ın verdiği yazıda (borç senedinde) şunlar yazılıydı: "Bismillahirrahmanirrahim. Bu Peygamber Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'den Benî Süleymli Müccâa İbnu Mürâre'ye (verilmiş bir borç) senedidir. Ben kendisine (öldürülen) kardeşine bedel olarak, Benî Zülh müşriklerinden gelecek ilk humustan yüz deve vereceğim." [Ebû Dâvud, Harâc 20, (2990).]48

هنأ ٍهِل َوِل ٌّل ِحَي ً َو ،ةَلوُقُع ٍنْطَب ِهلُك َلَع # ُّبَّنلا َبَتَك] :لاق
□7ـ نعو رباج َر ِض َي ّللاه ُ ُهْنَع

ئاسنلا هجرخأ .[ِهنْذإ ِرْيَغِب ًاِملْسُم ِهلوَتَي .

7. (1927)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her kabîleye bir diyet yazdı. Hiçbir âzadlıya kendini âzad edenden başka bir Müslümanı kendine mevla ittihaz etmesi, asıl âzad edenin izni olmadan helâl değildir." [Nesâî, Kasâme 38, (8, 52).]49

AÇIKLAMA:

1-Resulullah'ın hadisinde geçen batn kelimesi iki ayrı mânâ taşır ve hadis هُلوُقُع ِنْطَب ُّلُك ىَلَع

buna göre iki ayrı mânâya tevcih edilmiştir.

a) Batn, kabîleyi teşkil eden alt bölüm; daha alt kısmına fahz denmektedir. Şu halde aralarında kan bağı olan, birbirlerine karşı hukûkî vecîbeleri olan bir nevî oymak demektir. Bu mânada hadis, Nihâye'de İbnu'l-Esîr'in kaydettiği üzere: "Resûlullah, her oymağa, âkilenin diyetten üzerine düşen borcu yazarak, her birinin mükellefiyetini beyân etti" demek olur. b) Münâvî'nin kaydettiği üzere, batnın karın mânâsını taşımasından hareketle: "Hadiste karında öldürüldüğü takdirde cenîne terettüp edecek diyet kastedilmektedir" diyen âlim de olmuştur. Nitekim 1919 numaralı hadiste geçtiği üzere düşüğe sebep olunduğu takdirde cenîne Hz. Peygamber diyet takdîr etmiştir.50

ائْيَش ِد ْمَعْلا ِةَيِد ْنِم ُلِمْحَت َ َةَلقاَعلا َّنأ ُةَّنُّسلا ِتَض ًم] :لاق
ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر باهش نبا نعو ـ8

هِلاَم ْنِم ُهُبي ِصُي يِذَّلا ىَلَع َكِلذ اَمَّنإ َو ، َرُثَك ْوأ َّلَق ًائْيَش ِدْبَعْلا
ِنَمَث ْن ِم ُل ِمْحَت َ َكِلَذَك َو ،َءاَشَت ْنأ اه

و ،ًاحْلُص َ َو ،ًادْمَع ُةَلِقاَعْلا ِلِمْحَت َ :# ِ هاللّ ِلوُس َر ِل
ْوَقِل ،عَلِهسلا َنِم ةَعْلِس ُهَّن' َغَلَب اَم ًاغِلاَب

هَتأ َرْما َباَصأ اَذإ َلُج َّرلا َّنأ ُةَّنُّسلا ِتَضَم َو ،َءاَشَت ْنأ َّا ٍدْبَع َةَميِق
ً َو ،ِةَيِاَن ِج َش ْرأ َ َو ،ًافا َرِثْعا

هاللّ َي ِض َر رمع نأ بنغلبو.[اَهِب َديِقُأ ًادْمَع اَهَباَصأ ْنإف ،ُهْنِم
ُداَقُي َ َو اَهُلِقْعَي ُهَّنأ ًأطَخ ٍح ْرُجِب

هجرخأ .[ِحا َرجلا َنِم ُهَنوُد اَمَف اَهِسْفَن َثُلُث ُغُلبَي ٍدْمَع ِهلك
يف ِلُجَّرلا َن ِم ُةأرَملا ُداَقُت] :لاق ُهْنَع

نيزر .

8. (1928)- İbnu Şihâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Diyete iştirakte) tatbikat (sünnet) şöyledir: Âkile âmden yapılan öldürmelerin diyetine (hukûken) iştirak etmez. Gönül rızasıyla ederse o başka. Keza, âkileye az da olsa çok da olsa kölenin bedelinden yüklenmez. Kölenin bedeli, ne miktara baliğ olursa olsun, ona, malı olarak tasarruf edenedir. Çünkü o, şu hadise binâen ticaret mallarından bir ticaret malıdır: Amden öldürenin diyetine sulhen tesbît edilen diyete; îtiraf yolayla sübût bulan cinayete terettüp eden (diyete); işlenen bir cinâyete terettüp eden erş'e (diyete) ve kölenin bedeline âkile iştirak etmez, kendi arzusu ile iştirak ederse o başka."

48 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/174.

(Kezâ bir başka) tatbîkat dahi şöyledir: "Kişi hatâen hanımını yaralarsa, diyet öder, fakat kısas yapılmaz. Ancak kadına âmden ulaşan (kötülüğü sebebiyle) kısas yapılır." Bana ulaştığına göre, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) buyurmuştur ki: "Kadın, nefsinin üçte birine ulaşan ve aşan yaralamalar âmden olduğu takdirde, erkekten kısas isteyebilir." [Rezin ilavesidir.] 51

ي ِض َر قيِهد ِهصلا ٍرْكَب ِبأ بلاِإ َةَحا َزُب ُدْف َو َءاَج] :لاق□
ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر باهش نب قراط نعو ـ9□

دَق ُةَيِلْجُملا ِهِذه اوُلاَقَف ،ةَي ِزْخُملا ِملِهسلا َو ،ةَيِلْجُملا ِب□
ْرَحلا َنْي َب ْمُه َرَّيَخَف ،َحْلُّصلا ُهَنوُلأْسَي ُهْنَع ُ هاللّ

اَم اَنْيَلَع َنوُّد ُرَت َو ْمُكْنِم اَنْبَصأ اَم ُمَنْغَن َو ،َعا َرُكلا َو َةَقْلَحلا
ْمُكْنِم ُع ِزْنَن : َلاَق ؟ةَي ِزْخُملا اَمف اَهاَنْف َرَع

لِب“ا َباَنْذأ َنوُعَبْتَي ًاما َوْقأ َنوُك ُرْتَت َو ، ِراَّنلا يف ْمُك ًْتَق□
ُنوُكَت َو اَن ًْتَق اَن َل َنوُدَت َو اَّنِم ْمُتْبَصأ

لاَق اَم ٍرْكَب وُبأ َض َرَعف ،هِب ْمُكَنو ُرُذْعَي ًارْمأ َني ِر ِجاَهُملا□
َو # هاللّ ِلوسر َةَفيِلَخ ُ هاللّ َى ِرُي َّتَح

ت ْرَكَذ اَم َمْعِنَف ،ةَي ِزْخُملا ِمْلَّسلا َو ِةَيِلْجُملا ِب ْرَحلا َنِم□ □
َت ْرَكَذ اَم اَّمأ : ُرَمُع َلاَقف ، ِم ْوَقْلا بلع

ت ْرَكَذ اَم اَّمأ َو ، َت ْرَكَذ اَم َمْعِنَف اَّنِم ْمُتْبَصأ اَم َنوُّد ُرَت َو□
ْمُكْنِم اَنْبَصأ اَم َمَنْغَن ْنأ َت ْرَكَذ اَم اَّمأ َو،

اَه ُروُجُأ ىلاَعَت ِ هاللّ ِرْمأ ىلَع ْتَلِتُقَف ْتَلَتاَق اَن ً ْتَق َّنإف ، ِراَّنلا
يف ْمُك ْتَق ُنوُكَت َو ،اَن ً ْتَق َنوُدَت

رث‘ا اذه ركذ :تلق.[ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَق اَم ىلَع ُم ْوَقْلا
َعياَبَف ، تاَّيِد اَهَل َسْيَل ِ هاللّ ىلع

هج هرخ نم ىلإ هزعي ملو ،يزرابلا نيدلا فرش همامتب□

باَنْذأ َنوُعَبْتَت] : ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ركب ىبأ لوق ىراخبلا هنم□
ركذ دقو.عماجلا بحاص هركذي ملو

يف ةيقاب نود طقف .[ِهِب ْمُكَنو ُرُذْعَي ً ارمأ َني ِر ِجاَهُملا َو #
ِ هاللّ ِلوسر َةَفيِلَخ ُ هاللّ ى ِرُي ّنَتَح ِلب“ا

ملعأ هاللّو ،دنس ريغب ماكح‘ا باتك رخآ .

9. (1929)- Târık İbnu Şihâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Büzâha heyeti Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk (radıyallâhu anh)'a gelip sulh istediler. Hz. Ebû Bekir onları yerlerinden yurtlarından edecek harp ile, rezil rüsvay edecek sulh arasında mühayyer bıraktı. Heyet mensupları: "Yerden yurttan edeceği (mücliyyeyi) anladık, rezilrüsvay edecek (muhziye) ne demektir?" diye sordular.

"Sizden silahları ve binekleri alacağız. Sizin mal ve mülkünüzden elimize geçenleri ganimet yapacağız, bizden ele geçirdiklerinizi bize iade edeceksiniz, bizden öldürdüklerinizin (diyetini) borçlanacaksınız, sizin ölüleriniz cehennemlik olacak (onlar için herhangi bir ödeme yapmayacağız). Allah Resûlü'nün halîfesine ve muhâcirlerine sizi mazur kılmalarına sebep olacak bir durum (iyi hal) gösterinceye kadar kabîleleri, develerin peşini takib etmeye bırakacak (onlara karışmayacak)sınız." Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) bu söylediklerini heyet mensuplarına teklif olarak arzetti. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) söz alıp şunu söyledi: "Bahsettiğin "yerden -yurttan edecek savaş ve rezil- rüsvay edecek sulh" sözün var ya! Ne güzel de söyledin. Ya şu, "Sizden ele geçirdiklerimizi ganimet yapacağız, bizden ele geçirdiklerinizi iade edeceksiniz!" sözün var ya! Ne güzel söyledin. "Bizden öldürdükleriniz için borçlanacaksınız, sizin ölüleriniz cehennemlik" sözüne gelince, bizim ölülerimiz Allah'ın emri üzerine savaştılar ve öldürüldüler, onların ecirleri Allah'ın üzerinedir, onlar için diyet yoktur."

Heyet, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in söylediği şartlar üzere beyat yaptı. Derim ki: Bu rivâyeti tam olarak Şerefüddin el-Bârizî zikretti. Rivâyeti tahrîc edene nisbet etmedi. Bu rivâyeti Câmiul Kebîr müellifi zikretmedi.

Ancak Buhârî, rivayetten sadece Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in şu sözünü kaydetti: "Allah Resûlü'nün halîfesine ve Muhâcirlere sizi mâzur kılmalarına sebep olacak bir durum gösterinceye kadar kabîleleri develerin peşini tâkib etmeye bırakacak, (onlara karışmayacak)sınız." Bu kısım Kitâbu'l Ahkâm'ın sonunda senetsiz olarak mevcuttur, gerisi yoktur. [52]

AÇIKLAMA:

1-Buhârî'de kabîle adı Büzâha diye kaydedilmiştir. Mu'cemu'l-Büldân'da Büzâha diye harekelenmiştir. Teysîr'de Bezzâha şeklinde harekelenmiş olması bir hatâ olabilir. Büzâha, Necid bölgesinde Tayy kabîlisene ait bir suyun adıdır. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) devrinde Ridde savaşları sırasında orada mühim bir vak'â husûle geldi: Peygamberliğini ilan eden yalancılardan Tüleyha İbnu Hüveylid el-Esedî, etrafında Esed, Gatafan kabîlelerini toplayarak büyük bir güç teşkil etmiştir. Hz. Ebû Bekir, buna karşı Müseylime'nin işini bitirmiş olan Hâlid İbnu Velîd (radıyallâhu anh)'i göndermişti. Hâlid önden Ensâr'ın müttefiki olan Ukkâşe İbnu Mihsan el-Esedî'yi göndermişti. Tuleyha, Benî Esed'in suyu olan Büzâha'da Ukkâşe'yi karşılamış ve şehid etmiştir. Uyeyne İbnu Hısn, Benî Fezâre'den yedi yüz kişinin arasında Tuleyha ile birlikte idi. Arkadan Hâlid geldi.

Hâlid (radıyallâhu anh) burada Tuleyha'nın ordusunu bozguna uğrattı. Bu bozgundan sonra Esed ve Gatafan kabileleri Hz. Ebû Bekir'e bey'at yapmak üzere hey'et gönderdiler. İşte, Sadedinde olduğumuz rivâyet Hz. Ebû Bekir'in mezkûr hey'etle olan müzâkeresini aksettirmektedir. Hâdiseyi, İbnu Hacer genişçe anlatır. Bu meyanda, yukarıda kaydedilen vechiyle, rivâyeti Humeydî'nin el-Cem'u Beyne's Sahîheyn'inden naklen kaydeder. Ancak orada, Hz. Ömer söz alınca konuşmasına şu cümle ile başlar: "Benim de bir görüşüm var, sana arzedeceğim." Burada Hz. Ebû Bekir'in sulh ve biat antlaşmasını yaparken etrafındakilerle istişare yapmaya ehemmiyet verdiğini görmekteyiz. Nitekim Hz. Ömer'in îtirâzını mâkul bulmuş, onun şartına uygun olarak heyetle antlaşma yapmıştır.[53]

ق ُرُّطلا يف َنوُفوُطَي ًةَكِئ ًَم ِ هللّ ّنا :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق□
ُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر ةريره ىبأ نع ـ1□

مُهَنوُّفُحَيَف ْمُكِتَجاَح ىلاِإ اوُّمُلَه :ا ْوَداَنَت ىلاعَت َ هاللّ َنو ُرُكْذَي□
ًام ْوَق اوُدَج َو اَذإَف .ِرْكِ هذلا َلْهأ َنوُس ِمَتْلَي

كَنوُحِهبَسُي :َنوُلوُقَيَف ؟ِيداَبِع ُلوُقَي اَم :ْمِهِب ُمَلعأ َوُه َو□ □
ْمُهِب َر ْمُهُلَأْسَيَف اَيْنُّدلا ِءاَمَس ىلاِإ ْمِهِتَحِنْجاَِب،

ول َفْيَك :ُلوقيف .َ :َنولوقيف ؟ِين ْوأر له :ُلوقيف لاق .َكَنوُد
ِهجَمُي َو ،َكَنوُدَمْحَي َو ،َكَنو ُرِهبَك ُي َو

لاق .ًاحيِبْسَت َكَل َرَثْكأ َو ًادي ِجْمَت َكَل َّدَشأ َو ًةداَبِع َكَل َّدشأ
اوناك َك ْوأر ول :َنوُلوقيف ؟ى ِن ْوأر

فْيَك :ُلوقيف .ِهب َراي َ :َنوُلوقيف ؟اَه ْوأ َر ْلَه :ُلوقيف .□
َةَّنَجلا َكَنوُلأْسَي :َنُلوُقَيَف ؟َنوُلأْسَي اَمَف :ُلوقيف

لاق .ًةَبْغ َر اَهيِف مَظْعأ َو ًاَبلَط اَهَل َّدَشأ َو ًاص ْر ِح اَهْيَلَع َّدَشأ:
اوُناَك اَه ْوأ َر ْوَل :َنوُلوقيف ؟اَه ْوأ َر ْوَل

لوقيف .ِهب َر اَي َ :َنوُلوقيف ؟اَه ْوأ َر ْله :ُلوقيف .راَّنلا َن□ :
ِم َنوُذ َّوَعَتَي :َنوُلوقيف ؟ َنوُذ َّوَعَتَي َّمِمَف

مُكُدِهْشُأ :ُلوقيف َلاق .ًةَفاَخَم اَهَل َّدَشأ َو ًارا َرِف اَهْنِم َّدَشأ□
اوُناَك اَه ْوأ َر ْوَل :نوُلوُقيف ؟اَه ْوأ َر ْوَل َفْيَك

سَلَجَف ٍةَجاَحِل َّرَم اَمَّنإ ْمُهْنِم َسْيَل ءِاَّطخ دْبَع نف ْمهيف□ □
ْمهنم كَلَم ُلوقيف :لاق .مهل ُترفغ دق ِيهنَأ

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ْمُهسِيلَج ِمِهِب ىَقْشَي َ ُم ْوَقلا ُمُه .
ُترفغ دق هلو :ُلوقيف،

1. (1941)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın, yollarda dolaşıp zikredenleri araştıran melekleri vardır. Allahu Teâlâ'yı zikreden bir cemaate rastlarlarsa, birbirlerini "Aradığınıza gelin!" diye çağırırlar. (Hepsi gelip) onları kanatlarıyla kuşatarak dünya semasına kadar arayı doldururlar. Allah, -onları en iyi bilen olduğu halde- meleklere sorar: "Kullarım ne diyorlar?"

"Seni tesbih ediyorlar, sana tekbir okuyorlar, sana tahmid okuyorlar. Sana ta'zim (temcîd) ediyorlar" derler. Rabb Teâlâ sormaya devam eder: "Onlar beni gördüler mi?"

"Hayır!" derler.

"Ya görselerdi ne yaparlardı?"

"Eğer seni görselerdi ibâdette çok daha ileri giderler; çok daha fazla ta'zim, çok daha fazla tesbihde bulunurlardı" derler. Allah tekrar sorar: "Onlar ne istiyorlar?"

"Senden, derler, cennet istiyorlar."

"Cenneti gördüler mi?" der.

"Hayır ey Rabbimiz!" derler.

"Ya görselerdi ne yaparlardı?" der.

"Eğer görselerdi, derler, cennet için daha çok hırs gösterirler, onu daha ısrarla isterler, ona daha çok rağbet gösterirlerdi." Allah Teâla sormaya devam eder: "Neden istiâze ediyorlar?"

"Cehennemden istiâze ediyorlar" derler.

"Onu gördüler mi?" der.

"Hayır Rabbimiz, görmediler!" derler.

"Ya görselerdi ne yaparlardı?" der.

"Eğer cehennemi görselerdi ondan daha şiddetli kaçarlar, daha şiddetli korkarlardı" derler. Bunun üzerini Rabb Teâla şunu söyler: "Sizi şâhid kılıyorum, onları affettim!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözüne devamla şunu anlattı: "Onlardan bir melek der ki: "Bunların arasında falanca günahkâr kul dahi var. Bu onlardan değil. O başka bir maksadla uğramıştı, oturuverdi." Allah Teâla: "Onu da affettim, onlar öyle bir cemaat ki onlarla oturanlar da onlar sayesinde bedbaht olmazlar" buyurur." [Buhârî, Daavât 66, Müslim, Zikr 25, (2689); Tirmizî, Daavât 140, (3595).][54]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer, ulemânın hadisten çıkardığı bazı inceliklere dikkat çeker: * Hadis, Allah'ın zikredildiği meclislerin, buralarda Allah'ı zikredenlerin ve bu maksadla bir araya gelmenin faziletini beyan etmektedir.

Ayrıca, bunlara karışan kimseler, aslında zikir için gelmemiş olsalar bile aynen öbürleri gibi, Cenâb-ı Hakk'ın lutfedeceği her çeşit ikramdan istifâde edeceği, hisse sahibi olacağı da anlaşılmaktadır. * Hadis, meleklerin insanları ne kadar sevip, onlara ne kadar yakından ilgi ve îtina gösterdiklerini de ifâde etmektedir.

* Hadiste, suâl sâhibi, sorulandan daha iyi bilse bile, sorulanın kadrini yüceltmek, makamının şerefini îlan etmek, yakın ilgisini göstermek gibi sebeplere binâen, bazan soru sorduğunu görmekteyiz. Bâzı âlimler derler ki: "Cenâb-ı Hakk'ın melâikeye ehl-i zikirden bu suali, Kur'an'da geçen şu âyete işârette bulunmaktadır: "(Melekler) "Biz seni hamdinle tesbih ve seni takdis edip dururken orada (yeryüzünde) bozgunculuk edecek, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın?" demişlerdi" (Bakara 30). Sanki meleklere şöyle denmektedir: Onlara şehvetler, şeytanların vesveseleri musallat edilmiş olmasına rağmen, onlardan hasıl olan şu tesbîhat şu takdîsâta bakın! Onlar nasıl buna giriştiler tesbîh ve takdîste sizlere benzeyiverdiler?"

* Bâzı âlimler derler ki: "Bu hadisten şu netice çıkmaktadır: İnsanoğlundan hâsıl olan zikir, meleklerden hâsıl olan zikirden daha üstün ve daha şereflidir. Zîra, insanların zikri, pek çok meşguliyetlere ve ibâdetten uzaklaştırıcı pek çok engellerin varlığına rağmen hâsıl olmakta ve gayb âleminde ortaya çıkmakta, takdir görmektedir. Melekler için bunların hiçbiri mevzubahis değildir." * Hadis, zındıklar tarafından: "Allah yeryüzünde iken görülebilir" diye iddia edilen sözü de tekzib etmektedir. Nitekin bir Müslim hadisi de: "Biliniz ki,
اوُتوُمَت يهتَح ْمُكَّب َر ا ْو َرَت ْمَل ْمُكَّنَا او ُمَلْعا َو

ölünceye kadar Rabbinizi göremezsiniz" der.

* Hadis kesinlikle bilinen meselelerde bile, onu te'kid ve şânını yüceltmek için yemin etmenin câiz olduğunu gösterir.

* Cennetin şâmil olduğu güzellikler, cehennemin şâmil olduğu çirkinlikler, tavsiflerin ötesinde kalmaktadır. Cenneti kazandıracak sebeplerden biri de onu Allah'tan taleb ve rağbette mübâlağaya yer vermektir.55

تَنَاَكِ هيف ىلاعت َ هالّ ِرُكْذَي ْمَل ًادَع ْقَم َدَعَق ْنَم :# ِ هالّ□
ُلوُس َر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هالّ ى ِض َر هنعو ـ2□

رُكْذَي َ ًاعَجَطْضُم َعجطْضا ِنَم َو . ة َرِت ِ هالّ َنِم ِهيلع□

ة َرِت ِهالّ َن ِم ِهْيلَع ْتَناَك ًإ ِهيِف َ هالّ ُرُكْذَي َ نَشْمَم دَحأ] .
ىشَم اَم َو ، ة َرِت ِ هالّ َنِم ِهْيَلَع ْتَناَك ِهيف َ هالّ

ةَعِبَّتلا :انه «ُة َرِهتلا» .يذمرتلاو هظفل اذهو دواد وبأ□ .
هجرخأ

2. (1942)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir yere oturur ve orada Allah'ı zikretmez (ve hiç zikretmeden kalkar) ise Allah'tan ona bir noksanlık vardır. Kim bir yere yatar, orada Allah'ı zikretmezse, ona Allah'tan bir noksanlık vardır. Kim bir müddet yürür ve bu esnâda Allah'ı zikretmezse, Allah'tan ona bir noksanlık vardır." [Ebû Dâvud, Edeb 31, (4856), 107, (5059); Tirmizî, Daavât 8, (3377); Hadisin metni Ebû Dâvud'a aittir. Sondaki ziyade İbnu Hibbân'ın Mevârid'inden alınmadır (2319).]56

AÇIKLAMA:

1- Hadis Tirmizî'de şu şekilde gelmiştir: "Bir cemaat bir yerde oturur ve fakat orada Allah'ı zikretmez ve nebîlerine salât okumazlarsa, üzerlerine bir ceza vardır. (Allah) dilerse onları azablandırır, dilerse mağfiret eder."

2- Hadiste geçen ve noksanlık olarak tercüme ettiğimiz kelime tire'dir. Tire kelimesinin noksanlık, pişmanlık, muâtebe (itâb), ceza (tebîa) ve hatta ateş gibi muhtelif mânâlara geldiği şârihlerce belirtilir. Hadiste daha ziyâde noksanlık ve ceza (tebîa) mânasında kullanıldığı açıktır. Tirmizî'de geçen "tire"yi cezâ mânasında anlamak daha muvafık gözüküyor. Hadis, bu durumlarda, Allah zikredilmediği takdirde, hâsıl olan taksirâtın, daha önceki günahlara dahil edilip -kıyamet günü- hep beraber cezaya bâis kılınacağını ifâde ederken, Allah zikredildiği takdirde önceki kusurların da affa mazhar olabileceğine , bu zikrin önceki günâhların da affına bir sebep kılınabileceğine îmâ etmekte ve mü'minleri yaşanan her çeşit ahvalde Allah'ı zikretmeye teşvik etmektedir. 3- Hadiste şu mâna da vardır: "Mü'min yalnız bile olsa oturma, kalkma, yürüme, yatma gibi herçeşit ahvâlinde zikrullaha yer vermeli, değişen ahvalini en azından bir besmele, bir hamdele ile başlatmalıdır. Oturmuş iken kalkmak veya yatmak veya yürümek, yahut da yürümekte iken oturmaya geçmek... Bütün bunlar ahvalimizin değişmesidir. Öyleyse her değişikliğe geçerken bir zikirde bulunmak teşvik edilmekte, bu yeni ahvalimiz esnasında zikrullah'a hiç yer verilmedi ise bunun bir vebal, bir eksiklik olacağı, hesaba gireceği belirtilmektedir. Esasen dinimizin temel tâlimatlarından (öğreti) biri, kişinin her ânından hesep vereceği prensibidir. Şu halde dilimizi, yeni bir ahvâle geçerken besmeleye alıştımak, mü'mine büyük bir kazanç getirecek, o esnada mekruhât yapmadı ise, bidâyette dil alışkanlığı ile de olsa çektiği besmele,onu mes'uliyetten çıkaracak, büyük kazanca vesîle olacaktır. Öyle ise dilimizi, zihnimizi sıkça besmeleye alıştırmalıyız. Zâten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz, hayrın alışkanlık olduğunu haber vermektedir: □ةَداَعْلاِب ُرْيَخْلا اَمَّناَف َرْيَخْلا اوُد هوَعَت "Hayra alışın; zîra hayır, âdetle (alışkanlıkla) kâimdir" 57

ادِهَش اَمهنأ امُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر ديعس ىبأو َةريره ىبأ ىلَع ُدهْشأ] :لاق ِهرَغ'ا ملسم ىبأ نعو ـ3□

□ةَمْح َّرلا ُمُهْتَيِشَغ َو ُةَكِئ ًَملا ُمُهتهفَح َّإ ىلاعت َ هاللّ َنو ُرُكْذَي م ْوَق ُدُعْقَي َ :لاق هنأ # ِ هاللّ لوسر ىلَع

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ُهَدْنِع ْنَميِف ُ هاللّ ُمُه َرَك َذ َو . ُةَنيِكَّسلا ُمِهْيَلَع ْتَل َزَن َو

3. (1943)- Ebû Müslim el-Eğarr (rahimehullah) diyor ki: "Ben şehâdet ederim ki Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd (radıyallâhu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğine şehâdet ettiler: "Bir cemaat oturup Allah'ı zikrederse, mutlaka melekler etraflarını sarar, Allah'ın rahmeti onları bürür, üstlerine sekine iner ve Allah onları yanında bulunan (büyük melek)lere anar." [Müslim, Zikr 39, (2700); Tirmizî, Daavât 7, (3375).] 58

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/198.

AÇIKLAMA:

1- Sekîne, hadislerde, değişik şartlarda sıkca gelmiş bir tâbirdir. Her bir durumda farklı mânalarda kullanılmıştır. Nihâye'de kaydedilen, bazılarına göre hareket ve davranışlarda vakar ve teennî, sükûn, rahmet, yüzü insana benzeyen rüzgâr ve hava gibi ince ve seyyal bir canlı, savaşta Müslümanların beraberinde bulunan ve ortaya çıkınca düşmanların mağlubiyetine vesîle olan kedimsi bir mahlûk, hızlı geçen bir rüzgâr, melek... vs. Sadedinde olduğumuz hadiste, sekîne'nin "rahmet, vakar ve itminan" mânalarında olabileceği söylenmiştir.

2- Bu hadis, birden fazla insanların Allah'ı zikretmek gayesiyle toplanmalarının faziletine dikkat çekmekte ve buna teşvik etmekte. Toplanma mahalli hadiste mutlak bırakılmıştır. Öyle ise mescidler, medreseler, evler, kırlar, dükkanlar vs. olabilirler. Sâdece "mescidler" olarak kayıtlamak eksik olur. Mescidlerin kapalı olduğu saatlerde mescidlerin uzak bulunduğu yerlerde bu fazîleti elde etmek için Müslümanların ev, dükkan, kır, bahçe gibi zamana zemine göre en uygun fırsatları değerlendirmeleri gerekir. Müteakip hadiste de görüleceği üzere bu meselede en uygun imkân, bilhassa günümüz şartlarında evlerdir. Mü'minler evlerini bir zikir meclisine çevirebilirler: Ev halkı ile her gün belli bir zamanda zikrullah yapılabileceği gibi, yakın akrabalar, yakın komşular, yakın meslekdaşlar gibi kişinin samimi alâka duyduğu kimselerle de haftalık veya aylık veya on beş günlük... belli saat ve günlerde biraraya gelecekleri zikir meclisleri teşkil edilebilir. Zikir meclisi deyince, sadece tesbîhat, Kur'an okunan meclis anlaşılmamalıdır. Dinî ilimlerin mübâhase edildiği meclisler, mâlâyâniyata, mü'minlerin gıybetine yer vermemek şartışyla nezîh bir hava içerisinde geçen sohbet meclisleri de, zaman zaman yer verilecek salâtu selâm ve besmele gibi zikirlerle , bir nevi "zikir meclisi" mânası içinde mütâlaa edilebilir. Şu halde mü'min, boşa geçen mâlâyâni şeylerle tükenen hayatını irâdî bir disipline sokarak daha faydalı hale getirebilir. Sadedinde olduğumuz hadis, zikir meclisleri teşkiline teşvik etmektedir. Bu, sadece erkeklere has değildir. Söylenen mânâdaki meclisleri kadınlar da kendi aralarında teşkil etmelidirler.[59]

تيبلاو ِهيِف ُ هاللّ ُرَكْذُي يذلا ِتيبلا ُلَثَم :َلاق # هبنلا نأ] .□
ُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر سوم بأ نعو ـ4□

ناخيشلا هجرخأ .[ِتِهيَملا َو ِهَحلا ُلَثَم ِهيف ُ هاللّ ُرَكْذُي َ .
يذلا

4. (1944)- Hz. Ebû Musâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İçerisinde Allah zikredilen evlerin misali ile içerisinde Allah zikredilmeyen evlerin misâli, diri ile ölünün misali gibidir." [Buhârî, Daavât 66; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin 211, (779).][60]

AÇIKLAMA:

Hadiste, içerisinde Allah'ın zikredildiği ev, diriye; zikrullaha yer verilmeyen ev de ölüye benzetilmektedir. Aslında kastedilen, evin içindekilerdir. Yâni Allah'ı zikreden kimseler diridirler, yaratılış gâyesine uygun faaliyet ve iş yapıyorlar demektir; zikretmeyenler ise ölü gibidirler, yâni yaratılış gayesi olan ibâdeti yapmıyorlar demektir. Âyet-i kerîmede: "Biz cin ve insanları ancak ibâdet için yarattık" (Zâriyat 56) buyurulmaktadır.[61]

هنَظ َدْنِع اَنأ :ىلاعت هاللّ ُلوقي :لاق # هبنلا نأ] . ُهْنَع ُ هاللّ□
ى ِض َر ةريره بأ نع ٍةياور يفو ـ5□

م يف ىنرَكَذ نإو .ِبسْفَن يف ُهُت ْرَكَذ ِهِسْفَن يف ِبن َرَك ًذ□ “
ْنإف .ِبن َرَك ًذ اَذإ ُهَعَم اَنأ َو ،بب ِبْدَبَع

تب ًرَقَت ًاعا َرِذ ىلاِإ َب ًرَقَت نإ َو .ًاعا َرِذ ِهْيَلإ ُتْب ًرَقَت ًارْبِش□
ىلإ َب ًرقَت ًنإ َو .ُهْنِم ٍرْيَخ “َم يف ُهُت ْرَكَذ

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ًةَل َو ْرَه ُهُتْيَتأ ِبشْمَي ِبنَاتأ ْنإ َو.
ًاعاَب ِهيلإ،

5. (1945)- Hz. Ebû Hüreyre'nin rivâyetinde şöyle gelmiştir:

---

[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/199-200.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri diyor ki: "Kulum, hakkımda nasıl bir zan yürütürse ben öyleyimdir. O, beni zikredince ben onunla beraberim. O beni içinden geçirirse, ben de onu içimden geçiririm. O, beni bir cemaat içerisinde anarsa, ben de onu, onunkinden daha hayırlı bir cemaatte anarım. O, bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. O bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim." [Buhârî, Tevhid 50; Müslim, Zikr 2, (2675); Tirmizî, Daavât 142, (3598).][62]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, daha önce birçok emsali geçen müteşâbih hadislerdendir. Yâni, bunu kelimelerin lügat mânasını esas alarak anlamak mümkün değildir. Aksi takdirde İslâm'ın tevhid akidesine ve ilah telakkisine uymayan durumlar ortaya çıkar. İbnu Battâl der ki: "Burada Cenâb-ı Hakk, kendisini kuluna yaklaşmakla tavsif etti, kulu da kendisine yaklaşmakla tavsif etti, ayrıca kendisini, "gelmek" "koşmak"la tavsif etti. Bütün bu vasıfların hakikat olması da, mecaz olması da muhtemeldir. Hakikate hamli mesafelerin katedilmesini ve cisimlerin bir birine yaklaşmasını gerektirir. Bu ise, Allah Teâla hakkında muhaldir. Arap edebiyatında meşhur olduğu üzere ifâdenin hakikate hamli muhal olunca, mecaz kastedildiği ortaya çıkar. Öyleyse kulun Allah'a bir karış, bir zira' yaklaşma, yürüme, gelme gibi vasıflarının mânası, onun itaatiyle farzlarını ve nâfilelerini yapmalarıyla Allah'a yaklaşmasıdır. Allah'ın kuluna yaklaşması, gelmesi, yürümesi de kulun taatine karşı sevap vermesi, rahmetini ona yakın kılmasıdır. Böylece "Ona koşarak gelirim" sözünün mânası "Kuluma sevabım sür'atle gelir" demektir." İbnu Battâl, Taberî'den şu yorumu nakleder: "Cenâb-ı Hak, kulun azıcık taatini "bir karış"a benzetirken, ona mukabil vereceği ikrâm ve sevabı "arşın"a benzetmiştir. Bunu, taatine yönelen kimselere karşı ikramının bolluğunu göstermede bir delil kılmıştır..."

İbnu't-Tîn de şunu söylemiştir: "Buradaki kurb (yakınlık) فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى âyetinde geçen yakınlığın bir benzeridir. Çünkü buradaki yakınlıktan maksad rütbe (mertebe) yakınlığıdır ve ikrâmın (kerâmet) bolluğudur; koşma da bir kinâyedir, bununla kula rahmetin sür'atle geldiği, kuldan Allah'ın râzı olduğu ve kula olan ücretinin çokluğu kastedilmiştir..." Bu hadiste gelen teşbihten maksad "Allah'ın kulun tevbesini sür'atla kabûl ettiğini, itaati kolaylaştırıp bu hususta kula takviye ve güç verdiğini, kulun hidâyetini tamamlayıp muvaffak ettiğini ifâdedir" diye açıklayan da olmuştur.

Hadisin anlaşılmasında Râgıb (rahimehullah)'ın getirdiği derinliği de burada kaydetmede fayda var. Der ki: "Kulun Allah'a yakınlığı, kendileriyle Allah'ın tavsif edilmesi sahih olan bazı sıfatları kula tahsis etmek, kulu da o sıfatlarla -Allah'ın tavsif edildiği derecede olmasa bile- tavsif etmek demektir. Söz gelimi hikmet, ilim, hilm, rahmet vs. bu meyânda zikredilebilir. Kulun bunlarla ittisâfı (bu vasıfları kazanması) cehâlet, hafiflik, gadap... gibi mânevî kirlerden, beşerî tâkat ölçüsünde temizlenmesiyle hâsıl olur. Bu ise, ruhânî bir yakınlıktır, bedenî değil. İşte "Kulum bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım" hadisinden maksad budur." 63

□[قاَلَ رَسُولُ اللّه ِ #: مَنْ آوَى ِإلى فِرَاشِهِ طَاهِراً يَذْكُرُ
□6ـ وعن أبى أمامة رَضِىَ اللّه ُعَنْهُ قال:

اللّه َ تعالى حَتَّى يُدْرِكَهُ النُّعَاسُ لم يَتَقلبْ سَاعةً مِنَ اللَّيْلِ يَسْألُ اللّه َ تعالى مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا

وَاŒالترمذى أخرجه .[إيَّاهُ تعالَى ُ اللّه ُأعْطاهُ ّإلا ِةَ ِرَخ .

6. (1946)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: "Kim yatağına temiz (abdestli) olarak girer ve uyku bastırıncaya kadar Allah'ı zikrederse gecenin herhangi bir saatinde uyanıp da Allah'tan dünya veya âhiret hayırlarından bir şey isterse Allah Teâla, istediğini mutlaka ona verir." [Tirmizî, Daavât 100, (3525).]64

62 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/201.

□اللّه ُعَنْهُ قال: [ما عَمِلَ العبدُ عَمَلاً أنْجَى لَهُ مِنْ عَذَابِ اللّه ِ مِنْ
□7ـ وعن معاذ بن جبل رَضِىَ

ذِكْرِ اللّه ِ تَعَالى]. أخرجه مالك .

7. (1947)- Hz. Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kul, kendini Allah'ın azabından kurtarmada zikrullahtan daha müessir bir ameli işlememiştir." [Muvatta, Kur'ân 24, (1, 211); Tirmizî, Daavât 6,

(3374); İbnu Mâce, Edeb 53, (3790).]65

AÇIKLAMA:

1- İmam Mâlik bu hadisi, "Allah'ı zikretmek"le ilgili açtığı bir bâbda rivâyet eder. Hadis muallaktır. Evvelinde zikrin ehemmiyetini belirten Ebû'd-Derdâ'nın bir rivâyetini kaydeder. Sadedinde olduğumuz hadisi açıklayıcı mahiyette olduğu için şerh maksadıyla meâlen kaydediyoruz: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) sordu: "Size amellerinizin en hayırlısını, sizin derecenizi en çok artıracak, Melîkiniz nezdinde en temiz, sizin için altın ve gümüş bağışlamanızdan daha hayırlı, sizin için düşmanınızla karşılaşıp onların boyunlarını vurmanızdan, onların da sizin boyunlarınızı vurmalarından da hayırlı amelinizi haber vereyim mi?"

"Bu nedir ey Allah'ın Resûlü?" dediler.

"Allah'ı zikretmektir!" buyurdu."

2- Zürkânî, zikrullahın üstünlüğünü şöyle açıklar: "Çünkü, infak, düşmanla savaş gibi diğer ibadetler Allah'a yaklaşmada vâsıtalar ve vesilelerdir. Halbuki zikr en yüce maksaddır. Bunun (zikrullahın) başı Lailâhe illallah'tır. Bu kelime-i ülyadır. (En ulu sözdür.) İslâm çarkının etrafında döndüğü mihverdir. İslâm'ın diğer rükünlerinin üzerine oturduğu kâidedir. İmanın en âli şûbesi ve hatta imanın (diğer rükünlerini de ifade eden, içine alan) külldür. "İnsanlara قُلْ اِنَّمَا يُوحَى اِلَىَّ اَنَّمَا اِلهُكُمْ اِلهٌ وَاحِدٌ

söyle: "Bana ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahyolunuyor" (Fussilet 6) âyeti de ifâde ediyor ki vahy, tevhîd üzerine tekâsüf etmektedir. Çünkü, vahiyden en büyük maksad tevhîdin takriridir. Diğer maksadlar tevhide tâbi durumundadırlar. Bu sebepledir ki, Allah'ın ârif kulları Lailâhe illallah'ı diğer bütün zikirlere tercih ettiler. Esâsen, bunda öyle husûsiyetler vardır ki, tarifi mümkün değildir, onu ancak vicdânen ve zevken hissetmek mümkündür."

3- Bazı âlimler, bu hadisin, efdal zikrin (hatırlamanın) muhâtaba göre farklı olacağına hamledilmesi gerekir demiştir. Sözgelimi, savaşmasıyla İslâm'a faydalı olan kahraman bir yiğide hitab edince, ona cihâdın efdal olduğu zikredilmeli; malından fukaranın istifâde ettiği zengine hitab edince, sadakayı söylemeli; hacca muktedir olana hitab edince ona haccı söylemeli; ebeveyni sağ olana hitab edince anabâbaya iyilik yapmanın efdal olduğu söylenmelidir. Böylece hayırlar arasında bir tevfik yapılmış olur.

İbnu Hacer der ki: "Burada zikirden maksad kâmil zikirdir, bu ise dille zikrederken kalble hamdetmeyi ve zihnen de Allah'ın azametini tefekkür etmeyi beraberce sağlayan câmî bir zikirdir. İşte böylesi (dil, kalb ve zikirle birlikte yapılan) bir zikre hiçbir şey muâdil olamaz. Cihâd vs.'nin efdaliyeti (üstünlüğü) sadece dille yapılan zikre nisbetledir.

Mâlikî ulamâsından Ebû'l-Velîd el Bâcî de şunları söylemiştir: "Zikir dil ve kalb ile olur. Kalbin zikri, kişinin İlâhî emirlere uyduğu ve meâsîden kaçtığı esnâda Allah'ı hatırlamasıdır. Dilin zikri ya vâcibtir, namazda Fâtiha, iftitah tekbiri, selam ve benzeri şeyler gibi; ya da mendubtur, diğer zikirler gibi. Vâcib olan zikrin hayır amellerinden efdal olması muhtemeldir. Mendub zikrin de, sevabının büyüklüğü ve hayır yoluna sevki veya çok tekrarı gibi sebeplerle üstün olması muhtemeldir."[66]

4- Zikir mi üstün, Tilâvet-i Kur'ân mı?

ZİKİR Mİ ÜSTÜN, TİLÂVET-İ KUR'ÂN MI?

Bu hadis, zikrin Kur'an-ı Kerîm'i tilâvetten efdal olduğunu iktiza eder, ancak bu durumda □لَضْفأ

نآرُقْلا ُةَ وِ َت ِتَّمُأ ِةَداَبِع "Ümmetimin en faziletli ibadeti Kur'an tilâvetidir" hadisine muhalefet eder. Gazâlî aradaki ihtilafı şöyle kaldırır: "Kur'an bütün herkes için efdaldir. Zikir ise başından sonuna kadar bütün ahvâliyle Allah'a teveccüh etmiş, kendini O'na vermiş kimse için efdaldir. Zîra Kur'an, her çeşit marifeti, ahvali ve doğru yola irşad ihtiva eder. Kul, ahlâkını güzelleştirmeye, mârifetleri tahsile muhtaç olduğu müddetçe Kur'an okumak ona evlâdır. Ama bu safhayı aşar, zikir kalbini istilâ ederse, onun zikre devam etmesi evlâdır. Zîra Kur'an onun zihnini cezbeder ve cennet bahçelerinde dolaştırır. Kendini Allah'a verenin cennete iltifat etmemesi, tek şeyi istemesi, tek şeyi zikretmesi gerekir. Fenâ ve istiğrak derecesine böyle ulaşılır. Nitekim Cenâb-ı Hakk: □ هاللّ ُرْكِذَل َو

□[67] رَبْكَا "Allah'ı zikretmek en büyük şeydir" (Ankebût 45) buyurmuştur."

ZEBÂİH (KESİMLER) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde dört fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

KESİM ÂDÂBI VE YASAKLARI

*

İKİNCİ FASIL

KESİŞ ŞEKLİ VE YERİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KESME ÂLETİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

YENMESİ YASAK OLAN KESİLMİŞLER

Dinleri birbirinden ayıran hususlar sâdece inanç ve ibadetlerle ilgili şeyler değildir. Bugün Kültür kelimesiyle ifâde edilen medenî hayatın maddî ve mânevî bütün levâzımına giren şeylerde dinin bir sözü vardır. Her dinde olmasa bile İslâm'ın kesinlikle bir sözü vardır: Haram der, helâl der, müstehab der, mekruh der, mübah der, şüpheli der. Yâni mutlaka bir şey söyler. Bilindiği üzere, gıda, kültürün ana unsurlarından biridir. Mü'min boğazdan geçebilen her şeyi hayvan gibi yutan insan değildir. Dikkatli bir seçime mecburdur. İslâm, önümüze binbir değil binlerce çeşit gıda ihtivâ eden bir sofra gibi açılmış bulunan yeryüzü bahçesindeki yiyeceklerden istifâde husûsunda, ciddî kaideler, esaslar getirmiştir. Bunlardan bir kısmı sağlığımızla ilgilidir, bir kısmı kazançla ilgilidir, bir kısmı, gıdanın insan tabiatına tesir edeceği düşüncesiyle ilgilidir, birkısmı âdâba, bir kısmı iktisâda vs.'ye taalluk eden nokta-i nazarlarla ilgilidir. Bu kaidelerin hepsi de kaynağını nasslardan yâni âyet ve hadislerden alır. Bazan öyle teferruata rastlanır ki sebebini açıklamak bile mümkün olmaz. Her ne olursa olsun, en ufak âdâbın bile korunması gerekmektedir. Bu, en azından kültürel birliğin âdâbda müşterekliğinin sağlanması için gerekli ve şarttır. İşte, zebh (kesim) meselesi, gıdalarımızla ilgili mühim bahislerden biridir. İslâm dininin bu hususta ısrar ettiği prensipler vardır. Gıda ile ilgili mühim kaidelerin çoğu kesim meseleleriyle ilgilidir. Gıda maddelerinin ve husûsen hayvanî olanların beynelmilel bir buud kazandığı, kitlevî işlenmiş gıda îmâlâtının yapıldığı günümüzde mü'minler daha bir dikkatli olmaya, önüne çıkan, veya gıda satan dükkanlardan satın aldığı hazır konserve, kesilmiş vs. gıdaların aslını, mâhiyetini araştırmaya daha bir özen göstermek zorundadırlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) haram gıdanın, yapılan ibâdetlerin kabûl edilmesine mâni olduğunu belirtiyor. Haramlık her zaman, çalınmış, gayr-ı meşru yoldan kazanılmış olmakla tahakkuk etmez. Şer'î usûle göre kesilmemiş hayvan eti de haramdır. Para vererek alsak bile domuz eti, alkollü yiyecek ve içecekler de haramdır. Bu bahiste kesilen hayvanlarla ilgili belli başlı hadisler açıklanacaktır.[68]

BİRİNCİ FASIL

KESİM ÂDABI VE YASAKLARI

نَاسْح“ا َبَتَك ىلاعَت َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] :لاق ُهْنَع ُ□
هاللّ ى ِض َر سوأ نب دأَّدش نع ـ1□

هَت َرْفَش ْمُكُدَحأ َّد ِحُيْل َو َةَحْبِهذلا اوُنِسحأف ْمُتْحَبَذ اَذإ َو !□
َةَلْتِقْلا اوُنِسْحأ َف ْمُتْلَتَق اَذإف .ٍءْيَش ِهلُّك يلَع

اهتفبو ،ةلاحلا :امهلوأ رسكب « ُةَحْبِهذلا َو ُةَلْتِقْلا».براخبلا إ:
ةسمخلا هجرخأ .[ُهَتَحيِبَذ ْح ِرُيْل َو

ردصملا وهو حبذلاو لتقلا نم ةدحاولا ةرملا .

1. (1948)- Şeddâd İbnu Evs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Allah Teâlâ hazretleri, her şeyde iyiliği emretmiştir. Öyleyse öldürdüğünüz zaman öldürmeyi iyi yapın. Kesecek olursanız kesmeyi iyi yapın. Bıçağın ağzını bileyin. Hayvana (zahmet vermeyin) rahat ettirin." [Müslim, Sayd 57, (1955); Tirmizî, Diyât 14, (1409); Ebû Dâvud, Edâhi 12, (2815); Nesâî, Dahâya 22, (7, 227); İbnu Mâce, Zebâih 3, (3170).] 69

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, İslâm'ın en câmi prensiplerinden birini vaz'etmektedir: "Allah her şey üzerine ihsanı yazmıştır." İhsan câmî bir kelimedir. İyilik, güzellik ilk akla gelen mânasıdır. Burada ihsândan murâd, Münâvî'ye göre, meşrû amellerin, -şer'an muteber olan tamamlayıcılarına uymak sûretiyle- güzelleşmesine gayret etmektir. Cibril hadisinde Resûlullah ihsan'ı: "Allah'ı görürcesine ibâdet etmek" diye tarif eder. İhsanın bu tarifini ibâdetteki ihsan olarak anlayabiliriz, çünkü sadedinde olduğumuz hadis, Cenâb-ı Hakk'ın her şey için ayrı bir ihsan emrettiğini belirtmektedir. Yazdı kelimesi "emretti", "takdir etti" gibi mânâlara geldiği gibi, nakşetti mânası da vardır. Öyleyse "Allah her şey üzerine ihsan (güzellik) nakşetti" diye de anlayarak, hadisin hükmünü tabiatı dolduran canlıcansız bütün mahlûkata teşmil etmemiz, hepsinin üzerinde kendine has zâhirî bir ihsân, bir güzellik bulunduğunu söylememiz bile mümkündür.

Resûlullah, sadedinde olduğumuz hadiste Allah'ın her şeyde bir güzellik emrettiğini söyledikten sonra öldürme ve kesmelerde bile buna riâyet edilmesini hatırlatıyor ve bilhassa kesmede aranacak ihsanı (güzelliği, iyiliği) açıklıyor: Bıçağı bilemek, kesme sırasında hayvana eziyet etmemek, meşakkat vermemek, rahat ettirmek. Başka hadislerde gelen teferruat, kesmedeki ihsanı tamamlayacaktır: Bıçağı bilemek, hayvana göstermemek, birini diğerinin gözü önünde kesmemek, kesim yerine sürükleyerek götürmemek, kesim sırasında besmele çekmek vs.

Hadiste geçen öldürme mutlak gelmiştir. Yâni insan, hayvan her çeşit canlının öldürülmesine şâmildir. Düşmanı öldürmekten kısas kâtili veya hadd yoluyla zâniyi öldürmeye kadar bütün öldürmeler bu emre dâhil edilmiştir. Hepsinin "ihsân" şartları dahilinde iyi yapılması gerekmektedir. Öldürülecek canlıya işkence yapılmaması, ateşte yakılmaması, meselâ zâninin taşlanması sırasında başına vurmaktan sakınılması gibi emirler, öldürmede gerekli olan ihsanın şartlarını tesbît eder.

2- Bu hadisi tamamlayan ikinci bir prensip: "Allah güzeldir, güzelliği

إِنَّ اللّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ

sever" hadisidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bazı çirkinliklere bu prensibi hatırlatarak müdahale etmiş, bazı güzellikleri emrederken de yine buna atıflarda bulunmuştur. Sözgelimi kendisine gelip: "Elbisemin güzel olması, ayakkabımın güzel olması (ayakkabı bağımın, kamçımın sapının güzel olması) hoşuma gider, acaba bu kibir midir?" mânasında zaman zaman soranlar olmuş, onlara: "Allah güzeldir, güzelliği sever, güzel giyinmek kibir değildir, kibir (mazhar olduğun nimeti kendinden bilip) hakkı reddetmek, halkı hakir görmektir" cevabını verir Keza zenginliğin ihsanı da, zenginlerin servetleriyle mütenâsib giyim kuşam (mesken, binek, hizmetçi..vs.) kullanmalarında olduğunu ifâde için: "Allah güzeldir, güzelliği sever ve kuluna verdiği nimetin eserini üzerinde görmekten hoşlanır" buyurur. Bir seferinde servetiyle mütenâsip olmayan bir elbise giyinen zengini bu prensibi hatırlatarak azarlar.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın her şeyde "güzel" ve "iyi"yi arama espirisini gösteren canlı örneklerden birini Taberânî Mu'cemu'l-Kebîr'inde rivâyet etmektedir: "Bir kabirde açılmış bir delik gören Resulullah bunun kapatılmasını emreder. Kendisinden, "Bunu yapmanın kabirdekine bir faydası olacak mı?" diye sorarlar. "Hayır, der, ona ne faydası, ne de zararı var, fakat dirilerin gözünü rahatsız eder."

Resûlullah'ın ehemmiyet verdiği bir başka ihsân, isimlerdeki güzellik, sîmâlardaki güzelliktir. İsimlerin güzel olması umumî bir prensip olarak emredildiği gibi, bilhassa başkalarına muhatap olacak, memuriyet ve temsilcilik vasıflarını taşıyanlarda bu isim ve hattâ sima güzelliğini ayrı bir dikkatle aramıştır. Rivâyetler, vâlilerine: "Bana bir posta (vazîfeli) gönderecek olursanız, yüzü güzel, ismi güzel birini gönderin" diye yazılı ta'mim göndermiştir.

yapılmış tavsiyelerden biri olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın, bu prensibe uygun هوُج ُوْلا ِناَس ِح َدْنِع َرْيَخْلا اوُسِمَتْلِا "Hayrı, güzel yüzlüler nezdinde arayın" hadisi bu bâbta olarak siması güzel olanları elçi olarak istihdâm ettiği belirtilir. Dihyetü'l-Kelbî ile Zibrikân İbnu Bedr (radiyallahu anhümâ) bu hususta meşhûr olanlardandır. Belirtilen sebeple kavmine zekât tahsildârı tayin edilen Zibrikân'ı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) de vazîfesinde ibkâ ederler.

Resûlullah cihâddaki ihsanı şöyle ifâde buyurmuştur:

و اوُلهثَمُت ًَو اوُلْغَت ًَو او ُرِدْغَت ِ هللاِب َرَفَك
ْنَم اوُلِتاَق ِ هاللّ ِلِيبَس يف َو ِ هاللّ ِمْسِب او ُزْغُا

اديِل َو اوُلُتْقَت "Allah'ın adıyla ve Allah yolunda gazveye çıkın. Allah'ı inkâr edenlerde savaşın. Gazveye çıkın fakat gadretmeyin, haddi aşmayın, müsle yapmayın (hakaret maksadıyla ölülerin cesedlerinde tahribat yapmayın), çocukları öldürmeyin.

"İnsanların şerirleri kimlerdir?" diye Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'in sorduğu bir soruya : "Resulullah (aleyhissalatü vesselam)'in, "Hayırdan sor, şerden sorma!" şeklindeki cevabı bize soru sormada da ihsanın varlığına bir ipucu olmaktadır.

yasakladı" hadisinde ifâde edilen dövmedeki

ihsan hayvana vurmadan çocuğa, kadına, kavgada هوُج َوْلا ِبرَض ْنَع ِ هاللّ ُلوُس َر نَهَن "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) yüzlere vurmayı kardeşe, muallimin önündeki çocuğa varıncaya kadar her çeşit terbiyevî ve gayr-ı terbiyevî dövmelere teşmil edilmiş, hadislerde her biri ayrı zikredilip yasaklanmıştır. Hizmetçi ile ilgili yasaklamayı örnek olarak zikrediyoruz: "Sizden biri hizmetçisine vuracak هْج
َوْلا ِبِنَتْجَيْلَف ُهَمِداَخ ْمُكُدَحا َبرَض اَذإ

olursa yüze vurmasın.

Hülâsa, örneği daha da çoğaltmak mümkün. Sadedinde olduğumuz hadis, bize İslâm'ın estetik anlayışını ve bunun şümûlünü ifâde etmesi bakımından cevâmiu'lkelim denen en câmî hadislerden biridir.

3- Hadiste dile getirilen ihsan'ın Allah'tan başka her şeye olduğunu belirten Münâvî, bazı örneklerle bunun kapsamını müşahhas hâle getirir: "...Büyümeye muhtaç olan bitkiye de şâmildir. Meleklere ihsan , onlarla münâsebeti iyi kılmaktır, hafaza meleklerinin hoşlanmıyacağı şeyleri yapmamak, onları rahatsız eden fena kokulu şeyleri yememek gibi." Münâvî açıklamalarına devam ederek cinne, şeytana ve hattâ kâfirlere bile ihsanın nasıl teşmil edilebileceğini göstermeye çalışır. 70

ةَطي ِرَش نع # هاللّ ُلوسر نَهَن] :اق مُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر
سابع نباو ةريره بأ نعو ـ2

هجرخأ .[َتوُمَت ىَّتَح ُك َرْتُت َّمُم ُجاَد ْو'ا ى َرْفُت ًَو ُدْل ِجلا
اَهْنِم ُعَطْقُي ُةَحيِبَّذلا َيِه :َليِق .ِناَطْيَّشلا

امناو ،قنعلا يبناج يف ناجدو امهو ،قنعلا ق ْرع وهو ،جَدو عمج
« ُجاَد ْو'ا».دواد وبأ

ةيلهاجلا لمع نم ناكو ،كلذ بلع مهايإ هلمحل ناطيشلا ىلإ .
امهفاضأ

2. (1949)- Ebû Hüreyre ve İbnu Abbâs (radiyallâhu anhüm) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şeytan kurbanından (şerîta) men etti. " Dendi ki şerîta, boğazından sâdece deri kısmının kesilip, boyun damarı kesilmeden ölmeye terkedilen (kurbanlık) hayvandır." [Ebû Dâvud, Edâhî 17, (2826).]71

AÇIKLAMA:

Nihâye'de açıklandığı üzere, şerîta, câhiliye devrinde mevcut olan bir kurban çeşididir. Hayvanın boğazından az bir kısmı kesip, kan damarına ulaşmadan ölmeye terketmektir. Kurbanın meşru bir kurban sayılması için bu kadarcık kesimi yeterli buluyorlardı. Resulullah (aleyhissalatü vesselam)'ın bu kurban çeşidini şeytana izâle etmesi, onları böylesi bir kesime -nazarlarında bunu güzel göstererek şaşırtıp- sevkedenin şeytanın olmasından dolayıdır.72

ف َدَّمَعَت ْنَم َو ، َسأَب ف َةَي ِمْسَّتلا َيِسَن ْنَم] :لاق امُهْنَع□ □□
ُ هالّ ى ِض َر سابع نبا نعو ـ3□

نيزر هجرخأ .] ْلَك ُؤت .

3. (1950)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) demiştir ki: "(Hayvanı keserken) besmele çekmeyi bir kimse unutmuşsa bunun bir mahzuru yoktur. Ancak kasden terketmiş ise, kesilen yenilmez." [Rezîn'in ilâvesidir.]73

AÇIKLAMA:

Âyet-i kerîme'de : "Üzerinde (kesim esnasında) قْسِفَل ُهَّنإ َو ِهْيَلَع ِ
هالّ ُمْسا ِرَكْذُي ْمَل اَّمِم اوُلُكأَت ً َو

Allah'ın adının zikredilmediği kesilmiş hayvanları yemeyin, bunu yapmak fâsıklıktır (Allah'ın yolunda çıkmakdır) " (En'âm 121) buyurularak, kesimlerin besmele ile olması emredilmiştir.İbnu Abbâs, âyetteki bu emir unutularak yerine getirilmediği takdirde kesilin halvanın yenilebileceğini, kasd-ı mahsusla, inadla terkeden kinsenin kestiğinin yenmiyeceğini belirterek âyet-i kerîmeye açıklık getirmiş olmaktadır.

Bu vesile ile birkaç noktayı da belirtelim:

* Âyette emredilen tesmiye yâni Allah'ın zikri, Allah'ın isimlerinden

herhangi biriyle olabilir: Allahu ekber, Allahu âzam... gibi sâdece Allah demek de kâfidir, yeter ki, dua maksadıyla zikredilmemiş olsun. Meselâ Allahümmağfirlî denmesi kifâyet etmez.

Bismillahi Allahu ekber denmesi müstehabdır.

* İmam-ı Şâfiî'ye göre, hayvanın helal olması için kesilmesi kâfidir, besmele okumak şart değildir. Tesmiye sünnet-i müekkededir, terki tahrimî değil, keraheti getirir. Bu görüş diğer müçtehid imamların ittifakına muhâliftir.

* Yahudî ve Hıristiyanların besmele çekerek kestikleri yenir. Unutularak terketmeleri halinde yine yenir. Ehl-i Kitab'ın keserken besmele çekip çekmediği bilinemezse, araştırılmaz, çekmiş kabûl edilir ve yenilir. Onların zımmî (İslâm memleketinde yaşayan) veya harbî (dar-ı harbde yaşayan) olması farketmez. Cumhurun görüşü budur.

* Müslüman olsun, kitâbî olsun kadının kestiği, besmele çekmeye aklı erip hayvanı kesmeye muktedir bulunan çocuğun, delinin, sarhoşun, dilsizin, sünnetsizin kestiği hayvanlar yenir. * Mecûsî, putperest, mürted ve besmeleyi kasden terkedenin (Müslüman olsun, kitâbî olsun) kestikleri yenilmez. [74]

اَمَف ًاروُفْصُع ُلُتْقَي ٍناَسْنإ ْنِماَم :# ِ هاللّ ُلوُسر لاق] :لاق امُهْن
َع ُ هاللّ ى ِض َر رمع نبا نعو ـ4□

اَهسأ َر ُعَطْقَي ًَو اَهُلُكأَيَف اَهُحَبْذَي :لاق ؟اَهُّقَح اَم َو َليِق .اَهْنَع
ىلاعَت ُ هاللّ ُهَلأَس ًّإ ٍهقَح ِرْيَغِب َاهَق ْوَف

ىئاسنلا هجرخأ .[اَهِب ِم ْرَي َو

4. (1951)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurduyar ki: "Haksız yere bir kuş veya daha küçük bir hayvan öldüren insana Allah mutlaka onun hesâbını soracaktır." Kendisine: "Onun hakkı da nedir?" diye sorulunca: "Onu keser ve yer. Başını kesip atmaz!" diye cevap verdi." [Nesâî, Sayd 34, (7, 239).] [75]

AÇIKLAMA:

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210.

Münâvî, ihtiyaç için değil de zevk eçin hayvan avlamanın yasaklandığını belirtir. Öldürdükten sonra hayvanı yemiyor, başını kesip atıyor. Kesip bırakmak bu öldürmenin bir ihtiyaç için değil, zevk için yapıldığının ifâdesidir. Bu, mahlukâtın suistimali ve israf edilmesi olduğu için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yasaklamıştır. Nesâî'de gelen bir başka hadiste şöyle denmiştir: "Kim boş yere bir hayvanı öldürürse, kıyamet günü, o hayvan sesini Cenâb-ı Hakk'a yükselip: "Ey Rabbim falanca beni boş yere öldürdü, bir fayda için öldürmedi!" diyerek şikâyet edecektir." * Hadiste serçenin zikri, küçüklüğü ifâde içindir. "Serçe ve fevkinde olan bir hayvanı öldüren..." diye hadiste ifâde buyurulmuştur. Fevkinde, normalde daha büyük diye anlaşılabilir, ancak küçüklük maksadıyla kullanıldığı için serçeden daha küçük diye anlamak muvafıktır. Aksi takdirde serçeden küçük hayvanları öldürmenin sorumluluğu yok gibi, münâsip olmayan bir sonuca ulaşılır. 76

لِب“ا َةَمِنْسأ َنوُّبُجَي ْمُه َو َةَنيِدَملا # ِ هاللّ ُلوسر َمِدَق] :لاق□
ُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر دقاو بأ نعو ـ5□

لَك ْؤُي َ ةَتْيَم َوُهَف ةَّيَح َيِه َو ِةَميِهَبْلا َنِم َعِطق اَم :# َلاَقف□].
و َنوُعَطْقَي َتاَيْلأ ِمَنَغلا َو ِنوُلُكأَي َو َكِلذ.

عطقلا « ُّبَجلا».يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

5. (1952)- Ebû Vâkıd (radıyallâhu anh) anlatıyor:
"Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) Medine'ye geldiği zaman, Medîneliler, (diri olan) devenin hörgücünü kesiyorlar ve koyunların da kuyruklarını koparıyorlar ve bunları yiyorlardı.

Bu durum üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Hayvan diri iken ondan her ne kesilmiş ise, bu meyte (lâşe) hükmündedir, yenilmez" dedi." [Tirmizî, Et'ime 4, (1480); Ebû Dâvud, Sayd 3, (2858); İbnu Mâce, Sayd 8, (3216).]77

AÇIKLAMA:

Câhiliye devrinde cârî olan bir âdeti Hz. Peygamber yasaklıyor: Kesilmeyen canlı hayvanın bir uzvunu kesip yemek. Böyle bir davranış hayvana karşı da büyük bir merhametsizlik olmaktadır. Resûlullah, bu sûretle kesilen hayvan uzvunu, meyte îlan ederek her çeşit benzeri durumları toptan yasaklamış olmaktadır. Unutmamak gerekir ki, Efendimiz(aleyhissalâtü vesselâm) rahmeten li'l-âlemin'dir, yani âlemlere rahmet, yani sadece fakirlere, yetimlere, bunalmış, darda kalmışlara, tek kelime ile insanlara değil, hayvanlara da, bitkilere de, cansızlara da rahmet getirmiştir. Burada hayvanlara getirdiği rahmetin bir lem'asını görmekteyiz.[78]

İKİNCİ FASIL

KESİŞ ŞEKLİ VE YERİ

□نوُكَت اَمأ هاللّ َلوسر اَي ُتلق] :لاق هيبأ نع مَطْهق نب كلام
□1ـ نع أبا ءارشُعْلا بن َةماسُأ نب

يف اذه :يذمرتلا لاق .َكنع أزْجأ اَهِذِخَف يف َتْنَعَط ْوَل : لاق
؟ِةَّبهلا َو ِقْلَحلا يف ّاَإ ُةاكَّذلا

نم عوقولا «بِهدرتلا».ننسلا باحصأ هجرخأ .[بِهد َرَتُملا ُةاَكَذ اذه
ةرورضلا، لاقو وبأ دواد:

. عضوم ِلاع يف رئب وحنو كلذ

1.(1953)- Ebû'l- Uşerâ Üsâme İbnu Mâlik İbnu Kahtam bâbasından anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, kesme işi sâdece boğazdan ve gırtlaktan (lebbe) değil midir, (hayvanın başka yerinden de olur mu?)"

Şu cevabı verdi: "(Mızrağını hayvanın) dizine saplarsan sana o da kifâyet eder." Tirmizî: "Bu, zarûret haline mahsustur" der.

Ebû Dâvud da: "Bu, (yüksekten) düşen bir hayvanın kesimiyle ilgilidir" demiştir. [Tirmizî, Et'ime 5, (1481); Ebû Dâvud, Edahi 16, (2825), Nesâî, Dahâyâ 25, (7, 228).][79]

AÇIKLAMA:

1-Bu rivâyette, hayvanı boğazdan kesmenin bir vecibe olup olmadığı Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm)'dan sorulmaktadır: "Zekât yani hayvanı helâl kılan meşru kesme boğazdan başka yerden de olur mu?" Lebbe de boğaz demektir, ancak daha ziyade develer için kullanılır ve devenin boynunda kesim yapılan gırtlak veya ümük diyebileceğimiz kısma denir. 2- Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm), hayvanı helâl kılan husûsun "kan akarak ölmesi" olduğunu belirtmek için "Dizine saplasan da sana kifâyet eder?" demiştir. Ancak, normal durumlarda

---

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/211.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/211-212.

böyle bir tezkiyenin tecviz edilemeyeceği açıktır. Zîra "kesme sırasında hayvana eziyet edilmemesi" esas prensiptir. Bu sebeple hadisi tahric eden müellifler, yaralayıcı bir şeyi dize saplayarak öldürmenin anormal şartlara mahsus bir ruhsat olduğunu belirtirler. Nitekim Ebû Dâvud (rahimehullah), bu hadisi "Düşmüş hayvanın kesilmesi" adını taşıyan bir bâbta kaydetmiştir. Hadisin sonunda şu açıklamayı ekler: "Bu hadis, (kuyuya) düşmüş, ürküp (yüksekten) düşmüş hayvan hakkında amel-i sâlihtir." [Tirmizî'nin kaydına göre Yezîd İbnu Hârun: "Bu zarûret halinde (başvurulacak bir ruhsat)tır" demiştir.

Müteâkip hadis, bu mevzuyu daha da açıklayacaktır.80

يف لاقو ِدْيَّصلاَك َوهف َكْيَدَي يف اًَّمِم َك َزَجْعأ اَم] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر سابع نبا نعو ـ2□

هاللّ ى ِض َر ُةشئاَع َو َرَمُع ُنبا َو ٌّيلَع َكِلذ بأ َر َو . َت ْرَدَق □ ُمْيَح ُثيَح ْنِم ِهِهكَذ :ٍرْئِب يف ّتَد َرَت ٍريِعَب

و َسأَب ًَف ِقْلَحلا َنِم ِحْبَّذلا ِءاَدِتْبا َعَم ُسأَّرلا َعِطُق اذإ :□ □□ َرَمُع ُنبا َو َسَنأ َو َوُه :لاقو مُهْنَع

هاللّ همحر ىراخبلا كلذ ركذ .[عطقي مل وأ سأرلا عطق ءا َوَس ْلَك ْؤُي ْمَل اَفَقْلا َنِم َحِبُذ ْنإف ،ُدَّمَعَتي

باب ةمحرت يف .

2.(1954)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) buyurdular ki: "Elinde (tasarrufunda) olduğu halde (normal kesişten) seni aciz bırakan şey av gibidir."

(Yine İbnu Abbâs), kuyuya düşen bir deve hakkında: "Neresinden gücün yeterse kes!" demiştir. Hz. Ali, İbnu Ömer ve Hz. Âişe (radıyallâhu anhüm) de bu görüşte idiler. İbnu Abbâs, İbnu Ömer ve Enes (radıyallâhu anhüm): "Boğazdan kesmeye başlayınca (acele sebebiyle) başı kopuverse bunda bir beis yok. Ancak, ense tarafından kesilmişse yenmez, baş kopsa da kopmasa da farketmez" demiştir. [Buhârî, Zebâih 23, (Bir bâbın başlığında zikretmiştir).]81

AÇIKLAMA:

1- Buhârî, bu hadisi, "Ehlî hayvanlardan kaçanlar, (tezkiye husûsunda), vahşî hayvanların hükmüne tâbidir" adını verdiği bir bâbın tercümesi meyanında kaydeder. Normal olarak, ehlî hayvanın kesilmesi boyunundan olmasını gerektirdiği halde, kaçması halinde yakalamak için atılan bir okun veya mızrağın tesiriyle yara alıp ölecek olsa, etinin temiz olacağı ifâde edilmektedir. Bu durumda, hayvan her neresinden isabet almışsa, tıpkı av hayvanı gibi etinin helal olacağı belirtilmiş olmaktadır. Sadedinde olduğumuz bâbta, bu görüşü paylaşan birkaç sahâbînin görüşüne yer verilmektedir. Rivayetleri Buhârî, hep senedsiz olarak kaydetmiş ise de, şârihler, rivâyetlerin senetli olarak geldikleri kaynaklar hakkında bilgi verirler.

79 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/213.

2-Buhârî'de bu muallak ve mevkuf rivâyetlerin dayandığı merfu rivâyete de yer verilmiştir. Meâlen şöyle: "Râfi' İbnu Hadîc anlatıyor: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü, biz yarın düşmanla karşılaşacağız, yanımızda hayvan kesecek bıçağımız yok." Bana şu açıklamayı yaptı: "Çabuk davran da (hayvan boğulup mundar ölmesin) yâhud, keseceğin hayvanı bol kan akıtacak bir şeyle öldür. Üzerine Allah'ın ismi zikredilerek (öldürülen hayvan etinden) ye. Diş ve tırnak, (kesme âleti olmaktan) istisna tutulmalıdır. Bunun sebebini sana söyleyeceğim: Diş bir kemiktir, tırnak ise, bu da Habeşlilerin bıçağıdır." Biz (ertesi günü), ganimet olarak bir kısım koyun ve deve elegeçirmiş idik. Onlardan bir deve huysuzluk edip kaçtı. Bir adam ok atıp onu durdurdu. Bunun üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Vahşî hayvanların kaçkınları gibi ehlî hayvanların da kaçkınları vardır. Bunladan biri söze galebe çalarsa (kaçar gider ve tutamazsanız), ona böyle avlama muamelesi yapınız" buyurdu." 3- Kaçan ehlî hayvanın tezkiyesinde (etinin helâl olma şartlarında) av hayvanlarının helal olma şartlarını aramak gerekeceği hususunda Hz. Aişe, Hz. Ali, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm)'in aynı görüşte olduklarını belirten Aynî "Bu hususta Ashab'tan bunlara muhâlefet eden biri bilinmiyor" dedikten sonra ilâve eder: "Bu, Ebû Hanîfe, Sevrî, Şâfiî, Ebû Sevr, Ahmed, İshâk ve ashablarının ve ashâbımızın (Hanefî âlimlerinin) da görüşleridir. Ancak İmam Mâlik merhûm: "Tezkiye kesim, boyun ve gırtlak (lebbe)tan yapılmadıkça câiz değildir" demiştir. Bu görüş aynı zamanda Leys ve Rebîa'nın da kavlidir. İbnu Battâl der ki: "Saîd İbnu'l-Müseyyeb ehlî hayvanların tezkiyesi (boğazdan) kesmekle gerçekleşir, kaçacak olursa, avı helâl kılan şartlarla helâl olur" demiştir." 4-Sadedinde olduğumuz metnin son kısmında yer alan İbnu Abbâs, İbnu Ömer ve Enes hazretlerine (radıyallâhu ahnüm) izâfe edilen görüşe gelince: * Önce şunu belirtelim: Buhârî'ye atfen kaydedilen bu metin, Buhârî'de kısmen var, ancak Teysîr'in kaydettiği bütünlükte yok. Ayrıca yer olarak, önceki kısımla aynı bâbta bulunmaz, bir sonraki bâbta zikredilir.

* Rivâyetin Buhârî'deki metni şöyle: □□ □: فَ سأّ َرلا َعَطق اَذإ سَنَا َو ٍساَّبَع ُنْبا َو َرَمُع ُنْبا َلاَق َو

ساَب□

Yani "İbnu Ömer, İbnu Abbâs, Enes dediler ki: "(Kişi hayvan keserken) kafasını koparsa bunda bir beis yoktur." Şu halde fazlalıklar tefsirî ilâveler olabilir.

Buhârî, bu fetvayı şu sebeple kaydeder: Hayvanın normal kesilme âdâbında başın bir hamlede kesilmesi yoktur. Aynı tercümenin baş kısmında Buhârî'nin açıkladığı üzere, meşru kesim şöyledir: Boğaz nefes borusu ve iki büyük kan damarıyla boyun kemiğine kadar kesilir. Kemikten öteye geçilmez, omurilik denen beyaz kısım kesilmez. İbnu Ömer, bu beyaz kısmının kesilmesini yasaklayıp: "Kemiğe kadar (nefes ve yemek borusu ile damarlar) kesilir, kemiğe ulaşılınca durulur ve hayvan ölünceye kadar bırakılır" demiştir.

Şu halde Buhârî hazretleri, kesme âdâbı bu olmakla birlikte, hayvanın başı bir hamlede kesilip koparılacak olursa, hüküm nedir? gibi bir sorunun cevâbını Hz. Ömer, İbnu Abbâs ve Enes üçlüsünün fetvasıyla cevaplıyor: "Et temizdir, yenebilir." İbnu Hacer, bunlarla ilgili rivâyetleri ayrı ayrı kaynaklardan nakleder. Bunlardan ikisi, yani İbnu Abbâs ve Enes'in fetvası, bir hamlede kesilip başı koparılan tavukla ilgili. Sadece Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in vak'asını kaydediyoruz: "Hz. Enes'e ait bir kasap, tavuk keser. Ancak tavuk çırpındığı için, hayvanın başını ensesine kadar kesip, başını fırlatır. Tavuğu (şer'î âdaba uygun kesilmedi) diye atmak isterler. Anacak Hz. Enes yemelerini emreder." Benzer bir vak'a sorulduğu zaman İbnu Abbâs: "Acele bir tezkiye (zekâtun vahiyye) diyerek tecviz ettiğini" belirtmiştir.82

5- Şer'î kesim:

ŞER'Î KESİM:

Hadislerde kesim zebh ve nahr kelimeleriyle geçmektedir. Buhârî şer'î kesimi müstakil bir bâbta anlatır: "Nahr ve Zehbh Bâbı." Yukarıdaki açıklamalar orada yer alır. حْبَّذلا َو رْحَّنلا ُباَب□

Meselenin Kur'an-ı Kerîm'le tavzîh edildiğini belirtme sadedinde âyet-i kerime'ye (Bakara 67-71) atıfta bulunan Buharî, normal kesimi tarifte, İbnu Cüreyc'in: وَالْمَنْحَرُ ذَبَحَ وَنَحَرَ إِلَّا فِي الْمَذْبَحِ "Zebh ve Nahr adıyla yapılan kesimler (hayvanın boynundaki muayyen) kesim yerlerinden yapılmalıdır" sözünü kaydeder.

Hemen belirtelim ki Zebh ve Nahr ayrı kelime ise de, Cumhur'a göre, aynı mânada müterâdif (eş mânâlı) olarak kullanılır. Ancak, Nahr umumiyetle deve kesimini ifâde için kullanılmıştır. Bu bir hayvanın göğsü üzerinden bıçakla vurup boğaz damarlarını kesmek mânasına gelir. Zebh ve bütün hayvanların kesilmesini ifâde için kullanılır. Şu halde İbnu Cüreyc, gerek devenin ve gerekse diğer hayvanların boğazlanmasında, sünnette belirtilen kesme noktalarından bıçağın vurulması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Meşru zebh, şârihlerin açıkladığına göre, hayvanın nefes borusu (hulkum) ile yemek borusunu (meri), bir de bunlar arasında yer alan vedec denen (cem'i evdâcdır[83] iki kan damarını kesmekten ibârettir. Bu dört şeyden üçünün kesilmesi, Ebû Hanife'ye göre "şer'î zebh"in tahakkuku için yeterlidir. Ebû Yûsuf'a göre, yemek ve nefes borusu ile o iki damardan birinin kesilmesi şarttır. İmam Muhammed, bunlardan her birinin yarısından fazlasının kesilmiş olması yeterli demiştir. "Yarıdan az olursa onda hayır yoktur" der. Aynî, Şâfiîlerin, el-Vecîz'de yemek borusu (meri) ile nefes borusunun (hulkum) kesilmesini yeterli bulduklarını, diğer ikisini şart koşmadıklarını, Ahmed İbnu Hanbel'in de böyle hükmettiğini belirtir. İmam Mâlik ve bazıları da iki damarla nefes borusunun kesilmesini şart koşmuştur.[84]

[سَئِلَ رَسُولُ اللّهِ # فَقِيلَ إنَّا نَنْحَرُ النَّاقَةَ وَنَذْبَحُ البقرة
3ـ وعن الخدري رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ:

فَقَالَ: كُلُوهُ إنْ شِئْتُمْ فَإنَّ ذَكَاتَهُ ذَكَاةُ أُمِّهِ]. أخرجه أبو
وَالشاةَ فِي بَطْنِهَا الجنين، أَنُلْقِيهِ أمْ نَأْكُلُهُ؟

داود والترمذي وهذا لفظه .

3. (1955)- El-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a sorularak dendi ki: "Biz deve, sığır ve davarı, karınlarında cenin olduğu halde boğazlıyoruz. Cenini yiyelim mi, atalım mı?"

Şu cevabı verdi:

"Dilerseniz yiyin. Zîra onların tezkiyesi (temiz ve helal olmaları) annelerinin tezkiyesine tâbidir." [Ebû Dâvud, Edâhi 18, (2827); Tirmizî, Et'ime 2, (1476).][85]

AÇIKLAMA:

1- Cenin: Anne karnındaki yavruya denir. Doğduktan sonra cenin denmez. 2- Tezkiye, en-Nihâye'de açıklandığına göre, zebh ve nahr demektir, yani kesmek. Masdar olarak zekât kelimesi de kullanılır.

3- Tirmizî der ki: "Sahâbe ve sahâbe dışındaki ehl-i ilimden bir çoğu bu hadisle amel etmiştir. Süfyan, İbnu'l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed ve İshâk bu görüştedirler."

İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf'un da bu görüşte olduğu belirtilir. Mâlik de bu görüştedir, ancak ceninin tüylenmiş olmasını şart koşar. Ebû Hanîfe, ölmüş olarak doğan ceninin haram olduğuna hükmetmiştir. Ona göre, annenin tezkiyesi yavrunun da tezkiyesi için yeterli değildir." İmam Muhammed'in Muvâtta'da rivâyetine göre, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) şöyle demiştir: "Dişi deve kesilecek olursa, karnındakinin zekâtı (kesilmesi), hilkati tamamlanmış, tüyleri de çıkmış ise, bizzat kendisinin kesilmesiyle tahakkuk eder. Cenin, annenin karnından çıkınca kesilir, ta ki kan, karnından dışarı çıksın." Said İbnu'l-Müseyyeb'in de: "Kesilmiş hayvanın karnındaki ceninin tezkiyesi (kesilmesi), annesinin kesilmesidir, yeter ki ceninin hilkati tam ve tüyleri çıkmış olsun" demiştir.

Görüldüğü üzere, İmam-ı Âzam, bu meselede Cumhur'a muhalefet etmiştir.[86]

---

[83] İki adet kan damarına rağmen hadislerde evdâc denmiş olması alimleri bazı yorumlara sevketmiştir. Bir izâha göre, boğazda kesilen mezkur dört ayrı şeyin her birine tağlib tarikiyle vedec denmiş olmalıdır. [84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/216-217.

اَهِتاَكَذ يف اَهِنْطَب يف اَم ُةَاكَذَف ُةَقاَّنلا ِت َرِحُن اَذإ] :لاق هنأ
امُهْنَع ُ هاللّ ی ِض َر رمع نبا نعو ـ4□

هِف ْوَج ْنِم ُمَّدلا َج ُرْخَي نَّتَح َحِبُذ ِه َ هَهمُأ ِنْطَب ْنِم َج َرَخ□] .
اَذإَف ُه ُرْعَش َتَبَن َو ُهُقْلَخ َّمت دق َناَك اَذإ

كلام هجرخأ .

4. (1956)- Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) buyurmuştur ki: "Bir deve kesildiği zaman karnındaki yavrunun tezkiyesi, devenin tezkiyesine tâbidir, yeter ki yavrunun hilkati (bütün uzuvlarının çıkmasıyla) tamamlanmış, tüyleri de bitmiş olsun. Yavru annenin karnından çıkınca (yine de hemen) kesilir, tâ ki içteki kan çıksın." [Muvatta, Zebâih 8, (2, 490).] 87

AÇIKLAMA:

1- Tezkiye, önceki açıklamada da belirtildiği gibi, kesmek mânasına gelir, Ancak temizlik, nema mânâları da var. Burada temizlik olarak yâni hayvanın, kesilerek etinin temiz kılınması diye anlayabiliriz. İslâmî şartlara uymadan öldürülen hayvanın eti temiz olmayacağı daha önce belirtildi. 2- Sadedinde olduğumuz hadiste, yüce sahabî Abdullah İbnu Ömer'e göre, anne karnındaki ceninin tezkiyesi yani etinin temiz ve helal kılınması hayvana tâbidir. Hayvan İslâmî âdâba uygun olarak kesilmek sûretiyle tezkiyesi yapılınca yavru da tezkiye edilmiş olmaktadır. Çünkü, yavru annenin bir parçasıdır. Hâliyle, "bütün" tezkiye edilince onun diğer cüzleri ve parçaları da aynı hükme tâbi olur, tezkiye edilmiş sayılır. İmam Mâlik, Şâfiî, Hanefîlerden Ebû Yusuf, Muhammed de bu görüştedir. 3- Hadis yavru anne karnından çıkınca yine de kesilmesini âmirdir. Ancak bu iş, tezkiye için değil, ceninin içindeki kanı dışarı atmak içindir. Rivâyet, bu kesimin mendûb olduğunu, kesilmese de ceninin helal olduğunu ifâde etmektedir.

4- Burada şu husûsu da tavzîh edelim: Cenin anne karnından ölü olarak çıkan yavrudur. Şu halde, kesme gereği olmadan helal olan bunun etidir. Öyle ise, diri çıkması hâlinde, anneye tâbi değildir, tezkiyesi için ayrıca kesilmesi lâzımdır, değilse helal olmaz. Nitekim önceki hadisteki sual bu husûsu belirtmektedir. Anne karnından çıkan yavrunun "atılma" veya "yenilme"si söz konusudur, diri çıkmış, kesilme imkânı olandan sual edilmemiştir. Öyleyse Resulullah'ın verdiği "onun tezkiyesi annesine tâbidir" cevabı ölü olarak çıkan ceninle ilgilidir, diri olarak çıkanla değil, Dirinin tezkiyesi için kesilmesi gerekir.

5- Ebû Hanîfe'yi, "anne karnından ölü olarak çıkan ceninin eti yenmez" hükmüne götüren kıyas şudur: Ebû Hanîfe hadiste geçen: "Onun tezkiyesi annesinin tezkiyesi(ne tâbi)dir" cevabını, benzetme mânâsında anlayarak: "Onun tezkiyesi de annesinin tezkiyesine benzer, nasıl ki annesi kesilerek tezkiye edilir, onun da tezkiyesi için kesilmesi gerekir" şeklinde değerlendirme yapmıştır. Dolayısıyla bununla diri doğanlar kastedilmiş olmaktadır, ölüler haramdır. 6-

Tüyleri çıkma şartı, beden tüyleriyle ilgilidir, göz ve kaş tüylerinin çıkmamış olması zarar vermez. 88

ÜÇÜNCÜ FASIL

KESME ÂLETİ

هوُبَل ًطَف ريِعَب ّدَنَف ٍرَفَس يف # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم أّنُك]□
لاق ُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر جيدخ نب عفار نع ـ1□:

اَمَف ِشْح َوْلا ِدِبا َوا ُكَأَو ِدِبا َوا ُمِئاَهَبْلا ِهِذهل ّنَا :# َلاقف .بلاعَت ُ
هاللّ ُهَسَبَحَف ٍمْهَسِب لُج َر ى َوْهأَف ْمُهاَيْعأَف

حَبْذَنَفأ ،ًىدُم اَنَعَم ْتَسْيَل َو ًادَغ ِهوُدَعْلا وُقَ أّنا :ِهاللّ َلوُسر اَي□
ُتْلق اَذكه ِهِب اوُعَن ْصاَف اَهْنِم ْمُكَبَلَغ

نع ْمُكُثِهدَحُأَس ، َرْفُّظلا َو ّنِهسلا َسْيَل ،ُهولكف ِهيلَع ِ هاللّ ُمْسا
َرِكُذ َو َمَّدلا َرَهْنَأ اَم : َلاَقف ؟ِبَصَقْلاِب

بنعمو .ب َرَه بأ « ّدَن».ةسمخلا هجرخأ .[ِةَشَبَحلا َىدُمَف ُرْفُّظلا
أَّماَ و . مْظَعَف ُنّهسلا أّما ؟ َكِلذ

نم ترَفَنو تشّحوت مئاهبلا تدّبأتو ،شوحولا « ُدِبا َو'ا َو».باهذلا نم
هعنم « ُهَسَبَح» برجب ًاهيبشت هتلاسأ بأ « َمَّدلا ِت َرَهْنَأ
َو».نيكسلاو ةرفّشلا بهو ةيدم عمج «ىَدُملا َو».سن“ا

. رهنلا يف ءاملا

1. (1957)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir seferde Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) ile birlikte idik. (Bu esnâda) bir deve huysuzluk edip kaçtı. Peşine düştüler. Ama tâkipçileri yordu. Bir adam deveye bir ok gönderdi. Derken Allah (c.c.) onu durdurdu. Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz: "Bu hayvanların kaçkınları var, tıpkı vahşî kaçkınlar gibi. Onlardan biri size galebe çalacak olursa, ona böyle davranın!" dedi. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü, biz yarın düşmanla karşılaşacağız, yanımızda (hayvan kesecek) bir bıçağımız yok. (Hîn-i hâcette) kamışla keselim mi?" diye sordum. Bana: "Bolca kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın ismi zikredilenin etini yeyiniz. Diş ve tırnak(la kesmek caiz) değildir. Size (bunun sebebini) söyleyeceğim; "Diş kemiktir, tırnak ise, Habeşlilerin bıçağıdır." [Buhârî, Şirket 3, 16, Cihâd 191, Zebâih 15, 18, 20, 23, 36, 37; Müslim, Edâhi 21, (1968);

Tirmizî, Ahkâm 5, (1491, 1492); Ebû Dâvud, Edâhi 15, (2821); Nesâî, Dahâya 20, 21, 26, (7, 226, 227).][89]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, 1954 numaralı hadisin açıklamasında kısmen geçti. Burada, orada yer verilmeyen bir kaç noktaya temas edeceğiz: * Hadis, hayvan etinin helal olmasını iki şarta bağlamaktadır: 1- Bolca kan akması,

2- Tesmiye (kesim sırasında Allah'ın adının zikredilmesi). Bunlardan birinin eksikliği, etin helal olma vasfını kaldırır. Tesmiye ile ilgili bazı teferruatı 1950. hadiste açıkladık. * "Diş kemiktir" cümlesi veciz bir ifâdedir. Beyzâvî şöyle açar: "Burada bir kıyas var, ancak nazarlarındaki şöhreti sebebiyle ikinci mukaddimesi hazfedilmiştir. Şöyle takdir edilebilir: "Dişe gelince, bu kemiktir, hiç bir kemikle kesme işi helal değildir. İstisna neticeye delalet ettiği için ayrıca zikrine hâcet görülmeyip, tayyedilmiştir." İbnu Salah Müşkilü'l-Vasît'de demiştir ki: "Bu hadis, aleyhissalâtu vesselâm'ın kemikle şer'î kesmenin yapılamayacağını takrir ettiğini gösterir. Bu sebeple, "kemiktir" kelimesi ile yetinmiştir.

Nevevî de şöyle açıklar: "Hadisinin mânası şudur: "(Hayvanları) kemiklerle kesmeyin. Çünkü o, kanla kirlenir. Zaten ben onun kirletilmesini yasakladım, çünkü kemik cin kardeşlerinizin gıdasıdır." * "Tırnak ise Habeşlilerin bıçağıdır" cümlesini İbnu Salâh ve Nevevî şu mânâda anlamışlardır: "Tırnak Habeşlilerin bıçağıdır. Habeşliler ise kâfirlerdir. Zaten sizi kâfirlere benzemekten yasaklamıştım." Bazılar da şöyle demiştir: "Resûlullah bu iki şeyi kesme âleti yapmayı yasaklamaktadır, çünkü bunlarla kesildiği takdirde hayvanlara eziyet edilmiş olur. Ayrca, onlarla yapılan ameliye, kesim değil, kesim sûretinde bir boğma işidir."

Birinci mülâhazaya: "Eğer teşebbüh sebebiyle yasaklansa bıçakla ve küffârın kullandığı diğer âletlerle kesimden de kaçınmak gerekir" diye itiraz edilmişse de bunlara şu cevap verilmiştir: "Hayvan kesmede bıçağın kullanılması esastır, (insanlığın müşterek âdetidir). Yasak benzeme burda olmaz, bunun dışındaki başka vâsıtalarda olur."[90]

نأ ُه َرَبْخأ ُهاَبأ َّنأ .امهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر َرَمُع َنبا ُرِبْخُي ٍكلام□□
ِنب ِبعكل ًانْبا َعِمس ُهنأ] عفان نعو ـ2□

جَارِيَةً لَهُمْ كَانَتْ تَرْعَى غَنَمًا فَأَبْصَرَتْ بِشَاة

فَقَالَ لِأَهْلِهِ: لَا تَأْكُلُوا حَتَّى أَسْأَلَ رَسُولَ اللّهِ # فَسَأَلَهُ فَأَمَرَهُ
مِنْهَا مَوْتًا فَكَسَرَتْ حَجَرًا فَذَبَحَتْهَا.

بِأَكْلِهَا]. أخرجه البخارى ومالك .

2. (1958)- Nâfî'nin anlattığına göre, Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh)'in bir oğlundan, İbnu Ömer'e anlatırken şunları işitmiştir: "Bâbası kendisine haber vermiştir ki: Davar güden câriyeleri, bir koyunun ölmek üzere olduğunu görmüş, derhal bir taş kırarak, onunla koyunu kesmiştir. Bâbası ailesine: "Ondan yemeyin. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a sorayım" demiş ve sormuştur. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) yemelerini emretmiştir." [Buhârî, Zebâih 18, 19, Vekâlet 4; Muvatta, Zebâih 4, (2, 489).][91]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bıçak dışında kesici şeylerin hayvan kesiminde kullanılıp kullanılmayacağı sorusuna cevap getirmektedir. Buhârî, bu hadisi "Kamış, sert taş (merve) ve demirle kan akıtma" başlığını taşıyan bir bâbta verir. Maksadı, bıçak, dışındaki bazı kesici cisimlerle de "indelhâce" kesim yapmanın câiz olduğunu göstermektir. Şârih İbnu Hacer, taş ve hatta deynek yarması ile alâkalı kesimlerle ilgili bazı rivâyetlere işâret ettikten sonra Taberânî'nin el-Evsat'da Huzeyfe (radıyallâhu anh)'den tahric ettiği bir hadisi kaydeder:

ve yemek borusu ile iki damar) kesebilen -diş ve tırnak dışındaki- her şeyi kullanarak kesim yapın!رَخ ى وَا ْجاَد اَم خً ِهنِهسلا َو ِرْفُّظلا "
" اوُحَبْذإ ِهلُكِب ٍءَش Hayvanın kesilecek dört şeyini (nefes İbnu Hacer, bu hadisle, herçeşit taşla kesim yapılabileceğinin takrîr edilmiş olduğunu belirtir.[92]

□[ةَو ْرَمِب اَمُهَحَبَذَف ِنْيَتْنِث ْوأ ًابَن ْرأ ِبم ْوَق ْنِم لُج َر َداَص]
□3ـ نعو رباج َر ِض ى هاللّ ُ هْنَع ُلاق:

. َر لوُس َهاللّ ِ # اَمُهْنَع َرمأَف ُه اَمِهلْكِأب]. اخرجه الترمذي
َلأَس َّتَح اَمُهَقَّلَع َو

3. (1959)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kavmimden biri bir veya iki tavşan avladı. Bunları taşla kesti. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'dan soruncaya kadar astı. Efendimiz(aleyhissalâtü vesselâm) yemesini emretti." [Tirmizî, Zebâih 1, (1472).][93]

AÇIKLAMA:

1- Tavşan kesmekte kullanılan taşın çeşidi merve ile ifade edilmektedir. Lügatçiler bunun beyaz renkli, taşların en sert cinsi olduğunu belirtirler. İnce şekilde kopabilen bu taş bıçak yerine de kullanılabilmektedir. Alimler bu hadisin, sadece merve cinsiyle değil, her çeşit taşla, hîn-i hacette kesim yapmaya cevaz ifâde ettiğini belirtirler.

2- Hadis, ayrıca tavşan etinin helâl olduğunu da ifâde etmektedir. Hattâ Hz. Enes (radıyallâhu anh)'ten gelen bir rivâyette, bâbalığı Ebû Talha'nın Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a bu şekilde avlanan bir tavşanın iki budunu gönderdiğini, Resûlullah'ın bu hediyeyi kabul edip yediğini öğrenmekteyiz. Ulemâ kâhir ekseriyeti ile tavşan etinin helâl olduğuna hükmeder. Ancak şunu da belirtelim ki, Ashab'tan Abdullah İbnu Ömer ile Tâbiîn'den İkrime ve fukahâdan Muhammed İbnu Ebî Leylâ tavşan etinin mekruh olduğuna hükmetmişlerdir. Bu büyükler, Huzeyme İbnu Cezî el-Sülemî'den gelen bir rivâyeti esas almışlardır: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, tavşan hakkında ne dersiniz?"

"Ne yerim ne de haram ederim!" dedi. Ben de:

"Öyleyse, siz haram etmedikçe onu yiyeceğim. Ey Allah'ın Resûlü, siz niye yemiyorsunuz?" dedim. Şu cevabı verdi: "Bana onun kanadığı haber verildi."

Bir başka rivâyette geçen "tavşanın hayız gördüğüne inanıyordu" ifâdesi, "kanaması"ndan maksadın ne olduğunu açıklar.

Râfiî, Ebû Hanîfe (rahimehumallah)'nin tavşan yemeyi haram addettiğini yazmış ise de, Nevevî, Râfiî'yi Ebû Hanîfe'den nakilde hata yapmakla itham etmiştir. Hülâsa, tavşan etinin mekruh olduğunu söyleyenlerin dayandığı bazı rivâyetler var ise de, âlimler bunlardan mekruh hükmünün çıkmayacağında ittifak etmişlerdir.94

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222.

مَلَف َت ْوَملا اَهِب ىأ َرَف ًةَحْقَل بع ْرَي َناَك ُهنأ] .ةمراح نبب□
نم لجر نع راسي نب ءاطع نعو ـ4□

ه َرمأَف # هاللّ َلوُس َر َرَبْخأ ًّمُث .اَهَمَد َقا َرْها ّتَح اَهَتَّبَل□

ِهِب أج َوَف ًادِت َو َذَخأَف .ِهِب اَه ُرَحْنَي اَم ْد ِجَي

نبللا تاذ ةقانلا « ُةَحْقَّللا».يذمرتلا إ ةعبر‘ا هجرخأ .[اَهِلْكَأِب .

4. (1960)- Atâ İbnu Yesâr, Benî Hâriseli bir adamdan rivâyet eder ki: "Bu zât bir sağmal deveyi gütmekte iken ölmek üzere olduğunu farkeder. Beraberinde, hayvanı kesebilecek bir şey de bulamaz. Eline geçirdiği bir kazığı devenin ümmüğüne saplar, kanını akıtır. Sonra durumu Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a haber verir. Efendimiz yemesini söyler." [Muvatta, Zebâih 3, (2, 489); Ebû Dâvud, Edâhî 15, (1823); Nesâî, Dahâya 19, (7, 226).]95

AÇIKLAMA:

Nesâî'nin rivayetinde, deveyi kesmede kullanılan kazığın demirden olmayıp "odundan" olduğu tasrih edilir. Bu rivayet ayrıca Atâ'nın hâdiseyi Ebû Saîdi'l-Hudrî'den dinlediğini de belirtir. 96

هالّ ُلوُس َر َصَّخ َرَف ٍة َو ْرَمِب اَهوُحَبَذَف ًةاَش َبَّيَن ًابْئذ #
َّنأ] ُهْنَع ُ هالّ ى ِض َر تبام نب ديز نعو ـ5

رجحلا « ُة َو ْرَملا» .ىئاسنلا هجرخأ .[اَهِلْكَأ يف .

5. (1961)- Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kurt bir koyunu dişlemişti, derhal keskin bir taşla kestiler. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) yenmesine ruhsat verdi." [Nesâî, Dahâyâ 18, (7, 225).] 97

DÖRDÜNCÜ FASIL

YENMESİ YASAK OLAN KESİLMİŞLER

ىردَن َ ِمْحَّللاِب اَنَوُتأَي ًاساَن َّنإ ُهَل َلقَف # ِ هاللّ ُلوسر َلِئُس] تلاق اهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر ةشئاع نع ـ1:

دواد وبأو كلامو ىراخبلا هجرخأ .]ُهوُلُك َو ْمُتْنأ ِهْيَلَع اوُّمَس : لاق َ؟ ْمأ ِهْيَلَع ِ هاللّ َمْسا اوُرَكَذأ

ىئاسنلاو .

1. (1962)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor:
"Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a soruldu: "Halk bize et getiriyor, kesilirken besmele çekilip çekilmediğini bilmiyoruz, ne yapalım?"

"Siz besmele çekin, yiyin!" cevabını verdi." [Buhârî, Sayd 21, Büyû 5, Tevhîd 13; Muvatta, Zebâih 1, (2, 488); Ebû Dâvud, Edâhî 19, (2829); Nesâî Dahâya 39, (7, 237).][98]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, yanlışlığa meydan vermeden anlaşılması için, Buhârî'deki bir vechinde yer alan ziyadeyi bilmek gerek. Rivâyetin devamında Hz. Aişe şu açıklamayı ilâve eder: "(Eti getirenler) küfür devrine yakın kimselerdi." Bazı rivâyetlerde bu sualin İslâm'ın evvelinde vâki olduğu belirtilir. Hattâ Tahâvî'nin Müşkilü'l-Âsâr'daki bir kaydı, bu ilk zamanlarda Ashâb'n yeni Müslüman olan bedevîler karşısında bile yiyecek alışverişinde kuşkulu davranıp, zaman zaman Resûlullah'a başvurduklarını gösterir: "Ashâb'tan bir grup Resûlullah'a çıkarak sordular: "Bedevîler bize et, peynir, tereyağı getiriyorlar. Biz bunların Müslümanlıklarının künhüne vâkıf değiliz (ne yapalım?) Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Allah'ın haram kıldığı şeylere dikkat edin ve onlardan kaçının, sükût ettiği hususlarda (kendinizi zora sokmayın,) sizleri affedecektir. "Rabbin unutkan değildir" (Meryem 64) -Üzerine siz Allah'ı zikredin" diye cevap verir. Şu halde, bu hadiste medar-ı bahs olan ihtiyat hali, ilk devrelere, Müslümanlığının ciddiyeti pek iyi bilinmeyen bedevîlere

---

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/223.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/224.

karşıdır. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) zâhire göre amel edilerek, aşırı titizliğe gidilmemesini tavsiye ediyor. Çünkü şüphenin hududu yok. Fazla ileri gidince hem zorluklara sebep olur, hem de beşerî münâsebetlere halel gelir.

2- Şu halde, hadisten yanlış bir hüküm çıkarılarak, inançsız insanlar tarafından besmelesiz olarak kesilen hayvanların sonradan çekilecek bir besmele ile yenilebileceğine, bir başka ifade ile, başlangıçta çekilmesi esas besmele kasden terkedilmişse, sonradan çekilecek besmelenin bunun yerini alabileceğine hükmedilmesi yanlış olur. Ulemâ hadisin böyle anlaşılmaması gerektiğini belirtmeye ayrı bir ehemmiyet verir. Hadis, yemekleri yerken besmele çekmenin, besmele ile yemeklere başlamanın sünnet olduğunu hükme bağlamaktadır.İbnu'l-Melek aynen şunları söyler: "Hadis, size: "Yerken çektiğiniz besmele, kesen kimsenin çekmesi gereken besmelenin yerini tutar" demiyor, bilâkis, yemek sırasında besmele çekmenin müstehab olduğunu , kesim sırasında besmele çekilip çekilmediğini bilmiyorsanız, kesen kimsenin, kestiği şeyin yenmesi câiz olanlardan biri olması hâlinde, kesilmiş şeyin yenebileceğini beyan ediyor,"

Âlimler ekseriyet îtibariyle bu hadisten hareketle, Müslümanların pazarlarında satılan (yiyecek) şeylerin, Müslüman bedevîlerin kestiklerinin hep helâl olduğuna hükmedilmesi gerektiğini söyler. Aksi zâhir olmadıkça, bu meselelerde Müslüman hakkında hüsn-ü zan esastır. Bu kanaatte olanlar, âyet-i kerimeden delil gösterirler. "Kitap verilenlerin yemeği size helâldir..." (Maide, 5). Ve derler ki: "Burada onların kestikleri mübah kılınmaktadır, halbuki onların bunu keserken besmele çekip çekmedikleri de bir şekk konusudur."

3- Hattâbî, bu hadiste kesim sırasında besmele çekmenin vâcip olmadığına delil bulunduğunu söyler. Daha önce (1950. hadis) belirttiğimiz üzere, bu mesele ulemâ arasında ihtilâflıdır. Başta Ebû Hanîfe, ehl-i re'y zümresi, âmden besmeleyi terkedenin kestiği "haramdır, yenmez" diye hükmederken; Şâfiî, Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel, tesmiyenin müstehab olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre değil unutarak, amden bile tesmiye terkedilse, kesilen hayvanın eti yenilir, ancak tesmiyeyi terk mekruhtur. Dâvudu Zâhirî ve bazıları kesim sırasında tesmiyenin unutularak terkinde bile, etin haram olduğuna hükmetmişlerdir.99

يِتَّلا َيِه َو ِةَمَّمَجُمْلا ِلْكأ نع # ِ هاللّ ُلوسر ىَهَن] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ ى
ِض َر ءادردلا بأ نعو ـ2□

َيِه يتلا اَهْذُخأي ُبْئِهذلا ْسُتَف ُذَقْنَت .[هجرخأ ىذمرتلا ىلإ هلوق
ُرْبَصُت لِبَّنلل، َو ِنَع ِةَسيِلَخلا َو

ُرْبصُت لبنلل. هجرخأو هيقاب نيزر .

2. (1963)- Ebû'd Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) mücesseme'nin yenmesini yasakladı. Mücesseme ok atışlarında hedef olarak kullanılan hayvandır. Keza halîsanın yenmesini de yasakladı. Halîsa, kurdun kaçırdığı, fakat ondan kurtarılan hayvandır." [Tirmizî, Et'ime 1, (1473).

Bir rivâyetin "Ok atışlarına hedef olarak kullanılan hayvan" ibâresine kadar olan kısmı Tirmizî'de gelmiştir. Gerisi Rezîn'in ilâvesidir. Bu ziyâde kısım yine Tirmizî'nin 1474 numarada kayıtlı İbrâz hadisinde mevcuttur.]100

AÇIKLAMA:

1- Mücesseme, bizzat Tirmizî metninde açıklandığı üzere, öldürmek maksadıyla ok atışlarına hedef kılınan hayvana denir. Ancak bu maksadla kuş ve tavşan gibilerinin daha çok kullanıldığı belirtilir. Bu hadisten, hayvanların atışlara hedef olarak kullanılmasının tecvîz edildiği anlaşılmaktadır. Resûlullah, bunu yasaklamıştır. İspanyolların boğa güreşi adı altında hayvanlara karşı işledikleri vahşet bu hadisler açısından İslâm nazarında merduddur, kesinlikle tecviz edilemez. Buharî'nin bir rivâyetinde Hz. Enes: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) hayvanların hedef □ىَهَن ُّيِبَّنلا # ْنَا َربصُت ِمئاَهَبْلا yapılmasını yasakladı" der. Semüre (radıyallahu anh)'den gelen bir rivâyette: □ىَهَن ُّيِبَّنلا # ْنَا ربصُت

□ةَميِهَبْلا ُ َو ْنا َؤُت ْلك َلَحمْها اَذإ َربَص ت
"Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) hayvanın hedef yapılmasını yasakladı, hedef yapılmışsa etinin yenilmesini haram kıldı" denilmiştir. 2- Halîsa: Kurdun ağzından alınmış olup, kesilmezden önce ölen hayvandır. Şu halde, kurdun dişlemesi sonucu aldığı yara ile ölen koyun, keçi gibi hayvanların eti yenilmez. Esasen dinimiz, sadece av için hususî yetiştirilmiş köpek, şâhin gibi hayvanların yaraladıklar dışında, başka hayvanların sebep oldukları yaralar sebebiyle ölen hayvanların yenilmesini helâl addetmez. (3474-3480 numaralı hadislerde açıklanacaktır.)101

لُكأ َت ًَف ِ هاللّ ِريغل ِبهمسي ُهَتْعِمَس ْنإف ِبرعلا براصَن□ □
ِةحيبذب َسأَب َ] :لاق برهزلا نعو ـ3□

هجرخأ .هوحن هنع ُهْنَع ُ هاللّ ى ِض َر هيلع نع ركذيو .[ْمُه
َرفُك َمِلَع َو ُ هاللّ ُههلَحأ ْدَقَف ُهْعَمْسَت ْمَل ْنإ َو

ملعأ هاللّو ،باب ةمجرت يف براخبلا يف وهو :تلق .نيزر .

3. (1964)- Zührî (rahimehullah) diyor ki: "Arap Hıristiyanlarının kestiklerini yemekte bir beis yoktur. Ancak, Allah'tan başka birisinin adını andığını işitirsen o zaman kestiğini yeme. İşitmemiş isen, (bu durumda vehimlenme), çünkü Allah, onların küfrünü bildiği halde kestiklerini helâl kılmıştır." Hz. Ali'den de bu mânâda rivâyet yapılmıştır. [Rezîn ilavesidir. Bu ilâve rivâyet, Buharî'nin Kitabu'z-Zebâih'de 22. bâbta bâb başlığında kaydedilmiştir.]102

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer, Buharî'de senetsiz olarak bâb başlığında kaydedilmiş olan bu eserin, Abdurrezzak'ın Musannaf'ında müsned (senedli) olarak zikredildiğini belirtir.

2- Ehl-i Kitap olan Hıristiyanlardan işitilebilecek ve yemeyi haram kılan tesmiyenin حيِسَمْلا□ ِمْسِاب yani "Hz. İsa'nın adıyla" kelimesinin olabileceğini İmam Şâfiî (rahimehullah) belirtmiştir. Ancak, devamla der ki: "Kesim sırasında Hz. İsa'nın ismi, kendisine dua okumak (salât ve selâm göndermek) mahiyetinde olursa böylesi bir zikir, kesilen hayvanı haram kılmaz. " Beyhakî, Halîmî'den şu açıklamayı kaydetmiştir: "Ehl-i Kitap, hayvanlarını Allah adına keserler. Dinlerinde onlar, esas itibâriyle ibâdeti Allah için yaparlar, başka bir şey için değil. Asıl itibariyle kasıtları bu olunca, kestiklerine îtibâr edilir (helâl addedilir). Onlardan bazılarının, meselâ bismi'l-Mesîh demeleri zarar etmez. Zîra bunlar da, böyle demekle, -İslâmî îtikâdı inkâr etmiş bile olsalar- Allah'tan başka bir şey murad etmezler."

3- Ehl-i Kitab'ın kestiklerinin yenmesine ruhsat veren âyeti az yukarda kısmen kaydettik. O âyette (Mâide 5), Ehl-i Kitab'ın yemeklerinin helâl olduğu ifâde edilir. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ), âyette geçen, yani "yiyecekleri" kelimesini, kestikleri diye tefsir etmiştir. مُهُماَعَط ْمُهُحِئاَبَذ□ Bu meseleye ulema, "Ehl-i Kitab'a haram kılınan yiyecekler Müslümanlara da haram mı? sorusuna cevap ararken girmiştir. Zîra, Ehl-i Kitab'a içyağı haram edilmiştir. İçyağının Müslümanlara haram olup olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Cumhûr haram olmadığına hükmederken, İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel: "Ehl-i Kitab'a, içyağı gibi haram kılınmış olan yiyeceklerin Müslümanlara haram olduğu" hükmünü verirler. İbnu'l-Kâsım: "Allah'ın mubah kıldığı Ehl-i Kitab'ın taâmıdır, içyağı ise, onların taâmı değildir, keserken de onu gâye edinmezler" diyerek, içyağının Müslümanlara da haram olması gerektiğini ifâde eder.Kendisine, İbnu Abbâs'ın yukarda kaydettiğimiz yorumuyla cevap verilmiştir: "Taamdan maksad kestikleri olunca, kesilenin bir kısmına helal, bir kısmına haram denmez, tezkiye hayvanın bütün parçalarına şâmildir, öyle ise içyağı da tezkiyeye dâhildir."

Hülâsa ulema, başka mülâhaza ve deliller de ileri sürerek içyağının Müslümanlara helâl olduğunu dâir Cumhur'un görüşünün haklılığını ortaya koymuştur.

4- Ulema, Ehl-i Kitap husûsunda bir noktada daha ihtilâfa düşer: "Bâzıları sünnet olmayanların (aklaf = kabuklu) kestikleri yenilemiyeceği kanaatindedir. Nitekim İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın şöyle söylediği rivâyet edilmiştir: هُتَداَهَش ًَو هُت ًَص لُبْقُت ًَو هُتَحيِبَذ لُك□ ْتؤُ َ ُفَلْق ًا"Kabuklunun kestiği yenmez, namaz ve şehâdeti kabul edilmez." Diğer taraftan Hasan Basrî (rahimehullah) ve İbrahim Nehâî, Ehl-i Kitap'tan biri Müslüman olduğu takdirde yaşlı ise ve helak olmaktan korkarsa, onun sünnet olmasını şart koşmaz, ruhsat tanır, kestiğinin yenilmesinde bir beis görmezler. İbnu'l-Munzir, bu ihtilâflı meselede Cumhur'un, yukarıda kaydedilen âyete dayanarak, kabuklunun kestiği hayvanın yeneceğine hükmettiğini kaydeder. Kur'an'da bahsi geçen ve yiyecekleri helal kılınan Ehl-i Kitab'ın bir kısmı sünnetsizdir. Nitekim Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın Herakliyüs ve kavmine: ةَمِلَك ىلا اْوَلاَعَت بِاَتِكْلا َلْهَا اَي□

مُكَنْيَب َو اَنَنْيَب ءاوَس□ "Ey Ehl-i Kitab! Bizimle sizin aranızda aynı olan bir kelimeye gelin..." (Âl-i İmrân 64) diye hitab etmiştir. Oysa Herakliyus ve kavmi sünnet olmayan takımdadır ve "Ehl-i Kitap" diye isimlendirilmiştir.103

DÜNYANIN VE YERYÜZÜNDEKİ BAZI YERLERİN ZEMMEDİLMESİ BÖLÜMÜ

(Bu kitapta iki fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL DÜNYANIN ZEMMİ

*

İKİNCİ FASIL

YERYÜZÜNDEKİ BAZI YERLERİN ZEMMİ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Hadis kitaplarının, daha ziyade, zühd ve rikak'la ilgili bölümlerinde yer alan bir kısım hadisler dünyayı ve dünyaya ait bir kısım tezâhürleri, davranışları zemmeder, yani kötüler. Bu çeşit hadisler, herkes tarafından, Şâri'in kasdettiği geçek mânâda anlaşılmıyor. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bunların yorumunda ifrat ve tefritlere düşüldüğünü sıkça görmek mümkündür. Bu yanlışlıkların sonucu olarak cüretkâr nâdanların bu çeşit hadislere ve bunlar bahanesiyle din-i mübine dil uzattıklarına şahid oluruz.

İşte bu bölümde, mezkûr hadislere yer verilecektir. Biz bu çeşit hadisler karşısında hataya düşmemek için, bir iki noktaya dikkat çekmek istiyoruz: 1- Lafzî mânası bize çarpıcı gelen, önceden sağlam şekilde bildiğimiz dinî bilgilerimize, müşâhede ve sağduyumuza ters düşen rivâyetler sağlam bir kaynağa dayanmakta mıdır? İlk iş, bunu araştırmak gereklidir. Bunu yaparken böyle çarpıcı bulduğumuz rivâyete: "Akla mantığa terstir, olmaz böyle şey!" diyerek menfî bir tavra girmemelidir. Belki mûteber bir kaynakta mevcuttur. Ancak, bazı yorumlarla anlaşılabilecek, yorumu, te'vili yapılınca reddedilemeyecek bir rivâyettir. 2- Kabulde zorlandığımız rivâyetlerin lafzî mânasına bağlanıp kalmaktansa Şâri'in neyi kastetmiş olabileceğini araştırmak da faydalıdır. Güvenilir bir kaynakta rastladığımız böyle bir hadisi, zâhirî mânasını akla (!), mantığa (!), şuna buna ters bulduk diye reddetmek çok yanlış bir hareket olur. Belâğat kaidelerindendir, lafzın zâhiri maksûd değilse, burada bir kinâye, bir başka maksad vardır, mecâz sözkonusudur, bunun araştırılması gerekir.

3-Mevzubahis edilen bir şey çok yönlüdür, hadiste bir yönü ele alınmış, o yönüyle değerlendirilmiştir, biz ise bir başka yönüyle değerlendirmeye kalkınca ortaya çelişkiler çıkmaktadır. Sadedinde olduğumuz "dünya" böyledir, bir çok yönü vardır, hattâ her insana göre bir dünya vardır bile denilebilir. Sözgelimi dindar bir kimse için dünya bir mâbed gibidir, ibâdet yapılan bir yerdir. Yankesiciler için, hergün yeni insanların çarpınacağı bir yerdir. Âlim için ilmin geliştirileceği bir kütüphânedir. Tüccar için iyi bir pazar, çiftçi için mükemmel bir tarla ve çiftliktir. Sözü uzatmaya ne hâcet, aslında tek bir varlık olan küre-i arzımız, her meslek, her meşreb, her mîzac, her ruh sahipleri için ayrı ayrı nice dünyalardır. Dahası, değişen ruh hallerine, maddi şartlarına göre bir insan için bile bir çok dünyalar vardır. Bazıları hiç ölmeyecek gibi ona bağlanırken, bazıları artık yaşanmaya değersiz bularak intiharı bile tercih edebilmektedir.

Böyle bir dünyadan bahseden Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) dünyanın hangi yönünden sözetmelidir? Hep tek bir yönünden mi bakmalıdır, yoksa farklı farklı yönlerinden bakarak mı sözetmelidir?

Hemen cevap verelim: Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) bu binbir yüzlü dünyanın bazen iyi, bazen kötü yüzünden bahsetmiş, bazen abidlerin, dindarların dünyasını, bazan da hovardaların, sefihlerin ve âhireti hiç düşünmeyen zâlim mübtezel takımlarının dünyasını değerlendirmiştir. Bu sebeple bir hadiste (1884. hadis) dünya âhiret için bir ekim yeri, âhiret için ziraat yapılacak, bir kerecik lâilâheillallah ile ebedî bir cennet ağacı kazanılacak kadar kıymetli bir yer olarak belirtilirken, aynı dünya bir başka hadiste (1971. hadis) sinek kanadından da değersiz ve hatta mel'un (1967. hadis) olarak değerlendirilmiştir.

Belirtilen ayırım yapılmadan hepsine aynı zâviyeden bakıldığı takdirde bu ifâdeleri müteârız ve çelişkili bulmamak mümkün değildir. Bu hadiste (1884. hadis) dünya hayatının bir kerecik sübhanallah velhamdülillah ve lâilâhe illallâhu vallâhu ekber denecek kadar fazla yaşanabilmesi "üzerine güneşin doğduğu herşeyden daha kıymetli" olduğu ifâde edilirken, bir başka hadiste (1968. hadis), aynı dünyanın "hapishane" ve hatta bazılarında "cîfe" olduğu belirtilmiştir. Mevzuyu tamamlayacak bir izahı 1973 numaralı hadisin Açıklama kısmına bırakarak hadislere geçiyoruz:[104]

BİRİNCİ FASIL

DÜNYANIN ZEMMİ VE KÖTÜLENMESİ

لاَقف . ُهَل ْوَح اَنْسَلَج َو ِربْنِملا ىلَع # ِ هاللّ ُلوسر َسَلَج] □ :
لاق ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ديعس ىبأ نع ـ1□:

؟ ِهرَّشلاِب ُرْيَخلا ِيتأَي َوأ : لُج َر َلاَقف .اَهِتَني ِز َو اَيْنُّدلا ِة َرْه َز
ْنِم ْمُكْيَلَع ُحَتْفُي اَم ْمُكْيَلَع ُفاَخأ ا َّمِم َّنإ

؟ُل ِئاَّسلا اَذه َنيأ :َلاقو .َءاَضَح ُّرلا ُهْنَع ُحَسْمَي َقاَفأَف ِهْيَلَع ُل
ِزْنَي ُهَّنأ اَنيِئ ُرَف # ِ هاللّ ُلوسر َتَكَسَف

ةلكآ َّا ُّمِلُي ْوأ ًاطَبَح ُلُتْقَي اَم ُعيِب َّرلا ُتِبْنُي اَّمِم َّنإ َو ِهرَّشلاِب□
ُرْيَخلا ِيتأَي ُهَّنإ :َلاَقف .ُهَدِمَح ُهَّنأَك َو

مُث ْتلاَب َو ْتَطَلَثف ِسْمَّشلا َنْيَع ْتَلَبْقَتْساَف اَهاَت َر ِصاَخ□□
ْتَّدَتْما اَذإ ىَّتَح ْتَلَكأ اَهَّنإَف ِة َرْضُخلا

ميِتَيلا َو َنيِكْسِملا ُهْنِم ىطْعأ ْنَمِل َوُه ِمِلْسُملا ُب ِحاَص َمْعِن َو□
ْوُلح ر ِضَخ َلاَملا اَذه َّنإ َو ، ْتَعَت َر

ةَماَيِقْلا َم ْوَي ًاديِهَش ِهْيَلَع ُنوُكَي َو ُعَبْشَي َ َو ُلُكأَي ْنَمَك□].
ِهِهقَح ِرْيَغِب ُهُذُخأَي ْنَم َّنإ َو .لِيِبَّسلا َنْبا َو

ق َرَعلا « ُءاَضَح ُّرلاو».اهتجهبو اهنسح «اَيْنُّدلا ُة َرْه َز».ىئاسنلاو
ناخيشلا هجرخأ

هعيجر ىقلأ اذإ طُلثي « ُريِعَبْلا َطَلَث َو».كلهف خفتنا اذإ هنطب
طبح لاقي خافتنا « ُطَبَحلا َو».ريثكلا

او ،اينِدلا عمج يف طرفملل امُهدحأŒاهذخأ يف دصتقملل رخ
نثم ثيدحلا يفو .ًاقيقر ًهس:

. اهب عافتناو

1. (1965)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) minbere oturdu, biz de etrafında yerlerimizi aldık. Buyurdular ki: "Sizin için korktuğum şeylerden biri, dünyanın süs ve güzelliklerinin sizlere açılmasıdır!" Bir adam (araya girerek söze karıştı ve): "Yani (nâil olacağımız) hayır, şer mi getirecek?" dedi. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) bu soru üzerine sükût etti. (Adama: "Sana ne oluyor da Resûlullah'ın sözünü kesip, onunla konuşmaya kalkıyorsun? O sana konuşmuyor ki!.." diye paylıyanlar oldu). Gördük ki, kendisine vahiy gelmekte. Derken vahiy hâli açılmış, yüzündeki terleri silmekte idi.

"Şu soru soran nerede?" diye söze başladı. Ve sanki adamı (sorusu sebebiyle) takdir ediyor gibiydi: Sözlerine şöyle devam etti: "Muhakkak ki, hayır, şer getirmez. Ancak derenin[105] bitirdikleri arasında, ya çatlatarak öldüren ya da ölüme yaklaştıran bitki de var. Yalnız yeşil ot yiyen hayvanlar müstesna. Zîra bunlar yeyip böğürleri şişince güneşe karşı dururlar. (Geviş getirirler), akıtırlar ve rahatça def-i hâcet yaparlar, sonra tekrar dönüp yayılırlar.

Şüphesiz ki, bu mal hoştur, tatlıdır. Ondan fakire, yetime ve yolcuya veren bu malın Müslüman sâhibi en iyi (insan)'dir. Bunu haketmeden alan, yediği halde doymayan kimse gibidir. O mal, kıyamet günü aleyhinde şâhidlik yapacaktır." [Buhârî, Zekât 47, Cum'a 28, Cihâd 37, Rikâk 7; Müslim Zekât 123, (1052); Nesâî, Zekât 81, (5, 90).][106]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, muhtelif vecihlerde farklı ziyâdelerle rivâyet edilmiştir. Parantez içerisinde kaydettiklerimiz, rivâyetin başka vecihlerinden alınmadır.

2- Hadiste dünya hayatı, insanların hoşuna giden bir mala benzetilmektedir. "Hudra" kelime olarak yeşillik, yeşil gibi mânaya gelirse de Arapçada hoşa giden şey için "hoş", "sevilen", "hoşa giden" mânalarında sıfat olarak kullanılır. "Mal" ile dünya kastedilmiştir. Çünkü mal dünyanın zînetidir. Nitekim âyet-i kerîme'de: "Mal ve oğullar dünya hayatının zînetidir" (Kehf 46) buyurulmuştur. Dünya malının, zehretü'ddünya tâbiriyle ifâdesinde, bu malın ömrünün kısalığına dikkat çekilmek istendiğini anlarlar. Çünkü zehre, ağaçlarda açan çiçek demektir, ömrü kısadır. Öyle ise dünya malının zehretü'd'dünya (dünya çiçeği) olarak ifadesi, malın bu yönüne dikkat çekmek içindir ve bununla, devamının azlığına rağmen insanların iftihar vesîlesi olan kaynaklar, elbiseler, ekinler ve sair her şey kastedilmiştir.

3- Kâdı İyaz bu hadisi şöyle özetler: "Resûlullah, ashabına ikdisatlı (orta yolda giden) ile, mal toplamada hırslı olanın hallerini misal göstermiş ve demiştir ki: "Siz baharda bitenlerin hep hayır olduğunu, hayvanların onlardan istifade ettiğini zannediyorsunuz. Ama gerçek bu kadar mutlak değildir. Bahar bitkileri arasında hayvanı öldüreni veya ölüme yaklaştıranları da vardır. İşte çok yiyerek çatlayıp ölen hayvanın hâli, çok mal toplayıp onu yerli yerince sarfetmeyen insana benzer" buyurarak mal toplama husûsunda îtidâli aşmamaya dikkat çekmiş, sonra da topladığı mal kendisine fayda veren kimseye geçerek, onu yeşil bakla yiyen hayvanın hâline benzetmiştir." 4- "Hayır, şer getirmez" cümlesini, Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) bazı rivâyetlerde üç kere tekrar etmiştir. Bu ifadeden âlimlerimiz şu mânaya ulaşırlar: "Rızk" ne kadar çok da olsa hayır cümlesindendir. Rızkın kendisinde, tabiatında şer mevcut değildir. Şer, rızka hâricî bir sebeple sonradan ârız olur. Meselâ, müstehak olana vermekte cimrilik etmek, veya harcarken meşru olmayan yerlerde israf etmek, mala gelen şerlerdir."

Âlimlerin bu hadisten elde ettikleri diğer bir hüküm şudur: "Allah'ın hayır olarak hükmettiği her şey hayırlıdır, şer olamaz; şer olarak hükmettiği her şey şerdir, hayır olamaz. Ancak, kendisine hayır takdîr edilene, o hayrı tasarrufunda kendisine şerri celbedecek şeye mâruz kalmasından korkulur." İbnu Hacer, bu mânayı te'yiden hadisin bir başka vechini kaydederek der ki: "Saîd İbnu Mansûr'un Saîdu'l-Makberî'den kaydettiği mürsel bir rivâyette denir ve bu üç kere tekrar edilir. أوْ خَيْرْ هُوَ ؟ inkârî bir istifhamdır: "O (mal), hayır mıdır, elbette değil!" mânasında. Yani mal, hakîki bir hayır değildir, ancak hayır olarak isimlendirildi. Zîra malda hakîkî hayır, Hakk yolunda (şeriatın meşru kabûl ettiği yerlerde) infaka mazhar olmasıdır. Tıpkı ondaki hakîki şerrin de Hakk yolunda sarfedilmekten alıkonulup, bâtılda harcanmaya mâruz kalması ile vukuâ gelmesi gibi. 5- el-Ezherî, hadiste ifâde edilmek istenen mânanın anlaşılabilmesi için onda geçen iki temsilin nazar-ı dikkate alınması gerektiğine dikkat çeker: 1) Dünya malını yığmaktan ifrata kaçıp, gerektiği şekilde harcamaktan alıkoyan kimse, temsilde, çok yemekten karnı şişip çatlayarak ölen hayvana benzetilmiştir. 2) Malı kazanmada ve harcamada orta yolu tutan kimse, temsilde yeşillik yiyen hayvana benzetilmiştir. Çünkü yeşillik, derenin bitirdiği serâzâd bitkiler gibi değildir, fakat o habbe'dir; habbe ise, otlardan büyük, otların kurumasından sonra hayvanların yediği ağaçlardan küçük (ot-ağaç arası) bitkilerdir. Yeşil ot yiyen hayvanları, dünyalık kazanıp biriktirmede orta yolu tutanlara temsil yaptı. Böylelerini mal hırsı, hakkı olmayan şeyleri de almaya sevketmediği gibi, Hakk yolunda harcamaya

105 Hadiste geçen "rebî" kelimesi, bahar ve dere mânâlarına gelir. Her iki mânâ da burada uygundur. da engel olmuyor. Bu kimse, yeşil ot yiyenin kurtarılması gibi, malın getirdiği vebalden kendisini kurtarmıştır. Hayvanları çoğunlukla çatlatan şey, mayısını karnında tutup dışarı atamamasıdır." Tîbî der ki: "Bu hadiste dört sınıf insan gözükmektedir: 1- Dünya malını telezzüz için fazla yiyen ve kaburgaları şişen kimseler. Bunlar çabuk helâke mâruz olurlar.

2- Yine çok yemekle birlikte, iyice kökleştikten sonra, hastalığı defetmek için çareye başvuran, ancak hastalık ona galebe çalacak ve helâke atacaktır.

3-Yine birincide olduğu gibi çok yemekle birlikte, zarar veren şeyi izâle etmek için acele davranıp, ortadan kalkıncaya kadar def'ine çâre arayan ve neticeye varan kimsedir. 4- Bir de ifrata kaçmadan yiyen, açlığını giderecek miktarla iktifâ edip, hayatını devam ettiren kimse vardır."

Birincisi: Kâfirin misâlidir.

İkincisi: Tevbe ve kötülüklerden uzaklaşmayı, iş işten geçtikten sonra aklına getiren gâfil âsinin misâlidir.

Üçüncüsü: Bir kısım haltlar karıştırmakla birlikte vaktinde tevbe husûsunda acele eden kimsenin misâlidir.

Dördüncüsü: Dünyaya îtibar etmeyip (zâhid) âhirete yönelmiş, onu arayan kimsenin misâlidir. Zeyn İbnu'l-Münîr de şunları söyler: "Bu hadiste bir çok güzel teşbihler yapılmıştır: * Birincisi: Mal ve malın artırılması, bitkiye ve onun zuhuruna benzetilmiştir. * İkincisi: Kazanç ve kazanç sebeplerine düşkünlük, ota düşkün hayvanlara benzetilmiştir. * Üçüncüsü: Malın çokca kazanılıp biriktirilmesi, yemedeki oburluğa ve otla karnının şişirilmesine benzetilmiştir.

* Dördüncüsü: Cimrilikte mübâlağaya kaçacak derecede nefiste fazla büyütülmüş olan maldan çıkan şey, hayvan mayısına benzetilmiştir. Bu teşbihte, mal düşkünlüğünün şeriat nazarında nasıl bir denîlik ve düşüklük olduğuna açık bir işâret vardır.

* Beşincisi: Mal toplamak ve yığmaktan uzak kalan kimse, güneşe karşı yönelerek istirahata çekilen koyuna benzetilmiştir. Koyunun bu hâli, onun sükûnetini ifâde etmede en uygun, en güzel vaziyetidir. Bunda, onun arzularına kavuştuğuna işaret vardır.

* Altıncısı: Malı toplayıp başkasına vermeyenin ölümü, kendine zarar veren şeyi def etmekten gâfil hayvanın ölümüne benzetilmiştir.* Yedincisi: Mal, düşmana inkılab edeceğinden emin olmayan sâhibine benzetilmiştir. Zîra korunması, bağlarının sıkı tutulması malın şe'nindendir. Bu durum onu, müstehak olanlara vermemeye sevkeder, bu da malı kazananın mükâfaatlandırılmasına sebep olur. * Sekizinci: Malı haksız olarak alan kimse, yeyip de doymayan kimseye benzetilmiştir." Gazâli der ki: "Malın misâli faydalı tiryakla, öldürücü zehri taşıyan yılanın misâli gibidir. Zehrin şerrinden sakınıp tiryakı çıkarmasını bilen ârif kişi için o bir nimettir. Ancak o, böyle olmayan bir ahmakın eline geçerse, kendini helâke atacak belayı bulmuş demektir."107 6-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Cuma hutbesi dışında da imam mev'ize esnasında minbere çıkabilir. * Halk imamın (ve minberin) etrafını sarabilir.

* Dünyalık için münâfeseden (yarışmak, çekişmek, iddialaşmaktan) yasaklama var. * Âlim, müşkil olan şeyi anlamaya çalışmak, muârazayı kaldırmak için delil aramalıdır.Malın hayır olarak isimlendirilmesi câizdir, nitekim âyet-i kerîme'de: "İnsanoğlu hayır

وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ

(yani mal) husûsunda şiddetli hırs sahibidir" (Âdiyât 8) buyrulmuştur. Buradaki hayır "mal" demektir.* Bevl vs. gibi müstehcen kelimelerle de olsa hikmet için misal zikri câizdir. * Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) sorulan şeye cevap vermek istediği zaman sahabenin zannına göre vahiy beklemekte idi. Ancak, O'nun sükûtu, daha veciz, daha câmî ve anlaşılır bir ibare ile cevap vermek için sükût buyurmuş olması da câizdir.

* Cevap vermede acele etmemek gerekir. Hususen teemmül gerektiren meselelerde. * Sualde inadlaştığı (taannüt ettiği) zannedilen kimsenin levm edilmesi câizdir. * Güzel sual soranın övülmesi uygundur.* Hadiste zengin fakire tafdîl edilmiştir. * Hadiste fakir, yetim ve yolcuya tasadduk etmeye teşvik mevcuttur.

* Helâl olmayan yollardan mal kazanana bu mal mübârek kılınmaz, zira böyleleri yediği halde doymayan kimseye benzetilmiştir. Keza meşrû harcamayı yapmayana da mal mübarek kılınmamıştır. * İsraf, çok yeme ve oburluk mezmumdur. 108

□سُولُ اللّهِ # إِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ، وَإِنَّ اللّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ

رَ لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ ىَ ِض َر هنعو ـ2□

ءاَس ِهنلا ِتَناَك َليِئا َرْسإِ ِنَب ِةَنْتِف َل َّوأ َّنإَف َءاَسِهنلا َو□].
اَيْنُّدلا اوُقَّتاَف ؛نوُلَمْعَت َفْيَك ِرظاَنَف اَهيِف

ءا َسِنلا َن ِم ِلاَج ِهرلا ىلَع َّرَضأ ًةَنْتِف ِيدْعَب ُتْك َرَت اَمَف□ .
هدنعو.ىئاسنلاو ملسم هجرخأ:

2. (1966)- Yine Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Dünya tatlı ve hoştur. Allah sizi ona vâris kılacak ve nasıl hareket edeceğinize bakacaktır. Öyleyse dünyadan sakının, kadından da sakının! Zîra Benî İsrâil'in ilk fitnesi kadın yüzünden çıkmıştır." [Müslim, Zikr 99, (2742); Tirmizî, Fiten 26, (2192); İbnu Mâce, Fiten 19, (4000).] Müslim'in bir rivâyetinde: "Kendinden sonra erkeklere, kadından daha zararlı bir fitne bırakmadım" buyurulmuştur."109

إ اَهيِف اَم نوُعْلَم ، ةَنوُعْلَم اَيْنُّدلا # هاللّ ُلوسر لاق] :لاق□□
ُهْنَع ُ هاللّ ىَ ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ3□

يذمرتلا هجرخأ .[مِهلَعَتُم َو مِلاَع َو ُهَا َو اَم َو ىلاَعَت ِ هاللّ .
َرْكِذ

3. (1967)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Dünya mel'undur, içindekiler de mel'undur, ancak zikrullah ve zikrullah'a yardımcı olanlarla âlim veya müteallim hâriç." [Tirmizî, Zühd 14, (2323); İbnu Mâce, Zühd 3, (4112).] 110

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet farklı şekillerde rivâyet edilmiştir. Bazılarında şöyle buyurulmuştur: * "Dünya mel'undur, içindekiler de mul'undur, Allah için olanlar hâriç." * Dünya mel'undur, içindekiler de mel'undur, emr-i bil ma'rûf nehy-i ani'lmünker veya zikrullah hâriç."

* Dünya mel'undur, içindekiler de mel'undur, Allah'ın rızası için yapılanlar hâriç." Sadedinde olduğumuz hadis, mânasındaki derinlik ve câmiiyyet sebebiyle ulemâca künûzu'lhikem ve cevâmiulkelîm denen özlü hadislerden kabul edilmiştir. Zîra, açıklanacağı üzere, açık

mânasıyla bütün güzel hasletlere şâmil olduğu gibi mefhum olarak da bütün kötü hasletlere yer vermektedir. 2- Zikrullah'a yardımcı olanlardan maksad kaydettiğimiz diğer rivâyetlerden de anlaşılacağı üzere zikrullah sınıfına giren yani Allah rızası için yapılan, Allah'ın emri, Resûlünün (aleyhissalâtü vesselâm) sünnetine müteveccih olan her çeşit hayır amellerdir: İlim talebi, emr-i bi'lma'rûf nehy-i ani'lmünker, sadakalar, sıla-i rahm gibi dinin teşvik ve tecviz ettiği ve Allah'ın hoşuna gidecek her çeşit "iyi ameller." Yardımcı olanlar diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı müvâlât'tan gelir. Bu, lügat olarak iki şey arasındaki sevgi, dayanışma, yakınlık gibi mânalara gelen bir mastardır. Öyleyse hadis zikrullah'a yakın olan şeyler diye de anlaşılabilir.

Şu halde dünyada zikrullah ve bunun gibi Allah'ın hoşuna giden şeyler dışında her şey mel'undur. Zikrullah, doğrudan Allah'ın anılmasıdır, bunun ne olduğunu anlamada fazla müşkilatımız yok. Ancak Allah'ın hoşuna giden şeyler yorum gerektirebilir. İki ayrı fiil mahiyetce aynı olduğu halde, biri Allah'ın hoşuna giden sınıfına girer, diğeri girmez. Meselâ, Allah'ın rızası için sadaka vermekle, gösteriş için sadaka vermek, birbirinin tıpatıp aynısı olan iki fiildir. Allah, birinden memnun olacaktır, diğerinden olmayacaktır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) "Sünnete uyarak yatan mü'minin uykusu da ibâdettir" buyurmaktadır. Öyle ise, hayatını İslâm'ın getirdiği esaslara göre tanzîm eden bir kulun, ibâdetleri dışındaki bütün mübah amelleri de Allah'ın hoşuna giden fiiller sınıfına girmektedir. Nitekim "uyku"su hakkında: "Müteâkip gündeki kulluk vazîfelerini yapabilmek için ihtiyacı olan istirahatıdır" denebilir. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) sadece namazı değil, namaz için gidiş ve dönüşte atılan her adımı, namaz kılmak için bekleyerek geçirilen her ânı "ibadet" olarak değerlendirmiştir.

Münâvî, "Allah'ın hoşuna giden" tâbirini açıklamada el-Eşrefî'nin şu sözünü nakleder: "Bundan murad zikrullahtır, Allah'a tâattir, emirlerine uymaktır, yasaklarından kaçmaktır, çünkü zikrullah bunları iktiza eder."

3- Mel'un, metrûk ve rahmetten uzaklaştırılmış demektir. Dünya ve içindekilerin mel'un olması, enbiya, asfiya, âbid gibi yüce ruhlar tarafından terkedilmiş, itibâr edilmemiş ve Allah tarafından da terkedilerek, rahmetten uzak kılınmış demektir."

Nitekim rivâyetlerde: "(Nefs-i emmâreye bakan fâni yönüyle) dünya
ا اَنَل َو اَيْنُّدلا ُمُهَل Œ ة َر ِخ□

[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/237-238.

onların; (bâki olan) âhiret bizimdir.اَهْتَلاَمَاف اَهِتَّذَل َو اَهِت َرْه "
اَيْنُّدلاَ ةَنوُعْلَم ‘ اَهَّن تَّرَغ اِلنُّفُوُس َبِز َ

نَع ِالْعُبُوُدِيَّة ِلاب اَلْهَو َى "Dünya mel'undur, çünkü fâni süsüyle ve lezzetiyle nefisleri aldattı ve onları ibâdetten alıkoyup hevâya sevketti" denmiştir. Lânetlenen ve terkedilen dünyadan murad da dünyanın şehevâta hitab eden yönleri, dünyalık yığmak, kadınlara oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, nişanlı atlar ve develere, ekinlere karşı aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir, bunlar dünya hayatının süsleridir" (Âl-i İmrân 14) âyetinde ifâde edilen fâni sevmeler ve dünyada ebedî kalma aşkı gibi şeylerdir. 4- Âlim ve Müteallim'e gelince: Bunlar lânetten istisna edilmiştir. Bu istisna, Cenâb-ı Hakk'ın faydalı olan ve Allah'a götüren ilmi sevdiğini ifâde etmektedir. Yani bu ilmin âlimi ve müteallimi (öğrenme gayretinde olan talebesi) terkedilmiş değildir. Âlimler derler ki: "Aslında "Allah'ın hoşuna giden şeyler" tabirinde her çeşit hayır gibi, faydalı ilim de mevcuttur. Buna rağmen ayrıca âlim ve müteallim'in zikri onların şanlarını açıkca yüceltmek, onları tafdîl etmek, onlar dışında kalan insanlarda hayır olmadığını ilan etmek, âlim ve müteallimden maksadın Allah'ı tanıyan, ilimle amelin arasını cem'eden kimselerin kastedildiğine, câhillerin ve ilmiyle amel etmeyenlerin, fuzûlî ve dîne müteallik olmayan şeyle amel edenlerin hâriç tutulduğuna tenbîh içindir." 5-Hadis, "zikrullah"ın, yapılan bütün ameller içerisinde en efdali, en mümtazı olduğunu, bütün ibâdetlerin başını teşkil ettiğini ifâde etmektedir.

6- İbnu Atâullah der ki: "Sen dünyaya sarıldığın halde onu tahkîr etmen, bir yalan ve bühtandan başka bir şey değildir. Allah'tan yüz çevirip (dünyaya yönelmişliğinle birlikte) Allah'a tâzîmin, hızlân (yardımcısız ve yalnız kalma) alâmetlerindendir. O'nun yanında hiçbir kıymeti olmayan şey, seni kendine kul yapmış iken, sen, Allah yanında bir kadr u kıymete sâhip olduğunu nasıl ümîd edebilirsin? (Dünyaya meyletmiş olduğun halde) işlediğin bâkiye müteveccih âmiller O'nun yanında senin lehine bir özür teşkil etmeyecektir. Ebede müteveccih bâki ameller işlemene rağmen durumun bu olursa, arkası olmayan, fânî amellerle meşgul olursan âkibetin nice olur." Şüphesiz bu yorumlar, kişiyi daha ziyade kulluğa ve kullukta ihlâsa teşvîk içindir. Unutmayalım ki, mü'min ne kadar kötü durumlara düşmüş bile olsa tevbe ve istiğfarla dönüş yapıp en âlî mertebelere çıkabilir, hatta: □فَاُلَئكَ يُبَدِّلُ ُهالِلّ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَات
إِ ًّا نَم ْتَاب َو اَمَن َو عَمِل َ صَاِلحًا"Ancak tevbe edip amel-i

sâlih işleyenlerin Allah kötülüklerini iyiliklere çevirir" (Furkan 70) âyetinin müjdesiyle, eski günahları bağışlanmakla da kalmaz, o günahları sevaba çevrilebilir. 111

هجرخأ .]ِرِفاَكلا ُةَّنَج َو ،ِنِم ْؤُملا ُنْجِس اَيْنُّدلا # ِ هاللّ ُلوسر□
لاق] :ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر هنعو ـ4□

يذمرتلاو ملسم .

4. (1968)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Dünya, mü'mine hapishâne, kâfire cennettir." [Müslim, Zühd 1, (2956); Tirmizî, Zühd 16, (2325).] 112

AÇIKLAMA:

1- Hadiste dünya, mü'minler için bir hapishane olarak değerlendirilmiştir. Âlimler, bu hükmün âhirete nisbetle verildiğini, yani, mü'mine Rabblerinin âhirette hazırladığı cennete nisbetle, dünya hayatının bir hapishane hükmünde kaldığını belirtirler. Dünyanın kâfir için cennet olması da, yine âhirette karşılaşacağı cehennem azâbına nisbetledir 2- Bazı âlimler, hadise şöyle bir açıklama da getirmişlerdir: "Mü'min iradesiyle, nefsini dünyevî lezzetlerden uzak tutmuş, böylece sanki kendini bir nevi hapse tâbi kılmıştır. Kâfir ise, nefsini şehevâta salmış, böylece dünya ona cennet gibi olmuştur." Sühreverdî der ki: "Hapishâne ve ondan çıkış, mü'minin kalbinde saatler ve vakitlerin geçmesiyle birbirlerini kovalayıp dururlar. Zîra nefiste nefsânî bir sıfat zuhûr edince, kalbe zamanı karartır ve onu darlık ve sıkıntıya atar. Nitekim hapishâne, darlık ve dışarı çıkmaya engel olmaktan ibâret değil midir? Kalb, her ne zaman uhrevî zevkleri arzulayıp fezâyı melekûtta tenezzüh ve ezelî cemâlin müşâhedesi kaygısıyla dünyevî hevesâtın kötülüklerinden uzaklaşmak ve âcil şehvetlerin kayıtlarından kurtulmak istese, şeytan ona bu kapıyı kapar. Nefs-i emmâre ipiyle sarkarak önüne çıkar, berrak hayatını bulandırır, kişi ile tabiatının sevdiği muallâ zevkler arasına bir engel gibi girer. İşte bu hal, hapishânelerin en muhkem ve en dar olanıdır. Zîra, kim kişi ile onun sevgilisi arasına girer ise, ona arzı, bütün genişliğine rağmen daraltır. Bundan da kişinin nefsi daralır."

Münâvî, hadisi açıklama sadedinde şu menkîbeyi nakleder: "Anlattıklarına göre, Hâfız İbnu Hacer, Kâdı'il-Kudât iken, bir gün etrafını saran büyük bir cemaatle, haşmetli ve güzel bir hey'ete bürünmüş halde pazara uğrar. Derken kılık kıyafeti pejmürde, eskimiş ve yağlara bulanmış bir elbise içerisinde sıcak zeytinyağı satan bir yahudi, kendisine doğru yaklaşıp atının yularından tutar ve: "Ey Şeyhülislam, inanıyorsun ki, Peygamberiniz: "Dünya mü'mine hapishâne, kâfire cennettir" demiştir. Sen hangi hapistesin ve ben nasıl bir cennetteyim?" der. İbnu Hacer şu cevabı verir: "Ben, Allah'ın bana âhirette hazırladığı nimetlere nisbetle, hâl-i hazırda sanki -(şu dünyevî saltanatıma rağmen)- hapiste gibiyim. Sen de, sana âhirette hazırlanan azâba nisbetle, cennette gibisin!" Yahudi, bu cevap üzerine Müslüman olur."

3- El-Askerî, el-Emsâl adlı kitabında hadisin vürud sebebiyle ilgili bir ziyadede bulunur: "Âmir İbnu Atâiyye der ki: "Selmân-ı Fârisî'yi gördüm, yemeğe karşı çekingendi. Dedi ki: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Kıyamet günü en uzun müddet aç kalacak olanlar, dünyada çok yiyenlerdir. Ey Selmân, dünya mü'minin hapsi, kâfirin cennetidir" buyurmuştur. İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'den yapılan bir rivâyette şöyle buyurmuştur: "Ruhu cesedinden çıkan (ölen) bir mü'minin misâli, hapiste iken çıkıp, yeryüzünde istediği gibi gezip dolaşan, dilediği şekilde ferahlayan kimsenin misâlidir."113

كُّبُح َو ٍةَئيِطَخ ِهلُك ُسأ َر اَيْنُّدلا ُّبُح :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق□
ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر سنأ نعو ـ5□

نيزر ُهجرخأ .[ُّم ِصُي َو ِبمْعُي َءْنَّشلا .

5. (1969)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Dünya sevgisi her çeşit hatalı davranışların başıdır. Bir şeye olan sevgin seni kör ve sağır yapar." [Rezin ilâvesidir. Beyhakî Şuabu'l-Îman'da kaydetmiştir. Hadisin ikinci yarısı Ebû Dâvud'da tahric edilmiştir. (Edep 125, (5150).] 114

AÇIKLAMA:

1- Münâvî, hadisin "Dünya sevgisi her çeşit hatalı davranışın başıdır" kısmıyla ilgili şu açıklamayı yapar: "Bunun doğruluğuna tecrübe ve müşâhede şehadet etmektedir. Çünkü dünya sevgisi açık ve gizli her çeşit hataya dâvet eder. Hele sevilen şey o hatayı işlemeye bağlı ise .. Sevgi, âşığı öylesine sarhoş eder ki, artık sevgisidir. İblisin hatâsı da aynı. Zîra onun da sebebi dünya sevgisinden daha zararlı olan sevgisi idi. Firavun, Hâman ve askerlerinin küfrü de dünya sevgisidir. Cehennemi ve ehlini ebedî kılan dünya sevgisi olduğu gibi, cenneti ve ehlini ebedî kılan da dünya buğzudur. Böylece denilir ki: "Dünya, şeytan şarabıdır, kim ondan içerse, onun sarhoşluğundan hüsran ve pişmanlık içerisinde teneşirde uyanır."

Gazâlî der ki: "Muhammed Mustafa (aleyhissalâtü vesselâm): "Dünya sevgisi herçeşit hatanın başıdır" buyurmuştur. Ne var ki, insanlar dünyayı sevmeseler âlem helâk olur, hayat iptal olur. Öyleyse O (aleyhisselâm), bildi ki, dünya sevgisi helâke atıcıdır ve onun helâke atıcı olduğunu söylemek, küçük bir azınlık dışında, büyük çoğunluğun kalbinden onun sevgisini çıkarıp atmaz, bu küçük azınlığın sevgiyi terketmesiyle dünya hayatınabir zarar gelmez. Bu sebeple O (aleyhissalâtü vesselâm), dünya sevgisinin getireceği tehlikeleri hatırlatıp, nasihat etmeyi terketmemiştir..." 2- Bazı âlimler, hadisten şu hükmü çıkarmışlardır: "İlmin, insanların dünyaya en az bağı olanından alınması gerekir. Çünkü böylesinin kalbi daha nurlu, dînî meselelerde asgarî derecede sıkıntıdadır. İlim, nasıl olur da, kalbinde mevcut hatâların başını cem'etmiş olan kimseden alınır? Bu, Allah'ın huzuruna, Resûlü'nün huzuruna girmeye mânidir. Çünkü Allahu

Teâlâ'nın huzûru O'nun kelâmıdır, Resûlü'nün huzûruna girmek ona müyesser olmaz, namazında bile. Çünkü kimse, yüce sıfatı, O'nunla mücâleseye (beraberliğe) sâlih olmadıkça kavrayamaz. Kim, Mustafa(aleyhissalâtü vesselâm) gibi, dünyayı terkederse, O'nun kelâmını anlamaya ehil olur. Fakihlerin çoğunluğu gibi, dünyaya rağbet eden, buna ehil olmaz ve Şâri'in muradını anlayamaz."

Dünyayı terk meselesinde, Müslüman fakihleri, sünnetten çok uzaklaşmış bulan Münâvî şöyle bir fıkra nakleder. "Bir hıristiyanı dinledim. Bir fakihle aralarında şu konuşma geçti. Hıristiyan dedi ki: "Nasıl olur da âlimleriniz kendilerini peygamberlerinin vârisleri zannederler, onlar ki, bizim râhiblerimizin terkettiği dünyanın tâlipleridirler."

"Nasıl olur?"

"Çünkü onlar, dinin ikâmesi için hutbe, tedrîs, imâmet nev'inden verdikleri hizmete mukabil dünyalık taleb etmektedirler, kendilerine, dünyalık verilmezse bu hizmetler muattal olacak. Halbuki bizim bütün ruhbanlarımız dînî vazifeleri meccânen îfâ ediyorlar. Bir bizim adamlarımızın îman kuvvetlerine bak, bir de sizin adamlarınızın imanındaki zaafa bak. Eğer sizinkiler, Rabbinizin indinde olanın daha hayırlı ve ebedî olduğuna dair âyet-i kerîme'yi (Şûrâ 36; Kasas 60) tasdik etmiş olsalardı dünya malına îtibar etmeyeceklerdi, tıpkı peygamberlerinin ve ruhbanlarımızın etmediği gibi." Bir kimse, ârif bir zâta durumunu anlatarak şeytanın çokça vesvese verdiğinden şikayet eder. Ârif: "Kızını boşarsan, ziyâretini terkeder, onun kızı dünyadır. Böylece sana olan sıla-i rahmini koparacaksın der Adam: "Ama o, yanında dünyalığı olmayana geliyor" der. Ârif:

"İyi ya, dünyalığı olmayan, dünyalığa tâlip demektir, kim birinin kızını talep ederse, derhal onun sevgisine kapı açmış olur, daha kızıyla zifaf yapmasa bile" cevabını verir. Rebî İbnu Haysem: "Kalblerinizden dünya sevgisini çıkarın ki, oraya âhiret sevgisi girsin" demiştir. Resûllulah da şöyle buyurmuştur:

"Dünya (âhirette) evi olmayanın evidir, malı olmayanın malıdır. Dünyalığı, ancak aklı olmayan yığma □ هَل َلْقَع َ ْنَم ُعَمْجَي اَهَلو ُهَل
َلَاَم َ ْنَم ُلَاَم َو ُهَل َراَد َ ْنَم ُراَد اَيْنُّدلَا derdine düşer."[115]

لاَم ِر بَلَع َمَان ْدَق َو # ِ هاللّ لوسر بلع ُتْلَخد] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ□
َى ِض َر دوعسم نبا نعو ـ6□

ري ِصَحلا َنْيَب َو َكَنْيَب ُهُلَعْجَت ًءاَط َو َكَل اَنْذَخهتا ِوَل :ِهاللّ□
َلوُسر اَي ُتْلُقَف .ِهِبْنَج يف َرَّثأ ْدَق َو ٍري ِصَح

اَهَك َرَت َو َحا َر َّمُث ٍة َرَجَش َتْحَت َّلَظَتْسا ٍبِكا َرَك ّاَ إ اَيْنُّدلا َو].
اَنأ اَم ؟اَيْنُّدلِل َو ِبلاَم :َلاَقف ؟ُهْنِم َكيِقَي

هححصو يذمرتلا ُهجرخأ .

6. (1970)- İbnu Mes'ûd (radıyalllâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın yanına girmiştir. Onu bir hasır örgünün üzerinde uyumuş buldum. Hasır, (vüçudunun açık olan) yan taraflarında izler bırakmıştı.

"Ey Allah'ın Resûlü dedim, sana bir yaygı te'min etsek de hasırın üstüne sersek, onun sertliğine karşı sizi korusa!"

"Ben kim, dünya kim. Dünya ile benim misâlim, bir ağacın altında gölgelenip sonra terkedip giden yolcunun misali gibidir." [Tirmizî, Zühd 44, (2378). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söyledi.] 116
AÇIKLAMA: 1- Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) dünyayı nasıl değerlendirmemiz gerektiği husûsunda güzel bir teşbihte bulunmaktadır: Yolcunun, bir miktar, dinlenmek üzere dibine oturduğu bir ağaç. Ebediyet yolculuğunda, dünyanın mü'min hayatında bundan fazla bir değeri olmaması gerekir. Hiçbir yolcu, öyle bir ağaca sahiplenmez, bağlanıp kalmaz. Çünkü ulaşacağı bir hedef var. Yeşilliği, serinliği, manzarası hoşuna gitse bile bu kalbî alâkası sınırlıdır, çünkü yüklenip götürmesi mümkün değildir. Tîbî, "Buradaki benzetme yolculuğun süratli ve oyalanmanın azlığına binâendir" der. Teşbihteki gâye şunu söylemektir: "Dünya gözler ve nefisler için süslenmiştir. Ancak insan ona, takdir ederek, severek sâhip çıkmıştır. Eğer kalb, hakikatının mârifetine erse, gerçek değerini anlasa, ondan nefret eder. Ne var ki, onu müeccel olan yani arkadan gelecek ebedîye (âhirete) tercih etmiştir." Hz. İsa (aleyhisselâm), havârilerine: "Hanginiz deniz dalgaları üzerinde ev yapabilir? diye sorar. Kendisine: "Bu mümkün mü?" diye karşılık verilir. Hz. İsa: "Dünyadan sakının, onu karar yeri ittihâz etmeyin" der. Böylece dünyaya bağlanmayı denizin dalgaları üzerine ev yapmaya benzetir.

2- "Ben kim, dünya kim?" tâbirini Aliyyü'l-Kâri şöyle açıklar: " Ne benim dünyaya karşı bir ülfetim, bir sevgim var, ne de dünyanın bana karşı bir ülfeti, sevgisi var. Öyleyse ona niye rağbet edeyim, niye ona açılıp, onda bulunanları yığma derdine düşeyim, lezzetinin peşinde gideyim?...." veya " Dünyaya meyilden ne elime geçecek?" veya "Onun bana meyli ne kazandıracak? Zîra ben âhiretin tâlibiyim.[117]

هالّ َدْنِع ُلِدْعَت اَيْنُّدلا ِتَناَك ْوَل :# هالّ ُلوسر لاق] :لاق □
امُهْنَع ُ هالّ َى ِض َر دعس نب لهس نعو ـ7□

يذمرتلا هجرخأ .[ٍءاَم َةَب ْرَش اَهْنِم ًارِفاَك ىَقَس اَم .
ٍةَضوُعَب َحاَنَج

7. (1971)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Eğer dünya Allah nazarında sivri sineğin kanadı kadar bir değer taşısaydı tek bir kâfire ondan bir yudum su içirmezdi." [Tirmizî, Zühd 13, (2321); İbnu Mâce, Zühd 11, (2410).][118]

AÇIKLAMA:

Hadis, dünyanın değerinin Allah nazarında düşüklüğünü ve hakaretini belirtmek için bu teşbihte bulunmuştur. Mâna şudur: "Dünyanın Allah nazarında zerrecik değeri olsaydı, kâfir ebediyen ondan istifâde edemezdi."

Ancak hemen belirtelim ki, burada takbîh edilen, Allah'ın zerre miktar değer vermediği belirtilen dünya, kâfirlerin dünyasıdır, nefs-i emmâreye bakan, Allah'a küfür, isyan ve fısklarla dolu olan ehl-i dalâletin dünyasıdır. Mü'minlere mescid, âhirete tarla, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine âyine ve masnuât-ı İlâhiyeye teşhirgâh olan dünya değildir. [119]

ن ِم ُهاَمَح ًادْبَع ُ هالّ َّبَحأ اَذإ # هالّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ□
هالّ َى ِض َر نامعنلا نب ةداتق نعو ـ8□

يذمرتلا هجرخأ .[ءاَملا ُهَميِقَس ِبْمَحي ْمُكُدَحأ ُّلَظي اَمَك .
اَيْنُّدلا

8. (1972)- Katâde İbnu Nu'mân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kulu sevdi mi, onu dünyâdan korur. Tıpkı sizden birinin hastasına suyu yasaklaması gibi." [Tirmizî, Tıbb 1, (2037).][120]

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın sevdiği kulu dünyadan korunması demek, kulla dünya arasına girerek kulu dünyevî şehvetlerden, dünyevî nimetlerden uzak tutması, dünyanın aldatıcı güzellikleriyle kirlenmesine mâni olarak kalbinin onlarla ve onların sevgisiyle kirlenmesini önlemesidir.

2- Suyun yasaklanması, hastanın şifâya kavuşması için perhîz ettirilmesidir. Zîra bazı hastalara su zararlıdır, onun sıhhate kavuşması için verilmez veya asgari nisbette verilir.[121]

ا ِتَلَحَت ْرا َو ًة َرِبْدُم اَيْنُّدلا ِتَلَحَتŒهلُكِل َّنإ َو ! ًةَلِبْقُم ة َر ِخ□
ْرا] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر يلع نعو ـ9□

اŒو لَمَع َم ْوَيْلا َّنإف .اَيْنُّدلا ِءاَنْبأ ْنِم اوُنوُكَت ًَو ،ة َر ِخ□ □□
َو اح ِدَةٍ مِنْهُمَا بَنِينَ. فَكُونُوا م ِن ْأبناَء ِ

هاللّو ،دانسإ ريغب براخبلا هجرخأو :تلق .نيزر هجرخأ .[َلَمَع ًَو
باَس ِح ًادَغ َو ، َباَس ِح

ملعأ .

9. (1973)- Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyalllâhu anh) buyurdular ki: "Dünya arkasını dönmüş gidiyor, âhiret ise yönelmiş geliyor. Bunlardan her ikisinin de kendine has evlatları var. Sizler âhiretin evlatları olun. Sakın dünyanın evlatları olmayın. Zîra bugün amel var hesap yok, yarın ise hesap var amel yok." [Rezîn tahric etmiştik. Buhârî, muallak (senetsiz) olarak kaydetmiştir. (Rikâk 4).] [122]

AÇIKLAMA:

---

117 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/244-245.

118 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/245.

1- Rivâyette geçen "Dünya arkasını dönmüş gidiyor..." cümlesi, Hz. Ali tarafından hem mevkuf (kendi sözü) hem de merfû (Resûlullah'ın sözü) olarak rivâyet edilmiştir. Hilye'de gelen vechi daha uzundur: "Sizin için en ziyâde korktuğum şey hevaya uymanız ve tûl-i emele düşmenizdir. Hevaya uymak Hakk'ın yolunu keser, tûl-i emel ise âhireti unutturur. Haberiniz olsun! Dünya arkasını dönerek gidiyor..."

Hadisin merfu olan bir vechinde bazı farklılıklar yer alır. Meselâ: "Hevaya uymak, kalplerinizi Hakk'tan çevirir, tûl-i emel de himmetlerinizi dünyaya çevirir." Bazı hükema, Hz. Ali'nin sözünden bilistifâde şöyle demiştir:

"Dünya arkasını dönmüş gidiyor âhiret yönelmiş geliyor. Arkasını dönene yönelip, yönelene sırt
ةَلِبْقُمْلا بلَع ُرِبْدُي َو ِة َرِبْدُمْلا بلَع ِلِبْقُي ْنَمِل
ا َو ة َرِبْدُم اَيْنُّدلاَŒبَجَعف ةَلِبْقُم ُة َر ِخ çevirene
şaşmalı!"

Tûl-i emel denilen dünyada hiç ölmeyecek düşüncesine kapılmayı zemmeden merfû hadislerden birini daha yeri gelmişken kaydedelim:

"Dört şey şekâvet (hüsran) alâmetidir: "Gözün kuruması (günahlarına ağlamamak), kalbin
اَيْنُّدلا بلَع ُص ْر ِحْلا َو ِلَمَ‘ا ُلوُط َو ِبْلَقْلا ُة
َوْسَق َو ِنْيَعْلا ُدوُمُج : ِءاَقَّشلا َنِم ةَعَب ْرَا
katılaşması, tûl-i emel (dünyada hiç ölmeyecek gibi plânlar yapmak), dünyaya karşı hırs." Abdullah İbnu Amr, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'dan nakleder: "Bu ümmetin başlangıcındaki salâh, dünyadan kaçınmak ve yakînden ileri gelmiştir. Sonuncularının helâki de cimrilik ve emelden ileri gelecektir."

Ulemâ, tûl-i emel'den ibâdete karşı tembellik, tevbeyi hep gerilere bırakmak, dünyaya rağbet, âhireti unutmak, kalbte katılık.. gibi mânevi marazların hâsıl olacağını söylemiştir. "Halbuki derler, kalbteki rikkat ve saflık ölümü, kabri, sevabı, ikabı, kıyâmetin korkunç hallerini hatırlamakla hâsıl olur.

Nitekim âyeti kerîme'de: "....üzerlerinden uzun zaman geçti

مُهُبوُلُق ْتَسَقَف ُدَمَا ُمِهْيَلَع َلاَطَف□

kalpleri katılaştı" (Hadîd 16) buyurulmuştur. Bazı âlimler: "Kimin emeli kısa olursa kaygısı az olur, kalbi nurlanır, çünkü ölümü hatırlarsa taat hususunda gayrete gelir, kaygısı azalır ve aza razı olur." Muhammed İbnu Ebî Bekr der ki: "Emel halk için mezmûmdur, fakat âlimler için değil. Zîra ulemâ emel sâhibi olmazsa yazma ve te'lif etme işleri durur." Bazıları da şunu demiştir: "Emel, bütün âdemoğlunda fıtrî bir duygudur." Nitekim hadiste de: اَيْنُّدلا ٌّبُح :ِنْيَتَنْثِا يِف ًاّبَاش زَي ُلاَ ُبْلَق ْلا ِريِبَك □

لَمَا ُلوُط َو□ "İnsan yaşlandıkça iki duygu genç kalır: Dünya sevgisi ve tûl-i emel." İbnu Hacer der ki: "Emelde latîf bir sır var. Zîra, emel olmazsa kimse yaşamaktan zevk almaz, dünyevî işlerden hiçbirine başlamaktan nefsi hoşlanmaz. (Öyle ise bu meselede ondan vazgeçilemez.) Kötü olan, tûl-i emele kendimizi bırakıvermek, âhiret hazırlığını terketmektir. Şu halde bu dereceye düşmeyen kimseden tûl-i emeli izâlesi istenmemelidir."

Hadisleri ve yorumlarını nazar-ı dikkate alırsak şöyle bir sonuca varabiliriz: İnsanda mutlak bırakılmış, fıtrî ve vazgeçilmez duygulardan biri de dünya sevgisidir, buna tûl-i emel de denebilir. Aslında bu gerekli bir duygudur. İnsan kendini bunun galebesine bırakıverirse, âhireti unutmaya, terketmeye götüren aşırılıklara düşer, dünyevî arzuların peşine düşer, suistimallere, haramlara sevkeder. Her devirde görülen aşırı kazanç çılgınlıkları, bundan hâsıl olan binbir çeşit hileler, skandallar, sahtekârlıklar, ölmeler, öldürmeler, İslâm'ın sınırlamaya çalıştığı bu tûl-i emel zaafının eseridir. İslâm, bu meselede denge istiyor. Âhireti unutturmayacak, ibâdetten alıkoymayacak, harama yer vermeyecek ölçüde dünyalık talebini tevcvîz ediyor.

Güçlü Müslümanın, zayıf Müslümana nazaran Allah'a daha sevgili olduğunu söyleyen, veren elin alan elden üstün olduğunu beyan eden İslâm'ın, "dünyayı tamamen terket" demeyeceği açıktır.[123]

İSLAM'IN REDDETTİGİ DÜNYA

Dünyanın zemmiyle ilgili bahsin umumî açıklama kısımında belerttğimiz gibi, dünya,çok yönlü bir varlık hattâ bir mefhumdur. Hadislerde gelen zemm ve kötüleme bütün yönlerine bakmaz. Bu hususu açık bir uslûbla bize tahlîl eden doyurucu bir pasajı Bediüzzaman'dan iktibas edeceğiz: "Ehl-i dalâletin (sapıkların) vekili der ki: "Ehâdisinizde dünya tel'în edilmiş. "Cife" ismiyle yâdedilmiş. "Fenadır, pistir" diyorlar. Halbuki sen, bütün kemâlâtı İlâhiyeye medâr ve hüccet, onu gösteriyorsun ve âşıkâre ondan bahsediyorsun?"

"ELCEVAP: Dünyanın üç yüzü var:

Birinci yüzü: Cenâb-ı Hakk'ın Esmâsına bakar. Onların nukûşunu gösterir. Mânâyı harfiyle, onlara âyinedârlık eder. Dünyanın şu yüzü, hadsiz mektubât-ı Samedâniyyedir. Bu yüzü gayet güzeldir. Nefret değil, aşka lâyıktır.

İkinci yüzü, âhirete bakar. Âhiretin tarlasıdır. Cennetin mezrasıdır. Rahmetin mezheresidir. Şu yüzü dahi, evvelki yüzü gibi güzeldir. Tahkire değil, muhabbete lâyıktır. Üçüncü yüzü, insanın hevesâtına bakan ve gaflet perdesi olan ve ehl-i dünyanın mel'abe-i hevesât olan yüzüdür. Şu yüz çirkindir. Çünkü fânidir, zâildir, elemlidir, aldatır. İşte, hadisde vârid olan tahkîr ve ehl-i hakîkatın ettiği nefret, bu yüzdedir.

Kur'ân-ı Hakîm'in kainattan ve mevcudattan ehemmiyetkârane, istihsankârane bahsi ise; evvelki iki yüze bakar. Sahabelerin vesair ehlullahın merğub dünyaları, evvelki iki yüzdedir. Şimdi, dünyâyı tahkîr edenler dört sınıftır: * Birincisi: Ehl-i mağfirettir ki, Cenâb-ı Hakk'ın mağfiretine ve muhabbet ve ibadetine sed çektiği için tahkîr eder.

* İkincisi: Ehl-i âhirettir ki, ya dünyanın zarûrî işleri onları amel-i uhrevîden menettiği için veyahut şuhûd derecesinde îman ile cennetin kemâlât ve mehasinine nisbeten dünyayı çirkin görür. Evet Hazret-i Yûsuf (aleyhisselâm)'a güzel bir adam nisbet edilse, yine çirkin göründüğü gibi; dünyanın ne kadar kıymetdâr mehâsini varsa, cennetin mehâsinine nisbet edilse, hiç hükmündedir. * Üçüncüsü, dünyayı tahkir eder. Çünkü, eline geçmez. Şu tahkir, dünyanın nefretinden gelmiyor, muhabbetinden ileri geliyor.

* Dördüncüsü, dünyayı tahkir eder. Zîra dünya , eline geçiyor. Fakat durmuyor, gidiyor. O da kızıyor, teselli bulmak için tahkir eder, "Pisdir" der. Şu tahkir ise, o da dünyanın muhabbetinden ileri geliyor. Halbuki, makbul tahkir odur ki, hubb-u âhiretten ve Mârifetullah'ın muhabbetinden ileri geliyor... Demek makbul tahkir, evvelki iki kısımdır. Cenâb-ı Hakk, bizi onlardan yapsın. Âmin. Bihürmet-i Seyyidi'l Mürselîn." [124]

İKİNCİ FASIL

YERYÜZÜNDEKİ BAZI YERLERİN ZEMMİ

نِكاَسَم اوُلُخْدَت َ :لاق ِرْج ِحْلاِب # ِ هاللّ ُلوسر َّرَم أَّمَل] :لاق□
امُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر رمع نبا نع ـ1□

نَّتَح َرْيَّسلا َع َرْسأ َو ُهَسأ َر َعَّنَق َّمُث ْمُهباَصأ اَم ْمكَبيِ ِصُي ْنأ
َنِيكاَب اوُنوكَت ْنأ َّاِإ ْمُهَسُفْنأ اوُمَلَظ َنيِذَّلا

ناخيشلا هجرخأ .]ِيدا َوْلا َزاَجأ .

1. (1974)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) Hıcr'a uğradığı zaman: "Nefislerine zulmedenlerin meskenlerine girerken onların mâruz kaldığı musîbetin size de gelmesi korkusuyla ağlayarak girin!" dedi. Sonra başını (ridasıyla) örtüp yürüyüşünü hızlandırdı ve vâdiyi geçinceye kadar bu hâl üzere devam etti." [Buhârî, Enbiya 7, Mesâcid 53, Megâzî 80, Tefsîr, Hıcr 2; Müslim, Zühd 38-40, (2980).] 125

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın Tebük seferi'ne giderken geçtiği güzergâh üzerinde yer alan Hıcr'a uğrayışını nakletmektedir. Hıcr, Semûd Kavmi'nin yurdudur. Şam'la Medîne arasına düşer. Azgınlıkları sebebiyle mâruz kaldıkları bela sonucu helâk olan kavim, geride, insanlığa bir ibret satırı halinde meskenlerinin harabelerini bırakarak yok olmuş gitmiştir. 2- Bu hadis, muhtelif vecihlerle rivâyet edilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) böylesi harâbeyi ziyaret ederken, takınılacak âdâbı öğretmek istemiş ve askerlerin dikkatlerini çekmiştir. Takrîr edilen âdâb, o manzaradan bir ibret dersi aldırmaya yöneliktir. Rivâyetin bir başka vechinde bu maksad daha açık olarak görülmektedir: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) dedi ki: "Bu azâba uğrayanların yanına girmeyin. Ancak ağlayarak girerseniz o başka. Eğer ağlamazsanız yanlarına girmeyin de onlara gelen belâ size de gelmesin." Ağlamak tefekkür içindir. Böylece, onlara, bunları ağlayacak bir sona götüren sebepler ve içtimâî gelişmeler üzerinde tefekkürü emretmiş olmaktadır: "Allah, onlara yeryüzünde imkânlar tanımış, uzun müddet hayat vermiş olmasına rağmen küfürleri sebebiyle belâya uğratmış, şiddetle cezalandırmıştır. Allah kalbleri çevirendir. Mü'min âkibetinin böyle olmayacağından emin olmamalı, rehâvete düşmemeli, ibâdetler, tevbe ve istiğfardan gâfil olmamalı vs.

Rivâyetin yine Buhârî'de İbnu Ömer'den tahrîc edilen daha teferruatlı bir vechi şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) Tebük Gazvesi sırasında Hıcr'a indiği zaman kuyularından su içmemeyi, onlardan su almamayı emretti. Ashab (radıyallâhu anh): "Biz onlardan su aldık ve hamur yaptık!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) o hamuru atmayı ve suları dökmeyi emretti.

"Bazı rivâyetlerde hamurun develere yem yapılmasını emrettiği belirtilir. Bir başka rivâyete göre, Hz. Sâlih (aleyhisselâm)'in devesinin su içtiği kuyudan su almalarını emretmiştir. Bir diğer rivâyette, Tebük seferi sırasında bir vâdiye gelince Hz. Peygamber'in: "Şu anda sizler, mel'un (lânete uğramış) bir vâdidesiniz, öyleyse hızlanın (buradan çabuk çıkın)... kim (buranın suyu ile hamur yaptı, tencere kaynattı ise ters çevirsin..." dediği belirtilir.

3- Bulkînî'ye Hz. Sâlih'in devesinin su içtiği kuyunun nasıl bilindiği sorulmuş, O da: "Tevâtürle, zîra mütevâtir haberde Müslüman olma şartı aranmaz" demiştir. Ancak İbnu Hacer, bunu Resûlullah'ın vahyen öğrenmiş olabileceğini söyler.

4- Lânetli yerlerden ağlamadan geçenlerin, onların uğradığı belaya uğramalarından korkma'nın mânası şudur: "Onların Allah'ın verdiği nimetlere nankörlük etmeleri, inanılması gereken husûslarda ve ibâdet edilmesi gereken Zât hakkında akıllarını kullanmamaları gibi ağlanacak halleri üzerine tefekkür etmedikleri için, bu ihmalkâr davranışlarıyla Semûd kavmine benzemiş oluyorlar. Bu hâl onları katı kalpliliğe ve sonuç olarak öncekilerin felâketine dâvet çıkaran yanlış amellere sevkedebilir, böylece bunlara da onları vuran bela gelebilir."[126]

5-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Semûd kavminin kuyularından su almak mekruhtur. Keza küfrü sebebiyle Allah'ın azabı ile helâk olmuş emsâl yerlerin kuyu ve pınarlarından su almak da mekruhtur. Suyu sâlihlerin kuyusundan almalıdır.* Bu kerâhetin tenzîhî bir kerâhet mi, tahrîmi bir kerâhat mi olduğu, tahrîmi olduğu takdirde bu su ile temizlik sahih mi değil mi ihtilâf edilmiştir.

* Azâba uğrayanlar hakkında tefekkür ve murâkabe teşvik edilmekte, oralarda ikâmet etmek yasaklanmaktadır.

* Lânetli yerlerden hızlı geçilmelidir.

* İnsanlara men edilen bir yiyecek hayvanlara verilebilir. [127]

دوُمَث ِض ْرأ ِرْج ِحلا بلَع # هاللّ ِلوسر َعَم ُسأَّنلا َل َزً َن امَل]□
:لاق هنع امهل برخأ يفو ـ2□

ني ِجَعْلا َلِب“ا اوُفلْعَي َو ا ْوَقَتْسا اَم اوُقي ِرَهُي ْنأ # ْمُه□ □
َرمأ َف َني ِجَعْلا ِهِب اوُنَجع َو اَه ِراَبآ ْنِم ا ْوَقَتْساَف

ةقانلا اَهُد ِرَت ْتَناَك يِتَّلا ِرْئِبْلا َنِم اوُقَتْسَي ْنأ ْمُه َرمأ َو□] .

2. (1975)- Buhârî ve Müslim'de yine İbnu Ömer anlatıyor: "Halk, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hıcr'a Semûd kavminin yurduna inince, kuyularından su aldılar ve onunla hamurları develere yem yapmalarını emretti. ayrıca, Hz. Sâlih'in devesinin su içtiği kuyudan su almalarını emretti." [Buhârî, Enbiya 17; Müslim, Zühd 40, (2981).] 128

نو ُر ِهصَمُي َسأَّنلا َّنإ ُسَنأ اَي :# هاللّ لوسر بل لاق] :لاق ُهْنَع ُ□
هاللّ َى ِض َر سنأ نعو ـ3□

كاهيإف اَهَتْلَخَد َو اهب َت ْر َرَم َتْنأ ْنإَف ،ُة َرْيَصُبْلا ِوأ ُة َرْصَبْلا□
تَّمَسُت اَهْنِم ًارْصِم َّنإ َو ،ًاراَصْمأ

فْذَقو فْسَخ اهب ُنوكَي ُهَّنإَف اَهي ِحا َوَضِب َكْيَلع َو ،اهئار َمُأ
َبا َوْبأ َو اهقوُس َو اهَء َّ َك َو اَهَخاَبِس َو

ضر ا‘ «ُخاَبِهسلا».بئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[َري ِزاَنَخ َو ًةَد
َرِق َنوُحِبْصُيَف َنوُتيِبَي م ْوَق َو فْج َر َو

يذلا عضوملا وهو ،رهن لك لحاس :ةزمهلاو دملاب «ءكلاو».
ًاتابن ُتِبْنُت داكت يتلا ةحلملا

ةرهاظلا اه ُرها َوَظ «ِدَلَبْلا ى ِحا َوَض َو».اهنفس عضومل
ةرصبلا ءك هنمو .نفسلا هيف عمتجت

سمشلل .

3. (1976)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Enes, dedi, insanlar yurtlar ediniyor. Bu yurtlardan biri Basra ve Busayra diye tesmiye edilmektedir. Eğer sen oraya uğrar veya ona girersen, oranın çorak (tuzlu) arazisinden, gemilerin yanaştığı limanından, çarşısından, ümerâsının kapılarından sakınasın! Sana oranın güneşe açık yerlerini (dağları) tavsiye ederim. Zîra orada hasf (yere batma), kazf ve zelzele olacak. Bir kavim de normal şekilde akşama erdiği halde, sabaha maymun ve hınzırlar olarak çıkacak." [Ebû Dâvud, Melâhim 10, (4307).] 129

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) Hz. Enes'i Basra'da karşılaşabileceği menfi durumlara karşı uyarmaktadır: Çorak arâzi: Ekin bitirmeyen yer,

Çarşı: Orada husûle gelen gaflet, lüzumsuz lakırdılar, hileler, fâsid akidler vs. sebebiyle. Ümera kapısı: Zulmün çokça işlendiği yer.

Güneşe açık yerler (Dahâvî): Bunların dağlar olduğu, dolayısıyla dağlara gidip inzivaya çekilmesini emrettiği belirtilmiştir.

Hasf: Yere batıp, toprağın derinliklerinde kaybolmak. Basrâ'da .böyle bir vak'anın olacağı haber verilmiş olmaktadır.

Kazf: iki mânası var.

1- Soğuk, şiddetli bir rüzgâr,

2- Ölüyü, arzın gömüldükten sonra dışarı atması.

Akşama sâlih olarak ulaşıp, sabaha maymun ve hınzırlar olarak çıkmak'tan murad, mesh'dir. Bazı âlimler, bu teşbihle, Basra'da Kaderiye mezhebinin çıkacağının haber verildiğini söylemişlerdir. Zîra bu ümmete, hasf ve mesh hadiseleri, kaderi inkâr edenlere gelecek diye bilinmektedir.130

---

127 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/251.

128 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/252.

□رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ: أَرَادَ الخُرُوجَ إلى العْرَاقِ فَقَالَ لَهُ كَعْب
□4ـ وعن مالك: [أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ عُمَرَ

أعْشَارِ الشهْجِرِ أوِ الشهرِ؛ وَبِها فَسَقَةُ الجِنِ، وَبِها

‘ةَعْس ِت اهب َّنَإف َنين ِم ْؤُملا َريِمأ اَي ْج ُرْخَت َ :راَبْح ا

هل ءاود ف ءابط‘ا زجعأ ام «ُلاَضُعْلا ُءاَّدلا».[نيدلا يف كهلا .
نعي :ُلاَضُعْلا ُءاَّدلا

4. (1977)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Irak'a çıkmak istemişti. Ka'bu'l-Ahbâr kendisine dedi ki: "Ey mü'minlerin emiri! çıkma, zîra sihrin -veya şerrin- onda dokuzu oradadır. Cinlerin fâsıkları da oradadır. Devasız hastalık da oradadır." (Mâlik der ki): "Bununla dînî helâki kasteder." [Muvatta, İsti'zân 30, (2, 975); İmam Mâlik, bunu belâğ (senetsiz) olarak rivâyet etmiştir.] 131

AÇIKLAMA:

Zürkâni, sihrin ondan dokuzunun Irak'a nisbet edilmesini, Bâbil şehrinin Irak'ta olmasıyla îzah eder. Kur'ân-ı Kerîm'de insanlara sihir öğreten Hârut ve Mârut adındaki iki meleğin Bâbil'e indiği haber verilmiştir (Bakara 102).

Devasız hastalık, tabiblerin tanımadığı, tedâvisinden âciz kaldıkları hastalık demektir. Zürkâni bu bilgileri Ka'bu'l-Ahbâr'ın eski kitaplardan nakletmiş olabileceğini söyler. Çünkü Ka'b yahudilikten ihtida etmiş bir âlim idi. Eski kitapları çok iyi biliyordu ve zaman zaman o kitaplardan rivâyetlerde bulunuyordu. 132

RAHMET BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

MERHAMETLİ OLMAYA TEŞVİK

*

İKİNCİ FASIL

ALLAH'IN RAHMETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HAYVANLARA MERHAMET

UMUMÎ AÇIKLAMA

Rahmet, aslında dilimizde karşılığı olmayan kelimelerden biridir. Mamafih, bu kelimenin Arapçada ifâde ettiği mânalardan birine yakınlık arzeden "acımak", "esirgemek" gibi kelimelerle tercüme edilmek istenmişse de, yanlıştır. Acımak derinliği olmayan, sâdece insanlarda doğan bir histir. Allah, rahmet sâhibidir dedik mi- affeden, ihtiyaçları gören, şifa veren gibi mânâlar zihne kendiliğinden akar. Yani eğer acımak kelimesini Allah hakkında kullanmak câiz ise, acıdığı için affeden, acıdığı için lûtfeden, acıdığı için sıhhat veren gibi tamamlayıcı mânâlar rahmet'in içerisinde tabiî olarak vardır. Şu halde rahmet'i "acımak"la tercüme etmek kesinlikle câiz değildir. Rahmet'i "esirgemek" kelimesiyle de tercüme etmenin mümkün olmayacağını söyleyen Hamdi Yazır merhûm, "Benden onu esirgedin", "Beni esirgemiyorsun" cümlelerini misal göstererek bu kelimenin "kıskanmak", "korumak" gibi mânalara gelmesi haysiyetiyle Rahmet'in tercümesi olmak şöyle dursun, takdiren tefsîri bile olamayacağına dikkat çeker.

Rahmet'i anlamak için, Allah'ın rahmet sıfatını gösteren Rahmân ve Rahîm isimlerini de bilmemiz gerekir. İkisi de mübâlağa ifâde eden bir sıfat-ı müşebbehe sîgasıdır. İsm-i fâil yerine kâimdir. Binenaleyh pek merhametli, çok rahmet edici, gayet merhâmetli veya sınırsız, nâmütenâhi rahmet sâhibi gibi mânalara gelirler.

İslâm âlimleri, Kur'ân-ı Kerîm'de gelen: "Allah... mü'minlere karşı وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا rahîm'dir" (Ahzâb 43) gibi âyetleri nazar-ı dikkate alarak Rahmân ve Rahîm isimleri arasında ciddî farklılıklar görürler. Şöyle ki: Rahmân Cenâb-ı Hakk'ın canlıcansız, büyükküçük, melekşeytan, insanhayvan, mü'minkâfir, müttakifâsık her mahlûka karşı olan rahmetini ifade eder. Allah, Rahmân olma haysiyetiyle bütün mahlûkât onun rahmetine müstağraktır. Yokluktan varlığa çıkışları, ilk yaratılışları Rahmân'ın rahmetinin tecellisiyle olmuştur. Öyle ise hiçbir varlık bu rahmetin tecellîsine mazhar olmaktan hâriç değildir. Bu rahmetten mahrum kalmış hiç bir varlık düşünülemez. Aksi takdirde vücud libası giyip varlık sahasına çıkamazlardı. Öyle ise Rahmâniyet ezele yani başlangıcı olmayan geçmişe ve dünyaya bakar.

Ama Rahîm ismi, Cenâb-ı Hakk'ın, mü'min kullarına tecelli edecek rahmetin sâhibi olduğunu ifâde eder. Bu hususî rahmetin tecellî yeri de ahirettir. Bir başka ifade ile dünya hayatında mü'min ve kâfire

Rahmân ismiyle rahmetini âmm olarak tecelli ettiren Cenâb-ı Hakk, âhirette, rahmetini Rahîm ismiyle mü'minlere has olarak tecellî ettirecektir. Şu halde Rahmâniyet "ezel"e bakmasına mukabil, Rahimiyyet, ebedî olan âhirete yani "Lâyezâl"e bakar. Rahmân ve Rahîm isimleri arasında, bu söylediğimiz nokta-i nazardan ortaya çıkan farklılığı ifâde için âlimlerimiz Allah'ı, "Dünyanın Rahmân'ı, âhiretin Rahîm'i" diye ifâde etmişlerdir.

Rahmân ve Rahîm arasındaki farkı gösterme sadedinde şunu da belirtelim: Rahmân çok merhamet edici mânasında sâdece Allah'a has bir sıfat olarak kullanılırken, Rahîm kelimesi insanlar hakkında da kullanılabilir. Ancak şunu da kaydedelim ki, Kur'ân-ı Kerîm'de 115 kere geçen rahîm sıfatı, bir yerde (Tevbe 128) Resûlullah'a nisbet edilerek mü'minlere karşı rahmet sâhibi olduğu belirtilmiş, geri kalan 114 yerde hep Allah'ın sıfatı olarak gelmiştir.

Şu halde, bu bahiste, rahmetin dindeki yeri, Allah'ın kullarına karşı sınırsız rahmeti, mü'minlerin insanlara ve hattâ hayvanlara karşı taşıması gereken merhamet duygusunun ehemmiyetini takrir eden hadislerden bir kısmını göreceğiz:133

BİRİNCİ FASIL

MERHAMETLİ OLMAYA TEŞVİK

مُهُمَح ْرَي َنوُم ِحا َّرلا :#ِ هالّ ُلوسر َلاق] :لاق امُهْنَع ُ هالّ□
ى َ ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نع ـ1□

نَم ِنَمْح َّرلا َنِم ةَنْجِش ُم ِح َّرلا ِءاَمَّسلا يف ْنَم ْمُكْمَح ْرَي ِضر‘ا□
يف ْنَم اوُمَحرا !ىلاعَت ُ هالّ

ءامسلا يف نم هلوق ىلإ دواد وبأ هجرخأ .[ىلاعَت ُ هالّ□
ُهَعَطَق اَهَعَطَق ْنَم َو ُ هالّ ُهَلَص َو اَهَلَص َو

ةَكِبَتْشُملا ةبارقلا :ميج اهدعب اهمضو ةمجعملا نيشلا رسكب□
«ةَنْجِشلا».هماتب يذمرتلاو

قورُعْلا َكابتشاك .

1. (1978)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah, merhametli olanlara rahmetle muamele eder. Öyleyse, sizler yeryüzündekilere karşı merhametli olun ki, semâda bulunanlar da size rahmet etsinler. Rahim (akrabalık bağı) Rahmân'dan bir bağdır. Kim bunu korursa Allah onunla (rahmet bağı) kurar, kim de koparırsa, Allah da ondan (rahmet bağını) koparır." [Tirmizî, Birr 16, (1925); Ebû Dâvud, Edeb 66, (4941).]134

AÇIKLAMA:

1-Hadis, merhametin ehemmiyetini tesbit sadedinde vârid olmuştur. Merhametli olanlar derken ifâdenin mutlak bırakılmış olması dikkat çekicidir. Yani "insanlara" veya "mü'minlere" veya "sâlihlere" veya "fakirlere" diye bir kayıt yoktur. Öyleyse bütün mahlûkâta karşı merhametli olmak mevzubahistir. Yani yeryüzünde bulunan sâlih, fâcir bütün insanlara, ehlîvahşî bütün hayvanlara karşı gösterilecek merhamet, Rahmân'ı yâni rahmetine nihayet olmayan Allah'ı memnun edecek bir davranıştır. Nitekim, İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivâyette Resûlullah'ın اوُمَح ْرَت َّتَح

لَنْ تُؤْمِنُوا "Merhametli olmadıkça inanmış sayılmazsınız!" ihtarına, Ashâb'ın: "Ey Allah'ın Resûlü, hepimiz merhametliyiz" cevabı üzerine şu açıklamasına şâhid olmaktayız: "Burada birinizin arkadaşına karşı gösterdiği merhamet kastedilmiyor, insanlara ve hayvanlara karşı merhamet kastediliyor." Allah'ın merhametli olanlara rahmet etmesi, onlara ihsanını bol kılması, ziyâde ikramda bulunmasıdır, mağfiret etmesidir.

Ancak şunun bilinmesi lâzımdır. Rahmet, Kitap ve Sünnet'le kayıtlıdır. Sünnete uymayan, Cenâb-ı Hakk'ın rızasına ters düşecek olan merhamet ve acımaklıklar, burada övülen, teşvik edilen merhamet değildir. Sözgelimi Allah'ın hududuna giren yasakları işleyenlere merhamet ederek cezalarını vermemek, Allah'ın istediği merhamet değildir. Öyleyse hadd cezalarının tatbik ve icrası rahmete aykırı değildir.

2-Göktekilerden maksad meleklerdir. Çünkü onlar, mü'minlere istiğfar ederler. Âyet-i kerîme'de: "Arşı taşıyan ve etrafında bulunanlar, Rablerini hamd ile tesbih ederler. O'na îman edenler, mü' minler için de: "Rabbimiz senin ilim ve rahmetin her şeyi kuşatmıştır, tevbe edip senin yolunda gidenlere mağfiret et, bağışla, onları cehennem azâbından koru!" diyerek mağfiret taleb ederler" (Mü'min 7) buyrulmuştur.

Âyette görüldüğü üzere, meleklerin rahmeti, mü'minler için "rahmet ve mağfiret taleb etmeleri"dir. 3-Hadiste ayrıca öncelikle akraba, arkadaş, komşu, tanış olmak üzere insanlar arasındaki merhamet bağını ifâde için kullanılan Rahîm'e de temas edilmektedir: الرَّحْمَن
الرَّحِمُ شِجْنَةٌ مِنَ

buyurulmaktadır. Türkçe karşılık bulmakta zorluk çekilen bu tarifi "Rahmân'dan bir bağdır" diye anlaşılması kolay bir cümleye döktük. Sicne, aslında ağaçlarda, diğerleriyle kenetlenmiş damara veya vadilerdeki ince yola denir. Hadiste, insanlar ve yakınları arasındaki beşerîmânevî bağlara Cenâb-ı Hakk'ın ne kadar ehemmiyet verdiğini, husûsen Râhmân vasfıyla Rahîm'in nasıl yakın bir ilgi ve alâka içinde bulunduğu ifâde edilmektedir. Hadis, sanki Rahîm, Rahmân'dan ayrılmadır, Rahmân'ın bir parçasıdır mânasında bir tefhim ile onun ehemmiyetini belirtmeye çalışmıştır. Kısa tercümede böylesi bir tesbîti uygun bulmadık. Ancak şunu söyleyebiliriz: Hadis, Rahîm kelimesinin Rahmân kelimesiyle aynı kökten geldiğini belirtmiş, bu müşterekliğin de, Rahîm'in ehemmiyetini kavramada yardımcı olabileceğini dikkat çekmiştir. Nitekim bir başka hadiste şöyle buyrulmuştur.

"(Rabbim buyurdu ki:) "Ben Rahmân'ım, rahîm'i yarattım. O'na kendi ismimden bir isim verdim."

خَلَقْتُ الرَّحِمَ وَشَقَقْتُ لَهَا اسْمًا مِنْ اسْمِي

Rahîm kelimesi, dilimizde daha ziyâde rahm olarak أَنَا الرَّحْمنُ telaffuz edilir. En ziyâde sıla-i rahm tâbirinde, çokça kullanırız. Sıla-i rahm, hakkı verilmesi, muhafaza edilmesi gereken her çeşit akrabalık bağı, komşuluk bağı, akradaşlık bağı, insaniyet bağı gibi beşerî bağları ifâde eder. Şu halde hadis bu bağın, rahmet eseri olarak insanlar arasına konmuş, rahmetle kenetlenmş şekilde irtibatlı olan bir bağ bulunduğunu, dolayısıyla rahmet'in asıl sahibi Rahmân'la bağlı olduğunu ifâde ediyor. Resûlullah'ın buradaki beyanına göre, gereğini yerine getirerek bu bağı koruyan, Allah'ın rahmetiyle irtibatını koruyor demektir; gereğini îfâ etmeyerek, bu sıla-i rahm'i (rahm bağı'nı) koparan da Allah'ın rahmetinden kopmuş olmaktadır.135

[قَالَ رَسُولُ اللّهُ #: يَرْحَمُ اللّهُ مَنْ يَرْحَمُ النَّاسَ.] أخرجه
2ـ وعن جرير رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:

الشيخان والترمذي .

2. (1979)- Hz. Cerîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah, insanlara merhamet etmeyene rahmette bulunmaz." [Buhârî, Tevhîd 2, Edeb 27; Müslim, Fedâil 66, (2319); Tirmizî, Birr 16, (1923).]136

ع َزْنُت َ :# ِ هالّ ُلوُس َر لاق] :ُهْنَع ُ هالّ َى ِض َر ةَريره بأ□
نع يذمرتلاو دواد ىب، رخأ يفو ـ3□

هِيقَش ْنِم َّا ُةَمْح َّرلا□] .

3. (1980)- Ebû Dâvud ve Tirmizî'de Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)' den gelen bir diğer rivâyette Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Merhamet, ancak şakî'nin (ebedî hüsrâna uğrayanın) kalbinden çıkarılabilir." [Tirmizî, Birr 16, (1924); Ebû Dâvud, Edeb 66, (4942).] 137

AÇIKLAMA:

Burada, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) mahlûkata karşı merhamet ve şefkat hissini ancak, şakî kimsenin kaybedeceğini ifade buyuruyor. Şakî, ebedi hüsrana uğrayan, uhrevî saadetini kaybedendir. Kesin bir üslûpla: "Şakî" hükmü ancak imandan mahrum olan kimse hakkında verilebileceğine göre, burada şakî ile küfre düşen kimse kastedilmiş olmalıdır. Tîbî merhum hadisi açıklama sadedinde der ki: "Çünkü mahlûkata karşı merhamet, kalbin bir rikkatidir. Kalbteki rikkat îmanın alâmetidir. Öyleyse kim bu rikkatten nasipsiz ise şakî'dir."

Şârihler, kişinin şefkat ve merhamet duyacağı şeyler arasında kendi nefsini de zikrederler ve en başta kendi nefsinin yer aldığını, diğerlerinden önce nefsine merhamet etmesi gerektiğini belirtirler. "Hattâ derler, şu âyete göre başkalarına götereceği şefkat ve merhamet de kendisine râci olmaktadır: نإ□

.Bu hususta mütemmim bir açıklama müteakip hadisin şerhinde kaydedilecektir. مُكِسُفْن ْم ُتْنَسْحَا ْمُتْنَسْحَا□ "İyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş otursunuz" (İsrâ 7) 138

امُهْنَع ُ هالّ َى ِض َر ٍهلَع َنْبا َنَسَحْلا # ِ هالّ ُلوُسر َلَّبَق] :لاق
ُهْنَع ُ هالّ َى ِض َر ةَريره بأ نعو ـ4□

هْيَلاِ َرَظَنَف ! ًادَحأ ْمُهْنِم ُتْلَّبَق اَم ِدَل َوْلا َنِم ًةَرْشَع ِىل َّنإ : ُع□

وَعِنْدَهُ ا‘قْرَعُ بْنُ حَابِسٍ. فَقَالَ ا‘قْرَ

□حَمُ يُرْحَمُ]. أخرجه الخمسة إ النسائي.وزاد رزين: أَوَ أَمْلِكُ إن
رسولُ اللّهِ # ثُمَّ قال: مَنْ يَرْ

كانَ□ اللّهُ نَزَعَ مِنْكُمُ الرَّحْمَةَ .

4. (1981)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) (bir gün), Hasan İbnu Ali (radıyallâhu anhümâ)'yı öpmüş idi. Bu sırada yanında bulunan Akra' İbnu Hâbis, (sanki bunu tuhaf karşıladı ve:) "Benim on tane çocuğum var. Fakat onlardan hiçbirini öpmedim" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) ona bakıp: "Merhamet etmeyene merhamet edilmez" buyurdu." [Buhârî, Edeb 18, Müslim, Fedâil 65, (2318); Tirmizî, Birr 12, (1912); Ebû Dâvud, Edeb 156, (5218).]

Rezîn ilâve etti: "[Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) şunu da söyledi:] "Allah siz(in kalbiniz)den merhameti çıkardı ise ben ne yapabilirim?"139

AÇIKLAMA:

1- Rezîn'in ilâvesine yakın merfu ibâreyi ihtiva eden rivâyet Sahiheyn'de mevcuttur. [Buhârî, Edeb 18; Müslim, Fedâil 64, (2317).]

2- İbnu Ebî Cemre hadisle ilgili gelecek yorumu yapar: "Bu hadiste şu mâna muhtemeldir: Herhangi iyilik şekillerinden biriyle başkasına iyilik yapmayan kimseye hiç sevap hâsıl olmayacaktır." Tıpkı şu âyette ifâde edildiği gibi: "İyiliğin karşılığı ancak iyilik değil □هَلْ جَزَاءُ اْلإِحْسَانِ اَّ “ حْسَانُ midir?" (Rahmân 60). Bu durumda hadisten murad şu olabilir: "Kimde dünyada iken imanın merhameti yoksa, ona âhirette rahmet edilmez," yahut: "Kim Allah'ın emirlerine uymak, yasaklarından kaçmak sûretiyle nefsine merhamet etmezse, Allah da ona rahmet etmez, çünkü Allah nezdinde ona verilmiş bir vaad, bir garanti mevcut değildir." Bu durumda tercümede zikri geçen merhamet"ten

137 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/260. maksad amel'dir, "rahmet"ten murad da amel'in karşılığı olan mükâfaat'tır.140 Öyleyse mâna şu olur: "Sadece amel-i sâlih işleyen sevaba mazhar olur." Mamafih, "merhamet"ten maksad sadaka, "rahmet"ten maksad da belâ olması mümkündür; bu durumda mânâ: "Belâ'dan ancak

sadaka verenler selâmette kalır" olur. Veya "İçerisinde ezâ şâibesi olmayan bir merhametle merhamet etmeyen kimseye mutlaka merhamet edilmez," veya: "Allah rahmet gözüyle sadece kalbinde merhamet bulunanlara bakar, sâlih amel işlemiş olsa bile." İbnu Ebî Cemre ilâveten der ki: "Kişiye düşen, nefsini bu ihtimallerin hepsiyle tartmasıdır. Birinden müsbet netice alamazsa hemen Allah'a iltica edip yardımını talep etmelidir."

3- Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) çocukları sevmeye teşvik ettiği gibi, çocukları sevmemeyi kalp katılığının, merhametsizliğin bir alâmeti, Allah'ın rahmetinden mahrum kalmanın bir sebebi olarak ifâde etmiştir. Çocuk terbiyesinde onların sevilmesi mühim bir yer tutar. Bu hususla ilgili geniş tahlîli daha önce sunduğumuz için burada tekrar etmeyeceğiz.[141]

İKİNCİ FASIL

ALLAH'IN RAHMETİ

مِلْسُم َدْنِع َو . َقْلَخلا ُ هاللّ َضَق اَّمَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق]□
:لاق ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ةريره بأ نع ـ1□

ى ِ َبَضَغ ُبِلْغَت ِيتَمْح َر َّنإ :ش ْرَعْلا َق ْوَف ُهَدْنِع َوُهَف ٍباَتِك يف].
َبَتَك َقْلَخلا ُ هاللّ َقَلَخ اَّمَل

تَبَلَغ ِيتَمْح َر َّنإ :ىرخأ يف هاللّ همحر ىراخبلا دنعو.يذمرتلاو□
ناخيشلا هجرخأ

ِبَضَغ ْتَقَبَس :ىرخأ يف نيخيشلا دنعو.ِبَضَغ .

1. (1982)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah celle şânühû mahlukâtın olmasına hükmettiği zaman -Müslim'in rivâyetinde: "Allah mahlûkâtı yarattığı zaman"- yanında bulunan, Arş'ın fevkindeki bir kitaba şunu yazdı: "Muhakkak ki rahmetim gazabıma galebe çalmıştır." [Buhârî, Tevhîd 15, 22, 28, 55, Bedi'ül'-Halk 1; Müslim, Tevbe 14, (2751); Tirmizî, Daavat 109, (3537).]

Buhârî'nin bir diğer rivâyetinde: "Rahmetim gazabıma galebe çaldı" denmiştir. Buhârî ve Müslim'in bir rivâyetlerinde: "(Rahmetim) gazabımı geçti" denmiştir. 142

AÇIKLAMA:

1- Bir kısım ulemâya göre, Allah'ın gazabı ile rızası, irâde sıfatına bakar. Mûtî kuluna sevap vermek dilerse buna rıza, âsî kuluna ceza vermek dilerse buna da gazap denmiştir. Hadiste geçen galebe ve öne geçmekten murad da esas itibariyle rahmetin çokluğu ve şümûlüdür.
2- İslâm'ın İlâh inancına göre Allah hem rahmet hem de gazab sahibidir. Rahmeti ile iyileri mükâfaatlandırırken, gazabı ile de kötüleri cezalandırır. Rahmetinin gereği cenneti yarattığı gibi, gazabının gereği olarak da cehennemi yaratmıştır. İyilerin mükâfaatlandırılması, haksızlığa uğrayanlara haklarının iadesi ne kadar gerekli ve hoş ise, kötülerin mahrum bırakılması, zâlimlerin

zulümleri sebebiyle cezalandırılmaları da aynı şekilde gereklidir ve hoştur. Mutasavvıflarımız "Lütfun da hoş kahrın da hoş!" derken bu adaleti düşünmüş olmalıdırlar. Dünya hayatı bile bu muvazeneyi korur: İyileri taltif ederken kötüler için hapishâneler yapar. Zâlimlere ceza takdir etmeyen bir nizâm düşünülemez. İstisnâî örneklerin arttığı bir memleket olursa takdir edilmez ve adaletsizliğin, zulmün, kötü despot idarenin meşum örneği olarak gösterilir.

İlâhî saltanatta da durum aynıdır. Cenâb-ı Hakk iyileri mükâfaatlandırır, kötüleri cezalandırır. Sadedinde olduğumuz hadis, her şeye rağmen Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin gazabına galebe çaldığını ifâde ediyor.

[140] Hadisin arapça metninde merhâmet kelimesi yoktur, her ikisi de rahmet etmek mânasına مح رَي diye geçer.

3-Hadisle ilgili bazı yorumlara göre:* Galebe'den maksad çokluk ve şümûldür. "Falancaya kerem galebe çaldı" demek, ikramı çok yaptı demektir. Bu açıklama rahmet ve gazabın Allah'ın zâti sıfatından olmasından ileri gelir. Bazı âlimler de: "Rahmet ve gazab zâtî sıfatlardan değil, fiilî sıfatlardandır, dolayısiyle bazı fiiller, diğer bazılarının önüne geçebilir. Bu açıdan hadisteki rahmet'le Hz. Âdem'in cennete yerleştirilmesine, gazab'la da oradan çıkarılmasına işâret edilmiş olabilir. Bütün ümmetler, aynı şekilde, geniş rızka ve nimetlere mazhar olarak yaratıldıkları halde, sonradan küfürleri sebebiyle azaba uğradılar" demiştir.

* Hadis'in bazı vecihlerinde "... galebe çaldı" denmişken, bazı vecihlerinde "... öne geçti" denmektedir. Yani "Allah'ın rahmeti gazabını geçiyor, rahmet önden gidiyor, gazab arkadan geliyor" demek olur. * Tîbî "rahmetin öne geçmesi" mefhumundan, mahlûkatın, rahmeti gerektiren amelleri vesilesiyle mazhar olduğu adâletin, gazabı gerektiren amelleri vesilesiyle mazhar olduğu adaletten daha çok olduğuna bir işâret görür: "Zîra der, rahmet mahlûkata, istihkâk kesbetmeden de ulaşır. Fakat gazab öyle değil, mutlaka istihkâktan sonra gelir. Nitekim rahmet, şahsı daha cenîn iken, süt bebeği iken, sütten kesildiği zaman, yani henüz hiçbir tâatte bulunmadığı yaşlarda bile kuşatır. Gazab ise, gazabı gerektirecek ölçüde kendisinden sudûr eden günahlardan sonra gelir." * İbnu Hacer der ki: "Gazabdan maksad, onun gerektirdiği şeydir, bu da gazaba uğrayana azâbın ulaşmasını irâde etmektir. Zîra "öne geçme" ve "galebe çalma" taalluk etme (fiilen ulaşma) itibariyledir. Yani, rahmetin taalluku, gazabın taallûkundan üstündür, öndedir. Çünkü rahmet, Cenâb-ı Hakk'ın

mukaddes Zâtının muktezâsıdır. Fakat gazab, kulun hâdis olan amelinin vukûuna bağlıdır. 4- Hadiste geçen "yanında" tabiriyle Allah'a mekân izâfe edilmediği, bu noktada bir te'vile gerek olmadığı alimlerce belirtilmiştir. "Bu tâbirden maksad, mezkûr kitabın mahlûkatın ilminden son derece gizli olduğuna, onların ulaşamayacakları kadar mekândan uzak şekilde muhafaza edildiğine işârettir" denilmiştir.143

هَدْنِع َكَسْمأَف ِء ْزُج َةَئاِم َةَمْح َّرلا ُ هاللّ َلَعَج :# ِ هاللّ ُلوسر□
َلاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر هنعو ـ2□

عَف ْرَت نَّتَح ُقِئ ًخلا ُمَحارَتَت ِء ْزُجلا َكِلذ ْنِمَف .اًد ِحا َو اًء□
ْزُج ِض ْر‘ا يف َل َزْنأ َو َنيِعْسِت َو ًةَعْسِت

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُهَبي ِصُت ْنأ َةَيْشَخ اَهِدَل َو ْنَع .
اَه َرِفاَح ُةَّبأَّدلا

2. (1983)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah rahmeti yüz parçaya böldü. Bundan doksandokuz parçayı kendine ayırdı. Yer yüzüne geri kalan bir cüzü indirdi. (Bunu da -cin, insan ve hayvan- mahlûkâtı arasında taksim etti.) Bu tek cüz(den nasibine düşen pay sebebiyledir ki mahlûkat birbirlerine karşı merhametli davranır. At, (hayvan) yavrusuna basmamak endişesiyle ayağını bu sayede kaldırır." [Buhârî, Edeb 19, Rikâk 19; Müslim 17, (2752); Tirmizî, Daavât 107-108, (3535-3536).]144

AÇIKLAMA:

1-Hadis farklı tariklerden birkısım ziyâdelerle gelmiştir. Bunlardan birine göre, rahmet, semâvat ve arzın yaratıldığı gün yaratılmıştır. Şârihler, Arapçada yaratmak (halk) kelimesinin takdîr etmek mânâsına kullanıldığını belirterek, Cenâb-ı Hakk'ın rahmet'i ezelde takdir etmiş bulunduğunu belirtirler.

2- İbnu Ebî Cemre, hadiste, misal olarak atın zikredilmesinde bir incelik, bir kasd-ı mahsus görür: "Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) bilhassa atı zikretti, çünkü o, ehlî hayvanlar arasında, yavrusuna karşı en ziyade îtina gösterenidir. Üstelik at yol alırken hafif ve suratli olmasına rağmen, yavrusuna bir zarar vermemek için fevkalâde dikkat sâhibidir."

3- Resûlullah, bu hadisiyle Cenâb-ı Hakk'ın kullarına karşı rahmetinin büyüklüğünü de ifâde etmek istemiştir: Yüzde bir mahlûkâta dağıtılmasına rağmen her biri kendi payına düşen bir cüzle yavrusuna diğer mahlûkâta karşı rahmetle, şefkatle dolu ise doksan dokuz rahmeti kendisine saklamış olan Zât-ı Zü'r-Rahmet'in rahmeti nasıl olur! Nitekim Müslim'in bir rivâyeti şöyle tamamlanır: ةَمايِقْلا َم□
ْوَي ُهَدابِع اَهِب ُمَح ْرَي ًةَمْح َر َنيِعْسِت َو ًاعْسِت ُ هاللّ َرَّخا َو

".... Allah doksan dokuz rahmeti de geride bıraktı (kendine ayırdı), onunla kıyamet günü kullarına rahmet edecek."

Hattâ yine Müslim'in rivâyetinde, Cenâb-ı Hakk'ın kıyamet gününde, kendine ayırdığı 99 rahmete diğer bir rahmeti de ekleyerek kendi rahmetini yüze tamamlayacağı ifâde edilmektedir: م ْوَي َناَك اَذإَف□

ةَمْح َّرلا ِهِذهِب اَهَلَمْكَا ِةَمايِقْلا□ Bu ziyâdeden hareket eden bâzı âlimler, kıyamet günü, Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan rahmetinden başka, yeryüzünde mahlukât arasına konmuş olan rahmetle de ayrıca insanlara rahmet edeceği hükmünü çıkarmışlardır.

Nevevî der ki: "Bu hadisler müslümanlar için ümîd ve müjde veren hadislerdir." İslâm uleması: "İnsana bu tek rahmetin gereği olarak şu kederler dünyasında Kur'an, namaz, kalbine merhamet gibi nimetler verilirse istikrar ve mükâfaat diyarı olan âhiretteki yüz rahmet gereği neler verilecektir bir düşünmeli..." demiştir.

4- Bâzı âlimler, rahmetin bölünmeye, parçalanıp cüzlere ayrılmaya kâbil bir şey olmadığını söyleyerek, bu hadislerde, Allah'ın kullarına karşı kıyamet günü rahmetinin bolluğunu ifâde için bir temsilde bulunulmuş olduğunu söylemiştir.

Ancak şunu da belirtelim ki, bu hadislerden hareketle iki çeşit rahmet'in olabileceğine dikkat çekenler de olmuştur: 1- Allah'ın zâtî sıfatı olan rahmet; elbette ki bölünmez, müteaddid olmaz sayıya gelmez. 2- Fiilî sıfat olan rahmet; hadiste işâret edilen rahmet de budur. Hadislerde ittifakla Allah indindeki rahmetin doksan dokuz olduğu ve kıyamet gününde yeryüzüne indirilenin ona dahil olarak yüze tamamlanacağının ifâde edilmiş olması Kurtubî'yi bir başka ihtimâli beyâna sevketmiştir: "Bu hadisin muktezasına göre, Allah'ın kullarına vereceği nimetlerin yüz nev'i (çeşidi) var. Yeryüzüne bunlardan sâdece bir tek çeşidini indirmiştir. Bu tek nimetin saye ve bereketiyle işleri nizam bulmakta, aralarındaki kaynaşma hâsıl olmaktadır." Kıyamet günü gelince, Cenâb-ı Hak geri kalan nimetlerini mü'min kullarına vererek yüze tamamlayacaktır. Bu nimet mü'minlere hastır, şu âyet de bu durumu haber vermektedir: "Allah امي ِح َر َنيِنِم ْؤُمْلاِب َناَك َو müminlere karşı râhîmdir" (Ahzâb 43). Zîra rahîm kelimesi Arabçada en ileri mübâlağa ifâde eder, onun üstünde mübâlağa yoktur. Hadisten şu da anlaşılıyor ki, kâfirlere ne dünyevî rahmetten, ne de başkasından hiçbir rahmet ulaşmayacaktır, çünkü bütün rahmetin mü'minler için olmak üzere toplanıp yüze ikmâl edildiği ifâde edilmiştir. Bu husûsa da şu âyet temas etmektedir: نوُقَّتَي َنيِذَّلِل اَهُبُتْكاَسَف

"Allah: "Azabıma dilediğim kimseyi uğratırım. Rahmetim her şeyi kaplamıştır. Bunu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara (muttakîlere), zekât verenlere... yazacağım" dedi (A'raf 156). Kirmânî der ki: "Rahmet, burada hayır ulaştırmaya müteallik kudretten ibarettir. Kudret kendi nefsinde mütenâhi (sınırlı) olmadığı gibi taalluk da metenâhi değildir. Yüze hasredilmesi, anlamayı kolaylaştırmak ve bir de mahlukât arasındaki merhametin azlığını, Allah nezdindeki rahmetin çokluğunu ifâde için başvurulan bir temsildir." Hadisin mü'minlere ümid verme gâyesi vardır. Hattâ Buhârî'nin Rikak bölümünde Saîdu'l-Makberî'den gelen rivâyet: ن ِم هاللّ َدْنِع اَم ُرِفاَكْلا ُمَلْعَي ْوَلَف

ةَّنَجْلا َنِم ْسأْيَي ْمَل ِةَمْحَّرلا "Eğer kâfirler, Allah indindeki rahmetin derecesini bilselerdi, 145 cennetten ümid kesmezlerdi" cümlesiyle biter.

اَهْنِمَف : ٍةَمْح َر ةَئاِم ِ هللّ َّنإ # ِ هاللّ لوسر لاق] : لاق ُهْنَع ُ
هاللّ َى ِض َر سرافلا ناملس نعو ـ3

ملسم هجرخأ .[ِةَماَي ِقْلا ِم ْوَيِل َنوُعْسِت َو ةَعْسِت َو .
ْمُهَنْيَب ُقْلَخلا اَهِب ُمَحا َرَتَي ةَمْح َر

3. (1984)- Selmânu'l-Fârisî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın yüz rahmeti var. Bunlardan biriyle mahlûkat kendi aralarında birbirlerine merhamet gösterirler. Doksandokuz rahmet de Kıyamet günü içindir."

[Müslim, Tevbe 20, (2753).][146] ةَمْح َر ُّلُك ٍةَمْح َر َةَئِام َض ْر ُ'ا َو□
ِتاوَمَّسلا َقَلَخ َم ْوَي َقَلَخ ىلاعَت َ هاللَّ َّنِإ] :ىرخأ يف هلو ـ4□

ىلَع ُةَدِلا َوْلا ُفِطْعَت اَهيِف ًةَد ِحا َو ًةَمْح َر ِض ْر ُ'ا يف اَهْنِم
لَعَجَف .ِض ْر ُ'ا َو ِءاَمَّسلا َنْيَب اَم ُقاَبِط

هِذِهِب ىلاعَت ُ هاللَّ اَهَلَمْكأ ِةَماَيِقْلا ُم ْوَي َناك اَذإف ،ٍضْعَب□
ىلَع اَهُضْعَب ُرْيَّطلا َو ُشْح َولا َو ،اَهِدَل َو

. [□ةَمْح َّرلا

4. (1985)- Yine Müslim'de gelen bir diğer rivâyette [Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)]: "Allah, arz ve semayı yarattığı gün, yüz rahmet yarattı. Her bir rahmet göklerle yer arasını dolduracak kadardır. Ondan yeryüzüne tek bir rahmet indirmiştir. İşte anne, yavrusuna bununla şefkat eder. Vahşi hayvanlar ve kuşlar birbirlerine bununla merhamet ederler. Kıyamet günü geldiği vakit Allah, rahmetine bunu da ilâve ederek (tekrar yüze) tamamlayacaktır." [Müslim, Tevbe 21, (2753).][147]

ن ِم ةأ َرْما اَذإف ٍيْبَسِب # ِ هاللَّ ِلوسر ىلَع َمِدُق] :لاق ُهْنَع ُ□
هاللَّ َى ِض َر باطخلا نب رمع نعو ـ5□

هْتَذَخأَف ِيْبَّسلا يف ًاهيِبَص ْتَدَج َو ْذإ اَهُيْدَث ُبَّلَحَت ْدَق□
ىَعْسَت ِيْبَّسلا

هاللَّ َو َ :اَنْلُق ؟ ِراَّنلا يف اَهَدَل َو ًةَح ِراَط َةأَرملا ِهِذه َن ْو □□
َرَتأ :# َلاَقف .ُهْتَعَض ْرأف اَهِنْطَبِب ُهْتَقَزْلأَف

ناخيشلا هجرخأ .[اَهِدَل َوِب ِهِذه ْنِم ِهِداَبِعِب ُمَح ْرأ ىلاَعَت ُ .
هللا َف :َلاَق .ُهَح َرْطَت ْنأ ىلَع ُريِدْقَت َيِه َو

5. (1986)- Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'a bir grup esir getirilmişti. İçlerinde bir kadın vardı, göğüsleri sütle dolu idi. Bu kadın (sağa sola) koşuyor, esirler arasında bir çocuk bulduğu zaman onu yakalayıp kucaklıyor, göğsüne bastırıyor ve emziriyordu. (Dikkatleri çeken bu manzara karşısında), aleyhissalâtu vesselâm: "Bu kadının, çocuğunu ateşe atacağına kanaatiniz olur mu?" dedi. Bizler: "Hayır!" diye cevap verince: "(Bilin ki), Allah'ın kullarına olan rahmeti, bu kadının çocuğuna olan şefkatinden fazladır" buyurdu." [Buhârî, Edeb 18; Müslim, Tevbe 22, (2754).][148]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HAYVANLARA MERHAMET

دَتْشا ٍقي ِرَطِب ىشمَي لُج َر اَمَنْيَب :# ِ هاللّ لوسر لاق]□□
:لاق ُهْنَع ُهاللّ َى ِض َر ةريره ىبأ نع ـ1□

.ش َطَعْلا َنِم ى َرَّثلا ُلُكأَي ُثَهْلَي بْلَك اَذإ َو َج َرَخ َّمُث َب ِرشَف
اَهيِف َل َزَنَف ًارِئب َدَج َوَف ُشَطَعْلا ِهْيَلَع

مُث ًءاَم ُهَّفُخ َ ًّمَف َرْئِبْلا َل َزَنَف ِيهِنم َغَلَب َناك يِذَّلا َلْثِم□□
ِشَطَعْلا َنِم ُبْلَكْلا اَذه َغَلَب ْدَقَل : ُلُج َّرلا َلاَقف

يف اَنَل َّنإ َو ِ هاللّ َلوُسر اَي اوُلاَق .ُهَل َرَفَغف ُهَل ىلاعَت ُ هاللّ
َرَكَشَف َبْلَكلا َىقسف َيِق َر َّتَح ِهيِفِب ُهَكَسْمأ

. َلاق : يف ِهلُك ٍدِبَك َر ٍةَبْط ٍرجأ ْ]. أخرجه الثلاثة وأبو داود
؟ًارجأ ِمِئاَهَبْلا

1. (1987)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Bir adam yolda, yürürken susadı ve susuzluğu arttı. Derken bir kuyuya rastladı. İçine inip susuzluğunu giderdi. Çıkınca susuzluktan soluyup toprağı yemekte olan bir köpek gördü. Adam kendi kendine: "Bu köpük de benim gibi susamış" deyip tekrar kuyuya inip, mestini su ile doldurup ağzıyla tutarak dışarı çıktı ve köpeği suladı. Allah onun bu davranışından memnun kaldı ve günahlarını affetti."

Resûlullah'ın yanındakilerden bazıları:

"Ey Allah'ın Resûlü! Yani bize hayvanlar (a yaptığımız iyilikler) için de ücret mi var?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Evet! Her "yaş ciğer" (sahibi) için bir ücret vardır" buyurdu." [Buhârî, Şirb 9, Vudû 33, Mezâlim 23, Edeb 27; Müslim, Selâm 153, (2244); Muvatta, Sıfatu'n Nebi 23, (2, 929-930); Ebû Dâvud, Cihâd 47, (2550).][149]

AÇIKLAMA:

1-Bu rivâyet "her yaş ciğer sâhibi" canlıya iyi muamele etmeyi ve bu meyânda su vermeyi teşvik etmektedir. Ancak bâzı âlimler, Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın, köpeklerin öldürülmesiyle ilgili olarak verdikleri emri nazar-ı dikkate alarak şöyle bir yorum ve kayıt getirmişlerdir: "Bu hadis, Benî İsrâil'de olan bir durumu hikâye etmektedir. İslâm ise köpeklerin öldürülmesini emreder. "Her yaş ciğer sahibi için" sözü, zararı olmayan bazı hayvanlara mahsûstur. Zîra, hınzır gibi öldürülmesi emredilen bir hayvanın zararını artırmak üzere kuvvetlendirilmesi câiz değildir." Nevevî: "Öldürülmesi emredilen hayvanın öldürülmesi husûsunda Şâri'in emrine uyulur. Harbî kâfir ve mürted gibi, öldürülmesi emredilen hayvanlar kelb-i akûr ve hadiste zikri geçen beş çeşit hayvan (yılan, akrep, keler, karga, fâre) ve benzerleri" der. Bâzı âlimler de şunu söyler: "Hadisin âmm olan hükmü muhterem hayvanlarla sınırlandırılm-alıdır. Onlar da öldürülmesi emredilmemiş olan hayvandır. İşte bunların sulanmasından sevap hâsıl olur. Keza yiyecek verilmesi gibi başka çeşit ihsanlar sebebiyle de sevap hâsıl olur. Hayvanın sâhipli veya sâhipsiz olması, kendinin veya başkasının olması farketmez." İbnu't-Tîn der ki: "Hadisi hiç tahsis etmeden âmm şekliyle almak da mümkündür. Yani köpek gibi zararlılara da önce suyu verir, sonra yine öldürür. Çünkü öldürme işini güzel yapmakla ve müsle'ye (eziyete) yer vermemekle emrolunduk."

Bu hadisle istidlâlde bulunanları reddetmek sadedinde: "Bu hâdise, öyle bir kimsenin fiili ki, o zât iktidâ edilen birisi mi, değil mi bilinmez" diyen de olmuştur. Ancak bu itiraza şu cevap verilmiştir: "Biz, mücerred mezkûr fiille amel etmeyiz. Bilakis eğer "Bizden öncekilerin şeriatı bizim için de şerîattır" görüşünde isek, yine de onlardan rivâyet edilen her şeyi hemencecik kabullenmeyiz. Bakarız, eğer şeriatımızın imamı onu medhetme makamında nakletmişse ve herhangi bir kayıtla kayıtladığı da bilinmezse o zaman istidlâl sahih olur." 150

2-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Tek başına ve azıksız seyahate çıkmak câizdir. Ancak bu cevaz, şeriatimizde, kişinin nefsi hakkında helâk olma korkusuna düşmediği duruma hastır.

* İnsanlara ihsanda bulunmaya teşvik var. Şöyle ki: Köpeği sulama işi günahların affına medar olabiliyorsa, Müslümanı sulamak daha ziyâde affa ve mağfirete medar olur. * Müşriklere tasaddukta bulunmak câizdir. Bu da sadakaya muhtaç müslümanın olmaması şartına bağlıdır. Aksi takdirde, sadakaya müslüman ehaktır (daha çok hak sâhibi). Kezâ muhterem bir hayvanla bir insan eşit derecede muhtaç

olsalar, insan ehaktır. * Su dağıtmak büyük hasenattan biridir.151

شَطَعْلا َنِم ُهَناَسِل َعَلْدأ ْدَق ٍرْئِبِب ُفيِطَي ٍهراَح ٍم ْوَي يِف ًابلَك ْتَأ
َر ًاهيِغَب ًةأْرما َّنأ] :ىرخأ يفو ـ2

. [فَنَز َ تَع ْ لَه ُمْوَقُه ا فَغُف ِر َ لَه َأ ب ِه

ى َرَّتلاو».«ُهَناَسِل َعَلْدأ» اذكو . هرحلاو شطعلا ِةَّدِش نم»
«هناسل جرخأ اذإ هريَغ َو «ُبْلَكْلا َثَهَل

اَذإ َّإ ًةَبط َر نوكت َو ٍحو ُر تاذ لك « ُةَبْط َّرلا ُدِبَكْلا َو». ًاقلطم
بارتلا انه دارملاو ،ِبَّدنلا بارتلا

. اهب ايح .«ُتَغَبْلا َو» ةأرملا ةينازلا. «ُقوُملا َو» « فُخلا
ِحاَص َناك

2. (1988)- Bir diğer rivâyette şöyle denmiştir: "Fâhişe bir kadın, sıcak bir günde, bir kuyunun etrafında dönen bir köpek gördü, susuzluktan dilini çıkarmış soluyordu. Kadıncağız mestini çıkararak (onunla su çekip köpeği suladı). Bu sebeple kadın mağfiret olundu." [Müslim, Tevbe 155, (2245).]152

149 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/269.

150 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/269-270.

ة َّرِه يف َراَّنلا ةأ َرْما ِتَلَخَد :# ِ هاللّ لوس َر لاق] :لاق امُهْنَع ُ
هاللّ ى ِض َر رمع نبا نعو ـ3

ض ْر'ا ُشاَشَخ».ناخيشلا هجرخأ .[ِض ْر' ا ِشاَشَخ ْن ِم «
ُلُكْأَت اَهْعَدَت ْمَلو اَهِمْعُطت ْمَلَف اَهْتَطَب َر

. اَه َوَمَّه ُ و َحشرتاها

3. (1989)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Bir kadın, eve hapsettiği bir kedi yüzünden cehenneme gitti. Kediyi hapsederek yiyecek vermemiş, yeryüzünün haşerâtından yemeye de salmamıştı." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 17, Şirb 9, Enbiya 50; Müslim, Birr 151, (2242).]153

AÇIKLAMA:

1-Burada azaba dûçar olan kadının kâfir olduğu ve kedinin ölümüne sebep olduğu için azâbının artırıldığını te'yid eden delîl olduğu gibi; kadının mü'min olduğunu, bu fiili sebebiyle azaba maruz kaldığını teyid eden karine de mevcuttur. Şârihler her iki ihtimal üzerinde de durmuşlardır. 2-Hadis, eziyet etmemek kaydıyla evde kedi beslemenin câiz olduğuna delil kabûl edilmiştir. Kedi mânasında emsâli hayvanların da yiyecek ve içeceğine dikkat etmek kaydıyla evde beslenebileceğine de bu hadis delil kabûl edilmiştir.154

هِتَجاَحل # هالّ ُلوُس َر ِهِب َرَتَتْسا اَم َّبَحأ َناك] :لاق امُهْنَع ُ□
هالّ َى ِض َر رفعج نب هاللّدبع نعو ـ4□

نَح # َّبنلا نأ َر اًَّمَلَف . لَمَج ِهيِف اَذإَف ِراَصْنَ‘ا َن ِم ٍلُج َرِل□□
اًطِئاَح َلَخَدَف .ٍلْخَن ُشئاَح ْوأ فَده

نتَف ،َلاَقف ؟ِلَمَجلا اَذه ُّب َر ْنَم :َلاَقف . ْتَكَسَف ُها َرْفِذ□
َحَسَمَف # ِ هالّ ُلوسر ُهاَتأَف . ُهاَن ْيَع ْتَف َرَذ َو

؟اهاَّيإ ُ هالّ َكَكهلَم ىِتَّلا ِةَميِهَبْلا ِهِذه يف َ هالّ ىِقَّتَت َ َفأ :َلاَقف
ِ.هالّ َلوسر اَي ِل َوُه ِراَصْنَ‘ا َن ِم

ءانب نم ضر‘ا نم عفترا ام «ُفَدَهلا».دواد وبأ هجرخأ .[ُهُبِئُدُت
َو ُهُعي ِجُت َكهنأ َّىلإ اَكَش ُهَّنإِف

ع ِض ْوَملا « ِريِعَبْلا ى َرْفِذ َو». ُناَتْسُبلا « ُطِئاَحلا َو »□
تاعمتجم ت ٍْخَن « ِلْخَّنلا ُشئاَح َو».هريغو.

ةرثكب ُهُبِعْتُت « ُهُبِئُدُت َو». ِناَي َرْفِذ اَمه َو ُنار ْطقلا ِهيِف
ُلَعْجُي َو ِهيَنُذأ َفْلَخ ُهاَفق ْنِم ُق َرْعَي ِبِذَّلا

هلامعتسا .

4. (1990)- Abdullah İbnu Câfer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın kazâ-i hâcet yaparken geri tarafından istitar (perdelenme) için en ziyâde tercih ettiği sütre, bir bina veya bir hurma kümesi idi. Bir seferinde Ensârdan bir zâtın bahçesine girdi. Orada bir deve vardı. Deve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görünce inledi ve gözlerinden yaşlar aktı. Aleyhissalâtu vesselâm deveye yaklaştı ve gözyaşlarını sildi. Hayvan sâkinleşti. "Bu devenin sâhibi kim?" diye sorarak ilgi gösterdi. Ensâr'dan bir genç: "O bana aittir ey Allah'ın Resûlü!" deyip ortaya çıkınca Hz. Peygamber onu payladı: "Allah'ın sana mülk kıldığı bu deve hakkında Allah'tan korkmuyor musun? Bak! Bu bana şikayette bulundu. Sen bunu acıktırıyor ve fazla çalıştırarak da yoruyormuşsun." [Ebû Dâvud, Cihâd 47, (2549).][155]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissâtu vesselâm)'ın hayvanlara karşı müşfik ve merhametkâr olduğunu, onların durumlarıyla da ilgilendiğini göstermektedir. Ayrıca insanların, hayvanları ilâhî bir emânet bilerek iyi davranmaları gerektiği, bilhassa gıdalarına ve onlara terettüp eden hizmetlerine dikkat etmeleri şart olduğu, aksi takdirde uhrevî mesuliyet getireceği ifâde edilmektedir. Bu hûsusları te'yid eden rivâyetler çoktur.

Hz. Peygamber (aleyhissâlatu vesselâm)'in hayvanlarla ilgili meselelere nasıl teferruatlı olarak yer verdiğini göstermek üzere, genişçe bir tahlîli bu bahsin sonuna ekleyeceğiz.[156]

اَمَّنإِ َربِاَنَم ْمُكِهبا َوَد َروُهُظ اوُذ ِخَّتتَ # ِ هاللّ ُلوسر َلاق] :لاق
□5ـ ُهْنَع ُ هاللّ َى ِض َر ةريره ىبأ نعو

اَهْيَلَعَف ،َض ْر ُ'ا ُمُكَل َلَعَج َو ِسُفْن ُ'ا ِهِقِشِب ّ َإ ِهيِغلاِب اوُنوُكَت
ْمَل ٍدَلَب ىلاِإ ْمُكَغِهلَبُتِل ْمُكَل ُ هاللّ اَه َرهخَس

روم ُ'ا ةاساقم دنع هيقت اَم ُةَّدِش َو اَهُدْهَج «ِسُفْن ُ'ا ّقِش».دواد
وبأ هجرخأ .[ْمُكَتَجاَح اوُضْفاَف

---

[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/271.

ةبعصلا .

5. (1991)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Hayvanlarınızın sırtını minberler yerine koymayın. Şurası muhakkak ki tek başınıza güçlükle gidebileceğiniz bir yere sizi götürmeleri için Allah onları sizlere musahhar (hizmetçi) kıldı. Arzı da sizin (durma yeriniz) kıldı, öyleyse ihtiyaçlarınızı (duran hayvanının sırtında değil) arz üzerinde görün." [Ebû Dâvud, Cihâd 61, (2567).]157

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) burada, hayvana binmiş vaziyette iken, durdurup uzun müddet konuşmayı yasaklamaktadır. Çünkü minber mescidlerde sırf konuşma yapmak üzere çıkılan husûsî bir mekândır. Durmuş halde olan hayvanın üzerinden inmemek onu fazlasıyla yoracak ve dolayısiyle bineğe eziyet edilmiş olacaktır.

Ancak şunu da belirtelim ki, bilhassa hacc bahsinde geçtiği üzere (1560. hadis), Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bineğinin üzerinde hutbe irâd etmiştir. Ancak bu bir ihtiyaç ve maslahat sebebiyledir. Çünkü etrafını saran büyük bir kitleye hitabetmiştir. Yere inmesi hâlinde herkesçe görülemeyecek, yeterince işitilemeyecek idi. Şu halde benzeri durumlarda maslahata binâen hayvanın üzerinden inmeden hitabet câizdir. Hattâbî nehyin, maslahat olmaksızın, hayvanın üzerinde uzun müddet konuşup onu yormaya râcî olduğunu belirtir.158

رَفَس يف # ِ هاللّ ِلوسرَ عَم اَّنُك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ ىَ ِض َر.
هيبأ نع هاللّدبع نب نمحرلادبع نعو ـ6□

لاق # ِ هاللّ ُلوسرَ ءاَج اَّمَلَف . ُش ِهرَعُت ُة َّرْمُحلا ِتَءاَجَف:
اَمُهاَنْذَخأَف اَهَل ِناَخ ْرَف اَهَعَم ًة َّرْمُح اَنْياَ رَف.

ِ؟هِذه َق َرْحأ ْنَم :َلاَقف .اَهاَنْق َرْحأ ْدَق ٍلْمَن َةَّي ْرَق ىأ َر َو ،اَهْيَلاِ
اَهَدَل َو اوُّد ُر ؟اَهِدَل َوِب ِهِذه َعَجَف ْنَم

مضب « ُةر َرَّمُحلا».دواد وبأ هجرخأ .[ِراَّنلا ُّب َر اَّ ِإ ِراَّنلاِب
َبِهذَعُي ْنأ يِغَبْن َي َ ُهَّنِا :َلاَق . ُنْحَن اَنْلُق

نيعلاب «ُش ِهرَعُت» :هلوقو .ِروُفْصُعْلا لكش يف ريطلا نم
عون :ميملا ديدشتو ةلمهملا ءاحلا

عقت و اهيلع عقتل ضر‘ا نم ونَدَت َو اَهْيَحاَنَج ى ِخ ْرُت َو ُف
ِرْف َرُت نأ :ةمجعملا نيشلاو ةلمهملا

هَطَسَب َو حانجلا ش َرَف نم ِءافلاب «ُش ْرُفَت».بورو .

6. (1992)- Abdurrahman İbnu Abdullah, babası Abdurrahman (radıyallâhu anh)'dan rivâyet eder ki şöyle demiştir: "Biz bir seferde Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) ile beraber idik. Resûlullah bir ara bir ihtiyacı için yanımızdan ayrıldı. O sırada hummara denen bir kuş gördük, iki tane de yavrusu vardı. (Kuş kaçtı) yavrularını aldık. Kuşcağız etrafımıza yaklaşıp çırpınmaya, kanatlarını çırpıp havada inip çıkmaya başladı. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) efendimiz gelince: "Kim bu zavallının yavrusunu alıp onu ızdıraba attı? Yavrusunu geri verin!" diye emretti. Bir ara, ateşe verdiğimiz bir karınca yuvası gördü.

"Kim yaktı bunu?" diye sordu.

"Biz!" dedik.

---

[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/272-273.

"Ateşle azab vermek sâdece ateşin Rabbine hastır" buyurdu." [Ebû Dâvud, Cihâd 122, (2675), Edeb, 176, (5268).][159]

AÇIKLAMA:

1- Ahterî, "hummara"ya kaya kuşu dendiğini, başı kızılca olup serçeye benzediğini belirtir. 2- Hattâbî der ki: "Hadis, eşek arısı denen arının ocağını yakmanın mekruh olduğuna delâlet etmektedir. Karınca yuvasını yakmakta özür daha azdır, zîrâ, bunun zararını başka yolla defetmek mümkündür." İlâveten der ki: "Karınca iki çeşittir: Biri zararlıdır, bunun saldırısını defetmek câizdir. Diğer çeşidi zararsızdır. Bunlar uzun ayaklı olanlardır. Bunların öldürülmesi câiz değildir." Nitekim bâzı hadislerle karıncanın öldürülmesi sarîh olarak yasaklanmıştır.[160]

رماع نع همع نع ٍروُظْنَم وبأ هل لاقي ماشلا لهأ نم لجر نع
□7ـ قاحسإ نبا محمد نعو.

□ءا َوِل :اوُلاق ؟اَذه اَم ُتْلُقَف ةَيِوْلأَو تاَيا َر اَنَل ْتَعِف ُر ْذإ اَندَِبِل
أَّنإ] :لاق ِر ِضَخلا نخأ ما هرلا

□□ةٍ َو ِدَق اجتمَعَ ِهْيَلإ ُهباَحْصأ ُتْسَلَجَف ِهْيَلِإ ْفَذَكَر لانَّب
َرَجَش ْتَحَت ِسلاَج َوُه َو ُهُتْيَتأَف .# ِ هالَّل ِلوسر

□ة َراهفَك َناَك ُهْنِم َّلَج َو َّزَع ُ هالَّل ُهاَفْعأ َّمُث ُمَقَّسلا ُهَباَصأ اَذإ
ٌنِم ْؤُملا َّنإ :َلاَقف .َضا َرْم‘ا َو َماَقْس ا

□اميِف َلِبقَتْسَي ُ. َو َّنإ َملانُفاَق اَذإ َمِر َض َّمُث َفْعُأ ِبَف َناَك لابَعِير
ُهَل ًةَظِع ْوَم َو ِهِبوُنُذ ْنِم َنَضم اَمِل

اَم َو ِ هالَّل َلوسر اَي : ُهَل ْوَح ْنَّمِم لُج َر َلاَقف ؛ُهوُلَس ْرأ َمِل َو
ُهوُلَقع َمِل ِرْدَي ْمَلَف ُهوُلَس ْرأ َّمُث ُهُلْهأ ُهلَقَع

□: ُمْق ْتَسلف ِم ْأَن].أخرجه أبو داود.»و َا‘لوَيِةُ« جمع لواء
‘هَل َلاَقف .طَق ُتْضِ رَم اَم ِ هالَّل َو ؟ماَقْس ا

. وهب الرابية الكبيرة دون ا‘مع.»و َأعْفاَهُ و َعاَفا ُه« بمعنى واحد

7. (1993)- Muhammed İbnu İshak kendisine Ebû Manzûr denen Şamlı bir zattan naklediyor, bu da amcasından, o da Hadır'ın kardeşi Âmiru'r-Râm'dan nakletmiştir. Âmir der ki: "Bizim için bayraklar ve sancaklar yükseltildiği zaman memleketimizde idik. Ben: "Bu nedir?" diye sordum. "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın sancağı!" dediler. Yanına gittim. Bir ağacın altında oturuyordu. Ashâbı da etrafını sarmıştı. Ben de yanlarına oturdum. Bir ara Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) hastalıklardan ve dertlerden bahsedip dedi ki: "Mü'mine bir hastalık gelir, sonra da Allah ona şifa verirse, bu hastalık onun geçmiş günahlarına kefâret, geri kalan hayatı için de bir öğüt olur. Şâyet münâfık hastalanır, sonra da âfiyet verilirse o, sahibi tarafından bağlanıp sonra da salıverilen fakat niçin bağlandığını, niçin salıverildiğini bilmeyen bir deve gibidir."

Aleyhissalâtu vesselâm'ın etrafında oturanlardan biri:

"Ey Allah'ın Resûlü, eskâm (hastalıklar) nedir? Ben asla hiç hastalanmadım?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm): "Kalk! sen bizden değilsin" buyurdu." [Ebû Dâvud, Cenâiz 1, (3089).] [161]

AÇIKLAMA:

1- Teysîr müellifi, hadisi taktî yaparak aktarmış. Yani Ebû Dâvud' daki aslında hadisin devamı var. Esâsen rivâyetin sadedinde olduğumuz bâbla ilgili olan kısmı, terkedilen, yani Teysîr'e alınmayan kısmıdır. Biz bu nakilde, bir hata olabileceğine hükmederek rivâyetin arkasını aynen kaydetmeyi gerekli bulduk: "... Biz bu şekilde Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın yanında otururken üstünde kisâ bulunan bir adam, elinde -üzeri sarılı- bir şey olduğu halde geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! dedi, seni görünce buraya yöneldim. Gelirken bir ağaç kümesinin yanından geçiyordum ki kulağıma kuş yavrularının sesleri geldi. Hemen onları alıp kisâmın içine koydum. Derken anneleri gelip başımın üstünde dönmeye başladı. Ben de yavrularının üzerini annelerine açtım, kuş gelip üzerlerine konmaz mı! Ben de kisamı tekrar üstlerine kapayıverdim. Şimdi onlar işte burada benimle beraberler" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm): "Onları hemen bırak!" diye emretti. Ben de bıraktım. Ama anneleri yavrularını terketmedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) Ashâbına sordu: "Şu yavruların annesindeki şefkate şaşıyor musunuz?"

"Evet!" dediler.

"Beni hak ile gönderen Zât u Zülcelâl'e yemin olsun. Allah'ın kullarına karşı rahmeti, yavruların annesinin yavrularına karşı taşıdığı şefkatten fazladır. Onları götür aldığın yere koy, anneleri de berâber olsun!" dedi. Adam da onları tekrar geri götürdü."

2- Tîbî der ki: "Mü'min hastalanır ve tekrar sıhhate kavuşursa kendine gelir ve anlar ki, bu hastalık geçmiş günahlarının bir neticesidir. Derhal pişman olur, artık bir daha geçmişe dönmez. Böylece bu ona bir kefâret olur."

Hadis münâfığın hastalıktan ders almayacağını, tevbeye yönelmeyeceğini, hastalığının ne geçmişteki hataların affı husûsunda, ne de gelecekte günah işlememek hususunda bir fayda te'min etmeyeceğini ifâde etmektedir. Bunlar, âyet-i kerîmenin ifâdesiyle, "Hayvanlar gibidir, hatta daha da beterdir, onlar gâfillerdir" (A'raf 179).[162]

---

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/274.

ءاَيبْن‘ا َن ِم ًاهيبَن ةَلْمَن ْتَص َرَق :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق□ .
ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ8□

مَم‘ا َن ِم ًةَّمُأ َتْق َرْحأ ةَلْمَن َكْتَص َرَق ْنأ :ِهْيَلإ بلاَعَت ُ هاللّ□
َنح ْوأف .ْتَق ِهرُحَف ِلْمَّنلا ِةَي ْرَقِب َرَمأَف

اهنكسم «ِلْمَّنلا ُةَي ْرَق َو».يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .
تُسَبهجِ؟»

8. (1994)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "peygamberlerden birini bir karınca ısırdı. O da (öfkelenerek) karıncanın yuvasının yakılmasını emretti ve yakıldı. Allah Teâla Hazretleri ona şöyle vahyetti: "Seni bir karınca ısırmışken, sen tesbih eden bir ümmeti yaktın." [Buhârî, Cihâd 152, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, Selâm 148, (2241); Ebû Dâvud, Edeb 176, (5265); Nesâî, Sayd 38, (7, 210, 211).]163

AÇIKLAMA:

1-Bu peygamberin Hz. Musa (aleyhisselâm) olduğu rivâyetlerde gelmiştir. Hadisin bazı vecihlerinde, zikri geçen peygamberin bir ağacın altına indiği, istirahat sırasında karıncanın ısırdığı, bunun üzerine, eşyalarını ağacın altından çıkartıp karınca yuvasını yaktırdığı tasrîh edilir. 2-Hadisin bir vechinde Cenâb-ı Hakk'ın peygambere: "Tek karınca yaksan ya!" diye vahyettiği belirtilir.

3- Bu hadisin ifâde ettiği hüküm üzerinde ulemâ ihtilâf etmiştir. Bazıları buna dayanarak karıncanın öldürülebileceğini, yakma suretiyle ceza verilebileceğini söylemiş, diğer bâzıları da başka delillere dayanarak bu hükümlere karşı çıkmıştır. Söz konusu ihtilâfı İbnu Hacer şöyle açıklar: "Bizden öncekilerin şeriati bizim için de mûteberdir, yeter ki bizim şeriatimizde onu nesheden bir hüküm gelmiş olsun. Husûsen bu önceki şeriati istihsan eden bir ifâde şâriimizin lisanından sâdır olmuşsa" prensibidir. Lakin, şeriatimizde ateşle azab vermek yasaklanmıştır. Nevevî der ki: "Bu hadis karıncaları öldürme cevazının ve ateşle azab verme cevazının, zikri geçen peygamberin şeriatinde mevcut olduğuna hamledilir." Zîra, hadiste görüldüğü üzere, karıncaları yakan peygambere onları öldürdüğü veya yaktığı için itab (azar) gelmemiştir, bilakis itab birden fazla karıncayı öldürdüğü içindir. Ama bizim şeriatimizde hayvanı ateşle yakmak, şartına uygun olarak kısasta câizdir, onun dışında câiz değildir. Keza, Sünen'de kaydedilen İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) hadisine göre, "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) arı ve karıncayı öldürmeyi yasaklamıştır." Nevevî'den başkası meselâ Hattâbi, karınca öldürme yasağını Süleymânî cinsi ile kayıtladılar. Begavî merhum der ki: "Zerr denilen küçük karıncalar öldürülebilir." Bunu el-İstiksâ sâhibi Saymerî'den nakleder. Hattâbî de buna hükmetmiştir. "Öldürme ve yakmanın zikri geçen peygamberin şeriatında câiz olduğu" da münâkaşa götüren bir husûstur. Zîra böyle olsa idi, karıncanın tabiatı eza vermek olunca, asla peygamberin şahsen itab görmemesi gerekirdi. Kâdı İyaz da şöyle der: "Bu hadis her ezâ veren canlının öldürülmesinin caiz olduğuna delildir. Denilir ki bu kıssanın bir sebebi var: O da, mezkûr peygamber, günahları sebebiyle Allah'ın helâk ettiği bir köye uğramıştı, bir ara taaccüp ederek durdu ve: "Ey Rabbim, bunların içinde çocuklar, hayvanlar ve günah işlemeyenler de var" dedi, sonra da bir ağacın altına indi, müteakiben bu kıssa başından geçti. Böylece Allah, onu: "Ezâ verici olan şeyin, ezâ vermemiş olsa bile öldürüleceği, evlâdının da eza yapacak yaşa gelmese bile öldürüleceği" husûsunda uyarmış oldu."

Kâdı İyaz'dan bu nakli yaptıktan sonra İbnu Hacer, ihtiyatlı bir ifâde ile Kâdı İyaz'ın hükmüne iştirak eder: "Evet zâhir olan bu, eğer kıssa sâbit (ve sahih) ise, çıkacak nihâi hüküm budur, velhasıl (rivâyette zikri geçen peygamber), yaptığı fiil sebebiyle değil, bilakis kendisine cevap olarak ve helâkin bu yuvadaki bütün karıncalara teşmîl edilmesinin hikmetini izah için itâb edilmiştir. Böylece ona, bu hâdise bir örnek yapılmıştır. Yani, şâyet helâk olmaya müstehak olan birisi, başkalarıyla karışırsa ve bunun helâki için diğerlerini de ihlak etmek gereği taayyün ederse, hepsinin ihlâkı câiz olur. Bunun nazîreleri vardır. Küffârın müslümanları siper edinmeleri vs. gibi... Vallâhu sübhânehû a'lem (gerçeği Allah bilir)."

İbnu Hacer, aynı mevzuya, başka âlimlerden nakillerle açıklık getirmeye devam eder. Kirmânî der ki: "Karınca mükellef değildir; öyleyse âyet-i kerîme mûcibince kısas misliyle olması gerekirken:

Hadiste nasıl olur da tek bir karıncanın yakılmasının câiz olacağına işâret edilir?" Sonra bu soruya, "O جَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا "Bir kötülüğün karşılığı aynı şekilde bir kötülüktür" (Şûrâ 40). peygamber nezdinde yakmanın câiz olma" ihtimaliyle cevap verir. Arkadan der ki: "Bu sözümüz şöyle bir mülâhaza ile reddedilebilir: "Yakmak câiz olsaydı, bu peygamber yaktığı için zemmedilmezdi." Buna cevaben deriz ki: "Kadri yüce olanlar, evlâ olanı terkedip câiz olanı yaptıkları için bazan zemmedilirler." İbnu Hacer, burada peygamber hakkında zemm kelimesini kullanmanın uygun düşmediğini, itâb denmesi gerektiğini belirttikten sonra Kirmânî'nin evlâ olan'la neyi kastetmiş olabileceğini belirtme sadedinde Kurtubî'nin mülahazasını kaydeder: "Bu hadisin zahirinden çıkan mâna şudur: "Allah zikri geçen peygamberi, kendisine ezâ eden bir karınca sebebiyle onun mensup olduğu bütün karınca ailesini helâk ederek nefsinin intikamını aldığı için itâb etmiştir. Halbuki ona evlâ olanı, sabretmek ve müsâmaha göstermek idi. Sanki ona şu husus vâki olmuştur: "Bu karınca nevi insanoğlu için ezâ vericidir, insanın hurmeti, karıncanın hurmetinden büyüktür." Bu nokta-i nazar yalnız kalsa ve bazı itirazlardan sâlim olmasa da itâb edilemez." Kurtubî, mütâlaasını şöyle noktalar: "Söylediğimiz hususu te'yîd eden bir husûs, peygamberlerin ismet (günahtan korunmuş olmaları) prensibidir. Onların fiillerini değerlendirirken bu prensibe temessük etmek, bunu esas almak gerekir. Unutmayalım ki, onlar Allah'ı ve Allah'ın ahkâmını bilmede ve Allah'tan korkmada bütün insanlardan daha ileridirler." 4- Ulemadan bir kısmı hadisin son cümlesine dayanarak hayvanların tesbihi meselesini değerlendirmiş ve: "Yedi semâ, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ ederler, O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, fakat siz onların tesbihlerini anlayamazsınız..." (İsrâ 44) âyetinde ifâde edilen tesbihi, hakikaten yaptıklarını söylemiştir. Görüldüğü üzere İslâm ulemâsı, ilk nazarda İsrâilî bir kıssa gibi gelen Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın bir hadisini, çok yönlü ve dakik tahlillere tâbi tutmuştur. Bundan hareketle hangi haşerâtın, hangi şartlarda öldürülebileceği, yakılabileceği husûsunda dînin hükmünü tesbite çalışmıştır. Bu hassasiyete, günümüzün zararlılarla mücadele tedbirlerinde yer verilmediği için, çevre sağlığı için zarurî olan tabiî dengenin bozulduğunu, bunun da telâfisi zor olan bir kısım başka mahzurlar getirdiğini görüyoruz. Zararlı haşeratı ilaçlama sûretiyle öldürme yerine, onları bertaraf eden başka haşeratın ziraati fikrinin gelişip tatbikata konmaya başladığı günümüz şartlarında, dînimizin "öldürülmesi câiz olan hayvanlar", "öldürülmesi haram olan hayvanlar" ve bu zikredilenler dışında kalan hayvanlar bahsinin yeniden gündeme getirilmesi, tahlîl edilmesi bir zarûret hâlini almıştır. Bu vesile ile, buğday biçildikten sonra, kalan anızların yakılmasındaki hukûkî mahzûru hatırlatmada fayda var. Anızların yanması sırasında, öldürülmesi câiz olmayan -ve hatta karınca gibi açıkça yasaklanmış olan- nice hayvan itlaf edilmektedir. Hayvanlar hukuku açısından ancak zulüm kelimesiyle ifâde edilebilecek bu davranışın cezası, tabiî dengenin bozulması felâketi ile verilmektedir. Denge bozukluğunun getirdiği mahzurları telafi etmek için yapılan nice masraflar, sarfedilen emekler, maruz kalınan zehirlenmeler, çevre kirliliği, birbirini zincirleme tâkip eden müteakip cezalar olmaktadır. [164]

DİNİMİZDE HAYVANLARA VERİLEN EHEMMİYET:

Dünyadaki beşerî hayatın kıvam üzere devamı, hayvanlara sıkı sıkıya bağlıdır. Gıda, libas, nakil gibi en zarûrî ihtiyaçlarımızın giderilmesinden, tezyinat ve süslenmeye varıncaya kadar tâlî ihtiyaçlarımızın bile karşılanmasında hayvana muhtacız. Hatta küçük yavrularımızın terbiyesinde hayvanların ve hayvanları temsil eden oyuncakların yeri de düşünülmeli deriz. Şu halde farklı buutlarıyla meseleye eğilince hayvansız ne beşerî hayatın, ne de medeni hayatın düşünülemeyeceğini anlarız. Yâni onlar, hayatımızın bir parçası olmakta ve dünyayı onlarla ortaklaşa yaşamak, paylaşmak zorunda kalmaktayız.

Öyleyse insan için faydalı ve zararlı olan her şeye, fayda ve zararı nisbetinde yer veren, medar-ı bahs eden dînimiz, hayvanlar için neler getirmiştir?[165]

HAYVANLARIN KORUNMASI:

Çevre sağlığına giren en mühim meselelerden biri de çevredeki tabiî dengedir. Bu dengenin ana unsurlarından biri de hayvandır. Sağlıklı bir çevre için, onun ağaçlandırılıp temiz tutulması ve sularının korunması yeterli değildir. Behemehal hayvanlar yönüyle de ele alınması, gerek ehlî ve gerekse vahşî her çeşit hayvan ve -en azından bir kısım böceklerinin- korunması gerekmektedir. Dinimiz, hem Kur'ân'ın ve hem de Peygamberimizin (aleyhissalâtü vesselâm) diliyle bu mevzuda da irşad ve ikazları çokça yapmıştır. Bunlardan bir kısmını burada sunmaya çalışacağız. Hayvan mevzûu, ziyade ehemmiyetine rağmen iyi bilinmediği için, sözü uzun tutarak bir kısım teferruata yer vermemizin hoş karşılanacağını ümîd ederiz. [166]

1-KUR'ÂN'DA HAYVANA VERİLEN YER:

Kur'ân-ı Kerîm, hayvanların da insanlar gibi birer ümmet olduklarını, Kitap'ta onları da ihmal etmediğini bildirir:"

Yerde yürüyen hayvan ve iki kanadıyla uçan kuşlardan hepsi, ancak sizin gibi ümmetlerdir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi noksan bırakmadık. Sonra ancak Rabbine toplanıp getirilirler" (En'âm 38). Âyette, Kitap'ta ihmal edilmedikleri bildirilen hayvanlardan sinek (Hacc 73), sivrisinek (Bakara 22), örümcek (Ankebût 41), karınca (Neml 18), arı (Nahl 68), kurt (Yûsuf 13, 14, 17), eşek (Cum'a 5, Bakara 259, Nahl 8), katır (Nahl 8), at (Âl-i İmrân 14, Enfâl 60, Nahl 8), öküz ve inek (Bakara 67-71, En'âm 144, 146, Yûsuf 43, 46), deve (En'âm 144, Gâşiye 17), koyun (En'âm 146, Enbiyâ 78, Tâhâ 18), yılan (Tâhâ 20, A'râf 107 vs.) domuz (Bakara 173, Mâide 60 vs.), maymun (Bakara 65, Mâide 60), köpek (A'râf 176, Kehf 22) gibi pek çok vahşi ve ehlî hayvanın ismi çeşitli vesîlelerle Kur'ânı Kerîm'de zikredilmektedir. Ayrıca Sûre-i Bakara, Sûre-i Nahl, Sûre-i Ankebût, Sûre-i Neml gibi bâzı sûreler de isimlerini metinde zikri geçen bu hayvanlardan alır. Kur'ân-ı Kerîm, beşer hayatında büyük rol oynayan deve, at, katır gibi bir kısım hayvanlara daha dikkat çekici ifâdelerle yer vererek ehemmiyetlerine parmak basmaktadır: "Hem kendilerine binesiniz, hem de zînet olsun diye atları, katırları, merkebleri yarattı" (Nahl 8); (O kâfirler ibret gözüyle) bakmazlar mı deveye, nasıl yaratılmış?" (Gâşiye 17); "Andolsun soluyarak koşanlara (gâzilerin atlarına), o tırnaklarıyla ateş çıkaranlara..." (Âdiyât 1-2) vs.[167]

2- HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE HAYVANIN YERİ

Dinimizin hayvanlarla ilgili tâlimâtını hadisler tamamlar. Bu mevzu üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) pek çok durmuştur. Onun hayvanla alâkalı olarak vaz'ettiği teferruâta başka dinlerde ve başka büyüklerin sözleri arasında rastlamak mümkün değildir. Hayvanlara gösterilmesi gereken merhametten, eziyet ve hakâreti yasaklamaya; onları sevip okşamaya, gıda ve temizliklerine ihtimâma, yavrularının bakım ve korunmasına kadar hiçbir şeyi ihmal etmemiştir. Bunları kısaca görelim.[168]

[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/277-279.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/280.

İYİ MUÂMELE VE MERHAMET

Hayvanlarla ilgili olarak gelen hadislerde en ziyâde onlara karşı almamız gereken tavırla alâkalı olanlar dikkatimizi çeker. Zîra pek çok hadis merhamet ve iyi muâmele üzerinedir. Önce şunu belirtelim ki, iyi davranış ve merhamet, her müslümanda, her hususta bulunması gereken bir vasıftır. Bunun hayvanlara karşı da gösterilmesi ayrıca istenmektedir. Bir hadiste şöyle buyrulur:"Merhametli olanlara Rahmân (yâni merhamet sâhibi olan Allah) merhamet eder. Yerde olanlara merhametli olun ki, gökte olanlar da (melekler) size rahmet etsinler..." Burada geçen "yerde olanlara" tâbirindeki ıtlâkı nazar-ı dikkate alan âlimler "buraya müslüman, kâfir, hayvan, memlûk... gibi her çeşit canlının dâhil olduğu" hükmünü çıkarmışlardır. Yine mutlak bir ifâde ile: "Merhametten nasîbi olmayanın hayırdan da nasîbi yoktur" buyrularak daha tehditkâr bir üslûbla merhametli olmak taleb edilmiştir. [169]

HAYVAN HAKLARI:

Bâzı hadisler, hayvanların, üzerimizde riâyet etmemiz gereken bir kısım "hakları" olduğunu, bunların ihlâli hâlinde Kıyâmet gününde hesap verileceği ifâde edilmektedir. Üsâme İbn-i Zeyd'e Peygamberimiz (aleyhissalâtü vesselâm): "Ey Üsâme, acıkan ciğer sâhibi her hayvan husûsunda dikkatli ol, Kıyâmet günü Allah'a şikâyet edilirsin" demiştir.

Hayvan hakları fikrini te'kîd eden bir başka hadiste:

"Eğer hayvanlara yaptığınız haksızlıklardan dolayı Allah sizi affedecek olursa, pek çok affa mazhar kılmış demektir" buyrulur.

Sünnet'e göre, hayvanların riâyet edilmesi gereken hakları çeşitlidir ve onlara karşı izhar edilmesi gereken iyi muâmele ve merhamet bunların yerine getirilmesi ile tahakkuk eder. Bunların başlıcalarını şöylece sıralayabiliriz: Hayat haklarına riâyet, gıdalarını ihtimam, temizlik ve bakım, yavrularına ihtimam ve hayvan neslinin korunması, fazla yük vurmamak, hayvanları fıtrî vazîfelerinde kullanmak, eziyet etmemek... Şimdi bunları açıklayalım: [170] * Hayat Haklarına Riâyet: Bu, sayıları belli ve mahdud bâzı hayvanlar dışında kalan bütün hayvanların fuzûli yere öldürülmemesi gerektiğini, aksi takdirde mes'ûliyeti mûcib olduğunu ifâde eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) karga, çaylak, akrep, fare, kelb-i akûr[171] [172] ve yılan gibi gerek insanlara ve gerekse diğer hayvanlara zararlı olanlar hâriç "ruh sâhibi mahlûkların" faidesiz ve keyfi bir şekilde öldürülmesini yasaklamıştır. Dârimî ve Nesâî'nin, "Herhangi bir hayvanı fuzûli yere öldürmenin hükmü" başlığı altında sundukları bir hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) şöyle buyurur: "Haksız olarak serçeyi öldürenden Cenâb-ı Hak Kıyâmet günü hesap soracaktır." Cemâat: "Kuşun hakkı da nedir?" diye sorunca: "Onu kesmesi ve sonra da yemesidir" cevâbını verir. Münâvî Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın burada serçeyi zikretmekle, büyük hayvanların hukukunun daha ehemmiyetli olduğuna dikkat çektiğini belirtir.

Bu meyanda kurbağa, karınca, arı, hüdhüd, çekirge gibi bir kısım hayvanların öldürülmesinin de kesin bir lisanla yasaklandığını kaydedelim. Bilhassa karıncalar hususunda ısrarla duran Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm), ısırdığı için karınca yuvasını yaktıran bir peygamberin, "Seni ısıran bir tek karınca idi, sen ise tesbih eden bir ümmeti helâk ettin" diye vahiy gelerek, Allah tarafından, itâb edildiğini anlatır. O peygamber devrinde ateşle cezânın yasaklanılmamış olabileceğini söyleyen

[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/281.

[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/281.

[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/281-282.

[171] Kelb-i akûr: Bazılarınca mâruf köpektir, cumhura göre yırtıcıların hepsidir (Tecrîd 6/211). [172] Buhâri dışında bâzı rivâyetlerde yılanda zikredilmişse de evlerde bulunan ve cenân denilen ince şârihler, bunun İslâm şeriatinde Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın, "Ateşle azâb vermek, ateşin sâhibine âittir" hükmüne binaen yasaklandığını ifâde ederler. Karıncalara karşı şefkati son derece ileri görünerek, onların yuvalarının yakınlarında ateş yakılmasını da yasaklayan Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) onlar hakkında bir de şu hikâyeyi anlatır: "Bir peygamber ümmetiyle yağmur duasına çıkmıştı, bu esnâda bazı ayaklarını havaya kaldırmış vaziyette bir karınca görmüştü ki, ümmetine: "Dönün artık, karıncanın durumu sebebiyle duânız kabûl edilmiştir" demiştir." Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın karınca ve diğer hayvanlar karşısındaki tutumu arkadan gelen nesiller üzerinde fazlasıyla müessir olarak, "hayvanın insan üzerindeki hakkı" fikrini şuur hâline getirmiştir. Rivâyete göre, Ashâb'tan Adiyy İbn-i Hâtim (radıyallâhu anh), ekmek ufalayarak karıncalara atar ve şöyle derdi: "Bu mahluklar komşularımızdır, üzerimizde hakları vardır." Fıkıh kitaplarımızın nafaka ile alâkalı bölümlerinde hayvanların nafakalarına da bahis ayrıldığını yer gelmişken belirtmemizde fayda var. Osmanlılar zamanında Makam-ı Meşîhât'ca tedvin edilen Kitâbu'n-Nafakât'da: "At ve İnek Gibi

Hayvanâtın Nafakâtı vs. Beyânındadır" başlığına yer verilir ve bu mes'eleye altı madde tahsîs edilir.173

* Gıdalarına İhtimam:

Hayvanlara karşı mesûliyeti mûcib mühim hususlardan biri, onların gıdalarıyla ilgilidir. Susamış bir köpeği sulayan yolcunun bir başka rivâyette kötü yola düşmüş bir kadının Allah'ın rızâsına mazhar olan- ve bütün günahlarının affedilmesiyle ilgili meşhûr hadisten anlaşıldığına göre, hangi hayvana olursa olsun yapılan herhangi bir iyilik makbûl ve sevabı gerektiren bir ameldir. Mezkûr rivâyette Ashâb'tan bir kısmının, "Yâ Resûlallah, hayvanlara yaptığımız iyilikten dolayı bize ücret de mi var?" diye sorması üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) şu meşhûr ve dikkat çekici cevabı verir: "Evet, her bir yaş ciğer sâhibine yapılan iyilik için ücret vardır." Bâzı âlimler bu hadisle kıyas yaparak "yapılan her iyiliğin mükâfatı varsa, her kötülüğün de cezası olacağına" hükmetmişlerdir. Nitekim, yine meşhur bir başka hadiste, "Kedisini hapsederek açlıktan ölmesine sebep olan kadının, cehennemde bir kedi tarafından tırmalanmak sûretiyle azâba mâruz bırakılacağı" bildirilir. Hayvanların gıdalarına gösterilmesi gereken ihtimamın ehemmiyetini ifâde eden bu rivâyetlerden ayrı olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in başka tavsiyeleri de mevcuttur. Yolculuk sırasında münbit bir yere uğradığı vakit hayvanın sırtından inerek "otlardan hakkının" verilmesi, otsuz yerlerden de sür'atle geçilmesi emredilmektedir. Hz. Enes: "Bir yerde mola verince, hayvanlarımızın istirahatini sağlayıncaya kadar ibâdet etmezdik" der Âlimler bu rivâyetleri esas alarak, yolcu, bir yerde mola verince, hayvanın otunu vermeden, kendisinin yemeğini yememesini müstehab olarak addetmiştir. 174 * Temizlik ve Bakımı: Hayvanlarla ilgili vazifeler gıdalarına dikkat etmekle bitmiyor. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onların temizlik vs. hususlarıyla da ilgilenilmesi için birtakım talimatlar vermiştir. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivâyette şöyle denmektedir: "Koyunların burunlarını silin, ağıllarını temizleyin, ağıllarına yakın yerde namaz kılın, zîra onlar cennet hayvanıdır." Keza keçilerin temizlenmesi için de emir verildiği mukayyeddir.

Sevâdetu'bnu Rebî'nin bir rivâyetinde sağmal hayvanın sağılması sırasında incitilmemesi için dahi Resûlullah'ın talimât verdiğini görmekteyiz. Rivâyet aynen şöyle: "Annemle Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'a gidip (maddî yardım) taleb ettik. Bize birkaç keçi verilmesini emretti ve anneme şunu tembihledi: "Oğullarına emret, tırnaklarını kessinler, böylece sağdıkları zaman hayvanları incitmemiş, memelerini kanatmamış olurlar. Yine oğullarına emret ki, yavrularının gıdalarını iyi yapsınlar." 175 * Yavruya İhtimam ve Hayvan Neslinin

Korunması: Sevâdetu'bnu Rebî'nin yukarıdaki rivâyetinde görüldüğü üzere, Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) hayvan yavrusunun gıdasına dikkat edilmesi için emir vermiştir. Abdullah İbni Amr'dan gelen bir rivâyet de bunu te'yîd eder. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bir keçiyi sağmakta olan bir adama uğramıştı, ona: "Ey fülan, sağınca, yavrusu için de süt bırak..." dedi." Sağmal hayvanları sağarken yavrunun ihmâl edilmemesi hususunu, kendisine uğrayanlara da tembîh etmiştir.

---

[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/282-283.

Bundan başka, yavrularla ilgili olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın kuş yuvalarının bozulmaması, yumurtalarının ve yavrularının alınmaması için emir verdiğine, alınmış olan yavru ve yumurtaları yerlerine iâde ettirdiğine dâir rivâyetleri nazara alacak olursak, hayvan neslinin korunması hususunda da bâzı tedbirlerin dikkate alındığını anlarız. Bu cümleden olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) tarafından Medîne'nin etrafında belli bir bölgenin haram ilân edilerek, bitkilerinin koparılmasının, hayvanlarının da öldürülmesinin yasaklandığını daha önce belirtmiştik. Az sonra temas edeceğimiz "avcılıkla" ilgili olarak beyân edilen kerâhetin de hayvan neslinin korunmasına mâtuf olduğunu burada kaydetmede fayda var. [176] * Fazla Yük Vurmamak: Bilhassa yük hayvanları için dikkat edilmesi gereken mühim bir husus, onlara vurulan yük miktarının kapasitelerini aşmamasıdır. Ebû'd-Derdâ, fazla yük vurulduğu için yerden kalkmakta zorluk çeken bir deveyi görünce fazlalıkları atarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın: "Allah bu dilsizler hakkında hayırhah olmanızı tavsiye etmektedir, onlara güçleri seviyesinde yük vurun" dediğini hatırlatır.

Hz. Âişe'nin bir rivâyetine göre, Vedâ Haccı sırasında, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in berâberine aldığı zevcelerinden Safiyye-'nin yükü, Hz. Âişe'nin yükünden daha ağırdır ve Hz. Âişe'nin devesi, Hz. Safiyye (radıyallâhu anhâ)'nın devesinden daha güçlü kuvvetlidir. Yolda durumu farkeden Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm), Hz. Safiyye'nin yükünün Hz. Âişe'nin devesine, Hz. Âişe'nin yükünün de Hz. Safiyye'nin devesine aktarılmasını emreder. Hayvanlara vurulacak yük mes'elesinde aynı titizliği gösteren Hz. Ömer'in Mısır'da bir deveye 1.000 rıtıl ağırlığında yük vurulduğunu işitince ilgiliye yazarak: "Bundan böyle 600 rıtıldan fazla yük vurulmamasını" emreder.[177]

* Hayvanları Fıtrî Vazifelerinde Kullanmak:

Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm)'ın bilhassa ehlî hayvanlarla ilgili olarak üzerinde durduğu bir husus, onların fıtrî vazifelerine muvâfık düşmeyen tasarruflardan kaçınmaktır. Zîra bu, onlara herşeyden önce bir eziyet ve işkencedir. Mes'elenin başka mahzurları da mevcuttur. Binek hayvanlarını durdurup, üzerinde iken sohbet etmeyi yasaklayan rivâyetin Ebû Dâvud'daki vechinde Resûlullah: "Bunlara sâlimen binin, sâlimen terkedin, onları, yollardaki ve pazarlardaki sohbetlerinizde minber yerine tutmayın, zîra, "Allah onları sizi bir yerden bir yere taşımaları için emrinize amâde kıldı" demektedir. Buhârî'nin bir tahrîcinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) bu yasağı farklı bir üslûbla ifâde etmektedir. Ebû Hüreyre tarîkiyle gelen rivâyet aynen şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bir gün sabah namazını kıldıktan sonra, cemaate yönelerek; "Adamın biri sığırını sürüyordu ki, bir ara sırtına bindi ve vurmaya başladı. Bunun üzerine hayvancağız (dile gelerek): "Biz bunun için yaratılmadık" dedi" buyurdu...178 * Eziyet ve İşkenceden Men: Hayvana şefkat ve iyi muâmelenin tezâhürlerinden biri de onlara eziyet ve işkenceden kaçınmaktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in hayvanlarla ilgili olarak koyduğu mühim yasaklardan biri de budur. Eziyet sadece dövmekle olmayıp çeşitli şekillerde olabileceği için, bütün çeşitleriyle yasaklandığını görmekteyiz. İbni Ömer (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in bu yasağını umumî bir ifâde ile: "Nebî (aleyhissalâtü vesselâm) hayvanlara işkence yapanlara lânet etti" diyerek haber verir.

Diğer rivâyetlerde, yasaklanan muhtelif eziyet çeşitleri belirtilmektedir: "Canlı hayvanların hedef ittihaz edilerek atış yapılması" bilhassa "yüzüne vurularak dövülmesi" ve "yüzünden, kulaktan, burundan enlenmesi" yüzüne dövme (veşm) yapılması" dövüştürülmeleri için "hayvanların kızıştırılmaları", "binek hayvanını durdurup üzerinden inmeden sohbet yapılması ki bu davranış hayvanları "sandalye" ve minber ittihaz etmek" olarak tavsîf edilmektedir- hayvanı kulağından tutarak çekmek."

Hz. Âişe'nin anlattığına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) hazîneye âit develerden- (yulara gelmeyen) huysuz bir deve(yi okyaşıp hayırlı olması için dua ettikten sonra) verir ve: "Ey Âişe bunu al (te'dîb et ve) müşfik ol, zîra şefkat bir şeye girdi mi onu mutlaka güzelleştirir, bir şeyden de çıktı mı onu mutlaka çirkinleştirir" der. Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred'de yaptığı tahricte, Hz. Âişe'nin bindiği

176 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/284. deve serkeştir, bu yüznden Hz. Âişe ona vurmaya başlamıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) müdâhale ederek müşfik olmasını vs. istemiştir. Bir seferinde arkadan gelen bedevîlerin

bineklerini hızlandırmak için bağırmaya ve vurmaya başladıklarını işiten Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) geri dönerek: "Sâkin olun, telâşla eziyet etmede hayır yoktur" der. Bu hadislere dayanan âlimler, hayvanı dövme mes'elesinde şu hükmü getirmişlerdir: Hayvan, ayak sürçmesi gibi, sâbık hatasından dolayı ceza olarak dövülemez. Ürkme gibi, müstakbel te'dibi için dövülebilir.

Eziyetin belki de en mühimlerinden olan, hayvanların yaralı bırakılmaları da yasaklanmıştır. Bu cümleden olarak avcılıkta, avı öldürücü olmaktan çok, göz çıkarıcı, diş kırıcı olan sopanın kullanılması yasaklanmıştır. Öldürülmesi emredilen zehirli kelerin bir vuruşta öldürülmesinin, iki-üç vuruşta öldürülmesine nazaran daha efdal olacağına dâir rivayet de hayvanların yaralı bırakılarak eziyet çektirilmemesi prensibiyle îzah edilebilir. Ulemanın sebeb olarak kaçabileceği ihtimalini zikretmesi de aynı endişeyi ifâde eder.

Az önce zikredilen, hayvan sağanlara "tırnaklarını kessinler, sağım sırasında uzun tırnaklarla hayvanların memelerini kanatmasınlar" diye Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın gönderdiği tâlimât da onları eziyetten koruyucu tedbirler meyanında zikre değer. Keza, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) hayvan boğazlanmadan, yani canlı iken herhangi bir uzvunun kesilmesini de yasaklamıştır. Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) Medîne'ye geldiği zaman, Medînelilerin çok sevdikleri için, devenin hörgücü ile koyunun kuyruğunu, hayvanlar henüz boğazlanmamışken kesip koparmakta olduklarını bildirir. Bu durumdan haberdâr olan Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm), "Sağ iken hayvandan koparılan şey meyte hükmündedir (haramdır)" diyerek mezkûr geleneği yasaklar.

Hayvanı keserken bile ona merhamet etmeyi ve şefkatli olunmasını emreden Resûlullah: "Kesilene merhamet edene, Allah Kıyâmet günü rahmet eder" müjdesini vermiştir. Kesilen hayvana merhamet cümlesinden olarak, bilhassa bıçağın bilenerek keskinleştirilmesini, hayvanın gözünden saklanmasını ve sür'atle kesilmesini sayar. Hayvanı kesmek üzere yatırıp, bıçak bilemeye başlayan birisine rastladığı vakit Resûlullah ona şöyle müdâhale etmiştir: "Sen onu iki sefer mi öldürmek istiyorsun? Niye hayvancağızı yatırmadan önce bıçağını bilemedin?"

Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın hayvanlara şefkat ve alâkasını gösteren başka rivâyetler de vardır. Bunlardan birinde, yirmi sene hizmetten sonra, yaşlandığı için sâhibi tarafından kesilmek istenen deveyi, bizzat satın alarak salıverdiği ve devenin uzun müddet serbest yaşadığı belirtilir. Bir başka rivâyette, yayılma imkânı olmaksızın, gelişigüzel bağlanmış bir devenin sâhibine, "Bunun hakkında Allah'tan korkmuyor musun?" diyerek müdâhale ettiğini görüyoruz. Kaydında fayda umduğumuz bir başka vak'ayı Abdullah İbni Ca'fer anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bir gün Ensardan birinin bahçesine girdi. Orada bir deve vardı. Deve, Resûlullah'ı görünce bir takım sesler çıkardı ve gözlerinden yaşlar aktı. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) hayvana yaklaşarak başını ve boynunu hörgücüne kadar elleriyle okşadı. Hayvan sakinleşti. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm): "Bunun sâhibi kim?" diye sordu. Ensâr'dan bir genç gelerek: "Deve benimdir ey Allah'ın Resûlü" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm): "Bunu sana mülk kılan Allah'tan bu deve hakkında korkmuyor musun?" Hayvan, onu aç bırakıp üstelik de yorduğun için senden şikâyetçi" der."

Resûlullah'ın hayvanlara karşı gösterdiği şefkat örneklerinden bir diğeri, daha ilgi çekici: Bir sefer sırasında, bir ceylanın, güneşin harâretine karşı bir ağacın gölgesine çekilerek uyumakta olduğunu farkeder. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) hayvancağızın kimse tarafından rahatsız edilmemesini emreder ve emre uyulur.[179]

Hayvan dâhil bilumum âcizlere şefkat ve iyi muâmelede bulunmaya teşvîk husûsunda, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in şu sözü de burada kayda değer: "Eğer süt emen çocuklar, beli bükük yaşlılar, otlayan hayvanlar olmasaydı, üzerinize azâb sel gibi gelirdi."

Harp sırasında bile, düşman eline geçecek endişesiyle hangi çeşitten olursa olsun, hayvan öldürmeyi, "Zira ruh sâhibidirler, kendilerine yapılandan elem duyarlar, onların ise hiçbir kabahati yok" diyerek reddeden İmâm-ı Şâfii, hükmüne delîl olarak şu hadisi zikreder: "Haksız yere bir serçe veya daha küçük bir hayvan öldürenden Allah hesap soracaktır." [180] Rahatsız Etmekten Men: Şunu da belirtelim ki, çevre ile alâkalı bir kısım tavsiye ve tedbîrler aynı zamanda, hayvanların menfaatine râcidir. Onların korunması, rahatsız edilmemesi gözönüne alınmıştır. Sözgelimi Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) yolculuk sırasında yol üzerine konaklamayı veya küçük ya da büyük abdest bozmayı yasaklarken, sebep olarak: "Zîra yol, hayvanların geçidi, yılan ve vahşilerin sığınağıdır" demiştir. Bir başka hadiste de "Kırlardaki yeraltı deliklerine abdest bozmayın" diye emretmiştir. Bu yasağın da o deliklerde yaşayan hayvanata eziyet vermemek maksadına râci olduğu âlimlerce belirtilmiştir.[181]

Hakaretten Men:

Sünnet, hayvana sadece -çeşitli şekilleriyle- maddî eziyeti yasaklamakla kalmıyor, mânevî eziyeti, sözle yapılacak hakareti de yasaklıyor. Esâsen umûmî bir prensip olarak kendi nefsine, çocuğuna, malına ve hayvanına beddua ve kötü sözü yasaklamış bulunan Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) mes'elenin ciddiyetini ihsas için lânetlenmiş bulunan hayvandan istifa edilmemesini emretmiştir: "Rivayete göre, bir yolculuk sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in kulağına bir lanetleme sesi ulaşınca: "Bu da ne?" diye sorar. Kendisine, bir kadının, bindiği hayvana lânet okuduğu haber verilince: "Üzerindekileri alıp hayvanı salıverin, zîra artık o lânetlenmiştir, mel'ûndur" diyerek hayvanın kullanılmamasını emreder ve öyle yapılır." Rivayetlerde horoz ve hattâ pire gibi hayvanlara bile lânet okumanın yasaklandığı görülünce bunun umumîliği anlaşılır.[182]

HZ. PEYGAMBER'İN HAYATINDA HAYVAN

Hayvan-insan münâsebetine yukarıda belirtildiği şekilde son derece ehemmiyet veren Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in şahsî hayatında, her gün mübâşeret hâlinde bulunduğu bir kısım hayvanlar mevcuttur. Konumuzun bütünlüğü açısından bir miktar da bunlardan bahsetmeliyiz: Ebû Kebşeti'l-Enmârî, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın turunç ve kızıl güvercini seyretmeyi sevdiğini haber verir. At da çok sevdiği hayvanlar arasındadır. Atın fazîletleri ve at beslemenin ehemmiyeti, atın cinsleri vs. üzerine pek çok hadis îrad etmiştir.[183] At ve deveyi elleriyle okşadığı, bilhassa atın alnından ve sağrısından okşanmasını emrettiği rivâyetlerde gelmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) attan başka binek olarak muhtelif develeri de kullanmıştır. Yirmi kadar da sağmal devesi, pek çok davarı -ki bunlardan yedi adedi keçidir- vardır. Rivâyetlerden, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in bilhassa koyun, keçi nevinden küçük hayvanlarla daha çok haşir neşir olduğu, bunların, ekmek yaptığı sırada uyuklayan Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin hamurundan yiyecek kadar içerilere girme serbestisine sâhip oldukları anlaşılmaktadır. Ümmü Seleme'den gelen bir rivâyetten Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in bu evcillerle yakından ilgilendiğini anlıyoruz: Bunlardan biri gıyâbında, öldüğü vakit, onu göremez olunca "Ne oldu?" diye sormuştur.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) cennet hayvanlarından olduğunu belirttiği keçiyi bereket olarak adlandırmıştır. Bir kimseye: "Evinizde kaç tane bereket var?" diye sorar ve bununla keçiyi kasteder. Diğer bâzı rivâyetlerde koyuna da bereket dediğine şahit olmaktayız: "Sâhibi için koyun berekettir, deve de izzettir. Ata gelince, hayır onun alnına bağlanmıştır." Ümmü Hâni'ye, "Koyun besleyin, zira onda bereket vardır" demiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in evindeki hayvanlardan biri de "evin bir unsuru (min metâ'i'lbeyt) ve hattâ âilenin bir ferdi (min ehli'lbeyt) olarak vasıflandırdığı kedidir. Abdest almak için hazırlandığı sırada, kedinin abdest suyundan içmekte olduğunu görünce, o içinceye kadar bekler, bilâhare abdestini alır. Orada bulunanlardan biri: "Yâ Resûlullah, su necis olmadı mı?" diye sorunca: "Hayır, kedi âile efrâdından biridir, hiçbir şeyi kirletmez" cevâbını verir.

---

[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/285-287.

[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/288.

Hz. Âişe'den gelen bir başka rivâyete bakınca Resûlullah'ın evinde sadece keçi, koyun ve kedi gibi ehlî hayvanlar değil, ehlî olmayan hayvan da mevcuttur. Şöyle der: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in evinde (âl) bir vahşi vardı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) evden çıkınca oynuyor, ilerigeri gidip geliyor, hareketleniyordu. Resûlullah'ın girdiğini hissedince de yere çöküp, o evde kaldığı müddetçe onu rahatsız etmemek için gezinmiyordu." Yalnızlıktan şikâyet edenlere bir çift güvercin edinmelerini tavsiye edecek kadar insan hayatında hayvana ehemmiyet veren sünnetin telkîn ve te'sirleriyle "kedi, güvercin ve horozdan hâlî olan hânenin mâmur olmayacağı" "beyaz horozun evkât-ı salavâtı ve gayret ve şecâat ve sehâvet ve kesret-i cimâı tâlîm gibi beş hasleti bulunduğu" şeklinde hayvanlarla ilgili muhtelif inançlar ahlâk kitaplarımıza girmiştir.

Sünnette hayvanla ilgili olarak yer alan rivâyetler bunlardan ibâret değildir. Hadis kitaplarımızda pek çok rivayet mevcuttur. Biz burada bu kadarıyla yetiniyoruz. [184]

AV TAHDİDİ:

İslâm dini, gerek Kur'ân ve gerekse hadiste gelen nasslarla kara ve deniz avcılığını meşru ve helâl kılmıştır. Bu mevzuun teferruâtını açıklayan hadisler çoktur ve bütün hadis kitaplarında Kitâbu's-Sayd adıyla müstakil bir bölüm teşkil ederler. Şüphesiz, burada meselenin tefurruâtına girecek değiliz. Ancak bir husus, üzerinde durduğumuz mevzuyu ilgilendirmektedir. Şöyle ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) avcılık esasta helâl olmakla beraber, sırf eğlence ve zevk için yapılanları hoş görmemiştir. Şöyle buyurur: "Kim av peşine düşerse gâfil olur."

İslâm âlimleri, bu hadisi açıklarken, farklı ifâdeler kullansalar da, eğlence maksadıyla yapılan avcılığın kerâhetinde ittifak ederler.

Meselâ, Sindî, avcıda av sevgisinin kalbte galebe çalarak, başka hususlarda avcıyı gaflete atacağını söyler. Aliyyü'l-Kârî, avcının tâat , ibadet, cemaat ve cumaya iştirakten gaflet edeceğini belirttikten sonra, kalbin ulvî hisleri kaybederek katılaşacağına dikkat çeker: "Avcı hayvanları öldürmede vahşi ve yartıcı hayvanlara benzediği için, zamanla şefkat ve merhamet duygularından uzaklaşır" der.

Bâzı âlimlerimiz bu kerâhetin, ihtiyaç değil de eğlence için yapılan avcılığa râci olduğunu daha sarîh şekilde ifâde ederler: "Kim zevk ve eğlence için avcılığı âdet haline getirirse, gâfil olur. Zîra zevk ve eğlence ölmüş kalpten hâsıl olur. Fakat kim de gıdasını temin için avlanırsa, bu câizdir, zîra Ashâb'tan bir kısmı avlanmıştır."

Ağaç ve hayvan yönüyle tabiî dengenin bozulup, çevrenin her iki yönden de tahrîb edilmesinde büyük rol oynamış bulunan avcılığın yurdumuzda disipline edilmesinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in bu çeşit tavsiyelerinden istifâde yoluna gidilmelidir. 185

ÇOCUK TERBİYESİ VE HAYVAN:

Çocukların normal bir gelişim göstererek dengeli bir şahsiyete kavuşmasında, içtimâi hayatın bütün unsurları ile tam bir münâsebet içerisinde yetişmelerinin gerektiğini daha önceki bahislerimizde belirtmeye çalışmıştık. Çocuğun normal gelişiminde ehemmiyet taşıyan bir diğer münâsebet halkası da hayvanlarla olanıdır. Zîra onlarsız beşeri hayat mümkün değildir. Hayvanlar onları belli bir ölçüde eğlendirip meşgûl etmekten başka, hayatları boyunca işlerine yarıyacak olan sevgi, şefkat gibi bir kısım rûhî erdemlerini kazanma ve geliştirmelerinde de onlara yardımcı olmaktadırlar. Hayvanlara iyi muâmele yapmaya, onları sevmeye alıştırılan çocuklar, bu hislerinin gelişmesinde ilk temrinlerini onlarla yapmış olmaktadırlar. Nitekim hayvanlara kötü muamele yapan çocukların bu davranıştan şiddetle yasaklandıkları rivâyetler de gelmiştir.

Çocukların hayatlarında hayvana yer verilmesi, onların hayvanla temâs imkânlarının sağlanması gerektiğine işâret eden bir kısım rivâyetler de gelmiştir. Her şeyden önce bizzat Hz. Peygamber'in çocukluğunda, Medîne'de Benû Adiyy İbnu'n-Neccâr kabîlesinde, dayılarının yanındaki ikâmeti sırasında, diğer çocuklarla birlikte kuş uçurttuğu bildirilmektedir.

Enes'ten gelen bir rivâyetten, Enes'in küçük kardeşinin bir kuşu olduğunu, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın, mezkûr kuş öldüğü için üzgün bulduğu çocuğu teselli etmek maksadıyla husûsi bir alâka gösterdiğini ve bu meyânda: "Kuşun ne oldu?" diye sorduğunu öğreniyoruz. Bir başka rivâyet ise, Hz. Peygamber'in torunları Hasan (veya Hüseyin)'in bir köpek yavrusuna sâhip olduğunu, bunun bir gün Hz. Peygamber'in odasına, karyolanın altına kadar girmiş bulunduğunu ve hattâ orada öldüğünü haber vermektedir.

Âlimler yukarıda verdiğimiz Enes rivâyetine dayanarak çocukların kuşla oynamalarını, kuşun bâzı şartlara riâyet kaydıyla [186] kafese konmalarını, çocuklara oynamaları için velîlerinin bunlardan te'min etmelerini tecviz etmişlerdir. Kezâ, yavru ve yumurta elde etmek, yalnızlıkta ünsiyet te'min etmek, mektup taşıtmak vs. gibi başka meşrû maksatlarla da güvercin beslemenin câiz olduğu belirtilmiştir.[187]

RIFK BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Rıfk, kelime olarak mülâyemet, letâfet, yumuşaklık, tatlılık mânalarına gelir, sertlik ve kabalığın zıddıdır.

İslâm ahlâkında gerek insanlara ve gerekse hayvanlara karşı muâmelede en mühim prensiplerden biri rıfk'dır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'in Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilen mümtaz ahlaklarından biridir (Âl-i İmrân 156). Bu mevzuda çok sayıda rivâyet mevcuttur. İslâm ulemâsının da rıfkın ehemmiyetini ifâde eden açıklamaları, rıfkla ilgili menkîbeleri vardır. Bu bölümde müellifimiz sadece dört hadis kaydetmiştir. Biz mevzuun ehemmiyetine binaen, bahsin sonunda Resûlullâh'ın sünnetinde rıfkla ilgili bir açıklamayı kaydedeceğiz.188

هَنا َز ّاٍإ ءْنَش يف َناَك اَم َقْف ِهرلا ّنا إ :# هاللّ لوسر لاق]□ .
تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ1□:

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهَنَاش ّاٍإ ءْنَش ِنم ْع َ ِزُن ًَو .

1. (1995)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Rıfk bir şeye girdimi onu mutlaka tezyîn eder, bir şeyden de çıkarıldı mı onu mutlaka çirkin kılar." [Müslim, Birr 78, (2594); Ebû Dâvud, Cihâd 1, (2578), Edeb 11 (4808).]189

AÇIKLAMA:

Ebû Dâvud'un bir rivâyetine göre Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bu sözü, henüz binmeye alıştırılmamış bir deveyi, Hz. Âişe'ye binip kıra gitmesi için verdiği zaman söylemiştir. Deve henüz binilmeye alışmadığı için bir kısım huysuzluklar, aksilikler yapabilecektir. Resûlullah devenin o hallerine karşı en iyi muamelenin rıfkla, tatlılıkla mukabele etmek olduğunu belirtme sadedinde: "Ey Âişe! Buna rıfkla muamele et, zira rıfk nereye girse onu zinetli kılar (güzelleştirir), nereden de çıkarılırsa onu kusurlu kılar" buyurur.190

قْف ِهرلاِب ِكْيَلَع :# َلاَقف ُهْدُد ْرأ ُتْلَعَجَف ةَبُوُعص ِهيِف] .
اًريِعَب ُتْبِك َر] :تلاق ةَياور يفو ـ2

»نيزلا دض وهو .بيعلا « ُتْيهشلا .

2. (1996)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) bir başka rivâyette şunu söyler: "Kendisinde dikbaşlılık olan bir deveye bindim. (Hırçınlık etmeye başlayınca ilerigeri sürmeye başladım. Bunun üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Rıfkla, tatlılıkla davran! diye müdâhale etti..." [Müslim, Birr 79, (2594).]191

AÇIKLAMA:

Hırçın ve dik başlı deve ile ilgili olan önceki rivâyetle bu rivâyet aynı hâdiseye de temas etmiş olabilir, farklı hâdiselere de. Her ikisinde de huysuz deveye (ve dolayısıyla huysuz hayvanlara) karşı takip edilecek terbiyevî tavrın tatlılık olacağını, rıfk olacağını takrir etmektedir. Bunda ısrarın gayesi, böyle durumlarda insanlarda tabiî bir insiyak olarak, bağırıp çağırma ve hatta dayakta ifâdesini bulan sertlik ve kabalığın fayda değil, zarar getireceğine irşaddır.192

هَّلُك َرْيَخلا ِم َرْحُي َقْف ِرلا ِم َرْحُي ْنَم :# هالّل ُلوسر لاق]] .
: لاق ُهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ريرج نعو ـ3

دواد وبأو ملسم هجرخأ .

3. (1997)- Cerîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse yumuşak davranmaktan mahrum ise hayrın tamamından mahrumdur." [Müslim, Birr 75, (2592).]193

AÇIKLAMA:

Âlimlerimiz bu hadislere dayanarak, rıfk'ın her hayrın başı ve sebebi olduğunu söylemiştir. Bir başka hadiste Allah'ın refik olduğu, rıfka mukabil verdiğini başka bir sebeple vermediğini ifade eder: هالّل
َّنإ

---

186 Bu şartlar şunlardır. Hayvana eza vermemek, acıktırmamak, susuz bırakmamak; birbiriyle kavga yapan bir başka kuşla birlikte koymamak, aksi davranmak bi'l-icma haramdır. 187 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/290-291. 188 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/292.

ها َوِس اَم بلَع بِطْعُي َ اَم َو ِفْنُعْلا بلَع بِطْعُي َاَم ِقْف ِهرلا بلَع□ َر قيِف يِحُ ِب ُّلا ِهرلا ِقْف َو ُعي ْ ِبط "Allah refik (rıfk sâhibi)dir, rıfkı sever ve rıfka mukabil verdiğini başka hiçbir şeyle vermez." Burada geçen refîk ismi, Allah'a isim veya sıfat olarak Kur'an'da gelmez, mütevâtir de değildir. Haber-i vâhidle sâbittir. Bazı âlimler haber-i vâhidle sâbit olan bir isimle Cenâb-ı Hakk' ın izafetsiz tesmiye edilemeyeceğini söylemiştir. Eş'arîlerden bâzıları câiz görmüştür "Çünkü haber-i vâhidle amel câizdir, bu da bir nevi hadisle amel etmektir" demişlerdir. 194

لاق ِه ِرْمأ ِضْعَب يف ًادَحأ َثَعَب اَذإ # ُّبنلا َناك] : لاق ُهْنَع ُ:
□4ـ نعو بأ سوم َر ِض َي ّهالل

دواد وبأ هجرخأ .[او ُرِهسَعُت ًَو او ُرَّسَي َو ،او ُرِهفَنُت ًَو .
او ُرِهشَب

4. (1998)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) herhangi bir işi için bir adam gönderse şu tembihte bulunurdu: "Sevindirin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın." [Ebû Dâvud, Edep 20, (4835); Müslim, Cihâd 6, (1737).] 195

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Buhârî ve Müslim'de muhtelif tariklerden rivâyet edilmiştir. Diğer rivâyetlerin bir kısmında farklı ziyâdeler mevcuttur: "U-yumlu olun, ihtilâf etmeyin, teskin edin, nefret ettirmeyin" gibi.

2- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın cevâmiulkelîm denen özlü sözlerindendir. Sevindirin emriyle, Allah'ın fazlını, sevâbının büyüklüğünü, ihsânının bolluğunu, rahmetinin genişliğini, af ve mağfiretinin şümûlünü hatırlatmak emredilmiştir. Arapça'da tebşîr (müjdeleme) sevindiren bir haber getirilmesidir. Öyle ise "sevindirin" emriyle, Allah'ın ibâdetleri kabul edeceğini, ibâdetlere mukabil sevab vereceğini, günahlardan tevbe etmeye yardım edeceğini bildirmek, affını,

---

191 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/293.

192 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/293.

193 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/293. mağfiretini

çokca zikrederek insanları sevindirmek, müjdelemek emredilmiştir. Keza nefret ettirmeyin emriyle de: "İnsanları inzâr ederken, mübalağa ederek onları korkutmayın, öyle ki, onlar günahlarının affedilemeyeceği düşüncesiyle Allah'ın rahmetinden ümidlerini kesmesinler" demektedir." Zorlaştırmayın" emri, kendilerine terettüp edenden fazlasını veya daha iyisini almak veya kusurlarını araştırmak sûretiyle insanlara çıkarılacak zorluklardan yasaklanmış olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın bu tembihleri, bir işin görülmesi için gönderdiği memurlarına yaptığı düşünülecek olursa, halka hizmet sunan, insanlarla münâsebeti olan herkesin bu tembihte yer alan sevindirmenefret ettirme, kolaylaştırmazorlaştırmama prensiplerini kendisine peygamberinin bir emri olarak rehber etmesi gerekir.

Bu tembihlerin irşadda bulunanlara da rehber olması gerekir. Dînimizin üst üste hep emir ve nehiylerini bütün teferruâtıyla söyleyerek, İslâm'ı tatbik edilemez, yaşanamaz gösterip nefret verinceye kadar, mühimlerden, zarûrilerden başlayıp az az, teker teker söyleyerek, Allah'ın mağfiretini, cennetin güzelliklerini, nimetlerini hatırlatarak tebliğde bulunup dîni sevdirmesi gerekir. İslâm'a yeni girenlere, ibâdete alıştırılacak çocuklara hep bu minval üzere gitmeli, yavaş yavaş az az alıştırarak yol almak, güler yüz, tatlı söz ve mülâyemetle muamele etmek, sertlikten, kırıcılıktan kaçınmak gerekir. Münâvî der ki: "İnsanların ülfet edip ısınacağı şeyleri söylemek sûretiyle onlara karşı kolaylık gösterin, çünkü insanlar öyle olan mev'izeleri kabul ederler. Aksi takdirde nefislerine ağır gelen şeyden nefret ederler. şurası bilinmeli ki ta'limde yani öğretme işlerinde kolaylaştırmak, taati kabûl etmeye sebep olur ve ibâdeti merğub (arzu edilen) kılar, netîcede öğrenmeyi de, amel etmeyi de kolaylaştırmış olur."

Kirmânî, "kolaylaştırın!" emrinden sonra "zorlaştırmayın!" neyhinin gelmesinde şu inceliğe dikkat çeker: "Aslında bir şeyi emredince zıddının da yasaklanması zımnen emredilmiş olur. Burada, kolaylaştırmak emrini te'kid için, bunda zımnen mevcut olan zorlaştırmamak emrini sarih olarak da söylemiştir. Bazıları da: "Burada maksad, zorlaştırmayı da ayrıca yasaklamaktır. Zîra, sadece kolaylığın emri ile yetinilseydi bir kere kolaylık gösterip birçok defalar zorluk çıkaranlar da hadisin emrine muvafık hareket etmiş olurdu, bunun önlenmesi için her ikisi de ayrı ayrı zikredilmiştir." Münâvî der ki: "

Bu hadiste Mustafa (aleyhissalâtü vesselâm) dünyayı ilgilendiren meselelerde kolaylaştırmayı, âhireti ilgilendiren meselelerde va'adedilen husûsları en güzel şekilde, sürûrla haber vermek gerektiğini ifâde etmektedir. Tâ ki, Resûlullah'ın her iki dünyada da rahmeten li'l-âlemin (âlemlere rahmet) olduğu anlaşılsın. Hadiste Allah'ın rahmetini zikrederek kolaylaştırma sırasında, korkutucu şeyleri zikrederek nefret ettirmekten, yani tebşîre nefret ettirici şeyleri ilâve etmekten nehiy vardır. Hadis ayrıca, yeni müslüman olanları, -onlara karşı şiddetli davranmayı terkederek, en kolay olandan başlayarak, Allah hakkında hüsnü zannı telkin ederek- kazanmak da emredilmektedir. Ancak vaaz ve nasihatının tamamını ümit üzerine de bina etmemelidir. Korkuyu da katmalıdır, korku ve ümidi sağ ve sol eller gibi yan yana, ilim ve ameli de bir kuşun iki kanadı gibi berâber zikretmelidir." Bu hadisin, zamanımızda temelde İslâm'a karşı olan sû-i niyet sahiplerinin telkiniyle birçok safdiller tarafından, İslâm'ın ruhuna uygun olmayan bir te'vile büründürüldüğüne şâhid olmaktayız. Böyleleri: "Allah korkulacak bir şey değildir, ben Allah'ı severim, O'ndan korkmam. Peygamberimiz de müjdeleyin, korkutmayın" dememiş midir?.. vs." demektedir. Bu çeşit sözler demegoji ve mugâlatadan başka bir şey değildir.

Hadisin, hedefinden saptırılmaması için, İslâm ulemâsının yorumu esastır, kâili ve kaynağı belli olmayan sözlere îtibar edilmemelidir. Bu bâbta, yukarıda kaydettiğimiz cümle esastır: Korku ve ümid sağ ve sol eller gibi yan yana işlenmelidir, ilim ve amel bir kuşun iki kanadı gibi tutulmalıdır.

Rabbimiz şöyle emrediyor: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ "Ey iman edenler!: Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakının. Sizler ancak müslümanlar olarak can verin" (Âl-i İmrân 102).[196]

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE RIFK VE MÜLAYEMET

Rıfkın İslâm'daki ehemmiyetini belirtmek maksadıyla hadiste gelmiş olan kolaylaştırmak ve nefret ettirmemek emirlerini nasıl anlamamız gerektiği hususunda Hz. Peygamber'den fiilî bâzı örnekler görmüş olacağız: Beşerî münâsebetlerin iyi bir istikâmette gelişmesinde mülâyemet ve tatlılık dinimizde baş köşeyi işgal eder. "Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır" atasözümüz bu prensibin milletimizce ne kadar benimsenmiş ve takdir edilmiş olduğunu gösterir. Âyet-i Kerîme'de: "(Ey Peygamber) Sen Allah'tan bir rahmet (ve lütuf olarak) onlara yumuşak davrandın. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın, onlar, etrafından muhakkak dağılıp gitmişlerdi bile. Artık onları bağışla (Allah'tan da günahlarının affını iste..." (Âl-i İmrân 156) denmiş olması, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in başarısında affın, mülâyemet ve hoşgörünün ehemmiyetini ifâde etmektedir. Hz. Peygamber'in hayatı bize nümune-i imtisâl olması gereken pek çok af ve müsâmaha örnekleriyle doludur. Bunlardan bir tânesini Beyhakî'den okuyoruz: Rivâyet aynen şöyle: "Ebû Mahzûra anlatıyor: Biz oniki kişilik bir grup hâlinde Huneyn yolunda Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in grubuna rastladık ve onlara dahil olduk... Namaz zamanı gelince, müezzin, kafilesine ezân okumaya başladı. O okudukça biz de onun sözlerini alay makamında tekrarlayıp onunla eğleniyorduk. (Bu işte elebaşı bendim.) Peyamber (aleyhissalâtü vesselâm) sesimizi duymuştu. Bizi çağırdı ve "Kulağıma gelen ses kimin sesi?" diye sordu. Kimse cevap vermeyince hepimizi ayrı ayrı dinleyerek imtihandan geçirdi. En sonunda benim olduğumu ortaya çıkardı. Öbürlerine gitmeleri için işâret ettikten sonra bana dönerek: "Haydi ezan oku" dedi. Ben (hicâbımdan başım eğik olarak) ayağa kalktım. Fakat bu kalkış boşa idi. Çünkü ezanı bilmiyordum. (Bir anda içim kin ve nefretle doldu.) O anda benim yanımda dünyanın en fena insanı Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm), en kötü şeyi de bana teklif etmekte olduğu şey (ezân)di. (Sükûtum üzerine) Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) ezanın sözlerini ve okunuş şeklini kelime kelime, cümle cümle bana öğretti. Sonra da elime içinde para olan bir kese sıkıştırdı ve eliyle alnımı, yüzümü, göğsümü okşayarak, "Bârekallâh" (Allah seni mübârek kılsın" dedi. "Yâ Resûlullah, Mekke'de ezan okumama müsâade et" dedim. "Ettim" buyurdu. Artık (içimdeki bütün kötü düşünceler) gitmiş, yerini hududsuz bir aşk ve sevgi doldurmuştu." Böylece Peygamberimiz (aleyhissalâtü vesselâm) saygısız bir müstehzîden ezân-ı Muhammedî'nin okunuştaki tarz-ı Muhammedîsini istikbâlin müezzinlerine öğretecek baş üstâd yapmıştı. Muhâtabı böylesine bir fethe mâruz kılan tek şey, şüphesiz Hz. Peygamber'in ona davranışındaki mülâyemetti. Gerçek müslümanlığın, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in beşerî münâsebetlerde bize mirâs bıraktığı sünnetine uymakla tahakkuk edeceği kanaatindeyiz. Bu noksan olduğu müddetce Allah'a karşı olan vazîfelerimizde ne kadar titiz olursak olalım İslâm'ın vâadettiği kemâl ve terakkîye kavuşamayız.[197]

Mülâyemetin Şümûlü:

Aslında müsamahakâr davranış, sâdece müslümanlara karşı göstermemiz gereken bir vazîfe, bir vecibe değil, her müslümanın, her tebliğcinin, kâfir, müslim, herkese karşı davranışlarında benimseyip tâkip etmesi gereken bir prensiptir. Cenâb-ı Hakk, Hz. Resûl (aleyhissalâtü vesselâm)'e şu emri verir: "Mü'min kullarıma söyle ki en güzel (söz) ne ise, onu söylesinler. Çünkü şeytan aralarına fesad sokar." Burada ifâde edilen mâna başka yerlerde de te'yid edilir. Bunlardan Firavun'la ilgili olanı çok daha dikkat çekicidir: Firavun'a karşı tebliğ yapmak üzere vazifelendirilen Hz. Mûsa ve Hz. Hârun'a Cenâb-ı Hakk'ın mülâyemetle dâvette bulunmalarını emrettiği belirtilir. Mezkûr emir şöyle: "Varın da ona yumuşak söz söyleyin, olur ki nasihat dinler, yâhut korkar" (Tâhâ 44). Âyet-i Kerîmenin amelî te'sirini daha iyi kavramada Aliyyü'l-Kâri'nin kaydettiği şu fıkra, bize yardımcı olabilir: "Halife Me'mun'dan rivâyet edildiğine göre, kendisine vaaz ve nasihat eden bir vâiz, konuşması sırasında sert bir dille terhib ve tergibde bulunur. Halife, vâize dönerek: "Be adam, mülâyim ol, görmez misin Allah, senden daha hayırlı olan (yani Hz. Mûsâ ve Hârun'u), benden daha hayırsız olana (yani Firavun'a) gönderdi de mülâyim olmasını emretti ve: "Varın da ona yumuşak söz seyleyin, olur ki nasihat dinler, yâhut da korkar dedi" der."

Firavun gibi uluhiyetini îlân ederek küfrün zirvesinde yer alan birisine bile hitapta "yumuşak sözlü" olmak emredilirse, ne kadar kusurlu da olsa müslümanlara karşı nasıl davranmak gerekeceği kendiliğinden anlaşılır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın müslümanlar karşısındaki durumunu Kur'ân-ı Kerîm şöyle ifâde eder: Andolsun, size içinizden bir peygamber geldi ki, zahmet çekmeniz onu incitir ve üzer. Size çok düşkündür. Mü'minlere çok merhametlidir, onlara hayır diler" (Tevbe 128). Ashâb (radıyallâhu anhüm ecmaîn) hakkında gelmiş olan: "O'nun maiyetinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin (ve metin), kendi aralarında merhametlidirler" (Fetih 29) âyeti de nazar-ı itibâre alınacak olursa İslâm ümmetinin birbirleriyle münsebetlerinde prensip edinmeleri gereken mühim bir esas ortaya çıkmaktadır: "Merhametli, müşfik ve tatlı olmak." Siyer kitapları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in ümmetine karşı taşıdığı şefkat, merhamet ve düşkünlüğünün sayısız misâlleriyle doludur. Burada belirtmemiz gerekiyor ki, bu şefkat sadece iyilere değil, kötülere karşı da câridir. Bir rivâyette: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın en şerir kimseye (şerrü'lkavm) karşı güler yüz ve tatlı sözle muâmele ederek onu böylece kazanırdı" denmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın bu davranışı Amr İbnu'l-Âs'ın üzerinde öyle bir tesir husule getirir ki kendisinin Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) tarafından en çok sevilen kimse olduğunu zanneder. "Allah elçisi (aleyhissalâtü vesselâm) bana yüzü ve sözü ile öyle iltifatta bulunuyor ki, ben kendimi insanların en hayırlısı (hayru'lkavm) zannettim de: "Ey Allah'ın Resûlü, ben mi yoksa Ebû Bekir mi daha hayırlı" diye sordum" der. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın bir kısım yakın arkadaşlarına karşı bu çeşit iltifatları çoktur, ibret almamız ve örnek edinmemiz gereken mühim sünnetlerden biridir.

Sevmediği kimselere bile mültefit ve gönül alıcı davranmak, Resûlullah'ın yüce ahlâkına dâhil meşhur prensiplerden biri idi. Bu husûsu Hz. Âişe'nin şu rivâyeti te'yîd etmektedir. "Bir gün, bir adam Resûlullah'ın yanına girmek için izin istedi. (O'nun ismi zikredilince) Aleyhissalâtu vesselâm: "Aşiretinin ne kötü adamı" dedi. Sonra da: "Müsaade edin girsin!" buyurdu. Adam huzuruna girince, ona yumuşak bir üslubla konuştu. (Adam gidince): "Ey Allah'ın Resûlü, ona mülayim bir dille konuştun, halbuki, daha önce hakkında söylediğini söylemiştin" dedim. Bana: "Kıyâmet günü, Allah indinde, makamca insanların en kötüsü, dil ve davranışlarının kabalığından kaçınarak insanların terkettiği kimsedir" buyurdu."[198]

REHİN BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Rehin, lügatte sâbit, dâim, pâyidar demektir. Herhangi bir sebepten dolayı bir şeyi mahpûs, mevkûf kılmak mânasınadır. Fakihlerin ıstılâhı olarak: "Bir malı, ondan tamamen veya kısmen ıstıfası, mümkün olan bir malı hak mukabilinde, o hak sahibinin veya başkasının elinde bi'rrızâ (rızası ile) mahpus ve mevkuf kılmaktır. Böyle hapis edilen mala merhûn denildiği gibi rehin de denir. Hak sâhibi sıfatıyla rehini kabzeden kimseye de mürtehin denir. Borcuna mukâbil malını rehin bırakan kimseye râhin denir.

Rehinin rüknü, icab ve kabûl ile kabzdır. Yani hukûkî bir rehn akdinin gerçekleşmesi ve sahih olması için şu üç şart tahakkuk etmelidir: 1) İcab: Borçlunun teklifi.

2) Kabul: Alacaklının kabûl etmesi.

3) Kabz: Alacaklının rehin bırakılacak malı fiilen alması. Vekilinin alması da kabz sayılır. Bilhassa Hanefîler, kabz husûsunda ısrarlıdırlar ve merhûn malın, mutlaka mürtehinin elinde olmasını şart koşarlar. İcab ve kabul her iki tarafın rızasını ifâde der. Öyle ise bir malın rehin kılınması husûsunda iki taraf da râzı olmadıkça akid gerçekleşmez.

Hayvan, tarla, ev, giyecek, kapkacak, köle gibi her çeşit mukavvim (alınıpsatılabilen) mal rehin yapılabilir. Aynî ehl-i ilmin: "Rehinin nafakası râhine aittir, mürtehine değil, mürtehinin de kullanma hakkı yoktur" demede icma ettiklerini söyler.

Rehinden hâsıl olan süt, yün, yavru gibi mütevellit artmalar rehne tâbidir, mürtehinin yanında kalır, rehin muâmelesi görür.

Rehin akdini râhin feshedemez ise de mürtehin feshedebilir. Bu durumda mal, sâhibinin eline geçmeden zayi olsa zarar mürtehinin zimmetindedir.[199]

نَبَل ُب َرْشُي َو ،هِتَقَفَنِب ُنْه َّرلا ُبَك ْرُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق]
: لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ1

بَك ْرَي َو ُب َرْشَي ِبَّدلا ىلع َو .ًانوُه ْرَم َناك اَذإ ِهِتَقَفَنِب
ِهرَّدلا

نأ اذه ىنعمو ،نبللا :مكلا لصأ يف «ِهرَّدلا».يذمرتلاو دواد وبأو
ىراخبلا هجرخأ .] ُةَقَّفَنلا

كله نإ هنامض نهترملا ىلعو .نهارلل هتميق لضفو ةَءامنو ِنْه َّرلا .
ةدايز

1. (1999)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Rehin (olarak bırakılan hayvan)a, nafakası mukabilinde binilir. Sağmal hayvan rehin bırakılmışsa sütü, nafakası mukabilinde içilir. Nafaka, binen ve sütünü içen üzerinedir." [Buhârî, Rehn 4, Tirmizî, Büyû 4, (1254); Ebû Dâvud, Büyû 78, (3526).] 200

AÇIKLAMA:

Bu hadis, umumî açıklama kısmında belirtilen rehinle ilgili bâzı eseslarla tam mutâbakat arzetmediği için, ulemânın farklı yorumlarına ve ihtilâflarına sebep olmuştur. Çünkü hadis rehin olarak bırakılan bir maldan -ki mal burada sağmal bir hayvan veya binektir- onun nafakasını veren kimsenin istifâde edebileceğini ifâde etmektedir.

İmdi: Burada nafakayı veren râhin mi mürtehin mi? Bu bir ihtilâf konusu olmuştur. * Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye ve bazı başkalarına göre, nafaka veren mürtehindir ve mürtehin, merhûnun maslahatını yerine getirdiği takdirde -râhinin rızası olmasa bile- ondan istifâde hakkına sâhiptir.

* İmâm Şâfiî, İbrahim Nehâî ve Zâhirîler bu hadisten hareketle şöyle hükmetmişlerdir: "Râhin, merhûn üzerindeki nafaka sebebiyle -Zîra rehinin nafakası râhin üzerinedir- ondan istifâde eder: Biner, sütünü sağar vs." İbnu Hazm ez-Zâhirî Muhallâ'da şöyle der: "Rehin bırakılan şeyin bütün menfaatleri, rehinden önce olduğu üzere, malın asıl sâhibine aittir. Ancak bu malın nafakasını vermeme halinde veya nafakayı mürtehinin karşılaması hallerinde binme ve sütünden istifâde hakkı mürtehine geçer. Şu halde mürtehin bu hakkı "nafaka infakı"

sebebiyle elde eder. Ancak, bu istifâde az olsun çok olsun, hiçbir sûretle borca mahsûb edilmez. Çünkü mal, râhinin mülkiyetinden çıkmış değildir. Ebû Hüreyre hadisine binâen binme ve sağma hakkı, rehin malın nafakasını karşılayana aittir." * Ebû Hanîfe, Sevrî, İmam Yûsuf ve İmam Muhammed, Mâlik ve bir rivâyette Ahmed İbnu Hanbel (rahimehümullah) Hazerâtı şöyle demişlerdir: "Râhin bu hakka sahip değildir. Zîra bu, rehnin hükmüne zıddır. Çünkü rehnin hükmü, "malın dâimî hapsi"dir. Bu sebeple, râhin artık rehin mala sâhip değildir. Böyle olunca râhin, merhun'dan istihdam (hizmetlenme), binme, sağma, ikâmet vs. yollarından hiçbiriyle istifade edemez. Keza rehin'i mürtehinden başkasına izni olmadan satamaz da. Satarsa izin alır. İzin verirse satması câizdir. Bu durumda semen (satılan mal mukabilinde alınan para), izin sırasında mürtehin: "Bu para yanımda rehin olarak kalacak" diye bir şart koşsa da koşmasa da mürtehin'in elinde rehin olur. Ebû Yûsuf'un: "Şart koştu ise rehin olur" dediği rivâyet edilmiştir. Kezâ, mürtehin'in de râhin izin vermezse, merhundan istifâde hakkı yoktur. Sözgelimi, merhûn köle ise istihdam edemez. Hayvan ise binemez, elbise ise giyemez, evse oturamaz, Mushaf'sa okuyamaz ve satamaz da.

Hemen belirtelim ki, merhundan hâsıl olan herçeşit ziyâdeden (süt, yün, yavru, meyve vs.) mürtehin istifâde edemediği gibi râhin de istifâde edemez. Bunlar asılla birlikte merhûn olur. Mürtehin, râhinden izin almadan bunları istihlâk edecek olsa tazmin eder. Tahâvî, "rehin malın nafakasının râhine âit olduğu, mürtehinin de rehni kullanma hakkı bulunmadığı" hususunda ulemânın icma ettiğini söyledikten sonra, belirtilen bu Hanefî (ve cumhur) görüşüne uymayan "Şâfiî ve aynı görüşte olanların" yanılgılarını açıklamaya geçer. Delillerinden biri, sadedinde olduğumuz Ebû Hüreyre hadisinin mücmel oluşudur. Yâni hadis, merhûn mala, râhinin mi, mürtehinin mi nafaka verip sütünü içeceği veya bineceğini açıklamamıştır. Dolayısıyle bâzıları: "Bu, mürtehinin'dir" derken, bazıları da: "Bu, râhinindir" diyebilir. Tahâvi, bu hükmün riba ile ilgili haram gelmezden önceye ait olduğunu, ribanın tahrim edilmesinden sonra mürtehinin rehin'den istifâdesinin de yasaklandığını söyler. Dolayısıyle bu hadisin neshine hükmederek, buna dayananların görüşlerini çürütür.

Mevzu üzerine Aynî'nin dermeyan ettiği tahlillere böylece dikkat çektikten sonra, sadedinde olduğumuz hadis hakkında söylenenleri hülâsa etmek isteriz. Bâzı âlimler, hadisin, iki vecihten kıyasa muhâlif olduğunu söyleyerek, hadisi te'vil etmişlerdir.

1- Rehin malın asıl sâhibinin izni olmadan, mâlik dışındaki kimseye binme ve sütünden içme izni vermektedir.

2- Bu istifâdeyi, nafaka ile tazmîn etmekte, istifâdenin kıymeti ile değil. İbnu Abdilberr der ki: "Fukahâ'nın cumhûrunca üzerinde icma edilmiş bulunan bazı esaslar ve sıhhatinde ihtilâf edilmeyen sâbit ve sahîh hadisler ve bu hadisi(n hükmünü) reddeder. Bu hadisin mensuh olduğuna İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in rivâyeti delildir: □رْي
َغِب ٍرِما ُةَيِشاَم ُبَلْحُت □

□"Bir kimsenin sağmal hayvanı, sâhibinin izni olmadanهِنْذِا sağılamaz." Bu hadisi Buhârî rivâyet etmiştir (sıhhati kesindir)."

Burada şunu da kaydedelim; sadedinde olduğumuz hadisin mensuh olması meselesine itiraz edilmiştir: "İhtimalle nesh sâbit olmaz. Bu hadisin mensuh olduğu, ihtimâle dayanmaktadır. Bu hadisin daha önce vârid olduğunu te'yid edecek delil yoktur, üstelik müteârız iki hadisin cem imkânı varken neshi araştırılmaz" demiştir. Nitekim Evzâî, Leys ve Ebû Sevr şöyle bir te'vile giderler: "Bu hadis, râhinin mürtehinin nafakasını vermekten imtina etmesi durumuna hamledilmelidir. Bu durumda mürtehine, hayvanın hayatını korumak üzere infak etmesi mübah olur. Bu hizmetine mukabil, hayvandan binmek veya sütünden içmek sûretiyle istifade etmesi helâl kılındı. Ancak bu istifâde miktarı, harcadığı nafakanın değerini taşmamalıdır." Âlimleri, merhûndan istifâde meselesinde hassasiyete sevkeden hususlardan biri karz'ın mukabilinde alınacak menfaatin riba sayılacağı ve dolayısıyle bunun haram edilmiş olmasıdır. Rehin hayvandan istifâdeye cevaz verenler, bunu harcanan nafaka miktarıyla kayıtlamışlar, fazlasına "ribâdır" demişlerdir.

Hadis üzerine başka yorumlar da yapılmış, hadisin mensuh olduğu iddiaları reddedilmiştir. Hadisle ilgili münakaşaları kaydeden Tirmizî şârihi Mübârekfûrî açıklamalarını şöyle noktalar: "Elhasıl: Sadedinde olduğumuz hadis sahihtir ve muhkemdir, mensuh değildir. Şeriatın esaslarından (usûl) hiçbiri onu reddetmediği gibi, sâbit ve sahih âsârın hiçbiri de reddetmez. Bu hadis, rehin bırakılan hayvana, nafakası mükâbilinde binilebileceğine, sağmal hayvanın sütünden nafakası mukabilinde istifâde edilebileceğine sarih bir delildir. Tirmizî'nin de kaydettiği üzere, bu Ahmed İbnu Hanbel ve İshak'ın görüşüdür. Ancak, rehin bırakılan hayvana kıyas edilmesi, bana göre kıyas-ı maalfârık (yanlış kıyas) dır."201

هجرخأ .[َنْه ّرلا ُقِلْغُي َ :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر بيسملا نبا نعو ـ2ـ هيفو ئشلاب لجرلا دنع نهرلا لجرلا

نهري نأ ملعأ هاللّو ىرن اميف كلذ ريسفتو :لاق.كلام

هل لوقي وأ .ىل وهف اذكو اذك لجأ ىلإ ىقحب ىنتأت مل نإ
:نهترملا لوقيف .هيف َنِه ُر امع لْضَف

هنع ىهن يذلا اذهو :لاق .لجٔا ىلإ هب َكِتآ مل نإ كل وه :نهارلا

اخسفنم طرشلا اذه ىرأو ،هل وهف لجٔا دعب هيف امب□ .
هبحاص َءاج ولف .حلصي ف # هاللّ لوسر

هقح َءاضق نهارلا كرت اذإ نهترملا هقحتسي هانعم :ىعفاشلا .
لاقو

2. (2000)- İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Rehin kapanmaz." [Muvatta, Akdiye 13, (2, 728).]202

AÇIKLAMA:

Resûlullah, burada bir câhiliye geleneğini yıkmıştır. Cahiliye devrinde bir borca mukabil, değer itibariyle borç miktarını aşan bir mal rehin olarak alınınca, mürtehin şöyle derdi: "Falanca tarihe kadar borcunu ödemezsen artık bu mal benim olacak." Râhin borcunu ödeyemeyince mürtehin, malı zimmetine geçiriyordu. Aynı sözü râhin de söyleyebiliyordu: "Falanca tarihe kadar alacağını ödemezsem bu mal senin olsun." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadedinde olduğumuz beyanlarıyla, bu usûlün haram olduğunu, câiz olmadığını belirtmiştir. Öyle ise, mal sâhibi, vâdesi içinde borcunu ödeyemeyip, vâde dolduktan sonra ödeyecek olsa malına yine de sâhip olabilecektir. İmam Şâfiî (rahimehullah) der ki: "Hadisin mânası şudur: "Râhin, borcunu ödemekten vazgeçse bile mürtehin o mala sâhip olamaz." Yani, merhûn satılır, mürtehin hakkını alır, ziyadesini sâhibine (râhine) iâde eder. 203

ةَئيِسَنِب ًاماَعَط ِهِدوُهَي ْنِم # ِ هاللّ ُلوس َر ى َرَتْشا] : تلاق□
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ3□

ىئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ًانه َر ُهَل ًاع ْرِد ُهاَطْعأ َو .

3. (2001)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir yahudîden, veresiye yiyecek satın aldı. Rehin olarak zırhını verdi." [Buhârî, Rehn 2, 5, Büyû 14, 33, 88, Silm 5, 6, İstikraz 1, Cihâd 89, Megâzi 85; Müslim, Musâkât 124, (1603); Nesâî, Büyû 58, 87, (7, 288, 303).][204]

AÇIKLAMA:

1- Muhtelif rivâyetlerde, Resûlullah'ın bir yahudîden arpa satın alarak, borcuna mukabil Zâtu'l-Fudûl nâmındaki demirden mâmul zırhını rehin bıraktığı belirtilmiştir. Hadisin, Buhârî'nin Kitabu'l Büyû'daki bir vechinde ailesi için arpa satın aldığı bir yahudîye borcuna mukabil zırhını Medine'de rehin bıraktığı tasrîh edilir. Başka rivâyetlerde bu yahudînin Evs Kabîlesinin halîfi (müttefik) bulunan Benî Zafer'den Ebü'ş-Şahm adında biri olduğu belirtilir. Bu arpa, bir rivayete göre otuz sâ', bir rivâyete göre de yirmi sâ' miktârındadır. İbnu Hacer "yirmi-otuz sa' arasında bir miktarda olmalı" der. Bazı rivâyetler bu arpanın, yekün bir dinar değerinde olduğunu belirtmiştir. Bazı rivâyetler, bu borcu ödeyemeden Resûlullah'ın vefat ettiğini, bilâhare Hz. Ebû Bekr'in parayı ödeyerek zırhı rehinden kurtardığını ve Hz. Ali'ye teslim ettiğini belirtir. Ancak, ölmezden önce borcu ödeyip zırhı geri aldığı rivâyet edilmiştir. Bu rivâyet zayıftır. 2-Bazı âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evinde fazla yiyecek maddesinin bulunmadığına dair rivâyetleri gözönüne alarak, bunu ailesi için değil, misâfirler için almış olabileceğini söylemiştir. 3-Zengin Müslümanlar varken, yahudîden arpa alması da bazı yorumlara sebep olmuştur: "Ashâb para kabûl etmekten çekinebilirdi, Resûlullah minnet altında kalmak istememiştir", "Ehl-i Kitap'la alışveriş yapılabileceğini göstermek istemiştir"; "Ashab arasında arpa satacak zengin olmayabilir de " vs.[205]

4-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Kâfirle alışveriş muâmelesi, temizliğinde emin olunan mallarda câizdir. Bu meselede onların küfürlerine, kendi aralarındaki gayr-ı meşrû muâmelelerine îtibar olunmaz. * Malının çoğunluğu haram olan kimse ile de ticârî muâmele câizdir. * Kâfire silah satılabilir, kiralanabilir, rehin olarak verilebilir, yeter ki harbî olmasın. Bazı âlimler, "Harb mahalli bile olsa, yiyecek sıkıntısı varsa silah satılamaz ise de rehin verilebilir, çünkü âile nafakası farzdır, fakat düşmana harp silah ve âletleri satılmaz" demiştir. * Ehl-i zimmenin emlâki ellerinde kalabilir.

* Veresiye alışveriş câizdir.

* Harp silahı olan zırh ve diğer mühimmat şahsî eşya olarak bulundurulabilir, bu tevekküle mâni değildir.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin gıdası çoğunluk itibariyle arpadır. * Merhûnun kıymeti hususunda (ihtilâf olursa) yeminle birlikte mürtehinin sözü esastır. * Resûlullah'ın zühdü ve dünya karşısındaki tevâzusu gözükmektedir. Zırhını rehin verecek kadar para biriktirmeme husûsunda titiz davranmıştır. Halbuki dileseydi malmülk sâhibi olabilirdi. * Resûlullah'ın hayat sıkıntısı, sabrı ve aza kanaati, keza zevcelerinin de aynı sıkıntılara katlanma fazîletleri, rivâyetten anlaşılmaktadır. [206]

---

[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/303.

[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/303.

RİYA BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Riya, lügat olarak görmek mânasına gelen ru'yet kökünden gelir. "Hakikatte olmadığı halde iyi görünmek" mânasınadır. Dilimizdeki en yakın karşılığı gösteriştir. Dînî bir tabir olarak ibâdetlerde ve diğer amellerde samimiyetten uzaklığı ve ihlassızlığı ifade eder. Bir başka ifade ile, bir Müslüman ibâdetlerini Allah rızası için yapmakla mükelleftir. Sadaka, zekat, yardım, güler yüz, tatlı söz gibi her çeşit hayırlı amelleri de Allah rızası için yapmalıdır. Amelde Allah rızasını arama keyfiyetine ihlas denir. İhlasın zıddı riyadır. Yani, her çeşit ibâdet ve dînin teşvîk ettiği diğer hayırlı amellerde Allah rızasını değil, dünyevî bir maksad gütmek, insanların rızasını aramak riyadır. Gazâlî, daha vecîz olarak: "Riya, iyi görünerek insanların kalbinde yer almak istemektir" diye târif eder. Gazâlî bir başka tarifinde, riyâ'yı sadece ibâdetlerdeki gösterişe tahsis ederek: "Allah'a yaptığı ibâdet ile kulları kastetmektir" diye tarif eder. Ancak hadislerde herçeşit ameldeki ihlassızlık, riya ile ifade edilmiştir. Mamafih Gazâlî de beş şeyle riya yapıldığını belirterek, teker teker açıklar. Bu beş şey: Beden, elbise, söz, amel, arkadaş çokluğu'dur.

İhlâsa ehemmiyet veren İslâm nazarında riya, bir nevî şirktir. Çünkü hayırlı ameller Allah için yapılacakken dünyevî bir menfaat için yapılınca, o menfaat Allah yerine konmuş olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şirkin bu çeşidine şirk-i hafî demiştir, yani gizli şirk. Hadiste: ك ْرِش ِءاَيِ هرلا نَدْاَ َّنِا "Riyanın en azı da şirktir" buyurulmuştur. Bir başka hadis de şöyledir: "Kıyamet günü riyâkar adama: "Ey fâcir, ey gaddâr, nefsine gadreden, ey gösterişci mürâî, amelin mahvoldu, mükâafatın kayboldu. Amelini kime gösteriş için yaptınsa, git ondan mükâfâtını al!" denir." Resûlullah'ın riyaya karşı uyarısı çoktur. Bunlardan biri de şöyle: Ümmetimin şirke düşmesinden korkuyorum. Gerçi onlar puta tapacak değiller; güneşe, aya, taşa da tapacak değiller. Fakat amellerinde riyâkarlık yaparlar, Allah için işlemezler."

Resûlullah'ın riya ile ilgili bazı hadislerine geçmeden önce, Gazâlî Hazretleri'nin riyanın dereceleri ile alâkalı açıklamasını da kaydetmede fayda görüyoruz: Ona göre riya'nın çeşitli dereceleri vardır. Bazısı bazısından daha ağırdır: Birinci Derece: En ağır olanıdır. Riya ile yaptığı ibâdette hiç sevap niyeti yoktur. İcabında insanların yanında abdestsiz bile namaz kıldığı halde, yalnız kaldığı zaman hiç kılmayan gibi. Bu namaz sırf insanlara gösteriş içindir, hiçbir hayrı yoktur.

İkinci Derece: İbâdeti gösteriş için yapar, fakat Allah'ın rızasını da niyet eder. Ancak bu niyet zayıftır, yalnızlıkta bu ibâdeti yapmayacaktı. Sevâba niyet etmese de gösteriş için bunu yapacaktır. Üçüncü Derece: Gösteriş ve sevap tarafları müsâvî olmaktır. Eğer riyânın yanında bir de sevap veya sevabın yanında bir de riya niyeti olmasa bu ameli yapmayacaktı. İkisinin müsâvî olarak bulunmasıyla bu ameli yapmıştır. Bu amelinden zarar görmese de fayda da görmez, başa baş kurtarır. Dördüncü Derece: İbâdetini, insanların duymuş olmasından dolayı daha da gayrete gelip takviye etmesi, artırmasıdır. Böyle birisi, kimse duymasa da ibâdetini yapacaktır. Böyle birisi sırf riya maksadıyla yapmadığı için ibâdetinden fayda görebilir.[207]

نَعْدُي نْم ُل َّوأ :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر
ةريره بأ نع ى ِحَبْص‘ا ٍهَفُش نع ـ1□

هاللّ ُلوُقَيَف .ِلاَملا ُريِثَك لُج َر َو ِ، هاللّ ِليِبَس يف َلِتُق لُج َر □
َو ،َنآرُقْلا َعَمَج لُج َر ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِهِب

اَميِف َتْلِمَع اَمَف :َلاق .ِهب َر اَي َىلَب :ُلوُقَيَف ؟ِلوُس َر ىلَع ُتْل
َزْنأ اَم َكْمِهلَعُأ ْملأ :ٍ ِراَقْلِل ىلاَعَت

هل ُلوُقَت َو .َتْبَذَك :ُهل ىلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَيَف .ِراَهَّنلا َءاَنأ َو□
ِلْي َّللا َءاَنآ ِهِب ُموُقأ ُتْنُك :ُلوُقَيَف ؟ َتْمِلَع

بت ْؤُي َو .َكِلذ َليِق دَق َو ،ٍ ِراَق ن َ ُف َلاَقُي ْنأ َتْد َرأ ْلَب
ىلاعَت ُ هاللّ ُهل ُلوُقَي َو .َتْبَذَك :ُةَكِئ ًملا:

اَي ىَلَب :ُلوُقَيف ؟ٍدَحأ ىلإ ُجاَتْحَت َكْعَدأ ْمَل ىَّتَح َكْيَلَع ْع ِهس َوُأ
ْمَلأ :ىلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَيَف ؟ِلاَملا ِب ِحاَصِب

هَل ىلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَيَف .ُقَّدَصَتأ َو َم ِح َّرلا ُل ِصأ ُتْنُك :□ :
ُلوُقَيَف ؟ َكُتْيَتآ اَميِف َتْلِمَع اَذاَمَف :ُلوُقَيَف .ِهب َر ْدَق َو ، دا
َوَج ن َ ُف َلاَقُي ْنأ َتْد َرأ ْلَب :ىلاعَت ُ هاللّ ُهَل ُلوُقَي َو ؛َتْبَذَك :

ُةَكِئ ًملا ُهَل ُلوُقَت َو ؛ َتْبَذَك

اَذ اَميِف :ىلاعَت ُ هاللّ ُهَل ُلوُقَيَف .ِهاللّ ِليِبَس يف َلِتُق
ِبذَّلاِب َت ْؤُي َّمُث .َكِلذ َليِق

لوُقَت َو .َتْبَذُك : ُهَل ىلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَيَف .ُتْلِت ُق َّتَح□
ُتْلَتاَقف َكِليِبَس يف ِداَه ِجْلاِب ُت ْرِمُأ : ُلوُقَيَف ، َتْلِتُق

مُث .َكِلذ َليِق ْدَق َو ، ٍرَج ن ً ُف َلاَقُي ْنأ َتْد َرأ ْلَب :ىلاعَت ُ□□
هاللّ ُهَل ُلوُقَي َو .َتْبَذَك : ُةَكِئ ًملا ُهَل

هاللّ ِقْلَخ ُل َّوأ ُةَث ً َّثلا َكِئلوأ َة َر ْي َرُه اَبأ اَي : َلاقف .َة َرْي □
َرُه ىبأ ِةَبْك ُر ىلَع # ِ هاللّ ُلوسر َب َرَض

دَق : َلاَقف .َة َرْي َرُه ِىبأ ْنَع ِثيِدَحلا اَذِهب َةَيِواَعُم ُت ْرَبْخأف□
ٌتفُش لاق ،ةَماَيِقْلا َم ْوَي ُراَّنلا مِهِب ُرَعْسُت :

مُث . كِلاَه ُهَّنأ َّنَظ َّتَح ًاديدَش ًءاَكُب ُةَي ِواَعُم ىَكَب َّمُث ؟□□
ِساَّنلا َنِم َيِقَب ْنَمِب َفْيَكَف ،اذه ِء ُّؤِهب َلِعُف

هف َوُن اَهَتني ِز َو اَيْنُّدلا َةاَيَحلا ُدي ِرُي َناك ْنَم ؛ُهُلوُس َر َو ُ□
هاللّ َقَدَص : َلاَقو ِهِهْج َو ْنَع َحَسَم َو َقاَفأ

ا يف ْمُهَل َسْيَل َنيِذَّلا َكِئلوأŒاَم َطِب ًَح َو ُراَّنلا َّاِإ ِة َر ِخ
َنوُسَخْبُي َ اَهيِف ْمُه َو اَهيِف ْمُهَلاَمْعأ ْمِهْيَلِإ

ىئاسنلاو هل ظفللاو يذمرتلاو ملسم هجرخأ .] َنوُلَمْعَي اوُناَك .
اَم لِطاَب َو اَهيِف اوُعَنَص

1. (2002)- Şüfeyyü'l-Esbâhî, Hz. Ebû Hüreyre'den naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü ilk çağrılacaklar, Kur'ân-ı ezberleyen biri, Allah yolunda öldürülen biri ve bir de çok malı olan biridir. Allah Teâlâ Hazretleri Kur'ân okuyana: "Ben Resûlüme inzal buyurduğum şeyi sana öğretmedim mi?" diye soracak. Adam: "Evet yâ Rabbi!" diyecek.

"Bildiklerinle ne amelde bulundun?" diye Rabb Teâlâ tekrar soracak.Adam: "Ben onu gündüz ve gece boyunca okurdum" diyecek.

Allâhu Teâlâ Hazretleri: "Yalan söylüyorsun!" diyecek. Melekler de ona: "Yalan söylüyorsun!" diye çıkışacaklar. Allahu Teâlâ Hazretleri ona: "Bilakis sen, "Falanca Kur'an okuyor" densin diye okudun ve bu da söylendi" der. Sonra, mal sahibi getirilir. Allah Teâlâ Hazretleri: "Ben sana bolca mal vermedim mi? Hatta o kadar bol verdim ki, kimseye muhtaç olmadın?" der. Zengin adam, "Evet yâ Rabbi" der.

"Sana verdiğimle ne amelde bulundun?" diye Rabb Teâlâ sorar. Adam: "Sıla-i rahimde bulunur ve tasadduk ederdim" der. Allâhu Teâlâ Hazretleri:" Bilakis sen: "Falanca cömerttir" desinler diye bunu yaptın ve bu da denildi" der. Sonra Allah yolunda öldürülen getirilir. Allah Teâlâ Hazretleri: "Niçin öldürüldün?" diye sorar. Adam: "Senin yolunda cihadla emrolundum. Ben de öldürülünceye kadar savaştım" der. Hakk Teâlâ ona: "Yalan söylüyorsun!" der. Ona melekler de:"Yalan söylüyorsun!" diye çıkışırlar. Allah Teâlâ Hazretleri ona tekrar: "Bilakis sen: "Falanca cesurdur" desinler diye düşündün ve bu da söylendi" buyurur. Sonra (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebû Hüreyre'nin dizine vurup): "Ey Ebû Hüreyre! Bu üç kimse, Kıyamet günü, cehennemin, aleyhlerinde kabaracağı Allah'ın ilk üç mahlûkudur!" dedi.

"Şüfey der ki: "Ben Ebû Hüreyre'den aldığım bu hadisi, Hz. Muâviye'ye haber verdim. Bunun üzerine: "Böylelerine bu muâmele yapılırsa, insanların geri kalanlarına neler yapılır?" dedi ve Hz. Muâviye şiddetli bir ağlayışla ağlamaya başladı, öyle ki helak olacağını zannettim. Derken bir müddet sonra kendine geldi, yüzündeki (gözyaşlarını) sildi. Ve şunları söyledi: "Allah ve Onun Resûlü doğru söylediler: "Dünya hayatını ve onun zinetini isteyenlere, orada işlediklerinin karşılığını tastamam veririz. Onlar orada bir eksikliğe de uğratılmazlar. İşte âhirette onlara ateşten başka bir şey yoktur. İşledikleri şeyler orada boşa gitmiştir. Zâten yapmakta oldukları da bâtıldır" (Hûd 15-16). [Müslim, İmâret 152, (1905); Tirmizî, Zühd 48, (2383); Nesâî, Cihâd 22, (6, 23, 24).][208]

هِب َى ِراَجُيِل َمْلِعْلا َبَلَط ْنَم :ُلوُقَي # َّبَّنلا ُتْعِمَس] :لاق ُهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر كلام نب بعك نعو ـ2□

يذمرتلا هجرخأ .[َرانلا ُ هاللّ ُهَلَخْدأ ِهْيَلِإ ِسانلا َه ُوج َو .
ِهِب َف ِرْصَي َو َءاَهَفُّسلا ِهِب َى ِراَمُي َو َءاَمَلُعْلا

مهلعف لثم َلعفيو ئش يف موق عم ىرجي نأ « ُةا َراَجُملا .
«َو».ةرظانملاو ةلداجملا « ُةا َراَمُملا

2. (2003)- Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim âlim geçinmek, sefihlerle münâzara yapmak ve halkın dikkatlerini kendine çekmek gibi maksadlarla ilim öğrenirse Allah o kimseyi cehenneme atar." [Tirmizî, İlm 6, (2656).] 209

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada dünyevî bir maksadla ilim taleb etmeyi yasaklamaktadır. Nitekim Tirmizî, bu hadisi "İlmiyle dünyayı taleb edenin durumu" adını taşıyan bir bâbta kaydeder."

Dînimiz, sâdece ibâdet ve diğer hayır amellerimizde ihlas emretmez, ilimde de ihlâs emreder. Yani ilim Allah rızası için taleb edilmelidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ilk gelen "Oku" emrinin "Yaratan Rabbinin adıyla oku!" şeklinde gelmesi, okumanın, ilmin behemahal Allah'ın ismiyle, yani O'nun rızası için yapılması gereğine ilk irşaddır.

Allah'ın rızası düşünülmeden yapılan her iş çirkindir, bir de rızaya ters düşen olursa çok daha çirkin, çok daha zararlı ve başkaları için de yıkımdır. İlmin, ilâhî rızaya uygun olmayan kullanılışından doğacak zararlar ise daha büyük, daha şümullü olabilir. Bu sebeple, ilim talebine büyük ehemmiyet veren dînimiz, bunun Allah rızası için olmasını ısrarla taleb etmiş, başka maksadlarla ilim taleb edenin, bu ilimle kurtuluşa, cennete değil, felâkete ve ebedî hüsrana uğrayacağını söylemiştir. 2-Bu hadiste ilim talebine, Allah rızası dışında başlıca hangi maksadların esas kılınabileceğine dikkat çekilmiştir.

1) Âlim geçinmek: Yani kendini göstermek ve dinletmek ve böylece dikkatleri üzerine çekmek, kendisine âlim dedirtmek için âlimlerle münazara, münakaşa yapmak, onların ilmî faaliyetlerine katılmak, bu maksadla ilim taleb etmek.

2) Sefihlerle münazara: Tefâhur, gurur, böbürlenme gibi nefsine yönelik gayelerle, sefih kelimesiyle ifâde edilen îmânı zayıf, ameli pek kıt, dinde lâübâli, aklen nâkıs kimselerle münakaşa, mücâdele etmek, bu maksadla ilim taleb etmek.

3) Halkın dikkatlerini kendine çekmek: Bundan maksad, mevkî, makam, para gibi herçeşit dünyalığı elde etmek, insanları kendine yöneltmek için ilim talebidir.

Resûllullah, bu niyetlerden biriyle ilim taleb etmenin kişiyi ateşe atacağını belirtmektedir. Sühreverdî, el-Avârif'te der ki: "Münakâşa ve onunla birlikte bulunan diğer vasıflar ateşe girmeye sebeptir, zîra, nefisleri, o esnâda kahr ve galebe için ortaya çıkmıştır. Bu iki sıfat ise, şeytanlığa hastır." Hüccetu'l-İslâm der ki: "Hz. Muâz (radıyallâhu anh)'den rivâyete göre (ilmi Allah rızası için taleb etmeyen âlimleri yedi tabakaya ayırarak) şöyle demiştir: * Ulemadan bazıları vardır, ilmini saklar, bu ilmin başkasında da olmasını sevmez. İşte böyleleri cehennemin en dibinde yer alacaktır.

* Bir kısmı var, ilmi içinde sultan gibidir, itiraz eden olsa küplere biner. Böyleleri cehennemin ikinci tabakasındadır.* Bir kısmı vardır, ilmini ve garib hadislerini şeref ve mal sâhiplerinin yanında söyler, böyleleri cehennemin üçüncü tabakasıdır.

* Bir kısmı vardır, kendini fetva vermeye adamıştır, doğruyanlış fetvalar verir. Böylesi, dördüncü tabakadadır.

* Bazıları vardır. Ehl-i kitap ağzıyla konuşur, bunlar beşinci tabakadadır. * Bir kısmı vardır. İlmini halk arasında asâlet ve anılma vâsıtası kılar, bunlar altıncı tabakayı teşkil eder.

* Bir kısım âlim vardır, onları tekebbür ve kendini beğenme, helâke atar, bu gruptan biri va'zu nasîhat edecek olsa şiddet gösterir. Başkasını da burunsar (küçük görür), böylesi, ateşin yedinci mertebesindedir. Rivâyette gelmiştir: Öyle kul vardır ki, hakkında açılan medh ü senâ sancağı meşrikla mağrib arasında dalgalandığı halde Allah indinde bir sineğin kanadı kadar ağırlığı yoktur."210 . □ن
زَحلا ِهبُج ْنِم ِ هللاِب اوُذ َّوَعَت # هاللّ ُلوسر لاق] : لاق ُهْنَع ُ
□3ـ وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّه

. □قال: وَ اد ٍ في جهنم تتعوذ منه جهنم كل يوم مائة مرة
فقالوا يارسول الله: وما جب الحزن؟

يذمرتلا هجرخأ .] ْمِهلاَمْعِأَب َنوُءا َرُملا ُءا َّرُقْلا :لاق ؟ .
هلُخْدَي ْنَم َو :ِهاللّ َلوُسر اَي َليِق

3. (2004)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün: "Hüzün kuyusundan Allah'a sığının!" buyurdular. Oradakiler: "Ey Allah'ın Resûlü! Hüzün kuyusu da nedir?" diye sordular. "O, dedi, cehennemde bir vâdidir; cehennem, o vâdiden her gün yüz kere Allah (c.c)'a sığınma taleb eder."

"Ey Allah'ın Resûlü! denildi, oraya kimler girecek?"

"Oraya dedi, amellerinde riya yapan kurrâlar girecektir!..." [Tirmizî, Zühd 48, (2384).][211]

AÇIKLAMA:

Karrâûn kelimesi, karrâ'nın cem'idir. Karrâ, kıraati güzel olan demektir. Kırâet, okuma demek ise de, Nihâye'nin açıkladığı üzere asıl itibariyle cem'etmek mânâsına gelir. Kelime, hadislerde karrâ veya kurrâ her iki şekilde de gelmektedir. Kurrâ müfred olduğu gibi kâri'nin cem'i de olabilmektedir. Müfred olduğu takdirde cem'i kurrâûn'dur. Nâsik, müteabbid, yani dindar, çokca ibâdet yapan, günahlardan kaçınan mânasına gelir. Mütekarri de aynı mânada kullanılmaktadır. Cehennemin bile Allah'tan günde yüz sefer sığınma taleb ettiği hüzün kuyusu, dindarlık kisvesi altına girerek dîni tahrib edenler için hazırlanmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka hadislerinde: "Ümmetimin gerçek münâfıklarının çoğunluğu kurrâları

اَهُءا َّرُق ِيتَّمُا يِقِفاَنُم ُرَثْكَا

arasındadır" buyurmuştur. İbnu'l-Esîr bu hadisi şöyle açıklar: "Yani, münâfıklar (halka tam bir güven vererek foyalarını gizlemek ve böylece ortaya attıkları yıkıcı fikir ve faaliyetleri esnasında haklarında doğabilecek şüphe ve) töhmeti ortadan kaldırmak için Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlerler. Onlar Kur'ân'a bu yolla zarar vereceklerine inanırlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde münâfıklar bu vasıfta idiler."

NOT:Bu hadiste olsun, müteakip hadislerde olsun Resûlullah tarafından tehdîd edilen kurrâların, hâfızların, dindarların, samimiyetle Müslüman olmakla beraber zaman zaman beğenilmeyen davranışlara düşen günahkâr Müslümanlar olmaması gerektiği kanaatindeyiz. Bunlar dîni yıkmak üzere, kasd-ı mahsusla yetiştirilmiş gerçek münâfıklar olmalıdır. Bu bahsin sonuna yani 2009 numaralı hadisten sonra koyacağımız açıklayıcı kısımda, II. Abdülhamid

Devri'nde Mr. John, adında bir İngilizin, İbrahim adıyla mahalle mektebinde hafız yetiştirilip, sonra devletin kilit noktasına yükseltilme hikayesini göreceğiz. Mr. John, binlerce örnekten sadece bir tanesi. Müslümanlar düşmanlarını iyi tanımalıdırlar. Değilse, düşmanı tarafından boy hedefi yapılıp durmadan kötülenen samîmî dindarlara karşı, hata olarak değerlendirdiği bâzı davranışları sebebiyle, tavır alır, dil uzatırsa, kendisini küffâr cephesine dâhil etmiş olur. Ancak:
□نَامَ ّزلا ِر ِخآ ِيف ُنوُكَي

hadislerin çokluğu, samîmi dindarları dikkate dâvet etmeli, manen sıhhati husûsunda Kurtubî gibi ةَقَسَف ءا ّرُق َو لاَّهُج دأَّبُع "Ahir zamanda câhil âbidler, fâsık kurrâlar olacaktır" mânasında büyüklere kanaat veren bu gibi rivâyetlerin tehditlerine mâsadak olmaktan korkmaya, titiz davranmaya sevketmelidir. Cehâlet, feraset noksanlığı gibi sebeplerle, samimîler de, hizbu'şşeytanın tuzağına düşerek kaş yaparken göz çıkarabilirler. Mekhûl (rahimehullah) bu çeşit hadislere dayanarak: "İnsanlar öyle zamana rastlayacaklar ki, âlimleri eşek cîfesinden berbat kokacaklar" demiştir. 212

□نَامَ ّزلا ِر ِخأ يف ُنوُكَي :# هاللّ لوسر لاق] : اق امهْنَع ُ هاللّ
□4ـ نعو ىبأ ةريره نباو رمع َر ِض َي

□لِلنَاَّس ِجُلوُد َالضأَّنْ ِمن َالهلين ِ،لأسْلِتَنَهُمْ أحلْنَ مِ نَ اَلعْسَل
ر ِجَال يخْتِلوُن َالدنُّيْا َبِالديهن ِ،يلْبَسُون َ

ُ تَعَالب: أبِ تغْتَرُّ ون َأمْ علَ َّتجْتَرِ ؤون. َ فبِ حلَفْتُ ُ‘ ْبعثْنَّ علب
عدخلا.«و َا”جتْرِ َاءُ » و َقلُوُبهُمْ ُبولُق الذهئِاَب. يقُوُل ُاللّه
»لتخلا«.يذمرتلا هجرخأ .[َنا َرْيَح ْمِهِيف َميِلَحلا ُرَذَت ًةَنْتِف
أولئِكَ مِنْهُمْ

. ةراسجلا ىلع ئشلا

4. (2005)- Ebû Hüreyre ve İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ahir zamanda, dinle dünyayı taleb eden insanlar zuhur edecek. Bunlar, insanlar(a iyi görünüp, onları aldatmak) için öyle bir yumuşaklığa bürünürler ki koyun postu yanlarında kaba kalır. Diller de baldan daha tatlıdır. Ancak kalbleri kurtlarınkinden vahşidir. Cenâb-ı Hakk (bunlar için) şöyle diyecektir: "Beni aldatmaya mı çalışıyorsunuz, yoksa bana karşı cürete mi yelteniyorsunuz? Zât-ı Akdesime yemin olsun, bunlar üzerine, kendilerinden çıkacak öyle bir fitne göndereceğim ki, içlerinde halîm olanlar bile şaşkına dönecekler." [Tirmizî, Zühd 60, (2406, 2407).]213

نَنْغأ اَنأ : بلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَي :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ
يَ ِض َر ةريره بىأ نعو ـ5□

ملسم هجرخأ .[ُهَك ْرِش َو ُهُتْك َرَت ى ِرْيَغ ِهيف يِعَم َكَرْشأ .
َلِمَع ْنَم .ِك ْرِهشلا ِنَع ءاَك َرُّشلا

5. (2006)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahu Teâlâ Hazretleri diyor ki: "Ben ortakların şirkten en müstağnî olanıyım. Kim bir amel yapar, buna benden başkasını da ortak kılarsa, onu ortağıyla başbaşa bırakırım." [Müslim, Zühd 46, (2985).] 214

AÇIKLAMA:

Hadis-i Kudsî'de Cenâb-ı Hakk şunu söylüyor: "Benim hiçbir ortağa ihtiyacım yok. Kim amelini sâdece benim için yaparsa, o amel nazarımda makbûldür. Kim de ameline bir başka ortak koşarsa, yani bir başka mülahazayı da ameline dâhil ederse o ameli kabul etmem." Burada kastedilen "bir başka ortak" riyâdır. Yaptığı işte insanları memnun etme düşüncesi, dünyevî bir menfaat elde etme duygusudur. Namazı, sırf Allah'ın emrini yerine getirerek rızasını kazanmak varken bir de spor yapmış olmayı veya müşterilerine güven telkin etmeyi düşünerek yapmak gibi. Bu ikinci düşünce, hadiste "şirk koşmak" veya "ortak" olarak ifade edilmiştir. 215

م ْوَي بلاعَت ِ هاللّ َدْنِع ِسأَّنلا ِهرَش ْنِم َنوُد ِجَت :# هاللّ□
ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُهاللّ َي ِض َر هنعو ـ6□

بئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِه ْج َوِب ِء ُؤَه َو ِهْج َوِب ِء ُؤَه .
ِبتأي يِذَّلا ِنْيَهج َوْلا اَذ ِةَماَيِقْلا

6. (2007)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den bir rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde, Allah nazarında en kötü olanlardan bir kısmını da iki yüzlülerin teşkil ettiğini göreceksiniz. Bunlar bazılarına bir yüzle, diğer bazılarına da başka bir yüzle giden insanlardır." [Buhârî, Edeb 52; Müslim, Fedâil 199, (2526); Muvatta, Kelâm 21, (2, 991); Tirmizî, Birr 78, (2026); Ebû Dâvud, Edeb 39, (4872).]216

اَيْنُّدلا يف ِناَهْج َو ُهَل َناك ْنَم :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر رساي نب رأَّمَع نعو ـ7□

دواد وبأ هجرخأ .]ِراَن ْنِم ِناَناَسِل ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُهَل َنا َك .

7. (2008)- Ammâr İbnu Yâsîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kimin dünyada iki yüzü varsa kıyâmet günü, ateşten iki dili olacaktır." [Ebû Dâvud, Edeb 39, (4873).]217

AÇIKLAMA:

213 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/312.

214 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/312-313.

215 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/313.

Son iki hadiste iki yüzlülük kınanmakta ve reddedilmektedir. Nevevî'ye göre: "İki yüzlü, her tâifeye onları memnun edecek tarzda gelip, kendisinin onlardan olduğunu ve muhaliflerine zıd olduğunu izhâr eden kimsedir. Bu kimsenin yaptığı, bir nifak ve hâlis yalandan ibarettir. Her iki grubun da sırrına muttalî olmak ister. Bu davranış haram kılınan bir müdâhenedir." Nevevî devamla der ki: "Eğer böyle yapmakla insanların aralarını düzeltmeyi kastetmişse bu güzeldir, takdîr edilen bir davranıştır." Bazıları da şöyle demiştir: "Bu iki davranış arasında bir fark vardır. Mezmûm (kötü) olanı, kişinin her taifeye uğrayınca amellerini onlara övmesi, öbür tarafa gidince kötülemesi, herbirini diğerinin yanında zemmetmesidir. Güzel olan davranış ise, her tâifeye, diğerinden hayırla bahsetmesi, her birine diğerini mâzur göstermesi, birinden diğerine imkân nisbetinde güzel taraflarını nakledip, kusurlarını örtmesidir." Âlimlerin yaptığı bu ayırımı Â'meş'ten yapılan şu rivâyet te'yid eder: □ ً ِء ِثيِدَحِب وَّه ً ء
ُوُّه ِثيِدَحِب ِء ُّوُه ِثْأي ِبذَّلاَ

"(Zemmedilen) o kimsedir ki, buna öbürünün lafını getirir, öbürüne bunun lafını götürür." Bazıları da hadisi şöyle te'vil etmiştir: "Hadiste kastedilen kimse, amelinde riyâkâr davranandır. İnsanlara huşu sâhibi ve mâsum gözükerek Allah'tan korktuğu intibâını verir, hatta halkın hürmet ve ikramına mazhar olur. Ancak içi göründüğü gibi olmayıp, tam tersinedir."

İki yüzlülüğü, Münâvî, iki düşman taraf arasında görür. Der ki: "İki düşman taraftan her biri ile dostmuş gibi davranır ve her birine yardım vaadeder ve berikini ötekinin yanında zemmeder, ötekini de berikinin yanında zemmeder. Bir kavme bir yüzle, diğerine fesad sokucu bir başka yüzle gelir. Dünyada her bir taife yanında, bir başka dil kullandığı için, Kıyamet günü ceza olarak ateşten iki dil ile gelir." Gazâlî der ki: "Âlimler, bir kimsenin iki ayrı gruba iki ayrı yüzle muhatap olmasının nifak olduğunda ittifak etmişlerdir. Nifakın birçok alâmetleri vardır. Bu söylenen onlardan biridir. Evet, şâyet her birine karşı iyi davransa, her iki tarafla da iyi geçinse, konuşmalarında ve davranışlarında samîmi ve sâdık olsa böyle birisi zemmedilen iki dilli sayılmaz. Eğer bunlardan herbirinin sözünü diğerine naklederse dil sâhibi olmaktan başka ayrıca nemmâmdır da (söz getiripgötüren). Bu nemîmeden yani koğuculuktan da kötüdür." İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'e bazıları: "Biz ümerânın yanına girince bir çeşit, çıkınca başka çeşit konuşuyoruz" dediler. O: "Biz Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bunu nifak addederdik" diye cevap verdi. 218

م ْوَي ِلُج ّرلاِب ىت ْؤُي :# هبنلا لاق :لوقي ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض□
َر ةماسُأ ُتعمس] :لاق لئاو بأ نعو ـ8□

لْهأ ِهْيَلا ُعِمَتْجَيَف نَح ّرلاِب ُرا َم ِحلا ُرْوُدَي اَمَك اَهِب ُرْوُدَيَف□
ِهِنْطَب ُباَتْقأ ُقِلَدْنَتَف ِراَّنلا يف ىَقْلُيَف ِةَماَيِقْلا

مَلأ ،ُن ً ُف اَي :َنوُلوُقَيَف ِراَّنلا□

بهْنأ َو ،هيِتآ ً َو ِفو ُرْعَمْلاِب ُرُمآ ُتْنُك .ىلَب :ُلوُقَيَف ؟رَكْنُملا ِنَع
ىَهْنَتو ِفو ُرْعَملاِب ُرُمأت ْنُكَت

ءاعم'ا بهو ،ِبَتَق عمج « ُباَتْق ا'»و.جورخلا « ُق□
ِّدْن''ا».ناخيشلا هجرخأ .[ِهيِتآ َو ِرَكْنُملا ِنَع

.

8. (2009)- Ebû Vâil anlatıyor: "Hz. Üsâme (radıyallâhu anh)'yi işittim diyordu ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü bir adam getirilip ateşe atılır. Karnındaki barsakları dışarı çıkar. Onları, eşeğin değirmen taşını dönderdiği gibi dönderir. Derken, cehennem ahâlisi etrafında toplanır ve: "Ey fûlan, sen dünyada iken (bize) ma'rufu emderip, münkerden nehyetmiyor muydun?" derler. O: "Evet, ma'rufu emrederdim ama kendim yapmazdım, münkeri yasaklardım ama kendim yapardım" diye cevap verir." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 10, Fiten 17; Müslim, Zühd 51, (2989).] 219

AÇIKLAMA:

1- Hz. Üsâme bu hadisi, kendisine Hz. Osman'la konuşup nasihatte bulunması için teklifte bulunulduğu zaman hatırlayıp naklediyor.

Şârihlerden bazılarının açıklamasına göre, Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın anne bir kardeşi el-Velîd İbnu Ukbe'nin üzerinde nebîz (içki) kokusu duyulmuş ve bu halk arasında şüyû bulmuş idi. Halbuki Hz. Osman onu devlet hizmetlerinde âmil olarak istihdam ediyordu. Bazıları da Hz. Osman, hep yakınlarını devlet işlerine tayin ediyor, diyordu ve bu bazı rahatsızlıklara sebep oluyordu. Hz. Üsâme, Hz. Osman'a yakın biri olması sebebiyle bu hususta ona nasihatte bulunmasından fayda umdular. Hz. Üsâme onlara: "Ben Resûlullah'tan şu hadisi işitmiş biri olarak iki kişinin başına emir tâyin edilen birisine gidip de, "Sen iyi bir insansın" diyerek müdâhenede bulunacak değilim" der ve sadedinde olduğumuz hadisi rivâyet eder.

2- Hadis emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i ani'lmünker'de bulunmaya teşvik ettiği gibi, bunu yapanların ma'rufu yerine getirip, münkerden kaçınmak suretiyle söyledikleriyle amel etmesini emretmektedir. 3- Taberî emr-i bi'lma'rûf mevzuunda özetle şu açıklamayı yapar: "Selef emr-i bi'lma'rûf husûsunda ihtilâf etmiştir. Bir grup: "Mutlak surette vacibtir" der. Bunlar, Târık İbnu Şihab'ın rivâyetine dayanırlar: "Cihadların en efdali zâlim sultana hakkı söylemektir." Bunların bir diğer dayanakları: "Kim bir münker görürse onu eliyle düzeltsin." hadisinin âmm bir üslubla gelmiş olmasıdır. Bir grup: "Münkeri inkâr vâcibtir, ancak münkire ölüm vs. gibi bir bela getirmemelidir, aksi takdirde vâcib olmaz" der.

Bir başka grup: "Kalbiyle inkar eder" der ve delil olarak Ümmü Seleme rivâyetini gösterir: "Benden sonra üzerine öyle emîrler gelecek ki, kim onlardan çekinirse kendini tebrie etmiş olur, onları münker addeden selâmette kalır, kim de râzı ve tâbi olursa helak olur..." Taberî, ilâveten der ki: "Doğrusu, zikredilen şartı nazar-ı dikkate almaktır. Buna da şu hadis delalet eder: "Bir mü'mine nefsini zillete atması uygun olmaz." Sonra bu, kişinin gücünü aşan bir belâyı defetmeye çalışması olarak açıklanır. Bazıları da şöyle hükmetmiştir: "Emr-i bi'lma'ruf buna muktedir olup, nefsi hususunda bir zarar korkusuna düşmeyen kimseye vâcibtir, bu kimse bir kısım mâsiyetleri işlemekte olsa bile. Zîra böyle bir kimse icra edeceği emr-i bi'lma'ruf'a mukabil sevabını alacaktır, hususan bu kimse itaat edilen biri ise, şahsî günâhına gelince, o şahsını ilgilendirir. Allah dilerse mağfiret eder, dilerse o sebeple muâheze eder.

"Emr'i bi'lma'rûfu sadece kusursuz kimseler yapabilir" diyen görüşe gelince, "Böylesinin yapması evlâdır" demek istemişse, bu görüşe bir diyeceğimiz olmaz, yok "illa da öylesi yapmalıdır" demek istemişse buna katılmak zordur. Zira o evsafta adamın bulunmadığı hallerde emr-i bi'lma'rûf kapısını kapamak gerekir."

Taberî bu açıklamalardan sonra der ki: "Şayet: "Üsâme hadisinde, ma'rufu emredenler niye ateş ehlinden olarak gösterildi?" denirse şu cevap verilir: "Onlar emrettikleri şeylere kendileri uymayıp, günah işlediler, bu günahları sebebiyle azaba uğradılar. Emîrleri de, onlara men ettiği şeyi kendisi yapması sebebiyle azab gördü."

Emr-i bi'l ma'rûf bahsi daha önce genişçe açıklanmıştır (89-96. hadisler).[220]

İÇİMİZDEKİ MÜNAFIKLARA DİKKAT:

Riya ile ilgili olan bu bahiste geçen hadislerden bir kısmında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âhir zaman Müslümanı olan bizlerin dikkatini bir noktaya çekmekte ısrar ediyor, ciddî bir mesaj vermek istiyor: "Düşmanlar, din adamı kisvesine soktukları münafıklarla tahribâtlarını icra etmeye ehemmiyet vereceklerdir." Böylece göreceğiz ki, düşmanlarımızın en büyük plânı, dâhilî huzursuzluklar çıkarmaktır. Bunda da metodu, içimize soktuğu bizden görünümlü kimselerle kafalara yanlış fikirler ekmek, Müslümanları birbirine düşürmek, birbirlerine itimadı sarsmaktır. [221]

BİR VESİKA:

İçten parçalamak husûsunda, hârici düşmanların ne kadar hesaplı ve kararlı olduklarını anlamada Mehmed Âkif Ersoy'un kaydettiği bir hatırasına göz atacağız. Der ki: "Mısır-ı Ülyâ'da (Yukarı Mısır'da) dolaşıyordum. Orada aklı başında bir Müslümanla görüştüm. Bahsimiz siyâsete intikal etti. Dedim ki: "Şaşıyorum. Onbeş milyonluk koca Mısır'da yabancı asker olarak az kuvvet gördüm. Nasıl olur da bu kadarcık kuvvetle koca bir iklim (memleket) muhafaza edilebiliyor?" Bu sualim üzerine o zat dedi ki: "O yabancı devletin ricâlinden biriyle samimî görüştüm. Sizin aklınıza geleni ben de düşünmüş ve demiştim ki: "Günün yâhut senenin birinde, mesela Osmanlı Hükûmeti kırk elli bin kişilik bir ordu hazırlayarak Mısır'a sevkedecek olursa siz ne yaparsınız?"

"Hiç ber şey yapmayız, muhafaza imkanı olmadığı için Mısır'ı kendilerine teslim eder çıkarız. Yalnız şurasını iyi bilin ki, biz hiçbir zaman Osmanlılar'ın Mısır'a kırk bin kişi değil, kırk kişi sevkedebilecek derecede yakalarını, paçalarını toplamalarına meydan bırakmayız. Memleketlerinde bitmez tükenmez meseleler çıkarırız. Onlar birbirleriyle uğraşmaktan göz açamazlar ki, bir kere olsun Mısır'a dönüp bakmağa vakit bulabilsinler."

Bu vesîka bize, Osmanlılar devrinde Türkçü-İslâmcı, Cumhuriyet devrinde inkılapcımürteci, gönümüzde solcusağcı veya devrimcifaşist yaftalarıyla milletimizi kamplara bölüp birbiriyle uğraştıran oyunların kimler tarafından ne maksadla hazırlandıklarını, bu işlere âlet onların kimlere hizmet ettiklerini anlatmaya kâfidir. 222

SU UYUR DÜŞMAN UYUMAZ:

Yukarıda kaydedilen vesika ve yapılan açıklamaların ışığında şunu da belirtelim ki, bunca başarılarına rağmen düşman kendisini hedefine ulaşmış görmüyor. Batı, bütün dünyayı, -kendi dışındakiler "proleterya" yani millî şahsiyetten mahrûm, medeniyete yapıcı bir katkı ile iştirak etmekten uzak, sömürülen zümre olma vasıfları ve kayıtları çerçevsinde- Batı medeniyetine dâhil edip dünya devleti kuruncaya kadar işinin bitmediğine inanmaktadır. Her an hesâbını kitâbını büyük bir titizlikle yapmakta, hâdisâtın zikraklarına, çalkalanmalarına muvâfık bir tempo ile, bazan bir ileri iki geri, bazan iki geri bir ileri yaparak yol almaktadır. Geri gitmesi, yerinde sayması da daha hızlı ileriye atılmak için bir tâlimdir, idmandır, antremandır, asla gâyeden vaçgeçmek değildir. Feleğin değişen rengine aldanmayıp, onun aslî renginin değişkenlik olduğunu hatırda tutmak gerek. İslâm düşmanları, Cemel Vak'ası'nı hazırlayan münâfıklardan Şureyh İbnu Evfâ'nın verdiği şu tâlimatı günümüze kadar harfiyen uygulamaya devam etmişlerdir: "Ortaya çıkmazdan önce işlerinizi sıkı ve tedbirli tutun. Tâcili gerekenleri te'hir etmeyin. Te'hir etmeniz gerekenleri de ta'cil etmeyin. Bilin ki, (münâfıkça, iğrenç işleriniz sebebiyle) insanlar nazarında en kötü kimselersiniz. Yarın karşılaşma sırasında ne yapacaklarını bilemiyoruz (onları istediğimiz istikamete sevketmek bizim tedbir, hîle ve şahsî gayretlerimize bağlıdır).

Bu tedbirlerde işi ne kadar ileri götürdüklerini göstermek ve etrafımızda zaman zaman cereyan eden ve birçoklarımızın büyük ümîd ve heyecanlarını en son en kritik anda sükût-u hayâle çeviren, iyi niyetli kimselerin beyinleri çatlatan gayretlerine rağmen aklî îzâhını yapamadıkları ve "mantıksızlık", "delilik" ve daha iyimser bir ifâde ile "acemilik", "aptallık" diye îzah ettikleri bir kısım vak'aları, ömrü boyu iyi olmuş ve iyiliğine hükmedilmiş vak'a kahramanlarını îzahta yardımcı olacak bir başka vesikayı daha kaydedeceğiz: "Protestan misyonerlerin merkezi Londra'da olup, misyonerler bu merkezde yıllarca eğitildikten sonra, gönderileceği ülkelerin durumuna göre sınıflara ayrılıyordu. Bu sınıflama işi bittikten sonra, gideceği ülkenin dili ve dini en iyi şekilde öğretilirdi. Meselâ II. Abdülhamid devrinde İstanbul'a gelen Mr. John'un durumu da böyledir. O, on yaşında iken İstanbul'a gelmiş bir misyonerdir. Mahalle mektebinde okuduktan sonra, İbrahim adıyla Kur'ân'ı ezberlemiş, medresede okumuş ve gerekli imtihanları verdikten sonra, Beyazıt'ta müderris bile olmuştur. Daha sonra İngiliz elçisinin çabasıyla Osmanlı Hâriciyesine girmiş ve İngiltere ile ilgili evrak onun elinden geçmiştir." Sâdece şu veya bu zümreye, şu veya bu kesime değil her zümreye, her eve, hattâ her yorganın altına kadar giren bu fikrî ayrılıklar, bu... izmler, bu bölünmeler ve netîcede bu kanlı anarşi başka nasıl îzah edilebilir?[223]

ZEKÂT BÖLÜMÜ

(Bu bölümde beş bâb vardır)

BİRİNCİ BÂB

ZEKÂTIN FARZİYYETİ, TERKEDENİN GÜNAHI

*

İKİNCİ BÂB

MALDAKİ ZEKÂTIN AHKÂMI

*

(Bu bâb on fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

MÜŞTEREK HADİSLER

*

İKİNCİ FASIL

HAYVANLARIN ZEKÂTI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ZÎNETLERİN ZEKÂTI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MEYVE VE SEBZELERİN ZEKÂTI

*

BEŞİNCİ FASIL

MADEN VE DEFİNELERİN ZEKÂTI

ALTINCI FASILAT VE KÖLELERİN ZEKÂTI

*

YEDİNCİ FASIL

BALIN ZEKÂTI

*

ONUNCU FASIL

ZEKÂTLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

*

ÜÇÜNCÜ BÂB

SADAKA-İ FITR

*

DÖRDÜNCÜ BÂB

ZEKAT TAHSİLDÂRININ HAK VE VAZÎFELERİ

*

BEŞİNCİ BÂB

ZEKÂT KİMLERE HELÂL, KİMLERE HARAM?

(Bu bâb iki fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

ZEKÂTIN HELÂL OLMADIGI KİMSELER

*

İKİNCİ FASIL

SADAKANIN HELÂL OLDUGU KİMSELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

1-ZEKÂT NEDİR?

Zekât, lügatte nemâ (büyüme, artma) mânasına gelir. "Ekin büyüdü" demektir. Sadece ع رْ زَّلا اَكَ زَ iki mâna da mûteberdir. Birinci mânaya göre, zekâtın verilmesi, malın artmasına sebeptir. Veya kişinin sevabı, zekât sebebiyle artar demektir. Veya zekâtın mütealliki olan mallar, ticâret, ziraat gibi artmaya mazhar şeylerdir demektir. Bu mânaları te'yîd eden âyet ve hadisler mevcuttur. Temizlik mânasına gelince: Hadisler zekâtın insan nefsini cimrilik kirlerinden temizleyeceğini, günahlardan paklayıp arıtacağını ifâde etmiştir. Bazılarını kaydedeceğiz.

Âlimler Kur'ân-ı Kerîm'de zikri geçen vâcib ve mendub sadakalara nafaka, hak, afv gibi kelimelerle ifâde edilen sadaka çeşitlerine zekât ıtlak edildiğini belirtirler. Şöyle tarif edilmiştir: "Üzerinden bir yıl geçmiş nisab miktarı maldan bir cüz'ünü Hâşimî ve Muttalibî olmayan bir fakire ve benzerine vermektir." Zekâtın rüknü ihlas; şart ve sebebi, üzerinden bir yıl geçen mala sâhip olmaktır. Bu mala sahip olanın da Müslüman, âkil, bâliğ ve hür olması lâzım gelir. İhlas, Allah rızası için vermektir. 224

2-ZEKÂTIN ÖNEMİ:

İslâm deyince imandan sonra ilk akla gelen iki rüknünden birincisi namaz farzı ise, ikincisi de zekât farzıdır. Bu sebeple ulemâ "Zekât İslâm' ın üçüncü rüknüdür" demiştir. Kur'ân-ı Kerîm baştan sona, namazla zekâtı hep yan yana zikreder. "Namaz kılın!" derken, arkadan da "Zekâtı verin!" diye emreder.

Zekâtın namazla aynı ehemmiyet çerçevesinde emredilmesi, İslâm dîninin, sadece uhrevî hayat ve ibâdetle meşgul olan bir din olmayıp bir medeniyet dîni olduğunun, dünya hayatını âhiret hayatından, âhiret hayatını dünya hayatından ayırmayan, ikisini bir mütâlaa eden bir hayat ve devlet dîni olduğunun te'vili mümkün olmayan delili olmaktadır.

Evet zekât verilerek hem maddî ve dünyevî hayatımız tanzîm edilecek, müstakil bir ümmet olmanın fiilî ve maddî ifâdesi olan devletin hayat damarı kana kavuşacak, hem de Allah'ın rızası elde edilerek ebedî hayat kazanılacak. Görüldüğü üzere zekât ne sırf lâik bir vergi, ne de sırf uhrevî maksadlı bir ibâdettir. Ama her iksidir de: Hem devletin hayatiyeti olan vergi, hem de âhiretin şartı olan ibâdet. Şu halde zekât, Resûlullah'ın ifâdesiyle İslâm'ın köprüsüdür: Âhiret yakası ile dünya yakası arasına atılmış, ikisini birleştiren bir köprü; fâni ile bâkiyi, ümmetle devletini, fakirle zengini, madde ile mânayı, Allah'la kulu birleştiren bir köprüdür. Zekâtla zenginin malı kirden, ruhu cimrilikten temizlendiği gibi, fakirin de gönlü kinden temizlenir. Böylece cemiyetin iki zümresi sulha kavuşur, Zekât farîzasına uyarak yardım elini uzattığı fakir zümreye zenginin merhamet hisleri uyanır, fakir de zengine hürmet ve muhabbetle dolar, müteşekkir olur. Bu, bir cemiyetin huzuru ve saâdeti için şartı olan içtimâî barıştır. Batı cemiyetinde böyle bir müessesenin yokluğu, cemiyette proleter ve burjuva olmak üzere birbirine düşman iki zümre ortaya çıkarmış, Fransız ihtilâl-i kebiri ile kavgaya dönüşen bu sürtüşme ve hizipleşmeler, en sonunda işçipatron ikiliğine yani beşerin müebbed kavgası demek olan komünistkapitalist dünyalar safhasına ulaşmıştır. Zekât müessesesi sâyesinde İslâm dünyası binbeşyüz yıldır böyle bir kavgadan uzak yaşamıştır. Müslümanlar bu müesseseyi canlı tuttukları müddetçe ihtilâlci ve komünist fikirler İslâm cemiyetinde gelişemeyecek ve tutunamayacaktır. 225

3-ZEKÂTIN FARZ OLUŞU

Zekâtın ne zaman farz kılındığı hususu münâkaşalıdır. Hicretten önce farz kılındığını iddia edenler olduğu gibi, hicretin birinci yılından dokuzuncu yılına kadar çok farklı yıllarda farz kılındığı iddiasında bulunan olmuştur. Hepsini te'yîd eden rivâyetler mevcuttur. Münakaşaları veren İbnu Hacer dokozuncu yılda farz olduğu iddiasını mâkul bulmadığını belirtir. Beşinci yıldan önceye ait olabileceğini îmâ eder, kesin iddiadan kaçınır.226

4-ZEKÂTA TEŞVİK:

Kur'ân-ı Kerîm, "Ey îman edenler! Kâfir olanlar bile birbirlerinin yardımcılarıdır. Eğer siz bunu yapmazsanız yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesad olur!" (Enfal 73) buyurarak Müslümanları yardımlaşmaya teşvik eder ve bunun terki hâlinde cemiyetin huzurunu bozacak fitne, kargaşa ve ihtilâllerin olacağını haber verir. Şu halde zekât, bu yardımlaşmayı gerçekleştirerecek en mühim vasıta olarak, Kur'an'da otuzdan fazla âyette emredilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ilâhî emrin yerine getirilmesi için pek çok beyanlarıyla, Müslümanları

224 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/321.

zekâta teşvik buyurmuştur. Bazılarını kaydediyoruz: مسا ةرطنق ةاكزلا "Zekât, İslâm'ın küprüsüdür"; ءاَعُّدلا ِء ًَبْلِل اوُّدِعأ َو ِةَقَدَّصلاِب ْمُكاَضْرَم اوُواَد َو ِةاَكَّزلاِب ْمُكَلاَوْمَا اوُن ِهص ًّح

"Mallarınızı zekâtla koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedâvi edin. Belaya dua ile karşı koyun"; اَذِا

كْيَلَع اَم َتْيَضَق ْدقف َكِلاَم َةاَك َز َتْيَّدَا□

"Malının zekâtını eda ettin mi, üzerindeki borcu ödedin demektir"; تْبَهْذَا ْدقَف َكِلاَم َةاَك َز َتْيَّدَا اَذإ□

ه َّرَش َكْنَع□

"Malının zekâtını ödedin mi kendinden onun şerrini def ettin demektir"; إ َلاَمْلا ُدي ِزَت َ َةَقَدَّصلا َّنا□□

ة َرْثَك□

"Sadaka malın miktarını eksiltmez, artırır";

"Zekâtı ödenen mal "kenz (hazine)" değildir, toprağa gömülmüş olsa bile." 227 "Zekâtı verilmeyen her mal, kenzdir, açıkta (yani yere gömülmemiş) bile olsa"; هْيَلَع ِبْذَّلا َّقَحلا َّدَا ْدقف ُهَتاَك َز َّدَا اَم□

لَضْفَا َوُهَف َدا َز ْنَم َو□ "Zekâtını ödeyen, üzerinde bulunan (fakirin) hakkını ödemiş olur, fazla vermek efdaldir"; "Farz zekâtı öde. Zira o seni temizler. Sıla-i rahmi eda et, dilenci, komşu ve fakirin hakkını gözet"; ماَمَت ْنِم َّنِا□

مُكِلا َوْما َةاَك َز اوُّدَؤُت ْنَا ْمُكِم ًْسِا□

"Malınızın zekâtını vermeniz, İslâm'ınızı tamamlar"; ةاَك َّزلا ُءاَدَا□ ْمُكِم ًْسِا ُماَمَت

"İslâm'ınızın kemâli zekâtın ödenmesiyledir"; فْيَّضلا ى َرَق َو□ َةاَك َّزلا َّدَا ْنَم ِهحُّشلا َنِم ًِر َب

□وَ اَعْطَنَ فِي النَّائِبَةِ "Zekâtı ödeyen, misâfire ikram eden, musibete uğrayanlara veren cimrilikten kurtulur"; “Allah, zekâtını ödemeyen kimsenin namazını kabûl etmez, ikisini birlikte yapıncaya kadar. Zira Allahu Teâla Hazretleri namazla zekâtı (Kur’an’da yanyana birlikte zikretmek sûretiyle) birleştirmiştir, siz aralarını açmayın!”; “Allah îmânı ve namazı ancak zikâtla kabul eder”;

"Kimin zekât verecek malı yoksa: "Allahümme salli alâ Muhammedin abdike ve Resûlike ve alâ'lmüminine ve'lmü'minât ve'lmüslimîne ve'lmüslimât. (Allah'ım, kulun ve elçin Muhammed'e, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, Müslüman erkeklere, Müslüman kadınlara salât (rahmet et!)" desin. Bu söz onun için zekât yerine geçer."

"Eğer zekâtını verirsen, üzerindeki borcu ödemiş olursun. Kim haram malı toplasa, sonra da tamamen tasadduk etmiş bile olsa, o maldan kendisine bir sevap ulaşmaz. Üstelik vebali üzerindedir." [228]

5-ZEKÂT VERGİ MİDİR?

Kur'ân-ı Kerîm'de, zekât, sadaka, nafaka ve hak gibi kelimelerin birbirine yakın mânalarda kullanıldığını, hepsinin vergi mânasında zekâtla ifade edildiğini söyledik. Hemen belirtelim ki, tefurruâta inince bunlar arasında bazı farkların olduğu da görülür. Nitekim zekâtı tarif ederken, üzerinden bir yıl geçmiş maldan alınma kaydı, Hâşimî ve Muttalibîlere haram kaydı geçti. Öte yandan devletin humus, öşür, haraç gibi değişik adlar altında başka gelirleri, yani "vergi"leri de var. İslâm devletinde bunların toplanma ve harcanma şekli az çok farkeder. Sözgelimi humus Âl-i Beyt'e helal olduğu halde zekât haramdır. Şu halde İslâm'ın ayırdığı bu gelir çeşitlerini gönümüz lâik espirisi içerisinde "vergi" adı altında mütâlaa ederek zekât vergidir diye bir hükme gitmek ve bu meşkûk hükme dayanarak devlete ödenen vergiyi zekâta mahsub edip zekat vermekten kaçınmak, dînen tehlikeli bir durum ortaya çıkarabilir. Müslüman böyle şüpheli durumlardan kaçmakla mükelleftir. Bu meselede tereddüdü izale etmek için iki nokta bilinmelidir: 1) Bugünkü vergilendirme şer'î esasa uygun mu? Yani, dinen vermemiz gereken zekâtın tamamını veriyor muyuz? Meselâ devlet bugün öşür almıyor. Keza devlet ticâret yapanlardan belli şartlarla vergi aldığı halde emvâl-i bâtına'ya giren tasarruflardan, altın ve gümüş nev'indeki zinetlerden vergi almıyor. Ama Müslüman kimse,

227 Bu hadîste, altın ve gümüşü Allah yolunda harcamayarak toplayıp "kenz" yapanları, cehennemin elîm azabıyla tehdît eden âyete (Tevbe 34) açıklık getirilmektedir: "Zekâtını veren kimse o âyette tehdîd edilenlerin dışında kalacaktır" denmiş olmaktadır.

dinin bu mallarda emrettiği zekâtı vermesi gerekir.[229] 2) Vergiler, dinin istediği yerlere harcanıyor mu? Az sonra belirtileceği üzere zekâtın, Kur'an'la tesbit edilen belli harcama kalemleri var. Bugün lâik devlet onu düşünmüyor. Müslüman, bu noktadan da zekat gibi mühim bir rüknü değerlendirmek zorundadır. Şüpheden emin olmak için, şeriatın emrettiği üzere zekâtını hesaplayıp zâhir şartlara ve vicdanına uygun şeklide çevresindeki fakirlere vermek çıkar yol gözükmektedir.

Bu meselede iyice bilinmesi gereken husus şudur: Zekât, herşeyden önce bir ibadettir ve öncelikle fakirin hakkıdır. Bu ibâdet de dinin emrettiği şekilde yapılmalıdır.Din, zekâtın zenginlerden alınıp o bölgenin fakirlerine dağıtılmasını emretmiştir. Artan miktar Beytu'l-Mâle (Devlet Hazinesine) gönderilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususu -müteakip ilk hadiste görüleceği üzere- Yemen'e irşâd, vergi ve kadılık işlerini yürütmek üzere gönderdiği Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'e açık bir şekilde emretmiştir: "Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun... Onlara haber ver ki, Allah malları üzerine zekâtı farz kılmıştır. Zenginlerinden alınarak fakirlerine iâde edilir..." İslâm ulemâsı zekâtın, alındığı bölgeden dışarı çıkarılıp çıkarılmayacağı hususunda farklı görüşler ileri sürmüş, bu meyanda Hanefîler çıkarılabileceğini söylemiş ise de Şafiîler, Mâlikîler ve "cumhur" çıkarılmaması gerektiği görüşünde ittifak etmişlerdir. Şâfiîler çıkarıldığı takdîrde -orada muhtaç kimse varsa- bunun te'diye edilmesi, gerisin geriye gönderilmesi gerektiğine hükmeder. Mâlikîler ise muhtaç olup olmadığına bakılmaksızın iâdesine hükmeder.

Mahallî ihtiyâç fazlası ve başka şekillerde hazînede toplanan paralar da öncelikle yardıma muhtaç durumda olan "beşer unsuru"na harcanacaktır. İlgili âyet şöyle: "Sadakalar (yani fukaraya temlîk edilmek üzere çıkarılan vergiler) Allah'tan bir farîza olarak, ancak: 1- Fakirlere, 2- Miskinlere,

3- (Toplanması ve sarfında sadakalar) üzerine me'mur olanlara, 4- Kalpleri (Müslümanlığa) alıştırılmak istenenlere, 5- Kölelere,

6- Esîrlere,

7- (Borcundan fazla nisâbı olmayan) borçlulara,

8- Allah yolunda (harcamaya),

9- Ve yol oğluna (yani memleketinde zengin bile olsa, meşru bir maksadla seyr-ü sefer ederken muhtaç kalmış olan yolculara) mahsustur..." (Tevbe 60).

Burada 3, 4 ve 8. maddeleri istisna edersek, diğer altı kalemin muhtaç olan kimseler olduğu görülür. Yani hazîne parasının sarfında önce insan unsurunun durumunu düzeltmek emredilmektedir. Bugün vergilerin sarfında bu inceliklere yeterince riâyet edilmediğine göre, Cenâb-ı Hakk' ın hitâbına doğrudan muhatap olan bu hitaba uyup uymama ölçüsünden hesabını verecek olan Müslümanın, zekâtını, ilâhi irâdeye uygun miktarda çıkarması gerekir. Bilhassa emvâl-i bâtınanın zekâtı ferdin vicdanına bırakılmıştır. Hiç olmazsa bunların çevredeki fakirlere sarfı... [230]

6-ZEKÂTA TÂBİ MALLAR

Bu mevzuyu Ömer Nasuhî Bilmen merhum şöyle özetlemiştir: "Mallar, emvâl-i bâtına (görülmeyen) ve emvâl-i zâhire (görülen) adıyla iki kısımdır. Nakit paralar ile, evlerde, mağazalarda bulunan ticâret malları, emvâl-i bâtına'dır. Sâime denilen hayvanlar ile bir kısım arazi muhsûlâtı ve mâdenler ile yer

[229] Bugün bir kısım müslümanlar, laik devlete verilen verginin meşru olmadığı, zekâtın yerine geçmediği inancındadır. Buna evet veya hayır demek ciddi bir fetva işidir. Şu kadarını söyleyebiliriz ki; kîl u kâl ile ahkâm sâbit olmaz. altındaki hazîneler ve "gümrüklere uğrayan ticâret malları ile nukud" da emvâl-i zâhiredendir. Bunların hepsi de birer muayyen nisbette zekâta tâbidirler.

Bâtınî malların zekâtlarını vermek, sâhiplerinin diyânetine havâle edilmiştir. Bunlar, bu malların zekâtlarını diledikleri fakirlere, muhtaçlara bizzat verebilirler. Zâhirî malların zekâtlarını, muayyen nisbetteki vergilerini ise, veliyyü'l-emir, hususî memurlar vâsıtasıyla tahsîl ederek şer'an muayyen yerlere sarfeder..."

Bugünün şartlarında, zekât deyince sadece emvâl-i batına'dan verilecek kırkta biri anlayanların hatası açıktır. Dinin hassasiyetle durduğu bir meselede mü'minlerin de hassas olmaları gerekir. Kabirde hesap ilâhî ölçülere göre olacaktır.[231]

BİRİNCİ BAB

ZEKATIN FARZİYETİ, TERKEDENİN GÜNAHI

مُدْقَت َكَّنإ : َلاَقف .نَمَيْلا ىلإ ًاذاَعُم # هاللّ لوسر َثَعب] : لاق□
امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نع ـ1□

مُه ْر ِبْخأَف ىلاعَت َ هاللّ اوُف َرَع اَذإَف ،ىلاعَت ِ هاللّ ُةَداَبِع□
ِهْيَلإ ْمُهوُعْدَت اَم َل َّوأ ْنُكَيْلَف ٍباَتِك ِلْهأ ِم ْوَق ىلع

كِلذِل اوُعاَطأ ْمُه ْنإَف ،ْمِهِئا َرَقُف ىلَع ُّد َرُت َو ْمِهِئاَيِنْغأ ْنِم□
ُذَخؤُت ًةاَك َز ْمِهْيَلَع َض َرَف ىلاعَت َ هاللّ َّنأ

اَهَنْيَب َسْيَل ُهَّنإَف ،مولْظَملا َة َوْعَد ِقَّتا َو ،مولْظَملا َة َوْعَد ِقَّتا َو
ْمِهِلا َوْمأ َمِئا َرَك َّق َوَت َو ْمُهْنِم ْذُخَف،

ةسمخلا هجرخأ .] باَج ِح ِ هاللّ َنْيَب َو .

1. (2010)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Muâz (radıyallâhu anh)'ı Yemen'e gönderdi. (Giderken) ona dedi ki: "Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun. Onları davet edeceğin ilk şey Allah'a ibâdet olsun. Allah'ı tanıdılar mı, kendilerine Allah'ın zekâtı farz kılmış olduğunu, zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılacağını onlara haber ver. Onlar buna da ittaat ederlerse kendilerinden zekâtı al. Zekât alırken halkın (nazarlarında) kıymetli olan mallarından sakın. Mazlumun bedduasını almaktan kork. Zîra Allah'la bu beddua arasında perde mevcut değildir." [Buhârî, Zekât 1, 41, Sadaka 1, 63, Mezâlim 9, Megâzî 60, Tevhid 1; Müslim, Îmân 31, (19); Tirmizî, Zekât 6, (625); Ebû Dâvud, Zekât 4, (1584); Nesâî, Zekât 46, (5, 55).][232]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste öncelikle, Ehl-i Kitap'tan olanları İslâm'a çağırırken hangi tertibe riâyet edeceğimiz belirtilmektedir. Hadisin yine Buhârî'de gelen bir başka vechinde sırayla ele alınacak meseleler daha vâzıhtır: "Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun. Yanlarına varınca, onları, önce Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet etmeye dâvet et. Bu meselede onlar sana itaat ederlerse, onlara Allah'ın, her gece ve gündüzde beş vakit namazı farz kıldığını haber ver. Eğer onlar bu meselede de sana itaat ederlerse, kendilerine Allah'ın sadakayı farz ettiğini, bunun zenginlerinden alınıp fakirlerine iâde edileceğini onlara haber ver. Onlar sana bu meselede de itaat ederlerse (zekâtlarını alırken) mallarının kıymetlilerinden sakınasın..." Şu halde Ehl-i kitâb'a şu sırayla dâvet yapılacak: * Önce kelime-i şehâdet,

* Sonra beş vakit namaz,

* Sonra zekât.

2- Dikkatimizi çeken bir husus, bu hadiste oruç, hacc gibi diğer farzların zikredilmemiş olmasıdır. Halbuki Hz. Muâz'ın Yemen'e gönderilmesi Resûlullâh'ın hayatının sonlarında (hicrî onuncu yılda hacc'dan önce) vukûa gelmiştir.[233] İbnu Salâh, bu eksikliğin râvilerden kaynaklanmış olabileceğini söyler. Kirmânî ise, Şâri'in namaz ve zekâta daha çok ehemmiyet vermesinden ileri geldiğini, bu sebeple bu ikisinin Kur' an'da çok tekrar edildiğini, bu yüzden oruç ve hacc, dînin rükünlerinden olmasına rağmen bu hadiste zikredilmediğini söyler. Ayrıca der ki: "Buradaki sır şudur: Namaz ve zekât mükellefe bir kere vâcib oldu mu onun boyundan asla sâkıt olmaz. Oruç ise böyle değil, başkası tarafından da niyâbeten yerine getirilebilir, âcizlerde olduğu gibi..." Bazıları da şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), dinin erkânını beyan etmek maksadıyla konuşunca hepsini teker teker sayardı. Nitekim İbnu Ömer'in rivayet ettiği: "İslâm beş esas üzerine bina edilmiştir..." hadisi böyledir. Ancak burada davet maksadıyla konuşmaktadır. Üç erkânın zikriyle yetindi: Şehâdet, namaz, zekât... Ayrıca şu hikmet de unutulmamalı: "Beş rükün ya îtikâdîdir, şehâdet gibi; ya bedenîdir namaz gibi; ya da mâlîdir zekât gibi. Bu sebeple Resûlullah İslâm'a dâvette bu üç şeyle iktifa etti, diğerleri zâten bunlardan birine girer. Nitekim oruç mutlak sûrette bedenîdir, hacc ise bedenîmâlîdir. Esâsen asıl olan, İslâm kelimesidir. Kâfire en zor gelen budur, namaz da tekerrürü sebebiyle çok zor gelmektedir. Zekât ise, insan fıtratındaki mal düşkünlüğü sebebiyle o da çok zor bir ibâdettir. Öyleyse kişi bu üç zor şeyi benimsedi mi geri kalanlar bunlara nisbetle ona kolay gelir." 3- Zekâtın bir başka yere nakli meselesinde âlimler ihtilâf eder. Ebû Hanîfe ve Leys nakli câiz görür. Bunlara göre "fakirlerine iâde edilir" ibâresindeki zamir Müslümanlara râcidir. Mâna şöyle olur: "...Müslümanların fakirlerine iade edilir." Cumhur ise zamiri, Hz.

---

[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/326.

[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/327.

[233] Hz. Mu'âz'ın Yemen'e gönderilişi hususunda 9.ve 8.hicrî yıllar da söylenmiştir. Hz. Ebu Bekir zamanına

Muâz'ın muhataplarına hamlederek, "Bölge halkının fakirlerine iâde edilir" demişlerdir. Mâlikîler, muhalefet vs. şeklinde başka bölgeye çıkması durumunda "iâde şarttır" dememiş ise de, Şâfiîler "fakir olduğu takdirde geri gelmesi şarttır" demişlerdir.

4- Hz. Muâz'ın, Yemen'de karşısına çıkacak olanlar sâdece Ehl-i Kitap değildi. Puta tapanlar da vardı. Ehl-i Kitâb'ın zikri, onların tafdili içindir.

5-Ehl-i Kitap, Allah'a inandığı halde, onların Allah'a inanmaya dâvet edilmeleri, İslâm'ın belirttiği ölçüde bir tevhid inancına sahip olmamalarından dolayıdır. Hatta bazı rivayetlerde: "Onları önce Allah'ın birliğine çağır" denmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm, yahudîlerin Hz. Üzeyr'e, hıristiyanların da Hz. İsa'ya "Allah'ın oğlu" dediklerini (Tevbe 30) haber verir. Sadedinde olduğumuz rivayette öncelikle Allah'a ibâdete davet mevzubahistir. Âlimler "Bundan tevhîd kastedilmiştir" derler. Öyleyse onlardan ilk istenen şey, insana benzetilen bir Allah inancından (ki teşbîh denir), tevhîde gelmeleri olmuştur. Tevhîd, onların inançlarında mevcut teşbîh'in gerektirdiği her çeşit şirkin reddi demektir 6- Bu hadisten hareketle, Müslüman olmak için sâdece Allah'ın birliğini îtiraf etmenin yetmeyeceği, Hz. Muhammed'in risâletinin de te'yid edilmesi gerektiğine hükmedilmiştir. Cumhur böyle demiştir. Bazıları: "Berinciyle Müslüman olur, ikincisi de taleb edilir" demiştir. Bir kimsenin itikadına hükmetmede bu ihtilafın önemi vardır.

7- İbnu'l Arabî Tirmizî şerhinde (Ârızatu'l-Ahvazî) der ki: "Günümüzde yahudîler Hz. Üzeyr'e Allah'ın oğlu demekdiklerini söylerler. Bu olabilir, böyle bir inanca sahip olmayabilirler. Ancak, günümüzde o inanca sahip olmamaları, Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, Medîne veya başka bir yerde yaşayan yahudîler arasında böyle bir inancın olmadığı mânasına gelmez. Nitekim, onların hiçbirinden Kur'an'daki bu ithamı reddettiklerine, itiraz ettiklerine dair rivayet gelmemiştir." İbnu Hacer, bunu pek mâkul bulur ve o inaçta olan yahudî grubunun inkiraz etmiş olabileceğini söyler ve: "Nitekim Yahudîlerden ekseriyetinin itikadı teşbîh'ten ta'tîle dönmüştür. (Yani Allah'ı insana benzetmeyi bırakıp, daha da ileri giderek Allah'a isim ve sıfat izâfesini reddetme noktasına gelmişlerdir. Sıfattan, isimden mücerred bir ilâh anlaşılmayacağı için ta'tîl ile küfr-ü mutlaka yakın bir noktaya gelinmiş olur.) Keza hıristiyanların inançları da "oğul", "baba" mevzularında değişerek, bunların maddî değil, mânevi meseleler olduğu noktasına gelmiştir. فَسُبْحَانَ اللّهِ مُقَلِّبِ الْقُلُوبِ "Kalpleri çeviren Allah'ı tesbîh ederiz."

8- Hadiste geçen "...Allah'ı tanıdılar mı?..." tâbiri, ehl-i kitâbın -her ne kadar ibâdet yapıp Allah'ı bildiklerini söyleseler de- gerçek mânada Allah'ı tanımadıklarını göstermektedir. Kelam ilminin hâzıkları: "Allah'ı mahlûkâta benzetenler, O'na "el", "çocuk" izâfe edenler Allah'ı tanımamışlardır. Onların tapındıkları ma'budları Allah değildir, Allah diye isimlendirseler de" demişlerdir. 9- Dînî emirlerin toptan değil de tedricen taleb edilmesindeki bir hikmet, muhatabı usandırmamak içindir. Hepsi birden istenseydi nefret etmeyeceğinden emin olunamazdı. 10- Hadiste gelen "... (zekât) zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılacağını..." ibâresinden zekât toplama ve sarfetme işinin imâma ait olduğu, imâmın, bunu şahsen veya memuru vasıtasıyla yapabileceği hükmü çıkarılmıştır. Keza, vermek istemeyen olursa, zorla alınacaktır.

11- Hadiste geçen "... fakirlerine dağıtılır..." ibâresinden, zekâtın tamamının, harcanması meşrû olan yerlerden sadece birine verilmesinin câiz olacağı hükmüne varılmıştır. İbnu Dakîku'l-Îd, hadiste sadece fakirlerin zikredilmiş olmasını, zekâtın masraf denen harcama kalemleri içinde en çoğunu fakirlerin teşkil etmiş olmasıyla ve bir de zenginlerle fakirler arasında bir mutâbakat sağlama gayesiyle îzâh eder. Keza: "Bir kimse borçlu ise, elindeki parayı alacaklısına verdiği takdirde artan kısım zekât vermeyi vâcib kılan nisabı bulmadığı takdirde, bu adama zekât farz olmaz" diyenler de bu ibareye dayanırlar. Çünkü "Bu adam, borçlularına haklarını verdiği takdirde geride kalacak parayla zengin sayılmaz."

12- "Kıymetli mallarından sakın" ibâresinde zikri geçen kıymetli maldan maksad, zekat düşecek mallar arasında şu veya bu sebeple mal sahibi tarafından daha çok sevilen maldır. Bunlara "nefis" de denmiştir, kişinin nefsi çektiği için. Kırk koyundan birini seçerken en göze geleni seçmek gibi veya mal sâhibinin husûsi îtinâ gösterdiğini seçmek gibi... Bu yasaklanmakta, mal sâhibinin gözü gönlü kalmayacak vasat bir şey alınması emredilmektedir.

13- "Mazlumun bedduasını almaktan kork" ibâresi, vergi alırken zulümden kaçınmayı emretmektedir. Gerçi, hadis mutlaktır, her çeşit zulümden kaçınmak muraddır ama, zekat toplama ile ilgili tavsiyelerden ve bilhassa "halkın kıymetli malını almaktan sakın" tenbîhinden sonra "mazlumun bedduasından sakın" denmiş olması bilhassa zekât toplamada hassasiyetin ehemmiyetine dikkat çeker. Şu halde "kıymetli malların alınması zulümdür" mânası çıkmaktadır. 14- "Allah'la beddua arasında perde yoktur" ibâresi, bedduânın Allah'a ulaşmasını önleyecek hiçbir engel yoktur, yani "mazlumun duası makbûldür" demektir. Başka rivâyetler, mazlum âsi de olsa, fâcir ve hatta fakir de olsa duasının makbul olduğunu tasrîh eder. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivâyetinde:

دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ مُسْتَجَابَةٌ وَإِنْ كَانَ فَاجِرًا فَفُجُورُهُ عَلَى نَفْسِهِ

"Mazlumun duası makbuldür, facir bile olsa, zira onun fücûru kendini ilgilendirir" buyrulmuştur. İbnu'l-Arabî der ki: "Bu hadis, mazlumun duasına icâbet edileceği hususunda mutlak gözüküyor ise de, aslında bir başka hadisle mukayyeddir. O hadis şudur: "Duâ edenler üç kısımdır: Ya talebine hemen cevap verilir, ya bekletilip daha iyisi verilir, ya da kendisinden duaya bedel, misliyle günah affedilir."Nitekim, benzer bir durum bir üslûbla Zât-ı ilâhîlerini, "darda kalana kendisine dua ettiği zaman icâbet edip sıkıntısını alan..." olarak tanıtırken, bir başka âyette ise, "Dua ettiğiniz şeyi, dilerse giderir" buyurarak "meşîetiyle" kayıtlamaktadır" (En'âm 41).[234]

15- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Savaşmadan önce tevhide davet uygundur.

* İmâm âmiline, yapacağı işle ilgili tâlimat vermelidir.

* Zekât toplamak için maddî durumu iyi olanlar gönderilmelidir. * Haber-i vâhid makbûldür, onunla amel vâcibtir.

* Bâzı âlimler, "zenginlerinden" tabirinden hareketle çocuk ve delinin de malından zekât alınacağını söylemiştir.

* "Fakirlerine" tâbirindeki zamir Müslümanlara gittiği için kâfirlere zekât verilemiyeceğine hükmedilmiştir.[235]

2ـ وعن أبي هريرة وجابر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا قا: [قال رسول اللّه #: مَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ وَلا

بَقَرٍ وَلا غَنَمٍ لا يُؤَدِّي حَقَّ اللّهِ تَعَالَى فِيهَا إِلاَّ جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرَ مَنْ كَانَتْ وَأُقْعِدَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ

تَسْتَنُّ عَلَيْهِ بِقَوَائِمِهَا وَأَخْفَافِهَا وَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَتَطَؤُهُ بِأَظْلافِهَا لَيْسَ فِيهَا جَمَّاءُ وَلا مُنْكَسِرٌ

عَادَتْ عَلَيْهِ أُولاهَا حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْخَلْقِ. وَلا صَاحِبِ كَنْزٍ

قَرْنُهَا كُلَّمَا مَرَّتْ عَلَيْهِ أُخْرِيهَا

يَفْعَلُ فِيهِ حَقَّهُ إلَّا جَاءَ كَنْزُهُ يَوْمَ القِيامَةِ شُجَاعًا أقْرَعَ يَتْبَعُهُ فَاتِحًا فَاهُ فَإذَا أتَاهُ فَرَّ مِنْهُ فَيُنَادِيهِ: خُذ

كَنْزَكَ الَّذِي خَبَأْتَهُ فَأنَا عَنْهُ غَنِيٌّ. فإذا رَأى أنَّهُ لَا بُدَّ لَهُ مِنْهُ سَلَكَ يَدَهُ فِي فِيهِ فَيَقْضِمُهَا قَضْمَ

الْفَحْلِ]. أخرجه الخمسة. واللفظ لمسلم والنسائي عن جابر. وللباقين بنحوه عن أبي هريرة

رفاحلاك ةاشلل «ُفْل ِهظلا»و.سلْم ا‘ «ُرَق ْرَقْلا»و .عساولا
»ضر‘ا نم بوتسملا «ُعاقلا

ق َرَّما هرمع لاط اذإ هن‘ .رمعلا لوطب هل ةفص «ُع َرْق□
ا‘»و. َةَّيَحلا «ُعاَجُّشلا»و .سرفلل

ا هرَش ُّدَشأ َو ثبخأ وهف هرعش□ .

2. (2011)- Hz. Ebû Hüreyre ve Hz. Câbir (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Deve, sığır veya davar sâhibi olup da, bunlardaki Allah'ın hakkını eda etmeyen herkese Kıyamet günü, bu mallar, olduğundan daha çok ve mümkün olduğunca iri ve şişman olarak geleceklerdir. Adam, onlar için, düz ve geniş bir yere oturtulacak, hayvanlar bacakları ve tabanlarıyla onun üzerinden geçecekler. Geçiş sırasında boynuzlarıyla tosluyacaklar ve ayaklarıyla ezecekler. İçlerinde boynuzsuz veya boynuzu kırık biri bulunmayacak. Bu şekilde sonuncusu da onun üzerinden geçince, birincisi aynı geçişe tekrar başlayacak. Mahlûkatın hesabı tamamlanıp hüküm verilinceye kadar bu hâl devam edecek.

Keza "kenz"e (hazine) sâhip olup da ondaki (Allah'ın) hakkını ödemeyen herkese, Kıyamet günü hazinesi, dazlak başlı bir yılan olarak gelecek, ağzını açıp peşine düşecektir. Yılan yaklaştıkça adam ondan kaçacak. Sonunda yılan ona: "Gizlediğin hazîneni al! Ben ondan müstağniyim!" diye bağırır. A-dam, neticede yılandan kaçma çaresinin olmadığını anlaşınca, elini ağzına sokar. Yılan da onu, aygırın (alafı) kemirmesi gibi kemiriverecek." [Buhârî, Zekât 3, Tefsir, Âl-i İmrân 14, Berâet 6, Hiyel 3; Müslim, Zekât 26, (987); Muvatta, Cihâd 3, (2, 444); Ebû Dâvud, Zekât 32, (1658, 1659, 1660); Nesâî, Zekât 2, 6, (5, 12-14).][236]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, Kur'ân-ı Kerîm'de, "kenz" yapanların Kıyamet gününde karşılaşacakları fecî âkibetleri üzerine gelen âyeti açıklayan bir hadistir. Âyet-i kerîme meâlen şöyledir: "...Altını ve gümüşü biriktirip yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu? İşte bunlara pek acıklı bir azâbı muştula. O gün bunlar, üzerlerinde (yakılacak) cehennem ateşinin içinde kızdırılacak da o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak. İşte bu, (denilecek), nefisleriniz için toplayıp sakladıklarınız! Artık saklayıp istifcilik ettiğiniz bu nesnelerin acısını haydi tadın!" (Tevbe 34-35). Âyet-i kerîme "kenz" edilen, yâni biriktirilip yığılan ve fakat Allah yolunda harcanmayan altın ve gümüşlerin âhiretteki korkunç âkibetini haber veriyor: Kıyamet günü bu mallar, sâhibine verilecek ezada, azab vâsıtası olarak kullanılacaktır. Yani altın ve gümüşler ateşte kızdırılmış olarak vücudlar dağlanacaktır. Âyet, her devirde ve her yerde en mûteber servet yığma vâsıtası olan altın ve gümüşü misal vermektedir.

Sadedinde olduğumuz hadis at, deve,sığır, davar gibi hayvan nev'inden "kenz" edilen malların nasıl azab vâsıtası kılınacağını açıklamaktadır: "Bu hayvanlar, sâhiplerini mahlûkâtın hesabı görüldüğü müddetçe ayaklarıyla tekmeleyip çiğneyecek boynuzlarıyla toslayacak, ağızlarıyla dişleyip kemirecek. Müslim'in bir rivâyetinde, bu azâbın sâdece mahşerdeki hesap sırasında olacağı ve müddeten de dünya ölçüleriyle elli bin yıllık bir zamanı içine alacağı, ondan sonra da çok daha berbat bir âkibet olan cehenneme atılabileceği belirtilir.
نْيَب ُ هاللّ َمُكْحَي يهتَح اَه َوُا ِهْيَل ًع ْتَّد ُر اَها َرْخُا ِهْيَلَع نَضَم□ اَمَّلُك

بلا اَّما َو ِةَّنَجلا بلا اَّما ُهُلِيبَس ى َرُي َّمُث َنوُّدُعَت اَّمِم ٍةَنَس َفْلَا َنِيسْمَخ ُه ُراَدْقِم َناَك ٍم ْوَي يف ِهِداَبِع

□رانَّلا

"...Herifin üzerinden (hayvanların) sonuncuları geçince öncekiler tekrar geçmeye başlar. Bu hâl, Allah kullarının arasında miktarı sizin senelerinizle ellibin sene olan bir günde hükmedinceye kadar böyle devam eder. Sonra ya cennete veya cehennneme giden yol kendisine göstirilir." 2- Sadedinde olduğumuz hadis, meâlini verdiğimiz âyet-i kerîmede sözü edilen "kenz" yapma, yani biriktirip yığma meselesine de açıklık getirmektedir. Bu mal veya üzerindeki Allah'ın hakkı'nı vermemek, o maldan Allah yolunda harcamamaktır.

Müslim'in bir rivâyetinde, Ashabtan biri: "Devenin hakkı nedir?" diye sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verir: "Onu su başında (herkesin uğradığı yerde) sağmak, süt kovasını (üzerinden almak üzere ihtiyaç sâhibine) iâreten vermek, erkek develeri emâneten vermek (sütünden istifade etmeleri için dişi develeri karşılıksız olarak) menîha sûretinde vermek, Allah yolunda üzerlerinde yük taşımaktır."

Esâsen kenz, "mal ve serveti toplamak", biriktirmek, yığmak veya toprağa gömmek mânalarına gelir. 3- Selef ulemâsı, zikri geçen âyet ve hadisi değerledirmede ihtilâf ederler. Ekseriyet, bir kısım başka hadislere dayanarak kenz'den muradın zekâtı verilmeyen mal olduğunu söylemiş, zekât verilen mala kenz denemeyeceğini belirtmiştir. İbnu Abbâs, İbnu Ömer, Câbir, Ebû Hüreyre, Hz. Ömer vs. bu görüştedir.

Hz.Ali'nin bir fetvâsına göre 4000 dirhemden fazla mal, zekâtı verilsin verilmesin kenz'dir. Bazıları ihtiyaçtan fazla mala kenz demiştir. Kenz'le bunun lügat mânasını anlayan bazıları, zikri geçen âyetin, zekâtın farziyetiyle neshedildiğini ileri sürmüştür. Yarıdan îtibaren meâlini kaydettiğimiz âyetin baş kısmında Ehl-i Kitâbın medâr-ı bahs edilmiş olmasını nazar-ı îtibâra alan bazıları da kenz âyetinin ehl-i kitaba baktığını söylemiştir. (Süddî gibi).

Elmalılı Hamdi Efendi, âyetle ilgili yaptığı kısa açıklamada, âyetin kâfir, Müslüman herkese baktığını belirtmekten başka hangi sûretle olursa olsun, paranın tedâvülden çekilmesine de kenz diyecek bir yorumla karşımıza çıkmaktadır. Şöyle der: "..altın ve gümüşün hakkı, insanlığın menâfii nokta-i nazarından, hikmet-i hilkati vâsıta-i mübâdele, yani semen olarak, ibâdullah'ın hakîki ihtiyaçlarına sarfolunup tedavül etmek... olduğu halde bir takımları tutarlar, bunları toplar, meydan-ı tedâvülden çeker, gerek gömerek , gerek hazînelerde, sandıklarda veya herhangi bir yerde gizleyerek yığıp sımsıkı saklarlar ve bunları Allah yolunda sarfetmezler... nukûdun hakkını ta'til ve iptal eyleyenler, yok mu? Her kim olursa olsun gerek, o Ahbâr (yahudî âlimleri) ve ruhbandan ve onlara uyan gayr-i müslimlerden olsun ve gerekse zekâtlarını veremeyerek nakidlerini saklayan Müslümanlardan bulunsun artık bunları elîm bir azab ile tebşîr et... "

Elmalılı, ifâdesinin baş kısmında, altın ve gümüşün yaratılış hikmetinden alıkonmasını kenz'e dahil edecek bir ifâdeye yer verirken, cümleyi uzatarak, sonlarına doğru, tefsirlerde takarrur etmiş görüşle bağlar. Ve böylece açık seçik yeni bir fetva ortaya koymaktan kaçınır. Ancak ayet, tek başına alındıkta o mânada anlaşılmaktan uzak değildir. 237

4-EBÛ ZERR-İ GIFÂRÎ (radıyallâhu anh)'NİN GÖRÜŞÜ

Kenz mevzuunda selefin ihtilâf ettiğini belirttik. İbnu Ömer'in sözlerinde hülâsa edilen ve büyük ekseriyetçe benimsenen "zekâtı verilen mal, yedi kat yerin altına da gömülse, kenz değildir, zekâtı verilmeyen mal, meydanda da olsa kenzdir" görüşüne mukabil, "Âilenin nafakasından (zarûrî ihtiyaçlarından) fazlasına kenz" diyen görüş de vardır. Bu görüşü dahi bir kısım sahâbîler benimsemiş ise de, en ziyâde Ebû Zerr'e nisbet edilir. O, bunu âdeta siyasi bir doktrin yapmış, bu kanaati için mücâdele vermiştir. İbnu Kesîr şöyle der: "Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'in mezhebine göre, "(Bakımına mecbur olunan) iyâlin nafakasından arta kalanı iddihâr etmek (biriktirmek) haramdır. O, bu istikâmette fetva veriyor, insanları bu tatbikâta teşvik ediyor, (teşvikle de kalmayıp) bunu emrediyor, buna uymayanlara karşı çok galiz ve sert davranıyordu. Hz. Muâviye onu faaliyetlerden men etti ise de, o bundan vazgeçmedi. Hz. Muâviye (radıyallâhu anh), onun fitne çıkararak halka zarar vermesinden korktu. Emîru'l-mü'minîn Hz. Osman (radıyallâhu anh)'a durumu yazarak şikayette bulundu. Mektupta Ebû Zerr'i yanına (Medîne'ye) çağırmasını taleb etmişti. Bunun üzerine Hz. Osman onu Medîne'ye davet etti. Tek başına Rebeze'de ikâmet ettirdi. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) Hz. Osman'ın hilâfeti sırasında orada vefat etti."

İbnu'l-Esîr, bu meselede Ebû Zerr hazretlerinin ne derece samimi olduğunu anlamak için Hz. Muâviye'nin onu imtahan edişiyle alâkalı bir de vak'a kaydeder: "Hz. Muâviye, Ebû Zerr yanında (Şam'da) iken, sözüyle ameli birbirine uyuyor mu diye bir denemek istedi. Bu maksadla, bir gün, kendisine bin dinar parayı gönderdiği aynı adamı ona tekrar yollayarak şöyle dedirtti: "Hz. Muâviye beni başkasına göndermişti, ben yanlışlıkla sana geldim, parayı bana geri getir!" Ebû Zerr, bu durum karşısında şu cevabı verir: "Yazık oldu! O para çoktan elimden çıktı. Ancak, bana tahsisatım gelince, onu sana öderim!" Abdullah İbnu's-Sâmit (radıyallâhu anh), Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde şunu anlatır: "Ebû Zerr'le berâberdik. Tahsisâtı getirildi. Berâberinde câriyesi de vardı. Cariye, ihtiyaçları için o parayı harcadı, geriye yedi (dirhem) kaldı. Cariyeye emrederek onu fülûsa çevirmesini (bozdurmasını) söyledi. Ben: "Evin ihtiyaçları, gelecek misafirler için biriktirsen!" dedim. Bana: "Dostum (Resûlullah) şunu söyledi: "Keseye konup üzeri bağlanan her altın ve gümüş, -onu Allah yolunda dağıtıncaya kadar- sahibi üzerinde bir ateştir" diye cevap verdi." Hz. Ebû Zerr'i, âyeti öyle anlayıp, herkes tarafından kendi anladığı şekilde anlaşılması için eyleme bile sevke zorlayan Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Uhud dağı kadar altınım olsa, bunu hemen dağıtırım. Yanımda, borcum için saklayacağım tek dinardan fazlası olduğu halde üzerimden üç gece geçmesi beni rahatsız eder." İbnu'l-Esîr, Ebû Zerr'i bu hadisin tahrik etmiş olabileceğini söyler. Ebû Saîd (radıyallâhu anh) der ki: "Resûlullah: "Allah'a fakir olarak kavuş, zengin olarak kavuşma" buyurdu. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, benim için nasıl mümkün olur?" dedim. Bana: "İstenince ver. Rızık olarak geleni gizleme!" dedi. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü, bunu nasıl yapabilirim?" dedim. "Bu böyledir. Aksi takdirde ateş" buyurdu."

Bir başka rivâyette, iki dinar (veya iki dirhem) bırakarak ölen kimsenin cenazesi gelince Resûlullah: "Bu iki, dağlamadır, arkadaşınızın namazını siz kılın" diyerek namaza katılmaz, memnuniyetsizliğini izhâr eder.

Bir defasında Ehl-i Suffe'den biri vefat edince çıkınında bir dinar çıkar. Resûlullah: "Bu bir dağlama yarası" buyurur. Birkaç gün sonra bir başkası vefat eder, onun çıkınında iki dinar çıkar. Bu sefer: "İki dağlama yarası" buyurur.

İbnu Kesîr'in Abdurrezzak'tan iktibâsen kaydettiği bir rivâyete göre, altın ve gümüşü Allah yolunda harcamadan biriktirenleri tehdîd eden âyet geldiği zaman, Resûlullah: "Altın □ةَّضِفْلِل ًاهبَت ِبَهَّذلِل ًاهبَت

ve gümüş (Biriktirenler) kahrolsunlar!" buyurur ve bunu üç kere tekrar eder. Bu hal, Ashâba çok ağır gelir ve aralarında: "Hangi maldan edinmeliyiz?" diye birbirlerine sorarlar. Hz. Ömer atılarak: "Ben sizin için bunu öğrenceğim" der ve durumu Resûlullah'a arzeder. Ashâb'ın, "Hangi maldan edineceklerini sormakta olduklarını söyler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın cevabı şudur: □اركاَذ ًاناَسِل

□هِنيِد ىلَع ْمُك َدَحا ُنيِعُت ًةَج ْو َز َو ًارِكاَش ًابْلَق َو "Zikreden bir dil, şükreden bir kalb, dînine yardımcı olacak bir zevce.

"Ebû Zerr Hazretleri, kendisini Rebeze'de bulup: Burada ikâmet etmenizin sebebi nedir?" diye soran Zeyd İbnu Vehb'e şu açıklamada bulunur: "Biz Şam'da idik. Ben: "Altın ve gümüşü biriktirip yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar (yok mu) işte bunlara pek açıklı bir azâbı muştula!.." meâlindeki âyeti okumuştum. Hz. Muâviye: "Bu bizim hakkımızda değil, sadece ehl-i Kitap hakkındadır" dedi. Ben: "Hayır hem bizim, hem de onların hakkında" dedim... Derken bu hususta benimle Muâviye arasında ihtilâf büyüdü. Muâviye Hz. Osman'a yazarak beni şikâyet etti. Osman da bana yazarak yanına çağırdı. Ben de gittim. Medîne'ye gelince (meseleyi işitip, fazlaca büyütmüş olan) halk etrafıma üşüştü. Sanki beni önceden hiç görmemişlerdi. (Bu yersiz alâkadan rahatsız olup) durumu Hz. Osman'a şikâyet ettim. "Yakın bir yere çekil!" dedi. Ben, söylediğimden asla vazgeçmeyeceğim dedim." Bu rivâyet, Hz. Ebû Zerr'in Rebeze'ye sürgün olarak değil, kendi isteği ile gittiğini göstermesi bakımından ehemmiyetlidir.

NETİCE olarak, âlimler, Selef'de görülen âyetle ilgili farklı yorumların temelde Resûlullah'tan gelen farklı rivâyetlere dayandığını belirtirler. Resûlullah'taki farklı davranışlar da İslâm'ın ve ilk İslâm cemiyetinin terakkî vetiresinden ileri gelmektedir. Başlangıçta umumî olan fakirlik sebebiyle, para biriktirmeyi yasaklamış ve bu hususta ısrar etmiş, titiz davranmıştır. Bilâhare, şahsi hayatında önceki titizliği devam ettirdiği halde, Ashâb'ın -maldaki zekât, sadaka gibi ilâhî hakları ödemek kaydıyla- tasarrufta bulunmasına izin vermiştir.

Ashab arasında ihtilaflı meselelerde, ümmete rehber olacak esas, ekseriyetin görüşüdür. Ferdî anlayışlarda ısrar etmek, İslâmî espiriye uymaz. Hz. Ebû Zerr'in görüşüne saygı duyulur, ama "İslam budur" denemez. Belki, "İslâm'a aykırı değil, dileyen tatbik edebilir, onu tatbik etmeyen ittiham edilemez" denebilir. Zîra, Ashab olsun, Tâbiîn olsun, zekâtını vermek kaydıyla para biriktirmenin câiz olduğunda ittifak ederler. Aralarında büyük zenginler bile çıkmıştır.238 5- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Cenâb-ı Hakk, zekâtını vermeyenleri cezalandırmak üzere, hayvanları kıyâmet günü diriltecektir. Zekât vermeyenin karşılaşacağı bu durum, kasdının zıddıyla muamele görmekten başkabir şey değildir. Çünkü, adam malında mevcut olan Allah'ın hakkını vermeyerek, vermediği bu "hak"tan istifade etmeyi kasdetmişti. Âhiretteki bu mal cezâ olarak karşısına çıkmakla, kendisine fayda değil, tam aksine zarar verecektir. Maldaki Allah'ın hakkı, onun bir cüz'ü olduğu halde, malın tamamının buna saldırmasındaki hikmet, mezkur hakkın, malın tamamında mündemic olup, temyizi mümkün belli bir kısmı olmamasından dolayıdır. Ayrıca mal, zekâtı çıkarılmayınca tamamı kirli durumdadır. * Hadis, malda zekâttan başka bir "hak" daha bulunduğunu göstermektedir. Ancak, ulema hükme iki açıdan cevap vermiştir: 1) Bu tehdid zekâtın farz olmasından önceye aittir.

2) Hakdan murad, vâcib olan miktarı aşan kısımdır, bunun terki azab gerektirmez. Muhtemelen bu tehdîd, devenin sütünü içmek zorunda kalan bir fakir olduğu halde, ondan bunu sakınanla ilgilidir. İbnu Battâl: "Malda iki hak vardır. Farz-ı ayn olan ve farz-ı ayn olmayan. Sütü vermek, mekârimu'l-ahlâk olan hukuktandır" der. 239

هَلَف ًار ِجَت ْؤُم ِهِلاَم َةاك َز ىطْعأ ْنَم :# هالّل لوسر لاق] :لاق
ُهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ذاعم نعو ـ3

سْيَل اَنِهب َر ِتاَم َزَع ْنِم ةَم ْزَع ،ُهُلاَم Œاَهيِف ٍدَّمَحُم ِل
َرِهطُش َو اَهُذ ِخآ اَّنإف اهَعَنَم ْنَم َو ،اَه ُرْجأ

لاق «ُهلاَمَ رِهطُش َو اَهوُذ ِخآ اَّنِإَف» :هلوقو.رجأ بلاط يأ «
ًارجَت ْؤُم» .نبزر هجرخأ .[ءْنَش

نم ةقدصلا ذخأيو ُقِهدَصُملا هيلع ريختيف ِنْي َرْطَش لعجي
ينعي هلام َرِهطُش َو وه امنإ :يبرحلا

ةصخرلا َدض «ُةَم ْزَعْلا».ف همزلي ام امأف .ةاكزلا هعنمل.
ةبوقع نيرطشلا ريخ

3. (2012)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim malının zekâtını sevab umarak verirse, ona sevap verilir. Kim de zekâtını vermezse biz zekâtı ve malın yarısını (cezâlı olarak, zorla) alırız. Bu, Rabbimizin kesin kararlarından biridir. Âl-i Muhammed'e ondan bir hak yoktur." [Rezîn tahric etmiştir. (Ebû Dâvud, Zekât 4, (1575); Nesâî, Zekât 4, (5, 15, 16).][240]

AÇIKLAMA:

1-Burada, zekâtını vermeyenlerden, onu cezalı olarak zorla almak mevzubahistir. Cezalı alış şekli de şöyle olmaktadır: Zekât alınır, ayrıca ceza olarak mal ikiye bölünür. Zekât memuru dilediği parçayı tercih edip onu da alır.

2-Mâna bu olmakla birlikte, hükmün üzerinde ihtilâflar olmuştur. Bazıları, İslâm'ın başında zekâtını zamanında ödemeyenlerden maddi bir cezanın alındığını, ancak sonradan bu tatbikatın neshedildiğini söylemiştir. İmâm Şâfiî kavl-i kadîminde: "Kim zekâtını vermezse, hem zekâtı hem de malının yarısı ceza olarak alınır" demiş ve bu hadisle istidlal etmiştir. Kavl-i cedîdinde ise: "Böyle birinden sadece zekâtı alınır, başka bir şey alınmaz" demiş ve bu hadisin mensûh olduğunu söylemiştir. Fukahânın büyük çoğunluğunun mezhebi şudur: "Bir şeyi telef edene, onun mislinden ve kıymetinden fazla ceza verilmez." Nevevî, mal hususunda böyle bir cezanın İslâm'ın evvelinde bulunduğu iddiasını da sâbit, kesin bir durum görmez. "Bu ne sâbit, ne de mârufdur, nesh iddiası da, tarihen kesinlik kazanmayan bir meselede makbûl değildir" der.

Bu itiraza, hadis hakkında İbrahim Harbî'nin dermeyân ettiği mütâlaa ile cevap verilmiştir. İbrahim Harbî, İbnu'l-Esîr'in kaydına göre şöyle demiştir: "Râvî, rivâyetin lâfzında galat'a (hataya) düşmüştür. Doğrusu şöyle olmalıdır: "Adamın malı ikiye bölünür, zekât memuru muhayyer bırakılır, o zekatı ceza olarak iki parçadan hangisi daha iyi ise ondan alır."

Bu mütalaa esas alınınca, fakihleri nesh vs. ihtimallerini aramaya sevkeden durum kalmaz. Hadis hakkındaki münakaşayı gereksiz gören bazıları, bunu, hadisi rivâyet eden râvilerden Behz İbnu Hakîm'in rivâyetine itibar edilemeyecek kadar zayıf bir râvi olduğu gerekçesine dayandırmıştır. Behz metruk olunca, bu rivâyeti de amele salih değildir. Ancak Ahmed ibnu Hanbel nazarında Behz mûteber bir ravidir. Esasen Ahmed, İshâk ve Evzâî bu hadisin zâhiriyle amel etmişlerdir. Hattâ bu ikisi: "İmam dilerse, ganimetten çalanın bineğini yaktırabilir" demişlerdir. Ahmet İbnu Hanbel: "Mahsulü, daha işlenip kabuğundan çıkarmadan çalan, kıymetinin iki misliyle borçlandırılmaktan başka bir de ibret dayağı atılır" der. Keza o: "Hadd tatbîkâtını uzaklaştırdığımız herkesi iki misli borçlandırırız" der. Bu hadisle ihticâcı esas alanlar, Hz. Ebû Hüreyre tarafından rivâyet edilmiş olan şu hadisten de kendilerine destek bulurlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "(Kurban olarak) işaretlenmiş deveyi yitiren kimse, deveyi ve bir mislini borçlanır birde ibret dayağı atılır" dedi. Ayrıca rivâyet edilir ki, "Hâtib İbnu Ebî Beltaa'nın kölesi, Müzeyneli birinin devesini çalınca, Hz. Ömer, Hâtib (radıyallâhu anhümâ)'i o devenin bedelini iki misliyle ödemeye mahkûm etti." Bazı sahabeler, Harem bölgesinde katilde bulunanın diyetini üçte bir nisbetinde fazlaya hükmetmiştir... Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir.

Bu hadisten şu şekilde hüküm çıkaran da olmuştur: "Zekâtını ödemeyenden zekât tam olarak alınır, asla terkedilmez. Sözgelimi, böyle bir kimse malını telef etse, elinde yarısı kalsa, şöyle ki: "Yüz koyunu olan bir adam, koyunlarını zâyi etse ve elinde sâdece yirmi koyun kalsa, bundan on koyun alınır. Bu, geri kalan malının yarısı eder."

2- Hadiste adı geçen Azme, ciddiyet ve emir mânasına gelir. Yani, zekât, Allah'ın olması husûsunda kesin hükmettiği veya farz kıldığı emirlerden biri olmaktadır. Azme'nin cem'i azâim kelimesi, lügat kitaplarında ferâiz olarak da mânalandırılmıştır. Şu halde zekâtın, Allah'ın azmelerinden bir azme olduğunu söylemek, onun farzlarından bir farz, vâciblerinden bir vâcib, "hak"larından bir hak olduğunu söylemektir.241

[لَمَّا تُوُفِّيَ النَّبِيُّ # وَاسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ

4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:

هالّ لوسر لاق دقو َسأَّنلا ُلِتاَقُت َفْيَك :امُهْنَع ُ هالّ َي ِض َر #:
ٍرْكَب ِيب‘ ُرَمُع َلاق ،ب َرَعلا َنِم

هِهقَحِب ًّإ ُهَسْفَن َو ُهَلاَم ِيهنِم َمَصع ْدَقف اَهَلاَق ْنَمف ُ، هالّ□□
ًّإ َهَلإِ َ اوُلوُقَي ىَّتَح َسأَّنلا َلِتاَقُأ ْنأ ُت ْرِمُأ

ة َّصلا َنْيَب َق َّرَف ْنَم َّنَلِتاَق‘ ِ هالّ َو : ُهْنَع ُ هالّ َي ِض َر□
ٍرْكَب ُوبأ َلاَقف .بلاعَت ِهالّ ىلَع ُهُباَس ِح َو

مُهُتْلَتاَقَل # هالّ لوسر ىلإ اَهَنُّدَؤُي اوُناَك ًاقاَنَع ِينوُعَنَم ْوَل ِ□
هالّ َو .ِلاَملا ُّقَح َةاَك َّزلا َّنإَف ِةاَك َّزلا َو

هَّنأ ُتف َرَعَف ِلاَتِقْلِل ٍرْكَب ِيبأ َرْدَص َح َرَش هالّ َّنأ ُتْيأ َر ْنأ َّإ□
َوُه اَم ِ هالّ َوَف : ُرَمُع لاق .اَهِعْنَم ىلع

هَنُّد َؤُي اوناك ًاَقِع :ةياور يفو ،ةتسلا هجرخأ .[ُّقحلا□ .

ماع ةقدص هب دارملا ليقو ،فورعم لبح « ُلاَقِعلا َو».زعملا .
« ُقاَنَعلا ها ‘ثن نم دلو»

4. (2013)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince, ondan sonra Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) halife seçildi. Bunun üzerine bedevîlerden bir kısmı "irtidât" etti. (Hz. Ebû Bekir halife olarak onlarla savaşmaya karar verince) Hz. Ömer, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsanlar lailaheillallah deyinceye kadar onlarla savaşmaya emrolundum. Bunu söylediler mi, benden mallarını ve nefislerini korurlar. (İslâm'ın) hakkı hâriç artık hesapları da Allah'a kalmıştır!" demiş iken, sen nasıl insanlarla savaşırsın?" dedi. Hz. Ebû Bekir: "Allah'a yemin olsun, namazla zekâtın arasını ayıranlarla savaşacağım. Zîra zekât, malın hakkıdır. Vallahi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vermekte oldukları bir oğlağı vermekten vazgeçseler, onu almak için onlarla savaşacağım" dedi. Hz. Ömer sonradan demiştir ki: "Allah'a yemin ederim, anladım ki, Hz. Ebû Bekir'in bu görüşü, Allah'ın savaş meselesinde ona ilhamından başka bir şey değildi. İyice anladım ki, bu karar hakmış." [Buhârî, İ'tisâm 2, Zekât 1, İstitâbe 3; Müslim, İmân 32, (20); Muvatta, Zekât 30, (1, 269); Tirmizî, İmân 1, (2610); Ebû Dâvud, Zekât 1, (1556); Nesâî, Zekât 3, (5, 14).][242]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in hilafeti sırasında İslâm devletini ciddi şekilde meşgul eden Ridde savaşları'nın karar safhasında Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer arasında cereyan eden bir ihtilâfı aksettirmektedir.

Hz. Ebû Bekir, bir kısım kabîlelerin: "Namaz kılarız, fakat zekât vermeyiz" diye îtiraz etmeleri karşısında onlarla savaşmaya karar verir. Hz. Ömer, Resûlullah'ın bir hadislerini delil göstererek, lâilâhe illallah diyenlerle savaşmanın meşrû olmayacağını söyler. Hz. Ebû Bekir kararında azimkârdır. Bilâhare Hz.Ömer bu kararında halîfe'nin haklı olduğunu te'yîd etmiştir. Böylece bu hâdise ile, irtidad hâdiseleri karşısında Müslümanların alması gereken tavır, daha ilk halîfeler zamanında takarrur etmiş olmaktadır. İmam Mâlik der ki: "Allah Teâlâ Hazretlerinin farzlarından birinin (inkar etmeksizin) bir kimse men edecek olur, Müslümanlar da almaya muktedir olamazlarsa, ona karşı savaş hak olur." 243

2- İrtidatın çeşitleri.

İRTİDATIN ÇEŞİTLERİ:

Kâdı İyaz ve bâzı âlimler Hz. Ebû Bekir'i uğraştıran mürtedleri üç sınıfa ayırmışlardır. 1) Tekrar putperestliğe dönenler.

2) Müseylime ve Esvedü'l-Ansî'ye tâbî olanlar. Bu iki şahıs Resûlullah'ın sağlığında peygamberliklerini îlân etmişlerdi. Müseylime'yi Yemâme halkı ve başka cemaatler tasdîk etti. el-Esved'i San'a halkı ve başka cemaatler tasdîk etti. el-Esved, Resûlullah'ın vefatından az önce öldürüldü. Ancak ona inananlardan bir kısmı varlıklarını devam ettirdiler. Resûlullah'ın âmilleri, Hz. Ebû Bekir zamanında onları temizleyeceklerdir. Müseylime üzerine Hz. Ebû Bekir, Hâlid İbnu Velîd (radıyallâhu anhümâ) komutasında ordu techîz edip gönderecek, Hâlid bunları tepeliyecektir. 3) Bir kısım Araplar da zekât vermemek kaydıyla Müslümanlığı devam ettirmek istediler. Bunlar, zekâtın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanına kadar hâs bir emir olduğunu söyleyerek te'vilde bulundular. İşte sadedinde olduğumuz hadiste medâr-ı bahs edilen ihtilâfı Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer bunlar hakkında yapmışlardır: Böylesi kimselerle savaş câiz mi değil mi? diye. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra Müslümanların durumunu, Ebû Muhammed İbnu Hazm, el-Milel ve'n-Nihal adlı kitabında ele alır. O da şu açıklamayı sunar: "Hz. Peygamber'in vefatından sonra Araplar dört kısma ayrıldılar: 1) Resûlulah'ın sağlığında olduğu gibi, dinlerinde sâbit kalanlar, bunlar ekseriyette idiler. 2) Sadece zekâta karşı gelip, onu vermemek kaydıyla İslâm'a bağlılıklarını devam ettirenler. Bunlar:

"Şeriatın, zekât hâriç bütün emirlerini tatbik ederiz" diyorlardı. Bunlar da sayıca çoktu ancak birinci gruba nazaran azınlıkta idiler.

3) Bir grup, alenen küfürlerini ilan etmiş, irtidât etmişti. Tuleyha ve Secâh'ın ashabları gibi. Bunlar öncekilere nisbeten az idiler. Şunu da kaydedelim ki, her kabîlede İslâm'a sadâkatını devam ettirip bunlarla mücâdele eden kimseler de vardı.

4) Bir de hiçbir tarafa katılmayıp, tevakkufu ihtiyar eden ve kim galebe çalacak diye vaziyeti gözetleyen takım vardı.

Hz. Ebû Bekir, isyankârların üzerine ordular gönderdi. Fîrûz ve maiyetindekiler el-Esved'in diyarında galebe çalıp onu katlettiler. Müseylime Yemâme'de öldürüldü. Tuleyha ve Secâh tekrar İslâm'a rücû ettiler. İrtidâd edenlerin çoğu tekrar İslâm'a döndüler. Yıl geçmeden hepsi, tekrar din-i mübîn-i İslâm'ın kanatları altına dönüp, irtidadı terkettiler.[244] 3- Rafizilere bir cevap

RAFİZÎLERE BİR CEVAP

Hattâbî, bu hadisle ilgili olarak Râfizîlerin bir tenâkuz iddiasını kaydeder ve cevap verir: "Râfizîler sadedinde olduğumuz hadisin mütenâkız olduğunu iddia ettiler. Dediler ki: "Hadisin evvelinde (Arapların) küfre girdikleri, sonunda da İslam'da sabit kaldıkları, sadece zekat vermedikleri söyleniyor. Onlar Müslüman idiyseler nasıl öldürülmeleri helâl addedilir ve zürriyetleri köle yapılır? Yok kafir idiyseler Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e karşı, namazla zekâtın arasını ayırmış olmalarını delil olarak nasıl zikredebilir?"

Bu îtiraza şöyle cevap verilir: "İrtidâd ettiklerini söyleyenler iki gruptur: Biri putperestliğe dönenler; biri de, "Ey Muhammed! malların bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al, onlara dua et, senin duan onlar için bir sükûndur..." (Tevbe 103) âyetini te'vil ederek zekât vermekten imtina edenler. Bunlar zannettiler ki, zekât, sâdece Hz. Peygamber'e verilir. Çünkü ondan başkası, onları temizleyemez ve üzerlerine dua edemez. Öyle ise başkasının duası kendileri için nasıl bir sükûnet (emniyet) olacak?"

Şu halde Hz. Ömer "...Sen nasıl insanlarla savaşırsın?" sözüyle ikinci grubu kastetmiştir. Çünkü o, birinci sınıfın öldürülmesinin cevazında müterreddid değildi, tıpkı putperest, ateşperest, yahudî ve hristiyanlarla savaşma husûsunda müterreddid olmadığı gibi. Kâdı İyaz açıklamasına şöyle devam eder: "Hz. Ömer, bu mevzudaki hadisin, sanki sadece rivayette zikrettiği kısımını hatırlamıştır. Halbuki başka sahabeler namaz ve zekatla ilgili kısımları da beraberce hıfzedip rivâyet etmişlerdir. Nitekim Abdurrahman İbnu Ya'kub, bütün şerîatı içine alan bir muhtevâda rivâyet etmiştir. Rivâyetinde şu cümle de yer alır: "...Bana ve benim getirdiklerime de inanıncaya kadar..." savaşmakla emrolundum." Bu ifâdenin gereği şudur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiklerinden tek bir şeyi inkâr eden bir kimse, dâvet edildiği halde imtina eder ve savaşmaya kalkarsa, onunla savaşmak gerekir, daha da ısrar edecek olursa öldürülür." Kâdı İyaz der ki: "Hadiste vukûa gelen ihtisar (özetleme) sebebiyle hadis hakkında şüphe araya girdi. Sanki râvî, hadisin normal vechiyle sevkini düşünmemiş, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in münazarasını sevketmeyi düşünmüş ve dinleyicilerin hadisin aslını bildikleri husûsundaki kanaatine îtimad etmiştir." İbnu Hacer, bu cevabı beğenmez ve der ki: "Eğer Hz. Ömer'in yanında hadisteki "...namazı kılıncaya, zekatı verinceye kadar..." ibâresi olsaydı, zekât vermeyenlerle savaşı gayr-i meşru bulmazdı. Çünkü hadis bu muhtevâda olunca savaşmanın gayesi kelime-i şehadetin söylenmesini terkte olsun, namaz kılmayı ve zekat vermeyi terkte olsun eşittir. Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e karşı ihticâcı ve Hz. Ebû Bekir'in ona cevabı, her ikisinin de bu hadiste namaz ve zekât'ın da zikredilmiş olduğunu duymadıklarını göstermektedir. Zîra Hz. Ömer duymuş olsaydı Hz. Ebû Bekir'e karşı o hadisle ihticâc etmezdi. Onu Hz. Ebû Bekir işitmiş olsaydı, Hz, Ömer'i, onu zikrederek reddederdi ve ihticâc etmek için "(İslâm'ın) hakkı hâriç" ibâresinin âmm olan ifâdesiyle ihticâc etmeye muhtaç olmazdı." [245] 4- İslam’ın Hakkı.

İSLÂM'IN HAKKI

İbnu Hacer der ki: ibaresindeki zamir İslâm'a râci ise (mâna- İslâm'ın hakkı hâriç) "İslâm'ın ههقَحِب

hakkı" olduğu kesinlik kazanan her şeyi hükmüne dâhil eder. Nitekim mânadaki bu umumîlik sebebiyle, Sahâbe, namazı inkâr eden kimse ile savaşma gerektiği husûsunda ittifak etmiştir."[246] 5- Namazla Zekatı Ayırma **NAMAZLA ZEKÂTI AYIRMA:**

Hz. Ebû Bekir namazla zekâtı ayıranla savaşacağını söylemiştir. Bu ayırmadan maksad namazı ikrâr ederken zekâtı inkâr etmektir. Zekâtın inkârı, farziyetini ikrâr etmekle birlikte vermeyi reddetmek şeklinde olabileceği gibi, (te'vil yoluyla) farziyeti de inkâr şeklinde de olabilir, ikisi de bir addedilmiştir. Çünkü Hz. Ebû Bekir, bu ikincileri mâzur addetmeyip, savaş ilan etmiştir. Mazirî der ki: "Hadisin zâhirinden anlaşıldığı üzere, Hz. Ömer namazı inkar edenlerle savaşmaya muvafıktı. Hz. Ebû Bekir, onu aynı şekilde "zekât için" de savaşmak gerektiği hususunda ikna etti. Çünkü, her ikisi de Kitap'ta ve Sünnet'te beraber emredilmiş, birbirinden ayrı tellakki edilmemişlerdir."Daha önce de belerttiğimiz gibi Kur'ân-ı Kerîm namaz ve zekâtı her seferinde, "Namazı kılın, zekâtı verin" diye beraber emreder.[247] 6- Zekat malın hakkıdır.

ZEKÂT MALIN HAKKIDIR

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'i ikna hususunda ve kendi haklılığını delillendirme sadedinde "... zîra zekât malın hakkıdır" diyor. Şu halde, bunu namazla ayırmama gereğinin delili yapmıştır. Yani şöyle bir mâna çıkmaktadır: "Nasıl ki ey Ömer sen de kabul ediyorsun ki nefsin hakkı olan namaz'ı inkar eden için savaşmak şarttır. Zekât için de şart olmalıdır, çünkü zekât da malın hakkıdır. Esasen Kur'ân ve[245] sünnet bunları "İslâm'ın hakkı" olarak tesbit etmiş ve ayırmamıştır. Resûlullah da "İslâm'ın hakkı hariç" diye istisna koymuştur. Öyle ise, "İslâm'ın hakkı"na giren herhangi bir şeyin inkârı hâlinde, Resûlullah savaşma yetkisi vermiştir. Şu halde hadisi: "Kim namaz kılarsa nefsini koruma altına almıştır, dokunmayız, kim de zekât verirse o da malını koruma altına almıştır, dokunmayız. Zekâtını vermezse zorla alırız, daha da direnirse savaşırız." şeklinde anlamak aslına uygundur. Bu açıklama da, gösteriyor ki, Hz. Ebû Bekir, hadisin başka vecihlerinde yer alan "... namazlarını kılıp zekâtlarını verinceye kadar.... (savaşmakla emrolundum)" ibâresini duymuş olsaydı, İslâm'ın hakkı" ibâresindeki umumilikten istifade ederek ihticâc yapmaya ihtiyaç duymadan hadisi hatırlatıverecekti. Şârihler, Hz. Ebû Bekir'in de, Hz. Ömer'in de hadisi kısmî olarak hatırladıklarını söylerler. Mamafih, onların hatırlarında kalan, hadisi Resûlullah'ın henüz namaz, zekat emredilmeden önce irad etmiş olması da gayet mümkündür. Çünkü başlangıçta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) insanları iki şeye çağırıyordu: Tevhîd ve kendi risâleti.[248]

7- Oğlak

OĞLAK:

Hz. Ebû Bekir'in, "Resûlullah'a verdikleri bir oğlağı vermekten vazgeçseler..." ibâresinde geçen anâk kelimesi de ihtilâflıdır. Rivâyetlerde, bunun yerine ikâl (deve bağlamaya mahsus ip), kinaye olarak kezâ kelimesi ve cedyen ezvat (boynu kısa oğlak) kelimeleri de gelmiştir. Bu farklılıklardan hareketle bazı alimler: "Anâk'ı (yani oğlak'ı) zikretmekten maksad, bizzat oğlağın kendisi değil azlığı ifadede mübâlağadır" demişlerdir. Mamafih, davarın zekâtını alırken, hepsi kuzu olan sürüden, davarın zekâtı olarak oğlak alınabileceği kanaatinde olanlar bu hadisle ihticâc etmişlerdir. Mâlikîlerden bazı fakihler büyükbaş hayvanların çoğunlukla telef olması halinde oğlağın da zekât olarak alınabileceğini söylemiştir.

Ekseriyet, bununla mübalağa kastedildiğinde ittifak eder. Yâni "Hz.

---

[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/340-343.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e zekât olarak ödedikleri azıcık bir şeyi dahi vermekten imtina ederlerse almak için savaşacağım" demektir.[249]

8- **Hesapları Allah'a kalmıştır** cümlesi, "Ben zâhirlerine bakarım, iç âlemlerinde samîmi olup olmadıklarını araştırmam" demektir.[250]

9- Hadisten çıkarılan bazı hükümler

HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER:

* Sonradan çıkan hâdiseler (nevâzil) karşısında ictihada gidilir, ancak öncelikle bunların usûl'e (aslî kaynaklara) göre yapılması gerekir.

* Nevâzil'in çözümünde münazara, yani değişik görüşlerin münakaşa edilmesi esastır. Sonunda râcih olan benimsenir, zayıf olan üzerinde ısrar edilmez.

* Münâzarada belli bir edebe uyulmalıdır: Aksi görüşte olanı hata ile itham etmemek, mültefit olmak, gerçek karşı taraf nazarında zuhûr gedinceye kadar delil getirmek, hakkın zuhurundan sonra da inadlaşırsa duruma göre sertleşmek... gibi.

* Bir şeyi te'kîd için yemin câizdir.

* Bir kimse sâdece Lâilâheillallah deyip orada kalsa gerisini getirmese, katli câiz değildir. Ancak sâdece tevhîdin ikrarı ile Müslüman olunur mu? Bu, münâkaşalıdır. Râcih (üstün) görüşe göre hayır! Bununla öldürülmekten vazgeçilir, Bilâhare, denenir; şâyet, risâlete de şehâdet eder ve İslâmî ahkâmı iltizam ederse Müslüman olduğuna hükmedilir.

Bağavî bu hususta der ki: Kâfir eğer putçu veya ikici ise, vahdaniyeti ikrâr etmez. Bu durumda Lâilâheillallah dedi mi Müslümanlığına hükmedilir. Sonra İslâm'ın diğer hükümlerini kabûle icbar edilir ve İslâm'a muhalif olan bütün dinlerden müberra kılınır.

[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/343-344.

Ama kâfir, vahdaniyeti ikrar edip risâleti inkâr eden cinsten ise, onun Lâilâheillallah demesiyle müslüman olduğuna hükmedilmez, Muhammedun Resûlullah demesi aranır. Şâyet herif, Muhammed'in peygamberliği sâdece Araplara mahsus diye îtikad ederse, bunun müslüman olduğuna hükmetmek için, risâlet-i Muhammedîye'nin bütün insanlığa şâmil olduğunu söylemesi gerekir. Adam şayet, bir vâcibi inkâr veya bir haramı helal addetmek sûretiyle küfre düştü ise, onun müslüman addedilmesi için itikadından dönmesi gerekir. Onun sarfettiği bu küfür sözü, İslâm'ı tekrar iltizam etmemesi hâlinde, kendisine mürtedlerle ilgili ahkâmın icrasını gerektirir. * Zekâtı vermeyenle savaşılır. Ancak, İslâm'ı benimsediği halde, yukarıda belirtildiği üzere te'vile dayanarak zekât vermeyi reddedenin küfrüne, delil ikâme etmeden hükmedilmez. Sahâbe onlara galebe çaldıktan sonra, malları ganimet, zürriyetleri köle yapılıp yapılamayacağı husûsunda ihtilâf etmiştir. Yani bunlara kâfir muâmelesi mi yapılmalıdır, bâğî (isyankâr) muamelesi mi yapılmalıdır? Hz. Ebû Bekir küffâr muamelesi yapmış ve öyle amel etmiştir. Hz. Ömer bu meselede de Hz. Ebû Bekir'le ihtilâfa düşmüştür. O, ikinci görüşü benimsemiş, hilafeti sırasında başkaları da bu görüşü benimsemiş ve bir şüphe ile İslâm'ın farzlarından birini inkar edene kâfir muâmelesi yapılmayıp âsi muâmelesi yapılması hususunda icma hâsıl olmuştur. Şöyle ki: Böyle birisine inkârdan rücû etmesi taleb edilir, direnip kıtâle azmederse kendisiyle savaşılır, hüccet ikâme edilir. Bu durumda dönerse, döner; dönmezse artık kâfir muamelesi yapılır. (Daha geniş bilgi için 1585-1588 numaralı hadislere bakın.) * Kâdı İyaz der ki: "Bu kıssadan şu hüküm çıkmaktadır: Hâkim (lider), hakkında nass olmayan bir meselede içtihadda bulunursa vardığı neticeye itaat edilir, müçtehidlerden biri bunun hilâfına hükmetse bile. Eğer bu muhalif kanaatte olan müçtehid, sonradan hâkim olursa, o zaman onun da kendi içtihâdının ortaya koyduğu hükme uyması gerekir. Onun, kendinden önceki hâkimin bu meselede verdiği hükme muhâlefet etmesi câizdir. Çünkü Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in zekât vermeyenler hakkındaki görüşüne, şahsen farklı düşünmesine rağmen, itaat etti. Sonra, halîfe olunca, kendi içtihadının gerektirdiği hükme uydu. Onun bu içtihadına sahâbe ve başkaları da muvâfakat gösterdi."

Hattâbî der ki: "Hadiste şu hüküm de gelmiştir: "Kim İslâm'ı izhâr ederse, kendisine İslâm'ın zâhirî ahkâmı icra edilir, içindeki küfrünü saklamış bile olsa. İhtilâf edilen husûs şudur: Bir kimsenin fâsid îtikâdına muttali olunduğu halde, ondan dönmüş olmayı izhâr ederse, onun İslâm'ı kabûl edilmeli mi? edilmemeli mi? Şüphesiz durumunu bilmeyenin ona ahkâm-ı zâhireyi icra edeceği husûsunda ihtilâf yoktur."

* Bu kıssada bir kısım sünnetin, sahâbenin büyüklerine bile gizli kalabileceği gözükmektedir. Onların bâzı hadisleri duymamış, sonradan işitmiş olmaları büyüklüklerine mâni değildir. * Nevevî: "Bu hadise göre namazı âmden terkeden öldürülür" diye hükmetmiştir. Ancak İbnu Dakîku'l-Îd, namaz sebebiyle öldürmenin, bu hadise göre câiz olmadığını açıklar. Der ki: "Mukâtelenin mübah olmasından katlin de mübah olduğu hükmü çıkarılamaz. çünkü "mukâtele", "müfâale babındandır, bu bab bir işte karşılıklı iki tarafın bulunmasını

gerektirir." Yani mukâtele karşılıklı olarak birbirini öldürme kavgası yapmaktır. -Türkçemizdeki vuruşmak, savaşmak mânasında- halbuki katl öyle değil, birinin diğerini öldürmesidir. Bu görüşte olanlar, Hz. Ebû Bekir'in bu savaşın sonunda bir kimseyi sabran öldürttüğüne dair rivâyet olmadığını da söylerler. Sabran öldürmek, îdama mahkum ederek, bağlayarak öldürmek demektir. Şimdilerde kurşuna dizme tabiri kullanılır. Farzı yerine getirmekten imtina edenler icbar edildiği zaman mukabelede bulunurlarsa mukavemetleri kırılıncaya kadar savaşılır. Savaş sırasında öldürülür, mukavemetleri kırılınca muhâriblere veya bâğîlere tatbik edilen ahkâm uygulanır. Öyle ise, herhangi bir farzı terkeden kimse, işi savaşmaya dökmedikçe öldürülmez. Savaşmaya dökerse mukâtele edilir. Öyle ise, hadisteki mukâtele'ye verilen cevâz, katle verilen cevaz sayılmamalıdır. Nitekim İmam Şâfiî de: "Kıtâlden katle yol yoktur bazen adamla kıtâl helal olur, fakat katli helâl olmaz" demiştir. * Hadis zâhirî amelin kabul edilmesi gereğine delildir. İnsanlar hakkında zâhire akseden amellerine göre hüküm verilir. Bir kimsenin, mü'min olduğuna hükmetmek için kesin bir dille ifâde ettiği îtikadıyla iktifa edilir.

* Tevhîdi ikrâr edip, şeriatle amel eden ehl-i bid'a tekfir edilemez. * Kâfirin küfründen tevbesi, zâhirî küfürbâtınî küfür ayırımı yapılmadan kabûl edilir.[251] 10- Bir sual ve cevabı **BİR SUAL VE CEVABI:**

Bu hadis, tevhîd'e gelmeyen herkesle kıtâl (savaş) yapmayı emrettiği halde, cizye veren veya muâhede (antlaşma) yapanlarla kıtâl nasıl terkedilir?

Bu sorunun cevabı birkaç açıdan verilebilir:

1) Nesh sebebiyle olabilir: Yani cizye almak ve muâhede yapmak yoluyla tevhid taleb etmeme izni, Resûlullah'ın bu hadisi beyanından sonraya âittir. Bunun delili, iznin, "Haram نيكرشملا ولتقا ayları çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün..." (Tevbe 5) âyetinden sonraya ait olmasıdır. 2) Bu, kendisinden bir kısmın hâss kılındığı âmm bir hükümdür. Zîra emirden maksad, matlûbun hâsıl olmasıdır, bir delil sebebiyle bir kısmın tehallüf edip istisna teşkil etmesi âmm hükme zarar vermez. 3) Bu, kendisiyle hâss'ın murad edildiği âmm olabilir. Böylece "... insanlarla savaşmaya..." ibâresinde geçen insanlarla kelimesiyle kastedilen, ehl-i kitap dışında kalan müşrikler olmuş olur. Bu söyleneni, hadisin Nesâî'deki vechi te'yîd eder. Orada: "...müşriklerle □ت ُ ْنَا َلِتاَقُا ْرْشُمْلا ِنِيك

أُمِرْ savaşmaya emredildim.." denmiştir.

4) Şehadet ve diğer zikredilen şeylerden maksad Allah'ın kelâmının yüceltilmesini ve muhâliflere iyice duyurulmasını ifâde etmektir. Bu, bazan öldürmekle, bazan cizye ile, bazan da muâhede ile olur. 5) Kıtâlden murâd, bazan bizzat kıtâldir, bazan da onun yerine geçecek olan bir başka şeydir: cizye veya gayri...

6) Cizye koymaktan maksad onları İslâm'a zorlamaktar, sebebin sebebi, sebep sayılır. Bu açıdan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sanki şöyle söylemiş olmaktadır: "...müslüman olmalarına veya onları İslâm'da karar kıldıracak şeyi benimsemelerine kadar savaşmakla emrolundum..."[252]

İKİNCİ BAB

MALDAKİ ZEKÂTLA İLGİLİ HÜKÜMLER

BİRİNCİ FASIL

MÜŞTEREK HADİSLER

□1ـ عن مراد رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [قال رسول اللّه #: قَدْ عَفَوْتُ لَكُمْ عَنِ الخَيْلِ وَالرَّقِيقِ فَهَاتُوا

صَدَقَةَ الرِّقَةِ مِنْ كُلِّ أرْبَعِينَ دِرْهَماً دِرْهَماً، وَلَيْسَ فِي تِسْعِينَ وَمِائَةٍ شَىْءٌ . فَإذَا بَلَغَتْ مِائَتَيْنِ□

فَفِيهَا خَمْسَةُ دَرَاهِمَ .] أخرجه أصحاب السنن.«الرِّقَةُ» الدراهم المضروبة .

1. (2014)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizi (ticarî olmayan) atın ve kölenin zekâtından affettim. Öyle ise gümüş paralarınızın zekâtını verin. Bunun her kırk dirhemine bir dirhem vereceksiniz. Ancak yüz doksan dirheme zekât düşmez. İkiyüz dirheme ulaştı mı beş dirhem verilecektir." [Tirmizî, Zekât 3, (620); Ebû Dâvud, Zekât 4, (1574); Nesâî, Zekât 18, (5, 37).][253]

AÇIKLAMA:

1- Metinde geçen rika, "varak"tan gelir. İddie ve diyet kelimelerinde olduğu gibi baştaki "v" düşmüş, onun yerine sona yuvarlak "t" gelmiş ve rika olmuş. "Varak" madrûb (basılmış) dirhem demektir. Arapçada dînar altın paranın ismidir, dirhem de gümüş paranın ismi. Şu halde bazı alimlere göre bunların madrûb olanına rika denmektedir. Ancak İbnu Hacer rika'yı, "hâlis gümüştür, madrûb olmuş olmamış farketmez" diye açıklar.

2- Resûlullah, ticarî maksadla olmayıp, binmek, yük taşımak gibi aile ihtiyacını görmek üzere beslenen at ve benzeri hayvanlarla, yine şahsî hizmetlerde istihdâm edilmek üzere bulundurulan köle için zekât alınmayacağını beyân etmektedir.

3- Resûlullah'ın "Affettim" demesi, aslında her şeyin zekâta tâbi olduğuna işaret etmektedir. Yani normalde her mal için zekât verilecektir, zekâtın verilmemesi bir günahtır, amma hizmetinizde kullandığınız at ve kölenin zekâtını vermeme günâhı affedilmiştir mânasında bir ifâde. 4-Hadis 200 dirheme ulaşmayan miktardaki servete zekât düşmeyeceğini ifâde ediyor. 199 yerine 190 rakamının verilişi, küsura yer vermemek içindir. Nitekim "200 dirheme ulaştı mı..." tâbiri hududun 190 değil, 200 olduğunu ifâde etmektedir.

Başka rivâyetler, bu nisaba ulaşan servetin üzerinden bir yıl geçme şartını tasrîh edecektir. 254

اَذَه ِنْي َرْحَبْلا ىلإِ ُهَه َّج َو َني ِح ُهَل َبَتَك اُمْهَنَع ُ هاللّ َي ِض َر
َقيِهد ِهصلا ٍرْكَب اَباَ َّناَ] سنأ نعو ـ2□

□ رْطَس ُلوُس َر َو ، رْطَس دَّمَحُم :رُطْساَ ةَث ً َت ِمتاَخلا ُشْقَن
َناَك َو ،# ِهبَّنلا َمتاَخِب ُهَمَتَخ َو َباَتِكْلا

ىلَع # ُ هاللّ ُلوسر اَهَض َرَف ِتَّلا ِةَقَدَّصلا ُةَضي ِرَف ِهذه . ِمى
ِح َّرلا ِنَمْح َّرلا ِ هاللّ ِمْسِب : رْطَس ُ هاللّ َو

اَهِطْعُيْلَف اَهِهْج َو ىلَع َنيِمِلْسُملا َنِم اَهَلِئُس ْنَمَف ،# ُهَلوُس َر□
اَهِب ىلاعَت ُ هاللّ َرَماَ ِتَّلا َو َنيِمِلْسُملا

ةاَش ٍس ْمَخ ِهلُك يف ِمَنَغلا َنِم اَهَنوُد اَمَف ِلِب“ا ن ِم َني ِرْشِع.
َو ٍعَب ْراَ يف : ِطْعُي ً َف اَهَق ْوَف َلِئُس ْنَم َو

ةَنْبا ِنُكَت ْمَل ْناِف ،ىثْنُاَ ٍضاَخَم ُتْنِب اَهيِفَف َنيِث ً َت َو ٍسْمَخ□
ىلاِ َني ِرْشِع َو ًاسْمَخ ْتَغَلَب اَذاِف

اَذاِف ىثْنُاَ ٍنوُبَل ُتْنِب اَهيِفَف َنيِعَب ْراَ َو ٍسْمَخ ىلاِ َنيِث ً َت َو
ًاهتِس ْتَغَلَب اَذاِف .ٍنوُبَل ُنْباف ٍضاَخَم

س ْمَخ ىلاِ َنيِهتِس َو ًةَد ِحا َو ْتَغَلَب اَذاَف .ِلَمجلا ُةَقو ُرُط ةَّق□
ِح اَهيِفَف َنيِهتِس ىلاِ َنيِعَب ْراَ َو ًاهتِس ْتَغَلَب

َنْدحاِ ْتَغَلَب اَذاِف .ِنوُبَل اَتْنِب َاهيِفَف َنيِعْسِت ىلاِ َنيِعْبَس َو
ًاهتِس ْتَغَلَب اَذاَف . ةَعَذَج اَهيِفَف َنيِعْبَس َو

ىِفَف ٍةَئا ِم َو َني ِرْشِع ىلَع ْتَدا َز اَذاِ َو .ِلَمجلا اَتَقو ُرَط ِناَتَّق ِح
اَهيِفَف ٍةَئاِم َو َني ِرْشِع ىلاِ َنيِعْسِت َو

اَهيِف ْتَسْيَلَف ِلب“ا َن ِم عَب ْرأ َّإ ُهعَم ْنُكَي مَل ْنَم َو ، ةَّق ِح
نَيِسْمَخ ِهلُك يف َو .ٍنوُبَل ُتْنِب َنيِعَب ْرأ ِهلُك

اَذإَف . اَهِتَمِئاَس يف ِمَنَغلا ُةَقدَص َو . ةاَش اَهيِفَف ِلب“ا َن ِم
ًاسْمَخ ْتَغَلَب اَذإف .اَهُّب َر ءاَشَي ْنأ َّإ ةَقَد ًَص

تدا َز اَذإف ، ةاَش ٍةاَش ِةَئا ِم َو َني ِرْشِع ىلإ َنيِعَب ْرأ ْتَغَلَب□

اَهيِفَف ٍةَئاَمِث ََت ىلإ َنْيَتَئاِم ىلَع ْتدا َز اَذإ َو ،ناَتاَش اَهيِفَف
ِنْيَتَئاِم ىلإ ٍةَئاِم َو َني ِرْشِع ىلَع

نَع ًةَصِقاَن ٍلُج َّرلا ُةَمِئاَس ْتَناَك اَذإف . ةاَش ٍةَئا ِم ِهلُك يِفَف□
ٍةَئاِمِث ََت ىلَع ْتَدا َز اَذإف .ٍهاَيِش ُث ََث

نْيَب ُق ِهرَفُي ََو ٍق ِهرَفَتُم َنْيَب ُعَم ْجُي ََو .اَهُّب َر ءاَشَي ْنأ َّإ□
ةَقَدَص اَهيِف َسْيَلَف ًةَد ِحا َو ًةاَش َنيِعَب ْرأ

يف ُج َرْخُي ََو ،ةَّيِوَّسلاِب اَمُهَنْيَب ِناَعَجا َرَتَي اَمُهَّنِإف ِنْيَطيِلَخ َنِم
َناك اَم َو .ِةَقَّدَصلا َةَيْشَخ ٍعِمَتْجُم

مَل ْنِاف ،ِرْشُعلا ُعُب ُر ِةَق ِهرلا يفو .ُقِهدَصُملا ُءاَشَي ْنأ َّإ□
سْيَت ََو ،ٍرا َو َع ُتاَذ ََو ، ةَم ِرَه ِةَقَّدَصلا

ةَقَدَص ِلب“ا َن ِم ُهَدنِع ْتَغ َلَب ْنَم َو ،اَهُّب َر ءاَشَي ْنأ َّإ ةَقَدَص□
اَهيِف َسْيَلَف ًةَئاِم َو َنيِعْسِت َّإ ْنُكَي

هَل اَت َرَسْيَتْسا ِنإ ِنْيَتاَش اَهَعَم ُلَعْجَي َو ُةَقِح ِهلا ُهْن ِم ُلَبْقُت□
اهَّناِف ةهق ِح ُهَدْنِع َو ةَعَذَج ُهَدْنِع َسْيَل َو ِةَعَذَجلا

لَبْقُت اَهناِف ُةَعَذَجلا ُهَدنِع َو ُةَّق ِحلا ُهَدْنِع تَسْيَل َو ِةهق ِحلا□
ُةَقدَص ُهَدْنِع ْتَغَلَب ْنَم َو .ًامه ْرِد َني ِرْشِع ْوأ

تَسْيَل َو ِةهق ِحلا ُةَقدَص ُهَدْنِع ْتَغَلَب ْنَم َو .ِنْيَتاَش ْوأ ًامه ْرِد□
َني ِرْشِع ُقِهدَصُملا ِهيِطْعُي َو ُةَعَذَجلا ُهْنِم

تَغَلَب ْنَم َو ًامه ْرِد َني ِرْشِع ْوأ ِنْيَتاَش ىطْعُي َو ٍنوُبَل ُةَنْبا ُهْنِم□

ُلَبْقُت اهَّنِإف ِنوُبَل ُةَنْبا ُهَدْنِع َو ُهَدْنِع

ني ِرْشِع ُقهدَصُملا ِهيِطْعُي َو ُةهق ِحلا ُهْنِم ُلَبْقُت اَههناِإف ةهق□
ِح ُهَد ْنِع َو ُهَدْنِع ٌتَسْيَل َو ِنوُبَل ُتْنِب ُهُتَقَدَص

ٌتْنِب ُهَدْنِع َو ِنوُبَل ُتْنِب ُهَدْنِع ٌتَسْيَل َو ِنوُبَل ِتْنِب ُةَقَدَص ُهَدْنِع□
ٌتَغَلَب ْنَم َو ،نْيَتاَش ْوأ ًامه ْرِد

هَدْنِع ٌتَغَلَب ْنَم َو ،نْيَتاَش ْوأ ًامه ْرِد نَي ِرْشِع اَهَعَم َنط ْعُي َو□
ِضاَخَم ٌتِنب ُهْنِم ُلَبْقُت اَهَّنِإف ِضاَخَم

ِقهد َصُملا ِهيِطْعُي َو ِنوُبَل ُتْنِب ُهْنِم ُلَبْقُت اههناِإف ِنوُبَل ُتْنِب□
ُهَدْنِع َو ُهَدْنِع ٌتَسْيَل َو ِضاَخَم ِتْنِب ُةَقَدَص

لَبْقُي ُهَّناِف ِنوُبَل ُنبا ُهَدْنِع َو اَهِجو ىلَع ٍضاَخَم ُتْنِب ُهَد ْنِع□
ْنُكَت ْمَل ْناِف .ِنْيَتاَش ْوأ ًامه ْرِد َنيرْشِع

هْنِم□□

نم «ضاَخَملا ُنباو ِضاخَملا ُتْنِب».ىئاسنلاو دواد وبأو ىراخبلا
هجرخأ .[ءْىَش ُهَعَم َسْيَل َو

ةيناثلا لمكتسا ام «ِنوُبَّللا ُنباو ِنوُبَّللا ُتِنب»و.ةيناثلا يف لخدو
ىلو‘ا ةنسلا لمكتسا اَم :لب“ا

ةعبارلا لمكتسا ام «ُةَعَذَجلا».ةعبارلا يف لخدو ةثلاثلا لمكتسا
ام «ُةهق ِحلا».ةثلاثلا يف لخدو

منغلا نم «ُةَمِئاَّسلا» َو.اهبكريو اهقرطي نأ «لمجلا ُةَقو ُرَط»:
هلوقو.ةسماخلا يف لخدو

نأ وه «ِةَقَدَّصلا َةَيْشَخ ِعِمَتْجُم َنْيَب ُق ِهرَفُي ٍَو ِق ِهرَفَتُم َنْيَب
ُعَمْجُي َ» هلوقو.ةفولعملا ريغ ةيعرلا ةاش دارفناب مهنم دحاو
لك ىلع تبجو دقو ةاش نوعبرأ مهنم دحاو لكل ثم رفن ةثث
نوكي

دحاو لكل نوكي نأف قيرفتلا اماو .عمجلا يف اذه ،كلذ نع اوهنف ةاش مهيلع نوكتف اهنوعمجيف

ةاش امهنم دحاو لك ىلع ناك اهاقرف اذإف ،هاَيِش ثث مهيلع بجيف ةاشو ةاش ةئام نيطيلخلا نم

ةريبكلا «ةَم ِرَهلا َو».لداعتلاو طساقتلا «عُجا َرَّتلا» و.ةقدصلا ةيشح لعف اذإ كلذ نع اوهنف

داصلا فيفختب «قِهدَصُملا» و.بيعلا وه :مضت دقو نيعلا حتفب «را َوَعلا» و.نسلا يف ةنعاطلا

اضيأ ىعاسلاو ةقدصلا لماع :لادلا ديدشتو .

.نأ ىلع لدي «قِهدَصُملا َءاَشَي ْنأ َّإ» هلوقو

مهل ليكولاك وهو نيكاسملا ديك هدي ن‘ داهتجا هل.

2. (2015)- Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre, Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk (radıyallâhu anh), kendisini Bahreyn'e gönderdiği zaman, ona şu gelecek talimatı yazılı olarak vermiş ve altını da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mührü ile mühürlemişti. Mühüre nakşedilen yazı üç satır halinde idi. Bir satırda Muhammed, bir satırda Resûl, bir satırda da Allah yazılı idi. Mektup şöyle idi: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müslümanlara farz kıldığı ve Allah'ın da Resûlüne emretmiş olduğu zekât farîzasıdır. Müslümanlardan her kimden bu, usûlünce taleb edilirse, derhal vermelidir. Kimden de belirtilenden fazlası istenirse vermesin: 1) 24 ve daha aşağı miktardaki deve için koyun olarak vâcib zekât, her beş devede bir koyundur. 2) 25'e ulaştı mı, 35'e kadar, dişi bir bintu mehâz (ikinci seneye basan dişi deve); eğer bintu mehâz yoksa, bir ibnu lebun (ikisine basan erkek deve).

3) 36'ya ulaştı mı 45'e kadar, bir dişi bintu lebun (üç yaşına basan dişi deve). 4) 46'ya ulaştı mı 60'a kadar, erkek devenin aşacağı bir dişi deve Tarûkatu'lfahl). 5) 61'e ulaştı mı 75'e kadar, bir ceza'a (beş yaşına basan bir deve). 6) 71'e ulaştı mı 90'a kadar iki bintu lebun.

7) 91'e ulaştı mı 120'ye kadar, erkek devenin aşacağı iki hıkka (dördüne basan deve). 8) 120'yi aşınca, her kırk için bir bintu lebun.

9) Her 50'de, bir hıkka.

10) Sâdece 4 devesi olana zekât düşmez, sahibi nâfile olarak verirse o başka. 11) 5 devesi olana bir koyun düşer.

12) Koyunun zekâtı sâime olanlardan alınır. (Sâime kırda otlatılan hayvana denir.) Sâime koyun 40'a ulaştı mı 120'ye kadar, bir koyun alınır.

13) 120'yi geçti mi 200'e kadar, iki koyun alınır.

14) 200'ü geçti mi 300'e kadar, üç koyun alınır.

15) 300'ü geçti mi her yüz koyunda bir koyun alınır.

16) Adamın sâime koyunları 40'tan bir eksik olsa ona zekât düşmez. Sahibi (nafile olarak) kendiliğinden verirse o başka.

17) Zekât korkusuyla, müteferriklerin araları birleştirilmez, birleşik olanlar da ayrılmazlar. 18) İki ortağın malından alınan zekâtta her ikisi de ,adalet üzere birbirlerine müracaat ederler. 19) Zekât olarak çok yaşlı, ayıplı ve (koç, teke gibi) döl hayvanı verilmez, zekât memuru kabûl ederse o başka.

20) (İki yüz dirhemlik) gümüşte, onda birin dörtte biri (yani kırkta bir miktarı) zekât vâcibtir. 21) Gümüş miktarı 190 dirhemse, 200 dirhemden az olursa zekât yoktur. Sâhibi verirse o başka. 22) Kimin deve sayısı, zekât olarak bir ceza'a vermeyi gerektiren miktarı bulur ve fakat sürüsünde ceza'a olmaz da hıkka olursa, bu kimseden hıkka kabul edilir ve buna, adama kolay geldiği takdirde iki 23) Kimin zekât olarak hıkka vermesi gerekir ve fakat sürüsünde hıkka olmaz ceza'a olursa, adamdan ceza'a kabul edilir, zekât memuru ona yirmi dirhem veya iki koyun verir. 24) Kimin zekât olarak hıkka vermesi gerekir, fakat sürüde hıkka değil bintu lebun olursa adamdan bintu lebun kabul edilir, kendisine iki koyun veya yirmi dirhem verilir. 25) Kimin zekât olarak bintu lebun vermesi gerekir, ancak bintu lebun'u yok, hıkka'sı varsa kendisinden hıkka kabul edilir, zekât memuru kendisine ayrıca yirmi dirhem veya iki koyun öder. 26) Kimin zekât olarak bintu lebun ödemesi gerekir, fakat bintu lebûn'u olmaz, bintu mehâz'ı olursa, ondan bintu mehâz kabul edilir, ancak yirmi dirhem veya iki koyun daha verir. 27) Kimin zekât olarak bintu mehâz vermesi gerekir, fakat bintu mehâz'ı olmaz, bintu lebûn'u olursa kendisinden bintu lebûn kabul edilir, zekât memuru yirmi dirhem veya iki koyun verir. 28) Eğer adamın münasip şekilde bintu mehâzı yoksa, ibnu lebûn'u varsa, bu ondan kabûl edilir, beraberinde bir ödeme gerekmez." [Buhârî, Zekât 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, Şirket 2, Hiyel 3;

Ebû Dâvud, Zekât 4, (1567); Nesâî, Zekât 5, (5, 18-23).][255]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere, Hz. Ebû Bekir, zekât toplamak üzere Bahreyn'e musaddık (zekât toplama memuru) olarak gönderdiği Hz. Enes'e yazılı bir vesika veriyor ve altını da resmî mühürle mühürlüyor. Bu rivâyetten hareketle, bütün zekât me'murlarına böyle bir vesikanın verildiği sonucunu çıkarabiliriz. Bu vesika, başlangıç kısmındaki takdîm paragrafından da anlaşılacağı üzere, sadece karışık olan hesaplamada unutma ve iltibası önlemeye mâtuf değil, aynı zamanda halka itminân vermek ve suistimalleri önleme kasdına da yöneliktir. Halk icabında, zekât memurunu kontrol edebilecektir. 2-Hadisi tercüme ederken metni madde madde paragraflara ayırdık ve her paragrafa madde numarası verdik. Bazı maddeler îzaha muhtaçtır. Gerekli açıklamaları, aşağıda sırayla parağraf numaralarının karşısına kaydediyoruz.

3-Sâdece bu hadiste değil, zekât bahsinin müteakip bir kısım hadîslerinde de sıkça geçecek olan deve çeşitleriyle ilgili açıklamaları toptan ve öncelikli olarak veriyoruz: Bintu Mehâz: Bir yaşını doldurup ikisine basan dişi deve.

İbnu Mehâz: Bir yaşını doldurup ikisine basan erkek deve.

Bintu Lebûn: İki yaşını doldurup üçüne basan dişi deve.

İbnu Lebûn: İki yaşını doldurup üçüne basan erkek deve.

Hıkka: Üç yaşını doldurup dördüne basan dişi deve.

Tarûkatu'l-Fahl: Erkek devenin aşacağı (dölleyeceği) deve demektir. Bir bakıma hıkka'dır. Esâsen hıkka, erkek devenin aşmasına hak kazanmış mânasına gelir. Ceza'a: Dördünü tamamlayıp beş yaşına basan dişi devedir.

Ceza': Dördünü tamamlayıp beş yaşına basan erkek devedir. Sâime: Yemle değil, otlakta beslenen koyun.[256]

4-Bazı muğlak (kapalı) maddeler:

17. Madde: "Müteferriklerin araları birleştirilmez, birleşik olanlar ayrılmaz" hükmünde müteferrik'ten maksad, ayrı ayrı mala sahip olanlardır. Sözgelimi üç ayrı kişiden herbiri kırkar koyuna sahip olsalar, herbirine zekât düşer ve birer koyun vermeleri gerekir. Bunlar zekât olarak tek bir koyun vermek için, zekât memuru gelince

birleştirebilirler. (Üçü bir kişide birleşse 120 yapar. 12. maddede geçtiği üzere 40-120 arasında bir koyun ödenir.) İşte zekât verme endişesiyle başvurulabilen bu hîle yasaklanmıştır. Birleşik (müctemi) olanlar ayrılmaz, cümlesinde birleşik'ten maksad, ortak maldır. Mesela iki ortak kabul edelim, bunlardan her birine 101 koyun düşecek şekilde ortak iseler, 202 adet koyunları vardır. Bu müşterek koyuna, 13. maddeye göre 3 koyun zekât düşmektedir. Zekât memuru gelince, koyunları hemen bölüştükleri takdirde, 12. maddeye göre herbirine birer koyunluk zekât düşecek ve böylece bir koyun zekât olarak verilmekten kaçırılmış olacak, "Birleşik olanlar ayrılamaz" hükmüyle bu da yasaklanmış olmaktadır.

Yine 17. maddede geçen yasaklama emri ile ilgili olarak Şafiî hazretlerinden şu açıklama kaydedilir: Burada hitap hem mal sâhibinedir, hem de zekât memuruna. Çünkü korku iki çeşittir: 1- Memur, zekât azalacak diye korkar, mal sâhibi de malının azalmasından korkar. Öyle ise her ikisine birden hitap edilerek zekât korkusu ile "birleştirme" ve "ayırma" işlemlerine tevessül etmemeleri emredilmiştir. Bu açıklamadan anlıyoruz ki, bazı durumlarda birleştirme ve ayırmalar daha çok zekât vermeyi gerektirebilecektir. Bizim verdiğimiz misâller zekâtı azaltacak durumlara örnek olmuştur. 18. Madde: Bu maddede, iki ortağın alınan zekâtta eşit şekilde birbirine müracaatı şu demektir: Mesela birinin 40 sığırı var, diğerinin de 30. Bu mallar, aralarında müşterektir. Zekât memuru kırk için bir müsinne (3 yaşında sığır), otuzdan da tebî (buzağı) alsa, müsinne veren, kıymetinin yedide üçünü ortağından alır, tebî veren de yedide dördünü ortağından alır. Çünkü her iki yaştaki hayvanda her ortağın ortaklığı nisbetinde hakları var, ve mal tek bir kimsenin mülkü gibi zekât aynı nisbette her iki yaşa da vâcibtir. Kastalânî bunu şöyle açar: Ortak bir sürüden, zekât memuru, sürünün zekâtını alırken, ortaklardan birinden almışsa, veren ortak diğerinden adâlet üzere payını ister. Adalet üzere müracaattan şu mâna da çıkarılmıştır: Eğer memur, zekât alırken ortaklardan birine zulmetti ve alması gerekenden fazla zekât aldı ise, bu ortak, bu fazla kısmı diğer ortağından isteyemez, ondan sadece normal olarak vermeleri gereken zekât miktarından payına düşeni ister. Müracaat çeşitlerinden biri de şudur: İki kişi arasında kırk ortak koyun bulunsa, her ikisi de kendine düşen koyunları belirlese, memur bunlardan birinden bir koyun alır. Koyun veren taraf ortağından, koyununun bedeli üzerinden yarı fiyatını ister. Bu açıklamadan şu netice de çıkmaktadır: Bazılarına göre, malların ayrılmış olmasına rağmen ortaklık olabilmektedir.[257]

İKİNCİ FASIL

HAYVANLARIN ZEKÂTI

هلاَّمُع بلاإ ُهْج ِرْخُي ْمَل َو ِةَقَدَّصلا َباَتِك # ُبَّنلا َبَتَك]: لاق
ُهْنَع ُ هالّل َي ِض َر هيبأ نع ملاس نع ـ1

ي ِض َر ُرَمُع ِهِب َلِمَع َّمُث ، َضِبُق ّتَح ُهْن َع ُ هالّل َي ِض َر
ِرْكَب وُبأ ِهِب َلِمَعَف ِهِفْيَسِب ُهَن َرَقَف َضِبُق ّتَح

ة َرَشَع َسْمَخ يف َو .ِناَتاَش ِرْشَع يفو . ةاَش ِلِب“ا َن ِم ٍسْمَخ
يف : ِهيِف َناَك َو ، َضِبُق ّتَح ُهْنَع ُ هالّل

سْمَخ بلاإ ،ِضاَخَم ُتْنِب َني ِرْشِع َو ٍسْمَخ يفو .ٍهاَيِش ُعَب ْرأ
َني ِرْشِع يفو .ٍهاَيِش ُث َ َث

ةهق ِح اَهيِفَف ةَد ِحا َو ْتَدا َز اَذإف .َنيِعَب ْرأ َو ٍسْمَخ بلاإ ٍنوُبَل
ُةَنْبا اَهيِفَف ةَد ِحا َو ْتَدا َز اَذإف .َنيث َ َث َو

نو ُبَل اَتَنْبا اَهيِفَف ةَدحا َو ْتَدا َز ْنإف .َنيِعْبَس َو ٍسْمَخ بلاإ
ةَعَذَج اَهيِفَف ةَد ِحا َو ْتَدا َز ْنإف .َنيهِتِس بلاإ

كِلذ ْنِم َرَثْكأ ُلِب“ا ِتَناَك ْنإف .ٍةَئا ِم َو َني ِرْشِع بلاإ ِناَتهق ِح
اَهيِفَف ةَد ِحا َو ْتَدا َز ْنإف .َنيِعْسِت بلاإ

بلاإ ةاَش ًةاَش َنيِعَب ْرأ ِهلُك يف ِمَنَغلا يفو ٍ.نوُبَل ُةَنْبا َنيِعَب ْرأ
ِهلُك يفو ، ةَّق ِح َنيِسْمَخ ِهلُك يِفَف

نْيَتَئاِملا ىلَع ةَد ِحا َو ْتَدا َز اَذإف .ِنْيَتَئاِملا بلاإ ناَتاَش اَهيِفَف
ةَد ِحا َو ْتَدا َز اَذإف .ٍةَئا ِم َو َني ِرْشِع

سْيَل َّمُث ، ةاَش ٍةاَش ِةَئاِم ِهلُك يِفَف َكِلذ ْنِم َرَثْكأ ُمَنَغلا ِتَناَك
ْنإف .ٍةَئا ِمِت َ َث بلاإ ٍهاَيِش ُث َ َث اَهيِفَف

اَم َو ،ِةَقَدَّصلا ةَفاَخَم ٍق ِهرَفَتُم َنْيَب ُعَمْجُي َ َو ٍعِمَتْجُم َنْيَب ُق

فِيهَا شَىْءٌ حَتَّى تَبْلُغَ المِائَةَ، وَ لَ يُفَرَّ

□بَيْنَهُمَا بِالسَّوِيَّةِ، وَ يُؤْخَذُ فِي الصَّدَقَةِ هَرِمةٌ وَ ذَات
كَانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فَإِنَّهُمَا يَتَرَاجَعَانِ

□□إذا جَاءَ المصدق قسمت الشَّاءُ أثثاً: ثلثاً شراراً، وثلثاً خيارا
عَيْبٍ. [قال الزهري:

من الوسط، ولم يذكر الزهري البقر. أخرجه أبو داود والترمذي
وثلثاً وسطاً. فيأخذ المصدق

.

1. (2016)- Sâlim, babası Abdullah İbnu Ömer'den naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (mallardan alınması gereken) zekâtların miktarını belirten bir kitap yazmıştı. Âmillerine göndermeden vefat etti. Resûlullah onu kılıncına yakın olarak asmıştı. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), ölünceye kadar onunla amel etti. Sonra Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de ölünceye kadar onunla amel etti. Bu kitapta şunlar yazılı idi: **DEVELER:**

1) 5 devenin zekâtı 1 koyundur.

2) 10 devenin zekâtı 2 koyundur.

3) 15 devenin zekâtı 3 koyundur.

4) 20 devenin zekâtı 4 koyundur.

5) 25'e ulaştı mı 35'e kadar, zekât bir bintu mehâz'dır.

6) 36'ya ulaştı mı 45'e kadar, zekât bir ibnu lebûn'dur.

7) 46'ya ulaştı mı 60'a kadar, zekât bir hıkka'dır.

8) 61'e ulaştı mı 75'e kadar, zekât bir ceza'a'dır.

9) 76'ya ulaştı mı 90'a kadar, zekât 2 ibnetu lebûn'dur.

10) 91'e ulaştı mı 120'ye kadar, zekât 2 hıkka'dır.

11) Deve 120'den fazla ise zekât her elliye bir hıkka; her kırka bir ibnetu lebûn zekât gerekir. KOYUNA GELİNCE

12) 40'a ulaşınca 120 koyuna kadar zekâtı 1 koyundur.

13) 121'e ulaşınca 200 koyuna kadar zekâtı 2 koyundur.

14) 201'e ulaşınca 300 koyuna kadar zekâtı 3 koyundur.

15) 300'ü aştı mı her 100 koyuna bir koyun zekât düşer, yüzden aşağıda kalan küsûrata zekât düşmez. 16) Zekât korkusuyla müctemi (birleşik) olanlar ayrılmaz, müteferrik (ayrı) olanlar da birleştirilmez. 17) İki ortağın malından alınan zekâtta, her ikisi de adalet üzere birbirlerine müracaat ederler. 18) Zekât olarak, çok yaşlı ve ayıplı olan hayvan alınmaz.

19) Zührî der ki: "Zekâtı almak üzere memur geldiği vakit, koyunlar üç sınıfa ayrılır: Üçte biri kötü, üçte biri iyi, üçte biri de vasat. Zekât memuru, zekât payını vasat kısmından alır." Zühri, sığırdan bahsetmez." [Tirmizî, Zekât 4, (621); Ebû Dâvud, Zekât 4, (1568, 1569, 1570); İbnu Mâce, Zekât 9, (1798).][258]

AÇIKLAMA:

1-Sadedinde olduğumuz, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) rivâyeti, ahkâm beyan eden kısımlarıyla, bir önceki Enes rivâyetiyle hemen hemen aynı muhtevadadır. Bu hadiste geçen bazı muğlak maddeler, önceki hadiste açıklanmıştır, tekrar etmeyeceğiz oraya bakılsın. 2- Burada dikkatimizi çeken husûs, zekâtla ilgili tâlimatın, taşradaki ilgili memurlara tamim edilmek üzere bizzat Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) tarafından yazılı olarak hazırlanmış olma keyfiyetidir. Önceki rivâyette belirtilmeyen bu tasrihata dayanarak şunu söylemek mümkündür: Hz. Ebû Bekir'in yazılı ve mühürlü olarak Hz. Enes'e verdiği nüsha, Resûlullah'ın hazırladığı metnin bir tıpkı istinsahından başka bir şey değildir. Zekât toplamak üzere taşraya gönderilen her bir zekât tahsildarına bir nebevî asıldan bir nüsha istinsah edilip verilmiş olmalıdır. 3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zekât olarak alınacak malın evsafıyla ilgili direktiflerinin, tatbikata intikalinde takip edilen yolun adilâne oluşu dikkat çekicidir. Mallar üç sınıfa ayrılıyor: İyiler, vasatlar ve âdiler. Kerâimu'l-emvâl denen kıymetlilerin alınmasını yasakladığını daha önce (2010. hadis) kaydetmiştik. Son iki hadiste, kör, sakat gibi âdilerin verilmesi de yasaklanıyor. Tahsildar, zekât payını vasat olanlar arasından seçmelidir ve öyle yapılmıştır.[259]

وأ عيِبَت ِرَقَبْلا َنِم َنيِث ًَت ِهلُك يف :# هاللّ لوسر لاق] :لاق□

2ـ وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ

تَبَعَة، وفي كُلِهِ أرْبَعِينَ مُسِنَّة]. أخرجه الترمذي.

2. (2017)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her otuz sığır için erkek veya dişi bir tebî' zekât verilir. Her kırk sığır için de bir müsinne zekât verilir." [Tirmizî, Zekât 5, (622).]260

AÇIKLAMA:

Tebî' sığırın yaşını doldurmayan yavrusudur, Türkçemizde buzağı denir. Dişisine de tebi'a denir. Müsinne: Üçüncü senede dişleri çıkan sığırdır. 261

نيث ًَث ِهلُك ْنِم َذُخآ ْنأ ِين َرَمأ َو ِنَمَيْلا ىلإ # ُّبنلا ِينثعب] :□
لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ذاعم نعو ـ3□

هجرخأ .[ًاهي ِرِفاَعُم ُهَلْدَع ْوأ ًاراَنيِد ٍمِلاَح ِهلُك ْنِم َو ،ًةَّنِسُم
َنيِعَب ْرأ ِهلُك يفو ،ًةَعيِبَت ْوأ ًاعيِبَت ًة َرَقب

نميلاب نوكت بايث «ُّى ِرِفاَعُملا َو» دواد وبأ دازو.يذمرتلل
ظفللاو ،ننسلا باحصأ

3. (2018)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) beni Yemen'e gönderdi ve bana: "Her otuz sığırdan bir erkek veya dişi buzağı (tebi'a), her kırktan bir müsinne, her bir bülûğa eren şahıstan bir dinar veya o değerde muâfiri (adındaki bir giyecek) almamı" emretti." [Tirmizî, Zekât 5, (623); Ebû Dâvud, Zekât 4, (1576, 1577, 1578); Nesâî, Zekât 8, (5, 25, 26). Metnin lafzı Tirmizî'ye aittir.] 262

ناَكَف ًاقِهدَصُم ُهَثَعَب .ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع َّنأ] .ُهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ىفقثلا هاللّدبع نب نايفس نعو ـ4□

نب َرَمُع ىلَع َمِدَق اهمَلَف ؟ًاىئ َيَش ُهْن ِم ْذُخأَت ً َو ِلْخَّسلاِب□
اَنيَلَع ُّدُعتأ :اوُلاَقَف .ِلْخَّسلاِب ِساَّنلا ىلَع ُّدُعَي

و ،ِبعا َّرلا اَهُلِمْحَي ِةَلْخَّسلاِب ْمِهْيَلَع ُّدُعَت ْمَعَن : ُرَمُع□ □□
َلاَقف . َكِلذ ُهَل َرَكَذ ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِباَّطَخلا

ةَعَذَجلا ُذُخأَي َو ،مَن َغلا َلْحَف َ َو ، َض ِخاَملا َ َو ،ّنَب ُّرلا َ َو□ ُذُخأَي ُقِهدَصُملا ُذُخأَي َ َو ،َةَلوك'ا

ه يتلا ةاشلا « ُةَلوُك ا'».كلام هجرخأ .[ِه ِراَي ِخ َو ِمَنَغْلا ِءاَذِغ َو ،َةَّيِنَّثلا َو َكِلذ َلْدَع ُلاَملا ِلاَب َنْيَب

ض ِخاَملا َو».جاتنلا ةثيدحلا ه ليقو ،نبللا لج' تيبلا يف□ « لِك'لل.«ّنَب ُّرلاو» يتلا ببرت

ذخأي نأ دارملاو ،بدجلا وأ ُلمحلا وهو بذغ عمج « ِلاَملا ُءاَذ ِغ َو».قلطلا اهبرض اذإ لماحلا

طسولا ذخأي امنإو ةئيدر و لاملا رايخ بعاسلا .

4. (2019)- Süfyân İbnu Abdillah es-Sakafi (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) kendisini zekât tahsildarı olarak göndermişti. Gittiği yerde kuzuları halkın addedip, sayıya dâhil etmedi. Kendisine: "Kuzuları bizden sayıp, onlardan bir şey almıyor musun?" dediler. (Medîne'ye geri dönüp) Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'e uğrayınca, durumu ona anlattı. Hz. Ömer: "Evet kuzuyu onlara iade edersin, çoban onu götürür, tahsildar almaz. Ekûle (denen hususi şekilde kesip, yemek için beslenmiş) olanı, Rübbâ (denip sütü için evde beslenmekte) olanı, Mâhız (denen hâmile) olanı, (teke koç gibi) döl alınan davarı zekât olarak almaz. Ceza'a'yı (beş yaşına basmış deve), seniyye'yi (altı yaşına basmış deve) alır. Bu, davarın iyisi ile düşüğü arasında orta halli olanıdır." [Muvatta, Zekât 26, (1, 265).][263]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen son rivâyetler, Resûlullah'ın zekât tahsildarı olarak gönderdiği zatlara, sadece çeşitli mallardan alınacak zekât miktarları husunda tâlimat vermeyip, bunları nasıl alacağı, hangi vasıftaki malları alıp, hangi vasıftaki malları almayacağı husûsunda da bilgi verdiğini, tenbihatta bulunduğunu göstermektedir.

2- Son rivâyet, zekât olarak alınmaması gereken mallardan bazılarını sayıyor:

---

[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/358.

[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/358.

* Sahl: Yeni doğan yavru, bilhassa koyun yavrusu ki, kuzu diyoruz. * Ekûle: Kişinin etini yemek üzere husûsî beslediği hayvan. * Rübbâ: İki mânaya gelmektedir: Sütünden istifâde için evde beslenen sağmal hayvan; yeni yavru doğurmuş, onun yetişmesinde gerekli olan anaç hayvan.

* Mâhız: Hâmile hayvan.

* Fahl: Döl almak üzere husûsi beslenen erkek hayvan, koç ve teke gibi. 3-Şu mallar da zekât olarak alınabilecek orta halli hayvanlardır: * Ceza'a: Ceza', esas itibariyle genç demektir. Deve için kullanılınca beşinci yaşına basan kastedilir. Sığır ve davar için kullanılınca ikinci yaşına basan kasdedilir. Mamâfih sığır için "üç yaşına basan", davar için "birinci yaşını tamamlayan" ceza'dır diyen de olmuştur, daha farklı görüşler ileri süren de olmuştur.

* Seniyye de davar, sığır ve deve için müştereken kullanılan bir tabirdir. Davar ve sığırdan üç yaşına basana, deveden ise altı yaşına basana ıtlak olunmaktadır. Erkeğine ise seniyye denmektedir. Ahmed İbnu Hanbel iki yaşındaki davar ile, üç yaşındaki sığıra seniyye demiştir.264

يف َبَنَج ًَو َبَلَج َ :# هالّل لوسر لاق] :لاق هدج نع هيبأ نع
بيعش نب ورمع نعو ـ5□

مِه ِرِوُد يف ًاَّ مُهُتاَك َرُ ذَخ ْؤُت َ .ٍةاك َز□] .

لزني نأ « َبَنَج َو».ِقِهدَصُملا ىلإ تاقدصلا بلجت نبعي « َبَلَج َ»
قاحسإ نب محمد لاق:

هعضوم يف لجرلا نم ذخؤت نكلو ،هيلإ ُبَن ْجُتف ةقدصلا.
باحصأ عضاوم نصقاب ُقِهدَصُملا

دواد وبأ هجرخأ .

5. (2020)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî tarikiyle anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekâtta ne ayağa getirtme, ne uzağa gitme vardır. Zekâtlar evlerinde alınır." Muhammed İbnu İshak bunu şöyle açıklamıştır: "Zekât mükellefi, zekâtını tahsildarın ayağına getirmez. Tahsildar da mükellefin uzaktaki (tarla, ağıl, yayla vs. gibi) yerlerine gitmez. Zekâtlar mükelleflerin ikâmet mahallerinde alınır." [Ebû Dâvud, Zekât 8, (1591, 1592).] 265

AÇIKLAMA:

Hadiste yasaklanmış olan celeb ve ceneb, aslında at yarışlarıyla ilgili iki tâbirdir. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) bunlarla, zekât toplama sırasında ortaya çıkacak meşakkati asgariye düşürecek bir tarz vaz'etmiş olmaktadır. Şöyle ki: Zekât toplama işinde celeb, tahsildarın bir bölgeye gidince, sürülerden uzakça bir yere inerek sürüleri oraya celbettirip zekâtını hesaplayıp almasıdır. Tabii ki bu tarzda, sürü sahipleri için büyük meşakkat vardır. Öyleyse uygun olanı, tahsildarın sürülerin bulunduğu su başlarına veya kaldıkları yerlere kadar gitmesi, bizzat yerinde almasıdır. Bu davranışta sürü sahiplerine kolaylık vardır. Resûlullah, celeb yoktur demekle, tahsildarın sürülerden uzak bir yere konaklamasını yasaklamış olmaktadır.

Ceneb yoktur emriyle de, mal sahibinin tahsildara zahmet getirecek ferdî şekilde uzaklaşmalarını yasaklamış olmaktadır.

Sadaka, evlerinde alınır cümlesindeki ev kelimesinin aslı olan dûr, dâr'ın cem'idir. Dâr, münferid evden ziyade, yakınlarla beraber oturulan evdir. Şöyle ki: Sözgelimi bir baba kendine mahsus bir ev (beyt) inşa eder. Sonra evlatları için, evlendikçe, bunun bitişiğinde ikinci, üçüncü beyt'ler yapılır. Böylece zaman içerisinde bir avlunun etrafında bir beytler kümesi meydana gelir. İşte bu kümeye dâr denir. Klasik Arap evleri bu plân üzre inşa olunurdu (üçüncü cildimizin 187. sayfasına bakılsın). Şu halde, zekât memuru, mal sahibinin mûtad, normal ikâmetgahına kadar gidecektir. Şârihler, evleri diye tercüme ettiğimiz dûr kelimesini menzilleri, mekânları, suları, kabîleleri diyerek tafsil eder.266

264 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/360.

و َبَنَج ًَو َبَلَج َ :# ِ هاللّ لوسر لاق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ َي□ □□
□6ـ نعو نارمع نب نيصح ر َض ِ

نأ :حاكنلا يف « ُراَغِهشلا َو».بئاسنلا هجرخأ .[أَّن ِم َسْيَلَف ًةَبْهُن
َبَهْتنا ِنَم َو ،م ًَْس“ا يف َراَغِش

امهنم ةدحاو لك قادصو ،بتخأ وأ بتنبا كجوزأو ،كتخأ وأ كتنبا

يِنْج ْو َز ناسن“ا لوقي

راغشب سيلف ىمسم قادص امهنيب ناك نإف :ىرخ‘ا ُعْضُب .

6. (2021)- İmrân İbnu Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) buyurdular ki: "İslâm'da ne (zekâtı) ayağa getirme, ne (zekât için uzağa gitme, ne de şiğar (mehre bedel nikahlama) vardır." [Nesâî, Nikâh 60, (6, 111).][267]

AÇIKLAMA:

1-Hadisin baş kısmı önceki hadiste açıklandı.

2-Son kısmında şiğar yasaklanmaktadır. Şiğar, mehir vermekten kaçmak için başvurulan bir evlenme şekli idi. Buna göre bir erkek, evlenmek istediği kızın babasına müracaat ederek: "Sen kızın (veya kızkardeşini) bana nikâhla, ben de mehre bedel kızımı (veya kız kardeşimi) sana nikâhlayayım" diye teklifte bulunur. Her iki taraf birbirlerinden mehir istemezler. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) bu câhiliye evliliğini yasaklamıştır. Çünkü alınan veya verilen mehir, ne kardeşin, ne babanın hakkıdır. Mehir kızın hakkıdır. Bu haktan ne babanın, ne kardeşin vazgeçme veya bağışlama hakkı yoktur. Şiğar yoluyla evlenmede iki kız mağdur ediliyor demektir. Dînimiz, kızların mağduriyetini önleyecek tedbirlere yer vermiştir. Mehirsiz nikâh sahîh olmaz. Mehir husûsunda kesin bir miktar da tayin etmemiştir, kız dilediği kadar isteyebilecektir.

Yukarıda belirtilen karşılıklı kız alıp vermede muayyen bir mehir araya girerse, buna şiğar denmez ve câiz olur.[268]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ZİNETLERİN ZEKÂTI

دَي يفو ،اهل ةَنْبا اهَعَم َو # َّبَّنلا ِتَتأ ًةأ َرْما َّنأ] هدج نع هيبأ□
نع بيعش نب ورمع نع ـ1□

نأ ِك ُّرُسَيأ :لاق :َ :ْتَلاق ؟اذه َةاَك َز َني ِطْعُتأ :اَهَل َلاَقف .ٍبَهذ□
ْنِم ِناَتَظيِلَغ ِناَتَكَسَم اَهِتنْبا

هبَّنلا ىلإ اَمُهْتَقْلأَف اَمُهْتَعَلَخَف :لاق ؟ٍراَن ْنِم ِنْي َرا َوِس□ #.
ِةَمايِقْلا َم ْوَي اَمِهِب ىلاعَت ُ هاللّ ِك َرِهوَسُي

كَسَملا دحاو :نيسلا كيرحتب « ُةَكَسَملا».ننسلا باحصأ□ □
هجرخأ .[ِهِلوُس َرِل َو ِ هللّ اَمُه :تلاقو

نم :لاقيف .هنم ىهام ىلإ تفيضأ كلذ ريغ نم تناك اذإف ،جاع وأ
ٍلْبَذ نم ةروسأ يهو

امهوحن وأ ةضف وأ بهذ .

1. (2022)- Amr İbnu Şuayb, an ebîhi an ceddihî tarîkinden anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm)'a bir kadın, beraberinde bir kızı olduğu halde geldi. Kızın elinde, altından kalın iki bilezik vardı.

"Bunların zekâtını verdin mi?" diye (Resûlullah aleyhissâlatu vesselâm) kadına sordu. Kadın: "Hayır!" diye cevap verdi. Resûlullah: "Kıyamet günü Allah'ın, onları sana ateşten iki bilezik yapması seni memnûn eder mi?" dedi. Bunun üzerine kadın, bilezikleri derhal çıkarıp Resûlullah'ın önüne bıraktı ve: "Bunlar Allah ve Resûlüne aittir!" dedi." [Ebû Dâvud, Zekât 3, (1563); Nesâî, Zekât 19, (5, 38); Tirmizî, Zekât 12, (637).][269]

AÇIKLAMA:

[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/362.

1-Hadiste ismi mübhem olan kadın, Esmâ Bintu Yezîd'dir.

2-Resûlullah'ın kadına söylediği, "Kıyamet günü Allah'ın, onları sana ateşten iki bilezik yapması seni memnûn eder mi?" sözü Hattâbî'ye göre, مُهُهاَب ِج اَهِب ى َوْكُتَف َمَّنَهَج ِراَن يف اَهْيَلَع نَمْحُي َم□ َوْي

□"Bunlar cehennem ateşinde kızdırıldığı gün, alınları, مُهُبوُنُج َو böğürleri ve sırtları onlarla dağlanacak. "Bu, kendiniz için biriktirdiğinizdir, biriktirdiğinizi tadın" denecek" (Tevbe 35) âyetinin te'vili olmaktadır.

3- Hadisi kaydeden Tirmizî, "bu bâbta Resûlullah'tan hiçbir sahih rivâyet yoktur" demiş ise de, hadis münekkidleri hadisin başka tariklerden sahih senedle geldiği, dolayısıyla sahih olduğu husûsunda ittifak ederler.270

بَهَذ ْنِم ًاحاض ْوأ ُسَبْلأ ُتْنُك] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□ .
ةملس مأ نأ بنغلب :لاق ءاطع نعو ـ2□

زْنَكِب َسْيَلَف ِبهِك ُزَف ُهَتاَك َز نَّدَؤ ُت ْنأ َغَلَب اَم :َلاَقف□] .
ُتْلُقَف اَي َر ُسوَل ِهاللّ: أَكْنِز َوه؟

2. (2023)- Atâ (rahimehullah) der ki: "Bana ulaştı ki, Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) şöyle demiştir: "Ben altından zinetler takınıyordum. Bir gün: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, (Kur'an'da yasaklanan) kenz sayılır mı?" diye sordum. Bana şöyle cevap verdi: "Zekâtı verilecek miktara ulaşan şeyin zekâtı verilirse kenz sayılmaz." [Ebû Dâvud, Zekât 3, (1564). Teysîr, hadisi Muvatta kaynaklı olarak zikretmiştir. Bir galat yoksa, Muvatta'nın mütedâvil olmayan bir nüshasında görülmüş olabilir.]271

َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع َكاَنَت ْتَلِب َناَتِ أَخِ اَهي مُحَمَهد ٍيتاَمَن يف
ةَشِئاَع َّنأ] محمد نب مساقلا نعو ـ3□

هِيهك َزُت َ َف ُّلِبُحلا َّنُهَل َو اَه ِزْج ِح□] .

3. (2024)- Kâsım İbnu Muhammed anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) kardeşi Muhammed'in yetim kızlarını terbiyesine almış, onları hacr devrelerinde himâye ediyordu. Kızların (kendi mülkleri olan) zînetleri vardı. Hz. Âişe bu zînetler için zekât vermiyordu." [Muvatta, Zekât 10, (1, 250).][272]

ن ِم ُج ِرْخُي َّمُث َبَهَّذلا ُهَي ِراوَج َو ِهِتاَنَب ِهِلَحُي َناك امهْنَع ُ□
هاللَّ َي ِض َر رمع نبا نأ] عفان نعو ـ4□

ةضفلا نم وأ حاحصلا مهاردلا نم ٌّيِلُح « ُحاَض َو ا‘».كلام ةثثلا.
جرخأ .[َةاَك َّزلا َّنِههيِلُح

4. (2025)- Nâfi, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den anlatıyor: "İbnu Ömer, kızlarını ve câriyelerini altınla tezyin eder, fakat bu zînetler için zekât vermezdi." [Muvatta, Zekât 11, (1, 250).][273]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen dört hadis, kadınların zînet olarak kullandıkları altın ve gümüş takılara zekât düşüp düşmediği meselesine temas etmektedir. Görüldüğü üzere ilk iki rivayete göre zinet için de olsa altın ve gümüşe zekât düşmektedir. Son iki rivâyete göre, zînet olarak kullanılan altın ve gümüş için zekât ödemeye gerek yoktur.

Ulemâ bu mevzuda ihtilâf etmiştir. İbnu Abdilberr, üç imamın (Şafiî, Ahmed, Mâlik) ve Medînelilerin çoğunluğunun "takılar için zekât olmadığı"na hükmettiğini, Ebû Hanîfe başta olmak üzere bir kısım fukahanın da, "takılar için de zekât vardır" dediklerini belirtir. Zekâtın vâcib olduğunu söyleyenler, Hz. Âişe ve Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm)' den kaydedilen rivâyetleri te'vîl ederler, derler ki: "Hz. Âişe ve İbnu Ömer, zekât vermediler, çünkü çocuğun ve yetimin malına zekât düşmez." Cariyeler için de zekât verilmemiş olmasını şöyle te'vil etmişlerdir: "İbnu ömer (radıyallâhu anh) "Köle mülk edinebilir fakat, köleye zekât düşmez" görüşünde idi."

Ebû Hanîfe'nin görüşüne katılmayanlar şu cevabı verirler: "Yapılan te'vil, gerçeği aksettirmekten uzaktır. İbnu Ömer, kendi kızlarına taktığı altınlar için de zekât vermiyordu. Bunlar ne yetim ne de köle idiler. İbnu Ömer, bin dinar mukabilinde kızı nikâhlar, bunun dörtyüz dînarını zînet olarak takar ve bundan zekât vermezdi."

---

[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/363-364.

[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/364.

Zînet için zekât verilmeyeceği kanaatinde olan İmâm Mâlik şunu söyler: "Kimin yanında işlenmemiş altın veya zînet olarak takılıp, istifade edilmeyen altın ve gümüşten mâmul zînet eşyası varsa, bu adam, bu şeyler için her yıl zekât vermesi gerekir. Bunlar tartılır, onda birinin dörtte biri (yani kırkta biri) zekât olarak alınır. Ancak, bunların ağırlığı yirmi dinardan veya ikiyüz dirhemden az olursa zekât gerekmez, Zînet eşyalarından, bunları takınma dışında bir maksadla tuttuğu takdirde zekât gerekir. İşlenmemiş altın (tibr) ve hurda takıları sâhibi ıslah edip takınmak maksadıyla bulunduruyorsa, bunlar ehlinin yanında bulunan eşya durumundadır, buna da zekât düşmez." İmam Şâfiî (rahimehullah) buna zekât düşeceğini söylemiştir. 2- Altın ve gümüşten olmayan süs eşyaları için zekât verilmeyeceği husûsunda ulema ittifak etmiştir: İnci, misk, anber vs. gibi.

Ulemâ, inci ve anber gibi denizden çıkan maddelerin, çıkarıldığı zaman zekâta tâbi olup olmadığında ihtilâf eder. Cumhur bu iki maddede, çıkış anında da zekât olmadığına hükmeder. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) rikâz denen ve topraktan çıkarılan cevherlerden humus (beşte bir) zekât alınacağını söylemiş ise de, denizden çıkarılanlar hakkında bir şey söylememiştir. Ebû Yûsuf , denizden çıkarılanlardan da humus alınacağına hükmetmiştir. [274]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MEYVE VE SEBZELERİN ZEKÂTI

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Arâzî, mahsûlâtından alınacak vergi, arâzinin bağlı olduğu hukûkî statüye tabidir. Bütün İslâm arâzisinden aynı isim altında, aynı tarzda vergi alınmaz. Şu halde mükellefler, öncelikle işlediği arâzînin çeşidini bilmesi gerekir. Bu nokta-i nazardan İslâm şeriatında arâzî başlıca dört kısma ayrılır ve bunların vergisi de dört ayrı isim altında alınır: Zekât, sadaka, harac veya bedel-i icâre, bunları Ömer Nasuhi Bilmen merhumun Büyük İslâm İlmihali'nden takip edelim: “1-Arâzi-i öşriyye: Bu, fethedilip, kendi rızaları ile müslüman olan ahalisine veya kahren (zorla) fethedilip İslâm mücâhidlerine mülkiyet üzere verilmiş olan topraklardır. Cezîretülarap (Arap Yarımadası) arazisi bu kabildendir. Bu toprakların mahsûlâtından onda veya yirmide bir nisbetinde öşür nâmiyle zekât alındığı için bunlara Arâzi-i öşriyye denilmiştir. 2-Arâzi-i harâciye: Bu, sulh veya kahir yoluyla fethedilip, eski gayr-i müslim ahâlisine veya sâir gayr-i müslimlere temlik edilmiş olan topraklardır. Irak köyleri ve havâlisi bu kabildendir. Bu nevi arâzîden ya mahsûlatına göre veya münâsip görülecek muayyen bir miktarda harac nâmıyla bir vergi alınır. Bu, zekât kabilinden değildir.

3-Sırf Arâzi-i memlûke: Bu, memleket arazisinden olup, Beytülmale ait iken bilahare bir bedel mukabilinde bazı kimselere satılmış olan topraklardır. Bunların mahsûlâtı da, mâlikleri müslüman bulununca zekât hususundaki arâzi-i öşriyye mahsûlâtı gibidir.Yalnız mülk, evlerin etrafındaki mülk, bahçeler, bu evlere tâbi olduğundan bunların mahsûlâtından ve ağaçlarının meyvelerinden öşür vesâ-ire alınmaz.

4-Arâzi-i memleket: Bu, vaktiyle müslümanlar tarafından fethedilip bir kimseye temlik edilmeksizin, umumu müslümanlar için ibka edilmiş olan topraklardır.[275] Bunlar, amme namına hükümete ait olup, tasarrufu, âileye tapu ile tefvîz edilegelmiştir. Bunların yalnız tasarrufları, muayyen kimselere aittir. Bunların mutasarrıfları, müstecir (kiracı) mesabesindedir. Hükümete verecekleri muayyen hisseler veya vergiler de bedel-i icâre hükmündedir.

Binaenaleyh bu nevî arâzînin mahsûlâtından öşür vesaire namıyla zekât lâzım gelmez. Çünkü öşür ile haraç veya öşür ile bu hükümde bulunan bedel-i icâre bir arazide ictima etmez.

Türkiye’de arazi başlıca bu kabildendir.”[276]

اَميِف َو . ُروُشُعْلا ُمْيَغْلا َو ُراَهْن'ا ِت َقَس اَميِف :# ِ هاللّ ُلوُسر
َلاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نع ـ1□

ىقتْسُي حضانلا وه « ُةَيِناَّسلا».ئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ
ِرْشُعْلا ُفْصِن ِةَيِناَّسلاِب َيقُس].

رقبلاو لب“ا نم هيلع

1. (2026)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) buyurdular ki: "Nehir ve yağmur sularının suladığı şeylerden (zekât olarak) öşür (onda bir) alınır. Hayvanla sulananlardan öşrün yarısı (yirmide bir) zekât alınır." [Müslim, Zekât 7, (981); Ebû Dâvud, Zekât 11, (1597); Nesâî, Zekât 25, (5, 42).]277

AÇIKLAMA:

1- Öşür kelimesi Arapçada onda bir demektir. Bunun cem'i uşûr gelir. Bazıları aşûr diye de okumuştur.

Öşür de, farz olan zekâtın bir parçasıdır. Ancak sebze ve meyve gibi, yıllık olarak elde edilen zirâî mahsûllerden alınan zekâta isim ve alem olmuştur.

2- Hadis, sulanması için masraf yapılmayan, yâni dere, nehir, yağmur suyu gibi herhangi bir ödeme ve zahmete girmeden elde edilen su ile sulanarak kaldırılan mahsûlden onda bir nisbetinde zekât verileceğini; para ödeyerek, hayvan kullanarak temin edilen su ile sulanan tarla ve bahçelerden elde edilecek mahsüllerden ise yirmide bir nisbetinde zekât verileceğini bildiriyor Bu husûsta ittifak edildiğini söyleyen Nevevî, hem yağmur suyu, hem de masraflı su ile sulanan tarlalar husûsunda şunu söyler: "Eğer bunlar eşit olurlarsa zekât, öşrün dörtte üçü kadardır, Ehl-i ilm böyle söylemiştir."

İbnu Kudâme: "Bu hususta ihtilâf bilmiyorum" der. Eğer biriyle yapılan sulama daha çok olursa onun hükmü esas alınır, diğeri buna tâbî kılınır. Ahmed, Sevrî, Ebû Hanîfe ve iki kavlinden biriyle Şâfiî (rahimehümullah) böyle hükmetmişlerdir. Bâzı âlimler: "Bu durumda imkân ölçüsünde sulama nisbetlerine göre zekât nisbetleri hesaplanmalıdır" demiştir.

3- Zirâî yoldan elde edilen her mahsûl zekâta tâbi midir? Mevzuunda âlimler ihtilaf etmiş, farklı görüşler ileri sürmüştür. Üç hadis sonra, yani bu faslın sonunda bu ihtilafları kaydedeceğiz. 278

رْشُعْلا ُءاَمَّسلا ِتَقَس اَّمِم َذُخآ ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ِين َرَمأ]□ □
:لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ذاعم نعو ـ2□

ئاسنلا هجرخأ .]ِرْشُعْلا َفْصِن ِبلا َو ّ َدلاِب ْتَيِقُس اَّمِم َو .

2. (2027)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana, sema(dan inen suyun) suladığı mahsülden tam öşür, âletle çıkarılan suyun suladığı mahsülden yarım öşür almamı emretti." [Nesâî, Zekât 25, (5, 42).][279]

اَمَك َبَنِعْلا َص ُرْخَن ْنأ # هاللّ ُلوُس َر اَن َرَمأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ
َي ِض َر ديسأ نب باتع نعو ـ3□

باحصأ هجرخأ .]اًر ْمَت ِلْخَّنلا َةَقَدَص ُذُخأَن اَمَك ًابيِب َز ُهَتاَك
َز َذُخأَن َو ،َلْخَّنلا ُص ُرْخَن

نم جرخي :لوقيف كلذ ُر ِصْبُي نم َرُظْنَي نأ صرخلاو :يذمرتلا
لاق .ُر ْز َحلا «ُص ْرَخلا».ننسلا

مث مهيلع ُهُتِبْثُيَف كلذ نم ِرْشُعْلا َغلْبَم َرُظْنَي وأ .مهيلع ُلَعْجُيف
اذك رمتلا نمو .اذك بيبزلا اذه

وبأ لاقو.رشعلا ُمُهْنِم َذخأ رامثلا ِتَك َرْدأ اذإف .اوبحأ ام
نوعنصيف ِراَمِهثلا نيبو مهنيب ىلخي

نأَطَقْلا بيحي لاق اذكو :لاق .ِةَف ْرُخِلِل ثلثلا عدي «ُص□ .
ِراَخلا» :دواد

[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/367-368.

[277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/368.

3. (2028)- Attâb İbnu Üseyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, hurmaya tahmin biçtiğimiz gibi, üzüme de tahmin biçmemizi ve zekâtını kuru üzüm olarak almamızı emretti, tıpkı hurmanın zekâtını kuru hurma olarak aldığımız gibi." [Tirmizî, Zekât 17, (644); Ebû Dâvud, Zekât 13, (1603); Nesâî, Zekât 100, (5, 109); İbnu Mâce, Zekât 18, (1819).] "Hars" hazr, tahmin ve takdîr demektir. Tirmizî, şöyle açıklamıştır: "Hars, bu işi anlayanın ağaca bakıp: "Bu üzümden şu kadar mahsûl, bu hurmadan şu kadar hurma çıkar" demesidir. Bunun zekâtı adamlara borç yazılır. Yahud takdirci bu mahsulün öşrüne bakar ve bunu sahiplerine borç olarak tesbit eder, sonra mal sahibi ile meyveyi başbaşa bırakır, onlar diledikleri tasarrufu yaparlar. Meyva olgunlaştı mı onlardan öşrünü alır."280

AÇIKLAMA:

TAHMİN-TAKDİR NEDİR, NASIL OLUR?

Burada, zekâta tabi bazı meyve ağaçlarının meyvesi dalında iken, ne miktar mahsul vereceğinin önceden tahmin edilerek, zekât miktarının tesbit edildiği görülmektedir. Tahmin ve takdir işi, meyve, ağacın başında tatlanmaya başladığı sahfada yapılır. Bu hale ulaşan ağaç artık şartlar normal gidince mahsûl verecek, alınacak muhsulün miktarı kesinleşmiş demektir. Bu tahmin işini yapanlara hâris denmiştir. İbnu Melek: "Hurma ve üzüm tatlandı mı hâris gelip, bu ağaçların (veya bağın) hurmasından ve üzümünden kuruduğu zaman ne miktar kuru hurma ve kuru üzüm hâsıl olacaktır bunu takdîr eder" der. Tahmin ameliyesi Sübülü's-Selâm'da şöyle târif edilmiştir: "Tahminci gelir, ağacın etrafında dolaşarak bütün meyvelerini görür ve: "Bunun tahmini ölçüsü taze olarak şu miktar, kuru olarak bu miktar" der."

es-Sübül takdirle ilgili açıklamasına şöyle devam eder: "Önceden takdîr etme işi, nasslarda hurma ve üzüm hakkında vârîd olmuştur. Bazı âlimler: "Buna kıyasla, zabtı ve nazarla ihtası mümkün olanlar için de önceden takdîre başvurulabilir" demiştir. Bazıları: "Nassla gelenlerin dışında takdire gidilmez" demiştir.

Takdirde âdil tek bir kişi yeterlidir. Adalet vasfı şarttır, çünkü fâsıkın haberi kabûl edilmez. Adaletten başka ârif (yani takdîr işinden anlar) olma şartı da aranır, çünkü bir meselede câhil olan o meselede ictihâda yetkili değildir. Resûlullah Hayber'in mahsulâtını takdir etmek için Abdullah ibnu Revâha'yı tek başına yollamıştı.

Takdirci, tıpkı hâkim gibi, o meselede ictihad eder ve ictihadıyla amel edilir. Hakkında tahmin yürütülen bahçenin meyvesi toplanmazdan önce âfete uğrarsa alınacak zekât tazmin ettirilmez. Önceden takdîr mal sahibinin hıyânetini önlemek içindir. Tahminden sonra, noksanlık iddiası yapılırsa, sebebi sorulur ve beyyine istenir. Fakirlerin hakkını tutmak mülk sâhibine aittir. Tahsildar takdir edilen miktarı taleb etme hakkına sahiptir. Mülk sahibinin, daha meyve toplanmadan yeme hakkı vardır."281

نْيَب َو ُهَنْيَب ُص ُرْخَيَف َرَبْيَخ ىلإ َةَحا َو َر َنْبا ُثَعْبَي :# ُّيبنلا□
ناك] :لاق راَسَي نب ناميلس نعو ـ4□

لاَقف .ِمْسَقْلا يف ْز َواَجَت َو اَّنَع ْفِهفَخ َو ؟ َكَل اَذَه :اوُلاَقف□
ْمِهِئاَسِن هِلُح ْنِم ًاهيِلُح ُهَل اوُلَع ًجَف .َدوُهَي

في ِحأ ْنأ ىلَع يِلماَحِب َكاَذ اَم َو .َّىلإ ىلاعَت ِ هاللِّ ِقْلَخ ِضَغْبأ□
ْنِمَل ْمُكَّنإ ِدوُهَيْلا َرَشْعَم اَي :ِهاللّ ُدْبَع

تاوَّمسلا ِتَماَق اَذِهب :اوُلاَقف .اَهُلُكأَن َ اَّنإ َو ٌتْحُس اَه َّنإف ِةَ□
َوْش ِهرلا َنِم َّىلَع ْمُتْض َرَع اَم اَّمأ َو .ْمُكْيَلَع

مارحلا « ُت ْحُّسلا»و .ُلي ِط ْرِبْلا « ُة َوْش ِهرلا»و .ملظلا « .
ُفْيَحَلا».كلام هجرخأ .[ُض ْر‘ا َو

4. (2029)- Süleymân İbnu Yesâr anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Abdullah İbnu Revâha'yı Hayber'e yahudîlerle kendi arasında mahsûlün takdîri için gönderiyordu. Yahudîler, hanımlarının zînetlerinden ona bazı takılar verip: "Bu sanadır (al, karşılığında) bize yükümüzü hafiflet, taksimde lehimize olarak biraz göz yumuver!" dediler. Abdullah (radıyallâhu anh) onlara şu cevabı verdi: "Ey yahudîler toplumu! Sizler, bana Allah Teâlâ'nın en menfûr mahlûklarısınız. Bu, beni size karşı zûlme sevketmeyecektir. Bana teklif ettiğiniz rüşvete gelince, o haramdır ve biz bu haramı yemeyiz." Yahudîler: "Arz ve semâvâtı ayakta tutan işte bu (dürüstlük)tür!" dediler." [Muvatta, Müsâkât 2, (2, 703, 704); Ebû Dâvud, Büyû 36, (3413, 3414).]282

AÇIKLAMA:

1- Müslümanlar Hayber'i fethedince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yahudîlerle "arazilerin, altın ve gümüş servetin müslümanlara verilmesi" şartıyla sulh yapmıştı. Hayberliler: "Araziyi işletmeyi biz sizden daha iyi biliriz, araziyi bize verin, biz işleyelim, mahsülün yarısı sizin yarısı bizim olsun" diye müracaatta bulundular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu teklifi kabul buyurdular.

Sadedinde olduğumuz rivâyetten de anlaşıldığı üzere, meyveler, ağaçların başında olgunlaşmaya yöneldiği zaman, ne kadar mahsül çıkacağını takdîr etmek üzere, Hayber'e Abdullah İbnu Revâha gönderilir. Âlimler, Abdullah (radıyallâhu anh)'ın, alınacak vergiyi mi tahmin ettiği, yoksa çıkacak mahsulde müslümanlara düşecek hisseyi mi tahmin ettiği husûsunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Rüşvet teklifini reddeden Abdullah, hurmalardan bir rivâyete göre 40 bin vask mahsül takdir ve tahmin eder. Yahudîler bunu çok bulurlar. Abdullah o zaman: "Öyleyse mahsûlü ben kaldırayım, size söylediğim miktarın yarısını ödeyeyim" der. Samimiyetle ve mertçe yapılan bu teklif üzerine: "Sizin taksiminiz adaletlidir. Semavat başlar üzerinde, arz ayaklarımız altında işte bu hak ve adâlet sâyesinde kıyamdadır, (nizamını devam ettirmektedir), biz, senin söylediğine razıyız" derler. 2- Cumhur, bu meseleye temas eden rivâyetlere dayanarak hurma, asma ve bunlar gibi meyve verme husûsusiyetinde olan bütün ağaçlarda, muayyen bir cüzünü, muhsûlün yetişmesinde hizmet veren kimseye vermek şartı ile ortaklık antlaşması (müsâkât) yapmanın câiz olduğuna hükmetmiştir. İmâm-ı Âzam ve Züfer (rahimehümullah) bunu meşrû görmezler ve: "Hiçbir sûrette caiz olmaz, çünkü bu muamele, ma'dûm yani henüz yok olan veya meçhûl olan bir mahsül karşılığında yapılmış bir icâredir" derler. Tecviz edenler, reddedenlere şöyle cevap verirler: "Elde edilecek nemânın bir miktarı karşılığında malda çalışma üzerine yapılan bir akiddir; bu, sermaye birinden, bunu çalıştırma bir başkasından ve kâr ortak olacak şekilde yapılan müdârebe akdi gibidir. Müdârebe de mudârib, işin başında mâdum ve meçhul olan nemânın bir cüzü karşılığında malda çalışma olmaktadır; icâre akdi, menfaatler meçhûl olduğu halde sahîhdir, burada da durum aynıdır. Ayrıca nassı veya icmayı iptale giden kıyas merduddur."

Bu akdin, bütün meyvelere şâmil olacağına hükmedenler, Buhârî'de gelen şu ibâreye dayanırlar: ...

□بِشْطَرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ نَحْلٍ وَ شَجَرَ "Hurmadan ve ağaçlardan çıkan mahsülün yarısı karşılığında antlaşma yapıldı." Bir rivâyette de şöyle gelmiştir: □عَلى اَنْ لَهُمُ الشَّطْرُ مِنْ كُلِّه ...

Hadiste gelen "Çıkacak mahsülün yarısı karşılığında" tabirine dayanarak müsâkat da denen akdin, □ذَرْعٍ وَ نَحْلٍ وَ شَجَرَ "Her ekinin, hurmanın ve ağacın yarısı kendilerinin olması şartıyla... meçhûl değil, mâlum bir cüz'ü ile yapılmasının câiz olacağına da hükmedilmiştir.Hadiste tohumu kimin vereceği sarîh olmadığı için, mülk sahibi veya ortak, her iki taraftan birinin vermesinin câiz olacağına hükmedilmiştir.

Hadisten, şu kadar yıl diye müddet belirtmeden hurmanın müsâkât, arazinin de müzâraat suretinde ortaklığa verilebileceği hükmü çıkarılmıştır. Mal sahibi, ortaklığı dilediği zaman bozabilir. [283]

ZİRÂÎ ÜRÜNLERDE ÖŞÜR DURUMU

İslam âlimleri, yerden çıkan zirâî muhsûllerin hepsine zekât düşüp düşmeyeceği husûsunda farklı görüşlere ulaşmışlardır. Şöyle ki: 1- İmâm-ı Âzam: Nisab aranmaksızın az veya çok, yerden çıkan her mahsule zekât düşeceği kanaatindedir. Ancak, tabiatta kendiliğinden yetişen kamış, odun, ot gibi şeyler istisna tutulmuştur. Şayet bunların ziraati yapılır, kasden ot, kamış yetiştirilirse bunlara da zekât düşer. Zâhirîler, Nehaî, Mücâhid, Hammâd, Züfer, Ömer İbnu Abdilaziz'in de bu görüşte oldukları bilinmektedir. 2- Dayanıklı olan mahsüllerin miktarı beş vask'ı bulursa öşür vâcib olur. Ebû Yusuf ve Muhammed bu görüştedir. Bunlara göre sebzelerde kavun, karpuz, hıyar gibi mahsüllerde öşür yoktur. İmam Muhammed ayva, incir, elma, armut, şeftali, kayısı, erik gibi meyveleri dayanıklı olmayanlar arasında gördüğü için bunlarda da zekât olmayacağını söyler.

el-Yenâbî de bir yıl devam edebilecek durumda olan ceviz, bâdem, fındık, fıstık gibi meyvelere öşür vâcib olduğu belirtilirken, el-Mebsût'ta Ebû Yûsuf'a göre ceviz, badem ve fıstık'da öşürün vâcib olduğu, Muhammed'e göre vâcib olmadığı kaydedilmiştir.

Üzüm ve yaş hurma gibi kurutulduğu takdirde bir yıl dayanan meyvelere öşür vâcibtir. 3- Şâfiî ve Mâlik'e göre buğday, arpa, mısır, pirinç, mercimek, nohut, bakla, fasulye, bezelye gibi biriktirilip yiyecek yapılan şeylerde öşür vâcibtir.

4- İmam Ahmed'e göre dayanıklı olan, kurutulan ve ölçekle ölçülen hububat ve meyvelerde öşür vâcibtir.

5-Hammâd İbnu Süleyman hububât, sebze ve meyvelerde öşür vâcibtir demiştir. 6- Evzâî, Sevrî, ibnu Ebî Leylâ gibi bâzıları, ziraat yoluyla elde edilenlerden sadece buğday ve arpa ile, meyvelerden sadece kuru hurma ve kuru üzüm için öşür vacibtir demiştir. Ancak Evzâî zeytinde de öşür olduğunu söylemiştir.

7- Hasan Basrî ve Zührî hazretleri, ikiyüz dirhem kıymetine ulaşan sebzede öşür vardır demiştir. 8- Zâhirîler vask'la ölçülen şeylerin beş vask'a ulaşan miktarına, vask'la ölçülmeyenlerin ise azına çoğuna zekât vardır demişlerdir.[284]

BEŞİNCİ FASIL

MADEN VE DEFİNELERİN ZEKÂTI

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Bu bahiste, birbiri içine giren üç kelimenin önceden iyi bilinmesi gerekir: MADEN: Yeraltında mahlûk ve medfun (gömülü) olan ve altın, gümüş gibi kıymetli bir cevheri muhtevî bulunan topraktır. Bunlar, açılıp işletilirse fey'e yani haraca tâbi olur.[285] HAZİNE: Eski milletler tarafından, yeraltına saklanmış olan altın, gümüş gibi kıymeti hâiz paralara, levhalara, mâdeni eşyalara denir. Dilimizde bunlara daha ziyâde define denir. Hazîneye kenz de denilir. Bunları bulanlar da vergiye (haraç) tâbidirler.[286] RİKAZ: Mâden, define ve hazîneye şâmil âmm bir lafızdır. Fasıl başlığında defîne diye tercüme ettiğimiz bu kelime hakkında en-Nihâye şu açıklamayı yapar: "Hicazlılara göre rikâz, câhiliye devrinde toprağa gömülmüş olan hazînelerdir. Iraklılara göre mâdenler mânasına gelir. Rikâz kelimesi lügat açısından iki mânaya da gelir. Çünkü her ikisi de toprakta gömülü durmaktadır. Hadiste, kelime cahiliye devri gömüleri mânasında kullanılmıştır. Bunun faydasının çokluğu ve elde edilişinin kolaylığı sebebiyle, zekâtı yüksek tutulmuştur: Beşte biridir (humus)." Hemen kaydedelim ki, Ebû Hanîfe (rahimehullah) rikâz'la, yerde gömülü mâdenleri de anlamıştır. Çünkü Aynî'nin, kaynaklarını da göstererek kaydettiği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bazı hadislerinde, rikâzı maden mânasında kullanmıştır. Bu hadislerden biri şudur: بِذَّلا ُبَهَّذلا ُزاَك ِهرلا

□ِيُنْبَتُ بِاَرْ ض "Rikâz küre-i arz ile birlikte yaratılan altın mâdenidir." Bir diğeri de şudur: □لاَرهِ كاَز

Sadece Ebû Hanîfe değil, Hz. Ali, Zührî, Hz. Ömer gibi seleften bir kısmı da rikâz'ı mâden anlamıştır. □لاَّذِب ِيُنْبَتُ عَلب َو جْهِا َرْ ض نَدْعَملا َ"Rikâz yeryüzünde yaratılan madendir." Beyhakî'nin Mekhûl'den rivâyetine göre, Hz. Ömer maden işletmelerinden beşte bir (humus) vergi almıştır.

---

284 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/373.

İmam Mâlik ve Şâfiî (rahimehullah), rikâz deyince sâdece keşfedilen hazineyi (cahiliyeden kalma defîneleri) anlamışlardır. Dolayısiyle, madenlerin rikâz olup olmaması ihtilâf konusu olmuş, buna tâbi olarak da madenlerden ne sûretle vergi alınacağı meselesinde ihtilâf edilmiştir. Müteâkiben hadislerde görüleceği üzere, madenler rikâz sayılınca ondan humus yani beşte bir nisbetinde vergi alınacak demektir. Ebû Hanîfe, Süfyân-ı Sevrî ve Evzâî böyle hükmetmişlerdir. Mâlik ve Şâfiî'ye göre rikâz, yer altından çıkarılan defînelerdir. Bunların vergisi humustur. Ama bu iki imâma göre, madenler rikâz olmadığına göre, bunun vergisi kırkta birdir. Bu görüşte olduğunu îmâ eden Buhârî, Ömer İbnu Abdilaziz'in, madenlerden elde edilen cevherlerin her ikiyüz dirheminden beş dirhemlik vergi aldığını kaydeder.

NOT: Buhârî'nin, İmâm-ı Âzam'a "İnsanlardan biri de dedi ki" diyerek çattığı □ َلاَق ُضْعَب ساّنلا

meselelerden biri, mâdenler de rikâz sayılır mı sayılmaz mı meselesiyle ilgilidir. Buhârî, bu meselede mâdeni rikâz saymaz, bu muhalefetini kırıcı bir üslûpla dile getirir. Aynî, gerekli cevabî açıklamayı yapmıştır. Kâmil Mîras merhum da dilimize yeterince aktarmıştır. Meseleye ilgi duyanlar Tecrid-i Sarîh'ten takip edebilirler (5, 315-319). Buhârî'nin İmâm-ı Âzam'a muhâlefetlerinin mahiyetini birinci ciltte açıkladık (S. 193-194).287

رَابُج ُرْئِبْلا َو ، رَابُج ُءاَمْجَعْلا :# ِهاللّ لوُسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ □
هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نع ـ1□

ردَهلا « ُرابُجلا»و .ةميهبلا « ُءاَمْجَعْلا».ةتسلا هجرخأ .[□ .
ُسْمُخلا ِزاَك ِهرلا يف َو ، رَابُج ُنِدْعَملا َو

هب ُبَلاَطُي َ رَدَه ُهُمَدَف امهيف ريج'ا كله اذإ «ُرْئِبْلا َو .
ُنِدْعَملا» كلذكو

1. (2030)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hayvan(ın sebep olduğu mağduriyet) hederdir, kuyu(nun sebep olduğu mağduriyet) hederdir. Maden(in sebep olduğu mağduriyet) hederdir. Defîneye humus (beşte bir nisbetinde zekât) vardır." [Buhârî, Zekât 66, Şirb 3, Diyât 28, 39; Müslim, Hudûd 45, (1710); Muvatta, Zekât 9; Tirmizî, Zekât 16, (642); Ahkâm 37, (1377); Ebû Dâvud, İmâret 40, (3085); Nesâî, Zekât 28, (5, 45); İbnu Mâce, Diyât 27, (2673-2676).]288

AÇIKLAMA:

Acmâ, a'cem'in müennesidir. Fasîh şekilde ifâde-i merâm edemeyen mânasına gelir. İnsan dışındaki bütün hayvanları ifâde etmek için kullanılan bir tâbirdir. Cübâr da heder demektir. Yani birşey yok, boşa mânasına gelir. Hadis, hayvan tarafından öldürülene diyet ödenmez, sâhibi cezalandırılmaz demek istemektedir.

Tirmizî'nin kaydettiği bir açıklamaya göre, "Bazı ehl-i ilim: "Acmâ, sahibinden boşanıp kaçan hayvandır, bu hayvan birine çarpacak olursa sâhibine bir borç tahakkuk ettirilmez" diye yorum getirmiştir. Keza Ebû Dâvud da, hadise şu açıklamayı ilâve etmiştir: "Acmâ sahibinden boşanmış, yanında kimsesi olmayan hayvandır, gece de olabilir, gündüz de." Bu kelime İbnu Mâce'de, Ubâde İbnu Sâmit'in rivâyetinin ardından acmâ; herçeşit hayvan diye açıklanmıştır. Yapılan açıklamalar gözönüne alınınca hadis şöyle bir mânaya kavuşmaktadır: "Sahibi tarafından bağlanan veya bir yere kapatılan hayvan buradan boşanıp bir kısım zarar ve cinâyetlere sebep olursa, zarar görene herhangi bir ödeme yapılmaz, zararı hederdir (karşılıksız), hayvan sahibi tazminde bulunmaz." Fukaha, hayvan sahibini tazmîne mahkûm etmeyi bazı şartlara bağlar: Hayvanın yanında bulunması, men edecek durumda olması gibi. Hanefîler, binicisi olan hayvan, başı ve ön ayaklarıyla zarar verirse tazmin eder, arka ayaklarıyla verirse, etmez, çünkü arka ayak ve kuyruğa hâkim olunamaz" derler. Hanbelîler de bu görüştedir. Şâfi'îler: "Hayvanla birlikte birisi varsa zararı tazmin eder, bu sürücü olmuş, binici olmuş, yedici olmuş, mâlik olmuş, ücretli olmuş, kirâcı olmuş, emânet almış veya gâsıb olmuş farketmez, hayvan da ön ayaklarıyla veya arka ayaklarıyla kuyruk veya başıyla zarar vermiş olsun birdir; gece olmuş, gündüz olmuş, tazmin eder" der. Bazı istisnalarla Mâlikîlerin görüşü de böyledir. Zâhirîlere gelince: "Hayvan yalnız da olsa, yanında adam da bulunsa, adam biner vaziyette veya sevkeder veya yeder vaziyette de olsa farketmez, hayvanın zararı tazmîn edilmez" derler.

Kuyu için de hüküm böyledir. Âlimler, hadiste zikredilen kuyunun eskiden kalma kuyularla, kişinin kendi mülkünde veya izinli olarak hâlî bir arazide kazdırdığı kuyuya insan veya hayvan düşerek ölme, yaralanma, sakatlanma gibi bir zarara sebep olsa, kuyu sahibine bir tazmin terettüp etmeyeceğini belirtirler. Ancak, kişi habersiz olarak başkasının mülkünde veya yol üzerinde kuyu, çukur vs. açar bu da hayvan veya insana zarar verirse, bu takdirde tazmîn eder. Bâzı âlimler kasdî bir tesebbüb, bir aldatma ile kuyuya düşürüleni istisna kılarlar.

Maden kuyusu da böyledir. Devletin izni ile işletilen maden kuyularına hayvan, insan düşecek olursa, maden sâhibi tazmîn etmez.

İbnu Hacer, kaydettiği açıklamalarda, kuyu kazdırmak üzere tutulan işçi, çalışırken üzerine toprak göçse, buna da tazmîn gerekmeyeceğini belirtir.

İbnu Hacer kıyas yolayla, bütün cansızların da hayvan gibi mütâlaa edileceğine hükmeder ve der ki: "Bir şahıs tökezleyerek düşse, başına bir duvara çarpsa ve ölse veya bir yerleri kırılsa, duvar sahibine tazmin gerekmez... Kuyu ve madene bu meselede, bir iş için tutulan bütün işçiler dâhildir. Meselâ bir hurma ağacına çıkmak için tutulan bir adam, düşüp ölecek olsa, tazmin gerekmez." Mâdenlerle ilgili hükümler, umumî açıklama kısmında kısaca özetledik. Tafsilat için fıkıh kitaplarına müracaat etmek gerekir.289

نأ ِمْلِعْلا ِلْهأ ْنِم ُتْع ِمَس ِيذَّلا َو ،هيِف َف َخ َ ِيذَّلا اَنَدْنِع ُرْم ا‘[□□
: لاق هاللّ همحر كلام نعو ـ2□

ريِثَك ً َو ، ةَقَفَن ِهيِف ْفَّلَكَتي ْمَل َو ٍلاَمِب ْبَلْطُي ْمَلاَم ِةَّيِلِهاَجلا□
ِنْفَد ْنِم ُدَجوُي نْفَد َوُه اَمَّنإ َزاَك ِهرلا

سْيَلَف ًة َّرَم َئِطْخُأ َو ًة َّرَم َبي ِصاُف ٍلَمَع ُريِبَك ِهيِف ُفِهلَكُت َو□
ٍلاَمِب َبِلُط ا َم اَّمأَف ؛ ةَنوُئَم ً َو ٍلَمَع

زاَك ِرِب□] .

2. (2031)- Mâlik (rahimehullah) der ki: "Bizim nazarımızda ihtilâfsız makbul olan ve ehl-i ilimden işitmiş olduğumuz görüş (şu)dur: Derler ki: "Rikâz, câhiliye devri insanlarının gömdüklerinden, bir mal sarfını gerektirmeden, nafaka harcamadan, fazla yorgunluk olmadan, yük altına girmeden ele geçirilen şeydir. Mal taleb edilen, çok fazla çalışmayı gerektiren, bazan rastlanıp bazan rastlanmayan şey rikâz değildir." [Muvatta, Zekât 9.]290

AÇIKLAMA:

İmam Mâlik, Kitâbu'l-Ukûl'da tam olarak kaydettiği hadisi taktî yaparak burada son kısmını kaydetmektedir.

İmam'a göre, bir şeyin rikâz sayılması için yerden harcama, zahmet, yorulma gerektirmeden çıkarılması lâzımdır. Bu şartlarla çıkarılan defîne rikâz sayılır ve humus alınır. Aksi takdirde masraf, yorgunluk, harcamalar gerektiren bir çıkarma olursa bu rikâz sayılmaz, yani ödenecek vergi humus değil, zekâttır, yani kırkta birdir, beşte bir değil.

İmam Şâfiî, bir şeyin rikâz sayılıp humus verilebilmesi için çıkarılan şeyin değerce nisâb miktarına ulaşma şartını koymuştur. Cumhur ise, hadisdeki ıtlâka bakarak "az da olsa, çok da olsa" deyip miktarla tahdîd etmemiştir.[291]

تلاق امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دادْقِملا تحت تناكو ،بلطملا دبع نب:
□3ـ ريبزلا تنب َةَعاَبُض نعو

ج ِرْخُي ْل َزَي ْمَل َّمُث ! ًارانيِد ٍرْحُج ْنِم ُج ِرْخُي و ْرَج اَذإف .
[ِةَبَخْبَخلا ِعيِقَب ِهِتَجاَحِل ُدادْقِملا َبَهَذ

رانيِد اَهيِف َيِقَب َءا َرْمَح َةَق ْرِخ َج َرْخأ َّمُث .ًارانيِد َرشَع
َةَعْبَس َج َرْخأ ْنأ ىلاِ ًارانيِد ًاراَنيِد

اَهَتَقَدَص ْذُخ :لاقو .ُه َرَبْخأف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلاِ اَهِب َبَهَذَف.
.ًارانيِد َرَشع َةَيِناَم ً َت ْتَناَك ً َف

□فَقاَل َهُل # : ْلَه أهْوَ َي ثْي

ىلاِ « ى َوْهأ» .دواد وبأ هجرخأ .[اَهيِف َكَل ُ هاللّ َك َراَب :لاق
:لاق ِرْحُجلا ىلاِ

راصو هيف لمع دق هنأك ناكل كلذ لعف ول هنأ ىنعملاو .ُبْقَّنلا «
ُرْحُجلا َو». ِهْيَلاِ ُهَدَي َّدَم ِءْىَّشلا

ةطقللا مكح يف راص كلذ لعفي مل املف .سمخلا هيف .
بجيف ًازاك ِر

3. (2032)- Zubâ'a Bintu'z-Zübeyr İbnu Abdi'l-Muttalib -ki bu kadın el-

---

289 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/375-377.

Mikdâd İbnu Amr (radıyallâhu anhümâ)'ın nikâhı altında idi- anlatıyor: "Mikdâd, hâcetini kaza etmek üzere Bakîu'l-Habhabe'ye gitti. Orada bir fâre, bir delikten bir dinar çıkarıyordu. Sonra birer birer dînarlar çıkarmaya devam etti. Tam on yedi dinar çıkardı. Sonra da kırmızı bir bez çıkardı. Bu, dinarların içine konmuş olduğu bez olmalıydı. Bezin içinden bir dinar daha çıktı. Tamamı onsekiz dinardı. Mikdâd bunları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürüp durumu haber verdi ve: "Bunun sadakasını alın!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona sordu: "Sen deliğe eğildin mi?"

"Hayır."

"Öyleyse Allah bunu sana mübârek kılsın!" dedi." [Ebû Dâvud, İmâret 40, (3087); İbnu Mâce, Lukata 3, (2508).]292

AÇIKLAMA:

1-Bakî'u'l-Habhabe Medîne civarında bir yer adıdır. Kazâ-i hacet için gidilen kabirler ve harabelerin bulunduğu tenha bir yerdir. Hadisin İbnu Mâce'deki vechi daha teferruâtlıdır ve vak'anın kazâ-i hâcet sırasında cereyan ettiğini belirtir.

2-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Eğildin mi?" diye sorması, deliğe elini uzatıp uzatmadığını, dinarları delikten eliyle alıp almadığını öğrenmek içindir. Çünkü, bu durumda delikten kendisi çıkarmış olacaktı. Yer altından çıkarılan para rikâz sayılacak ve bundan humus alması gerekecekti. Halbuki, bu durumda rikâz değil, lukata yani buluntu hükmüne geçtiği için Resûlullah ondan vergi almadı.293

رْحَبْلا ُه َرَسَد ءْىَش َوُه أَمَّنإِ .ٍزاَكِرِب ُرَبْنَعْلا َسْيَل] :لاق□].
امُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر سابع نبا نعو ـ4□

هعفد «ُه َرَسَد» .ةمجرت براخبلا هجرخأ.

4. (2033)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) şöyle demiştir: "Anber, rikâz değildir. Bunu deniz atmıştır." [Buhârî, Zekât 36 (Bâb başlığında senetsiz gelmiştir).] 294

AÇIKLAMA:

1-Anber, bir koku çeşididir. Büyük Lügat'te "Adabalığı ve kaşalar denilen büyük balıkların barsaklarında teşekkül eden güzel kokulu madde" diye tarif edilirse de eski kaynaklarımızda, bunun açıklanmasında farklı görüşlere rastlanmaktadır. İbnu Hacer şu açıklamayı kaydeder: "Anber hakkında ihtilaf edilmiştir. Şâfiî merhum el-Ümm adlı kitabının es-Selem bölümünde der ki: "Haberine îtimad ettiğim bir kısım âlimler, bana haber verdiler ki bu, Allah'ın deniz kenarlarında bitirdiği bir bitkidir." Devamla der ki: "Ancak şu da söylendi: "Bu bitkiyi bir balık yer ve ölür. Deniz, balığı dışarı atar, insanlar onu alır, karnını yarar ve ondan çıkarırlar." İbnu Rüstem, Muhammed İbnu'l-Hasan'dan rivâyet eder ki: "Anber, karada biten afyona mukabil denizde biten bir bitkidir." Şu da söylendi: "O denizde biten bir ağaçtır, kendi kendine parçalanır, dalgalar da kıyıya atar." Şu da söylendi: "O bir kaynaktan çıkar." Bu söz, İbnu Sînâ'ya aittir. İlâveten der ki: "Anberin bir hayvanın mayısı veya kusmuğu veya deniz köpüğü olduğuna dair söylenenler gerçekten uzaktır." İbnu'l-Baytar da el-Câmi' adlı eserinde: "Anber bir deniz hayvanının mayısıdır" der. Yine dendi ki: "Anber denizin derinliklerinde biten bir şeydir." Sonra Şâfiî'den kaydettiklerimizin bir mislini hikâye eder.

292 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/378.

2- İbnu Abbâs'ın, Buhârî'de muallâk (senetsiz) olarak kaydedilmiş olan "Anber rikâz değildir" hükmü, muhtelif kaynaklarda senetli olarak gelmiştir. Bu rivâyette kesin bir kanaat ifâde eden İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ)'dan İbnu Ebî Şeybe'nin kaydettiği bir rivâyette tereddüt mevzubahistir: "Tâvus dedi ki: İbnu Abbâs'a anber hakkında soruldu da şu cevabı verdi: "Onun hakkında (vergi nev'înden) bir şey olursa bu humus olur." İbnu Hacer bu iki kavli şöyle cemeder: "İbnu Abbâs, anber hakkında verilecek hüküm husûsunda önce mütereddid idi, sonradan nazarında mesele tevazzuh edip, aydınlandı ve kesin bir kanaate vararak: "Anber rikâz değildir (ondan humus alınmaz)" diye hükmetti."[295]

ALTINCI FASIL

AT VE KÖLELERİN ZEKÂTI

يف ةَقَد ًَص ِمِلْسُملا ىلَع َسْيَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] :لاق ُهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ1□

ةتسلا هجرخأ .[ِهِس َرَف يف ًَو ِهِدْبَع .

1. (2034)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman üzerine, atı ve kölesi için zekât mükellefiyeti yoktur." [Buhârî, Zekât 45, 46; Müslim, Zekât 10, (982); Muvatta, Zekât 37, (1, 277); Tirmizî, Zekât 8, (628); Ebû Dâvud, Zekât 10, (1594, 1595); Nesâî Zekât 16, (5, 35).][296]

ىلع عقي مسا « ُقيق َّرلا».[ِرْطِفْلا ُةَقَدَص ًّإ ةَقَدَص ِدْبَعْلا يف
َسْيَل] :نيخيشلل ىرخأ يفو ـ2□

ءاماو ديبعلا .

2. (2035)- Sahîheyn'de gelen diğer bir rivâyette şöyle buyurulmuştur: "(Kadın veya erkek köle için) sâdece sadaka-i fıtr'dan başka bir zekât ödenmez."[297]

AÇIKLAMA:

1- Hadisle ilgili olarak Tirmizî merhum şu açıklamayı kaydeder: "Ulemâ, Ebû Hüreyre hadisiyle amel etmiş, sâime olan (merada otlayan) atlar için zekât olmayacağına hükmetmiştir. Keza hizmette kullanılan köle için de zekât yoktur derler. Ancak bunlar ticâret için besleniyorlarsa, o takdirde üzerlerinden bir yıl geçince semenleri (fiyatları) esas alınarak zekât ödemek gerekir." 2- Bu hükmü te'yîd eden başka rivâyetler de mevcuttur. Hattâ bazılarında "merkeb"e de zekât olmayacağı tasrîh edilir.

3- Tirmizî'nin kaydettiği hükme iştirak eden cumhur meyânında İmâm Mâlik, İmam Şâfiî, Hanefîler'den Ebû Yûsuf ve Muhammed, Ahmed İbnu Hanbel (rahimehumullah) vs. zikredilebilir. İmâm-ı Âzam, hocası Hammâd, İbrahim, Nehâî, Züfer bir istisna koyarlar ve derler ki: "Damızlık olarak beslenen atlar için zekât verilir. Her bir ata bir dinar ödenir veya değeri üzerinden hesaplanarak ödeme yapılır. Değeri üzerinden hesaplanacaksa kırkta bir esas alınır." Zâhirîler hadiste ticaret kaydı olmadığı için, "At ve kölede mutlak olarak zekât borcu yoktur" diye hükmetmişlerdir.

el-Bedâyi bu bahsi şöyle hükme bağlar: "Atlar binmek yahut yük taşımak, yahud da hak yolunda cihad için alafla (yemle) beslenirse, onlar için bi'l-icma zekât yoktur. Ticâret için beslenirse, bi'l icmâ zekât vardır. Damızlık olarak beslenirse erkek ve dişi her ikisi de olduğu takdirde İmâm-ı Âzam'a göre zekât farzdır. Yalnız erkekler ve yalnız dişiler hakkında ise iki rivâyetten meşhur olanına göre, bunlarda zekât yoktur" denilmiştir."

Hanefî mezhebinde fetva İmam Muhammed ve Yûsuf'a göre verilmiştir. Yani "Damızlık için beslenen atlar için de zekât yoktur."[298]

[295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/379.

[296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/380.

YEDİNCİ FASIL

BALIN ZEKÂTI

لاق : [لاق َر ُلوُس هاللّ #: يف َرْشَع ِة ْزأ ٍقاَق ِز ٌق]. هجرخأ
امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1□

ئش بابلا اذه يف # يبنلا نع حصي :لاقو .يذمرتلا .

1. (2036)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Balda on tuluk için bir tuluk zekât vardır." [Tirmizî, Zekât 9, (629).][299]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis, baldan öşür vermek gerektiğini ifâde ediyor. Hadiste geçen zıkk, tuluk demektir. Deriden yapılır. İçerisine yağ, bal, yerine göre ayran ve yoğurt gibi akıcı yiyecekler konur. Kuru yiyecekler konana da dağarcık denir.

2-Tirmizî, bu hadisi kaydettikten sonra, bu bâbta Ebû Hüreyre, Ebû Seyyâre el-Mütaî ve Abdullah İbnu Amr'dan da rivâyetler olduğunu belirtir. Sonra şu açıklamayı yapar: Sadedinde olduğumuz İbnu Ömer hadisinin senedi, zayıftır. Bu mesele üzerine Hz. Peygamber'den sağlam bir rivâyet gelmemiştir. Ehl-i İlmin çoğu bu hadisle amel etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak bununla hükmedenlerdendir. Bazı ilim adamları da: "Bal için zekât gerekmez" demiştir.

3- Tirmizî'nin açıkladığı üzere, bala zekât düşeceğine dair, sıhhatinde ittifak edilen, amel etmeye elverişli rivâyet gelmemiştir. Buhârî Tarihi'nde "Bala zekât düşeceği husûsunda hiçbir sahih rivâyet yoktur" denmiştir. İbnu'l-Münzir der ki: "Bal mevzuunda ne sâbit bir haber, ne de icma vardır. Cumhur zekât yok diye hükmetmiştir. Ancak Ebû Hanife, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhûye, "Haraç arazisi dışında elde edilen baldan (ve kudret helvalarından) öşür vermek vâcibtir" diye hükmetmişlerdir." Hanefîlerde fetva buna göre verilmiştir. Şevkânî de Neylü'l-Evtâr'da Şâfiî, Mâlik ve Sevrî'nin baldan zekât vermenin adem-i vücûbuna hükmettiğini, İbnu Abdilberr'in bu görüşü cumhur'a nisbet ettiğini belirtir.[300]

SEKİZİNCİ FASIL

YETİM MALININ ZEKÂTI

بل َو ْنَم َأ # هاللّ لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هدج نع□
هيبأ نع بيعش نب ورمع نع ۔1□

يذمرتلا هجرخأ .[ُةَقَدَّصلا ُهَلُكأَت ىَّتَح ُهْك ُرْتَي َ َو ِهيِف ْر .
ِجَّتَيْلَف لاَم ُهَل ًاميِتَي

1. (2037)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, mal sâhibi bir yetime veli olursa, bu malla ticaret yapsın, malın zekâtını yiyip bitirmesine terketmesin." [Tirmizî, Zekât 15, (641).][301]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yetimin malı olduğu takdirde ondan zekât verilmesi gerektiğini ifâde etmektedir. Zîra, görüldüğü üzere, alış veriş yoluyla bu mal nemâlandırılmadığı takdirde her yıl kırkta bir nisbetinde azalacaktır. Bunu Resûlullah "malı zekâtın yemesi" olarak ifâde buyurmaktadır. Nitekim, Ahmed İbnu Hanbel, İmam Mâlik ve Şâfiî bu hadisle amel ederek yetim malından da zekât verileceğine hükmetmiştir.

Ebû Hanîfe, Süfyân Sevrî ve Abdullah İbnu Mübârek hazretlerine göre, yetim malından şu hadisi delil yaparlar: "Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: □فِع َ ُملَقْلا ِنَع ٍةَث َ َثلا ... ِنَع ِّيِبَّصلا ِهِح َّتَح يِحَتْلَم
ُر

...büluğa erinceye kadar çocuktan." "Kalemin kalkması"yla her çeşit teklifin yokluğu kastedilmiştir. Bu alimlere göre, velî yetimin malında, çocuğun aleyhine olan hiçbir tasarrufta bulunamaz, lehine olan tasarruflarda bulunabilir. Sözgelimi çocuğa yapılan hibeleri, hediyeleri kabul eder, ama çocuğun malından hediye veremez, hibede, sadakada, hediyede bulunamaz, çünkü bunlar malını eksiltir, aleyhine olur. Bu açıdan zekât da aleyhine bir tasarruf olur.[302]

---

[299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/382.

DOKUZUNCU FASIL

ZEKÂTI VERMEDE ACELE ETMEK

ةاكَّزلا ِلي ِجْعَت يف # ِ هاللّ لوسر ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□ ُساَّبَعْلا َلَأَس] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نع ـ1□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .]َكلذ يف ُهَل َنِذأَف .ِرْيَخلا بلا . ًةَع َراَسُم ُل ْوَحلا َلوُحَي ْنأ َلْبَق

1. (2038)- Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hayırda acele etmek maksadıyla daha senesi dolmadan, erken vakitte zekâtın verilmesi husûsunda sormuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususta ona müsâade etti." [Ebû Dâvud, Zekât 21, (1624); Tirmizî, Zekât 38, (678, 679).] 303

AÇIKLAMA:

Şârihler, "senesi dolmadan" tâbirini "zekât ödemek henüz farz olmadan", "malın üzerinden bir yıl geçmeden", "zekât ödemek kişinin üzerine borç olmadan" gibi aynı neticeye çıkan farklı tâbirlerle açıklarlar.

Görüldüğü üzere rivâyet, zekâtın önceden verilebileceğini te'yîd etmektedir. Ancak şunu da belirtelim ki, bu ruhsatı tanıyan rivâyetler teker teker alındıkça, hiç birinin tek başına hüküm çıkarmaya yeterli sıhhatte olmadığı görülür. Fakat birbirlerini takviye etmeleri sebebiyle, âlimler çoğunluk itibariyle bu cevâza hükmetmişlerdir. Hanefîler, Şâfiî, Ahmed, İshak hep bu görüştedirler. Ancak hemen belirtelim ki, bunu tecviz etmeyen âlimler de mecvuttur: İmâm Mâlik ve Süfyân-ı Sevrî gibi.

Hatta İmam Mâlik, şöyle bir mülahaza yürütmüştür: "Zekât vâcibin iskâtıdır, yani kişinin üzerindeki borcu ortadan kaldıran şey. Öyle ise, borç tahakkuk etmezden önce onun iskâtı olamaz. Farz olmazdan önce zekât vermek , vakti girmezden önce câmide namaz kılmak gibidir. Şu halde bu, sebepten önce ödemektir. Zekâtın sebebi senenin geçmesi, nisâbıdır, vakit dolmayınca bu nisab yoktur. "Aksi kanaatte olan İbnu'l-Hümâm şu cevabı verir: "Biz, mücerred nisâb'a ilâve edilen itibârî fazlalığı sebebin bir cüz'ü kabûletmeyiz. Zekâtın sebebi sâdece nisab ve havl (yılın geçmesi)dir. Vâcib'in aslı olan şey (nisab) mevcut olduktan sonra ödemedeki gecikme, tıpkı gecikmiş bir borç gibidir; üstelik, borcun vaktinden önce ödenmesi de sahihdir. Öyle ise, nisabın mevcûdiyetinden sonra (zekâtını) ödemek, namazı, ilk vaktinde kılmak gibidir, vaktinden önce kılınması gibi değil. Mamafih ulemâ bu mülâhazayı, Ebû Dâvud veTirmizî'de Hz. Ali'den gelen bir rivâyetin te'yîd ettiğini belirtirler. Farklı vecihlerden gelen rivâyet, sadedinde olduğumuz hadistir. İbnu Mes'ud'un bir rivâyetinde Resûlullah'ın, Hz. Abbâs'tan iki senelik zekâtı peşin aldığı ifâde edilmiştir. İbnu Hacer: "Bu bâbta gelen hadislerin tamamı nazar-ı dikkate alınınca, Resûlulah'ın Hz. Abbâs'tan zekâtını önceden aldığı hususunda gelen kıssanın, hakikaten uzak olmadığına hükmedilir" der. 304

لاَمِب ُهَعَطاَق ِبَتاَكُم نع :ٍدَّمَحُم َنْب َمِساَقْلا َلَأَس هنأ] :ريبزلا□
ىلوم ًةَبْقُع نب محمد نعو ـ2□

ةاَك َز ِلاَم ْنِم ُذُخاَي ْنُكَي ْمَل ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْكَب اَبأ َّنإ :□
ُمِساَقْلا َلا َقف ؟ ةاَك َز ِهيِف هيلع له ،ٍميِطْع

مُهاَياَطَع ُساَّنلا ُهاَطْعأ اَذإ ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْكَب وُبأ َناَكَف :□
ُمِساَقْلا َلاَق . ُل ْوَحلا ِهْيَلَع َلوُحَي َّتَح

ةاَك َز ِهِئاَطَع ْنِم َذخأ ْمَعَن لاق نإف ؟ةاَكَّزلا ِهيِف َكْيَلَع َتْبَج َو□
ٍلاَم ْن ِم َكَدْنِع ْلَه َلُج َّرلا ُلأْسَي

كلام هجرخأ .[ًائْيَش ُهْن ِم ْذُخاَي ملو ُهَءاَطَع هيلإ َمهلَس . .
لاق نإو .ِلاَملا َكِلذ:

2. (2039)- Zübeyr'in azadlısı Muhammed İbnu Ukbe'den yapılan rivâyete göre, Kâsım İbnu Muhammed'e, mukâtebe akdi yaptığı köle (sin)den aldığı para sebebiyle kendisine zekât düşüp düşmeyeceğini sormuştu. Kâsım, kendisine şu cevâbı verdi: "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) üzerinden bir yıl geçmeyen maldan zekât almazdı. " Kâsım ilâveten der ki: "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), halk kendisine bağışlarda bulunurken onlardan her birine: "Sana zekâtı vâcib kılacak miktarda malın var mı?" diye sorardı. Adam: "Evet!" derse, onun getirdiği bağıştan, malına düşecek miktarda zekât alırdı. adam:

---

302 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/383.

"Hayır!" diyecek olursa, bağışını adama teslîm eder ve hiçbir şey almazdı. " [Muvatta, Zekât 4, (245).][305]

AÇIKLAMA:

1- Muvatta'nın bu rivâyeti munkatı'dır. Çünkü Kâsım dedesi Hz. Ebû Bekir'le karşılaşmamıştır. Ancak, başka mevsul rivâyerler bunu te'yid etmektedir.

2- Mükâteb, belli bir para ödeyerek hürriyetine kavuşmak üzere efendisiyle antlaşma yapan köle demektir. Mukâta'a , İbnu Abdilberr'in açıklamasına göre, hürriyetin ta'cîli için, antlaşma ile tesbît edilen paranın dışında, peşin alınan meblağdır. İşte rivâyette Muhammed İbnu Ukbe, Kâsım'a böyle bir kitâbet antlaşmasında, zekât nisâbını aşan bir meblağ alınmış olsa buna zekât düşüp düşmeyeceğini sormaktadır. Kâsım, dedesi Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'den yaptığı bir rivâyette, üzerinden bir yıl geçmedikçe zekât düşmeyeceğini belirtmektedir. Zürkânî: "Mukâta'a (peşin alınan para) bir fâideden ibârettir. Mukâta'adan istifâde edenin yanında bir yıl kalmadıkça bunda zekât yoktur. Ulemâ, öşre tâbi olanlar dışında kalan mâşiyeden (deve, sığır, koyun) ve nakidden zekât alınması için bir yıl geçme şartını aramada icmâ ederler" der. [306]

ONUNCU FASIL

ZEKÂTLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

1ـ عن معاذ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ □[أنّ النبّ # قال له حِين بَعَثَهُ إلى اليَمَنِ: خُذِ الحَبَّ مِنَ الحَبِّ، وَالشَّاءَ مِنَ الغَنَمِ، وَالبَعِيرَ مِنَ الإبِلِ، وَالبَقَرَ مِنَ البَقَرِ □] .

1. (2040)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Yemen'e gönderirken kendisine demiştir ki: "Zekât olarak hububâttan hububât al, davardan koyun al, deveden erkek veya dişi bir deve (baîr) al, sığırdan da bir sığır al." [Ebû Dâvud, Zekât 11, (1599); İbnu Mâce, Zekât 15, (1814).][307]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, zekât toplamada, tahsildarların uyması gereken bir prensibi, bir "asl"ı beyan etmektedir: Hangi mal zekâta tâbi ise, zekât o cinsten alınmalıdır. Koyundan koyun, deveden deve, sığırdan sığır, buğdaydan buğday vs. Ancak, bu bir vecîbe değildir. Aynı değerde bir başka şey de alınabilir. Ancak, cinsinden başkasını alma hususunda tahsildâr ısrar ederek zorluk çıkarmayacağı gibi, mal sahibi de bir başka şey vermede ısrar edemez. [308]

2ـ وعن سَمُرَةَ بنِ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ □ قال: [كانَ رسولُ اللّهِ # يأمُرُنا أنْ نُخْرِجَ الصَّدَقَةَ مِنَ الّذِي نَعُدُّهُ لِلْبَيْعِ]. أخرجه أبو داود .

2. (2041)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) satmak üzere hazırladığımız şeyden zekât vermemizi emrederdi." [Ebû Dâvud, Zekât 2, (1562).]

AÇIKLAMA:

---

[305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/385.

[306] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/385-386.

Ebû Dâvud, bu hadisi "Urûz, ticâret için olursa ona zekât düşer mi?" başlığını taşıyan bir bâbta kaydeder. Urûz arz'ın cem'idir. Arz, "ayn" diye yadedilen dirhem ve dinâr dışında kalan her çeşit metâa ıtlak olunur. Ebû Ubeyd, uruz'u, "içerisine keyl, vezn girmeyen hayvan ve akâr da olmayan emti'a" diye târif etmiştir.

Hadiste geçen "satmak"tan maksad ticârettir. Âlimler, bu rivâyete dayanarak ticâret malından zekât verileceği hükmünü çıkarmışlardır.

Tîbî bu hadisten, süt almak, yavru almak maksadıyla, ev için beslenen hayvanlara zekât düşmeyeceği hükmünü çıkarmıştır.

İbnu Ömer (radıyallâhu anh): "Ticâret için □ة
َراجِهتِلِل َناَكاَم َهِإ ًةَاَك َز ِضو ُرُعْلا ِيف َسْيَل
hazırlanmamış olan urûz'a zekât düşmez" demiştir. Abdurrezzâk, bu hükmü Urvetu'bnu'z-Zübeyr, Saîd İbnu'l-Müseyyib, Kâsım gibi başkalarından da kaydeder. Sübülü's-Selâm'da: "Bu hadis ticâret malına zekât düşeceği husûsunda delildir" der. Sübül, bu hükme delîl meyanında, □اوُقِفْنَا ْنِم ِتاَبِيَط

□ُمتْبَسَكاَم "...Kazandıklarınızın temizlerinden infak edin..." (Bakara 267) âyetini de kaydededer. Hattâ Mücâhid, bu âyetin ticâret hakkında nâzil olduğunu söylemiştir. İbnu'l-Münzir: "Ticâret malına zekât düşeceği husûsunda icmâ vardır" der. Fukahâ-i Seb'a da ticaret malına zekât düşer diyenlerdendir. 309

ني ِح # ِ هاللّ َلوُس َر َمَّلَك ُهَّنأ] : ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍلاَّمَح□
نب ضيبأ هيبأ نع ضيبأ نب ديعس نعو ـ3□

لوُس َر اَي : َلاَقَف . ٍةَقَدَص ْنِم َّدُب َ ٍإَبِس اَخأ اَي : َلاَقف .□
و َ َدَف َهْيَلَع ِ: َنأ َ َيأَخُذ َلاصَّدَقَ ًة َنم ْ َلهأ ِسَبإ ٍ

لَع # ِ هاللّ َلوسر َحَلاَصَف . ٍب ِرأَمِب لِيلَق ًّإ ْمُهْنِم َقْب َي ْمَل َو
هاللّ ؟ ِإَمَّنا َز ْر ُعَنا َلاقُطْن ُ، و َقَد ْتَدَّبَت ْسبأ َ

ُكَّل َسَنَة ٍعَمْن َبَقي ِنم ْ َإِبس ٍبأمِر ِب ٍفَلْم َيَز َلا ُاو ُيَؤُدُّونَها
َسبَعْيِن َحُلهة َبَزه ِنم ْ َقيمة ِو َ َفا ِء َبزَّ َالمعاَفِر ِ

ضَقَتْنا ٍرْكَب وُبأ َتاَم أَّمَلَف .ُهُتاَيَح ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب□
وُبأ َكِلذ ّرَقأَف .# ِ هاللّ ُلوسر َضِبُق ّتَح

دواد وبأ هجرخأ .[ِةَقَدَّصلا ىضَتْقُم ىلَع ْت َراَصَف َكِلذ .

3. (2042)- Saîd İbnu Ebyaz, babası Ebyaz İbnu Hammâl (radıyallâhu anh)'dan naklettiğine göre, "O (Ebyaz) kavminin, murahhası olarak Hz. Peyamber (aleyhissalâtu vesselâm) 'a geldiği vakit, Resûlullah'la konuşup Sebe halkında zekât almamasını söylemiştir. Hz. Peygamber, ona: "Ey Sebe'nin kardeşi, demiştir, zekât şart."

"Ey Allah'ın Resûlü, bizim ektiğimiz şey sadece pamuk. Sebe halkı dağıldı, onlardan halkı dağıldı, onlardan Me'rib'de az bir halk kaldı" dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Me'rib'de kalan Sebeliler için her yıl, Meâfirî kumaşın değerine denk, yetmiş takım kumaş elbise vermeleri şartıyla sulh antlaşması yaptı. Onlar bu zekâtı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edinceye kadar ödemeye devam ettiler. Sonra Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) de hayatı boyunca bu antlaşmayı te'yîd etti. Hz. Ebû Bekir vefat edince bu antlaşma sona erdi, onlardan zekâtın muktezasına göre vergi alındı." [Ebû Dâvud, İmâret 27, (3028).]310

AÇIKLAMA:

Me'rib, Yemen'de bir yer adıdır, Ezd kabîlesinin yurdudur. Bunun onlara mahsus bir saray da olduğu, hattâ, Sebe kralının adı olduğu da söylenmiştir. Hadramevt ile Sanâ arasında kalan mıntıka diye açıklanmıştır. Meâfîr, Yemen'de bir kabîle adıdır. Bir kumaş çeşidi oraya nisbet edilerek meâfiriyye diye isimlendirilir.311

يف ٍسيِبَل ْوأ ٍصيِمَخ ِباَيِث َو ٍض َرَعِب ِنوُتْئا :نميلا له‘ ذاعم
لاق] :لاق سواط نعو ـ4□

هجرخأ .[ِةَنيِدَمْلاِب # ِ هاللّ ِلوُسر ِباَحْص‘ رْيَخ َو ْمُكْيَلَع ُن
َوْهأ ِة هرُّذلاو ِريِعَّشلا َناَكَم ِةَق َدَّصلا

باب ةمجرت يف ىراخبلا .

4. (2043)- Tâvûs (rahimehumullah) anlatıyor: "Hz. Muâz (radıyallâhu anh), Yemen ahâlisine dedi ki: "Bana arpa ve mısır yerine size daha kolay gelen Medîne'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbı için de daha muvafık olan arz getirin, giyecek getirin." [Buhârî, Zekât 33, Buhârî, bu rivayeti senetsiz olarak, bâb başlığında kaydeder.][312]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, zekâtın herhangi bir maldan alınabileceğini ifâde etmektedir. Nitekim, daha önce de açıklandığı üzere arz, altın ve gümüş dışında kalan bütün eşyaları ifâde etmektedir. Yemen'de zekât toplayan Hz. Muâz, arpa ve mısıra bedel, para değil arz taleb etmiş, Yemen ahâlisi için de daha kolay olan giyecek istemiştir. Aslında bir giyecek cinsini ifâde eden hamîs'in, bu rivâyette mutlak mânada giyecek mânasında kullanıldığı şârihlerce belirtilmiştir. 'sık dokunmuş kumaş, hamîsa ي ِمَخ mânasında olduğu gibi, ipek çizgili veya siyah çizgili kumaş mânasına da gelir. Ancak bazı rivâyetlerde şeklinde sinle gelmiştir. Bu da, beş zirâ boyunda kumaş parçası (kupon) سي ِمَخ

mânasındadır.

Dediğimiz gibi, asıl kastedilen şey "kumaş" dır, giyecektir, cinsi değil. Çünkü arkadan ilâve edilen "veya lebîs" tâbiri de bunu te'yîd eder. Lebîs de melbûs, yâni giyilen şey demektir. Bu hadis, zekâtın bir yerden bir başka yere götürülebileceği kanaatinde olanlara delil olmaktadır. Çünkü, "Medîne'de Resûlullah'ın Ashâbı için daha muvâfık" tâbiri, alınan bu zekât mallarının Medîne'ye götürüleceğini ifâde etmektedir. Bunun, Resûlullah'ın emri olmayıp Hz. Mu-âz'ın bir ictihâdı olduğunu, zekâtın alındığı mahalden dışarı çıkarılmaması gerektiği hükmünü nakzetmiyeceğini ileri süren olmuşsa da, "Haram ve helâli bilmede, Hz. Muâz'ın insanların en âlimi" olduğuna dikkat çekilerek bu iddiaya cevap verilmiştir.[313]

ÜÇÜNCÜ BÂB

FITIR SADAKASI

وأ ٍرْمَت ْنِم ًاعاَص ِرْطِفْلا َةاَكَز # هاللّ ُلوسر َض َرَف] :لاق□
امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1□

هجرخأ .[َنيِمِلْسُملا َنِم ىَثْنُأ ْوأ ٍرَكَذ ٍريِبَك ْوأ ٍريِغَص ِهرُح ْوأ ٍدْبَع ِهلُك بلَع ٍَريِع َش ْن ِم ًاعاَص

ةتسلا .

1. (2044)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadaka-i fıtrı müslümanlardan büyükküçük, kadın-erkek, her bir hür ve köle üzerine bir sa' hurma veya bir sa' arpa olarak farz kıldı." [Buhârî, Zekât 70, 71, 73, 74, 76, 78; Müslim, Zekât 13, (984); Muvatta, Zekât 51, 53, 55, (1, 283); Tirmizî, Zekât, 35, (676); Ebû Dâvud, Zekât 19, (1611, 1612, 1613, 1614, 1615); Nesâî, Zekât 30, 31, 32, 33, 34, 41, (5, 47); İbnu Mâce Zekât 21, (1926).][314]

[311] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/389.

[312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/389.

ز َوْعأَف ، َرْمَّتلا ِبْطُعي َرمُع ُنْبا َناك َو ، ٍهرُب ْنِم ٍعاَص َفْصِن□
ِهِب ُساَّنلا َلَدَعَف] :ةياور يفو ـ2□

اريِعَش نَطعأف َرْمَّتلا ِةَنيِدَملا ُلهأ□] .

2. (2045)- Bir başka rivâyette de şöyle gelmiştir: "Halk (Hz. Muâviye' nin bir hitabesi üzerine) yarım sa' buğdayı bir sa' hurmaya denk kıldılar. İbnu Ömer Hazretleri (radıyallâhu anhümâ) fıtır sadakasını hurmadan verirdi. (Bir sene) Medîne halkı hurmaya muhtaç oldu. İbnu Ömer (o yıl) sadaka-i fıtrını arpadan verdi." [Buhârî, Zekât 77.][315]

اعاَص ْوأ ،ماَعَط ْنِم ًاعاَص ِرْطِفْلا َةاَكز ُج ِرْخُن اَّنُك] :لاق ُهْنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر ديعس ىبأ نعو ـ3□

ةَيِواَعُم َءاَج اًّمَلَف .ٍبيِب َز ْن ِم ًاعاَص ْوأ ٍطِقأ ْنِم ًاعاَص ْوأ ،□
ٍرْمَت ْنِم ًاعاَص ْوأ ،ٍريِعَش ْنِم

ةتسلا هجرخأ .[ِنْيَّدُم ُلِدْعَي اذه ْنِم ًاهدُم َّنأ ى َرأ :لاق ُءا .
َرْمَّسلا ِتَءاَج َو

3. (2046)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz sadaka-i fıtrı bir sa' yiyecek veya bir sa' arpa veya bir sa' hurma veya bir sa' ekıt (denen yoğurt kurusu) veya bir sa' kuru üzümden çıkarırdık." [Buhârî, Zekât 72, 73, 75, 76; Müslim, ZekâT 18, (985); Muvatta, Zekât 53, (1, 284); Tirmizî, Zekât 35, (673); Ebû Dâvud, Zekât 19, (1616, 1617, 1618); Nesâî, Zekât 37, 38, 39, 42, 43, (5, 51); İbnu Mâce, Zekât 21, (1829).][316]

يف ًايِداَنُم # ُّبَّنلا َثَعَب] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر هدج نع هيبأ
نع بيعش نب ورمع نعو ـ4□

ريِبَك ْوأ ٍر يِغَص ٍدْبَع ْوأ ٍهرُح َنَثُنأ ْوأ ٍرَكَذ ٍمِلْسُم ٍهلُك ىلَع ةَب□ .
ٍجا َو ِرْطِفلا َةَقَدَص َّنإ َأ .َةَّكَم ِجاَجِف

دماج نبل « ُطِق ا‘».يذمرتلا هجرخأ .[ٍماَعَط ْنِم عاَص ُها.
َوِس ْوأ ٍحْمَق ْنِم ِناَّدُم

»ةطنحلا « ُحْمَقْلا َو ُءا َرْمَّسلا َو .

4. (2047)- Amr İbnu Şuayb, an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) tarikinden anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke caddelerinde dellâl çıkararak şöyle ilan ettirdi:" Duyduk duymadık demeyin! Sadaka-i fıtr her müslümana, erkekkadın, hürköle, küçükbüyük olsun vâcibtir. Bu, ya iki müdd buday veya onun dışında bir sa' yiyecektir." [Tirmizî, Zekât 35, (674).][317]

يفو ،#ِهبَّنلا ِهدِمِب َناَضَم َر َةاكَ َز ِطْعُي امُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر
َرَمُع ُنبا َناك] :لاق عفان نعو ـ5□

رابخلا هجرخأ .[ِنيِمَيلا ِة َراهفَك .

5. (2048)- Nâfi (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) ramazan zekâtını müdd-i Nebî (aleyhisselâm) ile verirdi. Kefâret-i yemini de müdd-i Nebî ile öderdi." [Buharî, Keffârâtu'l-Eymân 5.]318

ةاَك َّزلا َل ِزْنَت ْنأ َلْبَق ِرْطِفْلا ِةَقَدَصِب # ِ هاللّ ُلوسر اَن□ .
َرماأ] :لاق َةَداَبُع نب دعس نب سيق نعو ـ6□

ئاسنلا هجرخأ .[ُهُلَعْفَن ُنْحَن َو ،اَنَهْنَي ْمَل َو اَن ْرُمأَي ْمَل .
ْتَل َزَن اَّمَلف

6. (2049)- Kays İbnu Sa'd İbnu Ubâde anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), zekât emri gelmezden önce, bize sadaka-i fıtr'ı emretmişti. Zekât farz kılınınca, fıtır sadakasını ne emretti ne de nehyetti. Biz onu yerine getirmeye devam ettik..." [Nesâî, Zekât 35, (5, 49); İbnu Mâce, Zekât 21, (1828).]319

315 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/391.

316 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/301-392.

317 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/392.

AÇIKLAMA:

1- Fıtır sadakası, İbnu Kuteybe'ye göre "sadaka-i nüfûs" yani nefislerin sadakası demektir. Çünkü fıtr, "fıtrat" kelimesinden gelmedir, bu ise, yaratılışın aslıdır. Ancak daha makbûl addedilen bir görüşe göre, fıtr kelimesi ramazan iftarı ile alâkalıdır. Mevzu üzerine gelen bazı rivâyetlerde □ز َةاَك ُرْطِفْلا

نَاضَم َر ْنِم (ramazan orucundan çıkma zekâtı) tabirinin geçmesi de bu ikinci görüşü te'yîd eder. Birinci görüşü benimseyenlere göre sadaka-i fıtır, sevap için verilen yaratılış atiyyesi; ikinci görüşe göre, ramazanın sonuna ulaşmış olmanın şükür atiyyesidir. Nitekim bu, ramazanın sonuna erişenlere vecîbe kılınmıştır. Demek ki her iki görüşün de bir haklılık yönü vardır. 2- Bâbımızın altıncı hadisinde görüldüğü üzere, sadaka-i fıtır, zekâttan önce ve oruçla aynı senede farz kılınmıştır. Bazı âlimler, sadaka-i fıtrın, orucun kabûlüne, kişinin sekerât ânındaki sıkıntı ve kabirdeki azabtan kurtuluşuna bir vesîle olacağını belirtmişlerdir. Fakirlerin de daha iyi şartlarla bayrama girmelerine vesîle olması sebebiyle ictimâî yönü de bulunan dînî bir vecîbe olmaktadır. 3- Sadaka-i fıtır, nisab miktarı malı bulunan herkese vâcibtir. Nisabtan maksad, zekât bahsinde geçtiği üzere 20 dinar altın ve 200 dirhem gümüş veya bunların kıymetine muâdil maldır. Mesken, binek, giyecek ve ailesinin bir aylık -bir kavle göre bir yıllık- yiyeceği gibi aslî ihtiyaçları ile, zarurî ev eşyası ve silâhından artan, belirtilen miktar malı olana sadaka-i fıtır vâcib olur. Bu malın üzerinden zekâtta olduğu gibi bir yıl geçmesi gerekmez.

Birinci hadiste de belirtildiği üzere sadaka-i fıtır ailenin her bir ferdi için vacibtir: Büyükküçük, kadın-erkek, yaşlıgenç, âkilmecnûn, kölehür ayırımı yapılmaz, fıtır sadakaları ödenir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre mecnûn ve çocuğun sadaka-i fıtrını, velîsi, onların malından öder. Ödemediği takdirde, bunlar üzerine borç olur, çocuk büyüyünce, mecnûn tedâvi olunca borcunu öder. İmam Muhammed ve Züfer: "Bunlara sadaka-i fıtır vâcib olmaz" derler. Ailede bulunsa bile yaşlı annebaba'nın sadaka-i fıtrı evlada terettüp etmez, hasta ve fakir iseler eder. Aile büyüğü izinli veya izinsiz hepsinini yerine ödeyebilir.

Bir kısım Ulemâ, sadaka-i fıtrın farziyyetinde icma'dan bahseder. Hanefîler farz demezlerse de vâcib tâbirini kullanırlar. Onların ıstılâhında vâcib de farz kadar kesin olmasa bile, yine de behemahal ödenmesi gereken bir borcu ifâde eder. Hanefîlerin vâcib hükmünden başka, İbrahim İbnu Uleyye ve Ebû Bekr İbnu Keysân'ın sadak-i fıtrın farziyetinin neshedildiğine dair beyânları da icma iddiasını zedeleyen durumlardır. Bâbımızın altıncı hadisi de (2049), dördüncü rivâyette beyân edilen farziyyetin zedelendiğine bir delil sayılabilir. Esasen Mâlikîlerve bazı Zâhirîler de bunun müekked sünnet olduğunu rivâyet etmişlerdir. Farz olduğuna inananlar zekâtu'lfıtr diye zekât kelimesiyle tesmiyesini de farziyetine bir delîl kılarlar. Âyet-i kerîme'de gelen, "Tezekkî eden مَنْ تَزَكَّ قَدْ اَفْلَحَ kurtuluşa ermiştir" (A'lâ 14) ifâdesinin de zekât-ı fıtr ile ilgili olduğu söylenmiştir. Tezekkî etmek şu mânalara gelir: "(Küfürden, mâsiyetten kaçınarak) nefsini temiz tutan, namaz için temizlik yapan, zekâtını veren, sadaka-i fıtrını veren."

4-Sadaka-i fıtır dört cins şeyden verilebilir. Bâbın ilk üç hadisinde bunların zikri geçmektedir: Buğday, arpa, kuru üzüm ve hurma. Bazı rivâyetlerde buğdayla ilgili sâbit merfu bir rivâyet olmadığı, bunun, ikinci rivâyette de kısmen görüldüğü üzere, bilâhare Ashab tarafından diğerlerine dahil edildiği belirtilmiştir. Bunların miktarı şöyledir:

Buğdaydan yarım sa'[320] arpadan, kuru üzümden veya kuru hurmadan bir sa' yani 1040 dirhemdir. Fakirin ihtiyacı bunların aynlarına daha fazla bulunmadığı müddetçe, bunlara bedel değerlerini nakid olarak vermek efdaldir. 5-Beşinci hadiste geçen müdd-i Nebî tâbirine gelince, bu bir sa'ın dörtte birine denk bir hacim ölçüsüdür. Medîne-i Münevvere'de kullanılan ölçeğe fukahâ müdd-i Nebî demiştir. İbnu Hacer, bu müdd'ün miktarının, Medîne'de alışılmış sabit bir hal aldığını belirtir. Ancak Ömer İbnu Abdülaziz devrinde artırılmıştır.

Müdd, sa', rıtl, dirhem, miskal gibi ölçü birimleri sıkça geçer. Bunların günümüzdeki birimlerle olan münasebet ve muâdeleti bilinmesi gerekli ise de kesin rakamlar vermek biraz zordur. Çünkü miktarları az çok farkeden farklı müdd'ler vardır: Müdd-ü Şâmî, müdd-ü örfî, müdd-ü Irâkî gibi. Bu sebeple yapılan tahkikleri kayıtlayarak vermek gerekecektir.

1 müdd-ü Nebevî = 1.1/3 rıtlı istiâb eden bir hacim ölçüsüdür. 4 müdd, 1 sa'dır.

Şu halde müdd ve sa'ı hesapta rıtlın miktarını bilmek gerekecektir. Rıtl ise rıtl-ı Bağdâdî, rıtl-ı Şâmî olmak üzere iki kısımdır.

Rıtl-ı Bağdâdî, Nevevî'nin hesaplamasına göre 128.4/7 dirhemdir. Yuvarlak hesap 130 dirhem kabûl edilmiştir. Bu durumda bir dirhem 3, 0898 gram ettiğinden bir müdd= 530 gr. veya yarım litreden biraz fazla eder. 1 sa' = 4 müdd olduğuna göre, 2120 cm3 yani 2 litreden biraz fazla bir hacim tutar. [321] Irak fakihleri müddü 2 rıtl tuttukları için, o hesaptan elde edilecek hesaplamalarda farklı sonuçlara ulaşılacağı tabiîdir.[322]

DÖRDÜNCÜ BAB

ZEKAT TAHSİLDARININ HAK VE VAZİFELERİ

ةَقَدَّصلا ىلَع ٍُج َر # ِ هاللّ ُلوسر َلَمْعَتْسا] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ىدعاسلا ٍدْيَمُح ىبأ نع ـ1

هاللّ ُلوسر َماَقف .ىل ِيدْهُأ اَذهو ْمُكَل اَذه :لاق َمِدَق
اهمَلف .ٍمْيَلُس ِنَب ِتاَقَدَص ىَلع :ةياور يفو

أَّمِ ِلَمَعْلا ىلَع ْمُكْنِم َلُج َّرلا ُلِمْعَتْسأ ىِنِاَف ُدْعَب اَّمأ :لاق َّمُث .
ِهْيَلَع ىَنْثأ َو َ هاللّ َدِمَحف ِرَبْنِملا ىلَع

ه ِهمُأ ِتْيَب ْوأ ِهيِبأ ِتْيَب يف َسَلَج ًَفأ ! ىل َيدْهُأ اذه َو ْمُكَل اَذه
ُلوُقَيَف ىِتأَيَف َّلَج َو َّز َع ُ هاللّ ىِن َّو :

ُهل ِمْحَي ىلاعَت َ هاللّ َيقَل َّإ ِهِهقَح ِرْيَغِب ًائْيَش ْمُكْنِم دَحأ
ُذُخأَي َ ِ هاللّو ؟ًاقِداَص َناَك ْنإ ُهُتَّيِدَه ُهَيتأَت ىَّتح

هْيَدَي َعَف َر َّمُث ! ُرَعْيَت ًةاَش ْوأ ، راوُخ اَهَل ًة َرَقَب وأ ،ُءاَغ
ُر ُهَل ًاريِعَب َناَك ْنإ ِةَماَيِقلا َم ْوَي ِهِتَبَق َر ىلَع

ءاَغرلا».دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ًات َت ؟ ُتْغلَب ْلَه »
َّمُهَّللا : ُلوُقَي ِهْيِطِبإ ُضاَيَب ىِؤُ ر ىَّتح

ةاشلا توص « ُراَعيلا َو».رقبلا توص :ةمجعملا ءاخلاب « ُرا .
َوَخلا َو» .ريعبلا توص

1. (2050)- Ebû Humeyd es-Sâidî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zekât toplama işinde bir adam istihdâm etti. -Bir rivâyette "Benî Süleym'in zekâtını toplama işinde" denmiştir- Adam vazîfeden dönünce:"Bu size aittir, şu da bana hediye edilenler!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (öfkeyle) minbere çıkıp, Allah'a hamd ve senâda bulunduktan sonra şunları söyledi:"Emmâ ba'd, Ben sizden birini, Allah'ın bana tevdî ettiği bir işte istihdam ederim. Sonra o gelir: "Bu size aittir, şu da bana hediye edilenler!" der. Bu adama, babasının veya anasının evinde otursaydı da, eğer doğru sözlüyse hediyesi ayağına gelseydi ya!

Vallahi sizden kim haksız bir şey alırsa mutlaka onu boynunda taşır olduğu halde Kıyâmet günü Allah'la karşılacaktır. Eğer bu haksız aldığı şey deve ise böğürecek, sığırsa möleyecek, koyunsa meleyecek!"

Sonra Resûlullah ellerini kaldırdı, o kadar ki koltuk altındaki beyazlık gözüktü: "Allah'ım tebliğ ettim mi?" dedi ve bu sözünü üç kere tekrar etti." [Buharî, Hiyel 15, Cum'a 29, Zekât 67, Hîbe 17, Eymân 3, Ahkâm 24, 41; Müslim, İmâret 26, (1832); Ebû Dâvud, İmâret 11, (2946).][323]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyette zikri geçen memurun ismi bazı rivayetlerde belirtilmiştir: Abdullah İbnu'l-Ütebiyye'dir. (Bazan İbnu'l-Lütebiyye ve İbnu'l-Lütbiyye şeklinde okunmuştur.) 2- Hadis memuriyet âdâbına giren bir çok ahkâmı beyân etmektedir. Öncelikle şu anlaşılmaktadır ki, memuriyeti vesîlesiyle hediye edilen şeyler helâl değildir. Resûlullah "Annenin veya babanın evinde otursaydın sana hediye edilir miydi?" dediğine göre, evinde oturması halinde hediye getirmeyeceklerin hediyeleri memura haramdır. Muhalleb şöyle demiştir: "Kendine hediye gelmesi için memurun başvurduğu hîle, üzerine terettüp eden vazîfelerden bir kısmına müsâmahadır. İbnu Battâl, bu hâli bir başka uslûbla açıklamıştır: "Hadis, memura gelen hediyenin, onun yaptığı iyiliğe teşekkür veya ona olan sevgi veya üzerine düşen vazîfelerden bir kısmını terketmesi gayeleriyle yapıldığına delildir. Resûlullah beyanlarıyla, memurun hiçbir surette hediyeye müstehak olmadığını, onun da diğer insanlardan biri gibi bulunduğunu, memuriyeti vesîlesiyle gelen şeylerden hiçbirini kendisine seçmeye hakkı bulunmadığını belirtmiş olmaktadır."

3- Bu hadis, memurların muhasebe edilmesinin meşrûiyetine delil kılınmıştır. Yani vazife dönüşü, imâm veya onun tâyin edeceği kimse, memurdan hesap sorar; topladığı nedir, sarffettiği nedir? Bu hususta ulemâ ittifak etmiştir.

4- Memura verilmiş olan hediyyenin müsâdere edilip beytü'lmâl'e teslîm edileceği belirtilmiştir. Sadedinde olduğumuz hadiste bu sarîh değildir, ancak siyâktan anlaşılmaktadır. İbnu Kadâme, rüşvetin sahibine iâdesi gerekir demiştir. Hediyenin beytü'lmâl'e tesliminde ihtilâf yok. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'i Yemen'e gönderirken: □صُتَ ِنَّبي اِئْيَشْ

---

[321] Bu hesaplaşma Tecrîd-i Sarih'ten alınmadır (1, 166-167).

لوُلُغ ُهَّنِاَف ِنذِإ ِرْيَغِب "İznim hâricinde hiçbir şey almayacaksın. Zîra bu gulûldür (ihânet)" emretmiştir. Bu tenbîhi de gözönüne alan ulemâ, "İmam'ın (devletin) bilgisi dışında memurun hiçbir şey alamayacağını, getirilen her şeyi beyan edeceğini hükme bağlamış, meşrû yoldan devletin izniyle alacağı şeylerin helal olacağını" belirtmiştir."

5- İbnu'l-Münîr, bu hadisten, memuriyetten önce gelen hediyeyi kabul etmenin câiz olacağı hükmünü de çıkarmıştır. "Ancak der, bu cevâz, gelen hediyenin âdetten ziyâde olmaması şartıyla kayıtlıdır" der. Rüşvetle ilgili uzunca bir tahlîli bu babın sonuna yani 2055. hadisten sonra dercedeceğiz. 324

ةَقَدَّصلا َلْهأ َّنإ :ِهاللّ َلوُسر اَي اَنْلُق] : لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
ِةَي ِصاَصَخلا نب ريشب نعو ـ2□

ةزواجم «ُءاَدِتْع ا‘».دواد وبأ هجرخأ .[:لاق ؟َنوُدَتْعَي اَم
ِرْدَقِب اَنِلا َوْمأ ْنِم ُمُتْكَتَفأ آَنْيَلَع َنوُدَتْعَي

. دحلا

2. (2051)- Beşîr İbnu'l-Hasâsiye (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedik, zekât toplayanlar, bize haksızlık edip borcumuzdan fazlasını alıyorlar, biz malımızdan haksızlıkları kadarını gizleyelim mi?""Hayır!" cevabını verdi." [Ebû Dâvud, Zekât 5, (1586, 1587).] 325

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs bazı rivâyetlerde vakfına hükmedilecek yani sahâbeden birine nisbet edilebilecek bir uslubla rivâyet edilmiştir. Nitekim Ebû Dâvud'da öyledir.

2- Hadis, tahsildarların haddi aşarak, verilmesi gerekenden fazla vergi almaları hâlinde bile hileye müsaade etmemektedir. Böyle bir cevaz pek çok suistimallere yol açabilir, zekâtı verilmesi gereken malları beyan etmemeye sevkedebilirdi. Bu yasağı ifâde eden başka rivayetler de mevcuttur. Âlimler kesin bir uslûbla: "Tahsildar zulme bile düşse, ondan hiçbir malın gizlenmesi câiz değildir" demişlerdir.326

ةَق ًدَّصلا يف ِدَتْعُملا :# هالّ ُلوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هالّ َي□
ِض َر كلام نب سنأ نعو ـ3□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَهِع ٍنِاَمَك .

3. (2052)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekâtta haddi aşan, vermeyen gibidir." [Ebû Dâvud, Zekât 4, (1585); Tirmizî, Zekât 19, (646); İbnu Mâce, Zekât 14, (1908).]327

AÇIKLAMA:

1- Haddi aşan'la "zekâtı müstehakına vermeyen" in kastedildiği belirtilmiştir. Ancak şu mâna üzerinde de durulmuştur: Haddi aşmaktan maksat, zekât mükellefinden malın iyisini almak, vermesi gereken miktardan daha fazla vergi tahakkuk ettirmek. Bu durumda mükellef, müteakip sene zekâta tâbi mallarından bir kısmını beyan etmez ve gizler. Böylece, fazla zekât alan tahsildar, zekâtın verilmesine mâni olmuş olur.

Şu halde her ikisi de günah ve vebâlde eşit duruma düşer. Bagavî der ki: "Zekâtta haddi aşan kimse günah yönüyle, tıpkı zekâtı vermeyen gibidir. Öyle ise, mal sahibine, tahsildar kendisine haksızlık yapsa da malını gizlememesi düşer."328

اَذإف .َنوُضَغْبُم تْيَك ُر ْمُكِيتأَيَس # هالّ لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ
هالّ َي ِض َر كِيتَع نب رباج نعو ـ4□

اَهْيَلَعَف اوُمَلَظ ْنإ َو ْمِهِسُفْن“ َف اوُلَدَع ْنإف .َنوُغْتَبَي اَم َنْيَب.
َو ْمُهَنْيَب اوُّلَخ َو ْمِهِب اوُب ِهح َرَف ْمُكوُءاَج

بكر ريغصت « بْيَك ُر».دواد وبأ هجرخأ .[ْمُكَل اوُعْدَيْل َو
ْمُهاَض ِر ْمُكِتاَك َز َماَمَت َّنإف ْمُهوُض ْرأ َو

لاوم‘ا بابرأ يف بلاغلا ن‘ نيضغبم مهلعج .ةقدصلا يف َةاَعُّسلا

---

324 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/396-397.

325 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/397.

جمع راكب، أراد بهم

الكراهة للسعادة لما جُبِلَتْ عليه القلوب من حب المال .

4. (2053)- Câbir İbnu Atîk (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size bir grup sevimsiz atlılar gelecek. Geldikleri zaman, onları iyi karşılayın. Onlarla talep ettikleri şeylerin arasından çekilin. Adalet ederlerse bu kendi lehlerinedir. Zulmederlerse bu da onların aleyhlerindedir. Siz onları râzı edin. Zekâtınızın kemâli onların rızâsına bağlıdır. (Öyle ise onları râzı edin ki) sizlere dua etsinler. " [Ebû Dâvud, Zekât 5, (1588).]329

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissaâtu vesselâm) zekât memurlarının geleceğini haber vermiştir. Onları "sevimsiz" diye tanıtması, onların şeriat nazarnda kötü oluşlarından ileri gelmez. İnsanlardan mevcut, fıtrî para sevgisi sebebiyle , kendilerinden zekât, vergi isteyecek kimseleri sevmezler. Bu beşeri zaafa binaen onları "sevimsiz" diye tavsif etmiştir.

2- Resûlullah, tahsildarlara "Hoşgeldiniz, merhaba! gibi sözler söyleyerek onların güler yüzle karışlanmalarını, gelişlerinde sürûr izhâr edilmesini" emretmektedir. 3- "Onlarla taleb ettikleri şeylerin arasından çekilin!" demek, "Taleb ettikler zekâtı verin!" demektir. İbnu'l- Melek der ki: " Bunun mânası şudur: "Onlar size zulmetse bile zekâtı vermekten kaçınmayın. Çünkü onlara muhalefet sultâna muhâlefettir. Zîra bunlar onun memurlarıdırlar. Sultana muhâlefet de fitne getirir."

4- "...Zulmederlerse aleyhlerinedir..." sözü, "sizden vermeniz gerekenden fazla alırlarsa, bu zulüm olduğu için, günaha girmiş olurlar, siz de bu zulme sabrettiğiniz için sevaba girersiniz " demektir. 5- "Onları râzı edin.." sözü, "Borcunuzu geciktirmeden peşin ödemek, hîle yapmamak, hıyânette bulunmamak gibi adaletli ve mürüvvete uygun davranışlarda gayret göstermek, hatta mübâlağa yapmak sûretiyle tahsildarları memnun edin" demektir.

6- Sondaki "Sizlere dua etsinler" cümlesi, tahsildarlara iyi davranma husûsunda nebevî ısrar ve teşvikin sonuncu ifâdesidir. Mü'min onların duasını almak için, onları razı edecek, onları güncendirecek davranışlardan kaçınacaktır.

Şârihler, "Size (yani zekât verenlere) dua etsinler!" emrinin hem tahsildarlara, hem de zekâttan istifâde edenlere müteveccih olduğunu belirtirler.

Şu halde, hadis, dua etmelerinde ve zekâtın makbûliyetinde en mühim sebeplerden birinin onları râzı etmek olduğunu göstermektedir.

Tîbî hadisten şu mânayı çıkarır: "(Resûlullah demektedir ki): "Sizden mallarınızın zekâtını talebetmek üzere memurlarım gelecek; ancak, nefisler fıtrî olarak mal sevgisine müptela oldukları için sizler ister istemez, onlardan hoşlanmayacak ve onların zulmettikleri zannına düşeceksiniz. Ama gerçek böyle değil. "Adalet ederlerse", "zulmederlerse" sözlerine, bu zanna binâen yer verilmiştir. Hakikatte ve vâkide onlar zâlimler olsalar, nasıl onlara "size dua etsinler!" diye emreder?" 330

هقَحلاِب ِةَقَدَّصلا ىلَع ُلِماَعْلا :# هاللّ لوسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر جيدخ نب عفار نعو ـ5□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهِتْيَب ىلاِإ َع ِج ْرَي ىَّتَح ىلاعَت .
ِ هاللّ ِليِبَس يف ى ِزاَغْلاَك

5. (2054)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekâtı hakkaniyetle toplayan tahsildar, evine dönünceye kadar, Allah Teâlâ yolunda cihâd yapan asker gibidir." [Ebû Dâvud, İmâret 7, (2936); Tirmizî, Zekât 18, (645); İbnu Mâce, Zekât 14, (1809).] 331

AÇIKLAMA:

1- Zekâtı hakkaniyetle toplamaktan maksad adalet üzere, dürüstlükle veya ihlâsla ve sevap kazanmak ümidiyle toplamaktır.

2- Allah yolunda gazi gibi olması, beytü'lmâl için zekâtı tahsil etmesinden ileri gelir. Bu, Allah yolunda yapılan bir amel olduğu için, Allah yolunda yapılan gazâya (cihâda) benzetilmiştir. İbnu'l-Arabî, Ârızatu'l-Ahvazî'de der ki: "Mâna sahihtir. Zîra Allah büyük lütufların sâhibidir. (Resûlullah) buyurdular ki: "Kim bir gâziyi techiz etmiş ise o da gazveye katılmış (gibi sevaba iştirak etmiş)tir. Kim de hayırla ailesine nezâret etmişse o da gazveye katılmış (gibi sevaba iştirak etmiş)tir." Zekât toplayan tahsildar da cihad yapanın halîfesidir. Çünkü, Allah yolunda (cihad için gerekli) malı toplamaktadır. Öyle ise bu kimse ameliyle cihâd yapmış olmaktadır, niyyetiyle de cihâd yapmaktadır. Nitekim aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Medîne'de özrü sebebiyle kalan bir grup vardır ki, onlar, siz hangi vâdiyi geçseniz, hangi beli aşsanız, sevapda sizinle birliktedirler." Öyle ise cihad edenler için çalışmak, onlara bedel iş görmek, Allah yolunda harcanacak malı toplamak özrüyle cihada katılamayanlar nasıl cihad sevabından mahrum kalırlar? Nasıl cihâd zarûrî ise, cihad için gerekli olan malın toplanması da zarûrîdir. Yani bu iki şey niyette de ortaktır, amelde de ortaktır, öyle ise sevapta da ortak olmaları gerekir." 332

ناَكَ وَ ةَ رَجَّشلا ِبَاَحْصأ ْنِم ببأ َناك] : لاق امُهْنَع ُ هاللّ َيِ ضَ رَ□
نفوأ ببأ نب هاللّدبع نعو ـ6□

مُهَّللا :لاقف ِهِتَقَدَصِب ببأ ُهاَتَأَف . ِنَ َ ُف ِلآ ىلَع َّلَص َّمُهَّللا□□
:لاق ْمِهِتَقَدَصِب م ْوَق ُهاَتَأ اَذإ # ٌّيِبَّنلا

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[نف ْوأ ِبلأ ِلآ ىلَع ِهلَص .

6. (2055)- Abdullah İbnu Ebî Evfâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Babam ashabu'şşecereden idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine bir kavm zekâtlarını getirince şöyle dua buyururlardı: "Allahım şu aile'ye rahmet buyur." Babam zekatını getirince onun için de "Allah'ım Ebû Evfâ'nın ailesine rahmet buyur" diye dua etti." [Buhârî, Zekât 64, Meğâzî 35, Daavât 19, 33; Müslim, Zekât 176, (1078); Ebû Dâvud, Zekât 6, (1590); Nesâî, Zekât 13, (5, 31).]333

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadîsin sonundaki dua meselesine açıklık getirmekte ve zekât verenle alan (imam, imamın memuru- fakir) arasında bu dua müessesesinin ehemmiyetini mü'min vicdanlarda perçinlemektedir.

Bu hadisi, Buhârî hazretleri, imamın zekât verenlere dua etmesi gereğine dikkat çektiği ve ayrıca, "Onların mallarından sadaka al ki bununla kendilerini gönahlarından temizlemiş, bununla onların hasenâtını bereketlendirmiş olasın. Onlara dua et, çünkü senin duan onlar için sükûnettir..." (Tevbe 103) âyetini de kaydettiği bir bâb başlığının altında kaydeder.

Âlimler, âyet-i kerîmede, Resûlullah'a "Zekâtlarını al" dedikten sonra ilaveten "onlara dua et!" emrinin verilmiş olmasını, Resûlullah'tan

---

[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/398-399.

[331] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/399.

sonra bütün devlet reislerine müteveccih ilâhî bir talimat olarak değerlendirmişlerdir. Hattâ, Hz. Ebû Bekir'e zekât vermemek için isyân eden bedevîler bu âyeti te'vil ederek: "Âyette zekâtın Resûlullah'a verilmesi emredilmektedir, başkasına değil. Namaz kılarız, ama zekât vermeyiz..." demişlerdi. Ulemâ bu emrin Resûlullah'tan sonra onun yerine kâim olacak bütün devlet reislerine müteveccih olduğunu anlayınca, bu meselede isyankâr bedevîlere ve öylesi bir düşünceye sapacak olan muahhar sapıklara söz hakkı kalmamakta, delilsiz iddiaları iptal edilmiş olmaktadır.

Rivâyetler, zekâtını verenlere Resûlullah'ın âyet-i kerîmenin emri mûcibince, sistemli olarak dua ettiğini, zekât malları meyanında "güzel bir deve" gönderen bir zâta da □اللَّهُمَّ بَارِكْ فِيهِ وَفِي إِبِلِهِ "Allah'ım, devesini de kendisini de mübarek kıl!" diye duada bulunduğunu belirtirler. 2- Sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen İbnu Ebî Evfâ'nın ismi Alkame İbnu Hâlid İbni'l-Hâris el-Eslemî'dir. Bu zât, oğlu Abdullah (radıyallâhu anhümâ) ile birlikte Bey'atu'r-Rıdvân diye bilinen ve Hudeybiye'deki ağaç altında akdedilen biat hâdisesine katılmışlardır. Bu Abdullah, muammerîn denen uzun müddet yaşayanlardandır. Kûfe'de en son vefat eden sahâbi olup 87 hicrîde rahmet-i Rahmân'a kavuşmuştur, (radıyallâhu anh).

3- Ebû Evfâ'ya rahmet buyur diye yaptığımız tercümenin lügavî asla sadık kalınca, "Ebû Evfa âilesine..." şeklinde olması gerekirdi. Ancak şârihlerin açıkladığına göre, burada görüldüğü üzere, bazı kullanışlarda "âl" kelimesi zâtın kendisine ıtlak olunmaktadır. □لَقد أُوتيت مِزْمَارًا مِنْ مَزَامِيرِ آلِ

□دَاوُد "Bana Hz. Dâvud'a verilen mizmarlardan bir mizmar verilmiştir" hadisinde olduğu gibi. Bu hadiste de Âl-i Dâvud'la Hz. Dâvud (aleyhisselâm)'un başına getirilerek kullanılması, kadri, şânı yüce şahıslar için câridir demişlerdir. Dilimizde hazret kelimesi de böyle bir kullanışa sâhiptir.

4-Yeri gelmişken bir kere daha belirtelim ki Resûlullah'ın: "Yâ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى Rabbi Ebû Evfâ'ya rahmet buyur" duası, salât kelimesi ile ifâde edilmiştir. Asla uygun tercümenin "Yâ Rabbi Ebû Evfâ'ya "salât" buyur" şeklinde olması gerekirdi. Ulemâ salât kelimesini Resûlullah'tan başka

kimseler hakkında kullanmanın câiz olup olmayacağı hususunda ihtilâf etmiştir. Bu hadîsten hareket edenler, salatla duanın peygamberlerden başka insanlar hakkında da câiz olduğuna hükmederler. Ancak İmam Mâlik ve Cumhûr bunu mekruh addederler. Ulemâdan bir grup: "Zekâtı alan kimse, veren kimseye, bu hadîs sebebiyle, bu dua ile dua eder. ن ًُف
ىلَع ِهلَص َّمُهَّللَا şeklinde."

Ancak Hattâbî, salât kelimesinin lügavî mânasına inerek bu şekilde düşünenler (yani salât kelimesinin sadece peygamberlere yapılan duada kullanılmasının caiz olduğunu söyleyenlere) şöyle cevap verir: "Salât asıl itibâriyle "dua" demektir, ancak, lehine dua edilecek kimseye göre mânası farklılıklar arzeder. Sözgelimi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ümmetine salât'ı, onlar için bir mağfiret duasıdır. Ümmetinin onun üzerine salâtı, O'nun Allah'a olan yakınlık ve kurbiyyetinin artması için bir duadır. Bu sebeple bu mânadaki salât bir başkası hakkında uygun değildir." 5- Bu hadisle istidlâl edilerek, zekâtı alan kimsenin veren kimseye dua etmesinin müstehab olduğuna hükmedilmiştir. Bazı zâhirîler bunun vâcib olduğunu söylemişlerdir. el-Hannâtî, bazı Şâfiîlerin de buna yakın bir hükme vardığını hikâye etmiştir. Ancak bu iddiaya şöyle cevap verilmiştir: "Eğer dua, bir vecîbe olsaydı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tahsildarlara bunu öğretirdi. İmâma, keza kefâretler, borçlar vs. nevinden aldığı diğer şeyler için dua vâcib olmadığına göre, zekât için de vâcib değildir. Dua emreden âyete gelince, muhtemeldir ki, buradaki vücûb, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'e has bir vecîbedir, zîra onun duası, başkalarının yaptığı duaların hilâfına, ümmet için bir sükûnettir."334

RÜŞVET NEDİR, NE DEGİLDİR?

Tarih boyunca, rüşvet hâdiseleri, medenî milletlerin siyasî ve ictimâî hayatlarında ciddî bir çıkmaz olagelmiştir. Günümüzde dünya devletlerinde vukua gelen ve bütün dünya efkar-ı umumiyesini meşgul eden rüşvet skandallarına pek sık şâhid olmaktayız.

Rüşvet Hâdisesi, birçok içtimâî marazların baş sorumlusu olması sebebiyle küçümsenip geçilecek bir mesele değildir. Kânunların bîtaraf ve âdilâne tatbikatını önlediği için, adalet mekanizmasına, dolayısıyle devlete karşı güveni sarsmaktadır. Adaletten emîn olmayan insanlar, kendileri ihkâk-ı hak peşine düşmekte ve kanun hâkimiyetini zedelemekte, anarşiye sebep olmaktadırlar. Liyakat sâhipleri, hakettiğini meşru yoldan alamayınca kabiliyet ve gayret sahipleri atâlete itilmekte, terakkinin zenbereği durumunda olan ictimâî rekabet sönmektedir.

Hülasa hangi nokta-i nazardan ele alırsak alalım, rüşvetin ümmet ve millet hayatında müthiş bir öldürücü zehir olduğunu, içtimâî huzurun, millî terakkinin en mühim engellerinden birini teşkîl ettiğini görürüz. Bu sebeple olacaktır ki, dinimiz rüşvet hâdiselerine şiddetle karşı çıkmış, bütün imkânlarıyla onu tel'in etmiş, İslâm cemiyetinden tard etmek için gerekeni yapmıştır. Hemen hemen bütün hadis kitaplarına girmiş bulunan ve Tirmizî tarafından sahîh olduğu te'yîd edilen bir hadiste Hz. Peygamber'in rüşvet alana, rüşvet verene (ve hatta verenle alan arasında aracılık yapana) lânet ettiğini görmekteyiz.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'i Yemen'e tâyin ederken, meselenin ehemmiyetini tebârüz ettirecek bir tarzda, rüşvetle alâkalı olarak verdiği talimat, memur tâyinlerinde bu husûsun muttarıdan hatırlatılmış olacağını ifâde etmektedir. Hz. Muâz (radıyallâhu anh)'ın anlattığına göre Yemen'e kadı olarak tavzîf edildikten sonra, (daha yola çıkmadan) arkasından geri çağırtır. Huzûra girince: "Seni niye geri getirttim biliyor musun?" diye sorar ve ilâve eder: "Benim iznim olmadıkça hiçbir şeye dokunmayacaksın. Zîra, bu gülûldür (devlet malından çalmak ve ihânet). Kim gulûlde bulunursa Kıyâmet günü çaldığı şeyle birlikte gelir. İşte bunu hatırlatmak için çağırdım. Haydi işine git."

Rivâyette belirtilen geri çağrılma hâdisesi, memuru tavzîf ederken yapılan birçok tenbîhler, verilen tâlimatlar arasıda rüşvet meselesinin dikkatten kaçmış olması ihtimaline binâen, bunun ehemmiyetinin zihinde iyice yerleşmesi, bu noktaya dikkati çekme gâyesine mâtuftur. Buhârî'de gelen bir rivâyetten de, âmil olarak tavzîf edilen memurların dönüşlerinde (aldıkları ve sarfettikleri hakkında "muhasebe" edildiklerini anlamaktayız. [335]

HÂKİMLERCE ALINAN RÜŞVET:

Rüşveti alan veren kim olursa olsun büyük bir haram işlemiş olmakla berâber, bilhassa insanlara adâlet dağıtma mevkiinde olan kadıların hükümlerine te'sîr edecek şekilde alacakları rüşvetin fezâhetine husûsan dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Ateşte yanmaya en lâyık olan şey "suht" yoluyla elde edilen kazancın hâsıl ettiği ettir." Huzûrda bulunanlar: "Ey Allah'ın Resûlü suht da nedir?" diye sorarlar. Hz. Peygamber: "Hüküm vermede alınan rüşvettir" cevabını verir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hâkimlerin alacakları rüşvetin kötülüğüne bu rivâyette muzaaf şekilde dikkat çekmektedir:

a) Diğer muhtelif memurların alacakları rüşvet umûmî bir ifâde ile yasaklanırken, burada "hükümdeki rüşvet" ayrıca zikre dökülmüştür.

b) Bir başka çalışmamızda belirttiğimiz üzere muhâtapların dikkatini çekmek maksadıyla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in başvurduğu metodlardan biri, anlatacağı şeyi muhâtabda hayret uyandıracak, sual sorduracak bir muhtevada ve müphemlikte sormaktır. Nitekim burada herkesin tam anlayamayacağı bir kelime olan "suht"un takbîhi mevzubahis olmuştur. Şârihlerce "yenmesinden ar duyulan her şey" olarak açıklanan suht'un, mânayı Hz. Peygamber'in muhâtapları zamanında taşıyıp taşımaması mühim değil.

Hükümde alınan rüşvete hadiste gelen bu husûsî dikkate paralel olarak, âlimlerin şu hususta icma ettikleri belirtilir: "Bir kadı rüşvet almışsa, rüşvet aldığı meselede vermiş olduğu hüküm infaz edilmez. Kezâ kadılık makamını rüşvetle elde eden bir kimse ebediyen kadı olamaz ve şâyet vermiş olduğu hüküm varsa infaz edilmez."[336]

MEMUR VE HEDİYE:

İslâm dininin rüşvet karşısındaki hassasiyetini anlamak için, rüşvet mefhûmuna dahil edilen şeyleri görmemizde fayda var. Bunu kavramak için önce rüşvet nedir? Onu belirtelim: Rüşvet, bazı âlimlerce "bir hakkın iptâli veya hakkı olmayan bir şeyin (bâtılın) elde edilmesi (ihkâkı) için verilen şey" olarak; diğer bazılarınca "mevki sâhibinden câiz olmayan (gayr-i meşrû) bir şey için yardım satın almak maksadıyla verilen mal", "karşılık verilmeksizin alınan ve alanın da ayıplanmasına sebep olan şey" vs. olarak târif edilmektedir.

Şu halde hakkımız olmayan bir menfaatin elde edilmesi için verilen her şey rüşvet olmalıdır. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), birçok hadisleriyle teşvîk ettiği "hediye"yi, memûrlar hakkında yasaklamıştır: "Memurlara (ummâl) verilen hediyeler gulûldür (ihânettir), (her çeşidiyle haramdır)."

Burada gulûl yani hırsızlık ve ihânet olarak vasıflandırılan, memura verilen hediye, başka birçok hadislerde mevzubahis edilerek haramlığına dikkat çekilmiştir. Bu hususta vârid olan mühim ve meşhûr bir vak'ayı aynen kaydedeceğiz: Ebû Humeydi's-Sâidî anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Esed kabîlesinde İbnul'l-Lütbiyye adında birisini (Benû Süleym'in zekâtını toplamak üzere vazîfelendirmişti. Dönüşte, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ne topladın, nerelere harcadın diye hesap sorunca adam: "Şu sizinki, şu da benimki, bu bana hediye edildi" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) minbere çıkarak Allah'a hamd ve senâdan sonra şu hitâbede bulundu: "Vazîfelendirdiğimiz bazı memurlara ne oluyor ki, dönüşlerinde getirdiklerini ikiye ayırıp: "Şu kısım sizin, bu kısım da benim, bu bana hediye edildi" diyor. Hele söyleyin, bu adam annesinin veya babasının evinde otursaydı buna hediye gelir miydi? Muhammed'in nefisini elinde tutan Allah'a kasem ederim ki, sizden her kim bu (bu devlet malı)ndan her ne alırsa mutlaka Kıyâmet günü onu koynunda taşıyarak gelecek. Çaldığı şey deve ise böğürdüğü, sığır ise mölediği, davar ise beğirdiği halde sırtında taşıyacak." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) böyle söyledikten sonra, koltuk altlarındaki beyazlık görülünceye kadar kollarını kaldırarak: "Yâ Rabbi teblîğ ettim mi? Ya rabbi teblîğ ettim mi?" dedi."

Hadislerde alelıtlak hediyeye ve hediyeleşmeye harâretle teşvîk edilmiş olmasına rağmen[337] memurların hediyyeden men edilişindeki sebebi anlamak için İbnu'l-Arabî tarafından sunulan ve İbnu Hacer tarafından aynen benimsenen bir îzâhı hülâsaten sunmayı uygun gördük. Der ki: "Bir hediyede bulunan kimse, bu hediyeyi vermekle şu üç maksaddan birini güder; bunun dışında kalması mümkün değildir: 1-Hediye verdiği kimsenin muhabbetini kazanma.

2-Hediye verdiği kimsenin yardımını te'min etmek.

3-Hediye verdiği kimsenin malını elde etmek.

Hediye ile bir kimsenin malı veya sevgisi kastedilse bu câizdir. Ancak, bunlardan sevgi kazanmak için verilen hediye, öbüründen efdaldir.

Bir arzusunun yerine gelmesinde yardımını elde etmek için verilen hediyeye gelince, bakılır, eğer (peşinde koştuğu şey) mâsiyet nevinden ise, bu hediye câiz değildir, haramdır; bu (şeriatın meşru kıldığı) hediye değil, rüşvettir. Bu, taatle alâkalı ise bu da câizdir. Eğer bu, bir zulmün, mâruz kalınan bir haksızlığın def'i içinse ve (hediye verilen kimse) vereceğiz ve emretme ile (hediye verenden) bu zulmü bertaraf edecek güç (ve selâhiyet ve makam)da ise bu hediye de rüşvettir. Eğer, hediye verilen kimse bu vaziyette değil de, mevzubahis olan zulmü ve haksızlığı husûsî bir gayret ve şahsî bir hile, tedbir ve teşvik ile bertaraf edecekse yine câizdir. Zîra insanlardan zulmü defetmek, ulû'l-emre yani makam sahiplerine farz-ı ayndır, makam sâhibi olmayanlara ise, farz-ı kifâyedir..." Bu açıklamalardan anlaşılan şudur: Bir memur yapmakla mükellef olduğu vazîfeyi yapması için, veya yaptığı için verilen mal rüşvettir. Keza yapmaması, terketmesi gereken bir şeyi de bıraktırmak, terkettirmek için verilen mal da rüşvettir.

Burada kaydı gereken rüşvetle alâkalı bir nokta da, Hattâbî başta olmak üzere, bazı âlimlerin görüşüdür. Hattâbî, daha önce Ebû Dâvud'dan kaydettiğimiz, rüşvetin haram olduğunu belirten hadisi açıklarken şöyle der: "Rüşveti veren, hakkı olmayan bir şeyi elde etmek için verirse bu rüşvettir. Fakat hakkını elde etmek veya nefsini zulümden korumak için verirse, bu davranış, hadiste ifâde edilen vaîd ve yasağa dâhil olmaz." Hattâbî bu görüşüne delil olarak, herhangi bir sebeple Habeşistan'da tevkîfe mâruz kalan İbnu Mes'ûd'un, iki dirhem vererek, kendisini kurtarma hadîsesini zikretmekten başka, Hasan-ı Basrî, Şa'bî, Câbir İbnu Zeyd ve Atâ'nın şöyle dediklerini kaydeder: "Kişinin, zulümden korktuğu takdirde nefsini ve malını rüşvet vererek korumasında bir beis yoktur." Yukarıda İbnu Arabî'den kaydedildiği üzere, -kadı, vâli gibi bizzat vazifeliler dışında olmak şartıyla- hak sâhibine, hakkını elde etmesi için yardımcı olan, çalışan kimse için de alacağı ücretin rüşvet sayılmayacağı ifâde edilmektedir.

Birçok suistimallere kapı açabilecek olan bu ruhsattan istifâde ederken son derece dikkatli olunması gerekecektir. Aliyyü'l-Kâri bu fetvanın zâhirini, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivâyet edilen şu hadise muhâlefet ettiğini söylemek sûretiyle fetvayı yerinde bulmadığını ifâde ediyor gibi... "Kim, bir kardeşine şefâatte bulunur da kendisine, bu şefaati için hediye verildikte hediyeyi kabûl ederse riba kapılarından büyük bir kapıya gelmiş olur."

Bu ruhsat reddedilse, ihtiyatla da karşılansa şurası kesin ki, âlimlerimizin tamâmı "memurun -değil rüşvet- hediye almalarının haram olduğu" husûsunda tam bir icmaları vardır, herhangi bir ihtilâf mevzubahs değildir.[338]

DEVLET MALINDAN ÇALMAK (Gulûl)

Rüşvet bahsinde sıkça geçen tâbirlerden biri gulûl'dür. Hadislerde rüşvetin bazı nevlerinin fenalığını belirtmede gulûle teşbih edilmiş olmasına bakılırsa bu kelimenin ifâde ettiği mânanın, o zamanın Araplarınca daha iyi bilindiği, herkesin takbîhine mazhar birşey olduğu anlaşılmaktadır. Gulûl, lügat oyarak hıyânet mânasını taşırsa da, şer'î örfte ganîmet gibi (devlete, ammeye ait mala karşı yapılan hırsızlık ve) ihânete isim olmuştur. Rivâyetlerden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sık sık, husûsî şekilde gulûl meselesini el alıp, bunun din açısından ehemmiyetini zihinlerde tesbît etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Bu söylediklerimizi, gulûlden men edici hadislerin çokluğu te'yîd ettiği gibi, Müslim'de gelmiş olan şu rivâyet de açık olarak ifâde etmektedir. Ebû Hüreyre anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızda ayağa kalkarak gulûlü andı. Onun (din nazarındaki ehemmiyetini) büyüttü. Onun hâsıl edeceği, sebep olacağı netîceleri de büyüttü, sonra şöyle buyurdu: "Sakın sizden birinizi Kıyâmet günü, boynunda böğürmesi olan bir deve olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar!" derken, kendimi de: "Senin için bir şeye mâlik değilim; ben sana teblîğ ettim" diye cevap verirken bulmayayım! Sakın sizden birinizi Kıyamet günü boynunda kişneyişi olan bir at olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar!" derken, kendimi de "senin için hiçbir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim" derken bulmayayım! Sakın sizden birinizi boynunda meleyişi olan bir koyun olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar!" derken, kendimi de "senin için bir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim" diye cevap verirken, bulmayayım! Sakın sizden birinizi Kıyâmet günü boynunda çığlığı olan bir kimse olduğu halde gelerek "Yâ Resûlallâh! beni kurtar" derken, kendimi de: "Senin için hiçbir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim!" diye cevap verirken bulmayayım. Sakın sizden birisi boynunda dalgalanan elbiseler olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar" derken, kendimi de: "Senin için hiç bir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim" diye cevap verirken bulmayayım. Sakın sizden birinizi Kıyâmet günü boynunda altın, gümüş olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar!" derken kendimi de: "Senin için hiçbir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim" diye cevap verirken bulmayayım!"

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir cümle ile ifâde edilecek bir mefhûmu, hemen hemen aynı kelimeleri taşıyan altı ayrı cümle ile altı defa tekrar ederek ifâde buyurması gulûlün (hıyânet) ehemmiyetini büyütmek ve zihinlerde tesbît etmek maksadına râcidir. Bu rivâyette at, sığır, koyun, gibi değeri yüksek olan hayvanlar zikredilerek gulûlden men edilirse de, başka rivâyetlerde ayakkabı bağı, iğne, iplik ve hattâ bunlardan da değersiz devlete ait şeyleri çalmanın aynı şekilde gulûl olduğu, ganimetten böyle değersiz bir şey çalmış olarak cephede ölen bir askerin şehitlik mertebesini kaybedeceği belirtilir.

Başta Müslim'in Sahîh'i olmak üzere, hemen hemen bütün hadis kitaplarında rivâyet edilen bir vak'a üzerinde durduğumuz mevzuyu aydınlatacağı için aynen kaydedeceğiz: "Adiyy İbnu Amîre el-Kindî anlatıyor: "Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim: "(Ey insanlar) sizden kimi bir iş için tâyin ettiğimizde, o bizden bir iğneyi veya iğneden daha değersiz bir şeyi gizleyecek olsa bu bir gulûldür (hıyânettir). Kıyâmet günü onunla gelecek (ve onunla rüsvay olacak)." Bu sözü işiten Ensârdan siyah bir adam (memuriyetin helâk edici mes'ûliyetinden korkarak) ayağa kalkıp: "Ey Allah'ın Resûlü bana verdiğin memuriyeti geri al" dedi. Hz. Peygamber: "Bu da ne demek?" diye sordu. Adam: "Senin şöyle şöyle söylediğini işittim" deyince Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) meselenin ehemmiyetini te'kîden şu cevabı verdi: "Ben aynı şeyleri şimdi bir kere daha tekrar ediyorum: "Sizden kimi bir vazîfeye tâyin edersek, az çok ne elde etti ise getirsin. Ondan kendisine tarafımızdan verileni alsın, men edilenden kaçınsın." Bir başka hadiste bu mâna şöyle te'kîd edilir: "Bir iğne, bir parça iplik de olsa ganîmet malını getirin. Kim ganîmetten bir iğne veya iplik çalacak olsa, Kıyamet günü, o kimse getirecek durumda olmamakla berâber getirmeye mecbûr edilir (yani devamlı azâb edilir)." Bu mevzûda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in başka emri de şöyle: "Bir iğne bir iplik de olsa ganîmet malını getirin. Zîra gulûl, Kıyâmet günü buna tevessül eden kimse için rüsvaylıktır, ateştir, yüz karasıdır."

Devlet malından çalmakla (gulûl) alâkalı olarak hadiste gelenleri hülâsa eden mâhiyette Kur'ân-ı Kerîm'de de şu âyet mevcuttur: "Bir Peygamber için emânete (yâhut ganîmet malına) hâinlik etmek? Bu olur şey değil. Kim böyle bir hâinlik eder (ganîmet ve ammeye âit hâsılattan bir şey aşırır, gizler)se Kıyâmet günü hâinlik ettiği o şeyi yüklenerek gelir..." (Âl-i İmrân 161).[339]

RÜŞVET VE SELEF:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in devlet ve mülkün esası, içtimâî huzur ve medenî terakkinin temeli olan adaletin eksiksiz ve tarafsız olarak tevziini ihlâle sevkeden rüşvet almak, memuriyeti şahsî menfaatlere alet etmek gibi hususlara karşı tebligatında verdiği bu ehemmiyet sonucu ilk devir müslümanlarında fevkalade bir adalet ve titizlik örneğine rastlanmaktadır. Devlet işlerini gördüğü esnâda kabul ettiği ziyaretçisi ile husûsî sohbetine geçerken devlet mumunu söndürüp şahsî mumunu yakacak kadar titizliği ileri götüren Hz. Ömer'in bu mevzuu ile alâkalı menkîbesi çoktur. Burada herkesce bilinmeyen bir tanesine temas edeceğiz: Rivâyete göre, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah (radıyallâhu anhümâ) bir deve satın alarak koruluğa salar ve orada deve semirir. Hz. Ömer çarşıda gördüğü bu semiz devenin kime ait olduğunu sorar. Oğlu Abdullah'ın olduğunu öğrenince onu çağırtır. Oğlunu dinledikten sonra: "Emîru'l-Mü'minîn' in oğlunun devesini güdün, sulayın, semirtin... olmaz böyle şey! Ey Abdullah deveyi sat, sermayeni al, fazlasını beytü'lmâle koy" der ve öyle yapılır.

İbnu Mes'ûd, hükümle alakalı rüşveti küfür, halk arasındaki rüşveti suht (haram) olarak vasıflandırmıştır.

Tâbiîn'den Mesrûk: "Hediye yiyen kadı, suht (rüşvet) yemiştir, rüşvet alan da bu davranışıyla küfre düşmüştür." Sindî, bu sözde Mesrûk'un kadılarca alınan hediyeyi haram telâkkî ettiğini, rüşveti ise, küfür mesâbesinde tuttuğunu, bu telakkîlerden maksadının da bunlardan kaçmak olduğunu, bütün vera (ve takva) sahiplerince böyle anlaşıldığını belirtir.

İslâm târihinde, müddet-i saltanatı kısa olmakla berâber, âlim, câhil bütün raiyyetince asrının "mehdîsi, müceddidi" telâkki edilecek kadar fevkalade müdebbir bir idare örneği sunan Ömer İbnu Abdilaziz (radıyallâhu anh)'in bu mevzudaki tellakîsi de burada kaydı değer: Bizzat Buhârî tarafından kaydedilen görüşü şudur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Râşid Halîfelerden sonra devlet memurlarına verilen hediyeler rüşvettir." Hadis kitaplarında, bu kanaatini ifade etmeye vasîle olan vak'a kısaca şöyle anlatılır: "Bir gün Ömer İbnu Abdillaziz'in canı meyve yemek ister, ancak sarayda ne meyve var, ne de meyve alacak para. (Belki de bu durumun şüyû bulması üzerine) Halîfe'ye hediye olarak meyve gelir. Fakat Halife, meyveden bir tanesini alıp kokladıktan sonra hediye tabağına tekrar bırakarak geri çevirir. Yanındakiler: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer hediye kabûl ederlerdi, sen niye etmiyorsun?" (diye sorarlar, O şu cevabı verir: "Hediye, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında hediye idi, fakat onlardan sonra memurlar hakkında rüşvettir."

Kur'ân-ı Kerîm'de rüşveti yasaklayan âyetler çoktur. [Bakınız: Nisâ 29: Mâide 63-64.] Bunlardan birinde meâlen şöyle denir: "Aranızda (birbirinizin) mallarınızı haksız sebeplerle yemeyin ve kendinizi bilip dururken insanların mallarından bir kısmını günah(ı mûcib sûretler)le yemeniz için onları (o malları) hâkimlere aktarmayın" (Bakara 188).

MEMURUN MAİŞETİ

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) içtimâî hayatın düzen, istikrar ve terakkisinde ana temellerden biri olan adâletin bozulmasında mühim âmillerden bir olan rüşveti bütün çeşitleriyle yasaklarken, memuru rüşvet almaya sevkeden ve zorlayan mühim bir sebebe parmak basmıştır. Bu da, memurun maddî ihtiyâcıdır. "Fakirlik küfür olayazdı" hadisinde Hz. Peygamber maddî ihtiyacın ve ekonomik hayatın insan üzerindeki büyük tesirini te'yîd ve tesbît etmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tavzîf ve tayinlerde me'mûrlarına yetecek kadar ücret verdiğini görmekteyiz. Hattâ hizmet mukabili terettüb edecek maddi ücrete "mal elde etmek için müslüman olmadım" diyenlere "sâlih mal sâlih kişi için ne iyi" diyerek menfî cevap verdiği gibi, hakkında tahakkuk eden ücrete "benden daha fakirine ver" gerekçesiyle istiğna gösterenlere de, "ücretni al, kendi malın yap, sonra tasadduk et" diyerek zorla vermiştir. İnsan hayatında maddenin ehemmiyetini herkesten çok takdîr eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "İşçi tutan kimse, vereceği ücreti işçiye önceden bildirsin" demekle kalmaz, bu ücretin "işçinin teri kurumadan" verilmesini emreder ve çalıştırdığı işçinin ücretini ödemeyen kimseyi "hür kimseyi köleleştirme esâbesinde tutarak" "Allah'ın üç büyük düşmanından biri" ilan eder.

Amr İbnu'l-Âs'la alakalı rivâyette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) askerî bir birliğin başına koyarak sefere göndermek istediği Amr'a şöyle der: "Ben seni bir ordunun başında gazveye göndermek istiyorum. Allah seni muzaffer kılacak ve ganîmet nasîb edecek. Senin mala kavuşmanı da çok arzu ediyorum." Amr'ın: "Ey Allah'ın Resûlü, ben mal için müslüman olmadım, İslâm'ı arzulayarak ve Allah'ın Resûlü'yle berâber olmak için müslüman oldum" deyince de: "Ey Amr, (niye maldan istiğna ediyorsun) helâl mal, sâlih kimse için ne iyidir!" der. Hz. Peygamber, her me'murun zarûrî ihtiyaçlarını karşılayacak kadar malı devlet hazînesinden almayı helal kılmıştır. Hadis şöyle: "Kim bize me'mur olursa, kendisine bir zevce edinsin, hizmetçisi yoksa bir de hizmetçi edinsin, meskeni yoksa bir de mesken edinsin." Şârihler bu hadise dayanarak, memura, tasarrufunda bulunan devlet malından zevcesinin mihri, giyeceği gibi lüzumlu şeyleri, israfa kaçmaksızın almasının helâl olduğu, zarûrî olarak muhtaç olunandan fazlasını aldığı takdirde bunun haram olduğunu belirtirler. Esâsen bizzat Resûlullah, aynı hadîsin bir başka vechinde: "Bu söylenenler dışında bir şey alan kimse hâindir, hırsızdır" buyurmaktadır.

Yukarıdaki hadis, zarûrî ihtiyaçlar için takdir edilecek miktarı memura bırakmaktan ziyâde, memurun maaşı hesaplanırken devletin gözönüne alması gereken temel ihtiyaçları belirtmektedir: Zevce, mesken ve hizmetçi ve bunlar için yapılacak zarûrî masraflar. Şu hadîs bu temel ihtiyaçlar muvâcehesinde takdîr edilecek maaş miktarını devlete bırakmaktadır: "Biz kimi bir vazîfeye tâyin edersek ona (münâsip, yetecek) bir rızk (her ay verilen maaş) takdir ederiz. Bu takdîr dışında kim ne alırsa bu aldığı gulûldür (hıyânettir).[341]

BİR SUAL VE CEVABI:

Zamanımızın şartlarının tedâisi ile burada şöyle bir itiraz akla gelebilir: "Bir devlet bütün memurlarına hizmetçi, mesken dahil bütün ihtiyaçlarına kifayet edecek maaş verebilirmiş, hele zamanımız Türkiye' sinde memurların aldığı maaş, normal gıda ve libas ihtiyacını karşılayacak durumda değil. Kirası, yakacağı, hele hizmetçi ücreti tâkatın fevkinde şeyler?" Cevabımız şudur: "Hz. Peygamber'in devlet sisteminde me'mur sayısı azdır. İslâm âlimleri, temel kazanç vâsıtaları hususunda hadislerde gelmiş olan nasslara dayanarak, başlıca üç kalem mesleği; ziraat, ticâret, sanat (zanaat) diye sayarken bunlar arasına memuriyet diye bir şey koymamışlardır. Bugünün bürokratik sistemi bir kişinin yapacağı işe, bazı durumlarda on, yirmi ve hatta daha fazla sayıda insan tâyin ederek, hem istihsâlin (üretimin) düşmesine hem de çok sayıda insan arasında mes'ûliyetin kaybolarak işlerin iyice aksamasına sebep olmaktadır. Bu arada devletin maddî gücü de bu kadar memur kitlesine normal maaş vermeye kâfi gelmediği için memurlar hem sıkıntı içinde yaşamaya ve hem de, çoğu kere gayr-ı meşru olan bir kısım yan gelirler teminine itilmektedir. Birçok rüşvet hâdiselerinin temeli burada aranabilir. Çok adam istihdamını gerektiren bu bürokrasi sistemi iktisâdî hayatı, dünyayı sömürmeye dayanan Batı cemiyetleri için ne kadar mâkul ise bizim için de o nisbette gayr-i mâkuldür ve ızdırap kaynağıdır."[342]

İÇTİMÂÎ EMNİYET VE RÜŞVET:

Rüşvetin bir cemiyette alıp yürümesinin çeşitli içtimâî netîcelerinden biri, ferdlerdeki güven ve emniyet duygusunu, devlet dâirelerindeki istikrârı alıp götürmesidir. Haksızlıkla bir makama gelen kimse, aynı şekilde oradan gitmenin mütemâdî endîşesini yaşayacaktır. Dilimizde atasözü şeklinde vecîzeleşen "Hâin, hâif ve korkak olur" sözü, rüşvetle, hıyânetle bir kısım imkânlar, menfaatler elde eden insanın ruh hâletini beyân etmektedir. Aynı fıtrî ve içtimâî gerçeği, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de ifâde etmeyi ihmâl etmemiştir: "Rüşvetin yaygınlaştığı bir cemiyeti korku sarar." İbnu Abbâs'tan rivâyet edilen bir mevkuf hadîs, bu durumun cemiyette ulaşacağı nihâî safha olan anarşi ve yıkımı beyân ederek, evvelki hadisi tamamlar: "...Bir kavimde haksız ve adâletsiz hüküm arttıkça orada mutlaka kan dökülmesi yaygınlaşır."

Bütün bu izâhlardan sonra beşeriyetteki nizâmın, medeniyetteki devâm ve terakkinin ancak adâletle kaim olduğunu ifâde kasdıyla Resûlullah'ın fem-i mübâreklerinden dökülen: "Semâvât adâletle kâimdir, ayaktadır" sözünün ne derece hikmetli, hakîkatlı olduğu daha vâzıh olarak anlaşılmış olmalıdır.[343]

ZULÜM VE ANARŞİ

Adâlet meselesinin, Kur'ân ve Hadis'te -kısmen belirtmeye çalıştığımız gibi- çok geniş ve şümullü bir şekilde ele alınıp, ısrarla nazara arzedilmesinin mühim sebeplerinden biri, adâletsizliğin ve cemiyet ferdleri arasında tefrike yer veren tutumun en küçük daire olan aileden, en büyük daire olan ümmet dâiresine kadar her bir içtimâî muhitte hâsıl edeceği fitne ve fesâddır. Şimdi, âile dâiresi ile alâkalı olarak yukarıda sunmuş bulunduğumuz tefurruâtlı ve tatminkâr açıklamalara dayanarak, daha kesin bir dille, içtimâî kargaşaların temelinde büyük ölçüde adâletsizliğin yattığını söyleyebiliriz. Gayr-i âdil davranış, sadece âile dairesinde annebabaya karşı kin ve hürmetsizlik, kardeşler arasında da hased ve buğz gibi hisleri uyandırmakla kalmıyor, farklı muameleye uğrayan veya uğradığı zannına düşen bütün insanlarda, bu muâmeleyi yapanlara karşı kin ve intikam, kayırılanlara karşı da hased ve buğz hislerini tahrîk eder.

Yine Kur'ân'ın dersiyle hased hissi ve bu hissin doğramasına müncer olacak muamele ve davranışlar ehemmiyetsiz addedilmemelidir. Gerek Hz. Âdem'in iki oğlu arasında cereyan eden beşeriyetin ilk cinâyetinin (Mâide 27-30) ve gerekse Hz. Yûsuf'un, kardeşleri tarafından kuyuya atılması hâdisesinin (Yûsuf 4-10) asıl sebebini kardeşler arasında hâsıl olan hased duygusunun teşkîl etmesi gerçekten düşündürücüdür. Bunlara ilâveten Felak Sûresi'nde gelmiş bulunan, "Hâsid kişinin hased ettiği zamanki şerrinden Allah'a sığınmak" (Felak 5) emri de gözönüne alınınca, hased yani çekememezilik duygusunun cemiyet içerisinde yapacağı tahribâtın ciddiyeti daha iyi anlaşılır. Bugün bütün dünyaya bir kâbus gibi çöken ve milyonlarca insanın hayatına kıyan ve hâlâ da her gün kıymakta olan komünizm vak'ası temelde bu hased duygusuna yani fakirin zengine karşı olan kin ve hasedine dayandığı gözönüne alınırsa, Kur'ân'da dikkat çekilen bu meselenin ne büyük bir hakîkati dile getirdiği anlaşılır.

Kur'an'da mevzubahis olan vak'aların kardeşler arasında cereyan etmiş olması ayrı ehemmiyet taşır. Yani, hased duygusu kardeşi kardeşe öldürtebilir, kuyuya attırabilirse, başka insanlara neler yaptırmaz?

Yukarıda sunulan nassî tahlillerin ışığında, her geçen gün şiddetini artırarak ilerleyen ve memleketimizi yaşanmaz hâle getiren anarşiye göz atacak olursak, bunun da temelinde, yurdumuza dışarıdan giren çeşitli fikir ve düşüncelerin sevkiyle hâkim zümrelerin millete karşı uyguladıkları muhtelif ayırım ve kayırmaları, bunun sonucu -varlığını değişik tabiî sebeplere borçlu olan- değişik gruplarda birbirlerine karşı uyanmış olan kin ve hased duygularını görebiliriz. Daha açık bir ifâde ile, bugünkü anarşi, bir geçen zamandan beri bu memleketin insanlarına yapılan mürtecimünevver, inkılabcıyobaz, ilercigerici, faşistdevrimci, Türkgayr-i Türk, sünnî-Şiî vs. ayırımlarının, bu ayırımlara tâbi olarak hâkim zümrelerin uyguladıkları kayırmaların vicdanlarda doğurduğu kin, nefret, hased ve intikam gibi menfî hislerin birikimlerinden hâsıl olan bir patlamadır. Son zamanların siyâsi dalgalanmaları, kalblerde çoktandır neşvünemâ bulmuş olan bu ayırım ve kayırımları daha da artırmış, devlet bir nevi ayırmakayırma âleti olarak kullanılmıştır. Anarşi de bu ayırmalara tâbi olarak şiddet kazanmaktadır.

Mesele böylece temelden kavrandığı takdirde, anarşinin silahla, zorla bastırılamayacağı, bunun ancak bütün vatandaşlara şâmil olan gerçek bir adâlet, insana insanlık haysiyet ve şerefini veren, inancından dolayı, vicdânî kanaatleri, dîni yaşayışı sebebiyle vatandaşları horlamayı terkeden adâlet ve bîtaraflığına her vatandaşı inandıran ciddî bir devlet idâresini getirmekle önlenebileceği kabûl edilir. 344

BEŞİNCİ BÂB

ZEKÂT KİMLERE HARAM?

KİMLERE HELÂL?

(Bu bâbta iki fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

ZEKÂT KİMLERE HARAM?

*

İKİNCİ FASIL

ZEKÂT KİMLERE HELÂLDİR?

BİRİNCİ FASIL

ZEKÂT KİMLERE HARAM?

رْمَت ْنِم َة َرْم َت امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهيَلَع ُنب ُنَسَحلا َذَخأ]□
لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نع ـ1□:

أَنَّأ ْوأ ،ةَقَدَّصلا ُلُكْأَن َ أَنَّأ َتْمِلَع اَمأ .اَهِب ِم ْرا ،ْخِك ْخِك :# □
ُّبَّنلا َلاَقف .ِهيِف يف اهَلَعَجف ِةَقَدَّصلا

ناخيشلا هجرخأ .[ُةَقَدَّصلا اَنَل ُّل ِحَت .

1. (2056)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hasan İbnu Ali (radıyallâhu anhümâ) zekât hurmasından bir tanesini alıp, hemen ağzına attı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hişt, hişt at onu! Bilmiyor musun, biz zekât yemiyoruz!" -veya: "Bize zekât helâl değildir!-" diye müdâhale etti." [Buhârî, Zekât 60, 57, Cihâd 188; Müslim, Zekât 161, (1069).]345

AÇIKLAMA:

1- Burada zekâtın Âl-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e haram olduğu belirtilmektedir. Ancak bu meselede üç hususta ihtilaf edilmiştir: 1) Âl-i Muhammed'e kimler dahildir? Ulemâ arasında en ziyâde kabûl gören (ercâh) görüşe göre, Benî Hâşim ve Benî Muttalib'tir. İmam Şâfiî merhum der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları, zevi'lkurbâ sehmine iştirak ettirdi, onlar dışında kalan diğer Kureyş kabîlelerinden hiçbirine bu sehimden vermedi. Resûlullah bunu, onlara haram ettiği zekât sehmine mukabil vermişti." Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre Âl'den murad sâdece Benî Hâşim'dir. Ahmed İbnu Hanbel'den Benî Muttalib hakkında iki rivâyet var: Bazı âlimler: "Âl-i Muhammed'den murad bütün kureyş'tir" derken, Mâlikîlerden Esbağ, "Benî Kusayy'dır" demiştir. Bazı hadislere göre de müttakî mü'minler'dir. Bu hususta farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Benî Hâşim şu kollara ayrılır: Âl-i Ali, Âl-i Abbâs, Âl-i Cafer, Âl-i Akîl, Âl-i Hâris İbnu Abdilmuttalib.346

2) Haram olan sadakanın şümûlü:

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e farz olan zekât ile tetavvu olan sadaka haram idi. Hattâbî bu hususta icmâ edildiğini söyler. Ancak, İmam Ahmed ve İmam Şâfiî'den tetavvu olan sadaka hakkında iki farklı kavl rivâyet edilmiştir. Mâverdi: "Mütekavvim (satılabilir) olan her çeşit sadakanın Resûlullah'a haram olduğunu" söylemiştir. Başkaları: "Kuyuların suyu gibi, ammeye bağışlanan sadakaların haram olmadığını" söylemiştir.

Kezâ sadaka sâdece Resûlullah'a has bir haram mı, yoksa bütün peygamberlere de haram mı idi? Bu da münâkaşa edilmiştir.[347]

3) Sadakanın haram olması meselesinde Âl-i Beyt aynen Resûlullah gibi midir, arada bir fark var mıdır?

İbnu Kudâme: "Benî Hâşim'e farz olan zekâtın helâl olmadığı husûsunda ihtilâf bilmiyoruz" der. Taberî ise, Ebû Hanîfe'den cevâz rivayet etmiştir. Dendiğine göre Ebû Hanîfe: "Zevi'l-Kurbâ sehminden mahrum bırakılırlarsa farz sadakadan almaları câiz olur" demiştir. Mâlikîlerden El-Ebherî'den de böyle bir görüş rivâyet edilmiştir. Bazı Şâfiî fakihlerinden de böyle bir görüş nakledilmiştir.

Ebû Yûsuf: "Onların birbirlerine verecekleri sadaka helâldir, ama başkasının sadakası helâl olmaz" demiştir. Mâlikîlerden bu meselede dört farklı görüş meşhûr olmuştur: 1-Cevâz, 2-Men,

3-Tetavuu sadaka câiz, farz zekât haram,

4-Farz zekât câiz, tetavvu sadaka haram. Evlâ olanı onlara sadaka verilmesidir. İbnu Hacer bu görüşlerin delillerini kaydeder.

2-Hadis, muhtelif tariklerden bazı farklarla rivâyet edilmiştir. Bir vechinde, hurmaların mescidde yığıldığı, Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallâhu anhümâ)'in o sırada orada oynamakta oldukları ifâde edilmiştir. Rivâyetlerdeki farklılıklar vak'anın bir kere Hz. Hasan'la bir kere de Hz. Hüseyin (radıyallâhu anhümâ)'le ayrı ayrı mekânlarda cereyan ettiği kanaatine de sevketmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onların sadaka (zekât) hurmasından ağızlarına attıklarını fark eder etmez, parmağını ağızlarına atarak, hurmaya bulaşan tükrükleriyle birlikte hurmaları dışarı çıkartır. Âl-i Beyt'e zekâtı yasaklamayla ilgili hadisler birçok kereler vârid olmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine bir yiyecek gelince, bu hediye mi, sadaka mı? diye sorup, "Hediyedir!" denirse kabûl edip, "sadakadır!" denirse kabûl etmediği; kabûl etse bile, kendisi istifâde etmeyip Ashâb-ı Suffe'ye gönderdiği herkesçe bilinen bir husustur. Resûlullah'ın bu husustaki titizliğini gösteren bir rivâyeti Ahmed İbnu Hanbel kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gece yatağının altında bir hurma bularak yedi. Fakat o gece uyuyamadı. (Sabah olunca) zevcelerinden biri: "Ey Allah'ın Resûlü! Sen bu gece neden uyumadın? diye sordu. Resûlullah "(Geceleyin) bir hurma bulmuş ve yemiştim. (Sonra hatırladım ki,) bizde zekât hurması vardı. Yediğim hurma ondan olmasın diye vehme kapılarak korktum!" buyurdular."

3- Hadiste geçen ve "hişt! hişt!" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı kih! kih!'dir. Bu kelimenin farklı okunuşları vardır. Aslen Farsça olup Arapçalaştığı söylenmiştir. Çocukları pis bir şeye dokunmaktan men etmek için söylenir. Bazı yörelerimizde bir mânada sırf çocuklar için söylenen cıss! cıss! kelimesi vardır, hişt daha yaygın, edebî lisanımızın kelimesi olduğu için tercih ettik. Ancak hişt dilimizde büyükler için de kullanılır.

Bir rivâyette, çocuğun hurma çiğnediğini görünce Resûlullah'ın: "Oğulcuğum at onu, oğulcuğum at onu!" dediği rivâyet edilmiştir. Sadedinde olduğumuz vechinde ise hişt! hişt! denmektedir. Bu iki farklı rivâyet şöyle te'lîf edilmiştir: "Resûlullah çocuğun sadaka hurmasını yemekte olduğunu görünce önce "oğulcuğum at onu..." dedi. Fakat çocuğun aldırmayıp yemeye devam etmesi üzerine de, hişt! hişt! diye sertleşerek müdâhale etmiş olmalıdır." Mamafih aksi de söylenmiştir.348 4- BAZI HÜKÜMLER: * Zekâtlar imama verilir, onda toplanır.

---

346 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/415.

* Amme ile ilgili hizmetler mescidde icrâ edilebilir, zekâtların oraya yığılması gibi. * Çocukların mescide sokulması câizdir.

* Çocuklar hayırlı ve faydalı şeylere alıştırılır, zararlı şeylerden men edilirler. * Mükellef olmasalar bile çocuklar, alıştırmak maksadıyla haramdan yasaklanırlar. * Henüz temyîz yaşında olmasa bile çocuğa hitâb ederek yasaklamak câizdir, çünkü o sırada Hasan çocuktu. 349

بلَع ًةَطِقاَس َة َرْمَّتلا ُد ِجاَأف ى ٍَلْهأ بلاإ ُبِلَقْن ‘ ِهِنإ :لاق # َّبَّنلا َّنأ]
امهل برخأ يفو ـ2□.

نايبصلل رْج َز «خِك خِك».[اَهيِقْلأَف ًةَقَدَص َنوُكَت ْنأ بشْخأَف
اَهَلْك‘ اَهُعَف ْرأَف بِثْي َب يف ْوأ بشا َرِف

لاعف'ا نم هنوسبي امع غْدَر وَ.

2. (2057)- Yine Sahîheyn'de gelen bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Resûullulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben bâzan evime dönüyor, yatağımda veya odamda yere düşmüş bir hurma buluyorum. Onu yemek üzere kaldırdığım vakit, "bu, sadaka hurması olmasın?" diye aklıma geliyor, korkup (tekrar yere) atıyorum." [Buhârî, Lukata 6; Müslim, Zekât 162, 163, (1070); Ebû Dâvud, Zekât 29, (1651, 1652).][350]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zekât malından ne kadar çekindiğini görmekteyiz. Buhârî'nin aynı bâbta, Hz. Enes'ten kaydettiği bir başka rivayet, Efendimizin, yolda giderken yere düştüğünü gördüğü bir hurma tânesi hakkında da: "Zekât hurmasından düşmüş olabileceğinden korkmasaydım bunu alıp yerdim" dediğini haber vermektedir. Şârihler bu habere dayanarak, yolda bulunan hurmanın alınıp yenilebileceğini ifâde ederler. Resûlullah'ın çekinmesi sadece kendine has olan husûsî bir duruma dayanmaktadır.

Muvatta'da gelen bir rivâyet, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in, içtiği sütün sadaka develerinden sağıldığını öğrenince, boğazına parmak atarak kustuğunu haber verir.[351]

نإ َو ،َلَكأ ةَّيِدَه َليِق ْنإَف . ُهْنَع َلأَس ٍماَعَطِب ْيِتُأ اَذإ # هبنلا□
َناك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ3□

ناخيشلا هجرخأ .[اوُلُك ِهِباَحْص' لاقو ، ْلُكأَي ْمَل ةَقَدَص َليِق .

3. (2058)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz, kendisine bir yiyecek getirilince, mahiyeti hakkında sorardı. Eğer "hediye olduğu" söylenirse ondan yerdi, "sadaka olduğu" söylenirse yemeyip Ashabına, "Siz yiyin!" derdi." [Buhârî, Hibe 5; Müslim, Zekât 175, (1077); Tirmizî, Zekât 25, (656); Nesâî, Zekât 98, (5, 107).][352]

ىلَع ِم َزخُم ِنَب ْنِم ًج َر ِ # هاللّ ُلوسر َثَعَب] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي

ِض َر عفار ىبأ نعو ـ4□

لاَقف ُهَتْلَأَسَف # ِ هالّل َلوُسر َلأسأ ّتَح : ُتْلُقف .ِبعَم اَهْنِم□ : ُبي ِصُت َكلَعَل ِنْبَحْصا : َلاَقف .ِةَقَدَّصلا

امهل ظفللاو ،يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُةَقَدَّصلا اَنَل ُّل ِحَت َ اًَنإو ،ْمِه ِسُفْنأ ْنم ِم ْوَقْلا ىل ْوَم

ئاسنلاو .

ةاكزلا مهيلع مرحت َ ِبلَّطُملاو مشاه ىنب ىلوم نأ بهاذملا نم روهشملاو :ريث'ا نبا :لاق

ىنب ىلع َم ُرَح هب يذلا ببسلا ءافتن مرحت :امهدحأ :ناهجو يعفاشلا بهذم ىلع كلذ يفو

اذهل مرحت :يناثلاو ،ةاكزلا نع ًاض َوِع مهل لعج يذلا ِسُمُخلا بيصن ءافتنو ،َبِلَّطُملا َو مشاه

---

349 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/417.

350 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/418.

عفار ىب' # يبنلا كلذ لاق امنإ هنأ ميرحتلا يفن نيبو ثيدحلا نيب عمجلا هجوو .ثيدحلا

ِمِهتَّنُسِب ِناَنِتْس"ا َو مهب ِهُّبشهتلا ىلع هل ًاهثَحو ًاهي□ . ِزْنت

4. (2059)- (Peygamberimizin azadlısı) Ebû Râfi' (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Benî Mahzûm'dan bir adamı zekât toplamak üzere gönderdi. Adam bana: "Benimle sen de gel, zekâttan sana da bir pay düşsün" dedi. Kendisine "Hele Resûlullah'a bir sorayım" cevabını verdim ve sordum. Efendimiz: "Bir kavmin âzadlısı o kavimden sayılır, bize sadaka helâl değildir" buyurdu." [Tirmizî, Zekât 25, (657); Ebû Dâvud, Zekât 29, (1650); Nesâî, Zekât 97, (5, 107). Hadisin metni Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin metnidir.]

İbnu'l-Esîr der ki: "Bütün mezheplerce meşhur olan görüşe göre, Benî Hâşim ve Benî Muttalib'in âzadlılarına zekât haram değildir. Bu meselede Şâfiî mezhebinde iki görüş mevcuttur: Birine göre, Benî Hâşim ve Benî Muttalib'e zekâtı haram kılan sebebin sona ermesi ve zekâta bedel pay aldıkları humus hissesinin ortadan kalkmış olmasından dolayı zekât haram olmaz. Diğerine göre, bu hadis sebebiyle haramdır.

Ortadaki bu ihtilafın -yani sadaka Benî Hâşim ve Muttalib âzadlılarına haram değil diyen görüşle haram olduğunu söyleyen bu hadisin-te'lîfine gelince: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sözü, Ebû Râfi'e, tenzîhen ve kendilerine benzemeye ve sünnetine uymaya teşvîken söylemiş olmalıdır (gerçek mânada haram etmek ve kesin bir hükümle yasaklamak maksadıyla değil.)" [353]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin anlaşılması için öncelikle şunu bilmeliyiz: Hadisin râvisi Ebû Râfi', Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in âzadlısıdır. Hadiste görüldüğü üzere Resûlullah □مَوْلَ الْقَوْمِ مِنْ انْفُسِهِمِ "Bir âilenin âzadlısı o âileden bir ferd sayılır" kaidesini vaz'etmiştir. Âzad edilmiş olan kölenin, âzad eden aileden (veya kavmden) sayılması hukûkî bir durumdur. Buna velayı itâk da denir. Âzâd edilen köle ile efendisi arasında teessüs eden hükmî bir akrabalık vardır. Bu hükmî akrabalık tevârüs ve diyete iştirak gibi karşılıklı bir kısım hak ve mes'ûliyetler getirir. Şu halde Resûlullah'ın "Bir kavmin âzadlısı onlardan biridir" sözü, bu hukûkî, bağın te'yîdi olmaktadır. 2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tahsildar tayin ettiği Benî Mahzûmlu zât bazı rivâyetlerde belirtildiği üzere el-Erkâm İbnu Ebî'l-Erkâm'dır.

3-Hadis, zekâttan alınacak pay, memurluk gibi bir hizmete karşılık olarak verilecek bile olsa, * Hz. Peygamber'e, * Âl-i Muhammed'e,

* Âl-i Benî Hâşim ve Âli Benî Muttalib'e haram olduğunu ifâde etmektedir. Ahmed İbnu Hanbel, Ebû Hanîfe, İbnu'l-Mâceşûn gibi bazı Mâlikîler ve Şâfiîler nezdinde bu hüküm sahihtir. Ancak Cumhûr-u ulemâ, İbnu'l-Esîr'den kaydedilen açıklamada da görüldüğü üzere, âzadlıların hakikaten değil, hükmen Âli-Beyt-i Nebevî'den sayılmaları sebebiyle, zekâtın onlara câiz olacağına, haram olmayacağına hükmetmiştir. Âl-i Beyt'e mensup âzadlılara zekâtın haram olduğuna kânî olan Ebû Hanîfe, Ahmed... vs. ulemâ ile, câiz olduğunu söyleyen cumhur arasındaki ihtilâfın menşei, Resûlullah'ın "...âzadlısı o

kavimden'dir" sözüdür. Yani buradaki müsâvât (veya sayılma), acaba her meseleye ve meselâ, "zekâtın haram olması" meselesine de şâmil midir, değil midir? Cumhur "şâmil değildir!" derken, hüccet olarak, "bu, bütün hükümlere şâmil değildir, sadakanın haram olduğuna dâir vâzıh bir delil mevcut değildir" demiştir. Cumhûr'a hak veremeyen bazı müteahhir ulemâ: "Ancak, bu hadis sadaka vesîlesiyle vürûd etmiştir, ayrıca, ulemâ, zekâtın haramlığı Resûlullâh'a mı mahsus, yoksa başkasına da şâmil mi diye ihtilâf etmiş olsa bile, hadisin bu sebeple vürud ettiğinde ittifak etmiştir" demiştir. Rivâyetin zâhiri, Ahmed, Ebû Hanîfe ve bunlar gibi hükmedenleri haklı çıkarmaktadır, gerçeği Allah bilir.

2- İbnu'l-Esîr'in îzâhatında geçen "humus'a iştirak ettirilme" meselesinin anlaşılması için, meseleyle ilgili İmam Şâfiî hazretlerinin şu açıklamasını kaydedelim: "Sadaka Benî Abdilmuttalib'e helâl değildir. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara zevi'lkurbâ sehminden[354] verdi ve onları Benî Hâşim'le birlikte bu sehme iştirak ettirdi. Fakat, Kureyş'e mensup kabîlelerden onlar dışında hiçbirine bu sehimden vermedi. Bu atiyye onlara haram ettiği sadaka atiyyesine bedeldi. Benî Hâşim âzadlılarına gelince, onların zevi'lkurbâ (yakınlar) sehminde payları yoktur. Öyle ise onların zekâttan da mahrûm edilmeleri câiz değildir. Bu durumda, Ebû Râfi'i zekât malından almaktan yasaklaması tenzîhî bir yasaklamadır, tahrîmî değildir. "Bir kavmin azadlısı onlardandır" demekle; "onların sünnetine uymak, onların hallerine tâbi olmak ve mesela o da onlar gibi "insanların kiri zekât"tan ictinab etmekte onlara benzemek sûretiyle onlardandır" demek istemiştir. Kezâ Ebû Râfi' Resûlullah'ın âzadlısıdır, ihtiyaçlar ve hizmetler müştereken Resûlullah' ça karşılanmaktadır. Bu durumda ona, bu mânaya telmîhen: "Benim sana verdiğimi yeterli buluyorsan insanların kiri olan zekâtın tâlibi olma. Zira sen bizim azâdlımızsın ve bizden bir ferdsin" buyurdu. Şâfiî, buradaki emrin bir tavsiye mahiyetinde olduğunu ifâde etmektedir.

Mevzunun tam anlaşılması için bu bâbın ilk hadisi (2056) vesilesiyle kaydedilen açıklamaya tekrar bakılmalıdır.[355]

هِنَغِل ُةَقَدَّصلا ُّل ِحَت َ :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ5□

ميلسلا « ُّيِوَّسلا َو».ةدشلاو . ُة َّوُقْلا « ُة َّرِملا».يذمرتلاو دواد
وبأ هجرخأ .[ٍهوَس ٍة َّرِم بِذِل ًَو

ءاضع'ا ماتلا قْلَخلا .

5. (2060)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadaka, ne zengine ne de sakatlığı olmayan güçlüye helâl değildir." [Tirmizî, Zekât 23, (652); Ebû Dâvud, Zekât 23, (1634); Nesâî, Zekât 90, (5, 99); İbnu Mâce, Zekât 26, (1839).] [356]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste Âl-i beyt dışında sadakanın helâl olmayacağı kimseleri beyân etmektedir: 1) Zengin,

2) Sıhhati yerinde, güçlü.[357]

ZENGİN KİME NEDİR?

Şu halde din açısından kim zengindir, kim değildir, onun bilinmesi gerekmektedir. Zenginlik ve fakirlik oldukça izâfî değerlerdir. Bu sebeple ulemânın târifleri farklı olagelmiştir. * Başta İmam-ı Âzam olmak üzere ehl-i rey'e göre, "Nisab miktarı mala (yani 200 dirheme) sahip olan kimse zengindir. Bu kimsenin zekât alması haramdır." Ebû Hanîfe bu târifinde daha önce kaydettiğimiz İbnu Abbâs hadisine (2010 hadis) dayanır: "Hz. Muaz'ı Yemen'e gönderirken Resûlullah: "Zekâtı zenginlerinden alacak, fakirlerine vereceksin." "Öyleyse der, bu hadiste kendisinden zekât alınan yani zekât verecek nisâba sâhip olan kimse zengin olarak tavsîf edilmiştir. Zenginlik sebebiyle ondan zekât alınır. Dolayısıyla, "Zengine sadaka helâl olmaz" der. * İmam Şâfiîye göre, kesbi, (kazancı) olan kimse tek dirhemle de zengin sayılırken, çalışacak durumda olmayan zayıf kimse, çok horanta sahibi ise bin dirhemi de olsa fakirdir. * Diğer bir görüşe göre, sabah ve akşam yiyeceği olan kimse zengindir. Sehl İbnu Hanzaliye'nin Ebû Dâvud'daki bir rivâyetinin zâhiri hükmü te'yîd etmektedir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan zenginliği belirleyen miktar sorulunca, "Sabah ve akşam yemeğine yeten □هِيِهشَعُي َو ِهيِهدَغُي اَم َرْدَق miktardır" diye cevap verir. Tîbî bu hadisle ilgili olarak der ki: "Bu iki vakitte yetecek yiyeceği olanın tetavvû sadakası istemesi (dilenmesi) haramdır. Ancak "müstehak olan"ın farz zekâttan,

---

[354] Zevi'l-Kurbâ sehmi, düşmandan elde edilen ganîmetin humusu (beşte biri) Enfâl sûresinin 41.âyetine göre beşe ayrılacaktır. Bu beşten biri zevi'l-Kurbâ'ya (Resûlullah'ın yakınları) aittir: "...ele geçirdiğiniz ganîmetin beşte biri:1- Allahın, Peygamberin,2- Yakınlarının,3- Yetimlerin,4- Düşkünlerin, 5- Yolcularındır."

[355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/419-421.

kendine ve ailesine bir yıl yetecek yiyecek ve giyecek istemesi câizdir. Çünkü bunun (hazîneden) dağıtımı senede bir kere yapılmaktadır. " Bâzı âlimler, hadisin zahirini esas alıp, "Bir günlük ihtiyacını karşılayacak yiyeceği olana dilenmek haramdır" demiştir. Bazıları da, "Bunu devamlı olarak bulabilene haramdır" demiş, bazıları da bunun mensuh olduğunu söylemiştir.

* Tirmizî'nin kaydettiğine göre, bir kısım âlimler, "50 dirhemi olan kimsenin zengin sayılacağı"na hükmetmiştir. Süfyân-ı Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed, İshâk bu görüşte olanlardandır.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:
افاَحْلاِ َلأَس ْدَقف اَهلْدِع ْوَا ةًّيِقوُا ُهَل َو□
مُكْنِمْ َلأَس ْنَم "Sizden kim bir okiyye miktarında serveti veya o değerde malı olduğu halde dilenirse, israf (zaruretsiz) olarak dilenmiştir" hadisini esas alanlar 40 dirhemi olanı zengin addetmişlerdir. Çünkü bir okiyyye 40 dirhemdir.

Görüldüğü üzere, dînen fakir ve zengini kesin hatlarla ayırmak mümkün değildir. Fukaha zekât taleb edilecek kimseleri tesbit zarûretiyle objektif bir ölçü ortaya koymaya çalışsa da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun ölçüsünü inanan kişinin vicdanına havâle eder: اَّمِم ُساأَيْلا نَنِغْلَا

karşı gönlünü tok tutmakta, tamahkârlık göstermemektedir.ِساَّنلا "
" يف ِيدْأ (Hakikî zenginlik mal çokluğu ile değildir), gerçek zenginlik insanların elindekine 358

HAKÎKİ FAKİR KİMDİR?

Cenâb-ı Hak gerçek fakirlerin dilenciler olmayıp edebleri sebebiyle halktan bir şey isteyemeyenler olduğunu belirtir ve bunların bilinip, sadakanın öncelikle bunlara verilmesi gereğine dikkat çeker. "(Sadakalar) Allah yoluna kendilerini vakfetmiş fakirler içindir. Ki onlar yeryüzünde dolaşmaya muktedir olmazlar. (Hallerini) bilmeyen, iffet ve istiğnalarından dolayı onları zengin kimseler sanır. Sen (Habibim) o gibileri sîmalarından tanırsın. Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de bir şey istemezler..." (Bakara 173). Resûlullah da Ebû Dâvud'un kaydettiği bir rivâyette şöyle buyurur: "(Hakîki) fakir, kendisine bir iki hurma veya bir iki lokma yiyecek verdiğin kimse değildir. Gerçek fakir odur ki, halka ihtiyacını açıp dilenmez, halk da onun ihtiyaç içinde olduğunu bilip yardım edemez." Yani, örfen fakir bilinen, kapı kapı dolaşıp az da olsa birşeyler alabilenler var ya! Onlar kendilerine zekât verilmesi gereken, şer'î ölçülerin dilenci saydığı kimseler değildir. Çünkü o, rızkını te'mîne muktedirdir. Tîbî bunların zekâta müstehak olmadığını söyler. Ancak hadisin asıl gayesinin muzdar kalmadıkça böyle dilenmeyi zemmetmek olduğu belirtilmiştir. Öylelerine de zekâtın verilebileceği kabul edilmiştir.[359]

DİLENMEK HARAMDIR

"Kişiye, ancak çalışarak kazandığı şey helâldir" (Necm 39) diyen dinimiz, gerçek fakirin dilenmesine ruhsat vermiş ise de, çok kayıtlı olarak vermiştir. Şer'î ölçülerle fakir sayılmayacak kimsenin dilenmesini yasaklamıştır. Bir hadiste: □اَمَّنإَف ُلأْسَي َرْمَج مَّنَهَج
ًارُّثَكَت ْمُهَلا َوْمَا َساَّنلا َلأَس ْنَم

رِثْكُيل ْوَا ُهْنِم َّلِقَتْسَتْلَف

"Kim (zarurî) ihtiyacını defetmek için değil de malını) çoğaltmak için insanların mallarından isterse, cehennem korunu istemiş olur. Haydi buyursun (bunu bile bile dileyen) azla yetinsin, dileyen de malını çoğaltsın!" Bazı rivayetlerde, dilenmeyi haram kılacak miktar yukarıda kaydettiğimiz gibi sabah ve akşam yemeğine yetecek miktardır. Bazan bu gece ve gündüz bir günlük yiyecek olarak ifâde edilirken, "sabah veya akşama yetecek" diye tek öğünlük miktarla da ifâde edildiği olmuştur. Şu halde, dilenmek kesinlikle bir geçim vâsıtası, zengin olma yolu kılınmamıştır. Resûlullah bir başka hadiste dilenmesi caiz olmayan kimse, malını artırmak için dilenecek olursa, "Kıyamet günü bu mal, yüzünde bir yırtık, elinde yemekte olduğu cehennemden koparılmış kızgın bir taş parçası olacak..." diye tehdîd eder.360

358 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/421-422.

SIHHATİ YERİNDE GÜÇLÜ

Dilenmeyi haram kılan şartlardan biri "sağlıklı ve güçlü olmak"tır. Hadiste diye يوَس ةَرَم يذ ifâde edilmiştir. Zî-Mirre kuvvetli, şiddetli mânasına gelir. Seviyy de "sakat olmayan", "âzâları tam" manasına gelir. Şu halde "zengin" e olduğu gibi "çalışabilecek durumda olan"a da dilenmek yasaklanmış olmaktadır. 361

لِيِبَس يف ٍزاَغِل :ِةَسْمَخِل ٍّا ِهِينَغِل ُةَقَّدَصلا ُّل ِحَت َ :# هاللّ□
لوسر لاق] :لاق راسي نب ءاطع نعو ـ6□ُ

قِهدُصُتَف نِيكْس ِم راَج ُهَل َناَك ٍلُج َرِل ْوأ ِهِلاَمِب اَها َرَتْشا ٍلُج□
َرِل ْوأ ٍم ِراَغِل ْوأ ،اَهْيَلَع ٍلِماَعِل ْوأ ِ، هاللّ

هيلع نمو ليفكلا « ُم ِراَغْلا».دواد وبأو كلام هجرخأ .[ِهِينَغْلِل
ُنِيكْسِملا يدْهأَف ِنِيكْسِملا ىلَع

فارسإ و ةيصعم ريغ يف هناهدا نيد .

6. (2061)- Atâ İbnu Yesâr merhum anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadaka şu beş kişi dışında zengine helâl değildir: 1-Allah yolunda gazveye çıkan,

2-Sadakayı toplamak için çalışan,

3-Borçlanan,

4-Sadaka malını kendi parasıyla satın alan,

5-Komşusu fakir olan kimse. Şöyle ki: Bu fakire sadaka verilir, o da bundan zengin komşusuna hediyede bulunur." [Muvatta, Zekât 29, (1, 268); Ebû Dâvud, Zekât 22, (1635, 1636); İbnu Mâce, Zekât 27, (1841).]362

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abdilberr, bu hadisin bir önceki rivâyette (2060) kaydettiğimiz, zengine ve çalışabilecek durumda olan sağlıklı kimseye zekâtın haram olduğunu beyan eden mücmel hadisi tefsir ettiğini belirtir. Orada zekât, âmm bir ifâde ile bütün zengin ve sağlıklı kimselere haram edilirken, burada sağlıklı ve zengin olduğu halde zekâttan istifâde edebilecek istisnaî kimseler açıklanmaktadır. 2- Esasen, bu hadisin sadakaların nerelere harcanacağını açıklayan âyet-i kerîme ile de alakalı olduğu söylenebilir. Çünkü mezkûr âyette de, sadakalar olarak ifâde edilen devlet hazinesinin öncelikle nerelere harcanabileceği beyan edilmektedir."

1-Fakirlere, miskinlere,

2-(sadaka) üzerine memur olanlara (toplayan, dağıtan, muhâfaza eden vs.), 3-Kalpleri (müslümanlığa) ısındırılacak olanlara, 4-Kölelere,

5- Esirlere,

5-Borçlulara,

7-Allah yolunda,

8-Yolculara..." (Tevbe 60).Hadiste sayılanlardan ilk üçü âyet-i kerîmede aynen zikredilmektedir: Gâzi, sadaka üzerine çalışan ve borçlanan. Diğer ikisi ise yani satın alma ve hediye yoluyla intikal, sadakanın Kur'an'da belirtilen hedefine ulaştıktan sonra tedâvülüyle ilgili ruhsatı ifâde etmektedir. 3- Yine şunu da belirtelim ki, hadiste zikredilen bu istisnaî durumlarda da bazı teferruat, bazı kayıtlar mevcuttur. Meselâ zekât üzerine çalışan zengin de olsa, zekât malından ücret alabilecek ise de, bu kimsenin Hâşimî ve Muttalibî olmaması gerekir, nitekim bu husus daha önce belirtildi (2056 hadis). Keza zengin borçlu için de bazı kayıtlar mevcuttur. Bunun borçlanması, bir hayır işini yürütmek veya iki kişinin arasını bulmak gayesiyle olur, neticede fakir düşerse, bunun durumunu kurtarmak, borcunu ödemek için sadakadan verilebilir. Değilse kendi işi için borçlanan bu "zengin borçlu" sınıfına girmez, fakir sınıfında mütâlaa edilir.

Zekât malının hediye olunca helâl oluşunun hadislerde şöyle bir örneği var. Hz. Âişe'nin âzadlısı Berîre'ye sadaka olarak gelen eti o da Hz. Âişe'ye hediye ederdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu, ona sadakadır, bize ise hediyedir" buyurarak هُوَ لَهَا صَدَقَةٌ وَ لَنَا هَدِيَّةٌ yemiştir" (Bak: 2065). Bir başka örnek 2063 numaralı hadiste gelecek. 4-

Ulemâ, farz olan sadakanın yani zekâtın, belirtilen bu beş durumun dışında zengine helâl olmayacağı hususunda icma etmiştir. Ebû'l-Velîd el-Bâcî: "Bir kimse, zengin olduğunu bilerek, bu beş sınıf dışında kalan bir zengine zekât verecek olsa câiz olmaz, bu meselede hiçbir hilâf da mevcut değildir" der. İbnu'l-Kâsım: "Zekatını zengin veya kâfire vermiş ise tazmîn eder (yani tekrar zekât verir)" demiştir.

Ancak, nâfile olan sadaka hediye gibidir, zengine de fakire de helâldir, verilebilir. 5- Hattâbî der ki: "Hadis, Allah yolunda gazve yapan kimsenin zengin bile olsa, sadakadan alıp, gazve sırasında onu kullanmasının câiz olacağını beyân etmektedir." Bu, âyet-i kerîmede geçen "Allah yolunda" kısmına girer. İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İshâk İbnu Râhûye böyle hükmetmişlerdir. Ebû Hanîfe ve ashâbı ise: "Gâziye, gazveden ayrılmadıkça sadakadan verilmez" demiştir.[363]

İKİNCİ FASIL

ZEKAT KİMLERE HELÂLDİR?

لُج َر ُهاَتأَف . ُهُتْعَياَبَف # ِ هاللّ َلوُسر ُتْيَتأ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ِبئاَدُّصلا ثراحلا نب دايز نع ـ1□

ه ِرْيَغ ًَو ٍهبَن ِمْكُحِب َض ْرَي ْمَل بلاعَت هاللّ َّنإ :# هاللّ□
ُلوسر ُهَل َلاَقف . ِةَقَدَّصلا َنِم ِنِطْعأ :َلاَقف

كُتْيَطْعأ ِءا َزْج‘ا َكْلِت ْنِم َتْنُك ْنإَف . ِءا َزجأ َةَيِناَمَث اَهأ َّزَجَف .□
َوُه اَهيِف َمَكَح ىَّتَح ِتاَقَدَّصلا يف

. حَقهكَ] . هجرخأ وبأ دواد

1. (2062)- Ziyâd İbnu'l-Hâris es-Sudâî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip biat ettim. O sırada bir adam gelerek: "Bana sadakadan ver!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama: "Allah, sadakalar husûsunda, ne herhangi bir peygambere ne de bir başkasına hüküm verme yetkisi tanımadı, hükmü bizzat kendisi verdi. Ve, sadakaları sekiz hisseye ayırdı. Eğer sen bunlardan birine girersen senin hakkını derhal sana veririm" buyurdu." [Ebû Dâvud, Zekât 23, (1630).][364]

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî, zekâtı, Kur'an'da belirtilen sekiz sınıftan sadece birine vermenin caiz olmayacağı, hisse sahiplerine göre ayırmak gerektiği hususuna bu hadiste delil bulunduğunu söyler. Bu hükme, hadiste geçen: "...senin hakkını derhal sana verirdim" ifadesi delil kılınmış, "Bu cümle ile, her bir kısmın tek başına sadakada bir hakkının bulunduğu beyan edildi" denmiştir. Şâfiî ve bir kısım ulemâ bu görüştedir.

İbrahim Nehaî: "Eğer mal çoksa ve bütün kısımların her birine pay edilmesine müsaitse, her kısma bir pay ayrılır, azsa tek bir kısma da verilebilir" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel de görüşe uygun olarak: "Kısımlara ayrılması evladır, ancak tek bir sınıfa verilmesi de câizdir" demiştir. Ebû Sevr: "İmam taksim ederse bütün sınıflara verir, mal sahibi verirse bir sınıfa vermesi câizdir" der. İmam Mâlik: "Mal sahibi bu sınıflardan en ziyâde muhtaç olanı araştırır, ihtiyacı fazla olanı başa almak sûretiyle sıraya kor. Bir yıl yolcuları daha çok muhtaç, ertesi yıl fakirleri daha muhtaç görebilir" der. Ebû Hanîfe ve ashabı ise şöyle söylerler: "Mal sâhibi muhayyerdir, zekâtını bu sekiz sınıftan dilediğine verir." Süfyân-ı Sevrî, İbnu Abbâs, Hasan Basrî, Atâ İbnu Ebî Rebâh gibi Selef-i Sâlihîn'in başka büyüklerinin fetvalarının da bu merkezde olduğu rivayet edilmiştir. 2- Hattâbî, hadisi açıklarken rivâyette ortaya çıkan mevzu dışı bir inceliğe dikkat çeker: "Resûlullah'ın: "Allah sadakalar husûsunda, ne herhangi bir peygambere ne de bir başkasına hüküm verme yetkisi tanımadı, hükmü bizzat kendisi verdi" sözü gösteriyor ki, şer'î beyanlar iki şekilde vukûa gelmektedir: 1) Bazıları var ki, Kitabullah'ta bizzat Allah tarafından vaz'edilmiştir, bu hususta bir de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilâve beyan getirmesine, usûl (denen bir kısım aklî ve naklî delillerin) şehâdetine ihtiyaç yoktur.

2) İkinci bir kısım var ki, onların Kitap'ta zikri, mücmel olarak gelmiştir, açıklanmaları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bırakılmıştır. O bunları ya bizzat, fiil ve sözleriyle tefsîr eder, açıklar ya da mücmel olarak bırakarak, ümmetinin fakihlerine havale eder. Onlar usûl'e uygun delillerle bunları kıyasa ve istinbata tâbi kılarak açıklarlar.

3- Ulemâ, zekâtın verilmesi gereken altı kısımda ittifak eder. İhtilâfları, müellefe-i kulûb denen kalpleri İslâm için kazanılacak olanlar ile âmilîne aleyh denen zekâtın toplanması ve dağıtılması işlerinde çalışanlar üzerinedir. Şöyle ki: 1) Müellefe-i kulûb: Bu, zekât parasından ayrılacak payla müslümanlara yakınlık ve taraftarlığı kazanılacak kimseleri ifade eder... Yani maddî avantajla ısındırılıp, sonra da müslüman olması sağlanacak olan kimselerdir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Huneyn savaşında elde edilen ganimetten şâir, edip, kabîle reisi gibi, halk arasında müessiriyet ve nüfuzu olan îtibar ve mevkî sahibi kimselere bol bol vererek muhalefetlerini önlemiş, yakınlıklarını sağlamıştı. Sonradan bunların samîmi birer müslüman oldukları görülmüştür.

İşte bu maksadla zekâttan ayrılacak pay husûsunda, İslâm'ın şaşaalı bir şekilde hakimiyet kurmuş olduğu dönemlerde yaşamış olan müctehîd imamlar, bazı tereddütler ifade etmişlerdir: * Hasan Basrî, Ahmet İbnu Hanbel gibi bazıları: "Bu sâbit, değişmez bir paydır, müslümanlar buna ihtiyaç duyarlarsa, bu maksadla zekâttan pay ayırırlar" demiştir. * Ebû Hanîfe, Ashâbı ve Şa'bî gibi bir kısmı, "Müellefe-i kulûb, Resûlullah'la birlikte sona ermiştir, artık bu kısma pay ayrılmaz" demiştir.

* İmam Mâlik: "Müellefe-i kulûb hissesi diğer hisselere rücû eder"

demiştir. İmam Şâfiî: "İslâm'a kazanılması için, müşrike sadakadan pay ayrılması câiz değildir" demiştir. Görüldüğü üzere çoğunluk, bu hisseye pay ayrılmaması istikametinde görüş beyân etmiştir. 2) Âmilîne aleyh- yani zekât üzerine çalışanlar: Bunlar zekâtın toplanması, merkeze getirilmesi, merkezde korunması, müstehaklarına dağıtılması gibi zekâtla ilgili hizmetlerde çalışan memurlar sınıfını teşkîl eder: Tahsildarlar, kâtipler, muhâsipler, müfettişler, bekçiler, çobanlar vs. pek çok çeşitleri mevzubahistir. Bu işlerde, parasız çalışacak insanlar çıkarsa da bütün hizmetleri parasız yürütmek mümkün olmaz. bunlara, toplanan zekâttan ücret-i misil[365] denen belli bir ücret ödenir. İşte sadedinde olduğumuz hadis ve dahi ayet-i kerîme bu hizmetlerde çalışan kimselere zengin dahi olsalar zekâttan pay ayrılacağını tasrîh etmişlerdir. Ancak, bir malın zekâtını çıkarıp ehline dağıtma işini adam kendisi yapıyor ise maldan âmilîne aleyh payı ayrılmaz. Âl-i Beyt'e mensup olan kimseye bu kısımdan da pay ayrılamayacağı önceki hadiste açıklanmıştır. [366]

بلاِ تُلْسَ رْأَف ٍةاَشِب َّلَع ُقِهدَصُت] :تلاق ُةَبْيَسُن اهمساو ،اهْنَع ُ
2ـ وعن أم ةيطع رَ ضِ يَ اللّه

إ ، َ :اهْنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ ُةَشِئاَع ْتَلاَقف ؟ ءْيَش ْمُكَدْنِع :#
ُّبَّنلا َلاَقف .ٍءْيَشِب اهْنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ ةَشِئاَع

ناخيشلا هجرخأ .]اَهَّل ِحَم ْتَغَلَب ْدَقف ،ِتاَه َلاَقف .ِةاهشلا .
َكْلِت ْن ِم ُةَبْيَسُن ِهِب ْتَلَس ْرأ اَم

2. (2063)- İsmi Nüseybe olan Ümmü Atiyye (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bana bir koyun tasadduk edilmişti. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)' ye bir miktar et gönderdim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o sırada Hz. Âişe'ye: "Yiyecek birşeyler var mı?" diye sormuş, Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) de: "Hayır! Ancak, Nüseybe'nin şu (kendisine tasadduk edilen) koyundan gönderdiği bir miktar et var" cevabını vermiş. Resûlullah: "Getir onu, o koyun yerini bulmuş (bize hediye olarak gelen zekât olmaktan çıkmış)tır" demiş." [Buhârî, Zekât 31, 62, Hibe 5; Müslim, Zekât 174, (1076).][367]

AÇIKLAMA:

---

[365] Ücret-i misil, emsaline verilen ücret miktarınca demektir. Emsalin aldığından ne az ne

de çok. Müstehak olana sadaka olarak gelen bir malın, onun tarafından bir başkasına hediye edilmesi veya satılması hâlinde "sadakalık" vasfını kaybedeceği; bu durumda, sadaka yemesi haram olan kimselere o malın helâl olacağı daha önce açıklandı (2061. hadis).[368]

□والنسائي عن أنس ر َض ِي َ اللّه ُ عَنْه ُ قال: [أُتِي النَّبِّ ُ # بِلَحَم
□3ـ وفي أخرى لهما و‘بن داود

ر َض ِي َ اللّه ُ عَنْها. فقال: هُو َ عَلَيْها صَدَقَة َ و َ لَنا هَدِيَة] .
تُصُدِقَ ُ بِه ِ عَلى بَرير َ ة َ

3. (2064)-Yine Sahîheyn'de ve ayrıca Ebû Dâvud ve Nesâî'de Hz. Enes (radıyallâhu anh)'den rivâyet edilen bir hadiste denmiştir ki: "Berîre (radıyallâhu anhâ)'ye tasadduk edilen bir etten Resûlullah'a ikrâm edilmişti. (Etin menşeini öğrenen Resûlullah: "Bu ona sadakadır, bize ise hediyedir" buyurdu." [Buhârî, Zekât 62, Hibe 5; Müslim, Zekât 170, (1074); Ebû Dâvud, Zekât 30, (1655).][369]

AÇIKLAMA[370] için 2061. hadise bakılmalıdır.

[زَ عم َ أنّ َ ر َ جٍ ُ م ِن َ ا‘نصار ِ يُقالُ لَه ُ سهْل ُ بن ُ أبِ حَثْمَة َ أخْبَر َ ه ُ أن
□4ـ وعن بَشِير ِ بن يسار:

يَعْنِ دِيَة ُ ا‘نصار ِ الذِى قُتِل َ بخَيْبَر َ]. أخرجه أبو داود .
النبى # و َ داه ُ مِائَة ً مِن ْ إبِل ِ الصَّدَقَة،

4. (2065)- Beşîr İbnu Yesâr (rahimehullah)'dan nakledildiğine göre, Sehl İbnu Ebî Hasme denen Ensâr'dan bir zât ona şunu haber vermiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine (Sehl'e) zekât develerinden yüz tanesini diyet olarak ödemiştir. Yâni, Hayber'de öldürülen Ensârî'nin diyeti olarak." [Ebû Dâvud, Diyât 8, 9, (4521, 4523); Buhârî, Diyât 22.] [371]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Ebû Dâvud'daki aslı uzundur. Teysîr müellifi özetleyerek burada nakletmiş. Rivâyetin aslı şöyle: "Sehl İbnu Ebî Hasme anlatmıştır ki: Kavminden bir grup Hayber'e gitmiş, orada (iş icabı) birbirlerinden ayrılmışlar. Sonra arkadaşlarından birini öldürülmüş bulurlar. Ölünün yakınında bulunanlara: "Arkadaşımızı siz mi öldürdünüz?" diye sorarlar. Onlar: "Hayır, biz öldürmedik, öldüreni de bilmiyoruz!" diye cevap verirler. Oradan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip durumu anlatırlar. O: "Bunu öldüren hakkında bana beyyine (şâhid) getirin!" der. Onlar, bu meselede beyyineleri olmadığını söylerler.

"Öyleyse, der, ora halkı size yemin etsinler."

"Biz derler, yahudilerin yemimine râzı olmayız."

Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kanın karşılıksız kalmasını istemez ve sadaka develerinden yüz deve ile fidye öder."

2- Teysîr müellifi, bu hadisi buraya kaydetmekle şu hükme dikkat çekmek istiyor: Kişi, devletin kendisine ödemesi gereken bazı tazminâtı, sadaka malından ödeyecek olursa, zengin bile olsa, bunu alabilir. Burada görüldüğü üzere, devlet, fâili meçhul cinâyetin diyetini, zekât develerinden kendisi ödemiştir.372

يف َوُه َو :ُتْلُق .ِةَقَدَّصلا ِلِبإ ىلَع َلَمَح # هبنلا ّنأ] :س بأ نع
□5ـ نيزرل ةياور يفو

. [□حَص ِحي ِخُبْلا َرا ِهى قِهلَعُم ، َو هاللّ ُ مَلْعأ

---

368 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/428-429.

369 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/429.

370 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/429.

5. (2066)- Rezîn'in kaydettiği bir rivâyette, Ebû Lâs el-Huzaî demiştir ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), (bizi hacca giderken) sadaka develerine bindirdi." [Buhârî, Zekât 49, Ahmed İbnu Hanbel 4, 221. (Bu rivayeti Rezîn ilâve etmiştir. Buhârî muallak olarak kaydeder. Ahmed İbnu Hanbel de Müsned'de.]373

AÇIKLAMA:

Bu rivâyette de zekât malından istifâdenin bir başka çeşidine örnek görüyoruz: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hacc yolunda, sadakaya ait develere bir kısım hacıların binmesine izin vermiştir.

Rivâyetin, Ahmed İbnu Hanbel'deki aslında bu develerin zayıf olduğu ve hatta Ashâb'ın, "Bizi taşıyamayacağından korktuğumuz bu develere binmemizi mi emrediyorsunuz?" dediği belirtilir.[374]

ZÜHD VE FAKR BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

ZÜHD VE FAKRIN MEDHİ VE BUNLARA TEŞVİK

*

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER VE ASHÂBINDA FAKR HALİ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Zühd, lügat olarak rağbet kelimesinin zıddıdır. Rağbet bir şeye ilgi göstermek, arzu ve istek izhâr etmek demektir. Zühd kelimesi burada, Kur'ân ve Sünnet'in iktiza ettiği şekilde, dünyaya karşı duyulan alâka ve rağbeti terketmektir. Bu yola girene zâhid denir. Gazâlî zühdü, "herhangi bir şeyden vazgeçip, onun yerine daha iyi ve daha güzeline dönmek" olarak târif eder. Ona göre, gerçek zâhid Allah'a yönelip, onun dışında cennet dâhil her çeşit zevkler dâhil her şeyi arkaya atan, îtibar etmeyen kimsedir.

Zühd, İslâm'ın övdüğü güzel ahlâklardan biridir. Ancak bunun Kur'ân ve sünnete uygun olması gerekir. Bunun da ilk şartı, Allah rızası için olmasıdır. Bu ilim, hâl ve amelden meydana gelir. Kişi, Allah için imkânı dahilinde olan dünyayı fiilen terketmedikçe zâhid olamaz. Abdullah İbnu'l-Mübârek, kendisine zâhid diyenlere: "Zâhid ben değilim, Ömer İbnu Abdilaziz'dir. Dünya onun ayağına geldiği halde, onu terketmiştir. Ben nereden zâhid olayım? Dünya bana teveccüh etmiş değildir ki, onu terk ile zâhid olayım" demiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zühd ile ilgili meseleler üzerinde çokça durmuştur. Bu mevzu üzerine çok sayıda hadis rivâyet edilmiştir. Bütün hadis kitaplarında zühd'le ilgili müstakil bölümler veya en azından bâblar mevcuttur. Buhârî'deki bölüm Kitâbu'r-Rikâk adını alır. "Rikâk", "rakîka" kelimesinin cem'idir, incelik, nezâket, acımak gibi mânalara gelir. Sertliğin zıddıdır. Zühd hadislerinin rikâk diye de isimlendirilmesi, onlardan herbirinin kalbde rikkat yani incelik ve rahmet duygularını uyandırması sebebiyledir.

Zühd, zihne ilk verdiği mâna ile dünyayı terketmektir. Dînimiz, dünyaya da ehemmiyet vermiş olması, dünya ve âhireti beraber mütâlaa eden bir hayat ve din anlayışı üzerinde durması sebebiyle dünyayı terk olarak anlaşılan zühd'ü övüp ona teşvik etmesi, ilk nazarda İslâm'ın kendi kendine tezâtı gibi görülebilir. Nitekim bu mevzu ulemâ arasında da uzun münâkaşalara sebep olmuştur. Bu sebeple, biz hadislere geçmeden önce uzunca bir açıklama ile konuyu tanıtmaya her iki fikri de olduğu gibi aksettirmeye çalışacağız. Ümîd ederiz, bu sûretle yanlış anlamalara meydan kalmaz.[375]

---

[373] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/430.

FAKR NEDİR?

Bu bölümün başlığında yer eden ikinci kelime fakr'dır. Fakr, gınâ'nın yani zenginliğin zıddıdır, muhtaç olunan şeyin yokluğudur. İhtiyaç duyulmayan şeyin yokluğu fakirlik sayılmaz. İhtiyaç duyduğu şeyi alabilme imkânı olan kimse de fakir sayılmaz. Ancak; "Allah zengindir,

وَاللّهُ الْغَنِيُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ

sizler fukarasınız" (Muhammed 38) âyet-i kerîmesinin ıtlakına bakılınca, insanların fıtrî bir fakirlikleri mevzubahistir. Kaldırılıp atılamayan, hiçbir surette telâfî edilemeyen bir fakirlik. Şu halde bu mânada fakr, halkın örf ve anlayışındaki dünyalık eksikliği, maddî noksanlık değildir. Belki insandaki ebediyet duygusu, genç kalma hırsı dâhil bitip tükenmeyecek, dünya da verilse tatmin olmayacak her türlü talepler, arzular, ihtiyaçlar ve hatta temennîlerde ifadesini bulan hudutsuz ihtiyaçlarına cevap verememekten ileri gelen fıtrî aczidir.

Hemen belirtelim ki, buradaki mevzumuz bu fakr'ın tahlîli değildir. Sadedinde olduğumuz fakr, kişinin dünyalık karşısındaki tutumudur. Ebû İsmâil el-Ensârî, bu fakr'ı: "Kişinin dünyadan, talep yönüyle de, biriktirme yönüyle de, zemm yönüyle de medh yönüyle de elini çekmesidir" diye târif eder. Birçokları: "Bundan murad, kişiye dünyalık ha gelmiş, ha gelmemiş, varlığı ile yokluğunun kalbde eşit olmasıdır" demişlerdir. Fakr'ın tavsîfiyle ilgili olarak yapılan tariflerin çeşitliliğini gözönüne alan Gazâlî fakr'ı beş mertebede inceler. Bunu yaparken malını kaybeden bir kimsenin misalini ele alır ve eğer o adam, bu mala muhtaç ise kaybettiği bu malına nisbeten fakirdir der. Açıklamasına devam eden Gazâlî o adamın bu fakirliğinin beş halde olabileceğini söyler. Şöyle ki: Birinci Hâl: Muhtaç olduğu bu mal, ona verilse bundan hoşlanmaz, istikrah eder. Kendisini meşgul edeceğini düşünerek şerrinden korunmak için ondan kaçınır. Onun bu hâli, malı karşısındaki en üstün hâldir. Buna zühd, kendisine de zâhid denir.

İkinci Hâl: Bu mala heves etmez. Eline geçecek olsa ne sevinir ne de üzülür. Bu hale rıza, sahibine de razı denir.

Üçüncü Hâl: Mala kavuşmak, kavuşmamaktan daha iyidir. Bu mala rağbeti olduğu için peşinden koşmuş değildir, kendiliğinden gelince memnun kalmıştır. Bu kanaattir, sahibine kâni denir. Çünkü mevcutla yetinmiş, azıcık bir hevesi olmakla beraber bunun peşinde koşmamış. Dördüncü Hâl: Kaybettiği serveti aramaması, acziyeti sebebiyledir. Mala karşı heveslidir, imkânı olsa peşinde koşup arayacaktır. Buna hırs, sahibine hâris denir.

Beşinci Hâl: Elinde olmayan servete muhtaç olma hâlidir. Onun temîni zarûridir. Ekmeği olmayan aç, elbisesi olmayan çıplak gibi. Buna ızdırâr, sâhibine de muzdar denir. Bunun teminine hevesi kuvvetli olsa da, zayıf olsa da fark etmez. Fakat buna heves etmemek pek enderdir. Şu halde, bunlar fakirin beş hâlidir ve en üstünü zühd'dür.376

FAKİRLİK Mİ ZENGİNLİK Mİ?

Fakrla ilgili hadislerin birbirine zıt görünen hükümleri ifâde etmesi bir kısım İslâm büyüklerini fakirlik mi, zenginlik mi? meselesinde ihtilafa sevketmiştir. Meselede üç görüş ileri sürülmüştür: 1- Fakirlik Üstündür Diyenler: Bunlar, öncelikle 2067 numarada kaydedeceğimiz hadis olmak üzere, bir kısmı, onu müteâkip görülecek olan fakrı övücü hadislere dayanırlar. 2- Zenginlik Üstündür Diyenleri te'yit eden hadisler çok. Bunlardan biri Buhârî'de gelen:

نمو ِهِلاَمِش ْنع َو ِهِنيِمَي ْنَع اَذَكه َو اَذكه َو اذكه َلاَق ْنَم ًاِه
ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َنوُّلِقُمْلا ُمُه َني ِرَثْكَا َّنِإ

ِهِفْلَخ َو ليِلَق اَم مُه "Burda çok malı olanlar, kıyamet günü az mal sahibi olacaktır. Fakat, (azalacak, endîşesine düşmeden Allah rızası için) bol bol verenler müstesna. Ancak böyleleri ne kadar az!"

Bir diğer delil: Sa'd'ın rivâyeti. Resûlullah kendisine: رْيَخ ِم ْن نَا
ءاَيِنْغَا َكَتَث َر َو ْرَذَت ْنِا َكَّنِا ....

ةَلاَع مُه َرَذَت

"Vârislerini zengin bırakman, senin için fakir bırakmandan daha hayırlıdır" demiştir.

Bir diğer delil: Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh), bütün malını Allah yoluna bağışlamak husûsunda Resûlullah'a fikrini açınca, müsaade etmemiş ve şöyle demiştir: رْي َخ َوُهَف َكِلاَم َضْعَب َكْيَلَع ْكِسْمَا

كَل "Malının bir kısmını kendine sakla, bu senin için daha hayırlıdır." Bir diğer delil: Sa'd İbnu Ebî Vakkâs'ın merfu rivâyetidir: "Allah zengin, muttakî ve kendi halindeki kulu sever."

Bir diğer delil: Ashâb'ın fakir olanları, Resûlullah'a: "Zenginler hayırda bizi geçti, Allah yolunda harcadıklarının ücretlerine de erdiler, aradaki sevap farkını nasıl telafi edelim?" mânasında yaptıkları müracaatı anlatan uzunca rivâyetin sonunda Resûlullah şöyle buyurmuştur: هيِت ْؤُي ِ هاللّ ُلْضَف َكِلذ

ءاَشَي نَم "Zenginlik Allah'ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir." Bir diğer delil: Amr İbnu'l-Âs'a Resûlullah ücret verdiği zaman, Amr (radıyallâhu anh)'ın istiğna göstererek almak istememesi üzerine şöyle buyurmuştur: ِحلاَّصلا ِلُج َّرلِل ُحِلاَّصلا ُلاَمْلاَمْعِن "Sâlih mal, sâlih kimsenin elinde ne kadar iyidir!"

Bu bâbta başka rivâyetler de mevcut.

3-Kefâf (orta yol) Üstündür: İbnu Hacer el-Askalânî'ye göre fakirlik ve zenginlik her ikisinin de hem lehinde hem aleyhinde delillerin eşitliği karşısında Ahmed İbnu Nasr ed- Dâvudî, bu bâbta en güzel te'vili yapmıştır. Der ki: "Fakirlik ve zenginlik, Allah'ın iki imtihan vâsıtasıdır, bunlarla kullarını şükür ve sabır hususlarında imtihan etmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmuştur: "İnsanların hangisinin daha iyi iş işlediğini ortaya koyalım diye, yeryüzünde olan şeyleri, yeryüzünün süsü yaptık" (Kehf 7).

Keza: "...Bir imtihan olarak size iyilik ve kötülük veririz..." (Enbiya 35). Ayrıca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), fakirliğin şerrinden, zenginliğin şerrinden Allah'a sığınmıştır..." Meseleyi uzunca tahlîl eden ed-Dâvudî, bahsi şöyle noktalar: "Fakir ve zengin, her ikisi de fakirlik ve zenginlikleri sebebiyle hem medhi hem de zemmi gerektiren eşit ölçüde iyilik ve fenâlıklara mâruzdurlar. Öyle ise, en uygunu kefâf (yetecek) miktarıdır. Nitekim şu âyet de buna delil olmaktadır: "Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme, büsbütün de açıp tutumsuz olma, yoksa pişman olur, açıkta kalırsın" (İsrâ 29). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)da şöyle dua etmişlerdir: ق ْز ِر ْلَعْجا َّمُهَّللا

اتوُق ٍدَّمَحُم ِلآ "Rabbim, Muhammed âilesinin rızkını yetecek kadar ver (fazla da olmasın, eksik de).

"Kefâf'ı diğerlerine üstün görenlerden Kurtubî, el-Müfhim'de şöyle der: "Allah Teâla Hazretleri, Resûlünde (aleyhissalâtu vesselâm) fakr, gınâ ve kifâf her üç hâli de bir araya getirmiştir. Şöyle ki: Fakirlik ilk hâli idi. Nefsiyle cihâd ederek bunun gereğini yerine getirdi. Sonra Cenâb-ı Hakk fetihleri müyesser kıldı ve zenginler seviyesine çıkardı. Bu hâlin gereğini de, serveti müstehak olanlara dağıtmak, onunla ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşmak, ailesine zarûrî ihtiyaçlarını giderecek kadar mal ayırıp gerisini fukaraya ulaştırmak sûretiyle yerine getirdi.

Öldüğü sırada yaşadığı hâl de kefâf idi."

Kurtubî, sözlerine devamla der ki: "Bu kefâf hâli, hem azdırıcı zenginlik, hem de sıkıntıya atıcı fakirlik hâlinden iyidir. Ayrıca kefâf sahibi, fakirlerden addedilir. Çünkü o, dünyanın hoş şeyleri ile tereffüh etmez. Bilâkis, kefâf miktardan fazla olandan sakınmak için sabır husûsunda nefsiyle cihâd eder. Memduh olan fakr'ın ondan uzak tutacağı tek şey, ihtiyacın getireceği kahr ile dilenciliğin getireceği zillettir."

Kefâfın üstünlüğünü te'yîd eden rivayetler vardır. Bunlardan biri Müslim'de de gelmiş bulunan şu hadistir: "İslâm hidâyetine erdirilip yeterli □ عَنَق وَ ُفاَفَكْلا َق ِز ُر َو ِم ً ْس “ ا ىلا َ ِيدُه ْنم َحَلْفَا ْدَق

rızkı da verilmiş olan kimse, verilene kanaat ederse kurtulmuştur." Nevevî, Kefâfı: "İhtiyaçları eksiksiz karşılayıp fazlalık da bırakmayan mal" diye tarif eder. Kurtubî de: "İhtiyaçları gideren, zarûriyâtı karşılayan ve tereffüh ehline kalmayan mal" diye târif eder. Resûlullah'ın: "Allah'ım Muhammed ailesinin rızkını kefâf yap" duası da bu mânadadır. Yani: "Allah'ım başkasından isteme zilletine düşürmeyecek, ihtiyaçlara yetecek kadar ver. Bunda, dünyada saçılma ve tereffühe sevkedecek fazlalık olmasın" demektir. Bu hadiste kefâf miktarı efdal görenlerin haklılığına delil vardır. Çünkü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisi ve âilesi için her zaman en iyiyi dilemiştir. Ayrıca: "İşlerin en hayırlı olanı vasatıdır" buyurmuştur. اَهُطَس ْوَا ِروُمُا ُرْيَخ

İbnu'l-Mübârek'in Kitâbu'z-Zühd'de kaydettiğine göre, İbnu Abbâs'a az amel az günah sahibi mi efdal, çok amel çok günah sahibi mi efdal? diye sorulunca, şu cevabı vermiştir: "Selâmete hiçbir şeyi eşit tutmam. Kimin yetecek miktarda geliri olur, kanaat de ederse, zenginliğin ve fakirliğin afetlerinden emniyette kalır." İbnu Mâce'de gelen bir rivâyet de bu husûsu te'yîd eder: Hz. Enes'in rivayetine göre Resûlullah: "Kıyamet günü, kendisine dünyada iken sadece yetecek miktar (kût) verilmiş olmasını temennî etmeyecek ne bir tek zengin vardır, ne de bir tek fakir" buyurmuştur. İbnu Hacer bu nakillerden sonra der ki: "Bütün bu söylenenler doğrudur. Ancak, fakirlik mi efdaldir zenginlik mi? sorumuza kesin bir cevap değildir. Çünkü ihtilâf, bu iki sıfattan biriyle muttasıf olan hakkındadır. Bunlardan hangisi kişi hakkında daha iyidir? Bu sebepledir ki, ed-Dâvudî, mezkûr sözünün sonunda şunu söyler: "Önce belirtelim ki: "Bunlardan hangisi efdaldir? suali doğru değildir, zîra bunlardan birinde, diğerinde bulunmayan bir amel-i sâlih bulunması muhtemeldir. Böylece o, bu sâlih amel sebebiyle efdal olur. Öyleyse onlar hakkında uygun sual şöyle olmalıdır: "Bu iki halden herbirinin, diğerinin iyi ameliyle boy ölçüşecek bir iyi ameli bulunması haysiyetiyle eşitlenecek olurlarsa hangisi daha iyidir?" Der ki: "Bu durumda, bunlardan hangisinin efdal olduğunu Allah bilir." Takiyyuddin Ahmed de aynı şeyi söylemiştir. Ancak o şunu da ilâve eder: "Her ikisi de takvâda eşit olurlarsa bunlar fazilette eşittirler." İbnu Dakîku'l-Îd, bir vesile ile yaptığı açıklamada, zenginliğin fakirliğe üstün olduğunu söyler, "çünkü der, zenginlik, sayesinde yapılan harcamaların sevabıyla kazanılan yakınlık sebebiyle, o ziyâde bir sevabı tazammum eder (içine alır). Ancak, efdal kelimesi nefsin sıfatlarına nisbetle eşref manasında olursa, bu takdirde durum değişir. Fakirlik sebebiyle, nefsin kötü tabiat ve kötü ahlâka karşı riyâzatla elde ettiği temizlik daha şereflidir. Böylece fakr, zenginliğe üstünlük elde eder. Bu mânadan hareket eden sûfîlerin cumhuru, sabırlı fakirin üstün olacağına hükmetmiştir. Çünkü, tarikatın esâsı, nefsin terbiye ve riyâzetine dayanır. Bu ise, fakirlikte, zenginlikten daha çoktur."

Muhammed İbnu Ebî Bekr der ki: "Ortadaki ihtilâf harîs olmayan fakir ile, cimri olmayan zengin hakkındadır. Çünkü, mâlumdur ki, kanaatkâr fakir cimri zenginden efdaldir, keza cömert zengin harîs fakirden efdaldir... Her neyi kendi zâtı için değil de başka bir yönü için değerlendiriyorsak, onu kastedilen bu yönüne izâfe etmek gerekir, tâ ki gerçek fazîleti böylece ortaya çıksın. Öyleyse, mal aslında li-aynihî yasaklanmış değildir. Allah'tan uzaklaştırıcı olması sebebiyle mahzurludur. Fakirlik de böyle. Zenginliği, kendisini Allah'tan uzaklaştıramayan nice zengin vardır. Nice fakir de var ki yoksulluk onu Allah'tan uzaklaştırıp şöyle dedirtmiştir: "Daha çok malım olsaydı ne olurdu?" Hülâsa, fakir hatardan (riskden) daha uzaktır, çünkü zenginliğin fitnesi fakirliğin fitnesinden daha şediddir..." İbnu Hacer mevzu ile ilgili olarak şunları da keydeder: "Şâfiîlerden pek çoğu şükreden zenginin efdal olduğunu belirtmişlerdir. Ebû Alî ed-Dehhâk da şunu söyler: " Zengin, fakirden efdâldir. Çünkü zenginlik Hâlık'ın, fakirlik mahlûkun sıfatıdır. Hakk'ın sıfatı halk'ın sıfatından efdâldir." Bu sözü bir çok büyükler güzel bulmuştur.Zengini fakirden üstün addeden Taberî gibi bazıları, meseleyi bir başka açıdan îzah ederler: "Şurası muhakkak ki, sabredenin çektiği sıkıntı, şükredenin çektiği sıkıntıdan çok daha ağırdır. Ne var ki, ben yine de Mutarrıf İbnu Abdillah gibi söyleyeceğim: "Sıhhatli olup şükretmeyi, belâ çekip sabretmeye tercîh ediyorum." Bu sözde, insanın cibillî ve fıtrî olan sabırsızlığının değerlendirildiği görülmektedir. Yaratılışı icâbı insanoğlu musîbete fazla sabır ve tahammül gösteremez. Bu yüzden fazlı, sevabı ne kadar çok olursa olsun, belânın tâlibi çıkmaz. Bunu, esâsen dînimiz de tavsiye etmez. Şurası da muhakkak ki, istitâ (tahammül gücü) hasebiyle sabrın hakkını verenlerin sayısı, istitâ hasebiyle şükrün hakkını verenlerden daha azdır.

Ebû Abdillah İbnu Merzûk, ulemânın, fakirlik mi zenginlik mi, yoksa kefâf mı daha efdal olduğu husûsundaki ihtilâfına dikkat çektikten sonra der ki: "Meselenin aslı şudur: "Kul için, Allah indinde, fakirlik mi yoksa zenginlik mi daha iyidir, ta ki bu hâli iktisab edip onunla ahlâklansın? Bir başka ifâdeyle, acaba malda azlıkla, kalbini meşguliyetlerden boşaltıp, münâcâtın lezzetine nâil olmak ve uzun hesapların sıkıntılarından istirâhat bulmak için kazanç gayretine düşmemek mi daha iyi, yoksa zenginlikte başkalarına faydalı olmak imkanı bulunması hasebiyle tasadduk, yardım iyilikler, sıla-i rahimlerle Allah'a yakınlığı artırmak gayesiyle mal kazanmak için meşguliyet mi daha iyidir?" İbnu Merzûk bu soruyu şöyle cevaplar: "Durum böyle olunca, bizce efdâl olan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Ashâbı'nın cumhuru tarafından tercih edilen dünyalıktan azlık, çiçeklerinden uzaklıktır.

Kazanma gayretine düşmeden, miras ve ganimet taksiminden payına düşenle dünyalığa kavuşanların mı daha hayırlıdır, yoksa başkalarına daha çok maddî yardımlarda bulunarak sevabını iyice artırmak düşüncesiyle, bu serveti nemâlandırmak için gayret göstermesi mi daha hayırlıdır?" ELCEVAP: Bu hususta da önceki açıklamamız mûteberdir." İbnu Merzûk'tan bu iktibası yapan İbnu Hacer, onun bir iddiasına katılmaz: Resûlullah'ın Ashabı'nın cumhuru tarafından fakirliğin benimsenmiş olması. "Onların ahvâlinden meşhur olan husus, bu iddiayı reddeder. Zîra, onlar, Allah fetihleri nasîb ettikten sonra iki kısma ayrıldı. Bir kısmı, şahsen nefsi zenginlik'le muttasıf olma haliyle birlikte servetlerini muhafaza edip yardımlar, sadakalar ve iyiliklerde bulunarak Allah'a yaklaşmayı devam ettirmeyi tercîh etti; bir kısmı da, fetihlerden önceki hâli üzre, yani yokluk ve darlık içinde hayatını sürdürmeyi tercîh etti, ancak bunlar, önceki gruba nisbeten cidden çok az kimselerdi. Selef'in hayatında ihtisâs yapanlar, söylediğimiz bu husûsun doğruluğunu bilirler. Onların bu durumlarını aksettiren haberler çoktur, sayıya gelmez." Zenginlik ve fakirliğin leh ve aleyhindeki delil ve değerlendirmeleri bîtaraf olarak karşılıklı münâkaşalarla vermeye devam eden İbnu Hacer, zaman zaman şahsî tercihinin zenginlik tarafında olduğunu ihsas ettirecek ip uçları verir. Onlardan biri şu cümlesidir: Mevzû üzerinde tereddüdlü noktalar da vardır. Bunlardan biri hiçbir şeyi olmayan insanın durumudur. Bunun için evlâ olanı, isteme zilletinden kendini koruması için kazanmasıdır veya çalışmayı bırakıp istemeksizin açılacak rızık kapısını beklemesidir. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel gibi zühd ve verâsıyla meşhur olmuş bir zâtın, kendisine bu hususta soran kimseye şöyle söylediği sahîh bir surette bilinmektedir: □لِازْ َم

قوُّسلا "Pazara müdavim ol, (ticaret yap)." Bir diğerinde نَنِغْلا َلْث
ِم َرَا ْمَلَف ِسأَّنلا ِنَع ِنْغَتْسِا

مُهْنَع "Halktan istiğna et. İnsanlardan istiğna kadar büyük fazilet bilmiyorum." Ebû Bekr el-Mervezî'nin nakline göre Ahmed İbnu Hanbel şunu da söylemiştir: "Herkes için en uygun şey Allah'a tevekkül etmek ve nefislerini kazanmaya alıştırmaktır. Kim kazancı terketmenin efdâl olduğunu söylerse, dünyayı muattal hâle getirmek isteyen bir ahmaktır." Ebû Bekr el-Mervezî de şunu söyler "Ta'lim ve taallümden alınan ücret, bana, insanların elindekini yiyip intizaren oturmaktan daha iyidir... Meslek icra etmeden boş oturan kimseyi, nefsi, insanların elinde olanı istemeye dâvet etmiştir."

Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de şunu söylemiştir: "(Nafile ibâdet ve tefekküre mâni) bazı durumların bulunduğu bir kazanç insanlara ihtiyaç arzetmekten daha hayırlıdır." Servet sahibi olan Saîd İbnu'l-Müseyyeb' den rivâyete göre, ölürken şöyle demiştir: "Rabbim, biliyorsun ki bu malı dînimi siyânet için topladım." Buna benzer ifâdeler seleften Süfyân Sevrî, Ebû Süleymân ed-Dârânî ve benzeri büyüklerden nakledilmiştir. Keza Sahabe ve Tâbiîn'e mensup büyüklerin hiçbirinden, kendilerini kaderin açacağı bir geçim kapısını beklemeye terkederek, rızık kazanma gayretini bıraktığına dâir rivâyet gelmemiştir. Zenginliği üstün görenler şu âyeti de delil göstermişlerdir. (Meâlen): "Ey îmân edenler! Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar -Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanlarınızı ve bunların dışında Allah'ın bilip sizin bilmediklerinizi yıldırmak üzere kuvvet ve savaş atları hazırlayı." (Enfâl 60). Derler ki: "Burada emredilen kuvvet ve "savaş atları" gibi şeylerin hazırlanması ancak mal ile mümkündür."

Sonuç olarak şunu söyleyeceğiz: Zenginlik veya fakirliği değerlendirirken, İslâm ulemâsı meseleyi tek zâviyeden görmemiş, çok buudlu olarak tahlîl etmiştir. Her görüş sâhibinin dayandığı nassî deliller olduğu gibi haklılık kazandıran nokta-i nazar da vardır. Hiç birini kesin bir dille reddetmek veya mutlak doğru olarak değerlendirmek mümkün değildir. Meselenin günümüz şartlarında muallâkta kalmaması için Bediüzzaman merhumun bir cümlesini kaydedeceğiz: "Îlâyı Kelimetullah'ın bu zamanda bir büyük sebebi maddeten terakki etmektir!"[377]

BİRİNCİ FASIL

ZÜHD VE FAKRIN MEDHİ VE BUNLARA TEŞVİK

اَم : ُهَدْنِع ٍلُج َرِل َلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلَع لُج َر ّ َرَم] : لاق ُهْنَع
□1ـ نع لهس نب دعس َر ِض َي هاللّ ُ

نأ َعَفش ْنإ َو ،َحَكْنُي ْنأ َبَطخ ْنإ ّ ُى ِرَح ِ هاللّ َو اَذه : ِسأّنلا ِفا□
َرْشأ ْنِم ل ُج َر : َلاَقف ؟اَذه يف َكُيأَر لوُس َر اَي : َلاَقف ؟اَذه يف
َكُيأ َر اَم :# ُّبَّنلا ُهَل َلاَقَف . ُرَخآ لُج َر ّ َرَم ّ َمُث # ُّبَّنلا َتَكَسَف .
َعهفَشُي

نإ َو . ُعهفَشُي َ َعَفش ْنإ َو ،ُحَكْنُي َ َبَطخ ْنإ ّ ُى ِرَح ِ هاللّو اَذَه□
،َنيِمِلْس ُملا ِءا َرَقُف ْنِم لُج َر اَذه . ِهاللّ

ناخيشلا هجرخأ .[اَذه َلْث ِم ِض ْر َلأا ِءْلِم ْنِم رْيَخ اَذه :# .
َلاَق َ َعَمْسُي ُهْلَوقِل ْهِل . َلاَقف ُّبَّنلا

1. (2067)- Sehl ibnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğradı. Efendimiz, yanında bulunan bir zâta: "Şu gelen kimse hakkında reyin nedir?" diye sordu. Adam: "O, halkın eşrafındandır, bu vallahi bir kıza tâlib olsa hemen evlendirilmeye; birisi lehine şefaate bulunsa, şefaatinin yerine getirilmesine lâyıktır" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sükût buyurdular. Derken az sonra bir adam daha uğradı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanındakine: "Pekiyi bunun hakkında reyin nedir?" dedi. Adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, müslümanların fakir takımındandır. Vallâhi, bu bir kıza tâlib olsa evlendirilmemeye, şefaatte bulunsa itibar edilmemeye, bir şey söylese dinlenilmemeye lâyıktır?" cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu, onun gibilerin bir arz dolusundan daha hayırlıdır?" buyurdu." [Buhârî, Rikâk 16, Nikâh 15, İbnu Mâce, Zühd 5, (4120).]378

يم ِرْحَتِب اَيْنُّدلا يف ُةَداَه َّزلا ِتَسْيَل :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق□
□2ـ وعن أبا رذ َر ِض َي هاللّ ُ ُهْنَع

كِدَي يف اَمِب َكْنِم َقَث ْوأ ىلاعَت ِ هاللّ ِدَي يف اَمِب َنوُكَت□ .
ْنأ ُةَداَه َّزلا ِنِك َل َو ،لاَملا ِةَعاَضإ ًَو ِل ًحلا

كْن ِم َبَغ ْرأ اَهِب َتْب ِصأ اَذإ ِةَبي ِصُملا ِبا َوَث يف َنوُكَت ْنأ□
َو

ىلَع ا ْوَسأَت ٍْي َكِل :ُلوُقَي ىلاعَت َ هاللّ َّن‘ :نيزر دازو.يذمرتلا
هجرخأ .[َكَل ْتَيِقْبُأ اَهَّبأ ْوَل اَهيِف

مُكاَتآ اَمِب اوُح َرْفَت ًَو ْمُكَتاَف اَم□ .

2. (2068)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz buyurdular ki: "Dünyada zâhidlik, helâl olanı haram etmek veya malı ziyân etmekle olmaz. Gerçek zâhidlik, Allah'ın elinde olana, kendi elinde olandan daha çok güvenmen ve bir müsîbete düştüğün zaman getireceği sevabı sebebiyle, onun devamına rağbet göstermendir." [Tirmizî, Zühd 29, (2341); İbnu Mâce, Zühd 1, (4100).]

Rezîn şunu ilâve etti: "Zîra Allah Teâlâ Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Bu, kaybettiğinize üzülmemeniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmamanız içindir" (Hadîd 23).[379]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hakîki zâhidliğin nasıl olduğunu anlatıyor. Buna göre kişinin, helâli haram kılmak, malını mülkünü yüzüstü bırakıp ziyan olmasına seyirci kalmak gibi bir kısım zoraki davranışların zâhidlikle ilgisi olmadığını belirtiyor. O halde gerçek zühd, kişinin Allah'ın rızkı vereceği husûsundaki vaadine güvenmek, ummadığı yerden rızık verdiğine kesin bir îmanla inanmak, Allah'a olan îtimad ve güvenini, elinde tuttuğu akar mal, sanat, mevki ve makam gibi şeylere olan güveninden çok fazla kılmaktır. Çünkü kendi elindekilerin telef olması, bir bir yok olması mümkündür, fakat Allah'ın elinde bulunanlar bâkîdir, ebedîdir. Nitekim âyet-i kerîmede: "Sizde قاَب ِ هاللَّدْنِع امو دفني□ مُكَدْنِع اَم olanlar tükenir ama, Allah katında olanlar sonsuzdur" (Nahl 96) buyurulmuştur. Musîbetle ilgili cümlenin mânasını da Aliyyü'l-Kârî şöyle açıklar: "(Musîbete karşı şikâyetçi, tahammülsüz olma. Bilakis) hâsıl edeceği sevabı düşünerek, yokluğundan ziyâde varlığına rağbet et, devamını iste. İşte bu iki hal, senin gerçekten dünyayı terkedip âhirete yönelmiş olduğuna iki sâdık ve âdil şâhiddir."[380]

378 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/440.

ن ِم ِكِفْكَيْلَف ِيب ُقوُحُّللا ِك َّرَس ْنإ :# هالّل ُلوسر لاق] :تلاق□
اهْنَع ُهالّل َي ِض َر ةشئاع نعو ـ3□

هجرخأ .[ِهيِعِهق َرُت نَّتَح ًابوَث يِقلْخَتْسَت ً َو ،ٍءاَيِنْغ‘ا َةَسلاَجُم
َو ِكاَّيإ َو ،ِبِكا َّرلا ِدا َزَك اَيْنُّدلا

يذمرتلا .

اَهَءاَج ْدَقَل َو ،ُهَسِهكَنُت َو اَهَب ْوَث َعِهق َرُت نَّتَح ًاب ْوَث ُّد
ِجَتْسَت ُةَشِئاَع ْتَناَك اَمَف :ةورع لاق .نيزر دازو

ْهن ِم اَنَل ِتْي َرَتْشا َّهَف : اَهُتَي ِراَج ْتَلاَقَف . مَه ْرِد اَهَدْنِع□
ْسمأ اَمَف ًافْلأ َنوُناَمَث ةَيِواَعُم ِدْنِع ْنِم ًام ْوَي

ْتلَعَفَل ِنيِت ْر َّكَذ ْوَل : ْتَلاَقَف ؟ًامْحَل ٍمَه ْرِدِب□ .

3. (2069)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Ey Âişe! Cennette) benimle olman seni mesrur edecekse sana dünyadan bir yolcunun azığı kadarı kifâyet etmelidir. Sakın zenginlerle sohbet arkadaşlığı etme. Bir elbiseye yama vurmadan eskimiş addetme." [Tirmizî, Libâs 38, (1781).]

Rezîn şunu ilâve etmiştir: "Urve dedi ki: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ), bir elbiseyi eskitip yamamadıkça ve içini dışına ters çevirip (bir zamanlar da öyle giyerek iyice eskitmedikçe) yenilemezdi. Bir gün kendisine, Muâviye tarafından gönderilmiş olan seksenbin (dirhem) geldi. Bu paradan, akşama tek dirhem kalmadı (hepsini tasadduk etti). Câriyesi ona: "Bana ondan bir dirhemlik olsun et alsaydın ya!" dedi. Hz. Âişe: "(Para varken) hatırlatmış olsaydın, isteğini yapardım" dedi."[381]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, Âl-i Beyt'in yaşayışına ışık tutmaktadır. Dünya ile olan bağlantısını, gölgelenmek üzere bir müddet dibine oturup ondan sonra bırakıp giden yolcunun, güzergahta rastladığı ağaçla olan irtibatına benzeten Hz. Peygamber, zevce-i pâkleri Âişe vâlidemize uhrevî beraberliği daha bir garantileyecek hayat tarzının bir sahnesini tasvir ediyor: "Elbiseyi yamalı olarak giymeden yenilememek." Âişe vâlidemiz (radıyallâhu anhâ), sadece yamamakla kalmıyor, renk vs. yönleriyle daha az yıpranıp, yenilik havası taşıyan iç yüzünü dış yüz yaparak, bir müddet öyle giyiyor. Urve (rahimehullah)'nin açıklaması, Hz. Âişe'nin bu davranışının fakirlik veya cimrilikten olmayıp, zahidlikten olduğunu göstermektedir. Umumî Açıklama kısmında temas edildiği üzere gerçek zâhidlik budur. Maddî imkanlar varken dünyaya itibar etmemek... Yüce vâlidemiz bunun örneğini vermiştir. Allah Kıyamet günü şefaatine müyesser kılsın.382

لآ َق ْز ِر َلْعجا َّمُهَّللَا : ُلوُقَي :# ِ هاللّ لوسر َناك] :لاق ُهْنَع ُ□
□4ـ نعو ابأ ةريره َر ِض َي هاللّ

نع لصفي يذلا « ُفاَفَكْلا».يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ . ًافاَفَك
ىرخأ يفو .[ًاتوُق ٍدَّمَحُم

ةجاحلا .

4. (2070)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua ederdi: "Allah'ım, Âl-i Muhammed'in rızkını belini doğrultacak kadar ver -Bir diğer rivâyette- "yetecek kadar ver" buyurmuştur." [Buhârî, Rikâk 17; Müslim, Zekât 126, (1055); Tirmizî, Zühd 38, (2362).]383

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'tan rızk olarak, ölmeyecek kadar istemiştir. Rivâyetlerde bu miktar iki ayrı kelime ile ifâde edilmektedir. Kût ve kefâf. Kût, "ölmeyecek kadar", "belini doğrultmaya yetecek kadar" veya "başkasından istemeye ihtiyaç bırakmayacak kadar yiyecek" diye açıklanmıştır. Kefâf daha önce, Umûmî Açıklama kısmında geniş açıkladığımız üzere, zarûrî ihtiyaçları tam karşılayan, ne fazla ne de noksan olmayan miktar olarak tarif edilebilir.

---

381 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/442.

Âl-i Muhammed tabiri ile, bu hadiste, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hanımları ile çocukları kastedilmiş olmalıdır. Resûlullah'ın ve ailesinin asgari miktarla yetindiklerini te'yîd eden rivâyetler çoktur. Tirmizî'nin "Resûlullah ve ehlinin maişetleri adında bir babta kaydettiği rivayetlerden bazıları şöyle: * "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ekmek ve etten doyuncaya kadar günde iki sefer yemeden dünyadan göçmüştür."

* "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) arpa ekmeğinden doyuncaya kadar peşpeşe iki gün yemeden ruhu kabzedildi."

* "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ailesi, üst üste üç gün doyuncaya kadar buğday ekmeği yemeden dünyadan ayrıldı."* "Resûlullah üst üste birçok geceleri aç geçirir, ehli de akşam yemeği bulamazlardı. Onların ekmekleri çoğunlukla arpa ekmeği idi." * "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yarın için bir şey biriktirmezdi." * "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölünceye kadar (mükellef hazırlanmış) bir sofrada yemek yemedi, (pasta şeklinde) ince yapılmış ekmek de yemedi."[384]

بِنْت ِماأ َو ًانيِكْسِم بنِيْحاأ َّمُهَّللا : ُلوُقَي # ِهاللّ ُلوسر َناَك] :لاق
ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ5□

مُهَّنإِ :لاق ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي َمِل ُةَشِئاَع ْتَلاَق ،ِةَماَيِقْلا َم ْوَي□
ِنيِكاَسَملا ِة َرْم ُز يف ِن ُرُشْحا َو ًانيِكْسِم

ةَشِئاَع اَي ،ِة َرْمَت ِهقِشِب ْوَل َو َنيِكْسِمْلا ِيهد ُرَت َ ُةَشِئاَع اَي□
ًافي ِرَخ َنيِعَب ْرأِب ِءاَيِنْغ‘ا َلْبَق َةَّنَجلا َنوُلُخْدَي .

مِهيِب ِهرَق َو َنيِكاَسَملا ِيهب ِحأ□

رخآ ثيدح يفو. ُةَنَّسلا «ِفي ِرَخلاِب» دارملاو.يذمرتلا هجرخأ .:
ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِكب ِهرَقُي َ هاللّ َّنإَف]

صيرحلا هنغلا ىلع صيرحلا ريقفلا ُمُّدَقَت نيعبر‘اب دارملا نأ□
امهنيب عمجلاو ،ٍماَع ِةَئاَمِسْمَخ

نم نيتجرد ىلع صيرحلا ريقفلا ناكف بغارلا ىنغلا ىلع دهازلا

ريقفلا مدقت ةئامسمخلابو

ريدقتلا اذهو ،ةئامسمخ بلإ نيعبر‘ا ةبسن اذهو ،دهازلا ريقفلا نم
ةجرد نيرشعو سمخ

هملع اهب طاحأ ةبسنو ،هكردأ هرسل لب ًاقافتا و ًافازُج #□
لوسرلا ناسل بلع برجي هلاثمأو

ىوهلا نع ُق ِطْني َ هنأف .

5. (2071)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua etmişti: "Allah'ım, beni miskin olarak, yaşat, miskin olarak ruhumu kabzet, kıyamet günü de miskinler zümresiyle birlikte haşret."

Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) atılarak sordu: "Niçin ey Allah'ın Resûlü?"

"Çünkü, dedi, onlar cennete, zenginlerden kırk bahar önce girecekler. Ey Âişe! fakirleri sev ve onları (rivâyet meclisine) yaklaştır, tâ ki Kıyâmet günü Allah da sana yaklaşsın." [Tirmizî, Zühd (2353).] Diğer bir hadiste: "Beşyüz yıl" tabiri vardır. İki hadis şöyle cem'edilir: "Kırktan maksad hırs sahibi fakirin, hırs sahibi zenginden öne geçeceği müddettir. Beşyüzden maksad, zâhid fakirin hırslı zenginden önce gireceği müddettir. Böylece hırs sâhibi fakir, zâhid fakirin yirmibeş derece üstünlüğüne nazaran iki derecelik bir üstünlüğe sahiptir. Bu kırkın beşyüze nisbetidir. Bu ve benzeri takdirler Resûlullah'ın lisanında mücâzefe veya tesâdüfî olarak cereyan etmez. Bilakis idrâk ettiği bir sır veya ilminin ihâta ettiği bir nisbet sebebiyle söylenmiştir. Zîra o hevâdan konuşmaz."[385]

AÇIKLAMA:

1- Miskin, meskenet'ten gelir, zillet ve fakirliğe düşmüş demektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Rabbine karşı tavazuunu ve fakrini ifâde etmek için bu tabiri kendisi hakkında kullanmıştır. Bu sözüyle ayrıca ümmetini tevâzuya bürünüp, kibir ve gururdan kaçınmaya irşâd etmektedir. Hadiste fakirlerin, çektikleri meşakkatlere sabretmeleri sebebiyle kazandıkları uhrevî derecelerin yüceliğine ve Allah'a olan yakınlıklarına da dikkat çekilmiş olmaktadır. Sühreverdî'ye göre, Resûlullah Allah'tan fakirlerle birlikte haşredilmeyi dilemesi, fakirlerin Kıyamet günü ne kadar yüce bir mertebede olacaklarının en güzel ifadesidir.

2-Kırk bahar demek kırk yıl demektir, çünkü bahar bir yılın dört mevsiminden sadece birisidir.

Resûlullah bir başka hadiste □ماَع ِةَئاِمَسْمَخِب ْمِهِئاَيِنْغَا َلْبَق َةَّنَجلا َن ُولُخْدَي َنير ِجاَهُمْلا ُءا َرَقُف "Muhâcirlerin fakirleri, zenginlerinden beşyüz yıl önce cennete girecekler" buyurmaktadır. Bu iki hadis arasındaki rakam farkı, bunların tahdîd değil, çokluk ifâde etmek maksadıyla kullanılmış olmaları hatırlatılmak sûretiyle te'lîf edilmiştir. İkisinde de gâye aynıdır. Maksad birinde kırk, birinde beşyüz denilerek ifade edilmiştir.

Bir başka îzah da fakirler arasındaki farka dayandırılmıştır. şöyle ki: Taberî'nin Mesleme İbnu Muhalled'den yaptığı bir rivâyette: "Muhâcirler, cennete diğer mü'minlere nazaran kırk bahar önce girecekler, sonra ikinci zümre yüz bahar sonra girer" denmektedir. Burada ifâde edilen mânaya göre, üçüncü zümre ikiyüz yıl sonra girecek demektir. Sanki onlar en az beş zümreye ayrılmış olmaktadır. Bir başka ifadeyle, fakirlerin arzedecekleri sabır, şükür ve arıza hallerine bağlı olarak kendi aralarında farklı mertebelere sahiptirler. Şu halde beş yüz rakamıyla, en üstün dereceyi tutan zâhid fakir'in, dünyayı taleb eden zenginle arasındaki fark ifâde edilmiştir. Harîs fakir ise, zâhid fakirin sahip olduğu yirmibeş derece üstünlükten sâdece iki derecesine sahiptir. Bu, kırkın beşyüze nisbetine denktir. Görüldüğü üzere, lisan-ı nübüvvetten telâffuz edilip hadisler olarak bize intikal eden beyanlarda yer alan rakamlar, mucâzefe veya tesâdüf olmayıp, Efendimiz bizzat idrâk ettiği bir sır ve ilminin ihâta ettiği bir hikmet sebebiyledir. Zîra, Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm hevasından konuşmaz, her ne konuşmuşsa kendisine yapılan bir vahye dayanır (Necm 3-4). Aliyyü'l-Kârî hadisi açıkladıktan sonra der ki: "Başka hiçbir delîl bulunmasa bile, bu hadis tek başına şu hükmün verilmesi için yeterlidir: "Sabreden fakir, şükreden zenginden hayırlıdır." el-Kârî, tahlîlini şöyle tamamlar: "Fakirlik iftihar vesilesidir, onunla iftihâr edip övünmekteyim.

ر ِخَتْفا ِهِب َو ى ِرْخَف ُرْقَفْلا□ hadisi bâtıldır, huffâzdan Askalânî ve başkalarının tasrîh ettiği üzere bunun müteber bir aslı yoktur. Ancak "Fakirlik küfür olayazdı" hadisi çok ارْفُك َنوُكَي ْنَا ُرْقَفْلا َداَك□ zayıftır. Sahîh olması halinde, mânayı kalbî fakr'a hamletmek gerekir. Yani, kişiyi sızlanma ve korkuya atan, Allah'ın hükmüne rızasızlığa, sema ve arzın Rabbince yapılan taksime itiraza sevkeden fakirliğe hamledilmesi gerekir. İşte bu sebeplerdir ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): سْيَل□

kalb zenginliğidir" buyurmuştur. □ِضرَعْلا َو ّنِكَل نَِغْلا نَغ سْفَّنلا
نَِغْلا َع ْن ْرَثَك ِة"çok malla zengin olunmaz. Gerçek zenginlik Bazı âlimler, Resûlullah'ın fakirlikten Allah'a sığınmasıyla ilgili rivâyetleri de, aynı şekilde te'vîl ederek: "Bundan maksad "gönül fakirliği"dir demişlerdir. İbnu Abdülberr ise şunları söyler: "Resûlullah'ın istiâze ettiği fakirlik, kefâfın altına düşen fakirliktir, bu durumda kalbî zenginliği de olmaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nezdindeki zenginlik kalb zenginliği idi. Âyet-i kerîmede: "Seni fakir bulup zenginletirmedi mi?" (Duhâ 8) buyurulmuştur. Resûlullah'ın zenginliği kendinin ve ailesinin bir yıllık kût'unu biriktirmekten öte geçmemiştir. Onun zenginliği kalbinde Rabbine karşı beslediği güveni idi. (Kulluğu) unutturucu fakirlikten de, tuğyana atıcı zenginlikten de Allah'a sığınırdı. Bu durumda, fakirlik ve zenginliğin iki mezmûm kutupları teşkîl ettiğine delil vardır. Bu bâbta gelen rivâyetler belirttiğimiz son husûsta ittifak eder."386

ءاَيِنْغَأْا ‘لَبَق َةَّنَجلا ُءا َرَقُفْلا ُلُخْدَي :# هاللّ لوسر لاق] :لاق□
ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ6□

يذمرتلا هجرخأ .[ٍم ْوَي ِفْصِن ٍماع ِةَئاَمِسْمَخِب .

6. (2072)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fukaralar, cennete zenginlerden beşyüz yıl önce girerler. Bu (Allah'ın indinde) yarım gündür." [Tirmizî, Zühd 37, 2354).]387

AÇIKLAMA:

1-Hadisin açıklaması önceki hadiste yapılmıştır.

2- Beşyüz yılın Allah indindeki yarım gün etmesi, Allah'ın indindeki bir gün, dünya ölçülerindeki bin yıla tekabül etmesindendir. Zîra âyette şöyle denmiştir: "Rabbinin katında bir gün, saydıklarınızdan bin yıl gibidir" (Hacc 47). Ancak, yine Kur'ân-ı Kerîm'in bir başka âyetinde "miktarı elli bin yıl olan bir gün"den de söz edilmektedir (Secde 5). Bu farklılıkla ilgili bir te'vile göre, zamanın değeri mü'min için ayrı, kâfir için ayrıdır. Mü'min için bir gün bin yıl gibi uzarken, kafir için ellibin yıl gibi uzayacaktır. Zîra yine âyetle sâbittir ki, aynı müddet ebrâr için daha kısa, kâfirler için daha uzundur: "O boru öttürülünce, işte o(gün) kâfirlerin aleyhinde pek çetin bir gündür, kolay değil. " (Müddessir 9-10).[388]

انْسَلأ : َلاَقف ِصاَعْلا ِنْبا و ِرْمَع َنْب ِ هاللَّدْبَع لُج َر َلأَس] :لاق
ِبلُبُحلا نمحرلادبع بأ نعو ـ7□

؟اَهْيَلاِ ِبوأَت ةَج ْو َز َكَلأ : ُهَل َلاَقف .َني ِر ِجاَهُملا ِءا َرَقُف ْنِم

لاق ؟ًامِداَخ ِبل َّنإف : لاق ، ِءاَيِنْغ‘ا َن ِم َتْنأَف : َلاق . ْمَعَن :□ :
َلاق ؟ُهُنُكْسَت نَكْسَم َكلأ : َلاق ْمَعَن : َلاق

ملسم هجرخأ .[ِكوُلُملا َنِم َتْنأَف .

7. (2073)- Ebû Abdirrahman el-Hubulî anlatıyor: "Bir adam Abdullah İbnu Amr (radıyallâhu anh)'a sorarak dedi ki: "Biz muhâcirlerin fakirlerinden değil miyiz?" Abdullah da ona sordu: "Kendisine sığındığın bir zevcen var mı?" Adam: "Evet" dedi. Abdullah: "Senin oturduğun bir meskenin var mı? Adam: "Evet!" deyince Abdullah: "Sen zenginlerdensin!" dedi. Adam: "Benim bir de hizmetçim var!" diye ilave edince, Abdullah: "Öyleyse sen krallardansın!" dedi." [Müslim, Zühd 37, (2979).] [389]

نإ َو َني ِر ِجاَهُملا ِءاَفَعُض ْنِم ٍةَباَصِع يف ُتْسَل َج] :لاق ُهْنَع ُ□□
هاللّ َي ِض َر ديعس بأ نعو ـ8□

تَكَسَف اَنْيَلَع َماَقف # ِ هاللّ ُلوسر َءاَج ْذإ اَنْيَلَع ُأ َرْقي ٍ ُراَق َو□
،برُعْلا َنِم ِضْعَب ُرِتَتْسَيَل ْمُهَضْعَب

هللُّدْمَحلا : َلاَقف .اَنِهب َر َباَتِك ُعِمَتْسَن اَنْيَلَع ُأ َر ْقي ٍ ِراَق َناَك □
:اَنْلُق ؟ َنوُعَنْصَت ْمُتْنُك اَم : َلاَقف .ٍ ُراَقْلا

لاق مث .اَنِب ُهَسْفَن َلِدْعَيِل اَنَطس َو َسَلَج َو ،ْمُهَعَم ِبسْفَن
َرِهبَصُأ ْنأ ُت ْرِمُأ ْنَم ِبتَّمُأ يف َلَعَج ِبذَّلا

مُث ،ى ِرْيَغ ًادَحأ ْمُهْنِم َف َرَع # ِ هاللّ َلوسر ُتْيأَر ا َمَف :□□
ِهِدَيِب :اَذكه اوُقلَحَتَف َو َرَب َز ْت ُو ْمُهوُج . َلاق

ساَّنلا ِءاَيِنْغأ َلْبَق َةَّنَجلا َنوُلُخْدَت ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِهماَّتلا ِروُّنلاِب□
َني ِر ِجاَهُملا َكيِلاَعَص اَي اوُرِشْبأ :َلاق

نم ةعامجلا «ُةَباَصِعْلا».يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍةَنَس
ِةَئاَمُسْمَخ َكِلذ َو ،ِم ْوَي ِفْصِنِب

ةريدتسم ةقلح اوراص نأ «اوُقَّلَحَت».سانلا .

8. (2074)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Muhâcirlerin fakirlerinden bir grupla birlikte oturmuştum. Bunlardan bir kısmı, bir kısmı (nın karaltısından istifâde) ile çıplaklıktan korunuyordu. Bir kâri de bize (Kur'ân) okuyordu. Derken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi ve üzerimizde dikildi. Resûlullah'ın yanımızda dikilmesi üzerine kâri okumayı bıraktı. Resûlullah da selam verdi ve : "Ne yapıyorunuz?" diye sordu.

"Ey Allah'ın Resûlü! dedik, o kârimizdir, bize (Kur'ân) okuyor. Biz de Allah Teâlâ'nın kitabını dinliyoruz."

Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ümmetim arasında, kendileriyle birlikte sabretmem emredilen kimseleri yaratan Allah'ıma hamdolsun!" dedi.

Sonra, kendisini bizimle eşitlemek üzere Resûlullah, ortamıza oturdu.Ve eliyle işâret ederek: "Şöyle (halka yapın)" dedi. Cemaat hemen etrafında halka oldu, yüzleri ona döndü. Ebû Saîd der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onlar arasında benden başka birini daha tanıyor görmedim. (Herkes yeni baştan vaziyetini alınca) Resûlullah şu müjdeyi verdi: "Ey yoksul muhâcirler, size müjdeler olsun! Size Kıyamet günündeki tam nûru müjde ediyorum. Sizler cennete, insanların zenginlerinden yarım gün önce gireceksiniz. Bu yarım gün, (dünya günleriyle) beşyüz yıl eder." [Ebû Dâvud, İlim 13, (3666); Tirmizî, Zühd 37, (2352).]390

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Medîne'ye hicret eden bir kısım müslümanların maddî durumlarını aksettirmesi bakımından dikkat çekicidir: Birbirlerinin gölgesiyle tesettürü sağlamaya çalışacak kadar fakirlik. Resûlullah bunlara fakir kelimesini değil saâlîk kelimesini kullanarak hitabedecektir. Bu kelime sülûk'un cem'idir. Ne bir malı, ne bir dayanağı, ne de bir ümid imkânı bulunmayan fakir demektir. Dilimizde bu mânayı ifade için fakir diye tercüme ettik.

2- Kârî, okuyan demektir. Tabii ki burada, cemâate yüksek sesle Kur'an okuyup, dinleten demektir. İslâm'ın bidâyetinde din tebliğcilerine de kâri (veya mukri) denirdi, çünkü teblîğlerini, Kur'ân okuyarak yapıyorlardı.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "... kendileriyle birlikte sabretmem emredilen.." sözüyle, şu mealdeki âyete işaret buyurmuştur: "Sabah akşam Rabblerinin rızasını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sen de sabret..." (Kehf 28).

4- Rivayette geçen "...Kendisini bizimle eşitlemek için ..." ifâdesi iki ayrı mânada anlaşılmıştır: 1) Resûlullah tevâzu maksadıyla, nefsini bizimki ile bir tutmak, eşitlemek üzere aramıza oturdu. 2) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) herkese eşit uzaklıkta olmak için halkanın ortasına oturdu.

5- Fakirlerin, cennete zenginlerden beşyüz yıl önce girme meselesiyle ilgili açıklamaları önceki iki hadiste yeterince yaptık.391

ناَكَف ِةَّنَجلا ِباَب ىلَع ُتْمُق :# ِ هاللّ ُلوسر َلاق] : لاق امُهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ديز نب ةماسأ نعو ـ9□

َو ُباَحْصأ ِهدَجلا َنوُسوُبْحَم َرْيَغ َّنأ َباَحْصأ ِراَّنلا ْدَق َرِمُأ ْمِهب ىلِإ
َنيِكاَسَملا اَهَلَخَد ْنَم ُةَّماع

ظحلا «ُّدَجلا».ناخيشلا هجرخأ . [ُءاَسِهنلا اَهَلَخَد ْنَم ُةَّماَع َذِإَف
،ِراَّنلا ِباَب ىلَع ُتْمُق َو ، ِراَّنلا

. ةداعسلاو

9. (2075)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Mirâc sırasında) cennetin kapısında durup içeri baktım. Oraya girenlerin büyük çoğunluğunun miskinler olduğunu gördüm. Dünyadaki imkân sâhiplerinin cehennemlikleri ateşe gitmeye emrolunmuşlardı, geri kalanlar da mahpus idiler. Cehennemin kapısında da durdum. Oraya girenlerin büyük çoğunluğu da kadınlardı." [Buhârî, Rikâk 51, Müslim, Zühd 93, (2736).][392]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aheyhissalâtu vesselâm), Mîrac sırasında veya rüyada gördüğü bir hakîkati ifâde etmektedir: Cehennem ahâlisinin çoğunu kadınlar teşkil ettiği gibi cennet ahâlisinin çoğunu da fakirler teşkil etmektedir. Bu çeşit rivâyetler çoktur. Bu rivâyetlerde kadınların fıtrî za-afları ile, maddi imkanların insan üzerindeki menfî etkilerine dikkat çekilmektedir. Ta ki, insanoğlu zayıf noktalarından uyarılmış olsun ve o noktalarda daha tedbirli davransın.

Nitekim, öncelikle annelik gibi, şefkat ve merhamet duygularının ileri derecede bulunmasını gerektiren bir vazîfe üzerine yaratılan kadın, kendisine verilen bu asli vazîfeye uygun olarak, erkeklere nazaran çok daha hissi, çok daha hassas bir tabiatla techiz edilmiştir. Bu fıtrî hissîliğin, yan tezâhürleri olacak ve bu da onun zayıf noktalarını teşkil edecektir. İşte Resûlullah, kadınlarla ilgili benzer hadislerinde, bazı İslâm düşmanı mugâlata sahiplerinin söylediği gibi kadınları istiskal etmiyor, bilakis onların zaaflarına dikkat çekerek, o noktalarda uyanıklığa sevkediyor.

---

[390] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/447-448.

Zenginler için de durum aynıdır. Zenginlik, insanı istiğna duygusuna boğarak, mâneviyattan, kulluktan uzaklaştırmaktadır. Ayrıca servetin kazanılmasında gayr-i meşru kazanç ihtimalleri, zekât ve sadakasını tam tamına verememe ihtimâli, malın muhâfaza ve artırılması gibi zarûri meşguliyetlerin kişiyi fazlaca işgal etme hatarları (riskleri) mevcuttur. Öyle ise, ümmetinin her zümresine karşı rahmet ve şefkat hisleriyle dolu olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu zümrelerin zayıf noktalarına dikkat çekip, onları uyarmasından daha tabiî bir şey olamaz. Dînimizin getirdiği hayat felsefesine göre, insan imtihan edilmek üzere yaratılmıştır. Kimisi azlık, kimisi çokluk; kimisi kadınlık, kimisi erkeklik; kimisi sağlık, kimisi hastalık; kimisi nimet, kimisi musibetle veya aynı insan yerine göre bazan sağlık, bazan hastalıkla, bazan bolluk, bazan darlıkla, nimet veya musibetle... imtihan edilecektir. Şeriat, bu farklı hallerin her birinde her bir farklı hal sâhibine nasıl davranmak gerektiğinin bilgisini getirmiş ve bu talimata uymasını emretmiştir. Bu talimâtı anlayacak derecede aklı olan herkes, buna uyup uymama durumuna göre hesaba çekilecektir. Öyle ise zenginle veya kadınla ilgili veya bir başka durum sahibiyle ilgili dînî talimatı belirtilen çerçevede kavramak gerekir. Bu talimatta ne kadının istiskâli, ne servet sahiplerine düşmanlık aranmamalı, fıtrata hâkim kanunların beyânı, belirtilen şartlarda gerçek kulluğun nasıl yapılacağının öğretisi, bir başka ifade ile dinin siyâseti aranmalıdır. Kurtubî'nin sadedinde olduğumuz hadisle ilgili açıklamasını bu noktadan değerlendirelim: "Kadınlar, cennetlikler arasında azınlığı teşkîl etmektedir. Çünkü onlara (hissiliğin galebesiyle akıllarının azlığı ve aldanmalarının çabukluğundan ötürü hevâ ve dünyanın peşin zinetlerine meyledip âhiretten yüz çevirme hâli galebe çalar."393

اَمَّنإَف ،ْمُكَءاَفَعُض ِىنوُغْبا :# ِ هاللّ ُلوسر َلاق] : لاق ُهْنَع ُ هاللّ
□11ـ نعو ىبأ ةريره َر ِض َي

ىل اوبلطا «ىنوُغْبأ» ىنعمو.ننسلا باحصأ هجرخأ .[ْمُكِئاَفُضِب .
َنوُق َز ْرُت َو َنو ُرَصْنُت

10. (2076)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana zayıflarınızı arayın. Zîra sizler, zayıflarınız sebebiyle yardıma ve rızka mazhar kılınıyorsunuz." [Ebû Dâvud, Cihâd 77, (2594); Tirmizî, Cihâd 24, (1702); Nesâî, Cihâd 43, (6, 45-46).]394

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada fakirliği sebebiyle halkın zayıf addettiği kimselerin himâyesini , onların korunmasını, onlara yardım edilmesini emretmektedir. 2- "...zayıflarınız sebebiyle..." ibâresi: "onların aranızda olmaları sebebiyle ...", "onların dizginleri sizde olması sebebiyle", "onların duaları bereketine" diye anlaşılmıştır. Zayıf kimse aczini ve güçsüzlüğünü görünce, güç ve kuvvetten tam bir ihlâsla yüz çevirerek Allah'tan yardım ister. Böylece galebe elde eder. Nitekim "Nice az topluluk, çok topluluğa Allah'ın izniyle galebe çalmıştır" (Bakara 248) buyurulmuştur. Halbuki kuvvetli olan, kuvvetine güvenerek, galebe çalacağına kesin gözüyle bakar, kuvvetine mağrur olur. Bu onu tedbirsizliğe ve yalnızlığa iter, mağlubiyete götürür. Kur'ân-ı Kerîm, müslümanların Huneyn'de böyle bir gurura düşerek mağlup olduklarını haber verir (Tevbe 25). 3- Hadisi daha anlaşılır kılan bir ziyade Nesâî'nin rivayetinde yer almaktadır: "Allah bu ümmete zayıfları sebebiyle, onların duaları, namazları ve ihlasları hatırı için yardım eder." Yani "Zayıfların ibâdet ve duaları çok daha hâlisânedir. Çünkü, kalpleri dünyevî süslerle meşgûl değildir. Himmetleri bir şeyde toplanmıştır. Bu sebeple duaları makbuldür, amelleri (riyâdan) pâktır." Öyle ise onların bu makbul duaları sebebiyle düşmanlarınıza karşı yardım görüyorsunuz, belalar üzerinizden defediliyor. 4- Tîbî der ki: "Bu hadiste zenginlerle, düşüp kalkmaktan nehyedilmekte, fakirlere karşı tekebbür etmekten (büyüklenmekten) yasaklanmaktadır. Bu sebeple Hz. Lokman, oğluna: "Elbiseleri eski diye fakirleri hakir görme, çünkü senin de, onun da Rabbiniz birdir" demiştir. İbnu Muâz da: "Fakirlere olan sevgin peygamberlerin ahlâkındandır. Onlarla düşüp kalkamayı tercih etmen sâlihlerin alâmetlerindendir, onlardan kaçman da münâfıkların alâmetlerindendir" demiştir.

5- Son olarak, hadisle ilgili Münâvî'nin kaydettiği bir açıklamaya daha yer vermek isteriz: "Tenbih: Bu hadis ve buna benzeyen, "Siz ancak zayıflarınız sebebiyle □لَه ْتُنُصْرَ ُونَ وَ تُرْزَ قُونَ َّ إِ ٍمُكِئاَفَعُضِب

yardım görür, rızka kavuşursunuz" hadisi ile Müslim'de gelmiş olan لَاْمُؤْ ْنِم ُالْقَوِيُّ خَيْرٌ وَ َاحَبُّ ُلى

ve daha sevgilidir, ancak her birinde hayır vardır" hadis arasında zâhiri bir teâruz vardır. Ancak هالّ ِ نِم َالْمُؤْ ْنِم الضَّعِيفِ وَفِي كُلِّهِ خَيْرْ "Kuvvetli mü'min Allah'a zayıf mü'minden daha hayırlı düşünüldüğü zaman, aralarında zıtlık olmadığı görülür. Zîra kuvvetin medhinden murad Allah'ın zâtındaki kuvvettir ve azimdeki şiddet(in medhidir). Za'fın medhinde murad da sade yaşayış, kalp inceliği ve Cenâb-ı Hakk'ın celâlini müşâhede edince kendinden geçmedir. Veya kuvvetin zemminden (kötülenmesinden) murad, zorbalık ve büyüklenmedir, zayıflığın zemminden murad da Vâhidu'l-Kahhâr'ın hakkını yerine getirmede azim zayıflığıdır. Zîra Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) burada: "Fakirlerin kuvvetiyle muzaffer olursunuz.." demiyor. Bilakis muradı "onların duası", "ihlası" vesair zikri geçen şeylerden biridir." 395

رسول الّله #: ما بَعَثَ الّله ُ نبِيها ًّ إِ رَ عي الْغَنَمَ قالُوا: وَ أَنْتَ يَا
11ـ وعنه رَ ضِ يَ الّله ُ عَنْهُ ُ قال: قال□

ركذي ملو كلامو براخبلا هجرخأ .[ةَّكَم ِلْهَ‘ َطي ِرا َرَق بلَع اَهاَع
رسول َلاللّه ؟ ِقاَلَ : نَعَمْ، كُنْتُ أَرْ

طيرارقلا .

11. (2077)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: " Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz buyurdular ki: "Allah hiçbir peygamber göndermedi ki, koyun çobanlığı yapmamış olsun."

"Sen de mi, Ey Allah'ın Resûlü?" diye sordular.

"Evet, dedi ben de bir miktar kırat mukabili Mekke ehline koyun güttüm." [Buhârî, İcâre 2; Muvatta, 18 (2, 971); İbnu Mâce, Ticârât 5, (2149).][396]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste bütün peygamberlerin hayatında bir çobanlık devresinin bulunduğu beyan edilmektedir. Nesâî'nin bir rivâyetinde şöyle denir: "Koyun sahipleri ile deve sahipleri övünmüşlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hz. Musa koyun çobanı olduğu halde pegamber oldu. Hz. Dâvud koyun çobanı olduğu halde peygamber oldu. Ben de ehlimin koyunlarını Ciyâd'da güderken peygamber oldum" dedi.

Hadiste geçen karârît kelimesi kîrât'ın cem'idir. Kîrât, hadiste bir yerin ismi olarak mı kullanılmıştır, yoksa dînar'ın cüzlerinden bir cüz mânasına mıdır? Çünkü kîrât normalde kuruş gibi bir para birimidir. Karârît'ten maksat para'dır diyenler, Mekke ahâlisinin bu adı taşıyan bir bölge bilmediklerine dikkat çekerler. Açıklamada kaydettiğimiz rivâyet de ehline Ciyâd nâm mevkide koyun güttüğünü ifâde eder. İbnu Hacer: "Mekke halkına para ile, kendi ailesine de parasız koyun gütmüş olabileceğini" söyleyerek ihtilâfı birleştirir.

2- Peygamberlerin çobanlıktan geçmelerindeki hikmeti âlimler şöyle açıklamışlardı: "Peygamberler koyunları güderek, yürütülmesi boyunlarına yüklenen ümmetlerinin işleri hususunda tecrübe sahibi olmuşlardır. Zîra koyunlarla haşır neşir olma sonunda onlarda hilm ve şefkat duyguları gelişir. Çünkü onlar, koyunları gütmeye ve mer'ada dağılmalarından sonra toplamaya, bir otlaktan diğer bir otlağa nakletmeye, hayvanların vahşi hayvan ve hırsız nev'inden düşmanlarını defetmeye sabrettiler. Hayvanların tabiatlarındaki farklılıkları, zayıflıklarına ve muâhedeye olan ihtiyaçlarına rağmen aralarındaki şiddetli iftirakları görüp tecrübe edinirler. Bu durumdan ümmete karşı sabretmeye ülfet kazanırlar ve ayrıca ümmetin tabiatlarındaki değişiklikleri, akıllarındaki farklılıkları anlarlar. Böylece ümmetin yarasını sarar, zayıflarına merhamet eder, onlarla daha iyi geçinir. Bu davranışların vereceği meşakkatlere çobanlıktan gelenlerin tahammülleri, bu işlere birden bire girenlerden daha kolay olur.Koyun güdünce bu hususlar tedricen kazanılır.

Bu tecrübe işinde koyun üzerinde durulmuştur. Çünkü koyun diğerlerinden daha zayıf, bunların dağılmaları da deve ve sığırda daha fazladır. Çünkü deve ve sığırın bağlama imkânı vardır. Adeten koyun kırda bağlanmaz. Ayrıca, koyun daha çok dağılsa da, emirlere uyması diğerlerinden daha çabuk olur."397

كُّب ِحُأ ِبهنإِ هاللّ َلوُس َر اَي َلاَقف لُج َر َءاَج] : لاق ُهْنَع ُ□ □
هاللّ َي ِض َر لفغم نب هاللّدبع نعو ـ12□

رْقَفْلِل َّدِعاَأَف ِنُّب ِحُت َتْنُك ْنإِ : َلاَقف ,ٍتا َّرَم َث ًَث ، َكُّبحِ‘□
ِبهنإِ هاللّو . َلاق ُلوُقَت اَم ْرُظْنا : َلاَقف

يذمرتلا هجرخأ .[ُهاَهَتْنُم ىلاإِ لْيَّسلا َنم ِنُّب ِحُي ْنَم ىلاإِ ُع .
َرْسأ َرْقَفْلا َّنإف ،اًفاَفْجَت

12. (2078)- Abdullah İbnu Muğaffel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek "Ey Allah'ın Resûlü! Ben seni seviyorum" dedi. Resûlullah: "Ne söylediğine dikkat et!" diye cevap verdi. Adam:

"Vallâhi ben seni seviyorum!" deyip, bunu üç kere tekrar etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine adama:"

Eğer beni seviyorsan, fakirlik için bir zırh hazırla. Çünkü beni sevene fakirlik, hedefine koşan selden daha sür'atli gelir." [Tirmizî, Zühd 36, (2351).] 398

AÇIKLAMA:

1- Aslında her mü'min Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı sevmekle mükelleftir, O'nsuz mü'min olunmaz. Öyle ise bu söz, ileri derecede bir sevgi duygusunun ifadesi olmaktadır. Bu seviyede bir sevgi, kişiye bir kısım hassasiyetleri tahmîl edecek olmasındandır ki, Resûlullah, bu söylediğin şeyin gerektirdiği mes'ûliyetlere katlanıp , titizlikleri yaşıyabilecek misin? mânasında: "Ne söylediğine dikkat et!"

buyurmuştur. "... Fakirlik için zırh hazırla!" uyarısının gerisinde ciddî, muhâtaralı, azîm bir işe karar vermişsin, hele bir düşün, altından kalkabilecek misin? Bu, basit bir karar değil, kendini tehlikeli bir işe atıyorsun. Bunun arkasında pek çok bela ve musibetlerle imtihân var. Kendini bilerek bela ve musibetlere atmaktan daha büyük bir muhâtara (risk) var mı? gibi mânalar zihne gelmektedir. Aliyyü'l-Kârî, burada hazırlanması emredilen zırhtan maksadın sabır olduğunu belirtir. "Çünkü der, sabır fakrı örter, tıpkı zırhın zarara karşı bedeni örttüğü gibi." Belânın gelmesine selin misal verilmesi, sür'ati ifade içindir, çünkü yüksekten akan sel süratlidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "İnsanlardan en şiddetli belaya maruz olanlar önce peygamberler, sonra veliler, sonra bunların benzerleridir" hadisi göz önüne alınınca, sadedinde olduğumuz hadis daha iyi anlaşılır.

Hak yolunda en büyük musibetlere katlanan Seyyidü'l-Enbiya Efendimizin yolunda gidenler, ona yakınlıklarının derecesini, onu sevme yolunda katlandıkları fedâkarlıklar, sıkıntılar ve mahrûmiyetlerle ölçebilirler.

Bu mi'yarın zamanımız için çok daha muteber olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, öncelikle farz ve sünnetlerin yaşanmasında ifâdesini bulan sevmeye, zamanımızda çeşitli mâniler var. Bırakalım pek çok hayatî sünnetleri, farzların yerine getirilmesi bile bir kısım hatarları (riskleri) berâberinde getirmekte, mü'minleri işinden, aşından, terfîsinden etmektedir. Sünnete uymanın getireceği bu hatarları göze alamayıp, tâvizkârlığa düşen rahatına bağlı müslümanlar, şartların daha da ağırlaşmasına zemin hazırlayıp, dinî hayatta daha çok tavizler istenmesine sebep olmaktadırlar. Hülasa, ilk nazarda pek vazıh görünmeyen bu hadisin, üzerinde düşünülünce mûcizevî bir beyan olduğu görülmektedir.

Rabbimizden, Resûl-ü Ekrem'ini hakkıyla sevmeyi bizlere nasîb etmesini niyaz ediyoruz.399

بَعْصُم اَنْيَلَع َعَلَط ْذإ # ِ هاللّ ِلوسر َعَم سوُلُج ُنْحَن اَمَنْيَب]□
لاق: ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع نعو ـ13□

ن ِم ِهيِف َناك ِبذَّلِل ىكَب # ُّبهنلا ُهآ َر اًّمَلَف ٍو ْرَفِب ةَّعَق َرُم□
ةَد ْرُب ًّا إِ ِهْيَلَع اَم ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْيَمُع ُنْب

هْيَدَي َنْيَب ْتَع ِض ُو َو ،بِرْخُأ يف َحا َر َو ٍ،ةهلُح يف ْمُكُدَحأ□

اَدَغ اَذإ ْمُكِب َفْيَك :َلاَق َّمُث ،ةَمْعِهنلا

اَمَك ُرَتْسَت ُةَبْعَكلا اوُلاَق اَي َلوُسر ِهاللّ: ُنْحَن ْوَي ٍذِئَم رْيَخ
ْمُكَتوُيُب ْمُت ْرَتَس َو ،برْخُأ َتَعِف ُر َو ، ةَفْحَص

397 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/452-453.

هجرخأ .[ٍذِئَم ْوَي ْمُكْنِم رْيَخ َم ْوَيلا ْمُتْنأ ْلَب :َلاَقف ،ةَداَبِعْلِل ُغ
َّرَفَتَن َو ،ةَن ْؤملا َنْفُكَن ،َم ْوَيلا اَّنِم

يذمرتلا .

13. (2079)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte otururken uzaktan Mus'ab İbnu Umeyr (radıyallâhu anh) göründü, bize doğru geliyordu. Üzerinde deri parçası ile yamanmış bir bürdesi vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu görünce, (Mekke'de iken giyim kuşam yönünden yaşadığı) bolluğu düşünerek ağladı. Sonra şunu söyledi:" (Gün gelip, sizden biri, sabah bir elbise, akşam bir başka elbise giyse ve önüne yemek tabakalarının biri getirilip diğeri kaldırılsa ve evlerinizi de (halılar ve kilimler ile) Ka'be gibi örtseniz o zamanda nasıl olursunuz?"

"O gün, dediler, biz bugünümüzden çok daha iyi oluruz. Çünkü hayat külfetimiz karşılanmış olacak, biz de ibâdete daha çok vakit ayıracağız.

"Hayır! buyurdu, bilakis siz bugün o günden daha iyisinizdir." [Tirmizî, Kıyamet 36, (2478).][400]

AÇIKLAMA:

1- Mus'ab İbnu Umeyr, İslâm'ın ilk kahramanlarından biridir. Mekke' nin zengin ailelerine mensuptur. En iyi giyinen, en yakışıklı gençlerindendir. Müslüman olunca ailesinin boykotuna maruz kalmış, maddî sıkıntılar çekmiştir. Öyle ki derisi buruş buruş olmuştur. Ayrıca ondaki İslâm aşkını bu sıkıntılar sarsmamıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Akabe biatından sonra, daha hicret etmeden, İslâm'ı yaymak ve namaz kıldırmak üzere Medîne'ye göndermiştir. Medîneli müşriklere hep Kur'ân okuyarak teblîğde bulunduğu için kerdinsine mukri (ve kârî) denmiş idi. Mus'ab (radıyallâhu anh), Resûlullah'ın rikkate gelerek gözlerinden yaşlar boşanmasına sebep olan maddi sıkıntı içerisinde, İslâm'a hizmete yılmadan devam etmiş, Uhud savaşında şehîd olduğu zaman, vücudunu örtecek kefen bile bulunamamıştır. Kıyamet günü huzur-u İlâhî'de tam bir şeref hil'ati yerine geçecek olan üzerindeki o yamalı elbisesi ile başı örtülmüş, ayakları da izhir otuyla kapatılmış öylece defnedilmişti. Habbâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile berâber hicret ettik. Sırf Allah'ın rızasını düşünüyorduk. Bizim ücretlerimizi Allah verecekti. Bir kısmımız ücretinden hiç bir şey yemeden öldü. Bazılarımızın da (daha dünyada) meyveleri olgunlaştı ve topladı. Mus'ab İbnu Umeyr, geride tek elbiseden başka hiçbir şey bırakmadan öldü. (Uhud'da öldüğü zaman) bu elbise ile başını örttüğümüz vakit ayakları açılıyordu, onunla ayağını örtsek başı açılıyordu. Resûlullah: "(Elbisesiyle) başını örtün, ayağına da izhir otu koyun" emretti." 2- Resûlullah, bu hadiste maddî bolluğun, dînî gayret ve ibâdette hassasiyet getirmeyip, her hususta rehâvet ve gevşekliğe sebep olacağını ders vermektedir. İslâm cemiyetini, maddi darlık değil, bilâkis bolluk ve rehâvetin yıkıma götüreceğini Hz. Peygamber pek çok hadislerinde beyan etmiştir. Tarih, medeniyetler kuran cemiyetlerin hep maddi refahın zirvesine ulaştıktan sonra gerilemeye ve yıkıma gittiklerini gösterir. Günümüzde bile, içtimâî çöküşlerin göstergesi kabûl edilen içki ve uyuşturucu salgınına ve çeşitli cinsi sapıklıkların yaygınlık kazanmasına hep zengin ve müreffeh cemiyetlerde rastlamaktayız.401

اَيْنُّدلا :#ِهبنلا َدْنِع او ُرَكَذ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر براص ن‘ا
□14ـ نعو بأ ةمامُأ نب ةبلعث

وبأ هجرخأ .[ِنامي“ا َن ِم َةَذاَذَبلا َّنإ ،ِنامي“ا َن ِم َةَذاَذَبلا َّنإ ؟
َنوُعَمْسَت َأ ،َنوُعَمْسَت َأ : َلاَقف

عضاوتلا هب دارملاو ،ةنيزلا كرتو ةئيهلا ةثاثر :فلأ امهنيب
نيتمجعم نيلاذب « ُةَذاَذَبلا».دواد

هب حجبتلا كرتو ،سابللا يف .

14. (2080)- Ebû Ümâme İbnu Sa'lebe el-Ensârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında dünyayı zikretmişlerdi. Buyurdular ki:

"Duymuyor musunuz, işitmiyor musunuz? Mütevâzi giyinmek îmandandır, mütevâzi giyinmek imandandır!" [Ebû Dâvud, Tereccül 1, (4161); İbnu Mâce, Zühd 22, (4118).] 402

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde mü'mine sâde ve mütevazi giyinmeyi tavsiye etmektedir. Dünyada söz edilen bir sohbette te'kîdli bir üslubla kılık kıyafette sadeliğin tavsiye edilmesi, giyimin "dünya"ya ait bir keyfiyet olduğunu gösterir. 2- Mütevâzi olarak tercüme ettiğimiz bezâze kelimesini, İbnu'l-Esîr kıyafetce düşüklük, bayağılık olarak açıkladıktan sonra bundan maksadın "elbisede tevâzu olduğunu, fazlalığı terk olduğunu" belirtir. Biz, tevâzu olarak tercüme ettik. Kılık kıyafette, günümüzde olduğu gibi, bir moda yarışı ile, eskimeden elbise atmanın dînen te'yîd edilen bir yönü yoktur. Tevâzu ve sâdelik esastır, ancak bunu "sünepelik" olarak da anlamamak gerekir. Libas (giyecek) ile ilgili bölümde görüleceği üzere, gelire muvafık olarak giyinmeyi dînimiz tecvîz etmiştir.

Ne var ki bir önceki hadiste temas edildiği şekilde, imkân sahiplerinin sabah bir çeşit, akşam bir başka çeşit giyme havasına girmeleri cemiyetin iktisâdî hayatında bir kısım sıkıntılara sebep olacak, ahlakî ve dînî hayatta da bunun akisleri görülecektir.

Şu halde imkân sahiplerinin de böyle menfi durumların çıkabileceğini düşünerek, buna meydan vermemek düşüncesiyle tevâzu ve sâdeliği tercîh etmeleri dinin tavsiye ettiği sırat-ı müstakîm olmaktadır.403

□]لاَقف ٍع َر َوِب ُرَخآ َرِكُذ َو ٍةَداَبِعِب :# ِهبَّنلا َدْنِع لُج َر َرِكُذ
□15ـ لاق ُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر رباج نعو:

. يذمرتلا هجرخأ .[ٍءْنَشِب ُع َر َوْلا ُلَدْعُي َ :# ُّبنلا .

15. (2081)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bir adamın çok ibâdet ettiğinden, bir diğerinin de vera sahibi olduğundan bahsedilmişti. Efendimiz: "Vera'ya denk olacak onunla tartılabilecek bir şey yoktur!" buyurdu." [Tirmizî, Kıyâmet 61, (2521).]404

AÇIKLAMA:

1- Hadisin metni, Tirmizî'de biraz farklıdır. Sözgelimi vera kelimesi ri'a şeklinde masdar olarak yer alır.

2- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vessalâm) vera'yı çok ibadete üstün kılmaktadır. Vera', İbnu'l-Esîr'in açıkladığı üzere, asıl itibariyle haramlardan kaçınmak mânasına gelir. Ancak sonradan dînî endişelerle mübah ve helâl olan şeylerden de kaçınmak mânasında kullanılmıştır. Gazâlî, harama vesîle olabilir endişesiyle helâl şeyleri de terketmek olarak tarif eder. Önceki hadiste geçtiği üzere zengin kimsenin helâl olduğu halde iyi giyinmeyi terkedip, tevâzu ifâde eden sade giyinmesi vera'dır. Bu hal, sadece giyimle kuşamla ilgili değildir, mesken, yiyecek, binecek, konuşma gibi her çeşit aslî ve gayr-ı aslî ihtiyaçları için de mevzubahistir. 405

16ـ وعن عطية السعدي رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [قالَ رَسُولُ اللّهِ #: لا يَبْلُغُ الْعَبْدُ حَقِيقَةَ التَّقْوى حَتَّى يَدَعَ مَا لا بَأسَ بِهِ حَذَراً مِمَّا بِهِ بَأسٌ]. أخرجه الترمذي.

16. (2082)- Atiyye es-Sa'dî (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi mahzurlu olan şeyden korkarak mahzursuz olanı terketmedikçe gerçek takvaya ulaşamaz." [Tirmizî, Kıyâmet 20, (2453).]406

402 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/456.

403 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/456-457.

404 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/457.

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, helâl bile olsa, gereksiz ve fazla olan kısmın bırakılmasına emir vardır. Mü'min, "haram değildir" diye veya "helâldir" diye gereği, lüzumu olmayan şeylere yer vermemelidir. Bu "helâl"i Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mutlak bırakmıştır, öyleyse, hayatımızı ilgilendiren her şey olabilir: Yeme, içme, konuşma, giyme, ziyâret, uyku, harcama vs. Bunların gerekli miktarında kalmak esastır, çükü fazlası haram olabilir veya harama müeddî olabilir. Nitekim her çeşit israf yasaklanmıştır. Aslında israf, yasaklanan şeylerde değil, helâl olan şeylerde mevzubahistir. İmam Gazâlî şöyle der: "Helâlin fazlasıyla meşgul olup ona düşkünlük göstermek, nefsin oburluk ve tuğyanı ve hevânın temerrüd (inadçılık) ve tuğyanı sebebiyle, kişiyi harama ve mahz-ı isyâna sevkeder. Kim dininde zarardan emin olmak isterse bu hatardan (risk) içtinâb etmeli, helâlin fazlasından kaçınmadır. Ta ki, mahz-ı haramdan korunmuş olsun.

Herkes için en mükemmel takva, din için, zararı olmayan şeyin tercihidir.

2- Takvâ, "vikâye" kelimesinden gelir, ifrat derecede korunma ve siyânet mânasına gelir. Şer'î ıstılahta kişinin, kendisine azab getirecek "fiiller" den veya "terkler" den nefsini korumasıdır. Münavî'nin kaydına göre takvânın mertebeleri var: 1) Şirkten teberrî ederek ebedî azabtan korunmak. Bu mertebeye, "Allah ىوْقَّتلا َةَمِلَك ْمُهَم َزْلَا َو

peygamberine ve inananlara huzur indirdi ve onların takva sözünü tutmalarını sağladı" (Fetih 26) âyeti işaret etmektedir.

2) Günah olan her şeyden kaçınmak. Bu bazan fiildir; kumar gibi, bazan da terktir namasızlık gibi. Bu mertebeye küçük günahlardan kaçınmak da dahildir. Şeriattaki takva kelimesiyle çoğunlukla bu mertebe kastedilir. "Eğer kasabaların halkı inanmış ve bize karşı اوقَّتا َو اوُنَمآ ى َرُقْلا َلْهَا َّنَا ْوَل َو

gelmekten sakınmış olsalardı..." (A'raf 96) âyeti, takvanın bu mertebesine bakar. 3) Kişinin sırr (denen mânevi duygularını) Rabbi ile meşguliyetten alıkoyan şeylerden kaçınmaktır.

هِتاَقُت َّقَح َ هاللّ اوُقَّتِا□ "Ey îman edenler, Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakının" (Âl-i İmrân 102) âyetinde talebedilen hakîki takva işte budur.

Sadedinde olduğumuz hadis, ikinci mertebedeki takvayı kastetmektedir.407

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.) VE ASHABININ YAŞAYIŞLARINDA FAKR

كَانَ يَأْتِي عَلَيْنَا الشَّهْرُ مَا نُوقِدُ فِيهِ نَاراً، إنَّمَا هُوَ التَّمْرُ[
1ـ عن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْهَا قالت:

أخرجه الشيخان والترمذي.وفي رواية: [مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ مِن
وَالمَاءُ إلاَّ أنْ نُؤْتَى بِاللُّحَيْمِ].

لِسَبِيلِهِ].وفي أخرى: مَا أكَلَ آلُ مُحَمَّدٍ أكْلَتَيْنِ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ إلاَّ
خُبْزِ البُرِّ ثَلاثاً حَتَّى مَضَى

. [إحْدَاهُمَا تَمْرٌ

1. (2083)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bazı aylar olurdu, hiç ateş yakmazdık, yiyip içtiğimiz sadece hurma ve su olurdu. Ancak, bize bir parçacık et getirilirse o hâriç." [Buhârî, Et'ime 23, Rikâk 17; Müslim, Zühd 20-27, (2970-2973); Tirmizî, Zühd 38, (2357, 2358), 35, (2473).] Diğer bir rivâyette: "Resûlullah ölünceye kadar Muhammed âilesi buğday ekmeğini üst üste üç gün doyuncaya kadar yememiştir" denmiştir.

Bir diğer rivâyette: "Muhammed (aleyhisselâm) bir günde iki sefer yedi ise, biri mutlaka hurma idi" denmiştir.408

كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَبِيتُ اللَّيَالِيَ المُتَتَابِعَةَ وَأهْلُهُ[:قال عَنْهُمَا
2ـ وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ

. وَكَانَ أكْثَرُ خُبْزِهِمِ الشَّعِيرُ]. أخرجه الترمذي وصححه
طَاوِياً، لاَ يَجِدُونَ عَشَاءً،

2. (2084)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ailesi üst üste pek çok geceleri aç geçirirler ve akşam yemeği bulamazlardı. Ekmekleri çoğunlukla arpa ekmeği idi." [Tirmizî, Zühd 38, (2361).]409

سأّنلا َبَاصأ اَم ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َرَكَذ] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ريشب نب نامعنلا نعو ـ3□

هِب ُ‘‘ْمَي اَم ِلَقَّدلا َنِم ُد ِجَي اَم ِعوُجلا َنِم ىوَتْلَي َم ْوَيْلا ُّلَظَي□
ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر ْدَقَل :َلاَقف اَيْنُّدلا َنِم

هوحنو فشحلاك رمتلا ٍدر «ُلَقَّدلا».ملسم هجرخأ .[ُهَنْطَب.

3. (2085)- Nu'mân İbnu Beşîr (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) insanların nail oldukları dünyalıktan söz etti ve dedi ki: "Gerçekten ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün gün açlıktan kıvrandığı halde, karnını doyurmaya adi hurma bile bulamadığını gördüm." [Müslim, Zühd 36, (2978).] 410

دَحأ ْفَخُي ْمَلاَم ِ هاللّ يف ُتْف ِخُأ ْدَقَل :# هاللّ ُلوسر لاق] □
:لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ4□

ن ِم ٍل َبِل َ ًو ِبلاَم َو ،ٍةَلْيَل َو ٍم ْوَي َنْيَب اَم َنوُث َ ًث هيلَع□
َنَتأ ْدَقَل َو ، دَحأ َذ ْؤُي ْمَلاَم ِ هاللّ يف ُتيِذوُأ َو

ج َرَخ َني ِح َكِلذ َو] :لاقو ،هححصو يذمرتلا هجرخأ .[ٍل َبِ□
ُطبِا ِهي ِرا َوُي ءْيَش ًّإ ِماَعَّطلا

. [هاللّ لوسر # ًابراَه ْنِم َ ةَّكَم ُهَعَم َو ٍل َبِ

4. (2086)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (alelissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, Allah hakkında benim korkutulduğum kadar kimse korkutulmamıştır. Allah yolunda bana çektirilen eziyet kadar kimseye eziyet çektirilmemiştir. Zaman olmuştur, otuz gün ve otuz gecelik bir ay boyu, Bilâl ile benim yiyeceğim, Bilâl'in koltuğunun altına sıkışacak miktarı geçmemiştir." [Tirmizî, Kıyâmet 35, (2474).]

Tirmizî, hadisin sahîh olduğunu belirtir ve ilâve eder: "Bu durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (amcası Ebû Tâlib öldüğü zaman, Tâif'te yeni bir hâmi bulmak ümidiyle, müşriklerden) kaçarak Hz. Bilâl'le Mekke'den çıktığı zamanla ilgilidir.411 412 "

□دَق ًَل َو ،ِةَخِنَس ِةَلاَهِإ َو ٍريِعَش ِزْبُخِب # هاللّ ِلوسر ىلإ
□5ـ هنعو َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع ُلاق: [ٌتْيَشَم

□مُحَمَّدٍ ِصاَع ُصاَع ،ٍرْمَت ُعاَص ََ و ،ِهبَح ُعاَص ََّنإ َو ُهَدْنِع ْوَي ِذِئَم ٍلَتِسْغ
ِلآَ ْدنِع َسْمأ اَم : ُلوُق ًَي ُهُتْعِمَس

« □والترمذي والنسائ. «ا“ةَلاَه ُ» ما أذيب من الشحم.و« السَّنِخ
ِةَوْس .[أخرجه البخار

المتغير الره ِحي.

5. (2087)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arpa ekmeği ile kokusu değişmiş erimiş yağ getirmiştim. (Bir seferinde) şöyle söylediğini işittim: "Muhammed ailesinde, dokuz kadın bulunduğu bir zamanda, ne bir sa' hurma, ne de bir sa' hububat gecelememiştir." (Buhârî, Rehn 1, Büyû 14; Tirmizî, Büyû 7, (1215); Nesâî, Büyû 50, (7, 288).][413]

□[لَقْد َخرَ َجتُ ْمن َبيْتِ يف ْيَو ٍمِ ،ٍتاَش َو إِنهِب َل َشدِيدُ الجوُع
□6ـ وعن عليه َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع ُلاق:

□مَاِل ُهَل َيِسْقِب ِبَكْر َة ٍفاطَّلَعْتُ َعَليِه ْمن ِتْلُمَة الحاِئِط ،فقَ ال
ًألْتَمِسُ َشْيئًا، فمَرَّ ْر ُت بيهوُدِيٍ في

[409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/459.

[410] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/460. [411] Aliyyü'l-Kâri, Mirkâd'da Tirmizî'nin açıklamasını değerlendirerek, bu hâdisenin Mekke'den Medine'ye hicretle ilgisi olmadığını, zira bu hicret sırasında Resûlullah'ın yanında Hz. Bilal'in bulunmadığını söyler. Bir aylık ikâmete şâmil olan Taif seyahatinde de Zeyd İbnu Harîse'nin beraberliği bilinmektedir. Aliyyü'l-Kârî, burada teâruzu: "Resûlullah'ın, Taif'e biri de Bilâl ile olmak üzere birden fazla gitmiş olmasına bir mâni yoktur" diye açıklık getirir.

□بَتِمْرَ ةٍ؟ قُلْتُ: نَعَم، فَافْتَح ِالبَاب َحتَّى أدْخُلَ، فَفَتَح َفَدَخَلْتُ
مَاَلَك َاي أعَرْ َابِيُّ: هَل ْلَك َفي دَلْوٍ

تْلقو ،ُه َوْلَد ُتْلَس ْرأ ِبهفَك ْتَ' َتْما اَذإ نَّتَح ًة َرْمت ِبناَطْعأ ًاوْلَد□ :
ُتْع َزَن اَمَّلُكَف ،ًاوْلَد ِبناَطْعأَف

يذمرتلا هجرخأ .[َد ِجْسَملا ُتْئ ِج َّمُث ،ءاَملا َنِم ُتْع َرَج َّمُث .
،اَهُتْلَكأَف ِبْسَح

6. (2088)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Evimden soğuk bir günde çıktım. Çok açtım, (yiyecek) bir şey arıyordum. Bir yahudîye rastladım, bahçesinde çıkrıkla sulama yapıyordu. Duvardaki bir açıklıktan adama baktım.

"Ne istiyorsun ey bedevi, kovasını bir hurmaya bana su çeker misin?" dedi. Ben de: "Evet! ama kapıyı aç da gireyim!" dedim. Adam kapıyı açtı, ben girdim, bir kova verdi. Su çekmeye başladım. Her kovada bir hurma verdi. İki avucum hurma ile dolunca kovayı bıraktım ve bu bana yeter deyip hurmaları yedim, sudan içip sonra mescide geldim." [Tirmizî, Kıyâmet 35, (2475).] 414

ْرَكَب اَبأ َدَج َوَف ِد ِجْسَملا ىلإ # ِ هاللّ ُلوسر َج َرَخ] :لاق ُهْنَع□
ُ هاللّ َيِ ضَ ر ةريره ىبأ نعو ـ7□

إ ِبنَج َرْخأ اَم َو : َلاَقف ،ُعوُجلا اَنَج َرْخأ :َاقَف ؟اَمِه ِجو ُرُخ□□
ْنَع اَمُهَلأَسَف ،اَمُهْنَع ُ هاللّ َيِ ضَ ر َرَمُع َو

اَهَحَبَذَف ٍةاَش ىلإ َماقو َلِمُعَف ، ٍريِعَشِب ْمُهَل َرَمأَف ِناَهْيَّتلا َنْبا□
ِمَثْيَهلا ىِبأ ىلإ اوُبَهَذَف ،ُعوُجلا

ءاَملا َكِلذ ْنِم اوُب ِرَش َو اوُلَكأَف ،ماَعَّطلاِب اوُتأ َّمُث□□
ٍةَلْخَن يف ْمُهَدْنِع ًاقهلَعُم ًءاَم ْمُهَل َبْذَعْتسا َو

ىأ « ًءاَم ْمُهَل َبْذَعْتسا».يذمرتلاو كلامو ملسم هجرخأ .[ِم ْوَيلا
اذه مِيعَن ْنَع َّنُلأْسُتَل :# َلاَقَف

ابذع ءام مهل ىقتسا .

7. (2089)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün (veya gece mûtad olmayan bir saatte) mescide geldi. Orada Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ)'e rastladı. Onlara (bu saatte) niye geldiklerini sordu. "Bizi evden çıkaran açlıktır!" dediler. Resûlullah da: "Beni de evde çıkaran açlıktan başka bir şey değil!" buyurdu. Hep berâber Ebû'l-Heysem İbnu'l Teyyihân'a gittiler. O, bunlar için arpadan ekmek yapılmasını emretti. Ekmek yapıldı. Sonra kalkıp bir koyun kesti. Yanlarında bir hurma ağacında asılı olan tatlı suyu indirdi. Derken yemek geldi, yediler ve o sudan içtiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şu günün nimetinden (Kıyâmet günü) hesap sorulacak! (Açlık sizi evinizden çıkardı. Bu nimetlere nail olduktan sonra dönüyorsunuz!" buyurdu." [Müslim, Eşribe 140, (2038); Muvatta, Sıfatu'n Nebi 28, (2, 932); Tirmizî, Zühd 39, (2370).][415]

اَمو # ِ هالّ ِلوسر َعَم ٍةَعْبَس ِعِباَس ِبُنْتيأ َر ْدَقَل] : لاق ُهْنَع ُ
هالّ َي ِض َر ناوزغ نب ةبتع نعو ـ8□

نوكسو ،ءاحلا مضب « ُةَلْبُحلا».ملسم هجرخأ .[اَنقاَدْشأ ْتَح ِرَق
نَّتَح ِةَلْبُحلا ُقر َو ًّا إ ماَعَط اَنَل

حورقلا اهيف تعلط نأ «اَنُقَدْشأ ْتَح ِرُقو».ايبوللا هبشت ةرمث
ىه :ليقو ،رمسلا رمث :ءابلا

اهوحنو حارجلاك .

8. (2090)- Utbe İbnu Gazvân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Gerçekten ben kendimi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte olan yedi kişiden yedincisi olarak görmüşümdür. Huble yaprağından(28) başka yiyeceğimiz yoktu. Öyle ki avurtlarımız yara oldu." [Müslim, Zühd 15, (2967).][416]

نَع اَنْعَفر َو ،َعوُجلا # ٍَ هالّ ِلوسر بلاِإ اَن ْوَكَش] :لاق ُهْنَع ُ□
هالّ َي ِض َر ةحلط بأ نعو ـ9□

يذمرتلا هجرخأ .[ِنْي َرَجَح ْنَع # ِ هالّ ُلوسر َعَف َرَف ،ٍر .
َجَح ْنَع اَنِوُطُب

---

[414] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/461.

9. (2091)- Ebû Talhâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a açlıktan şikâyet ettik ve karınlarımızı açıp gösterdik. Herkeste bir taş vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da karnını açtı, O'nda iki taş vardı." [Tirmizî, Zühd 39, (2372).]417

ر ِخَي ِساَّنلاِب تَّلَص اَذإ # ِ هاللّ ُلوُسر َناك] : لاق ُهْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ديبع نب ةلاضف نعو ـ11□

ء ًُؤه ُبا َرْع ُ‘ا َلوُقَت تَّتَح ِةَّف ُّصلا ُباَحْصأ ْمُه َو ،ةَصاَصَخلا َنِم ِة□
ًَّصلا يف ْمِهتَماَق ْنِم لاَج ِر

اوُداَد ْزَت ْنأ ْمُتْبَبْح‘ ىلاعَت ِ هاللّ َدْنِع ْمُكَلاَم َنوُمَلْعَت ْوَل : َلاَقف
ْمِهْيَلإِ َف َرَصْنا ىهلَص اَذإف ،ُنِناَجَم

يذمرتلا هجرخأ .[ًةَجاَح َو ًارْقَف .

10. (2092)- Fudâle İbnu Ubeyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) halka namaz kıldırırken, bazı kimseler açlık sebebiyle kıyam sırasında yere yıkılırlardı. Bunlar Ashâb-ı Suffe idi. (Medîne'de misâfireten bulunan) bedevîler, bunlara delirmiş derlerdi. Efendimiz namazdan çıkınca yanlarına uğrar ve: "Eğer (bu çektiğiniz sıkıntı sebebiyle) Allah indinde elde ettiğiniz mükâfaatı bilseydiniz, fakirlik ve ihtiyaç yönüyle daha da artmayı dilerdiniz" derdi." [Tirmizî, Zühd 39, (2369).] 418

AÇIKLAMA:

Kaydettiğimiz bu on hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashâb-ı Kirâm hazerâtının zâhidâne hayatı hakkında bilgi vermektedir. Hattâ son rivâyette görüldüğü özere, Ashâb-ı Suffe, zühdün ötesinde "yokluk" ve "darlık" şartlarını yaşamıştır. Zühd, belli bir ölçüde irâdî bir hayat tarzı, -bu bahsin başında İbnu'l-Mübârek'ten kaydettiğimiz üzere- varlığa rağmen bir tercihdir. Halbuki açlıktan karna taş bağlamak, namazda kıyam sırasında yere yığılıp kalmak irâdî bir zühd değil, yokluğun getirdiği bir mahkûmiyettir.

İslâm inkılâbı, bu maddî imkânsızlıklar içerisinde başlamıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şahsen mahkum olduğu maddi darlıktan hiç şikâyetçi olmadan, zerre kadar fütura düşmeden sıkıntılara katlanmış, Allah indindeki sevabı hatırlatarak ashâbını da metânet ve sabra dâvet etmiştir. Rivâyetler, Efendimizin fetihlerden sonra, gelirlerin artmasıyla maddî bolluğa kavuşulmuş olmasına rağmen yaşayış tarzını değiştirmeye, üst üste üç gün buğday ekmeğini doyuncaya kadar yemeyecek, mutfağında günlerce ateş yakmayacak kadar mütevazi yaşayışını devam ettirdiğini bildirmektedir. Yani O aleyhissalâtu vesselâm, ömrü boyunca, irâdî ve kasdî bir zühd hayatı yaşamış, ümmetine vecîbe kılmadan, ideal hayat örneğini fiilen vermiştir.419

ZİNETLE İLGİLİ BÖLÜM

(Bu bölümde yedi bâb vardır)

BİRİNCİ BÂBT

AKILAR HAKKINDA

*

İKİNCİ BÂB

SAÇ BOYAMASI HAKKINDA

*

ÜÇÜNCÜ BÂB

HALÛK HAKKINDA

*

DÖRDÜNCÜ BÂB

TÜYLER HAKKINDA

SAÇ

TRAŞ

İGRETİ SAÇ (PERUK) TAKMA

SALMA VE AYIRMA AKLARI YOLMA BIYIGIN KESİLMESİ

*

BEŞİNCİ BÂB

KOKU VE YAG HAKKINDA

*

ALTINCI BÂB

---

417 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/463.

ZÎNETLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER HAKKINDA

*

YEDİNCİ BÂB

NAKIŞLAR, RESİMLER, ÖRTÜLER HAKKINDA

RESSAMLARIN ZEMMİ

RESİM VE ÖRTÜLERİN KERÂHETİ

BİRİNCİ BÂB

TAKILAR

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Zînet, güzelleşmek mânasına gelen tezeyyün'den gelir, kendisi ile güzelleşilen şey demektir. Dilimizdeki karşılığı süstür. Nitekim, güzellik kazanmak için kullanılan şeye süs demekteyiz. Gerek bedenimize ve gerekse kullandığımz eşyalara (âlet, mesken, hayvan vs.) güzelleşme veya güzelliğini artırmak için bir kısım maddî unsurlar ilâve etmek bidâyetten beri bütün insanların müşterek bir vasfıdır. Bir başka ifâde ile zînet, beşeriyetin maddî kültüründe mühim bir yer işgal eder. Öyle ki, günlük olarak her an kullandığımız giyimkuşamdan defterkaleme, üzerinde oturduğumuz sandalyeye veya minderden bineklerimize, evimizin iç ve dışından sokaklarımıza, caddedelerimize varıncaya kadar herşeyde, sâdece göz zevkimize hitâb eden tezyînî bir unsur vardır. Başka bir fonksiyonu olmadığı için eşyalarımız o unsurlar bulunmadan da kendilerinden beklenen hizmeti eksiksiz yerine getirebilirler. Buna rağmen azımsanmayacak külfet, zahmet ve masrafına katlanarak tezyînî unsurdan vazgeçmeyiz.

Öyle ise zînet, ferdî veya millî şahsiyetimizin en mühim parçalarından biri olmalıdır. Zîra ferdleri ve cemiyetleri birinden diğerine tefrîk eden sebeplerden bir kısmı dış görünüşle, hâricî tezahürle ilgilidir. Hem hep biliriz ki, dış, için aynasıdır.

Teknikte cihanşümûl değerleri benimsemekle berâber, kültürde müstakillik, ümmetîlik ve nev-i şahsına münhasırlık'ı esas alan İslâm dininin420 bir bakıma iç dünyanın ve medenî hayatın hâricî tezahürü olan zînet ve zînetle ilgili meselelerde sessiz kalması, görüş beyan etmemesi olamazdı. Nitekim dînimizin iki semâvî kaynağını teşkîl eden Kur'an ve Sünnet'te zînetle ilgili meselelere geniş yer verildiğini görmekteyiz.

Her şeyden önce Kur'ân-ı Kerîm, zînet'e yer verir. O kadar ki, Rabbimizin dilinde, yeryüzünde insanla ilgili olarak mevcut her şey, onun imtihan edilmesi için yeyüzüne takılmış bir süsten ibârettir:

amelde bulunacağını ortaya koyalım diye yeryüzünde olan herşeyi, yeryüzünün süsü yaptık" (Kehf 7). □□□ هُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَ
إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلى اَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَ

"İnsanların hangisinin daha iyi Bir âyette, mal ve evlatların dünya hayatının zîneti olduğu (Kehf 46) belirtilirken, bir diğerinde atlar, katırlar ve merkebler'in (Nahl 8); bir diğerinde insana verilen herbir şeyin "bir süs, bir geçimlik" olduğu (Kasas 60), bir çok âyette gökteki yıldızların da insanlar için semâyı tezyîn edici olarak yaratıldığı (Hicr 16, Saffât 6, Mülk 5) belirtilir.

Şu âyet sadece yeryüzünde yaratılan "eşya"yı değil, bir bütün olarak "hayat"ı süs olarak ifâde eder:

ancak bir oyundur, bir eğlencedir, bir "süs" dür, aranızda bir öğünüşdür, mallarda ve evlatlarda bir وَ اعْلَمُوا اَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ وَ زِينَةٌ وَ تَفَاخُرٌ "Bilin ki, (âhiret için yaşanmayan) dünya çoğalıştır..." (Hadîd 20).

Meşrû dairede bu yeryüzü zînetlerinden istifâde etmek her mü'minin hakkıdır, kimse onu haram edemez; قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِي اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ "De ki: "Allah'ın kulları için çıkardığı "zînet"i temiz ve hoş rızıkları kim haram etmiş?" De ki: "Onlar dünya hayatında îman edenler içindir..." (A'raf 32). Bir başka âyette de "denizden çıkarılan süslerin de insanların takınması için yaratıldığı" (Fâtır 12) ifâde edilir.

Uzunca bir âyet ise kadın tezyinatı ile ilgilidir. "Süslerini kimlere gösterebilirler, kimlere gösteremezler" (Nur 31) belirtilir.

Hülasa, Kur'ân-ı Kerîm, zînet meselesine birçok âyetlerinde yer vermiştir. Dînimizin ikinci kaynağı olan Resûlullah'ın Sünnet'i bu meseleyi daha da açmış, pek çok teferruata inip beyanlarda bulunmuş, hükümler vaz'etmiştir.

Sadedinde olduğumuz bahiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kılık kıyâfete, evin tezyinatına giren meselelerle ilgili beyanları görülecektir.421

اموُت ْخَم ّإ ًاباَتِك َنو ُء َرْقي َ ْمُهّنا : ُهَل َليقَف ًاباَتِك # ُّبّنلا□□
َبَتَك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ1□

ةَّضِف ْنِم ًامَتاَخ ُتْذَختا يِهنإ : ِسأَّنلِل َلاَقو ِ، هاللّ ُلوُس َر□□
دَّمَحُم ِهيِف َشَقن َو ،ٍة َّضِف ْنِم ًامَتاَخ َذَّخَتاَف

سِبَل # ِ هاللّ َلوسر َّنأ] :ةياور يفو.[ِهِشْقَن ىلَع دَحأ ُشُقنَي ً□
َف ِ هاللّ ُلوس َر دَّمَحُم ِهيِف ُتْشَقَن َو

هُّص َف َناك َو ،هِنيِمَي يف ٍةَّضِف َمَتاَخ□

وأ ،عزجلا :«ُّيِشَبَحلا ُّصَفْلا».ةسمخلا هجرخأ .[ُهَّفَك ىِلَي اَّمِم
ُهَّصَف ُلَعجَي َناك َو ،ًاهيِشَبَح

ةشبحلاب نوكي امهنم برض وأ ،قيقعلا .

1. (2093)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (İran Kisrasına göndermek için)bir mektub yazmıştı. Kendisine: "Onlar mühürlü olmayan mektubu okumazlar" denildi. Bunun üzerine gümüş bir mühür yaptırdı. Üzerine Muhammed Resûlullah cümlesini kazdırdı. Cemaate de: "Ben bir mühür yaptırdım. Üzerine Muhammed Resûlullah kazdırdım, kimse bunu yüzüğüne kazdırmasın" buyurdu."

Bir rivâyette şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sağ (eli) ne gümüş bir yüzük taktı. Kaşı Habeşî idi. Karşı avucunun içine geliyordu." [Buhârî, Libâs 46, 50, 51, 54, 55; Müslim, Mesâcid 222, (640); Libâs 55-63, (2092-2095); Ebû Dâvud, Hâtim 1-2, (4214-4217, 4221); Tirmizî, İsti'zân 25, (2719), Libâs 14-17, (1739-1748); Nesâî, Zînet 48-82, (8, 173-195); İbnu Mâce, Libâs 39, (3639), 41, (3645).]422

ساَّنلا َعَنَصَف ٍبَهَذ ْنِم ًامَتاَخ # ِ هاللّ ُلوسر َعَن َطصا] لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ2□

مُهَمِيتاَوَخ ُساَّنلا َذَبَنَف ًادبأ ُهُسَبْلأ َ : ِهاللّو َلاق َو ُهَع َزَنف□].
ِرَبنِملا ىلَع َسَلَج ُهَّنإ َّمُث ،ِبَهَّذلا َمِتا َوَخ

امَتاَخ # ِ هاللّ ُلوسر َذَختا] :ىرخأ يفو[ىنُميلا ِهِدَي يِف ُهَلَعَج□

أخرجه الستة.وزاد في رواية: [وَ

مِنْ وَرِقٍ فَكَانَ في يَدِهِ، ثُمَّ كَانَ في يَدِ أب□ بَكْرٍ، ثُمَّ في يَدِ عُمَرَ، ثُمَّ في يَدِ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ

عَنْهُمْ حَتَّى وَقَعَ في بِئْرِ أرِيسٍ، نَقْشُهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّهِ]. «بِئْرُ أرِيسٍ»: عند مسجد قبا.

2. (2094)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine altından bir yüzük yaptırdı. Bunun üzerine halk da altın yüzükler yaptırdı. Bilâhare aleyhissalâtu vesselâm minbere çıkıp oturdu, yüzüğü çıkardı ve: "Vallâhi bunu ebediyen takmıyacağım!" dedi. Halk da yüzüklerini çıkarıp attılar." [Buhârî, Libâs 45, 46, 50, 53, Eymân 6, İ'tisâm 4; Müslim, Libâs 53, 55, (2091); Muvatta, Sıfatu'n-Nebî 37, (2, 936); Ebû Dâvud, Hâtem 1-2, (4218, 4219, 4220); Tirmizî, Libâs 16, (1741); Nesâî ,Zînet 43, 53, (8, 165, 178); İbnu Mâce, Libâs 40, (3642-3644).]

Bir rivâyette şu ziyâdeyi yaptı: "Yüzüğü sağ eline takmıştı. "Bir diğerinde de şu ziyâde vardır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gümüşten bir mühür edindi, eline takmıştı. Sonra Hz. Ebû Bekir'in eline intikal etti, sonra Hz. Ömer'e, sonra da Hz. Osmana (radıyallâhu anhüm)'a intikal etti. Erîş kuyusuna düşünceye kadar onun elinde kaldı. Üzerindeki yazı Muhammed Resûlullah idi." 423

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis bir çok yönden faydalı bilgiler vermektedir. * Bazı rivâyetlerde sarîh olarak belirtildiği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) İran kralına mektup yazmak istediği zaman, beynelmilel protokol kaidelerini bilen bazılarınca, devletlerarası resmî yazışmalarda mektupların mühürlenmesinin bir âdet olduğu, mühürsüz mektuplara îtibâr edilmediği söyleniyor. Resûlullah bu îkâz üzerine derhal bir mühür kazdırarak, üzerine Muhammed Resûlullah yazdırıyor. Üç kelimelik bu ibâre alt alta üç satırdan meydan gelir. Yani "Muhammed", "Resûl" ve "Allah" kelimeleri alt alta yazılıyor.

* Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu mührü parmağına taktığı bir yüzünün kaşına kazdırmıştır. Şu halde, rivâyetten de anlaşılacağı üzere, yapılan iş öncelikle "yüzük yaptırmak" değildir, mühür kazdırmak'tır. Ancak mührün en pratik taşıma şekli yüzük olarak parmağa takmaktır. Böylece Resûlullah'ın bir zînet olan yüzüğü takması hadisesi mevzubahis olmuştur. * Dârakutnî'nin el-Efrâd'ında

gelen bir rivâyete göre , bu mührü kazan Ya'lâ İbnu Ümeyye adında bir sahâbidir.

* Yapılan amelin öncelikle mühür kazdırma işi olduğunu şuradan da öğreniyoruz: Resûlullah ashâbın, kendisini taklîden yüzük ittihâz edeceklerini bildiği için yüzüğün kaşına Muhammed Resûlullah ibâresini kadırmamalarını tembihliyor. Aksi takdir de o mührün Resûlullah'a aidiyeti kalmazdı . Çünkü mühür ferde ait, ferdi gösteren taklîd edilmemesi gereken bir alâmettir. Ashâb bu yasağa uyar. İbnu Ömer. mührüne : "Abdullah İbnu Ömer" diye isim kazdırır. Ebû Ubeyde ve Huzeyfe'nin Elhamdülilillah diye, Hz. Alli'nin Alahu'l -Melik diye, İbrahim Nehâî'nin Billâh diye, Mesrûk'un Bismillah diye, Ebû Ca'fer el-Bâkır'ın el-Gurretulillâh diye yüzüklerine yazılar kazdırdıkları rivâyet edilmiştir. Yüzüğe zikrullahın kazılabileceği çoğu alimlerce kabul edilmiştir.

* Peygamberimiz, yüzüğün mühür kısmını, yani kaşını parmağın avuç tarafına getiriyor. * Bu mührü önce altından yaptırıyor. Herkes altından yüzük yaptırmaya kalkınca, altını atıp gümüşten yaptırıyor. Çünkü altın ve ipek erkeklere haramdır.

2- Habeşî kaş, sedef veya akîk taşı veya bunlar gibi Habeşistan'da îmâledilen ve yüzüklere kaş olarak takılan bir süsleme taşı.

3- Resûlullah'ın bu yüzüğü, vefatından sonra, İslâm devletinin resmî mühürü olarak arkadan gelen üç halîfe tarafından da kullanılmıştır: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osmân (radıyallâhu anhüm). Ancak Hz. Osman zamanında, yüzük Kuba Mescidine yakın bir bahçenin içinde bulunan Erîş kuyusuna düşmüş, bütün aramalara rağmen bulunamamıştır. Bazı rivâyetler ise, Said İbnu Ebî'l-Âs'ın azadlısı olan Muaykıb (radıyallâhu anhümâ)'ın elinden düştüğünü söyler. Muaykıb ilk müslüman olanlardandır. Önce Habeşistan'a sonra Medîne'ye hicret etmiştir. Bedir gâzilerindendir. Daha sonra başta Bey'atu'r-Rıdvan olmak üzere pek çok gazvelere katılmıştır. Üsdü'l-Gâbe'de, "Resûlullah'ın mührüne nezâret ederdi" denir. Bu işi Resûlullah'ın sağlığından îtibâren mi yaptığı tasrîh edilmez. Ancak el-İsâbe'de Hz. Ömer zamanında Beytülmâl'a, Hz. Osman zamanında mühüre nezâret ettiği tasrih edilir. Cüzzamlı idiyse de Hz. Ömer, doktorlar temin ettirir, hastalığın ilerlemesi önlenir. Resûlullah'tan bazı rivâyetlerde bulunmuştur. Hz. Osman'ın hilâfetinin sonlarında vefat etmiştir. Mamafih Hz. Ali devrinde vefat ettiği de söylenmiştir.424 4- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Erkeklerin gümüş yüzük takmaları câizdir. Bu hususta fukahâ icma eder. Şârihlerin belirttiğine göre bazı Şamlı âlimler: "Yüzük sadece

hükümdarlar için câizdir" demiş ise de, Nevevî ve başka âlimler bunu reddederler ve bu görüşün şâz olduğunu belirtirler.

* Yüzüğe sahibinin ismi veya zikrullah kazılabilir. Gerçi zikrullah'ın kazılıp kazılamayacağı münakaşa edilmişir. Başta Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallâhu anhümâ) olmak üzere çoğunluğun bunda bir beis görmediği, İbnu Sîrîn'in Hasbiyallah ve benzeri ibârelerin yazılabileceğini söylediği belirtilmiştir. İbnu Hacer,"caiz değil" görüşünün bu ibarelerin yazıldığı yüzüğü, cünüb ve hayızlı kimselerin taşıyabileceği, istinca sırasında parmakta bulundurulabileceği endişesinden ileri geldiğini, binaenaleyh bu durumlara yer verilmeyince kerâhetin ortadan kalkacağını belirterek ihtilâfı te'lîf eder. Müslüman âlimler, tahâret sırasında ismullah yazılı yüzüğün elde bulunmasını mekruh ve edebe aykırı bulmada ittifak ederler.

* Bu hadis, yüzük takınmanın ve sâlihlerin eserleriyle teberrükün câiz olduğuna delildir. * Yüzük kaşının akik taşından olması sünnettir.425

لاَقف .ٍديِدَح ْنِم مَتاَخ ِهْيَلَع َو # ِ هاللّ ِلوسر بلاإ لُج َر َءاَج]□ :
نعو ـ3□ ةديرب َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق :

د ِجأ ِبلاَم : َلاَقف ،ٍرْفُص ْنِم َمتاَخ ِهْيَلَع َو ُهَءاَج َّمُث ُهَح□
َرَطف ِراَّنلا ِلْهأ َةَيْل ِح ْمُكِدَحأ بلَع ى َرأ ِبلاَم

لاَقف ؟ِةَّنَجلا ِلْهأ َةَيْل ِح َكْيَلَع ى َرأ ِبلاَم : َلاَقف ،ٍبَهَذ ْنِم مَتاَخ□
ِهْيَلَع َو ُهاَتأ َّمُث ،مانْص‘ا َحي ِر َكْنِم

نسلا باحصأ هجرخأ .[ًاَقْث ِم ُهَّمِتُت ًَو ،ٍق ِر َو ْنِم : َلاق .
؟ُهذ ِخَّتأ ٍءْىَش ِهأ ْنِم

3. (2095)- Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına, parmağında demir yüzük bulunan bir adam uğramıştı. (Yüzüğü görünce): "Niye bazılarınızın üzerinde ateş ehlinin süsünü görüyorum!" buyurdu. Adam derhal onu çıkarıp attı. Sonra parmağında sarı renkli (pirinç) yüzük taşıyor olduğu halde geldi. Bu sefer.

"Niye sende putların kokusunu hissediyorum?" dedi Bilahare adam altın yüzük takmış olarak geldi? Bu sefer de: "Sende niye cennet ehlinin süsünü görüyorum?" dedi. Bunun üzerine adam: "Öyleyse yüzüğüm neden olsun?" diye sordu.

"Gümüşten dedi, ancak ağırlığı bir miskale ulaşmasın." [Tirmizî, Libâs 43, (1786); Ebû Dâvud, Hâtem 4, (4223); Nesâî, Zînet 47, (8, 172).] 426

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, müslümanların parmağında taşıyacağı yüzüğün madenini ve rengini belirlemektedir: * Demirden olmamalıdır. Bazı alimlere göre, O, kâfirlerin zîneti olduğu için veya cehennemde bağlanacakları zincirler ve boyunlarına takılacak laleler suretinde ahirette de süslerini teşkil edeceği için yasaklanmıştır. Diğer bir kısım alimler de, "Saldığı pis koku sebebiyle demir yüzük yasaklanmıştır" demişlerdir. Hadisin üslubu, başka açıklamalara da müsaittir. * Pirinçden de olmamalı. Hadiste sufr yani sarı diye ifade edilmiştir. Ebû Dâvud'un rivâyetinde şebeh'den yüzük şeklinde şebeh kelimesiyle ifâde edilmiştir. Maksad bakırdır. Renk itibariyle altına benzediği için şebeh denmiştir. Bakır yüzükle ilgili yasağın put kokuyor diye gerekçeye bağlanması putların bakırdan yapılması sebebiyledir.

* Altından da olmamalı. Altın cennet ehlinin süsüdür, dünyada erkeklere haram kılınmıştır. Altın ve ipeğin tahrimiyle ilgili rivâyetler mütevâtirdir.

* Erkeklerin yüzüğü gümüşten olmalıdır. Gümüşün helal olduğu hususunda başka rivâyetler de vardır.Bir miskalden hafif olmalıdır. Ulemâ bu tahdidi israfla îzah eder. * Bir miskali bulur veya geçerse malın israf edilmiş olacağını belirtir. Bazı âlimler bunu tenzihî bir yasaklama anlayarak daha ağır yüzüklerin câiz olabileceğini söylemiştir. Şâfiîlerden bir grup ise ağırlığı bir miskali aşan yüzüğün haram olduğuna hükmetmiştir. 427

بَهَذ ْنِم ًامَتاَخ ٍلُج َر ِدَي يف # ِ هاللّ ُلوُس َر بأ َر] :لاق امهْنَع ُ □
هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو -4□

اَم َدْعَب :ٍلُج َّرلِل َليِقَف ِهِدَي يف اَهُلَعْجَيَف ٍراَن ْنِم ٍة َرْمَج بلاِ
ْمُكُدَحأ ُدِمْعَي :َلاَقو ُهَح َرَط َو ُهَع َزَنَف

هاللّ ُلوس َر ُهَح َرَط ْدَق َو ،ًادبأ ُهذُخآ َ ِ هاللّ َو َ :َلاَقف □ #].
ِهِب ْعِفَتْنا َكَمتاَخ ْذُخ # ِ هاللّ ُلوس َر بَهَذ

ملسم هجرخأ .

425 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/469-470.

4. (2096)- İbnu Abbas (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamın elinde altından bir yüzük gördü. Onu çıkarıp attı ve: "Biriniz tutup ateşten bir parçayı alıp eline koyuyor!" buyurdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gidince adama: "Yüzüğünü al (başka sûrette) ondan faydalan" dediler. O: "Hayır! Vallâhi ebediyen almayacağım, onu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) attı" dedi." [Müslim, Libâs 52, (2090).]428

صَف ِهيِف ٍبَهَذ ْنِم مَتاَخ اَهيِف ِهيِشاَجَّنلا ْنِم اَياَدَه ْتَمِدَق]□□
:تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5□

ٍدوُعِب ،ْوأ ِضْعَبِب ِهِعِباَصأ ًاض ِرْعُم ،ُهْنَع َّمُث اَعَد َةَماَمُأ ْتِنِب بِأ
ِ هاللّ ُلوس َر ُهَذَخَأَف ،ٌّيِشَبَح #

دواد وبأ هجرخأ .]ةَّيَنُب اَي ِهِذِهِب يِلَحَت : َلاَقَف ، َبَني َز .
ِهِتْنِب َتْنِب ِصاَعْلا

5. (2097)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Habeş kralı Necâşî'den hediyeler geldi. İçerisinde Habeşî kaşlı bir de altın yüzük vardı. Resûlullah onu bir çöple veya tiksinerek bir parmağıyla aldı. Kızı Zeyneb'in kızı Ümâme Bintu Ebî'l-Âs'ı çağırıp: "Yavrucuğum al şunu, takın!" dedi." [Ebû Dâvud, Hâtem 8, (4235).]429

مَتاَخ َكْيَلَع ى َرأ ِيلاَم :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍبِيَهُصِل ُرَمُع َلاَق]□
:لاق بيسملا نب ديعس نعو ـ6□

هجرخأ .]# ِ هاللّ ُلوس َر : َلاَق ؟ َوُه ْنَم :لاق ُهِبَعِي ْمَلَف َكِنم
ٌرْيَخ َوُه ْنَم ُهاَ َر ْدَق : َلاَقَف ؟ِبَهَّذلا

.ئاسنلا

6. (2098)- Saîd İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Hz. Ömer, Süheyb (radıyallâhu anhümâ)'e: "Niye parmağında altın yüzük görüyorum?" dedi. Beriki: "Onu senden daha hayırlı olan da gördü, ama ayıplamadı" deyince, Hz. Ömer: "O da kimmiş?" dedi. Süheyb: "Resûlullah!" cevabını verdi." [Nesâî, Zînet 42, (8, 164, 165).] 430

AÇIKLAMA:

Son üç hadis altın yüzüğün tahrimiyle ilgilidir. Birinci hadis, Hz. Peygamber'in, yasağın ciddiyetinin kavranması için, altın yüzüğü takan kimsenin parmağından eliyle çıkarıp atmaktadır. Âlimler, burada münkere elle müdâhalenin bir örneğini de bulmaktadırlar. Yüzüğün atılması, telef edilmesi mânasına değildir, zecr içindir. Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mal israfını yasaklamıştır. Adamın "ebediyen almam!" demesi, Resûlullah'a son derece bağlılığının ifâdesidir. Bir takva olarak yüzüğü almayıp, muhtaçlara tasadduk etmesi takdîr edilecek bir durumdur. İkinci hadis Habeş kralı Necâşî'nin hediyelerinden bahsetmektedir. Başka rivâyetlerde bu hediyeler meyanında bir çift sâde mest, bir cam bardak, üç aded baston da sayılır. Hz. Peygamber'e bazı komşu krallardan hediyeler gelmiş idi. Bu mevzu ileride müstakil bir bölüm olarak gelecektir (5783-5790). Sadedinde olduğumuz rivâyet, Habeş kralının hediyeleri arasında çıkan altın yüzüğü, Resûlullâh'ın kız torunu Ümâme'ye taktığını belirtmektedir. Yüzüğü çöple ve tiksinti ile alması, altın zînetin erkeklere haram olması sebebiyledir. Ulemâ, altın zînetin kadınlara helâl olduğu husûsunda nass kabul etmişlerdir.

Üçüncü hadis, erkeklerin altın yüzük kullanabileceklerini ifâde etmektedir. Ancak Nesâî'nin, es-Sünenü'l-Kübrâ'da hadisi kaydettikten sonra "Bu hadis münkerdir" demiştir. Berâ İbnu'l-Âzib (radıyallâhu anh)'in de parmağında altın yüzük taşıdığı, niçin böyle yaptığını soranlara: "Bu yüzük, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana bahşettiği bir armağandır. Bunu bana Resûlullah takmıştır. Ve: "Allah'ın ve Resûlullah'ın sana ihsan ettiği bu yüzüğü kullan" buyurdu!" demiştir. Tahâvî'nin Meâni'l-Âsâr'da kaydettiği bu rivâyet de erkeklere altın yüzüğün cevazını sarîh olarak ifâde eder.

428 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/471.

Altın yüzüğün erkeklere haram olduğunu söyleyen âlimler, bu itiraza şu cevabı verirler: 1- Mübah kılıcı bir rivâyetle, haram kılıcı bir rivâyet teâruz ederse, ihtiyaten haram kılıcı râcih addedilir, mübah kılıcı da metrûk ve mercûh addedilir.

2- Altın yüzük kullanmayı erkeklere helâl kılan rivâyetler, tahrimden önceki durumu aksettirebilir. Ancak şurası da açık ki, Berâ'ya yüzüğün sorulmuş olması, hâdisenin tahrîmden sonra cereyan ettiğini gösterir.

Şu halde, bu meselede birinci cevap daha ikna edicidir.

Hemen belirtelim ki, bazı âlimler, "lüzûm olmadığı durumlarda yüzük taşımayı terketmek evladır" demiştir. Hanefî fakihlerinden Hulvânî, talebelerine yüzük takmayı yasaklamıştır. İhtiyâr'da "yüzük takmak, bir ihtiyaçtan neşet ediyorsa sünnettir" denir. Tatarhâniye'de mutlak sûrette caiz olduğu ifâde edilir. Hanefîlerin görüşü de bu merkezdedir.

Kâmil Miras, Tecrid-i Sarîh tercümesinde bu bahsi işlerken, örfe müstenîd bir zaruret gerekçesiyle nişan yüzüklerinin altından olmasını câiz görür. Ne var ki, nişan yüzüğü takmanın zarûret olması su götürür bir keyfiyettir.431

: [بِناَهَن رَ لوسُ هاللّ ِ # نأ ْ لَعْجأ َ بِمتاَخ يف هذه ،وَ أشاَرَ بلاِ
□7ـ وعن عليه رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْه قال

بِناَهَن] :يذمرتلاو دواد بأ ةياور يفو.براخبلا إ ةسمخلا هجرخأ
ولاُ سطْنَ وَ الاتّبِ تَلِيهاَ].

□اءِ وَ أن ْ لأبسَ خاَتَمِب يف هذه ،أو ْ فن هِذه ،وَ أشاَرَ بلاِ السبّاَبةَ
عنِ القسَهِيه ،وَ المِيثْرَ ةِ الحمْرَ

. [وَ لاوُ سطْنَ

7. (2099)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzüğümü şu parmağa koymamı yasakladı - ve eliyle orta ve ondan sonra gelen (şehadet) parmağına işaret etti- buyurdu." [Müslim, Libâs 64, (2078); Tirmizî, Libâs 44, (1787); Nesâî, Zînet 53, (8, 177); Ebû Dâvud, Hâtem 4, (4225).]432

. # كان َ يتَخَتّمُ فِي مَيِ ينِهِ]. أخرجه أبو داود والنسائ
□8ـ وعن رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْه : [أنّ َ النّبّ َ

8. (2100)- Yine Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah yüzüğünü sağ eline takardı." [Ebû Dâvud, Hâtim 5, (4226); Nesâî, Zînet 49, (8, 175).][433]

هجرخأ .[اَمِه ِراَسَي يف ِنامَّتَخَتَي اناك َنْيَسُحلا َو َنَسَحلا َّنأ]
هيبأ نع محمد نب رفعج نعو ـ9□:

هححصو يذمرتلا .

9. (2101)- Cafer İbnu Muhammed, babasından naklen anlatıyor: "Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (radıyallâhu anhümâ), yüzüklerini sol ellerine takarlardı." [Tirmizî, Libâs 16, (1743).][434]

يِف ُهُّصَف َناكو ِه ِراَسَي يِف ُمَّتَخَتَي # ُبِّنلا َناك] :لاق امهْنَع ُ
هالّل َي ِض َر رمع نبا نعو ـ11□

دواد وبأ هجرخأ .[ُهُلَعْفَي َرَمُع ُنبا َناك َو :ِهِهفَك ِنطاَب .

10. (2102)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzüğü sol eline takardı ve kaşını avucunun içine getirirdi. İbnu Ömer de böyle yapardı. [Ebû Dâvud, Hâtem 5, (4227, 4228).] [435]

AÇIKLAMA:

[431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/472-473.

[432] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/473.

[433] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/474.

Son dört hadis, yüzüğün takılması gereken el ve parmaklar hakkında bilgi vermektedir. Bunlardan birincisinde orta parmakla ondan sonra gelen şehâdet parmağına yüzük takmanın yasaklandığı anlaşılmaktadır.

Müteakip rivâyetlerin bazısı yüzüğün sağ ele takılacağını belirtirken, bazısı da sol ele takılacağını ifâde etmektedir. Her iki ele de yüzük takılabileceğini ifâde eden başka sahîh rivâyetler de vardır. Ulemâ, rivâyetlerden hareketle yüzüğün her iki ele de takılabileceğine hükmetmişlerdir. Hangisinin tercîh edilmesi gerektiği yani efdal olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Ancak sağla ilgili rivâyetler daha fazladır. İbnu Hacer, tezeyyün yani bir süs unsuru olarak takan sağa, mühür olarak takan sola takmalıdır, dedikten sonra sağa takmanın tercîh edilmesinin gereğine dikkat çeker. "Çünkü der, sol el istincada kullanıldığı için, necaset değmekten korunmuş olur." Ona göre mühür olarak kullanılınca sağ elle soldan çıkarılması kolay olur.

Ayrıca erkeklerin küçük parmağa takmaları efdaldir, zira işe mani olmaz. Kadınlar ise, parmaklarına müteaddid yüzükler takabilirler.436

هجرخأ .[ُهَمَتَاَخ َع َزَن َء ًخلا َلَخَد اَذإ # ُّبَّنلا َناك] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ11□

ى َرْسُيْلا ِهِدَي ِف َناَكو] :نيزر دازو .ئاسنلاو هححصو].
يذمرتلا

11. (2103)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) helâya girdiği zaman yüzüğünü çıkarırdı." [Tirmizî, Libâs 16, (1746); Nesâî, Zînet 54, (8, 178). Rezin şu ilâvede bulunmuştur: "Yüzük Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sol elinde idi."]437

AÇIKLAMA:

Aliyyü'l-Kâri helaya girerken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, yüzüğü parmağından çıkarmasını, yüzüğün kaşına kazılmış olan Muhammed Resûlullah ibâresi sebebiyle olduğunu belirtir. Bu rivâyetten hareketle, yüzükte Allah'ın veya Resûlü'nün ismi veya Kur'ân bulunması halinde helaya girerken çıkarılması gerektiğine hükmedilmiştir. İbnu Hacer gibi diğer bir kısım âlimler, daha da ileri giderek herhangi bir peygamber veya melek ismi bulunsa çıkarması gerektiğine, aksi davranışın mekruh olduğuna hükmederler. Bu hükmün Hanefî mezhebine de uygun olduğu belirtilmiştir.438

نْي َرا َوِس :ِهاللّ َلوُس َر اَي ْتَلاَقف # َّبَّنلا ةأ َرْما ِتَتأ] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ12□

نْيَط ْرُق :ْتَلا َق ٍران ْنِم ق ْوَط :َلاَق ؟ٍبَهَذ ْن ِم ق ْوَط :ْتَلاَقف□

،ٍراَن ْنِم ِنْيَراَوس :َلاَقف ؟ٍبَهَذ ْنِم

ةأ ْرَملا َّنإ : ْتَلاق َو امَهِب ْتَم َرَف ٍبَهَذ ْنِم ِنا َرا َوِس اَهْيَلَع َناَكف□
،ٍراَن ْنِم ِنْيَط ْرُق :َلاق ؟ٍبَهَذ ْنِم

مُث :ٍةهض ِف ْن ِم ِنْيَط ْرُق َعَنْصَت ْنأ َّنُكاَدَحإ ُعَنْمَي اَم :□□
َلاَقف ُهَدْنِع ْتَفِلَص اَه ِج ْو َزِل ُنَّي َزَتَت ْمَل اَذإ

تَفِلَص َو»و.فورعم نذ‘ا بلح نم :«ُط ْرُقْلا».بئاسنلا هجرخأ .]□
ٍريِبَعِب ْوأ ٍنا َرَفْع َزِب ُه ُرِهفَصُت

نارفعزلاب عمجت بيطلا نم طخأ :«ُريِبَعْلا َو»و.هدنع ظحت مل
اذإ :«اَه ِج ْو َز َدْنِع ُةأ ْرَملا

12. (2104)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sordu: "İki altın bilezik hakkında ne dersiniz, (takayım mı?)"

"Ateşten iki bileziktir, (takmayın!)" deyip cevap verdi. Kadın devamla: "Pekâlâ altın gerdanlığa (ne dersiniz?)" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan yine: "Ateşten bir gerdanlık!" cevabını aldı. O, yine sordu: "Bir çift altın küpeye ne dersiniz?"

"Ateşten bir çift küpe!"

Kadında bir çift altın bilezik vardı. Onları çıkarıp attı ve:

"(Ey Allah'ın Resûlü), kadın kocası için süslenmezse, onun yanında kıymeti düşer" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sizden birine, gümüş küpeler takınmasından, bunları za'feran veya abîr ile sarartmasından kimse engel olmaz!" cevabını verdi." [Nesâî, Zînet 39, (8, 159).] 439

AÇIKLAMA:

1- Abîr'e za'ferân da denmiş ise de bunun za'ferânla karıştırılan bir sürünme maddesi (tîb) olduğu ifâde edilmiştir. en-Nihâye'de: "Farklı maddelerin karışımıyla elde edilen renkli bir tîb çeşididir" diye açıklanır. Gümüş, bunlarla muamele edilince sarararak altın

---

436 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/474.

görünümünü kazanmaktadır. 2-Bu hadis, altının zînet olarak kullanılmasının kadınlara da haram olduğunu ifâde ediyorsa da, daha önce açıklandığı üzere, muayyen şartlar çerçevesinde kadınların altın tezyinat kullanmaları helâldir.440

اَهِدَي يفو # هالّ ِلوُس َر بلاِإ َة َرْيَبُه ُتْنِب ُةَمِطاَف ْتَءاَج] :لاق
هْنَع ُ هالّ َي ِض َر نابوث نعو ـ13□

ةَمِطاَف بلَع ْتَلَخَدَف ،اَهَدَي ُب ِرْضَي # هالّ ُلوسر َلَعَجَف ،«□
ماَخ ِض ُميِتا َوَخ ْبأ» .ٍبَهَذ ْن ِم خْتَف

ةَمِطاَف ْتَع َزَتْناَف ،# ِ هالّ ُلوُس َر اَهِب َعَنَص ِبذَّلا اَهْيَلإِ و□
ُكْشَت اهْنَع ُ هالّ َي ِض َر # ِ هالّ ِلوُس َر ِتْنِب

ببَّنلا َلَخَدَف ،ٍنَسَح وُبأ َّىلاِإ اهاَدْهأ ِهِذه :ْتَلاَقف ،ٍبَهَذ ْنِم اَهِقُنُع #
يف ًةَلِسْلِس اهْنَع ُ هالّ َي ِض َر

ةَلِسْلِس اَهِدَي يف # ِ هالّ ِلوُس َر ُةَنْبا :ُسأَّنلا َلوُقَت ْنأ ِك
ٌرُسَيأ :ُةَمِطاَف اَي َلاَقف ،اَهِدَي يف ُةَلِسْلِهسلا َو

هْتَقَتْعأَف ًادْبَع اَهِنَمَثِب ْت َرَتْشا َو اَهْتَعاَبَف ِةَلِسْلِهسلاِب□ :
ُةَمِطاَف ْتَلَس ْرأَف :ْدُعْقَي ْمَلَف َج َرَخ َّمُث :ٍراَن ِنِم

هللُّدْم َحْلا :َلاَقف ،َكِلذِب # ِ هالّ ُلوس َر ِتِهدُح ًَف □

اهيف هصف ةقلح بهو ،ةختف عمج :«ُخْتَفلا».بئاسنلا هجرخأ .
ِبذَّلا بجْنأ ةَمِطاَف َنِم َراَّنلا ِ]

اهلجر يف اهتعضو امبرو ،اهيدي عباصأ يف ةأرملا اهلعجت .

13. (2105)- Sevbân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına Fâtıma Bintu Hübeyre, elinde altından iri yüzükler (Feth) olduğu halde gelmişti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kadının ellerine vurmaya başladı. Fâtıma da hemen (oradan sıvışıp) Resûlullah'ın kerîmeleri Fâtımatu'z-Zehrâ (radıyallâhu anhâ)'nın yanına girdi. Ona Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisine olan davranışını anlattı. Bunun üzerine Hz.

Fâtıma (radıyallâhu anhâ) boynundaki altın zinciri çıkarıp: "Bunun bana Hasan'ın babası Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ) hediye etti" dedi. Zincir daha elinde iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanlarına girdi ve şunu söyledi: "Ey Fâtıma! Halkın: "Resûlullah'ın kızının elinde ateşten bir zincir var!" demesi seni memnun eder mi?" dedi ve böyle diyerek oturmadan geri dönüp gitti. Bunun üzerine Fâtıma (radıyallâhu anhâ) zinciri çarşıya gönderip sattırdı, parasıyla bir köle satın aldı ve onu âzad etti. Bu olanlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlatılınca: "Fâtıma'yı ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun!" buyurdular." [Nesâî, Zînet 39, (8, 158).]441

AÇIKLAMA:

1- Feth, "fetha"nın cem'idir. Fetha iri, kaşsız yüzüğe denir. Daha ziyâde kadın süsüdür, el parmaklarına veya ayağa takınır.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Fâtıma Bintu Hübeyre'nin eline vurması zecr maksadına mâtuftur. Yani altınla süslendiği, parmaklarına altın yüzükler taktığı için, ellerine vurmak sûretiyle memnuniyetsizliğini izhâr edip, altın takınmaktan zecr etmiştir. Hadisin mânası bu olmakla beraber, İslâm'ın altın süsler hususundaki hükmü bu değildir. Bu ve buna mümasil, kadınlara altını haram kılan hadislerin mensuh olduğu kabul edilmiştir. Nevevî, bu hususta icma olduğunu söyler. Zikri geçen neshedici hadis şudur: ل ِح□□ بِتَّمُا ِروُكُذ نَلَع ما َرح ِنْيَذه َّنِإ

Bu mesele üzerine gelen rivâyetleri İbnu Şâhin şöyle açıklığa kavuşturur: "İslâm'ın bidayetinde اَهِثاَنُ‘ "...Şu iki madde (altın ve ipek) ümmetimin erkeklerine haramdır, kadınlara helâldir." erkekler de altın yüzükler takarlar (ipekliler giyerlerdi). Sonra bunlar hakkında umûmî bir yasak geldi, kadına da erkeğe de şâmil bir yasaklama. Daha sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) erkekleri hariç kılarak, kadınlar hakkında mübah hükmü getirdi. Böylece kadınlar üzerindeki yasak hükmü, haklarında ibâheye dönüştü ve ibâhe, yasağı neshetti. Nevevî, Müslim Şerhi'nde bu hususta müslümanların icma ettiğini kaydeder." 442

---

439 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/475-476.

نُكَل اَمأ ،ءاَسِهنلا َرَشْعَم اَي :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] :تلاق اهْنَع ُ□□
هاللّ َي ِض َر ةفيذحل تخأ نعو ـ14□

وبأ هجرخأ .[ِهِب ْتَبِهذُع َّإ ُه ُرِهْظُت َو ًابَهَذ َّلَحَتَت ةأَرْما َّنُكْنِم
َسْيَل ُهَّنِإ اَمأ ،ِهِب َنْيَّلَحَت اَم ِةَّضِفلا يف

ئاسنلاو دواد .

14. (2106)- Huzeyfe'nin kız kardeşi (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey kadınlar cemaati! Süs eşyanız gümüşten olmalıdır. Sizden hangi kadın altınla süslenir ve onu izhâr eder (yabancıya gösterirse), mutlaka onunla azaba maruz kalır." [Ebû Dâvud, Hâtem 8, (4237); Nesâî, Zînet 39, (8, 156, 157).][443]

AÇIKLAMA:

1- Burada Huzeyfe'nin kız kardeşi diye zikri geçen kadının ismi Fâtıma'dır, Havle de denmiştir. 2- Hadisin sıhhati eksiktir. Sahih olsa bile önceki hadiste belirtildiği üzere altın, gümüş ve ipek gibi maddeleri kadınlara mutlak şekilde haram kılan rivâyetler mensuhtur veya "yabancıya göstermek"

"iftihar ve tekebbür" için giymek gibi kayıdlarla kayıtlıdır.[444]

ري ِرَحلا َو َةَيْل ِحلا ُهَلْهأ ُعَنْمَي # هاللّ ُلوُس َر َناك] :لاق هْنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر رماع نب ةبقع نعو ـ15□

يفو.ئاسنلا هجرخأ .[اَيْنُّدلا يِف اهوُسَبْلَت َـَف اَه َري ِرَح َو
ِةَّنَجلا َةَيْل ِح َنوُب ِحُت ْمُتْنُك ْنأ : ُلوُقَي َو

ئشلا :«عطقملا».[ًاعَّطَقُم َّإ ِبَهَّذلا ِسْبُل ْنَع # ِ هاللّ ُلوس َر□
بهَن] :لاق رمع نبا نع هل ىرخأ

هنم ةاكزلا جارخإ مدعو ،ءيخلاو فرسلل ريثكلا هركو ،ءاسنلل .
متاخلاو ،فنشلا وحن ريسيلا

15. (2107)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ehline takı ve ipeği yasakladı ve: "Eğer sizler cennet takılarını ve cennetin ipeğini seviyorsanız, bunları dünyada takınıp giymeyin" buyurdu." [Nesâî, Zînet 39, (8, 156).] Nesâî'nin İbnu Ömer'den yaptığı bir diğer rivâyette: "Resûlullah, altın takınmayı, mukatta' yani az bir parça olmak kaydıyla tecvîz etti" denilmiştir.

Mukatta: Az bir şey demektir, kulağın üst kısmına takılan küçük halka, kadın yüzüğü gibi. İsraf, kibir ve zekât vermekten kaçınmak gibi durumları [445] [446] mekruh addetmiştir.

AÇIKLAMA:

Hadisin zâhiri, Sindî'ye göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine, gümüş olsun, altın olsun takıyı mutlak şekilde yasakladığını göstermektedir. Ancak, gerek altın ve gümüşün ve gerekse ipeğin kadınlara helal edildiği göz önüne alınacak olursa şu söylenebilir: "Âhireti dünyaya tercih etmeleri için, bu yasağın sadece onlara mahsus olması mümkündür." Sindî, hadisin zâhirinden

[442] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/477-478.

[443] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/478.

[444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/478. [445] Bundan murad, bazı mezheplerde zînet eşyasına zekât düşmediği için, zekat vermemek gâyesiyle zînet eşyasına tahvîl etmesi, ifrâta gitmesidir.

çıkabilecek bir başka te'vîle daha yer verir: "Hadiste geçen "ehli"nden muradın Ehl-i Beyt'e mensup erkekler olması da muhtemeldir." Bu mâna esas alınınca, hadise mensuh demeye veya başkaca te'vîl etmeye gerek kalmayacağı açıktır. [447]

هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع ىلَع َل ِخُد] :تلاق هرماصن‘ا نابح نب □
□16ـ نمحرلا دبع ةوم ةنانب نعو

تلاَق َو ،اَهَل ِج ًج َنْعِهطَقُت ْنأ ًّإ َنَلع اَهنْل ِخْدُت َ :ْتلاَقف ،□
َنْتِهوَصُي ُل ِج ًج اَه ًل ِةَي ِراَجِب اهْنَع

دواد وبأ هجرخأ .[س َرَج ِهِيف ًاتْيَب ُةَكِئ ًملا ُلُخْدَت َ : .
ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمس

16. (2108)- Bünâne Mevlâtu Abdirrahman İbnu Hayyân el-Ensârî anlatıyor: "Hz. Âişe'nin yanına, üzerinde ziller bulunan bir kız getirildi. Kızın zilleri çıngır çıngır ses çıkarıyordu. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ): "Sakın ha! zillerini koparmadan onu yanıma getirmeyin!" dedi ve ilâve etti: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Zil bulunan eve melâike girmez" buyurduğunu işittim." [Ebû Dâvud, Hâtem 6, (4231).][448]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadisi, Müslim'de merfu olarak kaydedilmiş olan: □□ □و
ُبَحْصَت ًمْلا ُةَكِئ ُر ًةَقْف اَهيِف بْلَك □

س َرَج İçinde köpek ve zil bulunan yolculara (rahmet) meleği arkadaşlık etmez" veya: □لاَجْرَ س

□مَز َرِيما ُرناَطْيَّشلا "Zil şeytanın mizmârıdır (düdüğüdür)" veya Nesâî'de geçen □تَدَخْلُ ُلاْمًَ ُةَكِئ اتْيَب □

2- Hadiste geçen cülcül (cem'i: celâcil) hayvanların boynuna takılan küçük çan'a denir. İnsanlar س َرَج ًَو لُجْلُج ِهيف "Melâike, içerisinde zil ve çan bulunan eve girmez" gibi hadisler te'yîd eder. takınca dilimizde zil denir. Ceres de yerine göre zil veya çan veya çıngırak mânalarına gelir. 3- Çan ve zil gibi şeylerden meleklerin memnun kalmaması, bazı âlimlere göre, kilise çanını hatırlattıkları içindir. Bazı âlimler, onların çıkardığı sesin çirkinliği sebebiyle meleklerin nefret ettiğini söylemiştir. Bazı âlimler de kerâhetin sadece büyük çanlarla ilgili olduğunu söylemişlerdir. Ancak sadedinde olduğumuz hadiste küçük çan yani zil mevzubahis olmalıdır. Ancak bu hadislerde ifâde edilen kerâhet tahrimî değil, tenzihîdir:[449]

ن ِم ًافْنأ ُتْذَخَّتاَف ،ةَّيِلِهاَجلا يف ِب ُكَلا َم ْوَي ِبْفنأ َبي ِصأ[□
:لاق دعسأ نب ةجفرع نعو ـ17□

َرَمأ ِبِن َر ُلوُس هالّ # ْنأ َذَختأ ًافْنأ ِم ْن ٍبَهَذ]. هجرخأ باحصأ

وَ رِ قٍ فَأَنْتَنَ عَلَيَّ، فَ

برعلا مايأ نم فورعم موي :هب ناك ءام مسا :ملا فيفختو .
فاكلا همضب :«بُ ًكُلا».ننسلا

17. (2109)- Arfece İbnu Es'ad (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Cahiliye devrinde cereyan eden Külâb savaşında burnum isabet almış, bu sebeple gümüşten bir burun taktırmıştım. bilahare kokmaya başladı. (Durumu kendisine açınca), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana altından bir burun yaptırmamı söyledi." [Ebû Dâvud, Hâtem 7, (4232, 4233, 4234); Tirmizî, Libâs 31, (1770); Nesâî, Zînet 41, (8, 163, 164).][450]

AÇIKLAMA:

1- Külâb, bir su ismidir. Burada, cahiliye devrinde iki ayrı vak'a cereyan etmiştir. Külâbu'l-evvel ve Külâbu's-Sânî diye isimlenir. Türbüştî merhum, bu suyun Cebele ve Şam adındaki iki dağın sağ tarafında yer aldığını, mezkur vak'aların Eksem İbnu Sayfî zamanında cereyan ettiğini kaydeder. 2- Ulemâ, bu rivâyete dayanarak, hîn-i hacette altından burun takılabileceğine ve dişlerin altın telle rabtedilebileceğine hükmetmiştir. Hattâbî şöyle der: "Bu hadiste, az miktarda altını zaruret halinde kullanmanın erkeklere mübah olduğu hükmü vardır, dişlerin altınla rabtedilmesi gibi. Altından başka bir maddeyi kullanmanın mümkün olmadığı yerlerdeki kullanımı da diş rabtındaki kullanımı gibidir."[451]

وبأ هجرخأ .[ةٍّضِف نِم ْتَناَك # ِ هاللّ لِوس رَ ِفْيَس ةَعيِبَق ّتَأ]
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ18:

ةَعيِبَق َو ،ةَّضِف # ِ هاللّ ِلوُس َر ِفْيَس ُلْعَن َناَك] :لاق سنأ نع
دواد يذمرتلاو.يفو ةياور يئاسنلل

.] ةَّضِفلا ُقَل ِح َكِلذ َنْيَب اَم َو ،ةَّضِف ِهِفْيَس

18. (2110)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) bildiriyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kılıncının kabzasının üst kısmı (kabîa) gümüştendi."Nesâî'nin Enes'ten bir rivayetinde, "Resûlullah'ın

---

[447] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/479.

[448] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/479.

kılıncının pabuç kısmı gümüştü, kabzasının baş kasmı (kabîa) da gümüştü. Bunlar arasında gümüş halkalar vardı" denmiştir. [Ebû Dâvud, Cihâd 71, (2583, 2584, 2585); Tirmizî, Cihâd 16 (1691); Nesâî, Zînet 121, (8, 219).][452]

AÇIKLAMA:

1- Kabîa: Kılıncın kabzasının üst kısımıdır. Duruma göre gümüş ve demirden olur. 2- Bagavî bu hadiste, kılınçların az miktarda gümüş kullanılarak süslenebileceğine cevaz olduğunu belirtir. Eyer ve gem husûsunda aynı şeyin yapılıp yapılamayacağında ihtilâf edilmiştir. Bazı âlimler tıpkı kılınçta olduğu gibi, mübah olduğunu söylerken bazıları da: "Bu, hayvanı tezyin etmektir, haramdır" demiştir. Kasatura ve benzeri harp techizatının gümüşle tezyîni hususu da aynı şekilde ihtilâflıdır. Bunların altından süslenmesinin haramlığı husûsunda ittifak vardır. Harp techizâtının altın ve gümüş dışındaki maddelerle tezyînin evlâ olduğunu söyleyenlere karşı gelenlerden: "Kılınçların altın ve gümüşle tezyîni düşmanı korkutmak için meşru kılınmıştır. Resûlullah'ın ashâbı bundan müstağni idiler. Çünkü onların kendilerinde müstesna bir şiddet, imanlarında başka bir kuvvet vardır" diyenler olmuştur. [453]

İKİNCİ BÂB

HİDAB (SAÇ BOYAMASI)

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Hidâb'ı İbnu Hacer "saç ve sakaldaki beyazlığın rengini değiştirmek" diye târif eder. Hadislerde, kına yoluyla el ve ayakların boyanmasının da hidâb kelimesiyle ifâde edildiği görülür. Şu halde daha çok saç boyaması mevzubahis olduğu için, bu kelime ile öncelikle saçın rengini değiştirmek kastedilmiş de olsa, insan bedeni ile alâkalı muhtelif boyamaların hidâb'-la ifade edildiği söylenebilir. Hidâb dinin müdâhalesine giren bir meseledir. Kullanılacak renkten, boyanacak uzva ve hatta kadın ve erkek arasında riayet edilip, korunması gerekecek farklılıklara kadar bir kısım hususlarda dinimizin vaz'ettiği görüşleri vardır. Bunlardan bazılarında ulema ittifak ederken, bazılarında ihtilaf eder. Bir meselede ihtilaf, o konuda dinin kesin ve sert bir tavır takınmayıp, sühûleti esas aldığını gösterir. Şunu da belirtelim: Hadislerde, ihtiyarlıkla ortaya çıkan beyazlıkların boyanması mevsubahis olduğu halde, zamanımızda bilhassa kadınlar, henüz gençken saçların tabiî renklerini değiştirmek için meç denen kırçıllaştırma, röfle denen sarartma ameliyelerine başvurmaktadırlar. Bu boyamalar, İslâm'ın vâzıh emirlerinden olan tesettüre uymayan bir espiri ile icrâ edildiğinden başka, tabiî hali bozma, israf, teşebbüh gibi yönleri, meseleye boyama bahsinin dışında başka buutlar getirmektedir.Şu halde İslâm'ın hidâb bahsi günümüzde her zamankinden daha canlı, daha aktüel bir mahiyet arzetmektedir. Bir kısım teferruat, görüleceği üzere takva ve teslimiyetle ilgili kalmaktadır. Biz burada hadislerde gelen hususları, ulemânın fetvaları çerçevesinde sunacağız. Hayatını Resûlü'nün sünnetine göre yönlendirilmek isteyenlerce bunların bilinmesi faydalı olacaktır. [454]

[451] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/480.

[452] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/480-481.

نوُغُبْصَي َ براَصَّنلا َو َدوُهَيْلا َّنإ :# ِ هاللّ لوُس َر لاق] :لاق□
هْن َع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نع ـ1□

وُهَّبشَت ًَو ، َبْيَّشلا او ُرِهيَغ] :يذمرتلا ظفلو.ظفللا اذهب

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ْمُهوُفِلاَخَف

.[□دوُهَيْلاِب

1. (2111)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yahudîler ve hıristiyanlar (saçlarını) boyamazlar. Siz onlara muhâlefet edin." [Buhârî, Libâs 67, Enbiya 50; Müslim, Libâs 80, (2103); Ebû Dâvud, Tereccül 18, (4203); Nesâî, Zînet 14, (8, 137); Tirmizî, Libâs 20, (1752).]Bu hadis Tirmizî'de "(Saçınızdaki) aklıkların rengini değiştirin, yahudîlere benzemeyin!" şeklinde gelmiştir.455

AÇIKLAMA:

Hadis muhtelif tarîklerden gelmiştir. Ahmed ibnu Hanbel'in bir rivâyetinde, Ensâr'dan yaşlanmış, sakalları aklaşmış bir ihtiyarlar grubuna rastladığı vakit: او ُرِهفَص َو او ُرِهمَح ِراَصْنَا َرَشْعَم اَي

Kitâb'a muhâlefet edin!" tavsiyesinde bulunur. باَتِكْلا َلْهَا اوُفِلاَخ َو□ "Ey Ensar topluluğu (saçlarınızı) kızıla boyayın, sarıya boyayın ve Ehl-i Taberânî'nin bir rivâyetinde: "Saçların renginin değiştirilerek yabancılara (eâcim) muhâlefet edilmesi" emredilir. Bu rivâyette "beyaz rengin değiştirilerek muhâlefet edilmesi" emredildiği ve boyanacak renk tahsisi yapılmadığı için bu rivâyete dayanarak siyah rengi de câiz görenler olmuştur. Ancak İbnu Abbâs ve Câbir (radıyallâhu anhümâ)'den rivayet edilen iki hadis saçların siyaha boyanmasını yasaklamaktadır. Hz. Câbir'in Müslim'de gelen hadisi şöyle: دا َوَّسلا اوُبِنَتْجا َو ٍءىَشِب اَذه□ او ُرهيَغ "Bunun sakalının rengini değiştirin, siyahtan sakının." İbnu Abbâs'ın Ebû Dâvud'daki rivayeti şöyle:

ةَّنجلا َةَحِئا َر َنوُحي ِرَي َ ِماَمَحلا ِل ِصاوَحَك ِدا َوَّسلاِب ِناَم□ َّزلا ِر ِخآ يف َنوُب ِضْحَي م ْوَق ُنوُكَي "Ahir 456 zamanda, güvercin havsalası gibi siyah renkle saçını boyayacak insanlar zuhur edecek. Onlar var ya cennetin kokusunu bile koklayamazlar." Bu iki rivâyeti esas alan Nevevî saçı siyaha boyamanın tahrîmen mekruh olduğuna hükmetmiştir. Taberânî'nin Ebû'd-Derdâ'dan yaptığı bir hadiste de: "Kim siyahla (saçlarını) boyarsa, Allah onun yüzünü Kıyamet günü siyah kılsın" buyurulmuştur. El Halîmî, saçı siyaha boyamanın erkekler hakkında mekruh olduğuna, kocası sebebiyle kadının siyaha boyamasının mekruh olmadığına hükmetmiştir.

İmâm Mâlik: "Kına ve ketem ile boyamak câizdir, ancak siyahtan başka bir şeyle boyamak bence daha iyidir" demiştir. Ketem, bir bitki olup, saçlara siyah renk vermede boya maddesi olarak kullanılır. düşmanla cihad eden kimsenin saçlarını siyaha boyamasında kerâhet yoktur, ulemâ bu hususta ittifak eder.

Şunu da belirtelim ki, sadedinde olduğumuz hadiste mevzu bahis edilen "boyama", ne elbise ile ne de el ve ayaklarla ilgilidir. Çünkü, yahudîler bunların boyanmasını terketmiş değiller. El ve ayakların boyanması, erkekler hakkında tedavî maksadı dışında câiz görülmemiştir. Sahâbe, saç boyaması hususunda ihtilaf etmiş, kimisi boyamış, kimisi boyamamıştır. Resûlullah'ın boyayıp boyamadığı da ihtilâflıdır.

Görüldüğü üzere, saç boyama meselesinde, hem hadislerde hem de ulemâ arasında farklı durumlar gözükmektedir.

Bu mevzuyu Nevevî, Müslim Şerhi'nde şöyle açıklar: "Kadı İyâz der ki: "Sahâbe ve Tâbiîn'den selef büyükleri, boyama ve kullanılacak boyanın cinsi husûsunda ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı: "Boyamayı terketmek efdaldir" demişler ve Resûlullah'ın saçlardaki akların rengini değiştirmeyi yasaklayan hadisini delil olarak göstermişlerdir. Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aklarının rengini değiştirmemiştir. Bu husus Hz. Ali, Hz. Ömer, Hz. Übey ve diğer bazılarından (radıyallâhu anhüm) rivâyet edilmiştir. Bir kısmı da: "Boyamak efdaldir" demiştir. Nitekim sahabe, Tâbiîn ve arkadan gelenlerden bir kısım büyükler saçlarını boyamışlar, kendilerine delil olarak da Müslim ve diğer hadis imamlarının kaydettiği hadisleri göstermişlerdir.

İşte bu sonuncu grup aralarında, boyanın cinsi husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Bunların çoğu sarıya boyamayı uygun bulmuşlardır. Hz. Ali, İbnu Ömer, Ebû Hüreyre vs. bunlardandır. Bir kısmı kına ve ketem ile, bir kısmı za'feran ile bir kısmı siyah boya ile boyamışlardır. Siyahı tercih edenler arasında Hz. Osman Hz. Hasan, Hz. Hüseyin (yani Hz.

---

455 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/483.

456 Havsala, kuşlardaki kursaktır, halk taşlık dahi der. Bununla güvercin göğsü kastedilmiştir. Çünkü çoğunlukla güvercinlerde bu kısım siyah renklidir.

Ali'nin iki oğlu), Ukbe İbnu Âmir, İbnu Sîrîn, Ebû Bürde vs. zikredilir."

Kadı İyâz (bu ihtilafları kaydettikten sonra) Taberânî'nin şu açıklamasına yer verir: "Doğrusu şudur: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saçtaki akları boyamayı emreden ve yasaklayan rivâyetlerin hepsi sahîhtir. Aralarında tenâkuz da mevzubahis değildir. Hadislerdeki boyama emri Hz. Ebû Bekir'in babası Ebû Kuhâfe kadar yaşlanıp saçı sakalı ziyadesiyle ağarmış olanlar içindir. Yasak da henüz yeni ağarmaya başlayanlar içindir."

Kadı İyâz devamla der ki: "Seleften bazılarının saç boyamasına yer verip, bazılarının yer vermemesi meselesine gelince, bu da onların belirtildiği gibi ahvallerinin farklılığına bağlıdır. (Yani iyice ağaranlar boyamış, yeni ağarmaya başlayanlar boyamamıştır). Şurası muhakkak ki, boyama hususunda vârid olan emir ve nehiy bi'l-icma, vücûb ifâde etmez. Bundandır ki, bu konuda farklı görüşleri iltizam edenler birbirlerini tenkîd etmemişlerdir. Emir -nehiy ifade eden hadislerden birinin nâsih, diğerinin mensûh olduğunu söylemek de câiz değildir.

Gerek Kadı İyâz ve gerekse diğer ulemâ, meseleyi iki duruma irca ederek özetlemişlerdir: 1- Bir yerde saç boyama adeti varsa, buna uymamak dikkatleri çekeceğinden, şöhrete sebep olur, bu ise mekruhtur. Aksi de böyledir, yani boyama adetinin olmadığı bir yerde boyamak dikkat çekeceğinden mekruhtur.

2- Hüküm, ağaran saçın manzarasına bağlıdır. Yani, bir kimsenin ağaran saçı güzel bir manzara arzediyor, boyanma halinden daha nazif ve nezih görünüyorsa, boyamamak evladır, aksine akları çirkin ve iğrenç bir manzara arzediyorsa boyanması evlâdır.

Şâfiî mezhebinden olan Nevevî, Kadı İyâz'dan bu nakli yaptıktan sonra: "Doğru ve sünnete uygun olanı, mezhebimizin görüşü olarak kaydettiğim hükümdür" der. (Yani: "Kadın olsun, erkek olsun saçlarını kızıla veya sarıya boyamaları müstahabtır, siyaha boyamaları haramdır."[457]

اَم :# ُّبَّنلا َلاَقَف ،ءاًّن ِخلاِب َبَضَخ ْدَق َو لُج َر ّ َرَم] :لاق امهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ2□

دَق َو ُرَخآ ّ َرَم ّ َمُث ،اَذه ْنِم ُنَسْحأ اَذه :َلاَقف ِمَتَكْلا َو ِءاًّن□
ِخلاِب َبَضَخ ْدَق َو ُرَخآ ّ َرَم َو ،اَذه َنَسْحأ

طلخي تبن :«مَتَكْلا» .دواد وبأ هجرخأ .[ُهلُك اَذه ْن ِم ُنَسْحأ
اَذه : َلاَقف ،ة َرْفُّصلاِب َبَضَخ

هب بضتخي ةمسولاب .

2. (2112)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "(Saçlarına) kına yakmış bir adam gelmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu ne güzel!" buyurup takdir etti. (Az sonra) kına ve ketem ile boyanmış biri geldi.

"Bu evvelkinden de güzel!" buyurdu. Sonra (saçlarını) sarıya boyamış biri daha gelmişti ki: "Bu öbürlerinden de güzel!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Tereccül 19, (4211); İbnu Mâce, Libâs 34, (3627).][458]

AÇIKLAMA:

1- Ketem, bir bitki olup, kına gibi saç boyamasında kullanılır. Daha ziyade siyaha çalan bir renk bırakır.

2- Bu hadis, tek başına kına yakılmasının güzelliğine delil olmaktadır. Ancak kına ketem ile karışırsa daha da güzel ve makbul olmaktadır. Bazı şârihler, kına ile ketemin karışımından siyah renk hâsıl olacağını söyleyen İbnu'l-Esîr, Hattâbî gibi bir kısım âlimlerin yanıldığına bu hadisten delil gösterirler. "Çünkü derler, erkekler kına ve ketem ile boyanırlar, Resûlullah da bunu takdir etmektedir, öyle ise bunların karışımından hâlis siyah ortaya çıkmamaktadır, zira siyah yasaklanmış bir renktir, (Resûlullah, nasıl olur da yasakladığı bir rengi takdir eder?)" Yine hadis göstermektedir ki, saçı sarıya boyamak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nazarında, kınadan da, kına ile ketem'in karışmasından da muteber bir ameldir.[459]

هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر : َلوُقَي َو ِة َرْفُّصلاِب ُهَتَيْحِل ُرِهفَصُي َناك □
ُهَّنأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ3□

دواد وبأ هجرخأ .[ُهَبايِث اَهِب ُغُبْصَي َناك ْدَق َو ،اَهنِم ِهْيَلِإ
ّبَحأ ءْىَش ْنُكَي ْمَل َو اَهِب ُغُبْصَي

هاِ ُبْيِهشلا ُهْن ِم ْغُلْبَي ْمَل ُهَّنإ َو ،# هاللّ ُلوُس َر َبَضَخ اَم] :لاق
سنأ نع امهل ةياور يفو».بئاسنلاو

هاللّ يَ ِض َر ُرَمُع َو ِرْكَب ُوبأ َناكو ،ُتْلَعَفَل ِهِسأ َر يف َّتُك
ٍتاَطَمَش َّدُعأ ْنأ ُتْئِش ْوَل َو : َلاق ٍيِلَق

ضيبلا تارعشلا :« ُتاَطَّمشلا َو».بيشلا : « ُطَمَّشلا».[ِمَتَكْلا َو .
ِءأَّن ِحلاِب ِناَغُبْصَي امهْنَع

3. (2113)- Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'den rivâyete göre, sakalını sufra denen sarı boya ile boyar ve derdi ki: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, sakalını bununla boyamıştı, en çok sevdiği boya da bu idi. Bununla elbisesini boyadığı da olurdu." [Ebû Dâvud, Libâs 18, (4064), Tereccül 19, (4210); Nesâî, Zînet 17, (8, 140).]

Buhârî ve Müslim'de, Hz. Enes'ten gelen bir rivâyette şöyle denir: "Resûlullah hiç saçını boyamadı. Çünkü ondaki beyazlar çok azdı. Başındaki akları saymak istesem sayabilirdim. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) (saçlarını) kına ve ketem ile boyarlardı." [Buhârî, Libâs 66, Menâkıb 23; Müslim, Fedâil 100-105, (2341); Ebû Dâvud, Tereccül 18, (4209); Nesâî, Zînet 17, (8, 140, 141).][460]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, sadece Hz. Ömer'in değil Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sarı renkle (za'ferân'la) sakalını boyadığını ifâde etmektedir. Hadisin burada yer almayan ziyâdesinde elbisesinin tamamını ve hatta sarığını da za'ferân'la (sarı) boyadığı belirtilir.

2- Burada bir noktaya dikkat çekmemiz gerekmektedir. Bir rivâyette, za'ferân'la boyanmış olanın cenâzesinde (rahmet) meleklerinin hazır bulunmayacağı ifade edilmiştir. Halbuki sadedinde olduğumuz rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sarık, elbise, sakal hep za'ferânla boyandığını ifâde etmekte ve ortada bir teâruz gözükmektedir. İbnu Battâl ve İbnu't-Tîn'in meseleye getirdikleri açıklama şöyle: "Za'ferân ile boyanmakla ilgili yasak, bedenle ilgilidir ve kerâhete hamledilir, harama değil. Zira, bedenin za'feranlanması, Şâriin haram etmeksizin yasaklamış olduğu tereffühe girer: Abdurrahman'ın rivâyetine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelir, bir rivâyette tasrîh edildiği üzere üzerinde za'ferândan hâsıl olan sarılık izi mevcuttur. Resûlullah bunu görür, ancak ne tenkîd eder, ne de yıkanmasını emreder."[461] 3- Hz. Peygamber sakalını boyadı mı?

HZ. PEYGAMBER SAKALINI BOYADI MI?

Sahiheyn'in Hz. Enes'ten kaydettikleri rivâyette -ki Teysîr, "ziyâde" nâmıyla almıştır- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sakalını boyamadığı "zîra, sakalındaki akları sayılacak kadar az miktarda olduğu, -hattâ bazı rivâyetlerde boyanacak miktarı bulmadığı- belirtilmektedir. Bazı rivâyetler Resûlullah'ın ağarmış olan kılları hakkında rakama yer verir. 15'den 30'a kadar farklı sayılar zikredilmiştir. Şurası kesin ki, altmışüç yaşında vefat eden Hz. Peygamber'in saçlarında az da olsa ağarma başlamış idi. Kendisinden gelen rivâyetlerde onbeş, onyedi ve hatta onsekiz adet beyaz kıl bulunduğunu belirten Hz. Enes, Müslim'deki bir rivâyette, azlığı belirtme sadedinde □ هالّ ُهَنَاش اَم

□ءاَضْيَبِب "Allah onu beyazlıkla lekelememiştir" der.

Görüldüğü üzere, rivâyetler, Hz. Peygamber'in saçını boyayıp boyamadığı meselesinde ihtilaflıdır ve bu durum ulemâyı da ihtilafa sevketmiştir. Çoğunluk, Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in rivâyetine binâen boyamadığına kâil olmuştur.

Aradaki ihtilafı te'lîf edenler de olmuştur. Bunlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çok koku kallanmasından hareket ederek: "Efendimiz çok koku kullanırlardı. Başa sürülen koku saçın siyahlığını giderdi. Bu durumu görenler Resûlullah'ın saçını boyadığını zannederek öyle rivâyette bulundular...." demişlerdir. Müslim şârihi Nevevî de şu kanaattedir: "Muhtar olan kavle göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bazan saçını boyamış, çoğu zaman da boyamamıştır. Her râvi kendi gördüğünü rivâyet ederek, kimisi "boyadı", kimisi de "boyamadı" demiştir."[462]

ءاَنحلا ِباَض ِخ ْنَع اهْنَع ُ هالّ َي ِض َر ةَشِئاَع ْتَلأَس ًةأ َرْما َّنأ]□
□4ـ نعو ةميرك تنب مامه:

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُهَحي ِر ُه َرْكَي َناك # ِببِبَح َّن‘ .
ُهُه َرْكاً ِبِهنِكل َو ،ِهِب َساَب َ : ْتَلاَقف

4. (2114)- Kerîme Bintu Hümâm anlatıyor: "Bir kadın, Hz. Âişe'ye kına yakma hususunda sormuştu, şu cevabı aldı:"Bunda bir beis yok

---

[459] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/485-486.

(kına yakılabilir). Ancak ben bundan hoşlanmam. Çünkü sevdiğim (aleyhissalâtu vessellâm), onun kokusunu sevmezdi." [Ebû Dâvud, Tereccül 4, (4164); Nesâî, Zînet 19, (3, 142).]463

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyette Kerîme Bintu Hümâm'ın meçhul ve dolayısıyle rivâyetin senet yönüyle zayıf olduğu belirtilmiştir.

2- Rivâyet, kınanın bir boyama maddesi olarak mübah olduğunu ifade eder. Ancak, kınanın mübahlığını takrîr eden yegâne rivâyet bu değildir. Müteâkiben görüleceği üzere, pek çok rivâyet kınayı mübah addetmektedir.

3- İmam Şâfiî, bu rivâyete dayanarak kınanın koku maddesi olmadığını söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber kokuyu severdi. Keza rivâyet, kınanın Resûlullah'ın hoşuna gitmeyen bir koku çeşidi olma ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır.464

لُوس َر بلاِ ُباَتِك اَهِدَيِب ٍرْتِس ِءا َر َو ْنِم ةأ َرْما ِتَأَم ْوأ] :تلاق□
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5□

تْنُك ْوَل :َلاَقف ،ِةأ َرْما ُدَي ْلَب :ْتَلاَقف ؟ٍةأ َرْما ُدَي ْمأ ٍلُج َر□
ُديأ ى ِرْدأ اَم :َلاَقف ُهَدَي # َضَبَقف ،# هاللّ

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِءاَّن ِحْلاِب ِنْعَي ،ِك َراَفْظأ ِت .
ْرَّي َغَل ًةأ َرْما

5. (2115)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın, perde gerisinden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a eliyle bir mektup uzattı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elini derhal geri çekip:"Ne bileyim, bu el kadın eli midir, erkek eli midir?" buyurdu. Kadıncağız:"Kadın elidir!" deyince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):"Sen kadın olsaydın, tırnaklarının rengini değiştirirdin" buyurdu. Bununla kına yakmayı kastetmişti." [Ebû Dâvud, Tereccül 4, (4166); Nesâî, Zînet 18, (8, 142).]465

AÇIKLAMA:

Rivâyet kınanın, kadınlar için mümeyyiz bir şiar teşkîl ettiğini ifâde etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine mektup uzatan şahsı göremediği için, kadın veya erkek olduğuna hükmedememiştir. Elinde de kadın veya erkek olduğuna delâlet eden bir alâmet göremeyince, kendisine perde gerisinden uzatılan mektubu almamış, bu vesîle ile bir düstur beyan etmiştir. Kadın ve erkek iki cins arasında mümeyyiz bir kısım alâmetler bulunmalıdır. Nitekim, başka rivâyetlerde kadının erkeğe, erkeğin kadına benzemesinin şiddetle yasaklandığını göreceğiz: تاَهِبَشَتُمْلا ُ هالّل َنَعَل□

ءاَسهِنلاِب ِلاَج ِهرلا َنِم َنيِههَبَشَتُمْلا َو ِلاَج ِهرلاِب ِءاَسِهنلا َنِم□
"Allah, erkeklere benzeyen kadınlara, kadınlara benzeyen erkeklere lânet etsin." Şârih İbnu Ebî Cemre, diğer deliller muvâcehesinde değerlendirerek bu ve benzeri hadislerin süste (ziyy), bazı sıfat ve davranışta benzemeyi yasakladığını, yasağın her hususa şâmil olmadığını söyler. Söz gelimi hayır yapmada birbirlerini taklid yasak değildir. Âlimler zamana, mekâna ve örfe göre de yasağa dahil olan benzemelerin değişebileceğini kabûl ederler.

Hadisin sonunda gelen "...Bununla kına yakmayı kastetmişti" cümlesi Hz. Âişe'nin veya diğer râvilerden birinin ilâve ettiği bir açıklamadır. Yani Resûlullah şunu demek istemiştir: "Sen kadın olsaydın tırnaklarına kına yakıp rengini değiştirirdin."

Ulemâ, hadisten, kadınlara kına yakmanın ısrarla tavsiye edilmiş olduğu hükmünü çıkarmıştır.[466]

دْنِه َتْنِب َةَبْتُع ْتلاق اَي َلوُسر ِهالّل: ِبنْعِياَب، َلاَقف: َ ِكُعِياَبُأ نَّتح
6ـ اهنعو َر ِض َي هالّل ُ اهْنَع:]َّنأ□

. ُتغَيهِر ى ِكْيهفَك اَمُهَّنأَك ٍعُبَس اهفَك]. هجرخأ وبأ دواد

6. (2116)- Yine Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hint Bintu Utbe, Hz. Peygamber'e: "Ey Allah'ın Resûlü, bana biat ver!" diye talepte bulunmuştu. Kendisine: "Hayır, şu ellerini değiştirmedikçe senden biat almayacağım. Ellerin tıpkı vahşi hayvanların ayağı gibi!" cevabını verdi." [Ebû Dâvud, Tereccül 4, (4165).]

Rivâyette adı geçen Hint, Ebû Süfyân'ın zevcesi ve Hz. Muâviye

---

462 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/487.

463 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/488.

(radıyallâhu anhüm)'nin annesidir. Mekke'nin fethi sırasında kocası ile birlikte müslüman olmuştur. Hz. Peygamber eski nikâhları ile evliliklerini ikrâr etmiş, yeni bir nikahı gereksiz görmüştür. Ancak, görüldüğü üzere, ellerine kına vurmadan biat almamıştır.

Âlimler bu hadisten hareketle, erkeklerin kına yakmasını mekruh addetmişlerdir. Kadının elleri, kınasız iken erkeğin ellerine benzemektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu benzemedeki kerâheti ifâde için teşbîhe başvurup, vahşî hayvanların ayaklarına teşbîh etmiştir.467

هْيَلْج ِر َو ِهْيَدَي َبَضَخ ْدَق ٍثَّنَخُمِب # هاللّ ُلوُس َر َيِتُأ] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ7□

ءاَسِهنلاِب ،فَأُمِر َبِه ِفَنْفُي َىلإ ِعيِقهنلا ،فقَيِل: َأ نَقْتُلُه ُي اَي
ِبالَحْن ِءاَّن ،فقَال: َما َبُال هذا. قالُوا: يَتَشَّبُه

عَن ْقَتْل ِالمُصَلِّيَن] .أخرجه أبو داود.«النهقيِع ُ» بالنون: موضع
َر سُوَل ّاللّه ؟ِ فقَاَل: إِنهِي نُهِيُت

. بالمدينة كان حمى

7. (2117)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a el ve ayaklarına kına yakmış bir muhannes getirdiler.

"Bunu niye getirdiniz, nesi var?" diye sordu. Kendisine:

"Kendisini kadınlara benzetmiştir!" dediler. Bunun üzerine Efendimiz emretti ve Nakî' nâm mevkiye sürgün edildi.

"Ey Allah'ın Resûlü, onu öldürmeyelim mi?" diye soranlar olmuştu ki: "Hayır! dedi, ben namaz kılanları öldürmekten men edildim." [Ebû Dâvud, Edeb 61, (4928).] 468

AÇIKLAMA:

1- Muhannes, kendini kadınlara benzeten erkeğe denir. Dinimiz bunu şiddetle yasaklamış ve haklarında sürgün cezası getirmiştir.

2- Nâkî, Medîne'ye iki gece mesâfede Müzeyne yurdunda bir yerin adıdır. Hz. Ömer orayı devlet himâsı (koruluğu) ilan etmiştir.

3- Namaz kılanları öldürmekten men edildim cümlesi, mü'minleri öldürmekten... demektir. Mü'minin en mümtaz vasfı namaz olması haysiyetiyle, namaz kılan (musallî) kelimesiyle zikri uygun görülmüştür. Hz. Peygamber irtidad, kısas, yol kesme ve isyan durumu gibi hudud'a giren belli haller dışıda mü'mine ölüm cezası vermeyi reddeder.[469]

---

[466] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/489.

KIYAFET VE KIYAFETTE CİNSLERİN AYRIMI

Son rivâyet, kıyafet hususunda kadınla erkeğin ayrılması meselesine temas etmekte, kendisini kıyafetiyle kadınlara benzeten kimsenin Medîne'den sürgün edildiğini belirtmektedir. Bunun başka örnekleri de var.[470]

KIYAFET:

Kıyafetle ilgili olarak sünnette vârid olan hadisler incelenecek olursa, buna büyük bir ehemmiyet verildiği, kişinin şahsiyetinin gerek cinsi ve gerekse dini hüviyetinin vazgeçilmez bir parçası telakki edildiği görülür. Hatta bir kısım rivâyetlerde, kıyafetin insan ruhuna tesiri bile söz konusudur.[471] Ancak burada söylenenlere delâlet eden hadislere sadece atıfta bulunarak, sebebini bu zikrettiğimiz mülâhazalardan almak üzere, Hz. Peygamber'in daha doğuştan başlamak üzere kadın ve erkek arasında kıyafet ayrımına verdiği ehemmiyeti belirtmeye çalışacağız.

Araştırmamızın bidâyetinde belirttiğimiz üzere torunu Hasan'a doğduğu gün sarılmış olan sarı renkli kundak bezini öfke ile atarak yerine beyaz renkli bir bez kullanmış olması bu ayırımın doğuşla başlatıldığının bir örneği olarak değerlendirilebilir. Hz. Peygamber erkekler için yasakladığı cins ve renkteki (ipekliler, sarı, kırmızı renkteki kumaşlar) giyecekleri çocuklar üzerinde görünce memnûniyetsizlik izhâr edip, onlara müdahale ederek değiştirmiştir. Şu halde sünnet, kadın ve erkek için kıyafetleri ayırmakla kalmamış, çocukların daha küçük yaştan itibaren kendi cinsleri için tecviz edilen kıyafetlere alıştırılmalarını emretmiş olmaktadır.

Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Kadınların süssüz oluşlarını kerih bularak" ipekli kumaş, parlak renkler ve kına, halhal, küpe, bilezik, gerdanlık gibi örfte mevcut çeşitli süs unsurlarıyla daha câzib ve erkeklerinkinden farklı bir kıyafeti tecviz ettiğini göstermektedir. Bu cümleden olarak: "Fâtıma'nın sürünme maddesini (tîb) çok yapın, zira o da diğer hemcinsleri gibi bir kadındır" dediğini, "eliyle inci dizerek" ehlinden birine verdiğini, evlenme sırasında kızı Zeyneb'e kolye hediye ettiğini, Necâşî'den hediye gelen bir altın yüzüğü kız torunu Ümâme'ye verdiğini vs. görmekteyiz. Kezâ Hz. Âişe'nin meşhur ifk hadisesine maruz kalmasına sebep olan "kaybolan kolyesini arama hadisesi" bizzat Zevcât-ı Mutahharât'ın zînet ve süs eşyalarını kullandıklarını göstermektedir.

Kadınla erkeği ayıran süs unsurlarından biri de sürünme maddesidir.

Bu, erkeklerde koku saçıcı fakat renksiz, kadınlarda renkli fakat kokusuz olmalıdır; Rengi dışarı akseden sürünme maddesini kullanan erkekleri ve hatta erkek çocuklarını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hoş karşılamamış bunu, biat taleplerini reddetme ve kendisine gelenlerden esirgemediği mûtâd iltifatlarda bulunmamak gibi bir kısım fiili davranışlarıyla ifâde etmiştir.

Kına da kadınla erkeği ayıran bir unsurdur. Rivâyetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in herhangi bir kadının ellerinde kına izi olmayışını normal karşılamadığını belirtir. Ebû Dâvud'un bir tahricinde Hz. Âişe, biat için Hz. Peygamber'e müracaat eden Utbe'nin kızı Hind'in Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından, "Ellerini (kınalayarak) değiştirmedikçe biatını kabul etmiyorum..." diye reddedildiğini haber verir. Hz. Âişe diğer bir rivâyette de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in perde gerisinden kendisine uzatılan bir mektubu almak için elini uzattığı sırada, "Bu kadın eli mi erkek eli mi bilemiyorum" diyerek mektubu almaksızın elini geri çektiğini, uzatan kimsenin: "Kadın eli yâ Resûlallah" demesi üzerine de: "Eğer kadın olsa idin tırnaklarını (kına ile) değiştirirdin" cevabında bulunduğunu haber verir.

İki kıble'ye müteveccihen namaz kılanlardan bir kadına, Hz. Peygamber'in: "Kına yakınan herhangi birinizin, elleri erkek eli gibi oluncaya kadar kınayı terketmesi hoş değildir" demesi üzerine, kadının seksen yaşına basmış olmasına rağmen kınayı terketmediğini öğreniyoruz.

[469] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/490.

[470] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/490.

[471] İbnu Hacer Tîbî'nin "... sûretlerin ve eşyâ-yı zâhirenin başkaları şöyle dursun temiz nefislere bile te'sîr icrâ Bu misaller sünnet nazarında kınanın kadınlar için alâmet-i fârika durumunda olduğunu ifâde eder. Nitekim diğer bir kısım rivâyetler de bunun erkekler için tahannüs (kadınlaşma) belirtisi kabul edilerek haklarında yasaklandığını göstermektedir. Ebû Hüreyre huzûr-u nebevîye getirilen elleri ayakları kınalı bir muhannesin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından Medîne'nin Nakî' denen bir nahiyesine sürüldüğünü rivâyet etmektedir.

Kına ile alakalı olarak gelen bu rivâyetler, kadınların her an kına yakmaları hususunda bir vecîbe ifade etmez, ancak erkeklerden süslenme noktasında farklılık arzetmeleri gereğini te'yîd eder. Bu husûsta bir diğer delil, Hz. Peygamber'in henüz çocuk olan Üsâme'nin ellerini ve yüzünü yıkarken söylediği: "Üsâme kız olsaydı onu giydirir, süsler câzib ve sevimli yapardım" cümlesidir. Bu ifade kızların oğlanlardan farklı bir kıyafete tâbi tutularak daha cazib, daha süslü, daha dikkat çekici kılınmaları gereğine işaret etmektedir. Enes, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Ümmü Gülsüm üzerinde sîra denen ipekli bir kumaştan elbise gördüğünü söyler. Hz. Câbir de Ashâbın ipekliyi oğlan çocuklarına yasak ettikleri halde kız çocuklarına serbest kıldıklarını belirtir. Malik'in bir tahricinde sünnete ittibâsıyla maruf Abdullah İbnu Ömer'in kızlarını altınla bezediğini ve bunlardan zekât da vermediğini öğrenmekteyiz.

Hülasa sünnette gelen bütün bu rivâyetlere dayanarak âlimler: "Haklarında tergib için, süs ve zînetlerle kızları bezemek sünnettir" hükmünü vermiştir. Mesleğinin, kadınları kocaları için tezyîn etmek olduğunu söyleyerek bunda devam edip edemeyeceğini soran Ümmü Ra'le'ye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Onları kocaları için tezyîn et ve süsle" cevabını vermiştir. 472

MÜEYYİDE:

Kadın ve erkeğin kıyafette ayrılmaları, terbiyelerinde mühim bir esas olarak vaz'edilmekten başka bunun bazı müeyyedilerle korunduğunu görmekteyiz. İbnu Abbâs'dan gelen bir rivâyette: "Hz. Peygamber kadınlardan erkeğe benzeyenlerle, erkeklerden kadına benzeyenlere lânet etti" denir. Ebû Hüreyre'nin bir rivâyetinde: "Kadın elbisesini giyen erkekle, erkek elbisesini giyen kadına lânet etti" denir. Müsned'de İbnu Ömer'den, Buhârî'de İbnu Abbâs'dan yapılan tahriclerde: "Kadınlaşan erkekle, erkekleşen kadına" lanet edildiği belirtilir. Hâkim'in bir tahricinde, "cennete giremeyecek üç grup" sayılırken: "Ebeveyn hukûkunu çiğneyen, deyyus, kadınların erkekleşenleri" denir. Bu mânevî müeyyideden başka fiilî müeyyideye de başvurulmuş olduğunu sünnette görmek mümkündür. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kıyafetiyle ilgili yasağa riâyet etmeyenlere karşı daha zecrî tedbirler alarak meselenin ehemmiyetini duyurmaya çalışmıştır. Bu cümleden olarak -mütehannis ve mütereccîleri kastederek: "Bunları evlerinizden çıkarın" emrini verdiğini göstermekteyiz. İbnu Abbâs: "Hz. Peygamber falancayı, Hz. Ömer de falancayı (Medîne'den) sürdü" diye isim vermeksizin bu yasağa uymayanlara uygulanan cezayı misâl verir. Hadisin şerhinde Kastalânî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Enceşe adında kadınlara benzemeye özenen siyahî bir erkek köle ile Bâdiye Bintu Gaylan adındaki kadını Medîne'den sürdüğünü belirtir. İbnu Hacer de Hz. Ömer'in Ebû Züeyb, Nasru'bnu Haccâc, Ca'detu's-Sülemî, Ümeyyetu'bnu Yezîd el-Esedî ve Mevlâ Müzeyne ismindeki şahısları Medîne'den sürdüğünü, Ebû'l-Hasan el-Medâyînî'nin Kitabu'l-

Muğarrebîn adındaki te'lifine dayanarak, kısaca sürülüş sebeplerini de vererek kaydeder. Âmirî de Hz. Peygamber devrinde dört muhannis bulunduğunu bunlardan hiçbirinin "kadınlara teşebbüh"ten başka fahiş bir cürüm işlemediklerini belirtir.

Son olarak teşebbühle sadece libâs veya süslenme unsurlarındaki benzemenin kastedilmediğini de belirtelim. İbnu Hacer, Buhârî'nin İbnu Abbâs'tan tahrîcini îzah sadedinde Taberî'nin memnu benzemeyi, "libâs ve zînette benzemek" olarak yaptığı açıklamaya "konuşma ve yürümede de benzeme"yi ilave eder ve der ki: "Libâsın şekli her beldenin âdetine göre değişir. Bir yerde libâsta kadınla erkeğin kıyafeti aynı olabilir. Fakat her hâl u kârda kadınlar iyice bürünmek ve örtünmekle (ihticâb ve istitâr) temayüz ederler."

Rivayetler kıyafet mefhumuna sadece libâs, zînet ve sürünme maddelerinin değil, ayakkabılarının da girdiğini, her cinse, mukâbil cinse ait olan ayakkabıyı giymesi yasaklandığını göstermektedir. Misâlimizde erkek ayakkabısı (na'l) giyen kadın hakkında sorulunca Hz. Âişe'nin: "Resûlullah, erkek kadınlara lânet etmiştir" diye cevap verdiği kaydedilir.[473]

ÜÇÜNCÜ BÂB

HALÛK

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Halûk mürekkeb bir koku maddesidir (tîb). Za'ferân ve başka maddelerin karışımıyla elde edilir. Renk olarak kızıllık ve sarılık hâkimdir. Esas itibariyle kadınlara has bir sürünme maddesi olduğu için, erkekler hakkında ihtilaflı rivâyetler gelmiştir; bazısına göre mübâh, bazısına göre gayr-ı mübâhtır. İbnu'l-Esîr, nehyedici hadislerin nâsih olduğunu söyler.474

هجرخأ [ُلُج َّرلا َرَفْع َز ًَتَي ْنأ # هاللّ ُلوُس َر ىَهَن] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َيِض َر سنأ نع ـ1□

هب بيطتي نأ هانعم :يذمرتلا لاقو.ةسمخلا .

1. (2118)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), erkeğin za'ferân sürmesini yasakladı." [Buhârî, Libâs 33; Müslim, Libâs 77, (2101); Ebû Dâvud, Tereccül 7, (4179); Tirmizî, Edeb 51, (2816); Nesâî, Zînet 74, (8, 189).] 475

AÇIKLAMA:

Burada yasaklanan husus za'ferânın bedene sürülmesidir. Zîra, za'ferân sürülmüş elbisenin giyilmesini tecviz eden rivayetler mevcuttur. Ayrıca hadis, yasağın erkeklere has olduğunu belirtir. Şu halde kadın, yasaktan istisna edilmiştir.

Za'ferân sürünmek niçin yasaklanmıştır? Bunun sebebi hususunda ihtilaf edilmiştir: * Kadınlara mahsus koku olması, yani kokusu sebebiyle mi? * Rengi sebebiyle mi? Bu takdirde bütün sarı renkliler buna dahil mi edilmelidir? İmam Şâfiî: "İhramlı olmayan erkeğe, ne halde olursa olsun za'ferân sürünmeyi yasaklarım, şâyet sürünmüşse, yıkanmasını emrederim" der. Ayrıca der ki: "Sarı renkli giymesini câiz bulurum, zira ben bu konuda Hz. Ali'den yapılan şu rivayetten başka bir şey söyleyen hiç kimse görmedim: "Resûlullah sadece bana yasak etti, ben size yasaklamıyorum." Ancak Beyhakî, bu yasağın, Hz.

Ali'den başkasından da geldiğini kaydetmiştir. Abdullah İbnu Ömer: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üzerimde sarıya boyanmış iki giyecek parçası gördü de: "Bunlar kâfirlerin libasıdır, sakın bunları giyme" emretti" der. Müslim'in bir rivayetinde şu ziyade de gelmiştir: "Yıkayayım mı?" diye sordum. "Hayır! onları yak" emretti." Beyhakî der ki: "Bu rivayet Şâfiî'ye ulaşsaydı, sünnete uymadaki âdeti üzere, mutlaka buna uyardı."

Hülâsa sarıya boyanmış elbiseyi, seleften bir kısmı mekruh addederken bir kısmı da câiz addetmiştir. Nevevî'nin Müslim Şerhi'nde belirttiği üzere İmam Mâlik evde câiz görmüş ise de mahfillerde mekruh addetmiştir.

Bu mevzuda kerâhet ifade eden rivayetlerden birini, müteakiben metni görüleceği üzere, Hz. Enes yapmıştır. Ebû Dâvud'da Şemâilu't-Tirmizî'de ve Nesâî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sında geldiğine göre: "Resûlullah'ın yanına üzerinde sarılık izi bulunan bir adam geldi. Onun bu manzarasından hoşlanmadı. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişinin yüzüne karşı ayıbını nâdiren vurduğu için (sesini çıkarmadı). Fakat, adam cemaatten ayrılıp gidince: "Keşke bu adama söyleseydiniz de şu sarıyı terketseydi" der. Daha önce de kaydettiğimiz üzere (2113) Hz. Peygamber: "Za'ferânla boyanmışın ve kâfirin cenazesinde meleğin hazır olmayacağını" söylemiştir. Keza bir başka rivayette Ammâr İbnu Yâsir (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre za'ferân sürülmüş olarak Hz. Peygamber'in yanına gelince, verdiği selamı almaz ve: "Git bunu üzerinden yıka!" emreder. Ammâr, أَذَه
كَنْع لِسْغاَف بْهَذِا

gidip yıkar geri gelir. Ancak, lekesi kaldığı için yine selamını almaz ve "git yıkan" diye emreder. İzi kalmayacak şekilde yıkayınca selamını alır.

Şafiîler Kûfîler (Hanefîler), za'ferân sürmeyi ihramlı ihramsız herkes için gayr-ı câiz addetmişlerdir. Ancak, za'ferânı ihramlıya yasaklayan rivayeti esas alan İmam Mâlik ihramsızlar hakkında câiz görür. Hz. Peygamber'in za'ferânla elbise giydiğine dair gelen rivayetleri esas alan âimler de cevâzına hükmederler. Mühelleb der ki: "Sarı, nefse en canlı ve çekici gelen renktir." Bu durumu İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ), Cenâb-ı Hakk, "O, Ôonun, □وَلْ اَهُنْ ُّرُسَت نلاَّظاِرِ ني
عِقاَف ُءاَرْفَص ةَرَقَب اَهَّنِا

bakanların içini açan, parlak sarı renkli bir sığır olduğunu söylüyor' dedi." (Bakara 69) ayetinde bu hususu belirtmiştir" der.

Hülasa, Şâfiîler ve Hanefîler za'ferânı hem elbise ve hem de bedende mekruh addederler, ancak bedene sürmenin keraheti elbiseye sürmeden fazladır.476

ه ِجا َو ُي اَمهلَق # َناك َو ِة َرْفُص ُرَثأ ِهْيَلَع َو # ِهبهنلا ىلإ□
لُج َر نتأ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ2□

وبأ هجرخأ .[اَذه ُهْنَع َلِسْغَي ْنأ اَذه ْمُت ْرَمأ ْوَل : لاق َج َرَخ
اًَمَلَف ،ُهُه َرْكَي ِهِهْج َو يف ٍءْىَشِب ًادَحأ

. دواد

2. (2119)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a üzerinde sarılık izi bulunan bir adam geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hoşlanmadığı bir hususu, insanların yüzüne nâdiren vurduğu için (sesini çıkarmadı). Adam oradan kalkıp gidince: "Keşke bu adama, üzerindeki şu şeyi yıkamasını söyleseydiniz" dedi." [Ebû Dâvud, Tereccül 8, (4182).]477

بَهْذأ : َلاَقف ًاقهلَخَتُم ٍُج َر # هاللّ ُلوُس َر بأ َر] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ةرم نب ىلعي نعو ـ3□

ئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .[ْدُعَت َ َّمُث ،ُهْلِسْغا َّمُث .
ُهْلِسْغاَف،

3. (2120)- Ya'la İbnu Mürre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) halûk sürünmüş bir adam görmüştü ki: "Git bunu yıka, sonra gene yıka, sonra bir daha (za'ferân sürünmeye) dönme!" dedi. " [Tirmizî, Edeb 51, (2817); Nesâî, Zînet 34, (8, 152, 153).]478

AÇIKLAMA:

Hadis, za'ferânın elbisede hasıl ettiği rengi çıkarabilmek için en az iki sefer yıkanacağını göstermektedir. Nesâî'deki rivayette üç kere yıkaması emredilir. Bazı âlimler üçden az yıkamakla za'ferânın elbiseden çıkmayacağını söylemiştir. "Bir daha za'ferâna dönme" demesi, bunun erkeklere muvafık olmaması sebebiyledir.479

يف ٍلُج َر َة ََص ُ هاللّ ُلَبْقَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر سوم بأ نعو ـ4□

لاقي ،نول وذ بيطلا نم برض :«ُقوُلَخْلا».دواد وبأ هجرخأ .]
ٍقوُلَخ ْنِم ءْىَش ِه ٍِدَسَج

هب بلطأ اذإ :قلخت .

4. (2121)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah, bedeninde halûk'tan bir parça eser bulunan kimsenin namazını kabûl etmez." [Ebû Dâvud, Tereccül, 8, (4178).][480]

AÇIKLAMA:

Bazı âlimler, Halûk sürünme yasağını çok miktarda olan sürünmeye hamletmiş iseler de Aliyyu'l-Kârî, bu rivâyetin o görüşte olanları reddettiğini, zira bunun, yasağı aza da çoğa da teşmil ettiğine dikkat çeker. es-Seyyîd Cemâleddin: "Hadisten murad, kadına benzeme sebebiyle kâmil mânadaki namazın sevabını nefiydir" demiştir. İbnu'l-Melek de: "Bu hadiste halûk kullanmaktan yasaklama ve kullananlara tehdîd vardır" der.

Tekrar edelim: Halûk, renkli bir sürünme maddesidir. Daha ziyâde kadınlara mahsustur. [481]

---

476 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/495-496.

477 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497.

478 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497.

DÖRDÜNCÜ BÂB

TÜYLER SAÇ VE BAKIMI:

1ـ عن أبا قتادة رَضِيَ اللّه عَنْهُ قال: مَعَن :قاَل ؟اَهُل ِهج َرُأَفأ ًةَّمُج ِلي نا إ : ِهاللّ َلوسر اَي ُتْلُق]
 .وَيْلا م ِم رَّت ِنْيَت ن ِم قْوَل ِهِ# :مَعَن ْو َأكْرِم ِهاْ[. أخرجه مالك
 وَ أكْرِم ِهاْ، فكاَن أبوُ قَتاَدَة ر ُبَّم اَدَهَن اه يف

 والنسائ.«التَّرْج ِيلُ» ترسيح الشعر .

1. (2122)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, benim omuzlarıma kadar dökülen (gür) saçlarım var, tarayıp tanzîm edeyim mi?"

"Evet dedi, ona ikramda bulun."

Râvi der ki: "Ebû Katâde, "Evet, ona ikramda bulun!" sözü sebebiyle, günde iki sefer (bakım yapar ve) saçlarını yağlardı." [Muvatta, Şa'ar 6, (2, 949); Nesâî, Zînet 60, (9 183).][482]

AÇIKLAMA:

Tercîl, saç bakımı mânasına gelir. Taramak, yağlamak, tanzîm etmek gibi işler tercîl ile ifade edilir. Hadiste geçen cümme, omuzlara kadar inen gür saça denir. Resûlullah'ın "saçına ikramda bulun" demesi, Zürkânî'ye göre onu kirden, pislikten korumasını emretmesi, yağlama ve tarama suretiyle nizam vermesini istemesi demektir.

Rivâyet, Ebû Katâde'nin, iş ve tozlanma gibi sebeplerle, saçına günde iki kere bakım yaptığını belirtmektedir. Müteakip rivayette de görüleceği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) saçı olanlara, bakımını yapmayı emretmiştir. [483]

2ـ وعن أبا هريرة رَضِيَ اللّه ُعَنْهُ قاَل ر َسولُ اللّه ِ :#م َن ْكاَن َلهُ شَعْر فَلْيُكْرِم ْه[: قال] .

دواد وبأ هجرخأ

2. (2123)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kimin saçı varsa, ona ikram etsin!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Tereccül 3, (4163).] 484

AÇIKLAMA:

Bu rivayette de saça ikram edilmesi emir buyrulmaktadır. Saça ikram onu yıkayarak temiz tutmak, yağlamak, taramak suretiyle bakımlı kılmak, gelişi güzel, dağılmış ve düzensiz halde bırakmamak mânasına gelir, Dinimizde her hususta olduğu gibi saçta da temizlik ve manzara güzelliği mahbûb ve makbûldür. Müteakip hadiste de görüleceği üzere Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) saçını bakımsız ve dağınık bırakanlara müdahale etmiştir.485

راَشأَف ،ةَيْحِهلا َو ِسأ َّرلا َرِئاَث # َّبَّنلا لُج َر َتاأ] :لاق هْنَع ُ□
هالِّل َي ِض َر راسي نب ءاطع نعو ـ3□

مُكُدَحأ بِتأَي ْنأ ْنِم ًارْيَخ اَذه َسْيَلأ :# َلاَقف ،َعَج َر َّمُث َلَعَفَف ،ه□
ِرَعَش ِح ْ َصإِب ُهُرُمأَي ُهَّنأَك :# ِهْيَلإِ

481 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497-498.

482 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/499.

483 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.

نهدلاب دهعلا ديعب سأرلا ثعش ىأ « ِسأ َّرلا َرِئاَث».كلام هجرخأ
نَاطْيَش ُهَّنأَك ِسأ َّرلا َرِئاَث].

. ليجرتلاو

3. (2124)- Atâ İbnu Yesâr (rahimehullah anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a saçı sakalı karmakarışık bir adam gelmişti. Efendimiz, ona (eliyle) işaret buyurarak, sanki saçını ıslâh etmesini emretmişti. Adam bunu yapıp sonra tekrar geri geldi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şu hal, sizden birinizin tıpkı bir şeytan gibi başı(ndaki saçlar) karmakarışık vaziyette gelmesinden daha hayırlı değil mi?" buyurdular." [Muvatta, Şa'ar 7, (2, 949).] 486

AÇIKLAMA:

1-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada, saçı bakımsız karmakarışık olan kimseyi şeytana benzetmesi, Arap dilinde kötü ve çirkin şeylerin şeytana nisbet edilmesinin yaygın bir âdet olmasındandır. Aynı tarzda iyi şeyler de melek veya imana nisbet edilerek ifade edilir. Kötü şeylerin şeytana benzetilmesi âyet-i kerîmede de görülen bir metoddur. Cehennemdeki zakkum ağacı şeytana benzetilir: "O, cehennemin dibinde çıkan bir ağaçtır. ني ِطاَيَّشلا ُسوُؤ ْر ُهَّنَاَك اَهُعْلَط Tomurcukları şeytanların başları gibidir" (Saffât, 64-65). 487

هجرخأ .[ًاهبِغ ّاَ إِلُّج َرَّتلا ِنَع # ُّبنلا ىهَن] :لاق ْهنَع ُ هاللّ َي ِض
َر لفغم نب هاللّدبع نعو ـ4

عوبس‘ا مايأ يف ةرم «ُّبِغْلا».ننسلا باحصأ .

4. (2125)- Abdullah İbnu Mugaffel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) saç bakımını gün aşırı yapmayı emredip, fazlasını yasakladı." [Ebû Dâvud, Tereccül 1, (4159); Tirmizî, Libâs 22, (1756); Nesâî, Zînet 7, (8, 131, 132).] 488

AÇIKLAMA:

1-Hadiste geçen gıbb tâbirini, en-Nihâye, haftada bir sefer diye açıklar. Ancak, Ahmed İbnu Hanbel "bir gün tarayıp bir gün terketmek" şeklinde anlamış ve sonraki âlimler de bu yorumu benimsemişlerdir. Bazıları, "ara sıra" diye anlamak istemiştir. Ziyâret mevzuunda gıbb haftada bir kere yapılana denmiştir.

Hadis, her gün saç bakımına zaman ayırıp meşgûl olmanın mekruh olduğunu ifâde etmektedir. Zira bu, bir nevî tereffüh kabûl edilmiştir.

Önceden de kaydettiğimiz bir kısım hadislerde saçın bakımı (yıkanması, taranması, yağlanması vs.) emredilirken, burada tahdîd edilmiş olması, rivâyetler arasında bir teâruz ihtimâlini nazarı dikkate vermektedir. İbnu Raslân bunu şöyle açıklar: "Yasak, her an bu işlerle meşgul olmaya râcidir, zira bundan fesâd hâsıl olur." Bazı âlimler de yasağı, başında hastalık olup, tarama, yağlama gibi bakım ameliyesinden rahatsızlık duyanlara hamlederek aradaki teâruzu gidermişlerdir. Bunlara göre, Resûlullah kişiye zarar veren şeyi yapmaktan onları yasaklamıştır. Öyleyse, hergün saç bakımından rahatsız olanlar bunu haftada bir defa veya duruma göre gün aşırı da yapsalar kifâyet edecektir. Münzirî her gün saç bakımının da mubah olduğunu, dileyenin yapıp dileyenin terkedibeleceğini söyler.[489]

TRAŞ

486 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.

487 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.

ـ1 عن نافع أن ابن عمر رَ ضِ يَ اللّهُ عَنْهما قال: [نهى رسولُ اللّه # عَنِ القَزَعِ. قِيلَ: وَمَا

القَزَعُ؟ قَالَ: إذَا حَلَقَ رَأسَ الصَّبِهِ تَرَكَ هَاهُنَا وَهَاهُنَا، وأشَارَ إلى الرَّوابِ ناصِيَتِهِ وَجَانِبَ

رَأسِهِ. [أخرجه الخمسة إ الترمذي.

1. (2126)- Nâfi' (rahimehullah) İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'in şu sözünü nakleder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kaza'ı (yani çocuğun başının bir kısmını traş etmek) yasakladı" deyince, "Kaza' nedir?" diye sordular. Şöyle açıkladı: "Kişi çocuğun başını traş eder, ancak şurada burada bazı yerleri kesmez, olduğu gibi bırakır."Râvi, bunu söylerken alnına ve başının iki yanına işâret etti." [Buhârî, Libâs 72; Müslim, Libâs 113 (2120); Ebû Dâvud, Tereccül 14, (4193, 4194); Nesâî, Zînet 5, (8, 130); İbnu Mâce, Libâs 38, (3637).][490]

AÇIKLAMA:

1- Kaza' kelime olarak bulut parçası mânasına gelir. Baş traş edilirken bir kısmının kesilip, bir kısmının bırakılması, dağınık haldeki bulut manzarası arzettiği için, aradaki benzerlik sebebiyle buna da kaza' denmiştir. Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde, yasaklanan kaza' "çocuğun tepesini traş edip, (aşağı kısımda) perçem (züâbe) bırakmaktır" diye tarif edilmektedir. Şu halde sadedinde olduğumuz hadiste kesilmeyen kısmı göstermek üzere alın ve yan tarafların işâret edilmesini göz önüne alarak, Resûlullah'ın çocuklarda, başın tepe kısmını traş edip aşağı kısımlarını bırakma tarzında bir traş usûlünü yasakladığı söylenebilir (Allahu a'lem).

2- Müslim'in açıklamasında kaza' nedir? diye soranın kim olduğu belirtilmiştir: Hadisin râvilerinden Ubeydullah İbnu Hafs'dır. Soruyu, Nâfi Mevla Abdillah'a sormuştur. Eliyle göstererek alnına, başının yanlarına işarette bulunan da, anlaşılacağı üzere Ubeydullah'tır. 3- Hadis, çocukların başını traş ederken kısmen kesip, kısmen bırakma tarzını yasaklamaktadır. Aynı bâbta Ebû Dâvud'un kaydettiği bir rivâyette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in başı kaza' tarzında traş edilmiş bir çocuğa rastladığı, bunun üzerine, sahiplerine: "Ya tamamen kesin, ya tamamen bırakın!" diyerek müdahale ettiği görülmektedir.

İbnu Hacer bazı şârihlerin kaza' tarzında traşı çocuklara tahsis etmesine katılmaz. Büyükler de olabilir, kadın veya erkek de olabilir der ve hepsi hakkında mekruh olduğunu belirtir. Nevevî, tedâvi ve benzeri mâkul bir sebep olmadıkça başın farklı yerlerden traş edilmesinin mekrûh olduğunu söyler, ancak tenzihî bir kerâhet mevzubahistir. İmam Mâlik de kız ve erkek çocuk hakkında mekruh addetmiştir. Bu tarz traşın yasaklanma sebebi husûsunda da ihtilaf edilmiştir. Bazıları: "Hilkati çirkinleştirdiği içindir" der. Bazıları: "Bu, şeytanın süsüdür (ziyy)" demiştir. Bazıları: "Bu yahudilerin süsüdür" demiştir ki, bu Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde de ifâde edilmiştir. Hemen kaydedelim ki, yasaklanan herhangi bir şeyin şeytana nisbeti, umûmiyetle, ondaki kerâhet veya tahrîm hükmünün takrîr ve tesbiti içindir. Buna hadislerde pek sık yer verilir, âyette de örnekleri vardır. Kerâhet, bazan da yabancılara nisbet edilerek ifade edilir.491

هُيْعَن نَتاَ ني ِح ٍرَفْعَج َلآ َلَهْمأ # هاللّ َلوسر ّنأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر رفعج نب هاللّدبع نعو 2ـ□

ى ِخأ ِنَب ِبل اوُعْدا :َلاَق ّمُث ،ِم ْوَيْلا َدْعَب ى ِخأ بلَع اوُكْبَت□
َ َلاَقف ْمُهاَتأ ّمُث ،ْمُهِيتاَي ْنأ َلْبَق ًاث َ َث

نئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَنسُؤ ُر َقَلَحَف ُه َرَمَأَف ،َق ّحلا .
ِبل اوُعْدا :َلاَقف ، خ ُرْفأ اَّنأَك اَنِب َئ ِجَف

2. (2127)- Abdullah İbnu Ca'fer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ca'fer (radıyallâhu anh)'in ölüm haberi gelince, Câfer ailesini üç gün (mâtem yapmaya) terketti. Sonra yanlarına gelerek: "Kardeşimin üzerine artık bugünden sonra ağlamayın!" dedi ve: "Bana kardeşimin oğullarını toplayın!" emretti.

Biz yanına getirildik, tıpkı civcivler gibiydik.

"Bana bir berber çağırın!" dedi. (Gelince) berbere emretti, o da başlarımızı traş etti." [Ebû Dâvud, Tereccül 13, (4192); Nesâî, Zînet 58, (8, 182).] 492

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen Ca'fer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcası Ebû Tâlib'in oğlu olup Yermuk savaşında şehid düşmüştür.

Resûlullah, Ca'fer âilesine matem tutmaları için üç gün müsaade buyurmuş, üçüncü geceden sonra matemi kaldırmıştır. Bu rivayet, ölünün ardından bağırıp çağırmaksızın, aşırı davranışlara yer vermeksizin üç gün matem tutmanın câiz olduğuna delâlet eder. Üç günden sonraki mateme izin yoktur.

Resûlullah'ın amca oğluna "kardeşim" demesi ona olan sevgisini ve duyduğu yakınlığı ifâde etmek için olmalıdır.

Ca'fer'in oğlanları Abdullah, Avn ve Muhammed'dir.

Abdullah İbnu Ca'fer'in kendilerini civcive benzetmesi, küçük olduklarını belirtmek içindir. Henüz tüyleri, civcivlerde yeni çıkan körpe ve ince tüyleri andırmaktadır. Bu benzerlik, aradaki teşbîhi yapmaya sevketmiştir.

Aliyyü'l-Kârî, çocukların başlarının traş ediliş sebebiyle ilgili olarak özetle şu yorumu yapar: "Esasen saçın kesilmemesi efdaldir. Buna rağmen traşı emredilmiştir. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) anneleri Esmâ Bintu Ümeys (radıyallâhu anhâ)'in kocasının Allah yolunda şehâdetiyle maruz kaldığı üzüntü sebebiyle çocukların saçlarıyla meşgul olamadığını gördü. Onlara ârız olabilecek bit ve kir gibi durumları önlemek gayesiyle traş emretti."

Ulema, bu hadiste, başın tamamının traş edilmesinin caiz olduğu hususunda delil bulur. Ancak hemen belirtelim ki, başın tamamının traş edilmesine cevaz veren başka rivâyetler de vardır. Aliyyü'l-Kârî, bu hususta şu sonucu kaydeder: "Bu rivâyetler delâlet eder ki, hacc ve umre dışında da başı traş etmek câizdir. Kişi traş olmakla olmamak arasında muhayyerdir. Ancak efdal olanı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Ashâb'ının (radıyallâhu anhüm) yaptıkları gibi iki nüsük'ten (yani hacc ve umreden) biri hâricinde traş olmamaktır. Bu meselede sadece Hz. Ali (radıyallâhu anh) istisna teşkîl etmiştir. Bazı şerhlerde geldiğine göre, hadis, ister önden ister arkadan, ne şekilde olursa olsun başın bir kısmının traş edilip bir kısmının bırakılmasının yasaklandığını, çocuklar hakkında ya tamamen bırakmanın, ya da tamamen kesmenin caiz olduğunu ifade etmektedir." Başı traş etmenin mekruh olduğunu söyleyenler de olmuştur. Hatta bu görüşü müdafaa edenler, hadislerden deliller de getirmişlerdir. Bu meselede esas olan yukarıda kaydettiğimiz Aliyyü'l-Kârî merhumun açıklamasıdır. Diğer görüşün münâkaşasını aktarmayı gereksiz görüyoruz.

هجرخأ .[اَهَسأ َر ُةأ ْرَملا َقِلْحَت ْنأ # هالّل ُلوسر ىهَن] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع نعو ـ3□

ئاسنلا .

3. (2128)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların başlarını traş etmelerini yasakladı." [Nesâî, Zînet 4, (8, 130); Tirmizî, Hacc 74, (914).][493]

AÇIKLAMA:

Hz. Âişe ve Hz. Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm)'den de gelen rivayetler kadınlara traş olmayı yasaklamaktadır. Hacc sırasında onlar taksîrde bulunurlar, yani saçlarının ucundan bir miktar keserler. Sadedinde olduğumuz hadis mutlak gelmiştir, hacc sırasındaki traşa da, onun dışındaki traşa da şâmildir. Ulemâ hacc dışında da traşın onlar hakkında mekruh olduğunu söylemekte ihtilaf etmezler.[494]

---

[492] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/503-504.

İGRETİ SAÇ TAKMA

ةَبْصَحلا اَهْتَبَاَصاأ بِتَنْبا ّنَا ْتَلاَقف # ّبنلا ةأ َرْما ِتلأَس] :تلاق□
اهْنَع ُهاللّ َي ِض َر ءامسأ نع ـ1□

ةياور يفو .[َةَل ِص ْوَتْسُملا َو َةَل ِصا َوْلا ُ هاللّ َنَعل :# َلاَقف:
،ُهُل ِصأَفأ اَهُتْج ّو َز يِهنإ َو ،اَه ُرْعَش َق َّرمأَف

«ئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ « َةَلوُص ْوَملا .

1. (2129)- Hz. Esmâ (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Kızım çiçek hastalığına yakalandı ve saçları döküldü. Ben onu evlendirdim, iğreti saç takayım mı?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah takana da taktırana da lânet etmiştir?" diye cevap verdi." [Buhârî, Libâs 83, 85; Müslim, Libâs 115, (2122); Nesâî, Zînet 71, (8, 187, 188).]495

AÇIKLAMA:

1- Vasl, iğreti saç takmak mânasına gelir, peruk takmak diye de tercüme etmek mümkündür. Zîra, görüldüğü üzere, hastalık sebebiyle saçını kaybeden kadının, saçlı gösterilmesi için başvurulan bir ameliyedir. Bugünkü dilimizde bu maksadla takılan iğreti saça peruk denmektedir. Dilimizde, peruk için takma saç da denir.

Vâsile, kadına iğreti saç'ı takan kadına denir. Kendisine taksa da başkasına taksa da bu adı alır. Müstevsıle veya mevsule, isteği üzerine kendisine iğreti saç takılan kadına denir. Bu ameliyeye daha ziyade kadınlar başvurduğu için takan ve taktıran hep müennes kelimelerle ifâde edilmiştir. Ne var ki, Batı menşeli olan "peruk"a, tarihen erkekler de başvurmuştur. 2- Hâdise Buhârî'nin iki ayrı rivâyetinde buradakinden biraz daha farklı anlatılır. Evlendirilen kız hastalanmış ve saçları dökülmüştür. Bunun üzerine Resûlullah'a başvurularak iğreti saç takma hususunda izin istenmektedir.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), saç takma işine müsâade etmez ve yasağı Buhârî'de gelen muhtelif rivâyetlerde sert bir uslûbla dile getirir: Lanet. "Allah □ َةَل ِص

وَتْسُمْلا َو َةَل ِصاوْلا ُ هاللّ َنَعَل iğreti saçı takana da, taktırana da lânet etmiştir."

Ulemâ, Allah'ın lânetine nisbet edilen bu yasağı işlemenin büyük günahlardan olduğunu belirtmiştir. Mesele üzerine farklı görüşler beyan edilmiş ise de, onları, müteakip hadisten sonra kaydedeceğiz.496

جَح هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَيِواَعُم ّنَأ] :فوع نب نمحرلادبع نب□□ □2ـ يفو ىرخأ ةتسلل نع ديمح

ةَنِيدَملا َلْهأ اَي :َلاَقف ،ِهِيِس َرَح ِدَي يف ْتَناَك ٍرَعَش ْنِم ًةَّصُق□ ل َوانَت َو ِرَبْنِملا ىَلَع َساّنلا َبَطَخَف

ني ِح َليِئا َرْسإ وُنَب ْتَكَله اَمهنإ :ُلوُقَي َو ِهِذه ِلْثِم ْنَع ىه ْنَي # ِ□ هاللّ َلوُسر ُتْعِمَس ،ْمُكُؤاَمَلُع َنْيأ

هتسارحو هظفحب نوبترملا ناطلسلا مدخ مهو ،سرحلا دحاو .
«ٌيِس َرْحلا» .[ْمُهُؤاَسِن ِهِذه َذَخَّتا

2. (2130)- Humeyd İbnu Abdirrahman İbnu Avf tarafından rivâyet edilen ve Kütüb-i Sitte'nin herbirinde yer alan bir rivâyet de şöyle: "Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) hacc yaptı. O zaman minbere çıkarak halka bir hutbe îrad etti. (Hutbe sırasında), koruma polisinin elinde bulunan bir tutam saçı alarak şunları söyledi: "Ey Medîneliler! Âlimleriniz nerede? Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, bu çeşit şeyleri yasaklamış ve şöyle demişti: "İsrailoğullarının kadınları ne zamanki bunu taktılar helak oldular." [Buhârî, Libâs 83, Enbiya 50; Müslim, Libâs 122, (2127); Muvatta, Şa'ar 2, Ebû Dâvud, Tereccül 5, (4167); Tirmizî, Edeb 32, (2782); Nesâî, Zînet 21, (8, 144-147), 68, 69, (8, 186, 187); İbnu Mâce, Nikah (1987).]497

AÇIKLAMA:

495 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/505.

1- Bazı rivayetler, Hz. Muâviye (radıyallâhu anh)'nin bu haccının tarihini belirtirler: "Hz. Muâviye'nin halîfeliği zamanında yaptığı son haccdır ve hicrî ellibir yılında cereyan etmiştir. 2- Ulemânız nerede?

sözü, bazılarınca Medîne'de ulemanın azaldığı şeklinde yorumlanmış ise de makbul te'vile göre bundan maksad ulemânın emr-i bi'lma'rufu terki sebebiyle peruk takma gibi haram yasakların yaygınlık kazanmış olduğuna dikkat çekmedir. Hz. Muâviye, bu sözü ile, ulemaya sorumluluklarını hatırlatıp, onları kınamaktadır.

3- Saç takma meselesinde âlimler ihtilâf eder. İmam Mâlik, Taberî ve diğer bir kısmına göre, her ne surette olursa olsun iğreti saç takmak haramdır. Bunda, delilller Müslim'in Hz. Câbir'den kaydettiği:

اَهِسأَرِب ُةأَرْمَلا َل ِصَت ْنَا # ُّيِبَّنلا َرَج َز "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kadının başına bir saç takmasını yasakladı" hadisidir.

Leys İbnu Sa'd: "Bu yasak, saça saç takmayla ilgilidir; saça yün, ipek, bez parçası gibi başka bir şey takmak câizdir" demiştir. Kadı İyaz da buna yakın hükümler beyan eder. Ebû Ubeyd de fukahanın saç olmayan şeylerin takılabileceğine fetva verdiğini nakleder. Şu halde bu meselede yasak, saça saç takmadadır.

Şafiîler, kocasının izni ile kadınlar, saçlarına temiz olmak şartıyla hayvan saçı takabileceğini söylemiştir. Ancak kaydedilen bu hadisler mutlak olduğu için, kayıtlı şekilde ruhsat verenlerin aleyhine delil olmaktadır.

Takma saç kullanmanın haram kılınması umumiyetle üç illete bağlanır: 1-Kötü kadınlara benzemek.

2-Allah'ın yarattığı şekli değiştirmek.

3-Kadının takma saçla gurura düşmesi.

Hâriçten bakılınca ilave olduğu hemen anlaşılacak ve dolayısiyle kadını gurura düşürmeyecek nevden yün, ipek, bez gibi saç dışı şeylerden yapılan takmalar haram kabul edilmemiştir. 498 4- DİGER BAZI HÜKÜMLERH

Hz. Muâviye'nin rivâyeti, saçın temiz olduğunu, toprağa gömmenin vâcib olmadığını, onu muhafaza etmenin câiz olduğunu göstermektedir.

* İmam minberde yasak ilan edebilir. Hususan yayılmakta olan bir yasak ise, bunu alenen zecreder. Ta ki müessir şekilde, o yasaktan sakındırılmış olsun.

* Günah işleyenlerin, daha öncekiler gibi helâka uğrayacaklarını

söyleyerek, günahlarından vazgeçirmeye çalışılmalıdır. Bu metod âyet-i kerîmeye de uygundur. Nitekim: "Buyurduğumuz gelince oraların altını üstüne getirdik, üzerine de Rabbinin katından, işaretli olarak yığın yığın sert taş yağdırdık. Bunlar zalimlerden hiçbir zaman uzak olmayacaktır" (Hûd 82-83) buyurulmuştur. * Dînî bir maslahat için hutbede halka göstermek üzere bir şeyler ele alınabilir. * İsyan ettikleri hususlarda, müslümanları sakındırmak maksadıyla Benî İsrâil ve diğer milletlerden söz edip örnekler vermek mübahtır.

* NOT: Günümüzde, saç takmanın ötesinde bunun ticareti de yapılmaktadır. İnsan bedenine ait hiçbir şey alınıp satılamayacağı için, bu işin ticaretini yapan iki ayrı açıdan haram işlemiş olmaktadır. Mü'min kişinin bu ticarette aracı olmaması gerekir.[499]

SAÇI ALNA DÖKME VE AYIRMA

نَاكَ وَ ،مْهُ رَاَعْشأَ نَوُلُدْسَي ِبٰاَتِكلا ُلْهأَ َناك] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َيِ□
ِضَ رَ سابع نبا نع ـ1□

لَدَسف ،هِب ْرَم ْؤُي ْمَل اَميِف ِبٰاَتِكْلا ِلْهأَ َةَقَفا َوُم ُّب ِحُي # َناك□
َو ،مُهَسُؤُ رُ نَوُق ُرْفَي َنوُك ِرْشُملا

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ُدْعَب َق رَف َّمُث ، ُهُتَي ِصاَن .

1. (2131)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: Ehl-i Kitap, saçlarını alınlarına döküyorlardı, müşrikler de ayırıyorlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (vahiyle) emir gelmeyen hususlarda Ehl-i Kitâb'a muvafakatı severdi. Saçını alnı üzerinde o da serbest bıraktı. Sonra (ortadan) ayırarak (sağ ve sola) taradı." [Buhârî, Libâs 70; Müslim, Fedâil 90, (2336); Ebû Dâvud, Tereccül 10, (4188); Nesâî, Zînet 62, (8, 164).] 500

AÇIKLAMA:

1- Sedl, salmak, sarkıtmak demektir. Hadiste ise saçın alından aşağı serbest bırakılmasıdır. Dilimizde bu, döküm, dökme kelimeleriyle ifade edilir. Fark da saçı sağa sola ayırarak serbest sarkmasını önlemek mânasına gelir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, ulemânın açıkladığı üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vahy gelmeyen hususlarda Ehl-i Kitâb'a uymayı sevdiğini belirtir. Çünkü, onların ameli vahye dayanma ihtimaline sahiptir. Ayrıca onları kazanma ümîdini taşıyordu. Bu mülâhaza ile Hz. Peygamber ilk yıllarda saça vereceği şekilde Ehl-i Kitâb'a uymuş ve alnından düz salmıştır. Ancak zaman geçip, müşriklerin tamamıyle müslüman olmasına rağmen Ehl-i Kitâb'ın küfründe devam etmeleri karşısında, Ehl-i Kitâb'a, imkan nisbetinde her hususta muhalefet prensibini getirdi ve prensip gereğince, saçını eski Arap usulünce ayırmaya rücû edip, böylece alnı üzerinde sarkıtmakdan vazgeçmiştir.

Hemen belirtelim ki ulemâ, farklı rivâyetlerden hareketle bazı ihtilaflara düşmüştür. Hâzimî, serbest bırakmanın ayırma ile neshedildiğini söyler. Nevevî: "Serbest bırakmak da ayırmak da câizdir" der." Ehl-i Kitâba uymayı severdi" cümlesinin ifade ettiği mâna hususunda da ihtilaf edilmiştir: "Onları kazanmak için" denmiştir, "onların şeriatine, değiştirildiğini bilmediği ve vahiy gelmeyen hususlarda uymakla emrolunmuştu" denmiştir. Bundan hareket edenler: "Eski şeriatler, onların aksi şeriatımızda varid olmadıkça bize de şeriattır" hükmünü ileri sürmüşlerdir. Bazıları da tam aksini söyleyerek, bu hadisten şu zıt hükme ulaşırlar: "Eskilerin şeriatı bizim de şariatımız değildir, zîra öyle olsaydı, "severdi" denmezdi, bilakis, "ittiba" ederdi" denirdi. Gerçek şu ki, bu hadiste bu meseleye delil mevcut değildir. Zîra onu söyleyen, şeriatımızca: "Onların şeriatıdır" diye belirtilenlerle yetinecektir, onlarda görülenlerin hepsine el atamayacaktır, zîra naklettiklerine îtimad edilmez."

Ma'mer'in rivâyetinde: "...Sonra ayırma emredildi o da ayırdı" denir. Ayırma ثُمَّ أُمِرَ بِالْفَرْقِ فَفَرَقَ

iki farklı tatbikatın sonuncusu olmuştur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ehl-i Kitâb'a muhalefet nev' inden verdiği başka emirler de vardır: * Saçın önce boyanıp sonradan terkedilmesi,

* Aşure orucu önceleri vecibe idi, Ramazan orucu emredilince, vâcib olmaktan çıktı, nâfile olarak da bir gün öncesi ve bir gün sonrası da oruç emredilerek Ehl-i Kitâb'a muhalefet sağlandı. * Hayızlı kadınlarla muhâlata helal kılındı. Ehl-i Kitâp hayızlıyı tercîd eder, sofrasını ve yatağını ayırırdı.

* Cumartesi ve pazar günleri orucu bazı kayıtlar altında câizdir, normalde mekruh kılınmıştır. Bazı rivayetlerde Resûlullah: "Cumartesi pazar, küffarın iki bayram günüdür, ben onlara muhalefeti severim" buyurmuş, orucu emretmiştir. Bazı âlimler bu hadisten, oruç tutmamanın sünnet olduğunu anlarken, bazıları da cuma günü tutmayıp, cumartesi pazar oruçlarını tutmanın sünnet olduğunu söylemiştir.

3- Hz. Peygamber'in Ehl-i Kitâb'a uymasının sebebi hususunda Kurtubî'nin kesin kanaati şudur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ehl-i Kitâb'ı kazanmak (te'lif) için başlangıçta onlara muvâfakat etmiştir."

İbnu Hacer Bu ihtimali kabul etmekle birlikte daha kuvvetli bir ihtimale dikkat çeker: "Üçüncü bir ihtimali olmayan iki ihtimalli işlerde, vahiy inmemişse Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ehl-i

Kitâb'a uygun tarza uyuyor idi. Çünkü onlar, putperestlerin hilafına, şeriat sahibi kimselerdi. Çünkü putperestlerin hiçbir cihetle meşru yönü olan bir şeriatleri mevcut değildi. Müşrikler Müslüman olunca, muhalefet sadece Ehl-i Kitâb'a münhasır kaldı. Resûlullah o zaman derhal onlara muhalefeti emretti. Hadislerde Ehl-i Kitâb'a muhalefet emreden meseleleri topladım ve "El-Kavlu's-Sebt fi'S-Savmi Yevmi's-Sebt" adlı bir te'lifde kaydettim. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın, hadiste geçen: "Ehli-i Kitâb'a muvâfakatı severdi" cümlesi ve "sonra ayırdı" cümlesinden bu muvafakat hükmünün neshedildiği neticesi çıkmaktadır: Nitekim açıkladım. Hamdimiz Allah'adır. Bu hadisten, nâsih varid olmadıkça bizden öncekilerin şeriatının bizim için de şeriat olduğu hükmü çıkarılır."[501]

SAÇTAKİ AKLARIN YOLUNMASI

اوُفِتْنَت َ # ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هدج نع
هيبأ نع بيعش نب ورمع نع ـ1

هجرخأ .[ِةَمايِقْلا َم ْوَي ًاروُن ُهَل ْتَناك هإ م ًسْ“ا يف ًةَبْيَش
ُبيِشَي ٍمِلْسُم ْنِم اَم ُهَّنإف ، َبْيَّشلا

ةَئي ِطَخ اَهِب ُهْنَع َّطَح َو ،ًةَنَسَح اَهِب ُهَل ُهاللّ َبَتَك] [.
:ةياور يفو.دواد ب‘ ظفللاو ،ننسلا باحصأ

1. (2132)- Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Saçtaki akları yolmayın. Zîra bir kimse müslüman iken tek bir kıl bile ağarmış olsa, bu Kıyamet günü onun için mutlaka bir nur olur." [Ebû Dâvud, Tereccül 17, (4202); Tirmizî, Edeb 56, (2822); Nesâî, Zînet 13, (8, 136); İbnu Mâce, Edeb 25, (3721); Müslim, Fedâil 100, (2341). Hadisin metni Ebû Dâvud'dan alınmadır.]

Bir rivâyette şöyle denmiştir: "Allah ona bu sebeble sevap yazdı, onun sebebiyle ondan günah affetti."502

AÇIKLAMA:

Saçtaki beyazların boyanmasına izin verildiği halde yolunmasına izin verilmemektedir. İbnu'l-Ârabî, ak kılların yolunma yasağını hilkati aslından değiştirme sebebine bağlar. Yani boyamada hilkati değiştirme olmadığı halde, yolmada değiştirme vardır. Bakan kimse, boyanmış saçta bir eksiklik (yani hilkat değişmesi) görmez.

Tirmizî'nin rivâyetinde saç ve sakaldaki ak kıllar "müslümanın nûru" olarak tavsîf edilir. Muvatta'nın bir rivâyetinde ise (2151. hadise bak.) saçtaki aklar vakar olarak ifade edilmiştir. Şârihler, bunu kişinin vakarı, yani nefsin şehvânî arzulardan kırılması sebebiyle gurura, aldanmaya düşmesine mâni olan bir vakarı olarak açıklarlar. Devamla derler ki: "Bu hal, sâlih amellerin nurlanmasını sağlar, böylece kişinin kabrinde bir nur olur. Kıyamet günü haşredildiği zaman içinde bulunacağı karanlıkta önünde ilerleyip yolunu aydınlatan bir nur."

Müslim'in bir rivâyetinde Enes İbnu Mâlik şunu söyler: ة َرْعَّشلا□ ُلُج َّرلا َفِتْنَي ْنَا ُه َرْكَن أَّنُك

addederdik." ِهِتَيْحِل َو ِهِسأ َر ْنِم َءاَضْيَبْلا "Biz kişinin saç ve sakalındaki beyaz kılları yolmasını mekruh [503]

BIYIGIN KESİLMESİ

ىحِهللا اوُفْعأَو ،َبرَاوَّشلا اوُكِهْنأ :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق].
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ۔1□

صَق َو ،ِراَفْظ‘ا ُميِلْقَت َو ،ةَناَعْلا ُقْلَح ِة َرْطِفْلا َنِم] :لاق□□
نيخيشلل ةياور يفو.ةتسلا هجرخأ

كه ّنلا» .[َب ِرا َوِهشلا اوُفْحأَو ،ىحِهللا او ُرِهف َو ،َنيِك□
ِرْشُملا اوُفِلاَخ] :برخأ يفو .[ِب ِرا َّشلا

رثكت نأ .وفعت ىتح هصقت اهكرت :»ِةَيْحهللا ُءاَفْعإو». .
هصقلا يف ةغلابملا :»ُءاَفْح“او

1. (2133)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bıyıkları kazıyın, sakalları serbest bırakın." [Buhârî, Libâs 64, 65; Müslim, Tahâret 53, (259); Muvatta, Şa'ar 1, (2, 947); Ebû Dâvud, Tereccül 16, (4199); Tirmizî, Edeb 18, (2764); Nesâî, Tahâret 15, (1, 16).]

Sahîheyn'in bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Şu ameller fıtrattandır: Kasık traşı, tırnakların kesilmesi, bıyıkların kesilmesi."

Bir diğer rivâyette: "Müşriklere muhâlefet edin, sakallarınızı uzatın, bıyıklarınızı kesin" denir. 504

AÇIKLAMA:

1- Farklı tariklerden gelen bu rivâyetler, müslümanların yüzlerine verecekleri şekli tâyin etmektedirler: * Bıyıklar kesilecek.

* Sakal uzatılacak.

Bıyığı traş edip sakalı uzatma işi bir rivayette müşriklere muhâlefet

---

501 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/508-509.

için gerekli kılınmış gözükmektedir. Müteâkiben göreceğimiz rivayette (2134), bıyığından almayıp uzatan "bizden değil" tehdidine mâruz bırakılarak mânevi bir müeyyide dahi getirilmiştir. Kesmenin miktarı ile ilgili ihtilafa müteakip hadiste yer vereceğiz. 2- Hadis, bıyıkların kesilmesini fıtrat'tan bir amel olarak tavsif etmektedir. Buradaki "fıtrat" kelimesini âlimler: "Sünnet, yani uymamız emredilen eski peygamberlerin sünneti" diye açıklamışlardır. Müslim'in bir rivayetinde "fıtrat'tan olan şeylerin ona kadar olduğu belirtilir: "Bıyığı kesmek, sakalı uzatmak, misvak kullanmak, burna su çekmek, ağza su çekmek, tırnak kesmek, parmak aralarını ovalamak, koltuk altını yolmak, kasık traşı, su ile tahâretlenmek." (2147 ve 2148 numaralı hadislere ve açıklamalarına bakınız.)505

سْيَلَف ِهِب ِرَاش ْنِم ْذُخأَي ْمَل ْنَم :# هاللّ ُلوُس َر لاق] : لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر مقرأ نب ديز نعو ـ2□

ئاسنلا هححصو يذمرتلا هجرخأ .[اًّنِم .

2. (2134)- Zeyd İbnu Erkâm (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bıyığından kim almazsa bizden değildir." [Tirmizî, Edeb 16, (2762); Nesâî, Tahâret 13, (1, 15).] 506

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen bu iki rivâyet bıyıkların kesilip sakalın uzatılmasını âmirdir. Sonuncu da, Resûlullah bıyığından almayanı (kesmeyeni) bizden değildir diye şiddetli bir te'dibe tabi tutmaktadır. 2- Âlimler, bıyıktan alınması gereken miktar hususunda ihtilaf etmişlerdir. Selef'ten bir çoğu bıyıkların dipten kesilmesi gereğine hükmetmiştir. Bunlar hadislerde gelen gibi emirlere اوُكَهْنا َو اوُفْحَا dayanırlar. Bu kelimeler kesmede mübâlağa ifade eder. Bu görüşte olan Kûfîlere (Ebû Hanîfe, Züfer, Ebû Yûsuf ve Muhammed) (rahimehümullah) göre saç ve bıyıkların kazınması, kısaltılmasından efdaldir.

Bir kısım âlimler de bıyığın kökten traş edilmesini yasaklamıştır. İmam Mâlik bunlardandır. O, bıyığını traş edenleri cezalandırmak (te'dîb etmek) gerektiğine hükmetmiştir. İbnu'l-Kâsım'ın rivâyetine göre İmam Mâlik, "Bıyığın kazınması bir nevi müsle'dir" demiştir. Müsle, bilindiği üzere, düşman tarafından ölülerin cesedlerine yapılan tasalluttur: Gözlerin oyulması, burun, kulak gibi uzuvların koparılması, iç organların deşilmesi vs. Bütün bunlar hakaret için yapılır. İslâm bu çeşit saldırıları yasaklamıştır. İmam Mâlik'in bıyığı kazımayı müsle'ye benzetmesi, onun bu işi ne derece sünnete aykırı bulduğunu ifade eder. Muvatta'da: "Dudakların uçları görülecek şekilde bıyıklardan alınır" der.

Şafiî hazretlerinden, bazı Mâlikîlerin rivâyetine göre, bıyığın traş edilmesi meselesinde o da Ebû Hanîfe gibi hükmetmiştir. Ancak Tahâvî bu mevzu üzerine, Şâfiî'nin ashabından el-Müzenî ve er-Rebî gibi gördüğüm kimseler, bıyıklarını dipten kesmekte idiler. Bu durum, onların bu sünneti Şâfiî'den aldıklarına delâlet eder."

el-Esrem'in İmam Ahmed'den rivayet ettiğine göre, o da bıyığını son derece kısa keserdi. Kendisine bıyık hususunda sorulunca da kısa kesileceğini söylemiştir.

Nevevî, Müslim Şerhi'nde bir kısım ulemânın: "Kişi, dipten kazımakla biraz uzatmak arasında muhayyerdir" diye hükmettiğini kaydeder. Tahâvî, Ashab'tan Ebû Saîd, Ebû Esyed, Râfi' İbnu Hudeyc, Sehl İbnu Sa'd, Abdullah İbnu Ömer, Câbir, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anhüm ecmaîn) gibi bir cemaatin, bıyıkları dipten kestiklerini belirtir.

Bıyıkların dipten kesilmemesi kanaatinde olanlar Hz. Âişe ve Ebû Hüreyre (radıyallâhu anhümâ) tarafından rivâyet edilen "Fıtratta on (Ebû Hüreyre rivâyetinde beş) şey vardır: "...Bıyığın kesilmesi" hadisleri ile istidlâl ederler. Dipten kesilmesine hükmedenler kaydettiğimiz üzere kısa kesilmesi (ihfâ) ile ilgili emriuhtevî sahih hadisle istidlâl ederler. Ayrıca İbnu Abbâs'ın bir rivâyeti de Hz. Peygamber'in kısa kestiğini belirtir.

Taberî'ye göre, "Sünnet her iki tarza da delâlet eder, arada herhangi bir teâruz da mevzubahis değildir, zîra kass yani kesmek emri bir kısmın alınmasına delâlet eder, ihfâ yani kazımak ise tamamının kesilmesine delalet eder. Her iki rivâyet de sabittir, öyle ise kişi dilediğinde muhayyerdir." İbnu Hacer: "Merfu hadislerde iki durumun da beraberce sübûtu, Taberî'nin sözünü râcih kılmaktadır" diyerek onu haklı bulur.

---

504 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/511.

3-Hadiste "...bizden değil" denmiş olması, kâfir olur mânasına gelmez. Şârihler: "Bizim sünnetimizle amel edenlerden değildir" diye açıklamışlardır. Sünneti terkeden tekfir edilmez. 507

نإ : ُلوُقَي َو ِهِبراَش ْنِم ُّصُقَي # هاللّ ُلوُس َر َناَك] :لاق□□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ3□

هُلَعْفَي َناَك ِنمْح َّرلا َليِلَخ َميِها َرْبإ□] .

3. (2135)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bıyığından keser ve şöyle derdi: "Halîlu'rrahmân İbrahim (aleyhisselâm) de böyle yapardı." [Tirmizî, Edeb 16, (2761).]508

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın baş tuvaletinde Hz. İbrahim'e uyduğunu göstermektedir. Nitekim âyet-i kerîme'de Cenâbı Hakk şöyle haber vermektedir: "Rabbi, İbrahim'i birtakım emirlerle imtihan edince, o bunları yerine getirdi" (Bakara 124). Âyette kastedilen kelimât'ın (emirler) neler olduğu hususunda ulemâ ihtilaf ederse de bir görüşe göre: "Başla ilgili beş, bedenle ilgili diğer beş temizliktir. Başla ilgili temizlikler: Bıyığın kesilmesi, mazmaza (ağza su çekmek), istinşak (burna su çekmek), misvak ve saçın ayrılmasıdır. Bedenle ilgili olanlar: Tırnakların kesilmesi, kasık traşı, sünnet olmak, koltuk altının yolunması, büyük ve küçük abdestlerden sonra su ile tahâretlenmektir."

2-Bu rivâyet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bıyığını kestiğini tescîl ediyor, ancak dipten mi, biraz üstten mi kestiği hususunda bir açıklığa yer vermiyor. Yukarıdaki hadiste kaydettiğimiz farklı görüşler de bu kapalılıktan ileri gelmektedir. Aynı kapalılık, bıyıkların kesilmesi hususunda Ashab'a (radıyallâhu anhüm) verdiği emirleri nakleden rivâyetlerde de mevcuttur. Ancak, Ebû Dâvud'un Sünen'inde yer alan Muğîre İbnu Şube rivayeti, bazı âlimlere zann-ı gâlib vermiştir. Rivâyetin bizi ilgilendiren kısmında şu ifâde vardır.

> كا َوِس ىلَع ىل ُهَّصَقَف يف َو ِيب ِراَش َناَك َو"Bıyığım çok ve uzundu. Misvaktan artan kısmı aleyhissalâtu vesselâm efendimiz kesti." Burada geçen

tâbirinin anlaşılması ihtilaf □كا َوِس ىلَع vesîlesi olmuştur. Bazıları, tercümemizde görüldüğü gibi misvaktan artan kısmı diye anlarken, bazıları da misvak kullandıktan sonra diye anlamışlardır.

Birinci duruma göre misvak, bıyığın uzunluğunda ölçü olarak kullanılmış olmalıdır. İkinci durumda ise dişini misvakladıktan sonra Muğîre'nin bıyığını kazımış olmalıdır. Suyûtî'nin kaydına göre,

Beyhakî'de bu hadiste şu ziyâde mevcuttur: هْيَلَع َّصَق َو ِب ِراَّشلا َتْحَت َكا َوِهسلا َعَض□ َوَف "Resûlullah bıyığına misvağı koyarak üzerinden (uzayan kısmı) makasla kesti." Hadis, bu haliyle bıyığın, misvakın eni kadar uzatılabileceği ruhsat tanımış olmaktadır. Bu mânayı te'yîd eden bir diğer rivayeti Bezzâr, Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'den kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bıyıkları uzamış bir adam görmüştü: "Bana bir makas, bir de misvak getirin!" buyurdu. Sonra misvakı bıyığının bir tarafına koyup üzerinden taşan kısmı (makaslayıp) aldı."

Şu halde bu rivâyetler Taberî'nin görüşünü te'yîd etmesi bakımından ehemmiyet taşırlar.509

ن ِم ِهِتَيْحِل ْن ِم ُذُخأَي # هاللّ ُلوُس َر َناَك] :لاق امهْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ4□

يذمرتلا امهجرخأ .[اَهَلوُط َو اَه ِض ْرَع .

4. (2136)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sakalından enine ve boyuna alırdı." [Tirmizî, Edeb 17, (2763).] 510

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, sakala verilecek şekil hususunda rehber olmaktadır. Esasen bu hadisin, sakalın uzamaya bırakılmasını emreden rivayetlerle beraber mütâlaa edilmesi gerekir. Kadı İyaz der ki: "Sakalın traş edilmesi, kısaltılması ve yakılması da mekruhtur. Boyundan ve eninden almaya gelince, bu güzeldir..." ...Selef, sakalın eninden boyundan alma hususunda bir hudud var mıdır, (ne kadar uzatılmalı, neden sonra kesilmelidir gibi) ihtilaf etmiştir. Bazıları bu hususta bir had koymak istemezler, ancak dikkat çekecek kadar da uzatılmasını hoş görmezler. İmam Mâlik çok uzamasını mekruh addetmiştir. Bazı âlimler bir tutam uzunluğu yeterli görüp fazlasının kesilmesine hükmetmiştir. Bazıları da sadece umre ve hacc sırasında sakalın kesilmesinin câiz olacağını söylemiştir. Sakalın bir tutam olması gerektiği görüşü Hz. Ömer'e aittir. Rivâyete göre, sakalını fazla uzatan birini görünce sakalından asılarak ikaz etmiş, arkadan da birisine emrederek "bir tutamdan fazlasını" kestirmiştir. Sonra da adama yönelip: "Git saçını düzelt!" diye emretmiş ve: "Niye sizden bazıları kendine bakmayıp, yırtıcı hayvanlardan biri gibi başıboş bırakıyor!" demiştir. Ebû Hüreyre ve İbnu Ömer gibi Ashab'tan bazılarını, sakalallarını avuçlayıp tutamdan artakalan kısmı kestikleri rivâyet edilmiştir.

Âlimlerden bazıları sakalın genişliğine büyümesinin de tahdid edilmesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü bu durum, kişinin itibarına tesir edecek çirkinliğe sebep olabilir. Aslında uzunluk hususunda sünnetten mervî bir delil yoktur. Ulemâ, örfü ve zevk-i selîmi nazar-ı dikkate alarak bu hükme varmışlardır. Zira enine ve boyuna müdâhalesiz büyüyen sakal çirkinlik hasıl edebilir.511

SAKALLA İLGİLİ MEKRUHLAR:

Sakalın İslâmî âdaba uygun olması gerekir. Âlimler bu edebi bozan durumları tesbit etmişlerdir. Nevevî Müslim Şerhi'nde şu açıklamayı yapar:"

İranlılar sakalı traş ederlerdi, İslâm şeriatı bunu yasakladı. Âlimler sakal için oniki mekruh haslet zikrettiler. Bunlardan bir kısmı hafif bir kısmı da şiddetli mekruhtur. Şöyle ki: 1- Sakalın, cihâd gayesi dışında siyaha boyanması. (Siyah sakallı olmak düşman üzerinde genç ve güçlü intibâını vereceği için mücâhidin siyaha boyaması câizdir.) 2- Sâlihlere benzemek kasdıyla sarıya boyamak, sünnet niyetiyle olursa caizdir. 3- Riyâset elde etmek veya kendisini meşâyihten zannettirerek saçları kibrit veya başka bir şeyle ağartarak, yaşlılığa bürünmede acele etmek.

4- Parlaklığı devam ettirmek kasdıyla, sakal yeni çıkmaya başlayınca ilk çıkan tüyleri yolmak veya traş etmek.

5- Yaşlılıkta çıkan akları yolmak.

6- Kadınlara, başkalarına güzel görünmek için sakalı bölük bölük ayırmak. 7-Sakalın şakak kısmından ilâve veya noksanlarla veya bazı kısımlarından yolmalar suretiyle sakalı az veya çok yapmak.

8- İnsanlara yakışıklı görünmek için tarayıp salmak.

9- Zâhidlik izhâr etmek için sakalı bakımsız, karmakarışık bırakıvermek, kendine bakmamak. 10- Sakalın siyah ve beyazlarına kibirle, gururla, kendini beğenerek bakmak, gençliğiyle övünüp, yaşlılığıyla gururlanmak, gençlerle boy ölçüşmek.

11- Sakalını parça parça örmek.

12- Sakalı traş etmek. Bu erkekler için yasaktır. Kadınlarda sakal çıkarsa onların traş etmesi müstehabdır."[512]

BEŞİNCİ BÂB

---

[509] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/513-514.

KOKU VE YAG

ةَّرُق ْتَلِعُج َو ،ُءاَسِهنلا َو ُبيِهطلا َّىلإ َبِهبُح :# هالّل ُلوُس َر□
لاق] : لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر سنأ نع ـ1□

ى ٍاسنلا هجرخأ .[ِةَّ َصلا يف ِنْيَع .

1. (2137)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana, (dünyanızdan) koku ve kadın sevdirildi. Gözümün nuru ise namazda kılındı." [Nesâî, İşretu'n-Nisâ 1, (7, 61).] 513

AÇIKLAMA:

1- Hadis dışında bazı âlimler (Zemahşeri ve el-Kâdî gibi), bu hadisi eserlerinden naklederken "üç" kelimesini ilave ederek: "Dünyanızdan üç şey bana sevdirildi..." şekline sokmuşlardır. Ancak Zerkeşî, Irakî ve İbnu Hacer gibi muhaddisler bunu, hem "rivâyetlerde olmadığı" hem de "...mânayı bozduğu" için reddederler. Mâna bozulmaktadır, çünkü namaz dünyevî bir şey değildir. Resûlullah hadiste, dünyayı kendisine nisbet etmiyor, onu tahkîr için "seviyorum" demiyor, sevdirildi diyor. Zîra Resûlullah dünyadan nefret etmede herkesten ileri idi.

"Sevdirildi" diye meçhul olarak ifade edilmesinden şu incelik çıkarılmıştır: Kadın ve kokuya olan sevgi Resûlullah'ın cibilliyetinde ve tab'ında mevcut değildir. O, sevmeye kullara rahmet gayesiyle mecbur kılınmıştır. Namaz ise öyle değil, zâtı îcâbı sevimlidir. Salât kelimesi ile, bu hadiste, Hz. Peygamber'e okunan salâtu selâmın kastedilmiş olabileceği de söylenmiştir. Namazın ta'zîmi onun, dînî emirlerin başında yer almasındandır. Pek çok hadis, dînî emirler arasında en yüce mevkiyi namazın tuttuğunu te'yîd eder.

Âlimler kadının sevdirilmiş olmasını birkaç sebeple açıklar:

1- Şeriatın mühim bir kısmının kadınlar tarafından nakledilmiş olmasıdır. 2- Ümmetin sayıca artmasına kadınlar vasıta olmaktadır. Kıyâmet günü Resûlullah diğer ümmetlere karşı, ümmetinin çokluğu ile övünecektir.

3- Kadın, dünyanın en hayırlı varlığıdır. Nitekim bir başka hadiste Resûlullah: ْرَيخ َو عاَتَم اَيْنُّدلا□

ةَحِلاَّصلا ُةأ ْرَمْلا اَهِعاَتَم "Dünya bir metadır, en hayırlı metâ ise sâliha kadındır." Kokunun zikrini bazı âlimler onun, melâike denen ruhânî varlıkların dünyadaki nasibi olmasıyla îzâh etmişlerdir. Bir kısım hadisler, güzel kokuyu meleklerin sevip haz duyduklarını belirtmiştir. Keza kokuya olan sevginin mizaçtaki kâmil mertebeyi tuttuğu, dost düşman cümlenin malumudur. Hadisle ilgili bazı açıklamaları 2327 numarada kaydedeceğiz. 514

فيِظَن ، َبيِهطلا ُّب ِحُي بِهيَط ىلاعَت َ هاللّ َّنإ : ُلوُقَي َناَك ُهَّنأ]
:هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بيسملا نبا نعو ـ2

دو ُهَيْلاِب اوُهَّبَشَت ً َو ،ْمُكَتَيِنْفأ اوُفِهظَنَف ،َدوُجلا ُّب ِحُي [.
دا َوَج ،َم َرَكْلا ُّب ِحُي مي ِرَك ،َةَفاَظَّنلا ُّب ِحُي

يبنلا نع هيبأ دعس نب رماع نع مهضعب هعفرو ،يذمرتلا # .
هجرخأ

2. (2138)- İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah)'den rivayet edildiğine göre demiştir ki: "Allah Teâlâ Hazretleri münezzehtir, (halde ve sözde) nezîh olanı sever; nâziftir, nezâfeti sever; kerîmdir, keremi sever; cömerttir, cömertliği sever. Öyle ise avlularınızı temizleyin ve yahudilere benzemeyin." [Tirmizî, Edeb 41, (2800).]

512 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/515.

Bu hadisi bazı râviler, Âmir İbnu Sa'd'ın babası tarikiyle Hz. Peygamber'e ulaştırıp merfû olarak rivâyet etmişlerdir.515

AÇIKLAMA:

1-Hadis, görüldüğü üzere, Tâbiîn'den olan Saîd İbnu Müseyyeb tarafından rivayet edilmektedir. Araya sahâbe girmediği gibi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e de nisbet edilmemektedir. Hz. Peygamber'e ref edilseydi mürsel hadis diyecektik. Yukarıdaki haliyle Saîd İbnu Müseyyeb'in şahsi sözü gözükmekle maktu hadis sınıfına girerse de, Teysîr müellifi İbnu Deybe'nin de kaydettiği açıklamaya göre, bazı rivayetlerde Emr İbnu Sa'd'ın babası vasıtasıyla hadis, Hz. Peygamber'e nisbet edilmekte ve merfû olduğu belirtilmektedir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'den rivayet edilenlere merfu hadis denmektedir.

2-Hadiste, dinimizce insanlarda bulunması takrir edilmiş olan bazı memduh sıfat ve hasletler Allah'a nisbet edilerek tebcîl edilmekte, farklı ve ikna edici bir uslubla bu hasletlerin iktisab edilmesine, nefsin bu sıfatlarla muttasıf kılınmasına teşvik edilmektedir: Tayyib: "Münezzeh" diye tercüme ettiğimiz bu kelime tâhir (temiz), güzel, hoş, iyi gibi birbirine yakın mânaların hepsini ifade eder. Allah hakkında kullanılınca Allah'ın her çeşit noksanlıklardan, kusurlardan münezzeh olduğunu ifade eder. Tîb, hal, davranış, söz ve ahlâkta nezâhettir. Ancak güzel koku mânasına da gelir. Bu mânada Allah'ın tîb'i sevmesi, güzel koku kullanandan râzı olması demektir. Esasen hadiste bu mâna zahir olduğu için, bu hadis bu bâba alınmıştır. Nazîf: Her çeşit kirden pâk, lekesiz demektir. Nezâfet de paklık, temizlik, lekesizlik gibi mânalara gelir, zâhirî ve bâtînî paklığı ifade eder.

Kerîm: Allah'ın sıfatlarındandır. Hayrı çok, lütfu bol, ihsanı hadsiz, son derece cömert gibi mânalara gelir. Lügat olarak kıymetli ve diğerli şeylere de kerîm denir. Kerem de kerîm olan'ın halidir. Cevad, Allah hakkında sahî yani cömert, hayrı, ihsanı, bağışı,affı, mağfiret ve rahmeti bol ve sınırsız demektir. Böyle olunca cûd da "cömertlik", eli açıklık gibi mânalara gelir. Cûd ile kerem birbirine yakın mânada iki kelimedir. Aralarındaki farka gelince, Râgıb, cûd'un kazanılan maddî servetteki cömertliği ifade ettiğini, keremin ise ruhî, ahlakî bir vasıf olup, kendisinden cömertlik zâhir olana kerîm dendiğini belirtir.

Allah'a, tîb, nezâfet, kerem, cûd gibi sıfatların izâfesi ve bunları sevdiğinin beyanı, bu sıfatların Allah katında taşıdığı kıymet ve ehemmiyeti gösterir.

Hadiste, bu sıfatlarla muttasıf olmaya insanları teşvik vardır.516

ف بيِط ِهْيَلَع َض ِرُع ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] :لاق هْنَع ُ□ □□
هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ3□

ىئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِلَمْحَملا ُفيِفَخ ِحيِ ِهرلا .
ُبِهيَط ُهَّنإَف ،ُهَّدُرَي

3. (2139)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kime tîb ikram edilirse onu reddetmesin. Çünkü, o güzel koku verir ve taşıması da kolaydır." [Müslim, Elfâz 20, (2253); Ebû Dâvud, Tereccül 6, (4172); Nesâî, Zînet 75, (8, 189).][517]

AÇIKLAMA:

1- Müslim'de tîb yerine reyhan zikredilir. Esasen, bazı âlimlerin dikkat çektiği üzere reyhan, bütün güzel kokulu bitkilerin müşterek adıdır. Tîb dahi, her çeşit güzel kokunun adıdır. Bu sebeple Kadı İyâz merhum, bu hadiste bütün güzel kokuların kastedildiğini belirtir. 2- Ulemâ, bu hadise dayanarak reyhan takdim edildiği takdirde bunun reddini mekruh addetmiştir. Müteâkip hadisin de ifâde ettiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine güzel koku sunulunca reddetmezmiş.

3- Ulemâ, erkeklerin cuma ve bayram günlerinde, ilim ve zikir meclislerinde, cemaate çıkıldığı zamanlarda koku sürünmelerini müstehab addetmiştir.

[515] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/517.

Ancak erkeklerin kokuları elbisede renk bırakmamalıdır. Kadınların evlerinde koku sürünmeleri câizdir. Mescide ve sokağa çıktığı zaman kadının koku sürünmesi mekruhtur. (2145. hadise bak.) [518]

نَاحْيَ ّرلا ْمُكُدَحاأ نَطْعُأ اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ىدهنلا نامثع بأ نعو ـ4□

ةَّنَجلا َنِم َج َرَخ ُهَّنإف ُهَّد ُرَي ًَف□] .

4. (2140)- Ebû Osman en Nehdî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden birine reyhan sunulduğu takdirde onu reddetmesin, zîra o cennetten çıkmadır." [Tirmizî, Edeb 37, (2792).][519]

AÇIKLAMA:

1- Önce de söylediğimiz gibi, reyhan bütün güzel kokulu bitkilerin müşterek adıdır. Ancak, Arapçada aynı zamanda belli bir kokulu otun adıdır. Dilimizde ona fesleğen denir. Mamafih reyhan adıyla da bilinir. Münâvî, bu hadiste fesleğen kastedilmeyip bütün güzel kokulu otların kastedildiğini söyler. 2- Reyhanın (güzel kokulu bitkilerin) cennetten gelmesi iki şekilde açıklanmıştır: a) Maksad bir teşbihtir. Yani: "Sanki cennetten çıkmış gibidir" demektir. Çünkü, cennetin kokusu sabittir, değişmez ve ebedidir yok olamaz.

b) Hadisi zahiri üzere anlamak da mümkündür. Bu durumda reyhandaki hâsiyetin cennetten gelmiş olduğu söylenebilir. Bâzı rivâyetlerde vârid olduğuna göre, cennette, dünyada bulunan şeylerin sadece adı vardır. Öyle ise cennet'i lügat mânası üzere anlamak da mümkündür: "Cennet" sarmaş dolaş ağaçların bulunduğu bahçe demek olduğuna göre, "Reyhan sarmaşdolaş ağaçlardan çıkmadır, ne vermede zahmet, ne de almada minnet var!" demek olur.520

نْهُّدلا َو ،ُةَداَسِوْلا :ُّد َرُت َ ُةَث َ َث # ِ هاللّ ُلوُس َر لاق]□□
□5ـ نعو نبا رمع َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع لاق:

يذمرتلا امهجرخأ .[ُبيِهطلا َو .

5. (2141)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç şey reddedilmez: Minder, yağ ve koku." [Tirmizî, Edeb 37, (2791).] 521

AÇIKLAMA:

1- Tirmizî'de ve Şerh-i Tuhfetu'l-Ahvazî'de "yağ" yerine süt'ün zikri geçer. el-Câmi'u's-Sağir'de ise koku zekredilmez; "minder, yağ ve süt" denir.

2- Tîbî, bu hadiste misafire yapılacak minder, koku ve süt ikramlarının kastedildiğini belirtir ve der ki: "Bunlar ehemmiyetsiz küçük ikramlar olması sebebiyle bunlarda minnet azdır, binaenaleyh reddedilmesi yakışık almaz." 522

روُفاَكِب َو ٍةا َّرِطم َرْيَغ ِة َّوُل ُاِب ُرِمْجَتْسَي امهْنَع ُ هاللّ َي ِض□
□6ـ نعو نافع لاق: [َناَك ُنْبا َرَمُع َر َ

ملسم هجرخأ .[ُر ِمْجَتْسَي # ِ هاللّ َلوس َر ُتْيأ َر اَذَكه :ُلوُقَي
َو ِة َّوُل ُا َعَم ُهُح َرْطَي

اهيف عضوت يتلا بهو ،ةرمجملا نم لاعفتسا وهو ،روخبلا انه :«

ُرَاْمِجْتْسِا».نئاسنلاو

ببرملا دوعلا :«ُةاَّرَطُملا َو»و.هب رخبتي يذلا دوعلا :اهمضو ةزمهلا حتفب :«ُةوُل‘ا َو»و.رانلا

بيطملا .

---

518 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/518-519.

519 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/519.

520 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/519.

6. (2142)- Nâfi' merhum anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) buhur yaktığı zaman saf öd ve kâfûrla karışık öd kullanır ve şunu söylerdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da böyle yapardı." [Müslim, Elfâz 21, (2254); Nesâî, Zînet 38, (8, 156).]523

ُهحي ِر َرَهَظ اَم ِلاَج ِهرلا ُبيِط :#ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] :لاق□ ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ7□

ئناسنلاو يذمرتلا هجرخأ .[ُهُحي ِر َيِفَخ َو ُهُن ْوَل َرَهَظ اَم . ِءاَسِهنلا ُبيِط َو ،ُهُن ْوَل َيِفَخ َو

7. (2143)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkeğin tîb'i (sürünme maddesi) koku neşreder, rengi olmaz. Kadının tîb'i ise rengi olur, kokusu olmaz." [Tirmizî, Edeb 31, (2788); Nesâî, Zînet 32, (8, 151).]524

AÇIKLAMA:

Tîb sürünme maddesinin ismidir. Güzel koku neşreden her şeye tîb denir. Sadedinde olduğumuz hadis erkeklerin güzel koku maksadıyla kullanacağı sürünme maddesinin, bedende ve elbisede renk bırakacak cinsten olmamasını belirtmektedir. Gül suyu, misk, anber ve kâfûr bu çeşittendir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların sürünme maddelerinin dışarıya koku neşredecek cinsten olmamasını emretmektedir. Zâferân bu çeşitten bir tîb'dir. Ancak Bağavî'nin Şerhü's-Sünne'de kaydettiği üzere, şârihler, kadınlarla ilgili kaydın dışarı çıkma ile alakalı olduğunu belirtmişlerdir. "Aksi takdirde derler, evde kocası için dilediği kokuyu sürünebilir." Nitekim müteakiben kaydedeceğimiz ikinci hadiste (2145); Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) güzel koku sürünerek insanların arasına karışan kadını zâniye olarak tavsif etmektedir.525

كْس ِملا : ِبيِهطلا ِةَ راَكِذب ُبِّيَطَتَي # ِ هاللّ ُلوس َر َناك[□
تلاق اهْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر ةشئاع نعو ـ8□:

هل نولام :«ِبيِهطلا ُةَ راَكِذ».يذمرتلا هجرخأ .[ُكْس ِملا .
ِبيِهطلا ُبَيْطأ : ُلوُقَي َو ِرَبْنَعْلاو

8. (2144)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) şunu demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) misk ve anber gibi, renksiz koku maddeleri sürünürdü ve derdi ki: "Sürünme maddelerinin en iyisi misktir." [Tirmizî, Cenâiz 16, (991); Nesâî, Zînet 31, (8, 151, 152); Ebû Dâvud, Cenâiz 37, (3158).] 526

AÇIKLAMA

Misk, tabiî koku çeşitlerinden biridir. Bir cins erkek ceylanın karın derisinin altından elde edilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu kokunun diğer kokulardan üstün ve mûteber olduğunu beyan etmektedir.527

اَذإ َةأ َرَملا َّنإ َو ةَيِنا َز ٍنْيَع ُّلُك :# هاللّ ُلوُس َر لاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوم بأ نعو ـ9□

تلعفتسا :«ْت َرَطْعَتْسا».ننسلا باحصأ هجرخأ .[ةَيِنا َز َيهَف ِسِلْجَمْلاِب ْت َّرَم َّمُث ، ْت َرَطْعَتْسا

. بيطلا وهو ،رطعلا نم

9. (2145)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her göz zânidir. Şurası muhakkak ki, kadın koku sürünür, sonra da (erkek) cemaate uğrarsa o da zâniyedir." [Tirmizî, Edeb 35, (2787); Ebû Dâvud, Tereccül 7, (4174,4175); Nesâî, Zînet 35, (8, 153).]528

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (alehissalâtu vesselâm) her bir göze zâni demekle, yabancı kadına şehvetle bakmayı zinaya nisbet etmekte ve bundan yasaklamaktadır. Çünkü nazar zina fazîhasının ilk adımıdır. Dinimiz bir fiili haram ilan etmişse , ona görtüren sebepleri de haram ilan etmiştir. İşte bu hadiste şehvet nazarıyla bakmanın tahrîm ediliş örneğini görmekteyiz. Âyet-i kerîme mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara ayrı ayrı hitab ederek gözlerini haramdan korumalarını emreder (Nûr 30-31). **2-** Kadınların koku sürünerek erkek cemaatine uğraması bir nevi zina olarak tavsîf edilmiştir. Çünkü bu hal,

---

523 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/520.

524 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/520.

525 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/520-521.

526 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/521.

erkeklerin şehvetini tahrik edecek, onların nazarlarını kendisine çekecektir. Şehevî olan böyle bir bakış ise, daha önce belirtilmiş olan göz zinası'dır. Bu kötü duruma koku sürünen kadın sebep olduğu için, zâniye olarak tavsif edilmiştir.

Şunu da belirtelim ki , bu bâbın ilk hadisi olarak kaydelilen: "Dünyanızdan bana üç şey sevdirildi: Kadın, güzel koku..." hadisinde, kadınla güzel kokunun beraber zikrinde âlimler kadınla koku arasındaki irtibat yönüyle bir incelik, bir kasd-ı mahsus görürler. Böylece kadının, güzel koku sürünerek yabancı erkeklerin arasına karışmasındaki mahzur daha iyi anlaşılır.529

ف ًاروُخب ْتَباَصأ ٍةأ َرْما اَمُّيأ :# ِ هاللّ ُلوس َر لاق] :لاق□ □□ □
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ11□

ا َءاَشِعْلا اَنَعَم ىئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[َة َر ِخ .
ْدَهْشَت

10. (2146)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kendisine buhur değen kadın sakın bizimle yatsı namasına katılmasın. "[Müslim, Salât 143, (444); Ebû Dâvud, Tereccül 7, (4175); Nesâî, Zînet 37, (8, 154).] 530

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen "buhur değmek"ten murad, kadının üzerinde koku duyulmasıdır. Şu halde ne suretle sinmiş olursa olsun üzerinde koku bulunan kadın mescide uğramayacaktır. " Yatsı naması" diye tahsis edilmesi te'kîd içindir. Zira gece vakti fitne vukûundan daha çok korkulur. Ayrıca kadınlar mescide gitme fırsatını daha çok yatsı namazında bulabilirler. Bu sebeple öncelikle "yatsı" denmiştir. Hülâsa, üzerinde koku bulunan kadınların diğer vakitlerde mescide gitmelerinde bir beis yok, gidebilirler demek değildir.

Bu ve benzeri hadisler kadının mescide çıkmasını yasaklamıyor. Ancak kayıt getirmiş oluyor. Bazı âlimler, kadının mescide ve sokağa çıkması için, konan şartlara uyulmadığı takdirde çıkmakta men edilmesinin vâcib olduğunu söylemiştir. Kadı İyâz: "Kadın mescide çıkmaktan men edilirse, başka maksadla çıkmalarından ekseriyetle men edilir" demiştir.531

ALTINCI BÂB

ZİNETLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER

نَاتِخلا سْمَخ ُةَرْطِفْلا ،#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ□□
هاللّ َيِضَر ةريره ىبأ نع ـ1□

قلحك :«ُدَاْدِحْتِسا».ةتسلا هجرخأ .[ِطْب"ا ُفْتَن َو ،ِراَفظ'ا
ُميِلْقَت َو ،ِب ِراَّشلا ُّصَق َو ،ُدَاْدِحْتِس"او

هيلإ ةأرملا جاتحت يذلا فيظنتلا نم كلذ وحنو ،ةناعلا .

1. (2147)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fıtrat beştir: Sünnet olmak, etek traşı olmak, bıyığı kesmek, tırnakları kesmek, koltuk altını yolmak." [Buhârî, Libâs 63, 64, İsti'zân 51; Müslim, tahâret 39, (257); Muvatta, Sıfatu'n Nebiyy 3, (2, 921); Tirmizî, Edeb 14, (2757), Ebû Dâvud Tereccül 16, (4198); Nesâî, Tahâret 10, 11, (1, 14, 15).][532]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin anlaşılması için iki noktanın açıklanması gerekmektedir. A) Fıtrat'la ne kastedilmişitir?

B) Fıtrattan olan hasletler nelerdir?[533]

A) FITRAT NEDİR?

Fıtrat'ın bu bahiste ne manaya geldiğini 2133 numaralı hadiste kısaca açıklamış idik. Gerek âyetlerde ve gerekse hadislerde çokca geçen bir tâbir olması haysiyyetiyle, kelimeyi burada biraz daha açmayı gerekli görüyoruz.

* Fıtrat, Râgıb'a, göre, asıl itibariyle boylamasına yarılmadır. "Yarık"a, "ihtira" ve "icâd"a dahi fıtrat denmiştir. Ebû Şâme'ye göre, fıtrat'ın aslı "İlk yaratılış" mânasınadır. Nitekim Kur'an'da Cenâb-ı Hakk'ın ismi olarak Fâtıru's-Semâvât ve'l arz göklerin ve yerin yaratıcısı tabiri geçmektedir. Hadis-i şerifte de: "Her çocuk, fıtrat (yani Allah'ın ilk ortaya koyduğu ةَرْطِفْلا ىلَع ُدَلوُي ٍدوُل ْوُم ُّلُك□

---

[529] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/521-522.

yaratılış) üzere doğar" buyrulmuştur. Bu açıklama şu âyete de işâret etmektedir: بِتَّلا ِ ه َ اللّ ة َرْطِف

اَهْيَلَع َساَّنلا َرَطَف "..Allah'ın insanları üzerine yarattığı, o fıtrat..." (Rum 30). Burada ifade edilen mâna şudur: Her insan eğer doğduğu anda terkedilecek (ve hiçbir hâricî telkin ve tercihte bulunulmayacak) olsa, aklı onu hak din'e yani tevhîd'e götürür. Bu söyleneni şu âyet dahi te'yîd eder:

□ هاللّ َة َرْطِف ًافيِنَح ِني ِّدلِل َكَهْج َو ْمِقاَف "O halde (habibim), sen yüzünü bir muvahhit olarak dine, Allah'ın o fıtratına çevir ki, O insanları bunun üzerine yaratmıştır" (Rum 30). Bu hususu, keza yukarıda kaydettiğimiz hadisin devamı da te'yîd eder: "...Çocuğu ebeveyni yahudî veya hıristiyan veya mecusi... yapar." Şu halde sadedinde olduğumuz hadis şöyle demiş olmalıdır: "Fıtrattan olan şu beş şeyi kim yaparsa nefsini, Allah'ın kullarını yaratmış bulunduğu aslî fıtrat ile muttasıf kılar." Bundan da maksad, insanları bu beş şeye teşvik etmek, onların en mükemmel sıfatları takınıp en güzel sûret üzere olmalarını sağlamaktır."

* Fıtrat'ın mânasını açıklama sadedinde Hattâbî şunu kaydeder: "Ulemânın ekserisi bu hadiste "fıtrat"tan muradın sünnet olduğunda ittifak etmiştir." Hattâbî'den başkaları da bu görüştedirler. Derler ki: "Hadisin mânası: "Şu beş şey geçmiş peygamberlerin sünnetindendir" demektir. * Bir kısım âlim de : Fıtrat'ın mânası "din"dir. Ebû Nuaym el-İsfehânî, Mâverdî, eş-Şeyh Ebû İshâk sadedinde olduğumuz hadiste fıtrat'tan muradın din olduğunu söyleyenlerdendir. * İbnu Salâh, fıtrat kelimesini sünnet'le açıklamayı yadırgayarak sünnetü'lfıtrat şeklinde mahzuf bir izâfet çerçevesinde anlaşılmasının daha uygun olacağını söylemiş ise de, bu itiraza itiraz eden Nevevî, hadisini:

رَافْظَا مِيلْقَت َو ِطْب"ا ِفْتَن َو ِب ِراَّشلا َّصَق ِةَّنُّسلا َنِم َو□ "Sünnetten olarak bıyığın kesilmesi, koltuk altının yolunması, tırnakların kesilmesi vardır" şeklindeki vechini göstererek fıtratın izafetle kayıtlamadan, mutlak haliyle sünnet manasında anlaşılmasının doğru olduğunu delillendirmiştir. İbnu Hacer, fıtrat yerine "sünnet" kelimesinin muhtelif rivâyetlerde vârid olduğunu belirtir. * Fıtrat'ın mânasını tesbitte Kadı Beyzâvî daha eslem bir yol tutar. O'na göre, ulemanın ileri sürdüğü bütün mânalar sahihtir. Kelime, hepsini ifade edecek câmî bir mana taşımaktadır. Binaenaleyh ihtira, cibillet, din, sünnet mânalarına gelir. Der ki: "Fıtrat, peygamber tarafından ilk defa ihtira edilen ve bütün şeriatlarce ittifakla benimsenmiş olan eski sünnet (es-Sünnetü'lkadîme) dir. Sanki bunlar, cibillî, fıtrî emirlerdir, insanlık bunlar üzerine yaratılmıştır."

Şunu da belirtmek gerek. Hadisin bazı vecihlerinde fıtrat yerine kullanılmış olan sünnet kelimesi, ıstılâhi mânadaki sünnet değildir, yani "vacib"in mukabili olan sünnet değildir, yol manasına gelen sünnettir. Bu görüşte cezm eden şeyh Ebû Hâmid, Mâverdî ve başkaları: "Bu, şu hadiste olduğu gibidir: "Size benim sünnetime ve benden sonra da Hülafâ- عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ

i Râşidin'in sünnetine uymak gerekir." Mâlikî fakihlerinden Ebû Bekir İbnu'l-Arabî sadedinde olduğumuz hadiste geçen beş haslete uymanın vâcib olduğuna hükmetmiş ve : "Zîra kişi, bunları terkedecek olsa insani görünüşünü kaybeder, insanlığını yitirenden nasıl İslâm'lık beklenir?" demiş ise de Ebû Şâme: "Hadisin taleb ettiği şeyler, ahlâkı güzelleştirmeye mahsus olan nezâfettir. Bunun için Şâri'den vâcib kılıcı bir emre gerek yoktur. İnsanların fıtrî meyilleri yeterlidir, mücerred nedb ifade eden beyan kâfidir" demiştir.534

B) FITRATTAN OLAN ŞEYLER

Fıtrat'ın ne olduğunu kavradıktan sonra "fıtrat"a giren şeyleri bilmeye sıra gelmiş olmaktadır. Sadedinde olduğumuz hadis "fıtrat"tan olan beş şeyi saymaktadır: Hitân (sünnet olmak), etek traşı, bıyığı kesmek, tırnakları kesmek, koltuk altını yolmak.

Hemen belirtelim ki fıtrat'tan haber veren hadisler ya burada olduğu gibi hasr ifade eden bir üsluba sahiptir ya da ba'ziyet (parça, kısım) ifade eden bir üsluba sahiptir. Sadedinde olduğumuz hadis, "Fıtrat beştir" diyerek kesin bir üslubla hasr ifâde etmekte, sanki bir altıncı "fıtrat" yokmuş intibâını vermektedir. Halbuki aynı hadis: "Fıtrat beştir veya fıtrattan الْفِطْرَةُ خَمْسٌ أَوْ خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ

beş şey vardır..." şeklinde şekk ifâde eden bir tarzda da rivâyet edilmiş olmaktan başka, خَمْسٌ مِنَ

الْفِطْرَةِ "Fıtrattan beş şey vardır..." diye kesinlikle ba'ziyet (kısım) ifade eden üslubla da rivayet edilmiştir. Kaldı ki, bu hadisle hasr kastedilmediğini gösteren başka rivayetler de vardır. O rivayetlerde, fıtrat'la ilgili hasletler değişik rakamlarla ifade edilir ve burada sayılan beş şeyin dışında başka hasletler de sayılır. Sözgelimi müteâkiben kaydedeceğimiz 2148 numaralı hadiste fıtrattan olan on haslet sayılırken, İbnu Ömer'den kaydedilen bir hadiste üç haslete yer verilmiştir: مِنَ الْفِطْرَةِ

حَلْقُ الْعَانَةِ وَتَقْلِيمُ الأَظْفَارِ وَقَصُّ الشَّارِبِ "Fıtrattan üç şey: Etek traşı, tırnakların kesilmesi, bıyığın kesilmesidir."

Şu halde bu hadislerde zikredilen rakamlardan murad hasr değildir. Âlimler, verilen rakamlar hakkında farklı yorumlar ileri sürmüşlerdir. Bilinmesi gerekenlerden bazılarına göre: * Resûlullah, önce beş hasleti duyurdu, sonra ziyâdeleri ilan etti. * Beş hasletin ehemmiyetini te'kidde mübâlağa için hasr'a yer verilmiştir. Hadislerde bunun başka örneği de var: "Din nasihattır" veya "Hacc Arafat'tır" hadislerinde الدِّينُ النَّصِيحَةُ الْحَجُّ عَرَفَةُ olduğu gibi. Dinin içinde pek çok mesele olduğu halde, "nasihat"ın ehemmiyetini tebârüz ettirmek (vurgulamak) için, "Din nasihattır" buyurulmuştur. İkinci örnek de öyle: Hacc'ınen mühim rüknü Arafat vakfesi olduğu için "Hacc Arafat'tır" denmiştir. Tirmizî'nin tahric ettiği: مَنْ لَمْ يَأْخُذْ شَارِبَهُ

فَلَيْسَ مِنَّا "Kim bıyığını almazsa bizden değildir" hadisi de te'kid ifade eder. Ebû Bekir İbnu'l-A'rabî, "fıtrat"a giren hasletlerin otuza baliğ olduğunu söylemişse de, İbnu Hacer: "Fıtrat lâfzıyla bizzat hadislerde ifade edilen hasletleri kastetmişse otuzu bulmaz, fıtrat'a izâfe edilmeksizin daha âmm olarak beyan edilen hasletleri kasdetmiş ise bunlar otuzu çok geçer, tahdîde gelmez" der. Bu hadislerde (Fıtrat kelimesine izâfe edilerek) zikredilen hasletlerin hepsi (mecmûu) toplam olarak onbeşi bulur..." Sadedinde olduğumuz hadiste gelen beş şey dışındakiler şunlardır: 1- Abdest, 2- İstinşak (burna su çekmek),

3- İstinsâr (sümkürmek),

4- İstinca,

5- Misvak,

6- Cuma günü (haftalık) yıkanma,

7- Sakalın, uzatılması,

8- Saçın (tepe-alın arasından yanlara) ayrılması,

9- Parmak mafsallarının yıkanması,

10- İntizâh (abdestten sonra -vesveseyi def için- pantalonun ön kısmına avuçla bir miktar su çilemek). Hadislerde "Fıtrat" kelimesine izafe edilmeden beyan edilen hasletlerin çokluğuna dikkat çeken İbnu Hacer, örnek olarak Tirmizî'de gelen Ebû Eyyub (radıyallâhu anh) rivâyetini kaydeder:

حاَكِهنلا َو ُكا َوِهسلا َو ُرُّطَعَّتلا َو ُءاَيَحْلا : َنيِلَس ْرُمْلا ِنَنُّسلا□

َنِم ُعَب ْرَا"Eski peygamberlerin sünnetinden dört tanesi şunlardır: Hayâ, koku sürünmek, misvâk, nikâh (evlenmek)."

Dînî ve dünyevî maslahatlara müteallik olan bu hasletler zımnında İbnu Hacer örnek olarak şunları zikreder: Dış görünüşün (hey'et) güzel kılınması, bedenin toptan veya parça parça temizliği, büyük ve küçük abdestleri bozduktan sonra temizlikte ihtiyât, temas ettiğimiz insanlara kötü kokularla eza vermekten kaçınmak, putperest, mecûsî, hıristiyan, yahudî gibi gayr-ı müslimlere ait şiarlara (alâmetlere) muhâlefet şâri'ninemirlerine uyma... "Size şekil verip de şeklinizi

مُك َر َوُص َنَسْحاَأف ْمُك َر َّوَص َو□

güzel yapan... Allah'tır" (Mü'min 64) âyetinin işâret ettiği hususun korunması; çünkü, mezkûr hasletlerin muhafazası ile bu gerçekleştirilecektir. Zîra âyet-i kerîme sanki şöyle demektedir: "Suretinizin güzelliğini devam ettirecek şeyleri koruyun."

En eski peygamberlerden beri insanlığa talim edilen ve görüldüğü üzere esasını temizlik ve hâricî görünüş teşkîl eden bu hasletlere riayetin dünyevî neticesini İbnu Hacer şöyle noktalar: "Bu hasletler korununca mürüvvet ve insanlarla matlub kaynaşma hasıl olur. Çünkü insan, güzel bir hey'et ve sevimli bir dış görünüş izhâr edebilirse başkalarına daha câzip, daha çekici gelen bir hal kazanır. Böylece sözü dinlenir, fikri kabul edilir."535

ب ِراَّشلا ُّصَق :ِة َرْطِفْلا َنِم ٌرْشَع :ِهاللّ ُلوُس َر لاق] : تلاق□□
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ2□

م ِجا َرَبْلا ُلْسَغ َو ، ِراَفْظَ'ا ُّصَق َو ُةَض َمْضَملا َو ،ءاَملا□ □
ُقاَشْنِتْساو ،ُكا َوِهسلا َو ،ُةَيْحِهللا ُءاَفْعِإ َو

عباص'ا دقع :«ُم ِجا َرَبلا».«َءاَجْنِتْسا ِبنَعِي».[ءاملا ُصاَقِتْنا َو

،ةَناَعلا ُقْلَح َو ،طْب“ ا ُفْتَن َو

ةرهاظلا .

2. (2148)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "On şey fıtrattandır: Bıyığın kesilmesi, sakalın uzatılması, misvak, istinşak (burna su çekmek), mazmaza (ağza su çekmek), tırnakları kesmek, parmak mafsallarını yıkama, koltuk altını yolmak, etek traşı olmak, intikâsu'lmâ yani istinca yapmak." [Müslim, 56 (261); Ebû Dâvud, Tahâret 29, (53); Tirmizî, Edeb 14, (2758); Nesâî, Zînet 1, (8, 126, 127).] 536

AÇIKLAMA:

1- Fıtrat'la ne kastedildiğini önceki hadiste yeterince açıkladık. Pek çok hadiste, "fıtrat"tan olan şeylere temas edildiğini, pek çok hasletin buraya girdiğini, onbeş tanesinin hadislerde fiilen fıtrat kelimesine izâfe edilerek zikredildiğini gördük.

2-İNTİKÂSU'L-MÂ: Bu hadiste, fıtrattan olan hasletlerden on adedinin bir arada sayıldıklarını görmekteyiz. Bunların bir kısmı ile ilgili açıklama daha önce çyapılmıştır. Bazıları hakkındaki açıklama da müteakip hadislerde yapılacaktır. Burada dikkat çekeceğimiz bir haslet intikâsu'lmâ'dır. Bu tabir ile ne kastedildiği alimlerce ihtilaf edilmiştir. Kelime olarak suyun noksanlaşması demektir. Ancak farklı rivayetlerde daha başka kelimelerle de ifade edilmiş olduğu için ulemanın yorumu ihtilaflı olmuştur. Teysîr'in aldığı vecihte de görüldüğü gibi bazıları, istinca diye açıklamıştır. Bazılarına göre de abdest bozduktan sonra suyu kullanmak suretiyle idrar akıntısını kesmektir. Bir kısım âlimler de "abdestten sonra su serpme" demiştir. Nitekim bir rivayette intikas'a bedel intidâh kelimesi kullanılmış ve su serpme te'vilini desteklemiştir. Çoğunluk da böyle anlamıştır. İntikâs, idrar sızıntısı vâki olduğu şeklinde kalbe bir vesvese düşmemesi için avret mahalline biraz su serpmektir. Bu mesele daha ziyâde erkekleri alâkadar eden bir teferruattır. Küçük abdestten sonra miktarı, şahıstan şahısa yaştan yaşa, hatta mevsimden mevsime değişen bir müddet içerisinde idrar borusundan bir sızıntı gelir. Bu gelinceye kadar abdest almamak icabeder. Beklenmiş olmasına rağmen abdestten sonra yaşlık hissedilerek vesveseye düşülme hâli sıkça vukûa gelir. İşte intikâsu'lmâ'yı bazı âlimler, başka rivayetlerde gelen intizâh'a dayanarak su serpmek olarak anlamışlardır. Zîra, mezkûr vesvesenin önlenmesi için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldıktan sonra mezâkir'e (avret mahalline) avuçla bir miktar su serpmeyi tavsiye eder. Bu, dinimizin bir ruhsatı, bir kolaylığıdır, Şefî'imizin (aleyhissalâtu vesselâm) bir şefkatidir. Ashab-ı Sünen'in el-Hakem İbnu Süfyan (radıyallâhu anh)'dan rivayetlerine göre, Süfyân, Resûlullah'ı abdest aldıktan sonra bir avuç su alarak avret mahalline serptiğini görmüştür. İbnu Hacer Beyhakî'den naklen şu rivayeti kaydeder: "Bir adam İbnu Abbâs'a gelir ve: "Ben, namaz için kalkınca bir yaşlık buluyorum" der. İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) ona şu cevabı verir: "Su serp, böyle bir yaşlılık bulunca "serptiğim sudandır" de." NOT: İslâm ulemâsı "fıtratta olan hasletler" le ilgili hadisleri açıklarken iki noktaya dikkat çekerler: 1) "Fıtrattan olan hasletler", âyet-i kerîmede Hz. İbrahim'in ibtila (imtihan) edildiği bildirilen "kelimeler"dir. Âyet meâlen şöyle: "Rabbi İbrahim'i □□نُهَّمَتَاَف ٍتاَمِلَكِب ُهُّب َر َميِها َرْبِا ىَلَتْبا ِذإ َو birtakım kelimelerle (emirlerle) denemiş, o da onları yerine getirmişti..." (Bakara 124). Sahih bir senetle İbnu Abbâs'tan geldiği üzere: "Hz. İbrahim'in ibtila (imtihan) edildiği ve onun da yerine getirmiş olduğu kelimelerden maksad fıtrat hasletleridir. Bunlardan biri de sünnet olmaktır."

2) Bu hasletlerin yerine getirilmesi gereklidir, çünkü, bir başka âyette Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'e uyulması emredilmektedir: "Şimdi ey Muhammed! Sana, ميِها َرْبِا ةَّلِم ْعِبَّتا ِنا َكْيَلِا اَنْيَح ْوَا َّمُث□

"Doğruya yönelen, puta tapanlardan olmayan İbrahim'in dinine uy" diye vahyettik" (Nahl 123).] Bazı âlimler, buradan da hareketle, "İbtila çoğunluk itibariyle, vâcib olan işlerde vâki olur" mülâhazasıyla, fıtrattan olan hasletlere uymanın, vacib bile olduğunu söylemişlerdir. Ancak diğer bazıları, bunları Hz. İbrahim (aleyhissalâm)'in vücub bir vazife olarak yapmış olması halinde bize de vecibe olabileceğini, fakat bir nedb olarak yapmış ise bizim için de vücûb değil, nedb ifade edeceğini söyleyerek îtiraz etmişlerdir. Öyleyse bu fıtrat hasletlerinin vücub ifâde edip etmediğinin tesbitinde başka deliller getirmek gerekecektir.

Esas olan, bunların vücub ifade etmemesidir, nedb ifade etmesidir. 537

رَاَفْظ‘ ا ِميِلْقَت َو ،ب ِراهشلا ِهص َق يف ِ هاللّ ُلوس َر اَنَل□ □
َتَّق َو] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ3□

ىراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ًةَلْيَل َنيِعَب ْرأ ْنِم َرَثْكأ َك َرْتُي َ .

وَنَتْفِ الإبْطِ، وَحَلْقِ الْعَانَةِ، أنْ

3. (2149)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bize bıyığın makaslanıp, tırnağın kesilmesini, koltuk altının yolunup, eteğin traş edilmesini kırk gün aşmayacak şekilde vakitledi." [Müslim, Tahâret 51, (258); Ebû Dâvud, Tereccül 16, (4200); Tirmizî, Edeb 15, (2759); Nesâî, Tahâret 13, 14, (1, 15, 16).][538]

AÇIKLAMA:

Bu hadis vücutta yapılacak bazı temizliklerle ilgili bir müddet fikri vermektedir. Hadis, ulemânın da anladığı üzere tırnak kesmek, bıyık ve diğer traşları yapmak için kırk günü beklemeyi emretmiyor. Bu fazlalıklar çıktıkça hemen atılması esastır. Kırk gün, âzamî müddeti ifâde eder ve "Kırk günü geçirmeyin" mânasında anlaşılması gerekir.

Bu sayılan temizliklerin haftanın hangi gününde, günün hangi saatinde ve ne sûretle yapılması gerektiği hakkında mevsûk rivâyet mevcut değildir. Sadece, Resûlullah'ın temizlik işlerini cuma günü yaptığına dair rivâyet vardır. Beyhakî, Resûlullah'ın tırnaklarını cuma günü kesmeyi sevdiğine dair Ebû Câfer Bâkır'dan mürsel bir rivâyet kaydetmiştir. Mevsuk olmayan bâzı zayıf rivayetlerde alaca hastalığına sebep olacağı belirtilerek çarşamba günü tırnak kesmek yasaklanmıştır. Ancak Münâvî, Süheylî'den naklen şunu kaydeder: "Çarşamba gününün uğursuzluğu, Hz. Peygambere uymayı terk sonucu şundan bundan uğursuzluk çıkarmayı âdet edinerek, çarşambadan da uğursuzluk arayan kimseyedir. Bunu yapmak ise tevekkülü az olan insanların harcıdır. Böylelerine, o günkü tasarrufları zarar verir." Münâvî der ki: "Velhasıl, müneccimler gibi bâtıl bir inançla uğursuzluk getireceği düşüncesiyle çarşamba gününden kaçınmak şiddetle haramdır. Çünkü haftanın her günü Allah'ındır. Tek başına ne fayda ne de zarar verir. Onun dışında da bir zarar, bir mahzur yoktur. Kim günlere uğursuzluk izafe ederse kendi uğursuzluğunu bulur. Kim de Allah'tan başka hiç birşeyin, fayda ve zarar vermeyeceğine kâni olursa, bu meselede hiçbir şeyin ona kötü bir tesiri olmaz. Bil ki uğursuzluk sadece buna inanan kimseye gelir. Öyle ise asıl bela bu bâtıl inançtır." Şunu da kaydedelim ki, gayr-i mevsuk bir kısım rivâyetlerde, çarşamba gününe uğursuzluk izafe edilirken, yine gayr-i mevsuk diğer bazılarında da "uğur" izâfe edilmiştir. Haftanın her gününün nasıl bir uğur getireceğini ayrı ayrı sayan bir rivâyette çarşamba günü için:

> "Kim çarşamba günü tırnaklarını keserse

vesvese ve korku çıkar, yerine emniyet ve şifa girer" der. ءاَف ِهشلا َو ُنْم ٰا ِهِيف َلَخَد َو ُف ْوَخلا َو ُسا َوْس َوْلا ُهْنِم َج َرَخ ِءاَعِب ْرَا َم وَي ْاَهَمَّلَق ْنَم َو Şârihlerin bir kısmı herhangi bir rivâyete dayanmaksızın tırnak kesmede şu tertibe uyulmasını kaydederler: Önce sağ elin şehâdet parmağından başlayarak, sonra orta, yüzük, serçe parmaklarını tırnaklarını sırayla kesip en sonunda baş parmağa geçilmelidir. Sol elde ise küçük parmaktan başlayıp yüzük, orta, şehâdet ve baş parmağa sırayla geçilmelidir. Ayak tırnakları kesilirken sağ ayağın küçük parmağından başlayıp sol ayağın baş parmağına geçip sırayla en son küçük parmağa ulaşılmalıdır. Nevevî bu tertibe müstehab demiş ise de rivayetten delil kaydetmemiştir. Tırnaklar parmağa zarar vermeyecek şekilde imkan nisbetinde dipten kesilmelidir.

Koltuk altı kıllarının temizliği için hadislerde hep "yolmak" tâbiri kullanılır. Dolayısiyle, ulemâ, bu temizliğin "yolarak" yapılmasının sünnet olduğunu söylemekte ittifak eder. Ancak, bunun bir vecibe olmadığı, dileyenin traş edebileceği veya ilaçla bertaraf edebileceği de söylenmiştir. Nitekim, İmam Şâfiî gibi şeriat ve sünneti çok iyi bilen ve tatbik eden bir büyüğün yolmanın acısına dayanamadığı için, koltuk altlarını berbere kazıttığı rivâyetlerde gelmiştir.

Bu temizliğe de sağ koltuktan başlamak müstehabdır. Bıyıkları keserken de sağdan başlanır.Daha önce belirtildiği üzere, bıyığın dipten kazınması ile yukarıdan alınması meselesi ihtilâflıdır. Hanefîler dipten kazınmasını efdal görür. İmam Mâlik, dipten kesilmesini âfet sayar, böyle yapanların te'dib edilmesini emredermiş. Ona göre, bıyık üst taraftan da kesilmemeli, dudağın ucunun etrafı açılmalıdır.539

لاق َو ،ِموُّدقلاِب ميِها َرْبإ َنَتْخا :# ِ هاللّ ُلوس َر لاق] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ4

راجنلا ةلآ فيفختلاب :«ُموُدَقْلا».ناخيشلا هجرخأ .[ًةَنَس
َنيِناَمَث ُنْبا َوُه َو : فَّفَخُم ْمُهُضْعَب

سكعلاب :ليقو ،عضوم مسا :ديدشتلابو .

4. (2150)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İbrahim (aleyhisselâm) Kaddûm nâm -bazısı da şeddesiz olarak Kadûm demiştir- mevkide seksen yaşında olduğu halde sünnet oldu." [Buhârî, İsti'zân, 51, Enbiya 8; Müslim, Fedâil 151, (2370).][540]

AÇIKLAMA:

1- Kaddûm veya Kadûm, iki mânaya gelmektedir:

a) Ucu eğri marangoz keseri, satır.

b) Bir yer adıdır. Mu'cemu'l-Büldan'daki bir rivayete göre vaktiyle Şam'da (yâni Suriye'de) Halep yakınlarında mevcut olmuş bulunan bir karye'nin adıdır. İbrahim Halilu'r-Rahmân'ın meclisidir, şimdilerde bilinmemektedir. Yine Mu'cemu'l-Büldân'ın verdiği bilgilere göre, Na'mân'da bir yer adı, Medine yakınlarında bir dağ adı, Yemen'de bir kale adıdır. Sadedinde olduğumuz rivâyet, kelimeyi "Suriye'de Hz. İbrahim'in sünnet olduğu köyün adı" mânasında anlamamıza da müsait olduğu gibi, keser mânasında anlamamıza da müsaittir. Nitekim bâzı şârihler bu mânayı esas almıştır. 2- Bu rivâyet Hz. İbrahim'in 80 yaşında iken sünnet olduğunu göstermektedir. 120 yaşında sünnet olduğunu haber veren rivâyetler de vardır. Aradaki ihtilâfı çözmek için şarihler çeşitli yorumlar getirirler. Hatta El-Kemâl İbnu Talha hitân üzerine te'lif ettiği müstakil bir cüzde iki ayrı rivâyeti kaydettikten sonra demiştir ki: "Bunlar şöyle cem'edilir: Hz. İbrahim 200 yıl yaşadı. Bunun 80 senesi sünnetsiz devredir, 120 yılı da sünnetli olarak geçen ömrüdür. Öyleyse önceki hadis onun doğumundan itibaren saymak kaydıyla 80 yaşında iken sünnet olduğunu, diğer hadis de öldüğü andan geriye saymak sûretiyle hayatının 120. yılında sünnet olduğunu belirtmektedir." Bu açıklamaya el-Milha fi'r-Reddi Alâ İbni Talha adında müstakil bir te'lifle cevap veren el-Kemâl İbnu'l-Adim dört ayrı nokta-i nazardan bu görüşün yanlışlığını belirtmiştir. Kemâl İbnu'l-Adim dört ayrı nokta-i nazardan bu görüşün yanlışlığını belirtmiştir. Kemal İbnu'l-Adim'in dikkat çektiği hususlardan biri Hz. İbrahim'in yaşı hususunda gelen rivâyetlerin ihtilaflı olduğu ve bunlardan da hiçbirinin sâbit bulunmadığı, dolayısiyle, mezkur ihtilafın çözümünde yaşı esas almanın mümkün olmadığıdır. Rivayetler Hz. İbrahim'in 200, 175, 161 yaşlarında vefat ettiğini söylemektedir.[541] 3- Sünnet yaşı

SÜNNET YAŞI

Sünnet olma yaşı ihtilâflıdır. Denebilir ki, bu hususta dinimizin kesin bir emri yoktur. Bazı hadisler doğumun yedinci gününü tesbit ederse de cumhur bunu istihbâb olarak anlamıştır. İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayette: "Erkeği, "idrak edinceye kadar sünnet etmezlerdi"denmiş olmasını delil kılan bâzı âlimler: "Küçük yaşta sünnet, bu iş, küçüğe kolaylaştırmak içindir, zîra henüz uzvunun zayıflığı ve anlayışının azlığı sebebiyle ona zor gelmez" demiş ve sünnetin gerektiği yaşı, uzvun kullanılma zamanına tâlik etmiştir: "Meseleye aklen bakıldığı zaman anlaşılır ki, sünnet, uzvun cimâda kullanılmasına ihtiyaç hasıl olma zamanının yaklaşmasına kadar gereksizdir." İbnu Hacer, bu görüşe katılmaz ve der ki: "Hz. İbrahim'in (80 yaşında sünnet olduğunu haber veren) kıssası, herhangi bir sebeple sünnet olma işi gecikmiş olsa bile ileri yaşta sünnet olmanın gereğine ve bunu taleb etmenin meşruiyyetine delil teşkil eder. Fakat sünneti ihtiyarlığa kadar te'hir etmenin meşru olduğuna delil olmaz. Akla dayanılarak beyan edilen mütâlaaya gelince, bu sağlıklı bir muhakeme olamaz. Zîra hitânın hikmeti, sadece cimanın gereklerini tamamlamaya münhasır değildir. Sözgelimi bir hikmeti de sünnetle alınan kabuğun bir miktar idrarı tutmasıdır. Bu hal, bilhassa su kullanmayıp taşla istinca edenlerde ciddî bir meseledir. Bevl işi bittikten sonra kabukta kalan idrarın akarak elbiseyi veya bedeni kirletmeyeceğinden kesinlikle emin olunamaz. Bu durumda, çocuğa namazın emredilme yaşından önce sünnet edilmesinde acele etmek gerekecektir ve bu yaş, sünnet için en uygun zamandır."

Bu ifadesiyle İbnu Hacer, alıştırmak için nâfile olarak namazın emredilme yaşı olan temyiz yaşı'ndan önce sünnet edilmesi gereğini söylemiş oluyor. Temyiz yaşı, her çocuğa göre değişen bir keyfiyet ise de vasatî olarak 6-7 yaşları temyiz yaşı kabul edilmiştir. Öyle ise çocuğun en geç 4-5 veya 6 yaşlarında sünnet edilmesi daha muvafık gelmektedir.

4- Görüldüğü üzere, sünnet (hitân) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından teşrî edilmiş bir amel değildir. Bazı hadisler, bunu ilk defa Hz. İbrahim'in teşri ettiğini belirtir. Yahudilerde de bidayetten beri uygulanan bir ameldir. Ehl-i Kitap olmayan başka kavimlerde de tarih boyunca görülmüştür: Eski Mısırlılar, Habeşli zenciler, Kolklar vs.

5- Bazı hadisler kızların sünnetinden de bahseder. Ancak bu, bütün kadınlar için gerekli olan bir durum değildir. Bazı bölgelerde kadınlar, kesilmesi gerekecek kadar fazlalık taşıdıkları için onlar hakkında da sünnet teşrî edilmiş ve Resûlullah meselenin ahkâmını beyan etmiştir. Yurdumuzda ihtiyaç duyulmadığı için burada teferruata girmeyi gereksiz addediyoruz. Ancak Resûlullah'ın ümmetin her meselesine nasıl ilgi duyup irşadda bulunduğunu göstermek maksadıyla 2153. hadiste bazı açıklamalar kaydeceğiz.542

ل َّوأ ُم َّ َّسلا ِهْيَلَع ُميِها َرْبإ َناَك : ُلوُقَي ِبِهيَسُملا َنْب َديِعَس□
َعِمَس ُهَّنأ] :ديعس نب يحي نعو ـ5□

با َر ِساَّنلا َل َّوأ َو ،ُهَب ِراَش َّصَق ِساَّنلا َل َّوأ َو ،َنَتَتْخا ِساَّنلا َل
َّوأ َو ، َفْيَّضلا َفَّيَض ِساَّنلا

نيزر دازو.كلام هجرخأ .[ًاراَقو ِبِنْد ِز ِهب َر :َلاَق . راَق َو ::
َلاَق ؟اَذ َه اَم ِهب َر اَي :َلاَقف ،َبْيهشلا

[نِيناَمَث َكِلذ َدْعَب َشاع َو ًةَنَس َني ِرْشِع َو ٍةَئاِم ُنْبا َوُه َو□] .

5. (2151)- Yahya İbnu Saîd'in anlattığına göre, Saîd İbnu'l Müseyyeb (rahimehullah)'ten şunu işitmiştir: "Hz. İbrahim (aleyhisselâm), misafir ağırlayan ilk kimse idi. Keza o ilk sünnet olan kimseydi. Bıyığını kesenlerin ilki, saçında aklık görenlerin ilki de o idi. Ak saçları görünce: "Ya Rabbi bu nedir?" diye sormuş; Rabbi de: "Bu vakardır ey İbrahim!" demiş. O da: "Rabbim! Öyleyse vakarımı artır!" diyerek duada bulunmuştur." Rezîn şunu ilave etmiştir. "Bu sırada Hz. İbrahim 120 yaşındaydı. Bundan sonra 80 yıl daha yaşadı." [Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 4, (2, 922).] 543

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetin, Zürkânî'nin yer verdiği başka vecihlerinde (aleyhisselâm)'in "tırnağını ilk kesen" "etek traşını ilk olan", "ilk şalvar giyen", "ilk saçını ayıran", "saçının rengini kına ve ketem ile ilk değiştiren", "minber üzerinde ilk hutbe îrâd eden" "Allah yolunda ilk savaşan", orduya "sağ ve sol cenahlar ve merkez diye üçlü tertibi ilk veren", "ilk kucaklaşan", "ilk tirit yemeğini yapan", "ilk yay yapan..." gibi tavsiflerle birçok medenî müesseselerin başında yer aldığı ifade edilir. 2- Saçda görülen aklıkla ilgili açıklamaları daha önce yaptık (2132. hadis).544

لوس َر َضِبُق َني ِح َتْنأ ْنَم ُلْثِم :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساَّبَع ُنْبا□
َلِئُس] :لاق ريبج نبا نعو ـ6□

راخبلا هجرخأ .[َك ِرْدُي بهتَح َلُج َّرلا َنوُنِتْخَي َ اوُناَك َو : .
َلاق ، نوُت ْخَم ٍذِئَم ْوَي اَنأ :َلاق # ِ هاللّ

6. (2152)- İbnu Cübeyr (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ruhu kabzedildiği vakit sen ne kadardın?" diye sorulmuştu şu cevabı verdi: "O gün ben sünnetliydim... Ve, erkekleri idrak edinceye kadar sünnet etmezlerdi." [Buhârî, İsti'zân 51.]545

AÇIKLAMA:

2150 numaralı hadiste geçti.546

هاللّ ُلوُس َر اَهَل َلاَقَف ،ةَنيِدَمْلاِب َءاَسِهنلا ُنِتْخَت ْتَناَك ًةأ َرْما

7ـ وعن أم عطية رَضِيَ اللّهُ عنْهَا: [أَنَّ

لِلْمَرْأَةِ، وَأَحَبُّ لِلْبَعْلِ]. أخرجه أبو داود وضعفه.ورواه رزين:
#: أَحْظَن ذلكِ فَإَنَّ تَنْهَكِي،

[أشمِهِب وَ ً تَنْهَكِي، فإنَّهُ أَنْوَرُ لِلْوَجْهِ، وَأَحْظَنَ عِنْدَ الرَّجُلِ] .

7. (2153)- Ümmü Atiyye (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın Medine'de kızları sünnet ederdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (kadını çağırtarak) kendisine: "Derin kesme. Zîra derin kesmemen kadın için daha çok haz vesilesidir, koca için de daha makbûldür" diye talimat verdi." [Ebû Dâvud, Edeb 179, (5271).] Rezin'in rivayetinde Resûlullah şöyle buyurur: "Kızları sünnet ederken üstten kes, derin kesme, bu şekilde kesilmesi yüze daha çok parlaklık, kocaya daha çok haz verir."547

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ümmetin her meselesi ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl ilgilendiğini görmek bakımından ehemmiyet taşır. Rivayetin farklı vecihlerinde sağlıklı sünnetin kadında güzelliği, erkekte memnuniyeti artıracağı belirtilmiştir. Aliyyu'l-Kârî hadislerle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "(Sağlıklı sünnet kadının) yüzünü taze kılar ve güzelliğini artırır. Şehveti teskin eder, cimayı lezzetli ve cazip kılar, kocanın karısına karşı sevgisini artırır." Münâvî de hadisi şerh ederken Hüccetü'l İslâm'dan şu açıklamayı kaydeder: "Bu sözü kinâye suretiyle ihtiva ettiği cezâlete (mâna derinliği) nübüvvet nûrunun ahiret meselelerini -ki asıl ve en mühim gâyedir- ve dünya mesâlihini aydınlatışına bakın. O, ümmî bir kimse olmasına rağmen bu nur O'na, bu basit işin ehemmiyetini gösterdi. Öyle ki, eğer bunda gaflet edilse neticesinden korkulur. Bir kısım menfi sonuçlar husûle getireceği de muhakkaktır. Bu durumdan fenalıkların en büyüğü ve rezaletlerin en berbatı doğar. O'nu (aleyhissalâtu vesselâm) iki dünya maslahatını da cem etmesi için, âlemlere rahmet olarak gönderen Zât ne kadar yüce, ne kadar mukaddestir!"

---

543 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/533.

544 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/533.

545 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/534.

Şârihler, bu meselenin kadın ve kocanın cinsi hayatında meydana getireceği ciddî te'sirlere dikkat çekerler. Sözgelimi Münâvî, kadında sünnet uzvunun derin kesilmesi halinde, şehvet duygusunun söneceği, kocasından nefret duyacağı ve neticede zinaya başvurabileceği tehlikesine dikkat çeker.548

ةَل ِص ْوَتْسُملا َو ةَل ِصا َوْلا ُ هاللّ َنَعَل :# هاللّ ُلوُس َر□□
لاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ8□

ىئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ةَمِش ْوَتْسُملا َو ةَمِشا َوْلا َو .

8. (2154)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöle buyurdular:"

İğreti saç takana da, taktırana da, bedene dövme yapana da, yaptırana da Allah lânet etsin!" [Buhârî, Libas 86, Tıbb 36; Müslim, Libas 119, (2124); Nesâî, Zinet 25, (8, 148).] 549

AÇIKLAMA:

1- İğreti saç takmakla ilgili açıklama 2129 ve 2130 numaralı hadislerde geçti. 2- Sadedinde olduğumuz hadis, vücudun herhangi bir yerine dövme yapmayı da şiddetle yasaklamaktadır. Dövme, vücudun belli yerlerine mesela elin sırtına, bileğe, pazuya, yüz veya dudağa kalıcı şekilde işlenen nakışlara denir. Bu maksadla deriye iğne veya çuvaldız gibi sivri bir şeye kan akıtacak kadar batırılır. Deri altında hasıl edilen boşluğa mürekkep kına vs. basılır. Deri altında bunlar kuruyunca bir daha çıkmayacak renkli lekeler bırakır. Bu yolla bedenlerine arslan, kuş, çiçek vs. çeşitli şekiller işleten, sevgilisinin adını yazdıran insanlar vardır. Bizim cemiyetimizde nâdir rastlanan bir durum ise de bazı memleketlerde yaygın bir gelenektir. Dinimiz bunu yasaklamıştır. Dövme ameliyesi tabîiliği bozar. Kadına da erkeğe de, yapana da yaptırana da haramdır.Â limler, dövme yapılan yerin necis olduğuna hükmederler: "Zîra orada akan kan hapsolmuş ve kurumuştur. İmkân olduğu takdirde izâlesi gerekir, yaralama pahasına da olsa temizlenmesi vâcibtir. Ancak temizlik ameliyesinin telefe sebep olacağından veya uzvun zarara uğrayacağından korkulursa, olduğu şekilde kalması da câizdir, günahından kurtulmak için tevbe kâfidir. Bu meselede kadın ve erkeğin hükmü aynıdır."550

ةَصِماَّنلا َو ،ُةَل ِص ْوَتْسُملا َو ُةَل ِصا َوْلا ِتَنِعُل] :لاق امهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ9□

يتلا :«ُةَل ِصا َوْلا» لاقو.دواد وبأ هجرخأ .[ٍءاَد ِرْيَغ ِنِم ُةَمِش
ْوَتْسُملاو ُةَمِشا َوْلا َو ،ُةَصِهمَنَتُملا َو

. ءاسنلا رعشب رعشلا لصت

نتح بجاحلا شقنت يتلا :«ُةَصِماَّنلا َو».كلذ اهب لمعي يتلا :«
ُةَل ِص ْوَتْسُملا َو»

وأ ،لحكب اههجو يف نيخلا لعجت يتلا :«ُةَمِشا َوْلا َو».اهب
لمعي يتلا :«ُةَصِهمَنَتُملا َو».هقرت

. دادم :«ُةَمِش ْوَتْسُملا َو».اهب لومعملا

9. (2155)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) dedi ki: "İğreti saç takan, taktıran; kaşları incelten, kaşlarını incelttiren, dövme yapan ve dövme yaptıran lanetlenmiştir." [Ebû Dâvud, Tereccül 5, (4170).]

AÇIKLAMA:

548 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/534-535.

1- İğreti saç takan ve taktıran kimse ile dövme yapan ve yaptıranların durumu önceki rivayette belirtildi.2- Bu hadiste güzelleşmek için kaş kıllarının bir kısmını veya tamamını aldıran kimseler lânetlenmektedir. Namas kaşı inceltmek mânasına gelir. Zamanımızda sosyetik çevrelerde yaygınlaşan kaş inceltme salgını, bazılarını kaşın tamamını yoldurarak boya ile istediği şekli vermeye kadar itmiştir. Dinimiz, fıtratın her çeşit bozulmasına karşıdır. Yasağın şiddeti, kullanılan lânet kelimesinden anlaşılmalıdır.

ىهَن :ُلوُقَي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَناَحْير اَبأ ُتْعِمَس] :لاق بفش
نب مثْيهلا نيصحلا بأ نعو ـ11□

ْرَيَغِب َلُج َّرلا ِلُج َّرلا ِةَعَماَكُم ْنَع َو ، ِفْتَّنلا َو ،ِمْش َوْلا َو ،ِرْش□

َولا ِنَع :ِرْشَع ْنَع # ِ هالّل ُلوُس َر

□لْث ِم ًاري ِرَح ِهِبايَث ِلَفْسأ يف ُلُج َّرلا َلَعْجَي ْنأو ، ٍراَعِش ِرْيَغِب َةأ ْرملا ِةأرملا ِةَعَماَكُم ْنَع َو ، ٍراَعِش

□ □رِوُمُّنلا ِبوُك ُر ْنَع َو ،ِبهُّنلا ِنَع َو ، ِم ِجاَع ٰا َلْث ِم ًارير َح ِهْيَبِكْنَم ىلَع َلَعْجَي ْنأ َو ، ِم ِجاَع ا

اهنانسأ ةأرملا ددحَت نأ :« ُرْش َوْلا».ىئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ َو ِسوُبُل ِمَتاَخلا َإ ِيذل ِسْلُطاَن ٍ].

اهققرتو.

امهنيب زجاح دحاو رازإ يف ناتأرملا وأ ،نجرلا عمتجي نأ :« . َو ُةَعَماَكُملا»

لمتحيف اهدولج بأ :« ِرِوُمُّنلا ِبوُك ُر ْنَع َو» هلوقو.ىاسن"ا دسج َو ُراَعِهشلا :«يلي يذلا بوثلا»

□اهرعش دارملا ن' اهغابد مدعل وأ ،ءيخلاو ةنيزلا نم اهبوكر يف امل اهنع ىهن نوكي نأ

بر'و ،ةجاحل ةضحم ةنيز نوكي هريغل هن' :«ناَطْلُس ِيذِل ّإ» هلوقو.غابدلا لبقي وهو

اهاوس .

10. (2156)- 551 Ebû'l-Husayn el-Heysem İbnu Şefî anlatıyor: "Ben ve künyesi Ebû Âmir olan Meâfirli bir arkadaşım iliyâ (da denen Kudüs)'da namaz kılmak üzere beraberce yola çıktık. Onlara kıssa anlatan büyükleri, Ezd kabilesine mensup Ebû Reyhâne künyesini taşıyan bir Sahâbî idi.Ebû'l-Hüsayn der ki: "Arkadaşım benden önce mescide vardı. Sonra da ben geldim ve yanına oturdum. Bana: "Ebû

Reyhâne'nin anlattığına yetiştin mi?" dedi. "Hayır!" diye cevap verince: "Ben onun anlattığını dinledim, diyordu ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) on şeyi yasakladı: Dişleri törpüleyip inceltmek, dövme yapmak, (erkeklerin saç ve sakallarındaki akları, kadınların yüzlerindeki tüyleri) yolması, kadının kadınla, erkeğin erkekle aynı örtü altında arada bir mânia olmadan yatması, erkeğin Acemler gibi elbisesinin alt kısmına ipek şerit ilâve etmesi, yine Acemler gibi omuzlarına alem olarak (dört parmak genişliğinden fazla) ipek koyması, yağmacılık yapması; saltanat sahibi olmayanın (Acemlerin ziyyi (süsü) durumunda olan) kaplan (derisinin) üzerine oturması ve yüzük takması." [Ebû Dâvud, Libâs 11, (4049); Nesâî, Zînet 20, (8, 143); İbnu Mâce, Libâs 47, (3655).]

AÇIKLAMA:

Burada, önceki hadislerde ayrı ayrı zikri geçen yasakların bir kısmı toptan ifâdeye dökülmüş, yeni bazı yasaklar da ilâve edilmiştir. Bu yenileri şöyle zikredebiliriz:1- Dişlerin kenarlarını törtpüleyip inceltmek: Daha ziyade kadınların başvurduğu bir usül olup, güzel görünme gâyesiyle yapılır. Bu amelde hem aldatma ham de Allah'ın verdiği tabiatı bozma mevcuttur, bu sebeple Resûlullah yasaklamıştır.2- Yolma: Neyin yolunması olduğu hadiste tasrih edilmemiştir. Şârihler bu sebeple kadına da erkeğe de teşmil ederler. Erkekler için saçtaki ve sakaldaki akların yolunması, kadınlar için de yüzlerindeki kılların, kaşların yolunması, musibete uğrayınca saçın başın yolunması vs. hep buraya dahil edilmiştir.

3- Aynı örtü altında kadın kadına, erkek erkeğe yatma yasağı: Aralarındaki nikah bağı olmayan bir erkekle bir kadının baş başa kalmalarını dinimiz kesinlikle haram kılmıştır. Bu hadiste görüldüğü üzere sadece iki ayrı cinsin halveti değil, aynı cinsten bile olsa iki kişinin, arada bir örtü, bir mânia olmaksızın aynı yatakta yatmaları da yasaklanmıştır. Nevevî, her birisi yatağın birer kenarında olsa bile, erkeğin erkekle, kadının kadınla aynı yatakta yatmalarının asla câiz olmayacağını belirtir. Şiî kaynaklarda Hz. Ali'nin: "Bir kadının, yedi yaşına basmış olan kızıyla bile mübâşereti, zinâdan bir şubedir" dediği kaydedilir. Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Mükâmaa'yı İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de: "Kişinin, arkadaşıyla, arada bir perde olmaksızın beraber yatmasıdır" diye tarif eder. Mükâmaa'yı İbnul Arabî: Birbirine haram olan çıplakların berâber yatması" diye tarif etmiştir.4- Elbisenin eteğine ipekli takma yasağı: İslam erkeğe ipekliyi yasak etmiştir. İpekli kumaş yasak olduğu gibi, diğer kumaşlar üzerine ilâve edilecek parçalar da bazı kayıtlarla yasaktır. Alimler bu ilavelerin dört parmağı aşmamasını şart koşar, daha az olursa câiz olacağına hükmedilmiştir (5288-5298. hadislere bakın). Hadiste görüldüğü üzere, ipek ilâve elbisenin alt kısmına da yapılsa, alem olarak omuz üzerine de yapılsa hüküm aynıdır, dört parmağı tecâvüz ettiği takdirde haramdır. el-Müzhir der ki: "İpek giymek erkeklere haramdır, erkek, onu elbiselerinin altına giymiş, üstüne giymiş hüküm değişmez. Câhil Acemlerin âdeti, onu elbisenin altına, kısa bir çamaşır olarak (üsttekilerin sertliğini bertaraf etmek) azalarına yumuşaklık sağlamak için giyerlerdi."5- Yağma yasağı: Bu müslümanlara karşı yapılacak gasb ve yağmadır. Nuhbâ gasb mânasına masdar olduğu gibi, bazan da gasbedilen şey mânasına gelir. 6- Kaplan (derisi) üzerine oturmak da yasaklanmıştır, çünkü bu Acemlerin ziyyi (süsü) kabul edilmiştir.7-Son olarak sultan olmayanlara yüzük takmak yasaklanmaktadır. Hattâbî, bu yasağın konduğu sırada, yüzüğün herhangi bir ihtiyaç için değil, sırf süs olarak kullanıldığını belirtir. Ancak, Tahâvî'nin de belirttiği üzere yüzük meselesinde hüküm ihtilâflıdır. Bir kısım âlimler, saltanat sâhibi olmayanlara yüzüğün mekruh olduğunu söylemişlerdir. Ama çoğunluk bu görüşe muhalefet ederek, yüzük takmanın mübah olduğuna hükmeder. Bunlar, Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in şu hadisine istinad ederler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzüğünü attığı zaman halk da yüzüklerini attı." "Bu hadis derler, Resulullah devrinde saltanat sâhibi olmayanların da yüzük takmakta olduklarına delâlet eder... Ayrıca, Sahâbe ve Tabiîn'den saltanat sâhibi olmadığı halde yüzük takanlarla ilgili rivâyetler mevcuttur."

İbnu Hacer, konu üzerine ulemâdan bazı nakillerden sonra özetle şöyle devâm eder: "Saltanat sâhibi tâbiriyle sâdece devlet reisi değil, mührü gerektiren bir otorite sâhibi olan kimse kastedilmiştir. Bu durumda yüzük, mühür vazifesini de görür. Böyle bir yüzüğü otorite sahibi (idareci) olmayan birinin taşıması abes olur ve buna mekruh denebilir. Ama, mühür fonksiyonu bulunmayan gümüş bir yüzüğü zinet için kullanmak nehye girmez."

ة َرْف ُّصلا :ل َخ َرْشَع ُه َرْكَي # ِ هاللّ ُلوس َر َناك] :لاق□□
هْنَع ُ هاللَّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ11□

اَهِلَحَم ِرْيَغِل ِةَني ِهزلِاب َج ُّرَبَّتلا َو ،بَهَّذلِاب مَتَخَّتلا َو ، ِرا□
َز“ا َّرَج َو ،بْيَّشلا َرِيِيْغَت َو ،َقوُلَخلا بِنْعَي

داَسَف َو ،هِهلَحَم ْنَع ِءاَملا َل ْزَع َو ،مِئامتلا َدْقَع َو ،تاَذ َّوَعُملا□
ِرْيَغِب َنق ُّرلاو ،باَعِكلِاب َب ْرَّضلا َو

نود لاجرلل هركي امنإ :«ُقوُلَخلا».بئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .]
ِةَم َّرَحُم َرْيَغ ،هِبَّصلا

امنإ :«ِبْيَّشلا ُرِييْغَت َو».ف جوزلل امأو ،بناج‘ل ةنيزلا راهظإ :«
ُمؤْمَذَملا ُج ُّرَبَّتلاو».ءاسنلا

نود لاجرلا ىلع مرحي امنإ :«ِبَهَّذلاِب ُمُّتَخَّتلاو».ف ةرفصلاو
ةرمحلاب امأ ،داوسلاب هركي

قيلعَت :«ِمِئاَمَّتلا َدْقَع»َو.رامقلا عاونأ نم بهو ،اهب بعللا :«
ِباَعِكْلاِب ُب ْرَّضلا»َو.ءاسنلا

جرف نع هءام لجرلا لزعي نأ بأ :«ِهِهلَحَم ْنَع ِءاَملا ُل
ْزَع»و.ناسن“ا ىلع زورحلاو ذيواعتلا

اذإف ،عضرملا هتأرما لجرلا أطي نأ وه :«ِهبَّصلا َداَسَفو»
هلوقو.ءاملا لمح وه يذلا ةأرملا

هرك بأ :«ٍةَم َّرَحُم َرْيَغ» هلوقو.ةليغلا ىمسيو ببصلا داسف كلذ
نم ناكو ،اهنبل دسف تلمح

ميرحتلا هدح اهب غلبي ملو ،اهعيمج لاصخلا هذه.

11. (2157)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) on şeyi sevmezdi: Sarı yani halûk, yaşlılıkla ortaya çıkan akların rengini değiştirme, izârın (kibirle) yerde sürünmesi, altın yüzük takmak, teberrüc (kadınların zinetlerini yersiz olarak göstermesi), zar atmak, Muavvizeteyn'den başka bir şey okuyarak rukye yapmak, akdü'ttemâim (muska bağlamak), suyu (meniyi) mahallinden başka yere atmak, çocuğu ifsad etmek. Resûlullah, bunları) haram kılmaksızın mekruh sayardı." [Ebû Dâvud, 3, (4222); Nesâî, Zinet 17, (8, 141).]Halûk: (Za'ferân'la başka bir kokunun karşımından elde edilen bir sürünme maddesidir, renk olarak kızıllık veya sarılık galebe çalar.) Halûk'un mekruh olması erkekleredir, kadınlara değil.Kötülenen teberrüc: Kadınların süs eşyalarını nikah düşecek yabancılara izhâr etmeleri (göstermeleri)dir. Süs eşyasından maksad, bu eşyaların takıldığı yerlerdir: Küpenin takıldığı kulak, kolyenin takıldığı boyun gibi. Buraların yabancılara gösterilmsi tesettür emrine aykırıdır.Saçtaki aklıkların tağyîri: Yaşlılıkla saç ve sakaldaki aklığı siyaha boyayarak gidermek mekruhtur. Kızıla veya sarıya boyayabilir.Altın yüzük takmak: Bu erkeklere haram kılınmıştır, kadınlara helâldir. Zar atmak: Zar oyunu oynamak. (Burada zar'dan maksad tavla zarı'dır.) Zar atmak tabiriyle bir nevi kumar kastedilmiştir.Akdü't-Temâim: İnsan üzerine, hastalıklara, musibetlere karşı koruyucu muskalar takmak. (Azîmâbâdî, şu açıklamayı yapar: Temâim: "Temîme'nin cem'idir. Bundan maksad, şeytan isimleri ile mânasız elfazdan mürekkep cahiliye rukyelerini ihtiva eden koruyucu dualardır".)Suyu mahallinden başka yere atmak: Yani erkeğin suyunu (menisini), su mahalli olan kadının fercinden dışarı atmasıdır. Hattâbî, El-Meâlim'de azli tariften sonra ilâveten: "...Resulullah bunu mekruh addetmiştir, çünkü bunda neslin kesilmesi mevcuttur. Azil, yani meniyi dışarı atmak, hür kadınlar hakkındadır ve müsaade etmemeleri halindedir. Köleler hakkında mekruh değildir, câriyelere azil yapılabilir."Ebû Dâvud'un bir başka merfu rivâyeti azl'i: يِفَخْلا ُدْأ َوْلاَ□□

"Çocuğu öldürmenin gizlicesi" diye tarif eder.Çocuğu ifsad: Bundan maksad, erkeğin küçük çocuğuna meme vermekte olan kadınla cimâsıdır. Çünkü, kadın hâmile kalacak olursa, sütün bozulur. Bu (kimyevî yapısı bozulan süt) çocuk için zararlıdır. Bu durumdaki cinsi temasa gıyle denir. (Yeri gelmişken belirtelim ki, gıyle hakkında Resûllah'ın başka hadisleri de var. Bunlardan biri şöyle: "Gıyle yapmak sûretiyle çocuklarınızı gizlice öldürmeyin. Zîra nefsimi kudret elinde tutan Allah'a kasem ederim ki, gayl (çocuğun emdiği süt), atlıya (atının sırtında) ulaşır ve onu atından aşağı atar." Bir diğer hadis de buna ruhsat verir: "Gıyleden nehyetmek istemiştim, sonra hatırladım ki, İranlılarla Bizanslılar bunu yapmaktalar ve çocuklarına da bir zarar olmamaktadır." Şu halde gıyle için kesin bir yasak mevzubahis değildir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu ümmet-i merhûmesinin başhekimi olarak -günümüz tıbbının keşfettiği- gebelikte meydana gelen fizyolojik ve diğer değişmeler sonucu hem ceninin, hem annenin, hem de anneyi emmekte olan bebeğin mâruz kalacağı zararlara karşı uyarı yapmış olmaktadır. Öyle ise, çocuğunu emzirmekte olan kadın hâmile kalmamanın tedbirini alacaktır ve şâyet hâmile kaldı ise çocuğunu sütten kesmek veya bir sütanne bulmak suretiyle kendi sütünü vermekten sakınacaktır.Haram kılmaksızın:

Hadisin sonunda yer alan "haram kılmaksızın" ifâdesi, hadisin baş
ةَمَّ َرحُم َرْيَغ□

kısmına bağlı. Yani cümleyi şöyle yazabiliriz ةَمَّ َرحُم َرْيَغ ... لٍ□

كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يَكْرَهُ عَشَرَ خِ

Mâna şöyle olur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu on şeyi haram kılmaksızın mekruh addetmiştir."

□قال: [نَهَانِي رَسُولُ اللّهِ # عَنِ التَّخَتُّمِ بِالذَّهَبِ، وَعَنْ لِبَاس
□12ـ وعن عليه رَضِيَ اللّهُ عَنْهْ

في الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ، وَعَنْ لُبْسِ الْمُعَصْفَرِ]. أخرجه الستة إ
القَسِّه، وَعَنِ الْقِرَاءَةِ

□[وَعَنِ الْمِيثَرَةِ الْحَمْرَاءِ، وَعَنِ الْجِعَةِ، وَهُوَ شَرَابُ يُتَّخَذ
:البخاري.وزاد الترمذي والنسائي

. « □، أَوْ الْحِنْطَةِ]. وَزاد في رواية أب داود: «َ أَقُولُ نَهَاكُمْ
بِمِصْرَ مِنَ الشَّعِيرِ

12. (2158)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana altın yüzük takmayı, kıssî elbise giymeyi, rükû ve secdede Kur'an okumayı, sarıya boyanmış elbise giymeyi yasakladı." [Müslim, Libas 31, (2078); Muvatta, 28, (1, 80); Ebû Dâvud, Libâs 11, (4044, 4045, 4046, 4050), Hâtim 4, (4225); Tirmizî, Salât 195, (264); Nesâî, 97, (2, 188), Zînet 43, 44, 45, 96, 122, (8, 165, 169, 203, 219).]Tirmizî ve Nesâî'nin rivâyetlerinde şu ziyade var: " ...kızıl meysereyi ve elciayı da yasakladı." Cia, Mısır'da arpadan veya buğdaydan yapılan bir şaraptır."

Ebû Dâvud'un rivâyetinde Hz. Ali: "Bunları size de yasakladı demiyorum" der.AÇIKLAMA1-Altın yüzükle ilgili açıklama geçti.2- Kıssî: Mısır ve Şam'da imâl edilen yol yol ipek katılmış bir kumaş. olmadığı intibaını verirmiş. Nevevî kıssî kumaşın ipekli kumaş olduğunu, ulema nazarında böyle bilindiğini belirtir.3- Meysere: "Erguvan renkli kadife şeklinde bir yaygı olup, bunu kadınlar kocaları için hayvanın üzerine koyarlardı." Meysere, vahşi hayvanların derisi diye de tarif edilmiştir. Bu kumaşlar kadınlara değil erkeklere haramdır. Hattâbî, gümüş, erkeklerin zineti olması haysiyetiyle bununla kadınların süslenmesinin mekruh olduğunu söyler. "Altın bulamazlarsa gümüşün rengini za'ferân vs. ile değiştirsinler"der.4- Rükû ve secde sırasında Kur'an okumayı yasaklayan başka rivâyetler de mevcuttur. Müslim'in bir rivâyetinde:

اوُدِهَتْجاَف ُدوُجُّسلا اَّمَا َو َّب َّرلا ِهيِف اوُمِهظَعَف ُعوُكُّرلا اَّماَف ٌدِجاَس ْوَا ًاعِكا َر َناَرُقْلا َأ َرْقَا ْنَا ُتيِهُن.

ءاَعُّدلا يف□

"Ben rükû ve secde sırasında kıraatten men olundum. Öyleyse rükûda Allah'ı tâzim edin, secdede ise duaya gayret edin" buyurulmuştur. Ulemâ bu rivâyetlerden hareketle rüku ve secdede kıraatın haram olduğuna hükmetmiştir.5- Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin bir rivayette gelen "Bunları size de yasakladı demiyorum" sözüne gelince: Hz. Ali, burada "yasak benimle ilgili, bu yasak sadece bana aittir, size de şâmildir demiyorum" demek istemiştir. Sarı renkli elbisenin erkeğe de haram olmadığı kanaatinde olan âlimler bu ziyâde ile amel etmişlerdir. Onların zannına göre, yasak, bu rivâyetin ifâde ettiği şekilde, sâdece Hz. Ali'ye muhsustur. Ancak, bunun bütün erkeklere şâmil olduğu görüşünde olanlar, Müslim'de gelen Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Âs'ın rivâyetini delil gösterirler: # □ هاللّ ُلوُس َر ىأر

اَهْسِبْلَت َـَف ِراَّفُكْلا ِباَيِث ْنِم ِهِذه :َلاَقف ِنْي َرَفْصَعُم ِنْيَب ْوَث

َّىَلَع"Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz üzerimde sarı renkli iki parça giyecek görmüştü: "Bu, kâfirlerin giyeceğidir, sakın onları giyme" dedi.""Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sarı renkli elbiseyi giymeyi yasaklayan hadis rivâyet edilmemiştir, bu bâbta sadece Hz. Ali'nin rivâyeti vardır, o da yasağın Ali'ye has olduğunu ifade etmektedir" diyen İmam Şâfiî'ye cevap veren Beyhakî bir kısım delililer kaydettikten sonra şunu söyler: "Bu hadisler Şâfiî'ye ulaşsaydı, bunlara muvafık hükme varırdı." Beyhakî sözüne Şafiî'den senetli olarak yapılmış olan şu rivâyeti ekler:

ِيل ْوَق َف َـَخ ُثيِدَحْلا َّحَص اَذِا

اَهِب اوُلَمْعاَف "Benim sözüme muhalif sahih bir hadis size ulaşırsa, benim kavlimle değil hadisle amel edin."

□لاق: [اَناَهَن هاللّ ُلوسر # ِعْبَس ْنَع :ٍعْبَس ْنَع َو ،ِبَهَّذلا مِتا َوَخ ْنَع
□13ـ وعن البراء َر ِضَي هاللّ ُ هْنَع

هجرخأ .[ِري ِرَحلا َو ،جاَبيِهدلا َو ،ق َرْبَتْس"ا َو ،ةَّيِهسَقْلا َو ،
ِرِثاَيَملا ِنَع َو ،ةَّضِفْلا َو ِبَهَّذلا ِةَيِنآ

ىئاسنلا ظفل اذهو ،دواد ابأ إ ةسمخلا .

13. (2159)- Hz. Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah bize yedi şeyi yasakladı: Altın yüzükler altın ve gümüş kaplar, ipekli eyer yaygıları, ipekli kıssî kumaşlar, istibrak denen kalın ipekli kumaşlar, ibrişim kumaşlar ve ipek kumaşlar." [Buhârî, İsti'zân 8, Cenâiz 2, Mezâlim 5, Nikâh 71, Eşribe 28, Marzâ 4, Libâs 28, 36, 45, Edeb 124, Eymân 9; Müslim 3, (2066); Tirmizî, Edeb 45, (2810); Nesâî, Zînet 92, (8, 201).]

AÇIKLAMA:

Hadisin, kaynaklardaki aslında, yedi yasak'tan önce yedi "emir" zikredilmektedir. Yâni hadis: "Resûlullah bize yedi şeyi emretti, yedi şeyi de yasakladı..." diye başlar. Emredilen yedi şey şunlardır: "Hasta ziyâreti, cenâzeyi teşyi, hapşırana "yerhamükallah" demek, yemini yerine getirmek, mazluma yardım etmek, dâvet sâhibine icâbet etmek, selamı yaymak."Hadisin, Teysîr müellifince kaydedilen kısmında geçen tâbirler önceki hadiste açıklandı. Bizim kaydettiğimiz kısım da yeterince açıktır.

نا َوُج ْر'ا ُبَك ْرأ َ :# هاللّ ُلوُسر لاق] : لاق امهْنَع ُ هاللّ َي□ □
ِض َر نيصح نب نارمع نعو ـ14□

لاق .ِه ِصيِمَق ِبْيَج ىلإ ُنيَصُحلا َأم ْوأ َو ،ِري ِرَحلاِب ُفهفَكُملا□
ُسَبلأ َ َو ، َرَفْصَعُملا ُسَبلأ َ َو

اذإ اذه :ةاورلا ضعب لاق.[ُهَل حي ِر َ ن ْوَل ِءاَسِهنلا ُبيِط َو
ُهَل َن ْوَل َ حي ِر ِلاَج ِهرلا ُبيِط َو َأ :لاقو ،

غْب ِص « ُناوُج ْر ا'».دواد وبأ هجرخأ .تءاش امب ْبَيَطَت ْلَف
اهجوز دنع تناك اذإ امأ .تجرخ

ةرمحلا ديدش رمحأ .

14. (2160)- İmrân İbnu Hüsayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erguvanın üzerine oturmam, sarıya boyanmış olan elbiseyi, ipekten kenar çekilmiş elbiseyi giymem." Râvi Hüsayn burada rivayeti keserek gömleğinin cebine işâret etti (ve anlatmaya devam ederek) Resûlullah'ın geri kalan sözlerini tamamladı: "Haberiniz olsun erkeğin tîbi (sürünme maddesi) kokuludur, rengi yoktur; kadınların tîbi renklidir, kokusu yoktur."Ravilerden biri demiştir ki: "Bu yasak kadının dışarı çıkma durumuyla ilgilidir. (Evinde) kocanın yanında olduğu takdirde istediği kokuyu sürünür." [Ebû Dâvud, Libâs 11, (4048).]

AÇIKLAMA:

1- Erguvân koyu kırmızı rengin adıdır. Ancak, kırmızı renkli herhangi bir kumaştan yapılan yaygının üzerine oturmak yasak değildir. Öyle ise bununla daha hususî bir şey kastedilmiş olmalıdır. Hattâbî, Meâlimü's-Sünne'de şu açıklamayı sunar: "Resûlullah bununla kırmızı renkli eyer yaygısını (meysere) kastetmiştir. Meysere bazan ibrişim ve ipekten yapılır. Bunun yaygı olarak kullanılmasında israf bulunduğu için bunların kullanılması hususunda nehiy vârid olmuştur. İpekliler (meysere) erkek kumaşı değildir."2- İpekten kenar çekilmiş elbiseden maksad, etek kısmına, yakalarına, ceplerine ipek şerid çekilmiş demektir.Bu hadisle, Müslim'de gelen ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın ipek şeritli cübbesinden bahseden Esmâ hadisi arasındaki tearuzu Aliyyu'l-Kârî şöyle te'lif eder: "Resûlullah'ın cübbesindeki ipek şerit ruhsat verilen miktardadır yani dört parmak genişliği aşmamıştır. Sadedinde olduğumuz hadiste dört parmağı aşan miktar kastedilmiş olmalıdır. Veya bu verâ ve takvaya, öbürü ise ruhsata cevazın ve fetvânın beyânına hamledilir. Bu hadisin, Resûlullah'ın giydiği şeritli cübbeden önceye ait olduğu da söylenmiştir. Doğruyu Allah bilir."

ن ِم ُحاَكِهنلا َو ُكا َوِهسلا َو ُرُّطَعَّتلا َو ُءاَّن ِحلا :# ُّبنلا لاق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بويأ بأ نعو ـ15□

يذمرتلا هجرخأ .]َنيِلَس ْرُملا ِنَنُس.

15. (2161)- Ebû Eyyûb (radıyallâhu anh) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kına yakma, koku sürünme, misvak kullanma ve evlenme bütün peygamberlerin tâbi olageldikleri sünnetlerdendir." [Tirmizî, Nikâh 1, (1080).]

AÇIKLAMA:

Bütün peygamberlerin tâbi oldukları sünnetler bazı hadislerde "fıtrat" diye ifâde edilmiş ve bu hususta gerekli açıklamalar daha önce yapılmıştır. Mesela 2147 ve 2148 numaralı hadislere bakılmalıdır.

دَج َو اَماأ :َلاَقف .ُه ُرْعَش َق َّرَفَت ْدَق ًاثْعَش ٍُّج َر # ٌّبهنلا□
بأر] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ16□

هَب ْوَث ِهِب ُلِسْغَي اَم ُد ِجَي اَذه َناك اَماأ :َلاَقف ةَخِس َو□]
باَيِث ِهْيَلَع َرَخآ بأ َر َو ؟ُه َرْعَش ِهِب ُنِهكَسُي اَم اَذه

.

16. (2162)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adam gördü, saçları darmadağınıktı."Bu adam saçlarını düzeltip tertibe sokacak bir şeyi bulamadı mı?" diye memnuniyetsizlik izhâr etti. Derken, o sırada bir diğer adam gördü, bunun da üstü başı kirliydi. Bunun hakkında da: "Şu adam elbisesini yıkayacak bir şey bulamıyor mu?" diye söylendi." [Ebû Dâvud, Libâs 17, (4062).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, saçın gelişigüzel bırakılmayıp yıkanmak, taranmak sûretiyle bakılmasının ve yağlanarak düzene sokulmasının müstehab olduğunu ifade etmektedir. Hadis ayrıca, üst başın ve bedenin her çeşit görünen kirlerden, bulaşıklardan sabun, su gibi temizlik maddeleri kullanarak yıkanmasını, temiz tutulmasını emretmektedir. İmam Şâfiî: "Elbisesini temiz tutanın kederi az olur" demiştir.Hadis, elbisenin yalnızca su ile de olsa yıkanmasını emretmektedir.

اَهيِف ًةَيِسْكأ اَنِل ِحا َو َر بلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر بأ َر] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر جيدخ نب عفار نعو ـ17□

اَنِلبإ ُضْعَب َرَفَن بهتَح # ِهِل ْوَقِل ًاعا َرِس اَنْمُقَف ُمكْتَلَع ْدَق َة

َرْمُحلا ِهِذه ى َرأ َ : َلاَقف . رْمُح نْهِع ُطوُيُخ

اقلطم فوصلا ليقو ،غوبصم فوص « ُنْهِعْلا».دواد وبأ□ .
امهجرخأ .[اَهْنَع َةَيِسْك‘ا اَنْع َزَنف

17. (2163)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bineklerimizin üzerinde bazı torbalar gördü, torbalarda kırmızı yün hatları vardı. "Bu kızıllığın size galebe çaldığını görüyorum" dedi. Resûlullah'ın bu sözü üzerine yerlerimizden fırlayıp kalktık, öyle ki develerimizden bir kısmı (telaşımızdan) ürktü. Keseleri aldık, onlardaki kızıl yünleri söküp attık." [Ebû Dâvud, Libâs 20, (4070).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kırmızı renkli giymenin mekruh olduğunu söyleyenlere delil olmaktadır. Ancak hadis kendisiyle ihticac edilecek güçte değildir. Çünkü senedinde meçhul bir râvi mevcuttur.

هاللّ ِلوُس َر َعَم َناَك ُهَّنأ ُه َرَبْخأ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َّى □
ِراَصْن‘ا ٍريِشَب اَبأ َّنأ] :ميمت نب ِداَّبَع نعو ـ18□

كِلاَم لاق .[ْتَعِطُق َّإ ةَدَِق ْوأ ٍرَت َو ْنِم ةَدَِق ٍريِعَب ِةَبَق َر يف :
َّنَيَقْبَت َ ُهَيِداَنُم َرَمأَف :ٍرَفَس يف

دواد وبأو ةثتلا هجرخأ .ِنْيَعْلا َنِم َكِلَذ ى َرأ .

18. (2164)- Abbâd İbnu Temîm anlatıyor: "Ebû Beşîr el-Ensârî (radıyallâhu anh) kendisine bildirmiştir ki, Ebû Beşir bir seferde Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdi. Efendimiz, o sırada tellâlına emrederek şu hususu ilan ettirdi: "Hiçbir devenin boynunda kirişten mamul bir gerdanlık veya (herhangi) bir gerdanlık kalmasın, mutlaka kesilsin!"Mâlik: "Zannederim bu yasak, nazar değmesine (karşı develerin boynuna asılan şeyler) için verilmiş olmalı demiştir." [Buhârî, Cihâd 139; Müslim, Libâs 105, (2115); Muvatta, Sıfatu'n-Nebî 39, (2, 937); Ebû Dâvud, Cihâd 49, (5552).]

AÇIKLAMA:

Gerdanlık olarak çevirdiğimiz kelime kılâde'dir. Takılan şey, "takı" mânasına gelir. İmam Mâlik, Resûlullah'ın koparılıp atılmasını emrettiği bu hayvan takılarının nazara karşı asılan muskalar olduğunu tahmin ediyor. Şu halde halkın, hayvanları bir kısım müsîbet ve âfetlere karşı korumak maksadıyla hayvanların boynuna takageldikleri ve hattâ birçoğunun kirişle bağladığı muskaları Resûlullah emrederek kaldırtmış ve bundan böyle o çeşit takıları yasaklamış, bunların, Allah'ın takdirinden hiçbir şeyi geri çeviremeyeceğini ümmetine öğretmiştir.Hattâbî, Mâlik dışında bâzı âlimler, hayvanların boynuna çan bağlandığı için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kopartma emri verdiğini söylemiştir. Bazı âlimler de, bu emrin, hayvanın şiddetli sıçraması, ürkmesi hâlinde boğulmasına sebep olabilir diye onları koparttığını söylemiştir. Hemen belirtelim ki, İmam Mâlik'in getirdiği yorum, "zinet veya bir başka maksadla hayvanın boynuna bir şeyler bağlanabilir, bunda bir mahzur yoktur hükmünü tazammun eder. Kadı İyâz der ki: "İmam Mâlik'e göre, yasak sadece kirişe mahsustur, başka takılar yasak değildir. Alimler, nazara karşı insan veya hayvanlara muskadan başka birşeylerin takılması câiz mi, değil mi münakaşa etmiştir. Bazıları ihtiyaç hâsıl olmadan takılmasını câiz bulmamışsa da ihtiyaç doğunca, gözdeğmesi, cin ve sâireden gelen zararı defetmek için cevaz vermiştir. Bir kısmı da kayıtsız şartsız, "ihtiyaçtan önce de sonra da câizdir, tıpkı, hasta olmazdan önce tedavi için tedbir alındığı gibi" demiştir."Nevevî, hadisteki nehyi, cumhurun kerâhet-i tenzihiye olarak değerlendirdiğini belirtir.

YEDİNCİ BÂB

NAKIŞLAR, SÛRETLER VE ÖRTÜLER HAKKINDA:

RESSAMLARIN ZEMMİ, RESİM VE ÖRTÜLERİN KERÂHETİ

1ـ عن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال: [قال رسول اللّه # إنَّ الَّذِينَ يَصْنَعُونَ هذِهِ الصُّوَرَ

وفي رواية إنَّ أصْحَابَ هذِهِ الصُّوَرِ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُقَالُ لَهُمْ أحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ]. أخرجه

الشيخان والنسائي.

1. (2165)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu resimleri yapanlar var ya, -bir rivayette: "Şu resimlerin sahipleri var ya! Kıyâmet günü azab olunacaklar. Onlara: "Şu yaptıklarınızı diriltin" denir." [Buhârî, Libâs 89, Tevhîd 56, Müslim, Libâs 103, (2018); Nesâî, Zînet 114, (8, 215).]

2ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها قالت: [قَدِمَ رسولُ اللّه # مِنْ سَفَرٍ وَقَدْ سَتَرْتُ سَهْوَةً لى بِقِرَامٍ

فِيهِ تَمَاثِيلُ. فَلَمَّا رَآهُ هَتَكَهُ وَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ، وقال: يَا عَائِشَةُ أشَدُّ النَّاسِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ

يُضَاهُونَ بِخَلْقِ اللّهِ. قالت: فَقَطَعْنَاهُ فَجَعَلْنَا مِنْهُ وِسَادَةً أوْ وِسَادَتَيْنِ]. أخرجه الثلاثة

والنسائي. «السَّهْوَةُ» كالكَوَّةِ: النافذة بين الدارين. وقيل هو الصُّفَّةُ بين يدي البيت. وقيل هي

«الْقِرَامُ» الستر. «والمُضَاهَاةُ» المشابهة والمماثلة.

وَ».عدخملاك ةريغص ةفص

2. (2166)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönmüştü. (O yokken) ben, yüklüğün önüne, üzerinde resimler bulunan bir bez çekmiştim. Resûlullah perdeyi görünce, çekip attı, (öfkeden) yüzü de renklenmişti. "Ey Âişe! buyurdular, bil ki, Kıyamet günü insanların en çok azab görecek olanı Allah'ın yarattıklarını taklid edenlerdir." Hz. Âişe rivayetine devamla dedi ki: "Biz o bezi kestik bir veya iki minder yaptık." [Buhârî, Libâs 91, 95; Müslim, Libâs 87, (2105); Muvatta, İsti'zân 8, (2, 966, 967); Nesâî, Zînet 112, 113, (8, 213); İbnu Mace, Libâs 45, (3653).]

AÇIKLAMA:

1- Yüklük diye tercüme ettiğimiz sehve, evin içinde bir yerdir. Şârihler tarifte ihtilâf eder: Esas îtibâriyle içerisine eşya koymak için evin dâhilinde inşa edilen ve kapısına perde çekilerek örtülen bir yerdir. Ancak, sofa, raf, duvarda eşya koymak için te'sîs edilen oyuk (yüklük), ışık ve havalandırmak için açılan delik (kevve), evin bir kenarında altına eşya koymak için inşa edilen üzeri örtülü sabit hücreye -ki tariflere nazaran bugünkü divanı andırmaktadır- hatıra getiren tarifler ve tahminler de yapılmıştır.2-Hadis, duvara asılı olduğu takdirde haram olan resmin minder yüzü yapılarak yere atılması halinde kullanılabileceğini ifade etmektedir. İbnu Hacer mevzuyu şöyle özetler: "Ulemâ bu hadisle istidlal ederek şu hükme vardı: "Gölgesi olmayan tasvirler edinmek câizdir, ancak bunun, hürmet ifade etmeyecek şekilde kullanılması gerekir: Yastık, minder yüzü gibi yere atılan, üzerine Tabiîn'in ekseriyetinin bu kanaate vardıklarını, Sevrî, Mâlik, Ebû Hanîfe, Şâfiî gibi müçtehîd imamların da bu görüşü iltizam ettiklerini belirtir. Ancak duvar üzerine asılmaları elbisede veya sarıkta yer almaları halinde gölgeli, gölgesiz olması arasında fark gözetilmeden haram denmiştir, çünkü bu hallerde o tasvirlere hürmet mânası hâkimdir."Bazı ilave açıklamaları 2173 numaralı hadisi açıklarken kaydedeceğiz:

بِنِتْفأَف رَ وَّصلا ِهِذه ُرِهوَصُأ بِهنإِ :َلاَقف لُج رَ ُهاَتأ ُهَّنأ] : امهْنَع ُ
هاللّ َي ِض رَ سابع نبا نعو ـ3□

تْعِمَس :َلاقو !ِهِسأ رَ ىلَع ُهَدَيِ َعَض وَ نَّتَح اَنَدَف بِهنِم ُنْدا :□
َلاق َّمُث .اَنَْدَف بِهن ِم ُنْدا :َلاَقف ؟اَهي ِف

هُبِهذَعُيَف ًاسْفَن اَه رَ َّوَص ٍ ةَ روُص ِهلُكِب ُهَل ىلاعَت ُ هاللّ□

رسولَ اللّه # يَقُولُ : كُلُّ مُصَوِّرٍ في النّارِ، يُجْعَلُ

. فَاصْنَعْ الشجرَ وَ ما نَفْسَ لَهُمْ .] أخرجه الشيخان والنسائ
في جَهَنَّمَ ! وقالَ : إنْ كُنْتَ بُدَّ فاعِلاً

3. (2167)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın anlattığına göre: "Kendisine bir adam gelip: "Ben ressamım, şu resimleri yaptım. Bana bu hususta fetva ver!" dedi. İbnu Abbas adama: "Bana yaklaş!" emretti, adam yaklaşınca: "Bana daha da yaklaş!" dedi. Adam yaklaştı. İbnu Abbas elini başının üzerine koydu ve: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim. Şöyle diyordu: "Bütün tasvirciler ateştedir. Allah ressamın yaptığı her bir resim için bir nefis koyar ve bu ona cehennemde azab verir." İbnu Abbas devamla adama dedi ki: "İlla da resim yapacaksan ağaç yap, canı olmayan şeyin resmini yap." [Buhârî, Büyû 104; Müslim, Libâs 99, (2110); Nesâî, Zinet 112, (8, 212, 214).]

رسولُ اللّه #: مَنْ صَوَّرَ صُورَةً عَذَّبَهُ اللّهُ بِهَا يَوْمَ□
□4ـ وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [قال

. الرُّوحَ وَ مَا هُوَ بِنَافِخٍ.] أخرجه البخاري والترمذي والنسائ
القِيَامَةِ حَتّى يَنْفُخَ فِيهَا

4. (2168)- Yine İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "kim resim yaparsa, Allah onu Kıyamet günü, yaptığı resim sebebiyle, onlara ruh üfleyinceye kadar azab eder. Hiçbir zaman da ruh üfleyici değildir." [Buhârî, Ta'bir 45, Tirmizî, Libâs 19, (1751); Nesâî, Zinet 114, (8, 215).]AÇIKLAMA:Bu hadis, resim yapma işini mutlak bir üslubla yasaklamaktadır. Zâhiri esas alınınca canlının veya cansızın, ruh taşıyan veya taşımayan bütün eşyanın resmini yapmanın yasak olduğuna hükmedilir. Ancak, şârihlerin de dikkat çektiği üzere, İbnu Abbas, bu yasağı ruh sahipleriyle sınırlamıştır. Onun dışındakilerin resmi yapılabilir. Esâsen hadiste geçen "ruh üfleme" emri de hadisin bidayetindeki ıtlakı kayıtlar. Ruh üfleyinceye kadar azabın devam etmesi, canlı tasviri yapanlara ebedî ceza verileceğini ifâde eder. Nitekim âyet-i kerîmede de buna benzer bir ifâdeye yer verilmiştir □يَلِجَ الجَمَلُ في سَمِّ الخِيَاطِ
يَدْخُلُونَ الجَنَّةَ حَتّى □ "Doğrusu âyetlerimizi yalan sayıp

onlara karşı büyüklük taslayanlara, göğün kapıları açılmaz. Deve iğnenin deliğinden geçmedikçe cennete de giremezler" (A'raf 40).Âlimler, önce burada ortaya çıkan bir müşkile dikkat çekip, sonra cevabını verirler. Müşkil şudur: Bu hadisteki vaîd, Müslüman hakkında, başka nasslar açısından câiz değildir. Ehl-i Sünnete göre âmden kâtil olan kimse hakkında gelen ebedî ceza hükmü uzun müddet'e hamledilmiştir. Buradaki vaîd ise mümkün olmayan ruh üflenmesi gibi bir şartla sınırlandırılmıştır. Öyle ise bundan muradın uzun müddet azabtan sonra kurtuluşa ererler diye te'vili sahîh olmaz.Bu müşkil şöyle cevaplandırılmıştır: "Hadisten asıl murad: "Kâfirin maruz kalacağı ceza ile vaîdde (korkutmada) bulunarak şiddetle zecretmektir, bu üslubla zecrin daha müessir olması hedeflenmiştir. Hadisin zâhiri murad edilmemiştir." Bu yorum, hadiste geçen fiili işleyerek isyana düşmüş olan hakkındadır. Ancak, bu işi helâl addederek, yapan kimse hakkında hadisin hükmü zâhiri üzere doğrudur, bu hususta bir müşkilât yok. Nevevî der ki: "Bu hadisler -yani İbnu Abbas ve diğerlerinin rivayetleri- hayvan tasvirinin haramlığında açıktır, bu iş şiddetle haramdır. Ancak ağaç vs. ruhu olmayan şeylerin resmini yapmak, bu yoldan kazanç te'min etmek haram değildir. Meyveli ve meyvesiz ağaç hepsi aynı hükme tabidir. Mücâhid dışında bütün ulemâ bu görüştedir. Sâdece Mücâhid meyveli ağacın resmini yapmayı mekruh addetmiştir. Bu hükmü Müslim'de gelen şu hadîs-i kudsîden çıkarmıştır: يِقْلَخَك اًقْلَخ ُقُلْخَي َبَهَذ ْنَّمِم ُمَلْظَا ْنَم َو "Benim mahlukum gibi bir şey yaratmaya kalkandan daha zalim kim vardır?.." Cumhur da, şu hadisle ihticac etmiştir: ُمْتْقَلَخ اَم اوُيْحَا ْمُهَل ُلاَقُي َو

"Canlı resmi yapanlara: "Yarattıklarınıza haydi hayat verin!" yani 'Haydi onları taklid ettiğiniz gibi ruh sahibi hayvanlar kılın!" denilir..."

SÛRET VE PERDELERLE İLGİLİ KERÂHET

هيِف ًاتْيَب ُةَكِئ ًملا ُلُخْدَت َ :# هاللّ ُلوُس َر لاق] : لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ىراصن‘ا ةحلط بأ نع ـ1□

يذمرتلاو ملسمل ظفللاو ةسمخلا هجرخأ .[ُليِثاَمَت ًَو ، بْلَك .

1. (2169)- Ebû Talha el-Ensârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Melekler, içerisinde köpek ve timsaller bulunan eve girmezler." [Buhârî, Libâs 92, 88, Bed'ü'l-Halk 6, 14, Megâzî 11; Müslim, Libâs 102, (2606); Ebû Dâvud, Libâs 48, (4155); Tirmizî, Edeb 44, (2805); Nesâî, Zînet 112, (8, 212, 213); İbnu Mace, Libâs 44, (3649).]

هَعَنَص ٍماَعَط ىلاِ # هاللّ َلوسر هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًّيلَع اَعَد]□ .
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةنيفس نعو ـ2□

هَل َليِقَف .َعَج َرَف ِتْيَبْلا ِةَي ِحاَن يف َب ِرُض ْدَق َما َرِقْلا ىأ□
ءاَجَف َعَضَوَف ُهَدَي ىلَع ِتَداَضِع ِباَبْلا َرَف

نيزملا « ُق َّو َزُملا».دواد وبأ هجرخأ .[ًاق َّو َزُم ًاتْيَب .
يف َكِلذ ؟ َلاَقَف : ُهَّنِإ َسْيَل ٍّيِبَنِل ْنَأ َلُخْدَي

2. (2170)- Sefîne (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hazırladığı bir yemeğe dâvet etti. Efendimiz gelip, içeri girmek üzere elini kapının kirişleri üzerine koyunca, evin bir köşesine gerilmiş bir kırâm görmüştü ki hemen geri döndü. (Resûlullah'a geri dönüşünün) sebebi sorulunca: "Bir peygambere tezyin edilip süslenmiş bir eve girmek uygun olmaz" cevabını verdi." [Ebû Dâvud, Et'ime 8, (3755); İbnu Mâce, Et'ime 56, (3360).]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, mâna ve hüküm itibâriyle aynı olsa da, Ebû Dâvud'daki aslından biraz farklı şekilde Teysir'e alınmış. Ya Ebû Dâvud'un başka bir nüshasından alınmadır, ya da rivâyet-i bil mâna yoluyla özetlenerek, yeni bir ifâdeye dökülerek nakledilmiş olmalıdır. 2- Resûlullah'ın, eve girmeden geri dönmesine sebep olan kırâm nakışlı ince bir kumaştır. Yerine göre perde, yatak çarşafı, duvar (halısı gibi) süslemede kullanılan ince bir örtüdür. Yünden mâmul olduğu, üzerinde renk renk nakış bulunduğu, bazı kumaşların bununla kaplandığı belirtilir. Hattâbi, İbnu Melek gibi bir kısım şârihler, hadiste geçen kırâm'ın nakışlı olduğunu söylemişlerdir. Ancak sâde olduğunu, fakat perde olarak duvarın üzerine gereksiz yere çekildiği için cebâbireye benzeme hâsıl olmasından dolayı Resûlullah'ın geri döndüğünü söyleyenler olmuştur. 3- Münker olan ziyafete katılmalı mı?

MÜNKER OLAN ZİYAFETE KATILMALI MI?

Bu soruya farklı cevaplar verilmiştir:* Aliyyü'l-Kârî, Mirkat'da: "Münker olan dâvete icâbet edilmeyeceği hususunda hadis sarihtir" der.* İbnu Hacer Fethu'l-Bâri'de: "Hadisten şu anlaşılmaktadır: "Bir evde münkerin varlığı, oraya girmeye mânidir."* İbnu Battâl da: "Allah ve Resûlünün yasakladığı bir münker bulunan ziyafete katılmak câiz değildir. Zîra, buna rıza gösterilmiş manası vardır" der ve büyüklerden bazı nakillerde bulunur. Özeti: "Ziyafette haram bir şey olduğu takdirde, bunu önlemeye muktedirse, katılmasında bir beis yoktur, Aksi taktirde geri döner."* Hanefîlerden el-Hidâye sahibi bu konuda özetle şunu söyler: "Kendisine uyulan, örnek alınan biri değil de sıradan bir kimse ise, oturup yemesinde bir beis yoktur. Ancak kendisine uyulan biri ise ve münkere izâleye de muktedir değilse, dini lekelemek, günah kapısını açmak mânasına geleceği için o safraya oturmayıp, terkeder. Bütün bunlar, bilmeyerek gelmiş olma durumuna göredir. Sofrada münkerin varlığını önceden bilirse, icâbet etmesi gerekmez."

لاقَف مُ ٍّسلا هِيْلَع ُلي ِرْب ِج بِناَتَأ :# هاللّ لوسر لاق] :لاق□ :
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ3□

تْيَبْلا يف َناك َو ،ُلِيثاَمَت ِهيف ٍرْتِس ُما َرِق ِتْيَبْلا يف َناَك ُهَّنأ ًّإ□
َلُخْدأ ْنأ ِنِعَنْمَي ْمَلَف َةح ِراَبْلا َكُتْيَتأ ْرُم َو ،ة َرَجَّشلا ِةَئْيَهك َري
ِصَيف َعَطْقُتَف ِلِيثاَمَّتلا ِسأ َرِب ْرُمَف .لاَج ِهرلا ُلِيثاَمَت ِباَبلا ىلع
َو ، بْلَك

براخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .] َك ِلذ َلَعَفَف .َج َرْخُيَف ِبْلَكْلاِب َو□

،ناَطوُت ِناَتَداَسِو ُهْنِم َلَعْجُيَف ِما َرِقْلاِب

يذمرتلاو دواد بأ ظفل اذهو .

3. (2171)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana Cibrîl (aleyhisselâm) geldi ve: "Dün sana gelmiştim (ama yanına girmedim)." Girmeyişimin sebebi de üzerinde timsaller bulunan perde bezi idi. Orada bir de köpek vardı, kapının üzerinde de insan resimleri bulunuyordu. Timsallerin başlarının koparılmasını emret ki ağaç şekline dönsün. Örtüden ayak altına atılacak iki minder yapılmasını, köpeğin de dışarı çıkarılmasını söyle!" Bu söylenenler yapıldı." [Müslim, Libâs 102 (2112); Ebû Dâvud, Libâs 48, (4158); Tirmizî, Edeb 44, (2807); Nesâî, Zînet 113, (8, 216). Bu rivayet Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin metnine mutabıktır.]

ُبُنج َ َو ة َروُص ِهيِف ًاتْيَب ُةَكِئً َملا ُلُخْدَت َ :# ُّيبنلا لاق] □
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ4□

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[بْلَك َ َو .

4. (2172)- Hz Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İçerisinde resim, cünüb ve köpek bulunan eve (rahmet) melekleri girmez." [Ebû Dâvud, Tahâret 90, (227); Libâs 48, (4152); Nesâî, Tahâret 168, (1, 141), Sayd 11, (7, 185).]

َّتَح ُلُخْدَي ْمَل ِتْيَبْلا يف َر َوُّصلا # ُّيبنلا ىأ َر اَّمَل] :لاق امهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ5□

ناِ هاللّ َو ُ، هاللّ ُمُهَلَتاَق :َلاَقف .ُم َ ْزَلا اَمهيِدْيِأَب َليِعاَمْسإ َو□
َميِها َرْبإ َة َروُص ىأ َر َو .ُتَي ِحُمَف اَهِب َرَمأ

يراخبلا هجرخأ .[ُّطَق ِم َ ْزَلا اَمِب اَمَسْقَتْسا.

5. (2173)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) (Mekke'nin Fethi günü), Beytullah'ta tasvirler görünce, içeri girmedi. Önce onların imhasını emretti ve imha edildiler. İçeride Hz. İbrâhim ve Hz. İsmâil (aleyhimesselâm)'in ellerinde kumar okları bulunur vaziyetteki suretlerini görmüştü. Şöyle buyurdu: "Allah canlarını alsın. Vallahi onlar asla oklarla kısmet aramadılar." [Buhârî, Enbiya 8, Hacc 54, Megâzî 48.]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke fethedildiği zaman Ka'be'ye gelir. İçerisinde resimler, putlar olduğu için, girmezden önce bunların çıkarılmasını emreder. Putlar varken girmeyişini şârihler iki sebebe bağlarlar: 1) O bâtıl hâli takrir etmemek: Yani putun olduğu yere girmeye meşruiyet kazandırmamak için. 2) Meleklerden ayrılmayı sevmediği için. Çünkü onlar putun olduğu yere girmezler. 2- Okla kısmet aramak cahiliye âdeti idi. en-Nihâye şu açıklamayı sunar: "Cahiliye Araplarından biri, yola çıkmak veya evlendirmek gibi ciddî bir işe karar vermek istediği zaman oklarla kur'a çeker (kısmetini arar)dı. Okların bazısında, "Rabbim bana emretti", bazısında يِهب َر بِن َرَم َا يِهب َر بِناَهَن

"Rabbim bana yasakladı", bazısında da لْفُغ

"Boş" yazıyordu. Çektiği okta emretti yazılıysa o işi yapardı; yasakladı çıkarsa o işi yapmaktan vazgeçerdi: boş çıkarsa döner, emir veya yasak çıkıncaya kadar kur'a çekimini yenilerdi."Şu halde hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu bâtıl âdeti, Hz. İbrâhim ve Hz. İsmâil'in ihdas etmiş olmasını (ya da daha önceden ihdas edilmiş olsa bile onların tevessül etmiş olmalarını) reddetmektedir. Halbuki, yapılan tasvirde onların ellerine bu kur'a okları verilmekle bu batıl işe onların da iştirak ettiğini ifâde etmiş oluyorlardı. Buhârî'deki bir rivayette: "...Onlar da bilirler ki Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (aleyhimesselâm), asla okla kısmet aramadılar" buyrulmuştur.Kur'a ile kısmet arama işini ilk ihdas eden Amr İbnu Lühey'dir. Bunu o iki peygambere nisbet etmek iftarâdan başka bir şey değildir. Amr İbnu Lühey ise zaman itibariyle çok sonra yaşamıştır ve onun devrine kadar bu âdet bilinmemektedir.

3- Yasak olan suret

YASAK OLAN SURET:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sûret bulunan eve meleklerin girmeyeceğini belirterek, kendisi de girmemiştir. Ayrıca, bunları yapanları da lanetlemiştir.

Öyle ise yasaklanan sûretlerin mahiyeti nedir? Her ne olursa olsun bütün sûretler mi yasaktır?Bu hususta, geçen hadislerin açıkmalarından yeterli bilgiler geçti ise de, burada mesele üzerine, Ebû Bekr İbnu'l-Arabî'nin bir özetlemesini, Zürkânî'nin Muvatta Şerhi'nden aynen iktibas ediyoruz. Der ki: "Suver edinme meselesinin özeti şudur:I- Sûret (timsal, resim...) eğer (gölge verecek şekilde, heykel nev'inden bir) cisimse, âlimlerin icmâı ile haramdır.II- Cisim değil de (resim gibi gölge düşürmeyecek) nakış ise dört farklı görüş ileri sürülmüştür:1) Mutlak sûrette câizdir.2) Mutlak sûrette haramdır.3) Mutlak olarak caizdir, değildir denemez, duruma göre hükmedilir, şöyle ki:a) Bakılır, eğer resim, tasvir ettiği ruh sâhibini (insan veya havyan) yaşamasına imkân verecek tamlıkta ise haramdır.b) Eğer başı koparılmışsa (yaşamasına imkan tanımayacak şekilde), yarım olarak tasvir edilmişse câizdir.Bu mevzuda en doğru görüş budur.4) Resim hürmet ifâde etmeyen bir vaziyette ise yine câizdir, yere atılıp üzerine basılan halı, kilim, minder üzerindeki resimler gibi.552 Aksi takdirde hürmet ifâde edecek bir vaziyette konmuş ise, meselâ duvara asılmış ise câiz değildir, haramdır."Zürkânî şu ilave açıklamayı yapar: "Burada zikri geçen icma, çocukların oyuncaklarını istisna eder." İbnu Abdilber de üçüncü görüşü benimsemiş ve bunu: "Görüşlerin en doğru olanı" diye değerlendirmiş, âlimlerin ekseriyetle bu görüşü benimsediğini belirtmiştir."

4- Bediüzzaman'a göre "yasak resim ve heykel" zulüm, riya ve heva vasıtasıdır:

BEDİÜZZAMAN'A GÖRE "YASAK RESİM VE HEYKEL" ZULÜM, RİYA VE HEVA VASITASIDIR:

Resim ve heykel meselesine Bediüzzaman Said Nursî merhum, yasağın ictimâî ve medenî hayata bakan yönlerini dile getirerek temas eder. Ona göre, resim ve heykel sadece putperestlik vasıtası değildir. Beşer hayatında zulmün, riyanın ve şehevânî arzuların da tahrik vâsıtasıdır. İnsanlardaki ulvî hissiyatı söndürür, aile hayatını tahrib eden muzır neticelere sebep olur. Şöyle der: "Sanemperestliği şiddetle Kur'ân men ettiği gibi, sanemperestliğin bir nevi taklidi olan sûretperestliği de men eder. Medeniyet ise, sûretleri kendi mehasininden (hayırlı işlerinden) sayıp Kur'ân'a muâraza etmek istemiş. Halbuki: Gölgeli, gölgesiz suretler, ya bir zulm-ü mütehaccir (taşlaşmış zulüm) veya bir riya-ı mütecessid (cesede bürünmüş riya) veya bir heves-i mütecessim (cisimleşmiş heves)dir ki, beşeri zulme ve riyaya ve hevâya, hevesi kamçılayıp teşvik eder. Hem Kur'an, merhameten kadınların hürmetini muhafaza için, haya perdesini takmasını emreder. Tâ hevesât-ı rezilenin ayağı altında o şefkat mâdenleri zillet çekmesinler. Âlet-i hevesât, ehemmiyetsiz bir metâ hükmüne geçmesinler. Medeniyet ise, kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp, beşeri de baştan çıkarmıştır. Halbuki, aile hayatı, kadın-erkek mâbeyninde (arasında) mütekâbil hürmet ve muhabbetle devam eder. Halbuki açıksaçıklık, samîmi hürmet ve muhabbeti izâle edip ailevî hayatı zehirlemiştir. Husûsen sûretperestlik, ahlâkı fena halde sarstığı ve sukût-u ruha sebebiyet verdiği şununla anlaşılır: Nasılki, merhume ve merhamete muhtaç bir güzel kadın cenâzesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlakı tahrib eder. Öyle de: Ölmüş kadınların sûretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenâzeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverâne bakmak, derinden derin hissiyât-ı ulviye-i insâniyyeyi sarsar, tahrib eder."Bediüzzaman'ın sağlığında neşredilmiş olan Tarihce-i Hayat'ında, kendisine ait bazı resimlerin basılmasına izin vermiş olmasından, yukarıda beyan ettiği üç gâyenin dışında kalan ta'limî (didaktik yani öğretici) maksadlara hizmet edecek olan fotoğraflara cevaz veriyor gözükmektedir. Onun mevzuya önceki şârihlerden farklı bir bakışının olduğu söylenebilir. Zîra, eski kitaplarda umumiyetle meseleye, putperestlik ve menhî tâzim açısından bakıldığı, yasağın sebepleri hep bu açıdan değerlendirilmiş olduğu halde, Bediüzzüman, bu kadim çerçeveden dışarı çıkarak, resim ve fotoğrafın günümüzdeki yaygın kullanılış sahaları açısından da değerlendirmiş, eski yorumlara sıkı bağlı kalındığı takdirde gözden kaçabilecek yönlerine dikkat çekmiştir: Resim zulme, riyaya, hevesât-ı nefsaniyeye alet edilmektedir. Sadece uhrevî değil, dünyevî hayatı da menfi yönlerde etkilemektedir. Bu çeşit resimlerle öğretici mâhiyette olan resimler ve fotoğraflar aynı kefeye konulmamalıdır.

SEHAVET VE KEREM BÖLÜMÜ

ن ِم ٌبي ِرَق ،ِ هاللّ َنِم ٌبي ِرَق ٌّى ِخَّسلا :# هاللّ لوسر لاق] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ1□

ةَّنَجلا َن ِم ٌديِعَب ،ِساَّنلا َنِم ٌديِعَب ،ِ هاللّ َنِم ٌديِعَب ُلي ِخَبلا□□
َو ؛ِراَّنلا َنم ٌديِعَب ِةَّنَجلا َنِم ٌبي ِرَق ،ِساَّنلا

يذمرتلا هجرخأ .[ٍلي ِخَب ٍدِباَع ْنِم ىلاعَت ِ هاللّ ىلإ ُّبَحأ ٌّى .
ِخَس ٌلِهاَجَل َو ؛ِراَّنلا َنِم ٌبي ِرَق

1. (2174)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sehâvet sahibi Allah'a yakındır, insanlara yakındır, cennete yakındır, cehennemden uzaktır. Cimri ise Allah'tan uzaktır, insanlardan uzaktır, cennetten uzaktır, cehenneme yakındır. Câhil sehâvet sahibini Allah, cimri ibadet düşkününden daha çok sever." 1

AÇIKLAMA:

1- Sehâvet, Aynî'nin açıklamasına göre, "Uygun olanı uygun olana vermek, kendi kazancından, herhangi bir karşılık almadan harcamaktır. Bu, güzel ahlaklardan biridir, hatta en başta gelenlerden biridir. Buhl (cimrilik) bunun zıddıdır."

Sehâvet dilimizde cömertlik olarak ifade edilir. Sahî de cömert demektir.

2- Sahî'nin yani cömert kişinin Allah'a yakın olmasından maksad mesafe yönüyle yakınlık değildir. Allah'ın rahmetine ve sevabına yakınlıktır. Zîra Allah'a mekan ve cihet nisbet etmek caiz değildir. İnsanlara yakın olması da onların muhabbeti, sevgi ve hürmet gibi manevi yakınlıklarını ifade eder, burada da mekan yakınlığı maksud değildir. Cennete yakınlık'tan murad mesafe yakınlığı olabilir, bu caizdir. Çünkü, malından Allah rızası için bol bol layık olan yerlerde sarfetmekle cennete götüren yola sülûk etmiş olmaktadır. Hadisler cennet ve cehennemin etrafını mekruhât ve şehevât perdelerinin sardığını belirtir. Kişi ameliyle birinden uzaklaşırken, diğerine yaklaşmaktadır.

Kişinin cennete yaklaşması, cennetle kendi arasındaki perdeleri kaldırması demektir. Ulema, hayırlı amellerin ve hususan Allah rızası için yapılan harcamaların bu perdeleri refedip kaldırdığını beyan etmiştir. Gazâlî der ki: "Cimrilik, dünyaya bağlanmanın meyvesidir; cömertlik ise zühd'ün yani dünyaya kıymet vermemenin meyvesidir. Meyveye yapılan övgü, muhakkak ki meyveyi veren ağaca yapılmış olur. Cömertlik, gerçek tevhid ve hakikî tevekküle ermenin sonucudur. Yani Allah'ın yaptığı vaade ve rızık hususunda verdiği garantiye samimi olarak inanmaktan neş'et eder. Bunlar ise, hadiste işaret edilen tevhid ağacının meyveleridir. Cimrilik ise şirkten neş'et eder. Bu da sebeplere bağlanıp kalmaktan ve Allah'ın vaadi hususunda düşülen şekk'ten neş'et eder."

3- Tîbî, sahî ve bahîl kelimelerinin harf-i tarifli yani ma'rife olarak gelmesini ahd-i zihnî olarak yorumlar ve: "Burada kastedilen sahî ve bahl'den murad, şeriatça sahî ve bahil addedilen kimsedir (örfçe, insanlarca sahî ve bahil addedilen değil)" der. Bu mütalaayı yaptıktan sonra şu neticeyi beyan eder: "Öyleyse, zekâtını veren Allah'ın emrine uymuş, O'nu tazim etmiş ve mahlûkâtına olan şefkatini ortaya koyup, malından vererek yardım elini uzatmış olmaktadır. Bu kimse Allah'a da yakındır, insanlara da yakındır. Makamı da cennetten başka bir yer olamaz. Böyle yapmayanın durumu da bunun aksidir. İşte bu sebeple, hadiste söylendiği üzere, cahil olan cömerti Allah, âbid olan cimri'den daha çok sever.2

دَي :َلاقو ، َكْيَلَع ْقِفْنُأ ْقِفْنأ :َّلَج َو َّزَع ُ هاللّ َلاق :# هاللّ لوسر□
لاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ2□

مَل ُهَّنإف َض ْر'او ِتاوَّمسلا َقَلَخ ُذْنُم َقَفْنأ اَم ْمُتْيأ َرأ . َراهَّنلا َو□
َلْيَّللا ُءاَّحَس ُةَقَفن اَهُضيِنُت َ ى'َم ِ هاللّ

ناخيشلا هجرخأ .[ُعَف ْرَي َو ُضِفْخَي ُنا َزيِملا ِهِدَيِب َو . ِءاَملا
َلَع ُهُش ْرَع َناَك َو ِهِدَي يف اَم ْضِغُي

رطَملا ِهحَسَك اهؤاطع عطقني يأ «ءاَّحَس» هلوقو.اهصقني يأ .
«اَهُضِغُي َ».يذمرتلاو

2. (2175)- Yine Ebû Hüreyre hazretleri (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadis-i kudsîde, Allah Teala hazretlerinin şöyle söylediğini haber verdi: "Sen infak et, ben de sana infak edeyim." Efendimiz devamla dedi ki: "Allah'ın eli (yedullah) doludur. Gece ve gündüz (boyu yapılan) arkası kesilmez infaklar onu azaltmaz. Arz ve semâvâtın yaratılaşından beri Allah'ın infak ettiklerini düşünün! Bunlar, O'nun elindekinden hiçbir şey eksiltmemiştir. O'nun Arş'ı suyun üzerindeydi. Elinde mîzan da var, alçaltır, yükseltir." [3]

[1] Tirmizî, Birr: 40, (1962); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları :8/5.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/5-6.

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin baş kısmı hadis-i kudsîdir, yani mânası Allah'tan, lafzı Hz. Peygamber'dendir. Bu çeşit hadisler "Rabbim buyuruyor ki" diyerek Resûlullah'ın Allah'tan rivayeti şeklinde başlar. Her ne kadar bütün hadisler "O nefsinden konuşmaz, O'nun konuştuğu vahiyden başka bir şey değildir" (Necm 3-4) ayetiyle ilâhî garantiye mazhar ise de, bazıları nebevî içtihad olabilmektedir. Şu halde içtihad ihtimalinden uzak olmak kudsi hadisin imtiyazlarından biridir.

2- Hadiste geçen, "Allah'ın eli" diye çevirdiğimiz yedullah tabiri bazı tariklerde yeminullah yani Allah'ın sağ eli diye gelmiştir. Ulema bunu nimet, hazineler diye anlamıştır. Öyle ise Allah'ın eli, Allah'ın hazineleri demektir. Hazine diye ifade edilen her çeşit malmülkteki tasarruf sağ elle yapılması sebebiyle, Cenâb-ı Hakk'ın zenginliğini (hazinelerini) ifade için yemînullah (Allah'ın sağ eli) tabiri kullanılmıştır. Dolu olmak'la Allah'ın nihayetsiz olan zenginliği ifade edilir, zîra O'nun nezdinde insan ilminin ihâtâdan aciz kalacağı zenginlikte rızık vardır.

3- Hadiste birdenbire "O'nun arşı suyun üzerindeydi" cümlesinin yer almasını, bazı şârihler, Allah'ın zenginliğinin derecesinin ifade zımnında, Resulullah tarafından Arz ve semâvâtın yaratılışından beri Allah'ın infak ettikleri zikredilince, zihne kendiliğinden gelecek, "Bundan önce ne vardı?" sorusuna cevap olarak açıklarlar. Çünkü, yine

Buhârî'de kaydedilen bir hadis arz ve sema'nın yaratılmasından önce Arş'ın su üstünde olduğunu belirtir: "Allah vardı, O'ndan önce hiçbir şey yoktu. Arş'ı da su üstünde idi. Sonra semâvât ve arzı yarattı." İlk yaratılanın Arş olduğu anlaşılmıştır.

4- "Elinde mîzan vardı" cümlesi rivayetlerde "Diğer elinde mîzan vardı" şeklinde gelmiştir. Müteakip cümle: "Mîzanı kâh alçaltır kâh yükseltir" demektir.

Hattâbî der ki: "Mîzan bir temsildir. Ondan maksad mahlûkât arasında yapılan taksimattır. Nitekim "alçaltır, yükseltir" ibaresi buna işaret eder." Müslim'de gelen bir başka hadis burada kastedileni anlamamızda yardımcıdır: "Mîzan (terazi), Rahmân'ın elindedir. Bazı kavimleri yükseltir, bazı kavimleri de alçaltır." Şu halde alçalan ve yükselen'in, Allah'ın iradesi altında olmak kaydıyla milletler olduğu anlaşılmaktadır. Mamafih, hadis başkaca anlamlara imkan tanıyacak vecizliktedir.

5- Hadis, Resûlullah'ın ilâhî hakikatleri, insanların anlayacağı bir üsluba dökerek ifade ettiğinin güzel bir örneğini teşkil eder. Bildiğimiz ve gördüğümüz mefhum ve eşyalara benzetme sûretiyle görülmeyen hakikatler, temsiller şekli altında ifadeye dökülmektedir. Bu, hadislerde sıkça görülen bir metoddur. 4

يذمرتلا هجرخأ .[ٍدَغل ًائْيَش ُر ِخَّدَي َ # ِ هاللّ ُلوسر َناك] .
□3ـ نعو سنأ َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع َلاق:

3. (2176)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yarın için hiçbir şey biriktirmezdi."5

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mümtaz vasıflarından biri, yarın endişesi taşımaması idi. Bu sebeple kendisine ganimetlerden ayrılan payları ertesi güne bırakmadan dağıtırdı. Şarihler, Efendimiz'in bu hasletini, O'nun Cenâb-ı Hakk'ın "rezzâk" vasfına olan güveninin tamlığı ile îzah ederler. Şunu da belirtelim ki, bazı rivayetler ailesi için bir yıllık nafaka ayırdığını haber verir. Şârihler bu iki rivayet arasında tearuz olmadığını belirtirler. Çünkü, Efendimiz, haznedâr ve taksim edici durumundaydı. Eline ganimet vs.'den herhangi bir mal ulaşınca derhal hak sahiplerine dağıtırdı. Bu esnada, başkalarına olduğu şekilde ailesine de haklarını verir idi, zîra fey'de onların da hakları vardı. İbnu Dakîkul-Îd der ki: "Yarın için hiçbir şey biriktirmezdi..." hadisi: "Kendi nefsi için biriktirmezdi.." şeklinde te'vil edilmelidir , "Ehli için bir yıllık yiyeceklerini ayırırdı" hadisi de her ne kadar onlarda iştiraki olsa da başkası için yapılan biriktirmeye hamledilmelidir." Münâvî şu açıklamada bulunur: "Ailesinin de, diğerleri gibi Allah'ın fey olarak verdiğinde hakları vardı. Onların nefisleri, haklarını yanlarında bulundurmadıkça mutmain olmuyordu. Resûlullah da onları, takatları haricinde bir şeye zorlamıyordu."

Yine Münâvî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yiyecek biriktirmekten alıkoyan mahzuru "dağarcıkta olana güvenip Cenâb-ı Hakk'ın feyzinden talepten geri kalmak" olarak açıklar.6

قِلَعَف ِنْيَنُح ْنِم ًفِاَق ُرِيَسي # ِ هاللّ ُلوسر اَمَنْيَب] : َلاَق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ٍمِعْطُم نب ريبج نعو ـ4□

بِئاَد ِر بِنوُطْعاأ َلاَقف . َفَق َوَف ُهَءاَد ِر ْتَفَطَخَف ٍة َرُمَس بلإ ُهو:
ُّرَطْضا َّتَح ؟ُهَنوُلأْسَي ُبا َرْع‘ا ِهِب

اناَبَج ًَو ًاباَّذَك ًَو ي ِخَب بِنوُد ِجَت َّمُث ،ْمُكَنْيَب ُهُتْمَسَقَل□].
ًامَعَن ِهاَضِعلا ِهِذَه ُدَدَع بل َناَك ْوَلَف

ىراخبلا هجرخأ .

4. (2177)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Huneyn dönüşü yol alırken bedevîler ısrarla (ganimetin taksimini) taleb ediyorlardı. Öyle ki bir ara, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir semure ağacına doğru sıkıştırdılar ve ridasını kaptılar. Bunun üzerine durup şunu söyledi: "Ridâmı verin, şu taşlar sayısınca koyun olsa, ben yine de onu aranızda taksim ederdim. Ve sonra görürdünüz ki, ben ne cimriyim, ne

---

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/7-8.

yalancıyım, ne de korkağım."[7]

AÇIKLAMA:

1- Hâdise, rivayetten de anlaşılacağı üzere Huneyn sırasında cereyan etmiştir. Müslümanlar, Huneyn'de Havazinlilerle savaşmış, neticede Cenâb-ı Hakk'ın lütfu ile zafer kazanılmış, bol miktarda ganimet elde edilmiş idi. Çoksayıda esir (altı bin) ve sayısız deve ve koyun sürüleri ele geçirilmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ganimeti dağıtmakta acele etmek istemiyor, savaşılan yerden uzaklaşmak üzere durmadan yürüyüş emri veriyordu.

Öncelikle bedeviler olmak üzere, savaşa katılan bazı gruplar ganimet dağıtımının gecikmesinden memnun değillerdi. Havazinlilerin mağlup lîderi Mâlik İbnu Avf'a, Resûlullah'ın, müslüman olduğu takdirde ailesini ve malını geri vereceğine dair saldığı haber üzerine Mâlik gelmiş, ona, kendi ailesi ve malından başka fazladan yüz deve verilmişti.

Bilahare, mal ve adamlarının iadesi için gelen heyete Hz. Peygamber, geciktiklerini söyleyecek ve kendilerini daha önce beklediğini, bu yüzden taksim işini de te'hir ettiğini anlatacaktır.

Şu halde, bedevîler, Resûlullah'ın bu niyetini sezmiş olacaklar ki, ganimetin bir an önce taksimi için müracaatlarını sıklaştırıp, tazyiklerini artırmış olmalıdırlar.

Sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i taksim yapmak üzere karar verip mola emrini vermeye sevkeden son sahneyi tasvir etmektedir. İbnu Hacer'in kaydettiği bir başka veche göre, bedevîlerin tazyiki ile Hz. Peygamber'in devesi yoldan çıkar, bir semure ağacına sıkışır, bu fırsatta ridasını kaparlar. Rivayetin devamında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın orada indiği ve müslümanların da indiği vs. belirtilir.

2- Hadisten Elde Edilen Fâideler: * Hadis, cimrilik, yalan ve korkaklığı zemmetmektedir. * Müslümanların imamında bu vasıflardan hiçbiri olmamalıdır. * Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam bedevîlerin kabalık ve anlayışsızlıklarına karşı sabır ve tahammül göstermiş, onları anlayışla karşılamıştır.

* Kişinin, yeri gelince nefsindeki güzel hasletleri söylemesi câizdir. Kendisini korkak zannneden cahillere böyle olmadığını söylemek gibi.

Bu mezmum olan fahr (övünme) değildir. * Hak taleb eden kimse, vaade razı olmalıdır, yeter ki vaad eden kimse sözünü yerine getirecek durumda olsun. * [8] İmam muhayyerdir, ganimeti dilerse savaş biter bitmez dağıtır, dilerse daha sonra dağıtır.

لَبْقأ َو َع َرْسأَف َرْصَعْلا # ِ هاللّ لوسر اَنِب ّنَلَص] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ثراحلا نب ةبقع نعو ـ5□

لاَقف .َج َرَخ ْنأ ْنِم َكَش ْوِأب ْنُكَي ْمَل َّمُث .ِهِتَع ْرُس ْنِم□ :
ُساَّنلا َب ِجَعَف ،ُهَتْيَب َلَخَد ّتَح َساَّنلا ُّقُشَي

دراخبلا هجرخأ .[ُهَتْمَّسَقَف ِنَسِبْحَي ْنأ ُتيِشَخَف ِبْدِنِع َناَك ٍرْبِت
ْنِم ًائْيَش ُت ْرَكَذ ِيهنإ

. 2178) .5 ئاسنلاو.«ُرْبِهتلا» بهذلا يذلا مل يضرب ريناند)- Ukbe İbnu'l-Hâris (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize ikindi namazı kıldırmış idi. (Selam verince) acele ile cemaati yarıp evine girdi. Halk onun bu telaşesinde hayrete düşmüştü. Ancak geri dönmesi gecikmedi. Gelince, (halkın merakını yüzlerinden anlayan Hz. Peygamber şu açıklamayı yaptı): "Yanımda kalan birkısım altın vardı (namazda) onu hatırladım. Beni alıkoyacağından korktum ve hemen gidip dağıttım." [9]

AÇIKLAMA:

1- Parantez içerisine koyduğumuz açıklayıcı ziyadeler, rivâyetin Buhârî'de ki bir başka vechinden alınmadır. **2-** Hz. Peygamber'in hâne-i saadetleri mescidin geri tarafındaki avlunun kenarlarında olduğu için gidip gelmesi çabuk olmuştur. Üstelik, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) namazda hatırlamış olduğu dağıtılmamış altından bir an

---

[7] Buhârî, Cihâd: 24, Humus: 19; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/8-9.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/9-10.

önce halas bulmak için, çok sür'atli ve telaşlı hareket etmiş, bu hal "ne oldu?" diye cemaatin merak ve endişesini takrik etmiştir. Resûlullah halkın merakını yüzlerinden okuduğu için hem bu meselede ders vermek ve hem de endişelerini gidermek için, daha onlar sormadan açıklama yapmıştır. **3-** Hadis namazda, namazla ilgisi olmayan dünyevî ve uhrevî şeyler tefekkür etmenin namazın sıhhatine mâni olmadığını göstermektedir. Ulema, "Dînî şeyler düşünmenin mahzuru, dünyevî şeyler düşünmekten daha hafiftir" demiştir. Esasen namazda zihnin, dünyevi şeylerle meşgul olmaması temenni edilen en güzel durumdur. Ancak bunu gerçekleştirmek zordur. Bu sebeple dinimiz, zihnî meşguliyetlerin, erkâna giren bir şeyin terkine sebep olmadıkça namazın sıhhatini bozmayacağını bildirmiştir.

4- Ulemâ, bu hadisten, ayrıca selamdan sonra dua için beklemenin vacib olmadığı hükmünü çıkarmıştır. Keza: "İhtiyaç halinde cemaati yarıp çıkmak mübahtır, namazın içinde mübah bir işe azmetmek câizdir" denmiştir. **5-** Hadisin sonunda Resûlullâh'ın "Beni alıkoyacağından korktum] ibaresi, "Evde duran paranın, zihnimi kendisiyle meşgul ederek, Allah'a teveccüh edip O'na yönelmekten beni alıkoymasından korktum" demektir. [10] **6-** Bazı rivâyetlerde “Taksimini emrettim” yerine “Taksim ettim” demiştir.

تَناَك َو ،ٌءْىَش ْمِهيِدْيأَب ْنُكَي ْمَل ًةَنيِدَملا َنو ُر ِجاَهُملا َمِدَق□
أَّمَل] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ6□

لَمَع ْلا ُمُهَنوُفْكَي َو ٍماَع َّلُك ْمِهِلا َوْمأ ِراَمِث ِفاَصْنأ ىلَع□
‘مُهوُمَساَقَف ِراَقِعْلا َو ى ِضا َر‘ا ُلْهأ ُراَصْنَ ا

لْهأ ِلاَتِق ْنِم # ٌّبنلا َغ َرَف اَّمَلَف ،اَهَل ْتَناَك ًاقاَذِع # هاللّ□
َلوسر ْتَطْعأ ٍسَنأ ُّمأ ْتَناَك َو .َةَن ْوُملا َو

هجرخأ .[اَهَقاَذِع ٍسَنأ ِهمُأ ىلِإ # ِ هاللّ ُلوسر َّد َر َو ْمُهَحِئاَنَم
ِراَصْن‘ا لِإ َنو ُر ِجاَهُملا َّد َر َرَبْيَخ

انه « ُةحيِنَملا».لمحلا نم اهيلع امب ةلخنلا وهو نيعلا حتفب:
ٍقْذَع عمج « ُقاَذِعْلا».ناخيشلا

ةيطعلا .

6. (2179)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Muhâcirler Medîne'ye geldikleri vakit ellerinde hiçbir şey yoktu. Ensar ise arazi ve akar sahibi kimselerdi. Her yıl mallarını, ürünlerinin yarısını onlara vermek, bunlar da çalışma ve bakım işlerini üzerlerine almak şartıyla anlaştılar. Enes'in annesi kendine ait olan bir hurmalığı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayberlilerle savaşıp orayı fethettikten sonra muhâcirler, bağlarını ensar'a iade ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da zikri geçen [11] hurmalığı Enes'in annesine iâde etti."

AÇIKLAMA:

1- Muhacirler mal ve mülklerini bırakarak, kuru canlarıyla Medîne'ye geliyorlardı. Resûlullah (alehissalâtu vesselâm) onların geçim meseleleriyle yakından ilgilenmiştir. Bu maksadla ensarla aralarında kardeşleşme yaparak herbirini ensardan birinin varis olma hümüyle de kuvvetlendirilmişti. Muhâcir ve ensarî kardeşlerin ortaklığı farklı şekillerde tezahür etmiştir. Mesela Hz. Ömer, (radıyallâhu anh) ensarî kardeşiyle aynı tarlada münavebe ile birgün biri, bir gün diğeri çalıştıklarını anlatır. Sadedinde olduğumuz hadis, ensarîlerden bir kısmının, bağbahçenin ürününden yarısını almak kaydıyla muhâcire işletme hakkını verdiklerini ifade ediyor. Buhârî'nin bir rivayeti, Ensarîlerin, mallarının bir kısmını, muhâcirlere tamamen bağışlamayı teklif ettiklerini, ancak Resûlullah'ın malın aslını temlik mânasına gelen böylesi bir bağışı kabul etmediğini ifade eder. Şu halde, sadedinde olduğumuz hadiste, akarın aslına değil, işletmesine, bir başka ifade ile ondan elde edilecek ürüne ortaklığı esas alan bağış çeşidinin mevzubahis edildiğini görmekteyiz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) fetihlerle birlikte Medîne ve yakın civarında araziler elde edilmeye başlandıkça, muhâcirlere verilen akarlar, eski sahiplerine iade edilmiştir. Benî'n Nadîr, Benî Kureyza ve Hayber yahudîlerinden alınan arazilerden sonra muhacirlerin ellerinde ensâr'ın menîha[12] olarak verdiği arazi kalmamıştır.

---

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/10-11.

[11] Buhârî, Hibe: 35; Müslim, Cihâd: 70, (1771); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/11.

[12] Meniha: Koyun, keçi, sığır, deve, at gibi hayvanların süt, yün taşıma gibi menfaatlerinin, herhangi bir karşılık almadan bağışlanması. Kişi hayvan besler, menfaatlerinden faydalanır, karşılık ödemez. Bağ-bahçenin meniha olması demek, aslî mülkiyeti sahibinde mahfuz kalmak Hadisten, Hz. Enes'in muhterem valideleri Ümmü Süleym hâtunun (radıyallâhu anhâ), Resûlullah'a tıpkı Enes'i hizmet için bağışladığı gibi, hurmalık da bağışladığını öğrenmekteyiz. Resûllullah, bu hurmalığı, azadlısı Ümmü Eymen'e vermiştir. Müslim'in bir rivayeti, bu hurmalığı Hz. Peygamber'in Ümmü Süleym'e iade ettiği zaman Ümmü Eymen'in vermek istemediğini, onu râzı edebilmek için Resûlullah'ın Ümmü Eymen (radıyallâhu anhâ)'e başka hurmalık gösterdiğinin, fakat öbürünün direndiğini, Resûlullah'ın miktarı artıra artıra on misline kadar çıkardığını,Ümmü Eymen'in, bundan sonra razı olduğunu belirtir. Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisinin terbiyesinde emeği geçen bir kimsenin gönlünü kırmamak için ne kadar titiz, mütehammil ve keremkâr olduğunu gösterir.

Ümmü Eymen (radıyallâhu anhâ)'in itirazı, herhalde, menîha'yı temlik zannetmiş olmasından ileri gelmiştir. [13]

SEFER (YOLCULUK) VE ÂDÂBI BÖLÜMÜ

(Bu bölümde on edeb vardır)

*

BİRİNCİ EDEB

YOLA ÇIKIŞ GÜNÜ

*

İKİNCİ EDEB

YOL ARKADAŞI

*

ÜÇÜNCÜ EDEB

YÜRÜME VE KONAKLAMA

*

DÖRDÜNCÜ EDEB

ARKADAŞA YARDIM

*

BEŞİNCİ EDEB

KADININ YOLCULUGU

*

ALTINCI EDEB

YOLCUNUN YANINDA BULUNMASI MEKRUH OLAN ŞEYLER

*

YEDİNCİ EDEB

SEFERDEN DÖNÜŞ

*

SEKİZİNCİ EDEB

DENİZ YOLCULUGU

*

DOKUZUNCU EDEB

YOLCUYU KARŞILAMA

*

ONUNCU EDEB

KUDÜM (SEFERDEN DÖNÜŞ) NAMAZI

UMUMİ AÇIKLAMA

İnsan hayatının vazgeçilmez safhalarından biri sefer'dir. Seferi umumiyetle yolculuk diye tercüme ederiz. Sefer kelimesinin dilimizde daha hususî bir mânası vardır, kelimeyi kullanınca öncelikle bu mâna zihnimize gelir. Sefer, askerî bir tabirdir. Halbuki, şer'î ıştılah olak belli bir mesafeyi aşan yolculuğa sefer denir. Bu yolculuğun gayesine bakılmaz; ticarî, askerî, turistik, sıla-i rahm vs. hepsi birdir. Dinen, bu durumdaki kimse misafirdir, bazı hususî ahkâma tâbîdir.

Ayrıca, kişiye her halinde, her durumunda, dünyevî-uhrevî her meselesinde rehberlik eden dinimiz, misafire de rehberlik eder, yolculuğunun en verimli, en faydalı ve emniyet içerisinde geçmesi için "hazırlıktan, dönüş ânına kadar" maruz kalacağı belli başlı durumlarla ilgili âdablar tavsiye eder, emirlerde, yasaklarda bulunur. Bunlar yakından tahlil edilince hepsinin yolcunun lehine teşriat olduğu görülür. Yolculukla ilgili olarak şu hususları özetleyebiliriz: **1-** Yolculuk bir gayeye mâtuf olmalıdır: Askerî, ticarî, ilmî, ibretî, sıla-i rahm vs. Akl-ı selimin "faydalı"lığına hükmedeceği her gaye, yolculuk için meşru bir sebep sayılabilir. Hadislerde "ihtiyaç olmaksızın yapılacak seyahat'in kerahetine dikkat çekilmiş ise de hangi seferin mekruh olduğuna dair sarahate yer verilmemiştir.

Mü'min kişinin sağduyusu, vicdânî hükmü, îmânî ferâseti bunu tayinde yeterlidir. "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" veya "Günah kalbin titremesidir" gibi hadislerde yer verilen umumî prensipler hayırlı ve hayırsız seyahatleri belirlemede yardımcı olur.

2- Âyet ve hadisler seyahate teşvik eder: Yeryüzünün dolaşılıp, geçmiş insanların bıraktıkları eserlere bakılarak ibret alınması, yaratılışın nasıl olduğunun görülmesi vs. pek çok âyet-i kerîmenin emridir.[14]

Bir âyet meâlen şöyle: "Yeryüzünde gezip, kendilerinden öncekilerin sonlarının nasıl olduğunu görmezler mi? Onlar, kendilerinden daha kuvvetliydiler..." (Fâtır 44). Bir diğer ayet de şöyle: "De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın, sonra da, yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bir bakın" (En'am 12). Bir başka ayette "seyahat edenler (sâihûn); tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, rüku edenler, secde edenler ve emr-i bi'lma'rûf nehy-i ani'l münker'de bulunanlarla birlikte müjdelenirler (Tevbe 112). Kur'ân-ı Kerîm'in seyahate verdiği ehemmiyeti tesbitte zikri gereken mühim bir husus da İslâm devleti bütçesinin harcama kalemlerinden birini yolcuların teşkil etmesidir. Tevbe sûresinin 60'ıncı ayetinde devlet gelirlerinin harcanacağı belli başlı sekiz saha sayılır. Bunlardan biri "İbnu's-Sebîl (yoloğlu)" dur. Bu sebeple olacak, daha Hz. Ömer'den itibaren yol ve konaklama tesisleri ciddi olarak ele alınmış, mesela Kahire'den çıkan bir yolcu Bağdat'a gelinceye kadar yanına ne kendisi için azık ne de hayvanı için yem tedariki ihtiyacı duymamıştır. Yol boyu ihtiyaçları ve emniyeti sağlanmıştır.

Resûlullah da mesela: "Sefere çıkın ki sıhhat bulasınız, rızkınız arta!" buyurmuştur. Daha önce (1, 133-134 ve devamı) ilim için yapılacak seyahatlere olan nebevî teşviki belirtmiştik. Burada tekrar etmiyoruz. Yeri gelmişken şunu da belirtelim: 2197 numarada gelecek olan "Yolculuk azabtan bir parçadır" hadisi ile, "Sefere çıkın sıhhat bulun" gibi teşvikkar hadisler arasında zâhirî bir teâruz görülürse de gerçekte bir zıtlık yoktur. Yeri gelince açıklayacağımız üzere, orada, çıkılan seferdeki meşakkatler hatırlatılarak aileye çabuk dönülmesi kastedilmektedir, seferde meşakkat var, sefere çıkmaktan kaçının şeklinde bir mânayı hiçbir âlim anlamamıştır.

Dikkat çekmemiz gereken bir diğer nokta şudur: Sefer'den bir kısım âlimler ve bahusus tasavvuf yönü ağır basan alimler, fikren, ruhen Allah'a yapılacak manevi seferi anlamışlardır. Bu görüşlerini te'yid eden ayetler de göstermişlerdir. Mesela Gazâli der ki: "Sefer iki çeşitir: **a)** Zâhirde yapılan sefer, **b)** Bâtında Allah'a yapılan sefer.

Bâtınî seyahate şu âyetle işaret edilmiştir: "(İbrahim): "Doğrusu, dedi ben Rabbime gidiciyim..." (Saffat 99). Şu ayet her iki seyahate birden işaret eder: "Gerek âfâkta ve gerek kendi nefislerinde ayetlerimizi yakında onlara göstereceğiz..." (Fussilet 53). İkincisi (bâtınî seyahat) daha büyüktür çünkü bu seyahati yapan kimse, genişliği arz ve sema olan cennette ebedî tenezzühe mazhar olur, öyle makamlara iner ki gelenlerin çokluğuyla sıkışıklığa uğramaz.

3- İslâmî seyahatin mühim âdâblarından biri, seyahatin gayesi hâsıl olur olmaz, sür'atle dönmektir. Bu husus, 2197 numaralı hadiste açıklanacak.

4- Burada belirteceğimiz husus da şudur: İslâmî seferin, bilinmesi gereken bir kısım ahkam ve âdâbı vardır.

Bunlardan bir kısmı farzları ilgilendirir, her müslümanın bilmesi farz-ı ayn'dır. Bir kısmı sünnet ve edebtir.

İşte bu bahis, seferle ilgili muhtelif İslâmî âdâbı beyân eden hadisleri ihtiva etmektedir. Teysîr bu âdâbı, on nev'e ayırarak zikreder. Biz, bunlara edeb kelimesiyle başlık attık: Birinci Edeb, ikinci Edeb diye. Aslı ise Birinci nev, İkinci nev şeklinde idi. [15]

BİRİNCİ EDEB

YOLA (SEFERE) ÇIKIŞ GÜNÜ

م ْوَي ّاَإ ٍرَفَس ىلإ ُج ُرْخَي # ِ هالّ ُلوسر َناك اَمَّلَق] :لاق هْنَع ُ□
هالّ َي ِض َر كلام نب بعك نع ـ1□

دواد وبأ هجرخأ .[َسيِمَخلا .

1. (2180)- Kâb İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hep perşembe günleri yola çıkardı. Perşembe dışında yola çıktığı nadirdi."[16]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yolculuklarını perşembe gününe rastlattığını, Medîne'yi o gün terketmeyi tercih ettiğini belirtmektedir. Buhârî'nin rivayetinde Tebük seferine de perşembe günü çıktığı ilave edilir. İbnu Hacer, bu işte Resûlullah'ın perşembeyi tercih ediş sebebi olarak bir başka hadiste ifade edilen hükmü kaydeder: "Ümmetime perşembe günü erken yapacağı işler mübarek kılınmıştır." Resûlullah'ın bazı işler için haftanın günleri içinde perşembeye ayrı bir yer verdiği söylenebilir. Nitekim pazartesi, perşembe günleri nafile oruç tutulması sünnet kılınmıştır. Cennet kapılarının da bu iki günde açıldığı ifade edilmiştir: *'Cennet kapıları pazartesi ve perşembe günleri açılır'*

Ancak hemen belirtelim ki, sefere çıkmalarda perşembenin tercihi muttarid, değişmez bir prensip değildir.

Nitekim Veda Haccı için Resûlullah cumartesi günü yola çıkmıştır. Öyle ise, perşembe günü çıkacak bir mâni sebebiyle yolculuğun bir hafta te'hîri diye bir prensip konmamıştır. **2-** Haftanın belli günlerinde yapılacak işlerden bahseden bazı zayıf rivayetler kesin bir hüküm ifade etmez. Bilakis hayatını daha verimli kılmak isteyen kimselere irşâdî bir prensip verir: "Belli başlı işler, önceden programa bağlanarak haftanın ve hatta ayın belli muayyen günlerine dağıtılabilir. Böylesi bir kararlılık sünnete aykırı değildir, bilakis örneği bile mevcuttur." Bunu, ömrümüzü daha verimli kılmanın bir yolu olarak değerlendirmemize nassî bir mâni yoktur. 17

رَ ضِ يَ هاللّ ُ هْنَع لاق :[لاق َلوُسر ُ هاللّ ِ # : َلَاّهُمَّ َبارِ كْ ‘ ِتَّم
□2ـ وعن رِ خْزَ بن ِ و َدَاعَة َ الَغْامِدِيَّ

□أوْ جَيْشاً بَعَثَهُمْ أوَّ لَ النَّهَارِ ، وكان َ صَخْرٌ تَاجِ راً، وَ كَان
فِي بُكُورِ هَا، وَ كَان َ # إذَا بَعَث َ سَ رِيَةً

. النَّهَارِ فَ أثْرَ َى وَ كَثُرَ َ مَالُهُ]. أخرجه أبو داود والترمذي
يَبْعَثُ تِجَارَ َتَهُ مِنْ أوَّ لِ

2. (2181)- Sahr İbnu Vedâa el-Gâmidî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua ederdi: "Allah'ım, ümmetime erkenciliği mübarek kıl." Nitekim, Aleyhissalâtu Vesselâm Efendimiz bir seriyye veya bir ordu göndereceği zaman, onu günün erken saatinde yola çıkarırdı. Sahr tüccardı, o da ticarete günün ilk saatinde çıkardı. Böylece zengin oldu ve malı arttı." 18

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ümmetine "erken" i, yani günün ilk saatini tavsiye etmektedir. Erken saatte yapılacak işlerin mübarek ve hayırlı kılınması için de dua etmektedir. Hadisin râvisi Sahr, bu sünnete uymanın maddî neticesini kendisini örnek vererek göstermektedir: "Tüccardım, ticaret için mallarımı erkenden pazara götürürdüm, Resûlullah'ın duası bereketine servetim oldu, malım arttı" mânasında beyanda bulunmaktadır.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/14-16.

[16] Ebû Dâvud, Cihâd: 84, (2605); Buhârî, Cihâd: 103; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/17.

2- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) pek çok işte günün ilk saatini tercih etmişti: İbadet, yolculuk ve düşmana taarruz. Bir önceki rivayet, her ne maksadla olursa olsun yolculuğa erken saatte çıktığını ifade ederken, bu rivayet düşmana karşı gönderilen orduların da erken saatte yola çıkarıldığını ifade ediyor. Başka bazı rivayetler de Resûlullah'ın hedefe sabanın erken saatinde varıp, ezan okunup okunmadığını gözetleyip, sabah ezanı okunmuyorsa saldırı ve baskına geçmeyi prensip yaptığı belirtilir (1051. hadis).

Erkencilik hususunda Hz. Peygamber'in başka teşvikleri de vardır. Hz. Âişe'nin bir rivayeti şöyle: "Rızık talebi için çıkmada erken davranın. Zîra erken çıkışta bereket ve muvaffakiyet vardır." Âlimler, sadece sefere çıkmada, rızık için gitmede değil, görülecek her işte 'Fi kadâi'l-kadâyâ' erkenciliği tavsiye ederler. Bunların başında ilim talebi zikredilir. "Gerçek ilim, kargalar gibi erkenci olmakla elde edilir" demişlerdir.

3- Seriyye, küçük çaptaki askerî birliktir, sayısı dörtyüzü geçmez. Hafif olduğu için hareket kabiliyeti fazladır, gece yürüyüşlerini ve ânî baskınları tercih eder. Cem'i Serâya'dır. [19]

İKİNCİ EDEB

YOL ARKADAŞI

مَلْعأ اَم ِةَدْح َوْلا َنِم ُساَّنلا مَلْعَي ْوَل :# هاللّ لوسر لاق] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1

يذمرتلاو براخبلا هجرخأ .[ُهَدْح َو ٍلْيَلِب ٌبِكا َر َراَس اَم .

1. (2182)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar yalnızlıktaki (mahzuru) benim kadar bilselerdi, hiçbir atlı tek başına bir gececik olsun yol yapmazdı." 20

AÇIKLAMA:

Hadis, tek başına seyahat etmemeyi tavsiye etmektedir. Ancak şârihler: "Zaruret ve maslahat halinde yalnız başına yolculuğun câiz olduğunu belirtirler. Şöyle ki bazı durumlar vardır ki bir kimsenin tek başına hareket etmesini gerektirir: Casus gönderme, öncü çıkarma gibi. Sünnetten de bazı örmekler rivayet edilmiştir. Kerahet bunun dışındaki hallerle ilgilidir. İbnu Hacer: "Muhtemelen cevaz hali, emniyet durumunda ihtiyaçla kayıtlıdır." dedikten sonra muhtelif fırsatlarda, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yalnız başlarına yola çıkardığı kimselerden isimler verir: Huzeyfe, Nuaym İbnu Mes'ud, Abdullah İbnu Üneys, Havvât İbnu Cübeyr, Amr İbnu Ümeyye, Sâlim İbnu Ümeyr gibi.

Şu halde, sadedinde olduğumuz hadis, normal şartlarda yapılacak ideal mânadaki yolculuğun âdâblarından birini beyan etmiş olmaktadır: Kişi tek başına yola çıkmamalıdır.

Müteakip hadisler meseleyi daha da açacaktır. 21

اوُناَك اَذإف ، ِنْيَنْث'ا َو ٍد ِحا َوْلاِب ٌّمُهَي ُناَطْيَّشلا :# هاللّ لوسر
لاق] :لاق بيسملا نب ديعس نعو ـ2

كلام هجرخأ .[ْمِهِب َّمُهَي ْمَل ًةَث ً َث .

2. (2183)- Said İbnu'l- Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şeytan tek başına olanla, iki kişi beraber olana sıkıntı verir.Eğer üç kişi olurlarsa onlara sıkıntı veremez."[22]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis Muvatta'da mürsel ise de, başka tarikten mevsul olarak Ebû Hüreyre rivayeti olarak gelmiştir. **2-** Bu hadis yolculukla ilgilidir. Yani "Tek başına seyahat edenle iki arkadaş olarak seyahat edenlere şeytan sıkıntı verir, üç kişi beraber seyahat ederlerse sıkıntı veremez" demektir. Ancak, bazı âlimler: "Tek başına (vahid)'den maksad "kendi görüşünde yalnız kalan" dır" diyerek "çoğunluğa uymak, büyüğe uymaktan evladır" prensibini getirmişlerdir. Nitekim bir başka hadis de bu mânayı te'yîd etmektedir: "Ekseriyete uyun, yalnız kalan ateşe gider.[23]

بِكا َّرلا :# هاللّ لوسر لاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هدج نع□
□3ـ هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو

يذمرتلاو دواد وبأو كلام هجرخأ .[ٌبْك َر ُةَث ًٍّتلا َو .
نَاناَطْيَش ِناَبِكا َّرلا َو : ٌناَطْيَش،

3. (2184)- Amr İbnu Şuayb an ebîhî an ceddihi (radıyallâhu anh) tarikinden naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir atlı bir şeytandır, iki atlı iki şeytandır, üç atlı bir gruptur."[24]

AÇIKLAMA:

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/18.

[20] Buhârî, Cihâd: 135; Tirmizî, Cihâd: 4, (1673); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/19.

Hattâbî, hadisi şöyle açıklar: "Bunun mânası şudur: "Yalnızlık ve yeryüzünde tek başına seyahat şeytanın işidir. Bu amele insanı şeytan sevkeder ve ona şeytan çağırır. İki kişi için de durum aynıdır. Ancak üç kişi olursa o zaman bir cemaat teşkil ederler." Hattâbî devamla der ki: "Yalnız başına yolculuk yapan kimse yolda ölecek olsa, yanında onun yıkama, teçhiz ve defin gibi cenazesi ile alakalı işleri görecek kimsesi olmaz. Keza malımülkü üzerine vasiyetini tevdi edeceği ve terekesini ailesine götürecek, ölümü hakkında onlara haber getirecek birisi olmaz. Keza yolculuğunda kendisine yardımcı olacak kimseden de mahrumdur. Üç kişi olurlarsa bazı külfetli işlerde, korunmada birbirlerine yardım ederler, namazlarını cemaatle kılıp, cemaat sevabından hisselerini alırlar."25

رَفَس يف ةٌثَ ًَث َج َرَخ اَذإ :# هاللّ لوسر لاق] : لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ4□

دواد وبأ هجرخأ .[ْمُهَد َحأ او ُرِهمَؤُيْلَف .

4. (2185)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir sefere üç kişi beraber çıkınca birini emîr (başkan) yapsınlar." 26

AÇIKLAMA:

Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Bu emirden maksad işlerinin müştereken ahenkli olarak yürümesi, aralarında farklı fikirler ortaya çıkmaması ve dolayısiyle ihtilafa düşmemeleridir."

Başkan seçme sünnet-i müekkededir. "Vâcibdir" diyen âlim de vardır. Üçten murad, cemaatin en azı (ekalli) üç olması sebebiyledir. Daha fazla iseler evleviyetle başkan gerekli olur. Hattâbî der ki: "Bu hadiste şu hususa delil vardır: Eğer iki kişi, aralarındaki bir mesele hakkında hüküm vermesi için üçüncü bir şahsı hakem tayin etseler, bunun hükmü infaz edilir." **1-** Böyle bir emîre itaat gerekir, ancak bu emîrin hudûd ahkâmını tatbik etmeye veya ta'zir cezası vermeye yetkisi yoktur. Sadece yolculuk umuruyla ilgili kararlar almada şer'i izne sahiptir. **2-** Bazı âlimler, "iki kişi olsalar da birinin emir olması gerekir" diyerek, ikiyi de "üç" ün ahkâmına tâbi kılmıştır. [27]

ÜÇÜNCÜ EDEB

YÜRÜME VE KONAKLAMA

اوُطْعأَف ِبْص ِخلا يف ْمُت ْرَفاَس اَذإ :# هالّل لوسر لاق] :لاق
هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ1□

اَذإ َو ،اَهَيْقِن اَهِب او ُرِداَب َو َرْيَّسلا اَهْي َلَع اوُع ِرْسأَف ِبْدَجلا
يف ْمُت ْرَفاَس اَذإ َو ،ِض ْر“ا َن ِم اَهَّظَح َلِب“ا

دازو.يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِلْيَّللاِب ِهماوَهْلا ى
َوأم اَهَّنإَف َقي ِرَّطلا اوُبِنَتْجاَف ْمُتْس َّرَع

---

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/20.

[24] Muvatta, İsti'zân: 25, (2, 978); Ebû Dâvud, Cihad: 86, (2607); Tirmizî, Cihâd: 4, (1674); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/20.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/20.

ليللا رخآ رفاسملا لوزن « ُسي ِرْعَّتلا َو».ماظعلا ُخُم « ُنْقِهنلا».«
َل ِزاَنَملا اوُدْعَت ًَو» :دواد وبأ

ةحارتسل ةعاس.

1. (2186)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Münbit yerde sefer yaptığınız zaman, deveye arzdaki hissesini verin. Çorak yerde sefer yaptığınız zaman da orada yürümeyi hızlandırın, ilikleri kurumasın. Mola verdiğiniz zaman yoldan sakının çünkü orası geceleyin haşerâtın [28] sığınağıdır."

Ebû Dâvud'da "hissesini verin" dendikten sonra "mutad mola yerlerini (konaklamadan yürüyüp) geçmeyin" ibaresini ilave etmiştir.29

AÇIKLAMA:

Münbit, bol ot bitiren araziye denir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sefer sırasında yolumuz otlu araziden geçtiği zaman, oradan hızla geçmeyip, zaman zaman durup, hayvanın otlatılmasını tavsiye etmektedir. Arazideki hayvanın hakkı, otlamasıdır. Çorak ve otsuz araziden de çabuk çıkılmalı ki hayvan daha fazla acıktırılmamalıdır. Şu halde uzun çekecek yolculukta, yol güzergâhı tabii olarak bazan otlu, bazan otsuz araziden geçecektir. Resûlullah molaların otlak yerlerde verilecek şekilde programlanmasını tavsiye buyurmaktadır. Ebû Dâvud'un ziyade cümlesi, hedefe bir an önce varmak için konaklama yerlerinde mola yapmadan geçip gitmeyi de yasaklamaktadır. Zîra bu, hayvan için yorucu olur. Ayrıca konaklamaların yol üzerinde değil, yolun dışında uygun bir yerde yapılması tavsiye edilmektedir. Böylece hem yılan, akrep gibi zararlı hayvanların geceleyin geçitleri engellenmemiş, hem de onların zararlarından emin kalınmış olur. Bu hadiste hem binek hayvanına hem de kırlarda yaşayan haşerata karşı Resûlullah'ın şefkat ve merhametinin derecesini görmekteyiz. Evet O aleyhissalâtu vesselâm, rahmeten li'l-âlemîn'dir. 30

هِب بضرَي َو َقْف ِهرلا ُّب ِحُي ُقيِف َر َ هاللّ َّنإ :# يبنلا لاق]□
لاق هعفري َنَادْعَم نب دلاخ نعو ـ2□:

تَناَك ْنإف .اَهَل ِزاَنَم اهوُل ِزْنأَف َمْجُعْلا َّبا َوَّدلا ِهِذه ْمُتْبِك َر اَذإ□
َف ، ِفْنُعْلا بلَع ُنيِعُي َ اَم ِهْيَلَع ُنيِعُي َو

ى َوْطُت َاَم ِلْيَّللاِب ى َوطُت َض ْر'ا َّنإف ،لْيَّللا ِرْيَسِب ْمُكْيَلَع َو
،'اَهيْقِنب اَهْيَلَع اوُجْناَف ًةَبدَج ُض ْر ا

كلام هجرخأ .[ِتاَّيَحلا بوأَم َو ِهبا َوَّدلا ُقي ِرَط اَهَّنإف قي .
ِرَّطلا بلَع َسي ِرْعَّتلاو ْمُكاَّيإ َو ، ِراَهنلاِب

2. (2187)- Hâlid İbnu Ma'dân -merfu olarak (yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sözü olarak)-

rivayet ediyor: "Resûlullah buyurdular ki: "Allah refikdir, (yumuşaklık, kolaylık, musamaha sahibi). Bu sebeple rıfkı sever, rıfk sebebiyle razı olur, rıfk (sahibin)'e mahsus bir yardımı vardır ki, şiddet sahipleri bu yardımı göremez. Öyleyse bu, dili olmayan hayvanlara bindiğiniz zaman bunlara konaklama yerlerinde mola verin. Eğer geçtiğiniz arazi çoraksa, oradan hayvanın iliğini kurutmadan çıkın. Gece yürüyüşünü tercih edin. Zîra geceleyin arz, gündüzleyin dürülmeyecek şekilde dürülür. Yol üzerine (geceleyin) konaklamaktan kaçının. Çünkü o, hayvanların yolu, yılanların sığınağıdır."[31]

AÇIKLAMA:

1- Rıfk, sözde ve fiilde kolaylık, yumuşaklık, tatlılık gibi mânalara gelir. Allah'ın refik yani rıfk sahibi olması, kullarına karşı kolaylık göstermesi, zorluk göstermemesi, güç yetirecekleri emirler vermesi, müsamaha ve afla muamele etmesi.. demektir. Bazı âlimler Allah'a "Refîk" ismini izafe etmeyi câiz görmemiştir. "Çünkü, derler Allah'ın isimleri tevatürle sabittir. Bu isim mütevatir haberle gelmediğine göre, Allah'a isim olarak kullanılamaz.

Hadiste bu, arkadan gelecek hükmü genişletmek maksadıyla Allah'ın bir vasfı olarak beyan edilmiştir." Bu mütalaaya Nevevî: "Haber-i vâhidle sâbit olan "refîk" ve diğer isimlerle Allah'ın tesmiyesi câizdir, esah olan budur" diye cevap verir.

2- Allah'ın rıfkı sevmesi, insanların birbirine müşfik ve anlayışlı davranmalarından Allah'ın hoşlanması demektir. Rıfk sebebiyle râzı olması, rıfk sahiplerine sevap vermesi; rıfk sahibine yardım etmesi, rıfk ile muamele etmek isteyene maksadını kolaylaştırması demektir. Müslim'in rivayetinde: "... Rıfk için verdiğini, şiddet (unf) için, başka bir şey için vermez" şeklinde gelmiştir.

Hadiste şiddet diye tercüme ettiğimiz unf, zorluk, meşakkat, kabalık, sertlik, anlayışsızlık gibi ahlâkî düşüklük ve merhametsizlikleri ifade eder.

---

[28] Müslim, İmâret: 178, (1926); Tirmizî, Edeb: 75, (2862); Ebû Dâvud, Cihâd: 63, (2529).

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/22.

Rıfk üzerine başka rivayetler de gelmiştir.

Rıfk, hadisin devamında da görüldüğü üzere sadece akıl sahipleri için tavsiye edilmez, hayvanlara karşı da rıfkla muâmele tavsiye ve emredilir: "Bu, dili olmayan hayvanlara bindiğiniz zaman.." Hayvanlar konuşmadığı için onlar "dilsiz" olarak tavsif edilmiş ve merhamet celbedilmek istenmiştir.

3- Hayvanlara rıfk'ın gereklerinden biri olarak, yol sırasında mûtad konaklama yerlerinde durulup mola verilmesi zikredilmektedir. Buralar, dinlenme ve yeniden güç kuvvet kazanma yerleridir. Buralarda durulmaması hayvanın yorgunluğunu artıracağından onlara karşı merhametsizlik olur. Hadisin Dârakutnî'de gelen vechinde: "Hayvana konaklama hakkını da verin, sakın onlara karşı şeytanlar olmayın" buyrularak, konak yerlerinde durmamanın "haksızlık" olduğu belirtilmiştir: "Allah'ın mahlukatına şefkatsiz davranarak şeytanların birisi gibi binip, onların kullanışı gibi kullanmayın" demektir. Şeytanın hayvana binmeyeceği söylenecek olsa, "emre âsilikte onlar gibi olmayınız" şeklinde mâna te'vîl edilir.

4- Hadis geceleyin yolculuk yapmayı tavsiye etmektedir. Gece yolculuğunun kazandıracağı kolaylıklar, taşınması kolay dürülü bir kumaşa benzetilmiştir. Taberî'nin kaydettiği bir rivayette: "Geceleyin seyahat edin, çünkü yolu geceleyin Allah dürer" denmiştir.

5- Yolculuk âdâbı meyanında, geceleyin uyku için konaklandığı takdirde yol üzerine konaklanmaması tavsiye edilmektedir .Burada hem haşerata karşı merhamet, hem de yolcuya karşı emniyet vardır. Hadislerin muhtelif vecilerinden bu anlaşılmakdır. Şârihler haşeratın, yollara oradan geçen yolculardan kalan kırıntıları yemek üzere geceleyin ineceklerini belirtir. O halde yolda konaklayanlar hem bunları rahatsız eder, hem de onlardan zarar görebilir. Ayrıca geceleyin seyahat eden başka yolcuları da rahatsız etmek mevzubahistir. İbnu Mâce'nin bir rivayetinde, geceleyin yolda konaklamaktan başka, yola "kazayı hâcet yapmak" da yasaklanır. 32

نَلَع َعَجَطْضا ٍلْيَلِب َس َّرَع اَذإ # ِ هاللّ ُلوسر َناك] : لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ةداتق بأ نعو ـ3□

ملسم هجرخأ [.ِهِهفَك ىلَع ُهَسأ َر َعَض َو َو ُهَعا َرِذ َبَصَن .
ِحْبُّصلا َلْبَق َس َّرَع اَذإ َو ،ِهِنيِمَي

3. (2188)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolculuk sırasında geceleyin uyumak üzere konaklayınca sağı üzerine yatardı. Sabah vaktine yakın konaklamış ise, (yastık yerine) kolunu diker, başını avucunun içine koyardı."33

AÇIKLAMA:

1- Müslim'deki lafızla, Teysir'in lafzı arasında biraz farklılık var: Teysir, "seferde" kelimesini hazfetmiş, ayrıca "sabaha yakın" veya "sabahtan az önce" diye tercüme edebileceğimiz kubeyle'ssubh yerine kable'ssubh demiş. Tercümede bu durumu gözönüne aldık.

2- Hadis, yolculuk sırasında ne şekilde yatılacağını göstermektedir. Sabaha yakın yatıldığı zaman kolun dikilerek başın avucun içine konması, herhalde sabah namazının geçmesini önlemek, kolayca uyanmak içindir. 34

اوُق َّرَفَت ًِزْنَم ِ هاللّ ُلوسر َل َزَن اَذإ ُساَّنلا َناك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ
َي ِض َر ِهِنَشُخلا َةَبْلَعَث ىبأ نعو ـ4□

ْمَلَف ،ناَطْيهشلا َنِم ْمُكِلذ اَمَّنإ ِةَي ِد ْو‘ا َو ِباَعِهشلا يف ْمُكَق□
ُرَفَت َّنإ # ُبَّنلا َلاَقف .ِةَيِد ْو‘ا َو ِباَعِهشلا يف

ُمُهَّمَعَل ٌب ْوَث ْمِهْيَلَع َطِسُب ْوَل َلاَقُي ىَّتَح ٍضْعَب ىلإ□] .
ْمُهُضْعَب َّمَضْنا هاٍ ًِزْنَم ُدْعَب اوُلَزَن

4. (2189)- Ebû Salebe el-Huşenî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sefer sırasında konaklayınca yanında bulunan halk vadilere ve dağ geçitlerine dağılırdı. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Vadilere ve geçitlere dağılmanız şeytan işidir" diye ikaz etti. Bundan sonra herhangi bir yere inilince birbirlerine yakın şekilde yerleşirlerdi. Öyle ki, "Üzerlerine bir yaygı atılsa hepsini örter" denirdi." 35

AÇIKLAMA:

1- Vadi, dağların arasındaki sel yataklarıdır. Şiâb, "şib"in cem'i olup dağlardaki yollar, geçitler mânasına gelir.

2- Resûlullah, yolcuların, mola verildiği zaman etrafa rastgele dağılmalarını hoş görmemiş topluca konaklamalarını tavsiye etmiştir. Dağılmadaki keraheti, bu tarzı nisbet ederek ifade buyurmuştur. Resûlullah,

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/23-25.

[33] Müslim, Mesâcid: 313, (683): İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/25.

pekçok hikmet ve maslahatı muhtevi bir yasağı çoğu kere "şeytan"a nisbet ederek veciz şekilde ifade etmiştir. Müteâkip hadis, bu sıklıkta sıkışıklığa sebep olmamanın esas olduğunu ifade edecektir. [36]

ل َزَنَف ٍةَ وَ ْزَغ يف # بَّنلا َناك]:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيبأ□
نع ِهِنَهُجلا ذاعم نب لهس نعو 5ـ□

نَم َّنإ : ِسأَّنلا يف ِيداَنُي ًايِداَنُم # ُّيبهنلا َثَعَبَف . َقي ِرهطلا□
اوُعَطَق َو َل ِزاَنَملا ُسأَّنلا َقَّيَضَف ً ِزْنَم

دواد وبأ هجرخأ .[َهَل َداَه ِج ًَف ًاقي ِرَط َعَطَق ْوأ ً ِزْنَم .
َقَّيَض

5. (2190)- Sehl İbnu Muâz el-Cühenî, babası (Sehl)'den naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gazve sırasında bir yerde konaklamıştı. Askerler konakladıkları yerleri birbirine pek yakın tutarak darlığa sebep oldular ve yolu da kestiler. Bunun üzerine bir dellal çıkararak halka şunu ilan ettirdi: "Konak yerini daraltıp yolu kesenin cihadı yoktur."[37]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) konak yerinde başkasını daraltmamayı, rahatsız etmemeyi, lüzumundan fazla yer işgal etmemeyi, geçenlerin geçişini engelleyecek şekilde yolu kesmemeyi tavsiye etmektedir. Bu yasaklamayı "cihad sevabını kaybeder" ifadesiyle, mübalağalı bir üslubla müeyyideye bağlamış olmaktadır.

Şu halde önceki hadis dağılmayı yasaklayıp sık olmayı emrederken, bu hadisin de sıkışıklığı yasaklaması arasında tenakuz mevzubahis değildir. Öyle ise yolcular birbirini rahatsız etmeyecek, gelip geçenlere zorluk vermeyecek şekilde makul aralıklarla yerleşmelidirler. 38

DÖRDÜNCÜ EDEB

ARKADAŞA YARDIM

هِب ْدُع َيْلَف ٍرْهَظ ُلْضَف ُهَعَم َناك ْنَم :# هاللّ لوسر لاق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ديعس بأ نع ـ1□

لاَملا َنِم ًافاَنْصأ َرَكَذَف .ُهَل َدا َز َ ْنَم ىلَع ِهِب ْدُعَيْلَف ٍدا َز□
ُلْضَف ُهَل َناَك ْنَم َو ،ُهَل َرْهَظ َ ْنَم ىلع

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[لْضَف يف اَّنِم ٍدَح‘ َّقَح َ ْنأ اَنْيأ َر ىَّتَح .

1. (2191)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kimin yanında fazla hayvan varsa, onu hayvanı olmayana versin. Kimin de fazla azığı varsa onu azığı olmayana versin."

Resûlullah, bazı mal çeşitlerini bu suretle saymaya devam etti. Öyle ki, bizden hiç kimsenin (yol sırasında) herhangi bir fazlalıkta hakkı olmadığı düşüncesine vardık." 39

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis yolcuların birbirlerine yardıma mükellef olduklarını ifade eder. Yardımlaşma her zaman için gereklidir ve dinimizin emridir. Ancak yolculuk, kıtlık gibi durumlarda bu daha çok ehemmiyet ve mükellefiyet kazanmaktadır.

2- Hadisin gerek Müslim'deki ve gerekse Ebû Dâvud'daki aslı, hadisin vürud sebebini ihtiva etmektedir. Ancak Teysir, o kısmı hazfetmiş. Ebû Saîd el-Hudrî diyor ki: "Biz bir defasında Hz. Peygamber ile bir seferde bulunuyorduk. Devesi üzerinde bir adam gelerek gözünü sağa sola çevirmeye başladı. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kimin yanında..." diye hadise devam eder. Hadis ihtiyaç sahibinin durumunu îmâ ile haber vediğini göstermektedir. İnsan feraseti bir başkasından bir ihtiyaç izharı sezer sezmez ilgi gösterilmelidir. Örnekte Resûlullah öyle yapmıştır. Şârihler, kafile reisinin yardım edilmesi emrini vermesi gerektiğini söylerler.

36 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/25-26.

37 Ebû Dâvud, Cihâd: 97, (2629, 2630); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/26.

Bu hadis, ihtiyaç içinde olan yolcuyca, memleketinde zengin bile olsa, altında bineği, üstbaşında zenginliğe delalet eden kıymetli elbiseleri olsa bile sadaka ve zekat verilebileceğine delil olmuştur. 40

رَاَصْن'ا َو َني ِر ِجاَهُملا َرَشْع َم اَي :َلاَقف َو ْزَغْلا # ُّبهنلا َدا□ .
َرأ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ2□

تمْمَضَف . َةَث ًَّثلا َو ِنْيَلُج َّرلا ِهْيَلإ ْمُكُدَحأ َّمُضْيلَف . ٌة َريِشَع ً□
َو ٌلاَم ُهَل َسْيَل ْنَم ْمُكِنا َوْخإ ِنم َّنإ

بِلْمَج ِنم ْمِهِدَحأ ِةَبْقُعَك ٌةَبْقُع َّإ َبِلاَم َو ًةَث ًَت ْوأ ِنْيَنْثا َّبلإ] .

2. (2192)- Hz.Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazveye çıkmak arzu etti ve: "Ey Muhâcir ve Ensâr topluluğu! Kardeşlerinizden öyleleri var ki ne malları var ne de aşîretleri. Herbiriniz, iki veya üç kişiyi yanına alsın" dedi."

(Hz. Câbir devamla der ki): "Bu tamim üzerine ben iki veya üç kişiyi yanıma aldım. (Yol boyu) devemde, diğerlerinin sırası gibi benim de bir (binme) sıram vardı." 41

□رسول اللّه # يَتَخَلَّفُ في السَّيْرِ فَيُزْ جِ ى الضَّعِّيفَ وَ يُرْ دِفِ
َكان] :قال عَنْهُ اللّه يَ ضِ رَ وعنه ـ3□

. ج ى الضَّعِّيفَ« بالزاب. أن يسوقه ليُلْحِقَ هُ بالره ِفَاق□
وَ يَدْعُو لَهُمْ]. أخرجهما أبو داود.»يُزْ

3. (2193)- Yine Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yürüme sırasında geride kalır, (kafileye kavuşturmak için) zayıf hayvanı sürer, üzerindekini terkisine alır ve onlara dua ederdi." 42

BEŞİNCİ EDEB

KADININ YOLCULUĞU

□[قال رَسُولُ اللّه # ِ: َ يَحِ لُ مْرَ أةٍ تُؤْ مِنُ بِاللّه ِ وَ اليَوْ م
□1ـ عن أبي هريرة رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهُ قال:

. مِ وَ لَيْلَةٍ إ ٍّ وَ مَعَهَا مَحْرَ مٌ لَهَا]. أخرجه الستة إ النسائ
خَرِ نْ تُسَافِرَ مَسِيرَ ةَ يَوŒا

1. (2194)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadına, bir gece ve gündüz devam edecek bir mesafeye, yanında bir mahremi olmadıkça gitmesi helâl değildir." [43]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer, hadiste "Allah'a ve âhirete inanan kadın" kaydına bakarak, bazı âlimlerin, mahremsiz seyahat yasağının mü'min kadınlara has olduğu, mü'min olmayan kadınların tek başlarına seyahat edebileceklerine hükmettiğini belirtir. Ancak, bu istidlâle itiraz edilerek: "Allah'a ve ahirete inanmış olma" kaydının te'kid için yer aldığı, yasağın bütün kadınlara şâmil olduğu belirtilmiştir. İbnu Hacer: "Bu hadisle, kadının yanında mahremi olmadan seyahat etmesinin câiz olmadığına istidlâl edilmiştir. Bu istidlâlde, hacc, umre ve diyar-ı şirk'ten çıkma durumları dışında, icma edilmiştir. Bir kısım ulema bunu haccın şartlarından biri saymıştır." Bazı âlimler, bu hadisten hareketle, bir günden az süren yolculuğu kadının mahremsiz yapabileceğini yöylemiştir.

2- Bu meselenin îzahı, Avnu'l-Ma'bud'da özetle şöyledir: "Kadının tek başına yolculuk yapmasını yasaklayan hadisler çoktur. Aralarında ifade yönüyle farklar vardır. Bazıları üç gün üç gecelik seyahati, bazıları iki gün iki gecelik, bazıları bir günlük... seyahati mahremsiz olarak yapmayı yasaklar. Mesela: "Üç (günlük) yere kadın mahremsiz gidemez" "Kadın mahremi veya kocası olmadan iki günlük yola çıkamaz" "Mü'min kadın bir gecelik mesafeye bir mahremi olmadan yola çıkamaz"; "Kadın yanında mahremi olmadıkça seyahat edemez." "Bir berîdlik mesafeye seyahat edemez."

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/27.

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/28.

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/28.

Ulema ibarelerdeki ihtilafın, Resûlullah'a sorulan soruların farklı oluşundan ve farklı yerlerde sorulmuş

olmasından ileri geldiğini söylemiş, "Üç günlük mesafedeki seyahatin yasaklanmasından hareketle daha kısa mesafelere gitmenin mübah olacağı hükmü çıkarılamaz" demiştir. Mesela Beyhakî şunu söyler: Sanki aleyhissalâtu vesselâm'a yanında mahremi olmayan bir kadının üç günlük mesafeye yapacağı seyahatten sorulmuştur, O da: "Hayır gidemez!" demiştir. Keza iki günlük mesafeye mahremsiz gidebilir mi diye sorulmuştur, O da: "Hayır, gidemez!" demiştir. Aynı şekilde bir günlük mesafeye gidip gidemeyeceği sorulmuştur, O yine "Hayır, gidemez!" demiştir. Bir berîdlik mesafeye seyahatinden sorulmuştur, O yine "Hayır, gidemez!" demiştir. Soru sahiplerinden her biri işittiği cevabı bilahare rivayet etmiştir. Aynı râviden gelen ihtihaflı rivayetler de o kimsenin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı farklı yerlerde farklı sorulara -belirtildiği şekilde- farklı olarak verdiği cevapları dinlemiş olmasından ileri gelir. Hepsi de sahihtir. Bunların hiçbirinde, "sefer" ismi verilen en az miktar hakkında bir tahdit mevcut değildir. Resûlullah sefer diye tesmiye edilen en az mesafeyi tahdid etmeyi murad etmemiştir. Öyleyse "sefer" adı alan her mesafeye, yanında kocası veya bir mahremi olamayan kadının gitmesi yasaktır, bu mesafe üç günlük olmuş, iki veya bir günlük olmuş, bir berîdlik ve hatta daha da az olmuş farketmez. Zîra İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'nın rivayeti yasağı mutlak olarak beyan etmiştir: "Kadın ancak mahremi ile seyahat edebilir." Bu rivayet, "sefer" denen bütün seyahatleri içine alır. Ümmet, kadın muktedir olduğu takdirde haccetmisinin gerektiğinde icma etmiştir. Çünkü ayette: "Oraya gitmeye muktedir olan insana, Allah için, haccetmesi farzdır" (Âl-i İmrân 97) buyrulmuştur. "Kadının muktedir olması", erkeğin muktedir olmasından farksızdır. Öyleyse kadın veya erkek her muktedir olana farzdır. Ancak, "kadına mahrem şart mıdır değil midir?" bu meselede ihtilaf edilmiştir. Yani mahremin varlığı -kadın için- haccın farz olması için şart mıdır, yoksa bu, edası için mi şart kılınmıştır? Ebû Hanîfe (rahimehullah), haccın kadına vâcib olması için bunu şart koşar. Ona göre, kadınla Mekke arasında üç merhaleden daha az mesafe varsa mahrem şart olmaz. Ashâbu'l- hadis ve Ashâbu'rrey'den bir cemaat bu görüşe muvafakat eder. Hasan Basrî ve İbrahim Nehâî'nin de bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir.

Atâ, İbnu Sirin, Saîd İbnu Cübeyr, Mâlik, Evzâî, Şâfi'î mahremi şart koşmazlar, nefsinin emniyetini şart koşarlar.

Şâfiî'nin ashâbı: "Kadının, "kocası" veya "mahremi" veya "güvenilir" kadınlar"la emniyeti hasıl olur" derler.

Şafiî'ye göre, "Bu üç şarttan biri yoksa kadına hacc gerekmez. Keza güven veren tek kadın bulmuş ise, yine hacc gerekmez, ancak onunla kadının hacca gitmesi câizdir." Nevevî'nin Müslim şerhinde belirttiği üzere Şâfiî mezhebinde sahih görüş budur.

Bu mevzuyu tamamlayan açıklama müteakip hadiste gelecektir. 44

اهَعَم َو ٌّإ ِةأ َرْماِب ٌلُج َر َّن َوْلَخي َ :# هاللّ لوسر لاق] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ2□

اذَك َو اَذ َك ِةَ َو ْزَغ يف ُتْبَتَتْكا يِهنإ َو ًةَّجاَح ْتَج َرَخ يِتأ َرْما َّنإ :.
ِهاللّ َلوسر اي ٌلُج َر َماَقف .ٍم َرْحَم وُذ

ناخيشلا هجرخأ .[َكِتأ َرْما َعَم َّجُحَف ْقِلَطْناَف :َلاق .

2. (2195)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Bir erkek, yanında mahremi bulunmayan (yabancı) bir kadınla yalnız kalmasın!" Bunun üzerine bir adam kalkarak: "Ey Allah'ın Resûlü, kadınım hacc için yola çıktı, ben ise falan falan gazvelere yazıldım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse git hanımına yetiş, onunla hacc yap!" diye emretti." 45

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, kadının yanında mahremi olmadan seyahate çıkması yasaklanmaktadır. Bu hadisin hükmü umumîdir. Hacc veya bir başka seyahat, uzak veya yakın mesafeye seyahat ayırımı yapılmamıştır. Zâhire göre yasak hepsine şâmildir. Ancak bu hususlar ihtilaflıdır. İhtilafları önceki hadiste belirttik, tekrara gerek yoktur. **2-** Hadiste erkeğin yabancı bir kadınla halveti yasaklanmaktadır. Ulemâ bu hususta icma eder. Ancak, "mahrem"in yerini bu meselede "güvenilir kadınlar" gibi bir başka unsur tutabilir mi? ihtilaf edilmiştir. Yani erkek, yabancı kadının yanında mahremi olmasa fakat, buna mukabil başka kadınlar olsa bu şartlar çerçevesinde bir kadınla birlikte bulunabilir mi? İbnu Hacer der ki: "Sahih görüşe göre caizdir, çünkü bu durumda töhmet ihtimali zayıftır." el-Kaffâl ise: "Mahrem şarttır" der ve ilave eder: "Hacc seferinde güvenilir kadınlar hakkında da hüküm aynıdır, bu kadınlardan en az birinin mahremi bulunmalıdır." Bu hükmü, Şafiî (rahimehullah)'nin şu görüşü de te'yid eder: "Erkeğin, tek başına olan kadınlar cemaatine imamlık yapması câiz değildir, bunun caiz olması için cemaatte yer alan kadınlarda en az birinin mahremi namaza katılmalıdır." **3-** Hadisin zâhiri, haccın kadına vacib olması için mahremin bulunmasını şart koşmaktadır. Ancak mahremin varlığı vücubun şartı mıdır, edanın şartı mıdır

---

[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/29-31.

alimler ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanife ve Ashâhu'lhadîsin vücub için bunu şart koştuğunu, Mâlik, Şâfiî ve diğer birçoklarının bunu vücub için şart koşmadığını yine önceki hadiste kaydettik. **4-** Hadis, mahremi olmayan kadını seferden men etme hususunda bütün kadınları bir tutmaktadır. Bu meselede de ülema ittifak eder. Sadece Mâlikî âlimlerden Ebû'l-Velîd el-Bâcî, şehvet yönü kalmamış ihtiyar kadınları istisna etmiştir.

5- Hadisin son kısmında, hacc ile cihadın çakışmaları halinde haccın takdim edilmesi gereği gözükmektedir.

Aynî şöyle der: "Bu emirde işlerin teâruzu halinde ehemm olanın takdimine delil vardır. Zîra burada erkeğin karşısına hacc ve gazve beraber çıkmış, hacc tercih edilmiştir, çünkü hanımının haccı meselesinde başkası onun yerini, yolculukta hanımla olma hususunda kimse tutamaz, halbuki gazve öyle değil." **6-** Hadisten bazı âlimler: "Koca, karısını farz olan haccdan men edemez" hükmünü çıkarmıştır. Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir. Şafiîlerin de buna yakın bir kavli vardır. Ancak Şafiî mezhebinde sahih görüş kocaya men hakkı tanır. "Zîra, derler, hacc fevri bin farz değil, terâhî üzere yani zaman içinde eda edilebilecek bir farzdır." İbnu Hacer der ki: "Kocaya, hanımını götürmek vacib olmaz. Ama, hastaya bedel hacc yapacak kimse: "Bunu ücretle yapacağım, değilse yapmam" diye imtina etse, kadının ücret ödemesi gerekir, çünkü ücret onun iktidarı dahilindedir ve bu hacc'ın külfetlerinden sayılır."

* Şunu da kaydedelim: Darâkutnî'nin merfu bir rivayetinde, kocası ve parası olan bir kadına kocası hacca gitmeye izin vermese, kadın bu izni istihsâl etmeden hacca gidemiyeceği ifade edilmiştir. Âlimler bunu "nafile olan hacc" ile te'vil ederler.

* İbnu'l-Münir, ulemânın şu hususta icma ettiğini kaydeder: "Erkek, hanımını seyahatin her çeşidinden men etme yetkisine sahiptir." İhtilaf edilen husus vacib olan seferdeki yetkisidir. * İbnu Hazm ez-Zâhirî, hadisten, kadının kocası veya bir mahremi olmadan seyahat etmesinin caiz olduğu hükmünü çıkarmıştır. Ona göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kadının ne geri çağrılmasını emretmiştir, ne de yalnız başına hacc maksadıyla yola çıktığı için kadını ayıplamıştır. Ancak İbnu Hazm'a: "Eğer izin şart olmasaydı kocasına , yazıldığı

gazveyi terkederek hanımıyla hacca gitmesini emretmezdi" diye cevap verilmiştir. Hususan Saîd İbnu Mansur'da kaydedilen bir rivayet gösterilerek: "İzin şart olmasaydı nezrin bozulmasını emretmezdi" denmiştir. Gösterilen bu rivayette adam Hz. Peygamber'e: "Ben orduda şu şu gazvelere katılmak üzere nezrettim" demiştir. 46

ALTINCI EDEB

YOLCUNUN YANINDA BULUNMASI MEKRUH OLAN ŞEYLER

بْلَك اَهيِف ةَقْف ُر ُةَكِئ ًملا ُبَحْصَت َ :# هاللّ لوسر لاق] : لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نع ـ1□

يفو.«نا َطْيَّشلا ُريِما َزَم ُس َرَجلا» :ةياور يفو.يذمرتلاو دواد
وبأو ملسم هجرخأ .[ٌس َرَج ًَو

رِمَن ُدْل ِج اَهيِف ةَقْف ُر ُةَكِئ ًملا ُبَحْصَت َ» :دواد بب‘□ » .
ىرخأ

1. (2196)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Melekler, içinde köpek ve çan bulunan kafileye arkadaşlık etmezler."47 Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Çan şeytanın mizmarları (çalgıları)dır." Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Melekler, içerisinde kaplan derisi bulunan kafileye refakat etmez" buyurmuştur. 48

AÇIKLAMA:

1- Burada yolcuların bulundurmaktan men edildikleri köpek, dinimizin beslenmesini yasaklamış olduğu köpektir. Pek çok hadiste av, çoban köpeği gibi faydalı bir maksada hizmet etmeyen köpeklerin beslenmesi yasaklanmıştır. Köpeğin yasaklanışını alimler, onların pisliği, necaset yemesi ve pis kokmaları gibi sebeplere bağlarlar. Hz. Peygamber, bir ara bulundukları yere meleklerin girmeyeceğini beyan ederek çoban köpeği hariç, bütün köpeklerin öldürülmesini emreder. Mâlikîye mezhebi yasağın bütün köpeklere şâmil olduğuna hükmeder. Kurtubî yolcunun ihtiyaç duyacağı bekçi köpeklerinin bu yasağa girmemesi gerektiğini söyler.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları :8/31-32.

2- Çanın "şeytan çalgısı" olarak tavsif edilerek yasaklanması, bazı alimlere göre, bunun kilise çanlarını andırmasındandır. Bu kerâhet, kerahet-i tenzihiyedir. Bazı âlimler ise: "Kerâhet büyük çanlarla ilgilidir, küçükler mekruh değildir" diye hükmetmiştir. İbnu'l-Arabî el-Mâlikî: "Hiçbir surette câiz olmaz, çünkü çan sesi, bâtıl seslerdendir, kâfirin şiarıdır" der.

3- Çan, köpek, resim gibi mekruhâtın bulunduğu yere girmiyeceği belirtilen melekler, rahmet ve istiğfar melekleridir. Değilse, hafaza melekleri, kirâmen kâtibîn melekleri bu hallerde insandan ayrılmazlar.

4- Bazı âlimler şu hususu da tasrih ederler: "Hadiste çan ve köpek kafile için yasaklanmaktadır, bu ifadeden hareketle tek başına yolculuk yapanlar beraberlerinde çan ve köpek bulundurabilirler mi, bu hal yasağın dışında kalmaz mı? diye hatıra gelebilir. Elcevap: Münferid yolcu için de kerâhet mevzubahistir, çünkü yasağa illet olan mâna bu durumda da mevcuttur. Kafilenin zikri, yolculuğun ekseriyet itibariyle kafile halinde yapılması sebebiyle "kafile (rüfka)" kelimesine yer verilmiştir." Nitekim, daha önce geçtiği üzere Resûlullah münferid yolculuğu reddetmekte, normal bir yolculuğun üç kişi ile yapılmasını tavsiye etmektedir. Zeynü'd-Dîn el-Irakî, kerâhetin sadece deve, at, katır, merkeb gibi büyük hayvanlara takılan çanlara has olmadığını, insanların bile boyunlarına takmaları muhtemel çanlara şâmil olduğunu belirtir. Çan takma yasağında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in, bulunulan yeri düşmana ihbar etmeme kastını da güttüğü belirtilmiştir. [49]

YEDİNCİ EDEB

□عَنْمَي ،بِاَذَعْلا َنِم ٌةَعْطِق ُرَفَّسلا :#ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق هْنَع ُ
□1ـ هاللّ َيِضَر ةريره بأ نع

هجرخأ .[ِهِلْهأ ىلإ ْلِ ِهجَعُيْلَف ُهَتَمْهَن ْمُكُدَحأ ىضَق اَذإَف .ُه َم
ْوَن َو ُهَبارَش َو ُهَماَعَط ْمُكَدَحأ

هتجاح ىأ :نونلا حتفب « ُهَتَمْهَن».ةثثلا .

1. (2197)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yolculuk azabtan bir parçadır, herbirinizin yiyeceğine, içeceğine, uykusuna mâni olur. Öyleyse işini bitiren, âilesine dönmede acele etsin."50

AÇIKLAMA:

1- Yolculuğun azabı, meşakkatidir, elemidir. Yolculukta yürümekten, binmekten muntazam hayatın alışkanlıklarının terkinden hâsıl olan birkısım meşakkatler ve sıkıntılar vardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bütün bunları azab kelimesiyle ifade etmiştir. Hadisin devamında bu azab'ın sebebi de kısmen açıklanmaktadır: "Yiyecek, içecek ve uykuya mani olur." Bir başka rivayette "... Zîra, kişi, yolculuk sırasında yeterince namaz ve oruçla meşgul olamaz" denmiştir. Şüphesiz yolculuk, bu sayılanların aslına mani olmaz, mükemmel olmasına mani olur. Nitekim Taberânî'nin bir rivayetinde: "Uykunun, yemenin, içmenin tadını alamazsınız..." buyurulmuştur.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yolculuğun sür'atle yapılıp, bir an önce eve dönülmesini tavsiye etmektedir. İbnu Ömer'in bir rivayetinde, yolculuğun meşakkatine dikkat çekildikten sonra: "Yolculuk azabından kurtulmanın tek devası vardır, o da süratle yol almaktır" buyrulur. Dönüşün çabuk yapılmasına teşvik sadedinde, hadislerde farklı ifadelere yer verilmiştir. Efendimiz birinde şöyle der: '...ailesine dönüşte acele etsin, çünkü

bunun sevabı daha fazladır."

3- Âlimler bu hadiste, kişinin, sebepsiz olarak ailesinden uzaklaşmasının mekruh olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

4- Yolculuktan dönmede istical (çabukluk) müstehabtır. Bu durum, gurbette olmadan maddî ve manevî zarara uğramasından korkulanlar hakkında daha da ehemmiyet kazanır. Çünkü, aile içerisindeki rahat ikamet, kişinin dünyevî ve uhrevî işlerinin düzelmesinde yardımcıdır, ibadetlerin cemaatle, huzurla, güç kuvvetle yapılmasına vesîledir. 51

[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/33-34.

[50] Buhârî, Umre: 19, Cihâd: 136, Et'ime: 30; Müslim, İmâret: 179, (1927); Muvatta, İsti'zân: 39, (2, 980); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte □ئ تْ نم رفس فً تأت لها ك
ِج أَذإ :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو
□2ـ

ىئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .]ِسْيَكْلاِب َكْيَلَع َو ،ُةَثِعهشلا .
َطِشَتْمَت َو ُةَبيِغُملا َّد ِحَتْسَت َّتَح ًاقو ُرُط

2. (2198)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Seferden dönünce ailene gece vakti gelme, ta ki kocasını bekleyen kadıncağız usturasını kullansın, dağınık saçlarını tarasın. Sana keys gerekir."52

نِهِتا َرَثَع اوُبُلْطَي َو َّنُهوُن َّوَخَتي َّئِل ًيَل َءاَسِهنلا اوُق□□] .
ُرْطَي ْنأ ْمُهاَهْنَي َناك] :ةياور يفو ـ3□

3. (2199)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Resûlullah onları (yolculuktan dönenleri), kadınları ihanet zannı altında tutmuş ve açıklarını aramış olmaları için, evlerinin kapılarını geceleyin çalmaktan nehyetti."[53]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadis, uzun müddet gurbette kalan bir kimseye, evine döndüğü vakit kör saatte, aniden girmemesini tavsiye etmektedir. Şarihler bu kerahetin, gurbette uzun müddet kalanlarla ilgili olduğunu belirtirler. Kısa bir müddet için giden, döneceği bilinen kimse bu yasaklamanın dışındadır. Ayrıca, geceleyin geleceğine dair, şu veya bu vasıta ile önceden bir haber ulaştırabilmiş olan kimsenin de geceleyin gelmesinde bir kerâhet yoktur. Hadis, hiç beklenilmeyen bir zamanda âni gelişleri kasdetmekte, bunun gece vaktinde olmamasını tavsiye etmektedir. Bir Müslim hadisi'nde bu husus daha sarihtir: "Resûlullah, gurbette ikâmeti uzayan kimsenin, evine geceleyin gelmesini yasakladı." Sadedinde olduğumuz hadiste böylesi bir gelişte iki menfî mânanın varlığına dikkat çekilmiştir: **a)** Kadınların ihânetinden şüphelenmek.

b) Açığını aramak. Açığını aramak, onu hazırlıksız, traşsız, saçı dağınık, pejmürde kıyafetle bulmak demektir. Bu durumun, karıkoca arasında bulunması gereken muhabbeti sarsacağı belirtilir. Böylece Resûlullah karıkoca arasındaki muhabbeti kırıcı, zedeleyici bir durumu yasaklamış olmaktadır. **2-** Keys: Önceki hadiste geçen bu kelimeyi âlimler farklı şekillerde yorumlamıştır. Hattâbî: "Keys burada "hazer (sakınmak)" mânasındadır. Ancak keys bazan "rıfk" ve "iyi temenni" mânasına gelir" der. İbnu'l-Arabî'ye göre "Keys "akıl" demektir. Resûlullah burada çocuk talebini akıl olarak ifade etmiştir." Diğer bazıları da: "Resûlullah, keys ile cimaya acz göstermekten sakınmayı kastetmiştir" demiştir. İbnu Hibbân, keys ile, hadiste cima kastedildiğini cezmen yani pek kesin bir üslûbla söylemiştir. İbnu İshâk'ın bir rivayetinde bu mânayı te'yid eden sarâhat gösterilmiştir.

Kadı İyâz der ki: "Buhârî ve başkaları keys'i "çocuk ve nesil talebi" olarak tefsir ettiler. Bu yorum sahihdir."

Keys'in manası üzerinde yeterli tahkikten sonra İbnu Hacer, neticede lügat olarak akıl mânasına gelse de, hadiste "cima" ve "çocuk talebi" mânasında anlamak gerekeceğine hükmeder.[54]

المُنِيبَاتِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ أَحَدِكُمْ مَجْرَى الدَّمِ، فَقُلْنَا:

□4ـ يفو برخأ: [َتلَجِوُا بلَع

ناطيشلا نإف ،هنم انأ ملسأ هانعم :نايفس لاق. َمَلْسأَف ِهْيَلَع
بِنَناَعأ َ هاللّ َّنأ َّإ بِهنِم َو :َلاَق ؟َكْن ِم َو

ملسي .

4. (2200)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "(Resûlullah:) "Kocası gurbette olan (yabancı) kadınların yanına girmeyin. Zîra şeytan, herbirinizin içinde, vücudunuzda kanın dolaştığı gibi, (kendisini hissettirmeden) dolaşır"

buyurdu. Biz atılıp sorduk: "Sende de dolaşır mı?" "Bende de (dolaşır), ancak Allah bana yardım etti de (şeytanım) müslüman oldu." [55]

AÇIKLAMA:

1- Burada, Resûlullah, kocası gurbette olan yabancı kadınların yanına gitmemeyi tavsiye etmektedir. **2-** Şeytanın vücudda kan gibi dolaşması iki mâna'ya muhtemeldir:

[52] Buhârî, Nikâh: 120, Umre: 16; Müslim, İmâret: 183-184, (715); Ebû Dâvud, Cihâd: 175, (2776, 2777, 2778); Tirmizî, Radâ: 17, (1172) İsti'zân: 19, (2713); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/36.

[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/36.

a) Şeytana insanda dolaşma gücünün gerçekten verilmiş olması. Bu durumda hadiste mecaz mevzubahis değildir.

b) Bu ifade mecaz olabilir. Hakikati de şeytanın verdiği vesvesenin çokluğudur. **3-** Şeytanın müslüman olması meselesine Süfyân-ı Sevrî itiraz ederek: "Şeytan müslüman olmaz" demiştir. Bu durumda 'Esleme' imlasının mazi fiil değl 'Eslemu' şeklinde muzârî okunması uygun bulunmuştur: "Ben ondan selamette kaldım" demek olur. [56]

لَص َو اَذإِف .َحِبْصُي ىَّتَح ُلُخْدَي ْمَل ةًَّيِشَع َلَص َوَف ٍرَفَس ْوَأ□
ِة َو ْزَغ ْنِم َلَفَق اَذإ َناك] ىرخأ يفو ـ5□

د ِحَتْسَت َو ُةَلِفَّتلا َطِشَتْمَت ْيَك اوُلِهْمَأ :ُلوُقَي .ِةَاَدَغلا َتْق َو□□
ًّإ ْلُخْدَي ْمَل ِحْبُّصلا َلْبَق

ةناعلا قلح «ُداَدْحِتْسِا َو».ةمهتلاو ةنايخلا بلط «ُن ُّوَخَّتلا□
َو».يل ئجملا «ُقو ُرُّطلا».[ُةَبِيُغُملا

باغ يتلا «ُةَبِيُغُملا َو».ةيروتلاو ةباتكلا قيرط بلع هلمعتسا هناكو
،ديدحلا نم لاعفتسا وهو

مل يتلا «ُةَلِفهتلاو».ةفاظنلاو رعشلا حيرستو لسغلاب دهعلا
ةديعبلا «ُةَّثِعهشلاو».اهجوز اهنع

قع عامجلا نم دلولا بلط لعج دق نوكيف ،لقعلا ُسْيَكْلاو□ □□ .
،عامجلا «ُسْيَكْلا َو».بيطتت

5. (2201)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir gazveden -veya bir seferden- döndüğü vakit Medîne'ye gece ulaşacak olsa girmez, sabahı beklerdi. Sabahtan önce ulaşacak olsa yine girmez, sabah vaktini beklerdi. Derdi ki: "Biraz mühlet tanıyın da kokusunu sürünmemiş olan taransın, kocası gurbette olan usturasını kullansın." [57]

AÇIKLAMA:

Hadisle ilgili açıklama, önceki rivayetlerin îzâhı sırasında geçmiştir. Burada Ebû Dâvud'da kaydedilen: "Kişi seferden döndüğü zaman ailesine dâhil olacağı en iyi vakit, gecenin başıdır" hadisini açıklama sadedinde ulemânın dikkat çektiği bir yoruma, bir bakıma bu bahsin neticesi olarak yer vermek istiyoruz: "Önceki hadisler, yolcunun ailesine geceleyin dönmesini mekruh görürken, bir rivayet "gecenin başında dâhil olma"yı tavsiye etmekte ve ortaya bir tenâkuz çıkmaktadır. Ancak ulema burada tenâkuz görmez. Der ki, bu Ebû Dâvud hadisinde kastedilen ehline duhul'den maksad, "evine dönme" değildir, hanımı ile halvet edip başbaşa kalmadır, cima ihtiyacını görmedir. Bu maksadla gecenin başı tavsiye edilmiştir, çünkü tabiî olarak, yolcu, ailesinden uzak kalmış olması sebebiyle, onda şehvet galebe çalar. Arzusunu gecenin başında yerine getirince nefsi sükünete erer ve uykusu rahat geçer."58

ق َرَط ًٍّيل َءاَس ِهنلا اوُق ُرْطَي ْنأ # ُّبهنلا ْمُهاَهَن اًّمَل] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ6□

يذمرتلا هجرخأ .[ًٍّج َر ِهِتأ َرْما َعَم اَمُهْنِم ٍد ِحاِو ُّلُك َدَج .
َوَف ِنْهَّنلا َدْعَب ِن ًٍّج َر

6. (2202)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları kadınların yanına geceleyin gelmeyi yasakladığı zaman, iki kişi (bu yasağı dinlemeyip), geceleyin evlerine geldi. Her ikisi de evinde hanımının yanında bir yabancı erkek buldu." 59

AÇIKLAMA:

İbnu Ebî Cemre, 2198'de kaydedilen Buhârî hadisi'ni açıklama zımnında: "Hadiste, yolcunun, geleceğine dair önceden herhangi bir haber ulaştırmadan, ailesine aniden girmesi yasaklanmaktadır. Bunun sebebi de hadiste işaret edilen husustur" dedikten sonra, sadedinde olduğumuz hadisi kastederek şöyle der: "Resûlullah'ın bu yasağına muhalefet edenler oldu ve hanımının yanında yabancı erkek buldu. Muhalefetine karşılık bu suretle cezalandırıldı."

Ebû Avâne'nin kaydettiği bir rivayete göre Abdullah İbnu Revâha, sefer dönüşü geceleyin ailesine döner.

Hanımının yanında, onu taramakta olan bir kadın vardır. İbnu Revâha ilk anda bu yabancıyı erkek zanneder ve kılıcını çeker, o anda Resûlullah'ın kişiyi ehline geceleyin dönmesini yasakladığını hatırlayarak tevakkuf eder ve böylece bir cinayetten kendisini kurtarır. 60

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/37-38.

[57] Kaynak 2198'de kaydedildi; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/38.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/38-39.

SEKİZİNCİ EDEB

DENİZ YOLCULUĞU

اهجاَح ًّاَ إ َرْحَبْلا ِبَك ْرَت َ :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نع ـ1□

وبأ هجرخأ .[ًارْحَب ِرأَّنلا َتْحَت َو ًاراَن ِرْحَبْلا َتْحَت َّنإف .ىلاعَت
ِ هاللّ ِليِبَس يف ًاي ِزاَغ ْوأ ًارِمَتْعُم ْوأ

نإف ،هنأشل ٌليِوْهَت َو رحبلا رم‘ ميخفت اذه .خلإ ًاران رحبلا
تحت نإ :هلوق يف يباطخلا لاق.دواد

اندو اهسب نمل ناراﻻ نم كهلا نمؤي امك رم‘ا بلاغ يف هكه
ΙŒنمؤي َو هبكار ىلإ ُع ِرْسُت ةف

. اهنم ،اذهو يف ضرعم ًلاتخُّيِ ليثمتلاو

1. (2203)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyâllahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hacc veya umre veya Allah yolunda cihad maksadları dışında gemiye binme. Zîra denizin altında ateş, ateşin altında da deniz vardır." [61]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler hadisin zaafına dikkat çekmekle birlikte, fukaha'nın bazı hükümler çıkardığın belirtirler: Hacca gitme imkanı sadece deniz yoluyla mümkün ise, hacc yine de farz olur. Ebû'l Leys Semerkandî: "Deniz seyahatinde selamet ihtimale galib ise mutlaka hacc farz olur" demiştir. Bu görüşe göre helak ihtimali galib ise kişi hacc mevzuunda muhayyerdir, dilerse tehlikeyi göze alıp deniz yoluyla hacca gider, dilerse gitmez, bu durumda muhayyerlik esastır. Bu yorumda "Gemi yolculuğu, haccın farz olmaması için özür sayılır" diyen görüşe red mevcuttur. Hattâbî'nin ifadesi, denizi özür sayanlara daha açık bir reddir: "Bu hadiste, "Hacca gitmek için başka yolu olmayanlara gemiye binmeleri gerektiği hususunda delil vardır." Bir çok fakih bu görüştedir. Ancak İmam Şafiî (rahimehullah): "Bunun gerekeceği hususunda açıklık göremiyorum, çünkü bu hadisi zayıf addetmişlerdir." İbnu Hacer, deniz yolculuğu hususunda İmam Mâlik gibi bazı âlimlerin kadınla erkek arasında tefrikte bulunduklarını belirtir. İmâm Mâlik, kadınlara deniz yolculuğunu mutlak olarak yasaklamıştır. Ancak cumhur "selamet galebe çalınca denizle kara arasında fark yoktur" diye hükmetmiştir. **2-** Hattâbî, bu hadiste Resûlullâh'ın deniz yolculuğunda ciddi riskler bulunduğuna dikkat çekip, şe'nini büyüttüğünü söyler. "Çünkü, der, deniz yolcusuna âfet çabuk gelir, selâmetinden hiçbir zaman emin olunamaz, tıpkı ateşle iştigal edip ona yaklaşma halinde, onun felaketine uğramaktan emin olunamıyacağı gibi." **3-** "Denizin altında ateş, ateşin altında deniz var" sözü, Resûlullâh'ın mucizevî ihbarlarından biridir. Bugünkü jeoloji bilgisi küre-i arzın merkezini ateş kabul eder. Arzımızın kürevî olması hasebiyle, bilhassa güney yarım kürenin ve hususen Suudî Arabistan'a yol veren denizlerin semtikademleri (antipod'ları) hep denizdir. Bu bilgi, günümüzde âdi bilgiler sınıfında ise de coğrafya bilgisinin çok sınırlı olduğu Resûlullah devrinde mucize değerindedir. [62]

□□البَحْرِ وَ مَا ذَكَرَهُ اللّهُ تَعالى فِي القُرْآنِ إلاَّ بِحَقِّهِ. ثُمَّ
□2ـ وعن مُطَرِّفٍ قالَ: [بَأسَ بِالتِّجَارَةِ فِي

مِنْ فَضْلِهِ]. أخرجه رزين. قالت: وأخرجه البخارى في
تَ: وَتَرَى الفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا

. ترجمة واللّه أعلم. «مَوَاخِرَ» جمع ماخرة: وهي الجارية

2. (2204)- Mutarrıf der ki: "Denizde ticaret yapmada bir beis yok. Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hak ancak hakkı zikreder" sonra da şu âyeti okudu; "Allah'ın lütfuyla rızık aramanız için gemilerin onu yararak gittiğini görürsün..." (Fâtır 12). [63]

AÇIKLAMA:

---

[61] Ebû Dâvud, Cihâd: 9, (2489); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/40.

[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/40-41.

1- Burada Mutarrıf şeklinde zikredilen isim Buhârî'de Matar'dır ve İbnu Hacer, bunun, Tâbiîn'den meşhur Mater el-Varrâk el-Basrî olduğunu belirtir. Buhârî'nin sadece Hamevî nüshasında, tashif eseri olarak, Mutarrıf şeklinde geldiğine dikkat çeker.

2- İmam Mâlik, Hz. Ömer'in gemi ile gazveye çıkmaya müsaade etmediğini kaydeder. Şüphesiz bu, deniz seferi hususunda kerahet ifade etmez. Nitekim "Hz. Muâviye (radıyallâhu anh)'nin ısrarlı talepleri üzerine Hz. Osman müsaade etmiştir. İlk defa onun zamanında müslümanlar deniz seferi yaparak Kıbrıs'a çıkartma yaparlar. Şu halde Hz. Ömer'in menfî tavrı, siyasi gelişmelerin ve belki de deniz seferiyle ilgili teçhizat ve tecrübelerin yetersizliğine bağlı bir durumdu. Hz. Osman zamanındaki gelişmeler, resmî müsaadenin istihsâline yetmiş olmalıdır.

Şu halde, deniz yolculuğunun cevazı meselesinde ulema arasındaki değerlendirmede, Buhârî, deniz yoluyla ticaretin câiz olduğu kanaatindedir ve bu fikrine delil olarak şeyhlerinden Matar el-Varrâk'ın kanaatini ve âyetten istidlalini bâb başlığında kaydetmektedir. [64]

DOKUZUNCU EDEB

YOLCUYU KARŞILAMA

ةهيِنَث ىلإِ ناَيْب ِهصلا َعَم # ِهاللّ َلوسر ّتَقلَتن اَنبَهَذ] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ديزي نب بئاسلا نع ـ1□

يذمرتلاو دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ .[َكوُبَت ِة َو ْزَغ ْنِم .
ُهَمَدْقَم ِعاَد َوْلا

1. (2205)- Sâib İbnu Yezîd (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Tebük Gazvesi dönüşünde, biz çocuklarla birlikte, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı karşılamak üzere Seniyyetü'l Vedâ'ya gittik."65

AÇIKLAMA:

1- Hadis, burada Resûlullah'ın Tebük gazvesi dönüşü sırasında merasimle karşılandığını ifade etmektedir.

Buhârî'nin Kitâbu'l-Cihad'daki rivayeti, "Gazilerin karşılanması" adını taşıyan bir başlık altında kaydedilir.

Burada râvi, hangi gazve olduğunu belirtmeden: "Biz çocuklarla, Resûlullah'ı karşılamak için Seniyyetü'lVedâ'ya gittik" der. Buhârî'nin başlığının da ifade ettiği üzere, âlimler: "Sefer dönüşlerinde yolcuları ve cihaddan gelenleri neş'e ve sürurla karşılamak hoş bir davranıştır, insanlara karşı îfâ edilen iyiliklerden biridir" diye hükme bağlamışlardır.

2- Seniyye tümsek demektir. Seniyyetü'l-Vedâ Medine'de yolcuların uğurlandığı, karşılandığı bir yerin adıdır, Mekke cihetindedir. Tebük, tam aksi cihette olduğu için, hadis bazı itirazlara uğramıştır. Şârih Dâvûdî, bu cihette de aynı ismi taşıyan bir yerin olabileceğini söylemiştir. İbnu Hacer müşkili bir başka yaklaşımla halleder: "Onun Hicaz cihetinde olması, Şam'a gidecek yolcuların şehri aynı yerden terketmelerine mâni değildir. Nitekim Mekke'ye giriş ve çıkışlar iki ayrı tepeden de olsa her iki tepenin yolu da sonunda birleşmektedir." Ayrıca, Resûlullah'ın hicretle Medîne'ye gelişi sırasında kadınların okuduğu manilerin birinde, bir rivayette: "Ay bizim üzerimize vedâ tepelerinden doğdu şeklinde geldiğini kaydeder. Yani bu rivayette seniyyetü'lvedâ değil, seniyyâtü'lvedâ denmiştir. Seniyyât, seniyyeler (tepeler) demektir. 66

هالّ ُلوسرو ًةَث ِراَح ُنب ُد ْي َز َمِدَق] :تلاق اهْنَع ُ هالّ □ #
َي ِض َر ةشئاع نع ـ2□

اَهَدْعَب ًَو اَهَلْبَق ًاناَي ْرُع ُهُتْيأ َر اَم ِ هالّ َو ،ُهَب ْوَث ُّرُجَي□
يف ِبْيَث ،ُهاَتأَف َرَقَف َع َباَبْلا َماَقف ِهْيَلإِ # ًاناَي ْرُع

يذمرتلا هجرخأ .[ُهَلَّبَق َو ُهَقَنَتْعاَف .

2. (2206)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) odamda iken Zeyd İbnu Hârise geldi ve kapıyı vurdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üryan vaziyette üzerindeki örtüsünü sürüyerek kalktı. Allah'a yemin olsun, O'nu, daha önce üryan olarak hiç görmemiştim, sonra da görmedim. Zeyd'i kucakladı ve öptü."[67]

---

[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/41.

[65] Buhârî, Cihâd: 196, Megâzî: 82; Tirmizî, 38, (1718); Ebû Dâvud, Cihad: 176, (2779); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/42.

AÇIKLAMA:

1- Şârihlerin de belirttiği üzere, Zeyd (radıyallâhu anh)'in gelişi, mûtad bir geliş değil, bir sefer veya gazve dönüşüdür. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) O'nu bir çok gazvelere komutan yapmıştır. Rivayetten de anlaşılacağı üzere, Zeyd, istisnâî bir saatte Resûlullah'ın kapısını çalmıştır. Resûlullah'ın üryan olarak, yani ridasını üzerine almış olarak, tekellüfsüz şekilde kapıya koşması, Zeyd'in gelişinden duyduğu sevinci ifade eder. Esasen Zeyd olsun, oğlu Üsâme (radıyallâhu anhümâ) olsun, Resûlullah'ın fazla teklif ve tekellüfe gerek duymayacağı kadar ziyade sevgisine mazhar olma şerefine ermiş bahtiyarlardandır.

2- Hz. Âişe, Resûlullah'ı ne daha önce ne de daha sonda böyle üryan vaziyette hiç görmediğini yeminle ifade etmektedir. Aynı yorgan altında yıllarca beraberliğe rağmen, Resûlullah'ı bu vaziyette görmemesi istiğrab mevzuudur. Bazı şârihler: "Hz. Âişe'nin burada, bu şekilde üryan olarak birisini karşılayıp kucaklamasını kastetmiş olacağını, ancak halin bu hususa delaleti sebebiyle sözü kısa kestiğini veya bu şekildeki üryanlıkta görmediğini kasdetmiş olabileceğini" söylemişlerdir. Kâdı İyâz evvelki tahminde bulunur. Tîbî de: "Doğrusu da bu olmalıdır. Zîra, Hz. Âişe'nin sözünün siyakından Zeyd'in gelişi sebebiyle Resûlullah'ın duyduğu neşe ve sevincin râyihası koklanmaktadır. Efendimiz, onu bir an önce karşılama hususunda duyduğu isti'cal sebebiyle ridâsını tam olarak giyinmeye vakit ayırmadan koşmuş, yürürken eliyle çekerek giyinmesini tamamlamaya çalışmıştır ki bu durum (herkese) kesretle vaki olan bir haldir."

3- Hadiste, yoldan gelenle kucaklaşmanın meşrûiyyetine delil mevcuttur. Musâfaha ve kucaklaşmanın, sünnetten başka örnekleri, başta Hz. Enes, Hz. Câbir ve Ebû Zerr olmak üzere bir kısım Sahâbi (radıyallâhu anhüm) tarafından rivayet edilmiştir. Hz. Enes'in bir rivayeti şöyle: "Ashab karşılaşınca musâfaha ederler (tokalaşırlar), seferden gelince de kucaklaşırlardı"

Âlimlerimiz, muhtelif rivayetleri nazar-ı dikkate alarak mü'minlerin karşılaşmalarda musâfahanın, uzaktan gelme durumunda da kucaklaşmanın hak ve sahih olduğunu söylemekte ittifak eder. 68

هْيَنْيَع َنْيَب َلَّبَق َو ُهَم َزَتْلاَف ،ِبلاَط ِيبأ َنْب َرَفْعَج # هالّل□].
ُلوسر بهقَلَت] :لاق ببعشلا نعو ـ3□

دواد وبأ هجرخأ .

3. (2207)- Şa'bî merhum anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Câfer İbnu Ebî Tâlib'i karşıladı, kucakladı ve gözlerinin arasından öptü." 69

AÇIKLAMA:

1- Şa'bî, sahâbî olmaması haysiyeti ile, rivayet munkatı'dır.

2- İbnu Hişâm'ın kaydına göre, Hz. Câfer'in bu sefer dönüşü, Habeşistan dönüşüdür. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onu Habeşistan'a hicret edenlerin sözcüsü olarak Necâşî'nin yanına göndermiş idi. Oradaki hizmetini tamamlayıp dönen Hz. Câfer Hayber'in fethedildiği gün, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la karşılaşır. Onu görmekten son derece memnun kalan Efendimiz, rivayette ifade edildiği üzere kucaklayıp öptükten sonra: "Bilemiyorum bunlardan hangisi sebebiyle sevineyim. Hayber'in fethiyle mi, Câfer'in gelişiyle mi?" buyururur. Ebû Dâvud "İki Göz Arasından Öpmek" adını verdiği bir bâb'ta bu hadisi zikrederek gözler arasından öpmenin meşruiyyetine delil yapar.[70]

ONUNCU EDEB

KUDÜM (SEFERDEN DÖNÜŞ) NAMAZI

أَدَب ٍرَفَس ْنِم َلَفَق اَذإ # ِ هاللّ ُلوسر َناك] :اق مهْنَع ُ هاللّ َي ِض
□1ـ نع نبا رمع وكعب نب كلام ر َ

هجرخأ .[َكلذ ُلَعْفَي َرَمُع ُنْبا َناكو :عفان لاق . ِهِتيَب ىلإ َف
بِلاْمَسْج ِد ِف َر َكعَ َفيِه ِر َكعْتَيْن ِ ُثَمُّ اَنْصَر َ

. دواد وبأ

[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/43-44.

1. (2208)- İbnu Ömer ve Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anhüm) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönünce önce mescide uğrardı. Orada iki rekat namaz kılar, ondan sonra evine dönerdi." Nâfi: "İbnu Ömer de öyle yapardı" demiştir."[71]

AÇIKLAMA:

Rivâyetin pek vâzıh olan ifadesi, Resûlullâh'ın sefer dönüşlerinde önce mescide uğrayıp iki rekat namaz kıldığını gösteriyor. Ebû Dâvud'un aynı bâbtaki bir rivayetinde, (halkın kendisini ziyaret edebilmesi için) namazdan sonra mescidde oturduğunu ifade eder. Teysîr'in kaydettiği rivayette, iki rekatlik namazdan sonra evine döndüğü ifade edilmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, halkın ziyaret etmek, haber dinlemek ihtiyacını duyarak etrafını sarmaları halinde mescitte oturup, onlarla meşgul olmuştur. Böyle olmayan durumlarda ise, kudüm namazını kılınca evine çekilmiştir.

Şu halde burada esas şudur: Seferden dönünce önce mescide uğrayıp iki rekat kudüm namazı kılınmalıdır. Bir müddet oturmak veya hemen eve dönmek, şartlara bağlıdır.

Yeri gelmişken hatırlatalım ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in sefer dönüşünü hep gündüze -Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhümâ)'nin tasrihine göre kuşluk vaktine- rastlatmasının, gece vaktinden sakınmasının bir hikmeti daha gözükmektedir: Bu da dönüşte ashabla karşılaşmak, onların merakını tahrik etmeden bazı haberler vermektir. [72]

MÜSÂBAKA VE ATICILIK BÖLÜMÜ

(Bu kitap iki fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

MÜSÂBAKA VE ATICILIGA ÂİT HÜKÜMLER

*

İKİNCİ FASIL

ATIN VASIFLARIYLA İLGİLİ HADİSLER

UMUMÎ AÇIKLAMA

İslam, bazı sportif meşguliyetlere fazlasıyla ehemmiyet vermiştir. Ancak günümüzün spor anlayışıyla İslam'ınkini iltibas etmemek gerekir. Herşeyden önce her ikisinin gayeleri farklıdır. İslam, sporu askerî antrenman olarak değerlendirir. Meşru addettiği sportif faaliyetlerin hepsini bu açıdan yorumlamak, îzah etmek mümkündür. Meseleyi tersinden alırsak şu netice çıkar: Askerî antrenman olarak değerlendirilemeyecek meşguliyetler İslam açısından meşru olmaz, oyalanma veya oyalama, aldanma veya aldatılma vasıtaları olur. Bu açıdan akl-ı selim ile düşünülecek olunca "spor" adı takılan nice meşguliyetlerin bir aldatmaca ve zaman öldürme vasıtası olduğu kolayca anlaşılır. Hele sportif takımlardan birini tutmanın, bunların meselelerini takip edip münakaşasına zaman ayırmanın sporla uzaktan yakından ilgisi olmadığı gibi, ebedî bir hayatı kazanmak üzere dünyaya gönderildiğine inanan mü'minlerin hayat felsefesine taban tabana zıttır. O'nun inancına göre insan, ömrü kısa, vazifesi çok bir misafirdir, sırtında emânet-i kübrâ vardır. O, mahdut olan ömür sermayesini, dünya ve âhirete faydası olmayan fuzûlî ve abes şeylerle heder etmeye me'zun değil, bilakis, cuma günü, Ramazan ayı, Kadir gecesi ve saat-i icâbet gibi Allah indinde kıymeti fazla olan vakitleri değerlendirme gayretine düşmek suretiyle hayatını bereketlendirmeye mahkumdur. Evet, ebedî hayatını kurtarma endişesini taşıyan mü'minin günümüzde mühim vartalarından (risklerinden) biri, müzmin bir hastalık halinde yaygınlaştırılan bu sahte "spor" aldatmacasıdır. Bu mesele üzerinde ciddi şekilde düşünmek gerekiyor. Hissiyattan, peşin hükümden uzak olarak, iman gözlüğüyle meseleye eğilip, aklın, sağ duyunun hükmüyle kesin bir karar ve tavır ortaya koymak gerekmektedir. Teysîr'in bu bahse almış olduğu hadisler, meseleye İslamî yaklaşımda yardımcı olacaktır. Biz, bu mevzunun ehemmiyetine binaen, 2218 numaralı hadisten sonra, çocukların hayatında spora tekabül eden "Oyun"la ilgili uzunca bir tahlilimizi dercedeceğiz. Oradaki açıklamalar ve kaydedilecek bazı ziyâde hadislerden de anlaşılacağı üzere, burada gerçek spora tavır almak diye birşey mevzubahis değil. Bilakis dinimiz buna teşviklerde bulunmuştur. İslam, aldatıcı boş oyalamacıları kapı dışarı etmiştir.[73]

BİRİNCİ FASIL

Müsâbaka ve Atıcılıkla İlgili Hükümler

وأ ٍرِفاَح ْوأ ٍهفُخ يف ّإ َقَبس َ :# هالّ لوسر لاق] :لاق هْنَع ُ□
هالّ َي ِض َر ةريره بأ نع ـ1□

لْصَّنلاِب» و .ليخلا «ٍرِفاَحلاِب» و .لب"ا «ِهفُخلاب»□ «
دارملاو.ننسلا باحصأ هجرخأ .[لْصَن

اقْبَس قبسأ تقبس ردصم اهناكسإبو ،لْعُجلا :ءابلا حتفب «□ .
ُقبَّسلا َو» .مهسلا

1. (2209)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu üç şeyde armağan vardır: Deve yarışı veya at yarışı veya ok yarışı."[74]

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî: "Hadis, mükafaat ve armağanın bu üç şeyde yapılacak yarış sonunda verilmesinin uygun olacağını belirtmektedir" der. Böyle olunca Resûlullah başka çeşit yarışlar yapıp kazananlara armağan verilmesini tecviz etmemekte, helâl addetmemektedir.

2- Hadisin metninde at, deve, ok tabirleri geçmez; ata "tırnaklı", deveye "mestli", ok'a da "demirli" manalarına gelen kelimelerle işaret edilir. Âlimler bu tabirlerden maksadın at, deve ve ok olduğunu belirtmekten başka bu mânayı ifade edecek başka yarışların da helâl olacağını belirtirler. Sözgelimi Bagavî, Şerhu's-Sünne'de: "At mânasına katır ve merkeb de girer; deve mânasına fil de girer, çünkü bu savaşta deveye ihtiyaç bırakmaz" der. Bazı âlimler ayakla yapılacak koşu yarışı ile taş (gülle) atılarak yapılacak müsâbakayı da buraya dahil etmiştir. Bu müsâbakaların "düşmanla savaşmaya hazırlık olmaları" sebebiyle armağan vermenin câiz olduğunu âlimler belirtir. Ortaya konan armağan, cihâda teşvik unsuru olmaktadır.

Said İbnu'l-Müseyyeb, harp hazırlığına girmeyen veya cihad için kuvvet kazanmaya yardımcı olmayan kuş, güvercin vs. ile yapılacak yarışlarda armağan almayı kumar ve haram olarak değerlendirmiştir. İbnu'l-[75] Müseyyeb'ten taş atma hakkında sorulunca, "Bunda bir beis yok" demiştir.

اَهِب ُقِباَسُي َلْيَخلا ُرِهمَضُي # ِ هاللّ ُلوسر َناك] :لاق امهْنَع ُ].
□2ـ نعو نبا رمع َر ِض َي هاللّ

دواد وبأ هجرخأ .

2. (2210)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) atı antremana tâbi tutar, (sonra da) onunla yarışa katılırdı."[76]

AÇIKLAMA:

1- Antrenman diye çevirdiğimiz kelimenin aslı idmâr veya tadmîr'dir. Bu, atın kuvvetlenmesi için hususî bir beslenme rejimi uygulamaktır. Buna göre, önce bol gıda verilerek at şişmanlatılır ve güçlendirilir. Sonra yemi tedricen azaltılır. Bir odaya sokulup üzerine çul sarılır. Hayvan ısınır ve terler. Teri tamamen kuruyunca hayvanın eti hafifler ve koşmaya güç kazanır. İşte bu muameleye idmâr denmektedir. **2-** [77] Hadis, cahiliye devrinden beri atlara uygulanan idmârın meşruiyyetine delil olmaktadır.

هجرخأ .]ِةَياَغلا يف َح ْرَقْلا َلَّضَف َو ِلْيَخلا َنْيَب # هالّل ُلوسر
َقَّبَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ3□

دواد وبأ .

3. (2211)- Yine İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) atlar arasında yarışma yaptırdı. Hedefte, beş yaşına basanları tafdîl etti." [78]

ةَّيِنَث ىلإ ءاَيْفَحلا َنِم ِلْيَخلا َنِم َرَّمَض اَم # ِ هالّل ُلوسر ى□
َرْجأ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4□

ةتسلا هجرخأ .]ٍقْي َر ُز ِنَب ِد ِجْسَم ىلإ ِةَيِنَهثلا َنِم .
ْرِهمَضُي ْمَل اَم َو ،ءاَد َو ْلا

4. (2212)- Yine İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), antrenmanlı atı el-Hafya'dan Seniyyetu'l-Vedâ'ya kadar koşturdu. Antrenmanlı olmayanı da Seniyyetü'l-Vedâ'dan Benî Zürayk Mescidi'ne kadar koşturdu." [79]

AÇIKLAMA:

1- Antrenman (idmâr veya tadmîr) ile ne kastedildiğini 2210 numaralı hadiste açıkladık.

---

[74] Ebû Dâvud, Cihad: 67, (2574); Tirmizî, Cihâd: 22, (1700); Nesâî, Hayl: 14, (6, 226, 227); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/48.

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/48.

[76] Ebû Dâvud, Cihâd: 67, (2577); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/49.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/49.

2- Resûlullah, antrenmanlı atların koşu hedefleri ile antrenmansız atların koşu hedeflerini farklı tutmuştur. Zira Süfyan-ı Sevrî'nin belirttiği üzere el-Hafya ile Seniyyetü'l-Vedâ'nın arası beş veya altı mil olduğu halde, Seniyye ile Mescid-i Zürayk'ın arasında bir mil civarında bir mesafe mevcuttur.

3- Bu rivayetin bazı vecihlerinde, İbnu Ömer'in bu müsâbakaya iştirak ettiği belirtilir. Bunun, râvilerce ilave edilen bir derc olabileceği de söylenmiştir. Hadisin bir başka vechinde İbnu Ömer'in: "Ben yarışçılar arasında idim, atım beni bir duvardan atlattı" açıklaması o yarışların engelli, ciddi yarışlar olduğunu gösterir.

4- Hadis, müsâbaka yapmanın meşru olduğunu, abes bir iş olmayıp, düşmana karşı savaşta aranan maksadların kazanılmasına götüren makbul bir riyazet olduğunu ifade eder. Bu rivayetle elde edilen marifetten, ihtiyaç anında istifade edilecektir. Öyle ise, müsâbaka, duruma göre mübah ve hatta müstehab bir ameldir. Kurtubî: "At vs. hayvanlar üzerinde yapılacak müsâbakanın cevazında alimler ihtilaf etmez. Ok yarışları, silah kullanma yarışları da böyle zîra bütün bunlarda harb için hazırlık vardır" demiştir. **5-** Hadisten ayrıca, müsâbakalarda başlama ve bitme noktalarını önceden belirtmenin müstehab olduğu görülmektedir.

6- İbnu Hacer der ki: "Ulema, herhangi bir karşılık (armağan) mevzubahis olmadan yapılacak müsâbakanın cevazında icma eder." Ancak, İmam Mâlik ve Şafiî (rahimehumullah) bunu, mestli (deve, fil), tırnaklı (at, katır, merkeb) ve demirli (ok, mızrak...) olanlarla sınırladılar. Bazı âlimler bu cevazı da "at"la kayıtlarken, Atâ; herşeye teşmil eder.

Âlimler, armağanı câiz görmekte de ittifak ederler, ancak: "Bunu, müsâbakaya iştirak edenlerin dışında birinin vermesi şartıyla" derler. Sözgelimi, müsâbakada atı bulunmayan imam gibi. Cumhur bazı kayıtlarla, armağanın müsâbakaya iştirak eden iki taraftan birinden olmasını da câiz addetmiştir. Ulemânın câiz görmediği armağan, kumar mânası giren armağandır. O da şöyle olur: Her iki taraf da kazanana vermek üzere armağan koyar. Kazanan ikisini de alır. İşte bu, haramdır. Bu husus, müteakip hadiste genişçe açıklanacaktır. **7-** Hadis, müsâbakanın binilen atlarla olacağını da belirtir. Yani üzerinde binicisi olmayan, boş atları salmak suretiyle yapılan yarış caiz değildir.

8- Hadis, belli bir maksada mebnî olarak ihtiyaç halinde, hayvana eziyet veren acıktırma, koşturma gibi bazı muamelelerin yapılabileceğine delildir.

9- Mahlukâtı kendi gerçek yerine koymak gerekir. Nitekim Resûlullah, antrenmanlı atlarla, antrenmansız atları birbirinden ayırdı. Her ikisini de hallerine uygun mesafede ayrı ayrı koşturdu. Aksi halde birisi yorulmuş olacaktı. [80]

وُه َو ِنْيَس ْرَف َنْيَب ًاس َرَف َلَخْدأ ْنَم :# هاللّ لوسر لاق] □ □
لاق: هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ5□

رامِق َوُهَف َقَبْسُي ْنأ َنِمأ ْدَق َو ِنْيَس ْرَف َنْيَب ًاس َرَف َلَخْدأ□].
ْنَم َو ،ٍرامِقِب َسْيَلَف َقَبْسُي ْنأ ُنَمأَي

دواد وبأ هجرخأ .

5. (2213)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, iki at arasına, geçeceğinden emin olunmayan bir üçüncü at dahil ederse, bu kumar olmaz. Kim de geçeceğinden emin olunan atı dahil ederse bu kumar olur."[81]

AÇIKLAMA:

1- Şârihlerden Tîbî ve İbnu Melek, hadisi, tercümede kaydedildiği şekilde anlamışlardır: İki koşu atının arasına sokulan üçüncü atın kazanacağı önceden anlaşılırsa bu yarış câiz değildir, bu bir nevi kumardır. el-Muzhir: "Muhallil"in (araya giren üçüncü atlının), diğer iki yarış atına denk veya yakın koşu yapan bir at üzerinde olması gerekir. Eğer bu üçüncü atlı (muhallil), diğer iki atı geçeceğini önceden kesinlikle bildiği bir koşu atı üzerinde ise bu câiz olmaz, onun varlığı, yokluğu gibidir. Şayet diğer iki atı geçeceğini veya geçileceğini yakînî bir şekilde bilmiyor idiyse o zaman koşuya katılması câiz olur.

2- Kazanana verilecek armağan hususunda Bagavî, Şerhü's-Sünne'de şunu kaydeder: "Müsâbakada armağana gelince, eğer imam tarafından veya halktan biri tarafından, birinci olana verilmek üzere belli bir armağan konmuş ise bu câizdir, öne geçen buna müstehak olur. Eğer armağan yarışçılardan biri tarafından konur ve bunu koyan diğerine: "Eğer beni geçersen, sana şu malı vermek bana borç olsun, şayet ben seni geçecek olursam senden hiçbir şey istemiyorum" derse bu da câizdir. Fakat her ikisi de mal koyup, birbirlerine: "Ben kazanacak olursam sen bana şu kadar borçlanacaksın, sen kazanacak olursan ben sana şu kadar borçlanacağım" diyerek anlaşsalar, bu câiz olmaz. Bu son durumda, ikisinin arasına bir üçüncü yarışcı (muhallil) girer ve birinci olursa, bu ortaya konan her iki armağanı da alır, kaybederse kendisine bir ödeme yapması gerekmez. Görüldüğü üzere, iki taraf arasında yapılmış olan gayr-ı meşru bir yarış akdi muhallilin araya girmesiyle meşruiyet kazanmış, kumar olmaktan çıkmıştır. Zîra kumarın özü, oyunda kişinin kazanma veya kaybetme durumlarında olmasıdır, ama üçüncü şahıs araya girince bu mâna kalkıyor. Şayet, muhallil evvel gelir, diğer yarışçı birlikte veya peşpeşe gelirlerse muhallil her iki armağanı da alır, iki yarışçı birlikte aynı anda gelir, muhallil arkadan gelirse kimse bir şey alamaz. İki yarışçıdan biri önce gelir onu muhallil takip ederse muhallil ikinci yarışçıyla birlikte gelse de, sonra gelse de birinci gelen, kendi koyduğunu korur, ikinci yarışcının koyduğunu da alır. Muhallil iki yarışçıdan biriyle beraber gelir sonra da ikinci yarışcı gelirse, iki birinci, sona kalanın koyduğu armağanı paylaşır." (Aliyyü'l-Kârî'nin Mirkât'ından.) 82

بلَع ُّيِبا َرْعأ َءاَجَف ُقَبْسُت َ اَبْضَعْلا ُتَّمْسُت ُةَقاَن # ِهبَّنلل َناك]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ6□

. لاَقف #َ: قَّّح بلَع هاللّ ِ أْن َ يَر ْ تَفِع َ شَن ُءْ منِ َ لادنُّْيَا ِاه
َنيِمِلْسُملا بلَع َكِلذ َّقَش َف اَهَقَبَسَف ِدوُعُق

بئاسنلاو دواد وبأو براخبلا هجرخأ .[ُهَعَض َو .

6. (2214)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Adbâ adında bir devesi vardır. Bu bütün yarışları kazanırdı. Bir gün binek devesi üzerinde bir bedevi geldi ve yarışta Adbâ'yı geçti. Bu durum Ashâb'ın ağrına gitti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), üzüntülerini yüzlerinden okuyunca şu açıklamayı yaptı:"

Yeryüzünde, yükselttiği herşeyi arkadan alçaltmak Allah üzerine bir haktır." [83]

AÇIKLAMA:

1- Binek devesi diye tercüme edilen kelime kaûd'dur. Araplar binilecek yaşa gelen develere bu ismi vermişlerdir. En az iki yaşında kaûd olabilir. Altı yaşına kadar artık kaûd denir. Altıya basınca cemel denmektedir. Kaûd, erkek deveye denmektedir, dişiye kalûs denmiştir.

2- Adbâ, Resûlullâh'ın devesinin adıdır, kulağı kesik veya kulağı yarık mânalarına gelir. Resûlullah'ın bir de Kasvâ adında devesi vardır. Âlimler ikisi aynı deve mi, farklı farklı develer mi ihtilaf ederler. Bazıları: "Aynı devedir, Kasvâ, Adbâ, Ced'â diye isimleri vardır" diye hükmetmiştir. İbnu Hacer hadisten şu nüktelerin çıktığını belirtir: * Binmek ve üzerinde müsâbakaya katılmak için deve beslenmesi. * Dünyaya karşı zühd var, zîra onda her yüksekliği alçalma takip edeceğine işaret edilmiş, dünyaya ait her kemâlin nâkıs olduğu belirtilmiştir.

* Tevazuya teşvik, övünmeme, iftiharı terke davet var. * Resûlullah'ın güzel ahlak ve tevâzusu gözükmektedir. * Ashâb'ın gönlünde Resûlullâh'ın büyüklük ve azameti anlaşılmaktadır. * Müsâbakanın câiz olduğu ifade edilmektedir.

* Dünyayı alçaltmak Allah'ın değişmez bir kanunudur. * Her akıl sahibinin dünya hususunda ölçülü olması, onu kazanma yarışında itidali, meşru sınırlara riayeti elden bırakmaması gerekir.

* Taberî demiştir ki: "Tevazuda hem dînî hem dünyevî maslahat var. Zîra, insanlar dünyada onu istimal etseler, aralarındaki kin ve buğz zail olur, gösteriş ve tefâhur yorgunluğundan âzad olup sükûna kavuşurlar." [84]

نْيَذه َنْيَب ُفِلَتْخَت :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرِماَع ِنب َةَبْقُعِل ُتْلُق]□
:لاق ىمخللا َمْيَقُف نعو ـ7□

هِناَعأ ْمَل # ِ هاللّ ِلوسر ْنِم ُهُتْعِمَس ٌم ًَك ْوَل :َلاَقف .□□
َكْيَلَع ُّقُشَي َو ٌريِبَك ٌخْيَش َتْنأ َو ِنْيَض َرَغْلا

ئشلا «هانعمو».ملسم هجرخأ .[نَصَع ْدَق ْوأ اَّنِم َسْيَلَف ُهَك َرَت
َّمُث َنْم َّرلا َمهلعَت ْنَم :ُلوُقَي ُهُتْعِمَس

هتسبمو هتاساقم .

7. (2215)- Fukaym el-Lahmî anlatıyor: "Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh)'e dedim ki: "Sen yaşlanmış bir ihtiyar olduğun halde bu iki hedef arasında gidip geliyorsun, artık bu sana meşakkat veriyor olmalı." Bana şu cevabı verdi: "Eğer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğim bir söz olmasaydı kendimi bu sıkıntıya atmazdım.

Efendimizin şöyle söylediğini işittim: "Kim atıcılık öğrenir ve sonra brakırsa o bizden değildir - veya: asi olmuştur.-" [85]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadislerinde Efendimiz, gençliğinde, atış yapmayı öğrenip sonradan bırakıverenleri tehdit etmektedir.

Münâvî şu açıklamayı sunar: "Atış yapmasını bilmede dini müdâfaa ve düşmanı bertaraf etme ehliyeti vardır. Cihâd vazifesi bu sayede îfâ edilir. Unutacak kadar terkedilmesi halinde, kendisine terettüp eden vazifeyi yerine getirmesi mümkün olmaz. Tehdiddeki şiddet bu terkin haram olduğunu ve hatta büyük günah olduğunu ifade eder. Ancak Şafiî mezhebinde bu mekruhtur. İbnu Salâh, ok atmanın kılıç kullanmaktan efdal olduğuna hükmetmiştir. Zîra, her birinin fazileti, masiyet ehline karşı, ehl-i taate kazandırdığı güç ve kuvvete bağladır. Bu hususta atış daha üstündür.

---

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/51-52.

[83] Buhârî, Cihâd: 59, Rikâk: 38; Ebû Dâvud, Edeb: 9, (4802); Nesâî, Hayl:14, (6, 227); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi,

2- Hadiste geçen "bizden değildir" sözü kâfir oldu mânasına gelmez, "bizim yolumuzda değildir", "bizim sünnetimiz üzerine değildir" demektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pekçok merdud ahlakı bu ve benzeri bir tabirle reddetmiştir: "Kim (musibet karşısında) yanaklarına vurarak, üstünü başını yırtarak dövünürse ve cahiliye duasıyla dua ederse bizden değildir"; "Kim bizi aldatırsa bizden değildir" hadislerinde olduğu gibi. Bu davranışların zemmedildiği açıktır, ancak ulemâ bunu tekfir anlamamıştır. 86

د ِحا َوْلا ِمْهَّسلاِب ُل ِخْدُيَل َ هاللّ َّنإ :# هاللّ لوسر لاق] : لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رماع نب ةبقع نعو ـ8□

هِب َّدِمُملا َو ،هِب َيما َّرلاو ، َرْيَخلا ِهِتَعْنَص يف ُبِسَتْحَي□] .
ُهَعِناَص : َةَّنَجلا ٍرَفَن َةَث ًَ ث

8. (2216)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah tek bir ok sebebiyle üç kişiyi cennete koyar: **1-** Onu yapan; yeter ki bunu hayır maksadıyla yapsın. **2-** Atan.

3- 87 Atana ulaştıran."

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), oku yapanın sevaba nâil olmasını niyetine bağlamıştır: Hayırda yani Hak yolunda cihadda kullanılmak niyetiyle yapmış olmak. Bundan şu anlaşılır. Sırf ticaret metâ'ı olarak veya hayır dışı bir maksadla yapılan oktan sevab umulamaz.

Keza, sarih olarak zikredilmemiş olsa da "atan" ve "atana ulaştıran" ların sevabları da hayır niyetlerine bağlı olmalıdır. Hayır dışı maksadlarla bu amellerin sevab getirmeyeceği, bilakis vebale sebep olacağı açıktır.

2- Bu hadisle Resûlullah'ın bütün bir harp sanayiine teşvik ettiğini söyleyebiliriz. Zîra günümüzde "atma" deyince artık ok anlaşılmaz. Füzeler, balistik ve nükleer başlıklı mermiler vs. hatıra gelir. Bunların hammaddesi, îmâli, nakli, depolanması, ihtiyaç ânında atılması pekçok yan hizmetleri gerektirir, maddî güç gerektirir.

Doğrudan veya dolaylı olarak bu üç hizmetin (yani yapmak, atmak, taşımak) gerçekleşmesinde katkıda bulunan herkes niyetine göre sevap sahibi olacaktır. [88]

وْهَل ُّلُك ،اوُبَك ْرَت ْنأ ْنِم َّيلإ ُّبَحأ اوُم ْرَت َّنأ َو ،اوُبَك ْرا َو ،اوُم□
ْرا َو ،ُهَلِهبَنُم َو] :ةياور يفو ـ9□

هِس ْوَقَب ُهُيْم َر َو ،ُهَلْهأ ُهُتَبَع ًم َو ،ُهَس َرَف ِل ُج َّرلا ُبِيدأَت□
ٌلِطاَب : َسْيَل َنِم ِوْهللا ٌدوُمْحَم ٌإ َّت ًت ٌث :

لاَق ْوأ ،اَهَك َرَت ٌةَمْعِن اَهَّنِاف ُهْنَع ًةَبْغ َر ُهَمِلَع اَم َدْعَب ْنم َّرلا□
َك َرَت ْنَم َو ،هقَحلا َنِم ٌمُهَّناَف ِهِلْبَن َو

لْبهنلا ىمارلا لواني يذلا «ُلِهبَنُملا َو».دواد بأ ظفل اذهو ،ننسلا□
باحصأ هجرخأ .[اه َرَفَك

اهدحج بأ «اَه َرَفَك» هلوقو.هب ٌّد ِمملا وهو ،هب ىمريل .

9. (2217)- Bir rivâyette ise şöyle buyurulmuştur: "(Allah tek bir ok sebebiyle üç kişiyi cennete koyar: Yapan, yeterki hayır maksadıyla yapsın, atan) ve oku atana veren (münebbil). Atın, binin. Sizin (ok) atmanızı, ben binmenizde daha çok seviyorum. Her eğlence bâtıldır. Eğlenceleriniz içinde sadece şu üç şey (mübahtır), övgüye değer: Kişinin atını te'dib etmesi, hanımıyla mulatafede bulunması, yayla ok atıp, atılan okları toplaması. Bunlar

[85] Müslim, İmâret 169, (1919); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/53.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/53-54.

[87] Ebû Dâvud, Cihâd: 24, (2513); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd: 11, (1637); Nesâî, Cihâd: 26, (6, 28), Hayl: 8, (6, 222, 223); İbrahim Canan, Hakk'tandır. Kim öğrendikten sonra atışı, nefretle terkederse bilsin ki, bir nimeti terketmiştir -veya şöyle dedi-: "Bu nimete karşı nankörlük etmiştir."[89]

AÇIKLAMA:

1- Münebbil, oku atan kimseye atması için veren adam demektir. Hattâbî bunun iki şekilde olduğunu belirtir: **a)** Ya atan kimsenin yanındadır, yahut da arkasındadır, okları hazırlar, attıkça teker teker yenisini verir. **b)** Atılan okları toplar, atana geri getirir.

2- Atın te'dibi, gazve niyetiyle atın ta'limidir. Ata koşmanın, atlamanın öğretilmesidir.

3- Nankörlükten murad, nimetin kıymetini takdir etmemek, gerekli şükrü yerine getirmemektir. Râvi "bir nimeti terketmiştir" mi dedi yoksa "nimete karşı nankörlük etmiştir" mi dedi, tereddüt göstermektedir. Hadisin daha önce kaydedilen veçhinde (2215): "Atıcılığı öğrenip de sonradan terkeden bizden değildir" dendiğini kaydetmiştik.[90]

مَلْسأ ْنِم ٍرَفَن ىلَع # ِ هاللّ ُلوسر َج َرَخ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر عوك‘ا نب َةملَس نعو ـ11□

ن ًُف بِنَب َعَم اَنأ َو اوُم ْرا ،ًايِما َر َناَك ْمُكاَبأ ّنَإف َلي ِعاَمْسإ□ □
بِنَب اوُم ْرا : َلاَقف . ِقوُّسلاِب َنوُلضَتْنَي

لاَقف ،ْمُهَعَم َتْنأ َو ِيم ْرَت َفْيَك :اوُلاَقف ؟ َنوُم َرَت َ ْمكَلاَم :□ :
َلاَقف . ْمِهيَدْيِأب ِنْيَقي ِرَفْلا ُدَحأ َكَسْمأَف

راخبلا هجرخأ .[ْمُكِهلُك ْمُكَعَم اَنأ َو اوُم ْرا .

10. (2218)- Seleme İbnu'l-Ekva' (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çarşıda ok yarışı yapan Benî

Eslem'den bir grupla karşılaşmıştı. Onlara: "Ey İsmailoğulları atın, zîra atalarınız atıcı idiler.

Atın, ben falan kabileyi tutuyorum" dedi.

Bu söz üzerine bir grup atıştan vazgeçti. Efendimiz: "Ne oldu, niye atmıyorsunuz?" diye sordu. Şöyle cevap verdiler: "Nasıl atalım, siz öbür tarafı tutuyorsunuz!" Bunun üzerine: "Atın! dedi, ben hepinizi, her iki tarafı da tutuyorum." [91]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi Buhârî, atışa teşvikle ilgili açtığı bir bâbta kaydeder.

2- Hadiste mübhem gelen atıcının ismi, Taberânî'nin bir rivayetinde sarih olarak gelmiştir: "Atın, ben Mihcen İbnu'l-Erda ile beraberim" buyurulur. Yayını bırakarak atıştan vazgeçenin de Nadla el-Eslemî olduğunu İbnu İshak Meğâzî'sinde belirtmiştir.

3- Bazı âlimler, bu hadisten bilistifade yarışçılar üzerinde hakimiyeti olan kimsenin, onlarla yarışa katılmaması gerekir hükmüne varmıştır. Bazıları da, buradaki imtinanın Resûlullah'ın tuttuğu tarafın manevî yardıma mazhar olarak kazanacağı düşüncesiyle karşı taraftan vukua geldiğini söylemiştir. Nitekim bir rivayetteki ziyade bunu te'yid eder. Bırakanlar: "Siz kimi tutarsanız o galebe çalar" derler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu davranışı normal karşılayarak: "Atın, ben hepinizden yanayım" buyurması mânidardır. **4-** Ecdâd'ın, "baba" kelimesiyle ifade edilebileceğine bu rivayet delil olmuştur. **5-** Hadis, bir işte mahareti olan kimsenin faziletini beyan ederek, övüp mensuplarının gönlünü almanın câiz olduğunu göstermektedir.

6- Resûlullah'ın yüce ahlaklarını, harple ilgili meselelerdeki hazâkatini de hadis bize ifade etmektedir.

7- Ataların güzel ahlakına tabi olup onlarla amel etmek mendubtur. **8-** Ashâb'ın Resûlullah'a saygı hususunda ne kadar hassas olduğu, bu rivayette görülen bir diğer husustur. Bazı âlimlere göre, kazanmak azmiyle yapılan bir yarışta, Resûlullah bir tarafı tutunca, O'nun tarafının mağlub olmasını istemek, Ashâb'ın vicdanına ağır gelmiş olacak ki, yarışı terketmişlerdir.[92]

İslâm'a Göre Çocukların Oyunu:

Büyükler için spor ne ise çocuklar için de oyun odur. Hatta, çocukların hayatında oyun çok daha ehemmiyetli ve zaruret derecesinde gerekli bir yer tutar. Yeri gelmişken dinimizin bu husustaki teşriâtını belirtmeye çalışacağız:[93]

[89] Ebû Dâvud, Cihâd: 24, (2513); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/55.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/55.

a) Oyunun Sünnetteki Yeri: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de gerek çocuklar için ve gerekse büyükler için bazı kayıtlar çerçevesinde oyuna yer verdiği bilhassa çocukların oyununa daha çok önem verdiği görülmektedir. Rivayetler, "Çocuğu olan onunla çocuklaşsın" diyerek bütün babalara çocuklarını bizzat eğlendirmelerini emreden Hz. Peygamber'in Ashâb'a karışarak onlarla şakalaşıp latifeler yaptığı gibi, onların çocuklarıyla da oynadığını tasrih etmektedir. Deylemî'nin bir tahricinde Talha İbnu Ubeydullah'ın oğlu Ebû Umayr'la oynadığı, isim verilerek belirtilir: Kendi terbiyesinde bulunan torunları Hasan, Hüseyin ile hizmetine bakan Enes gibi yakınlarını, çocuklarla oynamak üzere sokağa salarak başka çocuklarla oynamaya teşvik ettiği gibi, yolda oynar rastladığı çocuklara da selam vererek iltifatta bulunmuş, torunu Hasan'ı sokakta çocuklarla oynar gördüğü halde mâni olmamıştır. Müsnedü Zeyd'de tahric edilen bir rivayete göre Hasan ve Hüseyin gecenin geç vaktine kadar Hz. Peygamber'in yanında oyunlarına devam etmişler, neden sonra "Annenizin yanına gidin" demiştir. Hz. Peygamber'in çocukların oyunlarına mâni olmamak hususundaki gayretini şu rivayet de göstermektedir: Hâlid İbnu Saîd'in kızı Ümmü Hâlid anlatıyor: "Ben çocukken, üzerimde sarı bir kamîs olduğu halde babamla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gitmiştik. Resûlullah (elbisem için) "güzel, güzel" dedi. Ben (bu esnada) Resûlullah'ın (omuzları arasında yer alan keklik yumurtası büyüklüğündeki peygamberlik mührü ile oynamaya başladım. Babam beni bundan men etti ise de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bırak çocuğu" dedi ve sonra şunları söyledi: "(Üzerinde) eskit, (üzerinde) eskit, (üzerinde) eskit." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le evlendiği zaman, "oyuncakları beraberinde, dokuz yaşlarında bir kız" olan ve hatta düğün hazırlıklarına başlandığı vakit iki hurma ağacı arasına kurulmuş bulunan salıncakta oynamakta iken annesi tarafından alınıp götürülen Hz. Âişe, mükerrer rivayetlerinde Resûlullah'ın, bebekleriyle oynamasına müsaade ettiğini belirtir: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu veselâm)'ın yanında bebeklerimle oynardım. Benimle oynayan arkadaşlarım da vardı. Resûlullah içeri girince onlar kaçarlar, fakat o, yeniden onları bana getirirdi, tekrar benimle oynarlardı" der.

Ebû Dâvud'un bir tahricinde, Hz. Âişe'nin çocukluğu geride bırakmış olması gereken bir yaşta bile, hâlâ oyuncaklara yer verdiği görülmektedir. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük veya Hayber seferinden dönmüştü. Evin ön kısmında örtü vardı. O sırada esen rüzgar, Âişe'nin oyuncak kızlarının üzerindeki perdeyi aralamıştı. Resûlullah "Ey Âişe, bu da ne?" dedi. "Kızlarım" dedim. Bunlar arasında parçadan iki kanat eklenmiş bir de at vardı, (onu göstererek): "Aralarında gördüğüm şu da ne?" dedi. "Bir at" dedim. "Ya üzerindeki ne?" dedi. "Kanatları" dedim. "Hiç kanatlı at olur mu?" diye takıldı. "Duymadın mı, Hz. Süleyman'ın kanatlı atı vardı" cevabım üzerine Resûlullah dişleri görününceye kadar güldü." Şârihler, cumhur-u ulemânın bu hadise dayanarak "kız çocuklarının ev işlerine ve çocuklarla ilgili işlere küçüklüklerinden itibaren alıştırılmaları için onlara oynamaları maksadıyla çeşitli oyuncak ve bebeklerin alınıp satılmasını tecviz ettiğini, bunun tasvir ittihazı yasağından hariç tutulduğunu" belirtirler. Bazı âlimler "bu hadis, suverin tahrîminden evvele aittir ve mensuhtur" demişlerse de, ekseriyet bu görüşü kabul etmemiştir. Yalnız Ahmed İbnu Hanbel bebeklerin başsız olması gerektiğine kânidir.

Hz. Peygamber'in bu sünnetinden mülhem olarak İslam terbiyecileri "babanın mübah oyun ve hoş sözlerle çocuklara karşı geniş davranmasını", "herkesin kendi evinde (bir nevi) çocuk olmasını" tavsiye etmişlerdir.

Birbirine yakın ifadelerle "çocuğa oynamayı" men edip devamlı ders çalışmaya zorlamak onun kalbini öldürür, zekasını iptal eder ve hayatının neşesini kaçırır. Sonunda çocuk dersten kurtulmak için hile düşünmeye başlar derler. Yeri gelmişken belirtelim ki, İslam âlimlerinin ittifakla üzerinde durdukları husus, çocukların mübah olan, bir başka deyişle hiç bir surette zararlı olmayan oyunlarla oynamalarına müsaade edilmesidir. 94

b) Oyun Çeşitleri:

Oyunla ilgili rivâyetler incelenince Sünnet'te oyunların üç grupta mütâlaa edildiği anlaşılmaktadır: **1-** Gayeli oyunlar, **2-** Oyalayıcı oyunlar, **3-** Zararlı oyunlar.

Şimdi bunları açıklayalım:[95]

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/57.

1- Gayeli Oyunlar:

Bu grup oyunlar hayata hazırlayıcı mahiyettedir. Bunlara, gerek çocuklar ve gerekse büyükler teşvik edilmiştir. Erkekler için atış, yüzme, ata binme; kızlar için bebeklerle ve ev işleriyle ilgili oyunlar gibi. Kız çocuklarının bebekleriyle ilgili olarak "ev ve çocuk işlerine alıştırıcı" olmaları sebebiyle iştirâlarının tecvizi, bunlardan beklenen terbiyevî maksadı apaçık görtermektedir.

Gayeli oyunlardan askerlikle ilgili oldukları için erkeklere ait olanlar üzerinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ısrarla durmuş, bunlara teşvik sadedinde pek çok hadis îrad etmişti. Bu meyanda en çok üzerinde durulanlar atıcılık, binicilik, yürüme ve yüzmedir. Hz. Peygamber bir babanın evladına kaşı vazifelerini sayarken "helal rızıkla beslemek", "yazıyı öğretmek"le birlikte bunlardan atıcılık ve yüzme öğretmeyi de zikreder. Keza Tirmizî'nin "sahih" olduğunu tasrih ettiği bir rivayette, insanoğlunun bütün eğlenceleri bâtıl ilan edilirken "atma, binme, yüzme, yürüme ve hanımıyla eğlenme" bundan hariç tutulmuştur ve bunların "Hak'tan" olduğu tasrih edilmiştir.

Şimdi bunlarla ilgili teşvikleri ayrı ayrı görelim:[96]

Atıcılık:

Gayeli oyunlarla olarak tavsif ettiğimiz gruba dahil olanlar arasında fazla ehemmiyet verilen ve ısrarla üzerinde durulan budur. Hemen belirtelim ki -ilgili âyetin Hz. Peygamber tarafından yapılan tefsirinde göreceğimiz üzere-Resûlullah "atıcılık"ı tafdil ederken, "ok atma" diyerek, devrinde geçerli atma vasıtasıyla kayıtlamıyor, alelıtlak atmayı övüyor ki bu ifadeye -zamanımızdaki atom, roket vs. dahil- her devrin atma vasıtası girmektedir. Böylece "atma" fiili, üstünlüğünü koruduğu müddetçe, sünnetin -ve dolayısıyle âyetin- çağrısı aktüalitesini ve geçerliliğini bütün canlılığı ile muhafaza edecektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de: "Siz de onlara (düşmanlara) karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve (cihad için) bağlanıp beslenen atlar hazırlayın..." (Enfâl 60) âyetinde geçen kuvveti Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bilesiniz ki kuvvet remy'dir, bilesiniz ki kuvvet remy'dir, bilesiniz ki kuvvet remy (atmak) dir" diyerek, te'kidli bir tarzda, kuvveti "atmak" olarak tefsir ederek "atma" ya ve "atıcılık"a müstesna bir yer vermiştir.

Atıcılık, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e göre, daha çocukken öğrenilip ölünceye kadar kaybedilmemesi gereken bir maharettir. Boş kaldıkça can sıkıntısı ârız oldukça, biraz eğlenme ihtiyacı duyuldukça en meşru vakit değerlendirme vasıtasıdır. Bir rivâyette: "Sizden birinizi gam ve sıkıntı bastığı zaman, yayını kuşanıp, kederini onunla dığıtmadan başka yapacak bir şeyi yoktur" demektedir. Müslim'in bir rivayetinde de: "Sizden hiç kimse oklarıyla eğlenmekten geri durmasın" der. Öğrendikten sonra atıcılığı bırakarak unutan kimse için; "Bizden değildir, veya (bana) isyan etmiştir", "Allah'ın bir nimetine küfranda bulunmuştur" gibi ifade eden tabirler kullanılmıştır. Bir kısım rivayetler, Ashab'tan bazılarının bu çeşit tehdidlerden korkarak ihtiyarlık zamanlarında bile atış temrini (antrenman) yaptıklarını haber vermektedir. Hz. Peygamber, atıcılığı "düsmanın hezimeti" diye vasıflandırır ve "atıcılık, binicilikten daha mühimdir" diyerek diğer askerî oyunlar arasında en mümtaz makamı buna verir. Utbe İbnu Ebî Hakîm'in rivayetine göre, yanında atış vasıtası olan "yay" zikredilen Resûlullah şunu söyler: "Hiçbir silah, hayırda onu geçememiştir." Serahsî bu sözle, yayın cihad aletlerinin en kuvvetlisi olduğunu ifade ederek gazileri atış talimine teşvik ettiğini kaydeder. "Atıcılık öğrenin, zira iki hedef arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir" demiş olan Hz. Muhammed'in bir gün atış yapmakta olan bir gruba rastlayınca aynı sözü tekrar ederek, ayakkkabılarını çıkarıp, atış sahası içerisinde yalınayak yürüdüğünü görüyoruz.

Ashab'tan bir grubun eğlenmeye gittiği söylenince memnuniyetsizlik izhar ederken "atışa" gittiklerinin tasrihi üzerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Atış eğlence değildir, atış eğlendiğiniz şeylerin en hayırlısıdır" dediğine şâhit olmaktayız. Bir başka rivayette de: "Melâike sizin hiçbir eğlencenizde bulunmaz, atış

ve at koşusu hariç" demektedir. Atış sırasında atıcıların "vallahi isabet ettim, billahi isabet edeceğim" vs. gibi, birbirlerini tahrik edip şevke getirmek için yaptıkları yeminlerinden dolayı hânis olmayacakları belirtilmiş, Hz.

Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanlarına gelmesiyle bu çeşit sözleri terkedenler, devam etmeleri için teşvik edilmiştir.

Rivayetler, iyi atış yapanlara Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fevkalade iltifatlarda bulunduğunu da göstermektedir. Uhud harbinde isabetli atışları sebebiyle Hz. Peygamber, başka hiç kimse için kullanmadığı "annem babam sana feda olsun" tabirini Sa'd İbnu Ebî Vakkas'a kullanmıştır -ki, Serahsî bu keyfiyeti, atıcılığın diğer oyunlara efdaliyeti hususunda zikrettiği deliller meyanında kaydeder- bu cümleden olarak, iyi atıcılardan olduğu tasrih edilen Ebû Talha, atış yaptığı zaman, okunun düstüğü yere Hz. Peygamber (aleyhisssalâtu vesselam)'in "boyunu uzatarak" baktığı rivayet edilir. Mamafih Allah rızası için attıktan sonra, her atışın isabet etse de etmese de "Kıyamet günü atıcı için bir nûr" olacağı, bir köle âzad etmiş gibi ateşten koruyacağı belirtilmiştir.

Bazan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in atış yarışlarında hazır bulunup, hatta taraf bile tuttuğuna şâhit olmaktayız. Ancak mukabil tarafın: "Siz o tarafı tuttunuz" diyerek atıştan vazgeçmesi üzerine Hz. Peygamber: "Atın! ben ikinizle de beraberim" diyerek taraf tutmaktan vazgeçer. Bütün bu teşviklerin tabii bir sonucu olarak Ashab, atıcılığa önem vermiş, her fırsatta, hatta akşam namazından sonra hava kararıncaya kadar bile ok atışları yapmıştır. Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in umumiyetle, kendisine atılan bir mindere oturduğu, bu sırada çocuğunun önünde ok atma talimleri yaptığı belirtilir. Bir seferinde atış yapan çocuklarına çıkagelen Enes (radıyallâhu anh) atışlarını isabetsiz bularak beğenmez, yayı ellerinden alıp birkaç atış yapar, hiçbiri de hedefinden şaşmaz. Ukbe İbnu Âmir ok atmanın faziletiyle ilgili hadisleri işitince: "Elim kesilmiş bile olsa ok atmayı bırakmayacağım" der.

Hz. Ömer de, gerek hutbelerinde Medîne halkına, gerek mektuplarında Şam, Azerbaycan gibi civar halklara; Ebû Ubeydeti'bnu'l-Cerrâh gibi komutanlarına yazarak yukarıda zikredilen hadisleri kaydedip atıcılık, binicilik, yüzme ve koşma gibi askerî tâlimlere (gayeli oyunlara) ehemmiyet verilmesi, bunların çocuklara öğretilmesi için sık sık talimatlar vermiştir.

Muhtelif rivayetler, çocukların belli hedefler koyarak ok atışları yaparak eğlendiklerini göstermektedir. Bazı durumlarda çocukların çeşitli nev'den canlı hayvanları bile atışlarına hedef yaptıklarına rastlıyoruz ki, bu [97] davranışlar şiddetle yasaklanmıştır.

Binicilik:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) daha önce de zikrettiğimiz gibi, atıcılığı biniciliğe takdim etmekle beraber, bunun da ihmal edilmeyip behemahal öğrenilmesi ve çocuklara öğretilmesi, mümkün mertebe günlük eğlenceler arasına dahil edilmesi için ısrar etmiş at ve deve yarışlarına teşvik etmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zaman zaman koşu yarışları tertiplediği, bunları maddî ödüllerle mükâfatlandırdığı rivayetlerden anlaşılmaktadır. Bazı rivayetlere göre -bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de, bir seferinde, antrenmanlı, bir seferinde antrenmansız deveyle olmak üzere- iki defa yarışa katılmış antrenmanlı deve ile altı mil mesafe tutan Hafya ile Seniyyetü'l-Vedâ arasında, antrenmansız deve ile bir mil mesafe tutan Seniyyetü'l-Vedâ ile Mescid-i Züreyk arasında koşmuştur. Fakat şu rivâyete bakarsak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in daha fazla binme yarışları yapmış olabileceği hükmüne varılabilir. Hz. Enes anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Adbâ adındaki devesini hiçbir deve geçemezdi. (Bir gün) bir bedevi devesiyle geldi. Hz. Peygamber onunla yarıştı. Müsâbakayı bedevî kazanmıştı ki bu durum müslümanların ağrına gitti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları teskin için şunu söyledi: "Dünyada her yükselişe bir alçalış, (her kemale bir zeval), vermek Allah üzerine bir haktır." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in deve ile atı da yarıştırdığı rivayetlerde gelmiştir. [98]

Yüzücülük:

Çocukluğunda Medine'de öğrenmiş olduğu yüzücülüğü de takdir edip "atış ve yüzmeyi bilenlerden memnun kaldığı" belirtilen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yüzmeyi öğrenmeleri için de ümmetine teşvikleri mevcuttur. Kitabet, atıcılık ve biniciliğe olan teşvikleri meyanında yüzmenin de zikredildiğini görmüştük. Burada, aynı rivâyetleri tekrar etmeyeceğiz. Ancak şunu da belirtelim ki, müteakip devirlerde müslümanların yüzmeye yazıdan daha çok ehemmiyet verdikleri anlaşılmaktadır. Halîfe Abdülmelik, Şa'bî'ye

(İbnu Kuteybe'nin rivâyetinde Haccac, oğlunun müeddibine): "Çocuklarıma yüzmeyi öğret, zîra kendileri için yazacak birini her zaman bulabilirler, fakat tehlike ânında kendileri yerine yüzecek birini bulamazlar" der.[99]

Yürüme ve Koşu:

Bazı rivâyetlerde atıcılık ve binicilikle birlikte yürümenin de tavsiye edildiğine, Ashâb'ın buna da ehemmiyet verdiğine şâhit olmaktayız. Ebû Zerr'den yapılan bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "İki hedef arasında koşan kimsenin her adımı için bir hasene mevcuttur" demektedir. Bir başka rivâyette: "Ok yarışı yapın, (vücudça) sertleşin, yalınayak yürüyün" buyurmaktadır. Hz. Ömer'in de: "Çocuklarınıza yüzmeyi, binmeyi öğretin ve hedefler arasında yalınayarak yürümeyi emredin" dediği rivayet edilir. Mücâhid de Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'i hedef arasında çok hızlı koşarken gördüğünü, hedeflerden birine yaklaştıkça "işte geldim, işte geldim" dediğini rivâyet eder. Keza Huzeyfe'nin de Medâin'de izarsız olarak iki hedef arasında koştuğu rivâyet edilmektedir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Âişe ile iki sefer koşu yarışı yaptığı, birincide Hz. Âişe'nin kazandığı, ikinci seferde şişmanlık sebebiyle, Hz. Âişe'nin kaybettiği ve koşuyu kazanan Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ona: "Bu, önceki koşuya bedeldir (ödeştik)" dediği rivayet edilmektedir.[100]

Güreş:

Bu gruba güreşi de katmak mümkündür. Muhammed İbnu Ebî Ali'den gelen mürsel bir rivâyet, Hz. Hasan'la Hüseyin'in, dedelerinin huzurunda güreştiklerini kaydeder. Rivâyette belirtildiğine göre Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Hasan tarafını tutar, sebebi sorulunca: "Cebrâil Hüseyin'e yardım etmektedir, ben de Hasan'a yardım etmeyi seviyorum" cevabını verir. İbnu Hişam'ın bir rivayetine göre bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de güreş

---

[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/59-61.

yapmıştır. Mekke'nin ünlü pehlivanı Rükâne İbnu Abdi Yezid, müslüman olmak için, kendine göstermesi gereken bir mucize olarak, güreşmeyi ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in güreşte kendisini yenebilmesini şart koşar. Hz. Peygamber teklifi kabul eder ve pazularından son derece emin olan Rukâne'yi fevkalade şaşırtan bir netice hasıl olur: Güreşi kaybeder. Yukarıda sayılan gayeli oyunlara teşvik edici hadislerden, İslam alimleri, harpteki mücadeleye yardımcı olacak her çeşit temrin ve alıştırma yapmaya bunlarda hazâkat ve maharet kazanmaya, uzuvların çeşitli riyazetlerle geliştirilmesine teşvik olduğu hükmünü çıkarmışlar "zîra bunda dîni aziz, düşmanı zelil kılma vardır" demişlerdir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) askerî mahiyetteki temrin ve oyunlara teşvikle kalmaz. Bunların yapıldığı vasıta ve bu işlerde kullanılan malzemelerin hazırlanmasına, ikmaline de aynı derecede ehemmiyet vermiştir, teşvik etmiştir. mesela en çok kıymet verilmiş olan "atıcılık"ın o zamanki vasıtası olan ok için şunu söyler: "Allah tek bir okla üç kişiyi cennetine kor: **1-** Îmâli sırasında hayır murad etmiş olan imalcisi, **2-** Onu atan kimse, **3-** Oku (atıcıya) ulaştıran (yani taşıyan), îmâl edenle atan arasında vasıta olan."

Keza biniciliğin vasıtası olan "at" besleyenler de son derece takdir edilmiş, cihad için beslenen atların yediği şeyler, ayağında hâsıl olan toz ve izler, hatta vücudundan çıkan ter, gübre ve bevl'e varıncaya kadar her bir şey için sahibine sevab hasıl olacağı ve Kıyamet günü mizana gireceği" tebşir edilmiştir. Burada ilave edeceğimiz son bir nokta, mezkur malzemelerin menşei meselesidir. Rivâyetler harp malzemelerinin yerli olması gerektiğini ve yerlisi varken yabancı menşe'li malzemenin kullanılmaması icab ettiğini ifade etmektedir. İki ayrı tarikden bazı icmal ve tafsil farklarıyla gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber'in fethi sırasında "İran Yayı" (Kavsen Farisiyyen) taşıyan bir asker görür ve: "Onu at, zira bu yay ve bu yayı taşıyan, her ikisi de mel'undur. Siz Arap ok ve yaylarını kullanın. Zîra Allah, dininizi onunla aziz kıldı ve çeşitli memleketlerin kapısını onunla açıp fethettirdi" der. 101

Askerî Terbiye Yaşı:

Aynı zamanda bir nevî askerî eğitim olan atıcılık, binicilik ve yüzmeyi öğrenip bunlarda maharet kazanma işine, mümkün mertebe erken yaşlarda başlandığını te'yid eden rivayetler mevcuttur. Bunlardan birinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in torunları Hasan ve Hüseyin'in, dedelerinin huzurunda ok atma müsâbakası yaptıklarını görüyoruz. Hz. Peygamber (alleyhissalâtu vesselâm)'in vefatında Hasan'ın 7; Hüseyin'in de 6 yaşlarında oldukları nazara alınırsa, ok atmaya çok erken yaşlarda başlatıldıkları anlaşılır. Deve ve ata binme yaşı ile de ilgili olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in katıldığını zikrettiğimiz yarışlarla ilgili rivâyeti verebiliriz. Zîra bu rivayetlerde, yarışmadaki müsâbıklardan birinin Abdullah İbnu Ömer olduğu belirtilir. Hadisenin yılı tasrih edilmemiş olmakla beraber Abdullah'ın Hendek savaşı sırasında 15 yaşına basarak harbe katılabildiğini biliyoruz. Mezkur yarışın Hendek harbinden önce cereyan etmiş olabileceği ihtimali nazara alınınca, askere katılma yaşlarına (yani 14-15 yaşlarına) gelmiş bulunan bir kimse, yarışa katılabilecek seviyede binicilikte hazâkat kazanmış olmaktadır. Esasen bu yaşta askere alınması demek, bu yaşa kadar askerliğin icap ettirdiği ok atma, kılıç kullanma, ata, deveye binme gibi maharetleri öğrenmiş olması demektir. Son olarak, mezkur yaş meselesinde fiilî tatbikat hususunda bir fikir vermek üzere Kâbusnâme müellifinin bir kaydına nazar atabiliriz. Müellif çocuk için: "Kur'an'dan sonra (...) buğur bir silahşor üstâda ver, ta ki silahşorluk öğrene ve bile ki her bir silaha nice iş buyurmak gerek, yani oku nice atmak gerek, süngüyü nice dürtmek gerek ve kılıç nice urmak gerek ve ata nice binmek gerek bile. Çünkü tamam bu hünerleri öğrene ve fariğ ola gerektir ki oğlana suda yüzmek dahi öğredesin..." dedikten sonra hatıralarını anlatma zımnında, kendisinin Ebû Mansur Hâcib isminde bir silahşora 10 yaşında iken verilerek askerî eğitim aldığını, "ata binmek, süngü oynatmak, zıpkın atmak ve çevgen ile top vurmak ve kement atmak..." vs. öğrendiğini kaydeder.[102]

2- Oyalayıcı Oyunlar:

Bunlar çocukların hoş vakit geçirmelerine yardımcı olan oyunlardır. Yasaklanmış cinsten olmamak şartıyla meşgul edip eğlendirici her çeşit oyun burada mütalaa edilebilir. Şüphesiz bunlar da çocuklar için çeşitli yönlerden faydalıdır.

Bu çeşit oyunların da cevazına dair rivayetler mevcuttur. Resûlullah: "Toprak çocukların ilk baharıdır"

buyurmakla, baharda her çeşit hayvanatın yayılıp eğlendikleri gibi, çocukların da toprak üstünde dağılıp oynayacakları oyunu tecviz etmiş oluyor.

Keza bir kısım hayvanlarla ve bilhassa kuş ve köpeklerle yapılacak oyunlar da tecviz edilmiştir. Burada şunu ilave edelim ki, gerek kuşlarla ve gerekse köpeklerle oynama cevazı daha ziyade çocuklarla ilgili olsa gelerek. Zîra Ebû Hüreyre'den gelen bir rivayette, güvercinle eğlenip peşinde koşan bir kimseyi gören Hz. Peygamber: "(Bu kimse) şeytanın peşinde koşan bir şeytandır" demiş, bir başka hadislerinde de: "Güvercinle oynama fakra sebep olur" diyerek bu davranıştaki kerâhete dikkat çekmiştir. Diğer taraftan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çok istisnâî haller dışında, Medîne'deki bütün köpeklerin öldürülmesi için verdiği mükerrer emirleri mevcuttur. Aynı şekilde Hz. Osman'ın da "Her hutbede" mutlaka "köpeklerin öldürülüp, güvercinlerin kesilmesini" emrettiğine dair rivâyetler de mevcuttur. İbnu Kayyim de Süfyan'dan: "Cülahik (denen bir atma aleti) ve güvercin ile oynamanın, Lût kavminin eğlencelerinden olduğunu işittik" dediğini nakleder. İbnu Kayyim, bu ve benzeri rivayetlere dayanmaktan başka, "halkın mahremiyetine ıttılaya sebep olur" gerekçesiyle damlar üzerinde güvercin kovalayarak eğlenmekten men etmeyi "veliyyü'l-emrin vazifeleri" meyanında zikreder. Çocukların kuşla oynayabileceği kanaatine mütemayil gözüken Münâvî de, kanat tüylerinin kesilmiş olma şartını, zaafının şiddetinde hemen hemen ittifak edilen bir hadisten istidlal ederek "aksi halde kuşla oyun, mekruh olan tetayyur ve müsâbakaya müncer olur" der.

Her hâl u kârda kerâheti ifade eden hadisler, vaktini değerlendirme durumunda olan büyüklerin (mükelleflerin) kuşlarla boş vakit geçirmelerine hamledilerek rivâyetler arasındaki teâruz te'lif edilebilir. Nitekim, önce de kaydettiğimiz üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), mü'min kişinin yürüme, binme ve ok atma talimleri yapması ile hanımıyla eğlenmesi dışındaki bütün eğlencelerini bâtıl addetmiş, aradığı kimsenin eğlenmeye gittiği söylenince: "Oyun için yaratılmadık" diyerek büyüklerin maksatsız, sırf hoş vakit geçirmeye matuf eğlenceleri hoş karşılamadığını ifade etmiştir. Ayrıca muhtelif rivayetlerde, "çok gülmenin kalbi öldürüp, fakirlik getireceği" sebebiyle Allah'ın en çok nefret ettiği üç şeyden biri gösterilerek hoş karşılanmamış ve ısrarla "az gülmek" tavsiye edilmiştir. Bu çeşit ifadeler de, eğlencede büyüklerin ölçülü olmasını istemektedir. Nevevî fazla gülmeye ve kalbin kasavetine sebep olarak zikrullahtan ve dinin mühim meselelerini tefekkürden alıkoyacak kadar ifrat ve ısrarla devam edilen her eğlencenin yasaklanmış olduğunu söyler. İmam Şâfiî de: "Eğlence, dindar ve mürüvvet sahibi kimselerin sanatı olmamalı" diyerek kerâhetini ifade eder. Sünnette rastlanan ve "oyalayıcı grub"a dahil edebileceğimiz diğer bir kısım eğlenceler bayram, düğün, sünnet düğünü, istikbal merasimi... gibi çeşitli vesilelerle yapılan şenliklerdir. Bunların meşruiyeti ve çocukların Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in devrinde bunlara iştirakleriyle ilgili misaller "Büyüklerle Münasebet" kısmında zikredilmiştir. 103

3- Zararlı Oyunlar:

Bunlar dinen yasaklanmış olan kumar, tetayyur (uğursuzluk çıkarma), bahisli müsâbakalar gibi oyunlardır.

Bunlarla behemahal yasaklanmış bir husus bulaşmaktadır veya bulaşması muhtemeldir. Güvercinle ilgili teferruâtta da görüldüğü üzere, aslında meşru olan bütün oyunlar bu şekle döküldüğü takdirde zararlı ve menhî gruba girer. Yasaklanmış olan veya bu hüviyete girmiş olan oyunlardan çocukların korunması gerekmektedir. "Allah'ın her yasakladığı şey, büyük günahtır, hatta çocuğun kumar oynaması bile" diyen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğun bu işteki mesuliyetini onun anne, baba gibi sorumlusuna yüklemektedir: "Çocuğun cevizle (kumar) oynar görüp de kulağını çekmeyen ebeveynin kırk gün namazı kabul edilmez." Bu gruptan, bir de o devirde bilinip de yasaklanmış oyunlar vardır. Bunlardan biri tavladır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim tavla ile oynarsa Allah ve Resûlüne isyân etmiştir" der. Müslim'de de tahric edilen bir diğer rivayette tavla oynamanın tahrimiyeti: "Tavla oynayan, elini domuzun etine ve kanına batırmış gibidir" sözleriyle ifade edilmiştir. Nâfi'nin rivayetine göre "İbnu Ömer aile efradından tavla oynayanı yakalarsa oynayanı döver, oyun aletini de kırardı."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında pek yaygın olmadığı -ve belki de bilinmediği- anlaşılan satranç için de kerâhet ifade edilmiş, ancak nass yokluğu sebebiyle kesinlikle tahrimine hükmedilmemiştir.

İmam Şâfiî, tahrimi hususunda tavakkufu tercih ederken, İbnu Teymiyye tahrimine kâil olur ve edille ikamesine çalışır. Hattâbî (v. 388): "Bazı âlimler, harb ahvali ve düşmanın hilesi üzerinde düşünmeye sevkedeceği zannıyla satranç oyununa ruhsat verdiler" dedikten sonra, bununla kumara yer verilmeden oynansa bile, oynayanların bir çoğu namazı vaktinden te'hir etmeye; birçoğu da dilinden kötü söz eksik etmemeye mütemayil olduklarından, bununla iştigal edenlerin mürüvvetlerini kaybedeceklerini, şehadetlerinin makbul olmayacağını söyler. Mûsikî için de durum aynıdır. Bayram, düğün gibi hususî durumlarda tecviz edilmiş olan mûsikî, bunun dışında kerih addedilmiştir. Sûfilerin raksa cevaz istidlâl etmelerine imkan veren bazı rivâyetler de bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bayram günü eğlence ve şenlik yapan Habeşli çalgıcıları dinleyip oyuncuları seyrettiği sabit ise de, yine bizzat Hz. Peygamber tarafından mûsikî "Kalbte nifakı yeşertici" olarak tavsif edilmiştir. İbnu Abbas, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen: "İnsanlardan kimi de vardır ki Allah yolundan bilmeyerek saptırmak ve o yolu eğlence yerine tutmak için bâtıl ve boş lafa müşteri çıkar..." (Lokman 6) âyetinde geçen "bâtıl ve boş laf"la mûsikî ve benzeri şeylerin kastedildiğini söylemiştir. Gazâlî mûsikinin kalbe son derece müessir olduğunu, ancak kalbde mevcut olan şeyi ortaya çıkardığını, iyilik varsa iyiliğin, kötülük varsa kötülüğün "mevzun nağmelerle" ortaya çıkacağını söyler ve bu konuda alimlerin münakaşalarını sunar. Mûsikî konusuna hususi bir bahis ayıran İbnu Haldun bilhassa harpte askerlerin cesaretini artırıcı bir te'sire sahip olduğunu belirtir. Günümüz terbiyecileri de mûsikînin çocuk şahsiyetinin gelişmesinde müessir olduğunu söylemektedirler.

Hülasa etmek gerekirse musikinin insan üzerindeki te'siri, bidayetten beri, İslam âlimlerince de kabul edilmiş

olmasına rağmen, birinci planda menfî te'sirleri nazara alınarak çocukların terbiyelerinde fazla yer verilmemişe benziyor. Hatta Ömer İbnu Abdilaziz'in, çocuğunun müeddibine: "Bana sikalardan ulaştığına göre, müzaifin sesi ve şarkıların dinlenmesi kalpte nifakı yeşertir, tıpkı suyun bitkileri yeşertmesi gibi" diye yazdığı rivayet edilir ki, bu söylediğimizi te'yid eder.

Ancak tekrar belirtelim ki sünnetten intikal eden rivayetlerde mutlak bir tahrim mevzubahis değildir. Bu sebepledir ki âlimler bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Üstelik bayram ve düğünlerde de mübahtır. Şu halde herşeyde olduğu gibi mûsikînin de fazlası ve havâiliğe atacak miktar ve çeşidi menhi addedilmiş olmalıdır. Aksi takdirde, insan hayatında yokluğu düşünülemeyen bir şeyin tamamen yasaklanmış olması gerekir ki, buna ne sünnette ne de âlimlerde rastlanır.[104]

İKİNCİ FASIL

هلُكِب ِلْيَخلا َنِم ْمُكْيَلَع :# هاللّ ُلوسر لاق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ىمَشُجلا به َو ىبأ نع ـ1□

ل ِهضُف َمِل ٍبْه َو ىِب ‘ َليِق .ٍلَّجَحُم َّرَغأ َمَهدأ ْوأ ٍلَّجَحُم َّرَغأ□
َرَقْشأ ْوأ ٍلَّجَحُم َّرَغأ ٍتْيَمُك

وبأ هجرخأ .[ُرَقْشأ ُب ِحاَص ِحْتَفْلاِب َءاَج ْنَم َل َّوأ َناَكَف ًةَّي
ِرَس َثَعَب # ىبنلا َّن‘ :لاق ؟ ُرَقْش ا

اهوُدِهلَقُت ً َو اَهوُدِهلَق َو اَهِلاَفْكأ َو اَهيِ ِصا َوَنِب اوُحَسْما َو
َلْيَخلا اوُطِبَت ْرا :هدنعو.ىئاسنلاو دواد

□ كلذ ْنأ ْمُهَمَلْعأَف ِنْيَعلا نم راتو‘ا مهليخ نودلقي اوناك مهنأ
‘:راتو‘ا اهودلقت َ :َنْعَم َو. َراَت ْو ا

ةيلهاجلا يف اهب ْمُت ْرِت ُو ىتلا راتو‘ا اهيلع اوبلطت هانعم .
ليقو .ًائيش هاللّ ردق نم ُّد ُرَي:

1. (2219)- Ebû Vehb el-Cüşemî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size alnı sakar, ayakları sekili kahverengi atı veya alnı sakar ayakları sekili kızıl atı veya alnı sakar, ayakları sekili siyah atı tavsiye ederim."

Ebû Vehb'e: "Kızılın tafdil edilişinin sebebi nedir?" diye soruldu. Şu cevabı verdi: "Çünkü, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir seriyye göndermişti. Zafer haberini ilk getiren kızıl atın sahibi idi." [105]

Nesâî'de şu ziyade vardır: "(Allah yolunda) at besleyin, alınlarından ve arkalarından okşayın. Boyunlarına takı bağlayın fakat kiriş bağlamayın."

"Kiriş bağlamayın" ibaresi şunu ifade eder: Araplar cahiliye devrinde nazar değmesine karşı atlarına kiriş bağlarlardı. Bu hadisle Resûlullah bu işin, Allah'ın kaderinden hiçbirşeyi geri çeviremeyeceğini onlara bildirmiş

oldu. Mamafih bu ibarenin: "Atın üzerinde, cahiliye devrindeki gibi intikam almaya kalkmayın" mânasını taşıdığı da söylenmiştir. (Zîra evtâr, "vitr" kelimesinin de cem'idir. Vitr, intikam demektir." 106

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) atların rengine ve alacasına göre onların değerlendirmesini yapmakta, renkleri ve alacaları atları tercihte miyar olarak kullanmaktadır. Hadiste geçen kümeyt, siyah ve kızıllığı eşit seviyede olan renktir, dilimizde kahverengi diyoruz. Eğarr: Sakar dediğimiz alındaki beyazlıktır. Muhaccel, ayaklarındaki beyazlıktır, seki diye ifade ederiz. Askar, kızıl dediğimiz, saf kırmızıdır, insan teninde olunca beyaza çalan kızıllıktır. Atlarda daha ziyade yele ve kuyruktaki renktir. Siyahın galebe çalmasıyla kümeyt (kahverengi) denen renk ortaya çıkar. **2-** "Ata evtar takmayın" ibaresine gelince, buradaki evtar kiriş mânasına gelen vetr'in cem'i olduğu gibi, intikam mânasına gelen vitr'in de cem'idir. Âlimler, hadise her iki mânayı da tatbik ederler. Nitekim Teysîr müellifi, kaydettiği açıklamada iki mânaya da dikkat çekmiştir. Uzak mânayı veya zayıf görüşü sunarken kullanılan kîle (denildi ki) tabiriyle takdim edilen bu ikinci mânada "atın intikam almada değil, Allah yolunda cihadda kullanılması" emredilmiş olmaktadır.107

مُث مُثَ رْ'ا حُ رَقْ'ا مُهْدَ'ا لِيَخلا رُيَخ :# هاللّ لوسر لاق]□□
لاق هْنَع ُ هاللّ يَ ِض َر ةداتق بأ نعو ـ2□:

هجرخأ .[ِةَيهشلا ِهِذه ىلَع ُتْيَمُكَف َمَهْدأ ْنُكَي ْمَل ْنإف ،نيِمَيْلا
ا ق َرْ حُ لاجُحَمُ لَّطْلُقَ'

يف يذلا « ُمث ْر'ا َو».اهطسو يف ريسي ضايب يهو ،ُةَح ْرَق
ِهِتَهْبج يف يذلا « ُح َرْق ا'».يذمرتلا

فلاخ نول لك « ُةَيهشلا َو».اَهِلَّجَحَم ريغ :ملاو ءاطلا مضب «

َش ِهِتَف ايلعلا ضايب.«وطَلُقُ نيِمَيْلا ِ

هريغو ليخلا نول َمَظْعُم .

2. (2220)- Hz. Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Atların en hayırlısı alnında küçük bir sakar, üst dudağında beyaz beneği olan siyahtır. Bunun üç ayağı sekili, ön sağ ayağı sekisiz siyah takip eder. Eğer siyah değilse alacası, böyle olan kahverengi hayırlıdır." 108

AÇIKLAMA:

1- Edhem, siyahlığı koyu olan demektir. Hiç beyazlığı olmayan simsiyah ata cevn denmiştir. Akrah, alındaki azıcık bir beyaz beneğin adıdır. Benek büyük olursa gurre denir. Dilimizdeki sakar daha ziyade gurreyi karşılar. Akrah'ı benekle ifade edebiliriz, ancak benek dilimizde, hayvanın her tarafındaki aklığı ifade için kullanılır. **2-** Ersem, hayvanın üst dudağındaki beyazlığa denmiştir. Aliyyü'l-Kârî'ye göre, bununla, burnundaki beyazlığın da kastedildiğini söyleyen olmuştur. Muhaccel, üç veya dört ayağında veya arka ayaklarında seki olan atdır. Muhaccel denebilmesi için sekinin bileklerden yukarıda, dizlerden aşağıda olması gerekir. Bu sınırlar arasındaki beyazlık az veya çok olmuş farketmez, bu hayvana muhaccel denir. Tuluku'l-Yemîn ön sağ ayağı beneksiz demektir. Tuluk, "mutlak" yani beneksiz demektir. Hadisin Câmi'u's-Sağîr'deki vechi mutlaku'lyemîn şeklindedir. Kümeyt, kızılsiyah arasındaki renktir. Sibeveyh bunu esfer (sarı) diye de ifade etmiştir. 109

هجرخأ .[اَه ِرْقُش يف ِلْيَخلا ُنْمُي :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ3□

ةَك َرَبلا « ُن ْمُيلا».يذمرتلاو دواد وبأ□ .

3. (2221)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Atın bereketi kızıllığındadır" buyurdu." 110

AÇIKLAMA:

[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/68-69.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/69.

[108] Tirmizî, Cihâd: 20, (1696, 1697); İbnu Mâce, Cihâd: 14, (2789); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/69-70.

1- Resûlullâh'ın kızıl atta bereket bulmasının sebebi önceki hadiste belirtilmiştir.

2- Münavî'ye göre, önceki hadiste siyahın tafdil edilmesi ile bu hadiste kızılın tafdil edilmesi arasında bir teâruz yoktur. Zîra, tafdil cihetleri farklıdır. Çünkü siyah, hayırlı olmakla, kızıl da bereketli (uğurlu) olmakla tafdil edilmiştir. Öyleyse birinde hayır, öbüründe bereket bulunması câizdir. Veya bu iki hadisten biri mutlak tafdile delalet etmeyen bir sebeple tahric edilmiştir. Veya alnında ve dudağında beyaz beneği olan siyah tafdil edilmiş olmakla, üç vasfın beraberliği ile hayırlı olmuştur. Bereket de kızıllığa, diğer iki vasfın katılmasıyla hâsıl olmuştur. [111]

نأ َوُه َو ،لْيَخلا يف َلاكِهشلا ُه َرْكَي # ِ هاللّ ُلوسر َناك] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ4□

: □يفو ِهِدَي ْسُيْلا َر ى، وأْ ِهِدَي ِنْمُيْلا َو ِر ِهِلْج ِرْسُيلا ى. لِيقو
ٌضاَيَب ِنْمُيْلا ِهِلْج ِر يف ُس َرَفْلا َنوُكَي

نوُك َي ًَو ًةَلَّجَحُم ٌةَد ِحا َو َو ةَقَلْطُم ٌثَّلا ْوأ ًةَقَلْطُم ٌةَد ِحا َو َو□
ًةَلَّجَحُم َمِئا َوَق ُث ًَت َنوُكَي ْنأ ُلاكِهشلا

ىراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ٍف ًَخ يف ٍضايَب ِةَيِهشلا ُف ِّتْخا .
َليِق َو ،ِلْج ِر يف ًّإ ُلاكِهشلا

4. (2222)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şikâl attan hoşlanmazdı. Bu, atın ön sağ ve arka sol ayağında veya ön sol, arka sağ ayağında (çaprazlama) seki bulunmasıdır. Ancak şikâl için şöyle diyen de olmuştur: "Atın üç ayağının sekili, birinin sekisiz olmasıdır veya üçünün sekisiz, birinin sekili olmasıdır, şikâl sadece arka ayakta olur. Şu da söylenmiştir: "Şikâl, beyazlı alaca ihtilafının çaprazlama olmasıdır."112

AÇIKLAMA:

Rivâyette yer alan şikâl ile ilgili açıklama Resûlullah'ın sözü değildir. Râvilerden biri tarafından yapılmıştır.

Tarifteki işkâlin de râviye ait olduğu açıktır. Şikâl hakkında İmam Nevevî daha başka tarifleri de kaydeder.

Şikâlattan kerâhet duymanın sebebi hususunda bazı şârihler: "Böyle bir atın kösteklenmiş atlara benzemesindendir" demiştir. Köstekli at yürüyemez. Bu çeşit atların necib olmayacağı, yani ırk olarak asil olmayacağı da söylenmiştir. Fakat buradaki gerçek sebebi Allah bilir, söylenenler hep tahmin ve yorumdan ibarettir, rivâyete dayanmaz.113

اَهي ِصا َوَن يف ٌدوُقْعَم ُلْيَخلا :# هاللّ لوسر لاق] :لاق هْنَع ُ
□5ـ وعن نب ةورع دعجلا نب ر َض ِي َ هاللّ

دواد اباأ إ ةسمخلا هجرخأ .[ِةَمايِقْلا ِم ْوَي ىلاِ ُمَنْغَملا َو ُرْج .
ا' : ُرْيَخلا

5. (2223)- Urve İbnu'l-Ca'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Atın alnına hayır bağlanmıştır: "Bu hayır), sevap ve ganîmettir. Bu hal kıyamete kadar bâkidir."114

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devirlerinde en iyi savaş vasıtası olan atın bu maksadla beslenmesini pek çok hadislerinde teşvik buyurmuşlardır. İbnu Hacer, bu hadisi rivâyet eden Sahâbi'nin (Urvetu'bnu Ebi'lca'd) yetmiş kadar at beslediğine işaret eder.

At beslemeye teşvik eden hadisler, bunun Allah rızası için" beslenmesini şart koşar. Bu maksadla beslenmeyecek atın hayır değil, vebal olduğu da sarih olarak ifade edilmiştir. Buhârî ve diğer kaynaklarda gelen bir hadis meâlen şöyle: "At üç kısımdır: Adam atı Allah yolunda kullanmak üzere beslemektedir. Onu çayıra veya bahçeye bağlayınca, ipi bu çayır ve bahçeden her ne yeme imkanı verirse, bu yedikleri ona hep sevap yazılır, At bu esnada ipini koparıp kaçsa, birkaç tepeyi aşsa, bu sırada bıraktığı mayısları, hasıl ettiği izleri sahibine ücret olur. At, bir nehri geçerken su içse, adam sulamak niyetinde olmamış bile bulunsa bu da ona hasenât ve sevap olur. Atın vebal olduğu kimseye gelince, bu atı fahr, gösteriş ve müslümanlara düşmanlık maksadıyla besleyen kimsedir. Böyle bir at besleyene yüktür, vebaldir."

---

[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/70.

[112] Müslim, İmâret: 102, (1875); Ebû Dâvud, Cihâd: 46, (2547); Tirmizî, Cihâd: 21, (1698); Nesâî, Hayl: 4, (6, 219); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/71.

[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/71.

Hadisin Müslim ve Nesâî'deki vechinde sahibine (ateşe karşı setr ve) örtü olan atın, nakil ihtiyacını görmek, başkasına muhtaç olmamak, zenginliğin gereğini yerine getirmek gibi maksadlarla beslenen, komşu ve dostların ihtiyaçları olduğu zaman sakınılmayan, bazı yorumlarda zekâtı verilen attır. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayeti bu hususta câmî bir muhtevadadır: "Atın alnına hayır bağlanmıştır. Bu Kıyâmete kadar ebediyyen böyle olacaktır. Kim onu Allah yolunda kullanmak maksadıyla edinir, Allah yolunda harcadığını düşünerek onun için harcarsa artık atın açlığı da tokluğu da, suya kanması da susaması da, çıkardığı mayısları da bevlleri de Kıyamet günü, besleyenin mizanında kurtuluştur. Kim de onu gösteriş için, desinler için, tereffüh ve eğlence için beslerse, artık hayvanın açlığı da tokluğu da, suya kanması da susaması da, çıkardığı mayısları da, bevlleri de Kıyamet günü sahibinin mizanında hüsrandır." Şârih Hattâbî der ki: "Bu hadis, at edinmek suretiyle kazanılan malın, en hayırlı, en temiz mal olduğuna işaret eder. Araplar "mal"ı hayır diye de isimlendirirler."

Kadı İyâz, bu hadise dayanarak: "Hayır atın alnında bağlı olduğuna göre, atda uğrsuzluk olamaz. Öyle ise: "Uğursuzluk üç şeydedir: Kadın, at ve ev" hadisinde kastedilen atın cihad atı olmaması muhtemeldir. Zîra bu maksadla hazırlanan at hayır ve bereketle has kılınmıştır, onda uğursuzluk olamaz." Zürkânî der ki: "Veya şöyle de söylenebilir: "Hayır ve şerrin aynı zatta ictimâı mümkündür. Hayır, ücret (sevap) ve ganimetle tefsir edilmiştir. Bu durum, aynı atla insanların uğursuzluk çıkarmalarına mâni değildir." 115

ى ِصا َوَن اوُّصُقَت َ :# ِ هالّ ُلوسر لاق] :لاق هْنَع ُ هالّ َي□
ِض َر ىملسلا هاللّدبع نب َةَبْتُع نعو ـ6□

اَهيِف ٌدوُقْعَم اَهي ِصا َوَنو ،اَهُؤا َفِد اَهَف ِراَعَم َو ،اَهُّبا َذَم اَهَبا َنْذأ
ّنَإف اَهَبا َنْذأ ًَو اَهفا َرْعأ ًَو ِلْيَخلا

. ُرْيَخلا .[هجرخأ وبأ دواد

6. (2224)- Utbe İbnu Abdillah es-Sülemî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Atın alnındaki tüyleri kesmeyin (boynunun üstündeki) yeleleri de kesmeyin, kuyruğundaki tüyleri de. Çünkü kuyruğu sinekleri vs. kovalar, yeleleri onu ısıtan elbisesidir, alnı ise orada hayır bağlıdır." 116

ُتْيأر ّيبّنلا # َيِلوْب َناَص ِيَة َفَر َس ٍبِاصُبْعِه ِو َيُقوُل : لِيَخلا□
َر] : لاق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ريرج نعو ـ7□

. لإ ِي َوْم ِ ةمايقلا ،ةَ ُرْجَا' َو ِالغنيمة .[هجرخأ ملسم يئاسنلاو
َعْم ٌدوُق يف َوَن ِصا يِها َلْيَخلا ُرْ

7. (2225)- Hz. Cerîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı atın alnındaki tüyleri parmaklarıyla bükerken gördüm. Büküyor ve şöyle diyordu: "Atın alnına Kıyamet gününe kadar hayır bağlanmıştır. Bu hayır sevap ve ganimettir." 117

لاَقف َكِلذ يف ُهَل َلِيقَف .ِهِئاَد ِرِب ِهِسَرَف َهْج َو ُحَسْمَي #□ :
ُّبَّنلا َيِؤُر] :لاق ديعس نب بيحي نعو ـ8□

كلام هجرخأ .[ِلْيَخلا يف َةَلْيهللا ُتْبِتوُع ِيهنإ .

8. (2226)- Yahya İbnu Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ridası ile atının alnını okşadığı görüldü. Bunun sebebi sorulunca şu cevabı verdi: "Ben bu gece at mevzuunda azarlandım."[118]

AÇIKLAMA:

Zürkânî'nin şerhte kaydettiği bir başka rivayette mesele biraz daha açıklık kazanmaktadır: "Cebrail geceleyin, ata hor muamele sebebiyle beni azarladı." Vak'anın rüyada veya uyanıklık halinde olabileceği, ancak uyanıklık halinde olmasının kuvvetli ihtimal olduğu belirtilir.

Bu rivayetler Resûlullah'ın ata olan sevgisini de göstermektedir. Nesâî'nin Hz. Enes (radıyallâhu anh)'ten kaydettiği bir rivayet şöyledir: "Resûlullâh'a kadınlardan sonra en ziyade sevgili olan şey at idi." İbnu Abdilberr, Resûlullah'ın at hakkında kullandığı övücü ifadeleri başka hiçbir hayvan hakkında kullanmadığını, dolayısiyle bu hadiste, atın, diğer hayvanların hepsine tafdil edildiğini söyler. [119]

---

[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/72-73.

[116] Ebû Dâvud, Cihâd: 43, (2542); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/73.

[117] Müslim, İmâret: 97, (1872); Nesâî, Hayl: 7, (6, 221); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/73. □ْدنِع ُهَل ُن َذ ْؤَي ها ٍهِب َرَع ٍس
َرَف ْنِم اَم :# هاللّ ُلوُسر لاق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هرذ بأ
نعو ـ9□

بَحأ ِنِلَعْجاَف ُهَل ِنَتْلَعَج َو َمدآ ِنَب ْنِم ِنَتْل َّوَخ ْنَم ِنَتْل□□

ِهِلُك ِرَحَس ٍتاَمِلَكِب وُعْدَي ّنِهِب : ّمُهَّللا ّوَخ

ئاسنلا هجرخأ .[ِهْيَلإ ِهِلاَم َو ِهِلْهأ َبحأ ْنِم ْوأ ،ِهْيَلإ ِهِلاَم َو .
ِهِلْهأ

9. (2227)- Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hiçbir Arabî at yoktur ki, her seher vaktinde şu kelimelerle dua etmesine izin verilmesin: "Ya Rabbi, Beni insanoğlundan dilediğine temlîk ettin, beni onun malı kıldın. Öyleyse beni, ona onun en sevgili malı, en sevgili ehli kıl" veya "Beni ona, onun en sevgili malından ve ehlinden biri kıl." 120

AÇIKLAMA:

Senet yönüyle hasen olan bu hadisi Nesâî, "Atın duası" adını verdiği bâbta kaydeder. 121

اس َرَف ِلْيَخلا َنِم ىثْن‘ا ىمَسُي # ُّبَّنلا َناك] :لاق هْنَع ُ هاللّ□].
َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ11□

دواد وبأ هجرخأ .

10. (2228)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dişi ata feres derdi."122

هَل ُلاَقُي اَن ِطِئاَح يف ٌس َرَف # ِ هاللّ ِلوُس َرِل َناك] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دعس نب لْهَس نعو ـ11□

ارَّغَصُم َو ًارَّبَكُم ِءاَخلاو ِءاَحلاِب ى َو ْرُي َو.براخبلا□ .
هجرخأ .[ُفي ِخَّللا

11. (2229)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bizim bahçemizde bir atı vardır, adı el-

Lahîf idi."123

AÇIKLAMA:

Rivayetin Buhârî'deki aslında atın adı Lahîf olduğu gibi Luhayf olduğu da kayıtlıdır. Luhayf (noktasız "ha" ile) olduğu takdirde uzun kuyruklu mânasında kullanılmış olabileceğini bazı şârihler ifade eder, çünkü kelimenin aslı, yerde sürünmek mânasını ifade etmektedir. Lahîf (noktalı "hı" ile) olduğu takdirde uygun bir mâna verilememiştir. Ancak İbnu Hacer, "hı" yerine "cim" ile Lacîf şeklinde bazı rivayetlerde geldiğini, bunun ise demir kısmı geniş olan ok mânasına geldiğini İbnu'l-Esîr'den naklen kaydeder. Dolayısiyle at, sür'ati sebebiyle "ok" diye isimlenmiş olabilmektedir.

Bir başka rivayette mezkur bahçede Resûlullah'ın üç atının bulunduğu, atların Lizâz, ez-Zarif, ve el-Luheyf diye tesmiye edildikleri belirtilir.124

رُمُحلا اَنْلَمَح ْوَل :ُهَل ُتْلُقَف . اَهِبك َرَف ٌةَلْغَب # ِهبَّنلل□
ْتَيِدْهُأ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ12□

دواد وبأ هجرخأ .[َنوُمَلْعَي َ َنيِذَّلا َكِلذ ُلَعْفَي اَمَّنِإ :َلاَقَف ؟ِهِذه
َلْث ِم اَنَل ْتَناَكَف ِلْيَخلا ىلَع

ىئاسنلاو .

12. (2230)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir katır hediye edilmişti, ona bindi. Ben kendisine:

"Eşekleri atlara aşırtsak da bunun gibi katırlar elde etsek olmaz mı?" dedim. Şöyle cevap verdi: "Bunu (şeriatın bu meseledeki hükmünü) bilmeyenler yapar."125

AÇIKLAMA:

[120] Nesâî, Hayl 9, (6, 223); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/74.

[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/74.

[122] Ebû Dâvud, Cihâd: 45, (2546); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/74.

[123] Buhârî, Cihâd: 46; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/75.

1- Bu rivayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in katıra binmekle beraber, merkeble atın çiftleştirilerek katır elde edilmesini hoş karşılamadığını ifade etmektedir. Hattâbî merhum Resûlullah'ın kerâhetinin sebebini şöyle izah eder: "Eğer merkebler atlara bindirilecek olursa, atların sayısı azalır, artmaları kesilir ve atlardan hasıl olan faydalar muattal olur. Halbuki at, binmede, hızlı gitmede, takipte, cihadda, ganimetler elde etmede kendisine muhtaç olunan bir hayvandır. Üstelik eti de yenir. Daha başka faydaları da var. Katırda bu faydaların hepsi yoktur. Öyle ise, ondan istifadenin artması için neslinin çoğalması gerekir." Tîbî de şöyle der: "Belki de ata merkebi bindirmek câiz değildir de, katıra binmek ve ona sahip olmak câizdir. Nitekim resim de böyle; onu yapmak haramdır, ama minder ve halı üzerine işlenmiş olanları kullanmak mübahtır."

2- Resûlullah'ın "Bunu, bilmeyenler yapar" sözü ile "Şeriatin bu husustaki ahkamını bilmeyenler, evlâ ve hikmete uygun olanı bilmeyenler" kastedildiği belirtilir. Ayrıca kerâhetin sebebi hususunda: "Âdi olanı, hayırlı olanla değiştirmek" olduğu için dahi denmiştir.

3- Bu hadisten hareketle katır beslemenin câiz olduğuna hükmedilmiştir. Zîra Resûlullah'ın bindiğini ifade etmektedir. Katıra binmek câiz olmasaydı Efendimiz de binmezdi. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerîm dahi, katırın binek olarak yaratıldığını zikreder: "Sizin için atları, katırları ve merkebleri binek ve süs hayvanları olarak yaratmıştır..." (Nahl 8). [126]

SUAL BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Sual mevzuu, müslümanın edebine giren mühim bir husustur. Ama, Kütüb-i Sitte müelliflerinden hiç biri, kitaplarında bu bahse müstakil bir bölüm ayırmamıştır. Değil Kütüb-i Sitte imamları, diğer hadisçilerin kitaplarında da, bildiğimiz kadarıyla Kitâbu's-Suâl diye bir bölüm mevcut değildir. Şu halde, bu adla müstakil bir bölüme yer vermek Teysîr'in -daha doğrusu onun aslı olan Câmi'ul-Usûl'ün- tertip yönünden bir orijinalitesini teşkil etmektedir.

Sual bahsi, hadis mecmualarımızda daha ziyade edebe giren bölümlerden birinde yer alan bir bâbta incelenir, ayrıca hadisin birinci derecede ilgili olduğu bir bahiste de geçebilir. Nitekim, kitabımızın muhtelif bahislerinde sualle ilgili bazı rivayetler geçti ve her seferinde bazı açıklamalar sunduk (Mesela 3. Cilt 456-461. sayfalar görülebilir).

Şu halde, burada, sual âdâbına giren bir kısım hadisleri toptan göreceğiz. Bir kısım umumî açıklamalar daha önce geçtiği için îzahlarımızı burada kısa tutacağız.[127]

نَم َكَلْهأ اَمَّنإَف ْمُكُتْك َرَت اَم ِبنوُعَد :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1□

مُكُت ْرَمأ اَذإ َو ،هوُبِنَتْجاَف ٍءْىَش ْنَع ْمُكُتْيَهَن اَذإَف . ْمِهِئاَيِبْنأ□
ىلَع ْمُهُف ِتَّْخا َو ْمِهلاَؤُس ُة َرْثَك ْمُكَلْبَق َناَك

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ْمُتْعَطَتْسا اَم ُه ْن ِم اوُتأَف .
ٍرْمِأب

1. (2231)- Hz. Ebû Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben sizi terkettikçe siz de beni bırakınız. Zîra, sizden öncekileri, suallerinin çokluğu ve peygamberleri üzerindeki ihtilafları helâk etmiştir. Öyle ise sizi birşeyden nehiy mi ettim (niçin, neden? diye sormaya kalkmadan) ondan kaçının. Bir şey emrettiğim zaman da onu elinizden geldiğince yapmaya çalışın, (soru sormayın)."[128]

AÇIKLAMA:

1- Müslim'in bir rivayetinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözü hangi vesile ile söylediği açıklanır.

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) der ki: "(Bir gün) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize hitabederek: "Ey insanlar Allah sizlere haccı farz kıldı. Öyle ise hacc yapın!" demişti ki bir adam kalkarak: "Ey Allah'ın Resûlü! Her sene mi!" diye sordu. Resûlullah sustu, adam sorusunda ısrar ederek üç kere tekrarladı. Sonunda Efendimiz: "Eğer "evet!" dersem bu size vacib olur ve güç getiremezsiniz" dedi ve ilave etti: "Ben sizi terkettikçe siz de beni bırakın!"

Bazı rivayetler, bunun üzerine Mâide suresinin 101. ayetinin nâzil olduğunu ve rastgele soru sormayı yasakladığını belirtir. Âyet meâlen şöyle: "Ey iman edenler! Size açıklanınca hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın..."

Daha fazla açıklama için 592. hadise bakılabilir.[129]

يف َنيمِلْسُملا َمَظْعأ َّنإ :# هاللّ ُلوُس َر َلاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ِصاهق َو ىبأ نب دعس نعو ـ2□

هجرخأ .[ِهِتَلأْسَم ِلْجأ َنِم َم ِهرُحَف ِسأَّنلا ىلَع ْم َّرحُي ْمَل ٍءْىَش
ْنَع َلأَس ْنَم ًام ْرُج َنيمِلْسُملا

. دواد وبأو ناخيشلا

2. (2232)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslümanlar içinde, müslümanlara karşı en büyük cürüm işleyen kimse odur ki, haram kılınmamış olan bir şey hakkında soru sorar da bu suali sebebiyle o şey haram kılınıverir." [130]

AÇIKLAMA:

---

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/77.

[128] Buhârî, İ'tisâm: 2; Müslim, Hacc: 412, (1337); Tirmizî, İlm: 17, (2681); Nesâî, Hacc: 1, (5, 110); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/77.

[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/77-78.

Ulemâ bu benzeri rivayetleri ve önceki hadisin açıklamasında temas edilen âyet-i kerîmeyi gözönüne alarak rastgele ve çokça sual sormayı hoş görmemiş ise de, soru sormayı mutlak olarak yasaklamamıştır. Meselenin tavzîhinde bazı ihtilaflara da düşülmemiş değildir. Kadı Ebû Bekr İbnu'l-Arabî soru sormayı mutlak yasaklamaya meyledenlere tabiatı mucibince şu sert çıkışta bulunur: "Gâfillerden bir kısmı, nevâzil'den (sonradan vukua gelen, sünnette olmayan hadiselerden) soru sormanın yasak olduğuna itikad etti ve bu âyetle de bir ilgi kurdu. Ama mesele öyle değil. Zîra âyet, cevap sonunda kötülük hasıl olacak soruları yasaklamıştır. Bu husus âyette pek açıktır. Nevazil'e giren meseleler hiç de buraya girmez." İbnu'l-Arabî'nin görüşüne katılan İbnu Hacer: "Bu doğrudur, çünkü âyetin zâhiri, yasağı, vahyin iniş zamanıyla sınırlamaktadır" dedikten sonra sadedinde olduğumuz Sa'd hadisinin de bu görüşü te'yid ettiğine dikkat çeker. Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) soru üzerine helâl bilinen bir şeyin haram kılınma ihtimaline dikkat çekmiştir ki, bu yetki sadece Hz. Peygamber'e hastır. Öyle ise yasaklama öncelikle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanıyla ilgilidir. Ama bu yasağın her devre bakan bir vechinin varlığı da inkar edilemez. Mesela, bu bâbta gelen bütün hadisler gözönüne alınarak değerlendirilmelidir. O takdirde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ‘Heleke’l-mutenettaûne’ hadisi ile lüzumsuz, ve vukuu nadir şeylerden soru soranları da zecr ettiğini söyleyen âlimlere hak vermek gerekir. Hadis bu mânada "Dırdırcılar helâk olmuştur" diye tercüme edilebilir. [131]

مْلِعْلا نَِع مُكَنوُلأْسَي ُساَّنلا ُلا َزَي َ :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق هْنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ3□

وبأ لاق دازو.دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[َ؟ هاللّ َقَلَخ ْنَمَف
ٍءْىَش ِهلُك ُقِلاَخ ُ هاللّ اَذه :اوُلوقَي َّتَح

ثِلاَّثلا اذه َو ِناَنْثا ِنِلأَس دَق .ُهلُوس َر َو ُ هاللّ َقَدَص :□ .
ٍلُج َر ِدَيِب ٌذ ِخآ َوُه َو ،ةريره

3. (2233)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhisssalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar sizlere ilimden sormaya devam ederken şunu demeye kadar gelirler: "Anladık, Allah herşeyin yaratıcısıdır, pekiyi Allah'ın yaratıcısı kimdir?" 132 Ebû Hüreyre, bir adamın elini tutarak ilave etti: "Allah ve Resûlü doğıu söyledi. Bana bunu iki kişi sordu; bu, üçüncüsüdür." 133

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minin edebine uymayacak bir sual örneği vermektedir. Bu sual bir şey öğrenmekten ziyade, inananların zihinlerini karıştırmak, onları teşvişe atmak için sorulan bir sorudur. Böyle bir suali mü'minin sormayacağı açıktır.

Hadisin bir başka vechinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu soruyu soranın bir nev'î şeytan (insî şeytan) olduğunu bilirten bir üslubla vak'aya dikkat çeker: "Şeytan birinize gelip: Şunu kim yarattı, bunu kim yarattı diye sorar. (Siz Rabb Teâlâ yarattı dersiniz. O bu sefer): Rabbini kim yarattı? der. Şeytan bu noktaya gelince Allah'a istiâze edin (ve ona muhatap olup konuşmayı sürdürmeye) son verin." Bir diğer rivâyette de şöyle gelmiştir: "İnsanlar birbirlerine sormaya devam ederek şunu deme noktasına gelirler: "Bunu Allah yarattı, Allah'ı kim yarattı?" Kim bu çeşit sualle karşılaşırsa: "Allah ve Resûlüne inandım" desin."

Hadisin, sadedinde olduğumuz vechinin devamında Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin, bir adamın elinden tutarak: "Allah ve Resûlü doğru söyledi, bu soruyu bana iki kişi sordu. İşte şu da üçüncüsü" der. Ebû Hüreyre hazretlerini böyle söylemeye sevkeden husus, bir seferinde Resûlullah'ın kendisine ismen hitab ederek: "Ey Ebû Hüreyre! İnsanlar sana şundan bundan sormaya devam edip, ta: "Bu

Allah, Allah'ı kim yarattı?" diyeceklerdir" buyurmuştur. Ebû Hüreyre, bir gün mescidde iken Medîne'ye gelen bir grup bedevi kendisine aynı tarzda sual vaz'ederler. Ebû Hüreyre yerden bir avuç çakıl alarak yüzlerine atar ve: "Kalkın! Kalkın!" diyerek huzurundan kovar.

Aslında bu soru akıldan mantıktan pek uzak, kendi arasında zıtlığa, çelişkiye düşen bir sorudur. Çünkü "Allah" herşeyi yaratan, mahluk olmayan varlık demektir. Allah'ı yaratan olsaydı o, Allah değil, mahluk olurdu. Mahluka Allah deyip O'na yaratıcı aramak tezad olur. Mahluk, Allah olamaz. Allah, mahluk olmadığı gibi, Allah yaratandır, yaratık değil. 134

اوُفُك ُهَل ْنُكَي ْمَل َو ْدَلوُي ْمَل َو ْدِلَي ْمَل ُدَمَّصلا ُ هاللّ ٌدَحأ ُ □
هاللّ :او ُلوُقَف َكِلذ اوُلاق اَذإَف] :برخأ يف هلو ـ4□

ناَطْيَّشلا َنِم ْذِعَتْسَيْل َو ،اًثَث ِه ِراَسَي ْنَع ْلُفْتَيْل َّمُث□] .
ٌدَحأ،

---

131 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/78-79.

132 Buhârî, Bed'ül-Halk: 11; Müslim, Îman: 232, (135); Ebû Dâvud, Sünnet: 19, (4721, 4722).

4. (2234)- Ebû Dâvud'un diğer bir rivayetinde şöyle der: "bunu söyledikleri zaman siz: "Allah birdir, Allah sameddir (ne bir yaratıcıya ne de bir başka şeye muhtaç değildir), doğurmadı, doğurulmadı da. O'nun bir dengi de yoktur" deyin, sonra solunuza üç kere tükürüp istiâze ile şeytandan Allah'a sığının." 135

AÇIKLAMA:

Bu şeytânî sual karşısında tükürmek, nefret ve kerâhetimizi ifade etmek içindir. İstiâze etmek, yardım taleb etmektir.136

□[قال رَ سوُل اللّه #: شرِ َار ُالناَّس ِالذَّين َيسَأْلوُن َعنَ ْشرِ َار
□5ـ وعنه رَ ِضيَ اللّه ُعنَهْ قال:

. المسَاَئلِ كنَ ْيغُلَطِّهوُا بهِا العلُمَاَء َ]. أخرجه رزين

5. (2235)- Yine Hz. Ebû Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanların şerlileri, ulemaya (birşey öğrenmek için değil), onları yanıltmak için zararlı meselelerden soru soranlardır."

Rezîn'in ilavesidir. Kaynağı bulunamamıştır.137

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, halk arasında sıkça rastlanan bazı tiplerin halini beyan etmektedir. Bunlar net cevabı olmayan, olsa bile faydası olmayan, bir başka ifade ile gerçek bir ihtiyaçtan doğmayan meseleleri sorarak, hem bilgiçlik taslamak suretiyle dikkatleri kendilerine çekmek hem de soru sordukları kimseleri küçük düşürmek, techil etmek isterler. Bu çeşit meseleler her devirde vardı. İnsî şeytanlar mü'minleri gerçek meselelerinden uzak tutabilmek, asıl öğrenilicek hususları gündem dışı tutmak için, günün şartlarına uygun yeni meseleler çıkarıp, bunları yayarak efkâr-ı umumîyeyi bunlarla meşgul ederler. Bir meclise gelen ve oradaki cemaatin istifadesi muhtemel olan misafir bir büyükten istifadeyi asgariye düşürmek için, o sinsi tiplerin samimî kimselerden önce davranarak hemencecik bu çeşit sorulara giriştikleri çoğu kere dikkkat çekici olur. Bu durum, ehl-i ferasetin, sinsileri teşhis etmelerine bir fırsat da tanır. Tecrübeli kişiler, meseleyi kavrayarak kısa cevaplar vererek veya o çeşit mevzulara girmeyerek durumu idare ederler.

Bunlar "insanların en şeriri" olarak tavsif edilmektedirler. Tavsif, riyâkâr ve hâinâne olan vak'aya mutabıktır. 138

□ ُعنَهْ قال: [قال رَ سوُلُ اللّه #: إنَّ اللّه َفرَ َض َفرَ َائضِ
□6ـ وعن أبا ثعَلْبَةَ َالخشُنَهِ ر َض ِيَ اللّه

□ ًتعَتْدَوُها َ، و َحرَ َّم َأشيْاَء َف ًتقْرَ َبوُها َ، و َترَ َك َأشيْاَء َعن

ف Œَف ًادوُدُح َّدَح َو ،اَهوُعِهيَضُت

نيزر هجرخأ .]اَهْنَع اوُثَحْبَت ًَف ٍنايْسِن ِرْيَغ .

6. (2236)- Ebû Sa'lebe el-Huşenî (radıyallâhu anh)anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kısım farzlar koymuştur, siz bunları daraltmayın. Bir kısım da sınırlar (yasaklar) koydu. Bunlara tecavüz etmeyin. Bazı şeyleri de haram kıldı, onlara yaklaşmayın. Bazı şeyleri de (farz, sınır, haram diye tavsif etmeden mutlak) bırakmıştır. Bunları, unutarak bırakmış değildir. Öyle ise onları (farz mı, haram mı.. vs. diye didikleyip) araştırmayın." [139]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, aynı hükmü ihtiva eden başka rivayetlerle takviye görmüş ve "hasen" mertebesine yükselmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, “Rabbin unutkan değildir" (Meryem 64) âyetinin tefsiri esnasında İbnu Kesîr'in Ebû'd Derdâ'dan kaydettiği bir diğer rivayette Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: "Allah kitabında her ne helâl kılmışsa o helâldir, her ne haram kıldı ise o da haramdır. Sükut buyurduğu şey de âfiyettir. Allah'tan afiyetini kabul edin.

Zîra Allah herhangi bir şeyi unutucu değildir."

2- Hadislerde gelen sual yasağının mahiyet ve şümulü ile alakalı olarak Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Bu yasak, kişinin ihtiyacı olmadığı halde zoraki olarak abes nev'inden (laf olsun diye) sorduğu sorularla alâkalıdır. Zarurî bir ihtiyaç için sorulan soru bu yasağa girmez. Kur'ân'da Benî İsrâil'in kesilecek inek (Bakara) hakkındaki soruları, lüzumsuz sorunun örneğidir. Amma bir hükmün açıklanması için veya bir ilimden faydalanmak için sorulan sorular bu yasağa girmez. Nitekim âyet-i

[135] Ebû Dâvud, Sünnet 19, 4722; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/80.

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/80.

[137] Ebû Dâvud, Sünnet 19, 4722; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/80-81.

[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/81.

kerîmede: "Bilmiyorsanız ehl-i zikre sorun" (Enbiya 7) emredilmiştir."
140

SİHİR VE KEHANETLE İLGİLİ BÖLÜM

UMUMİ AÇIKLAMA

Sihir ve kehanet insanlığın en eski meşguliyetlerinden biridir. Kur' ân'da Hz. Nûh'un sihirbazlıkla ithamı görterir ki Nuh kavmi sihri bilmekte ve onunla meşgul olmaktadır. Firavun kavminin sihirle meşguliyeti çok daha yaygın bir hal arzeder. Sihir deyince örfen ne anlarsak anlayalım, aslen sebebi gizli olan ince şey demektir. Ancak kelimenin çok yaygın kullanılışı vardır, farklı şekilllerde anlaşılmış ve tarif edilmiştir. Dikkat çekeceğimiz farklılıklar mesele üzerinde âlimlerin ihtilafına delâlet etmez, bilakis "sihir"in oldukça zengin bir çeşitliliğe şâmil olduğunu görterir. Ezherî'nin tarifinde sihir, asıl itibariyle, "Bir şeyi hakikatından bir başka şeye çevirmektir." Sâhir yani, sihirbaz da, bâtılı hak suretinde görteren, bir şeyi hakikatinden başka şekilde hayalde canlandıran kimsedir. Lisânu'l-Arab'ın kaydettiği bir açıklamaya göre "Arab'ın "sihr" e sihir demesinin sebebi, onun, sıhhati hastalığa çevirmesidir. Sözgelimi: "Onu sihirledi" denince "onu buğzdan sevgiye getirdi" anlaşılmıştır. Çoğu kere örfte sihir deyince başkası üzerinde hasıl edilen bir tesir, bir yönlendime, bir aldatma, hayallendirme ve zanna düşürme anlaşılır.

Şer'î örfde, sihir gizli bir sebeple gerçeğin hilafını tahayyül ettirip aldatan, şarlatanlık, yaldızcılık, göz boyamacılığı, aldatmacılık gibi menfî yolda cereyan eden herhangi bir şey demektir. Mutlak bir şekilde söylenince dinen yasaklanmış olan mezmumu sihir anlaşılır. Zîra, bunda esrarengiz bir surette hakkı bâtıl, bâtılı hak, hakikatı hayal, hayali hakikat görtermek vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Mûsa ile yarışmaya kalkan Firavun'un sihirbazlarının yaptıkları sihirler bu aldatmaca nev'ine girer.

Ancak sihir, ruhlar üzerinde hâsıl edilen müsbet tesir için de kullanılır. Söz gelimi Resûlullâh'ın, "Güzel ifadede (beyan) sihir vadır" hadisinde ifade edilen sihir mezmum olamaz. Zaten bu cümle, dinleyenleri ikna ve teshir eden cerbezeli bir hitabet üzerine takdir makamında ifade buyurulmuştur. Şu halde, sihir deyince, nefsinde harika olan yani, tabiat kanunlarına uymayan onlara ters düşen harikulade bir hadise anlamak yanlış olur. Sihir hadisesi, sebebi esrar perdesi altında kaldığı için, seyredeni şaşırtan, bu sebeple aldatan zahiri cazibeye sahip bir hadisedir. Öyle ise onun dayandığı bu sebep bilindiği takdirde esrârı kalmaz, hârikalığı yok olur, câzibesini de kaybeder. Mahiyeti yeterince bilinmeyen her şey mesela bir hakikat bile, bunu bilmeyenleri iğfal etmede kullanılabilir ve bu onlar için bir sihir olur. Bu sözle, ilmen îzahı yapılmayan her şeye sihir iddiasında bulunmuş olmuyoruz. Ama bunlar, insanları aldatma vasıtası yapılarak sihire dönüştürülebilir diyoruz. Öyle ise insanları aldatmada, ruhlarına tesir ederek kalplerini istenen menfi yönlere çevirmede başvurulan çarelerin hepsine sihir nazarıyla bakılabilir.

Her devirde açıkgöz sûiniyet sahipleri, insanlarca mahiyeti yeterince bilinmeyen çeşitli âdiyâtı, aldatma vasıtası yaparak, onlara sihir mahiyeti kazandırmışlardır. İlim, sanat, edebiyat, felsefe, şiir, elçabukluğu nevinden çeşitli maharetler tarih boyunca, insanları aldatmada hep kullanıla gelmişlerdir. Avam-ı nass, sûiniyet sahiplerince kullanılan bu vasıtaları hep sihir olarak bilmiştir.

Şunu da belirtmek isteriz, sihir denen bir vak'anın varlığından, şümûlüne, çeşitlerine, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sihir yapılıp yapılmadığına, sihrin câiz olup olmayacağına ve hatta sihrin tarifine varıncaya kadar pek çok meselede İslam âlimleri münakaşa etmişler, bazan ittifaklı, bazan ihtilaflı değişik görüşler ortaya atmışlardır.[141]

Sihir Tesiri:

İslam âlimleri bidayetten beri, çok değişik şekillerde tezahür etse de insan ruhunun bazı hâricî âmillerle tesir altına alınabileceğini kabul ederler. Bu tesirlerin sûiniyete mebnî olarak fâsıklar tarafından hasıl edilen bütün çeşitlerini sihir kelimesiyle ifade ederler.

Sihrin varlığına delalet eden Kur'ânî âyetler var. Hz. Mûsa'nın Firavun'la olan mücadelesi bir noktada sihirmucize karşılaşmasına dökülür.[142]

Yine Kur'an'da anlatılan Hârut ve Mârut adında iki meleğin sihir öğretme vak'ası da sihir hadisesini kabule zorlayan Kur'ânî bir delil olmaktadır: "...Fakat o şeytanlar kafirlerdir ki insanlara sihri ve Babil'deki iki meleğe Hârut ve Mârut'a indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Halbuki onlar (o iki melek): "Biz ancak fitneyiz (imtihan için gönderildik), sakın (sihir, büyü yapıp da) kâfir olma" demedikçe hiç bir kimseye (sihir) öğretmezlerdi. İşte onlardan (o iki melekten) koca ile karısının arasını ayıracak şeyler öğrendiler. Halbuki (sihirbazlar), Allah'ın izni olmadıkça onunla hiçbir kimseye zarar verici değillerdir. Onlar ise kendilerini zarara sokacak, onlara faide vermeyecek şeyleri öğretiyorlardı.

Andolsun, onlar muhakkak biliyorlardı ki, onu (sihri) satın alan (ona revaç veren) kimsenin âhiretten hiçbir nasibi yoktur. Onlar kendilerini cidden ne kötü şey mukabilinde sattıklarını bilmiş olsalardı" (Bakara 102).

Bu âyetin meâli şüphesiz bir çok sualleri beraberinde getirecektir. Sözgelimi, bu meleklerin öğrettiği şey vahiy nev'inden mi, ilham nev'inden mi idi? Âlimler, herkesin mazhar olabileceği ilham nev'inden olduğunu belirtirler, çünkü onlar Cebrâil gibi vahiy getiren meleklerden değildir.

Öğretilenlerin mahiyetine gelince, Elmalılı merhum bunların yaratılış sırlarından bazı harika ve garip şeyler olduğunu, bunlar esas itibariyle şerr olmayıp, şerre de müsait bulunduklarını, meleklerin öğrenenlere bu bilgilerin şerde kullanılmalarının küfür olacağını belirterek "sakın şerde kullanmayın" dediklerini belirtir. Öyle ise Bâbil halkına meleklerin öğrettiği şeyler hadd-i zatında sihir değildir, fakat sihir olarak kullanılabilecek şeylerdir. Ne var ki, sihir olarak kullanılmaları mahz-ı küfürdür. Bu küfrî mahiyetleri sebebiyle âyette bunların sihir olduğu ifade edilmiştir. Gerçekten de hemen hemen her ilim böyledir, aslında hepsi muhteremdir, ama kötüye de kullanılarak şerre âlet edilebilir. İlim ne kadar harika, ince ve herkesin kavrayamayacağı kadar yüksek olursa, şerre ve fitneye âlet edilme ihtimali de o nisbette fazla olur. Bu sebepledir ki, hak dini isbat ve diğer ilimler bahane edilerek âlemde ne kadar küfürler, mel'anetler işlenip hayra kullanılırsa zehirlerden ilaç elde edilir, şerre kullanılırsa ilaçlardan zehirler hâsıl edilir. Bu durumu gözönüne alan müslüman âlimi hiçbir ilmi "şerdir, haramdır" diye damgalamamışlardır. Hatta, belirteceğimiz üzere sihri bile öğrenmek şerr ve haram sayılmamıştır. Sihri kötü maksadlarda kullanmak haramdır, yasaktır. Âyet-i kerîme, Hârut ve Mârut'a öğretilen ilmi de mutlak olarak haram îlan etmemiştir. Kötüye kullanılmasını haram etmiştir. Öyle ise sihir amelî bir ilimdir, şerr ve tezvir san'atıdır. Bu amel bazı hakiki ilimlere mütevakkıf olabilir. Ve bu ilimlerin kötüye kullanılmasıyla mezmum olan sihir hasıl edilir. Öyle ise sihir, şeytânî bir ameldir ve iki farklı asla dayanmaktadır: **1-**[143] Şeytanların uydurdukları eracif denen hakikatsız aldatmacadır. **2-** Bâbildeki gibi, özü ve aslı melekî olan bazı hakîkî ilimlere ve garip sanatlara dayanan harikalardır. Âyetin hatıra getirebileceği diğer bir husus "Melekler sihir öğretir mi?" sorusudur.

Yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, melek nefsinde bâtıl olan sihir öğretmez, fakat meleğin hayır maksadıyla öğrettiği gerçek ilim, kötü niyetli kimseler tarafından şerde ve fesadda kullanılabilir. Hârut ve Mârut'un öğrettikleri de böyledir. Aslında onlar sihir öğretmemişler, sihre alet edilebilecek gerçek ilim öğretmişlerdir. Elmalılı merhum, sadedinde olduğumuz âyetle ilgili açıklamayı şöyle noktalar: "...Karı ile kocasını ayıranlar, bu kadar kuvvetli bir râbıtayı ictimaiyeyi kıranlar, bir hey'et-i ictimaiyyeye neler yapmazlar? Komşular, hemşehriler beyninde neler yapmazlar? Efrâd-ı milleti birbirlerine mi düşürmez, hükümet ile tebaasının arasını mı açmaz, ihtilaller mi çıkarmazlar? Âyet bu noktada bize gösteriyor ki, sihrin en büyük te'siri ruhlar üzerindedir, fikirleri bozar, kalpleri çeler, ahlakı berbat, cemiyetleri perişan eder. Binaenaleyh sihrin aslı yoktur diye aldanmamalıdır. Ve böyle sihirlerden sakınmalıdır."144

Sihrin Çeşitleri:

Bu meseleyi geniş bir buudda tahlil eden büyük müfessir Fahreddin-i Râzi, tefsirinde tam sekiz çeşit sihirden bahseder:

1- "Keldânîlerin Sihri:

Semâvî ve arzî kuvvetlerin mezcedilmesi ile hâsıl edildiği iddia edilen ve tılsım denen şeylerdir. Keldânîler yıldızlara tapan bir kavimdi. Kâinâtın yıldızlar tarafından idare edildiğine, hayır ve şerlerin, seâdet ve şekâvetlerin yıldızlardan sudûr ettiğine inanırlar.

Bu inançta olan babilliler başlıca yedi yıldızı takdis edip onlara taparlar ve onlara âlihe (tanrıça) derlerdi.

Bunların her biri adına putlar yapılırdı. Herkesin hususî bir mâbedi ve orada putu bulunurdu. Bir kısım dualar okuyarak, buhurlar yakarak bunların yakınlığı kazanılmaya çalışılırdı. İşte Hz. İbrahim bunların inancını kaldırmak üzere peygamber olmuştur. Bunların ilimleri yıldızların ahkâmı üzerine idi. Sihirbazlar, sihrin her çeşidini yapıp, tesirâtı yıldızlara nisbet ediyorlar, "onların amelidir" diyorlardı. Ebû Bekir er-Râzi: "Sihirbazların, tesiri yıldızlara nisbet etmesi, bunun araştırılıp, sırrının öğrenilmesini önlemek içindi" der. İşte bu sihirbazların yaptıkları esrarengiz işlere tılsım diyorlardı.

2- Ashâb-ı Evhamın Ve Kuvvetli Nefislerin Sihri:

Buna inananlar, insandaki "ben" üzerinde dururlar. Bunun mahiyetini araştırırlar. Ruhceset münasebetini incelerler. Bunlar öyle inanır ki, insan ruhu terbiye ve tasfiye ile güç ve tesir kazanır, başkasının göremeyeceği gizli ve kapalı şeylere ıttıla peyda edebilir, hariçte tesir hâsıl edebilir; böylece kişi istediği birçok şeyleri yapmaya, canlı ve cansız eşya, hayvan ve insan üzerinde kendi bedeninde olduğu gibi, bazı tasarruflarda bulunmaya muktedir olur. İddiayı ileri götürenler bazan yeterince güçlendiği takdirde sırf irade yoluyla bünyenin ve eşkalin değiştirilebileceğini, canlıların öldürülüp ölülerin diriltilebileceğini, icad ve idamın yapılabileceğini söylerler. Bunlar cismânî ahvâlin nefsî ve rûhî ahvâle tâbi olduğu görüşünden hareket ederler. Bu iddiaların bir çoğunda ifrata kaçıldığı açıktır.

Hipnotizma, manyetizma, fakirizm gibi meşguliyetler sihrin bu ikinci grubuna girer.

3- Arzdaki Ruhlardan Yardım Görerek Yapılan Sihir:

Buna azâim veya cincilik de denir. Günümüzde ruh çağırma adı altında icra edilen bir kısım faaliyetler, aslında sihrin bu çeşidine girer. Râzi müteahhir feylesoflardan bazılarının cinleri inkar ettiğini, ancak büyük felsefecilerin böyle bir inkara düşmeyip, cinlerin varlığını kabul ettiklerini belirtir.

4- Tahayyülât Ve Gözbağlama Denen Sihir Çeşidi:

Bu sihir, his yanılmasına dayanır. Buna örfen pek sihir denmez. Her çeşit el çabukluğu, hokkabazlık, numara buraya girer. Trende giderken ağaçların ve telefon direklerinin arka istikametine koşarak gittiklerini zannetmek, hızla, çevrilen fitili daire görmek, su içindeki bir cismin daha büyük görünmesi gibi his yanılmaları nev'inden aldatmacalar bu çeşit sihre girer. Mesela insan zihni bir şeyle meşgul iken başka şeyleri görmeyebilir. Hokkabaz bir şeye dikkatleri çektikten sonra sür'atli bir biçimde bir başka şeyi araya sokarak seyircileri şaşırtabilir.

5- Çeşitli Sanat Oyunlarına Dayanarak Yapılan Aletlerin Yardımıyla Ortaya Konan Acayip İşler:

Firavun'un sihirbazlarının böyle yaptığı tahmin edilir. Rivâyete göre bunların ipleri değnekleri civa ile îmal edilmiş ve altlarından hararet verilince veya güneşin tesirine maruz kalınca ısınmaya başlayan ipler, değnekler harekete geçip kaymıştır. Günümüzün teknik imkanları bu çeşit şaşırtıcı gösteriler sergileyecek alet ve imkanları artırmıştır. Mahiyetini bilmeyenleri şaşırtıp sihir tesiri yapacak alete Fahreddin-i Râzî, Erciyânus el-Mûsıhâr'ın Berasil kuşunun yavrusunun sesini taklid eden bir heykeli misal verir. Anaç kuşların şefkatini tahrik eden bu ses sayesinde, Erciyânus yavruyu beslemek için pek çok kuşun zeytin tanesi getirip bırakmalarını temin eder. Meselenin mahiyetini bilmeyen halk bunu bir yatırın kerameti telakki eder.

6- Bazı İlaç, Ot Ve Cisimlerin Kimyevi Hassalarından İstifade Ederek Yapılan Sihir:

Uyuşturucuların sarhoş etmesi gibi. Bazı cisimlerdeki bu çeşit tesirler inkar edilemez.

7- Kalbi Bağlamak Sûretiyle Sihir:

Yani sihirbaz çeşitli şarlatanlık ve dalaverelerle bir kimseyi kendine bağlar, onu sevgi ve korku gibi kuvvetli hislerle tesir altına alır, yapmak istediğini yapar. Sözgelimi İsm-i Âzamı bildiğini, cinleri istihdam ettiğini, simya ilmini bildiğini, toprağı altın yapabileceğini vs. söyler, kerâmetten, ticaretten, sanattan, maharetten, menfaatten bahseder, kişiyi kendine bağlayıp aldatır. Pekçok dolandırıcılıklar bu çeşit aldatmacaya dayanır. Bunlara aldanacak saflar, merak sahipleri hiç bir devirde eksik olmaz.

8- Koğuculuk, Gammazlık, Kışkırtıcılık Gibi Gizli Tezvirat,

Şantaj Vs. Akla Gelebilecek Yollar:

Fahreddin-i Râzî'den bazı ilavelerle iktibas ettiğimiz bu açıklamalar sihrin şümûlü, çeşitleri ve hatta temelde aldatmaya dayanan gerçek mahiyeti hakkında bir fikir verir.[145]

9- Çağdaş Sihir Ve İki Sûrenin Mesajı:

Sihir çeşitleri üzerine Fahreddin-i Râzi'den sunduğumuz bu açıklamalardan hareketle şöyle bir sonuca ulaşabiliriz: İslam alimlerinin, insan ruhunda hasıl ettiği tesirle insanların istek, arzu ve düşüncelerini yönlendiren şeylerin hepsine şâmil olan sihir telakkileri içerisinde, günümüzde geliştirilen ve beyin yıkama olarak ifade edilen çeşitli "propaganda", "reklam" ve "telkin" metod ve vasıtaları da [146] sihir olarak değerlendirilebilir, buna hiçbir dînî engel mevcut değildir. Durum böyle olunca, günümüzde de -geçmiş devirlerde olduğu gibi- geniş çapta sihre yer verildiğini söylemek, insanlığın kaçınılmaz surette sihirbazların sihrine maruz olduğunu, onların ellerinde oyuncak durumuna düştüğünü dile getirmek, fiillî bir gerçeği, belki de insanlığın acınacak feci bir dramını ifade etmek olacaktır.

Geçmiş zamanla hazır zaman arasındaki fark mertlik -riyâkarlık arasındaki farktır: Onlar ismen sihirbaz bilinirlerdi; şimdikiler, artist, sanatkar, yazar, şâir, hatip, karikatürist, mizahcı, politikacı gibi şerefbahş ve hürmetefzun lakablarla anılırlar ve hepsi de serefrâzdır. Bunlar, ideolojik ve ticari gayelerle radyo, televizyon, kitap, dergi, gazete, broşür, afiş gibi -Kur'ânî tabiriyle ukad (düğümler) denen- yayın odaklarına mütemâdî bir üfürme içindedirler.

Öyle ise Kur'ân'ın Muavvizeteyn denen son iki suresini, zamanımızın sihirbazlarına karşı bizleri uyaran iki ilâhî mesaj kabul edip, başta radyo ve televizyon gibi en mühim "neşir düğümleri" olmak üzere her çeşit anti-İslam yayın odaklarına üfleyen sihirbazların şerrine karşı Allah'a sığınmalıyız, tedbirler almalıyız. [147] Azıcık bir dikkat bu iki sûrenin ne kadar taze bir mesaj olarak bize hitab ettiğini gösterecektir: "(Ey inanan kişi! şöyle) söyle: "Yaratılanların şerrinden, çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfleyen sihirbazların şerrinden, hased ettiği zaman hasedcinin şerrinden tan yerini ağartan Rabb'e sığınırım" (Felak Suresi).

"(Ey inanan kişi! şöyle) söyle: "İnsanlardan ve cinlerden ve insanların kalplerine vesvese veren o sinsi vesvesecinin şerrinden, insanların ilâhı, insanların hükümrânı ve insanların Rabbi olan Allah'a sığınırım" (Nas Suresi).[148]

Sihrin Hükmü:

Sihir yapmanın, bununla meşgul olmanın hükmü hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Nevevî der ki: "Sihir yapmak haramdır, kebâirden olduğu hususunda icma vardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sihir yapmayı yedi büyük günahtan biri saymıştır. Bazı sihir var onu yapmak küfürdür, bazısını yapmak büyük günahtır. Sözgelimi, küfrü gerektiren söz ve fiil bulunan sihir küfürdür, böyle olmayan için küfür hükmü verilmez.

Ancak, sihrin öğrenilmesi de öğretilmesi de haramdır. Şayet mahiyetinde, küfrü gerektiren bir şey varsa bu küfürdür ve bunu öğrenip öğretene tevbe teklif edilir, tevbe etmezse öldürülür. Tevbe ederse tevbesi kabul edilir.

Küfrü gerektiren bir şey olmadığı takdirde azarlanır." İmam Mâlik, "sihirbaz, sihri sebebiyle hemen öldürülür, tevbeye de çağrılmaz, zındıklar gibi, derhal ölümüne hükmedilir" der. Kadı İyâz, İbnu Hanbel ve birkısım Ashab hep böyle hükmetmişlerdir. [149]

Sihri Câiz Kılan Şartlar:

Yeri gelmişken şunu da belirtelim: Bazı âlimler iki sebebe binaen sihir öğrenmeye cevaz vermişlerdir: **1-** İçerisinde küfür olan sihirle, küfür olmayan sihri tefrik için. **2-** Kendisine sihir yapılmış olan bir kimseden sihri kaldırmak için.

---

[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/86-88.

[146] Beyin yıkama vasıtaları deyince, milli dilin kelimelerinde yapılan oyunlar, korku, zulüm, iş hayatı, tahsil hayatı, tefessüh, kültür vs. pek çok şeyi anlamak gerekir.

[147] Çeşitli vesilelerle belirttik; Kur'ân-ı Kerîm öğrettiği dualarla, bizi yapacağımız mühim işlere yönlendirmek ister. Bu dualar, onları, sadece dilimizle okuyup, neticeyi Allah'tan beklememiz için Kur'an'a girmemiştir. Dualar okunacak, aynı zamanda, o duanın gerçekleşmesi için aklımızın gösterdiği ameller fiilen yapılacak, tedbirler alınacaktır. Sözgelimi sadedinde olduğumuz sûreler propaganda odaklarının şerrinden Allah'a sığınmayı talep etmekle, menfî yayınları önlemek, hayatımıza sokmamak, mukâbil müsbet yayınlar gerçekleştirmek üzere fiiliyata, gayrete geçmeyi emretmiş olmaktadır.

Birincisi, sadece itikad açısından mahzurludur. İtikad edilmeyince, bir şey hakkında mücerred bilgi edinme yasaklanamaz. Tıpkı putperestlerin putlarına nasıl ibadet ettiklerini öğrenmek gibidir. Zîra, sihirbazın yaptığı şeyin keyfiyetini bilmek, bir fiilin veya bir kavlin hikaye edilip anlatılmasından ibarettir, ama ona girişip onu yapmak başka bir şeydir.

İkincisi ise, bu işin icrası -bazılarının zannettiği üzere- mutlaka bir nevi küfür veya fıskı gerektiriyorsa, hiçbir surette helâl olmaz. Aksi takdirde belirtilen hususdan ötürü câiz olur. Büyülenen kimsedeki büyüyü çözmek, onu sihirden kurtarmak için yapılan bu mukabil ameliyeye Nüşre denir. Buna da câiz değil diyen olmuşsa da cumhur câiz görür. Saîd İbnu'l-Müseyyeb'in: "Allah, zarar veren (sihr)i yasakladı, fayda vereni yasaklamadı" dediği rivâyet edilir. Katâde merhum da: "Kişi, kendisine yapılan sihri tedavi edecek kimseyi arar" der. İbnu'l-Cevzî, bu ruhsatı şöyle ifade eder: "Nüşre, büyülenmiş, kimsenin büyüsünü çözme meselesinde, Ahmed İbnu Hanbel'e sorulunca: "Bunda bir beis yoktur" cevabını verir. Gerçi Ebû Dâvud, el-Merâsil'de Hasan Basrî'nin bir mürseli olarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Nüşre (büyü bozma) şeytan işidir" buyurduğunu rivayet etmiştir. Âlimler bu hadisi: "Resûlullah amelin aslına işaret etmiş olmalıdır, çünkü asıl itibariyle bu da sihirdir, hüküm kasda göre değişir, kim bununla hayır kastederse, bu hayırdır, kim de şer kastederse şerdir" diyerek yoruma kavuştururlar. İbnu Hacer şu hususa da dikkat çeker: Hasan Basrî'nin hasr ifade eden mürselinin zâhirine göre amel edilmemelidir. Çünkü, sihir bazan, (esas itibariyle meşru olan) rukye, dua ve ta'viz (muska) yoluyla da çözülebilmektedir. Öyle ise nüşre iki nev'e ayrılmış olmaktadır: **a)** Sihirle yapılan nüşre ki hadisteki yasak buna bakar.

b) Meşru vasıtalarla yapılan nüşre ki, meşru olan nüşre ile de bunlar kastedilir.

Sihre karşı yapılacak mukabil tedavi ameliyesinin (nüşre) müşruiyetine delil olarak gösterilen bir rivayet Hz.

Câbir (radıyallâhu anh)'den gelen şu Müslim hadisidir. Der ki: "Benim bir dayım vardı, akrep sokmasına karşı rukye yapardır. Bir ara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) rukyeyi yasakladı. Bunun üzerine Efendimize gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Siz rukyeyi yasakladınız, ben ise akrep sokmasına karşı rukye yapıyorum" dedi. Dayıma: "Sizden kim kardeşine faydalı olabiliyorsa onu yapsın" diyerek ruhsat tanıdı." Bu meseleyi te'yîd eden bir diğer delil başta Buhârî olmak üzere pek çok hadis kitabında rivayet edilmiş olan "Göz değmesi haktır" hadisidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) göz değmesinin hak olduğunu, yani bunun sabit bir vak'a olduğunu ifade buyurmuş ve göz değmesine karşı tedavi yolları tavsiye etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu meselelerdeki yasaklamasının mahiyeti hususunda bir bilgi edinmek üzere Müslim'in Avf İbnu Mâlik el-Eşcaî (radıyallâhu anh)'den kaydettiği şu rivayete nazar edebiliriz: "Biz cahaliye devrinde rukye yapardık. Bir ara: "Ey Allah'ın Resûlü, dedik bu hususta ne dersiniz? (Rukye helâl midir, haram mıdır?)" diye sorduk. Şu cevabı verdi: "Rukyelerinizi bana arzedin (okuyun bir göreyim, neler okuyorsunuz? Şunu bilin ki,) içerisinde şirke delâlet eden bir ifade olmadıkça rukyelerinizde bir mahzur yoktur." 150

Sihir - Mûcize – Keramet:

Sihir birçok yönüyle âdetin, normalin dışına çıkan (harika) bir hâdise olması sebebiyle aynı mahiyette olan mucize ve keramete benzer. Âlimler, bunların karıştırılmaması için aradaki farkları belirtmeye ehemmiyet verirler. Bu cümleden olarak Mâzirî şöyle der: "Sihir, mûcize ve keramet arasındaki farka gelince, sihir bir kısım sözler ve fiillerin yardımıyla vukua gelir ve sihirbaz arzusuna ulaşır. Keramet buna muhtaç değildir.

Kendiliğinden tevafukan husül bulur. Mûcize kerametten tahaddi (meydan okuma) ile ayrılır." İmâmu'l-Harameyn, sihrin fâsık kimselerin elinde vukua geldiğinde âlimlerin icmasını nakleder. Kerâmet fâsığın elinden zâhir olmaz. Bazı âlimler: "Harikulade hadiseyi değerlendirirken bunu hâsıl eden kimsenin haline bakmak gerekir, eğer bu kimse şeriata bağlı haramlardan kaçan biri ise ondan zuhur eden harika kerametttir, hali böyle değilse sihirdir, şeytanın yardımı gibi sihir çeşitlerinden biriyle husule gelmiştir" derler. Kurtubî, sihri mucize ve kerametten tefrik sadedinde, onun harikuladeliğini şöyle açıklar: "Sihir, bir sanat hilesidir, bu sanat iktisab edilebilir, yani irâdî gayretle kazanılır. Ne var ki sanattaki incelik sebebiyle herkes bunu elde edemez, nadir kimselere müyesser olur. Bunun özü de, eşyanın husûsiyetlerine (havas) vukuf peyda etmek, terkib şekillerini ve sihrin vakitlerini bilmekten ibarettir. Ekserisi de hakikatı olmayan tahayyülât ve dayanağı olmayan vehimlerden ibarettir. Mahiyetini bilmeyenler nezdinde bunlar pek büyük gözükür, tıpkı, Firavun'un sihirbazları hakkında Cenâb-ı Hakk'ın haber verdiği gibi: "...Sihirbazlar marifetlerini ortaya koyunca insanların gözlerini sihirlediler ve onları ürküttüler, büyük bir sihir yaptılar" (A'raf 116). Bununla birlikte, onların ipleri değnekleri, ip ve değneklik mahiyetlerinden dışarı çıkmamışlardı."

Kurtubî, sonra şunu ilave eder: "Gerçek şu ki, bazı sihir çeşitlerinin kalplere tesir etme hassası vardır, sevgi ve kin uyandırmak, hayır ve şer atmak gibi; bedenlerde de elem ve hastalıklar hasıl etme gibi. Bu çeşit tesirleri kabul edilirse de sihirbazların sihriyle cansızların hayvana çevrilmesi veya hayvanların cansız eşyaya tahvil edilmesi mümkün değildir, böylesi iddialar merduddur."[151]

Sihrin Kapasitesi:

Buraya kadar kaydettiklerimiz, insan üzerinde tesir hâsıl edebilen sihir denen bir gücün varlığını te'yid eder.

Kurtubî'den iktibas edilen son parağraf, bu bahsin bir başka meselesine işaret etmektedir: "Sihrin tesir gücü nedir? Sihirle ne gibi tesirler hâsıl edilebilir? Söz gelimi bir eşyanın aynı değiştirilebilir, bir varlık bir başka varlığa inkılâb ettirilebilir mi?"

Bu meseleyi İbnu Hacer'in nakline göre âlimler şöyle cevaplar: "Sihir bir tahyil, bir yanıltmadır, gözbağlamaktan ibarettir" diyenler için eşyanın mâhiyetini sihirle değiştirmek mümkün değildir. "Sihrin bir hakikatı vardır"

diyenler için mesele ihtilaflıdır: Sihir sadece mizaca tesir ederek bir nevi hastalık mı hasıl eder, yoksa mesela cansız bir cismin hayvan olması veya aksi nev'inden eşyanın tabiatında tahavvüller hâsıl edebilir mi?

Bu meselede cumhurun ittifak ettiği görüş, öncekidir. Yani sihirle, mizacta bir nevi hastalık hâsıl edilebilir, başka değil. Ancak az sayıda bazı âlimler, ikinci görüşü benimsemiştir. Gerçi Allah'ın kudreti nokta-i nazarında mesele açıktır, her şey olabilir. Fakat fiilî durum nokta-i nazarından, bu münakaşa konusudur. Zîra bu iddiada bulunanlar iddialarına delil getirememişlerdir. Hattâbî bazılarının, sihri tamamen inkar ettiklerini nakleder. Ancak sihri inkar edenler daha ziyade ehl-i bid'a mensuplarıdır.

Bazı âlimler sihirdeki tesirin Kur'an'da Cenâb-ı Hakk'ın zikrettiğinin ötesine geçemeyeceğini söylemiştir. Bu da, "Kadınla kocasının arasını açmaktır." Bu görüşte olanlar: "Zîra, derler sihirle bundan daha ileri tesir elde edilmesi câiz olsaydı, Kur'ân onu da zikrederdi, çünkü Kur'an, bu bahse, sihir mevzuunda mü'minleri ürkütüp caydırmak için yer vermiştir."[152]

Kehânet:

Sadedinde olduğumuz bölümün başlığında kehânet de yer alır. Bu sebeple bir miktar da bundan bahsetmemiz gerekmektedir.

Kehânet, İbnu Hacer'in tarifiyle, "Gaybı bilme iddiasıdır, bir sebebe istinad ederek arzda vukua gelecek bir şeyi haber vermek gibi. Bunun aslı cinlerin meleklerin konuşmasına kulak kabartıp işittiğini kâhinin kulağına ulaştırmasına dayanır." Bu işle uğraşanlara kâhin denir. Kâhin Lisânu'l-Arap'ta "Gelecek, olacak şeyler hakkında haber veren ve sırları bilme iddiasında bulunan kimse" diye tarif edilir. Lisânu'l-Arap şu bilgileri de sunar: "Bunlardan bazıları, kendilerine haber getiren cinnî yardımcılarının olduğunu zannederler. Bazıları, gaybî şeyleri, bir kısım sebeplerin mukaddematı ile bildiklerini zannederler. Bunlara göre, gaybî işlerin bilinmesinde kendileriyle istidlâl edilen bu mukaddimat, soru soran kimsenin söz, fiil ve hâlinden elde edilir. Bu çeşit kimselere daha ziyade arrâf ismi verilmiştir. Bunlar çalınmış veya kaybolmuş bir şeyin yerini vs.'yi bildiğini iddia eden kimselerdir?" Hadiste gelen: "Kim bir kâhine veya arrâfa giderse Muhammed'e indirileni inkâr etmiştir" ifadesi bu mânaya delildir.

Arrâf'a, kâhin dendiği gibi yıldıza bakarak haber verene (müneccim), çakıl yardımıyla gaybı bildirmeye çalışana veya bir başka yola başvurarak ihtiyaçlarını temine çalışana da kâhin denir. el-Câmi'ye göre: "Arap, bir şeyi vukua gelmezden önce îlan eden herkese kâhin demiştir." el-Muhkem'de kâhin, "gayıpla hükmeden" diye tarif edilmiştir.

Ezherî der ki: "Kâhinler Resûlullah'ın gönderilmesinden önce Araplarda pek yaygındı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) peygamber olarak gönderilince semâvât şahaplarla korundu, böylece cin ve şeytanların, semaya giderek kulak hırsızlığı yapıp kâhinlere haber getirmeleri önlendi. Böylece kâhinlik ilmi iptal edildi. Allah, kâhinlerin bâtıllarını, Allah'ın içerisinde hakla bâtılı ayırmış bulunduğu Furkan'la ortadan kaldırdı. Cenâb-ı Hakk, ihatasından kâhinlerin âciz kaldıkları gaybî ilimlerden dilediğine, Resûl-i Ekremini (aleyhissalâtu vesselâm) vahiy yoluyla muttalî kıldı. Allah'a hamd olsun ki, artık günümüzde kehânet kalmamıştır. İbnu Hacer de cahiliye devrinde kehânetin bilhassa Araplar arasında, peygamberliğin inkıtaya uğramış olması sebebiyle pek yaygın olduğunu belirttikten sonra şu açıklamayı dermeyan eder: "Kehânet bir çok çeşitlere ayrılır: **1-**[153] **Cinden alınan kehânet:** Cinler semaya doğru yükselirler, birbirlerine binerek Mele-i âlâ'ya kadar yaklaşırlardı. Öyle ki oradaki kelamı işitirler, işitilen haberi kendinden sonra gelene duyurur, o da kendinden sonrakine duyurur, böylece haber silsile ile en sonda kâhinin kulağına ulaştırılırdı. Kâhin buna kendisinden de birşeyler ilave ederdi. İslâm gelip, Kur'ân inince, sema şeytanlara karşı koruma altına alındı, üzerlerine şihablar gönderildi."

İbnu Hacer, bu noktada Ezherî'den biraz farklı olarak şöyle devam eder: "Cinlerin bu istihbaratlarından, en üsttekinin, kendisine şihab (göktaşı) gelmezden önce hırsızlayıp, alttakine gönderebileceği yarım yamalak mesmuâtın kâhinlere ulaştırılma imkânı bâki kalmıştır. Nitekim buna şu âyet işâret etmektedir: "Meğer ki (içlerinden) bir çalıp çarpanı olsun. Fakat onu da delip geçen bir alev tâkip etmiştir" (Saffât 10).

İslâm'dan önce kâhinlerin isabetli ihbarları gerçekten fazla idi. Nitekim Şıkk ve Satîh (ismindeki iki meşhur) ve diğer kâhinlerle ilgili haberler bunu te'yîd eder. Ancak İslâm'dan sonra isabetli haberleri pek nâdir denecek kadar azaldı, hatta nerdeyse tamamen müzmahil oldu diyebileceğimiz bir hale düştü, doğruyu Allah bilir." Görüldüğü üzere İbnu Hacer, cinlerin hâlâ semaya çıkıp haber çalma gayretine düştükleri, nadirattan da olsa, isabetli haberler verebildikleri kanaatindedir, tamamen ortadan kalktığı kanaatinde değil; üstelik

---

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/91.

[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/91-92.

[153] Mele-i A'la: En yüce cemaat demektir. Bu tâbir Allah'a yakın olan büyük meleklerin teşkil ettiği yüce cemaati ifâde eder. Bunlara Refik-i a'la dendiği de olmuştur. Allah'ın olmasına hükmettiği işlerin kararı Mele-i A'la'ya iner. Duhân suresinin 4. Âyetinde bu vak'aya işaret buyrulmuştur: "Her hikmetli, her mühim iş orada ayırdedilir." Her ne hususa ait olursa olsun bütün şeriatlerin bu Mele-i A'la'da kararını

buna âyetten de delil göstermektedir.

2- Cinlerin dostlarına haber verdiği kayıplarla ilgili kehânetler: Bunlara, umumiyetle insanlar muttalî olamazlar veya yakın olanlar muttalî olsa bile uzak olanlar muttalî olamazlar.

3- Zan, tahmin ve hads'e (sezgiye) dayanan kehânetler: Bu kehânet, içerisine çokça kizb karışsa da Cenâb-ı Hakk'ın bazı insanlara koyduğu bir kuvve'den ileri gelir.

4- Tecrübe ve âdete dayanan kehânet: Burada vukua gelmiş olandan hareketle, meydana geleceği önceden haber verme mevzubahistir. Bu sonuncu kehânet bir bakıma sihre benzer. Bazıları, bu çeşit kehânette zecr (denilen kuş uçurarak hayra veya şerre alamet yakalama), tark (denen çakıl atma) ve nücûm (denilen yıldızlara bakma) gibi başka yollara da başvurarak kehânetini güçlendirmeye yeltenir. Şer'an bu kehânet çeşitlerinin hepsi mezmumdur.[154]

Kehânetin Hükmü:

Kehânetle sihrin hükmü birdir. Dînimiz her ikisini de haram etmiştir. Sadedinde olduğumuz bölümün ikinci hadisinde (yani 2238 numaralı hadis) görüleceği üzere kâhine gidip onu tasdik eden kimsenin kırk gün namazının kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Bazı hadislerde ise, kehânetle ilgili vaîd ve tehdidin müeyyidesi tekfirdir. Yani, kehânetle meşgul olmayı Resûlullah iki müeyyideye bağlamaktadır: **1-** Namazın kabul edilmemesi.

2- Îmanın kaybedilmesi (tekfir).Allah'a ve âhirete inanan kimseler için her iki tehdid de ciddi bir müeyyidedir. Şunu da kaydedelim ki, bazı hadislerde sihir ve kehânet yanyana zikredilerek aynı müeyyideye bağlanmış ve aralarında tefrik yapılmamıştır. İbnu Mes'ud hadisi olarak Ebû Ya'lâ'nın bir tahrici şöyle: "Kim bir arrâfa veya sihirbaza veya kâhine gider... ise..."[155]

دَقَف اَهيِف ثَفَن َّمُث ًةَدْقُع دَقَع ْنَم :# هاللّ ُلوُس َر َلاق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نع ـ1□

سَحَرَ ، وَمَنْ سَحَرَ فَقَدْ
أَشْرَكَ ، وَمَنْ تَعَلَّقَ شَيْئاً وُكِلَ إِلَيْهِ .] أخرجه النسائي

1. (2237)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (sihir maksadıyla) bir düğüm vurur sonra da onu üflerse sihir yapmış olur. Kim sihir yaparsa şirke düşer. Kim birşey asarsa, o astığı şeye havale edilir." [156]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde sihir mânasını taşıyan davranışları yasaklamaktadır. Zîra, herhangi bir iplik alıp buna düğüm atıp, sonra da birşeyler okuyup düğüm üzerine üfleme işi sihirbazların amelidir. Şu halde böyle bir davranışta bulunan, sihirbazların yaptığı işi yapmış olmaktadır. Bu ise, şirk ehlinin amelidir. Zîra, faydalı şeylerin celbi ve zararlı şeylerin def'i ancak Allah'tan bilinir, O'ndan istenir. Düğümlere üflemek suretiyle faydalıyı celp veya zararlıyı defetmek düşüncesi, Allah'a inanıp O'na tevekkül eden kimseye yakışmaz, ancak müşriklere yakışır. Hadis şöyle de yorumlanmıştır: "Bu davranışıyla ondan gerçek te'sir olacağına itikad etmişse bu şirk olur." Bazı âlimler: "Maksad şirk-i hafî'dir, zîra tevekkül ve Allah'a itimad terkedilmiş olmaktadır" demiştir.

2- Birşey asma meselesine gelince, bununla büyüklerin veya küçüklerin boyunlarına fayda maksadıyla asılan muska, nazarlık gibi şeyler kastedilmiştir. Zînet için takılan şeyler buraya girmez. Bazı âlimler bundan maksad: "Cahiliye devrinde boncuklardan, vahşi hayvanların tırnak ve kemiklerinden mâmul kolyelerdir" der ve hadiste gelen yasağı oldukça kayıtlar. Bunlara göre, Kur'ân âyetlerinde Allah'ın isimlerinden yazıp asılacak muskalar bu yasağa girmezler. Hatta bunlar câizdir. Nitekim, Abdullah İbnu Amr'ın çocuklara bu çeşit şeyler astığı rivâyet edilmiştir. Bazı âlimler de: "Burada takbih edilen husus faydanın celbine ve zararın def'ine inanılarak yapılan asmadır, değilse teberrük gayesiyle yer verilen asmalarda mahzur yoktur, câizdir" demiştir. Ebû Bekr İbnu'l-Arabî: "Kur'an'(dan bir şeyler yazıp) asmak sünnet yolu değildir, bu husustaki sünnet, asma değil zikirdir" der. "Kim bir şey asarsa, o astığına havale edilir" ibaresi, Cenâb-ı Hakk'ın yardımından mahrum kalır" mânasında yer verilen bir kinaye olarak da değerlendirilmiştir. [157]

---

[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/92-94.

نَتأ ْنَم :# هاللّ ُلوُس َر َلاق] :ْتلاق # بنلا جاوزأ ضعب نع
ديبع بأ تنب َةَّيِفَص نعو ـ2□

ملسم هجرخأ .[ًام ْوَي َنيِعَب ْرأ ُةَ ًص ُهَل ْلَبْقُت ْمَل .
ُهَقَّدَصَف ٍءْيَش ْنَع ُهَلأَسَف ًافا َّرَع

2. (2238)- Safiyye Bintu Ebî Ubeyd, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâklerinden naklen anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir arrâfa (kâhine) gelir, birşeyler sorar ve söylediklerine de (inanıp) onu tasdik ederse, kırk gün namazı kabul edilmez."158

AÇIKLAMA:

Arrâf, kâhinlerden biridir, yani gaybı bilme iddiasında bulunan kimse. Böyleleri müneccim, kâhin, arrâf gibi farklı isimlerle yâd edilse de haklarında verilen hüküm aynıdır. Mamafih arrâf, çalınan, kaybolan malların yerini bildiğini söyleyen kimselere de denmiştir. Böylelerine bazan cinci de denir.

Gaybı bilmek Allah'a mahsustur. Bu, âyetlerle te'yid edilen bir husustur. Öyle ise gaybı bilme iddiası Kur'an'la mübareze gibi ciddî bir mâna taşır. Hal böyle olunca, bir mü'minin ciddi ciddi kâhine uğraması, onu dinleyip inanması, tasdik etmesi hiçbir sûrette îmanı ile bağdaşmaz, mü'minlik edebine uymaz. Âlimler, arrâfa gidip, onu tasdik edenlerin namazının kabul edilmemesinden maksadı, namazın sevabından mahrum kalması olduğunu belirtirler. Yani, böyle birisi kâfir olmuş değildir. "Kırk gün boyu kıldığı namaz makbul değildir, bunu iâde etmesi gerekir" diye bir hükme varılmamıştır. "Kırk gün boyu, kıldığı namazların sevabından mahrum kalacaktır" demektir. Ulema bu hususta müttefiktir. Nitekim, gasbedilen bir yerde namaz kılmak da mekruhtur, fakat iâdesi gerekmez.

Şunu da belirtelim ki: Kâhine gitmenin müeyyidesi bazı hadislerde namazın kabul edilmemesi ile müeyyideye bağlanırken, bazı hadislerde tekfir ile müeyyideye bağlanmıştır. Bu durum, kâhine gidenlerin iki halde olmalarına hamledilmiştir. Taberânî'nin bir rivâyeti bu iki hâle parmak basar: "Kim bir kâhine uğrar ve onun söylediklerini tasdik ederse Muhammed'e indirilenden berî olur, kim de kâhine gelir ve fakat söylediklerini tasdik etmezse kırk gün namazı kabul edilmez." 159

لَعَف ُهَّنأ ِهْيَلإ ُلَّيَخُي َل ُهَّنإ تَّتَح # ِ هاللّ ُلوس َر َر ِحُس]□
□3ـ تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو:

مُث َ هاللّ اعَد ِيدْنِع َوُه َو ٍم ْوَي َتاَذ َناك اَذإ ىَّتَح . ُهلَعَف□□
اَم َو َءْىَّشلا ُةَشِئاَع اَي ِت ْرَعَشأ : َلاق َّمُث ! ُهاَعَد

ن ٍّج َر ِنَءاَج : َلاق ِ؟ هاللّ َلوسر اَي َكاَذ اَم َو : ُتْلُق ؟ِهيِف□
ُهُتْيَتْفَتْسا اَميِف ِناَتْفأ ْدَق ىلاعَت َ هاللّ َّنأ

لاق ؟ِلُج َّرلا ُعَج َو اَم : ِهِب ِحاَصِل اَمُه ُدَحأ َلاَقف َّىَلْج ِر َدْنِع□ :
ا َو ِىسأر َدْنِع اَمُهُدَحأ َدَعَقفŒُرَخ

يف : َلاق ؟اَذاَمِي ِف : َلاق . َقْي َر ُز ِىنَب ْنِم ُّىِدوُهَيْلا ِمَصْع‘ا ُنب
ُديِبَل : َلاق ؟ُهَّبَط ْنَم َو : َلاق . ٌبوُبْطَم

ن ِم ٍساَنُأ يف # َبَهَذَف . َنا َو ْرَذ ِرْئِب يف : َلاق ؟ َوُه َنْيأَف :□
َلاق . ٍرَكَذ ِةَعْلَط ِهفُج َو ٍةَطاَشُم َو ٍطْشُم

ةَعاَقُن اَه َءاَم َّنأَك ِ هاللّو . َلاَقف َةَشِئاَع ىلإ َعَج َر َّمُث . ُلْخَن□
اَهْيَلَع َو اَهْيَلإ َرَظَنَف ِرْئِبْلا ىلإ ِهِباَحْصأ

ىِناَفاَع ْدَقَف اَنأ اَّمأ : َ َلاق ؟ُهَتْج َرْخَأفأ : ِهاللّ َلوُسر اَي ُتْلُق .
ِنيِطاَيهشلا ُسُؤ ُر اَهَلْخَن َّنأَك َو ،ءاَّن ِحلا

هجرخأ .[ْتَنِفُدَف اَهِب َرَمأ َو ،ًا ىرَش ُهْنِم ِساَّنلا ىلَع َريِثُأ ْنأ
ُتيِشَخ َو ىِناَفَش َو ىلاَعَت ُ هاللّ

ءاَعِو « ُّفُجلا َو». َطِشُم اذإ .رعشلا نم جرخي ام « ُةَطاَشُملا□

الشيخان. «المَطْبُوبُ» المسحور. «وَ

زريق بني في بئر «وَذَرْوَانُ». يَكُنُّهُ الذي غِشَاؤُهُ وَ .
الطلْع،

---

[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/95.

3. (2239)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e (yahudîler tarafından) sihir yapıldı. Öyle ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yapmadığı bir şeyi yaptım vehmine düşüyordu. Bir gün benim yanımda iken Allah'a dua etti, sonra tekrar dua etti. Ve dedi ki: "Ey Âişe, hissettin mi, sorduğum hususta Allah bana fetva verdi?"

"Hangi hususta Ey Allah'ın Resûlü?" dedim.

"İki kişi bana gelip, biri başucumda, diğeri de ayak tarafımda oturdu. Biri diğerine: "Bu zatın rahatsızlığı nedir?" dedi. Öbürü: "Büyüdür!" dedi. Önceki tekrar sordu:

"Kim büyüledi?" Diğeri:

"Lebîd İbnu'l-A'sam adındaki Benî Züreykli bir yahudî" diye cevap verdi. Öbürü: "Büyüyü neye yaptı?" dedi. Arkadaşı: "Bir tarakla saç döküntüsüne ve bir de erkek hurma tomurcuğunun içine!" cevabını verdi. Diğeri: "Pekala, şimdi nerede?" diye sordu. Arkadaşı: "Zervân kuyusunda!" cevabını verdi."

Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashâbından bir grupla birlikte (radıyallâhu anhüm) kuyuya gitti, ona baktı, kuyunun üzerinde bir hurma vardı. Sonra benim yanıma dönüp: "Ey Âişe! Allah'a yemin olsun, kuyunun suyu sanki kına ıslatılmış gibi (bulanık) ve (o kuyu ile sulanan) hurma ağaçlarının başları da sanki şeytanların başları gibiydi!" dedi. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Onu (kuyudan) çıkardın mı?" diye sordum.

"Hayır" dedi ve ilave etti:

"Bana gelince, Allah bana âfiyet lûtfetti ve şifa verdi. Ben ondan halka bir şer gelmesine sebep olmaktan korktum!"

Resûlullah onun gömülmesini emretti ve yere gömüldü" 160

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise, hicretin yedinci senesinde Medîne'de cereyan etmiştir. Vak'a çeşitli tarîklerden bazı farklı teferruatlarla rivâyet edilmiştir. Sahiheyn dışında başka kaynaklarda da yer alır. Câmi'u'lma'mer'den yapılan mûteber bir rivâyete göre Resûlullah altı ay kadar yapılan bu sihrin tesirinde kalıp ızdırabını çekmiştir.

2- Ehl-i Bid'aya mensup bazıları bu hadisi inkar etmiş, delil olarak şu mülahazayı ileri sürmüştür. "Bu, peygamberlik makamına uymayacak bir haldir. Resûlullah'ın sihre uğradığını kabul etmek, şeriatına şüphe sokar, bu husustaki bütün rivâyetler bâtıldır... Hz. Peygamber'e sihir yapılabileceğini câiz addetmek, getirdiği bütün ahkâma olan itimadı ortadan kaldırır. Çünkü bu durumda, O'nun Cebrâil'i görmediği halde gördüğünü zannetmesi, kendisine vahiy gelmediği halde vahiy geldiğini zannetmesi ihtimal dahiline girer."Mâzirî bu mülahazaların bâtıl ve merdud olduğunu belirtir ve devamla şunu söyler: "Çünkü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın Cenâb-ı Hakk'tan naklettiği meselelerdeki sıdkı hususunda ve tebliğâtında ismete (ilâhî korunmaya) mazhar olduğu hususunda delil ikame edilmiştir. Pek çok mûcize onun tasdik edildiğine kesin delillerdir? Aksine delili tecviz etmek bâtıldır. Ancak asıl gönderiliş gayesinin dışında kalan ve peygamberliği de ilgilendirmeyen bir kısım dünyevî umûra, bir insan olarak Hz. Peygamber dahi mâruzdur, hastalıklar gibi. Öyle ise, herhangi dünyevî bir meselede -O'nun dînî meselelerdeki ismetine rağmen- hakikati olmayan bir zanna düşürülmesi akıldan uzak değildir." Mâzirî ilaveten der ki: "Esasen Resûlullah'ın zanna düşürüldü dendiği husus, bazı rivâyetlere göre "zevceleriyle temasta bulunmadığı halde temasta bulundu" zannına düşmüş olmasıdır. Bu çeşit zanlara rüyada, insanlar sıkça düşer, uyanık halde düşmesi de imkandan uzak değildir." **3-** Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelen iki kişiden maksad, iki melektir: Cebrâil ve Mîkâil (aleyhimasselâm). Rivâyetler, baş tarafta duranın Cebrâil, ayak tarafında duranın da Mikâil olduğunu ifade eder. **4-** Bazı rivâyetlerde vak'a daha teferruatlı anlatılmıştır. Bunlardan birinde gelen ziyade burada kayda değer: ... hurma tomurcuğunun içerisinde mumdan bir timsal vardı. Bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın timsali idi. Timsâle batırılmış iğneler vardı. Ayrıca üzerine onbir adet düğüm vurulmuş bir de kiriş vardı. Bunun üzerine Cebrâil, Muavvizeteyn suresini indirdi. Bunlardan bir âyet okudukça bir düğüm çözüldü, bir iğne çıkarıldıkça onun elemini hissetti. Bunlar tamamlanınca rahatladı." Bir rivâyette "Cebrâil'in Muavvizeteyn'i getirerek; düğümleri çözdükçe bir ayet okunmasını emrettiği, bunun üzerine Resûlullah'ın okumaya ve çözmeye başladığı; bu iş tamamlanınca bağlardan kurtulmuş gibi rahatlayıp kalktığı" belirtilir. **5-** Bazı rivâyetlerde kızıl, bazılarında yeşil olduğu ifade edilen kuyu suyundaki renkliliği, Kurtubî, uzun müddet kalması sebebiyle çirkinleşmesi veya içerisine atılan sihir malzemeleri sebebiyle husûle gelen renk değişikliği ile îzah eder.

---

[160] Müslimin rivayetinde Hz. Aişe: "Onu yaktırmadın mı?" diye sorar. Buhâri'nin bir rivayetinde "çıkartmadın mı?" şeklindedir. Teysir'de "çıkarmadın mı?" şeklindedir. İmlâ hatasına hükmedemedik.

6- Kuyu suyundan beslenen ağaçların başlarının şeytan başına teşbihi, çirkinliği ifade içindir. Kur'ân-ı Kerîm'de zakkum ağacının başı da şeytanların başına teşbih edilmiştir. Lügatciler Arap dilinde, bir şeyin çirkinliğini ifade için şeytana nisbet edildiğini belirttiler.

7- Hz. Peygamber'in büyü malzemesini kuyudan çıkarma teklifine "Ben ondan halka bir şer gelmesinden korktum" diye cevap vermiş olması bazı yorumlara sebep olmuştur. Nevevî: "Bu korku ümmetin sihirle meşgul olması, onların bunu öğrenmeye kalkmaları korkusundur; bu, fesat korkusuylu maslahatı terketme bâbına girer" der.

8- Sihirbaza Hz. Peygamber'in ceza vermediği anlaşılmaktadır. Bir rivâyette: "Resûlullah Lebid'i getirtti, o da suçunu itiraf etti, bunun üzerine Efendimiz affetti" denir. Bir rivâyette: "Resûlullah: "Bunu niye yaptın?" diye sormuş, şu cevabı almıştır: "Para sevgisi sebebiyle!"

Bazı rivâyetlerde Lebid'in ölümle cezalandırıldığı da ifade edilmişse de Kurtubî, Resûlullah'ın, onun katli halinde çıkabilecek fitneyi önlemek veya İslam'a girmekten bazılarını ürkütmemek düşüncesiyle öldürmekten vazgeçmiş olmasının daha makul olduğunu belirtir. Nitekim Resûlullah, halkın: "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" diye dekikodu yapmaması için münâfıkları öldürmekten vazgeçmiştir. **9-** Hz. Âişe büyü vak'asını anlatırken mühim bir noktaya dikkat çeker: Resûlullah sıhhatinin bozulduğunu hissedince duayı artırmış, hemen bir tedavi arama cihetine gitmeden dua yoluyla bundan kurtulmak istemiş ve mütemadiyen dua etmiştir. Nevevî rivâyetteki bu açıklamaya dayanarak: "İnsanın başına hoşlanmadığı bir şey geldiği zaman tekrar tekrar dua okumak müstehabtır" hükmünü çıkarır. İbnu Hacer, hadisin bütününden çıkan hükmü şöyle değerlendirir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kıssada hem tefviz (tevekkül ve Allah'a bırakma) ve hem de esbaba teşebbüs olmak üzere her iki metoda da başvurmaktadır. Şöyle ki: Hastalığın bidayetinde işini Allah'a teslim ederek tefviz'de bulundu. Böylece belaya sabrederek ücret almayı düşünmüştü. Sonra rahatsızlık halinin devam ettiğini, (şifayab olmadığını) görünce, bunun devamı halinde ibadetlerini yapamayacak kadar zayıflayacağından korkarak, tedaviye, sonra da duaya yöneldi. Bu makamlardan herbiri, kemâle ermede gayedir. 161

لي ِرْب ِج ُهاَتأف .ًاماهيأ َكِلذل َكَتْشاَف # ٌبَّنلا َر ُحِس] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر مقرأ نب ديز نعو ـ4□

اهيِلَع # ِهاللّ ُلوُس َر َلَس ْرأَف .اَذَك َو اَذَك رْئِب يف ًادقُع َكَل□
َدَقَع ، َك َرَحَس ِدوُهَيلا َنِم ًُج َر َّنإ َلا ًقف

و ِهِدوُهَيلا َكِلذ ًَرَك ًَذ اَمَف .ٍلاَقِع ْنِم َطِشَن امَّنأَك # □ □□
َماَقف .اَهَّلَحف اَهج َرْخَتْساَف .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر

ئاسنلا هجرخأ .[هطَق ِهِهْج َو يف ُهآ َر .

4. (2240)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sihir yapıldı. Bu yüzden günlerce hasta düştü. Sonunda Cebrâil aleyhisselâm gelerek: "Seni yahudilerden bir adam sihirledi. Yaptığı sihir düğümünü falanca kuyuya attı" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ali (radıyallâhu anh)'yi (bu maksadla oraya) gönderdi. Ali (radıyallâhu anh) düğümü oradan çıkarıp çözdü. (Sihir çözülünce) Aleyhissalâtu vesselâm, bağdan kurtulmuş gibi kendine geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu, o yahudîye zikretmedi ve onun yüzünü de hiç görmedi." 162

İÇECEKLER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki bâb vardır)

*

BİRİNCİ BÂB

İÇME ÂDÂBI

(Bu bâb altı fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

AYAKTA İÇMENİN HÜKMÜ VE BUNUN CEVAZI *

İKİNCİ FASIL

KAPLARIN AGZINDAN İÇMENİN HÜKMÜ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İÇERKEN NEFES ALIP VERMEK

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

İÇENLERİN ÖNCELİK SIRASI

*

BEŞİNCİ FASIL

KAPLARIN AGIZLARININ ÖRTÜLMESİ

*

ALTINCI FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

*

İKİNCİ BÂB

ALKOLLÜ İÇKİLER VE ŞIRALAR

(Bu bâb altı fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

HER SARHOŞ EDİCİ HARAMDIR

*

İKİNCİ FASIL

ALKOLLÜ İÇKİNİN TAHRİMİ, İÇENİN ZEMMİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İÇKİNİN TAHRİMİ VE YAPILDIGI MADDELER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

HARAM VE HELÂL OLAN ŞIRALAR

*

BEŞİNCİ FASIL

*

ALTINCI FASIL

BAZI İLAVELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

İnsan olarak, hayatımızı yakından ilgilendiren şeylerden biri içeceklerimizdir. İçecek deyince sadece meşrubât kelimesiyle ifade edilen gayr-i zarurî şeyleri kasdetmiyoruz. Buna su gibi zarurî içeceğimiz dahil olduğu gibi serinletici, ferahlatıcı, iştah açıcı, hazmettirici, şifa verici vs. nev'inden çeşitli meyve suları, şıralar, şerbetler, maden suları, ayran, çay, kahve, şurup... hepsi dahildir. Hatta dînen haram edilmiş olan sarhoş edici alkollü içkiler de buraya dahildir.

Cennet nimetleriyle ilgili birçok Kur'ânî tasvirlerin, cennetteki içeceklerimize yer vererek onların isimleri, vasıfları, kapları ve onlardan istifade şekilleri üzerinde mükerrer teferruatlara inmiş olması da içecek meselesinin insan hayatındaki ehemmiyetini görteren bir delil teşkil etmektedir.163

Hayatımızın en tâlî meselelerine bile yer verip açıklık getiren, o husustaki en doğruyu, en sağlıklı tarzı ve rüşdü beyan eden dînimizin içecek gibi son derece ehemmiyetli, her günümüzü ilgilendiren bir meselede daha çok rehberlik edeceği açıktır. Gerçekten de İslâm dîni içeceklerimiz hususunda pek çok teferruâta şâmil hükümler getirmiş, âdâblar beyan etmiştir. Sözgelimi, neler içilir, neler içilmez? İçilenler nasıl ve ne miktarda içilmelidir? İçeceklerimizin vasıfları neler olmalıdır? Ayakta mı, oturarak mı içmeliyiz, kaç yudumda içmeliyiz? Bir solukta içmenin faydası mı var, zararı mı? Aç karna mı, tok karna mı içmeli?... Soruları daha da artırabiliriz. Bunların cevabı "İslâm'a has içme" ve "müslüman içecekler"in mahiyetini ortaya koyar. İçeceklerimizle ilgili meselelere hem iki cihanımızın da rehberi olan Kur'ân-ı Kerîm'de, hem de sevgili Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerin de yer verilmiştir. Kütüb-i Sitte mecmuâlarının her birinde istisnasız Kitâbu'l-Eşribe bölümleri vardır. Diğer tanınmış hadis kitaplarımızda da aynı şekilde içeceklerle ilgili bölümler yer alır, zîra bu mevzuda pek çok hadis vârid olmuştur.

Şu halde İslâm'ımızın kemâli, içeceklerle ilgili ahkâm ve âdâbı bilip onlara riâyet etmemize bağlıdır.

BİRİNCİ BÂB

İÇME ÂDÂBI

(Bu bâb altı fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

AYAKTA İÇMENİN HÜKMÜ VE BUNUN CEVAZI

*

İKİNCİ FASIL

KAPLARIN AGZINDAN İÇMENİN HÜKMÜ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İÇERKEN NEFES ALIP VERMEK

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

İÇENLERİN ÖNCELİK SIRASI

*

BEŞİNCİ FASIL

KAPLARIN AGIZLARININ ÖRTÜLMESİ

*

ALTINCI FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

AYAKTA İÇMENİN HÜKMÜ

A) CEVAZ İFÂDE EDEN HADİSLER:

مئاَق َوُه َو َب ِرَشَف َم َزْم َز ِءاَم ْنِم # ّبَّنلا ُتْيَقَس] : لاق□].
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نع ـ1□

ةياور يف داز َو.«ٍوْلَدِب ُهُتْيَتأَف ِتْيَبْلا َدْنِع َوُه َو َقْسَتْسا»:
ةياور يفو.دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ:

«ريِعَب ىلَع ّاِ ٍذِئَم ْوَي َناَك اَم ُةَم ِرْكِع َفَلَح□ » .

1. (2241)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zemzemden sundum, ayakta olduğu halde içti." 164

Bir rivâyette: "Resûlullah Beytullah'ın yanında iken su istedi, ben ona bir kova getirdim" denmiştir.

Bir diğer rivâyette şu ziyade gelmiştir: "İkrime o gün (Resûlullah'ın) deve üzerinde olduğu hususunda yemin etti."165

مِئاَق َوُه َو َم َزْم َز ْنِم # ِ هاللّ ُلوسر َب ِرَش] ئاسنلاو□] .
يذمرتلا ةياور يفو ـ2□

2. (2242)- Tirmizî ve Nesâî'nin bir rivâyetinde şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zemzemi ayakta içti."166

بِشْمَن ُنْحَن َو .# ِ هاللّ ِلوس َر ِدْهَع بلَع ُلُكأَن أَّنُك] : لاق امهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ3□

هححصو يذمرتلا هجرخأ .[ٌمايَِق ُنْحَن َو ُب َرْشَن َو .

3. (2243)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde yürürken yer,ayakta iken içerdik." 167

AÇIKLAMA:

Müteâkiben (2245-2246. nci hadisler) görüleceği üzere, bir kısım hadisler yürürken yemeyi ve ayakta su içmeyi yasaklarken, bazı hadisler bunların cevazını ifade etmektedir. Âlimler rivâyetlerde ortaya çıkan bu farklı durum üzerine değişik fikirler ileri sürmüşler, münakaşalar etmişlerdir. Sadedinde olduğumuz İbnu Abbâs hadisini Buhârî'nin Kitâbu'l-Eşribe'de "Ayakta içmek" şeklinde isimlendirdiği bir bâbta kaydetmiş olmasını İbnu Battal şöyle yorumlar: "Buhârî, bu başlıkta işaret eder ki, ayakta içmenin mekruh olduğunu ifade eden rivâyetler, nezdinde sahih değildir." "Buhârî'ye göre ihtilaf halinde hüküm sabit olmaz" diyerek İbnu Battal'a katılmayanlar olsa da ayakta su içmeye veya yürürken yemeye âlimler haram dememişler, bu bâbta gelen nehyi kerahet-i tenzihiyeye hamletmişlerdir. Ayakta su içmenin cevâzıyla ilgili olarak Hz. Ali'den, İbnu Ömer'den, Sa'd İbnu Ebî Vakkas ve diğer bir kısım başka sahabilerden (radıyallâhu anhüm ecmaîn) rivâyetler gelmiştir. Hz. Enes' in bir rivâyetine dayanan Hasan Basrî, İbrahim Nehaî ve Katâde gibi bazı selef büyüklerinden de ayakta su içmenin mekruh olduğu hükmü rivâyet edilmiştir.

Şu halde esas olan cevaz maal kerâhedir. [168]

امَايِق َنوُب َرْشَي اوُنا َك مهْنَعٍ ُ هاللّ َيِ ض َر ًاهيِلَع َو□] .
َنَامْثُع َو َر ٍمُع َّنأ ُهَغَلَب ُهَّنأ] :كلام نعو ـ4□

4. (2244)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (radıyallâhu anhüm) ayakta oldukları halde (su) içiyorlardı." [169]

AÇIKLAMA:

Burada büyük Sahabinin ayakta içtiği görülmektedir. Bu rivâyet, her ne kadar İmam Mâlik'in belâgâtından (yani muallak olarak zikrettiği) hadislerinden biri ise de hadis sahihtir, çünkü onun belağlarının sahih olduğunda ulema tahkike dayanarak ittifak etmiştir. Üstelik, başka sahabelerin de ayakta içtiklerine dair rivâyet gelmiştir. Sözgelimi, Muvatta'nın aynı bâbta kaydettiği örnekler arasında Abdullah İbnu Ömer, Abdullah İbnu Zübeyr'in de ismi geçer, bunlar da ayakta içmişlerdir. Ayrıca Hz. Âişe ve Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallâhu anhümâ)'ın da bunda bir beis görmediklerine dair rivayet mevcuttur.

Zürkânî, Hz. Ebû Bekr'in de ayakta su içtiğine dair Cübeyr İbnu Mut'im rivâyetini zikrettikten sonra şöyle der: "Bu rivâyette ayakta su

---

[164] Buhârî, Eşribe: 16, Hacc: 76; Müslim, Eşribe: 120, (2027); Tirmizî, Eşribe: 12, (1883); Nesâî, Hacc: 165, (5, 237).

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/105.

[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/104.

[167] Tirmizî, Eşribe: 11, (1881); İbnu Mâce, Et'ime: 25, (3301); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/104.

içmenin kerâhetsiz cevazına dair delil vardır. Nitekim şu da sahih rivâyetlerden biridir: "Benden sonra Hulefâ-i Râşidîn'in sünnetine uymanız gerekir. Onların sünnetine dört elle sarılın. Benden sonra bilhassa ikisine uyun: Ebû Bekir ve Ömer."

Ayakta içmeyi men eden hadisler de var, onlar ve gerekli açıklamalar müteâkiben zikredilecek. 170

B) AYAKTA YEYİP İÇMEKTEN MEN EDEN HADİSLER:

لاق ؟لْك‘اَف :ٍسَن‘َليِق ،اًمِئاَق ِبا َرهشلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوُسر□
بهَن] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ1□

لك‘ا ركذ نودب دواد وبأ هجرخأو ،يذمرتلاو ملسم هجرخأ .] .
ُثَبْخأ َو ُّرَشأ :َلاق ْوأ ،ُّدَشأ َكِلذ

1. (2245)- Hz. Enes (radıyallâhu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayakta içmeyi yasakladı" demişti.

Kendisine:

"Ya yemek? (Bu husustaki hüküm nedir)" diye soruldu.

"Bu daha şiddetle yasaktır!" dedi veya şöyle dedi.

"Bu daha şerli, daha kötü!" 171

بِسَن ْنَمَف ،اًمِئاَق ْمُكُدَحأ َّنَب َرْشَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق[□
لاق: هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ2□

ملسم هجرخأ .[ِئْقَتْسَيْلَف .

2. (2246)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Sizden kimse sakın ayakta içmesin. Kim unutarak içerse hemen kussun." 172

AÇIKLAMA:

Son iki hadis, öncekilerin zıddına, ayakta yeyip içmeyi yasaklamaktadır. Bu mevzuda başka rivâyetler de mevcuttur. Şu halde yasak tenzihî bir kerâhet ifade etmektedir. 173

İKİNCİ FASIL

KAPLARIN AĞZINDAN İÇMENİN HÜKMÜ

A) CEVAZ İFADE EDEN HADİSLER:

ةَقهلَعُم ٍةَب ْرِق يف ْنِم َب ِرَشَف # ُّبَّنلا بلَع َلَخَد[:تلاق اهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر براصن‘ا ةشبك نع ـ1□

اَهيِف ُب َر ْشأ َّة َوْك َر ُهتْذَخَّتاَف[:نيزر دازو.يذمرتلا[.
هجرخأ .] ُهتْعَطَقَف اَهِمَف بلإ ُتْمُقَف ،ًامئَاق

«هنم برشي ريغص ولد :»ُة َوْك َّرلا .

1. (2247)- Kebşetu'l-Ensârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanıma girmişti.

(Duvarda) asılı olan bir kırbanın ağzından ayakta su içti. Ben hemen kırbaya gidip ağzını kestim."174

Rezîn şu ziyadeyi ilave etmiştir: "... (Kestiğim bu kısmı) su içerken kullanmak üzere hususî bir maşraba yaptım." 175

دُحُأ َم ْوَي اَعَد # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ] :هيبأ نع براصن‘ا نم ٍلجر□
هاللّدبع نب سيع نعو ـ2□

ة َواَد“ا».دواد وبأ هجرخأ .[اَهِمَف ْنِم َب ِرَشَف ، ُتْلَعَفَف ،ِة□ »□«
َوا َد“ا َمَف ْتُنْخُا .َلاَقف ،ِة َوادِإب

ةيحطسلا ه :ليقو .ةوك هرلاك .

2. (2248)- Ensardan bir zât olan Îsa İbnu Abdillah, babasından naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Uhud günü bir su kabı istedi. (Kap gelince):

"Kabın ağzını dışa kıvır!" dedi, ben de kıvırdım. Sonra kabın ağzından su içti." 176

AÇIKLAMA:

1- Vak'a Uhud savaşının yapıldığı gün cereyan etmiştir. Resûlullah'a getirilen su kabının deriden mamul (kırba) nev'inden bir şey olduğu anlaşılıyor. Zira toprak veya madeni kabın ağzını kavırmak mevzubahis olamaz. Zaten o devirde kullanılıştaki pratiklik sebebiyle su kabı olarak deriden mamul kırbalar kullanılmaktadır. Bunlar hayvan derisinden yapılan günümüzdeki küçük boy tulukları andırmalıdır. İçerisinde akıcı olmayan şeyleryani kurular- korunduğu takdirde dağarcık deriz. Şu halde bu kırbalar bir nevi dağarcıktır. İbnu

---

[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/105-106.

[171] Müslim, Eşribe: 113. (2024); Tirmizî, Eşribe: 11, (1880); Ebû Dâvud, Eşribe: 13,)3717; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/106.

Hacer'in açıklamasına göre deriden mamul su kapları (eskıya) tuluk gibi büyük veya - Toroslarda söylendiği üzere- yannık gibi küçük de olsa aynı isimle anılmaktadır.

2- Şârihlerden bazıları zikri geçen su kabının ağız kısmının dışırıya doğru kıvrılmasını, bu kısmın kokmuş

olabileceği ihtimaline dayandırır. Bazısı da "suyun, içen üzerine sıçramasını önlemek için" kıvırmaya yer verildiğini, kırbanın ağız kısmı bükülerek, bir nevi su bardağı şekli verilerek, suyun hasıl edilen çukurdan içildiği de belirtilmiştir. Zira ihtinas bükmek, kıvırmak, kırmak gibi muhtelif mânalara gelmektedir. 177

B) SU KABININ AĞZINDAN İÇMEYİ YASAKLAYAN HADİSLER:

ن ِم َب َرْشُي ْنأ ِةَيِقْس‘ا ِثاَنِتْخا ِنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] : لاق□
□1ـ نع بأ ديعس َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع

ىئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .هنم برشيف اهسأر بلقي نأ :« .
اَهُثاَنِتْخا َو».[اَهِها َوْفأ

1. (2249)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) su kaplarının ağzından içmek için ağızlarının dışa kıvrılmalarını yasakladı."178

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen ihtinas bazı farklı tefsirlere mazhar olmuştur. Eğmek, bükmek, kıvırmak, kırmak mânaları verilirken "kabın baş kısmının ters çevrilmesi" diye de yorum yapılmıştır.

Bu hadis, suyu, kabın ağzından doğrudan içmeyi yasaklamaktadır. Dolayısıyla avuç, maşraba, bardak gibi büyük kapla araya girecek bir vasıta ile içilmesi tavsiye edilmiş olmaktadır. Bu yasağın konmasına sebep olan bir durum Ebû Bekir İbnu Ebî Şeybe'nin Müsned'inde rivâyet edilmiştir. Rivâyete göre, bir adam su kabının ağzından su içer. Bu esnada ince bir yılan midesine kayar. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) suyun, kabın ağzından içilmesini yasaklar. [179]

---

[174] Tirmizî, Eşribe: 18, (1893); İbnu Mâce, Eşribe: 21, (3423).

[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları :8/107.

[176] Ebû Dâvud, Eşribe: 15, (3721); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/107.

[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/107-108.

[178] Buhârî, Eşribe 23, Müslim, Eşribe 111, (2023); Ebû Dâvud, Eşribe 15, (3720); Tirmizî, Eşribe 17, (1891); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

ÜÇÜNCÜ FASIL

İÇERKEN NEFES ALIP-VERMEK

ريِعَبْلا ِب ْرُشَك ًاد ِحا َو اوُب َرْشَت َ :# ِ هاللّ ُلوسر َلاق] □ □
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نع ـ1□

مُتْعَف َر ْمُتْنأ اَذإ َ هاللّ اوُدَمْحا َو ،مُتْب ِرَش ْمُتْنأ اَذإ ىلاعَت□].
َ هاللّ اوُّمَس َو ، َث ُ ًث َو ىنْثَم اوُب َرْشا ِنِكل َو

يذمرتلا هجرخأ .

1. (2250)- İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Suyu deve gibi bir solukta içmeyin. İki-üç solukta (dinlene dinlene) için. Su içerken besmele çekin. Bitirince de Allah'a hamdedin." [180]

سنأ َر ِضَي هاللّ ُ هْنَع لاق: [َناك ُّبَّنلا # يَتَنَفَّسُ ثَ ًاث] .وزاد
نع ئاسنلا إ ةسمخلا ىورو ـ2□

أ َرْمأ َو ُأ َرْبأ َو ى َو ْرأ ُهَّنإ» :لوقيو يذمرتلاو ملسم□ » .

2. (2251)- Hz. Enes'ten Nesâî dışındaki imamların rivâyetine göre: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), suyu üç solukta içerdi."

Müslim ve Tirmizî'nin rivâyetlerinde şu ziyade var: "Resûlullah (üç solukta içer, böyle içmenin) daha doyurucu, (hastalıklara karşı) daha koruyucu ve daha afiyetli olduğunu söylerdi."[181]

AÇIKLAMA:

Bu hadislerde su içmenin mühim bir âdabı beyan edilmektedir. Suyu bir solukta içmemek. Yani, su kabını ağzımıza dayayıp doyuncaya kadar lıkır lıkır içmemek. En az iki seferde içmelidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vessalâm)'ın üç solukta içtiği belirtilmektedir. Soluktan burada maksad şudur: Suyu içerken bir-iki yudum içtikten sonra kabı ağzımızdan uzaklaştırıp bir nefes almak, sonra tekrar kabı ağzımıza götürüp bir-iki yudum daha içip tekrar fasıla verip nefes almak, sonra üçüncü sefer kabı ağzımıza götürüp doyuncaya kadar içmektir. Resûlullah, bu tarz içişin daha sağlıklı ve daha doyurucu olduğunu ifade buyuruyor. Bu şekilde içildiği takdirde ciğerlerimiz temiz havaya daralmadan normal şekilde teneffüsüne devam eder. Ayrıca ağır içilen su ağızdaki tükrükle daha iyi karışma fırsatı bulur ve mide için daha sağlıklı bir mahiyet kazanarak boğazı geçer. Hadis, şüphesiz daha pek çok faideleri haber vermektedir. [182]

يف ْسَّفَنَتَي ًَف ْمُكُدَحأ َب ِرَش اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] : لاق
هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ةداتق بأ نعو ـ3□

دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[ِءاَن“ا .

3. (2252)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz su içerken su kabına nefes etmesin." 183

AÇIKLAMA:

Bu bâbın hadislerinde geçen teneffüs kelimesi iki mânada kullanılmıştır: Bir mâna, az önceki hadiste geçtiği üzere nefes alıp vermektir. Bir ikinci mâna bu hadiste olduğu üzere suyun içtiğimiz kabın içerisine ciğerlerimizden çıkan havayı göndermek, soluğumuzun kaba girmesine meydan vermektir. İşte, hadiste bu yasaklanmaktadır. Bu yasaklamanın nasıl bir edeb kaidesi olduğu açıktır. Zîra su kabı müşterektir, başkaları da ondan istifade edecektir. Soluğumuzla birlikte ağız veya burnumuzdan kabın içerisine yanımızdakileri iğrendirecek bazı şeyler sıçrayabilir. Resûlullah'ın diğer tavsiyelerinde mü'min kişinin üç ayrı solukta dinlenerek içmesi tavsiye edildiğine göre, hem su içip hem solunması, bu nebevî edebe uymamaktadır. Öyle ise, suyu içerken tek başımıza bile olsak, su kabı tamamen kendimize ait bile olsa, su kabına soluğumuzu salarak içmemiz edep dışı davranıştır. Kimse görmese bile melekler görmekte, kayda geçirmektedir. Bazı şârihler, suya nefes vererek, ağzın sudan hiç ayrılmadan suyun içilmesini," insan içişi değil, hayvan içişidir, çünkü develer o şekilde içer" diye illete bağlamışlardır, nitekim hadiste de benzer teşbih geçti. 184

بَّنلا َتْعِمَسأ : ُهَل َلاَقف ، َنا َو ْرَم َلَع ٍديِعَس ُوبأ َلَخَد]□□
□4ـ نعو بأ ننثملا ننهجلا لاق:

سَفَن ْن ِم ى َو ْرأ َ ِيهنإ : َلاَقف # هاللِّ َلوس َر ُلُج َر َلأَس َو□
ْمَعَن، : َلاق ؟ِءاَن“ا يف ِخْفَّنلا ِنَع يهْنَي

---

180 Tirmizî, Eşribe: 13, (1886); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları :8/109.

181 Buhârî, Eşribe: 26; Müslim, Eşribe: 121, (2028); Tirmizî, Eşribe: 13, (1885); Ebû Dâvud, Eşribe: 19, (3727); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/109.

182 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/109-110.

هجرخأ .[اَهْق ِرْهأَف :َلاق .ِهيِف َةاَذَقْلا ى َرأ يِهناِف :َلاق
ْسَّفَنَت َّمُث َكيِف ْنَع َحَدَقْلا ِنباَِف ،# َلاَقف ٍد ِحا َو

‘نيبراشلا بيترت يف :عبارلا لصفلا.يئاسنلا إ ةعبر ا

4. (2253)- Ebû'l-Müsennâ el-Cühenî anlatıyor: "Ebû Saîd (radıyallâhu anh) Mervan'ın yanına girmiştir. Mervan ona:"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kaplara solumayı yasakladığını işittin mi?" diye sordu. Ebû Saîd (radıyallâhu anh):

"Evet!" dedi ve anlattı: "Adamın birisi: "ben bir nefeste su içince bir türlü suya kanamıyorum (ne tavsiye edersiniz)?" diye sormuştu. Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz: "Kabı ağzından ayır, nefes al (sonra içmeye devam et)!" buyurdu. Adam: "Kapta çerçöp görürsem?" diye sordu. Efendimiz: "O takdirde suyu dök!" diye emretti."185

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Tirmizî'deki vechi daha sarih. Buna göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) içilen şeye solumayı, (yani su içme sırasında nefes alıp vermeyi) yasaklayınca, cemaatte bulunan bir zat tek solukta, yani içerken nefes alıp vermeden, içtiği su miktarıyla suya kanmadığını, daha içme ihtiyacı duyduğunu söyleyerek bir nevî itiraz eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Nefes alma ihtiyacını duyunca, su kabını ağzından çek, nefesini al ver, sonra içmene devam et!" der. İkinci içişte, yine nefes alıp verme ihtiyacı duyulunca aynı şekilde kap ağızdan uzaklaştırılıp, nefes alıp verdikten sonra içmeye devam edilecektir. Şunu da belirtelim ki, bu hadisten, suyu tek solukta içmenin mübah olduğu hükmü de çıkarılmıştır. Çünkü, Efendimiz, adamı tek solukta içmekten nehyetmiyor, bilakis, "bir solukta suya doyamıyorsan bardağı ağzından uzaklaştır, (solu, sonra devam et) mânasında tavsiyede bulunuyor. Diğer hadiste sarih nehiy geldiğine göre, buradan çıkarılan cevaz tek solukta içmedeki kerâheti izale etmez.

2- Zürkânî, suyu nefes alarak içme emrinin hikmetlerini şöyle açıklar: "(Bardağı ağızdan ayırıp, nefes almak) kişiye olan hürmeti korur, töhmeti defeder, suyun bozulmasını (tegayyüre uğramasını) önler, suya tükrük sıçramasına mani olur, sömürerek içmedeki hayvana benzemeyi bertaraf eder. Hayvana benzemek, tabiatımızca da, şeriatimizce de mekruhtur."

3- Zürkânî bu hadisi şerhederken İmam Mâlik'in yukarıda kaydettiğimiz üzere, hadisten tek solukta içmenin mübah olduğu hükmünü kaydettikten sonra, şahsen katılmasa da ‘Kîle’ ile sunduğu bazı farklı görüşlere de yer verir: "Tek solukta içmek, mutlak olarak mekruhtur. Çünkü bu, şeytan işidir, çünkü bu hayvanların tarzıdır." Tirmizî, İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'dan merfu olarak şunu rivâyet etmiştir: "Develer gibi tek nefeste su içmeyin, fakat iki-üç solukta için. İçerken besmele çekin, bitirince de Allah'a hamdedin" (2250. hadis). **4-** Hadiste aynı zatın bir başka sorusu mevzubahis: "Suyun üzerine çerçöp (veya batal dahi) denen yabancı bir madde görülecek olursa ne yapmalı?" Resûlullah'ın bu durumdaki tavsiyesi, "suyun içilmeyip dökülmesidir."[186]

DÖRDÜNCÜ FASIL

İÇENLERİN ÖNCELİK SIRASI

---

[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/110.

[185] Muvatta, Sıfatu'n-Nebî: 12, (2, 925); Tirmizî, Eşribe: 15, (1888); Ebû Dâvud, Eşribe: 16, (3722); İbnu Mâce, Eşribe: 23, (3427); İbrahim ه ِراَسَي ْنَع َو ، َب ِرَشَف□
ٍءاَمِب َبيِش ْدَق ٍنَبَل ِحَدَقِب # ُّبَّنلا َِتُأ] :لاق ْهَنَع ُ هاللّ َي ِض َر
سنأ نع ـ1□

نَمْي‘اَف ُنَمْي‘ ا َلاَق َو ،ُهَلْضَف َّبا َرْع‘ا ىطْعأَف ،ُِّبا َرْعأ□].
ِهِنيِمَي ْنَع َو ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب وُبأ

ىئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .

1. (2254)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir bardak süt getirilmişti.

İçerisine su katıldı. Önce kendisi içti. Solunda Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) vardı, sağında da bir bedevi.

Sütten artan kısmı bedeviye verdi ve:"

(Öncelik hakkı) sağındır, sonra da onun sağı(ndan devam etsin)!" buyurdu." 187

مًُغ ِهنِيِمَي ْنَع َو ، َب ِرَشَف ٍبارَشِب # ٌّبَّنلا َيِتُأ] :لاق هْنَع ُ□□
هاللّ َي ِض َر دعس نب لهس نعو ـ2□

لوُسر اَي ِ هاللّ َو : ُم ًُغلا َلاَقف ،ء ًُؤه َى ٍَطعُأ ْنأ ِيل ُنَذأَتأ : ِم□
ًُغْلِل َلاَقف ،ُخاَيْش‘ا ِه ِراَسَي ْنَع َو

لاق» :نيزر دازو.ناخيشلا هجرخأ .[ِهِدَي يف # ِ هاللّ ُلوس َر□
ُههلَتَف ،ًادَحأ َكْنِم ىب ِصَنِب ُرِثوُأ َ ِ هاللّ

ساَّبَعْلا َنْب ُلْضَفْلا ُم ًُغلا َناكو□ » .

2. (2255)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir içecek getirilmişti. Ondan, önce kendisi içti. Sağında bir oğlan, solunda da yaşlılar vardı. Oğlana: "Bardağı şu yaşlılara vermem için bana izin verir misin?" dedi. Oğlan da: "Ey Allah'ın Resûlü, Allah'a yemin olsun bana sizden gelecek nasibime başkasını asla tercih edemem!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bardağı onun eline koydu." 188
Rezîn şunu ilave etti: "Zikri geçen oğlan el-Fadl İbnu Abbâs idi."189

مُه ُر ِخآ ِم ْوَقْلا ِيقَاس # هاللّ ُلوُس َر َلاق] :َاق مهْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ةداتق ىبأو ىفوأ ىبأ نبا نعو ـ3□

يناثلا نع يذمرتلاو ،لو‘ا نع دواد وبأ هجرخأ .[ًاب ْرُش .

3. (2256)- İbnu Ebî Evfâ ve Ebû Katâde (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir cemaate içecek dağıtan, en son içer." 190

Hadisi Ebû Dâvud İbnu Ebî Evfâ'dan Tirmizî de Ebû Katâde 'den rivâyet etmiştir. 191

AÇIKLAMA:

Bu bâbın son üç hadisi, cemaat halinde iken suyu veya meşrubat gibi herhangi bir içecek maddesi geldiği zaman, dağıtımın nasıl bir sıra takib edeceği hususunda prensip vaz etmektedir: **1-** Öncelikle cemaatin büyüğünden başlanacaktır. **2-** Büyüğün sağındaki ve onun sağındaki şeklinde devam edecektir, el-eymen fe'l-eymen bu demektir. **3-** İçecek maddesini dağıtan da en sonunda içecektir. Nevevî, bu sonuncu madde için: "Bu edeb sadece içecekle ilgili maddelere has değildir. Buna kıyasen, aynı mânayı taşıyan başka taksimlerde de buna riâyet edilmelidir: Et, meyve, koku, vs. her ne olursa olsun, taksimi yapan, kendisi en sonda almalıdır" der. Müslim'in bir rivâyetinde, cemaatte bulunan Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekr'i ismen zikrederek, bardağın ona verilmesini taleb ederse de Hz. Peygamber sağdaki bedeviye verir ve üç kere tekrar eder: "Sağdakiler, sağdakiler, sağdakiler!"

Bu vak'ayı rivâyet eden Hz. Enes de üç kere tekrar eder: "Sünnet budur, sünnet budur, sünnet budur!" 192

Büyüğün Takdimi Meselesi:

[187] Buhârî, Hibe: 4, Eşribe: 14, 18; Müslim, Eşribe: 124, (2029); Muvatta, Sıfatu'n-Nebi: 17, (2, 926); Tirmizî, Eşribe: 19, (1894); Ebû Dâvud, Eşribe: 19, (3726); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/113.

[188] Buhârî, Eşribe: 19; Müslim, Eşribe: 127, (2030).

[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/113-114.

[190] Ebû Dâvud, Eşribe: 19, (3725); Tirmizî, Eşribe: 20, (1859).

Ebû Ya'lâ'nın bir rivâyetinde İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) Resûlullah'ın su dağıtımında; "Büyükten başlayın!" dediğini belirtir. Ayrıca büyükle başlamayı emreden başka rivâyetler de var. Arada bir teâruz gözükmektedir.

Âlimler bunu, cemaatteki ferdlerin sağsol diye ayırmaya imkan vermeyecek şekilde eşit oturma haline hamlederler. Bu hal, büyüğün önünde veya arkasında veya sol tarafında oturmuş olmaları durumunda veya bir başka vaziyette ortaya çıkabilir. Öyle ise böyle bir durumda büyükten başlanmalıdır. İbnu Hacer soldakini takdimi emreden hadisle ilgili olarak şu yorumu kaydeder: "Hadisten çıkarılan bir hüküm şu olmalıdır: Şayet fâilin fazileti ile vazifenin fazileti teâruz ederse "vazifenin fazileti" esas alınır, tıpkı erkek ve kadına âit iki cenaze gelmesi halinde, kadının velisi erkeğin velisinden efdal bile olsa erkeğin velisi -mefdul olmasına rağmen- takdim edilir. Çünkü cenaze vazifedir, onun efdaliyetine itibar olunur, ona namaz kılacak olanın efdaliyetine değil. Buradaki sır şudur: Erkeklik ve sağlık herkesin kesinlikle hükmedebileceği unsurlardandır. Fâilin efdaliyeti öyle değil. Zîra bunda asıl olan zandır, hatta efdaliyeti nefsü'l-emirde kesin olsa bile aslolan yine zandır." 193

BEŞİNCİ FASIL

KAPLARIN AĞIZLARININ ÖRTÜLMESİ

[قال رَسُولُ اللّهِ #: غَطُّوا ا“لإنَاءَ وَأوْكُوا السِّقَاءِ]. أخرجه

□1ـ نع رباج رَ ِض يَ هاللّ ُ هْنَع لاق:

يف ةَنَّسلا ِ ةَلْيَل ًةَ يِنْز ُل اهيِف وَ ءاَب ٌ يَمُر ُّ ِءاَنِإب ٍ سَيْل َ هْيلَع□ ناَّفٌ» :ملسم دازو.دواد وبأو ناخيشلا

هيِف ِ نِم ْ ذلَكِ َ لاو ْ بَاءِ.» قال لايَّثُ: «فَا‘ عاَجِ مُ نِعْدَنا يَتَّقُون□ َل َ نَز ّ إ ٌ ءاَكِو ِ هْي َلع َ سْيَل ِ ءاَقِس ْ وأ ،ٌ ءاَطِغ

. « □ذلِكَ في كاَنُون َا‘و ّ ل

1. (2257)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kapların ağızlarını örtün, dağarcık (ve tulukların) ağzını bağlayın."[194] Müslim'in bir rivâyetinde şu ziyade var: "Zîra yılda bir gece vardır ki onda veba yağar. Şayet ağzı açık kaba veya bağsız dağarcığa rastlarsa bu vebadan ona mutlaka iner."

el-Leys dedi ki: "Bizim yanımızdaki acemler bundan kânun-u evvel ayında sakınırlar."[195]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet muhtelif vecihlerde bir kısım ziyadelerle gelmiştir. Mesela Müslim'in bir rivâyeti şöyledir: "Kapların ağızlarını örtün, dağarcıkkların ağzını bağlayın, kapıyı kapayın, lambayı söndürün. Zîra şeytan dağarcığı çözemez, kapıyı açamaz, kabın kapağını kaldıramaz. Eğer kabın üzerine örtecek bir şey bulamazsanız bir çöp olsun gerin ve üzerine Allah'ın ismini zikredin. Çünkü küçük fasık (fare) ev sahiplerinin üzerine evlerini yakar."

2- Rivayetin Buhârî'deki bir vechinde, rivâyet, "Geceleyin yatınca lambaları söndürün..." diye başlar.

İbnu Dakîku'lÎd der ki: "Kapıların kapatılma emrinde hem dînî, hem dünyevî maslahatlar var. Nefisler ve mallar böylece aylakların, fesadcıların, bilhassa şeytanların şerrinden korunmuş olur. "Şeytan, kapalı kapıyı açamaz" sözü, bu emrin şeytanların insanlara karışmasını önlemek maslahatına râci olduğuna işaret eder. Şeytanın durumunu belirterek emrin sebebini de açıklaması ancak peygamberlerin bilebileceği mahfi bir meseleye dikkat çekmek, uyarmak içindir."

3- Senenin bir gecesinde veba indiğinin beyan edilmesi ve bu gecenin hangi gün olduğunun belirtilmemesi kapların her gece örtülmesi hususunda dikkate, uyanıklığa ve teyakkuza sevkeden bir durumdur. **4-** İbnu Hacer icabı halinde, örtme yerine çöp germekle iktifa etmedeki sırrı şöyle açıklar: "Zannımca bu sır, çöpü gererken çekilen besmeleyle ilgilidir. Böylece çöpün gerilmiş olması, o esnada besmele çekildiğine bir alamet olur. Gerilmiş çöp sebebiyle bunu anlayan şeytanlar kaba yalaşmaktan imtina ederler." Meselenin örtme emrini te'kîde râci yönü de vardır. 196

193 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/114-115.

194 Buhârî, Eşribe: 22, Bed'ü'l-Halk: 11, 14, İsti'zân: 49, 50; Müslim, Eşribe: 96-99, (2012-2014); Ebû Dâvud, Eşribe: 22, (3731-3734). لاق .بلَب :َلاق ؟اًذيِبَن□
َكيِقْسُن َأ :ِهاللّ َلوُسر اَي ُلُج َر َلاَقف ،# َتْقَسَتْسا] :امهل ةياور
يفو ـ2□

ادوُع ِهْيَلَع َض ُرْعَت ْنأ ْوَل َو ،ُهَت ْرَّمَخ َأ :# َلاَقف ،ٌذيِبَن□□
ِهيِف ٍحَدَقِب َءاَجَف ،ٌدَتْشَي ُلُج َّرلا َج َرَخَف

يَل َقَلْغُت ْنأ ِبا َوْب َاِب' َو ،ٍّيَل ِءاَقِهسلا ِءاكْبِإب اَن□□□] .
ْرِمُأ اَمَّنِإ :ديمح بأ نع ملسلو.[َب ِرَش َو

2. (2258)-Yine Buhârî ve Müslim'de gelen bir rivâyette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) su istedi. Bir adam: "Ya Resûlullah sana nebiz (şıra) sunmayalım mı?" diye sordu. Efendimiz. "Evet, sun!" buyurdu."

Râvi der ki: "Adam hızla çıktı ve içinde nebiz (şıra) olan bir bardakla geri döndü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ağzını kapamadın mı, hatta üzerine gereceğin bir çöple bile olsa?" dedi ve nebizi içti."

Müslim'de Ebû Humeyd'den gelen bir rivâyette şöyle buyurulmuştur: "Biz, geceleyin dağarcıkları bağlamakla emrolunduk. Kapıların da geceleyin örtülmesiyle emrolunduk." 197

AÇIKLAMA için de önceki hadisin açıklamasına bakılsın.

ALTINCI FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

لاق.[اَيْقُّسلا ِتوُيُب ْن ِم ُءاَملا ُهَل ُبَذْعَتْسُي # ُّبَّنلا َناك] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ1

دواد وبأ هجرخأ .[ِناَم ْوَي ِةَنيِدَملا َنْيَب َو اهَني َب ٌنْيَع َيِه» . ةبيتق:

1. (2259)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a es-Sükyâ kuyularından tatlı su getirilirdi."

Kuteybe der ki: "O (es-Sükyâ) Medîne ile Mekke arasında iki günlük mesafe bulunan bir göze idi." 198

AÇIKLAMA:

1- İsti'zâb tatlı su temin etmek demektir. Hadis Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için es-Sükyâ denen ve Medîne'ye iki günlük uzaklıkta bulunan bir yerden su getirildiğini ifade etmektedir. Suyutî, es-Sükyâ'nın Mekke-Medîne arasında yer alan bir köy olduğunu belirtir. Suyun es-Sükyâ'dan getirilmesi, oradaki suların tatlı ve daha kaliteli olmasındandır. Zîra Medîne'nin suları tuzludur.

Ancak şunu da belirtelim ki, bu hadis, Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in içtiği bütün suların oradan getirildiğini ifade etmez. Çünkü Medîne'nin suları da içilemeyecek kadar tuzlu olmadığı gibi, Resûlullah'ın Medîne kuyularından su içtiğine dair pek çok rivâyet gelmiştir. Hatta bazı siyer kitaplarında Efendimizin (aleyhissalâtu vesselâm) suyundan içtiği kuyuların isimleri zikredilir. İbnu Sa'd Tabakât'ında Resûlullah'ın su içtiği kuyular üzerine açtığı bâba tam dört sayfa tahsis eder ve rivâyetler kaydeder. Sözgelimi Ebû Talha'nın Allah yolunda tasadduk ettiği Beyruha adlı bahçede gölgenin daha serin, suyun daha tatlı olduğu, bu sebeple Hz. Peygamber'in sıkça oraya teşrif buyurdukları belirtilir. Bir diğer kuyu Medîne'ye dörtbeş kilometre mesafedeki Kuba köyündeki Gars kuyusudur, devesini orada ıhdırmış, sudan içmiş ve: "Bu, cennet gözelerinden bir gözedir" buyurmuştur.

Ebû Eyyûb el-Ensârî (radıyallâhu anh)'nin evinde misafir iken Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in peder-i muhteremleri Mâlik İbnu'n-Nadr'ın kuyusundan tatlı su getirilmiştir. Kendi evine yerleşince hizmetçisi Enes, Sükyâ'dan getirir olmuş diğer bir hizmetçisi Rabâh, bazan Gars, bazan da Sükyâ'dan su taşımıştır. Resûlullah'ın suyundan içtiği bir diğer kuyu, suyu pek tatlı olan Câsim kuyusudur ve Ebû'l-Heysem İbnu't-Teyyehân'a aittir.

Bir diğer kuyu Büdâ'a kuyusudur. Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh): "Resûlullah'a Büdâ'a kuyusundan elimle su verdim" der. Efendimiz, bir çok kereler buradan hem içmiş, hem abdest almıştır.

[197] Hadisin kaynağı önceki hadisin bâblarıdır. Rivayet Ebû Dâvud'da da gelmiştir (Eşribe 22, (3734); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme Medîne'nin meşhur bir diğer gözesi Rûme kuyusudur. Sahibi suyunu parayla satmaktadır. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Bunu (Müzenî) sahibinden satın alıp tasadduk edecek olan müslümanın sadakası ne makbul sadakadır!" irşadı üzerine Hz. Osman (radıyallâhu anh) sahibinin istediği parayı -ki dörtyüz dinar'dır- vererek satın alır ve Allah yolunda tasadduk eder ve bundan böyle herkes o sudan parasız istifade eder. Resûlullah durumu öğrenince: "Allah'ım! Osman'a cenneti vacib kıl!" duasında bulunur. "Sebil" adıyla Allah yolunda çeşme tesîs etmenin ilk örneğini, habîb-i rabbülâlemîn, Fahr-i kâinat Resûl-i Ekrem'in duasına mazhar Osman-ı Zinnûreyn efendimiz bu te'sisi teşkil etmiş olmalıdır. Şüphesiz Resûlullah'ın suyundan içmiş bulunduğu kuyular bunlardan ibaret değildir. **2-** İbnu Hacer, Resûllullah'ın tatlı sudan içmesiyle alakalı Buhârî rivâyetini açıklarken şu notu düşer: "İbnu Battâl demiştir ki: "Tatlı su te'min etmek "zühd"e mâni değildir; bu mezmûm olan tereffüh sayılmaz. Ancak suya misk ve benzeri bir şey atarak kokulamak tereffühdür. İmam Mâlik, bunda israf olduğu için mekruh addetti. Fakat tatlı su içmek, bunu aramak mübahtır. Sâlih kişiler bunu yapmıştır. Acı suyu içmede bir fazilet (ve sevap) yoktur." İbnu Battâl devamla der ki: "Bunda (hadiste), yemeğin iyisini aramanın câiz olduğuna delâlet vardır, bu da hayır ehlinin amelindendir. Nitekim âyet-i kerîmede "Ey iman edenler, Allah'ın size helâl kıldığı temiz şeyleri haram kılmayın" (Mâide 87) buyurulmuştur.

Bu âyet, leziz yemeklerden imtina etmek isteyenler hakkında inmiştir. Eğer leziz yemekler, alınması istenmeyen şeyler arasında olsaydı bunları kullarına vermezdi. Üstelik, kulların kendi kendilerine bunları haram kılmalarını yasaklamış olması da gösterir ki, Cenâb-ı Hak, onların alınmasını, yenilmesini murad etmekte, bunları vermesine mukabil kulların şükretmesini dilemektedir, her ne kadar insanların şükrü, nimetin hakkını ödemeye yetmese de." İbnu'l-Münir, İbnu Battâl'ın bu mütalaasına biraz karşı çıkmış: "Evet, tatlı su içmek zühde, verâya aykırı değildir, bu açık bir husus, ama bu hadisten leziz yemeklerin de mübah olduğunu istidlâl etmek pek uzak bir ihtimaldir (o mesele ile bunun arasında ciddi bir ilgi yok)" demiştir. [199]

ءاملا ُلِهوَحُي َوُه َو ِراَصْن‘ا َن ِم ٍلُج َر َطِئاَح # ُّبَّنلا َلَخد] :لاق☐
ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ2☐

ءاَم ِبْدنِع :َلاَقف ،اَنْع َرَك َّإ َو ،ٍةَّنَش يف َةَلْيهللا ِهِذه َتاَب ٌءاَم☐
َكَدْنِع َناَك ْنإ :#َلاَقف ،ِه ِطِئاَح يف

هجرخأ .[َب ِرَشَف ُهَل ٍن ِجاَد ْنِم ِهْيَلَع َبَلَح َّمُث ،ٍحَدَق يف
َبَكَسَف ِشي ِرَعْلا ىلإ َقَلَطْناَف ،ٌد ِراَب

فورعم :«ُشي ِرَعْلا َو».ةيقاسلا وأ رهنلا نم مفلاب برشلا :« .
ُع ْرَكْلا».دواد وبأو يراخبلا

2. (2260)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ensâr'dan bir zâtın bahçesine girdi. Bu sırada adam, bahçeye su çevirmekte idi. Resûllulah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yanınızda şenne (eskimiş tuluk) içerisinde akşamdan kalma suyunuz varsa (ver de içelim), yoksa, akan sudan "ağzımızla içeriz" buyurdu. Adam: "Evet yanımda soğuk su var!" deyip, kulübeye giderek bir bardağa su koydu, sonra da üzerine bir keçiden süt sağdı. Efendimiz ondan içti." [200]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî'nin rivâyetinde Resûlullah'la birlikte bir arkadaşı daha vardır. İbnu Hacer bunun Hz. Ebû Bekir olduğunu açıklar.

2- Hadiste geçen şenne eski (kadîm) tuluk demektir, tüyü dökülmüş mânasına geldiği de belirtilir. Resûlullah'ın gecelemiş suyu sorması, soğuk olmasını taleptir. Çünkü geceleyen su soğuk olur. **3-** Hadiste geçen ‘kera’na’ tabirini "ağzımızla içeriz" diye tercüme ettik. Bu tabir aslında bardak veya avuç kullanılmaksızın suyu gözeden veya dereden (yüzü koyun uzanarak) içmektir, dilimizde bu tarz içiş için ayrı bir kelime kullanılmamıştır.

Âlimler hadisten, bu tarzda su içmenin câiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Ancak İbnu Mâce'de gelen bir rivâyette İbnu Ömer şu vak'ayı anlatır.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber yürüyorduk, bir göle rastladık. Biz yüzükoyun uzanarak ağzımızla su içmeye başladık. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdahale ederek: "Ağzınızla içmeyin, önce ellerinizi yıkayın, sonra avuçlayarak için!" dedi."

Bu rivâyet, doğrudan ağızla içmeyi yasaklar. İbnu Hacer der ki: "Bu ikinci rivâyet senedçe zayıftır. Şayet bu rivâyet (nefsülemirde) sabitse kerahet tenzihî olur; fiil, buna cevazı beyan içindir. Yahut da, Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'in kıssası, mezkur yasaklamadan önceye aittir. Yahut da yasaklama, zaruretin bulunmadığı durumlarla ilgilidir. Bu fiil ise, soğuk olmayan suyu içme zaruretiyle ilgilidir. Böyle bir durumda susuzluk zarureti sebebiyle, ağızla içilir. Ta ki nefs, yudumlamaların tekerrürü ile, nefret hissetmesin, zîra kişinin avulayarak içmesi halinde suya kanma husul bulmaz." Bu açıklamayı yeterince muknî bulmadığı anlaşılan İbnu Hacer, yine İbnu Mâce'de İbnu Ömer'den bir başka vecihle gelen diğer bir rivâyete dayanarak bir başka yorum sunar. Hadis şöyle: "Resûlullah bize, karınlarımızın üzerinde su içmeyi yasakladı ki bu tarz bu rivâyet (nefsülemirde) sabitse, bu durumda nehiy, bu tarza, yani kişinin yüzükoyun uzanarak içmesine mahsustur, sadedinde olduğumuz Hz. Câbir rivâyeti de yüzükoyun uzanmayı gerektirmeyen yüksek bir yerden ağızla içmeye hamledilir."

4- Hadis, sıcak günde soğuk su içilebileceğini ifade eder.

5- Suyun üzerine süt sağması Resûlullah'a saf su içirmeme, ikramda bulunma arzusunun ifadesidir. Suya süt ilavesi Arap örfünün icabı olduğu belirtilmiştir.[201]

لُك # ِ هاللّ َلوُس َر ِهيِف ُتْيَقَس ْتَلاَقف ،ٌحَدَق ٍمْيَلُس ِهم‘□□
َناك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ3□

ئاسنلا هجرخأ .[ِذيِبَّنلاو ِنَبهللا َو ِلَسَعْلا َو ِءاَملا ِبا َرَّشلا .

3. (2261)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ümmü Süleym'in bir bardağı vardı. (Bu bardakla ilgili olarak) derdi ki: "Ben bu bardakla Resûlullah'a her çeşit meşrubatı sunmuşum: "Su, bal (şerbeti), süt, şıra." 202

İKİNCİ BÂB

ALKOLLÜ İÇKİLER VE ŞIRALAR

(Bu bâb altı fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

HER SARHOŞ EDİCİ HARAMDIR

*

İKİNCİ FASIL

ALKOLLÜ İÇKİNİN TAHRİMİ, İÇENİN ZEMMİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İÇKİNİN TAHRİMİ VE YAPILDIGI MADDELER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

HARAM VE HELÂL OLAN ŞIRALAR

*

BEŞİNCİ FASIL

HARAM VE HELÂL OLAN KAPLAR

*

ALTINCI FASIL

BAZI İLAVELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

Hamr kelimesiyle ifade edilen alkollü içkiler, azıyla çoğuyla kesinlikle haram edildiği için, İslâm âlimleri, bunu diğer içecekler meyanında mevzubahis etmezler, bunlarla ilgili bahisleri müstakillen ele alırlar. Burada da aynı şekilde hareket edildiğini görmekteyiz. Müteakiben yer verilecek altı faslın her birisi alkollü içkilerle ilgili olarak hadislerde gelmiş olan meselelerle ilgilidir.

Hemen şunu da belirtelim, şıra diye tercüme ettiğimiz "nebiz"lere terettüp edecek "helâl" veya "haram" hükmü bazı şartlarla kayıtlı olduğu için bu bâbta incelenmiştir. Dördüncü fasılda gerekli açıklamalar yapılacaktır. 203

BİRİNCİ FASIL

HER SARHOŞ EDİCİ HARAMDIR

ما َرَح َوُهَف َرَكْسأ ٍبارَش ُّلُك :# ِ هاللّ ُلوُسر َلاق] :تلاق□].
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ1□

ةتسلا هجرخأ .

1. (2262)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Sarhoşluk veren her içki haramdır."*204

لسعلا ذيبن :«ُعْتِبْلا».[ٌما َرَح َوُهَف ، َرَكْسأ ٍبا َرَش ُّلُك : .
َلاَقف ،ِعْتِبْلا ِنَع َلِئُس] ةياور يفو ـ2□

2. (2263)- Bir diğer rivâyette şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bal şerbetinden sunulmuştu: *"Sarhoşluk veren her içki haramdır!"* 205 diye cevap verdi."

هْنِم ِهفَكْلا ُءْلِمَف ُق ْرَفْلا ُهْنِم َرَكْسأ اَم َو ،ٌما َرَح ٍرِكْسُم ُّلُك]□
:دواد ىب‘ ىرخأ يفو ـ3□

عسي ءانإ :اهنوكسو ءارلا حتفب « ُق َرَفْلا».[ٌما َرَح ُهْنِم ُة
َوْسَحْلاَف] :يذمرتلل ىرخأ يفو.[ٌما َرَح

ءاملا نم ةعرجلا « ُة َوْسَحلا َو».طر رشع ةتس .

3. (2264)- Ebû Dâvud'da gelen diğer bir rivâyette (Resûlullah'a açıklaması şöyledir): "Her sarhoş edici şey haramdır. Bir farak (küp) içildiği takdirde sarhoşluk veren bir şeyin tek avucu da haramdır."

Tirmizî'de gelen bir diğer rivâyette "tek yudumu haramdır" diye gelmiştir. 206

AÇIKLAMA:

---

[203] Hamr'ın mahiyeti, Resûlullah'ın bunu yasaklamakla takib ettiği vetire ve vaz'ettiği müessir mücadele metodu üzerine uzunca bir tahlile bahsin sonunda ayrıca yer vereceğimiz için, hadisleri açıklarken bazı meselelerin îzahını kısa tutacağız, binaenaleyh sondaki tahlil görülmelidir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/123.

[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/124.

[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/124.

[206] Bu üç rivâyetin de kaynağı: Buhârî, Eşribe: 4, Vudû: 71; Müslim, Eşribe: 67-68, (2001); Muvatta, Eşribe: 9, (2, 845); Ebû Dâvud, Eşribe: **1-** Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buradaki hadislerinde, haram olan içecek maddesinin ismi üzerinde durmaktan ziyade "sarhoş edici" vasfı üzerinde durmuştur. Birinci hadise göre hangi madde olursa olsun, sarhoş edici bir tabiata sahipse haramdır. Ancak bu açıklama meseleyi tam olarak beyanda nâkıstır... Sözgelimi, bu tabiatta bir içkinin az miktarı sarhoş etmiyorsa, bu da haram mıdır? diye bir soru hatıra gelebilir. Bunun cevabı üçüncü rivâyette verilmiştir: Bir küpü içilince ancak sarhoşluk veren, yani alkol miktarı son derece az olan bir maddenin bir avuş miktarı dahi haramdır. Yani "haramlık" içecek maddesinin insanda fiilen hasıl edeceği tesirden gelmiyor, maddenin tabiatından geliyor. Tıpkı pis bir maddenin azı da çoğu da pis olması gibi. Şu halde bu meselede, illetle maslahatı karıştırmamak gerekir. Cenâb-ı Hakk, sarhoşluk verici maddeleri haram kılmıştır. O maddelerin haram edilişinin illeti yani asıl sebebi, Resûlullah'ın hadisleriyle tebliğ edilmiş olan ilâhî yasaklama'dır. Elbette Rabbülâlemîn bu yasağı insanların aklını, sıhhatini koruma maslahatına binaen koymuştur. Fakat biz, bize tanınmayan bir ruhsatı kendimize tanıyarak illetin yerine maslahatı koyup: "İçki sarhoş ettiği için haramdır, sarhoş etmeyen miktarı haram olmaz" diyecek olursak büyük hata ederiz. Hiçbir din âlimi bunu söylememiştir. Esasen âyet-i kerîme, Allah veya Resûlünün konuştuğu yerde mü'minlere fikir beyan etme yetkisi tanımamıştır, böyle bir davranış isyan olarak tavsif edilmiştir: "Allah ve Peygamberi bir işe hükmettiği zaman, gerek mü'min olan bir erkek, gerek mü'min olan bir kadın için (ona aykırı olacak) işlerde kendilerine muhayyerlik yoktur. Kim Allah ve Resûlüne isyan ederse, muhakkak ki o apacık bir sapıklıkla yolunu saptırmıştır" (Ahzab 36).

Öyle ise, Resûlullah "Çoğu sarhoş eden bir şeyin azı da haramdır" demiş iken bunun aksine söz söylemek bir isyandır, kesinlikle mü'minin edebine yakışmaz, imanına uymaz.

2- Fakat: Resûlullah'ın çokluğu ifade için kullandığı bu kelimeyi, anlamada kolaylık olsun diye küp olarak tercüme ettik. Aslında bu, 16 rıtl hacminde bir ölçektir.[207]

3- Bal şerbeti veya meyve şırasının durumu da biraz mübhemlik arzetmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususta sorulunca, ikinci hadiste görüldüğü üzere, çok kesin bir ifade ile "helâldir" veya "haramdır" diye kesip atmıyor, bilakis bir prensip vaz'ediyor: "Sarhoşluk veren her içki haramdır." Demek oluyor ki, şerbet ve şıra gibi içeceklerin değişmez sabit bir tabiatları yoktur, zaman içerisinde tahammür edip sarhoşluk verici mahiyet kazanabilir.

Ayrıca, "haramlık" içkinin şu veya bu maddeden yapılmasına bağlı değildir, sarhoş edicilik tabiatına bağlıdır.

4- Burada hamr'dan ne kastedildiğini açıklayalım. Hamr, örtme mânasına gelen bir kökten gelir, aklı örten yani sarhoşluk veren şey demektir.

Şer'î olarak açıklanmasında, İmam Âzam'ın hamr'dan anladığı ile, diğer imamların anladığı şey arasında bir fark var. Konumuzun bütünlüğü için belirtmede gerek duyuyoruz: Ulema hamr denince bütün sarhoşluk veren içkileri anlarken, İmâm-ı Âzam bu kelimeyle üzüm suyunun kaynayan ve kaynaması şiddetlenerek üzerindeki köpüğünü atan şeklini anlamıştır. Hamr'ı böyle tarif edince şu netice çıkar: Üzümden başka meyve ve hububattan yapılan içkilere hakiki olarak hamr denemez, onlara hamr denmesi mecâzîdir, bir teşbihtir. İmâm-ı Âzam bu kanaattedir.

Diğer imamlar, sarhoşluk veren herşeye hamr derler. Mesela bir Buhârî hadisinde Ebû Hüreyre: "Hamr hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden elde edilir" diyerek sadece "üzüm"den değil "hurma"dan da elde edildiğini belirtmiştir. Yine Buhârî'nin bir rivâyetinde Hz. Ömer, bir hutbe sırasında hamr'ın haram kılındığını belirttikten sonra bu nesnenin (kendi devrinde) beş şeyden yapıldığını söylemiştir: Üzüm, hurma, buğday, arpa, bal. Öyle ise Hanefîlerin bu hadisleri te'vil etmeleri gerekmektedir. İki sûrette te'vil ederler: **a)** Hadiste zikri geçen üzüm ve hurmadan biri matlubdur, o da üzümdür. Nitekim, âyet-i kerîmede: "Ey cin ve ins cemaati, size içinizden Peygamber gelmedi mi?" (En'âm 130) buyurulmaktadır. Burada asıl muhatap insandır, çünkü peygamberler insan nev'inden gönderilmiştir.

b) Veya hamr, üzümle hurmadan yapılan içkidir. Bunlardan üzümden yapılana hamr denmesi hakikat, öbürüne mecaz olur. Şu halde üzümden yapılan şarabın azına da çoğuna da, sarhoş edene de etmeyene de hamr denir. Öbürleri ise, sekir verme halinde hamr sayılır.

Yine bir Buhârî rivâyetinde, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) "Hamr haram edildiği zaman Medîne'de ondan pek az bir şey vardı" demiştir. Bu ifade, hamr ile üzümden elde edilen içkinin kastedildiğine delildir. Çünkü Medîne'de, o zaman üzüm dışındaki maddelerden elde edilen içkiler çoktu. Nitekim Hz. Enes'ten gelen bir rivâyette, içki haram edilince herkes içkisini dökmüş ve Medîne sokaklarında şarap "sel gibi" akmıştır. Öyle ise, İbnu Ömer'in, "Medîne'de hamr yoktu" sözü, "üzümden elde olunan şarap yoktu" demektir. Durum böyle olunca hamr, -içkiyi yasaklayan âyet-i kerîmede olduğu gibi (Mâide 90)- mutlak gelince kemaline sarfolunur ve üzümden yapılan anlaşılır. Diğerlerini ifade için kayıtlamak gerekir: "Hurmadan yapılan hamr", "arpadan yapılan hamr" gibi.

Burada hemen kaydedelim ki, günümüzde İmâm-ı Âzam'ın bu görüşünü istismar ederek: "Arpa suyu haram değildir, rakı haram değildir, şarabın haramlığı daha ileridir..." gibi çok bilmiş edasıyla cahilleri iğfal için söylenen sözün hiçbir muteber tarafı yoktur. Zîra İmâm-ı Âzam'ın görüşü sarhoş edici içkilerin hepsini içine almaktadır. Ve bugün pazarlanan bütün alkollü içkilerin sarhoş edicilik vasfı herkesçe bilinen bir husustur.

Kur'ân'ın açık ayetine karşı gelenlerin ümmeti teşvişe atıp, iğfal edecek meselelerde dindar kesilip böylesi münferid ve istismar edilebilecek fetvalardan delil getirmeye çalışmaları, ibret alınması gereken bir tezad olmakta; bu halleri, işine gelince kuş, işine gelince deve olduğunu söyleyen deve kuşlarını andırmaktadır. 208

ُهْنَع لاق : [ُتْلُق اَي لوُسر َهالّل: اَنِتْفأ يف ِنْيَبارَش اَّنُك اَمُهُعَنْصَن
هالّل َي ِض َر سوم بأ نعو ـ4□

نَّتَح ُذَبْنُي َّدَتْشَي، َو ِرْزِملا َو :ِر َو هُوَ َنم ِةرُّذلا َو ِريِعَّشلا َو ُذَبْنُي َتَّح
ِنَمْيَلاِب : ُعْتِبْلا َو هُوَ َنم ِلَسَعْلا

. هلُك ِرِكْسُم ٍرَكْسأ َع َن ْ لاَّصً ِة]. أخرجه الخمسة إ التمرذي
يشْتَدَّ، فقال َ# أنهُى َن عْ

4. (2265)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah'a "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, Yemen'de yapmakta olduğumuz şu iki şarap hakkında bize fetva ver: Bit'; bu baldandır, şiddetleninceye kadar nebiz yapılır. İkincisi mizr'dir, bu mısırdan ve arpadan yapılır, bu da şiddetleninceye kadar nebiz yapılır." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): *"Ben her sarhoşluk veren şeyi yasaklıyorum"* 209 buyurdular."

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, bal ve mısırdan yapılan şarapların haram olduğunu beyan etmektedir. Anlaşıldığı üzere, bunlardan önce şıra mahiyetinde olmak üzere nebiz yapılmaktadır. Nebiz, bir müddet sonra tahammür ederek sarhoşluk verici bir hususiyet kazanmakta ve şaraplaşmaktadır. Hadiste bu durum şiddet kazanmak diye ifade edilmiştir.

Bu "şiddet"ten murad nedir, müddeti nedir? gibi hatıra gelecek suallerin cevabını âlimler bazı ihtilaflara düşerek vermişlerdir:

* Önce şunu belirtelim: Nebîz veya nakî hurma veya üzümü suya ıslatmak suretiyle elde edilen şıranın adıdır. Bu suretle elde edilen meşrubat, tahammür etmedikçe içilmesi helâldir. Bu helâl olan şıra, hadislerde bazan nebîz bazan da nakî kelimesiyle isimlendirilmiştir. Şârihler bu iki kelimenin müteradif olup aynı mânada kullanıldığını belirtirler.

* Eğer nebîz kürkreyip şiddetlenmişse, yani kaynayıp kabarmışsa artık içilmez, çünkü tahammür etmiştir, alkolleşmiştir, içildiği takdirde sarhoş eder.

İmâm-ı Âzam, nebîz'in kükreyip şiddet kazanma halini tarif ederken, bir de "köpüğünü atma" şartını ilave eder. Yani ona göre kaynayıp, şiddetlenen ve köpüğünü de üzerinden atan nebiz, artık tahammür etmiş, içilmesi haram hale gelmiştir.

Her ne kadar, bu söylenen husus, nebiz'in kıvam ve kimyevi yapısında müşahade edilecek bir vak'a ise de hadislerde müddeti hususunda bazı farklı ölçüler gelmiştir: **1)** Müslim'in Hz. Âişe'den yaptığı bir rivâyete göre: "Hz. Âişe "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)a ağzını bağladığı tuluk içinde nebîz (şıra) yapar, Resûlullah da onu akşamleyin içerdi; akşamleyin şıra yapar (akşamdan suya ıslatır), Resûlullah da sabahleyin içerdi" der. Ebû Dâvud'un rivâyetinde, "Sabahtan ıslatırdım akşam olunca Resûlullah yemeğini yer, üzerine de bu şıradan içerdi, artan olursa onu dökerdim. Sonra geceleyin yeniden Resûlullah'a hurma (veya kuru üzüm) ıslatırdık, sabahleyin yemeğini yeyince üzerine bu şıradan içerdi" der. Hz. Âişe sabahtan yapılan şıranın akşama, akşamdan yapılan şıranın da ertesi sabaha istihlak edilip, daha fazla geciktirilmediğini belirtme sadedinde şunu ilave eder: "Şıra kabını sabahleyin ve akşamleyin (günde iki kere) yıkardık."

Hz. Âişe'nin bu açıklamasına göre nebîz'in sabah yapılmışsa akşama, akşam yapılmışsa sabaha istihlaki gerekmektedir. Daha fazla beklemesi onun nebizlikten çıkarak şaraplaşmasına müncer olacaktır. **2)** Nebîz'in bekletilmesi meselesinde -yine Müslim'de- İbnu Abbâs' tan gelen rivâyet, daha uzun bir müddet tanımaktadır. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için, kuru üzüm geceden suya ıslatılmak suretiyle nebîz yapılırdı. Efendimiz onu ertesi gün sabah-akşam ve müteakip sabah da içerdi, akşam olunca da, ya kendisi içer ya da hizmetçisine verirdi. Bundan sonra yine de bir şey artarsa dökerdi." Bu rivâyete göre, nebîz iki gün içilebilmektedir. Öyle ise bu müddet içerisinde nebîzin tahammür etmemesi, bir başka ifade ile alkolleşmemesi gerekmektedir. İbnu'l-Münzir der ki: "Şıra, Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin zikrettiği müddet içerisinde tatlı olarak içilir. Bundan sonra da dönmeye başlar ve İbnu Abbâs'ın zikrettiği sıfata ulaşınca şiddet kazanır ve kaynar. Hizmetçiye verilmesini emretme hususu, şıranın henüz kaynama noktasına gelmemiş ve fakat yaklaşmış olduğuna hamledilir. Zîra kaynama noktasına gelse sarhoş eder ve içilmesi mutlak şekilde haram olur." Bu rivâyete dayanarak münferiden "çoğu sarhoş eden bir şeyden azıcık içmek haram değildir" diyen olmuşsa da ulemâ bu görüşe hadiste delil göremez ve reddeder. "Çünkü der, hizmetçinin içmesini emrettiği zaman, ekşimeye başladığı ve fakat diğer hadislerde belirtilen "kaynama" veya "şiddet kazanma" noktasına henüz gelmediği andır, (şıranın tadındaki bu hafif dönme, sarhoş edici vasfı kazanması demek değildir)." Ebû Dâvud bu hususa, "... hizmetçisine verirdi" dedikten sonra, "şıranın artık hızla bozulacağını kasteder" açıklamasını ilave eder. İbnu Hacer, İbnu Abbas'ın rivâyetinin son kısmını şöyle yorumlar: "Eğer şıranın tadında bir değişiklik ortaya çıkmış, ancak henüz kabarmamışsa hizmetçiye içirirdi, kabarmışsa dökülmesini emrederdi." Nevevî de bu mânada olmak üzere: "Bu ihtilaf şırada görülecek iki farklı hale bağlıdır. Şiddet (kabarma, kaynama) başlamış ise dökerdi, şiddet görülmezse, malın zayi olmaması için hizmetçiye içirilmesini emrederdi, onu kendisinin terketmesi tenzihen kerâheti ifade eder" der. Müttakîler için bunda ihtiyat gözükmektedir. Hz. Âişe ve İbnu Abbâs (radıyallâhu anhüm)'ın hadislerini te'lif sadedinde İbnu Hacer şunu kaydeder: "Şıranın aynı gün içerisinde istihlaki, bir günden sonra da içilmesine mâni değildir. Hal veya zamandaki ihtilafın, içilenin miktarına hamledilmesi ile îzahı mümkündür. Yani aynı gün içerisinde içilen azdır, öbürü ise çoktur. Çok olandan artan, müteakip gün içilmiştir.

Keza rivâyetlerdeki ihtilaf, havanın sıcaklığından da ileri gelmiş

[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/124-127.

olabilir. Çok sıcak şıra daha çabuk bozulur.

Buna göre, ikinci rivâyet soğuğun fazla olduğu zamanla ilgilidir, zîra o durumda bozulması gecikir." Burada, Ebû Hanîfe (rahimehullah)'nin tavsifini esas alırsak ihtilaf daha kolay te'lif edilir. Yüce imamımız, (rahimehullah) şıranın şaraplaşmasını tesbitte, aradan geçen müddetten ziyade, değişmenin şiddetlenmesini (yani kaynayıp, kabarmasını) ve "üzerinden köpüğünü atmasını" esas almıştır. Öyle ise bu hal, bazan (mesela sıcak günlerde) bir günde vukua gelebilmektedir, bazan da (mesela soğuk günlerde) iki günde vukua gelmektedir. Bu hal (kabarıp köpüğünü üzerinden atma hali) tahakkuk etmeden şıranın tadı biraz ekşimiş olsa bile, atılıp zayi edilmemesi uygundur, zîra sarhoşluk verecek tahammür hali henüz meydana gelmemiştir. 210

بِنَت ْجا : َلاَقف ،ةَب ِرْش ُا ِنَع # ِ هاللّ َلوس َر ُلُج َر َلأَس]□
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5□

ىلغي نأ :«ٌّشِنَي».بئاسنلا هجرخأ .[ُه َريِثَك َو ُهَليِلَق : ٌّشِني .
ٍرِكْسُم َّلُك

5. (2266)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a içeceklerden sormuştu. Efendimiz: *"Kaynayan sarhoş edicilerin hepsinden az da olsa çok da olsa kaçın"* 211 cevabını verdi."

AÇIKLAMA:

Sindî şu açıklamayı sunar: "Çok"tan murad sarhoş edecek miktardır, "az"dan murad da sarhoş etmeyecek miktardır. Şu halde, sarhoş etmeyecek az miktardaki müskir dahi haramdır. Cumhur bu görüşü esas almıştır. Bu muhakkiklerden biri, hadisi tahric eden İmam Nesâî hazretleridir. Çünkü merhum "Çoğu sarhoş eden bütün içkilerin tahrimi" adıyla açtığı bâbta, meseleyi çeşitli hadislerle takviye edip tahkikli olarak sunar ve ehl-i ilim 212 arasında husussta ihtilaf olmadığını belirterek noktalar.

رِسْيَملا َو ِرْمَخلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوس َر يهَن] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ6

بارش :ةرذلا نم لمعت ةكركسلا :«ُءا َرْيَبُغلا» ليق.[ٌما َرَح
ٍرِكْسُم ٌّلُك : َلاَقو ،ءا َرْيَبُغْلا َو ِةَبوُكْلا َو

نيسأر وذ رصخم ريغص لبط :«ُةَبوُكْلا».دواد وبأ هجرخأ .
ةشبحلا هلمعت.

6. (2267)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hamr'dan, kumardan, davuldan, mısır şarabından yasakladı ve dedi ki: "Her sarhoş edici haramdır."[213]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen kelimelerden hamr, sarhoşluk veren içkilerin hepsinin müşterek adıdır... İmâm-ı Âzam bununla hassaten üzümden yapılanı anlamıştır, (önceki hadiste genişçe açıklandı). Meysir, kumar demektir.

Gubeyrâ: Habeşlilerin mısırdan yaptıkları bir şarap çeşididir. Hadis, bu mısır şarabının da herkesçe bilinen hamr (üzüm şarabı) gibi haram olduğunu, bu hususta aralarında bir fark olmadığını belirtmektedir. Sükürke: Bu da Habeşlilerin hamr'ıdır ve mısırdan yapılmaktadır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hicaz Araplarınca fazla tanınmayan içki çeşitleriyle de ilgili bilgi sunmuştur. Bu bilgi verme işi, bazı kereler sual üzerine yapılmıştır. Yani Resûlullah'a diğer diyarlarda rastlanan ismi, hammaddesi farklı içkiler hakkında zaman zaman sorulmuş, Resûlullah her seferinde onlara cevap verip; "sarhoş edici olan" her içkinin haram olduğunu belirtmiştir.

[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/127-129.

[211] Nesâî, Eşribe: 24, (8, 300), 48, (8, 324); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/130.

Durumu beyan edilen içkiler meyanında seker, ci'a gibi başkaları da geçer.

Davul diye tercüme ettiğimiz kûbe'nin iki başlı, küçük, ortası ince davul olduğu belirtilir. Şimdilerde buna darbuka denmektedir. Ancak bazı şârihler, kûbe ile tavla oyununun ve hatta ud denen çalgının kastedildiğini söylemişlerdir. Şu halde yasaklama bunların hepsine şâmil olur. 214

İKİNCİ FASIL

ALKOLLÜ İÇKİLERİN TAHRİMİ, İÇENLERİN ZEMMİ

رِكْسُم ٌّلُك َو ، ٌرْمَخ ٍرِكْسُم ٌّلُك :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] : لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1□

ا يف اَهْب َرْشَي ْمَل اَهْنِم ْبُتَي ْمَل ،اَه ُن ِمْدُي َوُه Œة َر ِخ□].
َو َتاَم َو اَيْنُّدلا يف َرْمَخلا َب ِرَش ْنَم َو ،ٌما َرَح

ا يف اَهْب َرْشَي ْمَل» نعمŒةنجلا لخدي مل :«ِة َر ِخ .
باطخلا لاق.ةتسلا هجرخأ:

1. (2268)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her sarhoş edici hamrdır. Ve her sarhoş edici haramdır. Kim dünyada hamr içer ve tevbe etmeden, onun tiryakisi olduğu halde, ölürse, ahirette şarab içemez."215

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde âyet-i kerîme'de (Mâide 90) gelen hamr'ı açıklamakta ve hükmünü beyan etmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere hamr, lügat olarak "örtmek" mânasına gelen bir kökten gelir, aklı örten ve karıştıran şey demektir. Sadedinde olduğumuz hadis, sarhoş eden herşeyin Kur'ân'da haram edilmiş olan hamr olduğunu belirtmektedir. Bu çeşit nebevî açıklamalar olmasaydı, değişik isim taşıyan sarhoş ediciler -sözgelimi bira, rakı, kanyak, likör vs.- haram mı değil mi diye tereddüt hasıl olabilirdi. Nitekim söylediğimiz çeşitten mugâlataları yaparak cahilleri aldatmaya çalışan şartlatan yobazlar her devirde görülegelmiştir.

Bu nevi tavzihler ikinci bir tereddüdü daha bertaraf etmektedir. Şöyle ki: Kur'ân'da geçen hamr kelimesi ile üzümden yapılan şarabın kastedildiği, dolayısıyla, hammaddesi üzüm olmayıp, arpa, buğday, bal gibi başka hububat veya meyve olan içkilerin kastedilmediği kanaatine zâhip olacak -mânadan ziyade lügata bağlı- bir kısım espiriler cevaplandırılmış olmaktadır. Nitekim müteakip hadis hammadde meselesini de ayrıca ele alacak. O da: Bir içkide haramlık vasfının varlığı veya yokluğu aranırken ona takılmış olan ismi veya yapılmış olduğu hammaddeyi gözönüne almayıp insan üzerinde bırakacağı sarhoş edicilik hassasına sahip olup olmadığına dikkat etmek gerektiğini ifade edecektir.

2- Ebû Bekr er-Râzi, Ahkâmu'l-Kur'ân'da hamr'ı haram ilan eden âyeti tefsir sadedinde şu açıklamayı yapar: "Hamrın haram olduğu bu âyetten birkaç vecihten anlaşılmaktadır: * Hamr'ın rics (Ricsun min ameli'ş-şeytan) olarak isimlendirilmiş olmasından. Zîra, haram olduğunda ulemânın icma ettiği başka yasak da rics olarak isimlendirilmiştir: Domuz eti gibi. * Şeytan işi tabirinden. Zîra her ne şey şeytan işi ise onun alınması, yapılması haramdır. * Kaçınmak emrinden. Buradaki emir vücub ifade eder. Her ne şeyden kaçınmak vacib ise o şeyin alınması, yapılması haramdır.

* Kaçınmaya terettüp eden kurtuluş (felah)dan.

* İçmenin, mü'minler arasında düşmanlık ve kine sebep olmasından. Zîra bunu vaki kılacak şeyin yapılması haramdır.

* Allah'ı zikir ve namaza mâni olmasından.

* Âyet-i kerîmenin, "Sizler artık vazgeçtiniz değil mi?" diye bitmesinden. Zîra buradaki istifham (soru): "Gerçek mânada soru değil, ondan zecr ve yasaklamadır."

Ebû Bekr er-Râzi'den önce Taberî de âyetten bu mânayı istinbat etmiştir. Nitekim, İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın rivâyet ettiğine göre, hamr'ı yasaklayan âyet nâzil olduğu zaman Ashab birbirine giderek: "Hamr

---

[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/130-131.

yasak edildi ve şirke eş tutuldu" demişlerdir. Zîra âyette zikri geçen tapılmaya mahsus dikilmiş putlar, fal okları, şeytanın güzel gösterdiği müşriklerin amellerindendi.

3- Hadiste gelen: "Kim dünyada hamr içer ve tevbe etmeden... ölürse âhirette şarap içemez" fıkrası, Bagavî'ye göre o kimsenin cennete gidemeyeceğini ifade eder. Çünkü, hamr ehl-i cennetin içeceğidir (Muhammed 15). Âhirette onu içmemek, cennete gidememeyi ifade eder. Bazı müteahhir ulema bunu, "Hamr'ın haram olduğunu inkar edip helâldir" diyerek içenlere hamletmiştir. Böyleleri küfre düştükleri için ebediyyen cennete giremezler. Dolayısıyle cennete girememeleri oranın içeceği olan hamr'dan mahrum kalmalarını ifade eder. Haram olduğunu kabul ederek içenlerin durumu ihtilaflıdır. Bazı âlimler, bunların âhirette ebediyyen değil, azabları varsa cezalarını çektikleri müddetçe hamr içemeyeceğini söylerken, bazıları hadisin ıtlakından hareketle, ceza olarak ebediyyen hamr içmek lezzetinden mahrum kalacaklarına hükmetmiştir. **4-** Hadis, tevbenin büyük günahlara keffaret olduğunu ifade etmektedir. Esasen bu, en büyük günah olan küfr'de kesindir. Yani, küfürden imâna gelen kesinlikle mü'min addedilir. Küfür dışındaki günahlar hakkında tevbenin hükmü hususunda ehl-i sünnet uleması ihtilaf eder: Günahın affı kesin mi, zannî mi? diye.

Nevevî: "Kuvvetli görüşe göre zannî" der.

Kurtubî: "Kim şeriatı tedkik ederse görür ki, sıdk ile tevbe edenlerin tevbesini Allah kesinlikle kabul etmektedir.

Ancak bir tevbenin sıdk ile olmasının bazı şartları vardır. Sadedinde olduğumuz hadis, en az bir kısım günahlardan yapılan tevbenin sıhhatine delil olmaktadır..." der.

5- İbnu Hacer şunu da keydeder: "Bu hadiste şu hüküm de gözükmektedir: "Vaîd, -sarhoşluk olmasa bile- hamr içmeye şâmildir. Zîra hadiste vaîd herhangi bir kayda yer vermeden sadece "içme" hakkında gelmiştir. Bu hüküm, üzüm suyundan elde edilen hamr hakkında icma ile sabittir, keza hammaddesi üzüm olmayan içkilerin sarhoş eden miktarı hakkında da bu hükümde icma edilmiştir. Üzüm menşeli olmayan içkilerin sarhoş etmeyen miktarda içilmesinin bu hükme girip girmeyeceği ihtilaf edilmişse de cumhurun görüşü, bu hükme girdiğidir."216

سأَنلا اَهُّيأ ُدْعَب اَّمأ :# ِهبَّنلا ِرَبْنِم ىلَع َلاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض□
َر رَمُع َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ2□

ريِعَّشلا َو ،ةَطْن ِحْلا َو ،لَسَعْلا َو ، ِرْمَّتلا َو ،بَنِعْلا ْنِم :ٍةَسْمَخ□ □
ْنِم َيِه َو ِرْمَخلا ُمي ِرْحَت َل َزَن ُهَّنإ

ةسمخلا هجرخأ .[َلْقَعْلا َرماَخ اَم ُرْمَخلا َو .

2. (2269)- Yine İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Ömer (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minberinde şu açıklamayı yaptı: "Emmâ ba'd, Ey insanlar! Hamr'ın haram olduğu hükmü inmiştir. Bilesiniz ki hamr (günümüzde ve çevremizde) beş şeyden yapılmaktadır: Üzümden, hurmadan, baldan, buğdaydan, arpadan. Hamr, aklı örten (her) şeydir."217

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hamr'ın hammedelerini belirleyen kısmı ile Tirmizî'de merfu olarak Numan İbnu Beşir tarikinden gelmiştir.

2- Bu rivâyet de gösteriyor ki, içkinin hamr sayılması için hammadesine bakılmıyor. Bu sayılanlar, o devirdeki hamr'ın belli başlı hammaddesidir. Başka rivâyetlerde bunlara ilaveten mısır ve pirinç de sayılır. Öyle ise değişen zemin, zaman ve tekniğe paralel olarak başka hammaddelerden "aklı örtücü" içkiler (yiyecekler, haplar, şırıngalar...) yapılacak olsa hepsi haramdır. 218

ةَني ِط َنِم ُهَيِقْسَي ْنأ َرَكَّسلا َب ِرَش ْنَمِل ًادْهَع ِ هاللّ ىلَع َّنإ] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج ْنَع َو ـ3□

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .]ِرأَنلا ِلْهأ ُق َرَع :َلاَق ؟ِلاَبَخلا .
ُةَنيِط اَم َو :َليِق .ِلاَيَخلا

3. (2270)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) buyurdular ki: "Allah, sarhoş ediciyi içen kimseye tînetu'lhabâl içirmeye ahdetmiştir."

"Tînetu'l-Habâl nedir?" diye sorulunca:

"Cehennemliklerin (vücudlarından, çıkan) terleridir!" diye cevap verdi.[219]

AÇIKLAMA:

[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/132-134.

[217] Buhârî, Eşribe: 2, 5; Tefsîr, Mâide: 10; Müslim, Tefsir: 32, (3032); Nesâî, Eşribe: 20, (8, 295); Ebû Dâvud, Eşribe: 1, (3669); Tirmizî, Eşribe: 8, (1873); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/134.

1- Hadis burada mevkuf (yani Hz. Câbir'in sözü) gibi gözükmektedir. Aslında ise öyle değil. Teysîr müellifi özetleyerek hadisi aktardığı için mevkuf hadis şeklini almıştır. Aslı şöyledir: "Yemen'in Ceyşân kabilesinden gelen bir adam, kendi beldelerinde içmekte oldukları mısırdan mamul ve adı mizr olan bir şarap hakkında sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da bu içkinin sarhoş edip etmediğini sorar. Adam: "Evet!" deyince: "Her sarhoş edici haramdır. Allah, sarhoş ediciyi içen kimseye tînetu'lhabâl içirmeye ahdetmiştir..." açıklamasında bulunur. Hadisin aslında, ayrıca tînetu'lhabâl'in tarifinde ".... cehennemliklerin vücutlarından çıkan irindir" ilavesi de yer alır.[220]

اَه َرِصَتْعُم َو اَه َرِصاَع ،ًة َرَشَع رْمَخلا يف # ُّبَّنلا َنَعَل] :لاق□
ُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر سنأ نعو ـ4□

هجرخأ .] اَهِنَمَث َلِكآ َو ،اَهِبها َو َو ،اَهَعاَتْبم َو اَهَعِئاَب َو ،هْيَلإِ
َةَلوُمْحَملا َو اَهِلماَح َو ،اَهَيِقاَس َو اَه ِب ِراَش َو

يذمرتلا .

4. (2271)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hamrla ilgili olarak on kişiye lanet etti: "(Hammaddesinden şarap yapmak maksadıyla) sıkana ve sıktırana, içene ve sâkilik yapana, (imalathâneden veya depodan, toptancıdan perakendeciye veya müstehlike kadar) taşıyana ve taşıtana, satana ve satın alana, bağışlayana, bunun parasını yiyene." 221

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadisleriyle, şarabın îmâlinden istihlakine kadar araya giren her safhadaki "amel"i, bu amellerden herhangi biriylemeşguliyeti de yasaklamaktadır. Hamr sanayii'ne girmekle beraber, hadiste lanete hedef kılınmayan tek halka hammadde imâlatçısıdır. Bu, lanet dışı tutulmuştur. Zîra hammadde, başka maksadlarla da kullanılabilir. Sözgelimi üzümün yetiştirilmesi lanetlenemez, zîra taze olarak yendiği gibi, kurusu, pekmezi, yaprağı değişik şekillerde insanlığın hizmetine sunulmuş, Cenâb-ı Hakk'ın mühim nimetlerinden biridir. Ancak, sırf hamr sanayiini beslemek, hamr imâlatında kullanılmak üzere hammadde istihsal etmek, bunları bile bile hamr imalatlarına satmak meselesinde Aliyyu'l-Kârî Mirkat'de bunun da haram olduğunu belirtir. Tîbî'den şunu kaydeder: "...Kim, üzümü (hammaddeyi), sıkan kimseye satar ve ücret alırsa o da lanete hak kazanır. Zîra bunlar kendilerine haram edilmiş olan hamr'ın imalinde asıl teşkil eden hammaddeyi, hamr imal edeceklerini bildikleri kimselere satmıştır. Bunlar, haklarında: "Allah yahudilerin canını alsın. Kendilerine içyağı haram edildiği halde onu taşıdılar ve sattılar" denmiş olanlardan uzak, farklı değillerdir. 222

هِذه ُتْدَبَع ْوأ ،رْمَخلا ُتْب ِرَش ِبلاَبُأ اَم] :لوقي ناك هنأ هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر سوم بأ نعو ـ5□

ىئاسنلا هجرخأ .[ِهاللّ َنوُد َةَي ِراَّسلا .

5. (2272)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Bana göre, ha hamr içmişim, ha Allah'ı bırakarak şu sütuna tapmışım, ikisi de birdir."[223]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, hamr aleyhinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın takındığı tavrın Ashab üzerinde hasıl ettiği te'siri gösterir: Şarap onların nazarında puta tapmak gibidir. Şarabın, polisiye, ciddi tedbirlere başvurulmadan bu ilk İslam cemiyetinde birden bire bırakılıvermesinde bu telakkinin rolü büyük olmuş olmalıdır. [224]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HAMRIN TAHRİMİ VE YAPILDIĞI MADDELER

[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/135.

[221] Tirmizî, Büyû 59, (1295); İbnu Mâce, Eşribe 6, (3381); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/135.

[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/135-136.

ن ِم َرَكْسأ اَم َو اَه ُريِثَك َو اَهُليِلَق ،اَهِنْيَعِب ُرْمَخلا ِتَم ِهرُح] :□
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نع ـ1□

ئاسنلا هجرخأ .[ٍبارَش ِهلُك .

1. (2273)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hamr aynı ile haram edilmiştir, (bu sebeple) azı da haramdır, çoğu da; keza her içkiden hâsıl olan sarhoşluk da (haramdır)." [225]

AÇIKLAMA:

Cumhur'a muhalefetle şazz görüşe zâhib olan âlimler "sarhoşluk verecek miktarda içilen şarap haramdır" diyen bu hadisle istidlâl etmiştir.226

نا َو ،اًرْمَخ ِبَنِعْلا َن ِم َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] :لاق امهْنَع ُ□□
هاللّ َي ِض َر ريشب نب نامعنلا نعو ـ2□

مُكاَهْنأ َو ،اًرْمَخ ِريِعَّشلا َنِم َّنإ َو ،اًرْمَخ ِهرُبْلا َنِم َّنإ َو ،اًرْمَخ□
َلَسَعْلا َنِم َّنإ َو ،اًرْمَخ ِرْمَّتلا َنِم

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍركْسُم هلُك ْنَع .

2. (2274)- en-Nûman İbnu Beşîr (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üzümden hamr yapılır, hurmadan hamr yapılır, baldan hamr yapılır, uğdaydan hamr yapılır, arpadan hamr yapılır. Ben sizi bütün sarhoş edicilerden yasaklıyorum." 227

نْيَت َرَجَّشلا ِنْيَتاَه ْنِم ُرْمَخلا :# هاللّ ُلوسر َلاق] :لاق هْنَع□ :
ُهاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ3□

براخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِةَبَنِعْلا َو ،ةَلْخَّنلا .

3. (2275)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hamr şu iki ağaçtandır: Hurma ve asma."228

ةَسْمَخ ِل ٍذئَم ْوَي ِةَنيِدَمْلاِب َّنإ َو ،ِرْمَخلا ُمي ِرْحَت َل َزَن] :□

لاق امهْنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ رمع نبا نعو ـ4□

راخبلا هجرخأ .[ِبَنِعْلا ُبا َرَش اَهيِف اَم ٍةَب ِرْشأ.

4. (2276)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) demiştir ki: "Hamr haram edildiği zaman Medîne'de mevcut beş

çeşit içki arasında üzümden yapılan şarap yoktu." 229

AÇIKLAMA

Açıklama için 2264 numaralı hadise bakılmalıdır. Orada, Hanefîlerin Kur'ân'da geçen "hamr" kelimesiyle, öncelikle üzümden ve (ikinci olarak da) hurmadan elde edilen şarabın kastedildiğini söylediklerini belirttik. Ama cumhur hamr deyince bütün sarhoş edicileri anlamıştır.230

نَمَف ِرْمَخْلاِب ُض ِهرَعُي ىلاعَت َ هاللّ ّنَإ :# هاللّ ُلوس َر□
َلاق] : لاق هْنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ ديعس بأ نعو ـ5□

م َّرَح ىلاعَت َ هاللّ ّنَإ :# َلاق ّتَح ًاريسَي اهإ اَنْثِبَل اَمَف ،اَهِب□
ُعِفَتْنَي َو اَهُعِبَيْلَف اَهْنِم ٌءْى َش ُهَدْنِع َناَك

لَبْقَتْساَف ،اَهِب ْعِفَتْنَي ًَو اَهْعِبَي ًَو اَه ِرَتْشَي ًَف ٌءْىَش اَهْنِم□
ا ِهِذه ُهْتَك َرْدأ ْنَمَف َرْمَخلاŒهَدْنِع َو ُةَي

ملسم هجرخأ .[اَهوُكَفسَف ِةَنيِدَملا َق ُرُط اَهْنِم ْمُهَدْنِع اَمِب .
ُساَّنلا

---

225 Nesâî, Eşribe: 48, (8, 320, 321); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/137.

[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/137.

[227] Ebû Dâvud, Eşribe 4, (3676); Tirmizî, Eşribe 8, (1873); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/137.

[228] Müslim, Eşribe: 13, (1985); Tirmizî, Eşribe: 8, (1876); Ebû Dâvud, Eşribe: 4, (3678); Nesâî, Eşribe: 19, (8, 294); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/137.

5. (2277)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ Hazretleri, hamrı mevzubahis etmektedir. Muhtemelen onun hakkında bir emir indirecektir. Şu halde, kimin yanında hamr varsa, onu satsın ve ondan istifade etsin."

Aradan çok geçmedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şunu söyledi: "Allah Teâlâ Hazretleri hamr'ı haram kılmıştır. Öyle ise, bu âyet kendisine ulaşan herkes, yanında hamr olduğu takdirde, onu ne satın alsın, ne satsın, ne de ondan istifade etsin."

Bu emirden sonra halk, hamr olarak evinde ne varsa Medîne sokaklarına götürüp döktüler."[231]

م ْوَي ِبي ِصَن ْن ِم ُّف ِراَش ِبِل َناك] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض□
َر هيبأ نع هيلع نب نسحلا نعو ـ6□

ن ِم ٍلُج َر ِة َرْجُح يلاِ ِناَتَخاَنُم َيافراَش اَنْيِبَف ِسُمُخلا َنِم ًاف□
ِراَش # ِ هاللّ ُلوُس َر ِبناَطْعأ َو ،ٍرْدَب

مَلَف ،ا َمِهداَبْكأ ْنِم َذ ِخُأ َو ،اَمُه ُر ِصا َوَخ ْت َرِقُب َو ،اَمُهَتَمِنْسُأ□
“تَّبُج ْدَق َّنَف ِراَش اَذإف ، ُتْئ ِجَف ِراَصْن ا

ُتْلُقَف□ : ْنَم َلَعَف اَذه؟ اوُلاق ُهَلَعَف ُة َزْمَح َو َوُه يف اذه تْيَبلا
ْكِلمأ ِبنْيَع ِح َني َر َتْيأ َكِلذ َرَظْنَملا،

ْتَلاَقف□ يف اَهِئاَنِغ:أ َ اَي ُزْمَح ِلُّرشِل ِف ِهنلا َوِءا ُهَّن َّقَعُم ت
يف ْرَش ٍب ِم َن ا‘ ِراَصْن ُهْتَّنَغ ُةَنْيَق،

بَجاَف ِفْيَّسلا بلاِ ُة َزْمَح َبَث َوَفِءا َوِس ْوأ ٍديِدَق ِنم ْل□□ ِهجَع َو اَهِنم ِتاَّبهلا يف َنيِهكِهسلا ِعَضِءاَنَفْلاِب

هَدْنِع َو ،# ِ هاللّ ِلوسر بلَع ُتْلَخَدف ُتْقَلَطْناَف :َلاق اَمِهِدَبْكأ ْنِم□ َذخأ َو ،اَمُهنوُطب َرَقب َو ،اَمُهَتَمِنْسأ

ُتيأ َر اَم : هاللّ َلوسر اَي ُتْلُقف ؟ َكلاَم :َلاقف ، ُتيِقَل بِذَّلا□ : ِبْهَج َو يف َفرَعَف ،َةَث ِراَح ُنب ُدْي َز

هَعَم ِتْيَبْلا يف اَذ َوُه اَه َو ،اَمُه َر ِصا َوَخ َرَقب َو ،اَمُهَتَمِنْسأ□ َّبتْجاَف َنَتقاَن بلَع ُة َزْمَح اَدع :ِم ْوَيْلاَك

ة َزْمَح ِهيِف بِذَّلا َتْيَبْلا َءاَج َّتَح ُهاَنْعَبَّتا َو ِبشْمَي َقَلَطْنا َّمُث□□ ،ُهاَدَت ْراَف ِهِئاَد ِرب # اَع َدَف ، ُب ْرَش

هاَنْيَع ُة َّرَمْحُم ٌلِمَث ُة َزْمَح اَذإَف ،ِهِلْعِف يف ُة َزْمَح ُمولَي #□□ َقِفطَف ، ٌب ْرَش ْمُه اَذإف ،ُهَل َنِذأَف َنَذأَتساَف

مُث ،ِهت َّرُس بلاِ َرَظَنَف َرَظَّنلا َدَّعَص َّمُث ،ِهْيَتَبْك ُر بلاِ□□ َرَظَّنلا دهعَص َّمُث ،# ِ هاللّ ِلوسر بلاِ َرَظ ًَنَف

بلَع َصَكَنَف ِلِمَث ْدَق ُههنأ # َفرَعَف ،ِبب ُ'ديِبَع ٍّإ ْمُتْنأ َله َو :َلاَق َّمُث ،ِهِهْج َو بلاِ َرَظَنَف َرَظَّنلا َدَّعَص

وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ِرْمَخلا ِمي ِرْحَن َلْبَق َكِلَذو ،ُهَعَم اَنْج َرَخ َو َج َرَخ َّتَح ى َرَقْهَقلا ِهْي َب ٍّقَع

ةنسملا ةقانلا « ُف ِراهشلا».ملعأ هاللّو ،لوا' تيبلا فصن إ رعشلا نم مهدنع سيلو .دواد

نطبلا قش « ُرْقَبلا َو». عطقلا « ُّبَجلا َو» .نامسلا « ُءا َوَّنلا َو». ةريبكلا.

اذإ «ُب ِراهشلا َلِمَث َو».رمخلا نوبرشي نيذلا ةعامجلا :ءارلا x
«نوكسو نيشلا حتفب «ُب ْرَّشلا َو

ايشام هئارو بلاإ عجر «ِهْيَبِقَع بلَع َصَكَن َو» .ريغتف رمخلا .
هنم تذخأ

6. (2278)- Hasan İbnu Ali (radıyallâhu anhümâ) babasından naklen anlatıyor: "Bedir savaşı ganimetinden hisseme düşen yaşlı bir devem vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da humus'dan (o gün) bana yaşlı bir deve daha verdi. Develerim, Ensar'dan bir zatın hücresinde ıhmış dururken (yanlarına) geldim. Bir de ne göreyim, develerimin hörgüçleri kesilmiş, böğürleri oyulmuş, ciğerleri de sökülmüştü. Bu manzarayı görünce kendimi tutamayıp, ağladım.

"Bunu kim yaptı?" diye sordum.

"Hamza yaptı. Şu anda, falanca evde, Ensardan birinin içki meclisindedir. Şarkıcı câriye ona şarkı okumuş, şarkısında şunları söylemişti" dediler: "Ey Hamza! şişman yaşlı develere dikkat et,

Onlar avluda bağlıdırlar,

Bıçağı onların sinesine vur,

Pirzola veya benzerini çabuk yap!"[232]

Bu şarkı üzerinde Hamza (radıyallâhu anh) fırlayıp, kılıcı kapıp develerin hörgüçlerini kesmiş, karınlarını yarmış, ciğerlerini sökmüş."

Hz. Ali (radıyallâhu anh) devamla şunları söyledi: "Ben hemen gidip Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna çıktım. Yanında Zeyd İbnu Hârise vardı. Beni görünce, başımdan geçenleri yüzümden okudu. "Neyin var?" diye sordu. Ben:

[231] Müslim, Musâkât: 67, (1578); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/138.

[232] İbnu Hacerin belirttiği üzere, bu şiir Abdullah İbnu's Sâib İbni Ebî's-Sâib'e aittir. Şiirdeki bazı kelimelerin imla ve harekelerinin "Ey Allah'ın Resûlü! Bugünkü gibi (dehşetli bir manzara) görmedim. Hamza iki deveme saldırıp hörgüçlerini kesmiş, böğürlerini yarmış. Hemencecik şurada, bir içki

meclisinde!" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ridâsını istedi, getirdiler, giyip yayan gitti. Biz de arkasına düştük. Hamza'nın bulunduğu eve kadar geldi.

İzin istedi, buyur ettiler. Girince bir içki meclisiyle karşılaştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) fiilinden dolayı Hamza'yı ayıplamaya başladı.

Hamza sarhoştu, gözleri kızarmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a baktı, sonra nazar edip aşağıdan dizlerine kadar süzdü, tekrar ayağından başlayıp beline kadar süzdü, sonra tekrar bakışlarıyla süzerek yüzüne kadar geldi ve:

"Siz benim babamın kölelerinden başka bir şey misiniz?" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun sarhoş olduğunu anladı. Hemen izinin üstüne geri döndü, çıkıp gitti. Peşinden biz de çıktık. Bu vak'a hamr'ın haram edilmesinden önce idi." 233

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, içki yasağıyla alakalı olarak burada kaydedilmiş olmakla beraber başka meselelere de temas etmektedir. Mesela en başta Bedir savaşında Hz. Ali'ye humustan pay ayrılması meselesi var. Humus nedir, ne değildir, humus nasıl taksim edilir, kimlere bundan pay ayrılır, Bedir savaşı sırasında İslam'ın ganimeti taksim ahkamı teşri edilmiş mi idi? gibi birçok mesele var ve bunların bir kısmı da ihtilaflıdır. Bu meselelere daha önce temas ettiğimiz için burada girmeyeceğiz. (1101-1148. hadislere bakılabilir.) **2-** Sadedinde olduğumuz hadiste cereyan eden boğazından kesilmeyen develerin karınlarının deşilmesi hadisesi, içkiyi kesinlikle haram kılan âyetin (Mâide 90) nüzûlünden öncedir. Bu sebeple Hz. Hamza'yı bu hali sebebiyle itham etmediğini belirtirler. Bazıları bundan hareketle "Sarhoşun talakı muteber değildir" demiş ise de, görüş benimsenmemiştir, çünkü sarhoş olmak haram olduğu niçin mazeret olamaz. Hz. Hamza'nın muahezeden kurtulması, henüz hamr haram edilmemiş olmasındandır, sarhoşluğun mazeret olacağından değil. Ayrıca Hz. Hamza bu sözü ile iftihar etmeyi kastetmiştir. Çünkü Abdulmuttalib babası idi ve Hz. Peygamber'le Hz. Ali'nin de dedeleri. Yani Abdulmuttalib kendisine daha yakındı. Araplar dedeye Seyyid (efendi) dedikleri için torunların köle diye tesmiyetleri de olabilirdi.

3- Hadisin başka rivayetlerde gelen teferruatına göre vak'a Hz. Ali'nin, Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhümâ) ile evleneceği sıralarda cereyan eder. Hz. Ali develerle izhir getirip satarak düğün ziyafeti sırasında harcamak düşüncesindedir. Develerini Ensar'dan birinin avlusuna ıhdırarak ayrılır. İşte Hz. Hamza bu evde bir grup arkadaşlarıyla içki içmektedir...

4- Hz. Hamza'nın sarhoş halini görünce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onun bu halde sarfettiği sözleri ciddiye almayıp gerisin geri geldiği gibi dönmesi, onun tutarsızlıklarını artırmamak içindi. Bu sünnet, sarhoşla karşılaşanlara takınılacak tavır hususunda örnektir.

5- Hadisten çıkarılan bazı hükümler: İbnu Hacer, bu rivayetten çıkarılan -ve bazılarına tamamen katılmadığına dikkat çektiği- bazı hükümler kaydeder: * Deve sahibi, devesine yük vurmak suretiyle de ondan istifade edebilir.

* Deve başkasının kapısına da ıhdırılabilir, yeter ki bunda ev sahibine zarar bulunmasın ve razı olacağını deve sahibi bilsin.

* Üzüntü sebebiyle ağlamak mezmum değildir. Kişi bazan öfkenin galebe çalmasıyla ağlayabilir. * Kişinin istifade etmekte olduğu ve muhtaç olduğu şeyin elden çıkmasıyla üzülmesi normaldir. * Mazlumun, zâlimi şikayet etmesi gıybet değildir. * Haber-i vâhid makbûldür.

* Mübah olan meşrubat meclisleri akdedilebilir, meşrudur. * İnsanların önüne konulan müşterek şeyden alınabilir, yenilebilir. * Mübah sözlerle şarkı söylenebilir, şiir inşad edilebilir, bunlar cariyeden dinlenebilir. * Hadis, "Sarhoşluk İslam'da hiç mübah olmadı" diyenlerin aleyhine, bidayette mübah olduğuna delildir. * Bazıları bu rivayetten hareketle "yakınların cinayeti cezasız kalabilir, affedilir" demiş ise de İbnu Ebî Şeybe'de gelen bir rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Hamza'ya, telef ettiği develerin bedelini Hz. Ali'ye ödemesini emrettiğini belirtir. Zarara uğrayan kendisi affederse o başka. * Bu hadis, hamr'ın haram kılınışının bir sebebini göstermektedir. * İmam, başkasına zarar verildiğine dair kendisine haber ulaşan kimsenin evine gidebilir. * Bir malı gasbeden kimse, muteber bir tezkiye ile hayvanı kesmişse, kestiği helaldir. * Bir eve girerken izin istemek sünnettir.

* Hey'et halinde gelenlerden reise verilen izin diğerleri için de mûteberdir, onlar için ayrı ayrı izin istemek gerekmez.

[233] Buhârî, Hums: 1, Büyû: 28, Şirb: 13, Meğâzî: 11, Libâs: 7; Müslim, Eşribe: 2, (1979);

Ebû Dâvud, Harac: 20, (2986). (Bu kaynakların * Sarhoş, kınamayı anlayacak durumda ise kınanır. * Büyük, evinde hafiflemek için ridâsını atabilir, ancak etba'ı ile karşılaşacağı zaman normal kıyafetine bürünmelidir. Nitekim Resûlullah, giderken ridâsını istemiş ve giyinmiştir. * Ayık kimsenin, sarhoşla muhatab olmaması gerekir. * Aklını kaybeden kimsenin yanından geçen kimse ona arkasını dönmemelidir. Nitekim Efendimiz geri geri Hamza'nın yanından uzaklaşmıştır.

* Abdülmuttalib'in kadrinin yüceliğine ve onu medihte mübalağa etmenin câiz olduğuna işaret vardır. Zîra Hz. Hamza; "Sizler babamın kölelerinden başka bir şey misiniz?" demiştir. Yani "Köleleri gibisiniz" demek istemiş ve bununla onların Abdulmuttalib karşısındaki aşırı saygılarını ve Abdulmuttalib'in onların mallarındaki, köle malındaki gibi tasarruf yetkisini kastetmiş olmalıdır.

* 234 Kelama terettüp edecek hüküm, onu söyleyene göre değişir.

DÖRDÜNCÜ FASIL

HARAM VE HELAL OLAN ŞEYLER

هاللّ َم َّرَح اَم ًام ِهرَحُم َناك ْنإ ،َم ِهرَحُي ْنأ ُه َّرَس ْنَم] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نع ـ1

نَلَغ اذإ َّتَح اَهيِف ُذِبَتْنأ ًة َرْي َرُج ِل َّنإ] :بهو نب سيق هل لاق
ةياور يفو.[َذيِبَّنلا ِم َّرَحُيْلَف

ن ِم َكُقو ُرُع ْت َّو َرَت اَملاَط :َلاق ًةَنَس َني ِرْشِع ْذُم َلاق ؟
َكُبا َرَش اَذه ْمَكْذُم :َلاَق ُهُتْب ِرَش َنَكس َو

ىئاسنلا هجرخأ .[ِثَبَخلا .

1. (2279)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ): "Kim Allah'ın haram kıldığını haram kılmaktan hoşlanırsa nebîz'i haram kılsın" dedi."

Bir rivayette, Kays İbnu Vehb ona: "Benim bir küpcüğüm var, içerisine şıra koyuyor, şıra kaynayıp durulunca içiyorum" dedi. (İbnu Abbâs) cevaben: "Bu söylediğin şey ne zamandan beri içeceğini teşkil etmekte?" diye sordu. Kays: "Yirmi yıldan beri" deyince, İbnu Abbas: "Öyleyse uzun zamandır, damarların su ihtiyacını pislikten gördü" dedi."235

AÇIKLAMA:

1- Nebiz'i dilimizde umumiyetle şıra kelimesi karşılar. en-Nihâye'de şu açıklamalar yapılır: "Nebiz, hurma, kuru üzüm, bal, buğday, arpa vs'den yapılan içecektir. Bunlardan nebiz elde etmek için suya ıslatılırlar. Elde edilen içecek, sarhoş etse de etmese de nebiz denir. Nebiz'e hamr dendiği gibi, üzümden sıkılan hamr'a da nebiz denir." Şu halde bu açıklamaya göre, nebiz kelimesini her seferinde şıra ile karşılamamız mümkün değildir. **2-** Hadiste, İbnu Abbâs (radıyallâhu anh) kaynayıp kabararak sükunete eren şıranın artık alkolleşerek sarhoş edici mahiyet kazandığını, dolayısıyla içilmesinin haram olduğunu belirtmektedir. Nebiz'in kaç gün içinde hangi hallerde alkolleşeceği vs. hakkında 2265 numaralı hadiste gereken açıklama yapılmıştır, oraya bakılsın. 236

ذيِبَنِب ُه َرْطِف ُتنَّيَحَتَف ُموُصَي # ِ هاللّ ُلوسر َناك] :لاق هْنَع ُ□
□2ـ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو

با َرَش اَذه َّنإف ،ِطِئاَحلا اَذِهِب ْب ِرْضا : َلاَقف ،ِبِلْغَي َو ُّشِنَي□
َوُه اَذإف ،ِهِب ُهُتْيَتأ َّمُث ،ءاَّبُد يف ُهُتْعَنَص

ا ِم ْوَيْلا ِب ًَو ِ هللّاِبŒئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِر ِخ .
ُنِم ْؤُي َ ْنَم

2. (2280)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oruç tutuyordu.

Orucunu açacağı vakti kolladım. Kabaktan mamul bir kap içerisinde yaptığım nebizi getirdim. Nebiz kaynayıp kabarıyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunu şu duvara çal. Zîra artık bu, Allah'a ve ahirete inanmayanların içkisidir" buyurdu." 237

---

234 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/141-143.

235 Nesâî, Eşribe: 48, (8, 322-323); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/144. **AÇIKLAMA:**

Şırada kaynama halinin onu alkolleşmeye geçtiğinin alameti olduğunu ve bundan böyle içilmesinin haram olduğunu 2265 numaralı hadiste yeterince açıkladık. 238

دْنِع َوُه َو ،ٌذيِبَن ِهيِف ٍحَدَقِب # ِهبَّنلا ىلإ ُلُج َر َءاَج] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ3□

ما َرَحأ : ُلُجرلا ُهَل َلاَقف ،ِهِب ِحاَص ىلَع ُه َّد َرَف ًاديِدَش ُهَدَج□
َوَف ِهيِف ىلإ ُهَعَف َرَف َحَدَقْلا ِهْيَلإ َعَفَد َو ،ِنْك ٌرلا

مُث ،هيِف ُهَّبَصَف ٍءاَمِب اَعَد َّمُث ،َحَدَقْلا ُهْنِم َذَخأَف ،ِهِب□□
َبِتْأَف ِلُج َّرلِاب َّىلَع : َلاَقف ِ؟ هاللّ َلوُسر اَي َوُه

ةَيِع ْو'ا ِهِذه ْمُكْيَلَع ْتَمَلَتْغا اَذإ : َلاق َّمُث ، ِهيِف ُهَّبَصَف ًاضْيأ□
ٍءاَمِب اَعَد َّمُث ، َبِهطَقَف ِهيِف ىلإ ُهَعَف َر

هجتحن و ،روهشملاب سيل ثيدحلا اذه لاقو ،يئاسنلا هجرخأ .[
ِءاَمْلاِب اَهنوُتُم اوُرِسْكاَف

دنع تبرطضاو تدتشا « ْتَمَلَتْغا َو».ههرك ئش نم هتدلج عمجو
سبع اذإ « ُهَهْج َو َبهطَق».هب

نايلغلا .

3. (2281)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a içerisinde nebiz bulunan bir kadeh getirdi. Efendimiz bu sırada (Haceru'l-Esved) rüknünün yanında idi. Bardağı ona sundu.

Efendimiz, ağzına kadar götürdü. Ancak nebizin (keskinleşip ekşiliğinin) şiddetlendiğini gördü ve bardağı sahibine geri çevirdi. (Cemaatten) bir adam: "Bu haram mıdır ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu. Hz. Peygamber: "Bana adamı çağırın!" dedi. Ondan bardağı tekrar aldı. Sonra su istedi sudan bardağa döküp, tekrar ağzına götürdü (yine keskin bularak alnını buruşturup) kaşların çattı. Tekrar yine su istedi ve nebize döktü. Sonra da: "Bu kaplar, size keskinleşir ve kaynamaya başlayacak olursa, içindekinin sertliğini su ile kırın!" buyurdu." 239

AÇIKLAMA:

Bu rivayetin zaafına hadisi kaydeden Nesâî de dikkat çekmektedir. Önceki rivayetlerde keskinleşip, kaynamaya başlayan nebizin haram olduğu beyan edilmiş iken bu rivayette keskinliğin su dökülerek hafifletilmesini, sonra da içilmesini tavsiye etmektedir. Aradaki fark ve pekçok sahih rivayetlerden gelen hükme muhalefet açık şekilde gözükmektedir. 240

ةًّيِشَع ُهُب َرْشَيَف ٍةاَقِس يف ًة َوْدُغ # ِ هاللّ ِلوُس َرِل ُذِبْنَن□□
أَنُّك] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4□

باحصأ هجرخأ .[ِم ْوي يف ِنْيَت َّرَم ًةَّيِشَع َو ًة َوْدُغ َ ءاَقِهسلا
ُلِسْغَن أَنُّك َو : ْتَلاق ًة َوُّدُغ ُهُب َرشيَف ًةَّيِشَع َو

نِنسلا .

4. (2282)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için sabahleyin tuluk içerisine nebiz kurardık, efendimiz onu akşamleyin içerdi, akşamdan kurardık sabahleyin içerdi." Hz. Âişe devamla der ki: "Biz su kabını, biri sabah, biri akşam olmak üzere günde iki kere yıkardık." 241

AÇIKLAMA için 2265 numaralı hadisin açıklamasına bakılmalıdır.

دَغْلا َو َم ْوَيْلا ُهُب َرْشَيَف ُبيِب َّزلا # ِ هاللّ ِلوُس َرِب ُذَبْنُي□
َناك] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ5□

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُقا َرْهُي ْوأ ُمَدَخلا َقْسُيَف ِهِب ُرُمأَي
َّمُث ،ةَثِلاَّثلا ِءاَسَم ىلإ ِدَغْلا َدْعَب َو

.ئاسنلاو

5. (2283)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için kuru üzümden şıra kurulunca, o gün, ertesi gün ve daha sonraki gün yani üçüncü günün akşamına kadar onu içerdi. Sonra, kalanının hizmetçilere içirilmesini veya dökülmesini emrederdi." 242

[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/145.

[239] Nesâî, Eşribe: 82, (8, 323, 324). İmam Nesâî, hadisi tahric ettikten sonra: "Bu hadis meşhur değildir (fukahaca pek bilinmiyor), biz bununla ihticâc (edip amel) etmeyiz" demiştir. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/145-146.

[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/146.

AÇIKLAMA 2265'de geçti.

اعي ِمَج ُرْمَّتلا َو ُبيِب َّزلا َطَلْخُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىَهَن]□□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ6□:

.[□ اعي ِم ًج َرْسُبلاو َبَط ُّرلا ًَو ،ًاعيِمَج َرْمَّتلا َو َبيِب َّزلا
اوُذِبْنَت :َلاق َو ،ًاعيِمَج ُرْمَّتلا َو ُرْسُبْلا َو

.ةسمخلا هجرخأ

6. (2284)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kuru üzümle hurmanın, taze hurma ile hurmanın karıştırılmalarını yasakladı ve dedi ki: "Kuru üzümle hurmayı, koruk hurma ile olgun hurmayı karıştırarak birlikte nebiz kurmayın." 243

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere bu rivayet farklı maddelerin karışımından nebiz kurmayı yasaklamaktadır. Bu, kuru üzüm nebizi ile hurma nebizinin karıştırılıp hafifçe pişirilmesiyle elde edilir. Bu pişmeden sonra bırakılınca kabarır ve keskinliği artar.

Hattâbî der ki: "Âlimlerden birçoğu bu iki karışımın, -elde edilen şarap sarhoş edici olmasa bile- haram olduğuna hükmettiler. Çünkü hadisin zâhiri mutlaktır, sarhoş edici olursa diye bir kayıt yoktur. Atâ, Tâvus, Mâlik, Ahmed, İshâk, ehl-i hadisin büyük çoğunluğu bu görüştedirler. Derler ki: "Bu, iki karışımı, henüz sarhoş edici vasfı zuhur etmezden önce içen kimse bir cihetten günahkar olur, yani "karışımı içmiş olma günahı" işler. Ama, keskinleştikten sonra içerse iki cihetten günah işlemiş olur. Biri, iki karışımı içmiş olmanın günahı, diğeri de sarhoş ediciyi içmiş olmanın günahı."

Ancak, Süfyan-ı Sevrî ve ehl-i rey bunu câiz görür. Leys İbnu Sa'd: "Kerâhet, bunların birlikte nebiz olmaya bırakılmaları hususunda gelmiştir, zîra bunlar birbirlerinin şiddetini artırırlar" demiştir.

Yasağı Kadı İyâz da şöyle açıklar: "Karıştırılması nehyedilip her birinin ayrı ayrı nebiz yapılması tecviz edildi.

Bu muhtemelen, iki cinsten birine tegayyür daha çabuk gelerek diğerini bozacağı ve bozulma da gözükmeyeceğinden haram olduğu halde istihlak edileceği içindir." Nevevî de aynı mealde ve fakat daha açık bir îzah sunar: "Bu karıştırmadaki kerâhetin sebebi şudur: Sarhoş edici vasıf, karıştırma sebebiyle, tadı değişmezden önce çabucak gelir. Kişi, henüz şaraplaşmadığı zannıyla içer, halbuki o şaraplaşmıştır, sarhoş edici olmuştur." Son olarak şunu da belirtelim ki, bazı âlimler, karıştırmadaki yasağın sebebini israfla îzah etmişler, hiçbir gerek yokken iki ayrı şeyin karıştırılmasını tereffüh alameti ve israf olarak değerlendirmişlerdir. Hadisteki yasak da bu sebeple gelmiş olmalıdır.244

و ،اًعيِمَج َبَط ُّرلا َو َوْه َّزلا اوُذِبْنَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ □□
لاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةداتق بأ نعو ـ7□

وبأو ،كلامو ملسم هجرخأ .[ِهِتَد ِح ىلَع ٍد ِحا َو ّلُك اوُذِبْنا ِنِكل
َو ،اًعيِمَج َبيِب َّزلا َو َبَط ُّرلا اوُذِبْنَت

ئاسنلاو دواد .

7. (2285)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çağala hurma ile olgun hurmadan beraber nebiz yapmayın. Olgun hurma ile kuru üzümden de beraber nebiz yapmayın. Herbirinden ayrı ayrı nebiz yapın." 245

ب َرْشُي َّمُث ُرْمَّتلاو َوْه َّزلا َطَلْخُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىَهَن]□ □
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ8□ :

ئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ُرْمَخلا ِتَم ِهرُح َني ِح ْمِه ِروُمُخ .
َةَّماَع َناك َو

8. (2286)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çağala hurma ile olmuş hurmanın karıştırılıp (nebiz yapılmasını) sonra da bunun içilmesini yasakladı. Şarap haram edildiği zaman (Arapların) içeceklerinin tamamını nerdeyse bu teşkil ediyordu."246

[242] Müslim, Eşribe: 79, (2004); Ebû Dâvud, Eşribe: 10, (3713); Nesâî, Eşribe: 56, (8, 333); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/147.

[243] Buhârî, Eşribe 11, Müslim, Eşribe 16, (1286); Ebû Dâvud, Eşribe 8, (3703); Tirmizî, Eşribe 9, (1877); Nesâî, Eşribe 8, (8, 290); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/147.

[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/147-148.

[245] Müslim, Eşribe: 25, (1988); Muvatta, Eşribe: 7, (2, 844); Ebû Dâvud, Eşribe: 8, (3704);

Nesâî, Eşribe: 6, (8, 289); Buhârî, Eşribe: 11; ناَذُخأَي َو ُهَدْح َو ُرْسُبْلا ِناَه

َرْكَي اَناك اَمُهَّنأ]: هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةمركعو ديز نب رباج نعو 9ـ

دواد وبأ هجرخأ .[امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساَّبَع نْبا ِنَع َكِلذ .

9. (2287)- Câbir İbnu Zeyd ve İkrime (radıyallâhu anhümâ)'den rivayete göre, her ikisi de olgun hurmadan tek başına (da olsa yapılan nebizi) mekruh addediyorlardı ve bu hükmü İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan alıyorlardı.

[İbnu Abbâs: "Nebizin, Abdülkays'a yasaklanan müzza olmasından korkuyorum" derdi. Ben, Katâde'ye: "Müzza nedir?" diye sordum da bana "Hantem (sırlı seramik) ve müzeffet (ziftlenmiş) denen kaplarda kurulmuş nebiz" diye cevap verdi."]247

AÇIKLAMA:

1- Teysîr, hadisi Ebû Dâvud'dan özetleyerek almış. Biz sondaki köşeli parantez içerisindeki kısmı Ebû Dâvud'daki aslından aynen aktardık. Ayrıca kavisli parantez arasına mutad üzere bazı açıklayıcı kelimeler koyduk, bunlar ilk nazarda bellidir.

2- Ziftle kaplanmış veya sırlanmış kaplarda kurulan nebizin içilmesi husususundaki yasaklama ve tahdid, en-Nihâye'de belirtildiği üzere, bu kaplarda şaraplaşma hadisesinin sür'at kazanmasından ileri gelmektedir. 248

ارْمَت ِهِف بِقْلُنَف ًابيِب َز # ِ هاللّ ِلوُس َرِل ُذِبْنَن اَّنُك] [.

تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو 11ـ:

10. (2288)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için kuru üzümden nebiz kurardık, içerisine de hurma atardık." 249

مُث ُهُس ُرْمأَف ِءاَنإ يف ِهيِقْلُأَف ٍرْمَت ْنِم ًةَضْبَق َو ،ٍبيِب َز□□
ْنِم ًةَضْبَق ُذخآ ُتْنُك] :ىرخأ يفو ـ11□

دواد وبأ هجرخأ .[#ِ هالّل َلوُس َر ِهيِقْسأ .

11. (2289)- Bir diğer rivayette şöyle demiştir: "Ben bir avuç kuru üzüm, bir avuç da hurma alıyor, bunları bir kaba koyuyor, parmaklarımla ovup sonra da (elde edilen şırayı) Resûlullah'a içiriyordum." 250

AÇIKLAMA:

Son iki rivayet, nebiz yaparken hurma ile üzümün karıştırılabileceğini ifade etmektedir. Bu, farklı şeylerin karıştırılarak nebiz yapılabileceğini söyleyenlere delil olmaktadır.

Hadis, nebizin yapılış tarzı hususunda da bilgi vermektedir: "Suyun içine ıslatılan hurma, kuru üzüm gibi meyveler sudan çıkarılmadan parmaklarla ovularak yumuşatılmakta, tadı ve rayihasının daha çabuk suya geçmesine gayret gösterilmektedir." 251

اَهَّنإ َف ُدْعَب اَّمأ سىُوم ىبأ ىلإ َرَمُع َباَتِك ُتْأ َرَق] :لاق ُهْنَع ُ هالّل
َي ِض َر ةلفغ نب ديوس نعو ـ12□

مَك ىلَع ْمُهُتْلأَس ِيهنإ َو ،ِلب"ا ء ًِطَك َد َوْسأ ًاظيِلَغ ًابا َرَش□
ُلِمْحَت ِماَّشلا َنِم ٌريِع َّىلَع ْتَمِدَق

ُثلُث َو ،ةحي ِرِب ُثُلُث ،ِناَثْبَخ'ا ُهاَثُلُث َبَهْذ ،ِنْيَثُلُّثلا ىلَع□
ُهَنوُخُبْطَي ْمُهَّنأ ِىنو ُرَبْخأَف ،ُهَنوُخُبْطَي

ىئاسنلا هجرخأ .[ُهَنوُب َرْشَي َكلَبِق َنِم ْرُمَف ،هيْغ َبِب .

12. (2290)- Süveyd İbnu Gafle (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer'in Ebû Mûsa (radıyallâhu anhümâ)'ya yazdığı mektubu okudum, diyordu ki: "Emmâ ba'd! Bilesin bana deve katranı gibi siyah, sert bir şarap taşıyan bir kervan Şam'dan geldi. Ben onlara bunun kaynatılarak ne kadarının buharlaştırılacağını sordum. Bana üçte ikisi uçuncaya kadar kaynatacaklarını söylediler, yani pis olan üçte ikisi gidiyor. Şöyle ki üçte biri pis kokulu kısım, üçte biri bozuk kısım (geriye kalan üçte bir temiz kısım kalıyor). Sen yanındakilere, emret, bu kalan üçte biri içsinler."[252]

AÇIKLAMA:

Anlaşıldığı üzere, tüccarların ham halde Suriye cihetinden Hicaz'a taşıdıkları, şıra, develeri -uyuz gibi bir kısım hastalıklara karşı korumada kullandıkları- yağlama maddesi (katran) kadar renkçe siyah ve tadca son derece keskin, pis kokulu yarı bozulmuş halde bir mayidir.

Hz. Ömer tüccarlardan bunun işlenmesi hakkında bilgi ediniyor. Buna göre, tıla da denen katrana benzeyen bu ham mayi, kaynatılarak işlenmelidir. Kaynama müddeti, hacmi üçte bire düşünceye kadar devam etmelidir. buharlaştırılan üçte bir, pis kokulu kısımdır, üçte bir de bozulmuş olan kısımdır. Bu ameliyeden sonra geriye kalan üçte bir de o mayinin içmeye elverişli kısmıdır.

İbnu Hacer'in açıklamasından çıkan mânaya göre, kaynama sonunda elde edilen, renk itibariyle katrana benzetilen madde pekmezdir.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh), müslüman tebaanın gıda meselesiyle de ilgilenerek, edindiği malumatı valilerine tamim etmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet Ebû Mûsa el-Eş'arî'ye yazılan mektuptan bahsetmektedir. Nesâî, Ömer İbnu Abdilaziz'in de bu mesele üzerine bazı valierine gönderdiği mektuptan bahseder. Yine Nesâî'nin Hz. Enes'ten kaydettiği bir rivayette şöyle denmektedir: "Şeytan, asma çubuğu üzerine Hz. Nuh'la nizaya düştü ve: "Bu benimdir" dedi. Hz. Nuh (aleyhisselâm) da: "Bu bana aittir!" dedi. Bunlar sonunda antlaşma yaptılar: Üçte biri Nuh'un, üçte ikisi de Şeytan'ın olacaktı."

---

[247] Ebû Dâvud, Eşribe: 9, (3709); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/148-149.

[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/149.

[249] Ebû Dâvud, Eşribe: 8, (3707); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/149.

[250] Ebû Dâvud, Eşribe 8, (3708); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/149.

Şunu da belirtelim ki, üzüm şırasının helâl olması için kaynatılarak buharlaştırılması gereken miktarı hususunda seleften farklı rakamlar gelmiştir. Yarısı buharlaştırılsa helâl olur diyen de olmuştur. İbnu Hacer ihtilafı şöyle te'lif eder: "Anlaşılan o ki, bu durum, çeşitli beldelerin üzümlerine göre değişmektedir." İbnu Hazm'dan kaydettiği yoruma göre, bazı asmaların suyu üçte bire kadar, bazıları yarıya kadar, bazıları da dörtte bire kadar kaynatılınca sarhoş edici vasfını kaybetmektedir. Müteakiben kaydedileceği üzere (2292. hadis), İbnu Abbâs'tan bunun aksine bir fetva mevcuttur: "Ateş hiçbir şeyi ne helâl ne de haram kılar." 253

دْعَب اَّماأ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع اَنْيَلاِإ َبَتَك :ُّطَخلا َدي ِزي□ :
ُنب ِ هاللّ ُدْبَع َلاق] :هل ةياور يفو ـ13□

دارملاو.[ًاد ِحا َو ْمُكَل َو ِنْيَنْثا ُهَل َّنإَف ،ناَطْيَّشلا ُبي ِصَن ُه ْنِم
َبَهْذَي َّتَح ْمُكَبا َرَش اوُخُبْطاَف

. ِهِيْغَبِب» :اذأه وشدهته«

13. (2291)- Yine Nesâî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Abdullah İbnu Yezîd el-Hutamî demiştir ki: "Hz.

Ömer (radıyallâhu anh) bize şunu yazdı: "Emmâ ba'd: Şarabınızı ondaki şeytanın hissesi gidinceye kadar kaynatın. Zîra onda şeytanın iki, sizin de bir hisseniz vardır."254

AÇIKLAMA için önceki hadisin (2290) açıklamasına bakılmalıdır.

ناَك اَم ُهْب َرْشا :َلاَقف ،ِري ِصَعْلا ِن َع ٌلُج َر ُهَلأَس ُهَّنأ] :□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ14□

لاق ، لاق ؟ُهَخُبْطَت ْنأ َلْبَق ُهَب ِراَش َتْنُكأ :َلاَقف ،ٌءْىَش ُهْنَم□ :
ِسْفَن يفو ،ُهخُبْطأ ِيهنإ :َلاَق . ًاب ِرَط

فَإنَّ النَّارَ لاَ تُحِلُّ شَيْئاً قَدْ حَرُمَ]. أخرجه النسائ .

14. (2292)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın anlattığına göre, bir adam kendisine şıradan sual etti. İbnu Abbâs: "Taze oldukça iç" dedi. Adam: "Ben onu kaynatıyorum, ancak yine de içimde bir şüphe var" deyince, İbnu Abbâs: "Yani sen onu kaynatmadan önce içiyor muydun?" diye sordu. Adam: "Hayır!" dedi. İbnu Abbâs: "Ateş, haram olan hiçbirşeyi helâl kılmaz!" dedi."[255]

AÇIKLAMA:

Atâ'dan gelen bir rivayet, İbnu Abbâs (radıyallâhu anh)'ın "Ateş, haram olan hiçbir şeyi helâl kılmaz" demekle, 2290 numaralı hadiste geçen şıra'nın kaynatılarak üçte ikisinin buharlaştırılmasıyla içilebilecek hale geleceğine dair fetvayı reddetmek istediğini belirtir.

İbnu Hacer der ki: "Bu rivayet, daha önceki âsâr'da ifade edilmiş olan, mutlak hükmü kayda bağlamaktadır. Yani önceki rivayetler, henüz sarhoş edici hale gelmeyen taze şıraların kaynatılmasına râcidir. (İbnu Abbâs'ın görüşüne göre), eğer şıra tahammür ederek şaraplaşmış, sarhoş edici bir mahiyet kesbetmiş ise, bu şıra kaynatılsa da artık helâl olmaz, zîra kaynatma artık onu temizlemez, helâl de kılmaz. Bu durumda, şarabın sirkeleşmesiyle helâl olacağı görüşünde olan âlimlere göre bir fetva vardır. Cumhur ise bu görüşe muhaliftir. Cumhurun delili

[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/150-151.

Müslim'de (ve başka kaynaklarda da) rivayet edilmiş olan Hz. Enes ve Ebû Talha hadisidir: "Şırayı kaynayıp kabarmazdan önce iç." Bazı rivayetlerde "değişmezden önce" şeklinde gelmiştir. Bu, seleften pek çoğunun müşterek görüşüdür: Şırada değişme başladımı artık içilmez, bunun da alameti kaynamaya başlamasıdır. Bu aynı zamanda Ebû Yûsuf'un görüşüdür. Ebû Hanîfe: "Çiğ üzüm şırası kaynayıp köpüğünü atmadıkça haram olmaz, kaynar, köpüğünü atarsa o zaman haram olur" demiştir, üçte ikisi buharlaşarak üçte biri kalacak şekilde pişirilen mutlak şekilde men edilemez, piştikten sonra kaynayıp köpük atsa bile. İmam Mâlik, Şâfiî ve Cumhur: "Eğer sarhoş edici ise, azı da çoğu da içilmez, kabarmış olmasıyla, kabarmamış olması da farketmez, zîra kaynayıp kabarması sonra da kaynamasının durması ile sarhoş edici hududa girmesi mümkündür" demiştir."[256]

BEŞİNCİ FASIL

ءأَبَّدلا َو ،ِهرَحلا ِذيِبَن ْنَع # ِ هاللّ ُلوسر ىهَن] :لاق امهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1□

دراخبلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِتَّف َزَملا َو .

1. (2293)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), çömlekte, kabak ve ziftli kaplarda yapılan nebizi(n içilmesini) yasakladı." 257

AÇIKLAMA:

1- Burada bazı kaplarda kurulan şıranın içilmesi yasaklanmaktadır. Şârihler bu yasağı, zikri geçen kaplarda şıranın çok çabuk şaraplaşacağı sebebiyle îzah ederler. Hattâbî: "Bu kaplar (şıra kurulmasında) yasaklanmıştır, çünkü bunlarda (tahammür) alışkanlığı vardır, içlerinde şıra çabuk keskinleşir, öyleki sahibi bunun farkına bile varamaz, aldanarak (sarhoş edici olduğu halde) içer."

2- Müteakip rivayette görüleceği üzere, Resûlullah başka kapları da nebiz yapmada kullanmayı yasaklamıştır.

Sebep hepsinde aynıdır. 258

ءأَبَّدلا ِنَع َو ،ُة َّرَجلا : َيه َو ِمَتْنَحلا ِنَع ىهَن] :ملسمل ةياور□
يفو ـ2□

رَقْنُت َو ،اً حَسَن ُحَسْنُت ُةَلْخَّنلا : َيِه َو ،ِريِقَّنلا ِنَع َو ، ُرَّيَقُملا :□
َوُه َو ِتَّف َزملا ِنَع َو ،ُةَع ْرَقلا : َيِه َو

ةَيِقْس ُا يف َذبُنَي ْنأ َرمأ َو ،اًرْقَن□] .

2. (2294)- Müslim'in bir rivayetinde şöyle denmiştir: "(Resûlullah) hantemi yasakladı, bu (topraktan mamul her çeşit) küptür. Dübbâ'yı yasakladı. Bu su kabağıdır. müzeffet'i yasakladı, bu ziftlenmiş kaptır. Nakir'i yasakladı, bu kabuğu soyulup, içi oyulmuş hurma ağacıdır. Efendimiz, şırayı tuluklarda kurmamızı emretti." 259

AÇIKLAMA:

Bu yasak hususunda ulema ihtilaf etmiştir. Bazıları: "Bu İslâm'ın bidayetinde yani, içkinin ilk yasaklandığı zamanlarda idi. Sonradan Büreyde el-Eslemî hadisiyle (ki müteakiben kaydedilen hadistir) neshedilmiştir" der. Bazıları da: "Bu kaplar hakkında gelen yasak devam etmektedir" deyip, onların kullanılmalarını mekruh addetmeye devam etmişlerdir. İmam Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel, İshak, İbnu Ömer ve İbnu Abbâs bu görüştedir. Ancak önceki görüşe esahh denmiştir.

İçki yasağı benimsendikten, herkes bu yasağa riayet etmeye başladıktan sonra yasak kaldırılmıştır. Tuluğun serbest bırakılmasındaki sebep bunun içinde tahammürün yavaş seyretmesindendir. Ve ayrıca tahammür başlayınca tuluk şişer ve patlar... Böylece, şıranın artık tahammür ettiği kolayca anlaşılır ve sahibi tarafından içilmez.260

---

256 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/152.

257 Müslim, Eşribe: 48, (1997); Muvatta, Eşribe: 5, (2, 843); Ebû Dâvud, Eşribe: 7, (3690, 3691); Tirmizî, Eşribe: 4, (1868, 1869); Nesâî, Eşribe: 28, 33, 36, (8, 303, 306, 308); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/153.

258 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/153.

إ اوُب َرْشَت ْنأ ِةَب ِرْش ٴا نَع ْمُكُتْيَهَن ُتْنُك :# ِهاللّ ُلوسر لاق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ3□

إ ةسمخلا هجرخأ .]ًارِكْسُم اوُب َرْشَت َ ْنأ َرْيَغ ٍءاَعِو ِهلُك يف
اوُب َرْشاَف َأ ، ِمَدٴا ِفو ُرُظ يف

براخبلا .

3. (2295)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben size kapları yasaklamış, sadece deri kaplardan (nebiz) içmenizi söylemiştim. Artık her kaptan içebilirsiniz, yeter ki, sarhoş edici içmeyin." 261

AÇIKLAMA:

Rivayet, kaplarla ilgili yasağın sonradan kaldırıldığını sarih olarak göstermektedir. Hatta bazı rivayetlerde şu ziyade vardır: "...Şurası muhakkak ki, kap herhangi bir şeyi ne helâl ne de haram kılar." Nevevî, bu yasakla ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Sayılan kaplarda şıra kurmak İslam'ın bidayetinde yasaklanmıştır. O sıralarda, içlerinde sarhoş edici bulunabileceğinden ve bunların kesafetleri sebebiyle içlerindeki mâyiin ne olduğunun bilinemeyeceği için bazan kişinin sarhoş edici değil zannederek sarhoş ediciyi içebileceği korkusunun galib olması, zîra içkinin serbest olduğu devrenin henüz yakın bulunması sebebiyle bu çeşit karışılıklıkların sıkça vukua gelmesi sebebiyle bu yasak konmuştur. Fakat aradan epey bir zaman geçip, içkinin haramlığı şöhret bulup herkesin içinde yer edince bu yasak neshedilip, sarhoş ediciyi içmemek şartıyla- her kapta nebiz kurmak serbest kılındı." 262

ALTINCI FASIL

ملسم هجرخأ .[ًّخ َذَخَّتُي ْنأ رْمَخلا ْنَع # ِ هاللّ ُلوسر يهَن] :
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ1□

يذمرتلاو .

1. (2296)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hamr'dan sirke yapmayı yasakladı." 263

AÇIKLAMA:

Şaraptan sirke yapmak câiz midir, bu yolla elde edilen sirke temiz midir? Ulema ihtilaf eder. Nevevî'nin açıklamasına göre Şafiî ve cumhur bu hadise dayanarak şaraptan sirke yapmaya cevaz vermemiştir. Derler ki: "Şarap, içerisine hamur, ekmek, soğan vs. herhangi birşey atılarak sirkeleştirilecek olsa yine de necaset ve pisliği devam eder. İçerisine giren her şey pis olur ve bu sirke ebedî olarak pis kalır." Ancak Evzaî, Leys ve Ebû Hanîfe câiz görürler ve bu sirkenin temiz olduğuna hükmederler. İmam Mâlik'ten üç farklı görüş gelmiştir: **1-** Şarabı sirke yapmak haramdır, sirke yapacak olursa isyan etmiş, olur, fakat sirke temizdir. **2-** Bu iş haramdır, sirke de temiz değildir.

3- Bu iş helâldir, sirke temizdir. Birinci görüş en sahih olanıdır.Ulema şu hususta icma eder: "Şarap kendi kendine sirkeleşirse temizdir." 264

ن ِم ِنْيَحَدَقب ِب َرِسُأ َة ًلْيَل ُتِيُتُأ :# ُبهنلا َلاق] : لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ2□

ت َوَغ َرْمَخلا َتْذَخأ ْوَل َو ،ة َرْطِفْلِل َكاَدَه ِيذهلا ِ هللُّدْمَحلا :□
ُكلَملا َلاقف ،َنْبَّللا ُتْذَخاَف ، ٍنَبل َو ٍرْمَخ

ئاسنلا هجرخأ .[َكُتَّمُأ .

[261] Müslim, Eşribe: 64, 65, 66; Ebû Dâvud, Eşribe: 7, (3698); Tirmizî, Eşribe: 6, (1870); Nesâî, Eşribe: 40, 48; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/154.

[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/154.

2. (2297)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Miraca çıkarıldığım gece bana iki kadeh getirildi, birinde şarap diğerinde de süt vardı. Ben sütü aldım. Melek: "Seni fıtrata irşad eden Allah'a hamd olsun. Eğer şarabı alsaydın ümmetin azmıştı" dedi." [265]

AÇIKLAMA:

Bu vak'a hamr'ın yani şarabın henüz haram edilmemiş olduğu zamâna rastlar, çünkü Mirac Mekke devrinde cereyan etmiştir. İçkinin tahrimi ise hicretten sonraya ait bir hadisedir.

Resûlullah'ın şarabı almayışı, onu içmeye alışmamış olmasından ileri gelir. Böylece Efendimiz, Allah'ın kendisini bir koruması ve yönlendirmesi olarak bilahare vaki olacak tahrim, tabiatına muvafık düşüyor.

Efendimiz, me'lufu olduğu, önceden alışmış bulunduğu sütü tercih etmiştir. Süt kolay, hoş, temiz içimli, sıhhate uygun bir içecektir. Hamr ise, zikredilen bu hususların hepsinde tam aksine bir mahiyet taşır. Bu hadiste geçen fıtrat'tan maksad hak dine uygun doğru yoldur, istikamettir. Hadiste, hoş olan bir şey hasıl olunca hamdetmenin meşruluğu, yasaklanan şeyin de terki gözükmektedir. [266]

وْلُحلا :َلاَقف ،بارَّشلا ِبَيْطأ ْنَع # ِ هاللّ ُلوسر َلِئُس] :تلاق□
اهْنَع ُ هاللّ َيِضَر ةشئاع نعو ـ3□

يذمرتلا هجرخأ .[ُد ِراَبْلا .

3. (2298)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah'a içeceklerin en iyisi hangisi?" diye sorulmuştur.

"Soğuk olan tatlı!" diye cevap verdi."[267]

AÇIKLAMA:

1- Burada "Etyebu: en iyi" olarak gelen ifade Tirmizî'de "Ehabbe: en sevgili" diye gelmiştir. Aliyyü'l-Kârî'ye göre her hâl u kârda mâna efdal demek değildir, belki "en leziz" demektir. Faziletçe zemzemin akdem ve üstün olduğu daha esahh rivayetlerle sabittir. Öyle ise hadis şöyle olmalıdır: "Resûlullah'ın nazarında en leziz içecek hangisidir" diye bir adam sordu." Nitekim bazı hadisler, Resûlullah nezdinde en sevgili içeceğin süt olduğunu tesbit eder. Öyle ise, hadiste bu vasıfla daha umumî bir mâna kastedilmiş olmakta ve tabii su, süt, sütle veya bal gibi bir başka şeyle karıştırılarak şerbet yapılmış su veya içerisine hurma, kuru üzüm gibi bir şeyler ıslatılmış su da bunun şumülüne girmektedir. Hadisi bu genişlikte anlayınca bu bâbta gelen ve zahiri zıdlık arzeden diğer bazı rivayetlerle arasını te'lif etmek kolaylaşmaktadır. Sözgelimi Ebû Nuaym'ın, et-Tıb'da İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'tan kaydettiği bir hadise göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en çok sevdiği içecek maddesi süttür." İbnu's-Sünnî'nin ve yine et-Tıb'da Ebû Nuaym'ın Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)' den kaydettiği rivayete göre Efendimizin en ziyade sevdiği içecek baldır.

2- Şunu da kaydedelim ki, bu hadislerde geçen "en sevgili içecek" tabiriyle kastedilen mânanın "Resûlullah'ın en çok sevdiği içeceklerden" demek olduğunu söyleyen âlim de olmuştur. Yani bu yoruma göre, yukarıda kaydettiğimiz Hz. Âişe hadisini şöyle tercüme etmeliyiz: "Efendimiz'in en ziyade sevdiği içeceklerden biri de baldır." İbnu Abbâs'ın rivayeti de şöyle tercüme edilmelidir: "Resûlullah'ın en çok sevdiği içeceklerden biri de süttür." Bu te'ville, içecekler muhtelif açılardan "en çok sevilen" olabilecektir. [268]

Bir İstidrad:

İslam'ın içkiye bakış açısını tesbit etmek ve Hz. Peygamber'in içki ile mücadelede nasıl bir yol takip ettiğini bilmek, bilhassa zamanımızda, hem faydalı ve hem de gereklidir. Zamanımızda diyoruz çünkü başta Rusya, bütün dünyada içki ve uyuşturuculara karşı son yıllarda ciddi şekilde yasaklamalar, kısıtlamalar getirilmiştir. Bu maksadla, saded dışına çıkarak, mevzu üzerine iki ayrı yazı koyacağız.

Bu iki yazıdan biri hamr'ın nasıl ideolojik bir araç olduğunu belirtecek, diğeri de -ki bir tercümedir- Rusya'da nasıl bu maksadla kullanıldığını gösterecektir.[269]

İslâm'ın Hamr'a (İçki Ve Uyuşturuculara) Bakışı Ve Onlarla Mücadele Metodu[270]

"Ey iman edenler! İçki, kumar, (tapınmaya mahsus) dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır. Onun için bunlardan kaçının ki muradınıza eresiniz. Şeytan içkide ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi? Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin, (isyandan) sakının. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki Peygamberinizin üstüne düşen, yalnız apacık tebliğden ibarettir" (Mâide 90-93).

İlâhî menşei belli olan bütün semavî dinlerde[271] olduğu gibi, İslam dininde de sarhoşluk ve buna sebep olan maddelerin hepsi kesinlikle yasaklanmıştır.

İçkiden afyon ve eroine varıncaya kadar her çeşidiyle bütün uyuşturuculara karşı İslam'ın tavrı, diğer dinlerin tavrına göre daha açıktır. Öbürlerinde -ki teferruata inmek bizi mevzumuzun dışına çıkarır- yasaklık esas olmakla beraber belli bir mübhemiyet bulunmasına rağmen, İslam dini, meseleyi herkesin anlayacağı ve hiçbir devirde hiçbir kimsenin hiçbir surette inkar veya başkaca te'vil edemeyceği bir kesinlik ve açıklık içerisinde ortaya koymuştur.

---

[265] Nesâî, Eşribe: 41, (8, 312); Buhârî, Eşribe: 1; Müslim, İman: 272, (168); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları:8/155-156.

[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/156.

[267] Tirmizî, Eşribe 21, (1897); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/156.

[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/156-157.

İslam dininde uyuşturucu yasağı bizzat Kur'an tarafından tesbit ve vaz'edilen bir yasaktır. Kur'ân-ı Kerîm, İslâm dininin temel kaynağıdır. Bu kaynak vahyedildiği ilk günden zamanımıza kadar tek harfinde bile bir değişikliğe uğramadığı gibi, Kıyamete kadar da değiştirilmesi, hükümden kaldırılması mümkün değildir. Kur'an'da içkiyi yasaklayan ayetler muhkemât denilen kısımdandır. Yani bu ayetlerin Îzahı insanlara bırakılmamıştır. Bilindiği gibi, müteşâbihât denen bir kısım ayetler, gelişip, tekamül eden içtimâî şartlara, kevnî ilimlerde ulaşılan seviyeye tâbi olarak âlimler tarafından yeni açıklamalara müsaittir. Şu halde "uyuşturucu ve alkollü içkiler" yani hamr yasağı bunlardan değildir. Bu yasak Kıyamete kadar bâkidir. Günümüz Batı dünyasında ve 12 Eylül 1980'den bu yana Türkiye'de olduğu gibi, kemik bıçağa dayandığı, alevler çatıyı sardığı zaman benimsenip ciddiyetle ele alınan bir mesele, ta bidayetten beri İslâm'ın temel meselesi yapılmıştır. 272

Yasağın Ağırlığı:

İçki yasağını İslâm açısından değerlendirirken, içki içene takdir edilen cezanın kategorisini bilmemiz faydalıdır.

İçkinin cezası hudud denen ağır suçlar arasında yer alır. Bu kategoriye giren suçların cezası ehemmiyetine binaen bizzat Kur'ân-ı Kerîm tarafından tesbit edilmiştir. Hakkullah da denen bu cezalar artırılamaz, eksiltilemez. Başta devlet başkanı olmak üzere hiç kimsenin bu uçlardan birini işleyeni affetme selahiyeti de yoktur. Bunlar, İslâm'ın kendisine gaye olarak tesbit ettiği temel hak ve hürriyetleri korumaya matuftur. Uyuşturucu ve içki meselesinde İslâm'ın tavrını kavramamız açısından hudud denen grubu teşkil eden bu temel suçları sayalım. Onlar şunlardır: * Adam öldürmek, * Zina etmek, * Hırsızlık etmek, * Namuslu kimselere zinâ iftirasında bulunmak, * Hamr yani içki, uyuşturucu kullanmak.

Bunlara bazı âlimlere uyarak irtidadı da ilave edebiliriz. Bu fiillerin herbirinin cezası ayrı ise de hepsi Kur'ân tarafından tesbit edilir ve insanların değiştirmesine imkan verilmez. Malumdur ki, yankesicilikten trafik kazalarına sebebiyet vermeye, rüşvete, ihtikara varıncaya kadar pek çok suçlar vardır. Bunlara karşı tatbik edilecek cezalara ta'zîr denir. Ta'zîr grubuna girenlerin miktar ve nev'ini takdir işi, belli bir ölçüde şartlara ve zamâna bağlı olarak devlete bırakılmıştır.

Burada karşımıza "Acaba İslam dini, hamr kullanma suçunu, zinâ, katl, hırsızlık gibi gerçekten büyük cürümler arasında, yani hudud meyanında mutalaa etmekle mübalağaya kaçmış, meseleyi fazla büyütmüş olmuyor mu?" diye bir sual çıkabilir. Biz bu sualin yersizliğini, hududa giren suçların mahiyetini, dinin kendisine tesbit ettiği gayeler açısından değerlendirerek cevaplamak isteriz.

İslâm âlimleri, dinin gayesini anlatırken, bizzat ayet ve hadislerden bilistifade şu ana maddeleri tesbit ederler: **1-** Dini muhafaza, **2-** Nefsi muhafaza, **3-** Aklı muhafaza, **4-** Nesli muhafaza, **5-** Malı muhfaza.

Hudud dediğimiz cezalara tekabül eden suçlar, dinin bu beş temel gayesi açısından değerlendirilirse görülür ki, hamr yasağı, onlar meyanında zikredilmeye fazlasıyla layıktır, ayrı mutalaa edilseydi belki noksan bir davranış olurdu. Zîra hududa giren her bir suç hemen hemen dinin beş ana gayesinden birini ihlal etmekte, konulan cezalar da bunları korumayı gaye edinmektedir. Kabaca şöyle bir şema sunabiliriz: [271] Hrıstiyan ve yahudilerin müşterek din kitaplarını teşkil eden Kitab-ı Mukaddes'in bir âyetinde şöyle denir: "(Ezelî ve ebedî olan) Rab, Harun ile konuştu ve o'na: "... sen ve seninle beraber oğulların ne şarap ve nede sarhoş edici içki içmeyeceksiniz...." (Levililer, X (8-9).

Dinin Gayesi Mukaabil Suç Dini Muhfaza.......................İrtidad Nefsi Muhafaza....................Katl ve kazf Aklı Muhafaza.....................Hamr kullanımı Nesli Muhafaza ....Zina Malı Muhafaza....................Hırsızlık[273]

Hamr'ın Durumu:

Şimdi dininin gayeleri nokta-i nazarından hamr'a bakacak olursak bunun gerçekten diğer cürümlerin hepsini içine alan bir mahiyette olduğunu görürüz:

1) Uyuşturucu ve alkollü içkilerle öncelikle akıl gider.

2) Akılla beraber din de gider. Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsanı insan yapan aklıdır, aklı olmayanın dini de yoktur" buyurmaktadır. Bunun îzahı da kolaydır: İçki veya uyuşturucu alarak aklını devre dışı bırakan bir kimsede, dinin akıl ve muhakeme esasına dayanan disiplin ve otoritesini artık arayamayız. Onda sevapgünah mefhumu, cezamükafaat müeyyidesi kalmamıştır.

3) Uyuşturucu kullanmaktan, arkadan gelecek yeni nesillere veraset ve kalıtım yoluyla geçecek tereddî ve fenalıklar günümüzde ilmen tesbit ve tahkik edilmiştir. Bu noktanın anlaşılması için tıp kitapları görülebilir.

4-5) Uyuşturucuların sevkiyle işlenen cinayetler, bu maddeler uğruna heder edilen mallar herçeşit îzahtan vareste şekilde açıktır, hergün örneklerini görmekte, duymakta ve okumaktayız. Şu kadarını söyleyebiliriz ki, resmî makamlarca yapılan bir kısım açıklamalardan anlaşıldığına göre, memleketimizi iç harp eşiğine getirmiş ve binlerce masumun kanını dökmüş olan son geçirdiğimiz anarşik hadiselerde gençlerimizi cinayetlere itmede en ziyade kullanılan silah uyuşturucular olmuştur. Ayrıca içki mübtelalarının zevkinden başka bir şey düşünmediği, ailevî sorumluluklarını yerine getirmediği, neticede ailelerin dağıldığı, herkesçe bilinen husustur. İşte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hamr'ın bu çok yönlü zararlarına dikkat çekmek için onu fevkalade veciz iki kelime ile tavsif etmiştir: Ümmü'l-Habâis. Yani bütün kötülüklerin anası, veya "Miftâhu Külli Şer" yani bütün şerlerin anahtarı.Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hamr'ın bu vasfını yani bütün fenalıkların annesi olma durumunu zihinlerde canlı tutmak için bir de temsil anlatır. İslam ediblerine mühim bir ilham kaynağı olan ve hadislerde değişik şekillerde gelmiş bulunan temsilî hikayenin bir şekli şöyle: "Hz. Peygamber buyurur ki: "Kötülüklerin anasından sakının. Zîra sizden önce yaşayanlar arasında çok dindar bir zat vardı, hep ibadet eder, bu maksadla insanları da terkederdi. Bir kadın ona musallat oldu. Bir hizmetçisini yollayarak: "Bir hususta şahitlik yapmak üzere bana bir uğrayıver" diye kendisine haber yolladı. Adam kabul ederek kadının evine girdi. O eve girince kadın bütün kapıları kapattırarak odasına aldı. Adam bir de ne görsün, karşısında kendisini beklemekte olan çok güzel bir kadın var. Kadının yanında bir çocuk ve içerisinde içki bulunan bir de kap vardı. Adama: "Seni buraya şahitlik falan için çağırmadım, (Allah'ı inkar etmen veya) bu çocuğu öldürmen veya bu şaraptan içmen veya benimle yatman için çağırdım. İtiraz edecek olursan imdat diye çığlık atıp seni rezil edeceğim" der. Adamcağız meselenin ciddiyetini anlayarak bunlardan birini yapmaktan başka çıkar yol olmadığı kanaatine varır. Belayı en ucuz atlatma yolu olarak şaraptan içmeyi tercih ederek: "Bir kadeh şarap ver" der. Kadın verir. Adam "Bir kadeh daha" der. Derken sarhoş olarak kadınla temasta bulunur (kendisini küfre atan sözler sarfeder) ve çocuğu da öldürür. (Sonra kadın ona: "Kasem olsun sarhoş olunca önceden yapmam diye reddettiğin bütün tekliflerimi eksiksiz yaptın" der.) Şu halde hamr'dan kaçının. Allah'a yemin olsun, imanla hamr ibtilası, bir adamın göğsünde ebediyen bir araya gelmez. Bunlardan biri diğerini göğsünden mutlaka çıkaracaktır."

Bir başka hadiste de: "Hamr bütün ahlaksızlıkların (fevâhiş) anasıdır ve büyük günahların en büyüğüdür. Onu içen, annesine, teyzesine ve halasına saldırabilir" der. 274

Hamr Nedir?

Kur'an ve hadiste içki ve uyuşturucularla alakalı yasak dile getirilirken, münhasıran belli bir maddeye has olan bir kelime değil, daha ziyade belli bir duruma sebebiyet veren bir madde kullanılmıştır. Yani yasak münhasıran muayyen bir madde için gelmiş olmamakta, muayyen bir durumu hasıl eden bütün maddeler için gelmiş olmaktadır. Böylece nazar-ı dikkate arzedilen bu durum "Aklın örtülmesi"dir. Yasak da "Aklın örtülmesi"ne sebep olan her bir madde içindir. Bu, alkollü maddeler olmuş, afyon veya eroin gibi maddeler olmuş, bugün ilaç şeklinde alınan, yarın bir başka şekilde alınacak olan maddeler olmuş farketmez.

İşte bu maksadla Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerin kullandığı kelime hamr kelimesidir. Kelime lügat açısından "Birşeyi örtmek" mânasına gelen bir kökten gelir. Öyle ki, Arapçada, şâhitlikten kaçarak gördüğünü gizlemek, utanmak, örtmek, örtünmek, örtü, kapak gibi pekçok kelime bu kökten türetilir. Bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'an'da gelen hamr kelimesinin, zamanla yanlış istikametlere çekilmemesi için şahsen açıklamada bulunma ihtiyacını duymuş ve "Külli müskirun hamrun" yani her sarhoşluk veren şey "hamr"dır demiştir.

Bu noktayı bilhassa şunun için vurgulamak isteriz: Cemiyetimizde zaman zaman dini açıdan hiçbir tutar tarafı olmayan bazı laflara rastlarız. Sıkca duyduğumuz bu laflardan birine göre: "Kur'an şarabı haram etmiştir; rakıyı, birayı haram etmemiştir." Bir diğer lafa göre, "şarap içmek rakı içmekten daha büyük bir suç, bir günahtır. Çünkü Kur'an'da şarap ismen gelmiştir, rakı zikredilmemiştir" vs.

Bektâşivâri söylenen bu sözlerin ne kadar saçma olduğu îzah gerektirmeyecek kadar açıktır. Kur'an'da kullanılmış olan hamr kelimesi ve bu kelime ile alakalı olarak bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından ifade edilen mükerrer açıklamalar bu hususta ufak bir tereddüd bırakmamaktadır. Âlimler de meseleyi böyle tesbit etmişlerdir. [275]

İçki Dışındaki Uyuşturucular Meselesi: Yukarıda temas edildiği üzere, Kur'an içkiyi yasaklarken sadece "hamr" kelimesini kullanır. Bu, aklı örten her şeyi içine almakla beraber, öncelikle alkolü ve hususan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devri Araplarında isti'mâli çok yaygın olan şarabı kasteder. Bu durumdan hareketle diğer içki ve uyuşturucuların bu yasağa girmediğini söylemek mümkün değildir. Zîra hamr kelimesinin "aklı örten" yani "sarhoşluk veren" herşey mânasına gelme gerçeği bir yana, şöyle bir mukayese de bu düşüncenin tutarsızlığını ifadeye kâfidir. İslâm'ın, aklî ve ilmî açıdan bakıldığı zaman afyon, eroin gibi pek çok uyuşturcu maddeler arasında zararlı olma yönünden daha az zararlı olduğu kabul edilebilecek alkollü içkileri böylesine ciddiyetle ve şiddetle yasaklarken, bundan çok daha zararlı olanlarına müsamaha etmesi beklenemez. Kur'an ve hadiste uyuşturculara sarahaten yer verilmemesi, Hz. Peygamber devrinde Araplar arasında uyuşturcu madde isti'mâlinin yaygın olmayışındandır. Esasen metod olarak da bir sınıfa giren zararlılardan en hafifinin medarı bahs edilmesi, daha beterlerinin zikrini gerektirmez. Kur'ân'da şayet sadece uyuşturucular yasaklanmış olsaydı alkollüler de buraya dahil mi diye düşünülebilir, tereddüd edilebilir ve bu husus normal karşılanırdı.

Nitekim, bu metoda uygun olarak Kur'ân-ı Kerîm zinâyı yasaklayan âyetinde "velâ takrabu'z -zinâ" yani "zinâya yaklaşmayın" der. Buradaki yaklaşma yasağını, âlimler esas çirkin fiile müncer olacak, ona götürecek sebeplere yer vermeme, onları da yasaklama mânasında anlarlar. Şu halde zinâya düşmemek için öncelikle zinâya götüren, ona gidişi kolaylaştırıp teşvik eden sebeplerden kaçınmak gerekmektedir. İffetin korunması, gözün, elin ve dilin zinâya götürecek kullanışlardan korunması gibi.

Uyuşturucular mevzuunda da durum böyledir. Dinimiz aklen en hafifi görülen ve aslında hepsine gidişin ilk basamağı olan alkollü içkiler konusunda büyük bir tahşidatta bulunarak zararı daha beter olan diğerlerini de toptan yasaklamış, haram kılmıştır.

Nitekim Kitâbu'l-Fıkh alâ Mezâhibu'l-Erba'a'da kaydedildiği üzere İslâm âlimleri, afyon, eroin gibi uyuşturucuların bedene, akla, dine, ahlaka ve mizaca verdiği zararları açısından "içkiden çok daha beter" olduğunu ittifakla belirtmiş, bazıları bunlardan hasıl olan zararların

120'yi bulduğunu göstermiştir. Mısır müftülüğü, bütün bunlara dayanarak yakın zamanda verdiği bir fetvada meseleyi açık şekilde ortaya koyarak afyon gibi uyuşturucuların aynen hamr gibi haram olduğunu belirtmiştir.[276] Azı da Çoğu da Bir: Uyuşturucular mevzuunda İslâm'ın orijinal bir yönü, yasak emrinde, müessiriyeti temin için koyduğu "çoğu haram olan şeyin azı da haramdır" prensibidir. Başta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) olmak üzere, Ashab, Tâbiîn ve bütün diğer İslâm âlimleri ittifakla, çok miktarda alınınca sarhoş edici bir şeyin, sarhoş etmesi asla söz konusu olmayacak çok az miktarının da kesinlikle haram olduğunu belirtmişlerdir. Sözgelimi bir hadiste: "Bir fark'ı (ki 7,5 kiloya yakın bir ölçektir) içildiği takdirde sarhoş eden bir içkinin bir avucu dahi haramdır" denmektedir.

Dinimize göre, haramdır diye alkollü içkilerden kaçacaksak bunun tek bir damlasından dahi kaçacağız. Bir damlalık bir miktar bile yiyecek ve içeceklerimize karıştığı takdirde onu pisletmektedir, yiyilip içilmesine mani olmaktadır. Hz. Peygamber'e "Sarhoş eden şeyin haram olduğunda şüphemiz yok, ancak yemeklerin üzerine bir iki yudum olsun alabilelim" diyerek müsaade isteyenler olmuştur. Fakat Hz. Peygamber'in tavrı kesindir: "Sarhoş eden bir şeyin azı da çoğu da haramdır."

Şu halde, "İslam akıl mantık dinidir, sarhoş etmeyecek miktarda içtiğimiz az bir miktar haram değildir, dinimiz yasağı, başkasına zarar verildiği için koymuştur, azında ise ne sarhoşluk ne de başkasına zarar var" gibi kulağımıza gelen sözler tamamen batıldır. Hatta alkol yüzdesi azdır diye içkiden sayılmaması gerektiğine dair bira hakkında yapılan propaganda da tamamen boştur. İslam açısından da haramdır. Kaldı ki o da, aynen diğerleri gibi sarhoş edicidir. Nitekim bir gazetede okduğumuz son bir haberin başlığı "iki şişe bira içti, en yakın arkadaşını delik deşik etti" şeklinde idi.

Dinimiz, çoğu sarhoş eden şeyin damlasını dahi kullanmama yasağını koyarken, bütün kötülüklerin küçükten, azdan, mühimsenmeyen miktarlardan başlamasındaki beşerî zaafı gözönüne almış olmalıdır.[277] İçkinin Hammaddesi Meselesi: Cemiyetimizde kulağımıza gelen bektâşivâri laflardan biri de sadece üzümden yapılan içkinin haram olduğuna dairdir. Buna göre, Kur'an üzümden yapılan şarabı haram ediyormuş, sözgelimi, bira arpa suyu imiş, binaenaleyh onun haram olmaması lazımmış. Hem dindarlığı hem de çok bilmişliği elden bırakmak istemeyen bir laf ebeliği ve bir demagoji.

Hamr kelimesiyle alakalı olarak yukarda kaydettiğimiz açıklama bu sözün hiçbir gerçeği ifade etmediğini göstermeye yeterli olmakla birlikte, bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den kaydedeceğimiz bir hadis bu iddianın batıllığını daha da açık hale getirecektir: "Bilesiniz, üzümden hamr yapılır, hurmadan hamr yapılır, baldan hamr yapılır, buğdaydan hamr yapılır, arpadan hamr yapılır; ben sizi sarhoş eden herşeyden yasaklıyorum." Başka rivayetlerde mısır ve pirinçten de hamr yapıldığı ve hepsinin haram olduğu belirtilir.

Burada Hz. Peygamber, kendi devrinde Arapların ve komşu kavimlerin şarap yapmada kullandıkları hammaddeleri saymaktadır. Bunlar dışındaki maddelerden yapılacak hamr'ın haram olmayacağını söylememektedir. Öyle ise günün birinde petrolden sarhoş edici içki yapılacak olsa bunun da haram sayılacağı açıktır.

Bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir sözü, zamanımızda sıkça kulağımıza gelen bir başka mugalatayı cevaplandırmaktadır: "Ümmetim, hamr'a başka bir ad takarak onu içecektir." Bu hadis: "Kur' an'da şarap haram edilmiştir, bira değil" diyenlere cevaptır.[278]

Yasakta Şiddet:

Dinimizin uyuşturucularla mücadele mevzuundaki orijinalitesinden biri de bu konuda gösterdiği şiddet ve ciddiyettir. Yani uyuşturucular ve içki yasaklanmakla kalmamış, bunları kullanmaya götüren ve kolaylaştıran sebepleri de yasaklanmıştır. Hadislerde gelen hamr ile alakalı on yasak, söylediğimiz bu noktanın ifadesidir.

Enes (radıyallâhu anh) der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hamr konusunda on kişiyi lanetledi: **1-** Şarap yapmak üzere üzümün suyunu sıkan, **2-** Şarap yapmak üzere üzümün suyunu sıktıran, **3-** Kendisine sıkılan, **4-** Şarabı taşıyan, **5-** Kendisine şarap taşınan, **6-** Şarabı satan (bizzat veya vekaleten), **7-** Kendisi için satın alınan, **8-** Şarap ikram eden (sâki), **9-** Kendisine ikram olunan, **10-** Şarabın bedelini yiyen."

Bu hadis dikkatlice tahlil edilecek olursa, sadece hamr kullananların değil, bunun üretim ve dağıtımı ile alakalı bütün bir sanayi kolu ve pazarlama teşkilatının toptan tel'in edilip yasaklandığı, bu maddelerin dağıtımı ve istihlakini kolaylaştıran her şeyin en küçük teferruâtına kadar dile getirilerek kanun dışı yapıldığı görülür. [279]

İslâm'ın Mücadele Metodu:

İslam'ın uyuşturucularla mücadeledeki başarısı, bugünün insanlarınca "mûcize" kelimesiyle ifade edilecek kadar fevkalâde olmuştur. Hele Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde konan içki yasağının 4-5 yıllık tatbikattan sonra fiyasko ile neticelenmesi İslam'ın bu meseledeki başarısını daha da büyütür. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde devlet bu işte fazla müşkilat çekmeden kısa zamanda tam hedefe ulaştığı halde, zamanımız Amerikası her çeşit modern vasıtalara rağmen muvaffak olamıyor ve neticede yasak kanununu kaldırmak zorunda kalıyor.

İslam'ın başarısı için "mûcize" tabirini kullanmış isek de, bununla sedece peygamberlere has bir başarı olduğunu kastetmiyoruz. Yani İslam'ın içki kullanımına karşı verdiği mücadeledeki başarı onun bu yolda tatbik ettiği metoda bağlıdır. Aynı medotla hareket edildiği takdirde aynı kesin neticenin her devirde alınacağı muhakkaktır. [280]

Metodun Mahiyeti:

İslam'ı bu meselede başarıya götüren metodun mahiyeti nedir? Bizce bu konuda üç mühim prensip vardır: **1-** Yasağın tedrici bir şekilde ifade edilmesi, **2-** Yasağın dînî, îmânî bir mesele olarak ele alınması, **3-** Yasağın maddî müeyyide ile de korunması.

Şimdi bunları kasaca açıklayalım:

1) Yasak Tedricî Olarak Gelmiştir:

---

[277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/162-163.

İslam'ın ilk zuhur ettiği çevre içkinin çokça istihlâk edildiği bir yerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) risalet emrini yerine getirmeye başladığı ilk yıllarda içkiyi yasaklamadı. Hatta önüç yıllık Mekke devrinde açık bir ifade ile içki yasağı medar-ı bahs bile edilmedi. Medîne devrinde de Kur'ân-ı Kerîm'in peyder pey gelen vahiyleri ile tahdid edilmeye başlanmış, ancak kesin yasak Hicret'in altıncı yılında gelmiştir. Mevzumuzun can damarını teşkil eden bu noktanın iyice anlaşılması için, sözü biraz uzatma pahasına da olsa, bu tarihî gelişmeyi belirtmeye çalışacak ve bu maksadla Prof. Muhammed Hamidullah'tan bu tarihî safahatı özetleyen bir pasajı aynen kaydedeceğiz: İslâm'ın bidayetinde şarap içmenin müslümanların ferdî tercih ve takdirlerine bırakıldığını belirten müellif, tahliline şöyle devam eder: "...Fakat hicret öncesi Mekke devrinde inen ayetlerde bile, daha sonraki yıllarda alkollü içkiler konusunda ortaya çıkacak olan nihâî İslâm siyaset ve tutumunun Kur'ân ayetlerinde tebellür etmeye başladığını görüyoruz. Şöyle ki:

Bunlardan ilki, vahyediliş itibariyle 70. sırada bulunan Kur'ân'ın Nahl suresinin 67. âyetinde görülür; bu âyette bize şöyle hitab ediliyor:

"Hurma ağacı ve asma meyvelerinden sizler sekr veren (sarhoş edici) bir içki ve pek güzel yiyecekler îmal edersiniz. Gerçekten de bunda düşünen ve anlayışlı bir millet için muhakkak bir işaret vardır."

Alkollü içkilerin iyi gıdalar olmadığını anlatabilmek için bu ayette ne kadar ince ve ne kadar zarif bir yol takip edilmiştir. Böylece ayette, sırf insanın kendi menfaati için bu çeşit içeceklerden kaçınmasının daha iyi olacağı belirtilmiş olmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in bu ayetinde ayrıca: "Ve sizler bunlardan pek güzel yiyecekler îmal edersiniz" denmekte ve daha ileri gidilmemektedir. Bundan anlaşılan, meyvalar ve bunlardan îmal edilen meyve özleri ile şıra halindeki (henüz alkolleşmemiş nebiz haldeki) meyve sularıdır. Ayetin ikinci kısmını birinciden ayıran "ve" edatı, "sekr (sarhoşluk) veren mamulat" ile "güzel yiyecekleri" birbirinden ayırmak ve ikinci grubu birincinin dışında tutmak için kullanılmıştır. Böylece düşünce ve muhakemesi yerinde müslümanlar, işaret edilen tenbih ve talimata önem verip onu dinlemişler ve daha açık ve kesin bir yasağın gelmesini beklemişlerdir.

Hicreti müteakip Resûlullah Medine'ye geldiğinde refah içindeki bu vaha, başlıca mahsülü olan hurmadan îmal edilen alkollü içkilere kendini vermiş durumdaydı. Tâif'ten farklı olarak burada üzüm bağları yok denecek derecede azdı. Bu durum karşısında Kur'ân-ı Kerîm

Hicret'ten hemen sonra inen ayetlerinde bu konuda sahip olduğu tutum ve siyasetin ne olduğunu insanlara hatırlatıp belirtmek istemiştir. Vahyediliş zamanı itibariyle 87. sırada bulunan Bakara suresinin 219. ayetinde: "Ey Resûl! Onlar sana hamr (alkollü içkiler) ve talih oyunları (kumar) hakkında sual sorarlar. (Onlara şunu) şöyle: "Her ikisinde de insanlar için büyük bir günah ve az bir miktarda fayda vardır. Her ikisindeki günah, faydasından daha büyüktür."

(Mukaddes kitaplardaki eski) kanun değiştirilmemiş ve fakat bu ayetle pek önemli ve uzak görüşlü bir prensip zihinlere yerleştirilmiş bulunuyordu. Yani artık bundan böyle bir şeyi yapmak veya yapmayıp terketmek konusunda Allah'ın arzu ve isteği bir kriter, bir ölçü olacaktır. Yoksa o fiil ve hareketlerimizin, şahıstan şahsa değişebilecek olan akıl ve muhakememizin bulup çıkardığı, faydalılığı yahut zararlılığı değil. Günaha gelince, bu Allah'ın emir ve nizamlarına tecavüz demektir ve insanın bundan sakınıp kaçınması gerekir. İşte bu ölçüler dahilinde şarap içmek bir günahtır." [281]

Kur'ân-ı Kerîm'de Görülen İlâhî Emirler:

Yukarıya aldığımız ayet yeterli bir açıklık taşımaktadır; bununla beraber Resûlullah, bu konuda zorlama getiren herhangi bir ilâhî tebliğde bulunmamış ve durumun değerlendirilmesi ferdin akıl ve muhakemesine bırakılmıştır. Ancak, cemiyet hayatında karşılaşılan olaylar göstermiştir ki, bu yumuşak tutum, zararlı sonuçları önlememiştir. Gerçekten de zaman zaman ortaya çıkan sarhoşluk olayları, mesela cemaat halinde kılınan namazda Kur'ân okunurken okuyanın dilinin dolaşıp ayeti yanlış telaffuz etmesi gibi birtakım skandallara sebep olmuştur. Bunun bir sonucu olarak daha açık seçik ve zorlayıcı bir kâide, vahyediliş zamanı itibariyle 92. sırada bulunan 4. sûrenin 43. ayeti ile kendini göstermiştir: "Ey îman edenler! Sarhoş bir vaziyetteyseniz, ne söylediğinizi bilebilecek hale gelinceye kadar namaza yaklaşmayınız" (Nisa, 43).

Bir anda alkollü içki tüketimi büyük çapta azaldı; çünkü günde bir değil, beş vakit namaz vardı ve bunlardan herhangi biri ile bir sonraki arasında, sarhoş hale gelen bir insanın yeniden aklını başına alabilmesine yetecek pek kısa bir zaman bulunuyordu. Bununla beraber, bilhassa düğünler ve bayramlar münasebetiyle ortaya çıkan öyle sarhoşluk durumları vardı ki, bu konuda şer'î ahkâmı tamamlamak için bunların da Allah tarafından hükmü tayin olunmalıydı.

Vahyediliş zamanı itibariyle 112. sırayı işgal eden Mâide Sûresinin 90-91. ayetleri Resûlullah'ın hayatının son günlerinde nazil olmuştur ve bunlar konuyu teferruâtlı bir biçimde gözler önüne sermektedir. "Ey iman edenler! Hamr (yani alkollü içkiler), talih oyunları (yani kumar), (tapınmak üzere) dikili taşlar ve fala bakıp kehânette bulunmak üzere kullanılan oklar, muhakkak ki şeytan işi birer pislik ve murdardır; o halde bunları terkedin! (Umulur ki) felah ve başarıya erersiniz." [282]

Tersine Tedrîc:

Yasağın gelmesindeki tedricîlik sadece âyet-i kerîmelerde görülen safahatta ifadesini bulmaz. Kur'ân'da kesin yasak emri geldikten sonra tatbikatta da bir tedric görülür. Ancak bu sahada tedric zıt yönden ele alınarak hamr'a ve hamr'la alakalı bazı eşyaya karşı şiddetli ve kesafetli bir tavır alınır. Bu safhada, hamr'la birlikte onun hatırasını devam ettirecek şeyler de yasaklanır.

Nitekim Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) hamr îmalinde kullanılan tahtadan, topraktan ve su kabağından yapılmakta olan muhtelif cins kapların kallanılmasını da yasaklamış ve onların kırılıp atılmasını emretmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, üzerinde içki içilen sandalyeye oturmayı bile yasaklaması, yasak geldiği zaman elde mevcut şarapların sirke yapılmak üzere bekletilmeden dökülmesini emretmiş olması gibi durumlar, bu safhadaki sert tavrı ifade eden rivayetlerdendir. Esas itibariyle içilmesine müsaade edilmiş olan nebizin (şıra) yasaklandığına dair kitaplarda gelen birkısım rivayetleri de yine safhada tevessül edilen tedbirlerden biri olarak değerlendirebiliriz.

Ancak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in içki benimsendikten sonra bu mevzudaki sert yasaklardan bazılarını kaldırdığı anlaşılmaktadır. Bir rivayette şöyle buyurur: "Ben size içki kaplarını yasaklamıştım, fakat bizatihi kaplar herhangi bir şeyi ne haram ne de helâl yapabilirler, yasaklanan şey, sarhoşluk veren içkilerdir."

Şu halde, başta nebiz olmak üzere, "sarhoşluk hasıl etmeyen, sâlim düşünceyi ifsad etmeyen ve malı alıp götürmeyen her çeşit içeceğe" müsaade eden rivayetlerin bu safhaya ait olduğu söylenebilir. Bu safhayı aydınlatan bir vesika da ne Hz. Peygamber devrinde ne de daha sonraki devirlere tatbik edilmeyen bir hadistir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bir kimse içki içme suçundan dolayı üç kere cezalandırıldığı halde dördüncü sefer yine içer de aynı suçtan gelirse, dördüncüde ölüm cezası verilir" demiştir. Bu emir, tatbik edilmediği gibi, hukukî bir hükme esas da olmamıştır. Şu halde bu hadis de "içkiyi terketmeyenin boynunu vurun" hadisinde olduğu gibi içki yasağının konduğu ilk devrede Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hissiyatta şok tesiri yapmaya matuf mücadele metodunu aksettiren bir rivayet olmaktadır. [283]

2) Yasağın Dînî, Îmanî Bir Mesele Olarak Ele Alınması:

İslâm dîni, mü'min nazarında ehemmiyetini benimseterek, müessir kılmak istediği her meseleyi onun imanına hitap ederek, o meselenin îmanıyla olan alaka ve bağını beyan ederek tebliğ etmiştir. Zîra gerçek bir mü'min için, en kıymetli metaı onun îmanıdır. Çünkü, îman onun ebedi hayatının garantisi, teminatıdır. Varlığı onun sayesinde bir mâna taşımakta, gerçek şahsiyetini îmanında bulmaktadır. Mü'minin uğrunda varını yoğunu ve hatta hayatını feda edeceği tek şey îmanıdır. Mukaddes bildiği diğer şeylerin herbirisi îmanla olan irtibat ve alakası sebebiyle mü'min nazarında kıymet, değer ve kudsiyet kazanmaktadır. Bu sebeple îman, dînî emirlerin müessir olabilmesi için varlığından vazgeçilmesi mümkün olmayan, ilk ve zarurî şarttır. Az önce İslâm'ın ilk yıllarında içki yasağının konmadığını belirtmiştik. Aslında sadece içki değil, namaz, oruç, zekât, cihad gibi diğer mühim emirlerin hiçbirine bidayetlerde yer verilmemiştir. Hepsi tedricen peyderpey sonradan gelmiştir. Bütün bu tedricde sebep aynıdır: Atılacak emir ve yasak tohumlarının çimlenip filizlenebilmesi için önce onun atılacağı zemin hazırlanmalı, müsait hale getirilmeli idi. Aksi takdirde tohumlar kurur, çürür, zayi olup giderdi. Öyle ise, emir ve yasakların çimlenip kök atacağı vicdan zemininin îmanla münbit hale getirilmesi şarttı.

İslâm, amele giren emir ve yasakları sona bırakmakla ve bunları da tedricen kademe kademe, safha safha yapmakla zeminin hazırlık durumunu nazara almıştır.

Îmanın kuvvetlice yerleştiği, bir bakıma îmanın ehemmiyetini kavramış olmanın ifadesi olan zekât, namaz, oruç, hacc, cihad gibi amellerin sıkı sıkıya tatbik edildiği ve böylesine disiplinli bir hayatla îmanın muhafaza altına alındığı bir safhada îmanla bağlantısı ifade edilen hangi mesele kolayca benimsetilmezdi ki? İşte içki yasağı da bu şartlar gözönüne alınarak, zemin tamamen müsait hale getirilerek konmuştur. Şarap ve kumarı yasaklayan âyet-i kerîme, bu iki nesneyi, küfrün en iğrenç şekli olan putperestlikle alakasını kurmak, -yani îmanın zıddı olan müşrikliğe sembollük eden tapınmaya mahsus "dikili putlar"la beraber zikretmek- suretiyle, bu yasaklar mevzuunda bir mü'mini ikna için onu en hassas noktasından yakalamış olmaktadır. Âyet şöyle başlar: "Ey îman edenler! Hamr, talih oyunları (kumar), (tapınmak üzere) dikili taşlar... şeytan işi birer pislik ve murdardırlar..."

Bu noktayı, yani hamr'ı bir îman meselesi olarak sunmak işini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mükerrer seferler ele alarak yasağın ehemmiyetini zihinlerde daima canlı tutmuştur: "Allah'a ve ahirete inanan, hamr içmesin. Allah'a ve ahirete inanan, içki içilen sofraya oturmasın."

"Hamr içen, puta tapan gibidir."

"Hamr içen, Lât ve Uzzâ'ya tapan gibidir."

"Hamr mübtelası, puta tapan olarak Allah'a kavuşur."

"Hamr içenin kalbinden îman nuru çıkar."

"Hamr içen (tam bir) îmana sahip olarak içmez."

"Şarap içenin kırk gün namazı kabul olmaz, tevbe etmeden ölürse kâfir olarak ölür."

"Hamr içip tevbe etmeden ölen, ebediyyen cennete giremez."

"Üç kişi ebediyen cennete giremez: Deyyûs, erkekleşen kadın ve içki mübtelası."

"Sarhoşluk sebebiyle bir kere namazını kaçıran, sanki dünya ve dünyada mevcut olan şeyler kadar malını kaybetmiş gibi zarara uğrar."

"Eline içki kadehini koyan kimsenin ebediyyen duası kabul olmaz." İçkinin gerek Allah nazarında ne kadar kötü olduğunu ve gerekse cemiyette hasıl edeceği şerlerin, fenalıkların büyüklüğünün zihinlerde iyice tesbit etmek için içki hakkında belirtilen bir diğer vasıf da onun "Kıyamet alametleri" arasında zikredilmiş olmasıdır. Kıyamet alametleri muhtelif hadislerde sayılırken, zina, katl, kumar gibi her biri içtimâî bir afet olan fenalıkların yanında içki istihlâkinin artması da zikredilir. İçkinin gerek ferdî ve gerekse içtimâî bir yıkıma sebep olacağını bildiren bu çeşit hadislerden bir tanesinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Ümmetim beş şeyi helâl addederek benimserse tarumar olur: "Birbirlerine lânet oku(yarak karşılıklı sevgi ve saygıyı kaldırı)rlarsa, içkilere dalarlarsa, ipek giyerlerse, çalgıcı dansözler ittihaz ederlerse, erkekler erkeklerle, kadınlar da kadınlarla iktifa ederlerse." 284 Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e Göre Mübtela Kim? İçki mübtelası diye tercüme ettiğimiz ve hadislerde pek çok gelmiş bulunan tabirin aslı "müdminü'lhamr"dır. Bir defasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Müdminü'lhamr cennete gitmez" sözü üzerine, cemaatten birisi "Müdmin kimdir?" diye sorar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu dikkat çekici açıklamayı yapar: "Senede bir defa (bile olsa) üç yıl içki alan kimsedir."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde kısa zamanda içkinin kökünün kurutulması gibi, elde edilen fevkalade başarıda bu îmanî iknanın rolünü bilhassa görmek gerek. Îman kuvvetinde zirveyi tutan Ashâb-ı Kirâm hazerâtının hamr konusunda gerçekten nasıl bir kanaat ve halet-i rûhiye sahibi olduğunu Ebû Mûsa el-Eş'arî (radıyallâhu anh) tarafından söylenen şu sözden anlayabiliriz." Başka rivayetler, Ashab'ın içki yasağını birbirine haber verirken: "İçki yasaklandı ve şirke eşit tutuldu" dediklerini haber verir. Şu halde, içkinin kaldırılmasındaki muvaffakiyette içki ve şirki bir tutmak telakkisinin rolü çok kere büyük olmuştur. [285]

Hissî İkrah:

İçkinin mü'min nazarında hissen de istikrah edilmesini yani iğrenç kılınmasını sağlamak için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gayret göstermiş ve bu meyanda şöyle buyurmuştur: "Allah ahdetmiştir ki, sarhoş edici içki içmede ısrar eden kimseye mutlaka tîynetu'lhabâl içirecektir." Kendisine tiynetü'lhabâl nedir? diye sorulunca "Cehennem ehlinin vücudlarından çıkan ter ve irindir" cevabını verir. Tiynetü'l-Habal'ın cehennemde akan irinden bir nehir, bir çeşme vs. olduğunu belirten çok sayıda hadis gelmiştir. İçki meselesi üzerinde dinimizin bu kadar ısrarlı ve kararlı olması belki birçoklarımıza fazla mübalağalı gelebilir. Şahsen diyeceğim ki, insanlığın 20. asırda idrak edip elbirliği ile kabul edebildikleri bir afettir. Büyüklüğünü dinimiz 14 asır önce bize haber vermiş olmaktadır. Bu durum gerek Kur'ân ve gerekse Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mucizelerinden biridir.

Pekçok Avrupalı mütefekkir insanlığı tehdidi eden bu afete karşı çoktan vaziyet almış durumdadır. Bu felaketle mücadele hususunda beynelmilel işbirliği teklif eden Toynbee, İslâm hakkında konuşurken lehinde birşey söylememe hususundaki bütün dikkatine rağmen, bu meselede gerçeği itiraftan kendisini alamayarak, yarının cihanşümul beşer cemiyetinin İslâm'dan bazı temel esaslar almak zorunda olduğunu söyler. Ona göre bu temel esaslardan biri İslâm'ın ırklar arası eşitlik fikri, biri de içki aleyhtarlığı'dır. [286]

3) Müessir Mücadeleye Giden Yol; Yasağın Maddî Müeyyide İle

Korunması:

Görüldüğü üzere, İslam alkollü içkileri yasaklarken, bunu tamamen vicdanî bir yasak, kuru bir "içmeyin, içerseniz zarar görürsünüz" tavsiyesi olarak ele almamıştır. Dînin, îmanla alakalı mühim bir yasağı olarak bildirmiş, kullanılması kadar îmâlini, taşınmasını, alınmasını, satılmasını, vs. hep yasaklamış, yasağa uymayana da dünyevî ceza takdir etmiştir. Devlet polisiyle, jandarmasıyla, kanunuyla, mahkemesiyle, bütün mücadele vasıta ve imkanlarıyla bu yasağı uygulamakla mükellef tutulmuştur. Bu durumda mü'min ferdler alkol kullanmanın bir yandan vicdanî ızdırabını yaşarken, vicdanında: "Bu îmanını tehlikeye atan pis bir iştir, şirktir, küfürdür. Ondan sakın" sesini duyarken, öbür taraftan da ensesinde polisin şamarını hissetmektedir.

Böylece hem maddî, hem manevî müeyyidelerle te'yid edilen yasak müessir olmakta, İslâm cemiyetinde içki istihlâki -son derece gizli olmak kaydıyla- asgari seviyede kalmaktadır.

Halbuki, günümüz Türkiyesinde, hâl-i hazırda olduğu gibi, Batı tipi cemiyetlerde içki yasağı tamamen gayr-i ciddi şekilde ele alınmakta ve neticede müessir olmamaktadır. Devlet bir taraftan içki îmâl edip, kendi eliyle pazarlamasını ve ticaretini ve televizyon, radyo başta her çeşit yayın vasıtalarıyla reklamını yaparken, diğer taraftan da "aman gençlik elden gidiyor, içki zararlıdır, felakettir" diye feryat koparıyor. Şüphesiz bu iki farklı davranış tam bir tezad ifade eder. İçki ve diğer uyuşturucuların zararlılığı hususunda gerçekten samimî inanç sahibi isek bunu, bazı ilim adamlarının senenin belli günlerinde belli fırsatlarda yapacağı konuşmalarla değil, ciddiyetle devletçe ele almak zorundayız.

İmâm-ı Âzam'a nisbet edilen meşhur bir hikaye var: "Bir kadın yanında çocuğu olduğu halde imama başvurarak "bu çocuğum bal yiyor, halbuki bal ona yaramıyor, çocuğu bu işten önlemek için bana bir yol gösterin" der. İmam, kadına üç gün sonra gelmesini söyler.

Üç gün sonra, huzuruna çıkan kadının çocuğunu okşayarak: "Yavrum bal sana zararlıdır, bundan böyle yemeyeceksin" der. Kadın bu davranışa şaşırarak: "Bu tek cümleyi söyleyecektin de üç gün niye beklettin, ilk geldiğimde söyleseydin ya!" deyince, imam şu hikmetli ve tatminkâr açıklamayı yapar: "Doğru söyledin, ancak aynı cümleyi üç gün önce söyleseydim çocuğa tesir etmezdi, çünkü o gün ben de bal yemiştim, ağzımda tadı, nefesimde kokusu varken "bal yeme" diyemezdim. Şimdi ise o balın bende eseri kalmadı, bu sebeple sözüm tesir edecektir." Bu temsil gerçekten hakîmanedir ve fazla söze hâcet bırakmamaktadır.[287]

Hülasa:

Yukarıda anlattıklarımızın ışığı altında şu neticeye varabiliriz: İslâm açısından içki, uyuşturucu, zina, kumar, gibi atbaşı giden içtimâî âfetlerden cemiyetimizi koruyabilmek için öncelikle gençliğin kalbini îmanla, Allah ve âhiret inancıyla doldurmak gerekecektir.

Bu içtimâî afetlerle mücadelede başarılı olmanın ikinci şartı da tedrici bir şekilde içki yasağının konmasıdır. Bu yasak sadece içki tüketimini değil, imalinden taşınmasına, satılmasına, reklamına, dağıtımına, ithal ve ihracatına varıncaya kadar tüketime teşvik edici, tahrik edici, kolaylaştırıcı her bir hususu içine almalıdır. İçki yasağı olmadığı için uyuşturucularla ilgili yasak müessir olmaktadır. Bunların beraber ele alınması şarttır. [288]

[286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/170-171.

Rusya'da İdeolojinin Birinci Aleti [289]

Aşağıda sunacağımız tercüme, 1969'larda Rusya'dan kaçıp Fransa'ya iltica eden Michel Heller'in, Rusya'da insan yetiştirme düzeni üzerine yazdığı bir kitaptan alınmıştır. Bu yazı, Rusya'nın içkiyi toptan yasaklama vetiresine girdiğine dair haberlerin gazetelerde görülmeye başladığı şu günlerde ibretle, dikkatle okunmalıdır. İçkinin, hem insanları dejenere edip robotlaştırmak, hem de, rejimin sıkıntılarını hafifletmek gibi son derece stratejik maksadlarla kullanıldığı bir cemiyette yasaklanması, yani mühim bir silahın kınına konması, ne derece samimî bir jest olacaktır, şüphe ile karşılansa yeridir. Acaba bunu Slav asıllı halklara uyguladığı gibi müslüman ve Türk asıllı halkara da uygulayacak mıdır? Yasak kısmî de olsa umumî de olsa, bizce Rus rejimi için fevkalade mühim bir hadisedir. Bu, büyük kitlelerin uyanmasına, olup bitenleri anlayacak, kendi kendini, vicdanının sesini dinleyebilecek fırsatı bulmasına vesile olacaktır. Yalana, zulme ve insanların beşerî şahsiyetlerinden uzaklaştırılmalarına dayanan bir rejime bu tatbikat çok şeyler getirecektir, hatta mukadder sonunu bile: Sovyet Sosyologları, "zamanımızda ailenin en korkunç düşmanı olarak alkolü" görürler. Sovyet Rusya'da bu mesele üzerinde kimsenin şüphesi yoktur. Komünist terbiyenin problemlerini dile getirmek maksadıyla toplanan bir kofneransta, "komünist terbiye"nin şu mühim vak'asının tebarüz ettirilmesi zarurî görülmüştür: S.S.C Birliği'nde, bir aile, on rublede birini alkollü içkilere harcamaktadır. Köylerde ise ailevi gelirin yüzde otuz kadarını alkol yutmaktadır. Her yıl, nüfusun ergin kesiminin % 12-15 kadarı herhangi bir vakitte alkolden zehirlenerek bir sağlık merkezine uğramaktadır. Bu rakamların resmi rakamlar olduğunu belirtmek gereksiz. Devlet İstatistik Enstitüsü dışında yapılan araştırmalar, durumun daha da feci olduğunu göstermektedir. [290]

Alkol Niye Yaygın?

Sovyet sosyologları "Alkolizmin sebebinin henüz tam olarak aydınlanmadığını" söylerler. Her hâl u kârda sebepler birçoktur. Fakat merakengiz bir hadise dikkat çekmektedir: S.S.C Birliği'nde köy ve şehirlerde rastlanan mevcut aşırı yokluk ve kıtlık şartlarında, hatta mağazalarda hiçbir madenin bulunmadığı hallerde bile, daima alkollü içkiler bulunur. Planı tamamlama zarureti, diğer gıda maddelerinin bulunmadığı zamanlarda, daima mevcut olan alkolden imkan nisbetinde çok satmayı gerektirmektedir. Bir samizdat (gizlice çıkarılıp dağıtılan broşürler) yazarının ifadesiyle, alkol bu memleketin bir numaralı ticaret malıdır. 1979'da alkol ticareti 19 milyar ruble gelir sağlamıştır. Bir başka ifadeyle, sağlık ve sosyal sigorta için ayrılandan daha fazla.

Rusya'da kadın dergisinin yazı heyetinden olan Sovyet feministi Tatiana Manonova'nın -ki iki meslektaşı ile birlikte Sovyetler Birliği'nden hudud dışı edilmiştir- açıklamasına göre, Sovyet erkekleri, sistem içinde maruz kaldıkları hayat tarzına tahammül edebilmek için içmektedirler. Tatiana ilaveten kadınların çok daha feci hayat şartlarına maruz kalmalarına rağmen daha az içtiklerini söyler. [291]

Alkolperestlik:

Votka olmadığı takdirde, memlekette hasıl olacak gerginlikle kıyaslanınca, Sovyet idarecilerinin alkolizmi ehven-i şer telakki ettiklerini söylemek mecburiyeti ortaya çıkar. Sovyetler Birliği'nde alkolizm, en mühim prestişlerden biri, gruba mensubiyetin bir alameti haline gelmiştir. 1980'de bir gazeteci ile yaptığı bir mülakat sırasında sağlık bakanı şu beyanatta bulunur: "Alkoliklerin sayısında artma olduğunu istatistiklerin göstermesi bizi sevindirir." Bakan "sevinç"ini, "hastaların daha da artmış olmasının anlaşılması" ile te'yid eder.

Şurası da açık ki, sağlık bakanı, devlet sırrı olduğu için, hiçbir istatistikî rakam vermez. Fakat bir Amerikalı ilim adamının yaptığı hesaplamalar, 1976 yılında Sovyetler Birliği'nde alkolizmden ölenlerin sayısı sayıca Amerika'da ölenlerden bin misli fazla olduğunu ortaya koymuştur. Bunların çoğu da nüfusun çalışan kısmındandır. 1982'de Literaturnaya Gazete, Perm şehrindeki okullarda, ilk üç sınıf öğrencileri üzerinde (7-9 yaş arası) yapılan bir araştırma sonuçlarını neşretti. Bunların % 31.2'si yani her üç öğrencinin biri alkollü içki kullanmaktadır. Anket, ayrıca belirtir ki, çocukları alkole ebeveynleri teşvik etmektedir. Sovyet kollektif hayatına intibak ettirici diğer vasıtalardan bir vasıta olarak."[292]

---

[289] Bu yazı da Sur'da önceki ile birlikte neşredildi.

[290] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/172-173.

ŞİRKET BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Şirket, lügat olarak ihtilât (karışma) demektir. İbnu Hacer, bunu şer'î bir ıstılah olarak: "İki veya daha fazla kimsenin, kâr gayesiyle kendi ihtiyarlarıyla, hasıl ettikleri ihtilat ve beraberliktir" diye tarif eder. Bu beraberlik beşerî hayatın bir gereğidir. İnsanlar her devirde sermaye ve emeklerini birleştirerek ticârî şirketler kurma ihtiyacını duymuşlardır. Ferdî kaldığı zaman zayıf kalan sermayeler bir araya gelince büyük güç kazanır ve daha büyük iş yapmaya zemin hazırlar. Millî ve ümmetî terakki, belli bir ölçüde millet ve ümmet ferdlerinin bir araya gelebilme, şirketleşebilme ve böylece büyük işlere girişebilme kapasitesine bağlıdır. Öyle işler vardır ki, ferdî teşebbüsü aşar ve bu yüzden o işin millete mal edilmesi, o tekniğin yerli olarak îmâli imkansız olur. Keza, bazen öyle işler, teknikler çıkar ki, devletler de tek başına hakkından gelemeyebilirler. Bu çeşit işlerde de devletlerin şirketleşmesi gerekir. Günümüzde feza araştırmalarını tek başına yürütebilen devletler nadirdir. Nitekim bu işte geri kalmak istemeyen ve fakat tek başına güç yetiremeyen Batı Avrupa devletleri, aralarında şirketleşmişlerdir. Uçak sanayiinden harp sanayiine, atom sanayiinden feza araştırmalarına varıncaya kadar asra ayak uydurmada aşılması gereken pek çok sahada İslam devletleri işbirliğine gitmek zorundadır. Yüce dînimiz, beşerî hayattaki ehemmiyetine binaen şirket meselesine de yer vermiş, bunun sağlıklı, istikametli yürümesi için pek çok tavsiyelerde bulunmuş, prensipler vaz'etmiştir. Şu halde bu bölümde, Resûlullah'ın şirket meselesine temas eden bir kısım hadislerin göreceğiz. 293

نيكي ِرهشلا ُثِلاَث اَنأ ىلاعت هاللّ ُلوُقَي :# ِ هاللّ ُلوسر لاق]
:لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نع ـ1□

:نيزر دازو.دواد وبأ هجرخأ .[اَمُهَنيَب ْنِم ُتْج َرَخ ُهَناَخ اَذإف
،ُهَب ِحاَص اَمُهُدَحأ ْنُخَي ْمَلاَم

«ناَطْيَّشلا َءاَج َو□ » .

1. (2299)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahu Zülcelâl hazretleri buyurdu ki: "Biri diğerine ihanet etmediği müddetçe iki ortağın üçüncüsü ben olurum. Biri arkadaşına ihanet etti mi ben aralarından çekilirim." 294

Rezîn şunu ilave etmiştir: "... şeytan gelir."295

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), şirketlerin devam edebilmesi ve kârlı olabilmesi için birinci şart olarak, ortakların birbirlerine karşı dürüst olmalarını nazar-ı dikkate arzetmektedir. Bunu, şirkete Allah'ın da bir ortak olarak katılması olarak ifade buyurmuştur. Bir şirkete Cenâb-ı Hakk'ın ortak olması, hıfz ve berekette yardımcı olması, muâmelelerinde hayır ve rızk vermesidir.

2- Allah'ın aralarından çekilmesi de ilâhî hıfzın onlardan uzaklaşmasıyla, bereketin yok olmasını ifade eder.

Elbette bereketin kalkıp kârın kesildiği şirket devam edemez.

3- Şeytanın gelmesi, Allah'ın yerini alarak aralarında üçüncü şahıs olması demektir. Şeytanın girdiği iş, elbette her çeşit hayırdan uzaklaşacaktır. Tîbî merhum demiştir ki: "Şirket birden fazla kimsenin mallarının, temyiz edilemeyecek derecede birbirine karışmasıdır. Allah'ın onlara iştirak etmesi bir istiâredir. Allah Teâlâ hazretleri sanki bereket, fazl ve kârı, karıştırılmış mal menzilesinde tutmuş, böylece kendisini üçüncü ortak olarak tesmiye etmiştir. Şeytanın hıyanetini ve bereketi kaldırmasını da mahlut (karışan şey) menzilesinde tutmuş ve onu ortakların üçüncü ferdi kılmıştır..."

Bu hadis, mü'minleri şirketleşmeye teşvik etmektedir. Zîra, münferide vaad edilmeyen bereket, şirkete Allah'ın bir lütfu olarak nasib kılınmıştır.

Şirketleri imtiyazlı kılan durum şöyle de açıklanabilir: Şirkete mensup her ferd, arkadaşının yardımcısı durumundadır. Öte yandan, hadisler bildirmiştir ki, Cenâb-ı Hakk müslüman kardeşinin yardımında oldukça kişiye yardım etmektedir.296

رْدَب َم ْوَي ُبي ِصُن اَميِف ُدْعَس َو ُرأَّمَع َو اَنأ ُتْك َرَتْشا] □ □
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ2□

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .]ٍءْيَشِب ُرأَّمَع َو اَنأ ُئ ِجأ ْمَل َو .
فَجاَء َ دْعَس ُ بِأسيِر َ يْن،

---

293 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/174.

294 Ebû Dâvud, Büyû: 27, (3383).

2. (2300)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben, Ammar ve Sa'd, üçümüz Bedir'de nasibimize düşecek ganimette ortak olduk. Derken Sa'd, iki esirle geldi, Ammâr ve ben ise hiçbirşey getiremedik."[297]

هُمُّأ ِهِب ْتَبَهَذ َو ،# ّبَّنلا َك َرْدأ ْدَق َناكو] :ماشه نب هاللّدبع□
هدج نع دبعم نب ةرهز نعو ـ3□

هَسأ َر َحَسَمَف ، ٌريِغَص َوُه :َلاَقف ؟ُهْعِياَب :ِهاللّ لوُسر اَي□
ْتَلاَقَف ،# ِ هاللّ ِلوُسر ىلإ ٍدْيَمُح ُتْنِب ُبَنْي َز

نبا ُهاَقْلَيَف َماَعَّطلا ى ِرَتْشيَف ،ِقوُّسلا ىلإ ِماَشِه ُنب ِ هاللُّدْبَع□
ُهُّدَج ِهِب ُج ُرْخي َناَكف ،ِةَك َرَبلاِب ُهَل اَعَد َو

بَاصأ اَمَّب ُرَف ،ْمُهُكَرْشُيَف ِةَك َرَبلاِب َكَل اَعَد ْدَق # ّبهنلا□
ّنَإف ،اَنْكرْشأ ِن َوُقَيَف ِرْيَب ُّزلا ُنباو ، َرَمُع

براخبلا هجرخأ .[ِل ِزْنَملا ىلإ اَهِب ُثَعْبَيَف َيِه اَمَك َةَّل ِحا.
ّرلا

3. (2301)- Zühre İbnu Ma'bed, ceddi Abdullah İbnu Hişam'dan naklen anlatıyor: "Abdullah Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görmüş idi. Annesi Zeyneb Bintu Humeyd onu (Abdullah'ı) Resûlullah'a götürüp şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü; bundan biat al!" Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz: "O henüz küçük!" deyip başını okşadı, bereketle dua etti.

Onu (Zühre İbnu Ma'bed'i) ceddi Abdullah İbnu Hişam çarşıya çıkarır, yiyecek satın alırdı. Bir gün, ona İbnu Ömer'le, İbnu'z-Zübeyr (radıyallâhu anhümâ) rastladılar: "(Satın aldıklarına) bizi de ortak kıl, zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sana bereketle dua buyurdu!"

dediler. O, (bu teklifi kabul ederek) onları ortak yaptı.

(Abdullah İbnu Hişam o duanın bereketine) bazan bir deve yükü kâr ederdi de olduğu gibi eve gönderirdi."[298]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in duasıyla hasıl olan bereket mucizesine bir örnek sunmaktadır. Hadisin sonunda, bazan devenin, kendi mislince kâr ettiği belirtilmektedir. Bu bir bakıma yüzde yüz kâr demektir. İbnu Hacer bunu istiğrabla karşılayacakları ikna edici -aynı şekilde Efendimiz'in bereket duasına mazhar olan- Urvetu'l-Bârikî ile alakalı bir örnek kaydeder: Urve, ticaret kasdıyla pazara indiği zaman bir defada 40 bin (dirhem) kazanabilmektedir. Zîra o da, Resûlullah'ın bereket duasına mazhar olmuştur. O'nun dua alma vesilesi şöyledir: "Resûlullah'ın bereket duasına mazhar olmuştur. O'nun dua alma vesilesi şöyledir: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine bir dînar vererek bir kurbanlık almaya gönderir. Urve onunla iki kurbanlık alır, birini bir dînara tekrar satar. Resûlullah'a gelince hem dînarını verir ve hem de bir kurbanlık. İşte bunun üzerine Efendimiz berekete mazhar olması için dua ediverir. **2-** Bu rivayetten şu fevâid çıkarılır: * Çocukların başı okşanır.

* Büluğa ermeyenlerle biat yapılmaz.

* Geçimlik aramak (ticaret etmek) kasdıyla çarşı ve pazara uğranılır.

* Nerede olursa olsun bereket aranır.

* Helâl şeylerde bile bollukta kerâhet olduğunu söyleyen aşırılara (zahidlere) reddiye var.

* Resûlullah'tan herhangi bir şeyi hatırlayabilen çocuğun sahabeliğine hükmedilir (Bu husus ihtilaflıdır).

* Kadınlar çocuklarını çeşitli vesilelerle Resûlullah'a götürmüşlerdir.

* Ticaret talebi ve ortaklık müracaatı meşrudur.

* Resûlullah'ın duasına icâbet-i İlâhî nev'inden bir mucize örneği mevcuttur.

* Bazı âlimler; "Seni ortak yaptım" şeklinde mutlak bırakılan ifadenin yarı yarıya ortaklık hakkı tanıdığını belirtirler. 299

ىلَع َنوُنْثُي اوُلَعَجَف # ّبهنلا ُتْيَتأ] : لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر□□
بئاسلا ىبأ نب بئاسلا نعو ـ4□

مْعِنَف ،ِيكي ِرَش َتْنُك ،ِيهمُأ َو َتْنأ ِبِأِب َتْقَدص : ُتْلُقف ،ِهِب□
ْمُكُمَلْعأ اَنأ :# َلاَقف ،ِبَنو ُرُكْذي َو

ةا َرامُملا َو» .ةعفادملا :«ةُ َراَدُملا».دواد وبأ هجرخأ .[ى□ »:
ِراَمُت ًَو ى ِراَدُت َ َتْنُك ُكيرَّشلا

. ةلداجملا

297 Ebû Dâvud, Büyû: 30, (3388); Nesâî, Büyû: 109, (7, 319); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/175.

4. (2302)- Saib İbnu Ebî's-Sâib (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldim. Beni O'na zikredip hakkımda medh u senada bulun(arak tanıt)maya başladılar. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz: "Ben onu sizden iyi tanırım!" buyurdu. Ben (hemen atılıp): "Annem, babam sana kurban olsun dedim, doğru söyledin, zîra sen benim ticaret ortağım idin, sen ne iyi ortaktın, ne itham görmüştüm, ne de münakaşa yapmıştık!" 300

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la ortaklık yaptığını belirten es-Sâib İbnu Ebi's-Sâib (radıyallâhu anh), Resûlullah'a henüz peygamberlik gelmezden önce, Mekke'de ticaret ortağı idi. Gerçi Resûlullah'ın ortağı hususunda ihtilaf edilmiştir, bu zikri geçen Sâib mi, babası mı, Kays İbnu's-Sâib mi, başkası mı vs. Burada adı geçen Sâib hakkında da ulema arasında bazı ihtilaflar olmuştur. Bunların, isim benzerliğinden hasıl olan iltibaslara mebnî olması muhtemeldir.

2- Hadisten ulema, münakaşanın mekruh olduğuna dair hüküm çıkarmıştır. Nitekim Ebû Dâvud, bu hadisi Münakaşanın Mekruh Olduğuna Dair ismini verdiği bir bâbta zikreder. **3-** Ticârî ortaklığın insanı tanımada iyi bir imkan olduğu, insan hakkında bu kanaldan elde edilen bilginin daha mûteber olacağı da anlaşılmaktadır.

4- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peygamberlikten önceki hayatı da bizim için sünnettir, örnektir. Zîra o zaman da ilâhî ismete (korumaya) mazhar idi. [301]

ŞİİR BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Şiir, insanlar üzerinde tesir hâsıl eden bir beyan çeşididir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Beyanda sihir vardır" sözü belli ölçüde şiire de şâmildir. Mamafih, göreceğimiz üzere Resûlullah, şiiri müstakil olarak da ele alacak ve onda "hikmet" olduğunu belirtecektir.

Cahiliye döneminde, en az sihirbazlar kadar şâirlerin de cemiyet üzerinde müessiriyetleri vardı. Bu tesir iyiliğe olduğu kadar kötülüğe de âit idi ve kötü yönü ağır basıyordu. Nitekim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) peygamberlikle ilgili, âdete muhalif ilk vak'alar ve ilk başkalıklarla karşılaştığı sıralarda bir korku geçirmiştir. Bazı rivâyetler Efendimizin bu korkusunu şâir mi oluyorum? diye ifade ettiğini belirtir. Şâir olmaktan korkup endişe duyması, o devirde bu zümrenin -en azından Resûlullah nazarında- pek iyi karşılanmadığını gösterir. Müşriklerin Hz. Peygamber'i: "O bir şâirdir" diye itham etmeleri de bir küçümseme, bir kötüleme ifade eder. Kur'ân-ı Kerîm bu iddiayı muhtelif ayetlerde cevaplandırarak Resûlullah'ın şâir, vahyin de şiir olmadığını belirtir. [Yâsîn 69, Enbiya 21, Saffât 36, Tûr 30, Hâkka 41.] Kur'ân-ı Kerîm Şuarâ yani şâirler ismini taşıyan bir sûrede şâirlere ayırdığı husûsî bir pasajda onları, "yapmadıklarını söylemek"le karalar: "Şâirlere ancak azgınlar uyar. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve yapmadıklarını yaptık dediklerini görmez misin? Ancak inanıp faydalı iş yapanlar, Allah'ı çok zikredenler ve haksızlığa uğratıldıklarında haklarını alanlar bunun dışındadır..." (Şuarâ 224-227).

Şu halde, şiir bir kalemde geçilecek bir bahis değildir. Kur'ân-ı Kerîm olsun, Resûlullah olsun şiir bahsine geniş ve mükerrer yer vermişlerdir. Bilhassa Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın İslâm'ı tebliğ ederken şiir ve şâir vak'ası'nı küçümsememiş olduğu dikkat çekicidir. Bir taraftan müşrik şâirlerle mücadele etmiş, bir taraftan da mü'min şâirleri teşvik etmiş, korumuş iltifatlarda bulunmuştur: * Mü'minleri hicvedip, müşrikleri tahrik eden şiirler yazan meşhur yahudî şâiri Ka'bu'l-Eşref'i öldürtmüştür.

* Bedir esirlerini fidye-i necatla serbest bırakıp ve hatta bazılarını bedelsiz affederken, Resûlullah'a hicviyeler yazarak müslümanları rencide eden Ukbe İbnu Ebî Muayt ile İranlılar üzerine düzdüğü hikayelerin Kur'ân'dan üstün olduğu iddiasını yayan Nadr İbnu'l-Hâris'i daha Medine'ye varmadan yarı yolda derhal idam ettirmiştir. * Amr İbnu Abdillah İbnu Umayr da Bedir esirleri arasında idi. Bir daha İslâm aleyhine şiir yazmayacağına dair söz vererek hayatını bağışlaması için Resûlullah'a yalvardı. Efendimiz onun yetim kalacak beş adet kız çocuklarını da düşünerek bağışladı. Ancak hürriyete kavuşunca tekrar İslam aleyhinde şiirler söylemeye başladı ve Uhud'a katıldı. İkinci sefer esir düşünce, kurtulmak için yaptığı ricaları: "Müslüman bir yılana kendini iki sefer sokturmaz" diye geri çevirerek idam ettirdi.

* Hâris İbnu Süveyd, müslümanları tahkir edici şiirleri sebebiyle öldürülünce, Ebû Afak bunun intikamını almak için Resûlullah'a karşı hicviye yazmıştı. Efendimiz: "Bu habisten bizi kim kurtaracak?" diyerek öldürülmesine işaret buyurdular ve derhal infaz edildi.

* Ebû Afak'ın ölümüne tahammül edemeyen Esma Bintu Mervân, İslâm'a karşı alay dolu bir şiir yazdı. Onun sözleri Resûlullah'a ulaşınca: "Bunun cezalandıracak kimse kalmadı mı?" buyurdu. Umayr İbnu Adiyy o günün gecesinde, kadının cezasını verdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah"a ve Resûlüne yardım ettiniz" iltifatında bulundular.

* Mekke Fethi'nde herkes affedilirken "Kâbe'nin örtüsünde sarılı olarak bile bulunsa öldürülmesi" emredilen on kişiden üçü de şâir idi: Bunlardan biri Abdullah İbnu Hatal'dır. Bu, önceleri müslüman olup Medîne' ye yerleşti ise de bilahare irtidad edip Mekke'ye kaçtı ve Resûlullah aleyhinde şiirler düzdü. Bunun şiirlerini, çalgı aletleri refakatinde Fertânâ ve Karîba adında şarkıcı iki köle, Habeşî bir beste ile söyleyip Mekkelileri eğlendiriyorlardı. İşte bu üç şahış Fetih günü af dışı tutuldular.

* Nesâî'nin bir rivayetinden anlaşılacağı üzere Resûlullah'a hakaret eden şâir bir köleyi, bu davranışı sebebiyle, izin almadan, anında öldüren âmâ efendisini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) muaheze etmez, takdir ve iltifatlarda bulunur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şiir ve şâir karşısındaki gerçek tavrını anlamak için müslüman şâirlere karşı davranışını da kısaca hatırlatmamız lazımdır.

Hemen belirtelim ki, onları da himaye ve taltif etmiş, öbürlerine cevap vermeye, müslümanların morallerini takviye edecek şiirler yazmaya teşvik etmiştir. Etrafından ayırmadığı üç meşhur şâiri vardır: Hassan İbnu Sabit, Abdullah İbnu Ravâha, Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anhüm).

İhtiyaç hâsıl oldukça bunları çağırıp: "Kureyş'e karşı hicviyelerinizi fırlatın. Zîra sizin şiirleriniz onlar üzerinde ok yarasından daha ağır yaralar açmakta!" derdi.

Bunlardan Hassan (radıyallâhu anh)'ın baş şâir mesabesinde Efendimiz yanında ayrı bir yeri vardır. Onu her çağrısında: "Ey Hassan Resûlullah adına onlara cevap ver!" der, Rûhu'l-Kudüs'le kendine yardım etmesi için Allah'a dua ederdi. Zaman zaman Hassan'a: "Sen Allah ve Resûlü için onları hicvettikçe Rûhu'l-Kudüs seni takviye etmektedir, yardımcındır" diyerek onu teşvik ve taltif buyurmuşlardır. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) der ki: çağırdı. Hassan huzur-u risâlet penâhiye girince: "Nihayet düşmanını diliyle(13) yere seren arslanı çağırma ânı gelmiş" diye (sonradan çağırılmış olmanın serzenişini de ifade ederek) böbürlenir, dilini dışarı çıkarıp ağzının etrafında şöyle bir çevirir. Ve sözüne devamla: "Seni hak ile gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun onları dilimle, deri parçalar gibi parçalayacağım!" der.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ağır ol! Ebû Bekir Kureyş'in nesebini senden daha iyi bilir. (Ondan istifade et, biliyorsun ben de Kureyşliyim), onlar arasında nesebim var (hicivlerinden bana da zarar gelmesin. Bu maksadla Ebû Bekir teferruâtlı bilgi verip) beni onlardan ayırıncaya kadar şiir yazmada acele etme!" dedi. Hassan ona, (Ebû Bekir'e) yaklaşıp tekrar geri çekildi ve: "Ey Allah'ın Resûlü o bana nesebini tanıttı. Seni hak ile gönderen Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun, seni onlardan, tereyağından kıl çeker gibi çekip alacağım" dedi."

Hz. Peygamber için şiir, iyiye de kötüye de kullanılabilecek bir silahtı. "Mü'min bedeni ve malı ile olduğu kadar diliyle de cihad etmekle mükellefti." Hassan'a Kureyza yahudîleriyle mücadele sırasında onları hicvetmesini emretti ve: "Cebrail (aleyhisselâm) seninle birliktedir" diyerek cesaretini artırdı. Bedir savaşı önce her iki tarafın şiir atışmasıyla başlar. İbnu Hişam yirmi sayfayı geçen bu şiirleri kaydeder.

Bir kısım rivayetler -görüleceği üzere- Resûlullah'ın zaman zaman bazı beyitleri bizzat inşad buyurduğunu, bazı güzel şiirlerin okunmasını arzu ettiğini gösterir.

Sözümüzü hülasa edelim: Şiir bahsi şeriatimizde müstakil bir bahis teşkil eder. Onun kullanılışını disiplin altına alan çok sayıda hadis vârid olmuştur. Resûlullah[302] bâtıl ve hevâ adına olan şiirleri reddederken Hakk yolunda edeb adına olan şiirleri övmüş ve şâirlerini taltif buyurmuş, teşvik etmiştir. İslam âlimleri, buna bağlı olarak bazen lehinde, bazen aleyhinde şiir hakkında beyanlarda bulunmuşlardır. Sadedinde olduğumuz bahiste, bu dalda vârid olan hadislerden bir kısmını göreceğiz.[303]

هجرخأ .[ًةَمْك ِح ِرْعِهشلا َنِم ّنِإ :# هاللّ ُلوسر لاق] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر بعك نب هبأ نع ـ1□

. دواد وبأو براخبلا

1. (2303)- Übey İbnu Ka'b (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Şiirde hikmet vardır"* [304]

نإ # َلاَقف ،ٍم ًَكِب ُمهلَكَتَي َلَع ًَجَف # ِهبَّنلا بلإ ٌّبِا َرْعأ□□
ءاَج] :سابع نبا نع هل ةياور يفو ـ2□

امْك ِح ِرْعهشلا َنِم ّنِإ َو ،اًرْحِس ِناَيَبْلا َنِم□□□].

2. (2304)- Ebû Dâvud'da İbnu Abbâs (radıyalâhu anhümâ)'dan yapılan bir rivayet şöyledir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir bedevî geldi. (Dikkat çekici bir üslubla) konuşmaya başladı. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm): *"Şurası muhakkak ki beyanda sihir vardır, şurası da muhakkak ki şiirde de hikmetler vardır"* [305] buyurdu."

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın güzel ve faydalı şiirler karşısındaki müsbet ve senakâr olan tavrına şehadet etmektedir.

2- Hikmet: Doğru, hakka mutâbık olan söz mânasına gelir. Aslen men etmek mânasında olduğu da söylenmiştir. Hadis, şiirde kişiyi sefahet ve kötülüklerden men eden faydalı bir söz olduğunu ifade eder. Resûlullah bir başka hadislerinde: "Şurası muhakkak ki, beyanda sihir vardır, ilimde cehalet, şiirde de hikmetler ve sözde de tatsızlık [306] vardır" buyurmuştur. Sa'sa'a İbnu Suhân bu hadisi şöyle açıklar: "Resûlullah doğru söylemiştir. Beyanda sihir vardır cümlesine gelince: "Üzerinde başkasının hakkı bulunan bir kimse, hak sahibinden daha belâgatlıdır, beyanıyla herkesi teshir ederek kendini haklı gösterebilir. "İlimde cehalet vardır" cümlesine gelince: Âlim bilmediği hususta tekellüfe girerek cehaletini ortaya kor. "Şiirde hikmetler vardır" sözüne gelince: Bununla, insanların ibret aldığı mev'ize ve meseleler kastedilmiştir. "Sözde tatsızlık vardır" sözü de kelamını onu istemeyene arzetmendir."

[302] Aslında "kuyruğuyla" denmiştir. Ancâk âlimler, burada maksadın dil olduğunu belirtirler.

[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/179-182.

[304] Buhârî, Edeb: 90; Ebû Dâvud, Edeb: 95, (5010); Tirmizî, Edeb: 69, (2847); İbnu Mâce, Edeb: 41, (3755); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/182.

[305] Ebû Dâvud, Edeb: 95, (5011); Tirmizî, Edeb: 63, (2848); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/182.

[306] Aslı iyâl olan bu kelimeyi Nihaye: "Bir sözü, onu istemeyene ve alaka duymayana arzetmektir. Sanki âlim kişi, ilmini aramakta olanı bulamamış da istemeyene arzetmiş, bu kastediliyor" diye açıklar. Râgıp bir başka yaklaşımla: "Sanki bu kelime ile "usanma" kastedilmiştir.

3- Taberî: "Bu hadis, mutlak şekilde şiiri mekruh addederek, İbnu Mes'ud'un: "Şiir şeytanın mezâmiri (çalgıları)dır" sözüyle ihticac edenleri reddeder" der. Taberî, şiiri mutlak şekilde reddedenlerin gösterdikleri bir başka rivayetin de vâhi (çok zayıf) olduğunu belirtir. O rivayet, merfu olarak Ebû Ümâme'den yapılmıştır: "İblis yeryüzüne indirildiği zaman: "Yâ Rabbi bana bir Kur'ân ver" diye dua etti. Cenâb-ı Hakk: "Senin Kur'ân'ın şiirdir" dedi." [307]

احْيَق مْكِدَحأ فُ وْج ئَلَتْمَي نْ ‘ :# هاللّ لُوسر لَاق] :لاق هْنَع ُ□

هاللّ يَ ضِ رَ ةريره بأ نعو ـ3□

نع ملسمل ىرخأ يفو.ىئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ًارْعِش َئلَتْمَي
ْنأ ْنِم ُهَل ٌرْيَخ ُهَي ِرَي ّتَّح

اوُكِس ْمأ ْوأ ،نَاطْيَّشلا اوُذُخ :# َلاقف ،دُشْنُي ٌرِعاَش ضَ َرَع ْذإ
ُريِسَي # ٌّبنلا اَنْيَب] : هردخلا

هلكأي « ُهَي ِرَي» ىنعمو.حرجلاو لمدلا نم ليسي يذلا ديدصلا .
« ُحْيَقْلا».هوحن ركذو .[َنَاطْيَّشلا

3. (2305)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden birinin içine onu bozacak irin dolması, şiir dolmasından hayırlıdır." 308 el-Hudrî'den Müslim'in kaydettiği bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yürümekte iken karşısına şiir inşad eden bir şâir çıktı. Efendimiz: "Şeytanı tutun" veya "Şeytanı yakalayın" diye emretti.309

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis şiir ezberlemeyi zemmetmektedir. Bunu karına irin dolmasıyla kıyaslamak suretiyle ifade etmektedir. Müslim'in bir rivayetinde bu hadisin vürud sebebi de zikredilir: "Resûlullah'la birlikte Arc karyesinde yürürken şiir inşad eden bir şâir karşımıza çıkmıştı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şu şeytanı yakalayın -veya şu şeytanı tutun- kişinin karnına irin dolması kendisi için, şiir dolmasından hayırlıdır" buyurdu." Burada şiire zemm mutlaktır. Yani az olmuş çok olmuş, muhtevaca hayır olmuş, şer olmuş ayırım yapılmamış, hepsi toptan zemmedilmiştir. Şiir karşısında böyle bir tavır, başka rivayetlere aykırıdır. Ulema bu hususta ihtilaf eder. Cumhur, iyi ve kötü şiiri ayırır, zemmi "şiirin kişiye galebe çalmış olmasıyla veya şiirin mezmum (kötü) olmasıyla veya o kimsenin kâfir olmasıyla" îzah eder. Sadedinde olduğumuz bu şiir de te'vil edilmiş, zemmin mutlak değil, mukayyed olduğuna dikkat çekilmiştir. Yani, "Kişinin, içini tamamiyle şiirle doldurup birbaşka şeye yer vermemesi halinde zemm vâki olmaktadır" denmiştir. Bu anlayışta olanlar için, Buhârî'nin bu hadisi kaydettiği bâb'ın başlığı, hadisteki "kayd"ı anlamamıza yardım eder: "İnsan üzerine şiirin galebe çalarak zikrullah ve ilme mâni olduğu zaman mekruh olması bâbı." Öyleyse şiir karşısında ifade edilen kerâhet bu hususta düşülecek aşırılıkla ilgilidir. Öyleyse bir kalbe zikrullah ve ilim galebe çalarsa, mezmum olmayan şiirin de varlığı, kalbin şiirle dolmasını ifade etmez. İbnu Ebî Cemre, "karnın dolması" mefhumuyla, sadece kalbi vacib ve müstehap olan vazifeleri unutturacak kadar kendisiyle meşgul eden mezmum şiirlerin kastedildiğini anlamaz; sözgelimi seci'li söz, sihir vs. gibi kalbin katılaşıp Allah'tan uzaklaşmasına, itikadında bir kısım şekk ve vesveselerini doğmasına, insanların birbirlerine karşı soğuma, küsüşme, kin ve buğzlarına sebep olan herçeşit bilgi ve kültürü de ilave eder. Hadisin mefhumuna İbnu Ebî Cemre'nin kazandırdığı bu vüs'at zamanımız insanının her çeşit dînî havadan koparılıp maneviyattan uzaklaştırılması için -görünmez güç komitelerce- şuurlu ve sistemli şekilde yürütülen bazan san'at, bazan spor, bazan folklör, bazan politika, bazan dedikodu, kehanet, yıldız falı, fütirizm, magazin, bilmece- bulmaca vs. vs. meşguliyetlerini hatıra getirmektedir. Zîra bu meşguliyetler, cüz'i sayıda ferdler için bir mâna ifade etse de kâhir ekseriyet için abesle iştigalden, Allah'la arasına kurulmuş "şeytan tuzağı"ndan öte bir mâna taşımaz. İbnu Ebî Cemre gibi: "Kalbin irinle doldurulması bunlarla doldurulmasından hayırlıdır" demek hadisin ruhuna muvafık düşer. **2-** Bu hadiste, şiiri zemmederken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şiddetli ve mübalağalı bir üsluba başvurduğu dikkat çekici bir husustur. "Mübalağalı" diyoruz, çünkü müteakip rivayetlerde görüleceği üzere, Efendimiz'in şiir karşısındaki tavrı her seferinde buradaki gibi sert değildir, bilakis şiire yer vermiştir. İbnu Hacer bu sertliği Hz. Peygamber'in muhataplarında görülen aşırı şiir düşkünlüğüyle îzah eder ve: "Çünkü hitabettiği kimseler, şiire son derece kıymet veren, fazlaca teveccüh edip onunla çokça meşgul olan kimselerdi. Bu yüzden, Kur'an'a ve zikrullah'a ve ibadete yönelmeleri için onları şiirden zecretti..." der. Bunlara, emredilen kadar yer verdikten sonra başka şeyle (mezmum cinsinden olmamak şartıyla) meşgul olmanın zarar vermeyeceğini ilave eder.

3- Arc, Mu'cemu'l-Büldân'da belirtildiği üzere Tâif'e bağlı karyelerden biri olup Medîne'ye 78 mil mesafededir.[310]

[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/182-183.

[308] Buhârî, Edeb: 92; Müslim, Şiir: 7, (2257); Ebû Dâvud, Edeb: 95, (5009); Tirmizî, Edeb: 71, (2855).

قالت: [كانَ النبيُّ # يَضَعُ لِحَسَّانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ مِنْبَراً في

اهْنَع ُ هاللّ يَ ِض َر ةشئاع نعو ـ4□

حوُرِب ًاناَّسَح ُدِهيَؤُي َ هاللّ َّنِإ : ُلوُقَي َناك َو # هاللّ ِلوسر ْنَع□
ُحِفاَنُي ْوأ ، ُر ِخاَفُي ِهْيَل ًع ُموُقَي ِد ِجْسَملا

ةَحَفاَنُملا«.يذمرتلاو دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ .]# ِ هاللّ□ »
ِلوسر ْنَع َرَخاَف ْوأ ،َحَفاَن ا َم ِسُدُقْلا

مسلا هيلع ليربج وه « ِسُدُقْلا ُحو ُر َو».ةيوقتلا « ُدييأَّتلا .
َو».ةمصاخملا

4. (2306)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şâir Hassan İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) için mescide hususî bir minber koymuştu. Hassan, orada kurulup mufâhara yapar veya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hasımlarına karşı müdafaa ederdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah (c.c.) Hassan'ı, Resûlullah'ı müdafaa ettiği veya onun adına mufâhara yaptığı müddetçe Rûhu'l-Kudüs'le takviye etmektedir" derdi.". [311]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis Buhârî'de buradaki şekliyle mevcut değildir. Ancak "Müşrikleri hicvetme" bâbında buna yakın bir mânada rivayet gelmiştir. Bu rivayet 2313 numarada kaydedileceği için buraya almadık. **2-** Bu ve bundan sonra gelecek bir kısım rivayetler, şiirin lehinedir, yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şiire de yer verip şâirleri buna teşvik ettiğine, hatta iltifatlarda bile bulunduğuna delalet etmektedirler. Hassan İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) -Umumî açıklama kısmında belirttiğimiz üzere- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hususî şâirlerinden biri ve hatta birincisidir. Bu san'attaki başarı ve temayüzü sebebiyle hususî şekilde peygamberî iltifat ve teşviklere mazhar olmuştur. Mü'minlerin kendisini dinleyerek -hasım taraftan gelecek edebî taarruza karşı- morallerinin takviye edilmesi maksadıyla mescidde onun şahsına mahsus bir minberin tesisi az bir iltifat, küçük bir ikram değildir. Rûhu'l-Kudüs'le te'yid ve takviyesinin lisan-ı nübüvvetle tebşiri, Hassan'ın şanını yüceltmede hususî minber tesisinden de öte bir ikram, bir iltifattır. Zîra Rûhu'l-Kudüs'ten maksad Cebrâil'dir. Cebrâil aleyhisselâm ise Cenâb-ı Hakk'tan aldığı emirle iş yapan, peygamberler ve onlar mesabesindeki kimselere ilâhî mesajı ulaştıran melektir, Mukarrebûn denen ilâhî yakınlığa ermiş en büyük meleklerden biridir.

Hassan'a yapılan bu iltifattan bir hissenin, kıyâmete kadar her asırda, dünyanın herbir beldesinde mü'minler arasında aynı hizmeti yürütecek bütün şâir ve ediplere ayrıldığını, Hassan'ın şahsında onlara da hitab edildiğini istidlal etmek mümkündür.312

له :َلاَقف ًام ْوَي # ِ هاللّ لوُس َر ُتْفِد َر] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي□
□5ـ وعن عمر بن الشريد عن أبيه ر َض ِ

نَّتَح ،ْهيِه :َلاَقف،ًاتْيَب ُهُتْدَشْنأَف ،ْهيِه :َلاق .ْمَعَن :ُتْلُق ؟ٌءْىَش
ِتْلَّصلا ِبيأ ِنْب َةَّيَمُأ ِرْعِش ْنِم َكَع َم

ملسم هجرخأ .[ٍتْيَب َةَئا ِم ُهُتْدَشْنأ .

5. (2307)- Amr İbnu'ş-Şerrîd, babasından [Şerrîd'den naklen radıyallâhu anh] anlatıyor: "Bir gün ben Resûlullah'ın bineğinin arkasına binmiştim. Bir ara bana: "Hafızanda Ümeyye İbnu Ebi's-Salt'ın şiirinden birşeyler var mı?" diye sordu. Ben: "Evet!" deyince: "Söyle!" dedi. Ben kendisine bir beyt okudum. O yine: "Devam et!" dedi. Ben bir beyt daha okudum. O yine,

"Söyle!" emretti. Böylece kendisine yüz beyit okudum." 313

AÇIKLAMA:

1- Hadiste "söyle" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı hih'tir. Bu kelime herhangi bir fiilden gelmez. Bazan, bu mânada olmak üzere, dilimizde "hi" sesini çıkarırız. "Haydi", "söyle!", "devam et!", "evet" gibi mânalarla ifade edilebilir.

2- Ümeyye İbnu Ebi's-Salt cahiliye şâirlerindendir. Okuma yazma bilir, bu yüzden kültürlüdür. Eski mukaddes kitapları okumuş olup, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in dîni üzere yaşamakta, içkiyi, zinayı haram bilip putları reddetmektedir. İbadeti putlara değil, tek olan Allah'adır. Cahiliye besmelesi olan bismikallâhümme tabirini ilk defa onun kullandığı, sonradan bütün Mekkelilerce benimsendiği belirtilir. Dînî kitaplarda, Hicaz yöresinden bir peygamber geleceğini okuduğu için onun beklentisi içindedir ve hatta bu peygamberin Kureyş'ten olacağına, ona kırk yaşlarında peygamberliğin geleceğine dair teferruâtı öğreninceye kadar kendisinin, beklenen bu peygamber[311] olacağını ümid etmektedir. Bu halette iken Resûlullah'ın risâleti mevzubahis olunca O'na karşı kıskançlık duymuş ve İslam'ı kabullenmek şerefine erememiştir. Bedir'de öldürülen Kureyşlilere karşı düzdüğü mersiyesi meşhurdur.

Şiir yönü oldukça güçlüdür, hatta Ebû Ubeyde: "Ümeyye İbnu Ebî's-Salt'ın Sakif'in en güçlü şâiri olduğunda Araplar ittifak eder" der. İbnu Hacer'in Sâhibu'l-Mir'ât'dan nakline göre, Ümeyye İbnu Ebi's-Salt bir ara Resûlullah'ın risâletine inanmış ve Medîne'ye hicretten önce Tâif'ten malını almak üzere Hicaz'a gelmiş. Bedir'e indiği zaman kendisine: "Ey Ebû Osman nereye gidiyorsun?" diye soranlara: "Muhammed'e tâbi olmak istiyorum!" cevabını verir. Bunun üzerine: "Bu kuyuda ne var biliyor musun?" derler. "Hayır!" deyince, "Dayının iki oğlu Utbe ve Şeybe, falan filanlar da kuyunun içindeler!" derler. Bunun üzerine öfkelenerek devesinin burnunu kesip, elbisesini yırtar, ağlar ve Tâif'e gider, orada ölür.

Ölüm tarihi -hicrî 2 ile 9 arasında- ihtilaflı ise de tarihçiler kâfir olarak öldüğünde ittifak ederler. Şurası muhakkak ki Bedir savaşına kadar yaşadı ve orada öldürülenler üzerine meşhur mersiyesini yazdı. Bazıları şu âyetin onun hakkında nazil olduğunu söylerler: "(Ey Muhammed) onlara şeytanın peşine taktığı ve kendisine verdiğimiz ayetlerden sıyrılarak azgınlardan olan kişinin haberini anlat" (A'raf 175).

Ümeyye İbnu Ebi's-Salt'ın şiirlerinde manevî bir derinlik vardır; vahdaniyet, ölüm, âhiret ve Allah'a îman gibi mevzuları işler. Bir kasidesi şöyle başlar: "Kıyamet günü Allah nezdinde,

Haniflik hariç her din bâtıldır."

Bir diğer kaside de şöyle başlar: "Ey Rabbim! Beni ebediyen kâfir yapma.

Kalbimin sırrını daima îman kıl."

---

[311] Buhârî, Edeb: 91; Ebû Dâvud, Edeb: 95, (5015); Tirmizî, Edeb: 70, (2849); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/185.

Şiirlerinde bu çeşit ifadeler çoktur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sebeple onun şiirlerini, zaman zaman dinlemek arzu etmişler ve dinledikten sonratakdirlerini ifade buyurmuşlardır. Efendimiz şiirlerine olan takdirlerini bir seferinde: "Şiiri îman etti, kalbi küfürde kaldı" diyerek; bir başka seferde de "Ümeyye İbnu Ebi's-Salt îman edeyazmış" diyerek ifade etmiştir.

Onun kasidelerinden bazı pasajlar:

"Kendine bir destek edinmeyen ve kullarını bir takdir üzerine yaratan Allah'a hamd olsun. O'nun kudretine boyun eğenler arasında, şükretmek için benim de yüzüm ve bütün vücudum secde eder." ....

"Rabbimizin varlığına olan deliller apaçıktır. Bu delilleri ancak bir kâfir inkar eder. Gece ve gündüz yaratılmıştır. Bunların her birisinin müddeti bir diğerinden ayrı olarak belirtilmiş ve sınırlandırılmıştır. Yüce Allah, ışığı her tarafa saçılmış bir güneş ile gündüzü aydınlatır. kıyamet gününde Allah'ın yanında Haniflikten başka din bâtıldır."

....

"Aramızdan bir peygamber çıkıp da bize, ölümle biten bu hayattan sonrası hakkında bilgi verse. Babalarımız bizi büyütüp yetiştirmekte iken öldüler. Biz de çocuklarımızı yetiştirmekte iken öleceğiz. Daha sonra geleceklerin de daha önce gidenlerin arkalarından gideceklerini biliyoruz, ama bu bilmenin bize hiçbir faydası yoktur." ....

"Geçmiş hadiselerde bir ibret görüyor musun? Ey Kalbim! Kötülükleri bırak, kör olma, yolunu şaşırma. Ölümü ve öldükten sonra tekrar dirilmeyi hatırından çıkarma. Gelmiş ve geçmiş zamanın aldattığı kimselerden olma. Çünkü sen, üzerinde yaşayan insanları aldatmakta olan bir dünyadasın. Bu dünyada kalbi kinle yanıp tutuşan bir düşman vardır."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın takdir edip dinlemeyi arzu ettiği cahiliye devri ediplerinden biri de Kus İbnu Saîde'dir . Resûlullah onu, henüz peygamber olmazdan önce bir keresinde Ukaz panayırında dinlemişti.

Hikmetli ifadelerle dolu olan bu hutbeyi bilahare hatırlayan Efendimiz, bunu bir hatırlayabilenin olup olmadığını sormuş, Hz. Ebû Bekir ezberlediğini söyleyerek baştan sona okuyuvermiştir. Bize kadar muhafaza edilen hutbenin özeti şöyledir: "Ey ahali! Geliniz, dinleyiniz, belleyiniz, ibret alınız. Yaşayan ölür, ölen fani olur. Olacak olur, yağmur yağar, otlar biter, çocuklar doğar, analarının babalarının yerini tutar, sonra hepsi yok olup gider. Hadiselerin ardı arası kesilmez, hep birbirini kovalar. Kulak veriniz, dikkat ediniz, gökte haber var, yerde ibret alacak şeyler var.

Yeryüzü bir karış elvan, gökyüzü bir yüksek tavan. Yıldızlar yürür, denizler durur, gelen kalmaz, giden gelmez, acaba vardıkları yerden memnunlar mı da kalıyorlar? Yoksa orada bırakılıp da uykuya mı dalıyorlar? And içerim Allah'ın nezdinde bir din vardır ki o, şimdi bulunduğumuz dinden daha sevgilidir. Allah'ın bir elçisi vardır ki gelmesi pek yakın oldu, gölgesi başınızın üstüne geldi. Ne mutlu o kimseye ki O'na uyar, O da, kendisine doğru yolu gösterir. Yazık o kara bahtlıya ki O'na isyan ve muhalefet eder. Yazıklar olsun ömürleri gaflet içinde geçen ümmetlere. Ey Cemaat! Nerede babalarınız, dedeleriniz! Nerede süslü saraylar ve taştan yapılar, Âd ve Semud kavmi? Hani dünya varlığına mağrur olup da kavmine, "Ben sizin en büyük Rabbinizim" diyen Firavun ile Nemrud? Onlar size nisbetle daha zengin, kuvvet ve kudret bakımından sizden daha ileri durumda değil miydiler? Bu dünya, değirmeninde onları öğüttü, toz etti dağıttı; kemikleri bile çürüyüp dağıldı; evleri yıkılıp ıssız kaldı. Yerlerini yurtlarını şimdi köpekler şenlendiriyor. Sakın onlar gibi gaflet etmeyin, onların gittiği yola gitmeyin. Her şey yok olacaktır, kalacak olan ancak Yüce Allah'dır ki birdir, benzeri ve ortağı yoktur. Tapılacak ancak O'dur. Doğmamış ve doğurmamıştır. Önce gelip geçenlerde bizim için ibret alınacak çok şeyler vardır.

Ölüm ırmağının girecek yerleri var ama çıkacak yeri yoktur. Büyükküçük hep göçüp gidiyor, giden geri gelmiyor. Anladım ki herkese olan, bana da olacaktır."

Başkaca şiirleri ve hakîmâne sözleri bulunan Kus İbnu Saîde hakkında da Hz. Peygamber: "Allah Kus'a mağfiret buyursun. O tek başına müstakil bir ümmet olarak haşrolacaktır" buyurmuştur. Resûlullah'ın iltifat ve takdirine mazhar olan Kus İbnu Saîde'nin ölümden sonra dirilme ve âhiret ahvaliyle ilgili bir şiiri de şu mealdedir: "Ey ölüye ağlayan kimse! Ölüler mezarlarında yatıyorlar. Üstlerinde kendi mallarından olarak sadece bir kefen parçası vardır. Onları kendi hallerinde bırak uyusunlar, zîra bir gün gelecek ki, o gün çağırılacaklar; onlar da uykudan uyanır gibi uyanıp evvelce nasıl yaratılmışlarsa gene öyle yaratılıp çağırılan yere gidecekler. Onların bir kısmı çıplak bir kısmı giyinik olarak gelecekler. Giyinik olanlar da bir kısmı yeni elbiseler, bir kısmı eski elbiseler giymiş durumda olacaklar."314

ناَك َو ٍةَّرَم َةَئاِم ْنِم َرَثْكأ # َّبنلا ُتْسَلاَج] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ةرمس نب رباج نعو ـ6□

َّمس َبَت اَمَّب ُر َو ،ُتِكاَس َوُه َو ِةَّيِلهاَجلا ِرْمأ ْنِم َءاَيْشأ َنو□
ُرَكاَذَتَي َو ، َرْعِهشلا َنوُدَشاَنَتَي ُهُباَحْصأ

يذمرتلا هجرخأ .[ْمُهَعَم.

6. (2308)- Câbir İbnu Semure (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la yüz defadan fazla birlikte oturdum. Ashâbı ona şiirler okuyor, cahiliye devriyle ilgili hadiseleri zikrediyorlardı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da sâkitâne onları dinlerdi. Bazan (anlatılanlara) onlarla birlikte tebessüm buyurduğu olurdu."315

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) talim meclislerinde yorucu ve usandırıcı olmaması için zaman zaman israiliyata ait ibretli kıssaların anlatılmasına yer verdiği gibi, şiir okunmasına da yer vermiştir. "Kalbi zaman zaman dinlendirmek" nebevî emirlerden biridir: ‘Ravvehû’l-kulûbe sâaten ba’de sâatin’ Sadedinde olduğumuz rivayeti te'yid eden fiilî bir sünnete göre, Hz. Peygamber'in huzurunda Kur'ân'la birlikte şiir de okunurdu. Bir defasında Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) böyle bir şiir okuma seansı sırasında meclise girer ve hayretle: "Kur'an'la birlikte şiir de mi?" diye tepki gösterir. Ancak Efendimiz onu teskin maksadıyla: "Evet, bir müddet bu, bir müddet de öteki!" buyurur. Ebû'd-Derdâ'nın şu sözü de meseleyi te'yid eder ve Resûlullah'ın bu perensibinin zamanla yaygınlaşıp ashabca benimsenmiş olduğuna bir delil olur: "Hak (şeyler)in talebinde daha şevkli, daha gayretli olabilmek için kalbimi hak olmayan şeyle (câiz olan lehviyatla) dinlendiriyorum."

Aliyyü'l Kâri, Ashâbın gülüp Resûlullah'ın tebessüm buyurdukları, cahiliye umuruyla ilgili olarak anlatılan vakalara bir örnek kaydeder:

"Cemaatten biri:

"Hiçbir put benimki kadar sahibine faydalı olmamıştır" dedi. Yanındakiler: "Bu nasıl oldu, anlat!" dediler. O açıkladı: "Ben putumu (hurma, süt ve tereyağı karışımı bir helvadan ibaret olan) hays'tan yapmıştım. Kıtlık senesinde hergün bir parça yemeye başladım.

"Bir diğeri atılıp:

"Ben de, bir gün iki tilkinin gelerek putumun tepesine çıktıklarını ve orada bevl ettiklerini gördüm. Kendi kendime: "Bu ne biçim Rab ki, tilkiler çıkıp tepelerine bevl ediyorlar?" dedim ve Ey Allah'ın Resûlü! Sana gelerek müslüman oldum."[316]

ةَحا َو َر ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع َو ِءاَضَقْلا ِة َرْمُع يف ةَّكَم # ُّبنلا َلَخَد]□
□7ـ نعو سنأ َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

□اب ْرَضِه ًلي ِزْنَت ىلَع ْمُكب ِرْضَن َم ْوَيْلا ِهِليِبَس ْنَع ِراَّفُكلا
ِنَب اوُّلَح: ُلوُقَي َوُه َو ِهْيَدَي َنْيَب ِشْمَي

هاللّ ِلوُس َر ْنَدي َنْيَب :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ُهَل َلاَقفِهِليِلَخ ْنَع
َليِلَخلا ُلِهْذُي َو ِهِليِقَم ْنَع َماَهْلا ُلي ِزُي

لْبَّنلا ِحضَن ْنِم ْمِهيِف ُع َرْسأ َيِهَلَف ،ُرَمُع اَي ُهْنَع ِهلَخ :#□].
و َيف َرَح ِم هاللّ ِ لوُقَت ُلاشهِعْر، َلاقف □#

هب ىمرلا «ِلْبَّنلا ُحْضَن».ىئاسنلاو هححصو يذمرتلا هجرخأ .

7. (2309)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Umretu'lkazâ sırasında Mekke'ye girdiği zaman şâiri Abdullah İbnu Ravâha, önünde yürüyor ve şu şiiri okuyordu: "Ey kâfir çocukları (Resûlullah'a) yol açın!

Bugün ona gelen vahiy adına, size,

---

314 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/186-189.

Öyle bir vururuz ki, tepenizi yerinden uçurur, Ve dostu dostuna unutturur."

Bunu gören Hz. Ömer:

"Ey İbnu Ravâha! Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önünde ve Allah'ın Harem bölgesinde şiir mi okuyorsun?" dedi. Ancak Resûlullah:

"Ey Ömer bırak onu. Onun şiirleri, Mekkeli kâfirlere okdan daha çabuk tesir eder!" diyerek müdahale etti." 317

ت ْوَّصلا ُنَس َح َناك َو ،ُةَشَجْنأ ُهَل ُلاَقُي ٍداَح # ِ هاللّ□□
ِلوسرِل َناك] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ8□

ةَفَعَض :بِنْعَي .ِري ِرا َوَقْلاِب َكَق ْوَس ْوأ ، َري ِرا َوَقْلا ِرِسْكَت َ□
ُةَشَجْنأ اَي َكَدْي َو ُر :# ُّبهنلا ُهَل َلاَقف

ءاسنلا هبشو.كلذ وحنو ، هنأتو قفرا بنعي « َكَدْي َو ُر»
هلوقو.ناخيشلا هجرخأ .[ِءاَسِهنلا

بلع نهل ةوق ءاسنلا نأ دارأ وأ ،ءانغلا وأ ،ءادحلا نم نهيف رثؤي
ئش هلقأ ن' «ِري ِراوَقْلاِب»

. ريسلا ةعرس

. نهيلع بتلا ءاسنلاب كلذ رضيف هتعرسو ريسلا بلع اهثعبيو
ُءاَدُحلا َو «لب"ا جيهي امم»

8. (2310)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (kafilenin yürüyüş temposunu ezgileriyle) canlı tutan bir kölesi vardı, adı Enceşe idi. Bu zat güzel sesli birisiydi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona: "Ey Enceşe ağır ol! Şişeleri kırma -veya şişeleri sevkederken ağır ol- dedi. Şişe ile zayıf kadınları kastediyordu." 318

AÇIKLAMA:

1- Enceşe (radıyallâhu anh), Resûlullah'ın güzel sesli Habeşî bir kölesi idi. Ebû Mâriye diye künyesi vardı. Veda Haccı sırasında, Resûlullah'ın zevceleri ile bir kısım müslüman kadınların develerini sevkediyordu. Bu kadınlardan biri de Ümmü Süleym idi. Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin bir rivayeti, bu esnada erkeklerin develerini de Berâ İbnu Mâlik' in sevkettiğini belirtir. Kadınların develerini sevkeden Enceşe bazı ezgiler okumuş, okuduğu ezgilerle develeri hızlandırmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) teşbihli bir üslupla müdahale ederek okuduğu ezgilerin ritmini değiştirerek develerin yürüyüş temposunu ağırlaştırmasını söylemişti. Taberânî'nin bir rivayeti, Enceşe'nin bilahare Medîne'den sürülen muhannislerden olduğunu tasrih eder. **2-** Hadiste geçen hâd, "huda"nın ism-i fâilidir. Hudâ, hususî bir ezgi söyleyerek deveyi yürütmek, sevketmek mânasına gelir. Belirtildiğine göre, develer yürüme sırasında okunan belli bir ezginin ahengine karşı hassasiyet gösterip, adımlarının temposunu, söylenen bu şarkının ritmine göre ayarlayabilmekte, hızlı veya hafif olabilmektedir. mûsikinin tesiriyle canlıların yönlendirilmesi hadisesinin başka örnekleri de var: Beşikteki çocuğun, kendisi için okunan ninninin ahengine kapılarak sükunete ermesi gibi. Keza, Ka'be ile ilgili övgüler ve medhiyeler okunarak insanları hacca teşvik eden ezgiler vardır, bunlara da hacîc denmektedir. Askerî marşlar da hamasi duyguları tahrik, savaşa teşcide müessirdir.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların fıtrî olan zaaflarını ifade etmek için, onları çabuk kırılan şişeye teşbih buyurmuştur. Enceşe'ye sevki ağırlaştırması için yapılan nebevî hitap, rivayetlerde farklı kelimelerle gelmiştir: "Ağır ol!", "Rıfkla sevket!", "Ağır ol, rıfkla hareket et" gibi.

Kadınların şişeye teşbihini âlimler farklı yorumlara tabi tutarlar.

* Katâde: "Kadınların zayıflığı kastedilmiştir."

* Râmahurmuzî: "Kadınlar, ince ve harekete karşı zayıf olan cam şişelerle kinaye edilmişlerdir. Çünkü kadınlar incelikte, letafette ve bünye zayıflığında şişelere benzerler."

* Bazılarına göre mâna şöyledir: "Kadınları ağır, dikkatli ve itinalı sevket, develerde şişe yüklü olduğu takdirde göstereceğin îtina gibi."

* Bazı âlimler de: "Kadınların memnuniyetten memnuniyetsizliğe

çabuk geçmeleri ve vefa üzerine devamlarının azlığı sebebiyle, çabuk kırılan ve zorlamaya gelmeyen şişelere benzetilmiştir" demişlerdir. * Hattâbî der ki: "Enceşe siyahî idi. Sevki şiddetli bir tarzda yapıyordu. Bineklere karşı rıfk üzere davranmasını emretti."

* Ebû Ubeyde el-Herevî şöyle demiştir: "Enceşe güzel sesliydi. Resûlullah, kadınların onun sesini işitmesini istemedi, çünkü güzel ses nefisleri tahrik eder, kadınların azimlerindeki zayıflığı ve sesin onlardaki süratli tesirini, çabuk kırılma tabiatında olan şişelere benzetti."

* İbnu Battal, develer hızlı gittiği takdirde kadınların düşmesinden korkulacağı için, bundan emin olmak için ağır sevketmesinin emredildiğini söylemiştir.

* Kurtubî, her iki mânanın maksud olduğunu söyler. Yani Efendimiz, develerin hızlı yürümeleri halinde üzerindeki kadınların rahatsız olacaklarını düşündüğü gibi, Enceşe'nin güzel sesi sebebiyle fitneye düşeceklerini de düşünmüş ve dolayısıyla sesini keserek hem hayvanların daha yavaş yürütülmesini, hem de kadınların fitneye düşmelerinin önlenmesini emretmiştir.

Nevevî bu hadiste, Resûlullah'ın kadınlara karşı fevkalade, müşfik ve merhametli olduğunun görüldüğünü, onların fıtrî durumlarını nazarı dikkate alarak bu emri verdiğini belirtir. 319

بهنلا ُرُكْذَي ِه ِصَصَق يف ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرْي َرُه□□ #
َعِمَس ُهَّنأ] :نانس نبأ نب مثيهلا نعو ـ9□

قَشْنا َذإ ُهباَتِك ُلْتَي ِ هاللّ ُلوسر اَناَتأ. َلاق َةَحا َو َر َنْبا بِنْعَي .□□
َثف َّرلا ُلوُقَي َ ْمُكَل ًاخأ َّنإ : ُلوُقَي

تيِبَي ُعِقا َو َلاق اَم ْنأ ُتاَنِقوُم ِهِب اَنبوُلُقَف ىمَعْلا َدْعَب َدُهْلا اَنا□
َراُأِعطاَس ِرْجَفْلا َنِم ٌفو ُرْعَم

شْحَفْلا « ُثَف َّرلا».براخبلا هجرخأُع ِجاَضَملا َنيِك ِرْشُملاِب□
ْتَلَقْثَتْسا اَذإ ِهِشا َرِف ْنَع ُهَبْنَج بِفاَجُي

لوقلا يف .

9. (2311)- Heysem İbnu Ebî Sinan'ın anlattığına göre, bu zât, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'yı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı zikrettiği kıssalarında dinlemiştir. (Bu kıssaların birinde) Ebû Hüreyre, Efendimizin şu sözünü nakletmiştir:

"O sizin bir kardeşinizdir, uygunsuz bir söz söylemez." (Râvilerden Zührî der ki), "Resûlullah, burada İbnu Ravâha'yı kastetmiştir." (Abdullah İbnu Ravâha, Efendimiz hakkında şu medhiyede bulunmuştur:) "Tan yeri ağarıp fecr-i sâdık yükseldiği sırada Resûlullah, bize Kitabını okuyarak geldi. O bize körlükten (dalaletten) sonra hidayeti gösterdi. Kalblerimiz onun söylediklerinin hak olduğuna inanmıştır. Kafirlere yatakları ağırlık verirken, Resûlümüz geceyi uyanık geçirir." 320

AÇIKLAMA:

1- Ebû Hüreyre görüldüğü üzere, Hz. Peygamber'le ilgili hatıralarını anlatırken, Resûlullah'ın İbnu Ravâha'yı takdiren söylediği bir cümleyi ve bu meyanda Efendimiz hakkındaki kasîdesinden bir parçayı rivayet etmiştir. Bu parçayı Kâmil Mîras merhum Tecrid-i Sarih'de nazmen tercüme etmiştir. Şöyle ki: "Seherde fecr-i sâdık yükselip nur saçtığı bir ân, Resûlullah okur Ashabına tertil ile Kur'ân.

Halâs etti dalâletten, hidâyet etti İslâm'a, İnandı gönlümüz bildirdiği bi'l - cümle ahkâma.

Anın irşâden tergîbiyle girdik Dîn-i mefture, Çıkardı zulmet-i küfr-ü dalaletten bizi nure.

Firâşından çıkıp eyler idi Mevlâ'yı istikbal, Gece müşriklere, medcaları eylerken istiskâl."

2- Bu rivayet Resûlullah'ın hakka hizmet eden şiirlere karşı olmadığını, bu çeşit şiirlerin sairlerini takdir ettiğini gösteren delillerden biridir. 321

جْها :ٍتِباَث ِنْبا َناَّسَحِل ةَظْي َرُق َم ْوَي :# ُّبَّنلا َلاق] : لاق□

□11ـ وعن البراء رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ

ناخيشلا هجرخأ .[َكَعَم َلي ِرْب ِج َّنإف ،َنيِك ِرْشُملا .

10. (2312)- Hz. Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kureyza günü, (şâiri) Hassân İbnu Sâbit'e:

"Müşrikleri hicvet, zîra Cebrâil seninle beraberdir!" dedi."[322]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet müşrikleri hicvetmenin meşru olduğunu göstermektedir. Mamafih aynı hükmü te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Enes'in rivayet ettiği bir Ebû Dâvud ve Nesâî rivayetinde Resûlullah: "Müşriklere karşı dillerinizle de cihad edin" buyurmuştur. Taberânî'nin bir rivayetinde: "Müşrikler bizi hicvedince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize: "Size söylediklerini aynen siz de onlara söyleyin" buyurdu" denmektedir. **2-** İbnu Merdûye'nin Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den yaptığı bir rivayette Resûlullah, müşriklerin hicivleri karşısında: "Mü'minlerin ırzlarını kim himaye edecek!" diyerek, onların mukabeleten hicvedilmelerini emreder. Ka'b İbnu Mâlik, İbnu Ravâha ve Hassân ayağa kalkarlar. Bunun üzerine Hassân'a: "Ey Hassân onları sen hicvet, (senin hicvin daha müessir) zîra, onlara karşı sana Rûhu'l-Kudüs (Cebrâil) yardımcı olacaktır." Bu rivayet de gösteriyor ki, Hz. Peygamber mükerrer olarak, farklı fırsatlarda, müşrikleri hicvetmesi için Hassân'a emir buyurmuştur.[323]

نيِك ِرْشُملا ِءاَجِه يف # ِ هاللّ َلوُس َر ُنأَّسَح َنَذأَتْسا] : تلاق□ □
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ11□

---

[319] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/192-193.

[320] Buhârî, Edeb 91, Teheccüd: 21; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/194.

[321] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/194.

هجرخأ .[ِني ِجَعْلا َنِم ُة َرْعَّشلا ُّلَسُت اَمَك ْمُهْنِم َكَّنَّلُس‘ :َلاَقف
؟ِبَسَنِب َفْيَكَف :# لاَقف

كُدِلا َو َو ٍمو ُزْخَم ِتْنِب ُونٍبِمِشاَه ِلآ ْنِم ِدْجَملا ُمانَس َّنِإ َو]:لاقف□
ةياور يف ملسم دازو.ناخيشلا

ْدبَعْلا□].

«هبشأ امو دوؤسلاو رخفلاو علاو فرشلا «ُد ْجَملا َو .

11. (2313)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hassân İbnu Sâbit, (Mekkeli) müşrikleri hicvetmek için Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vessellâm)'den izin istedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Benim nesebimi nasıl hâriç tutacaksın?" dedi. Hassân (radıyallâhu anh): "Senin (nesebini) sade yağdan kıl çeker gibi, onlardan çekip çıkaracağım!" cevabını verdi." 324 Müslim'in bir rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "(Hassân) dedi ki: "Şerefin en yükseği Âl-i Hâşim'den Bintu Mahzumoğullarındandır. Senin baban ise köledir." 325

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise, bâbın bidayetinde Umumi Açıklama kısmında yer verdiğimiz için burada tekrar olmayacak birkaç noktaya temas edeceğiz: * "Sade yağdan kıl çekme" şeklinde yaptığımız tercümenin Arapça aslı "hamurdan kıl çekme" şeklindedir.

Ancak dilimizde hamur kelimesini değil, sade yağ tabirini kullanırız.

* "Sade yağdan kıl çekercesine nesebin çekip çıkarılması" tabiri, yapılacak hicivlerden kolayca Hz. Peygamber'in nesebinin hariç tutulacağını, nasıl ki yağdan kıl çekilirken hiçbir leke olmadan zahmetsizce çıkarılır, öyle de hicivlerde gösterilecek maharet ve ustalık sayesinde Hz. Peygamber'in nesebine hiçbir leke bulaştırılmayacağını ifade eder. İbnu Hacer bunu: "Senin nesebini, onların hicvinden öyle halas edeceğim ki, nesebinde, onlara hiciv konusu olacak hiçbir şey bırakmayacağım" diye açıklar. **2-** Bu hadisin vürud sebebiyle ilgili açıklama bir başka rivayette gelmiştir. Ona göre, Hassân, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan Ebû Süfyan'ı hicvetmek için izin istemiştir. Bunun üzerine "Pekiyi benim nesebimi

ne yapacaksın, hicivden onu nasıl âzâde edeceksin?" diye sormuştur. Müslim'deki bir rivayete göre ise Hz. Peygamber mü'minlerden Kureyş'i hicvetmelerini taleb eder ve "hicvin onlarda oktan daha derin yaralar açacağına" dikkat çeker. Önce İbnu Ravâha'ya adam gönderip çağırtır: "Onları hicvet" der. Ancak söylediklerini yeterli bulmaz. Ka'b İbnu Mâlik'e adam gönderir, onun hicvini de yeterli bulmaz. En sonunda, Hassân'a adam yollar Hassân İbnu Sâbit gelip huzura girince: "Diliyle vuran bu arslanı çağırma ânı size geldi artık!" der ve dilini çıkarıp şöyle bir ağzının etrafında çevirdikten sonra: "Seni hak ile gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun. Onları dilimle deri yırtar gibi yırtacağım!" der. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Resûlullah Hassân'ı Hz. Ebû Bekir'e havale eder. Maksadı Kureyş'in nesebini teferruâtıyla ondan öğrenmesidir. Hz. Ebû Bekir, neseb hususunda Ashab'ın en bilgilenlerinden biridir. İyi ve kötü taraflarıyla, geçmişteki fazilet ve reziletleriyle Kureyş'e mensup her aileyi çok iyi bilmektedir. Bu bilgi, hicviyede gereklidir. Aksi takdirde atılacak bir hiciv oku, Kureyş'e mensup olan Resûlullah, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer gibi îman cephesinden bazılarını da rencide edip yaralayabilir. Bu sebeple Hz. Peygamber Hassân'a "Ağır ol!" diyerek teskin ettikten sonra Hz. Ebû Bekr'e yollar. Hassân, Hz. Ebû Bekir'den yeterli bilgileri aldıktan sonradır ki: "Senin nesebini sade yağdan kıl çeker gibi çekip çıkaracağım!" garantisini verir. Sadedinde[323] olduğumuz rivayet tek başına alındıkta çok net olmasa da bu garantinin, diğer mü'minlere de şâmil olduğu anlaşılır. Çünkü Resûlullah, şâirlerden "Mü'minleri himaye"yi ve "müşrikleri hicvetme"yi taleb etmiştir.

Müşriklere atılan hiciv oklarından mü'minlere de sıçrayanın bulunması bu temel prensibe aykırı düşerdi. Bu rivayetler bir kere daha göstermektedir ki, herhangi bir hadisi tek başına anlamak oldukça zordur. Aynı mevzuya giren başka hadisleri de görerek meseleyi bütünlüğü içinde kavramaya çalışmak gerekir. Müslim ve Nesâî gibi, bir hadisin bütün vecihlerini bir arada veren kitaplar bu hususta kolaylık sağlarsa da Buharî ve Ebû Dâvud gibi diğer kitaplarda bu kolaylık yoktur, ciddî şerhlere inmek gerekir. Aslında Müslim ve Nesâî'nin de tek başlarına yeterli olduğu söylenemez. Meseleyle ilgili bir kısım teferruât onlarda yer almayan rivayetlerde gelmiş olabilir. O halde prensip, mevzuya giren bütün rivayetlerin araştırılma gereğidir.[326]

[323] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/195.

نيك ِرْشُملا بِنْعَي ْمُهاَجَه ُلوُقَي # َّبِهنلا ُتْعِمَس] :تلاق اهْنَع ُ□ :
هالّل َي ِض َر ةشئاع نعو ـ12□

كاَذ يف ِ هالّل َدْنِع َو ُهْنَع ُتْبَجاَأف ًادَّمَحُم َت ْوَجَه: هْنَع ُ هالّل□
َي ِض َر ُناَّسَح َلاق .َىفَتْشا َو َىفَشَف ُناَّسَح

ا َمُك ُّرَشَف ِء ْفُكِب ُهَل ُتْسَل َو ُهوُجْهَتاُأف ًاءاف َوْلا ُهُتَميِش ِ هالّل
َلوُس َر ًاهيِقَت ًا هرَب ًادَّمَحُم َت ْوَجَهءا َزَجلا

ريِثُت ا َه ْو َرَت ْنإ بِتَّيَنُب ُتْلِكَثُءاَقِو ُمُكْنِم ٍدَّمَحُم ض ْرِعِل ى□
ِض ْرِع َو ُهَدِلا َو َو ِبأ َّنإ َفُءاَدِفلا اَمُك ِرْيَخِل

تا َرِهطَمَتُم اَنُداَي ِج ُّلَظَتُءاَمِهظلا ُلْس ًا اهِفاَتْكأ بلَع ٍتاَدِعْصُم□
َةَّنِع ًا ني ِراَبُتُءاَدُك اَهُد ِر َوم َعْقهنلا

او ُرِبْصاَف َإ َو ُءاَطِغلا َفَشَكْنا َو ُحَتفلا َناَك َو اَنَدَمَتْعا اًّنَع وُمُتْض
َرْعأ َناِءُفاَسِهنلا ِرْيَخلاِب َّنُهُمِهطَلُت

هالّل َلاَق َوُءاَفخ ِهِب َسْيَل َّقَحلا ُلوُقَي ًادبَع ُتْلَس ْرأ ْدَق ُ هالّل □
َلاق َوُءاَشَي ْنَم ِهيِف ُ هالّل ُّزِعُي ِم ْوَي ِبارَضِل

وأ ًلاَتِق ْوأ ٌباَب ِس ِهدَعَم ْنِم ِم ْوَي َّلُك بِقُتُءاَقِهلَلا اَهُتَض ْرُع□
ُراَصْنًا ُمُه ًادْنُج َت ْرَّسَي ْدَق

سْد ُقْلا ُحو ُر َو اَنيِف ِ هالّل ُلوُسر ُلي ِرْب ِج َوُءا َوَس ُه ُرُصْنَي□
َو ُهُحَدْمَي َو ُمُكْنِم ِ هالّل َلوُس َر وُجْهَي ْنَمُفءاَجِه

حامرلا « ُلص ًا َو».ةقباسملاو ةاراجملا « ُةا َراَبُملا َو».ملسم.
هجرخأ .[ُءاَفِش ُهَل َسْيَل

12. (2314)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

"Hassân onları -yani müşrikleri- hicvetti, hem şifa verdi, hem de

şifa buldu."

Hassân (radıyallâhu anh) buyurdu ki: "Sen Muhammed'i hicvettin, ben de onun adına cevap veriyorum.

Bu işimde Allah katında mükafaat vardır.

Sen Muhammed'i nezîh, müttakî,

Resûlullah vefakâr, ahlaklı olduğu halde hicvettin. Sen O'na denk olmadığın halde O'nu hiciv mi ediyorsun? İkinizden hangisi kötü ise iyi olana feda olsun.

Muhakkak ki, babam, babası ve ırzım,

Muhammed'in ırzını sizden korumak için muhâfızdır.

Kızcağızımı kaybedeyim, şayet siz atlarımızı

Kedâ'nın etrafını toz duman etmiş göremezsiniz.[327] O atlar, üzerinize gemlerini çekerek gelirken, Sırtlarında ince mızraklar vardır.

Atlarımız pek hızlı koşarlarken, Kadınlar başörtüleriyle tozlarını alırlar.

Şayet bizden yüz çevirirseniz umre yaparız,

Fetih geldi mi, perde kalkar.

Aksi takdirde öyle bir günün kavgasını bekleyin ki,

O günde Allah dilediğini aziz kılacaktır.

Allah der ki: "Ben bir kul gönderdim,

O hakkı söyler, kendisinde hiçbir gizlilik yoktur."

Allah der ki: "Ben bir ordu hazırladım, Bu ordum emeli cihad olan Ensardır."

Biz (Ensarîler)e her gün Kureyş'ten [328]

Ya sövmek, ya kavga, ya da hiciv vardır

Öyle ise, sizden kim Resûlullah'ı hicveder, Veya över veya yardım ederse bizce birdir.

[326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/196-197.

Allah'ın Resûlü Cibril aramızdadır.

Rûhu'l-Kudüs'ün bir dengi yoktur." [329]

AÇIKLAMA:

1- Hassân İbnu Sâbit'in Kureyş'i hedeflediği bu hicviyede dikkat çeken bir husus, Ensârîlerin yani Medîneli müslümanların mevzubahis edilmesidir. Ensar "Allah'ın ordusu" ve "emeli cihad olan ordusu" olarak tavsif edilir. "Biz Ensârîler" denilir. Yani hiciv, Kureyş'e karşı Resûlullah'ı korumak üzere "Ensar" tarafından yapılmaktadır.

Bunun sebebini anlamak için, şâir Hassân (radıyallâhu anh)'ı Ensar adına hiciv yapmaya sevkeden vak'ayı Abdurrezzak'ın Musannaf'ı ile İbnu Vehb'in Câmii'nde Muhammed İbnu Sîrîn tarikinden gelen bir rivayeti kaydediyoruz:"Müşriklerden bir grup Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i hicvetti. Muhâcirler: "Ey Allah'ın Resûlü, şu adamları hicvetmesi için Ali'ye emir vermiyor musunuz? diye müracaatta bulundular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bize elleriyle yardım eden insanlar, dilleriyle de yardım etmeye daha çok hak sahibidirler" diye cevap verdi.

Bunun üzerine Ensar:

"Vallâhi (Resûlullah) bizi kastediyor!" diyerek Hassân'a adam gönderdi. Hassân, Ensar'ın talebi üzerine Hz. Peygamber'in huzuruna çıkıp hiciv için izin ister. Resûlullah izin verir. Fakat Hassân Kureyş'i tanımadığını beyan eder. Bunun üzerine Efendimiz, Hz. Ebû Bekr'e: "Onlar hakkında bilgi ver, Hassân'a kusurlarını say, dök!" emreder." Bu rivayetin sunduğu açıklama ile 2313 numaralı hadiste kaydedilen açıklama arasında zahirî bir farklılık görülür ise de birbirini tamamlayıcı bir izah yapılabileceği gibi, farklı durumlarla da te'vili yapılabilir. **2-** Âlimler, bu hadislerden hareketle müşriklerin mü'minlere sebbetmeleri halinde, cevaben onlara sebbedilebileceğinin câiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Bu cevaz, âyet-i kerîmede mutlak olarak gelmiş bulunan sebbetme yasağına muârız değildir. Zîra âyet onların müslümanlara sebbetmesini önlemek için bunu yasaklamıştır. Halbuki, hadis sebbetmiş olanlara cevap vermeyi tecviz etmektedir. Âyet şöyle: "Allah'tan başkasını (tanrı edinerek) çağıranlara sövmeyin. Sonra onlar da haddi aşarak nâdanlıkla Allah'a söverler..." (En'âm 108). Şu halde âyet sövmeyi başlatmayı yasaklamış olmakta, hadis de sövmeyi başlatan müşriklere cevap vermeyi tecviz etmektedir. Esasen İslam dîni harbte de karşı tarafın saldırısına cevap vermeyi tecviz eder. Şunu da kaydedelim ki, şartların zarurî kılması halinde, hicvi müslümanların başlatmasına da âlimler cevaz vermişlerdir.

3- Hadiste geçen "Hassân hem şifa verdi hem şifa buldu" ifadesi: Hassân, hicivleriyle müslümanları memnun edip rahatlattı. Müslümanlara ve Resûlullah'a yaptığı bu hizmetle kendi de rahatladı, sıkıntısını böylece attı"

demektir.

4- Übbî'ye göre bu hicvi Hassân, Mekke'nin fethinden önce, Hudeybiye umresi sırasında müşriklerin Ka'be'yi tavafı men etmeleri üzerine yapmıştır. Esasen hicvin metnindeki bazı ifadelerde bunu görmek bile mümkündür.330

ةَمِلَك ٌرِعاَش اَهَلاَق ٍةَمِلَك ُقَدْصأ :# ِ هاللّ ُلوسر َلاق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ13□

ناخيشلا هجرخأ .[َمِلْسُي ْنأ ِتْلَّصلا ِبِأ ُنْب ُةَّيَمُأ َداَكو ُل ِطاب َ
هاللّ ًخ اَم ٍءْىَش ُّلُك َأ: ٍديِب ًل

يذمرتلاو .

13. (2315)- Ebû Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir şâirin söylediği en doğru söz Lebîd'in söylediği şu sözdür: "Haberiniz olsun, Allah'tan başka her şey bâtıldır. Ümeyye İbnu Ebi's-Salt müslüman olayazdı."331

AÇIKLAMA:

1- Hadiste bir beytine yer verilen Lebîd, Arabın büyük ve güçlü şâirlerinden biridir. İsmi Lebîd İbnu Rebî'a İbnu Âmir İbnu Mâlik Âmiri Sümme'l-Ca'ferî'dir. Kavmi Benî Ca'fer heyetiyle Resûlullah'ın yanına gelmiş ve İslam'la şereflenmiş ve ömrünün sonuna kadar İslâmî salâbetini korumuştur. Cahiliye devrinde de, İslâm'dan sonra da kavmi arasında îtibarlı bir yer tutmuştur.

Tarihçilerin çoğu, müslüman olduktan sonra Lebîd'in şiir söylemediğini rivayette ittifak ederler.

Lebîd, saba rüzgarı her estiğinde bir koyun kesip halka yedireceğim diye nezreder. Sonra Kûfe'ye iner. Muğire İbnu Şu'be, sabâ rüzgarı estikçe: "Ebû Akîl'e yardım edin, mürüvvetini ifade etsin!" derdi. Anlatıldığına göre Lebîd Kûfe'de iken bir gün sabâ rüzgarı eser, ancak o fakir ve parasızdır. Durumu Kûfe emiri Velid İbnu Ukbe İbnu Ebî Muayt muttali olur. Halka hitab ederek: "Biliyorsunuz Ebû Akîl nezretmiştir. Ancak ahdini tutamadı, kardeşinize yardım edin!" der ve iner, ona yüz deve yollar. Halk da (develer) gönderir ve Lebîd nezrini yerine getirir.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bir gün kendisine, "Bize şiirlerinden bir şeyler okuyuver!" der. Lebîd şu cevabı verir: "Allah bana Bakara'yı ve Âl-i İmrân'ı öğrettikten sonra artık şiir okumam."

Bu söz üzerine Hz. Ömer, onun ikibin dirhem olan tahsisatını beşyüz dirhem artırır. Hz. Muâviye zamanında Muâviye (radıyallâhu anh) ona: "Bu ikibini anladık şu ziyade de ne oluyor?" der ve onu kaldırmak ister. Lebîd: "Ben zaten ölüyorum. Ziyadesi de, aslı da senin olsun!" der. Hz. Muâviye rikkate gelir ve meseleyi olduğu gibi bırakır ise de çok geçmeden Lebîd vefat eder. Ancak Lebîd'in Hz. Muâviye zamanına ulaşmadığı, Hz. Osman zamanında Velid İbnu Ukbe'nin valiliği sırasında Kûfe'de vefat ettiği söylenmiştir. İmam Mâlik, Lebîd'in 140 yıl yaşadığını işittiğini söyler. 130, 140, 160 ve hatta 175 yıl yaşadığını söyleyenler de olmuştur. Bir rivayette 41. hicrî yılında vefat etmiştir.

---

[329] Müslim, Fezâilu's-Sahâbe: 157, (2490); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/198-199.

[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/200-201.

Lebîd'in beyitlerini Resûlullah'ın dışında, ezberden okuyup mırıldanan başkaları da olmuştur. Hz. Âişe'nin şu beyti okuduğu belirtilir:

"Himayelerinde yaşanılan kimseler gitti, Uyuzlu deriler misilli haleflerin içinde kaldım."

Müslüman olduktan sonra şiiri terkeden Lebîd'in sadece şu beyti okuduğu rivayet edilir: "Kerîm olan kimse nefsi kadar kimseyi itab etmez, Kişiyi ancak salih arkadaş ıslah eder."

2- 332 Umeyye İbnu Ebi's-Salt'la ilgili açıklamayı 2307 numaralı hadiste yaptık.

ن ِم ٍءْشِب ُلَّثَمَتَي # ِ هاللّ ُلوسر َناك ْلَه ْتَلِئُس اَهَّنأ] :اهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ14□

هجرخأ .[ِدهو َزُت ْمَل ْنَم ِراَبْخ‘اِب َكيِتأَي َو:ٌلوُقَي َو ،ةَحا َو َر
ِنْبا ِرْعِشِب ُلَّثَمَتَي َناك : ْتَلاَقف ؟ٍ ِرْعِهشلا

يذمرتلا .

14. (2316)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin anlattığına göre, kendisinden, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şiirden birşeyler terennüm edip etmediği sorulmuştur da şu cevabı vermiştir: "Evet, İbnu Ravâha'nın şiirini terennüm eder ve şu mısraı okurdu: "Kendisine azık vermediğin kimseler sana haber getirecek."333

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zaman zaman Arap şâirlerinden bazı beyitleri ve mısraları terennüm ettiğini göstermektedir. Burada Efendimizin okuduğu belirtilen mısranın İbnu Ravâha'ya ait olduğu söylenmektedir. Gerçekte ise bu mısranın İbnu Ravâha'ya nisbeti mecâzidir veya hataen yapılmıştır. Çünkü bu mısra Muallaka sahiplerinden Tarfe İbnu'l-Abd el-Bekrî'ye aittir. Aslında bu bir beytin ikinci mısraıdır. Birinci mısraı şöyledir: "Günler sana gafili olduğun şeyler gösterecek."

Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hoşuna giden ve bu sebeple zaman zaman terennüm buyurduğu beytin mânası şöyledir: "Günler sana gafili olduğun şeyler gösterecek.

Kendisine azık vermediğin kimseler sana haberler getirecek."[334]

رَجَح ُهَبَاصأ ْذإ # ِ هاللّ ِلوسر َعَم ُنْحَن اَمْنَيَب] :لاق ْهن َع ُ□
هاللّ َي ِض َر هاللّدبع نب بدنج نعو ـ15□

ناخيشلا هجرخأ .[ِتيِقَل اَم ِ هاللّ ِليِبَس يف َو ِتيِمَد ٌعَبْصإ .
ِتْنأ ْله: َلاَقف ُهُعَبْصإ ْتَيِمَدَف َرَثَعَف

15. (2317)- Cündeb İbnu Abdillah (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber olduğumuz bir anda kendilerine bir taş isabet etti, kaydı ve parmağı kanadı. Bunun üzerine: "(Parmağım ne sızlarsın?) Sen ancak kanayan bir parmak değil misin? (Bu kazaya da, boşa değil) Allah yolunda uğradın" buyurdu."[335]

[332] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/201-202.

[333] Tirmizî, Edeb: 70, (2852); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/202.

AÇIKLAMA:

Âlimler bu hadis hususunda ihtilaf etmişlerdir: "Resûlullah bunu bir terennüm olarak mı söyledi, yoksa içinden şiir kasdı olmaksızın mı geldi? Taberî ve diğer bazıları birincide cezmederler. Terennüm ise daha önceden bilinen bir beyt olmalıdır. Diğer görüşe göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şiir kastetmeksizin ifade buyurdukları bir mâna, iki mısralı bir beyt, bir nazm üslubuna bürünmüş şiir denecek bir elfaz örgüsüyle telaffuz edilmiş olmalıdır.

Buna terennüm diyenler, Mûte savaşı esnasında Abdullah İbnu Ravâha'nın aynı beyti bazı başka ilavelerle okuduğunu belirten İbnu

Ebi'd-Dünya'nın Muhâsebetü'n-Nefs'teki bir rivayetini delil göstermişlerdir. Keza Vâkidî de el-Velîd İbnu'l-Velîd İbni'l-Muğîre'nin Hudeybiye Sulhu sırasında Medine'ye dönüşte Hârre'de tökezleyerek parmağının kopması üzerine aynı şeyi söylemiş olması da bunun bir terennüm olduğuna delil kılınmıştır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında terennümün yani bir başkasından naklen şiir inşadının câiz olup olmayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir. Ancak ekseriyet cevazına hükmeder, sahihî görüş de budur. Nitekim bir önceki hadiste (yani 2316 numaralı rivayet) Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) Resûlullah'ın İbnu Ravâha'ya ait şiirlerden terennüm buyurduğunu söylemiştir. Keza İbnu Abbâs ve başkalarından da muhtelif fırsatlarda Resûlullah'ın bazı şiir terennümlerine örnekler rivayet edilmiştir.

Ayrıca Resûlullah'ın hayatında, şiir kasdı olmaksızın manzum ifadelere yer verme örnekleri de mevcuttur. İbnu Hacer bunlara şiir denmeyeceğini belirttikten sonra Kur'ân-ı Kerîm'de dahi bunun pek çok örnekleri bulunduğuna dikkat çeker ve: "Ancak bunların ekserisi bir beyitin yarıları halindedir, tam bir beyt vezni üzere olanlar azdır" der. Sonra önce tamlara örnekler kaydeder. Bunlardan birkaçı: **1-** (Tevbe-112); □الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ

2- (Neml-23); □اُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

3- (Tahrim-5); □مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ

4- (Zâriyât-26); □فَرَاغَ اِلَى اَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ

5- (Hicr-49); □نَبِّئْ عِبَادِي اَنِّي اَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

6- (Âl-i İmrân-92); □لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

7- (Enfâl-38); □قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ

8- (Sebe-13); □وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ

9- (Bakara-197); □وَ اتَّقُونِ يَا اُولِى اْلَاَلْبَاب

10- (Sâd-54); □اِنَّ هذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ

11- (Bakara-85); □تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِاْلاِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ

12- (Rûm-30); □فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّينِ حَنيفًا فِطْرَتَ اللّه

13- (Tûr-497; □وَ مِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَ اِدْبَارَ النُّجُومِ

14- (Kehf-29); □فَمَنْ شَآءَ فَلْيُؤْمِنْ وَ مَنْ شَآءَ فَلْيَكْفُرْ

15- (Enfâl-42); □لِيَقْضِىَ اللّه اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا

16- (Ahkâf-25); □فَاَصْبَحُوا لَا يُرى اِلَّا مَسَاكِنُهُمْ

17- (Ra'd-30); □فى اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا اُمَمٌ

18- (Enfâl-58); □فَانْبِذْ اِلَيْهِمْ عَلى سَوَآء

19- (Hicr-46); □اُدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنينَ

20- (Müzzemmil-18); □بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا

21- (Hûd-60); □اَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ

22- (Nahl-66); □ثَمَرَاتِ النَّخيلِ وَ اْلاَعْنَاب

23- (Bakara-2); □ذلِكَ اْلكِتَابُ لَا رَيْبَ فيه

İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisin şiir olduğunu söyleyenlere cevap sadedinde şöyle dendiğini de kaydeder: "Fasih bir zâttan bir beytin vâki olmasına şiir denemez, bunu söyleyene de şâir denemez." 336

NAMAZ BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki kısım vardır) *

BİRİNCİ KISIM

NAMAZIN FARZLARI HAKKINDADIR

*

İKİNCİ KISIM

NÂFİLE NAMAZLAR HAKKINDADIR

NAMAZ BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Dilimize namaz diye çevrilmiş olan salât, Arapçada dua demektir. Geniş mânasıyla salât kelimesi dînî metinlerde "dua", "namaz", "rahmet" ve hatta "ibadet" gibi muhtelif mânalarda kullanılmıştır. Fakat namaz deyince, vakit, taharet, kıyam, kıraat, rüku, secde tabirleriyle ifade edilen müslümanlara has, muayyen zamanlarda, belli şartlar altında, bilinen şekiller ve hareketler çerçevesinde yapılan ibadeti kastederiz. Halbuki ibadet ve dua deyince belli şekil ve şartlarla sınırlandırılmayan, hangi dinde olursa olsun her insanın izhar edeceği tazim ve taabbüd kastedilebilir. Öyle ise "namaz" müslümanlara has ibadettir, onun alâmet-i fârıkasıdır, müslümanda giriş kapısını kelime-i şehâdetin teşkil ettiği ve en mühim hizmetini -hatta diğer hizmetlerinin makbuliyeti de buna bağlı kılınmıştır- namaz teşkil eden kulluğu yerine getirmek akdini yapmış, bu akdin şartlarına teslim olmuş kimse demektir.

Bu mânada salât, İslâm'ın âlem ve sembolü, İslâm dîninin direği, kulun Allah'a takdim ettiği ubûdiyetin en yücesidir. Namaz, farz olması haysiyetiyle, Allah'a kulluğun yegane berat ve senedidir. Diğer ibadetlerin makbuliyeti, ihlası da buna bağlıdır. Kişi farz olan namazını eda etmedikçe, kulluğunda samimiyetten uzaktır, diğer nafile ibadetleri hedefine ulaşamaz.

Yakîn yani ölüm gelinceye kadar (Hicr 99) her üç halinde de yani gerek ayakta durur vaziyette, gerek oturur ve gerekse yatar vaziyette ibadetle mükellef olan (Âl-i İmrân 191), bir başka ifade ile büluğdan ölüme kadar ubûdiyete uygun bir hayat geçirmek misyonuyla yaratılmış olan insanın bu mükellefiyetini en yüksek mertebede îfâsının vazgeçilmez şartı namazdır. Bu sebeple Hz. Peygamber: "Namaz dinin direğidir. Kim bunu ikâme ederse (ayakta tutarsa) dînini ikâme eder, kim de bunu yıkarsa dînini yıkar" buyurmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), görüleceği üzere (2324; hadis) namazı ibadetlerin en hayırlısı olarak tavsif edecektir. Çünkü "ubûdiyet"e giren her çeşit kulluk tezahürü namazda mündemiçtir. İslâm dîninde namazın tuttuğu ehemmiyetli mevkiin yerini anlamada Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in İslâm Devletinin devlet başkanı sıfatıyla valilerine yaptığı bir tamimine göz atabiliriz. Der ki: "Benim nazarımda en ehemmiyetli, işiniz namazdır. Kim onu korur ve devam ettirirse dinini korumuş olur. Kimde de onu zâyi ederse onun dışındakileri daha çok zayi eder." (2369. hadis).

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Allah'ın Resûlü, İslâm' da Allah'a en sevgili şey nedir?" diye soran kimseye şu cevabı vermiştir: "Vaktinde kılınan namazdır, kim namazı terkederse onun dîni yoktur, namaz dînin direğidir." Taberânî'nin Evsat'ında gelen bir hadis de şöyle: "Üç şey vardır. Kim bunları muhafaza ederse o gerçek dosttur, kim zâyi ederse o da gerçek düşmandır: Namaz, oruç, cenâbet(ten temizlik)." Namazın ehemmiyeti üzerine rivayet çoktur. Bu bölümde, namazın çeşitli meselelerine giren rivayetlerden bazıları görülecektir.[337]

BİRİNCİ KISIM

NAMAZIN FARZLARI

(Bu kısımda dokuz bâb vardır)

*

BİRİNCİ BÂB

NAMAZIN FAZİLETİ

*

İKİNCİ BÂB

EDA VE KAZA OLARAK NAMAZ VACİBTİR

*

ÜÇÜNCÜ BÂB

NAMAZLARIN VAKİTLERİ

*

DÖRDÜNCÜ BÂB

EZAN VE İKÂMET

(Bu bâbın fer'leri var)

*

BİRİNCİ FER'

EZAN VE İKÂMETİN FAZİLETİ

*

EZANDA ADI GEÇENLER

ABDULLAH İBNU ZEYD, EBÛ MAHZÛRA BİLAL-İ HABEŞÎ *

İKİNCİ FER

'EZAN'IN BAŞLANGICI

*

ÜÇÜNCÜ FER'

EZAN VE İKÂMETE MÜTEALLİK HÜKÜMLER

*

FASL

İSTİKBAL-İ KIBLE

BEŞİNCİ BÂB

NAMAZIN MAHİYETİ VE RÜKUNLERİ

Namazda Kıraat

*

"Âmin!" Demenin Fazileti

*

Sûre Okuma Hakkında Öğle ve İkindi Namazlarında Kıraat

*

Akşam Namazında Kıraat

*

Yatsı Namazında Kıraat

*

Namazda Kıraati Cehrî Yapmak

*

İ'tidal Hakkında

*

Rüku ve Secdelerin Miktarı

*

Rükû ve Secdenin Şekli

*

Secde Âzaları Kunût

Teşehhüd

*

Cülûs

*

Selam

*

Namaz Amellerinin Evsâfı Üzerine Hadisler

*

Namazın Uzun ve Kısa Olması

NAMAZIN ŞARTLARI

(Sekiz tanedir)

1- Hadesten Tahâret *

2- Elbisenin Tahâreti *

3- Setrü'l-Avret *

4- Namaz Kılınan Yerler *

5- Konuşmayı Terk *

6- Fiilleri Terk *

7- Musallînin Kıblesi *

8- Müteferrik Hadisler *

Namazda Çocuk Taşımak

*

Namazda Uyuklamak

*

Namazda Saçın Bağlanması

* Haşerâtı Defetmek

SECDELER ÜZERİNE FASIL

Sehiv Secdesi

*

Tilâvet Secdesi

*

Tilâvet Secdesiyle İlgili Tafsilat *

Şükür Secdesi

ALTINCI BÂB

CEMAATLE NAMAZ

(Beş fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

CEMAATİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FASIL

CEMAATA DEVAM VACİBTİR

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

CEMAATİ ÖZRÜ OLAN TERKEDER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

İMAMIN EVSAFI

*

BEŞİNCİ FASIL

İMAMA UYANLARLA İLGİLİ AHKÂM VE ÂDÂB

*

YEDİNCİ BÂB

CUM'A NAMAZI

(Beş fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

CUM'ANIN FAZİLETİ, VÜCÛBU, AHKÂMI

*

İKİNCİ FASIL

CUM'ANIN VAKTİ VE EZAN

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HUTBE VE HUTBE İLE ALÂKALI HUSUSLAR

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

NAMAZ VE HUTBEDE KIRÂAT

*

BEŞİNCİ FASIL

CÂMİYE GİRME VE İÇİNDE OTURMA ÂDÂBI

*

SEKİZİNCİ BÂB

YOLCU NAMAZI

(Üç fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

SEFERDE NAMAZI KASRETMEK

*

İKİNCİ FASIL

SEFERDE İKİ VAKTİN NAMAZINI CEM'ETMEK

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

NAFİLE NAMAZLAR

*

HAVF(KORKU) NAMAZI ÂDÂBI

Birinci Bâb

Namazın Fazileti

بَابِ ًارْهَن َّنأ ْوَل ْمُتْيأ َرأ : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نع ـ1□

كِلذ ِيقْبُي َ :اوُلاق ؟ًائْيَش ِهِن َرَد ْنِم َكِلذ ِيقْبُي َنوُلوُقَت اَم ٍتا َّرَم□
َسْمَخ ٍم ْوَي َّلُك ِهيِف ُلِسَتْغَي ْمُكِدَحأ

ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[اَياَطَخلا اَهِب ُ هاللّ اوُحْمَي ،سْمَخلا
ِتاوَلَّصلا ُلَثَم َكِلذف : َلاق .ًائْيَش ِهِن َرَد ْنِم

خسولا « ُن َرَّدلا».دواد .

1. (2318)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim:

"Sizden birinizin kapısının önünden bir nehir aksa ve bu nehirde hergün beş kere yıkansa, acaba üzerinde hiç kir kalır mı, ne dersiniz?"

"Bu hal, dediler, onun kirlerinden hiçbir şey bırakmaz!" Aleyhissalâtu vesselâm: "İşte bu, beş vakit namazın misalidir. Allah onlar sayesinde bütün hataları siler" buyurdu." 338

□ر َض ِي َ هالّل ُ هْنَع لاق : [كاَن َر ج ًُن ِ أخَو َ ان ِ فَهَلَك َ أاحَدُهُمَا لْبَق
صاقو أبو نب دعس نعو ـ2□

□يلَة ُ ا‘ َو ّل ِ مِهْنَمُ اَ عِنْدَ ر َ سِوُل ّالله ِ #، فقال َ النبَّ ُ # : أَلمْ َ يكُن
صاِح ِ به ِ ب َ أر ِ بعَين َ ليلَة ً فذَكُر ِ ت َ ف ْ ض ِ

فقالَ # : و َ م َ ا يد ِ رْ ي ِ ك ُ م ْ ا م َ بلغَت ْ بِه ِ ص َ ً تُه ُ بَعْدَه ُ، إنمَّ َ ا
خ ُ ر َ مسُلِم ًا؟ قالوا: بَل َ ن ، و َ كان َ َ بأس َ بِه ِ، IŒ

أحَدِكُم ْ يق َ تحِ ِ م ُ فيِه ِ كُ ّل َ ي ْ و م ِ خمَسَ َ مر ّ َ ات ٍ، فم َ ا ت َ ر َ و ْ ن□
مثَل ُ الص ّ َ ة ِ كَمثَل ِ نَهر ٍ عذ ْ ب ٍ غمر ٍ ب ِ ب َ اب ِ

ما بَلَغ َتْ بِه ِ ص َ ً تُه ُ]. أخرجه مالك. «الغمْر ُ »: بفتح الغين
ذَلك ِ يبْقِي م ْ ن ِ در َ نه ِ، فإنكُّم ْ َ تدرُ ْ ون َ

. الكثير.و «يقتْح ِ م ُ فيِه ِ»: يدخله ويلقن نفسه فيه
:المجمعة

2. (2319)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallâhu anh) anlatıyor: "İki erkek kardeş vardı. Bunlardan biri öbür kardeşinden kırk gün kadar önce vefat etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bunlardan birincinin faziletleri zikredildi. Bunun üzerine Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm): "Diğeri müslüman değil miydi?" diye sordu.

"Evet, müslümandı ve fena da değildi!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öldükten sonra, namazının ona ne kazandırdığını biliyor musunuz? Namazın misali, sizden birinin kapısının önünde akan ve her gün içine beş kere girip yıkandığı suyu bol ve tatlı bir nehir gibidir. Bu (nehrin) onun üzerinde kir bıraktığını göremezsiniz. Öyleyse, siz ona namazının neler ulaştırdığını bilemezsiniz." 339

AÇIKLAMA:

1- Tîbî, önceki hadiste namazın günahları temizleyeceği hususunda mübalağalı bir üsluba yer verildiğine dikkat çekmektedir. "Çünkü der, cevapta "Hayır!" demekle iktifa edilmemiş, te'kîden lafz tekrar edilmiştir." İbnu'l-Arabî buradaki benzetmeyi şöyle açıklar: "Kişi elbise ve bedeninde maddî kirlerle kirlendiği ve bundan da bol su ile temizlendiği gibi, namaz da kişiyi günah kirlerinden temizler, öyle ki hiçbir günah bırakmaz, namaz sayesinde kişi pak ve lekesiz olur."

2- Bu hadisler, zahirde hükmen âmmdir, yani günahın büyüğüne de, küçüğüne de şâmildir. Ancak İbnu Battal der ki: "Küçük günahların kastedildiği hadisin kendisinden anlaşılabilir. Zira, hadiste "hatalar" kire (deren) benzetilmiştir. Deren, daha büyük kurûh (yara ve çıbanlar) ve hurâcât'a (derin yaralar) nisbetle küçük kirlere ıtlak olunur." Bazı şârihler: "Hadiste, namazın temizleyeceği günahların su ile yıkanabilecek kirlere benzetilmesi de bunların küçük günah olduğunu ifade eder, çünkü su ile küçük kirlerin temizlenmesi uygun düşer (vücutta derin yaralar (kurûh) olduğu takdirde bu, su ile yıkanmaz)" derler. Ancak, meseleyi Müslim'in bir rivayeti nassen tavzih etmektedir: "Beş vakit namaz, büyük günahlardan içtinab edildiği müddetçe arada işlenen günahlara kefarettir."Bulkûnî, insanları küçük ve büyük günah işleme noktasından beş kısma ayırır: **1)** Hiçbir günah işlemeyen: Namaz bunun derecesini yüceltir. **2)** Israrlı olmaksızın küçük günah işleyen: Namazla bunun günahı kesinlikle affa uğrar. **3)** Küçük günahı işleyip, onda ısrar eden: Bu durumda, "küçük günahta ısrar büyük günahtır" prensibine göre namazla bunun günahı affolunmaz, çünkü namaz, küçüklere kefarettir. **4)** Bir tek büyük ve bir çok küçük günah işleyen. **5)** Büyük günahlar ve küçük günahlar işleyen: Böylesinde şu durum var: Büyüklerden içtinab etmezse büyüklerin affedilmeyip küçüklerin affedilmesi muhtemeldir. Keza hiçbir affa mazhar olmaması da muhtemeldir. İkinci ihtimal daha kuvvetlidir... 340

ءاَج ْذإ ُهَعَم ُنْحن َو ،د ِجْسَملا يف # ِ هاللّ ُلوس َر اَنْيَب] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةماماأ بأ نعو ـ3□

تَميِقأ َو ، َتكَسَف َداَعأ َّمُث ،ُهْنَع َتكَسَف ، َّنَلَع ُهْمِقأَف ًاهدَح□
ُتْبَصأ يهنإ : ِهاللّ َلوُس َر اَي َلاَقف ،ٌلُج َر

تْيأ َرأ : ُهَل َلاَقف ،هْيَلَع ُّد ُرَي اَذاَم ُرُظْنا ُهُتْعَبَّتا َو ،ُلج َّرلا□
ُهَعِبَت # ِ هاللّ ُلوُس َر َف َرَصْنا اَمَلَف ،ُةَّصلا

مُث : َلاَق . ِهاللّ َلوُس َر اَي َلَب : َلاَق ؟ءوُض ُولا َتْنَسْحأَف□□
َتأَض َوَت ْدَق َسْيَلأ ، َكِتْيَب ْنِم َتْج َرَخ َني ِح

لاق وأ ، َكَّدَح َكَل َرَفَغ ْدَق َىلاعَت َ هاللّ َّنإف : َلاَق . ِهاللّ□ :
َلوُسر اَي ْمَعَن : َلاَق ؟اَنَعَم َة ًَّصلا َتْدِهَش

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[َكَبْنَذ .

---

[338] Buhârî, Mevâkît: 6; Müslim, Mesâcid: 282, (666); Tirmizî, Emsâl: 5, (2872); Nesâî, Salât: 7, (1, 231); Muvatta, Sefer: 91, (1, 174); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/212.

3. (2320)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber mescidde idik. O esnada bir adam geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü, ben bir hadd işledim, bana cezasını ver!" dedi. Resûlullah adama cevap vermedi. Adam talebini tekrar etti. Aleyhissalâtu vesselâm yine sükut buyurdu. Derken (namaz vakti girdi ve) namaz kılındı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazdan çıkınca adam yine peşine düştü, ben de adamı takip ettim. Ona ne cevap vereceğini işitmek istiyordum. Efendimiz adama: "Evinden çıkınca abdest almış, abdestini de güzel yapmış mıydın?" buyurdu. O: "Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Efendimiz: "Sonra da bizimle namaz kıldın mı?" diye sordu. Adam:

"Evet ey Allah'ın Resûlü!" deyince, Efendimiz:

"Öyleyse Allah Teâlâ hazretleri haddini -veya günahını demişti- affetti" buyurdu."[341]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste ulemanın ihtilaf ettikleri bir husus mevzubahistir. Hadd cezasını devlet reisi affedebilir mi?

İmam Buhari, bu hadisi şu adı taşıyan bir bâbta kaydeder: "Bir kimse hadd işlediğini ikrar eder fakat çeşidini beyan etmezse İmam bunu örtme selahiyetine sahip midir?" Buhârî ve Müslim'in ittifak ettiği hadislerden olmasına rağmen Ebû Bekr el-Berzencî, hadisin sıhhati hususunda ta'n'da bulunmuştur. Ancak, hadise mütâbaad eden başka rivayetler bulunduğu için, ulema bu hususta fazla durmayıp kastedilen mânayı tesbite çalışmıştır. Çünkü hadde giren cürüm sübut bulunca cezası ikâme edilir; bu, temel prensiptir. Bu sebeple hadis hususunda muhtelif te'viller yapılmıştır: * Belki adam aslında hadd olmayan bir günahını "hadd" zannetti veya yaptığı işi, nazarında büyüterek onu hadd terettüp eden bir suç zannetti.

* Buhârî'nin tercümesi, "haddi ikrar edip çeşidini beyan etmeyen kimseye hadd cezası uygulamak, adam tevbe ettiği takdirde, imama vacib olmaz" hükmünü tazammun etmektedir. * Hattâbî şöyle te'vil eder: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vahiy yoluyla, Allah'ın o adamı affettiğine muttali kılınması câizdir. Aksi halde, nasıl bir hadd işlediğini sorup ona terettüp eden cezayı vermesi gerekirdi."

Hattâbî ilaveten der ki: "Bu hadiste, hudûdun araştırılmayıp, imkan nisbetinde kaçınılması gereği ifade edilmektedir. Hadiste zikri geçen adam hadd ikamesi gerektiren cürmünü açıklamıyor. Belki de bir küçük günah işledi de hadd gerektiren büyük günah zannetti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da mesele üzerine gitmedi. Zîra ihtimal üzerine hadd gerekmez. Açıklama talebinde bulunmamasına gelince, bu (âyetle) yasaklanmış olan tecessüse girmesinden olabileceği gibi, setri tercih etmiş olmasından ve adamın kendisine hadd tatbik ettirme teşebbüsünde pişmanlık ve dönüş görmüş olmasındandır."

Ulema, bu hadisten hareketle, haddi gerektiren bir cürüm ikrar eden kimseye -haddin düşmesi çin- ister ta'rîz ve ister daha vâzıh bir sûrette ikrardan rücûyu telkin etmeyi müstehab addetmiştir. Nevevî ve bir cemaat, hadiste zikri geçen zâtın işlediği cürmün küçük günahlardan olduğu hususunda cezmetmiştir. Bunları kesin hükme sevkeden delil haberin devamında, "cürme namazın kefaret olduğunun" ifade edilmesidir. Zîra, namazın büyük değil, küçük günalara kefaret olacağı beyan edilmiştir. Ekseri ve ağlebi durum için hüküm budur. Ancak, bazan namazın büyük günahı da affettirdiği vâkidir. Mesela bir kimse, pek çok küçük günahlarının affına sâlih olacak derecede tetavvu amellerini artırmış olabilir. Böyle birinin üzerinde küçük günah yoksa veya az bir şey varsa, ama işlediği bir büyük günah varsa işte bu büyük günah çokça işlenen nafilelerle affa uğrar, zîra Allah güzel amelde bulunanın amelini zâyi etmez.

* Rivayetin bir vechinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelen zât: "Ey Allah'ın Resûlü, ben zinâ işledim, hadd tatbik et" demiştir. Bu açık itirafa rağmen Resûlullah'ın hadd tatbik etmemiş olmasını nazar-ı dikkate alan bazı âlimler: "Mutlaka adamcağız, şer'an zinâ olmayan bir fiili zinâ zannetmiş olmalıdır" diye hükmetmişlerdir. * Bu hadisten şu hükme varanlar da olmuştur: "Bir kimse tevbekâr olarak gelip itirafda bulunursa ondan hadd düşer." Ancak şu da ihtimalden uzak değildir: Hadis ravilerinden biri, rivayette geçen "hadd işledim" ifadesini "zinâ işledim" diye anlayıp, zannına uygun şekilde ifade etmiş olabilir. Asıl olan Buhârî'de gelen şeklidir. Âlimler büyük çoğunluğuyla bunda ittifak eder.

* Bu tatbikatın, rivayette zikri geçen kimseye mahsus olması da muhtemeldir. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun günahını, namazı sebebiyle Allah'ın affettiğini haber vermiştir. Bu da ancak vahiyle bilinebilir, bu hükümde -bu meselede onun misli olduğu bilinen kimse dışında- devam etmez. Resûlullah'tan sonra vahyin inkıtâı ile bunu bilmek de inkıtaya uğramıştır. Hadisin zâhirine temessük eden bazısına göre Ebû Ümâme hadisinin zâhirinden üç görüş çıkarılmıştır: **1-** Hadd, onu ikrar edenin, üzerinde ısrarı ve cürmün taayyün etmesinden sonra gerekli olur.

2- Bu hüküm, kıssada mezkur olan şahsa aittir.

3- Tevbe ile hadd düşer.

Bu görüş sahibine göre, en muvafık, en sahih görüş üçüncüsüdür. 342

□4- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ # فَجَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّهِ: إنِّي

أَصَبْتُ حَدًّا فَأَقِمْهُ عَلَيَّ، وَلَمْ يَسْأَلْهُ، وَ□□ حَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَصَلَّى مَعَ النَّبِيِّ #، فَلَمَّا قَضَى النَّبِيّ #

الصَّلاَةَ□ قَامَ إلَيْهِ الرَّجُلُ، فقال

كِتَابَ□ اللّهِ تَعَالى. قال: ألَيْسَ قَدْ صَلَّيْتَ مَعَنَا؟ قَالَ: نَعَمْ .

ّنف َمِقأَف ،اًهدَح ُتْبَصأ ِيهنإ : ِهاللّ َلوُسر اَي

ناخيشلا هجرخأ .[َكهدَح َلاق ْوأ ، َكَبْنَذ َكَل َرَفَغ ْدَق َهاللّ .
ّنإف ْبَهْذا َلاق

4. (2321)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında idim. Bir adam huzuruna gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, dedi, ben bir hadd (suçu) işledim, cezasını tatbik et!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama (birşey) sormadı. Derken namaz vakti girdi. Resûlullah'la birlikte o da namaz kıldı. Aleyhissalâtu vesselâm namazını tamamlayınca, adam yanına geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! dedi, ben hadd (çeşidine giren bir suç) işledim. Bana Allah'ın Kitabını tatbik et!" Efendimiz: "Sen bizimle birlikte namazını eda etmedin mi?" diye sordu. Adam: "Evet!" dedi. Efendimiz: "Öyleyse git. Zîra Allah, senin günahını affetti" veya -hadd'ini affetti-" dedi." 343

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere bu rivayet de önceki hadis gibi, dînin yasakladığı bir günahı işleyen kişinin sonradan pişman olarak günahından temizlenmesi için Hz. Peygamber'e müracaatıyla ilgilidir. Râviler aynı hadiseyi rivayet etmiş olabilecekleri gibi farklı iki hadiseyi de rivayet etmiş olabilirler.

Her hâl u kârda bu mevzuyu önceki hadisin açıklamasında îzah ettik, oraya bakılmalıdır. 344

و ْزَغلا ْمُهَتاَفَف ِلس ًّسلا َةا َزَغ ا ْو َزَغ ْمُهَّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر بفقثلا نايفس نب مصاع نعو ـ5□

بوُّيأ اَبأ اَي :ٌم ِصاَع َلاَقف ،ٍرِماَع ُنب ُةَبْقُع َو ،َبوُّيأ وُبأ ُهَدْنِع□
َو ،ةَيِواَعُم ىلإ اوُعَج َر َّمُث ،اوُطِبا َرَف

اَن ْرِبْخأ ْدَق َو ،ماَعْلا ُو ْزَغْلا اَنَتاَف

كِلَذ ْن ِم َرَسْيأ ىلَع َكُّلُدأ :ى ِخأ َنبا اَي َلاَقف ،ُهُبَنَذ ُهَل َرِفُغ□ □
ِةَعبر'ا ِد ِجاَسَملا يف ِهِلَص ْنَم ُهَّنأ

لَمَع ْنِم َمَّدَق اَم ُهَل َرِفُغ ،َرِمُأ اَمَك َّلَص َو ، َرِمُأ اَمَك أَّضَوَت□
ْنَم :ُلوُقَي # ِ هاللَّ َلوسر ُتْعِمَس ِهِنإ

ئاسنلا هجرخأ .[ْمَعَن :َلاَق :ُةَبْقُع اَي َكِلَذكأ .

5. (2322)- Âsım İbnu Süfyân es-Sakafî (radıyallâhu anh)'nin anlattığına göre, bunlar Selâsil gazvesine gitmişler. Fakat fiilen gazveye iştirak edememişlerdi. Bunun üzerine kendilerini Allah yoluna verdiler. Sonra Hz. Muâviye (radıyallâhu anh)'nin yanına döndüler. Hz. Muâviye'nin yanında Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Ukbe İbnu Âmir vardı. Âsım: "Ey Ebû Eyyûb! dedi. Bu sene gazveyi kaçırdık. Bize, (bunun telafisi için bir çare) haber verildi. Buna göre, kim dört mescitte namaz kılarsa, günahları affedilirmiş." Ebû Eyyûb: "Ey kardeşimin oğlu! dedi. Ben sana bundan daha kolayını haber vereyim. Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü işittim: "kim emredildiği şekilde (mükemmel olarak) abdestini alır, emredildiği şekilde namazını kılarsa, önceden yapmış olduğu (kusurlu) ameli sebebiyle affolunur." Ey Ukbe! (Resûlullah'ın tebşiri) böyleydi değil mi?"Ukbe: "Evet!" dedi."[345]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hakkı verilerek alınacak abdest ve kılınacak namazın, herhangi meşru bir sebeple kaçırılan cihadın zararını telafi

---

[342] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/215-216.

[343] Buhârî, Hudud: 17; Müslim, Tevbe: 44, 45, (2764, 2765), Hudûd: 24, (1696); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/217.

edebileceğini belirtir. Zîra, hadiste râvi Âsım, -açıklamadığı bir sebeple- Selâsil gazvesini kaçırdığını belirtmektedir. Bundan hasıl olan manevî zararın telafisi için çareler aradığı, kendisine "dört mescidde namaz kılması" tavsiye edildiği, bu tavsiye ile de mutmain olmayarak Hz. Muâviye'nin yanında rastladığı yüce sahabi Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye de maruz kaldığı cihadı kaçırma musibetinin çaresini sorduğu görülmektedir.

Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretleri, Kuzey Afrika fatihlerinden Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh)'in şehadet ve tasdikiyle hakkıyla alınan abdest ve hakkı verilerek kılınan namazın daha önce işlenmiş olan hatalı amelin günahına keffaret olacağına dair nebevî tebşirâtı haber veriyor.

2- Bu rivayette ashâbın Allah yolunda cihad ve günahlarını affettirme çarelerini araştırmada ne kadar hırslı ve ısrarlı olduklarını göstermektedir.

3- Hadiste geçen ferâbetû tabirini "Bunun üzerine kendilerini Allah yoluna verdiler" diye tercüme ettik. Çünkü kelimenin aslı ribat'tır ve farkılı mânalarda anlaşılmıştır: * Kök olarak rabt bağlamak mânasına gelir. Hatta dilimizdeki bağlamak mânasına kullanılan rabdetmek; bağ

mânasına kullanılan rabıta bu kökten gelir. Ribat, bağlama vasıtası (bağ) mânasına geldiği gibi Allah yolunda bağlanan şey (at) mânasına, keza Allah yoluna bağlanıp kalınan yer (askeri kışla, zikirhane) gibi mânalara da gelir. İlk devirlerde hududlarda kurulan askerî karakol ve kışlalar ki bir nevî küçük çapta kaledir, içerisinde mescid, kütüphane, hamam, at bağlama yeri, asker koğuşları vs. gerekli kısımlar birlikte bulunurdu- hep ribat diye anılmıştır. Askerler burada cihad dışındaki vakitlerini zikir ve ilmî meşguliyetlerle geçirirlerdi. Bu sebeple ribat dînî meşguliyetlerle cihad gibi dünyevi zannına düşülen meşguliyetlerin her ikisini birlikte ifade eden câmi kelimelerden biridir. Sadece bir kelime değil, bir müessesedir de. Yani dünya ve ahiret ve âhiret birliğine ulaşılan, aynı fiille her ikisi birden yaşanılan bir müessese. Bu sebeptendir ki, ribat kelimesinin, tasavvuf ıstılahı olarak tekke mânasında kullanıldığı da olur.

Kelimenin bu mâna zenginliğine kavuşmasında şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm'in katkısı olmuştur. Çünkü Kur'ân'da: *"Ey iman edenler! Sabredin, düşmanlarınızla sabır yarışı edin, sınırlarda nevbet bekleşin. Allah'tan korkun böylece kurtuluşa erebilirsiniz"* (Âl-i İmrân: 3/200) buyurulmuştur. Âyette geçen verâbitû bazılarınca sınırda bekleşmek olarak anlaşılmıştır. Ancak, Resûlullah "ribat"ı, bazı hadislerinde bizzat yaptığı açıklamalarında "ibadette hassasiyet", "ibadette çokluk" mânasında tarif etmiştir. Şöyle buyurur: "Ebû Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselam) buyurdular ki: "Size Allah'ın kendisiyle günahları yok ettiği ve dereceleri yükselttiği şeyi haber vereyim mi? Bu, hoşa gitmeyen durumlara rağmen abdesti tam almak,mescidlere çok adım atmak, namazdan sonra ikinci namazı intizar edip beklemektir. İşte ribat budur, işte ribat budur." Âlimler, Resûllah'ın burada, yukarıda kaydettiğimiz âyette Cenâb-ı Hakk'ın kastettiği ribatta maksadın bu olduğunu belirttiğini söylerler. Şu halde bazılarınca "sınırda nöbet beklemek" diye anlaşılabilen ribat, bazılarınca da mescitte oturarak -veya zihinde canlı şekilde- müteakip namazı beklemek olarak anlaşılmıştır. Bu anlama hadislerin anlatmasına dayanmaktadır.

Şu halde, bu açıklamalardan sonra şunu söyleyebiliriz: Ebû Eyyûbu'l Ensârî (radıyallâhu anh) "ribat"ı bu mânada anlamış ve kendisine, kaçırdığı cihadın telafisi için çare soran Âsım İbnu Süfyan'a, hakkı verilerek alınacak abdest ve hakkı verilerek kılınacak namazın ribat yani cihad sayılacağını belirtmiş olmaktadır. Esasen bazı âlimler, âyet-i kerimedeki "Kendinizi rabtedin" emrinin hakikatını: "Nefsin ve bedenin taatlerle bağlanması" diye açıklarlar. Bunu "hudutta düşmâna karşı nefsini bağlayıp nöbet beklemek, düşmanın hücumunu defetme" diye anlayanlar da özden ayrılmış, farklı bir te'vile sapmış değillerdir. İçinde bulunulan şartlarda, biri diğerine efdaliyet kazanır, o kadar. Sindî der ki: "Bu ameller, şeytanın kişiye yol bulup nüfuz edeceği yolları tıkar, nefsi de şehvetlerden uzaklaştırır. Nefse ve şeytana karşı ortaya konan adâvet ise cihâd-ı ekberdir. Zîra bu cihadla kişi, en büyük düşmanı olan nefsini kahreder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu cihadın şanını yüceltemek için hem er-Ribât diyerek marife kılmış ve hem de üç kere tekrar etmiştir." 346

ن ِم َكُّب َر ُبَجْعَي :لوقي # ِ هاللّ لوسر ُتْعِمَس] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر رماع نب ةبقع نعو ـ6□

بلاِ او ُرُظْنا :بلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَيَف ،ِبهِلَصُي َو ِة ًّ َصلاِب ُنِهذَؤُي
ِلَبَجلا ِةَّيِظَش ِسأ َر يف ٍمَنَغ ِبعا َر

وبأ هجرخأ .[َةَّنَجلا ُهُتْلَخْدأ َو ،ِهدْبَعِل ُت ْرَفَغ ْدَق ،ِبهِن ِم ُفاَخَي

ةَ ًّ صلا ُميق ٍ يِ َو ُنهذؤي ،اَذه ِيدْبَع

ئاسنلاو دواد .

6. (2323)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Rabbin, koyun güden bir çobanın, bir dağın zirvesine çıkıp namaz için ezan okuyup sonra da namaz kılmasından hoşlanır ve Allah Teâlâ hazretleri şöyle der: "Benim şu kuluma bakın! Ezan okuyor, namaz kılıyor, yani benden korkuyor. Kasem olsun, kulumu affettim ve onu cennetime dahil ettim."347

اوُمَلْعا َو ،اوُصْحُت ْنَل َو اوُميِقَتْسا :َلاق # ِ هاللّ َلوس َر َّنأ
ُهَغَلَب ُهَّنأ[:هْنَع ُهاللّ َي ِض َر كلام نعو ـ7□

ن ِمؤُم َّإ ِءوُض ُوْلا ىلَع ُظِفاَحُي ًَو ،ُةَّ ًصلا ُمِكلاَمْعأ َرْيَخ□] .
َّنأ

7. (2324)- İmam Mâlik (radıyallâhu anh)'e ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "İstikamet üzere olun. (Bunun sevabını) siz sayamazsınız. Şunu bilin ki, en hayırlı ameliniz namazdır. (Zâhirî ve bâtînî temizliği koruyarak) abdestli olmaya ancak mü'min riayet eder." 348

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Muvatta'da muallak (senetsiz) ise de başka kaynaklarda muttasıl olarak gelmiştir.

2- Hadiste geçen, istikamet üzere olun emrini âlimler: "Sizin için farz ve sünnet kılınan yoldan sapıtmayın, buna gücünüz yeter" veya "Allah'ın hukukunu îfa etmek, hudûduna (yasaklarına) uymak, kazâsına razı olmak suretiyle doğru yoldan ayrılmayın" şeklinde açıklamışlardır.

Hadisin devamı, bu istikametin korunması halinde Allah'ın vereceği sevabın kullar tarafından hesap edilemeyeceğini belirtir. Nitekim âyet-i kerîmede: "... Allah'ın nimetini sayacak olsanız bitiremezsiniz..." (İbrahim 34) buyrulmuştur.

Zürkânî hadisin açıklanması sadedinde şu mânaya da yer verir: "Siz kendi güç ve kudretinizin tamamını bezl etseniz de (dinin bütün hayırlarını yapmakta) muvaffak olamazsınız. Ancak Allah'ın yardımıyla olabilirsiniz"

veya: "Güzel olan yolda istikamet üzere olun, vasat üzere gidin, en iyiye yakın olanı arayın, zîra siz iyi amellerin hepsini ihata etmeye güç yetiremezsiniz. Mahlukâtın mutlaka eksiği, kusuru bulunacaktır." Bu açıklamadan sonra Zürkânî devam eder."Burada sanki maksad, mükellefin kusuruna dikkat çekmek, onu görmesini sağlamak, böylece amele güvenmeyip, daha iyiyi bulmak için gayret göstermeye tahrik etmek, teşvik etmektir." Nitekim bu hususta Beyzâvî de şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vessselâm), istikameti emrettikten sonra onların Allah'ın hakkını îfa etmeye ve dînin gösterdiği ideal hedefe ulaşmaya güç yetiremeyeceklerini haber vermiştir, ta ki insanlar bu gerçekten gafil olmasınlar. Sanki şöyle demektedir: " Yaptığınız hayırları (yeterli bulup) güvenmeyin, kusurunuz sebebiyle değil, acziniz sebebiyle terkedip yapamadıklarınız için de Allah'ın rahmetinden ümid kesmeyin."

3- Hadiste geçen, "En hayırlı ameliniz namazdır" ifadesini bir kısım ulema şöyle açıklar: "Yani namaz ecri ve sevabı en ziyade olan amelinizdir. Bu sebeple amellerin en efdalidir. Çünkü namaz, ibadetlerin bütün çeşitlerini içine alır: Kıraat, tesbih, tekbir, tehlil, beşerî kelamdan ve ibadeti bozucu davranışlardan sakınma, (kıyam, rüku, secde), bu camiiyyet sebebiyledir ki mü'minin mîracı ve Alllah'a yakınlaşma vesilesi olmuştur." **4-** Hadiste, devamlı abdestli olmak ve namaz anında yenilemek istihbab edilmektedir. Namaz anında yenilenmesi, onun mükemmel şekilde muhafaza edilmesinin şartıdır.
349

ودا وبأ هجرخأ .[بهلَص ٌرْمأ ُهَب َزَح اذإ # ِ هاللّ ُلوسر َناك]
8□ ـ نعو ةفيذح َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

.«نزحلا يف هعقوأو ،هب لزن نأ :نونلاو ءابلاب :«ُهَب َزَح.

8. (2325)- Hz. Huzeyfe (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı herhangi bir şey üzecek olursa namaz kılardı." 350

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de bir iş vukua geldiği veya bir gam isabet ettiği zaman..." diyerek açıklama getirmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesslam) böylece, ciddi bir hâdisenin şokuyla karşılaştığımız veya hehangi bir üzüntü ile sersemleştiğimiz hengamlarda, üzerimizdeki şok ve şaşkınlığı namaz kılarak hafifletmeyi tavsiye etmektedir. Böyle anlarda karar veya ani harekete tevessül etmek zararlı neticeler hasıl edebilecektir. Namaz bir sığınak olacak, bir toparlanma fırsatı sağlayacaktır.351

---

347 Ebû Dâvud, Salât: 272, (1203); Nesâî, Ezân: 26, (2, 20); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/220.

348 Muvatta, Tahâret: 36, (1, 34); İbnu Mâce, Tahâret: 4, (277); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/220.

349 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/221.

بلاِ َرَبْيَخ َم ْوَي ُلٌج َر َءاَج] :لاق # ِهبهنلا باحصأ نم لجر نع
□9ـ نعو هاللّدبع نب ناملس

لاق ؟ِيدا َوْلا اَذَه ْنِم ٌدَحأ ُهَجِب َر اَم ًاحْب ِر َم ْوَيْلا ُتْجِب َر□ :
ْدَقَل :ِهاللّ َلوُسر اَي َلاَقف ،#ِهبهنلا

فأ # ُهَل َلاَقف ،ِةَّيِقوُأ ِةَئا ِمث ًَت ُتْجِب َر بهتَح ُعاَتْبأ َو□ □□
َو َكْحي ، َومَا َر ُتْجِب َت؟ لاق :َ ام ز ِ لْت ُ أبيع ُ

دواد وبأ هجرخأ .[ِة ًّصلا َدْعَب ِنْيَتَعْك َر :َلاق ِ هاللّ لوُسر .
اَي َوُهاَم :َلاقف ،ِحْب ِر ِرْيَخِب َكُئِهَبُنأ

9. (2326)- Abdullah İbnu Selmân, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından birisinden naklediyor: "Hayberin fethedildiği gün bir adam Hz. Peygamber'e gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, bugün ben öyle bir kâr ettim ki böyle bir kârı şu vadi ahalisinden hiçbiri yapmamıştır" dedi.

Efendimiz:

"Bak hele! Neler de kazandın?" diye sordu. Adam:

"Ben alıp satmaya ara vermeden devam ettim. Öyle ki üçyüz okiyye kâr ettim dedi. Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz:

"Sana kârların en hayırlısını haber vereyim mi?" diye sordu. Adam: "O nedir, ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Efendimiz açıkladı: 352 "(Farz) namazdan sonra, kılacağın iki rekattir."

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebû Dâvud'daki aslı daha uzun. Rivayet şöyle başlar: "Hayber'i fethettiğimiz zaman, askerler hisselerine ganimetten -Mal ve köle- her ne düştü ise ortaya çıkarıp alışverişte bulundular. Resûlullah namaz kılarken bir zât gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, bugün ben öyle bir kâr ettim ki, böyle bir kârı şu vadi ahalisinden hiçbiri yapmamıştır" dedi..."

2- Bir okiyye kırk dirhemdir.

3- Hadis, gazve sırasında alışverişin câiz olduğunu, hususen, dağıtımdan sonra, ganimet mallarıyla ticaret yapmanın câiz olduğunu ifade eder. Şayet ticaret, gazinin gazve sevabını eksiltse idi, Resûlullah bunu mutlaka belirtirdi. Belirtmediğine göre takrir buyurmuş olmaktadır. Öyleyse bu maddî ticaret, manevî kazanca herhangi bir eksiklik getirmemektedir. Nitekim, ashabın hacc seferi sırasında alışverişle meşguliyetlerinin, amellerinde bir noksanlık getirmeyeceği hususunda âyet nazil olmuştur: "(Hacc mevsiminde ticaret ederek) Rabbinizden rızık istemenizde bir günah yoktur..." (Bakara 198).353

تَلِعُج َو ، ُبيِهطلا َو ُءاَسِهنلا َّنلاِ َبِهبُح :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق

هْنَع ُ هالّل َي ِض َر سنأ نعو ـ11

ىئاسنلا هجرخأ .[ِة ً َّصلا يف ِبْيَع ُة َّرُق .

10. (2327)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bana kadın ve güzel koku sevdirildi, gözümün nuru namazda kılındı."[354]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin koku ve kadınla ilgili kısmını 2137 numaralı hadiste açıkladık. Burada namazla ilgili bir miktar açıklama sunacağız:

Önce şu hususu belirtelim ki, Efendimiz burada en hayırlı şeylerin zikrini beraber yapmıştır: Kadın ve namaz. Zîra bir hadiste kadın, dünyevi metaın en hayırlısı olarak tavsif edilmiştir. "Dünya bir meta'dan ibarettir. Onun en hayırlı meta'ı ise sâliha kadındır." Yukarıda kaydettiğimiz üzere dînî emirlerin de en hayırlısı namazdır. O halde ikisinin beraber zikri pek münasip düşmüştür. "Gözümün nuru namazda kılındı" ifadesi namazın şanını yücelten bir ifadedir. Namazın dünyevî şeylerden biri olarak ifade edilmiş olmasını Gazâlî şöyle açıklar: "His ve müşahedeye giren her şey şehadet ve müşahede âlemindendir, dolayısiyle dünyadan sayılır. Namazın secde ve rükûsunda organların hareketiyle hissedilen telezzüz dünyevi bir his olduğu için namazı dünyaya izafe etmiştir. Kul bazan ibadetiyle öylesine ünsiyet eder ve ondan öyle lezzet duyar ki, ibadet etmesine engel olunması ona en büyük cezalardan biri olur. Nitekim bazı âbidler şöyle dua etmişlerdir: "Ben ölümden korkmazdım, ne var ki benimle gece namazlarımın arasına girmektedir." Böylelerinden şu şekilde dua edene de rastlanmıştır: "Allah'ım, bana kabirde de namaz kılma gücü ver."[355]

[352] Ebû Dâvud, Cihâd: 180, (2785); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/222.

[353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/222-223.

لاَقف ،ِهِتَجاَح َو ِهِئوُض َو ِب ِهِيتآَف # ِهِبهنلا َعَم ُتِيبأ

ٌتْنُك] :لاق ىملس'ا بعك نب ةعيبر نعو ـ11

: رُم َكَتَقَفا يف ةَّنَجلا ، لاَقف: َوأ َرْيَغ َكِلذ ؟ ُتْلُق : َوُه َذاك . لاق
بِل: بِنْلَس. ُتْلُق : فإناهِب َكلأسأ

دواد وبأو ملسم هجرخأ .]ِدوُجُّسلا ِةَرْثَكِب َكِسْفَن ىلَع .
ِبهِنعأَف

11. (2328)- Rebî'a İbnu Ka'b el-Eslemî anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber gecelemiştim, kendisine abdest suyunu ve başkaca ihtiyaçlarını getirdim. Bana: "Dile benden (ne dilersen)!" buyurdu. Ben: "Senden cennette seninle beraberlik diliyorum!" dedim. Bana: "Veya bundan başka birşey?" dedi. Ben:

"Hayır, sadece bunu istiyorum!" dedim.

"Öyleyse kendin için çok secde ederek bana yardımcı ol!" buyurdu." 356

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, cennette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le beraberliğin zor olduğunu ifade etmektedir. Zîra Hz. Peygamber, dilek sahibinden, bir başka dilekte bulunmasını istemiştir. Bir başka dileğinin gerçekleşmesi, Resûlullah nazarında bundan daha kolay olacaktı ki, dileğini değiştirmesini taleb etmiştir. **2-** Bazı şârihler, Rebî'a (radıyallâhu anh)'nın bu taleple âhirette eşitlik istemiş olabileceğini söylemiş iseler de, bu pek uzak bir ihtimaldir. Her mü'minin en tabii isteği Resûlullah'la âhirette beraberliktir. Bunda eşitlik düşüncesi bulunmaz. Hz. Peygamber'in resûllük vasfıyla arkadaşlığına mazhar olmayı dilemek, eşitlik talebi değildir. Bu çeşit temenni zaman zaman olmuş, bazan Efendimiz: "Kişi sevdiği ile beraberdir" diyerek beraberlik arzu eden aşık mü'minlerin gönüllerini serinletmiş, hoşnud kılmıştır.

3- Secdeden maksad namazdır. Çok secde, çok namazdır. Cennette Resûlullah'la beraberlik gibi elde edilmesi zor, uhrevî yüce mertebeler, ancak namaz gibi değerli ibadetleri çokça yapmakla kazanılabilir. Şu halde bu hadis, aynı zamanda namazın ehemmiyetine, şanının, Allah indindeki değerinin yüksekliğine bir delil teşkil etmektedir. Nitekim Alak Sûresinin son âyetinde secdenin Allah'a yaklaştıracağı kesin bir üslubla ifade edilmiştir. **4-** Hadis şunu da ders veriyor ki, yüce dilekler için dua yeterli değildir, onun gerçekleşmesi için gerekli olan amele yer vermek şarttır.

5- Bir hizmet mukabilinde hizmeti yapana, "Dile benden ne dilersen!" denmesi, büyüklerin şanındandır. **6-** Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Cenâb-ı Hakk'ın hazinelerinde mevcut olan herhangi bir şeyi vermek veya vaaddetmek hususunda yetkilidir.[357]

هاللّ ِلوُس َر نَل ْوَم َنَاب ْوَث ُتيِقَل] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر □
برمعيلا ةحلط ىبأ نب نادعم نعو ـ12□

هبَحاِب : ُتْلُق َلاق ْوأ ،َةَّنَجلا ِهِب ُ هاللّ ى ِنُل ِخْدُي ُهُلَمْعأ□
#□ ٍلَمَعِب ِن ْرِبْخأ : ُتْلُقف ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َو

كِلذ ْنَع ُتْلأَس : َلاَقف ،َةثلاَّثلا ُهُتْلأَس َّمُث ، َتَكَس ً َف هُتْلأَس□
ّمُث ، َتَكَسَف ،ىلاعَت ِ هاللّ ىلاِ ِلاَمْع ا

ةَج َرَد اَهِب ُ هاللّ َكَعَف َر َّاِ ًةَدْجَس ىلاعَت ِ هللّ ُدُجْسَت َ□□
َكَّناِف ،دوُجُّسلا ِة َرْثَكِب َكْيَلَع : َلاَقف # ِ هاللّ َلوُس َر

ناَب ْوَث ِيل َلاَق اَم َلْثِم : َلاَقف ،هُتلأَسَف ِءاَد ْرَّدلا اَبأ ُتْيَتأ□] .
َّمُث : ُنادْعَم َلاق .ًةَئي ِطَخ اَهِب َكْنَع َّطَح َو

ىئاسنلاو يذمرتلاو ملسم هجرخأ .

12. (2329)- Ma'dan İbnu Ebî Talha el-Ya'merî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın azadlısı Sevbân (radıyallâhu anh)'a rastladım. Kendisine: "Bana bir amel söyle de onu yapayım. Allah da onun sayesinde beni cennetine koysun" dedim. - Veya şöyle demişti: "Dedim ki: "..Allah nezdinde en hayırlı ameli bana bildir."- Sevbân sükut etti. Sonra ben tekrar aynı şeyi sordum. O yine sükut etti. Ben üçüncü sefer sordum. Sonunda dedi ki: "Aynı şeyleri ben de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sormuştum. Bana şu cevabı vermişti: "Çokça secde yapman gerekir. Zîra sen secde ettikçe, her secden sebebiyle Allah dereceni artırır, onun sebebiyle günahını döker." Ma'dan der ki: "Sonra Ebu'd-Derdâ'ya geldim. Aynı şeyi ona da sordum. O da Sevbân'ın bana söylediğinin aynısını söyledi." [358]

[356] Müslim, Salât: 226, (489); Ebû Dâvud, Salât: 312, (1320).

[357] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/212.

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Selef'in en büyük meselesinin Allah'ın rızasını kazanmak olduğunu göstermektedir. Resûlullah'ın âzadlısı Sevbân'la karşılaşan Ma'dan İbnu Ebî Talha, muhatabı, Resûlullah'ın bir yakını olması haysiyyetiyle ilk iş, ondan Allah'ın rızasını kazandıracak en muteber ameli soruyor.

2- Sevbân, soruya hemen cevap vermiyor. Umumiyetle, Efendimiz de, muhatabın merakını uyandırmak, alakasını artırmak için, aynı şekilde sorulan soruya hemen cevap vermez, tekrar ettirirdi. Şu halde bu rivayet, Resûlullah'ın tebliğde takip ettiği bu prensibin, ashab tarafından da zaman zaman tatbik edildiğine güzel bir örnek olmaktadır.

Mamafih, derhal konuşmayıp sorunun bir-iki sefer tekrarından sonra cevaplamada, yapılacak açıklamayı düşünme, zihinde derleyip toparlama, mesele ile alakalı bilgisine zihnen başvurma gibi bir başka gaye daha aramak da muvafıktır.

İlave açıklama için önceki hadise bakılabilir.

İkinci Bâb

1ـ عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [سَأَلَ رَجُلٌ نَبِيَّ اللّهِ #: فَقَالَ يَارسُولَ اللّهِ كَمْ افْتَرَضَ اللّهُ عَلى

عِبَادِهِ مِنَ الصَّلَّوَاتِ؟ قَالَ: افْتَرَضَ اللّهُ عَلى عِبَادِهِ صَلَوَاتٍ خَمْساً. قَالَ يَا رَسولَ اللّهِ: هَلْ قَبْلَهُنَّ

أوْ بَعْدَهُنَّ شَيْءٌ؟ قَالَ: افْتَرَضَ اللّهُ عَلى عِبَادِهِ صَلَوَاتٍ خَمْساً، فحَلَفَ الرَّجُلُ يَزِيدُ عَلَيْهَا شَيْئاً

وَ يَنْقُصُ مِنْهَا شَيْئاً، فَقَالَ رَسولُ اللّهِ #، إنْ صَدَقَ لَيَدْخُلَنَّ الجَنَّةَ]. أخرجه مسلم والترمذي

في جملة حديث طويل مذكور في والنسائى، وهذا لفظ النسائى.وقد

كتاب ا“يمان .

1. (2330)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Allah, kullarına kaç vakit namazı farz kıldı?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah, kullarına beş vakit namazı farz kıldı" diye cevap verdi. Adam tekrar sordu: "Bunlardan önce veya sonra başka bir şey var mı?"

"Allah kullarına beş vakti farz kıldı."

Bu cevap üzerine adam, bunlar üzerine hiçbir ilavede bulunmayacağına, onlardan herhangi bir eksiltme de yapmayacağına dair yemin etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu adam sözünde durursa mutlaka cennete girecektir!" buyurdu."[359] Bu rivayeti, Müslim ve Tirmizî, Kitâbu'l-Îman'da mezkur, uzun bir hadis zımnında tahric ederler.[360]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette sual soran kimsenin Dımâm İbnu Salebe olduğu başka rivayetlerde belirtilmiştir. Dımâm, Benû Sa'd İbnu Bekr'in Hz. Peygamber'e gönderdiği elçi idi. Resûlullah'ın huzuruna çıkınca bölgesine gelen müslüman memurların söylediği ve gönderilen "nebevi mektupların" ihtiva ettiği tevhid, yaratılış, namaz, oruç, zekât gibi esaslardaki tebliğatıyla ilgili sorular sorup, İslâm adına duyduklarını tahkik eder. Dımâm hakkında gelen müslüman oluşuyla ilgili bilgiler ihtilaflı ise de, umumiyetle, Resûlullah'ın huzuruna çıktığında henüz müslüman olmadığı, her seferinde yemin vererek sorduğu sorulara aldığı cevaptan mutmain olarak müslüman olduğu kabul edilir. Buhârî'nin rivayeti bu kanaati te'yid etmektedir. Başka rivayetler, kendisi müslüman olduktan sonra kavmine İslam'ı götürerek tebliğde bulunduğunu ve onların da toptan müslüman olmalarına sebep olduğunu te'yid eder. Vak'ayı anlatan bir rivayette, Dımâm'ın, kavmine geri dönünce onlara söylediği söz şöyledir: "Allah bir peygamber göndermiş ve O'na bir kitap indirmiştir. Ben O'nun yanından geldim ve size O'nun emrettiklerini ve yasakladıklarını getirdim. Rivayet şöyle devam eder:" Vallâhi, o gün orada hazır bulunanlardan -kadın ve erkek- herkes ertesi güne kadar müslüman oldu."

2- Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Dımâm'ın soru sormadaki maharetini fevkalade takdir ederek: "Vallâhi ben Dımâm kadar güzel ve veciz soran birini görmedim" demiştir. Ebû Dâvud'un İbnu Abbâs (radıyallâhu anh)' tan kaydettiğini hadisin sonunda: "Hz. Peygamber'e elçi olarak gelenler arasında, Dımâm kadar güzel konuşan birini işitmedik" ifadesine yer verilmiştir.

3- Hadiste görülen bazı fevâid: * Hadiste, bazı âlimler haber-i vahidle amel etmeye delil bulmuşlardır. Dımâm'ın işittiklerini tahkik etmesi bu esası zedelemez. Çünkü, o bizzat görüşüp, şahsen konuşmak için gelmiştir. Üstelik o tek başına dönüp tebliğde bulunmuş ve kavmi onun sözüne güvenerek İslâm'ı kabul etmiştir. * Tesebbüt ve tahkik memduhtur, zîra Resûlullah, Dımâm'ı, araştırması sebebiyle kınamamıştır. * Sırf farzları yapıp nevâfile yer vermeyen, kurtuluşa erecektir.

مُث ،َنيِسْمَخ ُةَّ ًصلا ِهِب َى ِرْسُأ ًةَلْيَل # ِهبَّنلا ىلَع ْتَض□□
ِرُف] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ2□

سْمَخلا ِهِذهِب َكَل ّنإ َو ،َّيَدَل ُل ْوَقْلا ُلَّدَبُي َ ُهَّنإ : ُدَّمَحُم اَي ِيد□
َوُن َّمُث ،ًاسْمَخ ْتَلِعُج ّتَح ْتَصَقَن

يذمرتلا ظفل اذهو ،دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .] َنيِس ْمَخ .

2. (2331)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Mi'râc'a çıktığı gece elli vakit namaz farz kılındı. Sonra bu azaltılarak beşe indirildi. Sonra da şöyle hitap edildi:"Ey Muhammed! Artık, nezdimde (hüküm kesinleşmiştir), bu söz değiştirilmez. Bu beş vakit, (Rabbinin bir lüftu olarak on misliyle kabul edilerek) senin için elli vakit sayılacaktır." 361

AÇIKLAMA:

Bu hadis, beş vakit namazın Mi'râc sırasında farz kılındığını ve ilk defa elli vakit olarak teşrî edildiğini belirtiyor. Mi'râc'la ilgili uzun bir hadiste (5570 numaralı hadis) açıklandığı üzere Resûlullah Cenâb-ı Hakk'tan elli vakit namaz farzını telakki ettikten sonra dönüş sırasında Hz. Mûsa (aleyhisselâm)'ya uğrar. Hz. Mûsa: "Allah ümmetine neyi farz kıldı?" diye sorunca, Resûlullah "Elli vakit namaz!" der. Bunun üzerine Hz. Mûsa: "Ümmetin buna takat getiremez, git Rabbinden azaltmasını taleb et!" tavsiyesinde bulunur. Resûlullah mükerrer gidişlerle namaz miktarını elliden beş vakte indirtir. Şu halde yukarıdaki hadis, Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Cenâb-ı Hakk'ın son müracaatında verdiği cevabı aksettirmektedir: "Namaz artık beş vakitten daha da azaltılamaz, bu kesinleşmiş bir hükümdür."

Hadiste, namaz beş vakit olmakla birlikte elli vakit olduğu ifade edilir. Bu, "yapılan her hayrın Allah indinde en az on misliyle kabul edileceği"ni tebşir eden âyet-i kerîmeye uygun bir ihbardır: "Kim bir hayır işlerse işte ona bunun on katı var" (En'âm 160). Şu halde Resûlullah'a Mî'rac'ta farz edilen beş vakit namaz, mü'minin defter-i ameline on misliyle yani elli vakit olarak yazılmaktadır. Rabbimiz, namazın ehemmiyetini gereğince takdir etmemiz için elli vakit olarak farzetmiş, lütfunun, kereminin vüs'atini ifade için de beş vakte indirerek elli vakit olarak değerlendirmeye tabi tutmuştur.

رَضَحلا يف # مْكِيِّبَن ناَسِل ىلَع ةَ ًةَّصلا ُ هاللّ َض َرَف] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ3□

ىئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ًةَعْك َر ِف ْوَخلا يف َو . ،نْيَتَعْك َر ِرَفَّسلا يفو ،ًاعَب ْرأ

3. (2332)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Allah, namazı peygamberinizin diliyle hazerde dört, seferde iki, korku halinde de dört rek'at olarak farz kılmıştır." 362

يف اَهَّمَتأ َّمُث ،نْيَتَعْك َر اَهَض َرَف َني ِح َة ًةَّصلا ُ هاللّ َض َرَف]
:تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4□

يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[ىَلو ُا ِةَضي ِرَفلا ىلَع ِرِفاَسُملا ُة ًَص . ْت َّرِقُأ َو ،ِرَضَحلا

4. (2333)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Allah namazı (ilk defa farz ettiği zaman iki rek'at olarak farz etmişti. Sonra onu hazer için (dörde) tamamladı. Yolcu namazı ilk farz edildiği şekilde sabit tutuldu." 363

[361] Buhârî, Bed'ül-Halk: 6, Enbiya: 22, 43, Menâkıbu'l-Ensâr: 42; Müslim, Îman: 259, (162); Tirmizî, Salât: 159, (213); Nesâî, Salât: 1, (1, 217-223).

[362] Müslim, Salât: 5, (687); Ebû Dâvud, Salât: 287, (1247); Nesâî, Taksir: 1, (3, 118, 119).

AÇIKLAMA:

1- Namaz farz edildiği zaman, bütün vakitler ikişer rek'at olarak farz edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde akşam namazı istisna edilir ve onun üç rek'at olarak farz edildiği belirtilir.

Buhârî'nin kaydettiği bir başka rivayette, namazların hicretten sonra dört rek'ate çıkarıldığı belirtilir. Bu hususu İbnu Huzeyme, Beyhakî ve İbnu Hibbân tarafından tahriç edilmiş olan bir rivayette

Hz. Âişe şöyle açar: "Hazer ve sefer namazı (Mi'râc'ta) ikişer rek'at olarak farz kılınmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medîne'ye gelip, itminan bulunca hazer namazlarına ikişer rek'at daha ilave edildi. Sadece sabah namazı, kıraatinin uzunluğu sebebiyle iki rek'at olarak bırakıldı. Akşam namazı da eski hâli üzere üç rek'at olarak bırakıldı, çünkü bu gündüzün vitridir."

Namazlar bu şekilde dört rek'ata çıkarıldıktan sonra: "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kâfirlerin size fenalık yapacağından endişe ederseniz, namazdan kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur..." (Nisâ 101) âyeti nâzil olmuştur. İbnu'l-Esîr'in, Şerhu'l-Müsned'de kaydettiğine göre, namazın kısaltılması hadisesi hicretin dördüncü yılında teşri edilmiştir. Mamafih ilgili âyetin, hicretin ikinci yılında nâzil olduğu da söylenmiştir. **2-** Hanefîler, sadedinde olduğumuz Hz. Âişe hadisini esas alarak, seferde namazın kasredilmesini ruhsat değil, azimet telakki etmiştir. Muhalifleri ve bu meyanda Şâfiîler yukarıda kaydettiğimiz âyeti esas alarak namazı seferde kasretmeyi (iki kılmayı) ruhsat telakki etmiştir.

3- Yeri gelmişken şunu da belirtelim ki, bir kısım âlimler, İsra yani Mi'râc'tan önce farz namaz olmamakla birlikte gece namazının emredildiğini belirtirler. Bunun herhangi bir miktarı, hududu yoktur. el-Harbî, ilk defa sabah ve yatsı namazlarının ikişer rek'at farz kılındığını söylemiştir. Şâfiî gibi bazı âlimler, gece namazının bidayette farz kılındığını, ancak ‘Ondan kolayınıza geleni okuyun’ âyetinin (Müzzemmil 20) nüzûlünden sonra bu farziyetin neshedildiğini söylerler. Bunlara göre, gecenin bir kısmında kalkmak farz olmuştur. Beş vakit namaz farz olunca bu da neshedilmiştir.

ةً َص َو ،ناَتَعْك َر ِرْطِفلا ُةَص َو ،ناَتَعْك َر ِرْحَّنلا ُةً َص] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نعو ـ5□

هجرخأ .]# ِهبَّنلا ِناَسِل ىلَع ِرْصَق ُرْيَغ ٌمامَت ،ناَتَعْك َر ِةَعُمُجلا
ُةً َص َو ،ناَتَعْك َر ِرَفَّسلا

ئاسنلا .

5. (2334)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kurban bayramında kılınan namaz iki rek'attir, Fıtır (Ramazan) bayramında kılınan namaz iki rek'attir, sefer namazı iki rek'attir, cum'a namazı da iki rek'attir. Bunlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın lisanı üzere, tamamdır, kısaltma yoktur."364

ظِفَاح ً َو ،بِنَمهلَع َميِف َنَاك ً َو ،# هاللّ ُلوسر بِنَمهلَع] :لاق هيبأ□
نع ةلاضف نب هاللّدبع نعو ـ6□

اَنأ اذإ ٍعِماَج ٍرْمِأب ِين ْرُمَف ،ٌلاَغْشأ اَهيِف ى ٍِل ٍتاَعاَس ِهِذه َّنإ :
ٌتْلُق َلاق .ِسْمَخلا ِتاوَلَّصلا ىلع

لاَقف ؟ِنا َرْصَعْلا اَم َو :ُتْلُق ،اَنِتَغُل ِنم ْتَناَك اَم َو ،ِني َرْصَعْلا□ :
ىلَع ْظِفاَح :َلاَقف ؟ِيهنَع َأزْجأ ُهُتْلَغَف

دواد وبأ هجرخأ .[اَهبو ُرُغ َلْبَق ٌة ًَص َو ،ِسْمَّشلا ِعوُلُط .
َلْبَق ٌة ًَص

6. (2335)- Abdullah İbnu Fudâle, babası (Fudâle'den) naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana öğrettikleri arasında: "Beş vakit namaza devam edin!" emri de vardı. Ben: "Bu beş vakit, benim meşguliyetlerimin bulunduğu anlardır. Bana (bunların yerine geçecek) cami (kapsamlı) bir şey emret, öyle ki onu yaptım mı, benden beş vakit namaz borcunun yerine geçsin!" dedim. Bunun üzerine: "Öyleyse Asreyn'e devam et!" buyurdu. Bu kelime bizim dilimizde yoktu. Bu sebeple: "Asreyn nedir?" diye sordum. "Güneş doğmazdan önceki namazla güneş batmazdan önceki namaz" buyurdu." 365

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, "devam et" diye tercüme ettiğimiz hâfizun emri muhafaza etmekten gelir, bu da "amel"e ilim, hey'et ve vakit olarak riayet etmek ve aslını ortaya çıkaran ve îfa edilmesini tamamlayan ve kemaline götüren bütün cüzleriyle ikame etmek mânasına gelir.

2- Sabah namazına da asr denmesi tağlib prensibiyledir. Araplar annebabaya ebeveyn (iki baba), ay ve güneşe kamereyn (iki ay) derler. Bu bir ifade üslubudur, tağlib denir. Asr'ın sabah'a galebesi, meşguliyetlerin çokluğu sebebiyle ikindiye riayetin zorluğundan ileri gelmiştir.

3- Bu hadis, görüldüğü üzere müşkil bir mâna arzetmektedir. Çünkü sabah ve ikindi namazlarının, diğer vakitlerin yerine geçebileceği mânasını zihne getirmektedir. Halbuki, Kur'an ve sünnette gelen pek çok muhkem nassla sabit olmuştur ki, günde beş vakit namaz farzdır ve bunlardan hiçbiri diğerinin yerini tutmayacağı gibi, bu beşi eksiltmenin de imkanı yoktur.

Bu çeşit, sahih hadislere veya Kur'ân'a ters düşen (teâruz eden) rivayetler vasfen sahih bile olsa şazz denir ve hükmüyle amel edilmez. Zayıf olduğu takdirde münker denir, evleviyetle amelden terkedilir. Beyhakî Sünen'inde hadisi sıhhat yönüyle değerlendirmeden güzel bir te'vilde bulunur: "Doğruyu Allah bilir ya Efendimiz şunu demek istemiş olmalıdır: "Beş vakit namazın her birini ilk vakitlerinde kıl, mücbir bir sebeple ilk vaktinde kılamaz da tehir edersen mazur sayılırsın, ama iki vaktin namazlarının ilk vaktinde kılınmasını sıkı sıkıya emretmektedir." İbnu Hibbân da Sahih'inde şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Asreyn'in kılınması hususundaki ziyade te'kidi, vaktin evvelinde kılınmasını emir gayesine matuftur. Betahsis bu iki vaktin zikr, o zamandaki meşguliyetlerin çokluğu sebebiyle tehlikeye düşme ihtimalinin fazlalığından ileri gelir."

اَذإف ، َنيِنِس َعْبَس َغلَب اذإ ِة ًّ َصلاِب َّبَّصلا او ُرُم # ِ هالّل
ُلوسر َلاق] :لاق دبعم نب ةريس نعو ـ7□

ة ًّ َصلا َّبَّصلا اوُمِهلَع» :هظفلو.يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .□
[اَهْيَلَع ُهوُب ِرْضاَف َنيِنِس َرْشَع َغلَب

رْشَع نبا اَهْيَلَع ُهوُب ِرْضا َو ٍعْبَس َنْبا□ » .

7. (2336)- Sebretü' bnu Ma'bed (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yedi yaşına geldi mi çocuğa namazı emredin, on yaşına geldi mi kılmadığı takdirde dövün." 366 Tirmizî'nin rivayetinde "Çocuğa namazı yedi yaşında öğretin, kılmadığı takdirde on yaşında dövün" şeklindedir.

ءاَنْبأ ْمُه َو ِة ًَّصلاِب ْمُكَد ًْوأ اوُرُم :# َلاق] : لاق هْنَع ُ هالّل□
َي ِض َر صاعلا نب ورمع نعو ـ8□

دواد وبأ هجرخأ .[ِع ِجا َضملا يف ْمُهَنْيَب اوُق ِهرَف َو ، .
ٍرْشَع ُءاَنْبأ ْمُه َو اَهْيَلَع ْمهوُب ِرْضا َو ٍعْبَس

8. (2337)- Amr İbnu'l-Âs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çocuklarınıza, onlar yedi yaşında iken namazı emredin. On yaşında olunca namaz(daki ihmalleri) sebebiyle onları dövün, yataklarını da ayırın." 367

هو ُرُمَف ِهِلاَمِش ْنِم ُهَنيِمَي َف َرَع اَذإ : َلاَقف َكِلذ ْنَع َلِئُس # ِ□
هالّل ُلوس َر َّنأ] :برخأ يف هلو ـ9□

ة ًَّصلاِب□] .

9. (2338)- Onun bir diğer rivayetinde şöyle denir: "Resûlullah'a bundan (namazın çocuğa ne zaman emredileceğinden) sorulmuştu: *"Çocuk sağını solundan ayırmasını bildi mi ona namazı emredin"* 368 buyurdu."

AÇIKLAMA:

1- Çocuk terbiyesi ile ilgili olarak Resûlullah'ın verdiği mühim talimatlardan biri, çocuğa namazın emredilmesiyle ilgilidir. Yukarıda kaydedilen üç hadis bu mesele üzerine ciddi prensipler vaz'etmektedir. Doğar doğmaz kulaklarına ezan ve kamet okuyup isim koymakla fiilen başlatılan çocuk terbiyesinin, sünnette gelen beyanlara göre muhtelif safhaları var. Kısaca özetleyelim: * **Ta'lime (öğretmeye) başlama**

yaşı: Konuşmaktır. Hz. peygamber'den gelen rivayetler, Abdulmuttaliboğullarından bir çocuk, konuşmaya başlar başlamaz, o çocuğa şu âyeti yedi sefer okutarak ezberletirdi: "Hamd O Allah'a olsun ki, O ne bir çocuk edinmiştir, ne de mülkünde bir ortağa sahiptir" (Nahl 78). Görüldüğü üzere ilk öğretilen şey Kur'an'dan bazı âyetlerdir ve itikadla ilgilidir. * **Namaza başlama yaşı:** Temyiz yaşıdır. Yukarıda, ilk iki hadiste yedi rakamı geçmekte ise de üçüncü hadiste sağını solundan ayırma tabiri geçmektedir. bu meseleye temas eden başka hadislerde "20'ye kadar sayma"

"namazı anlama", "süt dişlerini atma (dişeme)" gibi başka kıstaslar zikredilmiştir. Âlimler bütün rivayetleri değerlendirerek namazı emretme yaşının "temyiz yaşı" olduğunu, bunu rakamla tesbitin zor olduğunu, zîra her çocukta bunun değişebileceğini, bazılarının 4-5 yaşlarında bile "temyiz"e ulaşabilirken diğer bir kısmının 7-8 yaşlarında bile "temyiz"e ulaşamayacağını belirtirler.Temyizi tarifte hadisciler umumiyetle muhatap olabilmeyi, yani "çocuğun söylenenleri eksiksiz anlayıp tam olarak cevap verebilir hale gelmesi"ni esas alırlar.Âlimler derler ki: "Namaz temyiz yaşında emredildiğine göre daha önceden çocuk namazla ilgili farz, vacib, sünnet her çeşit bilgileri öğrenmelidir." Buna göre konuşmaya başladığı andan itibaren en azından namazda okuyacağı sûreler, duâlar, namazın rükünleri, vacibleri vs. ile ilgili bilgiler öğretilmiş olmalıdır. * **Namazı zorla kıldırma yaşı:** On yaşıdır. Hadiste: "Yedi yaşında namazı emredin, on yaşında namaz için dövün" buyrulmuştur. Bu emir yedi yaşlarında yavaş yavaş, fazla zorlanmadan tatlılıkla alıştırılmasını irşad eder, bu yaşta dayağı tavsiye etmez. Ama on yaşına gelince namaz henüz tam benimsetilememişse icabında dövülmesi tavsiye edilmektedir. Zîra o yaşlarda dinin en mühim emri olan namaza alıştırılamazsa ondan sonra büyük zorluklar çıkabilecek, alıştırılamayabilecek demektir.

Dal küçükken eğilir ve: Müslüman evladının evleviyetle eğilmesi, alıştırılması gereken şey namazdır. Âile reisini pek çok âyetiyle [Tahrîm 6, Zümer 15-16, Şuarâ 45] terbiyeden sorumlu tutan Kur'ân-ı Kerîm, âile ferdlerine bilhassa namazın emredilmesi üzerinde durur: "Ehline namazı emret. Kendin de ona sebat ile devam eyle. Biz senden bir rızık istemiyoruz. Seni biz rızıklandırırız" (Tâhâ 132). İslâm âlimleri, çocuğa dînini öğretmeden meslek öğretilmesini câiz bulmazlar. "Zîra derler, çocuğun bilahare kalbinden sökülüp atılması zor olan bozuk bir mezhep üzere yetişme ihtimali vardır." On yaş

---

[366] Ebû Dâvud, Salât: 26, (494); Tirmizî, Salât: 299, (407).

yataklarını ayırma yaşıdır da. Münâvî, emir mutlak olması haysiyetiyle hepsi kız veya hepsi erkek de olsa o yaşta çocukların "uyudukları yatakların" ayrılması gerektiğini belirtir. Bu nebevî irşad on yaşına basan çocukların cinsî terbiyelerinin ciddî ve sistemli şekilde ele alınmasını tazammun eder. On yaşlarına mürâhık yaşı da denir. Çocukta yavaş yavaş büluğ emareleri başlar. Bu yaşa terettüp eden başka ahkâm da vardır. **2-** İslâm âlimleri on yaşında dayağa izin verilmiş olmasını, çocuğun bu yaşta dayağa tahammül edebileceği ve böylece dayağın terbiyevî olabileceği gerekçesiyle îzah ederler. Aliyyü'l-Kârî, altı yaştan önce dayağın haram olduğunu belirtir. Beyhakî hazretleri "farzı ilgilendirmeyen meseleler dışında dayağın helâl olmadığı" kanaatini ifade eder. Bu bâbta gelen âyet ve hadisleri esas alan âlimler meşru olan dayağın "yaralayıcı olmayacak", "üç darbeyi geçmeyecek" ve "başa vurulmayacak" şekilde olması gerektiğinde ittifak ederler.

عَب ْرأ ُنْبا اَنا َو ٍدُحُأ َم ْوَي # ِ هاللّ ُلوس َر ِبنَض َرَع] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ11□

عِفاَن َلاَق .ِبن َزاَجأَف َة َرَشَع َسْمَخ ُنْبا اَنا َو ,قَدْنَخلا َن ْو ًي□ :
ِبنَض َرَع َو ،ِبن ِزْجُي ْم َلَف َة َرَشَع

نْيَب اَم ّدَحلا اَذه ّنإ : َلاَقف ، َثيدَحلا اذه ُهُتْثّدَحف ٌةَفيلَخ َوُه َو□
،ِزي ِزَعلا ِدْبَع ِنب َرَمُع ىلَع ُتمِدَقف

كِلذ َنوُد َناك اَم َو ،ةَ َرْشَع َسْمَخ َغَلَب ْنَمِل اوُض ِرْفَي ْنأ ِهِلاَّمُع□
ىلإ َبَتَكف ، ِريِبَكلا َو ِريِغّصلا

ةسخلا هجرخأ .[ِلاَيِعلا يف ُهوُلَعْجاَف .

10. (2339)- İbnu Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Uhud savaşı sırasında teftiş etti. O zaman ondört yaşında idim, savaşa katılmama izin vermedi. Hendek savaşı sırasında da beni gördü, o zaman ben onbeş yaşında idim, bu sefer bana (cihad) izni verdi." Nâfi' der ki: "Ben Ömer İbnu Abdilaziz'e uğradım, o zaman halife idi. Kendisine bu vak'ayı anlattım. Bana: "Bu (onbeş yaş) çocukla büyüğü ayıran hududdur" buyurdu. Valilerine yazarak, onbeş yaşına basanları mükellef addetmelerini, daha küçükleri âile efradından saymalarını emretti." 369

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber cihada kaydetme işinde büluğa ermiş olmayı esas alıyordu. Bazı rivayetlerde sarahaten geldiği üzere, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anh) Uhud'a katılmak ister, ancak teftişte yaşının ondört olduğu anlaşılınca kabul etmez.

2- Teftiş, metinde arz kelimesiyle ifade edilmiştir. Hz. Peygamber, cihada katılmak isteyenleri yola çıktıktan sonra konaklayıp, teker teker gözden geçirir, savaşla ilgili bazı talimatlar verirdi. Arz'dan bu kastedilmiş olabilir.

Bazı rivayetlerde meçhul ifade ile "Ben Resûlullah'a arzedildim" şeklinde gelmiştir. Cihada çıkacakların yazılması sırasında huzura çıkarılmış olabilir. Belirttiğimiz üzere, vak'a, savaşa katılacakların Efendimiz tarafından önceden şu veya bu şekilde görülmesi, tedkik ve teftişten geçirilmesidir. Bu teftişlerde "küçük bulunduğu" için geri çevrilenler de olmuştur.

3- Rivayette dikkatimizi çeken bir husus, Uhud savaşında 14 yaşında olan İbnu Ömer'in Hendek savaşında 15 yaşında olduğunun ifade edilmiş olmasıdır, İbnu Sa'd'ın kaydettiği üzere, "onaltı yaşında" olması gerekirdi. Bu husus iki şekilde îzah edilir: * Bazı rivayetlere göre Hendek savaşı 4. hicrî yılın Şevval ayında cereyan etmiştir. Uhud savaşı hicrî 3. senenin Şevvalinde cereyan ettiğine göre, arada ihtilaf yoktur.

* Ancak meğâzî sahiplerinin büyük çoğunluğu, 4. hicrî senede, müslümanların -Mekkelilerin Uhud savaşı sırasında: "Gelecek yıl Bedir'de buluşalım!" tehdidi üzerine- Bedr'e gittiklerini, orada müşrikleri göremeyip savaşmadan geri döndüklerini belirtirler. Ayrıca rivayetler çoğunluk itibariyle Hendek Savaşı'nın 5. Hicrî yılında cereyan ettiğini belirtir. Bu durumda sadedinde olduğumuz rivayet te'vile muhtaç olmaktadır. Beyhakî ve diğer bazıları şöyle açıklar: "İbnu Ömer'in: "Ben Uhud Savaşında ondört yaşında olduğum halde arzedildim" sözü "ondört yaşına bastım" demektir. "Hendek sırasında arzedildiğimde 15 yaşındaydım" sözü de "onbeş yaşını geçmiştim"

demektir. Birincide küsürâtı atmış, ikincide de yuvarlamış olmaktadır. Arapların bu tarz kullanımları câridir, her zaman işitilir. Bu suretle aradaki ihtilaf da kalkmış olur." **4-** Bu rivayet Hz. Peygamber döneminin terbiye sistemi hakkında mühim bir ip ucu vermektedir: Askerî terbiye büluğdan önce tamamlanmaktadır. Şöyle ki: "Bir kimsenin savaşa alınması demek, gerekli olan savaş bilgisinin öğretilmesi, gerekli talimin yaptırılması demektir. O devirde ok atma, kılıç sallama, kalkan kullanma, ata binme, teke tek vuruşma, saldırma, müdafaa gibi maharet isteyen pek çok teknikler savaşçı için gerekli idi. Aksi takdirde bunlarda yeterli formasyonu almamış kimsenin savaşa alınması, silahşörlerin eline kurbanlık teslim edilmesi gibi bir mânaya gelirdi.

Şu halde onbeş yaş askerî talimin tamamlanma yaşıdır. Tıpkı, dînî bakımdan da mükellefiyetlerini yerine getirecek bilgi ve alışkanlıklarla teçhizi gibi. Zîra büluğ yaşı mükellef olma yaşıdır. Müslüman evladı, büluğla başlayacak mükellefiyetlerini yerine getirebilecek formasyonu büluğdan önce almalıdır. Ailenin vazifesi onu bu mükellefiyetlerine hazırlamaktır. Büluğa eren bir kimse: **1)** Allah'a karşı ubûdiyetle (namaz, oruç, zekât, hacc) mükelleftir.

2) Ailesine karşı (nafaka, himaye, terbiye vs. vazifelerle) mükelleftir.

3) Devletine karşı (vergi, askerlik vs. ile) mükelleftir."

Çocuğun babası üzerindeki haklarından biri de terbiyesini güzel yapmaktır."(18) hadisinde beyan edilen "güzel terbiye alma hakkı" çocuğun hayata mükemmelen hazırlanmasıyla, bütün mükellefiyetlerini îfa edebilecek şekilde yetiştirilmesiyle yerine getirilmiş olur. Sadece "din terbiyesi" veya sadece "meslek terbiyesi" veya sadece "askerlik terbiyesi" vermek "güzel terbiye" değildir, eksik terbiyedir. Askerî terbiye ile ilgili olarak şu noktayı ilave etmemiz gerekir: Elbette her devrin askerî talim ve terbiyesi farklıdır ve formasyonu da farklıdır. Duruma göre büluğ çağı, asker olması için yeterli olmayabilir. Aksine büluğdan önce de askerî vazife, duruma göre verilebilir. Bu gibi sebeplerle Mâlikî ve Hanefî ulemâ, savaşa katılma iznini büluğa bağlı kılmamışlar, imamın yetkisine bırakmışlardır: İmam, savaşa muktedir gördüğüne izin verebilir. Nitekim Semuretu'bnu Cündüb, arz sonunda bir arkadaşı cihada kabul edilip kendisi reddedilince, Hz. Peygamber'e itiraz eder ve güreşte onu yıkabileceğini söyler. Resûlullah onları güreştirir. Semure söylediğini yapar ve Efendimiz de onu askere kaydeder.

5- Bu rivayeti esas alan Ömer İbnu Abdilaziz gibi bazıları mükellefiyet için onbeş yaşı esas alırlar: "Çocuk bu yaşa bastı mı ihtilam olmasa da mükellef olur, yeter ki, onda rüşd tesbit edilsin" derler. Onlara göre bu yaşa basanın üzerinden çocukluk ahkâmı kalkar. Hanefîler ihtilamı şart koşarlar ve bunun 18 yaşına kadar uzayabileceğini söylerler.

اَه َرَكَذ اَذإ ِهلَصُيْلَف ًة ًّص َيِسَن ْنَم :َلاق # ِ هاللّ لوسر َّنأ]□ □
□11ـ نعو سنأ َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع:

ةسمخلا هجرخأ .[َكِلَذ ًّإ اَهَل َة َرأَّفَك .

11. (2340)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir namaz unutacak olursa hatırlayınca derhal kılsın. Unutulan namazın bundan başka kefareti yoktur." 370

اَه َرَكَذ اَذإ اَهِلَصُي ْلَف ،اَهْنَع َلَفَغ ْوأ ،ًة َّصلا ِنَع ْمُكُدَحأ َدَق َر□
اَذإ] :نيخيشلل ىرخأ يفو ـ12□

ى ِرْكِذِل َة ًّصلا ِمِقأ َو :ُلوُقَي َّلَج َو َّزَع َ هاللّ َّنإف].

12. (2341)- Buhârî ve Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: "Sizden biriniz namaz sırasında yatmış

idiyse veya namaza karşı gaflet etmiş (ve unutmuş) ise, hatırlar hatırlamaz onu kılsın. Zîra Allah Teâlâ Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Beni anmak için namaz kıl!" (Tâhâ 14).371

AÇIKLAMA:

---

370 Kaynaklar müteakip rivayette.

1- Bu iki hadisin, müteakiben kaydedeceğimiz başka vecihlerinde esbâb-ı vürûdu da belirtilmiştir. Buna göre: "Hayber seferi dönüşünde İslâm ordusu, gecenin baş tarafında yol alır. Bir ara askerlere uyku bastırınca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bilâl-i Habeşî (radıyallâhu anh)'yi nöbetçi bırakarak orduya istirahat verir.

Nöbet sırasında Bilal de uyur. Ertesi sabah güneşin hararetiyle uyanırlar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oradan uzaklaşmalarını emreder. Bir müddet sonra, ordu namaz için, Aleyhissalâtu vesselâm'in işaretiyle durur. Askerler abdest alıp kaçırılan sabah namazını kaza ederler. Namaz bitince Efendimiz: "Kim bir namaz unutacak olursa hatırlayınca hemen kılsın, zîra Cenâb-ı Hakk "Beni anmak için namaz kıl" buyurmuştur" der. **2-** Bu hadis çok farklı yorumlara tâbi tutulmuş, ihtiva ettiği ahkâm hususunda ihtilaflı neticelere varılmıştır. Bu farklılıklara, âyet-i kerîmenin kıraatindeki ihtilaf da müessir olmuştur. Biz fazla teferruâta girmeden mühim birkaç noktaya temas edeceğiz: * Hadisin zâhiri, kaçırılan namazla, eda edilecek namaz arasında, tertibe riâyet edilmesini âmirdir. Yani bir namaz, unutma veya uyuma sebebiyle kaçırılırsa o kaza edilmeden vakti girmiş bulunan müteakip namaz kılınamaz. İmam Mâlik kaçırılan namaz kaza edilmeden vaktin namazı kılındıktan sonra hatırlanması halinde, kaçırılan namazın kazaen kılındıktan sonra vaktin namazının ikinci sefer yeniden kılınması gerektiğine hükmetmiştir.

* Kaçırılan namaz kerâhet vaktinde hatırlanmış ise, Hanefîlere göre bu vakitte namaz kılınamaz. Mâlik ve Şâfiî, Evzâî, Ahmed ve İshak (rahimehumullah)'a göre, kaçırılan namazlar kerâhet vakitlerinde dahi kaza edilir. Bunlara göre, mekruh vakitlerde de kılınır. Zîra sadedinde olduğumuz hadis, "hatırlayınca" diye mutlak gelmiştir, mekruh vakitler bu ıtlaka dahildir.Sahabeden bazılarının (Hz. Ömer, İbnu Ömer, Sa'd İbnu Ebî Vakkas, İbnu Mes'ud, Selman (radıyallâhu anhüm): "Namazı kasden terkeden kimseye kaza yoktur" dediği rivayet edilmiştir. Buna kâil olanlara şöyle cevap verilmiştir: "Unutarak namazı kılamayana kaza gerekirse, bilerek terkedene evleviyetle lazım gelir. Hadiste meselenin ehemmiyetini tesbit için hafifi zikredilmiştir. Unutarak bırakana kaza gerekirse, bilerek terkedene daha fazla kaza gerekir. Üstelik unutan mazurdur, bıraktığı için günaha girmez, kaza edince borcunu eda etmiş olur. Öbürünün hadiste zikredilmemesi, ednayı zikrederek âlâya (daha ehemmiyetliye) tembih kabilindendir. Ayrıca "Kasden bırakana kaza gerekmez" diyenler, bunu unutmaktan daha hafif gördükleri için söylememişlerdir. Bilakis daha fena buldukları için öyle söylemişlerdir. "Bu isyandır kaza ile telafi edilmez, boşuna zahmet çekmesinler" mânasında bir değerlendirmedir, ağır bir tevbihtir.

* Kaçırılan namazlar kaza edilirken ikâmet ve ezan okunmalı mı okunmamalı mı? Bu hususta da ihtilaf edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve Hanefîlere göre okunması gerekir. İmam Şâfiî'nin bu husustaki görüşü ihtilaflıdır. Ercah görüşe göre kamet okunur, ezan okunmaz.

* Kazaya kalan namaz bizzat kılmaktan başka bir surette telafi edilemez. Sözgelimi onun yerine başkası kılamaz, sadaka vs. ile kefareti ödenemez. Ancak âlimler, çok borcu olan kimsenin ölürken, namazlarına bedel fidye verilmesini vasiyet etmiş olması durumunda, bu vasiyetin yerine getirileceğini söylemişlerdir.

وَل :ِم ْوَقْلا ُضْعَب َلاَقف ًةَلْيَل # ِ هاللّ ِلوس َر َعَم اَن ْرِس[:□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةداتق بأ نعو ـ13□

مُكُظقوأ اَنأ :ُل ِّب َلاَقف ،ةً َّصلا ِنَع اوُماَنَت ْنأ ُفاَخأ :َلاق ِ؟□□
هاللّ َلوُس َر اَي اَنِب َتْس َّرَع

عَلَط ْدَق َو # ُّبهنلا َظَقْيَتْساَف ،َماَنَف ُهاَنْيَع ُهْتَبَلَلَف ِهِتَل ِحا َر□
بلإ ُه َرْهَظ ُل ًِب َدَنْسأ َو ،اوُعجَطْضف

هاللّ َّنإ :َلاق .ُّطَق اَهُلْثِم ةَم ْوَن َّىلَع ْتَيِقْلُأ اَم :َلاَقف ؟َتْلُق ا □
َم َنْيأ :ُل ًِب اَي َلاَقف ،ِسمَّشلا ُب ِجاَح

ةً َّصلاِب ِساَّنلاِب ْنِهذأَف ْمُق :ُل ًِب اَي ،َءاَش َني ِح ْمُكْيَلَع□□
اَهَّد َر َو ،َءاَش َني ِح ْمُكَحا َو ْرأ َضَبَق

ظفللاو ،ةسمخلا هجرخأ .]ًةَعاَمَج ِساَّنلاِب بهلَصَف َماَق ْتَّضاَيْبا
َو ُسْمَّشلا ْتَعَفَت ْرا اَّمَلَف ،أَّض َوَتَف

ئاسنلاو ىراخبلل .

13. (2342)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah'la beraber bir gece boyu yürüdük. Cemaatten bazıları:"Ey Allah'ın Resûlü! Bize mola verseniz!" diye talepte bulundular. Efendimiz: "Namaz vaktine uyuyakalmanızdan korkuyorum" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Bilâl: "Ben sizi uyandırırım!" dedi. Böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mola verdi ve herkes yattı. Nöbette kalan Bilâl de sırtını devesine dayamıştı ki gözleri kapanıverdi, o da uyuyakaldı.

Güneşin doğmasıyla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uyandı ve: "Ey Bilâl! Sözün ne oldu?" diye seslendi ve Hz. Bilâl: "Üzerime böyle bir uyku hiç çökmedi" diyerek cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah Teâlâ Hazretleri, ruhlarınızı dilediği zaman kabzeder, dilediği zaman geri gönderir. Ey Bilâl! Halka namaz için ezan oku" buyurdu. Sonra abdest aldı ve güneş yükselip beyazlaşınca kalktı, kafileye cemaatle namaz kıldırdı."372

اوُئهض َوَتَف اوُل َزَن َّمُث ،ةًَّيَنُه او ُراَس َو اوُماَقف ،ِسْمهشلا□
ُّرَح ها ِإ ْمُهَظَقْيأ اَمَف] :دواد بأ دنعو ـ14□

يف اَنْط َّرَف ْدَق ٍضْعَبِل ْمُهُضْعَب َلاَقف ،اوُبِك َر َو َرْجَفْلا اوهلَص
َّمُث ،ِرَجَفْلا َتَعْك َر اوهلَصَف ٌل ًِب َنَّذأو

نَع ْمُكُدَحأ اَهَس اَذإف ،ةَظَقَيْلا يف طي ِرْفَّتلا اَمَّنإ ،م ْو َّنلا يف□
َطي ِرْفَت َ ُهَّنإ :# ُّبهنلا َلاَقف ،اَنِت ًَص

تْق َوْلِل ِدَغلا َنِم َو ،اَه ُرُكْذَي َني ِح اَهِلَصُيْلَف ٍة ًَص□] .

14. (2343)- Bu hadis Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Güneşin harareti onları uyandırınca kalktılar, bir müddet yürüdüler, sonra tekrar konaklayıp abdest aldılar. Hz. Bilâl (radıyallâhu anh) ezan okudu. Sabahın iki rekatlik (sünnet) namazını kıldılar, sonra da sabah namazını (kazaen) kıldılar. Namazdan sonra hayvanlara binip yola koyuldular. Giderken birbirlerine: "Namazımızda ihmalkârlık ettik" diye yakınıyorlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Uyurken (vâki olan namaz kaçması) ihmal sayılmaz, ihmal uyanıklıktadır. Sizden biri, herhangi bir namazda gaflete düşer kaçırırsa, hatırlayınca onu hemen kılsın. Ertesi sabahın namazı da mûtad vaktinde kılınır" buyurdu."

نَّتَح . ْمُكْيَلَع َسأَب َ :ًاْدي َو ُر ًاْدي َو ُر :# ُّبَّنلا َلاَقف ،اَنِت ًَصِل
َنيِليِه َو اَنْمُقَف] :هل ربخأ يفو ـ15

لاَقف ،اَمُهْعَك ْرَيْلَف ِرْجَفْلا ِنَتْعَك َر ُعَك ْر َي ْمُكْنِم َناَك ْنَم
اَذإ َتلاَعَت ِسْمهشلا . ُ َلاق َر ُلوُس ِّلاه ِ #:

ة ًَّصلاِب َنداَنُي ْنأ # ِ هالّ ُلوسر َرمأ َّمُث ،اَمُهَعَك َرَف اَمُهُعَك
ْرَي ْنُكَي ْمَل ْنَم ًَو ،اَمُهُعَك ْرَي َناَك ْنَم

ءْنَش يف ْنُكَن ْمَل ِ هالّ ِدْمَحِب اَّنإ َأ :َلاق َف َرَصْنا اَّمَلَف
،اَنِب بهلَصَف # ِ هالّ ُلوسر َما ًَقف ،اَهِب َيدوُنَف

نَم َف ،ءاَش بهنأ اَهَلَس ْرأف بلاعَت ِ هالّ ِدَيِب ْتَناَك اَنُحا َو ْرأ
ْنِكلو ،اَنِت ًَص ْنَع اَنُلَغْشَي اَيْنُّدلا ِروُمُأ ْنِم

اَهَل ْثِم اَهَعَم ِضْقَيْلَف ًاحِلاَص ٍدَغ ْنِم ِةاَدَغلا َة ًَص ْمُكْنِم] .
َك َرَدأ

15. (2344)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Namaz(ın kaçmış olmasın)dan korkarak kalktık, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ağır olun, ağır olun, bunda bir taksiriniz yok!" buyurdu. Güneş yükselince de: "Sizden kim sabahın iki rekat sünnetini (mûtad olarak) kılıyor idiyse yine kılsın" dedi. Bu emir üzerine kılan da, kılmayan da kalkıp sünnetini kıldı. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz için kâmet emretti. Kâmet getirildi. Efendimiz kalktı ve bize namaz kıldırdı. Namaz bitince: "Haberiniz olsun, Allah'a hamdediyoruz ki, bizi namazımızdan, dünyevî işlerimizden herhangi biri alıkoymuş

değildir. Ancak ruhlarımız Allahu Teâlâ'nın kabza-i tasarrufundadır, dilediği zaman onu salar. Sizden kim sabah namazına, sabahleyin mûtad vaktinde kavuşursa, sabah namazıyla birlikte bir mislini de kaza etsin!" dedi."

طي ِرْفَّتلا اَمَّنإ ،ُطي ِرْفَت ِم ْوَّنلا يف َسْيَل ُهَّنإ اَمأ] :لاقف□
ئاسنلاو يذمرتللو هل ىرخأ يفو ـ16□

ى َرْخ ُا ِة ًَّصلا ُتْق َو َلُخْدَي ىَّتَح َة ًَّصلا ِهلَصُي ْمَل ْنَم ىلَع] .

16. (2345)- Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'nin bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Şunu bilin ki, uykuda ihmal sözkonusu değildir. İhmal (yani taksir), diğer bir namazın vakti girinceye kadar namazını kılmayan için mevzubahistir."

سْمَّشلا ِتَعَلَط ىَّتَح ْظِقْيَتْسَي ْمَلَف] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□ □
ةريره ىبأ نع ملسمل ةياور يفو ـ17□

لاَق. ُناَطْيهشلا ِهِيف اَن َرَضَح ٌل ِزْنَم اَذه َّناِف ،ِهِتَل ِحا َر ِسأ□ :
َرِب ٍلُج َر ُّلُك ْذُخأَيِل :# ُّىِبَّنلا َلا ًَقف

اَنْلَعَفَف].

17. (2346)- Müslim'in Ebû Hüreyre'den kaydettiği bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "...Güneş doğuncaya kadar uyanmadı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Herkes bineğinin başından tutsun (ve burayı terketsin). Zîra burası bize şeytanın musallat olduğu bir yerdir!"

dedi. Biz de emri yerine getirdik."

مُكِناَكَم ْنَع اوُل َّوَحَت :# ِ هاللّ ُلوُسر َلاَقف] :ًاضيأ ةريره ىبأ□
نع دواد ىب‘ ىرخأ يفو ـ18□

لَه َوْلا َو».مونلاو ةحارتسل ليللا رخآ رفاسملا لوزن :«ُسي□ »:
ِرْعَّتلا».[ُةَلْفَغْلا ِهيِف ْمُكْتَباَصأ ِبِذَّلا

لهمتلاو ىنأتلاب رم ا‘ :«ًادي َو ُر» ىنعمو.بعرلاو عزفلا .

18. (2347)- Ebû Dâvud'un Ebû Hüreyre'den kaydettiği bir rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Size gaflet gelen bu yeri değiştirin!" buyurdu.[373]

AÇIKLAMA:

1- Son altı hadis aynı vak'ayı anlatmaktadır: Hayber'in Fethinden sonra Medîne'ye dönerken, yolda sabah namazı sırasında bastıran uykunun, İslâm ordusunda nöbetçiye de galebe çalması sebebiyle namaz kazaya kalır. Vaktinde kılınamayan bu namaz, kuşluk vaktinde kaza edilir.

Bu vak'a muhtelif tariklerden nakledilmiştir ve görüldüğü üzere rivayetler arasında, çoğunlukla birbirini tamamlayıcı farklılıklar mevcuttur. Bu farklı anlatımlara, Resûlullah'ın delil olarak zikrettiği âyetin lizikrî veya lizikrâ şeklindeki okunuşundan gelen ihtilaf da inzimam edince 2341. hadiste belirttiğimiz bazı farklı anlam ve yorumlar ortaya çıkar.

Sözkonusu ihtilafların mühimlerini orada zikrettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak şunu belirtmek isteriz ki: Ashab, uyku sebebiyle sabah namazlarının kaçırılmış olmasından, ziyade korku ve telaş izhar eder.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu vak'ada kasıt bulunmadığı için korkuyu gerektitiren bir ihmalin söz konusu olmadığını söyler. Ayrıca korkmayı gerektiren ihmalin, bir vaktin namazını bile bile müteakip vaktin girmesine kadar kılmamak olduğunu belirtir. Müslim'in bir rivayetinde: "...Hayvanlarımıza binince "Namazda yaptığımız bu taksiratımızın kefareti nedir?" diye birbirimizle fısıldaşmaya başlamıştık. Buna muttali olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bende size güzel örnek yok mu? (Ben de namazımı kaçırdım, bu bir taksir değildir. Üzülmenizi gerektiren) gerçek taksir ikinci vaktin girmesine kadar bilerek namazı terketmektir" der. **2-** Burada belirtmemiz gereken bir husus 2344 numaralı hadisle ilgilidir. Bu hadis, bütünü ile ele alınınca, sabah namazını uyku sebebiyle kaçırma hadisesini Mûte seferi sırasında gösterir. Muhaddisler, bu hadisin râvilerinden olan Hâlid İbnu Sümeyr'i hadiste üç ayrı yerde vehme düşmekle itham etmişlerdir: **a)** Hadisenin Mûte seferinde cereyan etmesi. Zîra bütün râviler, Hayber dönüşünde olduğunda ittifak eder. **b)** Hadiste geçen: "Sizden kim sabahın iki rek'at sünnetini (mûtad olarak) kılıyor idiyse yine kılsın" cümlesi, Bu ifade, sabahın sünnetini kılıp kılmamakta ashap serbestmiş, bazıları kılmıyormuş gibi bir mâna mevcuttur. Halbuki bu sünnet müekkeddir, sabah namazı kazaya kaldığı takdirde, bu sünnet dahi kaza edilir. Binaenaleyh râvinin vehmi açıktır.

c) "...Sabah namazıyla birlikte bir mislini de kaza etsin..." cümlesi. Bu ifade, kazaya kalan sabah namazının, o gün kuşlukta kaza edilmeyip ertesi günü sabahına bırakıldığını ifade eder. Halbuki, o gün kazaya kalan namaz ertesi sabaha bırakılmamıştır, aynı günün kuşluğunda kaza edilmiştir. Nitekim Hâlid İbnu Sümeyr dışındaki ravilerin rivayeti bu hususta ittifak ederler.

نَّتَح َظِقْيَتْسَي ْمَلَف َس َّرَع َّمُث # ِ هاللّ ُلوس َر َجَلْذأ] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ19□

هجرخأ .]نطس ُولا ُة ًص َبِه َو ،بهلَصَف ْتَعَفَت ْرا نَّتَح ِهلَصُي
ْمَلَف اَهُضْعَب ْوأ ، ُسْمهشلا ِتَعَلَط

. نئاسنلا

19. (2348)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gecenin evvelinde yürüdü, sonuna doğru uyku molası verdi. Ancak güneş doğuncaya -veya bir kısmı ufuktan çıkıncaya- kadar uyanamadı. (Uyanınca) namazı hemen kılmadı. Güneş yükselince namazı kıldı. İşte bu orta namazdır (Salâtu'l-Vustâ)."[374]

[373] Buhârî, Mevâkît: 35, Tevhîd: 31; Müslim, Mesâcid: 309-311; Muvatta, Vaktu's-Salât: 25; Ebû Dâvud, Salât: 11, (435-441); Tirmizî, Salât:

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbâs (radıyallâhu anh)'ın anlattığı bu vak'a da önceki hadislerde daha teferruatlı olarak anlatılmış olan Hayber Fethi dönüşünde vukua gelen ve sabah namazının kazaya kalmasına sebep olan uyuma hadisesi olmalıdır.

2- Bu rivayette salâtu'lvustâ'nın sabah namazı olduğu ifade edilmektedir. Salâtu'l-Vustâ, beş vakitten biridir.

Kur'ân-ı Kerîm bilhassa salât-ı vustâ'nın korunmasının ehemmiyetine dikkat çeker: "Namazlara ve orta namaza devam edin" (Bakara 238). Orta namazının hangi vaktin namazı olduğu rivayetlerde çok sarih değildir. Bu sebeple ulema beş vaktin hepsine şâmil olan çeşitli ihtimal üzerinde durmuştur. Ancak başta İmâm-ı Âzam olmak üzere çoğunluğun tercih ettiği görüşe göre bu, ikindi namazıdır, sabah namazı değil.

رْيَغ ٍني ِح يف اَنْيَلَع اَهَّد َرَل َءاَش ْوَل َو ،اَنحا َو ْرأ َضَبق َ هاللّ□
َّنإ] :لاقف ملسأ نب ديز نب كلاملو ـ21□

ب َنَتأ َناَطْيهشلا َّنإ : َلاَقَف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِقيِهد□□□ □□
ِهصلا ٍرْكَب ِبأ ىلإ # ِ هاللّ ُلوس َر َتَفْتلا َّمُث ،اَذه

هاللّ ُلوُس َر اَعَد َّمُث َماَن َّتَح ُّبَّصلا ُدَهْدَهُي اَمَك ُهُدِهْدَهُي #
ْل َزَي ْمَلَف ُهَعَجْضأَف ِيهلَصُي ٌمئاَق َوُه َو

لاَقف ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب اَبأ # ِهاللّ ُلوُس َر َرَبْخأ ِبذَّلا□
َلثِم # ِ هاللّ َلوُس َر ٌل ٍِب َرَبْخأَف ، ًٍِّب

هرخآ نم ديدشتلابو ،ليللا لوأ نم ريسلا فيفختلاِب :«ُج ٍّد“ا».]
ِهاللّ ُلوُس َر َّنأ ُدَهْشأ : ٍرْكَب وُبأ

.

20. (2349)- İmam Mâlik, Zeyd İbnu Eslem'den naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Muhakkak ki, Allah, ruhlarımızı kabzetmektedir. Dilerse onu, bize bundan başka bir vakitte iade eder." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle söyledikten sonra Hz. Ebû Bekri's-Sıddîk (radıyallâhu anh)'a yönelerek: "Şeytan (bu gece) namaz kılmakta iken Bilâl'e geldi ve onu yatırdı. Uyuması için bir çocuk nasıl sallanarak avutulursa öylece onu da sallayarak uyuttu" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonra Bilâl'i çağırdı.

Gelince Bilâl, Resûlullah'a onun Hz. Ebû Bekr'e anlattığının tıpkısını haber verdi. Hz. Ebû Bekr bu işittikleri karşısında: "Şehadet ederim ki, sen Allah'ın Resûlüsün!" demekten kendini alamadı." 375

AÇIKLAMA:

1- İmam Mâlik, bu rivayeti, Zeyd İbnu Eslem'den muallak (senetsiz) olarak yapmıştır. Ancak aynı mealde olmak üzere, daha önce kaydettiğimiz rivayetler senetli ve sahih olarak gelmiştir. **2-** Rivayetin Muvatta'daki aslı uzundur, Teysir kısaltarak almış. Tayyedilen teferruât önceki rivayetlerde çoğunlukla geçtiği için, burada tekrar etmeye gerek görmüyoruz. Sadece Resûlullah'ın namaz için bir başka vadiye intikal edilmesini emrederken, uyunulan yer için: "Burası şeytanlı bir vadidir" dediğini kaydetmek isteriz. **3-** Namazın kaza edilmesi için bir başka vadiye intikal emrinin sebebi, rivayetlerde tam açık değildir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada vadinin şeytanlı olduğunu ifade buyurmuştur. Menfi şeylere şeytanın sebep gösterilmesi, Hz. Peygamber'in hadislerinde sıkca yer verilen bir üslubtur. Hayırlı şeylerde meleğe îmana, cennete vs'ye nisbet edildiği gibi. Âlimler, daha başka sebepler arayarak: "Askerler namaz ahvaliyle meşgul oldukları için", "Düşmandan sakınmak için", "Uyuyanların iyice uyanıp, tembellerin canlanması için", "Uyanma anları kerâhet vakti olduğu için" vs. demişlerdir.

Âlimlerin bir kısmı, bu rivayetlerden hareketle, "İbadette gaflete sebep olan yerden uzaklaşmanın müstehap olduğu"na hükmetmişlerdir.

4- Hadiste yer verilen ruhun Allah tarafından kabzı ve dilediği zaman iadesi meselesi ile ilgili olarak İzzü'bnu Abdi's-Selâm şu açıklamaya yer vermiştir: "Her cesedde iki ruh vardır. Biri Rûhu'lyakaza, cesedde bulundukça kişi uyanık olur. Kişi uyuyunca bu ruh cesetten çıkar ve rüyalar görür. İkincisi rûhu'lhayat'tır. Bununla alakalı ilahi kanuna göre, bu ruh bedende bulundukça ceset canlıdır, bedeni terketti mi ceset artık ölür, cesede dönünce, beden canlanır. Bu ki ruh, cesedin içindedir. Bunların gerçek yerini de, Allah'ın buna muttali kıldığı kimseler bilebilir. Bunlar bir kadının tek karnında beraberce bulunan iki cenin gibidirler." Âlimimiz açıklamasına Kur'ân'dan delil kaydederek şöyle devam eder: "Ruhun kalbte olması, nazarımda ihtimalden uzak değildir. Hayat ve yakaza ruhlarının mevcudiyetine şu âyet delildir: "Allah (ölenin) ölümü zamanında, ölmeyenin de uykusunda ruhlarını alır. Bu suretle hakkında ölüm hükmettiği (ruhu) tutar, diğerini muayyen bir vakte (eceli gelineye) kadar salıverir..." (Zümer 42). Bu âyetin tefsiri şöyledir: "Allah (ölenin) ölümü zamanında ruhunu kabzeder" demek, "Allah cesedin ölümüne sebep olmayan nefislerini uykuları sırasında tutar, ölümüne hükmettiklerini yanında alıkor, cesedine gönderemez. Diğer nefisleri (yani yakaza ruhlarını) ecelleri gelinceye kadar cesetlerine geri gönderir. İşte bu ecel ölüm ecelidir. Bu ecel gelince, hayat ve yakaza ruhlarının her ikisini de beraberce tutar, cesede göndermez, böylece gerçek ölüm vukua gelir." **5-** Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Bilâl'i çağırması, onu teselli içindir, azar için değil. Çünkü kasıdsız olan hatası sebebiyle üzgün idi.

6- Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in şehadet emesi, açık bir mucize müşahade etmiş olmaktan hasıl olan hayranlıktan ileri gelmiştir, Resûlullah'ın nübüvvetindeki tereddüdünü izaleden değil. Bu çeşit bâhir mucizeler karşısında Resûlullah'ın bile: "Şehadet ederim ki ben Allah'ın Resûlüyüm" dediğine zaman zaman şâhid olunmuştur.

تَب ْرَغ اَم َدْعَب ِقَدْنَخلا َم ْوَي َءاَج ُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر َرَمُع َّنَأ]□
:ُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر رباج نعو ـ21□

تَداَك َّتَح َرْصَعْلا ِيِلَصُأ ُتْدِك اَم :ِهاللّ َلوُس َر اَي َلاَق َو ،□
ِشْي َرُق َراَّفُك ُّبُس َي ًلَعَجَف ُسْمهشلا

ِهِلَصَف ،اَنأهض َوَت َو ًة َّصِلِل أهض َوَتَف َناَحْطُب ىلإ اَنْمُقَف
،اَهُتْيَّلَص اَم ِ هاللّ َو :# َلاَقَف ، ُب ُرْغَت ُسْمهشلا

ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[َب ِرْغِملا اًهَدْعَب ىِلَص َّمُث ، ُسْمهشلا
ِتَب َرَغ اَم َدْعَب َرْصَعْلا

ةنيدملاب داو مسا :«ُناَحْطَب ًَو».دواد .

21. (2350)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer, Hendek savaşı sırasında bir keresinde güneş battıktan sonra geldi ve Kureyş kafirlerine küfretmeye başladı ve bu meyanda: "Ey Allah'ın Resûlü dedi, güneş batmak üzereyken ikindi namazını (güç bela) kılabildim." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Vallâhi ikindiyi ben kılamadım!" dedi. Beraberce kalkıp Butha'ya gittik. Orada Efendimiz abdest aldı, biz de abdest aldık. Güneş battıktan sonra ikindiyi kıldı, sonra da akşamı kıldı." 376

AÇIKLAMA:

1- Hendek savaşının şiddetli geçtiği günlerde müslümanlar, düşmanları olan kâfirleri hendekten bu tarafa atlatmamak için vazife yerlerinden ayrılamadılar. Öyle ki bazı namazlarını bile terketmek zorunda kıldılar. Başta Resûlullah olmak üzere müslümanları Kureyş'e karşı öfke, hakaret ve bedduaya sevkeden mühim sebeplerden biri, onlar yüzünden namazlarını kılamamış olmalarıdır. Resûlullah da: "Allah Kureyş'in kabirlerini ateşle doldursun, Salâtu'l-Vustâmıza mâni oldular" diye beddua ederek öfkesini dile getirmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. Ömer'in, namazın gecikmesinden bile ne kadar müteessir olduğunu göstermektedir.

2- Bazı âlimler, hadisin siyakına dayanarak rivayetten, Hz. Ömer'in: "Güneş battığı halde ikindi namazımı kılamadım" dediğini anlamıştır. Ancak râcih görüşe ve lügavî sevke daha muvâfık mâna, namazı güneşin batmasından önce kıldığını ifade der. Diğerleri kılamadığı halde Hz. Ömer'in kılabilmesi, onun abdestli olması halinde, müşriklerin meşgul oldukları bir fırsatı değerlendirerek hemencecik namazını kılmış olabileceği şeklinde açıklanmıştır.

3- Hadiste zikri geçen Butha Medîne'de bir vadi adıdır.

نَع ِقَدْنَخلا َم ْوَي # ِ هاللّ َلوُس َر اوُلَغَش نيِك ِرْشُملا ّنَأ] :هْنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ22□

مُث ، َرْهَّظلا بهلَصَف َماقأ َّمُث ،َنَّذأَف ًٍب َرمأف ُ، هاللّ َءاَش□□
اَم ِلْيَّللا َن ِم َبَهَذ تَّتَح ٍتا َوَلص ِعَب ْرأ

نئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .[َءاَشْعلا بهلَصَف َماقأ َّمُث ، َب ِرْغَملا
بهلَصَف َماَقأ َّمُث ، َرْصَعْلا بهلَصَف َماقأ

22. (2351)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Müşrikler Hendek günü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı fazlaca meşgul ederek dört vakit namazı kazaya bıraktırdılar, geceden Allah'ın dilediği bir müddet geçinceye kadar onları kılamadı. Sonra Bilâl (radıyallâhu anh)'e emretti, o da ezan okudu. Sonra kâmet getirdi. Resûlulllah öğleyi (kazâen) kıldı. (Bilâl tekrar) ikâmet getirdi, Resûlullah ikindiyi kıldı. Sonra (Bilâl tekrar) ikâmet getirdi. Resûlullah akşamı kıldı. Sonra (Bilâl yatsı için) kâmet getirdi ve Resûlullah yatsıyı kıldı." [377]

AÇIKLAMA:

[376] Buhârî, Mevâkît: 36, 38, Ezân: 26, Salâtu'l-Havf: 4, Megâzî: 29; Müslim, Mesâcid: 209, (631); Tirmizî, Salât: 132, (180); Nesâî, Sehv: **1-** Hz. Ali (radıyallâhu anh)'den Müslim'de gelen bir rivayet, "Bizi ikindi namazı olan orta namazdan engellediler" buyurarak kaçırılan namazın sadece ikindi namazı olduğunu ifade eder. Aynı mânada Hz. Câbir'den de rivayet gelmiştir. Âlimler hadisleri şöyle te'lif ederler: "Hendek savaşı günlerce devam eden bir savaştır. Bir defasında sadece ikindi namazı, bir başka günde de burada sayılan namazların geçmiş, kazaya kalmış olması mümkündür."

2- Bu rivayet, vaktinde kılınmayan namazların tertibe tâbi tutularak kaza edilmesi gerektiğini gösterir. İbnu Hacer ulemanın çoğunluğunun tertibe uymanın vacib olduğuna hükmettiğini belirtir. Şafiî'ye göre tertip vacib değildir. Ayrıca, vakit daralması halinde de tertibe riayet gerekip gerekmeyeceği de münakaşa edilmiştir.

* İmam Mâlik: "Vaktin namazına zaman kalmayacak bile olsa önce kazayı kılar, sonra vakit namazını kaza eder" der.

* İmam Şafiî: "Zaman dar olunca vaktin namazını önce kılar, müteakiben kaza namazını kaza eder" der. * Bazıları da: "Muhayyerdir, dilediğinden başlar" demiştir. Kâdı İyaz: "İhtilaf , miktardan ileri gelir. Kazaya kalan namazın miktarı çoksa ihtilaf edilmez, vaktin namazından başlanır" der. Âlimler "az" ve "çok"un

hududu nedir? Bunda da ihtilaf eder. Bazıları azı "bir günlük namaz"; bazıları, "dört vakit namaz" diye açıklamıştır.

* Hanefîler, farz namazla, kaza namazlarının edasında tertibe riayetin farz olduğuna hükmeder. Bu hükümde delilleri, İbnu Ömer'in müteakiben kaydedeceğimiz şu mealdeki hadisidir:"Kim bir namazı kılmayı unutur, sonra bunu imamla namaz kılarken hatırlayacak olursa, imam selam verince, unutma sebebiyle kılmamış olduğu namazı hemen kılsın, bundan sonra öbür (yani imamla kıldığı vakit) namazını yeniden kılsın."Tertibin vacib olduğuna hükmedenler şu hadisi de delil gösterirler: ‘Lâ salâte limen aleyhi salâte’ Buna dayanarak: "Üzerinde borcu olduğu halde kılınan namaz bâtıldır, önce onun kılınması gerekir" demişlerdir. Ancak bunu "nafile" ile te'vil edenler olmuştur.

ضْقَي ْمَلَف ُهُلْقَع َبَهَذَف ِهْيَلَع َيِمْغُأ امهْنَع ُهاللّ َي ِض َر َرَمُع َنِب□
ِ هاللّ َدْبَع َّنأ] :عفان نعو ـ23□

وُه َو ،َقافأ ْنَم أَّماف ، َبَهَذ َتْق َوْلا هنأ ُمَلْعأ ُ هاللّو ى َرَن اميِف□
َكلذو] :لاقو.كلام هجرخأ .[َة ًّصلا

بِهلَصُي ُهَّنإف ِة ًّصلا ِتْق َو يف] .

23. (2352)- Nâfi' anlatıyor: "Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'e baygınlık gelmiş ve aklı gitmişti. (Bu esnada kılamadığı) namazı kaza etmedi."[378]

İmam Mâlik der ki: "Doğruyu Allah bilir ya, bana göre bu şundan ileri gelir: "Vakit çıkmıştır. Ama vakit içinde ayılan, o vaktin namazını kılar.."

إ اَه َرُكْذَي ْمَلَف ،ًة ًّص َيِسَن ْنَم :َلاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□□
َرَمُع َنبا هنأ] :ًاضيأ عفان نعو ـ24□

ىرخ‘ا َة ًّ َصلا اَهَدْعَب ِهلَصُيل َّمُث ،َيسَن ِيتَّلا َةَّصلا ِهلَصُيْلَف].
ُماَم“ا َمهلَس اذإف ،ماَم“ا َعَم َوُه َو

كلام هجرخأ .

24. (2353)- Yine Nâfi' anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) dedi ki: "Kim bir namazı unutur ve bunu imamın arkasında namaz kılarken hatırlarsa, imam selamı verince unutmuş olduğu namazı hemen kılsın, sonra da öbür namazı (kıldığını yeniden) kılsın." 379

AÇIKLAMA:

Ebû Hanîfe, Ahmed ve Mâlik bu hadisle hükmetmiştir. Sadece Şafiî merhum: "İmamla kıldığı namaz muteberdir, hatırladığını kaza eder" der.

ك ْرَت ِك ْرِهشلا َنْيَب َو ِلُج َّرلا َنْيَب :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُسر□
َعِمَس ُهَّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ25□

ك ْرَت ِنَامي“ا َو ِرْفُكلا َنْيَب] :هظفلو.يذمرتلاو دواد وبأو ،هل□
ظفللاو ،ملسم هجرخأ .[ِةَّصلا

ةَّصلا□] .

25. (2354)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işitmiştir "Kişiyle şirk arasında namazın terki vardır." 380

Tirmizî'nin metni şöyledir: "Küfürle îman arasında namazın terki vardır."

ة ًَّصلا ُك ْرَت ِرْفُكلا َنْيَب َو ِدْبَعْلا َنْيَب] :دواد ىب‘و هل□] .
ىرخأ يفو ـ26□

26. (2355)- 381 Tirmizî ve Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Kulla küfür arasında namazın terki vardır."

ة ًَّصلا ُمُهَنْيَب َو اَنَنْيَب ىِذَّلا ُدْهَعْلا :#ِ هاللّ ُلوسر لاق]□□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َيِضَر ةديرب نعو ـ27□

يذمرتلا هجرخأ .[َرَفَك ْدَقَف اَهَك َرَت ْنَمَف

27. (2356)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benimle onlar (münafıklar) arasındaki ahid (antlaşma) namazdır. Kim onu terkederse küfre düşer." 382

هُك ْرَت ِلاَمْع‘ا َن ِم ًائْيَش َن ْو َرَي َ #ِ هاللّ ِلوسر ُباَحْصأ َناك]□
:لاق قيقش نب هاللّدبع نعو ـ28□

يذمرتلا هجرخأ .[َة ًَّصلا َإ ٌر ْفُك .

28. (2357)- Abdullah İbnu Şakik merhum anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâb'ı ameller içerisinde sadece namazın terkinde küfür görürledi." 383

اَمَّنأَك ِرْصَعْلا ُة ًَص ُهُتوُفَت ىِذَّلا :لاق #ِهاللّ َلوُسر َّنأ] :امهْنَع ُ
هاللّ َيِضَر رمع نبا نعو ـ29□

صقن نأ :«رِتَ وُ».ةتسلا هجرخأ .] هُلاَمَ وَ هُلْهأَ رِتَ وُ .

29. (2358)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İkindi namazını kaçıran bir insanın (uğradığı zarar yönünden durumu), malını ve ehlini kaybeden kimsenin durumu gibidir."[384]

AÇIKLAMA:

Son beş hadis, namazın ehemmiyetini tesbit ile namazı terketmenin ne kadar büyük bir cürüm olduğunu ifade etmektedir. Zîra namaz, küfürle mü'min arasındaki yegane perde olarak gösterilmekte ve namazın terki bu perdenin kaldırılması olarak ifade edilmektedir.

Namazın terki bazan şirk'e, bazan küfr'e nisbet edilir. Aslında şirkle küfür arasında ciddi bir fark yoktur. "Şirk"i, inanmakla birlikte O'na eş koşmak, puta da inanmak olarak anlarsak; küfür Allah'ı inkârdır ve daha umumî bir tabirdir. Müslim'de her iki kelime beraber kullanılır: "Kişi ile şirk ve küfür arasında sadece namazın terki vardır." Mâna şudur: Kişiyi küfürden men eden şey namaz kılmasıdır. Namazı bıraktı mı müslümanı kafirden ayıran alameti terketmiş olur ve böylece zahiren kâfir hükmüne maruz kalabilir. Ayrıca namazın terki onu, neticede küfre atan durumlara, inançlara, hatalara düşürebilir. Nitekim her bir günahta küfre giden bir yol bulunduğu kabul edilmiştir.

Namazın ehemmiyetini ifade etmede 2356 numaralı hadisin ayrı bir yeri vardır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) orada "Benimle onlar arasında ahid namazdır, kim onu terkederse küfre düşer" buyurmaktadır.

Hadisteki "onlar" zamiriyle müslümanların kastedilebileceği de kabul edilmekle birlikte esas itibariyle münafıkların kastedildiği belirtilmiştir. Şu halde onların kanlarını korumalarının müslüman muamelesi görmeye hak kazanmalarının yegane sebebi namaz kılmalarıdır. Şayet namazı terkederlerse, onlardan zimmet kalkar. Kâfirler zümresine dahil olurlar ve kendilerine kâfire uygulanan ahkâmın uygulanması gerekir. Kâdı İyâz hadisi açıklarken der ki: "İslâm ahkâmını onlara icrasında esas, onların namazlara gelip cemaatlere katılıp zahirî ahkâma inkıyadla müslümanlara benzemeleridir. Bunu bırakacak olurlarsa diğer kâfirler gibi olurlar." Türbüştî [380] Müslim, Îman: 134, (82); Ebû Dâvud, Sünnet: 15, (4678); Tirmizî, Îman: 9, (2622). Metin Müslim'in metnidir.

[381] Tirmizî, Îman: 9, (2622); Ebû Dâvud, Sünnet: 15, (4678); İbnu Mâce, Salât: 77, (1078).

[382] Tirmizî, Îman: 9, (2623); Nesâî, Salât: 8, (1, 231, 232); İbnu Mâce, Salât: 77, (1079).

[383] Tirmizî, Îman: 9, (2624).

der ki: "Bu mânayı Resûlullah'ın münafıkları öldürmek için izin isteyenlere verdiği şu cevap da te'yid eder: "Ben musalli olanları (yani namaz kılanlar) öldürmekten men edildim."

Namazı terkedenin tekfiri meselesine gelince, Nevevî der ki: "Namazın terki onun vacib olduğunu inkardan ileri gelmişse bu müslümanların icmaı ile küfürdür. Böyle biri derhal İslam dîninden dışarı çıkar. Ancak yeni müslüman olmuş, bir müddet müslümanlarla da düşüp kalkmamış ve bu sebeple namazın farziyyeti kendisine henüz ulaşmamış birisi ise böyle birinin namazı terki, onun küfrünü gerektirmez. Keza namazın farz olduğuna inanarak tembellikle terkeden kimse hakkında ihtilaf edilmişse de İmam Mâlik ve Şafiî başta olmak üzere, selef ve haleften birçok cemâhir, böyle birinin tekfir edilemeyeceğine hükmetmişlerdir. Böyle birisi fâsıktır. Kendisine tevbe teklif edilir. Tevbe ederse dokunulmaz, aksi halde muhsan zâni gibi hadd suçundan kılıç kullanılarak öldürülür. Seleften bir grup da tekfirine hükmetmiştir. Bu görüş, Hz. Ali'den rivayet edilmiştir. İki rivayetten birine göre Ahmed İbnu Hanbel, Abdullah İbnu'l-Mübarek, İshak İbnu Râhûye ve bazı Şafiîler de bu görüştedirler. Ebû Hanîfe, bir grup Kûfî ve Şâfiîlerden el-Müzenî, namazı terkeden tekfir edilmez ve öldürülmez diye hükmetmişlerdir. Bunlar taziren hapsedileceğini ve namaz kılıncaya kadar mevkuf tutulacağını söylerler. Öldürüleceğine hükmedenler, sadedinde olduğumuz hadisleri esas almışlardır. Öldürülmeyeceğine hükmedenler: "Şu üç şey dışında, müslüman kişinin kanı helâl olmaz..." hadisiyle hükmederler. Hadiste "dul zâni", "cana can kısas", "dîninden dönen" sayılır, fakat "namazı terkeden"in zikri geçmez. Tekfir edilmeyeceği görüşünde olan cumhur şu âyeti de delil gösterir: "Allah kendisine şirk koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışındaki günahı dilediğinden affeder" (Nisa 48). Keza Resûlullah'ın "Lâilâhe illallah diyen cennete girer", "Allah'ın bir olduğunu bilerek ölen cennete girer", "Lâilâheillallah diyenlere Allah ateşi haram etmiştir" gibi çok sayıda hadislerini de bu görüş sahipleri delil olarak zikrederler.

Nevevî: "Kulla, küfür arasında namazın terki vardır" hadisini âlimlerin dört şekilde te'vil ettiklerini belirtir: **1-** Kişi namazı terketmekle, kâfirin cezasını hakeder, o da ölümdür. **2-** Hadis namazın terkini helâl addedenler hakkındadır. **3-** Namazın terki kişiyi küfre götürür.

4- Namazı terk fiili, kâfirlerin fiilidir.

Namaz dışında kalan diğer farzlardan birini terkeden hakkında verilecek hüküm hususunda da ihtilaf olmuştur. Mesela İmam Mâlik'e göre bir kimse, "abdest almam, oruç tutmam..." dese kendisinden tevbe etmesi taleb edilir, tevbe etmezse öldürülür, çünkü kâfir olmuştur. "Zekât vermem" derse zorla alınır, direnecek olursa mukâtale edilir. Ancak "Hacc yapmam" derse, buna mecbur edilmez, zîra haccın müddeti geniştir. İbnu Habib ise: "Ben abdest almam, gusletmem, oruç tutmam" diyen veya zekâtı, haccı terkeden kimsenin kâfir olacağına hükmeder. Cumhur'a göre bir kimse ibadetin farziyyetini inkar etmedikçe kâfir olmaz. Bu hususta ashab icma eder.

لاَقف .ٍمْيَغ بِذ ِم ْوَي يف ِةا َرَغ يف َةَدْي َرُب َعَم أَّنُك] :لاق□ :
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر حيلملا بأ نعو ـ31□

هجرخأ .[ُهُلَمَع َطِبَح ْدَقف ،ِرْصَعْلا َة ًَص َك َرَت ْنَم : َلاق #
َّبهنلا َّنإف ،ِرْصَعْلا ِة ًَصِل او ُرِهكَب

نأ :«ُهُلَمَع َطِبَح» نعمو.اهتاقوأ لوأ يف اهيلإ اوردَاب :«او
ُرِهكَب» نعمو.ىئاسنلاو ىراخبلا

لطاب .

30. (2359)- Ebû'l-Melih (rahimehümullah) anlatıyor: "Biz bulutlu bir günde Büreyde (radıyallâhu anh) ile bir gazvede beraberdik. Dedi ki: "İkindi namazını erken kılın, zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim ikindi namazını terkederse ameli boşa gider" buyurdu."385

AÇIKLAMA:

1- Bulutlu günde vaktin tayininde yanılma olabileceği için namazın gecikebilme ihtimali fazladır. Bu sebeple o çeşit durumlarda ikindi namazının ilk vaktinde kılınması hususunda daha bir titiz davranılmasına dikkat çekilmiştir. "Bulutlu günde güneş olmadığı için vaktin girdiği bilinemez, öyleyse nasıl acele edilebilir, erken davranılabilir?" diye itiraz edilmiş ise de: Hava bulutlu olsa da zaman zaman güneş gözükebilir, ayrıca bu işte, içtihad da yeterlidir" diye cevap verilmiştir. Ulemanın bu münakaşasına yer verişimiz, onların mesele üzerinde gösterdikleri hassasiyeti tebarüz ettirmek içindir. Çünkü günümüzde saat var, takvim var. Bunlar sayesinde güneşe bakmadan ikindinin ilk vaktini bilebiliriz. Ancak, bunların olmadığı şartları düşünerek, namaz vakitleriyle ilgili temel bilgileri edinmemiz gerekir.

2- Rivayetin bazı vecihlerinde "bilerek" kaydı yer alır: "İkindiyi kim bilerek terkederse..." şeklinde.

3- Haricilerden ve diğerlerinden, "kebîre işleyen kâfir olur" diye hükmedenler, bu hadisle ihticac etmişlerdir.

Bunlar derler ki: "Bu hadis, şu âyetin bir benzeridir: "Kim îmanı inkar ederse şüphesiz amelleri boşa gider"

(Mâide 5). İbnu Abdilberr der ki: "Âyetin mefhum-u muhalifi: "Kim de îmanı inkar etmezse ameli boşa gitmez"

demektir. Öyleyse âyetin mefhumu ile hadisin mantûku (ifade ettiği hüküm) müteârızdır, yani birbirlerine zıtlık arzederler. Bu durumda hadisin te'vili gerekir. Zîrâ âyet ve hadiste teâruz görülünce bunların mümkünse cemedilerek her ikisiyle de amel yolu araştırılır. Cem, birini diğerine tercihten evladır. Hanbeliler ve "namazı terkedenler kâfir olur" diye hükmedenler de bu hadisle amel ederler. Bunlara verilecek cevap önceki hadisin izahında geçtiği üzere, farziyyeti inkârla terkedenler kâfir olur, tembellikle terkedenler değil.

4- Cumhur bu hadisi te'vil etmiştir. Ancak te'vilden ayrılmışlar, farklı görüşler getirmişlerdir. Bir kısmı, terk sebebi üzerinde, bir kısmı boşa çıkma (veya yok etme) üzerinde; bir kısmı da amel üzerinde durmuş ve te'vilde bulunmuştur: "Hadisteki terk'den kasıd ikindinin farziyyetini inkâr ederek veya farzlığını itiraf etse bile kılmayı hafife alarak, istihza ederek terketmektir" denmiştir. Bu te'vile şu cevap verilmiştir: "Hadisten Sahâbî'nin anladığı bu değildir, o namaz vaktinde kılmada ifrat etmeyi anlamıştır. Bundan dolayıdır ki ilk vaktinde kılmayı emretmiştir. Sahâbî'nin anladığı şey, başkasının anladığından evlâdır." Şöyle diyen de olmuştur: "Hadisteki terkden murad "tembellikle terk"tir, ancak bununla ilgili vaid "şiddetli zecr" üslubuyla varid olmuştur, öyleyse zahiri murad değildir, tıpkı "Zâni, mü'min olarak zinâ etmez..." hadisinde olduğu gibi..."

Şöyle diyen de olmuştur: "Bu mecazî bir teşbihtir. Mânası sanki: "Bu kimse, ameli boşa gidene benzer"

demektir."

Şöyle de denmiştir: "Hadisin mânası: "Ameli boşa gideyazdı" demektir." Şöyle de denmiştir: "Boşa gitmekten maksad amellerin Allah'a yükseldiği o vakitte hasıl olan noksanlıktır. Ve sanki amelden murad hassaten namazdır, yani: "O kimse ikindiyi vaktinde kılanın ecrini alamaz, sonradan icra ettiği "namaz ameli" Allah'a yüselmez." Bu te'vilin anlaşılmasında şunu bileceğiz: İlk vaktinde kılınan ikindinin Allah'a yükselme şansı vardır.

Şu da denmiştir: "Boşa gitme veya yoketme"den murad "ibtal"dir[386] yani amelinden, herhangi bir vakitte yapacağı istifade, iptal olur, sonra ondan istifade eder, tıpkı seyyiâtı hasenâtına galebe çalan kimse gibi. Zîra bu kimsenin durumu Allah'ın meşietine bağlıdır. Eğer affa maruz kalırsa hesanâtından istifade eder. Öyleyse bu meşiete bağlı kalma hali bile tek başına, hasenâtından istifadenin iptal olmasıdır, çünkü affa uğrayıncaya kadar hasenâtından istifade edememiştir. Affa uğramayıp azab çektikten sonra affa uğrasa durum yine aynıdır, yani "iptal" mevzubahistir.

5- Bu meseleye, Mürcie fırkasına cevap verme sadedinde genişçe yer veren el-Kâdî Ebû Bekr İbnu'l-Arabî şöyle der: "(Amel'in) yok edilmesi iki çeşittir: **a)** Bir şeyin bir başka şeyi tamamen yokedip ortadan kaldırması: Îmanın küfrü yoketmesi veya küfrün îmanı yoketmesi gibi. Burada her iki cihette de gerçek bir yoketme mevcuttur. **b)** Muvâzeneli yoketme: Şöyle ki: Hasenât bir kefeye, seyyiât da diğer kefeye konulup tartılınca, kimin hasenâtı üstün gelirse kurtulur, kimin seyyiâtı üstün gelirse durumu Allah'ın meşietine bağlıdır; dilerse affeder, dilerse azab verir. İşte bu meşiete bağlı olma hâli, belli bir iptaldır. Çünkü, ihtiyaç halinde istifadenin durdurulması onun iptalidir. Azab çekmek ise, ateşten çıkıncaya kadar öncekinden daha şiddetli bir iptaldir. Şu halde, her iki durumda da, mecazî olarak "yoketme" tabirinin ıtlak edileceği nisbî bir iptal vardır. Bu, hakikî yoketme değildir. Çünkü, ateşten çıkarılıp cennete konunca, (muvazenede hafif düşen) amelinin sevabı kendisine geri döner. Bu telakki, her iki yoketme'yi bir tutan Ahbatiyye fırkasının iddiasından farklıdır. Bunlar, asiller hakkında da, kâfirler hakkındaki hükümde bulundular. Kaderiye fıkrasının çoğunluğu bu gruba girer." Şu halde, Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, küfrün îmanı yoketmesini "hakiki yoketme" olarak görmüş, seyyiâtın hasenâta galebe çalmasını da mecazî, geçici yoketme mânasında "muvazeneli yoketme" olarak isimlendirmiştir. Öyle ise sadedinde olduğumuz hadiste ikindinin terki küfürden gelmiyor ise, ameli tamamen yok etmeyecek, ancak diğer hayırlı amellerinden istifade, Allah'ın meşietine ve marifetine bağlı kalacak veya azabtan sonraya tehir edilecektir. Şu halde bu "bağlı kalma" ve "tehir" durumları da muvazeneli yoketme'ye giren nisbi bir iptaldir. **6-** Hadiste geçen "amel"den murad nedir? sorusuna cevap sadedinde şu söylenmiştir: "Bu, kendisiyle meşguliyet sebebiyle namazın terkedildiği dünyevî ameldir. Öyle ise bu amelin iptal olması "ondan ne fayda ne de menfaat göremeyeceğini" ifade eder. Birçok hadislerde ifade edildiği üzere meşru dairede yapılan bütün ameller bir nevi ibadettir, dünyevî bir iş olsa bile âhirete bakan yönü, manevî kazancı vardır. Namazın bırakılması pahasına, yapılan iş meşruiyyet yönünü kaybedeceğinden uhrevî kazancı derhal iptal olur ve ondan en azından bu cihetiyle istifade edemez. Şu halde hadis-i şerif bu manaya da dikkat çekmiş olmaktadır. Buhârî şârihi İbnu Hacer, hadisle ilgili yapılan çeşitli te'viller içerisinde, "Bunun şiddetli zecr makamında vârid olduğunu" beyan eden görüşün en kuvvetli görüş olduğunu belirtir ve zahirinin kastedilmediğini söyler.

ÜÇÜNCÜ BÂB

NAMAZ VAKİTLERİ

د ُرَي ْمَلَف ،ةَّصلا تيِقا َوَم ْنَع ُهَلَأْسَي ٌلِئاَس ُهاَتأ # َّيبهنلا َّنأ]□□
:هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوم ىبأ نع ـ1□

اضْعَب ْمُهُضْعَب ُفرْعَي ُداَكَي َ ُساَّنلا َو ُرْجَفْلا َّقَشْنا َني ِح□□
َرْجَفْلا َماَقأَف ًّ َب َرَمأ َو : َلاق ًائْيَش ِهْيَلَع

مُهْنِم َمَلْعأ َناَك َوُه َو ُراَهَّنلا َفَصَتْنا ْدَق : ُلوُقَي ُلِئاَقْلا َو ،□□
ُسْمهشلا ِتَلا َز َني ِح َرْهُّظلا َماَقأَف ُه َرَمأ َّمُث

ه َرَمأ َّمُث ، ُسْمهشلا ِتَعَق َو َني ِح ِب ِرْغَمْلاِب َماَقأَف ُه َرَمأ□
َّمُث ،ٌةَعِفَت ْرُم ُسْمهشلا َو ِرْصَعْلاِب َماَقأَف ُه َرَمأ َّمُث

دَق : ُلوُقَي ِلِئاَقْلا َو ،اَهْنِم َف َرَصْنا َّتَح ِد َغْلا َن ِم َرْجَفْلا َرَّخأ□
َّمُث ،ُقَفَّشلا َباَغ َني ِح ِءاَشِعْلاِب َماَقأَف

رَّخأ َّمُث ،ِسم‘ِاِب ِرْصَعْلا ِتْق َو ِنم ًابي ِرَق َناك َّتَح َرْهُّظلا َرَّخأ□
َّمُث ، ْتَداَك ْوأ ، ُسْمهشلا ِتَع ًلَط

:□ دْنِع َناَك َّتَح َب ِرْغَملا َرهخأ َّمُث ، ُس ْمهشلا ِت َّرَمْحا ِدَق
ُلوُقي َلِئاَقلا َو ،اَهِنم َف َرَصنا َّتَح َرْصَعْلا

. [□ قَفهشلا ِطوُقُس

1. (2360)- Hz. Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir zat gelerek namaz vakitlerini sordu. Efendimiz ona hiçbir cevap vermedi."

(Sabah vaktinde) şafak sökünce, henüz kimse kimseyi tanıyamayacak kadar ortalık karanlık iken Bilâl'e emretti, sabah ezanını okudu.

Sonra, güneş tam tepe noktasından batıya dönme (zeval) anında yine Bilâl'e emretti, öğle ezanını okudu. Bu vakit için, -öbürlerinden daha iyi bilen- birisi: "Bu, gün ortası (nısfu'n-Nehar)" demişti. Sonra, güneş henüz yüksekte olduğu zaman emretti, Bilâl akşam namazı için ezan okudu. Sonra ufuktaki aydınlık (şafak) kaybolunca yatsı için emretti, Bilâl yatsı ezanını okudu. Sonra ertesi gün, sabah namazını tehir etti. O kadar geciktirdi ki, kişinin, "sabah vakti çıktı veya çıkmak üzere" demesi ânında namazı tamamladı. Sonra öğleyi tehir etti, öyle ki, öğle namazını dün ikindiyi kıldığımız âna yakın bir vakitte kıldı. Sonra ikindiyi tehir etti. Bir kimsenin, "Güneş (ikindi) kızıllığına büründü" diyebileceği bir vakitte namazdan çıktı. Sonra akşamı, nerdeyse ufuktan aydınlığın (şafak) kaybolduğu âna kadar tehir etti."

نَّتَح ءَاَشِعْلا َرهخأ َّمُث ،ى ِنأَّثلا ِم ْوَيْلا يف ُقفهشلا َبيِغَي ْنأ َلْبَق
□2۔ ةياور يفو :[فَصَلهب ِرْغَملا َب

ظفللاو ،ملسم هجرخأ .[ِنيذه َنْيَب ُتْق َوْلا : َلاَقف ،َلِئاَّسلا اَعَدَف
َحَبْصأ َّمُث ،ُل َّو'ا ِلْيهللا ُثُلُث َناك

.هل ، وبأو دواد يئاسنلاو

2. (2361)- Bir rivayette de şöyle gelmiştir: Akşamı, ikinci günde, ufuktaki aydınlığın kaybolmasından önce kıldı. Sonra yatsıyı, gecenin ilk üçte birine kadar tehir etti. Sonra sabah oldu ve soru sahibini çağırdı: "İşte namazın vakti bu iki hudud arasındadır" buyurdu. 387

ُلج َّرلا َّنأ ْوأ ِهِب ِحاَص َهْج َو ُف ِرْعَي َ ُلج َّرلا َناك َني ِح□ □
□3۔ ةياور يفو :[فَأَقاَم َلاْفَجْر َ 'ب دواد

يف َلاقو ، ُسْمهشلا ِتَّرَفْصا ِدَق َو ،اَهْنم َف َرَصنا ىَّتَح َرْصَعْلا
َرهخأ َّمُث ،ِهِبْنَج ىلإ ْنَم ُف ِرْعَي

لْيَّللا ِرْطَش ىلإ َءاَشِعْلا ىهلَص َّمُث :َلاَقَف ُمْهُضْعَب ُهاو□] .
َر َو ،ه ِرخآ

3. (2362)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Sabah namazını kişi arkadaşının yüzünü tanıyamayacak -veya kişi yanındakini tanımayacak- kadar (ortalığın karanlık olduğu) bir anda kıldı. Sonra ikindiyi öylesine tehir etti ki, namazdan çıktığı zaman güneş sararmıştı..." Rivayetin sonunda Ebû Dâvud der ki: Bu hadisi rivayet edenlerden bazısı şöyle dedi: "sonra yatsıyı gece yarısına kadar tehir ederek kıldı." [388]

هلَص :ُه َل َلاَقَف ؟ِةًَّصلا ِتْقَو َو ْنَع # ِهاللّ َلوُس َر َلَأَس ًّج َر□
َّنأ] :ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ4□

ماَقَأف ُه َرمأ َّمُث ، َرْهُّظلا َماَقأف ُه َرمأ َّمُث ،َنَّذأف ًّ َب َرمأ□
ُسْمهشلا ِتَلا َز اَّمَلَف :ِنْيَم ْوَيلا ِنْيَذه انَعم

ماَقَأف ُه َرمأ َّمُث ، ُسْمهشلا ِتَباَغ َني ِح َب ِرْغملا َماَقأف ُه َرمأ□
َّمُث ،ٌةَّيِقَن ءاَضْيَب ٌةَعَفَت ْرُم ُسْمهشلا َو َرْصَعْلا

ءاَشِعلا ُه َرمأ ِبناَّثلا ُم ْوَيلا َناك ْنأ اَّمَلَف ، ُرْجَفْلا َعَلَط َني ِح□
َرْجَفْلا َماَقأف ُه َرمأ َّمُث ،ُقفهشلا َباَغ َني ِح

نِذَّلا َق ْوَف اَه َرهخأ ٌةَعِفَت ْر ُم ُسْمهشلا َو َرْصَعْلا ىهلَص َو ،اَهِب
َد ِرْبُي ْنأ َمَعْناف ،اَهِب َدرْبأف ِرْهُّظلاِب َد َرْبأف

ىهلَص َو ،لْيهللا ُثُلث َبَهذ اَمَدْعَب َءاَشِعلا ىهلَص َو ،ُقَفهشلا َبيِغَي
ْنأ َلْبَق َب ِرْغملا ىهلَص َو ،َناك

لاَقَف ِ، هاللّ َلوُس َر اَي اَنأ : ُلُج َّرلا َلاَقَف ؟ِةًَّصلا ِتْقَو َو ْنَع□ :
ُلِئاَّسلا َنْيا :َلاَق َّمُث ،اَهِب َرَفْسأف َرْجَفْلا

جهولا راسكنا :«ُدا َرْب ا‘».بئاسنلاو يذمرتلاو ملسم هجرخأ .]
ْمُتْيأ َر اَم َنْيَب ْمُكِت ًَص ُتْق َو

داربا لاطأ :«َمَعْنأ» بنعمو.ِهرحلاو .

4. (2363)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a namazların vaktinden sormuştu. Ona: "Şu (önümüzdeki) iki günde namazları bizimle kıl!" buyurdu. (O gün) güneş tam tepe noktasından (batıyor) kayınca ezan için Bilâl'e emretti. O da öğle ezanını okudu. Sonra öğle için kâmet okumasını emretti. Sonra güneş yüksekte, beyaz parlak iken emretti ve ikindi için kâmet okudu. Sonra güneş batınca emretti, akşam için kâmet okudu. Sonra ufuktaki aydınlık kaybolunca emretti, yatsı için kâmet okudu. Sonra şafak sökünce emretti sabah için kâmet okudu. İkinci gün olunca, Bilâl'e ortalığın serinlemesini beklemeyi emretti. O da öğleyi, ortalık iyice serinleyinceye kadar geciktirdi. İkindiyi, güneş yüksekten, dünkü vakitten biraz sonra kıldı. Akşamı ufuktaki beyazlık kaybolmazdan az önce kıldı. Yatsıyı gecenin üçte biri geçtikten sonra kıldı. Sabahı ortalık iyice ağarınca kıldı. Sonra: "Namaz vakitlerinden soran kimse nerede?" diye sordu. Soru sahibi: "Benim ey Allah'ın Resûlü!" dedi.

"Namazlarınızın vakti dedi, gördüğünüz (iki vakit) arasındadır." 389

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen hadisler beş vakit namazdan her birinin ilk vakti ile son vaktini belirlemektedir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), muhataplarının anlamakta zorluk çekeceği veya çabuk unutacağı bir kısım tariflere ve hatta teknik tabirlere dayanacak olan açıklamalara yer vermiyor. Namaz vakitlerini öğrenmek isteyen zâta, iki gün boyu bunu fiilen gösteriyor: Bunu birinci gün, namazları ilk vakitlerinde, ikinci gün de son vakitlerinde kılmak suretiyle yapıyor. İkinci günün sonunda soru sahibini çağırarak, "namaz vakti, bu iki hududun arasında kalan zamandır" buyuruyor.

2- Namazlar bu iki vakit arasında muteber olmakla beraber, ilk vaktinde kılınmalarının ehemmiyetine başka hadislerde dikkat çekilmiştir. Gerçi, bu rivayetlerde öncelikle ilk vaktinde kılmış olması da namazları ilk vakitlerinde kılmanın efdaliyetine bir delil sayılabilir.

3- Sorulan bir şeyin cevabını, fiilen göstererek vermek efdaldir. Bu tarz, meselenin hem herkesce anlaşılmasına, hem de daha iyi kavranmasına yardım eder.

4- Bir kısım meseleleri, ihtiyaç ânına kadar açıklamamak, ihtiyaç hasıl olunca açıklamak efdaldir. İhtiyaç ânını sorulan sual, bilme ihtiyacının duyulması tayin eder.

5- Rivayetlerde yatsının vakti ihtilaflı gözükmektedir. Büreyde ile Ebû Mûsa'nın rivayetlerinde (2360 ve 2363. rivayetler) yatsıyı Hz. Peygamber'in gecenin üçte birinden sonraya bıraktığı ifade edilirken 2362 numaralı hadiste -ki Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs'ın rivayetidir- gece yarısında kıldığı belirtiliyor. Bunlardan hangisinin efdal olduğunu âlimler münakaşa etmiştir. Hanefîlere göre, yatsıyı gecenin ilk üçte birinin sonunda kılmak müstehabtır. Bazı Hanefîlere göre müstehab olan vakit son üçte bir'den önceki vakittir. Bazı Hanefîlere göre de namazın gecenin üçte birine tehiri efdaldir. Bu iki görüşü birleştirerek:"Yatsıya, gecenin üçte biri çıkmazdan önce niyetlenip bu üçte birin sonunda namazdan çıkmalı" diyen de olmuştur. Şafiî hazretlerinden iki görüş rivayet edilmiştir. Birine göre yatsının ihtiyarî vakti gecenin üçte birine, diğerine göre yarısına kadar devam eder. Nevevî ikinci kavlin esahh oduğunu söylemiştir.

دْنَع ُم ًّ َسلا ِهْيَلَع ُلي ِرْب ِج يِنَّمأ :لاق # ِ هاللّ لوُس َر َّنأ]□
:امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ5□

رْ َصَعْلا ىهلَص َّمُث ، ِكا َرِهشلا َلْثِم ُءْىَفْلا َناَك َني ِح اَمُهْنِم ىَلو‘ا□
يف َرْهُّظلا ىهلَصَف ،ٍنْيَت َّرَم ِتْيَبلا ىهلَص َّمُث ،ُمِئاَّصلا َرَطْفأ َو ،
ُسْمهشلا ِتَبَج َو َني ِح َب ِرْغَملا ىهلَص َّمُث ،ههلِظ َلْثَم ٍءْىَش ُّلُك
َناك َني ِح

مئاَّصلا ىلَع ُماعهطلا َم ُرَح َو ، ُرْجَفْلا َق َزَب َني ِح َرْجَفْلا□ □
ىهلَص َّمُث ،ُقَفهشلا َباَغ َني ِح َءاَشِعلا

ة َّرَملا ىهلَص َو ىهلَص َّمُث ، ِسْم‘اِب ِرْصَعْلا ِتْق َوِل ُهَلْثَم□
ٍءْىَش ِهلُك ُّلِظ َناك َني ِح َرْهُّظلا َةَيِناَّثلا

ا َءاَشِعلا يهلَص َّمُث ،ل َّو'ا ِهِتْق َوِل َب ِرْغَملا يهلَص Œر ِخ□
َّمُث ،هْيَلْثِم ٍءْيَش ِهلُك ُّلِظ َناك َني ِح َرْصَعْلا

اَي َلاَقف ،ُلي ِرْب ِج َّىلاِ َتَفَتلا َّمُث ، ُض ْر'ا ِت َرفْسأ َني ِح
َحْبُّصلا يهلَص َّمُث ،لْيهللا ُثُلُث َبَهَذ َني ِح

ْنيَتْق َوْلا ِنْيَذه َنْيَب اَميِف ُتْق َوْلا َو ، َكِلْبَق ْنِم ُم ًَّسلاو ُة ًّ□].
َّصلا ُمهْيَلَع ِءاَيِبْن'ا ُتْق َو اَذه : ُدَّمَحُم

هظفل اذهو ،يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ.

5. (2364)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cibril (aleyhisselâm) bana, Beytullah'ın yanında, iki kere imamlık yaptı. Bunlardan birincide öğleyi, gölge ayakkabı bağı kadarken kıldı. Sonra, ikindiyi her şey gölgesi kadarken kıldı. Sonra akşamı güneş battığı ve oruçlunun orucunu açtığı zaman kıldı. Sonra yatsıyı, ufuktaki aydınlık (şafak) kaybolunca kıldı. Sonra sabahı şafak sökünce ve oruçluya yemek haram olunca kıldı. İkinci sefer öğleyi, dünkü ikindinin vaktinde herşeyin gölgesi kendisi kadar olunca kıldı. Sonra ikindiyi, herşeyin gölgesi kendisinin iki misli olunca kıldı. Sonra akşamı, önceki vaktinde kıldı. Sonra yatsıyı, gecenin üçte biri gidince kıldı. Sonra sabahı, yeryüzü ağarınca kıldı.

Sonra Cibrîl (aleyhisselâm) bana yönelip:

"Ey Muhammed! Bunlar senden önceki peygamberlerin (aleyhimü'ssalâtu vesselâm) vaktidir. Namaz vakti de bu iki vakit arasında kalan zamandır!" dedi."390

ةَكِبَتْشُم ٌةَيِداَب ُموُجُّنلا َو َحَبْصأ َو ، ُرْجَفْلا َدَتْما َني ِح ُها َتَأ□
َّمُث] :رباج نع ئاسنلا ةياور يفو ـ6□

ةَادَغلا يهلَصَف ِسْم' اِب َعَنَص اَمك َعَنَصَف□] .

6. (2365)- Nesâî'nin Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den yaptığı bir rivayette şöyle denmiştir: "Sonra O'na (Cibrîl), [391] [392] Fecr uzayıp sabah olunca daha yıldızlar parlak ve cıvıl cıvıl iken geldi. Dünkü yaptığını aynen yaptı, sabah namazını kıldı. Sonra da: "Namaz vakti, işte gördüğünüz bu iki namaz arasıdır" dedi." [393]

رْصَعْلا بهلَص َّمُث ،ِكا َرِهشلا َرْدَق ُئ َفْلا َناَك َو ، ُسْمهشلا ِتَلا َز□
َني ِح َرْهُّظلا بهلَصَف] :برخأ يفو ـ7□

بهلَص َّمُث ، ُسْمهشلا ِتَباَغ َني ِح َب ِرْغَملا بهلَص َّمُث ،ِلُج َّرلا
ِهلِظ َو ،ِكا َرِهشلا َلْثِم ُئَفْلا َناك َني ِح

ناَك َني ِح َرْهُّظلا َدَغلا بهلَص َّمُث ، ُرْجَفْلا َعَلَط َني ِح َرْجَفْلا□
بهلَص َّمُث ،ُقَفهشلا َباَغ َني ِح َءاَشِعلا

تَباَغ َني ِح َب ِرْغَملا بهلَص َّمُث ،هْيَلْثِم ِلُج َّرلا ُّلِظ َناَك َني ِح□
َرْصَعْلا بهلَص َّمُث ،ِلُج َّرلا َلوُط ُّلِهظلا

دارملا َو.[َرَفْسأَف َرْجَفْلا بهلَص َّمُث ،َلْيهللا ِفْصِن ْوأ ،ِلْيهللا ُثُلُث
بلإ َءاَشِعلا بهلَص َّمُث ، ُسْمهشلا

«لعنلا رويس دحأ :»ِكا َرِهشلاِب .

7. (2366)- Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "...Öğleyi, güneş (tepeden batıya) meyledince kıldı. (Bu sırada) gölge ayakkabı bağı kadardı. Sonra ikindiyi, gölge ayakkabı bağının misli ve adam boyu olunca kıldı. Sonra akşamı, güneş batınca kıldı. Sonra yatsıyı, ufuktaki aydınlık kaybolunca kıldı. Sonra, sabahı, şafak sökünce kıldı.

Sonra ertesi günün öğlesini, gölge, adam boyu olunca kıldı. Sonra ikindiyi, kişinin gölgesi iki misli olunca kıldı.

Sonra akşamı, güneş batınca kıldı. Sonra yatsıyı, gecenin üçte birine veya yarısına doğru kıldı. Sonra sabahı kıldı ve ortalık ağardı."394

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen şirak'ı ayakkabı bağı diye çevirdik. Bu, ayakkabının üstündeki kayış, sırım demektir. Şârihlerden Sindî bununla eşyanın öğle vaktindeki aslî gölgesinin kastedildiğini belirtir. Mekke'de bu sıfırdır. Mevsime ve mekana göre, zeval ânındaki bu gölgenin miktarı olabilecektir. Zîra her yerde tam zeval ânında gölgesizlik hali olmaz. Bu hâl ekvatorda ve oraya yakın yerlerde olabilir. Sindî der ki: "Şirak ile, zeval ânındaki gölgenin kastedildiğinin delili şu ki, hadisin devamında ikindi vakti, bu aslî gölgeye (mesela) insan gölgesinin bir misli daha ilave olmasıyla başlatılmaktadır."

نإ َو ،ًار ِخآ َو ًٍ َّوأ ِة ًَّصلِل َّنإ :# ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق امه□□
ْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ8□

ل َّوأ َّنإ َو ، ِرْصَعْلا ُتْق َو ُلُخْدَي َني ِح اَهِتْق َو َر ِخآ َو ،□
ُسْمهشلا ُلو ُزَت َني ِح ِرْهُّظلا ِة ًَص ِتْق َو َل َّوأ

اَهِتْق َو َر ِخآ َّنإ َو ،اَهُتْق َو ُلُخْدَي َني ِح ِرْصَعْلا ِتْق َو ِب ِرْغِملا
ِتْق َو َلوأ َّنإ َو ، ُسْمهشلا ُّرَفْصَت َني ِح

---

[390] Tirmizî, Salât: 1, (149); Ebû Dâvud, Salât: 2, (393).

[391] Fecr'in uzaması tabirini Sindî şöyle açıklar: "Belki de kıraatı uzatmak için ortalığın tam olarak ağarmasını beklemedi, ağarma sırasında namazdan çıkacak şekilde namazı kıldı. Böylece, ikinci sefer namazdan çıkma anıyla vaktin sonunu tesbit etmiş oldu, tıpkı evvelini, birincide başlamakla tesbit ettiği gibi."

[392] Bu tabir 2369. Hadiste açıklanacaktır.

بيِغَي َني ِح ِءاَشِعْلا ِتْق َو َل َّوأ هنإ َو ،ُقَفهشلا ُبيِغَي َني ِح□
اَهِتْق َو رخأ هنإ َو ، ُسْمهشلا ُب ُرْغَت َني ِح

ر ِخآ َّنإ َو ، ُرْجَفْلا ُعُلْطَي َني ِح ِرْجَفْلا ِتْق َو َل َّوأ َّنإ َو ،ُليهللا□
‘ف ِصَتْنَي َني ِح اَهِتْق َو َر ِخآ َّنإ َو ،ُقُف ا

يذمرتلا ظفل اذهو ،دواد ابأ إ ةعبر‘ا هجرخأ .[ُسْمهشلا .
ُعُلْطَت َني ِح اَهِتْق َو

8. (2367)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bilesiniz, namazın bir ilk vakti bir de son vakti vardır. Öğle vaktinin evveli güneşin tepe noktasından batıya meyil (zeval ânıdır. Son vakti de ikindinin girdiği andır. İkindi vaktinin evveli, vaktinin girdiği andır. Vaktin sonu da güneşin sarardığı andır. Akşam vaktinin evveli, güneşin battığı andır. Vaktin sonu da ufuktaki aydınlığın (şafak) kaybolduğu andır. Yatsı vaktinin evveli, ufuğun kaybolduğu andır. Vaktin sonu da gecenin yarısıdır. Sabah vaktinin evveli fecrin (aydınlığı) doğmasıdır. Vaktin sonu da güneşin doğmasıdır." 395

ْتق َو ْنَع َة َرْي َرُه اَبأ َلَأَس ُهَّنأ] :ةملس همأ ىلوم عفار نب□
هاللّدبع نع كلام ةياور يفو ـ9□

كُّل ِظ َناَك اَذإ َرْصَعْلا َو ، َكَلْثِم َكُّلِظ َناك اَذإ َرْهُّظلا ِهلَص :َك□
ُرِبْخُأ اَنأ َة َرْي َرُه وُبأ َلاَقف ،ةًّ َصلا

شَبَغِب َحْبُّصلا ِهلَص َو ،ِليهللا ِثُلُث َنْيَب َو َكَنْيَب اَم َءاَشِعْلا□ □
َو ، ُسْمهشلا ِت َب َرَغ اَذإ َب ِرْغَملا َو ، َكْيَلْثِم

سَلَغْلا :ِنْعَي□] .

9. (2368)- Muvatta'da Abdullah İbnu Râfi' Mevla Ümmü Seleme'den kaydedilen bir rivayette şöyle denmiştir: "Abdullah İbnu Râfi', Ebû Hüreyre'ye namazların vaktini sormuştu. Ebû Hüreyre kendisine şu açıklamayı yaptı: 396 "Ben sana haber vereyim: Gölgen kendi mislin kadarken öğleyi kıl. İkindiyi gölgen iki mislin olunca kıl.

Akşamı güneş batınca kıl. Yatsıyı seninle397 398 arana gecenin üçte biri girince kıl. Sabahı da alaca karanlıkta kıl."

ة ًّ َصلا بِدْنِع ْمُك ِروُمُأ َّمَهأ َّنإ ِهِلاَّمُع ىلإ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□□ ُرَمُع َبَتَك] :لاق كلام نعو ـ11□

اوُّلَص ْنأ : َبَتَك ا َّمُث ،ُعَيْضأ اَها َوِس اَمِل َوُهَف اَهَعَّيَض ْنَم َو ،ُهَنيِد ِظِف َح اَهْيَلَع َظَفاَح َو اَهَظِفَح ْنَم

ءاَضْيَب ةَعِفَت ْرُم ُسْمَّشلا َو َرْصَعْلا َو ،ُهَلْثِم ْمُكِدَحأ ُّلِظ َنوُكَي□ ْنأ ىلإ ًاعا َرِذ ُءْيَفْلا َناك اَذإ َرْهُّظلا

ْسمهشلا ِتَب َر َغ اَذإ َب ِرْغَملا َو ِسْمَّشلا ِبيِغَم َلْبَق ًةَث َث□ □ ْوأ ِنْيَخَس ْرَف ُبِكا َّرلا ُريِسَي اَم َرْدَق ةَّيِقَن

ُهْنيَع ْتمَاَن ًَف َماَن ْنَمَف ،ُهُنْيَع ْتَماَن ًَف َماَن ْنَمَف ،لْيهللا□□ ِثُلُث ىلإ ُقَفشلا َباَغ اَذإ ءاَشِعْلا َو

ةَكِبَتْشُم ةَيِداَب ُموُجُّنلا َو َحْبُّصلاو ،ُهُنْيَع ْتَماَن ًَف َماَن□]. ْنَمَف

10. (2369)- İmam Mâlik'in anlattığına göre, Hz. Ömer valilerine şöyle yazdı: "Nazarımda işlerinizin en ehemmiyetlisi namazdır. Kim onu (farz, vacib, sünnet ve vaktine riayetle) korur ve (tam zamanında kılmaya) devam ederse dînini korumuş olur. Kim de onu(n zamanını tehir suretiyle) zayi ederse, onun dışındakileri daha çok zayi eder."

---

[395] Tirmizî, Salât :114, (151); Müslim, Mevâkît: 6, (1, 249, 250).

[396] Zürkânî bu tabiri, "güneşin zevalinden (yani batıya yönelmesinden) hasıl olan gölge henüz mevcut değilkenki gölge" diye açıklar. Bu gölge, önceki hadiste ayakkabı bağı kadar diye ifade edilmişti. Bir diğer ifade ile güneşin öğlede tepe noktasına varıp da gölgenin batı cihetinden kesilip, henüz doğu cihetine doğru büyümeğe geçmediği andaki en kısa olan gölgedir. Bazı âlimler buna aslî gölge de demiştir.

Hz. Ömer yazısına şöyle devam etti: "Öğleyi gölge bir ziralıktan birinizin gölgesi misli oluncaya kadar kılınız. İkindiyi, güneş yüksekte, beyaz, parlak iken, hayvan binicisinin, güneş batmazdan önce iki veya üç fersahlık yol alacağı müddet içerisinde; akşamı güneş batınca; yatsıyı ufuktaki aydınlık battımı gecenin üçte birine kadar kılınız. -Kim (yatsıyı kılmadan) uyursa gözüne uyku düşmesin, kim (yatsıyı kılmadan) uyursa gözüne uyku düşmesin, kim (yatsıyı kılmadan) uyursa gözüne uyku düşmesin- Sabahı da yıldızlar parlak ve cıvıldarken kılınız."[399]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Ömer'in namaza ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermektedir. Onun nazarında namaz ferdlerin dînî hayatını ilgilendiren bir mesele olarak kalmıyor, devletin meselesi oluyor ve en mühim meselesi addediliyor. Bundandır ki, namaz vakitleriyle ilgili teferruâtı valilerine tamim ediyor ve yatsıyı kılmazdan önce yatacak olanlara üç kere tekrar ettiği bir bedduada bulunuyor: "Namazdan önce yatanın gözü uyku tutmasın." Bezzâr'ın bir rivayetinde bu bedduayı bizzat Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yapmıştır: **2-** Yıldızların cıvıldaşması diye tercüme ettiğimiz tabirin aslı müştebike'dir. Yani, iç içe girmiş, kenetlenmiş demektir. Maksad yıldızların hepsinin canlı olarak görüldüğünü, ortalığın henüz iyice aydınlanmadığını ifade etmektir. Çünkü, gündüz aydınlığı zayıfken yıldızlar daha çok gözükür. Aydınlık arttıkca azalır ve sonunda görünmez olurlar.

يف ْنأ .اَهيِف أَرْقا َو :َلاق َو ،ُهَلْثِم َرَكَذ َو ،سوُم يِبأ ىلإِ َبَتَك
َرَمُع َّنأ] :هل ىرخأ يفو ـ11□

كلام هجرخأ .[ِلَّصَفملا ِنم ِنْيَتَلِيوَط ِنْيَت َروُسِب ِحْبُّصلا ِة ً .
َص

11. (2370)- Muvatta'nın diğer bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Hz.

Ömer (radıyallâhu anh), Ebû Mûsa el-Eş'arî hazretlerine yazdığı bir mektupta aynı şeyi hatırlattı ve (ilaveten) şunu yazdı: "Onda -yani sabah namazında- mufassal sûrelerden iki uzun sûre oku." 400

AÇIKLAMA:

Ebû Mûsa el-Eş'ari (radıyallâhu anh) hazretleri ashâb'ın kibârındandır, ilk müslüman olanlar arasında yer alır.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh) onu, Muğire İbnu Şube'den sonra Basra'ya vali tayin etmişti. Yani Hz. Ömer sadedinde olduğumuz mektubu Ebû Mûsa'ya Basra valisi sıfatıyla yazmış olmaktadır. Nitekim önceki rivayet (2369) namaz ve namaz vakitleriyle ilgili mektubu Hz. Ömer'in, valilerine yazdığını belirtmişti. Şu halde bu rivayet, mumaileyh mektuplardan Basra'ya gidenin âlimlerin ıttılâına mazhar olarak günümüze kadar korunduğuna şâhidlik etmektedir. Üzerinde durduğumuz mevzumuz açısından mühim olan husus İslâmHalîfesi Hz. Ömer'in valilerine "sabah namazında" okuyacakları sûreler hususunda bile, irşâdî devlet tamimi göndermiş olmasıdır.

نَلاَف َت ْرَّخأ َّنإف ،لْيهللا ِثُلُث َنْيَب َو َكَنْيَب اَميِف َءاَشِعْلا ِهلَص
ْنأ َو] :اهيفو ،هوحن ىرخأ يفو ـ12□

نيِلِفاَغْلا َنِم ْنُكَت ًَو ،لْيهللا ِرْط َش□] .

12. (2371)- Yine benzer bir diğer rivayette şu ifade mevcuttur: Hz. Ömer, Ebû Mûsa (radıyallâhu anhümâ)'ya şöyle yazdı: "...Yatsıyı seninle (akşam namazıyla) arana gecenin üçte biri girince kıl. Geciktirirsen gecenin yarısına kadar olsun. Sakın gafillerden olma." 401

اَذإ ِرْهُّظلا ُتْق َو :لاق # ِ هاللّ لوس َر َّنأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر
صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ13□

رَفْصَت ْمَل اَم ِر ْصَعْلا ُتْق َو َو ، ُرْصَعْلا ِرُضْحَت ْمَل اَم□□
ِهِلوُطَك ِلُج َّرلا ُّلِظ َناَك َو ، ُسْمَّشلا ِتَلا َز

طَس ْو'ا ِلْيهللا ِفْصِن ىلإ ِءاَشِعْلا ِة ًَص ُتْق َو َو ،ُقَفشلا ِبِغَي□ □
ْمَل اَم ِب ِرْغَملا ُتْق َو َو ، ُسْمهشلا

ة ًَّصلا ِنَع ْكِسْمأف ْتَعَلَط اَذإف ، ُسْمَّشلا َعُلْطَت ْنأ ىلا ِرْجَفْلا□
ِعوُلُط ْنِم ِحْبُّصلا ِة ًَص ُتْقو َو

ىئاسنلاو دواد وبأو ،هظفل اذهو ،ملسم هجرخأ .[ٍناَطْيَش ْنَ .
ْرَق َنْيَب ُعُلْطَت اَهَّنِإَف

---

399 Muvatta, Mevâkît: 6, (1, 6-7).

13. (2372)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Öğlenin (başlama) vakti, güneşin (tepe noktasından batıya) meylettiği zamandır. Kişinin gölgesi kendi uzunluğunda olduğu müddetçe öğle vakti devam eder, yani ikindi vakti girmedikçe. İkindi vakti ise güneş sararmadıkça devam eder. Akşam vakti ufuktaki aydınlık (şafak) kaybolmadığı müddetçe devam eder. Yatsı namazının vakti orta uzunluktaki gecenin yarısına kadardır. Sabah namazının vakti ise fecrin doğmasından (yani şafağın sökmesinden) başlar, güneş doğuncaya kadar devam eder. Güneş doğdu mu namazdan vazgeç. Çünkü o, şeytanın iki boynuzu arasından doğar."402

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen şeytanın iki boynuzu tabiriyle ilgili olarak İbnu Hacer şu açıklamayı sunar: "Şeytanın iki boynuzu başının iki tarafı demektir. Denir ki: "Şeytan güneşin doğduğu yerin hizasında dikilir. Öyleki o, doğunca (şeytanın) başının iki yanı ortasında olur. Ta ki, güneşe tapanların güneş için yaptıkları secde onun için yapılmış olsun. Batma sırasında da aynı hal mevzubahistir. Durum böyle olunca güneşin, şeytanın iki boynuzu arasından doğması, doğuşu esnasında güneşi seyredene nisbetendir. Şöyle ki, eğer şeytanı seyretmiş olsaydı, onu güneşin yanında dikilmiş olarak görecekti."

İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de karneyn yani iki boynuz tabiriyle -İbnu Hacer'in açıklamasından görüldüğü üzere-başın iki tarafından ifade edildiğini kaydettikten sonra "kîle" yani denildi ki diyerek kelimenin tâlî manalara da tevcih edildiğini belirtir: "Karn, kuvvet"tir, yani güneş doğarken şeytan harekete geçer ve tasallutta bulunur ve güneşe yardımcı vaziyetini alır."

İbnu'l-Esîr, karn kelimesinin devir, çağ mânasının da esas alınarak hadisteki karneyn tabirinin iki çağ şeklinde anlaşıldığına dikkat çeker.

Denildi ki: "İki çağı arasında demek "öncekilerden ve sonrakilerden olacak iki ümmeti" demektir. Bütün bunlar, güneşin doğuşu esnasında ona secde edenler için bir temsildir. Ve sanki, bu sapıklığı, onlara şeytan kurmuştur. Öyleyse güneşperest güneşe secde etti mi şeytan güneşin yanında yer almış gibidir." Ulemanın bu açıklamalarına şunu da ilave edebiliriz: Dîn-i mübîn-i İslâm, sabah namazının nihâi vaktini güneşin doğuşu olarak tesbit etmiştir. Öyleyse mü'min Rabbine karşı farz olan sabah ibadetini yapabilmek için güneş doğmazdan önce kalkmalıdır. Güneşin doğması ânında yapılacak ibadet makbul değildir. Öyle ki, güneş doğmadan önce başlanmış bir namaz henüz bitmeden güneş doğacak olsa, o namaz bozulmaktadır, kazası gerekmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) dînde bu kadar ehemmiyetli yeri olan bir meselenin mü'minlerin zihninde daha canlı olarak yer etmesi için, meseleyi şeytanla da irtibat kurarak vazetmiş olmaktadır. Nitekim dînin reddettiği pek çok mesele şeytana nisbet edilerek kerâhet veya haramiyeti beyan edilmiştir. Bu tebliğ üslubunun Kur'ân'da da pek çok örnekleri vardır. İçki, kumar ve putları haram eden âyette olduğu gibi (Mâide 90-93).

Şu halde, hadisten İbnu Hacer'in de kaydedip reddettiği bir kısım kozmoğrafik, maddî îzahlar yapmak için tekellüfe gerek kalmamaktadır.

Hadisteki maslahat açıktır: Mü'minlerin erken kalkmalarını sağlamak, mü'minlere zaman şuuru, programlı iş yapmak, vaktinde iş yapmak alışkanlığı kazandırmak, kendini vakte göre ayarlamak, disipline etmek, vaktinden sonra yapılacak işlerin kıymet ifade etmeyeceği fikrini zihinlerde tesbit etmek gibi günlük hayatımızın gerek ferdî ve gerekse içtimâî vechelerinde, gerek sıhhat ve gerek iktisad açılarından gerek dünyaya ve gerek âhirete bakan pek çok faydaları, maslahatları saymak, görmek ve göstermek mümkündür.

هَل َلاَقف ،هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ِهمَلْس‘ا َة َز ْرَب ِبأ َنلَع ِبأ َو اَنأ
ُتَلَخَد] :لاق لاهنملا بىأ نعو ـ14

بل ْو‘ا اَهنوُعْدَت نتهلا َة َري ِجَهْلا ِبهلَصُي َناك :َلاَقف ؟ةَبوُتْكُملا
ِبهلَصُي # ِ هالّل ُلوسر َنا َك َفْيَك :ِبأ

سْمهشلا َو ِةَنيِدَملا ىصْقأ يف ِهِلْح ِر ىلإ اَنُدَحأ ُع ِج ْرَي َّمُث ،
َرْصَعْلا ِبهلَصُي َو ، ُسْمهشلا ُضَحْدَت َني ِح

ناَك َو ،ةَمَتَعْلا اَهنوُعْدَت نتهلا َءاَشِعْلا َرهخَؤُي ْنأ ُّب ِحَتْسَي
َناَك َو ،ب ِرْغ َملا يف َلاَق اَم ُتيِسن َو ،ُةَّيَح

هَسيِلَج ُء ْرَملا ُف ِرْعَي َني ِح ِةاَدَغْلا ِة ًَص ْنِم ُلِتَفْنَي َناَك
َو ،اَهَدْعَب َثيِدَحلا َو اَهلْبَق م ْوَّنلا ُه َرْكَي

ءاَشِعلا ِري ِخأَتِب ِبلاَبُي ًَو] :ةياور يفو.يذمرتلا إ ةسمخلا
هجرخأ .[ِةَئا ِملا ىلإ َنيِهتِهسلاِب أرْقَي َو

ةعفترم بأ :«ُةَّيَح ُسْمشلا َو» هلوق.نيخيشلا ظفل اذهو .[
ِلْيهللا ِرْطَش ىلإ َلاق َّمُث ،ِلْيهللا ِثُلُث ىلإ

قف‘ا ةبراقمب اهنول ريغتي مل برغملا نع .

14. (2373)- Ebû'l-Minhâl Seyyâr İbnu Selâme (rahimehullah) anlatıyor: "Ben ve babam birlikte Ebû Berze el-Eslemî (radıyallâhu anh)'nin yanına girdik. Babam ona: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) farz namazları nasıl kılardı?" diye sordu. Şu cevabı verdi: "Efendimiz sizin "el-Evvel" dediğiniz öğle namazını güneş (tepe noktasından) batıya kayınca kılardı. Birimiz ikindiyi kılınca, Medîne'nin en uzak yerindeki evine dönerdi de güneş hâlâ canlılığını korurdu.

Akşam namazı hakkında ne söylediğini unuttum. Sizin atame dediğiniz yatsıyı geciktirmeyi iyi bulurdu (müstehap addederdi). Yatsıdan önce uyumayı, sonra da konuşmayı mekruh addederdi. Kişi (yanında beraber oturduğu) arkadaşını tanıyınca sabah namazından ayrılırdı. Namazda altmışyüz âyet miktarınca Kur'ân okurdu."403

AÇIKLAMA:

1- Hâcire veya hâcir, öğle vaktinde hararetin şiddetli olduğu andır. Sindî'ye göre hadis Resûlullah'ın sıcak olan günlerde bile öğle namazını ilk vaktinden fazla taşırmayıp hemen kıldığını ifade etmektedir ve rivayet öğleyi biraz serinleyince kılmayı emreden hadislere de bir açıklık getirmiş olmakta, tehirin çok fazla olmadığını göstermektedir. "Şu halde sıcak günlerde fazla tehir yoksa, serin günlerde hiç tehir yapılmadan hemen kılınmalı demektir" der.

Biraz serinlemeyi emreden hadisle bu hadis arasındaki tearuzu İbnu Hacer şöyle telif edip giderir: "Arada muhalefet yoktur, çünkü bu tatbikatın havaların serin olduğu zamanla ilgili veya serinliği bekleme emrinden önceye ait olma veya serinliği bekleme şartlarının bulunmadığı durumlarla ilgili olma ihtimali vardır.

Bu hadisin zahiriyle "Vaktin evveline va'd edilen fazilet, taharet, setr vs. gibi takdimi mümkün olan herşeyi vaktin girmesinden önce yerine getirmekle hasıl olur" diyenler amel etmiştir."

2- Öğle namazına "el-Evvel" denmesi gündüzün ilk namazı olmasındandır. Mamafih Cebrâil (aleyhisselâm)'in beş vakti beyan ettiği zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ilk kıldırıp öğrettiği namaz öğle namazı olduğu için el-Evvel denmiş olabileceği de söylenmiştir.

3- İkindi vaktini tavsifte kullanılan "güneşin canlı olması" tabiriyle, güneşin batma vaktine henüz fazla yaklaşmadığını, güneşe henüz sararmanın ârız olmadığını, henüz yüksekte bulunup, ışık, hararet, renk ve parlaklıkça canlılığını koruduğunu ifade eder. Şârihler bu hâlin, bir cismin gölgesi, onun boyunun iki misli olmasına kadar devam ettiğini belirtirler.

4- Ateme, yatsı vaktinin adıdır. Kur'ân'da işâ olarak ismi geçen bu vakte bedevîler ateme dedikleri için yatsı namazı da ateme olarak tesmiye edilmiştir. Ancak Resûlullah yatsıya ateme denmesini yasaklamıştır. İbnu Hacer'e göre yasaklamanın sebebi ateme karanlık manasına gelir, bedeviler, vakitten aldıkları isimle yatsı namazına salatu'l-ateme demişlerdir. Resûlullah bu meselede onlara uymayı yasaklamış, şeriat dilindeki ismi ile tesmiyesini müstehap kılmıştır.

جاَّجَحَلا َمِدَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بلاط بأ نب ىلع نب□
نسحلا نب وزمع نب محمد نعو ـ15□

رْهُّظلا يِهلَصُي # ِ هاللّ ُلوس َر َناك : َلاَقف ِ هاللّ ِدْبَع َنب َرباَج□
اَنْلَأَسَف ،َةًَّصلا ُر ِهخَؤُي َناَكَف ،َةَنيِدَملا

اَه ُرهخَؤُي اَناَيْحأ ،َءاَشِعلا َو ُسمهشلا ِتَبَج َو اَذإ َب ِرْغِملا َو□
،ٌةَّيِقَن ُسْم هشلا َو َرْصَعْلا َو ،ة َر ِجاَهْلاِب

س َلَغِب اَهيِهلَصُي َناَك ُحْبُّصلا َو ، َرهخأ اوُئِطْبا ُمُهآ َر اَذإ َو].
،َلَّجَع اوُعَمَتْجا ُمُهآ َر اَذإ ،ُل ِهجَعُي ًاناَيْحأ َو

. يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ

15. (2374)- Muhammed ibnu Amr İbni'lHasen İbni Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Haccâc, Medîne'ye geldiğinde namazı mûtad vaktinden tehir ediyordu. Bunun üzerine Câbir İbnu Abdillah (radıyallâhu anh)'a (namazların vakti hakkında) sorduk. Bize şu açıklamayı yaptı: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğleyi hararetin şiddetli olduğu zamanda (hâcire vaktinde) kılardı. İkindiyi de güneş parlakken kılardı. Akşamı, güneş batınca; yatsıyı bazan geciktirir, bazen de öne alırdı. Halkın toplandığını görünce tacil eder, onları ağır görünce de tehir ederdi. Sabahı da alaca karanlıkta kılardı."404

. [□للنسائ عن أنس: [وَ يُصَلِّه الصُّبْحَ إلى أنْ يَنْفَسِحَ البَصَرَ
□16ـ وفي أخر

16. (2375)- Nesâî'nin Enes (radıyallâhu anh)'ten yaptığı rivayette şöyle denmiştir: "Sabahı, göz(ün görme ufku) genişleyinceye kadar kılardı."405

403 Buhârî, Mevâkît: 11, 13, 39, Ezân: 104; Müslim, Mesâcid: 237, (647); Ebû Dâvud, Salât: 3, (398); Nesâî, Mevâkît: 2, (1, 246), 20, (1, **AÇIKLAMA:**

Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatsıyı, cemaatin durumuna göre ayarladığını, gerek tacil ve gerekse tehirde kesin bir prensip takip etmediğini gösteriyor.

Sabahın ihtiyari vaktiyle de ilgili bir açıklama mevcuttur. Gözün görüş alanı genişleyinceye kadar sabahı kılmış oluyor. Bu ifade ondan sonra sabah kılınmaz mânasına gelmez. Çünkü gözün ufkunun genişlemesinden bahsetmek, daha ortalıkta karanlığın varlığını ifade eder. Halbuki sabah namazı güneş doğuncaya kadar devam eder. Ancak Resûlullah'ın bu son anlarına kadar tehir etmeden sabahı kıldığı anlaşılmaktadır.

□ُ عَنْهُ: [كانَ قَدْرُ صَ ًةَ رِ سَوُلِ اللّه ِ # الظُّهْرَ في الصَّيْف
□17ـ وعن ابن مسعود رَ ضِ يَ اللّه

وَ في الشِتاَءِ خمَسْةَ أقْدَامِ إلى سَبْعَةِ أقْدَامٍ]. أخرجه أبو داود
ثَ ًَ ثَةَ أقْدَ امٍ إلى خمَسْةِ أقْدَامٍ،

والنسائ .

17. (2376)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğle namazı kıldığı zaman (gölgenin) miktarı, yazda üç ayaktan beş ayağa kadar idi. Kışta da beş ayaktan yedi ayağa kadardı." [406]

AÇIKLAMA:

Burada verilen rakama aslî gölge ile sonradan ziyade olan gölge de dahildir, sadece ziyade olan gölge değildir.

Gölge meselesinde Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Bu, iklime ve şehirlere göre değişen bir husustur. Bütün şehirlerde ve beldelerde rakamlar eşit olmaz. Zîra, gölgenin uzunluk veya kısalığına müessir olan amil güneşin gökteki yüksekliğinin artması ve düşmesidir. Yüksekliği artıp tam tepe hizasında olacak şekilde başa en yakın noktaya ulaşırsa, gölge azami küçüklüğe düşer. Güneş ne zaman da azami şekilde eğilir baş hizasından en uzak noktada olursa gölge de azami uzunluğa ulaşır. Bu sebeple kış gölgelerini her yerde daima yaz gölgelerinden uzun görürsün. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazı Mekke ve Medine'de olmuştur. Bu iki şehir de ikinci iklimdendir. Derler ki bu iki şehirde gölge, yazın başında Âzâr ayında üç ayaktan biraz uzundur. Resûlullah'ın namazı, hararet artınca, daha önce mûtad olan vaktinden gecikmiş gibi olur. Böylece, o sırada gölge beş ayak olur. Ancak kıştaki gölgenin, teşrin-i evvel'de beş ayak veya beş ayaktan biraz fazla olduğunu söylerler. Kanun ayında ise yedi ayak veya yedi ayaktan biraz fazla olmaktadır. Öyleyse, İbnu Mes'ud'un sözü, bu takdire göre bu iklim için muvafık düşer, diğer iklimler ve ikinci iklimin dışında kalan memleketler için muvafık düşmez."

Bazı âlimler, hadiste geçen ayağın, boyuna göre her insanın ayağı olabileceğini söylemiştir. Bazı âlimler her memlekette zeval (öğle) vaktini tesbitte başvurulacak usûl hususunda duvar veya tahta üzerine sağ ve sola meyli ayarlı, düz olarak çakılacak bir çubuk tavsiye eder: "Bunun gölgesine bakılır; tam düzleştimi gün ortası demektir. Gölge tam olarak doğuya meylettimi bu zeval (dönme) vaktidir ve öğle namazı girmiş demektir."

ة ًَص # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم َنْدَهْشَي ِتاَنِمؤملا َءاَسِن َّنُك] :□
تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ18□

ن ِم ٌدَحأ ْمُهُف ِرْعَي ًَو ، َة ًَّصلا َني ِضْقَي َني ِح َّنِهتوُيُب بلإ□
َنْبِلَقْنَي َّمُث ،َّنِهطو ُرُم يف ٍتاَعهفَلَتُم ِرْجَفْلا

رخآ ةملظ :«ُسَلَغلا».ةيسك ا‘ :«ُطو ُرُملا» و.بطغتلاو فاحتلا
:«ُعُفَلَّتلا.ةتسلا هجرخأ .[ِسَلَغلا

هعولط ل هوأو رجفلا عولط لبق ليللا .

18. (2377)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Mü'min kadınlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte sabah namazlarını, bürgülerine sarılmış olarak kılarlardı. Sonra, namazlarını kılınca evlerine dönerlerdi de bu esnada karanlıktan dolayı kimse de onları tanıyamazdı."[407]

AÇIKLAMA:

Kadınların da sabah namazında cemaate katıldıklarını belirten bu rivayet, namaz bittiği halde bile ortalığın, kadınların tanınmasına imkan tanımayacak kadar karanlık olduğunu ifade etmektedir.

[405] Nesâî 29, (1, 273).

[406] Ebû Dâvud, Salât: 4, (400); Nesâî, Mevâkît: 6, (1, 251).

هاللّ ِلوس َر ْنِم َرْهُّظلِل ًي ِجْعَت هدَشأ َناك ًُج َر ُتْيأ َر اَم] □ #
:تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ19□

يذمرتلا هجرخأ .[امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ْنِم ًَو ،ٍرْكَب ِبأ .

نْ مِ ًو

19. (2378)- Yine Hz. Âişe anlatıyor: "Ben öğle namazını, ne Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadar, ne de Ebû Bekr ve Ömer kadar tacil edip geciktirmeyen bir başka insan tanımıyorum." 408

زْهُّظلِ ًي ِجْعَت هدَشأ # ٍّ هاللّ ُلوسر َنَاَك] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ
َي ِض َر ةملس َّمأ نع ىرخأ يف هلو ـ21

هْن ِم ِرْصَعْلِ ًي ِجْعَت ُّدَشأ ْمَتْنأ َو ،ْمُكْنِم] .

20. (2379)- Yine Tirmizî'de Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'den kaydedilen bir hadiste denmiştir ki: "Öğleyi tacilde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sizden daha titizdi. Siz de ikindiyi tacilde ondan daha titizsiniz."

لاق .اَنِكْشُي ْمَلَف ِءاَضْم َّرلا َّرَح # ِ هاللّ لوس َر ىلاِ اَن ْوَكَش]
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بابخ نعو ـ21

ملسم هجرخأ .[ْمَعَن :َلاق اَهِلي ِجْعَت ِيفأ ُتْلُق . ْمَعَن :َلاق ؟
ِرْهُّظلا ِيفأ :َقاَحْسإ ِيب‘ ُرْيَه ُز

اناوكش لزي مل يأ :«اَنِكْشُي ْمَلَف» هلوقو.ضرٴا هجو ىلع رحلا .
ةدش :«ِءاَضْم َّرلا».نئاسنلاو

21. (2380)- Habbâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (secde edilen) yerin sıcaklığından şikayet ettik, ancak şikayetimizi dinlemedi.

Züheyr, Ebû İshak'a: "Şikayetiniz öğle vaktinden miydi?" diye sordu. Öbürü: "Evet!" dedi. Ben:"

Vakit girer girmez, (yani ortalık çok sıcakken) kılınmasından mı?" diye sordum. O yine: "Evet!" dedi."409

AÇIKLAMA:

Son üç hadis öğlenin ilk vaktinde (tacilen) kılınması gereğini ifade eden rivayetlerdendir. Bazı rivayetlerde biraz serinleme ânına tehiri için ruhsat beyan edilmiştir. Ancak azimete uyan ve bu bâbta esas olan, öğlenin de ilk vaktinde kılınmasıdır.

Sonuncu hadisi, fakihler daha çok secde ile ilgili bahiste kaydederek, yerle alın arasına herhangi bir hail konmaması gerektiğine delil yaparlar. Zîra yerin yakıcı sıcaklığına rağmen, aleyhissalâtu vesselâm yere yaygı tavsiye etmemiştir. Hadisin burada namaz zamanıyla ilgili olarak zikri, Züheyr'in Ebû İshak'a sarfettiği: "Şikayetiniz namazın vakit girer girmez kılınmasından mıydı?" şeklindeki sözünden ileri gelir. Rivayette bu soruya verilen cevap vakitle ilgilidir ve öğle namazının, namaz mahalli elleri, yüzü yakacak kadar hararetli olmasına rağmen ilk vaktinde kılınmasını âmirdir.

□بِهلَصُي نَّتَح ُل ِحَت ْرَي ْمَل ًٍزْنَم َل َزَن اَذإ # ِ هالّ ُلوس َر
□22ـ نعو سنأ َر ِض َي هالّ ُ هْنَع لاق: [نَاك َ

دواد وبأ هجرخأ .[ِراَهَّنلا َفْصِن َناَك ْنإ َو :َلاق ؟ِراَهَّنلا َفْصِن
َناَك ْنإ َو :ٌلُج َر ُهَل َلاق .َرْهُّظلا

.ئاسنلاو

22. (2381)- Hz. Enes (radıyallâhu anh): "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (yolculuk sırasında) bir yere inecek olsa, öğleyi kılmadan orayı terketmezdi" demişti. Bir adam sordu: "Yani gün ortasında olsa da mı?"

"Evet, dedi, Enes, gün ortasında olsa da!" 410

AÇIKLAMA:

408 Tirmizî, Salât: 118.

Burada, yine öğle namazının taciliyle ilgili bir rivayet mevzubahistir. Sindî, "bir yere inme" tabirini mutlak olarak anlamaz, yani sabahleyin veya kuşluk vakti bir yere inince, öğleyi beklemek mevzubahis değildir. Bilakis, öğleden az önce, öğle vaktinin girmesine çok az bir zaman kaldığı sırada bir yere inme (konaklama, mola verme) hali mevzubahistir. İşte Efendimiz böyle durumlarda öğleyi kıldıktan sonra, yoluna devam etmek üzere orayı terketmekte imiş. Ebû Dâvud bu hadisi yolcu ile ilgili olarak açtığı bir bâbta kaydeder.Soru üzerine Hz. Enes'in verdiği cevap, siyak itibariyle Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in öğleyi tacilde ifrata vararak, namaz vaktinin henüz girmediği gün ortasında bile öğleyi kıldığını ifade etmektedir (Sindî). Bilindiği üzere, gün ortası diye çevirdiğimiz nısfu'nnehar zeval (denen güneşin tepe noktasından batıya doğru meyletmesin)den önceki andır. Aslında bu anda namaz kılmak mekruhtur.

ةَعِقا َو ُسْمهشلا َو َرْصَعْلا ِهِلَصُي َناَك # هاللّ َلوس َر َّنِإ] :□
تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ23□

ةسمخلا هجرخأ .»َرَهْظَت ْنأ َلْبَق« :دواد بأ ةياور يف داز. .
ِبت َرْجُح يف]

23. (2382)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) güneş odama vurduğu sırada ikindiyi kılardı."Ebû Dâvud'un rivayetinde şu ziyade var: "... (güneş) odamdan yükselmezden önce..." 411

AÇIKLAMA:

Bu hadis de ikindinin çabuk kılındığını ifade eden bir rivayettir. Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nin odasının saha itibariyle dar, tavanının da alçak olduğu bilinmektedir. Bu durumda güneş ışığının oda içerisinde kalma müddeti azdır.

Hattâbî, Ebû Dâvud'un rivayetinde gelen ziyadede geçen zuhur kelimesinin, bu hadiste bu kelimenin umumiyetle taşıdığı doğmak, gözükmek, ortaya çıkmak gibi mânalarda değil, "yükselmek", "çekilmek" mânasında kullanıldığını belirtir. Bu durumda mâna şöyle olur: "Resûlullah ikindiyi, odamda güneş varken ve henüz çekilmeden kılardı."

Nevevî şu açıklamayı sunar: "Hz. Âişe'nin hücresi arsa yönüyle dardı ve duvarın yüksekliği de arsasının mesafesinden birazcık kısa olacak şekilde sınırlı ve alçaktı. Bu durumda, duvarın gölgesi, misli kadar olunca, güneş arsanın son noktasından uzaklaşıyordu." Görüldüğü üzere, güneşin oda içerisindeki varlığı, onun yüksekten vurması demektir. Eşyanın (duvarın) gölgesi, kendi boyunu aşması, güneşin batı ufkuna doğru alçalmasını ifade ettiğine göre, bu hadis, ikindi namazının tacilini ifade etmektedir.

ةَّيَح ٌةَعِفَت ْرُم ُسْمَّشلا َو َرْصَعْلا يِهَلَصُي # ِ هاللّ ُلوس َر□□
َناك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ24□

يِلَع ِةَنيِدَملا َنِم يِلاوَعْلا ُضْعَب َو . ٌةَعِفَت ْرُم ُسْمَّشلا َو َيِلاوَعْلا
بِتاَيَف ،يِلاوَعْلا ىلإ ُبِهاَّذلا ُبَهْذَيَف

ءاَبُق ىلإ اَّنِم ُبِهاَّذلا ُبَهْذَيَف» :ةياور يفو.يذمرتلا إ ةتسلا□ » .
هجرخأ .]ٍلاَيْمأ َةَعَب ْرأ

24. (2383)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) güneş yüksekte ve canlı iken ikindiyi kılardı. Bu esnada kişi avâli'ye (dış semtlere) 412 gider, oraya varırdı ve hâlâ güneş yüksekliğini muhafaza ederdi. Gidilen bu avâli'den bazıları Medîne'ye dört mil uzaklıkta idi." 413

مُث ، َرْهُّظلا ِزي ِزَعْلا ِدْبَع ِنب َرَمُع َعَم اَنْيَّلَص : ِفْيَنُح ِنب□□

ِلْهَس ُنب ُدَعْسأ َلاق] :ىرخأ يفو ـ25□

ة ًّصلا ِهِذه اَم ِهمَع اَي : ُتْلُقَف ، َرْصَعْلا يِلَصُي ُهاَنْدَج َوَف□
ِكِلاَم ِنب ِسَنأ ىلَع اَنْلَخَد ىَّتَح اَنْج َرَخ

هَعَم يِهلَصُن اَّنُك يِتَّلا # ِهاللّ ِلوُس َر ُةَ ًص ِهِذه َو ،□] .
ُرْصَعْلا : َلاق ؟ َتْيَّلَص يِتَّلا

25. (2384)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Es'ad İbnu Sehl İbnu Huneyf der ki: "Biz Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah) ile öğleyi kıldık. Sonra çıkıp Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallâhu anh)'in yanına gittik. Varınca onu ikindiyi kılıyor bulduk. Ben kendisine: "Ey amcacığım! Kıldığın bu namaz da ne?" diye sordum. Bana:"Bu, ikindi namazıdır. Ve bu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber kıldığımız namazdır" dedi.414

[411] Buhârî, Mevâkît: 13, Humus: 4; Müslim, Mesâcid: 169, (611); Ebû Dâvud, Salât: 5, (407); Tirmizî, Salât: 120, (159); Nesâî, Mevâkît: 8, (1, 252).

[412] Avâli, âliye'nin cem'idir. Medîne'nin yüksek yerlaerindeki meskûn yerler böyle tesmiye edilmiştir. Günümüzde kullanılan banliyö, periferik kelimeleri bunu karşılar.

ةَمَلَس يِنَب ْنِم ٌلُج َر ُهاَتأ َفَرَصْنا اَّمَلَف ، َرْصَعْلا # ِهاللّ□□
ُلوُس َر اَنَل ىَّلَص] :لاق ىرخأ يفو ـ26□

قَلَطْناَف ْمَعَن : َلاق ؟اَه َرُضْحَت ْنأ ُّب ِحُن اَّنإ َو ،اَنَل ًاروُزَج□
َرَحْنَن ْنأ ُدي ِرُن اَّنإ : ِهاللّ َلوُس َر اَي َلاَقف

نأ َلْبَق اَنْلَكأ َّمُث ،اَهِنم َخِبُط َّمُث ، ْتَعِطُق َّمُث ، ْت َرِحُنَف ،□
ْرَحْنُت ْمَل َروُزَجلا اَنْدَج َوَف ُهَعَم اَنْقَلَطْنا َو

ُسْمَّشلا َبيِغَت□] .

26. (2385)- Bir diğer rivayette de şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize ikindiyi kıldırdı.

Namazdan çıkınca Efendimizin yanına Benî Seleme'den birisi geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! dedi. Biz, bir deve kesmek istiyor ve sizin de kesimde hazır bulunmanızı arzu ediyoruz." Efendimiz "Pekala!" deyip gitti. Biz de onunla gittik. Varınca, devenin henüz kesilmediğini gördük. Kestiler, parçaladırlar. Bir miktarını pişirdiler. Güneş batmadan o eti yedik." 415

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki son üç hadis de ikindi namazının erken kılındığını ifade etmektedir. İkindi namazının baş kısmını tesbitte, akşam veya sabahın baş kısmını tesbitte olduğu gibi kesin işaret olmadığı ve o devirde, günümüzdeki zaman ölçmeye mahsus saat, takvim gibi teknikler bulunmadığı için, zaman tayininde çeşitli tavsiflere başvurulmuştur. Bu rivayetlerin birinde Medîne'nin avâli denen dış semtlerine gidiş müddeti zikredilmektedir. Avâlilerden bazılarının merkeze uzaklığı dört mili bulmaktadır. Güneşin canlılığını yitirip sararmaya başlaması, kerâhet vaktinin girmesi -veya ikindinin ihtiyarî olan vaktinin nihâî hududunu teşkil etmesi- olduğuna göre, en uzak avaliye varıldığında bile hâlâ ikindinin kılınabilecek yani güneşin canlılığını, parlaklığını koruduğu yükseklikte olması, ikindi namazının Mescid-i Nebevî'de kılınmış bulunduğu saati tahmin ve tesbitte işe yarar. **2-** Üçüncü hadiste, bunu tesbitte namaz kılma müddettine, Benî Seleme yurduna gitme müddeti ile bir devenin kesilme, parçalanma, bir parçanın pişirilip yenilme müddeti ilave ediliyor. Bütün bu işler, namazın ilk vakti ile güneş batmasına yakın zaman içerisinde cereyan etmiştir.

تَب َرَغ اَذإ َب ِرْغَملا ِبهلَصُي َناَك # ِ هاللّ َلوس َر َّنأ] : هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر عوك‘ا نب ةملس نعو ـ27□

ب ُرْغَت َةَعاَس» :دواد ىب‘ ىرخأ يفو.ىئاسنلا إ ةسمخلا□
هجرخأ .[ِبا َج ِحْلاِب ْت َراوَت َو ُسْمَّشلا

اَهُب ِجاَح َباَغ اَذإ ُسْمَّشلا».

27. (2386)- Seleme İbnu'l-Ekvâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşamı, güneş batıp perdeye bürününce kılıyordu."416

Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşamı, güneşin battığı vakitte, güneş (kursunun son) izi de ufukta kaybolunca kılıyordu."

AÇIKLAMA:

Hadis, akşam namazının ilk vaktini tarif etmektedir: Güneşin ufukta kaybolması... Râvi bunu "perdeye bürünmek" olarak ifade etmektedir. Çünkü bir şey perdeye büründü mü artık görünmez olur. Ebû Dâvud'un bir rivayetinde, güneşin batışı daha sarih tasvir edilmektedir, hâcib'in kaybolması... Hâcib, göz üzerindeki kaştır. Güneşin kaşı diye dilimizde bir tabir mevcut değildir. Şârihler bunu, ufukta batan güneş kursundan sonra bir müddet daha görülmeye devam eden güneşe ait kızıllık olarak açıklarlar. Şu halde, güneş kursu denen yuvarlağın ufuktan kesilmesi, namaz vaktinin girmesi için yeterli değildir. Hadiste hâcib diye ifade edilen ve kızıllık şeklinde kendini hissettiren, yakın civarının da kaybolması gerekmektedir. Esasen bu andan itibaren de doğu ufkunda karanlık belirir.

□ُ هْنَع :لاق [اَّنُك يِهلَصُن ِرْغَملا َب َعَم ِهبَّنلا # ف ِرَصْنَيَف
□28ـ نعو عفار نب جيرخ َر ِض َي هاللّ

ناخيشلا هجرخأ .[ِهِلْبَن َعِقا َوَم ُر ِصْبُيَل ُهَّنإ َو اَنُدَحأ .

[415] Buhârî, Mevâkît: 13, İ'tisâm: 16; Müslim, Mesâcîd: 192-197, (621-624); Muvatta, Vukût: 11, (1, 8-9); Ebû Dâvud, Salât: 5, (404-405); **28. (2387)-** Râfi İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz akşamı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte kılınca, cemaatten ayrılıp (ok atışı yapanımız olurdu da) attığı okun düştüğü yerleri rahat görebilirdi."[417]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet birkısım kıymetli bilgiler sunmaktadır: **1-** Akşam namazı ilk vaktinde kılınmaktadır.

2- Namaz fazla uzatılmamaktadır, öyle ki namaz bitince ortalık henüz fazla kararmış değildir, atılan ok mesafesi bile, düşen okun yerini görmeye imkan verecek aydınlıktadır. Ve bu aydınlık safha, bir müddet ok talimi yapmaya imkan verecek kadar devam edebilmektedir. Şayet çok kısa sürse idi ok talimi yapması için techizat alıp, uygun mahalle gitmeye değmezdi. Nitekim müteakip rivayet bu hususu daha da sarih olarak belirtecek. **3-** Ashabın her an askerlik talimi yaptığını göstermektedir. Öyle ki akşamyatsı arasındaki kısa müddeti bile değerlendirmektedirler.

4- Askerî hazırlık, en az ibadet kadar manevî değer taşıyan bir amel olmalı ki, oturup nafile zikir yapmaya, namaz kılmaya bunu tercih etmektedirler. Resûlullah'ın akşamyatsı arasındaki ibadete teşvik eden bir çok hadisleri mevcuttur. Demek ki, o tavsiyeler, daha kıymetli bir ibadet olan cihad hazırlığında bulunma imkanı ve şartlarından mahrum olanlar içindir. Çünkü ashab, daima daha hayırlısını tercih etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın atıcılığa teşviklerini daha önce gördüğümüz için burada tekrar etmeyeceğiz (bilhassa 2215-2218. hadisler görülmelidir).

هبَّنلا َعَم َنوُّلَصُي اوُناَك ْمُهَّنأ # ِهبَّنلا ِباَحْصأ ْنِم َمَلْسأ ْنِم□ #
□29ـ ئاسنللو: [ٍلُج َر ْنَع

مِهِماَهِس َعِقاَوَم َنو ُر ِصْبُي َنوُم ْرَي ِةَنيِدَملا ىصْقأ ىلإِ□] .
ْمِهيِلْهأ ىلإ َنوُع ِج ْرَي َّمُث ، َبرْغَملا

29. (2388)- Nesâî'nin bu hususta Eslem kabîlesine mensup ashabtan bir kimseden kaydettiği beyan şöyledir: "Onlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte akşamı kılarlar, sonra da Medîne'nin (Mescid'e) en uzak yerinde olan ailelerine dönüp ok atışı yaparlar ve de oklarının düştüğü yerleri görürlerdi." 418

نب ُةَبْقُع َو ،ًاي ِزاَغ َبوُّيأ وُبأ اَنْيَلَع َمِدَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض□
□31ـ نعو دثرم نب هاللّدبع نب رنزملا َر

اَي ُةٍَّصلا ِهِذه اَم : َلاَقَف ُبوُّيأ وُبأ ِهْيَلإِ َماَقف ، َب ِرْغَملا ُةَبْقُع
َرَّخأَف ، َرْصِم ىلَع ٍرِذَئم ْوَي ٍرِماَع

عُقْبَةُ؟ فَقَالَ: شُغِلْنَا. قَالَ: أَمَا سَمِعْتَ رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ: لاَ تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ، أَوْ قَالَ عَلى الْفِطْرَةِ، مَا لَمْ يُؤَخِّرُوا الْمَغْرِبَ إلى أنْ تَشْتَبِكَ النُّجُومُ». أخرجه أبو داود. «وَاشْتِبَاكُ النُّجُومِ»: ظهور صغارها بين كبارها حتى يخفى منها شئ.

30. (2389)- Mersed İbnu Abdillah el-Müzenî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ebû Eyyûb, gâzi (mücahid) olarak yanımıza geldi. Bu sırada Ukbe İbnu Âmir de Mısır'da vali idi. Ukbe, akşam namazını tehir etti. Ebû Eyyûb ona yönelerek: "Ey Ukbe! dedi. Bu kıldırdığın namaz ne namazıdır?" Ukbe, hatasını anlayarak: "Meşguliyetimiz vardı" diye özür beyan etti. Ebû Eyyûb: "Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü işitmedin mi? Buyurmuştu ki: "Ümmetim, akşam namazını, yıldızlar cıvıldayana kadar geciktirmedikçe hayır üzere -veya fıtrat üzere demişti- olmaktan geri kalmaz."419

31ـ وعن علي بن أبي طالب رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: [أنَّ النَّبِيَّ # قَالَ لَهُ: يَا عَلِيُّ ثَلاَثٌ لاَ تُؤَخِّرْهَا: الصَّلاَةُ إذَا دَخَلَ وَقْتُهَا، وَالْجَنَازَةُ إذَا حَضَرَتْ، وَاْلأَيِّمُ إذَا وَجَدْتَ لَهَا كُفْؤاً]. أخرجه الترمذي.

31. (2390)- Hz. Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana şu tembihte bulundu:"Ey Ali, üç şey vardır, sakın onları geciktirme:Vakti girince namaz, (hemen kıl!)Hazır olunca cenaze, (hemen defnet!)Kendisine denk birini bulduğun bekar kadın, (hemen evlendir!)" 420

---

417 Buhârî, Mevâkît: 18; Müslim, Mesâcîd: 217, (637).

418 Nesâî, Mevâkît: 13, (1, 259).

[419] Yıldızların cıvıldaşması tabiri daha önce de mükerreren geçti. Açıkladığımız üzere, ortalığın kararak küçük ve sönük yıldızların da **AÇIKLAMA:**

1- Resûlullah bu hadiste, ehemmiyet arzeden şeylerden üç tanesine dikkat çekmektedir: Namaz, kadın ve cenaze. Şüphesiz bunlar yegane mühimler değiller, başkaları da var. Ama bunlar mühim olan şeylerden... Resûlullah bu üslûbla, ehemmiyeti takdir edilemeyecek olan namazı ilk vaktinde kılma işine dikkat çekmiş olmaktadır. **2-** Bazı âlimler, bu hadisten hareketle cenazenin hazır olması halinde, mekruh vakitlerde de cenaze namazının kılınabileceği hükmüne varmışlardır. Aliyyü'l-Kârî der ki: "Bizim (Hanefîler) mezhebimizde de hüküm böyledir: Güneşin doğma batma ve öğle (istiva) anlarındaki mekruh vakitlerde cenaze hazır olmuş ise namaz kılınır, bekletilmez. Ancak, cenaze önceden hazır olduğu halde namazı kılınmaz da bu vakitlerde kılınırsa o zaman mekruh bir iş yapılmış olur. Tilavet secdesinin hükmü de böyledir. Sabahtan sonra veya önce, ikindiden sonra olursa her ikisi de mekruh olmazlar."

3- Kadınla ilgili kelime eym'dir. Bakire bile olsa, bekar kadın demektir, dul mânası da mevcuttur. Şu halde esas, evlenme çağına gelen kadına uygun bir talep çıkınca bekletilmeden evlendirilmesidir. Başka hadislerde erkek için de büluğ çağından itibaren hemen evlendirilmesi tavsiye edilmiştir. Bu hadiste, kadınların erkenden evlendirilmesinin daha ehemmiyetli olduğuna dikkat çekilmiştir. Evlenmesi geciken erkeklerin eş araması kolay olmasına rağmen, kadınların eş aramalarının zorluğu göz önüne alınınca bu nebevî irşadın ne kadar yerinde olduğu takdir edilir.

4- Denklik meselesine gelince, bu nikahta erkeğin müslüman, hür, salih (kötü alışkanlıkları olmayan), neseb sahibi, iş ve temiz kazanç sahibi olmasıyla tahakkuk eder. Bunlar dışında tali olarak, müstakbel, uyuma müessir olacak görgü ve terbiye tarzları, kültürel şartlar, dil birliği gibi fıkıh kitaplarının yer vermediği hususlar da göz önüne alınabilir. Biri şehir, diğeri köy görgüsü üzerine yetişenlerin imtizaçlarında bile bazı zorluklara rastlanmaktadır.

Bu vasıfları taşıyan namzedin beğenilmeyerek, imkanları zorlayan şartlar koşulması, bu sebeple daha uygun talipler beklenmesi hadise muhalefettir. Nikâhın zorlaştırılması İslâm'ın ruhuna aykırıdır. Peygamberimiz bu mevzuda da kolaylık tavsiye etmiştir. (Bu bahisle alakalı olarak Nikah Bölümü'ne, hususan 5625-5627. hadislere bakılmalıdır.)

لْبَق ًةَعْك َر ِحْبُّصلا َنِم َك َرْدأ ْنَم :لاق # هالّلا ُلوس َر َّنأ] :هْنَع ُ□
هالّلا َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ32□

دَقف ، ُسْمهشلا َب ُرْغَت ْنأ َلْبَق ِرْصَعْلا َنِم ًةَعْك َر َك َرْدأ ْنَم َو□
،َحْبُّصلا َك َرْدأ ْدَقَف ، ُسْمهشلا َعُلْطَت ْنأ

ظفللا اذهب ةتسلا هجرخأ .[َرْصَعْلا َك َرْدأ .

32. (2391)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sabah namazından bir rek'ati güneş doğmazdan önce kılabilirse, sabah namazına yetişmiş demektir. Kim ikindi namazından bir rek'ati güneş batmadan önce kılabilirse ikindi namazına yetişmiş demektir."

نأ َلْبَق ِرْصَعْلا ِة ًَص ْنِم ًةَدْجَس ْمُكُدَحأ َك َرْدأ اَذإ] :ىئاسنلاو□
ىراخبلل ىرخأ يفو ـ33□

مِتُيْلَف ُسْمهشلا َعُلْطَت ْنأ َلْبَق ِحْبُّصلا ِة ًَص ْنِم ًةَدْجَس َك□□
َرْدأ اَذإ َو ،ُهَتَص َّمِتُيْلَف ُسْمهشلا َبُرْغَت

نْيَع ِض ْوَملا يف ًةَدْجَس َل هوأ» :لاق ىئاسنلا نأ َإ.[□ » .
ُهَت ًَص

33. (2392)- Buhârî ve Nesâî'de gelen bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Sizden kim, ikindi namazının bir secdesini güneş batmazdan önce kılabilirse, namazını tamamlasın, sabah namazının da bir secdesini güneş

doğmazdan önce kılabilen, namazını tamamlasın."

Ancak Nesâî (bir rivayetinde de) şöyle der: "...ilk rek'atinde kılarsa..." 421

AÇIKLAMA:

1- Son iki rivayet, ikindi ve sabah namazlarından birer rek'at vakti içerisinde kılınabildiği takdirde diğer rek'atlerin tamamlanmasına şer'î ruhsat ifade etmektedir. Böylece, bir rek'ati kılabilen, geri kalan rek'atleri vakit çıkmış olmasına rağmen tamamlayacak ve namazını vakti içerisinde kılmış olacak, sonradan kaza etmeyecektir. İkinci rivayette rek'at kelimesi yerine secde kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Nesâî'nin bir rivayetinde ise "ilk secde" tabiri geçmektedir. Hattâbî bununla kıyamı, rükuu ve secdesi bulunan bir rek'atin kastedildiğini belirtir. Ona göre rek'at, secde ile tamamlandığı için "secde" diye tesmiye edilmiş olmalıdır. Şu halde, sabah veya ikindinin ilk rek'atini vakti içinde kılabilenler gerisini tamamlayacaktır.

Hadisin zahiri bu olmakla beraber bu mevzuda varid olan başka nassları göz önüne alan âlimler farklı neticelere ulaşmışlardır: * Bu hadis, ikindi namazından bir rek'ati vakti içerisinde kılabilen kimsenin diğer rek'atları da tamamlayacağına delildir. Bu hususta ulema icma eder.

* Sabah namazı hususunda da Şafiî, Mâlik ve Ahmed (rahimehümullah) aynı şekilde hükmetmişler ise de Ebû Hanîfe, güneşin doğması ile sabah namazının batıl olacağına hükmetmiştir. Ona göre, güneşin doğmasıyla namaz kılınması yasaklanmış olan bir vakte girilmiş olmaktadır, halbuki güneşin batmasıyla namaz kılınması yasak olan bir vakte girilmiyor.

* Bazı âlimler: "Bu ve benzeri hadislerde güneş doğduktan sonra sabahın tamamlanacağına ruhsat verir ise de, güneş doğduktan sonra her çeşit namazı yasaklayan rivayetler tevatür derecesini bulmuştur, öyle ise, mübah kılan hadisler mensuhtur" demiştir. Aynî, Hanefî görüşü madafaa sadedinde şöyle bir îzah sunar: "Bir meselede mübahlık ve haramlık birleşirse haram hükmü esas alınır ve onunla amel edilir, mübahlık terkedilir. Çünkü, eşyada asıl olan ibahedir, öyleyse haram hükmü sonradan gelmiştir. Sonradan gelen nâsihtir, önceki mensuhtur. Öyle ise güneşin doğmasından sonra namazın tamamlanmasını haram kılan hüküm muahhardır ve nâsihtir, bununla amel edilmesi gerekir."

* Bazı âlimler bu yasağın nafilelerle ilgili olduğunu söylemiş ve farzın hariç tutulması gereğini iddia etmiştir.

Ancak Hanefîler, daha önce 2342 numaralı hadiste nakledilen hadiseye dayanarak yasağın farz, nafile her çeşit namaza şâmil olduğunu belirtmiş, "Buradaki yasağın nafileye ait olduğunu söylemek müreccihi olmayan bir tercihtir" demiştir.

* Hanefîler, bu hadise dayanarak, "İkindi vaktinin sonu güneşin batmasıdır" demiştir. * Bir çocuk güneş batmazdan önce büluğa erse veya kâfir hidayete erse veya mecnun ifakat kılsa veya baygın kendine gelse veya hayızlı kadın temizlense bunlara o günün ikindi namazı farz olur. Ulaşılan vakit, farzı eda edemeyecek kadar az da olsa, o vaktin kaza edilmesi gerekir, hadis bu hususta delildir. İmam Züfer bu hükme katılmamış: "Farzı tam olarak edaya yetmeyen bir vakte ulaşmak farzı sabit kılmaz" demiştir. * Bir rek'atten daha az bir cüz'e ulaşıldığı takdirde -vakte veya namaza veya cemaat faziletine- yetişilip yetişilemeyeceği hususunda da ihtilaf edilmiştir. İmam Mâlik, bir kavlinde Şâfiî ve cumhur: "Bir rek'atten az bir parçaya ulaşılacak olsa bunlardan hiçbirine kavuşulmamış olunur" demiştir. Bunlar rek'at kelimesinde ısrar ederler ve şu hadisi de delil getirirler: "Biz secdede iken namaza yetirşirseniz, siz de secdeye katılın fakat bunu birşey addetmeyin. Kim rek'ate ulaşmışsa namazı yakalamıştır."

* Bu meselede Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve bir kavlinde Şafiî "namazın hükmüne yetişmiş olur" görüşündedirler. * Bazı âlimler -ki Aynî de bu görüştedir- "Rek'atten maksad namazdan bir cüzdür, öyle ise iftitah tekbirine yetişen de rek'ata ve dolayısıyle namaza yetişmiş sayılır" demiştir. 422 Kurtubî, Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve bir kavlinde Şafiî'nin, ikindi namazı hususunda "güneş batmazdan önce iftitah tekbirine yetişen namazı kılar" demekte ittifak ettiklerini belirtir. Öğlede ihtilaf ederler. Şafiî'nin bir kavline göre öğlenin iftitah tekbirine yetişen kimse namaza yetişmiş demektir, çünkü öğle ile ikindi (hadislerde) vakit yönüyle iç içe girmektedirler. Ama bir diğer rivayete göre Şafiî: "Öğlenin bir rek'atinin kıyamına tam olarak yetişse bile sonradan bu namazı kaza etmesi gereğine" hükmeder.

* Cuma namazı hususunda da ihtilaf edilmiştir. Mâlik, Sevrî, Evzâ'î, Leys, Züfer, Muhammed, Şâfiî ve Ahmed (rahimehullah) cumâ'nın bir rekatine yetişen kimsenin, ikinci rekati tek başına tamamlayacağını söylemişlerdir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf (rahimehümullah): "Bir kimse, imam selam vermezden önce iftitah tekbirini alıp uyacak olsa geri kalan iki rekati tamamlar" demişlerdir. Nehâî, Hakem ve Hammâd da böyle hükmetmişlerdir. Atâ, Mekhûl, Tâvus ve Mücâhid ise bazılarınca istiğrab edilen bir görüş ileri sürmüşlerdir: "Cumâ hutbesini kaçıran, namazı dörde tamamlar, zîra cumâ namazı hutbe sebebiyle kısaltılmıştır, (hutbe iki rekat namaza bedeldir)."

هرَحلا َةَّدِش َّنإف ،ةً َّصلاِب اوُد ِرْبأَف ُّرَحلا َّدَتْشا اَذإ :َلاق #□
َّبَّنلا َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ34□

ظفللا اذهب ةتسلا هجرخأ .[َمَّنَهَج ِحْيَف ْنِم .

34. (2393)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hararet şiddetlenince namazı (vakit) biraz serinleyince kılın. Çünkü, şiddetli hararet cehennemden bir esintidir."[423]

AÇIKLAMA:

Hadis, sıcak günlerde öğle namazının, öğle sıcağının biraz kırılmasına kadar tehir edilmesini emretmektedir. Bu serinlemeyi bekleme işi emir sigası ile gelmiştir. Ama ulemanın çoğunlukla kabul ettiğine göre bu bir vecibe ifade etmez. İstihbabi bir emirdir. "Beklense daha iyidir" mânasında "irşadî bir emirdir" ve hatta "vacib bir emirdir" diyen de olmuştur, ancak bunlar ferdî görüşlerdir. Cumhur: "Sıcak günlerde öğlenin, serinliğe kadar tehiri müstehabtır" diye hükmetmiştir. Bazı âlimler bu tehirin cemaatle kılınacak namazlara has olduğunu, münferid kılınacak ise ilk vaktinde kılmanın (ta'cil) efdal olduğunu belirtmiştir. Hanefîler, Ahmed İbnu Hanbel ve diğer bazı âlimler bu ayırımı kabul etmezler, ferd için de cemaat için de hükmün aynı olduğunu söylerler.

Bu mevzu üzerine gelen muhtelif rivayetlerdeki tasrihattan anlaşıldığına göre, ashabtan bazıları Resûlullah'a secde sırasında alın ve avuçlarının yerin hararetinden yandığını şikayet ederler. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine sıcağın hafiflemesine kadar öğleyi tehire müsaade eder. Bazı rivayetler kumların iyice soğumasına kadar tehir taleb edildiğini -bu durumda öğle vaktinin çıkma ihtimaline binaen- Efendimizin müsaade etmediğini belirtir. Şu halde beklenecek serinlik yerle değil, vakitle ilgili bir keyfiyettir. Son olarak şunu da belirtelim ki: "Ta'cil efdaldir, çünkü meşakkat daha fazladır" diyen de olmuştur. Bu iddiaya iltifat etmemek gerektiğini belirten

---

[422] Bunlar, görüşlerini teyid eden rivayetler gösterirler. Aynî bunları kaydeder.

İbnu Hacer: "Çünkü bir şeyin efdal olması onun meşakkatli olmasına bağlı değildir. Bilakis, bazan daha hafif olan efdal olur, nitekim seferde namazı kasr etmek böyledir" der.

يف ٍسَفَن ،ِنْيَسَفَنِب ٍماَع ِهلُك يف اَهَل َنِذأف ،اَهِب َر ىلإ َتَكَتْشا
□35ـ يفو ةياور كلامل: [إنَّ ّالنأر َ

فْيَّصلا يف ٍسَفَن َو ،ءاَتِهشلا□] .

35. (2394)- İmam Mâlik'in bir rivayetinde (Resûlullah'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir): "Cehennem, Rabbine (ey Rabbim! bir kısmım, diğer bir kısmımı yiyor diye) şikayet etti. Bunun üzerine Rab Teâlâ ona yılda iki kere teneffüs etmesine izin verdi: Kışta bir nefes, yazda bir nefes. (İşte, hararetten en şiddetli hissedilen ve soğuktan en şiddetli hissedilen şey bu soluklardır)."424

AÇIKLAMA:

1- Bu mürsel (senedi kopuk) bir rivayettir. Ancak, aynı mevzu üzerine muttasıl senetli başka hadislerle takviye görmüştür.

2- Teysîr müellifi hadisi biraz özetleyerek buraya aktarmış ve meselâ cehennemin şikayet sebebini tayyetmiştir. Biz tercümede o kısmı parantez içerisinde gösterdik. Hadisin son kısmındaki parantez arası ziyade, Muvatta'nın rivayetinde mevcut değildir.

3- Cehennemin, Cenâb-ı Hakk'a bir kısmım diğer bir kısmımı yiyor diye yaptığı şikayet, hararetinin yüksek olduğunu ifade eder.

Cenâb-ı Hakk yılda iki sefer nefes alıp vermesine izin vermiştir. Şüphesiz burada bir teşbih var. O da yaz aylarındaki hararetle kış aylarındaki soğuğun, hayvanın içinden attığı soluğa benzetilmesidir. Çünkü nefes, lügaten bir hayvanın havayı içine çekip sonra dışarı atmasıdır. Öyle ise hadis: "Yaz harareti -veya kış soğuğu- cehennemin dünyaya gönderdiği bir soluk mesabesindedir" demek istemiştir. **4-** Şikayetin "lisân-ı hâl"den mecaz olduğu veya cehennemi bekleyen meleğin konuşması olabileceği ya da Allah'ın dilediği bir başka şekilde olabileceği söylenmiştir. Bu konuşmanın mecaz mı, hakikat mı olduğu münakaşa edilmiştir. Bazıları "her iki görüşün bir makul yönü vardır" derken, ekseriyet: "Ercah olanı hakikate hamlidir, çünkü Allah her mahluku konuşturduğu gibi cehennemi de konuşturmuştur" demiştir Kurtubî bu görüşü şöyle müdafaa eder: "Lafzı hakikatine hamletmenin hiçbir zorluğu yok. Sâdiku'lkelam olan Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) câiz bir şeyi haber verdi mi onu te'vil etmeye hacet kalmaz, hakikatine hamletmek evla olur." Nevevî de: "Doğru olan hakikate hamlidir. Allah, onda konuşacak şekilde temyiz ve idrak yaratmıştır" der. Bundan mecaz kastedildiği kanaatinde olan Beyzâvî: "Cehennemin şekvası, Onun kaynamasından mecazdır; bir kısmının diğer bir kısmını yemesi de onun cüzlerinin üst üste izdihamından (yığılmasından) mecazdır; teneffüs etmesi, dışına uzanan kısımların çıkmasından mecazdır" der. Zeynü'bnü'l-Münîr: "Muhtar olan hakikattır, çünkü Allah'ın kudreti cehennemi konuşturmaya salihtir" demiştir.

5- Cehennemin "kıştaki soluması" ile kışın şiddetli soğuğu kastedilmiş olmalıdır. Çünkü cehennemin bir tabakası "şiddetli sıcağı sebebiyle" etrafından sıcağı emerek donma etkisi yapan ve soğukluğu ile yakan zemherir tabakasıdır. Cehennemde soğuğun varlığı müşkilat meselesi ise de, İbnu Hacer: "Bunda bir müşkilat olmamalı. Zîra, ateşten maksad onun yeridir. Onda bir de zemherir tabakası vardır" der. **6-** Hadis, Mûtezile ve diğer fırkalardan: "Cehennem Kıyamet günü yaratılacak" diyenleri reddeder. **7-** Hadisin Buhârî'deki vechinden hareketle: "Kışta da soğuğun geçmesine kadar namazın tehirine cevaz olmalıdır" denebileceğini belirten İbnu Hacer, bunu hiçbir fakihin söylemediğini, aksi takdirde kışta en soğuk an sabah namazı vaktine rastladığı için soğuk kırılıncaya kadar vaktin çıkacağını belirtir.

□مَعَ رَ سُولِ اللّهِ # فِي سَفَرٍ فَأَرَادَ الْمُؤَذِّنُ أَنْ يُؤَذِّنَ
□36ـ وعن أبي ذر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [كُنَّا

□أَرَادَ الْمُؤَذِّنُ أَنْ يُؤَذِّنَ، فقال لَهُ: أبْرِدْ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَذِّنَ، فقال لَهُ رَسُولُ اللّهِ #: أبْرِدْ، حَتَّى رَأَيْنَا فَيْءَ التُّلُولِ، ثُمَّ قَالَ النَّبِىُّ

#: إنَّ شِدَّةَ الحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فإذا اشْتَدَّ الحَرُّ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلاةِ]. أخرجه الخمسة إ لا النسائ.«الفَيْحُ»: اللفح والوهج .
ظِلِّهِ، فقال

36. (2395)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz bir sefer sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik. Müezzinimiz öğle namazı için ezan okumak istedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona: "Serinlemeyi bekle!" dedi. Bir müddet geçince müezzin ezan okumak istemişti, yine ikinci ve hatta üçüncü defa: "Serinlemeyi bekle!" dedi. (Bekledik), hatta tümseklerin (doğu cihetindeki) gölgelerini gördük. O zaman aleyhissalâtu vesselâm: "Şiddetli hararet cehennemin bir kabarmasıdır. Öyleyse, hararet şiddetlenince öğle namazını (vakit) serinleyince kılın" dedi.[425]

AÇIKLAMA:

Burada yolculuk sırasında da, sıcaklık sebebiyle öğle namazının tehiri mevzubahistir. Hadis tehirin nihâî hududu hakkında bir bilgi vermektedir. Aslında âlimler, bu meselede ittifak edecekleri kesin bir yorum yapamamışlardır. Bazıları: "Öğle (zevâl) gölgesinden sonra gölgenin bir zîra olmasına kadar tehir edilir" demiştir. Diğer bazıları, gölge, eşyanın boyunun "dörtte biri", "üçte biri", "yarısı... oluncaya kadar" -ve hatta başka şeyler- söylemişlerdir. Mâzirî, bu ihtilafın (aylara, yerlere göre) durumun farklı olmasından ileri geldiğini belirtir. Şurası muhakkak ki, nihâî noktayı tesbit edecek gölge miktarı, bulunulan ahvale göre değişse de şu kaide esastır: "Hiçbir surette öğlenin nihâî vaktini taşıracak şekilde tehir câiz değildir." Durum bu olunca, Buhârî'nin Kitâbu'l-Ezân'da, Müslim, İbnu İbrâhim'den kaydettiği "Namazı, gölge tümseğe müsavi oluncaya kadar tehir etti" ibaresini te'vil gerekir. Zîra bunun zahiri, eşyanın gölgesi, eşyanın misli oluncaya kadar öğlenin tehirine cevaz vermektedir. İbnu Hacer der ki: "Buradaki müsâvattan maksad, gölgenin tümseğin yanında, -hiç belli değilken- zuhur etmesidir. Yani miktarda değil, zuhurda eşit olması, maksud olması ihtimali var. Ancak şu da söylenebilir: "Bu sefer sırasında söylenmiştir, muhtemeldir ki öğleyi, ikindi ile beraber kılmak (cem'etmek) üzere gölge eşyanın misli oluncaya kadar namazı tehir etmiştir."

كلام هجرخأ .[ٍهِشَعِب َرْهُّظلا َنوُّلَصُي َّا إ َساَّنلا ُتْك َرْدأ اَم] .
:لاق محمد نب مساقلا نعو ـ37□

37. (2396)- 426 Kâsım İbnu Muhammed anlatıyor: "Ben, Ashâb'ı öğle namazını aşiyy'de kılar gördüm."

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen nâs (insanlar) tabirini Ashâb olarak tercüme ettik. Çünkü râvi Kâsım İbnu Muhammed, Tabiîn'in büyüklerindendir, nâs ile Ashâb'ı kastetmektedir.

2- "Aşiyy" kelimesi, zevâlden gurûb'a kadar olan zamanın ismidir. Yani güneş öğleyin batıya yönelince akşam ufukta kayboluncaya kadar geçen zamandır. Dahası, zeval'den ertesi sabaha kadar geçen zaman dilimine de aşiyy dendiği olmuştur. Bu durumda öğle müddetinin aşiyy'le tarifi zahirde müşkilat arzeder. Ancak, Zürkânî'nin kaydettiği üzere bununla Kâsım (rahimehullah) öğlenin serinliğe tehirini kastetmiştir.

ة ًّصلاِب َد َرْبأ ُّرَحلا َناَك اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َناك] :لاق هْنَع ُ□□
هاللّ َي ِض َر سوم بأ نعو ـ38□

ئاسنلا هجرخأ .[َلَّجَع ُد ْرَبلا َناك اَذإ َو .

38. (2397)- Ebu Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hava sıcaksa öğleyi serinleyince kılıyordu, hava serinse ta'cil (edip ilk vaktinde) kılıyordu." 427

AÇIKLAMA:

[425] Buhârî, Mevâkît: 9, 10, Ezân 18; Bed'ü'l-Halk: 10; Müslim, Mesâcid 184, (616); Ebû Dâvud, Salât 4, (401); Tirmizî, Salât 119, (1, 58).

Teysîr, hadisin râvisini Ebû Mûsa(r.a) olarak kaydetmiştir. Bir zühul olsa gerektir, zîra Nesâî'de Enes İbnu Mâlik'tir. Aslına göre tashih ettik.

رْصَعْلا ُرِهخَؤُي َناَكَف ،#ِ هالّلِ لوُس َر بلَع اَنْمِدَق] : لاق هْنَع ُ□
هالّ َيِض َر نابيش نب هيلع نعو ـ39□

دواد وبأ هجرخأ .[ًةَّيِقَن َءاَضْيَب ُسْمهشلا ِتَماَد اَم .

39. (2398)- Ali İbnu Şeybân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldik. İkindi namazını, güneş gökte beyaz ve (sarılıktan arı ve) parlak olduğu müddetçe tehir ediyordu." 428

ة ًَص َلْبَق ِهِب اوُءَدْباَف ُءاَشَعْلا َمِهدُق اَذإ :#ِ هالّلِ لوُس َر□
َلاق] : لاق هْنَع ُ هالّ َيِض َر سنأ نعو ـ41□

دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[ْمُكِئاَشَع ْنَع اوُل ِجْعَت ًَو ،ب .
ِرْغَملا

40. (2399)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Akşam yemeği hazırlanmış ise, yemeğe namazdan önce başlayın. Yemeğinizi aceleye de getirmeyin." 429

AÇIKLAMA:

1- Akşam namazı sırasında yemek hazır olduğu takdirde akşam yemeğini öne almayı tavsiye eden muhtelif rivayetler vardır. Teysîr'in kaydettiği rivayet, "Akşam yemeği takdim edilirse..." şeklindedir. Buhârî "Akşam yemeği, konulursa..." "Akşam yemeği hazır olursa..." şekillerini kaydetmiştir. "Akşam namazı başlar başlamaz yemek de getirilirse yemeği yiyin, sonra namaz kılın" şeklinde başka şekilde hadis rivayet edilmiştir. Yemeğin hazır olması, yiyecek kimsenin önüne konmuş olması diye açıklanmıştır. Şu halde, akşam namazı ile akşam yemeği aynı zamana rastlayacak olursa, yemeğin öne alınması gerekmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir an önce namaza geçelim diye acele edilmesini de tavsiye etmiyor. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den rivayet edildiğine göre, kendisinin önüne yemek konunca namaza başlandığı olmuştur da O, yemeğini bitirmedikçe namaza iştirak etmemiştir. Ancak imamın kıraatını dinlemiştir. **2-** Bazı âlimler, hadislerde hep akşam yemeğinin zikrini delil yaparak: "Bu ruhsat akşam namazına hastır" demişlerdir. Ancak el-Fâkihânî, illeti nazar-ı dikkate alarak hükmü umum namazlara hamletmek gerektiğini söylemiştir. Yani hangi namaz olursa olsun, yemekle çakışacak olursa yemeğin takdimi, namazın tehiri gerekir. Ona göre illet huşunun kaybolmasına müncer olacak teşviştir. Hadiste akşamın zikri, umumiyetle o saatte oruç açılacağı içindir. Ama: "Oruçlu olmayan acıkmış kimse, bazan oruçlulardan daha çok yemek arzusu duyar" denmiştir.

3- Bazıları, ikamet sırasında sofra gelirse birkaç lokma ile nefsini öldürüp, namaza gelmesi, sonra da doyuncaya kadar yemesi gerekir demiş ise de, bu mülahaza hadislerde gelen "acele etmeyin" kaydına muhalif bulunmuştur. **4-** Şunu da belirtelim ki, cumhur bu emri vecibe olarak anlamamış, nedb anlamıştır. Yani "Önce yemek yerseniz daha iyi olur" mânasında bir tavsiye telakki etmiştir. Bazıları da bunu vücub olarak görmüştür. Esas olan cumhurun görüşüdür. Zâhirîlere göre sofraya rağmen kılınan namaz bâtıldır. **5-** Son olarak şunu da belirtelim ki, yemekle namazın çakışması halinde yemeğin öne alınması, namaz kılmaya gerekli olan vaktin bulunması şartıyla mendub ve meşrudur. Aksi takdirde namazın fevt olma veya daralamasına müncer olacak şekilde vakit dar ise câiz değildir.Mevzuun bütünlüğü için 2403 numaralı hadis ve açıklamasına da bakılmalıdır.

هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ41□
رَضَح َو ُة ًَّصلا ِتَميِقُأ اَذإ :# ِ هاللّ ُلوس َر َلاق] :تلاق اهْنَع ُ□

ناخيشلا هجرخأ .[ِءاَشَعْلاِب اوُءَدْباَف ُءاَشَعْلا .

41. (2400)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Namaz başlar ve akşam yemeği de hazır olursa akşam yemeğiyle başlayın." [430]

---

[428] Ebû Dâvud, Salât: 5, (408).

تَميقُأ َو ،ْمُكِدَحأ ُءاَشَع َع ِض ُو اَذإ : َلاق # ِ هاللّ َلوس َر َّنأ]
□42ـ نعو نبا رمع ر َض ِي َ هاللّ ُ امهْنَع:

ماَقُت َو ،ُماَعَّطلا ُهَل ُعَضوُي َرَمُع ُنبا َناَك َو ،ُهْنِم َغ ُرْفَي ىَّتَح□
ْلَجعَي ًَو ،ءاَشِعلاِب اوُء ُدْباَف ُةَ ًّصلا

. غ َ، َو إِنَّهُ لَيسمَعُ قِراَءَة ا“مَامِ]. أخرجه الستة إ لاّ النسائ
ُرْفَي ىَّتَح اَهيِتأَي ًَف ُةَ ًّصلا

42. (2401)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Birinizin akşam yemeği konur, (bu sırada) namaz da başlarsa, siz akşam yemeği ile başlayın. Ondan boşalıncaya kadar acele de etmeyin."

"İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) için yemek konunca namazın başladığı olurdu. O, yemekten boşalmadıkça namaza gelmezdi. Ancak o, imamın kıraatını dinlerdi."

نبا ِناَم َز يف ِبيأ َعَم ُتْنُك] :لاق ريمع نب ديبع نب هاللّدبع نع□
□43ـ وفي أخرى ل‘ بي داود

أَّنإ : ِرْيَب ُّزلا ِنبا ِ هاللّ ِدْبَع ُنب ُداَّبَع َلاَقف ،امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر
َرَمُع ِنب ِ هاللّ ِدْبَع ِبْنَج ىلإ ِرْيَب ُّزلا

ناَك اَم ، َكَحْي َو :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ُنب ِ هاللُّدْبَع َلاَقف□
؟ِةَّصلا َلْبَق ِءاَشِعلاِب ُأَدْبُي ُهَّنأ اَنْعِمَس

. [□مْهُؤاَشَع ؟ ُهاَرُتأ َناَك َلْثِم ِءاَشَع كِيبأ

43. (2402)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde Abdullah İbnu Ubeyd İbni Umeyr şunu anlatır: "İbnu'z-Zübeyr zamanında, ben Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in yanında babamla birlikte bulunuyordum. Abbâd İbnu Abdillah İbni'z-Zübeyr sordu: "Biz işittik ki, akşam yemeğine namazdan önce başlanırmış, (doğru mu?)" Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) şu cevabı verdi:

"Bak hele! Onların akşam yemekleri nasıldı? Zanneder misin ki, bu, babanın akşam yemeği gibiydi?"431

□□ □: [قاَلَر سُولُ اللّه ِ #: َتؤُخَهِر ُو الاصَّ ًةَ لِطَعَام ِ و
□44ـ وعن جابر رَ ضِ َي اللّه ُ عَنْه قال

دواد وبأ هجرخأ .[ِه ِرْيَغِل .

44. (2403)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yemek veya bir başka şey için namazınızı tehir etmeyin." 432

AÇIKLAMA:

Hz. Câbir (radıyallâhu anh) tarafından yapılan bu rivayet öncekilerle teâruz etmektedir. Çünkü burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yemek sebebiyle namazı tehir etmememizi emretmektedir. Hattâbî merhum, aradaki zıtlık ve teâruzu şöyle giderir: "...Yemeği öne almayı irşad buyuran hadis, nefsine yemek iştihası galebe çalan kimse hakkında vârid olmuştur. Öyleyse: * Kişi bu durumda ise (yani nefsine mağlup ise), * Yemek de hazır olursa, * Namazın da yetişmesine yeterli vakit varsa, nefsinin iştihasını teskin için yemeği öne alır. Nefsin bu hakkı, namazı îfâya mâni olmaz. Ashâb-ı güzîn nezdinde yemek işi fazla zaman almıyordu. Az bir müddette yemekten hâli oluyorlardı. Zîra fazla yemek yemiyorlardı. (Uzun müddet başından kalkılamayacak) çeşitli yemeklerin yendiği mükellef sofralar da kurmuyorlardı. Onların yemeğini, birkaç yudum süt, birkaç lokma kavud veya bir avuç hurma veya buna benzer bir şey teşkil ediyordu. Böylesi şeylerin yenilmesi namazı normal zamanından tehire sebep olmadığı gibi, vaktinin kaçırılmasına hiç sebep olmazdı. Hz. Câbir'in hadisindeki, "Yemek veya bir başka şey için namazınızı tehir etmeyin" emri ise, bu söylenenlerden: * Musallînin hâli, * Yemeğin vasfı, * Namazın vakti, değişiklik arzetmek durumuyla ilgilidir. Şöyle ki: * Yemek henüz konmamışsa, * Kişi yemek hususunda nefsine hakim ise, * Namaz vakti de girmiş ise namazı önce kılıp, yemeği sona bırakması vacibtir."

[431] Buhârî, Ezân: 42; Müslim, Mesâcid: 66, (559); Muvatta İsti'zân: 19, (2, 971); Ebû Dâvud, Et'ime: 10, (3757, 3759); Tirmizî, Salât: 262, ي ِض َر ُرَمُع َج َرَخَف□
ءاَشِعْلاِب # هاللّ ُلوس َر َمَتْعأ] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع
نبا نعو ـ45□

وَل : ُلوُقَي ، ُرُطْقَي ُهُسأ َر َو َج َرَخَف ،ُناَيْب ِهصلا َو□ □□
ُءاَسِهنلا َدَق َر ِ، هاللّ َلوُس َر اَي َة ًّصلا :َلاَقف هْنَع ُهاللّ

ئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِةَعاَّسلا ِهِذه ِة ًّصلاِب ْمُهُت .
ْرَم‘ ِبتَّمُأ بلَع َّقُشأ َّنأ

45. (2404)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) yatsıyı tehir etmişti. Ömer (radıyallâhu anh) çıkıp: "Ey Allah'ın Resûlü, namazı kılalım. Kadınlar ve çocuklar yattılar" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm başı su damlıyor olduğu halde çıkıp:

"Ümmetime meşakkat vermemiş olsam yatsıyı bu vakitte kılmalarını emrederdim!" buyurdu."[433]

AÇIKLAMA:

1- Teysîr müellifi hadisi özetleyerek nakletmektedir. Aynı vak'a Hz. Âişe, Abdullah İbnu Ömer gibi başkaları tarafından da rivayet edilmiştir.

İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) namazın oldukça geciktiğini belirtmek için "...Halk yattı, uyandı, tekrar yattı tekrar uyandı, bunun üzerine Ömer kalkarak..." diye anlatır.

2- Çeşitli rivayetlerden sarih olarak anlaşıldığı üzere, sadedinde olduğumuz hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatsıyı, bir keresinde mûtad olarak kıldığı vaktin dışına çıkarmış ve Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in müracaatta bulunmasına sebep olacak şekilde tehir etmiştir. Bazı rivayetlerde bu gecikmenin nısfu'lleyl'e yani gecenin yarısına kadar uzadığı belirtilir. Nitekim Müteakiben kaydedilen Hz. Enes rivayeti (2405. hadis) Şatru'lleyl (gece yarısı) tabirini ihtiva eder.

3- Bir kısım ulema, bu hadise dayanarak, uykusu galebe çalan kimselerin yatsı namazını kılmazdan önce yatıp uyuyabileceği hükmünü çıkarmıştır. Bu kanaatte olan Buhârî, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in uyku bastırdığı zaman, -uykunun namazın kaçırılmasına sebep olacağına dair korkusu yoksa- yatsıyı kılıp kılmadığına bakmadan uyuduğuna dair rivayeti kaydeder.

4- Sadedinde olduğumuz hadisin haber verdiği namazı tehir hadisesinin bazı rivayetlerde "gece yarısı"na kadar tehiriyle ilgili tasrihat geldiğini belirtmiştik. İşte bu tasrihattan hareket eden bazı âlimler, yatsının ihtiyârî olan vaktinin ufuktaki şafak denen aydınlığın kaybolma ânından gece yarısına kadar devam ettiği hükmüne ulaşmışlardır. Bu hususu belirten Nevevî, yatsının kılınmasının "câiz" olduğu vaktin sabah namazı vaktinin girmesine kadar devam ettiğini söyler. Bu husus Müslim'in kaydettiği Ebû Katâde hadisinde sarihtir: "(Uyku sebebiyle namazı kaçırmada bir taksir yoktur.) Taksir ancak başka namazın vakti girinceye kadar namazını kılmayan kimseye vardır.434

Mezkur Ebû Katâde hadisinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir namaz vaktinin nihâî hududunu, müteakip namaz vaktinin girişine kadar uzatmaktadır. Cumhur, namaz vakitlerini sınırlamada bu hadiste gelen ölçüyü esas almış, buna uymayan ferdî ictihadlara itibar etmemiştir. Sözgelimi el-İstahrî, sadedinde olduğumuz hadise dayanarak yatsının nihâî hududunun nısfu'lleyl olduğunu söylemiş, nısfu'lleyl'den sonra kılınacak namazı eda değil "kaza" olarak değerlendirmiştir.

□ءاَشِعْلا ًةَلْيَل َرَّخأ : َلاَق ؟ًامتاَخ # ِ هاللّ ُلوس َر َذَخَّتا لَه ،َلِئُس
□46ـ نعو سنأ َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع: [ُهَّنأ

اوُّلَص ْدَق َساَّنلا َّنإ : َلاَق َو ،هِمِتاَخ صيب َو بلاِ ُرُظْنأ ِيهنأكَف
ِهِهْج َوِب اَنْيَلَع َلَبْقأ َّمُث ،ليِهللا ِرْطَش بلاِ

:« □اَم ْرَظَتْنا اَهوُمُت].أخرجه الشيخان والنسائي.«اَلْو َبيِص
ٍةَص يف اوُلا َزَت ْنَل ْمُكَّنإ َو ،اوُدَق َر َو

ناعملااو قيربلا .

46. (2405)- Hz. Enes (radıyallâhu anh)'den rivayet edilir ki, kendisine: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzük kullandı mı?" diye sorulmuştur da şu cevabı vermiştir:"Bir gece, yatsıyı gece yarısına kadar (şatru'lleyl) tehir etti. Sonra yüzü bize dönmüş olarak yanımıza geldi -sanki şu anda yüzüğünün parıltısını görüyor gibiyim- ve şöyle dedi: "İnsanlar namazlarını kıldılar ve yattılar. Siz ise, namazı beklediğiniz müddetçe namaz kılma (sevabını alma)ktasınız." 435

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, nısfu'lleyl'e (gece yarısına) kadar tehir hadisesinin mûtad olmadığını pek sarih olarak göstermektedir: "Bir gece..." tabirinden başka, Resûlullah'ın: "İnsanlar namazlarını kıldılar..." ifadesi de bunu teyid eder. Yani çoğunluk mûtad üzere ilk vaktinde yatsı namazını kılıp yatmış bulunmaktadır. Resûlullah'ın ifadesinde erken yatanlara kınama mevcut değildir. Ancak namaz kılmak üzere bekleyenlere övgü mevcuttur, çünkü namaz kılmak maksadıyla bekledikçe, geçen her an namaz kılmış gibi ibadet sevabına vesile olduğunu ifade buyurmuştur.

2- Hasan Basrî hazretleri bu hadise dayanarak "İnsanlar bir hayrı bekledikleri müddetçe o hayrın içindedirler" demiştir.

3- Âlimler bu ve başka hadisleri de gözönüne alarak, bir maslahata mebni geç yatmayı, geceyi uyanık geçirmeyi tecviz etmişlerdir.

هي ِجاَنُي # ُّبَّنلا َماَقف ،ُةَجاَح بل :ُلُج َر َلاَقف ،ُءاَشِعْلا□
ْتَميِقُأ] :لاق هْنَع ُهاللّ َي ِض َر هنعو ـ47□

ملسمل ظفللاو :ةسمخلا هجرخأ .[اَهوُّلَص َّمُث ِم ْوَقْلا .

---

433 Buhârî, Mevâkît: 24; Müslim, Mesâcid: 225, (642); Nesâî, Mevâkît: 20, (1, 265).

ُضْعَب ْوأ ،ُم ْوَقْلا َماَن َّتَح

47. (2406)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Yatsı namazı için ikâmet okunmuştu ki bir adam: "Benim bir işim var!" diyerek araya girdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (farzı kıldırmazdan önce) kalktı, adamla hususî şekilde konuşmaya başladı. İnsanlar -veya bir kısmı- uyuyuncaya kadar konuşma uzadı. Namazı sonra kıldılar." 436

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah'a tam namaz öncesi uğrayan kimsenin kim olduğuna dair rivayetlerde sarahat yoktur. Ancak şârihler, bunun, kavminin ileri gelenlerinden biri olduğu, bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm'ın onun kalbini kazanmak için kendisine itibar edip, namazın tehiri pahasına, meselesini uzun uzadıya dinleyip tartıştığını belirtirler. Ancak, bu zâtın vahiy getiren bir melek olabileceğini söyleyen de olmuştur.

2- Bazı rivayetlerde "halkın uyukladığı"nın zikredilmiş olmasını değerlendiren İbnu Hacer burada kastedilen uykunun müstağrak yani abdesti bozar mahiyetteki gerçek uyku olmayıp uyuklamadan ibaret olduğunu belirtir. **3-** Bu rivayet, bir kişinin cemaat huzurunda bir başkasını hususî şekilde çağırmasının câiz olduğunu ifade eder. Bu noktayı belirtmenin şu bakımdan ehemmiyeti vardır: Resûlullah iki kişiden birini çağırıp hususî fısıldaşmayı yasaklamıştır.

4- Hadis ihtiyaç halinde ikamet ile iftitah tekbirinin arasının açılabileceğine delil kılınmıştır. İhtiyaç olmadığı halde bu davranış mekruhtur. Şafiîler, Hanefîlerin mutlak şekilde "Müezzin: "Kâd kâmeti'ş-sâlâtu: Namaz başladı" dedikten sonra, imamın tekbir getirmesi vacibtir" hükmünü reddetmede bu hadisi delil yapmışlardır.

ةَمَتَعْلا ِة ًَص يف # ِ هاللّ َلوس َر ُرِظَتْنَن اَنيِقَب] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر لبج نب ذاعم نعو ـ48□

ج َرَخ َّتَح َكِلذكل اًَّناِف ،بهلَص ْدَق ُلوُقَي اًَّنِم ُلِئاَقْلا َو ِءج ِراَخِب□
َسْيَل ُهَنأ ُّناَّظلا َّنَظ َّتَح َرَّخأَتف

مَل ،ِمَمُ‘ا ِرِئاَس ىلَع اَهِب ْمُتْلِ هضُف ْدَق ْمُك َّنإف ِةَّصلا□
ِهِذهِب اوُمِتْعأ :َلاَقف ؟اوُلاَق اَمَك ُهَل اوُلاَقف # ُّبَّنلا

دواد وبأ هجرخأ .] ْمُكَلْبَق ٌةَمُأ اَهِهلَصُت .

48. (2407)- Hz. Muaz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Bir gece) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yatsı namazı için uzun müddet bekledik, ama gecikti. O kadar ki, bazıları (hane-i saadetinden) çıkmayacağı zannına düştü. İçimizden: "Namazını (evinde) kılmıştır" diyen bile oldu. İşte biz bu hâl üzere iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıktı ve kendisine önceden tahminen söylediklerini tekrar ettiler. Bunun üzerine: "Geceye bu namazla girin. (Bilin ki) siz bu namaz sayesinde diğer ümmetlere üstün kılındınız. Bunu sizden önceki ümmetlerden hiçbiri kılmadı" buyurdu."[437]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Geceye bu namazla girin!" emrini, bir kısım âlimler: "Yatsıyı tehir ederek kılın!" şeklinde anlamışlardır.

[436] Buhârî, Ezân: 27, 28, İstizân: 48; Müslim, Hayz: 126, (376); Ebû Dâvud, Salât: 46, (542); Tirmizî, Salât: 373, (517, 518); Nesâî, İmâmet: **2-** Tîbî: "Bu hadiste, bizden önceki şeriatler hakkında nesh varid olmamışsa bizim için de şeriat olacaklarına delil vardır" demiştir.

3- Aliyyü'l-Kârî, yatsı dahil beş vakit namazın vakitlerini kılarak gösterdikten sonra Cibrîl (aleyhisselâm)'ın beyan buyurduğu "Bu, senden önceki peygamberlerin de namaz vakti idi" hadisi ile[438] bu hadis arasındaki tearuzu şöyle te'lif eder: "Yatsı namazını önceki peygamberler nafile veya bir ziyade olarak kılarlardı, ümmetleri üzerine farz kılınmamıştı, tıpkı teheccüd namazı gibi. Çünkü teheccüd namazı aleyhissalâtu vesselâm'a vacib olduğu halde bizlere vacib değildir."

Mirek de şöyle bir açıklama sunmuştur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, önceki peygamberler yatsıyı sizin gibi, tehirli ve karanlığın çöktüğü, insanlara uykunun bastırdığı bir zamanda cemaat halinde kılma bekleyişi içinde olmadan kıldıklarını kastetmiş olması da muhtemeldir."

لْيَّللا َّرَاهْبا نَّتَح # ًّبَّنلا ِبنْعَي ،ةً َّصلاِب َمَتْعأ] : لاق هْنَع ُ□□
هاللّ َي ِض َر سوم بأ نعو ـ49□

او ُرِشْبأ َو ْمُكُمِلْعأ ْمُكِلْس ِر بلَع :ُه َرَضَح ْنَمِل َلاق .ُهَت ًَص□
ُّبهنلا بضَق ْمِهب بهلَصَف ،َج َرَخ َّمُث #

هجرخأ .[ْمُك َرْيَغ َةَعاَّسلا ِهِذه يِهلَصُي ِسا َّنلا َن ِم ٌدَحأ َسْيَل
ُهَّنأ ْمُكْيَلَع ِ هاللّ ِةَمْعِن ْنِم َّنإ

مكتنيه بلع بأ ،ءارلا رسكب :« ْمُكِلْس ِر َو».هفصن وأ ،همظعم.
بهذ :« ُلْيَّللا َّرَاهْبا».ناخيشلا

49. (2408)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün] yatsı namazını geciktirdi. Hatta gecenin çoğu gitti. Sonra çıktı ve cemaate namazlarını kıldırdı. Namazı bitirince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) orada hazır bulunan cemaate: "(Buradan ayrılmakta) acele etmeyin, size bir husus haber vereyim de sevinin: Bilesiniz, üzerinizdeki Allah'ın nimetlerinden biri de şudur: Şu saatte namaz kılan sizden başka hiç kimse yok -veya sizden başka kimse şu saatte namaz kılmamıştır.-" Bu iki sözden hangisini söylemişti bilemiyoruz." Ebû Mûsa ilaveten dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'tan işittiklerimize sevinerek evlerimize döndük."439

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer mezkur gecikmenin, keyfî bir gecikme olmayıp, ordu techizi gibi fevkalade bir meşguliyetten ileri geldiğini, Taberî'nin Hz. Câbir'den kaydetmiş olduğu bir rivayete atfen belirtir. **2-** Bu hadise dayanarak, yatsının tehirinde fazilet olduğu kabul edilmiştir. Ancak İbnu Battal demiştir ki: "Artık bu, günümüzde imamlara muvafık olmaz. Zîra aleyhissalâtu vesselâm namazı hafif tutmayı emretmiş, "Çünkü cemaatte zayıflar, ihtiyaç sahipleri vardır" buyurmuştur." Ebû Saîdi'l-Hudrî'nin bir rivayeti şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte yatsı namazını kıldık. O gece takriben nısfu'lleyl geçinceye kadar çıkmamıştı. Çıkınca şunları söyledi: "Herkes namazını kıldı ve yatağına girdi. Siz ise namaz bekledikçe namaz kılma sevabı aldınız. Eğer zayıfın zaafı, hastanın hastalığı, ihtiyaç sahibinin ihtiyacı olmasaydı bu namazı gecenin yarısına kadar tehir ederdim."

Bazı âlimler bunu ve Tirmizî'nin kaydettiği: "Eğer ümmetime meşakkat vermemiş olsaydım yatsıyı gecenin üçte biri veya yarısına kadar tehir etmelerini emrederdim" hadisini nazar-ı dikkate alarak şöyle derler: "Kim yatsıyı tehire kendinde güç bulabilir ve uykuya da mağlub olmazsa, cemaatten kimseye meşakkat vermemek şartıyla, onun tehir etmesi efdaldir." Nevevî'nin Müslim Şerhi'nde kaydettiği bu hükme Şafiîlerden ve diğer mezhep mensuplarından bir çok âlim iştirak etmiştir.

Başta Tahâvî, Mâlik ve Ahmed olmak üzere ashab ve Tabiîn'den pek çoğu yatsıyı gecenin üçte birine kadar tehir etmeyi müstehap addetmişlerdir. Yeni görüşünde Şafiî hazretleri de buna hükmeder. Eski görüşünde ise, ta'cil efdaldir demiştir.

ك َرْدأ ْدَقف ،ةَّصلا َنِم ًةَعْك َر َك َرْدأ ْنَم :َلاق # هبهنلا هنأ] :□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ51□

مَام“ا َعَم ِةَّصلا َنِم ًةَعْك َر َك َرْدأ ْنَم» :ةياور يفو.ةتسلا□ » .
هجرخأ .[اهلُك َةَّصلا

50. (2409)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namazdan bir rekate yetişen, namazın tamamına yetişmiş sayılır." 440

[438] Bu hadis 2364 numarada kaydedildi.

[439] Buhârî, Mevâkît: 22; Müslim, Mesâcid: 224, (641).

AÇIKLAMA:

Bu hadis 2391-2392. hadislerde genişçe açıklandığı için burada tekrar etmeyeceğiz.

ن ِم ِة ًَص ْنِم ًةَعْك َر َك َرْدأ ْنَم :َلاق # َّبهنلا هنأ] :امهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ51□

ئاسنلا هجرخأ .] ُهَتَاف اَم ى ِضْقَي ُههنأ َّإ اَهَك َرْدأ ْدَقَف .
تاوَلهصلا،

51. (2410)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namazlardan herhangi bir namazın bir rekatine yetişen, o namaza yetişmiş demektir. Ancak, kaçırdığını kaza eder." [Nesâî, Mevâkît 30, (1, 275).]

ا اَهِتْق َوِل ًة ًَص # ِ هاللّ ُلوُس َر بهلَص اَم]Œنْيَت هرَم ِر ِخ□
:تلاق اهنع هاللّ يضر ةشئاع نعو ـ53□

هاللّ ُهَضَبَق بهتَح□] .

52. (2411)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölünceye kadar, hiçbir namazı son vaktinde iki kere kılmış değildir." [Tirmizî, Salât 127, (174).]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zaruret olmadıkça namazı, hep ihtiyarî vakti içerisinde kıldığını göstermektedir. Efdal olan, ilk vaktinde kılmaktadır. Resûlullah, amellerinde her seferinde en efdali tercih ettiği ve takip ettiği için son vaktinde namaz kıldığına dair rivayet mevcut değildir. Ancak Aliyyü'l-Kârî, "Hz. Âişe'nin bunu söylerken Resûlullah'ın öğrenmek üzere son vaktinde Cebrâil'le beraber kıldıkları ile, öğretmek üzere son vaktinde ashabına kıldırdığı namazları sayıya dahil etmemiş olmalı" der. Zîra bunları saysaydı ikişer sefer kılmış olduğunu zikrederdi.

نا َوْض ِر ِةَّصلا َنِم ُل َّو‘ ا ُتْق َوْلا : َلاق # ِ هاللّ َلوُس َر هنأ]□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ53□:

ا َو ِ، هاللّ Œيذمرتلا امهجرخأ .[ِهاللّ ُوْفَع ُر ِخ .

53. (2412)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namazın ilk vaktinde Allah'ın rızası vardır. Son vaktinde de affı vardır." [Tirmizî Salât 127, (172).]

AÇIKLAMA:

Hadis namazı ilk vaktinde kılmanın Allah'ın rızasına sebep olduğunu belirtmektedir. Rızaya sebeptir, çünkü Allah'a ibadete acele etme, koşma vardır. Kul böylece ilâhî davetin ehemmiyetini kavradığını ifade etmiş

olmaktadır.

Son vaktinde kılmada, vaktin dışına çıkma veya en azından kerâhet vaktine girme ihtimali vardır. Bu ise bir taksir, bir kusurdur. Öyle ise o vakitte kılmak affa vesile olan bir hayır olur. Amma rızayı kazanmak nerede, affa mazhar olmak nerede? Rızaya eren daha önceden işlenmiş kusuru varsa, onların da affına ister istemez mazhar olur.

Her hâl û kârda namazı ilk vaktinde kılmak efdaldir.

مَظ ْعأ ُهَّناِف ِرْجَفْلاِب اوُرِفْسأ : َلاق # ِ هاللّ َلوُسر هنأ] هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر جيدخ نب عفار نعو ـ54□

اَهِتْق َوِل ُةً َّصلا َلَمَعْلا َلَضْفأ هنإ َو» :نيزر دازو.ننسلا باحصأ» .

هجرخأ .[ِرْج ًل

54. (2413)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sabah namazını aydınlıkta kılın." 441

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis sabah namazını ortalık aydınlanınca kılmayı emretmektedir, yani ilk vaktinde değil. Ebû Hanîfe, Süfyân-ı Sevrî, namazın aydınlanınca kılınmasını efdal bulurlar. Sahabe ve Tabii'nden bu görüşte olan başkaları da var.

2- Bazı rivayetler, sabah namazının karanlıkta kılınmasını âmirdir. Nitekim onlar daha önce geçti (2360-2363). Bu ise aydınlanınca kılınmasını efdal göstermektedir. İkisini birleştirmek maksadıyla: "Burada murad, erken başlansa da kıraatı ortalık ağarıncaya kadar uzatmak kastedilmiştir" diyen de olmuştur. Mamafih, erkenden kılma (tağlis) emri sonradan neshedilmiştir diyen âlimler de olmuştur. Ancak bu iddia zanna dayandığı için reddedilmiştir.

Şunu da kaydedelim ki, sabah namazını ortalık ağarınca kılma hususunda Ashâb'ın icma ettiğini söyleyen de olmuştur. Gerçek şu ki, bu meselede icma söz konusu olamaz.

اَمَل َو ،ُهْتَتاَف اَم َو ،َةَّصلا ِبِهلَصُيَل ِبِهلَصُملا َّنإ] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ
َي ِض َر ديعس نب ييحي نعو ـ55□

كلام هجرخأ .[ِهِلاَم َو ِهِلْهأ ْنِم ُمَظْعأ اَهِتْق َو ْنِم ُهَتاَف .

55. (2414)- Yahya İbnu Saîd (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Musallî, (farz) namazı vakti çıkmış olan namazları da kılar. Onun vaktinde kılamayıp kaçırdığı, ehlinden de malından da daha mühim (bir kayıp)dır." 442

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, zahirde Yahya İbnu Saîd (radıyallâhu anh)'in sözü gözükmektedir. Yani sahabi sözüdür. Ancak, İbnu Abdilberr'in de dikkat çektiği üzere rivayette ortaya konan hüküm, rey ve ictihadla ulaşılacak bir mesele olmaması haysiyyetiyle hadis hükmen merfûdur. Zîra bu çeşit değerlendirmeleri ancak vahye mazhar peygamberler yapabilir.

أ # ُّبهنلا َلِئُس : ْتَلاق # َّبهنلا َعَياَب ْنهِمم ْتَناَك َو] :امهْنَع ُ□□
هاللّ َي ِض َر ةورف همأ نعو ـ56□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَهِتْق َو ِل هو' ُةَّصلا :َلاق ؟لَضْفأ .
ِلاَمْع ا'

56. (2415)- Ümmü Ferve (radıyallâhu anhâ) -ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a biat edenlerden biri idi-anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, "Hangi amel efdaldir?" diye sorulmuştu, şu cevabı verdi: "İlk vaktinde kılınan namaz!" [443]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan amelin en efdali, en hayırlısı hangisidir? diye bir çok kereler sualler vâki olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ve benzeri suallere her seferinde farklı cevaplar vermiştir.

Âlimler, cevaplardaki farklılığı birkaç sebeple îzah ederler: * Soru sahiplerinin ahvalindeki farklılık: Bu yüzden, herkesin en ziyade muhtaç olduğu veya haline en uygun şey ne ise onunla cevap vermiştir. Mesela böyle bir sorunun cevabı erkeğe "Cihad" iken, kadına "Hacc" olmuştur. * Soru vaktinin farklılığı: Bazı vakitlerde -o vaktin şartlarına uygun olarak bir amel, diğerine nazaran efdaldir. Nitekim İslâm'ın bidayetinde cihad en efdal amel olmuştur. Çünkü dînin kıyamı buna bağlı idi. Birçok nasslarda namazın sadakadan üstün olduğu beyan edildiği halde, darlık ve maddî sıkıntı zamanlarında sadakanın efdal olduğu belirtilmiştir.

* "Efdal" kelimesi ile muayyen bir şey kastedilmemiş, aksine mutlak efdaliyet kastedilmiştir. Bu te'vile göre aslında cevap şu mânadadır: "En efdal amellerden biri de..." Yani soru sahibi "En efdal amel nedir" demişse ve "vaktinde kılınan namazdır" diye cevap almışsa

bu cevabı şöyle anlamalıdır: "Vaktinde kılınan namaz efdal amellerdendir."

* İbnu Dakîku'l-Îd, sadedinde olduğumuz namaz hadisiyle ilgili bir başka te'vil kaydeder ve der ki: "Bu hadisteki "amel" bedenî olanlara hamledilmelidir." Yani "Bedenî amellerin en hayırlısı, vaktinde kılınan namazdır" mânasında. Böylece îmanla namazın mukayesesini mevzu dışı bırakmış olmaktadır. Çünkü îman kalbî amellerdendir. İbnu Dakîku'l-Îd'in bu te'vilden maksadı, Ebû Hüreyre'den gelen bir hadisle bu hadis arasında tearuz olmadığını belirtmektir. Çünkü mezkur hadiste: "Amellerin en efdali Allah'a îmandır" buyurulmuştur. **2-** İlk vaktinde kılınan namazın, tehir edilerek kılınan namazlar karşısında efdaliyeti hususunda ulemanın ihtilafı mevzubahis değildir (2390. hadis). Sabahın ilk vakti ile ilgili yorum ihtilafını daha önce belirttik. Bunu bir ihtilaf olarak görsek bile bu da bizzat Resûllullah'tan gelen rivayete müstenid olduğu için ulemanın ittifakını cerh etmez. [444]

MEKRUH VAKİTLER

UMUMÎ AÇIKLAMA

İslâm'ın zaman anlayışında bütün vakitler aynı değerde değildir. Sözgelimi devir olarak Asr-ı Saâdet denilen Fahr-ı Kâinât Resûl-i Ekrem Efendimizin (aleyhissalâtu vesselâm) hayatlarıyla dünyamızı şereflendirdikleri yıllar, dünyanın ömrü içerisinde en değerli, en şerefli devri teşkil eder. Bunu sahabenin berhayat olmaya devam ettiği yıllar, bunu da Tâbiîn ve Etbauttâbiîn denen, Kur'ân'ın ve hadislerin övgülerine mazhar olan mümtaz nesillerin yaşadıkları zaman dilimi takip eder. Bu devreye İslâm âlimleri Selef Devri derler. Yıl içerisinde Ramazan Ayı, Ramazan içerisinde Kadir gecesi, hafta içerisinde cuma günü, cuma gününde saat-ı icâbet, bir gün içerisinde seher zamanı ve namaz vakitleri, namaz vakitlerinin ilk anları kıymetli vakitlerdir. Bu vakitlerde yapılan ibadetler daha makbul, daha sevaplı, daha değerlidir. Dualar icâbet görür, tevbeler kabul edilir.

İslâm dîni zaman mevzuunda vaz'ettiği bu hiyerarşiye bir de mekruh vakitler mefhumunu ilave etmiştir. Yani bazı vakitler vardır ki, onlarda ibadetten kaçınmak gerekir. Bu anlarda yapılacak ibadet sevaba değil günaha vesiledir; kılınan namaz itaat değil isyandır. Bu mesele beşerî kıstasla mantıksız bile gelebilir, "Hiç ibadet isyan olur mu?" denilebilir. Ama dînin esasatına göre bakınca meselenin mantığını kavramak zor olmaz. Çünkü dînimizde bir şeyin "iyi" veya "kötü" olması, o şeyin zatından gelmez. Allah'ın emrine veya nehyine göre "iyilik" veya "kötülük" ortaya çıkar. İbadet, Allah emrettiği için iyidir. İbadet Allah'ın dilediği şekil ve muhtevaya uygun olursa güzeldir, makbuldür. Veya Allah birşeyi nehyetmişse o kötüdür, haramdır. Nitekim önceleri yasaklama gelmediği için helâl olan içki, yasaklama geldikten sonra haram olmuştur. Şu halde, dînimiz namaz kılmayı en üstün ibadet kabul etmiş olmakla beraber bazı zamanlar da ibadeti yasaklamıştır. Öyle ise, namazın makbul olması için konan şartlardan biri zamanla ilgilidir. Bazı zamanlarda namaz "kılmak" emredilmiş, bazılarında "kılmamak" emredilmiştir. Şu halde bu yasak saatte kılınan namaz bir itaatsizliktir. İşte namazın yasaklandığı bu vakitlere mekruh vakitler diyoruz. Mekruh vakit telakkisi, dînimizin, "hayır" ve "şerr"in kaynağını beşer aklından değil, Allah' ın vahyinde arama esasını kavramamızda yardımcıdır. Bir başka hikmeti de hayatımıza plan ve program, zamanlı iş yapma şuuru vermek olabilir.

Hadislerde gelen teferruâta geçmeden dînimizde mekruh addedilen vakitleri hülasaten kaydetmede fayda mülahaza ediyoruz. Hadislerde gelen tasrihata dayanan alimler başlıca beş mekruh vakitten bahseder: **1)** Güneşin doğmasından bir mızrak boyu yani beş derece yükselmesine kadar olan vakittir. **2)** Güneşin tepe noktasına geldiği andır. Ondan sonra batıya meyletmeye (zevale) başlar.(29) **3)** İkindileyin güneşin sararması sebebiyle gözleri kamaştırmaz bir hale geldiği andan battığı zamana kadar olan vakittir.

4) Fecr-i sâdık'ın doğmasından güneşin doğacağı zamana kadar olan vakittir. **5)** İkindi namazının kılınmış olduğu andan güneşin batmasına kadar olan vakittir. Bu vakitlerle ilgili şu hükümler var: * İlk üç kerâhet vaktinde ne kazaya kalmış farz namazlar, ne vitir gibi vacib namaz, ne de daha önceden hazırlanmış olan bir cenazenin namazı kılınabilir. Keza evvelce okunmuş bir secde âyetinin tilâvet secdesi de bu vakitlerde yapılamaz. Bu yasaklara riayet edilmeden kılınan namazların iadesi gerekir. * Bu üç vakitte nafile namazlar da kılınmaz. Nafileye başlanmış ise bozulur, sonra iade edilmesi efdaldir. Bu üç vaktin, ateşe tapanların ibadet vakti olduğu, buna binaen bu vakitlerin mekruh îlan edildiği hadislerde gelmiştir.

* Diğer iki kerâhet vaktinde ise yalnız nafile namaz mekruhtur. Farz ve vacib bir namaz mekruh değildir, kılınabilir. Cenaze namazı, tilavet secdesi de mekruh değildir. Bu iki vakitten birinde başlanmış olan bir nafile namazı, kerâhetten kurtulmak maksadıyla bozulmuş ise, kerâhet vakti çıkınca kaza etmek vacibtir. * Güneşin batması sırasında sadece o günün ikindi namazı kılınabilir. Daha önceden kazaya kalan bir ikindi namazı kılınamaz.

* Güneşin doğmasına tesadüf eden bütün namazlar Hanefî mezhebine göre fâsid olur. Fakat güneşin batmasına tesadüf eden ikindi namazı fâsid olmaz. Birinci __________(29) Bunun müddeti hususunda iki görüş var: Gündüzün başlangıcını tesbitte fecr-i sadıkı esas alıp Nehar-ı şer'iye göre hesap yapan görüşe göre uzundur, bir saate yaklaşabilir. Güneşin doğuşunu esas alıp nehar-ı örfiye göre hesap yapan görüşe göre kısadır ve güneşin tam tepe noktasına geldiği andır, ondan sonra batı tarafına dönecektir. Öğle vakti, bu dönme ile başlar. halde bir başka namaz vaktine girilmez, ikinci halde yeni bir namazın vaktine girilmiş olmaktadır.

* Güneş battıktan sonra akşam namazı kılmadan nafile kılmak mekruhtur. * Cuma günü, imam hutbe okurken nafile kılmak mekruhtur. * Bayram namazlarından evvel ve bayram hutbeleri

esnasında, bu hutbelerden sonra bayram namazı kılınan yerde nafile kılmak mekruhtur. Keza küsûf, istiska ve hacc hutbesi sırasında kılınan namaz da mekruhtur, hutbeler dinlenmelidir.

Görüldüğü üzere, mekruh vakitlerin bir kısmı izafidir. Bu vakitlerle ilgili daha bir kısım teferruat mevcuttur, ilmihal kitaplarının ilgili bahisleri görülmelidir. 445

نأ اَناَهْنَي #ِ هاللّ ُل ُوس َر َناك ٍتاَعاَس ُث ً َث] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر رماع نب ةبقع نع ـ1□

مِئاَق ُموُقَي َني ِح َو ،َعِفَت ْرَت بهتَح َةَغ ِزاَب ُسْمهشلا ُعُلْطَت□
َني ِح :اَناَت ْوَم هنِهيِف َرُب ْقَن ْوأ َّنِهيِف ِبهلَصُن

إ ةسمخلا هجرخأ .[َب ُرْغَت بهتَح ِبو ُرُغْلِل ُسْمهشلا ُفَّيَضَت َني
ِح َو ، ُسْمهشلا َلِيمَت بهتَح ِة َرِيههظلا

ليمت نأ :ةددشم تحت نم ةانثم اهدعبو ،ةمجعم داضب « .
ُفَّيَضَت».براخبلا

1. (2416)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Üç vakit vardır ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi o vakitlerde namaz kılmaktan veya ölülerimizi mezara gömmekten nehyetti: * Güneş doğmaya başladığı andan yükselinceye kadar. * Öğleyin güneş tepe noktasına gelince, meyledinceye kadar. * 446 Güneş batmaya meyledip batıncaya kadar."

AÇIKLAMA:

Bu üç vakitte cenazenin defni ve cenaze namazının kılınmasının câiz olup olmadığı hususunda ulemâ ihtilaf etmiştir. Çoğunluk, namazın mekruh olduğu vakitlerde cenaze namazı ve cenaze defninin de kerâhetine hükmetmiştir. İbnu Ömer, Atâ, Nehâî, Evzâî, Süfyân-ı Sevrî, Ashâb-ı rey (Hanefîler), Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu

Rahuye'nin hep kerâhete hükmettikleri mervidir.

Şâfiî hazretleri, günün ve gecenin hangi saati olursa olsun, cenaze namazını câiz görmüştür. Onun için defnin 447 hükmü de aynıdır. Hattâbî: "Ekseriyetin sözü hadise daha muvafık" demiştir.

دْنِع َبِهلَصُيَف ْمُك ُدَحأ ى ّرَحَتَي َ :# ِ هاللّ ُلوس َر َلاق] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ2□

ئاسنلاو ةثلا هجرخأ .]اَهِبو ُرُغ َدْنِع ًو ،ِسْمهشلا ِعوُلُط .

2. (2417)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hiç biriniz, güneşin doğması ve batması esnasında namaz kılmaya kalkmasın.". 448

AÇIKLAMA:

Güneşin doğma ve batma anlarında namaz kılmayı yasaklayan hadislerden biri şudur. Hadisin kelimelere sâdık bir tercümesi şöyle olabilir: "Sizden kimse, araştırıp da güneş doğarken veya batarken namaz kılmasın." Yani Resûlullah bile bile, kasden o zamanları namaz için seçmeyi yasaklamış olmaktadır. Bu mânada muhtelif rivayetler gelmiştir, müteakiben kaydedilecek olan da bunlardan biridir. 449

عُلْطَت َسْمهشلا ّنَإ :َلاق # ِ هاللّ َلوسر ّنَأ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ىحبانصلا هاللّدبع نعو ـ3□

تَنَد اَذإف ،اَهَق َراَف ّتَلا َز اذإف ،اَهَن َراَق ْت َوَتْسا اذإ ّمُث□
،اَهَق َراَف ّتَفَت ْرا اَذإف ،ناَطْيهشلا ُن ْرَق اهعَم َو

هجرخأ .]ِتاَعاّسلا َكْلِت يف ِةّلصلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن َو
،اَهَق َراَف ّتَب َرَغ اذإف ،اَهَن َراَق ِبو ُرُغْلِل

ئاسنلاو كلام .

[445] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8 /300-302.

[446] Müslim, Müsâfirîn: 293, (831); Ebû Dâvud, Cenâiz: 55, (3192); Tirmizî, Cenâiz: 41, (1030); Nesâî, Mevâkît: 31, (1, 275, 26); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/302.

[447] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/302-303.

[448] Buhârî, Mevâkît: 31, 30, Hacc: 73; Müslim, Müsâfirîn: 289, (838); Muvatta, Kur'ân: 47, (1, 220); Nesâî, Mevâkît: 33, (1, 277); İbrahim **3. (2418)-** Abdullah es-Sunâbihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Güneş, beraberinde şeytanın boynuzu olduğu halde doğar, yükselince ondan ayrılır. Bilahare istiva edince (tepe noktasına gelince) ona tekrar mukarenet (yakınlık) peydah eder. Zevâlden sonra (tepe noktasından ayrılıp batıya meyletimi) ondan yine ayrılır. Batmaya yakın tekrar ona yakınlık peydah eder, batınca ondan ayrılır." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) işte bu vakitlerde namaz kılmaktan men etti." [450]

AÇIKLAMA:

Bazı şârihler, hadisin zahirini esas alarak hadise zikri geçen bu üç vakitte şeytanın güneşe fiilî yakınlığını ifade etmişlerdir. Bazıları da yakınlıktan maksad "kuvvet"tir demiştir. Arabın: "Ben bu işe yakınım" demesi, "onu yapmak benim gücüm, imkanım ve takatim dahilindedir" demesidir. Öyleyse hadis: "Şeytan, bu üç vakitte işine muktedirdir" demektedir. Bazıları "boynuz"u "hizb" mânasında anlayarak hadiste güneşe tapan şeytanın hizbinin kastedildiğini söylemiştir. Bazıları da: "Şeytan, doğuş ânında güneşe mukabil durur ve önünde dikilir, öyle ki doğuşu onun iki boynuzu arasında husule gelir, iki buynuzundan maksad da başının iki tarafıdır. Böylece güneşe tapanların secdeleri şeytana yapılmış olur."

Bu açıklamalara şunu ilave etmek isteriz: Bize öyle geliyor ki, Resûlullah birçok haram ve mekruhu -"şeytan" kelimesinin Arap dilindeki kullanılış üslubuna binaenşeytanla nisbet kurarak yasakladığı gibi, burada da aynı üslubla üç vakitte namaz kılmayı yasaklamıştır. Öyle ise mü'minlere düşen bu yasağı almaktır. Şeytangüneş irtibatını fiilî bir vak'a gibi açıklamak gereksizdir. Esasen güneşin doğma, batma ve istiva anları tamamen izafî anlardır. Sözgelimi, mutlak bir istiva anından bahsedilmez. Dünyanın belli bir noktasındaki kimse için istiva ânı vardır ama, bu ân başkası için doğma, bir başkası için de batma ânıdır. Öyle ise şeytanın yaklaşma, uzaklaşma gibi durumlarının fiilî bir yönü, gerçek bir manası yoktur. Mükerrer seferler temas edildiği gibi, meseleyi bir beyan üslubu, tebliğ metodu olarak kavramak gerekmektedir. 451

ةَعاَس ْنِم ْلَه :ِهاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
بملسلا ةسبع نب ورمع نعو ـ4□

ب َرْقأ َّنإ ،ْمَعَن :َلاق ؟اَه ُرْكِذ نَغْتَبْي ُب َرْقأ ٍةَعاَس ْنِم ْلَه ْوأ ،ى□
َرْخَأ ْنِم َّلَج َو َّزَع ِ هاللّ بلاِ ُب َرْقأ

□□لَج َو َّزَع َ هاللّ ُرُكْذَي ْنَّمِم َنوُكَت ْنأ َتْعَطَتْسا َّنإَف ُر ِخŒا
ِلْيهللا ُف ْوَج ِدْبَعْلا َنِم ُّب َّرلا ُنوُكَي اَم

□ٍنْيَب ُعُلْطَت اَهَّنإَف ،ِسْمهشلا ِعوُلُط بلاِ ٌةَدوُهْشَم ٌة َروُضْحَم َة
َّصلا َّنإَف ، ْنُكَف ِةَعاَّسلا َكْلِت يف

□بَهْذَي َو ،ِحْمُر َديِق َعِفَت ْرَت َّتَح َة ًّصلا ِعَدَف ،ِراَّفُكْلا ِة ًص
ُةَعاَس َيِه َو ،ِناَطْيَش ْنَر ْق

□ □راَهَّنلا ِفْصِنب ِحْم ُّرلا َلاد ِتْعا ُسْمهشلا َلِدَتْعَت ىَّتَح ٌةَدوُهْشَم
ٌة َروُضْحَم ُة ًّصلا َّمُث ،اَهُعاَعَش

□ةهصلا ِعَدَف ُرَجْسُتو َمَّنَهَج ُبا َوْبأ اَهيِف ُحَتْفُت ،ٌةَعاَس
اَهَّنإَف

□ةٌ ٌةَدوُهْشَم َتَّح بيِغَت ُسْمهشلا ، اَهَّنإَف ُبيِغَت َنْيَب َنْر َق َن
َروُضْحَم ُة ًّصلا َّمُث ،ُئَفلا َئِفَي َتَّح

ا ِلْيَّللا ُف ْوَج». هظفل اذهو ،يئاسنلاو دواد وبأŒر ِخ□ »

هجرخأ .]ِرأَّفُك ْلا ُةً َص ِبه َو ٍناَطْيَش

اهدهشي بأ «ٌةَدوُهْشَم» هلوقو.ليللا سادسأ نم سماخلا سدسلا ا هثلث وهŒEدارملاو ،رخ

نم عجر اذإ «ُئَفْلا َءاف َو».هردق بأ .فاقلا رسكب «ٍحْم ُر َديِق َو».بلصملل اهرجأ بتكتو ،ةكئملا

قرشلا بناج بلإ برغلا بناج .

4. (2419)- Amr İbnu Abese es-Sülemî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim, Allah'a biri diğerinden daha yakın olan bir saat var mıdır -veya- Allah'ın zikri taleb edilen daha yakın bir saat var mıdır?"

"Evet, dedi, vardır. Allah'ın kula en yakın olduğu zaman gecenin son kısmıdır. Eğer bu saatte Aziz ve Celil olan Allah'a zikredenlerden olabilirsen ol. Zîra o saatte kılınan namaz, güneş doğuncaya kadar (meleklerin) beraberlik ve şehadetine mazhardır. Çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasından doğar ve bu doğma ânı kafirlerin ibadet vakitleridir. O esnada, güneş bir mızrak boyunu buluncaya ve (sarı, zayıf) ışıkları kayboluncaya kadar namazı bırak.

Bundan sonra namaz -güneş gün ortasında mızrağın tepesine gelinceye kadar- yine (meleklerin) beraberlik ve şehadetine mazhardır. Güneşin tepe noktasına gelme saati, cehennem kapılarının açıldığı ve cehennemin coşturulduğu bir saattir; namazı (eşyaların gölgesi) doğu tarafa sarkıncaya kadar terkedin.

Bundan sonra namaz -güneş batıncaya kadar- meleklerin beraberlik ve şehadetine mazhardır. Güneş, batarken de bu beraberlik ve şehadet kalmaz, çünkü o, şeytanın iki boynuzu arasında kaybolur. O sırada yapılacak ibadet kâfirlerin ibadetidir." 452

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Müslim'de çok uzun bir rivayet halinde kaydedilmiştir.

Ancak Müslim'deki vechi bazı ziyade ve noksanlar ihtiva ettiği gibi, manen rivayetten ileri gelen tabir değişiklikleri de ihtiva eder.

2- Allah'a yakın saat tabiriyle, kulun Allah'a daha yakın olduğu, zikirlerin daha değerli, duaların daha makbul ve müstecab bulunduğu vakit kastedilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu soruya "evet!" diye cevap verir ve gecenin son kısmıyla sabah vaktini gösterir. Bu esnada yapılacak ibadetin kıymetini: "O, meşhuddur, mahzurdur" sözleriyle ifade buyurmuştur. Yani melekler hazır olurlar, müşahede ederler, sevabını yazarlar, böylece kabule ve rahmetin husulüne daha yakın olur mânasındadır. **3-** Hadis sabahtaki mekruh vakti, güneşin çıkması vakti olarak ifade etmeyip "yükselmesine kadar" diye tasrih ediyor. Öyleyse tulû' denen doğma, güneşin zuhurundan (görünmesinden) ibaret değildir. Yükselmesini de ifade etmektedir. Bu yükselme göz kararıyla bir mızrak kadar olacaktır. Yani ufukla güneş arasındaki yükselme miktarı bir mızrak olacak. Âlimler bu miktarı tayinde şöyle bir usül daha tavsiye ederler: "Çeneyi göğse dayayarak güneşe doğru bakmalı, eğer güneş ufuktan yükselme sebebiyle gözükmüyorsa artık kerahet vakti çıkmış demektir."

NOT: Mızrağın boyu da çok kesin bir uzunluk birimi olmadığı için kitaplarda "bir-iki mızrak kadar" diye takribî bir uzunluk verilir. Mûtedil bir mızrağın oniki karış uzunluğunda olacağı kabul edilmiştir. 453

عِفَت ْرَت نَّتَح ِحْبُّصلا َدْعَب َة ًَص َ : َلاق # ِ هالَّل َلوسر هنأ]□
: هْنَع ُ هالَّل َي ِض َر ديعس بأ نعو ـ5□

ىئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُسْمهشلا َبيِغَت بهتَح ِرْصَعْلا َدْعَب .
َة ًَص َو ، ُسْمهشلا

5. (2420)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sabah namazını kıldıktan sonra güneş yükselinceye kadar artık namaz yoktur. İkindiyi kıldıktan sonra da güneş batıncaya kadar namaz yoktur." 454

نوُّيِض ْرَم ُلاَجِر ِر يدْنِع َدِهَش] : لاق امهْنَع ُ هاللّ َيِض َر
سابع نبا نع ةسمخلل يرخأ يفو ـ6

بهَن # ِ هاللّ َلوسر َّنأ هْنَع ُ هاللّ َيِض َر َرَمُع يدْنِع ْمُهاَض ْرأ
َو

يهتح» هلوقب دارملاو .[َب ُرْغَت يهتَح ِرْصَعْلا َدْعَب َو ،
ُسْمهشلا َق ُرْشَت يهتَح ِحْبُّصلا َدْعَب ِةَّصلا ِنَع

اهتءاضإو اهعافترا « ُسْمهشلا َق ُرْشَت

6. (2421)- Kütüb-i Sitte'nin beş kitabı tarafından İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'dan kaydedilen bir rivayette şöyle buyurulmuştur: "Nazarımda pek değerli birçok kimse -ki bence onların en değerlisi Hz. Ömer'di- şu hususta şâhidlik ettiler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da batıncaya kadar namaz kılmayı yasakladı." 455

ءا َرْفَع ِنبا ِذاَعُم َعَم َفاَط ُهَّنأ] : هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ذاعم هدج
نع نمحرلادبع نب رضن نعو ـ7

بيِغَت يهتَح ِرْصَعْلا َدْعَب َة ًَص َ :َلاق # ِ هاللّ َلوسر هنإ :
َلاَقف ؟ِيهلَصُت َأ : ُتْلُقَف ،هلَصُي ْمَلف

يئاسنلا هجرخأ .[ُسْمهشلا َعُلْطَت يهتَح ِحْبُّصلا َدْعَب ًَو ، .
ُسْمهشلا

7. (2422)- Nadr İbnu Abdirrahman, ceddi Muaz (radıyallâhu anh)'dan anlattığına göre, der ki: "Muaz İbnu Afrâ ile birlikte tavafta bulundum, (tavaftan sonra kılınan iki rekatlik tavaf namazını) kılmadı. Kendisine:

[452] Ebû Dâvud, Salât: 299, (1277); Nesâî, Mevâkît: 35, (1, 279, 280); Müslim, Müsâfirîn: 294, (832); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/305.

[453] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/306.

[454] Buhârî, Mevâkît: 31; Müslim, Müsâfirîn: 288, (827); Nesâî, Mevâkît: 35, (1, 277, 278); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:8/306.

"Namaz kılmıyor musun?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İkindi (namazı)ndan sonra güneş batıncaya kadar namaz yoktur. Sabah (namazın)dan sonra da güneş doğuncaya kadar namaz yoktur."[456]

هاللّ ُلوسر يهَن اَمهنإ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َمِه َو : ْتَلاق □ #
اَهَّنأ] :اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ8□

هجرخأ .[ٍنا َطْيَش ْنَ رَق َنْيَب ُعُلْطَت اَهَّنإف ،اَهَبو ُرُغ ًَ و
ِسْمهشلا ِعوُلُط ْمُكِت ًَ صِب ا ْو َّرَحَتَ َ : َلاق

. [□][مَل ْيَدَع ْر َ سُوُل هاللّ ِ # لا َّرك ْعَتَيْن ِ بَعْد َ العَصْر
ملسم دازو.يئاسنلاو ملسم:

8. (2423)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: "Ömer vehme düştü (yanıldı). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Namaz kılmak için güneşin batma ve doğma zamanını taharri etmeyin (araştırıp seçmeyin). Çünkü o, şeytanın iki boynuzu arasında doğar" diye yasakladı."[457] Müslim, şu ziyadede bulundu: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikindiden sonraki iki rekati hiç bırakmadı."[458]

AÇIKLAMA:

Burada Hz. Ömer'le Hz. Âişe (radıyallâhu anhümâ) arasında bir meselede ihtilaf çıktığı görülmektedir: Hz.

Ömer, ikindiden sonra, mutlak olarak namaz kılmanın yasak olduğunu rivayet etmiş, buna karşılık Hz. Âişe de yasağın mutlak olmadığını, taharri'nin yani kasden o vakte namaz bırakmanın yasak olduğunu söylemiştir. Hz. Âişe bu husustaki bilgisinden o kadar emindir ki, aksini söyleyen Hz. Ömer'i vehme düşmekle, yani yanılmakla itham etmiştir.

Aynî, "Namazınız için güneşin doğuşu ve batışını taharri etmeyin" hadisiyle ilgili açıklamada, sadedinde olduğumuz hadise de temasla müşterek bir açıklama sunar, bazı kısaltmalarla kaydediyoruz: "Taharri etmeyin", "kastetmeyin" demektir. Ancak uykusundan uyanan veya unuttuğunu hatırlayan, onu kastetmiş sayılmaz. Müteharri, namazı kasden o vakitte kılandır. Dendiğine göre, kafirlerden bir cemaat, güneşe ibadet için onun doğma ve batma anlarını arar, o vakitlerde güneşe secde ederdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine, onlara benzemeyi mekruh bulduğu için bu yasağı koydu." Aynî sözlerine şöyle devam eder: "Derim ki, Resûlullah'ın: "Taharri etmeyin" sözü, mezkur iki vakitte namaz kılma hususunda vazettiği müstakil bir yasaklamadır, namazı bu vakitlere bırakmayı kasden yapmış olsun, kasıdsız yapmış olsun farketmez. Bazıları buna önceki hadis (yani 2421'de kaydedilen hadisi kasdeder) için bir tefsir ve orada kastedilen şeyi açıklayıcı mahiyette telakki etmiş ve demiştir ki: "Sabah ve ikindiden sonra -namazını güneşin doğuş ve batış anlarında kılmayı kastedenler dışındakilere- namaz kılmak mekruh değildir." Bu görüşte olanlar Zâhirîlerdir. İbnu'l-Münzir de bu hükme meyleder. Onlar bu görüşlerini, Müslim'de Tâvus an Âişe tarikinden gelen şu rivayetle takviye ederler: "Ömer (radıyallâhu anh) vehme düştü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Namaz kılmak için güneşin doğma ve batma zamanını taharri etmeyin (araştırıp seçmeyin)" buyurdu."

Bu hususu bazıları da şu hadisle takviye etmiştir: "Kim güneş doğmazdan önce, sabah namazının bir rek'atini yakalarsa geri kalanını da ilave edip tamamlasın." Öyle ise, hadisteki o zamanda namaz kılma emri gösterir ki mezkur kerâhet namazı o vakitte kılmaya kasdeden kimseyle ilgilidir, kasıdsız olarak o vakte tesadüf eden kimse ile ilgili değildir.

Beyhakî der ki: "Hz. Âişe böyle söylemiştir, çünkü o Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ikindiden sonra namaz kılarken gördü ve bu sebeple nehyi, kasden namazı o vakitte kılana hamletti, ıtlakı üzere değil."

Ancak Beyhakî'nin bu teviline şöyle cevap verilebilir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o namazı, -(daha önce) zikrettiğimiz üzerekaza namazı idi. Gerçi bu namaz için: "(Ümmetine meşru olmadığı halde) O'na vacib olan hususî bir namazdı" da denmiştir. Ancak mutlak şekilde gelen nehiy, sahabeden pek çoklarının rivayetiyle sabittir."

Mevzuyu Nevevî'nin özetlemesiyle kapatalım:

"Ümmet bu vakitlerde,

* Sebepsiz ve mazeretsiz olarak namaz kılmanın mekruh olduğu hususunda icma eder. * Farz namazları eda etmenin câiz olduğunda ittifak eder. * Sebebi ve mazereti bulunan nafileler hususunda ihtilaf eder: Tahiyyetü'lmescid, tilavet ve şükür secdesi; bayram, husuf ve küsuf namazları, cenaze namazı, vakti geçen namazların kazası gibi. * Şâfiî mezhebine ve bir grup âlime göre bütün bu sayılanlar kerâhetsiz câizdir.

* Ebû Hanîfe mezhebine ve başka bir grup ulemaya göre, hadis âmm geldiği için bu namazlar nehye dahildir, mekruh vakitlerde kılınamazlar..."

İlave edelim: "Ebû Hanîfe mezhebinde o günün ikindisi dışında, başka namazlar bu vakitlerde haramdır. İmam Mâlik ve Ahmed farzı hariç tutarak nafileyi haram addetmiştir. İmam Mâlik iki rekatlik tavaf namazını da câiz addetmiştir.

Hanefî şârihler, ikindi ve sabah namazlarından sonra kılınacak namazların mekruh olduğunu ifade eden rivayetlerin mütevatir olduğunu belirttikten sonra, Hz. Ömer'in pek çok ashabın huzurunda, ikindiden sonra namaz kılanları sopayla dövdüğünü, buna hiçbir sahabenin itiraz etmediğini, bu husustaki Hanefî görüşün haklılığına delil olarak kaydederler.

Rivâyetin sonunda Müslim'den kaydedilen ziyadeye gelince, burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ikindiden sonra, her seferinde iki rek'at namaz kıldığını ve bunu hiç terketmediğini ifade ediyor. Ulema bunu ümmetine helal kılmadığı, kendine vacib olan hasâis'ten biri olarak değerlendirmiştir. [459]

[456] Nesâî, Mevâkît: 11, (1, 258); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/307.

ىلَع َدِعَص ْدَق َو َلاَق ُهَّنأ] : هْنَع ُ هاللّ َيِض َر رذ وبأ وهو ِهرافغلا نكسلا نب بدنج نعو ـ9□

لوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس .ُبُدْنُج اَناَأَف يِنْف ِرْعَي ْمَل ْنَم□ □ َو ،يِنَف َرَع ْدَقَف يِنَف َرَع ْنَم ِةَبْعَكْلا ِةَجرَد

إ ،ةَّكَمِب ّاً إ ُسْمهشلا َب ُرْغَت ى َّتَح ِرْصَعْلا َدْعَب ًَو ،□□ ُسْمهشلا َعُلْطَت َّتَح ِحْبُّصلا َدْعَب َة ًَص

نيزر هجرخأ .[َةَّكَمِب .

9. (2424)- Cündüb İbnu's-Seken el-Gıfârî'nin -ki bu zât Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'dır- anlattığına göre, Kâbe'nin basamağına çıkıp şöyle demiştir.

"Beni bilen bilir, bilmeyen de bilsin ki, ben Cündüb'üm. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, şöyle söyler işittim: "Sabah (namazın)dan sonra güneş doğuncaya kadar namaz yoktur. İkindi namazından sonra da güneş

batıncaya kadar; Mekke'de hariç, Mekke'de hariç, Mekke'de hariç."460

AÇIKLAMA:

1- Hadis hakkında Aliyyü'l-Kârî bazı açıklamalar sunar. Buna göre: * Ebû Zerr'in çıktığı basamak muhtemelen o devirde Kâbe'nin kapısına konmuş olan ahşab bir merdivendir, Kâbe'ye girmede kullanılmakta idi. Başka bir şey de olabilir. Mamafih, Kâbe'nin eşiği olması da ihtimalden uzak değildir.

* Ebû Zerr, "Beni bilen bilir" cümlesiyle doğru sözlülüğüne dikkat çekmiş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onun doğru sözlülüğüne şehadet eden bir cümlesine îmâda bulunmuştur: Ebû Zerr kadar doğru sözlü birisini ne arz taşıdı, ne de sema gölgeledi."

* Ebû Zerr'in kasdettiği namaz, farz namazdır.

* Hanefîlerden İbnu Hümâm hadisi dört ayrı noktadan mâlûl bularak zayıf addetmiş, sonda Mekke ile ilgili istisnaya hüküm bina etmemiştir. İbnu Hacer de zayıf bulmuş, bir başka hadisle güçlendirmek istemişse de, o hadisin hususîliğine dikkat çekmiştir.[461]

إ ِرْصَعْلا َدْعَب ِةَّصلا ِنَع ىهَن #ٍ هالّل َلوُسر هنأ] :هْنَع ُ هالّل□□
َي ِض َر بلاط نب يلع نعو ـ11□

ةَّيِقَن َءاَضْيَب ُسْمهشلا َنوُكَت ْنأ َّإ» :هدنعو.يئاسنلاو دواد□ ».
وبأ هجرخأ .] ٌةَعِفَت ْرُم ُسْمهشلا َو

10. (2425)- Hz. Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikindi (namazı)ndan sonra, güneşin yüksekte olma halini istisna ederek, namaz kılmayı yasakladı."[462] Nesâî'nin rivayetinde (ibare, ifade bakımından biraz farkla) şöyle gelmiştir: "...güneşin beyaz ve parlak halde olmasını istisna ederek..."[463]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste açıklanan hususlar gözönüne alınınca bu hadiste ifade edilen hüküm anlaşılır: Resûlullah ikindiden sonra namaz kılmayı yasaklamıştır. Ancak, namaz ikindinin ilk vaktinde daha güneş yüksekte iken kılınmış ise, güneşin alçalıp sararmasına kadar, bazı namazlar kılınabilecektir. Güneşin alçalıp sararması, kerâhet vaktinin girmesidir. Şu halde, bu vakit girince mutlak yasak başlıyor demektir.

Şu halde, ikindi vaktindeki yasağı iki kısımda anlamak gerekiyor: **1-** Vakte bağlı kerâhet, bu kerâhet vakti denen, güneşin sararmaya

[459] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/308-309.

[460] Rezîn ilavesidir. Bu hadis, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inden tahric edilmiştir (5, 165); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/310.

[461] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/310.

başlamasıyla giren vakittir. Bu andan itibaren, batıncaya kadar vaktin farzı dışında her çeşit namaz mekruhtur. Cenaze namazıyla ilgili kayıtlı ruhsat daha önce belirtildi.

2- Namaza bağlı kerâhet, ikindi namazı kılınmadı ise, ondan önce her çeşit namaz kılınabilir. O kılınınca, artık kılınmamalıdır. Bu hususla ilgili bazı teferruat da önceki hadislerde işlendi.464

ةً َص ِصِمْخَملاِب # ِ هاللّ ُلوسر اَنِب ىهلَص] :لاق هْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ىرافغلا ةرصب ىبأ نعو ـ11□

هَل َناك اَهْيَلَع َظفاَح ْنَمَف .اَهوُعَّيَضَف ْمُكَلْبق َناك ْنَم ىلَع ْتَض□
ِرُع َةَّصلا ِهِذه هنإ : َلاَقف .ِرْصَعْلا

ىئاسنلاو ملسم هجرخأ .مجنلا «ُدِهاهشلا» و.[ُدِهاهشلا َعُلْطَي
ىهتَح اَهَدْعَب َةً َص ًَو ،ِنْي َت َّرَم ُه ُرْجأ

•

11. (2426)- Ebû Basra el-Gıfârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) el-Muhammas'ta ikindi namazı kıldırdı. Ve dedi ki: "Bu namaz, sizden öncekilere de arz olundu, ama onlar bunu zayi ettiler. Kim buna devam ederse ecri iki kere verilecek. Şahid doğuncaya kadar; ondan sonra namaz mevcut değildir." 465

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, ikindi ile akşam arasındaki sınır belirtilmektedir: Şahidin doğması, Şahid'den maksad yıldızdır.

Yıldızın doğması, güneşin batmasına bağlı olduğu için asıl kasdedilen şey güneşin batmasıdır. **2-** 466 467 Muhammas: bir yer adı olup Ayr dağından Mekke'ye giden yol üzerinde bir yer adıdır.

12ـ وعن السائب بن يزيد رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: [أنَّهُ رَأى عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ يَضْرِبُ المُنْكَدِرَ فِي الصَّلاةِ بَعْدَ العَصْرِ]. أخرجه مالك .

12. (2427)- es-Sâib İbnu Yezîd (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre, "ikindiden sonra namaz kıldığı için el-Münkedir'i Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in dövdüğünü görmüştür." 468

AÇIKLAMA:

2423 numaralı hadisin açıklamasında belirtiğimiz üzere, Hz. Ömer, Hz. Âişe'ye muhalif olarak, ikindiden sonra her ne olursa olsun, namaz kılınmayacağı inancında idi. Resûlullah'tan bu dersi almış bulunuyordu. Resûlullah'ın hasâisinden olan iki rek'at namazı kıldığı için, ikindiden sonra namaz kılınabileceği düşüncesinde olanlar bulunabiliyordu. Hz. Ömer bu husustaki bilgisinin kesinliği sebebiyle sünnette gelen yasağa riayet etmeyenleri, pekçok ashab'ın sağlığında dövmüştür. Şârihler, kendisine karşı çıkan olmadığını belirtirler. Şu halde, bu rivayet dayak yiyenlerden birinin ismini belirtmektedir: Münkedir İbnu Muhammed İbni'l-Münkedir el-Kureşî et-Teymî el Medenî, hicrî 80 yılında vefat etmiştir.

Abdurrezzak'ın bir rivayetine göre, Zeyd İbnu Hâlid de aynı sebepten dayak yiyenlerden biridir. Hatta Hz. Ömer kendisine şöyle demiştir: "Ey Zeyd! insanların bu namazı, geceye kadar namaza bir merdiven yapacaklarından korkmasaydım bu iki rekat sebebiyle vurmazdım." Temîmü'd-Dârî (radıyallâhu anh)'den gelen benzer bir rivayette şunu da ilave etmiştir: "...Lakin ben sizden sonra bir kavmin gelip, ikindi namazından güneşin batmasına kadar namaz kılacağından ve böylece Resûlullah'ın yasakladığı vakti de namaz kılarak geçireceğinden korkuyorum."469

---

[464] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/311.

[465] Müslim, Müsâfirîn: 292, (830); Nesâî, Mevâkît: 14, (1, 259, 260); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/311.

[466] Mu'cemu'l-Büldân'da Mahmıs diye harekelenmiştir.

[467] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/312.

م ْوَيِ ّإ ِراَههنلا ِفْصِن َةَّصلا ُه َرْكَي َناَك # ِ هاللّ َلوسر هنأ][
13ـ ونع أبي ةَداتَق ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع:

ةَعُمُجلا َم ْوَيِ ّإ ُرَجْسُت َمَّنَهَج هنإ َلاقو ،ةَعُمُجلا] .

13. (2428)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cuma günü hariç, gün ortasında (nısfu'nnehâr) namaz kılmayı mekruh addederdi ve derdi ki: "Cehennem, cuma dışında (her gün o vakitte) coşturulur."[470]

AÇIKLAMA:

Cehennemin coşturulması, mahiyeti bilinmeyen bir ifadedir, gayb alemiyle ilgilidir. Lügat olarak, yakılması, sıcaklığının artıp kabarması mânasına gelir. Hattâbî der ki: "Cehennemin coşturulması, şeytanın iki boynuzu gibi bir kısım şer'î tabirler vardır ki, bunlarla ifade edilen gerçeği sadece Şârî bilir. Bize, bunları tasdik gerekir. Ayrıca, sıhhati kesinleşince te' vili hususunda cür'et etmeyip tevakkuf etmeli ve mucibiyle amel etmeliyiz." Hadis, cuma günü, cehennem nısfu'nnehâr denen öğle vaktinde coşturulmadığı için namaz kılınabileceğini ifade etmektedir. Bunu takviye eden başka rivayetlere de dayanan bir kısım ulema -ki Şâfiî hazretleri bunlardan biridir- güneşin tepe noktasında bulunduğu sırada söz konusu olan kerâhetten cuma gününü istisna etmişlerdir. Hattat Ahmed ve İshak gibi bazı âlimler zevalden önce cuma namazının da kalınabileceğini söylemiştir. Ancak Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Mâlik ve diğer pekçok ulema, zevalden önce cuma'nın câiz olmayacağında ittifak ederler. [471]

ني ِح ِة َرْص َبْلاِب ِه ِراَد يف ِكِلاَم ِنب ِسَنأ ىلَع َلَخَد ُهَّنأ][
14ـ ونع نب ءعلا دبع نمحرلا:

تْلُقف ؟ َرْصَعْلا ُمُتْيَّلَصأ : َلاق ِهْيَلَع ُتْلَخَد أَّمَلَف : َلاق . ِد ِجْسَملا□
ِبْنَجِب ُه ُرآَد َو ،ِرْهُّظلا َنِم َف َرْصنا

لاَق اَنْف َرَص ْنا اهمَلَف اَنيهلَصَف اَنْمُقَف .َرْصَعْلا اوُّلَصَف :□ :
َلاق .ِرْهُّظلا َنِم َةَعاهسلا اَنْف َرَصْنا اَمَّنإ .َ : ُهَل

َن ْرَق َنْيَب َتْناَك اَذإ َّتَح َسْمهشلا ُبُق ْرَي ُسِلْجَي ،ِقِفاَنُملا ُةً□
َص َكْلِت : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوس َر ُتْعِمَس

براخبلا إ ةتسلا هجرخأ .]ًيِلَق ًّإ اَهيف َ هاللّ ُرُكْذَي ًَاَعَب .
ْرأ اَه َرَقَنف َماق .ِناَطْيهشلا

14. (2429)- Alâ İbnu Abdirrahman'ın anlattığına göre, öğle namazından çıkınca, Basra'daki evinde Enes İbnu Mâlik'e uğramıştı. Zaten evi de mescidin bitişiğindeydi. Der ki: "Huzuruna çıktığım zaman bana: "İkindiyi kıldınız mı?" diye sordu. Ben: "Hayır, şu anda öğle namazından çıktık" dedim:"İkindiyi kılın!" dedi. Kalkıp kıldık. Namazdan çıkınca:

"Ben, dedi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Bu, münafıkların namazıdır, oturur, oturur şeytanın iki boynuzu arasına girinceye kadar güneşi bekler, sonra kalkıp dört rek'at gagalar. Namazda Allah'ı pek az zikreder." 472

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet ikindi namazını tacil etmek yani ilk vaktinde kılmakla ilgilidir. Hz. Enes (radıyallâhu anh) öğlenin henüz kılındığı bir anda ikindiyi kılmıştır. Anlaşılacağı üzere öğlede geciktirilme olmuştur. Hz. Enes, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geciktirilen ikindi namazı için "münafıkların namazı" dediğini belirtir. Ebû Dâvud'un rivayetinde bu benzetme üç sefer tekrar edilir.

2- Namazı gagalamak, süratle kılmaktan kinayedir. Kuşlar, yemlerini toplarken hızlı olarak başlarını indirip kaldırdıkları için namazını süratle kılanların hali kuşlara benzetilmiş olmaktadır. Kıraatları azdır, rüku ve secdelerde tesbihatları azdır, hülasa çabuk kılınan namazda Allah az zikredilir. Dört rek'at olarak belirtilmesi, farzın kasdından ileri gelir. Geciktirenler zaten çoğunlukla ikindinin sünnetini de terkederler.[473]

ها اَهِتاَقيِم ِرْيَغِل ًة َص ِهلَصُي # ِ هاللّ َلوسر ُتْيأ َر اَم] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ15□

هجرخأ .[اَهِتاَقيِم َلْبَق ٍذِئَم ْوَي َرْجَفْلا ّتَلَص َو ,ٍعْمَجِب ِءاَشِعْلا َو
ِب ِرْغَملا َنْيَب َعَمَج ,ِنْي َت ًَص

. ناخيشلا

15. (2430)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı vakti dışında sadece iki namazı kılarken gördüm: (Veda Haccı sırasında) Müzdelife'de akşamla yatsıyı birleştirerek kıldı. O

gün, sabah namazını da (mûtad) vaktinden önce kıldı."[474]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah'ın hiçbir zaman namazlarını vakti dışında kılmadığını gösterir. İbnu Mes'ud buna iki istisna hatırlamaktadır.

1- Hacc sırasında Arafat vakfesi günü yani 9 Zilhicce günü akşam namazı ile onu takiben yatsı namazını Hz.

Peygamber, cem de denilen Müzdelife'de birleştirerek kılmıştır. Buna cem-i te'hirde denir. Resûlullah'ın bu sünnetine binaen-hacc bahsinde de gördüğümüz üzere (1431. hadis) akşam vaktinin girmesiyle Arafat'ı- akşam namazını kılmadan terkeden hacıların akşamı yatsı ile birlikte Müzdelife'de kılmaları, Hacc'ın menasikinden

---

[470] Ebû Dâvud, Salât 223, (1083); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/313.

[471] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/313.

[472] Müslim, Mesâcid: 195, (622); Muvatta, Kur'ân: 46, (1, 220); Ebû Dâvud, Salât: 5, (413); Tirmizî, Salât: 120, (160); Nesâî, Mevâkît: 9, (1,

biri olmuştur.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), aynı Müzdelife vakfesinde kurban bayramı sabahı (10 Zilhicce) sabah namazını mûtad vaktinden önce kılmıştır. Hadiste mûtad tasrihi yoktur. Ancak, Efendimiz'in vakti girmeden namaz kılması mümkün olmayacağına göre hadiste geçen "...vaktinden önce..." tabirini mûtad vaktinden önce diye anlamak gerekir. Nitekim, bilhassa Hanefîlere göre, Resûlullah'ın mûtad vakti, ortalığın bir hayli ağarma zamanıdır. Şâfiîler karanlık zamanı esas alırlar.

Bu hadisi esas alan Hanefîler de, Müzdelife'de bayramın birinci günü sabahında, sabah namazının mûtad vaktinden önce kılınmasını efdal kabul ederler.

Resûlullah'ın sabahı erken kılmış olması, o gün îfâ edilecek diğer hacc menasiki için zaman kazanma düşüncesinden ileri geldiği belirtilmiştir. 475

هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوُعْسَم ُنبا َّجَح] :لاق ديزي نب نمحرلادبع□
نع ىراخبلل ىرخأ يفو ـ16□

ب ِرْغَملا بهلَص َّمُث َماَقأ َو َنَّذأَف ٌُج َر َرَمَأَف . َكِلذ ْنِم ًابي ِرَق□
ْوأ ِةَمَتَعْلاِب ِناَذ‘ا َني ِح َةَفِلَد ْزُملا اَنْيَتأَف

ءاَشِعْلا بهلَص َّمُث ،َماَقأ َو َنهذأف ٌُج َر َرَمأ َّمُث ،َّشَع َتَف□
ِهِئاَشَعِب اَعَد َّمُث ،ِنْيَتَعْك َر اَهَدْعَب بهلَص َو

يف َة ًَّصلا ِهِذه َّإ َةَعاَّسلا ِهِذه ِبهلَصُي َ َناك # َّبهنلا َّنإ : َلاق
ُرْجَفْلا َعَلَط َني ِح َناك اَمَلَف . ِنْيَتَعْك َر

ْدَعَب ِب ِرْغَملا ُة ًَص ،اَمِهتْق َو ْنَع ِن ًَّوَحُت ِناَت ًَص اَمُه :□
ِهاللُّدْبَع َلاق . ِم ْوَيْلا اَذه ْنِم ِناَكَملا اَذه

فَق َو َّمُث ُهُلَعْفَي # ِ هاللّ َلوس َر ُتْيأ َر : َلاق . ُرْجَفلا ُغ ُزْبَي□

َني ِح ِرْجَفْلا َو ،ةَفِلَد ْزُملا ُسأّنلا ِتأَي اَم

ةَّنُّسلا َباَصأَ َنا َضاَفأ هْنَع ُ هالّل َي ِض َر َنا ْمثُع ِنْعَي َنينِمؤُملا□ َريِمأ ْنأ ْوَل :َلاق َّمُث .َرفْسَأ َّتَح

ْرحَّنل ا َم ْوَي ِةَبْقَعْلا َة َرْمَج َنم َر َّتَح ِهِبَلُي ْل َزَي ْمَلَف□]. ؟َناَمْثُع ُعْفَد ْمَأ َع َرْسأ َناك ُهُل ْوَقأ ى ِرْدأ اَمف

16. (2431)- Buhârî'nin Abdurrahman İbnu Yezîd'den kaydettiği bir diğer rivayet şöyledir: "İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) haccetmişti. Yatsı ezanı sırasında veya buna yakın bir zamanda Müzdelife'ye geldik. Yanındaki bir adama söyledi, ezan ve arkasından ikamet okudu. Sonra akşam namazını kıldı. Arkasından iki rekat (sünnetini) kıldı. Sonra akşam yemeğini istedi ve yedi. Arkadan bir adama emretti, ezan ve ikamet okudu, iki rekat olarak yatsıyı kıldı.

Şafak söktüğü zaman: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu saatte bugün ve bu yer dışında şu namazı hiç kimse kılmamıştır" dedi.

Abdullah (radıyallâhu anh) dedi ki: "İşte şu ikisi, vakti değiştirilmiş olan yegane iki namazdır. Biri akşam namazı- bu, halk Müzdelife'ye geldikten sonra kılınır; diğeri sabah namazı, bu da şafak söker sökmez kılınır."

İbnu Mes'ud sözlerine devamla: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu yaptığını, sonra ortalık ağarıncaya kadar kaldığını gördüm" dedi. Sonra sözlerini şöyle tamamladı: "Eğer, Emîrü'l Mü'minîn -yani Hz. Osman (radıyallâhu anh)- şu anda ifaza'da bulunsa (Mina'ya müteveccihen hareket etse) sünnete uygun hareket etmiş olur."

(Hadisin râvisi Abdurrahman İbnu Yezîd der ki): "Bilemiyorum, İbnu Mes'ud'un bu sözü mü önce telaffuz edildi, Hz. Osman'ın (Mina'ya) hareket emri mi... Derhal telbiye çekmeye başladı ve bu hal, yevm-i nahirde Büyük Şeytan'a taş atılıncaya kadar devam etti." 476

AÇIKLAMA:

[474] Buhârî, Hacc: 97, 99; Müslim, Hacc: 292, (1289); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/314.

Bu rivayet, Hz. Osman zamanında, İbnu Mes'ud'un huzurunda cereyan eden hacc menasikinden bir bölüm yani Müzdelife vakfesini aydınlatmaktadır.

Hadis esas itibariyle hacc bahislerini ilgilendirir ise de, hacc sırasında Müzdelife'de kılınan akşam, yatsı ve sabah namazlarındaki farklılığa dikkat çektiği için "namazla ilgili bölüm"ü de alakadar etmiştir. Önceki hadiste açıkça görüldüğü üzere akşamla yatsı birlikte kılınmış, her ikisi için de ayrı ayrı ezan ve ikamet okunmuştur. Sabahın da başka zaman hiç görülmeyen bir erkenlikte kılındığı belirtilmiştir.

Bu hadis, bilhassa Müzdelife'den ifaza'yı yani topluca Mina'ya hareketi vuzuha kavuşturmaktadır. Ortalık ağarır ağarmaz, daha güneş doğmadan hareket başlatılmıştır. Rivayette çok net olmayan bir durum Hz. Osman'ın telbiyeyi başlatarak hareket verme ânıyla, İbnu Mes'ud'un sözünün tevafukudur. Hadisin râvisi Abdurrahman İbnu Yezîd, bu tevafuk'a olan hayretini ifade için: "Bu söz mü, hareket emri mi, hangisi daha süratli olmuştu, bilmiyorum" demiştir. Bazı şârihler "Bilmiyorum" sözünün İbnu Mes'ud'a ait olduğunu söylemişlerse de yanlış olduğu açıktır. 477

DÖRDÜNCÜ BÂB

EZAN VE İKÂMET

UMUMÎ AÇIKLAMA

Ezan, kelime olarak duyurma, bildirme mânasına gelen Ezen kökünden gelir, esas itibariyle نَذّاْ

dinletmek demektir. Şer'î ıstılah olarak, hususî elfazla namaz vaktini bildirmek, duyurmak mânasına gelir.

Kurtubî ve başkaları: "Ezan, kelimelerin azlığına rağmen itikadla ilgili bütün meseleleri içine alır" der ve şu izahı sunar: "... Allah'ın büyüklüğünü ifadeye başlar. Bu ise Allah'ın varlığını ve kemalini tazammun eder. Sonra tevhidi beyan eder, şirki reddeder. Sonra Muhammedî risaleti teyid eder. Sonra, şehadetten sonra hususî ibadete çağırır. Zaten şehadetsiz ibadet bilinemez. Sonra felaha yani kurtuluşa davet eder ki, bu da ebedî bekadır. Şu halde, burada âhiret hayatına işaret vardır. Sonra bazı şeyler, ehemmiyetine binaen takviye için tekrar edilmiştir." Ezanla namaz vaktinin girdiği îlan edilmiş, mü'minler cemaate davet edilmiş olur. Ezan'ın bir başka mühim yönü şeâir-i İslâm'ın îlanıdır. Bu yönünü düşünmeyen nâdanlar, bir tüfek veya boru sesiyle veya minareye yerleştirilecek mahsus bir çalar saattin sertçe vurmasıyla veya mahalli dile tercümesiyle de bu duyurma işinin yerine getirilebileceğini söylerler. Ama mesele, sadece bir vakit duyurma işi değildir. Belki bu, ezanın îfâ ettiği birçok fonksiyondan sadece biridir ve tâlî kalan bir yönüdür. Ezan'ın fiille değil de sözle yapılmasındaki hikmet, sözdeki kolaylık sebebiyledir bu, her yerde her zaman herkesin imkanı dahilindedir. Ezan mı daha faziletli, imamet mi daha faziletlidir? İhtilaf konusudur. Buna: "Kişi, içinden bilirse ki imametin hakkını tam olarak verebilecektir, bu durumda imamet efdaldir, değilse ezan!" diye açıklık getirilmiştir. İmamlıkla müezzinliğin bir kimsede birleştirilmesi hususunda da ihtilaf vârid olmuştur. Buna bazıları "mekruh" demiştir. Beyhakî'de, bunun mekruh olduğunu belirten bir de rivayet vardır, ancak hadis zayıftır. Fakat Hz. Ömer'in şu sözü sahih senedle sabittir: "Hilafetle birlikte ezanı da yürütebilseydim ezan da okurdum." İmamlık ve müezzinliğin aynı şahısta birleşmesine umumiyetle müstehab denmiştir. Ezanı tarif ederken -çoğunlukça benimsenmemiş bile olsa da- İbnu'l-Münîr gibi bazılarının: Ezanın hakikatı müezzinden sâdır olan şeylerin tamamıdır. Söz, davranış ve heyet" dediğini bilmekte fayda var. Ezanın değiştirilemeyeceği hususunda Bediüzzaman'ın bir açıklaması şöyle: "Mesâil-i şeriatten bir kısmına Taabbüdî denilir-aklın muhakemesine bağlı değildir, emrolunduğu için yapılır. İlleti emirdir.

Bir kısmına "Mâkûlü'lmâna" tabir edilir, Yani bir hikmet ve bir maslahatı var ki, o hükmün teşriine müreccih olmuş; fakat sebep ve illet değil. Çünkü hakikî illet, emir ve nehy-i ilâhîdir.

Şeâirin taabbüdî kısmı, hikmet ve maslahat onu tağyir edemez, taabbüdîlik ciheti tereccuh ediyor, ona ilişilmez. Yüzbin maslahat gelse, onu tağyir edemez. Öyle de: "Şeâirin faidesi, yalnız mâlûm mesâlihdir" denilmez ve öyle bilmek hatadır. Belki o maslahatlar ise, çok hikmetlerinden bir faidesi olabilir. Mesela biri dese: "Ezanın hikmeti, müslümanları namaza çağırmaktır, şu halde tüfenk atmak kâfîdir." Halbuki o divane bilmez ki, binler maslahat-ı ezâniyye içinde o bir maslahattır. Tüfenk sesi, o maslahatı verse; acaba nev-i beşer namına, yahut o şehir ahalisi namına hilkat-ı kâinâtın netice-i uzması ve nev-i beşerin netice-i hilkatı olan îlân-ı Tevhid ve Rubûbiyet-i İlâhiyyeye karşı izhâr-ı ubûdiyete vasıta olan ezanın yerini nasıl tutacak?..

Elhasıl: Cehennem lüzumsuz değil, çok işler var ki, bütün kuvvetiyle "Yaşasın Cehennem!" der. Cennet dahi ucuz değildir; mühim fiyat ister. "مُه ِةَّنَجْلا ُبَاحْصَا ِةَّنَجْلا ُبَاحْصَا َو ِراَّنلا ُبَاحْصَا ىوَتْسَيَ...

نوُزِئاَفْلا□

"Şu ezanlar ki, şehadetleri dinin temeli, 478 Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli!"

BİRİNCİ FER'

Ezanın Fazileti

فَّصلا َو ِءاَدهنلا يف اَم ُساَّنلا ُمَلْعَي ْوَل :َلاق # ِ هاللّ َلوسر□□ نأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ1□

عارتقا « ُماَهِتْسِا».ناخيشلا هجرخأ .[اوُمَهَتْس ِهْيَلَع . ‘اوُمِهتْسَي ْنأ َّإ اوُدِجَي ْمَل َّمُث ِءل َّو ا

1. (2432)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar, eğer ezan okumak ile namazın ilk safında yer almada ne (gibi bir hayır ve bereket) olduğunu bilseler, sonra da bunu elde etmek için kur'a çekmekten başka çare kalmasaydı, mutlaka kur'aya başvururlardı." 479

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minlere ezan okumak ile, cemaatle kılınan namazların ilk safında yer almanın (yani, namaza erken gelmenin) ne kadar kıymetli, Allah indinde ne derece makbul bir amel olduğunu duyurabilmek için böyle bir üsluba yer vermiştir. Hususan, elde edilecek faziletin beyan edilmemesi onu nazarlarda daha da büyütmeye yöneliktir. Mamafih bazı rivayetlerde "hayır ve bereketten" ziyadesi gelmiştir ki, tercümede parantez arasında gösterdik.

Bu rivayette, mesela ezan okumak için evleviyet hakkı tanıyan güzel ses, gür ses, güzel okuma, vakit ahkamını iyi bilme gibi şartlarda eşitlik halinde kur'aya başvurmayı tavsiye etmiş olmaktadır. Buhârî'nin kaydettiği bir örneğe göre, (Kadisiye fethedildiği gün, müezzin yaralanıp ezan okuyamayınca askerler ezan okuma hususunda ihtilafa düşüp) durumu, komutanları Sa'd İbnu Ebî Vakkas'a götürürler. O da kur'a çekerek meseleyi halleder. Zayıf da olsa bir başka rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kur'aya başvurmaktan değil, kılıca sarılmaktan söz etmiş olmalıdır: 480

فْيَّسلاِب ِهْيَلَعا وُلِداَجُتَل□

طا َرُض ُهَل ُناَطْيهشلا َرَبْدَأ ِةَصلِل َيِدوُن اَذإ :# هاللّ ُلوسر□□
لاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ2□

ىضَقْنا اذإ بهتَح ، َرَبْدأ ِةَصلاِب َبِهوُث اَذإ تََّح ،َلَبْقأ ُنيِذأََّتلا َى ِضُق
اَذإف ُنيِذأََّتلا َعَمْسُي َ تََّح

رُكْذَي ْنُكَي ْمَل اَمِل ،اَذَك ْرُكْذا َو اَذَك ْرُكْذا : ُهَل ُلوُقَي ،هِسْفَن□
َو ِء ْرَملا َنْيَب َرِطْخَي تََّح َلَبْقأ ُبيِوْثََّتلا

يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .] بهلَص ْمَك ى ِرْدي اَم ُلُج َّرلا هلِظَي .
بهتَح ،ُلْبَق ْنِم

2. (2433)-Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namaz için ezan okunduğu zaman şeytan oradan sesli sesli yellenerek uzaklaşır, ezanı duyamayacağı yere kadar kaçar. Ezan bitince geri gelir. İkamete başlanınca yine uzaklaşır, ikamet bitince geri dönüp kişi ile kalbinin arasına girer ve şunu hatırla, bunun düşün diye aklında daha önce hiç olmayan şeylerle vesvese verir. Öyle ki (buna kapılan) kişi kaç rekat kıldığını bilemeyecek hale gelir." [481]

AÇIKLAMA:

---

[478] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/317-318.

[479] Buhârî, Ezân: 9, 32, Şehâdât: 30; Müslim, Salât: 129, (437); Tirmizî, Salât: 166, (225); Nesâî, Mevâkît: 22, (1, 269), Ezân: 31, (2, 23); Muvatta, Nidâ: 3, (1, 68); Cemâat: 6, (1, 131); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/319.

[480] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/319.

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde insî ve cinnî şeytanların ezandan duyduğu rahatsızlığı beliğ bir üslupla dile getirmektedir. Şârihler, hadiste öncelikle cinnî şeytan zikredilmiş olsa da insî şeytanların da dahil olduğunu belirtirler. "Çünkü derler, insî ve cinnî her mütemerride şeytan denir. Burada şeytandan murad iblis ise de şeytan cinsinin kastedilmiş olması da muhtemeldir." Tîbî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ezan dinlemek için şeytanın kendisini meşgul etmesini, kulağı dolduran ve bir başka şeyi dinlemeye mâni olan bir sese teşbih etti, bunun kötülüğünü belirtmek için de "sesli sesli yellenme" olarak tesmiye buyurdu." Tîbî'nin bu açıklaması ve ifade-i nebeviyi teşbihe hamli gayet tatminkâr olmakla beraber Kadı İyâz'ın, hadisi zahirine hamletmeye imkan bulduğunu da belirtmek isteriz. "Çünkü der, şeytan gıda ile beslenen bir cisimdir, ondan yel çıkması sahihtir."

Bazı âlimler bu işi şeytanın ezanı dinlemeye mani bir meşguliyet bulmak veya bazı sefih takımının yaptığı gibi istihfaf maksadıyla kasden yapmış olabileceği gibi, ezanı işittiği zaman, hissettiği korkunun şiddetinden, kasıdsız olarak, kendiliğinden hasıl olabileceğini de söylemiştir.

2- Rivayetin bazı vechinde şeytanın kaçtığı mesafe hakkında bir bilgi verilir: Müslim'dekine göre Ravha nam mevkiye kadar kaçmaktadır. İshak İbnu Râhûye'nin Müsned'inde bir dercede, buranın Medîne'ye otuz mil mesafede olduğu belirtilmiştir.

3- Şeytanın namazda verdiği vesvese hususunda çeşitli tasrihat farklı rivayetlerde gelmiştir: "Şunu şunu hatırla! der", "onu hayal ve kuruntulara daldırır", "hatırına gelmeyecek ihtiyaçlarını da hatıra getirir", "önceden hatırına gelmeyen şeyleri hatırlatır."

Bu son cümleden İmâm-ı Âzam'ın bir istinbatı meşhurdur: Anlatıldığına göre, bir adam gelerek, gömdüğü bir hazinenin yerini hatırlayamadığını söyleyerek yardım talebeder. İmam, namaz kılmasını ve namazda dünyevî hiçbir şey düşünmemeye gayret etmesini sıkı sıkı tembihler. Adam gider, tavsiyeyi yapar ve anında malının yerini hatırlar.

4- Bazı âlimler, bu hadisten hareketle, ezandan sonra, namaz kılmadan mescidden ayrılmayı mekruh addederler. Bunun, şeytanın fiiline benzeyeceğini söylerler.

5- Hadis ezanın faziletini beyan etmektedir. Ezan sesini duyan şeytanın onu işitmemek için otuz mil uzağa kaçması, onun faziletini anlamada yeterli bir delildir. Kaldı ki, başka rivayetlerde ezanı okuyan kimseler hakkında da fazilet beyan edilmiştir. Bu hadislerden bir kısmı müteakiben kaydedilecek 482

عَمْسُي َ ٮهتَح ٌطا َرُض ُهَل َو ،َلاَحأ ِةَّصلاِب َءاَدِهنلا َعِمَس اَذإ□
َنَاطْيهشلا هنإ] :ملسمل ٮرخأ يفو ـ3□

عَج َر َتَكَس اَذإف .ُهُت ْوَص َعَمْسُي َ ٮهتَح َبَهَذ َةَماَق“ ْا َعِمَس□
اَذإف .َس ْوَس َوَف َعَج َر َتَكَس اَذإف .ُهُت ْوَص

ٮعمو.ةصلا ةماقإ :انهاه « ِبيوْثهتلاِب» دارملاو.هوحن ٮراخبللو
،هظفل اذه .[َس ْوَس َوَف

«هعضوم نع ل هوحَت « َلاحأ .

3. (2434)- Müslim'in diğer bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Şeytan namaz için okunan ezanı işitti mi kaçar.

Müezzinin sesini işitmemek için sesli sesli yellenir. (Ezan bitip müezzin) susunca geri döner ve vesvese verir. İkameti işittiği zaman, müezzini duymamak için gider, susunca geri döner ve vesvese verir." 483

ءاَدِهنلا َعِمَس اَذإ َناَطْيهشلا ّنَإ ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوسر ُتْعِمَس]□
:لاق هْنَع ُهاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ4□

نيثثو ةتس بلع ةنيدملا نم ءاحورلاو :بوارلا لاق.[ِءاَحو هرلا
َناكَم َنوُكَي بهتح َبَهَذ ِةَّصلاِب

ملسم هجرخأ .يم .

4. (2435)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Şeytan namaz için okunan ezanı işitince Ravhâ nâm yere kadar gider."484

AÇIKLAMA:

Ravhâ daha önce kaydettiğimiz üzere İshak İbnu Râhûye'nin bir dercinde Medîne'ye otuz mil mesafede bir yer olarak tarif edilmiştir. Bazı rivayetlerde ise otuz altı mil olarak tarif edilmiştir. Hülasa Medîne'den oldukça uzak mesafede bulunan bir yerin adıdır. 485

---

[482] 2444-2449. hadisler; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/320-321.

[483] Müslim, Salât: 16, (389); Buhârî, Ezân: 4; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/321.

لاق َتكَس أَّمَلَف .بِدأَنُي ٌلِب َماَقف # ِ هاللّ ِلوسر َعَم اهنُك]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ5□

نئاسنلا هجرخأ .[َةَّنَجلا َلَخَد ًانيِقَي اَذه َلْث ِم َلاق ْنَم :# ِ .
هاللّ ُلوسر

5. (2436)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik.

Bilâl (radıyallâhu anh) kalkıp ezan okudu. (Ezanı bitirip) susunca, Aleyhissalâtu Vesselâm: "Kim bunun mislini kesin bir inançla söylerse cennete girer" buyurdu." 486

AÇIKLAMA:

Ezan'ın muhtevası, bahsin başındaki UMUMÎ AÇIKLAMA kısmında belirttiğimiz üzere İslâm îtikadının yani Âmentü'nün temel prensiplerini ihtiva etmektedir. Bunlara yakînî şekilde yani kesin bir inanç, İslâm şeriatına îman demektir. Amel olmasa bile Lâilâhe illallah Muhammedü'r-Resûlullah diyen kimsenin dahi cennete gideceği müjdelendiğine göre, ezanı tekrar eden kimse başkaca günahları için ceza çekse bile, cehennemde ebedî kalmayıp, cennete gidecektir. Resûlullah, şeriatının bu umumî prensibini bir kere de ezan vesilesiyle beyan buyurmuş olmaktadır. 487

مُتْع ِمَس اَذإ :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوسر َعِمَس ُههنأ] امهْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ6□

بهلَص ْنَم ُهَّناِف هىلَع اوُّلَص َّمُث .ُلوُقَي اَم َلْثِم اوُلوُقَف
َءاَدِهنلا

نأ ىِغَب ْنَي َ ِةهنَجلا يف ٌةَل ِزْنَم اَهَّنإَف َةَليِس َوْلا َيِل َ هاللّ□
اوُلَس َّمُث ،ًارْشَع اَهِب ِهْيَلَع ُ هاللّ ىهلَص ًةَص هىَلَع

هَل ْتهلَح َةَليِس َوْلا َيِل َ هاللّ َلَأَس ْنَمَف ؟ َوُه اَنأ َنوُكَأ ْنأ اوُج ْرأ□
َو ِ، هاللّ ِدابِع ْن ِم ٍدْبَعِل هاإ َنوُكَت

. ُةَعاَفهشلا .[ةسمخلا هجرخأ إ ىراخبلا

6. (2437)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anh)'ın anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işitmiştir: "Ezanı işittiğiniz zaman müezzinin söylediğini aynen (kelime kelime) tekrar edin. Sonra bana salât u selâm okuyun. Zîra kim bana salât u selâm okursa Allah da ona on misliyle rahmet eder. Sonra benim için el-Vesîle'yi taleb edin. Zîra o, cennete bir makamdır ki, mutlaka Allah'ın kullarından birinin olacaktır. Ona sahip olacak kimsenin ben olmamı ümid ediyorum. Kim benim için Allah'tan el-Vesîle'yi taleb ederse, şefaat kendisine vâcib olur."488

Hadisin ilk cümlesi Buhârî'de de rivayet edilmiştir. 489

□ِ # َلاق :ْنَم َلاق َح ِني َنَسْمَع ُءاَدِهنلا : ًمُهَّللا َر هب هِذه
□7ـ وعن جابر َر ِضَي هاللّ ُ هْنَع [أنه رسول َ هاللّ

َتآ ِمُحَمهدا ًلا َوْل َسيِلَة َو َالْفِضِ يلَة َو اْبَعْثه ُ مَقَامًا َمْحُمودا ًلا ِذَّلْ ي
ِالدهعْوَ ِة التلاهتمامة ِو َالاصلاة ِالْقَائِمَة

. □لَه ُشَفَاعَتِي َيوْ َمالْقِيَامَة ِ». أخرجه الخمسة إ املسم
َو َعدْتَه ُ].وفي رواية: «كَمَا َو َعدْتَه ُإ َّلاحَلتْ

7. (2438)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ezanı işittiği zaman kim: "Allâhümme Rabbe hâzihi'dda'veti'ttâmme ve'ssalâti'lkâime âti Muhammedeni'l-Vesîlete ve'lfadîlete veb'ashu makâmen mahmûdeni'llezî va'adtehu. (Ey bu eksiksiz davetin ve kılınan namazın sahibi! Muhammed'e Vesîle'yi ve fazîleti ver. O'nu, va'adettiğin -bir rivayette va'adettiğin üzere- makam-ı Mahmûd üzere ba's et (dirilt)" derse, ona Kıyâmet günü mutlaka şefaatim helal olur." [490]

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, ezan dinleme adabını öğretmekte ve ezanı dinleyince okunması gereken duâyı haber vermektedir. Ayrıca, duâda vesile ve mâkam-ı Mahmûd'un zikri geçmektedir.

[486] Nesâî, Ezân; 34, (2, 24); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/322.

[487] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/322.

[488] Müslim, Salât: 11, (384); Ebû Dâvud, Salât: 36, (522); Nesâî, Ezan: 33, (2, 23); Tirmizî, Salât: 154, (208); İbnu Mâce, Ezân: 4, (720); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/323.

[489] Ezân: 7.

Şimdi bunları kısa kısa açıklayalım:

A) EZAN DİNLEME ÂDÂBI:

Bu birbirini takiben yapılması gereken birkaç davranış gerektirmektedir: * Müezzinin sözlerini tekrar etmek.

* Resûlullah'a salât u selâm okumak.

* Vesîle duâsını okumak.

Bunları kısaca açıklayalım:

EZANI TEKRAR:

Hadiste, "işitme" şartıyla ezanın tekrarı emredilmektedir. Şu halde müezzin görülse ve fakat uzaklık veya sağırlık gibi bir sebeple ezan duyulmasa, tekrar gerekmez.

Ezanın tekrarı demek, başka meşguliyetleri terketmek demektir. Hanefî âlimleri bu hadisten hareketle Kur'ân okumak, zikretmek, duâ etmek, konuşmak, selam almak gibi her çeşit meşguliyetin terkini ve okunan ezanın tekrarını "vacib" addetmişlerdir. Zâhirîler ve İbnu Vehb de bu hükme varırlar. Müteakip rivayet tekrarın keyfiyyetini daha sarîh olarak açıklayacaktır. Burada şimdiden dikkat çekmemiz gereken husus şudur: Müezzin ح ًَفلا ىلع َّيح ِة ًّصلا ىلع َّيح□ "(Haydi namaza, haydi kurtuluşa)" dediği zaman bu ibâre aynen tekrar edilmeyip buna bedel "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh. ميِظَعْلا
□ِهِلَعْلا ِ هللِاب ًهِا َة َّوُق ًَو َل ْوَح

(Günaha karşı korunmak ve ibadet yapmak için gerekli kuvvet ancak Allah'tandır)" denilecektir. Hanefîlerden bazılarına göre müezzin: "Hayye alâ'l-Felâh" deyince, işiten: ح ًَفلا ىلع َّيح اَم َو□ َناَك ُ هالّل َءاَش اَم

نُكَي ْمَل ْأَشَي ْمَل□ "Allah'ın dilediği olur dilemediği olmaz" demelidir. م ْوَّنلا َنِم ٌرْيَخ ُة ًّصلا□ "es-Salâtu hayrun minennevm" yerine de sadakte ve bererte demelidir. "Bunların da aynen tekrarı müezzini alay yerine geçer" denmiştir.

Ezanı tekrar etmemeyi meşru kılan bazı sebepler vardır: Namazda veya helada olmak, cinsî münasebette bulunmak gibi. Bu durumlarda tekrar gerekmez. Bunun dışında genç-ihtiyar, kadın-erkek, temizcünüp, nifaslı herkese tekrar vâcibtir.

Hulvânî: "Namaz farz olmayana tekrar vacib olmaz" demiştir. Bazı âlimler, "Ezanı namazda işiten kimse, namazdan çıkınca tekrar etmelidir" demiştir. Şunu da kaydedelim ki hadisten: "Namazda olan kimse işittiği ezanı tekrar edecek olsa namazı bozulmaz, yeter ki hayye ala'ssalât, hayye ala'lfelâh demesin, bunlar kişiyi namaza çağrıdır, namazı bozar, bunlara bedel lâ havle velâ kuvvete illâ billâh diyecek olursa namazı bozulmaz çünkü bunlar zikirdir" hükmü de çıkarılmıştır. "Çünkü emir âmmdır, musallîyi hariç tutacak bir karîne yoktur, bu çeşit emirler vücûb ifade eder" denmiştir. İmam Şâfiî bu görüştedir.

Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî mezheplerine göre -ki cumhur-u fukahanın hükmü de böyledir- hadisteki emir vücûb değil, istihbab ifade eder. Hanefîlerden Tahâvî de bu kanaattedir.

Âlimler müezzini "aynen tekrar" meselesini kayıtlarlar. Sözgelimi o "duyurmak" maksadıyla yüksek sesle okuduğu halde işiten, "zikir" maksadıyla gizlice tekrar eder. Ancak telaffuz etmeksizin zihninden mânayı geçirmesi, emrin yerine getirilmesinde yeterli olmayacaktır.

Birkaç ayrı ezan okunması halinde ilk okunanın tekrarı yeterli midir konusu da medâr-ı bahis olmuştur. Nevevî: "Mezhebimizde bu meseleyle ilgili rivayete rastlamadım" demiştir. Ancak bazı âlimler: "Sebep taaddüd ettiği için her birine icabet etmesi gerekir" hükmüne varmıştır.

Ezanı tekrar meselesini bitirirken şunu da belirtelim: Ezanı tekrar işine müstehap diyen cumhur, Müslim'deki bir başka rivayeti esas almıştır. Bu rivayete göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir müezzinin ezan okuduğunu işitir. Müezzin Allahu ekber deyince (fıtrat üzere oldu) der. Eşhedü en lâ ilâhe illallah ةَرْطِفْلا ىلع□

deyince (ateşten kurtuldu) der. Bazı âlimler: "Resûlullah, ezan sırasında, müezzinin رأَّنلا َنِم َجَرَخ□

söylediklerinden bir başka şey söylediğine göre, ezanı tekrar müstehabtır, vacib değildir" diye netice çıkarırlar.

Bu istidlale şöyle cevap verilmiştir: "Hadiste, Resûlullah'ın tekrar etmediği tasrih edilmemiştir, müezzinin söylediklerini aynen tekrar etmiş olması da caizdir, ancak râvi, adet olanla yetinip onu rivayet etmemiştir, sadece adet olana ziyade edilen sözü rivayet etmiştir." Keza şu mülahaza da ilave edilmiştir: "Belki de bu hadis, Resûlullah'ın tekrar emrinden önce cereyan eden durumu anlatmaktadır." Yani bidayette tekrar emredilmemiştir, ancak Efendimiz sonradan ezanın tekrarını emretmiştir, esas olan da nâsih olan son emirdir. 491

RESÛLULLAH'A SALÂT (U SELAM)

Ezan okununca, yapılması emredilen ikinci husus, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a salât okunmasıdır. 492

Salât duâdır, Cenab-ı Hakk' tan rahmetini talebtir. Resûlullah'a okunacak salâtın belli bir formülü vardır denebilir. "Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. (Rabbim Muhammed'e ve O'nun âli'ne rahmetini bol kıl)" şeklinde yapılacak salât rivayetlerde gelen en kısa salâtlardandır. En mükemmeli, namazda son tahiyyatta okunan sallibârik duâsıdır. Cenâb-ı Hakk'ın salât etmesi, rahmet kılması, mağfirette, afda bulunması demektir. Her hayrın on misliyle kabul edilmesi ilâhi kanun olması sebebiyle (En'âm 160) Resûlullah için yapılan bir salât duâsına mukabil Cenâb-ı Hakk on rahmet verecektir. 493

DA'VETU'T TÂMME:

Ezandan sonra okunacak duâda birkaç tabir geçmektedir: "Ed-Da'vetu't-Tâmme", "el-Vesîle", "el-Fazîle", "Makâm-ı Mahmûd." Önce ed-Da'vetu't-Tâmme'yi açıklayalım. Zîra duâ "Ey bu da'vetu'ttâmme'nin ve kılınan namazın sahibi Allah'ım..." diye başlamaktadır. Beyhakî'nin bir rivayetinde هِذه ِهقَحِب َكُلأْسَا يِهنِا َّمُهللَا□

□ٍةوْعَّدلا ّتلا ةًّماşeklinde gelmiştir. Yani: "Allah'ım, senden şu da'vet-i tâmme hakkı için istiyorum..."

Bundan murad hususunda âlimler şu açıklamayı yapmışlardır: Bu tevhid da'veti'dir, şu âyette olduğu gibi: "Hak olan da'vet ancak O'nadır" (Ra'd 14). هقَحْلا ُةَوْعَد ُهَل□

Denmiştir ki: "Tevhid da'veti tamdır. Çünkü şirk noksanlıktır. Tam demek, içerisine tegayyür ve tebeddül girmez. Haşir gününe kadar bâki kalır" demektir. Tevhid, "tam" sıfatına layık olan yegane da'vettir, onun dışında kalan her şey fesada maruz olabilir. İbnu't-Tîn: "Ezan tam sıfatıyla tavsif edilmiştir, çünkü içerisinde sözlerin etemmi (en eksiksiz olanı) mevcuttur. Bu da "Lâilâheillallah" dır" der. Tîbî de ezanın başından Muhammedu'r-Resûlullah cümlesine kadar olan kısmın da'vet-i tâmme'yi teşkil ettiğini, hay'ale'nin494 ةًَّصلا□

َنوُمقُي

âyetinde kastedilen -ve başlanan namaz diye tercüme ettiğimiz -essalâtu'lkâime'yi teşkil ettiğini söylemiştir. Şu ihtimal de ileri sürülmüştür: Muhtemeldir ki, buradaki es-Salât'tan murad ed-Duâ'dır, kâime' den murad da eddâime'dir. Kim bir şeyi devam üzere yaparsa o şeye kaim oldu denir, bu hale göre, essalâtu'lkâime, edda'vetu't-Tâmme'yi beyan etmiş olmaktadır. Mamafih duâda kastedilen essalat'ın o anda kılınması için çağrısı yapılan namaz olması da muhtemeldir. İbnu Hacer bu ihtimalin azher (daha kuvvetli) olduğunu belirtir.

el-VESÎLE

el-VESÎLE'ye gelince, bu lügat olarak bir büyüğe yaklaşmayı sağlayan vasıta, aracı mânasına gelir. Hadiste bununla cennetteki yüce bir makam kastedilmiş olmaktadır. Nitekim, sadedinde olduğumuz rivayet, Vesîle'yi dile getiren rivayetlerden Resûlullah'ın onunla ilgili olarak yaptığı tarifi ihtiva eden vechidir: "Zîra o (elvesîle), cennette bir makamdır..." buyurmakta, bu makamı Allah'ın bir kişiye vereceğini belirtmekte ve tevâzu olarak bu kimsenin kendisi olması hususundaki temennisini ifade buyurmaktadır. Öyle ise, daha net ifade ile el-Vesîle, cennetteki en yüce makamdır, bu makam tek bir insana verilecektir, o da Allah indinde insanların en yüce olduğunu Mi'rac ve Kur'an gibi mucizelere mazhariyetle isbat eden Eşref-i Mahlukât ve Fahr-i Kâinat Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'dir.

Bu yüce makama vâsıl olan, Allah'a yakındır; böylece Efendimiz, günahların affı dahil her çeşit ebedî lütuflara mazhariyet için şart olan ilâhî yakınlığı elde etmeye vesîle olmuş olur. Şu halde baştaki mâna böylece tahakkuk etmiş olmaktadır.

el-FAZÎLET:

Resûlullah için Vesîleden sonra taleb edilen ikinci şey, el-Fazîlet'dir. Bunun da Vesîle gibi diğer mahlukâta nasib olmayacak bulunan ziyade bir mertebe olduğu veya Vesîle'yi tefsir mahiyetinde geldiği söylenmiştir.

---

[492] Cuma sabahları, kandil günleri, yatsı ezanlarından sonra veya Erzurum ve çevresinde olduğu gibi beş vakit ezandan sonra ilave edilen salât u selâm, menşeini bu emr-i nebeviden almış olabilir.

MAKÂM-I MAHMÛD:

Bu da cennette bir makamdır. Öyle bir makam ki, o makamda bulunan kimse övgüye mazhardır. Övgü, belli bir kıymet ve kemal ve fazilet; bir kelime ile, kerâmetler sebebiyle olur. Burada mutlaktır, yani pek çok üstünlüklerle övgüye mazhar olunan bir makamdır. Duâ, çeşitli te'villere göre: "O'nu Kıyâmet günü dirilt ve Makâm-ı Mahmûd'a çıkar" veya "...makâm-ı Mahmûd'u O'na ver" veya "...O'nu makâm-ı Mahmûd üzere dirilt" mânalarında anlaşılabilir.

Nevevî, bu makam mübhem olmadığı halde, hadiste nekre gelmiş olmasını, sanki âyetten hikaye tarzında zikredilmiş olmasıyla açıklar. Zîra Makâm-ı Mahmûd âyet-i kerîme'de zikredilmektedir: كَثْعَبَي ْنَأ□ سَع

□"Ümid edebilirsin, Rabbin seni bir Makâm-ادوُمْحَم ًاماقَم كُّب َر ı Mahmûd'a gönderecektir" (İsrâ 79.).Mamafih, bazı rivayetlerde, diye ma'rife olarak da gelmiştir. دوُمْحَملا ُماَقَمْلا□

Makâm-ı Mahmûd üzerine İbnu Hacer şu açıklamayı sunar: "İbnu'l-Cevzi ve ulemânın ekserisi Makâm-ı Mahmûd ile "şefaat" kastedilmiştir" derler. Bazıları: "Resûlullah'ın Arş üzerine oturtulmasıdır", bazıları: "Kürsî üzerine oturtulmasıdır" demiştir. Her iki görüşün de taraftarları var. Sahih olmaları halinde, biri diğerine mâni değildir. Zîra, Resûlullah'ın Arş (veya Kürsî) üzerine oturtulması, şefaat etme hususunda izin alameti olması muhtemeldir. Makâm-ı Mahmûd ile -meşhur olduğu üzere- şefaat, oturtma ile de vesîle veya fazîlet ile ifade edilmiş olan menzile (makam) kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Nitekim İbnu Hibbân'ın Sahih'inde Ka'b İbnu Mâlik hadisi olarak geldiği üzere Resûlullah şöyle demiştir: "Allah insanları Kıyâmet günü diriltir. Rabbim, (önce) bana yeşil bir elbise giydirir. Ben Rabbimin söylememi dilediği şeyi söylerim. İşte bu Makâm-ı Mahmûd'dur." Anlaşılan o ki, buradaki mezkûr söz, şefaatten önce Resûlullah'ın Rabb'ine takdim ettiği senâdır. Yine anlaşılan o ki, Makâm-ı Mahmud bu halde iken, Resûlullah için hâsıl olan şeylerin mecmuudur. Bunu, hadisin sonundaki, "Ona şefaatim vacib olur" cümlesi ihsâs eder. Çünkü, onun için taleb بِتعاَفَش ُهَل ْتَّلَح

edilen şey şefaattir.

Hadiste gelen "şefaatim vacib olur" ifadesi üzerine şöyle bir itirazda bulunulmuştur: "Şefaat günahkârlar hakkında sâbit olduğu halde Vesîle duâsını okuyanları mazhar olacağı sevap şefaatle ifade edilmiştir. Günahı olmayanların şefaate ihtiyacı var mıdır? Bu itiraza şu cevap verilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın başka şefaatleri de var. Sorusuale maruz kalıp hesap vermeden cennete girme, cennetteki derecelerin yüceltilmesi gibi. Bu duâyı yapan herkes, kendine münasip olana mazhar olur." 495

لاَقف ُرَبْكأ ُ هاللّ ُرَبْكأ ُ هاللّ :ُنِهذ َؤُملا َلاق اَذإ :#ِ هاللّ ُلوسر□
لاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نعو ـ8□

نَا ُدَهْشأ :َلاق َّمُث ُ، هاللّ ّاَإ َهلاِ َنْأ ُدَهْشأ :َلاَق .ُهاللّ ّاَإ َهَلاِ َ□□
ْنأ ُدَهْشأ :َلاَق َّمُث .ُرَبْكأ ُ هاللّ ُر َبْكأ ُ هاللّ :ُمُكُدَحأ

و َل ْوَح َ :َلاق .ِةَّصلا ىلَع هَح :َلاق َّمُث ِ، هاللّ ُلوسر□ □□
ًادهمَحُم َّن ًأ ُدَهْشأ :َلاق .ِهاللّ ُلوس َر ًادهمَحُم

رَبْكأ ُ هاللّ ُرَبْكأ ُ هاللّ :َلاق َّمُث .ِهللّاِب ّاَإ َة َّوُق ًَو َل ْوَح َ□
:َلاق .ِح ًَفلا ىلَع هَح :َلاَق َّمُث ِ، هللّاِب ّاَإ َة هوُق

ملسم هجرخأ .[َةَّنَجلا َلَخَد ِهِبْلَق ْنِم ُ هاللّ ّاَإ َهلاِ َ :َلاق .ُهاللّ ّاَإ
َهلاِ َ :َلاق َّمُث ،ُرَبْكأ ُ هاللّ ُرَبْكأ ُ هاللّ :َلاق

دواد وبأو .

8. (2439)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müezzin, "Allahu ekber Allahu ekber" deyince sizden kim samimiyetle, "Allahu ekber Allahu ekber" derse; sonra müezzin: "Eşhedu en lâ ilâhe illallah" deyince, "Eşhedu en lâ ilâhe illallah" derse; sonra müezzin: "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" deyince, "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" derse; sonra müezzin: "Hayye ala'ssalât" deyince "Lâ havle velâ kuvvete illâ billah" derse; sonra müezzin: "hayye ala'lfelâh" deyince, "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" derse; sonra müezzin: "Allahu ekber Allahu ekber" deyince, "Allahu ekber Allahu ekber" derse; sonra müezzin: "Lâilâhe illallah" deyince "Lâilâhe illallah" derse cennete girer." 496

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste (2438) emredilmiş olan müezzinle birlikte ezanın tekrar edilmesi emrinin nasıl yapılacağı bu hadiste gösterilmektedir. 497

495 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/326-328.

عَمْسَي َني ِح َلاق ْنَم :َلاق # ِ هاللّ َلوسر هنأ] هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر صاقو بأ نب دعس نعو ـ9□

كي ِرَش َ ُهَدْح َو ُ هاللّ َّإ َهَلإ َ ْنأ ُدَهْشأ اَنأ َو :َنِهذ َؤُملا□

م ًَ ْس“اِب َو ،اهيِبَن» :ةياور يفو.[ًوُس َر ٍدهمَحُمِب َو ًاهب َر ِ□
هللاِب ُتيض َر ،هُلوُس َر َو ُهُدْبَع ًادهمَحُم ّنأ َو ُهَل

براخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .«ُهُبْنَذ ُهَل َرِفُغ ًانيِد .

9. (2440)- Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müezzini işittiği zaman, kim: "Ben şehadet ederim ki, bir olan Allah'tan başka ilah yoktur, O'na şerik de yoktur, Muhammed O'nun kulu ve Resûlüdür. Rabb olarak Allah'tan Resûl olarak Muhammed'den -bir rivayette "...nebî = peygamber olarak Muhammed'den din olan İslam'dan- razıyım" derse günahı affedilir."498

بلَع ُسِلاَج َوُه َو َناَيْفُس ِبأ َنب َةَيِواَعُم ُتْعِمَس] :لاق لهس نب
دعسأ ةمامُأ بأ نعو ـ11□

دَهْشأ :َلاق ،ُرَبْكأ ُ هاللّ ُرَبْكأ ُ هاللّ :ُةَيِواَعُم َلاَقف .ُرَبْكأ ُ
هاللّ ُرَبْكأ ُ هاللّ :َلاَقف ُنِهذَؤُملا َنهذأ َنيح ِرَبْنِملا

ادهمَح ُم َّنأ ُدَهْشأ :َلاق .اَنأ َو :ُةَيِواَعُم َلاق .ُهاللّ هاإ َهلاِ َ ْنأ
ُدَهْشأ :َلاق .اَنأ َو :ُةَيِواَعُم َلاق .ُهاللّ َّإ َهلاِ َ ْنأ

نَضَقْنا اهمَلَف ،اَنأ َو :ُةَيِواَعُم َلاق .ِهاللّ ُلوُسر ًادهمَحُم هنأ
ُدَهْشأ :َلاق .اَنأ َو :ُةَيِواَعُم َلاق .ِهاللّ ُلوسر

اَم َلْثِم ُلوُقَي ُنِهذَؤُملا َنهذأ َني ِح ِرَبْنِملا ىلَع # ِ هاللّ َلوُسر ُتْعِمَس
ُساَّنلا اَهُّيأ اَي :َلاق .ُنيِذأتلا

ىراخبلا هجرخأ .[ِىتَلاَقَم ْنِم ُمُتْعِم َس .

10. (2441)- Ebû Ümâme Es'ad İbnu Sehl (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Mu'âviye İbnu Ebî Süfyan (radıyallâhu anh)'ı minberde oturmuş (hutbe vermek üzere bekliyorken) dinliyordum. (Ezan başladı.) Müezzin: "Allahu ekber Allahu ekber" deyince, Mu'âviye de: "Allahu ekber Allahu ekber" dedi; Müezzin: "Eşhedu en lâ ilâhe illâllah!" dedi. Mu'âviye: "Ben de!" dedi; Müezzin: "Eşhedu en lâ ilâhe illallah!" dedi. Mu'âviye: "Ben de!" dedi. Müezzin: "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah!" dedi. Mu'âviye: "Ben de!" dedi. Müezzin: "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah!" dedi. Mu'âviye: "Ben de!" dedi. Ezan okuma işi bitince dedi ki: "Ey insanlar! Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı minberde iken işittim, O da, müezzin ezan okurken tıpkı sizin benden işittiğinizi söylüyordu (bizzat işittim)." 499

AÇIKLAMA:

Bu hadisten âlimler şu hususları istinbat etmişlerdir: **1-** Bu hadis minberde olan imamdan ilim alınabileceğini ifade eder. **2-** Hatib müezzine icabet edip, ezanı tekrar eder.

3- Müezzine icabet için sözünü aynen tekrar etmek gerekmez. Hz. Mu'âviye'nin yaptığı gibi müezzini te'yid eden "Ben de" veya benzer bir şey söylemek yeterlidir.

4- Hutbeye başlamadan önce başka söz söylemek mübahtır. **5-** 500 Hutbeden önce oturulabilir.

اَنأ َو اَنأ َو : َلاق ُدَّهَشَتَي ُنِهذَؤُملا َعِمَس اَذإ َناك # َّبهنلا هنأ]].
11ـ ونع ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع:

دواد وبأ هجرخأ .

11. (2442)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), müezzinin ezan okurken şehadet getirdiğini işitince: "Ben de! Ben de!" derdi." [Ebû Dâvud, Salât 36, (527).] 501

AÇIKLAMA:

498 Müslim, Salât: 13, (386); Ebû Dâvud, Salât: 36, (525); Tirmizî, Salât: 156, (210); İbnu Mâce, Ezân: 4, (721); Nesâî, Ezân: 38, (2, 26); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/329.

499 Buhârî, Cuma:23; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/329.

Bu rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ezan sırasında müezzine icabet edip, ezan elfazını tekrar ettiğini göstermektedir. Resûlullah'ın teşehhüdünün "Şehadet ederim ki, ben Allah'ın هاللّ ُلوُس َر ِهنَا ُدَهْشَا

Resûlüyüm" şeklinde mi, yoksa bizimki gibi, "Şehadet ederim ki, Muhammed هاللّ ُلوُس َر ًادهمَحُم َّنَا ُدَهْشَا

Allah'ın Resûlüdür" şeklinde mi olduğu ihtilaf mevzuu olmuştur. Ancak, "sahih olanı onun şehadetinin de bizimki gibi olduğudur" denmiştir. 502

اَم َلْثِم اوُلوُقَف َءاَدِهنلا ُمُتْعِمَس اَذإ : َلاَق # َّىبهنلا هنأ] هْنَع ُ
□12ـ نعو ىبأ ديعس ىردخلا ر َض ِي َ هاللّ

ةتسلا هجرخأ .[ُنِهذ َؤُملا ُلوُقَي .

12. (2443)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ezanı işittiğiniz zaman, müezzinin söylediğinin mislini tekrar edin!" 503

□ابِسَتْحُم َنيِنِس َعْبَس َنهذأ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] : لاق
□13ـ نعو نبا سابع ر َض ِي َ هاللّ ُ امهْنَع

هلعف ىلع باوثلاو رج‘ا بلاط « ُبِسَتْحُملا».يذمرتلا هجرخأ .[
ِراَّنلا َنِم ًةَءا َر َب ُهَل ُ هاللّ َبَتَك

ىلاعت هاللّ نم .

13. (2444)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, yedi yıl sevabına inanarak ezan okursa, Allah bunu, onun ateşten kurtulmasına bir senet yapar." 504

AÇIKLAMA:

Burada ezandan maksad, namaz için okunan ezandır. Muhtesiben demek, Resûlullah'ın müezzin için vaadetmiş olduğu sevaba inanıp, bunu Allah'tan bekleyerek demektir. Münâvî, bu kelimeden hareketle, hizmeti mukabil ücret almamayı, müezzinliği sırf sevabı için yapmayı anlar.

Yine Münâvî, bu hizmetin ateşten kurtuluş beratı olacağı hususunu şöyle açıklar: "Çünkü, iki şehadete ve Allah'a duaya bu kadar uzun müddet, dünyevî bir sebep olmadan devam etmek, kişinin nefsini, tevhidle yoğurulmuş hale getirir. Bu ise, Allah tarafından verilmiş bir hediyyedir. Rabb Teâlâ verdiği hediyyesini geri almaz." 505

هِت ْوَص نَدَم ُهَل ُرَفْغُي ُنِهذَؤُملا :َلاق # ِ هالّل َلوُسر هنأ]□ □
هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ14□

اَم ُهْنَع ُرِهفَكُي َو ،ًةَ ًّص َنو ُرْشِع َو ٌسْمَخ ُهَل ُبَتْكُي ِة ًّصلا
ُدِهاَش َو .ٍسِباَي َو ٍبْط َر ٌّلُك ُهَل ُدَهْشَي َو

رْجأ ُلْثِم ُهَل َو ؟ٍسِباَي َو ٍبْط َر ٌّلُك ِهِل ْوَق َدْعَب» :ةياور□
يفو.ىئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَمُهَنْيَب

نَفوَتْسا اذإ هالّل ةرِفْغَم لمكتسي َو نفوَتْسَي هنأ ىنعملاو ،ةياغلا
َو ُدَم ا' «نَدَملا».« ُهَعَم نهلَص ْنَم

كلذ ريغ ليقو ،توصلا نم ةياغلا غلب اذإ ةرفغملا نم ةياغلا .
غلبيف هتوص غْف َر يف ُهَعْس ُو

14. (2445)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müezzin, sesinin gittiği yer boyunca mağfiret olunur. Yaş ve kuru herşey onun lehinde şehadet eder, namaza katılan kimseye yirmibeş kat namaz yazılır ve iki namaz arasındaki (günahları) affedilir." 506

AÇIKLAMA:

1- Müezzinin, sesinin gittiği yere kadar mağfiret olunması, muğlak bir tabirdir. Bu sebeple birbirinden farklı yorumlara ve anlaşmalara imkan verilmiştir:

[502] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/330.

[503] Buhârî, Ezân: 7; Müslim, Salât: 10, (383); Ebû Dâvud, Salât: 36, (522); Nesâî, Ezân: 33, (2, 23); Tirmizî, Salât: 154, (208); İbnu Mâce, Ezân: 4, (720); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/330.

[504] Tirmizî, Salât 152, (206); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/331.

[505] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/331.

* bir şeyin nihâî hedefi, ulaşacağı son nokta olduğuna göre, hadisin mânası, Allah'ın مَدَى الشَّىْءْ

mağfiretinin çokluğunu ifade eder. Sesinin ulaştığı bir hedef varsa, mağfiret de o hedefe ulaşacak kadar çoktur, öyleyse hadis, Allah'ın mağfiretinin genişliğini mübâlağalı bir üslubla ifade etmektedir. * Burada bir teşbih yapılmıştır, şöyle ki: Kişinin bulunduğu yerle sesin ulaştığı en uzak nokta arasını dolduracak kadar çok günah işlemiş bile olsa, bu günah affedilir.

* Müezzin sayesinde, -onun sesini işitip de o sesin sebep olduğu namaza iştirak eden- herkes mağfiret olunur. Böylece bunlar, onun sayesinde mağfiret görmüş gibi olur. Müteakip hadisin de te'yid edeceği üzere, bu açıklamadan şu sonuç da çıkarılır: "Sebep olan, yapan gibidir" kaidesince, onların sevabının bir misli, ayrıca müezzine gelir. سُبْحَانَ مَنْ وَسِعَتْ رَحْمَتُهُ

* Müezzinin, sesinin gittiği bölge içerisinde işlediği günahları affedilir.

* Onun şefaati ile, sesinin gittiği yere kadar olan saha içerisinde sakin olanların günahları affedilir.

* Mağfiretin "mağfiret taleb etme" mânası da vardır. Öyleyse, hadis "Sesini işiten herşey müezzin için mağfiret taleb eder."

2- Yaş, kuru tabiri ile "canlı cansız (herşey)" denmek istenmiştir. "Yaş"la hayvanlar, bitkiler; "kuru" ile de cansızlar kastedilmiştir.

3- Hadiste müezzinleri seslerini imkan nisbetinde yükseltmeye teşvik

vardır. Esasen Buhârî'nin bir rivayetinde: "...Ezan okurken sesini yükselt, zîra müezzinin sesini işiten insan, cin ve sâir her şey Kıyâmet günü onun lehinde şehadet edecektir" buyurulmuştur. İbnu Huzeyme'nin bir rivayeti: "...ağaç, toprak, taş..." ziyadesini ilave eder.
4- Bazı âlimler, bu hadisle ilgili olarak akla gelebilecek bir noktaya parmak basarlar: "Âdet ve müşahede ile sabittir ki, "işitme", "şehadette bulunma", "tesbih etme", "mağfiret taleb etme" gibi fiiller canlılara mahsustur, cansızlardan bunlar hâsıl olamaz. Acaba hadiste bunlar cansızlara nisbet edilirken, onların, bunların lisan-ı hal ile söylemeleri mi kastedilmiştir? Yoksa hadisin zahiri mi maksuddur?" İbnu Hacer şu cevabı verir: "Allah'ın cansızlarda da hayat ve kelam yaratması aklen mümteni' (imkansız) değildir."

Aliyyü'l-Kârî de şu cevabı vermiştir: "Gerçek şu ki Allahu Teâlâ'nın şu âyetlerinden anlaşıldığına göre cansızların, bitkilerin ve hayvanların da ilmi, idrâki ve tesbihi vardır: □ هاللّ ِةَيْشَخ ْن ِم
ُطِبْهَي اَمَل اَهْنِم َّنِا َو

"Nitekim onlar (taşlar) arasında Allah korkusundan yuvarlananlar vardır" (Bakara 74). Keza: □و َ نِا ْنِم ءْشَ

□"Var olan her şey O'nu (Allah'ı) hamd ileهِدْمَحِب ُح ِ ً ه ًٍبَسُي ًهِا tesbih eder" (İsrâ 44). Begavî der ki: "Bu, (yani canlı cansız her şeyin belli bir ilim, idrâk ve tesbih sahibi olması inancı) Ehl-i Sünnet'in görüşüdür. Buna da (hadislerde Hz. Peygamber'in risaletini te'yiden bir nevi mûcize olarak) kurt ve ineğin konuşma hadisesi şehadet eder." Bunun, kitaplarımızda misali çoktur, çakıl taşlarının, Resûlullah'ın avucunda başkaları da işitecek derecede tesbihte bulunması, Resûlullah'ın emrine uyarak ağaçların yanına gelmesi, eski yerine gitmesi, selam vermesi gibi. Müslim'in bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle der: "Ben bir taş

biliyorum, bana selam verirdi." Buhârî ve Müslim'in müştereken kaydettiği ve daha önce 2394 numarada geçen hadiste cehennemin: "...benim bir kısmım bir kasmımı yiyor..." nev'inden konuşması da burada zikre değer. Mesele zamanımızda ehl-i sünnet ulemasının kabul ettiği istikamette ilmi açıklığa kavuşmuştur denebilir. Bugün hâlâ madde denen "cansız"ın sırrı çözülmüş değildir; canlı mı, cansız mı, mahiyeti nedir? Kesin bir hüküm verilememektedir. Öte taraftan, tek bir DNA hücresine binlerce sayfalık ansiklopedi bilgisinin kaydedilebileceği anlaşılmıştır. Tabiatta zuhur eden herşeyin, her sesin cansız eşya tarafından kaydedilme meselesi, zamanımızda dînî çevreler kadar, ilmî çevrelerin de gündemine girmiştir.

Türbüştî: "Bu şehadetten murad, lehinde şahidlik edilenin Kıyâmet günü fazîlet ve derece yüksekliği ile iştihar etmesidir. Nitekim Allah Teâlâ, şehadetle bazı kimseleri de rüsvay etmektedir. Bu şekilde şehadetle bazılarına da ikramda bulunur" demiştir.

Bu vesîle ile bir kere daha îmanımızı dile getiriyoruz: "Rebbülâlemin adına konuşan Resûlümüz Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) her ne söylemişse o haktır, doğrudur. Çünkü O, hevasından konuşmaz. 507

هفَّصلا بلَع َنوُّلَصُي ُهَتَكِئ ًم َو َ هاللّ َّنإ :َلاق # ِ هاللّ َّيِبَن َّنأ]□
.هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ءا َرَبْلا نعو ـ15□

نَم ِرْجأ ُلْثِم ُهَل َو ،ٍسِبأَي َو ٍبْط َر ْنِم ُهَعِمَس ْنَم ُهُقِهدَصُي َو□
،هِت ْوَص ىَدَم ُهَل ُرَفْغُي ُن ِهذ َؤُملا َو ،مِهدَقُملا

ئاسنلا هجرخأ .]ُهَعَم ىَّلَص .

15. (2446)- Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah ve melekleri namazda birinci safa rahmet ederler. Müezzin sesinin ulaştığı yere kadar mağfiret görür. Yaş ve kuru her ne, sesini işitirse, onu tasdik eder. Ona, beraberinde namaz kılanların ecrinin bir misli verilir." 508

نيِنِهذ َؤُملا َّنإ ِ هاللّ َلوُسر اَي :َلاق ًُج َر َّنأ] امه ْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ16□

دواد وبأ هجرخأ .]ُهطْعُت ْلَسَف َتْيَهَتْنا اَذإف ،َنوُلوُقَي :اَمَك .
ْلُق :َلاَقف .اَنن َوُلُضْفَي

16. (2447)- İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Müezzinler (sevapca) bizden üstün oluyorlar. (Onlara yetişmemiz için ne tavsiye edersiniz?) diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:"

Onların söylediklerini sen de tekrar et. Bitirip sona erince dilediğini iste, sana da (aynı sevap) verilecektir"

cevabını verdi."[509]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müezzinle birlikte ezanın elfazını tekrar eden kimsenin de müezzin gibi "ezan okuma" sevabını kazanacağını belirtiyor. Daha önce belirtildiği üzere, bu tekrar sırasında hayyeala'ssalât, hayye ala'lfelâh cümlelerini tekrar etmeyecek, onun yerine "lâ havle velâ kuvvete illâ billah" diyecek. [510]

كا َرأ : ُهَل َلاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديِعَس اَبأ َّنأ] َةَصْعَص بأ□
نب نمحرلادبع نب هاللّدبع نعو ـ17□

ءاَدِهنلاِب َكَت ْوَص ْعَف ْراَف ِة ًّ َصلاِب َتْنهذأف َكِتَيِداَب ْوأ□ □
َك ِمَنَغ يف َتْنُك اَذإف ،ةَيِداَبْلا َو َمَنَغْلا ُّب ِحُت

ديِعَس وُبأ َلاق .ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُهَل َدِهَش هاِ ٌءْىَش ًَو ٌسْنإ ًَو□ .
ٌّن ِج ِنهذؤُملا ِت ْوَص ىدَم ُعَمْسَي َ ُهَّناِف

ىئاسنلاو كلامو ىراخبلا هجرخأ .[# ِ هاللّ ِلوسر ْنِم ُهُتْعِمَس.

17. (2448)- Abdullah İbnu Abdirrahman İbni Ebî Sa'sa'a anlatıyor: "Ebû Saîd (radıyallâhu anh) bana dedi ki: "Seni, koyunları ve kır hayatını seviyor görüyorum. Koyunlarınla birlikte veya kırda olunca namaz ezanı okursan, ezan sırasında sesini yükselt. Zîra, müezzinin sesini insan, cin ve sair her ne işitirse en uzağı bile Kıyâmet günü onun lehinde şehadet eder."

Ebû Saîd sözlerini şöyle tamamladı: "Ben bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittim" [511]

AÇIKLAMA:

1- Kır diye tercüme ettiğimiz kelime bâdiye'dir. Bâdiye îmar girmemiş sahra mânasına gelir. Otlak, kır, yaylak gibi kelimelerle karşılamamız mümkündür. Yani koyunların güdüldüğü yer. **2-** Yalnız başına kırda olunsa bile ezan okunacağına dair hadisten hüküm çıkarılmıştır. Şâfiîler: "Ezan vaktin sünnetidir, namaza bağlı değildir" diyerek, tek başına olan kişinin de namaz sırasında ezan okunmasının müstehab olduğunu söylemiştir. Bazıları da: "Ezan, namaza cemaati çağrı içindir. Bu sebeple, münferidin ezan okuması müstehap olmaz" demiştir. Bazısı da cemaat ihtimali olan durumla olmayan durum arasında fark gözetmiştir. [512]

سأَّنلا ُل َوْطأ َنوُنِهذَؤُملا :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُسر ُتْعِمَس] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةيواعم نعو ـ18□

ملسم هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ًاقاَنْعأ .

18. (2449)- Hz. Mu'âviye (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı: "Müezzinler Kıyâmet günü, boyun itibariyle insanların en uzunu olacaklardır" derken işittim." [513]

AÇIKLAMA:

---

[508] Nesâî, Ezân 14, (42, 13); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/334.

[509] Ebû Dâvud, 36, (524); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/334.

[510] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/334.

[511] Buhârî, Ezân: 5, Bed'ü'l-Halk: 112, (Menâkîb 25; Nesâî, Ezân: 14, (2, 13); Muvatta, Nidâ: 5, (1, 69); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/335.

Müezzinlerin boyunlarının uzun olması ile kastedilen mânanın ne olduğu âlimlerce farklı şekillerde yorumlanmıştır: * Bazıları: "Müezzinler Allah'ın rahmetini en ziyade uman kimselerdir. Çünkü bir şeyi uman, gözletleyen, ona doğru boynunu çevirir, uzatır" demiştir.

* Bazıları: "Onlar efendiler, reisler olacaktır. Çünkü Araplar efendiliği boynun uzunluğuyla ifade ederler"

demiştir.

* Bazıları: "Onlar insanların en çok sevabı olanlarıdır. Çünkü Araplar: "Falancanın hayırdan boynu var" dedi mi, hayırdan bir nasibi var, anlarlar" demiştir.

* Bazıları: "İnsanların en çok ümid besleyeni; çünkü kim bir şeyi ümitlenirse ona boynunu uzatır. Ayrıca, insanlar Kıyâmet günü büyük sıkıntı çekerken müezzinler ümidle doludurlar. Boynun uzatılması da ferahlı olmaktan kinayedir, tıpkı boynun çöküklüğü hüzünden kinaye olduğu gibi" demiştir. * Bazıları: "En kalabalık cemaatler kastedilmiştir, çünkü, "İnsanlardan bir boyun içinde geldi" denince, cemaat içinde geldi anlaşılır" demiştir.

* Bazıları: "Kıyâmet günü, yükselen terler ağza kadar ulaşınca müezzinlerin boyunları, bu terin ağızlarına girmemesi için uzar" demiştir.

* Bazıları boyun mânasına gelen anâk kelimesini i'nâk olarak da okumuş ve şu mânayı vermiştir: "Müezzinler cennete en sür'atli şekilde gidecek olanlardır."

* Bazıları: "Kıyâmet günü müezzinler boyunlarının uzunluğu ile tanınacaklardır" demiştir. Başka yorumlar da yapılmıştır. [514]

مَي ْرَم اَبأ اَي :َلاَقف . ُنهذؤُي َوُه َو ٍشيَبُح ِنب هر ِز ىلَع ٌلُج َر□
هرَم] :لاق ةَلَدْهَب نب مصاع نعو ـ19□

هجرخأ .[َكُم ِهلَكُأ َ ِ هاللّ َو ؟ِلْضَفْلا ِنَع ِب ُبَغ ْرَتأ : ٌّر ِز َلاَقف .
ِناَذ‘ا ِنَع َكِب ُبَغ ْر‘ ِبهنإ ؟ُنِهذَؤُتأ

كل هرك، نأ «نكِب ُبَغ ْر» نعمو.نيزر .

19. (2450)- Âsım İbnu Behdele der ki: "Zirri'bnu Hubeyş ezan okurken yanına bir adam uğradı ve: "Ey Ebû Meryem, ezan mı okuyorsun? Ben ezan yüzünden senden nefret ediyorum" dedi. Zirr ona şöyle cevap verdi:"

Fazîlet sebebiyle benden nefret mi ediyorsun? Vallahi seninle konuşmuyorum." 515

İKİNCİ FER'

Ezanın Başlangıcı

نوُع ِمَتْجَي َةَنيِدَملا اوُمِدَق َني ِح َنوُمِلْسُملا َناك] :لاق امهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1□

اسوُقاَن اوُذَخَّتا : ْمُهُضْعَب َلاَقف .َكِلَذ يف ًام ْوَي اوُمَّلَكَتَف□
ٌدَحأ اَهِب ِدانُي َسْيَل َو َة ًّصلا َنوُنَّيَحَتَيف،

هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقف .ِدوُهَيْلا ِن ْرَق َلْثِم ًان ْرَق:
اوُذَخَّتا : ْمُهُضْعَب َلاق َو ،ى َراَصَّنلا سوُقاَن َلْثِم

نُّيَحَّتلا».[ِةَّصلاِب ِدانَف ْمُق ُل ًِب اَي :# ِ هاللّ ُلوسر َلاَقف□ »
؟ِة ًّصلا ِب ِدانُي ًٍج َر َنوُثَعْبَت ًَ وأ

. تقولاو نيحلا بلط

1. (2451)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Müslümanlar Medîne'ye geldikleri vakit toplanıyorlar ve namaz vakitlerini birbirlerine soruyorlardı. Namaz için kimse nidâ etmiyordu. Bir gün bu hususta konuştular. Bazıları: "Hristiyanların çanı gibi bir çan edinin" dedi. Bazıları da: "Yahudilerin boynuzu gibi bir boynuz edinerek (onu öttürün!)" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh): "Bir adam çıkarsanız da namazı ilan etse!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Bilâl! Kalk! namazı ilan et!" dedi."[516]

[514] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/335-336.

[515] Rezîn ilavesidir. (Kaynağı bulunamamıştır); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/336. □لاق: [همَتْها ُلوسر هاللّ ِ # ِةَّصلِل فْيَك
□2ـ وعن أبا عمير بن أنس عن عمومة له من ا‘نصار

□ايَّة ًعنِد َحضُوِر الصَّلاِة فإذا َر أو ْها آَذنَ َبعضُهْم بعَضًا: فلَم
يجَعْمُ النّاس َ؟أهَل فقَِيل َلهُ: انصْبُ َر

□شبَّوُرُ اليهَوُدِ ف َ ًلم ْيعُجِبْهُ ذَلكَ. فقَاَل: هذه أمَْر ِمن ْأمر
يعْجِ بهُ ذَلكَ، فذكَُرِ لهُ القُنْعُ، و َهُو َ

□اليهَوُد؛ فذكَُرِ لهُ النّاقُوسُ. فقَاَل: هُو َمِن ْأمر

زيد ا‘نصْاَرِ ي ُّو َهُو َمهُتْمّّ لِهمََهِ رسولِ اللّه # ِ فأرُِ ي َا‘ذاَنَ في
الانهصاَرَ ى. فاَنصْرََ فَ عبَْدُّاللّه ِ بنُ

مَنَاِم ِه]. أخرجه أبو داود .

2. (2452)- Ebû Umeyr İbnu Enes, Ensar'dan olan bir amcasından naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) halkı namaza nasıl toplayacağı meselesine eğildi. Kendisine: "Namaz vakti olunca bir bayrak dik, onu görünce halk birbirine haber verir" dendi. Bu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hoşuna gitmedi. Bunun üzerine O'na, boynuz hatırlatıldı. Bu, yahudilerin borazanı idi. Onu bu da memnun etmedi ve hatta: "Bu yahudi işidir!" dedi. Bunun üzerine büyük çan hatırlatıldı. Efendimiz: "Bu hristiyanların işidir" dedi. Bu (konuşmalar)dan sonra Abdullah İbnu Zeyd el-Ensârî, Resûlullah'ın üzüntüsüne üzülerek ayrıldı. Bunun üzerine rüyasında ezan öğretildi." 517

ن ِم ُتْيأ َر اَمِل ُتْعَج َر اهمَل ِهينإ : ِهاللّ َلوُسر اَي َلاَقف ِراَصْن'ا□
َن ِم ٌلُج َر َءاَج] :هل نرخأ يفو ـ3□

ماَق َّمُث ًةَدْعَق َدَعَق َّمُث َنَّذأف ِد ِجْسَملا ىلَع َماَقف ِنْي َرَضْخأ□
ِنْيَب ْوَث ِهْيَلَع هنأك ٍُج َر ُتْيأ َر َكِماَمِتْها

مِئاَن َرْيَغ ًاناَظْقَي ُتْنُك ِهينإ ُتْلُقَل ُساهنلا َلوُقَي ْنأ ً ْوَل َو□ □
ُةَصلا ِتَماَق ْدَق ُلوُقَي ُه هًنأ اه إ اَهَلْثِم َلاَقف

ِهينإ اَمأ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقف .ْنِهذ َؤُيْلَف ًًَب ْرُمَف
ًاْريَخ ُ هاللّ َكاَرأ ْدَقَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف

َرْبكأ ُ هاللّ: َلاَق ،ةَلْبِقْلا َلَبْقَتْساَف : ِهيِف َلاَق َو ،ُتْيَبْحَتْسا□ □
ْتَقَبُس امِل ِهنِكَل َو ،بأ َر ِيذَّلا َلْثِم ُتْيأر ْدَق

لوسر ًادهمَحُم هنأ ُدَهْشأ ُ، هاللّ َّإ َهَلإ َ نأ ُدَهْشأ ُ، هاللّ َّإ َهَلإ َ نأ□
ُدَهْشأ ، ُرَبْكأ ُ هاللّ ، ُرَبْكأ ُ هاللّ ، ُرَبْكأ ُ هاللّ

َرْبكأ ُ هاللّ ، ِنْيَت َّرَم ِح ً َفلا ىلَع هَح ، ِنْيَت َّرَم ِةَصلا ىلَع هَح ِ،□
هاللّ ُلوُس َر ًادهمَحُم َّنأ ُدَهْشأ ِ، هاللّ

ح ً َفلا ىلَع َّنَح َلاَق اَم َدْعَب َدا َز ُهنأ َّإ ،اَهَلْث ِم َلاَقف َماَق□□
َّمُث ،ةَيَنْه ِلِهُمأ َّمُث ُ، هاللّ َّإ َهَلإ َ ، ُرَبْكأ ُ هاللّ

ل ٍِب اَهِب َنهذأف .ًًِب اَهنِقل # ِ هاللّ ُلوسر َلاقف َلاق□].

قَدْ قَامَتِ الصَّلاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلاةُ .

«الْبُوقُ» «الشَّبُّورُ» .

3. (2453)- Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Ensardan bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben sizin üzüntünüzü görüp ayrıldığım vakit (rüyamdan) bir adam gördüm. Üzerinde yeşil renkli iki giysi vardı. Kalkıp mescidin üzerinde ezan okudu. Sonra bir miktar oturdu. Tekrar kalkıp aynı söylediklerini bir kere daha tekrarladı. Ancak bu sefer bir de kad kâmeti'ssalât (namaz başlamıştır) cümlesini ilave etti. Eğer halkın (bana yalancı diyeceğinden korkum) olmasaydı ben "uykuda değildim, uyanıktım" diyecektim" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah sana hayır göstermiş. Bilâl'e söyle (bu kelimeleri söyleyerek) ezan okusun!" dedi. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de atılarak:"

Onun gördüğünü aynen ben de gördüm, ancak o, anlatma işinde benden önce davranınca, ben utandım (anlatamadım)" dedi."

Adam anlattıkları arasında şunları da söyledi: "(Mescidin üzerine çıkan adam) kıbleye yöneldi ve dedi ki: "Allahu ekber Allahu akber Allahu ekber Allahu ekber, eşhedu en lâ ilâhe illallah, eşhedu en lâ ilâhe illallah.

Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, hayye ala'ssalât -iki defa-, hayye ala'lfelâh -iki defa- Allahu ekber Allahu ekber, lâilâhe illallah."

Sonra bir miktar durduruldu. Sonra adam tekrar kalktı, aynı şeyleri yeniden söyledi. Ancak bu sefer Hayye ala'lfelâh'tan sonra kad kâmeti'ssalât kad kâmeti'ssalât dedi. Râvi ilave etti: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunu Bilâl'e öğret!" buyurdu. (Adam emri yerine getirdi) Bilâl de onları söyleyerek ezan okudu." 518

AÇIKLAMA:

1- Burada aynı babın birkaç hadisi birleştirilerek sunulmuş, bazı özetlemeler de yapılmıştır.

2- Burada ismi tasrih edilmeyen rüya sahibi ensârî zât Abdullah İbnu Zeyd (radıyallâhu anh)'dir. Bu zât, rivayette de görüldüğü üzere, uyurken ezan ve kâmet kendisine rüya yoluyla öğretilmiş olan zâttır. Rüya o kadar canlı şekilde görülmüştür ki, neredeyse "Uykuda değil, uyanık halde gördüm" diyecek olmuştur. Ancak hakkında "yalancı" denmesinden korktuğu için "rüyada gördüm" demiştir. Rüya bahsinde geçtiği üzere, rüyada açıklık, onun rüyayı sâdıka oluşunun alametidir.

3- Abdullah İbnu Zeyd'e rüyasında hem ezan hem de ikâmet tafsilatıyla birlikte öğretilmiştir. Resûlullah'a rüyasını anlatınca aleyhissalâtu vesselâm, bunu rüyayı sâdıka olarak yormuş ve namaz zamanı halka duyurmada okuması maksadıyla Hz. Bilâl (radıyallâhu anh)'e öğretmesini emretmiştir. Emir yerine getirilir ve müteakip vakitten itibaren Hz. Bilâl ezan okumaya başlar. 519

ب َرْضُيِل ُلَمْعُي ِسوُقاَّنلاب # ِ هاللّ لوسر َرَمأ اَّمَل] : لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ديز نب هاللّدبع نعو ـ4□

عيِبَتأ ِ؟ هاللّ َدْبَع اَي ُتْلقَف ،هِدَي يف ًاسوُقاَن ُلِمْحَي ٌلُج َر ٌمِئاَن□
اَنأ َو ِب فاَط ِةَّصلا ِعْمَجِل ِساَّنلِل ِهِب

رْيَخ َوُه اَم ىلَع َكُّلُدأ ًَفأ :َلاق .ِة ًَّصلا ىلاِ ِهِب وُعْدَن :ُتْلقَف□
ِ؟هِب ُعَنْصَت اَم َو :َلاَق ؟ َسوُقاَّنلا

هاللّ َّإ َهلاِ َ ْنأ ُدَهْشأ ،ُرَبْكأ ُ هاللّ ،ُرَبْكأ ُ هاللّ ، □□
ُرَبْكأ ُ هاللّ :ُلوُقَت لاق . ىَلب ُهَل ُتْلقَف ؟ َكِلَذ ْنِم

ةَّصلا ىلَع َّيح ، هاللّ ُلوسر ًادهمَحُم هنأ ُدَهْشأ ، هاللّ ُلوسر□□
ًادهمَحُم هنأ ُدَهْشأ ُ، هاللّ َّإ َهلاِ َ ْنأ ُدَهْشأ

مُث :َلاق .ُهاللّ َّإ َهلاِ َ ،ُرَبْكأ ُ هاللّ ،ِح ًَفلا ىلَع□□
هَح ،ِح ًَفلا ىلَع هَح ،ةَصلا ىلَع هَح

إ َهلاِ َ ْنأ ُدَهْشأ ،ُرَبْكأ ُ هاللّ ُرَبْكأ ُ هاللّ :َة ًَّصلا َتْمَقأ اَذإ□□

ُلوُقَت َّمُث : َلاَق َّمُث .ٍديِعَب َرْيَغ ِهِنَع َرَخأَتْسا

َدق ،ُة ًَّصلا ِتَماَق ْدَق ،ح ًَفلا ىلَع َّيَح ،ُة ًَّصلا ىلَع َّيَح ِ، هاللّ□
ُلوُس َر ًاد همَحُم َّنأ ُدَهْشأ ُ، هاللّ

اَمِب ُهُت ْرَبْخأَف # ِ هاللّ َلوسر ُتْيَتأ ُتْحَبْصأ اَّمَلَف .ُهاللّ ًَّإ َهلإ َ
ُرَبْكأ ُ هاللّ ،ُرَبْكأ ُ هاللّ ،ُة ًَّصلا ِتَماَق ،

َتْدنأ ُهَّنإف ِهِب ْنِهذَؤُيْلَف َتيأ َر اَم ِهْيَلَع ِقْلأَف ٍل ًِب َعَم ْمُقَف .
ُهاللّ َءاَش ْنإ ٌّقَحل اَي ْؤ ُرَل اَهَّنإ :َلاَقف .ُتْيأ َر

باهطَخلا ُنب ُرَمُع َكِلذ َعِمَسَف ،ِهِب ُنِهذَؤُي َو ِهْيَلَع ِهي ٍّقْلأ□
ُتْلَعَجَف ٍل ًِب َعَم ُتْمُقَف .َكْن ِم ًات ْوَص

هقَحْلاِب َكَثَعَب يِذَّلا َو :ِهاللّ َلوُس َر اَي ُلوُقَي ،ُهَءاَد ِر ُّرُجَي□
َوُه َو َج َرَخَف ِهِتْيَب يف َوُه َو ُهَعِم َ هاللّ َي ِض َر

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُد َمَحلا ِ ه َ ِ فَل # ِ هاللّ .
ُلوُس َر َلاَقف .ى ِرُأ يِذَّلا َلْثِم ُتْيأ َر ْدَقَل

يذمرتلل ةياور يفو.« َتْنأ ْمِقأَف :َلاَق .ُهُدي ِرُأ ُتْنُك اَنأ َو ُهُتيأ َر:
اَنأ ِ هاللّ ُدْبَع َلاَقف» :ىرخأ يفو

هاللّ ِلوسر ُناَذأ َناك« :لاق هل ىرخأ يفو.«ًة َّرَم َةَماَق“ ا َو □ #
َو َرَكَذ َةَّصِق ‘ا ِناَذ‘ا َنَتْثَم َنَتْثَم،»

ةَماَق“ا َو ِناَذ‘ا يف ًاعْفَش ًاعْفَش□ »

4. (2454)- Abdullah İbnu Zeyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), halkı namaz için toplamak maksadıyla çalınmak üzere bir çan yapılmasını emrettiği zaman, ben uyurken yanıma bir adam geldi. Elinde bir çan vardı. Ben: "Ey Allah'ın kulu, bu çanı bana satar mısın?" dedim. Adam: "Pekala, ama bunu ne yapacaksın?" dedi. Ben:

"Bununla insanları namaza çağıracağım" dedim. Bana:

"Sana bu iş için daha hayırlı bir söz göstereyim mi?" dedi. Ben de ona: "Elbette!" dedim.

"Öyleyse şunu söyle!" diyerek bana öğretti:

"Allahu ekber Allahu ekber Allahu ekber Allahu ekber.

Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, eşhedü enne Muhammeden Resûlullah. Hayye ala'ssalât, Hayye ala'ssalât.

Hayye ala'lfelâh, Hayye ala'lfelâh.

Allahu ekber Allahu ekber Lâilâhe illallah."

Abdullah İbnu Zeyd (radıyallâhu anh) devamlı dedi ki: "(Rüyamdaki bu zat) benden biraz uzaklaştı sonra tekrar söze başlayıp: "Sonra namazı kılacağın zaman şunu söylersin" dedi ve öğretti: "Allahu ekber Allahu ekber-Eşhedu en lâ ilâhe illallah, Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, Hayye ala'ssalât, Hayye ala'lfelâh, Kad kâmeti'ssalât, kad kameti'ssalât, Allahu ekber Allahu ekber Lâilâhe illallah." Sabah olunca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek (rüyamda) gördüklerimi haber verdim. Bana: "İnşallah bu hak bir rüyadır. Kalk rüyada öğrenmiş olduğunu Bilâl'e öğret. O bunları söyleyerek ezan okusun. Zîra o, sesce senden daha gür!" buyurdu. Ben de Bilâl'le birlikte kalktım. Ona teker teker arzediyordum. O da bunları yüksek sesle söyleyerek ezan okumaya başladı.

Bunu evinde olan Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh) işitmişti. Hemen evden çıkıp ridâsını çekerek geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! diyordu, seni hak ile gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, onun gördüğünün aynısını ben de gördüm!"

Bunu işiten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Elhamdülillah! Şimdi bu daha sağlam oldu!" dedi." [520] Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "(Bilâl ezanı okuyup sıra ikâmete gelince) Abdullah: "Onu ben gördüm, ben okumak isterim!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Öyleyse sen de ikâmet getir!" buyurdu." [521]

Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "(Abdullah İbnu Zeyd ezanla ilgili kıssayı anlatırken elfazı ikişer ikişer zikretti, ikâmeti ise birer kere zikretti."[522]

Yine Tirmizî'nin bir rivayetinde denmiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ezanı(nda elfaz) çift çift idi, ezanda da ikâmette de."[523]

AÇIKLAMA:

Tirmizî'den kaydettiğimiz son iki ziyadeden birincisi elfazın ezanda ikişer, ikâmette birer kere tekrar edileceği belirtilmiştir. Şâfiî, Ahmed ve cumhur-u ulemâ bu hadisle amel ederek ikâmeti -başta ve sondaki tekbir dışında- birer kere okumak gerektiğine hükmetmişlerdir.

İkinci rivayette ise, ezan ve ikâmet her ikisinde de elfazın ikişer kere okunacağı belirtilmektedir. Bazı âlimler de bunu esas almıştır. Ebû Hanîfe ve ashâbı bu görüştedir.

Hanefî ulema'ya, Sevri, İbnu'l-Mübârek ve ehl-i Kûfe'ye göre, ikâmetteki elfazla ezandaki elfaz sayıca aynıdır, ancak ikâmette kad kâmeti'ssalât ilave edilir ve iki kere tekrar edilir. Bunlar Ebû Dâvud ve Tirmizî'de gelen -yukarıda kaydettiğimiz- Abdullah İbnu Zeyd hadisiyle istidlal ederler. Diğer taraftan Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve cumhur, ikâmetin elfazının onbir kelime olduğu, başta ve sonradaki tekbirlerle kad kâmeti'ssalât lafzı dışında hepsinin birer kere, bu belirtilenlerin de ikişer kere söyleneceğine hükmetmişlerdir. Bunda delilleri, müteakiben kaydedeceğimiz Hz. Enes rivayetidir. Sadece İmam Mâlik kad kâmeti'ssalât lafzının bir kere okunacağına hükmetmiştir. Şâfiî'nin de kavl-i kadiminde buna hükmettiği bilinmektedir.

Hz. Ömer'in ben de görmüştüm demesi üzerine Hz. Peygamber'in hamdederek daha sağlam oldu demesi, rüyanın sıdkına Hz. Ömer'in şehadet etmiş olması sebebiyledir. Çünkü Sekîne onun diliyle birçok fırsatta konuşmuştur.[524]

5ـ وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: لَمَّا كَثُرَ النَّاسُ ذَكَرُوا أنْ يُعْلِمُوا وَقْتَ الصَّلاةِ بِشَيْءٍ]

بواُ نَاقُوسًا. فَأَمَرَ رَسُولُ اللّهِ # بِ ًًّبِ أْنَ يَشْفَعَ ا‘ذَانَ
يَعْ رِ فَوُنَهُ فَذَكَرُ وا أْنَ يُورُ وا نَارًا أوْ يَضْرِ

و َأنْ يُوتِرَ ا“قَامًةَ]. أخرجه الخمسة .

5. (2455)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "İnsanlar çoğalınca, herkesçe bilinecek olan bir şeyle namaz vaktinin duyurulmasının gerektiğini aralarında konuştular. Bu meyanda bir ateş yakılması veya bir çan çalınması teklif edildi.

Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bilâl'e emrederek ikişer kere söyleyerek ezan, birer kere söyleyerek de ikâmet okumasını emretti."525

قال: قُلْتُ يَا رَ سُولَ اللّهِ]عَلِّمْنِي سُنَّةَ ا‘ذَانِ. قَالَ: فَمَسَحَ
6ـ وعن أبِ مَحْذُورَة رَ ضِ يَ اللّهُ عَنْهُ

: اللّهُ أَكْبَرُ، اللّهُ أَكْبَرُ تَرْفَعُ بِهَا صَوْتَكَ. ثُمَّ تَقُولُ
مُقَدَّمَ رَأسِبِ، قال َتقُول: اللّهُ أَكْبَرُ، اللّهُ أَكْبَرُ،

أَنَّ مُحَمَّدًا رسولُ اللّهِ، أَشْهَدُ أنه مُحَمَّدًا رسولُ اللّهِ
أَشْهَدُ أَنْ َلاإِلَهَ ِإَّلا اللّهُ، أَشْهَدُ أنْ َ إِلا اللّهُ ، أَشْهَدُ

أَشْهَدُ أنْ َ لاإِلَهَ ِإَّلا اللّهُ ، أَشْهَدُ أنْ َ لاإِلَهَ ِإَّلا اللّهُ ؛ أَشْهَدُ أن

---

520 Ebû Dâvud, Salât: 28, (499); Tirmizî, Salât: 139, (189).

521 Ebû Dâvud, Salât: 30, (512).

522 Tirmizî, Salât: 139, (189).

523 Tirmizî, Salât: 142, (194); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/341-342.

524 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/342-343.

،ةَداَهَّشلاِب َكَت ْوَص ُعَف ْرَت َّم ُث ؛ َكَت ْوَص اَهِب ُضِفْخَت

َنح ؛ةٍ َّصلا ىلع َّنح ،ةٍ َّصلا ىلَع َّنح ِ؛ هاللّ ُلوسر ًادهمَحُم هنأ□□
ُدَهْشأ ِ، هاللّ ُلوسر ًادهمَحُم

؛ح ٍَفلا ىلَع َّنح ،ح ٍَفلا ىلَع

هاللّ ؛ ُرَبْكأ ُ هاللّ ؛ِم ْوَّنلا َنِم ٌرْيَخ ُةٍ َّصلا ، ِم ْوَّنلا َنِم ٌرْيَخ ُةٍ □
َّصلا : َتْلُق حْبُّصلا ُةٍ َص َناك ْنإف

. ُرَبْكأ َ هلإ َّ إ هاللّ ُ]. هجرخأ ةسمخلا إ ىراخبلا

6. (2456)- Ebû Mahzûra (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, bana ezanın usûlünü öğret" dedim.

Bunun üzerine başımın ön kısmını meshederek:

"Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber dersin ve bunları derken sesini yükseltirsin. Sonra: "Eşhedü en lâ ilâhe illallah, eşhedü en lâ ilâhe illallah, eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, eşhedu enne Muhammeden Resûlullah dersin ve bunları söylerken sesini alçaltırsın, sonra sesini şehadette tekrar yükseltirsin: Eşhedü en lâ ilâhe illallah eşhedü en lâ ilâhe illallah.

Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah, eşhedü enne Muhammeden Resûlullah. Hayye ala'ssalâti hayye ala'ssalât.

Hayye ala'lfelâhi hayye ala'lfelâh.

Eğer okuduğun ezan sabah ezanı ise şunu da söylersen:

"es-Salâtu hayrun mine'nnevm, essalâtu hayrun mine'n nevm (Namaz uykudan hayırlıdır). Allahu ekber Allahu ekber, Lâilâhe illallah."526

دَهْشأ ُ، هاللّ َّإ َهلإ َ ْنأ ُدَهْشأ ُرَبْكأ ُ هاللّ ُرَبْكأ ُ هاللّ ،ِنْيَت َّرَم□
ِنْيَت َّرَم َةَماَق“ا بِنَمَّلَع َو] :ةياور يفو ـ7□

نَح ،ة ًّ َصلا ىلع َّنح ِ؛ هاللّ لوسر ًادهمَحُم َّنأ ُدَهْشأ ِ، هاللّ□□
ُلوسر ًادهمَحُم َّنأ ُدَهْشأ ُ؛ هاللّ َّإ َهلإ َ ْنأ

وبأ لاق.[ُهاللّ َّإ َهلإ َ ، ُرَبْكأ ُ هاللّ ، ُرَبْكأ ُ هاللّ ،ح ًَفلا ىلع َّنح
،ح ًَفلا ىلع َّنح ؛ة ًّ َصلا ىلع

تَماَق ْدَق ،ُة ًّ َصلا ِتَماَق ْدَق :ِنْيَت َّرَم اَهْلُقَف َة ًّ َصلا َتْمَقأ اَذإ□
َو] :قازرلا دبع لاقو دواد

اَهُق ُرْفَي ًّ َو ُهَتي ِصاَن ُّزُجَي َ َة َروُذْحَم ُوبأ َناك َو :َلاَق َو
؛مْعَن :َلاَق ؟َتْعِمَسأ ،ُة ًّ َصلا

‘اَهْيَلَع َحَسَم # َّبَّنلا َّن].

7. (2457)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "(Ebû Mahzûra dedi ki): "Bana [Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikâmeti ikişer ikişer öğretti: "Allahu ekber, Allahu ekber,

Eşhedu en lâ ilâhe illallah, Eşhedu en lâ ilâhe illallah.

Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah, Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah. Hayye ala'ssalât, Hayye ala'ssalât.

Hayye ala'lfelâh, Hayye ala'lfelâh.

Allahu ekber, Allahu ekber.

Lâilâhe illallah.

Ebû Dâvud der ki: "Abdurrezzak rivayetinde dedi ki: "(Resûlullah devamla): "İkâmet getirince iki sefer de şunu söyle: Kad kâmeti'ssalât, kad kâmeti'ssalât!" (Aleyhissalâtu vesselâm ayrıca sordu): "Duydun mu?" (Ebû Mahzûra): "Evet!" dedi. (Hadisi rivayet eden râvi Sâib) der ki: "Ebû Mahzûra alnındaki saçı ne kestirir ne de ayırırdı. çünkü oraya

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elleri değmiş idi." 527

نْيَت ّرَم # ِ هالّ ِلوسر ِدْهَع ىلَع ُناَذ‘ا َناَك اَمَّنإ] :لاق امهْنَع ُ□
هالّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ8□

ِبهَنَثْي ُة ً ّصلا ِتَماَق ْدَق ُة ً ّصلا ِت ًماَق ْدَق : ُلوُقَي َناك ُهَّنأ َرْيَغ.
ًة، َرم ًة َّرَم ُةَماَق“ا َو ،نْيَت َّرَم

ىئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِة ً ّصلا ىلإ اَنْج َرَخ َّمُث اَنْأَّض .
َوَت َةَماَق“ا اَنْعِمَس اَذإف : َلاق

8. (2458)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Ezan Resûlullah devrinde ikişer ikişer idi. İkâmet de birer birer. Ancak (müezzin), ayrıca ikişer sefer olmak üzere kad kâmeti'-salât, kad kâmeti'ssalât da derdi."

[526] Müslim, Salât: 6, (379); Ebû Dâvud, Salât: 28, (500-505); Tirmizî, Salât: 140, (191); Nesâî, Ezân: 3, 4, 5, 6, (2, 4-8); Kutub-i Sitte İbnu Ömer devam eder: "Biz, ikâmeti işittik mi abdest alır, namaza giderdik." 528

هَدَج َوَف ،حْبُّصلا ِة ً ِصل ُهُنِذؤُي .هْنَع ُ هالّ َي ِض َر َرَمُع□
َءاَج َنِهذَؤُملا َّنأ ُهَغَلَب ُههنأ] :كلام نعو ـ9□

حْبُّصلا ِءاَدِن يف اَهَلَعْجَي ْنأ ُرَمُع ُهَرَماَف . ِم ْوَّنلا َنِم□].
ٌرْيَخ ُة ً ّصلا : َلاَقف . ًامِئاَن

9. (2459)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre: "Müezzin, sabah namazını haber vermek için Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in yanına gider. Onu uyuyor bulunca: "Essalâtu hayrun mine'nnevm (namaz uykudan hayırlıdır)" der. Bunun üzerine Hz. Ömer, o ibareyi sabah ezanına ilave etmesini emreder."529

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, sadece sabah ezanında söylenen essalâtu hayrun mine'nnevm cümlesinin, ezana Hz. Ömer tarafından ilave dildiğini ifade etmektedir. Halbuki 2456 numaralı Ebû Mahzûra rivayetinde görüldüğü üzere bu ilaveyi bizzat Aleyhissalâtu Vesselâm talim buyurmuştur. Resûlullah'ın müezzinlerince söylendiğini ifade eden başka rivayet de var. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bunu bilmemesi de mümkün değildir. Görüldüğü üzere ortada, izahı gereken bir müşkil söz konusudur. Ebû'l-Velid el-Baci der ki: "Muhtemelen, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bu cümlenin, diğer vakitlerin ezanında da kullanılmasını önlemek için bunu söylemiş, "Bunu sadece sabah ezanında söyle" demek istemiş olmalıdır." İbnu Mâce'de gelen bir rivayete göre, Hz. Bilâl (radıyallâhu anh), sabah ezanı için Resûlullah'a gelir, ancak uyumakta olduğu söylenir. Bunun üzerine Hz. Bilâl iki kere, essalâtu hayrun mine'nnevm der. Bunun üzerine bu cümle sabah ezanında sabitleşir, kesinleşir. Bir başka rivayete göre, Ebû Mahzûra, Huneyn günü sırasında sabah vakti Resûlullah'ın yanında sabah ezanı okur. O vakit Aleyhissalâtu vesselâm ezana es salâtu hayrun mine'nnevm cümlesini ilave ettirir. İmam Mâlik der ki: "Müezzin, essalâtu hayrun mine'nnevm cümlesini sabah ezanında hazerde de seferde de terketmemelidir. Ancak kim, kendi başına tarlasında okursa terkinde bir beis yok, fakat terketmemesi daha iyidir." 530

دي ِرُن ُن ْحَن َو ِهيِف َنِهذُأ ْدَق َو ،ًاد ِجْسَم امهْنَع ُ هاللّ َي ِض□
َر َرَمُع ِنبا َعَم ُتْلَخَد] :لاق دهاجم نعو ـ11□

مَل َو ،ِعدَتْبُملا اَذَه ِدْنِع ْنِم اَنِب ْجُرْخا :َلاق َو ِد ِجْسَملا َنِم ِ□
هاللَّْدبَع َج َرَخَف ُنِهذَؤُملا َب َّوَثَف بهلَصُن ْنأ

نَاذأ يف ُلوُقَي َناك ُهنأ رمع نبا نع ىور دقو :لاقو.يذمرتلاو دواد□
وبأ هجرخأ .[ِهيِف ِهلَصُي

م ْوَّنلا َنِم ُرْيَخ ُة ًَّصلا» : ِرْجَفْلا□ «.

10. (2460)- Mücâhid (rahimehullah) anlatıyor: "Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'le bir mescide girdim. Ezan çoktan okunmuştu. Biz namaz kılmak istiyorduk. Müezzin tesvîbte bulundu (ikâmet okudu). Abdullah mescidi terketti ve: "Haydi bizi bu bid'atçinin yanından çıkar!" dedi ve orada namz kılmadı." [531] Tirmizî der ki: "İbnu Ömer'den rivayet edildiğine göre, sabah ezanında essalâtu hayrun mine'n nevm derdi." [532]

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Ömer'in mescidden çıkıp gitmesine sebep olan şey tesvîbtir. Tesvîb, lügat olarak bir duyurma yaptıktan sonra dönüp tekrar duyurma yapmaya denir. Hadiste üç ayrı mânada kullanılmıştır: **1)** İkâmette ezandan sonra ikinci bir duyurma olduğu için, ikâmet'e "tesvîb" denmiştir. **2)** Sabah ezanında müezzinin sarfettiği essalâtu hayrun mine'nnevm cümlesine de tesvîb denmiştir. Kelime bu iki mânada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den beri kullanılagelmiştir. **3)** Bir üçüncü tesvîb, Tirmizî'nin açıklamasına göre sonradan ihdas edilmiştir. Şöyle ki, halk ezana rağmen namaza koşmakta ağır alınca, müezzinler, ezan-ikâmet arasında "Kad kâmeti'ssalât, hayye ala'ssalât, hayye ala'l felâh" diyerek yeni bir uyarı daha yapmaya başlamışlardır. İşte buna da tesvîb denmiştir. Bu bid'attir, mekruhtur. Sadedinde olduğumuz hadiste bu üçüncü "tesvîb" mevzubahistir. Şârihlerin belirttiği üzere müezzinler ezanla ikâmet arasına üçüncü bir tesvib (i'lam = duyurma) ihdas etmişlerdir. Bu, sünnette olmadığı için İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) buna reaksiyon göstermiş, bid'attir diye mescidi terketmiştir. Bid'at olan bu üçüncü mânadaki tesvîb hususunda âlimler ihtilaflıdır. Bazılarına göre bu tesvîb "essalâtu hayrun mine'nnevm" cümlesinin öğle ezanına ilavesidir. İşte Abdullah İbnu Ömer, bu cümlenin öğle ezanına ilavesi -veya kad kâmeti'ssalât, hayye ala'ssalât, hayye ala'lfelâh şeklindeki ara uyarı- bid'at olduğu için rahatsız olmuş ve bu bid'ata seyirci kalmış olmamak için mescidi terketmiştir. Ebû Dâvud'un rivayetinde bu hadisenin öğle veya ikindi namazında cereyan ettiği belirtilir.

---

[528] Ebû Dâvud, Salât: 29, (510); Nesâî, Ezân: 2, (2, 3); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/345.

[529] Muvatta, Salât: 8, (1, 72); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/346.

[530] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/346.

2- Abdullah İbnu Ömer'in: "Bizi... çıkar" demesi âmâ olmasındandır. Ömrünün sonlarında gözlerine âmâlık ârız olduğu bilinmektedir." 533

رْهُّظلا يف ٌلُج َر َب َّوَثَف ،امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنبا َعَم□
ٌتْنُك] :لاق دواد يبأ ةياور يفو ـ11□

لكو ،ةرم دعب ةرم لوقلا يف عوجرلا « ُبيِوْثَّتلا».[ٌةَعْدِب ِهِذَه
َّنإَف اَنِب ْج ُرْخا :َلاَقف .ِر ْصَعْلا َو

لبق ةدحاو :نيترم مونلا نم ريخ ةصلا نذؤملا لوق :رجفلا ناذأ
يف بيوثتلاو ،ٌبِهوَثُم عاد

رخأ .

11. (2461)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Ben İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'le beraber idim, bir adam öğle veya ikindi namazında tesvîbte bulundu. Bunun üzerine (İbnu Ömer): "Bizi (buradan) çıkar, zîra şu (yapılan tesvîb) bid'attir" dedi." 534

AÇIKLAMA önceki hadiste geçti.

يف َّإ ِة ًّصلا َنِم ٍءْيَش يف َّنَبِهوَثُت َ # هاللّ لوسر يل لاق] :لاق
هْن َع ُ هاللّ َي ِض َر لب نعو ـ12□

يذمرتلا هجرخأ .[ِرْجَفْلا ِة ً َص .

12. (2462)- Hz. Bilâl (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sabah hariç, sakın hiçbir namazda tesvîbte bulunma!" tembihini yaptı."[535]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Bilâl'e yasakladığı tesvîb, 2460 numarada açıkladığımız üzere, sabah ezanında söylenen essalatu hayrun mine'nnevm cümlesidir. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) bu cümlenin sadece sabah ezanında söylenmesini muvafık bulmuş olmakta, meşru kılmaktadır. Sadedinde olduğumuz hadis de bu cümlenin diğer vakitlerde ilavesini yasaklamaktadır.[536]

نئاسنلا هجرخأ .[ُهاللّ ّاَإ َ ُرَبْكأ ُ هاللّ ُرَبْكأ ُ هاللّ ِناَذ‘ا ُر ِخآ] .
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ13□

13. (2463)- Yine Hz. Bilâl (radıyallâhu anh) der ki: "Ezanın sonu şöyledir: "Allahu ekber, Allahu ekber, Lâilâhe illallah."[537]

EZANDA ADI GEÇENLER

Ezan deyince isimleri zihnimize dökülüveren birkaç zât var. Onlar, ezanın hem metin ve elfaz olarak şekillenmesinde hem de okunuş ritminin şekillenip, tarz-ı Nebevîye uygun halde bize intikalinde hizmeti geçen kimselerdir. Bu yüce sahabîleri daha yakında tanımalıyız:

[533] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/347.

[534] Ebû Dâvud, Salât: 45, (538); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/348.

[535] Tirmizî, Salât: 145, (198); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/348.

1-ABDULLAH İBNU ZEYD İBNİ SA'LEBE[538]: Medînelidir ve Hazrec kabilesine mensuptur, dolayısıyla Ensar'dandır (radıyallâhu anh). Ebû Muhammed diye künyesi vardır. Akabe biatına katılan ilk müslümanlardandır. Bedir gazvesi başta olmak üzere, Resûlullah'la birlikte bütün gazvelere katılmıştır. Mekke Fethi'nde Benî'l-Hâris İbnu'l-Hazrec'in bayrağını taşımıştır. Namaz vaktini nasıl duyurmak gerektiği hususunda Resûlullah'ın ashab'la yaptığı istişarenin ferdasında ezanla ilgili rüyayı görmüştür. Gelip Aleyhisalâtu Vesselâm'a anlatınca, Efendimiz bu rüyanın hak bir rüya olduğunu te'yid etmiş ve Bilâl'e anlatmasını, onun namaz vakitlerinde bunu okuyarak duyuruda bulunmasını söylemiştir. Alimlerin çoğunlukla kabul ettiklerine göre bu rüya hadisesi, Mescid-i Nebevî'nin inşaatı biter bitmez, hicrî birinci yıl içinde vukua gelmiştir.

Tirmizî, Abdullah İbnu Zeyd'e ait, Resûlullah'tan yapılan yegane sahih rivayetin bu ezan hadisi olduğunu söylerse de, İbnu Hacer bunun hatalı olduğunu, onun rivayet ettiği 6-7 hadisi müstakil bir cüzde toplayarak gösterdiğini söyler ve hadisleri, kaynakları ve muhtevalarıyla birlikte kısa kısa tanıtır.

Kendisinden Saîd İbnu'l-Müseyyeb, Abdurrahman İbnu Ebî Leyla ve oğlu Muhammed İbnu Abdillah İbnu Zeyd hadis rivayet etmiştir.

Medîne'de hicrî 32 yılında vefat etmiştir. Öldüğü zaman 64 yaşında idi. Cenaze namazını Hz. Osman (radıyallâhu anh) kıldırmıştır.

Ezanla ilgili rüyayı Hz. Ömer de görmüştür, ancak Resûlullah'a öncelikle anlatma ve Hz. Bilâl'e öğretme şerefi Abdullah İbnu Zeyd'e aittir. Hz. Ömer ezanı Bilâl'den işitince, "Bunu rüyamda ben de görmüştüm" der.

Resûlullah: "Allah'a hamdolsun (ezan şimdi) daha sağlam oldu" buyurur. تَبْثَا َكاَذَف ُدْمَحلا ِ ّ َ ِ فَلِ□

Hz. Ömer'in de mesele ile ilgili rüyası sebebiyle, ezanın metnen takarrur etmesinde onun da bir katkısından söz edilebilir. Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Abdullah İbnu Zeyd tarafından rüyada görülmüş olan ezanın meşruiyyeti hususundaki kanaat güçlenmiş, yakîn kazanmıştır.

2- EBÛ MAHZÛRA:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Mekke' ye tayin ettiği müezzindir. Ezanın okunuş tarzını Hz.

Peygamber'den bizzat öğrenmiş, o tarz üzere okumuş, ve bu tarz arkadan gelen nesillere intikal ettirilmiştir.

Ebû Mahzûra'nın ismi ihtilaflıdır: Semure İbnu Mi'yer denmiş, Evs İbnu Mi'yer denmiş, Mi'yer İbnu Muhayriz denmiştir. İsmini Mi'yer değil mu'ayyin diye tesbit eden de olmuştur. Başka iddialar da var. Buhârî ve İbnu Ma'în, Semure İbnu Mi'yer'i kabul etmişlerdir.

Ebû Mahzûra (radıyallâhu anh)'nın müezzin olarak kazanılması ve ezanın Muhammedî okunuş tarzına üstad kılınması, Resûlullah'ın insanları kazanmada takip ettiği ibretli sünneti anlama yönüyle mühim bir hadisedir.

Vak'a'yı Ebû Mahzûra'nın kendi ağzından dinleyelim: Beyhakî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'da kaydettiği bir rivayette Ebû Mahzûra şöyle anlatır: "Biz on kişilik bir grubtuk. Huneyn yolunda (Ci'irrâne'de) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a katıldık. Hz.

Peygamber'in müezzini namaz için ezan okudu. Biz, müezzinle alay etmek gayesiyle söylediklerini tekrar etmeye başladık. Resûlullah, sesimizi işitmişti, bizi yanına çağırdı.

"Kulağıma gelen ses hanginizin?" diye sordu. Arkadaşlarım beni işaret ettiler. Bunun üzerine onlara gitmelerini söyledi. Bana da dönüp: "Haydi, ezanı oku bana!" dedi. Ben boşa dikilmiştim, hiçbir şey bilmiyordum. (Öylesine mahçup oldum ki) o anda, nazarımda dünyanın en menfur insanı Resûlullah oluverdi. Bana emrettiğinden daha iğrenç bir şey de bilmiyordum.

(Gözlerimi öne eğip sustum). Bunun üzerine ezanın muhtevasını ve okunuş tarzını kelime kelime, cümle cümle tekrar ederek öğretti. Öğrenme işi tamamlanınca bana bir çıkın verdi, içinde para vardı. Sonra elini alnıma koydu, yüzümü, göğsümü okşadı.

"Bârekallah!" dedi. Ben cesarete geldim ve:

"Ey Allah'ın Resûlü, emret Mekke'de müezzin olayım!" dedim.

"Haydi ol! izin verdim" dedi. O anda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı içimden geçirmiş olduğum bütün kötü düşünceler kayboldu ve sevgiye dönüştü."

Üsdü'l-Gâbe'nin rivayeti Ebû Mahzûra'nın o gün müslüman olduğunu tasrih eder. Der ki: "Resûlullah onu, ezanı yansılarken işitmişti, sesi hoşuna gitti, yanına getirilmesini emretti. Ebû Mahzûra o gün müslüman oldu. Huneyn'den dönünce Mekke'de ezan okumasını emretti. Bilahare bu işe aralıksız devam etti." Aynı rivayetin devamından anlıyoruz ki, Mekke'de müezzinlik işi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahsi taliminden geçerek ezan üstadı olan Ebû Mahzûra'nın oğlundan sonra nesli kesilince amcasının oğlu, amcasının[538] oğlunun oğlu şeklinde yakınları arasında devam eder. Bunların nesillerinin de inkıtaya uğramasıyla, aynı kabileden bir başkasına geçer.

Onun ezân-ı Muhammedî'nin makâm-ı Muhammedî üzere tesbit ve intikalindeki yerini üçüncü göbekten torunu İbrahim tarafından (İbrahim İbnu Abdilaziz İbnu Abdilmelik İbnu Ebî Mahzûra) rivayet edilen şu hadis açık olarak ortaya kor: "Ebû Mahzûra dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni oturttu. Bana ezanı harf harf söyledi." İbrahim der ki: "Tıpkı bizim ezanımız gibi." (Hadisi İbrahim'den nakleden) Bişr İbnu Muâz der ki: "O'na: "Bana tekrar et!" dedim. O, ezanı bana tercî ile (makamı üzere) tavsif etti." Ebû Mahzûra'nın sesce insanların en güzeli ve en gürü olduğu rivayet edilmiştir. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bir seferinde onunu ezanını dinlemiş ve "kendimden geçeyazdım" demiştir. Ebû Mahzûra, hep Mekke'de kalmış, başka yere hiç ayrılmamıştır. Orada hem ezan okumuş, hem de dileyenlere ezan okumasını öğretmiştir. Ebû Mahzûra 59 hicrî yılında Mekk'de vefat etmiştir (radıyallâhu anh). Ebû Mahzûra'dan İbnu Abdi'l-Melik, İbnu Muhayrız, İbnu Ebî Müleyke, Atâ, Abdülaziz İbnu Refi vs. hadis rivayet etmiştir.

3- BİLÂL-İ HABEŞİ:

Resûlullah'ın müezzinlik ve hazinedarlık gibi iki mühim hizmetini yürütmüştür. Adı, Bilâl İbnu Rabâh'tır.

Künyesi, Ebû Abdi'l-Kerîm'dir; Ebû Abdillah, Ebû Amr da denmiştir. Annesi, Hamâme olup, Mekke'nin Benî Cumâh hanedanı müvelledlerindendir. (Müvelled= köle asıllı demektir.) Hz. Bilâl, Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anhümâ) 'nin azadlısıdır. Beş -veya yedi veya dokuz-okiyye'ye[539] satır almış ve Allah yolunda azad etmiştir.

[538] Bazı müellifler -ve mesela İbnu Abdilberr- Abdullah'ın ismini Abdullah İbnu Zeyd İbnu Abdi Rabbih İbni Sa'lebe diye tesbit ederler.

Hz. Bilâl ilk müslümanlaradandır. Bu sebeple Allah'ın dini için en çok işkence çekenlerden biridir. Umeyye İbnu Halef onu yüzü üzerine güneşe yatırır, üzerine değirmen taşı koyar, altta kızgın kum, üstte cehennemî güneş yakıncaya kadar öylece bırakıp kıvrandırır ve bu sırada: "Muhammed'in Rabbi'ni inkar et!" diye telkinde bulunurdu. Bilâl (radıyallâhu anh) bütün işkencelere sabreder ve Umeyye İbnu Halef'e: "Ahad Ahad! yani Allah bir, Allah bir" diye cevap verirdi.

Bir seferinde, o bu şekilde işkence altında Ahad! Ahad! diye bağırırken, Varaka İbnu Nevfel yanından geçer. Ve: "Ey Bilâl! Ahad! Ahad! Allah'a yemin olsun bu hale dayanamayıp ölürsen, kabrini dilek makamı yapacağım" [540] der.

Bilâl, Benî Cumâh'a ait köle idi. En ziyade Ümeyye İbnu Halef işkence yapar, aralıksız buna devam ederdi. Ne var ki, Cenâb-ı Hakk Bedir savaşında Ümeyye'nin Bilal'in eliyle öldürülmesini müyesser kılacaktır. Bilâl, İslam'ı ilk izhar eden yedi kişiden (Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekr, Habbâb, Süheyb, Ammar, Bilâl, Sümeyye) biri olması hasebiyle işkencenin her çeşidine, en haysiyet kırıcılarına hedef olmuştur. Ellerini arkadan bağlayıp boynuna ip takıyorlar, sonra eğlenmeleri için çocuklara teslim ediyorlar, çocuklar da onunla Mekke'nin Ahşaban denen tepelerinde yoruluncaya, bıkıncaya kadar eğlenip, sonunda bırakıyorlardı. Bilâl son derece dindar ve dîni hususunda titiz ve kıskançtı. Müşrikler kendilerine kazanmaya çalıştıkları vakit: "Allah! Alah!" diya pervasızca cevap verir, kızacaklarına, işkence yapacaklarına hiç aldırmazdı. Onun bu salabetine hayran kalan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'e rastlar ve: "Keşke biraz bir şeylerimiz olsa da Bilâl'i satın alsak! buyurur. Hz. Ebû Bekr, Abbâs İbnu Abdilmuttalip'e rastlar ve: "Bilâl'i benim için satın alıver!" der. Abbâs gidip, efendisi kadına: "Şu kölen Bilâl'i sana olan faydası tükenmeden bana satar mısın?" diye sorar. Kadın: "Onu ne yapacaksın? O, habisin tekidir... O şöyledir. O böyledir.." diye sayar döker, reddeder. Abbâs (radıyallâhu anh) bir başka sefer ona rastlayınca önceki taklifini aynen yeniler. Kadın bu sefer itiraz etmez. Satın alıp, Hz. Ebû Bekr'e gönderir.

Bir başka rivayete göre Bilâl, taşın altına gömülmüş halde işkence çekerken bizzat Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh) tarafından satın alınmıştır.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh ile kardeşlemiştir. Bilâl hayatı boyunca Resûlullah'tan ayrılmamış, O'na müezzinlik yapmıştır. Resûlullah'ın katıldığı bütün gazvelerde O'nunla birlikte olmuştur.

Bilâl'in mümtaz yönü, Hz. Peygamber'e müezzinlik yapmış olmasıydı. İslam'da ilk ezanı okuyan odur. Daha önce belirttiğimiz üzere Abdullah İbnu Zeyd, ezan rüyasını görünce Resûlullah: "Bunu Bilâl'e öğret, bununla namaz için ezan okusun, o, sesce senden daha güzel, daha gür" demiştir. Yine daha önce kaydettiğimiz üzere bazı rivayetler, sabah ezanındaki "essalâtu hayrun mine'nnevm" cümlesinin ezana girmesinde Hz. Bilâl'in rolü olmuştur: Bir gün Resûlullah'a namaz vaktini haber vermek üzere gelince[539] Aleyhissalâtu Vesselâm'ın uyumakta olduğu haber verilir. Bunun üzerine Hz. Bilâl "essalâtu hayrun mine'nnevm" cümlesini irtical buyurarak vazifeyi îfâ eder. Bundan hoşnud olan Şâri-i mübîn Fahr-i Kâinat Efendimiz, sabah ezanlarında bunun da söylenmesini teşrî ve ferman buyururlar. Medîne'de Resûlullah'a ve ashâb-ı güzîn hazerâtına ezan şakıyan İslâm'ın bu ilk bülbülü, andelib-i Muhammedî, Resûlullah'ın baş âşıklarındandı. Tıpkı her bülbülün güle olan aşkı gibi, o da Medîne'de açan ve kokusu kıyâmete kadar bâki kalacak olan o ilâhî güle, Muhammed adındaki hakkın, hakikatin, Allah'ın gülüne âşıktı. Resûlullah'ın ölümüne dayanamıyordu. Medîne'nin her taşı, her ağacı, her insanı, esen rüzgarı, öten kuşu O'na sevgilisini hatırlatıyordu. Sevgilisiz Medîne'de kalmak ona çok ağır geliyordu. Oradan ayrılmak, uzaklara gitmek istiyordu. Allah yolunda cihad ederek, kendini meşgul ederek ızdırabını, kederini azaltmayı, hasretini unutmayı deneyecekti.

Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'den Şam'a gitmek üzere izin istedi. "Hayır yanımda kalacaksın!" dedi. Ayrılmasını istemiyor, izin vermedi. Ama Bilâl kesin kararlıydı, ağır bastırdı: "Eğer beni nefsin için âzad ettiysen burada hapset. Yok Allah için azad etti isen bırak Allah'a gideyim!" Hz. Ebû Bekr, Bilâl (radıyallâhu anhümâ)'in karalılığını anlamıştı. "Git!" dedi. Bilâl Şam'a gitti.[541] Ölünceye kadar orada kaldı. Artık ezan da okumuyordu. Gülsüz bülbül öter mi? Kudus'ün fethi sırasında Hz. Ömer Şam'a uğramıştır. O'nun gelişi şerefine Hz. Bilâl Şam'da bir kere ezan okur, başta Hz. Ömer, bütün müslümanları ağlatır.

Bir seferde rüyasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görür. Efendimiz: "Bu vefasızlık da ne? Niye ziyaretime gelmiyorsun ey

[539] Bir okiyye Nihaye'ye göre rıtlın altıda birisinin yarısına denktir, yani bir rıtl 12 okiyye'dir. Müncid'de bir rıtlın 2564 gram olduğu belirtilir.

Öyleyse bir okiyye 213,6 gram eder.

Bilâl!" der. Üzüntü içinde uyanan Bilâl bineğine atlayıp Medîne'ye gelir. Resûlullah'ın makber-i şeriflerine uğrar. Orada ağlar, kabrin üzerine kapanır. Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallâhu anhümâ) yanına gelirler. Onları öper, kucaklar. Kendisinden bir sabah ezanı okumasını rica ederler. Kabul eder. Mescidin damına çıkarak ezan okur. Medînelilere sunulan bu sabah ziyafeti Medîne'de bir hadise olur. Allahu ekber, Allahu ekber dediği zaman Medîne ihtizaza gelir (ve adeta yerinde oynar). Eşhedu enlâ ilâhe illallah deyince titremesi artar ve herkesi yerinden kaldırır. Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah deyince kadınlar husûsî çadırlarından dışarı fırlarlar. Kadın ve erkek herkesin ağladığı böyle bir gün Medîne'de hiç görülmez."

Bir gün Hz. Peygamber sabahleyin kalkınca Hz. Bilâl'i çağırtır. Gelince: "Ey Bilâl! Cennette seni benim önüme geçiren şey nedir? Her ne zaman cennete girdi isem, her seferinde önümde senin hışırtını duydum" der.

Bilâl'in Resûlullah'la menkîbesi çoktur.

İbnu Sa'd, Şam-ı Şerif'te (Dımeşk) hicrî 20 yılında altmış küsur yaşında olduğu halde vefat ettiğini, Bâbu's-Sağir'e defnedildiğini belirtir. Ölüm tarihi hususunda başka rakamlar da söylenmiştir. 17, 18, 21, 15 gibi. Hatta bir rivayette de Halep'te ölüp Bâbu'l-Erba'în'e defnedildiği söylenmiştir. Öldüğü zaman yaşının 70'e ulaştığını söyleyen de olmuştur.

Hz. Bilâl koyu esmer, zayıf uzun boylu, gövdesi öne eğik (kamburca), yanakları zayıf idi. Hâlid isminde erkek, Gufeyre isiminde de bir kız kardeşi vardı.

Kendisinden birçok sahâbe ve tabiîn hadis rivayet etmiştir. Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Üsâme, Abdullah İbnu Ömer, Ka'b İbnu Ucre, Berâ İbnu Âzib, es-Sanâbehî, Ebû Osman en Nehdî, Ebû İdrîs el-Havlânî, İbnu Ebî Leylâ, Tarık İbnu Şihâb vs.[542]

ÜÇÜRCÜ FER'

EZAN VE İKÂMETLE İLGİLİ HÜKÜMLER

هجرخأ .[َناَذ‘ا َديِعُي ْنأ ُه َرَمأَف ٍلْيَلِب َنَّذأ َرَمُعِل ًانِهذَؤُم َّنأ]
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1□

دواد وبأ .

1. (2464)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bir müezzini geceleyin ezan okumuştu. Ezanı iade etmisini emretti."[543]

نا َأ :ِبداَنُي ْنأ # ُبَّنلا ُه َرَمأَف ِرْجَفْلا ِعوُلُط َلْبَق َنَّذأ ًٍب َّنأ]□□
هنع ربخأ يف يذمرتللو ـ2□

. [□ماَن ْدَق َدْبَعْلا

2. (2465)- Tirmizî'nin yine İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'dan kaydettiği bir diğer rivayet şöyledir: "Hz. Bilâl güneş doğmazdan önce ezan okumuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona: "Haberiniz olsun kul uyudu" diye nidâ etmesini emretti."[544]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisleri Tirmizî, "Geceleyin Okunan Ezan" adında bir babta kaydeder. Ebû Dâvud ise: "Vaktinden Önce Okunan Ezan" adını verdiği bir babta kaydeder.

2- Tirmizî ve bir kısım hadisciler, ikinci hadisin Hz. Peygamber'den rivayet edilmesini, senette yer alan Hammâd İbnu Seleme'nin bir hatası olduğunda ittifak ederler. Onlara göre, ezanı vaktinden önce okuyan müezzine, iade etme emrini veren Hz. Ömer'dir. Ebû Dâvud'un rivayetinde bu müezzinin ismi de tasrih edilmiştir: Mesrûh... Bunlara

---

[541] Hz. Bilâl'in, Hz. Ebu bekr devrinde de Medine'de kalıp ezan okuduğu da rivayet edilmiştir.

göre ezanı iade etme (yeniden okuma) emrin merfû değil, mevkuftur, bu emrin muhatabı Bilâl değil Mesrûh'tur. Tirmizî bu mesele üzerine uzun açıklamada bulunur. Hadis merfû da olsa, mevkuf da olsa mesele üzerine tarettüp edecek hükümde bir değişiklik yoktur. Bu meselede âlimlerin düştüğü ihtilaf -ki belirteceğiz- daha çok yoruma dayanmaktadır.

3- Birinci hadis, Hz. Ömer'in, vaktinden önce sabah ezanı okuyan bir müezzine vakti girince yeniden ezanı okuttuğunu haber vermektedir. Görüldüğü üzere, ikinci hadis de bu mânayı te'yid eden merfû bir örnek olmaktadır. Yani Hz. Peygamber zamanında Bilâl-i Habeşî, bir keresinde sabah ezanını yanlışlıkla vaktinden önce okumuştur ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Bilâl'e: "Bana uyku galebe çaldı, bu sebeple gaflet edip yanlışlıkla vaktinden önce okudum" mânasında -ve özür beyan etmek maksadıyla- olmak üzere "Haberiniz olsun kul uyudu" 545 diye nidâ etmesini emretmiştir. Vaktinden önce okunan ezan mevzuunda ulema ihtilaf etmiş, farklı hükümlere varmıştır: **1-** İmam Şâfiî, Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel, Evzâî- İshak İbnu Râhûye sabah ezanının şafak sökmezden yani fecr-i sâdık doğmazadan önce okunmasına hükmederler. Hz. Câbir (radıyallâhu anh) de bu görüştedir. Bu görüş cumhurun görüşü olmaktadır.

2- Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed, diğer vakitlere kıyas ederek vakit girmedikçe sabah ezanının da vakti girmeden okunamayacağına hükmederler. İmam Yûsuf da Ebû Hanîfe gibi hükmetmiş ise de sonradan, rivayetlerde gelen örneği esas alarak "sabah ezanının vaktinden önce okunmasında bir beis yoktur" demiştir. **3-** Bazı hadisciler, şayet bir mescidde iki müezzin varsa, sabah vakti girmeden sabah ezanını okumanın câiz olduğunu söylemişlerdir. Bunlar şöyle düşünürler: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bidayette tek müezzini vardı. Bilâl-i Habeşî (radıyallâhu anh). O zaman sabah ezanı, vakti girince okunuyordu. Ne zaman İbnu Ümmü Mektum da ikinci müezzin olarak devreye girdi, Bilâl, ezanı vaktinden önce okumaya başladı. Nitekim sahih rivayetlerde geldiği üzere, Resûlullah □ همُا ُنْبِا
َنِهذُؤي بهتَح اوُب َرْشا َو اوُلُكَف ِلْيَلِب ُنِهذَؤِي ًٍّب َّنِا

bulunmuştu. Bu haberin muahhar olduğu açıktır.Öyle ise vaktinden evvel okununca iade etmeyi emreden rivayet □"Bilâl ezanı مُوْتُكَم geceleyin okur. Siz, İbnu Ümmü Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyin için" tembihinde -ki sadedinde olduğumuz 2465 numaralı hadistir- Resûlullah'ın tek müezzini bulunduğu zamanla ilgilidir. Bunu, İbnu

Ömer'in rivayeti de te'yid etmektedir."

Bunlara göre, vaktinden önce okunan sabah ezanı yeterli değildir. Vakti girince ikinci bir ezan daha okumak gerekir.546

دَم َو ،اَذَكه ُرْجَفْلا َكَل َنيِبَتْسَي َّتَح ْنِهذَؤُت َ :َلاق # ِ هاللّ□□
َلوسر َّنأ] .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر لب نعو ـ3□

دواد وبأ هجرخأ .[ًاض ْرَع ِهْيَدَي .

3. (2466)- Hz. Bilâl (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sabah vakti iyice belirinceye kadar ezan okuma!" dedi ve ellerini yanlara doğru açarak: "Şöyle!"diye gösterdi." 547

AÇIKLAMA:

Bu hadise göre, fecr doğmazdan önce ezan okunması câiz değildir. Ancak hadis munkatı'dır. Zaten yukarıda açıklama sırasında kaydettiğimiz Buhârî hadisi, Peygamberimizi müezzini Hz.Bilâl (radıyallâhu anh)'in oruç tutacaklara henüz yeme-içmenin helâl olduğu bir vakitte yani daha şafak sökmezden önce ezan okuduğunu göstermektedir. Sahih hadisin olduğu yerde zayıf hadisle amel edilemeyeceği bedihî bir husustur. 548

---

544 Tirmizî, Salât: 149, (203); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/355.

545 Hattâbî, bu ibarenin ikinci bir manaya daha muhtemel olduğunu belirtir: "Kul, geri kalan uykusunu almak üzere tekrar uyumaya gitti."

ب َرَمأَف ِحْبُّصلا ِتْق َو ْنَع # ِ هاللّ َلوسر َلأَس ًّئاَس□□□ □□
َّنأ] .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ4□

لاَق َّمُث . بهلَصَف َماَقأَف ُه َرمأ َّمُث . َرَفسأ نَّتَح َرْجَفْلا َرَّخأ□ :
ِدَغْلا َنِم َناَك اَّمَلَف ، ُرْجَفْلا َعَلَط َني ِح َنَّذأَف

بئاسنلا هجرخأ .[ِةَّصلا ُتْق َو اَذه .

4. (2467)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kimse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sabah namazının vaktini sormuştu. O da Hz. Bilâl'e emretti. Şafak sökerken ezan okudu. Ertesi gün ortalık ağarıncaya kadar sabah ezanını tehir etti. Sonra ikâmet okumasını emretti ve namazı kıldı. Sonra da adama: "İşte bu, (sabah) namazının vaktidir" dedi." 549

ِبن َرَمَأ ِحْبُّصلا ِناَذأ ُل َّوأ َناك اهمَل] :َلاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر
ِبئاَدُّصلا ثراحلا نب دايز نعو ـ5□

بلاِ ِق ِرْشَملا ِةَي ِحاَن بلا ُرُظْنَي َلَعَجَف ؟ ِ هاللّ َلوسر اَي ُميِقُأ :
ُلوُقأ ُتْلَعَجَف ُتْنَذأَف # ِ هاللّ ُلوسر

؟أهض َوَتَف ُهَباَحْصأ َقَح ًَت ْدَق َو ،َّبلاِ َفَرَصْنا َّمُث َز َرَبَف َل َزَن
ُرْجَفْلا َعَلَط اَذإ نَّتَح :َ ُلوُقَيَف ِرْجَفْلا

لاَق .ُميِقُي َوُهَف َنَّذأ ْنَم َو ،َنَّذأ َءاَدُص اَخأ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس□ :
َر ُهَل َلاَقَف .َميِقُي ْنأ ُل َِّب َدا َرأَف

دواد نب‘ ظفللاو ،بئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُتْمَقأَف .

5. (2468)- Ziyâd İbnu'l-Hâris es-Sudâî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Sabah ezanının ilk vakti girince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana emretti, ben de ezan okudum ve: "İkâmet de getireyim mi ey

Allah'ın Resûlü?" diye sordum. (Soruma hemen cevap vermeyip) doğu tarafına, fecre bakmaya başladı ve: "Hayır!" dedi. Ne zaman ki şafak söktü Hz. Peygamber (bineğinden) indi, abdest bozdu. Sonra bana doğru geldi. (Bu ara Ashâbı da toplandı. Abdestini aldı. Bilâl ikâmet okumak istedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sudâ'nın kardeşi ezan okudu, ezanı okuyan ikâmeti getirsin!" dedi. Ben de ikâmet getirdim." 550

AÇIKLAMA:

1- Sudâ: Yemen'de San'a ya kırkiki fersah mesafede bir yer adıdır. Bu yer, adını bir kabileden almıştır.

2- Hadiste ezan okuyan kimsenin ikâmet de okuması gerektiği ifade edilmektedir. Bu meseleyi başka hadisler muvacehesinde değerlendiren âlimler farklı neticelere gitmişlerdir: Tirmizî'nin kaydettiğine göre ulema çoğunluk itibariyle ezanı kim okudu ise ikâmeti de o yapmalıdır demiştir. Hâfız el-Hâzimî, Kitâbu'l- İ'tibâr'da der ki: "Ulema şu hususta ittifak etmiştir: "Bir kimsenin ezan, bir başkasının da ikâmet okuması câizdir. Ancak "ikisini de aynı şahsın yapması mı, yoksa ayrı ayrı şahısların yapması mı evladır?" meselesinde ihtilaf edilmiştir. Çoğunluk: "Arada fark yoktur, esas olan bu hususta genişlik ve ruhsattır" demiştir. Bu görüşte olanlar arasında İmam Mâlik ve Ebû Hanîfe ile Hicaz ve Kûfe ulemasının ekseriyeti vardır." İmam Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel'in bunu mekruh addettiği rivayet edilmiştir. 551

□[ج ُرْخَي نَّتَح ُمِيقُي ًَف ُسْمهشلا ِتَضَحد اَذإ ُنِهذَؤُي ُل ًِب َناك
□6ـ لاق برح نب كامس نعو:

يذمرتلاو دواد وبأو ،هل ظفللاو ملسم هجرخأ .[ُها َرَي َني ِح .
َة ًّصلا َماَقأ َج َرَخ اَذإَف .#ُّبهنلا

6. (2469)- Simak İbnu Harb anlatıyor: "Bilâl, güneş (öğlede, batı cihetine) kayınca ezan okurdu. Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) odasından çıkıncaya kadar ikâmet getirmezdi. Odasından çıkınca, O'nu görür görmez ikâmet getirirdi."552

[548] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/357.

[549] Nesâî, Ezân: 12, (2, 11, 12); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/357.

[550] Ebû Dâvud, Salât: 30, (514); Tirmizî, Salât: 146, (199); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/357-358.

[551] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/358.

مُوْتَكَم ِهمُأ ُنْبا َو ٌل ًِب ،ناَنِهذَؤُم # ِ هاللّ ِلوسرل َناك] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ7□

‘دواد وبأو ملسم هجرخأ .[نَمْع ا.

7. (2470)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki müezzini vardı: Biri Bilâl diğeri İbnu Ümmi Mektûm el-A'mâ."[553]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, bir mescidde iki müezzinin istihdam edilebileceğini ifade eder. Mamafih cami ve cemaatin durumuna ve duyulan ihtiyaca göre daha fazla sayıda müezzin istihdamı da câizdir. Nitekim Hz. Osman ihtiyaç artınca dört adet müezzin tayin etmiştir. Şâfiîlere göre, müezzinlerden biri tanyeri ağarmadan ezan okur, tıpkı Bilâl gibi, diğeri de tanyeri ağardıktan sonra okur, tıpkı İbnu Ümmi Mektûm gibi. Nevevî'ye göre müezzinin birden fazla olması halinde hepsinin bir defada değil, ayrı ayrı okuması efdaldir. Cami büyükse her biri bir köşede okur, küçükse hepsi beraber, aynı anda okuyabilirler. Vakit olduğu takdirde sıra ile hepsinin ayrı ayrı okuması müstehabtır. Beraber okumak cemaate hoş gelmeyecek olursa bir tanesi okur. İhtilaflar kur'a ile halledilir.

İkâmet'e gelince, bunu bir tanesi yapar. İkâmet, ezanı ilk okuyanın hakkıdır. Müezzinler hep bir ağızdan ezan okumuşsa ikâmeti biri getirir. İhtilaf olursa kur'a çekerler. Cami büyük olur, ihtiyaç da duyulursa iki müezzin ikâmet okuyabilir. Bu cevaz hem Şâfiî ve hem de Hanefî mezhebi için mevzubahistir. Vazifeli müezzin varsa onun öncelik hakkı vardır. Cemaatten biri erken davranıp ikâmet getirecek olsa da yeterlidir.

2- İbnu Ümmi Mektûm âmâ bir zattır. Şu halde âmânın müezzinlik yapması câizdir. **3-** Hz. Âişe, İbnu Ümmi Mektûm'u âmâ diyerek tavsif etmiştir. Âlimler bu tavsiften hareketle, kişiyi tarif etmek gibi meşru bir maksadla, kusuruyla zikretmenin câiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Şu halde, böylesi bir tavsif, haram olan "gıybet"e girmez. 554

ُعَنْهُ لاق : [لاق رسول َالل ّه ِ # لِ ًبِل : إذا اَذا ًتنَّذأ َتَف ًَر َسِّل ، وَ إذا
8ـ وعن جابر َر ِض َي الل ّه

اِقامَتَ ِك قدَ ْر ام َيفْ ُر ُع اكِل ُمن ْأكلِه ، و َالشهار ِب ُمن ِْمن ْشُر ْبِه
أقمَت ْفأحدْ ِر ، و َاجعَل ْبيَن ْأذاَنِك َو

خدَل َقِلضَاء ِحاجَتِه . قال َ: و ً َتقُومُوا حَت َّت َر َو ْنِي]. أخرجه
و َالمعتْصَ ِر ُ إذاَ

«الذي يريد أن يأتي الغائط لقضاء حاجته ».المعتْصَ ِر ُ الترمذي.

8. (2471)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bilâl (radıyallâhu anh)'e: "Ezan okuduğun zaman ağır ağır oku. İkâmet getirdiğin zaman da peş peşe serî oku. Ezanla ikâmetin arasına, yemek yiyenin yemeğinden, içenini içmesinden, üzerine sıkışarak helaya girmiş olanın heladan fâriğ olacağı bir zaman fasılası koy " diye talimat verdi. Şunu da ilave etti: "Beni görünceye kadar da (ikâmet için) kalkmayın." 555

AÇIKLAMA:

1-Ezan okunurken, riayeti tavsiye edilen teressül, ezanın kelimelerini birbirinden keserek teker teker söylemek mânasına gelir. İbnu Kudâme teressülü, yavaşlık ve teennî diye açıklar. Böylece ezanın acele edilmeden, her kelimeye müstakil bir nefes tahsis ederek okunmasını ve mesela, baştaki dört tekbirin dört ayrı nefeste okunmasını tavsiye etmiş olmaktadır. Ancak Nevevî: "Ashabımız her iki tekbiri bir nefeste okumayı, yani bidayette Allahu ekber Allahu ekber' bir nefeste, sonra Allahu ekber Allahu ekber'i bir ikinci nefeste okumayı müstehab addetmişlerdir" der. Nevevî'nin bu açıklaması Efendimizin, müezzinin söylediklerini tekrar etmeyi tavsiye ettiği -ki 2439 numarada kaydettik- hadiste belirtilen ezan okunuş tarzına uygundur. **2-** İkâmette tavsiye edilen hadr ise teressül'ün zıddıdır. Aslen inmek, düşmek mânasına gelse de kıraatte sür'at, çabukluk demektir. Şârihler, sadedinde olduğumuz nebevî tavsiyeden, ikâmet okurken cümlelerin birbirini hazlıca takib etmesi, araya -ezanda olduğu gibi- fasıla girmemesi gerektiğini anlarlar. İbnu Kudâme: "Ezan gaib olana hitaptır, onun vurgulanarak söylenmesi uygundur. İkâmet ise hazır olana hitaptır, vurgulamaya gerek yoktur" der. Hz. Ömer, Beytu'l-Makdis'e müezzin tayin ettiği zaman: "Ezan okurken ağır ağır oku, ikâmet getirirken serî ol" tembihinde bulunmuştur.

3- Mu'tasır: Dilimizdeki "üzerine sıkışmak" tabirinin karşılığıdır. Büyük veya küçük abdesti sıkışıp, sıkıntısını hisseden, karnını veya fercini sıkan, dolayısiyle helaya girme ihtiyacında olan kimse mânasına gelir.

[553] Müslim, Salat: 7, (380); Ebû Dâvud, Salât: 42, (535); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/359.

4- "Beni görünceye kadar kalkmayın" sözü müezzine tembihtir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mescid'in avlu kısmında inşa edilmiş olan hücrelerde ikâmet ediyordu. Namaz vakitlerinde, ihtiyaç anlarında mescide geçiyorlardı. Bu rivayet, Efendimizin sünnetleri hane-i saadetlerinde eda ettiklerini, farzı kılmak üzere mescide teşrif buyurduklarını göstermektedir: "Benim girdiğimi görmeden ikâmet getirmeyin, ben ne zaman kapıdan içeriye adımı mı atarsam ikâmet getirin, böylece farzın edasına hemen başlarız.." demiş olmaktadır. [556]

sahih olduğu belirtilen rivayet merfû'dur [Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözü]; diğeri mevkuf (Hz. Ebû Hüreyre'nin sözü). Bir vecihten mevkuf, bir başka vecihten merfû gelen rivayetler vardır. Kaideten merfû olması esastır.

2- Hadis, abdestsiz olarak ezan okumanın mekruh olduğuna delâlet etmektedir. Bazı kaynaklar, seleften birçoğunun ezan olsun, ikâmet olsun her ikisinin de abdestsiz olarak okunmasının câiz olmayacağına hükmettiklerini belirtir ise de, bu meselede Aynî, el -Hidâye'den naklen şu hükmü kaydeder: "Müezzinin ezan ve ikâmeti abdestli olarak okuması gerekir, zîra ezan ve ikâmet şerefli zikirlerdir. Dolayısıyla bu zikirde taharet müstehabtır. Ancak, abdestsiz olarak ezan okumuş ise bu da câizdir. Şâfiî, Ahmed ve ilim ehlinin tamama yakını böyle hükmetmiştir. İmam Mâlik, ezanda değil, ikâmette taharetin şart olduğunu söylemişir. Atâ, Evzâî ve bazı Şâfiîler her ikisinde de şart olduğunu söylemişlerdir."

Başta Kûfîler olmak üzere abdestsiz olarak okunan ezanın câiz olduğuna hükmedenler şöyle bir mülahaza dermeyan ederler: "Ezan, namazın erkanlarından biri değildir, bu sebeple namaz için şart koşulan temizlik, burada şart olamaz, nitekim istikbâl-i kıble ve huşû da ezanda müstehab değildir, ezan sırasında elin kulaklara konması , muhtelif istikametlere yönelmeler huşûya zıddır."557

هاللّ ُلوسر ّالإ َدهَع اَم ِر ِخآ ْنِم ّنإ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض □ #:
رَ صاعلا بأ نب نامثع نعو ـ12□

هل ظفللاو يذمرتلاو ،دواد وبأ هجرخأ .[ًارْجأ ِهِناَذأ ىلَع .
ُذُخأَي َ ًانِهذ َؤُم َذ ِخَتا ْنأ

12. (2475)- Osman İbnu Ebî'l-Âs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana en son vasiyetlerinden biri de, ezanına mukabil ücret almayan bir müezzin tutmamdı." 558

AÇIKLAMA:

1- 559 Osman İbnu Ebî'l-Âs, Sakîflilerin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gönderdikleri murahhas içerisinde yer almış birisi idi. Hey'etin yaşça en küçüğü, İslam'ı öğrenme hususunda da en hevesli ve gayretlisi idi. Hey'et mensupları müzâkerelerle meşgulken o, gizli gizli gelip İslâm'ı tederrüs ediyordu. Samimiyetle müslüman oldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da onu Tâif'e veli tâyin ederek, gayretini mükafaatlandırdı. Vali olarak birinci ve mühim vazifesi namazları kıldırmaktı. Vazifesi ile igili verdiği talimatlardın birinin müezzin tutmasıyla ilgili olduğunu sadedinde olduğumuz rivâyet göstermektedir. **2-** Hadis sarîh bir ifade ile müezzinin, ezan mukabilinde ücret almasının mekruh olduğunu göstermektedir. Bu meselede farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları, "Müezzinliği kabul sırasında ücret olarak bu hizmeti yürütecek kimse arar, bulamazsa, humsu'lhumustan vermesinde beis yoktur" vs.demişlerdir. İbnu'l-Arabî der ki: "Sahih olan şudur: Ezan, namaz, kaza ve her çeşit dînî hizmetlere mukabil ücret alınması câizdir. Çünkü, halife bütün bu hizmetlere mukabil kendisi ücret almaktadır. Öyle ise onun bütün bu hizmetlerdeki naibleri de ücret alırlar... Bu meselede asıl, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözüdür: "Kadınlarımın nafakalarından ve âmilimin ihtiyacından sonra her ne bıraktı isem o sadakadır." İbnu'l-Arabî, bu sözüyle, müezzini âmil'e kıyas etmiş olmaktadır. sadedinde olduğumuz hadis sahihtir, bu durumda İbnu'l-Arabî'nin kıyası, nassla çatışma halindedir. Ayrıca bu mevzu üzerine, İbnu Ömer'den rivayet edilen bir fetva mevcuttur ve onun fetvasına Ashâb'tan kimsenin itirazı vârid olmamıştır. İbnu Ömer'e: "Seni Allah için seviyorum" diyen bir" zata: Sana Allah için buğzediyorum" diye karşılık verir. Adam sebebini sorunca "Evet, çünkü sen ezana mukabil ücret istiyorsun" der. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan da: "Dört hizmet mukabili ücret alınmaz. Ezan, kırâatu'l-Kur'ân, mukâsım (şerîk) ve kaza" hadisi rivayet edilmişir.[560] Tirmizî de sadedinde olduğumuz hadis hakkında şu notu düşer: "Ehl-i ilm indinde amel şöyledir: "Müezzinin, ezan hizmetine mukabil ücret almasını mekruh buldular ve müezzinin ezan hizmetini Allah rızası için yürütmesini müstehab addettiler."

Mezkûr hizmetlerin ve bâhusus müezzinliğin ücretsiz yapılması ideal ise de fiiliyatta müezzinlik hizmetini hasbî olarak yürütecek kimseleri bulmak imkânsızlık arzedebilir ve din hizmeti aksar. Böyle durumlarda İmam Mâlik (rahimehulla)'in "Bunda bir mahzur yoktur" fetvası esas alınmalıdır. Dört mezhebin dördü de □هِب نَمْأَي □

haktır.[561]

---

[556] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/360.

[557] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/361-362.

[558] Ebû Dâvud, Salât: 40, (531); Tirmizî, Salât: 155, (209); Nesâî; Ezân: 32, (2, 23); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/362.

اَم َنا َكَف ِحْبُّصلا ِة ًَصِل # هاللّ ِلوسر َعَم ُتْج َرَخ] :َلاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر َة َرْكَب بأ نعو ـ13

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِلْج ِرِب ُهَك َّرَح ْوأ ِة ًَّصِل ُهاَدَن َّإ ٍلُج.
َرِب ٌُّرَمي

13. (2476)- Ebû Bekr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte sabah namazı için beraber çıktık. Uğradığı her adama namaz için sesleniyor veya ayağı ile dürtüyordu."562

AÇIKLAMA:

Hadis, sabah için hücre-i saâdetlerinden çıkan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidin Suffe bölümünden geçerek namazgâh'a geldiğini ifade etmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm, Suffe ashabından henüz kalkmamış olanları seslenerek uyandırmakta, seslenmekle uyanmayanları da ayağının ucuyla dürterek kımıldatmak sûretiyle uyandırmaktadır. Âlimler, bu hadisten hareket ederek; "Namaza uyanan kimselerin, uyanamıyanları uyandırması gerekir" diye hükmetmişlerdir.563

يف َذَخأ ًٍَّب َّنأ] :# هاللّ ِلوسر باحصأ ضعب نع وأ هْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ةماُمأ بأ نعو ـ14

رِئاَس يف َلاق َو ؛اَهَمادأ َو ُ هاللّ اَهَماَقأ :# هاللّ ُلوسر َلاَق ؛ة ً
َّصلا ِتَماَق ْدَق :َلاَق ْنأ اَمَلَف ،ةَماَق“ا

دواد وبأ هجرخأ .[ِناَذ‘ا ِلئاَضَف يف ِروُكْذملا هْنَع ُ هاللّ َي .
ِض َر َرَمُع ٍثيِدَح ِوْحَنك ِةَماَق“ا

14. (2477)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) veya Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbından bir diğeri tarafından rivayet edildiğine göre, (bir seferinde) Bilâl (radıyallâhu anh) ikâmete başlamıştır. Kad kâmeti'ssalât deyince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Allah onu (namazı) ikâme etsin ve dâim kılsın!" buyurdu. İkâmetin geri kısmında, ezanın faziletleri bahsinden mezkûr olan Hz. Ömer hadisinde olduğu gibi (müezzinin söylediklerini tekrar şeklinde) hareket ediyordu."564 565

هاللّ ُ امهْنَع َ َناك يِزَي دي ُ بلَع “ا ةَماَق ِ يف رَفَّسلا ِإ َّ يف حْبُّصلا
15ـ نعو عفان: [ّنأ نبا رَمُع َر َض ِ يَ

هجرخأ .[ِهْيَلإ ُساَّنلا ُعِم َتْجَي يِذَّلا ِماَم“ ِل ُناَذ‘ا اَمَّنإ : ُلوُقَي
َناَك َو ،ُميِقُي َو اَهيِف ِدَانُي َناَك ُهَّنإَف

. كلام

15. (2478)- Nâfi (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anh) sefer sırasında ikâmete sadece sabah namazından hem ezan, hem de ikâmet her ikisini okurdu. Derdi ki: "(Seferde ezana hacet yok, çünkü) ezan, kendisine cemaat gelecek olan imama mahsustur." 566

AÇIKLAMA:

Bu hadise göre, İbnu Ömer, ezanın cemaat toplamak maksadıyla okunduğuna inanmakta, sefer sırasında cumâ ve cemaat sâkıt olduğu için ezanın bir mâna ve gereği kalmadığına hükmetmektedir. O'nun sabah ezanını ihmal etmeyişini Zürkânî şöyle açıklar: "Ezanı, sabaleyin okumak İslam'ın şiarını izhâr etmek içindir. Bir de o vakit küffâra saldırma vaktidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sefere çıkıp bir yere gelince bu vakitte ezan işitmezse saldırır, işitirse saldırmazdı."

İbnu Ömer'in sabah ezanını okuması; "Fecrin doğduğunu, beraberindekilerden uyuyanlara ve bîhaber olanlara duyurmak içindir, diğer vakitler ise zaten kimseye gizli kalmaz" şeklinde de açıklanmıştır.

Abdurrezzak'ın sahih bir rivayetinde İbnu Ömer şöyle der: "Ezan, başlarında komutanları olan ordu veya kafile içindir. Bu durumda namaz için toplanmaları maksadıyla namaz ezanı okunurken, böyle olmayanlara sadece ikâmet yeterlidir."

Sadedinde olduğumuz bu hadise rağmen, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den meşhur olan ve üç imam ve diğer pek çok âlimlerce de benimsenen görüşe göre, her namazda ezanın meşruiyyetidir. Atâ, bu hususta mübalâğa bile etmiş ve : "Eğer seferde iken ezan okunmamış, ikâmet getirilmemiş ise, namazı iade et" demiştir. Atâ'ya göre, ezan namazın sıhhati için şart kabul edilmiş olabilir.İbnu Abdilberr bu görüşe "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hazerde ve seferde ezanı terketmemiş olması"nı delil gösterir. Sözün kısası, ulema, seferde olanın da ezan okumasının câiz olduğu, okuduğu takdirde sevap elde edeceği hususunda icmâ eder. Keza her müslüman beldede ezanın gereğinde de icma edlmiştir. Öyle ise bu sünnet yolcu üzerinden düşmez, zaten düşeceği hususunda icma yoktur. Bu söylenen hususlar, Zürkânî'ye göre, "Ezanın insanları toplamaktan başka bir mânası yoktur" diyenlerin zanlarının bâtıl olduğunu göstermeye yeterlidir. Ezanın insanları toplamadan öte pek çok fazîletleri rivayetlerde beyan edilmiştir, bir kısmı daha önce zikredildi.[567]

16_ وعن أبي جحيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: [أَنَّهُ رَأَى بِلاَلاً يُؤَذِّنُ، قَالَ: فَجَعَلْتُ أَتَتَبَّعُ فَاهُ هَاهُنَا

---

[561] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/362-363.

[562] Ebû Dâvud, Salât: 293, (1264); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/364.

[563] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/364.

[564] Ebû Dâvud, Salât: 39, (528); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/364.

هْيَنُذُأ يف ُهاَعُبْصُأ َو» :يذمرتلا داز.نيخيشلا ظفل اذهو □«.
ةسمخلا هجرخأ .[ِناَذ‘اِب اَنُه اَهو

16. (2479)- Ebû Cuhayfe (radıyallâhu anh)'nin anlattığına göre, Hz. Bilâl (radıyallâhu anh)'i ezan okurken görmüştür. Der ki: "Ben, ezan okurken, onun ağzını şu tarafa, bu tarafa (sağa sola) dönerken takibe koyuldum." Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "İki parmağı kulaklarını üzerinde olduğu halde..." 568

مَل َو ًاَمِش َو ًانيِمَي ُهَقُنَع ى هوَل ِح ًَفلا ىلَع َّنَح ِة ًَّصلا ىلَع□
هَح َغَلَب اَّمَلَف] :دواد ىبأ دنع َو ـ17□

رِدَتْسَي□] .

17. (2480)- Ebû Dâvud'da şu ifadeye yer verilmiştir: "(Bilâl), hayye ala'ssalât, hayye ala'lfelâh cümlesine gelince boynunu sağa ve sola çevirdi, bizzat kendi dönmedi." 569

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, Hz. Bilâl'in ezan okuyuş şeklini kısmen tasvir etmektedir. Önceki rivayet, hayye ala'ssalât, hayye ala'lfelâh derken, Hz. Bilâl'in başını sağa ve sola çevirdiğini ifade edeken; ikinci rivayet, bu çevirme keyfiyetinin boyundan yapıldığını belirtmektedir. Yani Hz. Bilâl, bulunduğu yerde sâbit kalarak başını önce sağa çevirip hayye ala'ssalât demekte, sonra da sola çevirip hayye ala'lfelâh demektedir. Ezan sırasında Hz. Bilâl'in dönmesiyle ilgili rivayetler ihtilaflıdır. Bazıları döndüğünü beyan ederken bazıları dönmediğini ifade eder. İbnu Hacer, her iki görüşüde te'lif eder: "Döndü diyenler başın dönmesini, dönmedi diyenler vücudun dönmesini kasdetmiş olmalıdır." der.

Birinci rivayette Müslim'den kaydedilen ziyadeden Bilâl hazretleri'ni ezan okurken ellerini kulaklarının üzerine koyduğunu öğrenmekteyiz.

2- 570 Hadis aslında uzundur, buraya son derece özetlenerek alınmıştır.

EZAN BAHSİNE BİR TETİMME

EZANIN TARİHÇESİ

Ezan bahsi, mevzu üzerine kaydedilen rivayetlerin çokluğundan ve aralarındaki farklılıklardan da anlaşılacağı üzere, pekçok teferruâtı olan, ihtilaflı bir bahistir. Biz burada, münâkaşaya, farklı görüşlerin delillerine girmeden, muhtelif meselelerine ve cumhurca benimsenmiş olan kavillere kısa kısa işaretler koyacağız. **1-** Ezan Mekke'de mi teşrî edilmiş, Medîne'de mi? diye farklı rivayetler olmuştur. Mekke'de başlatan rivayetlerin hepsi zayıftır. Ulema Medîne'de teşrî edildiğinde ittifak eder.

Medîne'de hangi yılda teşrî edilmiştir? Bu da çok kesin olmamakla beraber umumîyetle benimsenen kavl, hicretin birinci yılıdır. Mescidin inşasından sonra olmuştur [567] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/365.

[568] Buhârî, Ezân: 18, 19, Vudû: 40, Salât: 17, Sütre: 90, 93, 94, Menâkıb: 23, Libas: 3, 42; Müslim, Salât: 249, (503); Ebû Dâvud, Salât: 34, (520); Tirmizî, Salât: 144, (197); Nesâî, Ezân: 13, (2, 12); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/366.

2- Bazı rivayetlerde ezanın Resûlullah'a vahyen geldiği, Mi'râc sırasında vahyedildiği ifade edilmiştir. Bu rivayetler zayıftır. Ezan Ashâbtan bazılarına rüyalarında öğretilmiştir.

3- Rüyada ezanı görmüş ve öğrenmiş olan sahâbelerin sayısıyla ilgili, muhtelif kitaplarda farklı rakamlar gelmiştir. On küsur, ondört, yedi gibi. Sahih rivayetler bunları reddeder. Ezanı rüyasında iki kişi görmüştür. Hz.

Ömer ve Abdullah İbnu Zeyd (radıyallâhu anhümâ). Şu halde: "Namaz ezanını dünya semasında ilk okuyan Cibrîl (aleyhisselâm)'dir. O'ndan Hz. Ömer ve Hz. Bilâl işitti. Hz. Ömer, Resûlullah'a haber vermede önce davrandı..." şeklindeki rivayet de bir kıymet taşımaz.

4-Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ezan okumuş mudur? Bu da münâkaşa edilmiştir. Ancak bunu te'yid eden sahih bir rivayet yoktur.

5- İhticaca elverişli olmayan bazı rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'in ezanından aldığı, Hz. Âdem yeryüzüne indiği zaman Cibrîl (aleyhisselâm)'in Âdem için ezan okuduğu beyan edilmiştir. İbnu Hacer bu rivayetleri "garib" olarak değerlendirir. **6-** Ezanın okunuş tarzı bizzat Resûlullah tarafından Ebû Mahzûra'ya ta'lim edilmiş, onun muallimliğinde günümüze intikal etmiştir. Ezan sırasında, ellerin kulaklara konmasından, hay'aleteyn'de başın sağa sola çevrilmesine, minarede muhtelif cihetlere dönülmesine kadar, bilinen pekçok teferruât Resûlullah'ın ilk müezzinlerinden rivayet edilmiştir, yani hepsi Efendimizin ta'limine dayanmaktadır. **7-** Ezanın hükmü husûsunda da ihtilaf edilmiştir. Bunun sebebi, menşeinin meşverete dayanmış olmasıdır. Zîra, rivayetlerden anlaşılacağı üzere, namaz vaktini duyurma ihtiyacı zuhur edince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "ne suretle duyurma yapalım?" diye istişâre açmış, muhtelif teklifleri dinlemiş, hiç biri kabul edilmeden dağılınmıştır. Sonra rüyada bazı sahâbîlere ezan öğretilmiş, ilk defa Abdullah İbnu Zeyd gelip gördüğünü anlatmış, Resûlullah bunu Bilâl (radıyallâhu anh)'e öğretmesini ve bununla ezan okumasını söylemiş, ezanı duyan Hz. Ömer, rüyada bunun kendisine, de öğretildiğini beyan edince mesele iyice kuvvet kazanmış, hak küya olduğu tebeyyün etmiştir. Zîra Sekîne Hz. Ömer'in diliyle konuşmaktadır. Görüldüğü üzere, ezanın menşei müşâvereye dayanır. Müşâvere ise mendub bir fiilidir. Öyle ise ezan daha ziyade mendubâta yakın gözükmektedir. Acaba mendub denebilir mi? Bu, hatıra gelebilecek bir soru ise de Resûlullah'ın tatbikatı açısından bakınca vâcib olduğu anlaşılır. Çünkü, Aleyhissalâtu Vesselâm onu takrîr etmiş, takrîrinde devam etmiş, hiç terketmemiş, terkini emretmemiş, terkine ruhsat da vermemiştir. Şu halde bu açıdan vâcibata daha yakındır. Ve bir kere daha tekrar edelim: "Dînimizin bir kısım vâcib , farz ve haramları Resûlullah tarafından va'z ve teşrî edilmiştir."[571]

İSTİKBÂLÜ'L-KIBLE

ةَلْبِق ِب ِرْغَملا َو ِق ِرْشَملا َنْيَب اَم # هاللّ ُلوسر لاق] : لاق□].
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نع ـ1□

يذمرتلا هجرخأ

1. (2481)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Doğu ile batı arasında tek bir kıble vardır."[572]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin ifade ettiği mâna hususunda ilim adamları ihtilaf etmiştir. Beyhakî, Irakî, Nevevî gibi meseleye eğilen müdakkik alimler bu hadisin her memlekete şâmil âmm bir hüküm taşımadığını, hadisteki hükmün Medîne'ye ve kıble itibariyle Medîne'ye tâbi olan bölgelere ait olduğunu, bulunulan yere göre kıblenin kuzey ve güney ortasında vesair durumlarda da olabileceğini belirtmişlerdir. Nitekim her nerede olunursa olunsun kıble Ka'be istikâmetinde olacağına göre, Ka'be'nin tam doğusunda yer alan bölgelerde kıble kuzeygüney ortasıdır. Yani kişi, kuzeyi sağına, güneyi de soluna alarak durur. Burada bir başka kıble câiz olamaz. Keza, Ka'be'nin batı istikâmetindeki bölgelerde yer alan kimseler de kuzeyi soluna, güneyi sağına alarak durur. Burada da kıble tek istikâmetedir ve doğuyadır. [573]

اَذإ ةلْبِق ِب ِرْغَملا َو ِق ِرْشَملا َنْيَب اَم :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر
ِباهطَخلا َنب َرُمع هنأ] :عفان نعو 2ـ□

ملعأ هاللّو ،كلام هجرخأ .[ِتْيَبْلا َلبِق َههج َوَت .

[571] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/367-368.

2. (2482)- Nâfi (rahimehullah) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh) dedi ki: "Kişi Beytullah istikâmetine yöneldi mi doğu ile batı arasında tek bir kıble vardır." [574]

BEŞİNCİ BÂB

نَّتَح ِهْيَدَي َعَف َر ِة ًّصلا ىلإ َماَق اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َناك] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1□

لَعَف ِعوُكُّرلا َنِم ُهَسأ َر َعَف َر اَذإ َو ،َكِلذ َلْث ِم َلَعَف َعَك ْرَي ْنأ□
َدا َرأ اَذإف ، ُرِهبَكُي َّمُث ِهْيَبِكْنَم َوْذَح اَنوُكَت

كِلذ ُلَعْفَي َ» :ىرخأ يفو.ةتسلا هجرخأ .[ِدوُجُّسلا َن ِم ُهَسأ َر□
ُعَف ْرَي َني ِح ُهُلَعْفَي ًَو ، َكِلَذ َلْثِم

دُجْسَي َني ِح□ » .

1. (2483)- İbnu Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza kalktığı zaman, ellerini iki omuzunun hizasına kadar kaldırır sonra tekbir getirirdi. Rükû yapmak isteyince de (ellerini iki omuzu hizasına kaldırmak suretiyle) aynı şeyi yapardı. Rükûdan başını kaldırınca da aynı şeyi yapardı. Ancak bunu, secdeden başını kaldırırken yapmazdı."

Bir başka rivayette: "Bunu, secde ederken yapmazdı" denmiştir.[575]

اَنهب َر ،ُهَدِمَح ْنَمِل ُ هاللّ َعِمَس :َلاقو .َكِلَذَك اَمُهَعَف َر ِعوُكُّرلا
َنِم ُهَسأ َر َعَف َر اَذإ َو] :ىرخأ يفو ـ2□

نيخيشلا ظفل اذهو .[ُد ْمَحلا َكَل َو .

2. (2484)- Bir diğer rivayette: "Başını rükûdan kaldırınca, ellerini aynı şekilde kaldırır ve: "Semi'allâhu limen hamideh, Rabbenâ ve leke'lhamd. (Allah kendine hamdedeni işitir. Rabbimiz, hamd sanadır)" derdi" şeklinde gelmiştir.576

عَف َر َو َرهبَك ِة ًّصلا يف َلَخَد اَذإ َناَك امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
َرَمُع َنْبا ّنأ] :يرخأ يف يراخبللو ـ3□

.] □هْيَدَي

3. (2485)- Buhârî'nin diğer bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) namaza girince tekbir getirir ve ellerini kaldırırdı."577

هْيَدَي ُعَف ْرَي َة ًّصلا َحَتَتفا اَذإ َناَك امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع□
َنْبا ّنأ] :دواد يبأو كلام دنعو ـ4□

.] □كِلذ َنوُد اَمُهَعَف َر ِعوُكُّرلا َنِم َعَف َر اَذإ َو ،هْيَبِكْنَم َوْذَح

4. (2486)- Muvatta ve Ebû Dâvud'da gelen bir rivayette de şöyle denmiştir: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) namaz için iftitah tekbiri getirince (namaza başlayınca), ellerini iki omuzu hizasına kadar kaldırırdı, rükûdan kalkınca daha aşağı kaldırırdı."578

لَعْجَي َناَكأ :ِعِفاَنِل ُتْلُق :ٍجي َرُج ُنْبا َلاَق .َعَف َر َو َضَفَخ□
اَمهلُك ِرهبَكُي َناك] :يرخأ يف كلاملو ـ5□

.] □كِلذ َنِم َلَفسأ ْوأ ِنْيَيْدهثلا يلإ َراَشأف ؟يل ِرْشأ : ُتْلُق ،ًءا
ُوَس َ َلاَق ؟ّنُهَعف ْرأ يلو ا

[574] Muvatta, Kıble: 8, (1, 196); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/369.

[575] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/370.

[576] Bu ibarenin elfazı Sahiheyn'e aittir; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/370.

5. (2487)- Muvatta'nın bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "(İbnu Ömer) eğilip doğruldukça her seferinde tekbir getirirdi."

İbnu Cüreyc der ki: "Nâfi'e (Yani İbnu Ömer ellerini) ilk kaldırmada öbürlerinden daha mı yukarı kaldırıyordu?" diye sordum. Bana: "Hayır! eşitti" dedi. Ben tekrar: "Öyleyse bana işaret et (göster)" talebinde bulundum. Göğsüne hatta daha aşağıya işaret etti." [579]

□□مُث ِهْيَبِكْنَم َوْذَح اَنوُكَي ّتَح ِهْيَدَي َعَف َر ِة ًّصلا ىلا َماَق
□6ـ و‘بب دواد :]كاَن َر َلوس ُهالّ ِ # اَذإ

لاَق َّمُث .ِهْيَبِكْنَم َوْذَح اَنوُك َي ّتَح اَمُهَعَف َر ُهَبْلُص َعَف ْرَي□ :
ْنأ َدا َرأ اَذإ َّمُث .ُعَك ْرَيف َكِلذَك اَمُه َو َرَّبَك

□□عوُكُّرلا َلْبَق اَه ُرِهبَكُي ٍة َريبْكَت ِهلُك يف اَمُهُعَف ْرَي َو
،دوُجُّسلا يف ِهيَدَي ُعَف ْرَي ًو ،ُهَدِمَح ْنَمِل ُ هالّ َعِمَس

□□ □أخرب: َو اَذإ َر َعَف َنِم َلا ّرُكوُع، َو اَذإ انحَطَّ لاِب ّسُجوُد، و
ىف هلو.[ُهُت ًَص َى ِضَقْنَت ّتَح

.□ْرَي اَمُهَعَف َنْيَب َّسلاْدَجَتْيَن .

6. (2488)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaza kalktığı zaman ellerini iki omuzunun hizasına kadar kaldırırdı. Sonra eller o halde iken tekbir getirirdi, rükûa giderdi.

Sonra belini doğrultmak isteyince ellerini tekrar iki omuz hizasına kadar kaldırır ve, "Semi'allâhu limen hamideh" derdi.

Secdede ellerini kaldırmazdı. Rükûdan önce getirdiği her bir tekbirde ellerini kaldırırdı ve bu hal namazın bitimine kadar devam ederdi."

Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Rükûdan doğrulunca, secdeye eğilince (kaldırır), iki secde arasında kaldırmazdı" denmiştir.580

اَذإ َو ،ُهَسأ َر َعَف َر اَذإ َو ،َعَك ْرَي ْنأ َدا َرأ اَذإ َو ،ةً َّصلا يف
َلَخَد اَذإ ِهْيَدَي ُعَف ْرَي َناك] :يئاسنللو ـ7□

نْيَبَكْنَملا َوْذَح َكِلَذَك ِهْيَدَي ُعَف ْرَي ِنْيَتَعْك َّرلا َنْيَب َماَق□] .

7. (2489)- Nesâî'nin rivayetinde şöyle gelmiştir: [Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm)] namaza girdiği zaman ellerini kaldırırdı. Rükûya gitmek istediği zaman, başını rükûdan kaldırdığı ve iki rek'at arasında kalktığı zaman aynı şekilde ellerini iki omuzunun hizasına kaldırırdı." 581

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydettiğimiz hadisler, iftitah tekbiri sırasında olsun, rükûya eğilirken veya rükûdan doğrulurken ve secdeye giderken olsun ellerin kaldırılmasıyla ilgilidir. İbnu Ömer'den farklı vecihlerde gelmiş olan bu rivayetlerin hepsi ref'ulyedeyn tabir edilen iki elin omuz hizasına kadar kaldırılmasını te'yid etmektedir. Bu mesele ulema arasında münâkaşalı bir husustur. Çoğunluk, sadece iftitah tekbirinde değil, diğer rükûya giderken, rükûdan kalkarken,secdeye giderken çekilen tekbirler sırasında da ellerin kaldırılacağı hususunda ittifak ederler. Muhammed İbnu'n-Nasr el-Mervezî Kûfe elhi (Hanefîler) dışında, ulemanın ref'ulyedeyn'in meşruiyyetinde "icma" ettiğini söyler. Buhârî ref'u'lyedeyn'den bahseden hadisleri müstakil bir cüz'de toplamıştır.

Hülâsa, mesele üzerinde dermeyan edilen münâkaşaya girmeden şunu söyleyeceğiz: Hanefîler dışında kalan diğer mezhepler ref'ülyedeyn'de ittifak ederler.

Hanefîler ise sadece iftitah tekbiri sırasında ellerin kaldırılacağına inanırlar. Hanefîleri bu hükme sevkeden rivayet İbnu Mes'ud'dan gelir. Mezkûr rivayete göre Resûlullah ellerini sadece iftitah tekbirinde kaldırmış, diğer tekbirlerde hiç kaldırmamıştır. Hanefîlerin dayandıkları usûl kaideleri açısından bu rivayet daha sıhhatlidir ve amel etmeye elyaktır. Ref'u'lyedeyn'den bahseden İbnu Ömer rivayeti ise zayıftır, İbnu Mes'ud rivayeti varken onunla amel edilmez. Hanefî kitaplarının ve mesela Serahsî'nin kaydettiği - müteakiben kaydedilecek olandan başka bu meseleye giren- bir başka rivayete göre, bu mevzu üzerine Ebû Hanife (radıyallâhu anh) ile Evzâî arasında Mekke'de ilmî bir münâzara dahi vukua gelmiş, Ebû Hanîfe kendi görüşündeki haklılığı müdafaa edince, Evzâî merhum sükût buyurmuş ve böylece hak vermiştir. Hanefî mezhebi açısından ehemmiyet taşıyan bu münâzara ile ilgili rivayeti aynen kaydediyoruz:

[579] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/371.

[580] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/371-372.

[581] Buhârî, Ezân: 83, 84, 85, 86; Müslim, Salât: 22, (390); Muvatta, Salât: 16, (1, 75, 76, 77); Ebû Dâvud, Salât: 117, (721, 722, 741, 743); أَنَّهُ اجْتَمَعَ هُوَ وَاْلأَوْزَاعِيُّ فِي دَارِ الْحَنَّاطِينَ بِمَكَّةَ فَقَالَ اْلأَوْزَاعِيُّ لأَبِي حَنِيفَةَ مَا بَالُكُمْ

تَرْفَعُونَ أَيْدِيَكُمْ فِي الصَّلاَةِ عِنْدَ الرُّكُوعِ وَعِنْدَ الرَّفْعِ الرَّأْسِ مِنْهُ؟ فَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ لأَنَّهُ لَمْ يَصِحَّ

عَنْ رَسُولِ اللهِ # فِيهِ شَيْءٌ فَقَالَ: كَيْفَ لَمْ يَصِحَّ وَقَدْ حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ

رَسُولِ اللهِ # أَنَّهُ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلاَةَ وَعِنْدَ الرُّكُوعِ وَعِنْدَ الرَّفْعِ مِنْهُ فَقَالَ أَبُو

حَنِيفَةَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ وَاْلأَسْوَدِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ #

الصَّلاَةِ ثُمَّ يَعُودُ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ اْلأَوْزَاعِيُّ: أُحَدِّثُكَ عَنْ

ِحاَتِتْفا َدْنِع ًهِا ِهْيَدَي ُعَف ْرَي َناَك

هَقْفَا ُداَّمَح َناَك َةَفِينَح وُبَا :َلاَقَف ؟ُمِيها َرْبِا ْنَع ُداَّمَح اَنَثَّدَح :□ لُوَقَت َو ِهِيبَا ْنَع ٍم ِلاَس ْنَع ىٌّ ِرْه ُّزلا

ةَبْحُص ُهَل ْتَناَك ْنِإ َو ِهِقْفلا ىِف َميِها َرْبِا ِنوُدِب َسْيَل ُهَمَقْلَع َو□ ِمِلاَس ْنِم ُهَقْفَا ُميِها َرْبِا َو ِهى ِرْه ُّزلا َنِم

ِبعا َز ْوَ ُا ا َتَكَسَف ِ هاللّ ُدْبَع َو .ٌرِيبَك ٌلْضَف ُهَل ُد َوس□□ . َو ُهَل ُلْضَف الصُّحْبَة ِ فَاً

"Ebû Hanîfe, Evzâî ile Mekke'de Dâru'l-Hınnâtîn'de (Buğdaycılar evi) toplanırlar. Evzâî, Ebû Hanîfe'ye: "Niye namazda rükûya gider ve rükûdan doğrulurken ellerinizi kaldırmazsınız" der. Ebû Hanîfe de: "Zîra bu konuda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sahih bir rivayet yoktur" cevabını verir. Evzâî: "Nasıl olmaz? Zührî bana Sâlim'den, o da babasından, babası da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivayet ettiğine göre, Hz. Pegamber (aleyhissalâtu vesselâm) namaza başlarken, rükûya doğrulurken ellerini kaldırıyordu" der. Ebû Hanîfe de: "Hammâd'ın İbrahim'den, o da Alkame ve Esved'den, onlar da Abdullah İbnu Mes'ud'dan bize Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sadece namaza başlarken iftitah tekbiri sırasında ellerini kaldırdığını, bundan sonra namaz bitinceye kadar hiç kaldırmadığını rivayet etmiştir" der.

Evzâî de şöyle mukabelede bulunur: "Ben sana Zührî, Sâlim ve babası tarikinden rivayet ediyorum, sen bana Hammâd, İbrahim tarikinden rivayet ediyorsun (yani benim tarikim daha kısa ve âli bir tariktir). Ebû Hanîfe cevaben: "Hammâd, Zührî'den daha fakih (efkah) dir. İbrahim de Sâlim'den daha fakihtir. Alkame'ye gelince: "O fıkıh yönüyle İbnu Ömer' den geri değildir. Eğer İbnu Ömer'in Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le sohbeti varsa, öbürünün de sohbet fazîletinden nasibi var. Esved ise, O da büyük bir fazîlet sahibidir. Abdullah İbnu Mes'ud'a gelince O herkesçe malum, fazla söze ne hacet" der. Ebû Hanîfe'nin bu sözleri karşısında Evzâî sükût eder.582

Görüldüğü gibi, münâzara fevkalade ilmî ölçü ve kaideler çerçevesinde cereyan etmiştir. Evzâî hazretleri ref'u'lyedeyn'i isbat eden rivayetin ulvî bir senedle geldiğini söyler, yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e öbürüne nazaran daha kısa(üç kişi) bir senetle ulaştığını söyler. Bu noktada Evzâî haklıdır, çünkü ulemanın müştereken kabul ettiği bir prensip şudur: Diğer yönleriyle eşit olan müteârız iki hadisten senedce ulvî olan, olana müreccahtır. Ama Ebû Hanîfe de kendi açısından haklıdır.Çünkü ona göre râviler fakih ise, fakih olmayanlara müreccahtır. Evzâî'nin zikrettiği râviler sıka ise de fıkıh yönüyle Ebû Hanîfe'nin râvileriyle kıyaslanamaz.Onlar fakih olmaktan çok muhaddistir. Ebû Hanîfe'nin râvileri muhaddis olduğu kadar da fakihtirler.

Evzâî hazretleri, Ebû Hanîfe'nin bu açıklaması karşısında sükût buyurur. Allah her ikisinden de razı olsun.

2- İftitah tekbiri sırasında el kaldırmanın hükmü hususunda ihtilaf edilmiştir. Zâhirîler farz demiş ise de ulemanın ekseriyeti buna katılmamıştır.Vâcib diyen de olmuştur. Müstehap oluğunda icma'dan bahseden de vardır.

Keza tekbir getirmenin hükmü de münâkaşa edilmiş ise de ulema bunun da farziyyetine kâil değildir. Allah'ı ta'zim ifade eden bir tâbir vâcib ise de Allahu ekber tâbiri müstehabtır.

3- Âlimler, iftitah sırasında "el mi önce", "tekbir mi önce", "ikisi beraber mi?" diye münâkaşa etmişlerdir. Bu meseledeki ihtilaf, esas itibariyle rivayetlerden kaynaklanır. Zîra, bazısı önce elin kaldırılıp sonra tekbir getirildiğini ifade eder.Bazı Hanefîlerle Şâfiîler, ikisinin berabe olmasını (mukarene) esahh bulurken, Hanefîlerden bir kısmı önce elin kaldırılıp, sonra tekbir getirilmesini esas almışlardır. el-Hidâye'de bu görüş şöyle açıklanır: "Doğrusu önce elleri kaldırıp, sonra tekbir getirmektir. Zîra elleri kaldırmak, büyüklük sıfatını Allah dışındaki mahlukattan nefyetmektir, tekbir ise bu sıfatı Allah'a has kılmaktır. Bilindiği üzere nefyetmek kelime-i şehadette de önce zikredilmiştir. İsbat sonra zikredilmiştir. Bu bâbta rivayetlerin ihtilafı, mesele üzerine Resûlulla'ın genişlik ve ruhsat teşrî ettiğini, hepsinin de sahih ve câiz olduğunu ifade eder. "Elleri kaldırma tekbirle beraber olmalıdır" diyenlerin bir kısmı, bunun hikmetini, "namazın başlamış olduğunu sağır duyar, kör de görür, ânında niyet ederler" şeklinde açıklamıştır.

Eli kaldırmanın hikmeti zımnında muhtelif açıklamalar yapılmıştır. Bazıları: "Dünyayı geriye atıp, bütün varlığı ile ibadete teveccüh etmektir." Bazıları: "Namaza ta'zimdir", bazıları: "Allahu ekber sözüne fiilini de uydurarak tam teslimiyet ve tam inkıyaddır", bazıları:

"Kıyâmın kemaline işarettir", bazıları "Kul ve ma'bud arasındaki hicâbın kalkmasına işarettir." Bazıları: "Bütün bedeniyle kıbleye yönelmektir" vs. demiştir. Kurtubî, son kaydettiğimiz te'vili "en münasibi" diye değerlendirmiştir. İmam Şâfiî'ye, "Elleri kaldırmanın mânası nedir?" diye sorulunca: "Allah'a ta' zim, Resûlünün sünnetine ittibadır" şeklinde cevap vermiştir. İbnu Abdilberr, Abdullah İbnu Ömer'in: "Elleri kaldırmak namazın zînetlerindendir" dediğini rivayet eder. Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh): "Her kaldırmada on sevap vardır, her bir parmak için bir sevap vardır" buyurmuştur. **4-** Ellerin nereye kadar kaldırılacağı da rivayetlerde farklıdır. Fukaha da bu hususta ihtilaf etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, Şâfiî ve İmam Mâlik omuzlara kadar kalkacağına hükmetmişlerdir. Hanefîlere göre kulakların yumuşağına kadar kalkmalıdır. Yani baş parmak kulak yumuşağına değmeli, diğerleri kulakla yan yana gelmelidir. 583

بهلَصَف َلاَق .# ِ هاللّ ِلوُس َر َة ًَص ْمُكِب بِهلَصُأ َأ ًام ْوَي
ٍدوُعْسَم ُنْبا اَنَل َلاَق] :لاق َةَمَقْلَع نعو ـ8□

حاَتِتْفِا ِة َرِيبْكَت َعَم ًةَد ِحا َو ًة َّرَم ها ِهْيَدَي ْعَف ْرَي□] .
ْمَل َو

8. (2490)- Alkame (rahimehullah) anlatıyor: "Size Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazıyla namaz kıldırayım mı?" dedi ve namaz kıldı. Bu namazda ellerini bir kere iftitah tekbiri sırasında kaldırdı, başka kaldırmadı."584

رَمُع َو ٍرْكَب وُبأ َو ،ٍدوُعُق َو ٍماَيِق َو ٍعْف َر َو ضْفَخ ِهلُك يف□
ُرِهبَكُي # ِ هاللّ ُلوسر َناك] :برخأ يفو ـ9□

ننسلا باحصأ هجرخأ .[امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر .

9. (2491)- Bir diğer rivayette şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her eğilip doğrulmalarda, kıyâm ve oturmalarda tekbir getirirdi. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) de aynı şekilde tekbir getirirlerdi."585

AÇIKLAMA:

Önceki açıklamada belirttiğimiz üzere Hanefîler, "Namazda ellerin sadece iftitah tekbiri sırasında kaldırılması gerekir, rükûya giderken veya rükûdan doğrulurken veya secdeye giderken eller kaldırılmaz" diye hükmederken, bu rivayetle bu mânada birkaç başka rivayeti esas almışlardır. Müteakiben kaydedilecek olan da aynı hükmü te'yid eder.

Şerh kitaplarında hadisin sıhhati üzerine açıklamalar, münâkaşalar dermeyan edilmiştir, burada teferruât faidesizdir.586

بلاإ ِهْيَدَي َعَف َر َة ًَّصلا َحَتَتْفا اَذإ # ِ هاللّ َلوسر ُتْيأ َر] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ءاربلا نعو ـ11□

دواد وبأ هجرخأ .[ُدوُعَي َّمُث ِهْيَنُذُأ ْنِم ٍبي ِرَق .

10. (2492)- Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı iftitah tekbiri alırken gördüm.

Ellerini kulaklarına yakın kaldırmıştı. Sonra (namazdan çkıncaya kadar) başka kaldırmadı." 587

هَل َلي ِقَف .َعَف َر َو َضَفَخ اَمهلُك ُرِهبَكُيَف ْمِهِب ِهلَصُي□ :
َناك ُهَّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ11□

بأ نعو.نيخيشلا ظفل اذهو ،ةتسلا هجرخأ .[# ِ هاللّ ِلوُس َر ُة ً
َصل اَهَّنإ :َلاَقف ؟ ُريِبْكَّتلا اَذه اَم

ىوْهَي َوُه َو ُرِهبَكُي َناَك» :يذمرتلل ىرخأ يفو.« ُهَعِباَصأ َرَشَن»
َرَّبَك اَذإ َناَك» :يذمرتلاو دواد

•

[583] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/373-375.

[584] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/375.

[585] Ebû Dâvud, Salât: 119, (748); Tirmizî, Salât: 191, (257), 188, (253); Nesâî, İftitah: 110, (2, 195), 124, (1, 204), Sehv: 70, (3, 62); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/375.

11. (2493)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den yapılan rivayete göre, halka namaz kıldırdığı zaman, her eğilip doğrulmada tekbir getirirdi. Kendisine:

"Bu tekbirler de ne?" dendiği vakit: "Bu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazıdır!" diye cevap verirdi."

Bu hadis, Sahiheyn'in rivayetine lafzen uygundur. Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin bir rivayetinde: "(Ebû Hüreyre) tekbir getirince parmaklarını açardı" denmiştir.

Tirmizî'nin bir diğer rivayetinde "O eğilirken tekbir getirirdi" denmiştir. [588]

هْيَطْبِإ ُتْيأ َرَل # ِهبَّنلا َماَّدُق ُتْنُك ْوَل] :دواد ىب‘ ىرخأ□] .
يفو ـ12□

12. (2494)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Şayet Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ön cihetinde olsaydım koltuk altlarını görürdüm (kollarını öylesine yüksek kaldırırdı)." [589]

لاقو قْي َر ُز ِنَب ِد ِجْسَم ىلإ َءاَج هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرْي□ :
َرُه اَبأ َّنأ] :ىئاسنلل ىرخأ يفو ـ13□

نِهِب ُلَمْعَي # ِ هاللّ ُلوس َر َناك ُث ًَث□□

دَجَس اَذإ ُرِهبَكُي َو . ًةَئْيَنُه ُتُكْسَي َو ًاهدَم ِة ًَّصلا يف□] .
ِهْيَدَي ُعَف ْرَي َناَك : ُسأَّنلا َّنُهَك َرَت

13. (2495)- Nesâî'de gelen bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) Beni Züreyk Mescidi'ne geldi ve dedi ki: "Üç şey var ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları yapıyordu, halk ise terketmiş durumda... Namazda ellerini uzatarak kaldırırdı, (Fatihayı okuyunca kırâate geçmezden önce) bir miktar sükût buyurdu, secdeye varınca (ve secdeden kalkınca) tekbir getirirdi." 590

AÇIKLAMA:

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin bu hadisi çok farklı vecihlerde rivayet edilmiştir. Yukarıda 2493-2495

numaralı hadisler arasında bu vecihlerden bazıları kaydedilmiş olmaktadır. Bu rivayetlerden şu hususlar anlaşılmaktadır:

1- Namaz sırasında gerek rükû ve gerekse secdelere, hep eğilip doğrulamalarda telaffuz edilen tekbirler -ki bunlara intikal tekbiri de denir- sünnettir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunlara, namazda yer vermiş, Ebû Hüreyre hazretleri de, namaz kılarken bu tekbirleri getirmiş ve bunun sünnet olduğunu ayrıca belirtmiştir. **2-** Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin: "Halk bunu bıraktı" diye yakınması, tarihî bir vak'aya işaret eder. Şârihlerimiz Benî Ümeyye'nin intikal tekbirlerini terkettiğini belirtir. Tekbiri terk edenler arasında Hz. Muâviye, Ziyâd, Ömer İbnu Abdilaziz'in de ismi geçer. İbrahim Nehâî, "Tekbirleri ilk noksan bırakanın Ziyâd olduğunu", "Ebû Hüreyre ise -soru üzerine- Hz. Muâviye olduğunu" söylemiştir. Bir başka rivayet bu meselede ilk şahsın Velîd İbnu Ukbe olduğunu zikreder.

Görüldüğü üzere, seleften bazıları intikal tekbirlerini getirmezlermiş. Bazı alimler intikal tekbirlerinin cemaat namazına ait olduğunu bile söylemiştir. Abdurrahman İbnu Ebzâ'dan gelen bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in de intikal tekbirlerini getirmediği söylenmiştir. Şu halde tekbirin alınmadığına dair rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e kadar dayanmaktadır. Demek oluyor ki, Resûlullah, bunun farz olmadığını göstermek için zaman zaman terketmiştir. Ulema, bu sebepten olacak ki intikal tekbirlerinin "sünnet" olduğunu söylemiş, farz ve vâcib olmadığını belirtmiştir. İmam Ebû Hanîfe, Şâfiî, Mâlik hazerâtı bu kanaattedir. İmamlardan sadece Ahmed İbnu Hanbel bu tekbirlerin vâcib olduğuna hükmetmiştir. Bazıları: "Bu tekbirler namazın süsüdür, terkinde bir beis yoktur, bunlar daha çok cemaat namazında intikalleri cemaate duyurmak içindir" demiştir.

İntikal tekbirleri uzatılabilir de kısa da tutulabilir. Sözgelimi rükûdan secdeye giderken, secdeye varıncaya kadar uzatılması câizdir. Uzatma bilhassa Şâfiîler nezdinde efdaldir. Ayrıca bu tekbirler Hanefîlere göre tam eğilirken, tam doğrulurken alınmalıdır, daha önce veya daha sonra alınması câiz değildir.[591]

---

[588] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/376.

[589] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/376.

[590] Buharî, Ezân: 115; Müslim, Salât: 27-32, (392); Muvatta, Salât: 19, (1, 76); Ebû Dâvud, Salât: 118, 119, (746, 753); Tirmizî, Salât: 177, ةًَّصلا يف َلَخد َني ِح ِهْيَدَي□
َعَف َر # َّبَّنلا نأ َر ُهَّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رجُح نب لئاو نعو
□14ـ

رَّبَك□] .

نأ َدا َرأ اَّمَلَف . ى َرْسُيلا ىلَع َنْمُيْلا ُهَدَي َعَض َو َّمُث ِهِب ْوَثِب□
َفَحَتْلا َّمُث ِهْيَنُذُأ َلاَي ِح] :ةاورلا دحأ لاق

هْيَدَي َعَف َر ،ُهَدِمَح ْنَمِل ُ هاللّ َعِمَس :َلاَق اَّمَلَف . َعَف َرَف□ .
َرَّبَك َّمُث اَمُهَعَف َر َّمُث ِب ْوَّثلا ْنِم ِهْيَدَي َج َرْخأ َعَك ْرَي

نئاسنلاو ،دواد وبأو ،هل ظفللاو ،ملسم هجرخأ .[ِهْيهفَك َنْيَب .
َدَجَس َدَجَس اَّمَلَف

14. (2496)- Vail İbnu Hucr (radıyallâhu anh)'un anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, namaza girdiği sırada ellerini kaldırıp tekbir getirirken görmüştür.

[Râvilerden Hemmâm Resûlullah'ın ellerini kulaklarının hizasına kadar kaldırdığını gösterdi.] (41) Sonra elbisesine gömüldü, sonra sağ elini sol elinin üstüne koydu. Rükûya gitmek isteyince, ellerini elbiseden çıkardı.

Sonra onları kaldırdı, sonra tekbir getirdi ve rükûya gitti, semi'allâhu limen hamideh dediği zaman ellerini kaldırdı, secdeye gittiğinde ellerinin arasına secde etti." 592

مِه ِروُدُص ىلإ ْمُهيِدْيأ َنوُعَف ْرَي ْمُهُتْيأ َرَف َدْعَب َةَنيِدَملا ُتْيَتَأ□
َّمُث] :َلاق ىرخأ يف دواد ىب‘و ـ15□

ةَيِس ْكأ َو ُسِنا َرَب ْمِهْيَلَع َو ِة ًَّصلا ِحاَتِتْفا يف□] .

15. (2497)- Ebû Dâvud'da gelen bir diğer rivayette şöyle denir: "...Sonra Medîne'ye geldim, gördüm ki (halk, namazı) üzerlerinde bürnuz ve kisalar(42) olduğu halde kılıyor ve namaza başlarken ellerini göğüslerine kadar kaldırıyor."593

نَخأ َّمُث . َفَحْتلا َّمُث ِهْيَدَي َعَف َر َّرَبك اَذإ َناَكَف ،# ِ هاللّ□
ِلوس َر َعَم ُتْيهلَص] :َلاق ىرخأ يفو ـ16□

نأ َدا َرأ اَذإ َو ،اَمُهَعَف َر َّمُث ِهْيَدَي َج َرْخأ َعَك ْرَي ْنأ َدا َرأ□
اَذإَف .ِهِب ْوَث يف ِهْيَدَي َلَخْدأ َو ِهِنيِمَيِب ُهَلاَمِش

دوُجُّسلا َنِم ُهَسأ َر َعَف َر اَذإ َو ،ِهْيهفَك َنْيَب ُهَهْج َو َعَض َو َو□
َدَجَس َّمُث ِهْيَدَي َعَف َر ِعوُكُّرلا َنِم ُه َسأ َر َعَف ْرَي

ِهت ًَص ْنِم َغ َرَف َّتَح ِهْيَدَي َعَف َر ًاضْيأ□].

16. (2498)- Bir diğer rivayette der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte namaz kıldım. Tekbir getirdiği zaman ellerini kaldırıyor, sonra (elbisesine) gömülüyordu. Sonra sol elini sağ eliyle tutuyor, ellerini elbisesine sokuyordu, rükû yapmak istediği zaman ellerini çıkarıp sonra kaldırıyordu. Rükûdan başını kaldırmak isteyince de ellerini kaldırıyor, sonra secde ediyordu. (Secdede) yüzünü elleri arasına koyuyor idi. Keza başını secdeden kaldırınca da ellerini kaldırıyordu. Namaz bitinceye kadar (her rek'atte böyle yapıyordu)."[594]

رَّبَك ّمُت ِهْيَنُذُأ ِهْيَماَهْبِإ َنذاَح َو ،هْيَبِكْنَم ِلاَي ِحِب□] .
اَتَناَك ى ّتَح ِهْيَدَي َعَف َر ُهَّنأ] :نرخأ يفو ـ17□

17. (2499)- Bir diğer rivayette şöyle der: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ellerini, omuzları hizasına kadar kaldırdı. Baş parmaklarını da kulaklarıyla, hizaladı, sonra tekbir getirdi."[595]

هْيَنُذُأ ِةَمْحَش ىلاِ ِهْيَماَهْبِإ َعَف َر» :نرخأ يفو.[ِة َريِبْكَّتلا َعَم□ »
ِهْيَدي َعَف َر # ُهآ َر] :نرخأ يفو ـ18□

.

18. (2500)- Bir diğer rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı iftitah tekbiriyle birlikte ellerini kaldırırken görmüştür."[596]

AÇIKLAMA:

[592] Kaynaklar 2500 numaralı hadiste toptan verilecektir; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/378.

[593] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/378.

[594] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/379.

[595] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/379.

1- Resûlullah'ın namazı nasıl kıldığını bize bütün teferruâtıyla rivayet eden bu yüce sahâbî Vâil İbnu Hucr, Hadramevtlidir. Babası oranın şeflerindendir (Melik). Kavminin elçisi olarak Resûlullah'a biat etmek üzere Medîne'ye hareket eder etmez, Aleyhissalâtu Vesselâm, onun geleceğini Ashâb-ı güzîn'e birkaç gün önceden haber vermiş ve şöyle demiştir: "Size uzak bir diyardan, Hadramevt'ten Vâil İbnu Hucr geliyor. Mûti, Allah ve Resûlünun aşkı ile dolu olarak geliyor. O, melikler hanedanının son evladıdır." Efendimiz, Vâil yanına girince ziyade iltifat ve ikramda bulunur. Kendi yakınına çağırır. Ridâsını yere serer, bir kısmına onu oturtur, geri kalan kısmına kendisi oturur. Bu tavır, Resûlullah'ın nâdir talihlilere bahşettiği mühim ikramlardandır. Ayrıca Vâil (radıyallâhu anh)'e اَللّٰهُمَّ بَارِكْ فِي وَائِلَ وَ وَلَدِهِ

"Allahım Vâil ve evladlarını mübârek kıl" diye duâ eder.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Vâil'i Hadramevt'in mahallî şeflerine [597] âmil (genel vâli) tâyin eder, bazı arazilerin tasarrufunu bağışlar. Beraberinde (İslam'ın tebliği v.s. danışmanlık hizmetleri için) Hz. Muaviye'yi gönderir.

Vâil bilahare Kûfe'ye yerleşecek ve Hz. Muâviye'nin hilafetine kadar orada yaşıyacaktır. Muâviye ile karşılaşmış ve ondan ikram görmüştür.

Vâil, Sıffîn savaşında Hz. Ali'nin yanında olarak savaşta yer almış, Hadramevt'in bayraktarlığını yapmıştır.

Kendisinden oğulları Alkame ve Abdulcebbar rivayette bulunmuştur. Vâil'in, Resûlullah'tan sadedinde olduğumuz namazla ilgili hadislerin dışında rivayetleri vardır.

Vâil (radıyallâhu anh), Hz. Muâviye'nin hilafeti yıllarında vefat etmiştir. Rivayete göre, Hadramevt'e Hz.

Muâviye ile giderken yolda kendisi deve üzerinde, Hz. Muâviye yaya olarak yol alırlar. Hz. Muâviye, kumların sıcaklığından şikayet eder ve devenin terkisine almasını söyler.

"Sen meliklerin terkisine binemezsin" cevabını verir. Ayakkabısını bari emaneten vermesini rica eder. "Devenin gölgesinden istifade et!"

karşılığında bulunur. Hz. Muâviye'nin ikramına mazhar olunca: "Keşke o yolculuk sırasında devemin önüne alsaymışım!" diye hayıflanır.

2- Vâil (radıyallâhu anh)'in Ebû Dâvud'da yer alan bir ifadesi, Resûlullah'ın namazını kasdî bir nazarla tedkik ettiğini göstermektedir. Der ki: "(Kendi kendime): "Resûlullah namazı nasıl kılıyor iyice bir bakayım dedim... " Bu sebeple onun rivayetlerinde ince teferruâtlara rastlanır. Oturma sırasında ellerin, parmakların, ayakların durumu gibi. Yukarıda kaydedilen rivayetlerde yer verilen mühim hususlar şöyle özetlenebilir: * Namaz sırasında elbise boldur. Tekbirden sonra "gömülme" olarak ifade ettiği müşahade bunu ifade eder. Bidayette rahatça sarkan bürnuz, eller bağlanınca ve vücud huşû ile sabit kalınca, elbisenin daralarak kolları örtmesi, -veya elbisenin bol ve uzun olan yenleri içerisinde- kolların kaybolması gibi durumlar bunu ifade eder. * Eller sadece ittitah tekbirinde değil, her intikalde kaldırılmaktadır. Kaldırma, bazan "göğüs", bazan da "kulak" hizasına kadar diye ifade edilmiştir.

* Sağ el sol elin üstünde olacak şekilde eller önde bağlanmaktadır. Ebû Dâvud'un bir rivayetinde bu bağlama daha teferruâtlı tasvir edilir: "Sağ elini sol avcunun sırtı, bileği ve kolu üzerine gelecek şekilde koydu."

* Secdede eller aralıklı olarak konmakta, baş ikisi arasına secde etmektedir. Rivayette eller omuza göre daha mı ilerde, daha mı geride yoksa aynı hizada mı belli değildir. Bazı şârihler: "Omuzların hizasına koydu" şeklinde açıklama getirmiş ise de, metinde buna hükmetmeye imkan tanıyan bir karîne mevcut değildir." * Oturuş sırasında ayak ve ellerin vaziyeti de tasvir edilmiştir. Hz. Vâil'in bu tasviri 2644 numaralı hadiste kısmen gelecektir.

* Secdeden başını kaldırınca ellerini kaldırması, alimlerin büyük çoğunluğunca rivayet hatası olarak değerlendirilmiştir. Bu ziyade, hadisin diğer vecihlerinde mevcut değildir. Bâbın başında İbnu Ömer'den kaydedilen rivayetler (2483, 2488) secdede ellerin kaldırılmasını reddederler. Bu hadisler sıhhatçe üstündür. Ulemanın kâhir çoğunluğunca reddedilse de Ebû Bekr el-Münzir, Ebû Ali et-Taberî ve bazı hadisciler secdeden kalkarken elleri kaldırmanın müstehap olduğunu söylemiştir.[598]

رَهَجَف .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهى ِرْدُخلا ِديِعَس وُبأ اَنَل ىهلَص]
19ـ نعو ديعس نب ثرحلا ىلعملا َلاق :

اَذَكه :َلاقو ،ِنْيَتَعْك َّرلا َنِم َعَف َر َني ِحو ،َدَجَس َني ِح َو
،دوُجُّسلا َنِم ُهَسأ َر َعَف َر َني ًِح ِريِبْكَّتلاِب

ىراخبلا هجرخأ .]# َّىبَّنلا ُتْيأ َر .

19. (2501)- Saîd İbnu Haris el-Muallâ (rahimehullah) anlatıyor: "Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) bize namaz kıldırdı. Secdelerden başını kaldırırken, secdeye giderken, iki(nci)rek'atten kalkarken, tekbirlerini cehrî (sesli) olarak getirdi ve sonunda:

597 O bölgede mahalli şeflere kayl (cem'i; akyâl) denmektedir. Daha üst krala tabi olan mahalli kral; bir bakıma vâli veya derebey veya ağa "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı böyle yapar gördüm!" diye açıklamada bulundu."599

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer Buhârî Şerhi'nde hadisin bir başka vechini kaydeder. Buna göre, Medîne'de imamet vazifesini yürüten Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) bir ara hastalanır. O'nun yerine imâmete geçen Ebû Saîdi'l-Hudrî namazı kıldırır. İftitah ve rükû tekbirlerini cehrî yapar. Namaz bitince kendisine: "Halk kıldırdığın namaz hususunda ihtilafa düştü" denilir. Bunun üzerine minberin yanına giderek: "Vallahi, ben namaz hususunda ihtilaf etmiş veya etmemişsiniz ona karışmam. Ancak ben Resûlullah'ın namazı böyle kıldırdığını gördüm!" açıklamasında bulunur.

İbnu Hacer şu açıklamayı yapar: "Görünen o ki, aralarında çıkan ihtilaf, tekbirlerin cehrî veya sırrî olmasıyla ilgilidir. Emevîlerden Mervân ve diğerleri, daha önce açıkladığımız üzere 600 tekbirleri sırrî (sessiz) okuyorlardı.

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), Mervân'in Medîne valiliği sırasında imâmet yapıyordu." Yeri gelmişken şu hususu bir kere daha belirtelim: "Muvatta'da kaydedilen rivayete göre, Ebû Hüreyre'den meşhur olan tarz şöyledir: "O, secdeden kalkma esnasında tekbir getirir, -bazılarının yaptığı üzere- belini tam doğrultuncaya kadar te'hir etmezdi."601

اَنأ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍبِلاَط ِبيأ ِنب ِهيلَع َفلَخ ُتْيَّلَص] :َلاق
هاللّدبع ِنب ِف َّرَطُم نعو ـ21□

رَّبَك ِن ْيَتَعْك َّرلا َنِم َضَهَن اَذإ َو ،َرَّبَك ُهَسأ َر َعَف َر اَذإ َو ،□].
َرَّبَك َدَجَس اَذإ َناَكَف .َنيصُح ِنب ُنا َرْمِع َو

عوُك ُّرلا َّمِتُي َو ٍعْف َر َو ٍضْفَخ ِهلُك يف ُرِهبَكُي َناَكَف»□ » .
بئاسنلا دنعو.يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ:

20. (2502)- Mutarrif İbnu Abdillah (rahimehullah) anlatıyor: "Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'in arkasında ben ve İmrân İbnu Husayn beraber namaz kıldık. Ali (radıyallâhu anh) secde edince tekbir getiriyor, başını kaldırınca tekbir getiriyor, iki(nci) rek'atten kalkınca yine tekbir getiriyordu." 602 Nesâî'nin rivayetinde şöyle denmiştir: "Her eğilme ve her kalkmada tekbir getirir, rükûyu tamamlardı."603

AÇIKLAMA:

1- Gerek önceki hadiste ve gerekse burada "iki rekatte tekbir..." tâbirini âlimler iki surette anlamışlardır: **a)** Her iki rek'atte, ikinci secdeden sonra kıyâma kalkarken tekbir getirdi...

b) İkinci rek'atte teşehhüd'den sonra üçüncü rek'ate kalkış esnasında tekbir getirdi...

Biz tercümeyi, iki mânayı da muhtemil olsun diye iki(nci) rek'at şeklinde yaptık.

2-Bu rivayet de İbnu Hacer'in te'viline göre, zâhiren yeterince sarih olmasa da, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin tekbiri kalkma sırasında çektiğini ifade etmektedir.604

رَّبَك ِةَبوُتْكملا ِة ًَّصلا بلإ َماَق اَذإ َناك :# ِ هاللّ َلوسر َّنأ] :□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ21□

إذَا قَضَى قِرَاءَتَهُ وَأرَادَ أنْ يَرْكَعَ، وَيَصْنَعُهُ إذَا رَفَعَ
وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ وَيَصْنَعُ مِثْلَ ذَلِكَ

مِنْ صَلاَتِهِ وَهُوَ قَاعِدٌ، وَإذَا قَامَ مِنَ السَّجْدَتَيْنِ رَفَعَ يَدَيْه
مِنَ الرُّكُوعِ، وَلاَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي شَيْءٍ

كَذَلِكَ وَكَبَّرَ. [أخرجه أبو داود .

21. (2503)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) farz namaza kalkınca tekbir getirir, ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Kıraatini tamamlayıp rükûya gitmek isteyince aynı şeyi yapardı. Rükûdan kalkınca da aynı şeyi yapardı. Oturur vaziyette iken ellerini hiçbir surette kaldırmazdı. İki(nci) secdeden de kalkınca ellerini aynı şekilde kaldırır ve tekbir getirirdi."[605]

AÇIKLAMA:

Şârihler burada geçen secdeteyn (iki secde) kelimesiyle rek'ateyn (iki rek'at) kasdedildiğini belirtirler. Çünkü, hadisin diğer vecihlerinde secdeteyn yerine rek'ateyn gelmiştir. İki(nci) rek'atten sonraki kalkışla, teşehhüdden sonraki kalkışın kastedildiğini önceki açıklamamızda belirtmiştik. Şu halde, teşehhüd'den sonraki kalkışta ellerin kaldırılması müstehab olmaktadır.

Şunu da kaydedelim ki, sadece Hattâbi, burada geçen secdeteyn (iki secde) kelimesiyle, her rek'atte yapılan malum iki secdenin kastedildiğini söylemiş, ancak secde sırasında ellerin kaldırılacağını

---

[599] Buhârî, Ezân: 144; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/381.

[600] Bu husus 2495 numaralı hadisin açıklamasında geçti.

[601] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/381-382.

[602] Buhârî Ezân: 144, 115, 116; Müslim, Salât: 33, (393); Ebû Dâvud, Salât: 140, (835); Nesâî, Sehv: 1, (3, 2).

[603] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/382.

hiçbir fakihin söylemediğini belirterek kendisi gereksiz bir çıkmaza girmiştir. İbnu Raslân der ki: "Hattâbî, hadisin başka vecihlerinde secdeteyn kelimesinin yerine rek'ateyn kelimesinin kullanıldığını görmemiş olmalıdır. Görseydi, bu kelimeyi rek'ateyn'e hamlederdi."606

رَّبَك اَذإ ِهْيَدَي ُعَف ْرَي # َّبَّنل ا يأ َر هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□ □
ثريوحلا َنْب َكِلاَم َّنأ] ةبق بأ نعو ـ22□

إ ةسمخلا هجرخأ .[ِهْيَنُذُأ َعو ُرَف اَمِهِب َغُلْبَي يهتَح ِعوُك ُّرلا
َنِم ُهَسأ َر َعَف َر اَذإ َو ،َعَك َر اَذإ َو

دوُجُّسلا َنِم ُهَسأ َر َعَف َر اَذإ َو َدَجَس اَذإ َو» :ىرخأ يف□ » .
ىئاسنلا داز.يذمرتلا

22. (2504)- Ebû Kılâbe anlatıyor: "İbnu Hüveyris (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (namaza başlarken) tekbir getirdiği, rükûya gittiği, rükûdan başını kaldırdığı zaman, kulağının üst kısmına ulaşıncaya kadar ellerini kaldırdığını görmüştür." 607

Nesâî, bir diğer rivayette şu ziyadeyi kaydeder: "...secde ettiği ve secdeden başını kaldırdığı (zaman da ellerini kaldırırdı)."608

AÇIKLAMA:

Bu rivayet namazda tekbirler sırasında ellerin nereye kadar kaldırılacağı hususunda açıklamada bulunuyor.

Hadiste geçen furû' kelimesi fer'in cem'idir, bir şeyin üst kısmı demektir. Kulağın üst kısmı olarak anlaşılmıştır.

Ancak bazılarınca kulak memesi diye izah edilmiştir. Müslim'in bir rivayetinde "kulaklarının hizasına kadar"

tabiri geçer. Nevevî, bu hadislere dayanarak el kaldırma işi'ni şöyle tavsif eder: "Mezhebimizde (Şâfiî) ve cemâhir'in mezhebinde meşhur şekli şöyledir: Musalli, ellerini omuzları hizasında kaldırır, şöyle ki: Parmaklarının kenarları kulaklarının üst hizasında, başparmakları kulak memelerinin hizasında, avuçları omuzlarının hizasında olur. Şâfiî merhum, bu babta gelen farklılıkları böylece cem'etti ve diğer âlimler onun bu izahını yerinde buldu."

Aliyyü'l-Kârî de Mirkât'ta meseleyi Kadı İyâz'dan naklen şöyle açıklar: "İmamlar, iftitah tekbiri (tahrim) sırasında ellerin kaldırılmasına sünnet demekte müttefiktirler, ancak bunun nasıl olması gerektiğinde ihtilaf ederler. Mâlik ve Şâfiî, musallinin ellerini omuz hizasına kadar kaldıracağını, Ebû Hanîfe kulak hizasına kadar kaldıracağını söyler." 609

فْيَحلا ِد ِجْسَم يف ِس ُواَط ِنب ِ هاللُّدْبَع بْنَج ىلإ ىهلَص] :لاق□
ىدعسلا ريثك نب رضهنلا نعو ـ23□

تْلُقَف .َكِلَذ ُت ْرَكْنأَف ،هِهْج َو ءاَقْلِت ِهْيَدَي َعَف َر اَهْنِم ُهَسأ َر□
َعَف َرَف ىلو'ا َةَدْجَّسلا َدَجَس اَذإ َناَكَف

ِبأ ُتْيأ َر :ٍس ُواَط ُنبا َلاَقَف ؟ُهُعَنَص ًادَحأ َرَت ْمَل ًائْيَش ُعَنْصَت
:ٌبْي َه ُو َلاَقَف :ٍدِلاَخ ِنب بْيَه ُوِل

هجرخأ .[ُهُعَنْصَي # ٌىبهنلا َناك َلاَق ُهَّنأ ًّإ ُمَلْعأ ًَو ،ُهُعَنْصَي ِساَّبَع
َنبا ُتْيأ َر :ِبأ َلاَق َو ؛ُهُعَنْصَي

ىئاسنلاو دواد وبأ .

23. (2505)- Nadr İbnu Kesîr es-Sa'dî anlatıyor: "Abdullah İbnu Tâvus, Mescidü'l-Hayf'da yanıbaşımda namaz kıldı. İlk secdeyi yapıp secdeden başını kaldırdığı zaman ellerini yüzünün hizasına kadar kaldırmıştı. Ben bunu hoş bulmadım ve Vüheyb İbnu Hâlid'e söyledim. Vüheyb ona: "Sen hiç kimsede görmediğin birşey mi yapıyorsun?" dedi. Ancak Tâvus cevaben: "Babamın onu yaptığını gördüm. Üstelik babam şunu da söylemişti: "İbnu Abbâs (radıyallâhu anh) böyle yaptığını gördüm. Üstelik onun: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yapıyordu" demiş olmasından başka bir şey de bilmiyorum." 610

[606] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/383.

[607] Buhârî, Ezân: 84; Müslim, Salât: 24-26 (391); Ebû Dâvud, Salât: 118, (745); Nesâî 85, (2, 182); İbnu Mace, İkâmetu's-Salât; 15, (859).

[608] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/383-384.

AÇIKLAMA:

Bu hadiste sarih olarak, secdelerde baş, yerden kalkarken ellerin yüzün hizasına kadar kaldırılacağı ifade edilmektedir. Bu meseleye 2500 numaralı hadisin açıklamasının sonunda genişçe yer vererek ulemanın secdeden kalkarken ellerin kaldırılmaması gerektiğinde ittifak ettiğini belirttik. Burada şunu da ilave edelim ki, sadedinde olduğumuz hadisin râvilerinden olan Nadr İbnu Kesîr, kendisiyle amel edilemeyecek kadar zayıf addedilmiştir. Kütüb-i Sitte'de böyle hadisler yer alır mı? sorusuna cevabımız şudur: Kütüb-i Sitte'de yer alan hadislerin durumlarını açıklarken zıddiyet hadisleri'nden bahsetmiş, müellifler bir bâbta gelen ve bazı âlimlerce amel edilmiş olan zayıf hadisleri de -zaafına dikkat çekmek maksadıyla- bilerek almışlardır. (Bu mevzu ileride tafsilatiyla ele alınacaktır). Bu çeşit hadislerin varlığı o kitaplara olan itimadımızı sarsmaz, bilâkis âlimlere olan saygı ve güvenimizi artırır. Onlar, kendisi açılarından, amel edilmeyecek kadar zayıf olan hadisleri de -onlarla amel eden bazı fakihler bulunduğu için- göstermiş olmakla ilmî bîtaraflıklarını ortaya koymuş olmaktadırlar. [611]

موُقَي َني ِح ِهْيهفَكِب ُري ً ِشُي ،ْمِهب بهلَص َو ِرْيَب ُّزلا َنب□ □
ِ هاللّ َدْبَع بأ َر ُهَّناأ] :بكملا نوميم نعو ـ24□

نبا ىلاِإ ُتْقَلَطْناَف َلاق ،ِهْيَدِيب ُرِيشُيَف ُموُقَيَف .ِماَيِقْلِل ُضَهْنَي□
َني ِح َو ،ُدُجْسَي َني ِح َو ،ُعَك ْرَي َني ِح َو

تْفَص َوَف .اهِيهلَصُي ًادَحأ َرأ ْمَل ًة َّص بهلَص ِرْيَب ُّزلا َنبا ُتْيأ□
َر بِهنإ ُتْلُقَف امهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍساهبَع

نْبا ِ هالّل َدْبَع ِة ًَصِب ِدَتْقاَف # ِ هالّل ِلوس َر ِة ًَص ىلاِإ□
َرُظْنَت ْنأ َتْبَبْحأ نإ : َلاَقف ،َة َراَش“ا ِه ِذه ُهَل

دواد وبأ هجرخأ .[ِرْيَب ُّزلا.

24. (2506)- Meymûn el-Mekkî, Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallâhu anh)'i gördüğünü ve kendilerine namaz kıldırdığını anlatmıştır. Devamla der ki: "Abdullah namazda kıyâm, rükû, secde ve secdeden kıyâma kalkma esnalarında elleriyle işaret yapıyordu (ellerini kaldırıyordu). İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a gittim. Ve: "İbnu Zübeyr'i hiç kimsede görmediğim bir tarzda namaz kılıyor gördüm" deyip onun namazda yaptığı işareti anlattım. Bana: "Eğer Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazını görmekten hoşlanırsan, Abdullah İbnu Zübeyr'in namazına uy!" dedi."612

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen işaret yapıyor ifadesinden maksad, elini kaldırmasıdır. Önceki hadiste olduğu gibi bu hadiste de, secdeden kalkarken elin kaldırılması meselesi, 2500 numaralı hadiste açıklandığı üzere, 2483 numarada kaydedilen müttefekun aleyh, İbnu Ömer hadisine muhalif olduğu için amel ve istidlale salih bulunmamıştır.613

نَع # ّبهنلا ُتْلأَسَف ُريِسا َوَب ِب ْتَناَك] : لاق امهْنَع ُ هالّل َي□
ِض َر نيصحلا نب نارمع نعو ـ25□

إ ةسمخلا هجرخأ .[ِبْنَج ىلَعَف ِعِطَتْسَت ْمَل ّنإَف : ًادِعاَقَف
ْعِطَتْسَت ْمَل ْنإ َو ًامِئاَق ِهلَص : َلاَقف .ِةّ َصلا

املسم□ .

25. (2507)- İmrân İbnu'l-Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bende basur vardı. Namazı nasıl kılacağım diye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordum.

"Ayakta kıl, muktedir olmazsan oturarak kıl, buna da muktedir olmazsan yan üzeri (yatarak) kıl" buyurdu."[614]

لَضْفأ َوُهَف ًامئاَق ىهلَص ْنإ :َلاَق .ًادِعاَق ِلُج َّرلا ِة ًَص ْنَع #
26ـ يفو ىرخأ: [ُهَّنأ َلأَس َّىبهنلا

لاق.[ِدِعاَقْلا ِرْجأ ُفْصِن ُهَلَف ًامِئاَن ىهلَص ْنَم َو ،ِمِئاَقْلا ِرْجأ ِفْصِن ُلْثِم ُهَلَف ًادِعاَق ىهلَص ْنَم َو

ةص ىلع كلذ ساقو ،ةاورلا ضعب نم ثيدحلا يف ةجرْدُم ًامئان ةظفل نكت مل نإ :ىباطخلا

رداقلل ًاعجطضم عوطتلا نإف ،دوعقلا ىلع ردقي مل اذإ ًامئاَن ضيرملا ةصب ربتعا وأ دعاقلا

؛هتلحار ىلع عوطت اذإ رفاسملل زوجي امك زئاج

---

[611] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/385.

[612] Ebû Dâvud, Salât: 117, (739); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/386.

دوعقلا ن‘ ًادِعاَق ىلصي نأ هل زوجي امك ًاعجطضم ىلصي نأ زوجي ف سايقلا ةهج نم امأف

ةصلا لاكشأ نم ئش يف عاجطضا سيلو ،ةصلا لاكشأ نم لكش .

26. (2508)- Diğer bir rivayette geldiğine göre, İmrân Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kişinin oturarak kılacağı namaz hususunda sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ayakta kılarsa bu efdaldir. Kim de oturarak kılarsa, ona ayakta kılanın ecrinin yarısı verilir. Kim de yatarak kılarsa ona da oturarak kılanın ecrinin yarısı verilir" buyurdu."615

وُه َو ى ِهلَصُي # ٌُبهنلا َناَك ْلَه : اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَعِل□
ٌتْلُق] :لاق قيقش نب هاللّدبع نعو ـ27□

ةتسلا هجرخأ .[ٌُنِهسلا َلاق ْوأ ، ُساهنلا ُهَمَّطَح اَم َدْعَب . .
ْمَعَن ْتَلاق ؟ٌدِعاَق

27. (2509)- Abdullah İbnu Şakîk anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ye: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturarak namaz kılar mıydı?" diye sordum. Bana şu cevabı verdi: "Evet! Halk -veya yaş demişti- O'nun dermanını kesince (yani insanların meseleleriyle ömrünü tüketince, dermandan kesilince demektir)." 616

هِتَءا َرِق ْن ِم َيِقَب اَذإف ٌسِلاَج َوُه َو ُأرْقَيَف ًاسِلاَج يِهلَصُي□
َناك # ِ هاللّ َلوسر هنأ] :ىرخأ يفو ـ28□

ةَيِناَّثلا ِةَعْك َّرلا يف َلَعَفف . َدَجَس َّمُث َعَك َر َّمُث ٌمِئاَق َوُه َو□
اَهأ َرَقف َماَق ًةَيآ َنيِعَب ْرأ ْوأ َنيِث ًَث ْنِم ٌوْحَن

عَجَطْضا ًةَمِئاَن ُتْنُك ْنإ َو ،ِيعَم َثهدَحَت َظْقَي ُتْنُك ْنإف□] .
ُهَت ًَص ىضَق اَذإف . َكِلَذ َلْثِم

28. (2510)- Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturarak namaz kılar, oturduğu halde kırâat buyurur, kırâatinden takriben otuzkırk âyet kalınca kalkar, kırâatına ayakta devam eder, sonra rükûya ve secdeye giderdi. İkinci rek'atte aynen bunun gibi yapardı. Namazı bitince, ben uyanıksam 617 benimle konuşurdu, uyuyor isem yatardı."

اذه بسحأ َو :بِئاَسِهنلا لاق.[ًاعِهب َرَتُم بِهلَصُي # َّبهنلا ُتْيأ َر] :
َلاق ىئاسنلل ىرخأ يفو ـ29□

أطخ إ ثيدحلا

29. (2511)- Nesâî'de gelen bir rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı (oturarak namaz kılarken) bağdaş kurma şeklinde oturmuş gördüm."

Nesâî der ki: "Bu hadisin hatalı olduğu kanaatindeyim." [618]

AÇIKLAMA:

1-Yukarıda kaydedilen on beş rivayet, oturarak namaz kılma ile alakalıdır. Oturarak namaz kılmanın hükmünde ulema fazla ihtilaf etmez. Sıhhati yerinde olan kimse için farzlarda câiz değildir, nafilelerde câizdir. 2508 numaralı hadis nafileye hamledilerek sevabının yarıya düşeceği belirtilir. Özrü olan kimsenin oturarak namaz kılması farzda da, nafilede de caizdir ve sevabından da eksilme olmaz. Sıhhati yerinde olanın oturarak namaz kılması caiz değildir, günaha sebeptir. Bunun helâl olduğuna îtikad eden küfre düşer. Böyle bir îtikadla, bir farzı yani "kıyâm"ı inkar etmiş olur. Hanefî mezhebine göre, hakkında, mürted (yani dinden çıkmış) ahkâmı uygulanır.

2-Yatarak namaz meselesine gelince bunun cevazında biraz ihtilaf vardır: * Özre binaen yatarak farz namaz kılınabilir, bu hususta ihtilaf yoktur. * Nafileye gelince, bazı âlimler yatarak nafile kılınmayacağına hükmetmiştir. Hattâbî: "Yatarken nafile kılmaya cevaz veren tek alim bilmiyorum" der ve devamla şunları söyler: "Yatarak nafile kılmanın cevazını ifade eden ibare -râvilerden biri tarafından derc edilmeyip- Resûlullah tarafından söylenmiş ise, oturarak kılınan namazla

---

[615] Buhârî, Taksîru's-Salât: 18, 17, 19; Ebû Dâvud, Salât: 179, (951, 952); Tirmizî, Salât: 274, (372); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 21, (3, 223-224); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/387.

[616] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/387.

[617] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/387.

[618] Buhârî, Taksîru's-Salât: 20, Teheccüd: 16; Müslim, Salatu'l-Müsâfirîn: 112, 115, (731, 732); Muvatta, Cum'a: 20, (1, 137, 138); Ebû kıyaslanmış veya muktedir olamayanın yatarak kılacağı namaza itibar etmiştir. Böylece bu hadise göre, oturmaya muktedir olanın yatarak kılacağı nafile câizdir, tıpkı yolcunun binek üzerinde nafile kılmasının cevazı gibi. Fakat bu kıyas söz götürür. Çünkü, oturma (kuud), namazın şekillerinden biri olduğu halde, yatma namaz şekli değildir. Öyle ise yatarak namaz kılmaya cevaz veren İmrân hadisi (2507-2508) farz kılacak olan hasta ile ilgilidir. Şöyle ki: -Yatarak kılmaya cevaz veren bir hastalığına rağmen- meşakkate katlanarak bu farzı oturarak kılmayı tercih edecek olursa, onun sevabı iki kat olur... Şu halde bu hadiste, meşakkate tahammül etmeye teşvik edilmektedir. Kişinin özrü sebebiyle oturarak kılması caiz ise de bazı sıkıntılara katlanarak ayakta kılması efdaldir ve daha sevaplıdır."

Kısaca Hattâbî, yatarak namaz kılma ruhsatını farza tahsis eder, nafile hakkında câiz görmez.

Hasan Basrî gibi bazı alimler, yatarak namazı nafilede de câiz görmüşlerdir. Tirmizî'nin kaydına göre Hasan Basrî: "Kişi dilerse ayakta, oturarak, yatarak nafile namaz kılabilir" demiştir. Bu görüşte Hasan Basrî yalnız değildir, âlimlerden bazıları kendisine katılmıştır. Müteahhirûn da bu görüşü sahih bulmuştur.

3- Oturarak veya yatarak kılınacak namazlarla ilgili ahkâm, kadın hakkında da, erkek hakkında da câridir, aralarında farklılık yoktur.

4- Oturarak namaz tecviz edilmiş ise de nasıl, ne şekilde oturulacağı hususunda hadiste kesin bir sarahat gelmemiştir. Hadisin ıtlakından her çeşit oturuş tarzının cevazına hükmedilmiş, bununla beraber efdal şekil hangisidir? aranmıştır. Eimme-i selâseye göre bağdaş kurmaktır. Başka şekiller de söylenmiştir. Mamafih, zayıf[619] da olsa bağdaş kurma (müterebbi) ile ilgili bir hadis de gelmiştir.

هِت ًَص ُرَثْكأ َناك بهتَح # ِ هاللّ ُلوسر َضِبُق ام] :تلاق اهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ةملس مأ نعو ـ31□

ئاسنلا هجرخأ .[ًّلَق ْنإ َو ُهَم َوْدأ ِهْيَلإ ِلَمَعْلا ُّبَحأ َناك َو .
اسِلاَج ًا ًّإ لامكتْوُبَة،

30. (2512)- Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ölümüne yakın, farzlar dışındaki namazlarının çoğu oturarak idi. Ona göre, amellerin en güzeli, az da olsa devamlı olanı idi." 620

بهتَح ًادِعاَق ِهِتَحْبُس يف بهل َص # ِ هاللّ َلوسر ُتيأ َر اَم] :تلاق
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَصْفَح نعو ـ31□

نوُك َت نَّتَح اَهُلِهت َرُيَف ِة َروُّسلاِب ِهلَصُي َناك َو ،ًادِعاَق□
ِهِتَحْبُس يف ِهلَصُي َناَكَف ٍماَعِب ِهِتاَف َو َلْبَق َناَك

كرتو اهنييبت «ِة َءا َرِقْلا ُليت ْرَت َو».ةصاخ ةلفانلا :انه «
ِةَحْبُّسلاِب» دارملا.[اَهْنِم َل َوْطأ ْنِم َل َوْطأ

اهيف ِةَلَجَعْلا .

31. (2513)- Hz. Hafsa (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, nafile namazlarını kılarken, ölümüne bir yıl kalıncaya kadar hiç oturduğunu görmedim. Bundan sonra hep oturarak kıldı. Namazda sûreyi hep tertîl üzere okurdu. Bundan dolayı o sûre, aslında ondan daha uzun olan sûreden daha uzun görünürdü." 621

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis de nafileleri oturarak kılmanın cevazını ifade eder. Hadisin bir başka vechinde "...ölümüne bir veya iki yıl kalıncaya kadar..." denmiştir. Yukarıdaki hadis, böylece zaman yönüyle biraz daha açıklık kazanmış olmaktadır.

2- Hadiste geçen "sübha" Mecma'u'l-Bihâr'da açıklandığı üzere, öncelikle mutlak olarak "namaz" ve "zikir" mânasına geler. Bu durumda farzlar da hükme dahil olur. Ancak, hadislerde sübha'nın hasseten nafileler için kullanıldığı olmuştur. Nitekim burada da öyledir. Lügaten sübha, tesbîh'ten gelir. Farz namazlardaki tesbîhler de nafiledir. Bu sebeple bütün nafile namazlara sübha denmiştir.

[619] 2511. hadis; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/388-389.

[620] Nesâî, Kıyâmul-Leyl: 19, (3, 222); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/389.

3- Tertîl, Kur'ân'ı ağır ağır okumaktır. Sûre, ağır ağır yani tertîl üzere okununca daha fazla zaman alacağı için, tertilsiz okumada daha kısa olan bir sûre tertîl üzere okununca daha uzun olmaktadır.

4- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ömrünün son senesinde mazeret sayılacak derecede bir rahatsızlığı bilinmediğine göre, hadis oturarak nafile namazı kılmanın cevazına delâlet eder ki, ulemanın bunda icma ettiğini az yukarıda belirttik. Nafile namazlarda tertîl üzere Kur'ân okumak da müstehabtır.[622]

نا : َلاق # ِ هاللّ َلوس َر ّنأ ُتْثِهدُح] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض□□
َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ32□

ِبدَي ُتْعَض َوَف ًاسِلاَج ِيهلَصُي ُهُتْدَج َوَف ُهُتْيَتأَف :َلاق .ِة ً
َّصلا ِفْصِن ىلَع ًادِعاَق ِلُج َّرلا َة ً َص

ُلج َّرلا ُة ً َص َتْلُق َكَّنأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُتْثِهدُح :ُتْلُق ؟ور ْمَع□
َنْب ِ هاللّ َدْبَع اي َكِلاَم َلاَقف .ِهِسأ َر ىلَع

هِجرخأ .[ْمُكْنِم ٍدَحأَك ُتْسَل ِينِكَل َو ،ْلَجأ :لاق .ًادِعاَق ِيهلَصُت

قَاعِداً عَلَى نِصْفِ الصَّلاَةِ، وَأَنْتَ

مسلم ومالك والترمذي والنسائ .

32. (2514)- İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kişinin oturarak kıldığı (nafile) namaz, normal şekilde kıldığı namazın (sevapca) yarısına denktir" buyurduğu söylenmişti. (Kendisinden sormak üzere) derhal yanına gittim. Varınca, Efendimizi oturarak namaz kılıyor buldum. Elimi başının üzerine koydum. Bana: "Ey Abdullah İbnu Amr! Meselen nedir?" dedi. Ben:

"Ey Allah'ın Resûlü, bana "Kişinin oturarak kıldığı namaz, normal namazın yarısına denktir" buyurduğunuz söylendi. Halbuki siz de oturarak kılıyorsunuz?" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet öyledir. Ancak ben sizlerden biri gibi değilim" cevabını verdi." 623

AÇIKLAMA:

1- Az yukarıda (2511. hadis) açıklandığı üzere, oturarak kılınan namaz sahihtir, ancak bir mazerete mebni olmadığı taktirde ayakta kılınan namazın sevabca yarısına denktir ve bu cevaz da nafileye hastır. Farz namazlar, mazeretsiz oturularak kılınamaz, zîra "kıyâm" yani ayakta durmak namazın farzlarından biridir. **2-** Hadiste geçen, "Ben sizlerden biri gibi değilim" sözü, Resûlullah, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu meselede de hususiyet arzettiğini ifade eder. Âlimler, bu hususiyete binaen, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, oturarak kıldığı nafilenin diğer mü'minlerin kıyâm halinde kıldıkları gibi olduğunu söylerler. Bunun en açık izahı şöyledir: Efendimiz, öğretmekle vazifelidir. Bu vazifesi icabı yaptıkları O'nun sevabına eksiklik getirmemelidir. Nitekim, oturarak kılmış olmasını ashâbın görmesi ve bunun rivayeti nice hükümlerin teşriîne sebep olmuştur. Bu sebeple elbette ki, Aleyhissalatu vesselâm diğer mü'minler gibi olmayacak, vazifesi icabı yaptıklarından nisbî bir sevab eksikliğine maruz kalmayacaktır.

3- Hadisin bir başka vechinde: "Elimi başımın üzerine koydum" denmiştir. Bu durumda, hayrete düşülünce takınılan tavır mevzubahistir. Resûlullah' ummadığı şekilde bulmuş, hayrete düşmüştür. Öbür durum, yani elini Hz. Peygamber'in başına koymuş olması, Efendimizle aralarındaki samimiyeti ifade eder. 624

مِيق ُي ًَو ِهِلَصُي ٍلُج َر ىلإ ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَفْيَذُح َرَظَن]□
□33ـ نعو براحُم نب راثِد لاق:

□افِلاَخُم َتُم ِهِذه َكِتَلاَح ىلَع َتُم ْوَل َكَّنِإ :َلاق . َ :َلاق ؟ َك ُرْهَظ
ُمَلأَيأ :ُهَل َلاق َغ َرَف اَّمَلف .ُه َرْهَظ

نيزر هجرخأ .[# ِ هاللّ ِلوُس َر ِةَّنُسِل .

□هَت ًَص ىضَق اَّمَلَف .ُهَدوُجُس ًَو ُهَعوُك ُر ُّمِتُي ًُّج َر َةَفْيَذُح
ىأ َر] ظفلب ىراخبلا يف وهو تلق

ملْعأ ُ هاللّو ،# ًادهمَحُم ُ هاللّ َرَطَف ىِتَّلا ِة َرْطِفْلا ِرْيَغ ىلَع] .
َتُم َتُم ْوَل َو ، ُتْيهلَص اَم :ُةَفْيَذُح ُهَل َلاق

33. (2515)- Muhârib İbnu Disâr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Huzeyfe (radıyallâhu anh), namaz kılmakta olan ve bu sırada belini tam doğrultamayan bir adam görmüştü. Namazdan çıkınca: "Sırtında bir rahatsızlığın mı var?" diye adama sordu.

622 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/390.

623 Müslim, Müsâfirîn: 120, (735); Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a: 20, (1, 136, 137); Ebû Dâvud, Salât: 179, (950); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 20, (3, "Hayır!" cevabını alınca: "Şayet, bu halin üzere ölecek olsan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine muhalefet üzere ölürsün"

dedi."

Rezin ilavesidir.

Derim ki: "Bu rivayet Buhârî'de şu şekilde gelmiştir: "Huzeyfe, (namazda) rükû ve secdesini tamamlayan bir adam görmüştü. Namazını kılıp bitirince Huzeyfe (radıyallâhu anh) ona: "Sen namaz kılmadın. Eğer ölecek olsan, Allah'ın Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, yarattığı fıtrattan başka bir fıtrat üzere ölürsün" dedi. Gerçeği Allah bilir."[625]

AÇIKLAMA:

1- Bazı rivayetlerde: "... Adam gagalıyor secdeyi tamamlamıyordu....." ziyadesi mevcuttur. Ahmet İbnu Hanbel'in rivayetinde Huzeyfe (radıyallâhu anh)'nin adama: "Kaç yıldan beri namaz kılıyorsun?" diye sorup "kırk yıldan beri!" cevabını aldığı belirtilir. Bu durumda, adamın yuvarlak hesap veya mübâlağa olarak böyle söylediği anlaşılır. Çünkü, Huzeyfe'nin vefatı 36 hicrî yılı olduğu düşünülürse, namazın henüz farz olmadığı bir tarihe kadar gidilme ihtimali oluyor.

2- Hadisle istidlal eden âlimler, secde ve rükû vaziyetlerinde tuma' nîne denen bir miktar durmanın vâcib olduğuna, bunun ihlalinin namazı iptal edeceğine hükmetmişlerdir. Hadisten çıkarılan diğer bir hüküm, namazı terkedenin küfrüne hükmetmektir. Çünkü Huzeyfe (radıyallâhu anh), hadisin zâhirine göre, namazın bazı erkânını ihlal edenden İslâm'ı nefyetmektedir. "O, bazı erkanı ihlal edenin İslam'ını nefyederse, tamamen bırakandan İslâm'ı nefyetmek evlâ olur" denmiştir. Ancak hemen belirtelim ki, bu istidlal, "fıtrat" kelimesi ile "dîn" kastedilmiş olma faraziyesine dayanır. Nitekim, Müslim'de de geldiği üzere, namaz kılmayana küfr ıtlak olunmuştur. Bu ıtlakı bazı âlimler hakikati üzere, namazı kabul ederken, bazıları "zecr" de mübâlağa "olarak anlamıştır. Hattâbî der ki: "fıtrat" millet veya dîn demektir. Ancak burada "fıtat'la sünnet kastedilmiş olma ihtimali vardır.[626] ةرطفلا نم سمخ

"Fıtrattan olan beş şey ...." hadisinde olduğu gibi. Şu halde Huzeyfe

hazretlerinin adam gelecekte kendine çeki düzen versin diye onu azarlama gayesi gütmüş olabilir, tekfir gayesi değil. Nitekim, hadisin bir başka vechinde " "... Muhammed'in sünneti..." tabirinin yer almasıda tekfiri ةنُ محمد

kasdetmiş olduğuna bir karîne olabilir.[627]

عَضَي ْنأ َنو ُرَم ْؤُي ُسأّنلا َناك :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دعس نب□
□34ـ نعو بأ مزاح لاق:]قلاَ لهس

ىلإَكِلذ ى ِمْنَي هإ ُهُملْعأَ :مزاح وبأَلاق .ِةً َّصلا يف ى َرْسُيْلا
ِهِعا َرِذ ىلَع َنْمُيْلا َدَيْلا ُلُج َّرلا

كلامو ىراخبلا هجرخأ .[# هاللّ ِلوُس َر .

34. (2516)- Ebû Hâzım (rahimehullah) anlatıyor: "Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anhümâ) demişti ki: "İnsanlara, namazda sağ elini sol kolu üzerine koysun" diye emredilmişti. " Ebû Hâzım devamla der ki: "Ben onun (Sehl'in), bu hadisi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbet ettiğini biliyorum." 628

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis, namazda kıyâm esnasında sağ elin sol kol üzerine konulacağına dair Resûlullah'tan emir çıktığını gösteriyor. Gerçi emri veren, rivayette, şârih değil ise de, böyle dînî bir emri Resûlullah'tan başka kimse veremeyceğine göre emrin kaynağı Aleyhissalâtu vesselâm'dır.

2- Nesâî ve Ebû Dâvud'da gelen Vâil hadisinde biraz daha teferruât yer alır: "(Resûlullah), sonra sağ elini, sol avucunun ve kol (kısmın)'dan bileğin üstüne koydu."

3- Eller bu şekilde bağlandıktan sonra konmuş olduğu yer hususunda rivayetler ihtilaflıdır:Bazıları: "Göğsün üzerine" der.

Bazıları: "Göğsün yanına" der. Bazıları: "Göbeğin altına" der.

Şârihler bu tarzın huşû haline en uygun olduğunu, gereksiz şeylerle (abesle) meşguliyeti önleyeceğini, keza bunun zelil bir taleb sahibinin hali olduğunu, dolayısiyle ibadetinin makbuliyetine müessir olacağını belirtirler.

Bazıları da şöyle demiştir: "Kalb niyet mahallidir, kişinin elini onun üstüne koyması kalbi koruma azmini ifade eder, zira bir şeyi korumak isteyenin onun üzerine elini koyması adettendir."

[625] Buhârî, Ezân: 119, 132; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/392.

[626] Benzer hadisler daha önce geçti: 2133, 2147, 2148. hadisler gibi.

İbnu Abdilberr, elin önde bağlanması hilafına Resûlullah'tan rivayet vârid olmadığını söyler. Sahâbe ve Tabiîn'in cumhuru bu görüştedir. Ancak İbnu'l-Kâsım, İmam Mâlik'ten ellerin yana salınmasını rivayet etmiş, ashabının çoğunluğu onu benimsemiştir.

4- Hadisin sonunda, râvi Ebû Hâzım, eli önde bağlama emriyle ilgili haberi anlatan Sa'd'ın bunu -sarih olarak zikretmemiş bile olsa- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbet ettiğini, yani merfû bir hadis rivayet etmiş

olduğunu belirtir. Rivayet zahirde merfû değil gibi gözükse de merfûdur. Çünkü hadiscilerin ıstılahında, Ashabın "bize emredilir" gibi sözü ref'e hamledilmiştir. Mesela Hz. Âişe'nin "Biz orucu □ولاصَّوْ م ءِاَضَقِب ُرَم ْؤُن اَّنُك

kaza etmekle emrolunduk" sözü merfû kabul edilmiştir. Zîra, Ashâb'a bu emri verecek kaynak ancak Şâri'nin kendisi olabilir.[629]

نَنْمُيلا َلَع ى َرْسُيلا َلَع ُهَدَي َعَض َوَف ٍهِل َصُي َناك ُهَّنأ] : هْنَع. □35ـ نعو نبا دوعسم َر َضِ َي هاللّ ُ

ئاسنلاو ،هل ظفللاو دواد وبأ هجرخأ .[ىرْسُيلا َلَع ىنْمُيلا .

2517) .35 َفَر َهآ ُر َسُول ُ هاللّ ِ # َفَو َضَع َيَدَه(**-** İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'un anlattığına göre, namaz kılarken sol elini sağ eline koymuştur.

Bunu gören Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bizzat elleriyle tutarak) sağ elini sol elinin üzerine koymuştur."[630]

ةً َّصلا يف ًامِئاَق َناك اَذإ # هاللّ َلوُس َر ُتيأ َر] :لاق هْنَع ُ□ □36ـ نعو لئاو نب رجُح َر َضِ َي هاللّ

ئاسنلا هجرخأ .[ِهِلاَمِش ىلَع ِهِنيِمَيِب َضَبَق .

36. (2518)- Vâil İbnu Hucr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı namazda kıyâmda iken, sağ eliyle sol elinin üstünden tutmuş gördüm." 631

لاَقف ؟ِهْيَدَي ُكِهبَشُم َوُه َو ِهِلَصُي ِلُجَّرلا ِنَع ًاعِفاَن ُتْلأَس□ :
لاق] :لاق ةيمأ نب ليعامسإ نعو ـ37□

دواد وبأ هجرخأ .[ْمِهْيَلَع ِبوُضْغَملا ُةَ ًص َكْلِت : ُلوُقَي .
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع َنْبا ُتْعِمَس

ِهِد َي ِةَيْلأ ىلَع ُئِكَّتَي ًُج َر ىأ َر امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع َنبا َّنأ]□
نيزر اهركذ ةياور يفو:

نوُبَّذَعُي َنيِذَّلا ُسِلْجَي اَذكه َّنِاَف اَذكه ْسِلْجَت َ : ُهَل□] .
َلاَقف .ِةَ ًّصلا يف ٌدِعاَق َوُه َو ى َرْسُيْلا

37. (2519)- İsmâil İbnu Ümeyye anlatıyor: "Nâfi merhuma namazda ellerinin parmaklarını kenetleyen kimse hakkında sormuştum. Bana: "Bu hususta Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'i işittim: "Bu, Allah'ın gadabına uğrayanların namazıdır" demişti diye cevap verdi." 632 Rezîn'in ilave ettiği bir rivayette de şöyle denmiştir: "İbnu Ömer (radıyallâhu anh), namazda kuûd halinde (otururken) sol elini kabası üzerine dayanan bir adam görmüştü, hemen müdahale ederek: "Böyle oturma, zîra azaba uğrayanlar bu şekilde otururlar!" dedi. 633

AÇIKLAMA:

1-Rezîn'in ilavesi, Ebû Dâvud'da gösterilen rivayetten lafzen biraz farklı ise de ifade ettiği mâna ve hüküm itibariyle aralarında fark yoktur.

2-Kenetleme diye tercüme ettiğimiz teşbîk Arapçada bir elin parmaklarını diğer elin parmak aralarına sokmak, tek yumruk haline getirmektir. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis bunu yasaklamaktadır. Kenetleme işinin hangi durumunda olduğu zikredilmemiştir. Bu durumda yasak mutlaktır; kıyâm halinde de câridir, kuud (oturma) halinde de.

Bu rivayet daha önceki hadiste (2518) beyan edilen adabı takviye eder. Yani kıyâm halinde eller kenetlenmez; sağ el, sol eli üst kısmından kavrar.

3- Rezîn ilavesinde, kuud'da elin yere dayanması yasaklanmaktadır. Dayanarak oturmayı yasaklayan hadis aynı mahreçten (yani İbnu Ömer' den) çıkmasına rağmen değişik vecihlerden gelmiştir, aralarında bazı farklılıklar da vardır.[634] Ahmed İbnu Hanbel'in rivayetinde: □ وُه َو ِةَ ً َّصلا يف ُلُج َّرلا َسِلْجَي ْنَا # ِ هاللّ ُلُوس َر بهَن

□"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kişinin هِدَي ىلَع ٌدِمَتْعُم namazda eline dayanarak oturmasını yasakladı"

şeklindedir.

İbnu Abd'l-Melik'in rivayetinde: □ ة ً َّصلا يف َضَهَن اَذإ ِهِدَي ىلَع ُلُج َّرلا َدِمَتْعَي ْنَا بهَن

"(Resûlullah) namazda kişinin (kuuddan) kalkarken elinin üzerine dayanmasını yasakladı" şeklindedir.

İbnu Şebbüveyh'in rivayetinde: □ ة ً َّصلا يف ِهِدَي ىلَع ُلُج َّرلا َد ِمَتْعَي ْنَا بهَن

---

[629] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/393-394.

[630] Ebû Dâvud, Salât: 120, (755); Nesâî, İftitah: 10, (2, 126); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/394.

[631] Nesâî, İftitah: 9, (2, 125, 126); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/394.

[632] Ebû Dâvud, Salât: 187, (993).

"(Resûlullah) kişinin namazda eli üzerine dayanmasını yasakladı" şeklindedir. Fakihler bu farklılıklardan farklı yorum ve hükümlere ulaşmışlardır. Aliyyü'l-Kârî'nin el-Ezhâr'dan naklen kaydettiğine göre "Kişinin namazda dayanmasını, bazıları: "Teşehhüdde elini yere koyarak eline dayanmasıdır" diye; bazıları: "Kişinin namazda oturup, ellerini dizlerinin üzerine koymayıp yanlara salmasıdır" diye; bazıları: "Secdeye giderken elleri yere, dizlerden önce koymaktır" diye, bazıları: "Kalkma sırasında ellerini yere koyarak dayanmaktır" diye açıklamışlardır. Aliyyü'l-Kârî, hadisin metnine en uygun te'vili Ebû Hanîfe'nin yaptığını belirtir. Ebû Hanîfe'ye göre hadis, "Kişinin namazda kıyâma kalkarken ellerine dayanmasını yasaklamaktadır; yani kişi yere dayanmadan ayaklarının sırtı üzerinde doğrulmalıdır." Görüldüğü üzere, Ebû Hanîfe kıyâma kalkarken elini yere dayamama hükmünde, hadisin Abdi'l-Melik tarafından rivayet edilen vechine; ayakların sırt kısmı üzerine dayanma hükmünde de Tirmizî'de gelen bir rivayete dayanmıştır: □# هْيَمَدَق ِروُدُص ىلَع ِةَّصلا يف ُضَهْنَي ِ هالّل ُلوُس َر َناَك

"(Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda (kıyâma kalkarken) ayaklarının sırtları üzerinde kalkardı." 635 (47)

ىلَع ِهفكلا ُعْض َو ةَّنُّسلا :َلاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ًاهيِلَع َّنأ] هْنَع ُ
هالّل َي ِض َر ةفيحُج ىبأ نعو ـ38□

نيزر هجرخأ .[ِة َّرُّسلا َتْحَت اَمُهَعَضَي َو ِة ًّصلا يف ِهفَكلا .
2520) .38)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Namazın) sünnetlerinden biri namazda (sağ) avucu (sol) avuç üzerine koyup, her ikisini birlikte göbeğin altına yerleştirmektir."636

هجرخأ .[ِة ًّصلا يف ِراَصِتْخا ْنَع # ُّىبهنلا ىهَن] :لاق هْنَع ُ
هالّل َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ39□

. ةسمخلا

39. (2521)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda ihtisârı (elleri böğre koymayı) yasakladı." 637

هَدَي ُلُج ّرلا َلَعْجَي ْنأ ُه َرْكَت ْتَناَك اَهَّنأ] :اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
□41ـ يفو ىرخأ ىراخبلل نع ةشئاع

هُلَعْفَت َدوُهَيْلا َّنإ ُلوُقَت َو ،هِت َر ِصاَخ يف□] .

40. (2522)- Buhârî'de Hz. Âişe'den yapılan bir diğer rivayette geldiğine göre: "Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ), kişinin ellerini (ihtisâr yaparak) böğrüne koymasını mekruh addeder ve: Bunu yahudiler yapar" derdi." 638

اَه ِرْيَغ َو ِة ًّصلا يف ِراَيِتْخا ْنَع # ِ هاللّ ُلوُسر ىهَن] :لاق] .
□41ـ يفو ىرخأ اهركذ نيزر

41. (2523)- Rezîn'in rivayet ettiği diğer bir hadiste: "Resûlullah ihtisârı (eli böğre koymayı) namazda ve namaz dışında yasakladı" demiştir." 639

ىلَع ّىدَي ُتْعَض َوَف . َرَمُع ِنبا ِب ْنَج ىلإ ُتْيَّلَص] :لاق ىفْنَحلا
□42ـ نعو دايز نب حيبُص

وبأ هجرخأ .[ُهْنَع ىهَني # هبنلا َناك َو ،ة ًّصلا يف ُبْلَّصلا اَذه :
َلاق ىهلَص اَّمَلَف . ّىَت َر ِصاَخ

ىئاسنلاو ،هل ظفللاو ،دواد .

[635] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/395-396.

[636] Rezîn ilavesidir. (Ebû Dâvud, Salât: 120, (756); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/396.

[637] Buhârî, Amel fi's-Salât: 17; Müslim, Mesâcid: 46, (545); Ebû Dâvud, Salât: 176, (947); Tirmizî, Salât: 281, (383); Nesâî, İftitah: 12, (2, 127); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/396.

42. (2524)- Ziyâd İbnu Sübeyh el-Hanefî anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'in yanı başında namaz kıldım. Ellerimi de böğürlerime koydum. Namazı bitirince: "Bu, namazda haç(a benzemek)dir, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yasaklamıştı" buyurdu." [640]

AÇIKLAMA:

1- Son dört hadiste ihtisâr'ın namaz içinde -ve hatta namazın dışında- yasaklandığını görmekteyiz.

İhtisâr nedir? Kısaca "elleri böğre koymak" diye tercüme ettiğimiz bu kelime bir çok mânada kullanılmıştır: Hasr, hasîre lügaten insan koltuğunun alt kısmı ki böğür (veya bel dahi) denir. Tahassür, ihtisâr, elini beline koyma, deyneğe dayanmaz, özetleme gibi çeşitli mânalar taşır. Rivayetlerde kelime bu farklı mânalarda kullanıldığı gibi âlimler de bu kökten kelimelerin geçtiği rivayetlerde farklı mânalar üzerinde durmuşlardır. Şöyle ki: * Elleri böğre koymak ki sadedinde olduğumuz hadislerde bu mâna esastır, çünkü, bu mânada açıklama yapılmıştır. Bilhassa 2524 numaralı hadiste bu mâna pek sarihtir.

* Sözü kısa tutmak. Namazda ihtisâr deyince bazı âlimler bu mâna üzerinde de durmuşlardır, namazda Kur'ân'dan bir kaç âyet okuyarak, kırâati yerine getirerek kıyâmı kısa tutmak, keza diğer tesbihatları da az yaparak rükû, secde ve kaideleri kısaltmaktır. Herevî, Garîbeyn'de bu mâna üzerinde durarak namazın bu şekilde hafif kılınmasının mekruh olduğunu, hadiste bunun yasaklanmış olduğunu söyler. Herevî'nin kaydettiği diğer bir açıklamaya göre, sûrelerin sonlarından birer ikişer âyet okuyup geri kısmını terkederek yapılan bir ihtisâr mevzubahistir. Şu halde bu tarz kıraat yasaklanmış olmaktadır.

* Namazda, kırâat sırasında secde âyetlerini atlamak. Bu da bazı sûrelerde geçen ve okununca secde etmeyi gerektiren âyetleri, -

secdeden kaçınmak için okumadan müteakip âyete geçmekle olur. نَع بهَن ُهَّنَا□

ةَدْجَّسلا ِراَصِتْخِا□hadisinde Resûlullah bu "atlama"yı yasaklamış olmaktadır.

* Dayanmak, İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de deynek mânasına gelen mihsara'dan hareketle بِهلَصُي ْنَا بهَن

ارصَتْخُم ُلُج َّرلا□hadisinde olduğu üzere "Kişinin deyneğe dayanarak namaz kılması yasaklanmıştır" diyerek hadisin mânasına bir başka buud kazandırır.

Kelimenin hadislerde başka kullanışları da var, yeri geldikçe belirtilecektir.

2- İbnu Ömer -2524 numaralı- hadiste eli böğre koyma yasağının bir hikmetini açıklamaktadır: "Kişinin haça benzemesi. Elleri böğre konunca, yanlara çıkan kollar, hıristiyanlığın alemi olan salîb manzarası hâsıl eder."

Ancak eli böğre koymanın yasaklanmasında başka mânalar üzerinde de durulmuştur. * Şeytana benzemek, * Yahudilere benzemek, * Cehennem ehlinin istirahat bulma halidir, * Kibir ve büyüklük taslayanların amelidir.

* Felâkete uğrayanların çaresizlik halinde başvurdukları bir haldir, ümitsizlik tezahürüdür.

Şu halde bu menfî mânaları mutazammın olduğu için elin böğre konması namaz içinde olsun, namaz dışında olsun dînen hoş karşılanmamıştır.

3-Tahassür'ün (veya ihtisâr'ın) hükmüne gelince, Zâhirîler buna haram demiş ise de cumhur mekruh olduğunu kabul etmiştir. İmam-ı Âzam, İmâm Mâlik, Şâfiî ve Evzâî hazerâtı (rahimehumullah) cumhur'a dâhildirler. **4-**Bir hadiste gelen, "ihtisâr yapmak cehennemliklerin rahatıdır" ifadesi şöyle te'vil edilmiştir. "Onlar belki bir parça rahat ederiz ümidiyle ellerini bellerine koyarlarsa da neticede halinde bir değişiklik olmaz." 641

دَق َلاَقف .ِهْيَمَدَق َنْيَب َّفَص ْدَق ِبِهلَصُي ًّجُ َر ىأ َر ُههنأ] : هْنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ43□

ىئاسنلا هجرخأ .[َلَضْفأ َناك اَمُهَنْيَب َح َوا َر ْوَل َةَّنُّسلا َفَلاَخ .

43. (2525)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan nakledildiğine göre, ayaklarının arasını bitiştirerek namaz kılan bir adam görmüştü. Şöyle söylendi:"

(Bu adam) sünnete muhalefet etti. Ayaklarını sırayla dinlendirse daha iyidir." 642

AÇIKLAMA:

Burada İbnu Mes'ud'un hoş görmediği duruş, kıyâmda ayaklarını yan yana getirip ikisine birden eşit şeklinde dayanmış olmasıdır. Temenni ettiği duruş tarzı da, biraz bir ayağı üzerinde ağırlık verip öbürünü dinlendirmek, bir müddet sonra dinlenmiş olana dayanarak, diğerini dinlendirmektir. Böylesi bir duruş ayaklarının yan yana aynı vaziyette saf halinde olmalarını bozar.643

َذخهتا َمْحَّللا َلَمَح َو َّنَسأ ا همَل # ِ هاللّ َلوسر َّنأ : اهْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر نَّصْحِم تنب سيق مأ نعو ـ44□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيَلَع ُد ِمَتْعَي ُه ًّ َّصُم يف ًادوُمَع .

44. (2526)- Ümmü Kays Bintu Mihsan (radıyallâhu anhâ) anlatıyor:

---

640 Ebû Dâvud, Salât: 160, (903); Nesâî, İftitah: 12 (2, 127); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/397.

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yaşlanıp biraz şişmanlayınca, namaz kıldığı yerde bir sütun bulundurdu namazda ona dayandı." 644

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bir özre mebni olarak namazda sütun veya deynek gibi bir şeye dayanmanın câiz olduğunu ifade etmektedir. Hadisin Ebû Dâvud' daki aslı deynek ve sütun kelimelerinin her ikisine de yer vermektedir. Şevkâni, Neylü'l-Evtâr'da der ki: "Ulema'dan bir grup, bir özür sebebiyle, kıyâm için bir deynek, kazık, duvar gibi bir şeye dayanmak veya yanında bulunan kimseye abanmak zorunda kalan kimseye bunu yapmasının câiz olduğuna hükmetmiştir." Şâfiîlerden bir grup da dayanarak kıyâm imkanı olan kimsenin oturarak kılmasını câiz görmemiştir.

Ashâb'tan da bazılarının kırâatı uzun olan terâvih namazında deyneğe dayandıkları hususunda rivayet gelmiştir. İmam Mâlik'in Muvatta'da kaydettiğine göre, Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Übey İbnu Ka'b ve Temîmü'd-Dârî'ye ramazanda onbir rek'at kıldırmalarını emreder. Bunlar namazda, miîn denen ve uzunluğu yüz âyeti geçen sûrelerden okudukları için, kıyâmın uzaması sebebiyle cemaatten dayanamayanlar deyneklere dayanırlar. Râvi Sâib İbnu Yezîd der ki: "Biz terâvih namazından şafak sökünce ayrılırdık."645

KIRÂAT

نمْح َّرلا ِ هاللّ ِمْسِب ُهَتَءا َرِق ُحِتَتْفَي # ِ هاللّ ُلوسر َناَك]□
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نع ـ1□:

يذمرتلا هجرخأ .[ِمي ِح َّرلا .

1. (2527)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kırâatını bismillâhirrahmânirrahîm ile başlatıyordu." 646

ي ِض َر َنامْثُع َو َرَمُع َو ٍرْكَب ىبأ َو # ِ هاللّ ِلوسر َعَم ُتْيهلَص]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ2□

ةتسلا هجرخأ .[ِمي ِح َّرلا ِنمْح َّرلا ِ هاللّ ِمْسِب ُأرْقَي ْمُهْنِم .
اًدحأ ْعَمْسأ ْمَلَف مهْنَع ُ هاللّ

2. (2528)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman (radıyallahu anhüm) ile birlikte namaz kıldım. Onlardan hiçbirinin bismillâhirrahmânirrahîm'i okuduklarını işitmedim." 647

بل َلاَقف .ِمي ِح َّرلا ِنمْح َّرلا ِ هاللّ ِمْسِب ُأرْقأ اَنأ َو ِبأ ِنَعِمَس]
:لاق لهفَغُم نب هاللّدبع نبا نعو ـ3□

ثَدَحلا ِهْيَلإ َضَغْبأ # ِ هاللّ ِلوسر ِباَحْصأ ْنِم اًدحأ َرأ ْمَل َو : َلاق□
، َثَدَحلا َو َكاَّيإ : ٌثَدْحُم َّيَنُب

مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَمْثُع َعَم َو َرَمُع َعَم َو ٍرْكَب ِبأ َعَم َو # ِ
هاللّ ِلوس َر َعَم ُتْيهلَص ْدَق َو : َلاق . ُهْنِم

هجرخأ .[َنيِمَلاَعلا ِهب َر ِ هلل ُدْمَحلا : ْلُقَف َتْيهلَص َتْنأ اَذإ ؛
اَهْلُقَت ًَ ف .اَهُلوُقَي ْمُهْنِم اًدحأ ْعَمْسأ ْمَلَف

ةنس هب تأت مل يذلا ثداحلا رم ا' « ٌثَدَحلا».ىئاسنلاو .
هظفل اذهو ،يذمرتلا

---

643 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/399.

644 Ebû Dâvud, Salât: 177 (948); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/399.

645 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/399.

[646] Tirmizî, Salât: 181, (245); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/400.

3. (2529)- İbnu Abdillah İbnu Muğaffel (rahimehullah) anlatıyor: "Ben (namazda) bismillâhirrahmânirrahîm'i okumuştum. Babam işitti. Bana:

"Oğulcuğum, (bu yaptığın) bir bid'attir. bid'atten sakın!" dedi. Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashâbından her kimle karşılaştı isem, hepsinin de bid'atten nefret ettiği kadar bir başka şeyden nefret etmediğini gördüm. Babam sözlerine şöyle devam etmişti:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la, Hz. Ebû Bekr'le, Hz. Ömer'le, Hz. Osman'la (radıyallâhu anhüm) namaz kıldım. Onlardan hiç birinin bunu (besmelenin okunacağını) okuduklarını işitmedim. Onu sen de okuma. Sadece "Elhamdülillahi rabbi'l-âlemîn" de."[648]

AÇIKLAMA:

1- Namaza başlarken Fatiha'nın evvelinde besmelenin okunup okunamayacağı hususu rivayetler açısından ihtilaflıdır. Bazı rivayetler okunduğunu söylerken, diğer bir kısım rivayetler okunmadığını söyler. Leh ve aleyhteki rivayetler öylesine dengeli ki, bir kısım âlimler bu rivayetlerin muzdarib olduğunu söylemişlerdir. [649] Şüphesiz biz burada meselenin münâkaşasını nakledecek değiliz. 2527 numaralı İbnu Abbâs hadisinde görüldüğü üzere bazı rivayetler. Hz. Peygamber'in besmeleyi okuduğunu te'yid ediyor, müteakip iki rivayet ise bunu kesin bir üslubla reddediyor. Meseleye temas eden rivayetler burada kaydedilenden ibaret değildir. Hemen şunu belirtelim ki, Resûlullah'ın ve ismi geçen Ashâb'ın besmeleyi âşikâr okumayışları sırrî yani sessiz okumuş olmalarına mâni değildir. Birçok İslâm âlimi bu nokta üzerinde durarak, şu mânada mülâhaza yürütmüşlerdir: "Gerçek şu ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ondan gördüğünü tekrar eden Ashâb, Kırâatin cehrî yapıldığı akşam yatsı ve sabah namazlarında müttarid olarak her seferinde besmeleyi cehren okumamıştır. Okusaydı, rivayetlerde bir ihtilaf olmazdı. İhtilaf olduğuna göre çoğu kere okumadığı âşikârdır. Ancak, cehrî okumadığı sırada sırrî olarak sesizce okumamış olduğu da söylenemez..." Besmele'nin Fatiha suresinin ilk âyeti olduğu görüşünde olan âlimler, bu hadisi esas alınca, Resûlullah'ın besmeleyi mutlaka okuduğuna, ancak sırrî okuduğu için işitilmemiş bulunduğuna hükmederler. Hanefîler böyle söylemişlerdir. Ahmed İbnu Hanbel, Sevrî, İshak İbnu Râhûye gibi başka selef büyükleri de böyle hükmeder. Bunlara göre besmele, her rek'atte Fatiha'dan evvel okunur.

Şâfiî hazretlerine göre, besmele Fatiha'nın ilk âyetidir, dolayısıyle okunuşta ona tâbidir- onun gizli okunduğu yerlerde gizli, cehrî okunduğu yerde cehrî okunur. Şâfiî'den gelen bir rivayete göre, besmele her sûrenin ilk âyetidir, diğer bir rivayete göre sadece Fatiha'nın birinci âyetidir, diğerlerinin değil.

İmam Mâlik, farz namazlarda besmelenin hiç çekilmeyeceğini söyler. Ona göre, nafile namazlarda dileyen çeker, dileyen çekmez. Taberî dahi böyle hükmetmiştir.

Hâzimî'nin görüşü de kayda değer. Ona göre besmelenin cehrî okunacağını beyan eden hadisler sahih olsalar bile mensuhturlar. Çünkü Saîd İbnu Cübeyr'den şu mürsel rivayet mevcuttur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) besmeleyi Mekke'de cehrî okurdu. Müseylemetu'r-Rahmân adında bir puta tapan Mekkeliler: "Muhammed, Yemâme'nin ilahına tapıyor" dediler. Bunun üzerine Resûlullah besmeleyi sırrî okumaya başladı. Ölünceye kadar da cehrî okumadı." Hadisi, mürsel diye amel dışı tutmak isteyeceklere de: "Hülafâ-i Raşidîn'in tatbikatıyla takviye görmüştür. Zîra onlar Resûlullah'ın son durumunu herkesten iyi bilen kimselerdir..." cevabını verir. **2-** Yeri gelmişken şunu da belirtelim: Bazı âlimler, besmeleyi Kur'ân' dan bir âyet saymamışlar, Neml sûresindeki bir âyetten bir cüz kabul etmişlerdir. Bu görüşte olan Tahâvî "Eğer Kur'ân'dan bir âyet olsa Resûlullah namazda Fatiha ile birlikte cehrî okurdu" der. Ona göre besmele sadece Neml sûresinde Kur'an'dan bir parçadır, orada okunması vâcibtir, bunun dışında sûrelerin başına konmuş olması oralarda âyet olduğunu göstermez. İlk vahiy sırasında Cebrâil Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e: "Oku!" diye emretmiş, Resûlullah'ın: "Ben okuma bilmem" demesi ve bu taleb ve cevabın üç kere tekrarından sonra ilk vahiy: أ َرْقِا

sûrenin başında hâlen mevcut olan besmele vahiy olsaydı, Resûlullah'a ilk âyet olarak besmele nâzil olurdu, öyle قَلَخ يِذَّلا َكِهب َر "Yaratan Rabbinin adıyla oku!"مْسِب diye başlamıştır. Burada besmele yoktur. Eğer bu ise besmele vahiyden değildir.

Bu mülâhazada Tahâvî yalnız değildir. Evzâî, İbnu'l-Mübârek, Dâvud-ı Zâhirî, Ahmed İbnu Hanbel, buna yakın görüşler beyan etmişlerdir.

Tatbikî neticeye gelince, ilmihal bilgisi şöyledir: * Namazların farz veya nafile ilk rek'atlerinde Fatiha'dan önce eûzübesmelenin okunması sünnettir. * Müteâkib rek'atlerde Fatiha'dan önce besmelenin okunması da sünnettir. * Fatiha'dan sonra okunacak sûrelerin evvelinde besmele okunmaz. İmam Muhammed sessiz kılınan namazlarda zamm-ı sûrelerin başında da besmele çekileceğini söylemiştir. 650

---

648 Tirmizî, Salât: 180, (244); Nesâî, İftitah: 22, (2, 135); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/401.

ةيناثلا ِةَعْك ّرلا يف َضَهَن اَذإ # هاللّ ُلوسر َناك] : لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ4□

ملسم هجرخأ .[ْتُكْس َي ْمَل َو ،َنيِمَلاَعْلا ِهب َر ِ هللّ .
ِدْمَحْلاِب َةَءا َرِقْلا َحَتْفَتْسا

4. (2530)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikinci rek'atten kalktığı zaman kırâati Elhamdü lillâhi Rabilâlemîn ile başlatıyor ve sükût etmiyordu." 651

AÇIKLAMA:

Bu hadis ikinci rek'atin sonundaki oturuştan üçüncü rek'ate kalkıldığı zaman, hemen Fatiha okunacağını, bundan önce Sübhâneke ve benzeri birşey okunmayacağını belirtir. Bunun istisnası gayr-ı müekked olan nafilelerdir. İkindi ve yatsıdan önce kılınan dörder rek'atli sünnetler böyledir. Bunlarda üçüncü rek'atin başında Sübhaneke okunur. Eûzubesmele çekilir, sonra Fatiha'ya geçilir. Bu namazlarda -ki terâvih de buraya dahildir- her iki rek'atin baş kısmında Sübhâneke Eûzubesmele mesnûndur. Zira gayr-ı müekked sünnetlerin ikişer rek'atler halinde olmaları esastır.

Sadedinde olduğumuz hadiste geçen "sükût etmiyordu" ibâresi, namaza başladığı zaman, cehrî kılınan namazlarda bile iftitah tekbirinden sonra bir miktar sükût buyurarak sırrî şekilde duâ okuyup eûzubesmele çektiğini ifade eden açıklamalara binaendir, "...üçüncü rek'atte bunu yapmazdı" mânasında bir ifade. 652

اَهيِف أ َرْقَي ْمَل ةً ً َص بهلَص ْنَم :# ِ هاللّ لوُس َر َلاق] : لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ5□

ءا َر َو ُنوُكَن اَّنإِ : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَ َرْي َرُه ِبَ‘ َلِيقَف .□
ٍمامَت ُرْيَغ ًاث ً َث ُجاَد ِخ َيِهَف ِباَتِكْلا ِةَحِتاَفِب

ة ًَّ صلا ُتْمَسَق :ىلاعَت ُ هاللّ َلاق .ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوسر ُتْعِمَس□
ِيهنإَف َكِسْفَن يف اَهِب ْأ َرْقا : َلاَقف .ِماَم“ا

دْبَعْلا َلاق اَذإف .َلأَس اَم ِيدْبَعِل َو ،ى ِدْبَعِل اَهُفْصِن َو ،بل□ :
اَهُفْصِنَف ،ِنْيَفْصِن ِيدْبَع َنْيَب َو ِنْيَب

هاللّ َلاق .ِمي ِح َّرلا ِنمْح َّرلا : َلاق اذإ َو ؛ِيدْبِع ِنَدِمَح : َّلَج َو □
َّزَع ُ هاللّ َلاق ؛َنيِمَلاَعْلا ِهب َر ِ هللُّدْمَحْلا

كاَّيإ َو ُدُبْعَن َكاَّيإ : َلاق اَذإ َو .ِيدْب َع ِنَدَّجَم : َلاق .نيِهدلا ِم□
ْوَي ِكِلاَم : َلاق اَذإ َو .ِيدْبَع َّلَع َنْثأ

ِيدْبَعِل َو ِيدْبَع َنْيَب َو ِنْيَب اَذه : َلاق .ُنيِعَتْسَن

ِمهْيَلَع ِبوُضْغَملا ِرْيَغ ْمِهْيَلَع َتْمَعْنأ َنيِذَّلا َطا َر ِص َميِقَتْسُملا َطا َر□
ِهصلا اَنِدْها : َلاق اَذإ َو .َلأَس اَم

ىراخبلا إ ةتسلا هجرخأ .[َلأَس اَم ِيدْبَعِل َو ،ىٍ ِدْبَعِل اَذَه : .
َلاق .َنيِهلاَّضلا ً َو

5. (2531)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Fâtihâ-i şerîfe sûresini okumadan namaz kılarsa bilsin ki bu namaz nâkıstır -bu sözü üç kere tekrarladı-eksiktir."

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'ye:

"Biz imamın arkasında bulunuyorsak (ne yapalım)?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Yine de içinden oku. Zîra ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Allah Teâlâ hazretleri (bir hadîs-i kudsîde) buyurdu ki: "Ben kırâati[653] kulumla kendi aramda iki kısma böldüm, yarısı bana ait, yarısı da ona. Kuluma istediği verilmiştir: Kul: "Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn. (Hamd alemlerin Rabbine aittir)" deyince, Azîz ve Celîl olan Allah: "Kulum bana hamdetti!" der. "er-Rahmânirrahîm" deyince, Allah: "Kulum bana senâda bulundu" der. "Mâlikî yevmiddîn (âhiretin sahibi)" deyince, Allah: "Kulum beni tebcîl ve ta'zîz etti (büyükledi)" der. "İyyâkena'budü ve iyyâkenesta'în (yalnız sana ibâdet eder, yalnız senden yardım isteriz)" deyince, Allah: "Bu benimle kulum arasında bir (taahhüddür). Kuluma istediğini verdim" der. "İhdina'ssırâta'lmüstakîm sırâtallezîne en'amte aleyhim gayr'ilmağdûbi aleyhim ve la'ddâllîn. (Bizi doğru yola sevket, o yol ki kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoludur, gadaba uğrayanların ve dalâlete düşenlerin değil)" dediği zaman, Allah: "Bu da kulumundur, kuluma istediği verilmiştir" buyurur."[654]

---

[651] Müslim, Mesâcid: 148, (599); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/403.

[652] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/403.

[653] Hadiste salât yani namaz kelimesi geçse de âlimler buradaki "salât'tan kıraat kastedilmiştir" derler. Hadisin devamı bunu teyîd eder. Salât (namaz) "kıraat" olarak isimlendirilmiştir, zira, namazda kıraat mevcuttur ve namazın ana parçalarından birini teşkil eder. Buna ayette de □□#: إ َة ً َص َ ُهَّنأ : ِةَنيِدَملا يف ِداَنَف ْج ُر ْخا :#□□
هاللّ ُلوس َر ل لاق] :لاق دواد بب‘ برخأ يفو 6ـ□

دا َز اَمف ِباَتِكْلا ِةَحِتاَفِب ْوَل َو َدا َز اَمَف ،باَتِكْلا□] .
ِةَحِتاَفِب ْوَل َو ،ِنآ ْرُقِب

6. (2532)- Ebû Dâvud'da gelen bir rivâyette şöyle denmiştir: "...Bana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Haydi git ve Medîne'de ilan et ki: "Sadece Fatiha sûresi de olsa, Kur'ân'dan bir parça okumadıkça kıldığınız namaz namaz değildir" dedi ve başka bir şey ilave etmedi."[655] [656]

هالّل ُلوسر اَنَل َن َلعأ اَمَف .ٍةَءا َرِقب هإ ًة َص َ : َلاق # ِ
هالّل َلوسر َّنأ] نيزر اهركذ ةياور يفو ـ7

همُأ بلَع ْد ِزأ ْمَل ْنإ َة َرْي َرُه اَبأ اَي َتْيأ َرَأ : ُلَج َر ُهَل َلاَقف .
ْمُكْنَع اَنْيَفْخأ اَّنَع َىفْخأ اَم َو ،ْمُكَل اَّنَلعأ

اَهْيَلَع َتْد ِز ْنإ َو ، َكْتأ َزْجأ اَهْيَلإ َتْيَهَتْنا ِنإ : َلاَقف # ِ هالّل ُلوُس َر
َكِلذ ْنَع َلِئُس ْدَق : َلاَقف ؟ ِنآْرُقلا

هانبم اهيلعو هل هوأ اهن‘ ،ةحتافلا ةروس « ِنآْرُقلا ُّمُأ
َو».صقانلا « ُجاَد ِخلا».[ُلَضْفأ َو ٌرْيَخ َوُهَف

يف اهايإ هريسفتل ةءارقلا بأ « َة ًَّصلا ُتمسق» هلوقب
دارملاو.همظعمو هلصأ : ئشلا همأو

فيرشتلاو ميظعتلا « ُدي ِجْمَّتلا َو».اهب ثيدحلا .

7. (2533)- Rezîn'in zikrettiği bir rivâyette şöyle gelmiştir: "...Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kırâatsiz namaz sahih değildir." Bilesiniz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize her ne duyurdu ise biz de size duyurduk. Bize gizli tuttuğunu biz de size gizli tuttuk."

Bu açıklama üzerine bir zât ona:

"Ey Ebû Hüreyre, Fatiha'ya herhangi bir ilavede bulunmazsam (yeterli midir) ne dersin?" diye sordu. Ebû Hüreyre dedi ki:

"Bu suâl Aleyhissalâtu vesselâm'a da sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Bununla iktifâ edersen sana yeter, ilavede bulunursan senin için daha hayırlı ve efdal olur." 657

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen hadisler, namaz için Fatiha'nın gereği üzerinde durmaktadır. Resûlullah mükerrer emirleriyle, uyarılarıyla namazda Fatiha okunmasını emir buyurmuşlardır. Bu hadislerden âlimler, büyük çoğunluğuyla, "Âciz kimse dışında herkese Fatiha okumasının vâcib olduğu, başka bir sûrenin okunması onun yerine tutamayacağı" hususunda ittifak etmiştir. Bu görüşü temsil eder cumhûr-u ulema meyanında İmam Şâfiî ve Mâlik'in de ismi geçer.

Ebû Hanîfe ve bazı âlimler ise, Fatiha'sız da namazın sahih olabileceği, zîra sıhhat için sadece Kur'ân'dan âyet okumanın vâcib olduğuna hükmetmişlerdir. Bu hükme giderken 2532 numarada kaydedilen hadise dayanırlar. Zîra bu hadiste Fatiha değil, Kur'ân'dan bir parça şart koşulmaktadır. Ayrıca 2531 numaralı hadiste geçen noksan (hıdâc) tabirini de te'vil ederler: "Fatihasız namaz noksandır" demek, "Bâtıldır" demek değildir. Noksan namaz câizdir." Hemen belirtelim ki bu görüş sahipleri de Fatiha'nın gereğini inkar etmiş olmuyorlar. İstisnaî de olsa bazı hallerde Fatiha'nın okunmadığı durumlarda namazın câiz olup olmayacağı meselesinde "câiz olur" demişlerdir. Onlar da normal durumda Fatiha'nın şart olduğunu söylerler. **2-** Yukarıdaki hadislerde ve bilhassa 2533 numaralı hadiste bir başka husus daha problem olarak karşımıza çıkmaktadır: Sadece Fatiha yeterli midir, zammı sûre de vâcib midir? İşaret ettiğimiz hadiste Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) mesele üzerine Resûlullah'tan kaydettiği fetva ile Fatiha'dan başka bir şey okumanın vâcib olmadığını, dileyenin ihtiyarî olarak okuyabileceğini, okumasının fazîletli, sevablı bir amel olduğunu ifade etmektedir. Zamm-ı sûre denen Fatiha dışı bir şey okumanın vâcib olmadığı hususunda âlimlerin icmaından bile bahseden olmuştur. Ancak Kurtubî'nin bu iddiası, gerçeği ifade etmiyor. Zîra bir kısım başka rivâyetlere dayanan Hanefî âlimler, farz namazların ilk iki rek'atlarında, Fatiha'dan sonra başka sûre veya onun yerine kâim olacak âyet(ler)in okunmasını vâcib addetmişlerdir. Teferruâtı müteâkiben zikredeceğiz. 658

وبأ هجرخأ .[رَّسَيَت امَ وَ بِاَتِكْلا ةَحِتاَفِب أَرْقَن نْأ اَن رِمُأ] :لاق
هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ديعس بأ نعو ـ8□

دواد .

[655] Teysir'de dizgi hatası olarak sondaki cümle tekrar edilmiştir. Ebu Dâvud'daki ibâre tekrarsız ve tercümede olduğu şekildedir.

[656] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/405.

657 Müslim, Salât: 38, (395); Muvatta; Salât: 39, (1, 84-85); Ebû Dâvud, Salât: 136, (819, 820, 821); Tirmizî, Tefsîr: Fâtiha, (2954, 2955); **8. (2534)-** Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Namazda) Fatiha sûresi ile kolaya gelen bir miktar (Kur'ân âyetin)i okumakla emrolunduk."659

نأ ًّا إ ِهلَصُي ْمَلف ِنآرُقلا ِهمُأِب اَهيِف أرْقَي ْمَل ًةَعْك َر ىَّلَص ْنَم]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ9□

. يذمرتلاو كلام هجرخأ .[ِمامَ“ا َءا َر َو َنوُكَي

9. (2535)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Kim Fatiha'yı okumadan bir rek'at namaz kılarsa, imamın arkasında bulunmadığı takdirde, namaz kılmış sayılmaz." 660

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivâyetten birincisi, namazın sıhhati için Fatiha ile birlikte Kur'ân'dan bir miktar daha okunmasının gereğine dikkat çekerken, ikinci rivâyet imama uyan kimseyi kırâatten muaf tutmaktadır. Mevzu ile ilgili bazı teferruâtı şöyle sıralayabiliriz: * Kırâat'i, âlimler "Kişinin kendi işiteceği kadar diliyle telaffuz etmesi" diye tarif ederler. Şu halde âyetin mânasını zihnen düşünmek, aklen tefekkür etmek kırâat sayılmaz. Kırâatte bulunması yasaklanmış olan cünüb, hayızlı veya nifaslı kadınların zihnen âyet tefekkürleri yasak olmadığı gibi, namaz kılan kimsenin fiilen telaffuz etmedikçe zihninden âyetin mânalarını mülahaza etmesi de kırâat sayılmamıştır, âlimlerin görüşü budur. * Namazda Fatiha'nın okunması İmam Şâfiî, Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre farz Ebû Hanife'ye göre vâcibtir. Ebû Hanife Kur'ân'dan bir miktarın okunmasını farz anlamıştır. Bu miktar, ona göre kısa da olsa bir âyettir. Ebû Hanife'den bir ikinci kavil ile, İmameyn'e (İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf) göre, bu miktar kısa üç âyet veya böyle üç âyet miktarında uzun bir âyettir.

* Farz olan kırâat, Ebû Hanîfe'ye göre: * Nafile namazların her rek'atinde, * Vitir namazının her rek'atinde, * İki rek'atli farzların her rek'atinde.

* Dört veya üç rek'atli namazların lalettâyin iki rek'atinde farzdır. Dört veya üç rek'atli namazlarda farz olan kırâatin ilk iki rek'atinde

olması vacibtir.

* Üç ve dört rek'atli farzların üçüncü ve dördüncü rek'atlerinde kırâat câizdir, tesbîh veya üç tesbîh miktarı sükût da câiz ise de kırâat efdaldir. Kırâatte bulunulduğu takdirde Fatihayı şerîfenin okunması sünnettir.

2- Sadedinde olduğumuz Ebû Saîd (radıyallâhu anh) hadisinde mevzubahis edilen Fatiha'ya ilave edilecek başka âyet(ler) meselesine gelince buna bazan zamm-ı sûre de denmektedir. Bu da vâcibtir. Şöyle ki: * Farz namazların ilk iki rek'atinde, * Vitir namazının her rek'atinde, * Nafile namazların her rek'atinde, bir sûre veya sûreye muâdil bir miktar âyet-i kerîmenin Fatiha'ya ilaveten okunması Ebû Hanîfe'ye göre vâcibtir. Diğer üç imama [yani Şâfiî, Mâlik, Ahmed (rahimehümullah) göre sünnettir.

3- NOT:

1) Bir harften veya bir kelimeden ibaret âyetlerin okunması, farz olan kırâat'in yerini tutmayacağı hususunda ittifak edilmiştir. Bir harflik âyet'e örnek (nûn); kelimeye örnek, (müdhâmmetân)'dır. ن ناَتَّماَهْدُم

2) 661 Bir âyetten başkasını okumaya müktedir olmayan âciz, İmâm-ı Âzam'a göre, o âyeti bir kere okursa yeterlidir.

Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre üç kere tekrar etmesi gerekir. Üç âyet okuyabilen kimsenin tek âyeti üç kere okuması İmameyn'e göre de câiz değildir. Eimme-i selâse, Fatiha'nın okunmasını "farz" kabul ettikleri için, bu mesele sadece Hanefîler arasında mevzubahistir.662

بوُضْغَملا ِرْيَغ أ َرَق # هاللّ َلوسر ُتْعِمَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي□
□11ـ نعو لئاو نب رجُح ر َ ضِ

وبأ هجرخأ .[ُهَت ْوَص اَهِب َع َف َر] :ةياور يفو.[ُهَت ْوَص
اَهِب ّدَم َو ، نيِمآ :َلاَقف .َنيِهلاَّضلا ًَو ْمِهْيَلَع

يذمرتلاو دواد .

[659] Ebû Dâvud, Salât: 136, (818): Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/406.

[660] Muvatta, Salât: 38, (1, 84); Tirmizî, Salât: 233, (313); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/407.

10. (2536)- Vâil İbnu Hucr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gayri'lmağdûbi aleyhim ve lâ'ddâllîn'i okuyunca âmîn dediğini ve bunu söylerken sesini uzattığını işittim."

Bir başka rivâyette şöyle gelmiştir. "...Bunu söylerken sesini yükselttiğini işittim."[663]

دواد وبأ هجرخأ .[َني ِماِب بِنْقِبْسَت َ ِ هاللّ َلوُسر اَي َلاق .
ُهَّناَأ] : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر لب نعو ـ11□

11. (2537)- Hz. Bilâl (radıyallâhu anh)'in söylediğine göre, Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resûlü!

âmîn'de beni geride bırakma!" demiştir."[664]

AÇIKLAMA:

1- Müteakip iki hadiste (2538 ve 2539) görüleceği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fatiha sûresini okuyunca, ister imama uymuş olalım, isterse münferiden namazımızı kılalım, âmîn demeyi emretmekte ve buna teşvik buyurmaktadır. Bu iki rivâyetten birincisinde bizzat Aleyhissalâtu vesselâm'ın âmîn dediğini görmekten başka bunun söyleniş âdabını da öğrenmekteyiz: Âmîn derken ses biraz yükseltilecek ve uzatılacaktır. Bundan, baştaki elifin uzatılması anlaşıldığı gibi sesin cehrî olacak şekilde yükseltilmesi de anlaşılmıştır. Nitekim bazı rivâyetlerde ön saftakilerin duyacak şekilde yükseltildiğini ve bütün cemaatin buna iştirak ettiğini iştirak ettiğini tasrîh eder:

حَتَّى يَسْمَعَهَا الصَّفُّ الْأَوَّلُ فَيَرْتَجُّ بِهَا الْمَسْجِدُ Bu rivâyetleri esas alan bir kısım fakihler -ki Şâfiî, Ahmed ve İshak bunlardandır- âmîn derken musallinin sesini hafif yükseltmesinin sünnet olduğuna hükmetmiştir.

Ebû Hanîfe ve bir kavlinde İmam Mâlik, âmîn'in cehrî değil, sırrî olmasına hükmetmişlerdir. Bunlar, Ahmed İbnu Hanbel, Ebû Ya'la ve Hâkim tarafından tahric edilen bir rivâyete dayanırlar. Yine Vâil İbnu Hucr mahreçli olan bu rivâyetler üzerine, hadis ulemasının münâkaşaları mevsubahis ise de, teferruat gayemizin dışında kalır. **2-** İkinci hadiste (2537) geçen Hz. Bilâl'in sözüne gelince, şârihler bunu açıklamada biraz zorlanmaktadır. Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Derim ki, hadisin mânası muhtemelen şöyledir: Bilâl de, (Resûlullah'a uymuş olmasına rağmen namazda) Fatiha suresini, -rek'atteki- iki sekteden birincisinde okumakta idi. Ancak, Fatiha'nın kırâatini tamamlamadan Aleyhissalâtu vesselâm Fatiha'yı tamamlayıp âmîn demekte idi. Bu sebeple Bilâl Resûlullah'a rica ederek, kendi kırâatini tamamlayacak kadar bir tehir taleb etmiştir, ta ki kendi âmîn'i, Resûlullah'ın âmîn'i ile aynı zamana rastlasın ve böylece Aleyhissalâtu vesselâm'ın mazhar olacağı berekete kendisi de mazhar olsun. Doğruyu Allah bilir."

Hattâbî, bazı âlimlerin de şu te'vilde bulunduklarını kaydeder: "Bilâl, ezan okuduğu aynı yerden ikâmet okumakta idi. Burası da safların gerisindeydi. Kad kâmeti's-Salât der demez, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hemen iftitah tekbirini alarak namaza başlamakta, böylece Bilâl kıraate yetişmekte gecekmekte idi.

Bunun üzerine Resûlullah'a başvurarak kırâat ve âmîn'e yetişecek kadar mühlet tanıması talebinde bulundu." Beyhakî'nin bir rivâyetine göre, Ebû Hüreyre benzer bir teklifi Mervân'a yapmıştır. Zîra Ebû Hüreyre, Mervân'a müezzinlik yapmakta idi. Bu hadis, daha veciz olarak Buhârî'nin tâlikleri arasında وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يُنَادِي

rivâyete göre, Ebû Hüreyre'nin bu talebten gayesi namazda imamla birlikte âmîn diyebilmektir: "Ebû Hüreyre مَامَ تَفُتْنِي بِآمِين“ أا"Bana âmîn'i kaçırtma" şeklinde yer alır. İbnu Hacer'in Beyhakî'den naklettiği daha açık (radıyallâhu anh) Mervân'a müezzinlik yapıyordu. Ona, kendisinin safa girmiş olduğundan emin oluncaya kadar ve lâ'ddâllîn demekte acele etmemesini şart koştu." İbnu Hacer devam eder: "Sanki Ebû Hüreyre ikâmet okumak ve safların düzeltmesiyle meşguldür, Mervân da, Ebû Hüreyre'nin "âmîn'de beni geride bırakma" mânasında "âmîn'i bana kaçırtma" diye tembih etmesi buna binaendir."

Ebû Hüreyre'nin, Bahreyn'de müezzinlik ettiği sırada aynı tembîh'i imamlık yapan el-Alâ İbnu'l-Hadramî'ye de yaptığına dair rivâyetler gelmiştir.

3-Hanefîler, sadedinde olduğumuz hadisten hareket ederek, müezzin daha ikâmeti tamamlamadan, imamın namaza başlaması gerektiğine hükmetmiştir. 665

ÂMÎN DEMENİN FAZİLETİ

---

[663] Ebû Dâvud, Salât: 172, (932, 933); Tirmizî, Salât: 184, (248); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/408. قَفا َو ْنَم ُهَّناِف ،اوُنِهمأَف ُمامَ“ا َنَّمأ اَذإ :□
َلاق # ِ هاللّ َلوس َر َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نع ـ1□

لوُقَي :# ِ هاللّ ُلوسر َناك َو :باهش نبا لاق .ِهِبْنَذ ْنِم َمَّدَقَت□ :
اَم ُهَل َرِفُغ ِةَكِئ ًملا َنيمأَت ُهُنيِمأَت

ةتسلا هجرخأ .[َنيمآ .

1. (2538)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İmam âmîn deyince siz de âmîn deyin. Zîra kimin âmîn'i meleklerin âmîn'ine tevâfuk ederse geçmiş günahları affedilir."

İbnu Şihâb der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âmîn derdi." 666

ني ِمأَت ُهني ِمأَت َقفا َو ْنَمف ،ُنِهمؤُت َةَكِئ ًملا َّنإَف اوُنِهمأَف□

□2ـ يفو ربخأ رابخلل: [اذإ اَذإ َنَّمأ ْاَقلا ِرَا ئُ

هِبْنَذ ْنِم َمَّدَقَت اَم ُهَل َرِفُغ ِةَكِئ ًملا□] .

2. (2539)- Buhârî'de diğer bir rivâyette şöyle gelmiştir: "Kârî (okuyucu) âmîn deyince siz de âmîn deyin. Zîra melekler "âmîn" der. Kimin âmîn'i meleklerin âmîn'ine tevâfuk ederse geçmiş günahları affedilir." 667

AÇIKLAMA:

1- Âmîn, duâdan sonra cumhura göre "Kabul et Allah'ım" mânasında söylenen bir kelimedir. Âmin'in mânası hususunda çeşitli başka yorumlar da yapılmıştır. "Böyle olsun", "Cennetten bir derecedir, söyleyene verilmesi vacib olur", "Allah'ın isimlerinden biridir" vs.

Bu kelimenin Arapçaya İbrânîceden ve Süryânîceden geçtiği de söylenmiştir. **2-** "İmam'ın te'minde bulunması"nın (âmîn demesinin) mânası için şunlar söylenmiştir: * İmam da "âmîn" der, hadisin zâhiri bunu ifade eder. * İmam duâ edince yani "Fatiha'yı İhdinâ'dan sonuna kadar okuyunca" demektir, zira te'min duâdır. * "İmam, âmîn'i dileme yerine gelince" demektir. Bu yer ve la'ddâllîn kelimesidir, yani Fatiha'nın sonu. Birinci olarak kaydedilen mâna zahire uygun olduğu için öncelikle bu esas alınmıştır ve bundan hareketle, imamın da âmîn demesinin meşruiyetine istidlal edilmiştir. Ancak İmam Mâlik iki kavlinden birinde: "İmam cehrî kırâatta âmîn demez" demiştir. Bir başka rivâyette cehrî ve sırrî ayırımı yapmadan mutlak bir ifade ile "İmam demez" demiştir.

Görüldüğü üzere bu hususta teferruâta müteallik bazı münâkaşalar vardır, ancak mevzumuz açısından ehemmiyetsiz.

3- Şurası kesin ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mükerrer hadislerinde mü'minleri Fatiha okuyunca -

namaz içinde olsun, namaz dışında olsun- âmîn demeye teşvik etmiştir. Şu hadislerde olduğu gibi: اَذا□ لاَق

اولُوُقَف: ٓاميِن فَانِ ّالَمْلِئَكَة َتُقوُل: ٓاميِن اِنِا ْ"مِاَم يِقُوُل ٓاميِن
ْنِيهلاَّضلاً َو ُماَمِ ِا"İmam ve lâ'ddâllîn deyince siz de âmîn deyin zira

imam âmîn derse, melekler de âmîn derler." د وُهَيْلا ِمُكْت َدَسَح
اَم

نَلَع ءٍشَ اَم مُكْتَدَسَح نَلَع ْسلا ًّ مِ وَ َلاتأَّْمِين demeniz için
kıskandıkları kadar başka hiçbir şey için kıskanmazlar. نَلاَعَت ُ هاللّ "
مُهَباَجا ًهِا ْمُهُضْعَب ُنِم ْؤُي َو ْمُهُضْعَب وُعْدَيَف ٌّ َم ُعِمَتْجَي َ

"Bir grup bir araya gelir, bir kısmı duâ eder, diğer kısmı da âmîn derse Allah Teâla, mutlaka onlara icâbet eder."

4- İkinci hadiste (2539) geçen kârî, "imam" demektir. Ancak kârî ile daha umumî mânada herhangi bir Fatiha suresini okuyan kimsenin kastedilmiş olabileceği de kabul edilmiştir. Çünkü, mutlak olarak âmîn demeye teşvik 668 eden hadisler mevcuttur. Nitekim yukarıda kaydettiğimiz ikinci ve üçüncü hadis buna bir örnektir.

NAMAZDA OKUNAN SÛRE

نِيهتِهسلا َنْيَب اَم ِةاَدَغْلا ِة ًَص يف ُأرقَب # هاللّ ُلوس َر
َناَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةدرُب بأ نع ـ1

بِئاسنلا هجرخأ .[ِةَئا ِملا بلإ .

---

666 Buhârî Ezân: 112; Müslim, Salât: 72, (410); Muvatta, Salât: 44, (1, 87); Ebû Dâvud, Salât: 172, (936); Tirmizî, Salât: 185 (250); Nesâî, İftitah: 34, 35, (2, 144); İbnu Mâce, İkâmet: 14, (851); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/411.

1. (2540)- Ebû Bürde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazında altmışyüz arasında âyet okurdu." 669

اذإ ِرْجَفْلا يف ُأرْقَي # هاللّ َلوس َر ُتْعِمَس] :لاق هْنَع ُهاللّ َي□
ِض َر ثيرُح نب ورمع نعو ـ2□

هل ظفللاو ،ىئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .]ْت َرِهوُك .
ُسْمَّشلا

2. (2541)- Amr İbnu Hureys (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sabah namazında İza'şşemsu küvviret sûresini okuduğunu işittim." 670

حَتْفَتْساَف َةَّكَمِب َحْبُّصلا # هاللّ ُلوس َر انَل ىهلَص] :لاق هْنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر بئاسلا نب هاللّدبع نعو ـ3□

ة َلْعَس ُهْتَذَخأ ىوارلا كش ىسيِع ُرْكِذ ْوأ َنو ُره َو ىسوُم َرْكِذ□
َءاَج اَذإ ىَّتَح َنيِنِمؤُملا َة َروُس

اقيلعت هجرخأ هنكل ،يراخبلا ظفل اذهو ،يذمرتلا إ ةسمخلا□ .
هجرخأ .]َعَك َرَف

3. (2542)- Abdullah İbnu Sâib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize Mekke'de sabah namazı kıldırdı. Mü' minûn sûresini kırâat buyurarak namaza başladı. Hz. Musa ve Harun'un zikrine gelince -veya Hz. İsâ'nın zikrine, râvi burada tereddüt etti. Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir öksürük tuttu, hemen rükûya gitti."671

AÇIKLAMA:

1-Bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namaz esnasında sûreyi yarıda kestiğini ifade etmektedir.

Bunu esas alan bir kısım âlimler: Hadiste kırâati yarıda kesmeye ve sûrenin sadece bir kısmını okumaya cevaz vardır" demiştir. İmam Mâlik'e göre bu mekruhtur. Bazı âlimler sûre içerisinde Hz. Musa ve Hz. Harun'la ilgili zikir, âyet ortasında olması sebebiyle, namazda âyetin de kesilebileceğini söylemiştir. Bunun mekruh olduğunu da söyleyenler olmuş ise de kerâhete delâlet edecek bir karîne gösterememişlerdir. Buna karşılık cevaz ifade eden deliller çoktur. Ancak şunu ada kaydedelim ki -Nevevî'nin belirttiğine göre- uzun bir sûreden yarım okumaktansa kısa bir sureyi tam okumak efdaldir. Çünkü, okuyan için müstehab olanı, birbiriyle irtibatlı olan kelâmın başından başlayıp sonunda durmasıdır. Uzun sûrelerden irtibatlı kısımları herkes bilemez. Öyle ise irtibatsız bir yerde durmaktan kaçınabilmek için kısa bir sureyi tam okumak mendubtur. **2-** Hadisten, ayrıcagalebe çalması halinde- öksürüğün namazı bozmayacağı hükmü de çıkarılmıştır. İbnu Hacer: "Öksürük geldiği zaman kırâatı terketmek, öksürerek kırâate devam etmekten evlâdır, hatta uzun okunması efdal olan namazlarda kırâat hafifletilmiş bile olsa" der. 672

نآرُقْلا َو فاَقِب ِرْجَفْلا يف أرْقَي َناَك :# ِ هاللّ َلوسر َّنأ] :هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ة ُرمَس نب رباج نعو ـ4□

ملسم هجرخأ .[ِفيِفْخَّتلا ىلإ ُهُت ًَص ْتَناَك َو ،اَهِوْحَن َو .
ِدي ِجَملا

4. (2543)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazında Kâf ve'l-Kurâni'l-Mecîd ve benzeri bir sûre okurdu. Aleyhissalâtu vesselâm diğer namazları hafif kıldırırdı."673

AÇIKLAMA:

1- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sabah namazlarında kırâatı uzun tuttuğunu, diğer vakitleri ise kısa tuttuğunu ifade eden rivâyetler sayıca çoktur. Bu rivâyetler onlardan birkaçıdır. Son rivâyette geçen kıraati hafif tutma tabiri, az miktarda âyet okunarak kırâatin uzatılmaması, kısa tutulması mânasına gelir. **2-** Bu konuda vârid olan - ki bir kısmı daha, müteakiben kaydedilecektir- hadisler gözönüne alınınca Hz. Peygamber'in şartlara göre namazların kıraatini uzun veya kısa tuttuğu anlaşılır. Buna binâen Hanefîler cemaatte ağır gelmeyeceğini bildiği takdirde imamın, kırâatı uzatılmasını "sünnet" kabul etmişlerdir.

[669] Nesâî, İftitah: 112, (2, 157); Buhârî, Mevâkît: 11, 13, 39, Ezân: 104; Müslim, Mesâcid: 2, (1, 246), 16, (1, 262); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/413.

[670] Müslim, Salât: 164, (456); Ebû Dâvud, Salât: 135, (817); Nesâî, İftitah: 44, (2, 157); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/413.

[671] Buhârî, Ezân: 106; Müslim, Salât: 163, (455); Ebû Dâvud, Salât: 89, (648, 649); Nesâî, İftitah: 76, (2, 176). Hadis Buhârî'de muallak olmuştur; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/413.

Şâfiîlere göre, kırâatin uzamasına razı olduğunu cemaat açıkça bildirirse imamın uzatması sünnettir. Sadece cuma sabahı, cemaatın rızasına bağlı olmadan kırâatin uzaması sünnettir. Mâlikîler, bazı şartlarla kırâatin uzatılmasını mendub addederler: Cemaat sınırlı olacak, çok kalabalık olmayacak, cemaat uzun kırâata rızasını söylemeli veya halinden anlaşılmalı; kıraatın uzamasına tahammül edecekleri anlaşılmalı, cemaatte özürlü hiçbir kimsenin olmadığı bilinmeli veya tahmin edilmelidir. Bu şartlardan biri eksik olursa kısa tutulması efdaldir.

3- Beş vakit namazda okunacak miktar her vakte göre farklı kabul edilmiştir. Âlimler şöyle derler: "Sünnet olan şudur: * Sabah ve öğle namazlarında tıvâlu'lmufassal (uzun) sureler okunur. Sabah öğleden daha uzun tutulur. * İkindi ve yatsıda evsat (orta uzunlukta) sûreler okunur. * Akşamda kısa sûreler okunur.

* Yolculuk, hastalık gibi bir özür olursa, sabah ve öğlede de kısa okunabilir. Hiçbir özür yokken sabahı kısa okumak mekruhtur."

Bunun hikmeti de şöyle açıklanmıştır: "Sabahın ve öğlenin uzun olması bu iki namazın uyku sebebiyle gaflet vakitlerinde bulunmasından ileri gelir: Sabah gecenin sonuna rastlar, öğle de kaylûle denen gündüz uykusu anına rastlar. Bunlarda kırâat uzun yapılır, tâ ki, gaflet ve benzeri bir sebeple geciken kimse böylece namaza yetişsin. İkindi böyle değildir. Çalışanların yorgunluk anında kılınmaktadır, bu sebeple daha kısa tutulur. Akşam dar vakte rastlar, bu sebeple daha da hafif olmasına ihtiyaç duyulur. Ayrıca oruçluların iftarlarını bir an önce açma ihtiyaçları da mevzubahistir. Yatsı ise, uyku ve uyuklamanın galebe çaldığı bir âna rastlar, ancak vakti geniştir, bir bakıma ikindiye benzer."

4- Uzun ve kısa sûreler hakkında ulemâ ihtilaflıdır. Hanefîler Hucurât suresinden Bürûc sûresine kadar olanlara "uzun", Bürûc'tan Beyyine'ye kadar olanlara "orta"; Beyyine'den Nâs suresine kadar olanlara "kısa" demiştir. Şâfiîler Hucurât -Amme arasındakilere "uzun"; Amme -

Vedduha arasındakilere "orta", Vedduha-Nâs arasındakilere "kısa" derler.

Mâlikîler ve Hanbelîler başka sûreler üzerinde dururlar.

5- 674 Son olarak şu noktayı da belirtelim: Sahiheyn'de gelen bazı rivâyetler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazı hafif tutmaya özen gösterdiğini ifade eder. Efendimiz'in namazı en hafif kılan kimse olduğu, □نآك

□□فَخَا belirtilir. Nitekim bir hadislerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: يِف ُلُخْدَ يِهنِا

okumak arzusuyla namaza başlarım. Ancak kulağıma bir çocuk ağlaması gelince annesini huzursuz etmemek □مَاخَمَةً نَا ْتَنْفَت ّهُمُا
بِت ًص يِف ُز ّوَجتَاَف هِبَّصلا َءاَكُب ُعَمْسَاَف اَهَتلاَطِا ُدي ِرُا ِة ً
"Ben uzun için uzun okumaktan vazgeçerim."صلاّ Nitekim rivâyetler, birinci rek'atte 50-60 âyet okuduğu halde, ikinci rek'atte kulağına gelen çocuk ağlaması sebebiyle en kısa bir sûreyi okuduğuna dair örnekler sunar. Şu halde belli vakitlerde uzun okumak prensip ise de, içinde bulunulan şartlara göre kısa okumak da efdal olmaktadır. 675

□م ْوَي ِرْجَفْلا ِة ً َص يف أرْقَي َناَك :# ِ هالّ َلوُسر ّنأ] :امهْنَع ُ
□5ـ هالّ َي ِض َر سابع نبا نعو

□ناك # ّبَّنلا ّنأ َو ،ِرْهَّدلا َنِم ٌني ِح ِناَسْن"ا ىلع ىتأ ْلَهو ،ةدجسلا
ليزنت ملا َة َروُس ِةَعْمُجلا،

ركذي ملو ،براخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .[َنيِقِفاَنُملا َو ِةَعُمُجلا َة
َروُس ِةَعُمُجلا ِة ً َص يف ُأرْقَي

هنم ريخ'ا لصفلا يذمرتلا .

5. (2544)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cuma günü, sabah namazında Eliflâmmim Tenzîl es-Secde, ve Hel etâ alâ'l-insânî hînun mine'ddehr sûrelerini okurdu. Yine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cuma namazında Cuma ve Münâfikûn surelerini okurdu." 676

ة َرَقَبْلا ِة َروُسِب اَهيِف َأ َرَقف َحْبُّصلا بهلَص :هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر َقيدصلا ٍرْكَب اَبأ َّنأ] :ةورع نعو ـ6□

كلام هجرخأ .[اَمِهْي ًتَلِك ِنْيَتَعْك َّرلا يف .

6. (2545)- Urve (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh) sabah namazını kıldırdı.

Namazın her iki rek'atinde Bakara sûresini okudu." 677

674 Sahiheyn, Buharî ve Müslim'in Sahih'leridir.

675 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/414-416.

676 Müslim, Cuma: 64, (879); Ebû Dâvud, Salât: 218, (1074); Tirmizî, Salât: 375, (520); Nesâî, Cuma: 38, (3, 111), İftitah: 47, (2, 159); نب َناَمْثُع ِةَءا َرِق ْنِم َّاِإ َفُسوُي َة
َروُس ُتذخأ اَم] :لاق يفنحلا ريمُع نب ةِصِفا َرُفلا نعو ـ7□

كلام هجرخأ .[اَهُدِهد َرُي َناك اَم ِة َرْثَك ْنِم ِحْبُّصلا ِة ًَص .
يف اَهاَّيإ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ناهفع

7. (2546)- Fürâfisa İbnu Umeyr el-Hanefî der ki: "Ben Yûsuf sûresini, Osman İbnu Affân (radıyallâhu anh)'ın sabah namazlarındaki kırâatinden öğrendim. Çünkü o, bu sûreyi çok sık okurdu." 678

لاَفْن'ا َن ِم ًةَيآ َنيِعَب ْرِأب ِحْبُّصلا َنِم بلو'ا يف أ َرَق ُهَّنأ] □□

:هْنَع ُ هاللّ يَ ِض َر دوعسم نبا نعو ـ8□

نيزر هجرخأ .[لَِّصَفُملا َنِم ٍة َروُسِب ِةَيِناَّثلا يفو .

8. (2547)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan anlatıldığına göre, sabah namazının birinci rekatinde Enfâl'den kırk âyet kadar, ikinci rek'atinde ise mufassal sûrelerden birini okumuştur." 679

هْنَع ُ هاللّ يَ ِض َر ِباهطَخلا ِنب َرَمُع َءا َر َو اَنْيَّلَص] :لاق هْنَع ُ
هاللّ يَ ِض َر ةعيبر نب رماع نعو ـ9□

عُلْطَي َني ِح ُموُقَي َناك ْدَقَل ًاذإ : ُهَل َلق . ًةَئي ِطَب ًةَءا□
َرِق ِهجَحلا ِة َروُس َو َفسُوي ِةروُسِب اَهيِف أرَقَف َحْبُّصلا

كلام هجرخأ .[ْلَجأ َلاق ؟ ُرْجَفْلا .

9. (2548)- Âmir İbnu Rebî'a (radıyallâhu anh) demiş ki: "Hz. Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh)'ın arkasında sabahı kıldık. Namazda Yusuf ve Hacc surelerini ağır bir kırâatle okudu. Bunun üzerine Âmir'e: "Öyleyse fecir doğarken namaza başlamış olmalıdır" dendi. O da: "Evet!" diye cevap verdi."680

يف أ َرَق #ِ هاللّ َلوسر َعِمَس ُهَّنأ ُه َرَبْخأ َةَنْيَهُج ْنِم ٍّج َر َّنأ]
نَهُجلا هاللّدبع نب ذاعم نعو ـ11□

دواد وبأ هجرخأ .[ًادمَع َكِلذ أ َرَق ْمأ َيِسَنأ ى ِرْدأ ًَف ،اَمِهْيَتْلِك
ِنْيَتعْك َّرلا يف ِتَل ِزْل ُز اَذإ ِحْبُّصلا

•

10. (2549)- Muâz İbnu Abdillah el-Cühenî anlatıyor: "Cüheyne kabilesine mensup bir zât bana: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sabah namazının her iki rek'atinde de İzâ zülzilet sûresini okuduğunu işittim, bilmiyorum unutarak mı böyle yaptı, bilerek mi okudu" dedi."681

AÇIKLAMA:

Sonuncu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sabah namazının her iki rek'atinde de aynı sûreyi okuduğunu haber vermektedir. Hadiseyi rivâyet eden sahâbî tereddüt etmektedir: "Resûlullah bunu bilerek mi yaptı, unutarak mı?" Çünkü Aleyhissalatu vesselam mûtad olarak her rek'atte ayrı bir sûre okumaktadır. Tabiî ki unutarak yaptı ise, onu yapmak ümmete câiz olmaz, bilerek yaptı ise ümete de caiz ve meşrû olur. Âlimler bu çeşit durumlar için yani Efendimizin bir fiili hakkında meşrûluk ve gayr-ı meşrûluk hususunda tereddüt hâsıl olursa: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fiilinin meşrûluğa hamledilmesi evlâdır" diye kaide koymuşlardır. "Çünkü derler, onun ef'alinde asıl olan teşrîdir, unutma ise bu asl'ın dışında kalır." Bu hususta usulcüler benzer bir durum daha zikrederler: Resûlullah'ın yaptığı bir iş hakkında bu, cibillî, fıtrî bir davranış mı yoksa şer'î bir beyan mı? diye tereddüde düşülecek olursa, ulemanın ekseriyeti bu fiilin uyulması gereken bir sünnet olduğuna hükmetmiştir. 682

ÖGLE VE İKİNDİ NAMAZLARI

678 Muvatta, Salât: 35, (1, 82); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/417.

679 Rezîn ilavesidir. Buhârî muallak (senetsiz) olarak tahric etmiştir. (Ezan 106); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/417.

680 Muvatta, Salât: 34, (1, 82); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/417.

باَتِكْلا ِهمُأب ِنْيَيَلو‘ا يف ِرْههظلا يف ُأرْقَي َناك # ّبهنلا ّنأ]□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةداتق بأ نع ـ1□

ا اَنعِمْسُي َو ِباَتِكْلا ِهمُأبŒةَعْك ّرلا يف ُلِهوَطي َو ،ًانايْحأ َةي□
ِنْيَت َري ِخ‘ا ِنْيَتَعْك ّرلا يفو ،ِنْيَت َروُس َو

وبأ داز.يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِحْبُّصلا َو ِرْصَعْلا يف اَذَك َو
،ةَيِناَّثلا يف ُليِطُي َام ىلو ا‘

ىلو‘ا َةَعْك ّرلا ُساّنلا َك ِرْدُي ْنأ َكِلَذِب ُدي ِرُي ُهَّنأ اَّنَنَظف««« .
دواد يف ةياور:

1. (2550)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğlede ilk iki rek'atte Fatiha ile iki sûre okurdu. Son iki rek'atte de Fatiha'yı okur, bazan da âyeti bize işittirirdi. Birinci rek'atte (kıraatı) uzun tutar ikinci de o kadar uzatmazdı. İkindi ve sabah namazlarında da böyle yapardı." 683 Ebû Dâvud, bir rivâyette şu ziyadeye şâmildir: "O'nun (aleyhissalâtu vesselâm), halk birinci rek'ata yetişebilsin diye böyle yaptığını zannederdik."684

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, bütün namazlarda Aleyhissalâtu vesselâm'ın birinci rek'atleri daha uzun tuttuğunu görmekteyiz.

Âlimler, bunu cemaate daha çok kimsenin iştirakine imkan sağlamak için yaptığını söylerler. Dolayısıyle tek başına kılan kimsenin her iki rek'ati de eşit tutmasının efdal olacağını belirtirler. Ancak bazı âlimler, sabah namazının birinci rek'atini her hal u kârda daha uzun tutmanın müstehab olduğuna hükmetmiştir. Diğer vakitlerde cemaatin artma ihtimali bulunma hallerinde birinciyi uzatmak efdaldir, böyle bir ihtimal olmayan hallerde her ikisini eşit tutmak efdaldir. İbnu Hacer sabahta kırâatın uzatılmasındaki ısrarın sebebini şöyle açıklar: "Zîra sabah namazı, uyku ve istirahati tâkib eden bir âna rastlar. Ayrıca bu vakitte kalb, geçim ve sâir meselelerine henüz bulaşmayıp boş bulunması sebebiyle, dil ve kulağa uyum sağlar." 685

رْهُّظلا يف ُأ َرْقَي # ِ هاللّ ُلوسر َناكأ ى ِرْدأ َ] :لاق امهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ2□

دواد وبأ هجرخأ .[؟ْ ما ِرْصَعْلا َو .

2. (2551)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) demiştir ki: "Resûlullah'ın öğle ve ikindi namazlarında kırâatte bulunup bulunmadığını bilmiyorum."686

AÇIKLAMA:

Bu hadis, İbnu Abbâs (radıyallâhu anh)'a has bir tereddüde parmak basmaktadır. Kırâati cehrî olmayan öğle ve ikindi namazlarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân okur muydu. hemen belirtelim ki bu mesele üzerine İbnu Abbâs'tan üç ayrı rivâyet gelmiştir: "Bir rivâyete göre okurdu, bir rivâyete göre okumazdı, burada kaydedilen rivâyete göre de İbnu Abbâs bu meselede kararsızdır, şekk içerisindedir. Red rivâyeti Ebû Dâvud'da gelir. Kendisine, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğle ve ikindide kıraatte bulunur muydu? diye sorulunca: "Hayır!" cevabını verir. "Belki içinden okuyordu" denince: "Sizin bu sözünüz önceki söylediğinizden de fena. O memur bir kuldu, kendisine emredileni tebliğ etti" der. İbnu Abbâs'ın bu iki namazda kırâatı te'yid eden görüşünü Ebû'l-Âliye-el Berrâ rivâyet eder: "İbnu Abbâs'a göre ikindide okuyayım mı? diye sordum. Bana: "O önündedir, ondan az veya çok bir miktar oku" dedi." (Rivâyeti İbnu'l-Münzîr ve Tahâvî kaydetmiştir.)

Öğle ve ikindide kıraatin varlığı hususunda ulemanın bir tereddüdü mevcut değildir. Ebû Katâde Habbâb ve başkalarından gelen çeşitli rivâyetler, hiçbir şekk ifade etmeden Resûlullah'ın öğle ve ikindi namazlarında kırâatte bulunduğu hususunda cezmederler, kesin konuşurlar. Nitekim müteakiben kaydedilecek olanlardan başka, bir önceki hadise bir kere daha bakılabilir. Ayrıca şekk ile yakın zâil olmaz kaidesince, bu rivâyetteki tereddüt, öbür rivâyetlerin kesin ifadesini zedeleyemez, bilakis onlar buradaki tereddüdü bertaraf eder. 687

اَذا ِلْيَّللاِب ِرْههظلا يف ُأرْقَي # ِ هاللّ ُلوسر َناك] :لاق هْنَع ُ هاللّ
يَ ضِ رَ ةرمس نب رباج نعو 3ـ□

ئاسنلاو دواد وبأو هجرخأ .[َكِلَذ ْن ِم َل َوطأ ِحْبُّصلا يفو ،َكِلَذ .
ِوْحَن ِرْصَعلا يفو ،شْغَي

683 Buhârî, Ezân: 107, 97, 109, 110; Müslim, Salât: 154, (451); Ebû Dâvud, Salât: 129, (798, 799, 800); Nesâî, İftitah: 56-60, (2, 164, 166).

684 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/419.

685 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/419.

3. (2552)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğlede Velleyli izâ yağşâ sûresini okur, ikindide dahi aynısını yapar, sabah namazında bundan daha uzun bir kırâatte bulunurdu." 688

ا ُهْن ِم ُعَمْسَنَف َرْههظلا # ِ هاللّ ِلوُس َر َفْلَخ ِبهلَصُن ةيŒ□
أَنُك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ءاربلا نعو 4ـ□

ا َدعَبŒئاسنلا هجرخأ .[ِتاَي ِرأَّذلاو َناَمْقُل ْنِم ِتاَي .

4. (2553)- el-Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın arkasında öğleyi kılmıştık. Kendisinden Lokmân ve Zâriyat sûrelerinin âyetlerini peş peşe işitiyorduk." 689

أ َرَق ُهَّنأ ا ْوأ َرَف َعَك َرَف َماَق َّمُث ٍةً َص يف َدَجَس # َّبَّنلا
َّنأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5□

دواد وبأ هجرخأ .[ُةدجسلا َليزنت ملا .

5. (2554)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir namazda secde edip sonra kıyâma kalktı ve rükû yaptı. Cemaat onun, Elf-Lâm-Mim Tenzile's-Secdetü'yü okuduğunu gördü."690

AÇIKLAMA:

1- Hadis burada biraz ihtisâr edilmiş gözüküyor. Ebû Dâvud'daki aslında: "...öğle namazında.." diye sarahat var. Secde'den maksad "tilâvet secdesi'dir. Şârihler, hadisten Resûlullah'ın tilâvet secdesinden kalkınca surenin devamını hiç okumadan rükûya gittiğinin anlaşıldığını belirtirler. Aliyyü'l-Kârî'ye göre, "Kırâat caiz ve hatta efdaldir. Buna rağmen terki ya namazın yeterince uzamasındandır, ya da bunun câiz olduğunu beyan etmek içindir. Bununla beraber Resûlullah'ın kıraati terkettiğine dair, rivâyette kesin ve sarih bir ifade mevcut değildir." Ayrıca Aliyyu'l-Kârî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mezhebimizde (Hanefî) caiz olduğu üzere, rükû, kırâat secdesi yerine geçtiği halde, rükû ile iktifa etmeyip tilâvet için hususi secde yapmıştır, böyle davranışı, amelde efdal olanı tercih içindir."691

AKŞAM NAMAZI

ب ِرْغَملا يف ُأ َرْقَت َكَلاَم : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍتِباَث ُنب ُدْي َز□
بل َلاق] :لاق مكحلا نب ناورم نع ـ1□

دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ .[ِنْي َيَلوُّطلا ِىَلوُطِب أ َرْقَي # َّىبَّنلا
ُتْعِمَس ْدَق َو ،لَّصَفُملا ِراَصِقِب

هاللّو .«ُماَعْن‘ا ى َرْخ‘او ُفا َرْع ا‘ : َلاق ؟ِنْيَيَلوُّطلا ِىلوُط اَم َو»
تلق: .دواد وبأ دازو.ىئاسنلاو

. ملعأ

1. (2555)- Mervân İbnu'l-Hakem anlatıyor: "Bana Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) dedi ki: "Sen niye akşam namazında (kısâru'lmufassal denilen) kısa sûrelerden okuyorsun? Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Tûlâ't-Tûleyeyn'i okuduğunu işittim."[692]

Ebû Dâvud'un rivâyetinde şu ziyade var: "...Dedim ki: Tûlâ't-Tûleyeyn nedir? Bana "el-A'râf", öbürü de "el-En'âm" diye cevap verdi." [693]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen kısâru'lmufassal "kısa olan mufassal sûreler" demektir. Mufassal sûreler hangileridir?

hususunda ihtilaf edilmiştir. Gerçi sonuncu mufassal'ın Nâs sûresi olduğunda ihtilaf edilmez. İhtilaf hangi sûreden itibaren mufassaldır sorusunu cevabında düğümlenir: Saffât, Câsiye, Kıtâl, Feth, Hucurât, Kâf, Saff, Tebâreke, Sebbehâ ve son olarak da Duhâ suresinin mufassaların ilki olduğu ileri sürülmüştür. Râcih görüşe göre

---

[688] Buhârî, Ezân: 103, 95, 96; Müslim, Salât: 159, (453); Ebû Dâvud, Salât: 130, (804); Nesâî, İftitah: 74, (2, 174); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/420-421.

[689] Nesâî, İftitah: 55, (2, 163); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/421.

[690] Ebû Dâvud, Salât: 131, (807); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/421.

[691] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/421.

ilk mufassal Hucurât'tır. Cumhur Lem yekün'ü kabul eder. Bu sûrelere mufassal denmesi, besmele ile sık sık aralarının ayrılmış olmasına binaendir. Tıvâl'a gelince bunlar Hucurât'tan Bürûc'a kadar olanlardır. Bürûc'tan Lem yekün'e kadar olanlar da vasat'tır.

2- [694] Tûla't-Tûleyeyn en uzun iki sûrenin en uzunu demektir Bu en uzun iki sureden maksad nedir? İbnu Hacer, bu tâbir üzerine ulema arasında cereyan eden ihtilafları kaydeder. Buna göre eliflâmmîmsâd; el-A'râf; el-Mâide, el-A'râf; el-Enâm, el-A'râf; el-Bakara, el-A'râf. İbnu Hacer, iki en uzundan en uzun tabiriyle A'râf'ın kastedildiği hususunda ittifak hâsıl olduğunu belirtir. Kur'an-ı Kerim'de en uzun surenin Bakara olmasına rağmen A'râf'ta ittifak hâsıl olması meselesini açıklama sadedinde İbnu Battâl'ın şu izahını kaydeder: 'Bakara yedi uzunun (es-Seb''uttıvâl) en uzunudur. Eğer (râvi Zeyd İbnu Sâbit) bunu kasdetseydi uzunların en uzunu (tula't-Tıvâl) derdi. Onu kasdetmemiş olması A'râf'ı kastettiğine delâlet eder, çünkü o Bakara'dan sonra sûrelerin en uzunudur." Bu yorum Nisâ sûresi, A'raf'tan daha uzun denilerek tenkid edilmiştir, ancak bu tenkid maksada muvafık bir tenkid değildir, zîra (Zeyd İbnu Sâbit) âyet sayısına itibar etmiştir. A'râf sûresinin âyet sayısı, Nisâ sûresinin ve yedi uzuna giren Bakara'dan sonraki sûrelerin âyet sayısından daha fazladır. Tenkidci ise, sûrelerdeki kelime sayısını esas almıştır, zîra Nisâ sûresinin kelimeleri A'râf'ın kelimelerinden yüz kelime fazladır."

3- İbnu'l-Münîr, bu hadise dayanarak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nadiren de olsa akşam namazında uzun sûre okuduğunu istidlal eder.

4-Yine bu hadisle istidlal edilerek akşam vaktinin uzadığına ve akşam namazında kısa olmayan sûrelerin okunmasının da müstehab olduğuna hükmedilmiştir. [695]

ت ًس ْرُملا َو ِب ِرْغَملا يف ُأ َرْقَي # َّبهنلا ُتْعِمَس] :تلاق□
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر لضفلا مأ نعو ـ2□

ةتسلا هجرخأ .[ُهاللّ َهَضَبَق َّتَح اَهَدْعَب اَنَل يهلَص اَم .
َّمُث ؛ًاف ْرُع

2. (2556)- Ümmü'l-Fadl (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın akşam namazında ve'lmürselâti urfen suresini okuduğunu işittim. Bundan sonra artık bize, ruhu kabzedilinceye kadar hiç namaz kıldırmadı." 696

AÇIKLAMA:

1- Burada Ümmü'l-Fadl diye künyesi ile zikredilen râviye kadın İbnu Abbâs'ın annesidir (radıyallâhu anhüm). İsmi Lübâbe Bintu'l-Hâris el-Hilâliyye'dir. Hz. Hatice validemizden sonra ilk müslüman olan kadın olduğu söylenir (radıyallâhu anhümâ). Ne var ki, Saîd İbnu Zeyd'in muhterem zevceleri -ki Hz. Ömer'in kız kardeşidir- Fâtıma Bintul-Hattâb'ın ikinci sırada yer alması daha sahihtir.

2- Bu rivâyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatından önce kıldırdığı son namazın akşam namazı olduğunu haber vermektedir. Halbuki Hz. Âişe'den gelen bir rivâyette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbına kıldırdığı en son namazın öğle namazı olduğu" ifade edilir. İbnu Hacer, delillere dayanarak, Hz. Âişe hadisi'nin Mescid'de kıldırılan son namazı Ümmü'l-Fadl hadisinin de evde kıldırılan son namazı kasdettiğini belirterek iki rivâyeti te'lif eder. 697

اَهَق َّرَف ،ِفا َرْع'ا ِة َروُسِب َب ِرْغَملا بهل َص :# ِ هاللّ َلوُس َر
َّنأ] :اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ3

ىئاسنلا هجرخأ .]ِنْيَتَعْك َر يف .

3. (2557)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), A'râf sûresiyle akşamı kıldırdı. Sûreyi ikiye bölerek her iki rek'atte bir parçasını okudu." 698

ب ِرْغَملا يف ُأرْقَي # ِ هاللّ َلوُسر ُتْعِمَس] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي

ِض َر معطُم نب ريبُج نعو ـ4□

يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِروُّطلاِب .

694 Arapçada ل َوْطَا en uzun demektir (ism-i tafdil). Bunun cem'i لِواَطَا (etâvil)'dir. نَلوُط (tûla) yine etval gibi tafdildir, müennestir, en büyük manasınadır. Buradan □ط َوُ ل (tuval) cem'i gelir, en büyükler demektir. 695 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/422-423.

696 Buhârî, Ezân: 98, Megâzi: 83; Müslim, Salât: 173, (462); Muvatta, Salât: 24, (1, 78); Ebû Dâvud, Salât: 132, (810); Tirmizî, Salât: 230, (308); Nesâî, İftitah: 64, (2, 168); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/423.

4. (2558)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı akşam namazında et-Tûr sûresini okurken işittim." 699

دَحأ ُ هاللّ َوُه ْلُق :أ َرَقَف َب ِرْغَملا ِدوُعْسَم ِنب َفْلَخ ُتْيَّلَص]□].
لاق يِدْهَّنلا نامثع بأ نعو ـ5□:

دواد وبأ هجرخأ .

5. (2559)- Ebû Osmân en-Nehdî anlatıyor: "İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın arkasında akşam namazı kılmıştım. Namazda Kulhüvallahü ahad'i okudu."700

نَاَخُّدلا محب ِب ِرْغَملا ِة ًَص يف أ َرَق # ِ هاللّ َلوُسر َّنأ]□].
دوعسم نب ةبتُع نب هاللّدبع نعو ـ6□:

ئاسنلا هجرخأ .

6. (2560)- Abdullah İbnu Utbe İbni Mes'ûd anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşam namazında Hâmîm-ed-Duhân sûresini okudu." 701

هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب ِبأ ِةَف ًخ يف ةَنيِدَملا ُتْمِدَق] :لاق
ىحباَنُّصلا هاللّدبع ىبأ نعو ـ7

راَصِق ْنِم ٍةَ رُوس ِةَ رُوس َو ِناآْرُقْلا ِهمُأِب ِنْيَيَل َّو‘ا ِنْيَتَعْك َّرلا
يف أ َرَقَف َب ِرغَملا ُهءا َر َو ُتْيَّلَصَف

همُِأب أ َرَق ُهْتِعمَسَف .ُهَباَيِث ّسَمَت ْنأ ُداَكَتَل ِبباَيِث َّنا َّتَح
ُهْنِم ُت ْوَنَدَف ِةَثِلاَّثلا يف َماَق َّمُث ؛ِلَّصَفملا

تْنأ َكَّنِإ ًةَمْح َر َكْنُدَل ْنِم اَنَل ْبَه َو اَنَتْيَدَه ْذِإ َدْعَب اَنبُولُق ْغ ِزُت َ
ا ِهذِهِب َو ِناآْرُقْلاŒاَنهب َر :ةَي

كلام هجرخأ .[ُباَّه َولا .

7. (2561)- Ebû Abdillah es-Sunâbihî anlatıyor: "Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'in hilafeti sırasında Medîne'ye geldim, arkasında akşam namazını kıldım. İlk iki rek'atinde Fatiha ile (kısâru'lmufassal denen) kısa sûrelerden birer sûre okudu. Sonra üçüncü rek'ate kalktı. Ben (ne okuyacağını işitmek için) hemen kendisine -elbisem elbisesine değecek kadar- yaklaştım. Fatiha ve beraberinde "Rabbenâ lâ tuziğ kulûbenâ ba'de iz hedeytenâ veheb lenâ min ledünke rahmeten inneke ente'l-Vehhâb. (Rabbimiz, bize hidâyet verdikten sonra kalblerimizi saptırma. Katından bize bir rahmet lutfet, sen çok lutfedenlerdensin)" âyetini okuduğunu işittim." 702

AÇIKLAMA:

1- Burada üçüncü rek'atte Fatiha'dan sonra âyet kırâati mevzubahistir. Ebû'l-Velîd el-Bâcî bunu bir nev'i kunût ve duâ olarak değerlendirir ve bazı âlimlerin, bunu akşam namazında -ve hatta bütün namazlarda- tecviz ederken diğer bazılarının tamamen reddettiklerini söyler.

2- Buraya kadar kaydedilen rivâyetler, akşam namazında illâ da şu şu sûreler okunacak diye bir sınır olmadığını göstermektedir. Resûlullah'tan kısa sûrelerin okunmasına dair tavsiyeler var ise de cemaatin durumuna hamledilmiştir. Gerek Resûlullah ve gerekse Ashâb ve diğer selef büyüklerinden, akşam namazında uzun sûrelerin de okunduğuna dair rivâyetler gelmiştir. 703

□خ ِر َة ِو َسْمَّشلاŒقلا: [كان َرسو ُل ّللاه # يِقَرْأ ُ يف العِشَا ِء ا
□1ـ نع بَ ُر َيدة َر ِضَي ّللاه ُ عَنْه

. َو ضُحاَها َو َنحْو َها َمن َالسوُّر]. أخرجه الترمذي والنسائ

1. (2562)- Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yatsı namazında Veşşemsi ve duhâhâ ve benzeri sûreleri okurdu."[704]

[699] Buharî, Ezân: 99, Cihad: 172, Megâzi: 11, Tefsir, Tûr 1; Müslim, Salât: 174, (463); Muvatta, Salât: 23, (1, 78); Ebû Dâvud, Salât: 132, (811); Nesâî, İftitah: 65, (2, 169); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/424.

[700] Ebû Dâvud, Salât: 133, (815); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/424.

[701] Nesâî, İftitah: 66, (2, 169); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/424.

[702] Muvatta, Salât: 25, (1, 79); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/425.

AÇIKLAMA:

Bu rivâyetten Resûlullah'ın yatsı namazında fazla uzun sûrelerden okumayıp, uzunlukça Veşşemsi ve duhâhâ'ya benzeyen sûreleri okuduğu anlaşılmaktadır. Sahiheyn'de gelen bir riyavet yatsının uzatılmaması için bazı uyarılarda bulunduğunu da göstermektedir: Hz. Muâz (radıyallâhu anh)'ın yatsı namazında uzun sûre okuduğunu işitince çağırıp şunu söyler: اَلنّاَس َفاَقْر ْأ ِبالشَّمْس ِو َضُحاَهَا
اَتُر ِيد ُ اَنْ َتكُوَن اَي مُعَاذ ُ فَتَّاناً اِذَا اَمَمْتَ

َو سَبِّح ْ اسْم َ ربِّك َ اْ ْ ًّ علَن والليَّْل ِ اِذَا يَغْشَى "Ey Muâz, fitne mi çıkarmak istiyorsun! Halka imam olunca Veşşemsi ve duhâhâ'yı, Ve Sebbih isme Rabbike'l-A'lâyı, Velleyli izâ yağşâ'yı oku!"

Şu halde bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatsıda bu ve benzeri sûreleri okuduğunu ifade etmektedir.[705]

ا ءاَشِعْلا ى هلَصَف ٍرَفَس يف َناَك :# ّبهنلاŒيف أ َرَقَف َة َر ِخ
□2ـ نعو ءاربلا ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع:]ّنأ

نَسْحأ ًادحأ ُتْعِمَس اَمَف] :ناخيشلا دازو.ةتسلا هجرخأ .[ِنوُتْي□
ّزلا َو ِنيهتلاِب ِنْيَتَعْك هرلا نَدْحإ

. [# □ َوص ْات ًوأ ْرِق َاءة ًمنِهْ

2. (2563)- el-Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir yolculuk sırasında yatsıyı kılmıştı. İki rek'atin birinde Vettîni ve'z-Zeytûni'yi okudu." 706

Sahiheyn'de şu ziyade yer alır: "Sesce ve kırâatçe O'ndan daha güzel kimseye rastlamadım." 707

هلُك يف ًاعيِمَج ِعَب ْر'ا يف ُأ َرْقَي ُهَدْح َو ى هلَص اَذإ َناك□
□3ـ وعن نافع:]ّنأ َرَمُع َر َض ِي َ هاللّ ُ امهْنَع:

□. ةَد ِحا َوْلا ِةَعْك ّرلا يف َثهثلا َو ِنْيَتروُّسلا ًانايَحأ أ َرْقَي َناك َو
ِنآرُقْلا َنِم ٍة َروُس َو .ِنآرُقْلا ِهمُأِب ٍةَعْك َر

. [□مِنْ َص ً ِةلاْفَر ِ ةضي

3. (2564)- Nâfî anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) tek başına namaz kılınca dört rek'atin her birinde Fatiha'yı ve Kur'ân'dan bir sûreyi okurdu. Bazan da farz namazın bir rek'atinde iki ve üç sûre birden okurdu. Akşam namazının iki rek'atinde aynı şekilde Fatiha ve birer sûre okurdu." 708

إ ٌةَرِيبَك ًَو ٌةَرِيغَص ٌةَرَوُس ِلَّصَفُملا َنِماَم] :لاق هدج نع□□
هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ4□

كلام امهجرخأ [ِةَبوُتْكَملا ِة ًّصلا يف َسا ّنلا اَهِب ُّمُؤَي # .
هاللّ َلوُسر ُتْعِمَس ْدَق

4. (2565)- Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihi anlatıyor: "Mufassal sûrelerden -uzunu olsun, kısası olsun-hiçbiri yoktur ki, ben onu Resûlullah'ın namaz kıldırırken okuduğunu işitmemiş olayım." 709

أرْقَي َناك َو ِةهي ِرَس بلَع ًّج َر َثعَب :# ِ هاللّ َلوسر َّنأ] : اهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5□

لاَقف ،# ِ هاللّ ِلوُس َرِل َكِلذ اوُرَكَذ اوُعَج َر اَّمَلَف .ٌدَحأ ُ□ :
‘هاللّ َوُه ْلُقِب ُم ِتْخَيَف ْمِهت ًَص يف ِهِباَحْص

لاَقف :اَهِب أ َرْقأ ْنأ ُّب ِحأ اَناأف ،نمْحِ َّرلا ُةَفَص اَهَّن‘ : َلاقف .□
ُهوُلَأَسف ؟ َكِلَذ ُعَنصي ٍءْيَش ِهى‘ ؛ُهوُلَس

نئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُهُّب ِحُي ىلاعَت َ هاللّ َّنأ ُهو .
ُرِبْخأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر

5. (2566)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) askerî bir birliğin başına bir adamı komutan yapmıştı. Bu zât arkadaşlarına namaz kıldırırken, her seferinde kırâatını kul hüvallahu ahad ile tamamlıyordu. Döndükleri zaman durumu Hz. Peygamber'e söylediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sorun ona niçin öyle yapıyormuş?" buyurdu. Dediği gibi kendisine sorulmuştu.

[705] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/426.

[706] Buhârî, Ezân: 100, 102, Tefsîr, Vettîn 1, Tevhîd: 52; Müslim, Salât: 175, (464); Muvatta, Salât: 27, (1, 79-80); Ebû Dâvud, Salât: 275, (1221); Tirmizî, Salât: 231, (310); Nesâî, İftitah: 72, (2, 173).

[707] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/426.

"Çünkü O, Rahmân'ın sıfatıdır, ben onu okumayı seviyorum!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ona bildirin, Allah onu seviyor!" müjdesini verdi."[710]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste birkaç mes'ele dikkatimizi çekmektedir:

* Namazda zamm-ı sûre makamında iki ve daha fazla sûrenin okunması. Rivâyette bu husus açıktır. Zîra komutan normal kırâatini yapınca en sonda İhlas suresini her rek'atte okumaktadır. Bu hususu te'yid eden başka rivâyetler İbnu Abbâs ve Enes (radıyallâhu anhüm)'den yapılmıştır. 2564 numaralı Nâfî hadisi de bunu te'yid eder. Buhârî'de gelen Enes hadisi, sadedinde olduğumuz hadisin bir farklı rivâyeti olabileceği gibi, ayrı bir vak'a da olabilir, hatta bu ihtimal daha kuvvetli.[711] Şöyle der: "Ensar'dan bir zat, Kuba mescidinde onlara imamlık yapıyordu. Namazın her rekatinde okuduğu sûreyi kulhüvallahu ahad'i okuyarak başlatıyor, namazdan çıkıncaya kadar böyle yapıyor, asıl sûreyi ondan sonra okuyordu.

Arkadaşları bu durumu kendisine açarak:

"Sen namazı İhlas sûresiyle başlatıyor, sonra da onu yeterli bulmayıp bir başka sûre ilave ediyorsun. Ya sadece onu oku veya onu terket, bir başka sure oku (aynı rek'atte ikisini birden okuma)!" dediler. İmam onlara: "Ben onu terketmem. Bu şekilde imamlık yapmamı dilerseniz yaparım, bundan hoşlanmıyorsanız ben imamlığı terkederim" dedi. Cemaat onu aralarında en fazîletli kimse biliyorlardı, başkasının imamlık yapmasına gönülleri râzı olmadı. Resûlullah (aleyhisallâtu vesselâm) kendilerine uğrayınca durumu açtılar. Bunun üzerine (imamı çağırarak): "Ey falan! Arkadaşlarının söylediklerini niye yapmıyorsun! Her rek'atte bu sûreyi okumaya seni sevkeden sebep nedir?" diye sordu. Adam: "Ben onu seviyorum!" cevabını verince, Aleyhissalâtu vesselâm: "Ona olan sevgin seni cennete sokacaktır!" müjdesini verdi."

Bu zâtın Külsum İbnu'l-Hidam olduğu belirtilir. Şu halde bu rivâyet, bir rek'atte iki ayrı sûrenin, zamm-ı sûre makamında okunacağını te'yid etmektedir. Ve buna delâlet eden rivâyetler birden fazladır. * Bu rivâyette dikkat çeken ikinci bir husus, namazın bütün rek'atlerinde aynı sûrenin tekrarı'dır. * Bir diğer mesele: Namazda okunan sûreler arasında Kur'ân-ı Kerîm'deki tertibin dışına çıkmak. Görüldüğü üzere İhlas sûresi her rek'atte sonda (veya başta) okunmak suretiyle Kur'ân'daki tertibe okumada riâyet edilmemiş olmaktadır. Bunun rivâyette başka örnekleri de gelmiştir. İbnu Hacer onlara dikkat çeker. Fukaha, Kur'ân'daki sûre tertibinin tevkifî olmayıp ıstılahî olduğuna, yani vahye müstenid olmayıp, Ashâbın ictihadına binaen olduğuna dikkat çekerek bu tertibin kırâatle bozulmasını büyütmezler. Sözgelimi Şâfiîler ve Mâlikîler, sıranın bozulmasını sadece evlâ olana muhalif bulurlar. Hanefîler ve Hanbelîler ise mekruh addederler. 712

ةَعْك َر يف َلهصَفُملا أ َرْقأ ِهِنإ :َلاَقف ٍدوعْسَم ِنْبا ىلإ ٌلُج َر□ .
□6ـ نعو قيقَش نب ةملس لاق: [ءاج

نْيَت َروُّسلا َرِئاَظهنلا ُأ َرْقَي َناَك # َّبَّنلا َّنكَل ؟لَقَّدلا ِرْثنَك ًارْثَن□
َو ،ِرْع ِهشلا ِهذَهك اًّذهأ :ٍدوُعْسَم ُنْبا َلاَقف

ةَعْك َر يف ِتاَي ِراَّذلاو َروُّطلاو ،ةَعْك َر يف َةهقاَحلا َو ْتَب□□
َرَتْقا َو .ٍةَعْك َر يف َمْجَّنلاو َنمح َّرلا :ٍةَعْك َر

يف َسَبع َو َنيِفِهفَطُمْلِل ٌلْي َو َو ،ٍةَعْك َر يف ِتاَع ِزاَّنلا َو ٌلِئاَس
َلأس َو ،ٍةَعْك َر يف َنوُن َو ْتَعق َو اَذإ َو

نوُلَءاسَتَي َّمَع َو .ٍةَعْك َر يف ِةَماَيِقْلا ِم ْوَيِب ُمِسْقأ ًَو َىتأ ْلَه□
َو ،ٍةَعْك َر يف ِلهم َزُملا َو ِرهثَّدُملا َو ،ٍةَعْك َر

ظفل اذهو.ةسمخلا هجرخأ .[ٍةَعْك َر يف ْت َرِهوُك ُسْمَّشلا اَذإ
َو َناَخُّدلا َو ،ٍةَعْك َر يف ِت ًَس ْرُملا َو

نوقابلا ركذي ملو دوس‘او ةمقلع نع هركذو ،دوعسم نبا فيلأت
اذه لاقو ،دواد ىبأ

هِسنُيل عمتجي ف رمتلا ئِدر «ُلقدلا».اهيف ةلجعلاو ةءارقلا ةعرس «ِهذهلاب» دارملاو.روُّسلا

هبشلاو لثملا :بهو ةريظَن عمج «ُرئاَظهنلا»و.هتءادرو .

6. (2567)- Şakîk İbnu Seleme (rahimehullah) anlatıyor: "Bir adam İbnu Mes'ud'a gelerek: "Ben bir rek'atte mufassal sûrelerin tamamını okudum" dedi. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) da: "Şiir mırıldar gibi mırıldar, meyve döküştürür gibi döküştürür müsün? Olmaz öyle şey! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tek rek'atte birbirine denk iki sûre okurdu. Bir rek'atte, İkterebet ve el-Hâkka sûrelerini, bir rek'atte

[710] Buhârî, Ezân: 106, Tevhîd: 1; Müslim, Salât: 263, (813); Nesâî, İftitah: 69, (2, 171); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/427-428.

[711] İbnu Hacer, rivayetler arasındaki farklılıkları da nazar-ı dikkate alarak bunların iki ayrı şahıs olduğuna hükmeder: Biri İhlas'ı başta Vettûr ve Vezzâriyât sûrelerini; bir rek'atte Ve izâ vaka'at ve Nûn sûrelerini; bir rek'atta Seele sâîlun ve ve'n-Nâzi'ât sûrelerini; bir rek'atte Veylün li'l-Mutaffifîn ve Abese sûrelerini, bir rek'atte el-Müddessir ve, el-Müzzemmil sûrelerini; bir rek'atte Hel Etâ ve Lâ Uksimu biyevmi'l-Kıyâme sûrelerini, bir rek'atte Amme yetesâelûn ve Ve'l-Mürselât sûrelerini; bir rek'atte de ed-Duhân ve İzâ'ş-Şemsü Küvvirat sûrelerini okurdu."[713] Bu rivâyet, metin olarak Ebû Dâvud'un rivâyetidir. Ebû Dâvud: "Bu İbnu Mes'ud'un telifidir" demiştir. Bunu Alkame ve Esved'den kaydeder. Diğerleri, sûreleri zikretmezler.[714]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Mes'ud'a gelip bir rek'atte mufassal sûreleri okuduğunu söyleyen kimsenin Nehîk İbnu Sinân el-Becelî olduğu Müslim'in bir rivâyetinde tasrîh edilmiştir.

2- Daha önce de belirtildiği gibi mufassal sûrelerin hangi sûreden başladığı ihtilaflıdır. (2555. hadisin açıklamasına bakılsın.)

3- Müslim'in bir rivâyetinde İbnu Mes'ud'a gelen Nehîk, bir harfin okunuşunu sorarak söze başlar: "Ey Ebû Abdirrahman şu harfi nasıl okursun? Elif mi, yâ mı? Yani mi yoksa نسا ريغ ءاَم ْنِم نم

نساي ريغ ءامmi?" dedi."

İbnu Abbâs, bu soruyu iyi karşılamaz ve adamı azarlayıcı bir üslubla cevaplar: "Sen bu harf dışında bütün Kur'ân'ı araştırıp (kavradınmı) ki bunu soruyorsun!" Adam bu soru üzerine bir rek'atte bütün mafassal sûreleri okuduğunu söyler. İbnu Abbâs, rivâyetin sadedinde olduğumuz vechinde de görüldüğü gibi, adamı kınamaya devam eder ve Kur'ân'ın şiir mırıldanırcasına hızlı okunmayacağını belirtir.

Mırıldanmak diye çevirdiğimiz hezze kelimesi sür'atle çok çabuk söylemek mânasına gelir. İbnu Mes'ud hızlı tilâveti, sallanan hurma ağaçlarından, âdi çürük meyvelerin patır patır dökülmesini de benzetir. Maksad, Kur'an'ın hızlı şekilde okunarak tefekkür ve taakkul edilmeden, mânası ve maneviyatı yaşanmadan, lafzan telaffuz edilmesini takbîhtir. Esâsen Kur' an'ın bu şekilde anlaşılmadan okunması başka rivâyetlerde de takbîh edilmiştir: "Bazı insanlar Kur'an okurlar ama, okudukları gırtlaklarından öte geçmez, ama kalbe varır, orada yerleşirse faydalı olur."

4- Birbirine denk iki sûre tabirinde kasdedilen denklik nedir? Bazı âlimler mâna denkliği demiştir: Mev'ize ve hikmet gibi. Bazıları da âyet sayısı denkliği demiştir. İbnu Hacer'e göre mânaca denkliğin kastedilmiş olması daha kavîdir.

5- Namazda birden fazla sûre aynı rek'atte okunabilir, câizdir. Zîra iki sûrenin birleştirilmesi -rivâyette görüldüğü üzere- câiz olunca, ikiden fazlasının birleştirilmesi de câizdir. Hz. Peygamber'in mufassal sûreleri birleştirdiğine dair rivâyet geldiği gibi -nadiren de olsa- Bakara gibi uzun sûreleri birleştirdiği de rivâyet edilmiştir.

6- Kur'ân acele okunmamalıdır, bu mekruhtur. Ağır ağır, tefekkür edilerek okunmalıdır. **7-** İki rek'atli namazlarda her iki rek'atin kırâatlerini birbirine denk tutmak efdaldir. Sabah namazında birinci rek'atin daha uzun tutulmasının efdal olacağı daha önce geçmişti: 715

ا َو ِءَةَيآِب َحَبْصأ َّنَتَح َماَق :# هاّللَ َلوسرŒمُهْبِهذَعُت ْنإ : ُةَي□
َّنأ] : هْنَع ُ هاّلل َي ِض َر رذ بأ نعو ـ7□

نئاسنلا هجرخأ .[ميِكَحلا زي ِزَعْلا َتْنأ َكهنإف ْمُهَل ِرفْغَت ْنإ .

وَ . كَُدابِع ْمُهَّنإَف

7. (2568)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gece namazına kalktı ve sabah vakti girinceye kadar namaza devam etti. Namazda tek âyet okudu. O da şu (meâldeki) âyettir: "Onlara azab edersen, doğrusu onlar senin kullarındır. Onları bağışlarsan, güçlü olan, Hakîm olan şüphesiz ancak sensin" (Mâide 118). 716

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet aynı âyetin her rek'atte okunabileceğini, bunun câiz olduğunu ifade etmektedir. Ancak efdal olan her rek'atte farklı âyetlerin (veya sûrelerin) okunmasıdır, daha önce belirttik (2535. Hadis).717

اهمَلَف اَهيِف أرْقَي ْمَلَف َب ِرْغملا ِسأَّنلاِب بهلَص :هْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر َرَمُع َّنأ] ةملس بأ نعو ـ8

اذإ َسأَب َ َلاق .ًانَسَح : اوُلاَق ؟دوُجُّسلا َو ُعوُك ُّرلا َناَك].
َفْيَك :َلاق ؟ َتأ َرَق اَم ُهَل َليِق َف َرَصْنا

نيزر هجرخأ .

8. (2569)- Ebû Seleme anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh), halka akşam namazı kıldırmıştı. Namazda kırâatte bulunmadı. Namazdan çıkınca kendisine:

"Kur'ân okumadın!" dendi.

---

713 Buhârî, Ezân: 106, Fedâilu'l-Kur'ân: 6, 28; Müslim, Müsâfirîn: 275, (822); Ebû Dâvud, Salât: 326, (1396); Nesâî, İftitah: 75, (2, 175, 176); Tirmizî, Salât: 422, (602).

714 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/430.

715 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/430-431.

"Rükû ve secdeler nasıl oldu?" diye sordu.

"İyi oldu!" dediler.

"Öyleyse, tamamdır!" dedi."[718]

AÇIKLAMA:

Bu hadisi Beyhakî, "Kırâati unutandan kırâat sâkıt olur diyenle sâkıt olmaz diyenler" adını verdiği bir bâbta zikreder. Hadis zayıftır. Ayrıca hadisin bir başka vechinde Hz. Ömer'in bu namazı iade ettiği tasrîh edilmiştir. Ulema, Resûlullah'ın "Fatiha okunmayan namaz eksiktir" hadisine dayanarak bununla amel etmemişlerdir. Bu rivâyet hakkında İmam Mâlik'e sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Ben Ömer'in böyle bir şey yapacağını kabul edemiyorum. Hadisi de kabul edemiyorum. Halk, Ömer'in akşam namazında böyle yaptığını görecek, onu uyarıp haber vermeyecekler... Bu olacak şey değil. Kanaatimce kim böyle bir fiil işlese, ne kendi namazı ne de ona uyanların namazı sahihtir."[719]

CEHRÎ OKUMA

هالّ ُلوس َر اَنَعَمْسأ اَمَف أرْقُي ِة ًَّصلا ِهلُك يف] : لاق □ #
هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ1□

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ْمُكْيَلَع اَنْيَفْخأ اَنْيَلَع ىفْخأ اَم َو .
ْمُكاَنْعَمْسأ،

1. (2570)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) demiştir ki: "(Kur'ân) her bir namazda okunur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize hangilerini işittirmişse biz de size işittiriyoruz. Hangilerini de gizlemişse biz de size gizliyoruz."[720]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen "işittirme"den maksad cehrî olan kırâatlerdir. İslâm ümmeti cuma namazı, sabah namazı, akşam ve yatsı namazlarının ilk rek'atlerinde cehrî olacağı, akşamın son rek'ati ile yatsının son iki rek'ati, öğle ve ikindinin bütün rek'atlerinde gizli okunacağı hususunda icma etmiştir. * Bayram ve istiska (yağmur) namazlarında da ihtilaf edilmiştir. Hanefî mezhebi bunların ikisinde de cehrî okumaya hükmeder.

* Gece nafileleri gizli de olabilir, cehrî de. Gündüz nafilelerinde gizli okunur.

* Küsûf namazı gece olursa cehrî, gündüz olursa gizli olur.

* Cenaze namazı gecegündüz gizli olur. Geceleyin cehrî olacağı da söylenmiştir. * Yatsı gibi bir gece namazını, vaktinde kılamasa da ertesi gece kaza edince cehrî yapar. Gündüz kaza ederse esahh olanı sırrî yapmasıdır, cehrî de yapabilir.

* Öğle gibi bir gündüz namazı kazaya kalsa, gündüzleyin kaza etse gizli yapar, gece kaza ederse esahh olanı cehrî yapmasıdır. Gizli de yapabilir.

Bu meselede "gizli yapar" ve "cehrî yapar" sözleri vecîbe ifade etmez, sünnet ifade eder. Aksini yapması, namazın sıhhatini bozmadığı gibi secde-i sehiv de gerektirmez. 721

---

718 Rezîn tahric etmiştir. Bu hadise Beyhakî Sünen'inde yer vermiştir (2, 381); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/432.

719 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/432.

720 Ebû Dâvud, Salât: 129, (797); Nesâî, İftitah: 58, (2, 163); Buhârî, Ezân: 104; Müslim, Salât: 43, (396); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, □ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب ِباِأب َوُه
اَذإَف ٍةَلْيَل َتاَذ َج َرَخ # َّيِبَّنلا َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةداَتَق ببأ
□2ـ نعو

اًَّمَلَف :َلاق .ُهَت ْوَص ًاعِفا َر ِهلَصُي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُعِب
هْنَع ِيهلَصُي ِضِفْخَي ُنِم ْوَص ْتِه َو َرَّم

دَق :َلاَقف .َكَت ْوَص ُضِفْخَت ِبِهلَصُت َتْنأ َو َكِب ُت ْر َرَم□
ٍرْكَب اَبأ اَي :# ٌّيِبَّنلا َلاق # ِهيبَّنلا َدْنِع اَنْعَمَتْجا

كَت ْوَص ًاعِفا َر ِبِهلَصُت َتْنأ َو َكِب ُت ْر َرَم :َرَمُعِل َلاَق َو□ .
َلاق .ِهاللّ َلوسر اَي ُتْيَجاَن ْنَم ُتْعَمْسأ

ب‘ ظفللاو ،يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[َناَطْيَّشلا ُد ُرْطأ َو
َناَنْس َوْلا ُظِقوأ :ِهاللّ َلوُسر اَي َلاَقف

لاقو .ًائْيَش َكت ْوَص ْنِم ْعَف ْرا ٍرْكَب اَبأ اَي] :# ِ هاللّ ُلوسر□
َلاقف :هثيدح يف نسحلا داز :لاقو.دواد

ائْيَش َكِت ْوَص ْنِم ْضِفْخا :َرَمُعِل□] .

2. (2571)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gece (evinden) çıkmıştı. Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'e uğradı. Alçak sesle namaz kılıyordu. Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'e uğradı, o da yüksek sesle namaz kılıyordu."

Râvi der ki: "Resûlullah'ın yanında toplanınca Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Ebû Bekr sana uğradım sen sessizce namaz kılıyordun." Ebû Bekr: "Ben konuştuğum Zât-ı Zülcelâl'e sesimi işittirdim ey Allah'ın Resûlü!" cevabını verdi. Hz. Ömer'e de: "Sana da uğradım. Sen yüksek sesle namaz kılıyordun!" dedi. O da şu cevabı verdi: "Ey Allah'ın Resûlü! Uyuklayanı uyandırıyor, şeytanı da uzaklaştırıyordum." 722 Hasan Basrî rivâyetinde der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ebû Bekr'e: "Ey Ebû Bekr sen sesini biraz yükselt!" dedi. Hz. Ömer'e de: "Sesini sen de biraz alçalt!" buyurdu." 723

عَف ْرا ٍرْكَب ِبِ‘ َلاقف ، ْرُكْذَي ْمَل َو :ِةهصِقْلا ِهِذه َلْثِم□
َرَكَذَف] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ3□

هِذه ْنِم َو ِة َروُّسلا ِهِذه ْنِم أرْقَت َتْنأ َو ُلِب اَي َكُتْعِمَس دَق َو]□

:دازو.] ًائْيَش ْضِفْخا َرَمُعِل ًَو ،اًئْيَش

هجرخأ .[َباَصأ ْدَق ْمُكَّلُك # ٌبهنلا َلاَقف .ٍضْعَب بلإ ُهَضْعَب ُ
هالّل ُهُعمْجَي ٌبِهيَط ٌم ًَك :َلاق .ِة َروُّسلا

دواد وبأ .

3. (2572)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den yapılan rivâyette, bu kıssa aynen zikredilir, ancak Hz. Ebû Bekr'e: "Sesini biraz yükselt", Hz. Ömer'e de: "Sesini biraz alçalt" dedi" cümleleri zikredilmez."

Fakat şu ziyadede bulunur: "Ey Bilâl seni, şu sûreden ve şu sûreden okurken işittim" dedi. (Bilâl) cevaben: "(Kur'ân) tatlı bir kelam, Allah onu kısım kısım yapıp bir araya getirdi" dedi. Sonunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hepiniz isâbet ettiniz!" buyurdu." 724

AÇIKLAMA:

1- Ebû Hüreyre'den yapılan bu rivâyeti Ebû Dâvud özetleyerek kaydetmektedir. Yani Ebû Hüreyre'nin de, bir önceki hadiste yani Ebû Katâde rivâyetinde tafsilatlı olarak kaydedilen -kıssayı aynen anlattığını belirttikten sonra, onda yer almadığı halde Ebû Hüreyre'nin rivâyetinde mevcut olan ziyadeyi kaydeder. Ebû Dâvud, kitabının hacmini artırmamak için rivâyetlerinde bu usluba sıkça başvurmaktadır. Birinci ciltte Ebû Dâvud'un kitabını tertipte takip ettiği metodu açıklarken bu hususu belirtmiş idik. **2-** Ziyade kısımda kasdedilen hususa gelince: Orada şu mâna ifade edilmektedir: "Kur'ân baştan sona güzel, tatlı bir kelâmdır. Allah onu sûre sûre, âyet âyet ihtiyaca göre beyân buyurup bir araya getirmiştir. Biz ondan hoşumuza giden, gönlümüzün arzu ettiği miktarı, kısmı okuruz." Allahu a'lem. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm), en sonda alçak sesle okuyan Ebû Bekr'e, yüksek sesle okuyan Hz. Ömer'e, değişik sûrelerden okuyan Bilâl'e böyle okuyuşlarının gerekçesini dinledikten sonra, gayeye göre Kur'ân'ın alçak sesle de yüksek sesle de kıraat edilebileceğini, şu veya bu sûresinden okunabileceğini belirtmek sadedinde: "Hepiniz isâbet ettiniz, (doğru ve uygun hareket etmektesiniz") buyurur. 725

[722] Ebû Dâvud, Salât: 315, (1329); Tirmizî, Salât: 330, (447); Hadisin metni Ebû Dâvud'a ait.

[723] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/434.

ةَءا َرِقْلاِب ْمُهُتا َوْصأ ْتَلَع ْدَق َو ،َنوُّلَصُي ْمُه َو ِساَّنلا بلَع َج□ .
َرَخ # َّبَّنلا َّنأ] :بضايبلا نعو ـ4□

نآرُقْلاِب ٍضْعَب بلع ْمُكُضْعَب ْرَهْجَي ًَو ؟ِهي ِجاَنُي َمِب□].
ْرُظْنَيْل َف ُهَّب َر ى ِجاَنُي َيِهلَصُملا َّنإ : َلاَقف

كلام هجرخأ .

4. (2573)- el-Beyâzî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılmakta olan insanların yanına geldi. Kırâatte sesleri yüksekti. Hemen: "Namaz kılan kimse Rabbine münâcaatta (hususi konuşmada) bulunuyor demektir. Öyleyse ne şekilde münâcaatta bulunduğuna dikkat etsin. Kur'ân'ı birbirinize cehren okumasın!" dedi."[726]

AÇIKLAMA:

1- el-Beyâzî: Ferve İbnu Amr İbnu Vedka'dır. Beyâz, Hazrec kabilesine bağlı bir kolun adıdır. Ferve (radıyallâhu anh) Akabe ve Bedr'e ve daha sonraki gazvelere katılan ilklerden biridir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medîne bahçelerinin meyvelerini ona tahmin ettirir, onun tahminine göre zekat tarhederdi. Tahminlerinde hiç yanılmadığı belirtilir.

İmam Mâlik'in, bu rivâyette ismini zikretmeyişinin sebebi, bazılarına göre, onun Hz. Osmân'ı şehid edenlere yardım etmiş olmasıdır. Cemel savaşı'nda Hz. Ali'nin yanında yer almıştır. Allah yolunda çokça tasadduk edenlerdendir, (radıyallâhu anh).

2- Hadisin başka vecihlerinde, hadisenin ramazanda geçtiği, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kapısı hasır olan yuvarlak bir çadırda itikâfa çekilmiş bulunduğu belirtilir.

3- Hz. Peygamber çadırdan çıkıp halkın yanına gelince, herkesin namazda yüksek sesle kırâatte bulunduğunu görüyor ve rivâyette belirtildiği üzere, müdâhale ederek seslerini kısmalarını irşâd buyuruyor. Yani namaz bir münâcaat, kişinin Rabbine husûsî konuşması, kalbini, içini açması olduğuna göre, bunu sesli yapmasına gerek yoktur. Başkası duymayacak şekilde, kendisinin ne dediğini tefrik edebilecek kadar alçak bir sesle yapması yeterlidir. Çünkü Rabb Teâlâ münâcaatları işitmek için insanlar gibi yüksek sese muhtaç değildir. İbnu Abdilberr, musallinin Rabbine yaptığı münâcaatı: "Namazda huşû ve kalbin ihzârı" olarak tarif eder. Kadı İyâz ise: "Bu, kalbin ihlâsı; ve sırr'ın; namazda Allah'ın zikri ve hamdi ve Kitabının okunması yoluyla başka şeylerden boşaltılması" diye tarif eder.

Kulun Rabbine münâcaatı'nı: "Namazda yapması ve söylemesi matlub olanları yerine getirmesi, yasaklanan söz ve fiillerden de kaçınması" olarak tarif edenler de olmuştur.

Rabb Teâlâ'nın kula olan münâcaatı ise ona rahmet ve rıza ile teveccüh buyurması, bir kısım marifete ulaştırıp sırrlara erdirmesidir.

Bu hadiste, Ebû'l-Velîd el-Bâcî'nin dikkat çektiği üzere, namazın taşıdığı mânaya ve ondaki maksada dikkat çekilmektedir, tâ ki kul, namaza girebilecek mekruhlardan kaçınma hususunda daha çok gayrete gelsin, namazın kemalini arttıracak tâate müteallik işlere daha fazla yönelsin.

3- "Öyleyse ne şekilde münâcaatta bulunduğuna dikkat etsin" ifadesi, Kur'ân'ı mekruh olan bir tarzda münâcaatta kullanmamaya bir uyarıdır. Yani, her ne kadar Kur'ân'ın tilâveti baştan sona bütün âyetleriyle bir tâat ve vesîle-i kurbet ise de, okunuş tarzı itibariyle gayeden uzaklaşılabilecektir, onu sadece okumak yeterli değildir, usûle de dikkat etmek gerekir... vs. denmek istenmiştir. Nitekim, müteakip cümle mekruh olan tarzı beyan etmekte ve yasak koymaktadır: "Birbirinize karşı Kur'ân'ı cehren okumayın."

Bazı şârihler bu yasağı şöyle açıklar: "Çünkü böyle yapınca (başkasının yanında cehrî okuyunca) diğer kimseler rahatsız edilir ve kâmil bir ihlasla namaza girmesine, kalbinin kendini tam olarak namaza verebilmesi için başka meşguliyetlerden boşaltmasına, Rabbine münâcaat sırasında okuduğu Kur'ân âyetlerini teemmül ve tefekkür etmesine mâni olunur. Musalliye verdiği ezâ sebebiyle yüksek sesle

Kur'ân okumak yasaklanırsa hadis ve diğer şeylerin yasaklanması evlâdır."

İbnu Abdilberr der ki: "Müslüman, bir başka müslümâna iyi bir amel yaparken ve Kur'ân okurken ezâ vermekten yasaklanırsa, başka şekillerde verdiği ezânın ne kadar şiddetli bir haram olduğu anlaşılır." Son olarak şunu da belirtelim: Resûlullah'ın yanındakileri rahatsız edecek şekilde yüksek sesle münâcaat ve tilavet-i Kur'ân'da bulunanlara müdâhalesini haber veren başka rivâyetler de vardır. 727

ضِفْخَي َو ًار ْوَط ُعَف ْرَي ِلْيَّللاِب # ِهبَّنلا ُةَءا َرِق ْتَناك] :□
□5ـ نعو بأ ةريره ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع َلاق

دواد وبأ هجرخأ .[ًار ْوَط .

5. (2574)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geceleyin kırâatı bazan yüksek sesle, bazan da alçak sesle olurdu." 728

AÇIKLAMA:

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) bu rivâyette Resûlullah'ın gece tilâvetlerini nasıl yaptığını ifade ediyor: Bazan yüksek, bazan alçak sesle yaptığını haber vermektedir. Yani odada yalnız olduğu, yanında rahatsız olacak -

uyanık veya uyuyan biri olmadığı zamanlarda yüksek sesle okuduğu- yalnız olmadığı hallerde de alçak sesle okuduğu anlaşılmaktadır.

Yine Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde, Resûlullah hücresinde iken (geceleyin) odanın içerisinde bulunan kimsenin işiteceği kadar (mütavassıt) bir sesle kırâatte bulunduğunu belirtir. Şârihler, mescidde olduğu takdirde sesini daha yüksek tuttuğuna dikkat çekerler.729

فوُفُّصلا ِرِخآ يف اَنأ َو هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع َجيِشَن ُتْعِمَس]□

□6ـ نعو هاللّدبع نب دأَّدَش لاق:

قلَحلا يف دهدرتي توص «ُجيِشَّتلا».براخبلا هجرخأ .]ِهاللّ□
ىلاِ نِيْ نْزُح َو هبثَب اوُكْشأ اَمَّنِإ :أ َرْقَي

ردصلاو .

6. (2575)- Abdullah İbnu Şeddâd anlatıyor: "Ben Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in: "Ben üzüntü ve hüznümü yalnız Allah'a açarım..." meâlindeki âyeti (Yûsuf 86) okurken (boğuk boğuk çıkan) sesini en arka safta olduğum halde işittim..."730

AÇIKLAMA:

1- Neşîc boğazla göğüs arasında gidip gelerek çıkan sese denir. Normal çıkan sesde bu hal olmaz. Şu halde ağlamaklı bir sestir. Yani kişinin içinden tabiî olarak ağlamak gelir, o ise iradî olarak mâni olmak veya ağlamanın şiddetini asgariye düşürmek ister, işte bu halde, dilimizdeki boğuk boğuk diye ifade edilen bir ses çıkar, Araplar bunu neşîc olarak ifade etmiştir.

2- Rivâyetten Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu âyeti okurken -imâmeti esnasında- kendini tutamayıp ağladığını anlıyoruz. Esasen Buhârî, hadisi şöyle bir bâb başlığı altında kaydeder: "İmâm namazda ağlarsa..." Namazda ağlamanın hükmü nedir, namazı bozar mı, bozmaz mı? Buhârî, münâkaşalı meselelere girerken, hükme delâlet eden kesin bir başlık atmaz, sadece meseleye dikkat çekici bir ifadeye yer verir. Burada da öyle yapmıştır. Nitekim: * Şa'bî, Nehâî, Sevrî gibi bazılarına göre namazda ağlamak namazı bozar. * Hanefîlere ve Mâlikîlere göre, cehennemi hatırlayıp, uhrevî istikbalden hâsıl olan korku sebebiyle ağlamışsa, bu namazı bozmaz.

* Şâfiîler'de üç ayrı durum mevzu bahistir: * Ağlamaktan iki yabancı harf zuhur ederse namazı bozar, değilse bozmaz. Esahh görüş budur. * Mutlak olarak bozmaz, çünkü ağlamak kelâm cinsine girmez. Ağlamaktan hiçbir gerçek harf hasıl olmaz, sadece bir ses benzerliği ortaya çıkar.

* Ağzı kapalı ise bozulmaz. Aksi takdirde iki harf zâhir olacak kadar ses çıkarsa bozulur.

3- Namazda ağlamayı tecviz ederek namazı bozmayacağını söyleyenlerin başka delilleri de var: Hz. Ebû Bekr ve Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da namaz sırasında yanındakiler işitecek kadar ağladıklarına dair kavî senetli rivâyetler gelmiştir. Resûlullah'la ilgili olan bir rivâyet şöyle: تْيَا رَ :لاق ريخشلا نُب ِ هاللّدبع□

ءاَكُبْلا نَ ِم لَجرِمْلا ِزي ِزَاَك ٌزي ِزَا ِه رْدَص يفو اَنِب بهلَصُي□
رَ لَوُس هاللّ ِ #

"Abdullah İbnu'ş-Şıhhîr (radıyallâhu anh) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, ağlamaktan göğsünde, kaynayan tencerenin çıkardığı uğultu gibi uğultu olduğu halde bize namaz kıldırmıştı." 731

رهبَك اذإ ًةَتْكَس ،ة ًّ َصلا يف ِنْيَتَتْكَس ُتْظِفَح] :لاق هْنَع ُ هاللّ□
يَ ِض رَ ُبدنُج نب ةرُمَس نعو ـ7□

هْيَلَع َكِلَذ رَكْنأَف :لاَق ،عوُكُّرلا َدْنِع ًة رَوُس َو ِباَتِكْلا ِةَحِتاَف□
ْنِم َغ رَف اَذإ ًةتْكَس َو .أرْقَي َّتَح ُماَم“ا

دواد وبأ هجرخأ .[َة رُمَس َقَّدَصَف ٍهبُأ بلإ ِةَنيِدَملا بلإ َكِلَذ□
يف اوُبَتَكَف .ِنْيَصُح ُنب ُنا رْمِع

[728] Ebû Dâvud, Salât: 310, (1328); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/

[729] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/438.

حَتْفَتْسا اَذإ» :برخأ يفو.« ِةَءا رِقْلا َنِم َغ رَف اَذإ َةَتْكَس َو»□
:برخأ يفو.يذمرتلاو ،هل ظفللاو

ةَءا َرِقْلا َنِم َغ َرَف اَذإ َو□ » .

7. (2576)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Namazda iki sekte hatırımda kaldı. Biri, imam "Allahuekber" dedikten kırâata başladığı âna kadar geçen sektedir. Diğeri de Fatiha ve zamm-ı sûreyi okuyup bitirince rükûya gitme sırasındaki sektedir."

(Hadisi rivâyet eden Hasan Basrî) der ki: "Bunun üzerine İmrân İbnu Husayn ona karşı çıktı (ve tek sekte olduğunu söyledi). Sonunda Medîne'ye Übeyy (İbnu Ka'b)'e yazıp sordular. (Übeyy verdiği cevapta) Semüre'yi tasdik etti." 732

Bir diğer rivâyette, "...Kırâatten çıkınca bir sekte" denmiştir. Bir diğer rivâyette: "...İftitah tekbiri alınca ve kırâatten çıkınca" denmiştir.733

AÇIKLAMA:

1- Bu hâdise, birkaç farklı tarikten rivâyet edilmiştir. Namazda sekte (durak) yerlerini belirtmektedir. Sekte, imamın, cemaatin işiteceği şekilde kırâatte bulunmaması, bir müddet sessiz kalmasıdır. **2-** Görüldüğü üzere Semüre İbnu Cündüb, birinci rek'atte iki ayrı yerde Resûlullah'ın sekte yaptığını hatırlayıp bunu söyleyince, İmrân İbnu Husayn adında bir diğer sahâbî, "namazda tek sekte var" iddiasıyla Semüre'ye karşı çıkmıştır. Birbirlerini bu hususta ikna edemeyince, birçok meselede otorite durumunda olan Übeyy İbnu Ka'b'e -ki Medîne'dedir- yazarak meseleyi sorarlar. O, Semüre'nin doğru hatırladığını bildirir.734 Hadisin Tirmizî'de gelen vechinde şu ziyade var: "Katâde'ye: "Bu iki sekte nedir?" diye sorduk. Şöyle dedi: "Namaza girdiği zaman (biri), kırâatten çıktığı zaman (da diğeri)." Bunu söyledikten sonra dedi ki: "Veladdâllîn'i okuyunca." Der ki: "Kırâatı bitirince, nefsinde tefekkür için bir miktar sükût etmekten hoşlanırdı." **3-** Sekte'nin mahiyetine gelince, Ebû Hüreyre'den Ebû Dâvud'da kaydedilen bir hadis bu meseleyi daha iyi açıklamaktadır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz için (iftitah) tekbiri alınca, tekbirle kırâat arasında bir miktar sükût eder. (Bir gün kendisine): "(Ey Allah'ın Resûlü) annem babam sana feda olsun. Tekbirle kırâat arasındaki sükûtta ne söylüyorsun bana haber ver!" dedim. Bunun üzerine şunu okuduğunu bildirdi: دِعاَب َّمُهللَا□

بوهثلا بهقَنُي امك َباَياَطَخ ْنِم ينِهقَن َّمُهللَا .ِب ِرْغَمْلا َو ِق□

ِرْشَمْلا َنْيَب َتْدَعاَب اَمَك َياَياَطَخ ِنْيَب

د ْرَبْلا َو ِءاَمْلا َو ِجْلَّثلاِب يِنْلِسْغا َّمُهللا .ِسَنَّدلا َن ِم .

"Allahım, benimle hatalarımın arasını, doğu ile batıyı uzak ُضَيْبَا
kıldığın gibi uzak kıl. Allah'ım, hatalarımı beyaz elbisenin kirden temizlenmesi gibi temizle. Allah'ım beni karla, su ile, soğukla temizle."

Şu halde, birinci sekte, iftitah tekbirinden sonra, kırâate geçmeden, imamın cemaatin işitmeyeceği şekilde dua etmesidir.

İkinci sekte'de bir ihtilaf sözkonusudur: Fatiha'nın bitiminde mi, zamm-ı sûrenin bitiminde mi? Ancak Tirmizî'nin Katâde'den kaydettiği açıklamadan bu ikinci sekte'nin Fatiha'nın bitiminde olduğu sarahat kazanmaktadır. Bu hususu te'yid eden başka rivâyetler de mevcuttur.

TA'DÎL-İ ERKÂN

َّتَح ْمُكِدَحأ ُةَ ًَص ُئِزْجُت َ :َلاَق # ِ هاللّ َلوسر َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ
يَ ِض َر ردبلا دوعسم بأ نع ـ1

ننسلا باحصأ هجرجأ .[ِدوُجُّسلا َو ِعوُكُّرلا يف ُه َرْهَظ َمِقُي .

1. (2577)- Ebû Mes'ûd el-Bedrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri, rükû ve secdelerde belini (tam olarak) doğrultmadıkça namazı yeterli olmaz."[735]

AÇIKLAMA:

---

[732] Ebû Dâvud, Salât: 123, (777, 778, 779); Tirmizî, Salât: 186, (251); İbnu Mâce, İkâmet: 12, (844, 845).

[733] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/439.

[734] Übey İbnu Ka'ab Ashâb'ın büyüklerindendir. Vahiy kâtibidir. Seyyidü'l-Kurrâ bilinir. Cenâb-ı Hakk, Resûlüne Übey'e Kur'an'dan okuması için emretmiş, Aleyhissalatü vasselâm da ona hususî kıraatte bulunmuştur. Übey Kur'an'ı cem'eden nadirlerdendir. Bedir dâhil, bütün gazvelere katılmıştır. (radıyallahu anh).

Namazda ta'dîl-i erkân, bir bakıma rükünlerin hakkını vermek mânasına gelir. Bu maksadla kıyâm, rükû ve secdeyi yaparken her uzvun belli bir sükûnete ermesi, sübhânallâhi'l-azîm diyecek kadar o halde kalması gerekmektedir. Şu halde rükû'nun kemâli, secdeye gitmezden önce beli tam olarak doğrultup kıyam vaziyetini almakla gerçekleşecektir. Keza secdenin kemâli de birinci secdeden sonra beli tam olarak doğrultup oturur vaziyetini almakla gerçekleşecektir. Gerek rükû'daki ve gerekse secdedeki bu tam doğrulma haline tuma'nîne de denmiştir.

Tirmizî'nin açıklamasına göre, İmam Şâfiî, Ahmed ve İshak tuma' nîne'yi farz görerek: "Rükû ve secdede belini (yeterince) kaldırmayanın namazı fâsiddir." demişlerdir. Onlar bu hükme giderken sadedinde olduğumuz hadise dayanırlar.

Hanefîlerden Ebû Yûsuf da farz demiş ise de mezhep görüşü, ta'dîl-i erkânın vâcib olmasıdır. Buna riâyet edilmemesi halinde sehiv secdesi gerekir. Cumhurun farz demiş olmasını da nazar-ı dikkate alan bazı Hanefî âlimler, ta'dîl'in terki halinde namazın iadesini tavsiye ederler. Esasen Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'in de ta'dîl için - Tahâvî'nin nakline göre - "farz" dedikleri rivâyet olunmuştur. Mamafih onlardan "sünnet" -Cürcânî'nin tahricine göre- ve vâcib -Kerhî'nin tahricine göre- gibi başka hükümler de rivâyet edilmiştir. Müteahhir ulemanın tahkikine göre Hanefî görüş vâcib olduğu merkezindedir. [736]

ق ِراَّسلا َو ِبنا َّزلاو ِب ِراهشلا يف َن ْو َرَت اَم : َلاق # ِ□□
هاللّ َلوسر َّنأ] : َة َّرُم نب نامعنلا نعو ـ2□

ةَبوُقُع َّنِهيِف َو ُش ِحا َوَف َّنُه : َلاَق . ُمَلْعأ ُهُلوُس َر َو هاللّ□□
اوُلَاق ؟ُدودحلا ُمِهيِف َل ِزْنُي ْنأ َلْبَق َكِلَذ َو:

مِثُي َ : َلاق ِ؟ هاللّ ُلوُس َر اَي ُهَت ًَص ُق ِرْسَي َفْيَك َو□□
اوُلَاق ُهَت ًَص ُق ِرْسَي ِبذَّلا ِةَق ِرَّسلا ُأ َوْسأ َو:

كلام هجرخأ .]اَهَدوُجُس ًٍَو اَهَعوُك ُر .

2. (2578)- Nu'mân İbnu Mürre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İçki içen, zinâ yapan ve hırsızlıkta bulunan kimse hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Bu sual, bunlar hakkında henüz hadd cezası gelmezden önce sorulmuştu.

"Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" diye cevap verdiler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu fiiller ağır suçtur, onlar hakkında ceza vardır. Hırsızlığın en kötüsü de namazını çalmaktır" buyurdu. Bunun üzerine: "Ya Resûlullah, kişi namazını nasıl çalar?" diye sordular. Şu cevabı verdi: "Rükûsunu ve secdelerini tamamlamaz."[737]

AÇIKLAMA:

1- Rasûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste, namazdaki ta'dîl-i erkânın ehemmiyetini zihinlerde tesbit maksadıyla teşbihe başvurmaktadır. Bu maksadla, herkes nazarında çirkinliği açık ve belli olan üç cürüm hakkında sual sorar. Ashâb, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tebliğ sırasında umumiyetle bir soru sorarak dikkatleri çekmekle işe başladığını bildiği için, sualden maksadın kendilerinden cevap beklemek olmadığını müdrikdiler. Bu sebeple: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" diye cevapla yetindiler. Resûlullah, hırsızlığın kötülüğünü hatırlattıktan sonra, onun dereceleri bulunduğunu telmîhan, en kötü derecesinin kişinin namazında yaptığı hırsızlık olduğunu söyler. Bu, merak uyandıran bir teşbihtir. Ashâb ister istemez soracaktır: "Ya Resûlullah kişi namazını nasıl çalar?"

Tîbî der ki: "Resûlullah hırsızlığı ikiye ayırdı: Bilinen hırsızlık, bilinmeyen hırsızlık. Bilinmeyeni, namazdaki tuma'nîne ve huşû'nun eksiltilmesi olarak tarif etti. Sonra bilinmeyen hırsızlığın bilinenden kötü olduğunu belirtti."

2- Ta'dîl-i erkâna riâyet etmemenin nasıl hırsızlığın en kötüsü olduğu şöyle açıklanır: "Hırsız, başkasının malını alınca dünyada bazan ondan faydalanır. Yahut sahibinden helallik ister, yahud da hadd cezasını çekerek ahiret azabından kurtulur. Ama öbürü böyle değil. Zîra nefsinin sevab hakkını çalmış ve onu ahirette cezaya tebdil etmiştir."

3- Ebû'l-Velîd el-Bâcî namazda başkaca hatalara rağmen Resûlullah'ın hassaten secde ve rükû üzerinde durmasını, ihlallerin çoklukla bu ikisinde vukûa gelmesiyle îzah eder ve devamla der ki: "Bu ihlali hırsızlık olarak isimlendirmesi, edası emanet edilmiş olan bir şeyi yapmanın ihanet mânası taşımasındandır."

4- Ahmed İbnu Hanbel ve Tayâlesî'nin Ebû Saîdi'l-Hudrî'den kaydettikleri bir başka rivâyet de sadedinde olduğumuz hadisi te'yid eder: □قَةً لاذي يسْرِ قُ صً تَهُ قَالُوا اَي رَ سُولَ اللّه ِ وَ كَيْف
ِرَس ِساَّنلا َأ ْوَسا

Efendimiz: "Hırsızlıkta insanların en kötüsü namazını çalan kimsedir" buyurmuştu: "Ey Allah'ın Resûlü bu nasıl اَهَعوُشُخ ًَو اَهَدوُجُس ًَو اَهَعوُك ُر ُّمِتَي َ :َلاَق اَهُقرْسَي

olur?" diye sordular da: "Namazda rükûyu, secdeleri ve huşûyu tamamlamaz" diye cevap verdi." 738

□نْيَب َماَقَف ،# ِ هاللّ ِلوس َر ِة ًَص ْنَع اَنْثِهدَح ُهَل انْلُقَف
□3ـ نعو ملاس داربلا لاق: [اَتَيْنَأ اَبأ مَسْعُود ٍ

□نْيَب نَفاَج َو َكِلذ ْنِم َلَفْسأ ُهَعِبا َصأ َلَعَج َو ِهْيَتَبْك ُر ىلَع ِهْيَتَحا َر
َعَض َو َعَك َر املَف .َرَّبَكَف انيِدْيأ

□قاَل: سَمِعَ اللّه ُ لِمَنْ حَمِدَهُ. فَقاَمَ حَتَّ استَوَى كُلُّ شَئْ
مِرْ فَقَيْهِ حَتَّ استَوَى كُلُّ شَئٍ مِنْهُ. ثُمَّ

اهقصْلِي و هيبنج نع هيدي عفري نأ «ُهاَفاَجُملا».بئاسنلاو .
دواد وبأ هجرخأ .[ُهْنِم

3. (2579)- Sâlim el-Berrâd anlatıyor: "Ebû Mes'ud'a gelerek: "Bize Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazından anlat!" dedik. Hemen önümüzde kalktı, tekbir getirdi. Rükûya varınca ellerinin ayalarını dizlerinin üzerine koydu. Parmaklarını dizinin alt kısmına getirdi. Dirseklerini yan taraflarına uzattı. Bu halde her uzvu hareketsiz sâbit durdu. Sonra semi'allâhu limen hamideh dedi ve her uzvu düz oluncaya kadar doğruldu." 739

مُكُدَحأ َّنَطُسْبَي ًَو ،دوُجُّسلا يف اوُلِدَتْعا :َلاق # ِ هاللّ َلوسر
َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ4

ةسمخلا هجرخأ .[ِبْلَكْلا َطاَسِبْنا ِهْيَعا َرِذ.

4. (2580)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Secdede ta'dîle riâyet edin, kimse kollarını köpeklerin yayışı gibi yaymasın."740

ن ِم ْمُكا َر‘ يهنإ ِ هاللّ َوَف ؟دوُجُّسلا َو َعوُك ُّرلا اوُميِقأ :َلاق
َّيبَّنلا َّنأ] : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5

ىئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ْمُتْدجَس َو ْمُتْعَك َر اَذإ ،ى .
ِرْهَظ َدْعَب ْنِم َلاق اَمَّب ُر َو .يِدْعَب

5. (2581)- Yine Hz. Enes anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rükû ve secdeleri yerine getirin. Allah'a yemin olsun siz secde rükû ettikçe ben arkamda olanları da görüyorum." -Belki "sırtımın741 gerisini" demişti-"

لاق ؟# ِهيبَّنلا ِة ًَصِب ْمُكُئِبْنأ َأ : ِهِباَحْص‘ َلاق ُهَّنأ] :هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ثريوُحلا نب كلام نعو ـ6

ة َري ِخ‘ا ِةَدْجَّسلا َنِم ُهَسأ َر َعَف َر اَذإ َدي ِزَي وُبأ َناَكَف .َدي
ِزَي ِبأ اَن ِخْيَش َة ًَص اَنِب َّلَصَف :َةَب ًِق وُبأ

ىئاسنلاو دواد وبأو ىراخبلا هجرخأ .[َضَهَن َّمُث ًادِعاَق ى .
َوَتْسا ِةَثِلاهثلاو ىلو‘ا ِةَعْك َّرلا َنِم

6. (2582)- Mâlik İbnu'l-Huveyris (radıyallâhu anh)'ten rivâyete göre, arkadaşlarına: "Size Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazını haber vereyim mi?" diye sormuştur. Ebû Kilâbe der ki: "(Böyle söyledikten sonra), bize şeyhimiz Ebû Yezîd'in namazı (gibi) namaz kıldırdı. Ebû Yezîd, başını birince ve üçüncü rek'atin ikinci secdesinden kaldırınca otururcasına doğrulur sonra kalkardı." [742]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen son dört hadis, namazda riâyet edilmesi gereken bazı hususları beyan ediyor. Onları sırayla şöyle açıklayabiliriz.

1- 2579 numaralı hadise göre rükû sırasında el ve parmakların vaziyeti: El ayası dizkapağının tam üzerine gelecek, bu sırada parmakla bacağın dizkapağına bitişen kısmını kavrayacak, dirsekler de yana doğru açılarak birbirinden uzaklaşacak. Bu esnada dirseklerin karna yapıştırılması, karınla bacaklar arasına sıkıştırılması mekruhtur.

Rükûda bel ve baş yere paralel, düz bir istikâmet teşkil edecek şekilde olmalıdır.

Rükûdan kalkınca vücut tabii dikliğini alacak, baş tam olarak doğrulacaktır. İşte bu vaziyette bir miktar -yani Rabbenâ ve leke'lhamd diyecek kadar- sâbit durulacaktır.

2- 2580 numaralı hadiste, secdede ta'dîle riâyet emredilmekte, kolların yere yayılmaması istenmektedir. Secdede ta'dîl, Resûlullah'ın tarif ettiği hususlara uymakla yerine getirilir. Bu hadiste mezkur hususlardan bir zikredilmiştir: Kolların yere yayılmaması... Rivâyetlerde başka teferruât da istenmiştir. Ellerin aralıklı olarak yere

---

[738] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/442-443.

[739] Ebû Dâvud, Salât: 148, (863); Nesâî, İftitah: 93, (2, 186); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/443.

[740] Buhârî, Ezân: 141; Müslim, Salât: 233, (493); Ebû Dâvud, Salât: 158, (897); Tirmizî, Salât: 205, (276); Nesâî, İftitah: 140, (2, 211, 212); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/444.

[741] Buhârî, Eymân: 3, Ezân: 88; Müslim, Salât: 110; Nesâî, İftitah: 106. (2, 193-194).; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/444.

konması; baş eller arasında alın ve burun yere değecek şekilde secde mahalline bırakılması, kolların dirsekler havada olacak şekilde yan taraflara çıkarılması, karınla dizlerin birbirine yapışmaması ve arada bir mesafenin bulunması. Sadedinde olduğumuz hadis, kolların yere değecek şekide bırakılmasını, köpeklerin yatma sırasında bacaklarını yere sermesine benzetmektedir. Maksad bu tarzın terkini telkindir. Zîra, bir tavrın hasis bir şeye benzetilmesi onun terkini emretme mânası taşır.

3- 2581 numaralı hadiste, rükû ve secdelerin ta'dîl-i erkâna uygun olarak yapılması emredilmekte ve te'kîden (ilâhî bir mûcize olarak) arkasında namaz kılanların da kendisine gösterildiğini, kimin ta'dîle uygun şekilde, kimin aykırı şekilde namaz kıldığını bildiğini ifade etmektedir.

Bu mesele ulema arasında farklı yorumlara sebep olmuştur. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sarih bir şekilde arkada kalan cemaatini namaz sırasında gördüğünü ifade etmektedir. Bu ne demektir? Bir mecaz mı söz konusudur, kelamın zâhiri, hakikatı mı muraddır?

* Bazıları: "Bundan maksad bilmektir, yani cemaatin ahvalini gerek vahiy yoluyla bilmesi ve gerekse ilham yoluyla bilmesidir" demiştir. Ancak hadiste arka cihet söz konusu olduğuna göre, maksad "bilmek" değildir denmiştir.

* Bazıları: Bundan maksad, nadir de olsa arada sırada göz atmakla sağ ve solunda gözüne ilişenleri de görmesidir, buradakiler de "arkasındakiler" olarak tavsif edilebilir" demiştir. Bu te'vilde de açık bir tekellüf, gereksiz olarak hadisin zâhirinden uzaklaşma var.

* Cumhur -ki doğrusu da budur- hadisi zâhirine hamletmiştir. Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has fiilî bir görme durumu mevzubahistir. Bu meselede âdet ve âdiyât ortadan kalkmakta, bir mûcize olarak, hasâis'ten bir imtiyaz olarak Fahr-ı Kainat arka cihetini de görebilmektedir. Ehl-i Sünnet'in telakki ve kabulüne göre gerçek şudur: "Görmek için, aklen, husûsî bir uzvun varlığı, görülecek eşyanın önde olması, yakın olması da şart. Bunlar âdi umurlardır, bunların yokluğu halinde de idrak, aklen câizdir." Bu görüşten hareketle ehl-i sünnet, âhirette Allah'ın görüleceğine hükmetmişlerdir. Ehl-i bid'at "görme" hadisesini anlamada beşerî âdetin dışına çıkamadıkları için, (mekandan, cihetten, şekilden münezzeh olan) Allah'ın görülmesini reddetmişlerdir. * Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın

arkasındakileri görmesiyle ilgili olarak fazla değeri olmayan başka görüşler de ileri sürülmüştür: * O'nun sırtının arka kısmında bir gözü vardı. Onunla gerisindekileri daima görürdü. * Arkadakilerin sûretleri kıble cihetindeki duvarda, eşyanın aynadaki tecellîsi gibi tecellî ederdi, Efendimiz onların timsallerine burada bakar, fiillerini böylece görürdü.

* İki omuzu arasında iğnenin yurdusu büyüklüğünde iki gözü vardı, onlarla görürdü. Bunlara elbise vs. perde olmazdı.

* Resûlullah,önünü gördüğü kadar arkayı da gördüğünü muhtelif hadislerinde ifade etmiştir. Hadisler arkayı da görme vak'âsının sadece namaz haliyle kayıtlı olduğunu ifade etmektedir. Ancak, bütün ahvaline şâmil olması da ihtimalden uzak değildir. Mücâhid bu kanaattedir. Takîyyüddin İbnu Muhalled, Aleyhissalâtu vesselâm'ın karanlıkta da aydınlıktaki gibi gördüğünü hikaye etmiştir.

4- 2582 numaralı hadiste, Resûlullah'ın namazı nasıl kıldığı tarif edilmektedir. Hatta Ebû Dâvud'un bir rivâyeti şöyle başlar: "Mâlik İbnu'l-Huveyris mescidimize geldi ve dedi ki: "Vallahi namaz kılacağım. Aslında (burada) namaz çılmak heveslisi olduğum için kılmıyorum. Ancak size Resûlullah namaz kılarken onu nasıl gördüğümü göstermek istiyorum."

Bu ifade onun edâ, kaza, nafile nev'inden muayyen bir namazı kılmak için değil, Resûlullah'ın namaz tarzını öğretmek maksadıyla o namazı kıldığını anlatmaktadır. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm: صَلُّوا كَمَا

"Beni namaz kılarken nasıl gördüyseniz siz de öyle رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي kılın" buyurmuştur. Bu hadisin de râvisi olan Mâlik İbnu'l-Huveyris, gördüğünü göstermeyi vazife bilmiştir.

Ancak onun namazı, mescidin imamı bulunan Ebû Yezîd künyesiyle mâruf Amr İbnu Seleme'nin namazına benzemektedir. Rivâyete göre Resûlullah onu kavmine imam tayin ettiğinde 6-7 yaşlarında çocuk idi.743

Kavminden Resûlullah'a gelen heyet içerisinde Kur'an'ı en çok bilen O olduğu için Aleyhissalâtu vesselâm onu imam tayin etmişti. 744

Bu rivayette dikkat çekilen bir husus, birinci ve üçüncü rek'atlerin ikinci secdesinden sonra yani kıyama kalkma durumlarında önce oturma vaziyetine girilmiş olmasıdır. Hadisin Buhârî ve Ebû Dâvud'da kaydedilen bazı vecihleri bu meselede daha açık ifadelere yer verirler. Mesela Ebû Dâvud'da: "...birinci rek'atin ikinci secdesinden başını kaldırınca oturdu, sonra kalktı" denir. Buhârî'nin rivâyetinde: "...başını ikinci secdeden kaldırınca oturdu ve yere dayandı, sonra kalktı" denir. Fakihler buna celsetü'l-istirâha derler ve bazıları bu hadisten hareketle bu geçici oturmanın (celsetü'l-istirâha'nın) meşruluğuna hükmeder. Şâfiî ve bir grup ehl-i hadis bu görüştedir. Ahmed İbnu Hanbel de bu görüşü esas almıştır. Ancak çoğunluk bu celsetü'l-istirâha'yı kabul etmez. Mesela Tahâvî hadisin bundan bahsetmeyen vechini esas alarak Mâlik İbnu'l-Huveyris'in bir rahatsızlık sebebiyle böyle bir oturmaya yer vermiş olabileceğini söyler. Öyle ise onun oturması, bu oturuş sünnet olduğu için değil, rahatsızlığı sebebiyledir. Tahâvî'ye itiraz edenler olmuş- Mâlik İbnu'l-Huveyris'in hasta olmadığını, onun Resûlullah'ın namazıyla ilgili bu tasvirinin, kendi rivâyeti olan "Beni namaz kılarken nasıl gördü iseniz siz de öyle kılın" emrini yerine getirmeye yönelik olduğunu söylemişlerdir. Ancak Tahâvî'nin esas aldığı vecihle de istidlal ederek, celsetü'l-istirâha'nın vâcib olmadığını, terketmenin de câiz olduğunu göstermek için terkettiğini söyleyen olmuştur.

Celsetü'l-İstirâha'nın müstehap olmadığını söyleyenlere gelince, bunlar şu hadisle istidlâl etmişlerdir:

davranmayın. Ben artık yaşlandım (bunları yapmakta gecikebilirim)." Öyle ise Resûlullah'ın gecikmesi bu تُبَادِرُونِي بِالْقِيَامِ وَالْقُعُودِ فَإِنَّهُ قَدْ بَدَّنْتْ "Gerek oturmada ve gerekse kıyamda benden evvel sebepten ileri gelmekteydi. Bu durumda aynı şekilde mazereti olmayanın celsetü'l-istirâha'da bulunması meşrû olmaz. Şu halde çok kısa bir müddete şâmil olan bu oturuş, kıyâmlarda meşrû olan yeni bir tekbiri gerektirmez, zaten o da kıyâma geçiş safhalarına dahildir.

Görüldüğü üzere, bu hadis muhtelif yorumlara, münâkaşalara sebep olmuştur. Daha fazla teferruâta girmeyi gereksiz görüyoruz.745

RÜKÛ VE SECDELERİN MİKTARI

دَحأَ ءا رَ وَ ُتْيَّلَص اَم : ُلوقي هْنَع ُ هاللّ َي ِض رَ ٍرِكلاَم َنْب َسَنأ□
□1ـ نع ديعس نب ريبج لاق:]ُتْعِمَس

لاق .ِزيزَعْلا ِدْبَع َنب َرَمُع ِنْعَي ،ىتَفْلا اَذه ْنِم # ِ هاللّ□ :
ِلوُسرِب ًةَ َص َهَبْشأ # ِ هاللّ ِلوسر َدْعَب

ىئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُهَلْثِم ِهِدوُجُس يف َو .
ٍتاَحيِبْسَت َرَشَع ِهِعوُك ُر يف اَن ْر َزَحَف

1. (2583)- Saîd İbnu Cübeyr (rahimehullah) anlatıyor: "Enes İbnu Mâlik (radıyallâhu anh)'i dinledim şöyle diyordu: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra, namazı Resûlullah 'ın namazına bu derece benzeyen, şu gençten yani Ömer İbnu Abdilaziz'den başka birinin ardında namaz kılmadım." [746] Enes (devamla) dedi ki: "Rükûsunda on tesbihât, secdelerinde de o kadar tesbihat tahmin ettik."

AÇIKLAMA:

Hz. Enes, Ömer İbnu Abdilaziz'in rükû ve secdelerinde on kadar tesbihât tahmin ettiklerini söyler. Bu ifadeden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'n rükû ve secdelerde tesbihâtı onar aded tekrar ettiği anlaşılır. Böylece bu rivâyet, rükû ve secdenin kemâli için tesbihâtı onar aded tekrar etmek gerekir hükmünde olanları te'yid eder. Bu hususta esas olan şudur: Namazını yalnız kılan kimse tesbihâtı ne kadar çok tutarsa evlâdır. Resûlullah'ın tesbihâtı uzun tuttuğunu beyan eden rivâyetler Aleyhissalâtu Vesselâm'ın tek başına kıldığı namazlarla ilgilidir. Cemaati sıkmadığından emin olan imam için de hüküm böyledir. Resûlullah'ın bazı rivâyetlerde "Rükû yaptığınız zaman en az üç kere Sübhâne Rabbiye'l-Azîm deyin, secde yapınca da en az üç kere Subhâne Rabbiye'l-a'lâ deyin" buyurmuştur. [747]

يف ُنَّكَمَتَي َناَكَف ِهِت ًَص يف # ِ هاللّ َلوسر ُتْقَم َر] :لاق همع نع هيبأ نع ىدعسلا نعو ـ2□

دواد وبأ هجرخأ .[ًاث ًَث ِهِدْمَحِب َو ِ هاللّ َناَحْبُس ُلوُقَي. اَم َرْدَق ِهِدوجُس َو ِهِع ُوك ُر

[744] Daha fazla bilgi için Birinci Cilt 425-426. Sayfaya bakın.

[745] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/444-447.

2. (2584)- es-Sa'dî babasından veya amcasından naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a namazını kılarken dikkatle baktım, rüku ve secdelerinde üçer kere subhânallâhi ve bihamdihi diyecek kadar duruyordu." [748]

AÇIKLAMA:

Bu hadise göre musalli, rükû ve secdelerde tesbihât yaparken üçten az söylerse sünneti terketmiş olmaktadır.

Mâverdi, rükû ve secdelerin mükemmel olması için tesbihât sayısının onbir veya dokuz veya bunun ortası olan beş olmasını tavsiye eder, "Bir kere söylemek de kâfidir" der. Tirmizî'nin İbnu'l-Mubârek, İshâk İbnu Râhûye'den yaptığı rivayete göre, "imamın beş kere tesbihâtta bulunması müstehabtır." Şu da bir gerçek ki, tesbihâtın kemalini gösteren rakam ileri sürmek delile dayanmaz. Namazın uzunluğuna göre tesbihâtın sayısı artırılabilir, bunun rakamla kayıdlanması gerekmez. Neylü'l Evtâr'da tesbihât dokuzdan fazla olursa sehiv secdesi gerekir, üçten fazla yapıldığı takdirde çift olmayıp tek olması müstehabtır" gibi hükümlerin de delile dayanmadığı belirtilir.[749]

نب َةَدْيَبُع اَبأ َرمأف َةَي ِجاَن ُنب ُرَطَم ِثَعْش‘ا ِنْبا َنَم َز ِةَفوُكْلا ىلَع َبَلَغ] :لاق ردنُغ دنعو ـ3□

كَل َو اَنَّب َر َّمُهَّللا : ُلوُقأ اَم َرْدَق َماَق ِعوُكُّرلا َنِم ُهَسأ َر َعَف َر□
اَذإ َناَكَف .ِساَّنلاِب ِهِلَصُي ْنأ ِ هاللّ ِدْبَع

اَمِل َعِناَم َ .ِدْجَملا َو ِءاَنَّثلا َلْهأ ُدْعَب ٍءْيَش ْنِم َتْئِش اَم َءْلِ م َو
ِض ْر‘ا َءْلِم َو ِتاَوَمَّسلا َءْلِم ُدْمَحلا

دبعل كلذ تركذف :مكحلا :لاق.[ُّدَجلا َكْنِم ِهدَجلا اَذ ُعَفْنَي ً َو ،
َتْعَنَص اَمِل َيِطْعُم ً َو ، َتْيَطْعأ

هاللّ ِلوسر ُة ً َص ْتَناك :ُلوُقَي ٍب ِزاَع َنبا َءا هرَبلا □ #□
ُتْعِمَس] :لاقف .ىليل ىبأ نب نمحرلا

لاق .ِءاَوَّسلا َنِم ًابِي رَق ِنْيَتَدْجَّسلا َنْيَب اَم َو ِدوُجُّسلا َو□
ِعوُكُّرلا َنِم ُهَسأ َر َعَف َر اذإ َو ُهُعوُكُر َو ُهُماَيِق

اَذكه ُهُت ً َص ْن ُكَت ْمَلَف ىَلْيَل ىبأ َنبا ُتْيأ َر ْدَق :َلاَقف .َة َّرُم].
ِنب و ِرْمَعِل ُهُت ْرَكَذ ً َف :ُةَبْعُش

ةسمخلا هجرخأ .

3. (2585)- Gunder'in bir rivayetinde denir ki: "İbnu'l-Eş'as zamanında Kûfe'ye Mataru'bnu Nâciye (adında biri) galebe çaldı. (İbnu Abbâs'ın oğlu) Ebû Ubeyde İbnu Abdillah'a halk'ın önüne geçip namaz kıldırmasını emretti. Ebû Ubeyde, (namaz kıldırırken) başını rükûdan kaldırdığı zaman ben: "Allahümme Rabbenâ ve leke'lhamdü mil'e'ssemâvât ve mil'e'l-ardı ve mil'e mâ şi'te min şey'in ba'du. Ehle'ssenâi ve'lmecdi, Lâ mâni'a limâ a'tayte ve lâ mu'tiye limâ mena'te. Ve lâ yenfe'u zâ'lceddi minke'lceddü" duâsını okuyuncaya kadar kıyamda dururdu."[750] el-Hakem der ki: "Bunu ben Abdurrahman İbnu Ebî Leylâ'ya zikrettim. Dedi ki: "Berâ İbnul-Âzib (radıyallâhu anh)'i işittim: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kıldığı namazın rükûsu, secdesi, rükû ve secdeden başını kaldırdığı zamanki ve iki secde arasındaki (fâsılaları) birbirine yakın uzunlukta idi" demişti." Şu'be der ki: "Ben bunu Amr İbnu Mürre'ye söyledim. O da: "Ben, İbnu Ebî Leylâ'yı gördüm, onun namazı böyle değildi" dedi."[751]

هَسأ َر َعَف َر اَذإ َو ِنْيَتَدْجَّسلا َنْيَب َو ُهُدوُجُس َو # ِهبَّنلا□
ُعوُك ُر َناك] :لاق نيخيشلل ىرخأ يفو ـ4□

ءا َوَّسلا َنِم ًابي ِرَق ،َدوُعُقْلا َو َماَيِقْلا ًخ اَم ،عوُك ُّرلا َنِم□] .

4. (2586)- Sahiheyn'in diğer bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın rükû ve secdesi ve iki secde arasındaki (fâsıla ile), rükûdan başını kaldırdığı zamanki (fâsıla) -kıyam ve ku'ûd (oturma) hariç- birbirine yakın miktardaydı." 752

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler rükû ve secde ile bunlar arasındaki fâsılaların uzunluk miktarını tesbite mahsus rivayetlerdir.

Bunlar, namazda kırâat ve teşehhüd'ün hafif; rükû, sücûd ve onlar arasındaki tume'nîne denen fâsılaları uzunca tutmaya delildir.753

748 Ebû Dâvud, Salât: 154, (885); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/449.

749 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/449.

750 Bu duanın mânası şudur: "Ey Allah'ım, Ey Rabbimiz, semâvât ve arz dolusu ve bunlardan başka senin istediğin şeyler dolusu hamd sana aittir. Ta'zîm ve senaya layık olan Allah'ım, senin verdiğini önleyecek yoktur. Önlediğini de verecek yoktur. Hiçbir varlık sahibi faydalı olamaz. Varlık sendendir."

751 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/449-450.

2- Hadiste geçen "birbirine yakın miktardaydı" tabiri, rükû ve secde ve arasındaki tuma'nîne fâsılalarının uzunlukça tam eşit olmayıp bazılarının azçok kısa, bazılarının da azçok uzun olduğunu gösterir. Ancak, pek bâriz farklılık yoktur. Bu ifade açık şekilde kırâat ve teşehhüdün uzatılmadığını, ama rükû ve secdelerin de aceleye getirilmeyip ta'dîle uygun şekilde ağır ağır yapıldığını gösterir.

Ancak, daha önce kaydettiğimiz üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın uzun sûreler okuması (2540, 2550 vs.) da mevzubahistir. Bu rivayetlerle onlar arasında bir teâruz mevcut değildir. Âlimler Resûlullah'ın bazan öyle, bazan böyle kıldığını, şartlara göre hem uzun hem de kısa sûreler okuduğunu belirtmişlerdir. 754

بِهلصُت ْمَكْذُم : ُةفيَذُح ُهَل َلاَقف . َفَّفَطن بِهلَصُي ًٍُّج َر ُةَفْيَذُح بأ
□5ـ وعن زيد بن وهب قال: [ر َ

بِهلَصُت َتْنأ َو ّتُم ْوَل َو . ًةَنَس َنيِعَب ْرأ ُذْنُم َتْيَّلَص اَم : َلاق .
ًةَنَس َنيِعَب ْرأ ُذْنُم : َلاق ؟ةً َّصلا ِهِذه

هجرخأ .[ُنِسْحُيو ُّمِتُي َو ُفِهفَخَيل َلُج َّرلا َّنإ : َلاق َّمُث # ٍدَّمَحُم
ِةَرْطِف ِرْيَغ ىلَع َّتُم َة ًًّصلا ِهِذه

هل ظفللاو ،ىئاسنلاو ىراخبلا .

5. (2587)- Zeyd İbnu Vehb anlatıyor: "Huzeyfe (radıyallâhu anh) bir adamın namaz kılarken hîle yaptığını görmüştü.

"Sen bu namazı ne zamandan beri kılıyorsun?" diye sordu. Adamcağız: "Kırk yıldan beri!" dedi. Huzeyfe? "Öyleyse kırk yıldan beri namaz kılmadın (bütün kıldıkların boşa gitmiş). Şâyet bu şekilde namaz kılarak ölecek olursan Muhammed'in fıtratından başka bir fıtrat üzere öleceksin!" dedi ve ilave etti: "Kişi namazı hafif kılar (ama buna rağmen) tam kılar, güzel kılar!" [755]

AÇIKLAMA:

1- Hîle diye çevirdiğimiz kelimenin aslı tatfîfdir ve ölçüde, tartıda eksik yaparak hîle yapmak mânasına gelir.

Burada namazı eksik bırakmak, rükünlerin hakkını vermemek mânasına gelir. Buhârî, hadisi iki ayrı bâbta kaydeder. Bir bâbın ismi "musalli rükûyu tamamlamazsa"; diğer bâbın ismi "musalli sücûdu tamamlamazsa" dır. Şu halde hîle'den maksad rükû ve secdeleri alelacele yapıp eksik bırakmaktır. Huzeyfe (radıyallâhu anh) bu şekilde kılınan namazı "sanki kılınmamış" olarak tavsif etmektedir. Nitekim Resûlullah da rükû ve sücûdu gerekli şekilde yapıp, tamamlamadan eksik bırakan Hallâd İbnu Râfi'e: "Dön, هلَصُت ْمَل□

اِرْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ

yeniden kıl, zîra sen namaz kılmadın" demiştir.

Gerek Resulûlullah'ın ve gerekse Huzeyfe'nin namazı inkarları, bir rüknünün eksikliği sebebiyledir. Bazı âlimler, bu hadisten hareketle "namazı terkeden kâfir olur" hükmüne varmıştır. Ayrıca, hadiste geçen "Muhammed'in fıtratından başka bir fıtrat üzerine öleceksin" tabiri de dikkat çekmiştir. Fıtrat kelimesi dîn mânasını da taşır. Bu duruma göre, namazın şartlarına uymadan kılınması "Muhammed'in dininden başka bir din üzere ölmek" gibi bir mâna ifade etmiş olmaktadır. Bu mâna da namazı terkeden kimseyi tekfir edenlere bir delil olmaktadır. Ancak bir kısım âlimler bunu zecrde mübâlağa olarak değerlendirmiş, tekfire taraftar olmamıştır. Bunlar, fıtrat'ın sünnet mânasını da hatırlatarak "Muhammed'in sünnetinden başka bir sünnet üzere ölmek" diye te'vili daha muvâfık bulmuşlardır. Bazı âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burdaki nefyini kemalin nefyi olarak anlarlar ve misal olarak: "Zânî, mü'min olarak zinâ etmez" يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ

hadisinde zinâ edenden îman nefyedilmiş gibi görünürse de "kâmil mânada imanın nefyedildiği tahkîk sonucu ortaya konmuştur. Öyle ise burada da namazın aslı değil, kemâli nefyedilmiş olmalıdır demişlerdir. Hattâbî der ki: "Burada fıtrat'ın mânası milletdir (din). Aleyhissalâtu vesselâm, bu sözüyle adamı kötü davranışı sebebiyle tevbîh etmek istemiştir, tâki gelecekte bu davranıştan vazgeçsin. Bununla dinden çıktığını kastetmemiştir." et-Teymî de: "Namaz, fıtrat olarak tesmiye edilmiştir, çünkü îman bağlarının en büyüğü odur" der. Hadisin sonunda namazın mükemmel olması için mutlaka uzun kılınması gerekmediğine de dikkat çekilmiştir: "Kişi hafif bile kılsa tam ve güzel yapabilir namazını" denmektedir. 756

[نَهَى رَسُولُ اللّهِ # عَنْ نَقْرَةِ الْغُرَابِ، وَافْتِرَاشِ السَّبُعِ
6- وعن عبدالرحمن بن شِبْل قال:

وَأنْ يُوَطِّنَ الرَّجُلُ بِالْمَكَانِ الَّذِي فِي الْمَسْجِدِ كَمَا يُوَطِّنُ الْبَعِيرُ]. أخرجه أبو داود

عبسلا ُشارتفاو».امهنيب ةنينأمط ريغ نم نيتدجسلا نيب□ »
ةعباتملا «ِبارغلا ُةرقن».بئاسنلاو

[753] Adıgeçen tume'nîneler hakkında daha geniş bilgi için 2577, 2578, 2582numaralı hadislerin açıklamasına bakılsın.

[754] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/450-451.

ن ِهطوُي ْنأو» :هلوقو.عابسلا نم هريغو بلكلاك دوجسلا يف□
ضرَ‘ا ىلع هيدعاس عضي نأ

هودعي هيف ىلصي دجسملا نم ًامولعم ًاناكم فلأي نأ هانعم «
ُريِعَبلا ُن ِهطوُي امَك ِناكَملاِب ُلُج َّرلا

هداتعا دق ناكم ىلإ إ لب“ا نَطَع نم ىوأي ريعبلاك.

6. (2588)- Abdurrahman İbnu Şibl (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) karga gagalamasından, vahşi hayvanlar gibi kolları yaymaktan, kişinin mescidde deve gibi mekân tutmasından nehyetti" [757]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste namazla ilgili üç âdâb beyan etmektedir: * İki secde arasında bir miktar oturmaya (tuma'nîne) yer vermeden çabucak ikinci secdeye gitmeyi karga gagalaması olarak tavsif etmiştir. Çünkü karga da bir leşe rastlayınca gagalarını peş peşe aralıksız saplar. * Musalli'nin secde sırasında kollarını yere yaymasını da vahşi hayvanların yatma sırasında (ön ve arka) bacaklarını yere yaymasına benzetmiştir. Halbuki kollar yana doğru çıkmış ve dirsekler havada olmalıdır. * Namaz kılan kimse mescidde aynı yere alışıp, her gelişinde orada namaz kılmamalıdır. Bu davranış hadiste "deve gibi mekan tutmak" tabiriyle yasaklanmıştır. Çünkü develer ağıllarda her seferinde aynı alıştıkları yere ıharak yatmayı tercih ederler. [758]

RÜKÛ VE SUCÛDUN ŞEKLİ

أَّمَلَف .ِهْيَدَي َعَف َر َو َرَّبَكَف َة ًةَّصلا # ِ هاللّ ُلوس َر اَنْمهلَع] :
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نع ـ1□

اَذهِب اَن ْرِمُأ َّمُث اَذه ُلَعْفَن اَّنُك ى ِخاَأ َقَدَص :َلاَقَف .اًدْعَس□
َكِلَذ َغَلَبَف :َلاق .ِهْيَتَبْك ُر َنْيَب ِهْيَدَي َقهبَط َعَك َر

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِنْيَتَبْك َّرلا ىلَع َكاَسْم“ا ِبنْعَي .

1. (2589)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize namazı şöyle öğretti: "Önce tekbir getirdi iki elini kaldırdı. Rükûya gittiği zaman ellerini dizlerinin arasında kavuşturdu."

Râvi der ki: "Sa'd'a bu haber ulaşınca: "Kardeşim doğru söyledi. Biz böyle yapardık, sonra şununla emredildik dedi ve bununla diz kapaklarını kavrayıp avuçlamayı kastetti."759

AÇIKLAMA:

Burada, rükû sırasında elleri, tatbîk denen bir şekilde koymak mevzubahis olmaktadır. "Tatbîk", ellerin avuçlarını -parmakların arasını açmaksızın- birbiri üzerine kapamaktır. Şu halde İbnu Mes'ûd rükûda ve teşehhüdde birbirine kapanmış vaziyetteki elleri dizlerinin arasına koymuştur. Nevevî der ki: "Bizim ve bütün ulemanın bu meseledeki mezhebi şudur: Sünnet ellerin diz kapakları üzerine konmasıdır. "Tatbîk" ise mekruhtur. Sadece İbnu Mes'ud ve onun iki arkadaşı Alkame ve Esved bu meselede istisnâdırlar. Bunlar "tatbîk"in sünnet olduğunu söylerlerdi. Zira onlara bunun neshedildiği ulaşmamış idi. Halbuki Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallâhu anh)'ın rivayeti neshi ifade etmektedir. Doğrusu, cumhurun benimsemiş olduğu sarih nesihtir." 760

يذمرتلا هجرخأ [ِبْك ُّرلاِب اوُكِسْمأَف ُبَك ُّرلا ُمُكَل ْتَّنُس] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نعو ـ2□

ىئاسنلاو .

2. (2590)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Diz kapağı(nı tutmak) sizin için sünnet kılınmıştır. Öyle ise rükûda diz kapaklarını kavrayın." 761

AÇIKLAMA:

[757] Ebû Dâvud, Salât: 148, (862); Nesâî, İftitah: 145, (2, 214); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/453.

[758] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/453.

[759] Ebû Dâvud, Salât: 150, (868); Nesâî, İftitah: 90, (2, 184, 185); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/454.

Hz. Ömer de rükû sırasında ellerle diz kapaklarının kavranacağını rivayet etmektedir. Bir başka rivayette: "(Rükûda) sünnet, diz kapaklarından yakalamaktır" demiştir. Tirmizî'deki rivayette ise şöyle buyurmuştur: "Diz kapakları peygamberinizin sünnetidir, öyleyse (rükûda) diz kapaklarını yakalayın." Rivayet Beyhakî'de şöyle gelmiştir: "Biz rükûya gittiğimiz zaman ellerimizi dizlerimizin arasına koyardık. Hz. Ömer: "(Namaz) sünnetlerinden biri de dizlerden tutmaktır" dedi." İbnu Hacer bu rivayetin merfû olduğunu belirtir ve: "Çünkü der, Sahâbî, şu sünnettir, şöyle yapmak sünnettir dedi mi bu ref'e delâlet eder." Merfû demek Hz. Peygamber'e nisbet edilen demektir.762

ىلَع َدَمَتْعا َو ِه ُيَدَي َعَضوَف َدوُجُّسلا ٍب ِزاَع ُنب ُءا َرَبْلا اَنَل َفَص
َو] :لاق قاحسإ ىبأ نعو ـ3□

هاللّ ُلوُس َر َناَك» :ىرخأ ىفو.[ُدُجْسَي # ِ هاللّ ُلوُسر َناَك □ #
اَذَكه :َلاقو ُهَت َزي ِجَع َعَف َر َو ِهْيَتَبْك ُر

اراصف هيبنج نع هيدي ىفاج ىأ «َحَّنَج» ىنعمو.ىئاسنلاو دواد
وبأ هجرخأ .«َحَّنَج ىهلَص اَذإ

. حانجلا لثم هل

3. (2591)- Ebû İshak anlatıyor: "Berâ İbnu Âzib (radıyallâhu anh) bize secdeyi şöyle vasfeyledi: Ellerini (yere) koydu, dizleri üzerine dayandı, kalçasını (havaya) kaldırdı ve: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle secde yaparlardı" buyurdu."

Bir diğer rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namaz kılınca kollarını kanat gibi yanlarına açardı"

denmiştir." 763

عَف ْرا َو َكْيهفَك ْعَضَف َتْدَجَس اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق]
4ـ نعو ءاربلا ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق:

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[َكْيَقَف ْرِم .

4. (2592)- Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Secde ettiğin zaman ellerini yere koy, dirseklerini (havaya) kaldır." 764

نْيَب :َلاق ؟َدَجَس اَذإ ُهَهْج َو ُعَضَي # ُّبهنلا َناك َنْيأ :ِءارَبْل
5ـ يفو ةياور يذمرتلل لاق:]ِل ُتْلُق

. [هْيهفَك

5. (2593)- Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Berâ'ya:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) secde edince yüzünü nereye koyardı?" diye sordum.

"Ellerinin arasına" diye cevap verdi."[765]

ضاَيَب وُدْبَي ىَّتَح ِهْيَدَي َنْيَب َجَّرَف ىهلَص َذإ # ُّبهنلا َناك] □
□6ـ نعو هاللّدبع نب كلام نب ةنيحب لاق:

ىئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِهْيَطْبإ .

6. (2594)- Abdullah İbnu Mâlik İbni Buhayne (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda secdeye gidince ellerinin arasını, koltukaltı beyazlıkları görününceye kadar açardı."[766]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen ellerinin arasını açmaktan maksad ellerini yan taraflarından uzaklaştırmak mânasına gelir.

Kurtûbî, secde sırasında ellerin arasını açmanın hikmetini, secdeyi rahat yapmakla îzah eder: "Yüz, yere hafifçe dayanmış olur, ne alnı ne de burnu secde sırasında (çöken ağırlıktan) müteessir olmaz ve böylece yere değme sırasında rahatsızlık hissetmez." Başka âlimler de: "Bu şekildeki secde ile, hem a'zâmi ölçüde tevâzu izhâr etmiş olur; hem de alın ve burun tembellerin durumuna zıdlık içerisinde yere en iyi şekilde konmuş olur" demiştir. Nâsıruddin İbnu'l-Münîr bu tarz secdede bir başka hikmet görür: "Her uzuv secdede kendini müstakillen izhâr [762] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/455.

[763] Ebû Dâvud, Salât: 158, (896); Nesâî, İftitah: 141, (2, 212); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/455.

[764] Müslim, Salât: 234, (494); Tirmizî, Salât: 202, (271); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/455.

eder ve (diğerlerinden) ayrılır. Böylece tek bir insan, secdesi esnasında, birçok imiş gibi olur. Bunu icâb ettiren husus her bir uzvun tek başına müstakil olması, secdesinde de bir diğerine dayanmama gereğidir. Bu hal, safta birbirine değerek bütünleşmeye zıddır. Çünkü saf hali, musallilerin tek bir vücût gibi, aralarında birlik izhâr etmeleri gereken haldir."767

هْيَعارِذ ُش ِرَتْفَي ًَف ْمُكُدَحأ َدَجَس اَذإ :َلاق # َّبهنلا َّنأ]□
:هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بىأ نعو ـ7□

يذمرتلا هجرخأ .[ِبْلَكلا َشا َرِتْفا .

7. (2595)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz secde edince kollarını, köpeğin yayması gibi yere yaymasın."768

AÇIKLAMA:

Secde sırasında kollar havaya kaldırılacak, yere değdirilmeyecektir. Resûlullah yere bırakmanın mekruh olduğunu, yatan köpeklerin bacaklarını yere sermelerine teşbih buyurarak ifade etmiş olmaktadır. 769

ْبِصَن َو ِنْيَدَيلا ِعْض َوب َرَمأ # َّبهنلا َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
هيبأ نع دعس نب رماع نعو ـ8□

يذمرتلا هجرخأ .[ِنْيَمَدَقْلا .

8. (2596)- Âmir İbnu Sa'd babasından (Sa'd'dan) (radıyallâhu anh) naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (secdede) ellerin yere konulmasını, ayakların da dikilmesini emretti." 770

ب ِصْنَي ْمَل َو َلَدَتْعا َعَك َر اَذإ :# ُّبهنلا َناك] :لاق هْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ىدعاسلا ديمح بىأ نعو ـ9□

نَع ِهْيَدُضَع ىفاَج ًاد ِجاَس ِض ْر ًا ىلإ ى َوْهأ اَذإ َو ،هْيَتَبْك ُر ىلَع□
ِهْيَدَي َعَض َو َو ُهُعِنْقُي ْمَل َو ُهَسأ َر

ىئاسنلا هجرخأ .]ِهْيَلْج ِر َعِباَصأ َخَتَف َو ِهْيَطْبإ .

9. (2597)- Ebû Humeyd es-Sâidî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) rükû yapınca itidali muhafaza eder, başını (yukarı) dikmez, (aşağı da) eğmezdi. Ellerini dizkapaklarının üzerine koyardı. Secde için yere eğilince adalelerini koltuk kısmından yana açardı. Ayaklarının parmaklarını da aralardı." 771

AÇIKLAMA:

1- Teysîr, Nesâî'de iki ayrı bâbta geçen hadisi birleştirmiştir.

2- Rükûda itidalden maksad -Sindî'nin açıklamasına göre- vücûdun ne fazla yüksek tutulması ne de fazla eğilmesidir. Nitekim arkadan gelen şu ifade, itidalden maksadı açıklamaktadır: "Başını (yukarı) dikmez, (aşağı da) eğmezdi." 772

ض ْر ًا َن ِم ُهَتَهْبَج َو ُهَفْنأ َنَكْمأ دَجَس اَذإ َناك :# َّبىهنلا َّنأ] :□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًاضيأ هنعو ـ11□

هححصو يذمرتلا هجرخأ .]ِهْيَبِكْنَم َوْذَح ِهيهفَك َعَض َو َو .
ِهْيَبْنَج ْن َع ِهْيَدَي َّحَن َو

10. (2598)- Yine Ebû Humeyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) secde ettiği zaman, burnunu ve alnını yere koyardı. Ellerini yanlarından aralardı, avuçlarını omuzları hizasına koyardı."773

هْيَدَي َلْبَق ِهْيَتَبْك ُر َعَض َو َدَجَس اَذإ # ُّبهنلا َناَك] : لاق□□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رُجُح نب لئاو نعو ـ11□

ننسلا باحصأ هجرخأ .[ِهْيَتَبْك ُر َلْبَق ِهْيَدَي َعَف َر َضَهَن .
اَذإو

[767] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/456.

[768] Tirmizî, Salât: 205, (275); Ebû Dâvud, Salât: 158, (901); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/456.

[769] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/457.

[770] Tirmizî, Salât: 206, (277, 278); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/457.

[771] Nesâî, İftitah: 96, (2, 137); 138, (2, 211); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/457.

11. (2599)- Vâil İbnu Hucr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) secde edince, yere, dizkapaklarını ellerinden önce koyardı. Kalkınca da ellerini dizkapaklarından önce kaldırırdı." [774]

ىلَع َضَهَن َضَهَن اَذإو ،ه ْيهفَك َنْيَب ُهَتَهْبَج َعَض ًَو َدَجَس اَّمَلَف]
دواد ىب‘ ىرخأ يفو ـ12□:

هِذ ِخَف ىلَع َدَمَتْعا َو ِهْيَتَبْك ُر□] .

12. (2600)- Ebû Dâvud'un diğer bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) secdeye gidince alnını ellerinin arasına koydu, kalkınca da dizkapaklarının üzerine kalktı ve dizlerine dayandı." [775]

AÇIKLAMA:

Son iki hadis, secdeye giderken önce dizlerin sonra ellerin yere konacağını, secdeden kıyâma kalkarken de önce ellerin, sonra da dizlerin yerden kaldırılacağını, ifade ediyor. Bu şekilde hareket edilmesi cumhurun müşterek görüşüne göre sünnet kabul edilmiştir. 776

ك ُرْبَي ً َف ْمُكُدَحأ َدَجَس اَذإ :# هاللّ ُلوُس َر لاق] :ًَلاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ13□

ننسلا باحصأ هجرخأ .[ِهْيَتَبْك ُر َلْبَق ِهْيَدَي َعَضَي ، ُريِعَبْلا .
ُك ُرْبَي اَمَك

13. (2601)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz secde edince, devenin çöküşü şeklinde yere çökmesin, yani ellerini dizlerinden önce yere koymasın." 777

AÇIKLAMA:

Bu hadis, önceki hadisi te'yid eder mahiyettedir. Orada, secde sırasında önce dizlerin sonra ellerin konulması emredilirken, burada ellerin dizlerden önce yere konması yasaklanmakta ve bu hal devenin yere çöküşüne benzetilmektedir. 778

ِبْسَفَنِل ُّب ِحأ اَم َكَل ُّب ِحُأ ِيهنإ ُّل َع اَي :هل َلاق # بَّنلا نأ] :□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بلع نعو ـ14□

نأ ةصلا يف «ءاعفا».يذمرتلا هجرخأ .[ِنْيَتَدجَّسلا َنْيَب ِعْقُت ً
َف ؛ِبْسَفَنِل ُه َرْكأ اَم َكَل ُه َرْكأ َو ضعب يف بلكلا دعقي امك
ضر‘اب هيدي عضيو هيقاس بصنيو ضر‘اب هيتيلأ قصلُي

نيتدجسلا نيب هبقع بلع هتيلأ عضي نأ ءاهقفلا دنع .
«ءاعقا»و.هتاح

14. (2602)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana şunu söyledi: "Ey Ali! Ben, kendim için sevdiğimi senin için de seviyorum, kendim için hoşlanmadığımı senin için de hoşlanmıyorum, öyleyse iki secde arasında ik'âda bulunma."[779]

AÇIKLAMA:

İk'âyı açıklama hususunda âlimler fazlaca ihtilaf ederler. Nevevî der ki: "Gözardı edilemeyecek gerçek şu ki ik'â iki çeşittir: Biri, kişinin kabalarını yere yapıştırıp bacaklarını dikmesi ve ellerini de yere koymasıdır, tıpkı köpeklerin ik'âsı gibi. Lügatcilerden bir çoğu ve bu meyanda Ebû Ubeyd Ma'mer İbnu'l-Müsennâ ve arkadaşı Ebû Ubeyde el-Kâsım İbnu Sellâm kelimeyi böyle açıkladılar. Yasaklama bu çeşit ik'â ile ilgili ve bu mekruhtur. İkinci çeşit ik'â'ya gelince, bu iki secde arasında kabalarını, ökçeleri üzerine koymaktır." Şu halde yasaklanan ve mekruh addedilen ik'â birincisidir.[780]

[774] Ebû Dâvud, Salât: 141, (838); Tirmizî, Salât: 199, (268); Nesâî, İftitah: 128, (2, 206); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/458.

[775] Ebû Dâvud, Salât: 141, (839); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/458.

[776] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/458.

[777] Ebû Dâvud, Salât: 141, (840, 841); Tirmizî, Salât: 200, (269); Nesâî, İftitah: 128, (2, 206-207); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/458.

[778] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/458.

ة ًّصلا يف ُلُج َّرلا َسِلْجَي ْنأ ِ هاللّ ُلوسر ىَهَن] :لاق امهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ15□

اَذإ ِهْيَدَي ىلَع ُلُج َّرلا َدِمَتْعَي ْنأ ىَهَن» :ىرخأ يفو.دواد وبأ هجرخأ
و َوُه َمِتْعُم ٌد ىلَع ِهْيَدَي].

ة ًّصلا َن ِم َضَهَن□ » .

15. (2603)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (namazda) kişinin, elleriyle yere dayanarak oturmasını yasakladı." 781 Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] namazdan kalkarken kişinin ellerine dayanmasını yasakladı."782

AÇIKLAMA:

Namazın teşehhüd kısmında otururken eller dizlerin üzerine konmalıdır, sünnet olan oturuş budur. Sadedinde olduğumuz rivayetler hiçbir mazeret olmadan, teşehhüd sırasında ellerin dizlerin üzerinden kaldırılıp yere dayanarak oturmayı yasaklamaktadır. Hatta son rivayet, teşehhüdden kalkış sırasında da ellerin yere dayanmasını yasaklamaktadır. Ebû Hanîfe, kalkarken yere dayanmaksızın ayakların sırtı üzerinde kalkmak gerektiğini söylemiştir.

Bu hadisin geniş açıklaması daha önce geçti (2519 numaralı hadis) 783

رُوُدُص بلَع ِة ًّ َصلا يف ُضَهْنَي # ُّبهنلا َناك] :لاق هْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ16□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيَمَدَق .

16. (2604)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda ayaklarının sırtı üzerinde kalkardı." 784

AÇIKLAMA:

Tirmizî şârihi Mübârekfûrî, "ayaklarının sırtı üzere kalkma" tabirini, "Oturmaksızın kalkardı" diye açıklar ve devamla der ki: "Bu hadisle, celsetü'l-istirâha'nın 785 sünnet olmadığını söyleyenler istidlâl ederler. Ancak hadis zayıftır, istidlâl edilmez."

Tirmizî bu hadisi değerlendirirken "Ehl-i ilm bununla amel etmiştir" der. Ancak, Mubârekfûrî bu ifadeyi de tenkid ederek: "Tirmizî şâyet: "Bu hadisle bazı ehl-i ilim amel etmiştir" deseydi daha iyi olurdu" der. Hadisle ilgili bazı münâkaşaları aktarmayı gereksiz görüyoruz. 786

ن ِم ٍرْت َو يف َناَك اَذإف ِبهلَصُي # َّبهنلا بأ َر ُه َّنأ] : هْنَع ُ□
هاللَّ َي ِض َر ثريوحلا نب كلام نعو ـ17□

املسم إ ةسمخلا هجرخأ .[ًادِعاق َيِوَتْسَي َّتَح ْضَهْنَي ْمَل□ .
ِهِت ًَص

17. (2605)- Mâlik İbnu'l-Huveyris (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı namaz kılarken görmüştür. Efendimiz, tek rekatte iken, tam bir oturuş vaziyeti almadan kalkmamıştır." 787

AÇIKLAMA:

Bu hadis, tek rekatların sonunda kıyâma kalkmazdan önce yapılması -Şâfiî gibi bazı fakih ve muhaddislerce benimsenen- celsetü'l-İstirâha'nın meşruiyyetine delildir. Mâlik İbnu'l-Huveyris'ten yapılan bazı rivayetlerde buna yer verildiği halde bazı rivayetlerde yer verilmemiş olması, celsetü'l- istirâha'nın meşruiyyetini inkar edenlere delil olmuştur. Bu görüşte olan Tahâvî bazı rivayetlerde

---

[781] Ebû Dâvud, Salât: 187, (992).

[782] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/459.

[783] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/460.

[784] Bu hadis, Ebû Dâvud'da mevcut değildir, ancak Tirmizî'de yer almaktadır, (Salât: 214, (288).); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/460.

[785] Celsetü'l-İstirâha: Birinci rekatle ikinci rekat, üçüncü rekatle dördüncü rekat arasında kıyama geçmeden kısa bir müddet oturma vaziyetinde kalmadır. 2582 numaralı hadisin açıklamasına -4numaralı kısım-bakılsın.

[786] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/460.

yer verilen celsetü'l-istirâha'nın yaşlılık, hastalık gibi bir mazeretten ileri geldiğini söyler ve "şâyet dinde böyle bir şey olsaydı hususi bir beyanla teşrî edilirdi- böyle bir beyan yoktur" der.

Bu konuda bazı mütâlaaları 2582 numaralı hadisin izahında kaydettik, burada tekrar etmeyeceğiz.[788]

عَضَي بِذَّلا ىلَع ِهْيهفَك َعَض َو َدَجَس اَذإ َناَك امهْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر َرَمُع َنبا َّناأ[:عفان نعو ـ18□

ىلَع اَمُهَع َضَي َّتَح ُهَل ٍسُن ْرُب ِتْحَت ْنِم ِهْيهفَك ُج ِرْخُيَل ُهَّنإ َو
،د ْرَبْلا ِديِدَش ٍم ْوَي يف ُهُتْيأ َر ْدَقَل َو ،هْيَلَع

كلام هجرخأ .]ِءاَبْصَحلا .

18. (2606)- Nâfî (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) secde ettiği zaman ellerini, yüzünü koyduğu şeyin üzerine koyardı. Ben O'nu çok soğuk bir günde gördüm, ellerini (giymekte olduğu) bürnusunun altında çıkarmış çakılların üzerine koymuştur."[789]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ellerin de aynen yüz gibi secdede yere değmesinin sünnet olduğunu ifade etmektedir. Secde edilen mahal her ne ise, eller de alın gibi, araya herhangi bir hâil (mâni) girmeden değmelidir. İbnu Ömer çok soğuk bir günde bu maksadla elini cübbesinin içerisinden çıkararak soğuk olduğu anlaşılan çakıllarının üzerine başı ile birlikte koymuştur. Böyle yapmak sünnet olmasaydı cübbesinin gerisinden de ellerini yere koyabilirdi. Şunu da belirtelim ki, İbnu Ömer bunu amelin efdalini tahsil için yapıyordu, vecîbe olarak değil. Nitekim Tâbiînden birçok kimsenin elleri elbiselerinin içinde olduğu halde secde ettikleri rivayet edilmiştir.[790]

نَاكَ وَ] :س ْوأ نب نابهأ همسا ةرجشلا باحصأ نم لجر نع رهاز□
نب ةأزجَم نعو ـ19□

براخبلا هجرخأ .[ًةداَسِو ِهْيَتَبْك ُر َتْحَت َلَعَج َدَجَس اَذإ .
َناَكَف .ِهْيَتَبْك ُر ِبكَتْشَي

19. (2607)- Mecze'e İbnu Zâhir, Ashâbu Şecere'den Uhbân İbnu Evs'ten naklettiğine göre, Uhbân "Diz kapaklarından rahatsızdı, secde ettiği zaman dizkapağının altına minder koyardı." 791

دوُجُّسلا ُضي ِرَملا ُعِطَتْسَي ْمَل اَذإ :ُلوُقَي َناك امهْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر َرَمُع َنبا َّنأ] :عفان نعو ـ21□

كلام هجرخأ .[ًائْيَش ِهتَهْبَج ىلإ ْعَف ْرَي ْمَل َو ِهِسأ َرِب َأَم .
ْوأ

20. (2608)- Nâfî (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) şöyle derdi: "Hasta kimse secde etmeye muktedir olamazsa başıyla ima eder, alnına herhangi bir şey kaldırmaz." 792

AÇIKLAMA:

Son iki rivayet, mazereti olanların namaz esnasında bazı kolaylıklardan istifade edebileceğini göstermektedir.

Birincide diz kapağının altına, gereğinde yumuşak birşeyler koymaya cevaz verilmektedir. İkincide secde edemeyecek durumda olanların yere ima ederek secde yapacağını ve fakat eliyle bir şey kaldırarak secde yerine geçmek üzere alnına değdirmeyeceğini ifade etmektedir. Ulemanın çoğu bunu mekruh addetmiştir. Ancak İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) ile Urve'nin câiz addettiği bilinir. İbnu Abdilberr, Ümmü Seleme'nin rahatsızlığı sebebiyle koluna secde ettiğini kaydeder.

İma'dan maksad, namazda rükû ve secde'ye işaret olmak üzere başı eğmektir. İma ayakta da yapılabilir, oturarak da. 793

SECDE ÂZÂLARI

[788] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/461.

[789] Muvatta, Kasru's-Salât: 59, (1, 163); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/461.

[790] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/461.

[791] Buhârî, Megâzi: 35; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/462.

و ٍءاَضْعأ ِةَعْبَس ىلَع َدُجْسَن ْنأ # ُّىبهنلا اَن َرَمأ] : لاق□ □□ □
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نع ـ1□

ةسمخلا هجرخأ .[ِنْيَلْج ِهرلا َو ِنْيَتَبْك ُّرلا َو ِنْيَدَيْلا َو .
ِةَهْبَجلا :ًاب ْوَث ًَو ًارْعَش َّفُكَن

1. (2609)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize yedi âzâ üzerine secde etmemizi, saçımızı ve elbisemizi toplamamamızı emretti. Bu âzâlar şunlardır: "Alın, eller, diz kapakları, ayaklar." [794]

ىلإ ِهِدَيِب َراَشأ َو ،ِةَهْبَجلا :ِمُظْعأ ِةَعْبَس ىلَع َدُجْسأ ْنأ ُت ْرِمأ :
َلاق # َّىبهنلا هنأ] :ىرخأ يفو ـ2□

ظفل اذه .[َرْعَّشلا ًَو َبا َيِهثلا َّفُكَن ًَو ،نْيَمَدَقْلا ِفا َرْطأ َو ،ِنْيَتَبْك
ُّرلا َو ،ِنْيَدَيْلاو ،ِهِفْنأ

دوجسلاو عوكرلا دنع نيديلاب بوثلا عمج « ُّفَكلا».نيخيشلا .

2. (2610)- Bir diğer rivayette şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben yedi kemik üzerine secde etmekle emrolundum: Alın, -ve eliyle burnunu işaret etti- eller, diz kapakları, ayakların etrafları. Ne elbiseleri ne de saçı (secde sırasında) toplamayız." 795

İkinci rivayet Sahiheyn rivayetidir.796

اَذإف ُه ْج َوْلا ُدُجْسَي اَمَك ِناَدُجْسَت ِنْيَدَيْلا هنإ] : لاق هعفري
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ3□

ىئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَمُهْعَف ْرَيْلَف ُهَعَف َر اَذإ َو .
،اَمُهَعَضْيَلَف ُهَهْج َو ْمُكُدَحأ َعَض َو

3. (2611)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nisbet ederek buyurdu ki: "Eller de secde eder, tıpkı alnın secde etmesi gibi. Öyleyse, biriniz alnını secdeye koyunca ellerini de koysun.

Alnı secdeden kaldırdımı onları da kaldırsın." 797

KUNÛT

ض َرَعَف ُءا َّرُقْلا ْمُهَل ُلاَقُي ٍةَجاَحِل ٍّج َر َنيِعْبَس # ُّبهنلا□
َثَعَب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ1□

ُلاَقُي اَهَل ُرْئِب َةَنوُعَم . َلاَقف ُم ْوَقْلا : هاللّو ِ اَم ْمُكاهياإ َرأ اَنْد
ٍرْئِب َدْنِع ُنا َوْكَذ َو ُلْع ِر ،ٍميَلُس ِنْم ِناهيَح ْمُه َل

ةاَد َغلا ِة ًص َ يف ًارْهَش ْمِهْيَلَع # ُّبهنلا اَعَدَف . ْمُهوُلَتَقَف□□
َّبهنلا ِةَجاَح يف َنو ُزاَتْجُم ُنْحَن اَمَّنإ

غا َرَف َدْنِع ْوأ ِعوُكُّرلا َدعْبأ ،توُنُقْلا ِنَع ًاسَنأ ُلَج َر َلأَسَف . ُتُنْقَن□
أَنُك اَم َو ،توُنُقْلا َءْدَب َكلَذو

دْعَب» :برخأ ةياور يفو.يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِةَءا َرِقْلا□
ِغا َرَف َدْنِع ْلَب َ. :َلاق ؟ِةَءا َرِقْلا

. « □عوُكُّرلا

1. (2612)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ihtiyaç sebebiyle, kendilerine Kurrâ denilen yetmiş kişiyi yola çıkardı. Süleym aşiretinden Ri'l ve Zekvân adında iki kabîle, Bi'r-i Ma'ûne (Ma'ûne Kuyusu) denilen bir suyun yanında bunların önünü kesti. Hey'et bunlara: "Biz size gelmedik. Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir ihtiyacı için gidiyoruz" dediler. Ancak öbürleri bunları dinlemeyip öldürdüler.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (duruma muttali olduktan sonra) sabah namazlarından sonra bir ay boyu onlara bedduâ etti. Bu hadise namazda kunût okumanın başlangıcı oldu. Biz kunut yapmıyorduk." Abdülaziz İbnu Süheyb der ki: "Bir zât Enes (radıyallâhu anh)'e Kunût'dan sorarak: "Bu, rükûdan sonra mı yoksa kırâatın tamamlanmasından sonra mı?" dedi. Enes: "Hayır, kırâatin bitiminde" diye cevap verdi."

Bir başka rivayette (Enes şöyle) dedi: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ay boyu] rükûdan sonra (kunût yaparak bazı Arap kabîlelerine bedduâ etti.)" [798]

. [□لوسر ُ هاللّ ِ # ارْهَش ً دْعَب َ رلا ُّ عوُك ِ يف ص َ ةً ِ الصبُّحْ
تَنَق] :برخأ يفو ـ 2□

2. (2613)- Bir başka rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazından sonra bir ay boyu kunût yaptı" denmiştir." [799]

---

[794] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/463.

[795] Buhârî, Ezân: 133, 134, 137; Müslim, Salât: 227-231 (490); Ebû Dâvud, Salât: 155, (889, 890); Tirmizî, Salat: 203, (273); Nesâî, İftitah: 130, (2, 208); İbnu Mâce, İkâmet: 19, (883-885).

بلَع وُعْدَي ِرْجَفلا ِة ًَص يف ِعوُكُّرلا َدْعَب ًار ْهَش َتَنَق # ِ هاللّ
َلوسر هنأ] :ملسملو ـ3□

بئاسنلاو دواد بأ ةياور يفو.«ِرْجَفْلا َو ِب ِرْغَملا يف ُتوُنُقْلا:
َناك» :لاق براخبللو.[َةَّيَصُع

«هَك َرت َّمُث ًارْهَش َتَنَق□ » .

3. (2614)- Müslim'in bir rivayetinde: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir ay boyu sabah namazında rükûdan sonra kunût yaparak Useyye (kabîlesi)ne bedduâ etti" denir."

Buhârî'nin bir rivayetinde: "Kunût, akşam ve sabah namazındaydı" denir." Ebû Dâvud ve Nesâî'nin bir rivayetinde: "Bir ay kunût yaptı sonra terketti" denir."800

AÇIKLAMA:

Burada Kunût duâsının teşrî sebebiyle ilgili rivayetler gözükmektedir. Bu rivayetlerden çıkan neticeyi şöyle hülâsa edebiliriz:

1- Hanefîlerce Vitr namazının üçüncü rek'atinde okunan Kunût, duâsı, tarih kitaplarına Bi'r-i Ma'ûne Vak'âsı diye geçen hadiseden sonra teşrî edilmiştir. Bu hadisenin özeti şudur: Hicretin dördüncü yılında Ebû Berâ Âmir İbnu Mâlik, Medîne'ye gelip Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den Necid'e İslâm'ı yayacak bir hey'et göndermesini ister. Resûlullah gidecek heyetin can emniyetinden emin olmadığını söyleyerek müsbet cevap vermek istemezse de Ebû Berâ'nın garanti vermesi üzerine, Kurrâ tabir edilen Ehl-i Suffe'ye mensup 70 kişilik bir hey'eti gönderir.

Ancak, bu he'yet Bi'r-i Maûne nam mevkide pusuya düşürülür. Sadece Amr İbnu Umeyye ed-Damri hariç hepsi bu ihânetin kurbanları olarak şehid edilirler.

2- Bu ihânete son derece üzülen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ay boyu, bu ihâneti tezgahlayan Ri'l ve Zekvân kabîlelerine namazda bedduâ eder.

3- Rivayetler, görüldüğü üzere kunût denen bu bedduânın hangi vakitte, hangi rek'atte, re'katin neresinde olduğuna dair bazı farklılıklar ihtiva etmektedir.

Müteakip rivayetler bu mevzuyu tamamlayıcı mahiyettedir. 801

رْهُّظلا يف ًاعِباَتَتُم ًارْهَش # ِ هاللّ ُلوُس َر َتَنَق] :لاق امهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ4□

ن ِم ُهَدِمَح ْنَمِل َعِمَس َلاق اَذإ ِة ًَص ِهلُك ِرُبُد يف ،حْبُّصلا ِة ً□
َص َو ِءاَشِعْلاو ِب ِرْغَملا َو ِرْصَعْلا َو

هَفْلَخ ْنَم ُنِهمَؤُي َو ،ةَّي َصُع َو َنا َوْكَذ َو ٍلْع ِر ىلَع ٍمْيَلُس ْنِم□].
ِءاَيْحأ ىلع وُعْدَي ،ة َري ِخ‘ا ِةَعْك َّرلا

دواد وبأ هجرخأ .

4. (2615)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tam bir ay boyu, hiç aralık vermeden her namazın peşinde, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarında Kunût yaptı. Şöyle ki: Son rek'at'te semi'allahu limen hamideh deyince Süleym aşiretinden Ri'l, Zekvân, Useyye kabîlelerine bedduâ ediyor, namazda kendine uyanlar da âmîn diyorlardı." 802

لاَقف ُهَسأ َر َعَف َر َّمُث # ِهاللّ ُلوسر َعَك َر] :لاق هْنَع ُ□ :
هاللّ َي ِض َر ىرافغلا ءاميإ نب فافُخ نعو ـ5□

نَايَحْلا ينَب نْعَلا ّمُهَّللا : ُهَلوُس َر َو َ هاللّ ِتَصَع ُةَّيَصُع َو :□ □
ُهاللّ اَهَمَلاَس ُمَلْسأ َو ؛اَهَل ُ هاللّ َرَفَغ ، ٌراَفِغ

ملسم هجرخأ .[ًاد ِجاَس َعَق َو َّمُث . َنا َوْكَذ َو ٍّع ِر َنْعَلا َو .

798 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/465.

799 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/466.

800 Buhârî, Vitr: 7, Cenâiz: 41, Cizye: 8, Megâzi: 38, Da'avât: 59; Müslim, Mesâcid: 297-308, (677-679); Ebû Dâvud, Salât: 345, (1444-1445); Nesâî, İftitah: 116, (2, 200); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/466.

5. (2616)- Hufâf İbnu Îmâ el-Gıfârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) rükû'ya gitti, sonra başını kaldırdı ve "Gıfâr kabîlesini Allah mağfiret etsin, Eslem kabîlesine Allah selâmet versin, Useyye Allah'a ve Resûlüne isyan etmiştir. Allahım, Benî Lihyân'a lânet et. Ri'l ve Zekvân'a da lânet et" deyip secdeye gitti." 803

يف ِعوُك ُّرلا َنِم ُهَسأ َر َعَف َر اَذإ # ِ هاللّ َلوُس َر َعِمَس ُهَّنأ]
:امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ6□

اَنَّب َر ُهَدِمَح ْنَمِل ُ هاللّ َعِمَس ُلوُقَي اَم َدْعَب ،ًان ًُف َو ًان ًُف
ُنَعْلا َّمُهَّللا : ُلوُقَي ِرْجَفْلا َنِم ِة َرِخا ِةَعْك َّرلا

سْيَل : ِهْيَلَع ُ هاللّ َل َزْنأَف . ُدْمَحلا َكَل َو□

يذمرتلاو ىراخبلا هجرخأ .[َنوُمِلاَظ ْمُهَّنإَف ْمُهَبِّذَعُي ْوأ .
ْمِهْيَلَع َبوُتَي ْوأ ٌءْىَش ِرْمَ‘ا َن ِم َك ًَل

6. (2617)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sabah namazının son rekatinin rükûsundan başını kaldırınca semi'allâhu limenhamideh Rabbenâ ve leke'lhamd dedikten sonra şöyle söylediğini işitmiştir: "Allahım falancaya falancaya lânet et." Allah Teâlâ Hazretleri bunun üzerine şu meâldeki âyeti indirdi: "(Kullarımın) işinden hiçbir şey sana ait değildir. (Allah) ya onların tevbesini kabul eder, yahud onları, kendileri zâlim (kimse)ler oldukları için, azablandırır" 804 (Âl-i İmrân 128).

AÇIKLAMA:

Bu hadisi Nesâî: "Kunûtta münâfıkların lanetlenmesi" başlığını taşıyan bir bâbta verir. Hadisin başka vecihlerinde kaydedilen sarâhat, burada lânetlenen kimselerin Bi'r-i Maûne vak'âsı ile alakası olmadığını gösterir. Çünkü, diğer rivayetlerde bu şahısların ismi kaydedilmiştir: Saffân İbnu Ümeyye, Süheyl İbnu Umeyr, Hâris İbnu Hişâm, Amr İbnu'l-Âs. Allah bilahere bunların hepsine de hidayet vermiştir.805

ناكَف ٍبْعَك ِنْب ِهى َبُأ ىلَع َساهنلا َعَمَج ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر☐
ِباهطَخلا َنب َرَمُع َّنأ]: نسحلا نعو ـ7☐

فهلَخَت ُر ِخا َو ُا ْرشَعلا ِتَناَك اَذإف .ِبقاَبلا ِفْصِهنلا يف ِّإ ْمِهب☐
ُتُنْقَي ًَو ًةَلْيَل َني ِرْشِع ْمُهَل ِهِلَصُي

دواد وبأ هجرخأ .[ُّبَأ َقِبأ : َنوُلوُقَي اوُناَك َو .ِهِتْيَب يف .
هِلَصَف

7. (2618)- Hasan Basri (rahimehullah) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh), halkı, Übeyy İbnu Ka'b üzerinde topladı. O, bunlara ramazanda yirmi gece namaz kıldırdı. Bu esnada (vitirlerde) sadece son yarıda kunût yaptı, daha önce hiç kunût yapmadı. Son on kalınca cemaate gelmedi, teravihi evinde kıldı. Halk: "Übeyy (cemaatten) kaçtı" dedi."806

AÇIKLAMA:

Başka rivayetlerin tasrihine göre Hz. Ömer erkeklere ve kadınlara ayrı ayrı imam tayin etmişti. Erkeklerin imamı Übeyy İbnu Ka'b (radıyallâhu anh), kadınların da imamı Süleymân İbnu Ebî Hasme idi. Rivayet Übeyy İbnu Ka'b'ın ramazanın ilk on gecesinde vitir namazlarında Kunût duâsı okumadığını, ikinci on gecede okuduğunu bildirmektedir. Son onunda mescidde kılmadığı için evinde okuyup okumadığı belirtilmiyor. Bu esnada namazı Hz. Muâz kıldırmıştır.

Halk Übeyy İbnu Ka'b'ın teravih kıldırmak üzere mescide gelmeyişini hoş karşılamamış olacak ki, hakkında "kaçtı" kelimesini kullanmışlardır. Arapçada aslında kölenin efendisinden kaçmasıdır. قبأ Übeyy İbnu Ka'b'ın son onda vitri evde kılmasının sebebiyle ilgili muhtelif tahminlerde bulunulmuştur. Bunlardan birine göre radıyallâhu anh, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sünnetine uymak için böyle yapmıştır.

Kunût'un ramazının tamamında mı yoksa yarısında mı okunduğu da ihtilaflıdır. Umumiyetle ikinci yarısında okunduğu te'yid edilir. [807]

[803] Müslim, Mesâcid: 308, (679); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/467.

[804] Buharî, Tefsîr: Âl-i İmrân 9, Megâzi: 21, İ'tisâm: 17; Tirmizî, Tefsîr: Âl-i İmrân (3007); Nesâî, İftitah: 121, (2, 203); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/468.

[805] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/468.

تاَمِلَك # ِ هالّ ُلوُس َر ِنَمهلَع] :لاق امهْنَع ُ هالّ َي ِض َر□
بلاط بأ نب بلع نب نسحلا نعو ـ8□

تْيَّل َوَت ْنَميِف ِنَّل َوَت َو ، َتْيفاَع ْنَميِف ِنِفاَع َو ، َتْيَدَه□ □
ْنَميِف ِنِدْها َّمُهَّللا :ِرْت َوْلا يف هنُهلُوُقأ

نَم ُّلِذَي َ ُهَّنإ َو ، َكْيَلَع ىَضْقُي ًَو ى ِضْقَن َكَّنإف ،تْيَضَق اَم َّرَش□
ِنِق َو ، َتْيَطْعأ اَميِف ِيل ْك ِراَب َو

ننسلا باحصأ هجرخأ .[َتْيلاَعَت َو اَنَّب َر َتْك َراَبَت ، َتْيلا َو .

8. (2619)- Hasan İbnu Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana vitirde okuduğum bir duâ öğretti. Şöyle ki: "Allahım! Beni hidayet verdiklerinden kıl, âfiyet verdiklerinden eyle, Beni, işlerini üzerine aldıkların arasına koy. (Ömür, mal, ilim, v.s.'den) verdiklerini hakkımda mübârek kıl. Vukûuna hükmettiğin şerlerden beni koru. Sen dilediğin hükmü verirsin, kimse seni mahkum edemez. Sen kimin işini üzerine aldıysan o zelîl olmaz. Rabbimiz! Sen münezzehsin, muallâsın." [808]

مُهَّللا :ِه ِرْت َو ِر ِخآ يف ُلوُقَي َناَك # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ] :□□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بلاط بأ نب هيلع نعو ـ9□

كِب ُذوُعأ َو ، َكِتَبوُقُع ْنِم َكِتَفاَعُمِب ُذوُعأ َو ، ِكِطَخَس ْنِم□
َكاَض ِرِب ُذوُعأ يِهنإ

ننسلا باحصأ هجرخأ .[َكِسْفَن ىلَع َتْيَنْثأ اَمَك َتْنأ ، َكْيَلَع .
ًءاَنَث ى ِصْحأ َ ، َكْنِم

9. (2620)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vitrinin sonunda şunu okurdu: "Allahım! Senin gadabından rızana sığınırım, cezandan affına sığınırım. Senden sana sığınırım. Sana (layık olduğun) senâyı saymaya gücüm yetmez. Sen, kendini senâ ettiğin gibisin." 809

AÇIKLAMA:

Bazı şârihler bu duânın selamdan sonra okunduğunu söylerler. Nitekim Nesâî'nin rivayetlerinin birinde: "(Aleyhissalâtu vesselâm) namazından çıkıp, yatmaya hazırlanırken okurdu" denmiştir. Bu te'vil, duânın vitir namazında da okunmasına mâni değildir. Esasen rivayetin zâhiri bunu ifade eder. 810

ملسم هجرخأ .[ِتوُنُقْلا ُلوُط ِة ًَّصلا ُلَضْفأ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر رباج نعو ـ11□

مايقلا انه «ِتوُنُقْلاِب» دارملاو.يذمرتلاو .

10. (2621)- 811 Hz. Câbir (radıyallâhu anh) demiştir ki: "En efdal namaz, kunûtu uzun olandır."

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadis namazda okunan kunût üzerinedir. Son rivayet, Teysîr'de Hz. Câbir'in kendi sözü gibi nakledilmiş. Tirmizî'de ise merfû olduğu açıktır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Hangi namaz efdaldir?" diye sorulunca: "Kunûtu uzun olandır!" diye cevap vermiştir. Ancak ulema buradaki kunût'tan maksadın kıyâm olduğunu belirtir. Hadis, böylece namazda kırâatı mümkün mertebe uzun kılmaya teşvik etmiş olmaktadır.

Hadis ayrıca, kıyam'ın rükû ve sücûddan efdal olduğunu da ifade etmektedir. Başta Şâfiî, bazı âlimler bu görüştedir. 812 **2-** Vitir duâsı olarak farklı rivayetlerin varlığı, Resûlullah'ın bunların hepsini okuduğunu ifade eder.

TEŞEHHÜD

---

808 Ebû Dâvud, Salât: 340, (1425, 1426); Tirmizî, Salât: 341, (464); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 51, (3, 248); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/469.

809 Ebû Dâvud, Salât: 340, (1427); Tirmizî, Da'avât: 123, (3561); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl: 51, (3, 248-249); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/470.

810 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/470.

1- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [عَلَّمَنِي رَسُولُ اللّهِ # التَّشَهُّدَ، كَفِّي بَيْنَ كَفَّيْهِ كَمَا

يُعَلِّمُنِي السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ: التَّحِيَّاتُ لِلّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ

ادهمَحُم هنأ ُدَهْشأ َو ُ هاللّ هإ َهلإ َ ْنأ ُدَهْشأ ،َني ِحِلاَّصلا ِ هاللّ
ِدابِع ىلَع َو اَنْيَلَع ُم ًَّسلا ،ُهتا َك َرَبو ِ هاللّ

ْدَبع ِهلُك ىلَع ُمْتَّمَلَس ْدَقَف َكِلذ ْمُتْلَعَف اَذإ ْمُكَّنإف» نيحلاصلا ِ
هاللّ دابع دعب ةياور يف داز.[ِهاللّ ُلوُس َر

ض ْر ْ‘ا َو ِءاَم َّسلا يف ٍحِلاَص » .

1. (2622)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana, avucum avuçlarının içinde olduğu halde, Kur' ân'dan sûre öğretir gibi teşehhüd'ü öğretti." "Tahiyyât, tayyibât ve salavât 813 Allah içindir. Ey Nebi, selam, Allah'ın rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun. Selam bizim üzerimize ve Allah'ın sâlih kulları üzerine de olsun. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, yine şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın Resûludür."

Bir rivayette "Allah'ın sâlih kulları" ibaresinden sonra şöyle denmiştir: "Siz bu teşehhüdü yaptınız mı semâ ve arzdaki bütün sâlih kullara selam vermiş olursunuz." 814

نيخيشلا ظفل اذهو ،ةسمخلا هجرخأ .[َءاَشاَم ِءاَنَّثلا ْنِم .
ُرَّيَخَتي َّمُث] :ىرخأ يفو ـ2

2. (2623)- 815 Bir diğer rivayette: "(Teşehhüdden) sonra dilediği senâyı yapmakta muhayyerdir" denmiştir.

هَبَجْعأ ِءاَعُّدلا َنِم ْمُكُدَحأ ْرَّيَخَتَيْل َّمُث ُهلُوُس َر َو ُهُدْبَع
ادهمَحُم َّنأ ُدَهْشأ َو] :دواد ىبأ ةياور يفو ـ3

ِهب وُعْدَيف ِهْيَلإ] .

3. (2624)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Şehadet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve elçisidir" (dersiniz). Sonra her biriniz hoşuna giden duâyı seçip onunla duâ etsin." 816

فِهلأ َّمُهَّللا :َدُّهَشَّتلا اَن ُمِهلَعُي اَمَك ِتا َوَعَّدلا ِهِذه ْنأ :□
َّنُهاَنُمِهلَعُي َناَك َو] :برخأ يف دواد ب‘و ـ4□

اَنْدِها َلُبُس َّ ًسلا ِم . َو ِهجَن اَن َنِم ِتاَملُّظلا ِلاِب روُّنلا ، َو اَنِبهنَج
َو اَنِنْيَب َتاَذ ْحِلصأ َو ،اَنِبوُلُق َنْيَب

َو ِراَب ْك اَنَل يف اَنِعاَمْسأ َو اَنِراَصْبأ َو اَنِبوُلُقو اَنِجا َو ْزأ َو
َوَفْلا ِحا َش اَم َرَهظ اَهْنِم َو اَم َنَطب،

ِح ُمي . َو اَنْلَعْجا َشاَكِر ِني َنِلِعْمَتِك َنيِنْثُم اَهِب اَهيِلِباَق َو اَهَّمِتأ
َو ْدُرِه ِياَّتِنا، َو ُتْب اَنْيَلَع ِإَّنَك َتْنأ َّتلا َّوَبا ُلارهم

.]اَنْيَلَع

4. (2625)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "...bize onları öğretirdi veya şu duâları bize teşehhüdü öğrettiği gibi öğretirdi: "Allah'ım! Kalplerimizi birleştir, aramızdaki geçimsizliği düzelt. Bizi selâmet yollarına sevket, zulümâttan nûra kavuştur. Bizi, çirkinliklerin açık ve gizli olanlarından uzak tut. Kulaklarımızı, gözlerimizi, kalplerimizi, zevcelerimizi ve çocuklarımızı hakkımızda mübârek ve hayırlı kıl. Tevbelerimizi kabul et, sen rahimsin, tevbeleri kabul edersin. Bizleri verdiğin nimetlere şâkir, onlarla senâ edici, onları kabul edici kıl, onları (ahirette de nasib ederek) hakkımızda tamamla."817

دَقَف اَذه َتْيَضَق ْوأ اَذه َتْلُق اَذإ :ِهاللّ ُلوُسر ًامحمد نأ دهشأ َو]□
دعب :برخأ ةياور يف هلو ـ5□

دُعْقاَف َدُعقَت ْنأ َتْئِش ْنإ َو ،ْمُقَف َموُقَت ْنأ َتْئِش ْنإ ،□] .
َكَت ًَص َتْيَضَف

[813] Bu kelimeler az ileride ayrı ayrı açıklanacak.

[814] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/471.

[815] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/471.

5. (2626)- Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir" cümlesinden sonra şöyle denir: "Bunu söyledin veya şehadeti ifa ettin mi, namazını ifa ettin demektir. Kalkmak istersen kalk, oturmak istersen otur." [818]

ىلَع ُم ًَّسلا ِ، هاللّ ىلَع ُم ًَّسلا :ُلوُقَن # ِهبهنلا َعَم اَنْيهلَص اَذإ
أَنُّك] :ىئاسنلل ىرخأ يفو ـ6□

اوُلوُق ْنِكَلو .ُم ًَّسلا َوُه َ هاللّ َّنإف ِ هاللّ ىلَع ُمَّسلا اوُلوُقَت َ :#
ِ هاللّ ُلوس َر َلاَقف ،َليِئاَكيِم َو َلي ِرْب ِج

ثيدحلا .[ُتاَّي ِحَّتلا .

6. (2627)- Nesâî'nin bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la namaz kılınca: "Selam Allah'ın üzerine, selam Cibrîl ve Mikâil üzerine olsun" derdik. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Selam Allah'ın üzerine olsun demeyin. Zîra Allah selam'ın kendisidir. Ancak şöyle deyin: "Tahiyyât... Allah içindir..." [819]

AÇIKLAMA:

1- Teşehhüd, lügat olarak şehadet getirme demektir. Şehadet getirmeden maksad "Eşhedü en lâilâhe illallâh ve eşhedü enne

Muhammeden abduhü ve Resûlühu" şeklinde kalıplaşmış olan kelime-i şehadeti telaffuz etmektir. Bu cümlede Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul ve ilan vardır. Kişi bunu samimiyetle söyledimi İslâmî îmanı ifade etmiş olur. İslâm akîdesini özetleyen bu kelime-i şehadetin dinde mümtaz bir yeri ve üstün bir değeri vardır. Bunun sıkça telaffuzu tavsiye edilmiş, en kıymetli zikirlerden biri addedilmiştir. Bu sebeple, namaz gibi İslâm'ın en mühim alâmet ve ibadetinde bunun yer alması gerekmiştir. **2-** Bir de teşehhüd, namaz ıstılahı olarak ka'delerde okunan ve içerisinde şehadetin de yer aldığı hususi zikrin adıdır. Bu zikre tağlîb tarikiyle teşehhüd denmiştir.

3- Teşehhüd kelimesi, duâ adı olduğu gibi namazda bu duânın okunduğu bölümün de adıdır. Bu kısım, içinde başka ezkârlar da okunmasına rağmen teşehhüd adını alır. Çünkü diğer okunanlar tâli, teşehhüd asıldır ve bunun diğerlerine nazaran ehemmiyet ve şerefi üstündür.

Şu halde bir başka ifadeyle teşehhüd, namazın her iki rek'atten sonra oturulan kısmıdır. Bu mânada celse ve ka'de kelimeleri de kullanılmıştır. Üç ve dört rek'atli namazlarda birinci ve ikinci teşehhüd olmak üzere iki ayrı teşehhüd mevzubahistir. İki rek'atli namazlarda ise ikinci rekatin sonunda olmak üzere tek teşehhüd vardır. Üç ve dört rek'atli namazların birinci teşehhüdüne ka'de-i ûlâ veya celse-i ûlâ dendiği gibi ikinci ve son teşehhüde de ka'de-i uhrâ, ka'de-i âhire veya celse-i uhrâ, celse-i âhire gibi değişik tabirler kullanılmıştır. **4-** Sadedince olduğumuz rivayetler bu ka'delerde okunacak teşehhüd ve duâları tanıtmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan yapılan rivayetlere göre, teşehhüdlerin elfâzı farklılıklar arzeder. Bu sebeple Şâfiîlerin benimsediği rivayetle, Hanefîlerin benimsediği rivayet değişince elfazda da bazı farklılıklar araya girer. Ancak birinci ka'dede okunacak teşehhüdle ikinci ka'dede okunacak teşehhüdün farklı olması diye bir mesele mevzubahis değildir. Buhârî'nin: "Birinci (ka'de)de teşehhüd" diye iki ayrı bâb tanzim etmesi, okunacak elfazın farklılığından ileri gelmez, iki teşehhüde terettüp eden hükmün farklılığından ileri gelir. Zîra bazı âlimler ikinci ka'dede teşehhüd okumaya vacib derken birincideki teşehhüde vacib dememiştir. Seleften Ömer İbnu'l-Hattâb, Hasan Basrî, Şâfiî, bir rivayette Ahmed İbnu Hanbel, Leys, İshâk, Taberî (rahimehumullah) vâcib diyen cumhur meyanında yer alırlar. Ehl-i rey de denen Hanefîler: "Teşehhüd ve ondan sonra okunan salât müstehabtır, vacib değildir, teşehhüd miktarı oturmak vâcibdir" demiştir. Hanefîler İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'un rivayet ettiği teşehhüdü esas alırken Şâfiîler 2628 numarada kaydedeceğimiz İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın teşehhüd duâsını esas alırlar. İbnu Mes'ud, bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ağzından kelime kelime öğrendiğini, Resûlullah'ın bunu insanlara öğretmesini kendisine emrettiğini belirtir. Ahmed İbnu Hanbel de İbnu Mes'ud rivayetini benimsemiştir. İmam Mâlik, İbnu Ömer'den rivayet edilen teşehhüdü esas almıştır.

Ulema rivayet edilen teşehhüdlerden herhangi birinin okunmasının cevazında ittifak etmiştir. **5-** Teşehhüd duâsı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mi'râc hadisesinin Cenâb-ı Hakk'la mülâkat sahnesini aksettirir. Şöyle ki: Fahr-i Kâinât, ubudiyet dairesinin Rububiyet dairesindeki halktan Hakk'a bir elçi olarak kurbiyet-i İlâhiyyeye mazhar olunca, temsil ettiği ibâdullah adına Cenâb-ı Hakk'a bir nevi selam olarak hitapta bulunuyor: "Tahiyyât, tayyibât ve salavât Allah içindir." Cenâb-ı Hakk, huzuruna gelip selam (ve hediye) makamında Habîb-i Kibriyâsının sunduğu bu hitaba şöyle cevap verir: "Ey Nebi, selam, Allah'ın rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun!"

[818] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/472.

Rasul-i Ekrem, Cenab-ı Hakk’ın bu selamını, kendisi ve o sırada mümessili olduğu ibadullah adına şöyle alır: “Selam bizim üzerimize ve Allah’ın salih kullları üzerine olsun!”

Hakk ile halkın temsilcisi arasında cereyan eden bu mükâlemeye şahid olan Cebrâil (aleyhisselâm) şehâdetini beyan eder:

"Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah!" Şu halde, mü'minin mırâcı olarak tavsif edilen namazdaki teşehhüd, ruhen ve kalben hüşyâr olan mü'minlere, günde beş vakit, Resûlullah'ın kulluk hayatındaki en zirve, en müntehâ makam olan Mi'râc safhasını yaşatmaktadır.

6-Teşehhüd'de geçen bazı tâbirler: * et-Tahiyyât, tahiyye'nin cem'idir, selam mânasınadır. Bazı âlimler bekâ, azâmet, âfetlerden ve noksanlıklardan selâmet, melik gibi başka mânalar da ileri sürmüşlerdir. Ebû Saîd ed-Darîr der ki: "Tahiyye, Melik'in kendisi değil, Melik'e selamda kullanılan kelamdır. Hattâbî: "Arapların meliklerini selamladıkları hususi kelimelerdir..." der. İbnu Kuteybe: "Onunla sadece Melik selamlanır, her bir melik'in kendine has bir tahiyyesi vardır, bu sebeple kelime cemî halde gelmiştir. Sanki mâna şöyledir: "Mülûk'un selamlanmasında kullanılan tahiyyelerin hepsi Allah'a layıktır." Hattâbî ve sonra da Bagavî şöyle der: "Onların tahiyyelerinde Allah'ı senâya sâlih olan hiçbir şey yoktur. Bu sebeple, onların meliklerini selamlamada kullandıkları tâbirlerin kendileri terkedildi, bu tahiyyeden sadece ta'zim mânası alınıp kullanıldı ve şöyle denilmesi emredildi: "Tahiyyât Allah içindir." Yani "Ta'zimin bütün envaı ve çeşitleri Allah'a mahsustur..."

Muhibbu't Taberî tahiyye için yapılan açıklamaları te'lif edici bir üslubla şöyle der: "Tahiyye lafzının, zikri geçen bütün mânalarda müşterek olması da ihtimalden uzak değildir." Bediüzzaman merhum, tahiyyât'la hayat sahiplerinin hayatlarıyla ortaya koydukları tesbihatların kastedildiğini ifade eder: "Resûl-ü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) o gecede (Mi'râc gecesinde) Cenâb-ı Hakk'a karşı selam yerinde et-Tahiyyâtu lillah demiş. Yani: "Bütün zîhayatların hayatlarıyla gösterdikleri tesbîhât-ı hayatiyye ve Sânilerine (yaratıcılarına) takdim ettikleri fıtrî hediyeler, "Ey Rabbim sana mahsustur. Ben dahi bütün onları tasavvurumla ve imanımla sana takdim ediyorum."

* es-Salavât, salât'ın cem'idir. Duâ mânasına geldiği gibi, cemî haliyle beş vakit namazın kastedildiği, ayrıca daha umumî olarak bütün şeriatlerde gelmiş bulunan farzlar, nafileler nev'inden her çeşit ibadetin kastedildiği de söylenmiştir. Bazı âlimler: "Bütün ibadetlerdir." Bazı âlimler: "et-Tahiyyât, kavlî ibadetlerdir; es-Salavât ise fiilî ibadetlerdir, et-Tayyibât da mâlî sadakalardır" demiştir.

Bedi'üzzaman, es-Salavât'ı: "Zîhayatın hülasası olan bütün zîruhun ibâdât-ı mahsusaları" olarak açıklar.

* et-Tayyibât tayyibe'nin cem'idir. Güzel, tâhir (temiz), hoşa giden şey gibi mânalara gelir. İbnu Hacer: "Kelamdan güzel olanı" diye açıklar. Sadedinde olduğumuz hadiste Allah'ı senâ etmede kullanılması güzel ve muvafık olan kelam olarak açıklar, bu kelama melikleri selamlamada kullanılmış olsa bile Allah'ın sıfatlarına da uygun düşmeyenlerin girmemesi gerektiğini belirtir. Tayyibâtla ilgili olarak farklı âlimlerce şu tefsirler de teklif edilmiştir: * Zikrullahtır.

* Sâlih sözlerdir, duâ ve senâ gibi...

* Sâlih amellerdir, bu daha âmmdır, yani ef'al, ekvâl, evsâf buna dahildir.

İbnu Dakîku'l-Îd der ki: "Tahiyye, selama hamledilirse, mâna şöyle takdir edilir: "Meliklerin ta'zim edildiği tahiyyeler daimi olarak Allah'a aittir; eğer bekâ'ya hamledilirse onun Allah'a ait olacağında zaten şüphe yok (çünkü yalnız O bâkidir). Hakiki mülk, gerçek ve tam büyüklük de öyle. Eğer salât "ahd" veya "cins"e hamledilecek olursa mâna şöyle takdir edilir: "Salât'ın Allah'a ait olması vacibtir, onunla Allah'tan başkasının kastedilmesi câiz değildir. Eğer rahmete hamledilecek olursa "Allah'a âittir (veya Allah içindir)" sözünün mânası şöyle olur: "Allah bununla mütefeddil (gayrından üstün)dür, çünkü tam rahmet Allah'a aittir onu dilediğine verir." Eğer duâ'ya hamledilirse, mâna açıktır. et-Tayyibât'a gelince, onu akvâl ile tefsir ettim. Belki onun daha âmm bir şeyle tefsiri daha uygundur (evlâdır), böylece hem ef'ale hem akvâle ve hem de evsâf'a şâmil olur."

Kurtubî de şunları söyler: "Allah'a âittir. ( ) kavlinde ibadete ihlâsa (yani ibadetin sadece Allah için للّه

yapılmasına) tembih ve uyarı var. Yani bu (ibadet) sadece Allah için yapılır. Mamafih bununla: "Meliklerin mülkünün ve zikri geçenlerin hepsinin hakikatte Allah'a ait olduğunu" itiraf etmek murad edilmiş olması da muhtemeldir."

* es-Selâm: Âlimlerin açıkladığı üzere selam, "Selâmet" mânasına masdardır, her çeşit ayıp, âfet, noksanlık ve fesaddan azade olmak berî olmak mânasınadır. Allah'ın isimlerinden biridir ve noksanlardan salim demektir. Burada masdar isim yerine kullanılmıştır, böylece mâna daha da kuvvetlenmiş, mübâlağa kazanmıştır. Esselâmu aleyke (selam üzerine olsun) sözümüzün mânası duâdır yani, kötülüklerden selamette olasın demektir. Şu da denmiştir: "Bunun mânası: Selam ismi üzerine olsun demektir, sanki Azîz ve Celîl olan Allah'ın ismi ile ona hayır temennî etmiştir."

Selam kelimesinin başına eliflâm gelmesiyle kelime es-Selâm diye ma'rife kılınmıştır. Marifelik ahd-i takdiri olarak alınırsa mâna şöyle olur: "Geçmiş nebi ve resûllere tevcih edilen bu selam, "Ey nebi, sana olsun. Keza önceki ümmetlere tercih edilen selam bize ve kardeşlerimize olsun."

Sözkonusu ma'rifelik cins için olursa mâna şöyle olur: "Herkesin ne olduğunu, kimden sâdır olup kime indiğini iyi bildiği selam hakikati, senin ve bizim üzerimize olsun."

Hakimu't-Tirmizî der ki: "Bütün halkın namazlarında yaptıkları bu selam (ateşten selâmette olma) duâsında hisse sahibi olmak isteyen sâlih olmalıdır, aksi takdirde bu büyük faziletten mahrum kalır." Fâkihâni de şunu der: "Musalli, bunu okurken bütün peygamberleri, melekleri ve mü'minleri hatırlamalıdır, tâki sözü maksadına tevafuk edip uygun düşsün." Âlimler, tahiyyatın mânası, tahiyyatla ilgili akla gelecek bazı sorular ve cevaplarıyla ilgili geniş açıklamalara yer vermişlerdir. Bazı teferruâtı burada keserek, bahsin sonunda (2635. hadisin arkasından) Bediüzzaman'ın kıymetli bir açıklamasını kaydedeceğiz. **7-**Teşehhüd'den Sonra Duâ: 2623 ve 2624 numaralı rivayetlerde (ka'de-i âhire'de) teşehhüd okunduktan sonra istenen senâ ve duâların yapılabileceği belirtilmiş, müteakip rivayetlerde de okunacak duâlardan örnekler verilmiştir. 2626 numaralı rivayette ise teşehhüdle birlikte kalkılabileceği belirtilmiştir. Bu rivayetlerden çıkan hüküm şudur: * Teşehhüdden sonra ka'de-i âhirede bir kısım senâ ve duâlar okunabilir, okunacak duâlar belli ölçüde ihtiyâridir.

Dileyen duâ okumayabilir de.Hanefî kaynaklar teşehhüdde okunacak duâların Kur'ân'da gelmesi veya hadislerde sâbit olması şartını koşarlar.820

ة َروُّسلا اَنُمِهلَعُي اَمَك َدُّهَشَّتلا اَن ُمهلَعُي # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َناك] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ7□

ِبَّنلا اَهُّيأ َكْيَلَع ُم ًَّسلا .ِهللّ ُتاَبهيَّطلا ُتا َوَلَّصلا ُتاَك َراَبُملا□□
ُتاَّيحَّتلا : ُلوُقَي َناَكَف ،نآ ُرقلا َنِم

نأ ُدَهْشأ َو ُ هاللّ َّإ َهلإ َ ْنأ ُدَهْشأ .َني ِحِلا َّصلا ِ هاللّ َدابِع□□
ىلَع َو اَنْيَلَع ُم ًَّسلا ،ُهتاَك َرَب َو ِ هاللّ ُةَمْح َر َو

ملسم ظفل اذهو ،ىراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .]ِهاللّ ُلوُس َر .
ًادهمَحُم

7. (2628)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, Kur'ân'dan sûre öğrettiği gibi teşehhüdü öğretirdi. Şöyle derdi: "Tahiyyât, mübârekât, salavât, tayyibât Allah içindir. Ey Nebi selam, Allah'ın rahmet ve bereketi sana olsun. Selam bize, Allah'ın sâlih kullarına olsun. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın Resûlüdür."[821]

م ًَو ٍفِلأ ِرْيَغِب اَنْيَلَع ُم ًَس ، َكْيَلَع ُم ًَس] :يذمرتلا□] .
دنعو ـ8□

8. (2629)- Tirmizî'de şöyle gelmiştir: "...Selam sana olsun, selam bize olsun." Yani her iki "selam" kelimesi de eliflamsızdır."[822]

AÇIKLAMA:

Teşehhüdde Şâfiîlerin esas aldığı İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) rivayetini görmekteyiz. İbnu Mes'ud rivayetiyle karşılaştırınca iki küçük fark var: **1)** Burada mübârekât ziyadesi.

2) Hadisin Tirmizî'deki vechinde selam kelimeleri eliflamsız olarak gelmiştir. Halbuki İbnu Mes'ud rivayetinde es-Selâmu şeklinde eliflamlı idi.

el-Mübârekât, "bereket" kelimesinden gelir. Lügat olarak devenin yere çöküp orada kalmasını ifade eder. Kelime bu asıldan "devamlı" mânasında kullanılmıştır. Sözgelimi salavatlarda "Allahümme bârik alâ Muhammedin"

deyince: "Allahım, Muhammed'e verdiğin şeref, kerâmet, hayır vs.'yi dâim kıl" □ِمُهَّللَا َّكِراَب ْكَلَع ىَمُحَّمد

demiş oluyoruz. Yine aynı asıldan bereket, "ziyâde" mânasında kullanılır. Şârihler, sadedinde olduğumuz hadiste geçen mübârekât'ı nâmiyât diye açıklar. Nâmiyât, "artanlar", "büyüyenler" demektir. Artan, büyüyen şeyin ne olduğu hadiste tasrîh edilmemiştir, yani mutlak bırakılmıştır. Anlaşılmaya en yakın "çok hayır" diyebiliriz. Mübârekât ile Bediüzzaman, "Bütün medar-ı bereket ve tebrik ve bârekallah dediren ve "mübârek" denilen ve hayatın ve zîhayatın hülasası olan mahluklar, hususan tohumların ve çekirdeklerin, danelerin, yumurtaların fıtrî ibâdetlerini..." anlar. böylece, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mi'râc'ta, bunları da Cenâb-ı Hakk'a takdim ederek: "...Bu mübârek canlıların ibâdetleri de Allah'a aittir" demiş olmaktadır. Selam kelimesinin İbnu Abbâs rivayetinde eliflamsız gelmiş olması dikkat çekecek bir incelik taşımaz. Nevevî, elflam'lı da olabileceğini eliflamsız da olabileceğini, Arap dili yönünden her ikisinin de câiz olduğunu, mânada değişiklik olmadığını ancak eliflamlı olmasının efdal olduğunu söyler. İbnu Hacer, İbnu Mes'ud rivayetinde hep eliflamlı olduğunu, ihtilafın İbnu Abbâs rivayetinde bulunduğunu belirtir.[823]

ُدَهْشأ َ ْنأ َهلإ ّ إ هالّ ُ َو هَدْح َ ِرَش َكي ُهَل، َو ّنأ ادهمَحُم]□
:هْنَع ُ هالّ َي ِض َر سوم ىبأ نع ئاسنلل ـ9□

هُلوُس َر ُو هُدْبَع□] .

9. (2630)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh)'dan Nesâî'nin yaptığı bir rivayette şöyle gelmiştir: "...Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, tektir, şerîki yoktur. Muhammed de O'nun kulu ve Resûlüdür."[824]

ن ِم َة َروُّسلا اَنمهلَعَت اَمك َدُّهَشهتلا اَنمهلَعَت] :لاق هْنَع ُ هالّ□
َي ِض َر رباج نع ىرخأ يف هلو ـ11□

ةَّنَجلا َ هالّ ُلأسأ : ُهُلوُس َر ُو هُدْبَع َدْعَب» :هيفو.ثيدحلا□□
ركذو .[ُتا َّي ِحَّتلا ِ هللّاِب َو ِ، هالّ ِمْسِب ،نآرُقْلا

رأّنلا َنِم ُهِب ُذوُعأ َو□ » .

10. (2631)- Yine Nesâî'de Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivayette şöyle denmiştir: "Teşehhüdü, Kur'an'dan bir sureyi öğrendiğimiz gibi öğrendik. Şöyle ki: "Bismillah ve billah ettahiyyâtu..."

Bu rivayette, abduhu ve resûlühü ibaresinden sonra şu ziyade

[820] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/473-477.

[821] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/478.

mevcuttur: "Es-elu'llâhe'lcennete ve e'ûzü bihi mine'nnâri. (Allah'tan cenneti istiyor, ateşten O'na sığınıyorum.)" 825

AÇIKLAMA:

Süyûtî'nin Zehrü'r-Rübâ'da kaydettiği üzere, bu hadisle amel ederek, teşehhüd duâsı olarak bunu okuyan fakih çıkmamıştır. Bu hadiste bir hata olduğu kabul edilmiştir. 826

تا َوَلهصلا َو ِ هلل ُتاهي ِحهتلا : ِدُّهَشَّتلا يف # ِ هاللّ ِلوس َر□
ْنَع] : امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ11□

اَنْيَلَع ُمَّسلا ،ُهُتاَكَرَب َو اَهيِف ُتْد ِز :َرَمُع ُنبا َلاق . ِهاللّ ُةَمْح َر َو
ُّبهنلا اَهُّيأ َكْيَلَع ُم ًَّسلا . ُتاَبِهيَّطلا َو

هَل َكي ِرَش َ ُهَدْح َو اَهِيف ُتْد ِز :َرَمُع ُنبا َلاق . ُهاللّ َّا ِإ َهَلا َ□□
ْنأ ُدَهْشأ ،َني ِحِلاهصلا ِ هاللّ ِداَبِع ىلَع َو

هل ظفللاو ،دواد وبأو كلام هجرخأ .[ُهُلوُس َر َو ُهُدْبَع .
ًادهمَحُم َّنأ ُدَهْشأ َو

11. (2632)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan teşehhüd olarak şunu rivayet etmiştir: "et-Tahiyyâtu lillâhi vessalavâtu ve't-Tayyibâtu. es-Selâmu aleyke eyyühennebiyyu ve rahmetullâhi."

İbnu Ömer der ki: "Ben buna şunu ilave ettim: "Ve berekâtuhu es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhi's-Sâlihin.

Eşhedü en Lâ-ilâhe illallah..."

İbnu Ömer der ki: "Ben buna şunu ilave ettim: "Vahdehu lâşerîke lehu ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve Resûlühu." 827

AÇIKLAMA:

Burada İbnu Ömer'den iki ayrı rivayet kaydedilerek farklı ziyadelerde bulunduğu belirtilmektedir. "Berekâtuhu ziyadesi Sahiheyn ve diğer kitaplarda merfû olarak, vahdehu lâ şerîke leh ziyadesi de Müslim'de kaydedilen Ebû Mûsa rivayetinde merfû olarak gelmiştir. [828]

هللّ ُتاَّي ِحَّتلا ِ هاللّ ِمْسِب :ُدَّهَشَتي َناك امهْنَع ُ هاللّ َي ِض □□
َر َرَمُع َنبا َّنأ] :أطوملا يفو ـ12□

ىلَع َو اَنْيَلَع ُم ًَّسلا ،ُهُتاَك َرَب َو ِ هاللّ ُةَمْح َر َو ِهيبهنلا ىلَع ُم ً
َّسلا ِ، هللّ ُتاَيِكا َّزلا ِ، هللّ ُتاَوَلَّصلا َو

نْيَتَع ْك َّرلا يف اَذه ُلوُقَي ِ، هاللّ ُلوُس َر ًادهمَحُم َّنأ ُتْدِهَش َو ُ□
هاللّ َّإ َهلإ َ ْنأ ُتْدِهَش ،َني ِحِلاَّصلا ِ هاللّ ِدابِع

مِهدَقُي ُهَّنأ َّإ ًاضيأ َكِلذَك َدَّهَشَت ِهِت ًَص ِر ِخآ يف َسَلَج اَذإ□
‘ف ،ُهَدُّهَشَت ىضَق اَذإ اوُعْدَي َو ،نْيَيلو ا

ةَمْح َر َو ِهيبهنلا ىلَع ُم ًَّسلا :َلاق َمِهلَسُي ْنأ َدا َرأ َو ُهُدُّهَشَت□
ىضَق اَذإ َو ،ُهَل اَدب اَمِب اوُعْدَي َّمُث ،َدُّهَشَّتلا

مُث ،ِهنِيِمَي ْنَع ْمُكْيَلَع ُم ًَّسلا :ُلوُقَي َّمُث ، َني ِحِلاَّصلا ِ□□
هاللّ ِدابِع ىلَع َو اَنْيَلَع ُم ًَّسلا ،ُهُتاَك َرَب َو ِ هاللّ

هاللّ َلوس َر َّنإ] :لاقو نيزر داز.[ِهْيَلَع َّد َر ِه ِراَسَي ْنَع ُدَحأ □ #

---

[823] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/478.

[824] Nesâî, İftitah: 192, (2, 242); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/479.

[825] Nesâî, İftitah: 194, (2, 243); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/479.

[826] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/479.

ِهْيَلَع َمَّلَس ْنإف ،مَام“ا بلَع ٌّد ُرَي

كِلذِب ُه َرمأ□] .

12. (2633)- Muvatta'da şöyle gelmiştir: "(Nâfî der ki:) "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) şöyle teşehhüd okurdu: "Bismillâhi, ettahiyyâtu lillâhi, ve'ssalavâtu lillâhi, ez-Zâkiyâtu lillâhi, es-Selâmu ale'n-Nebiyyi ve Rahmetullahi ve berekâtuhu, es-Selâmu aleynâ ve ala ibâdillâhi's-Sâlihîn. Şehidtü en lâ-ilâhe illallâhu ve şehidtü enne Muhammeden Resûlullâhi."

Bunu ilk iki rek'at(in ka'desin)de okur ve teşehhüdünü tamamlayınca duâ ederdi. Namazın sonunda oturunca da yine böyle teşehhüdde bulunur ve teşehhüd'ü öne alırdı. Sonra dilediği duâyı okuyarak duâ ederdi. Teşehhüdünü tamamlayıp selamı vermek isteyince şöyle derdi: "Esselâmu ale'n, Nebiyyi ve rahmetullâhi ve berekâtuhu esselâmu aleynâ ve alâ ibadillâhi'ssâlihîn."

Sonra sağına, esselâmu aleyküm derdi. Sonra mukâbeleten imama selam verirdi. Solundan biri kendisine selam verirse mukâbeleten ona da selam verirdi."

Rezîn şunu ilave etti: "Ve dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle yapmayı emretti."829

AÇIKLAMA:

1- Son iki rivayet, namazın ka'delerinde Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in okuduğu teşehhüdü göstermektedir. Bu teşehhüd'ün Mâlikîlerce esas alındığını daha önce belirtmiştik. **2-** Burada metin yakından tedkik edilecek olursa, muhtevâ yönüyle öncekilerden birkaç noktada farklıdır. Şöyle ki: **1)** Bu teşehhüd "Bismillah" kelimesiyle başlamaktadır. Ancak, muhaddisler bunu bir hata olarak kabul etmişlerdir. İmam Mâlik'in de bu ziyadeyi sahih, merfû bir rivayette görmediği belirtilmiştir. Ebû Mûsa' dan gelen merfû sâbit bir rivayete: "Sizden biri oturunca ilk sözü, ettahiyyâtu lillah olsun" buyurulmuştur. İmam Mâlik burada, sadedinde olduğumuz hadisi mevkuf bir rivayet olarak sunmaktadır. **2)** Öncekilerde mevcut olan ettayyibât yerine, hadisin Muvatta'daki vechinde ez-Zâkiyât kelimesinin bulunmasıdır. Bu tabir diğer teşehhüdlere nazaran rivayete çok farklı bir mâna kazandırmaz. Şöyle ki: Kelime kök olarak zekât'tan gelir. en-Nihâye'ye göre, lügat yönüyle tahâret (temizlik), nemâ (artma, büyüme), bereket (hayırda devamlılık) ve medih mânalarına gelir. Kur'an ve hadiste kelime bu mânalarda kullanılmıştır. Şu halde, burada zâkiyât'ın bir bakıma tayyibât'a müteradif olarak kullanıldığı söylenebilir. Zîra tayyib, "tâhir" mânasına da sıkça kullanılmıştır. Ancak İbnu Habîb'in bir te'vilini hemen kaydetmek isteriz. Der ki: "Bu, sahibinin âhiret sevabını artıran sâlih amellerdir."

3) Bu rivayette esselâmu aleyke eyyühennebiyyu yerine "esselâmu ale'n-Nebiyyi" denmektedir. Şârihler bunu normal karşılarlar ve bazı rivayetlerde Ashâb'ın Resûlullah sağken, "esselâmu aleyke" yani "selam sana olsun" dediği halde, vefatından sonra, muhataptan gayba geçerek, "es-Selâmu ale'n-Nebiyyi" dediklerini belirtirler. Şu halde sadedinde olduğumuz rivayette bunun bir örneğini görmüş olmaktayız. **4)** İbnu Ömer'in Ebû Dâvud'daki rivayette: "Ben ilave ettim" dediği kısımlar zâhiren mevkuf ise de teşehhüd'ün İbnu Ömer dışındaki sahâbeler tarafından yapılan bazı rivayetlerinde merfû olarak gelmiştir. **5)** Bu rivayetin daha dikkat çeken bir yönü, birinci ka'de'de teşehhüdden sonra duâ okumaktan bahsetmesidir. Halbuki birinci ka'de'de matlub olan onun kısa olmasıdır, bu sebeple İmam Mâlik de bunu te'yid etmemiştir. **6)** Diğer teşehhüdlerden farklı bir diğer husus, selam vermezden önce İbnu Ömer'in "esselâmu ale'n-Nebiyyi ve rahmetullâhi ve berekâtuhu..." diye salât okumasıdır. Bununla İbnu Ömer Resûlullah'a ve sâlihlere selamla teşehhüdü tamamlamayı düşünmüş olmalıdır.

7) Rivayetin sonunda, imama uyan kimsenin (me'mûm) solunda biri bulunduğu takdirde üç selam vermesi mevzubahistir. Zürkânî, İmam Mâlik'ten de üç selam meşhur olduğunu, muhtevada yer alan bir kısım farklılıklara katılmadığı halde bu mevkuf hadise Muvatta'da yer vermiş olmasının bu üç selam'dan ileri gelmiş olabileceğini söyler. Zürkânî devamla, bu hadisin İmam Mâlik nazarındaki yerini şöyle tesbit eder:" Eimme-i selâse (Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmed) ve diğerleri "İmama da uysa her musalliye iki selam terettüp eder" demiştir. İmam Mâlik, İbnu Ömer'in bu rivayetindeki: **a)** Besmele ile başlamaya, **b)** Eşhedü yerine şehidtü demeye, **c)** Birinci ka'de'de duâ okumaya, **d)** Duâ ettikten sonra selamdan önce Nebî (aleyhissalâtu vesselâm)'ye ve sâlihlere selamı tekrara, **e)** Esselâmu aleyke eyyühennebiyyu yerine esselâmu ale'n-Nebiyyi demeye katılmaz." Şu halde, İbnu Ömer'den rivayet edilen teşehhüd'ü İmam Mâlik bazı kayıdlarla benimsemiştir. Teşehhüd duâsının okunmasıyla ilgili hükmü şöyle özetleyebiliriz: * Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve bir cemaate göre sünnettir. * Ahmed İbnu

Hanbel ve bir cemaate göre her iki ka'de de vâcibtir. * 830 İmam Şâfiî'ye göre son ka'dede vacibtir.

اذإ ُلوُقَت ْتَناك اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع َّنَأ] :محمد نب مساقلا
نع ىرخأ يف كلاملو ـ13□

نأ َو ،ُهَل َكي ِرَش َ ُهَدْح َو ُ هاللّ َّ إ َهَلإ َ ْنأ ُدَهْشأ ِ، هللّ ُتاَيِكا□□
َّزلا ُتا َوَلَّصلا ُتاَبِهيَّطلا ُتاَّي ِحَّتلا : ْتَدَّهَشَت

داَبِع ىلَع َو اَنْيَلَع ُم ًَّسلا ،ُهُتاَك َرَب َو ِ هاللّ ُةَمْح َر َو ُّىبَّنلا اَهُّيأ□
َكْيَلَع ُم ًَّسلا ،ُهلُوُس َر َو ُهُدْبَع ًادهمَحُم

مُكْيَلَع ُم ًَّسلا ،َني ِحِلاَّصلا ِ هاللّ□] .

13. (2634)- İmam Mâlik'in, Kâsım, İbnu Muhammed'den yaptığı diğer bir rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) teşehhüdde iken şunu okurdu: "Et-Tahiyyâtu ettayyibâtu es-Salavâtü, ezzâkiyâtu lillâhi, eşhedu en lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke lehu ve enne Muhammeden abduhû ve Resûlühü. Esselâmu aleyke eyyühennebiyyu ve rahmetullâhi ve berekâtuhu, esselâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhi'ssâlihîn, esellâmu aleyküm." 831

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette geçen vahdehu lâ şerîke leh ziyâdesi, Ebû Mûsa'dan Müslim'in kaydettiği bir vecihte merfû olarak geçer.

2- 832 En son kaydedilen "esselâmu aleyküm" ibâresi namazdan çıkma selamıdır.

وبأ هجرخأ .[ِدُّهَشَّتلا ُءاَفْخإ ِةَّنُّسلا َنِم : ُلوُقَي َناك ُهَّنأ] :هْنَع ُ

هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ14□

يذمرتلاو دواد .

14. (2635)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan yapılan rivayete göre şunu demiştir: "Teşehhüd'ün sessiz okunması sünnettir." [833]

AÇIKLAMA:

Burada teşehhüd'ün cehrî okunmayacağı, sessiz okunacağı teşrî edilmektedir. Rivayet zâhiren mevkuf (sahâbî sözü) gözükmekte ise de hükmen merfû'dur. Muhaddisler ve fakihler: "Sahâbenin "şu sünnettendir" diye haber verdiği şey merfu sünnettir" prensibinde ittifak ederler. Ayrıca Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'den gelen bir rivayet, bu hususun âyetle tesbit edildiğini belirtir: "Şu ayet teşehhüd hakkında nâzil oldu: □□ □و َكِتَصب ْرَهْجَت َو

[834] اَهِب ْتِفاَخُت "Namaz kılarken sesini yükseltme, gizli de okuma ikisi ortasında bir yol tut!" (İsrâ 110).

TEŞEHHÜD'ÜN MÂNA VE EHEMMİYETİ

Şerh kitaplarımız, teşehhüdün ehemmiyetini, ifade ettiği mânaları, teşehhüdle ilgili hatıra gelen soru ve cevapları açıklamaya geniş yer verirler. Biz bunlardan en çok gerekli olanları özetlemeye çalıştık.

Aşağıya, Bediüzzaman'dan alacağımız bir parça meselenin en ziyade can alıcı noktalarının sorucevap tarzında açıklamasını yapmaktadır. Başlıca şu sorulara cevaplar bulacağız: * Teşehhüd, Resûlullah'ın Mi'râc sırasında Cenâb-ı Hakk'la olan konuşması olduğu halde namazda niçin okunmaktadır?

---

[830] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/481-482.

[831] Muvatta, Salât: 55, (1, 91-92); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/483.

[832] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/483.

* Teşehhüdün sonunda okunan salli bârik duâsında Hz. İbrahim'e kıyâsen Hz. Muhammed'e Allah'tan rahmet talebi münâsib görünmüyor, çünkü, Hz. Muhammed'in makamı Hz. İbrahim'in makamından yücedir, bunun izahı nasıl olur?

"Namazdaki teşehhüdde bulunan ilâ âhirenin iki noktasına التحيات المباركات الصلوات الطيبات للّه

gelen iki suale, iki cevaptır. Teşehhüdün sair hakikatlarının beyanı başka vakta tâlik edilerek, bu "Altınca Şûa"da yüzer nüktesinden yalnız iki "nükte"si muhtasar bir sûrette beyan edilecek.

Birinci Sual: Teşehhüdün mübârek kelimâtı, Mi'râc gecesinde Cenâb-ı Hakk ile Resûlünün bir mükalemeleri olduğu halde, namazda okunmasının hikmeti nedir?

EL-CEVAP: Her mü'minin namazı, onun bir nevi mi'râcı hükmündedir. Ve O huzura layık olan kelimeler ise, Mi'râc-ı Ekber-i Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'da söyleyen sözlerdir. Onları zikretmekle, o kudsî sohbet tahattur edilir, (hatırlanır). O tahatturla o mübârek kelimelerin mânaları cüz'iyyetten külliyete çıkar ve o kudsî ve ihatalı mânalar tasavvur edilir, veya edilebilir. Ve o tasavvur ile kıymeti ve nûru teâli edip genişlenir.

Mesela: "Resûl-ü Ekrem aleyhissalâtu vesselâm, o gecede Cenâb-ı Hakk'a karşı, selam yerinde التحيات للّه demiş; yani "Bütün zîhayatların, hayatlarıyla gösterdikleri tesbihât-ı hayatiye ve Sânilerine (yaratıcılarına) takdim ettikleri fıtrî hediyeler, Ey Rabbim sana mahsusdur. Ben dahi bütün onları tasavvurumla ve îmanımla sana takdim ediyorum." Evet nasıl ki Resûl-ü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) kelimesiyle, bütün التحيات

zîhayatın ibâdât-ı fıtrîyelerini niyyet edip takdim ediyor.

Öyle de: Tahiyyâtın hülasası olan kelimesiyle de bütün medâr-ı bereket ve tebrik ve bârekallah المباركات

ve mübârek denilen ve hayatın ve zîhayatınhülasası olan mahluklar, hususen tohumların ve çekirdeklerin, danelerin, yumurtaların, fitrî mübârekiyetlerini ve bereketlerini ve ubûdiyetlerini, temsil ederek, o geniş mâna ile söylüyor. Ve mübârekâtın hülasası olan kelimesiyle de zîhayatın hülasası olan bütün zîruhun تاولصلا

ibâdât-ı mahsûsalarını tasavvur edip dergâh-ı ilâhiye o ihatalı mânasıyla arzediyor: kelimesiyle de, تابيطلاو

zîrûhun hülasaları olan kâmil insanların ve melâike-i mukarrebînin 835 salavâtın hülasası olan تابيط

ile

nûrânî ve yüksek ibadetlerini irâde ederek mâbûduna tahsis ve takdim eder.

Hem nasıl ki: O gecede Cenâb-ı Hakk tarafından demesi, istikbalde yüzer يبنلا اهيا اي كيلع مسلا

milyon insanların (herbiri) her gün hiç olmazsa on defa demelerini âmirâne i'şâr يبنلا اهيا اي كيلع مسلا

eder. Ve o selam-ı İlâhi, o kelimeye geniş bir nur ve yüksek bir mâna verir. Öyle de: Resûl-ü Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm'ın, O selama mukâbil demesi, istikbalde نيحلاصلا هاللّ دابع ىلعو انيلع مسلا

muazzam ümmeti ve ümmetinin sâlihleri, selâm-ı İlâhîyi temsil eden İslamiyet'e mazhar olmasını ve İslâmiyet'in umumi bir şiarı olan mü'minler ortasındaki umum ümmet demesini râcîyâne (rica مسلا كيلعو كيلع مسلا

ederek), dâîyâne (taleb ederek) halıkından istediğini ifade ve ihtar eder. Ve o sohbette hissedâr olan Hazret-i Cebrâil (aleyhisselâm), emr-i İlâhî ile o gece demesi هاللّ لوسر ًامحمد نا دهشاو هاللّ ا هلا نا دهشا bütün ümmet Kıyâmete kadar böyle şehâdet edeceğini ve böyle diyeceklerini mübeşşirâne haber verir. Ve bu mükâleme-i kudsiyeyi tahattur ile kelimelerin mânaları parlar, genişlenir. Bir zaman karanlıklı bir gurbette, karanlık bir gecede, zulmetli bir gaflet içinde, hâl-i hazırda olan bu koca kâinât, hayalime câmid, ruhsuz, meyyit, boş, hâlî, müthiş bir cenaze göründü. Geçmiş zaman dahi, bütün bütün ölü, boş, meyyit, müthiş tehayyül edildi. O hadsiz mekan ve hududsuz zaman, karanlıklı bir vahşetgâh sûretini aldı. Ben o hâletten, kurtulmak için namaza ilticâ ettim. Teşehhüdde dediğim zaman, birden kâinât ت ايحتلا

canlandı: hayattar, nûrânî bir şekil aldı, dirildi. Hatta, Kayyum'un parlak bir âyinesi oldu. Bütün hayattar eczasiyle beraber, hayatlarının tahiyyelerini ve hedâyâyı hayatiyelerini dâimî bir sûrette Zât-ı Hayy-ı Kayyuma takdim ettiklerini ilmelyakîn, belki Hakkalyakîn ile bildim ve gördüm.

Sonra dediğim vakit, o hududsuz ve hâlî zaman, birden Resûl-ü Ekrem يبنلا اهيا اي كيلع مسلا

(aleyhissalâtu vesselâm)'ın riyaseti altında, zîhayat ruhlar ile vahşetzâr (yabanî-ıssız) sûretinden ünsiyetli bir seyrangâh sûretine inkılâb etti.

İkinci Sual:

ميهاربا لآ ىلعو ميهاربا ىلع تيلص امك محمد لآ ىلعو محمد ىلع هلص مهللا 'deki teşehhüd âhirinde teşbihlerin kaidesine uygun gelmiyor, çünkü: Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm), İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm)'dan daha ziyade rahmete mazhardır ve daha büyüktür. Bunun sırrı nedir? Hem bu tarzdaki salavâtın teşehhüdde tahsisinin hikmeti nedir?

Aynı duâ, eski zamandan beri ve bütün namazda tekrar etmeleri; halbuki bir duâ bir defa kabûle mazhar olsa yeter. Milyonlarca duâları makbûl olan zatlar musırrâne duâ etmesi ve bilhassa o şey vâ'ad-i İlâhîye iktiran etmiş

ise. Mesela Cenâb-ı Hakk vâ'adettiği halde, her ezan ve kâmetten ادومحم ًاماقم كثعبي نا كبر سع□

sonra edilen mervi duâda deniliyor; bütün ümmet o vâ'adi ifa etmek

وابعثه مقاماً محموداً الذي وعدته

için duâ ederler. Bunun sırr-ı hikmeti nedir?

EL-CEVAP: Bu sualde üç cihet ve üç sual var.

Birinci Cihet: Hazret-i İbrahim (aleyhisselâm), gerçi Hazret-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'a yetişmiyor. Fakat onun Âli, Enbiyâdırlar. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Âli evliyâdırlar. Evliyâ ise Enbiyaya yetişemezler. Âl hakkında olan bu duânın parlak bir sûrette kabul olduğuna delil şudur ki: Üçyüzellimilyon içinde Âl-i Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm)'dan yalnız iki zatın, yani Hasan (r.a.), Hüseyin (r.a.)'in neslinden gelen evliya, ekser mutlak hakikat mesleklerinin ve tarikatlarının pîrleri ve mürşidleri onlar olmaları hadisinin mazharları olduklarıdır. Başta Câfer-i Sâdık (r.a.) علماء امتي كانبياء بني اسرائيل

ve Gavs-i Âzam (r.a.) ve Şâh-ı Nakşibend (r.a.) olarak her bir ümmetin bir kısm-ı âzâmını tarîk-i hakikâta ve hakikat-ı İslâmiyet'e irşad edenler, bu Âl hakkındaki duânın makbuliyetinin meyveleridir. İkinci Cihet: Bu tarzdaki Salavâtın namaza tahsisinin hikmeti ise, meşâhir-i insaniyenin en nûrânisi, en mükemmeli, en müstakimi olan enbiyâ ve evliyanın kâfile-i kübrâsının gittikleri ve açtıkları yolda, kendisi dahi o yüzer icmâ ve yüzer tevatür kuvvetinde bulunan ve şaşırmaları mümkün olmayan o cemaat-i uzmâya, o sırât-ı müstakîmde iltihak ve refâkât ettiğini tahattur etmektir. Ve o tahattur ile, şübehât-ı şeytânîyeden ve evhâm-ı seyyieden kurtulmaktır. Ve bu kafile, bu kainat sahibinin dostları ve makbul masnuları ve onların muârızları, onun düşmanları ve merdûd mahlukları olduğuna delil ise zaman-ı Âdem'den beri o kafileye daima muâvenet-i gaybiye gelmesi; ve muârızlarına her vakit musîbet-i semavî'ye inmesidir. Evet Kavm-i Nûh ve Semûd ve Âd ve Firavn ve Nemrud gibi bütün muârızlar, gadâb-ı İlâhîyi ve azabını ihsas edecek bir tarzda gaybî tokatlar yedikleri gibi... Kafile-i Kübrânın Nûh (aleyhisselâm), İbrahim (aleyhisselâm), Musa (aleyhisselâm), Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm) gibi bütün kudsî kahramanları dahi, hârika ve mûcizane ve gaybî bir sûrette mucizelere ve ihsânât-ı Rabbaniyeye mazhar olmuşlar. Bir tek tokat hiddeti, bir tek ikram muhabbeti gösterdiği halde, binler tokat muârızlara, ve binler ikram ve muâvenet kafileye gelmesi, bedâhet derecesinde ve gündüz gibi zahir bir tarzda o kafilenin hakkaniyetine ve sırât-ı müstakimde gittiğine şehadet ve delâlet eder. Fatiha'da o kafileye ve غير المغضوب عليهم و الضالين

نيذلا طارص

مهيلع تمعنا muârızlarına bakıyor. Burada beyan ettiğimiz nükte ise Fatiha'nın âhirinde daha zâhirdir. Üçüncü Cihet: Bu kadar tekrar ile kat'î verilecek olan bir şeyin vermesini istemesinin sırr-ı hikmeti şudur: İstenilen şey mesela; makam-ı Mahmûd bir ucudur. Pek büyük ve binler makam-ı Mahmûd gibi mühim hakikatları ihtivâ eden bir hakikatı âzâm'ın bir dalıdır ve hilkât-ı kâinatın en büyük neticesinin bir meyvesidir. Ve ucu ve dalı ve o meyveyi duâ ile istemek ise; dolayısiyle o hakikat-ı umumîye-i uzmânın tahakkukunu ve vücûd bulmasını ve o şecere-i hilkatin en büyük dalı olan Âlem-i Bâkî'nin gelmesini ve tahakkukunu ve kâinâtın en büyük neticesi olan haşir ve kıyâmetin tahakkukunu ve dâr-ı Saadetin açılmasını istemektedir. Ve o istemekle, dâr-ı Saâdetin ve cennetin en mühim bir sebeb-i vücûdu olan ubudiyet-i beşeriyeye de da'avât-ı insaniyeye kendisi dahi iştirak etmektir. Ve bu kadar hadsiz derecede azîm bir maksad için bu hadsiz duâlar dahi azdır. Hem Hazret-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'a makam-ı Mahmud verilmesi, umum ümmete şefaât-ı kübrâsına işarettir. Hem o bütün ümmetinin saâdetiyle alâkadardır. Onun için hadsiz salavât ve rahmet duâlarını bütün ümmetten istemesi ayn-i hikmettir."836 ميكحلا ميلعلا تنا كنا انتملع ام ا انل ملع كناحبس

CULÛS (KÂ'DE) = OTURMA

ثَبْعأ اَنأ َو امهْنَع ُهاللّ َي ِض َر َرَمُع ُنبا ِبنآ َر] :لاق نواعملا□
نمحرلادبع نب هيلع نع ـ1□

تْلُقَف ،ُعَنْصَي # ِ هاللّ ُلوسر َناَك اَمَك ْعَنْصا :َلاق َو ِبناَهَن□ :
َف َرَصْنا اَّمَلَف ،ةًَّ َصلا يف نصَحْلاِب

هِذ ِخَف نلَع ننمُيْلا ُهَّفَك َعَض َو ِة ًَّصلا يف َسَلَج اَذإ َناَك :َلاق□
َو َفْيَك َناَك ُلوسر هاللّ ِ # ُعَنْصَي؟

هِذ ِخَف نلَع ى َرْسُيْلا ُهَّفَك َعَض َو َو ،َماَهْب“ا ِبلَت ِبتَّلا□

ِهِعَبْصُأِب َرَاشَأ َو ،اَهَّلُك ُهَعِباَصأ َضَبَق َو ،ىنْمُيْلا

ملسم ظفل اذهو ىراخبلا إ ةتسلا هجرخأ .[ىرْسُيْلا .

1. (2636)- Ali İbnu Abdirrahmân el-Mu'âvî (rahimehullah) anlatıyor: "Ben namazda çakıl taşlarını kurcalarken İbnu Ömer (radıyallâhu anh) beni gördü. Namazdan çıkınca beni bundan nehyetti ve: "Sen de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığı gibi yap!" dedi. Ben: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ne yapmıştı?" diye sordum. Ben: "Namazda oturduğu zaman, efendimiz sağ avucunu sağ dizinin üzerine koyarak, bütün parmaklarını yumar, başparmağını takip eden parmağıyla da işarette bulunurdu. Sol avucunu da sol uyluğunun üstüne koyardı." [837]

ى َرْسُيْلا ِهِتَبْك ُر ىلَع ى َرْسُيْلا ُهُدَي َو] :امهْنَع ُهاللّ َي ِض َر
رمع نبا نع عفان نع ىرخأ يفو ـ2

. [2637) .2 اَهْيَلَع اَهُطِساَب)- Nâfi'nin İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den yaptığı bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "...Sol eli de sol dizinin üstüne açmış olarak koydu." [838]

راَشأ َو ،َنيِسْمَخ َو ٍةَث َت َدَقع َو ،ىنمُيْلا ِهِتَبْك ُر ىلَع ىنمُيْلا
ُهَدَي َعَض َو َو] :هنع ىرخأ يفو ـ3

ةَباَّبَّسلاِب [.

3. (2638)- Yine İbnu Ömer'den bir başka rivayet şöyledir: "Sağ elini sağ dizi üzerine koydu. Elliüç akdi yapıp şehadet parmağıyla işarette bulundu." [839]

تْبَّلَقَف َرَمُع ِنبا ِبْنَج ىلإ ُتْيَّلَص] :لاق نمحرلادبع نب هيلع نع□
ئاسنلل ىرخأ يفو ـ4□

لوُس َر ُتْيأ َر اَمَك ْلَعفاو ،ناَطْيَّشلا َنِم ىصَحلا َبيِلْقَت َّنإف□
ىصَحلا ُبِهلَقُت َ :َبِل َلاَقف ؟ىصَحلا،

عَجْضأ َو ،ىنُمَيلا َبَصَن َو ،اَذكَه :َلاق ؟لَعفَي # ِ هاللّ َلوسر َتْيأر□
َفْيَك َو :ُتْلُق .ُلَعفَي # ِ هاللّ

راَشأ َو ،ىرْسُيْلا ِهِذ ِخَف ىلَع ىرْسُيْلا ُهَدَي َو ،ىنْمُيْلا ِهِذ ِخَف ىلَع□
ىنْمُيْلا ُهَدَي َعَض َو َو ،ى َرْسُيْلا

. [ِىلا ِبَتَّلا ِبلَت ا"ماَهْب َيف ِةَلْبِقْلا َو َر مه ِرَصَب ِه ِإلَيْهَا
ِهِعُبصُأِب] :ىرخأ يفو.[ِةَباَّبَّسلاِب

4. (2639)- Nesâî'nin Ali İbnu Abdirrahmân'dan kaydettiği bir rivayette der ki: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'nın yanında namaz kıldım ve namazda çakılları alt üst ettim. Bana: "Çakılları alt üst etme. Zîra çakılların çevrilmesi şeytan işidir. Sen de Resûlullah'ın yaptığı gibi yap. Ben O'nun ne yaptığını gördüm" dedi. Ben: "Resûlullah'ın ne yaptığını gördün?" diye sordum.

"Şöyle' dedi ve sağ ayağını dikti, solunu yatırdı. Sağ elini sağ uyluğu üzerine, sol elini de sol uyluğu üzerine koydu. Şehadet parmağıyla da işaret etti."

Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Baş parmağı takip eden parmağı ile kıbleye işaret etti, nazarlarını da ona dikti." 840

هَمَدَق َلَعج ِة ًّصلا يف َدَعَق اَذإ # ِ هاللّ ُلوسر َناك] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ريبزلا نبا نعو ـ5□

. [ىرْسُيْلا َتْحَت ِهِذ ِخَف َو ،ِهِقاَس َو َش َرَف َو ،ىنْمُيْلا ُهَمَدَق

5. (2640)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazda oturunca, sol ayağını (sağ) uyluğunun ve bacağının altına koyar, sağ ayağını da yere döşerdi." 841

كِلذَك وُعْدَي اَهُك ِهرُحُي ًَو اَعَد اَذإ ِهِعُبْصُأب ُريِشُي َناك # َّبَّنلا
َّنأ] : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ6□

ىرْسُيْلا ِهِذ ِخَف ىلَع ى َرْسُيْلا ِهِدَيِب ُلَماَحَتي َو] .

ىئاسنلاو هل ظفللاو ،دواد وبأ هجرخأ .[ُهَت َراَشإ ُه ُرَص َب .
ُزِواَجُي َ] :ىرخأ يفو

---

837 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/488.

838 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/488.

839 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/488.

840 Müslim, Mesâcid: 114-116, (580); Muvatta, Salât: 48, (1, 88); Ebû Dâvud, Salât: 186, (987); Tirmizî, Salât: 220, (294); Nesâî, İftitah: **6. (2641)-** Yine İbnu'z-Zübeyr (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (namazda oturur vaziyette iken), duâ edince, hareket ettirmeksizin parmağıyla işaret yapar, bu vaziyette duâ (teşehhüd) okurdu. Sol eliyle de sol uyluğunun üzerine dayanırdı."

Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Gözü de işaretinden ayrılmazdı."842

هَد َي َعَف َر َو ،ى َرْسُيْلا ُهَلْج ِر # ِ هاللّ ُلوُس َر َش َرَتْفا] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رجح نب لئاو نعو ـ7□

هدنعو.ىئاسنلاو هححصو يذمرتلا هجرخأ .[ىنْمُيْلا َبَصَن َو:

،بِرْسُيْلا ِهِذ ِخَف بلَع ِبِنْعَي

[وُعْدَي ِةَبأَّبَّسلاِب َراَشأ َو ،هْيَذ ِخَف بلَع ِهْيَعا َرِذ َعَض َو َو] .

7. (2642)- Vâil İbnu Hucr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sol ayağını yere yaydı, elini sol uyluğunun üzerine koydu, sağ ayağını da dikti."

Nesâî'nin bir rivayetinde: "Kollarını, uyluklarının üzerine koydu. Şehadet parmağıyla işaret ederek duâ ediyordu (teşehhüdü okuyordu)."843

لوُقَي ِصاَّق َو بِأ ِنب ِدْعَس َنب َبَعْصُم ُتْعِمَس] :لاق هْنَع ُهالّ□ :
َي ِض َر روفعي بأ نعو ـ8□

هُلَعْفَن أَّنُك :َلاَق َو بِأ ى ًِناَهَنَف َّنَذ ِخَف َنْيَب اَمُهُتْعَض َو َو□
َّتَفَك َنْيَب ُتْقَّبَطَف بِأ ِبْنَج ىلإ ُتْيَّلَص

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِبَك ُّرلا ىل َع اَنيِدْيأ َعَض ْنأ .
اَن ْرِمُأ َو ُهْنَع اَنيِهُنَف

8. (2643)- Ebû Ya'fûr (radıyallâhu anh) diyor ki: "Mus'ab İbnu Sa'd İbnu Ebî Vakkâs'ın şöyle söylediğini işittim: "Babamın yanında namaz kılmış, namazda avuçlarımı iç içe kavuşturup uyluklarımın arasına koymuştum. Babam bu tarzdan beni men' etti ve: "Biz de bir ara böyle yapmıştık. Ondan nehyedildik ve ellerimizi dizlerimizin üzerine koymakla emrolunduk"

dedi."844

تْلَخَد] :لاق .نونجملا نب باهش همساو ،هدج نع هيبأ نع□
ىمرجلا بيلك نب مصاع نعو ـ 9□

نمُيْلا ُهَدَي َعَض َو َو ،ىرْسُيْلا ِهِذ ِخَف ىلَع ى َرْسُيْلا ُهَدَي َعَض َو
ْدَق َو ،ِهِلَصُي َوُه َو # ِ هالّل ِلوُس َر ىلَع

ىلع ِبْلَق ِتِهبَث ِبوُلُقْلا َبِهلَقُم اَي :ُلوُقَي َوُه َو َةَباَّبَّسلا َطَسَب َو
ُهَعِباَصأ َضَبَق َو ،نمُيْلا ِهِذ ِخَف ىلَع

يذمرتلا هجرخأ .[َكِنيِد .

9. (2644)- Âsım İbnu Küleyb el-Cermî an ebîhi an ceddihî -ki ismi de Şihâb İbnu'l-Mecnûn'dur- der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girdim, namaz kılıyordu. Sol elini sol uyluğunun üzerine koymuş, sağ elini de sağ uyluğunun üzerine koymuş idi. (Sağ elin) parmakları hep yumuk, sadece işaret parmağı açıktı. Şöyle duâ ediyordu: "Ey kalbleri döndüren Allah'ım, kalbimi dînin üzerine sâbit kıl." 845

ى َر ْسُيْلا ُهَلْج ِر َش َرَتْفاَف :ِدُّهَشَّتلِل ِبْنَعي َسَلَج] :ىدعاسلا□
ديمح ىبأ نع ىرخأ يف هلو ـ11□

ِهِتَلْبِق ىلَع نمُيْلا ِرْدَصِب َلَبْقأ َو□] .

10. (2645)- Ebû Humeyd es-Sâidî'den yine Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) teşehhüd için oturdu, sol ayağını yayıp sağ göğsünü kıbleye çevirdi..." 846

دَعَقو ،ىرْسُيْلا ُهَلْج ِر َج َرْخأ ُة ًَّصلا اَهِيف ى ِضَقْنَت ىِتَّلا ِةَعْك□
َّرلا ىف َناَك اَذإ] :ىئاسنللو ـ11□

اًئْيَش اَهاَنْحأ ْدَق َةَباَّبَّسلا ُهَعَبْصإ ًاعِفا َر» :ىرخأ يف□ » .
هلو.[َمهلَس َّمُث ًاك ِهر َوَتُم ِهِقِش ىلَع

[842] Ebû Dâvud, Salât: 186, (988, 989, 990); Nesâî, İftitah: 189, (2, 237); Sehv 35, 39, (3, 37, 39); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 8/490.

[843] Tirmizî, Salât: 218, (292); Nesâî, Sehv: 30, (3, 35); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/490.

[844] Buhârî, Ezân: 118; Müslim, Mesâcid: 29, (535); Ebû Dâvud, Salât: 150, (867); Nesâî, İftitah: 91, (2, 185); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/490-491.

11. (2646)- Nesâî'deki rivayette şu ziyade var: "Namazın sona erdiği rek'atte sol ayağını geride bırakmış ve uyluk kemiğine dayanarak oturmuş, sonra da selam vermişti."

Yine Nesâî'nin bir diğer rivayetinde şu ziyade var: "Şehadet parmağını kaldırmış ve onu hafif eğmiş (vaziyette teşehhüdü okuyordu)."[847]

ةًّصلا يف ُعَّبَرَتَي امهْنَعُ هاللّ َيِضَر َرَمُع ُنبا َناك] :لاق□
رمع نب هاللّدبع نب هاللّدبع نعو ـ12□

كَلْجِرَب ِصْنَت ْنأ ِةًّصلا ُةَّنُس اَمَّنِإ :َلاَق َو ِيناَهَنَف ،هنِهسلا□
ُثيِدَح ٍذِئَم ْوَي اَنأ َو ُهُتْلَعَفَف ، َسَلَج اَذِإ

راخبلا هجرخأ .[ِين ًِمْحَت َى ًّج ِرَّنِإ :َلاَقف ؟ َكِلذ ُلَعْفَت َكَّنِإ□
ُتْلُقَف ،ِرْسُيْلا َِنْثَت َو ،ِنْمُيْلا :

ئاسنلاو كلامو ،هظفل اذهو .

12. (2647)- Abdullah İbnu Abdillah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "İbnu Ömer namazda oturunca bağdaş kurardı. Aynı şeyi ben de yaptım. O sırada yaşım gençti. Beni bundan nehyetti. Ve dedi ki: "Namazın sünneti sağ ayağını dikmen, solu da bükmendir." Ben kendisine: "Ama sen bunu yapıyorsun!" dedim. Bunun üzerine: "Ayaklarım beni taşımıyor" diye açıklamada bulundu."[848]

ىلَع َسوُلُجلا َو َةَلْبِقْلا اَهِعِباَصأِب ُهَلاَبْقِتْسا َو ،ىنْمُيْلا َمَدَقْلا َب
ِصْنَت ْنأ] :ىئاسنلا ةياور يفو ـ13□

ىرْسُيْلا] .

13. (2648)- Nesâî'nin rivayetinde şöyle denmiştir: "... (Namazın sünneti) sağ ayağını dikmen, parmaklarını kıbleye yöneltmen ve sol (ayak) üzerine de oturmandır." 849

أَّنإِ : ُهَل اَنْلُقَف ،ُةَّنُّسلا َيِه :َلاَقف ِنْيَمَدَقْلا ىلَع ِءاَعْق"ا يف ٍساَّبَع
ِنْب ُتْلُق] :لاق سواط نعو ـ14□

ظفل اذهو ،يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .]# ْمُكِهِيِبَن ُةَّنُس
َيِه ْلَب :َلاَقف ،ِلُج َّرلِاِب ًءاَفَج ُهاَرَنَل

دوُجُّسلا يف ِنْيَمَدَقْلا ىلَع» ُدْعَب :دواد وبأ دازو.ملسم□ »

14. (2649)- Tâvus (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a (namaz'da) iki ayak üzerine ik'â hakkında sordum.

"Bu sünnettir" dedi. Kendisine:

"Biz bunu erkeğe eziyet görüyoruz!" dedik. O tekrar:

"Bilakis, o, Peygamberiniz (aleyhissalâtu vesselâm)'in sünnetidir!" dedi." 850

Ebû Dâvud'da, "iki ayak üzerine" tabirinden sonra "secdede" ziyadesi mevcuttur. 851

عَنْهُ قال: [كانَ رَسُولُ اللّهِ # إذا جَلَسَ في الرَّكْعَتَيْنِ الأُولَيَيْنِ
15ـ وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ

أخرجه أصحاب السنن. «الرَّضْفُ»: بسكون الضاد المعجمة .]
كأَنَّهُ عَلى الرَّضْفِ حَتَّى يَقُومَ

جمع رضفة، وهي الحجارة المحماة .

15. (2650)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilk iki rek'atte oturunca, (çabuk) kalkmak için sanki kızgın taş üzerine oturmuş gibiydi." [852]

AÇIKLAMA:

Bu kısımda yer alan onbeş kadar rivayet namazın celselerinde sünnete uygun oturuş tarzını beyan etmektedir. Bu rivayetlerden ortaya çıkan hükümleri şöyle tesbit edebiliriz: **1-** İlk iki rek'atteki oturuş ile son rek'atteki oturuş, şekil olarak aynı olsa bile müddet olarak farklıdır. Birinci oturuş kısadır. Bundaki kısalık 2650 numaralı hadiste latif bir teşbihle ifade edilmiştir: "Kızgın taş üzerine oturmuş gibi oturmak." Şârihler, bu teşbihten maksadın cülûsun hafifliğini ifade olduğunu belirtirler. Yani sadece teşehhüd okunup kalkılacak, salavât ve duâ ilave edilmeyecek demektir. Hanefîlere göre ilave bir şey okunursa sehiv secdesi gerekir. Şâfiîler salavât da okunabilir demiştir.

---

[847] Nesâî, Sehv: 29, 38, (3, 34, 39); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/491.

[848] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/492.

[849] Buhârî, Ezân: 145; Muvatta, Salât: 51, (1, 89, 90); Nesâî, İftitah: 189, 190, (2, 235, 236). Metin Buhârî'ye aittir; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/492.

[850] Müslim, Mesâcid: 32, (536); Ebû Dâvud, Salât: 143, (845); Tirmizî, Salât: 210, (283). Metin Müslim'e aittir.

[851] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/492-493.

2- Namazda oturuşun kendine has bir şekli var. Bu şekil, ayakların vaziyetinden, ellerin ve hatta parmakların vaziyetine kadar bazı teferru-âta şâmildir. Şöyle ki: * Sağ ayak, parmaklar, kıble istikâmetinde olacak şekilde dikilecek; sol ayak, sırtı üzerine yere döşenecek ve sol ayak üzerine oturulacak, sağ el sağ uyluk, sol el de sol uyluk üzerine dize yakın olarak konulacaktır, diz üzerine de konulabilir.

Ancak 2640 numarada İbnu'z-Zübeyr'den gelen rivayet sol ayağı sağ uylukla baldırın altına koyup sağ ayağı da yere döşeyip onun üzerine oturmayı tarif etmektedir. Bu rivayette sağ ayağın yere döşenmesi epeyce bir ihtilaf konusu olmuştur, zîra oturuşta sağ ayağın dikileceği hususunda ulema ittifak eder. Ancak Kadı İyâz sağ ayağı döşemenin mânası onu parmaklar üzerine dikmeyip ayağını yatırmak diye bir açıklama yapar. Bu muhtar kavildir. Öyle ise meşrû olan iki sûret ortaya çıkmaktadır: **a)** Sağ ayağı dikerek oturmak, **b)** Yatırarak oturmak. Her ikisi de sahih rivayetlerde geldiği için ulema: "Dikmek müstehab ise de terki de câizdir, Resûlullah cevazı göstermek için her ikisine de yer vermiştir" demiştir.

Ancak, bazı âlimler daha ileri giderek teverrük denen, ayakları yatırarak[853] oturmanın son oturuşa, iftirâş denen ve sağ ayağı dikip, sol ayağı da yatırarak üzerine oturmaktan ibaret şeklin birinci oturuşa ait olduğunu söylemiştir. Şâfiî ve bazı fakihler bu görüştedir.

Ebû Hanîfe ve fakihler her iki cülûsta da erkeklerin iftirâş kadınların teverrük sûretinde oturmasını efdal kabul eder.

Mâlikîlere göre her iki cülûsta teverrük efdaldir.

* Sağ elin parmakları şu şekilde yumulacak: Baş parmakla orta parmak bir halka yapacak şekilde bir araya gelecek şehadet parmağı kıble istikametini işaret eder şekilde yumulmayıp düz kalacak. 2638 numaralı rivayette geçen elliüç akdini, Nevevî şöyle izah eder: "Hesap ilmi mensuplarına göre, bu tabirle, serçe parmağının kenarının yüzük parmağı üzerinde konması ifade edilir. Ancak burada murad o değildir. Sadedinde olduğumuz hadiste bu tabirle serçe parmağının el ayası üzerine konarak hesapçıların ellidokuz dedikleri şekli vermektir." * 2643 numaralı hadiste geçen avuçları iç içe kavuşturarak bacaklar arasına koyarak oturma tarzı hakkında daha önce açıklama geçmiştir (2590 numaralı hadis).

* Sağ el parmaklarının yumulup, şehadet parmağıyla işaret

verilmesi ile ilgili olarak da bir kısım teferruât üzerinde ihtilaf edilmiştir. Mesela parmakların yumulma zamanı, baş parmağın vaziyeti diz üzerinde sâbit mi, hareket edecek mi?... gibi. Bu mevzuya giren hadislerin hepsine Teysîr yer vermez. Sözgelimi 2641 numaralı hadiste şehadet parmağıyla ilgili olarak geçen "hareket ettirmeksizin" tabiri ile 2646 numaralı hadiste geçen, "hafif eğmiş" tabiri, şehadet parmağının vaziyetiyle ilgili ihtilaflı rivayetlerin varlığına delâlet ederler.

Âlimler, bu ihtilaflı rivayetleri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın değişik zamanlarda bu farklı tarzların hepsine yer vermiş olduğunu belirterek te'vil ederler. Teferruâta girmeden mezhebimizce de benimsenmiş olan şehadet parmağıyla işaret verme tarzını belirtelim: Teşehhüd duâsı okunurken, sıra tevhide gelince, tevhid'in Lâilâhe kısmı söylenirken sağ elin diğer parmakları yumulurken şehadet parmağı yukarıya kaldırılır, illallah denilirken indirilir. Bazı rivayetler şehadet getirirken şehadet parmağını kaldırmaktan başka hareket de ettirilebileceğini söyler. Hanefî fakihlerden İmam Muhammed bu yumma işinin, şehadet parmağı kalkarken sağ elin baş parmağı ile orta parmağının halka olacak şekilde bir araya getirilip diğer iki parmağın da yumulmasıyla gerçekleştirileceğini söyler. Bazı fakihler parmakların yumulmadan şehadet parmağıyla işaret verileceğini; diğer bazıları da baş parmağı diğer parmakların altına getirerek şehadet parmağının kaldırılacağını söylemiştir. Şehadet parmağının kaldırılmasını gereksiz gören de olmuştur. Ancak bu sahih rivayete aykırıdır. Parmak kaldırmaya Keydânî "haram" demiştir, ancak bu görüş, tekfire varacak şiddette ciddî tenkidle karşılaşmıştır.

Şehadet parmağını kaldırmak sahih rivayetlerle sâbit bir sünnet olmaktan başka kuûd sırasında gözün vaziyetini de yönlendirmektedir. Çünkü 2639-2641 numaralı rivayetlerde de geçtiği üzere, göz, kuûd sırasında kalkmış vaziyetteki şehadet parmağını takib edecektir. Ayrıca, şehadet parmağı kaldırılırken, tevhid yani Allah'ın bir olduğu niyet edilip hatırlanacaktır.

3- Yukarıda kaydedilen hadiste iki farklı oturuş şekli üzerinde daha durulmuştur: Bağdaş kurma ve ik'â. Daha önce de geçtiği üzere bazı rivayetler, selefin bağdaş kurarak namaz kıldığını mevzubahis eder. 2647 numaralı rivayet bunun bir özre binaen tecviz edildiğini göstermektedir. Normal şartlarda bağdaş kurarak namaz kılmaya [853] Teverrük, kelime olarak uyluk'un üst kısmı manasına gelen verik'ten gelir. Teverrük'ün iki ayrı tarifi var:1) Kabalardan birini veya her ulema cevaz vermemiştir. İbnu Abdilberr sağlam kimsenin bağdaş kurarak farz namaz kılmasının câiz olmadığında icma edildiğini belirtir. Nafile namazlarla, hasta kimsenin farzlarda bağdaş kurarak kılacağı namaz hususunda ihtilaf olmuştur. İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayet O'nun bunu haram telakki ettiğini ifade ederse de âlimler çoğunluk itibariyle teşehhüdde oturuş şeklinin sünnet olduğunda ittifak etmişlerdir. İk'â'ya gelince buna 2649 numaralı hadiste temas edilmekte ve sünnet olduğu belirtilmektedir. İk'â'yı tarif eden âlimler onu tavsifte ihtilaf ettikleri için dilimizdeki bir karşılığı ile tercüme etmeyi uygun görmeyip, ne olduğunu burada açıklamaya bıraktık.

Evet ik'â denilen oturuş şekli nedir? Nevevî bu soruya şöyle cevap verir: "Bil ki, ik'â hakkında iki إِكْعَاء

(çeşit) hadis vârid olmuştur. Biri sadendinde olduğumuz bu hadistir. Ve bunda ik'â'nın sünnet olduğunu söylemektedir. Tirmizî ve başkaları tarafından rivayet edilen diğer bir hadiste ise ik'â yasaklanmaktadır."

Nevevî hadislerin kaynaklarını belirttikten sonra der ki: "Ulema ik'â'nın hükmü ve tefsiri hususlarında pek çok ihtilaflara düşmüştür. Gerçek olan şu ki, ik'â iki çeşittir: Biri "köpeğin ik'âsı gibi, kabalarını yere dayayıp bacaklarını dikmesi, ellerini de yere dayamasıdır." Ebû Ubeyde Ma'mer İbnu Müsennâ ve arkadaşı Ebû Ubeyd el-Kâsım İbnu Sellâm ve diğer lügatçiler ik'âyı böyle tarif ederler. İşte, bu ik'â mekruhtur. Yasaklayıcı rivayetler bu ik'â hakkında vârid olmuştur.

İkinci çeşit ik'â, kişinin kabalarını iki secde arasında ökçelerinin üzerine koymasıdır. Sadedinde olduğumuz hadiste İbnu Abbâs'ın "Peygamberimizin sünnetidir" dediği ik'â budur. İbnu Abbâs'tan hadis: "Ökçelerinin kabalarına değmesi sünnettir" diye açıklanmış olarak da rivayet edilmiştir.

Mezheplere göre sünnet olan oturuş şeklini yukarıda belirttik. Burada, daha önce geçmiş olan bir teferruâtı tekrar hatırlatıyoruz: Şâfiî hazretleri iki secde arasında bir miktarcık oturmayı sünnet addetmişti. İşte o oturuş, İbnu Abbâs'ın bu hadiste sünnet dediği ik'â tarzında olacaktır. 854

SELÂM

نَع َو ِهِنيِمَي ْنَع ُمِهلَسُي # ِ هاللّ ُلوس َر َناك] : لاق هْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر هيبأ نع دعس نب رماع نع ـ1□

نئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ِهِهدَخ َضاَيَب ى َرأ َّتَح ِه ِرَاس َي .

1. (2651)- Âmir İbnu Sa'd, babasından (radıyallâhu anh) nakilediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

(namazını tamamlayınca) sağına ve soluna selam verirdi, öyle ki ben (geride olduğum halde) yanağının beyazlığını görürdüm." 855

م ًَّسلا : ِهِلاَمِش ْنَع َو ِهِنيِمَي ْنَع ُمِهلَسُي َناك # َّبَّنلا َّنأ] :هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ2□

هلوق دعب دواد وبأ دازو.ننسلا باحصأ هجرخأ .[ِهاللّ ُةَمْح َر
َو ْمُكْيَلَع ُم ًَّسلا ِ هاللّ ُةَمْح َر َو ْمُكْيَلَع

ضاَيَب َو ،اَنُهاَه ِنم ِهِهدَخ َضاَيَب ى َرَن َّتَح» :نئاسنلا دازو.«□
ِهِهدَخ َضاَيَب ى َرَن َّتَح» :هلامش

اَنُهاَه ْن ِم ِهِهدَخ» .

2. (2652)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (namazı bitince) sağına ve soluna selam verir, şöyle derdi: "Esselâmu aleyküm ve rahmetullah, esselâmu aleyküm ve rahmetullah." 856 Ebû Dâvud'da "soluna" tabirinden sonra şu ziyade yer alır: "...Öyle ki yanağının beyazını gördük." Nesâî'de ise şu ziyade vardır: "...Öyle ki, şu taraftan yanağının beyazlığını görürdük."857

هاللّ ُةَمْح َر َو ْمُكْيَلَع ُم ًَّسلا : ِهِني ِمَي ْنَع ُمِهلَسُي َناك] □

:رجح نب لئاو نع دواد بب‘ برخأ يفو ـ3□

مُث» :بدنج نب ةرمس نع ربخأ يف هلو.[ِهالّل ُةَمْح َر َو□□
ْمُكْيَلَع ُم ًَّسلا : ِهِلاَم ٍِش ْنَع َو ،ُهُتاَك َرَب َو

مُكِسُفْنأ ىلع َو ْمُكِب ِراَقأ ىلع اوُم ِهلَس□ ».

3. (2653)- Ebû Dâvud'un Vâil İbnu Hucr (radıyallâhu anh)'dan yaptığı bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)] sağına, "esselâmu aleyküm ve rahmetullah ve berekâtuhu" diyerek, soluna da "esselamu aleyküm ve rahmetullah" diyerek selam verirdi."

Yine Ebû Dâvud'da Semüre İbnu Cündeb'ten gelen bir rivayette: "...sonra imamınıza ve kendinize selam verin" buyurulmuştur." [858]

AÇIKLAMA:

Semüre'den rivayet edilen hadisin Ebû Dâvud'daki aslı ile Teysîr'de kaydedilen şekli arasında fark var. Teysîr'de

مكبراقا ىلع denmiş iken, asılda مُكماَمإ ىلع denmektedir. Kâri, okuyucu demek ise de hadislerde [859] imam mânasında geçmektedir. Burada da imam demektir. Biz tercümeyi buna göre yaptık.

اَنيِدْيِأب اَنْلُق .# ِ هالّل ِلوسر َعَم اَنْيَّلَص اذإ اَّنُك] :لاق امهْنَع ُ:
هالّل َي ِض َر ةرمس نب رباج نعو ـ 4□

مُكيِدْيأب َنوُموُت َم ًّع :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَقف ،نْيَبِناَجلا ىلا؟

---

[854] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/493-496.

[855] Müslim, Mesâcid: 119, (582); Nesâî, Sehiv: 68, (3, 61); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/497.

ِهِدَيِب َرَاَشأ َو ِ، هاللّ ُةَمْح َر َو ْمُكْيَلَع ُم ًّ َسلا

عَضَي ْنأ ْمُكَدَحأ ِيفْكَي اَمَّنإ َو ،ةٍ ًّ َصلا يف اوُنُكْسا ؟ٍسْمُش ٍلْيَخ□ ُبَاْنذأ اَهَّنأَك ْمُكي ِدْيأ ى َرأ ِبلاَم

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِهِلاَمِش َو ِهِنيِمَي ْنِم ِهي ِخأ ىلَع ُمِهلَسُي َّمُث ،ِهِذ ِخَف ىلَع ُهَدَي

ىهو ،نيشلا حتفب سومش عمج ميملا نوكسو ةمجعملا نيشلا مضب :« ُسْمَّشلا».ىئاسنلاو

اهتهدحو اهروفنل هرقتست ىتلا هباودلا نم ةروفنلا .

4. (2654)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber namaz kılınca, ellerimizle (işaret ederek): "Esselâmu aleyküm ve rahmetullâhi" demiştik -ve eliyle de iki tarafına işaret etti. -Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine: "Ellerinizle neye işaret ediyorsunuz? Niye ellerinizi hırçın atların kuyruğu gibi (kıpırdak) görüyorum? Namazda sakin olun. Herbirinizin ellerini dizlerine koyup, sonra sağındaki ve solundaki kardeşine selam vermesi yeterlidir!"860

لوُقَي اَم َرَاَدْقِم ّاَ إ ْدُعْقَي ْمَل َمَّلَس اَذإ # ِ هاللّ ُلوس َر َناَك]□ : □5ـ نعو ةشئاع َر َض ِي َ هاللّ ُ اهْنَع تلاق:

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ِما َرْك“ا َو ِل ًجلا اَذاَي َت ْك . َرَاَبَت ُم ًّ َسلا َكْنِم َو ُم ًّ َسلا َتْنأ َّمُهللا

5. (2655)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selam verince: "Allahümme ente'sselâm ve minke'sselâm. Tebârekte yâ ze'lcelâli ve'l-ikrâm" diyecek kadar otururdu." Bu cümlenin mânası: "Ey Allah'ım! Sen selamsın (her çeşit ayıp, kusur ve âfetlerden uzaksın). İnsanların mazhar olduğu selâmet sendendir. Ey Celâl ve ikram sahibi Rabbimiz! Senin şânın yücedir" demektir."[861]

نأ َو ،مامَ“ا ىلَع َّد ُرَن ْنأ # ٌّبهنلا اَن َرَمأ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر بدنج نب ةرمس نعو ـ6□

دواد وبأ هجرخأ .[ٍضْعَب ىلَع اَنُضْعَب َمِهلَسُي ْنأ َو ،ًّباَحَتَن .

6. (2656)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) imamın selamına selamla mukâbele etmemizi, birbirimizi sevmemizi, birbirimize selam vermemizi emretti."[862]

AÇIKLAMA:

Bu kısımda kaydedilen altı aded hadis, namazın bitiminde verilecek selamla ilgilidir. Bu hadislerde ortaya çıkan ahkâmı şöyle özetleyebiliriz: **1)** Namazın bitiminde (teşehhüd, salât ve dualardan sonra) baş sağa ve sola çevrilerek selam verilecektir (2651).

2) Selam verirken sağ ve sol cephelere ayrı ayrı esselâmu aleyküm ve rahmetullah denecektir (2652, 2653).

Sağdan başlamak efdaldir. Nevevî, "her iki selamda sola veya sağa veya öne verilse, veya önce soldan başlansa selam sahih olur, fakat fazîlet kaçırılır" der. Sağa ve sola dönüş mübâlağalı olacaktır. Hadiste geçen "... yanağının beyazlığı görülünceye kadar sağa (sola) döndü..."

---

[858] Ebû Dâvud, Salât: 189, (997), 182, (875); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/498.

[859] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/498.

[860] Müslim, Salât: 119, (430); Ebû Dâvud, Salât: 189, (998, 999, 1000); Nesâî, Sehiv: 5, (3, 4, 5); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 8/498.

sözü bu mübâlağa ile te'vil edilmiştir. **3)** Selam verirken, imamın selamına mukâbele etmeye niyet edilecektir (2653, 2656). Aliyyü'l-Kârî'nin Mirkât'da belirttiği üzere, imamın sağında olanlar ikinci selamla, solunda olanlar ise birinci selamla, tam geri hizasında olanlar da her iki selamla imama selam vermeyi niyet edecektir. Bu, Hanefîlere göre yapılmış bir te'vildir. Neylü'l-Evtâr'da Şâfiîlerin şöyle te'vil ettiği belirtilir: "İmamın sağındaki kimse, ikinci selamında imama mukâbele etmeyi niyet eder. Solundaki, birinci selamda imama mukâbeleye niyet eder, hizasında olan kimse istediği selamda imama mukâbele etmeyi niyet eder, ancak birincideki niyet daha iyidir." İbnu Mâce'nin rivayeti şöyledir: "Resûlullah bize imamlarımıza ve birbirimize selam vermemizi emretti." Mâlikîlere göre musallinin imama mukabelesi imamın söylediğini aynen söylemekle olur. Onlara göre imama uyan (me'mûm) üç selamda bulunur: Birincisi ile namazdan çıkar, bunu hafif sağa dönerek karşısına verir. İkinci selamı imamadır, üçüncü selamı da solundakileredir.

4) Kendine selam verilecektir (2653). İlk nazarda garib de gelse, Resûlullah, kişinin kendine selam vermeyi de niyet etmesini emretmektedir. Esasen bir âyette: "... Evlere girdiğiniz zaman kendinize, ehlinize Allah katından bereket, esenlik ve güzellik dileyerek selam verin" (Nûr 61) buyrularak nefsimize selam vermek Allah tarafından emredilmiştir. Şu halde Resûlullah'ın emri, namazdaki selamda da kendimizi niyet etmemizin gereğini irşad etmektedir. Selamın mahiyeti açısından bu tabiîdir. Çünkü, selam bir duâdır, bir teavvüz duâsıdır, yani Allah'tan sığınma talebi ve O'na ilticâdır. Yani selam, Allah'ın bir ismi olması haysiyetiyle esselâmu aleyküm demek: "Allah üzerine hafîz ve vekil olsun" demektir. Şu mânaya geldiği de söylenmiştir: "Selâmet ve necât (kurtuluş) bulasınız." Kişi namaz selamı sırasında kendini de niyetine almakla bu temennilere şahsını da dahil etmiş olmaktadır. Bazı âlimler sağa verilen selamla sadece sağındaki melekleri ve diğer mevcut emsalini değil, Hz. Âdem devrinden beri geçmiş emsalini; sola selamla da soldaki melekleri ve emsalini ve Kıyâmete kadar gelecek ehl-i îman emsalini kastedeceğini söylemişlerdir. Tirmizî'de ve Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned' inde gelen bir rivayette Hz. Peygamber'in selamı bu şekilde geniş tuttuğu belirtilir. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğleden önce dört, öğleden sonra dört, ikindiden sonra dört rek'at kılar, her iki rek'atin arasını mukarreb meleklere, peygamberlere ve onlarla olan mü'min kimselere selamla ayırırdı." Bazı âlimler burada teşehhüddeki selamın kastedildiğini söylemiştir. Ancak hemen belirtileceği üzere teşehhüd selamı ile tahlîl selamı arasında irtibat olmadığını söylemek zor ve çok tekellüflü olur. Tahlîl selamı imam'ın cemaate, cemaatin imam'a ve etrafındakilere selamıdır diye kesip atacak olsak tek başına kılanların selamını nasıl değerlendireceğiz? Sırf selam vesilesiyle mü'minin ulaştığı bu hayal gücü ve tefekkür derinliği, namazın rûhî hayatımıza kazandırdığı müstesnâ zenginliklerden sadece biridir. Rabbimizin namaz nimetine şükrümüzü edadan gerçekten ne kadar âciziz!

NOT: Âlimler, selam'ın eliflâmlı olup olmaması hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları eliflâmsız olabileceğini söylemiş ise de esselam şeklinde eliflamlı olmasının efdal olduğunu belirtmiştir. Ancak diğer bir kısım âlimler eliflâm olmasının vâcib olduğunda ısrar etmiştir. "Çünkü derler, bütün rivayetler eliflâmlıdır, zaten teşehhüdde de geçmiştir, öyle ise tekrar edilirken mutlaka eliflâm'la mârife yapılması gerekir." **5)** Namazda sağ ve sola selam verilirken eller uylukların üzerinde olacak. Sözle verilen selama elkol, parmak hareketi refâkât etmeyecek (2654). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) namazın sonunda selam sırasında eliyle işaret ve imada bulunanlara müdâhale etmiş ve bu davranışı huysuz atların mânasız ve yersiz kuyruk sallamalarına benzetmiştir.

Ashâbın bu davranışı, namazda huşû ve sükûnetle ilgili ahkâmın ve teferruâta inen bir kısım ahkâm ve âdâbın teşriînden önceye rastlar. Bu müdahale de işaret ettiğimiz bir teşriât olmaktadır. Rivayetler, bidayette namaz içinde mü'minlerin yürüdüklerini, selamlaştıklarını ve hatta konuştuklarını belirtir. Zaman içerisinde ve bilhassa huşû ile ilgili âyet geldikten sonra namazla ilgili âdâb tamamlanmış, son şeklini almıştır. **6)** Namazdan selamla çıkınca, namaz hali üzere kalınmayacaktır. Namaz hali üzere kalmanın miktarı Allahümme ente'sselam ve minke'sselam, tebârekte yâ ze'lcelâli ve'l-ikrâm deme müddeti kadardır (2655). Esasen selam'a tahlîl selamı denmiştir. Yani namaz halinde uyulması gereken yasakların kalkması, helal olması selamı. Öyle ise, selamdan sonra o hal fazla uzatılmayacaktır. Konuşmak, sağa sola dönmek, vaziyetini değiştirmek, kalkıp gitmek artık helaldir.[863]

هاللّ ِلو ٌُس َر ِباَح ْصأ ْن ِم ٍرَفَن َعَم ًادِعاق َناَك َو] :هْنَع ُ □ #
هاللّ َي ِض َر ىدعاسلا ديمح ىبأ نع ـ1□

أَّنِم َرَثْكأِب َتْنُك اَم ِ هاللّ َوَف ؟مِلَف :اوُلاق # ِهِت ًَصِب ْمُكُمَلعأ
اَنأ : َلاَقف ،# ِ هاللّ ِلوس َر ِة ًَّص او ُرَكَذَف ُعَف ْرَي ِة ًَّصلا ىلإ
َماَق اَذإ َناك : َلاق . ْض ِرْعاَف :اوُلاق ،ىلَب : َلاَق ؟ةًبْحُص ُهَل
أَّنِم َمَدْقأ ًَو ،اًعبَت ُهَل

مُث ،ُأ َر ْقَي َّمُث ،ًَدَتْعُم ِهِع ِض ْوَم يف ٍمْظَع ُّلُك َّرِقَي ىَّتَح□□
ُرِهبكُي َّمُث ،هْيَبِكْنَم اَمِهب َىِذاَحُي ىَّتَح ِهْيَدَي

و ُلِدَتْعَي َّمُث ،هْيَتَبْك ُر ىلَع ِهْي َتَحا َر ُعَضَي َو ُعَك ْرَي□ □□
َّمُث ،هْيَبِكْنَم اَمِهب َىِذاَحُي ىَّتَح ِهْيَدَي ُعَف ْرَي َو ُرِهبكُي

ىِذاَحُي ىَّتَح ِهْيَدَي ُعَف ْرَي َّمُث ،ُهَدِمَح ْنَمِل ُ هاللّ َعِمَس :
ُلوُقَي ُهَسأ َر ُعَف ْرَي َّمُث ،ُعِنْقُي ًَو ُهَسأ َر ِبِهوَصُي

عَف ْرَي َّمُث ،هْيَبْنَج ْنَع ِهْيَدَي ِىفاَجُيَف ِض ْر ًْا ىلإ ى ِوْهَي َّمُث□
ُ،رَبْكأ ُ هاللّ : ُلوُقَي َّمُث ،ًَدَتْعُم ِهْيَبِكْنَم اَمِهب

□ هاللّ : ُلوُقَي َّمُث ،ُدُجْسَي َّمُث ،َدَجَس اَذإ ِهْيَلْج ِر ِعِباَصَا
ُحَتْفَي َو اَهْيَلَع ُدُعْقَيَف ى َرْسُيلا ُهَلْج ِر ِىنْثَي َو ُهَسأ َر

مُث ،ِهِع ِض ْوَم ىلاِ ٍمْظَع ُّلُك َع ِج ْرَي ىَّتَح اَهْيَلَع ُدُعْقَيَف□□
ىرْسُي ْلا ُهَلْج ِر ِىنْثَيَف ُهَسأ َر ُعَفرَي َو ُرَبْكأ،

هْيَبِكْنَم اَمِهب ىِذاَحُي ىَّتَح ِهيَدَي َعَف َر َو َّرَبَك ِنْيَتَعْك َّرلا ْنِم□
َماق اَذإ َّمُث ،َكِلَذ َلْثِم ى َرْخ ًْا يف ُعَنْصَي

اَهيِف بِتَّلا ُةَدْجَّسلا ِتَناَك اَذإ ىَّتَح ،هِت ًص ِةَّيِقَب يف َكِلَذ ُعَنْصَي
اَمَك َرَّبَك َدْنِع ِحاَتِتْفا ِصلا ًةَّ ،ة ُمَّث

ِبهلَصُي َناك اَذكه ، َتْقَدَص :اوُلاَق .َرْسَي‘ا ِهِهقِش ىلَع ًاك ِهِر َوَتُم
َدَعَق َو ،بِرْسُيْلا ُهَلْج ِر َج َرْخأ ُمِيلْسَّتلا

يذمرتلاو دواد وبأو ،ًارصتخم براخبلا هجرخأ .[# ِ هاللّ ُلوس.
َر

1. (2657)- Ebû Humeyd es-Sâidî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kendisi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbından on kişilik bir grupla oturuyor idi. Resûlullah'ın namazını zikrettiler. Bunun üzerine: "Ben içinizde Aleyhissalâtu vesselâm'ın namazını en iyi bilen kimseyim!" dedi. Yanındakiler: "Nasıl olur. Allah'a yemin olsun, sen O'na bizden daha çok tâbi olmuş bizden önce onun sohbetine katılmış değilsin!" dediler. O: "Herşeye rağmen!" deyip (ısrar edince):

"Peki (Efendimizin nasıl namaz kıldığını) arzet görelim" dediler. O da anlattı: "Aleyhissalâtu vesselâm, namaza kalkınca kollarını omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Bütün kemikleri mûtedil şekilde yerlerinde istikrarını bulunca tekbir getirir, sonra kırâatte bulunur, sonra tekrar tekbir getirir, ellerini omuzları hizasına kadar kaldırır, sonra rükûya gider ve el ayalarını dizlerinin üzerine koyar, sonra o durumda mûtedil bir vaziyet alır, başını ne aşağı kırar ne de yukarı kaldırır, sonra başını kaldırıp: "Semi'allâhu limen hamideh (Allah kendisine hamdedeni işitir)!" der, sonra ellerini tekrar omuzlarının hizasına kadar mutedil şekilde kaldırır, sonra: "Allahu ekber!" deyip yere eğilir, ellerini yanlarına açar, sonra başını kaldırır, sol ayağını büker, üzerine oturur, secde edince ayaklarının parmaklarını açar, sonra secde eder, sonra: "Allahu ekber!" der, başını kaldırır, sol ayağını büker, her kemik yerine gelinceye kadar sol ayağının üzerine oturur. Sonra aynı şeyleri diğer (rek'at)de yapardı.

Sonra iki rek'ati (tamamlayıp) kalkınca, iftitah tekbirinde olduğu gibi tekbir getirir, ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırır. Sonra aynı şeyleri namazın geri kalan kısmında da yapardı.

Selam vereceği son rek'atin secdesi olunca sol ayağını (mak'adının altından sağ tarafına) çıkarır ve sol tarafı üzerine yere çökerek otururdu."

(Onun bu açıklamasını dinleyince yanındakiler:) "Doğru söyledin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle namaz kılardı!" dediler."[864]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin râvisi Ebû Humeyd es-Sâidî'nin ismi ihtilaflıdır: "Abdurrahman İbnu Amr İbni Sa'd, Abdurrahman İbnu Sa'd, Münzir İbnu Sa'd İbni Mâlik. Annesi Ümâme Bintu Sa'lebe'dir. Medîneli addedilir, Hz. Muâviye'nin hilafetinin sonunda vefat etmiştir.[865] **2-** Hadiste geçen oturuş tarzı 2650. hadiste yeterince açıklandığı için tekrar etmeyeceğiz.

هِوَدَبْلاك ٌلُج َر َءاَج ْذإ ِد ِجْسَملا يف ُنْحَن اَنْيَب] :لاق هْنَع ُ□ □
هاللّ َي ِض َر عفار نب ةعافر نعو ـ2□

□هلَصَف ْع ِج ْراف ، َكْيَلَع َو :# ٌّبهنلا َلاَقف ،# ِهبَّنلا بلَع
َمَّلَسَف َف َرَصْنا َّمُث ،ُهَت ًَص َّفَخأَف َّلصَف

□مَل َكَّناَف ِهلَصَف ْع ِج ْرا :لاَقَف ،هْيَلَع َّد َرَف # ِهبهنلا بلَع
َمَّلَسَف َءاَج َّمُث ،بلَصَف َعَج َرَف ،هلَصُت ْمَل َكَّنإف

□ساَّنلا َفاَخَف ،هلَصُت ْمَل َكَّنإف ِهلَصَف ْع ِج ْرا : ُلوُقَي َكِلذ
ُّلُك ًاث ًَت ْوأ ِنْيَت َّرَم َكِلذ َلَعَفَف ِهلَصُت

□ًهَت ُمَل ْيصَلَه ،لاَقَف َلاَر َّجُل يف ُرِخآ ِرَذلِك : فأَر ِ نِب َو َعَلهِمْنِب
َص َّفَخأ ْنَم َنوُكَي ْنأ ِمْهيَلَع َرَّبَك َو

---

[864] Ebû Dâvud, Salât: 117, (730-735); Tirmizî, Salât: 227, (304, 305) Hadis Buhârî'de muhtasar olarak gelmiştir (Ezân 145); Kutub-i Sitte □بلاعَت ُ هاللّ َك َرَماأ اَمَك
أَّض َوَتف ِة ًَّصلا بلإ َتْمُق اَذإ ْلَجأ : َلاَقف ،ُئْطخأ َو ُبي ِصُأ ٌرَشَب
اَنأ اَمَّناف

مُث ،اًع ِكا َر َّنِئَمْطاَف ْعَك ْرا َّمُث ُهْلِهلَه َو ُه ْرِهبَك َو َ هاللِّ□□
ِدَمْحاف َّإ َو ْأ َرْقاَف ٌنآرُق َكَعَم َناَك ْنإف ،ْمِقأَف ْد َّهَشَت َّمُث

تَّمَت ْدَقف َك ِلذ َتْلَعَف اَذإف ْمُق َّمُث ،اًسِلاَج َّنِئَمطاَف ْسِلْجا□
َّمُث ،اًد ِجاَس ِلْدَتْعا َو ُدُجْسا َّمُث ،اًمِئاَق ِلْدَتْعا

نَم َّنأ ْمِهْيَلَع ن َوْهأ َناَك ًَف :َلاَق .َكِت ًَص ْنِم َتْصَقَتْنا ِدَقَف□
ًائْيَش ُهْنِم َتْصَقَتْنا ِنإف ، َكُت ًَص

نسلا باحصأ هجرخأ .[اَهَّلُك ْبَهْذَت ْمَل َو ِهِت ًَص ْنِم .
َصَقَتْنا ًائْيَش َكِلذ ْنِم َصَقَتْنا

2. (2658)- Rifâa İbnu Râfi' (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz mescidde iken bedevî kılıklı bir adam çıkageldi.

Namaza durup, hafif bir şekilde (yani rükunleri, tesbihleri kısa tutarak) namaz kıldı. Sonra namazı tamamlayıp Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a selam verdi: Efendimiz: "Üzerine olsun. Ancak git namaz kıl, sen namaz kılmadın!" buyurdu. Adam döndü (tekrar) namaz kılıp geldi, Resûlullah'a selam verdi. Aleyhissalâtu vesselâm selamına mukabele etti ve: "Dön namaz kıl, zîra sen namaz kılmadın!" dedi. Adam bu şekilde iki veya üç sefer aynı şeyi yaptı, her seferinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Dön namaz kıl, zîra sen namaz kılmadın!" dedi. Halk korktu ve namazı hafif kılan kimsenin namaz kılmamış sayılması herkese pek ağır geldi.

Adam sonuncu sefer:

"Ben bir insanım isabet de ederim, hata da yaparım. Bana (hatamı) göster, doğruyu öğret!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Tamam. Namaza kalkınca önce Allah'ın sana emrettiği şekilde abdest al. Sonra (ezan okuyarak) şehadet getir. İkâmet getir (namaza dur). Ezberinde Kur'ân varsa oku, yoksa Allah'a hamdet, tekbir getir, tehlîl getir, sonra rükuya git. Rükû halinde itmi'nâna er (âzâların rükûda mûtedil halde bir müddet dursun). Sonra kalk ve kıyam halinde itidâle er, sonra secdeye git ve secde halinde itidale er, sonra otur ve bir müddet oturuş vaziyetinde dur, sonra kalk.

İşte bu söylenenleri yaparsan namazını mükemmel (kılmış olursun).

(Bundan bir şey) eksik bırakırsan namazını eksilttin demektir."

Râvi der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sonuncu sözü Ashâb'a önceki: (Dön, namaz kıl, zîra sen namaz kılmadın!) sözünden daha kolay (ve rahatlatıcı) oldu. Zîra (bu söze göre), sayılanlardan bir eksiklik yapan kimsenin namazında eksiklik oluyor ve fakat tamamı hebâ olmuyordu." 866

اَهُمي ِرْحَت َو ، ُروُهَّطلا ِة ًّصلا ُحاَتْفِم :# ِ هاللّ ُلوس َر َلاق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع نعو ـ3□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُميِلْسَّتلا اَهُليِلْحَت َو ، ُريِبْكَّتلا .

3. (2659)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namazın anahtarı temizliktir. (Namaz dışı şeylerle meşguliyeti) haram kılan şey iftitah tekbiridir, (namaz dışı meşguliyeti) helal kılan şey (de sondaki) selamdır."867

AÇIKLAMA:

1- Hadis, namaza mâni olduğu için Hz. Peygamber mecaz olarak temizliği anahtar diye tesmiye buyurmuştur. Nevevî der ki: "Ümmet, su veya toprakla temizlik olmaksızın namaz kılmanın haramlığı hususunda icma etmiştir, farz ve nafile, tilâvet ve şükür secdesi, cenaze namazı arasında fark yoktur. Sadece cenaze namazı hususunda Şâbî ile Muhammed İbnu Cerîr et-Taberî'den istisnâî bir kavil mevcuttur: "Cenaze namazı, taharetsiz caizdir" demişlerdir. Ancak bu bâtıl bir görüştür. Ulema bunun hilafında icma etmiştir. Abdestsiz biri, bilerek özürsüz namaz kılacak olsa günahkâr olur, mezhebimizce (Şâfiî) tekfir edilmez. Cumhur da tekfir etmez. Ancak Ebû Hanîfe'den rivayete göre, şeriatle oynadığı için tekfir edilir."

2- Namaza başlarken söylenen iftitah tekbirine tahrim denmiştir. Çünkü, onun söylenmesinden itibaren namaz başlar ve namaz edebine girmeyen şeyler haram olur; konuşmak, gülmek, yemek-içmek, dünyevî bir iş yapmak v.s.

Keza namazın en sonunda selam vermek de tahlîl diye isimlenmiştir. Çünkü selâm'dan sonra her çeşit namaz yasağı kalkmış olur. Böylece namazın dışına çıkılır. Hadiste وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ

[866] Tirmizî, Salât: 226, (302); Ebû Dâvud, Salât: 148, (857-861); Nesâî, İftitah: 105, (2, 193), 167, (2, 225); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, "Namazın ihramı tekbîr, ihlâli selam" buyrulmuş, böylece iftitah tekbiri hacc yasaklarını başlatan ihrâm'a benzetilmiştir. İftitah tekbirine tahrime de denmiştir. [868]

ْرهُّظلا يف # ِ هاللّ ِلوُس َر َماَيِق ُر ِزْحَن اَّنُك] :لاق هْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ديعس بأ نع ـ1□

يف ُهَماَيِق اَن ْر َزَح َو ،ةَدْجَّسلا ملا َرْدَق ِرْهُّظلا َنِم ِنْيَيَلو‘ا
ِنْيَتَعْك هرلا يف ُهَماَيِق اَن ْر َزَحَف ،ِرْصَعْلاو

ْرَدَق ىلَع ِرْصَعْلا َن ِم ِنْيَيَل َو‘ا ِنْيَتَعْك َّرلا يف ُهُماَيِق اَن ْر َزَح َو□
،‘ َكِلذ ْنِم ِفْصِهنلا َرْدَق ِنْيَت َر ِخ ا

ا يف َو ،Œهجرخأ .[َكِلذ ْن ِم ِفْصِهنلا ىلَع رصَعْلا َنِم ِنْيَت َر ِخ
ا يف ِهِماَيِقŒِرْهُّظلا َنِم ِنْيَت َر ِخ

ئاسنلاو دواد وبأو ملسم .

1. (2660)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öğle ve ikinci namazındaki kıyamlarını(n uzunluğunu tahmin ve) takdir ederdik. Öğledeki ilk iki rek'atin uzunluğunu Eliflâmmîm Tenzîlü's-Secde sûresi(ni okuyacak) kadar tahmin ettik. Sonra iki rek'atin uzunluğunu da bunun yarısı kadar takdir ettik.

İkindinin ilk iki rek'atinin kıyamının uzunluğunu, öğlenin son iki rek'atinin uzunluğu kadar takdir ettik. İkindinin son iki rek'atinin uzunluğunu da bunun yarısı kadar."[869]

ى ِضْقَيَف ِعيِقَبْلا ىلإ ُبِهاَّذلا ُبَهْذَيَف ،ِرْهُّظلا ُة ًَص ُما َقُت ْتَناَك
ْدَقَل] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ2□

ملسم هجرخأ .[اَهُلِهوَطُي أَّمِم نَلوُ'ا ِةَعْك َّرلا يف # ِ هالّل ُلوُس
َر َو ِبتاَي َّمُث ُأَّض َوَتَي َّمُث ،ُهَتَجاَح

ئاسنلاو .

2. (2661)- Yine Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Öğle namazı başlardı, bu anda bir kimse Bakî'ye gider, ihtiyacını görür, sonra abdest alır, gelir ve uzunluğu sebebiyle Resûlullah'ın birinci rek'atine yetişirdi." 870

ةَلْيَل # ِ هالّل ِلوُس َر َعَم ُتْيَّلَص] :لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض□□
َر دوعسم نبا نعو ـ3□

هجرخأ .[ُهَعَدأ َو َسِلْجأ ْنأ ُتْمَمَه :َلاق ؟ِهِب َتْمَمَه اَم َو :َلِيق .
ٍءوُس ِرْمأِب ُتْمَمَه ىَّتَح َلاَطأف

ناخيشلا .

3. (2662)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir gece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte namaz kıldım. Öylesine namazı uzattı ki, içimden çirkin bir şey yapmak geçti. "Ne yapmak istemiştin?" diye sordular. Dedi ki: "Oturup O (aleyhissalâtu vesselâm)'nu terketmeyi düşündüm."871

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Resûlullah'ın teheccüd namazlarının uzunluğu hakkında tatminkâr bir bilgi vermektedir. İbnu Hacer bu hadisle ilgili olarak özetle şu bilgileri dermeyan eder: "Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gece namazlarını uzun kılmayı tercih ettiğini gösterir." İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) Resûlullah'a ittibada kavî bir zât idi.

Müslim, Câbir rivayeti olarak: اَفْضَلُ الصَّلاَةِ

طُولُ الْقُنُوتِ "Namazın en efdali kunûtu uzun olanıdır" hadisini kaydeder. Bununla namazın uzunluğunun faziletine delil getirir. Ancak burada kunût'la huşû'yu kastetmiş olması da muhtemeldir. Sahâbe'den ve diğer seleften pekçoğu rükû ve secdenin sayıca çokluğu efdaldir diye hükmettiler. Müslim'de gelen bir Sevbân (radıyallâhu anh) hadisinde "Amellerin en hayırlısı çokca secdedir" اَفْضَلُ اْلاَعْمَالِ كَثْرَةُ السُّجُودِ

buyrulmuştur. Görünen o ki, uzunluktan kasdedilen şey şahıslara ve ahvale göre değişmektedir. Sadedinde olduğumuz hadiste imamın hareketlerine muhalefet etmek çirkin amel sınıfına girmektedir. Hadiste, birbirleri arasındaki durumları bilmenin faydalı olacağına bir tembih var. Zîra İbnu Mes'ud'un ashâbı, onun "çirkin bir iş yapacaktım" sözünü anlamamışlar ve kendinden sormuşlardır. O da arkadaşlarının bu davranışını tenkid etmeyip cevap vermiştir.

Müslim, Huzeyfe hadisi olarak şunu kaydeder: Aleyhissalâtu vesselâm' la birlikte Huzeyfe bir gece namaz kılmıştır. Efendimiz, o gece bir rek'atte Bakara, Âl-i İmrân ve Nisâ sûrelerini okudu. Kırâat sırasında içinde tesbih olan bir âyet geçince tesbih'te bulunuyor, sual geçince istiyor, teavvüz geçince istiâze ediyordu. Sonra rükûyu geçti ve rükûya kıyam kadar uzun tuttu. Sonra kalktı, rükûsu kadar kıyamda kaldı. Sonra secde yaptı, secdesi de kıyamı kadar uzun oldu."

Bu iş, takriben iki saat alır. Muhtemelen Aleyhissalâtu vesselâm o geceyi tam olarak ihyâ etmiştir.

Ancak, bu gece dışındaki halinin gereğine gelince, onu Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) haber vermektedir: "Aleyhissalâtu vesselâm mûtad olarak gecenin üçte birinde namaz kılardı ve bu müddette kıldığı namazların sayısı onbir rek'ati tecavüz etmezdi. Bu hal, rek'atlerin uzun tutulmuş olmasını gerektirir."[872]

---

[868] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/505/506.

[869] Müslim, Salât: 156, (452); Ebû Dâvud, Salât: 130, (804); Nesâî, Salât: 16, (1, 237); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/507.

يف ُدُّهَشَت ىنْثَم ُةًَّصلا :#ِ هالّل ُلوسر لاق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابعلا نب لضفلا نعو ـ4

بْقَتْسُم ىلاعَت َكِهب َر ىلإ اَمُهُعَف ْرَت : ُلوُقَي َكْيَدَي ُعِنْقُت َو ،ُنُكسَمَت َو ،ُعُّشَخَت َو ،ُنَيَتْعَك َر ِهلُك

يذمرتلا هجرخأ .[ٌجاَدِخ َيِهَف َلْعَفَي ْمَل ْنَم َو ، ُّب َر اَي . ُّب َر اَي . ُّب َر اَي : ُلوُقَت َو َكَه ْج َو اَمِهنوُطِبب

.

4. (2663)- Fadl İbnu'l-Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namaz ikişer ikişer kılınır. Her iki rek'atte bir teşehhüd vardır. Namazda huşû duyulur (tazarrûda bulunulur), temeskün (tezellül) izhâr edilir. Ellerini kaldırırsın." Şöyle de dedi: "Ellerini, içleri kendi yüzüne dönük olarak Rabbine kaldırır, isteklerini (ısrarla tekrarla söyleyerek) istersin: "Ya Rabbi! ya Rabbi! ya Rabbi!....." Kim bunu yapmazsa namazı eksiktir." 873

AÇIKLAMA:

Burada namazda takınılacak edep halinin mühimleri sayılmaktadır. * Tehaşşû, huşû duymak ma'nâsına gelir. Hudû'ya yakın bir ma'nâ taşır. Ancak hudu göz, kulak, beden, ses gibi zâhire akseden ahvaldeki saygı tavrıdır, huşû ise daha ziyade kalbteki saygı halidir. Şunu da belirtelim ki, "hudû bedendedir, huşû ise göz, beden ve sestedir" diye de açıklanmıştır. Tehaşşû'yu sükûn ve tezellül olarak anlayan ve hudû ile ma'nâ yakınlığı içinde gören şârihler buna delil olarak Resûlullah'ın hadisini gösterirler: "...eğer onun kalbinde huşû olsaydı, هُح ِرا َوَج ْتَعَشَخَل ُهُبْلَق َعَشَخ ْوَل

dış organlarında da huşû (sükûnet, saygı hali) olurdu."

* Tazarrû; tezellül, taleb ve rağbette mübalağa olarak tarif edilir.

* Temeskün: Kişinin kendinden meskenet (fakirlik) izhar etmesi; bu da tezellül ve hudû ma'nâsı taşır.

* Eller duâ edenin yüzüne dönük vaziyette kaldırılıp, talepler ısrarla takrarla, yalvaryakar vaziyette Allah'tan istenecektir.

* Son olarak namaz edebiyle ilgili olarak sayılan hususlar yapılmazsa o namazın nâkıs olacağı belirtilmiştir. Şu halde namaz, sadece farz ve vâciblerin edasıyla kemâlini bulmuyor. Onu tamamlayan âdâblar da var, onlara da riayet gerekmektedir. Aksi takdirde ihmal edilen âdâb sayısınca namazda eksiklikler artacaktır. 874

ن ِم ُف ِرَصْنَيَل َلُج َّرلا َّنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر رساي نب رامع نعو ـ5□

اَهُثُلُث .اَهُعُب ُر .اَهُسُمُخ .اَهُسُدُس .اَهُع ْبُس .اَهُنُمُث .اَهُعْسُت.
.اَه ُرْشُع َّإ اَهْنِم ُهَل َبِتُك اَم َو ِهِت ًَص

دواد وبأ هجرخأ .[اَهُفْصِن .

5. (2664)- Ammâr İbnu Yâsir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi vardır, namazını kılar bitirir de, kendisine namazın sevabının onda biri yazılır. Kişi vardır, dokuzda biri, sekizde biri, yedide biri, altıda biri, beşte biri, dörtte biri, üçte biri yarısı yazılır." 875

AÇIKLAMA:

Bu hadis, muasillinin namaz kılarken, namazın rükun ve şartlarından, huşû ve huzû gibi diğer gereklerinden ihlal ve ihmâl ettikleri sebebiyle uğrayacağı ziyanı dile getirmektedir. Önceki hadisle, bu beraber

---

872 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/508-509.

mütâlaa edilence musallinin namazla ilgili edeplere son derece dikkat ve riayet etmesinin ehemmiyeti anlaşılır. Sorumsuzluk, gereksiz bir gevşeklik yüzünden hergün manevi ziyanlara uğramak akıl kârı mıdır? Muhakkak ki hiçbir sevabın yazılmadığı haller de mevcuttur. 876

NAMAZIN SEKİZ ŞARTI BİRİNCİSİ: HADESTEN TAHÂRET

و ،ٍرِوُهَط ِرْيَغِب ًة َص ُ هاللّ ُلَبْقَي َ :# ِ هاللّ ُلوس َر□ □□ □
َلاق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1□

ردصملا اهمضبو ةلمهملا ءاطلا حتفب :«ُروُههطلا».يذمرتلاو□
ملسم هجرخأ .[ٍلوُلُغ ْن ِم ًةَقَدَص

اهنم ةقرسملاو ةمينغلا يف ةنايخلا :«ُلوُلُغْلا َو» .ءوض َوْلاو .
ءوض ُوْلا اذكو

1. (2665)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah temizlik olmayan namazı kabul etmez, hıyânetle kazanılan paradan verilen sadakayı da kabul etmez." 877

ثَد ْحأ اَذإ ْمُكِدَحأ َة ًَص هاللّ ُلَبْقَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ2□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[َأهض َوَتَي ىَّتَح .

2. (2666)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah, 878 sizlerin namazını hades vâki olunca yeniden abdest almadıkça kabul etmez."

مَل ْنَمِل َءوُض ُو ًَو ،ُهَل َءوُض ُو َ ْنَمِل َة ًَص َ :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر لاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ3□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيَلَع ِ هاللّ َمْسا ِرُكْذَي .

3. (2667)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Abdesti olmayanın namazı da yoktur. Üzerine besmele çekmeyenin abdesti yoktur."[879]

AÇIKLAMA:

Bu hadis tek başına ele alındıkta, zâhiriyle besmele çekilmeden alınan abdestin sahih olmadığını ifade etmektedir. Zâhirîler ve İshâk İbnu Râhûye buna hükmetmişlerdir. Ancak ekseriyet burada nefyedilenin fazîlet ve kemâl olduğuna, dolayısıyla besmelesiz abdestin mükemmel bir abdest olmayacağına, sevabının az olacağına hükmetmiştir. Nitekim Resûlullah'tan şu hadis rivayet edilmiştir:
ناَك ِهْيَلَع ِ هاللّ َمْسِا ْرُكْذَي ْمَل َو ًأَض َوَت ْنَم َو ِهِنَدَب ِعيِمَجِل□
ا ًروُهَط َناَك ِهْيَلَع ِ هاللّ َمْس ِا َرَكَذ َو ًأَض َوَت ْنَم

ه ِءوُض ُو ِءاَضْع ِ ًا ًروُهَط□

"Kim besmele ile abdest alırsa, bu bütün bedenine (günahlardan) temizlik olur. Kim de besmele çekmeden abdest alırsa bu da ona, abdest uzuvlarının (maddî) temizliği olur."

Bazı âlimler, besmeleyi niyetle te'vil etmiş, "Kalbin zikridir" demiştir. Bunlara göre: "Eşya zıddıyla bilinir. Öyle ise unutmanın mahalli kalb olduğuna binaen, onun zıddı olan zikrin mahalli de kalbtir. Kalbin zikri ise niyettir, azmetmedir." Ebû Dâvud, bir rivayetinde er-Rebî'a'nın hadisle ilgili şu tefsirini kaydeder: "Bir kimse abdest alsa,

---

[875] Ebû Dâvud, Salât: 128, (796); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/510.

[876] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/510.

[877] Müslim, Tahâret: 1, (224); Tirmizî, Tahâret: 1, (1); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi,

Akçağ Yayınları: 8/511.

[878] Ebû Dâvud, Tahâret: 31, (60); Tirmizî, Tahâret: 56, (76); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/511.

gusletse, fakat ne namaz için abdeste, ne de cenâbetten temizlik için gusle niyat etmese, onun abdesti abdest, guslü de gusül olmaz hadis bunu demek ister, (abdest ve gusül için niyet şarttır)."

Her hâl u kârda abdest ve gusülde besmelenin hükmü, görüldüğü üzere ihtilaflıdır. Hanbelîler abdeste başlarken besmelenin vâcib olduğunu söyler, âmden terkedilirse abdest bâtıl olur, sehven ve cehlen terki abdesti ibtal etmez. Hanefîler "Başta besmele çekilmezse sevab az olur" derse de bunun sünnet olduğunu kabul eder. [880]

مُتْن ُك َفْيَك : َلِق ٍة ًَص ِهلُكِب أهض َوَتَي # ُّبهنلا َناك] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ4□

املسم إ ةسمخلا هجرخأ .[ْتِد ْحُي ْمَل اَم ُءوُض ُوْلا□ .
اَنَدَحأ ُئ ِزْجُي : َلاق ؟ َنوُعَنْصَت

4. (2668)- Hz. Enes (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın her namaz için abdest aldığını söylemişti, kendisine:

"Siz nasıl yapıyordunuz?" diye soruldu. Şu cevabı verdi: "Aldığımız abdest bozuluncaya kadar bize yetiyordu." [881]

ءوُض ُوِب اَهَّلُك ِتا َوَلَّصلا ِحْتَفْلا َم ْوَي ّنَلَص # ِ هاللّ َلوسر□
ّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ5□

رَمُع اَي ُهْتلَعَف ًادْمَع : َلاَقَف َلاَق ؟ُهلْعَفت ْنُكَت ْمَل ًائْيَش□].
ِهاللّ َلوُس َر اَي ْتلَعَف : َرَمُع ُهَل َلاَقف ٍد ِحا َو

براخبلا إ ةسمخلا هجرخأ.

5. (2669)- Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü bütün namazları tek abdestle kıldı. Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh) kendisine: "Ey Allah'ın Resûlü, bugün şimdiye kadar hiç yapmadığın şeyi yapmış olmalısın?" demişti, şu cevapta bulundu: "Ey Ömer, bunu bilerek yaptım." 882

ف ِرَصْنَيْلَف ِهِت ًَص يف َثَدْحأ ْنَم :#ِ هالّ ُلوُس َر َلاق]□ □
:تلاق اهْنَع ُ هالّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ6□

ذخأي نأ هرمأ امنإو.دواد وبأ هجرخأ .[ْف ِرَصْنَيْل َو ِهِفْنَأِب
ُذُخْأَيْلَف ٍةَعاَمَج ِة ًَص يف َناَك ْنإَف

حيبقلا ءافخإو ةروعلا رتس يف بدً'ا عون نم وهو ،ًافاعر هب .
نأ موقلا مهويل هفنأب

6. (2670)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: Namaz kılarken kimin abdesti kozulacak olursa hemen namazdan çıksın. Eğer cemaatle kılınan bir namazda ise burnunu tutarak ayrılsın."883

Burnunu tutmasını emretmesi, cemaate burnu kanamış zannını vermek içindir. Bu davranış, avretin örtülmesi ve kabîhin gizlenmesi hususunda bir nevî edebe riayettir. 884

ج ُرْخَيَف ِة ًَّصلا يف ُفُع ْرَي َناَك :امهْنَع ُ هالّ َي ِض َر ٍساَّبَع□
َنبا َّنأ ُهَغَلَب ُهَّنأ] :كلام نعو ـ7□

هلثم ركذف بيسملا نبا نع ربخأ يف هلو .[بهلَص ْدَق اَم نل َع .

ِنْبَيَف ُع ِج ْرَي َّمُث ،َمَّدلا ُلِسْغَي َو

7. (2671)- İmam Mâlik merhuma ulaştığına göre, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) namazda iken burnu kanardı, o da çıkar burnunun kanını yıkar, geri döner ve önceki kıldığı namazını (kaldığı yerden) tamamlardı." Yine Muvatta'nın İbnu'l-Müseyyeb'den kaydettiği bunun aynısı olan bir başka rivayet daha vardır." 885

هالّل ُلوُس َر لاق] :لاق امهْنَع ُ هالّل َي ِض َر صاعلا نب □ #:
ورمع نبا نعو ـ8□

هجرخأ .[ُهُت ًَص ْت َزاَج ْدَقف َمِهل َسُي ْنأ َلْبَق ِهِت ًَص ِر
سَلَج دَق َو ُلُج َّرلا َثَدْحأ اَذإ□ Œخ ِ

هدانسإ يف اورطضا دقو ىوقلاب هدانسإ سيل :لاقو.يذمرتلا .

8. (2672)- İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse son rek'atte oturmuşken daha selam vermeden hades vâki olsa namazı caizdir." 886

AÇIKLAMA:

---

[880] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/511-512.

[881] Buhârî, Vudû: 54; Ebû Dâvud, Tahâret: 66, (171); Tirmizî, Tahâret: 44, (58, 60); Nesâî, Tahâret: 101, (1, 85); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/512.

[882] Müslim, Tahâret: 86, (277); Ebû Dâvud, Tahâret: 66, (172); Tirmizî, Tahâret:45, (61); Nesâî, Tahâret: 101, (1, 86); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/513.

[883] Ebû Dâvud, Salât: 236, (1114).

1- Yukarıda kaydedilen sekiz aded hadis, hadesten tahâretle ilgilidir. Hades, manevî kirlilik demektir. Abdesti bozan hallerden biriyle meydana gelir. Bu manevî kirden yani hadesten temizlenmedikçe bazı ibadetleri yapmak caiz olmaz. Bir Buhârî rivayetinde geldiği üzere, "Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) Resûlullah'tan: "Hades vâki olan kimse abdest almadıkça kıldığı namaz makbul olmaz" hadisini nakledince Hadramevtli bir zat: "Hades nedir?" diye sorar. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh): "Sesli veya sessiz yellenmedir" diye cevap verir. Ebû Hüreyre bu cevabıyla namaz sırasında vukûu en ziyade muhtemel olan sebeple hadesi tarif etmiş olmaktadır. Değilse, hadesin, bir kısmı icma ile bir kısmı ittifakla ve bir kısmı da ihtilafla sâbit olan başka sebepleri de vardır. Hades, dediğimiz hükmî kirlilikleri abdestsizlik, cünüblük, hayız ve nifas halleri olarak da tarif etmek mümkündür. Böyle bir tariften sonra, bunları meydana getiren her hali hadesin sebebi olarak belirlemiş oluruz. Sözgelimi arka ve ön yollardan bir şeyin çıkması, vücuddan kan çıkması, uyumak, ağız dolusu kusmak, hayız kanının gelmesi, doğum, kadına değmek veya temas etmek gibi, bunların her biri hadesin sebebidir. Hadesin bir kısmı sadece abdest alarak giderilir: "Arka ve ön yollardan birşey gelmesi, kanama, uyuma, kusma, namazda gülme... gibi. Bir kısmı boy abdesti ile temizlenir: İhtilâm, kadına temas, hayız ve nifas hali gibi. Neticeye gelmek gerekirse, dinimizin temel prensiplerinden biri, namaz ve sair bazı ibâdetlerin makbul olması için temizlik şartının konmuş olmasıdır. 2665, 2666, 2667 numaralı hadisler abdestsiz namazın makbul olmayacağını kesin bir üslubla ifade etmektedir.

2- Her namaz için ayrı bir abdest almak efdaldir. Resûlullah'ın mûtad olan âdeti ve sünnet budur (2667. hadis). Ancak, abdesti bozan bir hal vukû bulmadıkça abdest devam ediyor demektir ve abdest bozulmadığı müddetçe de müteakip namazları kılmak mümkündür. 2668 numaralı hadis ashâb'tan bir kısmınınböyle yaptığını gösterir.

İbnu Mâce'de gelen bir rivayette bu hal, "Biz bütün د ِحا َو□
ٍءوُض ُوِب اَهَّلُك ِتا َوَّلصلا ِبهلَصُن ُنْحَناَنُك َو

namazları tek abdestle kılardık." diye daha açık ifade edilmiştir. Tahâvî, her vakti ayrı bir abdestle kılmak sadece Efendimize has bir vacip olabileceğini söylemiştir. 2669 numaralı hadis de Resûlullah'ın Mekke'nin fethedildiği gün sabah abdesti ile yatsı namazını da kıldığını haber vermektedir. Resûlullah'ın bir kere de olsa yaptığı bir şey meşrûdur, en azından benzer şartlarda, istisnâî durumlarda meşrûdur. Resûlullah'ın her namaz için abdest almayı emrettiğine dair sahih rivayet dahi mevcut ise de bunun neshedilmiş olabileceği belirtilmiş ve böyle bir vecîbenin olmadığı hususunda icma hâsıl olmuştur. **3-** Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin rivayet ettiği 2670 numaralı hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), namaz sırasında abdest bozulacak olursa, namazın derhal terkedilmesini emretmektedir. Hadis mutlak geldiği için, âlimler bu hadesin iradî, gayr-ı iradî veya bir zarûrete mebni, her ne sûretle vâki olursa olsun hükmün aynı olacağını belirtir.

Ayrıca bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumda takip edilecek mühim bir edep vaz'ediyor: "Burnu tutarak çıkmak..." Hatta burna bir de mendil konması, gayeyi daha iyi hâsıl eder. Çünkü Hattâbî gibi bazı şârihler burnu tutmanın, cemaate "burnu kanamış" zannını verme gayesine yönelik olduğunu belirtirler: "Bu hadis der, setrü'l-avret ve kabîh bir durumun gizlenmesinde edebe riayet dersi de vermektedir. Benzer hallerde bu çeşit tevriye'ye başvurmak günâh ve merdud olan riya ve yalan sınıfına girmez. Tam aksine bu, nezâkettir, hayanın kullanılmasıdır ve halkın su-i zan ve kuşkusundan sâlim kalma yollarına başvurmadır." **4-** 2671 numaralı hadis İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan verdiği örnekle namazın bir kısmını kılmışken, abdesti bozulan kimsenin namazını tamamlama şeklini aydınlatmaktadır: İbnu Abbâs abdest aldıktan sonra önceki kıldığı kısmın üzerine geri kalanı bina ediyor. Yani namazı bozulmakla kıldığı kısımlar iptal olmuyor. Sözgelimi dördüncü rek'atte namazdan ayrılmış ise, abdesti alıp dönünce tek rek'at kılarak namazını tamamlıyor, önceki üçü yenilemiyor. Muvatta'nın Abdullah İbnu Ömer'den kaydettiği bir başka örnekte "(bu sırada hiç) konuşmadı" ziyadesiyle önceki kılınan kısmın muteber olma şartını da beyan eder. Zürkânî: "Bu kimselerin ameli, onlar nazarında burnu kanaması abdest bozucu olmadığını, kanı yıkamak için çıkıp konuşmadığı ve namaz kılınan yere en yakın mekandan öte geçmediği takdirde önceki kıldığının üzerine tamamlayabileceğini ifade eder" der.

Bu mesele ilmihâl kitaplarında Lâhik adını taşıyan bahislerde teferruâtlı olarak açıklanır. Şöyle özetleyebiliriz: İmama uyan kimse, namaz sırasında uyku, gaflet, cemaatin çokluğundan dolayı bir zahmet veya vâki olan bir hades sebebiyle namazın tamamını veya bir kısmını imamla kılamazsa, bunu sonradan bazı kayıtlarla tamamlar. Bu durum başına gelen kimse muktedi gibidir. Öyle ise, kendisi tamamlayacağı kısımları imamın arkasında imiş gibi yaparak tamamlar, mesela Kur'ân okumaz.

Lâhik mümkünse, kaçırdığı kısımları kaza ederek, imama uyar. Kaza edemeyeceğini anlarsa imama uyar, imam selam verdikten sonra tamamlar.

Mesela bir muktedi, dördüncü rek'atte burnu kanasa, gider abdest tazeler, bu esnada namaza mâni bir söz ve davranıştan kaçınır. Dönüşte nerede yakalayabilirse imama uyar, rek'ate yetişemedi ise imam selam verdikten sonra kalkıp tamamlar. Eğer imama yetişemezse tek başına, kılamadığı dördüncü rek'ati imamın arkasında imiş gibi hiçbir şey okumadan kılıp selam verir. Bu hâdise ücüncü rek'atte vâki olsa, abdest alan lâhik, önce üçüncü rek'ati kırâatsiz olarak kılar ve imama uyar, onunla dördüncü rek'ati kılar. Ancak imama bu şekilde kavuşamamaktan korkarsa hemen imama uyar, eksik kısmı imam selam verdikten sonra kırâ-atsiz tamamlar. İmam sehiv secdesi yapsa imamla sehiv secdesi yapmaz, sehiv secdesini en sonda yapar. Bu tarza uymayanlar namazlarını yeniden kılarlar.

5- Sadedinde olduğumuz hadislerin sonuncusu (2672), son rek'ati tamamlayıp oturduğumuz zaman selam vermezden önce hades vukûu halinde namazın mûteber olacağını ifade etmektedir. Hadiste oturma müddeti belirtilmemiş ise de Hanefîler bunu, teşehhüd okuma müddeti ile kayıdlarlar. Daha az olursa câiz olmaz, çünkü teşehhüd miktarı oturmak farzdır. Selam aranmıyor, çünkü bu, namazın farzlarından değildir. İmam Şâfiî'ye göre bu durumda namaz iade edilir. Çünkü ona göre teşehhüd de, selam da farzdır. Ahmed İbnu Hanbel'e göre teşehhüd okumadan selam verse namaz câizdir. 887

NAMAZIN İKİNCİ ŞARTI: ELBİSE TEMİZLİGİ

لَه :#ِهبَّنلا َج ْو َز اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَبيِبَح َّمُأ ُهَتْخُأ َلأَس□
ُهَّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةيواعم نع ـ1□

ىذأ ِهيِف َرَي ْمَلاَم ،ْمَعَن :ْتَلاَقف ؟ِهيِف اَهُعِماَجُي َناك ِبْذَّلا□].
ِب ْوَّثلا يف ِيهلَصُي ِ هاللّ ُلوسر َناَك

عامجلا نم ةبوطرلا انه «ىَذ‘اِب» دارملاو.ىئاسنلاو دواد وبأ.
هجرخأ

1. (2673)- Hz. Mu'âviye (radıyallâhu anh)'nin dediğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Ümmü Habîbe'ye -ki kızkardeşidir- sormuştur:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), içerisinde kendisiyle temasta bulunduğu elbise sırtında olduğu halde namaz kılar mıydı?" Ümmü Habîbe (radıyallâhu anhâ) şu cevabı vermiştir: "Evet, yeter ki elbisede bir ezâ (meni bulaşığı) görmemiş olsun!" 888

AÇIKLAMA:

Burada ezâ ile gözle görülen pislik kastedilmiştir. Bazı âlimler bu hadise dayanarak meni, mezi, kadının fercinden hasıl olan rutubetin necis olduğuna hükmetmiştir. Zira Resûlullah ezâ ile bu söylenenlerin bulaşığını kastetmiş olmalıdır. Meninin necis olup olmadığı ihtilaflıdır. Şâfiî ve Ahmed temiz olduğunu söyler. Ebû Hanîfe ve Mâlik necis olduğunu söyler. Mâlik'e göre kurusu da yaşı da yıkanarak temizlenir. Ebû Hanîfe'ye göre yaşı su ile de temizlenebilir.889

هجرخأ .[اَنِف ِح ًّم يف ِبهلَصُي َ # ِ هاللّ ُلوسر َناك] : تلاق اهْنَع
ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ2□

ننسلا باحصأ .

2. (2674)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bizim (kadınların) çamaşırları içerisinde namaz kılmazdı." 890

AÇIKLAMA:

Burada Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kadın çamaşırı içerisinde namaz kılmadığı belirtiliyor. Kadın çamaşırı diye tercüme ettiğimiz melâhif kelimesi rivayetlerde luhuf diye de gelmiştir. Bir rivayette şuur kelimesiyle beraber gelir, yani râvi şuur mu derdi luhuf mu derdi şekke düşer. Luhuf, "lihâf"ın cem'idir. Lihâf,

[887] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/514-516.

[888] Ebû Dâvud, Tahâret: 133, (366); Nesâî, Tahâret: 186, (1, 155); Buhârî, Salât: 2, (Buhârî, bâb başlığı (tercüme) olarak kaydeder; Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/517.

[889] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/517.

milhafe, milhaf vücudu örten, vücuda giyilen her şey olarak açıklanır.[891] Şuur ise "şi'âr"ın cem'idir. Bu ise vücuda giyilen ilk çamaşırdır. Öyle ise lihâf da şi'âr da aynı ma'nâda yani iç çamaşırı manasında kullanılmış

olmalıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadedinde olduğumuz rivayete göre namazda kadınların iç çamaşırlarını kullanmaktan sakınmıştır. Şârihler bunu: "Kadının iç çamaşırına hayız kanı bulaşmış olma ihtimaline binaen" diye açıklarlar. Namazda bütün giysilerin temiz olması şarttır. Halbuki kan bulaşığı temizliğe mânidir.[892]

يِهلَصُي َّمُث ٌبُنُج َوُه َو ،ب ْوَّثلا يف ُق َرْعَي َناك ُهَّنإ] :لاق امهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ3□

كلام هجرخأ .[ِهيِف .

3. (2675)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in anlattığına göre, cünübken içinde terlediği elbise sırtında olduğu halde namaz kılardı."[893]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) burada cünüb kimsenin temiz olduğunu ifade etmektedir. Terin temizliğine hükmetmeye ulemayı sevkeden delillerden biri, ehl-i kitap olan kadınla müslümanların evlenmelerinin caiz olmasıdır. Cumhur der ki: "Kadınların terinden onlarla beraber yatan kimse korunamaz. Eğer ehl-i kitap kadının teri necis olsaydı, kocasına namaz kılabilmesi için bu teri yıkaması emredilirdi. Halbuki bu meselede mü'min kadınla ehl-i kitap kadın arasında tefrik yapılmamıştır. Öyle ise diri olan insan-oğlu necîsu'l-ayn değildir. Çünkü, kadınla erkek arasında fark yoktur." 894

هْيَلْعَن َعَلَخ ْذإ ِهِباَحْصأِب بِهلَصُي # ِ هاللّ ُلوس َر اَمْنَيَب]□
□4ـ نعو ىبأ ديعس َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

لاق ُهَت ًَص # ِ هاللّ ُلوسر ىضَق اَّمَلَف ،ْمُهلاَعِن ا ْوَقْلأ ُم□ :
ْوَقْلا َكِلذ ىأ َر اَّمَلَف ،ه ِراَسَي ْنَع اَمُهَعَض َوَف

هْيَلَع َلي ِرْب ِج َّنإ : َلاَقف ،اَنلاَعِن اَنْيَقْلأَف َكْيَلْعَن َتْيَقْلأ َكاَنْيأ َر□
اوُلاق . ْمُكلاَعِن ْمُكِئاَقْلإِ ىلَع ْمُكَلَمَح اَم:

ىأ َر ْنإف ، ْرُظْنَيْلَف ِد ِجْسَملا ىلإ ْمكدحأ َءاَج اَذإف ،ًىذأ ْوأ ًارَذَق اَمِهيِف َّنأ ِين َرَبْخأَف ِيناَتأ ُم ًَّسلا

دواد وبأ هجرخأ .]اَمِهيِف ِهلَصُيْل َو ُهْحَسْمَيلَف ًىذأ َلاق ْوأ .
ًارَذَق ِهْيَلْعَن يف،

4. (2676)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashâbiyle namaz kılarken âniden nalınlarını çıkarıp sol tarafına koydu. Bunu gören cemaat de derhal nalınlarını attılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazı tamamlayınca: "Nalınlarınızı niye attınız?" diye sordu.

"Seni nalınlarını atarken gördük, biz de kendi nalınlarımızı attık!" cevabını verdiler.

"Cebrâil (aleyhisselâm) bana gelip pislik olduğunu haber verdi (onun için attım). Öyleyse sizler mescide gelirken dikkat edin, nalınlarınızda bir pislik (kazurat) -veya ezâ demişti- görürseniz onu silin; o, ayağınızda olduğu halde namazınızı kılın."895

AÇIKLAMA:

1- Râvi burada kazr kelimesi ile ezâ kelimesini şekk içinde kullanır. Kazr dilimizde kazurat olarak kullandığımız pislik demektir. Ezâ aslında temiz bile olsa pis addedilen, istikrah duyulan şeydir. Ezâ'nın daha değişik ma'nâları, daha geniş kullanım sahaları vardır.

2- Hadis ayakkabı ile birlikte namaz kılınabileceğine delildir.

3- Hadis ayrıca ayakkabıda gözle görülen necâsetin silinip atılmasıyla ayakkabıyla namaz kılınabilecek tahâretin hâsıl olduğuna delâlet eder.

4- Hattâbî bu hadisten: "Bir kimse elbisesinde necâset olduğunu farketmeden namaz kılıp sonra farkedecek olsa, namazı sahihtir, iade gerekmez" hükmünü çıkarır.

5- Resûlullah'ın sözlerine uymak vacib olduğu gibi fiillerine uymak da vâcibtir. Zîra Ashâb, O'nun ayakkabısını çıkardığını görünce derhal ayakkabılarını çıkarıp atmışlardır.

[891] Liyâf'ı bazı lugatlar "vücudu dıştan örten giysi (cübbe, bürde gibi)" diye tarif ederken Cevherî gibi bazıları her çeşit giysiye de ıtlak olunduğunu belirtir. Şu halde, şi'âr ile lihâf bazı manalarda müteradiftir.

[892] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/517-518.

[893] Muvatta, Tahâret: 87, (1, 52); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/518.

6- Bir kimse tek başına namaz kılınca ayakkabısını çıkarırsa sol tarafına koymalıdır. Safta başkalarıyla namaz kılar, sağında solunda adamlar bulunursa ayakkabısını bacaklarının arasına koyar. **7-**[896] Amel-i yesir (azıcık amel) namazı bozmaz.

NAMAZIN ÜÇÜNCÜ ŞARTI: SETRÜ'L-AVRET

بِتأَن اَم اَنُتا رَ وْعَ ِ هاللّ َلوُس رَ اَي ُتْلُق] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض رَ
هدج نع هيبأ نع ميكح نب زهب نع ـ1□

هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق .َكُني ِمَي ْتَكَلَم اَم ْوأ ،َكِتَج ْو َز ْنِم َّاِإ :
َكَت َر ْوَع ْظَفْحا :َلاَق ؟ُرَذَن اَم َو اَهْنِم

؟ًايِلاَخ ُنوُكَي ُلُج َّرلا :ُتْلُق .ْلَعْفاف ٌدَحأ اَها َرَي َ ْنأ َتْعَطَتْسا ِنإ
:َلاَق ؟ِلُج َّرلا َعَم ُنوُكَي ُلُج َّرلاَف

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُهْن ِم َيْحَتْسُي ْنأ ُّقَحأ ُ هللاَف .
:َلاَق

1. (2677)- Behz İbnu Hakîm (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Bir gün Hz. Peygamber'e sorarak) dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Hangi avretimizi açıp, hangi avretimizi örtelim?"

"Zevcen ve sağ elinin sahip oldukları dışında herkese karşı avretini koru!" cevabını verdi. Ben tekrar: "Ey Allah'ın Resûlü, erkekle olursa?" dedim,

"Gücün yeterse avretini kimseye gösterme!" dedi.

"Kişi tek başına olursa?" dedim.

"Kendisine karşı haya edilmeye Allah daha lâyıktır" dedi." 897

AÇIKLAMA:

1- Avret, en-Nihâye'de "Göründüğü takdirde istihyâ edilen (utanılan) her şey" diye tarif edilmiştir. Şer'i nokta-i nazardan örtülmesi gereken yani avret olan yerler hakkında da şu bilgi verilir: "Avret, erkeklerde göbekle dizkapağı arasındadır. Hür kadınlarda yüz, bileklere kadar eller hariç bütün bedendir, ayakları ihtilaflıdır.

Câriyede erkekteki gibidir, hizmet sırasında açılan baş, boyun, kollar gibi yerler avret değildir. Avretin örtülmesi gerek namaz içinde ve gerekse dışında vâcibtir. Yalnız olma halinde bu meselede ihtilaf vardır." Kadınlarda yüz ve eller hariç bütün bedenin avret olması sebebiyle kadınlara avret denmiştir. Dilimizdeki kadın ma'nâsına kullanılan avrat kelimesi, şu halde avret'den bozmadır.

2- Fakihler bu hadisten hareketle, hadiste belirtilen kimselerin dışındakilere avret mahallini açmanın haram olduğunu belirtirler. Haramlık sadece erkeğin avreti kadına karşı, kadınınki de erkeğe karşı değildir, söylenenler dışında kadının kadına, erkeğin erkeğe bakması haramdır. Ulema bu hususta icma eder. Hadisin son fıkrası tek başına bile olsa çıplak durulmasını yasaklamakta, Allah'a karşı da haya duygusu içinde olunmasını emretmektedir.

Tesettürü emreden yegane hadis bu değildir. Müteakip rivayetler başka teferruâta yer verecekler. Esasen kadın olsun, erken olsun, her iki cinsi de gözlerini yabancı avret'e (haram edilen şeylere) bakmaktan Kur'ân âyetleri yasaklamıştır: "(Ey Muhammed), mü'min erkeklere söyle, gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler. Mahrem yerlerini korusunlar... mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar, süslerini, kendiliğinden görünen kısmı müstesnâ açmasınlar..." (Nûr 30-31). Âyette hem "gözü korumak" hem de "mahrem yerlerin (fercler) korunması" birlikte emredilmektedir.898

ةَ رْوَع بلاِ ُلُج َّرلا ُرُظْنَي َ :# ُ هاللّ ُلوس َر َلاق] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر هردخلا ديعس بأ نعو ـ2□

و ،ِد ِحا َوْلا ِب ْوَّثلا يف ِلُج َّرلا ى ِضْفُي ً َو ِةأ□ □□
ْرَملَا ،ةَ ر ْوَع بلاِ ُةأرملا ً َو ،لُج َّرلا

هلوقب دارملاو.يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِد ِحا َوْلا
ِب ْوَّثلا يف ِةأرَملا بلاِ ِةأرملا ى ِضْفُت

. يِضْفُ ى « خلا: أ يلصق هدسج هدسحب □»

2. (2678)- Ebû Saîd el'Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir erkek başka bir erkeğin avretine bakmasın, kadın da kadının avretine. Bir erkek aynı örtünün içinde bir başka erkeğe sokulmasın. Kadın da aynı örtünün içinde bir başka kadına sokulmasın." 899

[896] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/519.

[897] Ebû Dâvud, Hamâm: 3, (4017); Tirmizî, Edeb: 22, ,(2770), 39, (2795); İbnu Mâce, Nikâh: 28, (1920); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, □ □ى، فأن َّمَعَكُم ْمَن

ِهرَعَّتلا َو ْمُكاَّيإِ :#ِهاللّ ُلوس َر َلاق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َيِض َر
□3ـ رمع نبا نعو

هجرخأ .[ْمُهوُم ِرْكأ َو ْمُهوُيْحَتْساَف ،ِهِلْهأ ىلاِإ ُلُج َّرلا ى ِضْفُي َني
ِح َو ،ِطِئاَغْلا َدْنِع َّإ ْمُكُق ِراَفُي

. بايثلا نم د هرجتلا «ى ِهرَعَّتلا».يذمرتلا

3. (2679)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çıplaklıktan sakının! Zîra sizin yanınızda sadece helâya girdiğiniz zaman ve erkek hanımına sokulunca ayrılan melekler var. Onlardan utanın ve onlara karşı saygılı olun."[900]

□مُكُدَحأ َج َّو َز اَذإ :#ِ هاللّ ُلوسر َلاق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي
□4ـ ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو

. دواد وبأ هجرخأ .[اَهِت َر ْوَع ىلاِإ َّن َرُظْنَي ًَف ُه َري ِجأ ْوأ
ُهَتمأ ،ُهَدْبَع ْوأ ،

4. (2680)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri câriyesini veya kölesini veya ücretlisini evlendirdi mi, artık onun avretine bakmasın." [901]

AÇIKLAMA:

1- İkinci hadiste (2678) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının kadınla, erkeğin erkekle aynı örtü altında birbirine sokulmasını yasaklamaktadır. Sokulmak diye tercüme ettiğimiz kelimenin hadisteki aslı efdâ'dır. Teysîr müellifi İbnu Deybe kelimeyi cesedin cesede değmesi diye açıklamış. Efdâ, yerine göre elle değmek, yerine göre mübâşeret de denen bedenin bedene değmesi ve hatta cima ma'nâsında da kullanılmıştır. Hadisten: "Erkeğin erkekle aynı örtünün altında yatması, keza kadının da kadınla -aralarında bir hâil (perde engel) olsun olmasın- çıplak vaziyette yatmasının yasaklanmış olduğu" hükmü çıkarılmıştır. Tîbî: "İki erkeğin, çıplak olarak aynı örtü altında yatmaları câiz değildir, kadınlar için de hüküm aynıdır, bu yasağa riayet etmeyenler ta'zîr cezasına çarptırılırlar" der.

Nevevî, bu nehyin, "tahrim nehyi" olduğunu, yani "haram" ifade ettiğini belirtir, "şayet aralarında bir hâil yoksa"

der. Nevevî devamla der ki: "Bu hadisle, başkasının avretine -vücudunun hangi noktasında olursa olsun- elle değmenin haram olduğuna delil var. Bu hususta ulema ittifak eder. Maalesef bu meselede umumi belva var, bilhassa hamamlarda gevşeklik gösterilmektedir. Hamama gidenlerin, gözünü, elini veya başka bir yerine gayrın avretinden koruması gerekir. Keza kendi avretini de oradaki hizmetçi ve benzeri yabancının göz, el vesairesinden koruması gerekir. Bu yasaklardan birini ihlal eden bir kimse görülünce o da azarlanmalıdır. Ulemamız demiştir ki: "Bu ihlâlle karşılaşan kimseden azarlama vazifesi, saygısız herifin söz dinlemeyeceğini zannetmesiyle üzerinden düşmez. Ancak kendinin veya bir başkasının hayatına mal olacak bir fitneden korkarsa o zaman azarlama vazifesi düşer."

Kişi yalnız olduğu zaman bir ihtiyaca mebni avretini açabileceği söylenmiştir. Helâda, hamamda olduğu gibi. **2-** 2679 numaralı hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) insandan nâdir birkaç hal dışında hiç ayrılmayan hafaza meleklerine (el-Kirâmu'l-Kâtibûn) karşı da tesettür emretmektedir. Hadiste onlara ikram (hürmet) tavsiye edilmektedir. Onlara hürmet, saygının gereklerini yerine getirmekle olur. Beşerî münâsebetlerde bunun bir gereği de örtünmektir. Âlimler mücâma'a, kazayı hâcet, temizlik gibi zaruri haller dışında yalnız başına bile olsa, kişiye çıplak vaziyette durmasının câiz olmayacağını belirtmişlerdir.902

ذ ِخَف لاِب ْرُظْنَت ًَو ، َكَذ ِخَف ْز ِرْبُت َ ُّلَع اَي :# ُّبهنلا ِل□
َلاق]: ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع نعو ـ5□

دواد وبأ هجرخأ .[ٍتِهيَم ً َو ،ِهَح .

5. (2681)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Ali, dizini çıkarma, ne canlı, ne ölü, başkasının dizine de bakma" buyurdu."[903]

يذمرتلا هجرخأ .[ًة َر ْوَع َذ ِخَفْلا # ِ هاللّ ُلوسر َّدَع] :لاق .
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ6□

6. (2682)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uyluğu avret addetti."[904]

AÇIKLAMA:

1- 2681 numaralı hadis avret meselesinde ölü ile canlı arasında fark olmadığını belirtiyor.

2- Bu hadis uyluk'a avret diyen cumhurun delillerindendir. Ebû Hanîfe de bu kavildedir. Yalnız halvet halinde kadınların -câriye dahil- avreti dizkapağı göbek arası, erkeğinki arka ve ön fercidir. [905]

د ِحا َوْلا ِب ْوَّثلا يف ْمُكُدَحأ ِبهلَصُي َ :# ِ هاللّ ُلوسر َلاق]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ7□:

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ٌءْيَش ُهْنِم ،هْيَقِتاَع بلَع َلاق ْوأ .
،هِقِتاَع بلَع َسْيَل

---

[899] Müslim, Hayz: 74, (338); Ebû Dâvud, Hamâm: 3, (4018); Tirmizî, Edeb: 39, (2794); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/521.

[900] Tirmizî, Edeb: 42, (2801); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/521.

[901] Ebû Dâvud, Libâs: 37, (4113, 4114); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/522.

7. (2683)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Omuzunuzu da örtmeyen - veya şöyle demişti bir parçası iki omuzunuzu da örtmeyen- tek parçadan müteşekkil kumaş içerisinde kimse namaz kılmasın."906

نْيَب ْفِلاَخُيْلَف ٍد ِحا َو ٍب ْوَث يف بهلَص ْنَم :# هاللّ ُلوسر□
َلاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ8□

هِقِتاَع ىلَع ِهْيَف َرَطب ْفِلاَخُيْلَف] :هدنعو.دواد وبأو□] .
ىراخبلا هجرخأ .[ِهْيَف َرَط

8. (2684)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim tek parçalı kumaş içerisinde namaz kılarsa onu iki omuzu arasında çaprazlasın." 907 Ebû Dâvud'un metninde: "(Kumaşın) iki ucuyla omuzunda çapraz yapsın" denmiştir. 908

لا َقف ِد ِحا َوْلا ِب ْوَّثلا يف ِة ًةَّصلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوسر َلِئُس]□ :
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًاضيأ هنعو ـ9□

يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِناَب ْوَث ْمُكِهلُكِل َوأ .

9. (2685)- Yine Ebû Hüreyre'nin rivayeti de şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a tek bir kumaş

içinde kılınacak namazdan sorulmuştu şu cevabı verdi:

"Hepinizin iki parçası var mı?" 909

هِب ًاف ِحَتْلُم ٍد ِحا َو ٍب ْوَث يف ّنَلَص :# ّبهنلا ّنَأ] : هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ةملس بأ نب رمع نعو ـ11□

يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِهْيَبِكْنَم بلَع ِهْيَف َرَط َنْيب .
ًافِلاَخُم

10. (2686)- Ömer İbnu Ebî Seleme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tek parça kumaşa sarınmış olarak namaz kıldı. İki ucu omuzlardan çaprazlama geçmişti." 910

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen son dört hadis (2683-2686) tek parçalı giysi ile namaz kılma meselesi ile ilgilidir.

Burada kaydedilen rivayetler bunun bazı kayıdlarla cevazını ifade etmektedir:

904 Tirmizî, Edeb: 40, (2798); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/523.

905 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/523.

906 Buhârî, Salât: 5; Müslim, Salât: 277, (516); Ebû Dâvud, Salât: 78, (626); Nesâî, Kıble: 18, (2, 71); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 8/523.

907 Buhârî, Salât: 5; Ebû Dâvud, Salât: 78, (627).

908 Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/523-524.

909 Buhârî, Salât: 4, 9; Müslim, Salât: 275, (515); Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a: 30, (1, 140); Ebû Dâvud, Salât: 78, (625); Nesâî, Kıble: 14, (2, 69-70); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/524.

2- 2685 numarada kaydedilen Ebû Hüreyre hadisinde görüyoruz ki, bu hususta soru soran kimseye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hepinizin iki parçası varmı?" diye istifhâm-ı inkâri ile cevap veriyor. Bu cevapla Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şunu söylemek istediği beyan edilmiştir: "Biliyorsunuz ki, setrü'l-avret farzdır, namaz da gereklidir. Hepiniz de ikişer elbiseye sahip değilsiniz. Öyleyse setrü'l-avret yerine getirildikten sonra tek parçalı elbise ile namazın caiz olacağını nasıl bilemezsiniz?" Tahâvî bu hadisi şöyle yorumlar: "Hadisin ma'nâsı şudur: "Eğer tek parça elbise içerisinde namaz mekruh olsaydı, tek parçadan başka elbise bulamayana da mekruh olurdu." Şu halde muktedir olanla olamayan ayırımı yapılmadan mutlak ma'-nâda bir kerâhet mevzubahis olsaydı, İslâm zorluk getirmiş olacaktı. Halbuki dînimiz imkanları zorlamaz. Zorlaştırma yok, kolaylık esastır. Öyleyse, burada mesele tek elbise ile namazın caiz olup olmadığı noktasındadır, kerâheti hususunda değildir. **3-** Diğer bazı hadisler (2683, 2684) ise tek parçalı kumaş içerisinde namaz kılacak olana bunu imkan nisbetinde omuzlardan itibaren bağlamayı tavsiye etmektedir. 2686 numaraları hadiste ise, Resûlullah'ın da tek parçalı kumaş içerisinde namaz kılmış olduğunu, ancak bunu omuzlarından çaprazlama bağladığını görmekteyiz. Cumhur, tek parçalı kumaşın omuzdan bağlanma emrini istihbâba hamletmiştir. Öyleyse belden bağlamaya müteveccih nehiy de tenzihîdir, tahrimî değil. Ancak âlimler bu hususu yorumlamada ihtilaf ederler. Ahmed İbnu Hanbel cumhurdan ayrılarak: "Omuzdan bağlamaya muktedir olan bunu yapmazsa namazı sahih olmaz" demiş, bunu namazın şartlarından biri yapmıştır. Mamafih yine Ahmed'den birçok meselede olduğu gibi bunda da farklı bir görüş daha rivayet edilmiştir: "Namazı sahihtir, ancak günahkâr olur." Böylece bunu, müstakil bir şart yapmış olmaktadır.

4- Buhârî'nin Câbir İbnu Abdillah'tan kaydettiği bir hadis, tek parçalı giyeceğin omuz veya belden bağlanması hususunda bir açıklık getirmektedir:

هِب ْر ِزَّتاَف اًقِهيَض َناَك ْنِإ َو ِهِب ْف ِحَتْلاَف اًعِسا َو َناَك□ .
َلاَق ْنِإَف ... "Tek parçanız genişse omuzdan bürünün, darsa belden bağlayın."

Hattâbî gibi bazı âlimler, tek parçalı elbiseye sarınmış vaziyette gördüğü Hz. Câbir'e Resûlullah'ı bu sözlerle müdahaleye sevkeden sebebin, onun kollarını bile hareket ettirmeyecek şekilde vücudunu dıştan sımsıkı sarmış -ki buna sammâ denmektedir 911 olmasını gösterirler. Ancak, Müslim'in bir rivayetinde de beyan edildiği üzere, Resûlullah'ın müdahalesi başka bir sebebe dayanmaktadır: Câbir'in kumaşı dar idi. Bunu omuzdan çaprazvari sarınca, setrü'l-avreti sağlayamamış, Hz. Câbir biraz eğilerek eksiği tamamlama zorunda kalmıştı. Şu halde, omuzdan sarınmak esas ise de kumaş, darlığı, azlığı sebebiyle yeterince setrü'l avrete imkan tanımayacaksa bunu belden bağlayarak, örtünmesi gereken yerlere tam örtmek gerekmektedir. **5-** Mevzûnun daha iyi anlaşılması için iki noktanın ek bilgi olarak bilinmesi gerekmektedir: * Tek parça ile tesettür bahislerinde örtünmek, sarınmak, bağlamak, çaprazlamak gibi farklı kelimelerle ifade ettiğimiz "giyinme" şekilleri, hadis metinlerinde de farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Bunlar yerine göre değişik ma'nâlara gelir ise de sadedinde olduğumuz bâbta aynı ma'nâda kullanılmıştır. Sözgelimi müştemil, müteveşşih, muhalif kelimelerinin Nevevî, aynı ma'nâyı taşıdıklarını belirtir. Yani bunlar müttezir'in aksine omuzdan itibaren örtünmeyi ifade ederler. Müttezir ise belden aşağıyı örten ma'nâsına gelir. Tercümede çaprazlama bağlama diye ifade ettiğimiz bağlama tarzını -ki böyle bağlayana muhâlif denmektedir- şârihler şöyle tarif ederler: "Sağ omuza atılmış olan kumaşın ucunu sol kolun altından geçirir, sol omuz üzerine atılmış olan diğer uç da sağ kolun altından geçirilir ve bu iki uç, göğüs üzerinde düğümlenir..."

Şevkânî bu meselede esasın, kumaşı sadece bele bağlayarak omuzları açık bırakmamak bilakis aynı kumaşı hem ridâ olarak bel-omuz arasını, hem de izar olarak beldiz arasını örtecek tarzda bağlamanın teşkil ettiğini belirtir. * Mevzumuzu tamamlayacak son nokta şudur: İslâm bir musalli için normal olarak üç parçalı bir kiyafet derpîş eder: * Serpuş; başörtüsü. Burada sünnete uyanı, sarıktır.

* Ridâ: Omuzdan bele kadar olan giyecektir.

* İzar: Belden aşağıyı örtecek giyecek. Bunun vücud hatlarını dışarı vurmayacak genişlikte olması esastır, sünnete uyan şalvardır.

İslam teferruâtta ısrar etmez, esas olan farz'ın yerine gelmesidir. Buna riayet edildikten sonra, millîmahallî gereklere, ferdî imkân ve zevklere göre teferruâta müsâmaha gösterir. İslâm'ın kıyafet telakkisini Libas'la ilgili bölümün UMUMÎ AÇIKLAMA kısmında geniş şekilde tahlil edeceğiz.912

إ ِضِئاَحلا َة ًَص ُ هاللّ ُلَبْقَي َ :# ِ هاللّ ُلوُسر لاق] : تلاق□□
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ11□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِرا َم ِخِب .

ءامص[911]

Sammâ tarzında sarınmak başka hadislerde kesinlikle yasaklanmıştır. (5245, 5246. hadislere bak.) **11. (2687)-** Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah hayız görenin (kadının) namazını başörtüsüz kabul etmez."[913]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen hâiz (hayız gören) kelimesiyle bülûğ yaşına ermiş kadın kastedilmiştir, hayız görmekte olan değil. Bu açıklamaya gerek duyulmuştur, çünkü hâiz kelimesi normalde namazdan menedilmiş olan hayız halindeki kadın için kullanılır. Aliyyü'l-Kârî'nin Mirkat'daki kaydına göre: "Daha doğrusu, bu kelime ile hayız görme tabiatında olanlar kastedilmiştir, tâ ki, kız çocukları da hükme dahil olsun. Zira kız çocuklarının kıldığı namazların muteber olması için başlarını örtmeleri şarttır."

2- Hımâr, başı örten her şeydir. Cinsi, şekli, uzunluğu mühim değildir, yeterki şer'in derpîş ettiği örtünmeyi sağlasın.

"Avret" meselesinde hür ve köle ayırımı yapmayıp, ikisini aynı hükme tâbi tutan Ehl-i zâhir için bu hadis delil olmuştur, çünkü hüküm hiçbir kaydı şâmil olmaksızın mutlak gelmiştir. Ebû Hanîfe, Şâfiî vs. ulemanın da dahil olduğu cumhur, hür ile köle kadın arasında tefriki esas alır ve câriyenin avretini, erkeklerde olduğu üzere göbekle diz arası olarak belirlerler. İbnu Abdiberr el-İstizkâr'da belirttiği üzere İmam Mâlik: "Câriyenin avreti saç hariç hürre'ninki gibidir" der. Ancak Irakî Şerhu't-Tirmizî'de: İmam Mâlik'ten meşhur olan rivayete göre, câriyenin avreti erkeklerin avreti gibidir demiştir.[914]

يبنلا جوز اهْنَع ُ هاللّ يَ ِض َر ةنوميم رجح يف ناكو ،بنوخلا #
دوس‘ا نب هاللّ ديبع نعو ـ12□

كلام هجرخأ .[ٌرا َزإ اَهْيَلَع َسْيَل ِرَام ِخلا َو ِد ِحا َوْلا ِع .

رِهدلا يف بِهلَصُت ةَنوُمْيَم تْناَك] :لاق

12. (2688)- Ubeydullah İbnu'l-Esved el-Havlânî -ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Meymûne (radıyallahu anhâ)'nin terbiyesinde idi anlatıyor: "Meymûne (radıyallâhu anhâ) üzerinde izar olmaksızın tek entari (dır') ile başörtüsü giyinmiş olduğu halde namaz kılardı." 915

AÇIKLAMA:

1- Mücâhid, kadınların normal olarak dört parça giysi içerisinde namaz kılması gerektiğini söylemiştir: * 916 Entari(dır' = kadınlarda omuzdan bele kadar olan kısmı örten giysi). * Başörtüsü (hımâr).

* Cübbe (Milhafe = en üste giyilen şey).

* Etek (izar = Belden aşağıya giyilen şey).

Ancak bu ferdî bir görüştür. Cumhur kadınların en az iki parça giyerek namaz kılmasını vâcib olduğunu söyler: Entari ve başörtüsü, yeter ki entari topukları da örtecek kadar uzun olsun. Hatta, tepeden tırnağa kadar örtecek genişlikte tek bir parçanın içinde kılınacak namazın caiz olacağı belirtilmiştir, yeter ki şeriât-ı garrâmızın derpîş ettiği tesettür sağlanmış olsun.

Ancak çoğunluk, kadınlarda da normal namaz kıyafetinin üç parçadan ibaret olduğunu söylemiştir: "Başörtüsü (hımâr), entari (dır'), ve etek (izar).

2- Sadedinde olduğumuz rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri muhterem validemiz Meymûne (radıyallâhu anhâ)' nin uzunca bir entari ve başörtüsü ile namaz kıldığını belirtmektedir. Böylece, "kadınların dört parça giyerek" veya "üç parça giyerek" namaz kılması gerekir" şeklindeki hükümlerin vecîbeyi değil, istihbâbı ifade ettiği görülmüş olmaktadır. 917

□[اَهَّنأ ْتَلأَس همُأ ةَمَلَس َر َض ِي َ هاللّ ُ اهْنَع اَذاَم بِهلَصُت هيِف
□13ـ همأ نع ذفنق نب ديز نب محمد نعو:

الخِمارِ وَالدرْعِ السابِغِ إذا غَيَّبَ ظُهُورَ قَدَمَيْهَا]. أخرجه
المرأةُ مِنَ الثيابِ؟ فقالَتْ : تُصَلِّي فِي

مالك وأبو داود .

[913] Ebû Dâvud, Salât: 85, (641); Tirmizî, Salât: 277, (377); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/526.

[914] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/526-527.

[915] Muvatta, Salâtu'l-Cema'a: 37, (1, 142); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/527.

[916] Dır' aslında zırh demektir. Kadının omuzundan ayağa kadar uzanan giysisine Araplar, dır' demişlerdir. Aynı manada olmak üzere kamîs de denir. Kamîs kelimesini dilimizde gömlekle karşılaşırız. Şu halde, burada kastedilen şey, -hangi kelime ile ifade edilirse edilsin-, vücudu **13. (2689)-** Muhammed İbnu Zeyd, İbnu Kunfuz'un annesinden yaptığı nakle göre, annesi Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ)'ye "Kadın, hangi giysiler içerisinde namaz kılmalı?" diye sormuştur. O da: "Başörtüsü ve ayağın üzerini örtecek kadar uzun entari içerisinde!" diye cevap vermiştir." [918]

AÇIKLAMA:

1- Daha önceki hadisten fazla olarak burada kadın entarisi ile ilgili bir açıklamaya yer verilmiştir. Entarinin (yani dır'ın) ayağın sırtını örtecek kadar uzunlukta olması gerekmektedir. Bu kadar uzun entariye sâbiğ dendiği rivayette belirtilmiştir.

2- Bu rivayete göre, kadın, namazda ayaklarını da örtmelidir. Nitekim İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed hazretleri böyle hükmetmişlerdir. Ancak Ebû Hanîfe hazretleri kadınlarda ayağın sırtını avret kabul etmez, namazda açık olması namazın sıhhatine mâni değildir.

3- Namazda kadınların kapanması gereken yerleri hususunda âlimler arasında bazı ihtilaflar olmuştur. Bunu Hattâbî, Ebû Dâvud Şerhi'nde şöyle özetler:

"...Evzâî ve Şâfiî: "Eller ve yüz hariç her tarafını örter" demiştir." Bu hüküm İbnu Abbâs ve Atâ'dan da mervîdir.

Ebû Bekr İbnu Abdirrahmân İbni'l-Hâris İbni Hişâm der ki: "Kadının her tarafı avrettir, tırnakları bile.

"Mâlik İbnu Enes der ki: "Kadın namaz kılarken saçı veya ayaklarının sırtı açılacak olursa, vakti içinde namazı iade eder."

Ashâb-ı Re'y (Hanefîler): "Kadın namaz kılarken başının dörtte biri veya üçte biri açılacak olursa veya uyluğunun dörtte veya üçte biri açılacak olursa, veya karnının dörtte biri veya üçte biri açılacak olursa namazı bozulur. Bu söylenen miktardan daha az bir kısım açılırsa bozulmaz. Bunu tahdidde, aralarında ihtilaf mevcuttur. Bazısı yarısı demiştir. Ancak tahdidi koyarken, ileri sürdükleri miktarı dayandırdıkları (rivayetten gelen) bir asıl bilmiyorum. Sadedinde olduğumuz hadiste "kadının bedeninden bir şey açılırsa kıldığı namaz sahih olmaz." diyenlere delil vardır. Zira hadiste, "ayağın üzerini örtecek kadar uzun olursa..." denmektedir. Yani açık bir ifade ile kadının namazının câiz olması için, âzâlarından hiçbir şeyin görülmemesi şartı koşulmuş olmaktadır." 919

رَظَنَف ،ُم ٍّعأ اَهَل ٍةَصيِمَخ يف # ِ هاللّ ُلوسر نَّلَص] :تلاق□
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ14□

هِتَّيِناَجِبْنأِب بِنوُتئاو ة َفْيَذُح ِنْبا ِمْهَج بِبأ بلاإ ِهِذه بِتَصيِمَخِب□□
اوُبَهْذا :َلاَقف ًة َرْظَن اَهِم ٍّعأ بلاإ

تْنُك] :دواد بأو كلام ةياور يفو.يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[□
بِت ًَص ْنَع ًافِنآ بِنْتَهْلأ اَهَّنإِف

ظيلغلا وه ليقو ،لمخ هل ءاسَك :«ُةَّيِناَجِبْن ا‘».[بِنَنِتْفَت ْنأ
َفاَخأَف ِة ًَّصلا يف اَنأ َو اَهْيَلإ ُرُظْنأ

ا بأ :«ًافنآ» هلوقو.بنتلغش :«بِنْتَهْلأ» بنعمو.فوصلا نمŒن .

14. (2690)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), üzerinde çizgiler olan hamîsa kumaşı üzerinde namaz kılmıştı. (Namazdan sonra) çizgilere bir göz attı ve:

"Bu hamîsa'yı Ebû Cehm İbnu Huzeyfe'ye götürün, onun enbicâniye'sini getirin. Zîra bu beni az önce namazda meşgul etti" buyurdu."[920]

Muvatta ve Ebû Dâvud'un bir rivayetinde (Resûlulah) şöyle buyurmuştur: "Ben namazda iken (dikkatimi çekti) ona baktım, bende fitne hasıl edeceğinden korktum."[921]

AÇIKLAMA:

1- Hamîsa üzeri çizgili dört köşe bir kumaş, ibrişim veya yünden mamuldür. **2-** Enbicâniyye: Sert, çizgisiz sade bir kumaş. Bu ismi, kumaşa, Suriye'deki Enbicân adındaki beldeye nisbeten vermişlerdir. Çünkü kumaş orada imal ediliyordu.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kumaşı Ebû Cehm'e göndermesi, onun hediye etmiş olmasındandır.

Hadisin Muvatta'daki rivayetinde bu husus belirtilmiştir. İbnu Battâl, Resûlullah'ın Ebû Cehm'den hamîsa'ya mukabil enbicâniyye kumaşı istemesini, hediyyesini beğenmeme sebebiyle iade ettiği zannına düşerek üzülmesini önlemek için yaptığını belirtir. Namazda meşgul edici bir kumaşı ona göndermesi, bunu ona muvafık bulduğu için değildir. Ebû Cehm'in bu kumaşı seccade olarak değil, başka maksadlarla kullanacağını bildiği içindir. Nitekim Utârid'in gönderdiği bir elbiseyi giymeyi mahzurlu bulduğu için Hz. Ömer'e göndermiş, sonra da "Ben onu sana giyesin diye göndermedim" açıklamasını yapmıştır.

[918] Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a: 36, (1, 142); Ebû Dâvud, Salât: 84, (639, 640); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/528.

[919] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/528-529.

[920] Buhârî Salât: 14, Ezân: 93, Libâs: 19; Müslim, Mesâcid: 61, (556); Muvatta, Salât: 67, (1, 97, 98); Ebû Dâvud, Salât: 167, (914), Libâs: **4-** HADİSTEN ÇIKARILAN FEVÂİD VE HÜKÜMLER * Resûlullah namaz meselesine çok ehemmiyet vermiştir. * Namazda zihni meşgul eden herşey mekruhtur. * Sûretlerin ve görünen eşyaların sadece sıradan insanlara değil, temiz kalplere, yüce ve pâk ruhlara bile tesiri vardır.

* Çizgili kumaştan mamul elbise giyilebilir, içinde namaz kılınabilir.

* Kalbi tâat ve tefekkürden alıkoyacak dünyevî, gereksiz meşguliyetler terkedilmelidir.

* Mescidleri ve bilhassa kıble cihetini, zihni dağıtacak şekilde tezyin mekruhtur.

* Dostlar arasında hediyeleşmek meşrûdur.

* Namazda zihnin başka bir şeyle meşguliyeti, namaz sıhhatını kaldırmaz, çünkü çizgiler Resûlullah'ı meşgul etmiş, buna rağmen namazı iade etmemiştir.

* [922] Zihni meşgul edip huşû ve huzûdan uzaklaştırıcı şeylere de fitne denebilir.

هَسِبَلَف ٍري ِرَح ْنِم ٌجو ُّرَف # ِ هاللّ ِلوُسرِل َيِدْهُأ] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر رماع نب ةبقع نعو ـ15□

هجرخأ .[َنيِقَّتُمْلِل اَذه يِغَبْنَي َ َلاق َو ُهَل ِه ِراَكْلاَك ًاديِدَش ًاع
َزَن ُهَع َزَنَف َف َرَصْنا َّمُث ،هيِف َّلَصَف

هفلخ نم قش هل يذلا ءابقلا فيفختلاب :«َجو َّرَفلا».بئاسنلا .

15. (2691)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ipekten mamul bir kaftan hediye edildi. Kaftanı giyip içinde namaz kıldı. Sonra namazdan ayrılıp hemen kaftanı şiddetle çıkarıp attı, sanki kaftandan gayr-ı memnundu: "Bu, muttakîlere muvafık düşmüyor!" dedi." [923]

AÇIKLAMA:

1- Ferrûc arkadan veya önden yırtmaçlı giyecek; kaftan diye tercüme ettik. Resûlullah'ın bunu bidayeten giymesi, hadisenin ipeğin tahriminden önceye ait olma ihtimalini doğurmuştur. Bununla beraber, tahrimden sonra olma ihtimaline binaen kumaşın saf ipek değil, ipek karışımı bir dokuma olabileceği söylenmiştir. Çünkü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasaktan sonra ipek giyeceği düşünülemez. Tahrimden önce olması halinde, çıkarıp atması, Efendimizin mizâcen ipekten hoşlanmadığını gösterir ki bu fıtrî istikrah, ilâhî yasaklamaya tam bir uyum ifade eder. Ancak tahrimden önceye ait olduğunu te'yid eden bir rivayet'i Müslim, Câbir (radıyallâhu anh)'den kaydeder: □ لي ِرْب ِج ُهْنَع بِناَهَن َلاَق َو ُهَع َزَن ِهمُث جاَبيِد ِءاَبِق يِف ِهلَص

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ipek bir kaftan içinde namaz kıldı, sonra çıkardı ve: "Cebrâil bundan beni menetti" dedi. Ayrıca: "Bu, muttakîlere muvafık düşmüyor" sözü de tahrimden önceye ait olduğuna delildir, çünkü ilâhî haram karşısında muttakî olanla olmayan arasında fark kalmaz, kimseye muvafık düşmez. Muttakî ile müslümanın kastedilmesi de muhtemeldir. Bu durumda, nehiy sebebiyle çıkarmış olabilir ve bu hadise ipekle ilgili nehyin başlangıcını teşkil eder. Bu yorum takarrur ettiği takdirde "ipeklinin içinde namaz câizdir" diye verilen fetvanın hükmü kalkar.

Hadisenin tahrimden sonra olması halinde cumhura göre namaz câizdir, ancak tahrimen mekruhtur. İmam Mâlik "vaktinde iade edilmeli" demiştir.[924]

هجرخأ .[َّىلَع ُهُضْعَب َو ٍب ْوث يف # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهلَص]
تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ16□:

هلثم اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةنوميم نع هلو.دواد وبأ .

16. (2692)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) demiştir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ucu beni örtmekte olan bir kumaşın diğer ucuyla örtünerek, içinde namaz kıldı." [925]

AÇIKLAMA:

---

[922] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/530.

[923] Nesâî, Kıble: 19, (2, 72); Buhârî, bu ma'nâda bir rivayette bulunmuştur. (Salât, 16, Libâs 12); Müslim, Libâs: 23, (2075); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/531.

Bu rivayeti açıklayıcı bir hadis Müslim'de kaydedilmiştir. Hz. Âişe orada şöyle anlatır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geceleyin, ben yanı başında hayızlı halde dururken namaz kılardı. Bu sırada üzerimde bir örtü bulunurdu ki bu örtünün bir ucu da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üzerinde olurdu." Fukaha, bu hadiste hayızlının yanında namaz kılmanın câiz olduğuna, hayızlının elbisesinde kan veya necâset lekesi olmadığı takdirde bu elbisenin temiz olduğuna delil görmüştür. Keza, hadisten, bir kumaşın bir kısmı birinin üstünde olduğu halde, diğer kısmını üzerinde taşıyan kimsenin namaz kılmasının câiz olduğu hükmü çıkarılmıştır. [926]

NAMAZIN DÖRDÜNCÜ ŞARTI: NAMAZ KILINAN YERLER

مُث ُهْنِم َلَكأَف ُهْتَعَنَص ٍماَعَطِل # ِ هاللّ َلوس َر ْتَعَد ةَكْيَلُم□□
ُهَتَّدَج ّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ1□

ُهْتَحَضَنَف َسِبَل اَم ِلوُط ْنِم ّد َوْسا ِدَق اَنَل ٍري ِصَح ىلاِإ ُتْمُقَف :□
ُسَنأ َلاق . ْمُكَل ِيهلَصُأَف اوُموُق :َلاق

مُث ِنْيَتَعْك َر اَنِب ىهلَصَف اَنئا َر َو ْنِم ُزوُجَعْلا َو ُهَءا َر َو□□
ُميِتَيْلا َو اَنأ ُتْفَفَص َو ِهْيَلَع َماَقَف ٍءا َمِب

ةتسلا هجرخأ .] َف َرَصْنا .

1. (2693)- Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre, büyükannesi Müleyke (radıyallâhu anhâ) hazırladığı bir yemeğe Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı davet etti. (Efendimiz şeref vererek) yemekten yediler. Sonra: "Kalkın size namaz kıldırayım!" buyurdular. Enes (radıyallâhu anh) der ki: "Ben uzun müddettir kullanılmaktan kararmış olan hasırımızı getirdim, üzerine su çiledim. Aleyhissalâtu vesselâm üzerinde namaza durdu. Ben ve yetim, arkasında saf yaptık, yaşlı (annem) de bizim arkamızda durdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize iki rek'at (nafile namaz) kıldırıp, sonra ayrıldı." 927

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer'in hadisle ilgili uzunca bir açıklamasının neticesini kaydetmek isteriz: Burada Hz. Enes'in büyük annesi olarak gözüken Müleyke, annesi Ümmü Süleym'in adıdır. kelimesinin sonundaki zamirin mercii □ جَدَّتُهُ

Enes değil, hadisin râvisi ve aynı zamanda Enes'in yeğeni olan İshâk'dır. (Enes'in anne bir kardeşi Abdullah'ın oğlu İshâk; İshâk İbnu Abdillah İbnu Ebî Talha. Ebû Talha, Ümmü Süleym'in ikinci kocası ve Enes'in babalığıdır.)928

2- Buhârî, hadisi önce hasır üzerinde namaz başlığı taşıyan bir bâbta kaydeder. Hadiste yer alan fıkhın çokluğu sebebiyle başka bâblarda da kaydeder. Müellifimiz İbnu Deybe de bu hadisi namaz kılınan yerlerle ilgili bir bâbta kaydederek, hasır üzerinde namaz kılınabileceğini belirtmiş olmaktadır. Hasır, hurma lifi ve benzeri şeylerden yapılan yaygıya denmektedir. Tabir dilimizde aynen mevcuttur. Humra denen bir başka yaygı daha var, o da hasır gibi hurma lifi ve benzeri şeylerden dokunmaktadır. Ancak, bu küçüktür, namaz kılan kimsenin daha ziyade secde mahalline, yüz ve elleri sıcak ve soğuğa karşı korumak maksadıyla konmaktadır. Eğer bu örgü insan boyunda ve daha büyük olursa ona hasır denmektedir. Hattâbî'nin ifadesiyle, bunların her ikisi de dilimizde seccâde dediğimiz şeyin bir nev'idir.

3- Hasır, hurma vs. üzerinde namaz kılınacağını te'yid eden rivayetlere sadedinde olduğumuz bâblarda yer verilmesi, seleften bazılarında görülmüş olan ferdî titizliklere karşı delil getirmek gayesini gütmelidir. Nitekim İbnu Battâl, Ömer İbnu Abdilaziz (rahimehullah)'in humra üzerine toprak yayıp onun üstüne secde ettiğini belirtmektedir. Onun bu davranışı, tevâzu ve huşûda mübâlağaya hamledilmiş ve hasır, humra gibi başka eşyaların -temiz olmaları kaydıyla- üzerinde namaz kılınabileceğine hükmedilmiştir. Urve İbnu Zübeyr ve başka bazılarının da yerden başka bir şey üzerine secde etmeyi mekruh addettikleri rivayet edilmiştir. Bu rivayetlere Mescid-i Nebevî'nin içerisine Resûlullah zamanında hiçbir sergi konmamış olması ilave edilince, herhangi bir yaygının üzerinde namaz kılınabileceği, yeryüzü cinsinden başka bir şey üzerine de secde edileceği hususunda Resûlullah'tan örneklerin rivayet edilme gereği

anlaşılır.

4- Hasıra su çilenmesini âlimler onu yumuşatmak, sertliğini azaltmak için diye îzah ederler. "Temizlemek için" diyen de olmuşsa da muteber addedilmemiştir. Zîra "Hasır aslen temizdir, temizlenmeye muhtaç necâseti olsa su serpmekle temizlik hâsıl olmaz" denmiştir.

[926] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/532.

[927] Buhârî, Salât: 20, Ezân: 78, 161, 164, Teheccüd: 25; Müslim, Mesâcid: 266-268, (658-660); Muvatta, Kasru's-Salât: 31, (1, 153); Ebû Dâvud, Salât: 71, (612, 658); Tirmizî, Salât: 173, (234); Nesâî, Mesâcid: 43, (2, 56, 57); İmâmet: 19, (2, 85-86); Kutub-i Sitte Tercüme ve **5-** Enes'in beraberindeki yetimin Dümeyre olduğu kabul edilmiştir. Hüseyn İbnu Abdillah İbnu Dümeyre'nin dedesi.

6- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVÂİD

* Düğün için bile olsa hatta bir kadın bile yapsa davete icabet gerekir, yeter ki fitneden emin olunsun.

* Davet yemeğinden yenmelidir.

* Evlerde cemaatle nafile namaz kılınır.

* Resûlullah namazın fiillerini bizzat gösterip ev halkına öğretmek istemiş gibidir. Bu gereklidir, çünkü, kadınlar mescidde geri tarafta oldukları için bir kısım teferruâtı göremezler.

* Namaz kılınacak yerin temizlenmesi gerekir.

* Çocuk, büyüklerle yan yana saf yapabilir.

* Kadınlar, erkeklerin safının gerisinde yer alır.

* Kadın yalnız ise tek başına müstakil saf yapar.

* Gündüz nafilesi iki rek'at olabilir.

* Mümeyyiz çocuğun abdesti ve namazı sahihtir. * Nafile namazda münferid kılmanın efdal olacağına dair gelen rivayetler; bunda ta'lim

maksadı olmama durumuna mahsustur. Öğretme maksadı işin içine girerse cemaat halinde efdaldir, hususan Resûl-i Ekrem hakkında.929

اَمَّب ُر َو ، ٌضِئاَح ُهَءاَذِح اَناَ َو ِهيلَصُي # هاللّ ُلوُسر َناك] :تلاق
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةنوميم نعو ـ2

ةَ رْمُخلا»‏.يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِة َرْمُخلا ىلعَ » :
ِهيلَصُي َناك َو ،َدَجَس اَذإ ُهُب ْوَث ِبَناَصأ

باَيثلا نم هوحنو صوخ هجيسن وأ ،ريصح نم هدوجس يف
ههجو لجرلا هيلع عضيام ىه

اهعون نم ريبكلا ىلع قلطي دقو.

2. (2694)- Hz. Meymûne (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ben hayızlı halde tam hizasında dururken, namaz kılardı. Secde ettiği vakit bazan elbisesi bana değerdi. Humra üzerinde namaz kılardı."930

AÇIKLAMA:

1- Hadisle ilgili bazı açıklamalar önceki rivayetin açıklamasında geçmiştir, humra kelimesiyle ilgili olan gibi.

2- Bu rivayet öncelikle, hayızlı kadının yanında namaz kılınabileceğini, namaz kılarken elbisenin hayızlıya değmesinde herhangi bir kerâhet bulunmadığını belirtmektedir.931

اَنُدحأَ ِعطَتْسَي ْمَل اَذاف ، ِهرَحلا ِةَّدِش يف # ِهبَّنلا َعَم ِهيلَصُن
اَنُك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ3

ةسمخلا هجرخأ .[ِهْيَلَع َّنلَصَف ُهَب ْوَث َطَسَب ِض ْر ّا َن ِم .
ُهَتَهْبَج َنِهكَمُي ْنأ

3. (2695)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz çok sıcak günlerde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte namaz kılardık. Birimiz alnını sıcak sebebiyle yere koyamayacak olsa, giysisini serer onun üzerine secde ederdi." 932

AÇIKLAMA:

Hadis, sıcak veya soğuğa karşı namaz kılanla yer arasına bir hâil kullanılmasının cevazına delil olmaktadır.

Hattâbî hadisle ilgili şu açıklamayı sunar: Bu meselede ulema ihtilaf etmiştir. Fukaha'nın büyük ekseriyeti bunun câiz olduğuna hükmetmiştir.933

Şâfiî ise: "Elbisenin kenarına secde kifayet etmez, tıpkı sarığın kıvrımı üzerine yapılacak secdenin kifayet etmemesi gibi. Hz. Enes'in rivayetinde, giymediği bir şeyin yere serilmiş olması muhtemel gözükmektedir"

demiştir.

[929] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/533-534.

[930] Buhârî, Salât: 21, 19, 107, Hayz: 29; Müslim, Mesâcid: 273, (513); Ebû Dâvud, Salât: 91, (656); Nesâî, Mesâcid: 44, (2, 57); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/535.

[931] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/535.

[932] Buhârî, Amel fi's-Salât: 9, Salât: 23, Mevâkît: 11; Müslim, Mesâcid: 191, (620); Ebû Dâvud, Salât: 93, (660); Tirmizî, Salât: 411, (584); Şu halde Şâfiî hazretleri, hadiste kastedilen giysinin "namaz kılan kimsenin üzerindeki elbise olmayıp, musalliden ayrı bir kumaş" olduğuna kânidir. Beyhakî, bu te'vili bir başka rivayetle te'yid eder. İsmâilî'nin kaydettiği bu rivayette: "...Birimiz çakılı eline alır, sağına bırakıp üzerine secde ederdi" denmektedir. Beyhakî bu rivayeti kaydettikten sonra: "Musalliye bitişik olan bir şeyin üzerine secde caiz olsaydı uzun

zamana mal olan çakıl soğutma işine tevessüle ihtiyaç duyulmazdı" der. Beyhakî'nin bu açıklamasına: "Çakıl soğutan kişinin üzerindeki elbisede tesettürü sağladıktan sonra, bir de secdeye imkan sağlayacak fazlalık bulunmamış olabileceği ihtimali" ileri sürülerek cevap verilmiştir.

Hadisten, namaz sırasında az bir amelle huşûya riayet edilebileceği hükmü çıkarılmıştır. Çünkü, elbisenin ucuna secde etmeleri, yerin harareti sebebiyle ârız olacak teşvişi önlemek içindi. Hadisin zâhirinden anlaşılan budur.934

اَهَّنإف مَنَغْلا ِضِبا َرَم يف اوُّلَص :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] :لاق هْنَع
ُ هاللّ َي ِض َر ءاربلا نعو ـ4□

دواد وبأ هجرخأ .[َنيِطاَيَّشلا َن ِم اَهَّنإَف ِلب“ا ِنَطَع يف .
اوُّلَصُت ًَو ،ٌةَك َراَبُم

4. (2696)- Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Koyun ağıllarında namaz kılın. Zîra koyunlar mübârek (hayvanlar)dır. Deve damlarında namaz kılmayın, zîra onlar şeytanlardandır." 935

ن ِطا َوَم ِةَعْبَس يف ِة ًَّصلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوس َر نَهَن] : لاق□ :
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5□

رْهَظ َق ْوَف َو ،لْب“ا ن ِطاَعَم َو ، ِماَّمَحلا يف َو ،قي ِرَّطلا ِةَع□
ِراَق َو ،ة َرَبْقَملا َو ،ة َر َزْجَملا َو ،ةَلَب ْزَملا

يذمرتلا هجرخأ .[ِما َرَحلا ِ هاللّ ِتْيَب .

5. (2697)- İbnu Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yedi yerde namaz kılmayı yasakladı: "Mezbele (çöplük), meczere (hayvan kesilen yer), makbere (mezarlık), yol geçeği, hammâm, deve damı, Beytullâhi'l-Haram'ın damının üstü." [936]

AÇIKLAMA:

1- Mü'minler için yeryüzü baştan sona mescid kılınmıştır, dilediği yerde Rabbine ibâdet yapabilir. Bununla beraber Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hâiz olduğu bazı mahzurlar sebebiyle bir kısım yerlerde ibâdet yapmayı yasaklamıştır. Yukarıda kaydedilen iki hadiste bu yerler belirtilmektedir.

* Deve damları: Hadiste me'âtın (ma'tın'ın cem'i) diye geçer. Su kenarlarında develerin ıhıp yattıkları yerlere denir. Ancak hadiste deve damı diye çevirdiğimiz develer için hazırlanan ahırlar kastedilmiştir. Resûlullah deve ağılllarında namaz kılma yasağını develerin "şeytanlardan olma" sebebine bağlamıştır. Öyle anlaşılıyor ki; deve damları, izahı uzun kaçacak bazı mahzurlar taşımaktadır. Çünkü; Hz. Peygamber, bu çeşit durumlarda meseleyi şeytana nisbetle ifadeye dökerdi.

* Mezbele, çöplerin, pisliklerin atıldığı yerlerdir. Böylesi yerlerin pis olacağı mâlumdur. Halbuki ibâdet yapılacak makamın temiz olması gerekir.

* Meczere: Sığır, deve, koyun gibi hayvanların kesildiği yerlerdir. Buralar da kan ve fışkı pisliklerinden halî değildir.

* Makbere, insan cenazelerinin gömüldüğü yerlere denir. Dilimizde mezarlık da denir. Mezarlıkta namaz meselesinde âlimler ihtilaf eder. Ahmed İbnu Hanbel, "Mutlak olarak haramdır" der. Mezar açılmış olsun olmasın, mezarlığa bir şey serilsin serilmesin, kabir üzeri olsun, münferid ev gibi bir yer olsun, kâfir mezarlığı olsun müslüman mezarlığı olsun birdir, namaz haramdır. Zâhirîler de böyle hükmeder, Şâfiî, temiz bir yerde kılınacak namazın câiz olacağını söyler. Ebû Hanîfe, Evzâî, Sevrî, "kabristanda namaz mekruhtur" derler. İmam Mâlik'e göre kerâhetsiz caizdir.

* Yol geçeği diye tercüme ettiğimiz kâri'atu'ttarîk, yol ortası, daha doğrusu yol demektir. Yolda namaz kılanın kalbi, gelip geçenlerle meşgul olacağından huzur bulamaz, ayrıca gelip geçenlere de yolu daraltarak ezâ vermiş olur. Bu sebeple yolda kılınacak namaz mekruh

kılınmıştır.

* Hammâm: Bu kelime hamîm'den gelir. Hamîm sıcak su demektir. Hammâm sıcak su ile yıkanılan yere denir ise de zamanla sıcak veya soğuk olsun su ile yıkanılan her yere ıtlak olunmuştur. Buralar pislikten halî olmayacağı için hadisin zâhirine göre, mutlak olarak namaz yasaklanmıştır. Ancak ulema çoğunluk olarak, başka karînelerden hareketle temizlik şartıyla hammâmda kılınacak namazın sıhhatine hükmeder, ancak "mekruhtur" der.

[934] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/535-536.

* Beytullâhi'l-Haram'ın damının üstü: Burada namaz kılanın önünde onu örten sâbit bir sütre yoksa namazı sahih olmaz, çünkü o, Beyt'e doğru değil, beyt'in üzerinde namaz kılmıştır. Şâfiî (rahimehullah), Ka'be'nin binasından üçte iki zirâ boyunda bir parçaya yönelenin kıldığı namazın sahih olduğuna hükmeder. Bu görüşe uyan bazı âlimler: Çünkü böyle birisi, bu durumda Allah korusun Ka'be'nin yıkılması halinde arsasına yönelmiş kimse durumundadır, der.

2- Sadedinde olduğumuz Berâ hadisinde: "Koyun ağıllarında namaz kılın" denmekte, sebep olarak koyunların mübârek oldukları gösterilmektedir. Bazı rivayetlerde koyunun bereket yani bereket sahibi olduğu ifade edilmiştir. Bazı şârihler, hadisi şöyle açıklamıştır: "Bunun ma'nâsı şudur: "Koyunda temerrüd yoktur, zayıf bir mahluktur. Cennet hayvanlarındandır. Onda sekîne vardır. Musalliyi rahatsız etmez, namazını da kesmez. Bereketli bir hayvandır, öyle ise onun kaldığı ağıllarda namaz kılın." Buradaki emir, vücûb ifade etmez, cevaz ve ruhsat ifade eder. [937]

اوُذَخَّتا ىراَصَّنلاو َدوُهَيْلا ُ هاللّ َنَعَل # ِ هاللّ ُلوسر لاق] :لاق
هْن َع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ6□

ي ِض َر ةشئاع ةياور يف دواد بأ ريغ داز.يذمرتلا إ ةسمخلا□
هجرخأ .[َد ِجاَسَم ِمِهئاَيِبْنأ َروُبُق

ه ُرْبَق َز ِرُب َكِلذ ًْوَل َو» :تلاق اهْنَع ُ هاللّ□ » .

6. (2698)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dediler: "Allah yahudilere ve hıristiyanlara lânet etsin. Peygamberlerinin kabirlerini mescide çevirdiler." 938

Ebû Dâvud'un dışındaki bir rivayette Hz. Âişe'den şu ziyadeye yer verilmiştir: "Eğer bu (endişe) olmasaydı, (Resûlullah'ın) kabri açıkta bulundurulacaktı. Ancak mescid ittihaz edilmesinden korkuldu." 939

AÇIKLAMA:

1- Burada yahudiler ve hıristiyanlar peygamberlerinin kabirlerini mescide çevirmekten dolayı lânetlenmektedirler. Lânet, Allah'ın rahmetinden uzak kalmalarını dilemektir. Hadisin bazı vecihlerinde beddua: "Kâtele...", "Allah canlarını alsın..." diye ifade edilmiştir. Bu da aynı ma'-nâya gelir. **2-** Hadisin bazı vecihlerinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece yahudilere lânet etmiştir. Çünkü tarihte ilk defa onlar peygamberlerinin kabirlerini mescide çevirmişlerdir. **3-** Hıristiyanların peygamberi olan Hz. İsa'nın göğe çekilmiş olması sebebiyle kabri bulunmadığı için, onların kabri mescide çevirmeleri mevzubahis olamayacağı belirtilerek hadiste müşkil olduğu ileri sürülmüştür. Ancak, hıristiyanlar, Tevrat'ı münzel bir kitap olarak benimseyip ona inandıkları için, onda zikri geçen peygamberleri, yahudi an'anesine tâbi olarak tebcîl etmişlerdir. Nitekim müslümanlar da Hz. Muhammed'den önce gelip geçen bütün peygamberleri benimser, ta'zim'de bulunur. Ne var ki, bizim onlara ta'zimimiz belli bir âdâb ve ölçüye tâbidir, onların peygamberler ve kabirleri hakkında düştükleri ifrad ve tefride yer vermeyiz. **4-** Bu hadiste beyan edilen yasağın asıl sebebi, müslümanları, peygamberleri hakkında, önceki milletlerin düştüğü bir kısım aşırılıklardan korumaktır. Nevevî şu açıklamayı sunar: "Ulema der ki: "Efendimiz gerek kendi ve gerekse başkasının kabrini mescid ittihaz etmeyi yasaklamıştır. Çünkü, ta'zimde ifrat ve mübâlağaya düşülerek fitneye giriftâr olunmasından korkmuştur." Bu durum, küfre bile götürebilirdi. Nitekim geçmiş ümmetlerde örneği çokça görülmüştür. Sahâbe-i Kiram (radıyallâhu anhüm) ve Tâbiîn, müslümanların sayıca artması üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidini genişletme ihtiyacı hissettiği vakit, ilave edilen kısma Ümmühâtu'l- Mü'minîn hazerâtının (radıyallahu anhünne) hücreleri ve bu meyanda Resûlü Ekrem'in ve iki arkadaşı Hz. Ebû Bekr ve Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in kabirlerini de ihtivâ eden Hz. Âişe'nin hücresi de dahil edildi. Bu kısım, Mescid'in içinde açıkta kaldığı takdirde avam ona karşı namaz kılabilir, yanlış iş yapabilirdi. İşte bu mahzurları önlemek için kabirlerin etrafına yüksek yuvarlak duvarlar inşa ettiler. Sonra da daha dıştan kuzeydeki köşelerinden itibaren başlayıp uçları birleşecek iki münharif duvar çektiler, böylece kimsenin bunları kıblegâh yapmasına imkan verilmemiş oldu. İşte bu ameleye kabri halkın kıblegâh yapma korkusundan tevessül edildiğini, hadis metninde yer alan Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin: "Eğer bu endişe olmasaydı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabri açıkta bırakılacaktı, fakat onun da mescide çevrilmesinden korkuldu" sözü göstermektedir." 940

□□[دَبْعُي ًانَث َو ى ِرْبَق ْلَعْجَت َ َّمُهَّللا :# ِ هاللّ ُلوس َر لاق
□7ـ لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر راسي نب ءاطع نعو:

كلام هجرخأ .[َد ِجاَسَم ْمِهئاَيِبْنأ َروُبُق اوُذَخَّتا ٍم ْوَق ىلَع ِ .
هاللّ ُبَضَغ َّدَتْشا

---

[937] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/536-538.

[938] Buhârî, Salât: 54; Müslim, Mesâcid: 20, (530); Ebû Dâvud, Cenâiz: 76; Nesâî, Cenâiz: 106, (4, 95, 96).

7. (2699)- Atâ İbnu Yesâr (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle duâ buyurdular: "Allahım, kabrimi ibâdet edilen bir put kılma" (ve devamla dedi ki): "Nebilerinin kabirlerini mescidler haline getiren bir kavme Allah'ın öfkesi artmıştır." 941

AÇIKLAMA:

Bu hadisten hareketle, İmam Mâlik mescidlerin içine cenâze defnini mekruh addetmiştir. Âlimlerden bazıları: "Bu hadis peygamberlerin kabirleri üzerinde secde etmeyi yasaklamaktadır" derken, diğer bazıları da: "Peygamber kabirlerinin, ibâdette yönelinen bir kıble yapılması yasaklanmaktadır" demiştir. Zürkânî: "Bu davranış, kabirleri hakkında yasaklanırsa, diğer hatıraları hakkında daha açık bir yasak olacağı açıktır" der. İmam Mâlik ve birçok başka âlimler, yahudi ve hıristiyanlara muhalefet için, Bey'atu'r-Rıdvan'ın icra edildiği ağacın yerini aramayı mekruh addetmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de olsun, hadislerde olsun, dünyevî ve uhrevî kurtuluşumuz için daima, Resûlullah'ın getirdiği şeriata ve sünnete ittiba emredilmiştir. Her davranışında rıza-ı ilâhiyi aramak endişesinde olması gereken müslüman için bu irşad yeterlidir. Kendinden istenmeyen şeylere iltifat etmesi, istenip istenmediği meşkûk şeyler hususunda ihtiyatlı davranıp ifrata düşmemesi mü'minlik edebine girer. Elbette Resûlullah'tan bize intikâl eden maddî hatıralar ve âsâr da nazarımızda muhteremdir, saygımızı eksik etmeyeceğiz. Fakat tâli olan, asl'ın yerini almamalıdır. Herşeye dindeki yerini vermeli, ifrattan ve tefritten kaçınmalıyız.942

هَبَاَنِتْجا اَنْق ُز ْرا َو ًِطاَب َلِطاَبْلا ان َرِا َو ُهَعاَبِهتِا اَنْق ُز ْرا َو□
ًاهقَح ّقَحْلا اَن ِرَا ّمُهللَا

يف ِبِهلَصُأ ْنأ َو ،ةَرَبْقَملا يف ِبِهلَصُأ ْنأ # ِ هاللّ ُلوس َر ِبناَهَن]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هلع نعو ـ8□

ملعأ و ،لاقم ثيدحلا اذه دانسإ يف :بباطخلا لاق.دواد وبأ
هجرخأ .[ٌةَنوُعْلَم اَهَّنإف َلِباَب ض ْرأ

هاللّ َي ِض َر هلعل صوصخلا بلع نوكيف حص نإف ،لباب □
ضرأب ةصلا م هرح ءاملعلا نم ًادحأ

لباب ضرأ نم بهو ،ةفوكلاب ةنحملا نم بقل امب هنم ًارازنإ .
هْنَع

8. (2700)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), beni mezarlıkta namaz kılmaktan menetti. Beni Bâbil toprağında da namaz kılmaktan menetti (ve şöyle dedi:) "Zîra orası mel' undur."943 Hattâbî der ki: "Bu hadisin senedinde zayıflık olduğu söylenmiştir. Ben âlimlerden kimseyi bilmem ki Bâbil toprağında namaz kılmayı yasaklamış olsun. Hadis(in Resûlullah'a nisbeti) sahih ise, bu yasak sadece Hz. Ali'nin şahsıyla ilgilidir; böylece, onu Kûfe'de maruz kaldığı mihnete (sıkıntılı hadislere) karşı uyarmak istemiştir. (Malum olduğu üzere) Kûfe, Bâbil diyarındadır."[944]

AÇIKLAMA:

1- Hadisle ilgili Hattâbî'nin mühim bir açıklamasını müellifimiz İbnu Deybe hadisin akabine hemen koymak ihtiyacını duymuştur. Biz de, açıklama kısmında kaydedebileceğimiz bu metni, müellifimizin tertibine uyarak, hadisin arkasından hemen kaydettik. İbnu Deybe'nin açıklamayı koyma ihtiyacı, kanaatimizce, hadiste dinimizin umumi bir prensibine ters düşen bir hükmün yer almasıdır. Şöyle ki İslâm dîni, temiz olmak kaydıyla yeryüzünün her tarafını mescid ilan etmiştir. Resûlullah: "Küre-i arz اروُهَط َو ًاد ِجْسَم ُض ْرَا َ ِل ْتَلِعُج

benim için mescid ve temiz kılındı." buyurmuştur. Daha önceki hadislerde hammâm ve makbere gibi bazı noktaların istisnâ edilmesi, bu umumî hükmü zedelemez. Zira oralar, pis olmaları sebebiyle yasaklanmıştır.

Halbuki sadedinde olduğumuz hadiste Bâbil diyarı'nın tamamı namazdan yasaklanmış olmaktadır. Mu'cemu'l-Büldân Bâbil denince Kûfe civarının ve hatta Irak diyarının kastedildiğini belirtir. Şu halde burası, mahdud bir nokta olmaktan ziyâde Tûfan'dan sonra Hz. Nûh'un ateş aramak üzere gemiden inip yerleştiği, ahfadının da köyler, şehirler kurarak imar edip, hâkimiyet kurduğu geniş bir sahadır. Sihirle meşguliyetleri şöhret bulan bu yerin Kur'ân'da zikri geçer.

Yani İbnu Deybe, bu geniş diyarda namaz kılmanın yasaklanmayacağını belirtmek ister. Nitekim Ashâb'ın sağlığında Bâbil diyarı fethedilmiş, pek çok sahâbî oralara cihad, tedris, ticâret, me'muriyet gibi çeşitli maksadlarla gitmiş, yerleşmiş ve namaz kılmıştır.

[941] Muvatta, Kasru's-Salât: 85, (1, 172); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/539.

[942] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/539-540.

Hattâbî, İbnu Deybe'nin iktibas ettiği ve tercümesini kaydettiğimiz açıklamasını Ebû Dâvud, Şerhi'nde şöyle devam ettirir "...Bu hadise, ondan daha sahih olan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözü muâraza eder: "Küre-i arz bana mescid ve temiz kılındı." Sadedinde olduğumuz rivayet -şayet sâbitse- şu ma'nâyı ifade etmektedir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bâbil diyarını ikâmet etmek üzere vatan ve yerleşim yeri seçmeyi yasaklamış olmalıdır. Yani orada yerleşmesi halinde, oradaki namazı mevzubahis olacak(ına göre namazın yasaklanması orada ikâmetin yasaklanması olur.) Üstelik bu yasak sadece Hz. Ali hakkında vârid olmuştur. Nitekim hadis metninde "...beni yasakladı" demekte (ve herkese şâmil bir yasak olmadığını ِينَاهَن

ifade etmekte)dir. Belki de bu, Resûlullah'tan kendisine (Hz. Ali'ye), Kûfe'de maruz kaldığı mihnet'e (fitnelere, belalara) karşı bir inzar (ve uyarı)dır. Kûfe ise, Bâbil toprağıdır. Hulefâ'-i Râşidîn'den hiç biri, O'ndan önce, Medîne'yi terkedip oraya intikal etmemişti."

İbnu Ebî Şeybe'nin bir rivayetinde Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin Bâbil harabeleriyle karşılaşınca orayı geride bırakıncaya kadar namaz kılmadığı belirtilir. Ayrıca Hz. Ali'nin □ يف اَرْض ٍ َفَسَخ هاللّ َيهلَصُ ُتْنُك اَم

"Ben Allah'ın yere batırdığı bir yerde namaz kılmam"اَهِب dediği ve bunu üç kere tekrar ettiği rivayet edilmiştir. Buradaki "yere batırma (hasf)"tan murad Cenâb-ı Hakk'ın Nahl sûresi'nde haber verdiği semavî musibettir: "Kendilerinden evvelkiler de fâsid planlar kurmuşlardı. Sonunda Allah, onların binalarını tâ temellerinden (yıkmayı) diledi de üstlerindeki tavan tepelerine göçdü..." (Nahl 26). Müfessirler bu âyette Bâbil'deki pek sağlam ve mu'azzam binalar kuran Nemrud İbnu Ken'ân'ın başına gelen belanın kastedildiğini belirtirler. Yapılan binalar beşbin zirâ yüksekliğine ulaştığı halde Cenâb-ı Hakk tepelerine yıkarak yerle bir etmiştir. [945]

ثْيَح ِهِتَل ِحا َر ِرْهَظ ىلَع ُحِهبَسُي # ِ هاللّ ُلوس َر َناك] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ9□

ناك» :ملسمل ىرخأ يف داز.ةتسلا هجرخأ .[ُهُلَعْفَي َرَمُع ُنبا□

َناك َو ،هِسأ َرِب يِموُي َو ُهُهْج َو َناك

ةَبوُتْكَملا اَهْيَلَع ِهلَصُي َ ُهَّنأ َرْيَغ ،اَهْيَلَع ُرِتوُي َو ِةَل ِحا » .
يِسُبَح ُ لَع ظَهْرِ الَّر #

9. (2701)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) bineğinin üzerinde iken yönü hangi istikâmette olursa olsun tesbih ediyor, (nafile namaz kılıyor, rükû ve secde içinde) başıyla imada bulunuyordu. İbnu Ömer de böyle yapıyordu." 946

Müslim'de gelen diğer bir rivayette İbnu Ömer şu ziyadeyi yapar: "Aleyhissalâtu vesselâm, bineğin sırtında tesbihte (nafile namazda) bulunur ve vitir kılardı, fakat farz namaz kılmazdı."947

مُث ، َرَّبَك َّمُث ،ِهِتَقاَنِب َةَلْبِقْلا َلَبْقَتْسا َع َّوَطَتَي ْنأ َدا َرأ اَذإ
11ـ زاد وبأ داود يف رخأ: [َناك #

ةلفانلا ةص انهاه :«ُحيِبْسَّتلا».[ُهُباَك ِر ُهَهَّج َو ُثْيَح ِهلَص .

10. (2702)- Ebû Dâvud bir diğer rivayette şu ziyadeyi kaydeder: "Aleyhissalâtu vesselâm nafile namaz kılmak isteyince, devesini kıbleye çevirir, sonra iftitah tekbiri getir(erek) namaza başlar, sonra bineği nereye yöneltirse yöneltsin, namazını kılardı." 948

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadis, Resûlullah'ın yolculuk sırasında takip ettiği namaz âdâbından bazılarına yer vermektedir. Şöyle ki: * Aleyhissalâtu vesselâm bineğin üzerinde nafile ve vitir namazlarını kılmıştır.

* Farz namazları kılmamıştır.

* Bu namazlara başlarken bineğini kıbleye çevirmiş ise de, iftitah tekbirinden sonra yolun durumuna göre, hayvan hangi istikamete dönerse dönsün, onun yürüyüş istikametine yönelmiş olarak namazını devam ettirmiş, yönün kıbleye gelmesi için herhangi bir gayrete

girmemiştir.

* Binek üstündeki namazların rükû ve secdelerinde başıyla imayı esas almıştır. * Hadis İbnu Ömer'in de böyle yaptığını haber verir. **2-** Başla ima'dan maksad şudur: Namazda rükû'ya ve secdeye işaret etmek üzere başı eğmektir. Bu ayakta yapılabileceği gibi, oturarak da yapılabilir. Ulema bunun cevazında ittifak eder. Fakihler secdeye delâlet eden ima'da başın, rükû'ya delâlet eden imaya nazarın daha fazla eğilmesi gerektiğini belirtirler. Böylece bedel'in asl'a muvafık olacağını söylerler.

İma ile alakalı olarak şunu da belirtelim: Hastalık, korku gibi özür halinde yatarak da ima caiz görülmüştür, ancak bir şeye dayanarak ayakta yapılması mümkün olan bir ima, yatarak yapılamaz, caiz değildir. **3-** İbnu Battâl, farz namazın özür hali olmadan hayvan üzerinde kılınamayacağı, hayvandan inmenin şart olduğu hususunda ulemanın icma ettiğini belirtir.

4- Sadedinde olduğumuz hadiste tesbih'le nafile namaz kastedilmiştir. Aslında tesbih sübhânallah demektir.

Namazda bu kelimenin çokca zikri sebebiyle namaz tesbih olarak isimlendirilmiştir. Bu bir şeyin, onun bir kısmı ile isimlendirilmesine bir örnektir. Mamafih bu isimleme için şu yorum da yapılmıştır: "Musalli Allah Teâlâ'ya ibâdeti O'na tahsis etmek sûretiyle tenzih edici olduğu içindir, zaten "tesbih" tenzih demektir." Tesbih'le farzların değil nafile namazların kastedilmesi şer'i bir örftür. **5-** Hayvan üzerinde kılınan nafile namaza başlarken kıbleye yönelme, bütün rivayetlerde gelmemiştir. Bu sebeple, ulema bunu bir vecibe olarak hükme bağlamamıştır. Sadece Ahmed İbnu Hanbel ve Ebû Sevr, Enes'ten gelen rivayet (2702) sebebiyle iftitah tekbiri sırasında kıbleye yönelmeyi müstehab addetmişlerdir. **6-** Namazın kısaltılması câiz olmayan yolculuk sırasında hayvan üzerinde namaz kılmanın câiz olup olmadığı hususunda ulema ihtilaf etmiştir. Cumhur caiz olduğuna hükmetmiştir. İmam Mâlik, Sadece namazın kısaltıldığı yolculuklarda caiz olduğuna kânidir. Taberî: "Mâlik'e bu görüşünde uyan bir

---

[945] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/540-542.

[946] Buhârî, Taksîru's-Salât: 7, 8, 11, 12, Vitr: 5, 6; Müslim, Müsâfirîn: 39, (700); Muvatta, Kasru's-Salât: 22, (1, 150, 151); Ebû Dâvud, Salât: 277, (1224, 1225); Tirmizî, Salât: 345, (472); Tefsir, Bakara: (2961); Nesâî, Kıble: 23, (243, 244). Kıyâmu'l-Leyl: 23, (3, 232).

başkasını bilmem" der.[949]

اروُهط َو ًاد ِجْسَم ُض ْر‘ا ىل ْتَلِعُج :# ِ هاللّ ُلوس َر َلاق]□□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ11□

ئاسنلا هجرخأ .[بهلَص ُة ًّ َصلا ُهْتَك َرْدأ ِبَّتُمأ ْنِم ٍلُج َر .
اَمُّيأَف

11. (2703)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Küre-i arz bana bir mescid ve temiz kılındı. Ümmetimden her kim bir namaz vaktine ulaştımı nerede olursa namazını kılsın."[950]

تأ َرَق اَذإف ،ةَّدُّسلا يف َنآرُقْلا ِبأ ىلَع ُأ َرْقأ ُتْنُك] :لاق ىميتلا□
ديزي نب ميهاربإ نعو ـ12□

هْنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍرهَذ اَبأ ُتْعِمَس ِبهنإ : َلاَقف ؟قي ِرَّطلا يف□
ُدُجْسَت َمِل ِتَبأ اَي : ُتْلُقف ،َدَجَس َةَدْجَّسلا

مُث : ُتْلُقف ،ُما َرَحلا ُد ِجْسَملا : َلاَقف ،ِض ْر‘ا ىلَع َع ِض ُو□□
ٍد ِجْسَم ِل َّوأ ْنَع # ِ هاللّ َلوس َر ُتْلأَس : ُلوُقَي

د ِجْسَم َكَل ُضر‘ا َّمُث ،اًماَع َنوُعَب ْرأ : َلاق ؟اَمُهَنْيَب َناَك□□
ْمُك : ُتْلُق .بصْق‘ا ُد ِجْسَملا : َلاق ؟ٌّيأ

ئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِهيِف ْلَضْفلا َّنإف ،ِّلَصف ُة ًّ َصلا .
َكْتَك َرْدأ اَمُثْيَحَف

12. (2704)- İbrahim İbnu Yezîd et-Teymî (rahimehullah) anlatıyor:

"Babamdan mescidin avlusunun kenarında Kur'an öğreniyordum. Bu sırada secde âyeti okumuşsam babam hemen secdeye kapanıyordu. Kendisine: "Babacığım yolda niye secde ediyorsun?" diye sordum... Dedi ki: "Ben Ebû Zerr (radıyallahu anh)'in şöyle söylediğini işittim: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yeryüzünde inşa edilen ilk mescidin hangisi olduğunu sordum: "Mescid-i Haram" olduğunu söyledi. Ben: "Sonra hangisi?" dedim, "Mescid-i Aksa!" diye cevap verdi. Ben: "İkisi arasında kaç yıl fark var?" dedim. "Kırk yıl!" dedi ve ilave etti: "Arz sana (baştan ayağa) bir mesciddir, öyleyse nerede namaz vaktine ulaşırsan namazını (orada) kıl, çünkü fazîlet ondadır (namaz vaktinin girdiği ilk andadır)."[951]

AÇIKLAMA:

Bu hadis bir kısım meselelere dikkat çekmektedir:

1- Namaz, daha önceki hadislerde belirtilen hammâm, kabristan, deve damı gibi bazı istisnâî yerler hariç her yerde kılınabilir, yol da namaz kılınabilecek yerlere dahildir, yeter ki temiz olsun. Başkalarını rahatsız etme durumunda mekruh olduğunu daha önce belirttik (2697 hadis).

2- Muallimle talebe, öğrenme, öğretme sırasında secde âyetlerini okuyacak olurlarsa ilk defa okuyunca secde etmeleri gerekir, müteakip tekrarlarda gerekmez. Bazı âlimler böyle durumda okunan secde âyetleri için hiç secde gerekmeyeceğini söylemiştir.

3-Yeryüzünde ilk inşa edilen mescid Ka'be olmaktadır. Bu hadis şu âyeti tefsir eder: ع ِض ُو ٍتْيَب َل َّوا هنإ□

□"Şurası muhakkak ki, insanlar için yapılan ilk ةَّكَبِب يِذَّلَل ِساَّنلِل beyt (ev) Mekke'dekidir (Ka'be)" (Âl-i İmrân 96). Bu âyette, ilk yapılan evle Mekke'deki Ka'be'ye ima olunur ise de, Ka'be olduğu sarahatle söylenmez. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, âyette zikredilen "ev"den maksadın Mekke'deki mescid olduğunu tasrih eder. Yani ilk inşa edilen mabed Ka'be olmaktadır.

---

[949] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/542-543.

[950] Nesâî, Mesâcid: 42, (2, 56); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/544.

Burada akla şöyle bir soru gelebilir: "Acaba âyet-i kerîme, Ka'be'nin aynı zamanda ilk inşa edilen bina olduğunu da imâ etmiyor mu? Bir başka deyişle barınak ma'nâsında beyt (ev) inşâatı Ka'be'den sonra başlamış olamaz mı?" Bunun cevabını, İshâk İbnu Râhûye, İbnu Ebî Hatim ve başkalarının Hz. Ali'den sahih senetle kaydettikleri şu rivayette görmekteyiz: "Ka'be'den önce □ و ُض ِع َلعِبَادَة ِ هاللّ
كَانَت ِالبُيُوت ُقَبْلَه ُو َلكِنَهُ كَانَ ا َوَّل َبَيْت ٍ

de evler vardı. Lâkin, Allah'a ibâdet için ilk yapılan o oldu."

4- Hadiste, ilk yapılan mescid'in Ka'be olduğu, ikinci yapılan mescidin de Mescidü'l-Aksâ olduğu, bu ikisi arasında zaman olarak kırk yıl fark bulunduğu beyan edilmektedir. Bazı âlimler -ve bu meyanda İbnu'l-Cevzi- Ka'be'yî Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'in inşa ettiğini belirten nâssla (Bakara 127), Mescid-i Aksâ'yı da Hz. Süleyman'ın inşa ettiğini belirten nâssları tarihi açıdan, sadedinde olduğumuz hadisle değerlendirip ortaya çıkan bir müşkile dikkat çeker: "Hz. İbrahim'le, Hz. Süleyman arasında bin yıldan fazla bir zaman farkı olduğu halde hadiste kırk yıl gösterilmektedir. Bu müşkil, İbnu Hacer'in kaydettiği üzere şöyle cevaplandırılmıştır: "Nâsslarda Ka'be'nin ilk inşa olduğuna ve temelinin atılışına dikkat çekilmiş ise de ne Hz. İbrahim'in Ka'be'yi ilk inşa eden kimse olduğu, ne de Hz. Süleyman'ın Beytu'l-Makdis'i ilk inşa eden kimse olduğu söylenmemiştir. Bilakis, Ka'be'yi ilk defa Hz. Âdem'in inşa ettiğine, sonra onun çocuklarının yeryüzüne dağıldığına dair rivayetler gelmiştir. Öyleyse, bunlardan bazılarınn Beytu'l-Makdis'i yapmış olmaları mümkündür. Sonra Hz. İbrahim, -Kur'ân'ın nâssı ile- Ka'be'yi bina etmiştir." Kurtubî de aynı izaha katılarak: "Hadis Hz. İbrahim ve Hz. Süleyman (aleyhisselâm)'ın adı geçen iki mescidi inşa ettikleri zaman bunları ilk defa inşa ettiklerini ifade etmez. Öyle ise bunların yaptıkları, önceden başkaları tarafından temeli atılmış olan binayı bir yenilemekten ibarettir" der. Hattâbî de buna yakın bir görüş dermeyan eder: "...Mescid-i Aksâ'nın inşasını ilk yapanların, Hz. Dâvud ve Hz. Süleyman'dan önce yaşamış bazı evliyâullah olması muhtemeldir. Bilâhare Hz. Dâvud ve Hz. Süleyman da onu bazı ilavelerle genişletmiş olmalılar. Bundan dolayı da onun inşası bunlara izafe edilmiştir." İbnu Hacer bu görüşün haklılığına dikkat çeker ve te'yid zımnında, Mescid-i Aksâ'yı Hz. Âdem (aleyhisselâm)' in inşa ettiğine, meleklerin inşa ettiğine, Hz. Nuh (aleyhisselâm)'un oğlu Sâm'ın, Hz. Ya'kûb (aleyhisselâm)'un inşa ettiğine dair rivayetler gördüğünü belirtir. Der ki: "Hz. Âdem veya meleklerin inşa etmiş olmaları halinde diğerlerinin inşası bir yenilemeden ibarettir, tıpkı, Ka'be'de olduğu gibi. Son iki ihtimalin (Sâm ve Ya'kûb'un inşa etmiş olması) doğru olmaları halinde, İbrahim ve Ya'kûb'dan vâki olan asıldır ve te'sisdir, Dâvud'dan vâki olan da bunun yenilenmesidir. Dâvud'un yenileme işi de bir başlama olup, onu Hz. Süleyman ikmâl etmiştir" [952] Bu görüşü de kaydeden İbnu Hacer, mesele üzerinde İbnu'l-Cevzî'nin tahminini daha makûl görür ve der ki: "Onun görüşüne şehadet eden ve: "Her iki mescidi de inşa eden bâni Hz. Âdem'dir" diye hükmeden kimseyi te'yid eden rivayeti buldum. İbnu Hişâm, Kitâbu't-Tîcân'da der ki: "Hz. Âdem (aleyhisselâm) Ka'be'yi inşa edince Cenâb-ı Hakk Beytu'l-Makdis'e gitmesini ve onu da inşa etmesini emretti. O da gidip onu yaptı ve içinde ibâdet etti. Ka'be'yi Hz. Âdem'in inşa etmiş olması meşhurdur." İbnu Hacer bundan sonra Ka'be'nin Hz. Âdem zamanında Allah tarafından indirildiğini ifade eden bir başka rivayet kaydeder. Katâde'den gelen bu rivayeti de kaydediyoruz: "Allah, Hz. Âdem'in yeryüzüne inmesiyle birlikte Beyt'i de vaz'etti. Hz. Âdem meleklerin seslerini ve tesbihlerini kaydetmişti. Allah Teâlâ kendisine: "Ey Âdem ben, tıpkı arşımın etrafında tavaf edildiği gibi etrafında tavaf edilecek bir Beyt indirdim, ona sen de git!" dedi. Âdem Hind'e indirilmiş idi. Mekke'ye müteveccihen yola çıktı. Kendisinin adımları -taraf-ı ilâhîden- uzatıldı. Çabucak beyt'e ulaştı ve onu tavaf etti. "Denir ki: Kabe'ye müteveccihen namaz kılınca Allah kendisine Beytu'l-Makdis'e teveccüh etmesini emretti. (Derhal gelip) orada bir mescid edindi. Zürriyetinden bazılarının kıblesi olması için, içinde namaz kıldı..."

5- Mescidü'l-Aksâ, uzak mescid demektir. Bununla bugün Kudüs şehrindeki Beytu'l-Makdis de denen meşhur Mescid-i Aksâ kastedilir. Buna Aksâ, yani uzak denmesi farklı sebeplerle izah edilmiştir: * Bir görüşe göre, Ka'be ile onun arasındaki mesafenin uzaklığı sebebiyle bu ismi almıştır. * Bir başka görüşe göre, onun ötesinde ibâdet mahalli olmayışından böyle denmiştir. * Bazıları onun her çeşit pisliklerden ve kirlerden uzaklığı sebebiyle bu adı aldığını söylemiştir. Nitekim Makdis pisliklerden temizlenmiş (pâk) demektir.[953]

---

[952] Bu ifadenin tam anlaşılması için Mescid-i Aksa'nın inşası ile ilgili olan şu rivayetin bilinmesi gerekir: Davud (aleyhisselem) Beytu'l-Makdis'in inşaatına başlamıştı. Sonra Allah

Teâla ona şöyle vahyetti: "Ben, onun Süleyman'ın eliyle tamamlanmasına hükmettim...." Râfi
□ ُعَنْهما قال : [قال رَ سوُل ّللاه ِ #: اجْعَلُوا في بيُوُتِكُمْ مِ ن
□13ـ وعن ابن عمر رَ ضِ يَ ّللاه

ةسمخلا هجرخأ .[ًاروُبُق اَهوُذ ِخَّتَت ً َو ،ْمُكِت ً َص .

13. (2705)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Namazlarınızdan bir kısmını evlerinizde kılın, sakın onları kabirlere çevirmeyin!" 954

يف ةَ ًّصلا ْمُكُدَحأ ىضَق اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر رباج نع ملسملو ـ14□

اريَخ ِهِت ًَص نِم ِهِتْيَب يف ُلِعاَج َ هاللّ ّنَإف ،هِت ًَص□] .
ْنِم ًابي ِصَن ِهِتْيَبِل ْلَعْجَيْل َف ِد ِجْسَملا

14. (2706)- Müslim'in Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm şöyle emretmiştir:

"Sizden kim namazını mescidde kılarsa namazından bir pay da evi için ayırsın. Zîra Allah, evinde kılacağı namaz için dahi bir hayır takdir etmiştir."955

نَاطي ِحلا يف ةَ ًّصلا ُب ِحَتْسَي # ُبِّنلا َناَك] :لاق هْنَع ُ□ :
هاللّ َي ِض َر لبج نب ذاعم نعو ـ15□

يذمرتلا هجرخأ .[َنيتاَسْبلا ِنْعَي .

15. (2707)- Mu'âz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bağ ve bahçelerde namaz kılmayı da müstehab (sevimli ve hoş) addederdi." 956

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadis, mescidler dışında da namaz kılmanın meşruiyyetini ve hatta gerekliliğini belirtmektedir. İlk iki rivayet bilhassa evlerde namaz kılmaya ısrarla teşvik ederken, son rivayet, iş yerlerinde de namazın müstehab olduğunu tebârüz ettirmektedir. Bağ ve bahçe tabirini işyeri olarak anlıyoruz, zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bağ ve bahçelerin günlük iktisâdî hayattaki ağırlığını bugün, başka meşguliyetler almıştır. Hatta bağbahçe meşguliyetleri gün geçtikçe daha az sayıda insanların günlük hayatlarını doldurmaktadır. **2-** Irakî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bağ ve bahçelerde kılınacak namazları istihbâb etmesinde bazı ma'nâlar bulur. Ezcümle: * Buralarda halktan uzak kalmayı kastetmiş olabilir. Ebû Bekr İbnu'l-Arabî bu ihtimale cezmeder. * Bağ ve bahçenin meyvelerine namazın bereketinden bereket sirâyetini kastetmiş olabilir. Zîra namaz rızkı celbedicidir.

* Üzerinde namaz kılınması, ziyaret edilen şeyi tekrim'dir.

* Namaz, inilen veya terkedilen her menzilin tahiyyesidir (selamı).

Bu te'villerin ekserisini "iş yerleri"ne tatbik etmek mümkündür.

3- Resûlullah 2705 numaralı hadiste evlerde namaz kılmamayı onları kabirlere çevirmek olarak değerlendirmektedir. Çünkü bulunduğu yerde namaz kılmayanlar ölülerdir. **4-** Kurtubî evde kılınacak namazla nafile namazın kastedildiğini söylemiştir. Görüşüne delil olarak 2706 numarada kaydedilen Hz. Câbir hadisini zikreder. Der ki: "Sizden her kim namazını mescidde kılarsa..." ifadesinde, farzını mescid de kılan kimse ev için de bir pay ayırmaya davet edilince bu payın nafileden olacağı açıktır."

5- Ancak başka bazı âlimler hadiste: "Farzlarınızdan bir kısmını evlerinizde kılın, tâ ki kadın, çocuk gibi mescide çıkmayanlar size uysunlar" dendiğini ileri sürmüşlerdir. İbnu Hacer, bu ma'nânın da muhtemel olduğunu kabul etmekle birlikte Kurtubî'nin istinbatını râcih bulur.

6- Buhârî bu hadisi (2705), kabristanda namaz kılmanın mekruhluğu adını taşıyan bir bâbta zikretmekle, hadisten bir başka hüküm çıkarmış olmaktadır: Kabirlerde namaz kılmanın mekruh olması... **7-** İbnu't-Tîn der ki: "Bir cemaat, bu hadisten hareketle, evlerde namaz kılmanın mendubiyetine hükmetmiştir, zîra ölüler namaz kılmazlar. Sanki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmaktadır: "Sakın evleri mesabesinde olan kabirlerinde namaz kılmayan ölüler gibi olmayın." İbnu't-Tîn Buhârî'nin istinbatını uzak bularak: "Kabristanda namazın caiz olup olmaması ayrı bir konudur, bu hadiste o meseleye temas edilmemektedir" der ve bazı münâkaşalar kaydeder.

[954] Buhârî, Salât: 52, Teheccüd: 38; Müslim, Musâfirîn: 208, (777); Ebû Dâvud, Salât: 346, (1448); Tirmizî, Salât: 331, (451); Nesâî, Salâtu'lLeyl: 1, (3, 197); Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/547.

8- Biz hadisin Buhârî tarafından yapılan yorumu üzerine ulemanın red ve kabul sadedindeki münâkaşasına bu kısa işaretten sonra bazı âlimlerin şu mânayı da anladıklarını kaydetmek isteriz:"Hadisten murâd şudur: "Evlerinizi içinde namaz kılınmayan, sadece uyunulan bir yer kılmayın. Zira uyku ölümün kardeşidir, ölü de hiç namaz kılmaz."

9- Türbüştî bu istanbatların hepsine katılır ve kendisi bir yeni ma'nâ ilave eder: "Hadisten şunun kastedilmesi muhtemeldir: "Kim evinde namaz kılmazsa, kendini ölü, evini de kabir kılmış olur." Bu tevili beğenen İbnu Hacer, te'yiden şu hadisi zikreder: "İçinde Allah zikredilen evle, zikredilmeyen evin misali, diri ile ölünün misali gibidir."

10- Hadisten, ölüleri evlere defnetme yasağı istinbat edenler de olmuş ise de, Hz. Peygamberin hayatı boyunca yaşadığı evine gömüldüğü söylenerek bu istinbatın zayıflığına dikkat çekilmiştir. Fakat Kirmânî: ءاَيِبْنَا هنَا□

□نُوتُومَي ثُيْحَ نوُنَفْدُي "Peygamberler öldükleri yere gömülürler." □اَم ضِبُق َبِن ُّيِها ًنِفُد َثُيْحَ ضَبْقُي "Her peygamber mutlaka öldüğü yere defnedilmiştir" gibi hadisleri delil göstererek, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in evine gömülmüş olması hasâisten sayar ve ümmete örnek olmayacağına dikkat çeker.[957]

NAMAZIN BEŞİNCİ ŞARTI: NAMAZDA KONUŞMAMAK

وُه َو ،ُهَب ِحاَص اَّنِم ُلُج َّرلا ُمِهلَكُي ِة ًّصلا يف ُمَّلَكَتَن اَّنُك]□

□1ـ نع ديز نب مقرأ ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق:

هلّ ِ نيِتِناَق ،َنيِهُن َو ،توُكُّسلاِب اَن ْرِمُأف .]ِم ًَكلا ِنَع اَنيِهُن َو هجرخأ
اوُموُق َو : َتَل َزَن ىَّتَح ،هِبْنَج ىلإِ

. ةسمخلا

1. (2708)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, namaz kılarken konuşurduk. Öyle ki herkes kendi yanındakine birşeyler söyleyebilirdi. Derken şu âyet nâzil oldu: "Allah'ın divanına tam
نيِتِناَق ِ هلّ اوُموُقو□

huşû ve tâatle durun" (Bakara 238). Böylece sükût etmekle emrolunduk ve konuşmaktan menedildik."958

AÇIKLAMA:

1- İslam dîni, yirmiüç vahiy yılı esnasında kemâlini bulmuş bir dîndir. Birçok meseleleri, belli bir tedric vetîresinden sonra nihâî şeklini almıştır. Gelen ahkâmın, insanlar tarafından yavaş yavaş daha içtenlikle benimsenmesinde, eski alışkanlıklardan birden bire değil peyder pey ve fakat daha emin şekilde uzaklaşılmasında bu vetîrenin büyük rolü olmuştur. Sadedinde olduğumuz hadis, bu tedrîcî tekâmülün namazda da câri olduğunu ifade etmektedir: İlk yıllarda namaz sırasında her musallî, yanındaki arkadaşı ile konuşabilmektedir. Sonradan huşû âyeti'nin nüzûlüyle bu ruhsat neshedilmiştir. Âyetin hangi yılda nâzil olduğu belli değildir. Ulema bu nesh hadisesinin Mekke'de mi, Medîne'de mi vâki olduğunda ihtilaf etmiştir. Ancak, ittifak edilen husus mezkûr âyetin Medîne'de nâzil olduğudur. Bu durumda neshin de hicretten sonra vukûa gelmesi icâb eder. Müteakiben göreceğimiz İbnu Mes'ud rivayeti de mevzû ile alakalı olmakla beraber, İbnu Mes'ud'un Habeşistan'dan dönüş meselesi de mevzûun zorlaşmasına sebep olmuştur. Çünkü, onun, biri hicretten önce diğeri hicretten sonra olmak üzere iki ayrı Habeşistan dönüşü mevzûbahistir. Birinci dönüş, Habeşistan'a ilk muhâcir kafilesinin gitmesinden sonra, müşriklerin müslüman olduklarına dair orada şâyi olan bir yanlış haber üzerine meydana gelir. Muhâcirlerin pek çoğu Mekke'ye döner, ancak, gerçek duydukları gibi değildir, evvelkinden şiddetli bir işkenceye maruz kalırlar. Bunun üzerine daha kalabalık bir kafile tekrar Habeşistan yolunu tutar. İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) her iki kafilede de yer alanlardandır. Şu halde müteakip hadiste, İbnu Mes'ud'un bahsettiği "dönüş"ün hangisi olduğu sarih değildir. Bazı âlimler, birinci dönüş olduğunu kabul ederken, bazıları ikinci dönüş olduğunu ileri sürmüştür. Bunları te'yid eden rivayetlerden bazıları, İbnu Mes'ud'un Habeşistan'dan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bedir'e çıkma hazırlığı içerisinde iken döndüğünü belirtmektedir. Müstedrek'in kaydettiği bir İbnu Mes'ud rivayeti اَنَثَعَب

ج َر َني ِنامَث يِشاَجَّنلا ىلا ُمّسلا َو ُةَّصلا ِهْيَلَع ِ هاللّ ُلوُس□□□
رَ "Resûlullah bizi Necâşî'ye seksen kişi olarak gönderdi..." diye başlar ve şu ibare ile sona erer: اْرَب َدِهَشَف ٍدوُعْسَم ُنْب ِ هاللُّدْبَع□
َلَّجَعَتَف

"...Abdullah İbnu Mes'ud (dönüşte) acele davrandı ve Bedir gazvesinde hazır bulundu."

[957] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/548-549.

Bu hususu te'yid eden başka rivayetler de var, ancak teferruâta girmeyeceğiz. Şu halde bazı âlimler bu rivayetleri esas alarak İbnu Mes'ud' un Resûlullah'la mülakatını hicretten sonra Medîne'de kabul etmişlerdir.

2- Şârihler, bidâyette, namaz esnasındaki konuşmaların mâlâyânî dünyevî konuşma olmayıp selam alıp verme gibi, namaza sonradan katılanın kaç rek'at kılındığını sorması gibi gerekli şeyler olduğunu belirtirler. **3-** Âlimler namazdaki konuşmanın hükmü üzerinde bazı teferruâta yer verirler. * Namazda konuşmanın haram olduğunu bilen bir kimseden, namazın maslahatına müteallik olmayan veya bir müslüman kurtarmaya müteallik olmayan kasdî bir kelâmın namazı bozacağında ulema icma eder. * Hata ve cehalet sebebiyle vâki olan kelamda ihtilaf edilmiştir: * Cumhur'a göre az miktardaki kelam namazı bozmaz. * Hanefîler mutlak olarak namaz bozar diye hükmetmişlerdir. Yani namaza münâfi söz iki harften de ibaret olsa söyleyenin işiteceği kadar telaffuz edildi mi namaz bozulur. Bu hususta kast, sehiv, unutma, uyuklama, hata halleri musâvidir.

* Bir kimsenin dilinden kasıdsız olarak çıkan veya imama ârız olan bir hatayı haber verme gibi namazın ıslahı kasdına yönelik bir müdahalede bulunma, felakete düşecek bir müslümanı tehlikeden kurtarma veya imamın tıkanıklığını açma gibi maksatlarla müdahale veya kendisine uğrayan kimseye namazda olduğunu bildirmek için sübhanallah dese veya verilen selama mukâbele etse veya anne babasından birinin çağırmasına cevap verse veya konuşmaya icbâr edilse veya "Kölemi Allah için azad ettim" demesi gibi Allah'a yakınlık kazandıran bir kelamda bulunsa... verilecek hüküm hususunda ihtilaf edilmiştir. Fıkıh kitapları geniş olarak yer verirler. Şu kadarını söyleyebiliriz: Ah, of gibi enînler, ağlamalar uhrevî korkudan gelmezse namazı bozar, aksıran kimseye yerhamukallah, rahimekallah demesi, namazı bozar, kendi aksırmasına yerhamukallah demesi bozmaz. Şeytanın uhrevî vesvesesine Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah demesi namazı bozmaz, dünyevî vesveseye derse bozar. Kur'ân ve sünnette gelen duâları okuması namazı bozmaz, diğerleri bozar. Selam alıp vermek de bozar. * Namazda el, göz, baş işaretiyle selama mukâbele edilse, sorulan veya istenilen bir şey için baş ile, göz ile veya kaş ile işarette bulunulsa namaz bozulmaz. Ancak musalliye yapılan "ileri git", "yer ver" gibi emirlere musalli uyarak hareket etse namazı bozulur. Fakat ihtiyaç hâsıl olduğunu görerek, kendi kendisine geri çekilse, yer verse namaz bozulmaz. Peşinde namaz kıldığı değil de bir başka imamın yanlışını düzeltse, tıkanıklığını açsa namazı bozulur. Keza bir musalli aynı namazda olmayan bir başkasının irşadıyla hatasını düzeltse, tıkanıklığını giderse namazı bozulur. 959

أَّمَل َف ،اَنْيَلَع ُّد ُرَيَف ِة ًَّصلا يف # ِهبَّنلا ىلَع ُمِهلَسُن اَّنُك] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ2□

يف َكْيَلَع ُملسُن اَّنُك : ِهاللّ َلوُس َر اَي اَنْلُقَف ،اَنْيَلَع َّد ُرَي ْمَلَف
ِهْيَلَع اَنْمَّلَس ِهِشاَجَّنلا ِدْنِع ْنِم اَنْعَج َر

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ًٍُّغش ِة ًَّصلا يف َّنإ :َلاَقف ؟ .
اَنْيَلَع َّد ُرَتَف ِة ًَّصلا

2. (2709)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a selam verirdik, O da bize mukâbele ederdi. Necâşî' nin yanından döndüğümüz zaman O'na yine (namazda) selam vermiştik, bize mukabeleten selam vermedi.

"Ey Allah'ın Resûlü, dedik, biz sana vaktiyle namazda selam verirdik, sen de selamımızı alırdın (şimdi niye almıyorsun)?" dedik. Bizi şöyle cevapladı:

"Namazda meşguliyet var!" 960

AÇIKLAMA: için önceki hadisin açıklamasına bakın..

□ سَطَع ْذإ # ِ هاللّ ِلوس َر َعَم ِيهلَصُأ اَنأ اَنْيَب] : هْنَع ُ هاللّ َي
□3ـ ِض َر بملسلا مكحلا نب ةيواعم نعو

□ مُكُنأَش اَم ،ُهاَيَّمُأ ُلْكُثا َو : ُتْلُقَف . ْمِه ِراَصْبأِب ُم ْوَقْلا ِينام َرَف ُ
هاللّ َكُمَح ْرَي : ُتْلُقَف . ِم ْوَقْلا َنِم ٌلُج َر

ِبِأب ،َة ًَّصلا # بضَق اََّمَلَف ،ِبَنوُتِهم َصُي ْمِهذاَخْفأ بلَع ْمِهيِدْيأِب
َنوُب ِرْضَي اوُلَعَجَف ،ِّنلاِ َنو ُرُظْنَت

□□ □و ،ى ِنَب َرَض ًَو ،ِبِن َرَهَك اَم ِ هاللّ َوَف ،ُهْنِم ًاميِلْعَت
َنَسْحأ ُهَدْعَب ًَو ،ُهَلْبَق ًامِهلَعُم ُتْيأ َر اَم ِيهمُأ َو َوُه

□ حيِبْسَّتلا َبِه اَمَّنإ ،ِسأَّنلا ِم ًَك ْنِم ٌءْىَش اَهيِف ُحُلْصَي َـَة ًَّصلا
ِهِذه َّنإ :َلاق ْنِكل َو ،ِبنَمَتَش

بلاعَت ُ هاللّ اَنَءاَج ْدَق َو ،ٍةَّيِلِهاَج ٍدْهَع ُثيِدَح ِيهنِإ :ِهاللّ َلوُس
َر اَي ُتْلُقَف ،ِنآْرُقْلا ُةَءا َرِق َو ، ُريِبْكَّتلا َو

□كاَذ :َلاق ؟َنو ُرَّيَطَتَي ٌلاَج ِر اَّنِم َو :ُتْلُق . ْمِهتأَت ًَف :َلاق ؟
َناَّهُكْلا َنوُتأَي ًاَج ِر اَّنِم َّنإ َو ،م ًْس“اِب

[959] Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 8/550-551.

ءاَيِبْن‘ا َن ِم ٌّبَن َناك :َلاَق ؟َنوُّطُخَي ٌلاَج ِر اًّنِم َو :ُتْلُق .□
ْمُهُّدُصَي ًَف ْمِه ِروُدُص يف ُهَنوُد ِجَي ٌءْيَش

ةَّيِناوَجلا َو ٍدُحُأ َلَبِق ًامَنَغ ىَع ْرَت ٌةَي ِراَج يِل َناَك ُهَّنِإ َو :ُتْلُق□□
.َكاَذَف ُهَّطَخ َقفا َو ْنَمَف ،ُّطُخَي

اَمَك ُفَسآ َمَدآ ِنَب ْنِم ُلُج َر اَنأ َو ،اَهِمَنَغ ْنِم ٍةاَشِب َبَهَذ ْدَق ُبْئِهذلا
اَذإَف ِم ْوَي َتاَذ ُتْعَلَّطاَف

بِنَثْئا :َلاَق ؟اَهُقِتْعأ ًَفأ :ُتْلقَف ،بلَع َكِلَذ # ِ هاللّ ُلوُس َر َمَّظَعَف :
َلاق .ًةَّكَص اَهُتْكَكَصَف ،َنوُفَسأَي

لاق .ِهاللّ ُلوُس َر َتْنأ :ْتَلاق ؟اَنأ ْنَم :َلاق .ِءاَمَّسلا يِف :□ :
ْتَلاَق ُ؟ هاللّ َنْيأ :اَهَل َلاَقف ،اَهِب ُهُتْيَتأَف ،اَهِب

رُّي َطَّتلا َو».رهنلاو ربزلا :«ُ رْهَكلا».بئاسنلاو دواد وبأو□ »:
ملسم هجرخأ .[ٌةَنِمؤُم اَهَّنِإف اَهْقِتْعأ

هب جرخيو هيلع مكحيو هعباصأب لمرلا يف مجنملا هلعفي
بذلا وه :«طَخلا َو».ئشلاب مُؤاَشتلا

. ريمضلا

. و َا‘ ُفَس :«بضغلا .«و َلاصُّك :«برضلا وطللا»

FERAİZ VE MEVARİS (MİRASLAR) BÖLÜMÜ 6

MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ 6

UMUMİ AÇIKLAMA 8

FERAİZİN AHKÂMI VE VARİSLER 8

* DEDE VE NİNE 9

* KIZLAR VE KIZKARDEŞLER 9

* ERKEK KARDEŞLER 10

* CENİN 11

* MÜLÂANE ÇOCUGU 12

* MU'TEDDE (İDDET BEKLEYEN KADIN) 14

* KELÂLE (NE EVLAD NE DE BABA BIRAKMADAN ÖLEN) 14

* ZEVİL ERHAM 17

* DİYETİN MİRASI 17

* SADAKANIN MİRASI 18

* VARİSLER CEMAATİ 20

* VELA'NIN MİRAS OLMASI 20

* ASABE'NİN MİRASI 21

RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM VE GERİDE BIRAKTIKLARININ MİRASI 22

* RESULULLAH'IN GERİDE BIRAKTIGI MALLAR 25

SAHABİLERİN FAZİLETLERİ BÖLÜMÜ

* EBU MUSA EL-EŞ'ARÎ (RADIYALLAHU ANH)

تيِطْعُا ْدَقَل ؟ َكِتَءا َرِقَل ُعِمَتْسَا اَنأ َو َةَح ِراَبْلا ِنَتْيأ َر ْوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم بأ ْنَع ـ4 6644ـ ِ هاللّ َلوُس َر اَي ِ هاللّو
ُتْمِلَع ْوَل» :ملسم نع ِيناَق ْرَبلا ةياور يف دازو.يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[َد ُواَد
ِلآ ِريِما َزَم ٌ ْنِم ًاراَم ْزِم

نِيسْح تلا « ُريِبْح تلا» :هَل ْوَق.«ًاريِبْحَت َكَل ُهُت ْر بَحَل ِيتاءا َرِق .
ُعِمَتْسَت َك نأ

1. (4461)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdularki: "Keşke dün akşam senin kıraatini dinlerken beni bir görseydin! Gerçekten sana, Hz. Dâvud'un mizmarlarından bir mizmâr verilmiş." [Buhârî, Fezâilu'l-Kur'ân 31; Müslim, Müsâfirin 236, (793); Tirmizî, Menâkıb, (3854).]Müslim'in Berkânî'den kaydettiği bir rivayetteki ziyadede Ebû Musa demiştir ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Bilseydim ki sen beni dinliyorsun, kıraatimi senin için daha da güzelleştirirdim." 1

AÇIKLAMA:

1- Bir başka rivayet, hadisin vürud sebebini belirtir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Aişe ile Ebû Musa'ya uğramışlardı. O ise evinde Kur'an okuyordu. Durup onun kıraatını dinlediler. Sonra da yollarına devam ettiler. Ertesi gün Ebû Musa, Resûlullah'la karşılaştı. O zaman Aleyhissalâtu vesselâm yukarıda rivayet edildiği gibi buyurdu."

Hadis muhtelif vecihlerden gelmiştir. Bir kısmında Ebû Musa'nın sesinin güzel olduğu teyid edilir. **2-** Hadiste Âl-i Dâvud tabiri geçer. Biz bunu Hz. Dâvud diye tercüme ettik. Çünkü şârihler, burada Âl-i Dâvud tabiri ile Hz. Dâvud aleyhisselâm'ın kendisinin kastedildiğini, Hz. Dâvud'un aile efradının veya diğer yakınlarının da seslerinin güzel olduğuna dair hiçbir rivayet bulunmadığını belirtmektedirler. **3-** Hadiste geçen mizmar'dan maksad güzel sestir. Gerçi mizmâr, çalgı aleti manasına gelir. Ancak çalgı aletinin verdiği ses güzel olduğu için, insanlardaki güzel sese de aradaki benzerlik sebebiyle mizmâr ıtlak olunmuştur ve burada o mânada kullanılmıştır.

4- Ebû Musa el-Eş'arî'nin adı Abdullah İbnu Kays el-Eş'arî'dir. Kavminden bir grupla Mekke'ye gelmiş, orada Saîd İbnu'l-As ile müttefik (halif) olmuş, İslâm'a da girerek tekrar memleketine dönmüştür. Dolayısıyla müslümanlığı eskidir. Bazı rivayetler müslüman olup Habeşistan'a hicret ettiğini kaydeder. Ancak İbnu Abdilberr'e göre, o, elli kişilik bir grup Eş'arî ile gemiye biner. Fırtınaya tutulan gemileri bunları Habeşistan'a götürür. İşte bu geminin Habeşistan'dan dönüşü ile, Habeşistan' daki müslümanların Ca'fer İbnu Ebî Tâlib başkanlığında dönüşleri birbirine tevafuk eder. Bunlar beraberce Hayber'in fethi sırasında dönerler. Bunlara Ashâb-ı Sefineteyn denmiştir: Eş'arilerin sefînesi, Caferin sefînesi, (Sefîne, gemi demektir.) İbnu İshak'ın Ebû Musa'yı Habeşistan muhacirleri arasında zikretmesi, bu Eş'arî grubunun Habeşistan'da bir müddet ikametten sonra müslümanlarla beraber dönmelerinden ileri gelmiştir. Resûlullah, Ashâb-ı Sefîneteyn'e Hayber ganimetinden pay ayırmıştır.

Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallâhu anh), Hicrî 17 yılında Basra'ya, Muğîre'nin yerine vali olmuştur. Hz. Ömer'in (radıyallahu anh) emri ile Ahvâz, İsfahân gibi bellibaşlı merkezleri fethetmiştir. Hz. Ömer'den sonra Hz. Osman (radıyallahu anh) da onun Basra vâliliğini teyid etmiş, ancak bir müddet sonra oraya İbnu Ömer'i tayin ederek Ebû Musa'yı azletmiş, Ebû Musa da Kûfe'ye gidip yerleşmiştir. Halkın ısrarlı talebi üzerine Hz. Osman, Said İbnu'l-As'ın yerine O'nu Kûfe'ye vali yapmıştır. Hz. Osman (radıyallahu anha) şehid edilinceye kadar Kufe valisi olmuştur. Hz. Ali halife olunca, azledecektir Ebû Musa el-Eşarî, Hakemeyn hadisesinde Hz. Ali'nin hakemi olmuştur. İbnu Abbâs (radıyallahu anhüma), hakem olarak Hz. Muaviye' nin hakemi Amr İbnu'l-Âs'a denk birinin ve meselâ Ahnef'in olmasını teklif eder. Ancak Hz. Ali Yemenlilerin ısrarlı istekleri üzerine Ebû Musayı hakem tayin eder. Amr ve Ebû Musa'ya Hz. Ali: "Sizi Allah'ın kitabına muvafık olarak hüküm vermeniz şartıyla hakem tayin ediyorum. Allah'ın Kitabı ise tamamiyle benimle beraberdir. Allah'ın kitabıyla hükmetmezseniz hüküm yetkiniz yoktur" der. Bilindiği üzere Amr İbnu'l-Âs (radıyallâhu anh), Hz. Ali ve Hz. Muâviye'yi her ikisini de hilafetten uzaklaştırıp şura yoluyla halife seçme işini müslümanlara bırakma"yı teklif eder. Ebû Musa da kabul eder. Varılan mutabakat üzerine yaşça büyük olan Ebû Musa (radıyallahu anh) önce söz alır ve Amr İbnu'l-As'ın telkini ile: "Ey insanlar biz bu ümmetin meselesini görüştük, en uygun çözümde fikirlerimiz birleşti. Ali ve Muâviye'yi azledip, halife seçme işini halka bırakmaya karar verdik. Ben Ali ve Muâviye'yi azlediyorum. Siz dilediğinizi seçin!" der ve huzurdan ayrılır.

Huzura gelen Amr: "Bu zâtın söylediklerini işittiniz, müvekkilini azletti. Onun müvekkilini ben de tıpkı onun gibi azlediyorum, kendi müvekkilim olan Muâviye'yi yerinde sabit tutuyorum. Çünkü Hz. Osman'ın yerini alan kimsedir ve Hz. Osman'ın kanının peşindedir. Bu makama da insanların en ziyade hak sahibi olanıdır" der. Ebû Musa (radıyallahu anh) oyuna getirildiğini anlar ama iş işten geçmiştir. İbnu Abbas: "Burada senin kabahatin yok! Kabahat bu işi sana verende! der.

Biz burada, İslam alemini, müteakip bir kısım ızdıraplara atacak olan hadisenin teferruatına girmeyeceğiz. Ashab hakkındaki hürmet ve hüsn-i zannımıza halel verecek bazı münakaşalara da yer vermeyeceğiz. Kader-i ilâhînin bir cilvesi olarak, katıldıkları siyasi ihtilafta her biri İslam'ın menfaatini kendi nokta-i nazarının galebesinde görerek ihlasla, ısrarla, samimiyetle üzerine düşeni yapmıştır. Arkadan gelen ümmet de: "Hz. Ali haklı ve reyinde isabetli idi" demekte itttifak etmiştir.

Bu ciğersuz hadiselere Hakemeyn (veya Tahkim de denir) hadisesi sebebiyle, ismi karışmış olan Ebû Musa (radıyallahu anh), Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okuyuşu ile tanınmıştı. Sesi güzeldi. Sadedinde olduğumuz hadis, o yönünü aksettirmektedir.

Ebû Musa 63 yaşında olduğu halde Kufe'de vefat etmiştir. Hicrî 42 yılında Mekke'de öldüğü de söylenmiştir. Ölüm tarihi ihtilaflıdır. Hicri 44, 49, 50, 52, 53 seneleri de söylenmiştir. [2]

* ABDULLAH İBNU SELAM (RADIYALLAHU ANH)

لْهأ ُه نإ ،ِض ْر ُ‘ا ىلَع ِيشْمَي ٍدَح ‘ ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس اَم] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ٍصاهقو ىبأ نب ديعس نع ـ4 □6644ـ . ناخيشلا هجرخأ .[ِهِلْثِم
ا ِتَل َزَن ِهيف َو ؛ٍم ّ َس ِنْب ِ هاللّŒىلَع َليِئا َرْسإ ِنَب ْنِم ِدهاَش َدِهَش َو : ُةَي
ِدْبَعِل إ ِة نَجلا

1. (4462)- Sad İbnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yeryüzünde yürüyen hiç kimseye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Cennetliktir" dediğini duymadım. Ancak Abdullah İbnu Selam müstesna. Onun hakkında şu âyet indi. (Meâlen): "(De ki: Söyleyin bana, eğer bu Kur'ân Allah tarafından gönderildiği halde onu inkar ettiyseniz ve) İsrailoğullarından bir şahit de, Tevrat'a dayanarak onu hak kitap olduğuna şahidlik edip iman ettiği halde, siz iman etmeyi büyüklüğünüze yediremezseniz, zalim olmaz mısınız? Muhakkak ki Allah zalimler gürûhuna yol göstermez" (Ahkaf 10). [Buharî, Menâkibu'l-Ensâr 19; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 147, (2483).] [3]

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Selâm'ın cahiliye devrindeki adı Husayn'dı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu Abdullah diye tesmiye buyurmuştur.

Kendisi Hazreç ile halif (müttefik) olmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye gelir gelmez müslüman olmuştur. Abdullah İbnu Selam, yahudi âlimi idi. Resûlullah'ın simasını görünce: "Bu simada yalan olmaz" diyerek İslam'a girmiştir. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği zaman onu görmek için ben de çıktım. Yüzünü görür görmez hemen bu yüzün, yalancı yüzü olmadığını anladım. Aleyhissalâtu vesselâm'dan ilk işittiğim şu: "Selamı yayın, yemek yedirin, sıla-i rahim yapın, insanlar uyurken gece namaz kılın, selametle cennete girin" demesi olmuştu."

2- Sadedinde olduğumuz rivayete göre, Resûlullah, Abdullah İbnu Selam'dan başkasına "cennetlik" olduğunu söylememiş olmalı. Halbuki başta Aşere-i Mübeşşere olmak üzere nicelerine cennetlik olduğunu tebşir buyurmuştur. Sa'd'ın da bunu duymamış olması mümkün değil denilerek tenakuza dikkat çekilmiş ise de, "Kendi nefsini tezkiyeyi hoş bulmadı, nitekim kendisi de Aşere-i Mübeşşere'dendir" diye açıklık getirilmiştir. Ancak bu izah tatminkar bulunmayıp: "Kendi hakkındaki tevazusu, aynı meselede başkası hakkında işittiğini de inkâr etmeyi gerektirmemeli" diye itiraz edilmiştir. İbnu Hacer şöyle bir izah teklif eder: "Sa'd, bunu, Aşere-i Mübeşşere'nin vefatından sonra söylemiş olmalı. Çünkü Abdullah İbnu Selam, onların vefatından sonra da yaşadı. Zira Abdullah'la birlikte Aşere-i Mübeşşere'den müteahhiren yaşayan sadece Sa'd ve Saîd var. Bu manayı "yeryüzünde yürüyen" ifadesi de te'yid eder."

3- Abdullah İbnu Selam (radıyallahu anh) şu ayetin de kendi hakkında indiğini söylemiştir. (Mealen): "İnkâr edenler: "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Sizinle benim aramızda şahid olarak, Allah ile O'nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter" (Ra'd 43). Abdullah İbnu Selam, Hicrî 43 yılında vefat etmiştir, (radıyallâhu anh). [4]

*** CERÎR İBNU ABDİLLAH EL-BECELÎ (RADIYALLAHU ANH)**

هْيَلاِإ ُت ْوَكَش ْدَقَل َو ِهْجَ َو يف َم سَبَت إ ِنآ َر ٌّ َو ُتْمَلْسأ ُذنُم # ِ هاللّ ُلوُس رَ□
ِنَبْجَح اَم] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍريرج ْنَع ـ4 □6644□

هُم. ثَبِّتْهُ وَ اجْعَلْهُ هادِياً مَهْدِياً]. أخرجه الشيخان واللفظ لهما، والترمذي

أنِّي أثْبُتُ عَلى الْخَيْلِ، فَضَرَبَ في صَدْرِي وَقَالَ: الل

1. (4463)- Cerîr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müslüman olduğum günden beri beni yanına girmekten men etmedi. Beni görüp de yüzüme karşı tebessüm etmediği de olmadı. Ona at üzerinde duramamaktan dert yandım. Bunun üzerine eliyle göğsüme vurdu ve: "Allahım, bunu (atın üzerinde) sabit kıl, onu hidayete eren ve hidayete erdiren kıl!" buyurdu." [Buharî, Menâkıbu'l-Ensâr 21; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 35, (2475); Tirmizî, Menâkıb, (3822).][5]

AÇIKLAMA:

Cerîr İbnu Abdillah İbni Câbir el-Becelî: Müslüman olduğu yıl ihtilaflıdır. İbnu Hacer: "Sahih olanı, Vüfûd senesi olan dokuzuncu senedir" der. İbnu'l-Esîr'in: "Resûlullah'ın vefatından kırk gün önce vefat etti" hükmünü vehim olarak değerlendirir. Delil olarak Resûlullah'ın ona Veda Haccında "İnsanları sustur" demesine dair Buhârî'de gelen rivayeti gösterir. Veda Haccı ise Resûlullah'ın vefatından seksen günden fazla önce vukua gelmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cerîr'e, Zü'l-Halasa denen ve içinde put bulunan bir evin yakılması vazifesini verir. Bu maksadla emrine verilen yüzelli atlı ile sefere çıkar. Vazifeyi yapar gelir. Dönüşte Resûlullah kendilerine dua buyurur.

Cerîr, Resûlullah'ın huzuruna girince ona ikram etmiş ve "Size bir kavmin kerîmi (kıymetlisi), büyüğü gelince ona ikram edin (değer verin)" buyurmuştur.

Rivayetler, Resûlullah'ın Cerire iltifatta bulunduğunu, ayrı bir alaka gösterdiğini ifade eder. Cerîr daha huzuruna gelmezden önce onun geleceğini medihkâr sözlerle Ashab'a haber verir: "Yanınıza uğurlu, hayırlı bir zât gelecek, yüzünde melek meshinin izi vardır" buyurur. Bu sebeple Medine'ye yaklaşınca halkın etrafını sarıp dikkatle kendisine nazar ettiklerini müşahede eder ve "Yoksa Resûlullah benim geleceğimden mi bahsetti?" diye sormak zorunda kalır. Hakim'in bir rivayetinde, Ashabıyla oturmakta olan Resûlullah'a gelen Cerîr, her tarafı dolu bularak kapının eşiğine oturur. Aleyhissalâtu vesselâm, üzerinden ridasını çıkararak üzerine oturması için Cerîr'e atar. Ridayı alıp öpen Cerir (radıyallahu anh) duygulanıp ağlar ve: "Ridanıza oturmak bana yaraşmaz" diyerek geri atar. Resûlullah ona bir yer verilmesini iş'âren, sağa sola nazar edip: "Size bir kavmin büyüğü gelince ona hürmet edin" buyurur.

Cerir (radıyallahu anh) Irak'ta cereyan eden savaşlarda müessir roller oynamıştır. Kadisiye ve diğer fetihlerde büyük hizmeti geçmiştir. Dağınık halde bulunan Becîle kabilesini Hz. Ömer derleyip toparlar ve başlarına Cerîr'i koyar.

Cerîr Hicrî 50 yılında vefat etmiştir. 51 ve hatta 54 yılında vefat ettiği de söylenmiştir. [6]

* CÂBİR İBNU ABDİLLAH İBNU HARÂM (RADIYALLAHU ANHÜMA)

يذمرتلا هجرخأ .[ًة رَم َني ِرْشِع َو ًاسْمَخ ِريِعَبْلا َةَلْيَل # ِ هاللّ ُلوُس َر ِل
َرَفْغَتْسا ْدَقَل] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نع ـ4 □6646□

هححصو .

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/8-9.

1. (4464)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (kendisine devemi sattığım) Leyletu'l-Baîr'de yirmibeş kere benim için istiğfar ediverdi." [Tirmizî, Menâkıb, (3851).] [7]

م ْوَي ِبأ َدِهْشُتْسا : ُتْلُقَف . ًارِسَكْنُم َكا َرأ ِيلاَم : َلاَقَف ٌُّمَتْهُم اَنأ َو ًة رَم # ِ □هاللّ
ُلوُس َر ِنَيِقَل] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □6644ـ اَيْحأ ُه نإ َو ٍباَج ِح ِءا
َر َو ْنِم إ ًُّطَق ًادَحأ ُ هاللّ َم لَك اَم : َلاَق َىلَب : ُتْلُق ؟ َكاَبأ ِهِب ُ هاللّ َيِقَل اَمِب َك
ُرِهشَبُا َأ : َلاَقَف :اَنْيَد َو ًايِع َك َرَت َو ٍدُحأ ِيهِنِم َقَبَس ْدَق ُه نإ :َىلاعَت َو ُهَناَحْبُس
َلاَقَف . َةَيِناَث ُلَتْقأَف ِيَنِييْحُت ب َر اَي : َلاَق . َكِطْعُأ َيلَع َنَمت !ِيدْبَع اَي : َلاَقَف .
ًاحاَفِك ُهُم لَكَف َكاَبأ ْن ِم َ ًَةَهَجا َوُم يأ « ًاحاَفِك ُهَم لَك».يذمرتلا هجرخأ .
ا ًاتاوْمأ ِ هاللّ ِليِبَس يف اوُلِتُق َنيِذ لا َنَبس ْحَت ٌ َو : َتَل َزَنَف ، َنوُع ِج َرْيŒ]ةَي
َ ْمُه نأ َ

باَج ِح ِءا َر َو□ .

2. (4465)- Yine Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir defasında ben üzgün bir halde iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la karşılaşmıştık. Bana: "Seni niye böyle üzgün görüyorum." buyurdu.

"Babam Uhud'da şehid düştü. Geriye bakıma muhtaç horanta ve bir de borç bıraktı" dedim. Bunun üzerine: "Allah'ın babana hazırladığı nimeti sana müjde edeyim mi?" dedi. Ben: "Evet!" deyince: "Allah, hiç kimse ile yüz yüze konuşmuş değildir, daima perde gerisinde konuşur. Ancak, babanı ihya etti ve perdesiz konuştu: "Ey kulum, dedi. Ne dilersen benden iste vereyim!"

"Ey Rabbim dedi baban, beni dirilt, senin yolunda ikinci sefer bir daha öldürüleyim!" Allah Teâla hazretleri: "Ama ben daha önce şu hükmü koymuşum: "Ölenler artık geri dönmeyecekler!" buyurdu. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu. (Meâlen): "Allah yolunda şehid edilenleri ölü sanma. Onlar, Rabblerinin katında hayat sahibidirler ve O'nun nimetleriyle rızıklanırlar" (Âl-i İmrân 169). [Tirmizî, Tefsir Al-i İmran, (3013).] 8

AÇIKLAMA:

1- Birinci hadiste temas edilen Leyletü'l-Baîr (= deve gecesi) tabiri ile, Hz. Câbir'in bir sefer sırasında devesini Resûlullah'a satma hadisesine işaret edilmektedir. Mezkur hadise 276-280 numaralı rivayetlerde teferruatlı olarak geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz. Özeti şu: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir gazve dönüşü, Hz. Cabir'in devesini, sırtı, yol boyu Câbir'e ait olmak üzere satın alır. Cabir deveye sefer ve antlaşma gereği Medine'ye gelinceye kadar biner. Medine'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devenin parasını verir, deveyi de Câbir'e iade eder.

İkinci rivayetten anlaşılacağı üzere Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Câbir'e, ihtiyacına binaen bu yolla maddi bir yardımda bulunmuş olmaktadır.

2- Hz. Cabir İbnu Abdillah İbni Harâm, Medinelidir, Ensardandır. Babasıyla birlikte ikinci Akabe Biatı'na katıldığı zaman henüz çocuktu. Bedir ve Uhud gazvelerine katıldığı söylenmiştir. Aksi de iddia edilmiştir. Bir rivayette kendisi, Aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte 17 gazveye katıldığını söyler; Bedir ve Uhud'a katılmadığını, buna da babasının mâni olduğunu, Uhud'da babası şehid düşünce hiçbir gazveden geri kalmadığını belirtir. Sıffin'e, Hz. Ali'nin yanında yer alarak iştirak etmiştir. Ömrünün sonlarında gözleri görmez olmuştur. Akabe'ye katılanlardan Medine'de vefat edenlerin sonuncusu olmuştur.

Hz. Câbir, hadiste müksirun grubundandır. Sünneti iyi bilenlerdendir.

94 yaşında olduğu halde Hicrî 74 yılında vefat etmiştir, (radıyallahu anh).

Hz. Câbir hakkında daha önce (1. cilt, sayfa 88) genişçe bilgi verdiğimiz için ortaya ediyoruz. 9

* HZ. ENES İBNU MÂLİK (RADIYALLAHU ANH)

لاَقف .ُهَل بلاعَت َ هاللّ ُعْدا ُسنأ َكُمِداَخ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :اهْنَع ُ هاللّ َي ِض□ :
َر ٍمْيَلُس ُّمُأ ْتَلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ4 □6644□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُهَتْيَطْعأ اَميِف ُهَل ْك ِراَب َو ،ُهَدَل َو َو ُهَلاَم .
ْرِثْكأ مُه للا

1. (4466)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ) dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Hadimin Enes için Allah Teâla Hazretlerine dua ediver!" Bunun üzerine şu duayı yapıverdi: "Allahım, onun malını, çocuklarını çoğalt ve ona verdiklerini hakkında mübarek kıl!" [Buhârî, Da'avât 19, 26, 47, Savm 61; Müslim, Mesâcid 268, (660), Fezâilu's-Sahâbe 141, 142, (2480, 2481); Tirmizî, Menakıb, (3827, 3828).]10

7 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/10. 8 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/11-12.

نيِنِس َرْشَع ُهَمَدَخ َلاَق ؟# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم َسَنأ َعِمَس : َةَّيِلاَعْلا ِبِ' ُتْلُق]□ □
َلاَق ٍراَنيِد ِنْب ِدِلاَخ ٍةَدْلَخ ىبأ نعو ـ4 □6644□ :

يذمرتلا هجرخأ .[ِكْسِمْلا ُحي َر ُهْنِم ُئ ِجَي ناَحْي َر ِهيِف َناَك َو ،نْيَت رَم .
ِةَهِكاَفلا ِةَن سلا يف ُلِمْحَي ناَتْسُب ُهَل َناَك َو ،ُهَل اَعَد َو

2. (4467)- Ebû Halde Hâlid İbnu Dinâr anlatıyor: "Ebû'l-Aliye'ye: "Enes, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan hadis işitti mi?" diye sordum. Ebû'l-Âliye: "(Bu nasıl soru?) Hz. Enes on yıl Resûlullah'a hizmet etti, Resûlullah onun için duada bulundu. Enes'in bir bahçesi vardı, yılda iki sefer meyve verirdi. Bahçede bir reyhanı vardı, ondan misk kokusu gelirdi" diye cevap verdi." [Tirmizî, Menakıb, 3832).] 11

AÇIKLAMA:

Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh), Ümmü Süleym'in oğludur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la hususiyeti olan bir aileye mensuptur. Okuma yazma da bilen Enes, Resûlullah'ın hizmetçiliği gibi şerefli bir hizmeti on yıl yürütme bahtiyarlığına ermiştir. Hadisleri yazmış, çokça rivayet edip müksirûn arasında yer almıştır. Birinci ciltte (sayfa, 75) yeterince tanıttığımız için burada kısa kesiyoruz. 12

* BERÂ İBNU MALİK (RADIYALLAHU ANH)

مَسْقأ ْوَل ؛ُهَل ُهُبْؤُي َ ِنْي َرْمِط ِيذ َرَبغأ َثَعْشأ ْنِم ْمَك :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍكلام نب ِسنأ نع ـ4 □6644□

يذمرتلا هجرخأ .[ٍكِلاَم ُنْبا ُءا َرَبْلا ُمُهْنِم ،ُه رَب‘ ِ هاللّ بلَع .

هلوقو. ِهِت َراَقَحِل ِهِب ُمَلْعَي ٌ َو ُف َرْعُي َ ْنأ « ُهَل ُهَب ْؤُي َ» َو. ُقِلَخْلا ُب ْو ثلا
«‘ُر ْمِهطلا». ِلْسَغْلا َو ِحي ِرْس تلا َو ِنُّهْدلِاب ُدْهَعْلا ُديِعَبْلا « ُثَعْش ا

«‘ِثْنَحي َ ًا هراَب ُهَلَعَج َو ُهَق دَص ْيأ : ُهَمَسَق ر بأ يأ « ُه رَب□ .

1. (4468)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Saçı sakalı birbirine karışmış, eski püskü elbiseler içinde, kimsenin itibar etmediği niceleri vardır ki, Allah'a kasemde bulunsa, Allah onun yeminini boşa çıkarmaz. İşte Berâ İbnu Mâlik öylelerindendir." [Tirmizî, Menâkıb, (3853).]13

AÇIKLAMA:

1- Bera İbnu'n-Nadr el-Ensârî, Hz. Enes'in anababa bir kardeşidir, (radıyallahu anhümâ). Bedr hariç, bütün gazvelere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte katılmıştır. Son derece şecaatli ve gözü kara idi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) onun müslüman askerlere komutan yapılmamasını ilgililere yazmış, komutan olması halinde tehlikeli olacağına dikkat çekmiştir. Yemâme savaşında, Müseylime'nin bulunduğu bahçe çerçevesinde çarpışmaların fevkalâde kızıştığı bir anda: "Ey müslümanlar! Beni bahçenin içine, onların üzerine atın!" demiş, duvarın üzerine kadar taşınmış ve duvardan içeriye atlamıştır. İçeride bahçe kapısı önünde mürtedlerle çarpışmış ve kapıyı açmaya da muvaffak olmuştur. Açılan kapıdan içeri dalan müslümanlar Müseylime'yi öldürerek nihai sonucu almışlardır. O gün Bera (radıyallahu anh) 80 küsur yara almıştır. Halid İbnu Velid (radıyallahu anh) bir ay kadar tedaviye tabi tutmuş ve yaraları iyileşmiştir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Berâ'nın bir başka yönünü nazara vermektedir: Duasının makbuliyeti, yani Cenâb-ı Hakk'ın onun kasemini boş çevirmemesi. İran şehirlerinden Tüster'in fethi sırasında askerler arasında bir dağılma olur. Müslümanlar Berâ'ya: "Ey Berâ! Rabbine kasemde bulun!" derler. O da, düşmanın hezimeti ve Resûlullah'a kavuşma hususunda Allah'a kasemde bulunur ve düşmana atılır. Askerler de onunla birlikte saldırıya geçerler. Fars büyüklerinden Merzûbanu'z-Za're'yi öldürür ve onun selebini alır. Fars askerleri bozguna uğrar. Ancak, Hürmüzan da onu öldürür. Tüster'in fethi sırasında Bera'nın teke tek çarpışma ile yüz kişi öldürdüğü, onun iştirakiyle öldürülenlerin bu sayının dışında olduğu belirtilir.

Berâ güzel sesli idi. Resûlullah sefer sırasında develerin yürüyüş ritmini onun nâmeleriyle ayarlatıyordu. Bazı rivayetler seferde erkekler için Bera'nın, kadınlar kafilesi için de Enceşe'nin nâme okuduğunu belirtir. Berâ'nın ölüm yılı Hicrî 20'dir. Hicrî 19, 23 olduğu da söylenmiştir.[14]

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/13. [12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/13.

* SABİT İBNU KAYS İBNU ŞEMMÂS (RADIYALLÂHU ANH)

كَل ُمَلْعأ اَنأ :ِهالّل َلوُس َر اَي لُج َر َلاَقف َسْيَق َنْب َتباَث # ِ هالّل ُلوُس َر□
ْدَقَتْفا] :لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍكلام ِنب سنأ نع ـ4 □6644ـ ْدَقف ،# ِب نلا ِت
ْوَص َق ْوَف ُهَت ْوَص ُعَف ْرَي َناَك ،ٌّرَش :َلاَق ؟َكُنأَش اَم :َلاَقف .ِيكْبَي ُهَسأ َر
ًاس ِهكَنُم ِهِتْيَب يف ًاسِلاَج ُهَدَج َوَف ُهاَتأَف .ُهَمْلِع ِلْهأ ْنِم َك ِنكل َو .ِرا نلا ِلْهأ
ْن ِم َتْسَل َك نإ ُهَل ْلُقَف ِهْيَلإِ ْبَهْذا :َلاَقف .ُه َرَبْخأف # ِب نلا ُلَج رلا َتأَف .ِرا
نلا ِلْهأ ْنِم َوُه َو ُهُلَمَع َطِبَح

. ِة نَجْلا .[ناخيشلا هجرخأ

1. (4469)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Sabit İbnu Kays'ı sormuştu. Bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben onun yerini biliyorum!" dedi ve gidip evinde oturmuş, başı önde ağlıyor vaziyette buldu.

"Neyin var, (niye ağlıyorsun)?" dedi.

"(Sorma), Şerr var! Sesim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sesinin üstüne çıkıyordu, bütün amelim gitti, cehennemliğim" dedi. Adam, Sâbit'in bu sözlerini işitince doğru Aleyhissalâtu vesselâm'a geldi ve durumu haber verdi.

"Ona git ve söyle buyurdular, sen cehennemlik değilsin, bilakis sen cennetliksin!" [Buhârî, Menâkıb 25, Tefsir , 15 Hucurat 1; Müslim, İmân 187, (119).]

ا ِهسب نلا ِت ْوَص َقوَف ْمُكَتا َوْصأ اوُعَف ْرَت َ اوُنَمآ َنيِذ لا اَهُّيأ اَيŒسَلَج :ةَي□
□6644□ 4ـ يفو ةياور ملسمل: [لَم ا َزَن َل ْوَق ُهُل ىلاعَت:

ثِيَدْحلا َرَكَذ َو ،#ُّبهنلا ُهَسَمَتْلاَف ِهِتْيَب يف ِيكْبَي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□] .
تِباَث

2. (4470)- Müslim'in bir rivayetinde: "Allah Teâla'nın şu ayeti indiği zaman (meâlen): "Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin!..." (Hucurat 2), Sabit (radıyallahu anh) evinde oturup ağlamaya başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu aradı..." şeklindedir." [Müslim, İman 187, (119).]16

AÇIKLAMA:

1- Sabit İbni Kays İbnu Şemmâs, Ensâr'ın ve Resûlullah'ın hatibi idi, tıpkı Hassan İbnu Sâbit'in Resûlullah'ın şairi olduğu gibi. Uhud'a ve diğer bütün gazvelere iştirak etti. Yemame savaşında şehid düştü. **2-** Sadedinde olduğumuz rivayetler, Hucurât suresinde mü'minlere hitab edilerek, seslerini Hz. Peygamberin sesinden daha fazla yükseltmemelerini, aksi takdirde amellerinin heba olacağı bildirilince, Sabit'in üzüldüğünü ve ağladığını göstermektedir. Çünkü Sâbit gür seslidir ve onun sesi Resûlullah'ın sesini bastıracak kadar güçlü çıkmaktadır". Onun bu üzüntüsüne muttali olan Hz. Peygamber, âyette bunun kastedilmediğini, bilakis ehl-i cennet olduğunu müjdeler. Burada kastedilen, haddini bilmemek, sünnette beyan edilen ölçülere uymayan ölçüler, değerler ortaya koymak, bid'ayı seyyieye girmektir. 17

* ADİYY İBNU HÂTİM (RADIYALLÂHU ANH)

يف ءٍ ِبهيَط ْنِم ِلُج رلل ُض ِرْفَي َلَعَجَف ِبم ْوَق ِنم ٍرَفَن يف ِبا طَخْلا َنْب َرَمُع ُتْيَتأ]
:َلاَق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهِدَع نع ـ4 □6644ـ ؟ِنُف ِرْعَتأ : َنين ِم ْؤُملا َريِمأ اَي
ُتْلُقَف ِبهنَع َض َرْعأَف ِهِهْج َو ِلاَي ِح ْنِم ُهُتْيَتأ مُث .ِبهنَع َض َرْعأَف ُهُتلَبْقَتساَف
ِبهنَع ُض ِرْعُي َو ِنْيَفْلأ

تَض يَب ٍةَقَدَص َل وأ نِا َو ،او َرَدَغ ْذِإ َتْيَف َو َو ،او ُرَبْدأ ْذِإ َتْلَبْقأ َو ،او ُرَف َك□
ْذِإ َتْنَمآ .َكُف ِرْع ُ ٍبهنِإ ِ هاللّو ؛ْمَعَن :َلاَق َو ،َك ِحَضَف ُتَفْحَجأ ٍم ْوَقِل ُتْض َرَف اَم
نِإ :َلاَق مُث .ُرِذَتْعَي َذَخأ مُث ،# ِ هاللّ ِلوُس َر ىلإ اَهِب َتْئ ِج ٍءِبهيَط ُهَقَدَص
ِهِباَحْصأ َهوُج ُو َو # ِ هاللّ ِلوُس َر َهْج َو اَذه ُهَل ُب ِجْوُي يأ « ُض
ِرْفَي».ناخيشلا هجرخأ .[ًاذإ ِيلاَبُأ ُ َف : ُتْلُق .ِقوُقُحْلا َنِم ْمُهبوُنَي اَمِل ْمِه ِرِئاَشَع
ُةَداَس ْمُه َو ُةَقاَفْلا ُمِهب ىلإ ًاجاتحم هتلعجو هلام تبهذأو هترقفأ اَذإ « ُة َقاَفلا
ِهِب ُتَفْحجأ»و.ههجاوي امو هؤاقلت « ِءْى شلا ُلاَي ِح»و. ِءاَطَعْلا يف ُراَدْقَمْلا

اَهِيف ِقْف“ا ىلا َنوُجاَتْحَي ِبت لا ِتِدا َوَحْلا َنِم ْمُهَل ُد َدَجَتَي اَم « ْمُهبوُنَي .
اَمِل» : ِهِل ْوُقِب َدا َرأ َو. ُةَجاَحْلاو ُرْقَفْلا « ُةَقاَفلا»و.هتريشع

1. (4471)- Hz. Adiyy (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kavmimden bir grupla Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'ın yanına geldim. Tayy kabilesine mensup her bir adam için ikibin (dirhem) tahsisat ayırdı, benden ise yüz çevirdi. Ben karşısına geçtim, yine benden yüz çevirdi. Ben tekrar karşı tarafına geçtim. O yine bana tersini döndü. Bu durumda, ben: "Ey mü'minlerin emiri! Beni tanıyor musun?" dedim. Güldü ve: "Evet! Vallahi seni tanıyorum!" dedi ve ilave etti:

"Onlar kâfirken sen iman etmiştin. Onlar yüz çevirirken sen gelmiş (teslim olmuş)tun. Onlar ahdinden cayarken sen ahdinde sadık kalmıştın. Ayrıca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzünü ve Ashab'ının yüzlerini ağartan ilk zekat parası da, senin Tayy kabilesinden Resûlullah'a getirdiğin zekât parası olmuştu." (Hz. Ömer bu sözlerinden) sonra, (bana vermeyişinin) özrünü beyana geçti ve dedi ki: "Ben, fakirlik sebebiyle yoksul duruma düşenlere tahsisat ayırdım. Onlar aşiretlerinin seyyidleridir. Temsil ettikleri adamlarının (arız olacak kıtlık hallerinde onlara infak gibi) hukuklarını üzerlerinde taşımaktadırlar. (Bu sebeple, geride kalan adamları adına onlara tahsisat verdim.) Bu açıklama üzerine Adiyy, Hz. Ömer'e:

"Öyleyse tamam, bana vermemeni normal karşılarım" dedi."

[Bu rivayeti müellif, Buhârî ve Müslim'e nisbet etmektedir. Buhârî'de

---

15 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/15.

mevcut değildir. Müslim'de muhtasar olarak gelmiştir (Fezailu's-Sahabe 196, (2523), Rivayet, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır. (1, 45).]18

AÇIKLAMA:

1- Adiyy İbnu Hâtim İbni Abdillah et-Tâî, Sehâveti ile meşhur olmuş Hâtim-i Tâî'nin oğludur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Tayy kabilesine yaptığı seferde, Suriye'ye kaçmış idi. Yakalanan esirler arasında Adiyy'in yaşlı kızkardeşi Seffâne de vardı. Resûlullah bütün esirlere iyi muamele yapmış, hususen Adiyy'in kızkadeşine, -babasının şöhreti ve kavminin ona olan sevgi ve saygısı sebebiyle- çok daha farklı bir muamele yapmıştı: Deriden mamul müstakil bir çadırda ağırlamak, bütün ihtiyaçlarını görmek, dilediği zaman en iyi şartlarda memleketine göndermek gibi. Şan ve şereflerine muvafık bu muamelelerden memnun kalan Seffane müslüman olmuş, kardeşi Adiyy'i, Resûlullah'la anlaşması için Medine'ye göndermiş idi. O da, ilk mülakatta hıristiyanlığı bırakıp müslüman olmuştur. Bu hadise hicretin dokuzuncu senesinde cereyan eder. Mamafih onuncu yılda olduğu da söylenmiştir. Adiyy, bu gelişini ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la mülakatını, aralarında geçen konuşmaları ve müslüman oluşunu anlatır. Bazı mühim tesbitleri şöyle: * Medine'ye gelince müslümanlar kendisini ilgiyle karşılayıp: "Adiyy geldi! Adiyy geldi!" diye sevinç izhar ederler, halbuki henüz hıristiyandır.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Adiyy'i ilgiyle karşılar. Evine götürür. Tek minderini Adiyy'e verir, kendisi yerde oturur. Bu davranışlar Adiyy üzerinde fethedici tesirler hasıl eder. * Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müslüman olmasını teklif eder. Adiyy: "Benim dinim var, hıristiyanım" der ise de, Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben senin dinini senden iyi bilirim" der ve hıristiyanlıkta yasak olan bazı şeyleri sayar ve bunları Adiyy'in yaptığını söyler. Sonra: "Ey Adiyy İslam'a gir, selameti bul!" diye İslâm teklifini tekrarlar. Adiyy'in tereddüdü üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "İslam'ı benimsemene mâni olan, etrafımdakilerin zayıflığı ise, şunu bil ki az bir müddet sonra bütün insanların tek bir cemaat olduğunu... Hir'den devesine binen bir kadının hiçbir himayeye muhtaç olmadan korkusuzca tek başına Beytullah'ı tavaf edeceğini göreceksin... Yine göreceksin ki yakında Kisra' nın hazineleri bize açılacak! Kisra'nın hazineleri bize açılacak! Kisrâ'nın hazineleri bize açılacak! Öyle ki kişi, "kime zekatımı vereyim?" diye sıkıntıda kalacak..." buyurur. Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu sözlerini anlatan Adiyy: "Resûlullah'ın ihbarlarından ikisini gördüm: Kadın, korkusuzca seyahat edip Beytullah'ı ziyaret edebilmektedir. Kisra'nın hazinelerine sefere çıkan ilk gazveye bizzat

katıldım. Resûlullah'ın söylediği üçüncü şeyin de gerçekleşeceğine yemin ederim" diyecektir. * Adiyy, bu konuşmaların akabinde müslüman olur. **2-** Adiyy, Resûlullah'ın vefatından sonra bir kısım bedevilerin irtidadı zamanında hiç sarsılmamış, Hz. Ebû Bekr'e kavminin zekatını getirip vermiştir. Kavmi de kendisi gibi İslam'da samimi ve sabit kalmıştır. Resûlullah'tan çok sayıda hadis rivayet etmiş olan Adiyy, babası gibi cömert ve şerefli bir insandı. Kavmi ve başkaları nezdinde daima hürmet görmüş, sayılmış ve büyüklenmiştir. Yanına girdiği zaman Aleyhissalâtu vesselâm'da ona ikram etmiş, değer vermiştir. Hazır cevaplılığı da onun menkîbeleri arasında yer alır. **3-** Adiyy (radıyallahu anh) Irak'ın fethine iştirak eder. Kadisiye, Mihran, Yevm-i Cisr vs. mühim savaşlarda Ebû Ubeyde ile birlikte olur. Suriye'nin fethinde de Halid İbnu'l-Velid ile birlikte olur, bir kısım savaşlara katılır. Hâlid (radıyallahu anh), alınan ganimetlerin humus' larını Hz. Ebû Bekr'e onunla gönderir. **4-** Adiyy, Kûfe'ye yerleşir. Şa'bi der ki: "Eş'as İbnu Kays, Adiyy İbnu Hâtim'e adam göndererek, baba Hatim'i Tâî'nin tencerelerini iareten ister. Adiyy tencereleri doldurup adamlarla gönderir. Eş'as geri çevirip: "Biz bunları boş istiyorduk!" der. Adiyy tencereleri tekrar dolu yollayıp: "Biz bunları hiç boş olarak iare etmeyiz!" der. Adiyy karıncalara ekmek parçalayıp atar: "Bunlar komşularımızdır, bunların, üzerimizde hakları var!" derdi. Adiyy Sıffin'de Hz. Ali'nin yanında yer almıştır.

Adiyy (radıyallahu anh) Hicrî 67 yılında Kufe'de vefat etmiştir. Hicrî 68, 69 da denmiştir. Öldüğü zaman 120 yaşındaydı. 19

*** HZ. EBÛ HUREYRE (RADIYALLAHU ANH)**

كَءاَد ِر ْطُسْبا :َلاَقف .اَهُظَفْحأ ُ َف َءاَيْشأ َكْنِم ُعَمْسأ ، ِهاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق]□ .
□6644□ 4ـ ْنَع ىبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُهْنَع لاق:

هظفل اذهو ،يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .]ِهِب ِنَث َدَح ًائْيَش ُتيِسَن اَمَف .
ًاريثَك ًاثيِدَح ِنَث َدَحف .ُهُتْطَسَبَف

1. (4472)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlu! dedim, senden çok güzel şeyler işitiyorum, fakat ezberimde tutamıyorum!"

"Ridanı aç!" emrettiler. Ben de açtım [Dua buyurdu, sonra topladım]. Bundan sonra bana çok hadis söyledi. Ben söylediklerinden hiçbirini unutmadım." [Buhârî, İlim 42; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 159, (2492); Tirmizî, Menâkıb, (3833, 3834).]20

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Ebû Hureyre'nin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dualarına nasıl mazhar olduğunu ve mazhariyetin bereketine, hâfızasına güç geldiğini, öyle ki, bundan böyle Resûlullah'tan dinlediği hiçbir hadisi unutmadığını göstermektedir.

Esasen Ebu Hüreyre hakkında birinci ciltte (s. 62-71) geniş bilgi verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. 21

* CÜLEYBİB (RADIYALLAHU ANH)

لَه : ِهِباَحْص‘ َلاَقف . ِهْيَلَع ُ هاللّ َءاَفأَف ُهَل ًَنزْغَم يف # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر همَلْس‘ا َةزرب بأ نع ـ4 □6644ـ ْله : َلاَق مُث . ًان ّ:
ُف َو ًانُف َو ًان ّ ُف ؛ْمعَن :اوُلاَق ؟ٍدَحأ ْنِم َنوُدِقْفَت ْله : َلاَق مُث . ًان ّ ُف َو ًان ّ
ُف َو ًانُف ؛ْمَعَن :اوُلاَق ؟ٍدَحأ ْنِم َنوُدِقْفَت

□. َلاَق : يِهنِكَل ُدِقْفأ ًابيِبْيَلُج . ُهوُبَلَطف ُهوُدَج َوف بلا ِبْنَج ٍةَعْبَس ِ دَق
:اوُلاَقَف ؟ٍدَحأ ْنِم َنوُدِقْفَت بلَع ُهَعَض َو مُث . ُهْنِم اَنأ َو يِهنِم اَذه ،ُهْنَم اَنأ َو يِهنِم
اَذه ،ُهوُلَتَق مُث ًةَعْبَس َلَتَق : َلاَق مُث . ِهْيَلَع َفَقوَف # ًُّب نلا َتاَأف . ُهوُلَتَق
مُث ْمُهَلَتَق

□ هاللّ َءاَفأ َف» :هلوق.ملسم هجرخأ .[ٌّسُغ ْرُكْذَي ْمَل َو ِه ِرْبَق يف َع ِض ُو َو
ُهَل َرِفُحَف : َلاَق .# ِهبنلا َدِعاَس إ ريرَس ُهَل َسْيَل ِهْيَدِعاَس

□ ِ ِلْمُسْلِمِين َنِم ْوَمأ َلا ِفُكْلا ِر َو ْمِهِلْهأ َو ْمِه ِرِاَيِد َو ِرْيَغِب ٍلاَتِق َو ّ ْرَح ْ ب .
ِضْحَي اَم : ُءْنَفْلا « ِهْيَلَع

1. (4473)- Ebû Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazvelerinden birinde idi. Allah Teâla Hazretleri ganimet nasib etti. Ashab'ına: "Arkadaşlarınızdan herhangi bir kayıp verdiniz mi?" diye sordu.

"Evet! dediler. Falanca, falanca ve falanca!" Resûlullah yine sordu: "Başka bir kaybınız var mı?" Ashab: "Evet! Falanca, falanca, falanca! dediler. Aleyhissalâtu vesselâm yine sordu: "Başka bir kaybınız yok mu?"

"Hayır! Yok! dediler.

"Ama ben Cüleybib'i kaybettim [Onu arayın!]" emretti. Ashab onu aradı ve öldürmüş olduğu yedi kişinin yanında bulundu. Düşmanlar da onu öldürmüşlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm gidip başucunda durdu ve: "O, yedi kişiyi öldürmüş, onlar da onu öldürmüşler! Bu bendendir, ben de ondanım. Bu bendendir, ben de ondanım!" buyurdu. Sonra Cüleybib'i kolları arasına aldı. Ona, Resûlullah'ın kollarından başka yatak olmamıştı. "Ravi devamla der ki: "Ona bir mezar kazıldı. Kabrinin içine konuldu." Gusledildiğini zikretmedi." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 131, (2472).] [22]

AÇIKLAMA:

1- Cüleybib (radıyallahu anh) Ensârî'dir. Kısa boylu çirkince bir zattı. Resûlullah'ın, Ensar'dan bir zâtın kızıyla bunu evlendirmesi hikayesi kitaplarageçmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cüleybib'i dilediği bir kızla evlendirmek üzere araya girdiği vakit, kızın annesi ve babası bu evlendirmeye razı olmak istemezler. Ancak kız, Aleyhissalâtu vesselâm arzusunu işitir işitmez şu ayeti okur: "Allah ve Resulü bir meselede hükmünü verdiği zaman, bir mü'min erkeğin yahut bir mü'min kadının, artık işlerinde bir başka yolu seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne isyan ederse, apaçık bir sapıklığa düşmüştür" (Ahzâb 36) ve ilave eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın benim için münasip görüp razı olduğuna ben de razıyım ve kabul ediyorum" der. Bu davranıştan memnun kalan Aleyhissalâtu vesselâm, bu bahtiyar kıza dua buyurur: "Allahım, ona hayrı bol bol ver, geçimini de dar kılma!"

Bu duay-ı nebevî bereketine, kızın, Ensar kadınları arasında mal ve nafakaca en zengini olduğu belirtilir.

2- Sadedinde olduğumuz rivayet, Cüleybib'in bir başka menkîbesine yer vermekte, şehid oluşunu anlatmaktadır. 7 kişiyi öldürdükten sonra şehid edilir. Resûlullah'ın kolları arasında defnedilmek gibi bir bahtiyarlığa erer, (radıyallahu anh).

3- Rivayetin sonunda yer alan: "Gusledildiğini zikretmedi" sözü, Cüleybib'e şehid muamelesi yapıldığını ifade eder. Çünkü şehidler kabirlerine yıkanmadan konulurlar. [23]

* HÂRİSE İBNU SÜRAKA (RADIYALLAHU ANH)

---

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/20.

رْدَب َم ْوَي َلِتُق َناَكو ،َةَث ِراَح ْنَع ِنْثِهدَح ِ هاللّ ِبَن اَي : ْتَلاَقف ؛# يبنلا َةَث□ ِراَح ُّمُأ ْتَتأ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِسنأ نع ـ4 □6646ـ يف نَان ِج َاه نإ َة َث ِراَح ِهمُأ اَي : َلاَقف .ِءاَكُبلا يف ِهْيَلَع ُتْدَهَتْجا َكِلذ َرْيَغ َناَك ْنإ َو ، ُت ْرَبَص ِة نَجْلا يف َناَك ْنإَف ،ِب ْرَغ ُمْهَس ُهَباَصأ

يذمرتلاو ِيراخبلا هجرخأ .[ىلْع'ا َس ْوَد ْرِفلا َباَصأ ِكَنْبا نإ َو ،ِة نَجْلا . ُهاَتأ َنْيأ . ْنِم ِرْدَي ْمَل اَذإ : ُتَكْسُت َو ِءا رلا ِك ُّرَحَت َو اَهِك ْرَت َو ِةَفاَض"اِب «ٍب ْرَغ ُمْهَس ُهَباَصأ» ُلاَقي

1. (4474)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ümmü Hârise (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü! Bana Hârise'den haber ver!" dedi. -Harise, Bedir günü isabet eden serseri bir ok sebebiyle ölmüştü.- (Kadın devamla): "Eğer cennetteyse sabredeceğim, değilse (dünya evinde olduğum müddetçe) ağlamaya devam edeceğim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ümmü Hârise! [Cennetin tek bir bahçe olduğunu mu sanırsın?] Cennette bahçeler var. Senin oğlun ise, Firdevs-i a'lâ'ya kondu" buyurdular. [Bunun üzerine kadın gülerek geri döndü.]" [Buhârî, Cihad 14, Megâzî 9, Rikâk 51; Tirmizî, Tefsir, Mü'minun, (3173).][24]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka veçhinde şu ziyade gelmiştir: "Oğlun Firdevs-i A'lâ cennetindedir. Onun tavanı Arş-ı Rahmân'dır. Cennetteki nehirler buradan kaynar. Allah yolunda -Sabah veya öğleden sonra- atılan bir adım, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır. Sizden birinin yay veya okunun dünyada işgal ettiği yer kadar cennetteki bir yeri, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.[25] Cennet ehlinin kadınlarından biri dünyada görünecek olsa, nuruyla yeryüzünü ve onda bulunan her şeyi aydınlatırdı. Kadının başörtüsü, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."

2- Hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ölenin arkasından matem tutmaya cevaz verdiği hükmü çıkmaktadır. Zira matem tutacağını söyleyen kadını tevbih etmemiş, bu sözü sebebiyle onu tenkid etmemiş, zecrde bulunmamıştır. Bu bir nevi takrir olmaktadır. Alimler, bu davranışın mensuh olduğunu, matem yasağının konmasından önceye ait olduğunu belirtirler. Nitekim hâdise Bedir gazvesinin akabinde vukûa gelmiştir. Halbuki matem yasağı Uhud savaşından sonra teşrî edilmiştir.

3- Hadiste cennetin çeşitli dereceleri olduğu belirtildiği gibi, Firdevs cennetinin en üst tabakayı teşkil ettiği belirtilmektedir. Başka hadislerde cennetin yüz derecesi olduğu, iki derece arasında arzla sema arasındaki mesafe kadar seviye farkı bulunduğu belirtilmiştir.

4- Hârise İbnu Süraka Medinelidir ve Hazrecîdir. Annesi, Rebî Bintu'n-Nadr'dır. Hz. Enes'in halasıdır. Annesine karşı son derece saygılı ve hayırhah idi, hukukunu elinden geldikçe yerine getiriyordu. Bu sebeple annesi onu çok seviyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben cennete girdim, Hârise'yi gördüm..." demiştir. Resûlullah'tan, şehid olması için dua talep etmiştir. Bedir savaşının bidayetlerinde, havuzdan su içerken atılan bir ok isabet eder ve şehid olur. Ensar'dan ilk şehidin o olduğu söylenmiştir, (radıyallahu anh). 26

* HALİD İBNU'L-VELİD (RADIYALLAHU ANH)

نَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر ُلوُقَيَف .َنو ُّرُمَي ُسا نلا َلَعَجَف ٌ ِزْنَم #ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم□
اَنْل َزَن] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نع ـ4 □6644□

رَم بهتَح .اَذه ِ هاللُّدْبَع َسْئِب :ُلوُق َيَف . ن ٌ ُف :ُلوُقأَف ؟اَذه ْنَم ُلوُقَي َو ؛اَذه ِ
هاللُّدْبَع َمْعِن :ُلوُقَيَف . ن ٌ ُف :ُلوُقأَف ؟ة َرْي َرُه اَبأ اَي اَذه

ىلاعَت ِ هاللّ ِفوُيُس ْنِم فْيَس اَذه ِ، هاللّ ُدْبَع َمْعِن :َلاَق .ِديِل َوْلا ُنْب ُدِلاَخ :].
ُتْلُقَف ؟اَذه ْنَم :َلاَقف .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِديِل َوْلا ُنْب ُدِلاَخ

يذمرتلا هجرخأ .

1. (4475)- Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte bir yere indik. Halk geçmeye başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

23 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/21-22. 24 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/23. 25 Burada mübalağa yoktur. Çünkü o ebedîdir, dünya fânidir. Ebedî akan bir çeşme büyük bir denizden daha zengindir. Öyle ise ebedî olan "Ey Ebû Hureyre bu kim?" diye soruyordu. Ben de: "Falanca!" diyordum.

"Bu, Allah'ın ne iyi kulu!" diyordu. Sonra tekrar soruyordu: "Peki şu kim?"

"Falanca" diyordum.

"Bu Allah'ın ne kötü kulu!" diyordu. Bu hal, Halid İbnu'l-Velid (radıyallahu anh) geçinceye kadar devam etti. O zaman: "Bu kim?" diye yine sordu. Ben:

"Hâlid İbnu'l-Velîd!" dedim.

"Bu Allah'ın ne iyi kulu! Bu Allah'ın kılınçlarından bir kılınç!" buyurdu." [Tirmizî, Menakıb, (3845).] 27

AÇIKLAMA:

1- Konuşma, hangi gazvede olduğu belirtilmeyen bir sefer sırasında cereyan eder. Bazı şarihlere göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çadırda olmalıdır. Zira, aksi halde Halid İbnu Velîd gibi birisini tanıması gerekirdi. **2-** Resûlullah burada, takdir edilecekleri "Ne iyi kul!" diye takdir ederken, kötülere de "Ne kötü kul" diyerek takbih etmiştir. Alimler bunu, yasak olan gıybet addetmezler. Çünkü insanlara gelecek zararından onları korumak için, fıskının, kötülüğünün beyan edilmesi tecviz edilmiştir. Buradaki takbih bu nevdendir. **3-** Hz. Hâlid İbnu Velid (radıyallahu anh) üzerine gerekli açıklamayı, Hudeybiye Sulhü vesilesiyle 4269 numaralı hadisin akabinde yaptık. Burada tekrara hacet görmüyoruz. 28

*** AMR İBNU'L-AS (RADIYALLAHU ANH)**

هجرخأ .[ِصاَعْلا ُنْب و ُرْمَع َنَمآَو ، ُسا نلا َمَلْسأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلَاَق] :لاق هْنَع
ُ هاللّ َي ِض َر رماع نب ةبقع نع ـ4 □ 6644□

يذمرتلا .

1. (4476)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar teslim oldu, Amr İbnu'l Âs ise iman etti." [Tirmizî, Menâkıb, (3843).] 29

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke fethinde müslüman olan Mekkelilerin durumunu belirtmektedir. en-Nâs'dan murad, fetih sırasındaki Mekkelilerdir. Resûlullah hadiste: "Mekkeliler, gücümüz karşısında teslim oldular, Amr ise, kalbinden gelen bir tasdikle kendiliğinden gelip müslüman oldu. Onun İslam'a girişinde kuvvetin, maddenin bir rolü olmadı" demektedir. Böylece Amr'ın imanındaki ihlası övmektedir. Nitekim Amr, Mekke fethinden bir veya iki yıl önce kendi arzusuyla Medine'ye hicret ederek İslam'a girmiştir. Onun İslam'a girmesinde herhangi bir şahsın teşviki veya daveti müessir olmamıştır. Habeşistan'da Necâşî'nin Hz. Peygamber'in nübüvvetini te'yid etmesi ile kalbine iman zuhur etmiş, oradan dosdoğru Resûlullah'a gelerek müslüman olmuştur. Resûlullah da onu, aralarında Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer gibi büyüklerin de bulunduğu bir cemaate komutan yapmıştır. Bunun sebebi şöyle izah edilir: "O, müslüman olmadan önce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a adavette ve Ashab'a zarar vermede aşırı idi. İman edince, Resûlullah, onu kalbindeki kadim hasmane duyguların eserini izale etmeyi, eski yaptıklarından dolayı içinde yeredebilecek her çeşit korku ve endişeleri tamamen yok etmeyi arzulamış olmalıdır." Bu davranışta, Amr'ın Rahmet-i İlahiyeden ye'se düşmesini önlemek endişesini gören şârih de mevcuttur.

2- Amr İbnu'l-Âs İbni Vâil el-Kureşî: Annesi Nâbiğa Bintu Harmele' dir. Habeşistan'a sığınan müslümanları kendilerine teslim etmesi için Kureyşliler, Necâşî'ye elçi olarak Amr'ı göndermişlerdi. Necâşî, talebi reddetmekle kalmamış, Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu söylemiş, Amr'a da müslüman olmasını tavsiye etmişti. Oradan ayrılan Amr, doğru Medine'ye gelir ve müslüman olur. Bu hadise Hayber'in fethedildiği senede cereyan eder. Bir başka rivayete göre de fetihden altı ay kadar önce, Halid İbnu'l-Velîd, Osman İbnu Talha el-Abderî üçü birlikte gelip müslüman olurlar. Hâlid, bey'at yaparken "Daha önceki fiillerinin affı" şartını koşar. Resûlullah: "Müslüman olmak ve hicret etmek, daha önceki günahların hepsini örter" der. Resûlullah, Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh)'ı babasının dayıları tarafına İslam'a davet etmek ve asker toplamak üzere gönderir. Bu sefere Zât-ı Selâsil seriyyesi denmiştir. Üçyüz kişilik seriyye hedefe varınca, Amr, Resûlullah'tan yardım kuvveti ister. Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh komutasında ilk muhacirlerden Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer gibi büyüklerin de bulunduğu bir birlik daha gönderir.Resûlullah, Amr'ı Umman'a vali yapar ve

27 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/24-25.

Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatına kadar orada kalır. Sonra Hz. Ebû Bekr, onu Şam'a gönderir. Hz. Ömer önce Filistin'e, daha sonra ordu komutanı olarak Mısır'a gönderir. Mısır'ı fetheder ve Hz. Ömer'in hilafeti sırasında Mısır valisi olarak kalır. Hz. Osman da dört yıl kadar orada emir olarak bırakır, sona onu azlederek, yerine Abdullah İbnu Sa'd İbni Ebî Sarh'ı tayin eder. Amr Filistin'e çekilir. Hz. Osman'ın vefatından sonra Hz. Muaviye'ye gider ve destekcisi olur. Sıffin'de yardımcı olur. Hakemeyn hadisesinde Hz. Muâviye'nin temsilcisi olarak oynadığı rolü, Hz. Ebû Musa el-Eş'arî'yi anlatırken açıkladık, burada tekrar etmeyeceğiz. Hz. Muâviye, Tahkîm hadisesinden sonra onu Mısır'a gönderir. Mısır' da Hz. Ali'nin valisi olan Muhammed İbnu Ebî Bekr'den valiliği alır. Hz. Muâviye onu oraya vali tayin eder ve

Hicrî 43 yılında ölünceye kadar valiliğini sürdürür. Ölüm tarihi olarak Hicrî 47, 48, 51 rakamları da zikredilmiştir. Vefatı ramazan bayramı gecesine rastlar. Cenaze namazını, bayram namazı için gelen kalabalık cemaat bayramdan önce kılar. Amr (radıyallahu anh), Arab'ın dahi, şecî, kahraman olanları arasında zikredilir. Sadedinde olduğumuz hadiste Aleyhissalâtu vesselâm onun imanını takdir etmiştir.

Amr, ölüm yaklaşınca ağlar. Oğlu Abdullah:

"Niye ağlıyorsun, ölümden ürktüğün için mi?" der.

"Hayır! der, ölümden sonrasından korkarak ağlıyorum!"

Oğlu teselli etmek için: "Sen hayır üzere yaşadın" der ve hayırlarını sayar. Resûlullah'la sohbetini, Şam ve Mısır'ı fethini vs. zikreder. Amr: "Bunlardan daha hayırlı olanı terkettim: Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdetim!" Amr, en değerli amelinin kelime-i tevhidi ikrar olduğunu belirttikten sonra sözlerine şöyle devam eder: "Ben üç hal yaşadım: Önce kâfirdim ve Resûlullah'ın en azılı düşmanı idim. O zaman ölüverseydim ateş bana vacib olmuştu. Resûlullah'a biat edince, (eski yaptıklarım sebebiyle) insanların ondan en çok haya edeni oldum. O zaman ölseydim, insanlar: "Amr'a ne mutlu, müslüman oldu, hayır üzere de yaşadı ve öldü, onun için cennet umulabilir" derlerdi. Sonra idarecilik ve başka şeylerle iştigal ettim. Bunlar lehime mi oldu aleyhime mi bilemiyorum. Bu halde ölsem kimse üzerime ağlamaz, matem tutmaz...." 30

* EBÛ SÜFYAN İBNU HARB (RADIYALLAHU ANH)

ملسم هجرخأ .[ْمَعَن َلاَق إ ًائْيَش # ِ هاللّ َلوُس َر َناَيْفُس وُبأ َلأَس اَم] :لاَق .
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نع ـ4 □6644□

1. (4478)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Ebû Süfyan, her ne taleb etti ise, mutlaka "Tamam!" diye müsbet cevap almıştır." [Müslim, Fezailu's-Sahabe 168, (2501).] 31

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin Müslim'deki aslı uzuncadır. Müellifimiz buraya ihtisar ederek almış. Aslını aynen kaydediyoruz: "Müslümanlar Ebû Süfyân'a bakmıyor, onunla oturmuyorlardı. Bunun üzerine Ebû Süfyan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resûlü! Üç şey var, onları bana ver (de şerefleneyim)!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Pekâla!" buyurdu. Ebû Süfyan (radıyallahu anh): "Bende Arab'ın en iyi ve de en güzeli olan Ümmü Habibe Bintu Ebi Süfyan var, onu sana nikahlıyorum!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Pekâla (aldım!) buyurdu. Ebû Süfyan devamla: "Bir de (oğlum) Muâviye var. Onu kendine katip yap!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm buna da "Pekâla! buyurdu. Ebû Süfyan: "Bir de beni emîr yap da vaktiyle müslümanlarla çarpıştığım gibi, kâfirlerle çarpışayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm buna da: "Pekâla!" buyurdu."

Ravi Ebî Zümeyl der ki: "Eğer bunu, Ebû Süfyan, Resûlullah'tan taleb etmeseydi ona vermezdi. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, kendisinden bir şey istenilecek olsa mutlaka "Pekâla!" derdi. **2-** Bu hadis, tarihî vakalara zıt düştüğü için "müşkil" kabul edilmiştir. Şöyle ki: 1) Resûlullah Ümmü Habîbe ile evlendiği zaman Ebû Süfyân kâfirdi. Ümmü Habibe, Habeşistan'da muhacir hayatı yaşarken Hicrî altıncıveya yedinci- yılda Resûlullah'a nikâhlanmıştır. Bu husus daha önce geçti. Halbuki Ebû Süfyan'ın müslüman oluşu Fetih esnasında meydana gelmiştir hatta müellefe-i kulubtandır. Hadisteki bu zıtlık sebebiyle bazı alimler, hadisin mevzu olduğuna hükmetmiş, senedde yer alan İkrime İbnu Ammâr'a vaz'la itham etmiştir. Ancak bu zâtın sika birisi olduğu belirtilmiştir. Hadisi te'vil sadedinde bazı açıklamalar yapılmış ise de hiçbiri tam bir itminân vermiyor. Biz de müşkil deyip bırakacağız. **3-** Ebû Süfyan Sahr İbnu Harb İbni Ümeyye: Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'ın ve Yezid'in babasıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Ümmü Habîbe de Ebû Süfyan'ın kızıdır. Fil yılından on yıl kadar önce doğmuştur. Kureyş'in eşrafındandı ve tüccardı. Kureyş'in ticaret kervanını Suriye, İran vs. yerlere götürür getirirdi. Sırf kendisi için de gittiği olurdu. el-Ukâb denilen bayrak onda idi, reisleri temsil ederdi. Savaş çıkınca Kureyş toplanır bu bayrağı reise teslim ederlerdi. Cahiliye devrinde Kureyş'in reyce en güzel olan üç kişisinden birinin Ebû Süfyan olduğu söylenmiştir. Diğer ikisi Ebû Cehl ve Utbe'dir. İslâm gelince reyleri tersine dönmüştür. Uhud savaşında Kureyş'in tamamını o sevketmiştir.

Ebû Süfyan Hz. Abbas'ın dostu idi. Huneyn seferine katıldı. Aleyhissalâtu vesselâm, ganimetten ona 100 deve ve 40 okiyye verdi. Oğulları Muâviye ve Yezid'e, her birine bir mislini verdi. Ebû Süfyan, Resûlullah' ın bol miktardaki bağışını görünce: "Vallahi sen kerimsin, anem babam sana feda olun, vallahi seninle savaştım, sen ne iyi hasım idin; seninle sulh da yaptım, en iyi sulh yapılan kimse idin; Allah sana hayırlı mükâafât versin" der. Taif seferine Resûlullah'la katılan Ebû Süfyân'ın bir gözü isabet aldı. Yermük savaşında da diğer gözü isabet aldı. Yermük seferinde İslâm ordusunun kâss'ı (teşvikci) olduğu ve askerleri şu sözleriyle teşcî ettiği belirtilir: "ey Allah'ın nusret ve yardımı, yaklaş! "Allah! Allah! Sizler Arab'ın hâmileri ve İslâm'ın yardımcılarısınız, karşınızdakiler ise Rumun hamileri ve müşriklerin yardımcılarıdır. Allahım, bu gün senin günlerinden biridir. Allahım kullarına yardım ve nusretini indir." Her iki gözünü de kaybedince, onu bir azadlısı yedmiştir. Resûlullah onu Necrân'a vali tayin etti. Aleyhissalâtu vesselâm vefat ettiğinde o burada vali idi. Bilahare Mekke'ye dönmüş, oradan Medine'ye geçerek orada ölmüştür. Bazı tarihçiler, Resûlullah'ın vefatı sırasında Ebû Süfyan'ın Mekke'de olduğunu, Necran'da vali olarak Amr İbnu Haym'ın bulunduğunu söylemiştir. Ebû Süfyan hicrî 31 yılında 88 yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Hicrî 32, hatta 34 yılında vefat ettiği, yaşının 93 olduğu da söylenmiştir.

Boyunun kısa, başının iri olduğu söylenir. Cenaze namazını Hz. Osman kıldırmıştır. İslam'a sonradan da girmiş olsa, müellefe-i kulûb arasında da yer alsa, müslümanlığı samimi olmuş, İslâm için ciddi çalışmıştır. Yermük'te gözünden isabet alması, bizzat savaştığına delil kabul edilmiştir, (radıyallahu anh). 32

*** HZ. MUÂVİYE (RADIYALLAHU ANH)**

□□6644□ 4ـ نع ببأ إِدْرِ يسِ الخْوَ ْ ّنِ قَالَ: [لَمَّا عَزَ لَ عُمَرَ

مَصَ وَ ل ى مُعَاوِيَةَ. فَقَالَ النا سُ: عَزَ لَ عُمَيْرًا وَ وَلِهِ مُعَاوِيَةَ؟ فَقَالَ عُمَيْر
بُنُ الخْطَا بِ رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهُ عُمَيْرَ بْنَ سَعْدٍ عَنْ حِ

فَإِنهَا بِسَمِعْتُ رَ سُولَ اللّه ِ # يَقُولُ: اللا هم اهْدِ بِهِ]. أخرجه الترمذي ، .
رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهُ: َتَذْكُرُ وا مُعَاوِيَةَ إِ بِخَيْرٍ

1. (4478)- Ebû İdris el-Havlânî anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh), Umeyr İbnu Sa'd'ı Humus valiliğinden azledince yerine Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'ı tayin etti. Halk: "Umeyr'i azledip Muâviye'yi mi tayin etti?" diye mırıldandı. Umeyr (radıyallahu anh): "Muâviye'yi hayırla yâdedin. Zira ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Allahım, onunla (insanlara) hidayetini ulaştır!" dediğini duydum!" dedi. [Tirmizî, Menâkıb, (3842).] 33

AÇIKLAMA:

1- Tirmizî'de gelen ve müteakiben 4480 numarada kaydedilen bir başka rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Muâviye'ye şöyle dua etmiştir: "Allahım, onu (İnsanlara) hidayet edici ve kendisini de hidayete ermiş kıl, onunla (insanları) doğru yola sevket."

Hz. Muâviye radıyallahu anh'ı tafdil eden bu hadislerin sıhhati hususunda bazı şârihler şekke düşmüştür. **2-**Hz. Muâviye (radıyallahu anh) Ebû Süfyân'ın oğludur. Annesi Hind Bintu Utbe'dir. Hz. Muâviye, babası, kardeşi Yezid ve annesi, Mekke Fethi'nde müslüman olmuşlardır. Kendisi, Umretu'l-Kaza yılında müslüman olduğunu, annesinden ve babasından müslümanlığını gizlediğini, dolayısıyla Fetih senesinde Resûlullah'la müslüman olarak karşılaştığını söylemiştir.

Hz. Muâviye, Huneyn gazvesine Resûlullah'la birlikte katılmıştır. O da müellefe-i kulubtan sayılmış, babası gibi 100 deve ve 40 okiyye almıştır. İslam'a daima sadık kalmış ve Hz. Peygamber'e katiplik de yapmıştır. Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh) Suriye cihetine ordu sevkedince Hz. Muâviye de kardeşi Yezid'le orduya katıldı. Yezid vefat edeceği zaman üzerindeki Dimeşk valiliğini kardeşi Muâviye'ye bıraktı, Hz. Ömer de bunu teyid etti. Hz. Osman halife olunca, Şam valiliğine ilaveten bütün Suriye bölgesinin valiliğini aldı. Hz. Osman'ın vefatından sonra Hz. Ali'ye biat etmedi ve Suriye bölgesinin müstakil hakimi durumuna geçti. Hz. Osman'ın kanını taleb etti. Böylece taraftar topladı. Sıffîn savaşı Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında cereyan etmiştir. Hz. Ali şehid edilip yerine oğlu Hasan halife olunca Hz. Muâviye Irak'a yürüdü. Hasan da onun üzerine yürüdü. Ancak Hz. Hasan fitne çıkıp kan döküleceğini görünce hilafeti Hz. Muâviye'ye terketti ve Medine'ye döndü. Hz. Muâviye Kufe'ye geldi. Halktan biat aldı. O seneye Âmu'l-Cemaat (cemaat yılı) dendi. Hz. Muâviye 20 yıl vali, 20 yıl da halife olarak idarecilik yapmıştır. Hz. Muaviye (radıyallahu anh), hastalandığı zaman, Resûlullah'ın kendine giydirdiği bir gömleği kefeninin altına giydirilmesini, Resûlullah' ın kesilmiş tırnaklarından muhafaza ettiklerini, iyice öğütülerek gözlerine ve ağzına konmasını vasiyet eder. Ölüm gelince: "Keşke Mekke'nin Zû-Tuva semtinde yaşayan sıradan bir Kureyşli olsaydım da, hiçbir idarecilik almasaydım" der.

Hz. Muâviye Hicrî 60 yılında 78 yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Hicrî 59 yılında öldüğü, 86 yaşında olduğu da söylenmiştir.

3- Hz. Muâviye'nin Resûlullah'tan sonra en sehâvetli kimse olduğu söylenmiştir. Debdebeye de yer verdiğinden olacak, zühde ehemmiyet veren Hz. Ebû Zerr (radıyallahu anh) ile araları açılacak ve hatta, Hz. Ömer Şam'a geldiği zaman Hz. Muâviye'yi görünce "Bu, Arapların Kisrası olmuş" diyecektir. Müteakip rivayette görüleceği üzere Aleyhissalâtu vesselâm çocuk olan İbnu Abbâs'ı göndererek Hz.

Muâviye'yi çağırtır. İbnu Abbâs gider, onu yemekte bulur, dönüp: "Yemek yiyor" der. Aleyhissalâtu vesselâm İbnu Abbâs'ı ikinci, üçüncü sefer gönderir, dönüşte yine yemek yediğini söyler. Bunun üzerine: "Allah onun karnını doyurmasın" der. İmam Müslim, bu rivayeti, Resûlullah'ın, haketmeyen bir kimseye bedduasının o kimse hakkında rahmet olacağını belirten bir babta kaydeder. Bu babta Resûlullah'ın bazı "haksız beddua"larına örnekler kaydeder. Şu halde Müslim'e göre, Hz. Muâviye hakkındaki bu beddua da aynı mahiyettedir. Hz. Peygamber der ki: "Ben Rabbime şart koşup dedim ki: "Ben bir insanım; insan razı olduğu gibi ben de razı olurum, insanın kızması gibi, kızarım da. Ümmetimden kime haksız bedduada bulunursam, bunu, onun hakkında bir temizlik vesilesi, bir paklanma ve Kıyamet günü Allah'a yakınlığa bir vasıta kıl." **4-** Hz. Muâviye (radıyallahu anh), İslâm'ın seçime dayalı hilafet sistemini babadan oğula geçen saltanata çevirmekle tenkid edilmiştir. Günümüzde, bu tenkidde ifrata kaçıp, Sahâbe hakkında caiz olmayan suizan ve ithamlara kadar ileri gidenler var. Biz ifrat görüşlere katılmıyoruz. Geçmiş hadiseleri değerlendirirken kader'in payını da ihmal etmemek gerekir. Hele Ashab'la, Resûlullah'la ilgili meselelerdeki değerlendirmelerde, çeşitli vesilelerle belirttiğimiz 34 temel prensipleri daima gözönüne almalıyız. Unutmayalım ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiçbir ayırıma yer vermeden bütün Ashab'ı tebrie etmiş, hangisi olursa olsun herhangi birine dil uzatanı tel'in etmiştir. Bütün Ehl-i Sünnet ulemâsı, bunu mühim bir esas olarak kabul etmiştir. Bu meselede teferruâta girmeden, Hz. Muâviye vefat ettiği zaman Dahhâk İbnu Kays'ın, minbere çıkarak yaptığı bir konuşmayı kaydedeceğiz. Bu konuşmada Hz. Muâviye'nin hizmetleri belirtilmektedir: "Emîru'l-Mü'minîn Hz. Muâviye (radıyallahu anh) Arab'ın gücü ve Arab'ın dahisi idi. Allah onunla fitneyi önledi ve onu kulları üzerine hakim kıldı. Ordularını karada ve denizde ilerletti. Allah'ın ibadete düşkün kullarındandı. O dua etti, Allah da duasına icabette bulundu. Artık vefat etmiştir. İşte kefenleri. Biz kefenini sarıp, kabrine koyacağız. Allah'la kendi arasında ameli var. Dilerse rahmet eder, dilerse azab eder. 35 "Hz. Muâviye devri İslâmî fetihlerin devam ettiği bir devirdir.

ءاَجَف ٍباَب َفْلَخ ُتْي َرا َوَتَف ،# ِ هاللّ ُلوُس َر ءاَجَف ِناَيْب ِهصلا َعَم ُبَعْلأ ُتْنُك]□
:لاَق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ4 □6644ـ ُتْئ ِجَف :َلاَق . َةَيِواَعُم ِل
ُعْداَف ْبَهْذا :َلاَق مُث . ُلكَأي َوُه :ُتْلُقَف ُتْئ ِجَف :َلاَق ِل ُهُعْداَف َةَيِواَعُم ىلا
ْبَهْذا :َلاَق َو ًةأْطَح ِنأَطَحَف «ِناَطَح».ملسم هجرخأ .[ُهَنْطَب ُ هاللّ َعَبْشأ َ :
َلاَقَف . ُلُكأَي َوُه ُتْلُقَف ُتْئ ِجَف :َلاَق ،َةَيِواَعُم ِل ُعْداَف ْبَهْذا :َلاَق مُث . ُلُكأَي َوُه
ُتْلُقَف

افقلا لبق نم فكلا طسبب سأرلا عفص :دفقلاو ،بِندفق : لاق .بنأطخ ام :تلق.
ثيدحلا يف ًارسفم ءاج ةلمهملا ءاحلاب.

2. (4479)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben çocuklarla birlikte oynuyordum. Derken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geldi. Ben hemen bir kapının arkasına saklandım. (Beni orada bulup) enseme dokundu. "Muâviye'ye git! Onu bana çağır!" dedi. (Ben derhal gittim ve) geldim: "O yemek yiyor! dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tekrar: "Git Muâviye'yi bana çağır!" emrettiler. Ben (yine gidip) döndüm ve: "O yemek yiyor!" dedim. Resûlullah tekrar: "Git! Muâviye'yi bana çağır!" emrettiler. Ben yine gidip geldim ve: "O yemek yiyor!" dedim. Bunun üzerine: "Allah onun karnını doyurmasın!" buyurdular." [Müslim, Birr 96, (2604).][36]

مُه للا] :ةَيِواَعُمِل َلاَق ُه نأ # هِبهنلا ِنَع # هِبهنلا باحصأ ْنِم َناَك َو ،هْنَع ُ هاللّ
□6644□ 4ـ نعو ربادلع نمْح نب ِبأ عُمَيْر َة َر ِض َي

. اجعَلْهُ ايِداَه ًهَمْ اهيِد ًاوهاد ِبهِ]. أخرجه الترمذي

3. (4480)- Abdurrahman İbnu Ebî Umeyre (radıyallahu anh) -ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabından idi- Resûlullah'ın Muâviye için şöyle dua ettiğini rivayet etmektedir: "Allahım, onu hidayet edici ve hidayeti bulmuş kıl ve onunla (insanlara) hidayet ver." [Tirmizî, Menâkıb, (3841).] [37]

AÇIKLAMA:

[34] Birinci cilt, s.518-530'a bakılsın.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/30-32.

Son iki hadisle ilgili açıklamaya, babın birinci hadisini (4478) açıklarken yer verdik. [38]

KADIN SAHABİLERİN FAZİLETLERİ

* HATİCE BİNTU HUVEYLİD (RADIYALLAHU ANHÂ)

تَتاأ ْدَق ُةَجيِدَخ ِهِذه ُ، هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقف # ُّبِ نلا ُم ّ سلا ِهْيَلَع ُلي ِرْب ِج□
نَتاأ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ4 □6644□

م ّ سلا اَهْيَلَع أ َرْقاَف َكْتَتأ َيِه اَذِاَف . با َرَش ْوأ ماَعَط ْوأ ماَدإ ِهيِف ءاَنإ□
اَهَعَم َو ؤلؤللا انهاه « ُبَصَقْلا».ناخيشلا هجرخأ .[َبَصَن ّ َو ِهيِف َبَخَص َ ٍبَصَق ْنِم
ِة نَجْلا يف ٍتْيَبِب اَه ْرِهشَب َو اَهِب َر ْنِم

بعتلا « ُبَص نلا»و .ةبلجلاو ةجضلا « ُبَخ صلا»و.فوجملا .

1. (4481)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Cebrâil aleyhisselâm Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, dedi. İşte Hatice geliyor. Beraberinde bir kap var, içerisinde katık -veya yiyecek, veya içecek- mevcut. O yanınıza ulaştığı vakit, ona Rabbinden [ve benden] selam söyleyin ve onu gürültü ve yorgunluk bulunmayan cennette, içerisi oyulmuş inciden mamul bir evle müjdeleyin!" [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Tevhîd 35; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 71, (2432).][39]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Hz. Hatice'nin fazileti beyan edilmektedir. Allah Teâla Hazretleri'nin Cebrail'le gönderilen hususî selâmına mazhar olmak, bir kul için şereflerin, menkibelerin en yücesine ermek olmalıdır. Hatta Ebû Bekr İbnu Dâvud gibi bazı âlimler, bu hadise dayanarak, Hz. Hatice'nin, Hz. Aişe'den faziletce üstün olduğuna hükmetmiştir. "Çünkü derler, Hz. Aişe, Hz. Cibril'in selamına mazhar olmuşsa da Allah'ın selamına olmamıştır." Hatice validemiz (radıyallahu anhâ)'nın Allah'ın hususi selamına mazhar olmakla ulaştığı şeref, yaratılıştan beri acaba kaç kula nasib oluştur? Onu hakiki bir valide bilip sevenlerin bu şereften nasibedar olacaklarını rahmet-i ilahiyeden umarız.

2- Rivayetin buradaki üslûbu, Hz. Hatice'nin, vak'a sırasında Resûlullah'ın zevceleri değilmiş gibi bir mübhemlik taşımaktadır. Ama gerçek öyle değil. Bu sebeple dilimize aktarırken şârihlerin dikkat çektikleri manayı aksettirecek bir üsluba yer verdik.

3- Hadis muhtelif vecihlerde bazı farklı ziyadelerle gelmiştir. Bir ziyadeye göre Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) bu ilahi selâma şöyle mukabele eder: "O (şanı yüce Rab Teâla) Selâm'ın kendisidir, selâm ondandır, Cebrâil'e (de bizden) selam olsun."

Bir başka vecihte buna ilaveten "...Ey Allah'ın Resûlü, sana da selam ve Allah'ın rahmet ve bereketi olsun." Birbaşka veçhinde ise: "Şeytan hariç selamı işitenlere de (selam olsun)" demiştir. Alimler bu cevaptan hareketle Hz. Hatice'nin derin ve vüs'atli bir anlayış sahibi olduğunu belirtirler. Çünkü, Allah'tan gelen selama mukabele ederken "Selam Allah'a olsun" dememiş, aksine "Allah selamın kendisidir" demiştir. Nitekim, teşehhüdde Ashab'tan bazıları esselâmu alallâhi demiş, Resûlullah bunu yasaklamış ve: "Allah'ın kendisi selamdır, öyleyse "ettahiyyatu lillahi (tahiyyât Allah) içindir" deyin" emretmiştir. Şu halde Hz. Hatice anlayışlı olması haysiyetiyle, Cenab-ı Hakk'a selam verilmeyeceğini, selamın mahlukata verileceğini anlamış olmaktadır. "Selam" Allah'ın isimlerinden bir isimdir. Ayrıca bir selamet duasıdır. Öyleyse her iki noktadan da Allah'a selam söylenmesi muvafık değildir.

* Şu halde, hadis Allah'a senânın muvafık düşeceğini göstermektedir. Hz. Hatice, selam makamında Allah'a senada bulunmuş, Rab'la mahluk arasını tefrik ederek Hz. Cebrail'e ve Resûlullah'a selam etmiştir. * Hadisten çıkarılan diğer bir faide şudur: Selam gönderene selamla mukabele edildiği gibi, selamı getirene de selamla mukabele edilir.

* Hz. Hatice'nin Cebrâil'e iki sefer selam verdiği görülmektedir: Birinciyi ismen zikrederek hususî surette, ikinciyi de "işitenler" diyerek umumî bir üslubla söylemiştir. Umumî selamdan şeytanı hariç tutmuştur. Çünkü şeytan selamet duasına müstehak değildir.40

اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَجيِدَخ ىلع ُت ْرِغ اَم # ِهىب نلا ِءاَسِن ْنِم ٍدَحأ ىلَع ُت ْرِغ□
اَم] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4 □6644ـ ُه نأَك : ُهَل ُتْلُق اَم ب ُر َو
ِةَجيِدَخ ِقِئاَدَص يف اَهُتَعْبَي ُمث ً ءاَضْعأ اَهُعِطقَي ُمث ًةا شلا َحبَذ اَم ب ُر َو اَه
َرْكِذ ُرِثْكُي َناَك ْنِكل َو ،ُّطَق اَهُتْيأ َر اَم َو .[َنيِنِس ِث ٌ ِثِب اَهَدْعَب ِنْج وزَت َو :
ْتَلاَق . دَل َو اَهْنِم ىل َناَك َو ، ْتَناَك َو ْتَناَك اَه نإ : ُلوُقَيَف ؟ةَجيِدَخ إ ةأ َرْمِا اَنْيُّدلا
يف ْنُكَي ْمَل

. يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/33.

2. (4482)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımlarından hiçbirine, Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'ya karşı duyduğum kıskançlığı hiç duymadım. Halbuki onu hiç görmüşlüğüm de yok. Ancak, aleyhissalâtu vesselâm) onun yâdını çok yapardı. Ne zaman bir koyun kesip parçalara ayırsa Hatice'nin dostlarına da gönderirdi. Bazan ona: "Sanki dünyada Hatice'den başka kadın yok!" derdim de bana: "(Onun gibisi var mıydı!) o şöyleydi, o böyleydi...! [Öbür kadınlar beni çocuktan mahrum ederken] benim çocuklarım ondan oldu" diye karşılık verirdi. [Hz. Aişe der ki: İçimden "Bir daha Hatice hakkında kötü söz söylemeyeceğim" dedim.].

Hz. Aişe devamla der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hatice'den üç yıl sonra benimle evledi." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Nikâh 108, Edeb 73, Tevhîd 32; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 73, 74, 77, 78, (2434, 2435, 2436, 2437); Tirmizî, Menâkıb, (3885, 3886).] [41]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Hz. Aişe, Hz. Hatice (radıyallahu anhümâ)'yı kıskanış sebebini anlatıyor: "Buna göre, Resûlullah'ın onu çok zikretmesiyle ortaya çıkan fazla sevgisi.. Tirmizî'nin rivayetinde bir başka sebep daha kaydeder: "Hz. Hatice'nin, cennette inciden mamul bir evle müjdelenmiş olması." **2-** Hz. Aişe, Hz. Hatice'yi görmediğini söyler. Aslında Hatice (radıyallahu anhâ) vefat ettiği zaman Hz. Aişe altı yaşında idi. Görmemesi söylenemez. Ancak "görmedim" sözüyle, "idrak haline ulaşmış yaşta görmedim" demeyi kastetmiş olacağı gibi, "Resûlullah'ın nikâhında beraber olmadık" manasını kastetmiş olması da mümkündür. Gerçekten de Resûlullah Hz. Hatice hayatta olduğu müddetçe başka bir kadınla evlenmemiştir. Nitekim hadisin bir vechinde Hz. Aişe "Hatice, Resûlullah benimle evlenmezden önce vefat etti" der. **3-** Hz. Hatice'nin Resûlullah tarafından yâdedilmesiyle ilgili bir rivayette şu ziyade yer alır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Haticeyi anınca artık ne onu sena etmekten, ne de ona istiğfarda bulunmaktan usanırdı." Nitekim "Onun gibi var mıydı?"diye tercüme ettiğimiz تَنَاَكَ وَ تْنَاَكَ اَه نِا□ ibaresi "O şöyleydi, o böyleydi... diye faziletlerini sayardı" şeklinde anlaşılmalıdır. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayeti bu hususu tavzih eder. Ona göre Aleyhissalâtu vesselâm bir seferinde: "İnsanlar beni inkâr ederken, o inandı, herkes beni tekzib ederken o tasdik etti. Herkes bana haram ederken, o malıyla benim için harcadı. Allah onun vesilesiyle bana çocuk nasib etti, diğer kadınlardan çocuğum olmadı" buyurmuştur. Şurası muhakkak ki Resûlullah, Hz. Hatice hakkında daha nice faziletler saymıştır: "O akıllı idi, o faziletli idi, o ferasetli idi..." gibi. Nevevî, bu çeşit hadislerin, zevce olsun, arkadaş olsun kişinin sevdiklerine karşı ahdini, muhabbetini ve hürmetini, dostu hayatta da olsa ölmüş de olsa devam ettirmesi gereğini ifade ettiğini belirtir. 42

تْنِب ُةَجيِدَخ اَهِئاَسِن ُرْيَخ َو ،َنا َرْمِع ُتْنِب ُمَي ْرَم اَهِئاَسِن ُرْيَخ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ4 □6644□

لاَج ِهرلا َنِم َلُمَك :# َلاَق] ةياور يف نيزر دازو.يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[□
ِض ْر‘ا َو ِءاَم سلا ىلا ىوا رلا َراَشأ َو ،ِدْلي َوُخ َةَشِئاَع ُلْضَف َو ،ِد مَحُم ُتْنِب
ُةَمِطاَف َو ،ِدْلي َو ُخ ُتْنِب ُةَجيِدَخ َو ،َن ْوَع ْرِف ُةأ َرْما ُةَيِسآ َو ،َنا َرْمِع ُةَنْبا ُمَي ْرَم
إ ِءاَسِهنلا َنِم ْلُمْكَي ْمَل َو ريِثَك

هاللّ َي ِض َر ةمطافو ةجيدخ ركذ نودب يراخبلا هجرخأ نيز َر ُهَدا َز اَم َو : □
ُتْلُق .[ِماَع طلا ِرِئاَس ىلَع ِدي ِر ثلا ِلْضَفَك ِءاَسِهنلا ىلَع

ملعأ هاللّو .امهْنَع .

3. (4483)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Ahiretin) en hayırlı kadını Meryem Bintu İmrân'dır. (Dünyanın) en hayırlı kadını Hatice Bintu Huveylid'dir." Ravi bunu söylerken, eliyle semaya ve arza işaret etti. [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Enbiya 45; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 69, (2430); Tirmizî, Menâkıb, (3887).]

Rezîn bir rivayette şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkeklerden pek çokları kemâle ermiştir. Kadınlardan ise İmrân'ın kızı Meryem, Firavun'un karısı Asiye, Huveylid'in kızı Hatice ve Muhammed'in kızı Fâtıma'dan başka kimse kemâle ermemiştir. Hz. Aişe'nin kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yiyeceklere üstünlüğü gibidir." Bu rivayet Buhârî'de Ebû Musa hadisi olarak gelmiştir (Enbiya 45). [Müslim, Fezâuilu's-Sahabe 70, (2431); Tirmizî, Et'ime 31, (1835).]43

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste اهءاس tabirindeki zamir nereye râci, ihtilaf edilmiştir. Hadisin, Hz. Hatice'nin sağlığında vürud etmiş olması halinde birinci zamirin "semâ"ya, ikinci zamirin "dünya"ya ait olması muhtemeldir.

Tevili şöyle olur: "Ölüp ruhu semaya yükselen kadınların en hayırlısı Meryem'dir. Yeryüzünde yaşamakta olan kadınların en hayırlısı da Hatice'dir." "Eliyle işaret etti" ziyadesi bu te'vili te'yid eder. Ancak Buhârî'nin rivayetinde bu ziyade mevcut değilir. Biz bu te'vili esas alarak (semâ) ve (dünya) kelimelerini parantez arasında kaydettik. Ancak bazı âlimler o zamirleri zamanlarıyla tevil ederek: "Meryem zamanının en hayırlı kadını Hz. Meryem'dir", "Hatice de kendi devrinin en hayırlı kadınıdır" şeklinde manayı tevcih etmişlerdir. İbnu Hacer, şârihlerin çoğunlukla bu ikinci te'vilde cezmettiklerini belirtir.

2- Rezin ilavesi olarak kaydedilen rivayette kadınlardan sadece dört tanesinin kemale erdiği belirtilmektedir. Hadisin Buharî ve Müslim'deki veçhinde ise kemâle erenler olarak sadece Hz. Asiye ile Hz. Meryem zikredilir, diğer ikisi zikredilmez. İslâm âlimleri bu hadisteki "kemâl"den murad nedir? münakaşa etmiştir. Bazıları bunu "nübüvvet" olarak yorumlayarak, kadınlardan da peygamber geldiğini ileri sürmüştür. "Çünkü derler, insan nevinin en kâmilleri peygamberlerdir; sonra veliler, sıddikler ve şehidler gelir. Asiye ile Meryem, peygamber olmasalar, kadınlar içerisinde hiçbir velî, sıddîk ve şehid bulunmamak lazım gelir. Hakikatte ise bu sıfatlar birçok kadınlarda bulunmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde Asiye ile Meryem'den başka peygamber olan yoktur buyurmuşa benziyor."

Bu istinbatın oldukça su götüreceği açıktır. Peygamber bir tebliğ getiren insandır. Ne âyetlerde ve ne de hadislerde bunların tebliğ sahibi oldukları ifade edilmemiştir. Onların peygamber olma delili, yorumdan öte bir dayanağa sahip değildir. Nitekim bazı alimler de: "Kemâl sözünden onların peygamber olması lazım gelmez. Çünkü bu söz, birşeyin tamamını ve kendi nev'inde son dereceye ulaştığını ifade eder. Öyle ise burada murad, Asiye ile Meryem'in, kadınlar arasında faziletlerde, en üstün mertebeye ulaştıklarını anlatmaktır" demiştir. Kirmanî: "Kadınlardan peygamber gelmediğine icma naklolunmuştur" der. Ancak Eş'arî hazretleri kadınlardan altı peygamber gelmiştir der ve sayar: "Havva, Sâre, Hz. Musa'nın annesi, Hacer, Asiye ve Meryem." Kurtubî: "Sahih kavle göre Hz. Meryem, Peygamberdir. Çünkü ona melek vasıtasıyla vahiy gelmiştir. Asiye'ye gelince onun peygamberliğine delalet eden bir rivayet yoktur" diyor. Asiye Bintu Müzahim, Firavun'un karısıdır. Rivayete göre, Hz. Musa, Firavun'un sihirbazlarına galebe çalınca Asiye iman etmiştir. Firavun bunu anlayınca onun el ve ayaklarını kazıklarla yere çaktırarak güneşe karşı

---

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/35-36.

üzerine büyükbir kaya konmasını emretmiştir. Kaya getirildiği vakit Asiye: "Ya Rabbi, benim için cennetinde bir ev yap" (Tahrim 11) diye niyazda bulunmuş, o anda cennette inciden mamul evi kendisine gösterilmiş ve ruhu kabzedilmişti. Böylece getirilen kaya ruhsuz cesedinin üzerine konmuştu. Hz. Meryem, İmran'ın kızıdır ve Hz. İsa'nın annesidir. Kur'ân bir çok defa ondan bahseder. Herhangi bir erkek kendisine temas etmeden mucize olarak Hz. İsa'yı dünyaya getirmiştir. Yahudiler onu bakire olduğu halde çocuk doğurduğu için iffetsizlikle itham etmişlerse de, beşikteki çocuk bir mucize eseri olarak konuşup annesini tebrie[44] etmiştir.

3- HZ. HATİCE'NİN EFDALİYETİ'NE GELİNCE: İlgili hadislerin şerhi sırasında alimler birkaç mesele üzerinde dururlar. Çünkü ilgili hadisler bir kaç probleme birden temas eder: **1-** Fazilette Hz. Hatice, Hz. Fatıma veya Hz. Aişe'den (radıyallahu anhünne) hangisi mukaddemdir? **2-** Kadınlardan peygamber gelmiş midir?

3- Hangi kadınlar peygamberdir? gibi. Şu halde nasların tabiatından çıkan bu meselelere burada yer vereceğiz. Bezzâr'ın Ammâr İbnu Yasir'den kaydettiği bir rivayette: "Hatice, ümmetinin kadınlarının hepsinden üstündür, tıpkı Meryem'in cihan kadınlarına üstün olduğu gibi" buyrulmuştur. Âlimler bu rivayete dayanarak Hz. Hatice'nin Hz. Aişe'den üstün olduğunu söylemişlerdir. Ancak İbnu't-Tîn der ki: "Hz. Aişe'nin bu hadise dahil olmama ihtimali var, çünkü o, Hatice (radıyallahu anhâ) vefat ettiği zaman üç yaşlarında idi. Hadiste büluğa ermiş kadınların kastedilmiş olmaları muhtemeldir." İbnu Hacer bu yorumu zayıf bulur: "Çünkü der, nisâ kelimesi büluğa eren-ermeyen bütün kadınlara şâmildir. Ayrıca hadis, mevcut olan kadınları da, sonradan gelecekleri de içine almaktadır." İbnu Hacer devamla: Nesâî ve başka kaynaklarda İbnu Abbâs'tan gelen şu merfu rivayeti kaydeder: "Cennet kadınlarının en hayırlıları Hatice, Fatıma, Meryem ve Asiye'dir" ve der ki: "Bu hadis sarih bir nasstır, tevile de ihtimali yoktur." Kurtubî, bu dört kadından Meryem hariç hiçbiri hakkında peygamber olduğuna dair sabit bir delil mevcut olmadığını, hadisin bir başka vechinin bu mevzudaki işkâli bertaraf edecek bir açıklıkta geldiğini belirtir: "Cihan kadınlarının efendisi Meryem'dir, sonra Fatıma, sonra Hatice, sonra Asiye gelir." Arkadan şu neticeye varır: "Kim Meryem, peygamber değildir" derse bu hadisi ve başkasını hadiste mevcut olmadığı halde baziyyet ifade eden "min" var diye yoruma tabi tutmak zorunda kalır. Bu durumda mana: "Cihan kadınlarının efendilerinden biri Meryem'dir..." olur." Görüldüğü üzere Kurtubî, efdaliyet meselesinde hep Hz. Meryem'i öne çıkarma, onun peygamber olduğuna dair kanaatini ispatlama cihetine gitmektedir. Kadın peygamberin varlığına meylettiği sezilen İbnu Hacer, Kurtubî'nin dayandığı delili kabul etmese de vardığı neticeye başka delillerle ulaşmaya çalışır. Şöyle ki: O önce Kurtubî'nin "işkali bertaraf edecek bir üslubta" olmamakla değerlendirdiği ikinci hadisin sabit olmadığını, hadisin Ebû Davud ve Hâkim'deki aslının tertib sigası ile gelmediğini belirtir. Sonra der ki: "Hz. Meryem'in, sadedinde olduğumuz babta Hz. Hatice ile fazilet yönüyle eşit olduklarını ifade eden bir üslubla zikredilmiş olmasını esas alarak: "Hz. Meryem peygamber değildir, çünkü Hz. Hatice ulemânın ittifakıyla peygamber değildir" diyenlere şu cevap verilir: "İkisinin hayırlılıkta eşitlikleri bütün sıfatlarda eşit olmalarını gerektirmez. Nitekim Ehâdisu'l-Enbiya bölümündeki tercüme-i halinde bu babta söylenenlere yer verdik." İbnu Hacer'in atıf yaptığı bahsi yukarıda kısmen vermiş isek de burada aynen alıyoruz: "Âyet-i kerîmede Hz. Meryem'le ilgili olarak geçen "Hani melekler Meryem'e şöyle demişlerdi: "Ey meryem, muhakkak ki Allah seni seçkin kıldı, tertemiz yaptı ve dünya kadınlarına üstün tuttu..." (Âl-i İmran 42) ayetine dayanarak Hz. Meryem'in peygamber olduğuna hükmettiler. Ancak, ayet bu hükmü vermede çok sarih değil. Fakat Meryem Sûresinde onun peygamberlerle zikredilmiş olması bu hükmü te'yid eder. Onun sıddîka olarak tavsif edilmesi de peygamber olmasına mani değildir. Nitekim Hz. Yûsuf da sıddîk olmakla da mevsuftur. Eş'ârî'den nakledildiğine göre, birçok kadın peygamber mevcuttur. İbnu Hazm onları altıya münhasır kılmıştır: Havva, Sâre, Hacer, Musa' nın annesi, Asiye ve Meryem. Kurtubî, Sâre ve Hacer'i iskât eder. İbnu Abdilberr bunu el-Tenkîd'de fukahanın çoğunun görüşü olarak nakleder. Kurtubî der ki: "Sahih olan şu ki Hz. Meryem, peygamberdir." Kadı İyaz der ki: "Cumhur, bu görüşün hilafını söylemiştir." Nevevî, el-Ezkâr'da der ki: "el-İmam, Hz. Meryem'in peygamber olmadığı hususunda icma nakleder. Hasan Basrî'den nakle göre: "Ne kadınlardan ne de cinlerden peygamber gelmemiştir." es-Sübki el-Kebir der ki: "Benim nezdimde bu mesele ile ilgili hiçbir sabit rivayet yoktur." Bu görüşü Süheylî Ravzu'l-Unf'un sonunda fakihlerin çoğundan nakleder."[45]

* HZ. HATİCE (RADIYALLAHU ANHÂ)

Babası Hüveylid İbnu Esed'dir. Meşhur Kusay'da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'la nesebi birleşir. Hanımları arasında nesebce Aleyhissalâtu vesselâm'a en yakın olan Haticedir. Resûlullah, Kusay'ın zürriyetinden Hatice dışında bir Ümm-i Habîbe ile evlenmiştir.

Cumhura göre, Resûlullah, Hz. Hatice ile yirmibeş yaşında iken evlenmiştir. Hz. Peygamber'den önce Ebû Hâle İbnu'n-Nebas'ın nikâhında idi. Cahiliye devrinde kendisine Tahire deniyordu. Ebû Hale'den önce de Atik İbnu Abid'in nikâhında idi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), evlilikten önce Hz. Hatice adına mudarib olarak Suriye cihetine ticarete gitmiş idi. Bu vesile ile Hz. Hatice, Aleyhissalâtu vesselâm'ı daha yakından tanıma fırsatı bulmuş ve bu, evlenmelerine zemin hazırlamıştı.

Resûlullah Hz. Hatice ile evlendiğinde yirmibeş yaşında idi. Yirmibeş yıl süren beraberlikleri sırasında (aleyhissalâtu vesselâm) başka bir kadınla evlenmemiştir. İbnu Hacer: "Bu, Hatice'nin Resulullah nezdinde ne kadar kıymetli olduğunu ve faziletçe üstünlüğünü gösterir" der ve ilave eder: "Çünkü, o Resûlullah'ı başka kadınlardan müstağni kıldı." Resûlullah'ın 38 yıl süren evlilik hayatının üçte ikisi Hz. Hatice ile geçmiştir. Bu uzun süre içinde, Hz. Hatice'nin gönlünü kıskançlık ızdırabından korumuştur. Bu fazilete öbür hanımları iştirak edemezler.

Hz. Hatice, Resûlullah'ın peygamberliğine ilk iman eden kimsedir. Bu hadiseyi Hz. Hatice'nin yetişilemeyecek bir fazileti gören İbnu Hacer der ki: "Böylece kendisinden sonra İslam'a girecek bu tür kadınlar için çığır açmış oldu ve bu yolla Kıyamete kadar imana girenlerin sevabına iştirak etti. Bu hususta onun benzeri, erkeklere nisbetle de Ebû Bekir'dir. Bu sebeple o ikisinin kazanacağı sevabın miktarını Allah'tan başka kimse bilemez." Hz. Hatice Resûlullah'ın hayatında cereyan eden hadiselerde hiçbir zaman sarsılmayarak büyük bir sebat, azim ve imanda yakîn örneği vermiştir. Sıkıntılı anlarda Resûlullah'a sağladığı teselli, ondaki akıl ve ferasetin derecesini göstermeye yeterlidir. İbnu İshak: "Resûlullah, kendisini üzen bir söz işitince Hz. Hatice'ye döndümü, o mutlaka teselli verir, takviye eder, kederini unutturURDU" der.

Kadınların efdali hususunda ihtilaf edilmiş ise de, râcih görüşe göre Ümmühâtu'lmü'minîn arasında en efdali Hz. Hatice'dir. Hz. Peygamber'in Mısırlı cariyesi olan Mariye'den doğan İbrahim dışındaki bütün çocukları Hz. Hatice'dendir. Bu çocuklar: Kasım, Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Külsüm, Fatıma, Abdullah -buna Tâhir ve Tayyib de denmiştir. Bunların Abdullah'ın kardeşleri olduğu da söylenmiştir- Erkekler küçükken ölmüşlerdir. Hz. Hatice, Ebû Talib'ten üç gün sonra, Hicretten üç yıl önce Ramazan ayında vefat etmiştir. Ebû Tâlib ve Hatice'nin vefatından sonra Resûlullah'ın musibetleri artmıştır. Hz. Aişe: "Hatice namaz farz kılınmazdan önce vefat etti" der. Öldüğü zaman 65 yaşında idi, radıyallahu anhâ.[46]

* HZ. FATIMA (RADIYALLAHU ANHÂ)

ىلا بَحأ َناَك ِءاَسِهنلا ُّيأ : ْتَلِئُسَف اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع ىلَع ِت مَع َعَم ُتْلَخَد]
:َلاَق ِهِمْيِ تلا َرْيَمُع ِنْب عيمج نع ـ4 □6646□

يذمرتلا هجرخأ .[ًاما هوَق َو ًاما هوَص ُتْمِلَع اَم َناَك ْنإ ،اَهُج ْو َز ْتَلاَق ؟ِلاَج .
ِهرلا َنِم َليِقَف .َةَمِطاَف : ْتَلاَق ؟# ِ هاللّ ِلوُس َر

1. (4484)- Cemî' İbnu Umeyr et-Teymî anlatıyor: "Halamla birlikte Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın yanına gittim. Hz. Aişe'ye: "Hangi kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a daha sevgili idi?" diye soruldu. "Fâtıma!" dedi.

"Ya erkeklerden?" dendi.

"Fâtıma'nın kocası! Zîra bildiğim kadarıyla Ali (radıyallahu anh) çok oruç tutar, çok namaz kılardı." [Tirmizî, Menâkıb, (3873).][47]

تَك ِحَضَف اَهاَجاَن مُث . ْتَكَبَف ،اَهاَجاَنَف ِحْتَفْلا َماَع َةَمِطاَف # ِ هاللّ ُلوُس َر□
اَعَد] : ْتَلاَق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمَلَس ِهمُأ نعو ـ4 □6644ـ ِبِهنأ ِن َرَبْخأ مُث .
ُتْيَكَبَف ،ُتوُمَي ُه نأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ى ِنَ َرَبْخأ ْتَلاَق .اَهك ِحَض َو اَهِئاَكُب ْنَع
اَهُتْلأَس # ِ هاللّ ُلوُس َر ِبِهف ُوُت ا مَلَف : ْتَلاَق

يذمرتلا هجرخأ .[ُتْك ِحَضَف ، َنا َرْمِع َتْنِب َمَي ْرَم إ ِة نَجْلا ِلْهأ ِءاَسِن ُةَدِهيَس.

2. (4485)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih senesinde Fatıma'yı çağırarak hususi konuştular. Fatıma ağladı. Sonra tekrar hususî olarak konuştular. Fatıma bu sefer güldü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince, Fatıma'dan o ağlama ve gülmesi hususunda sordum. Dedi ki: "Önce, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana öleceğini haber verdi, ben de ağladım. İkinci konuşmamızda benim, İmrân kızı Meryem hariç diğer kadınların cennette efendisi olacağımı müjdeledi, bunun üzerine güldüm." [Tirmizî, Menâkıb, (3872).][48]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızıdır. Annesi Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'dır. Hz. Fatıma İslam'dan sonra doğmuştur, ancak "Bi'setten önce doğdu" diyen de olmuştur. Bedir savaşından sonra Hicretin ikinci yılında Hz. Ali (radıyallahu anh) ile evlenmiştir. Evlendiği zaman 15 yaşında idi.

Hz. Fâtıma'nın gerek muasırların ve gerekse kendinden sonra gelecek kadınların hepsinden faziletce üstün olduğu kabul edilir. Bu hususa en kavi delil şu hadistir: "Fâtıma, Meryem hariç cihan kadınlarının efendisidir." Resûlullah'ın diğer kızları, Aleyhissalâtu vesselâm daha hayatta iken vefat ettikleri halde; Fatıma Resûlullah'tan sonra vefat etmiştir ve Resûlullah'ın nesli Hz. Fâtıma'nın evlatları yoluyla devam etmiştir. Diğer kızlarından Rukiyye (radıyallahu anhâ)'dan doğan Abdullah küçükken ölmüş, Ümmü Külsüm'den doğum olmamış, Zeyneb (radıyallahu anhâ)'dan doğan Ali küçükken ölmüştür. Zeynep'ten doğan Ümâme'den de çocuk olmamıştır. Resûlullah'ın en ziyade sevdiği kimse Fatıma idi. Resûlullah'ın kızlarına olan sevgisi, onları kuma üzerine nikahlamaktan alıkoymuş, hatta, kızlarına kuma gelmesine de izin vermemiştir. Hz. Ali'ye kız vermek isteyenler olmuş, izin için başvurdukları vakit onlara izin vermemiş, hatta minberde alenen şöyle ilan etmiştir: "Benî Hişâm İbnu'l-Muğîre, kızlarını Ali'ye vermek için benden izin taleb ettiler. İzin vermiyorum! İzin vermiyorum! İzin vermiyorum! Eğer Ali arzulu ise kızımı boşar, ondan sonra onların kızlarını nikahlar. Çünkü Fâtıma benden bir parçadır. Onu ikrah ettiren şey beni de ikrah ettirir, ona eza veren şey bana da eza verir." Resûlullah Fatıma'ya: "Senin gadab ettiğin şeye Allah da gadab eder, razı olduğun şeyden Allah da razı olur" demiştir.

Resûlullah seferden dönüşte kızı Fâtıma'yı öperdi.

Fâtıma (radıyallahu anhâ) tesettüre son derece ehemmiyet verirdi. Vefat ettiği zaman cenazesinin yıkanmasında iki kişinin bulunmasını (Esmâ Bintu Umeys ve Hz. Ali) ve küçük bir çadır içinde yıkanmasını, cenazesinin kimse tarafından görülmemesi için geceleyin defnedilmesini vasiyet etmiş ve öyle yapılmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun bu hassasiyetine muvafık olarak: "Kıyamet günü olunca, perde gerisinden bir münâdi şöyle seslenecek; "Ey mahşer halkı, gözlerinizi kapayın Fâtıma Bintu Muhammed geçecek." Namazını Hz. Ali kıldırmıştır. Vefatı Hicrî 11. yılda Ramazan'ın üçündedir. Resûlullah'ın vefatından 6 ay sonradır. 8, 2, 1 ay sonra da denmiştir. Öldüğü zaman 24 yaşında idi. 25, 29, 30 ve hatta 35 yaşında olduğu da söylenmiştir.49

*** HZ. AİŞE (RADIYALLAHU ANHÂ)**

م ٌ سلا ِهْيَلَع َو ُتْلُقَف .َم ٌ سلا ِكُئ ِرْقُي ُلي ِرْب ِج اَذه ُةَشِئاَع اَي # ِ هاللّ ُلوُس□
□6644□ 4ـ ةشئاع نع َر ِيَض َي هاللّ ُ اهْنَع تلاق :[َلاَق ِلي َر

ةسمخلا هجرخأ .[ى َرأ َام ى َري َوُه َو : ْتَلاَق .ُهُتاَك َربو ِ هاللّ ُةَمْح َر َو .

1. (4486)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Aişe! İşte Cebrail! Sana selam ediyor" dedi. Ben de: "Ve aleyhisselâmu ve rahmetullâhi ve berakâtuhu!" dedim. Resûlullah benim görmediğimi görürdü." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab 30, Bed'ül-Halk 6, Edeb 11, İsti'zân 16, 19; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 91, (2447); Ebû Dâvud, Edeb 166, (5232); Tirmizî, Menâkıb, (3876); Nesâî, İşretu'n-Nisa 3, (7, 69).][50]

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/42. [48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/43.

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de belirttiğimiz üzere, alimler, bu rivayette de Hz. Hatice'nin Hz. Aişe'ye nisbetle efdal olduğu hususunda delil bulurlar. Zîra hadiste Hz. Aişe'ye Cebrail'in selamı mevzubahistir. Halbuki Hz. Hatice ile ilgili rivayette, hem Cebrail'in ve hem de Hak Teâla'nın Hz. Hatice'ye selamı mevzubahistir. 4483 numarada Rezîn'in ziyadesi olarak kaydedilen ve esasen Buharî'de dahi yer alan Ebû Musa rivayetinde geçen "Âişe'nin kadınlara karşı fazileti, tiridin diğer yemeklere karşı fazileti (üstünlüğü) gibidir" ibaresini alimler kayıtlayarak anlarlar. Derler ki: "Bu ve benzeri hadisler "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımları" diye kayıtlıdır. Öyle ki bunlara Hz. Fatıma dahi girmez."[51]

اَنْدَج َو إ ُهْنَع َةَشِئاَع اَنْلأَسَف ُّطَق ثيِدَح # ِ هاللّ ِلوُس َر َباَحْصأ اَنيَلَع َلَكْشأ اَم]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم ِيبأ ْنَع َو ـ4 ▯6644▯

. اهدنع ُهْنِم اًملِع]. هجرخأ يذمرتلا هححصو

2. (4487)- Hz. Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı olan bizlere her ne zaman bir hadis müşkilat arzedecek olsa, hemen Hz. Aişe'ye sorardık, o bize bu hususta mutlaka bir bilgi sunardı." [Tirmizî, Menâkıb, (3877).][52]

AÇIKLAMA:

Hadisin müşkilat arzetmesinden maksad, onu anlamakta karşılaşılan zorluk veya düşülen tereddüt gibi hususlardır. Karşılaşılan mühim bir meseleye açıklık getirecek bir hadisin bulunmayışı da buradaki müşkil zımnında kabul edilmiştir. Hadiste geçen: "Nezdinde bir ilim bulurduk" ifadesini: "O hususta bize bir bilgi sunardı" diye daha açık bir ifadeye döktük. Hz. Aişe'nin nezdinde bulunan "ilim"den maksad, sorulan hadisi açıklayan "bir başka hadis" veya, tarafından yapılan "bir te'vil", yahut da "meseleyle ilgili bir hadis"dir. Bu ifade Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın hadis sahasındaki gücünü ve malumatının vüs'atini gösterir. 53

مُه َرِفْنَتْسَيِل ِةَفوُكْلا ىلا امهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍهيَلَع َنْب َنَسَحْلا َو ٍرِساَي ِنْب□□
َرا مَع ٌّيِلَع َثَعَب ا مَل] :َلاَق ْلِئاو ِبأ نعو ـ4 □6644□

ا َوŒيراخبلا هجرخأ .[اَها ياِ ْوأ ُهوُعِب تَتَل ْمُك ٌَتْبا َ هاللّ نِكَل َو ،ةَرِخ .
اَيْنُّدلا يف # ْمُكِهيِبَن ُةَج ْو َز اَه نأ ُمَلْع‘ ِهنِإ :َلاَقف ار مَع َبَطَخ

3. (4488)- Ebû Vâil anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh), asker toplamak için Ammâr İbnu Yâsir ve Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhüm)'yi Kufe'ye gönderince, Ammâr halka şöyle hitab etti: "Ben de biliyorum. O (Hz. Aişe), dünyada da âhirette de Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesidir. Velâkin Allah sizleri imtihan ediyor. Kendisine mi, yoksa, Aişe'ye mi tabi olacaksınız?" [Buhârî, Fezâilu'l-Ashâb 30, Fiten 17.] 54

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Cemel vak'ası arefesinde cereyan eden bir hadiseyi aksettirmektedir: Hz. Ali için asker toplamaya Kûfe'ye gelen Ammâr'ın halka hitabını görmekteyiz. Konuşmasında Ammâr, Hz. Aişe'nin Resûlullah'a dünyada da âhirette de zevce olmak gibi yüce makamını, erişilmez faziletini dile getirmekle birlikte, halife olan ve itaat edilmesi farz olan Hz. Ali'ye karşı isyan etmesini de tasvib etmemekte bunu da Allah'a karşı gelmek olarak değerlendirmektedir. Yani burada, Allah'a uymaktan murad, şeriatın "İmâma itaat etmek, isyan etmemek" hükmüne itaattir. Şârihler, bu sözle Ammâr'ın "Evlerinizde oturun" (Ahzâb 33) âyet-i kerîmesine işaret etmiş olabileceğini de söylerler. Zira ayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine müteveccih gerçek bir emir mevcuttur. Nitekim, Ümmü Seleme (radıyallahu anh) öyle anlamış ve "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kavuşuncaya kadar, beni devenin sırtı kımıldatamaz" (Ahzab, 33) diyerek evini terketmemiştir. Hz. Aişe, Hz. Talha ve Zübeyr âyeti te'vil etmişlerdir. Fakat yaptıkları te'vilde nefsânî hareket etmemişlerdi, İslâm'ın menfaatini güttükleri inancıyla ortaya çıkmışlardı. İbnu Hacer'in deyimiyle: "Muradları, insanlar arasına düzeltme (ıslah) getirmek, Hz. Osman'ı şehid edenleri kısasla cezalandırmaktı. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın görüşü ise itaat ederek birliği tesis ve Hz. Osman'ın yakınlarının, katledilmeleri kesinlik kazananlardan usulünce kısas taleb etmeleri" istikametindeydi.

2- Ammâr (radıyallahu anh)'ı, Hz. Aişe hakkında "Dünyada da ahirette de Peygamberimizin zevcesidir" demeye sevkeden husus, Aleyhissalâtu vesselâm'ın İbnu Hibbân'da gelen: ا َو اَيْنُّدلا يف ِبتَج ْو َز َنوُكَتŒة َر ِخ ▯ نأ َني ِض ْرَت اَمَا"(Ey Aişe) sen, dünyada da âhirette de zevcem olmaya razı değil misin?" sözü olabilir. "Ammâr (radıyallahu anh)'ın, bu hadisi Resûlullah' tan işitmiş olması muhtemeldir" denmiştir.

3- Hz. Aişe ile ilgili geniş bilgiyi birinci ciltte kaydettik, ona havale ederek kısa kesiyoruz. (1. cilt, sayfa 76-80) [55]

* SAFİYYE BİNTU HUYEY İBNU AHTAB (RADIYALLAHU ANHÂ)

ِبه َو # ُّبِ نلا اَهْيَلَع َلَخَدَف . ْتَكَبَف ٍهِدوُهَي ُتْنِب اَه نإ : ْتَلاَق َةَصْفَح نأ َة▯ يِفَص َغَلَب] :لاَق هْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر سنأ نع ـ4 ▯6644ـ َمِبَف ٍهِبَن ْتَحَتَل ِك نإ َو ،ٌّبِنَل ِكِهمَع نإ َو ٍهِبَن ُةَنْبَ ِك نِا :# ُّبِ نلا َلاَقف . ِبدوُهَي ُةَنْبا ِتْنأ : ُةَصْفَح ِبل ْتَلاَق ؟ ِكيِكْبُي اَم : َلاَقف .ِبكْبَت

يئاسنلاو ،هححصو يذمرتلا هجرخأ .[ُةَصْفَح اَي َ هاللّ ِبق تا : َلاَق مُث ؟ ِكْيَلَع . ُرَخْف َت

1. (4489)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Safiyye'ye, Hz. Hafsa (radıyallahu anhümâ)'nın "Yahudi kızı" deyip (istiskâl ettiği) ulaşıyor. Bu sözü işiten Safiyye ağlıyor. Tam o ağlarken Aleyhissalâtu vesselâm yanına giriyor ve: "Niye ağlıyorsun?" diye soruyor. Safiyye: "Hafsa bana "Sen Yahudi kızısın!" dedi"der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen bir peygamber kızısın. Senin amcan da bir peygamberdir, ayrıca bir peygamerin de nikâhı altındasın. Öyleyse o sana karşı neyi ile iftihar ediyor ki?" diyerek onu teselli etti. Sonra da öbürüne: "Ey Hafsa! Allah'tan kork!" dedi." [Tirmizî, Menâkıb, (3891); Nesâî'de bulunamamıştır. Belki de Nesâî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sında mevcuttur. Hadise Tirmizî "sahih" demiştir.[56]

AÇIKLAMA:

1- Ümmühâtu'l-Mü'min'în arasında zaman zaman kıskançlığın sevki

---

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/44-45. [52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/45.

ile, kumalar arasında her yerde görülen tatsızlıklar olmuştur. Sadedinde olduğumuz rivayet bunlardan biridir. İnsan fıtratını çok iyi bilen Aleyhissalâtu vesselâm bu çeşitten yaratılış ve kadınlık gereği haller ve hadiseleri fazla büyütmemiş ise de müdahalede bulunmuştur. Rivayette de görüldüğü üzere hem bed muameleye uğrayan mazlum tarafa gönül alıcı sözler söyleyerek onu takviye ve teselli etmiştir, hem de o muameleyi yapanı bundan zecretmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aile hayatına temas eden siyer bahislerinde bunun farklı örnekleri mevcuttur. Aleyhissalâtu vesselâm hemen her gün ikindi namazından sonra, zevcelerini teker teker ziyaret eder, bu ziyaret sırasında onların bu çeşit mesele ve şikayetlerini de dinler ve ilgilenirdi. Bu hadise farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Bir vechine göre, Hz. Safiyye (radıyallahu anhâ)'ya böyle söyleyeceklere şu cevapta bulunmasını tavsiye etmiştir: "Babam Hârun, Amcam Musa de!" Bir başka rivayette, Safiyye, Hz. Aişe ve Hafsa her ikisinden şikayet eder. Aleyhissalâtu vesselâm da şöyle teselli eder: "Sen onlara: "Siz nasıl benden daha hayırlı olabilirsiniz? Kocam Muhammed, babam Hârun, amcam Musâ!" demedin mi?" der. Bir sefer sırasında Zeyneb Bintu Cahş'ın da Safiyye'ye "Yahudi!" diyerek istiskaline şâhid olan Resûlullah kızar ve sefer boyu onunla konuşmaz. Hac sırasında, Mekke'den, Medine'ye dönüşte konuşmayan Resûlullah, küslüğü Muharrem ve Safer aylarında da devam ettirir.

2- Safiyye Bintu Huyey İbnu Ahtab, Hayber yahudilerinden Sellâm İbnu Mişkem'in karısı idi. Sonradan Kinâne İbnu Ebi'l-Hukayk'a zevce oldu. Hayber'in fethi sırasında Kinâne öldürüldü. Hz. Enes, Resûlullah'ın Safiyye (radıyallahu anhâ) ile evlenmesini şöyle anlatır: "Hayber fethedilip esirler toplanınca, Dıhye İbnu Halife (radıyallahu anh), Resûlullah'a gelerek esirlerden kendisine bir cariye verilmesini taleb etti. Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Git bir cariye seç!" demesi üzerine, o da gidip Safiyye'yi seçti. Derken Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resulü! O, Kureyza ve Nadir yahudilerinin seyyidesi (efendisi)dir! O size münasibtir! dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm Safiyye'yi kendisi aldı, tesettüre soktu, azad etti, kendine nikâhladı ve ona da bir gece ayırdı. Hz. Safiyye, akıllı kadınlardan biriydi.

"Resûlullah'ın Safiyye'yi tesettüre sokması, onu kendine zevce seçmesinin alâmeti idi. Safiyye'nin hicab'a girip örtündüğünü gören müslümanlar onun ümmühât'a dahil edildiğini anladılar. Safiyye, bu hadiseden bir müddet önce rüyasında, ayın kucağına düştüğünü görür ve bunu babasına anlatır. Babası: "Sen Arap melikine eş olacaksın!" diyerek yüzünü yaralayıp iz bırakan şiddetli bir tokat atar. Bu izi gören Resûlullah sebebini sorar. Safiyye vak'ayı anlatır.

Resûlullah, Safiyye'nin yahudilerle ilgili ricalarını yerine getirmiştir. Yahudi cemaatle Aleyhissalâtu vesselâm arasında râbıta rolü oynamıştır.

Hicrî 36 yılında vefat etmiştir. Vefat yılının 50 olduğu da söylenmiştir, radıyallahu anhâ. 57

*** SEVDE BİNTU ZEME'A (RADIYALLAHU ANHÂ)**

55 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/46.

ليقف َدجَسَف .اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَد ْوَس ْتَتاَم :ِحْبُّصلا ِة ّ َص َدْعَب امهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ٍسا بَع ِنْب َليِق] : َلاَق ةَم َرْكِع نع ـ4 □6644ـ دواد وبأ هجرخأ [؟
ِ هاللّ ِلوُس َر ِجا َو ْزأ ِباَهَذ ْنِم ُمَظْعأ ٍةَيآ ُّيأ َو ،اوُدُجْساَف ًةَيآ ْمُتْيأ َر اَذإ :# ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَقف .َكِلذ يف ُهَل

اهامسو ةياور نيزر ركذو ؛اهايمسي ملو يذمرتلاو .

1. (4490)- İkrime anlatıyor: "(Bir gün) Sabah namazından sonra, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ya, Hz. Sevde'nin vefat ettiği söylenmişti, hemen secdeye kapandı. Niye böyle davrandığı sorulunca şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(Allah'ın âyetlerinden) bir âyet gördüğünüz vakit secde edin!" buyurmuştu. İmdi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinin gitmesinden daha büyük bir âyet var mıdır?" [Ebû Dâvud, Salât 269, (1197); Tirmizî, Menâkıb, (3889).] "Ebû Dâvud ve Tirmizî, hadisi kaydederler, ancak Resûlullah'ın zevcelerinden hangisinin vefat haberinin geldiğini zikretmezler. Sevde diye tesmiye, Rezin'in ilavesinde gelmiştir. 58

AÇIKLAMA:

1- Hadise, Mizzî'nin Tehzibu'l-Kemâl adlı eserinde İkrime tarafından şöyle anlatılır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden biri Medine'de vefat etmişti. -İshâk İbnu Rahûye der ki: "Zannedersem onu Safiyye Bintu Huyey diye tesmiye etmişti- ben hemen gidip İbnu Abbas'a haber verdim. O, haberi duyunca secdeye kapandı. Kendisine: "Güneş daha doğmadan secde mi ediyorsun?" dedim. İbnu Abbâs: "Anasız kalasıca! Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bir ayet gördüğünüz zaman hemen secdeye kapanın!" dediğini bilmiyor musun" dedi.

2- Hadisteki "ayet"ten murad, korkutan bir alâmettir. Tîbî der ki:

"Alimlere göre, bundan murad, bela ve sıkıntıların inişini haber veren inzar edici alametlerdir ki, Allah bunlarla kullarını korkutur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinin vefatı da bu çeşit ayetlerden sayılmıştır. Çünkü onlar zevcelik şerefine, sahabelik şerefini de eklediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben ashabıma garantiyim, ben gittim mi, ashabıma vaadedilen (musibet ve fitneler) gelecektir; ashabım da arz ehline garantidir, onlar da gitti mi ümmetime vaadedilen gelecektir" buyurmuştur."[59] Resûlullah'ın zevceleri bu manaya, diğerlerine nazaran daha çok hak sahibidirler, öyleyse onların vefatları mezkur garantiyi ortadan kaldırıcıdırlar, garantinin kalkması ise korkuyu gerektiren bir durumdur.

Resûlullah'ın zevcelerinin gitmesi en büyük âyet telakki edilmiştir. Çünkü onlar bereket sahipleri idiler. Hayatlarıyla halktan azabın define sebep oluyorlardı. Şu halde onların gitmesiyle azabın gelmesinden korkulmuş ve bereketlerinin kesilmesiyle Allah'ın zikrine iltica edip secde etmek gerekmiştir. Ta ki zikir ve namaz bereketine gelecek azab defedilmiş olsun" (Aliyyü'l-Kârî).

3- "Hadisteki secde emrine gelince, "Burada secde mutlaktır. "Ayet"le ay ve güneş tutulması murad edilmişse, secdeden maksad küsuf namazıdır. "Ayet" bir başka şeyse -söz gelimi şiddetli bir fırtınanın kopması, zelzelenin olması gibi- murad bilinen secdedir, ancak, korku veren bir hadise ile karşılaşıldığı zaman namaza yönelmeyi irşad eden rivayet sebebiyle namaza hamli de caizdir" (Tîbî).

4- Sevde Bintu Zeme'a İbnu Kays: Ümmühâtu'lmü'minîndendir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onunla, Hz. Hatice'nin vefatından sonra Mekke'de evlenmiştir. Bu evlilik Hz. Aişe ile olan evliliğe tekaddüm eder. Hz. Aişe'den sonra diyen de olmuştur. Sevde, daha önce amcasının oğlu Sekrân İbnu Amr'ın nikahında idi. Sekrân (radıyallahu anh) Habeşistan muhacirlerinden olup, orada vefat etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm onu, İslâm'a bağlılığına mükâfaaten yalnızlıktan kurtarmak gayesiyle nikahlamış idi. Sevde yaşlı bir kadın idi. Bir ara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisini boşayacağı endişesine kapılarak, müracaat edip: "Beni boşama, nikahın altında tut, ben kendi günümü Aişe'ye vereyim" talebinde bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm da kabul etti. Bunun üzerine şu meâldeki âyet nazil oldu: "Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, bazı fedakârlıklarla sulh olup aralarını düzeltmelerinde onlar için bir günah yoktur. Sulh ise daha hayırlıdır." (Nisa 128). Hz. Sevde, nöbetindeki gününü Hz. Aişe'ye vermiş olarak ümmühâtu'lmü'minîn arasındaki yerini muhafaza etmiş, Hz. Ömer'in hilafetinin sonuna kadar yaşamıştır, (radıyallahu anhâ). 60

* ÜMMÜ EYMEN (RADIYALLAHU ANHÂ)

نَمْيأ ِهمُأ ىلا اَنِب َقِل َطْنا :# ِ هاللّ ِلوُس َر ِةاَف َو َدْعَب ،امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
َرَمُعِل ٍرْكَب وُبأ َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ4 □6644□

رْيَخ ِ هاللّ َدْنِع اَم نأ َنيِمَلْعَت اَمأ ؟ِكيِكْبُي اَم :اَهَل َاقف .ْتَكَب اَهْيَلإِ اَيَتأ ا
مَلَف .اَه ُرو ُزَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك اَمَك اَه ُرو ُزَن اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىلَع ا
َمُهْتَج يَهَف ،ءاَم سلا َنِم َعَطَقْنِا ْدَق َيْح َوْلا نأ ِيكْبأ ْنِكل َو ِ، هاللّ ِلوُس َرِل رْيَخ ِ
هاللّ َدْنِع اَم نأ ُمَلْع' يِهنإِ ىلَب :ْتَلاَق ِ، هاللّ ِلوُس َرِل

ملسم هجرخأ .[اَهَعَم ِناَيِكْبَي ًّعَجف ،ءاَكُبْلا .

58 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/49.

1. (4491)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra, Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh)'a:

"Gel beraber Ümmü Eymen (radıyallahu anhâ)'ya gidip ziyaret edelim, tıpkı Aleyhissalâtu vesselâm'ın onu ziyaret ettiği gibi" dedi ve gittiler. Ümmü Eymen onları görünce ağladı. "Niye ağlıyorsun? Resûlullah'ın Allah nezdinde bulacağı (mükâfaatlar)ın daha hayırlı olduğunu bilmiyor musun?" dediler. Ümmü Eymen: "Evet bilmez olur muyum? Allah indinde olan, Resûlullah için elbette daha hayırlıdır. Velâkin beni ağlatan, semadan gelen vahyin kesilmiş olmasıdır" dedi. Bu sözleri onları da hüzünlendirdi. Ümmü Eymen'le birlikte onlar da ağladılar." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 103, (2453). 61

AÇIKLAMA:

Ümmü Eymen (radıyallahu anhâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hem azatlısı hem de hadine'sidir, yani Resûlullah çocukken onun himayesinde büyümüştür. Onun bu hizmetine telmihen, Aleyhissalâtu vesselâm "Ümmü Eymen annemden sonra annemdir" diyecek, sıkça ziyaretine gidecektir. İslâm'ın başında ilk müslüman olanlar arasında yer alır. Habeşistan'a da, Medine'ye de hicret etmiştir. Bir rivayete göre, Hz. Hatice'nin kızkardeşine ait bir köle idi. Resûlullah'a hibe etmiştir. Diğer bir rivayete göre ise, Resûlullah'ın annesine aitti. Amine hâtun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dünyaya getirinceye, büyüyünceye kadar yetişmesi ile ilgilenmiştir. Bilahare Aleyhissalâtu vesselâm onu azad etmiş ve Zeyd İbnu Hârise ile evlendirmiştir. Bu mutlu evlilikten Üsâme İbnu Zeyd doğacaktır. Üsâme, Resûlullah'ın en ziyade sevdiği kimselerden ve ordu komutanlarından biri olması haysiyetiyle Ümmü Eymen, Üsâme (radıyallahu anhümâ)'nın annesi olmaktan da şereflenmiştir.

Ümmü Eymen, Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından beş ay kadar sonra vefat etmiştir, (radıyallahu anhâ). 62

EHL-İ BEYT'İN FAZİLETİ

هاللّ ِهبُحِل ِنوُّب ِحأ َو ،هِمَعِن ْنِم ِهِب ْمُكوُذْغَي اَمِل َ هاللّ اوُّب ِحأ :#ِ هاللّ□ .
ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسا بع ِنْبا نع ـ4 □6644□

يذمرتلا هجرخأ .[ِيهبُحِل ِتْيَب َلْهأ اوُّب ِحأ َو .

1. (4492)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nimetleriyle sizi beslediği için Allah'ı sevin. Beni de Allah sevgisi için sevin. Ehl-i Beytimi de benim sevgim için sevin." [Tirmizî, Menâkıb, (3792).] 63

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), fıtrî ve tabiî bir sevgiden hareketle, Ehl-i Beyti'nin sevilmesi gereğini ifade ediyor. Şöyle ki İslâm ulemâsı, insan fıtratındaki "sevgi"nin üç şey sebebiyle hasıl olacağını belirtirler: **1-** Kemâl,

2- İhsan,

3- Menfaat (4356. hadise bak).

Bu hadiste Resûlullah, hayatımızın devamını sağlayan gıdamızı Allah'ın verdiğini hatırlatarak, ihtiyaçlarımızı gören Rabbimizi sevmenin fıtrî ve tabiî birşey olduğunu bildiriyor. Allah'ı sevdik mi ister istemez kendisini yani Hz. Peygamber'i seveceğiz, çünkü O, Habîbullah'tır. Dostun dostu sevilir. Ayrıca Kur'an'da Allah'ı sevenlere, Resûlullah'a ittiba ve onu sevmek emredilmiştir. (Bu hususlar da 4356. hadiste açıklandı). Resûlullah'ı sevince, onun sevdikleri ve sevilmesini emrettikleri de sevilecektir. Âl-i Beyt bunlardandır: Resûlullah hem sevmiştir, hem de sevmemizi emretmiştir. Âl-i Beyt Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu alâkası, akrabalık gayretinin bir sonucu olmayıp, risalet vazifesinin icabı olduğunu, ileride sayıca çok artacak ümmetinin, yeryüzünün her tarafına dağılarak İslâm'a fıtrî bağlarla bağlı ve ciddi taraftar bir cemaat teşkil edeceğini; ilim, maneviyat, cihad gibi cemiyetlerin dinamiği olan, milletlerin ayakta kalmasını sağlayan ve devamları için şart olan hususlarda onların daima önde olacakları ve onların sevilmesi ve sayılmasının ümmetî birliğe temel teşkil edeceği hikmetine dayandığını Bediüzzaman merhumdan kaydettiğimiz bir pasajda göstermiştik, burada tekrar etmeyeceğiz (4434. hadis). 64

61 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/51. 62 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/51-52.

ا ِهذه ْتَل َزَن اŒمُكَءاَسِن َو اَنَءاَسِن َو ْمُكَءاَنْبأ َو اَنَءاَنْبأ ُعْدَن اوْلاَعَت : ُةَي
مَل] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاهقو بأ ِنْب دعس نعو ـ4 □6644□

هححصو يذمرتلا هجرخأ .[ِبلهأ ِء ُؤه مُه للا :َلاَقو ًانْيَسُح َو ًانسَح َو َةَمِطاَف َو .
اŒاهيِلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر اَعَد ؛ةي

2. (4493)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu âyet indiği zaman, (meâlen): "Sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle bu hususta mücadele edecek olursa de ki: "Gelin, çocuklarımızı ve çocukarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendinizi ve kendimizi çağırıp toplanalım, sonra niyaz edelim ki, Allah'ın laneti yalancılar üzerine olsun!" (Âl-i İmrân 61), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Aliyi, Fatıma'yı, Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhüm ecmaîn)'i çağırdı ve: "Allah'ım, bunlar da benim ehlim (âilem)" buyurdu." [Tirmizî, Tefsir, Âl-i İmrân, (3002).]65

AÇIKLAMA:

Bu rivayetle ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz (4407. hadis). 66

ا ِهذهŒبِهْذُيِل ُ هاللّ ُدي ِرُي اَم نإ :# ِهِب نلا ِتْيَب ِباَب ىلَع ةَسِلاَج اَنأ َو ُةَي□
ْتَل َزَن] : ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَمَلس ِهمُأ نعو ـ4 □6646□

مُكْنَع□

نإ مُه للا : َلاَقو ٍءاَسِكِب ْمُهَل لَجَف ُنْيَسُحْلا َو ُنَسَحْلا َو ُةَمِطاَف َو ٌّيَلع َو # ِ
هاللّ ُلوُس َر ِتْيَبْلا يفو ؛ًاريِهْطَت ْمُك َرِههَطُي َو ِتْيَبْلا َلْهأ َسْج ِهرلا ِتْنأ . ٍرْيَخ ىلا ِك
نإ : َلاَقف ؟ِتْيَبْلا ِلْهأ ْنِم ُتْسَلأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف . ًاريِهْطَت ْمُه ْرِههَط َو َسْج
ِهرلا ُمُهْنَع ْبِهْذأَف ،ِتْيَب ُلْهأ ِء ُٓؤه

مث‘ا ليقو ،رذقتسم لكو ،سجنلا « ُس ْج ِهرلا».يذمرتلا هجرخأ .]# ِهِب نلا .
ِجا َو ْزأ ْنِم

3. (4494)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evinin kapısında iken şu âyet nazil oldu: "...Ey peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzab 33). Evde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin vardı. Onlara bir örtü bürüdü ve: "Allahım, işte bunlar benim ehl-i beytimdir, bunlardan günahı gider ve bunları kirlerden tertemiz kıl!" buyurdu. Ben atılıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben ehl-i beytten değil miyim?" dedim. Bana: "Sen (yerinde dur, sen zaten) hayırdasın, sen Resûlullah'ın zevcesisin!" diye cevap verdi." [Tirmizî, Menâkıb, (3870).][67]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ehl-i beyt'in, ümmet arasındaki mümtaz yerini tesbit etmektedir. Ancak, Kur'an'da teşrif edilen bu "Ehl-i Beyt"e kimler dahildir? hususu âlimler arasında ihtilaflıdır.

* İbnu Abbâs, İkrime, Atâ ve Kelbî, Mukâtil, Sa'îd İbnu Cübeyr (radıyallahu anhüm)'e göre ayette mezkur olan Ehl-i Beyte, hassâten Aleyhissalâtu vesselâm'ın zevceleri dahildir. Derler ki: "Beyt'ten murad, beytu'n-Nebî ve zevcelerinin meskenleridir. Zira ayette: "Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini, ilim ve hikmeti tefekkür edin" (Ahzab 34) buyurulmaktadır. Keza Kur'an'da Resûlullah'ın zevceleri ile ilgili gelen şu kısımdaki âyetlerin siyakı da zevcât-ı tâhîrât'ın ehl-i beyte dahil olduğunu gösterir: "Ey Peygamber! Hanımlarına de ki..." den... "Şüphesiz ki Allah'ın lütfu geniştir, O herşeyden haberdar" (Ahzâb 28-34. âyetler) âyetine kadar." * Ebû Sâidi'l-Hudrî, Mücâhid, Katâde ise Kur'ân'da mezkur olan Ehl-i Beyt'i hassâten Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhüm)'ün teşkil ettiğini söylemişlerdir. Onların bu hükme varmada delillerinden biri, ayetteki hitabın kadınlara değil, erkeklere yapılması sahih olacak şekilde gelmiş olmasıdır. Zira ayette erkekleri ifade eden □مُكْنَع ve □مُك َرِهْطيِل َو denmiştir. Bu hitap sadece kadınlara olsaydı نُك َرِههَطُي َو نُكْنَع denmesi gerekirdi. Ancak önceki görüşte olanlar, bu iddiaya: "İfadenin müzekker muhataba göre gelmesi ehl kelimesini esas

almaktan dolayıdır. Nitekim âyet-i kerîmede Cenab-ı Hak □ ِو َرَب ُهَتاَك ْ َلع َيكُم ْلَها ِتْيَبلا َتَاْجَعبَين ْنِم ِرْماَ ِهاللّ َر ِ َتُمْح ِهاللّ buyurmuştur. Arapçada kişi arkadaşına, zevcesine veya zevcelerini kastederek □ َفْيَك ُكْلَها der, o da □ ْمُه َرْيَخِب der, kastedilenler kadın olduğu halde erkek zamiri kullanılır" diye karşılık vermişlerdir. Bu iki görüş sahiplerinin getirdikleri delilleri burada serdetmeye gerek görmüyor, bunlar arasında üçüncü mutavassıt bir görüş daha var, onu kaydediyoruz: * Kurtubî, İbnu Kesîr gibi bir kısım muhakkik ulemâya göre, âyette mezkur olan Ehl-i Beyt'e Resûlullah'ın zevceleri, Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin dahildirler. Bunlara göre, zevcât-ı tâhirat dahildir, çünkü işaret edilen ayetlerle kastedilenler onlardır, onlar Resûlullah'ın evlerinde sakindirler. Bu hususu te'yid eden bir kısım rivayetler İbnu Abbas ve başkaları tarafından rivayet edilmiştir. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin hazerâtının da dahil olması ise, neseb yönüyle yakınlıklarından ve ailesine dahil olmalarındandır. Keza âyetin onlar sebebiyle indiğini te'yid eden rivayetlerde bu görüşe delil kabul edilmiştir. Bu durumda ayet-i kerîmenin bu iki zümreden sadece birini kasdetmiş olduğunu iddia edenler, yapılması gereken bir şeyi yaparken, ihmali câiz olmayan bir hususu da ihmal etmiş olmaktadırlar.

2- Resûlullah'ın Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'ya söylediği: "Sen yerinde (dur, sen zâten) hayırdasın..." sözü hususunda iki te'vil yapılmıştır.

* Birine göre mana şudur: "Sen (zaten) hayırlısın. Benim ehl-i beytimden olman sebebiyle, bir de örtümün altına girmeye ihtiyacın yok." Onu girmekten men edişinin sebebi Hz. Ali'nin oradaki varlığıdır. * Diğer te'vile göre, mana şöyledir: "Sen ehl-i beytimden olmasan da sen hayırlısın." Mübârekfûrî, önceki görüşün râcih ve hatta muteber görüş olduğunu belirtir. 68

ا ِهِذه ْتَل َزَن َني ِح # ِŒلْها َسْج ِهرلا ْمُكْنَع َبِهْذُيِل ُ هاللّ ُدي ِرُي اَم نإ : ُةَي□
هاللّ ُلوُس َر َناَك] :لاق ْهَنَع ُ هاللّ َي ِض َر ْسنأ نعو ـ6 □6644□

هاللّ ُدي ِرُي اَم نإ ،ِتْيَبلا َلْهأ َة ّ صلا : ُلوُقَيف .ٍرُهْشأ ِة ِتس ْنِم ًابي ِرَق ِة ُ□
صلا ىلا َج َرَخ اَذإ اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمِطاَف ِباَبِب ُّرُمَي ِتْيَبلا

يذمرتلا هجرخأ .[ًاريِهْطَت ْمُك َرِههَطُي َو ِتْيَبلا َلْهأ َسْج ِهرلا ُمُكْنِع َبِهْذُيِل .

---

65 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/53.

4. (4495)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu âyet indiği zaman (meâlen): "...Ey peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzâb 33), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazına giderken, altı aya yakın bir müddette, Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ)'nın kapısına uğrayıp: "Namaz(a kalkın) ey Ehl-i Beyt "Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor!" buyurdu." [Tirmizî, Tefsîr, Ahzâb (3204).][69]

ءاَج مُث ،هُلَخْدأَف ُنَسَحْلا َءاَجَف ، د َوْساَأ ل ح َرُم ط ْرَم ِهْيَلَع َو # ِ هاللّ ُلوُس□
َر َج َرَخ] : ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4 □6644ـ ِتْيَبْلا َلْهأ َسْج ِهرلا
ُمُكْنَع َبِهْذُيِل ُ هاللّ ُدي ِرُي اَم نإ : َلاَق مُث . ُهَلَخْدأَف ٌّيلَع َءاَج مُث ،اَه َلَخْدأَف
ُةَمِطاَف ْتَءاَج مُث ،هَلَخْدأَف ُنْيَسُحْلا هيف يذلا شوقنملا ىشوملا « ُل ح
َرُملا»و.هب ىطغتي فوص وأ زخ نم ءاسك « ُط ْرِملا».ملسم هجرخأ .[ًاريِهْطَت
ْمُك َرِههَطُي َو

معأ هيف زخ رازإ وه :يرهوجلا لاقو ،لاجرلا روص .

5. (4496)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), üzerinde siyah (yünden) nakışlı bir kumaş olduğu halde sabahleyin (evden) çıktı. O sırada Hasan geldi, onu örtünün altına soktu. Sonra Hüseyin geldi onu da soktu. sonra Fatıma geldi, onu da soktu. Sonra Ali geldi onu da örtünün altına soktu. Sonra da: "Ey Ehl-i Beyt Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzâb 33) buyurdu" [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 61, (2424).][70]

اَمُهَدَحأ ،نْيَلْقِث ْمُكيِف ك َراَت يِهنإ َو َأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ٍمَقرأ نب ديز نع ناهيح نب ديزي نعو ـ 4 □6644ـ ْنِم :اَنْلُق .ِتْيَب ُلْهأ :ِبت
َرْتِع َو ،ِةَل ّ ضلا ىلَع َناَك ُهَك َرَت ْنَم َو ىدُهْلا ىلَع َناَك ُهَعِب تا ِنَم ِيذ لا هاللّ ُلْبَح
َوُه ،ىلاعَت ِ هاللّ ُباَتِك ُهُلْصأ : ِهِتْيَب ُلْهأ . اَهِم ْوَق َو اَهيِبأ ىلا ُع ِج ْرَتَف
اَهُقِهلَطُيَف ِرْه دلا َنِم َرْصَعْلا لُج رلا َعَم ُنوُكَت َةأ ْرَمْلا نإ ِ هاللّ ُميأ َ َلاَق ؟هُؤاَسِن
ِهِتْيَب ِلْهأ امب لمعلاو امهب ذخ‘ا ن‘ نيلقث هتيب لهأو زيزعلا نآرقلا # ىبنلا
ىمس.ملسم هجرخأ .[ُهَدْعَب َةَقَد صلا اوُم ِرُح َنيِذ لا ُهُتَبَصَع َو لهأ «
ُةبصَعلا»و.امهنأشل اميخفتو امهردقل ًاماظعإ نيلقث ،لقث ريطخ سيفن
لكل لوقت برعلا ليقو .ليقث امهل بجي

ا لبق نم لجرلاŒدادج‘او ءاب .

6. (4497)- Yezid İbnu Hayyân, Zeyd İbnu Erkâm (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Haberiniz olsun! Ben size iki ağırlık bırakıyorum. Bunlardan biri Allah Teâlâ'nın Kitabı'dır. O, Allah'ın (sema-arz arasına uzanmış) ipi olup, kim ona tutunursa hidayet üzere olur, kim de onu terkederse dalâlete düşer. İkincisi itretim, Ehl-i Beytim'dir." Biz, Zeyd İbnu Erkam'a sorduk: "Kadınları da Ehl-i Beyt'inden midir?"

"Hayır! dedi, Allah'a yemin olsun, kadın bir müddet erkekle beraber olur. Sonra (kocası) onu boşar, o da babasına ve kavmine döner. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ehl-i Beyt'i aslı ve kendinden sonra sadaka haram olan asabesi'dir." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 37, (2408).][71]

AÇIKLAMA:

1- Kur'an ve Âl-i Beyt için sakaleyn (ağırlık) denmesi, onun kıymetce, şerefceüstünlüğündendir. Bazı rivayetlerde iki ağır halife نْيَلَقَث نْيَتَفِيلَخ diye gelmiştir. **2-** Münâvî, Âl-i Beyt'le Ashâb-ı Kisâ'nın kastedildiğini belirtir. Zekat haram edilenlere ehl-i beyt diyenlerin zayıf görüşte olduklarına işaret eder. Hanefilere ve Şâfiîlere göre, bu hadiste zikri geçen Âl'den murad, Benî Hâşim'dir. Yani, Hz. Ali, Akîl, Ca'fer ve Abbas hazerâtının sülaleleri ve onların azatlılarıdır; bunlara zekât verilmez. İmam Mâlik yalnız Benî Hâşim'e zekat verilmeyeceği görüşündedir. Bütün Kureyş'e zekat verilmeyeceğini söyleyenler de olmuştur. Bu rivayette, Hz. Zeyd'in, Ezvâc-ı Tâhirât'ı Al-i Beyt'ten saymaması bütün Kureyş kabilesini Ehl-i beyt kabul edenlerin sözünü reddetmeye müteveccihtir. Gerçi onlardan Hz. Aişe, Hafsa, Ümmü Habîbe, Ümmü Seleme, Sevde, Zeyneb Bintu Cahş gibi bir kısımları Kureyş'e mensup idiler. **3-** Kurtubî, hadiste Kur'ân'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınmak, itreti'nin sîretine uymak, hayatı onların istikametine göre yönlendirmekle hidayete erilebileceğinin belirtildiğine dikkat çeker. Sonra der ki: "Bu vasiyet ve bu büyük te'kid, Resûlullah'ın ehline ihtiram, onları tebrie, tâzime ve sevginin vacib olduğuna, müekked farzların da vacib olduğuna, bunları terke hiçbir kimseye bir özür tanımadığına delalet eder." 4- Bu hadisin Zey İbnu Sabit (radıyallahu anh)'tan gelen bir başka vechi şöyle devam eder: "Bu iki şey (Ehl-i Beyt ve Kur'ân), (Kıyamet günü, Kevser) havuzunun başında toplanıncaya kadar birbirlerinden ayrılmayacaklar."

---

[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/54-55. [69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/56.

Bir kısım alimler, bu ve benzeri ifadelere dayanarak, Kıyamete kadar, dünyanın her tarafında Kur'ân'la amel etmeyi terketmeyecek Ehl-i Beyt'e mensup kimselerin bulanacağına hükmetmişlerdir. Böylece onlar Arz ehline bir garanti teşkil etmişlerdir. Onların tamamen tükenmesi, Arz ehlinin sonu demektir. 5- Asabe, kişinin baba cihetinden gelen akrabalarına denir. 72

هجرخأ .[ِهِتْيَب ِلْهأ يف #ًاد مَحُم اوُبُق ْرِا :َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب اَبأ
نأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِضَر رَمُع نبا نعو ـ4 □ 6644□

يراخبلا .

7. (4498)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebû Bekr (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Ehl-i beytinde gözetin." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashâb, 12, 22.] 73

AÇIKLAMA:

Hz. Ebû Bekr, bu sözüyle halka hitabederek, Resûlullah'ın hatırını akrabalarında gözetmeleri, Aleyhissalâtu vesselâm'ın gönüllerde yüce olan hatırı ve sevgisi sebebiyle, O'na neseben yakın olanlara hürmet etmeyi, onları incitip üzecek, gücendirecek söz ve davranışlardan kaçınmayı tavsiye etmektedir. "Gözetin" diye ifade ettiğimiz murâkabe "korumak ve kollamak" manalarına gelmektedir. Buhârî, Hz. Ebû Bekr'in bu tavsiyesinin peşinden, bunu açıklar ve tamamlar mahiyetteki şu hadisi kaydeder.

"Fâtıma benden bir parçadır, onu öfkelendiren beni öfkelendirmiş olur." 74

DÖRDÜNCÜ FASIL

ENSAR'IN FAZİLETİ

رَاَصْن‘ا َبِدا َو ُتْكَلَسَل ًابْعِش ْوأ ًايِدا َو اوُكَلَس َراَصْن‘ا نأ ْوَل :#ِ هاللّ ُلوُس َر□ َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ةريره بأ نع ـ4 □6644ـ .[ى َرخأ ًةَمِلَك ْوأ ،ُهو ُرَصَن َو ُه ْو َوآ :َمَلَظ اَم يِهمُأ َو َوُه يِبأِب :َة َرْي َرُه وُبأ َلاَق .ِراَصْن‘ا َن ِم ًاؤْرما ُتْنُكَل ُة َرْجِهْلا ْ َوَل َو ،ْم ُهَبْعِش َو

. يراخبلا هجرخأ

1. (4499)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şayet Ensar vadiye veya geçide sülûk etse ben de mutlaka Ensar'ın gittiği vadiye ve geçide sülûk ederim. [Eğer hicret olmasaydı ben Ensâr' dan biri olurdum.]"

Ebû Hureyre der ki: "Ona annem ve babam feda olsun. (Bu sözüyle haddi aşmış, Ensarın hakkından fazlasını onlara vererek) zulmetmiş değildir. (Zira) onlar O'nu barındırdılar ve O'na yardım ettiler veya bir başka kelime (ile ifade edilecek) yardımlar yaptılar. Mallarıyla kendisine ve Ashabına muâvenette bulundular." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 2, Temennî 9.][75]

بِش ِرَك نإ َو بِتْيَب ُلْهأ :اَهْيَلإ ِيوآ ِت لا يِتَبْيَع نإ َأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : َلاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس بأ نعو ـ4 □ 6444□

. ا ُراَصْن ،اوُفْعاَف ْنَع مِهِئيِسُم َو اوُلَبْقا ْنِم مِهِنِسْحُم .[أخرجه الترمذي‘

2. (4500)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benim kendisine sığındığım sırdaşım ehl-i Beyt'imdir, dayanağım da Ensâr'dır. Öyleyse onların (Ehl-i Beyt ve Ensâr'ın) kusurlularını affedin, faziletli olanlarına da sarılın." [Tirmizî, Menâkıb, (3900).][76]

---

72 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/57-58. 73 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/58.

ا ِم ْوَيْلا َو ِ هللّاِب ُنِمْؤُي دَحأ َراَصْن‘ا ُضِغْبُي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]Œ ِرخ□].
:َلاَق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ4 □6444□

هححصو يذمرتلا هجرخأ .

3. (4501)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'a ve ahirete iman eden kimse Ensâr'a buğzetmesin." [Tirmizî, Menâkıb, (3903).][77]

اوُلَبْقاَف ، َنوُّلِقَي َو َنو ُرُثْكَيَس َسا نلا نإ َو ،يِتَبْيَع َو يِش ِرَك ُراَصْن ا‘ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ6 □6444ـ َنوُّلِقَي َو» :هلوق
دعب سابع نبا نع ،برخأ يف يراخبلا داز.يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ْمِهِئيَسُم ْنَع
او ُز َواَجَت َو ْمِهِنِسْحُم ْنِم

يف هفلع عمجي هرتجملا ن‘ امهراعتساف ،يتناماو ي هرس عضوم يأ « يِتَبْيَع َو
يِش ِرَك» هلوق.«ِماَع طلا يف ِحْلِمْلاَك اوُنوُكَي ىهتَح مهب نيذلا يتباحصو
يتعامج داراً هنأك ،شرك :سانلا نم ةعامجلل لاقي :َدْيَبُع وبأ لاقو.هتبيع يف
هبايث عضي لجرلاو ،هشرك

دمتعأ مهيلعو ،قثأ .

4. (4502)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ensâr dayanağımdır, sırdaşımdır. İnsanlar sayıca artarken onlar azalacaklar. Öyleyse onların iyilerine yapışın, kusurlularını da affedin." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 11; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 176, (2510); Tirmizî, Menâkıb, (3901).]

Buharî, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan kaydettiği bir diğer rivayette: "Onlar azalacaklar" lafzının peşinde şu ziyadeye yer verir: "...Öyle ki yemekteki tuz gibi olacaklar."[78]

BEŞİNCİ FASIL

BEDİR, AKABE ve BEY'ATU'R-RIDVAN'A KATILANLARIN FAZİLETİ

رْدَب َلْهأ َنوُّدُعَت اَم :َلاَقف :# ِهبس نلا ىلا مُ ّسلا ِهْيَلَع ُلي ِرْب ِج َءاَج] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر نقرزلا عفا َر ِنْب ةَعاَف ِر نع ـ4 □6444ـ عِفا َر َناَك َو ، ٍرْدَب
ِلْهأ ْنِم ُةَعاَف ِر َناَك َو . ُم ّ سلا ُمِهيَلَع ِةَكِئ َّملا َنِم ًارْدَب َدِهَش ْنَم َكِلذَك َو :َلاَق .
َنيِمِلْسُمْلا ِلَضْفأ ْنِم :َلاَق ؟مُكيِف

يراخبلا هجرخأ .[ِةَبَق َّعْلاِب ًارْدَب ُتْدِهَش يِهنأ ِبن ُّرُسَي اَم ِهِنْب ُلوُقَي .
َناَكَف ،ةَبَقَعْلا ِلْهأ ْنِم

1. (4503)- Rifâ'a İbnu Râfi' ez-Zürakî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cibril aleyhisselâm, Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "İçinizdeki Bedir ehlini ne addediyorsunuz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Müslümanların en faziletlisi!" buyurdu. Cebrail: "Biz de Bedir'e katılan melekleri öyle (en faziletlimiz) biliyoruz!" dedi. Rifâ'a (radıyallahu anh) da Bedir ehlindendi. Râfi' ise Akabe ehlindendi ve oğluna: "Akabe bey'atlerinde hazır bulunmam yerine Bedirde hazır bulunmuş olmam beni sevindirmez!" derdi." [Buharî, Meğâzî 11.] [79]

ت ْرَفَغ ْدَقَف ْمُتْئِش اَم اوُلَمْعِا :َلاَقف .ٍرْدَب ِلْهأ ىلَع ُ هاللّ َعَل ِطا :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ4 □6446□

دواد وبأ هجرخأ .[ْمُكَل .

2. (4504)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ Hazretleri, Bedir Ehli(nin yaptığı fedakârlık ve ihlâsları)na muttali oldu da: "Artık ne isterseniz yapın. Ben sizi affetmişim!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Sünnet 9, (4654).] [80]

وبأو ملسم هجرخأ .[ِة َرَج شلا َتْحَت َعياَب ْن ِم دَحأ َرا نلا ُلُخْدَي َ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ4 □6444□

يذمرتلاو دواد .

76 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/60-61. 77 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/61. 78 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/61-62.

3. (4505)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Hudeybiyede) ağaç altında Bey'at edenlerden hiç kimse ateşe girmeyecektir." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 163, (2496); Ebû Dâvud, Sünnet 9, (4653); Tirmizî, Menâkıb, (3859).] 81

AÇIKLAMA:

1- Daha önce birkaç fırsatta temas edip açıkladığımız üzere, bazı vakitlerde yapılan ameller Allah nezdinde fevkalâde kıymetli olmakta ve amel sahibine tecelli ettirdiği feyiz ve bereket, o kimsenin geçmiş ömründe işlediği günahların affına yettiği gibi, gelecek hayatında işleyeceği günahların affına da yetebilmektedir. Ulemâmız meseleyi öyle değerlendirmiştir. İşte bu babta zikredilen gazveler, İslam tarihinin dönüm noktalarını teşkil edecek ehemmiyette olduğu için o gazvelere katılanların böylesi bir mağfiret ve berekete mazhar oldukları âyet ve hadislerde belirtilmiştir. Akabe Bey'atı: Ensar'ın Resûlullah'a ve müslümanlara himaye verdikleri bir akittir. Medine'ye hicret hadisesi bunun meyvesidir. İslâmî inkişafa hicretin katkısı, bu Akabe bey'atinin bir semeresidir. Bedir gazvesi neşvünema halinde olan İslâm filizinin koparılıp yok edilmesini önlemiştir. Bey'atu'r-Rıdvan, Feth-i Mübîn olan ve insanların fevc fevc İslâm'a girişini sağlamada zemin hazırlayan Hudeybiye Sulhü'ne sebep olmuştur. Bunlar Resûlullah'ın hayatında mühim dönüm noktalarıdır. Cenab-ı Hakk'ın rahmeti, bu gazvelere katılanları -ne yaparlarsa yapsınlar- bağışlayıp, ateşe girmeden cennetine koyacak vüs'attedir. Madem ki, Allah adına konuşan, hizb ve mücâzefe hakkında muhal olan Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) öyle haber vermiştir, dediği gibi, olacaktır. Nitekim Hâtıb İbnu Ebî Beltea ve başka bazı vak'alarda Resûlullah bu espriye uygun olarak onların hatalarını değerlendirme örneği de vermiştir." 82 **2-** Bu husus, sadedinde olduğumuz son hadisin Müslim'deki veçhinde daha açık görülmekte ve daha iyi anlaşılmaktadır. Rivayet şöyle: Ümmü Mübeşşir (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın birgün Hz. Hafsa'nın yanında: "Ashab-ı şecereden hiç kimse inşaallah ateşe girmeyecektir" buyurduğunu işittim. Hz. Hafsa bu söze itiraz etmek isteyerek: "Hayır, olamaz! Ey Allah'ın Resûlü! dedi. Resûlullah (bu çıkışı sebebiyle) onu azarladı. Ama Hafsa (kanaatinde ısrarlı idi. Kendisine delil olarak şu ayeti okudu): "Sizden herkes mutlaka cehenneme gelecek" (Meryem 71).] Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Hz. Hafsa'ya ayetle cevap verdi: "Allah Teâla Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Allah: "Sonra Allah'tan korkan muttakileri kurtaracağız ve zâlimleri orada diz çökmüş halde bırakacağız" (Meryem 72)" buyurdu."

Alimler burada Hz. Hafsa'nın istirşâd yani o babtaki hükmün Resûlullah tarafından açıklanmasını taleb maksadıyla itiraz ettiğini; gerçekte itiraz etmediğini belirtirler. Bu meselede gerçek bir itiraz haddi aşmak olur. Zira uhrevî gaybî meselelerde Resûlullah'tan başka hiç kimsenin söz hakkı ve yetkisi yoktur. Ashabın hele Hz. Hafsa gibi bir büyük şahsiyetin bunu bilmemesi düşünülemez. Ayetteki "cehenneme gelmek"ten murad Sırat'a gelmek denmiştir. Zira üstünden geçmek üzere herkes Sırat köprüsüne gelecektir. O ise cehennemin üzerindedir. [83]

DÖRDÜNCÜ BAB

İSLÂM ÜMMETİNİN FAZİLETİ

رَجاأْتسا ٍلُج َر ِلَثَمك ى َراَص نلا َو ِدوُهَيْلا َو َنيِمِلْسُمْلا ُلَثَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم بأ نع ـ4 □6444ـ ،اَنَل َتْط َرَش ِبذ لا َك ِرْجأ
ىلا اَنَل َةَجاَح َ :اوُلاَقف .ِراَه نلا ِفْصِن ىلا ُهَل اوُلِمَعَف .ٍموُلْعَم ٍرْجأ ىلَع ِلْيِ للا ىلا
ٍّمَع ُهَل َنوُلَمْعَي ًام ْوَق :َلاَقف ،ُمهَدْعَب َني ِرَخآ َرَجاأَتْسا َو اوُكَرَت َو ا ْوُبأَف . ٍّ
ِماَك ْمُك َرْجأ اوُذُخ َو ْمُكِلَمَع َة يِقَب اوُلِمْكأ ،اوُلَعْفَت َ : ْمُهَل َلاَقف . ل ِطاِب اَنْلِمَع
اَم َو ، ل ِطاِب اَنْلِمَع اَم َكَل :اوُلاَق ،ِرْصَعْلا ِة ُ ّص َني ِح َناَك اَذإ ىهتَح اوُلِمَعَف .
ِرْج‘ا َن ِم ْمُهَل ُتْط َرَش ِبذ لا ُمُكل َو اَذه ْمُكَم ْوَي َة يِقَب اوُلِمْكأ

□ة يِقَب َنوُلَمْعَي ًام ْوَق َرَجاأْتساَف اوُبأف ، ريِسَي ءْىَش ِراَه نلا َنِم َيِقَب اَم ناِف
ْمُكِلَمَع َة يِقَب اوُلِمْكأ : ْمُهَل َلاَقف ِهِيف اَنَل َتْلَعَج ِبذ لا ُرْج ا‘ َكَل َو .[ِروُّنلا اذه،
َنِم اوُلِبَق اَم ُلَثَم َو ْمُهَلَثم َكِلذف .اَمِهْيَلِك ِنْيَقي ِرَفْلا َرْجأ اوُلَم ْكَتْساَف ُسْم شلا
ِتَباَغ ىهتَح ْمِهِم ْوَي َة يِقَب اوُلِمَعَف ْمِهِم ْوَي

. يراخبلا هجرخأ

1. (4506)- Hz. Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman, yahudi ve hıristiyanların meseli şuna benzer: Bir adam var, bir grup kimseyi ücretli olarak tutmuş; kendisi için belli bir ücret mukabilinde, geceye kadar çalıştırıyor. Bunlar gündüzün yarısına kadar çalışıp: "Bize şart koştuğun ücrete ihtiyacımız yok. (Biz gideceğiz) Şu ana kadar yaptığmız iş için de para istemiyoruz" derler. Adam onlara: "Böyle yapmayın, işin geri kalan kısmını da tamamlayın ve ücretinizi tam olarak alın!" diye rica eder. Ancak onlar buna yanaşmazlar ve terkedip giderler.

Adam onlardan sonra işi için başkalarını ücretle tutar. Onlara: "Şu gününüzü tamamlayın, öncekilere vaadettiğim ücreti size tam olarak vereyim!" der. Bunlar ikindi vaktine kadar çalışırlar. O zaman: "İşin senin olsun, yaptığımız çalışmanın ücretini de istemiyoruz. (Çalışmayı terkediyoruz)!" derler. Adam onlara da: "İşinizin geri kısmını tamamlayın, şurada az bir zamanınız kaldı" diye rica eder, ancak onlar dinlemeyip giderler. Adam geri kalan zamanda çalışmaları için yeni

---

81 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/64.

işçiler tutar. Bunlar da geri kalan zamanda güneş batıncaya kadar çalışırlar ve önceki iki grubun ücretini de alırlar. İşte bu, onların ve bu nurdan kabul ettikleri miktarın meselidir." [Buharî, İcâre 11, Mevâkitu's-Salât 17.]84

ة ّ َص َنْيَب اَمَك ِمَمُا َنِم ْمُكَلْبَق َفَلَس اَميِف ْمُكُؤاَقَب اَم نإِ # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :َلاَق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ْرَمُع ِنْبا نعو ـ4 □6444ـ مُث ،ًاطا َريِق ًاطا َريِق
اوُطْعُأَف او ُزِجَعَف .ُراَه نلا َفَصَتْنِا ىهتَح اَهِب اوُلِمَعَف َةا َر ْو تلا ِةَا َر ْو تلا ُلْهأ
َيِتوُأ ،ِسْم شلا ِبوِ ُرُغ ىلا ِرْصَعْلا ِسْم شلا ِبو ُرُغ ىلا اَنْلِمَعَف َنآرُقْلا اَنيِتُأ مُث
،ًاطاريِق ًاطاريِق اوُطْعُأَف او ُزَجَف ِرْصعْلا ِة ّ َص ىلا اوُلِمَعَف َلي ِجْن“ا ِلي ِجْن“ ا
ُلْهأ َيِتوُأ ُن ْحَن َو ،ًاطاريِق ًاطا َريِق اَنَتيَطْعَأ َو ،ِنْيطا َريِق ِنْيطا َريِق ِء ُؤَه َتْيَطْعأ
،هب َر ْبأ :ِنْيباَتِكْلا ُلْهأ َلاَقف .ِنيِطا َريِق ِنْيطا َريِق اَنْيَطْعُأَف

هجرخأ .[ُءاَشأ َنَم ِهيِتوُأ ى ِْلضَف َوُهَف :َلاَق َ :اوُلاَق ؟ًائْيَش ْمُك ِرْجأ ْنِم
ْمُكْتَمَلَظ ْلَه : لَج َو زَع ُ هاللّ َلاَق ؟مُهْنِم ًّمع َرَثْكأ ا نُك

. يذمرتلاو يراخبلا

2. (4507)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden önce geçen ümmetlere nazaran sizin bekânız, ikindi vakti ile güneşin batması arasındaki müddet gibidir. Tevrat ehline Tevrat verildi, onlar gün ortasına kadar onunla amel ettiler. Daha fazla devam etmekten aciz kaldılar. Onlara kîrat kîrat ücretleri verildi. Sonra Ehl-i incil'e incil verildi. Onlar da ikindi namazına kadar çalıştılar. O zaman onlar da âciz kaldılar, kîrat kîrat onlara da ücretleri verildi. Sonra bize Kur'ân verildi. Biz güneşin batmasına kadar çalışacağız. Bize ücretimiz ikişer kîrat, ikişer kîrat verildi. İki kitap mensupları: "Ey Rabbimiz, sen bunlara ikişer kîrat, ikişer kîrat olarak verdin. Halbuki bize birer kîrat, birer kîrat vermiştin. Halbuki biz, amel yönüyle onlardan ileriyiz!" dediler. Allah Teâla Hazretleri: "Ben ücretlerinizde bir haksızlık yaptım mı?" buyurdu. Onlar "Hayır!" dediler. "Öyleyse, bu benim lütfumdur, onu ben dilediğime veririm" buyurdu." [Buhârî, İcâre 8, 9, Mevâkitu's-Salât 17, Enbiya 50, Fezâilu'l-Kur'ân 17, Tevhîd 31, 47; Tirmizî, Emsâl 7, (2875).] 85

ى َرْخُأِب رُم مُث .ْتَبَج َو :َلاَقف .ًاريَخ اَهْيَلَع ا ْوَنْثأَف ٍة َزاَنَجِب :# ِ هاللّ□
ِلوُس َر ىلَع رُم] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ4 □6444ـ ُهَل ْتَبَج َوَف ًاريَخ
ِهْيَلَع ْمُتْيَنْثأ اَذه :َلاَق ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي ْتَبَج َو اَم :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقف

فَأَثْنَوْا عَلَيْهَا شَرًّا. فَقَالَ: وَجَبَتْ.

الجَنَّةُ، وَهذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا فَوَجَبَتْ لَهُ النَّارُ. أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللّهِ فِي الأَرْضِ]. أخرجه الخمسة إلا أَبَا داود

3. (4508)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanından bir cenaze geçti. Oradakiler, cenaze hakkında hayırlı senada bulundular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Vacib oldu! [Vâcib oldu! Vacib oldu!]" buyurdular. Sonra bir cenaze daha geçti. Bunu kötü sözlerle yâdettiler. Resûlullah yine: "Vâcib oldu!" buyurdular. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resûlü! Vâcib olan nedir?" diye sordu.

"Öncekini hayırla yâdettiniz ona cennet vacib oldu. İkincisini kötülükle yadettiniz ona da cehennem vâcib oldu. Sizler Allah'ın yeryüzündeki şâhidlerisiniz!" buyurdu. [Buhârî, Cenâiz 86, Şehâdet 6; Müslim, Cenâiz 60, (949); Tirmizî, Cenâiz 63, (1058); Nesâî, Cenâiz 50, (4, 49, 50); Ebû Dâvud, Cenâiz 80, (3233).] 86

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerde rivayet edilmiştir. Hayatta olanların aksine ölmüş olanların senâ edilmesinin caiz olduğunu ifade etmektedir. Hadisin bazı vecihlerinde, yapılan sena da gelmiştir: "Ne iyi adamdı"; "İffetliydi, müslüman kişiydi"; "Annem, babam sana fedâ olsun" gibi. Şu halde hadis, bu çeşit sözlerin söylenmesini tecviz etmektedir.

2- Hadiste geçen vâcib oldu sözü, kesinlik ifade eder; değilse Allah hakkında hiçbir şey vacib değildir. Gerçek şu ki sevaplar O'nun fazlı, ikablar da adaletidir. Rab Teâla yaptığından kimseye hesap verecek değildir, kimse de O'na niçin yaptın? diye sual soracak değildir.

3- "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz" sözüne muhatap olanlar Sahabiler ve imanda onlarla aynı evsafı paylaşan kimselerdir. Hadis insanların verdiği hükme, bir kıymet atfediyorsa da âlimler bu insanların mü'min olması kaydını getirmiştir. Şârih Dâvudî der ki: "Bu meselede muteber olan, ehl-i fazl ve sıdk'ın şehadetidir, fâsıkların değil. Çünkü onlar kendileri gibi olanlara senada bulunurlar. Keza, ölenle arasında düşmanlık olan kimsenin sözlerine de itibar edilmez, çünkü düşmanın şehadeti makbul değildir." Nevevî bazılarının "cenaze arkasından yapılan övgünün müessir olması için söylenenin ölünün haline mutabık olmalıdır, o takdirde cennete girer, değilse giremez"

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/66-67.

dediğini nakleder. Ancak kendisi hükmün âmm olmasının daha muvafık olduğunu söyler. Bazı alimler ise, buradaki hitabın sadece Sahabe'ye has olduğunu söylemiştir. "Çünkü, derler, onlar daha sonra gelenlerin aksine, hep hikmetle konuşurlardı." Ancak çoğunluk, burada kadın ve erkek bütün müttakilerin kastedildiğini kabul etmiştir. Nitekim bir başka Buhârî rivayetinde Mü'minler Allah'ın yeryüzündeki şâhidleridir" denmiştir. Keza Ahmed, Hâkim ve İbnu Hibbân'ın bir rivayetinde: "Bir müslüman ölünce, yakın komşularından dört tanesi, ondan hayırdan başka bir şey görmediklerini söyleyerek lehinde şehadette bulunurlarsa Allah Teâla'nın da: "Sözlerinizi kabul ettim, sizin bilmediğiniz günahlarını da ben affettim" diyeceği belirtilmiştir.

4- Nevevî, aleyhinde kötü vasıfları zikredilen cenazenin münafık olduğunu belirtir. Bunu te'yid eden bu husus, Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetidir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) medh u sena edilenin cenazesine namaz kıldırmış, öbürüne kıldırmamıştır.

5- Hadis, bu ümmetin faziletini ifade etmekte ve zâhire göre amel etmek gerektiğini vurgulamaktadır. **6-** Hadis, ihtiyaç halinde, kişinin lehine ve aleyhine olan her iki halinden de bahsedilebileceğini, bunun gıybet olmayacağını ifade eder.[87]

م ْوَي ِدوُهَيْلِل َناكَف ،اَنَلْبَق َناَك ْنَم ِةَعُمُجْلا ِنَع ىلاعَت ُ هاللّ لَضأ :#ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ةفيذح نعو ـ6 □6444ـ َم ْوَي اَنَل عَبَت ْمُه َكِلذك
َو ،َدَح'او َتْب سلا َو َةَعُمُجْلا َلَعَجَف ،ِةَعُمُجْلا ِم ْوَيِل اَنادَهَف اَنِب ىلاعَت ُ هاللّ
َءاَجَف ِدَح'ا ُم ْوَي ى َراَص نلِل َناَك َو ،ِتْب سلا

يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ِقِئ َّخْلا َلبَق ِةَمايِقْلا َم ْوَي ْمُهَل ُّيِضْقَمْلا ،ِةَمايِقْلا .
ا ُن ْحَن .ِةَمايِقْلاŒم ْوَي َنوُل و'ا ،اَيْنُّدلا ِلْهأ ْن ِم َنو ُر ِخ

4. (4509)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ hazretleri, bizden öncekileri cum'ayı bulma işinde şaşırttı. Bu sebeple cumartesi yahudilerin, pazar günü de hıristiyanların oldu. Allah Teâlâ hazretleri bizi yarattı ve bizlere cuma gününü bulma hususunda hidayet nasib etti: Cumayı da, cumartesiyi de, pazarıda (ibadet günleri) kıldı. Onlar Kıyamet günü de bize tabidirler. Biz, dünya ehli arasında sonuncuyuz, fakat Kıyamet günü birinciler olacağız ve bütün mahlukattan önce hesapları görülüp bitirilecekler olacağız." [Müslim, Cum'a 22, (856).]
[88]

AÇIKLAMA:

Ulemâ hadisi farklı şekillerde yorumlamıştır. İbnu Battâl ve Kadı İyaz gibi bir kısmı, hadisten maksadın, cuma belirlendiği halde, bizden öncekilerin o günü benimsemeyip başka bir günü seçtikleri manasına gelmez derler. Onlara göre, "Böyle bir tayinden sonra bir başka günün seçilmesi isyan olur. Ama, Allah, onları bu günü bulmada muhayyer bırakmıştır da onlar cum'aya isabet edemeyip, yahudiler cumartesine, hıristiyanlar da pazara isabet ettiler. Allah cum'ayı bulma hususunda bize yardımcı oldu, biz isabetle cum'ayı bulduk ve o günü ibadet günü yaptık..." Nitekim Abdurrezzak'ın Musannaf'ında gelen bir rivayet isabetli içtihadı gösterir. İbnu Sîrîn anlatıyor: "Medineliler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) daha Medine'ye gelmeden ve Cum'a ayeti de inmeden önce, bir yerde toplandılar. Ensâr: "Yahudilerin haftada bir kere toplandıkları hususi bir günleri (cumartesi) var, hıristiyanların da öyle, (pazarları var); o halde biz de toplanıp Allah'ı zikredeceğimiz, ona şükürde bulunacağımız bir gün tayinedelim!" derler ve sonunda Arûbe gününü toplanma günü tayin ederler ve o gün Es'ad İbnu Zürâre'nin yanında toplanırlar. O gün ilk defa, onlara namazı Es'ad kıldırır (ve o güne cum'a derler). Sonra Cum'a suresi inerek, o günde eda edilen namazı farz kılar" 89 90 .

كْي بَل :لُوُقَيَف .مُدآ اَي ِةَمَايِقْلا َم ْوَي لَج َو زَع ُ هاللّ ُلوُقَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِديعس ىبأ نعو ـ4 □ 6444ـ ِهلُك ِنم :َلاَق ؟ِرا نلا
َثْعَب اَم َو ،هب َر اَي :لاَق .ِرا نلا ىلا ًاثَعَب َج ِرْخُت ْنأ َك ُرُمأَي َ هاللّ نإ :ٍت
ْوَصِب َدانُيَف .َكْيَدَي يف ُرْيَخلا َو َكْيَدْعَس َو

بَاذَع نِكَل َو ىراَكُسِب ْمُهاَم َو ى َراَكُس َسا نلا ى َرَت َو ،ُديِل َوْلا ُبيِشَي َو□
اَهَلْمَح ُلِماَحْلا ُعَضَت ٍذِئَني ِحَف .َنوُعْسِت َو ةَعْسِتو ٍةَئاِمُعْسِت ٍفْلأ ٍةَئاَمُعْسِت،
َجوُجاَم َو َجوُجْاَي ْنِم # َلاَقف ؟َكِلذ اَنُّيأ َو .ِهاللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَقَف .ْمُهوُج ُو
ْت َر يَغَت ىهتَح ِسا نلا ىل َع َكِلذ قَشَف . ديِدَش ِ هاللّ .[ِد َوْس'ا ِر ْو ثلا يف
ِءاَضْيَبْلا ِة َرْع شلاَك ْوأ ،ِضَيْب'ا ِر ْو ثلا يف ِءاَد ْو سلا ِة َرْع شلاَك ِسا نلا يف
ْمُتْنأ مُث . د ِحا َو ْمُكْنِم َو َنوُعْسِت َو ةَعْسِت َو

. ناخيشلا هجرخأ

5. (4510)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü Azîz ve Celîl olan Allah: "Ey Adem!"diye seslenir. Adem: "Ey Rabbim buyur, emrindeyim, bütün hayırlar senin elindedir!" der. Şöyle bir nidada bulunulur: "Allah sana, cehennem hey'etini çıkarmanı emrediyor!"

Adem sorar: [87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/69-70. [88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/70.

"Ey Rabbim, cehennem hey'eti ne kadardır?"

"Her binden dokuzyüzdoksandokuzu!"

İşte "hamilelerin çocuğunu düşürdüğü, çocukların ihtiyarladığı, insanların sarhoş olmadıkları halde, azabın şiddetinden sarhoşa döneceklerini göreceğin zaman bu zamandır." [91] Bu haber Ashab'a çok ağır geldi. Öyle ki yüzlerinin rengi değişti.

"Ey Allah'ın Resûlü! dediler, bu binde bir içine hangimiz gireceğiz?"

"Ye'cuc ve Me'cuc'dan binde dokuzyüzdoksandokuz, sizden ise bir olacak. Şunu da bilin: Siz insanlar arasında, beyaz bir öküzde siyah bir kıl veya siyah bir öküzde beyaz bir kıl durumundasınız." [Buhârî, Tefsîr, Hac 1, Enbiya 7, Rikak 46, Tevhid 32; Müslim, İman 379, (222).] [92]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste cennete girecek mü'minlerin binde bir olacağını, cehennemliklerin de binde dokuzyüzdoksandokuz olacağını görmekteyiz. Cennete gideceklerin bu azlığı Ashâb'ı fevkalâde korkutmuş ve renklerinin uçmasına sebep olmuştur. Ancak Kirmanî, rivayette geçen rakama itibar edilmemesi gerektiğini, verilen sayının ziyadeye mâni olmadığını belirtir ve "Burada zikredilen iki sayıdan birincisi, yani "bir" ile azlık, ikincsi yani "dokuzyüzdoksandokuz" ile çokluk kasdedilmiştir" der. İbnu Hacer de, "Bütün Âdem evlatları nazarı itibara alındıkta mü'minlerin sayısı o kadar az olabilir" der. İkinci bir te'ville: "Cehennem hey'eti"nden muradın kâfirler ve ateşe girecek âsiler olabileceğini, bunların da binde dokuzyüzdoksandokuza ulaşabileceğini" belirtir. **2-** Hadiste bir ifade müşkil bulunmuştur. Kıyamette çocukların ihtiyarlayacağı, hamile kadınların çocuk düşüreceği meselesi. Kıyamet günü kadınların hamile olmayacakları, çocukların ihtiyarlamayacağı gözönüne alınırsa ifadenin nasıl bir müşkil ortaya çıkardığı anlaşılır. Hatta bu müşkil sebebiyle bazı müfessirler, bu hadisenin Kıyametten önce olacağını söylemiştir. Fakat Kirmanî bu mütalaaya şu cevabı verir: "Hadisin ifadesi bir korkutma ve temsilden ibarettir." Kirmânî'den önce Nevevî de şunu söylemiştir: "Hadiste ulemâ için iki vecih var: Birine göre şöyle takdir etmek gerekir: Kıyametin hali öyle bir dehşette olacak ki, o esnada eğer kadınlar hâmile olsalardı çocuklarını düşürürlerdi. Netekim Araplar: “Bize öyle bir musibet vurdu ki, coğu ihtiyarlandıracak derecedeydi.”

İkinciye göre: Hadîs, lafzın zahirine göre de anlaşılabilir. Şöyle ki herkes, Kıyamette, nasıl öldü ise öyle diriltilecektir. Bu durumda hamilelik üzere ölenler hamile olarak diriltilecek demektir, çocukken ölenler de çocuk olarak, süt emdirenler süt emdirici olarak diriltilecek demektir. Kıyametin zelzelesi vâki olup, hadiste belirtilen sözün Hz. Adem'e söylendiğini insanlar işitince, onlara hamilenin düşük yapmasına, çocuğun ihtiyarlamasına sebep olan korku çökecek. Bu hâl birinci nefhadan sonra ikinci nefhadan önce olacaktır." 93

بَاس ِح َ ًافْلأ َنيِعْبَس َة نَجْلا ِت مُأ ْنِم َل ِخْدُي ْنأ ِيهب َر ِينَدَع َو :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةمَامُأ ىبأ نعو ـ4 □6444□

فكلاب ةفرغلا «ُةيثحلا»و.يذمرتلا هجرخأ .[ِيهب َر ِتاَيَثَح ْنِم ٍتاَيَثَح َث ٌ َث َو .
ًافلأ َنوُعْبَس ِفْلأ ِهلُك َعَم َو ، َبَاقِع ٌ َو ْمِهْيَلَع

6. (4511)- Ebû Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rabim bana, ümmetimden yetmişbin kişiyi hesab ve ceza olmaksızın cennete koymayı vaadetti. Her bin ile birlikte yetmişbin ve Rabbimin avucuyla üç avuç daha." [Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme 13, (2439); İbnu Mâce, Zühd 34, (4286).] 94

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî burada verilen sayının hakikat olabileceği gibi, kesretten kinaye de olabileceğini söyler. Zerkeşî'ye göre, "üç avuç" ibaresi yetmişe atıf olursa, bir defa olmak üzere üç avuç miktarını ifade etmektedir. Her bin ile birlikte yetmiş bin'e atıf olursa, yetmiş kere üç avuç manasına gelmektedir. 95

ريِسَي ُهُض ْرَع َة نَجْلا ُهْنِم َنوُلُخْدَي ِبذ لا ِت مُأ ُباَب :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
َلاق امهْنَع ُهاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نعو ـ4 □6444□

با َوْب‘ا ِرِئاَس يف ِسا نلا ُءا َك َرُش ْمُه َو ،ُلو ُزُت ْمُهِبكاَنَم َداَكَت ىهتَح ِهْيَلَع□].
َنوُطَغاَضَتَي ْمُه نإ مُث ،ًاثَث ُدِهوَجُمْلا ُع ِرْسُمْلا ُّد ِجُمْلا ُبِكا رلا

نيزر ةدايز ْن ِم َوُهف ،خلإ ...ساهنلا ُءاكرُش مهو :هلوق ىوس يذمرتلا هجرخأ .

7. (4512)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: 91 Bu kısım ayetten muktebestir (Hacc 2). Birine göre şöyle takdir etmek gerekir: Kıyametin hali öyle bir dehşette olacak ki, o esnada

eğer kadınlar hamile olsalardı çocuklarını düşürürlerdi. Nitekim Araplar: □ديل َوْلا ُهْنِم ُبِشُي
92 رَمَا أَنباَصَا İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/71-72. 93 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/72-73.

"Ümmetimin cennete gireceği kapının genişliği, iyi bir atlının üç gün (veya yıl) yürüme mesafesidir. Onlar (cennet ehli) kapıdan girerken sıkışırlar da omuzları ezilecek hale gelir. Mü'minler diğer kapılarda insanlarla ortakdırlar." [Tirmizî, Cennet 14, (2551).][96]

AÇIKLAMA:

Alimler, burada geçen "üç" sayısını da mübalağaya hamletmenin daha muvafık olacağını belirtmişlerdir. Dolayısıyla "gün" yerine "yıl"la kayıtlamak da caizdir. Çünkü bir başka rivayette, "Cennetin kapı kanatlarının genişliği kırk yıl yürüme mesafesi" olarak ifade edilmiştir. [97]

نوُعَب ْرأ َو ،ة مُا ِهِذه ْنِم َنوُناَمَث ،ٍهفَص ُةَئاِم َو َنو ُرْشِع ِة نَجْلا ُلْهأ] :هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر َةَدْي َرُب ْنَع ىرْخُأ يف يذمرتِلِلو ـ4 □6444□

ماحدزا «طغاضتلا».[ِمَمُا ِرِئاَس ْنِم .

8. (4513)- Tirmizî'nin bir diğer rivayetine Büreyde (radıyallahu anh) (Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü) nakleder: "Cennet ehli yüz yirmi saftır. Bunlardan seksen safı bu ümmetten, kırk safı da diğer ümmetlerdendir." [Tirmizî, Cennet 13, (2549).] [98]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Muhammed ümmetinin çokluğunu ifade etmektedir ki, verilen rakamlara göre cennet ehlinin üçte ikisine tekabül etmektedir. Tîbî der ki: "Bu hadisle Resûlullah'tan varid olan: "Ruhumu kabza-i tasarrufunda tutan Zât-ı Zülcelal'e yemin olsun, cennet ehlinin dörtte biri olmanızı ümid ederim" demişti. (Biz az bularak) tekbir getirdik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ehl-i Cennetin üçte biri olmanızı ümid ederim" dedi. Biz yine tekbir getirdik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cennet ehlinin yarısı olmanızı ümid ederim" dedi" hadisi arasındaki ihtilaf nasıl giderilir? dersen şunu söyleriz: "Resûlullah'a ikramen sayı yönüyle kırk safa eşit olan seksen saf olması ve dörtte bir ve üçte bire galebe çalması gibi yarıya da galebe çalması muhtemeldir." Şeyh Abdullah merhum Lemeât'da demiştir ki: "Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cennet ehlinin yarısı olmanızı ümid ederim" hadisine münafi değildir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümit şeklinde ifade ettiği temennisini Cenab-ı Hakk'ın kabul edip, ümmetin sayısını artırıp neticeyi Resûlullah'a müjdelemiş olması muhtemeldir." Tîbî'nin "Kırk safa eşit seksen saf olması muhtemeldir" sözü uzak bir te'vildir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Cennet ehli yüzyirmi saftır" hadisinin zahirine göre bu safların aralarında tesâvî (eşitlik) olması gereğini ifade eder.[99]

وأ ًاهيِدوُهَي َرا نلا ُهَناَكَم ُ هاللّ َلَخْدا إ مِلْسُم لُج َر ُتوُمَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
□6446□ 4ـ نعو ىبأ سوُم َر ىِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق

ملسم هجرخأ .[ًاهيِنا َرْصَن .

9. (4514)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman bir kimse öldü mü, Allah ona bedel bir yahudi veya hıristiyanı cehenneme koyar." [Müslim, Tevbe 50, (2767).] [100]

AÇIKLAMA:

Bu hadis ilk nazarda "Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez" (En'âm 164) ayetine muhalif gözükmektedir. Rivayetin uzun olan aslında Ömer İbnu Abdilaziz'in bu hadisi işitince, kendisine rivayet eden Ebû Bürde'ye, onu babasının Resûlullah'tan işittiğine dair üç sefer yemin ettirmiş olduğunun tasrih edilmesi mânidardır.

Şarihler, buradaki yüklemenin mecaz olduğunu söylemişlerdir. Yahudi ve hıristiyanların üzerlerine yüklenecek günah müslümanlarınki değil, kendilerininkidir. Bu günah da küfür ve zulümlerinden gelmektedir. Bu hususu anlamada, hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhine bakalım: "Kıyamet gününde müslümanlardan birtakım kimseler dağlar kadar günahlarla gelecekler. Fakat Allah onların bu günahlarını bağışlayacak ve -zannıma göre- yahudilerle hıristiyanların üzerine yükleyecektir."

Burada yahudi ve hıristiyan milletlerinin çeşitli entrikalarla müslümanları idlâl edip günahların her çeşidine attırdıklarını düşünmek gerek. İslâm âlemi asırlardır, onların tasallutu altındadır. Dâhildeki bir kısım fitne ve fesad komitelerinin gerilerinde onların destekleri, teşvik ve tahrikleri, teşkilatları ve sermayeleri vardır. Onların

---

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74. [97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74. [98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74. doğrudan veya dolaylı olarak bizzat kendilerinin veya satın aldıkları uşakları olan uzantılarının içki, kumar, müstehcen neşriyat ant-i İslam propagandalarla hazırladıkları bozuk ve mütefessih zeminde iman ve İslamına rağmen nice müslümanlar had ve hesaba gelmeyen günahlara, masiyetlere, gayr-i İslamî yaşayışa itiliyorlar.

□سلاَ بُب لِعاَفْلاَك sırrınca, □نَم ْنَس نُس ةً ئِهيَس ة fehvasınca, bu mü'minlerin günahları bir mislince onlara gitmektedir. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), mü'min olarak kabre girenlere, Cenâb-ı Hakk'ın mağfiretini pek çok hadisleriyle müjdeler. Âyet-i kerîmelerde de Allah'ın mü'minlere karşı rahim olduğu belirtilir. Şu halde sadedinde olduğumuz hadisten, yahudi ve hıristiyanların hile ve iğfalatıyla günaha itilen müslümanların çoklukla affedileceği, günahlarının bir misli, sebep olanların sırtında kalacağı ifade edilmiş olmaktadır. Hadisi böyle anlamadığımız takdirde, haklı olarak ىَرْخُأ َر وَ ٌ تَرِر ُو َزا ِر َ ة زِو ْayetiyle müteârız bularak hakikatını 101 görmekte zorluk çekebiliriz.

؟بَأي ْنَم :اوُلاَقف .بَبأ ْنَم إ َة نَجْلا َنوُلُخْدَي بِت مُأ لُك :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
□6444□ 44ـ لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بىأ نعو

يراخبلا هجرخأ .[بَبأ ْدَقَف بِناَصَع ْنَم َو ،َة نَجْلا َلَخَد بِنعاَطأ ْنَم :َلاَق .

10. (4515)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İmtina edenler hariç, bütün ümmetim cennete girecektir!" buyurmuşlardı. "İmtina edenler de kim?" dediler.

"Kim bana itaat ederse cennete girer, kim asi olur (itaat etmezse) o imtina etmiş demektir!" buyurdular." [Buharî, İ'tisam 2.]102

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cennete girecekleri, "bütün ümmet" dedikten sonra, "imtina edenler hariç" diye kayıt koyuyor. Ancak, ister istemez cennete girmeyi kim istemez, kim bundan imtina eder, kaçınır? sorusu akla gelir. Bu sebeple ashab sormuştur: "Kim bu imtina edenler?"

Resûlullah'ın verdiği cevaptan, cennete girmekten imtinanın mecaz olduğunu, asıl maksadın, sünnete uymaktan imtina olduğunu anlamaktayız. Nitekim Resûlullah "Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, bana isyan eden de Allah'a isyan etmiş olur" buyurarak, sünnetine isyan etmenin nereye varacağını, ne manaya geleceğini daha açık bir üslubla beyan etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve Hakim'in bir tahricinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Develer gibi kaçıp imtina edenler dışında, herkes mutlaka cennete girecektir" buyurarak, sünnete uymamakta ısrar edenlerin cennete giremeyeceklerini vurgulamıştır.

Bu hadiste kâfirler mevzubahis değildir, zira kafir asla cennete girmeyecektir. Müslüman mevzubahis ise, murad, ilk girenlerle girmeyecek demektir, günahların cezasını çekerek temizlendikten sonra girecektir. Allah dilediği mü'mini günahına rağmen bağışlar ve ilk girenlerle cennetine koyar. 103

وُعْدَي َ ْنأ :ٍل ّخ ِث َّث ْنِم ُ هاللّ ُمُك َراَجأ ْدَق :# ِ هاللّ َلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ى ِرَعْش'ا ٍكِلاَم بِأ ْنَع َو ـ44 □6444ـ دواد وبأ هجرخأ .[ٍةَل ّ َض
ىلَع اوُعِم َتْجَت َ ْنأو ،هقَحْلا ِلْهأ ىلَع ِلطاَبْلا َلْها ىلاعَت ُ هاللّ َرِهْظُي َ ْنأ َو ،اًعيِمَج
اوُكِلْهُتَف ْمُكُّيِبَن ْمُكْيَل َع

.

11. (4516)- Ebû Malik el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah sizi üç hasletten himaye etti: "Hepinizi helak edecek olan peygamberinizin bedduasından, batıl ehlinin hak ehline (nurunu söndürecek kesin) bir galebesinden, dalalet üzerine birleşmenizden." [Ebû Davud, Fiten 1, (4253).]104

ا يف باَذَع اَهْيَلَع َسْيَل ةَموُح ْرَم ة مُأ ِبت مُأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]Œ؛ة َر ِخ
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم ِبأ نعو ـ44 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .[ُلْتَقْلا َو ُل ِز ّ زلا َو ُنَتِفْلا اَيْنُّدلا يف اَهُباَذَع.

12. (4517)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu ümmetim rahmete mazhar olmuş bir ümmettir. Ahirette azaba maruz kalmayacaktır. Onun azabı dünyadadır: Fitneler, zelzeleler ve katl." [Ebû Davud, Fiten, (4277).]105

AÇIKLAMA:

[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/75-76. [102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/76. [103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/76-77.

1- "Şu ümmetim" diye kayıtlaması kendi devrindeki ümmetin yani sahabelerin kastedilmiş olması esastır. Ancak, hükmün bütün ümmete teşmili de muhtemeldir.

2- Ümmet-i merhum, rahmet mazhar olan ümmet demektir. Muhammed ümmetinin ümmet-i merhume oluşu birkaç noktadan tezahür eder: * Ziyade bir rahmet mazhardır.

* Nimet onda tamamlanmıştır.

* Daha önceki ümmetlere yükletilmiş olan ağır teklifler hafifletilmiştir. Tevbede nefsin katli yoktur, zekat olarak malın dörtte biri değil kırkta biri verilmektedir. Temizlik için necaset bulaşan yer kesilip atılmaz yıkanması yeterlidir.

3- Ahirette azabın olmaması, kafirlerin maruz kalacağı şekilde bir azabın olmaması ile ifade edilmiştir. Sözgelimi ebedi azab yoktur, vücudun tamamına azab yoktur, nitekim abdest uzuvlarının azab görmeyeceği hadislerde gelmiştir." Aliyyü'l-Kari, Mirkatta: "Ümmetin çoğu, günahlarından dünyada temizlenir, sıkıntılar, hastalıklar, çeşitli bela ve musibetler onların günahlarını temizler. Nitekim bu husus ayetle sabittir." "...Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görür..." (Nisa 123) der.

4- Günahlarından dolayı dünyada ceza da bir rahmettir, çünkü, dünyevi ceza ahirettekine nazaran pek hafif kalır. Üstelik bu cezalar çeşitli şekilde tezahür eden musibetlerdir. Hastalıklar, maddi sıkıntılar, belalar, birbirleriyle olan kavgalar. Münavî: "Daha önceki ümmetlerin cezalandırılmasında esas adalet ve rububiyet olmuştur. Bu ümmette ise fazl ve cûd-u ilahidir" der. Aliyyu'l-Kari bu hadisin büyük günah işlememiş olanlara has olma ihtimalinden de bahseder ve hatta daha has bir cemaate işaret edilmiş olabileceğini, bu cemaatin de Ashab'tan cennetlik olmakla haklarında şehadet vaki olanlar cemaati, yahut da "Allah'a şirk koşanlar dışında, dilediklerini affeder" (Nisa 48) ayetinde belirtilen meşîet-i ilahiyeye mazhar olanlar cemaatinin kastedilmiş olabileceğini söyler. Bazı alimler, Resûlullah'ın büyük ve hatta küçük günah işleyenlerin ceza göreceğini beyan eden hadisleri nazar-ı dikkate alarak bu hadisin mutlak bir üslubla kimsenin azab görmeyeceğini ifade etmesini müşkil olarak değerlendirmiştir. Bu görüş: "Ümmetten murad Resûlullah'ın emirlerini tam olarak yapıp yasaklarından tam olarak kaçan" diye tevil yapılarak cevaplandırılmıştır. Tîbî merhum da: "Bu hadisin, Muhammed ümmetinin medhini ve bu ümmetin diğer ümmetler arasında Allah'ın inayet ve rahmetine mazhar olmadaki hususiyetini, dünyada bir diken batmasına kadar maruz kaldığı her musibetin günahlarına kefaret olduğunu, Allah'ın bunlarla ahirete intikal eden bir günahını affettiğini, bu hususiyetlerin diğer ümmetlerde bulunmadığını, ümmetin merhume olarak tavsifinin bu söylenenleri teyid ettiğini" söyler ve islam ümmetinin mazhar olduğu bu hususi fazlın "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır, onu, emir ve yasaklarımıza karşı gelmekten sakınan, zekatlarını veren ve ayetlerimize iman edenlere nasib edeceğim. O kimseler ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de vasıflarını yazılı buldukları ümmi peygamber olan Resûlullah'a uyarlar..." (Araf 156-157) ayetinde dile getirildiğini belirtir. Aliyyu'l-Kari, bu nakilleri yaptıktan sonra bütün bu açıklamalara rağmen hadisteki "İşkal"in kalkmadığını söyler ve hadiste asıl söylenmek istenen şeyin bu ümmetten de bir grubun ahirette ceza çekeceğini, ancak cezadan sonra gerek şefaat ve gerekse afv-ı ilahi ile cehennemden çıkacaklarını belirtmek olduğuna dikkat çeker. Hadis üzerinde başkaca mütalaalar da yapılmıştır, kısa kesiyoruz. 106

اَم َو ،ْم ِهيِف َتْنأو ْمُهَبِهذَعُيِل ُ هاللّ َناَك اَم َو ؛ِبت ُم ِنْيَناَمأ يلَع ُ هاللّ َل َزْنأ :# ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ44 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا َراَفْغِتْس“ا ،ْمهيِف ُتْك َرَت ُتْيَضَم اَذإف . .
َنورِفْغَتْسَي ْمُه َو ْمُهَبِهذَعُم ُ هاللّ َناَك

13. (4518)- Yine Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala Hazretleri (şu ayetle) ümmetim için bana iki eman indirdi: 1) Sen aralarında olduğun müddetçe Allah onlara (umumi bir) azab vermeyecektir. 2) Onlar istiğfarda bulundukları müddetçe, Allah onlara azab vermeyecektir" (Enfal 33). Ben aralarından ayrıldım mı, (Allah'ın azabını önleyecek ikinci eman olan) istiğfarı Kıyamete kadar aralarında bırakıyorum." [Tirmizî, Tefsir, Enfal (3082).] 107

AÇIKLAMA:

Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ayeti açıklıyor. Bir önceki ayet nazar-ı dikkate alınınca, muhatabın Mekkeli müşrikler olduğu görülür. Çünkü sadedinde olduğumuz ayet, onların önceki ayette belirtilen bir taleplerine cevap vermektedir. Taleb şu: "Ey Allahımız, eğer bu Kur'an senin katından gelmiş olan hak bir kitap ise, üzerimize gökten taş yağdır veya bize acı bir azap getir" (32. ayet) Resûlullah, Mekke müşriklerine verilen cevabın, ümmeti için Kıyamete kadar muteber olduğunu, ümmeti, günahlarına tevbe ettiği müddetçe Allah'ın azab göndermeyeceğini müjdeliyor. 108

106 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/78-79.

نْيَتْعك َر ِهيِف َعَك َرَف َةَيِواَعُم ِنَب َد ِجْسَم #ِ هاللّ ُلوُس َر َلَخَد] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ِهيبأ نع دعس ِنْب رماع نعو ـ46 □6444ـ ِبت مُأ َكِلْهُي َ ْنأ ُهُتْلأَس
. ًةَد ِحا َو ِبن َعَنَم َو ِنْيَنْثا ِبناَطْعأَف ،ًاثَث ِهب َر ُتْلأَس :َلاَقف .اَنْيَلاِ َف َرَصْنا مُث
،ًيِوَط ُه ب َر اَعَد َو ُهَعَم اَنْي لَص َو هجرخأ .[اَهيِنَعْنَمَف ُمُهَنْيَب ْمُهَسأَبِ َلَعْجَي َ
ْنأ ُهُتْلأَس َو اَهيِناَطْعأَف ِق َرَغلاِب ِبت مُأ َكِلْهُي َ ْنأ ُهُتْلأَس َو .اَهيِناَطْعأَف ِةَماَع
ٍةَنَسِب

طحقلاو بدجلا « ُةَن سلا».ملسم .

14. (4519)- Amir İbnu Sa'd babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beni Muaviye Mescidine girdi. Orada iki rek'at namaz kıldı, biz de onunla berber kıldık. Sonra Rabbine uzun uzun dua etti. Sonra yanımıza döndü. Dedi ki: "Rabbimden üç şey taleb ettim. İkisini verdi, birini geri çevirdi: Rabbimden ümmetimi umumi bir kıtlıkla helak etmemesini talep ettim, bunu bana verdi. Ümemtimi suda boğulma suretiyle helak etmemesini diledim, bana bunu da verdi. Ümmetimin kendi aralardında savaşmamalarını da talep etmiştim, bu geri çevrildi." [Müslim, Fiten 20, (2890).]109

نَم ْمُهِنم َو ،ِسا نلا َنِم ِماَئِفْلا يف ُعَفْشَي ْنَم ِبت مُأ ْنِم نإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ديعس بأ نعو ـ44 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[َة نَجلا اوُلُخْدَي يهتَح ِد ِحا َوْلا يف ُعَفْشَي ْنَم ْمُهِنم َو .
،ةَبْصُعْلا يف ُعَفْشَي ْنَم ْمُهِنم َو ،ةَليِبَقْلا يف ُعَفْشَي

15. (4520)- Ebû Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden (alim, şehid, salih) bazıları var; bir(çok kabilelere şamil bir) cemaate şefaat eder, bazıları var bir kabileye şefaat eder; bazıları var bir bölüğe şefaat eder; bazıları da tek bir ferde şefaat eder ve cennete girmelerini sağlar." [Tirmizî, Kıyâmet 11, (2442).]110

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadisleriyle, şefaatin hak olduğunu ifade buyurmaktan başka, bunun peygamerlere has bir hususiyet olmayıp, bu ümmetten herkese böyle bir imtiyaz verildiğine dikkat çekiyor. **2-** Ümmete verilen şefaat yetkisi, kişinin manevi ağırlığıyla paralellik taşımaktadır.Şefaati birçok kabilenin kurtuluşunu vesile olan yüce şahıslar olduğu gibi, ancak bir kişiyi kurtarabilen şahıslar da vardır. Hadiste bu tedrice en yüceden başlamak suretiyle yer verilmektedir.

3- Cenette girecekler hususunda iki tevil yapılmıştır. **1)** Şefaate mazhar olanlar cennete girinceye kadar şefaat ederler. **2)** 111 Bütün ümmet cennete girinceye kadar şefaat ederler.

ةَب ْرَش ُهاَقَس ْدَق ٍلُج َرِب ُّرُمَيَف ِرا نلا ىلا ٍلُج َرِب ُرَمْؤُيَل ُه نإ َو ،ِبت مُأ ْنِم□
ِرِئاَبَك ْلا ِلْهأ يف ِبَتعاَفَش اَم نإ َو] :نيزر داز و ـ44 □6444□

ُهف ِرْعَيَف ٍإَمَظ ىلَع ٍءاَم□

هجرخأ .[ِة نَجْلا ىلا ِرا نلا َنِم د َرُيَف ُهَل َعَفْشَيَف .ُه ُف ِرْعَيَف ؟اَذَك َو اَذَك َم
ْوَي ءاَمْلا َكُتْيَقَس اَنأ ُتْسَلأ ؟ َتْنأ ْنَم : ُلوُقَيَف ؟ىل ُعَفْشَت َأ : ُلوُقَيَف

يذمرتلا .

16. (4521)- Rezin şunu ilave etmiştir: "Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir. Bir adamın ateşe atılması için emir verilir. Giderken, (dünyada) susadığı zaman su vermiş olduğu adama rastlar, onu tanır ve ona: "Benim için şefaat etmeyecek misin?" der. Adam: "Sen de kimsin?" diye sorunca:

"Ben sana falan gün su içirmedim mi?" der. Öbürü bunu tanır ve (Allah nezdinde) onun lehinde şefaatte bulunur. Adam da böylece geri çevrilir ve cennete gider." [Tirmizî, Kıyamet 11, (2437).] 112

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin ilk cümlesi yani: "Şefatim, ümmetimden büyük günahlar işleyenler içindir" kısmı Tirmizî'de ve ayrıca Ebû Dâvud'da da [Sünnet, 23, (4739)] gelmiştir. Hadisin geri kısmı bu kaynaklarda mevcut değildir. **2-** Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:

"Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir" buyurmuş olması, izah gerektiren bir durum ortaya koymaktadır. Zira başka rivayetlerde gelen bazı beyanlara teâruz arzetmektedir. Münavi merhumdan bazı açıklamalar kaydediyoruz:

109 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/80-81. 110 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/81.

* Hadiste geçen "şefaat"ten murad: Allah'ın Resûlullah'a verdiği ve vaadettiği şefaat olup, Kıyamet günü kullanmak üzere saklamaktadır.

* "Büyük günah sahibi" ile, işlediği kebireler sebebiyle cehennem kendisine vacib ve kesin hâle gelmiş büyük günah sahipleri kastedilmektedir.

* Hadiste büyük günah işleyenlere şefaatin vaadedimesi "Allah, mü'min kimseyi katleden hakkındaki şefaatimi kabul etmedi" şeklinde gelen hadîse münafi değildir. Çünkü burada mü'minin öldürülmesini helal addeden kastedilmiştir veya bu hadisten asıl maksad o fiilden zecr ve tenfîr etmektir. Hakîmu't-Tirmizî müttaki ve verâ sahiplerine, istikametleri doğru olanlara, kurtuluşları için hayatta iken gönderdikleri hayırlı amellerin kafi geleceğini, ahirette onlara kavuşacaklarını söyler. Ancak, onlar da derecelerinin yükselmesi suretinde şefaatten istifade edeceklerdir.113

3- ŞEFAAT HAKTIR: Eskiden beri şefaat mevzuu münakaşa edilmiştir. Bazı sapık fırkalar herhangi bir şer'î delile dayanmadan, şahsî te'villerle şefaati inkar cihetine gitmişlerdir. Ehl-i Sünnet ülemâsı şefaatın hak olduğunda ittifak eder. Bu polemik mevzuu üzerine Nevevî, Kâdı İyaz'dan şu açıklamayı kaydeder: "Ehl-i Sünnet'e göre şefaat aklen câizdir. Nakli deliller açısından da vacibtir, çünkü "O gün Rahmân'ın izin verip sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez" (Tâhâ 109) âyeti ile "Allah'ın razı olduğu kimseden başkasına şefaat edemezler.." (Enbiya 28) âyeti ve emsali âyetler açık bir surette şefaatten bahsetmektedir. Ayrıca Resûlullah da pek çok hadiste şefaatten bahsetmiş, haber vermiştir. Ahirette günahkâr müslümanlar hakkında şefaatin sıhhati hususunda gelen rivayetlerin toplamı tevatür derecesine ulaşır. Selef-i Salih ve ondan sonra gelen ehl-i sünnet ülemâsı bu hususta icma etmiştir. Ancak Mutezile'den bazıları ile Hâricîler şefaati inkar etmiştir. Onlar günahkârların cehennemde ebedî kalacakları görüşündedirler. Bu hükme giderken "Onlara şefaat edicilerin şefaati fayda vermez" (Müdderissir 48) "Artık zalimler için ne bir candan dost vardır, ne de sözü dinlenir bir şefaatçi" (Mü'min 18) gibi âyetlerle ihticac etmişlerdir. Halbuki bu âyetler kâfirler hakkındadır. Onların, şefaat hadislerini derecelerin ziyadeleşmesi ile te'vil etmeleri bâtıldır. Hadislerin elfazı, onların görüşlerinin bâtıl olduğu ve kendilerine ateş vacib olanların şefaatte ateşten çıkarılacağı hususunda pek sarihtir." Kâdı İyaz bu açıklamadan sonra şefaatin beş kısım olduğunu belirtir: **1)** Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has olan şefaat: Bu, Kıyamet günü Mevkif denen hesap bekleme yerinin korkusuna karşı rahatlama ve hesabın te'ciline müessir olan şefaat. **2)** Birkısım mü'minlerin hesap görmeden cennete girmelerinde müessir olan şefaat. Bu da Resûlullah'a verilen bir şefaat yetkisidir.

3) Ateşe girmeleri vacib olanlara karşı şefaat. Bu şefaatı Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) ve bir de Cenab-ı Hakk'ın dilediği kimseler yapacaktır.

4) Günahkârlardan cehenneme girenler hakkındaki şefaat. Bunların, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın meleklerin, mü'min kardeşlerinin şefaatiyleateşten çıkacaklarına dair hadisler gelmiştir. Sonra Allah, Lâilahe illallah diyen herkesi cehennemden çıkaracaktır, bu hususta da hadis gelmiş, "Cehennemde sadece kâfirler kalır" diye haber vermiştir.

5) Cennete gidenlerin cennetteki dereclerinin yükselmesi için şefaat. **4-** Şefaatle ilgili birkaç hadis: "Ebû'd-Derdâ'ya rağmen, ümmetimden günâhkarlara şefaatim olacaktır. Onlar zâni de olsa, hırsız da olsa."

"Ümmetimden Ehl-i Beytimi sevenlere şefaatim vardır."

"Ashabıma kötü söz sarfedenler dışında, herkese şefaatim mübahtır."

"Kıyâmet günü şefaatim haktır. Kim şefaatime inanmazsa ona layık olmaz." 114

هجرخأ .[ُهُل وأ ْما زْيَخ ُه ُر ِخآ ى َرْدُي َ ِرَطَمْلا ُلْثِم ِيت مُأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :َلاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ ْنَع َو ـ44 □ 6444□

هححصو يذمرتلا .

17. (4522)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim yağmur gibidir, evveli mi, ahiri mi daha hayırlıdır bilinemez." [Tirmizî, Emsâl 6, (2873).]115

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ümmeti yağmura benzeterek, ilk asır müslamanları mı, yoksa Kıyamete yakın gelecek olanlar mı daha hayırlı bilinemez buyurmaktadır. Yani arkadan gelenlerin de hayırlı olacağını belirtmektedir. Türbüştî der ki: "Bu hadis, ilk asırda gelenlerin, sonradan gelenlere efdaliyeti hususunda tereddüde hamledilmemelidir. Zira, ilk asrın sonradan gelenlere efdal olduğu hususu hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde beyan edilmiştir. Sonra takib eden iki nesil daha tafdil edilmiştir. Dördüncü nesilde râvi şüpheye düşmüştür. Övülen evvelkilerden murad da İslâm'ın yayılması ve hakikatın küfre karşı korunmasında hizmeti geçenlerdir." Bu hususta el-Kâdi de şu izahı yapar: "Hayırlı oluşta, ümmetin hangi neslinin öne geçtiği hususunun bilinmediği söylemedeki asıl maksad, nesiller arasında farklılığın olmadığını söylemektir, tıpkı şu âyette olduğu gibi: "...Sen de ki: "Göklerde ve yerde Allah'ın bilmediği bir şeyi mi O'na bildiriyorsunuz?" Allah onların ortak koştuğu şeylerden münezzeh ve yücedir" (Yunus 18). Yani ârz ve semavatta olmayan bir şeyi mi Allah'a bildiriyorsunuz? demektir. Sanki: "Eğer olsaydı bilirdi, çünkü olan bir şey ondan gizli kalmaz" demektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ümmetinden her tabaka, hayırlı olmayı gerektiren ayrı bir hususiyete sahip oduğu için bu hususî fazilette hangisinin önde olduğunu bilemediğini söylüyor. Tıpkı yağmurda olduğu gibi: Her yağmur nöbeti, bitkilerin neşv-ü nemâsında faydalıdır. Bunu inkar edip faydasızlığını söylemek mümkün değildir. Bunun gibi ümmetin evvelkileri, gördükleri mucizelerle iman ettiler ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın davetini imanla icabetle kabul ettiler. Sondakiler ise kendilerine gelen mütevâtir âyetlerle gaybî olarak (görmeden) iman ettiler ve kendiliklerinden iyilikle ittiba ettiler. Keza öncekiler şeriatı tesis ve genişletmek için çalıştılar, sonrakiler ise, imkânlarını, şeriatın telhis ve tecrîdi yolunda harcadılar, ömürlerini takrîr ve te'kidi için tükettiler. Hepsinin (evvelkiler ve âhirkiler) günahları mağfurdur, gayretleri meşkûrdur, ecirleri boldur." (el-Kâdî'nin açıklaması bitti.) Tîbî der ki: "Ümmetin yağmurla temsili, hidayet ve ilimle olur. Tıpkı yağmurun hidayet ve ilimle temsil edilmesi gibidir. Böylece, yağmura teşbih edilen bu ümmet, bazısı mükemmel, kâmil alimlerle kendi dışındakilere karşı hususiyet arzeder. Bu açıklama, hadiste geçen "hayır'dan muradın "faydalı"lık olduğunu gösterir. Bundan fazilette eşitlik olduğu mânası çıkmaz. (Yani her nesil faydalı olmuştur, bu yönden hangisi daha faydalı oldu denemiyebilir.) Eğer "hayırlılık" meselesinin kastedildiğine

---

113 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/82-83.

hükmedilecek olsa, asıl muradın şu olduğu söylenir: Bu ümmetin tamamı, -geçenleriyle, gelecekleriyle, evvelkileriyle, sondakileriyle- hayırlıdır, her nesli birbiriyle kaynaşıp bir bütün ortaya koymuştur, tıpkı başı neresi olduğu bilinemeyen dökme bir halka halini, örülmüş bir bina vaziyetini almıştır. Bu sözün üslubuna uygun olarak Enmâriye der ki: "Onlar mükemmel olan", ucu bilinemeyen dökme bir halka gibidirler. Şairin şu sözü de bu mânaya telmihte bulunur: "Kabilelerden hayırlı olanı bir tanedir, Benî Hanîfe'den herkes hayırlıdır."

Hülasa: Ümmet hayırlılıkta birbiriyle yekvücut haldedir. Öyle ki, hangisinin daha hayırlı olduğu mübhemdir, aralarında bir tefrik mümkün değildir. Nefsülemirde biri diğerinden şayet efdal ise, bu, çok kapalı bir üslubla 116 beyan edilmiştir ve hangisinin efdal olduğunu bilmek zordur."

مُه َو ِ هاللّ ُرْمأ ْمُهَيِتأَي يهتَح َني ِرِهاَظ ِت مأ ْنِم ساَن ُلاَزَي َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َريِغُمْلا نعو ـ44 □6444□

مْلِعْلا َلْهأ ْمُهو :يراخبلا َلاق.ناخيشلا هجرخأ .[َنو ُرِهاَظ□ .

18. (4523)- Hz. Muğire (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden bir grup, (hak üzerine) gâlip olmaktan hiç geri kalmaz. Allah'ın emri (Kıyamet) gelince de onlar galibtir." [Buhârî, İ'tisâm 10, Menâkıb 27, Tevhid 29; Müslim, İmâret 171, (1921).] Buhârî: "Bu grup, âlimlerdir" demiştir.117

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, müslaman ümmetin, Kıyamete kadar düşmanın kesin bir zaferiyle mağlup düşmeyeceği müjdesini vermektedir. Kısmen mağlub duruma düşse bile, en azından diğer bir kısmın, bir zümrenin (bir bölgenin) daima İslâm üzere, galib olarak varlığını Kıyamete kadar devam ettireceğini müjdelemektedir. Bu paralelde gelen hadisler bazı farklı ziyadeler ihtiva eder: "...Onlara yardım kesenler onlara zarar veremezler, onlar bu halde iken Allah'ın emri (kıyamet) gelir."

"...Onlar hak için, galibâne kıyamete kadar savaşırlar."

"Bu din ilelebet ayakta kalacaktır. Bir grup müslüman, onun için Kıyamet kopuncaya kadar savaşmaya devam edecektir."

"Ümmetimden bir grup Allah'ın emri üzerine savaşmaya devam eder. Bunlar düşmanlarına galiptirler. Muhalifleri onlara zarar veremez, bu hal Kıyamete kadar devam eder."Bu hadisler "Kıyamet insanların şerîrleri üzerine kopacaktır." hadisi ile zıdlık arzederse de alimler: "Allah'ın emrinin gelmesi'nden muradın: Mü'minlerden bâki kalanların ruhlarının Şam cihetinden esecek bir rüzgârla kabzedilmesi, geriye sadece kâfirlerin kalması, onların tepesine de Kıyametin kopması" diye te'vil yaparlar. Bu hadise ise, güneşin batıdan doğmasından, Dabbetu'l-arz ve diğer büyük âlemetlerin zuhurundan sonra vukua gelecektir.118 Hemen kaydedelim ki Kıyametle ilgili büyük alametler, bir rivayete göre altı, diğer bir rivayete göre sekiz ay içerisinde olup bitecektir. 119

ُ عَنْه :قال]قَالَ رَ سُولُ اللّه ِ#: َ يَزَ لاُ أهْلُ الْغَرْ بِ ظَاهِرِينَ علَى الْحَقَهِ حَتَهى
وَ عَنْ سعد بن أبِ وقهاصٍ رَ ضِ يَ اللّه ـ44 □6446□

مسلم أخرجه .[السا عَةُ تَقُومَ .

19. (4524)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ehl-i garb hak üzere galib olmaya, kıyamet kopuncaya kadar devam ederler." [Müslim, İmâret 177, (1925).] 120

AÇIKLAMA:

Bu hadiste geçen Ehl-i garb'ın kimler olduğu hususunda âlimler farklı tahminler ileri sürmüşlerdi: * Ali İbnu'l-Medinî'ye göre bunlar Araplardır. Garb'tan maksad iri kova'dır. Araplar çoğunlukla bunu kullandıkları için onlar, hadiste ehl-i garb olarak tesmiye edilmiştir. * Hz. Mu'az: "Şam'da yaşayanlar" der.

* el-Kâdî: Ehl-i Garbtan murad'ın şiddet ve sertlik ehli olduğunu söyleyenler oldu" der. * Bazıları: "Bu tabirle, arzın batısı kastedilmiştir" demiştir. * Bazıları: "Şam'da ve hatta Beytu'l-Makdis'te yaşayanlar" demiştir. * 121 "Onlar Şam ve gerisinde yaşayanlardır" diyen de olmuştur.

و . فِيكُمْ خَيْرَ ٌ فِ الشام أهْلُ فَسَدَ إذَا # ِ اللّه رَسُولُ قَالَ]قال: عَنْهُ □ □□
اللّه : هم أصحاب ـ6444□ 44ـ وعن معاوية بن قرُة عن أبيه رَ ضِ يَ اللّه
يَنَ َ يَضُرُّ هُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ حَتى تَقُومَ السا عَةُ]. قال علي بن المدني رحمه
يَزَ لاُ طَائِفَة مِنْ أمُ تِي مَنْصُورِ ِ

يذمرتلا هجرخأ ،ثيدحلا .

20. (4525)- Muâviye İbnu Kurre, babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şam (Suriye) halkı fesada uğradımı artık (orada) sizin için hayır yoktur. Ümmetimden bir grup, Kıyamet kopuncaya kadar mansur (Allah'ın yardımına mazhar) olmaya devam edecek, onları mahrum bırakanlar onlara zarar veremeyecekler."

Ali İbnu'l-Medinî: "Bunlar hadis ashabıdır" demiştir. [Tirmizî, Fiten 27, (2193).] [122]

AÇIKLAMA:

1- Şam'da hayrın olmayışı "Orada ikamet etmenizde" veya "oraya teveccüh etmenizde hayır yoktur" şeklinde tevil edilmiştir.

2- Hadiste geçen mansurin kelimesi "din düşmanlarına galibler olarak" şeklinde anlaşılmıştır. **3-** Buradaki Kıyamet kopması, Kıyametin yaklaşması, bu da mü' minlerin ruhunu kabzedecek olan hoş kokulu bir rüzgarın çıkması olarak izah edilmiştir.

4- Hadisin sonunda Ali İbnu'l-Medinî'nin, Kıyamete kadar kafirlerle muzafferane mücadeleye devam edecek olan cemaatın hadisçiler olduğuna dair yorumu kaydedilmiştir. Bu sözün sahibi Ali İbnu'l-Medinî, hakkında Nesai'nin: "Allah onu hadis için yaratmıştı" dediği, ilel ve hadisi çok iyi bilen meşhur bir muhaddistir. Buhari'nin hocalarındandır. Hocası Süfyan İbnu Uyeyne: "Onun benden öğrendiğinden çok ben ondan öğrendim" demiştir. O Allah'ın yardımına uğrayacak mansur cemaat hakkında, Buhârî "Ehl-i ilim'dir" diye yorumda bulunmuştur. O devirde ehl-i ilim tabiri umumiyetle ehl-i hadis manasında kullanıldığı için Buhârî ile Ali İbnu'l-Medinî'nin aynı şeyi dedikleri de söylenebilir.Ahmed İbnu Hanbel'in de "Bu cemaat ehl-i hadis değilse, başka hangi cemaat olabilir bilemiyorum" dediği rivayet edilir. Kadı İyaz: "

Ahmed İbnu Hanbel, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaa'at ile ehl-i hadisin mezhebine itikad edenleri kastetmiştir" der. Bu cemaat hakkında, Nevevî de şöyle der: "Bu taifenin mü'min gruplar arasında dağılmış olmaları da muhtemeldir. Şecaatle savaşanlar, fukaha, muhaddisler, zahidler, emr-i bi'lma'ruf yapanlar, münkerden nehyedenler ve diğer hayır grupları. Bunların bir arada toplanmaları da gerekmez. Yeryüzünün bütün kıt'alarına dağılmışlardır."

Bazı tamamlayıcı açıklamalar önceki hadiste geçti.[123]

118 Kıyamet alametleri, Kıyametin vukû'u gibi meseleler kitabımızın Kıyamet Bölümünde gelecektir (5004-5056. Hadisler). 119 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/86-87. 120 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/87. 121 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/87-88.

هقَحْلا ىلَع َنوُلِتاَقُي ِبت مُأ ْنِم ةَفِئاَط ُلا َزَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر نْيَصُح ِنْب ِنارْمِع نعو ـ44 □6444□

ةاداعملا « ُةأ َوانملا».دواد وبأ هجرخأ .[َلا ج ْدلا َحيِسَمْلا ْمُه ُر ِخآ َلِتاَقُي ىهتَح .
ْمُهأ َواَن ْنَم ىلَع َنيرِهاَظ

21. (4526)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden bir grup (taife), hak üzerine savaşmaya devam edeceklerdir. Onlar kendilerine meydan okuyanlara karşı muzafferdirler. Öyle ki, bunların sonuncuları Mesih-Deccal'le de savaşırlar." [Ebû Davud, Cihad 4, (2484).] 124

AÇIKLAMA:

Hattabî der ki: "Bu hadiste, cihadın ebediyyen kesilmeyeceğinin beyanı vardır. Bütün imamların adalet ve diyanet sahibi olmayacakları makul ise, demektir ki, küffara karşı zalim imamla da savaşmak vacibtir, tıpkı adalet sahibi imamlarla olduğu gibi. Onların zulmü, cihadda onlara itaati ortadan kaldırmaz, keza diğer maruf olan işlerle ilgili emirlerine de itaat gerekir." 125

د َوَي ،ِيدْعَب َنوُنوُكَي ساَن ًاهبُح ِىل ِيت مُأ ِهدَشأ ْنِم نإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444□

ملسم هجرخأ .[ِهِلاَم َو ِهِلْهأِب ِىنآ َر ْوَل ْمُهُدَحأ .

22. (4527)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim içinde beni en çok sevenlerden bir kısmı benden sonra gelenler arasından olacak: Mallarını ve ailelerini feda pahasına, beni görmeyi arzu edecekler." [Müslim, Cennet (2832).] 126

ِنم َنوُل جَحُم ِدوُجُّسلا َنِم ٌّرُغ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِيت مُأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□

هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رسُب نب ِ هاللّدبع نعو ـ44 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِءوُض ُوْلا .

23. (4528)- Abdullah İbnu Büşr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet gününde, ümmetimin (iki alameti olacak: Biri) secde sebebiyle alnındaki parlaklık, (diğeri de) abdest sebebiyle kollarındaki parlaklıktır." [Tirmizî, Salat 427, (607).] 127

اطرَف ُهَلَعَجَف اَهَلْبَق اَه يِبَن َضَبَق ِة مُأ َةَمْح َر َدا َرأ اَذإ َ هاللّ نإ :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم بأ نعو ـ46 □6444ـ ملسم هجرخأ
.] ُهوُب ذَك َني ِح اَهِك َّهِب ُهَنْيَع رَقأَف ، ُرُظْنَي ٌّيَح َوُه َو اَهَكَلْهأَف ٌّيَح اَه يِبَن َو
اَهَب ذَع ِة مُأ َك َّه َدا َرأ اَذإ َو ،اَهيَدَي َنْيَب ًافلَس َو

.

24. (4529)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir ümmete rahmet diledi mi, peygamberlerini kendilerinden önce kabzeder ve onu ümmete bir öncü ve hazırlayıcı yapar. Bir ümmetin helakini de diledi mi, onları peygamberleri hayatta iken cezalandırır da onun gözünün önünde onları helak eder. Böylece, o ümmetin, inkâr ve tekzibleri sebebiyle- helakleriyle peygamberin içi rahatlar." [Müslim, Fezail 24, (2288).]128

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Kemal, hadiste temas edilen, "peygamberin önceden kabzedilmesi" hadisesinin rahmet olarak tavsifini, o ümmet hakkında cezanın ihmali (geriye bırakılması) ve tehiri olarak açıklar. Bu tehir onlara tevbe, istiğfar için imkan hazırlar. Bu ümmet, peygamberin davetine icabet eden ümmettir. Öbürü ise, peygamberi dinlemediği için cezalandırılan ümmettir. Nuh ve Lut kavmi bu ikinci gruba girer.

Bu hadiste Ümmet-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şerefine dikkat çekilmiş olmaktadır. Çünkü peygamberlerinin sağlığında herhangi bir ceza gelmemiştir. Ayrıca ümmetin ömrü uzundur, tevbe ve istiğfar imkânı mevcuttur. 129

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/89. [125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/89-90. [126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/90. [127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/90.

BEŞİNCİ BAB

FARKLI CEMAATLERİN FAZİLETLERİ

(Bu babta beş fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

KUREYŞ'İN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FASIL

BAZI ARAP KABİLELERİNİN FAZİLETLERİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAPLARIN FAZİLETİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ACEM VE RUMLARIN FAZİLETİ

*

BEŞİNCİ FASIL

SAHABE DIŞINDA BİR GRUBUN FAZİLETİ

BİRİNCİ FASIL

KUREYŞ'İN FAZİLETİ

ملسم هجرخأ .]ِهر شلاَو ِرْيَخْلا يف ٍشْي َرُقِل عبَت ُسا نلا :#ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نع ـ4 □6444□

1. (4530)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar hayırda da şerde de Kuryeş'e tabidir." [Müslim, İmâret 3, (1819).]130

AÇIKLAMA:

1- Hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhi şöyledir: "İnsanlar bu (emirlik) işinde Kuryeş'e tabidir. Müslümanları onların müslümanlarına, kafirleri de onların kafirlerine tabidirler." Şarihler, bu hadislerde Resûlullah'ın, Kureyşin İslam öncesi durumu ile İslam sonrası durumunu da zikrettiğine dikkat çekerler. Araplar cahiliye devrinde, Kureyş'in Ka'be'ye olan hizmetleri ve Mekke'nin merkezi oluşu gibi sebeplerle hep Kureyş'e tabi ola gelmişlerdi. İslam'da da bu durum değişmemiştir. Resûlullah bir Kureyşîdir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Muaviye vs. hep Kureyş asıllıdır. İslam daveti başladığı zaman bütün taşra kabileleri hemen icabet etmemiş, Kureyş'in tavrını beklemiştir. Mekke'nin fethiyle Kureyş'in İslam'a tesliminden sonra bütün Araplar, Kur'an'ın tabiriyle fevç fevç gelip İslam'a dehalet etmiştir.

Hadiste geçen şer'den murad cahiliye devri, hayırdan murad da islam devresidir. İslam'dan önce olduğu gibi İslam'dan sonra da Kureyşlilerin hilafette kalmaları Resûlullah'ı fiilen tasdik etmiştir.

Nevevî der ki: "Bu hadiste, hilafetin Kureyş'e ait olduğunda delil vardır. Onu Kureyş'ten başkalarına vermek caiz değildir. Bunun üzerine sahabe ve onlardan sonra gelenler zamanında icma mün'akid olmuştur. Ehl-i Bid'a'dan Hariciler gibi bazıları buna itiraz etmişse de icma karşısında mağlub olmuştur. Nitekim Resûlullah bir başka hadiste insanlardan iki kişi kaldığı müdetçe bu hilafet işinin Kureyş'te olacağını beyan etmiştir. Bu hadis hilafetin Kıyamete kadar Kureş'te kalması gerektiğine parmak basar. Söyledikleri, zamanımıza kadar zuhur etmiştir. Her ne kadar Kureyş'ten olmayanlar mütegallibe bir kısım beldelere hakim olmuş ve kulları kahretmişlerse de, yine hilafetin Kureyş'te olduğunu itiraf etmişlerdir. Hadisten murad müstakillen hükmetmek değil, sadece hilafet ismidir."

Kâdı İyaz: "Halife'nin Kureyş'ten olmasının şart kılınması, bütün ulemanın mezhebidir" demiştir. İbnu Hacer, hilafete liyakat için Kureyşî olmanın yegane şart olmadığını, halifede aranacak şartlardan biri olduğunu, dolayısıyla adaletle hükmetmeyen, müttaki olmayan Kureyşî'nin hilafete de layık olmayacağını söyler. 131

هجرخأ .[ًا َوِن اَه ُر ِخآ ْقَذأَف ًاَكَن ٍشي َرُق َل وأ َتْقَذَا مُه للا :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ4 □6444□

ءاطعلا «ُلا َو نلا» .ُة قَشُملا َو ُباَذَعلَا «ُلاَك نلا».هححصو يذمرتلا .

2. (4531)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey Allahım, Kureyş'in ilkine azab tattırdın, hiç olsun, ahirine ihsanı tattır." [Tirmizî, Menakıb, (3904).]132

AÇIKLAMA:

Bazı alimler hadisteki nekal (azab) ile İslam'ın bidayetinde, kafirlerin muhalefeti sebebiyle ilk müslümanların çektiği sıkıntıların ve öldürülmelerin vs. kastedildiğini, neval ile de, sonradan gelenlerin izzet, mülk, hilafet, imamet (komutanlık, başkanlık, amirlik) gibi dünyevi nimetlerin kastedilmiş olabileceğini belirtirler. 133

يِف ٍلْفِط بلع ُهاَنْحأ ،َلِب“ا َن ْبِك َر ِءاَسِن ُرْيَخ ٍشي َرُق ُءاَسِن :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ببأ نعو ـ4 □6444□

ه ِرَغ ِص□□

هاَنْحأ».ناخيشلا هجرخأ .[ُّطَق ًاريِعَب َنا َرْمِع ُتْنِب ُمَي ْرَم ْبَك ْرَت ْمَل َو :□ «
ُلوُقَي َة َرْي َرُه وُبأ َناَك َو ،ِهِدَي ِتاَذ يِف ٍج ْو َز بلَع ُهاَع ْرأ َو ُتاَذ»و.هنع لاقث‘او
فلكلا ُفيِفْخَت َو ِهِب ِقْف ِهرلا َو ِطاَيِتْحِا َو ِظْفحلا َو ِةاَعا َرُملا َنِم « ُهاَع ْرأ»و.
ُةَقَف شلا َو ُفْطَعلا َوُه َو ،هوَنُحلا َنِم

ه ُرْيَغ َو ٍلاَم ْنِم ُكلْمَي اَم « ِهِدَي□ .

3. (4532)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kureyş kadınları, deveye binen kadınların en hayırlılarıdır: Onlar küçük çocuklara karşı daha şefkatli, kocalarının mallarına karşı daha muhafızlardır."

Ebû Hureyre (radıyallahu anh): "Meryem Bintu İmran hiçbir zaman deveye binmedi" derdi." [Buharz, Nikah 12, Enbiya 46,l Nefahat 10; Müslim, Fezailu's-Sahabe 10, (2529.)][134]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah bu hadisi, evlenme teklif ettiği zaman "çocuklarım olmasaydı sizinle evlenmekten pek memnun olurdum" diye, ölen kocasından kalan beş altı tane çocuğu sebebiyle bu mutlu teklife müsbet cevap veremeyen Sevde [veya Ümmü Hânî Bintu Ebi Talib] adında bir kadının sözü üzerine takdiren irad etmiştir. **2-** Hadiste deveye binenlerle "Araplar" kastedilmiştir. Çünkü , o devirde deveye çoklukla Araplar binmekte idiler. Şu halde hadis: "Arap kadınlarının en hayırlıları Kureyş'e mensup olanlardır" demiş olmaktadır. **3-** Daha şefkatli diye tercüme ettiğimiz ahna kelimesi, haniye'nin ism-i tafdilidir. Bunu, Nevevî, "Yetimlik halinde, çocuğu büyüyünceye kadar evlenmeyen kadın" olarak açıklar ve bu durumda evlenene anha denmeyeceğini belirtir. Kocası ölen bir kadının, küçük çocuğu olduğu halde evlenmesi, çocuk için bir felakettir. Çünkü, annenin üzerinden hidane hakkı düştüğü gibi, yeni koca, kadının eski kocasından yetim kalan çocuğun, ailesine girmesini kabul etmeyebilir. Böylece anne himayesinden de olan çocuk, yabancı ellerde kalır ve terbiyesi ciddi şekilde aksar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yetim çocuğu varken evlenmemeyi ananeleştirmiş olan Kureyşli kadınları takdir ve tafdil etmekle, bu adeti teşvik etmiş olmaktadır. Kureyşli kadınların vasfı olarak takdir ve tebcil edilen kadınlara mahsus ikinci bir vasıf, kocanın malını tasarrufta dikkatli olmak, israftan, saçıp savurmaktan kaçınmaktır.

---

[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/93-94. [132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/94.

Bu hadiste eşraf olanlarla ve bahusus Kureyşli olan kadınlarla evlenmeye teşvik mevcuttur. Bundan hareketle, evlenmelerde nesebce yüksek olanı aramanın müstehab olduğu söylenmiştir. Hadisten, nikahta itibar edilmesi gereken denklik'i (küfüv olmayı), öncelikle nesebte aramak gerektiği, diğer kadınların bu hususta Kureyşî olanlara yetişemeyecekleri hükmü de çıkarılmıştır.

Rivayet, çocuklara karşı şefkatli ve merhametli olmayı, onlara yakın ilgi gösterip bizzat anne tarafından terbiye edilmelerini, kocanın malının korunup idareli ve ölçülü harcanmasını tafdil etmektedir. 135

اَذه َدْعَب ًارْبَص ٌّبِش َرُق ُلَتْقُي َ :َة كَم ِحْتَف َم ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيبأ نع ٍعيِطُم نب ِ هاللّدبع نعو ـ6 □6444ـ .[ًاعي ِطُم # ِ
هاللّ ُلوُس َر ُها مَسَف ،َي ِصاَعْلا ُهُمْسا َناَك َو ٍعيِطُم َرْيَغ ٍشْي َرُق ِةاَصُع ْنِم ٌدَحأ
َمْلسأ ْنُكَي ْمَل َو .ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا ِم ْوَيْلا ه ج َو َو ،ةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا ًاربص ىش
َرُق َلُتْقُي ْنأ ىهَن # ُه نأ َم ْزَجْلا َهج َو َو ،اَهِمَضِب َىِو ُر َو ،م لا ِم ْزَجب « ُلَتْقُي َ»
هلوَق.ملسم هجرخأ

رفكلا ىلع دترم وهو ةمايقلا موي ىلا ًاربص موبلا اذه دعب ىشرق لتقي هانعم .
نأب همضلا ىديمحلا

4. (4533)- Abdullah İbnu Mûtî, babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'nin fethedildiği gün buyurdular ki: "Bugünden sonra hiçbir Kureyşli, Kıyamete kadar sabren öldürülemez."

[Ravi der ki:] "Kureyş'in Âsi (isim)lerinden Mûti'den başka kimse müslüman olmadı. Mûti'nin ismi de Âsi idi. 136 Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona Mûti ismini taktı." [Müslim, Cihad 88-89, (1782).]

AÇIKLAMA:

1- Sabren öldürmek, kişiyi esir aldıktan sonra öldürmektir. Savaş sırasında öldürülene sabren öldürüldü denmez. Esir edildikten sonra boynunu vurmak sabren öldürmektir. Günümüzdeki, kurşuna dizmek, kılıçtan geçirmek, boynunu vurmak gibi, esir durumdaki kimseye tatbik edilen öldürme usulüdür. Sabr, lügat olarak habs manasına gelir ise de, sabren öldürmek, öldürülünceye kadar hapsetmek manasına gelmez. **2-** Bu hadis Kureyşlilerin tamamen müslüman olacağını, Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra müslümanlara karşı savaş cephesi açmaları gibi bir durum olmayacağını ilan etmektedir. Zulüm veya ceza olarak sabren öldürülmeleri bu ihbarın dışında kalır. Nitekim, Resulullah'ın vefatıyla, bir kısım Araplar irtidad etmiş, fakat Kureyşlilerde isyan ve irtidad olmamıştır. İnşaallah olmayacaktır da. **3-** Kadı İyaz, hadiste geçen "Âsî"lerin sıfat olmayıp isim olduğunu belirtir. Yani hadis demek ister ki: "İslam'dan önce Kureyş kabilesinden Âsi ismini taşıyanlardan sadece biri müslüman olmuştur, diğerleri İslam'a girmemiştir. Müslüman olan As İbnu Esved'in ismini, Resûlullah, Mûtî diye değiştirmiştir. İslam'a girmeden ölen diğer Âsi ismini taşıyanlardan As İbnu Hişam, As İbnu Saîd vs. var. [137]

İKİNCİ FASIL

BAZI ARAP KABİLELERİNİN FAZİLETİ

ناخيشلا هجرخأ .[اَهَل ُ هاللّ َرَفَغ : راَفِغ َو ُ، هاللّ اَهَمَلاَس ُمَلْسأ :#ِ هاللّ .
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ4 □6446□

1. (4534)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eslem kabilesini Allah selametli kılsın, Gıfar kabilesine de mağfiret buyursun!" [Buharî, Menakıb 6; Müslim, Fezailu's-Sahabe 183, (2515, 2516).]138

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Gıfar kabilesine mağfiret duasında bulunmaktadır. İbnu't-Tin bunu, Gıfar'ın cahiliye devrindeki haline bağlar: Onlar, hacıların yolunu kesip soygunlar icra ederlerdi. Müslüman olduktan sonra, eski günahlarının arından kurtulmaları için mağfiretle dua etmiştir. **2-** İbnu Hacer'in açıklamasına göre, duayı nebeviye'ye mazhariyetleri, onların İslam'a girişteki önceliklerinden ileri gelmektedir. Eslem, Gıfar, Müzeyne, Cüheyne ve Eşca kabileleri cahiliye devrinde, kuvvet ve itibar yönüyle Beni Amir İbnu Sa'sa'a ve Beni Temim gibi diğer bir kısım kabilelerden daha geri planda idiler. İslamiyet gelince, bunlar, belki de mezkur zaaflarının sevkiyle İslam'ı daha önce benimsediler ve böylece şeref onlara geçti.139

135 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/95-96. 136 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/96-97. 137 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/97.

سْيَل . يِلاوَم راَفِغ َو ُعَجْشأ َو ُمَلْسأ َو ُةَنْي َزُم َو ُةَنْيَهُج َو ُراَصْن'ا َو شْي َرُق□
:#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □6444□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[#ِهِلوُس َر َو ِ هاللّ َنوُد نل ْوَم ْمُهَل .

2. (4535)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kureyş, Ensar, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Eşca' ve Gıfar benim dostlarımdır. Onların da Allah ve Resulünden başka dostları yoktur." [Buharî, Menakıb 6; Müslim, Fezailu's-Sahabe 189, 190, (2520-2521); Tirmizî, Menakıb, (3945).]140

AÇIKLAMA:

Resûlullah burada öncelikle Kureyş ve Ensar'ı tafdil etmektedir. Zira İslam'ın ilk nüvesi Kureyş içerisinde atılmıştır: Öncelikle kendisi, Hz. Ebû Bekr Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali gibi, sonradan halifeliği de deruhte edecek olan ilk büyükler ve ilk müslümanlar Kureyşî'dir. Ayrıca Mekke'nin fethinden sonra da İslam'a hizmette önde gidenler, küfür diyarlarını fetihte baş çekenler hep Kureyşli olmuşlardır. Bu sebeple takdir-i nebeviye'ye hakkıyla layıktırlar. Gerçi Resûlullah'ı en ziyade uğraştıranlar da Kureyş kafirleri olmuştur. Ancak o devre fetihle kapanmıştır.

Ensariler ise, Mekke müşriklerine karşı Resûlullah'a ve İslam'a himaye veren insanlık tarihinin bir daha görülmesi mümkün olmayan alicenab, fedakar bir neslidir. Rabbülalemin onları kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile muhacir kardeşlerini nefislerine tercih eden kimseler olarak tavsif ve takdir etmektedir. Ensar (radıyallahu anhüm), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İnsanlar bir vadiye, Ensar bir vadiye gitse, ben Ensar'ın gittiği vadiye giderim" diyerek tafdil ettiği, takdir ettiği insanlardır.

Diğer kabileler hakkındaki övgünün, onların İslam'a girişteki acele ve çabukluklarından ileri geldiği belirtilmiştir. Onların savaşmadan, mağlup olmadan, esaret altına girmeden, kendiliklerinden gelip müslüman olmaları sebeiyle "Allah'ın dostu olmak" gibi bir şerefe erdikleri de söylenmiştir. Bazı alimler, "Bu hadisten murad, onların esir edilmelerini nehyetmektir" demiş ise de, bu görüş zayıf bulunmuştur. 141

ني ِح ِنآرُقْلاِب َنيِهي ِرَعْش‘ا ِةَقْف ُر َتا َوْصأ ُف ِرْع‘ ِيهنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□6444 □ 4ـ ونع ِبأ سوُم َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع َلاَق :

ناخيشلا هجرخأ .[ِراَه نلاِب ْمُهَل ِزاَنَم َرأ ْمَل ُتْنُك ْنإ َو ،نآرُقْلاِب ِلْي للاِب.
ْمِهتا َوْصأ ْنِم ْمُهَل ِزاَنَم ُف ِرْعأ َو ،لْي للاِب َنوُلُخْدَي

3. (4536)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben Eş'arî cemaatinin geceleyin evlerine girerkenki Kur'an okuyuşlarını seslerinden tanırım. Gündüzleyin girerlerken evlerini görmemiş de olsam, geceleyin Kur'an okuyuşları sebebiyle seslerinden evlerini tanırım. Onlardan biri Hakim'dir. Atlılara -yahut düşmana dedi- rastlayınca, onlara: "Arkadaşlarım, kendilerini beklemenizi söylediler!" dedi." [Buharî, Megazî 38; Humus 15, Menakıbu'l-Ensar 37; Müslim, Fezailu's-Sahabe 166, (2499).][142]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Eşarilerin mescid veya iş için geceleyin çıktıkları zaman eve dönüşte yüksek sesle Kur'an okuduklarını belirtmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu takdir makamında söylemesi, bunun caiz olduğunu ifade eder. İbnu Hacer: "Riyadan emin olmak" ve "Kimseyi rahatsız etmemek" kaydıyla bunun müstahsen olacağını belirtir.

2- Hadiste geçen Hakim'in Eş'arilerden birinin ismi olduğu söylenmiştir, ancak bir zatın sıfatı olabileceği de söylenmiştir. Bu zat, düşmanla karşılaşınca, aşırı cesareti sebebiyle kaçmayıp onlara: "Askerlerimiz geliyor, bekleyin de boyunuzun ölçüsünü alın!.." manasında onlara tek başına morallerini bozucu hitapta bulunmuştur. Bu yorum, şekk'li olan ifadenin ikinci şıkkına yani düşmanla karşılaşmış olma haline uygundur. Şayet birinci şık sahih ise, yani karşılaşanlar atlılar ise mana şöyle olur: "Ey atlılar, bekleyin de geride kalan yayalar da gelsin, düşmanın karşısına beraber çıkın." Bu takdirde Hakim'in karşılaştığı atlılar müslümandır. İbnu Hacer bu yorumun daha doğru gözüktüğünü belirtir. İbnu't-Tin: "Hakîm'in sözünün manası şudur: Onun arkadaşları Allah yolunda savaşmayı severler, bu uğurda kendilerine gelecek musibete kıymet vermezler, aldırmazlar."[143]

مُهَدْنِع َناَك اَم اوُعَمَج ِةَنيِدَمْلاِب ْمِهِلاَيِع ُماَعِط لَق َو ِو ْزَغْلا يِف اوُلَم ْرأ اَذإ□
□6444□ 6ـ و َو اَمُهَل يف ِر واَيِة ٍعنه ُ: [لاَق َ# :ا نإ ‘ا ِرَعْش ِنِيهي َ

مُهْنِم اَنأ َو ِبِهنِم ْمُهَف .ِة يِو سلاِب ِد ِحا َو ٍءاَناِإب ْمُهَني َب ُهوُمَسَتْقا مُث□] .
ِد ِحا َو ٍب ْوَث يف

[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/99. [141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/99.

. اوُلَم ْرأ « مهداز دفن ىنعي»

4. (4537)- Yine Buhari ve Müslim Ebû Musa'dan şu hadisi kaydetmişlerdir. "Resulllah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eş'ariler, gazve sırasında azıkları tükenir, Medine'de de ailelerinin yiyecekleri azalırsa, yanlarında bulunanları bir yaygının üzerinde toplarlar sonra onu tek bir kabla eşit olarak paylaşırlar. Onlar bendendir, ben de onlardanım." [Buharî, Şirket 1; Müslim, Fezailu's-Sahabe 167, (2500).]144

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada Eş'arilerin, memduh bir hasletlerini zikrederek övmektedir. Darlık zamanlarında seferde ve hatta hazerde yiyeceklerin birleştirilmesi, Resûlullah: "Onlar benden, ben de onlardanım" demekle onlardaki dayanışmayı övmüş, aynen benimsemiş ve dolayısıyle ümmetine de tavsiye etmiş olmaktadır. Nevevî: "Birbirinden olmanın manası "Yollarında birlikte ve Allah yolunda harcamadaki benzerlikte" mübalağadır" der.

2- Alimler bu rivayetten, kişinin kendi menkibesini zikretmesinin caiz olduğu, hibe-i meçhulun cevazı, dayanışma ve başkasını tercihin fazileti gibi başka faideler de çıkarmışlardır. 145

مِهيِف اَهُلوُقَي # ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم اَهُتْعِمَس ٍث ٌ َث َدْعَب ٍمِيمَت يِنَب ُّب ِحُأ ُلا□□
َزأ َ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ4 □6444ـ َي ِض َر َةَشِئاَع َدْنِع
ْمُهْنِم ة ِيبَس ْتَناَك َو ،اَنِم ْوَق ُتاَقَدَص ِهِذه :# َلاَقَف ،ْمُهتاَقَدَص ْتَءاَج َو .ِلا ج
دلا ىلَع ِىت مُأ ُّدَشأ ُمُه :ُلوُقَي ُهُتْعِمَس

ناخيشلا هجرخأ .[َليِعاَمْسإ ِدَل َو ْنِم اَه نإف اَهيِقَتْعا # َلاَقف .اهْنَع ُ هاللّ .

5. (4538)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Benî Temim'i, haklarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ôdan işittiğim üç şeyden sonra hep sever oldum. Demişti ki: "Onlar Deccal'e karşı ümmetimin en şiddetlisidirler." Onların zekatları gelmişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu, kavmimizin zekatlarıdır!" buyurdular. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın yanında onlardan bir esire kadın vardı.

"Onu azad et, çünkü o, Hz. İsmail evlatlarından!" buyurdular. " [Buharî, Itk 13, Megâzî 67; Müslim, Fezailu's-Sahabe 198, (2525).] 146

AÇIKLAMA:

Rivayette, Arapların büyük kabilelerinden olan Benî Temim onlarda bulunan üç güzel hasletle övülmüş olmaktadır. Bu üç hasletle onların Aleyhissalâtu vesselâm tarafından övüldüğünü işiten Ebû Hüreyre, Temîmlileri sevmeye başlar. Hadisin Ahmed ibnu Hanbel'de gelen vechindeki ziyade "Kabilelerden hiçbir kavme onlar kadar nefret duymuyordum, böylece onları sevmiş oldum."Bu nefretin Cahiliye devrinde aralarında cereyan eden düşmanlıktan ileri geldiği belirtilir. Şu halde, bu rivayet Resulullah'ın bir kelamıyla eski kinlerin nasıl süngerlendiğine, Aleyhissalâtu vesselâm'ın gönüllerde sevilen ve nefret edilen şeyleri bile nasıl yönlendirdiğine güzel bir örnek olabilmektedir.Mezkur üç hasletten biri onların Deccal'e karşı şiddetle mücadele edeceğidir. Bu vasıf bir başka rivayette "Onların savaşta insanların en şiddetlisi olduğu" şeklinde gelmiştir. Bu iki rivayet te'vil edilerek: "Deccal'e karşı yapılacak savaşta en şidetli savaşçılar olacaklar" denmiştir.İkinci hasletleri, zekatlarının gelmesi vesilesiyle Resûlullah'ın nesebini onlarla birleştirip onlara "kavmimiz" demesidir. Şarihler Benî Temimle, Kureyş'in İlyas İbnu Mudar'da birleştiklerini belirtirler. Resûlullah, Benî Temim'in bir kolu olan, Beni Sa'd'ın zekatı geldiği zaman da "İşte kavminin zekatı" buyurmuştur.Üçüncü faziletleri de Temimlilerin nesebce Hz. İsmail'e dayanmış olmasıdır. Bu hususla ilgili muhtelif rivayetler var. Şarihler bu rivayetlere dayanarak Hz. İsmail ahfadının azad edilmesinin efdal olacağına hükmetmişlerdir. [147]

لاَقف . ِهْيَلَع َداَعأف . ُهْنَع َض َرْعأف ًارَيْم ِح ْنَعْلا # ِ هاللّ َلوُس َر اَي َلاَق□ #:
ٍسْيَق ْنِم ٌُج َر نإ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ٍناَميإ َو ٍنمأ ُلْهأ ْمُه َو ، ماَعَط ْمِهيِدْيأ َو ، م ٌَس ْمُهُها َوْفأ .
ًارَيْم ِح ُ هاللّ َم ِح َر

6. (4539)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kays'tan bir adam:"Ey Allah'ın Resulü! Hımyer'e lanet et!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ondan yüzünü çevirdi. Adam aynı talebi tekrar edince, Aleyhissalâtu vesselâm:

"Allah Hımyer'e rahmet kılsın. Onların ağızları selam, elleri yiyecek, kendileri de emniyet ve iman ehli kimseler!" buyurdu." [Tirmizî,Menâkıb, (3985).] [148]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah burda Hımyer halkını bazı mümtaz taraflarıyla tafdil ediyor: * Rastladıkları herkese selam veriyorlar, bunu terketmiyorlar. * Muhtaç, yolcu, misafir herkese yemek veriyorlar: * Onlardan kötülük beklenmez, güvenilen emniyetli kimselerdir: * Kalpleri de nur-u imanla doludur.

---

[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/101. [145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/101.

2- 149 Hımyer, Yemen'deki kabilelerden birisidir.

نأ إ ُ هاللّ َبأَي َو ْمُهوُعَضَي ْنأ ُسا نلا ُدي ِرُي ، ِض ْرَا يف ِ هاللّ ُد ْزأ ُد ْز ا‘ # ِ□
هاللّ ُلوُس َر َلا َق] : لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ4 □6464ـ :لاقو.يذمرتلا
هجرخأ .[ِة يِد ْزأ ْتَناَك يِهمُأ ْتَيَل اَي َو ،ًاهيِد ْزأ َناَك يِبأ ْتَيلاَي : ِهيِف ُلُج رلا ُلوُقَي
نَام َز ِسا نلا ىلَع نَيِتأَيَل َو ْمُهَعَف ْرَي

حصأ اندنَع َوُه َو ، ٍسَنأ ىلع ًافوُق ْوَم َيِو ُر ْدَق .

7. (4540)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ezd kabilesi, Allah'ın yeryüzündeki ordusu (ve dininin yardımcıları)dır. Halk onları alçaltmak ister, Allah ise onları yüceltir. İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o zaman kişi: "Keşke babam Ezdi olsaydı! Keşke anem de Ezdi olsaydı!" diye temennide bulunacak." [Tirmizî, Menâkıb, (3933).]150

AÇIKLAMA:

1- Ezd, Yemen'de bir kabile adıdır. Ezd-i Şenue denir. Bir başka rivayette (4544. hadis) Ezd kelimesinden sonra "yani Yemen" ibaresine yer verilerek, hadiste geçen Ezd kelimesiyle Aleyhissalâtu vesselâm'ın Yemen'i kasdettiğine işaret edilir. Ezd'le ilgili olarak el-Kadi şu açıklamayı sunar: "Ezd'le Aleyhissalâtu vesselâm Ezd-i Şenu'e'yi murad eder. Bu, Yemen'de bir kabiledir.Ezd İbnu'l-Gavs, İbnu Leys, ibni Malik, İbni Kehlan, İbni Sebe'nin evladlarıdır. Onları Allah'a nisbet edişi , onların Hizbullah'tan ve Resulüne yardım edenlerden olmaları sebebiyledir." Tibi de şu açıklamayı sunar: "Ezdullah tabiri birkaç manaya muhtemeldir. Şöyle ki: * Bu isimle iştihar etmiş olanları. Çünkü onlar savaşta sebatkâr kimselerdir, asla kaçmazlar. * Onların Allah'a nisbeti, husisiyetlerini ortaya koyarak teşrif etmek içindir; Beytullah (Allah'ın evi), Nâkatullah (Allah'ın devesi) tabirlerinde olduğu gibi. Nitekim hadisin devamında halkın onları alçaltma arzuları ifade edilmiştir. Öyleyse buna karşı, onların teşrifi (şereflendirilmeleri) için Allah'a nisbet etmişlerdir. * Ezd kelimesi ile şecaat ifade edilmek istenmiştir. Bu durumda kelam teşbih olarak kullanılmıştır. Yani el-Esed (aslan), esedullah demektir. Bu durumda "Esed"în Ezd olarak gelmesi ya şekil benzerliğindendir veya sin harfinin ze harfine kalbolmasındandır." Aliyyu'l-Karî, Tîbî' nin bu açıklamasını kaydettikten sonra der ki: "Bu yoruma, el-Mesabih şarihlerinden Sahibu'l-Ezhar da tabi oldu. Ne var ki bu yorumun sağlam olması için, el-Ezd kelimesinin lügat itibariyle el-Esed'den gelmesi gereklidir. Ancak, Kamus'tan anlaşıldığına göre mesele böyle değil."151

تَكَلَه ْدَق ًاس ْوَد نإ :َلاَقف :#ِ هاللّ ِلوُس َر بلا ُّبِس ْو دلا وٍ رْمَع ُنْب ُلْيَفُّطلا□ □
َءاَج] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ4 □6464□

ناخيشلا هجرخأ .[ْمِهِب ِتْأ َو ًاس ْوَد ِدْها مُهللا :َلاقف . ْمِهْيَلَع وُعْدَي ُه نأ .
ُسا نلا نَظَف ِمِهْيَلَع ُهاللّ ُعْداَف ، ْتَبأ َو ْتَصَع

8. (4541)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Tufeyl İbnu Amr ed-Devsî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ôa gelerek: "Devs kabilesi helak oldu. (Allah'a) asi oldu (ve İslam'a girmekten) imtina etti. Onlara bir bedduada bulunun!" dedi. Orada bulunanlar, Aleyhissalâtu vesselam'ın beddua yapacağını zannetti. Ama O: "Allah'ım, Devs'e hidayet ver, onları imana getir!" buyurdu." [Buharî, Megazî 75, Cihad 100, Da'avat 59; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 197, (2524).] 152

AÇIKLAMA:

1- Devs, Hz. Ebû Hüreyre'nin mensup olduğu kabiledir. Yemen'dedir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müracaatta bulunan Tufeyl İbnu Amr (radıyallahu anh) da Devslidir. Mekke'de müslüman olmuş, memleketine dönerek Medine'ye hicret edinceye kadar, kabilesini İslam'a sokmaya çalışmıştır. Ancak yeterince dinleyen olmamış, bunun üzerine Resûlullah'a müracaat ederek onların faiz yediklerini, zina ettiklerini söylemiş ve beddua taleb etmiştir. Fakat Aleyhissalâtu vesselâm insanlara beddua ederek helaklerini değil, niyaz ve tazarru ile hidayetlerini taleb etmek için peygamberdi, Rahmeten li'l-alemin idi. Her seferinde olduğu üzere bu seferde onların hidayeti için Allah'a duada bulunmuştur. Dua kabul edilecek ve Devs İslam'a girecektir. 153

مِهْيَلَع َ هاللّ ُعْداف ، ٍفيِقَث ُلاَبِن اَنْتَق َرْحأ :ِهاللّ َلوُس َر اَي اوُلاَق مهْنَع ُ□ .
هاللّ َي ِض َر ةَباَح صلا نأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ4 □6464□

يذمرتلا هجرخأ .[ًافيِقَث ِدْها مُهللا :َلاَقف .

---

148 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/102-103. 149 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/103. 150 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/103.

9. (4542)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sahabeler (radıyallahu anhüm), Aleyhissalâtu vesselâm'a mürâcat ederek: "Ey Allah'ın Resulü! Taiflilerin okları bizleri yaralayıp parçaladı. Aleyhlerine Allah'a bir bedduada bulunuverseniz! " dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allahım, Taiflilere hidayet ver!" buyurdular!" [Tirmizî, Menakıb, (3937).] 154

AÇIKLAMA:

1- Taif şehrinde yaşayan halkın ismi, Benî Sakif veya kısaca Sakif'dir. Daha önce (4295. hadis) Taif Gazvesi bahsinde geçtiği üzere Taif'in kuşatılması sırasında müstahkem kalelerden atılan oklar şehrin müdâfasında müessir olmuş, müslümanlardan bazılarının ölümüne, birçoğunun da yaralanmasına sebep olmuştu. İşte bu başarısızlık üzerine, askerlerden bazıları Resûlullah'a mürâcatla beddua taleb ederlerse de Aleyhissalâtu vesselâm, sadedinde olduğumuz hadiste görüldüğü üzere, beddua yerine Allah'tan hidayet talebinde bulunur. 155

ثَعَب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هملْس‘ا ةز ْرَب ِبأ نعو ـ44 □6464□□

ثْيَتأ َنامُع َلْهأ نأ ْوَل :# َلاَقف .ُه َرَبْخأَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا َءاَجَف .ُهوُب□
َرَض َو ُهوُّبَسَف ٌّج َر ِبرَعْلا ِءاَيْحأ ْنِم ٍهَح ىلا # ِ هاللّ ُلوُس َر

ملسم هجرخأ .[َكوُب َرَض ٌ َو َكوُّبَس اَم .

10. (4543)- Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir sahabiyi Arap kabilelerinden birine irşad vazifesiyle gönderdi. Ancak kabile halkı ona hakaretler edip bir güzel dövdüler. Sahabi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek durumu haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer Umman ahalisine gitmiş olsaydın onlar ne söverler ne de seni döverlerdi" buyurdu." [Müslim, Fezâilu's-Sahabe 228, (2544).]156

AÇIKLAMA:

Bazı şarihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözleriyle, Umman halkının tahkik ehli ve araştırıcı kimseler olduğunu, Yemenliler gibi ince kalpli ve nazik kimseler olduğun söylemek istediğini belirtirler. Hadiste Umman halkının fazileti ifade edilmiştir.157

يف ُناَذ' ا َو ،ِراَصْن'ا يف ُءاَضَقلا َو ،ٍشْي َرُق يف ُكْلُملا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِبأ نعو ـ44 □6466□

يذمرتلا هجرخأ .[َنَمَيلا ِبنَعي ،ِد ْز'ا يف ُةَناَم'ا َو ،ِةَشَبَحلا .

11. (4544)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mülk (saltanat, idare) Kureyş'tedir. Keza (davaları hükme bağlama) Ensar'dadır. Ezan Habeşlilerdedir, emanet (güven) Ezd'dedir, yani Yemen'dedir." [Tirmizî, Menâkıb, (3932).][158]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste mülk yani hilafet, yani saltanatın Kureyş'e ait olduğu ifade edilmiştir. Bu bahis daha önce geçtiği için tekrar etmeyeceğiz (4530-4533).

---

[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/105. [154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/105. [155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/105. [156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/106.

2- Resûlullah Ensar'ın gönlünü hoş etmek için kaza işlerinin onlar vasıtasıyla yürüyeceğini ifade etmiştir. Ensar bu çeşit teşriflere fazlasıyla layık idi. Zira, İslam direğini kuranlar onlardı. Onların himaye ve fedakarlıkları olmasaydı, zahir hale göre, sayıca az ve zayıf olan ilk müslümanlar, ceberrut, zalim ve insafsız Kureyş müşrikleri karşısında yok olmaya mahkum idiler. Ensar (radıyallahu anhüm) himayesi İslam meşalesinin yanıp güçlenmesine gönülleri aydınlatıp, insanlığa ilahi hidayetin ulaşmasına vesile oldu. **3-** Kaza'dan murad nedir? Bu hususta farklı görüşler ileri sürülmüştür. * Hüküm-ü cüz'idir. Nitekim Resûlullah "Helal ve haram en iyi bileniniz Muaz'dır" buyurmuştur. Muaz ise Ensar'dandır.

* Nikâbettir, çünkü nâkibler onlardandı. Nâkib, bir cemaatin işlerinde, ahvaline nezaret eden mümessilleridir. Akabe bey'atında Resûlullah, kendisiyle hayatta bulunan müslüman gruplar için hepsi Ensar'dan olmak üzere birer nakib seçmişti. Bunların sayısı 12 idi. Şu halde bazı alimler, sadedinde olduğumuz hadiste "Kaza Ensar'dadır" buyrulmakla nikabet (nâkiblik işleri) Ensar'ın elindedir" dendiğini kabul etmiştir.

- Kaza ile, mahkemelerde dava halletme işinin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Nitekim Hz.

  Muaz kadı olarak Yemen'e gönderilmiştir.

- Aliyyu'l-Kari bu son görüşün daha uygun olduğunu söyler.

4- Ezanın Habeşlilere ait olması, Resûlullah'ın baş müezzininin Bilal-i Habeşi olmasından ileri gelen bir keyfiyettir.

5- Emanetin Ezd'de olması, Ezd'le Yemen'in kastedilmiş olduğunu ifade eder. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, insanlığın ilk medeniyetinin beşiklerinden biri olması kuvvetle muhtemel olan bu belde ahalisini, muhtelif hadislerinde övmüş, ilmin, irfanın, yumuşak kalplilik ve sükunetin Yemenlilerde bulunduğunu ve hatta ilmin ve hikmetin Yemenli olduğunu söylemiştir. Bir rivayet şöyle: "Size Yemenliler geldi. Onlar kalpçe en zayıf, gönülce en hassas kimselerdir. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir." Bir müslim hadisinde "...Fıkıh da Yemenlidir" ziyadesi gelmiştir. İmanın Yemen'e nisbeti bazı farklı yorumlara sebep olmuştur. İbnu Hacer'in açıklamasına göre, İman Yemen'e nisbet edilmiştir. Zira, mebdei orasıdır. Mekke, Medine'ye nisbeten Yemenlidir.. "Murad-ı İmanı Mekke ve Medine'ye nisbettir", zîra bu iki yer Şam'a nisbetle Yemenlidir. Zîra, Resûlullah bu hadisi Tebük'te sarfetmiştir. Bu durumda Suriye'ye nisbetle Hicaz, Yemen'den sayılır. Nitekim bu tevili teyid eden bir rivayet Müslim'de gelmiştir: "İman Hicaz ahalisindedir."

"Bir başka açıklamaya göre, bundan Ensar maksuddur, çünkü Ensar aslen Yemen'den gelmedir ve Yemenli sayılırlar. İman'ın onlara nisbeti pek muvafıktır, çünkü onlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği şeriata yardımda asıl ve temel oldular."

İbnu Salah Ebû Ubeyde'nin Garibu'l-Hadis'te yer verdiği bu açıklamaya katılmaz ve: "Kelamı zahiri üzere anlamaya bir mani yok! Hadisten murad Yemenlileri, Meşrik ehlinden olanlara tafdildir. Bunun da sebebi imana olan iz'an (ve yakinleridir). Çünkü onlar İsam'a girerken müslümanlara büyük bir müşkilat çıkarmadılar. Halbuki meşrik ahalisi ve başkaları böyle yapmadılar. Kim bir şeyle muttasıf olur ve o şeyin izharında ciddi davranırsa, o şeydeki kemalini göstermek için o kimsenin ona nisbet edilmesi adettendir. Öyleyse, imanın Yemenlilere nisbeti, başkalarından onu nefyetmemizi gerektirmez. Ayrıca, hadisin elfazında, bu hadisle muayyen şahısları kasdettiğini gösteren karineler de var. Aleyhissalâtu vesselâm bu sözüyle beldenin tamamını kasdetmemiş, onlardan kendisine gelenlere işaret buyurmuştur. Bunu söylerken hadisin bazı tariklerinde gelen: "Size Yemenliler geldi. Onlar kalpçe en yumuşak, gönülce en hassas kimselerdir. İman Yemenlidir. Hikmet de Yemenlidir. Küfrün başı da şark cihetindedir." Kelamı zahirine göre anlamaya ve ehl-i Yemen tabirini hakikatına hamletmeye bir mani yok. Şurası da var: Bu sözle murad edilen, o zaman Yemenlilerden mevcut olanlardır. Heramanda yaşayacak olan bütün Yemen halkı değil, zira lafız böyle bir tamimi gerektirmiyor. "Fıkıh"dan kastedilen şey de dinde anlayıştır, "hikmet"ten murad da Allah'ın marifetine götüren ilimdir." Böylece, İbnu Salâh hadisin anlaşılmasına daha pratik bir yorum kazandırmış olmaktadır. 159

اَم ةَشَبَحْلا اوُعَد :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق # ِهِب نلا ِباَحصأ ْنِم ٍلُج َر ْنَع (
َني ِر رَحُمْلا َنِم ٍلُج َر) ةَنيِكس ببأ نعو ـ44 □6464□

دواد وبأ هجرخأ .[ْمُكوُك َرَت اَم َك ْرُّتلا اوُك ُرتا َو ،ْمُكوُعَد َو

12. (4545)- Ebû Sekîne (ki Muharrerler'den bir kimsedir.) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir sahabesinden naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizi bıraktıkları müddetçe siz de Habeşîleri bırakın. Sizi terkettikleri müddetçe Türkleri terkedin." [Ebû Dâvud, Melâhim 8, (4302).]160

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, "Habeşiler sizi bıraktığı müddetçe onları bırakın" ifadesini: "onlar size saldırmadıkça siz de onlara karşı savaşı ilk başlatan olmayın" şeklinde anlamışlardır. Keza Türklerle ilgili cümleyi de: "Türkler sizi terkettiği, size savaş açmadığı müddetçe siz de onlara taarruz etmeyin, Türkler size taarruz etmede önce davranırsa siz o zaman onlara mukabele edin" şeklinde anlamışlardır. Hattabî (radıyallahu anh) der ki: "Bu hadisin "Müşriklerle topyekün savaşın..." (Tebve 36) âyetiyle te'lifi şöyledir: Âyet mutlaktır, hadis ise mukayyeddir, mutlak mukayyede hamlonulur ve hadisle âyetin âmm olan hükmü tahsis edilir. Nitekim mecusiler hakkında da böyle yapılmıştır. Zira onlar da kâfir oldukları halde "Mecusilere Ehl-i Kitap muamelesi uygulayın" hadisi esas alınarak onlara ehl-i kitap muamelesi tatbik edilerek cizye alınmıştır." Tîbî merhum; nesh ihtimaline yer vererek: "Hadis İslâm'ın zayıflığı sebebiyle varid olmuştur da âyet onu nesh etmiş olabilir" der. **2-** Habeşlilerin ve Türklerin terkedilmeleri ve savaş dışı bıkakılmalarının sebebini âlimler şöyle açıklamıştır: "Müslümanlarla Habeşliler arasında korkunç çöller, susuz sahralar var. Onlara ulaşmak yorucu, zor ve pek meşakkatli olduğu için, müslümanları bununla mükellef tutmadı. Türklere gelince; onların gücü şiddetlidir, memleketleri soğuktur. İslâm'ın ordusu olan Araplar ise sıcak iklimin insanlarıdır, bu sebeple onları buralara gitmekle mükellef tutmadı. Bu iki sır sebebiyle onları diğer milletlerden ayrı mütâla etti. Ancak onlar zorla İslâm memleketlerine girerlerse, el-iyâzubillah hiçkimseye (hadis yasaklıyor diye) kıtali terketmek câiz olmaz. Zira böyle bir durumda cihâd farz-ı ayn olur. Önceki durumda ise farz-ı kifayedir." Âlimlerin bu görüşünü kaydeden Aliyyu'l-Kâri der ki: "Aleyhissalatû vesselâm, bu mânaya "Onlar sizi terkettikçe..." cümlesiyle işaret 161 buyurmuştur.

ةَفيِنَح ِنَب َو ،ًافيِقَث :ٍءاَيْحأ َةَثَث ُه َرْكَي َوُه َو # ِ هاللّ ُلوُس َر َتاَم] :َلاَق□□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َنيصَح ِنْب ِنا َرْمِع نعو ـ44 □6464□

. َو ِنَب يَمُأ َة]. أخرجه الترمذي

13. (4546)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç kabileye ikrah eder halde vefat etti: Sakif, Beni Hanife, Beni Ümeyye." [Tirmizî, Menâkıb, (3938).] 162

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu rivayete göre, üç kabileden hoşnutsuz olarak vefat etmiştir. Bunlardan Benî Ümeyye hânedanı Kureyş'e bağlı bir koldur. Şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Benî Ümeyye'ye duyduğu nefretin Ubeydullah İbnu Ziyâd sebebiyle olduğunu belirtir. Daha önce de açıkladığımız üzere Fahr-i Âlem efendimizin reyhanesi olan Hz. Hüseyin (radıyallahu anh)'ın kesik başını bir leğen içerisine koyarak elindeki çubukla dürterek hakaret etmişti (4433, 4434. hadisler). Öldürülüp kellesi getirilince ilahî bir ceza olarak zuhûr eden ince bir yılan, herkesin göreceği şekilde İbnu Ziyâd'ın ağzına burnuna girmiş, çıkmıştı (4433, 4434. hadisler).

Resûlullah'ın Sâkif'ten nefreti, oradan zuhur eden Haccâc-ı Zâlim sebebiyledir. Bu herif de nice masumların kanına girmiş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashab-ı güzîne, İslâm'ın o mübarek bânilerine etmedik hakaret ve işkence bırakmamıştı. Daha da ileri giderek mancınıklarla attığı taşlarla Kâ'be'yi yıkmaktan çekinmemişti.

Efendimiz Aleyhissalâtu vesselâm'ın Benî Hanîfe'ye iğbirarı da, oradan çıkan Müseylime adındaki yalancı sebebiyledir. Resûlullah'ın hayatının son demlerinde peygamberliğini ilan ederek irtidad etmiş, Hz. Ebû Bekir zamanında onun bertaraf edilmesi için müslümanlar epeyce bir uğraşmışlardır. Aleyhissalâtu vesselâm bu sonuncuya sağlığında fiilen müşâede etti ise de, önceki ikisini Allah'ın bildirmesi ile keşfen görmüştür. [163]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAPLARIN FAZİLETİ

اَي كُضِغْبُأ َفْيَك َو : ُتْلُق . َكَنِيد َق ِراَفُتَف ِبنُضِغْبُت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر ِل َلاَق] :
َلاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌّبِس ِراَفلا ِناَمْلس نع ـ4 □6464□

يذمرتلا هجرخأ .[ِبنُضِغْبُتَف َب ٌ َرَعْلا ُضِغْبُت : َلاَق ُ؟ هاللّ ِبناَدَه َكِب َو ِ؟ هاللّ .
َلوُس َر

1. (4547)- Selman'ı Farisî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Bana buğzetme, dinini terketmiş olursun!" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resulü, ben size nasıl buğzederim? Allah hidayeti bana sizin elinizden ulaştırdı" dedim, "Araba buğzedersin, böylece bana buğzetmiş olursun" buyurdular." [Tirmizî, Menâkıb, (3923).] [164]

161 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/109. 162 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/110.

هَلْنَت ْمَل َو ِبتَعاَفَش يف ْلُخْدَي ْمَل َب َرَعلا شَغ ْنم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ناهفع نب نامثع نعو ـ4 □6464□

يذمرتلا هجرخأ .[ِبت د َوُم .

2. (4548)- Osman İbnu Affân (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Arab'ı aldatırsa şefaatime giremez ve sevgim de ona ulaşmaz." [Tirmizî, Menâkıb, (3924).] [165]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, Arap milletine karşı kötü his beslemenin tehlikesine dikkat çekmektedir. Müslümanlar kerdeştirler, birbirlerini sevecekler, aralarında buğz ve adavete yer vermeyecekler, birbirlerini aldatmayacaklar. Müslümanlar arasında bunlar haram olmakla birlikte, Araplara karşı yapılması daha büyük bir günahı gerektirmektedir. Zîra Resûlullah da Arap'tır. Şu halde meşru bir sebep olmadan Arab'a karşı alınan tavır İslâm'a karşı alınmış bir tavırdır. İkinci hadis böyle bir durumda kişinin kalbinde Resûl sevgisinin hasıl olmayacağını, dolayısıyla da Resûlullah'ın kendisini sevmeyeceğini haber vermektedir. Bunlar bir mü'min için büyük kayıptır. Allah korusun! [166]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ACEM VE RUM'UN FAZİLETİ

مِهِب اوُقَحْلَي ا مَل ْمُهْنِم َني ِرَخآ َو :َغَلَب ا مَلَف ،ةَعُمُجْلا َة َروُس # ِ هاللّ .
ُلوُس َر ّ َت] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ةريره ىبأ نع ـ4 6464ـ ِهِدَيِب ِبسْفَن ِبذ لا
َو :َلاق َو هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَمْلَس ىلَع ُهَدَي # َعَضَوَف ؟اَنِب اوُقَحْلَي ْمَل َنيِذ
لا ِء ُّؤه ْنَم ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : لُج َر ُهَل َلاَق

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[َس ِراَف ْنِم لُج َر :ى َرْخُأ يفو ،ءَُؤه ْنِم لاَجر ُهَل .
َوانَتَل اهي َرُّثلاِب ُنامي“ا َناَك ْوَل

1. (4549)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cum'a sûresini tilavet buyurdu: "Onlardan diğer bir grup gönderdi ki (faziletçe) birincilere yetişememişlerdir" (Cum'a 3) âyetine gelince, bir sahabe: "Ey Allah'ın Resûlü! Bize kavuşamayacak olan bunlar kimlerdir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm elini Selman (radıyallahu anh)'ın üzerine koyarak: "Ruhumu kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun, eğer iman Süreyya yıldızında olsaydı, ona, bunun kavminden bazı kimseler yine de ulaşacaklardı." -Bir diğer rivayette: "Fars'tan bazı kimseler"- buyurdu. [Buharî, Tefsir, Cum'a 1; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe (2546); Tirmizî, Menâkıb, (3229).]167

AÇIKLAMA:

Acem kelimesi Arapçada, Arap olmayanlar için kullanılır ise de, sadedinde olduğumuz hadiste Farslar kastedilmektedir. Resûlullah eski bir imparatorluğa dolayısıyla köklü bir kültüre ve ilim an'anesine sahip bulunan İran milletini o yönüyle takdir etmektedir. Bu hadisin mefhumuna ilk mazhar olan zât Selmân-ı Fârisi'dir. Resûlullah'ın en güzide Ashabındandır. Hatta Efendimiz: "Selman bizden, Ehl-i Beyt'tendir" buyurmuştur. Ancak bir kısım şârihler, bu hadiste İmâm-ı Âzam'a da işaret edildiğini söylemiştir. İslâm'ın gelişmesinde ilmî katkıları olan daha nice İran asıllıların hadisin şümûlüne girdiğini söyleyebiliriz. Nevevî: "Hadiste Acemlerin faziletlerine ve yerine göre mecazla mübalağanın kulanılmalarının câiz olduğuna açık delil vardır" demiştir. 168

وأ ْمُكِب ِبهِنم ُقَث ْوأ ْمِه ِضْعَبِب ْوأ ،ْمِهِبَان' :# َلاَقَف # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع ُم□
ِجاَع'ا ِت َرِكُذ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □ 6444□

. ِبْعَضِب ْمُك .[هجرخأ يذمرتلا

2. (4550)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında Acemler zikredilmişti, şöyle buyurdular: "Ben onlara -veya bazılarına- sizden -veya bazınızdan- daha çok güven duyuyorum!" [Tirmizî, Menâkıb, (3928).][169]

---

165 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/111. 166 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/111-112. 167 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/113.

AÇIKLAMA:

Hadiste Resûlullah'ın "siz" diye hitap ettiği muhataplarının muayyen belli kimseler olduğuna dikkat çekilmiştir. Bunlar, Allah yolunda infak etmeye çağrıldıkları halde bundan geri durmuşlar, bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm onlara: "Ben Acemlere sizden daha çok güveniyorum...." demiştir. Bu sözle: muhataplarına bir te'dib ve ta'yib (ayıplama) mevcuttur. Buna delalet eden şu âyti de kaydedebiliriz: "İşte siz Allah yolunda harcamanıza davet edilmekte olanlarsınız. İçzinizde cimrilik edenler var... Eğer yüz çevirirseniz Allah sizin yerinize bir başka kavim getirir" (Muhammed 8). Zira bu âyet şu âyetin akabinde gelmişti. "Eğer sizden onları(n tamamını) ister, bu suretle (talebte) ileri giderse cimri bulursunuz..." (Muhammed 37). Yani: "Siz, çeşitli hallere bunca mümârese yaptınız ve Allah yolunda harcamanın kendiniz için daha hayırlı olduğunu bilen kimseler olduğunuz halde infaka çağırılınca ağır davranan, kaçınan kimselersiniz. Bu kaçkınlığınız devam ederse Allah sizin yerinize bir başka kavim getirir. Onlar Allah yolunda mallarıyla canlarıyla fedakârlıklarda bulunurlar, bol bol harcarlar, onlar aşırı cimrilikte sizin gibi olmazlar." Bu ifade onları infak etmeye teşvik ve tahrîk gayesini güder, bundan bir tafdil manası çıkmaz. Aliyyu'l-Kârî de şunu söyler: "Bu hadisten murad, mutlak sürette tafdilin olmayacağını söylemek olsa, hadisin vürûdunun hususî sebebi değil, lafzın umûmiliği dikkate alındıkta, kitap ve sünnete aykırılık çıkar. Eğer murad, mutlak tafdilin gerekmediğini söylemek ise bu mâna sahihtir. Zira hadis, onların (Acemlerin), bazı vasıflarda Araplardan efdal olduklarına delalet ede. Nitekim mefdulde (faziletçe düşük olanda), fâzıldaki bazı faziletlere nisbet edilince üstünlük bulunmasında şaşılacak bir husus yoktur. Öyleyse Arap cinsinin Acem cinsinden efdal olduğunda şüphe yoksa da, hadise göre, bazı münferid faziletlerde Acem'in Arab'a üstünlüğü vardır." Bu meselede ercah olan Kur'an'ın üstünlükte takvayı esas alan nassıdır. 170

لاَقَف .ِسا نلا ُرَثْكأ ُمو ُّرلا َو ُةَعا سلا ُموُقَت ُلوُقَي :#ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :
لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر بشرقلا دروتسملا نعو ـ4 6444ـ ُمَلْحُ‘ ْمُه نإ ،ًةَعَب ْرأ
ًاَص ِخَل ْمِهيِف نإ َكِلذ ُتْلُق ْنإ :َلاَق :#ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم ُتْعِمَس اَم ُلوُقأ :َلاَق .
ُلوُقَت اَم ْر ِصْبأ :ِصاَعْلا ُنْب و ُرْمَع ًةَنَسَح ًةَسِماَخ َو ،ٍفيِعَض َو ٍميِتَي َو ٍنيِك ْس
ِمِل ْمُه ُرَبْجأ َو ٍة رَف َدْعَب ًة رَك ْمُهُكَش ْوأ َو ،ٍةَبي ِصُم َدْنِع ًةَقاَفإ ْمُهُع َرْسأ َو
،ٍةَنْتِف َدْنِع ِسا نلا

ملسم هجرخا .[ِكوُلُمْلا ِمْلُظ ْنِم ْمُهَعَنْمأ َو ،ًةَليِمَج .

3. (4551)- Müstevrid el-Kureyşî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, diyordu ki: "Rumlar insanların ekserisi olduğu bir sırada Kıyamet kopar." (Bunu işiten) Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) atılarak: "Söylediğine dikkat et!" dedi. Müstevrid:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğimi söylüyorum! diye te'yid etti. Amr: "Sen bunu söylersen (bil ki) onlarda dört haslet vardı: Fitne sırasında, insanların en halîmidirler. Musibete uğrayınca da onu en çabuk atlatanıdırlar. Kaçtıktan sonra geri dönmede insanların en çabuğudurlar. Miskin, yetim ve zayıflara en hayırlı olanlarıdır. Beşinci olarak hoş ve güzel bir hasletleri de kralların zulümlerine en fazla karşı koyan kimseler olmalarıdır." [Müslim, Fiten 35, (2898).] 171

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde Kıyamet sırasında Rumların insanların eksiriyetini teşkil edeceğini haber vermektedir. Bu hadiste Rum kelimesini, dilimizdeki "Yunanlı" manasında anlamamız isabetli bir te'vil olmaz. O zaman için Rum, Roma devletini, bir başka ifade ile hıristiyan âlemini ifade ediyordu. Bu mânadan hareketle hadisteki "Rum'dan Batı âlemini, hıritiyan dünyayı anlayabiliriz. Amr İbnu'l-Âs'ın Rum'a nisbet etitiği bir kısım hasletleri Batı âleminde bugün bile görmek mümkündür. Bu hadis, bizi islâm düşmanlarını yakından tanımaya, iyi taraflarını, kendilerine has hususî yönleriyle birlikte araştırmaya, öğrenmeye tevşvik etmektedir.

Hatta güzel hasletleri sebebiyle onları takdir etmeye de, rivayet örnek teşkil etmektedir. 172

BEŞİNCİ FASIL

SAHABE DIŞINDA BAZI KİMSELERİN FAZİLETİ

* ÜVEYS EL-KARANÎ

170 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/114-115.

مُكيِفأ ؛مُهلأَس ِنَمَيْلا ِلْهأ ُدادْمأ ِهْيَلَع نَتأ اَذإ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع َناَك] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباَج ِنْب ريسأ نع ـ4 □6444ـ . ْمَعَن : َلاَق .ٍن َرَق ْنِم مُث
،ٍدا َرُم ْنِم َلاَق ،ْمَعَن : َلاَق ؟ٍرماَع ُنْب ُسْي َوُأ َتْنأ : َلاَقف .ٍرماَع ِنْب ِسْي َوُأ بلع
نتأ بهتَح ؟ٍرماَع ُنْب ُسْي َوُأ بِتاَي : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : َلاَق . ْمَعَن
:لاَق ؟ ةَدِلا َو َكَل : َلاَق . ْمَعَن : َلاَق .ٍمَه ْرَد َع ِض ْوَم إ ُهْنِم َتْأ َرَبَف صرَب َكِب
َناَكَف : َلاَق ْوَل .ٌّرَب اَهِب َوُه ، ةَدِلا َو ُهَل ،ٍمَه ْرِد َع ِض ْوَم إ ُهْنِم َأرَبَف ص َرَب
ِهِب َناَك ،ٍن َرَق ْن ِم مُث ٍدا َرُم ْنِم ِنَمَيْلا ِدادْمأ َعَم ٍرِماَع ُنْب ُسْي َوُأ ْمُكْيَلَع

أ : َلاَق . َةَفوُكْلا : َلاَق ؟ ُدي ِرُت َنْيأ : َرَمُع ُهَل َلاَقف ُهَل َرَفْغَتْساَف .بِل□
،َرَمُع ، َمَسْقأ بلع هاللّ ِ ‘بَر ُه . ِناَف َتْعَطَتْسا ِنأ َتْغِفْرَي َكَل َرِفْغَتْسَي ،َلْعَفاَف ْرِفْغَتْساَف
اِءا نلا ِسا ِحأَبُّ يلا َلاَق : َفَلم ا َناَك ْنِم ِماَعْلا ِلِبْقُمْلا َحج َر َلُج ْنِم ْرَشأ ْمِهفا َقَفوَف
أَكْتُبُ َكَل بلا َعاَمِلهَا؟ َلاَق : ُأكوُن يف َغْبَر

ِعاَتَمْلا . َفأَخْبَر ُه َرَمُع ُبِماَ َسَمِع ْنِم َر ِسُول هاللّ ِ # َفلَم ا َر َجَع ْلار ُجل َتأن
َفسَأَلَهُ ْنَع َوُأ ِسْي َر ِح َمَه ُ هاللّ . َلاَق : َتَرْكُتَه ُ َر ث ْلاَبْيت ِقَلِيل

.□ َعَهْدًا ِبسَفْر ٍصَلاَح . َفَقاَلَ : ْاسْتَغْفِرْ ِلبْ . َفَقاَلَ : ْلقَيت َعُمَ َر ؟ َلاَق : َنعَم
َجمع َمَدد ، وهم ا‘عَوَان َلا ذين كانوا أُوَ يسٍا . َفَقاَلَ : ْاسْتَغْفِرْ ِلب . َفَقاَلَ : َأنْتَ َأحْدُثَ
» ُدَمَدّ ا“».ملسم هجرخأ .[ُهاللّ َمَه ِح َر ِهِجْه َو بلع َقَلَطْنَاف . ُسا نلا ُهَل َنَطَفَف
ُهَل َرَفْغَتْسَاف .

. نلا سِا » بقاياهم؛ وأراد أن يكون مع المتأخرين، من المتقدمين المشهورين
يجيئُون َلنصر ا“سم.و«غَبَراءُ

1. (4552)- Üseyr İbnu Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a Yemenlilerin takviye kuvveti geldikçe her defasında onlara: "Aranızda Üveys İbnu Âmir var mı?" diye sorardı. Nihayet Üveys İbnu Âmir'e rastladı. Aralarında şu konuşma geçti: "Sen Üveys İbnu Âmir misin?"

"Evet!"

"Murad'dan, sonra da Karan'dan?"

"Evet!"

"Sende alaca hastalığı vardı, bir dirhem kadar bir yer hariç tamamını atlattın, deği mi?"

"Evet!"

"Senin bir annen olacak?"

"Evet!"

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittim. Şöyle diyordu: "Size, önce Muradî sonra da Karanî olan Üveys İbnu Âmir, Yemen imdat kuvvetiyle gelecek. Onun alaca hastalığı vardı, dirhem kadar yer hariç atlattı. Onun bir annesi var. O annesine karşı saygılıdır. O, (bir şey için) yemin edecek olsa Allah (dilediğini yerine getirmek suretiyle) onun yeminden halâs eder. Eğer ondan kendin için istiğfar talep edebilirsen et." Benim için istiğfar ediver" dedi. O da istiğfar ediverdi. Bunun üzerine Hz. Ömer ona: "Nereye gidiyorsun?" diye sordu.

"Kûfe'ye!"

"Senin için vâlisine mektup yazayım mı?"

"Ben (hususî muamele istemem, herkesle bir olmayı), avamdan biri olmayı tercih ederim." Ravi der ki: "Müteakip sene Kûfe'nin eşrafından biri hacc yaptı ve Ömer'le karşılaştı. Ona Üveys rahimehullah'ı sordu.

"Ben onu, dedi, evi perişan, eşyası az bir halde bıraktım!"

Hz. Ömer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğini ona da söyledi. Adam hacc'dan dönünce Üveys'e geldi ve: "Benim için istiğfar ediver!" dedi.

"Sen hayırlı bir seferden yeni döndün, sen benim için istiğfar et" dedi ve: "Ömer'e mi rastladın?" diye sordu.

"Evet!" dedi. Bunun üzerine Üveys ona da istiğfarda bulundu. Böylece halk onun ne olduğunu anladı. Bir müddet sonra da (Kûfe'yi terkedip) geri gitti, (rahimehullah)." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 225, (2542).][173]

AÇIKLAMA:

1- Üveys İbnu Âmir el-Karanî, halkımız tarafından Veysel Karanî olarak bilinen zâttır. İsmi, zaman içerisinde biraz değişikliğe uğramış.

2- Tâbiîn'in büyüklerindendir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında müslüman olmuştur. Annesine olan saygısı Resûlullah'la karşılaşmasına mâni olmuştur. Bu hususta menkîbeleri var. Resûlullah onu önceden haber vermiş, "Tabiîn'in en hayırlısıdır, duası makbuldür, gören, ondan istiğfar edivermesini talep etsin" şeklinde takdirlerini ifade etmiştir. Zühdü ile şöhret bulmuştur. Üstü başı öylesine perişan haldedir ki, arzettiği garâbet sebebiyle dikkatleri üzerine çekmiş, birçoklarının istihzasına sebep olmuştur. Hacc sırasında Hz. Ömer'in karşılaşıp Üveys hakkında bilgi sorduğu kimsenin de onunla alay edenlerden olduğu, Üsdü'l-Gâbe'nin rivayetinde belirtilir. Hatta o zât, Hz. Ömer'den Resûlullah'ın Üveys hakkındaki söylediklerini işitince, Kûfe'ye dönüşte, kendi evine uğramadan Üveys'e uğrar ve kendisi için istiğfar talep edivermesi ricasında bulunur. Üveys, bir daha alay etmeyeceği ve Hz. Ömer'den işittiğini kimseye söylemeyeceği hususlarında söz alarak, istiğfar ediverir.

Yine Üsdü'l-Gâbe'nin bazı rivayetlerinde görüldüğü üzere, sonradan kedisine bir bürde giydirildiği halde, onunla alay etmekten vazgeçilmez. Görenler "Üveys kim, bu bürdeyi giymek kim!" diye alay ederler. Resulullah'tan merfu bir rivayete göre: "Ümmetimde öyleleri var ki, mescide ve musallaya elbise bulamadığı için gelemezler. Hayaları sebebiyle halktan da isteyemezler. İşte böylelerinden biri de Üveys el-Karanî'dir" buyurmuştur. Üveys, Sıffin savaşında Hz. Ali'nin cephesinde savaşmış ve bu savaşta şehid olmuştur, (rahimehullah). Sadedinde olduğumuz hadis, Üveys'in Allah'a yakınlığı ermiş hal sahibi bir zât olduğunu, ancak halini halktan gizlemeye itina gösterdiğini ifade etmektedir. Salih kimselerden istiğfar taleb etmek müstehaptır; talep eden, Hz. Ömer gibi mertebece öbüründen üstün bile olsa. Hadis ayrıca anne ve babaya itaatin, iyi muamelenin kişiye kazandıracağı yüce mertebeye de delil olmaktadır. 174

*** NECAŞİ (REHİMEHULLAH)**

روُن ِه ِرْبَق ىلَع ى َرُي ُلا َزَي َُه نأ ُث َدحَتَن ا نُك ُ هاللّ ُهَم ِح َر ُّيِشاَج نلا َتاَم ا].
□6444 □ 4ـ نع ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع تلاق : [مَل

دواد وبأ هجرخأ .

1. (4553)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Necaşi (rehimehullah) öldüğü zaman biz onun kabrinin üzerinde uzun müddet bir nur görüldüğünü konuşurduk." [Ebû Dâvud, Cihâd 29, (2523).] 175

AÇIKLAMA:

Necaşi, kelime olarak Habeşce'de kral demektir. Tıpkı, dilimizde hâkan, sultan, padişah, devlet reisi kelimeleri gibi. Ancak İslâmî kaynaklarda, Resulullah devrindeki Habeş kralı kastedilir. Asıl adı Ashame' dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında müslüman olmuş, kendisine iltica eden müslümanları himaye etmiştir. Mekkeli müşriklerin, mültecileri iade taleplerini reddetmiştir.

Mekke fethinden önce vefat etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm, o öldüğü gün, "Bugün sâlih bir kul vefat etti. Adı Ashame'dir, kalkın Asham'e üzerine namaz kılın!" buyurur ve gıyabında, Medine'de dört tekbir getirerek cenaze namazı kıldırır. Bilahere gelen haber, onun namazı kılındığı günde vefat ettiğini te'yid etmiş, bu vesile ile Efendimizin bir mucizesi zâhir olmuştur.

Bazı rivayetler şu âyetin Necaşi hakkında nâzil olduğunu belirtir. "Şüphesiz ehl-i kitaptan öyleleri var ki, Allah'a da, size indirilmiş olana da, kendilerine indirilmiş olana da iman ederler. Onlar Allah huzuruda tevazu ve teslimiyet içindedirler. Allah'ın âyetlerini az bir menfaatle değiştirmezler. İşte onların Rableri katıda mükâfaatları vardır. Muhakkak ki Allah pek çabuk hesap görür" (Âl-i İmran 199).176

*** ZEYD İBNU AMR İBNU NÜFEYL**

حَدْلَب ِلَفْسأِب ٍلْيَفُن ِنْب ِرْمَع َنْب َدْي َز َيِقَل ُه نأ :# ِ هاللّ ِلوسر نَع ُثِهدَح ُي□□
َناَك ُه نأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرمُع نبا نع ـ4 □6446ـ َلاَق مُث .بأ َف ٍدْي َز بلا
اَهَم دَقَف اَهْنِم َلُكأَي ْنأ بأَف مْحَل اَهيِف ةَ ْرفُس # ِ هاللّ ِلوُس َر بلا َمِهدُقَف .#
ِهِيب نلا بلَع ُنْح َوْلا َل ِزْنَي ْنأ َلْبَق َكِلذ َو ُةاا شلا : ُلوُقَي َو ْمُهَحِئاَبَذ ٍشْي َرُق بلَع
ُبِيعَي َناَك َو ،هْيَلَع ِ هاللّ ُمْسا َرِكْذ ا مِم إ ُلُكآ ٌ َو .ْمُكِباَصْنأ بلَع َنوُحَبْذَت ا مِم ُلُكآ َ
بهنإ : ْدي َز

كِلذل ًاراَكْنإ .ِهاللّ ِمْسا ِرْيَغ بلَع اَهنوُحَبْذَت ْمُتْنأ َو ،ِض ْر ّا َن ِم اَهَل َتَب□] .
ْنأ َو ،ءاَمْلا ِءاَم سلا َنِم اَهَل َزْنأ َو ُ، هاللّ اَهَقَلَخ

1. (4554)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan anlatarak der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl'e, Beldah'ın aşağı kısmında rastladı. Bu karşılaşma, Aleyhissalâtu vesselâm'a hünez vahiy gelmeye başlamazdan önce idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir sofra ikram edildi, sofrada et de vardı. Aleyhissalâtu vesselâm sofradan yemekten kaçındı ve onu Zeyd'e sundu. O da yemekten kaçındı. Sonra Zeyd şunları söyledi: "Ben sizin putlarınıza kestiğiniz etten yemem. Ben sadece Allah'ın ismi zikredilerek kesilenden yerim." Zeyd, Kureyş'i kestikleri sebebiyle ayıplar ve şöyle derdi: "Koyunu Allah yarattı. Onun için gökten yağmur indirdi, yerden de bitki çıkardı. Ama siz onu Allah'ın ismini zikretmeden kesiyorsunuz."

Böylece, Zeyd onların bu davranışlarının münker olduğunu ortaya koyuyordu."[177]

174 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/119-120. 175 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/120.

نَع ُهَلأَسَف ِدوُهَيْلا َنِم ًامِلاَع َيِقَلَف . ُهُعَبْتَي َو ِنيهدلا ِنَع ُلأْسَي ِما شلا ىلا َج َرَخ□
ِلْيَفُن ِنْب و ِرْمَع ِنْب ِدْي َز نأ] : ٍةياور يفو ـ4 □6444ـ ِبَضَغ ْن ِم إ ُّرِفأ اَم : ْدي َز
َلاَق . ِهالل ِبَضَغ ْنِم َكِبي ِصَنِب َذُخأَت ىهتَح اَنينِد ىلَع ُنوُكَت َ : َلاَقَف . ْمُكَنيِد َنيِدأ
ْنأ ِيهلَعَل : َلاَق َو ؛ِمِهنيِد اَم َو : ٌدي َز َلاَق . ًافيِنَح َنوُكَي ْنأ إ ُهُمَلْعأ اَم : َلاَقَف ؟ِه
ِرْيَغ ىلَع ِنُّلُدَت ْلَهَف ،ُهُعيِطَتْسأ اَنأ َو ،ًادبأ ًائْيَش ِ هالل ِبَضَغ ْنِم ُلِمْحأ ُّ َو ِ، هالل

ءاَمَلُع ْنِم ًامِلاَع َيِقَلَف ٌدي َز َج َرَخَف . َهالل إ ُدُبْعَي ُّ َو ًاهينا َرْصَن ُّ َو ًاهيِدوُه َي□
ْنُكَي ْمَل ،ُم ُّ سلا ِهْيَلَع َميِها َرْبإ ُنيِد َلاَق ؟ ُفيِنَحْلا ُّ َو ِ، هالل ِةَنْعَل ْنِم ُّهِا ُّرِفَا اَم :
َلاَق . ِهالل ِةَنْعَل ْنِم َكِبي ِصَنِب َذُخأَت ىهتَح اَنينِد ىلَع َنوُكَت ْنَل : َلاَقَف . َكِلذ َلْثِم
ُهَل َرَكَذَف ،ى َراَص نلا ُنيِد : َلاَق ؟ ُفيِنَحْلا اَم َو : َلاَق . ًافيِنَح َنوُكَي ْنأ إ ُهُمَلْعا َ :
َلاَقَف ؟ِه ِرْيَغ ىلع ِنُّلُدَت ْلَهَف ُعيِطَتْسأ اَنأ َو ًادبأ ًائْيَش ِ هالل ِةَنْعَل ْنِم ُلِمْحا

ِهنِإ مُههللا : َلاَقَف . ِهْيَدَي َعف َر َز َرَب ا ملَف . َج َرَخ َميِهارْبإ يف ْمُهَل ْوَق ٌدي َز
ىأ َر ا مَلَف . َهالل إ ُدُبْعَي ُّ َو ًاهينا َرْصَن ُّ َو ًاهيِدوُهَي ْنُكَي ْمَل ،َميِها َرْبإ

نِع ُلِئاَمْلَا :ىِع ْر شلا ِعَض َوْلا يف َوُه َو ،ُلِئاَمْلَا « ُفيِنَحْلَا».يراخبلا هجرخأ .[ُم ُّ□
سلا ِهْيَلَع َميِهارْبإ ِنيِد ىلَع ِهنأ َكُدِهْشُأ

. □ا ِنَاْيِد ِلُك اَه ىلا ِنيِدا“س ُّ ْم‘

3. (4555)- Bir başka rivayette ise şöyle gelmiştir: "Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl hakiki dini sorup, ona tabi olmak üzere [Varaka İbnu Nevfel ile birlikte] Şam'a gitti. Orada bir yahudi âlimine rastladı. Ona dinleri hakkında sordu ve: "Belki de dininize gireceğim, (bana onu tanıtın)!" dedi. Yahudi: "Sen, Allah'ın gadabından nasibini almadıkça bizim dine giremezsin!" diye cevap verdi. Zeyd: "Ben Allah'ın gadabından kaçarak buralara geldim, (gadap değil, rıza ve rahmet arıyorum), elimden geldiğince, Allah'ın gadabından herhangi bir pay almaya asla niyetim yok. Sen bana bir başkasını göster (de ona gideyim)!" der. Yahudi âlim: "Ben haniflikten başka bir şeyi tanımıyorum!" cevabını verir. Zeyd: "Haniflik nedir?" der. Yahudi âlim açıklar: "Hz. İbrahim aleyhisselam'ın dinidir. O, ne yahudi ne de hıristiyandı, Allah'tan başka bir şeye tapmıyordu." Zeyd onun yanından çıkınca hıristiyan âlimlerden biriyle karşılaşır. Ona da aynı şeyleri söyler. O da: "Sen Allah'ın lânetinden nasibini almadıkça bizim dinimize giremezsin!" der. Zeyd ona da: "Ben zaten Allah'ın lanetinden kaçarak bu diyarlara geldim. Elimden geldiğince, ebediyyen Allah'ın lanetinden bir şey yüklenmeyeceğim. Sen bana bir başkasını gösterebilir misin?" der. O âlim de: "Hayır ben haniflikten başka bir şey bilmem!" cevabını verir. Zeyd ona da: "Haniflik nedir?" diye sorar. Âlim: "Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın dinidir. O ne yahudi ne de hıristiyandı, o sadece Allah'a tapardı" cevabını verir. Zeyd onların Hz. İbrahim hakkındaki sözlerini işitince, oradan ayrılır. Dışarı çıkınca ellerini kaldırıp: "Allahım, seni şahid kılıyorum: Ben İbrahim aleyhisselâm'ın dini üzereyim!" der." [Buhari, Menâkıbu'l-Ensâr 24, Zebâih 16.]178

لوُقَي ِةَبْعَكْلا بلا ُه َرْهَظ ًادِنْسُم ًامِئاَق ٍلْيَفُن ِنْبا و ِرْمَع َنْب َدْي َز ُتْيأ َر] :□ :
ْتلاَق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكب ُتْنِب َءاَمْسأ نعو ـ4 □6444ـ اَناَ ،اَهلُتْقَت َ : ُهَتَنْبا
َلُتْقَي ْنأ َدا َرأ اَذإ ِلُج رلِل ُلوُقَي .َةَدُؤ ْوَمْلا ِيْحُي َناَك َو ،ى ِرْيَغ َميِها َرْبا ِنيِد ىلَع
ْمُكْنِم اَم ِ هاللّو ،ٍشْي َرُق َرَشْعَم اَي « ُةَدُؤ ْوَمْلَا».يراخبلا هجرخأ .[اَهتَن ْؤُم
َكُتْيَفَك َتْئِش ْنإ َو َكْيَلإ اَهُتْعَفَد َتْئِش ْنإ :اَهيِب ُ َلاَق ْتَع َرْع َرَت اَذإف اَهُذُخأَيف
اَهتَن ْؤُم َكِفْكأ،

كِلذ ُ هاللّ َم َرَحف ،ًةَفْنأ َو ًة َرْيَغ ة ي ِح َبِه َو اَهنَفَد َو ًة َرْفُح اَهَل َرِفَح□ .
ْتِنب ِمِهدَح ُ َد َل َو اَذإ اوُناَك ،ِةَلُفَّطلا

3. (4556)- Esma Bintu Ebi Bekr (radıyallahu anhumâ) anlatıyor: "Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl'in ayakta dikilip sırtını Ka'be'ye dayayarak şöyle söylediğini işittim: "Ey Kureyş topluluğu! Vallahi ben hariç hiçbiriniz Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın dini üzere değilsiniz!" Zeyd diri diri toprağa gömülecek kızları (kurtarıp) hayatını bağışlardı. Kızını öldürmek isteyen adama: "Onu öldürme, onun külfetini ben üzerime alıyorum" der ve kızı alırdı. Kız büyüyüp serpilince, babasına: "Dilersen sana teslim edeyim, dilersen külfetini ben çekeyim" der, (bakımına devam eder)di". [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 24.] 179

AÇIKLAMA:

1- Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl, Aşere-i Mübeşşere'den Saîd İbnu Zeyd'in babası, Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'ın da amcasının oğlu idi. Nüfeyl, Hz. Ömer ve Amr her ikisinin de ceddi olması hasebiyle onda birleşirler. Kaydedilen rivayetlerden de anlalışacağı üzere, Zeyd Resûlullah'la Mekke'nin Beldah denen vadisinde karşılaşmış, ancak peygamberlik gelmezden önce vefat etmiştir. Bazı rivayetlerde Şam'da iken Hz. Peygamber'in nübüvvetini işitmiştir. Ona iman etmek niyetiyle yola çıkar, fakat yol sırasında öldürülür. Diğer bazı rivayetlere göre henüz peygamberlik gelmezden beş yıl önce, Kureyş'in Ka'be'yi inşaası sırasında vefat eder. Zeyd, cahiliye devrinde Haniflik denen Hz. İbrahim aleyhisselâm' dan intikal eden bir din üzere yaşıyordu. Onun gibi aynı ananeyi devam ettirmeye çalışan başkaları da vardı. Zeyd cahiliye devrinde Allah'ı bir bilir, ona ibadet eder, putlara kesilen hayvanların etini yemez, faizi de yasaklardı. "Faizden kaçının, fakra sebeptir" der; sonra "Benim ilahım, Hz. İbrahim'in ilahı, dinim Hz. İbrahim'in dini"derdi. Resûlullah onun hak dini arayışını, elinden geldikçe tevhid ve taabbüd izharını bilahere takdir edecek ve onun "Kıyamet günü Hz. İsa ile kendi arasında tek başına bir ümmet olarak diriltileceğini" söyleyecektir.

2- Yukarıda kaydedilen birinci hadis (4555), Buhârî'deki aslına tıpa tıp uymuyor. Ancak İbnu Hacer'in şerhte kaydettiği başka vecihlere daha muvafık. Rivayetlerde: Resûlullah mı ona sofra sundu, yoksa Resûlullah'a mı sofra sunuldu? İfadeler ihtilaf eder. Sadedinde olduğumuz rivayette Zeyd'e, Resûlullah'ın etde bulunan bir sofra sunduğu, Zeyd'in bu sofrayı kabul etmediği ve: "Ben sizin putlarınıza kestiğiniz etten yemem" dediği görülmektedir.

Bu ifadeden Resûlullah'ın, peygamberlikten önce putlara kesilen hayvanlardan yediği hükmü çıkar. Bu mâna da peygamberlerin ismetine ters düşmekle müşkilata sebep olmaktadır. Hattâbi der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâ'be'nin etrafına yerleştirilen ve ensab denen taşlar üzerinde putlar için kesilen etlerden yemezdi, ama bunlar dışındaki etlerden, Allah'ın adını zikretmeksizin kesseler de yerdi. Zira şeriat henüz gelmemişti, dahası, üzerine Allah'ın ismi anılmaksızın kesilen şeylerden yeme yasağı Resûlulah'a peygamberlik geldikten uzun müddet sonra teşrî edilecektir."

İbnu Hacer, Hattâbî'nin bu açıklamasını, "O sofrayı Resûlullah'a Kureyş hediye etmişti, Resûlullah yemekten imtina edip Zeyd İbn-i Amr'a hediye etti, o da imtina edip Kureyşlilere hitaben: "...." dedi" şeklindeki yoruma nazaran da makul ve muvafık bulur. Öbürünü de

"Rivayetlerde, böyle kesin bir üslub kullanmaya imkân verecek karine yok" diyerek reddeder. Ancak kendi yorumu biraz daha farklı: "Resûlullah'ın sofrasındaki eti, Aleyhissalât vesselâm'ın hizmetçisi Zeyd İbnu Harise (radıyallahu anh)'ın Ka'be'nin etrafındaki taş (ensab) üzerinde kesmiş olduğu takdirine göre, bu hali, onun putlar için kesilmediğine hamlederiz. Ayet-i kerime'de gelen: "... dikili taşlar üzerinde kesilen hayvanların etinden yemek de... size haram kılındı" (Maide 3) âyetindeki yasaktan murad "bu taşlar üzerinde putlar adına kesilenlerdir." Hattâbî devamla, bazı âlimlerin: "Bu taşlar üzerinde putlar adına kesilmeyen hayvanlar hakkında hiçbir vahiy inmemiştir" dediklerini kaydeder. Mevzu üzerine gelen başka hadisleri kaydederek tahlili derinleştiren İbnu Hacer, Dâvudî'nin sadedinde olduğumuz müşkille ilgili şu yorumunu da kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bisetten önce, müşriklerin adetlerinden kaçınırdı. Ancak kesim meselesiyle ilgili olan hükmü bilmiyordu. Zeyd İbnu Amr ise, bunu karşılaştığı Ehl-i Kitap'tan öğrenmişti." Süheylî der ki: "Eğer "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) bu fazilete sahip olmaya Zeyd'den evladır" denecek olsa cevabımız şudur: "Hadiste Resûlullah'ın bu etten yediğine dair bir sarahat yok. Yemiş olma takdirinde: "Bunu, kendine ulaşan bir şeriatla değil, şahsî re'yi ile yapmıştır" diye açıklarız" der ve devam eder: "Cahiliye halkı nezdinde Hz. İbrahim'in dininden bazı bekaya vardı. Hz. İbrahim'in şeriatında meyte' nin (yani leş'in) yenmesi haramdı, ama üzerine Allah'ın ismi zikredilmeden kesilen hayvanın etini yeme haramı yoktu. Bunun tahrimi İslam'da indi. Gerçek şu ki, her ne kadar, kesilenlerin helal olduğuna dair (eski) şeriatta bir aslın bulunmasına ve bunun Kur'an'ın nüzulune kadar devam etmesine rağmen, şeriat gelmezden önce bir şey helal veya haram diye tavsif edilemez. Bi'setten sonra, ayet ininceye kadar herhangi bir kimsenin, kesilenleri yemekten vazgeçtiğine dair rivayet gelmemiştir." İbnu Hacer bu noktada: "Davudi'nin, "Zeyd bunu Ehl-i Kitap'tan öğrendi" iddiasını ileri sürünceye kadar "Zeyd bunu şahsî re'yi ile yaptı" demek evladır" der. Buradan, Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın henüz peygamber değilken, kendisinden önce gelen herhangi bir şeriata tabi olmamış bulunmasına atıf yapılarak "(kesilenlerle ilgili) yasaklar henüz yok olduğuna göre bu, onun hakkında muteber demektir" neticesine varır. İbnu Hacer, Zeyd İbnu Harise (radıyallahu anh)'tan kaydettiği "Ensabtan biri üzerinde bir koyun kestik" ifadesini de şöyle tevil eder: "Burada ensab taş demektir. Bu taş put değildir, ona ibadet de yapılmaz. Bu, (kesimde kulanılan) kasap aletlerinden biridir. Üzerinde kesim yapılır. Zira nusub, aslında büyük taş demektir. Bir kısmı vardır, müşriklerin tapındığı putlardır, onun için ve onun adına kurban kesilir. Bir kısmı var onlara ibadet edilmez, kesim aleti olarak kullanılır: Kurban kesecek kimse putu adına bunun üzerinde kurbanını keser. Zeyd İbnu

Amr da meseleyi kökten kesmek için bu meselede imtina göstermiş olabilir." **3-** Zeyd İbnu Amr'ın fazileti meyanında babası tarafından diri diri toprağa gömülecek kız çocuklarını (mev'ude) kurtarması zikredilmektedir. Bu Arapların eski bir geleneği idi. İki maksadla yapılıyordu: * Kızlara karşı duyulan kıskançlık. Araplar birbirlerine yaptıkları baskında kızları kaçırıp köleleştirerek istifraşda bulunurlardı. Kızın babası fidye-i necatla kızını kurtarmak istediği vakit, kız muhayer bırakılırdı. Babasını veya kendini kaçırmış olan efendiyi tercih. Kız çoğu kere efendiyi tercih ederek babaya büyük bir ar getirirdi. İşte babalar, bu duruma düşmek korkusuyla kızlarını diri diri gömmeyi adet haline getirmişlerdir. * İkinci sebep de geçim korkusuydu. Kızların aile bütçesine yük olacağı korkusu, onların diri diri gömülmesine sebep oluyordu. Sadedinde olduğumuz hadiste Zeyd'in, bu maksadla gömülecek kızları kurtardığını görmekteyiz. Hatta hadiste, tenbihli bir üslubla "Zeyd mev'udeleri (toprağa diri gömülen kızları) diriltirdi" denmşitir. Bundan maksad, onların gömülmesine mani olmasıdır.

Kur'an-ı Kerim, Arapların bu çocuk öldürme adetlerine birçok ayette temas eder ve yasaklar: (Tekvir 8-9, En'am 151, İsra 31).

4- Zeyd İbnu Amr'ın, Hak dini aramasıyla ilgili menkibeler kitaplarda gelmiştir. Varaka İbnu Nevfel ile birlikte bu maksadla Suriye'ye yaptıkları bir seyahatta Varaka hıristiyan olur ise de, Zeyd olmaz. O'nun bir peygamber beklediği, bazı yakınlarına "Ömrünüz kalırsa siz göreceksiniz" dediği belirtilir. Bir rivayette Zeyd'in "Allahım, sana en iyi ibadet tarzını bilsem öyle ibadet ederdim, ancak bilmiyorum" deyip avuçlarını yere koyarak içine secde ettiği belirtilir. 180

* EBU TALİB

اَبا بِلاَط ٍوَلا ْفَاَة ُجَاَءه ُر َسوُل ّهالل ِ # فَوَ جَدَ عِنْدَهُ اَبا جَهْلِ وَ عَبْدَ اللُّه ِ بَنْ أَبِ
غُ بَعْ نَمْ لِ ةِ بْدَ اِلمْطُ لِبِ؟ ـ4 □6444ـ نع ِالمسيب ِبن ِحزن ٍقاَل :]لم ا حَضَرَ ت ْ
،قُلْ َالإِه َا ّاللّه ُ كِلَمَة ًأُحاجُّ َلك َبِها َعْنَد ّاللّه. َفقاَل ُأبو َجْهٍل و َعبد ّاللّه ِ: أَت ْر
آخَ ِر مَا كَلَ مُهْ : أَنَا عَلى ِملَّ ِة عَبْدِ اِلمْطُ لِبِ، أَمَّ يَ ةَ بْنِ الْ مُغِيرَ ةِ. فَقاَل : أَ نْ عَمِه
ر سُولُ ّاللّه ِ # يَعْرِ ضُهَا عَلَيْه، وَ يَعُودَانِ لِتِلْكَ الْمَقَالَة، حتَّى قَال أبو طَاِلب
فَلمْ يَزَ لْ

كَلِ مَا مَلأ ْنُه َعنَك ؛ فَأنْزَ لَ ّاللّه ُ عَز َو جَل : مَا كَانَ لِلِن بِه َو الَ ِذيَن آمنُوا أن□
و أَبى أَ ن يُقُوَل: لاإِ َالَه ّاللّه. فقاَل #: و َّاللّه ُ ’سْتَغْفِرَ ن

ِيَة؛ و أنْزَ لَ في أبِ طَاِلبٍ: إنّ كΠاَو لِلْمُشْرِ كِينَ وَ لَوْ كَانُوا أُولِي قُرْ بَ. ا□
يَسْتَغْفِرُ

ا ُءاَشَي ْنَم ِيدْهَي َ هاللّ نِكلو َتْبَبْحأ َنَم ِيدْهَتŒيئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ةَي .
□□

1. (4557)- Müseyyeb İbnu'l-Hazn anlatıyor: "Ebû Talib'in ölüm anı gelince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanına geldi. Başucunda Ebû Cehil ile Abdullah İbnu Ebi Umeyye İbni'l-Muğîre'yi buldu. "Ey Amcacığım! bir kelimelik Lailahe illallah de! Onunla Allah indinde senin lehine şehadette bulunayım!" dedi. Ebû Cehil ve Abdullah atılarak (Ebû Talib'e): "Sen Abdulmuttalib'in dininden yüz mü çevireceksin?" diye müdahale ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (kelime-i şehadeti) ona arzetmeye devam etti. Onlar da kendi sözlerini aynen tekrara devam ettiler. Öyle ki bu hal Ebû Talib'in son söz olarak, onlara: "Ben Abdulmuttalib'in dini üzereyim!" demesine kadar devam etti. Ebû Talib Lâilahe illallah demekten kaçınmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yasaklanmadığı müddetçe senin için istiğfar edeceğim!" dedi. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah şu vahyi indirdi. (Mealen): "Akraba bile olsalar, onların cehennemlik oldukları ortaya çıktıktan sonra müşrikler hakkında Allah'tan af dilemek ne Peygmaber'e ve ne de iman edenlere uygun düşmez" (Tevbe 113). Cenab-ı Hak şu ayeti de Ebû Talib hakkında indirmiştir. (Mealen): "Sen, sevdiğin kimseyi hidayete erdiremezsin. Ancak Allah dilediğine hidayet verir. Doğru yolda olanları en iyi bilen de O'dur" (Kasas 56). [Buharî, Menâkıbu'l-Ensar 40, Cenaiz 81, Tefsir, Beraet 16, Kasas 1, Eyman 19; Müslim, İman 39, (34); Nesâî, Cenaiz 102, (4, 90, 91).]181

نأِب ِةَم اَيِقلا َم ْوَي ِتَعاَفَش ُهَعَفْنَت ُههلَعَل :َلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع ٍبِلاَط□
وُبأ َرِكُذ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر ٍديعس بىأ نعو ـ4 □6444ـ هبشو رانلل
ةراعتسا ،ليلقلا ءاملا « ٍحاَضْح ضلا».ناخيشلا هجرخأ .[ُهَغاَمِد ُهْنِم ِيلْغَي
ِهْيَبْعَك ُغُلْبَي ٍراَن ْنِم ٍحاَضْحَض يف َلَعْجُي

ةليلقلا رانلا نم بلاط وبأ هيف نوكي ام ةلقلا يف هب .

2. (4558)- Ebû Sa'id (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebû Talib Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında zikredilmişti.

"Umulur ki, Kıyamet günü şefaatim ona fayda eder de, böylece ateşten, topuklarına kadar yükselen sığ bir yere konur, yine de beyni kaynar." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 40, Rikak 51; Müslim, İman 360, (210).] 182

لاَق . َكَل ُبَضْغي َو َكُطوُحَي َناَك ُه نإف ؟ َكِهمَع ْنَع َتْيَنْغأ ْلَه . ِهاللّ َلوُس َر اَي :
ُتْلُق] :َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِسا بَعْلا نعو ـ4 6444ـ َكَنوُصَي َو َكُفْحَي «
َكُطوُحَي».ناخيشلا هجرخأ .[ِرا نلا َنِم ِلَف ْس'ا ِك ْر دلا يف َناَكَل اَنأ ّ ْوَل َو ، ِراَن
ْنِم ِحاَضْحَض يف َوُه ْمَعَن

كحلاصم بلع عرفتَي َو َكْنَع هبُذَي َو .

3. (4559)- Hz. Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, amcana (istiğfarla yardım)dan seni alıkoyan nedir? O seni koruyor, senin için kafirlere kızıyordu."

"Evet! dedi, olacak. O ateşin sığ bir yerindedir. Eğer ben olmasaydım cehenemin en derin yerinde olacaktı." [Buhârî, Menakıbu'l-Ensar 40, Edeb 115, Rikak 51; Müslim, İman 357, (209).] 183

AÇIKLAMA:

1- Ebû Talib, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cedd-i emcedleridir. Künyesi ile meşhur olmuştur. Adı Abdu Menaf'tır. Rafizilerden bazıları نا َرْمِع َلآ َر َميِها َرْبِا َلآ َو ًاحوُن َو َمَدآ َنفَطْصا َ هاللّ ِنا ayetindeki Âl-i imran tabiriyle Âl-i Ebi Talib'in kastedildiğini iddia edebilmek için pek fahiş bir teville Ebû Talib'in adının İmran olduğunu iddia etmiştir. Halbuki ulema onun Abdu Menaf olduğunda hiç ihtilaf etmemiştir.

180 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/124-127. 181 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/128.

Ebû Talib, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhterem pederleri Abdullah'ın annebaba bir kardeşi idi. Bu sebeple babaları Abdulmuttalib ölürken yetim Muhammed'in himayesini Ebû Talib'e vasiyet etmiş idi. Ebû Talib bu himayeyi, o büyüyünceye kadar en iyi şekilde yapmıştır. Peygamberlik geldikten sonra da yardım ve desteğini devam ettirmiş, ölene kadar elinden gelen himayeyi vermiş, bu uğurda nice sıkıntılara katlanmıştır. Bu meyanda en büyük sıkıntıyı, Kureyş'in Beni Haşim'e üç yıl boyu uyguladıkları boykot sırasında çekmiş idi. Resûlullah'ı kendilerine teslim edinceye kadar sürdürmek kararıyla başlatılan bu boykotu bir yazıya da dökerek Ka'be'ye asarlar. Beni Haşim her çeşit beşeri münasebetlerden tecrid edilir: Alışveriş, evlenme, konuşma vs. hepsi durur. Onların çekildikleri Şı'b'tan sıkıntı büyük olur. Fevkalede kıtlık yaşanır. Ebû Talib, müslüman olmadığı halde, aile kaygusuyla Resûlullah'ı sonuna kadar himaye eder. Boykotun kaldırılmasından birkaç gün sonra Ebû Talib, arkasından da Hz. Hatice vefat ederler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın üzüntüsü büyük olur. O yıla Resûlullah, hüzün yılı manasında amu'lhüzn der. Bu yıl bi'set'in onuncu senesine müsadiftir. İbni Hacer, Ebû Talib'in Resûlullah'a himayesini belirtme sadedinde şu rivayeti kaydeder: "...Ebû Talib vefat edince, Kureyş, Ebû Talib'in sağlığında yapamadıkları kötülükleri yaptı. Öyle ki, Kureyş'in sefih takımını Resûlullah'ın üzerine saldılar. İstihkar etmek için başına toprak saçtılar." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir seferinde): "Kureyş, Ebû Talib vefat edinceye kadar hoşlanmadığım bir şeyi bana yapamamıştı, (onun vefatından sonra yaptı)" demiştir.

Resûlullah'a ve dolayısıyla İslam'ın kuruluşuna böylesine hizmeti sebkat eden bir zatın ömrünün küfür üzerine kapanması bütün mü'min gönülleri üzen bir hadisedir. Resûlullah da üzülmüştür. Hatta bir kısım alimler bu meselenin fazla medar-ı bahs edilmemesini temenni etmiştir. Resûlullah'ın sevgisine mazhar olması gibi hususi durumları sebebiyle "

Cenab-ı Hakk'ın, rahmetinden ona, cehenem içinde bir cenneti yaratabileceği umulur" şeklinde Resûlullah'ı ve onun sevdiğini seven gönülleri rahatlatıcı yorumlar yapmıştır.Cenab-ı Hak, Ebû Talib kıssası ile insanlığa mühim bir hakikatı ders vermektedir: Allah rızası için yapılmayan hiçbir amelin, insanlığa fevkalade fayda sağlayacak çeşitten bile olsa, Allah nazarında hiçbir değeri yoktur. İlahi ölçüler açısından, iman ve rıza yolunda bir zerrecik amel, nefis ve heva yolunda yapılan dünyalar dolusu hayırlı amelden daha üstündür. Kurtuluş için peygambere kan yakınlığının da insana bir faydası olmayacağını bu hadis açık olarak göstermektedir. 184

*** MALİK İBNU ENES (RAHİMEHULLAH TEALA)**

اَمَف ِمْلِعْلا ِبَلَط يف ِلِب“ا َداَبْكأ ُسا نلا َب ِرْضَي ْنأ ُكِشوُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريرُه ىبأ نع ـ4 □6444□:

. [□يِجَ دِوُن َأعْلَم َنِم ْمِلاَع ِلامْدَيِنَة

. يذمرتلا هجرخأ ٍسَنأ ُنْب كلام وه : هثيدَح يف قاز هرلادبَع َلاَق

1. (4560)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanların ilim taleb etmek üzere seferlere çıkacakları zaman yakındır. (O zaman) Medine aliminden daha bilginini bulamazlar."

Abdurrezzak, rivayetinde: "Bu (hadiste haber verilen alim) Malik İbnu

Enes'dir" demiştir. [Tirmizî, İlim 18, (2682).][185]

AÇIKLAMA:

İmam Malik hakkında geniş bilgi, birinci cilltte geçti (s. 150-154). [186]

ALTINCI BAB

BAZI ZAMANLARIN ve MEKANLARIN FAZİLETİ

(Bu babta iki fasıl var)

BİRİNCİ FASIL

ZAMANLARIN FAZİLETİ

* BAYRAM

184 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/129-130.

وبأ هجرخأ .[ِرْف نلا ُم ْوَي مُث ِرْح نلا ُم ْوَي ِ هاللّ َدْنِع ِما ي‘ا َمَظْعأ نإ :#ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق طرق ِنْب هاللّدبع نع ـ4 □ 6444□

قيرشتلا مايأ نم يناثلا مويلا وه « ِرْف نلا « ُم ْوَي».دواد .

1. (4561)- Abdullah İbnu Kurt anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah indinde günlerin en büyüğü Kurban bayramı günüdür, bunu, fazilette Nefr günü (teşrik günlerinin ikinci günü) takib eder." [(Ebû Davud, Menâsik 19, (1765).][187]

ا نُك :اوُلاَق ؟ ِنام ْوَيلا ِناَذه اَم :َلاَقَف اَمِهيِف َنوُبَعْلَي ِناَم ْوَي ْمُهَل َو #ِ هاللّ
ُلوُس َر َمِدَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ4 □6444□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِرْطِفْلا َم ْوَي َو ىحْض‘ا َموَي :اَمُهْنِم ًارْيَخ ُ هاللّ .
ُمُكَلَدْبأ ْدَق :# َلاَقف .ِة ِيِلهاَجْلا يف اَمِهيِف ُبَعْلَن

2. (4562)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiğinde Medinelilerin iki (bayram) günleri vardı. O günlerde oynayıp eğlenirlerdi. "Bu iki gün(ün mana ve mahiyeti) nedir?" diye sordu.

"Biz cahiliye devrinde bu günlerde eğlenirdik!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah, bu iki bayramınızı onlardan daha hayırlı diğer iki günle değiştirdi: Kurban bayramı, Fıtır bayramı" buyurdu." [Ebû Davud, Salât 245, (1134); Nesâî, Iydeyn 1, (3, 179).] [188]

AÇIKLAMA:

Hadiste temas edilen "Medine'ye geliş"ten murad Hicrettir. Medinelilerin kutlayıp eğlendikleri iki bayram da Nevruz ve Mihrican bayramlarıdır. Nevruz, Farsça olup, yeni gün demektir. Güneş o gün, Haml burcuna girer. Eski şemsî takvimde yılbaşıdır.

Mihrican ise, nevruzun mukabilidir, son bahara tekabül eder. Güneş mizan burcuna o gün girer. Gece ile gündüz bu günlerde eşittir. Bu günler hava yönüyle de mutedildir, ne fazla soğuk ne de sıcak. Eski astronomların bu iki günü bayram seçmiş oldukları, müneccimlerin halk üzerindeki itibarları sebebiyle diğer insanlara da taklid edilip benimsendikleri, böylece o iki günün bayram olarak kutlanmasının umumi bir gelenek haline geldiği tahmin edilmiştir.

İslam dini, her bir medeni müessesesinde istiklâliyeti, orijinaliteyi esas alması haysiyetiyle bu cahiliye adetini de kaldırıp, bütün mü'minlerin ilahi menşeli iki bayram getirmiştir. Bayramların daha hayırlı olanlarla değiştirilmesi ayrı bir ehemmiyet taşır. Böylece o günlerin kutlanış ve o günlerdeki eğlence tarzı kökten değiştirilmiş oluyor. Resûlullah, eski kutlamalardan ayrı olarak İslamî bir kutlama teşrî etmiştir. Böylece mü'minlerin eğlencesi de bayramı da İslamca olmuştur. Mü'minlerin bayramı ibadetle başlar. Zira hakiki sürur ibadettedir. Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak mü'minlere lütf-i ilahi ile ferahlanmalarını emreder: "Onlara söyle ki, ancak Allah'ın lütfuyla ve rahmetiyle ferahlansınlar..." (Yunus 58). Bazı alimler: "Ayette, Nevruz, Mihrican ve diğer kâfir bayramlarının kutlanmasının yasak kılındığına delil vardır" demiştir. Hanefi fukahadan Ebû Hafsı'l-Kebir: "Bir mü'min nevruz bayramında, o günü tazimen bir müşriğe bir yumurta hediye etse Allah'a küfretmiş olur, bütün amelleri düşer" görüşündedir. Yine Hanefi fukahadan el-Kadı Ebû'l-Mehasin el-Hasan İbnu Mansur der ki: "O günde kim, başka vakit satın almadığı bir şeyi satın alır veya kafirlerin yaptığı gibi o günü ta'zimen bir başkasına bir şey hediye ederse küfretmiş olur. Eğer kendisi yemek veya tenezzüh etmek için satın almış ise bu mekruhtur. Keza adet olduğu için gönül almak maksadıyla hediye olarak bir şey satın alsa o da mekruhtur. Çünkü bu davranışta kefereye benzeme vardır." 189

* ZİLHİCCEDE ON GÜN

هِذه ْنِم ِ هالّل ىلا بَحأ نِهيِف ُحِلا صلا ُلَمَعْلا ِما يأ ْنِم اَم # ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق امهْنَع ُ هالّل َي ِضَر ٍساهبع نبا نع ـ4 □6444□

ماهي ا□‘

هجرخأ .[ٍءْىَشِب ْع ِج ْرَي ْمَلَف ِهِلاَم َو ِهِسْفَنِب ُرِطاَخُي َج َرَخ لُج َر إ ؛ُداَه ِجْلا ُّ
و َ :َلاَق ِ؟ هالّل ِليِبَس يف ُداَه ِجْلا ُّ َو :اوُلاَق .ِرْشَعْلا

يذمرتلاو دواد وبأو يراخبلا .

1. (4563)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Salih amellerin Allah'a en ziyade sevgili olduğu günler bu on gündür!" buyurmuştu. Cemaatten: "Allah yolundaki cihaddan da mı?" diye soran oldu.

"Cihaddan da! buyurdu. Ancak bir kimse, canını, malını muhataraya atarak çıkar, hiçbir şeyle dönmezse (yani cihad arasında ölürse) o kimse hariç." [Buharî,l Iydeyn 11; Ebû Davud, Savm 61, (2438); Tirmizî, Savm 52,l (7577.][190]

ةَلْيَل ِهلُك ُماَيِق َو ٍةَنَس ِماَي ِصِب اَهْنِم ٍم ْوَي ِهلُك ُماَي ِص ُلِدْعَي] : هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نع ،برخأ يف يذمرتلا داز ـ4 □6446□

رْدَقلا ِةَلْيَل ِماَيِقِب اَهْنِم□] .

2. (4564)- Tirmizî, bir diğer rivayette Ebû Hureyre (radıyallahu anh)' tan şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Ondaki her bir günün orucu bir yıllık oruca (sevabca) eşittir. Ondaki bir gece kıyamı (ibadetle ihya edilmesi) Kadir gecesinin kıyamına (ihyasına) eşittir." [Tirmizî, Savm 52, (758).][191]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste bahsi geçen on gün, Zilhicce ayının ilk on günüdür. Bu on günün efadliyeti belirtilmektedir. Ulema hadisle ilgili olarak birkaç noktada ihtilaf etmiştir: 1) Zilhicce'nin on günü mü efdal, yoksa Ramazan'ın son on günü mü? Zira, Ramazan'ın son on gününü tafdil eden hadisler de var. Bazı alimler bu hadise dayanarak Zilhicce'nin on günü daha hayırlı derken, diğer bazıları: "Ramazan'ın on günü, -içinde Kadir gecesi ve oruç da bulunması sebebiyle, daha hayırlıdır" demiştir. Bu ihtilaf şöyle bir telife kavuşturulmuştur: "Zilhicce'nin on günü içerisinde arafe günü sebebiyle, Ramazan'ın son on günü de oruç ve Kadir gecesi sebebiyle efdaldir." Bu makul te'life göre, mü'mine düşen bu on günlere kavuştukça, onlarda vadedilen sevab ve mağfiret nevinden feyiz ve bereketlere ermek için onları ibadetlerle, istiğfarlarla ihya etme gayretine girmesidir. İman ve ihtisabla yapılan ameller makbuldür, zira Cenab-ı Hak, bir kudsî hadiste: "Kulum hakkımda nasıl bir zanla hareket ederse ona öyle muamele ederim"

---

[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/132.

vâdetmiştrir. 2) Zilhicce'nin on günü ile ilgili bir ihtilaf, eyyam-ı teşrik'in ve hatta yevm-i îd denen bayram gününün buna dahil olup olmadığıdır. Burada teferruata girmeden şu kadarına dikkat çekelim: "Alimler Kur'an'da ziyade zikrullah'ın teşvik edildiği, eyyamu'lma'dudat (Bakara 203) ile eyyamu't-Teşrik'in eyyamu'lma'lumat (Hacc 38) ile de eyyamu'l-aşr'ın kastedilip kastedilmediği hususunda farklı yorumlar yapmışlardır. İbnu Abbas'tan gelen bir açıklamaya göre: Eyyamu'l-Malumat terviye gününden önceki günle başlayıp terviye gününü ve arafe gününü de içine alan günlerdir. Eyyamu'lma'dudat ise eyyamu teşrik'dir, bu durumda bayram günü teşrik günlerine dahil olmaktadır.

İbnu Abbas'tan gelen bir başka veche göre "Eyyamu'l ma'lumat Kurban günü ve bunu takib eden üç gün"dür. Kur'an'da eyyamu'lma'lumat' ta ziyade zikir talep edildiğine göre, bu zikir teşrik tedbirleri olmaktadır. İbnu Ebi Cemre, sadedinde olduğumuz hadisin teşrik günlerinde yapılacak amelin, başka günlerde yapılacak olanlardan üstün olduğunun beyan ediliğine dikkat çekerek, bu hususu kabulde zorluk çekenlere karşı şu açıklamayı yapar: "Hadis, teşrik günlerindeki amelin başka günlerde yapılan amellerden efdal olduğuna delalet eder. Teşrik günlerinin bayram günleri olması ve bayram günlerinin de "yeme ve içme günleri" olarak tarif edilmiş bulunması bu söylenene aykırı düşmez. Çünkü, bayramın öyle tarif edilmesi, o günlerde hayırlı amel yapmaya mani değildir. Bilakis, o günlerde ibadetlerin en alası teşrî edilmiştir, bu da Allah'ın zikridir. Bayramda sadece oruç yasaklanmıştır. Bayram gününde ibadetin diğer günlerdekinden efdal oluşunun sırrı şuradan ileri gelir: "Gaflet vakitlerinde ibadet, diğerlerinden üstündür. Teşrik günleri ise umumiyetle gaflet günleridir. Bu sebeple o günlerde ibadet yapana, diğer günlerde yapana nazaran ziyade bir sevap vardır. Bu tıpkı, insanların çoğunluğu uykuda iken geceleyin kalkıp ibadet yapan kimse gibidir. Teşrik günlerinin efdaliyeti meselesinde bir başka nükte var: O da şudur: "Hz. İbrahim'e oğlu sebebiyle imtihan bu günlerde vaki oldu ve sonunda Rab Teala oğluna bedel bir kurbanlık gönderdi. Bu sebeple o günler faziletli kılındı." **2-** Zilhicce'nin on gününde tutulacak bir günlük orucun bir yıllık oruca bedel olması meselesinde alimler iki hususa dikkat çekerler: "Bu "bir yıl"a "Zilhicce'nin on günü" dahil olmadığı gibi "Ramazan ayı" da dahil değildir. Aksi takdirde hesap yönüyle tezad çıktığı gibi farzla nafile karıştırılmış olur. Halbuki farzın yerini hiçbir nafile -ne kadar çok, ne kadar faziletli olursa olsun- tutamaz."[192]

* ARAFE GÜNÜ

م ْوَي ْنِم ِرا نلا َنِم ًادبَع ِهيِف ُ هاللّ َقِتْعَي ْنأ َرَثْكأ ٍم ْوَي ْنِم اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
□6444□ 4ـ نع ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع :تلاق]لاَق َ

يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ِء ُؤه َدا َرأ اَم : ُلوُقَيَف .َة َكِئ َمْلا ُمِهب ِهاَبُي .
مُث ،وُنْدَيَل َ هاللّ نإ َو ،َةَف َرَع

1. (4565)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Allah, hiçbir günde, arafe günündeki kadar bir kulu ateşten çok azad etmez. Allah (mahlukata rahmetiyle) yaklaşır ve onlarla meleklere karşı iftihar eder ve: "Bunlar ne istiyorlar?" der." [Müslim, Hacc 436, (1348); Nesâî, Hacc 194,l (5, 251, 252).] 193

ةَعْمُج َم ْوَي َقفا َو َةَف َرَع ُم ْوَي ِما ي'ا ُلَضْفأ # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع□ .
ُ هاللّ َي ِض َر ٍزْيُرُك نب هاللّديبع نب ةحلط نعو ـ4 □6444ـ إ َهَلإ َ :بلْبَق ْن ِم
َنوِّيِب نلا َو اَنأ ُتْلُق اَم ُلَضْفأ َو ،ةَف َرَع ِم ْوَي ُءاَعُد ِءاَعُّدلا ُلَضْفأ َو ،ٍةَعْمُج ِم ْوَي
ِرْيَغ يف ًة جَح َنيِعْبَس ْنِم ُلَضْفأ َوُه َو

نيزر هلوطب هجرخأو .ِه ِرِخآ ىلا ِءاَعُّدلا ُلَضفأ :هلوق نم كلام هجرخأ .[.
ُهَل َكي ِرَش َ ُهَدْح َو ُهاللّ

2. (4566)- Talha İbnu Ubeydillah İbni Keiz (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Günlerin en efdali arafe günüdür. (Faziletçe) cuma'ya muvafakat eder. O, cum'a günü dışında yapılan yetmiş haccdan efdaldir. Duaların en efdali de arefe günü yapılan duadır. Benim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en efdal söz de: "Lailahe illallah vahdehu lâşerikelehu" (Allah birdir, ondan başka ilah yoktur, O'nun ortağı da yoktur) sözüdür."

İmam Malik "Duaların en efdali..." ibaresinden sonraki kısmını Muvatta'da tahric etmiştir. Rezin ise rivayeti baştan sona kadar tam olarak tahric etmiştir. [Muvatta, Hacc 246, (1, 422.] 194

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadis Müslim'de muhtasar olarak kaydedilmiştir. Abdurrezzak, bu hadisi İbnu Ömer'den daha mufassal olarak kaydeder: "Şüphesiz ki Allah(ın rahmeti) alt semaya iner de Allah hacılarla

---

190 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/134.

meleklere iftihar eder ve "Bunlar benim kullarımdır. Bunlar hakir bir kıyafetle toz toprağa bulanmış olarak geldiler, rahmetimi umuyorlar, azabımdan da korkuyorlar. Halbuki onlar beni görmüş de değiller. Acaba görseler ne yaparlardı!" der.

Âlimler bu hadisin arefe gününün faziletine delil teşkil ettiğini belirtirler. Hatta Nevevî merhum: "Bir adam "en faziletli günde karım boş olsun" diye talak verse, Şâfiî ulemasının bir kavline göre, hanımı arefe günü boş olur. Diğer bir kavline göre cum'a günü boş olur" der.

2- İkinci hadis, arafe gününü cum'a ile kıyaslar. Cum'a'nın da fazileti teyid edilir. 4568 numaralı hadiste de görüleceği üzere, bir kısım hadislerde cum'a gününün fazileti de hadislerde teyiden, tekiden beyan edilmiştir. Bazı alimler haftanın en efdal günü cum'adır diye "hafta" ile kayıtlamak suretiyle bu iki hadis arasını telif etmiştir.

Cum'a günü le ilgili bir kısım açıklamayı, az ileride yer verilecek olan cum'a günü ile ilgili bahse bırakıyoruz. 195

*** NISF-U ŞA'BAN**

□ هاللّ ِ # زْنَي ِل ُ هاللّ ُ تعَالى لَيْلةَ َ النصِفْ ِ مِن ْ شعَبْاَن َ الى سمَاَ ِ ءالدنُّيْاَ فيَغَفْرِ
□6444□ 4ـ نع عائشة َ ر َ ضِ َ ي هاللّ ُ عنَهْا قالت : [قاَلَ َ ر َ سوُل ُ

□كثْرَ َ م ِ ن‘

. « □عدَدَ ِ شعَرْ ِ غنَمَ ِ كلَبٍْ]. أخرجه الترمذي؛ وزاد رزين :«مم ِ ن استْحَقَ ه النار

1. (4567)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla Hazretleri, Nısf-u Şa'ban gecesinde dünya semasına iner ve Kelb Kabîlesinin koyunlarının tüyünün adedinden daha çok sayıda günahı affeder." [Tirmizî, Savm 39, (739); Rezin bu rivayete "Ateşe müstehak olanlardan" ziyadesini kaydetmiştir.] 196

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis nısf-ı Şaban gecesinin faziletini beyan etmektedir. Nısf, "yarı" demek olduğuna göre, nısf-u Şa'ban, Şa'ban ayının ortasındaki günün gecesi demek olur. Bu gece Şaban'ın onbeşinci gecesidir, Bereat gecesi de denir.

2- Hadis metin olarak: "...Kelb kabilesinin koyunlarının tüyünden daha çok sayıda insana mağfiret eder" şeklinde anlaşılmaya elverişlidir. Hatta Rezin'in ibaresi de bu manayı teyid eder. Ancak alimler o miktarda Ashabın bulunmayışını gözönüne alarak tercümede kaydettiğimiz üzere "Kelb kabilesinin koyunlarının tüyünün adedinden daha çok sayıda günahı affeder" şeklinde anlamayı tercih etmişlerdir. Kelb kabilesinin koyunlarının

193 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/136. 194 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/137. zikri, "Onlar, koyun beslemede diğer kabilelerden ileri oldukları içindir" denmiştir. Böylece Allah'ın rahmet ve mağfiretinin çokluğu daha iyi ifade edilmiş olmaktadır.197

*** CUMA GÜNÜ**

هْيَلَع ُمَدآ َقِلُخ ِهيِف ،ةَعُمُجْلا َم ْوَي ْمُكِما يأ ِلَضْفأ ْنِم نإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر سوأ نب سوأ نع ـ4 □6444ـ َفْيَك َو :اوُلاَق . هيلَع ةَضو
ُرْعَم ْمُكَت ّ َص نإف ،هيف ِة ّ صلا َنِم هيلَع اوِرُثْكأف ،ةَقْع صلا ِهيِف َو ،ةَحْف نلا
ِهيِف َو ، َضِبُق ِهيِف َو ،ُم ّ سلا

دواد وبأ هجرخأ .[ِءاَيِبْن ْ َ ا َداَسْجأ َلُكأَت ْنأ ِض ْر ْ َ ا ىلَع َم َرَح ىلاعت َ هاللّ نإ :
َلاَقف [َتيِلَب ْنأ] َتْم ِرأ ْدَق َو ؟اَنُت ّ َص َكْيَلَع ُض َرْعُت

يئاسنلاو.

1. (4568)- Evs İbnu Evs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cum'a, en hayırlı günlerinizden biridir. Hz. Adem aleyhisselam(ın toprağı) o gün yaratıldı, o gün kabzedildi. (Kıyamette Sur'a) o gün üflenecek, sayha da o günde olacak. Öyleyse o gün bana salavatı çok okuyun. Zira salavatlarınız bana arzedilir."

Orada bulunanlar:

"Salavatlarımız size nasıl arzedilir? Siz çürümüş olacaksınız!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah Teala Hazretleri, Arz'a peygamberlerin cesetlerini yemeyi haram kıldı!" buyurdular." [Ebû Davud, Salat 207, (1047); Nesaî, Cum'a 5, (3, 91, 92).]198

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, cum'a gününün, en hayırlı günlerden biri olduğu ifade edilir, "en hayırlı gündür" denmez. Aliyyu'l-Karî, bu ifadeye dayanarak: "Hadiste, arafe gününün en efdal veya cum'a'ya müsavi olduğuna bir işaret vardır" der.

2- Bazı alimler, hadiste geçen nefha (üfleme)dan muradın ikinci nefha, yani iyileri ebedi cennete ulaştıracak olan nefha olduğunu söylemiştir. Bazıları da "Birinci nefhadır, çünkü o, Kıyametin başlangıcı, ikinci yaratılışın bidayetidir" denmiştir.

3- Sayha'dan maksad, insanları korkudan öldürecek bir çığlıktır. Bu çığlık birinci nefhanın adıdır. Bir bakıma az önce "nefha" diye söylenen hadise sa'ka (sayha) diye tekrar edilmiş olmaktadır. Önceki, ikinci nefha kabul edilince sa'ka ile birinci nefhayı anlamak muvafık olur. Resûlullah cum'a gününün faziletli oluşunun sebebini açıklama sadedinde, o gün cereyan etmiş ve edecek başka durumlar da zikreder: "Onda duaların mutlaka kabul gördüğü bir saat var. Cum'a Resûlullah'ın vakfe yaptığı gündür. O gün dünyanın her tarafında insanlar hutbe ve namaz için toplanırlar, bu haccdaki toplanmaya ve Kıyamet günündeki hesap vermek üzere vukua gelecek toplanmaya da muvafık düştüğünden cum'a günü bayram günüdür. Bu sebeple cuma günü toplanmak, hutbe okumak teşri edilmiştir. Ta ki, o vesile ile mebde' ve meâd, cennet ve cehennem hatırlanmış olsun. Bu sebeple, cum'a sabahı Secde ve Hel etaâ (insan) surelerinin okunması sünnettir. Çünkü bu surelerde bu günde olmuş ve olacak olan şeylerinzikri var: Hz. Adem'in yaratılışı, mebde ve mead gibi. Bu sebeple cum'a'da yapılan ibadetler diğer günlerde yapılanlardan efdaldir. Hatta, facir kimseler bile cum'a gününe ve gecesine hürmet ederler. Ayrıca cum'a günü, cennetteki Yevmü'l-Mezid'e dahi muvafakat etmektedir. [Bu gün cennet ehlinin misk tepeleri üzerinde toplanacakları müstesna bir gündür.] Bu sebeplerle cum'a vakfesi diğer vakfelere üstündür. Ne var ki "cum'a'ya rastlayan vakfenin 72 hacca bedel olduğu" şeklinde şüyû bulan haber batıldır, hadiste bir dayanağı yoktur. "Allah indinde ünlerin en hayırlısı cum'a günüdür" hadisi haftanın en hayırlı gününü tesbit eder. Yılın en efdal günü arafe ve kurban günüdür. Şâfiî'ye göre bunlardan en efdali arafe'dir. Zira o gün tutulan oruç iki yıllık günaha kefaret olur. Ayrıca Allah o gün en fazla azadda bulunmakta ve vakfede duranlarla melâikeye iftihar etmektedir. Bazıları da: "Kurban günü efdaldir, o gün tazarru ve tevbe edilir, ziyaretler, gidipgelmeler icra edilir" demiştir." [Münavî]

4- Salâvatın Resulullaha'a arzı, onun cum'a günü makbul olarak arzedilmesi demektir. Cum'a günü ve gecesi salavat okumanın faziletli ile igili rivayetler çoktur. Aslında salavat her zaman için makbul bir duadır, melekler vasıtasıyla Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşmaktadır. Cum'a günü bu amel daha çok fazilet kazanmaktadır. **5-** Hadisin sonunda Resûlullah peygamberlerin kabirlerinde çürümediğini ifade etmektedir. Alimler bu mesele üzerinde tahkike dayalı olarak: Peygamberlerin, tıpkı melekler gibi yiyip içmeye muhtaç olmaksızın kabirlerinde diri olduğunu, ibadet ve namazla meşgul bulunduklarını kabul ederler. Bu cümleden olarak resulullah da kabrinde sağdır ve ümmetinin taatiyle sürur duymaktadır. Alimler, diğer ölülerin de kabirlerinde ilim ve işitme gibi mutlak bir idrak sahibi olduklarını söylerler. Nitekim İbnu Abbâs, Resûlullah'ın şu sözünü rivayet etmiştir. "Bir kimse, dünyada iken tanıdığı mü'min bir kardeşinin kabrine uğrayıp selam verse kabirdeki onu mutlaka tanır ve selamına mukabele eder." Resûlullah'ın, Baki mezarlığına sıkça uğrayıp ölülere selam verdiği bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim şehidlerin bile diri olduklarını, rızıklandırıldıklarını söylemektedir. Bu durumda peygamberlerin kabirdeki hayatlarını istib'ad etmek abes olur. Resûlullah "Peygamberler kabirlerinde diridirler" hadisi sabit rivayetlerdendir. 199

هاَق َو إ ِةَعُمُجْلا َم ْوَي ْوأ ِةَعُمُجْلا َةَلْي َل ُتوُمَي ٍمِل ْسُم ْنِم اَم # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : َلاَق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نعو ـ4 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِرْبَقْلا َةَنْتِف ُ هاللّ .

2. (4569)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cum'a gecesi veya cum'a günü vefat eden hiçbir müslüman yoktur ki, Allah onu kabir fitnesinden korumamış olsun." [Tirmizî, Cenaiz 72, (1074).]200

AÇIKLAMA:

1- Fitne kelimesi ayet ve hadislerde pekçok manada kullanılmıştır: Kargaşa, fesad, azab, sual ve imtihan, cünun gibi. Sadedinde olduğumuz hadiste azab ve sual manası daha muvafık gözükmektedir. **2-** Hadis, Tirmizî'nin diğer Kütüb-i Sitte imamlarına teferrüd ettiği bir rivayet ise de bu manayı te'yid eden şevahid dediğimiz başka rivayetler diğer kaynaklarda gelmiştir. Aliyyu'l-Karî, Mirkat'da hadisi açıklarken ulemanın bazı yorumlarına yer verir. Kurtubî'den kaydedilen bir açıklama şöyle: "Bu (ve bunu te'yid eden) ve kabir sualini nefyeden hadisler, kabir suali üzerine daha önce kaydettiğimiz hadislere muaraza etmez. Yani bunlar onlara zıtlık arzetmezler, belki tahsis ederler ve kabrinde kimlerin hesaba çekilmeyeceğini ve azab görmeyeceğini, kimlere sual icra edilip sıkıntılı hallere maruz kalacağını açıklar. Bu meselelerin hiçbiri kıyasa girmez, içtihadla, ferdi mülahaza ile hükme medar edilemez, (sadece vahiyle söz söylenebilir). Öyleyse o hususlarda Sadıku'l-Masduk olan Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylediğini aynen kabul ve tasdik etmek gerekir." Hakimu't-Tirmizî de şöyle demiştir: "Kim cum'a günü vefat ederse, onun Allah indinde mevcut olan (esrarındaki) kapak açılır. Çünkü cum'a günü cehennem yakılmaz, kapıları kapatılır, o gün ateşin sultanı, diğer günlerde yaptığını yapmaz. Öyleyse Allah bir kulunun ruhunu Cum'a gününde kabzederse bu onun saadetine ve iyi bir âkibete erdiğine delil olur. Zira Allah Teala Hazretleri bu günde, yanında ehl-i saadet diye yazdığı kimselerin ruhunu kabzeder. Bu sebepledir ki onu kabir fitnesinden korur. Bunun da sebebi, münafığı mü'minden ayırdetmektedir." Suyutî buna ilaveten der ki: "Cum'a günü ölene şehid ecri verilecektir. Şehidlerle ilgili kaideye göre onlara sual yoktur, nitekim hadiste: "Kim cuma günü veya gecesi ölecek olsa kabir azabından korunur, kıyamet günü de, üzerinde şehid mühürü olduğu halde gelir" buyrulmuştur."

Cum'a günü ölenin şehid sayılacağı, kabir fitnesinden korunacağı hususunda başka rivayetler de var. Bu kadarı ile yetiniyoruz.201

مِئاَق َوُه َو مِلْسُم دْبَع اَهُقِفاَوُي َ ةَعاَس ِهيِف :َلاَقف ِةَعُمُجْلا َم ْوَي # ُّبِ نلا
َرَكَذ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ4 □6444□

يئاسنلاو ةثتلا هجرخأ .[اَهُلِهلَقُي ،ِهِدَيِب َراَشأ َو ُهاهيإ ُهاَطْعأ إ ًائْيَش ىلاعَت .
َ هاللّ ُلأْسَي ِهلَصُي

3. (4570)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cum'a gününden bahis açıp dedi ki: "Onda bir saat vardır; müslüman bir kul namaz kılar olduğu halde, o saate erse, Allah'tan her ne istemişse onu Allah kendisine mutlaka verir." Bunu söylerken [Resûlullah] eliyle o vaktin azlığını işaretliyordu." [Buharî, Cum'a 37, Talak 24, Da'avat 61; Müslim, Cum'a 13, (852); Muvatta, CUm'a 15, (1, 108); Nesaî, Cum'a 45, (3, 115, 116).]202

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis cum'a gününün en mümtaz yönlerinden birini nazara vermektedir: Duaların kabul edildiği bir saat. O saat yakalandığı takdirde kişi, "hayır nevinden" veya "Allah'tan talep edilmesi meşru olan", "günaha, harama girmeyen" her ne isterse Allah o duayı yerine getirecektir.

Bu kıymeti ve bereketi büyük vaktin kısalığına hadiste dikkat çekilmiştir. Esasen hadis metninde geçen saat kelimesi, bugün anladığımız gibi altmış dakikalık bir zaman dilimini ifade etmez. "Müddet, "kısa bir zaman" manasına gelir. Kısalığına ayrıca dikkat çekilmesi, o anı yakalamak için son derece dikkatli ve uyanık olması gereğini tebarüz ettirir.

---

199 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/139-140. 200 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/141.

2- Diğer bir husus, bu vaktin yirmidört saatlik günün hangi vakitlerine rastlamaktadır. O da belli değil; gecede mi, gündüzde mi, bunların hangi vakitlerinde? Seherde mi, kuşluk, öğle, ikindi, akşam veya yatsıda mı? Belli değil.

İbnu Hacer, bu hususta -bir kısmı merdud olan- tam 42 ayrı görüşü kaydeder ve münakaşasını yapar. Gece ve gündüzün nerdeyse belli başlı bütün vakitlerine yer veren bu görüşlere burada yer vermeyeceğiz. Umumiyetle kabul gören iki rivayetten birine göre bu saat hatibin minbere oturması ile namazdan çıkması arasında geçen müddettir; diğerine göre ise, ikindi vaktinden sonra güneşin batmasına kadar geçen zamandır. Bu ikinci görüşte olan Ebû Hureyre, Abdullah İbnu Selam'ın: "O saat namaz vakti değildir. Halbuki "namaz halinde olan mü'minin duası makbuldür" şeklinde yaptığı itiraza bir başka nassla cevap vermiş, "namaz bekleyen kişinin, namaz kılan (musalli) hükmünde olacağı"nı hatırlatmıştır.

Hutbe esnasında "namazda olunmadığı" ileri sürülerek, birinci görüşe de itiraz yapılmıştır. Ancak bu itiraza da "namaz" manasına kullanılmış olan salat kelimesinin dua manasına da geldiği belirtilerek cevap verilmiştir. Keza metinde geçen kıyam (namaza durmuş olma hali) tabiri de devam'a hamledilmiştir. Böyle olunca "kaim"le "musalli"nin ifade edilme hadisesi bir parça ile onun bütününün (cüz ile küllü) ifade edilmesi nevinden bir hadise olmaktadır. Çünkü kıyam hali de namazın bir parçasıdır; tıpkı, rükü, sücud ve teşehhüdün de namazın diğer halleri olması gibi.

Kayda değer bir görüşe göre, bu saat cum'a gününün tamamına gizlenmiştir, tıpkı, Kadir Gecesi'nin son onda gizlenmesi, İsm-i A'zam'ın esmau'l-Hüsna'da gizlenmesi gibi, İbnu Ömer: "Bir hacetin bir gün içinde talebi kolay bir iştir" der ve ilave eder: "Bunun manası, cum'a gününün tamamında duaya devam gereğidir; duanın kabul edildiği ana rastlamak için bütün gün dua edilmiş olur." Ka'b İbnu Malik, "bir grup, anlaşarak cum'a gününü dua etmek üzere taksim etseler, bu saate daha kolay erişirler der. Birçok alim de hadisi: "Cum'a günü, icabet saatine tesadüf etme ümidiyle çok dua etmek müstehabtır" diye yorumlamıştır. **3-** İbnu Hacer, yapılabilecek bir itirazı kaydeder ve cevaplandırır: "Şayet: "Hadisin zahiri, her duaya, zikri geçen şartlar tahtında icabet edileceğini ifade ediyor. Halbuki, vakit, beldeden beldeye değişmektedir. Bu durumda namaz kılanların bir kısmı diğerine nazaran erken davranacaktır. Dualara icabet saati ise vakte bağlıdır. Öyleyse bu zaman ihtilafı ile farklı beldelerdeki duaların makbuliyeti nasıl tahakkuk eder?" denirse cevabımız şudur: "İcabet saatini her musallinin kendi fiiline bağlı olması muhtemeldir. Nitekim benzer hüküm mekruh vakitler için de söylenir." 203

نأ َنْيَب اَم َبِه : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بَرْعَش'ا□
سوُم ىبأ هيبأ نع َةَد ْرُب ىبأ نعو ـ6 □6444□

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُةّ ٌ صلا ى ِضَقْنَت ْنأ ىلا ُمام"ا َسِلْج َي .

4. (4571)- Ebû Bürde, babası Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)' tan naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cum'adaki icabet saati imamın minbere oturduğu anla, namazdan çıkması anına kadar geçen vakittir" dediğini işittim." [Müslim, Cum'a 16, (853); Ebû davud, Salat 208, (1049).]204

هجرخأ .[ِقَف شلا ِةَبوُبْيَغ ىلا ِرْصَعْلا َدْعَب ِةَعْمُجْلا َم ْوَي ىجرُت ِىت لا َةَعا سلا
اوُسِمَتْلَا] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ4 □6444□

يذمرتلا .

5. (4572)- Hz. Enes (radıyallahu anh) demiştir ki: "Cuma günü, (duaların kabul edileceği) ümit edilen saati, ikindi namazından sonra güneşin ufuktan kaybolması anına kadar arayın." [Tirmizî, Salat 354, (489).]205

AÇIKLAMA:

Cuma günündeki saat-i icabenin hangi vakitte olduğu hususunda ileri sürülen kırkı mütecaviz görüş içerisinde iki tanesinin en meşhur ve en makbul addedildiğini yukarıda kaydetmiş idik. Yukarıda kaydedilen iki hadis mezkur iki görüşün delillerini teşkil ederler. İbnu Hacer bu iki görüş haricinde kalanların ya bunlara muvafık olduğunu, yahut da isnadının zayıf olduğunu, yahut da görüş sahibinin, onu merfu hadise dayandırmadan şahsî içtihadına nisbet ettiğini belirtir. Ebû Said (radıyallahu anh)'ın bir rivayetinde, Aleyhissalâtu vesselâm, soru üzerine bu saat-i icabenin kendisine öğretildikten sonra unutturulduğunu söylemiştir. Şarihler sadedinde olduğumuz bu iki hadisle Ebû Said hadisi arasında tearuzdan bahsedilemeyeceğini belirtirler. "Çünkü der Beyhakî, bu iki hadisin ravileri, o vakti, Aleyhissalâtu vesselâm'dan unutturulmazdan önce öğrenmiş olmaları mümkündür." Selef ulamâsı, ayrıca bu iki vakitten hangisinin müreccah olduğu hususunu da araştırmıştır. İmam Müslim: "Ebû Musa hadisi, bu babtaki rivayetlerin en sahihidir" demiştir. Bayhakî, İbnu'l-Arabî, Kurtubî, Nevevî vs. pek çok alim bu görüşü tercih etmiştir.

203 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/142-143.

Bir kısım alimler de Abdullah İbnu Selam'ın tercihini kabul etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, İbnu Abdi'l-Berr, Said İbnu Mansur, İshak İbnu Rahuye bunlardandır. İbnu Abdilberr, bu saat-ı icabeyi yakalama şansını kuvvetlendirmek için mezkur iki vaktin her ikisinde de dua hususunda gayret göstermek gerekir kanaatini beyan etmiştir. Buna muvafık olarak bazı alimler: "Saat-i icabet bu iki vakitten birindedir. Bunlar birbirlerine muarız da değiller. Zîra Aleyhissalâtu vesselâm'ın, o iki sahabiden her birine, ayrı ayrı vakitlerde, mezkur irşadda bulunmuş olması ihtimalden uzak değildir" demiştir. 206

* MUHARREM

لَضْفأ َو ،ُم رَحُمْلا ِ هاللّ ُرْهَش َناَضَم َر َدْعَب ِماَي ِهصلا ُلَضْفأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ةريره بأ نع ـ4 □6444□

يراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِلْي للا ُة ّ َص ِةَبوُتْكُمْلا َدْعَب ِة ً صلا .

1. (4573)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) enlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ramazan ayından sonra en faziletli oruç (ayı) şehrullah olan Muharrem ayıdır. Farz namazdan sonra en efdal namaz da gece namazıdır." [Müslim, Sıyam 202, (1163); Ebû Davud, Savm 55, (2429); Tirmizî, Salat 324, (438); Nesâî, Kıyamu'l-Leyl 7, (3, 207, 208).]207

AÇIKLAMA:

1- Muharrem ayına, Şehrullah yani Allah'ın ayı denmesi, onun şanını yüceltmek ve tazim içindir. Tîbî, şehrullah orucu ile kastedilen şeyin, Aşura orucu olduğunu söyler. Ancak Aliyyu'l-Karî, bununla Muharrem ayının tamamının kastedildiğini ileri sürer. Hadisin ıtlâkı Aliyyu'l-Kari'nin haklı olduğunu göstermektedir. **2-** Bu hadis, ayrıca geceleyin kılınan teheccüd namazının diğer nafilelerden ve hatta farz namazlarla birlikte kılınan revatib nafilelerden daha faziletli olduğunu ifade etmektedir. Şafiî alimlerinden Ebû İshak el-Mervezî ve ona tabi olan bir grup alim, sadedinde olduğumuz hadisin zahirini esas alarak bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak çoğunluk "Revatib nafileleri efdaldir" demiştir. Nevevî, bu hadisin hükmüne göre önceki görüşün akva ve evfak olduğunu söyler.Tîbî de Nevevî'yi teyid eden bir değerlendirme ile der ki: "Hayatıma yemin olsun, teheccüt namazının hiçbir fazileti olmasa bile, ona fazilet olarak şu ayetlerdeki ifade kâfidir. (Meâlen): "Gece vakti de uyanıp, sadece sana mahsus fazladan bir ibadet olarak teheccüd namazını kıl. Umulur ki, Rabin, seni övülmüş bir makam olan en büyük şefaat makamına kavuşturur" İsra 79). "Onlar ibadet etmek için gece vakti yataklarından kalkar. Rablerinin azabından korkarak ve rahmetini ümid ederek O'na dua ederler..." (Secde 16). Teheccüd namazına daha önce temas ettik (3002-3015. hadisler. En sonda genişçe açıklama yapıldı). 208

لُج□]ُّيأ ِرْهَش ُرُمأَت ِين ْنأ َموُصأ َدْعَب َر ًّم َناَض ؟ َلاَقف : اَم ُتْعِمَس ًادَحأ لأسَي
َر ُهَلأَس َو ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ4 □6446ـ َتْنُك ْنإ : َلاَقف . َناَضم َر
َدْعَب َموُصأ ْنأ ِين ُرُمأَت ِرْهَش ُّيأ : ِهاللّ َلوُس َر اَي َلاَقف . ُهَدْنِع اَنأ َو # ِ هاللّ
َلوُس َر َلأَس ٌّج َر إ اَذه ْنَع هجرخأ .[َني ِرَخآ ٍم ْوَق بلَع ِهيف ُ هاللّ ُبوُتَي َو ،ٍم
ْوَق بلَع ِهيف ُ هاللّ َباَت م ْوَي ِهيف ِ، هاللّ ُرْهَش ُه نإف َم رَحُمْلا ِمُصَف َناَضم َر
َدْعَب ًامِئاَص

. يذمرتلا

2. (4574)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre bir adam ona sorar: "Ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı tavsiye edersiniz?"

Ali (radıyallahu anh) şu cevabı verir:

"Ben bu soruyu Resûlullah'a soran kimseye rastlamamıştım. Nihayet bir adam sordu. O zaman ben de yanlarında idim. Dedi ki: "Ey Alah' ın Resulü! Ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı tavsiye edersiniz?" Şu cevabı lutfettiler: "Ramazan dışında da oruç tutmak istersen Muharrem ayında tut. Çünkü o Şehrullah (Allah'ın ayı)dır. O ayda bir gün vardır ki, Allah onda bir kavmin günahlarını affetti, bir başka kavmin günahını da affedecek." [Tirmizî, Savm 40, (741).]209

AÇIKLAMA:

Burada, Allah'ın mağfiret ettiği belirtilen kavim, Hz. Musa (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kavmidir. Beni İsrail'in Firavun'dan kurtarılışı, Firavun ve ordusunun denizde boğulması maksuddur.210

---

206 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/144-145. 207 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/145. 208 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/145-146.

*** GECE**

ارْيَخ َ هاللّ ُلأْسَي ملْسُم لُج َر اَهُقِفا َوُي َ ًةَعاَس ِلْي للا يف نإ :ُلوُقَي # ِ هاللّ□
َلوُس َر ُتْعِمَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نع ـ4 □6444□

ا ِوأ اَيْنُّدلا ِرْمأ ْنِمŒملسم هجرخأ .[ٍةَلْيَل لُك َكِلذو ،ُها يإ ُهاَطْعأ إ ِةَر ِخ .

1. (4576)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gecede bir saat vardır ki, müslüman bir kimsenin Allah'tan, dünya veya ahirete müteallik bir hayır talebi, o saate rastlarsa, Allah dilediğini ona mutlaka verir. Bu saat her gecede vardır." [Müslim, Müsafirin 166, (757).]211

AÇIKLAMA:

Bu hadis, her gecede bir saat-ı icabe olduğunu ifade etmektedir. Bir saatin vakti belli değildir. Ancak bazı rivayetlerde, bu saatin gecenin yarısından sonra veya son üçte birinde olduğuna karine teşkil eder. Zira Aleyhissalâtu vesselâm bu zamanlarda gece ibadeti yapmıştır. Kimin duası bu saate rastlarsa mutlaka kabul edileceğini hadis garanti etmekte ve gece ibadetine teşvik buyurmaktadır. Gecenin gündüzden efdal olduğunu söyleyen alimlerin delillerinden biri de bu hadistir. Müzzemmil sûresi de mü'minleri gece ibadetine teşvik etmekte, değişik şartlara göre gece ibadetinin zamanını, miktarını belirtmektedir. Gündüzde saat-ı icabe sadece cum'a günü mevzubahis olduğuna göre, ibadet açısından gecenin efdaliyeti inkar edilemez. 212

İKİNCİ FASIL

FAZİLETLİ MEKANLAR

(Bu fasılda üç fer' vardır.)

BİRİNCİ FER'

MEKKE'NİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FER'

MEDİNE-İ MÜNEVVERE'NİN FAZİLETİ

*

KUBA MESCİDİ

*

UHUD DAGI

*

AKİK VE ZÜ'L-HULEYFE

*

ÜÇÜNCÜ FER'

YERYÜZÜNDE FAZİLETLİ YERLER

*

HİCAZ

*

ARAP YARIMADASI

*

YEMEN-ŞAM

*

BEYTU'L-MAKDİS (KUDÜS)

*

VECC (TAİF)

*

MESCİDÜ'L-İŞÂR

*

BAZI NEHİRLER

BİRİNCİ FER'

MEKKE'NİN FAZİLETİ

ةَبْعَكْلا ِهيف يهلَصُي ًاك َراَبُم َة كَبِب يذ لِل ِسا نلِل َع ِض ُو ٍتيَب َل وأ نإ :# ِ□ . هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرذ بأ نع ـ4 □6444□

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ًاماَع َنوُعَب ْرأ َلاَق .؟اَمُهَنْيَب َناَك ْمَك : ُتْلُق . بصْق‘ا ُد ِجْسَمْلا : َلاَق .؟ُّيأ مُث : ُتْلُق.

1. (4576)- Hz. Ebû Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şurası muhakkak ki, (yeryüzündeki) ilk ev, mübarek olsun ve içinde namaz kılınsın diye Mekke'de inşâ edilen Kâ'be' dir" buyurdular. Ben: "Sonra hangisi?" diye sordum. "Mescid-i Aksa" buyurdular. Ben: "İkisi arasında ne kadar fark var?" dedim. "Kırk yıl!" buyurdular." [Buharî, Enbiyâ 8, 40; Müslim, Mesâcid 2, (520); Nesâî, Mesâcid 3, (2, 32).] 213

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Kâ'be'nin, yeryüzünde inşâ edilen ilk mâbed olma hususiyetini taşıdığını belirtmektedir. Bu mânâ hadisin sadedinde olduğumuz veçhinde sarîh olarak görülmez ise de, İshak İbnu Râhuye ve İbnu Ebî Hâtim'in rivayetlerinde sarahatle ifade edilmişti: "Kâ'be'den önce evler vardı. Ancak Kâ'be, ibadet için yapılan ilk ev idi." **2-** Mescid-i Aksa, Beyt-ü Makadîs'in adıdır. Aksâ, uzak mânâsına gelir. Kâ'be'ye uzaklığı sebebiyle ona bu isim verilmiştir. "Ondan sonra ibadet mahalli olmadığı için de böyle tesmiye edildiğini" söyleyen de olmuştur. Kezâ: "Kazurât ve pisliklerden uzak olduğu için de bu adı aldığı" söylenmiştir. Nitekim, makdis "pislikten arınmış" mânasına da gelir.

3- Kâ'be'nin inşaatı ile Beytu'l-Makdis'in inşaatı arasnıda kırk yıl olmasını İbnu'l-Cevzî müşkil bulur. "Zira der, Kâ'be'yi Hz. İbrahim, öbürünü Hz. Süleyman inşâ etmiştir. İkisi arasında ise bin yıllık zaman farkı vardır." Âlimler, başka rivayetlerdeki sarahatleri de değerlendirerek, Kâ'be'nin Hz. Âdem aleyhisselâm, Mescid-i Aksa'nın da Adem'in oğuilları tarafından yapıldığını ve ikisi arasında kırk yıl bulunduğunu söylemişlerdir. Öyleyse Hz. İbrahim ve Hz. Süleyman'ın inşaatları muahhardır ve önceki temel üzerine bir imar veya bir genişletme ameliyesidir, seferden başlama ameliyesi değildir. Bu yoruma ihtimal verdikçe Hz. İbrahim'le Hz. Süleyman arasında varlığı söylenen bin yıllık fark, ehemmiyetini kaybeder. Kâ'be'nin inşaatı meselesine daha önce genişçe yer verdik. [214]

ن ِم ًاضاَيَب ُّدَشأ َوُه َو ،ة نَجْلا َنِم ُد َوْس'ا ُرَجَحْلا َل َزَن :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنْبا نعو ـ4 □6444ـ ُد َوْس'ا ُرَجَحلا» يئاسنلا
ُظفلو .يذمرتلا ُظفل اذهو ،يئاسنلاو هححصو يذمرتلا هجرخأ .[َمَدآ ِنَب اَياَطَخ
ُهْتَد َوَس اَم نإ َو ،ِنَبهللا

. « □نِم َلا نَجْلا ة

2. (4577)- İbnu Abbâs (radıyallahu anümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Haceru'l-Esved, cennetten indi. İndiği vakit sütten beyazdı. Onu insanların günahları kararttı." [Tirmizî, Hacc, 40, (877).][215]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, hadisin zahirine hamledilmesi gerektiğini belirterek, "Hacerü'l-Esved'in, kendisine değen insanların günahları sebebiyle siyahlaştığını" söyler ve "Buna ne aklî ne de naklî yönden bir engel yok" der. Ancak bazı Hanefî âlimleri de şöyle demiştir: "Bu hadisle, Hacerü'l-Esved'in şânını yüceltme, hata ve günahları da kötülemede mübalağa murad edilmiş olması muhtemeldir. Öyleyse mana şöyledir: "Hacerü'l-Esved, kendisinde bulunan şeref, keramet, uğur ve bereketle cennetin cevâhirine iştirak etmiş olmaktadır. Sanki o, cennetten bu hal üzere indi. İnsanoğlunun günahları cansızlara tesir ederek, beyazı siyaha çevirecek durumdadır. Durum böyle olunca insanların kalplerine ne yapmaz?" Veya: "Madem ki o taş hataları örtücü, günahları mahvedicidir, öyleyse sanki cennettendir. Keza insanoğlunun günahlarını çokça yüklenmesi sebebiyle, sanki aslen şiddetli beyaz olduğu halde, hatalar onu karattı. Bu söylenen durumu teyid eden hususlardan biri şudur: Onda beyaz noktalar vardı. Siyahlar birikerek galebe çaldı. Hadiste gelmiştir ki: "Kul günah işleyince kalbinde siyah bir leke hasıl olur. Günah işledikçe başka siyah noktalar meydana gelir. Bu hal böyle devam eder ve kalbi tamamen siyahlaşır ve o kimse şu âyetin haber verdiği takımdan olur: "Asla! Doğrusu onların kazandıkları günahlar, birike birike kalplerini kaplayıp karartmıştır" (Mutaffifin 14). Velhasıl, Hacerü'l-Esved, son derece saf, beyaz ayna menzilesindedir. Eşyadan münasib olmayanların temasıyla hemen değişikliğe uğrayıp bütün cüzlerini siyahlaştırmaktadır. Akıl sahiplerini icmaı ile sohbet bile Hacerü'l-Esved'e tesir etmektedir." İbnu Hacer der ki: "Bazı mülhidler bu hadise itiraz ederek: "Nasıl olur da müşriklerin hatası bu taşı siyahlandırırken, ehl-i tevhidin taatı beyazlatmıyor?" Bu itiraza İbnu Kuteybe'nin sözüyle cevap verilir:" Allah dileseydi bu da olurdu. Allah âdetini şöyle icra ediyor: "Siyah, boyuyor, beyazla bilakis boyanıp beyazlaşmıyor?" Muhibbu't-Taberî de şöyle demiştir: "Onun siyah olarak kalmasında basiret sahiplerine ibret var. Zira, eğer hatalar sert taş üzerinde tesir halkederse, kalp üzerindeki tesiri daha şiddetli olur. İbnu Abbâs'tan rivayet edilir ki, o siyaha çevrilmiştir; ta ki, dünyada ehl-i cennet zinetine bakmasınlar. Eğer bu rivayet sâbit (sahîh) ise gerçek cevap budur."216

تيِقاوَي ْنِم ِناَتَتوُقاُي َماَقَمْلا َو َنْك ُّرلا نإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ□
□6444□ 4ـ نعو ِنْبا ِرمع و ِنْب ِلاَغْاَص ِر َض ِي َي

يذمرتلا هجرخأ .[ِب ِرْغَمْلا َو ِق ِرْشَمْلا َنْيَب اَم اَتَءاَض‘ اَمُه َروُن ْسِمْطَي .
ْمَل ْوَل َو ،اَمُه َروُن ُ هاللّ َسَمَط ِة َنَجْلا

3. (4578)- İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rükn ve makam iki cennet yakutu idiler. Allah onların nurlarını aldı. Eğer onların nurlarını almamış olsaydı, o ikisi mağrible maşrık arasını aydınlatırdı." [Tirmizî, Hacc 49, (878).] 217

AÇIKLAMA:

1- Rüknden maksad Hacer-i Esved'dir. Makamdan maksad da Makam-ı İbrahîmdir. Hadis bu iki mukaddesin cennet yakutlarından olduğunu ifade etmektedir.

Bunların nurunun alınmasını, Aliyyu'l-Kârî "Müşriklerin onlara temasları sebebiyle" diye izah eder ve "Buradaki hikmet de imanın aynî değil, gaybî olması için" der.218

هجرخأ .[َجوُجاَم َو َجوُجاَي َدْعَب نرَمَتْعُيَل َو ُتْيَبْلا اَذه ن جَحُيَل :# ِ هاللّ ُلوُس
□6444□ 6ـ نعو يرْدُخلا ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق :[َر َلاَق

يراخبلا .

4. (4579)- el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu Beyt'e Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da hacc yapılacak umre icra edilecek." [Buharî, Hacc 47).] 219

215 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/150. 216 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/150-151. 217 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/151.

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Kıyamet alametlerinden olan Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhurundan sonra da Kâ'be'ye hacc ve umre ziyaretlerinin devam edeceğini, Kâ'be'nin Kıyamete kadar ziyaret edilmekten mahrum kalmayacağını belirtmektedir. Ancak "Kıyamet, Beyt'e haccın terkine kadar kopmaz" hadisi ile bu hadis tearuz eder. Bunu İbnu Hacer: "Halkın, Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da haccetmesi, kıyametin kopmasına yakın haccın terkedilmesine mâni değil" diyerek açıklığa kavuşturur. 220

وأ ًارِمَتْعُم ْوأ ًاهجاَح ِءاَح ْو رلا ِهجَف ْنِم َمَي ْرَم ُنْبا ن لِهُيَل :# ِ هاللّ َلوُس َر□
□6444□ 4ـ نعو ىبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق

. ملسم هجرخأ .[ًاعَم اَمُه نَيِهنَثُيَل

5. (4580)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Vallahi Meryem oğlu (Hz. İsa aleyhisselâm), Feccu'r-Ravhâ nam mevkide, hacc yapmak veya umre yapmak yahut da her ikisini de yapmak için telbiye getirecektir." [Müslim, Hacc 216, (1252).] 221

AÇIKLAMA:

İslâmî nasslara göre, Hz. İsa aleyhisselâm hayattadır, cism-i dünyevîsi semadadır. Ahir zamanda Deccal'i öldürmek üzere yeryüzüne inecek ve adaleti tesis edecektir Onun getireceği adaletle bolluk artacak, insanlığa refah ve sul-ü umumî gelecektir. Öyle ki zekât alacak fakir kalmayacaktır. Şu halde, Hz. İsa o zaman hacc yapacaktır. Onun telbiye getireceği Feccu'r-Ravha Mekke-Medine yolu üzerinde, Mekke'ye altı mil kadar uzaklıkta bir yerin adıdır. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), Bedir gazvesi, Fetih gazvesi ve Veda haccına giderken buradan geçmiştir. 222

فِسْخُي ِض ْر'ا َن ِم َءاَدْيَبِب اوناَك اَذإف َةَبْعَكْلا شْيَج و ُزْغَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4 □6444ـ ْمِه ِر ِخآ َو ْمِهِل وأِب
ُفَسْخُي :َلاَق . ْمُهِنم َسْيَل ْنَم َو ْمُهُقا َوْسأ ْمِهيِف َو ْمِه ِر ِخآ َو ْمِهِل وأب ُفَسْخُي

َفْيَك ِ هاللّ َلوُس َر اَي :ُتْلُق .ْمه ِر ِخآ َو ْمِهِل وأب ِبت لا ُءاَدْيَبْلا هب دارُمْلا نأ
ءاج دقو ،رفقلا ةعساولا ضر ا' « ُءاَدْيَبَلا».يراخبلل ظفهللاو .ناخيشلا هجرخأ .]
ْمِهتا ِين ىلَع َنوُثَعْبُي مُث

ةفيلحلا ىذ برقب ةفورعم ىهو ،ةنيدملا نم برقلاب .

6. (4581)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kâ'be'ye karşı bir ordu, saldırı tertipleyecek. Yerin bir çölüne geldikleri vakit en öndekileri de en sondakileri de (tamamiyle) yere batıracak!" Ben söze girip: "Ey Allah'ın Resûlü, onların içerisinde çarşıpazar (ehli) olanlar, onlardan olma(dığı halde katılan)lar da var. Nasıl olur da hepsi birden yere batırılıp (cezalandırılır)?" dedim. Aleyhisselâtu vesselâm: "Öndekileri de, arkadakileri de batırılır. Ancak, herbiri niyetlerine göre diriltilir" buyurdular." [Buharî, Büyu 49; Müslim, Fiten 8, (2884).] 223

AÇIKLAMA:

1- Beydâ çorak, geniş arazi demektir. Ayrıca Beydâ, Medine civarında bir yerin adıdır ve Zü'l-Huzeyfe'ye yakındır. Müslim'in bir rivayetinde, Ebû Ca'fer el-Bâkır hadiste geçen beydâ kelimesiyle Medine yakınlarındaki el-Beydâ'nın kastedildiğini söyler. Müslim'in Hz. Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'dan kaydettiği bi rivayet, bu hadisin Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ) hadisesineişaret eder. Muhteva da anlaşılmaya muvafık olduğunu göstermektedir. Üstelik o hâdise sırasında Ümmü Seleme'den hadis sorulmuştur. Ümmü Seleme, Resûlullah'ın şöyle söylediğini anlatır: "Kâ'be'ye biri sığınacak ve ona karşı bir ordu gönderilecek. Bu ordu (bütün efradıyla), yerin bir çölüne gelince, yere batırılacaktır." Yine Müslim'de Hz. Hafsa'nın rivayetinde farklı bir ziyade yer alır: "...Yerin bir çölüne geldikleri zaman, ortada olanlar batırılacaklar, öndekiler sondakilere bağıracaklar bilahare onlar da batırılacaklar ve onlardan haber veren serseriden başka kimse sağ kalmayacak..." Yine Müslim'in aynı babta zikrettiği bir başka rivayetten, birkısım insanların İbnu Zübeyr'in üzerine yürüyen Şam ordusunun, hadiste haber verilen ordu olduğunu ileri sürdüğü anlaşılmaktadır. Çünkü rivayette şu ziyade var: "...Yusuf İbnu Mâhhek dedi ki: "Şamlılar o gün Mekke'ye yürüyorlardı. Bunun üzerine Abdullah İbnu Safvân: "Vallahi o, bu ordu değildi" dedi." İbnu't-Tîn der ki: "Yere batırılacak olan bu ordunun, Kâbe' yi yıkacak olanların olması muhtemeldir. Onlardan intikam alarak yere batırılır." Ancak bu görüşe itiraz edilerek: "Kâ'be'yi

220 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/152. 221 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/152. yıkacak olanların

Habeşliler olduğu hadislerde gelmiştir. Halbuki bu hadisin Müslim'deki bir veçhinde yere batırılacak olanlar hakkında: "Ümmetimden bir grup..." demiştir. Ayrıca, İbnu't-Tîn'in sözünden yere batırma hadisesinin, Kâ'be'yi yıkıp döndükten sonra vukua geleceği anlaşılmaktadır. Halbuki haberin zahiri, daha yıkmadan yolda giderken batırılacaklarını ifade etmektedir." 224 **2-** Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid: * Ameller niyetlere göre değerlendirilir.

* Zulüm ehli ile beraberlikten, onlarla düşüp kalkmaktan ve onların sayısını artırmaktan yasaklama var. Ancak buna mecbur olanlar hariç.

* Günah işleyen bi kavme iradî olarak katılıp onların sayısını artıran kimse -o günahı bizzat işlemese bile- onlarla birlikte cezaya hak kazanır.

* Tüccarın fitne ehline katılması, yaptıkları zulümde onlara bir yardım mıdır, yoksa beşerî bur zaruret midir? Bu hususta tereddüt hasıl olmuştur.225

ج ُرْخأ َ :َلاَقف .ِلاَمْلا َنِم اَهيِف اَم ِبأ َرَف ةَبْعَكْلا هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع□□□
َلَخد] :لاق نامثع نب ةبيش نأ ٍقيقش نعو ـ4 □6444□

لِعاَفِب َتْنأ اَم :ُتْلُق .َلب :َلاَق .ٍلِعاَفِب َتْنأ اَم :ُتْلُق .ِةَبْعَكْلا َلاَم َمِسْقأ□ .
بهتَح هجرخأ .[َجرَخَف َماَقف .ُهاَج ِرْخُي ْمَل َو ِلاَمْلا بلا َكْنِم ُج َوْحأ اَمُه َو ،
ٍرْكَب وُبأ َو ُهَناَكَم بأ َر ْدَق # ِ هاللّ َلوُس َر نأب :ُتْلُق ؟مِل :َلاَق

دواد بأ ظفل اذهو ،دواد وبأو يراخبلا .

7. (4582)- Şakîk'in bir riayetine göre Şeybe İbnu Osman şöyle anlatmıştır: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) Kâ'be'ye girdi. Orada bulunan emvali görünce: "Kâ'be'nin malını taksim etmedikçe çıkmayacağım" dedi. Ben de: "Sen bunu yapamazsın" dedim. O: "Hayır, yaparım!" dedi. Ben tekrar: "Sen onu yapamazsın!" dedim. O: "Niye?" diye sordu. Ben de: "Çünkü onun yerini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, Hz. Ebû Bekir de gördü. Onlar mala senden daha fazla muhtaç idiler. Buna rağmen o malı çıkarmadılar" dedim. Bunun üzerine kalkıp çıkıp gitti." [Buhârî, İ'tisam 2, Hacc 48; Ebû Dâvud, Menâsik 96, (2031).]226

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın taksim etmeyi düşündüğü Kâ'be' deki mal hususu biraz münakaşalıdır: * Bazıları: "Bundan murad, Kâ'be'deki ziynet eşyalarıdır" demiştir. * Bazıları: "Onun içindeki hazine kastedilmiştir. Bu, oraya bağışlanan maldan, ihtiyaçlar için harcandıktan sonra artanlardan hasıl olan meblağdır" der."

* İbnu'l-Cevzî der ki: "Kâ'be'ye tazimen Cahiliye devrinde bağışlarda bulunulurdu. Bunlar orada birikip büyük bir yekün tutuyordu."

İşte, Hz. Ömer bu malı (fakir) müslümanlara dağıtmayı düşünür. Kendisine, Resûlullah ve Hz. Ebû Bekr gibi seleflerinin bunu yapmadıkları, binaenaleyh onun yapmasının da muvafık olmayacağı hatırlatılır. O da bundan vazgeçer.

2- Bazı âlimler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Kâ'be'de biriken emvali vakıf sayarak, vakfın başka maksatla kullanılmasının câiz olmayacağı gerekçesiyle harcamadığını ileri sürmüştür. Ancak İbnu Hace bunu mâkul bulmaz ve "hadisin zahirinde böyle bir mâna mevcut değildir" der ve Müslim'de gelen bir rivayete dayanak Resûlullah'ın Kureyşlilerin düşünce ve aksülamellerini gözönüne alarak bu hazîneye dokunmamış olacağını belirtir. Nitekim Hz. Aişe'den gelen bir rivayette, kavminin, tamir sırasında Ka'be'yi Hz. İbrahim'in attığı temellerin üzerine inşa etmediğini, şirkten yeni çıkmış olmaları sebebiyle, (onlarla cedelleşmeye düşmek endişesiyle) eski temelleri üzerine yeniden inşaata teşebbüs etmediğini belirtir. Bu hadisin bir veçhinde: "Eğer kavmin küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı, Ka'be'nin hazinesini Allah yolunda harcardım ve kapısını da yer seviyesine indirirdim" denmiştir.

İbnu Hacer bu açıklamanın mutemed (güvenilebilir) olduğunu belirtir. [227]

د ِجْسَم َو ،ما َرَحْلا ِد ِجْسَمْلا :َد ِجاَسَم ِةَثَث ىلا إ ُلاَح ِهرلا ُّدُشَت َ # ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس ىبأ نعو ـ4 6444ـ ىلا ب هرقتلاو
ةدابعلا ةينب عضاوملا نم عضوم ُدصقي :ُدا َرُمْلاو.يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .
ىصْق'ا ِد ِجْسَمْلا َو ،#ِ لوُس رلا]

افيرشتو اهنأشل ًاميظعت ةثلا نكام' ا هذه هاِ ِ هاللّ .

9. (4583)- Ebû Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

---

[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/153-154. [225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/154.

"(Ziyaret için) sadece üç mescide seyahat edilebilir: Mescid-i Haram, Mescid-i Resûlullah, Mescid-i Aksa." [Buharî, Fezâilu's-Salât 6, Hacc 26, Savm 67; Müslim, Hacc 288, (827); Tirmizî, Salat 243, (326).] 228

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece üç mescid için seyahat yapılabileceğini ifade buyurmakta ve bu üç mescide seyahat yapmayı teşvik etmektedir. Alimler, bu hadisten başka mescidlere seyahat etme yasağı bulunduğunu belirtirler. Hatta Tîbî: "Bu tarz yasaklamanın sarih olarak "Başka mescidler için seyahat etmek yoktur" şeklindeki bir yasaklamadan daha baliğ olduğunu" belirtir. **2-** Hadiste seyahat, "şeddü'rrihâl" tabiriyle ifade edilmiştir. Bu, deve semeri bağlamak manasına gelir. Zira rihal "rahl"ın cem'idir ve binek devesine vurulan semere ıtlak olunur. O devirde Araplar seyahati çoğunlukla deve ile yaptıklarından, ekseriyet gözönüne alınarak deve semerlemek denmiştir. Değilse at, katır, merkeb vs. yol vasıtalarıyla da ifade edilebilirdi veya günümüzde olduğu gibi uçak, otomobil vs. her çeşit vasıtalar aynı değerdedir.

3- Hadis, üç mescidin mübarek, mukaddes ve kıymetli yerler olduğunu ifade etmektedir. * Mescid-i Haram: Bununla Harem bölgesinin tamamının kastedildiği kabul edilmiştir. Ancak, bazı alimler: "Harem içerisindeki namaz kılınabilen yerler maksuddur. Harem'de yer alan evler vesair, ibadet dışı yerler hariçtir" demiştir. Bazı alimler de: "Mescid-i Haram'dan maksad Ka'be'dir" demiştir ve delil olarak, hadisin Nesai'deki veçhinde إلا الكَعْبَةَ denmiş olması gösterilmiştir. Hatta İbnu Huzeyme der ki: "Allah Teala'nın "...Yerli yahut taşradan gelen bütün insanlar için müsavi kıldığımız Mescid-i Haram'ı ziyaretten alıkoyanlara..." (Hacc 25) kavlinde Harem bölgesinin tamamı kastedilmiş olsa ve Mescid-i Haram ismi Harem'in bütününe denmiş olsa, orada ne bir kuyu ne de bir kabir kazmak, ne bir büyük ve küçük abdest bozmak, ne de bir pislik atmak caiz olmazdı." Devamla: "Bu söylediklerimizi yasaklayan bir tek alim bilmiyoruz. Keza, Mekke'ye hayızlı kadın veya cünüb erkeğin girmesini, orada münasebet-i cinsiyenin yasak olduğunu söyleyen bir fakih de bilmiyoruz. Böyle olsaydı, Mekke evlerinin hepsinde itikaf caiz olurdu. Bunu da iddia edene rastlamadık." İbnu Hacer, İbnu Huzeyme'nin bu mütalaasını kaydettikten sonra: "el-Mescidü'l-Haram'la, Harem bölgesinin tamamının kastedildiği görüşünün İbnu Abbâs, Ata ve Mücahid'den varid olduğunu" belirtir. Ancak, Harem'in tamamı mescid olması haysiyetiyle, kaydettiğimiz ilk görüş esas kabul edilmiştir. * Mescid-i Resûlullah: Bu, Medine'de Resûlullah Muhammed Mustafa tarafından inşa edilen mesciddir. Hadisin bazı vecihlerinde "benim mescidim" şeklinde de ifade edilmiştir.

Yeri gelmişken şu hususu belirtmede fayda var: "Mescidim" tabiri sadece, Resûlullah zamanında namaz kılınan makamı ifade etmez. Alimler, delile dayanarak, genişletmelerle sonradan mescide dahil edilen kısımların da aynen mescid olduğunu belirtirler. Ebu Hureyre'nin bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu mescide sonradan ilave yapılacak olsa, o da mescidim olur" buyurmuştur. Bir başka rivayette "Bu mescid San'a' ya kadar uzatılsa da benim mescidim olur" buyrulmuştur.

* Mescidü'l-Aksa: Bu Kudüs'teki mesciddir. Aksâ diye sıfatlanmıştır. Aksa uzak demektir. Niye uzak (aksa) dendiği hususunda farklı yorumlar yapılmıştır: * Mescid-i Haram'dan mesafe itibaryle uzak olması sebebiyledir. * Mescid-i Haram'dan inşaatındaki zaman itibariyle uzak olması sebebiyledir. Bu görüşe itiraz edilmiş ve: "Salih haberler ikisi arasında kırk yıl fark olduğunu söylemiştir. Bu ise, fazla sayılmaz" denmiştir. * Zemahşerî: "Aksâ denmesi, o vakit onun geri tarafından başka mescidin olmamasından ileri gelmiştir" demiştir.

* Her çeşit kir ve pisliklerden uzaklığı sebebiyle Aksâ denmiştir.

* Medine mescidine nisbetle, Mescid-i Haram'a daha uzak olduğu için Aksâ denmiştir. Beytu'l-Makdis'in başka isimleri de var. Bunlar yirmiye ulaşır: İlya, Beytu'l-Mukaddes, Beytu'l-Kuds, Şellem, Şelam, Selim Evri, Kure, Beytâil gibi.

5- Alimler, belirtilen bu üç yer dışında, başka mukaddes yerlere, ölü veya sağ salihlere namaz ve teberrük maksadıyla ziyarette bulunmak üzere seyahata çıkılıpçıkılamayacağı hususunda ihtilaf etmiştir. * Eş-Şeyh Muhammed el-Cüveyni: "Bu hadisin zahiriyle amel edince, bu üç mescid dışına seyahat etmek haramdır" der. el-Kadı Hüseyn bu görüşü tercih ettiğine işarette bulunmuştur. İyaz ve başka bir grup alim de bunu benimsemiştir. Bazı alimler hadisteki yasağın, sadece mescidlerle ilgili hükmü tesbit ettiğini, ilim talebi, ticaret, tenezzüh, salihleri ve meşhedleri (şehitlikler) ziyaret, arkadaşarı ziyaret gibi maksadlarla yapılan seyahatleri ilgilendirmediğini belirtirler.

Nevevî, cumhurdan naklen bu hadise göre, zikri geçen üç mescid dışındaki mescidlere seyahat etmede hiçbir fazilet olmadığını söylemiştir.

* İbnu Battal'a göre bu hadis, ülema nazarında nezirle ilgili olarak varid olmuştur. Yani, bir kimse, bu üç mescidin dışında kalan herhangi bir mescidde namaz kılmak üzere nezretse, bu nezre uymak

gerekir mi? İşte bu meseleyi sadedinde olduğumuz hadis halletmektedir: ** İmam Malik der ki: "Bir kimse ancak seyahatle ulaşabileceği bir mescidde namaz kılmak üzere nezretse, gitmesine gerek yok, bulunduğu yerin mescidinde kılar. Ancak, adı geçen üç mescidden birinde namaz kılmak üzere nezretmişse, onlara gitmesi vacip olur."

** İbnu Battal der ki: "Kim salihlerin mescidinde namaz kılıp onlarla tatavvu olarak teberrükte bulunmak arzu ederse bu mübahtır." İbnu Battal ilave eder: "Dendi ki: "Bu üç mescidden başka bir mescide namaz veya bir başka şey (İtikaf) yapmak için gitmeyi nezretse, bu nezre uymak gerekmez. Çünkü, diğer mescidlerin birbirine üstünlüğü yoktur. Herhangi bir mescidde kılacağı namaz ona kafi gelir. "Nevevî: "Bu hususta ihtilaf yok" demişse de, Leys'den: "Nezre uymak vacip olur" dediği rivayet edilmiştir. Hanbelilerden bir rivayete göre, "Bu kimseye kefaret-i yemin gerekir, nezri mün'akid olmaz."

** Bir kimse mezkur üç mescidden birinde namaz kılmaya nezretse, oraya gitmek İmam Malik, Şafii ve Ahmed'e göre vaciptir. Ebû Hanife'ye göre vacip değildir. Şafiî, el-Ümm'de "sadece Mescid-i Haram'la ilgili nezir vacip olur. Çünkü, hacc menâsiki onunla ilgilidir" demiştir. İbnu'l-Münzir: "Harameyn'le ilgili nezirler vacib olur, Mescid-i Aksa ile ilgili olanlar vacib olmaz" demiştir. Bu meseleyle ilgili bir hadisi Hz. Cabir rivayet etmiştir: "Bir adam Resûlullah'a: "Allah size Mekke'nin fethini müyesser ederse, Beytu'l-Makdis'te namaz kılmayı nezrettim" demişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Burada kıl!" buyurdular." ** İmam Şafii, Mescid-i Hayf'ta namaz kılmayı nezredene de oraya gitmenin vacip olacağını söyler. Çünkü, orası da Harem'e dahildir. Ancak Mekke'ye diyerek nezretse vacip olmaz. Haccı kasdetmişse vacip olur. Bazı alimler Harem'e dahil olan her tarafı bir bütün kabul ederek, böyle bir ayırımı uygun görmezler. er-Rafii: "Bir kimsenin "Harem'e gideceğim veya Mescid-i Haram'a gideceğim veya "Mekke'ye" veya "Harem içinde bir yer olan "Safa", "Merve", "Mescid-i Hayf" gibi herhangi bir noktaya gideceğim" demesi arasında fark yoktur. Tıpkı "Beytullahı'l-Haram'a gideceğim" demesi gibidir. Hatta "Ebû Cehil'in evine gideceğim" dese de hüküm aynıdır" der. Ebû Hanife bu meselede: "Beytullah'a veya "Mekke"ye veya "Ka'be"ye veya "Makam-ı İbrahim'e diye açıkça menasike dahil yerleri zikretmedikçe, oralara gitmek vacip olmaz" demiştir. **6-** 229 Bu mescidlerin diğer mescidlere üstünlük nisbeti, müteakip hadiste rakamla belirtilecektir.

ن ِم رْيَخ :ةياور يفو ،ُلَضْفأ اَذه يِد ِجْسَم يف ة ٌ َص # ِ هاللّ َلوُس َر َلاَق] : لاق

هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ4 □6446□

دواد ابأ إ ةتهسلا هجرخأ .[َما َرَحْلا َد ِجْسَمْلا إ ِد ِجاَسَمْلا َنِم ُها َوِس اَميِف ٍة ٌ .
َص ِفْلأ

9. (4584)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu mescidimdeki namaz efdaldir." -Bir başka rivayette- "Bu mescidimdeki bir namaz), Mescid-i Haram hariç bütün mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır." [Buharî, Fazlu's-Salât 1; Müslim, Hacc 505, (1394); Muvatta, Kıble 9, (1, 196); Tirmizî, Salât 243, (325); Nesâî, Mesâcid 7, (2, 35).][230]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer'in şerhte kaydettiği başka hadislerde Mescid-i Haram ve hatta Mescid-i Aksa'da kılınan namazların üstünlük miktarları da rakamlarla ifade edilmiştir. Müsned'de gelen bir rivayete göre: "Bu mescidimdeki bir namaz, Mescid-i Haram hariç diğer bir mescidde kılınan bin namazdan hayırlıdır. Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz bu mescidde kılınan yüz namazdan hayırlıdır" buyrulmuştur. Bezzar'ın bir rivayetinde: "Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz, yüzbin namaza bedeldir. Mescidimde kılınan bir namaz bin namaza bedeldir. Beytü'l-Makdis'te kılınan bir namaz beşyüz namaza bedeldir." [231]

اَهُّيأ ِبِل ْنَذئا :َة كَم بلا َثوُعْبَلا ُثَعْبَي َوُه َو ٍديِعَس ِنْب و ِرْمَعِل ُتْلُق] : لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر بودعلا حيرش ىبأ نعو ـ44 □6444ـ ْمَل َو ىلاعَت ُ هاللّ اَهَم رَح َة
كَم نإ :ِهْيَلَع ِءاَن ثلا َو ِ هاللِّ َدْمَح َدْعَب ُلوُقي ُهُتْعِمَس ،ِحْتَفْلا ِم ْوَي ِنم َدَغْلا # ِ
هاللّ ُلوُس َر ِهِب َماَق ٌ ْوَق َكْثِهدَح ُأ ُريِم ا' ِلاَتِقِل َص خ َرَت دَحأ ْنإف .ًة َرَجَش
ا ِم ْوَيلا َو ِ هللاِب ُنِمْؤُي ٍءى ِرْمُ ُّلŒاَهِب َد ِضْعَي وأ ،اًمَد اَهِب َكِفْسَي ْنأ ِر ِخ
ِحَي ٌ َف .ُسا نلا اَهُم ِهرَحُي

م ْوَيلا اَه َتَم ْرُح ْتَداَع مُث ،ٍراَهَن ْنِم ًةَعَاَس اَهيِف ِبِل َنَذأ اَم نإ َو ،ْمُكَل ْنَذأَي□
ْمَل َو ِهِلوُس َرِل َنِذأ ْدَق َ هاللّ نإ :اوُلوُقَف ،اَهِيف # ِهاللّ ِلوُس َر

حْي َرُش اَبأ اَي َكِنم َكِلذب ُمَلْعأ اَنأ َلاَق :َلاَق ؟و رْمَع َكَل َلاَق اَذاَم :ٍحْي َرُش□□
ِبِ' َليقَف .ِبئاَغْلا ُمُكْنِم ُدِها شلا ِغِهلَبُيْل َو ِسْم'ِإب اَهِتَم ْرُحَك «
ُّرافلا»و.ةديدحلاب عطقلا «ُ ْدَضعْلا».دواد ابأ هإ ةسمخلا هجرخأ .[ٍةَب ْرَخِب
ًاهراَف ٌ َو ،ٍمَدِب ًا هراَف ٌ و ًاي ِصاَع ُذيِعُي َ َم َرَحلا نإ ثيدحلا قايس يف ءاج
دقو ،ةعيرشلا هزيجت امم هيلع بلغتلاو ئشلاب د هرفتلا انهاه اهب دارملاو

بيعلا «ةبرخلا»و.براهلا،

ةيلبلاو ةيانجلا :ةبرخلا نأ يراخبلا نع .

10. (4585)- Ebû Şüreyh el-Adevî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Mekke' ye asker sevkeden Amr İbnu Sa'id'e dedim ki:

229 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/156-159.

"Ey emir, bana müsaade et. Fethin ferdası gününde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylemiş bulunduğu bir hadisi hatırlatayım: Allah'a hamd ve senadan sonra şöyle buyurmuştu: "Mekke'yi insanlar değil, Allah haram kılmıştır. Allah'a ve ahirete inanan hiçbir mü'mine orada kan dökmek helal olmaz. Ağaç sökmek de helal olmaz. Eğer biri çıkıp da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın oradaki savaşını göstererek kan dökmeye ruhsat vermeye kalkarsa kendisine şunu söyleyin: "Allah, Resulüne izin vermişti, ama size izin vermiyor!" Mekke'de bana bir gündüzün bir müddetinde [gün doğumundan ikindiye kadar] izin verildi. Sonra bugün tekrar eski hürmeti (haramlığı) ona geri döndü. Bu hususu, sizden burada hazır olanlar, hazır olmayanlara ulaştırsın." Ebû Şüreyh'e: "Amr sana ne dedi?" diye soruldu.

"Ey Ebû Şureyh bunu ben, senden daha iyi biliyorum. "Harem", asi olana, kan döküp kaçana, cinayet işleyip kaçana sığınma tanımaz!" diye cevap verdi" dedi. [Buharî, İlm 37, Cezau's-Sayd 8, Megazî 50; Müslim, Hacc 446, (1354); Tirmizî, Hacc 1, (809), Diyat 13, (1406); Nesâî, Menâsik 11, (5, 205, 206).] 232

AÇIKLAMA:

1- Amr İbnu Said, İbnu'l-Âsî İbnu Said İbni'l-Âsî İbni Ümeyye'nin oğludur. Sahabi değildir. Sahabeye "ihsan"la tabi olanlardan da değildir. Yezid'in Medine valisi idi. Mekke'de halifeliğini ilan edip, Şam'da hilafete geçen Yezid İbnu Muaviye'ye beyat etmeyi reddeden Abdullah İbnu Zübeyr'e karşı Mekke'ye askeri birlikler göndermekte idi. Meşhur hadisenin özeti şudur: "Hz. Muaviye (radıyallahu anh) vefat ederken, yerine oğlu Yezid'i halife ilan etmişti. Hz. Hüseyin İbnu Ali ile Abdullah İbnu Zübeyr dışında pekçokları Yezid'e biat ettiler. Ashabın büyüklerinden Abdullah İbnu Ömer de Yezid'e biat etmişti. Kûfe halkı, kendisine biat etmek üzerez. Hz. Hüseyin'i çağırınca, o , Kûfe'ye gitti. İşte bu gidiş onun katledilmesine sebep olacaktır. 233 İbnu'z-Zübeyr ise Mekke'nin hurmetine sığındı ve ona Âizu'l-Beyt (Beytullah'ın mültecisi) denildi. Mekke'de duruma hakim oldu. Yezid İbnu Muaviye Medine'deki yetkililerine haber göndererek Abdullah

İbnu'z-Zübeyr'e karşı asker göndermelerini emretti.234 Bunun sonucu olarak Medineliler Yezid'in hilafetten azli hususunda görüş birliğine vardılar.

2- Amr, Ebû Şureyh'e verdiği cevapta "Mekke haramdır ama hadd suçu işleyeni hadd tatbik etmeye karşı korumaz. Abdullah İbnu Zübeyr kan döküp oraya sığınmış, kısastan kurtulmak istemiştir. Onun cezalandırılması gerekir" demek istemiştir. Aslında Amr'ın sarfettiği sözün zahiri haktır. Ama o, hak sözle batıl bir gayeye delil getirmiştir. Şöyle ki: Sahabî, onun Mekke'ye harp açmasını uygun bulmamış ona "Mekke'nin haram olması orada kısas uygulanmasını önlemez" demiştir, bu doğrudur. Ancak Abdullah İbnu Zübeyr, kısası gerektiren bir fiilde bulunmamıştır. O sahabi olmanın ötesinde ilim ve takva gibi mümtaz sıfatları nefsinde cem ettiği için Ehl-i Sünnet üleması hilafete Yezid'den elyak ve ehak olduğunu söylemiştir. Üstelik ona ötekilerden önce bey'at edilmişti. Dolayısıyla hilafete o layık idi.

3- Harem'de savaş meselesi münakaşa edilmiştir. Orada savaşın haram olduğunu söyleyenlerin delillerinden biri de bu hadistir. Bunu teyid eden başka rivayetler de var. Birkısım fukaha Mekke'de yaşayanların adil hükümdara isyan etmeleri halinde bu asilere silahla mukabele ederek, Mekke'de savaş yapmanın haram olduğuna hükmetmiştir. Onlara yapılacak meşru muamele, taate dönünceye kadar tazyiktir; abluka edip sıkıntıya düşürüp taate mecbur bırakmak gibi; Ancak fukahanın cumhuru, harpsiz taate dönmemeleri halinde savaşın caiz olacağına hükmetmiştir. "Çünkü derler, asilerle savaşmak, terki caiz olmayan Allah haklarındandır. Bu hakkı Harem-i Şerif'te de olsa müdafaa etmek, terkinden evladır." Nevevî bu hükme iştirak eder. **4-** Harem'e iltica ayrı bir konudur. İdamını gerektiren bir suç işleyerek Mekke'ye iltica eden kimse orada öldürülmez. İmam A'zam, sadedinde olduğumuz hadisle istidlal ederek, Harem'e iltica eden kimsenin orada öldürülmemesi gereğine hükmetmiştir. İbun Abbas, Ata, Şa'bi gibi bir kısım ulema aynı kanaattedirler. Bunlar ayet-i kerimede geçen "..O'na giren (her türlü tecavüzden) emniyette olur" (Al-i İmran 97) ibaresine dayanarak, "Mekke'ye girene Cenab-ı Hakk'ın emniyet vaadettiğini" söyleyerek, bir had suçu işleyen kimse Mekke'ye iltica ettiği takdirde, had vurulamaycağına hükmederler. Bunlar mezkur imtiyazın, "sadece oraya girenlere" tanındığını belirterek, Mekke'de had işleyenlere ceza verileceğini belirtirler.

* Bazı alimler, "Mekke dışında hadd işleyip oraya iltica edenler, dışarı çıkarılarak cezalandırılır" diye hüketmişlerdir. Abdullah İbnu'z-Zübeyr, Hasan Basrî, Mücahid bu görüştedir. * İbnu'l-Cevzînin kaydına göre, Harem dışında cinayet işleyen bir kimseye hadd tatbik

edileceğinde icma mevcuttur. Dışarıda cinayet işledikten sonra Harem'e sığınan kimseye Ebû Hanife ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre hadd tatbik edilemez. Malik ve Şafii'ye göre ise, böylelerine hadd tatbik edilir. İbn Hazm, sahabeden bir cemaatin böylelerine had tatbik edilmeyeceğine hükmettiğini, diğer sahabelerin de bunlara muhalefet etmediğini, Tabiin'den bir cemaatin de aynı hükme katıldığını belirttikten sonra, aksi hükümde bulunan Şafii ve Malik hazretlerine müteşeddid üslubuyla hücumda bulunmuş, onları ashaba, kitaba ve sünnete muhalefet etmekle itham etmiştir.

[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/161-162.

Bazı alimler, İmam Şafii ile İmam Malik'in görüşlerini, hadiste birkısım tatbikatı göstererek müdafaa etmek istemişlerdir. Bunlara göre Aleyhissalâtu vesselâm, Fetih günü herkesi affederken, bazılarını af dışı tutarak Ka'be'nin örtüsü arsında bile olsa nerede yakalanırsa öldürülmelerini emretmiştir. Nitekim İbnu Hatal, Harem dahilinde yakalanmış ve öldürülmüştür. Öyle ise canilere harem dahilinde hadd tatbik edilebilir. Bu iddiaya şu cevaplar verilmiştir: * İbnu Hatal hem mürted ve hem de katildi. Ayrıca, Resûlullah'ı hicvediyordu. * Bu herif, eman dışında tutulmuş, bizzat Şari tarafından Ka'be örtüsü arasında yakalansa da öldürülmesi emredilmişti.

* [235] İbnu Hatal muhariblerdendi.

اَذإو ، ة يِن َو داَه ِج ْنِكلو ،حْتَفْلا َدْعَب َة َرْجِه َ :ِحْتَفْلا َم ْوَي # ِ هاللّ َلوُس َر
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نع ـ44 □6444ـ ْمَل ُه نإو ،ةَماَيِقْلا ِم
ْوَي ىلا ِ هاللّ ِةَم ْرُحِب ما َرَح َوُه َو ،ِض ْرَا َو ِتاوَم سلا َقَلَخ َم ْوَي ُ هاللّ ُهَم رَح
َدَلَبْلا اَذه نإ : َلاَق مُث .او ُرِفْناَف ْمُت ِرفُنُتْسا ُ َو ،ُهُك ْوَش ُدَضْعُي َ ،ةَماَيِقْلا ِم ْوَي
ىلا ىلاعَت ِ هاللّ ِةَم ْرُحِب ما َرَح َوُهَف .ٍراَهَن ْنم ًةَعاَس إ ِلِ ل ِحَي ْمَل َو ،ِلْبَق
ٍدَح' ِهيف ُلاَتِقْلا ل ِحَي هجرخأ .[َر ِخْذ"ا إ :# َلاقف . َر ِخْذ"ا إ ِ هاللّ َلوُس َر
اي ُساهبَعْلا َلاَق .ُهَخ ىلَتْخُي ُ َو اَهَف رَع ْنَم إ ُهُتَطَقُل ُطَقَتْلُي ُ َو ،ُهُدْيَص و ُر
فَنُي

.ةَد ِحا َو ٍةَنَسِب دو دحم ُه نإف اَه ِرْيَغ ِف ِّخِب ِماودلا ىلَع ْىأ «ٍف رَعُمِل إ□ .
اَهُتَطَقُل ُّل ِحَت ُ َو» :هلوق.يذمرتلا اهإ ةسمخلا

11. (4586)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü buyurdular ki: "Fetihten sonra artık hicret yoktur. Ancak cihad ve niyet vardır. Öyleyse askere çağrıldığınız zaman hemen asker olun!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerine şöyle devam etti: "Allah, bu beldeyi semavat ve arzı yarattığı zaman haram kıldı. Burası, Kıyamete kadar Allah'ın haramıyla haramdır (onu insanlar haram kılmamıştır). Benden önce kimseye orada kıtal helal olmadı. Bana da günün bir müddetinde helal kılındı. Burası Kıyamete kadar Allah'ın haramıyla haramdır. [Allah'a ve ahirete inanan hiçkimseye, orada kan dökmesi helal değildir]. Ayrıca onun dikeni koparılmaz, av (hayvan)ı ürkütülmez, buluntusu da alınmaz (yerinde bırakılır). Ancak ilan edip sahibini arayacak olanlar alabilir. Mekke'nin otu da biçilmez!" Abbas (radıyallahu anh) atılarak: "Ey Allah'ın Resûlü! İzhir otu hariç olsun" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "İzhir hariç!" buyurdu." [Buharî, Cezau's-Sayd 9, Hacc 43, Cenâiz 77, Büyû 28, Megazî 52; Müslim, Hacc 445, (1353); Nesâî, Hacc 110, (5, 203, 204); Ebû Davud, Menâsik 90, (2017, 2018).] 236

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi fethettiği gün bazı temel prensipleri vazetmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis, Mekke fethinden sonra hicretin sona erdiğini ilan etmektedir. Yani, burada yasaklanan hicret Medine'ye hicrettir. Zira bu hicret her müslümana farz idi. Müslüman olduğu halde hicret etmeyenlerin imanı makbul değildi. Bu husus ayet-i kerime ile ilan edilmişti (Enfal 72, Nisa 89). Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, bu manadaki hicretin kaldırıldığını ilan etmekte, hicret üzerine en son biatı Hz. Abbas İbnu Abdilmuttalib ile yapmış olmakta idi. Fetih gününden sonra "hcret üzere biat etmek üzere yapılan müracaatlar" kabul edilmemiştir.237

Öyleyse, bazı hadislerde de ifade edildiği üzere, düşmanla cihad edildiği müddetçe Kıyamete kadar diyar-ı küfürden daru'l-İslam'a muhaceret devam edecektir ve meşrudur.

2- Mekke'nin haram kılınması, muhtelif rivayetlerde ifade edilmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet, bunun semavat ve arzın yaratıldığı an, ilahi irade ile kesinleştiğini ifade etmektedir. Bazı hadislerde ise Mekke'yi ilk defa haram ilan eden kimsenin Hz. İbrahim olduğu tasrih edilir. Bu rivayetler arasında tearuz olmadığını belirten İbnu Hacer der ki: "Bunun manası, "Hz. İbrahim Mekke'yi şahsî içtihadıyla değil, Allah'ın emriyle haram etti" demektir. Veya: "Allah semavat ve arzı yarattığı gün, Hz. İbrahim'in onu haram edeceğine hükmetti" demektir. Veya mana: "Hz. İbrahim, Mekke'nin haram kılındığı insanlara ilan eden kimsedir. Bundan önce Allah nezdinde haramdı" demektir. Veya "Tufandan sonra bunu ilk ilan eden Hz. İbrahim'dir" demektir." Kurtubî ise şöyle bir açıklama dermeyan etmiştir: "Hadisin manası: "Allah Teala Hazretleri, Mekke'yi bidayette herhangi bir sebebe dayanmaksızın herhangi bir kimsenin bunda bir medhali, bir rolü olmaksızın haram kılmıştır." Kurtubî devamla der ki: "Bu sebeple, bu manayı tekiden Resûlullah: "Onu insanlar haram kılmadı" demiştir." İbnu Hacer'e göre, "Onu insanlar haram kılmadı" ibaresinden murad: "Mekke'nin tahrimi şeriatle sabittir. Aklın bunda bir rolü yoktur" veya "Bu, Allah'ın haramlarındandır. Bu yasağa riayet gereklidir; bu Cahiliye devrinde insanlar tarafından hevaya uyarak vazedilen haramlardan değildir; öyleyse mezkur yasağın terki istikametinde içtihad yapmak caiz değildir" demektir." İbnu Hacer bu hususta şöyle denmiş olduğunu da 235 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/162-164. 236 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/164-165. kaydeder: "Bunun manası, onun haramlığı ilk yaratılıştan itibaren devam etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şeriatına mahsus bir yasak değildir."

3- Fakihler, kesilmesi yasak olan ağaçları "hüday-ı nabit olanlar" veya Allah tarafından bitirilenler diye kayıtlamışlardır. Yani insan emeğiyle yetiştirilenlerin kesileceğinde ihtilaf edilmiş, cumhur cevazına kail olmuştur.

* İmam Şafii Harem bölgesinden kesilen bütün ağaçlar için ceza terettüp ettiğini söylemiştir. İbnu Kudame de bu görüşü tercih etmiştir. Hüdayı nabit olanı kesenin cezası nedir, bu da ihtilaflıdır. ** İmam Malik "cezası yoktur, ama günah işlemiş olur" demiştir. ** Atâ: "İstiğfar etmesi gerekir" demiştir.

** Ebû Hanife: "Kesilen şeyin kıymeti alınır" demiştir. ** Şâfiî: "Büyük ağaçlar için sığır keser, küçükler için davar" demiştir. ** İbnu'l-Arabî: "Harem bölgesinin ağacını kesmenin haram olduğu hususunda ülemâ ittifak etmiştir. Ancak Şafii, misvak kesmenin caiz olacağını söylemiştir. Keza, Şâfiî, ağaca zarar vermemesi halinde yaprak ve meyvesinin koparılmasını caiz görmüştür. Atâ, Mücahid ve başkaları da bu görüştedir" der. ** Bazıları zarar verdiği için dikenin koparılabileceğine hükmetmiştir. Cumhur bunu reddeder. ** İbnu Kudâme, "kendiliğinden kopup dökülen dallardan veya yapraklardan istifade etmede bir beis yok" demiştir.

** İmam Şâfiî ve ona uyanlar, Harem'de hayvan otlatmada mahzur görmezlerse de, İmam A'zam Ebû Hanife ve İmam Muhammed caiz bulmazlar. Üstelik bunlar nazarında ot yaş da olsa kuru da olsa hüküm aynıdır. **4-** Resûlullah'a Mekke'nin helal kılınması Fetih gününde olmuştur: "Güneşin doğuşu ile ikindi namazına kadar. Amr İbnu Şuayb an ebini an ceddihi tarikinden gelen bir rivayette denir ki: "Mekke fethedilince Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdu: "Benî Bekr'e karşı Huza'a hariç, silahları durdurun." Huza'alılara ikindi namazını kılıncaya kadar izin verdi. Sonra onlara da: "Silahları durdurun!" emretti. Ertesi gün Huzâ'a'dan bir kişi, Benî Bekr'den birine Müzdelife'de rastladı ve onu öldürdü. Hadise Resûlullah'a ulaşınca kalkıp şu hitabede bulundu: "Allah'a karşı adavette en ileri giden kimse, Harem bölgesinde düşmanlık yapan kimsedir.." Huzâ'alılara verilen, 4269 numaralı hadiste Hudeybiye Sulhü'nün Bozulması ile alakalı açıklamada geçtiği üzere, Benî Bekr'in, Hudeybiye Sulhü'nü bozarak Huzâ'alılara saldırmış olmaları idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), müttefiki olan Huzâ'alıların, bu fırsatta Benî Bekr'den intikam almasına müsaade etmiştir. **5-** Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcası Hz. Abbas'ın yasaktan istisna kılınmasını istediği izhir otu, Mekke'de yetişen bir bitkidir. Geniş yapraklı ve güzel kokulu bir ot olup, hayvanlara yem olarak verildiği gibi, evlerde ve kabirlerde günlük olarak kullanılmaktadır. [238]

ملسم هجرخأ .[َة كَمِب َح ّ ِهسلا َل ِمْحَي ْنأ ٍدَح ٌّل ِحَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر .
□6444□ 44ـ نعو ِرباج َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق

12. (4587)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mekke'de silah taşımak hiç kimseye helal değildir." [Müslim, Hacc 449, (1356).] [239]

AÇIKLAMA:

Hadisin zahiri, mutlak olarak Mekke'de silah taşımayı yasaklamakta ise de, Nevevî'nin açıklamasına göre, cumhur ihtiyaç halinde orada silah taşınabileceğine hükmetmiştir. Hiçbir ihtiyaç yokken silah taşımak caiz değildir. Hasan Basrî, hadisin zahirini esas alarak "mutlak kerahet"e kail olmuştur. [240]

ى ِم ْوَق نأ ّ ْوَل َو ، بلا ِك بَحأ َو ٍدَلَب ْنِم ِكَبَيْطأ اَم : َة كَمِل # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□6444□ 44ـ نعو ِنْبا ِساهبع َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع لاق:

بِنوُج َرْخأ

يذمرتلا هجرخأ .[ِك َرْيَغ ُتْنَكَس اَم ِكْنِم .

13. (4588)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye hitaben şöyle buyurdular: "Sen ne hoş beldesin. Seni ne kadar seviyorum! Eğer kavmim beni buradan çıkmaya mecbur etmeseydi, senden başka bir yerde ikamet etmezdim." [Tirmizî, Menakıb, (3922).241

238 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/165-167. 239 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/167.

وبأ هجرخأ .[ِهيف ُداَحْلاِإ ِم َرَحْلا يف ِماَع طلا ُراَكِتْحا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة يَمُأ ِنْب َىلْعَي نعو ـ46 □6444ـ نع لودعلاو ليملا:
هلصأو ،ملظلا « ُداحل“ا»و.نيملسملا ىلع عابتو اهراعسأ ولغتل تاوق‘او ماعطلا:
راخدا « ُراَكِتْحا».دواد

ئشلا .

14. (4589)- Ya'la İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Harem'de mal ihtikarı orada işlenen bir zulümdür." [Ebû Davud, Menâsik 90, (2020).] 242

AÇIKLAMA:

İhtikar, dilimize girmiş bir kelimedir; fiyatını artırmak üzere mal toplamaktır. Bir bakıma, ucuzken malı alıp satışa sürmemek, fiyatlanmasını bekleyip, piyasada hasıl olan kıtlık sebebiyle fiyatlar yükselince satışa arzetmek diye de tarif edilebilir. Bu davranış, bi'l-icma haramdır. Hadis, bunu ilhâd olarak tavsif etmektedir. İlhâd ise, haktan ayrılıp, bâtıla sapmaktır, zulümdür. Ayet-i kerimede: "..ve orada haktan saparak zulme yeltenen kimseye pek acı bir azabı taddırırız" (Hacc 25) buyrulmuştur. Aslında ihtikar, sadece Mekke'de değil, her tarafta aynı şekilde haramdır. Hadi, aynı fiilin Mekke'de daha şiddetli bir haram olduğunu ifade etmektedir. Orası, ekime elverişli olmayan bir yer olması sebebiyle, ihtikarın hasıl edeceği zarardan daha çok etkileneceği zahirdir.243

دِعاوَق ْنَع او ُرَصَتْقا َةَبْعَكْلا اوُنَب َني ِح ِكَم ْوَق نأ ىرَت ْمَلأ # ُّبِ نلا يِل َلاَق]□
تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ44 □6444□:

ثْلُقَف . َميِها َرْبإ□

تَناَكَ ْنِئَل امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع َنْبا َلاَقف . ُتْلَعَفل ِرْفُكْلاِب ِكِم ْوَق ُناَث َدَح ُ
ْوَل : َلاَقف . َميِهارْبإ ِدعاَ َوَق ىلَع اَهُّد ُرَت َا ِ هاللّ َلوُس َر اَي ْم مَتُي ْمَل َتْيَبْلا هنأ
إ َرْج ِحْلا ِناَيِلَي ِنْيَذ للا ِنْيَنْك ُّرلا َم ِتّْسا َك َرَت # ِ هاللّ َلوُس َر نأ ىرأ اَم # ِ هاللّ
ِلوُس َر ْنِم اَذه َتْعِمَس ُةَشِئاَع نكمتي مل مس“ا نأو ةيلهاجلاب مهدهع برق هب
دارملاو ،هل هوأ « َءْبهشلا ُناَثَدَح».دواد ابأ هإ ةهتسلا هجرخأ .[َميِها َرْبإ ِدِعاوَق
ىلَع

اهتئيه تريغو ةبعكلا تمده ول نورفني اوناك مهنأكف ،دعب .

15. (4590)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biliyor musun, senin kavmin Ka'be'yi yeniden inşa ederken Hz. İbrahim'in atmış bulunduğu temellere (tam riayet etmeyip) inşaatı kısa tuttu."

Ben: "Ey Allah'ın Resulü dedim, inşaatı Hz. İbrahim'in temellerine oturtmayacak mısın?" dedim. "Kavmin küfre yakın olmasa mutlak yapardım!" buyurdu.

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın, bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işitmesine göre, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Hıcr'ı takip eden iki rüknün istilâmını terketmesini Ka'be'nin inşaatının Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm)'ın temelleri üzerine tamamlanmamış olmasıyla izah ederim." [Buharî, İlm 48, Hacc 42, Enbiya 8, Tefsir, Bakara 10, Temenni 9; Müslim, Hacc 399, (1333); Muvatta, Hacc 104, (1, 363, 364); Nesaî, Hacc 125, (5, 214-216); Tirmizî, Hacc 47, (875).]
244

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ka'be'nin Cahiliye devrindeki tamiri sırasında, Hz. İbrahim'in temelleri üzerine oturtulmayıp, biraz kısa tutulduğunu ifade etmektedir. Hatta, yine Müslim'de gelen bir başka rivayette Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Aişe, eğer kavmin şirkten yeni çıkmış (yani henüz İslam kalplerine yeterince yerleşmemiş) olmasaydı, Ka'be'yi yıkar, yere yakın (alçak) olarak inşa eder, biri doğu biri de batı tarafında olmak üzere iki kapı koyardım. Ayrıca Hıcr tarafından da altı arşın genişliği ona katardım. Çünkü Kureyş, Ka'be'yi (tamir sırasında yeniden) inşa ederken onu küçültmüştür" buyurmuşlardır. Bu rivayet, Abdullah İbnu Zübeyr'e, Şam ordusunun attığı taşlarla harab olan Ka'be'nin tamiri sırasında yön vermiştir. Çünkü o, "yıkılan yerleri tamir" ederek önceki şekline getirmekle, tamamen yıkıp yeni baştan inşa etme hususlarında tereddüt etmiş, hatta İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) "yıkılan yerlerin tamiri"ni tavsiye etmişir. Ancak İbnu Zübeyr, üç gün istihare yaptıktan sonra tamamen yıkıp yeni baştan, Resûlullah'ın tavsifine uygun şekilde inşa etmeye karar verir ve öyle yapar. Abdullah'ı bu karara sevkeden başka nebevi irşadlar da mevcuttur. Bunlardan Müslim'in kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm Hz. Aişe'ye şunu da söyler: "...Şayet benden sonra kavmin Ka'be'yi yeniden inşa etmeyi düşünürlerse, gel onların bıraktığı yeri sana göstereyim." Sonra Hz. Aişe'ye yedi arşına yakın bir kısmı gösterir. Resûlullah, Ka'be' nin kapısının yüksekte bırakılışının sebebini de şöyle açıklar: "O'na istediklerinden başka kimseyi sokmamak için. Bir kimse Ka'be'ye girmek istese, onun kapıya kadar çıkmasına müsaade ederler, (girmesi istenmiyorsa) tam gireceği sırada adamı iterek düşürürlerdi."

242 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/168.

Abdullah İbnu'z-Zübeyr, bu rivayetleri nazar-ı dikkate alarak Ka'be' yi Resûlullah'ın tavsifine uygun olarak inşa eder. Zemin seviyesindeki iki kapı açar: Biri giriş, diğeri çıkış kapısı olur ve içeride izdiham olmaz. Hıcr'ı Ka'be'ye dahil eder, boyunu da uzatır. Bu inşaata geçmeden önce hafriyat yaptırır. Hz. İbrahim'in temellerine kadar inilir. Temelde devenin arka kısmını andıran birbirine merbut taşlar görülür. İbnu Zübeyr hafriyatı ziyarete açar. Halk günlerce gelip o taşları seyredip giderler. Ata'nın rivayetinde bu temelin onsekiz zirâ olduğu görülür. İbnu'z-Zübeyr uzunluğa on arşın daha ilave eder.

İbnu'z-Zübeyr, Ka'be'nin harabesinden artan enkazı Kabe'nin iç kısmına açtırdığı çukura gömer. Şunu da kaydedelim: İbnu'z-Zübeyr, hacıların vaziyeti görerek Emevilere karşı nefret ve gayrete gelmeleri için, Ka'benin inşaatını hemen ele almaz. Hacc mevsimi boyunca harab halde bırakır. Mevsim'den sonra Hicri 64 tarihinde inşaat başlar, 65'te tamamlanır.

Abdullah İbnu'z-Zübeyr'in şehadetiyle neticelenen savaşı Emeviler kazanıp Mekke'ye hakim olunca, Haccâc, Ka'be'nin durumunu Halife Abdülmelik'e rapor eder. Abdulmelik: "İbnu'z-Zübeyr'in kirletmesine razı olamayız" mealinde tamim göndererek Ka'be'nin yıkılıp eski haline göre yeniden inşâ edilmesini emreder. Bunun üzerine Haccâc, Ka'beyi yıkar. Kapının birini iptal eder, diğerini eskiden olduğu gibi yükseltir. Hıcr'ı tekrar duvarın dışına alır, İbnu'z-Zübeyr'in ilavesini iptal eder.

Müslim'in bir rivayetine göre, İbnu'z-Zübeyr'in Ka'be ile ilgili icraatının gerçek bir rivayete dayandığı hususunda ikna olan Halife Abdülmelik, Ka'be'yi yıktırdığına pişman olur. Rivayet aynen şöyle: Ebû Kaza'a anlatıyor: "Abdulmelik İbnu Mervan, bir gün Beytullah'ı tavaf ederken birden şöyle dedi: "Allah İbnu'z-Zübeyr'in belasını versin! Hz. Aişe'yi yalanına alet ediyor ve: "Ben Aişe'nin şöyle söylediğini işittim" deyip şu yalanı söylüyor: "Aişe dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Aişe buyurdular. Eğer kavmin küfürden yeni çıkmış olmasaydı Ka'be'yi yıkar, ona Hıcr'ı dahil ederdim. Zira kavmin, onu inşa sırasında kısalttı." Abdülmelik'e (yanında bulunan) el-Haris İbnu Abdillah İbni Ebi Rebia müdahale edip: "Ey mü'minlerin emiri, bunu söyleme! (Bu söz yalan değildir.) Ben de aynı şeyleri Hz. Aişe'den işittim" dedi. Bunun üzerine Abdülmelik: "Keşke bunu Ka'beyi yıktırmadan önce işitseydim; onu İbnu'z-Zübeyr'in yaptırdığı şekilde bırakırdım" der."245 **2-** HADİSTEN ÇIKARILAN FEVAİD

* Bu hadis, fitne ve fesad ve daha büyük zararı önlemek için maslahattan vazgeçmeye örnektir. Zira, Aleyhissalâtu vesselâm, Ka'be'nin inşaatında bazı eksiklikler bulunmasına rağmen, onunla ilgili bir tadilatın, Cahiliye devrinden intikal eden Ka'be'ye karşı aşırı hürmet sebebiyle Kureyşlilerde hasıl edeceği menfi aksülamelleri düşünerek durumunu düzeltme cihetine gitmiyor.

* İdareciler, halkın durumlarını gözönüne alarak icraatlarında tezaddan kaçınmalıdır. Yapılan işin doğruluğu kafi değildir. Halk da onun doğruluğuna ikna edilmelidir.

* Halkın memnun edilmesi esastır. Onun zıddına, rağmen icraat akilâne değildir. * İmam halkın salahı için haram olmadıkça mefdûlü (az iyiyi), efdale (çok iyiye) tercih edebilir. * 246 Daha kötüye düşme korkusuyla, kötünün varlığı sineye çekilebilir.

هاللّ ُلوُس َر َبهَذ ُةَبْعَكْلا ِتَينُب ا مَل ُلوُقَي امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِ هاللّ ِدْبَع َنْب
َرِباَج ُتْعِمَس] :لاق ٍرانيِد ُنْب ورمع نعو ـ44 6444ـ ، َثَعْبُي ْنأ َلْبَق َكِلذ ناكو
َلَعَفَف . َة َراَج ِحْلا َكيقَي َكِتَبَق َر ىلع َك َرا َزإ ْلَعْجا :# ِهِب نلِل ُسا بَعْلا َلاَقف . َة
َراَج ِحْلا ِن ُقْنَي ُسا بَعْلا َو اًهيِشْغَم َطَقَسَف» :ةياور يفو.ناخيشلا هجرخأ .[ِهْيَلَع
ُه دَشَف ىرا َزإ ىرا َزِا :َلاَقف .ِءاَم سلا ىلا ُهاَنْيَع ْتَحَمَطَف ، ِض ْر‘ا ىلا رَخَف

. » ِهْيَلَع ،اَمَف ُر ىِؤَي ُدْعَب ْرُع اناَي

16. (4591)- Amr İbnu Dinar anlatıyor: "Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'ı işittim. Demişti ki: "Ka'be inşâ edilirken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve (amcası) Abbas taş taşımakta idiler. Bir ara Abbas (radıyallahu anh), Aleyhissalâtu vesselâm'a: "İzarını omuzuna koy da taşın incitmesine mani olsun" dedi. O da öyle yapmıştı. Bu hadise peygamberlik gelmezden önce idi. Birden yere yığıldı. Gözleri semaya dikilmiş kalmıştı. "İzarım! İzarım! dedi ve derhal onu üzerine bağladı."

Bir rivayette şu ziyade var: "...Bayılıp düştü. Bundan sonra hiç üryan görülmedi." [Buharî, Hacc 42, Salât 8, Menakıbu'l-Ensar 25; Müslim, Hayz 76, (340).]247

AÇIKLAMA:

1- Hz. Cabir hadisenin müşahidi gibi vak'ayı anlatmaktadır. Halbuki o vakte erişememiştir. Bu çeşit rivayetlere sahabe mürseli denir. Bu vak'ayı kimden işittiğini belirtmemektedir. Resûlullah'tan işitmiş olması kuvvetli ihtimaldir. Mamafih Ka'be'nin inşa hadisesine şahid olan ashabtan birini de dinlemiş olabilir. **2-** Hadiste, bi'setten bazı rivayetlere göre 5, bazılarına göre de 15 yıl önce, Ka'be'nin tamiri sırasında cereyan eden bir hadise anlatılmaktadır. Bir rivayete göre Ka'be'nin yakınlarında ateş yakan bir kadından sıçrayan kıvılcım Ka'be'nin örtüsünü tutuşturur. Bina bundan ziyade zarar görür. Kureyş Ka'be'yi yıkıp yeniden yapmaya karar verir. O sıralarda Cidde yakınlarında karaya vuran bir geminin enkazı bu maksadla taşınır. Rumi bir de usta temin edilir. Herkes, bu arada Resûlullah da Ecyad mevkiinden omuzlarında taş taşır. İşte sadedinde olduğumuz rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, omuz üzerine konan taşların omuzlarını incitmemesi için, vücudun göbekten aşağısını örten ve izar denen peştemalini belden çıkartarak katlayıp, omuzu üzerine koyması mevzubahistir. Bu sıralarda henüz peygamberlik gelmemiş olsa da ilahi murakabe altında olan genç Muhammed'in avretinin açılmasına müsade edilmez ve aniden üzerine çöken bir baygınlıkla yere düşer ve derhal izarını isteyerek avret yerlerini örter. Bazı rivayetlerde gaybtan bir tokat yediği, üzerini örtmesi emredildiği vs. ifade edilmiştir.

Bu vak'a Hz. İbnu Abbas'ın ve Resûlullah'ın ağzından da değişik şekillerde rivayet edilir. 248

نوُّلَصُي اوُناَك ، طِئاَح # ِ هالّ ِلوُس َر ِد ْهَع ىلَع ِد ِجْسَمْلِل ُنكَي ْمَل] :َاَق َدي□
ِزَي ِبأ ِنْب ِ هالّ ِدْيَبُع َو ٍرانِيد ِنْب ورمع نعو ـ44 □6444□

يراخبلا هجرخأ .[ِرْيَب ُّزلا ُنْبا ُه عَف ري ِصَق ُه َرْدَج ًاطِئاَح ُهَل ْوَح َنَبَف .
هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ُرَمُع َناَك ىهتَح ِتْيَبْلا َل ْوَح

17. (4592)- Amr İbnu Dinar ve Ubeydullah İbnu Ebi Yezid dediler ki: "Resûlullah zamanında Ka'be'nin (etrafında ihata) duvarı yoktu. İnsanlar Beytullah'ın etrafında namaz kılıyorlardı. Bu hal, Hz. Ömer

245 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/169-171.

zamanına kadar devam etti. Ömer (radıyallahu anh) etrafına duvar çektirdi. Bu davarın boyu alçaktı. İbnu'z-Zübeyr yükseltti." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 25.]249

هجرخأ .[ِةَشَبَحْلا َنِم ِنْيَتَقْي َوُّسلا وُذ َةَبْعَكْلا ُب ِهرَخُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□6444□ 44ـ نعو بأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

. بِئاسنلاو ناخيشلا

18. (4593)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ka'be'yi, Habeşlilerden bacakları ince bir adam tahrip edecektir." [Buhari, Hacc 49 Müslim, Fiten 57, (2909); Nesaî, Hacc 125, (5, 216).]250

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen suveykateyn iki bacakcık demektir; zü'ssuveykateyn, bacakları ince olan kimseye denir. Bundan murad, zayıf bir Habeşlidir. Yani zayıf bir Habeşlinin Ka'beyi yıkacağını ifade eder.Bu hususa temas eden başka hadisler de var. Bunlara göre, Ka'be'yi, Kıyamete yakın, yani Hz. İsa da indikten sonra, başlarında ince bacaklı şiş karınlı bir kimsenin yer aldığı Habeşliler gelip yıkacaklar, müteakip hadiste de görüleceği üzere taş taş sökecekler, taşlarını da denize atacaklardır.251

رغص امنإ .ةبعكلا نعيو.[ًارَجَح ًارَجَح اَهُعَلْقَي َجَحْفأ َد َوْسأ ِهِب بِهنأك] :ساهبع
□6446□ 44ـ يفو ىرخأ يراخبلل نع ِنبا

. نيقاسلا نيب ام دعب « ُجحفلا»و.ةشبحلا قوس يف بلاغ كلذو ،امهتقدو
امهفعض دارأ هن‘ نيتقيوسلا

19. (4594)- Buhâri'nin İbnu Abbas'tan kaydettiği diğer bir rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Kâ'be'yi yıkacak olan o ayrık iri ayaklı, güdük kafalı (koyu siyah) Habeşli'yi Kâ'be' nin taşlarını birer birer söker halde görür gibiyim!" [Buharî, Hacc 49.]252

ج ِرْخَتْسَي َ ُه نإف ْمُكوُك َرَت اَم َشَبَحْلا اوُك ُرْتَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ44 □6444ـ روذنلا نم اهل

اهدعم ناك يذلا ةبعكلا لام هب دارملاو ،ءوبخملا لاملا «ُزنكلا».دواد وبأ هجرخأ
ِنْيَتَقْي َوُّسلا وُذ إ ِةَبْعَكْلا َزْنَك].

اهريغو ةميدقلا .

20. (4595)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Habeşliler sizi terkettikçe onları terkedin. Zira, Kâ'be'nin hazinesini sadece zü'ssüvaykateyn (ince bacaklı olan kimse) çıkaracaktır." [Ebû Dâvud, Melâhim 11, (4309).][253]

AÇIKLAMA:

Burada, Habeşliler müslümanlara dokunmadıkça onlara dokunulmaması tavsiye edilmektedir. Onlara dokunmamak, şerlerinden azâde kalmak içindir. Zira hadisin devamı onlardan gelecek şerre dikkat çekiyor: "Kâ'be'de gömülü olan hazineyi Habeş asıllı ve Zü's-Suveykateyn lakabında biri çıkaracaktır." Süveyka'nın "ince bacaklı" demek olduğunu yukarıda kaydettik.

Suyutî der ki: "Halîmî ve başka bazı âlimlerin zikrine göre, Süvaykateyn'in zuhuru, İsa aleyhisselâm'ın zamanında, Ye'cüc ve Me'cüc'ün helâkinden sonradır. Hz. İsa ona bir öncü kuvvet gönderir. Bu birlik yedisekizyüz kişiliktir. Birlik ona doğru yürürken Allah Teâla Hazretleri Yemânî olan güzel kokulu bir rüzgâr gönderir. Bu rüzgârla bütün mü'minlerin ruhu kabzedilir."[254]

İKİNCİ FER'

MEDİNE'NİN FAZİLETİ

هاللّ ُةَنْعَل ِهْيَلَعَف ًاثَدَح اَهِيف َثَدْحأ ْنَمَف .اَذَك ىلا اَذَك َنْيَب اَم َةَنِيدَمْلا # ِ □
هاللّ ُلوُس َر َم رَح] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ4 □6444□

ناخيشلا هجرخأ .[ًّدَع ٌ َو ًاف ْرَص ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُهْنِم ُ هاللّ ُلَبْقَي َ . َنيِعَمْجأ .
ِسا نلا َو ِةَكِئ َّمْلا َو

---

[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/172-173. [249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/173. [250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/173-174. [251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/174.

1. (4596)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'yi şu şu yer arasında kalan kısımlarıyla haram ilan etti. "Kim bu haramı ihlâl edecek bir davranışta bulunursa, Allah'ın meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah Kıyamet günü o kimseden ne farz ne nafile (hiçbir hayır) kabul etmesin" (buyurdu)." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 1, İ'tisâm 6; Müslim, Hacc 462, 463, 464, (1365, 1366, 1367).][255]

مُههللا :َلاَق ِةَنيِدَمْلا ىلَع َف َرْشأ ا مَلَف .ُهُّب ِحُن َو اَنُّب ِحُي لَبَج اَذه :َلاَقف .
دُحأ ُهَل اَدَب بهتَح َلَبْقأ # ُه نأ] :امهل ِةياور يفو ـ4 □6444□

ىذهلا ركنمْلا ُثداَحْلا ُرْم ا‘ « ُثَدَحْلا».[ْمِهعاَص َو ْمِهِهدُم يف ْمُهَل ْك ِراَب مُههللا .
َة كَم ُميِها َرْبإ َم ِهرَح اَم َلْثِم اَهْيَلَبَج َنْيَب اَم ُم ِهرَحُأ ىِهنإ

ةنهسلا يف ٍفورعم و داتعمب سيل .

2. (4597)- Yine Sahiheyn'in bir rivayetinde anlatıldığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Medine'nin dışına doğru) yürüdü. Önünde Uhud görünmüştü: "Bu dağ var ya, o bizi çok seviyor, bizde onu seviyoruz" buyurdular. Medine'ye yönelince de: "Ey Allahım! Hz. İbrahim Mekke'yi haram kıldığı gibi, ben de [Medine'yi] iki dağı arasıyla haram kılıyorum. Allahım, (Medine halkını) müdd ve sa'larınla mübarek kıl" buyurdular." [Buhâri, Fezâilu'l-Medine 6; Müslim, Hacc 462, (1365).][256]

هاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق .ِةَفيِ ح صلا ِهِذه يف اَم َو َنآرُقْلا إ # ِ هاللّ ِلوُس □ #:
َر ْنَع اَنْبَتَك اَم] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ4 □6444ـ ُ هاللّ ُلَبْقَي َ ،
َنيِعَمْجأ ِسا نلا َو ِةَكِئ َّمْلا َو ِ هاللّ ُةَنْعَل ِهْيَلَعَف ًاثِدْحُم ى َوآ ْوأ ًاثَدَح اَهيِف َثَدْحأ
ْنَمَف .ٍر ْوَث ىلا ٍرْيَع َنْيَب اَم ما َرَح ُةَنيِدَمْلا ِسا نلا َو ِةَكِئ َّمْلا َو ِ هاللّ ُةَنْعَل
ِهْيَلَعَف ِهِت مِذ يف ًامِلْسُم َرَفْخأ ْنَمَف .ْمُهاَنْدأ اَهِب ىعْسَي ، ةَد ِحا َو َنيِم ِلْسُمْلا ُة
مِذ .ٌّدَع ٌ َو ًاف ْرَص ُهْنِم ،اَهُدْيَص ُرهفَنَي ٌ َو ،اَه َّخ ىلَتْخُي َ] :دواد وبأ
داز.نيخيشلا ظفل اذهو ،ةسمخلا هجرخأ .[لْدَع ٌ َو ف ْرَص ُهْنِم ُلَبْقُي َ ،َنيِعَمْجأ
ُلَج رلا َفِلْعَي ْنأ إ ًة َرَجَش اَهْن ِم ُعَطْقَي ٌ َو ،ٍلاَتِقِل َح ٌ ِهسلا اَهيِف َلَمْحَي ْنأ ِلَج
رلِل ُحُلْصَي ٌ َو ،اَهَداَشأ ْنَم إ اَهُتَطَقُل ُطَقَتْلُت ٌ َو اهب نأ حيحصلاو ،دحأ ىلا ريع
نيب ام ثيدحلا لعلو ،َة كَمِب ُه نِكل َو روث اَهِب َسْيَل َليِق َو ،ةَنيِدَمْلا ِن ٌ َبَج « ر
ْوَث َو رْيَع».[ُه َريِعَب تضقن اذإ :هترفخأو ،هتنمأ اذإ «َلُج رلا ُت
ْرَفَخ»و.عدتبملا رم ا‘ :اهحتفبو ،ثدحلا لعاف :لادلا رسكب « ُثهدَحُملا»و.اروث

ةضيرفلا « ُلْدَعلا»و.ةلفانلا « ُف ْر صلا»و.هدهع .

و«ا“شَادةُ» رفع الصوت بالشئ، والمراد تعريف اللقطة وافشاؤها .

3. (4598)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan Kur'ân-ı Ker'îm ve bir de şu sahifede olandan başka bir şey yazmadık.. (Bu sahifede bulunana gelince) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştu ki: "Medine Ayr dağı ile Sevr dağı arasında kalan hudud içerisinde haramdır. Kim orada bir bid'atte bulunur veya bid'atçiyi himaye ederse, Allah, melekler ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah onun farz, ne nafile hiçbir hayrını kabul etmesin. Müslümanların garantisi birdir, en düşükleri de bu garantiye sahiptir. Kim bir müslümana garantisinde ihanet ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun. Onun (Kıyamet günü) ne farz ve ne nafile hiçbir hayrı kabul edilmez." [Buhârî, Fezâilu'l-Medine 1, Cizye 10, 17, Ferâiz 21, İ'tisam 5; Müslim, Hacc 467, (1370); Ebû Dâvud, Menasik 99, (2034, 2035), Tirmizî, Vela ve'l-Hibe 3, (2128). Bu rivayetin metni Sahiheyn'e uygundur.

Ebû Dâvud'da şu ziyade var: "Otu yolunmaz, av hayvanı ürkütülmez, yitik malı, onu ilan edecek olan alabilir. Hiç kimseye kıtal maksadıyla orada silah taşımak caiz olmaz. Oradan ağaç kesilmez. Kişi devesini otlatabilir."][257]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayet, Medine'nin Resûlullah tarafından haram kılındığını belirtmekte ve kabaca sınırını da vermektedir: Ayr dağı ile Sevr dağı arasında kalan kısımlar. Ayr dağı güney, Sevr dağı ise kuzey hududu teşkil eder. Başka rivayetlerde doğuda Lâbetu Şarkiyye'nin, batıda da Lâbetu Garbiyye'nin diğer hudutları teşkil ettiği belirtilmiştir.

Ağaçlarının kasilmekten, hayvanlarının öldürülmekten yasaklanması ile çevrenin canlı örtüsünü koruma altına alma işi, Mekke'ye has olan bir tatbikattır. Mekkeliler buna Hz. İbrahim aleyhisselâm'dan beri rivayet etmekte idiler. Resûlullah bunu Medine için de aynen ilan etmiş ve bunun müesseseleşmesi için maddi ve manevî müeyyideler koymuştur. Medine'nin haram kılınmasıyla ilgili açıklamayı bu bahsin sonuna yani 4615 numaralı hadisten sonra müstakilen koyacağımız için, burada fazla açıklamaya girmeyeceğiz. Ancak şunu belirtmekte fayda var: "İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe Hazretleri, Medine'nin haram kılınması meselesinde, Hz. Enes'in kardeşi Ebû Umeyr'in bir kuşla

---

[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/175.

oynaması ve o kuşun ölmesiyle ilgili لَعَف اَم ِرْيَمُع اَبَا اَي ؟ ُرْيَفُّنلا□hadisi ile ihticac ederek Medine'nin haram olmadığına hükmetmiştir. Şâfiî ve Mâlik başta olmak üzere cumhur ise haram olduğuna hükmetmiştir. Şâfiî'ler, Hanefî görüşe iki suretle cevap verirler: * Ebû Umayr'la ilgili hâdise tahrimden önceye ait olabilir. * O kuş, haram bölgeden değil, helal bölgeden tutulup getirilmiş olabilir. Bu ikinci cevap Hanefîleri ilzam etmez. Çünkü, onlara göre helal bölgenin hayvanı haram bölgeye geçti mi o da haram olur. Bir diğer husus da şu: Şâfiî, Mâlik ve cumhura göre Medine'nin hayvan ve ağacı haramdır. Fakat bu haram ihlal edilecek olsa, Mekke'deki ihlâl gibi ağır bir ceza gerekmez. Tazminatı olmayan bir haramdır. İbnu Ebî Zi'b ve İbnu Ebi Leylâ "tıpkı Mekke gibi buna da ceza gerekir" demişlerdir. Mâlikî ve Şâfiî fukahâdan bazıları da böyle hükmetmiştir. Şâfiî' nin kavl-i kadîmine göre Sa'd İbnu Ebi Vakkas'ın -ilerdeki açıklamamızda kaydedilen- bir rivayeti mucibince bu yasağı ihlal edenin giyecek dahil bütün malzemesi müsadere edilir. 258

تْنُك إ ِبت مُأ ْنِم ُدَحا اَهِت دِش َو ِةَنيِدَمْلا ِءا َو‘ بلع ُرِبْصَي َ :# هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ6 □6444□

رْيَخ َوُه ْنَم اَهيِف ُ هاللّ َلَدْبأ إ اَهْنَع ةَب ْغ َر دَحا اَهُعَدَي َ] :ملسم
دازو.يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ًاديِهَش َو ًاعيِفَش ُهَل . هوحنو
فوخ وأ طحق وأ قيض نم ناسن“ا بلع هتقشم مظعت امو ةدشلا « ُءا َولا».[
ُهْنِم

4. (4599)- Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Medine'nin sıkıntı ve meşakkatlerine ümmetimden sabır gösteren herkese, Kıyamet günü şefaatçi ve (hayır 259 ameline) şahid olacağım." [Müslim, Hacc 484, (1378); Tirmizî, Menâkıb, (3920).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Medine'de mücavir kalmaya teşvik etmektedir. Yani birkısım sıkıntılara katlanarak Medine'de kalmak büyük bir fazilet kaynağıdır. Öyle ki Resûlulah Kıyamet günü, ona şefaat edecek ve lehinde şahidlik yapacaktır. Aslında Resûlullah bütün ümmete şefaat edeceğini belirtmiştir. Medinelilere hususî bir şefaat vaadi, şefaatinin bunlara daha çok olacağı veya hesaplarının kolay olacağı mânasında anlaşılmıştır. Şunu da belirtelim ki âlimler, Mekke ve Medine'de mücavir kalmanın cevazı hususunda ihtilaf ederler. Meselâ Ebû Hanîfe ve diğer bazı alimler mekruh olduğu görüşündedirler. Sebep olarak orada fazla kalanın ülfet ve alışkanlıkla oralara karşı hürmette kusur edeceğini ve günaha gireceğini söylerler. Zira orada yapılan hatalar başka yerlere nazaran daha çok günaha vesiledir. Ahmet İbnu Hanbel ve bir kısım âlimler de orada mücâveretin bilakis müstehab olduğunu söylemişlerdir. Sadedinde olduğumuz rivayet de bu görüşü teyid etmektedir. Ayrıca Mekke ve Medine'de yapılacak ibadetin sevabının çok olacağını ifade eden rivayetler de onlara delil olmaktadır. Bu durumda buralarda kaldığı taktirde günah işlemekten korkanların kalmamaları evladır. Kalanlar günahtan kaçındıkları takdirde manevî kazançları büyük olacaktır.260

مِهيِلْهِأب َنُول مَحَتَيَف َنوُّسُبَي م ْوَق بِتأَيَف ُنَمَيْلا ُحَتْفُي # ِ هالّ ُلوُس َر َلاَق] :□
َلاَق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ٍرْيَه ُز ِبأ ِنْب ِناَيْفُس نعو ۔4 □6444□

رْيَخ ُةَنيِدَمْلاو ،مُهَعاَطأ ْنَم َو ْمِهلْهأب َنُول مَحَتَيَف َنوُّسُبَي م ْوَق ِتأَيَف ُما شلا
ُحَتْفُت َو . َنوُمَلْعَي اوُناَك ْوَل ْمُهَل رْيَخ ُةَنيِدَمْلا َو ،ْمُهَعاَطأ ْنَم َو

نوُمَلْعَي اوُناَك ْوَل م ْهَل رْيَخ ُةَنيِدَمْلا َو ْم ُهَعاَطأ ْنَم َو ْمِهيِلْهأب َنُول مَحَتَيَف□].
َنوُّسُبَي م ْوَق بِتأَيَف ُقا َرِعْلا ُحَتْفُت َو ،َنوُملعَي اوُناَك ْوَل ْمُهَل

لبل رجز ةملك :سَب ْسِب نأ هيف لص‘او ،اهريغ ىلا ةنيدملا نع نيرِئاَس .
ْمُهَمِئاَهِب َنوُقوُسَي «َنوُّسُبَي» ىنعمو.ةثلا هجرخأ

5. (4600)- Süfyân İbnu Ebi Züheyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yemen fethedilecek. Bir grup insan, Medine'den oraya aileleri ve kendilerine tâbi olanlarla gidecekler. Halbuki bilselerdi, Medine onlar için hayırlıydı. Şam da fethedilecek. Bir kavim Medine'den aileleri ve kendilerine tâbi olanlarla oraya göç edecekler. Bilselerdi Medine onlar için hayırlı idi. Irak da fetholacak. Bir grup kimse ailesi ve kendilerine tâbi olanlarla Medine'den oraya taşınacaklar. Halbuki bilselerdi Medine onlar için hayırlı idi." [Buharârî, Fezailu'l-Medine 5; Müslim, Hacc 497, (1388); Muvatta, el Câmi' 7, (2, 887, 888).]261

AÇIKLAMA:

Resûlullah bu hadislerinde bir mucize oarak, fethedilecek yerleri

---

257 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/178. 258 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/178-179.

haber vermiştir. Nitekim dediği şekilde aynı tertiple, zikredilen yerler birer birer İslâm'a kazandırılmıştır. Yine Aleyhissalâtu vesselam'ın haber verdiği üzere, Medine'den bir grup insan her seferinde bu fethedilen yerlere aileleriyle göç edip yerleşmişlerdi. Bu göçlerin temelde yatan sebebi, oralarda Medine'ye nazaran daha parlak maddî imkanların zuhurudur. İşte Aleyhissalâtu vesselâm, Medine'nin maddî mülâhazalarla terkedilmemesi gerektiğini hatırlatıyor. Fazileti sebebiyle seyahat edilmeye layık üç mescidden biri Medine'dedir.

Hadîse verilen bu mânada bazı ihtilaflar olmuş ise de, âlimleri bu tevcihi esas almaya sevkeden Ahmet İbnu Hanbel'in Hz. Câbir'den kaydettiği şu rivayettir: "Öyle bir zaman gelecek ki Medine halkı, zenginliğe ermek için civar karyelere dağılacak, oralarda gerçekten bolluk bulacaklar. Sonra geri dönüp ailelerini de oraya götürecekler. Halbuki bilselerdi Medine onlar için daha hayırlı idi." Resûlullah sadedinde olduğumuz hadiste, Medine'de kalmayı, sırf servet çoğaltmak için Medine'yi terketmemeyi tavsiye etmektedir. Alimler ticarî maksatla veya cihad maksadıyla yapılacak ayrılmaların bu yasağa girmediğini belirtirler. Öyleyse hadis, darlık, açlık gibi maddî sıkıntıları sineye çekerek Medine'de kalmayı tavsiye etmiş olmaktadır. 262

ةَنيِدَمْلا َيِه َو ،ُب ِرْثَي :َنوُلوُقَي .ى َرُقْلا ُلُكأَت ٍةَي ْرَقِب ُت ْرِمُأ :# ِ هاللّ□□
ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ةريره ىبأ نعو ـ4 □6444□

ةثلا هجرخأ .[ِديِدَحْلا َثَبَخ ُريِكْلا ىفْنَي اَمَك َسا نلا ِيفْنَت .

مِهيديأ ىلع ىرقلا حتفت َو ُراَصْن‘ا ْمُه َو اَهِلهأَب َمْس“ا رصْنَي َ هاللّ نأ «ي َرُقْلا ُلُكأَت» :ىنعمو.[ِة ِضفلا َثَبَخ] :ملسمل ةياور يفو مسا # رهيغو .ىرقلا لاومأ اهلهأ لكأي ريدقتلاو ،فاضملا فذحو راصتخاو عاستا باب نم اذهو ،اهنولكأيف اها يإ ْمُهَمِنغيو

رييعتلاو فينعتلاو مولال يف ةغلابملا وهو ،بيرثتلا ةهارك ةباطو ةبيطب برثي .

6. (4601)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben karyeleri yiyen karye(ye hicret)le emrolundum. Buna Yesrib diyorlar. Burası Medine'dir. Medine, tıpkı körüğün curufu ayırması gibi insanları(n kötüsünü) defedip ayırır." [Buhârî, Fezâilu'l-Medine 2; Müslim, Hacc 488, (1382); Muvatta, el-Câmi' 4, (1, 886).] 263

AÇIKLAMA:

1- Medine'nin "Karyeleri yiyen bir karye" olarak tavsifi, bir kısım mahzufları ihtiva eden teşbihli bir ifadedir. Bu ifadede Allah'ın, Medine halkı ile İslâm'a hizmet sunacağını, onların eliyle karyelerin yani pekçok memleketlerin fethedilip İslâm'a dahil edileceğini, Medine ahalisinin bu fethedilen yerlerdeki ahaliye galebe çalarak malını ganimet vs. şeklinde yiyeceğini haber verir. Hadiste "yemek" fiili ile galebe çalmak ifade edilmiştir. İbnu'l-Münîr Medine'nin, diğer şehirlerin faziletine galebe çalacağı da anlaşılabilir. Çünkü faziletler onun büyük fazileti karşısında öylesine söner ki, sanki yok hükmünü alır." Ancak bazı âlimler "en faziletli olma" iddiasını Medine hakkında reddederler ve Mekke'nin Ümmü'l-Kurâ diye vasfedilerek faziletçe en önde olduğunu belirtirler. **2-** Medine'nin eski ismi Yesrîb idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ismi önce Taybe ve Tâbe diye değiştirdi. Sebebi de tesrîb, levm ve ayıplamada mübalağa mânasına gelmesidir. Hadisten hareketle, bazı âlimler Medine'ye Yesrib demenin mekruh olduğunu, Kur'ân'daki bu şekilde tesmiyesinin, gayr-i müslimlerdenöyle dediklerini hikaye etme sebebinden ileri geldiğini söylerler. Bir rivayette Resûlullah "Kim Medine'ye Yesrib derse Allah'a istiğfar etsin. O Medine'dir, o Medine'dir" buyurmuştur. **3-** İbnu Hacer, hadisin iki kısım ihtiva ettiğini, birinci kısmı Aleyhissalâtu vesselâm'ın Mekke'de iken söylemiş olacağını; ikinci kısmı da Medine'de söylemiş olacağını belirtir.

261 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/180-181.

4- Hadiste Medine'nin kötüleri dışarı attığı ifade edilmektedir. Tıpkı körüğün madenin cevheriyle curufunu birbirinden ayırması gibi. Bazı âlimler bunu zâhiri üzere alırlar. Zira Resûlullah, Medine'nin havası sebebiyle hastalandığı için uğursuzluk verdiği inancıyla yaptığı beyât akdini bozmak üzere gelen bedevi vesilesiyle: "Medine körük gibidir. İnsanların kötüsünü atar (ve sinesinde barındırmaz), iyisini tutar" buyurmuştur. Hadisteki bu hükmün Deccal'ın zuhuru zamanıyla ilgili olduğu da söylenmiştir. Zira Resûlullah başka hadislerinde ahir zamanda Deccal'ın Medine civarına ineceğini, Medine'nin ahalisini üç kere titreteceğini, bu vesileyle Allah'ın oradaki kâfir ve münafık herkesi Medine'den çıkaracağını, bunların Deccal'e giderek Medine'yi terkedeceğini haber vermiştir. 264

َنمِل ُعَفْشأ ِبهِناِف اَهِب ْتُمَيْلَف ِةَنيِدَمْلاِب َتوُمَي ْنأ َعاَطَتْسا ِنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
□6444□ 4ـ نعو ِنْبا َرَمُع َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع َلاَق :]َلاَق

هححصو يذمرتلا هجرخأ .[اَهِب ُتوُمَي .

7. (4602)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Medine'de ölmeye muktedir olan orada ölsün. Zira ben, orada ölene şefaat ederim." [Tirmizî, Menâkıb, (3913).][265]

AÇIKLAMA:

Hadiste, ölünceye kadar Medine'de ikamet etmek tavsiye edilmektedir. Çünkü orada ölmeye muktedir olmak demek, ölünceye kadar orada ikamete muktedir olmak demektir. Bu, orada ikamete teşviktir. Orada oturanlara ikram olarak, Resûlullah, bütün ümmetine yapacağı umumî şefaatinde ayrı olarak hususî bir şefaatte bulunacağını belirtmektedir.[266]

تْلَخَدَ امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ل ِّب َو ٍرْكَب ُوبأ َكِع َو ِةَنيِدَمْلا # ُّبِب نلا َمِدَق ا□
مَل] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4 □6444ـٍئ ِرْما ُّلُك: ُلوُقَي ى مُحلا
ُهْتَذَخأ اَذإ .هْنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍرْكَب ُوبأ َناَك َو ، َكُد ِجَت َفْيَك ،ُل ِّب اَي َو ؟ َكُد
ِجَت َفْيَك ،تَبأ اَي : ُتْلُقَف .اَمِهْيَلَع ى ِرْعِش َتْيَل َأ : ُلوُقَي َو ،ُهَت َريِق َع ُعَفَرَي ُهْنَع
َعَلْقأ اَذإ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ل ِّب َناَك َو ِهِلْعَن ٍكا َرِش ْنِم َنْدأ ُت ْوَملا َو ِهِلْهأ يف
ح بَصُم # ِ هاللّ َلوُس َر ُت ْرَبخأَف : ْتَلاَق ُليِفَط َو ةَماَش ِل ْن َوُدْبَي ْلَه َو ٍة
نَجِم َهاَيِم ًام ْوَي َنْد ِرأ ْلَه َو ليِلَج َو ر ِخْذإ ِل ْوَح َو ٍدا َوِب ًةَلْيَل َنتِيبأ ْلَه اَهْلَعْجا َو
اَها مُح ْلُقْنا َو ،اَهِعاَص َو اَهِدُم يف اَنل ْك ِراَب َو اَهْح ِهحَص َو مُهللا . دَشأ ْوأ،
َة كَم اَنِهبُحَك َةَنيِدَمْلا اَنْيَلإ ْبِهبَح مُهللا : َلاَقَف . َكِلذب

تبن نم وهو مامثلا « ُليِلَجْلا»و.توصلا « ُةريقَعلا»و.بمحلا ملأ وه :ليقو ،مل ا' «
ُكع َوْلَا».ةثلا هجرخأ .[ِهَفْحُجْلاِب ةكم ضراب ِن ّ َبَج « لِيفَط َو
ةَماَش»و.قوس هيف برعلل ناكو ،لايمأ ةتس ةكم نيبو هنيب ٍفورعم عضوم « ة
نَجِم»و.ةيدابلا

اهاو امو .

8. (4603)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği vakit Ebû Bekr ve Bilâl (radıyallahu anhümâ) hastalandılar. Ben yanlarına gittim: "Ey babacığım, dedim. Kendini nasıl hissediyorsun? Ey Bilâl sen nasılsın?" diye sordum. Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh) hummaya yakalanınca: "Her insana "sabahın hayırlı olsun" denmiştir. Halbuki ölüm ona ayakkabısının bağından daha yakındır" derdi. Hz. Bilal (radıyallahu anh) da humma nöbetinden çıkınca sesini yükseltir ve (Mekke'ye hasretini ifade eden şu beyitleri) terennüm ederdi: "Bilmem ki! Mekke vadisinde etrafımı izhir ve celil otları sarmış olarak bir gece daha geçirebilecek miyim? Macenne suyuna ulaşacağım bir gün daha gelecek mi? (Mekke'nin) Şâme ve Tafil dağları bana bir kere daha görünecek mi?"

[Sonra Bilâl şöyle beddua etti: "Allahım, bizi yurdumuzdan çıkarıp bu vebalı diyara süren Şeybe İbnu Rebî'a, Utbe İbnu Rebî'a ve Umeyye İbnu Halef'e lanet et!]

Hz. Aişe der ki: "(Ben gidip, bunlardaki Mekke hasretini) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verdim. O, şöyle dua buyurdu: "Allahım bize Medine'yi sevdir. Tıpkı Mekke'yi sevdiğimiz gibi, hatta fazlasıyla! Allahım onun havasını sıhhatli kıl. Onun müddünü, sâ'ını hakkımızda mübarek eyle. Onun hummasını al, Cuhfe'ye koy!" [Buhâri, Fezailu'l-Medine 11, Menakıbu'l-Ensâr 46, Mardâ 8, 22, 43; Müslim, Hacc 480, (1376); Muvatta, Câmi' 14, (2, 890, 891).][267]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Mekke'den Medine'ye hicret eden muhacirlerden bazılarının, Medine'de hava değişikliği sebebiyle hastalandıklarını ve bu halin onlarda dâussıla denen memleket hasretini tahrik ettiğini göstermektedir. Mekke dağlarında bir gece geçirmek Hz. Bilâl'e büyük bir hayal olur. Hasret ateşi sadece Mekke için değil, Mekke'nin civar yöreleri ve oralarda yetişen bitkiler için de tutuşur: İzhir: Daha önce geçtiği üzere bir ottur.

Celîl: Bu da bir kır otudur.

Mecenne: Mekke'ye altı mil mesafede bir yer olup, Cahiliye devrinde orada panayır kurulurdu. Şâme ve Tafîl: Mekke civarında iki dağ adıdır.

Müdd ve sa' daha önce mükerrer seferler geçtiği üzere iki hacim ölçeğidir. **2-** Hz. Aişe'nin durumdan Resûlullah'ı haberdar etmesi üzerine, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, meseleleriyle ilgilendiğini görmekteyiz: O hususta yaptığı dua buna delalet eder. Sadedinde olduğumuz hadisin Buhârîdeki veçhinin devamında, Hz. Aişe'nin: "Biz Medine'ye hicret edip geldiğimizde, Medine Allah'ın en vebalı, en hastalıklı arazisi idi. Medine'nin Buthân sahrasındaki vadiden acı bir su akardı" demesi, Aleyhissalâtu vesselam'ın duasından sonra Medine'nin havasının düzelerek sağlıklı bir yere dönüştüğü

[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/182-183.

[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/183.

anlaşılmaktadır. **3-** Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın humma hastalığının Medine'den Cuhfe'ye havâlesini talep ettiğini göstermektedir. Bunun sebebi, o sıralarda Cuhfe'nin müşriklerle meskûn olmasıdır.Hattabî, orada yahudilerin yaşadığını söyler. Şarihler bu duanın indallah kabul gördüğünü, Medine bereket ve sağlığa kavuşurken Cuhfe'nin humma yatağı haline geldiğini, o günden beri Cuhfe'nin bu hastalıktan kurtulamadığını söylerler. Mesela Nevevî der ki: "Bu duada Resûlullah'ın zâhir bir mucizesi var. Zira Cuhfe o günden beri herkesin kaçındığı bir yer olmuştur. Onun suyundan kim içerse hummaya (sıtmaya) yakalanır." **4-** Hadis, bazı sufîlerin: "Velayette kemale ermek için kadere razı olma gerekir. Musibetlerin, hastalıkların def'i için dua edilmez" şeklideki iddialarının sünnete aykırı olduğunu gösterir. Keza, Mutezile'den bazılarının "dua ezelî kadere tesir etmez" şeklindeki iddialarını da bu hadis reddeder. Çünkü dua ile Medine'de istenen değişiklikler hasıl olmuştur.268

ةَك َرَبْلا َنِم َة كَمِب َتْلَعَج اَم ْنَفْع ِض ِةَنيِدَمْلاِب ْلَعْجا مُه هُّهللا :# ِ هاللّ ُلوُس□].
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ4 □6446□

ةثلا هجرخأ.

9. (4604)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua buyurdular: "Allahım! Mekke'ye verdiğin bereketi iki katıyla Medine'ye de ver!" [Buhârî, Büyu' 53, Kefâret 5, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 465, (1368); Muvatta, Câmi' 1, (2, 884, 885).] 269

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Medine'nin Mekke'den daha fazla faziletli olacağını ifade eder. Ancak âlimler başka hisleri de gözönüne alarak, bu bereket ve üstünlüğün dünyevî berekete yönelik olduğunu, uhrevî amellerde Mekke'nin üstünlüğünün esas olduğunu belirtirler. "Medine'nin bir cihetle efdal olması, her cihette Mekke'den efdal olmasını gerektirmez" derler. Nevevî, bereketin ölçekte fiilen hasıl olduğunu, başka yerlerde bir müdd zâhirenin az geldiği pek çok kimseye, Medine'de ölçülen bir müdd zahirenin kâfi geldiği sıkça görülüp tecrübe edildiğini, bu durumun Mekke'de yaşayanlarca bilmüşahede malum bulunduğunu söyler. 270

يف َو اَنِتَنيِدَم يف اَنَل ْك ِراَب مُهللا :َلا َق .ِرَم ثلا ِل وأب َتُأ اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس
َر َناَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ44 □6444ـ ،َة كَمِل َكاَعَد ُه نإ َو .
َكُيِبَن َو َكُدْبَع ِيهنإ َو ،َكُليِلَخ َو َكُيِبَن َو َكُدْبَع َميِهاَرْبإ نإ مُهللا .ٍةَك َرَب َعَم ًةَك
َرَب اَنِعاَص يفو اَنِهدُم يفو اَن ِراَمِث كلامو ملسم هجرخأ .[ِناَدْلِوْلا َنِم َرُض ٌحُي
ْنَم َرَغْصأ ِهيِطْعُي مُث ُهَعَم ِهِلْثِم َو َة كَمِل َكاَعَد اَم ِلْثِمِب ِةَنيِدَمْلِل َكوُعْدأ اَنأ َو

يذمرتلاو .

10. (4605)- Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (yılın turfanda) ilk meyvesi getirildiği zaman şöyle buyururlardı: "Allahım, bize Medine'mizi, meyvelerimizi, müddümüzü, sa'ımızı bereket üzerine bereketle mübarek kıl. Allahım, İbrahim senin kulun, peygamberin ve halîlindir. Ben de senin kulun ve peygamberinim. O sana Mekke için dua etti. Ben de Medine için, onun Mekke hakkında yaptığı duayı bir misli ziyadesiyle aynen yapıyorum" Resûlullah bu şeklide dua ettikten sonra getirilen meyveyi, orada hazır olan çocuklardan en küçüğüne veerirdi." [Müslim, Hacc 473, (1373); Muvatta, Câmi' 2, (2, 885); Tirmizî, Da'avât 55, (3450).] 271

هجرخأ .[ُلا ج دلا ّـَو َنوُعا طلا اَهُلُخْدَي َ ةَكِئ َّم ِةَنيِدَمْلا ِباَقْنأ بلَع # ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ44 □6444ـ ُف ِرْصَت مُث ٍدُحأ َرُبُد َل
ِزْنَي بهتَح ُةَنيِدَم ْلا ُهُت مِه َو ِق ِرْشَمْلا لَبِق ْنِم ُلا ج دلا ُحيِسَمْلا يِتأَي :# َلاَق]
ملسم دازو.يذمرتلاو ةثلا:

كِلْهَي َكاَنُه َو ،ِما شلا ِلَبِق ُهَهْج َو ُةَكِئ َّمْلا□].

«هفلخ يأ «ٍدُحا َرُبُد ُلِزْني» هلوقو.نيلبجلا نيب قيضملا «ُبْق نلا .

11. (4606)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Medine'ye geçit veren dağ gediklerinde [birbiriyle kenetlenmiş] melekler var. [Her gedikte (kınından çekilmiş) kılıçlarıyla bekleyen iki meleğin korumaları sebebiyle] Medine'ye ne veba ve ne de Deccâl giremez." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 9, Tıbbı 30, Fiten 27; Müslim, Hacc 485, 486, (1379), 1380); Muvatta, Câmî' 16, (2, 892); Tirmizî, Fiten 51, (2244).]

Müslim'in rivayetinde şu ziyade var: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mesih Deccal, doğu tarafından gelir. Kasdı Medine'dir. Uhud'un arka tarafına iner. Derken (Medine'yi bekleyen)

---

268 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/185-186. 269 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/186.

melekler, onun yüzünü Şam tarafına çevirirler ve orada helak olur." 272

AÇIKLAMA:

Medine'nin melekler tarafından Deccal ve tâuna karşı korunduğu hususu Fatıma Bintu Kays, Mihcen, Üsema İbnu Zeyd, Semüre İbnu Cündeb gibi başka sahabeler tarafından rivayet edilen hadislerde de teyid edilmiş, güç kazanmıştır. Müslim'in kaydettiği Fatıma Bintu Kays (radıyallahu anhâ)'nın rivayetinde, Deccal kendisinden bahseder: "...Ben Mesih Deccal'ım. Yeryüzünü dolaşırım. Kırk günde Mekke ve Medine hariç inmediğim köy bırakmaksızın hepsine uğrarım." 273

نِم بْقَن َسْي َل ،ةَنِيدَمْلا َو َة كَم إ ُلا ج دلا ُهُؤُطيَس إ ِدَلَب ْنِم َسْيَل :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ44 □6444ـ .[ٍقِفاَنُم َو ٍرِفاَك ُّلُك
ِهْيَلاِإ ُج ُرْخَيَف ٍتاَفَج َر َثَث اَهِلْهأِب ُةَنِيدَمْلا ُفُج ْرَت مُث َةَحِب سلا ُل ِزْنَيَف
اَهنوُس ُرْحَي َنيِهفاَص ُةَكِئ ّمْلا ِهْيَلَع إ اَهِباَقْنأ.

ناخيشلا هجرخأ .

12. (4607). Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mekke ve Medine hariç Deccal'ın çiğnemeyeceği memleket yoktur. Mekke ve Medine'ye geçit veren yolların herbirinde saf tutmuş melekler var, buraları korurlar. (Deccal) es-Sebbiha nâm mevkie iner. Sonra Medine ahalisini üç sarsıntı ile sarsar. Bunun üzerine (şehirde bulunan) bütün kâfir ve münafıklar (şehri terkederek Deccal'e) gelirler." [Buhâri, Fezailu'l-Medine 9; Müslim, Fiten 123, (2943).] 274

ة نَجلا ِضاَي ِر ْنِم ةَض ْو َر ى ِرَبْنِم َو ِتْيَب َنْيَب اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ44 □ 6444□

ةثتلا هجرخأ .[ى ِض ْوَح بلَع ى ِرَبْنِم َو .

13. (4608)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim havuzumun üzerindedir." [Buharî, Fazlu's-Salât 5, Fezâilu'l-Medine 11, Rikak 53, İ'tisam 16; Müslim, Hacc 502 (1392); Muvatta, Kıble 10, (1, 197).] 275

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, Medine Mescidi'nin faziletini beyan etmekte, ancak mescidin bazı kısımlarının diğer yerlere nazaran efdal olduğunu belirtmektedir.

Bazı rivayetlerde "hücrem" ve hatta "kabrim" denmiştir. Şarihler kabr kelimesinin "ev"in tefsiri olduğunu belirtir. Çünkü Resûlullah evine gömülmüştür.

2- Âlimler bu hadisi iki surette açıklamıştır: * Belirtilen bu yer, olduğu gibi cennete nakdelilecektir. * Orada yapılan ibadet, sahibini cennete götürecektir. **3-** Alimlerden bazıları, bir başka yerin, hadislerde cennetin bir parçası olarak tavsif edilmemiş olmasından hareketle, bu hadisi, "Medine'nin en faziletli yer olduğu" hususunda delil kılmıştır. **4-** Havuzdan murad, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a verilmiş olan Kevser havzı'dır. Şu halde, minberi ahirette onun üzerinde kurulacaktır. Bâtıl fırkalardan Mutezile ve Hariciler havz, şefaat ve Deccal'e inanmazlar ise de Ehl-i Sünnet'e göre bunlar haktır ve inanmak farzdır.

Hadis, Medine'de yaşamaya teşvikte bulunmaktadır. [276]

[272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/188. [273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/188.

□ى رَ جُ نِ يف الْمَسْجِدِ لا ذِي أُسُسَ علَى التا قوْ. فقالَ رَ جُ لُ : هُوَ مَسْجِدِ
□6444□ 46ـ وعن الخدريه رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهُ قال: [تَمَارَ

. ِ #. فقالَ #: هُوَ مَسْجِدِ يد هَذا]. أخرجه مسلم والترمذي، وهذا لفظه والنسائي
قُبَا. وَ قالَ رَ جُ لُ : هُوَ مَسْجِدُ رَ سُولِ اللّه

14. (4609)- el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi "takva üzerine kurulmuş olan mescid" hakkında münakaşa ettiler. Biri: "Bu Kuba mescididir!" derdi. Diğeri de: "O, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescididir!" dedi.

(Bu münakaşayı işiten) Aleyhissalâtu vesselâm:

"Şu benim mescidimdir!" buyurdular." [Müslim, Hacc 514, (1398); Tirmizî, Tefsir, Tevbe, (3098); Nesâî, Mesâcid 8, (2, 36).] [277]

AÇIKLAMA:

Burada, Kur'ân-ı Kerîm'in takva üzerine kurulmuş olmakla tebcil ettiği mescidin Medine Mescidi olduğu takrir edilmektedir. Ayet şöyle: "...Senin namaz kılmana layık olan mescid, ilk günden beri takva üzerine kurulu bulunan mesciddir" (Tevbe 108).

İşte iki sahâbî bu mescidle hangi mescidin kastedildiğini münakaşa etmiştir. Çünkü, Resûlullah'ın Medine'ye gelir gelmez yaptırdığı mescid Kuba Mescidi'dir. Zira önce oraya inmiş, bir müddet orada ağırlanmış, sonra Medine'nin içerisine gelinmiştir. Kuba, o zaman Medine'nin dışında idi. Resûlullah oradaki ikameti sırasında derhal Kuba Mescidi'ni inşâ ettirmişti. Medine'ye yerleştikten sonra da cumartesi günleri Kuba'ya gidip orayı ziyaret ettiği, mescidinde iki rek'at namaz kıldığı rivayetlerde belirtilmiştir. Bu hadis de Medine'nin ve Mescid-i Nebev'inin faziletini teyid eden rivayetlerdendir. [278]

هجرخأ .[ُةَنيِدَمْلا ًابا َرَخ ِم ّ ْس“ا ى َرُق ْنِم ٍةَي ْرَق َر ِخآ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□6444□ 44ـ نعو ببأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

يذمرتلا.

15. (4610)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İslâm şehirlerinden en son harap olacak olan Medine'dir." [Tirmizî, Menâkıb, (3915).] [279]

دي ِرُي ،ِبفاوَعْلا إ اَهاَشْغَي ، ْتَناَك اَم ِرْيَخ بلَع َةَنيِدَمْلا َنوُك ُرْتَي :# ِ هاللّ ُلوُس□
□6444□ 44ـ هنعو َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق] :َر َلاَق

اَذإ بهتَح ًاشوُح ُو ُتَئِلُم اَهِنادَ ِجَيف اَمِهِمَنَغِب ِناَقِعْنَي َةَنيِدَمْلا ِناَدي ِرُي َةَنْي َزُم ْن
ِم ِناَيِعا َر ُرَشْحُي ْنِم ُر ِخآ َو ،ِرْي طلاو ِعاَبِهسلا َبِفا َوَع كلذ ريغو ةبادو ريطو
عبس نم بِلاَط لُك : َبِهو ،َةَيِفاَع َعَمَج «ِبفا َوَعلا».ةثلا هجرخأ .[اَمِهِهوُج ُو بلَع
رَخ ِعاَدوْلا َة يِنَث اَغَلَب

هيلع دوعتل اهاعد اذإ « ِمنغلاب بِعا رلا َقَعَن»و.ريطلاو عابسلا بلع بلغو .
هلامعتسا رثك هنأ إ

16. (4611)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Medine'yi, taşıdığı yüce hayra rağmen terkedecekler. Onu rızık arayanlar yani kuşlar ve kurtlar istila edecek. Oraya [en son gelecek] iki çoban bu maksadla Müzeyne'den çıkıp koyunlarını azarlayacaklar. Fakat Medine'yi vahşî hayvanlarla dolmuş bulacaklar. Seniyyetü'l-Vedâ'ya ulaştıkları vakit yüzüstü düşe(rek ölecek)ler." [Buharî, Fezâilu'l-Medine 5, Müslim, Hacc 499, (1389); Muvatta, Câmî 8, (2, 888).] [280]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetin bazı vecihlerinde تتركون yani "...tekredeceksiniz" şeklinde gelmiştir. **2-** Hadis hakkında İbnu Hacer, İyaz'dan naklen şu açıklamayı kaydeder: "Bu ihbar aynen görülmüştür. Şöyle ki Medine bidayette hilafet merkezi olmuş, bu suretle çok kimseleri kendine celbetmiş, bir toplanma yeri olmuştur. Yeryüzünün serveti âdeta oraya akmış en mamur beldelerden biri olmuştu. Hilafet merkezi oradan alınıp önce Şam'a, sonra da Irak'a nakledilince oraya bedeviler hakim oldu ve fitneler kol gezdi. Sakinleri birer birer orayı terkettiler. Derken şehir, vahşi kuşların ve yırtıcı hayvanların istilasına uğradı." Hadiste geçen "avâfî", âfie'nin cem'idir; gıdasını arayan hayvan mânasına gelir.

Nevevî, bu terke uğrama halinin, Medine'nin başına Kıyamete yakın, ahir zamanda geleceği kanaatindedir ve "Medine'ye en son gelecek ve orada vahşi hayvanlarla karşılaşacak iki çoban"la ilgili ihbarın da bu hususu te'yid ettiğini söyler.

Nevevî'yi haklı bulan İbnu Hacer, İmam Mâlik'in Ebû Hureyre'den kaydettiği şu hadisi de delil gösterir:

"Medine, üzerinde bulunduğu şu en güzel haline rağmen terkedilecek. Öyle ki ona kurtlar [veya köpekler] girerler ve mescidin bazı sütunları üzerinde veya minberi üzerinda gıdalanırlar [ulurlar]." Ashab sordu: "[Ey Allah'ın Resûlü!] Bu durumda (Medine'nin) meyveleri kime kalacak?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Yiyecek arayanlara: Kuşlara ve vahşi hayvanlara!" cevabını verdi."

İbnu Hacer'in Ebû Hureyre'den kaydettiği bir başka rivayet, Medine ile ilgili olarak zikri geçen iki çobanın, en son haşredilecek kimseler olacağını belirtir. Şu halde Medine'nin vahşiler tarafından istilası âhir zaman alametleri meyanında anlaşılmalı diyenlere bu hadis destek vermektedir: "En son haşredilecek iki kişi var. Bunların biri Müzeyne'den, diğeri de Cüheyne'dendir. Bu iki şahıs acaba insanlar nereye gitti diye arayarak Medine'ye gelecekler. Fakat orada tilkilerden başka birşey görmeyecekler. Bunların yanına iki melek iner, onları yüzleri üzerine yere yatırır ve canlarını alarak diğer insanlara kavuştururlar." Şu halde bunların haşri ölümlerinden sonra meydana gelir.

---

[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/189-190. [277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/190. [278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/190.

Mühelleb, bu hadisten, Medine'nin Kıyamete kadar meşhur bir yer olarak kalacağına delil bulur. 281

اَه ِرْحُج ىلا ُة يَحْلا ُز ِرْأَت اَمَك ِةَنيِدَمْلا ىلا ُز ِرْأَيَل َناَمي“ا نا إ :# ِ هاللّ ُلوُس َر]. َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ44 □ 6444□

ىجتليو مضني يأ « ُزرأَي».ناخيشلا هجرخأ .

17. (4612)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İman Medine'ye çekilecek, tıpkı yılanın deliğine çekilmesi gibi." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 6; Müslim, İman 233, (147).] 282

AÇIKLAMA:

İslâm'ın ilk neşir merkezi Medine olması haysiyetiyle teşbihe yer verilmiştir. Yılan, yiyecek aramak üzere çıkıp dolaşır. Herhangi bir şey onu korkutunca kaçıp deliğine girer. İslâm da bunun gibi Medine'den intişar etmiştir. Bütün mü'minler Medine'ye gitmek hususunda içlerinde bir müşevvik, bir sâik bulurlar. Çünkü bu, Resûlullah sevgisinin bir neticesidir. Sağlığında zât-ı şeriflerini görmek, kendisinden İslâm'ı öğrenmek için; vefatından sonra da mescidini, kabrini ve bıraktığı diğer maddî hatıralarını görmek için Medine'ye gelmek isterler. Kurtubî, bu hadiste, Medine halkını gittiği yolun doğruluğuna delil görür. Nitekim İmam Malik'in mezhebinin esası da bu görüşe dayanır; Medine ehlinin yaşayışı, sünneti temsil eder, haber-i vahide tercih edilir, onların ameli hüccettir.

İbnu Hacer, Kurtubî'nin bu umumî hükmünü "Resûlullah'ın devri ve Hülefa-i Râşidin'in devri" ile kayıtlayarak benimser. "Fitnelerin zuhurundan ve sahabelerin her tarafa dağılmasından ve hususan ikinci Hicri asrın sonlarından itibaren doğru olmayacağını, bizzat müşahadenin bu kaydı getirmeyi gerektirdiğini" söyler.283

ملسم هجرخأ .[َةَباَط َةَنيِدَمْلا ى مَس َ هاللّ نا إ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق . هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرمس ِنب رباج نعو ـ44 □6444□

18. (4613)- Cabir İbnu Sümere (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri Medine'yi Tâbe diye tesmiye buyurdu." [Müslim, hacc 491,

(1385).]284

هَتَل ِحا َر َعَض ْوأ َةَنيِدَمْلا ِنا َرْدُج بلا َرَظَنَف ٍرَفَس ْنِم َمِدَق اَذإ # ِ هاللّ□□ ُلوُس َر َناَك] : لاق ْهَنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ44 □6446□

يراخبلا هجرخأ .[اَهِبُح ْنِم اَهَك رَح ٍة بأَد ىلع َنا َك ْنإو .َع َرْسأ ْنأ « َعَض ْوأ».يذمرتلاو

19. (4614)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönünce, Medine'nin duvarlarına bakar, develerini hızlandırırdı. Eğer bir bineğin üzerinde ise, onu tahrik ederdi. Bu davranışı Medine'ye sevgisinden ileri gelirdi." [Buhâri Fezâilu'l-Medine 10, Umre 17; Tirmizî Da'avâtı 44, (3437).]285

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine sevgisini ve ona bir an önce kavuşmak için izhar ettiği aceleyi görmekteyiz. Alimler buna dayanarak vatan sevgisinin ve ona duyulan hasretin meşru olduğuna delil bulmuşlardır.

Resûlullah'ın Medine sevgisi, Medine'nin kendisi veya Medine ahalisi için olabilir. Her iki sevgi de mümkündür ve meşrudur denmiştir. 286

ر مَخف ًارابَغ او ُراَثأَف َنيِفِهلَخَتُمْلا َنِم لاَج ِر ُهْت قَلَت َكوُبَت ْنِم # ُّيِب نلا َعَج□ َر ا مَل] :لاق ْهَنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس نعو ـ44 □6444ـ ُها َرأ َو ٍءاَد ِهلُك ْنِم ءاَفِش اَه َراَبُغ نإ ِهِدَيِب ِسْفَن ِذ لا َو : َلاَق َو ،ِهِهْج َو ْنَع ِماَثِهللا # ِهاللّ ُلوُس َر َلا َزأَف ،ُهَفْنأ ُهَعَم َناَك ْنَم ُضْعَب

نيزر هجرخأ .[ِص َرَبلا َو ِماَذُجلا َنِم َو ، َرَكَذ .

20. (4615)- Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük'ten dönünce, (sefere katılmayıp Medine'de kalmış olan) mütehallifînden bazıları onu karşıladılar. Bu

---

281 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/191-192. 282 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/193. 283 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/193.

sırada toz kaldırdılar. Bunun üzerine beraberinde bulunanlardan bazıları burunlarını sardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzündeki sargıyı çıkardı ve: "Nefsimi kudret elinde tutan zâta yemin olsun. Medine'nin tozu, her hastalığa şifadır!" buyurdu ve O'nun devamla "Cüzzamdan, barastan (ala terlikten)" diye saydığını gördüm." Rezîn tahric etmiştir. 287

İLAVE

MEDİNE'NİN HARAM İLAN EDİLMESİ

MAHİYETİ, MÂNÂSI

Mekke, Hz. İbrahim aleyhisselâm'dan bu yana haram ilan edilmiştir. Resûlullah da Medine'yi haram ilan etmiştir. Bir yerin haram ilan edilmesi demek, öncelikle ot, ağaç her çeşit bitkinin koparılıp kesilmesinin yasak edilmesi, yabanî hayvanlarının öldürülüp avlanmasının yasaklanması demektir. Mukaddes beldeler için düşünülmüş olan bu tarihî tatbikat, günümüzde "millî park", "yeşil kuşak", "yeşil saha" gibi farklı telakkilerle daha yaygın bir şekilde gündeme gelmiş ve uygulanmaya konmaya başlamıştır. Bu durum, tarihî tatbikatın aktualite kazanmasına ve gündeme gelmesine sebep olmuştur. Bu sebeple Medine'nin tahrîmiyle ilgili tatbikatı açıklamayı gerekli ve faydalı mülahaza ettik ve meseleye burada müstakillen temas etmeyi uygun bulduk. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mezkur yasağıyla ilgili hadisler, noksan ve ziyade farklarıyla başta Ebû Hüreyre ve Câbir radıyallahu anhüma olmak üzere, Abdullah İbnu Zeyd, Asım İbnu Ahvâl, Râfi İbnu Hudeyc, Enes İbnu Mâlik, Ebû Saîdi'l-Hudrî, Ali İbnu Ebi Talib, Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Ka'b İbnu Mâlik (radıyallahu anhüm ecmâin) gibi pek çok sahabe tarafından rivayet edilmiştir. Bu hadislere başta Sahiheyn olmak üzere bütün hadis kitapları yer verir.

Enes'ten gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber seferinden dönerken, Medine'ye yaklaşınca, şehre işaret ederek: "Yâ Rabbi! Hz. İbrahim'in Mekke'yi haram kıldığı gibi, ben de Medine'yi haram kıldım. Onun iki kayalığı arası haramdır, ağaçları kesilemez, hayvanları avlanamaz, otu yolunamaz, ağaçlarının yaprağı silkilemez..." der. Hadis muhtelif vecihleri (varyantları) çerçevesinde çok daha uzun olmakla beraber, bizi alâkadar eden kısmı, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Medine'nin civarında belli bir sahayı haram ilân ederek, "hayvanlarını öldürmekten, otunu yolmaktan, ağaçlarını kesmekten ve hattâ yapraklarını koparmaktan" Müslümanları men etmiş olmasıdır.

Buharî'nin rivayetinde haram (yasak) ilân edilen bu yerler hususu oldukça mübhemdir. En açık ifâde "iki siyah kayalık (harrateyn) arası" tâbiridir. Bu haram bölge, Ebû Dâvud'un bir rivayetinde "Air dağı ile Sevr dağı arası" diye tayin edilir. Müslim'in Ebû Hüreyre'den yaptığı bir rivayette "Medine'nin etrafında oniki millik bir kısmı koruluk (Himâ) kıldı" denir ki, bu, Adiyy İbni Zeyd'in "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin her cihetinden bir berîdlik[288] [289] sahayı koruluk (haram) bölge ilân etti" sözüyle daha da sarâhat kazanmış olmaktadır. Rivâyetler bu bölgenin ana sınırlarını belirtecek sarâhati hâizdir. Müteakip haritada görüldüğü üzere, kuzeyde Sevr, güneyde Air dağları ile, doğuda Lâbetu Şarkiyye (Harratu Vâkım), batıda Lâbetu Garbiyye (Harratu'l-Vebere) dağları ile sınırlanmaktadır. Rivayetlerin farklı isimler zikrederek bazı mübhemliklere yer vermesinin hiçbir ehemmiyeti yoktur.[290] Her halukârda, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Medine'yi dört bir yandan ihâta eden bir yeşil kuşağın muhafazası için emir vermiş olması mühimdir ve bu husus da kesindir.

---

[286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/194. [287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/194. [288] Bir berîd: Dört fersah; bir fersah dört mil; bir mil dört bin zirâ'dır. Yani bir berid altmışdörtbin (64.000) zirâ'dır. 1 zirâ'da 50-70 cm uzunluğuna tekabül eden bir ölçü birimidir (el-Müncid- Beyrut. 1960. S. 234).

[289] Belâzurî'deki bir rivâyette "Ancak saka devesi ile ekin ve bağlarını sulayan kimseye sabanını ve (bozuk) sulama âletini onarmak üzere dağdağan ve seksek ağaçları mâkulesinden faydalanmaya müsâade etti" denir.

[290] Muhtelif rivâyetlerde, haram kılınan bölgenin hududlarını tesbit maksadıyla, çok sayıda yer isimleri zikredilir. Bunlardan bir kısmı sarihtir, mâlum yerlerdir. Bir kısmı mübhemdir (Lâbiteyhâ, Me'zemeyhâ, Cebeleyhâ gibi). Bir kısmı da münâkaşalıdır (Sevr dağı gibi ki, bâzı selef âlimleri, Medine civârında bu isimde bir yer olmadığını, Sevr'in hicret sırasında Resûlullâh aleyhissalâtü vasselâm'ın sığındığı mağaranın bulunduğu dağ olduğunu, bu dağın ise Mekke yakınlarında bulunduğunu söylemişlerdir. Ancak başta İbn-i Hacer el-Askalâni Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu yasağın ciddiyet ve ehemmiyetini belirtmek için, onu ihlâl edenlere karşı vicdânî ve amelî olmak üzere gayet sert müeyyideler vazetmiştir. Vicdânî müeyyideyi şu hadis ifade eder: "Medine, Air ve Sevr dağları arasında kalan kısımlarıyla haramdır. Orada kim bir yasak işlerse veya işleyeni himâye ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah, kıyamet gününde, onun ne tevbesini ve ne de fidyesini (ne farzlarını, ne de nafilelerini) kabul eder. "Mü'min bir vicdan için bundan daha ağır, daha müessir müeyyide olamaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin haramiyetinin fiilen korunması için de, yasağı işleyenlere karşı pratik ve tatbikî tedbirler vazetmiş, suçlunun maddeten tecziyesini emretmiştir; dövülmesi, soyulması ve malzemesinin müsaderesi. Bu hususla ilgili bir vak'ayı kaydedeceğiz: Müslim, Ebû Dâvud ve Belâzurî'de birbirini tamamlayan rivayetlerde belirtildiğine göre, Akîk'deki[291] kasrına gitmekte olan Sa'd İbni Ebi Vakkâs, haram bölgede bir köleyi, bir ağacı kesmekte veya yaprağını düşürmek için silkelemekte (Belâzurî'de, ot biçmekte) iken yakalar. Sa'd, kölenin elbisesini soyar, (Belâzurî'de, orağını da elinden

alır). Sa'd dönünce, kölenin efendisi gelip, köleden müsâdere etmiş olduğu şeyleri iade etmesini ister. (Belâzurî'de, Hz. Ömer'e şikayet ederler ve Hz. Ömer, Sa'd'a "Aldıklarını iade et" emrini verir.) Sa'd: "Resûlullah'ın bana ganimet kıldığı bir şeyi geri vermekten Allah'a sığınırım" der ve talebi reddeder. Ebû Dâvud ve Belâzurî'nin rivayetlerinde Sa'd şu cevapta bulunmuştur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), burayı haram kıldı ve: "Kim, burada avlanan (ve ağaçlarını kesen) birini yakalarsa onu dövsün, elbise ve malzemelerini de elinden alsın" buyurdu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bana ganimet kıldığı bir şeyi asla vermem, isterseniz fiyatını vereyim." Belâzurî'de belirtildiğine göre, Sa'd, bu oraktan kendisine bir çapa yapar ve ölünceye kadar tarla işlerinde kullanır.

Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) -belki de yukarıdaki hâdiseden sonra- Osman İbni Maz'ûn'un Harra'daki arazisini elinde tutan azadlı kölesine (mevlâ) gelerek: "Sen yerinden ayrılma, ben seni buralara idare memuru (amil) tayin ettim. Medine'deki ağaçları kesmeye ve yapraklarını silkelemeye, kimseye müsaade etme. Bunu yapan birini yakalarsan baltasını ve ipini elinden al" diyerek mezkûr koruluğun himayesi için hususî bir de bekçi tayin eder.

Haram bölgenin korunmasında, sadece kasdî ihlallere ceza ve müeyyide konmakla kalmamış, hatâen vukû bulacak ihlallere karşı da müeyyide getirilmiştir. Muâviye İbni Kurre'nin anlattığına göre, hacc sırasında, ihramlı bir kimsenin atı, bir deve kuşu yuvasına basarak ezer. Durum Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e intikal edince, her bir yumurta için bir gün oruç ile bir fakir doyurmasını emreder. Bu rivayet yumurtanın bile müeyyideye bağlanması bakımından ayrı bir ehemmiyet taşır. Böylece, haram bölgede, tahribin asgariye düşmesi için hacılar son derece dikkatli olmaya çağırılmış olmaktadırlar. Abdullah İbni Ubade'nin bir rivayeti, haram sahası içerisinde çocukların bile kuş yakalamasına mani olunduğunu göstermektedir. Zira Ebi İhab kuyusu yakınlarında bir kuş yakalamış olan Abdullah'ın elinde kuşu gören babası Ubade, onu elinden alıp salıverir ve şu açıklamayı yapar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin "lâbite"si (iki siyah kayalığı) arasında kalan kısmını haram kıldı. Tıpkı Hz. İbrahim aleyhisselam'ın Mekke'yi haram kıldığı gibi."

Kaynaklarımız, Medine'nin haram bölgesiyle ilgili başka tamamlayıcı bilgiler de verirler. Buna göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), adamlar göndererek, haram bölgenin nihaî hudutlarını her cihette işaretletmiştir. Ka'b İbni Malik'ten kaydedilen rivayetlerde Ka'b'ın 7-8 tepeyi işaretlediği anlaşılmaktadır. Muhammed

Hamidullah'ın el-Vesaik'te kaydettiği bir hatıradan, Resûlullah devrinde dağ zirvelerine inşâ edilmiş bulunan bu işaret yapılarından (alem) bazılarının, günümüze kısmen de olsa ulaştığını anlamaktayız. Kayıt aynen şöyle: "Bana, Medine'deki Arif Hikmet Bey Kütüphanesi Müdürü eş-Şeyh İbrahim Hamdi Harputlu'nun açıklamasına göre, Harputlu, Medine civarında, mevzuu geçen dağlara yaptığı gezintiler sırasında bu işaret yapılarının kalıntılarına rastlamıştır. Bunlar Resûlullah devrinden kalmış olmalıdır. Zira, bildiğimiz kadarıyla, Resûlullah'tan sonra kimse bunları yenilememiştir."292

MEKKE VE MEDİNE DIŞINDA YASAK BÖLGE:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den gelen rivayetlere göre, ikamet edilen meskun mahallin civarında, her çeşit kesim ve tahribe karşı korunması gereken ağaçlık bir bölge bulundurmak fikri, sadece Mekke ve Medine şehirlerine mahsus değildir. Bunu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bütün mü'minlere tecviz ve hatta tavsiye ettiğini kesinlikle söylememize imkan verecek yeterli delil mevcuttur. Bu cümleden olarak, Taiflilerle yapılan bir müâhede (anlaşma) metnini zikredebiliriz

neşrini yaparken bu mevzuya geniş açıklama ayırmıştır, oraya bakılsın (2/995-998). Biz, şerh kitaplarında yer alan uzun münâkaşa ve tahlillere burada yer vermeyi gerekli bulmadık. Mevzuya ilgi duyacak okuyucularımıza, bu meseleye geniş şekilde yer vermiş bulunan Semhûdî'yi de tavsiye ederiz (el-Vefâu'l-Vefâ: 1/89-117).

291 Akik: Medine'de Harra'dan sonra gelen (...) bir yer. Yâkut'un açıklamasına bakılırsa, haram bölge (koruluk)'nin dışında kalmaktadır Taif şehri, etrafını saran surların himayesiyle, müstahkem bir vaziyet arzediyordu. Bu sebeple, Müslümanlarca kırk gün kadar kuşatılmasına rağmen fethedilmemiş, civardaki diğer kabilelerin İslam'a duhulundan sonra, dokuzuncu hicrî yılda kendiliklerinden Müslüman olmak ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e biat etmek üzere bir heyet göndermişlerdi. Bu sebeple onlar, anlaşma sırasında biraz nazlı idiler. Öyle ki, namaz kılmamak, zekat vermemek, fuhşa ve alkollü içkilere devam etmek, putlarının yıkılmaması vs. gibi son derece tuhaf, kabulü gayr-i mümkün şartlar ileri sürüyorlardı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu şartlardan bir kısmını şiddetle reddederken, bazılarını kabul ediyordu.

İşte onların, mevzuunu ettiğimiz tekliflerinden biri de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu teklif karşısındaki tutumu, esas mevzumuz açısından ehemmiyetlidir. Onlar, Taif şehrinin mukaddes şehir olarak kabul edilmesini de talep etmişlerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), onların bu isteğini kabul etmiş ve anlaşma metnine şu maddeyi koymuştur: "....Vadileri, bütünü ile mukaddestir (haramdır) ve yasak, orada, Allah adına, vahşi ağaçlar ve av hayvanları üzerinde, her baskı, her tecavüz ve her fenalığa karşı tatbik edilir..." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), metinde Taif vadisindeki ağaçların kesilmesini, hayvanların öldürülmesini yasaklayan yukarıdaki maddenin yer aldığı anlaşma ile de yetinmeyip, bu istikamette neşrettiği umumi bir beyannamede, bunun ihlaline karşı "müeyyideler" koymuştur. Bütün mü'minlere hitaben yazılan bu beyannamenin metni aynen şöyledir: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Peygamber Muhammed'den mü'minlere: Vacc vadisinin ne dikenli ağaçları ne de çalıları tahrip edilmeyecektir. Av hayvanları da öldürülmeyecektir. Bu yasaklardan birini yapmaya tevessül eden bir kimse yakalanacak olursa, kamçı ile dövülecek ve elbisesi de soyulup alınacaktır. Eğer biri haddi aşacak olursa o, yakalanıp Peygamber Muhammed'e getirilecektir. Bu emir Peygamber Muhammed' dendir. Bunu Allah'ın elçisi Muhammed'in emri ile Halid İbni Said yazdı. Bu emri kimse ihlal etmesin, aksi takdirde Muhammed'in emrettiği şeyde nefsine zulmetmiş olur."

Taifliler dışında başka kabilelere de benzeri berâetler verildiğine şahit olmaktayız. Bunlardan biri Cüreyş halkıdır. Yazıda şöyle denir: "(Cüreyşlilerin) Müslüman oldukları sırada tasarruflarında bulunan arazi kendilerine aittir. Cüreyşlilerin izni olmadan orada hayvan otlatan, haram iş yapmıştır."

Bir diğer vesika da Tayylılar lehine tanzim edilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Benî Esed kabilesine yazdığı mektupta Tayylıların arazi ve sularından izinsiz istifade etmemelerini emreder. "Tayy kabilesinin sularına ve arazilerine yaklaşmayın. Zira onların suları size helal değildir. Arazilerine de Taylıların izin verdiklerinden başka kimse girmeyecektir. Emrine uymayanlara Muhammed'in zimmeti (himaye ve garantisi) yoktur."

Şurası muhakkak ki, Hz. Peygamber'in diğer kabile ve şehirlere tanıdığı imtiyazlardan maksad, onların da, kelimenin tam manasıyla Mekke ve Medine'de olduğu gibi haram kılınması değildir. Sözgelimi Taif şehri, tanınan bu nebevî imtiyaza rağmen, tarih boyunca Müslümanlar nazarında Mekke ve Medine gibi, mukaddes bir şehir sıfatını taşımamıştır. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından verilen bu vesikanın asıl gayesi de buraya böyle bir hüviyet kazandırmak değildir. Bu vesika, bize her beldede yerli ahalinin, yakın çevrelerini hususi bir disipline sokabileceklerini, ağaçların kesilmesini, hayvanların öldürülmesini yasaklayabileceklerini, bunun dini açıdan meşru olduğunu göstermektedir. Tarih boyunca, belki de ihtiyaç duyulmadığı için tatbik edilemeyen bu prensibin, zamanımızda tatbiki zaruridir. Bu, her hareketinde dinden bir fetva arayan Müslüman halkların nazarında, İslâm diyarının yeniden ağaçlandırılmasının ehemmiyetini tesbitte, fazlasıyla istifade edebileceğimiz bir husus olmalıdır. 293

* KUBA MESCİDİ

هيف بِهلَصُي َو ًايِشاَم َو ًابِكا َر ِتْبَس لُك َءاَبُق َد ِجْسَم ُرو ُزَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َناَك] :َلاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نع ـ4 □6444□

يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِنْيَتَعْك َر .

1. (4616)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her cumartesi günü Kuba Mescidini binekli ve yaya olarak ziyaret ederdi ve içinde iki rek'at namaz kılardı." [Buharî, Fazlu's-Salât 3, 4, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 516, (1399); Muvatta, Salat fi's-Sefer 71, (1, 167); Nesâî, Mesacid 9, (2, 37); Ebû Davud, Menasik 99, (2040).]294

AÇIKLAMA:

1- Kuba, Medine'nin güneyinde iki mil mesafede bir köy idi. Bugün Medine ile birleşmiş durumda. Resûlullah'ın bizzat taş taşıyarak inşa ettiği bu mescid, mübarek ve faziletli mescidlerden biridir. İnşâası Mescid-i Nebevî'den önce gerçekleştirilmiştir. Çünkü, hicretle Medine'ye gelen Resûlullah, önce Kuba'ya inmiş, orada Külsûm İbnu Hidm (radıyallahu anh)'ın evinde on dört gün kadar kalmıştır. İşte bu sırada ilk iş olarak Mescid-i Kuba yapılmıştır. Taberânî'nin Bintu Nu'man'dan kaydettiği rivayet, onun inşaatında Resûlullah'ın nasıl çalıştığını gösterir. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kuba'ya geldiğinde, şu mescidi yani Kuba mescidini bina ettiği zaman kendisini gördüm. Bizzat taş taşıyordu. (Öyle irilerini kucaklıyordu ki) aldığı taş onu çökertiyordu. Karnının veya göbeğinin üzerinde beyaz toprak izi görüyordum. Ashabından biri gelerek: "Annem babam sana kurban olsun ey Allah'ın Resûlü! O taşı bana ver de, senin yerine ben taşıyayım!" derdi. Fakat Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen de bunun gibi başka bir taş al" diye mukabele eder, taşı vermezdi. Aleyhissalâtu vesselâm mescidi böyle bina etti."

Ulemâ bu hadise dayanarak, Mescid-i Kuba'nın ziyaret edilmesini, orada namaz kılınmasını hatta bu ziyaretin cumartesiye rastlatılmasını müstehab addetmiştir. Nesai'nin müteakiben kaydedeceğimiz rivayeti bu hususu te'yid eder: "Kim gidip şu Kuba mescidinde namaz kılarsa umreye bedeldir." Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'ın da: "Kuba mescidinde iki rek'at namaz kılmam, benim nazarımda Mescid-i Aksa'ya iki kere gitmemden daha iyidir" dediği rivayet edilmiştir.

2- Alimler bu hadisten: * Kuba ve mescidinin fazileti, * Kuba mescidinde namaz kılmanın müstehab oluşu, * Bazı günleri ibadete tahsis etmenin cevazı, 295 * Ziyaretleri binekli veya yaya yapmanın caizliği gibi hükümler çıkarmışlardır.

نْيَتَعْك َر ِهيف بهلَصَف َءاَبُق َد ِجْسَم ِبتأَي بهتَح َج َرَخ ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر فينح ِنب لهس نعو ـ4 □6444□

يئاسنلا هجرخأ .[ٍة َرْمُع ِلْدَعَك ُهَل َناَك .

2. (4617)- Sehl İbnu Huneyf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim evinden çıkıp Kuba mescidine gelir ve orada iki rek'at namaz kılarsa bu ona bir umreye bedel olur." [Nesaî, Mesacid 9, (2, 37).] 296

*** UHUD DAGI**

يذمرتلاو ةثلا هجرخأ .[ُهُّب ِحُن َو اَنُّب ِحُي لَبَج ًادُحُأ نإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ4 □6444□

1. (4618)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Uhud öyle bir dağdır ki biz onu severiz, o da bizi sever." [Buhârî, Cihad 71, 74, Enbiya 8, 27, Et'ime 28, Da'avât 36, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 504, (1393); Muvatta, Câmî 10, (2, 889); Tirmizî, Menakıb, (3918).] 297

AÇIKLAMA:

Bazı alimlere göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye ve Medinelilere olan sevgisini, Medine'nin bir parçası sayılan Uhud dağına olan sevgisi ile de ifade etmiştir. Nevevî, dağı sevme hadisesini mecaza değil hakikate hamleder. "Sahih ve muhtar olan, Uhud'un bizi hakikaten sevdiğidir. Allah ona temyiz ve idrak vermiştir. O da bu temyizle bizi sevmektedir." Şarihler, cansız eşyada şuur ifade eden Kur'an ve sünetten bir kısım deliller kaydeder. Mesela ayet-i kerimede

"..Öyle taşlar var ki, Allah'ın korkusundan yuvarlanır" (Bakara 74) buyurulmuştur. Resûlullah'ın avucunda taşların tesbih etmesi, camideki kuru hurma kütüğünün mufarakat-ı Nebi sebebiyle inleyerek ağlaması gibi... Keza ayette "kafirin ölümünde arz ve semanın ağlamadığı" (Duhan 29) ifade edilir. Kısacası İslam inancı, insanı saran fizik çevrenin (hava, su, toprak ve semâvat) insanla şuurdarane alaka içinde olduğunu ifade eder. Şu halde, Uhud'un Resûlullah'a karşı sevgi izhar etmesi, yadırganmaması gereken bir husustur. Görmediğimiz, duymadığımız bir şeyi inkâra yeltenmek, tereddütle karşılamak mü'minin edebine yakışmaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her ne söylemişse, o haktır. Aynen kabul eder, teslim oluruz. Kur'an-ı Kerim, mü'mini tarif ederken "gayba inanmayı" öncelikle zikreder (Bakara 3). 298

* AKÎK VE ZÜ'L-HULEYFE

هَل َليقَف .بِدا َوْلا ِنْطَبِب ِةَفْيَلُحْلا ِبذ ْنِم ِهِسرعُم يف َوُه َو # ِ هاللّ ُلوُس َر□ :
َبِتُأ] :لاق امهْن َع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نع ـ4 □6444□

ك نإ□

ى رَحَتي ،هِب ُخيِنُي ِ هاللُّدْبَع َناَك ِبذ لا ِد ِجْسَمْلا َنِم ِخاَنُمْلاِب ُ هاللّ ُهَم ِح َر
مِلاَس اَنِب َخاَنأ ْدَق َو : َةَبْقُع ُنْبا سوُم َلاَق ٍةك َرابُم َءاَحْطَبِب ناخيشلا هجرخأ .]
َكِلذ ْن ِم ًاطَس َو ،ةَلْبِقْلا َنْيَب َو ُهَنيَب ِبدا َوْلا ِنْطَبِب ِبذ لا ِد ِجْسَمْلا َنِم ُلَفْسأ َوُه َو
:# ِ هاللّ ِلوُس َر َس رَعُم ليللا رخا رفاسملا لوزن :وهو سيرعتلا عضوم « ُس
رَع َملا»و.بولطملا ضرغلا قيقحتل دامتعاو دصقلا «ى ِهرَح تلا».يئاسنلاو

. مونلاو ةحارتسل ةلزن

1. (4619)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zü'lhuleyfe'de, vadinin içinde istirahatgâhında iken yanına gelip kendisine: "Sen mübarek Batha'dasın!" diyen olmuş. Musa İbnu Ukbe der ki: "Salim rahimehullah, Abdullah'ın devesini ıhdırdığı mescidin yanına bizim de devemizi ıhdırdı. Abdullah İbnu Ömer orada Resûlullah'ın istirahat ettiği yeri araştırmak gayesiyle devesini ıhtırırdı. Orası, vadinin dibindeki mescidin aşağısında, mescidle kıble arasında orta bir yerdir."

---

295 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/200-201. 296 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/201.

[Buhârî, Hacc 16, Hars 15, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 434, (1346); Nesâî, Hacc 24, (5, 126, 127).][299]

AÇIKLAMA:

1- Gece istirahatı sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, bulunduğu Batha bölgesinin mübarek olduğunu haber verenin Cebrail aleyhisselam olduğu bazı rivayetlerde belirtilmiştir. Buharî'nin İbnu Ömer'den kaydettiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu mubarekiyet sebebiyle, Mekke dönüşlerinde Batha'ya uğrar, orada namaz kılar, geceyi de orada geçirdikten sonra sabahleyin yola çıkıp, Medine'ye gündüzleyin girermiş.

Batha, lügat olarak vadilerin bitimindeki düzlüğe denir. Sellerin getirdiği ince kumlarla kaplı geniş düzlük manasına gelir; vadi ağzı diyebiliriz. Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Batha Zü'lhuleyfe'dekidir. Zülhuleyfe, Medine'ye 6 veya 7 mil mesafede bir köy adıdır. Medine halkının mîkat mahallidir. Hacca gidenler orada ihrama girerler. Bazı hadislerde başka mevkilere de Zülhuleyfe dendiği vâriddir. [300]

ن ِم ِتآ بِناَتاأ : ُلوُقَي ِقيِقَعْلا ِيدا َوِب َوُه َو :# ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :لاق مهْنَع ُ□
□6444□ 4ـ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ْنَع ٍسا بَع ِنْبا نعو

دواد وبأو هيراخبلا هجرخأ .[ة جح َو ة َرْمُع :ْلُق َو ِيدا َوْلا اذه يف ِهلَص : .
َلاَقف .ِيهب َر

2. (4620)- İbnu Abbas, Hz. Ömer (radıyallahu anhüm ecmain)'den naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Akîk vadisinde olduğu sırada şöyle söylediğini işittim: "Bana Rabbimden bir elçi geldi ve "Bu vadide namaz kıl ve "Hacc için de umre(ye niyet ediyorum) de!" emretti." [Buharî,l Hacc 16, Hars 15, İ'tisam 16; Ebû Davud, Menasik 24, (1800).][301]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Medine'ye dört mil mesafede olan Akîk vadisinin ve orada kılınacak namazın faziletini belirtiyor. Mu'cemu'l-Büldan'da Akîk adıyla tanınan birçok mevki olduğuna dikkat çekildikten sonra, mübarek olduğu belirtilen Akîk'in Zülhuleyfe vadisinde yer alan Akîk olduğu tasrih edilir.

2- Hadiste geçen ةَجحو ةرمَع ibaresi, bazı rivayetlerde ةجح بِف ة َرْمُع şeklinde gelmiştir. Bu sebeple manayı tevcihte farklı görüşler ileri sürülmüştür.

* "Hacc sırasında umreyi de gerekli kıldım de!" Bu manadan hareketle Resûlullah'ın hacc-ı kıran yaptığına hükmedilmiştir.

* "Umre, hacca dahildir. Yani umre ameliyesi, hacc ameliyesine girer. Dolayısıyla, ikisine de tavaf yeter." Bu mana uzak bulunmuştur.

* Bundan daha uzak bir manaya göre, bu ibare "O sene, Aleyhissalâtu vesselâm, haccdan çıktıktan sonra umre yapacaktır" demektir. Bu çok uzak bir tevildir. Çünkü Resûlullah, o yıl böyle bir umrede bulunmamıştır. * Resûlullah'ın bunu ashabına söylemekle emrolunması muhtemeldir. Maksad hacc-ı kıran yapmanın meşruluğunu öğretmektir. [302]

ه ن‘ . ُهَل اَدبَام ْوأ ِنْيَتَعْك َر ِهيف بِهلَصُي بهتَح ِةَنيِدَمْلا بلا َلَفَق اَذإ َس رَعُمْلا□ َزِواَجُي ْنأ ٍدَح‘ بِغَبْنَي] :لاق ُههنأ ٍكلام نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .[ِةَنيِدَمْلا َنِم َلاَيْمأ ِة تِس بلَع َوُه َو ،هِب َس رَع :#ِ هاللّ. َلوُس َر نأ بِنَغَلب

3. (4621)- İmam Mâlik'ten nakledildiğine göre, şöyle demiştir: "Medine'ye giden hiç kimseye, en az iki rekat namaz kılmadan Mu'arras'ı geçmesi muvafık olmaz. Çünkü bana ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), orada gecelemiştir. Orası Medine'ye altı mil mesafededir." [Ebû Dâvud Menâsik 100, (2045).] [303]

299 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/203. 300 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/203.

AÇIKLAMA:

Muarras, konaklama yeri demektir; ta'ris kökünden gelir. Ta'ris ise gecenin sonunda istirahat için konaklamak demektir. Hadisteki muarrasla Zülhuleyfe'de Resûlullah'ın hacc dönüşü konakladığı yer kastedilmiştir. el-Kâdî: "Zülhuleyfe'nin Batha kısmında hacc dönüşünde konaklamak hacc menasikinden değildir. Bunu Medine ehlinden yapan kimse (bir vecibe olarak değil), Resûlullah'ın sünnetiyle teberrük için yapar. Çünkü Batha mübarek bir yerdir" der. el-Kâdî devamla bazı alimlerin: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), orada haccdan dönerken, geceyi geçirmek için konaklamıştır. Ta ki, kafilede bulunanlar gecenin kör vaktinde Medine'ye girerek, ailelerini rahatsız etmesinler. Nitekim yolculuktan gece dönmeyi birçok hadisleriyle yasaklamıştır. Bu husus meşhurdur" dediğini belirtir. Muarras'ı bazı alimlerimiz: "Medine'ye altı mil mesafedeki Zülhuleyfe mescididir" diye açıklamıştır. 304

ÜÇÜNCÜ FER'

YERYÜZÜNDE FAZİLETLİ YERLER

* HİCAZ

بلا ُةَ ي ِحْلا ُز ِرأَت اَمَك ِزاَج ِحْلا بلا ُز ِرأَيَل َنيِهدلا نإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
َلاق هْنَع ُهاللّ َي ِض َر ِف ْوَع ِنْب ورمع نع ـ4 □6444ـ ِءاَب َرُغْلِل بوُطَف أَدَب
اَم َك ًابي ِرَغ ُدوُعَيَس َو ًابي ِرَغ أَدَب َنيِهدلا نإ .ِلَبَجْلا ِسأ َر ْنِم ِة يِو ْر ُ'ا َلَقْعَم ِزاَج
ِحْلا َنِم ُنيِهدلا نَلِقْعَيَل َو اَه ِرْحُج «ةيور ا'»و.يمتحيو ئجتليو مصعتيل يأ « َنيِهدلا
نَلِقْعَيَل».يذمرتلا هجرخأ .[ِبِننُس ْنِم ُسا نلا َدَسْفأ اَم َنوُحِل ُصْ ي َنيِذ لا ُمُه َو

لبجلا هايش نم ةدحاولا .

1. (4622)- Amr İbnu Avf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu din Hicaz'a çekilecek. Tıpkı yılanın deliğine çekildiği gibi. (Allah'a kasem olsun!) Yaban keçisinin dağın tepesine sığınması gibi, din de Hicaz'a sığınacaktır. Bu din garip olarak başladı, tekrar garipliğe dönecektir.

Gariplere ne mutlu. O garipler ki, benden sonra insanların sünnetimden bozdukları şeyi ıslah edecekler." 305 [Tirmizî, İman 13, (2632).]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, bu hadisi şöyle anlamıştır: "İman ehli, imanlarını orada korumak için Medine'ye imanlarıyla iltica ederler. Çünkü Hicaz, imanın asli vatanıdır; orada zuhur etmiş, orada kuvvetlenmiştir. Bu hadis ahirzamanda İslam'ın azalacağını ihbardır." Aliyyu'l-Kârî'nin bu yorumu 20. asırda gelişen vak'aya mutabıktır. Batılıların veya Batıcıların istilasına uğrayan pek çok İslam memleketindeki şuurlu ve münevver Müslümanlar, İslamî hayatlarından taviz vermek istemeyince, Suudî A-rabistan'a göç edip sığınmak zorunda kalmıştır. Halen bu maksadla oraya sığınmış Orta Asya Müslümanları, Mekke ve Medine'de ticari hayatta dikkat çekecek bir kesafete ulaşmıştır. Keza Mısır ve Kuzey Afrika mültecileri, Suriye, Irak ve Türkiye mültecileri de mevcuttur. Cenab-ı Hak, Resûlü'nün bu ihbarına uygun siyasi bir zemini orada ihzar etmek suretiyle, dininden dolayı her tarafta sıkıntıya düşen Müslümanlara bir teselli ve bir ümid kapısını açık tutmuş olmaktadır. Hadisten, günümüzdeki bazı yorumcular kıyamete yakın, İslam dini, tıpkı bidayette olduğu gibi garip yani akıl almaz bir başarı ve inkişaf kaydedecek diye anlamışlardır. Gerçekten İslam'ın bidayetteki inkişafı akılla izahı olmayan bir hadisedir; tam manasıyla bir mucizedir. Kıyamete yakın benzer bir hamle yapması da Allah'ın rahmetine ve adetine uzak değildir.306

زاَج ِحْلا ِلْهأ يف ُنامَي“ا َو ،ق ِرْشَمْلا يف ُءاَفَجْلا َو ِبوُلُقْلا ُظَلِغ :# ِ هاللّ□].
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ4 □6444□

ملسم هجرخأ .

2. (4623)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kabalık ve kalp katılığı şarktadır. İman ise Hicaz ahalisi içerisindedir." [Müslim, İman 92, (53).]307

AÇIKLAMA:

Hadiste, imanın Hicaz'a nisbeti vak'aya mutabıktır. Çünkü İslam, Mekke ve Medine şehirlerinde doğup gelişmiştir. Hicaz denince öncelikle onun iki şehri; Mekke ve Medine kastedilir. Resûlullah'ın hadislerinde bazan, "iman" Yemen'e nisbet edilir. Çünkü Yemen de esas itibariyle Hicaz'ın bir uzantısıdır. 4627 numaralı hadiste açıklama gelecek.

Kabalık, kalp katılığı ve küfür, henüz şirk üzerine devam eden kabilelerin bulunduğu şark cihetine nisbet edilmiştir.308

*** ARAP YARIMADASI**

ة َري ِزَج يف َنوُّلَصُمْلا ُهَدِبْعَي ْنأ َسِئَي ْدَق َناَطْي شلا نإ : ُلوُقَي :# ِ هاللّ َلوُس□
َر ُتْعِمَس] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نع ـ4 □6446□

يف ْنِكلو ِب َرَعْلا

كلذ وحنو سانلا نيب نتفلا عاقياو ءارغا « ُشي ِرْح تلا».ملسم هجرخأ .] .

---

303 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/205. 304 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/205. 305 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/206.

ْمُهَنْيَب ِشي ِرْح تلا

1. (4624)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle diyordu: "Şeytan artık Arap yarımadasında namaz kılanların kendisine ibadet etmelerinden ümidi kesti. Ancak onları aldatacaktır." [Müslim, Münâfikûn 65, (2812).] 309

AÇIKLAMA:

Hadis, Arap yarımadasında İslam'ın tam olarak hakim olacağını haber vermektedir. Nevevî'nin ifadesiyle bu ihbar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerindendir. Gerçekten o günbugün Arap yarımadası, bütün ahalisiyle Müslümandır. Ancak şeytan zaman zaman bazı fitneler çıkarmıştır ve çıkarmaya çalışacaktır. 310

رَمُع َكِلذ نَع َصَحَفف :ٍباَهِش ُنْبا َلاَق .ِب َرَعْلا ِةَ ري ِزَج يف ِناَنيِد ُعِمَتْجَي َ :# ِ□
هاللّ َلوُس َر َلاَق] :َلاَق ٍباَهِش ِنْبا نعو ـ4 □6444□

دَق َو :لاقو .كلام هجرخأ .[َرَبْيَخ َدوُهَي َنَلْجأَف َكِلذ َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر نأ□
ُنيِقَيْلا َو ُجْل ثلا ُهاَتأ بهتَح هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبا طَخْلا ُنْب َكَدَف ُدوُهَي اَمأو ،
ءْىَش ى ِضا َر ْا َن ِم ٌ َو ِرَم ثْلا َنِم ْمُهَل َسْيَل اَهْنِم اوُج َرَخَف َربْي َخ ُدوُهَي اَمأ َو
َكَدَف َو َنا َرْحَب َدوُهَي ُرَمُع َنَلْجأ ْمُه ٌجأ َو َةَميِقْلا ُمُهاَطْعأ مُث ٍ،باَتْقأ َو ٍلاَب ِح َو .
ِلبإ َو ِق ِر َو َو ٍبَهَذ ْنِم ةَميِق ِض ْر ْا ُفْصِن َو ِرَم ثلا ُفْصِن ْمُهَل َناَكَف

نيقيلا « ُجَل ثلا»و.هفشكو رْم ْا ةَقيقَح ْنَع ُثْحَبلا « ُصحَفلا».اَهْنِم .

2. (4625)- İbnu Şihab anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ceziretü'l-Arap'ta iki din içtima edemez."

İbnu Şihab devamla der ki: "Hz. Ömer bu meseleyi, kesin bir kanaat ve yakin elde edinceye kadar araştırdı. Gördü ki, Resûlullah gerçekten bunu söylemiş. Bunun üzerine Hayber Yahudilerini sürgün etti." [Muvatta, Cami' 18, (2, 892, 893).]

Malik der ki: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Necran ve Fedek Yahudilerini sürgün etti. Hayber Yahudilerine gelince, onlar kendilerine meyve ve arazi gelirlerinden herhangi bir hak tanımadan orayı terkettiler. Fedek Yahudilerinin [durumu farklı idi; meyvenin yarısı, arazinin yarısı onlarındı. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onlarla meyve ve arazinin yarısı üzerine sulh yapmış idi.] Hz. Ömer onlara meyvenin yarısını, arazinin yarısını; altın, gümüş, ip ve semer nevinden kıymet biçti ve onlara değerini vererek onları da oradan sürdü."311

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ölüm döşeğinde iken yaptığı bir kaç vasiyetten biri, Arap yarımadasında İslam'dan başka din mensubunun bulundurulmaması idi. Hz. Ömer halife olunca, bu vasiyetin sıhhatini araştırır ve gereğini yerine getirir. Bunu yaparken Resûlullah'ın onlarla yaptığı antlaşma şartlarına uyar: Fedek Yahudileri ile mal ve mahsul, yarı yarıya sulh yapıldığı için, onların hakları hesaplanır, paraya tahvil edilir ve ödenir. Böylece onlar hisseleri satmaya mecbur edilir ve paraları ödendikten sonra sürülür. 312

و ِب َرَعْلا ِة َري ِزَج ْنِم ىراَص نلا َو َدوُهَيْلا نَج ِرْخ‘ :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس□ □□ □
ىلا ِمُوُخُت ِمْلا ِقارِعْلا ىلا ـ6444□ 4 ـ نعو رَمُع َر َضِ َي هاللّ ُ هْنَع لاَق : [سَمِعْتُ َر
[.لاَق َسعَيِد ُبْن ُعَبْدِ اْلعَزِيزِ : «جَزِ ير َةُ اْلعَرَ ب ِما بين اْلوَادي الا أقْصَ الْيَمَنِ
ًامِلْسُم إ اَهيِف ُكُرْتأ

.«ِرْحَبْلا . يذمرتلاو دواد وبأو ملسُم هجرخأ

---

308 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/207. 309 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/208. 310 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/208.

3. (4626)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

"Arap yarımadasından Hıristiyan ve Yahudileri mutlaka çıkaracağım, orada Müslüman olmayanı bırakmayacağım."

Said İbnu Abdilaziz der ki: "Arap yarımadası, el-Vadi'(l-Kura)dan Yemen'in uzak kısmına, Irak sınırına, denize kadar olan kısımdır." [Müslim, Cihâd 63, Ebû Dâvud, Harâc 28, (3030); Tirmizî, Siyar 43, (1606).]313

AÇIKLAMA:

1- Yahudi ve Hıristiyanların Arap yarımadasından sürülmesi birçok rivayette ele alınmıştır. Sadedinde olduğumuz rivayet dahi onlardan biridir; Hz. Ömer'dendir.

2- Arap yarımadasını eski kaynaklarımız kuzeyde Suriye ve Irak sınırlarına kadar uzanan, Cidde ve Kızıldeniz, Yemen kıyıları-Aden arasında kalan, bilinen yarımadayı tarif eder. Arap yarımadası Cezîretu'l-Arap diye tesmiye edilmiştir. Yani Arap adası, aslında ada olmadığı halde ada denmesini el-Ezheri doğu, batı ve güneyinin denizlerle çevrili olmasından başka, kuzeyden de Dicle ve Fırat nehirleriyle çevrili olmasıyla izah eder. el-Kamus'ta da "Ceziretu'l-Arap; Hind Denizi, Şam Denizi, Dicle ve Fırat'ın ihata ettiği arazi" diye tarif edilmiştir.314

*** YEMEN**

نامَي ُنامي“ا ،ًابوُلُق ُنَيْلأ َو ًةدِئْفأ ُّق َرأ ْمُه ِنَمَيْلا ُلْهأ ْمُكاَتأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر □
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ4 □6444ـ ةثلا هجرخأ .[ِمَنَغْلا
يف ُراَق َوْلا َو ُةَنيِك سلاو ،ِلب“ا ِلْهأ يف ُءَيخْلا َو ُرْخَفْلا َو ،ق ِرْشَمْلا َلَبِق ِرْفُكْلا
ُسأ َر ّـ َو ،ُة يِناَمَي ُةَمْك ِحْلا َو

بجعلاو ربكلا « ُءيُخلا»و.داؤف عمج «ةدئْف ا‘».يذمرتلاو .

1. (4627)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size Yemenliler geldi. Onlar, ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir. Küfrün başı şark cihetindedir. Böbürlenme ve kibirlenme deve besleyenlerdedir. Sükûnet ve vakar koyun (besleyenler)dedir." [Buharî, Menakıb 1, Megazî 74, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, İman 84, (52); Tirmizî, Fiten 61, (2244).] 315

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah, Yemenlileri ince ruhlu ve yufka yürekli olmakla övmektedir. Bu onların şehirleşmiş, yerleşik hayata geçmiş olmalarının bir neticesidir. Yemen eski bir medeniyet an'anesine sahiptir. Nitekim Kur'anda zikri geçen Sebe kavmi Yemen'de yaşamakta idi. Hz. Süleyman'la Sebe Melikesi Belkıs'ın macerası, orada gelişen ziraat hayatı, yaptıkları su bentlerinin (baraj) yıkılmasıyla hasıl olan Arim seli ve bunun getirdiği çölleşme Kur'an-ı Kerim'de anlatılır (Sebe 16). Bu gelişen medeniyet ve yerleşik hayat elbette beşerî münasebetlerde nezaket, kalplerde incelme getirecektir. Nitekim aynı hadiste, Resûlullah kalp yönüyle kabalık, anlayış yönüyle kıtlığın deve besleyenlerde, yani bedevilerde olduğunu görüyor. Deve besleyenlerden maksad bedevilerdir. Bunların sabit bir merkezleri yoktur. Mevsime göre değişen otlakları takip ederler. Bu sebeple seyyardırlar. Araplarda, bedevi denen kısım bunlardır. Bunlar, görgü ve beşerî münasebetler yönüyle şehirleşmiş, yerleşmiş olanlara nazaran henüz yeterince incelmemiştir, kabadır. Onların hakikatı anlamada çektikleri zorluğa Kur'an-ı Kerim dahi yer vermiş, imandan çabuk dönecek bir kavrayışsızlığa sahip olduklarına dikkat çekmiştir (Tevbe 97, Fetih 11, Hucurât 14). Nitekim, Resûlullah'ın vefatından sonra "namaz kılarız, zekât vermeyiz" diyerek isyan edenler, bu kaba, sert, anlayışsız bedevi takımlarıdır. **2-** İmanın hadiste Yemen'e nisbeti, onun Yemenli olduğunun beyanı, şarihleri farklı yorumlara sevketmiştir: * "İman Mekke'de doğdu. Mekke Medine'ye nazaran Yemenli sayılır, o cihettedir. Medine dahi Yemen'e nisbet edilebilir. Çünkü Şam'a nisbetle Mekke de Medine de Yemenli sayılabilir." Bu söz Resûlullah'tan Tebük'te sadır olmuştur. Öyle ise bu nisbet doğrudur. Nitekim Hz. Câbir'in bir rivayetinde "İman Hicaz ehlindedir" buyrulmuştur.

* Ensar aslen Yemenlidir. Dolayısıyla bu hadisteki "Yemenli" sözüyle Ensâr kastedilmiştir. İmanın onlara nisbeti caizdir. Çünkü Resûlullah'a yardım edip destek verdiler. İslam'ın inkişafını onlar sağladı. * İbnu Salah, bu tevilleri tenkid ederek, hadisi zahirine göre anlamaya bir mani olmadığını söyler. Ona göre, burada Resûlullah Yemenlileri tafdil etmekte, övmektedir. Sebebi de onların imanı zahmetsizce, kalpten kavrayıp benimsemeleridir. İslam'ı kabulde ciddi bir problem çıkarmamışlardır. Halbuki başka diyarların insanları, Müslümanları epeyce bir sıkıntıya soktuktan sonra, İslam'ı kabule mecbur kalmışlardır. Kim bir şeyle muttasıf olur ve onu ciddi bir şekilde izhar ederse o meseledeki kemalini ifade için bunun ona nisbeti makuldur ve bu nisbet o şeyin başkasında da varlığını reddetmeyi gerektirmez. Öyleyse imanı Yemenlilere nisbet de bunun gibidir. Başkalarından imanı nefyetmek manası çıkmaz. Yine İbnu Salah'a göre, hadisin bazı vecihlerinde gelen tasrihattan anlaşılıyor ki, Aleyhissalâtu vesselâm muayyen bir beldeyi kasdetmemiş, onları temsilen gelen heyet mensuplarını, zatlarını kasdetmiştir. İbnu Salah bu görüşüne delil olarak, hadisin sadedinde olduğumuz veçhini kaydeder: "Size Yemenliler geldi. Onlar ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir..." "Hadisten muradın o zaman onlardan orada mevcut olanlar olduğu da söylenebilir, yani her devirde yaşamış veya yaşayacak olan bütün Yemenliler değil. Çünkü lafız bunu gerektirmez." İbnu Salah devamla "Fıkıh"la kastedilen şey, dinde anlayıştır. "Hikmet"le kastedilen şey Allah'ın marifetini de içine alan ilimdir" der.

* Hakim et-Tirmizî: "Bu hadiste bir tek şahıs kastedilmiştir; o da Üveys el-Karanî'dir" demiş ise de, bu tevil pek uzak, pek zayıf bulunmuştur.

313 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/209-210.

3- Küfrün bazı şark cihetinde olmasından murad, öncelikle Mecusilerdeki küfrün şiddetidir. O zaman Mecusi olan İranlılar onlara tabi durumdaki Araplar, Medine'ye nisbetle doğu sayılan bölgelerde yaşıyorlardı. Ayrıca hakimiyetleri sebebiyle son derece kibir, gurur ve ceberrut içerisinde idiler. Nitekim Resûlullah, İran kralına İslam'a davet mektubu göndermiş, kral bu mektubu gururundan yırtmış, Yemen valisine, "Peygamberim diye ortaya çıkan bu adamı bağla, bana yolla" diye emir göndermişti.

4- Deve besleyenlerden maksat bedevilerdir. Bunlara ehl-i veber de denmektedir. Nitekim hadisin başka vecihlerinde bedevilerin ehl-i veber, yerleşiklerin ehl-i meder[316] tabirleriyle ifade edildiği görülür. Hattabi'ye göre, göçebeler hayat şartlarının galebesi sebebiyle günlük geçim meşgalesini öne alıp, umur-u diniyelerini ihmal etikleri veya geri planlara attıkları için hadiste zemmedilmişlerdir. Bazı alimlerce, hadiste, koyun besleyenlerden maksadın -yerleşik hayat sahibi- Yemenliler olabileceğine dikkat çekilmiştir. Yine denmiştir ki: "Koyun besleyenler servet ve çokluk yönüyle deve besleyenlerden geri oldukları için bunlarda öbürlerinde servet ve çokluğun hasıl ettiği kibir ve gurur yoktur, tevazu hakimdir." [317]

*** ŞAM**

ض ْر'ا ِلْهأ ُراَيِ خَف ِةَ رْجِه َدْعَب ةرْجِه َنوُكَتَس :# ِ هاللّ لوُس َر َلاَق] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِصاَعْلا ِنْب ورمع ِنْبا نع ـ4 6444ـ َعَم ِرا نلا بلا ْمُه
ُرُشْحَي َو لَج َو زَع ِ هاللّ ُسْفَن ْمُه ُرَذْقَت . ْمُهوُض َرأ ْمُهُظِفْلَت اَهِلْهأ ُرا َرِش ِض
ْر'ا يف ىقْبَي َو ،َميِها َرْبإ ِر َجاَهُم ْمُهُم َزْلأ هاللّ هركي هانعم « هاللّ سفن
مهرذقت» هلوقو.مفلا نم ةظافللا ىمرت امك مهفذقت يأ «مهظفلت».دواد وبأ
هجرخأ .[ِري ِزاَنَخْلا َو ِةَد َرِقْلا

هلبقت ف سفنلا هرذقت يذلا ئشلاك لوبقلا كرتو درلاب اوريصيف كلذل .
مهقفوي ف اهب مهماقمو اهيلإ مهجورخ

1. (4628)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir hicretten sonra bir hicret daha olacak. Arz ehlinin hayırlılarına Hz. İbrahim'in hicret ettiği yer (Şam) gereklidir. Arzda, ahalisinin şerirleri kalır. Arzları, onları (öbür dünyaya) atar. Allah Teala da onlardan hoşlanmaz. Onları ateş, maymunlar ve hınzırlarla birlikte haşreder." [Ebû Davud, Cihad 3, (2482).] [318]

AÇIKLAMA:

Şam deyince, Suriye bölgesini anlamamız gerekecektir. Çünkü bugün Şam deyince sadece Suriye'nin başşehri olan Şam'ı anlarız. Halbuki eski kitaplarda bu şehrin adı Dımeşk'tir. Mu'cemu'l-Büldan'da Şam bölgesinin sınırı Fırat'tan başlatılıp Mısır diyarındaki el-Ariş'e kadar, kıble cihetinden Tayy dağları ile Rum denizi arası diye çizilir. Başlıca şehirleri olarak Menbec, Haleb, Hama, Humus, Dımeşk, el-Beytu'l-Makdis, Antakya, Trablus vs. sayılır. Belli başlı bölgeleri olarak da Kınnesrîn, Dımeşk, Ürdün, Filistin, Humus bölgeleri zikredilir. Bu açıklamaya göre, eski kitaplardaki Şam kelimesi, sadece bugünkü Suriye'yi kasdetmiyor. Filistin, Ürdün, Lübnan topraklarını da içine alıyor. Bu meyanda, Mu'cemu'l-Büldan'ın Şam'dan saydığı giriş noktaları olarak, Masisa, Tarsus, Ezene, Antakya, Maraş, Hades, Bağras ve Belka isimleri de zikredilir. Şu halde hadislerde tafdil edilen Şam'ın, geniş bir saha olduğunu, yurdumuzun güneydoğu kısmını da içine aldığını bilmemizde fayda var. Yine Mu'cemu'l-Büldan'da Abdullah Amr İbnu'l-As'ın şu söz kaydedilir: "Hayır on kısma bölündü. Bunun onda dokuzu Şam'a verildi, onda biri arzın diğer yerlerine. Şer de ona taksim edildi. Bunun onda biri Şam'a, onda dokuzu arzın diğer yerlerine verildi."

316 Veber: Deve yünü demektir. Ehl-i veber'le bedeviler kastedilir. Çünkü onlar evlerini bu yünden yaptıkalr çadırlar şeklinde inşa ederlerdi, yani çadırlarda yaşarlardı. Meder: Yapışkan toprak demektir. Ehl-i meder tabiriyle şehirliler, yerleşikler ifade edilir. Çünkü evlerini topraktan inşa ederler.

Bu, sahih bir rivayet olması halinde hükmen merfu sayılması gerekir. Çünkü bu açıklama içtihadla olamaz, vahiyle olabilir. Rivayetin sıhhati meşkuk olması halinde, Şam hakkındaki yaygın kanaati aksettirmesi bakımından yine de kıymet taşır. Hayat hikayeleri Kur'an'da geçen bütün peygamberlerin bu bölgede gelipgeçmeleri, bu bölgenin manevi bir berekete mazhar olduğunu anlamada kafi bir durumdur. Ayrıca medeniyetin bu bölgelerde doğup her tarafa buradan geçtiği de ciddi bir nazariye olarak benimsenmiştir. Muhammed İbnu Amr İbnu Yezid es-Sağânî der ki: "Kitaplarda Şam isminin o kadar çok zikrine rastladım ki, bende, Cenab-ı Hakk'ın arzı yaratmaktan maksadı sanki Şam'ı yaratmakmış gibi bir düşünce hasıl oldu." Yakut el-Hamevi merhum, Resûlullah'tan da şu rivayeti kaydeder: "Şam, Allah'ın beldeleri arasında Safvetullahtır (yani en temiz yeri). Kullarından temiz olanları da oraya seçer. Ey Yemenliler, size Şam'ı tavsiye ederim. Çünkü arzda Safvetulallah Şam'dır. İmtina eden bilsin ki Allah Şam'ı bana tekeffül etmiştir." Gerçekten o diyar bidayetten beri İslam'a merkezlik etmiş; büyük alimler oralarda yetişmiştir. Bugünkü tezebzüb ve tedenninin geçici olduğuna inanıyor, Rabb-i Rahim'den bu diyarların tekrar eski misyonuna bir an önce dönmesini niyaz ediyoruz.[319]

نَبُوط :# َلاَقف .ِعاَق ِهرلا َن ِم َنآرُقْلا ُفِهلَؤُن # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع ًام ْوَي ا نُك]
□6444□ 4ـ نعو َز ِدْي ِنْب ِتِباَث ٍر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق:

يذمرتلا هجرخأ .[اَهْيَلَع اَهتَحِنْجأ ةَطِساَب َةَكِئ َّمْلا نّ' : َلاَقف ِ؟ هاللّ َلوُس َر.
اَي َكاذ َمِل : ُتْلُقَف .ِما شلِل

2. (4629)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında idik. Parçalar üzerinde Kur'an (ayetlerini) tanzim ediyorduk. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şam'a ne mutlu!" buyurdular. Ben: "Bu mutluluk nereden geliyor ey Allah'ın Resûlü?" diye sordum. "Çünkü, buyurdular. [Rahmân'ın] melekleri onun üzerine kanatlarını geriyorlar!" [Tirmizî, Menâkıb, (3949).][320]

AÇIKLAMA:

1- Kur'an ayetlerini tanzim etmek olarak çevirdiğimiz te'lifu'l-Kur'an' dan murad şudur: "Kur'an-ı Kerim'in nüzulünde ne sûre olarak, ne de ayet olarak belli bir sıra yoktu. Her bir vahiy ayrı ayrı parçalara yazılıyor, sonra Resûlullah bu ayetlerin hangi sûreye ve sûrenin neresine konacağını belirtiyordu. İşte, ayetlerin bu tanzim işine te'lif denmiştir. Bazı rivayetlerde sahabiler: "Biz Resûlullah zamanında Kur'an'ı telif ederdik" diyerek bu vak'ayı dile getirirler. Ulemâ sûrelerin tanzimi içtihadî mi, tevkifî mi diye ihtilaf etmişse de, ayetlerin tanziminin tevkifi yani Resûlullah'a vahyen bildirmek sûretiyle olduğu hususunda icma etmiştir. **2-** Meleklerin kanat germesini, alimlerimiz Şam ahalisinin küfürden korunması olarak anlamıştır. Bazı rivayetlerde Melaiketu'r-Rahman şeklinde kayıtlı olarak ifadesi, bu meleklerin rahmet melekleri olduğu hususunda kanaat vermiştir. Münavi, bunu "bereket ve rahmetin inmesi, bela ve ezanın önlenmesi" olarak anlar.[321]

ما شلاِب دْنُج : ًةَد نَجم ًادوُنُج اوُنوُكَت ْنأ ىلا ُرْم'ا ُري ِصَيَس :# ِ هاللّ□ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةلاوح ِنْبا نعو ـ4 □6444ـ ِبَتْجَي ِه ِض ْرأ
ْنِم ِ هاللّ ُة َري ِخ اَه نإف ِما شلاِب َكْيَلَعَف : َلاَق .َكِلذ ُتْك َر ْدأ ْنإ ِ هاللّ َلوُس َر
اَي ِبل ْر ِخ : ُتْلُقَف ِقا َرِعلاِب دْنُج َو ،ِنَمَيْلاِب دْنُج َو :هلوق.دواد وبأ هجرخأ .[
ِهِلْهأ َو ِما شلاِب ِبل َل ك َوَت َ هاللّ نإف ،ْمُك ِرُدُغ ْنِم اوُقْسا َو ،ْمُكِنَمَيِب ْمُكْيَلَعَف

ْمُتْيَبأ ْذإ ا مأَف .ِهِدابِعِ ْنِم ُهَت َرْيَخ اهيلاِ

. ِخ ْر ِلِب« ِرْسَكِب ِءاَخْلا ِةَمَجْعُمْلا :يأ بلرتخا ‘ا حلص«

. او“ِجْتَبِاَء ُ« رايتخا وافطصاو ء»

3. (4630)- İbnu Havale (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu iş, sizin birkısım toplu gruplara ayrılmanıza müncer olacak: Şam'da bir grup, Yemen'de bir grup, Irak'da bir grup!"

Ben: “Ey Allah’ın Resûlü! Dedim. O güne erdiğim takdirde (bunlardan en hayırlısı hangisi ise şimdiden) bana seçiverin!” dedim.

"Öyleyse dedi, sana Şam'ı tavsiye ederim! Çünkü orası, Allah'ın, arzında mümtaz kıldığı yerdir. Allah kulları arasında seçkin olanları oraya tahsis eder. Ancak (oraya gitmekten) imtina ederseniz, size Yemen'inizi tavsiye eder, (oradaki) havuzlarınızdan için derim. Zira Allah, Şam ve ahalisini (fitnelerden koruma hususunda) bana garanti verdi." [Ebû Davud, Cihad 3, (2483).] 322

ِبناَج بلا ِةَطوُغْلاِب ِةَمحْلُمْلا َم ْوَي َنيِمِلْسُمْلا َطاَطْسَف نإ :# ِ هاللّ ُلوُسر َلاق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِءاَد ْر دلا بأ نعو ـ6 6444ـ « ُةَمَحْلَملا»و.سانلل:
ةماجلا دلبلا :انه « ِطاَطْسُفلاب» دارملا.دواد وبأ هجرخأ .[ِما شلا ِنِئاَدَم رْيَخ ْن
ِم ُقْشَمِد اَهَل ُلاَقُي ٍةَنيِدَم

قشمد ةطوغ يهو قشمد دنع يتلا هايملاو نيتاسبلل مسا «ةطوغلا»و.لاتقلاو .
برحلا

4. (4631)- Ebû'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gûta'daki savaş sırasında Müslümanların sığınağı, Şam şehirlerinin en hayırlısı olan Dımeşk denen şehrin yakınındadır." [Ebû Dâvud, Melâhim 6, (4298) Sünet 9, (4639).] 323

AÇIKLAMA:

---

319 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/213-214. 320 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/215.

1- Bu hadis, Dımeşk'in (bugünkü Şam şehrinin) faziletini ifade etmektedir. Ecdadımız Resûlullah'tan gelen bu çeşit övgüler sebebiyle olacak, o mübarek şehrimizi Şam-ı Şerîf diye yâdetmişlerdir. Hadis, Dımeşk ahalisinin ahirzamandaki faziletini de ifade etmektedir. Fitnelerden uzak kalacağı belirtilmiştir. Alimler Dımeşk'in faziletlerini sayarken şunlara da dikkat çekerler. * Ona Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gören on bin göz girmiştir. * Resûlullah oraya peygamberlikten önce de, sonra da girmiştir. Peygamberlikten önce ticarî maksadlarla, peygamberlikten sonra Tebük seferi sırasında ve Miraç gecesinde.

* Aleyhissalâtu vesselâm: "Savaşlar sırasında Müslümanların ilticagâhı Dımeşk'tir" buyurmuştur. **2-Gûta:** Dımeşk yakınlarında sulak bağbahçelerin adıdır. Gûta-i Dımeşk diye bilinir. Müslüman askerlerinin burada karargâh kurup toplanacaklarının ihbarı anlaşılmıştır.324

وبأ هجرخأ .[َقْشِمِد إ اَهِلُك ِنِئاَدَملا ىلَع ُرَه ْظَيَف ِمَجَعْلا ِكوُلُم ْنم كِلَم ِبتأَيَس]
□6444□ 4ـ لاق نَامْيَلُس ِنب ِنمْح رلادبع نعو:

دواد .

5. (4632)- Abdurrahman İbnu Süleyman anlatıyor: "Acem krallarından bir kral gelecek, Dımeşk hariç bütün şehirler üzerinde hakimiyet kuracak." [Ebû Davud, Sünnet 9, (4639).] 325

*** BEYTU'L-MAKDİS**

تَناَك َو ،هيف اوُّلَصَف ُهوُتْئا :َلاَقَف .ِسِدْقَمْلا ِتْيَب يف اَنِتفأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي□
□6444 □ 4ـ نع َةَنوُمْيَم ر َضِ ي َهاللّ ُ اهْنَع تلاق : [ٌتْلُق

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِليِداَن َق يف ُج َرْسُي ٍتْي َزِب اوُثَعْباَف ِهيف اوُّلَصُت َو .
ُهوُتأَت ْمَل ْنإف ،ًاب ْرَح َكاَذ ْذإ ُد ّْبِلا

1. (4633)- Meymune (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim, bize Beytu'l-Makdis hakkında fetva verin!"

"Ona gidin, içinde namaz kılın!" buyurdular. -O zaman her tarafta savaş vardı. (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumu nazar-ı itibara alarak sözlerini şöyle tamamladılar):- "Gidip, içinde namaz kılamıyorsanız, hiç olmassa kandillerinde yanacak zeytinyağı gönderin!" [Ebû Dâvud, Salât 14.] 326

AÇIKLAMA:

Beytu'l-Makdis, bugün Mescid-i Aksa da denilen Kudüs'teki, İslam'ın üçüncü mabedidir. Resûlullah, yeryüzünde sadece üç mescid için seyahat yapılabileceğini söylemiştir. Ka'be, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksa, dünyanın diğer bütün camileri aynı değerde olurken, Kudüs mescidinin ayrıca zikri, onun faziletini ifade eder. O, bu fazileti tarihinden almaktadır. Zira Ka'be'den sona Allah'a ibadet için inşâ edilen ikinci mesciddir. Sahih rivayetlerde geldiğine göre, inşâ bakımından aralarında kırk yıllık zaman farkı mevcuttur.327

* VECC

وبأ هجرخأ .[بلاعَت ِ هللّ م رَحُم م َرَح ُهَهاَضَع َو ٍهج َو َدْيَص نإ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْيَب ُّزلا نع ـ4 6446ـ عفانم نم عونل
بمحلا ليبس بلع نوكي نأ إ بنعم هميرحتل ملعأ و :بباطخلا لاق .ةكمو فئاطلا
نيب داو «ّجُّ َو».دواد مث :فيقث راصحل فئاطلا هلوزن لبق لوص'ا عماج يف
هلوق كلذ بلع لدي هلحأ مث ًاصوصخم ًاتقو مرح هنأ وأ ،نيملسملا

ةحاب''ا بلا هيف رم'ا داع .

1. (4634)- Hz. Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Vecc (vadisin)in avı ve ağaçları haramdır. Allah için haram kılınmıştır." [Ebû Davud, Menâsik 97, (2032).] 328

---

323 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/216. 324 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/216-217. 325 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/217. 326 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/217.

AÇIKLAMA:

1- Vecc, Mekke ile Taif arasında yer alan bir vadinin ismidir. Medine'nin haram ilan edilmesiyle ilgili açıklamanın sonunda belirttiğimiz üzere, Taifliler, sulh yoluyla gelip, İslam'a girme şartlarını pazarlık ederken, bir kısım kabul edilmesi imkansız olan birçok teklifleri ileri sürmüşlerdi. Bu tekliflerden biri de Taif'in haram ilan edilmesi idi. Resûlullah, onların makul tekliflerini kabul etmiş idi. İşte onlardan biri de bu idi. Hattabî: "Bu tahrimden bir mana çıkaramadım. Ancak, Müslümanların menfaatine bir davranış olan koruluk tesisi gayesini gütmüş olabilir" dedikten sonra şu yorumu da ilave eder: "Yahut da belli bir müddet haram kıldı, sonra bu yasağı kaldırıp helal kıldı." Hattabî, kendisini bu ikinci ihtimali söylemeye sevkeden şeyin, hadisin sonunda yer alan bir açıklama olduğunu belirtir: "Vecc'in haram kılınma hadisesinin Taif'in muhasara edilmesinden önceye ait olduğu"dur. Buna dikkat çektikten sonra Hattabi: "Sonra oranın durumu tekrar mübahlığa rücû etmiştir" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Taif'i kuşatması sırasında Taiflilerin morallerini bozmak için ağaçların kesilmesi hususunda verdiği emri delil gösteren bazı şarihler, Vecc vadisinin, Taif'in muhasara edilmesinden önce haram edilmiş olma kaydını ihtiyatla karşılarlar. Zira, bu kayıt önce kaydettiğimiz üzere bilahare İslam'a girmek üzere gelen heyetin getirdiği tekliflerden bahseden rivayetlere de muhalefet etmektedir. İmam-ı Şafii, Vecc vadisine "haram" demese de, av ve ağaç kesimine mekruh demiştir. Bazı Şafii fakihler bunu kerahet-i tahrimiye olarak yorumlamıştır. Fukaha umumiyetle sadece Mekke ve Medine'nin haram olduğuna hükmetmiş, hatta Ebû Hanîfe, Medine hakındaki haram hükmünü de kabul etmemiştir. 329

* MESCİDÜ'L-AŞŞÂR

ةَماَيِقْلا َم ْوَي ِرا شَعْلا ِد ِجْسَم ْنِم ُثَعْبَي ىلاعَت َ هاللّ نإ : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس
َر ُتْعِمَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ4 6444

زْه نلا يِلَي ا مِم ِه لُب‘اب ُد ِجْسَمْلا» :لاقو.دواد وبأ هجرخأ .[ْمُه ُرْيَغ ٍرْدَب « .
ِءاَدَهُش َعَم ُموُقَي َ َءاَدَهُش

1. (4635)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Buyurmuştu ki: "Allah Teala Hazretleri, Mescidu'l-Aşşâr'dan, kıyamet günü bir kısım şehidleri ba's eder (yeniden diriltir) ki, Bedir şehidleriyle sadece onlar kalkar." [Ebû Davud, Melahim 10, (4308).] Ebû Dâvud der ki: "Mescidu'l-Aşşâr, Übülle'de (Fırat) nehrinin hemen yanındaki mesciddir." 330

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Ebû Dâvud'daki aslı biraz daha uzuncadır. Şöyle ki: İbrahim İbnu Salih İbni Dirhem babasından nakledyior: "Hacc yapmak niyetiyle gelmiştik. Bir adamla karşılaştık. (Tanışıp nereli olduğumuzu öğrenince): "Size yakın Übülle denen bir karye var değil mi?" dedi.

"Evet!" dedik. Bunun üzerine: "Sizden kim, oradaki Mescidü'l-Aşşâr' da benim adıma iki veya dört rek'at namaz kılıp: "Bu Ebû Hüreyre içindir!" deme hususunda bana garanti verebilir" dedi ve açıkladı: "Ben Halilim Ebû'l-Kasım (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Demişti ki: "Allah, kıyamet günü Aşşâr mescidinde öyle şehidler diriltecek ki, Bedir şehidleriyle onlardan başkası kalkamaz!" **2-** Übülle, Basra'ya yakın deniz cihetinde bir karyedir. Mescid-i Aşşâr da, görüldüğü üzere kendisiyle teberrük edilen meşhur bir mesciddir. [331]

*** BAZI NEHİRLER**

ة نَجْلا ِراَهْنأ ْنِم ٌّلُك ،ُلِيهنلا َو ِتارُفْلا َو ُناَحْيَج َو ُناَحْيَس :# ِ هاللّ ُلوُس َر □].
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ4 □6444□

ملسم هجرخأ .

1. (4636)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil cennet nehirlerindendir." [Müslim, Cennet 26, (2839).] [332]

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen dört nehirden üç tanesi sevgili vatanımız Anadolu'dan çıkar ve kendi hudutlarımız dahilinde Akdeniz'e dökülür ve yurdumuza büyük bereket sağlar. Fırat, Doğu Anadolu topraklarından çıkarak Basra Körfezi'ne ulaşır. Nil-i mübarek Mısır topraklarına çöl ortasında hayat verdikten sonra Akdeniz'e ulaşır. Şârihlerimiz bunların "cennetten çıkmaları"nı iki surette açıklarlar: * İslamiyet bu nehirlerin havzalarına ulaşmış, oralar İslam toprağı olmuştur. Dolayısıyla o nehirlerden içenler, istifade edenler, ehl-i iman olarak cennetliktirler.

* Diğer tevil, hadisin zahirine bakar. Bir başka yoruma hacet bırakmaz. Ehl-i Sünnet akidesine göre cennet, tıpkı cehennem gibi halen yaratılmış olarak mevcuttur. Ayrıca bir başka hadiste Resul-i Ekrem, bu mübarek nehirlere cenetten her an birer damla karıştığını ifade buyurmuştur.

Bediüzzaman bu meseleye "Öyle taşlar vardır, bağırlarından nehirler çağlar" (Bakara 74) ayetini açıklama sadedinde, bir başka açıklık getirir ve der ki: "Bu fıkra ile dağlardan nebean eden Nil-i mübarek,

[329] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/218-219.
[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/219.

Dicle ve Fırat gibi ırmakları hatırlatmakla, taşların evamir-i tekviniyeye karşı ne kadar harikanuma ve mucizevari bir surette mazhar ve musahhar olduğunu ifham eder ve onunla böyle bir manayı müteyakkız kalplere veriyor ki: "Şöyle azim ırmakların elbette mümkün değil, şu dağlar hakiki menbaları olsun. Çünkü, faraza o dağlar tamamen su kesilse ve mahruti birer havuz olsalar, o büyük nehirlerin şöyle sür'atli ve kesretli cereyanlarına muvazeneyi kabetmeden, birkaç ay ancak dayanabilirler ve kesretli mesarife karşı galiben bir metre kadar toprakta nüfuz eden yağmur, kafi varidat olamaz. Demek ki, şu enharın nebeanları, âdi ve tabiî ve tesadüfi değildir. Belki pek harika bir surette Fatır-ı Zülcelâl, onları sırf hazine-i gayb'tan akıttırıyor.

İşte bu sırra işareten bu manayı ifade için hadiste rivayet ediliyor ki: "O üç nehrin herbirine cennetten birer katre her vakit damlıyor ve ondan bereketlidirler" Hem bir rivayette denilmiş ki: "Şu üç nehrin menbaları cennettendir." Şu rivayetin hakikatı şudur ki, madem esbab-ı maddiye, şunların bu derece kesretli nebeanına kabil değildir. Elbette menbaları, bir alem-i gaybtadır ve gizli bir hazine-i rahmetten gelir ki, masarif ile vâridatın muvazenesi devam eder." 333

YEDİNCİ BAB:

MÜTEFERRİK AMEL VE FİİLLERİN FAZİLETLERİ

(Bu babta üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

HUSUSİ SALAVATLARIN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİNİN FAZİLETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

BAZI MÜŞTEREK VE MÜTEFERRİK HADİSLERLE FAZİLETİ BELİRTİLEN AMEL VE SÖZLER

BİRİNCİ FASIL

HUSUSİ SALAVATLARIN FAZİLETİ

نَلا ُنَاضَم َر َو ،ةَعُمُجْلا نَلا ُةَعُمُجْلاو ، ُسْمَخْلا ُتاوَل صلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□6444□ 4ـ نع بأ ةريره َضِر َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ُرِئاَبَكْلا َشْغُت ْمَل اَم نُهَنْيَب اَمِل تا َرا فَك :نَاضَم َر .

1. (4637)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Beş vakit namaz, bir cuma namazı diğer cuma namazına, bir Ramazan diğer Ramazana hep kefarettirler. Büyük günah irtikab edilmedikçe aralarındaki günahları affettirirler." [Müslim, Taharet 14, (223); Tirmizî, Salat 160, (214).]334

AÇIKLAMA:

Bu ve benzeri pekçok hadis, kişinin abdest almak, günlük farzları eda etmek, cum'a namazlarını kılmak, Ramazan orucunu tutmak gibi amellerin arada işlenen küçük günahları affettireceğini beyan ediyor. Burada şöyle bir sual hatıra gelir: Günlük namazlar aradaki küçük günahları yevmî olarak affettirdiğine göre cumadan cumaya veya Ramazandan Ramazana günah kalmaz? Veya hiç günah işlemeyen kimse olursa durum nedir? Hadisi nasıl anlamalıyız? Ulemâ, Nevevî'nin açıklamasına göre şöyle cevap vermiştir: Bu zikredilenlerden her biri, günah işlenmesi halinde kefaret olmaya elverişlidir. İşlenmediği takdirde kişinin sevabını artırır, büyük günahların cezasını hafifletir, kulun Allah nezdindeki derecesini yüceltir. 335

ن ِم ٍءْشَِب ُ هاللّ ُمُك نَعِب تَي ّ َف ِ، هاللّ ِة ِمذ يف َوُهَف َحْبُّصلا يهلَص ْنَم :#□
ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِهِت ِمذ .

هْتِلْفُي َ مُث ُهُك ِرْدُي ُهْبُلْطَي ْنَم ُه نإف] :نيزر دازو□] .

2. (4638)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sabah namazını (cemaatle) kılan, Allah'ın garantisi altındadır. Sakın Allah, (ona verdiği garantisi sebebiyle) size bir ceza vermesin."

Rezîn şunu ilave etti: "Kim bu garantiyi talep ederse onu elde eder ve bir daha da kaçırmaz." [Tirmizî, Fiten 6, (2165).]336

AÇIKLAMA:

Garanti diye tercüme ettiğimiz kelime zimmettir; uhde, eman gibi başka manalara da gelir. Hadis, "sabah namazını cemaatle kılan kimseye şu veya bu sebeple eza verilmemesini âmirdir. Siz ona eza verirseniz, karşınızda, onu garanti altına almış bulunan Allah'ı bulacaksınız" demektir. Hadis, şu şekilde de anlaşılmaya uygundur: "Allah sabah namazını (cemaatle) kılana garanti vermektedir. Öyleyse sakın (namazı terketme sebebiyle) bu garantiden mahrum kalmayın, musibete maruz kalmayın." 337

ة ّ َص يف َنوُعِمَتْجَي َو ،ِراَه نلاِب ةَكِئ َّم َو ِلْي للاِب ةَكِئ َّم ْمُكيِف َنوُبَقاَعَتَي□
ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □6444ـ َنوُّلَصُي ْمُه َو
ْمُهاَنْك َرَت : َنوُلوُقَيَف ِيداَب ِع ْمُتْك َرَت َفْيَك ،ْمُكِب ُمَلْعأ َوُه َو ،ْمُهلأْسَيف ْمُكيف
اوُتاَب َنيِذ لا ُج ُرْعَي ُمث ِرْصَعْلا ِة ّ َص َو ِرْجَفْلا ةكئم لزنتو دعصت ليللا ةكئم نإ
يأ :ةفئاط دعب ةفئاط ئجت يأ « َنوُبَقاَعَتَي».يئاسنلاو ةثلا هجرخأ .[َنو ُّلَصُي
ْمُه َو ْمُهاَنْيَتأ َو

سكعلابو راهنلا .

3. (4639)- Yine Ebu Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gece ve gündüzde birkısım melekler nöbetleşe aranızda bulunurlar. Bunlar sabah namazı ile ikindi namazında toplanırlar. Sonra sizi geceleyin takip eden melekler (hesabınızı vermek üzere huzur-u İlahiye) yükselir. Sizi çok iyi bilen Allah, bu meleklere sorar: "Kullarımı nasıl bıraktınız?"

"Biz onları namaz kılıyorlarken bıraktık, biz onlara namaz kılarlarken vardık!" derler." [Buharî, Mevâkitu's-Salat 16, Bed'ü'l-Halk 6, Tevhid 23, 33; Müslim, Mesacid 210, (632); Muvatta, Kasru's-Salat 82, (1, 170); Nesaî, Salat 21, (1, 240, 241).]338

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, birkısım meleklerin insanları gece ve gündüz nöbetleşe takip ettiklerini, insanı hiç yalnız bırakmadıklarını belirtmektedir. Ulemâ çoğunlukla bu meleklerin hafaza melekleri olduğunu söylemiştir. Başka melekler olabileceğini söyleyenler de olmuştur; Kurtubî bunlardandır. Bu meleklerin ayrı olduğunu söyleyenlere göre, hafaza melekleri insanın iyi ve kötü her hallerini yazarlar. Halbuki bu melekler insanların iyi hallerine muttali olmakta, namaz durumlarını Allah'a götürmektedirler. Böylece Cenab-ı Hakk'ın mü'min kullarına bir lütfu ve kerameti olarak o meleklerden insanların kötü halleri saklı kalmaktadır. Bu ifadede hafaza melekleri ile

334 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/223. 335 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/223. 336 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/224. yazıcı meleklerin aynı melekler olduğu görüşü çıkmaktadır. Halbuki bunların aynı değil, ayrı olduklarını ifade eden hadisler var.

2- Meleklerin ikindi ve sabah vakitlerinde toplanmaları da mü'min kullara bir lütuf olmaktadır. Çünkü her seferinde namaz halinde görerek Allah'ın huzurunda öyle şehadette bulunurlar. **3-** Meleklerin münavebesi şöyle açıklanmıştır: Bir kısım melekler ikindileyin iner. Bunlar ertesi sabaha kadar kalırlar. Sabahleyin ikinci grub iner ve her iki grup biraraya gelirler. Sonra geceyi mü'minlerle geçiren grup semaya çekilir. İkinci gelenler ikindiye kadar yeryüzünde kalırlar. İkindi olunca başka bir melek taifesi iner ve yeryüzündeki meleklerle ikindi namazında buluşurlar. Her iki grup bir müddet beraber olurlar. Sonra biri sabah namazında semaya çıkar. Bu suretle ikindide iniş, sabahda da çıkış olmak suretiyle münavebe devam edip gider. **4-** Meleklerin sabah ve ikindi vakitlerinde gelmeleri, onların vakitli geldiğini ifade eder. Öyleyse ilk vakitlerinde gelmeleri esastır. Hadislerde en efdal namazın ilk vaktinde kılınan namaz olduğu belirtildiğine göre, bu namazların meşhûd olması için ilk vaktinde ve cemaatle kılınmaya teşvik vardır. **5-** 339 Sabah ve ikindi vakitleri daha şerefli; o vakitte kılınan namazlar daha sevaplıdır.

□[لْبَق َو ِسْم شلا ِعوُلُط َلْبَق بهلَص دَحأ َرا نلا َجِلَي ْنَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق
□6464□ 6ـ نعو ةراهمَع ةبيؤر ِنْب َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[َرْصَعْلا َو َرْجَفْلا ِبنْعَي اَهِبو ُرُغ .

4. (4640)- Ammâre İbnu Rueybe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Güneşin doğmasından ve batmasından önce namaz kılan hiç kimse ateşe girmeyecektir. -Burada sabah ve ikindi namazları kastedilir.-" [Müslim, Mesacid 213, (634); Ebu Davud, Salat 9, (427); Nesâî, Salat 21, (1, 241).] 340

AÇIKLAMA:

Bu hadis hakkında Azîmâbâdî şu açıklamayı sunar: "Resûlullah sabah ve ikindiyi zikretti. Zira sabah uyku zamanıdır, ikindi de ticari meşguliyet vaktidir. Kim bu iki namaza, söylenen meşguliyetlere rağmen devam ederse, diğerlerine de devamlı olacağı anlaşılır. Namazın insanı kötülüklerden menedeceği Kur'anî ihbardır. Keza bu iki vakit meleklerce meşhuddur; gece melekleri ve gündüz melekleri o namazlarda hazır olarak şehadette bulunurlar ve kulun amellerini Allah'a çıkarırlar. Böylece bunlar, başka günahlara da kefaret teşkil edip kişinin mağfur olmasını ve cennete gitmesini temin etmiş olur."341

ة ّ َص ْنِم ُف ِرَضْنَي َني ِح ُه ّ ُصم يف َدَعَق ْنَم # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر بِنَهُجلا سنأ نب ذاعم نعو ـ4 □6464ـ وبأ هجرخأ .[ِرْحَبْلا ِدَب َز
ْنِم َرَثْكأ َتنَاك ْنإ َو ُهاَياَطَخ ُهَل ُ هاللّ َرفَغ ًارْيَخ إ ُلوُقَي َ ،بحُّضلا ِتَعْك َر َحِهبَسُي
بهتَح ِحْبُّصلا

ةلفانلا ةص :انهاه « ُحيِبْس تلا».دواد .

5. (4641)- Muaz İbnu Enes el-Cühenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sabah namazından çıkınca, iki rekatlik kuşluk namazını kılıncaya kadar hayırdan başka bir şey söylemeden namaz kıldığı yerde oturur beklerse, Allah onun günahlarını, denizin köpüğü kadar çok da olsa bağışlar." [Ebu Davud, salat 301, (1287).] 342

AÇIKLAMA:

Rivayette Ebu Davud'un teferrüd ettiği bu hadiste, sabah namazını kıldıktan sonra kuşluk vaktine kadar yerinde kalmak tavsiye edilmektedir. Bilhassa amelde bulunmamak ve hayırlı olmayan sözlerden kaçınmak esastır. Sadece sevap terettüp edecek sözlerle iktifa edilecektir.

Alimler, affı vaadedilen günahların küçük günahlar olduğunu, büyük günahların affının da muhtemel bulunduğunu belirtirler. 343

ن ِم ًةَعْك َر َة َرْشَع ْتَنْتِث م ْوَي لُك ِ هللّ بهلصُي ملسمٍ ِدْبَع ْنِم اَم :# ِ هاللّ□
□6464□ 4ـ نعو مأ ةبيبح ر َض ِي َ هاللّ ُ اهْنَع تلاق :[َقلاَر َ سُوُل

يراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .[# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم اَهُتْعِمَس ُذْنُم اَهُتْك َرَت .
اَمَف : ْتَلاَق ِة نَجْلا يف ًاتْيَب ُهَل ُ هاللّ ىَنَب إ ِةَضي ِرَفْلا ِرْيَغ

6. (4642)- Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim hergün farzlar dışında on iki rekat (nafile) kılarsa Allah onun için cennette mutlaka bir ev inşa eder.

---

339 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/225. 340 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/226. 341 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/226.

"Ümmü Habibe der ki: "Bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğim günden beri bu namazları terketmedim." [Müslim, Müsafirin 103, (728); Ebu Davud, Salat 290, (1250); Tirmizî, Salat 306, (415); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 66, (3, 261).]344

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen on iki rekat, farzlarla birlikte kılınan nafilelerdir. Bunlara revatib denir. Tirmizî ile Nesâî'nin rivayetlerinin sonunda: "Öğleden önce dört, sonra iki; akşam namazından sonra iki, yatsı namazından sonra iki, sabah namazından evvel iki" diye döküm yapılır.

Bu sayılanlar biz Hanefilerin kılmakta olduğumuz revatibten biraz ayrılmaktadır. Çünkü biz ikindiden önce dört, yatsıdan önce de dört daha kılmaktayız. Hemen belirtelim ki revatib nafileleri hususunda farklı rivayetler gelmiştir. Ebu Hanife'nin tercihi başka rivayetlere dayanır. Bu hususlar kitabımızın namazla ilgili bölümünde yeterince açıklandığı için burada teferruata girmeksizin kitaplarda gelen farklı rivayetlere dikkat çekeceğiz: * Taberânî'nin Mucemu'l-Kebir'inde gelen bir rivayette "ikindiden evvel iki, yatsıdan sonra da iki" denmiştir. * Ebu Davud ve Sahiheyn'in bir rivayetinde ikindiden önce iki rekatin zikri geçer. * Ebu Davud'la Tirmizî'nin bir tahricinde "İkindiden evvel dört rek'at namaz" tavsiye edilmiştir. * Yine Ebu Davud ve Tirmizî'nin bir başka tahriclerinde "öğleden önce dört, öğleden sonra dört rek'at nafile" mevzubahis edilmiştir.

* Buharî'nin bir rivayetinde, akşamdan önce nafile kılmak tavsiye edilmektedir. * Bir başka rivayette ezanla kaamet arasında bir nafile kılınması irşad-ı nebevî olmaktadır. Nevevî'nin belirttiği üzere, akşamdan öneki nafile hususunda münakaşa edilmişse de, diğerleri

ulema tarafından amele esas yapılmaktadır. Revatib sünnetlerinde farklı rakamların varlığı, bu meselede ruhsata hamledilmiştir. Dileyen fazla kılar, dileyen asgari ile yetinir. En az miktarındakini yapmakla sünnet yerine gelirse de, kemal isteyen fazlasını yapar.345

[قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ تَوَضأَ فَأحْسَنَ وُضُوءَهُ ثمُ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ يَسْهُو
□6464□ 4ـ وعن زيد بن خالد رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:

فِيهِمَا غَفَرَ اللّهُ لَهُ مَا تَقَدمَ مِنْ ذَنْبِهِ]. أخرجه أبو داود .

7. (4643)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim güzelce abdest alır, sonra da iki rek'at namaz kılar ve namazında gaflete yer vermezse Allah, (seğâirden olan) geçmiş günahlarını mağfiret buyurur." [Ebu Davud, Salat 162, (905).] 346

□ □□[قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَيْنَنَا وَبَيْنَ المُنَافِقِينَ شُهُودُ العِشَاءِ وَالصبْحِ
□6466□ 4ـ وعن سعيد بن المسيب رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:

يَسْتَطِيعُونَهُمَا]. أخرجه مالك.

8. (4644)- Said İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bizimle münafıklar arasında yatsı ve sabah namazlarında hazır bulunma farkı vardır. Onlar bu iki namaza muktedir olamazlar." [Muvatta, Salatu'l-Cema'a 5, (1, 130).]347

[قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: صَّلاَةُ المْرْءِ فِي بَيْتِهِ أفْضَلُ مِنْ صَّلاَتِهِ فِي مَسْجِدِ
□6464□ 4ـ وعن زيد بن ثابت رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:

هذا إ المَكْتُوبَةَ]. أخرجه الأربعة إ النسائي .

9. (4645)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin evindeki namazı, benim şu mescidimde kılacağı namazdan efdaldir; tabii ki farzlar hariç." [Ebu Davud, Salat 205, (1044), 340, (1447); Tirmizî, Salat 331, (450); Muvatta, Salatu'l-Cemâ'a 4, (1, 130).]348

AÇIKLAMA:

1- Kişinin evindeki nafilenin başka yerde, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî, Mescid-i Aksa bile olsa, kılacağı namazdan efdal olması şu hususlardan ileri gelir: * Riyadan uzaktır, öbürüne riya karışabilir.

* Ev halkının görüp namaza teşvik ve tedribi var. * Ev böylece mübarek kılınır ve rahmetin inmesine vesile olur.

* Eve melekler iner, şeytan kaçar.

2- Ancak ashabu'ş-Şafiî, hadisin âmm hükmünden bazı nafileleri istisna tutarlar ve onların evin haricinde kılınmasının efdal olacağını söylerler: Cemaatle kılınması gereken bayram namazları, küsuf ve hüsuf namazları, istiska namazı, tahiyyetu'lmescid, tavafın sonunda kılınan iki rek'at, keza ihram giyilince kılınan iki rek'at namaz. **3-** Alimler bu hükmün erkeklerle ilgili olduğunu da belirtirler. Çünkü farz da olsa kadınların namazlarını evlerinde kılması efdal kabul edilmiştir; "...kendilerine bazı cemaatlere katılma izni verilmiş olsa bile" denir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Kadınlarınız, gece bile mescide gitme izni isteseler izin verin. Ancak evleri onlar için daha hayırlıdır."[349]

ةَعاَمَجْلا يف ِهِت ّ َص نلَع ُفَعاَضُت اَه مَتأ اَذإ ِة ّ َفْلا يف ِلُج رلا ُة ّ َص] :لاق□].
□6464□ 44ـ هعفري دايز نب دحاولا دبع نعو

نيزر هجرخأ .

10. (4646)- Abdülvahid İbni Ziyad merhum, merfu olarak şunu rivayet etmiştir: "Kişinin çölde kılacağı namazı, tamamladığı takdirde cemaatle kılacağı namazdan efdaldir." [Rezin tahric etmiştir. Hadis, Ebu Davud'da gelmiştir. (Salat 49, (560).]

Ebu Davud bu hadisi, Ebu Saidi'l-Hudrî'den kaydettiği şu hadisin arkasından rivayet eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cemaatle kılınan namaz yirmi beş namaza bedeldir. Kişi (cemaatle yolculuk sırasında) çölde kılar da rükû ve secdelerini tam yaparsa, o zaman (sevabı) elli misline ulaşır."[350]

AÇIKLAMA:

---

[344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/227 [345] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/227-228. [346] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/228.

Bu hadis, yolculuk sırasında cemaatle namaz kılmanın faziletini nazara vermektedir. Çünkü meşakkat sebebiyle yolcudan namazını cemaatle kılması ısrar edilmemiştir. O, buna rağmen cemaatle kılar ve tadil-i erkana da riayet ederse, normal zamanki cemaatten bir kat fazla sevaba nail olacaktır. Hadiste, rükû ve sücudun üzerinde durularak tam yapılmasının hatırlatılması, yolculuk halinde biraz acele ile hafifletme durumu olduğundandır. Acele yapıldığı takdirde ta'dil-i erkana riayet edilmeyerek rükünler eksik kalacak ve gerçek sevab elde edilemeyecektir. Şu halde namazda ta'dil-i erkan ve cemaat, hangi şartlarda olursa olsun, namazın kıymetini artıran hususlardır.351

نيرْشِع َو ٍعْبَسِب ِهذَفْلا ِة ّ َص ْنِم ُلَضْفأ ِةَعاَمَجْلا ُة ّ َص :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع نبا نعو ـ44 □6464□:

دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .[َني ِرْشِع َو ٍسْمَخِب َيو ُر َو ،ًةَج َرَد .

11. (4647)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cemaatle kılınan namaz münferid kılınan namazdan yirmi yedi derece üstündür." -"Yirmi beş derece" diye de rivayet edildi.-" [Buharî, Ezan 30, 31; Müslim, Mesacid 249, (650); Muvatta, Cemâ'a 1; Tirmizî, Salat 161, (215); Nesâî, İmamet 42, (2, 103).] 352

دَق إ ُة ّ َصْلا ُمِهيِف ُماَقُت َ ٍوْدَب ّ َو ٍةَي ْرَق يف ٍةَث ّ َث ْنِم اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِءادر دلا يبأ نعو ـ44 □6464ـ ِهِب ّ َخ اَذإ ،ُناَطي
شلا ِناَسْن“ا َبْئِذ نإ َو] :نيزر دازو.يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِةَعاَمَجْلاِب
ْمُكْيَلَعَف ،ُناَطْي شْلا ُمِهْيَلَع َذ َوْحَتْسا

ةبلغلاو ئشلا ىلع ءيتسا « ُذاوحتس“ا».[ُهَلَكأ .

12. (4648)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Köyde olsun, kırda olsun üç kişi olur da orada cemaatle namaz kılınmazsa, şeytan onlara galebe çalmış demektir. Size cemaatle namaz kılmanızı tavsiye ederim." [Ebu Davud, Salat 47, (547); Nesâî, İmamet 48, (2, 106).]

Rezîn şu ziyadede bulunmuştur: "Zira insanın kurdu şeytandır. Onu yalnız yakaladı mı yer." 353

أ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقَف . ِيهلَصُي َماَقَف ،#ِ هاللّ ُلوُس َر يهلَص ْدَق َو ، لُج َر
َءاَج] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس ىبأ نعو ـ44 6464ـ ناكسابو تحت ةانثملا
حتفب « ُرجتَي».يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُهَعَم يهلَصَف لُج َر َماَقَف . ُهَعَم
ِيهلَصُيَف اَذه ىَلَع ُرُجْتَي لُج َر

باوثلا نم ًابسكم هعم ةصلاب هسفنل لصحي ىأ :ميجلا مضو قوف ةانثملا .

[349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/229-230. [350] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/230. [351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/230.

13. (4649)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), namazı kılıp bitirdikten sonra bir adam gelip namaza durdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şununla namaza durup ticaret yapacak kimse yok mu?" buyurdular. Bunun üzerine bir adam kalkıp onunla (ona uyarak) namaz kıldı." [Tirmizî, Salât 164, (220); Ebu Davud, Salat 56, (574).] [354]

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Şu adamla namaz kılıp ona tasaddukta bulunacak yok mu?" buyurmuş olmalı. Böylece onun cemaat sevabına kavuşmasını sağlayarak bir nevi sadakada bulunmuş olacağı ifade ediliyor. Zira yalnız kılsaydı tek sevab elde edecekken, cemaatle kılınca yirmi altı kat daha ilave etmiş olacaktır.

Bu hadisten, bir kısım ulemâ, cemaatle namaz kılınan bir mescidde tekrar cemaat yapılabileceğine hükmetmiş; bunun caiz olduğu hükmünü çıkarmıştır. Şafiî, Malik, Süfyan, İbnu'l-Mübarek ise, bir camide cemaat yapılmışsa, ondan sonra münferid kılmak gereğine hükmetmişlerdir. [355]

فْصِن َماَق اَم نأكَف ٍةَعاَمَج يف ِءاَشَعْلا َة ّ َص يهلَص ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
6444 46ـ نعو ُعثمان َر َض ِي َ هاللّ ُ عَنْه قال:

يذمرتلاو دواد وبأو كلامو ملسم هجرخأ .[ُه لُك َلْي للا َماَق اَم نأَك َف ٍةَعاَمَج .
يف َحْبُّصلا يهلَص ْنَم َو ،لْي للا

14. (4650)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim yatsı namazını cemaatle kılarsa sanki gecenin yarısını ihya etmiş gibidir. Kim de sabahı da cemaatle kılmışsa gecenin tamamını ihya etmiş gibidir." [Müslim, Mesacid 260, (5656); Muvatta, Cema'at 7, (1, 132); Ebu Davud, Salat 18, (555); Tirmizî, Salat 165, (221).] 356

AÇIKLAMA:

1- Geceyi ihya etmek, namazla, zikirle ibadetle geçirmektir. İlmî meşguliyetle geçirmek de ihyadan sayılmıştır. Hatta ibadetle geçirmekten de efdal olacağı söylenmiştir.

2- Sabah ve yatsı namazlarını cemaatle kılmanın geceyi ihya yerine geçmesi, yatsı ve sabahın cemaatle kılınmasında hasıl olacak sevabın gece boyu kılınacak namazla elde edilecek sevaba eşit olduğunu ifade eder. Hem cemaate katılan, hem de geceyi ihya eden, elbette kat kat sevaba nail olur. Şu halde yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmak gece ihyasının bir nevi sayılmalıdır. 357

بِتُك ِما َرْجِا ُةريبكَت ُهْتُفَت ْمَل ٍةَعاَمَج يف ًام ْوَي َنيِعَب ْرأ بهلَص ْنَم :# هاللّ□
□6444□ 44ـ نعو ٍرسنأ َر ِضَي هاللّ ُ هْنَع لاق : [قَلاَر َسُوِل ُ

يذمرتلا هجرخأ .[ِقاَفِهنلا َنِم ةَءا َرَب َو ، ِرا نلا َنِم ةا َرَب :ِناَتَءا َرَب ُهَل .

15. (4651)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kırk gün, iftitah tekbirini kaçırmadan cemaatle namaz kılarsa, kendisine iki berâet yazılır; ateşten berâet, nifaktan berâet." [Tirmizî, Salat 178, (241).] 358

ة ِمِئ‘ا ِدِش ْرأ ُمهللا . نَمَتؤُم ُنِهذَؤُمْلا َو ، نِماَض ُماَم“ا :# ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ44 □6444ـ ةحصب ةنورقم
اهتحصو ،هتدهع يف هب نيدتقملا ةص نإ نأ « ن ِماَض» هلوق.يذمرتلاو دواد
وبأ هجرخأ .[َنيِنِهذَؤُمْلِل ْرِفْغا َو

مهمايصو مهتص تاقوأ بلع نونمتأيو هب نوقتي نيذلا موقلا « نَمَت ْؤُم .
ُنِهذَؤُمْلا»و.مهتص ةحص مهل نماض وهف هتص

16. (4652)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İmam zâmin, müezzin de mü'temendir. Allahım, imamları irşad et, müezzinlere de mağfiret buyur." [Ebu Davud, Salat 32, (517); Tirmizî, Salat 153, (207).] 359

AÇIKLAMA:

1- İmamın zamin olması, kendine uyanların namazı onun uhdesindedir. Namazların sıhhati, onun namazının sıhhatine tabidir. Öyleyse imam, cemaatinin namazlarının sıhhatini garanti etmiş olmaktadır. Müezzin mü'temen olması, cemaatin namaz vakitlerinde ona güvenmesidir. Öyleyse onlar da oruç ve namazların vakitlerinde halkın itimad ettiği kimselerdir. 360

هِقوُس يفو ِهِتْيَب يف ِهِتَص ىلَع ُف عَضُت ٍةَعاَمج يف ِلُج رلا ُةّ َص :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ44 □6444ـ ْتَعِف ُر إ ًة َوْطَخ ُطْخَي
ْمَل ،ُةّ صلا إ ُهُج ِرْخُي َ ،د ِجْسَمْلا ىلا َج َرَخ مُث َءوُض ُوْلا َنَسْحأف أض َوَت اذإ
ُه نأ َكِلذ، . ًافْع ِض َني ِرْشِعو ًاسْمَخ

همَح ْرا مُهللا ،هْيَلَع هلَص مُه للا ُه ّ صُم يف َماَد اَم ِهْيَلَع ىلَصُت ُةَكِئ َّمْلا ِل□ .
َزَت ْمَل ىلَص اَذإف . ةَئيِطَخ اَهِب ُهْنَع هطُح َو ةَج َرَد اَهِب ُهَل اَم ٍة ّ َص يف
ْمُكُدَحأ ُلا َزَي ّ َو ،ط ُرْضَي ْوأ ُسْفَي ْمَلاَم :ةَرْيَرُه وُبأ َلاَق ُثِدْحُي اَم َلِيق ، ِثِدْح ُي
ْمَلاَم ،هيف ِذ ْؤُي ْمَلاَم .هْيَلَع ْبُت مُهللا

يئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .[َة ّ صلا َرظَتْنا .

17. (4653)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde ve işyerinde kıldığı namazından yirmi beş kat daha sevablıdır. Çünkü, güzelce abdest alır, mescide gider. Bu gidişte gayesi sadece ve sadece namazdır. Her adım atışında bir derece yükseltilir, günahından da biri dökülür. Namazını kılınca, namazgahında kıldığı müddetçe melekler ona mağfiret duasında bulunur ve: "Allahım ona mağfiret et, Allahım ona rahmet et, Allahım onun tevbesini kabul et" derler. Bu kimseye, orada eza vermedikçe, hadeste bulunmadıkça böyle devam eder." Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'a: "Hadeste bulunması ne demek?" diye sorulmuştu: "Sesli veya sessiz yel bırakmadıkça!" diye açıkladı. "Sizden biri, namazı beklediği müddetçe namazdadır." [Buharî, Ezan 30, Salat 87, Büyû 49; Müslim, Mesâcid

---

354 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/231-232. 355 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/232. 356 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/232. 357 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/232.

246, (649); Muvatta, Taharet 33, (1, 33); Ebu Davud, Salat 49, (559); Tirmizî, Salat 423, (603).] 361

ابَاسِتْحا إ ُهوُمُكُتِهدَحُأ اَم ًاثيِدَح ْمُكُتِهدَحُم يِهنِإ :َلاَقف .ِراَصْن'ا َن ِم لُج َر□ .
َرَضْتْحا] :لاق بهيَسُمْلا نب ٍديعس نعو ـ44 □6446□

اَهِب ُهَل ُ هاللّ َبَتَك إ نِمُيْلا ُهَمَدَق ْعَف ْرَي ْمَل ِة ّ صلا ىلا َتَأ مُث .َءوُض ُوْلا
َنَسْحأَف ْمُكُدَحأ أهض َوَت اَذإ :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس َتَأ ْنِا َو ،ُهَل َرِفُغ
ٍةَعاَمَج يف ىهلَصَف َد ِجْسَمْلا َتَأ ْنإَف .َدِهعَب ُيِل ْوأ ْب ِهرَقُيْلَف ًةَئِهيَس ُهْنَع
طَح إ ى َرْسُيْلا ُهَمَدَق َعَض َو ّ َو ،ًةَنَسَح

ة ّ صلا مَتأ َو ىهلَصَف اوهلَص ْدَق َو َد ِجْسَمْلا َتَأ ْنإَف .َكِلذَك َناَك ،َيِقَب اَم مَتأ□
َو َك َرْدأ اَم ىهلَص َضْعَب َيِقَب َو ًاضْعَب اوهلَص ْدَق َو َد ِجْسَمْلا

دواد وبأ هجرخأ .[َكِلذك َناَك .

18. (4654)- Said İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Ensardan biri ölmek üzere idi. Dedi ki: "Size bir hadis rivayet edeceğim. Bunun da sadece sevap ümidiyle yapacağım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle buyurmuştu: "Biriniz abdest alır ve abdestini güzel yapar sonra da namaza giderse, sağ adımını her atışta, bu adım sebebiyle Allah mutlaka ona bir sevap yazar; sol adımını attıkça da her seferinde mutlaka bir günahını döker. -Öyleyse (mescide) yaklaşsın veya uzaklaşsın- mescide gelir ve cemaatle namazını kılarsa mağfirete mazhar olur. Mescide geldiğinde namazın birkaç rek'ati kılınmış; birkaç rek'ati kalmış ise yetiştiğini cemaatle kılıp, kaçırdıklarını da tamamlamışsa, keza mağfirete mazhar olur. Eğer mescide geldiğinde namazı kılınmış bulur ve tek başına tamamlarsa yine mağfirete mazhar olur." [Ebu Davud, Salat 51, (563).]362

نَاك ِةَب وُتْكَمْلا ِة ّ صلا ىلا ًارِهَطَتُم ِهِتْيَب ْنِم َج َرَخ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةماَمُأ ىبأ نعو ـ44 □6444ـ َوْغَل ٍة ّ َص ِرْثِإ ىلع ة ّ َص َو
،ِرَمَتْعُمْلا ِرْجأك َناَك َكلذ إ ُهُب ِصْنُي َ ىحُّضلا ِةَحيِبْسَت ىلا َج َرَخ نَم َو ،ِم ِرْحُمْلا
ِهجاَحْلا ِرْجأَك ُهُرْجأ

بعتلا « ُبْص نلا».دواد وبأ هجرخأ .[َنيِهيِلع يف باَتِك اَمُهَنْيَب . ةنجلا يف.
ناكم ىلعأ « َنيِهيِلع»و .لوقلا نم رذهلا « ُوْغ للا»و

19. (4655)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim evinden temizlenmiş olarak farz namaz için çıkarsa, onun ecri, tıpkı ihrama girmiş hacının ecri gibidir. Kim de kuşluk namazı için çıkar ve sırf bu maksadla yorulursa onun ücreti de umre yapanın ücreti gibidir. Namaz kıldıktan sonra araya lağv (dünyevî kelam) sokmadan kılınan ikinci namaz, İlliyyîn (denen cennetin yüce makamın)da yazılıdır." [Ebu Davud, Salat 49, (558).] [363]

AÇIKLAMA:

1- Aliyyu'l-Kârî, namaza gidenle hacca giden arasındaki benzerliğin, sevabın azlığı, çokluğu veya kemiyet ve keyfiyet cihetiyle olmadığını, bilakis bu benzerliğin evden çıkıştan itibaren geri dönünceye kadar her ikisinin de ibadet sayıldığı ve geçirilen her anın sevaba vesile olduğu cihetiyle olduğunu belirtir. Çünkü, daha önce de kaydedilen bazı hadislere göre, kişi eve dönünceye kadar geçen vaktin belli bir cüzünde namaz kılsa da bütün vakit ibadet etmiş gibi vesile-i sevabtır. Hacc da böyle; hacı adayı asıl haccını Arafat'ta geçrekleştirmiş olsa bile, evden çıktıktan dönünceye kadar geçen zamanı hep hacc sevabına vesiledir. **2-** Hadiste, keza ihramla temizlik arasında da benzerlik kurulmaktadır: Bu benzerlik haccın ihramsız, namazın da abdestsiz sahih olmaması sebebiyle. Keza hacı ihramlı oldu mu sevabı daha çok olmaktadır. Namaza giden de abdestli çıktı mı, sevabı çok olmaktadır.

3- Hadiste, kuşluk namazı, tesbîhu'dduha yani kuşluk tesbihi olarak ifade edilmiştir. Başka hadislerde de nafile namazlarının tesbih veya sübha kelimesiyle ifade edildiği görülür. Bunun sebebi farz ve nafile namazlarda tesbihlerin sünnet olması sebebiyledir. Sanki, nafileye tesbih denmesi, vacib olmamakla zikre benzemesi sebebiyledir.

4- Aliyyu'l-Kârî'ye göre, bu rivayetin sahih olması halinde, hadis metni, kuşluk namazı için çıkmanın efdaliyetine değil, cevazına delalet eder. Yahut hadis, evi olmayana veya meskende meşguliyeti olana hamledilir. Hadiste asla "mescid" kelimesinin zikredilmemiş olması gözönüne alınınca, mananın şöyle olması gerekir. "Kim, kuşluk namazına gitmek üzere dünyevî meşguliyetini terkederek evinden veya işyerinden veya meşguliyetinden çıkarsa... ecri, umre yapanın ecri gibidir."

5- Kuşluk namazının İlliyîne yazılması, onun sevab ve derecesinin yüceliğine alamettir. Çünkü İlliyîn, ebrar olanların amellerinin yazıldığı divanın alem ve ünvanıdır. Nitekim ayet-i kerimede: "İhlas ile kulluk edenler ise İlliyînde kayıtlıdır, İlliyyînin ne olduğunu bilir misin? O apaçık yazılmış bir kitaptır" (Mutaffifin 18-20) buyrulur.

---

[360] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/233.

[361] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/234.

İlliyyîn (veya illiyyûn) kelimesi yükseklik manasına gelen ulüvv'den gelir; iliyy kelimesinin cem'idir. Cennetteki en yüce makamın ismidir. Mezkur divanın da böyle tesmiyesi, namazın tekrimen yedinci semaya yükseltilmiş olmasından ve bir de en yüce derecelere çıkmaya sebep olmasındandır. Bazı alimler: “Hadiste, namazların arasına namaza münafi bir şey sokmadan kılmaya devam etmenin kişiye en yüce, en şerefli mertebeyi kazandıracağı ifade edilmektedir. Bu durum İlliyyûn kelimesiyle kinaye edilmektedir” demiştir.

Bazı alimler İlluyyûn için: "Yedinci semanın ismidir" derken, diğer bazıları: "Salihlerin amellerinin yazıldığı hafaza meleklerinin divanıdır" demiştir.364

□نأ ْ وَحَتَي اوُل بلا ْرُق ِب الاْمَسِج ِد . فقاَل ر َسول ُ اللّه ِ #: أ َ تح ْ تسِبُون
□6444□ 44ـ وعن أنسٍ ر َض ِ ي َ اللّه ُ عَنْه ُ قال: [أر َاد َ بنُو سَلِمَة َ

ا«و .ريخلا لعفب ِ هاللّدنع رج'ا راخهدا « ُباَسِتْحِا».يراخبلاŒمهيشم راثآ «راث .
هجرخأ .[اوُماَقأَف ْمُك َراَثآ

20. (4656)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Benî Selime yurtlarını bırakarak Mescid-i Nebeviye yakın bir yere gelip yerleşmek istediler. (Durumdan haberdar olan) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(Yürüdüğünüz zamanki) adımların sevabını hesaba katmıyor musunuz?" dedi. Bunun üzerine yerlerinde kaldılar." [Buharî, Fezâilu'l-Medine 11, Ezan 33.] 365

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, İbnu Hacer tarafından kaydedilen muhtelif vecihleri, Ensardan Benî Selime denen oldukça büyük bir grup, evlerinin mescidden bir mil kadar uzaklığı sebebiyle namaza gidipgelme hususunda ortaya çıkan zorluğu bertaraf etmek için, mescide yakın bir yere gelip oraya yerleşmek isterler. Resûlullah: "Medine'nin evlerinin boş terkedilmesini istemediği için" buna izin vermez. Aksi takdirde kenar mahalleler, evlerini terkederek merkeze yaklaşacak, böylece bir kısım yerler harabe ve viraneye dönecekti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu önlemek maksadıyla, mescide gelebilmek için ne kadar çok adım atılırsa o kadar fazla sevap kazanılacağını hatırlatarak bunu önlüyor. Hadiste geçen asar (= izler) kelimesiyle adımların kastedildiği belirtilmiştir. Buhârî, sadedinde olduğumuz hadisi, İhtisabu'l-âsar (adımlardan sevabını hesaba katmak) şeklinde bir başlık altında sunmakla "Onların sağken yaptıkları ile arkadan bıraktıklarını (âsarlarını) zayi etmeyip kaydeden biziz" (Yasin 12) ayetinin Benî Selime hadisesi üzerine nazil olduğu kanaatini izhar etmiştir. **2-** Bu hadis, iyi ameller ihlasla yapıldığı takdirde o amelin icrası için atılan her adımın sevap vesilesi olduğuna delalet etmektedir. Hadiste, bir başka menfaat olmadığı takdirde mescide yakın oturmanın müstehab olduğu hükmü de görülmüştür. Nitekim Resûlullah Benî Selime'yi niyyetleri sebebiyle reddetmemiş, bir başka maslahat zikretmiştir. Mescide gidişgelişte attıkları adımlar, uzaklıktan doğan mahzuru telafi edecek ve hatta yakınlığın faziletini geçebilecektir. Alimler, mescide yakın olan mı, uzak olan mı efdal diye ihtilaf etmiştir. Taberî, müsavat olduğu kanaatindedir.366

م ْوَي ِهما تلا ِروُّنلاِب ِد ِجاَسَمْلا ىلا ِمَلُّظلا يف َنيِئا شَملا ِرِهشَب :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍةديرُب نعو ـ44 □ 6444□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا .

364 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/236-237.

21. (4657)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Karanlıkta mescide gidenlere kıyamet günü tam bir nura kavuşacaklarını müjdele!" [Ebu Davud, Salat 50, (561); Tirmizî, Salat 165, (223).] 367

İKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİNİN FAZİLETİ

اِيسْمُم ًاضي ِرَم ُدوُعَي ِل ُج َر ْنِم اَم] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع ٍثيدح هيف□] .
□6444□ 4ـ

1. (4658)- Hz. Ali (radıyallahu anh) diyor ki: "Bir hastayı akşamleyin ziyaret eden hiçbir kimse yok ki beraberinde kendisine sabaha kadar istiğfar edecek yetmiş bin melekle çıkmış olmasın. Ayrıca onun cenette bir bahçesi de vardır. Kim de hasta ziyaretine sabahleyin gelirse onunla birlikte yetmiş bin melek çıkar, akşam oluncaya kadar ona istiğfar ederler. Onun da cennette bir bağı vardır." [Ebu Davud, Cenaiz 7, (3098, 3099), 3100).] 368

م ِلْسُمْلا ُهاَخأ َداَع َو َءوُض ُوْلا َنَسْحأَف أهض َوَت ْنَم] :ٍسنأ َثيدحو ـ4□] .
□6444□

2. (4659)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim güzel bir şekilde abdest alır, Müslüman kardeşine, sevap düşüncesiyle hasta ziyaretinde bulunursa, cehennemden yetmiş yıllık yürüme mesafesi uzaklaştırılır."

Sabit dedi ki: "Ey Ebu Hamza, harîf nedir?" diye Enes'ten sordum. Bana: "Yıl!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Cenaiz 7, (3098).] 369

فرح نم ةبحصلا باتك يف ثيداحا هذه تمدقتو.[ِهاللّ يف ُهَل ًاخأ َرا َز ْوأ ًاضي
ِرَم َداَع ْنَم] :ةريره يبأ َثيدحو ـ4 □6444□

اهلضفو ضيرملا ةدايع يف هنم رشع يناثلا لصفلا يف داصلا.

3. (4660)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir hastaya veya bir din kardeşine Allah rızası için ziyarette bulunursa, bir münadi ona nida eder: "(Dünyada da ahirette de) iyi olasın, (ahiret yolculuğun da) iyi olsun. (Bu davranışınla) cennette bir ev hazırladın!" der." [Tirmizî, Birr 64, (2009); İbnu Mâce, (Cenâiz 2, (1443).] 370

ÜÇÜNCÜ FASIL

BAZI MÜŞTEREK VE MÜTEFERRİK HADİSLERLE FAZİLETİ BELİRTEN AMEL VE SÖZLER

ريِسَن ُنْحَن َو ُهْنِم ًابي ِرَق ًام ْوَي ُتْحَبْصأف ِرَفَس يف :#ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم□ .
ُتْنُك] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍلبج نب ذاعم نع ـ4 □6444ـ ُ هاللّ ُه َر َسَي ْنَم
ىلَع ريِسَيَل ُه ناِو ،ٍميِظَع ْنَع َتْلأَس ْدَقَل :لاَقف .ِرا نلا َنِم يِنُدِعاَبُي َو َة نَجلا ِينُل
ِخْدُي ٍلَمَعِب ِين ْرِبْخأَ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :ُتْلُقَف ِبا َوْبأ ىلَع َكُّلُدأ َأ : َلاَق مُث .َتْيَبْلا
ُّجُحَت َو ،َناَضَم َر ُموُصت َو ،َةاَك زلا يِتْؤُت َو ،ةَ ّ صلا ُميِقُت َو ،ًائْيَش ِهِب ُك
ِرْشُت َ َ هاللّ ُدُبْعَت .ِهْيَلَع ِف َوَج ْنِم ِلُج رلا ُةَ ّ َص َو ، َرا نلا ُءاَمْلا ُئِفْطُي اَمَك
َةَئيِطَخْلا ُئِفْطُت ُةَقَدَصلا َو ، ة نَج ُم ْو صلا : َلاَق .ِهاللّ َلوُس َر اي ىلَب :ُتْلُق ؟
ِرْيَخْلا

سأ َرِب َك ُرِبْخُأ َأ :لاَق مُث .ناوُلَمْعَي اوُناَك اَمِب ًءا َزَج :ِهِلوَق ىلا .ِع ِجاَضَمْلا□
ِنَع ْمُهبوُن ُج ىَفاَجَتَت : َّت مُث .ىِي ِجلا صلا ُراَعِش ِلْي للا مُث ُداَه ِجْلَا ِهِماَنَس
ِةَ َو ِرْذ َو ،ُةَ ّ صلا ُهُدوُمع َو ،ُم ّ ْس“ا ِرْم‘ا ُسأ َر : َلاَق .ِهاللّ َلوُس َر اَي ىلَب :
“ُتْلُق ؟ِهِماَنَس ِةَ َو ِرْذ َو ،ِهِدوُمَع َو ِرْم ا

مهلَكَتَن اَمم َنوُذَخاَؤُمَل ا نإ َو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي :ُتْلُق .ِهِناَسِل ىلإ َراَشأو ،اَذه□
َكْيَلَع فُك َلاَق .ىلَب :ُتْلُق ؟ِهِهلُك َكِلذ َك ّ ِمِب َك ُرِبْخُأ َأ : َلاَق هجرخأ .[ْمِهَتَنِسْلأ
ُدِئاَصَح إ ْمِه ِر ِخاَنَم ىلَع َلاَق ْوأ ،ْمِههوُج ُو ىلَع ِرا نلا يف َسا نلا ُّبُكَي ْلَه َو ،ُذاَعُم
اَي َكُّمُأ َكْتَلِكَث : َلاَقف ؟ِهِب

يذمرتلا .

متي امو هماوق :اهرسكو ميملا حتفب « ِرم‘ا ُكم»و.هفرشأو ةنجلا يف عضوم
ىلعأ « ِهمانس ةورذب» دارملاو.ةمعلا « ُراعشلا» نم هب عطقي امو لجنملا
هدحب لوقلا نم هب عطتقي امو ناسللا هبش ،عرزلا نم دصحي ام ىهو ،ةديصح
عمج « ُدئاصحلا»و.هب

تابنلا .

1. (4661)- Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir seferde Resûlullah'la beraberdik. Bir gün yakınına tesadüf ettim ve beraber yürüdük.

---

[367] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/238. [368] İbrahim

Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/239.

"Ey Allah'ın Resûlü, dedim. Beni cehennemden uzaklaştırıp cennete sokacak bir amel söyle!"

"Mühim bir şey sordun. Bu, Allah'ın kolaylık nasib ettiği kimseye kolaydır; Allah'a ibadet eder, Ona hiçbir şeyi ortak koşmazsın, namaz kılarsın, zekat verirsin, Ramazan orucunu tutarsın, Beytullah'a hacc yaparsın!" buyurdular ve devamla: "Sana hayır kapılarını göstereyim mi?" dediler. "Evet ey Allah'ın Resûlü" dedim.

"Oruç (cehenneme) perdedir; sadaka hataları yok eder, tıpkı suyun ateşi yok etmesi gibi. Kişinin geceleyin kıldığı namaz salihlerin şiârıdır" buyurdular ve şu ayeti okudular. (Mealen): "Onlar ibadet etmek için gece vakti yataklarından kalkar, Rablerinin azabından korkarak ve rahmetini ümid ederek O'na dua ederler. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeyden de bağışta bulunurlar" (Secde 16).

Sonra sordu: "Bu (din) işinin başını, direğini ve zirvesini sana haber vereyim mi?"

"Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dedim. "Dinle öyleyse" buyurdu ve açıkladı: "Bu dinin başı İslam'dır, direği namazdır, zirvesi cihaddır!"

Sonra şöyle devam buyurdu: "Sana bütün bunları (tamamlayan) baş amili haber vereyim mi?"

"Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedim.

"Şuna sahip ol!" dedi ve eliyle diline işaret etti. Ben tekrar sordum: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz konuştuklarımızdan sorumlu mu olacağız?"

"Anasız kalasıca Muâz! İnsanları yüzlerinin üstüne -veya burunlarının üstüne dedi- ateşe atan, dilleriyle 371 kazandıklarından başka bir şey midir?" buyurdular." [Tirmizî, İman 8, (2619).]

اثْيَش ِ هللاِّب ُك ِرْشُي َ تاَم َو ،ةاَك زلا ِبتآ َو ،ةَ ٌ صلا َماَقأ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِءاَد ْر دلا ابأ نعو ـ4 □6444ـ : َلاق ؟ َنو
ِض ِه لا ِت ُو لَد فيهاَ. فقَلُْنأ: يَا َر َسوُل هاللّ ِ أ ُنخبر ُ اهِب الن اس َ فيسَتْشبَرُ
ِسَبيلِه، وَ َلوْ ٌأ ن ْأشُق علَب ناَك َحقهاَ عَلب هاللّ ِ ْأن ْيِغفْر َ ِله ُ، هاجَرَ ْأو ْ مات َفي ْأر
َما ب َيْن ُكله ِ درَ َجتَيْن ِ كمَا َب ْين ال سما َء و ِ ا ْ'ر ِض أَعد َ ها هاللّ ُ لِل ُمجَاهِدين َ في
َقعُد ْت َخلف َ سَر ِي ة ِ وَ لو ْد ُد ْت أنهِب ُأق ْت ُل ُ ثم اُ ْحيا ثم ُ إن في الَجن ة ِ مائ ة َ دَر َ جة ِ

اَم ِبد ْعَب اوُفهلَخَتَي ْنأ ْمُهُسُفْنأ ُبيِطَت ّ َو ِهْيَلَع ْمُهُلِمْحأ اَم ُد ِجأ ّ َو َنيِنِمْؤُمْلا

ى ٍّئاسهنلا هجرخأ .[ُلَتقُأ .

2. (4662)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim namazı kılar, zekatı verir ve Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölürse, ona mağfiret etmek Allah üzerine bir hak olur. Hicret etse veya doğduğu yerde ölse de!"

Dedik ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz bunu halka anlatsak da sevinseler olmaz mı?"

"Cennette yüz derece var. Her iki derece arasında arzla sema arasındaki kadar mesafe var. Allah onu kendi yolunda cihad edenlere hazırladı. Ben mü'minleri bindirebileceğim bir şey bulamamam sebebiyle onlar da (bu yüzden cihada iştirak edemedikleri için) benden geri kalmalarına üzülmeleri suretiyle mü'minlere meşakkat vermemiş olsaydım, hiçbir seriyyeden geri kalmaz, (her birine) iştirak ederdim. Ben (cihad esnasında) öldürülüp, sonra tekrar diriltilmeyi, tekrar öldürülmeyi isterim" buyurdular." [Nesâî, Cihad 18, (6, 20).] 372

لوُس ُ هاللّ ِ# : َلاَق هاللّ ُ بلاعَت :ْنَم َداَع ْن لِي َو اهيِل ًدقَف ْآذَنْتُه ُبْرَح ِب َو اَم
أُح ِبه ُ، فإذا أحببْتُه ُ 6444ـ □ 4 ـ وعن أبي هريرة ر َض ِي َاللّه ُ عَنْه قال:]قاَل َر
أحَب َالا مْن ِأداء َام افْتَر َض ْتُ عَلَيْه، و َ ّيز َال ُ عَبْدِي يَتَقَر ّب ُ اليه ِبالنّوافِل ِحتَّه
و َر ِجْلَه ُ الّ َتي يَمْشِي بِها، وان ْسأَلنِي أعْطَيْتُه ُ، وإن ِتَقَر ّب ُ اليه عَبْدِي بِشَيٍء
لا َيذ ِبي َسْمَع ُ بِه ِ. و َ بَصَر ُه ُ الّ ُ ه َيذ ْبُصِر ُ ه ُبِه ِ و َيَدي ُ ه لا َتي بَطِش ُ بِها.
قَب ْض َ نَفْس ِ عَبْدِ الْمُؤْمِن ِ، يَكْر َه ُ الْمَو ْت َ و َأكْر َه ُ مَسَاءَت َه ُ .] أخرجه كُنْت ُ سَمْعَه ُ
استعاذَنِ ب ِأعْذَتُه ُ، و َما تَر َد د ْت ُ عَن ْ ش َ ٍىء ْ أنا فاعِلُه ُ تَر َد ُّد ِي عَن ْ

نمؤملا سفن ضبق يف مهايإ يديدرتك هلعاف انأ ئش يف بلسر تددرت ام .
هانعمو ،لاحم هاللّ قح يف «دهدرتلا».يراخبلا

3. (4663)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri şöyle ferman buyurdu: "Kim benim veli kuluma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım (aynî veya kifaye) şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı [aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden birşey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum. Ben yapacağım bir şeyde, mü'min kulumun ruhunu kabzetmedeki tereddüdüm kadar hiç tereddüte düşmedim: O ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem." [Buhârî, Rikak 38.][373]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Rabbinden rivayet ettiği hadis-i kudsilerden biridir.

2- Hadiste geçen veliyyullah tabiri ile, Allah'ı bilen, ibadetlerine eksiksiz, muntazam ve ihlasla devam eden kimse kastedilmiştir.

İbnu Hacer der ki: "Böyle bir kimseye düşmanlık yapacak birinin varlığı olamaz" denilerek hadis müşkil bulundu. "Zira, dendi, düşmanlık iki tarafın varlığı ile vukua gelir. Halbuki velinin taşıması gereken vasıflarından biri de hilm ve kendisine karşı cehalette bulunan kimseye müsamaha göstermektir." Bu müşkile şu açıklama getirilmiştir: "Düşmanlık sadece husumete ve dünyevi muamelelere münhasır değildir. Bilakis bazı kereler buğz, taassubtan doğar; tıpkı bir Rafizinin Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'e buğzu gibi; bid'atçinin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a buğzu gibi. Her iki örnekte de buğz, tek taraftan vaki olmuştur. Veli tarafının buğzu ise Allah rızası içindir ve Allah adınadır. Fâsık-ı mütecahire, yani fıskını alenen yapan kimseye, veli Allah adına buğzeder. Öbür taraf da veliye, gittiği yolun kötülüğünü söyleyip, şehevatına uymaktan kendisini men ettiği için buğzeder. Buğz bazı kereler, bir tarafta bilfiil olup, diğer tarafta bilkuvve bulunsa da buna düşmanlık denir."

3- Bazı alimler demiştir ki: "Veliyyullah, takva ve taatla Allah'ın dostluğuna talip olduğu için, Allah da onu, muhafaza ve ona yardımını garanti ederek dostluğa kabul eder. Allah'ın cereyan eden bir sünnetine göre düşmanın düşmanı dosttur, düşmanın dostu da düşmandır. Öyleyse veliyyullahın düşmanı Allah'ın da düşmanıdır. Bu durumda veliyyullaha düşmanlık eden ona harp açmış gibi olur. Ona harp açan da sanki Allah'a harp açmış gibi olur."

4- Kulun Allah'a yaklaşması ile ilgili olarak Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî demiştir ki: "Kulun Allah'a yakınlığı önce imanı ile, sonra ihsanı ile vukua gelir. Allah'ın kuluna yakınlığı dünyada, ona lutfedeceği irfan ile, ahirette de, rıdvan ile vukua gelir. Bu ikisi arasında Allah'ın çeşitli

---

[371] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/242-243.

nimetleri, ikramları ayrıca tecelli eder. Kulun hakka yakınlığı halktan uzaklığı ile kemalini bulur." Kuşeyrî devamla der ki: "Allah'ın ilim ve kudretiyle yakınlığı bütün insanlara şamildir. Lütuf ve nusretiyle yakınlığı ise havassa mahsustur. Ünsiyetiyle yakınlığı ise velilere hastır."

5- Hadisin zahiri, Allah'ın, kula olan sevgisinin, kulun nafile ibadetlere devamı ile tahakkuk edeceğini, buna bağlı olduğunu ifade etmektedir. Hadisin evvelinde en sevgili ibadetin farzlar olduğu ifade edildikten sonra, nafilelerle Allah'ın sevgisine erişebileceğinin ifade edilmiş olması müşkil bulunmuş ise de, şu açıklama yapılmıştır: "Nafilelerden murad, farzların ihtiva ettiği, farzları ikmal eden nafilelerdir." Bunu, Ebu Ümame rivayetinde gelen bir açıklık te'yid eder: "Ademoğlu! Sen, benim yanımda olana, sana farz kıldıklarımı eda etmedikçeulaşamazsın." Fâkihânî der ki: "Hadisin manası şudur: "Kul farzları eda eder, namaz, oruç vesaireye bağlı nafileleri yapmaya devam ederse, bununla Allah'ın muhabbetine ulaşır." Bu hususta İbnu Hübeyre'nin bir notu da kayda değer: Der ki: "Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder..." sözünden, nafilenin farzın önüne geçmeyeceği hükmü çıkar. Zira nafileye, nafile denmesi, farzlara ziyade olarak gelmesindendir. Öyleyse farz eda edilmedikçe nafile hasıl olmaz. Kim farzı eda eder, üzerine nafileyi de ziyade kılar ve bunu da devam ettirirse, işte bundan (Allah'a) yaklaşma iradesi tahakkuk eder." İbnu Hacer ilave eder: "Nitekim, câri adete göre, yakınlaşmalar çoğu kere, yakınlaşmayı sağlayanın üzerine vacip olmayan şeylerle hasıl olmaktadır; hediye, bağış gibi. Üzerindeki haraç veya bir para borcunu ödeyen kimse, kalplerde, hediye kadar yakınlık sağlayamaz. Keza Resûlullah'a teşri edilen şeyler arasında, farzları ikmal etmek üzere nafileler de var. Bu husus Müslim'in bir hadisinde şöyle ifade edilmiştir: "...Bakın araştırın, kulumun, farzdaki eksikliğini tamamlayacak nafilesi var mı?.."

Öyleyse, "nafilelerle Allah'a yaklaşmak"tan murad, öncelikle farzı mükemmel yapmaktır; farzı ihlal ve ihmal etmek değildir. Nitekim bazı büyükler de şöyle söylemiştir: "Kim nafile yerine farzla meşgul ise mazurdur, kim de farz yerine nafile ile meşgulse mağrur (şeytan tarafından aldatılmış)tır." **6-** Hadiste açıklama gerektiren bir husus, Allah Teala hazretlerinin kulun kulağı, gözü, eli, ayağı, kalbi vs. olması meselesidir. Evet bu nasıl olur? Meseleye değişik açılardan izah getirilmiştir: **1)** Bu bir temsildir, zahiri murad değildir. Manası şu olmalıdır: "Benim emrimi tercihte ben onun gözü ve kulağı oldum. O taatimi sever, bana hizmeti tercih eder, tıpkı bu organlarını sevdiği gibi." **2)** Mana şudur: "O kulum, her şeyiyle benimle meşguldür. Beni razı etmeyecek şeye kulak vermez, gözüyle de sadece emrettiğime bakar..."

3) Mana şudur: "Ben, ona gözüyle ve kulağıyla ulaşacağı maksadlar kılarım." **4)** "Ben ona, düşmanına karşı yardımda tıpkı gözü, kulağı eli, ayağı gibi oldum." **5)** Fâkihânî demiştir ki: "Bana öyle geliyor ki bu hadiste mahzuf bir ibare var. Takdiri şöyledir: "Ben, işittiği kulağın koruyucusu olurum da dinlenmesi helal olmayan şeyi dinlemez, gözünü ve diğer organlarını da öyle korurum."

6) Fakihani ve İbnu Hübeyre'ye göre mana şöyledir: "Öncekinden daha ince bir başka mana da muhtemeldir; bu da "kulağı" ibaresinin manasının "işittiği şey" demek olmasıdır. Zira Arapçada mastar, meful manasına kullanılır. Bu durumda hadisin manası şöyle olmak gerekir: "O benim zikrimden başka birşey işitmez. Kitabımın tilavetinden başka bir şeyden lezzet almaz, bana münacaattan başka bir şeyle ünsiyet edip teselli elde edemez. Benim melekutumun acaiblerinden başka bir şey de tefekkür etmez. Ellerini ancak benim rızamın bulunduğu şeye atar, ayağı da böyle."

Hattâbî der ki: "Bunlar misallerdir. Maksud olan mana ise: "Kulun, bu azalarla mubaşeret ettiği işlerde Allah'ın ona yardımı ve o ameller hususunda muhabbetin onun için kolaylaştırılmasıdır. Bu da, maddi organlarını korumakla, kişiyi Allah'ın hoşlanmayacağı şeyleri kulağıyla dinlemekten, Allah'ın yasak ettiği şeylere gözleriyle bakmaktan, helal olmayan şeye eliyle yapışmaktan ayaklarıyla batıla gitmekten korumak suretiyle, onu Allah'ın memnun olmayacağı şeylere düşmekten korumaktır..."

Hattâbî, ayrıca Allah'ın kulu sevmesi halinde, hoşlanmayacağı şeyden kulu nefret ettirerek onu yapmasına mani olacağını ilaveten belirtir.

7) Yine Hattâbî'ye göre: "Bu hadisten murad, duaların süratle karşılık görüp, talepte netice alındığını ifade etmektir. Çünkü, insan mesaisinin hepsi bu sayılan organlarla yapılır. Bazıları, -kaydedilen mütâlaadan alınmış olarak- şöyle demiştir: "Bu hadis, nafileleri işleye işleye insan öyle bir mertebe kazanır ki, artık onun organlarının hepsi Allah yolunda ve Allah'ın rızasına uygun şekilde hareket etmeye başlar." Beyhakî Kitabu'z-Zühd'de Ebu Osman el-Cizi'den naklen şu yorumu kaydeder: "Hadiste Cenab-ı Hak: "Ben, kulumun kulağıyla ilgili dinlemedeki, gözüyle ilgili nazardaki, tutmayla ilgili eldeki, yürümeyle ilgili ayaktaki ihtiyaçlarını süratle görürüm" buyurmaktadır.

7- Hadiste geçen "Kulum benden bir şey isteyince onu veririm" ibaresi müşkil bulunmuştur. "Zira, abid ve saliklerden pekçoğu dua etmiş ve hatta duasında ısrar etmiş fakat dilekleri yerine gelmemiştir" denmiştir. Bu hususa şöyle cevap verilmiştir: "Allah'ın duaya icabeti çeşitli şekillerde vukua gelir: * Bazan matlub, anında aynıyla hasıl olur.

* Bazan, bir hikmete binaen gecikerek hasıl olur. * Bazan da matlub, istenenden farklı şekilde hasıl olur: Matlubta işe yarayan bir maslahat yoktur da vaki olan şeyde bu vardır. Yani kişi hırsla zararına netice verecek bir şeyi talep etmiştir. Allah rahmetiyle onu değil, neticesi hayırlı olacak bir başka şeyi verir."

8- Hadis, namazın kadrinin yüceliğini ifade etmektedir. Zira namaz, Allah'ın kula sevgisini hasıl etmektedir. Çünkü o, münacat ve yakınlık mahallidir; kul namazda, araya bir vasıta girmeksizin Rabbiyle başbaşadır. Kulu memnun kılacak namaz kadar müessir bir başka şey mevcut değildir. Bu sebeple hadiste "Gözümün nuru (en ziyade sevdiğim şey) namazda kılındı" denmiştir. Bu da namaz kılmada sabırlı olmakla mümkündür. Bu hususta sabır ve devamlılık üzerinde bilhassa durulmuştur. Çünkü salik bir kısım afetlere ve fütura maruzdur, şeytan rahat bırakmaz. Öyleyse sabır ve devamlılıkla bunu yenmesi gerekir. Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette namazın neticesiyle ilgili bir ziyade şöyle: "...Kulum, evliyalarımdan, asfiyalarımdan biri olur. Nebiler, sıddıklar ve şehidlerle birlikte cennette komşum olur." **9-** İlahi tecelli arayan riyazet sahiplerinden bazı cahillerin bu hadise dayanarak: "Eğer kalp Allah'ın hıfzına mazhar olmuşsa, hatıratı hatadan ma'sum olur" diyerek, ölçüyü aşan iddialara düştüklerini belirtir ve tahkik ehli olan tarikat mensuplarının verdiği şu cevabı kaydeder: "Bu hatırattan Kur'an ve sünnete uyanlara itibar edilir, uymayan hiçbir şeye iltifat edilmez. İsmet peygamberlere mahsustur; onların dışında kalanlar hata yaparlar. Nitekim Hz. Ömer (radıyallahu anh) mülheminin başı olmasına rağmen, sahabeler, zaman zaman onun beyan ettiği görüşe aykırı olan beyanlarda bulunurlardı da, o da kendisinininkini bırakıp, öbürlerine uyardı. Bu durumda, kim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği hususlarda kalbine gelenle amel etmenin kifayet edeceği zannına düşerse, hataların en büyüğünü irtikab etmiş olur. Bu bakımdan bazıları daha da ileri giderek "Kalbim bana Rabbimden haber veriyor" demesi daha şedid bir hatadır. Zira kalbinin şeytandan haber vermiş olabileceğinden garantisi yoktur."

10- Süleyman et-Tûfî demiştir ki: "Bu hadis, Allah'a sulûk ve O'nun marifet, muhabbet ve yoluna vasıl olmada mühim bir asıldır. Çünkü dahili farzlar olan iman, harici farzlar olan İslam ve bunların ikisinden hasıl olan her ikisinde de ihsan, -tıpkı Cibril hadisinde beyan edildiği şekilde- bu hadiste yer almaktadır. İhsan ise, salikinin zühd, ihlas, murakabe vs. nevinden bütün tabakatını ihtiva etmektedir." **11-** Hadis, bir kimsenin üzerine vacip olan amelleri yaptığı ve nafilelerle Allah'a yakınlık hasıl ettiği takdirde -hadiste yeminle tekid edilmiş bu sadık vaadin varlığı sebebiyle- duasının reddedilmeyeceğini ifade eder. Bununla ilgili bazı ihtirazî kayıdlar az yukarıda kaydedildi.

12- Hadis, ayrıca, kul en yüce mertebelere ulaşsa, Allah'ın sevdiği bir insan olma şerefine erse bile Allah'tan talepte bulunma halinden kopamayacağını, zira talepte hudu ve kulluğun izharı bulunduğunu ifade etmektedir. **13-** Hadiste geçen son bir husus, Allah'ın tereddüt etmesi meselesidir. Hattabî: "Allah hakkında tereddüt caiz değildir" dedikten sonra iki tevil sunar: **1)** "Kul hayatı sırasında, herhangi bir hastalığa maruz kalarak ölümle burun buruna gelir veya fakirliğe duçar olur. Bunun üzerine Allah'a dua eder. Allah da ona sıhhat verir, fakirliği bertaraf eder. İşte bu Allah'ın mütereddin olan fiilidir; tıpkı bir işi arzu eden kimsenin, bilahare ondan vazgeçmesi gibidir. Ancak, eceli geldi mi ölüme kavuşması kesindir. Çünkü Cenab-ı Hak kendi hakkında beka, kul hakkında fena yazmıştır." **2)** "Mâna şudur: "Ben yaptığım bir şeyde elçilerimi, mü'minin nefsi hakkında geri çevirdiğim gibi geri çevirmedim. Nitekim Hz. Musa kıssasında böyle olmuştur. Hz. Musa ölüm meleğinin gözüne tokat vurmuş ve melek ona birkaç kere gidip gelmiştir. "Bu tereddüt manasının hakikatı, Allah'ın kuluna karşı duyduğu şefkat ve merhamet ve ona gösterdiği lütuf ve ikramdır" diye de izah edilmiştir." 374

لِيبَس يف ًاي ِزاَغ َج َرَخ لُج َر :ِهاللّ بلع نِماَض ْمُهُّلُك ةَث ّ َث :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ةَماَمأ ىبأ نعو ـ6 □6446ـ بلا َحا َر لُج َر َو ،ِةَميِنَغ َو
ِ بلاَعَت حَتهب يِتَو َفهاه ُ هاللّ ُ تَعلاب فيَدُخْ لِهَ ، ُأوْ يرُ د ُه بِمَا نَال َ مِن ْأجرِ
هاللّ بلع نِماَض َوُهَف ،بلاعَت ِ هاللّ .[ِهاللّ بلَع نِماَض َوُهَف ، ِم ّ َسِب ُهَتْيَب
َلَخد لُج َر َو . َة نَجْلا ُهَل ِ خْدُيَف بلاعَت ُ هاللّ ُهاهفوَتَي بهتَح بلاعَت ِ هاللّ بلَع
نِماَض َوُهَف ،د ِجْسَمْلا

بلاعت ِ هاللّ بلع نومضم هانعمو ،لوعفَم بنعمِب ل ِعاَف « ن ِماَض» :هلوق.دواد .
وبأ هجرخأ . ةطلخلا ليلقتو ةلزعلا يف ًابيغرت نتفلا نم ةمسلا بلطو تيبلا موزل
هِب دارأ «ِم ّ َسِب ُهَتْيَب َلَخد» :هلوقو

4. (4664)- Hz. Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç şey vardır; her birine Allah garanti vermiştir: "Allah yolunda cihad etmek üzere yola çıkan kimse: Bu öldüğü takdirde cennete koyma hususunda, ölmeyip döndüğü takdirde ganimet ve sevapla gelme hususunda garantilidir. Mescide giden kimseye, öldüğü takdirde, Allah cennete koyma hususunda garanti vermiştir. Kişi (fitne zamanında bulaşmayıp) evine çekildiği takdirde Allah ona da garanti vermişti." [Ebu Davud, Cihad 10, (2494).]375

يف ِةَقَف نلا ىلع ُفَعاَضُي رْكِذلا َو َماَيِ هصلا َو َة ّ صلا نإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□6444□ 4ـ نعو ذاعم نب أ ٍسنا َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

دواد وبأ هجرخإ .]ٍقْع ِض ِةَئاِمعْبَسِب ِ هاللّ ِليِبَس .

5. (4665)- Muaz İbnu Enes (radıyallahu anh) anlatıyodr: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namaz, oruç ve zikir Allah yolunda infak üzerine yedi yüz misli katlanır." [Ebu Davud, Cihad 14, (2498).] 376

AÇIKLAMA:

1- Allah yolunda infak üzerine tabiri, Allah yolunda maddi harcama demektir. Şu halde hadis, zikr'in Allah yolunda yapılacak maddi harcamalardan çok kereler üstün olduğunu ifade etmektedir **2-** Burada geçen zikrden murad, tesbih, tehlil, tahmid, tekbir, Kur'an tilaveti gibi taabbüdlerin hepsidir. Hadis, cihad esnasında bunlardan hasıl olan sevabı Cenab-ı Hakk'ın yüzlerce kere katlayacağını ifade etmektedir. Münâvî bu katlanmanın miktarının, kişinin izhar edeceği niyetteki ihlas ve huşuya bağlı olduğunu belirtir. Bu katlanmaya, ihlastan başka, ferdin içinde bulunduğu fizik ve şartlar da müessir olacaktır. Kışta, soğuk gecede, ölüm tehlikesi içinde icra edilen bir cihadla, daha hafif şartlar içerisinde icra edilen bir cihadın sevabı da aynı olmayacağı açıktır.

İbnu'l-Kayyim bu babta gelen başka rivayetleri de değerlendirdikten sonra der ki: "Bu meselede üç mertebe var: Birinci mertebe: Hem zikir ve hem de cihad. Bu, en yüce mertebedir. Ayet-i kerimede (mealen): "Ey iman edenler, düşman bir grupla karşılaştınız mı sebat edin ve Allah'ı zikredin, Ola ki, felâha erersiniz" (Enfal 45) buyurulmuştur.

İkinci mertebe: Cihad etmeksizin zikretmek. Bu önceki mertebeden düşüktür. Üçüncü mertebe: Zikretmeden cihad etmek. Bu, her ikisinden de düşüktür. Zakir olan bundan hayırlıdır. Çünkü, cihad, zikir sebebiyle vazedilmiştir. Cihaddan maksad Allah'ın zikri ve ibadetin sadece Ona yapılması, O'nun bir bilinmesi, O'nun zikri, O'nun mabud kılınmasıdır. Zikir, mahlukatın yaratıldığı gayeyi teşkil etmektedir." Bu yorumda İbnu'l-Kayyim rahimehullah'ı teyid etmemek mümkün değildir. Çünkü, İslam açısından cihad, öncelikle Müslümanların ibadet hürriyetini kulluk hüriyetini garantilemek için meşrudur. Zira kafir işgali altında din hürriyeti yoktur. Kafir işgalinin girdiği yerde ilk tahrip edilen yerler mabedler olmaktadır. Tarihi veya mimari değeri sebebiyle korunanlarda kapılar kilitli, minareler suskundur. Balkanların hali böyledir. Eskiden yüzlerce camisiyle büyük bir İslam merkezi olan Sofya'da bugün tek cami kalmıştır. Yugoslavya'nın meselâ Mostar'da ayakta kalanların kapıları kilitlidir. Yurdumuzda, Birinci Cihan Harbi'nin sonunda İstanbul ve İzmir'in işgalleriyle başlayan kafir hakimiyetinin ızdırabı, daha ziyade ibadet edenler nezdinde canlı olarak hissedilmiştir.Mezkur işgali müteakip tahrip edilen, minaresi yıkılan, depo olarak kullanılan, tamamen yıkılıp yok edilen mabedlerimizin binleri geçen kesin sayısını bugün kimse bilmiyor. Bir yerde İslam hakimiyetinin en bariz alemi zikirhaneler ve mabedlerdir. Hürriyetin alemi de zikir hürriyeti ve hayatın farz zikirlere göre tanzimidir. Hür olan Batı milletleri tatillerini dini günlerine göre ayarlamışlardır. Fatih İstanbul'u fethedince, Ayasofya'yı cami yapmıştır. İspanyollar Endülüs'ü fethedince Kurtuba Camii'nde ezanı susturmuşlar, içine kilise inşa etmişlerdir. Bu açıdan Ayasofya Camiinin mabedlikten çıkarılışı fevkalâde manidardır. Ebu'd-Derdâ hazretlerinin bir rivayetinde geldiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:

374 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/244-249.

"Size, amellerinizin en hayırlısını, melikiniz Rab Teala nezdinde en temizini ve derecenizi yükseltmede de en önde gelenini ve sizin için altın ve gümüş bağışından, hatta düşmanla karşılaşıp sizin onların boyunlarını veya onların sizin boyunlarınızı uçurmasından daha hayırlı olanını haber vereyim mi?"

"Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dediler.

"Zikrullahtır!" buyurdular."

Bir başka rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorulur: "Kıyamet günü Allah nezdinde en hayırlı ibadet hangisidir?"

Resûlullah şu cevabı verir: "Allah'ı çok zikredenler!"

Hadisin ravisi Ebu Said der ki: "Ey Allah'ın Resulü, Allah yolundaki gazilerden de mi?" diye sordum. Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Gazi, kırılıncaya ve kana bulanıncaya kadar, kılıcını kafir ve müşriklerin boyunlarına indirse de, Allah'ı zikredenler, derece itibariyle ondan üstündür." 377

□الْنُعْمَانُ بْنُ نَوْفَلٍ: يَا رَسُولَ اللّهِ، أَرَأَيْتَ إذَا صَلَّيْتُ الْمَكْتُوبَةَ، وَصُمْتُ
َأَزِ يدُ عَلىَ ذَلِكَ شَيْئاً]. 6444ـ □ 4ـ وعن جابرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [قَالَ
وَحَرَّمْتُ الْحَرَامَ وَلَمْ أَزِدْ عَلىَ ذَلِكَ شَيْئاً، أَأَدْخُلُ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: وَاللّه
رَمَضَانَ، وَأَحْلَلْتُ الْحَلَّ وَ

أخرجه مسلم .

6. (4666)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Nu'man İbnu Nevfel (bir gün) dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Farz namazlarımı kılsam, Ramazan orucumu tutsam, helali helal bilip haramı da haram tanısam ve bunlara hiçbir ilave (hayır ve ibadet)de bulunmasam cennete gider miyim?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Evet!" buyurdular. Nu'man: "Vallahi (bu farzlara) hiçbir ilavede bulunmayacağım!" dedi." [Müslim, İman 16, (15).] 378

[قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنّ اللّهَ تَبَارَكَ وَتَعالى يُحِبّ بَنْ زَكَرِيّا عَلَيْهِمَا
□6444□ 4ـ وعن الحارِثِ ا‘لْشْعَرِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:

□ م ُبِخَمْسِ كَلِمَاتٍ، أنْ يَعْمَلَ بِهَا وَأنْ يَأْمُرَ بَنِي إسْرَائِيلَ أنْ يَعْمَلُوا بِهَا
إنّ اللّهَ أَمَرَ كَ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أنْ تَعْمَلَ بِهَا وَتأْمُرَ بَنِي إسْرَائِيلَ أنْ يَعْمَلُوا الس
بِهِ أَوْ أُعَذّبَ . فَجَمَعَ وَ إنّ ه كَادَ أنْ يُبْطِئَ بِهَا. فقَالَ لَهُ عِيسى عَلَيْهِ السّ مُ:
ا أنْ آمُرَهُمْ أنّ بِهَا. فقَالَ يَحْي عَلَيْهِ السّ مُ: أخْشى إنْ سَبَقْتَنِي بِهَا أنْ يُخْسَفَ
بِي خَمْسِ كَلِمَاتٍ أنْ أعْمَلَ بِهِنّ وَ أنْ آمُرَكُمْ أنْ بِهَا فَمِا أنْ تَأمُرَهُمْ بِهِ، وَمِا
فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَامْتَ ‘ الْمَسْجِدُ وَقَعَدُوا عَلى الشّرَفِ . فقَالَ: إنّ اللّهَ أَمَرَ
فَإنّ مَثَلَ مَنْ أشْرَكَ بِاللّهِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اشْتَرى عَبْداً مِنْ خَالِصِ مَالِهِ بِذَهَبٍ أوْ وَرِقٍ
تَعْمَلُوا بِهِنّ : أوّلُهُنّ أنْ تَعْبُدُوا اللّهَ وَ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً .

فَكَانَ يَعْمَلُ وَيُؤَدّي إلى غَيْرِ سَيّدِهِ، فَأَيّكُمْ يَرْضى أنْ يَكُونَ عَبْدُهُ كَذلِكَ؟
أمَا لَمْ تَلْتَفِتِي ، وَأَمَرَكُمْ وَ رٍقُولا: هذهِ دَارِي، وَهذا عَمَلِي، فاعْمَلْ وَأدِّ إلى ،
صَلَ تِمْيُ فَ ّتَلْتَفِتُوا، فَإنّ اللّهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لِوَجْهِ عَبْدِهِ فِي صَ ّتِهِ
وَإنّ رَ يحَ الصّائِمِ أطْيَبُ عِنْدَ اللّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ وَ أمَرَكُمْ بِالصّ ّ ةِ، فَإذا
كَمَثَلِ رَجُلٍ فِي عِصَابَةٍ مَعَهُ صُرّة فِيهَا مِسْك وَكُلّهُمْ يُعْجِبُهُ رِيحُهَا،
بِالصّيَامِ: فَإنّ مَثَلَ

ه الْعَدُوّ فَأوْثَقُوا يَدَيْهِ إلى عُنُقِهِ وَقَدّمُوهُ لِيَضْرِبُوا عُنُقَهُ . فقَالَ: أنَا

َرَسأ ٍلُج َر ِلَثَمَك َكِلذ َلَثَم نإف : ِةَقَد صلاِب ْمُك َرَمأ َو ، ِكْسِملا ِحي ِر ِه ِرَثأ يف
ُودَعْلا َج َرَخ ٍلُج َر ِلَثَمَك َكِلذ َلَثَم نإف : َهاللّ اوُرُكْذَت ْنأ ْمُك َرَمأ َو ،ْمُهِنم ُهَسْفَن
َدَفف ِريِثَكْلا َو ِليِلَقْلاِب ْمُكْنِم ِبسْفَن ِيدْفأ :# َلاَق َو ؛ِبلاعَت ِ هاللّ ِرْكِذب ِإ ِناَطي
شلا َنِم ُهَسْفَن ُز ِرْحَي َ ُدْبَعْلا َكِلذكو ، ْمُهِنم ُهَسْفَن َز َرْحأف ٍني ِصَح ٍنْص ِح ىلَع
َنتأ ىهتَح ًاعارِس

ْغم سلاَ : نِهب ِبن َرَمأ بلاعَت ُ هاللّ ،ٍسْمَخِب ْمُك َرُمآ اَنأ َو□

اَعَد ْنَم َو ،َع ِجا َرُي ْنأ ِإ ِهِقُنُع ْنِم ِم ّْس“ا ةَقْب ِر َعَلَخ ْدَقَف ٍرْبِش َدي ِق َةَعاَمَجْلا
َق َرَاف ْنَم نإف ِةَعاَمَجْلا َو ِة َرْجِهْلا َو ِداَه ِجْلا َو ِةَعا طلاو

ِبذ لا ِ هاللّ ىوْعَدِب اوُعْدَاف . ىهلَص َو َماَص ْنإ َو : َلاَق ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي ىهلَص
َو َماَص ْنإ َو : لُج َر َلاَقف .َم نَهَج يف َوُهَف ِة ِيِلهاَجْلا ى َوْعَدِب

هححصو يذمرتلا هجرخأ .[ِبلاعَت ِ هاللّ َدابِع َنيِنم ْؤُمْلا َو َنيِمِلْسُمْلا ُمُكا مَس .

7. (4667)- El-Hâris el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri, Yahya İbnu Zekeriyya aleyhimâsselam'a, beş kelime söyleyip bunlarla amel etmesini ve onlarla amel etmelerini Benî İsrail'e de söylemesini emir buyurdu. Ancak O, bu hususta ağır aldı. İsa aleyhisselâm kendisine: "Allah sana beş kelime öğretip onlarla amel etmeni ve Benî İsrail'e de onlarla amel etmelerini emretmeni söyledi. Ya sen bunları onlara emredersin veya bunları onlara ben emredeceğim" dedi. Yahya aleyhisselâm: "Onları emretmede benden önce davranacak olursan yere batırılmam veya azab görmemden korkarım!" dedi ve halkı Beytu'l Makdîs'te topladı. Mescid ağzına kadar doldu. Mahfillere de oturdular. (Söz alıp): "Allah bana beş kelime gönderdi ve onlarla amel etmemi ve size de amel etmenizi emretmemi bana emretti: * Bunlardan birincisi Allah'a ibadet etmeniz, ona hiçbir ortak koşmamanızdır. Allah'a ortak koşanın misali şudur: Bir adam, kendi öz malından altın veya gümüş mukabilinde bir köle satın alır ve: "Bu benim evim, bu da işim (çalış kazandığını) bana öde!" der. Köle çalışır, fakat kazancını efendisinden başkasına öder. Kölenin böyle yapmasına hanginiz razı olur? Aynen bunun gibi, Allah da size namazı emretti. Namaz kılarken (sağasola) bakınmayın. Zira Allah yüzünü, namazda bulunan kulunun yüzüne karşı diker, o sağa sola bakmadığı müddetçe. * Allah size orucu emretti. Bunun misali şu insanın misaline benzer: O bir grup içerisindedir. Beraberinde bir çıkın içinde misk var. Herkes onun kokusundan hoşlanmaktadır. Oruçlunun (ağzında hasıl olan) koku, Allah indinde miskin kokusundan daha hoştur.

* Allah size sadakayı emretti. Bunun misali de şu adamın misâline

benzer: Düşmanlar onu esir edip ellerini boynuna bağlamışlar ve boynunu vurmaları için cellatlara teslim etmişlerdir. Adam: "Ben az veya çok (bütün malımı) vererek kendimi fidye mukabilinde kurtarmak istiyorum" der ve nefsini fidye ödeyerek kurtarır. * Allah size, Allah'ı zikretmenizi de emretti. Bunun da misali, peşinden hızla düşmanın geldiği bir adamdır. Bu adam muhkem bir kaleye gelip, düşmandan kendini korur. Kul da böyledir. Şeytana karşı kendisini sadece zikrullahla koruyabilir."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (buraya hikayeyi tamamlayarak) dedi ki: "Ben de size beş şeyi emrediyorum: Allah onları bana emretti. Dinlemek, itaat etmek, cihâd, hicret ve cemaat. Zira, kim cemaatten bir karışçık ayrılırsa boynundaki İslâm bağını çıkarıp atmıştır, geri dönen hariç. Kim de cahiliye davası güderse o cehennem molozlarından biridir!"

Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! O kimse namazını kılar, orucunu tutar idiyse (yine mi cehennemlik)?" diye sordu. Aleyhisselâtu vesselâm: "Evet, namaz kılsa, oruç tutsa da! Ey Allah'ın kulları! Sizi Müslümanlar, mü'minler diye tesmiye eden Allah'ın çağrısı ile çağırın!" buyurdular." [Tirmizî, Emsâl 3, (2867).][379]

AÇIKLAMA:

1- Hadîse göre, Cenab-ı Hakk yüzünü namaz kılanın yüzüne karşı tutmaktadır. Bu ifade müteşabih olup, zahiriyle anlamamak gerekir. Aksi takdirde Allah'a yön ve mekan izafesi gibi küfrü gerektiren yanlış mânalar ortaya çıkar. Bir kelamın zahiri, umumî prensiplere ters düşünce, mecaz kastedildiğine hükmedilerek teviline gidilir. Burada asıl kastedilen şey Allah'ın rızası ve buna bağlı olarak rahmetin tecellisi olmalıdır. Çünkü ibare, namazda, iltifat denen ve nazarı sağasola çevirmekten ibaret olan davranıştan men etmek gayesiyle sadır olmuştur: Kişi namazda iltifatta bulunmadığı müddetçe karşısında vech-i İlahiyi bulacak, yani namazı edebiyle kılmış olarak bol rahmete mazhar olacaktır.

2- Hicretten murad, fetihten önce ise Mekke'den Medine'ye göçtür. Fetihten sonra ise dâr-ı küfürden dâr-ı İslam'a, dâr-ı bid'a'dan darı'ssünneye, masiyetten tevbeye intikaldir. Nitekim bir hadiste: "Muhacir, Allah'ın yasakladığı şeyden hicret edendir" buyrulmuştur.

3- Cemaatten murad, Tîbî'ye göre sahabe ve onlardan sonra gelen tabiun ve etbauttabiundur. Bunlara Selef-i Salihin de denir. Hadis, bunların tabi oldukları hidayeti benimsemeye ve gittikleri yola gitmeye, onların zümresine dahil olmaya teşvikte bulunmaktadır.

Manayı şöyle anlamak gerekmektedir: "Kim, sünneti terkedip, bid'aya bulaşmak ve az bir miktar da olsa taattan elini çekmek suretiyle cemaatin takip ettiği yoldan ayrılırsa, boynundaki İslam bağını çıkarmış olur."

İslam bağından maksad İslam dinidir. Yani, kişinin İslam'ı benimsemekle, nefsine iradesiyle bağladığı İslamî bağlardır; hudud, ahkam, emirler, yasaklar vs. hepsi İslam'ın bağlarıdır. Hadis, cemaate uymanın ve onlardan ayrılmanın mü'minlerde bulunması gereken temel vasıflardan biri olduğunu, cemaati terketmenin de cahiliye huylarından biri olduğunu ilan etmektedir. Nitekim bir başka hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim elini itaatten çekerse, kıyamet günü hüccetsiz olarak Allah'a kavuşur. Kim de boynunda bey'at olmadığı halde ölürse, cahiliye ölümü ile ölmüş olur." **4-** Sadedinde olduğumuz hadiste geçen cahiliye çağrısı tabirini, bu son hadisin ışığında cahiliye sünnetiyle diye ıtlakı üzere açıklamak gerekir. Çünkü yapılan çağrı cahiliye devrinin sünnetinedir. İkinci bir yoruma göre, da'va, dua, yani çağırma, nida etme demektir. Mana şu olur: "Kim Müslüman olduğu halde, cahiliye devrinin nidası (yani çağırma üslubuyla) çağıracak olursa..." demektir. Yani, cahiliye devrinde, bir kimseye hasmı galebe çalınca, avazı çıktığı kadar yüksek bir sesle "Yâ âl-i fülân!" diye bağırırdı. Artık bu sesi işiten kavmine mensup kimseler, asabiyetin sevki ve cehaletleri sebebiyle, zalim veya mazlum olduğuna bakmaksızın onun yardımına koşarlardı. Aslında bu ikinci yorum da neticede birinci yoruma kavuşur. 380

يف ِبهب َر ِبناَتأ :ٍةَيا َو ِر نف َو ،ِبهب َر ِنم ٍتآ َةَلْي للا ِبناَتأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِسا بَع ِنْبا نعو ـ4 □6444ـ ِبفِتَك َن ْيَب ُهَدَي َعَض َوَف:
َ: ُتْلُق ؟بلْع ا'' َمْلا ُم ِصَتْخَي َميِف ى ِرْدَت ْله :َلاَق .َكْيَدْعَس َو ِبهب َر َكْي بَل :
ُتْلُقَف .ُد َمَحُم اَي َلاَقف .ٍة َروُص ِنَسْحا

ض ْر'ا يف اَم َو ِتاوم سلا يف اَم ُتْمِلَعَف .َنيَدَث َنْيَب اَهَد ْرَب ُتْدَج َو بهتَح□ .

غاَبْسإ َو ،ِتاَعاَمَجلا ىلا ِمادْق'ا ِلْقَن َو ِتارا فَكلا َو ِتاَج َر دلا يف ،ْمَعَن :ُتْلُق ؟بلْع□
ا'' َمْلا ُم ِصَتْخَي َميِف ى ِرْدَتأ !ُد َمَحُم اَي :َلاَق مُث ُهْتَدَل َو م ْوَيك ِهِبوُنُذ ْنِم
َناَك َو ٍرْيَخِب َتاَم َو ٍرْيَخِب َشاَع نِهْيَلَع َظفاَح ْنمو ،ٍة ٌ صلا َدْعَب ِة ٌ صلا ِراَظِتْنِا َو
،تارْب سلا يف ِءوُض ُوْلا

بُح َو ،ِتا َرَكْنُملا َك ْرَت َو ِتا َرْيَخلا َلْعِف َكُلأْسأ ِبهنِإ مُه للا :ِلُقَف ْتي لَص اَذِإ :
َلاَق .َكْيَدْعَس َو َكْي بَل :ُتْلُق .ُد َمَحُم اَي :َلاَق مُث ُهُمُّأ ِلْي للاِب ُةٌ صلا َو ِماَع
طلا ُماَعْطإو ِم ٌ سلا ُءاَشْفإ ُتاَج َر دلا َو :َلاَق .ٍنوُتْفَم َرْيَغ َكْيَلِإ ِبنِضْبقاَف ًةَنْتِف

امب ءاجِ يف ثيدحلا هنأ هاتأ يف نسحأ ةفص، الْمَسَاكِين، وَ إذا أَرَدْتَ بِعِبَادِكَ
دارملاو ،زوجي ىلاعت ِ هاللّ ىلع «ِةروُّصلا» قطا..يذمرتلا هجرخأ .] ماَيِن ُسا
يناتأ يبر انأو يف نسحأ ةروص.«وَلاَمْ ‘‘ ا ىلْع» ةكئملا نوبرقملا.و«تاربسلا» وَ نلا
يأ :# يبنلا ىلاً ادئاع نلمعلا نوكي وأ

تاهوركملا :خسنلا ضعب يفو .دربلا ةدش ىهو ،ةربس عمج :ةدحوملا ناكسإب .

8. (4668)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu gece Rabbimden bir (melek, elçi olarak) geldi. -Bir rivayette ise şöyle demiştir: "Rabbim bana en güzel bir surette geldi"- ve: "Ey Muhammed!" dedi.

"Buyur Rabbim, emrindeyim!" dedim.

"Mele-i A'la(da bulunanların) nelerde yarıştıklarını biliyor musun?" dedi. "Hayır!" dedim. Bunun üzerine elini omuzlarımın arasına koydu. Hatta onun serinliğini göğüslerimde hissettim. Derken semavat ve arzda olanları öğrendim. Sonra: "Ey Muhammed! Mele-i A'la (efradı) nelerde yarışır biliyor musun?" dedi.

"Evet! Dereceler(i artıran ameller)de, keffaretlerde. [Keffaretler ise] 381 yaya olarak cemaatlere gitmek, şiddetli soğuklarda abdesti tam almak, namazdan sonra namaz beklemektedir. Kim bunlara devam ederse hayır üzere yaşar, hayır üzere ölür, günah mevzûunda da annesinden doğduğu gündeki gibi olur" dedim. Sonra tekrar: Ey Muhammed!" dedi.

"Buyurun emrinizdeyim!" dedim.

"Namaz kıldığın vakit, dedi, şunu oku: "Allahım, senden hayırları yapmamı, kötü şeyleri de terketmemi ve fakirleri sevmemi talep ediyorum! Kullarına bir fitne arzu edersen, beni fitneye düşmeden, yanına al!" (Gece bana gelen elçi -veya Rabbim- son olarak) dedi ki: "Dereceler ise, selamı yaymak, yemek yedirmek, insanlar uyurken gece namaz kılmaktır!" [Tirmizî, Tefsir, Sad, (3231, 3232).]382

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, çok çarpıcı bir üslubla birkısım amellerin ne derece ehemmiyetli olduklarını, feyiz ve bereketçe ne kadar faziletli olduklarını ifade buyurmaktadır: **1)** Aleyhissalatu vesselam, rüyasında Rab Teala'yı en güzel bir surette görmüş, beyan edeceği hakikatı ondan taallüm buyurmuştur .

2) Mele-i A'la, yüce cemaat demektir. Cenab-ı Hakk'a yakınlığı olan büyük meleklerin teşkil ettiği cemaattir. Hadis, işte bu yüce cemaate mensup olanların bazı ameller hususunda aralarında yarış yaptıklarını bildirmektir. Ehemmiyetini anlamakta eksik kaldığımız birkısım amellerde bu büyük meleklerin yarışması mesele üzerinde mukni bir kanaat verir.

Yarışmanın mahiyeti nedir? Bu hususta alimler birkaç ihtimal üzerinde durmuştur. * Bu amelleri tesbit edip, semaya getirmede tebâdür, yani önce ve çabuk davranma gayreti olabilir. * Bu, amellerin fazilet ve şereflerini sayıp dökme gayreti olabilir.

* Bu amellere insanların gıbtasını tahrik ederek, onları bu amelleri iktisaba ve onlar sebebiyle -şehvet yönünden farklı olmalarına rağmen- faziletçe meleklere galebe çalmaya teşvik gayreti de olabilir. 3) Meleklerin bu husustaki davranışı muhaseme olarak ifade edilmiştir. Zira, hadis sualcevap zımnında varid olmuştur. Bu ise, muhaseme ve münazaraya benzer. Biz bunu yarışma kelimesiyle Türkçeye aktardık. 4) Kıymeti belirtilmek istenen amellere gelince, bunlar iki kısımda sunulmuştur: 1) Dereceleri artıranlar; 2) Kefaretler.

Dereceleri artıranlar meyanında şunlar var:

* Selamın yaygınlaştırılması.

* Yemek yedirilmesi.

* Herkes uyurken geceleyin namaz kılmak.

Kefaretler, yani günahları örtenler:

* Yaya olarak cemaate katılmak.

* Soğuk günlerde bile abdesti tam almak.

* Namazdan sonra namaz beklemek (ve namazı ilk vaktinde kılmak). Bu hususlara riayeti esas alan bir hayat tarzı, İslam'ın istediği tarzdır. Bunu yapan, annesinden doğduğu gündeki gibi hiçbir lekesi olmadan Allah'a kavuşacaktır.

2- Hadiste, Allah'ın en güzel şekilde görülmesi gibi kelami münakaşalara giren unsurlar var. Ancak, ulemâ, bunun bir rüya olduğuna dikkat çekerek, tevil yapmaya bile gerek görmemiştir. Mesela Aliyyu'l-Karî: "Bu, rüyada olduğuna göre, yadırganacak bir husus olmamalıdır. Çünkü, kişi rüyasında olmayacak şeyler görür;

şekilsiz şeyi şekilli görebilir, şekilliyi de şekilsiz görebilir" der.

وأدَامَ الصِيَامَ، وَصَلَّى بِاللِيْلِ وَالنَاسُ نِيَامٌ .] أخرجه الترمذي .

9. (4669)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette bir takım odalar vardır. Dışları içlerinden, içleri de dışlarından görülür." Bunu işiten bir bedevi ayağa kalkıp: "Bu odalar kim(ler)e ait ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sözü güzel yapan, yemek yediren, oruca devam eden, gece herkes uyurken namaz kılan kimse(lere) ait!" buyurdu." [Tirmizî, Birr 53, (1985).][383]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadiste temas edilen bazı faziletli amellere bir yenisini ilave ederek ona dikkat çekip, teşvikte bulunmaktadır: "Tatlı söz sahibi olmak." Alimler bunu insanlara karşı iyi olmak, onlarla malâyânî konuşmamak, kırıcı olmamak, kaba, yakışıksız, edebe sığmayan sözlerden kaçınmak olarak anlarlar. Ayet-i kerimede "Rahman'ın has kuları... kendilerine cahiller hitap edince "selametle!" deyip geçerler, (onlara bulaşıp kalmazlar)" buyrulmuştur. Böylece, yeryüzünde tevazu ile yürüyen Rahman'ın has kulu olur ve birkaç ayet ilerde vaadedilen mükafaata ererler: "İşte onlar sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek köşkleriyle mükâfatlandırılırlar..." (Furkan 63-75).

Böylece hadis, bir bakıma kaydedilen ayeti tefsir etmiş olmaktadır. Zira, ayette Rahman'ın has kulları diye tercüme ettiğimiz ibadu'r-Rahman'ın bir kısım amelleri sayıldıktan sonra gurfe vâdedilmektedir. Böylece ayette vâdedilen gurfenin, hadiste tavsifi yapılan gurfeler şeklinde, yani dışından içini, içinden de dışını gösterir mahiyette olduğu söylenebilir.

2- Yemek yediren tabiriyle, öncelikle bakımıyla mükellef olduğu iyali, diğer yakınları, fakirler, yolcular, misafirler vs. yani Allah'ın rızasını düşünerek yapılan meşru yedirmeler anlaşılacaktır. **3-** Oruca devam eden tabiriyle farz dışında oruç tutan anlaşılmıştır. Arası kesilmeden tutulacak nafile oruçlar buraya girer. Bunun kesin bir miktarını söylemek uygun olmaz. Resûlullah'ın sünnetine bakmak gerekir. Aleyhissalâtu vesselâm savm-ı Davud dediği bir gün yiyip bir gün tutmayı en güzel oruç tarzı olarak beyan eder. Ancak kendisinin hep bu tarz oruç tuttuğu rivayet edilmemiştir. Bazı hadislerde pazartesi, perşembe olmak üzere haftada iki gün oruç tavsiye eder. Bazı hadislerde ayda üç gün tavsiye edilir. Rivayetlerdeki bu farklılığa binaen "Ayda en az üç gün oruç tutan bu hadisin hükmüne girer" diyen alim olmuştur. Ayette gurfe, sabredene vâdedildiği için, hadisteki oruca devam eden tabiriyle irtibatlı görülmüş ve sabırdan maksadın sarih olarak oruca devam olduğu belirtilmiştir.

Hadiste temas edilen gece namazının ehemmiyetine mükerrer yerlerde temas ettik (3003-3015. hadisler ve bilhassa 3015 numaralı hadisten sonraki müstakil açıklama görülmelidir: 9. cilt, 318-325. sayfalar).[384]

هَعَم اَنأ َو ،بب ِيدْبَع ُهِنَظ َدْنِع اَنأ : لَج َو زَع ُ هاللّ ُلوُقَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444ـ ًارْبِش يلا َب َرَتْقا ِنإف .
ُهْنِم ٍرْيَخ ٍ‘َم يف ُهُت ْرَكَذ ٍ“َم يف ى ٍّن َرَكَذ ْنإو ،ِيسْفَن يف ُهُت ْرَكَذ ِهِسْفَن يف
ِين َرَكَذ اَذإف .ِين َرُكْذَي َني ِح

ناخيشلا هجرخأ .[ًةَل َو ْرَه ُهُتْيَتأ ًايْشَم ِينَاَتأ ْنإو ،ًاعاَب ُهْنِم ُتْب َرَتْقا ًاعارِذ .
هيلا َب َرَتْقا ِنإ َو ًاعارِذ ِهْيَلإ ُتْب َرَتْقِا

10. (4670)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri diyor ki: "Ben, kulumun hakkımdaki zannı gibiyim. O, beni andıkça ben onunla beraberim. O, beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. O, beni bir cemaat içinde anarsa, ben de onu daha hayırlı bir cemaat içinde anarım. O, şayet bana bir karış yaklaşacak olursa, ben ona bir zira yaklaşırım. Eğer o, bana bir zira yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim. Kim bana şirk koşmaksızın bir arz dolusu günahla gelse, ben de onu bir o kadar mağfiretle karşılarım." [Buharî,[385] Tevhid 15; 35; Müslim, Zikr 2, (26 75), Tevbe 1, (2675).]

AÇIKLAMA:

1- Hadise göre, Allah, kulun Allah hakkındaki zannına göredir. Yani Allah, kul ne şekilde tasavvurda bulunursa onu yapabilecek güçtedir. İbnu Hacer, bu ifadede kulu, Allah hakkında hüsn-ü zanda yani ümid içinde olmaya teşvik bulur. Kişi Allah'ın kendisini cezalandıracağını düşününceye kadar, affedeceğini düşünmesi daha muvafıktır. Bir başka ifade ile dinimizde Allah'a karşı takip edilecek edebte beyne'rreca ve'lhavf (ümid ve korku ortasında olmak) Allah'ın af, mağfiret ve rahmetinden ümid ettiğimiz kadar da celalinden, gadabından, azabından korkmak gerekmektedir. Allah telakkimizde mühim bir esastır ve bu

---

[383] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/260.

muvazeneyi iki taraftan birinin lehine bozmak caiz değildir.

İşte sadedinde olduğumuz hadis, muvazeneyi ümid lehine bozmaya teşvik etmektedir. Çünkü Allah'ın, hakkındaki zannımıza göre bize davranması esas olunca, her insan iyi zanda bulunmayı tercih eder, buna meyyaldir.

Nevevî, İslam ulemasının şu görüşte olduğunu kaydeder: "Allah hakkında hüsn-ü zannın manası O'nun kendisine merhamet ve afla muamele edeceğine inanmasıdır." Kişi sıhatli halde korku ve ümid içindedir. Her iki duygu eşittir. Bazısı: "Korku galiptir" demiştir. Ancak ölüm emareleri yaklaştıkça ümid galip olur veya sırf ümid hakim olur. Zira korkudan maksad measiden, çirkinliklerden sakınmak; taat ve hayırlı amelleri çok yapmada hırstır. Yaşlılık halinde bunların veya çoğunluğunun yapılması zorlaşır. Bu sebeple artık hüsn-ü zannda bulunmak müstehab olur. Yeter ki bu, Allah'a karşı iftikarı tazammun etsin, kişiyi O'ndan istemeye sevketsin." Esasen Müslim'in bir rivayetinde "Sizden kimse Allah hakkında hüsn-ü zannda bulunmadan ölmeyecektir" buyrulmuştur. Bu hadis ölüme yakın Allah'ın rahmetinden ümidin galebe çalacağını ifade eder. Bu hususu, yine Müslim'de kaydedilen bir diğer hadis dahi teyit etmektedir: "Her kul ne üzerine ölürse o şey üzerine diriltilir." Öyleyse yaşlılıkta ümidin galebe çalması, Allah hakkında hüsn-ü zann, Rabb-ı Rahim'in rahmetine itimad İslamî edebe aykırı olmamakta, bilakis müstehab olan edebi teşkil etmektedir. **2-** Bazı alimler, sadedinde olduğumuz hadiste geçen zan kelimesinin "bilmek" manasına geldiğini söylemişlerdir. Bu durumda mana: "Kişi Allah'ı nasıl bilirse, Allah kendisine öyle muamele eder" olur. Kurtubî, hadisle ilgili bir başka yorum kaydeder: "Bazıları "Kulumun hakkımdaki zannı"ndan muradın, "Dua sırasında duaya icabet edileceği zannı, tevbe sırasında tevbenin kabul edileceği zannı, istiğfar sırasında mağfiret zannı, şartlarına uygun yapılan ibadet sırasında mükafaat verileceği zannı" olduğunu söylemiştir. Böyle düşünenlere göre Cenab-ı Hak sadıku'lva'd'dır. Yani o vaadinde sadıktır, doğrudur. Madem ki Resulü bu vaadi haber vermiştir, bizim buna inanmamız, hüsn-ü zannı esas almamız gerekir. Nitekimbir başka hadiste "Size icabet edileceğine inanarak Allah'a duada bulunun" buyurur. Kurtubî devamla der ki: "Bu sebeple, kişiye kendisine terettüp eden vacipleri, Allah'ın onları kabul edeceği ve kendisini mağfiret buyuracağı hususunda muknî olarak yapmaya gayret etmesi gerekir. Çünkü Allah böyle vaadetmiştir. O vaadinden dönmez. Eğer kişi, yaptığını Allah'ın kabul etmeyeceğine, bunun kendisine fayda getirmeyeceğine inanırsa bu, Allah'ın rahmetinden yeis yani ümidi kesmek olur. Bu ise, büyük günahlardan biridir. Kim de böyle düşünerek ölürse kendisine, düşündüğü şekilde muamele edilir. Nitekim mezkur hadisin bazı tariklerinde "durum budur, artık kulum, hakkımda nasıl isterse öyle zannda bulunsun" demiştir."

Buna rağmen alimlerimiz mağfiret zannında ısrarın, halis cehalet ve aldanma olduğunu, böyle bir durumun kişiyi Mürcie mezhebine götüreceğini belirtirler.

3- Hadiste geçen "Kişi beni zikredince ben onunla beraberim" ibaresindeki beraberlik, zatî beraberlik değil, ilmî beraberliktir. Yani Cenab-ı Hakk: "İlmimle beni zikredenin yanındayım, beni zikrettiğini bilirim" demiş olmaktadır; şu ayette geçtiği üzere "Allah: "Korkmayın" buyurdu. Şüphesi Ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm" (Ta-Ha 46). Bu beraberlik şu ayette ifade edilen beraberlikten daha hususidir. "Üç kişi arasında gizli bir konuşma geçmez ki dördüncüsü Allah olmasın. Beş kişi olmaz ki, altıncısı Allah olmasın. Bundan az da olsalar, çok da olsalar farketmez; nerede olurlarsa olsunlar Allah onlarla beraberdir" (Mücadele 7).[386]

4-Zikrin çeşitleri: Bu hadisi açıklama sadedinde alimler, dört çeşit zikirden bahsederler: * Lisanla olan zikr.

* Kalple olan zikr.

* Hem lisan ve hem de kalple olan zikr.

* Emre uymak, nehiyden kaçınmakla olan zikr.

5- Hadiste, kulun "Allah'ı içinde zikretmesi", gizlice O'nu tenzih ve takdis etmesidir. Allah'ın kulu zikretmesi de sevap ve rahmetle gizlice anmasıdır. [387]

6-Melek mi Üstün, İnsan mı?

Hadiste geçen "Kulum beni bir cemaat içerisinde anarsa, ben de onu ondan daha hayırlı bir cemaat içerisinde anarım" ibaresini bazı alimler meleklerin insanlardan efdal oldukları hususunda nass kabul etmişlerdir. İbnu Battal: "Bu cumhurun görüşü" der. Ancak ehl-i sünetin cumhuru, insanlardan salih olanların diğer cinslerin hepsinden efdal olduğuna hükmetmiştir.

* Meleklerin mutlak üstünlüğünü iddia edenler, felsefeciler olmuş, bunları Mutezile takip etmiş, mutasavvıflardan bazı kimseler de bu görüşü benimsemiştir. Keza az sayıda Zahiri de aynı iddiaya düşmüştür. * Bazıları da her ikisinin ayrı ayrı faziletlere sahip olduğunu söylemiştir. Bunlar şöyle derler: "Meleğin hakikatı insanın

hakikatından üstündür. Çünkü o, nûrânidir, hayırlıdır, latifdir; ayrıca geniş bir ilme, büyük bir kudrete ve saf bir cevhere sahiptir. Ancak bu durum melek sınıfına giren her bir ferdin, insan sınıfına giren her bir ferde üstün olmasını gerektirmez. Çünkü insanların bazı fertlerinde melekteki vasıflar fazlasıyla bulunabilir, bu caizdir."

* Bazı alimler aradaki ihtilafı, salih insanlarla melekler arasında sınırlar. Bir kısmı bunu peygamberlerle sınırlar. * Bazı alimler de, meleklerin peygamberler dışındaki insanlardan üstün olduğunu ileri sürmüştür. * Bazıları da meleklerin Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) hariç, bütün peygamberlerden de üstün olduğunu iddia etmiştir.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın melekten üstün olduğunu söyleyenlerin bir delili, Allah'ın meleklere emredip, Hz. Adem aleyhisselam'a secde ettirmesidir. Bu secde Adem'i büyükleme gayesine matuftur. Bu sebeple İblis, bunu kibrine yediremeyip Kur'an'da muhtelif ayetlerde geçtiği üzere bahaneler ileri sürüp secde etmemiştir.

* Ayette Cenab-ı Hakk Adem için "ellerimle yarattığım" (Sad 75) tabirini kullanır. * Bir başka Kur'anî delil "Allah Adem'i, Nuh'u, Âl-i İbrahim ve Âl-i İmran'ı alemler üzerine seçip çıkardı" (Âl-i İmran 33) ayetidir.

* Keza bir diğer delil şu ayettir: "Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini kendi tarafından bir lütuf olarak sizin hizmetinize verdi..." (Casiye 13). "Ayette geçen "hepsi" içerisine melekler de girer. Kendisine teshir edilen, kendisi teshir edilenden efdaldir" denmiştir.

* Ayrıca: "Melaikenin taati yaratılışı gereğidir. Beşerin taati ise nefis mücadelesiyledir. Çünkü insan tabiatına şehvet, hırs, heva, gadab gibi duygular konmuştur. Bu duygularla birlikte ibadet meşakkatlidir." * Ayrıca meleklerin taati kendilerine Allah'tan gelen emir iledir. Beşerin taati ise, bazısı nassla, bazısı içtihatla bazısı istinbatladır ve meşakkatlidir.

* Melekler, şeytanların vesveselerinden, atacakları şüphelerden ve saptırmalardan selamette oldukları halde, bunlar insanlar hakkında caizdir. Melekler melekûtî hakikatları görebilirler. İnsanlar ise bunları göremez. Allah'ın bildirmesiyle bilgi sahibi olabilir.

Bu meselede değişik görüşler arasında delillerle yapılan münakaşa uzundur. Bahsi burada keserek, hadiste geçen diğer bir meseleye temas edeceğiz .

7- Kulun Allah'a, Allah'ın da kula yaklaşması, bu yaklaşmayı "yürüyerek" veya "koşarak" yapma meselesi: İbnu Battal der ki: "Bunlardan her biri hakikate de mecaza da hamledilebilir; ikisi de muhtemeldir. Hakikata hamli, mesafe katetmeyi ve cisimlerin birbirine yaklaşmasını gerektirir. Ancak bu, Allah Teala hakkında muhaldir. Arap dilinde meşhur olduğu üzere, bir sözün hakikate hamlinin muhaliyeti ortaya çıkınca mecaz olması kesinlik kazanır. Öyleyse kulun Allah'a karışla, zira ile yaklaşma sıfatının ve Allah'a gelmesinin, yürümesinin manası, O'na yaptığı itaatiyle, farz ve nafilelerden eda ettikleriyle elde ettiği (manevi) yakınlıktır. Allah'ın kuluna yaklaşması, ona gelmesi, yürümesi de kulun taatine sevap vermesi, rahmetiyle yakınlaşmasıdır. Böylece Cenab-ı Hakk'ın "Ona koşarak gelirim" demesinin manası: "Ona sevabım süratle gelir" demektir." Taberi'den nakledildiğine göre, "az bir ibadet "karış"la temsil edilirken, Cenab-ı Hakk'ın sevab ve ikramında bolluk "zira" ile temsil edilmişir. Bu hal, Cenab-ı Hakk'ın, ibadete tevessül eden kuluna olan sevap ve ikramının bolluğuna bir delil kılınmıştır."

Râgıb'ın açıklaması biraz daha farklı: "Kulun Allah'a yakınlığı, sadece Allah'ı tavsifte kullanılması caiz olan birkısım sıfatları -Allah'ı tavsif ölçüsünde olmasa da- kullara da tahsis etmektir; hikmet, ilm, hilm, rahmet vs. gibi sıfatlar bu gruba girer. Bunlar kulda, cehl, hafiflik, gadab vs. bir kısım manevi pisliklerin izalesiyle beşeri takat ölçüsünde hasıl olur. Bu yakınlık bedenî değil, ruhanî bir yakınlıktır." 388

رسوُلُ اللّه ِ #: يقَوُلُ اللّه ُ عَز وَ جَل : مَنْ جَاءَ بِالحَسْنَةِ فَلَه ُ عَشْر ُ أمْثاَلِهاَ؛
بَ ًلاي ذِراعا ًتَقَرّ بْت ُـ6444 44 ـ وعن أبا ذرِ رَ ضِ يَ اللّ ه ُ عَنْه ُ ق ال: [قاَل َ
سَيِّئَةِ مثلِها ؛وَ أغْفِر ُ، وَ مَنْ تَقَر َّب يلا ًشِبْرا ًتقَرّب ت ُمِ نْه ُذِراعا ً، وَ مَنْ تَقَر
شَيْئا ً لَقيِتُه ُ بِمثِلها َ مغفِرَ ة ً]. أخرجه وَ أ زِيدُ ، وَ مَنْ جَاء َ بِالسِّ يِّئِةَ فجَزَ اءُ
مَنْ جاءَنِ ي َمشْيِ أتيَتُه ُهَرْ وَ ً لةَ، وَ مَنْ لقَيِنَي بِقُر َاب ِا ْ ر ض ِ خطَيِئَة ً َ ي ُشْرِ كُ ب ِ
مِنْه ُباعا ً، وَ

. ملسم.«قُرُاب ُا ْر ضِ» ما يقارب م‘اه

11. (4671)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri demiştir ki: "Kim bir hayır işlerse ona sevabının on katı verilir veya arttırırım da. Kim bir günah işlerse bunun cezası, misli kadardır, veya affederim. Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zira yaklaşırım. Kim bana bir zira yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim. Kim bana hiçbir şeyi şirk koşmaksızın arz dolusu hata ile kavuşursa ben de onu bir o kadar mağfiretle karşılarım." [Müslim, Zikr 22, (2687).] [389]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Cenab-ı Hakk'a izafe edilen cümlelerden bazıları Kur'an-ı Kerim'de mevcuttur. En'am suresinde 160. ayet şöyledir. (Mealen): "Kim bir hayır işlerse ona sevabının on katı verilir, kim de bir günah işlerse onun cezası da mislidir."

2- [390] Gerekli diğer açıklamalar önceki hadiste geçti.

نا َزيِمْلا ُ“ ْمَت ِ هللُّدْمَحْلا َو ،نامي“ا ُرْطَش ءوُض ُوْلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ □
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىرعْش‘ا ِكِلام ىبأ نعو ـ44 □6444ـ ْوأ َكَل ة جُح ُنآرُقْلا
َو ، ءاَي ِض ُرْب صلا َو ، ناَه ْرُب ُةَقَد صلاو ، روُن ُة ّ صلاو ،ِض ْر‘ا َو ِءاَم سلا
َنْيَب اَم ِن‘مَت ِ هللّ ُدْمَحْلا َو ِ هاللّ َناَحْبُس َو

لُك ، َكْيَلَع□□

اهكلهم يأ «اهقبوم».ىئاسنلاو يذمرتلاو ملسم هجرخأ .]اَهُقِبوُم ْوأ اَهُقِتْعُمَف .
ُهَسْفَن عَيابَف ،وُدْغَي ِسا نلا

12. (4672)- Ebu Malik el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Abdest imanın yarısıdır. Elhamdülillah mizanı doldurur; sübhanallah velhamdülillah arz ve sema arasını doldurur; namaz nurdur; sadaka bürhandır; sabır ziyadır; Kur'an ise lehine veya aleyhine bir hüccettir. Herkes sabahleyin kalkar, nefsini satar; kimisi kurtarır kimisi de helak eder." [Müslim, Taharet 1, (223); Tirmizî, Da'avat 91, (3512); Nesaî, Zekat 1, (5, 5-6).][391]

AÇIKLAMA:

1- Abdestin imanın yarısı olması ile ilgili olarak Nevevî ulemanın muhtelif yorumlarını kaydeder: * Temizliğin sevabı katlanarak imanın sevabının yarısına ulaşır. * İman, önceki günahları sildiği gibi, abdest de önceki günahları siler, ancak abdestin sahih olması imanın varlığına bağlı. Bu sebeple onun, imana bağlı olma durumu "onu imanın yarısı" şeklinde değerlendirmeyi gerekli kılmıştır.

* Burada "iman" kelimesi ile namaz kastedilmiştir.Nitekim "Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir" (Bakara 143) ayetinde de iman kelimesiyle namaz kastedilmiştir. Malum olduğu üzere namazın

sıhhati için taharet şarttır. Bu sebeple taharet namazın yarısı durumunda olmuştur. Burada yarı olmak, hakiki bir yarım olmayı gerektirmez."

Nevevî, bu sonuncuyu en doğru tevil olarak yorumlar ve der ki: "Şu mana da muhtemeldir.: "İman kalple tasdik, zahirle inkıyaddır. Bu ikisi ise imanın iki yarısını teşkil ederler. Temizlik, namazı tazammun ettiği için o da zahiri azanın inkıyadı demektir."

2- Elhamdülillah mizanı doldurur demenin manası, bunu söylemedeki sevabın büyüklüğüdür. Yani onun sevabı mizanı dolduracaktır. Kur'an ve sünnette pek çok nass, amellerin tartılacağından; bazılarının ağır, bazılarının hafif geleceğinden bahseder. Şu halde elhamdülillah diyerek yapılan zikir ağır gelecek amellerdendir. **3-** Sübhanallah ile elhamdülillah'ın yergök arasını doldurması, elhamdülillahla ilgili olarak söylediğimiz manadadır. Bunlarla zikir fevkalade kıymetli amellerden olmaktadır. Esasen sübhanallah kelimesi Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih, hamd de mazhar olduğumuz nimetlerin Allah'tan geldiğinin itiraf ve ifadesidir. Ubudiyetin özü de bunlara dayanır. Namazın her tarafında bu kelimeler sıkça tekrarlanır. Sonda da bunlar otuz üçer kere tekrarlanır. Elbette bu kelimelerin sevabı, ifade ettikleri mana gereğince fazladır. Bunlarla Allah'ın sıkça, çokça zikri, kişiyi her çeşit şirkten uzaklaştırır, gerçek tevhide ve ihlasla muvaffak eder. Sadedinde olduğumuz hadiste bu iki kelimeyi tamamlayan tekbir medar-ı bahs edilmemiş ise de hadisin Tirmizî'de gelen bir başka veçhinde ona da yer verilmiştir: "Tesbih mizanın yarısıdır; elhamdülillah mizanı doldurur; tekbir ise gökle yer arasını doldurur; oruç sabrın yarısıdır; temizlik imanın yarısıdır."

4- Namazın nur olmasından murad, insanın nurla yolunu aydınlatıp tehlikelerden kurtulduğu gibi, namaz da insanı, Kur'an'ın müjdesiyle, kötülüklerden koruduğuna göre, insan hayatında nurun fonksiyonunu icra etmiş olmaktadır.

* Bazı alimler: "Namaz kıyamet günü bir nur olacak" demiştir. * Bazıları: "Namaz marifet nurlarını parlatır kalbe inşirah verir, hakikatların kalple inkişafını ve idrakini sağlar, kulun zahiriyle de batınıyla da Allah'a yönelmesine zemin hazırlar" demiştir. * Bazıları: "Namaz kılanın yüzünde dünyada da ahirette de bir nur vardır, hadis bunu beyan ediyor" demiştir. Nitekim bir başka hadiste Resûlullah mü'minlerin kıyamet günü namaz sebebiyle alınlarındaki abdestleri sebebiyle de abdest uzuvlarındaki bir nurla haşrolunup, diğer ümmetler arasında bu nurla temayüz edeceklerini haber vermiştir.

5- Sadakanın bürhan olması, "Kıyamet gününde kişiye malını nereye harcadığı sorulunca, sadakayı delil gösterip, Allah rızası için harcadığını ispatlayabilecektir" manasında açıklanmıştır. Bazı alimler de: "Sadaka vermek, verenin imanına hüccettir. Çünkü kafir ve münafık zekata inanmadığı için sadaka ve zekat vermez. İnsanî duygularla verse bile Allah onu kabul etmeyecektir. Sadakanın makbuliyeti Allah rızası için verilmiş olmasına bağlıdır. Bu düşünce ile verilen sadaka onun imanına delil olacaktır" demişlerdir. **6-** Sabır ziyadır: Şer'an makbul olan sabrı alimler, -hadislerden hareketle- üçe ayırırlar: * Allah'a taatte sabırdır: Ömür boyu taatte hiç fütur göstermeden, usanmadan, emredilenleri yapmak. * Masiyete karşı sabırdır: Bu, Allah'ın yasakladığı şeyleri işlememekte sabretmek, direnmektir.

* Musibetlere sabırdır: "Bize düşen, aklın gösterdiği tedbirleri aldıktan sonra sabretmek, başımıza gelen musibetleri kaderden bilmek, insanları acındırmak gibi bir düşünceyle bağırıp çağırmamak, şikayet etmemek. İlla da şikayet edeceksek nefsimizi Allah'a şikayet etmek, halimizi Allah'a açmak, O'na arzetmektir. Mü'minin en bariz vasıflarından biri sabırlı ve mütevekkil olmasıdır. Bazı alimler sabrı "Kur'an ve sünnet üzerine sebat etmektir" diye açıklamıştır.

Mü'min meşru hudutlar içerisinde sabır gösterdiği takdirde, doğru olana, isabetli olana yol bulacaktır. Hadiste, namaz için nur denirken, sabır için ziya denmesi, alimlerin bu hususta im'an-ı nazar etmesine vesile olmuştur. Pratik kullanışta nur ve ziya aynı manayı ifade ederler. Ancak ayette geçen "Biz güneşi ziya, ayı da nur kıldık" ifadesini esas alarak, ziyayı kaynaktan çıkan birinci ışık, nuru da birinci ışığın yanmasıyla hasıl olan ikinci ışık olarak değerlendirmişlerdir. "Her nur ziyadır, ama her ziya, nur değildir" derler. "Öyleyse ziya ehastır. Bu sebeple sabır, ehas olan ziya ile tavsif edilmiştir. Sabır, nefsi taat ve meşakkatlere hapsetmek olunca, sabır, namazdan önce gelir. Öyleyse sabrın ehas olan ziya ile tavsifi ve bunun neticesi olan namazın nur ile tavsifi uygundur" denmiştir.

7- Kur'an'ın lehte veya aleyhte hüccet olması açık bir husustur. Okuyup gereğiyle amel edene Kur'an lehte hüccettir, onu okumayıp mucibiyle amel etmeyen onu mehcur bırakan Hz. Peygamber de şikayet edecektir. (Furkan 30). Şu halde amellerin mizanı sırasında, aykırı amelde bulunanların değerlendirilmesinde Kur'an aleyhte bir hüccet olacaktır.

8- Kişinin sabaha erip nefsini satması şöyle açıklanmıştır: "Herkes kendi kendine birşeyler yapar. Kimisi nefsini Allah'a satar, yani onu ibadete harcar ve mukabilinde ateşten kurtarır. Kimisi de şeytana ve hevaya ve onlara uymaya satar ve helak eder.

Şu halde günlük hayatı yaşayıp da nefsini bu iki yoldan birine satmayan yoktur: Eğer Allah'a satılmamış, hayırla geçirilmemişse şeytan ve heva yolunda bad-ı heva harcanmış demektir. Hayatın Allah'a satılması, şuurlu taatte, hayırda geçirilmesi demektir. Bu şuuru kaybeder, otomat veya insiyaki bir tarzda cereyana bırakırsak şeytan yoluna gitme tehlikesi büyük ihtimaldir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu tehlikeye dikkat çekmektedir. Şuurla şeytan yolunu tercih edenler hakkında bir şey söylemeye zaten gerek yok." 392

ي ِض َر ِرْكَب وُبأ َلاَق ؟اًمِئاَص ْمُكْنِم َم ْوَيْلا َحَبْصأ ْنَم :اًم ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر□ َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444ـ ْنَمف :َلاَق اَنأ :ِرْكَب وُبأ َلاَق ؟اًنيِكْسِم َم ْوَيْلا ُمُكْنِم َمَعْطأ ْنَمف :َلاَق اَنأ :ِرْكَب وُبأ َلاَق ؟ًة َزاَنَج َم ْوَيْلا ُمُكْنِم َعِبَت ْنَمف :َلاَق .اَنأ :هْنَع ُ هاللّ

ملسم هجرخأ .[َة نَجْلا َلَخَد إ ِلُج َر يف َنْعَمَتْجا اَم # َلاَق اَنأ :ِرْكَب وُبأ َلاَق . اًضي ِرَم َم ْوَيْلا ُمُكْنِم َداَع؟

13. (4673)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün: "Bugün sizden kim oruçlu olarak sabahladı?" diye sordular. Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Ben!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bugün kim bir cenazeye katıldı?" dedi. Yine Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Ben!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: “Bugün kim bir fakire yedirdi?” dedi. Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh: “Ben!” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bugün kim bir hastayı ziyaret etti?" dedi. Bu sefer de Hz. Ebu Bekir: "Ben!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunlar bir kimsede biraraya geldi mi, o kimse mutlaka cennete girer!" buyurdu." [Müslim, Zekat 87, (1028).] 393

AÇIKLAMA:

Bu hadisten hareketle, bazı alimlerin dikkat çektiği bir husus, kişinin "ben" demesinin bir mahzur teşkîl etmeyeceğidir. Çünkü "Ben demek İblis'e mahsus bir haldir, bu onun lanetlenmesine vesile olmuştur" mütâlaasını ileri süren bir kısım alimlere karşı, bu hadis başta olmak üzere Kur'ân ve hadisten gösterilen delillerle ben demenin mekruh olmadığı belirtilmiş, İblis'in lanetlenmesi de ben demesinden dolayı olmayıp, Allah'ın emrine isyan ederek "Ben Âdem'den daha hayırlıyım!" demesinden ileri geldiği söylenmiştir.394

نُومُوصَي َو يِهلَصُن اَمَك َنوُّلَصُي ،ِروُج'ِاب ِروُثُّدلا ُلْهأ َبَهذ ِ هاللّ َلوُس َر اَي□
ُولاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهرذ ىبأ نعو ـ46 □6446ـ ٍة َريِبْكَت ِهلُك َو:
ًةَقَدَص ٍةَحيِبْسَت ِهلُكِب نإ ،ِهِب َنوُق َدَصَتَت اَم ْمُكَل ُ هاللّ َلَعَج ْدَق َسْيَل َوأ :
َلاَق . ْمِهِلا َوْمأ ِلْضَفِب َنوُق َدَصَتي َو ،ُموُصَن اَمَك

اَي :اوُلاَق . ةَقَدَص ْمُكِدَحأ ِعْضُب يف َو ، ةَقَدَص ِرَكْنُم ْنع ٌيْهَن َو ، ةَقَدَص ِفو
ُرْعَمْلاِب رْمأ َو ،ًةَقَدَص ٍةَليِلْهَت ِهلُك َو ،ٍةَديِمْحَت ِهلُك َو ،ًةَقَدَص َكِلذَك : َلاَق .
ْمَعَن :اوُلاَق ؟ ر ْزِو ِهْيَلَع َناَكأ ٍما َرَح يف اَهَعَض َو ْوَل ْمُتْيأ َرأ : َلاَق ؟ رْجأ اَهِيف
ُهَل ُنوُكَي َو ُهَت َوْهَش اَنُدَحأ يِتأَيأ ، هاللّ َلوُس َر

ملسم هجرخأ .[رْجأ ُهَل َناَك ِل َّحْلا يف اَهَعَض ٌَو اَذإ .

392 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/267-270.

14. (4674)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Ashabtan bazıları): "Ey Allah'ın Resûlü! Zenginler ücretleriyle gittiler. Onlar da bizim gibi namaz kıldılar, bizim gibi oruç tuttular, mallarının artanından da sadaka verdiler!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah size de tasadduk edeceğiniz şeyler verdi: Her bir tesbih sadakadır, her bir tekbir sadakadır, her bir tahmîd sadakadır, her bir tehlil sadakadır, emr-i bi'lma'ruf sadakadır, nehy-i ani'lmünker sadakadır, herbirinizin (hanımıyla) ciması sadakadır!" buyurdu. Derken cemaatten: "Ey Allah'ın Resûlü! Yani birimizin şehvetine mübaşeret etmesine ücret mi var?" diye soranlar oldu. Aleyhissalâtu vesselâm: "İhtiyacını haramla görmüş olsaydı bundan ona bir vebal var mıydı, yok muydu ne dersiniz?" diye sual ettiler. "Evet vardı!" demeleri üzerine: "Öyleyse, ihtiyacını helal yolla gördü mü bunda onun için ücret vardır!" buyurdular." [Müslim, Zekât 53, (1006).] 395

AÇIKLAMA:

1- Hadis, İslâm'ın bazı umumî prensiplerini müşahhas hale getirmektedir. Bunlardan biri mükellef kişinin her anından hesap prensibidir. Böyle olunca yaptığı fiiller de ya lehine ya aleyhinedir. Hanımıyla cinsî mübaşereti bile sadaka sayılıp, ücrete vesile olunca, geri kalan fiillerinin nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulacağı anlaşılır. İslâm'ın sorumluluk anlayışının şumûlünü, derinlik ve inceliğini kavramada bu hadis mühim bir değer taşır. **2-** İslâm'da sadaka anlayışı da burada vüs'at kazanmaktadır. Sevap getiren herbir amel sadaka mefhumuna girebilmektedir. Bu açıdan fakirliği sebebiyle maddi sadaka veremeyenler, zenginlerden daha fazla sadaka sevabı kazanabilecek durumdadırlar. Hele riya ile verme tehlikesi, minnet etme tehlikesi, ihlaslı verememe tehlikesi, ucba düşme tehlikesi gibi birkısım muhâtaraları beraberinde getiren maddî sadakaya nazaran tesbih, tahmid, emr-i bi'lmaruf, ihtiyaçlarını meşru yoldan, helal yoldan giderme gibi mecazî sadakalar çok daha selametli, garantili ve kıymetli bir sevap kaynağı olmalıdır. Kişi bu inançla, boş zamanlarını, an be-an, birkısım ezkarlarla kelime kelime zaman ipliğine ebedî nur pırlantaları olarak dizebilir. Müteakip hadis, sadaka mefhumunun hangi meselelere kadar uzandığını kavramada daha sarihtir ve bu hadisi tamamlar. 396

3- Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:

* Hanımla münasebet-i cinsiyeye varıncaya kadar, bütün mübah fiiller iyi bir niyetle ibadet olabilir. * Hadisten kıyasın cevazına delil çıkarılmıştır. Zira Resûlullah, Ashabtan haram cima ile helal cima arasında kıyas yapıp netice çıkarmalarını istemiştir ki, bu, kıyastan başka bir şey değildir. Ehl-i Sünnet ulemâsı bi'l-ittifak kıyası caiz görmüş, meşruluğuna hükmetmiştir. Zâhiriler buna muhalefet ederse de, itibar edilmemiştir. 397

كُداَش ْرإو ، ةَقَدَص ِرَكْنُمْلا ِنَع َكُيْهَنو ِفو ُرْعَمْلاِب َك ُرْمأ َو ، ةَقَدَص َكي ِخأ ِهْج□
َو يف َكُمُّسَب َت] :ةياور يف يذمرتللو ـ44 □6444□

قي ِر طلا ِن َع َمْظَعْلا َو َك ْو شلاو َرَجَحْلا َكُتَطاَمإ َو ، ةَقَدَص ِرَصَبْلا ِهيِد رلا□
ِلُج رلِل َك ُرَصَب َو ، ةَقَدَص َكَل ِل ٌ ضلا ِض ْرأ يف َلُج رلا

كِوْلَد ْنِم َكُغا َرْفإ َو ، ةَقَدَص□

ةَقَد ٌ َص َكي ِخأ ِوْلَد يف] .

15. (4675)- Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle buyurulmuştur: "Kardeşine karşı izhar edeceğin tebessümün bir sadakadır. Emr-i bi'lmâ'rûfun ve nehy-i ani'lmünkerin sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yolu gösterivermen sadakadır; gözü sakat kimse için görüvermen sadakadır; yoldan taş, diken, kemik (gibi şeyleri) kaldırıp atman sadakadır; kovandan kardeşinin kovasına su boşaltman sadakadır." [Tirmizî, Birr 36, (1957).]398

قْف ِر :َة نَجْلا ُهَلَخْدأ َو ُهَفَنَك ِهْيلَع ُ هاللّ َرَشَن ِهيف نُك ْنَم ُث ٌ َث :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ44 □6444ـ هيلإ يوأي يذلا

هامحو ُه ل ِظ :«ِنا َسْن“ا ُفَنَك» .يذمرتلا هجرخأ .[ِكوُلْمَمْلا ىلا ُناَسْح“ا َو ،ِنْيَدِلا
َوْلا ىلع ُةَقَف شلا َو ،ِفِيع ضلاِب

فئاخلا .

16. (4576)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç şey vardır, bunlar kimde bulunursa, Allah onun üzerine himayesini açar ve onu cennete koyar: "Zâyıflara rıfk, annebabaya şefkat, kölelere ihsan." [Tirmizî, Kıyâmet 49, (2496).] 399

هاللّ ِلِيبَس يف ُدِهاَجُمْلا : ُمُهن ْوَع ِ هاللّ ىلَع ٌّقَح ةَث ٌَ ث :#ِ هاللّ ُلوُس َر □□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِبأ نعو ـ44 □6444□

ىئاس نلاو يذمرتلا هجرخأ .[َفاَفَعْلا ُديري ِيذ لا ُحِكا نلا َو ،ءا َدَا ُدي ِرُي ِيذ لا .
ُبَتاَكُمْلا َو

395 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/271. 396 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/271. 397 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/272.

17. (4677)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kimse vardır ki, bunlara yardım Allah üzerine bir haktır: Allah yolunda cihad eden; borcunu ödemek isteyen mükâteb, iffetini korumak niyetiyle evlenen kimse." [Tirmizî, Fezâilu'l-Cihâd 20, (1655); Nesâî, Nikâh 5, (6, 61).] 400

ةَث ٌَ ثلا ا مأف :ُهاللّ ُمُهُضِغْبُي ةَث ٌَ ث َو ُ، هاللّ ُمُهُّب ِحُي ةَث ٌَ ث :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهرَذ ِبأ نعو ـ44 □6444ـ ُمَلْعَي ٌَ ًا هرِس
ُهاَطْعأف ْمِهِباَقْعأِب لُج َر َفهَلَخَتَف ،ُهوُعَنَمَف ْمُهَنْيَب َو ُهَنْيَب ٍةَبارَقِب ْمُهَلأْسَي
ْمَل َو ِ هللاِب ْمُهَلأَسَف ًام ْوَق َنَتأ لُج َرَف ْمُهُّب ِحُي َنِيذ لا

ُوْلَتَي َو ِنُق لَمَتَي لُج َر َماَقف .اوُلَزَنَف ِهِب ُلَدْعُي ا مِم ْمِهْيَلِإ َبَحأ ُم ْو نلا َناَك اَذإ
بهتَح ْمُهَتْلَيَل اوُرَاس م ْوَق َو ،ُهاَطْعأ ِيذ لا َو ُ هاللّ ِإ ِهت ِيِطْعَب

هاللّ ُمُهُضِغْبُي َنِيذ لا ُةَث ٌَ ثلا ا مأ َو ،ُهَل َحَتْفُي ْوأ َلَتْقُي بهتَح ِه ِرْدَص َلَب□ :
ْقأف اوُم َزَهْنَاف ُوُدَعْلا َيِقَلَف ٍة ي ِرَس يف َناَك لُج َر َو ،ِبتاَيآ

فَالشَّيْخُ الزَّانِ، وَالْفَقِيرُ الْمُخْتَالُ، وَالْغَنِيُّ الظَّلُومُ.] أخرجه الترمذي والنسائي.

18. (4678)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi vardır, Allah onları sever, üç kişi de vardır Allah onlara buğzeder. Allah'ın sevdiği üç kişiye gelince: "Bir adam bir cemaate gelir, onlardan Allah adına birşeyler ister, kendisiyle onlar arasında mevcut bir karâbet sebebiyle istemez. Onun başvurduğu kimseler, istediğini vermezler. İçlerinden biri cemaatin arkasına kayıp, isteyen kimseye gizlice ihsanda bulunur. (Öyle gizli verir ki) onun verdiğini sadece Allah'la ihsanda bulunduğu adam bilir.

(İkinci adam ise:) Bir cemaat yoldadır. Gece boyu da yürürler. Derken (yorulurlar ve) uyku herşeyden kıymetli bir hal alır. Konaklarlar, [başlarını koyup yatarlar.] Bir adam kalkıp bana karşı tevazu ve tazarruda bulunur, ayetlerimi okur.

(Üçüncü adama gelince:) Seriyyeye katılmıştır. Seriyye düşmanla karşılaşır, hezimete uğrarlar. Ancak o ilerler, öldürülünceye veya başarıncaya kadar savaşmaya devam eder.

Allah'ın buğzettiği üç kişiye gelince: Bunlar zâni ihtiyar, kibirli fakir, zâlim zengindir." [Tirmizî, Cennet 25, (2571); Nesâî, Zekât 75, (5, 84).] 401

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah, burada kulluk edebine yaraşan üç iyi vasıfla, kulluk edebine hiç yakışmayan üç kötü vasfı anlatmaktadır. İyi vasıflar: * Sadakayı Allah rızası için ve gizli vermek.

* Yolculukta bile olsa gece ibadeti yapmak.

* Düşman karşısında tek başına bile kalsa savaşmaya devam etmek. Bu tavrın bilhassa bozgun esnasında büyük ehemmiyeti olmalıdır,. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), gerek Uhud'da ve gerekse Huneyn' de bu çeşit davranışıyla, dağılan İslâm askerlerinin etrafında toplanmasını sağlamıştır. Böylece Uhud'da hem moral çöküntüsünü hem de daha kötü sonuçları önlemiştir. Huneyn'de de büyük zaferin sebebi olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, bozgun hengâmında cesurâne davranan tek bir kişinin bile savaşın seyrini değiştirebileceğine parmak basmış olmaktadır.

2- Şarihler, hadiste kötü fiillerden olarak zikredilen "şeyhin zinası" tabiri ile muhsan olanın zinasının kastedilme ihtimalinden bahsederler. Zira, dinimiz evli ile hiç evlenmemiş bakire kimsenin zinasını bir tutmaz. Bâkirenin zinası, muhsan olanın zinasına nazaran daha hafif bir cürümdür. Çünkü birinin cezası ölüm iken, diğerinin seksen sopadır. Keza bu tabirle, gence mukabil olan "ihtiyar ve yaşlanmış kimse"nin zinasını kastetmiş olabileceği ihtimalini de belirtirler. Bu mânada anlaşılınca, çirkin işlerin herkeste aynı değerde kötü olmayacağı dersi verilmiş olmaktadır. Zina kötü bir fezâhet ama, buna yaşlanmış insan teşebbüs ederse çok daha kötü bir hal olmaktadır. Manayı muhalifi ile, edeb ve iffet güzeldir ama gençlerde olursa daha güzeldir. Çünkü gençlikte edeb ve iffetlilik güzel bir alışkanlık îras eder ve bütün hayatın iyi bir istikamette gitmesini sağlar. Sonradan -şayet nasib olursa- ulaşılan iyilik, bir yama veya aşı durumundadır, gençlikten tevarüs edilen kadar feyizli ve bereketli olmayabilir.402

مَامِإ : ُهُّل ِظ إ لِظ َ َم ْو َي ِه ٌ هُّلِظ يف ُ هاللّ مُهُّلِظُي ةَعْبَس :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ44 □6444ـ اَق رَفَت َو َكِلذ بلَع
اَعَمَتْجا ِ، هاللّ يف اهباَحَت ِن ُّج َر َو ،هْيَلاِإ َدوُعَي بهتَح ِد ِجْسَمْلاِب ق لَعُم ُهُبْلَق
لُج َر َو ِ، هاللّ ِةَداَبِع يف أَشَن ٌّبَاش َو ، لِداَع

اَهاَفْخأف ٍةَقَدَصِب َق َدَصَت لُج َر َو َ، هاللّ ُفاَخأ ِينِإ : َلاَقف ٍلاَمَج َو ٍب ِصْنَم
ُتاَذ ةأرْما ُهْتَعَد لُج َر َو ،هْيَلَع

دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .[ُهاَنْيَع ْتَضاَفف ًايِلاَخ هاللّ َرَكَذ لُج َر َو ،ُهُنيِمَي .
ُقِفْنُت اَم ُهلاَمِش َمَلْعَت َ بهتَح

400 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/273.

19. (4679)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yedi kişi var, Allah onları hiçbir gölgenin olmadığı kıyamet gününde kendi gölgesinde gölgeler: * Adil imam, * Allah'a ibadet içinde yetişen genç, * Tekrar dönünceye kadar kalbi mescide bağlı olan kimse * Allah için birbirlerini seven, Allah rızası için biraraya gelip, Allah rızası için ayrılan iki kişi, * Güzel ve makam sahibi bir kadın tarafından davet edildiği halde: "Ben Allah'tan korkarım" de(yip icabet etmey)en kimse, * Sağ eliyle verdiğini sol eli görmeyecek kadar gizli bir şekilde sadaka veren kimse, * Allah'ı tek başına zikrederken gözlerinden yaş boşanan kimse." [Buhârî, Ezân 36, Zekât 16, Rikâk 24, Hudûd 19; Müslim 91, (1031); Muvatta 14, (952, 953); Tirmizî, Zühd 53, (2392); nesâî, Kudât 2, (8, 222, 223).] 403

صُقْنَي َ ُهَعَب تا ِنَم َروُجأ ُلْثِم ِرْجَ'ا ْن ِم ُهَل َناَك ًدُه ىلا اَعَد ْنَم :#. ِ هاللّ ُلوُس□ َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ۔44 □6444۔ ملسم هجرخأ .[ًائْيَش ْمِهِماَثآ ْنِم ُصْقْنَي َ ُهَعَب تا ِنَم ِماَثآ ُلْثِم ِمْث"ا ْن ِم ِهْيَلَع َناَك ِةَل ّ َض ىلا اَعَد ْنَم َو ًائْيَش ْمِه ِروُجأ ْنِم َكِلذ،

. يذمرتلاو دواد وبأو كلامو

20. (4680)- Yine Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir hidayete davette bulunursa, buna uyanların sevaplarının bir misli ona gelir ve bu durum, onların ücretlerinden hiçbir şey eksiltmez. Kim bir dalâlete çağrıda bulunursa, buna uyanların günahlarından bir misli de ona gelir ve bu onların günahlarından hiçbir eksiltme yapmaz." [Müslim, İlm 16, (2674); Tirmizî, İlm 15, (2676); Ebu Dâvud, Sünnet 7, (4609); Muvatta, Kur'ân 41, (1, 218).] 404

. يذمرتلا هجرخأ .[ِهِلِعاَفَك ِرْيَخْلا ىلَع ُّلا دلا :#. ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ۔44 □6444□

21. (4681)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hayra delâlet eden onu yapan gibidir." [Tirmizî, İlm 14, (2672).]405

ةَئِهيَس ٍلَمَعِب ِدْبَع َمَه اَذإ :ِهِتَكِئ َّمِل لَج َو زَع ُ هاللّ ُلوُقَي :#. ِ هاللّ ُلوُس َر□ َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ۔44 □6444۔ ْمَل َو ٍةَنَسَح ٍلَمَعِب َمَه اَذإو ،ًةَنَسَح ُهَل اَهوُبُتْكاف ِيِلْج' اَهك َرَت ْنإو ،ًةَد ِحا َو ِهْيَلَع اَهوُبُتْكاف اَهلِمَع اَذإف ،اَهَلْمَعَي ىهتَح اَهوُبُتْكَت ّ َف

. يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ٍفْع ِض ِةَئاِمِعْبَس ىلا اَهِلاَثْمأ ِرْشَعِب ُهَل اَهوُبُتْكاف اَهَلِمَع ْنإف ،ًةَنَسَح ُه َل اَهوُبُتْكَاف اَهْلَمْعَي

22. (4682)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri meleklerine şöyle emreder: "Kulum kötü bir amel yapmak isteyince, onu yapmadıkça yazmayın, Yapınca, onu aleyhine bir günah olarak yazın. Eğer benim rızamı düşünerek terketti ise bunu onun lehine bir sevap yazın. Kulum iyi bir iş yapmak arzu edince, yapmasa bile onu, lehine bir sevap yazın. Eğer onu yaparsa en az on misli olmak üzere yedi yüz misline kadar ona sevap yazın." [Buhârî, Tevhed 35; Müslim, İmân 203, 205, (128, 129); Tirmizî, Tefsîr, Enâm (3075).] 406

لْيَل نِم ٍدْبَع ِلَمَع نِم اَظِفَح اَم ِ هاللّ ىلا اَعَف َر ِنْيَظِفاَح نِم اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ44 □6444□

راَهَن ْوأ□

هجرخأ .[ِةَفي ِح صلا ي َف َرَط َنْيَب اَم ِيدْبَعِل ُت ْرَفَغ ْدَق يِهنأ ْمُكُدِهْشُأ : ِةَكِئ
َّمْلِل َلاَق إ ،اًرْيَخ اَه َر ِخآ َو ِةَفي ِح صلا ِل وأ يف ُ هاللّ ُد ِجَيَف

يذمرتلا .

23. (4683)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kulun gündüz veya gece amelini yazan hafaza melekleri, yazdıklarını Allah'a yükseltirler. Allah sahifenin baş ve son kısmını hayırlı bulursa, meleklere şöyle der: "Sizi şahid kılıyorum, ben kulumun sahifesinin iki tarafı arasında kalan kısmını mağfiret ettim." [Tirmizî, Cenaiz 9, (981).]407

م ْوَي ًاروُن ُهَل ْتَناَك ِم ّ ْس“ا يف ًةَبْيَش َباَش ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةسبع ِنْب و ِرْمَع نعو ـ46 □6446ـ ِرا نلا َنِم ُهَءاَدِف ْتَناَك
ًةَنِمْؤُم ًةَبَق َر َقَتْعأ ْنَم َو ،ِةَبَق َر ُقْتِع ُهَل َناَك ْمُهْغُلْبَي ْمَل ْوأ ُوَدَعْلا َغَلَبَف ِ هاللّ
ِليِبَس يف ٍمْهَسِب ىَم َر ْنَم َو ،ِةَماَيِقْلا

ىئاسهنلا ُظْفَل اذهو ،ننسلا َباَحْصأ هجرخأ .[ًاوْضُع ًاوْضُع .

403 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/276. 404 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/276-277. 405 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/277.

24. (4684)- Amr İbnu Abese (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Müslüman olduğu halde, saçından bir kıl beyazlarsa, bu, kıyamet günü onun için bir nur olur. Kim Allah yolunda bir ok atarsa, bu düşmana değse de değmese de, atan için bir köle azadı yerine geçer. Kim mü'min bir köleyi azad ederse bu onun için cehennemden bir azadlık vesilesi olur: Her bir uzuv için bir uzvu ateşten kurtulur." [Tirmizî, Fezâilu'l-Cihad, (1634); Nesaî, Cihad 26, (6, 26); Ebu Daud, Itk 14, (3966).] 408

مَلَف ُتْض ِرَم : َمدآ َنبا اَي :ِةَماَيِقْلا َم ْوَي لَج َو زَع ُ هاللّ ُلوُقَي :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444□

تْمِلَع اَمأ : َلاَق ؟ َنيِمَلاَعْلا ُّب َر َتْنأ َو َكُدوُعأ َفْيَك ِهب َر اَي : ُلوُقَيَف .ِنْدُعَت□

فْيَك ِهب َر اَي : َلاَق .ِينْمِعْطُت ْمَلَف َكُتْمَعْطَتْسا : َمدآ َنْب اَي ؟ُهَدْنِع ِنَتْدَج□
َوَل ُهَتْدُع ْوَل َك نأ َتْمِلَع اَمأ ؟ُهْدُعَت ْمَلَف َض ِرَم ًانُف ِيدْبَع نأ َتْبا َي . ِيدْنِع َكِلَذ
َتْدَج َوَل ُهَتْمَعْطأ َك نأ ْوَل َتْمِلَع اَمأ . ُهْمِعْطُت ْمَلَف َكَمَعْطَتْسا ًان ُّ ُف ِيدْبَع هنا :
َلاَق ؟ َنيِمَلاَعْلا ُّب َر َتْنأ َو َكُمِعْطأ َتْمِلَع اَمأ ؟ِهِقْسَت ْمَلَف َكاَقْسَتْسا ًانُف ِيدْبَع نإ :
ُلوُقَيَف ؟ َنيِمَلاَعْلا ُّب َر َتْنأ َو َكيِقْسأ َفْيَك ِهب َر اَي : َلاَق .ِنِقْسُت ْمَلَف َكُتْيَقْسَتْسا
َمدآ :

ملسم هجرخأ .[ِيدْنِع َكِلذ َتْدَج َوَل ُهَتْيَقَس ْوَل َك نأ .

5. (4685)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü aziz ve celil olan Allah şöyle buyuracak: "Ey ademoğlu! Ben hasta oldum beni ziyaret etmedin." Kul diyecek: "Ey Rabbim, sen Rabbülâlemin iken ben seni nasıl ziyaret ederim?" Rab Teala diyecek: "Bilmedin mi, falan kulum hastalandı, fakat sen onu ziyaret etmedin, bilmiyor musun? Eğer onu etseydin, yanında beni bulacaktın?"

Rab Teala diyecek:

"Ey ademoğlu ben senden yiyecek istedim ama sen beni doyurmadın!" Kul diyecek: "Ey Rabbim, ben seni nasıl doyururum. Sen ki Alemlerin Rabbisin?" Rab Teala diyecek: "Benim falan kulum senden yiyecek istedi. Sen onu doyurmadın. Bilmez misin ki, eğer sen ona yiyecek verseydin ben onu yanımda bulacaktım." Rab Teala diyecek: "Ey ademoğlu! Ben senden su istedim bana su vermedin!" Kul diyecek: "Ey Rabbim, ben sana nasıl su içirebilirim, sen ki Alemlerin Rabbisin!" Rab Teala diyecek: "Kulum falan senden su istedi. Sen ona su vermedin. Bilmiyor musun, eğer ona su vermiş olsaydın bunu benim yanımda bulacaktın!" [Müslim, Birr 43, (2569).] 409

AÇIKLAMA:

Hadiste, hasta ziyareti, aç doyurmak, susuza su vermek gibi amellerin fazileti farklı bir üslubla takrir edilmiş olmaktadır. Kulun, ziyaret edilenin yanında veya karnı doyurulanların yanında Allah'ı bulması demek, o fiiline mukabil Allah'ın bol sevabını, rahmetini bulması demektir. 410

لَخَد ُهَقِئا َوَب ُسا نلا َنِمأ َو ٍة نُس يف َلِمَع َو ًابِهيَط َلَكأ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس بأ نعو ـ44 □6444ـ دارملاو.يذمرتلا
هجرخأ .[يِدْعَب ٍنو ُرَق يف ُنوُكَيَسَف :َلاَق . ريِثَك ِسا نلا يف َم ْوَيلا اَذه نإ !
ِهاللّ َلوُس َر اَي : لُج َر ُهَل َلاَق .َة نَجْلا

. قئاوبلاب» انه: لئاوغلا ورورشلاو ملظلاو شغلاو«

26. (4686)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim temiz rızık yer ve sünnete uygun amelde bulunur, halk da kendisinden bir kötülük gelmeyeceği hususunda güven duyarsa cennete girdi demektir."

Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Bugün insanlar arasında böyleleri çoktur!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Benden sonraki zamanlarda da olacaklar!" buyurdu." [Tirmizî, Kıyamet 61, (2522).]411

AÇIKLAMA:

Resûlullah helal rızıkla beslenip, söylediği sözler veya yaptığı işler sünnet veya Kur'an'da mevcut nasslardan birine uygunluk arzeden bir kimseye, cennet hususunda garanti vermektedir. Yeter ki, halk da ondan gelecek her çeşit kötülükten kendini emin hissetsin.

Resûlullah her asırda bu çeşit iyi insanların çokça olacağını müjdelemektedir. 412

---

408 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/278. 409 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/279-280. 410 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/280.

نمْعأ ْوأ ،ًاقي ِرَط ًاَض ىدَه ْوأ ٍقر َو ْوأ ٍنَب َل َةَحْنِم َحَنَم ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :َلاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ءاربلا نعو ـ44 □6444□

داعت مث اَهِنَبَلِب عفتنيل راعت ةاشلاو ةقانلا :ةحنملاو .ةيطعلا « .
ُةحنِملا».يذمرتلا هجرخأ .[ًةَبَق َر َقَتْعأ ْنَم ُلْثِم ُهَل َناَك ،ًاقاق ُز

27. (4687)- Hz. Bera (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sağmal bir hayvanı veya parayı (karz-ı hasen olarak) iâreten verirse veya yolunu kaybedene yolunu gösterirse veya amayı sokağına koyarsa kendisine bir köle azad edenin sevabı verilir." [Tirmizî, Birr 37, (1958).]413

كِلذ ُهَبَجْعأ ِهْيَلَع َعِل طا اَذإف ًا هرِس َلَمَعْلا ُلَمْعَي ُلُج رلا :ِهاللّ َلوُس َر اَي□ .
َليِق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ44 □6444ـ ُ هاللّ َءاَدهُش ْمُتْنَا
:# هلوقل ريخلاب هيلع سانلا ءانث هبجْعأ نعملا.يذمرتلا هجرخأ .[ِةَيِن ًّعْلا
ُرْجأ َو ِهرِهسلا ُرْجأ :نا َرْجأ ُهَل :# َلاَقف لمعي نأ ءاجر هيلع سانلا عطا هبجعأ
هانعم ليقو .ءاير اذهف كلذب مظعي وأ مركيل هب سانلا ملع هبجعأ اذإ اما
ضر‘ا يف

اهب لمع نم ُرجأو اهرجأ هل ناك ًةنسح ةنس هنس نم :# هلوقل لمع نم رجأ .
لثم هل نوكيف هلمع لثمب

28. (4688)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e soruldu: "Ey Allah'ın Resûlü! Bir adam gizli olarak hayırlı ameller yaparken bir de bakarsın halk buna muttali olmuştur da bu onun hoşuna gitmiştir?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu kimsenin iki ücreti vardır: Gizli yapmanın ücreti ve aleni yapmanın ücreti." [Tirmizî, Zühd 49, (2385).] 414

AÇIKLAMA:

Tirmizî bu hadis hakkında şu açıklamayı kaydeder: "Bu hadisi, alimlerden bir kısmı şöyle açıkladı: "Yaptığı işe muttali olununca hoşuna gider" ibaresinin manası şudur: "Halkın kenisini bu işi sebebiyle hayırla sena etmesi onun hoşuna gider, zira Aleyhissalâtu vesselâm: "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz" buyurmuştur. Bu hadisin müjdesi sebebiyle (halkın övgüsü Allah'ın rızasının alameti olduğu için) övgü adamın hoşuna gider. Ancak o kimse, bu hayrı kendinden bilsinler de hayrına mukabil kendine ikram etsinler, büyüklensinler diye, bilinmiş olmaktan hoşlanırsa bu riyadır. Bazı alimler de şöyle demiştir: "Kendisine muttali olununca, kendi yaptığı örnek alınarak başkasının yapmasına da vesile olur" ümidiyle hoşlanırsa, bu durumda onların sevaplarının bir misli ona gelir. Çünkü hadiste : "Kim iyi bir yol açarsa, ona bunun ecri ve bu yolda gidenlerin ecrinin bir misli vardır" buyrulmuştur.[415]

ل ِجاَع َكْلِت : َلاَقف . ِهْيَلَع ُسا نلا ُهُدَمْحَي َو َرْيَخْلا ُلَمْعَي لُج رلا :ِهاللّ َلوُس َر
اَي َلِيق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهرَذ بأ نعو ـ44 6444

. نْرشُب ُؤْمْلا ِم ن]. ملسم هجرخأ

29. (4689)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah'a soruldu: "Ey Allah'ın Resûlü! Kişi hayır yapsa halk da bu sebeple onu övse (bunun hükmü nedir?)"

"Bu mü'mine (Allah'ın razı olduğuna dair) peşin bir müjdedir" buyurdular." [Müslim, Birr 166, (2642).][416]

AÇIKLAMA:

Nevevî, kulun övülmede dahli olmadığı takdirde, gıyabında halkın yaptığı övgünün Allah'ın rızasına alâmet olacağını, aksi takdirde kendi iradesiyle, arzusuyla övgünün hasıl olması halinde bunun rıza müjdesi olmayacağını belirtir.[417]

هجرخأ .[ُرِمَتْعُمْلاو ،ُّجاَحْلا َو ،ى ِزاَغْلَا : ةَث ٌَث ِ هاللّ ُدْف َو :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ44 6444

. يئاسنلا

30. (4690)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah için sefer yapanlar üçtür: Gazi, hacı, umreci." [Nesâî, Hacc 4, (5, 113).][418]

وأ رْيَط ُهْنِم ُلُكأَيَف ًاع ْر َز ُع َر ْزَي ْوأ ًاس ْرَغ ُس ِرْغَي ٍمِلْسُم ْنِم ام :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ44 6444

. إنْسَان ْوأ ةَميِهَب إ َكاَن ُهَل ِهِب َصَدَقَة]. هجرخأ ناخيشلا يذمرتلاو

---

[413] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/281. [414] İbrahim

Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/281. 415 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/282. 416 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/282.

31. (4691)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir Müslüman bir ağaç diker veya bir tohum eker de bunların mahsulatından bir kuş veya insan veya hayvan yiyecek olsa, bu onun için bir sadaka olur." [Buharî, Hars 1, Edeb 27; Müslim, Müsâkat 12, (1553); Tirmizî, Ahkam 40, (1382).][419]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi Buharî: "Yenilen şeyleri ekmenin ve dikmenin fazileti" adını taşıyan bir babta kaydeder: "Ekme" ve "dikme"nin faziletine Kur'anî delil olarak da "Onu siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitirenler Biz miyiz? Eğer dileseydik, muhakkak ki onu (tohumsuz) bir ot kırıntısı yapardık da siz de şaşakalırdınız" (Vakıa 64-65) ayeti zikredilir.

2- Buhârî'nin bab başlığından da anlaşılacağı üzere ulemâ, hadisin, ekip dikmenin faziletli ameller arasında yer ettiğine delil olduğunu ve arzın imar edilmesine teşvik teşkil ettiğini söylemiş, ayrıca hadisten çiftlik kurmanın ve onunla meşgul olmanın caiz olduğu hükmünü de çıkarmıştır. İbnu Hacer der ki: "Bu hadis, zahid geçinenlerden bazılarının ziraatle meşgul olmanın faziletini reddeden sözlerinin batıl olduğuna ve ziraatle meşguliyetten uzaklaştırmayı ifade zımnında gelen rivayetlerdeki asıl maksadı, dinî işlere mani olacak derecesine hamletmek gerektiğine de delildir."

Burada İbnu Hacer'in kasdettiği yasaklayıcı hadislerden biri şudur: "Çiftlik edinmeyin, dünyaya rağbet edersiniz." Kurtubî bu iki hadisi şöyle cemeder: "Bu ikinci hadisteki yasaklama aşırı çokluğun peşine düşüp o yüzden dinî vazifeleri ihmal etmeye hamledilir. Sadedinde olduğumuz hadiste ziraat da ihtiyaç nisbetinde veya Müslümanların ondan istifadesini düşünerek veya sevap elde etmek maksadıyla yapılan ziraate hamledilir." Hadisin Müslim'deki veçhinde sebeb-i vürud da mevcut: Buna göre Resûlullah, bir bahçede çalışmakta olan Ümmü Ma'bed'in yanına gelip: "Bu hurmaları kim dikti, kafir mi Müslüman mı?" diye sorar. Ümmü Ma'bed: "Müslüman!" deyince Fahr-i Kainat (aleyhissalâtu vesselâm): "Müslüman bir kimse ağaç diker de ondan bir insan veya hayvan yahut kuş yerse bu mutlaka onun için kıyamet gününe kadar bir sadaka olur" buyurur. **3-** Müslim'in bir ziyadesi bilhassa kaydetmeye değer: "...kıyamet gününe kadar kendisi için sadaka olur." Demek ki iyi bir niyetle atılan bir tohum veya dikilen bir ağaçtan istifade edildiği müddetçe kıyamete kadar sevap hasıl olmaktadır. Bu ziyadeden, ekilen o tohumun, müteakip tohumlarından veya ağacın müteakip çekirdek ve filizlerinden hâsıl olacak ve kıyamete kadar müteselsilen elde edilecek menfaatlerden, eken kimsenin sevap cihetiyle istifade edeceği mânasını dahi anlamak mümkün ise de, Nevevî, İbnu Hacer "Sevap elde etme işi, ekilen veya dikilen şeyden yenilmeye devam edildiği müddetçe, kişi ölmüş bile olsa, hatta mülkiyeti başkasına intikal etmiş bile olsa" diyerek "bizzat dikilenin varlığının devamı müddetince" diye bir sınırlama getirirler. Her halükârda bu hadis ziraatçiliğe, mü'min gönüllerde fevkalâde bir teşvik hâsıl eder. **4-** İbnu Hacer, "Müslüman" kelimesinin mutlak gelmiş olmasından hareketle, "hür, köle, fasık, müttaki, erkek, kadın her Müslümanın bu ekim sevabından istifade edeceğine" dikket çeker. "İstifade edecek kimse"de mutlak gelmiştir: "İnsan." Bu durumda onun milliyeti, diyaneti, müşteri veya hırsız olması mevzubahis değildir. Hadisteki bu ıtlaka binaen Bediüzzaman bu hadisin mealini, "Hem bu bağdan çıkan mahsulattan kim yese -hayvan olsun, insan olsun, inek olsun, sinek olsun, müşteri olsun, hırsız olsun- sana bir sadaka hükmüne geçer" şeklinde verir.

Bu çeşit hadislerin, zamanımızda ortaya çıkan ve pek çok insanımıza musallat olan ve insanları belli yaşlardan sonra müstahsil olmaktan alıkoyup, sadece müstehlik olmaya atan emeklilik anlayışının zararlılığını kavramada önemi büyüktür. Bu maksadla, yetiştirilen ağaç ve diğer bitkilerden hasıl olan mahsulatın sadaka yerine geçmesinin namaz kılma şartına bağlı olduğu görüşünde olan Bediüzzaman'dan bir pasajı aynen aktarıyoruz: "Eğer sen, istirahat ve teneffüs vaktini ruhun rahatına, kalbin teneffüsüne medar olan namaza sarfetsen, o vakit, bereketli nafaka-i dünyeviye ile beraber, senin nafaka-i uhreviyene ve zâd-ı ahiretine ehemmiyetli bir menba olan, iki mâden-i mânevi bulursun: Birinci Maden: Bütün bağındaki yetiştirdiğin -çiçekli olsun, meyveli olsun- her nebâtın, her ağacın tesbihatından, güzel bir niyyet ile, bir hisse alıyorsun.

İkinci Maden: Hem bu bağdan çıkan mahsûlattan kim yese -hayvan olsun, insan olsun, inek olsun, sinek olsun, müşteri olsun, hırsız olsun- sana bir sadaka hükmüne geçer. Fakat o şart ile ki: Sen, Rezzak-ı Hakikî nâmına ve izni dairesinde tasarruf etsen ve O'nun malını, O'nu mahlûkatına veren bir tevziat memuru nazariyle kendine baksan...

İşte bak, namazı terkeden, ne kadar büyük bir hasâret eder. Ne kadar ehemmiyetli bir serveti kaybeder ve sa'ye pek büyük bir şevk veren ve amelde büyük bir kuvve-i manevî temin eden o iki neticeden ve o iki madenden mahrum kalır, iflas eder. Hatta ihtiyarlandıkça bahçecilikten usanır, fütur gelir. "Neme lazım der. Ben zaten dünyadan gidiyorum. Bu kadar zahmeti ne için çekeceğim?" diyerek, kendini tenbelliğe atacak. Fakat evvelki adam der: "Daha ziyade ibadetle beraber sa'y-i helale çalışacağım. Tâ, kabrime daha ziyade ışık göndereceğim. Ahiretime daha ziyade zahire tedarik edeceğim." [420]

SEKİZİNCİ BAB

HASTALIK, ÖLÜM VE MUSİBETLERİN FAZİLETİ

(Bu babta üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE MUSİBETLER

*

İKİNCİ FASIL

EVLADIN ÖLÜMÜ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜM VE ALLAH'A KAVUŞMA SEVGİSİ

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE MUSİBETLER

و ٍبَص َو ْنِم َنِمْؤُمْلا ُبي ِصُي اَم :لوُقَي # ِ هاللّ َلوُسر اعمس اَمُه نأ]□ □□
:امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِديعس بأو ةريره بأ نع ـ4 □6444ـ :«ُبَصولاو ُبص نلا»
.يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِهِتاَئِيهَيَس ْنِم ِهِب ُ هاللّ َر فَك إ ُهُّمِهُي ٌّمَهْلا بهتَح
ِن َزَح ٌ َو ٍمَقَس ٌ َو ٍبَصَن

ضرملاو عجولا .

1. (4692)- Ebu Hüreyre ve Ebu Said (radıyallahu anhüma)'nın anlattıklarına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Mü'min kişiye bir ağrı, bir yorgunluk, bir hastalık, bir üzüntü hatta ufak tasa isabet edecek olsa, Allah onun sebebiyle müÔminin günahından bir kısmını mağrifet buyurur." [Buhârî, Marda 1; Müslim, Birr 52, (2573); Tirmizî, Cenâiz 1, (966).]421

تَلاَقف .َنيف ِزْف َزُت ِكلاَم :َلاَقف .اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبِئا سلا ِهمُأ ىلَع # ِ□ :
هاللّ ُلوس َر َلَخد] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ4 □6444ـ هجرخأ .[
ِديِدَحْلا َثَبَخ ُريِكْلا ُبِهْذُي اَمَك َمَدآ ِنَب اَياَطَخ ُبِهْذُت اَه نإف بهمُحلا ِبهبُسَت َ :
َلاَقف .اَهيف ُ هاللّ َك َراَب َ !بهمُحلا بوريو ؛بمحلا ةدعر نم اهل ضرع ام عمس
هنأك ةديدشلا ةكرحلا :فيفزلا لصأو .ةرركملا يازلاب « َنيفي ِزْف َزُت».ملسم

. بهو هكيرحت دنع ناريطلا .هبشف ةكرح اهتدعر هب ،هب او‘لو رثكأ ،هاللّو ُ ملعأ
،رئاطلا حانج ةفرفر نم ،ةلمهملا ءارلاب

2. (4693)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ümmü's-Saib (radıyallahu anhâ)'in yanına girdi ve: "Niye zangırdıyorsun, neyin var?" dedi. Kadın: "Humma (sıtma)! Allah belasını versin!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Sakın hummaya sövme! Çünkü o, insanların hatalarını temizlemektedir, tıpkı körüğün demirdeki pislikleri temizlediği gibi!" buyurdular."422

ى ِرأَن َبِه :ُلوُقَي ىلاعَت َ هاللّ ناِف ْرِشْبأ : ُهَل َلاَقف ًاموُمْحَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َداَع] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ4 □6446□

نيزر هجرخأ .[ِرا نلا َنِم ُه ظَح َنوُكَتَل ِنِمْؤُمْلا ِدْبَع ىلَع اَهُطِلَسُأ .

3. (4694)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hummalıyı ziyaret etmişti. Hastaya: "Müjde! Zira Allah Teâla hazretleri diyor ki: "Humma benim ateşimdir, ben onu mü'min kuluma musallat ederim, ta ki, ateşten tadacağı nasibini dünyada tadmış) olsun."

[Rezîn tahriç etmiştir. (Ahmet İbnu Hanbel'in Müsned'inde mevcuttur: 2, 440).] [423]

دا َرأ اَذإو ،اَيْنُّدلا يف َةَبوُقُعلا ُهَل َل جَع ًاريَخ ٍدْبَعِب ُ هاللّ َدا َرأ اَذإ # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر ٍسنأ نعو ـ6 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِهِب َيِفا َوُي ىتَح ِهِبْنَذِب ُهْنَع َكَسْمأ ر شلا .
ِهِدْبَعِب

4. (4695)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kuluna hayır murad ettimi onun cezasını tacil edip dünyada verir; bir kulu hakkında da kötülük murad ettimi onun günahlarını tutar, kıyamet günü cezasını verir." [Tirmizî, Zühd 57, (2398).] [424]

ام ْوَق بَحأ اَذإ ىلاعَت َ هاللّ ناِإو ،ءِ ٌَبلا ِمْظُع َعَم ِءا َزَجلا َمْظُع نإ :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر هنعو ـ4 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ُطَخ سلا ُهَلَف َطِخَس ْنَم َو ،اَض ِهرلا ُهَلَف َيِ ض َر .
ْنَمَف ،ْمُه َّتَبا

5. (4696)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mükâfatın büyüklüğü belânın büyüklüğü ile (orantılıdır). Allah bir cemaati sevdi mi onları musibete müptela eder. Kim bundan razı olursa Allah da ondan razı olur, kim de razı olmazsa Allah da ondan razı olmaz." [Tirmizî, Zühd 57, (2398).][425]

وَل َبا َو ثلاءِ ٌَبلا ُلْهأ ىطْعُي َنيِ ح ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِةَيِفاَعْلا ُلْهأ ُّد َوَي :# ِ هاللّ□

ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ4 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِض ي ِراَقَمْلاِب اَيْنُّدلا يف ْتَض ِرُق ْتَناَك ْمُهَدوُلُج نأ .

6. (4697)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, afiyet ehli kimseler, bela ehline sevapları verilince, dünyada iken derilerinin makaslarla kazınmış olmasını temenni edecekler." [Tirmizî, Zühd 59, (2404).] 426

هِلاَم َو ِهِدَل َو َو ِهِسْفَن يف ِةَنِم ْؤُمْلا َو ِنِمْؤُمْلاِب ُء ّ َبْلا ُلا َزَي اَم :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ4 □6444□

يذمرتلا كلام هجرخأ .[ةَئي ِطَخ ِهْيَلَع اَم َو َ هاللّ نَقْلَي يهتح .

7. (4698)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min erkek ve kadının nefsinde, çocuğunda, malında bela eksik olmaz. Tâ ki hatasız olarak Allah'a kavuşsun." [Muvatta, Cenâiz 40, (1, 236); Zühd 57, (2401).] 427

مُث ُءاَيِبْن ا' :َلاَق ؟ء ّ َب ُدَشأ ِسا نلا ُّأ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق] :لاق هْنَع ُ هاللّ
َي ِض َر هيبأ نع دعس نب بعصم نعو ـ4 □6444ـ ُ هاللّ ُه ّ َتْبا ة ق ِر ِهِنيِد يف
َناَك ْنإو ، ُهُؤ ّ َب دَتْشا ًابْلُص ِهِنيِد يف ًاديدَش َناَك ْنإف ِهِنيِد ِبَسَح ىلَع ُلُج رلا
'ىلَتْبُي ،ُلَثم'اَف ،ُلَثم ا

ح َرْبَي اَمَف ،ِهِنيِد ِبَسَح ىلَع□

ءاج ْنأ « َلَثم'اَف َلَثْمَا ُم ْوَقْلا َءاج» :لاقي.يذمرتلا هجرخأ .[ةَئيِطَخ ِهْيَلَع َسْيَل َو
ِض ْرَ'ا ىلَع ِىشْمَي ُهَك ُرْتَي يهتح ِدْبَعْلاِب ُء ّ َبلا

ةلزنملاو ةبترلا يف دحاو دعب ًادحاو مهريخو مههلجاو مهفارشأ .

8. (4699)- Mus'ab İbnu Sa'd, babası radıyallahu anh'tan naklediyor: Der ki: "Ey Allah'ın Resulü! dedim, insanlardan kimler en çok belaya uğrar?"

"Peygamberler, sonra büyüklükte onlara ve bunlara yakın olanlar. Kişi diyaneti nisbetinde belası da şiddetli olur. Şayet dininde zayıflık varsa, Allah onu da diyaneti nisbetinde imtihan eder. Bela kulun peşini bırakmaz. Tâ o kul, hatasız olarak yeryüzünde yürüyünceye kadar." [Tirmizî, Zühd 57, (2400).] 428

دي ِرُأ اَيْنُّدلا َنِم ًادَحأ ُج ِرْخأ ِبل ًّج َو ِبت زِع َو ، لَج َو زَع ُ هاللّ َلاَق :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ4 □6444ـ ناسن“ا ىلع قييضتلا
« ُراتق“ا».نيزر هجرخأ .[ِهِق ْز ِر يف ٍراَتْقإ َو ِهِنَدَب يف ٍمَقَسِب ِهِقُنُع يف
ٍةَئيِطَخ لُك َيِف ْوَتْسأ ىهتَح ُهَل َرِفْغأ ْنأ

هقزر يف .

9. (4700)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

423 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/288. 424 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/288. 425 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/289. 426 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/289.

"Allah Teâla hazretleri ferman etti: "İzzetim ve celalim hakkı için, mağfiret etmek istediğim hiç kimseyi, bedenine bir hastalık, rızkına bir darlık vererek boynundaki günahlarından temizlemeden dünyadan çıkarmayacağım." [Rezîn tahriç etmiştir."429

ض َرَم ُهْنَع ُهَلَغَشَف ًاحِلاَص ًمَع ُلَمْعَي ُدْبَعْلا َناَك اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوم ىبأ نعو ـ44 □6444□

. دواد وبأ هجرخأ .[ميِقُم حيحَص َوُه َو ُلَمْعَي َناَك اَم ِحِلاَصك ُهَل ُ هاللّ َبَتَك
رَفَس ْوأ

10. (4701)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kul, salih amel işlerken araya bir hastalık veya sefer girerek ameline mani olsa, Allah ona sıhhati yerinde ve mukim iken yapmakta olduğu salih amelin sevabını aynen yazar." [Buhârî Cihâd 134; Ebu Dâvud, Cenâiz 2, (3091).] 430

İKİNCİ FASIL

ÇOCUK ÖLÜMÜ

نِم ًام ْوَي اَنَل ْلَعْجاَف ،ُلاَجِرلا َكْيَلَع اَنبَلَغ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :# ِهِب نلِل□ ُءاَسهنلا َلاَق] :َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس بأ نع ـ4 □6444ـ َن ِم ًاباَج ِح اَهَل اوُناَك إ اَهَدَل َو ْنِم ًةَث ًَث ُمِهدَقُت ةأ َرْما نُكْنِم اَم : نُهَل َلاَق اَميِف َناكَو ، نُه َرمأ َو نُهَظَع َوف ،ًام ْوَي نُهَدَع َوف َكِسْفَن

ناخيشلا هجرخأ .[ِنْيَنْثا َو :َلاَق ؟ِنْيَنْثا َو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : ةأ َرْما ِتَلاَقف . ِرا نلا.

1. (4702)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kadınlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a dediler ki: "Ey Allah'ın Resulü! Sizden (istifade hususunda) erkekler bize galip çıktı (yeterince sizi dinleyemiyoruz). Bize müstakil bir gün ayırsanız!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine onlara bir gün verdi. O günde onlara vaaz u nasihat etti, bazı emirlerde bulundu. Onlara söyledikleri arasında şu da vardı: "Sizden kim, kendinden önce üç çocuğunu gönderirse, onlar mutlaka kendisine ateşe karşı bir perde olur!" Bir kadın sormuştu: "Ey Allah'ın Resûlü! Ya iki çocuğu ölmüşse?"

"İki de olsa!" buyurmuşlardı." [Buharî, İlm 36, CEnâiz 6, İ'tisâm 9; Müslim, Birr 152, (2633).] 431

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste sahabe hanımlarının dinlerini öğrenme hususunda hırsları gözükmektedir. Zira Mescid-i Nebevî'nin arka kısmında yer alan kadınların, araya giren erkek cemaati sebebiyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işitmeleri zorlaşmış olunca daha yakından dinleme imkanı sağlayacak husussî bir gün talep ediyorlar. **2-** Bazı rivayetlerde Resulullah'ın "Falanca hanımın evinde toplanın" diyerek, kadınlara mahsus vaaz gününü hususî bir evde yaptığı belirtilir.

3- Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kadınların dinlerini öğrenmeleri meselesine ehemmiyet verip hususî şekilde ilgilendiğini göstermektedir.

4- Hadis, keza Müslüman çocuklarının cennette olduğunu, çocukların ebeveynleri için ateşe karşı perde olacaklarını ifade etmektedir.

Bu rivayette iki çocuğu ölen kimsenin cennete gideceği ifade edilmiştir. Bir başka rivayette "Ya tek çocuğu ölmüşse?" sorusu da sorulmuş, Resûlullah bir müddet sükût buyurduktan sonra: "Tek de olsa!" diye cevap dermeyan etmiştir. Bir başka hadiste "Kim büluğa ermemiş üç çocuğu önden gönderirse bunlar kendisi için ateşe karşı muhkem bir kal'a olurlar" buyurulmuştur. Bir çocuk gönderene de cennet verileceğini teyid eden muhtelif rivayetler var. İbnu Hacer, bunlardan en sahih olanını, Buhârî'nin Rikâk'ta kaydettiği şu rivayetin teşkil ettiğini söyler: "Allah Teâla hazretleri buyurmuştur: "Ben, dünya ehlinden sevdiğini aldığım bir kulum, onun sevabını umarak sabreder, rıza gösterirse mükâfatı ancak cennettir." İbnu Hacer, "Bu rivayete tek çocuk da dahildir" der. Bu çeşit rivayetlerin bir kısmı ihtisab yani "sevap niyetiyle sabır" kaydını ihtiva etmez, mutlak gelir. Bunlara göre, çocuğu ölen her mü'min bu sevaba dahildir. Ancak İbnu Hacer der ki: "Şeriatın bilinen kaidelerindendir: "Sevap niyete terettüp eder." Öyleyse mutlak hadisleri "ihtisab"la kayıtlamak gerekir. Öyleyse mutlak hadisler mukayyed olanlara hamledilecektir." 432

إ ُرا نلا ُه سَمَتَف ِدَل َوْلا ْنِم ةَث ٌّ َث َنيِمِلْسُمْلا َنِم ٍدَح ‘ ُتوُمَي َ :#. ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ4 □6444ـ ةسم إ رانلا هسمت نأ «
ِمَسَقْلا ِة ل ِحَت» نعمو.« د ِحا َو َو ِناَنْثاو» :يذمرتلل ىرخأ يفو.دواد ابأ إ ةتسلا
هجرخأ .[ِمَسَقْلا َة لحَت

فلاحلا مسق ليلحت لثم ةريسي .

2. (4703)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'minlerden birinin üç çocuğu ölür ve ona da ateş değerse, bu çok hafif bir alev yalamasıdır." [Buharî, Cenâiz 6, Eymân 9; Müslim, Birr 150-154, (2632-2635); Muvatta, Cenâiz 38, (1, 235); Tirmizî, Cenâiz 64. (1060); Nesâî, Cenâiz 25, (4, 25).]433

تَلاَق .اَمِهب َة نَجلا َلَخد ِت مُأ ْنِم ِناَط َرَف ُهَل َناَك ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسا بع ِنْبا نعو ـ4 □6446ـ اَنأ : َلاَق ؟ َكِت مُأ ْنِم ط َرَف
ُهَل ْنُكَي ْمَل ْنَمَف : ْتَلاَق .ةَق ف َوُم اَي ط َرَف ُهَل َناَك ْنَم َو : َلاَق . َط َرَف ُهَل
َناَك ْنَم َو :اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَشِئاَع تام اذإو ،لزنملاو ءاملا بلط يف موقلا ىلع
مدقملا قباسلا « ُطرفلا».يذمرتلا هجرخأ .[بِلْثِمِب اوُباَصُي ْنَل ،ِت مُأ ُط َرَف

---

429 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/290. 430 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/291.

هل طرف وهف ريغص دلو ناسن“ل .

3. (4704)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden kimin iki öncüsü varsa, onlarla birlikte cennete girer!" Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) sordu: "Bir öncüsü olan?"

"Bir öncüsü olan da, ey (hayırda) muvaffak olan!" buyurdular.

Hz. Aişe tekrar sordu: "Ümmetinden hiç öncü göndermeyen?"

"Ben, ümmetimin öncüsüyüm, (şefaatimle onları cennete ben sevkedeceğim. Hatta ben bütün öncülerin en büyüğüyüm. Çünkü ücret, çekilen meşakkate göre büyür). Benim ki gibisine de hedef olmayacaklar. (Onların beni önden göndermekten daha büyük bir kayıpları, daha acılı bir musibetleri yoktur ve olmayacak da. Zira vahiy kesilmiş oldu.)" [Tirmizî, Cenâiz 64, (1062).] 434

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜM VE ALLAH'A KAVUŞMA SEVGİSİ

ءاَقِل َه ِرَك ْنَم َو ،ُهَءاَقِل ُ هاللّ ِ بَحأ َ هاللّ َءاَقِل بَحأ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِتما صلا ِنْب ِةَداَبُع نع ـ4 □6444ـ ِرهشُب ُت ْوَملا ُه
َرَضَح اَذإ َنِم ْؤُملا ِنِكل َو ؛َكِلذ َسْيَل :َلاَق .َت ْوَملا ُه َرْكَنَل ا نإ :اهْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ُةَشِئاَع ْتَلاَقف .ُهَءاَقِل ُ هاللّ َه ِرَك ِ هاللّ َرهشُب ُت ْوَملا ُه َرَضَح اَذإ ُرِفاَكْلا
نإو ،ُهَءا َقِل ُ هاللّ بَحأ َو ِ هاللّ َءاَقِل بَحأف ،ُهَماَمأ ا ِمم ِهْيَلإ بَحأ ءْىَش َسْيَلَف
ِرِب ِض ْوَ ِنا هاللّ ِ و َ رَك َمتِه،

دواد اَبأ إ ةسمخلا هجرخأ .[ُهَءاَقِل ُ هاللّ َه ِرَك َو ِ، هاللّ َءاَقِل َه ِرَكَف .
ِباَذَعب هاللّ ِ و َ ِهِتَبوُقُع َف َسْيَل ءْىَش َرْكأ َه ِهْيَلإ ِمم ا ُهَماَمأ،

1. (4705)- Ubâde İbnuÔs-Samit (radyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz!

"Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Biz ölmekten hoşlanmayız" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kasdımız bu değil. Lâkin, mü'mine ölüm gelince, Allah'ın rızası ve ikramıyla müjdelenir. Ona, önünde (ölümden sonra kendisini bekleyen) şeyden daha sevgili birşey yoktur. Böylece o, Allah'a kavuşmayı sever, Allah da ona kavuşmayı sever. Kâfir ise, ölüm kendisine gelince Allah'ın azabı ve cezasıyla müjdelenir. Bu sebeple ona önünde (kendini bekleyenlerden) daha menfur bir şey yoktur. Bu sebeple Allah'a kavuşmaktan hoşlanmaz, Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz." [Buhârî, Rikâk 41; Müslim, Zikr 14, (2683); Tirmizî, Cenâiz 67, (1066); Nesâî, Cenâiz 10, (4, 10).] 435

AÇIKLAMA:

1- Hadiste kulun Allah'a olan sevgi ve nefreti ile Allah'ın da kula olan sevgi ve nefreti mevzubahis edilmektedir. Kulun sevgi ve nefretini anlamak o kadar zor değildir. Ama Allah'ın sevgi ve nefreti izah gerektirir. Bu sebeple alimler: "Allah'ın kullarına muhabbeti, onun hayır ve hidayetini irade etmesidir. Kula in'amda bulunmasıdır. Nefreti de bunların zıddıdır. Yani kulun hayrını ve hidayetini irade etmemesi, in'amda bulunmamasıdır."

Hadiste gelen مَنْ (kim) kelimesi şart değil de haber olarak telakki edilince şöyle bir mana çıkacağına da dikkat çekilmiştir: "Allah'a kavuşmayı seven, Allah'ın kendisine kavuşmasını sevdiği kimsedir." Bu durumda, Allah'ın, kula kavuşmayı sevmesinin sebebi kulun Allah'a kavuşmayı sevmesi değildir. Keza kerahat ve nefret de böyle.

---

[433] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/294.

2- Hadisin son kısmını anlamada Müslim ve Nesâî'de Şureyh İbnu Hânî tarikinden gelen veçhinde geçen ziyadeyi kaydediyoruz: "...Ebu Hüreyre'yi dinledim... (hadisin aslını zikreder ve der ki:) "Sonra Hz. Aişe'ye geldim. Dedim ki: "Bir hadis işittim, eğer öyleyse hepimiz helak olduk" -Hadisi zikreder ve der ki:- "Aramızda ölümden hoşlanan kimse yok, herkes onu sevmiyor."

Bunun üzerine Hz. Aişe: "Onun mânası senin hatırına gelen şey değil. (Hadiste ölüm hali anlatılıyor. Ölmek üzere olan insanın) gözü belerdi mi yani can çekişen kimse, gözünü açıp yukarıya dikti mi artık etrafa bakamaz, göğsü daralır, ruh gidip gelmeye başlar, derisi titrer ve büzülür. İşte bu can çekişme halidir" der." Bu hadisin Abda İbnu Humeyd'de gelen bir veçhinde Hz. Aişe şöyle demiştir: "Allah bir kul hakkında hayır murat etti mi, onun ölümünden bir yıl önce bir melek göndererek onu takviye edip hayırlı işlerde muvaffak kılar. Hakkında: "Hayır üzere öldü" denir. İşte bu kimse ölüm gelince sevabını gördü mü nefsi ona kavuşma arzusu duyar. Bu onun Allah'a kavuşmayı sevmesi, Allah'ın da ona kavuşmayı sevmesidir. Allah bir kul hakkında şer murad etti mi, ölümünden bir yıl önce ona bir şeytan musallat eder. Bu onu saptırır ve fitneye atar. Öyle ki: "İçinde bulunduğu şer üzere öldü" denir. Ölüm geldiği zaman, Allah'ın kendisine hazırladığı azabı görür ve nefsi bundan korkar. İşte bu onun Allah'a kavuşmaktan, Allah'ın da ona kavuşmaktan hoşlanmamasıdır." **3-** Hattabî'ye göre, hadiste geçen lika (kavuşma)dan farklı manalar muraddır: * Muayene, (birkısım gaybî hakikatleri ölüm anında görmek). * Ba's yani ölümden sonra dirilme; şu ayette olduğu gibi: "Allah'ın huzuruna varacaklarını inkâr edenler hüsrana uğramışlardır..." (En'âm 31).

* Ölüm; şu ayette olduğu gibi: "Kim Allah'a kavuşmayı ümit ederse, Allah'ın vaadettiği o an mutlak gelecektir..." (Ankebut 5). Keza şu ayette olduğu gibi: "De ki: Kaçtığınız ölüm, mutlaka gelip sizi bulacaktır. Sonra da görünür ve görünmez alemleri hakkıyla bilen Allah'a döndürüleceksiniz..." (Cum'a 87). * İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de

şöyle der: "Burada likâullah (Allah'a kavuşmak)tan murad Ahiret yurduna dönüş ve Allah'ın indindeki şeylerden taleptir. Bundan gaye ölüm değildir. Çünkü herkes ondan nefret eder. Öyleyse kim dünyayı terkeder ve ona buğzederse Allah'a kavuşmayı sever, kim de dünyayı tercih edip ona kendini verirse Allah'a kavuşmayı sevmez, çünkü bu kimse, ona ölümde vasıl olur." * Hattabî der ki: "Kulun Allah'a kavuşmayı sevmesinin manası, ahireti dünyaya tercih etmesidir. Böylece kul, dünyada ikametin devam etmesini sevmez, bilakis oradan göçe hazırlık yapar. Allah'a kavuşmaktan nefret, bunun zıddıdır."

* Nevevî der ki: "Hadisin manası şudur: "Şer'an itibar edilen, muhabbet ve nefret, hayatının sonuna gelmiş kimseye birkısım gaybî ahvalin açılıp, sonunun ne olacağı gösterilen, bu sebeple, artık tevbesinin kabul edilmediği can çekişme anında vaki olan muhabbet ve nefrettir." [436] **4-Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:**

* Hayır ehli, şerefleri sebebiyle önce zikredilir, şer ehli sayıca çok olsa da ikinci planda mevzubahis edilmelidir. * Cezalar amel cinsindendir. Hadiste muhabbet muhabbetle, nefret nefretle karşılık görmektedir. * Bazı alimler lika'yı rü'yet olarak tevil ederek hadisten ahirette hayır ehlinin Allah'ı göreceğine delil bulmuş ise de bu zayıf addedilmiş ve lika ile Allah'ın sevabına kavuşmanın kastedilmiş olmasının da mümkün ve makul olduğu ileri sürülmüştür.

* Can çekişen kimsede sürur ve ehemmiyet alameti zuhur ederse, bu onun hayır üzere olduğuna delildir. Aksi zuhur ederse şer üzerine olduğuna delil olur.

* Allah'a kavuşma sevgisi, ölümü temenni etme yasağına girmez. Çünkü bu, ölümü temenni etmediği halde kişide bulunabilir. Nitekim Allah'a kavuşma muhabbeti hasıl olan kişide bu hal, ölümün gelmesi veya gecikmesiyle ortadan kalkmaz. Halbuki can çekişme ve gaybî halleri görme anı, ölümü temeni yasağına girmez. Bilakis o anda temeni müstehabtır.

* Sıhhat halinde ölümden nefret etmenin farklı şekilleri var: ** Bazı insanlar, ölümden sonraki ahiret nimetlerine, dünyayı tercih ederek ölümden nefret eder. Bu, mezmumdur.

** Bazıları, kendisini bekleyen hesaptan korkarak ölümden nefret eder. Bunlar yeterli amelde bulunamadığını, hazırlığı olmadığını idrak eder de gerekli şekilde Allah'ın emrini yerine getirmek arzusuyla ölmemek ister. Bunlar ölümden nefret etmede mazurdur. Bu gruba girenlerin çok ciddi şekilde uhrevi hazırlığa girişmeleri ve ölüm gelinceye kadar bu hali terketmemeleri gerekir. Ölüm geldi mi, bunların Allah'ın rahmetinden ümidvar olarak ölümü nefretle değil, muhabbetle karşılamaları icab eder.

* Dünyada, sağlardan hiç kimse Allah'ı göremez. Bu görme işi, mü'minlere ölümden sonra vaki olur. Zira, hadisin bir başka veçhinde: "Ölüm, Allah'a kavuşmadan öncedir" ibaresi gelmiştir. Lika, rü'yetten daha âmm bir tabirdir. Öyleyse lika ortadan kalkınca rü' yet (görme) de ortadan kalkar. Nitekim bir Müslim hadisinde, buradakinden daha sarih olarak şöyle buyrulmuştur: "Siz, ölmedikçe Rabbinizi göremeyeceksiniz." 437

FERAİZ VE MEVARİS (MİRASLAR) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ

*

İKİNCİ FASIL

FERAİZİN AHKAMI VE VARİSLER

*** Dede, Nine**

*** Kızlar, Kızkardeşler**

*** Erkek Kardeşler**

*** Cenin**

*** Veled-i Mülâane**

*** Mutedde (İddet Bekleyen Kadın)**

*** Kelâle (ne evlad ne de baba bırakmadan ölen)**

*** Zevi'l-Erhâm**

*** Miras-ı diyet**

* **Miras-ı sadaka**

* **Cemaat-ı varis**

* **Miras-ı vela**

* **Miras-ı asabe**

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESULULLAH (ALEYHİSSALATU VESSELAM)'IN MİRASI VE GERİDE BIRAKTIKLARI

FERAİZ BÖLÜMÜ

BİRİNCİ FASIL

MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Ferâiz kelimesi farizanın cem'idir. Fariza, mefrûza manasında yani ism-i mef'ul olarak kullanılmaktadır. Kesmek manasına gelen farz kökünden gelir. Arap أَذَكْ ٍن ّ ُفِل ْتَض َرَف deyince "Ona maldan bir miktar kesip (ayırdım)" demiş olur. Bu yorum Hattabi'ye göredir. Bazı alimler, bu kelimenin yayın iki ucuna kiriş yerleştirmek maksadıyla oyuk açmak manasına gelen farzdan geldiğini iddia etmiştir. Ancak, "Bu ikinci manada Allah'ın farzettiği şeyler kastedilir. Bunlar, Allah'ın kullara mecbur ettiği şeylerdir (kul onun dışına çıkamaz)" denmiştir.

Ragıp der ki: "Farz, sert bir şeyi kesmek, onda iz meydana getirmektir. Mevaris şu ayette feraiz kelimesiyle hususileştirilmiştir: □ابي ًرفَم ْ ُاضو ِصَن"takdir edilmiş pay" (Nisa 7). Burada "miktar" veya "malum" veya "başkalarından kesilip ayrılmış" manalarına gelir. İbarenin geçtiği ayetin meali şöyle: "Erkekler için anne ile babanın ve yakın akrabanın bıraktığı mirastan bir pay vardır. Kadınlar için de anne ile babanın ve yakın akrabanın bıraktığı mirastan bir pay vardır. Miras olarak kalan mal az olsun çok olsun, "onlar için takdir edilmiş birer pay vardır"; hiçbiri bundan mahrum bırakılamaz" (Nisa 7)."

Şu halde feraiz kelimesi mirastan varislere düşen hakları, payları ifade etmektedir. Bu paylar meselesi, ölen kimsenin bıraktığı malların çeşidine, geride bıraktığı şahısların akrabalık derecesine, onların kadın-erkek şeklindeki cinsiyetine, borç bırakıpbırakmadığı, vasiyette bulunupbulunmadığı gibi farklı durumlara bağlı olduğu için hesaplanması karmaşık bir konudur. Bu hususi bir ilim ister. Bu sebeple buna ilm-i feraiz denmiştir. Bu ilmi iyi bilenlere de ferazi denilir. Resûlullah ferâiz ilminin ihmal edilmemesine, zamanla bunu bilenlerin pek azalacağına dikkat çekmiştir. 438

ةتسلا هجرخأ .[َمِلْسُمْلا ُرِفاَكْلا ّ َو ، َرِفاَكْلا ُمِلْسُمْلا ُث ِرَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدْي َز ُنْب ُةَماَسُأ نع ـ4 □6444□

ملسملا رفاكلا و :كلام ركذي ملو ،ِبئاَسهنلا إ .

1. (4706)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Müslüman kimse kafir kimseye varis olamaz; kâfir de Müslümana varis olamaz." [Buharî, Feraiz 26; Müslim, Feraiz 1, (1614); Muvatta, Feraiz 10, (2, 519); Ebu Davud, Feraiz 10, (2909); Tirmizî, Feraiz 15, (2108).] 439

AÇIKLAMA:

"İslam dini farklı dinlere mensup olanların birbirlerine varis olamayacağını teşrî etmiştir. Yukarıdaki hadisi aynen bab başlığı yapan Buharî hazretleri, başlığın devamı olarak, İslam ulemasının ittifak ettiği bir hususu kaydeder: "...Mirasın taksiminden önce Müslüman olan kimseye miras yoktur."

Ancak, hadis metninden bu hükmün çıkarılması ihtilaflı bir meseledir. Bir kısım alimler bu hükme giderken, diğer bir kısmı: "Bunun için başka delile ihtiyaç var" demiştir.

"Mirasın taksiminden önce Müslüman olan kimseye miras yoktur" diyenlere karşı çıkanlar der ki: "Kişi, mirasa, ölümle istihkak kesbeder. Öyleyse ölümle mal, sahibinin mülkiyetinden çıktı mı, artık varislerin hak sahibi olması için taksim beklenmez. Ölüden kendilerine intikal eden mala müstehak olmuşlardır; mal henüz taksim edilmemiş bile olsa." İbnu'l-Münir burada şöyle bir temsil getirir: "Ölen bir Müslümanın, biri kafir biri Müslüman iki oğlu olsa, kafir olan oğlu, mal taksim edilmezden önce Müslüman olsa, cumhura göre bu oğlan mirastan pay alır. Buna sadedinde olduğumuz Üsame İbnu Zeyd (radıyallahu anh) hadisinin amm olan hükmü delalet eder. Ancak Hz. Muaz'dan gelen hadise göre Müslümanın varis olma nokta-i nazarı değişmektedir: Müslüman, kafire varis olabilmekte, kafir Müslümana olamamaktadır. Hz. MuazResûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İslam artar, eksilmez" 440 hadisine dayanır."

Birkısım alimler Ebu Davud'da (Feraiz 10) da gelmiş olan bu hadisin, ihticac edilmeyecek kadar zayıf olduğunu ileri sürmüştür. Müsedded'in bir tahricine göre, "biri Müslüman diğeri Yahudi iki kardeş, Yahudi olan babalarının ölümüyle miras hususunda ihtilafa düşerler ve Hz. Muaz İbnu Cebel'e başvururlar. İhtilafa göre Yahudi kardeş malın tamamına el koymuştur. Müslüman kardeş buna itiraz ederek, Hz. Muaz'a çıkmıştır. Hz. Muaz, Müslümanı da varis kılmıştır."

İbnu Ebi Şeybe'nin, Abdullah İbnu Ma'kul tarikinden yaptığı rivayete göre, Hz. Muaviye "Biz Ehl-i Kitaba varis oluruz, onlar bize varis olamaz; tıpkı onların kızlarını nikahlamak helal olduğu halde, bizim kızlarımızın onlara helal olmadığı gibi" demiştir. Mesruk, Said İbnu'l-Müseyyeb, İbrahim Nehai ve İshak İbnu Rahuye de böyle hükmetmiştir.

Aksi görüşte olan cumhur der ki: "Bu hüküm, nassa muarız olan bir kıyastır. Halbuki nasstaki murad, (kıyasa gitmeye hacet bırakmayacak kadar) sarihtir. Böyle bir nass varken kıyasa gidilmez. Mezkur hadise gelince, maksud olan murad da nass değildir. Bilakis Müslümanın diğer din mensuplarına üstün olacağını ifade etmektedir. Bu üstünlüğün miras meselesiyle bir alakası yoktur. Nitekim bu hükme bir başka kıyas muaraza eder. Buna göre, tevarüs yani varis olma hadisesi, velayetle ilgilidir. Müslümanla kafir arasında Rab Teala'nın şu ayeti mucibince velâyet (dostluk) yoktur: "Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin; onlar birbirlerinin dostudur. Sizden kim onları dost edinirse, şüphesiz onlardan olur" (Maide 51). Ayrıca, zımmî bir erkek harbî bir kadınla evlense, kadına varis olamaz. Böyle bir durumda zımmînin: "Ben Müslümana varis olurum. Çünkü onlar bizimle nikahlanıyorlar" demesi halinde delil ters dönmüş olur."

Bu meselede, İbnu Hacer'in kaydına göre üçüncü bir görüş, "mirasın taksimini esas almaya" dayanır. Bu husus, Hz. Ömer, Hz. Osman, İkrime, Hasan ve Cabir İbnu Zeyd'den rivayet edilmiştir. Ancak Hz. Ömer'den bunun aksi görüş de rivayet edilmiştir. 441

وبأ هجرخأ .[ِنْيَت لِم ُلْهأ ُث َراوَتَي : # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : َلاَق مهْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ِرِباَج َو ِصاَعْلا ِنْب و ِرْمَع ِنْبا نعو ـ4 □6444□

رِباج ْنع يذمرتلاو .ورْمَع ِنْبا نع دواد□ .

2. (4707)- İbnu Amr İbni'l-As ve Hz. Cabir (radıyallahu anhüm) anlatıyorlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki farklı din mensupları birbirlerine varis olamazlar." [Ebu Davud, Feraiz 10, (2911); Tirmizî, Ferâiz 16, (2109). Ebu Davud'un rivayeti İbnu Amr'dan, Tirmizî'nin rivayeti Hz. Cabir'dendir.] 442

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, farklı dine mensup olan kafirlerin birbirlerine varis olamayacağına hükmedenler esas almışlardır. Ancak cumhur, hadiste geçen iki dinden biriyle "İslam"ın, diğeriyle "küfr"ün kastedildiğine hükmetmiştir. Böyle olunca bundan çıkacak hüküm, önceki hadisle müsavi olur.

Şafi, Hanefî başta olmak üzere ulâmanın çoğunluğuna göre, kafirler kendi aralarında birbirlerine varis olabilirler. Müslümanla aralarında tevarüs cereyan etmez.

2- Alimler zımmî ile harbî arasında fark gözetmişlerdir. Ebu Hanife zımmî ve harbî kafirlerin birbirlerine varis olamayacaklarını söylemiştir. Harbîler, Ebu Hanife'ye göre aynı diyarda olurlarsa tevarüs ederler. Şafii mezhebine göre böyle bir şart aranmaz.

440 Bu hadisin geniş açıklaması 4711 numaralı hadiste gelecek.

3- Bir kısım alimler (Sevrî, Rebîa vs.) ise kafirleri üçe ayırmıştır: * Yahudiler, * Hıristiyanlar * Diğerleri, Bu üç dinden biri diğerlerine varis olamaz.

4- Medine ve Basra ulemâsından bir grup da şöyle demiştir: "Kâfirlerden her grup ayrı bir dindir. Öyleyse Mecusi, putpereste varis olamaz, Yahudi Hıristiyana varis olamaz." Bu görüşte olan Evzâî daha da ifrata kaçarak; Aynı dine mensup iki farklı fırka, birbirlerine varis olamaz" demiştir.

5- Mürted hususunda ihtilaf edilmiştir: * Şafiî ve Ahmed: "Mürted öldü mü malı bütün Müslümanlara fey' (ganimet) olur" demiştir.

* Malik: "Malı fey' olur. Ancak, irtidadıyla, Müslüman varislerini malından mahrum kılmayı kastetti ise, mal varislerinin olur" demiştir. Zındık hakkında da hükmü böyledir.

* Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre "Mürtedin malı Müslüman varislerinin olur."

* Ebu Hanife'ye göre: "İrtidatdan önce kazandıkları, Müslüman varislerindir. İrtidatdan sonraki kazandıkları devlet hazinesine gider."

* Alkame gibi bazıları: "Onun malı, geçmiş olduğu din mensuplarına intikal eder" demiştir.

* 443 Davud-u Zahiri: "Girdiği dine mensup varisleri bu mala müstehak olur" demiştir.

رَ□ سُولَ اللّهِ ! أيْنَ تَنْزِلُ غَداً في دَارِكَ بِمَكَّةَ ؟ قَالَ : وَهَلْ تَرَكَ لَنَا عَقِيل مِنْ
اَي] : قَالَ هُ نأ هْنَ عَ ُ هاللّ يَ ضِ رَ ةَمَاسُأ نعو ـ4 □6444ـ كَانَ وَ مُسْلِمِينَ، اَنَاكَ
اَمُه ن، اَمُه نَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ ٌّيِلَع ٌ وَ رَفْعَج ُهْث رَي ْمَل وَ ، بِلاَط وَ وُه بِلاَط اَباَ ثَ
رِ وَ ليِقَع كَانَ وَ ، رٍوُد ْوأ ٍعاَب رِ

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[نِي رِفاَك بِلاَط وَ ليِقَع .

3. (4708)- Hz. Üsâme (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre [haccı sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'a] denmiştir ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Yarın nereye ineceksin, Mekke'deki evine mi?""Akil bize evbark bıraktı mı ki?" buyurdular.

“Akil ile Talip, Ebu Talib'e varis olmuşlardı. Ne Ali ne de Cafer (radıyallahu anhüma) ona varis olamamışlardı. Çünkü bu ikisi Müslüman idiler. Akil ve Talib ise kafirdiler." [Buharî, Hacc 44, Cihad 180, Megazî 48; Müslim, Hacc 439, (1351); Ebu Davud, Feraiz 10, (2910).] 444

AÇIKLAMA:

1- Hadisle ilgili fıkha müteallik açıklamaya geçmeden önce, hadiste geçen isimler hakkında bilgi verelim: Akîl, Talip ve Cafer, Hz. Ali'nin kardeşleridir; yani Ebu Talib'in oğulları. Bir başka deyişle Resûlullah'ın amcaoğulları. Talip, hepsinin büyüğüdür, babaları künyesini ondan almıştır. Talip, Akil'den, Akil Cafer'den, Cafer de Ali'den onar yaş büyüktür. Şu halde en küçükleri Ali'dir. Hz. Cafer, Mute Savaşı'nda şehit olmuştur. Cafer-i Tayyar ve Zülcenâheyn diye de meşhurdur. Babalarının vefatında Akil ve Talip müşrik iseler de Akil, Hudeybiye'de Müslüman olacak, Tâlip ise küfrü üzerine ölecektir. Hadisin İbnu Mace'deki veçhinde Talip ve Akil'in Ebu Talip'e varis oldukları, Müslüman olmaları sebebiyle, Cafer ve Ali'nin varis olamadıkları ifade edilir.

2- Hadiste geçen ribâ kelimesi rab'ın cem'idir. Rab beytler (aile meskeni) ihtiva eden menzil demektir. Dar (mahalle) manasına geldiği de söylenmiştir.[445] Öyleyse dar ve riba kelimesinin yan yana kullanılmış olması ya tekid ifade eder veya ravinin "bu kelimelerden hangisi hadiste gelmişti" diye düştüğü şekki ifade eder. Tercümede evbark diyerek te'kid şıkkını esas aldık.

3- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda Haccı sırasında Hz. Üsâme'nin bir sorusuna cevabını aksettirmektedir. Üsâme (radıyallahu anh), Mekke'deki ikamet sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'ın nerede ikamet edeceğini merak etmektedir. Eski doğup büyüdüğü evinde mi, başka bir yerde mi? Çünkü, orası Akil tarafından çoktan satılmış durumdaydı. Rivayetler, hicretle birlikte Mekke'de olduğu gibi terkedilmiş olan Hz. Ali, Hz. Cafer ve Resûlullah'a ait akarları Akil'in sattığını ifade eder. Keza diğer muhacirlerin malları da müşrik yakınları tarafından yağmalanıp satılmıştı.

Şu halde Üsâme (radıyallahu anh)'nin sorusu, harp halinde yapılmış bu haksız tasarrufların meşruiyyet durumuna yönelik olabilir. Bu emrivakiyi Resûlullah kabulmu edecek, yoksa kabul etmeyip, o gün elinde tutanlardan geri mi alacak?

Şarihler, bu hadisle ilgili açıklamalarında bir başka soruyu gündeme getirip münakaşasını yaparlar: Dini bakımdan ayrı bir statüye sahip bulunan ve haram olan Mekke'deki evlerin durumu nedir? Satılabilir mi, satılamaz mı? Orada şahsî mülk edilebilir mi, edilemez mi?

Yine bu hadisle ilgili olarak üzerinde durulan bir husus, Kur'an'da geçen el-Mescidü'l-Haram'la kastedilen huduttur. Mekke'nin her tarafı mı, muayyen bir kısım mı?

Hadisten, bir Müslümanın dar-ı harpte mülk edinmesi halinde, burası fethedilecek olsa o mülkün eski Müslüman sahibine ait olacağı hükmü de çıkarılmıştır.

Bu meseledeki ihtilaf, mevzu üzerine gelmiş bulunan farklı hadislerden ve farklı tatbikatlardan ileri gelir.

* Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Resûlullah'ın "Akil bize evbark bıraktı mı?" sözü ile Efendimiz'in, Akil'in tasarrufunu meşru addettiği manası çıkarılmıştır. Bu telakkiye göre, Akil'in tasarrufu cahiliye

---

[443] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/303-304.

[444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/304.

devrinde yapılmış olmasına rağmen, sonradan meşru addedilip kabul edilen bir kısım tasarruflar sırasına girer. Nitekim cahiliye devrinde nikahlananların sonradan nikahları yenilenmemiştir.

* Cumhur, bu hadise dayanarak Mekke'deki evlerin miras olacağına, alınıp satılacağına hükmetmiştir.

* Öte yandan Alkame İbnu Nadla'dan İbnu Mace'nin kaydettiği bir hadiste şöyle denir: "Resûlullah, Ebu Bekr ve Ömer öldükleri zaman Mekke'nin evlerine, sevâib (Allah için bağışlanan, bedava istifade edilen şey) deniliyordu. ihtiyaç duyan oturur, ihtiyaç duymayan da başkasını oturturdu."

Bu hadisin munkatı ve mürsel olması sebebiyle zayıflığına dikkat çekilmiş olmakla beraber, İbnu Ömer, Mücahid ve Ata bu hadisin zahiriyle hükmetmişlerdir.

İbnu Hacer'in açıklamasını takip edelim: "Abdurrezzak, İbnu Cüreyc' ten naklen der ki: "Ata, Harem bölgesinde kirayı nehyeder, "bana Hz. Ömer'in, Mekke'deki evlerin kapılanmasını yasakladı. Çünkü hacılar, evlerin arsalarına inmekte idi" derdi. Evine ilk kapı koyan kimse Süheyl İbnu Amr oldu ve bu hususta Hz. Ömer'e özür beyan etti."

Tahavî'nin İbrahim İbnu Muhacir tarikiyle Mücahid'den nakline göre, Mücahid: "Mekke mübahtır; orada evbarkın satılması, evlerinin kiraya verilmesi haramdır" demiştir. Sevrî ve Ebu Hanife de aynı hükme varmıştır. Ebu Yusuf, Hanife'ye bu meselede muhalefet etmiştir. İmam Muhammed'in görüşünde ihtilaf edilmiştir. Cumhur caiz olduğuna hükmeder, Tahavî de cevaz hükmüne uyar, Alkame hadisinin bilfarz sahih olduğu kabul edilse bile az ilerde belirtilen tevile dayanılarak zahirine uyulmayış sebebi belirtilmiştir.

Şafiî hazretleri, Buhari'nin Kitabu'l-Hacc'da tahric ettiği Üsâme hadisiyle ihticac etmiştir. Şafiî merhum der ki: "Resûlullah, hadiste mülkü, hem kendine hem de satana (Akil'e) izafe etmektedir." Şafiî'nin bu meselede bir diğer hücceti Resûlullah'ın fetih senesinde sarfettiği şu sözüdür: "Kim Ebu Süfyan'ın evine girmişse emniyettedir." Burada evi Ebu Süfyan'a izafe etmiştir.

Şafiî gibi düşünen İbnu Huzeyme, ayetten delil getirmiştir: "O mallarda bir de evlerinden çıkarılıp mallarından mahrum bırakılmış fakir muhacirlerin hakkı vardır.." (Haşir 8). Allah Teala hazretleri, bu ayet-i kerimede Mekkeli muhacirlere evlerini nisbet etmektedir; tıpkı mallarını nisbet ettiği gibi. Eğer evler kendilerinin olmasaydı, kendilerinin olmayan evlerden çıkarılmış olmakla mazlum sayılmayacakladı." İbnu Huzeyme devamla der ki "Eğer Akil'in sattığı evler mülk edinilmeyecek mahiyette olsaydı, o evlere Müslüman olmaları hasebiyle Ali ve Cafer evleviyetle müstehak olacaktı." Büyu bölümünde görüleceği üzere, Hz. Ömer Mekke'de hapishane yapmak üzere bir ev satın almıştır. Abd İbnu Humeyd'in bir tahricinde Hz. Ömer'in, hacc sırasında Mekke evlerinin kapılarını kapamayı yasakladığına dair Nafi'in İbnu Ömer'den rivayet ettiği haber, bu söylediğimizle muaraza etmez. Abdurrezzak'ın Mücahid'den yaptığı bir tahrice göre, Hz. Ömer: "Ey Mekkeliler, evlerinize kapı koymayın, ta ki, uzaktan gelenler diledikleri yere insinler" demiştir. Bu rivayetin, Hz. Ömer'den bir başka veçhini de daha önce kaydettik. Bunların arasını şöyle cemetmek mümkündür. Hz. Ömer, dışardan gelenlere merhameten, onlardan kira alınmasını hoş karşılamamış olmalı. Bundan Mekke'deki evlerin alınıp satılmasını yasaklama hükmü çıkmaz. Ahmed İbnu Hanbel ve başkaları da bu görüşe meyletmiştir. İmam Malik'in bu meseledeki tutumu hususunda ihtilaf edilmiştir: * el-Kadı İsmail der ki: "Kur'an'ın zahiri, bundan kastedilen şey içerisine, menasik ve namaz icra edilen mesciddir. Mekke'nin diğer evleri değil."

* el-Ebheri der ki: "Malik ve ashabının kavli Mekke'nin savaşla fethedildiği hususunda ihtilaf etmez. Onların ihtilafı "Mekke'yi Resûlullah, hurmetinin büyüklüğü sebebiyle Mekke ahalisine bağışladı mı, yoksa Müslümanlara mı bıraktı?" hususundadır. Bu ihtilaf da, evlerinin satılması, kiraya verilmesi meselesindeki ihtilafa bais olmuştur. "Mekke savaşla fethedildi" diyenlerce racih olanı, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'nin evlerini eski ahalisine bağışladığı"dır. Böylece Mekke'nin hükmü, savaşla fethedilen diğer beldelerin hükmünden farklı olmaktadır." Süheylî ve başkaları bunu zikretmiştir.

* el-Mescidu'l-Haram'la kastedilen nedir? Bu husustaki münakaşaya daha önce yer verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz (4583. hadis).

4- Hadiste mevzubahis edilen darın (yani evin) Haşim İbnu Abdi Menaf'a ait bulunan dar olduğu, bunun Haşim'den sonra oğlu Abdulmuttalib'e geçtiği, bunu Abdulmuttalib'in, hayatında oğulları arasında taksim ettiği, böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da, babasının hissesi sebebiyle bir hak düştüğü, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu evde dünyayı şereflendirdiği belirtilir. İbnu Hacer, Resûlullah'ın evindeki, Akîl ve Talib'in tasarruflarını şöyle açıklar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hicret edince, Akil ve Talib, "dar"ın tamamına, Müslüman olmamaları ve Resûlullah'ın da hicretle hakkını terketmiş olması haysiyetiyle tevarüs ettiler. Talib, Bedir'de öldürülünce, Akîl darın tamamını sattı." el-Fakihî, bu darın Akil'in evladlarının elinde devam ettiğini, Haccac-ı Zalim'in kardeşi Muhammed İbnu Yusuf'a yüz bin dinara sattıklarını kaydetmiştir.

ed-Dâvudî ve başkası, hadisle ilgili farklı bir açıklama sunarlar: "Hicret eden mü'minlerin evini kafir yakınları satmışlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), -onlardan İslam'a girenlerin kalplerini kazanmak için- bu cahiliye tasarruflarını te'yid etti."

Hattabî der ki: "Bana göre, bu ev Akil'in mülkünde baki kalmış olsaydı bile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), o eve yine de inmezdi. Çünkü o evler artık, Allah yolunda terkedilmiş evlerdi, bir daha onlara geri gelmezlerdi." Ancak, Hattabî'yi bu görüşünde tenkid etmişler ve: "hadisin siyakı Akil'in evi sattığını ifade etmektedir. Hadisten şu mana çıkmaktadır: "Eğer Akîl satmasaydı Resûlullah ona inecekti" demişlerdir.

Şarihler, ilgili hadislerin şerhinde başka teferruata da inerler. 446

يذمرتلا هجرخأ .[ُث ِرَي َ ُلِتاَقْلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض .
َر ةريره بأ نعو ـ6 □6444□

4. (4709)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Katil varis olamaz." [Tirmizî, Ferâiz 17, (2110).]447

AÇIKLAMA:

Hadis, katilin maktule varis olamayacağını ifade etmektedir. Ulemâ çoğunluk itibariyle bu görüştedir. Katil hataen veya kasten de öldürse hüküm böyledir. Hz. Ömer, Ali ve Şureyh gibi meşhur kadılar, Şafiî, Ebu Hanife ve ashabı gibi imamlar hep aynı görüşü paylaşırlar. Maldan da diyetten de pay alamayacağını söylerler.

İmam Malik ve Nehâî, hataen katilin diyetten olmasa da maldan miras hissesi alacağını söylemişlerdir. Ancak alimler tahsis, delilsiz makbul değil demişlerdir.

Cabir İbnu Zeyd'den gelen bir rivayette daha sarih olarak: "Hangi erkek, bir erkek veya kadını âmden veya hataen öldürecek olsa onlardan buna miras yoktur; hangi kadın, bir erkek veya bir kadını âmden veya hataen öldürecek olsa o kadına bunlardan miras yoktur" denmiştir. 448

نأْ يَوُ رِه ثَ أحَدا ً مِن َ ا‘ جَاعِم إ ِ أحَدا ً وُ لِدَ يف بِ رَغْلا َ]. هجرخأ كِلام دازو.
رُمُع يِبأ] :لاَ قِ ب يَسُمْلا نُبِ ديعس نعو ـ4 □6444□

فَهُوَ يَرِ ثُهَا إنْ مَاتَتْ وَ تَرِ ثُهُ إنْ مَاتَ، وميرا ثُهُا في كِتَابِ اللّه ِ تعالى « .
وَ امْرَ أةً جَاءَتْ حَامِلٌ فَوَ لَدَتْ في العَرَ بِ :نيزر «

5. (4710)- Said İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Arap (memleketinde) doğmadıkça, Acem'den birini varis kılmaktan imtina etmiştir." [Muvatta, Feraiz 14, (2, 520).]

446 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/304-308.

Rezîn şu ilavede bulundu: "Hamile olarak gelip Arap (memleketinde) doğuran kadını da hariç kıldı. Bu durumda erkek, eğer ölürse kadına varis olur. Eğer erkek ölürse, kadın da ona varis olur. Erkeğin miras(taki pay nisbet)i Allah'ın kitabında vardır." 449

AÇIKLAMA:

Zürkânî'nin açıklamasına göre, İmam Malik'in İbnu'l-Müseyyeb'ten yaptığı bu rivayet, Arap olmayanlardan birinin, ölen bir kimse hakkında delil ve hüccete dayanmadan: "Ben onun yakınıyım, malına varisim" şeklinde bir iddiada bulunacak olsa, Acemler kendi aralarında bunu ikrar da edecek olsalar, Hz. Ömer'in bu iddiayı kabul etmediğini fade etmektedir. Ancak, bunun gerçek olduğu bilinir ve adil Müslümanların şehadetiyle sübut bulursa, bu durumda İslam memleketinde doğmuş biri gibi verâset hakkı doğar ve birbirlerine varis olurlar.

İmam Malik der ki: "Hamile bir kadın düşman diyarından gelse, Arap memleketinde doğum yapsa bu çocuk belli ki onundur; kadın ölse, çocuk ona varis olur; çocuk ölse, kadın ona varis olur. Kadının alacağı miras payı da Allah'ın kitabında belirtilmiştir; altıda veya üçte bir." 450

لوُس َر َلاَق :َلاَق َو ًامِلْسُم ُهَل ًانْبا ُهَث ر َوَف ٍهيِدوُهَي ِثا َريِمِب هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ذاَعُم َى ٍتُأ] :َلاَق ِبلَؤُّدلا ِد َوْس ُا ِبأ نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .[ُصُقْنَي ٌ َو ُدي ِزَي ُم ٌ ْس"ا :# ِ هاللّ .

6. (4711)- Ebu'l-Esved ed-Düelî anlatıyor: "Hz. Muaz'a bir Yahudinin miras meselesi getirildi. Onun Müslüman oğluna da mirastan pay verdi ve dedi ki: "İslam [galebe çalar, ona galebe çalınmaz], artar eksilmez." [Ebu Davud, Feraiz 10, (2912, 2913).] 451

AÇIKLAMA:

1- 4706 numaralı hadiste geçtiği üzere Hz. Muâz, Müslüman kafirden miras alabileceği görüşünde idi. Bu sebeple, kendisine intikal eden -biri Yahudi, diğeri Müslüman- iki kardeşin, Yahudi babalarının mirasıyla ilgili ihtilaflarında, Müslüman kardeşin de mirasa iştirak etmesine hükmetmiştir. Kullandığı delil de yukarıda kaydedilen, Resûlullah'ın □ا ِس ْ ٌم يِزَي ِدي ُو ٌ صُقْنَي sözüdür. Şarihler bu ibareye muhtelif manalar vermişlerdir.

* İslam, (kendisine dahil olanlarla) artar, (irtidad edenlerle) eksilmez.

* İslam, (fethedilen memleketlerle) artar, (keferenin galebe çalacağı diyarlarla) eksilmez.

* İslam'ın hükmü galebe çalar. Onun galebe çaldığı hususlardan biri, ebeveyninden biri Müslüman olan kimseye İslam hükmünün verilmesidir. Hz. Muâz bu manayı esas alarak, hadisten Müslüman

kafire varis olacağına, fakat kafirin Müslümana varis olamayacağına hükmetmiştir.

2- Hadisin bazı vecihlerinde "İslam üstün olur, ona üstün olunamaz" ibaresi yer eder. Teysir'in metninde yok ise de köşeli parantez içine alarak bu ziyadeyi dercettik.452

ث ِرَي َ ًان ِز ُدَل َوْلاَف ،ِةَمأ ْوأ ِة رُحِب َرَهاَع ٍلُج َر اَمُّيأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
َلاَق ِهِهدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع نعو ـ4 6444ـ بِنز اذإ « اَهِب َرَهَع»و
ينازلا « ُرِهاَعُمْلا»و .انزلا « ُة َرَهاَعُملا». ُهُث ِرَي ٌ َو :ركذي ملو يذمرتلا هجرخأ .
[ُهْث ِرَي ٌ َو ِهيِبأ ْنِم

. اهب

7. (4712)- Amr İbnu Şuayb, an ebihi an ceddihi tarikiyle anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hür veya cariye bir kadınla kim zina yaparsa, bundan hasıl olacak çocuk veled-i zinadır, ne o babasına, ne de babası ona varis olamaz." [Tirmizî, Feraiz 21, (2114).] 453

449 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/309. 450 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/309. 451 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/309-310.

AÇIKLAMA:

İslâm uleması, bu hadise dayanarak veled-i zinanın babaya varis olamayacağına hükmetmiştir: "Çünkü derler, verasette asıl, nesebtir. Veled-i zina ile zani arasında nesep yoktur. Böyle olunca verasete hak kazanamaz." Bu çocuğa da ne zani ne de yakınları varis olamazlar.

Tirmizî, ilim ehlinin bu hadisle amel ettiğini belirtir. 454

İKİNCİ FASIL

FERAİZİN AHKÂMI VE VARİSLER

* DEDE VE NİNE

وَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر ِهيف َلاَق يِذهلا ا مأ :َلاَقَف ِهدَجْلا يِف ِةَفوُكْلا ُلهأ ِهْيَلإِ□
َبَتَك ُه نأ] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريبزلا ِنْبا نع ـ4 □6444ـ لعج :هانعمو .
يراخبلا هج َرْخأ .[ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب اَبأ يِنْعَي .ِب'ا َةَل ِزْنَم ُهَل زَن ُه
نإف ُهُتْذَخ تَ ًيِلَخ ِة م'ا ِه ٍّذه ْنِم ًاذ ِخ تُم ُتْنُك

ثاريملا نم ب'ا ذخأي ام هاطعأو ،ب'ا ةلزنم يف هدجلا.

1. (4713)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre: Ehl-i Kûfe, kendisine yazarak dede hakkında sormuşlardı. O da şu cevabı vermişti: "Hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ben bu ümmet içerisinde birini kendime halil seçseydim, onu seçerdim" dediği kimse, yani Ebu Bekr, dedeyi (miras meselesinde) baba yerine koymuştu." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab 5.][455]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, Abdullah İbnu Zübeyr'e dedenin mirastan alacağı pay sorulmuş, o da Hz. Ebu Bekr'in bu meseledeki kanaatini yazarak cevap vermiştir. Bu cevaba göre, Hz. Ebu Bekr: "Dede, baba gibi mirastan pay almalıdır. Büyük babanın varlığı halinde kardeşler mirasa iştirak etmemelidir, miras tamamiyle dedeye kalmalıdır" diye fetva vermiştir.[456]

نِم يِلاَمَف ، َتاَم يِنْبا َنْبا نإ :لَاقف :# ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا لُج َر َءاَج] : َلاَق اَمُهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر نيَصُح ِنْب ِنا َرْمِع ْنَع َو ـ4 □6446□

؛رَخآ سُدُس َكَل : َلاَقَف . ُهاَعَد ى ل َو ا مَلَف ، ُسُدُّسلا َكَل :لاَق ؟ِهِثا َريِم

هيأ عم نوردَي ٌ َف : ُةَداَتَق َلاق :دواد وبأ لاقو.يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .]
ا َسُدُّسلا نإ : َلاَق َو ُهاَعَد ىهل َو ا مَلَفŒةَمْعُط َرَخ

ائيش هاطعأ وأ ،هقح ىلع ًادئاز هاطعأ اذإ « ًةَمْعُط» ئشلا اذه هاطعأ□
لاَقُي.سدسلا هدجلا ثرو ٍئش هلقأو :ةداتق لاق .هثرو ئش

هلثم هريغ ىطعي .

2. (4714)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelerek: "Oğlumun oğlu vefat etti. Ondan miras hakkım nedir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sana altıda biri var!" buyurdu. Adam dönüp gidince geri çağırdı ve: "Sana diğer bir altıda bir daha var!" buyurdu. Adam dönüp gidince tekrar çağırdı ve: "Diğer altıda bir, (hak değil) fazladan bir ikramdır!" buyurdu." [Ebu Davud, Feraiz 6, (2896); Tirmizî, Feraiz 9, (2100).]

[454] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/311.

Ebu Davud der ki: "Katade şunu söyledi: "(Sahabe, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu kimseyi, başka) hangi varisler olduğu halde varis kıldığını bilmiyor." Katâde devamla der ki: "Dedenin tevarüs ettiği en az miktar, altıda birdir."[457]

AÇIKLAMA:

Şarihler, bu taksim sırasında, ölen torunun herkesçe bilinen iki kızı olması gerektiğini belirtirler. Böylece o iki kız evlada üçte iki düşecek, geriye üçte bir kalacaktır. Bu üçte birin yarısı -ki altıda bir ederbüyükbabaya kalmıştır. Bu altıda bir, büyükbabanın normal hissesidir. Geriye ikinci altıda bir kalmaktadır. Resûlullah, başka ehl-i feraiz (hisse düşen varis) olmadığı için bunu da dedeye tahakkuk ettirmiş. Ancak bunu, kanuni bir hisse sayılmasını önlemek için ikinci kere çağırarak vermiş; onun asabelikten gelen ziyade bir bağış olduğunu da ayrıca belirterek: "Diğer altıda bir tu'medir (ikramdır)" demiştir.

Tîbî der ki: "Bu meselenin şekli şöyledir: "Ölen kimse, geride iki kızla bu soru sahibini bırakmıştır. İki kıza üçte iki düşer, geriye üçte bir kalır. Aleyhissalâtu vesselâm, soru sahibine miras payı olarak altıda biri verdi. Çünkü o, ölenin dedesi idi. Adam bıraktı, o da çekip gitti. Sonra adamı geri çağırıp, ona diğer altıda biri de verdi. Böyle yapması, adamın kendisine düşen payın üçte biri olduğu zannına düşmesin diye idi. Hadiste geçen tu'menin burada, manası ta'sibdir, yani asabe olmaktan düşen bir ikram, yani "sana farz suretinde pay olmayan bir rızk"dır. Diğer altıda bire tu'me demiş, birinci altıda bire dememiştir. Çünkü birincisi "farz", yani sabit miras payı idi. Pay, ikram gibi değildir. Muayyen olan miktarı değişmez, hep sabit kalır. Halbuki ikram sabit bir nisbet üzere değildir, değişir. Bu sebeple ona tu'me denmiştir."

2- Katâde, "dedenin torundan en az altıda bir alacağını, bu altıda birin, onun normal payı (farz) olduğunu, duruma göre kanuni hakkı dışında bazı ikramlarda daha fazla olabileceğini" belirtiyor. Nitekim sadedinde olduğumuz hadiste Resûlullah ikinci bir altıda bir daha vermiştir.458

هدَجلا ِنَع ِبنُلأْسَت َتْبَتَك : ِهْيَلإِ َبَتَكَف . ِهدَجلا ْنَع ُهُلأْسَي ٍتِباَث ِن ْب ِدْي َز□□
للا َبَتَك ُه ّ هُّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةيواعم نعو ـ4 □6444□

خ‘ا َعَم َفْصِهنلا ِهِناَيِطْعُي َكَلْبَق ِنْيَتَفيِلَخْلا ُت ْرَضَح ْدَقو ،ُءافلخْلا ِبنْعَي□
ُ،ءارَمُ‘ا إ ِهيف ى ِضْقَي ْنُكَي ْمَل ا ِمم َكِلذ ْنإف . ُمَلْعأ ُ هاللّو

كلام هجرخأ .[ُة َوْخ“ا َرُثَك ْنإ َو ِثُلُّثلا َنِم ُصُقْنَي َ ،ًادِعاَصَف ِنْيَنْث“ا َعَم ُثُلُّثلا .
َو ،ِد ِحا َوْلا

3. (4715)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre: "Kendisine dedenin miras payından soran Zeyd İbnu Sabit'e şöyle yazmıştır: "Bana yazarak dededen soruyorsun. Doğruyu Allah bilir. Bu mesele, ancak umeranın -yani halifelerin- hükmedeceği meselelerden biridir. Ben sizden önce iki halifeyi gördüm. Onlar ölenin tek bir kardeşi ile verasete iştirak eden dedeye malın yarısını veriyorlardı. İki ve daha fazla kardeş olması halinde üçte bir veriyorlardı. Erkek kardeşler çok da olsa dedenin payı üçte birden aşağı düşmezdi." [Muvatta, Feraiz 1, (2, 510).][459]

دواد وبأ هجرخأ .[ٌّمُأ اَهَنوُد ْنُكَي ْمَل اَذإ َسُدُّسلا ِة دَجْلِل :# ٌّبِ نلا َلَعَج] .
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍةَدْي َرُب نعو ـ4 □6444□

4. (4716)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), büyükanneye, önünde, (ölenin) anne(si) olmadığı takdirde, altıda bir pay koydu." [Ebu Davud, Feraiz 5, (2895).] [460]

AÇIKLAMA:

Ölen torunun annesi olmadığı takdirde büyükanneye torundan altıda bir miras düşmektedir. Eğer ölen torunun annesi hayatta ise, büyükanneye mirastan pay düşmemektedir. Burada büyükanne anneanne veya babaanne olmuş farketmez, hükümleri birdir. [461]

---

457 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/313. 458 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/313-314. 459 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/314.

* KIZLAR VE KIZKARDEŞLER

ةَنْبا َكَرَت َو يَف ُوُت ٍلُج َر ْنَع ُهاَنْلأَسَف . ًاريِمأ َو ًامِهلَعُم ِنَمَيْلاِب هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ذاَعُم اَناَتأ] :لاق ديزي ِنْب دوس‘ا نع ـ4 □6444□

دواد وبأو ،هظفل اذهو ،ُّيراخبلا هجرخأ .[ٌّيَح # ِ هاللّ ُلوُس َر َو ، ُفْصِهنلا ِتْخُ‘ .
ِل َو ، ُفْصِهنلا ِةَنْب‘ل نَضَقف . ًاتْخُأو

1. (4717)- Esved İbnu'l-Yezid anlatıyor: "Bize (Yemen'e), Muaz (radıyallahu anh), muallim ve emir olarak geldi. Ona, bir kızla bir kızkardeş bırakarak ölen kimse(nin veraset durumu) hakkında sorduk. O, kız için yarım, kızkardeşi için de yarıma hükmetti. O sırada Aleyhissalâtu vesselâm sağdı." [Buhârî, Ferâiz 6 12; Ebu Davud, Feraiz 4, (2893).][462]

AÇIKLAMA:

Hadiste, Hz. Muaz'ın hükmü belirtildikten sonra, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatta olduğu belirtilir. Bundan maksad Hz. Muaz'ın verdiği hükümlerde Aleyhissalâtu vesselâm'dan bir delile dayandığını; delil olmayan, yeni karşılaştığı meselelerde karar vermeyip, Efendimizden sorduğuna dikkat çekmektir. Böylece bu hükmün Hz. Mu-az'ın şahsî bir fetvası değil, sünnet-i nebeviyeye dayanan bir hüküm olduğu anlaşılır. [463]

تْخُ‘ ِل َو ، ُفْصِهنلا ِتْنِبْلِل :َلاَقَف .ٍتْخُأ َو ِنْبا ِتْنِب َو ٍتْنِب نَع سوُم وبأ َلِئُس] :لاق□
ليبحرُش ِنْب ليزُه نعو ـ4 □ 6444□

مُث .َنيِدَتْهُمْلا َنِم اَنأ اَم َو ًاذإ ُتْلَلَض ْدَقَل :ه ْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِدوُعْسَم ُنْبا َلاَقَف ؛
سوُم يِبأ ِل ْوَقِب َرِبْخُأ َو ٍ،دوُعْسَم ُنْبا َلِئُسَف ؛ ُفْصِهنلا

ءاَضَقِب اَهيِف ى ِضْقأ :َلاَق□

لا َقف .ٍدوُعْسَم ِنْبا ِل ْوُقَب سوُم وُبأ َرِبْخُأف .ِتْخُ‘ ِل َيِقَب اَم َو ،ِنْيَثُلُّثلا□ : □
َةَلِمْكَت ُسُدُّسلا ِنْبا ِةَنْب‘ َو ، ُفْصِهنلا ِةَنْب‘ ِل # ِ هاللّ ِلوُس َر

ملاعلا :اهرسكو ءاحلا حتفب «ُرْبَحلا».يذمرتلاو دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[.
ْمُكيِف ُرْبَحلا اَذه َماَد اَم ِنوُلَأْسَت

2. (4718)- Hüzeyl İbnu Şurahbil anlatıyor: "Ebu Musa (radıyallahu anh)'ya "Ölenin bir kızıyla kızkardeşinin oğlu ve [anababa bir] kızkardeşinin miras payından soruldu. Dedi ki: "Kız için yarı, [anne baba bir] kızkardeş için de yarı. [İbni Mes'ud'a gidin, ondan da sorun. O da benim söylediğime muvafakat edecektir!] [Ebu Musa, fetvasında oğlan kardeşin kızına mirastan pay vermemişti.] Bunun üzerine doğru İbnu Mes'ud'a sorulmaya gidildi ve Ebu Musa'nın söylediği de kendisine haber verildi. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) dedi ki: "(Eğer ben onun fetvasına uyarsam) dalalete düşmüş olurum ve hidayetten ayrılanlara katılırım!"

Sonra ilave etti: "Onlar hakkında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın verdiği hükümle hükmedeceğim: "Kız için yarı, oğulun kızı için- üçte ikiyi tamamlamak üzere- altıda bir,[464] geri kalan da kızkardeş içindir!"

Ebu Musa'ya İbnu Mes'ud'un sözü haber verildi. Bunun üzerine: "Bu derin alim aranızda olduğu müddetçe (müşkillerinizi) bana sormaya gelmeyin!" dedi. [Buhârî, Feraiz 7, 12; Ebu Davud, Feraiz 4, (2890); Tirmizî, Feraiz 4, (2094).][465]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin anlaşılmasını sağlayacak bazı ilave ibareleri tercüme zımnında parantez içerisinde dercettiğimiz için onları tekrar etmeyeceğiz.

2- Hadis, İbnu Mes'ud'un, miras meselesini Ebu Musa'dan daha iyi bildiğini, Ebu Musa'nın onun bu faziletini tasdik ve kabul ettiğini göstermektedir.

3- Hadisin Ebu Davud ve Tirmizî'deki veçhinde, soru sadece Ebu Musa'ya değil, Süleyman İbnu Rebia'ya da sorulur. Soru sahibine Ebu Musa ve Süleyman birlikte cevap verirler.

4- İbnu Mes'ud, oğulun kızına altıda bir nisbetinde pay ayırıyor.

5- "Geri kalan, kızkardeş içindir" ifadesinin gerekçesi: "Kızkardeş

---

[462] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/315. [463] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/315.

kızlarla birlikte asabedir" diye açıklanmıştır. Şöyle ki: Normalde kızların hakkı üçte ikidir. Tek olan kız çocuğu, bunun yarısı olan bir hisseyi alınca, geriye kızların hakkında altıda bir kalır. Bunu da oğulun kızı (veya kızları) alır. Terekeden geri kalan ise en yakın asabeye gider. Oğulun kızları "pay sahipleri" arasında yer almıştır. Öyleyse geriye kalan (üçte bir) da kızkardeş içindir.

Ebu Musa'yı, mirasın yarısını kızkardeşe vermeye sevkeden husus ayet-i kerimede: "Bir kimse ölür ve kendisinin çocuğu olmayıp da bir kızkardeşi bulunursa, mirasın yarısı onundur" (Nisa 176) buyrulmuş olmasıdır. Muhtemelen, ayette geçen veled (çocuk) kelimesinin kız-erkek her ikisini de ifade etmesi durumu nazardan kaçmıştır veya veled kelimesinin sadece erkek çocuğa has olduğunu irade etmiştir. Mamafih "kızkardeş için yarısı" hükmünü "pay" manasında değil, ikram manasında söylemiş olabileceği de ifade edilmiştir.

Hattâbî der ki: "Hadiste, kızkardeşlerin kızlarla birlikte asabe olduğu beyan edilmektedir. Bu görüş sahabeden bir cemaatin, tabiinin ve değişik beldelerin fukahasının umumunun görüşüdür. Ancak sahabeden İbnu Abbas bu meselede bütün ashaba muhalefet etmiştir. Ona göre, bir adam ölür ve geride bir kız ve anababa bir bir kızkardeş bırakırsa, mirasın yarısı kıza aittir. Kızkardeşe hiçbir şey düşmez." 466

*** ERKEK KARDEŞLER**

□ ةي: نم بَعْدِ وَ ص ِي ةٍ تُوصُونَ بها اَوْ دَيْنٍ، وإن رَ سُولَ اللّهŒءنوُ نَ هذهِ ا
دون َ أخ ِ يهِ ِ "بيهِ] . ـ6444□ 4 ـ عن عليه رَ ضِ يَ اللّه ُ عنَهْ قال: [إن كُمْ تَقْرَ
أعيْاَنَ بِني ا'مه ِ يَتوَارَ ثوُن َدون َ بني الاَْ تَ . الر جُلُ يَرِ ثُ أخاَه ُ بيهِ ِ وأمُهِ ِ
قضَ ن َ بالِد ين ِ قبَلَْ الو َص ِ ي ة، وإن

» اخِوَْة َ من ِ ا بِ َو ا مُّ.و«الع ّ ت ُ» الذين أبوُهُمْ و َ احد وأمهاتهم شتى .
أخرجه الترمذي.«اعَيْاَنُ

kardeşler, baba bir, anne ayrı kız ve erkek kardeşlerden önce birbirlerine varis olurlar. Erkek, annebaba bir erkek kardeşine, baba bir erkek kardeşinden önce varis olur." [Tirmizî, Feraiz 5, (2095).][467]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallahu anh) "şu ayeti okuyorsunuz, ama manasını, hükmünü yeterince biliyor musunuz?" demek istemiştir. Çünkü ayette önce vasiyet zikrediliyor, sonra da borç zikrediliyor. Halbuki, ehemmiyet yönüyle Resûlullah, borcu öne almıştır. Yani ölen kimsenin önce borçları tesviye edilecek, sonra vasiyetleri yerine getirilecektir.

2- Hz. Ali, ikinci olarak anababa bir kardeşlerle, baba bir-anne ayrı kardeşler mirasta birleşince, anababa bir kardeşler, yakınlık bağlarının daha güçlü olması sebebiyle varis olacaklarını, öbürlerinin varis olamayacağını ifade eder. [468]

*** CENİN**

تَيِهف ُوُت مُث .ٍةَمأ ْوأ ٍدْبَع :ٍة رُغِب ًاتْيَم َطَقس ٍةأ َرْما ِنيِنَج يف :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر ىضَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر ةريره ىبأ نع ـ4 □6444ـ ناخيشلا
هجرخأ .[اَهِتَبَصَع ىلَع َلْقَعْلا نأ َو ،اَه ِج ْو َز َو اَهيِنَبل اَهِثا َريِم نأ # ىضَقَف ِة
رُغْلاِب اَهَل ىضَق ِيت لا ُةأ ْر َمْلا « ُلقعلا»و.ةيهدلا رشع فصن ديبعلا نم هنمث
غلب ام ءاهقفلا دنعو .ةم‘ا وأ دبعلا برعلا دنع « ُة رُغلا».يذمرتلاو

ةيدلا نم همزلي ام هنع نودؤي نيذلا لجرلا براقأ « ُةَلِقاعلا»و.ةيدلا .

[466] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/316-317.

1. (4720)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölü olarak düşürülen bir cenin için köle veya cariye bir gurreye hükmetti. Sonra lehine bir gurreye hükmedilen kadın ölmüştü. Aleyhissalâtu vesselâm, kadının mirasının oğullarına ve kocasına kalacağına, diyetinin de asabesine kalacağına hükmetti."

[Buhârî, Feraiz 11, Tıbb 46, Dyiat 25; Müslim, Kasame, 35, (1681); Tirmizî, Diyat 15, (1410), Ferâiz 19, (2112).] 469

AÇIKLAMA:

1- Hadise muhtelif tariklerde bazı açıklayıcı ziyadelerle rivayet edilmiştir. Buna göre, Hüzeyl'e bağlı Benî Lihyan'dan bir kadın, hamile olan kumasıyla ağız kavgası yapmış, sonra da çadır direği ile vurup önce karnındaki ceninin düşmesine, daha sonra da annenin ölmesine sebep olmuştur. Kavga eden bu kadınlar Hamel İbnu Malik'in hanımlarıdır.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), düşen cenin için bir gurreye hükmetmiştir. Gurre, köle demektir, kadın da olabilir, erkek de. Düşük yapan kadın da ölünce, öldüren kadının âkilesinin, yani baba tarafındaki akrabalarının diyet ödemelerine hükmetmiştir. Diyetin, cinayeti bizzat işleyene değil de âkilesine hükmetmesi, ortadaki vakanın gerçek bir cinayet olmamasındandır. İslam şeriatine göre, amden öldürme ile şibh-i amd'ın hükmü farklıdır. Amden öldürme, cinayetin öldürme aletiyle vuku bulmasıyla tahakkuk eder; kesici, yaralayıcı silahlarla yapılan öldürmeler bu sınıfa girer. Böyle olmayanlara şibh-i amd denir. Nitekim sadedinde olduğumuz rivayette çadır direğinin vurulması mevzubahistir. Amden öldürme ile şibh-i amd'le öldürmenin müeyyidesi de farklıdır. Ammde kısas esastır, şibh-i amde âkile'ye diyet terettüp eder.

3- Ulema, düşürülen ceninin diyetinin bir gurre olduğunda ittifak eder. Cenin erkek olmuş, kız olmuş, azaları belli olmuş olmamış farketmez, hüküm aynıdır.

Ancak, cenin canlı doğar da sonra ölürse buna gurre değil, normal bir insanın diyeti gerekir. Bu durumda erkek için yüz deve, kız için elli deve vermek icap eder.

Gurreyi cani vermez, âkilesi öder. Hanefiler ve Şafiiler böyle hükmetmiştir. İmam Malik ve Basra ulemasına göre gurreyi cani öder.

İmam A'zam'la İmam Malik'e göre caniye kefaret lazım gelmez ise de, Şafii'ye ve bazı alimlere göre kefaret de lazımdır.470

ف لِهَتْسَي ْمَل اَذإو .َث ِهر ُو َو َث ِر َو َتاَم مُث لَهَتْسا اَذإ َدوُل ْوَمْلا نأ :# ِ□ □□
هالّ ُلوُس َر نَضَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □6444ـ لدت ةراماأ هنم
دجو نإ اذكو ،يح نم إ كلذ نوكي و هتدو دنع ىكب اذإ « ُدوُل ْوَمْلا لَهَتسا».دواد
وبأ هجرخأ .[ُث ِهر َوُي ٌ َو ُث ِرَي

ةايحلا ىلع .

2. (4721)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), doğan çocuk ağlar sonra ölürse, varis olur ve ona varis olunur. Ağlamazsa (ölü doğarsa), ne varis olur ne de ona varis olunur." [Ebu Davud, Feraiz 15, (2920).][471]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de geçtiği üzere ölü doğan çocukla, diri doğup ölen çocuk arasında terettüp edecek ahkam yönüyle büyük fark var. Doğan çocuğun ağlaması, onun diri olarak doğmuş olduğunu tesbit eden alametlerden biridir; nefes alması, hapşırması, kımıldaması gibi başka alametler de canlılığa delil kılınabilir. Bir kimsenin vefatı sırasında varisi hamile ise, doğuma kadar miras taksimi yapılmaz. Çünkü ölü mü doğacak, diri mi; kız mı olacak erkek mi? Bunlar miras taksimine müessir olacak amillerdir. Resûlullah'ın ağlamayı zikretmesi, doğum sırasında anneden ayrılır ayrılmaz, çocuklar çoğunlukla ağlarlar. Şu halde ağlama en belirgin canlılık alametidir. [472]

[469] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/318. [470] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/318-319.

* MÜLÂANE ÇOCUGU

وبأ هجرخأ .[اَهِدْعَب ْنِم اَهِتَث َر َوِل مُث ِهِهمُ ّ ِةَنَع ُمْلا ِنْبا َثا َريِم # ِ هاللّ ُلوُس
َر َلَعَج] :لاق لوحكم نع ـ4 □ 6444□

اهدلو نم ىفتناو اهجوز اهنع يتلا « ُةَنَع ُّمْلَا».دواد .

1. (4722)- Mekhul anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mülâane (ile ayrılan karıkocanın) çocuğunun mirasını annesine kıldı, anneden sonra da annenin varislerine kıldı." [Ebu Davud, Ferâiz 9, (2907).]473

AÇIKLAMA:

Hadis, mülâane ile boşanan ailenin çocuğunu anneye vermekte, mirasını da anneye ve ondan sonra, belli bir tertip ve sıraya göre gelen annenin asabesine havale etmektedir.474

□[قَالَ َر ُسُول ّاللَه ِ #: تَحُوزُ ُالمَرْ أةُ ُث َّ ث َةَ مَو َارِ ِيثَ: عَتِيقَ ّهَا، َو لَقِيطَهَا
□6444□ 4ـ وعن واثلة بن ا‘سقع َر ِض َي ّاللَه ُ عَنْهُ قال:

هوبأ فرعي قيرطلا ىلع ايمرم دجوي يذلا لفطلا « ُطيق للَا».يذمرتلاو دواد وبأ
هجرخأ .[ِهْيَلَع ْتَنَعَ ِيذ لا اَهِدَلو َو

دنع ةجحب سيلو ثيدحلا اذهب جتحاو ،هطقتلمل طيقللا َءو نأ ىلا مهضعب
بهذو ،ءاهقفلا رثكأ دنع هيلع َءو هرح وهو همأ و

. ا رثك ،و تباث دنع رثكأ لهأ لقنلا‘

2. (4723)- Vasile İbnu'l-Eska (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadın üç mirası toplar. Azadlısı(nın mirası), buluntusu(nun mirası), üzerine mülâane bulunduğu çocuğu(nun mirası)." [Ebu Davud, Feraiz 9, (2906); Tirmizî, Feraiz 23, (2116).] 475

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kadının üç ayrı mirasa hak sahibi olduğunu belirtir: * Azadlısının mirası: yani bir kadının azad ettiği köle ölecek olsa, eğer başka varisi yoksa, azad eden kadın, onun mallarına varis olur. Azadlığa rağmen arada vela denen bir bağ devam eder.

* Buluntunun mirası: Bu umumî yerlerde, cami yol, park, dağ gibi yerlerde bulunup büyütülen çocuk, (bunlara lakit de denir). Bunların babaları belli değildir.

* Mülâane çocuğu: Yani kadının mülâane yoluyla kocasından ayrılmasına sebep olan çocuk. Şarihler, "Bu çocuğu baba nefyettiği için çocukla baba arasında nesep yoktur. Dolayısıyla birbirlerine varis olamazlar" derler. Ama anne cihetinden nesebi sabittir. Bu sebeple anneyle çocuk birbirlerine varis olurlar. [476]

* MU'TEDDE (İDDET BEKLEYEN KADIN)

بِه َو َة، ي ِراَصْن ‘ا َق لَطَف ، ةهي ِراَصْناأ َو ، ة يِمِشاَه : ِناَتأ َرْما َنا ب ِح بِهدَج
َدْنِع َناَك] : َلاق ِنا ب ِح ِنب بيْحَي ِنْب دهمَحم نع ـ4 6446ـ اَهَل نضَقف هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر َناَمْثُع بلا اوُمَصَتْخاَف . ْض ِحا َمل ،ُهُترأ اَنأ : ْتَلاَقف . ْض ِحَت ْمَل
َو َكَلَه مُث ، ةَنَس اَهِب ْت رَمَف . ُع ِض ْرُت

كلام هجرخأ .[هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًاهيِلَع بِنْعَي .اَذهب اَنْيَلَع َراَشأ َوُه ، ِكِهمَع.
ِنْبا ُلَمَع اَذه : َلاَقف . ُة يِمِشاَهْلا ُهْتَم ّ َف ِثا َريِمْلاِب

1. (4724)- Muhammed İbnu Yahya İbni Hibban anlatıyor: "Dedem Hibban'ın iki hanımı vardı. Biri Haşimiye, diğeri Ensariye idi. Dedem, Ensariye'yi, çocuğu meme verir halde boşadı. Kadının üzerinden bir yıl geçti, sonra dedem öldü, kadın hala hayız olmadı. Bunun üzerine:

"Ben kocama varis olurum, çünkü hayız olmadım!" dedi. Dava Hz. Osman (radıyallahu anh)'a intikal etti. Hz. Osman kadının mirasa iştirak etmesine hükmetti. Haşimiye kadın, bu kararı sebebiyle Hz.

---

[473] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/320. [474] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/320.

Osman'ı levmetti. Hz. Osman: "Bu, senin amcaoğlunun işidir. Böyle hükmetmemize o işaret etti!" dedi. "Amcaoğlun" sözüyle Hz.Ali (radıyallahu anh)'yi kasdetmişti." [Muvatta, Talak 43, (2, 572).][477]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, boşanan bir kadının, aradan bir yıl geçmesine rağmen hayız görmediğini belirtir. Bu hal, kadının çocuğunu emzirmesinden ileri gelmiş olmalıdır. Hz. Osman, bu kadının, ölen kocasına varis olacağına hükmeder.

Hz. Osman: "Amcaoğlun" tabiriyle Hz. Ali'yi kasdetmiştir. Haşimi kadının Hz. Osman'ın kararından memnuniyetsizlik izhar etmesi üzerine Hz. Osman'ın "Bu senin amcaoğlunun işi" demesi, bu hükmü Hz.Ali'nin vermiş olduğunu gösterir. Bilindiği üzere Hz. Ali, halifelere hep kadılık yapmıştır.

2- Hz. Osman'ın kadına: "Bu senin amcaoğlunun işi" demekle, kadını yatıştırmayı, gönlünü almayı düşünmüş[478] olmalıdır.

ِج: [نأ ُعْثْمَان َنْب ِنْب فَع ِنا َر ِض َي هاللّ ُ عَنْه َو ر َث َنِسَاء َابْن ِمُكَمْه ِلِمْنِه، َو َك َنا
َرْع'ا ُزُم ْرُه ِنْب ِنمح رلادبع نعو ـ4 6444

كلام هجرخأ .] ضي ِرَم َوُه َو نُه قَلَط .

2. (4725)- Abdurrahman İbnu Hürmüz el-A'rac anlatıyor: "Osman İbnu Affan (radıyallahu anh) İbnu Mükemmil'in hanımlarını kendisine varis kıldı. İbnu Mükemmil hasta iken hanımlarını boşamıştı." [Muvatta, Talak 41, (2, 572).][479]

AÇIKLAMA:

İbnu Mükemmil'in ismi Abdullah'tır. Kaynaklar onun üç hanımı olduğunu, Zühri'nin şeyhi bulunduğunu kaydeder. Abdurrezzak'ın belirttiğine göre, İbnu Mükemmil hasta olduğu halde hanımlarını boşadıktan sonra iki sene daha hayatta kalır. Ölümünden sonra, kadınların iddeti dolar dolmaz, Hz. Osman, kadınları kocalarının malına varis kılar. Hz. Osman'ın varis kılma sebebi, boşama hadisesinin hastalık sırasında yapılmış olmasıdır. Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın bu hükmüne ashabtan kimse itiraz etmemiştir.480

اَذا : َلاَقف . ُهْنِم َقِ ّ طلا هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِف ْوَع ِنْب ِنمْح رلاِدْبَع ُةأرْما ِتْلأَس]
لاق نمحرلا دبع نب ةعيبر نعو ـ4 6444ـ َدْعَب اَهْثا َريم اَه ِج ْو َز ْنِم ُنامْثُع
اَهث ر َوف ,ِذِئَم ْوَي ضي ِرَم َوُه َو ا َهَل ْتَيِقَب ْتَناَك ًةَقِلْطَت ْوأ . َة تَبلأ اَهق لَطَف
ُهْتَنَذآف ِت ْرُهَط .ِبنيِنِذآف

. اَهت دِع ِءاَضِقْنا .[كلام هجرخأ

3. (4726)- Rebîa İbnu Ebi Abdirrahman anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Avf'ın hanımı, ondan kendisini boşamasını talep etti. Abdurrahman: "Adetten temizlenince bana haber ver!" dedi. Kadın haber verdi. O da talak-ı bette ile (üç talakla) -veya baki kalan tek bir talakla- boşadı. Ne var ki Abdurrahman o gün hasta idi. Hz. Osman, kadının iddeti tamamlanınca kocasının malına onu da varis kıldı." [Muvatta, Talak 40, (2, 571, 572).]481

AÇIKLAMA:

477 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322. 478 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322. 479 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322.

Bu kadının adı Tümadır Bintu'l-Esbağ el-Kelbiyye'dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Abdurrahman İbnu Avf'ı Kelb kabilesine gönderir ve: "Davetine icabet ederlerse meliklerinin kızıyla evlen!" emir buyurur. İslamî daveti kabul etmeleri üzerine bir müddet orada ikamet eder ve bu esnada Tümadır ile evlenir. Medine'ye dönüşte, onu beraberinde getirir. Bir Kureyşli ile evlenen ilk Kelbî kadının bu olduğu belirtilir.

Kaynaklarımız, kadının geçimsiz olduğunu, Hz. Abdurrahman'ın onu daha önceden iki talakla boşadığını, tek talak kaldığı halde geçimsiz davranışlarını devam ettirdiğini, Hz. Abdurrahman (radıyallahu anh), hastalanınca böyle bir durumda: "Allah'a yemin olsun. Eğer boşanma istemeye kalkarsan seni boşayacağım" dediğini, kadının da: "vallahi talep edeceğim" dediğini Abdurrahman'ın da: "Öyleyse hayız olup temizlenince bana haber ver!" dediğini kadının durumunu bildirdiğini, Abdurrahman-'ın da onu son defa boşadığını, sadedinde olduğumuz hadiste görüldüğü üzere, Hz. Osman'ın kadını Abdurrahman'a varis kıldığını belirtir.

Hz. Osman'ın varis kılış sebebi, kadını boşadığı sırada Abdurrahman (radıyallahu anh)'ın hasta bulunması ve bu hastalıktan hiç kurtulmadan ölmüş olmasıdır.

Şu halde, ölüme götüren hastalık sırasındaki boşama hadisesi muteber değildir. 482

* KELÂLE (NE EVLAD NE DE BABA BIRAKMADAN ÖLEN)

ا َكِلذ ْنِم َكيِفْكَت : ُهَل َلاَقف .ِةَل ّ َكْلا ِنَع :# ِ هاللّ َلوُس َر هْنَع ُŒِبت لا ُةي
هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلأَس] :لاق ملسأ ِنْب ديز نع ـ4 6444ـ َكِلذك : َلاَق ؟ًادِلا َو ّ
َو ًادَل َو ْعَدَي ْمَل َو َتاَم ْنَم َوُه َو : َقاَحْسإ ِب ُتْلُق :هيوَار َلاَق .ِءاَسهنلا ِة َروُس
ا «ِءاَتِهشلا ُةيآ»و .ِةَل ّ َكْلا يف ْمُكيِتْفُي ُŒِر ِخآ يف ِفْي صلا يف ْتَل ِز ْنُأ ةي
هاللّ ِلُق َكَنوُتْفَتْسَي :ءاسنلا ةروس رخآ يف ِت لا «ِفْي صلا ُةَيآ».كلام هجرخأ .
اوُّنَظ]

ا ْمُكِد ّ ْوأ يف ُ هاللّ ُمُكي ِصوُي :اهلوأ يف ِتهلاŒةي .

1. (4727)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kelâle'(nin miras hissesin)den sormuştu.

"Bu yaz nazil olan, Nisa suresinin sonundaki ayet, bu meselede sana yeterlidir" buyurdular.

Hadisin ravisi der ki: "Ebu İshak'a sordum: "Kelâle, ne çocuk ne de baba bırakmadan ölen kimse değil mi?" Bana: "Böyle zannettiler!" diye cevap verdi." [Muvatta, Feraiz 7, (2, 515); Müslim, Feraiz 9, (1617).]

Yaz mevsiminde indiği için "Yaz ayeti" denen ayet şudur: (Mealen "Senden fetva istiyorlar. De ki: "Varis olarak babası ve çocuğu bulunmayan kimsenin mirası hakkında Allah size hükmünü bildiriyor: Eğer bir kimse ölür ve kendisinin çocuğu olmayıp da bir kızkardeşi bulunursa, mirasın yarısı onundur. Eğer kadın ölür de çocuğu olmayıp geride sadece erkek kardeşi varis olarak bulunursa, mirasın tamamını alır. Varisler iki kızkardeş ise, mirasın üçte ikisi onlara aittir. Eğer varisler hem erkek, hem de kızkardeşler ise, erkeğe iki kız hissesi vardır." Allah şaşırırsınız diye hükümlerini size böylece bildiriyor. Allah herşeyi hakkıyla bilir" (Nisa 176).

Kış mevsiminde indiği için kış ayeti denen ayet de, Nisa suresinin baş tarafındadır: "Allah, miras taksimini size şöyle emrediyor: Size varis olan çocuklarınızdan erkeğe iki kız hissesi vardır. Çocuklar, hepsi kız olmak üzere ikiden fazla iseler, o zaman mirasın üçte ikisi onlarındır. Eğer çocuk sadece bir kızdan ibaretse ona mirasın yarısı verilir. Eğer ölenin çocuğu varsa, ölenin anne ve babasından herbirine altıda bir hisse vardır. Ölenin çocuğu olmayıp da sadece anne ve babası onun mirasçısı ise, o zaman annenin hakkı üçte birdir. Eğer ölenin kardeşleri de varsa, annenin hakkı yine altıda birdir. Bu hükümler ölünün borçları ödendikten ve usulü dairesinde vasiyeti yerine getirildikten sonra kalan mal içindir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size menfaatçe daha yakın olduğunu siz bilemezsiniz; bu yüzden de onlar arasındaki miras taksimini size bıraktığımız takdirde adaletsizlik edersiniz. Bu hisseler ise, Allah katından birer hak olarak size emrolunmuştur. Muhakkak ki Allah herşeyi hakkıyla bilir ve her işini hikmetle yerine getirir" (Nisa 11). 483

AÇIKLAMA:

Kelâle ile ne kastedildiği hususunda pekçok görüş ileri sürülmüştür. Hz. Ebu Bekr', kelâleyi "Varisleri arasında babası ve oğlu olmayan kimse" diye tarif etmiştir. Bu tarif, sahabe, tabiin ve arkadan gelen nesillere mensup ulemanın cumhuru tarafından benimsenmiştir.

Ancak, Kur'an'da iki ayrı ayette gelen bu kelime, farklı anlamlara müsait olduğu için ihtilaflara yol açmıştır. Nisa suresinin evvelindeki ayet, el-Vahidi'ye göre kışta inmiştir, sonundaki ayet ise yazda inmiştir. Kelâlenin zikredildiği evvelki ayetle, sondaki ayetlerde zikredilen diğer varisler farklıdır. Evvelki ayette, (Nisa 11) sözgelimi anne bir kardeşler mezkurdur, sondaki ayette (Nisa 176) annebaba bir kardeşler veya baba bir kardeşler mevzubahistir.

Sadedinde olduğumuz rivayetten anlaşılmakta ise de, Müslim'de gelen bir rivayet daha sarih olarak, kelâleyi anlamakta Hz. Ömer'in kesin bir neticeye varamayarak Resûlullah'a müracatta bulunduğunu gösterir. Resûlullah, Hz. Ömer'i ayetten anlayacağı hususla başbaşa bırakarak, ayete havale etmiştir.

"Hz. Ömer der ki: "Ben size, kendimden sonra nazarımda, kelâle kadar ehemmiyetli bir şey bırakmıyorum. Hiçbir şeyde Resûlullah'a kelâlede olduğu kadar çok başvurmadım. Resûlullah da bana kelâle meselesinde olduğu kadar hiçbir şeyde sert olmadı. Sonunda parmağıyla göğsüme dürttü ve: "Ey Ömer! Nisa suresinin son ayeti sana yetmiyor mu?" dedi. Eğer ben yaşarsam kelâle hakkında (kesin bir hükümle) hükmedeceğim. Kur'an'ı okuyan da okumayan da onunla hükmedecek."

Bu ayet, hasta yatağında yatan Hz.Cabir'in bir sorusu üzerine nazil olmuştur: Cabir İbnu Abdillah'ı Aleyhissalâtu vesselâm geçmiş olsun ziyaretine gelmişti.

"Ey Allah'ın Resulü, ben kelaleyim, mirasım nasıl olacak?" diye sordu. İşte bunun üzerine mezkur ayet nazil oldu. Ahkamla ilgili nazil olan son ayetin bu olduğu söylenir.484

*** ZEVİL ERHAM**

ة مَعْلِل ًابَجَع :ُلوُقَي ام ًاريِثَك هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َناَك :ُلوُقَي ًاريِثَك□□
ُهاَبأ َعِمَس ُه نأ] :م ْزَح ِنْب رْكَب ىبأ نب دهمحم نع ـ4 □6444□

كلام هجرخأ .[ُث ِرَت ٌ َو ُث َروُت .

1. (4728)- Muhammed İbnu Ebi Bekr İbni Hazm'ın anlattığına göre babasının sıkça şöyle söylediğini işitmiştir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) pek çok defalar şöyle derdi: "Halanın haline hayret ediyorum! Kendisine varis olunur, fakat o varis olmaz." [Muvatta, Feraiz 9, (2, 517).][485]

AÇIKLAMA:

1- Zevil erham zirahm'ın cem'idir. Zirahm lügat olarak, karabet sahibi, yani akrabalığı bulunan kimse demektir. Istılah olarak terikeden üçte bir, dörtte bir gibi muayyen bir hissesi olmayan herhangi bir akraba demektir. Halbuki asabeden olanın terikede belli bir payı vardır.

2- Muvatta'nın bir başka rivayetinde, Hz. Ömer'in, bazı şartlarda yeğeni kendisinden miras aldığı halde, hiçbir halde yeğeninden miras alamayan hala hakkında bir mektup bile yazdığını, sonra mektubu getirtip: "Eğer halanın yeğenden miras almasını Allah dileseydi ayette buna yer verirdi!" diyerek ve bu sözü iki kere terar ederek mektubu suda yıkadığını görmekteyiz. [486]

ءاسهنلا هجرخأو ،دواد وبأ هجرخأ .[ْمُهْنِم ِم ْوَقْلا تْخُأ ُنْبا :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم بأَ نعو ـ4 □6444□

مِهسُفْنأ ْنِم ِم ْوَقْلا ِتْخأ ُنْبا» هدنعو.ٍسنأ نع□ » .

2. (4729)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu, kendilerindendir." [Ebu Davud, Edeb 121, (5122); Nesâî, Zekat 96, (5, 106); Buharî, Feraiz 24.]

Nesâî'de şu ibare de gelmiştir: "Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu, kendi nefislerindendir." [487]

---

[484] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/325-326. [485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/326.

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kızkardeşten olan yeğenlerin, kendilerinden biri addedilmesini gerektiriyor. Ona terettüp edecek hüküm, kendilerine terettüp edecek hüküm gibidir. Böyle olunca, mesela zekatın haram olduğu Haşimiler hususunda onların yeğenlerine de bu hurmet sirayet ettirilmiş, Haşimîlerin kızlarının çocuklarına da zekat haram addedilmiştir.

Nevevî der ki: "Zevil erhamın da varis olması gereğine inananlar bu hadisle istidlal ettiler. Ancak cumhur şu cevabı verdi: "Bu hadiste, onların varis kılınmasının gerektiğini ifade eden bir açıklık mevcut değildir. Hadis yeğenlerle dayılar arasında bir bağın ve akrabalığın varlığını beyan etmektedir; veraset meselesine temas etmemektedir. Hadisin siyakı, ondan muradın, yeğenin yanında, sır ifşası ve benzeri meselelerde onun kendilerinden biri gibi olmasını iktiza etmektedir."

Başka alimler de, yeğenin dayılardan biri olması meselesini, mirasla ilgili bulmaz. Yardımlaşma, dayanışma, iyilik, şefkat, ilgi gibi hususlardaki birlik ve beraberliğin kastedildiğini söylemiştir.

İbnu Ebi Cemre bir başka sebep görür: "Resûlullah'ın bunu söylemiş olmasındaki hikmet şudur: Cahiliye devrinde, kızkardeşlerinin çocukları şöyle dursun, kız evladlarının çocuklarına bile itibar edilmez, iltifatta bulunulmazdı. Aleyhissalâtu vesselâm bu kötü adeti iptal etmek istemiştir." 488

*** DİYETİN MİRASI**

ن ِم ُةأ ْرَملا ُث ِرَت ّ َو ،اَهَنوُث ِرَي ْمُه َو ِةَلِقاَعْلا ىلع ُةَيِهدلا : ُلوُقَي ُهْنَع ُ هاللّ□
يَ ِض َر ُرَمُع َناَك] : َلاَق ْب َيَسُمْلا ُنْب ِديعس نع ـ4 □6444ـ ِةَيِد ْنِم ِهيِباَب ضلا
َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع : إن َر َسوُل هاللّ ِ #: َكَتَب ِإليه َأن ْ أُو َرِه ِث َما ْرَأ َة أشْيَمَ
ِيدَة ِز َو ْج ِهَا. فقاَل َلُه الضح اك ُبْن ُسْفَيانَ

هحصو يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َجَع َرَف . َني .
ز َو ْج ِهَا، َو َكاَنت ْ ِمن ْ َقو ْ ِم اَخ ِر

1. (4730)- Said İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) diyordu ki: "Diyet âkile üzerinedir. Öyle ise akile(yi teşkil edenler) diyete varis olurlar; kadın (âkileden olmadığı için) kocasının diyetine varis olamaz." Dahhak İbnu Süfyan (radıyallahu anh) kendisine (itiraz ederek) dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana Eşyem ed-Dıbâî'nin hanımını kocasının diyetine varis kılmamı yazmıştı. Kadın bir başka cemaatten idi." Bunun üzerine Hz. Ömer, önceki tatbikatından hemen vazgeçti." [Ebu Davud, Feraiz 18, (2927); Tirmizî, Feraiz 18, (2111).][489]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin tam anlaşılabilmesi için âkile diye kime dendiğini hatırlamamız gerekecek. el-Mecma'da âkile: "Kişinin hataen öldürdüğü kimsenin diyetini ödemeye iştirak eden baba cihetinden gelen asabe ve akrabalarıdır" diye tarif edilmiştir. Istılahat-ı Fıkhiyye'de, Ömer Nasuhi Bilmen'in etraflıca açıkladığı üzere, âkile, İslam hukukuna has bir tabirdir: "Bir şahsın mensup olduğu ehl-i divanıdır veya onun asabesi ile aşiretidir veya beytu'lmaldir veya azad edilmiş bir şahsın mevlasıdır" diye açıklanmıştır. Bunların arasında yardımlaşma ve dayanışma vardır. Binaenaleyh böyle bir akile kendi efradından birinin, hata suretiyle veya şüpheli amd ile yaptığı cinayetin diyetini veya gurre denilen damânı usulü dairesinde te'diye etmekle mükelleftir. Şunu da kaydedelim ki, âkile tatbikatı divan ve aşiret hayatı cari olan Araplar için akvam-ı İslamiyeye mahsus olagelmiş, bu gibi teşkilatı olmayan diğer İslam kavimlerinde tatbik edilmemiş, cinayetlere terettüp eden diyeti cani bizzat tesviye etmişti" (Istılahat-ı Fıkhiyye 3, 53-59).

2- Şu halde, sadedinde olduğumuz rivayete göre, Hz. Ömer, öldürülen bir kimsenin diyetine kimler varis olacak? meselesini, "diyet ödeme durumunda kimler iştirak edecekse onlara ödemek gerekir" şeklinde bir kıyasla çözmüş, erkeğin karısını diyetten hisse alacakların dışında tutmuştu. Çünkü kadın, kocanın âkilesi sayılmazdı.

Hz. Ömer'in bu tatbikatına, Resûlullah zamanında bedeviler arasında amil olarak vazife yapmış, icraatta bulunmuş olan Dahhak İbnu Süfyan muttali olunca itiraz etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm bu meseleyle ilgili olarak kendisine yazdığı bir talimatı hatırlatmıştır.

Bu hatırlatmaya göre, öldürülen koca için ödenen diyete onun karısı da varisdir. Hz. Ömer, şahsî kıyasına dayanan önceki tatbikatından derhal rücu eder.

Bu rivayet de gösteriyor ki, Hz. Ömer gibi ilklerden ve Resûlullah'ın yakınlarından olan bir sahabe bile bir kısım sünnetleri bilmemektedir, daha sonra öğrenmiştir. Hz. Ömer ve hatta Hz. Ebu Bekir ve diğer bir kısım sahabiler için bunun örnekleri var.

3- Hadis, maktul için diyet ödeneceğini göstermekte, ayrıca diyetin, maktulün diğer malları gibi verasete dahil edileceğini ifade etmektedir. Ulemâ çoğunluk itibariyle böyle hükmetmiştir.

Ancak Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin "diyetin varisleri arasında anne bir kardeşlerin, kocanın, karının yer almayacağı görüşünde olduğu" belirtilmiştir. 490

* SADAKANIN MİRASI

تَتاَم اَه نإ َو ٍةَديِل َوِب يِهمُأ ىلَع ُتْق دَصَت ُتْنُك :ْتَلاَقف # ِ هاللّ َلوُس َر ةأ َرْما□
ِتَتاأ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍةديرب نع ـ4 □ 6444□

يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُثا َريِمْلا ِكْيَلَع اَه در َو ،ِك ُرْجأ َبَج َو ْدَق .
و َرَت ِتَك َوْلا ٌةَديِل . َلاَقف :

1. (4731)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip: "Ben anneme bir cariye tasadduk etmiş idim. Şimdi annem, cariyeyi bırakarak vefat etti" (deyip, hükmünü sordu). Aleyhissalâtu vesselâm: "Sana onun sevabı vacip olmuştur. Miras yoluyla da cariye sana geri gelmiştir!" buyurdular." [Müslim, Sıyâm 154, (1149); Tirmizî, Zekât 31, (667); Ebu Davud, Vesaya 12, (2877); Zekat 31, (1656).]491

AÇIKLAMA:

Bu (ve müteakip) hadis, kişinin yakınlarına yapacağı bağışla, "bağış sevabı"nı aynen kazanacağını ifade ettiği gibi, bağış yapılan kimsenin vefat etmesi halinde, bağış yapan kimseye veraset yoluyla geri gelebileceğini ifade etmektedir. Veraset yoluyla geri gelen mal "bağış olma" vasfını artık kaybetmiştir. Dolayısıyla hadislerde şiddetle yasaklanmış olan "bağışından rücu etmek" fiiline girmez. Alimler büyük ekseriyetiyle veraset yoluyla geri gelen bu bağışın helal olduğuna hükmetmiştir. Ancak, "Bunun fakirlere sarfedilmesi gerekir. Çünkü artık 492 bu, Allah'ın hakkı olmuştur" diyen de olmuştur.

لأَسَف .ٌّخَن َناَك َو َلاَمْلا اَمُهُنْبا َت ِر َوَف ا َكَلَهَف ٍةَقَدَصِب ِهْي َوَبأ بلَع َق دَصَت□
ِراَصْن‘ا َن ِم ٌّج َر نأ ُهَغَلَب ُه نأ] :ٍكلام نعو ـ4 □6444□

ثا َريِمْلا َكْيَلَع اَه د َر َو َكِتَقَدَص يف َت ْر ِجُأ دَقَل :ُهَل َلاَقف .َكِلذ َنَع # ِ□] .
هاللّ َلوُس َر

2. (4732)- İmam Malik'e ulaştığına göre, "Ensardan bir zat, ebeveynine bir bağışta bulundu. Bilahare ebeveyni vefat etti. Oğulları tekrar bu mala veraset yoluyla sahip oldu. Bu bir hurmalıktı. Oğlan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu hususta sual etti. Aleyhissalâtu vesselâm ona: "Şurası muhakkak ki tasadduk sevabını aldım. Şimdi o malı (Allah) sana miras olarak geri gönderdi" buyurdu." [Muvatta, Akdiye 54, (2, 760).] 493

* VARİSLER CEMAATİ

---

490 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/328-329. 491 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/330.

لَع َجَف بَحأ اَم َكِلذ َنِم ُ هاللّ َخَسَنَف ،نْيَدِلا َوْلِل ُة ي ِص َوْلا َو ،دَل َوْلِل ُلاَمْلا□
َناَك] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنْبا نع ـ4 □6444□

لْثِم ِرَك ذلِل□

وَالثُّلُثَ، وَجَعَلَ لِلْمَرْأةِ الثُّمُنَ وَالرُّبُعَ، وَلِلزَّوْجِ الشَّطْرَ وَالرُّبُعَ]. أخرجه
حَظِّ الأُنْثَيَيْنِ، وَجَعَلَ لِلأَبَوَيْنِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسَ

البخاري .

1. (4733)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Cahiliye devrinde ölen babanın) malı oğluna kalırdı. Vasiyet de valideyn için yapılırTdı. Allah Teala hazretleri bundan dilediği kısmı neshedip erkeğin hissesini kadının hissesinin iki misli kıldı, ebeveynden herbiri için (eğer çocuk varsa) altıda bir, üçte bir kıldı. Kadına (çocuk varsa) dörtte bir kıldı. Zevc'e, (çocuk yoksa) yarı, (çocuk varsa) dörtte bir miras payı kıldı." [Buharî, Vesâyâ 6, Tefsir, nisa 5, Feraiz 10.]494

AÇIKLAMA:

1- Hadis cahiliye döneminin veraset ve vasiyet usulü ile, İslam'ın yaptığı tadilatı belirtmektedir. Buna göre, Resûlullah, cahiliye devrinde, ölen babanın malının sadece oğluna kaldığını, vasiyetin de sadece anne ve baba lehine yapıldığını belirtmektedir. Bu durum, mirasla ilgili ayetler (Nisa suresi 11-12. ayetler) nazil oluncaya kadar devam eder. Resûlullah, Arap örfünü, İlahî bir müdahale olmadan değiştirmez. Mevzu üzerine bir vahiy gelinceye kadar onu uygulardı. Miras meselesinde de öyle yapıldığı, vahyin gelişine kadar eski sistemin aynen tatbik edildiği sadedinde olduğumuz hadiste geçen "Allah Teala hazretleri bundan dilediği kısmı neshedip.." ibaresinden anlaşılmaktadır.

Hatta hadisin Taberi'de geçen veçhi, hem eski sistemin ruhunu kavramak, hem de yeri gelince hasıl olan istiğrabı anlamak bakımından burada kayda değer: İbnu Abbas anlatıyor: "(Miras ayeti) nazil olunca, Ashab: "Ey Allah'ın Resulü! Ata binemeyen, düşmana karşı savaşmayan, küçücük kız çocuğuna mirasın yarısını mı vereceğiz?" dediler.

İbnu Abbas devamla der ki: "Cahiliye devrinde, mirası ancak düşmanla savaşanlara verirlerdi."

2- Bu hadiste çok sarih değilse de İmam Şafiî'ye "mütevatir" dedirtecek kadar yaygın rivayetlerde geldiğine göre, İslam şeriatı, mirasta hissesi olanlar lehine vasiyette bulunmayı yasaklamıştır. İlerde (5793-5804 numaralar arası hadisler) açıklanacağı üzere İslam, vasiyeti malın üçte bir nisbetini aşmayacak şekilde tecviz etmiş ve hatta vasiyette bulunmaya teşvik etmiştir. Ancak bu, varislerden biri lehine olmamalıdır.

3- Hadiste geçen "Ebeveynden herbiri için.." "üçte bir var" tabiri, Buharî'de, sadece hadisin Tefsir bölümündeki veçhinde geçer. Bu ziyadeyle ilgili olarak İbnu Hacer: "...Anne ve babadan herbirine, bir halde altıda bir, bir başka halde anneye üçte bir hisse vardır" şeklinde açıklar 4- Ölenin çocuğu veya (erkek kardeşi) olması halinde anne ve babasına eşit olarak altıda bir düştüğü halde, çocuk (veya oğlan kardeş) olmadığı takdirde babaya, -anneye nesbetle- daha çok verilmektedir. Süheylî bunu, “babanın infak ve yardım gibi hususlarda evlad üzerinde hukuku fazladır” diye açıkladıktan sonra: “Buradaki farklılığın, hayatta kaldığı müddetçe annesine daha çok saygı ve hürmette bulunması için oğlana yapılan emirle telafi edildiğini” söyler. Abd İbnu Humeyd, bazı alimlerin, evlad olduğu durumda babanın aldığı faazlalığı: “Baba erkek kardeşleri örter ve onların hisselerini alır. Zira evlenme masraflarını, nafakalarını, -anneler değil-babalar çeker” demiştir. 495

Son satır cd’de yoktu. Elden yazıldı. Kontrol ediniz.

مُهاَتْنُأ َو ،ْمِه ِرَكَذَك ْمُه َرَكَذ : ءاَنْبأ ْمُهَنوُد ْنُكَي ْمَل اَذإ ِءاَنْب‘ا ِةَل ِزْنَمِب ِءاَنْب‘ا□
ُدَل َو] :لاَق ُهْنَع ُ هالَّل َي ِض َر ٍتِباَث ِنْب ديز نعو ـ4 □6446ـ ِتْنِبْلِلَف ًاركَذ ٍنْبا
َنْباو ًةَنْبا َك َرَت ْنإَف .ٍرَكَذ ِنْبا َعَم ِنْبا ُدَل َو ُث ِرَي ٌ َو ،َنوُبَجْحُي اَمَك َنوُبَجْحُي َو
َنوُث ِرَي اَمَك َنوُث ِرَي ،ْمُهاَثْنُأَك

يراخبلا هجرخأ .[ٍرَكَذ ٍلُج َر َىل ْو‘ َوُهَف َيِقَب اَمف اَهِلْهأب َضِئا َرَفْلا اوُق ِحْلأ
ُفْصِهنلا ، َو‘ ِنْب ِنْبا َم َيِقَب ;ْوَقِل َر ِل َوُس ِ هالَّل ِ #:

. ةمجرت

2. (4734)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Oğulların çocukları, kendileriyle ölü arasında başka bir erkek çocuk olmadığı takdirde, ölenin çocuğu menzilesindedir: Oğlanların erkek çocukları, ölenin erkek çocukları gibidir. Oğulların kız çocukları da ölenin kız çocuğu gibidirler. Oğulların çocukları, oğullar gibi miras alırlar. Oğullar kendilerinden aşağıdakilerden mirasına mani oldukları gibi, oğulların oğulları da kendilerinden aşağıdakilerin miras almasına mani olurlar. Oğulun çocuğu, oğulla birlikte miras alamaz.

Ölen kimse, bir kızla, bir oğulun oğluna bıraksa, kız yarı alır, geri kalanı da oğulun oğlu alır. Zira Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Miras paylarını (Kur'an'da zikredilen) hak sahiplerine verin. Geri kalan, (baba tarafından) en yakın erkeğe aittir." [Buhârî, Feraiz 7.][496]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin birinci paragrafı Buharî'de bab başlığı olarak kaydedilmiştir ve mevkuf gözükmektedir. İkinci paragrafı ise İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın merfu bir rivayetidir.

2- Hadiste, ölen kimse ile oğlundan hasıl torununun -arada başka erkek çocuk olmaması halindeki- miras durumu açıklanmaktadır. Kendi öz oğlundan hasıl erkek torun bu durumda öz oğlu menzilesinde olmaktadır.

3- İbnu Abbas'ın sözünde (ikinci paragrafta) geçen feraizden -ki "miras payları" diye çevirdik- maksad Kur'an'da zikredilen paylardır. Bu paylar: Yarım, yarımın yarısı, yarımın yarısının yarısı: üçte iki (sülüsan), bu ikinin yarısı, bu ikinin yarısının yarısı. Bunlardan da murad belirtilen hisselere nass-ı Kur'an'la hak sahibi olanlardır. Nitekim bir başka rivayette "Malı, Allah'ın kitabında belirtildiği nisbetlere uygun olarak taksim edin" buyrulmuştur.

4- "En yakın erkeğe" tabiri, "ölene neseb itibariyle en yakın olan erkek" demektir. Burada ehak manasına değildir. Buradaki hadiste söylenen mana (evlâ) kelimesi ile ifade edilmişse de, bazı hadislerde ںَدْا kelimesi kullanılmıştır ki, "en yakın" manasını ifade eder. Hattabi bunun "asabede en yakın erkek" manasına geldiğini belirtir. Bu, "asabe arasında farz ehli -yani mirasa iştirak edecekler- dışında ölene en yakın kim varsa hak sahibi olur. daha uzak olan değil" diye açıklanmıştır. Eğer eşit uzaklıkta birden fazla kimse varsa, hepsi eşit şekilde o paya iştirak ederler. Keza, bu hadiste ayrı anne ve ayrı babalardan gelenlerin kastedilmediği, -zira bunlar menzile itibariyle eşit olmaları sebebiyle aralarında evla yoktur- kastedilen şeyin amca ile hala, oğlan kardeşin kızı ile oğlan kardeşin oğlu; amcanın oğlu ile amcanın kızı olduğu belirtilmiştir. Buradan aynı annebabadan veya aynı babadan olan erkek kardeşle kız kardeş hariç tutulmuştur. Zira bunlar şu ayet gereğince mirasa iştirak ederler: "Eğer mirasçılar erkek veya kız kardeşler ise o zaman erkek için kızın iki hissesi vardır..." (Nisa 176). Bundan annebaba bir kız ve kızkardeşle beraber olan erkek kardeşte olduğu gibi daha kuvvetliyle örtülen de istisna kılınır. Keza şu ayet gereğince anne bir kız ve erkek kardeş de bundan hariç kalır: "...Ve bir erkek veya kız kardeşi varsa, onlardan herbiri için altıda bir hisse vardır" (Nisa 12). Bundan muradın, anne bir kardeşler olduğu hususunda icma nakledilmiştir. 497

ا َو ٍهم‘ خأ اَمُهُدَحأ ٍهمَع ْيَنْبا ِنَعŒخ‘ ِلو ، ُفْصِهنلا ِج ْو زِلل : َلاَقف . ج ْو َز ُرَخ
6444 4ـ نعو هيلع ر َض ِي َالّله ُ هْنَع: [و َق ْدَس ُئِل َ

نيزر هجرخأ .[ِنَافْصِن اَمُهَنْيَب َيِقَب اَم َو ، ُسُدُّسلا ِهم‘ ا َن ِم .

3. (4735)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den biri anne bir erkek kardeş, diğeri koca olan iki amca çocuğu hakkında sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Koca için yarı, anne bir erkek kardeş için altıda bir, geri kalan da aralarında ikiye bölünür." [Rezin tahric etmiştir. (Buharî'de muallak olarak gelmiştir: Feraiz 15).]498

AÇIKLAMA:

Bu vak'a şöyle olmuştur. Bir adam bir kadınla evlenir. Kadın buna bir oğlan doğurur. Sonra kadın diğer biriyle evlenir, ona da bir oğlan doğurur. Sonra, ikinciden boşanan kadını bunun erkek kardeşi alır, buna da bir kız doğurur. Bu kız, ikinci oğlanın anne bir kardeşi ve aynı zamanda amcasının kızıdır. Bu kız, birinci oğlanla evlenir. Bu oğlan, kızın amca oğludur. İşte bu kız, iki amca oğulu bırakarak ölmüş olan kızdır.

Hz. Ali'nin fetvasından çıkan husus şudur: Kocaya koca olması haysiyetiyle mirasın "yarı"sı verilir. Diğerine, anne bir kardeş olması sebebiyle altıda bir verilir. Geriye üçte bir kalır, bu da asabe olmaları haysiyetiyle ikisi

496 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/332. arasında taksim edilir. Böylece birinci için üçte ikisi "farz" ve asabelik sebebiyle sahih olur, diğerine de farz ve asabelik sebebiyle üçte bir sahih olur. 499

نأ # َرمأف . نِهل ِزاَنَم َقي ِض :# ِ هاللّ ِلوُس َر بلا ِتا َر ِجاَهُمْلا َن ِم ءاَسِن□ نَكَتْشا] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبني َز نعو ـ6 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .[ِةَنيِدَمْلاِب ًارادَ ُهُتأ َرْما ُهْتَث ِر َوف ٍدوُعْسَم ُنْبا َتاَمَف . ُءاَسِهنلا َني ِر ِجاَهُمْلا َروُد َث ر َوُت

4. (4736)- Zeynep (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Muhacir kadınlardan bir kısmı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a evlerinin darlığından ve kendilerinin evlerden çıkarıldıklarından şikayet ettiler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kadınların muhacir evlerine varis kılınmalarını emretti." [Ebu Davud, Harac 7, (3080).] 500

AÇIKLAMA:

1- Fethu'l-Vedûd'da Sindî'nin kaydına göre, "o zamanlar bir kadının kocası vefat edince evi varisler alıyor, kadıncağız diyar-ı gurbette iyice yalnız kalıyor, başını sokacak bir mesken bulamıyor, sıkıntıya düşüyordu." Şu halde sadedinde olduğumuz hadis bu sıkıntıyı aksettirmektedir. Bundan sonra Aleyhissalâtu vesselâm'ın emriyle muhacir kadınlar veraset yoluyla kocalarının evlerine sahip oluyorlar, orada yerleşip kalıyorlardı. Muhacir kadınları Medine'de yabancı olmaları haysiyetiyle, Resûlullah, miras taksimi esnasında kocalarının evlerini onlara vermeyi emretmiş olmaktadır. Hadis bunu ifade ediyor.

Hattabî, bir başka açıklama sunar: Buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'de muhacirlere ev tahsis etmiş olmasıyla ilgili rivayet iki suretle tevil edilmiştir.

* Bu tahsis arsa tahsisidir, ta ki o arsalara herkes oturacağı evi yapsın. Bu duruma göre, herkes verilen o arsa üzerinde inşa ettiği binanın sahibidir.

* Muhacirlere ariyet olarak evler tahsis edildi. Bu durumda evlere sahip olmamaları gerekir. Zira miras, ancak gerçek şekliyle malik olunan mal üzerinde caridir.

Bazı alimler, bir başka ihtimale de yer vermiştir: "Evler, hayatları müddetince bu kadınlara verilmiş olabilir. Bu tam bir temlik değildir; tıpkı Aleyhissalâtu vesselâm'ın evleri gibi. Ezvac-ı Tahirat, Efendimiz'in vefatından sonra hücrelerinde baki kaldılar. Ama evler onlara miras olmadı. Nitekim Resûlullah "Biz miras bırakmayız, bizden kalan sadakadır" buyurmuştur. [501]

* VELA'NIN MİRAS OLMASI

لاَمْلا ُث ِرَي ْنَم َء ّ َوْلا ُث ِرَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض].
6444 4ـ نع رمع نب ِبيعُش نع ٍهيبأ نع هدَج ِهِ َر

يذمرتلا هجرخأ .

1. (4737)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mala kim varis olursa vela'ya da varis olur." [Tirmizî, Feraiz 22, (2115).] [502]

AÇIKLAMA:

Vela, burada verasete sebep olan hükmî bir akrabalık demektir. Bu akrabalık karşılıklı akidle teessüs edebileceği gibi köle azad etme sonucu da teessüs eder. Öncekine vela-i muvalat; sonuncuya da vela-i ataka denir.

Öyle ise hadiste denmek istenen şudur: "Erkek asabelerden kim mala varis olursa, aynı şekilde arada vela bağı olan kimsenin -mesela azadlının- malına da varis olur." Asabe'ye kadınlar dahil olamayacağı için, velaya kadınların

[499] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/334.

[500] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/334.

varis olamayacağı; ancak, köleyi kadın azad etmişse veya kadının azad ettiği azad etmişse, o takdirde varis olabileceği belirtilmiştir. 503

و ،ِروُكُّذلا َنِم ِرَبْك ُ‘ِل ُء ّ َ ْولا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض□ □□ □□
َر ِهِهدَج نع هيبأ نع ٍبيعش نب ورمع نعو ـ4 □6444□

نيزر هجرخأ .[َنْقَتْعأ ْنَم َقَتْعأ ْوأ َنْقَتْعأ ْنَم َء ّ َو إ ِء ّ َ ْولا َنِم ُءاَسهنلا ُث ِرَي .

2. (4738)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) anlatıyor: "Velâ, erkeklerden en büyüğe aittir. Kadınlar, velaya (iki durum dışında) varis olamazlar. Bu iki durum şudur: Bizzat azad ettikleri veya azad ettiklerinin azad ettikleri." [Rezin tahriç etmiştir.] 504

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de geçtiği üzere, kadınlar asabeye dahil olmadıkları için vela sebebiyle doğacak mirasa varis olamıyor. Buna iki istisnai durum var: Köleyi bizzat azad etmişse; bu takdirde velâ şahsına aittir. Çünkü, daha önce geçtiği üzere velâ, azad edene aittir. Azad eden kadınsa vela onundur, azadlısının bıraktığı -varissiz- malına varis olur. Yahut da kadının azad ettiği kimsenin azad ettiği kimse aynı durumda başka varis bırakmadan ölürse bu mala o kadın varis olabilir. 505

نأ إ اَهُلْهأ َبأف اَهَقْتَعَتِل ًةَي ِراَج َي ِرَتْشَت ْنأ اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَشِئاَع ْتَدا َرأ]□
لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِبأ نعو ـ4 □6444□:

ملسم هجرخأ .[َقَتْعأ ْنَمِل ُء ّ َ ْولا اَم نإف ،ِكِلذ ِكُعَنْمَي َ :َلاَقف #ِ هاللّ .
ِلوُس َرِل َكِلذ ْت َرَكَذَف .ُء ّ َ ْولا ُمُهَل َنوُكَي

3. (4739)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), azad etmek niyetiyle bir cariye satın almak arzu etti. Ancak, kölenin sahibi velânın kendilerine ait olmasını şart koşdu. Hz. Aişe durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a söyledi. Efendimiz: "Bu şart sana mani olmasın, (zira batıldır); velâ, köleyi kim azad etmişse ona aittir!" buyurdu." [Müslim, Itk 15, (1505).][506]

AÇIKLAMA:

Velâ, yukarıda belirttiğimiz gibi azad edilenle azad eden arasında devam eden hukuki bağ, bir akrabalıktır. Ölüm halinde birbirlerine veraset hakkı doğuran bir bağ. İslam, bu bağın köleyi satana değil, azad edene ait olduğunu teşrî etmiştir. Bu sebeple azad edilmek kaydıyla satın alınacak kölenin velâsının kendine ait olacağını söyleyen ve bu şartla satmayı kabul eden köle sahibinin böyle bir şart koşmaya hakkı olmadığı Resûlullah[507] tarafından belirtilmiş olmaktadır.

هُمْ‘ ِنَاَنْبِا : َنيِنَب َثَث َك َرَت َو ، َكَلَه ٍمَاَشِه َنْبا َصاَعْلا نإ] : َلاَق مَاَشِه ِنْب ِث □ □
□6464□ 6ـ ِرَاَحْلا ِنْب ِنَمْح رلاِدْبع ِنْب ركب بأ نعو

لاَمْلا َت ِر َو ِيذ لا َكَلَه مُث ،هِيلا َوَم َء ّ َو َو َلاَمْلا ِهِهمُ‘ ِيذ لا ُهوُخأ ُهَت َر َوَف□
َبِلا َوَم َو ًاَم َك َرَت َو ،هِمُ‘ ِنْيَذ للا ُدَحأ َكَلَهَف .ٍة لِعَل ُرَخآ َو ُء ّ َو ا مأو ،ْطَقَف
َلاَمْلا َت ْز َرْحأ اَم نإ َكِلذَك َسْيَل : ُخ‘ا َلاَقف .ِبأ َز َرْحأ اَم ُت ْز َرْحأ اَنأ : ُهُنْبا َلاَقف
.ِهِيب‘ ًاخأ َو ُهَنْبا َك َرَت َو َء ّ َوْلا َو

تِهيَمْلا ى ِخ‘ ِء ّ َوْلاِب َنَضقف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َنَاَمْثُع ىلا اَمَصَتْخاف ،اَنأ ُهث□
ِرأ ُتْسَلأ َم ْوَيْلا ى ِخأ َتاَم ْوَل َتيأ َرأ ، ّ َف ِبلا َوَمْلا

كلام هجرخأ .[ِتِهيَمْلا ِنْب“ ِلاَمْلاِب َو .

[503] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336. [504] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336. [505] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336.

4. (4740)- Ebu Bekr İbnu Abdirrahman İbni'l-Haris İbni Hişam anlatıyor: "As İbnu Hişam ölmüş, geride üç oğlan bırakmıştı.

Bunlardan ikisi bir anadan, biri de bir başka anadandı. Aynı anadan olan iki oğlandan biri daha öldü. Bu da mal ve azadlılar bıraktı. Aynı anadan olan kardeşi mala ve azadlıların velâsına varis oldu. Sonra da mal ve velaya varis olan kardeş de öldü, geriye bir oğlanla, baba bir kardeşini bıraktı. Oğlu: "Ben babamın sahip olduğu şeylere sahibim!" dedi. Kardeşi de: "Durum böyle değil. Sen sadece mala sahip olursun, azadlıların velasına sahip lamazsın! Bilmez misin, kardeşim bugün ölseydi, ben ona varis olmayacak mıydım?" dedi ve Hz. Osman (radıyallahu anh) nezdinde dava açtılar. O, velanın ölen kardeşe; malın da ölenin oğluna ait olduğuna hükmetti." [Muvatta, Itk 22, (2, 784).]508

*** ASABE'NİN MİRASI**

مَل َو نيد ِهْيَلَع َو َتاَم ْنَمَف . ْمِهِسُفْنأ ْنِم َنيِنِمْؤُمْلاِب َىل ْوأ اَنأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِبأ نع ـ4 □6464ـ إ ةسمخلا هجرخأ .
[اوُناَك ْنَم ُهُتَبَصَع ُهْث ِرَيْلَف ًاَم َك َرَت ْنَم َو :ٍةياو ِر يفو .ِهِتَث َر َوِلَف ًاَم َك َرَت
ْنَم َو ،هُؤاَضَق اَنْيَلَعَف ًءاَف َو ْك ُرْتَي

. ِبئاَسهنلا

1. (4741)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben mü'minlere, kendi nefislerinden evlayım. Öyleyse kim üzerinde borcu olduğu halde ölür, bunu ödeyecek mal bırakmazsa, onu ödemek bana aittir. Kim de mal bırakarak ölürse bu mal varislerine aittir. -Bir rivayette- Kim bir mal bırakmışsa, buna, kim olursa olsun asabesi varis olur." [Buharî, Feraiz 4, 15, 25, Kefalet 5, İstikra 11, Tefsir, Ahzab 1, Nafakat 15; Müslim, Feraiz 16, (1619); Tirmizî, Feraiz 1, (2091); Cenaiz 69, (1070); Ebu Davud, Harâc 15, (2955).]509

نَم ُث ِرا َو اَنأ َو ،ِهِتَث َر َوِلَف ًاَم َك َرَت ْنَم َو ، ِيلإف ٌ ك َك َرَت ْنَم :# ِ هاللّ□ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ماَدْقِملا نعو ـ4 □6464□

كُف َي َو ،ُهْنَع ُلِقْعَي . ُهَل َث ِرا َو َ ْنَم ُث ِرا َو ُلاَخلا َو ُهُث ِرأ َو ُهْنَع ُلِقْعأ□□

وَ ار ِث َ لَهُ

دواد وبأ هجرخأ .[هُث ِرَي َو ُهَينَاع ِهْيَلَع .

2. (4742)- Mikdam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim külfet bırakırsa yükü banadır. Kim de mal bırakırsa bu varislerinedir. Ben varisi olmayanın varisiyim. Onun yerine diyet öderim, ona varis de olurum. Dayı da varisi olmayanın varisidir, ona bedel diyet de öder. Esirine de ona (fidye ödeyerek) kurtarıverir, ona varis de olur." [Ebu Davud, Feraiz 8, (2900).] 510

AÇIKLAMA:

1- Külfet diye çevirdiğimiz □لَك hem "borç" ve hem de "evlad u iyâl" manasına gelir. Öyleyse manası: "Bakıma muhtaç kimseler bırakarak ölen kimse gamlanmasın. Onların bakımı, himayesi bana aittir, bana sığınabilirler. Borç bırakmışsa borcunu da öderim" demek olur. Bir rivayette "...banadır" yerine "Allah ve Resûlüne'dir" şeklinde gelmiştir.

2- Resûlullah, varisi olmayana varis olacağına ve varisine, hîn-i hacette terettüp edecek, diyetini vermek, esirinin esaretten kurtulmasına maddi katkıda bulunmak gibi hizmetleri yerine getireceğini ifade ediyor. Bu ifadeler, Resûlullah'ın devlet reisi şahsiyeti gözönüne alındıkta, İslam devletinin, Müslüman vatandaşı karşısındaki hukuki vaziyetini ortaya koyar.

3- Dayının verasetine gelince: Normal olarak dayı varis olamaz. Ancak, hadis hiçbir asabesi olmayana dayının varis olacağını, diyetini ödeyeceğini belirtmektedir. Zevil erhamın varis olacağını söyleyenler bu hadisle ihticac etmişlerdir. Ancak hadisin zayıf olduğu, bu babta kavi bir hadis gelmediği kabul edilmiştir. Ulemâ, Resûlullah'ın, bu hadiste, başka varis olmama hallerinde dayıya ikram (tu'me) nev'inden verdiğini, bunun bir miras olmadığını söylemiştir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın, dayıya, malda noktalanacak şekilde ölüye halef kılması ve buna miras demesi, mecaz nev'indendir. Tıpkı şu deyimlerde olduğu gibi;

---

508 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/338.

"Açlık, yiyeceği olmayan kimsenin yiyeceğidir" sabır, hilesi olmayanların hilesidir."511

لقثلاو لايعلا «ُُلَكلا» .[ْطَقف ُهَل َث ِرا َو َ ْنَم ُثرا َو ُلاَخلا] :ًاعوفرم ةشئاع نع. □6464□ 4ـ يذمرتللو

3. (4743)- Tirmizî'de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den merfu olarak şu rivayet gelmiştir: "Dayı, sadece varisi olmayana varis olur." [Tirmizî, Ferâiz 12, (2105).] 512

AÇIKLAMA:

Hadisi kaydeden Tirmizî, hadis hususunda Ashab'ın ihtilaf ettiğini, bir kısmının dayı, teyze, hala ve amcayı varis kıldığını belirtir. "Ulemanın çoğu bu hadisle amel ederek zevilerhamı ehl-i ferâiz ve asabenin bulunmaması halinde varis kıldı" der. Zevil erham burada asabe ve ehl-i ferâiz dışındaki yakınlar mânasına gelir. Ashabın çoğu (Hz. Ömer, Ali, İbnu Mes'ud, Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah, Muâz İbnu Cebel, Ebu'd-Derda, İbnu Abbas ve başkaları) zevil erhamın varis olacağı görüşündedirler. Tâbiînden Alkame, Nehâî, Şureyh, Hasen, İbnu Sîrîn, Atâ, Mücâhid, Ebu Yusuf, Muhammed, Züfer vs. de bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak Zeyd İbnu Sabit ile sazz bir rivayette İbnu Abbâs: "Zevil erhama miras yoktur, ehl-i ferâiz ve asabe yoksa mal beytulmale konur" demişlerdir. Tabiînden Said İbnu Müseyyeb ve Said İbnu Cübeyr bu görüşü benimsemiştir. İmam Mâlik, Şâfiîde bunu tercih etmişlerdir. Birinci görüş sahipleri sadedinde olduğumuz hadisten başka َل ْوَا ْمُهُضْعَب ِماَح ْرَا اوُلوُاو

نوُب َرْقَا َو ِناَدِلا َوْلا ك َرَت ا مِم بي ِصَن ِءاَسهنلِل َو َنوُب□ . ayeti ile ضْعَبِب□ َرْقَا َو ِناَدِلا َوْلا ك َرَت ا مِم بي ِصَن ِلاَج ِهرلِل ayetlerine 513 dayanırlar. Zira burada akrabaların terekedeki hakkı mutlak olarak ifade edilmektedir.

لاَقَف .ًادَل َو ٌ َو ًامِيمَح ْعَدَي ْمَل َو ًائْيَش َك َرَت َو # ِ هاللّ ِلوُس َرِل نل□ #:

ْوَم َتاَم] : ْتَلاَق اَهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَشِئاع نعو ـ6 6466

بيرقلا :«ميِمَحْلا» .يذمرتلاو دواد وبأ هج َرخأ .[ِهِتَي ْرَق ِلْهأ ْنِم ٌج َر ُهَثا َري ِم . اوُطعأ

4. (4744)- Tirmizî'de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den merfu olarak, şu rivayet edilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir azadlısı vefat etti ve mal bıraktı. Geride ne evladı ne de bir yakını yoktu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Mirasını köyünden bir adama verin!" emretti." [Ebu Dâvud, Ferâiz 8, (2902); Tirmizî, Ferâiz 213, (2106).] 514

AÇIKLAMA:

Ölen kimse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın azadlısı olması haysiyetiyle, geride hiçbir yakınını da bırakmayınca, malın Resûlullah'a kalması gerekir. Ancak, peygamberler miras bırakmadıkları gibi hiç kimseye varis de olmazlar. Bu durumda malın beytülmale gitmesi gerekir. Ancak Resûlullah, azadlı adına bir sadaka olması düşüncesiyle, bir fakire verilmesini, bu fakirin de azadlının köy halkından olmasını uygun görmüş olmalıdır (el-Kâdî). Neylü'l-Evtar'da Şevkânî der ki: "Bunda, malum bir varisi olmayanın mirasını, kendi memleketinden birine vermenin cevazına delil var."515

اهيِد ْزأ ُد ِجأ ْتَسَل َو ،د ْز'ا َن ِم ٍلُج َر َثا َريِم يِدْنِع نإ : َلاَقف # ِ هاللّ َلوُس َر لُج
َر نَتأ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ4 6464ـ َل وأ ْرُظْناَف ِقَلَطْناَف :
َلاَق .ِهْيلا ُهْعَفْدأ ًاهيِد ْزأ ْد ِجأ ْمَل :َلاَقف ِل ْوَحلا َدْعَب ُهاَتأف :َلاَق . ٌّوَح
ًاهيِد ْزأ ِسِمَتْلاَف ْبَهْذاف :َلاَق .ِهيلا ُهْعَفْدأ

وبأ هجرخأ .[ِهْيَلإ ُهْعَفْداَف ةَعا َزُخ َرْبُك ْرُظْنا :َلاَق ُهَءاَج ا َمَلَف .ِلج رلاِب يلَع
:َلاَق بهل َو ا َمَلَف .ِهْيَلإ ُهْعَفْداَف ُهاَقْلَت ٍهيَعا َزُخ اذهب جتحا دقو ،نسلا ربك
درُي ملو ،لوا دلجلا بلا مهبرقأ هب دارأ ليقو ،خياشملا مهو ،ربك'ا عمج فاكلا
مضب «ُرْبُكلا».دواد رهبلاب راتي"ا ثيدحلا بنعم اولعجو ،ءاهقفلا .رثكأ مهفلاخو
ثيدحلا موق بلع ثيروت لجرلا نمم ملسي بلع هدي نم رافكلا،

ثيدحلا اذه اوفعضو ،كلذ وحنو ةلصلاو مامذلا يعرو .

511 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/339. 512 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/340. 513 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/340.

5. (4745)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi ve: "Bende Ezd'den birisinin mirası var. Ben onu verecek bir Ezdli bulamıyorum (ne yapayım?)" dedi. Aleyhisselâtu vesselâm:

"Git bir yıl bir Ezdli ara!" emretti. Adam bir yıl sonra tekrar geldi ve "Mirası verecek bir Ezdli bulamadım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Git bak; karşılaşacağın ilk Huzâî'ye malı ver!" buyurdu. Adam geri dönünce: "Adamı bana çağırın" emretti. Adam çağırıldı. Gelince: "Huzâa'nın en yaşlısına bak, malı ona ver!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Ferâiz 8, (2903, 2904).] 516

AÇIKLAMA:

Ezd, Yemen'de bir kabile adıdır. Kabilenin ecdadı Ezd İbnu Gavs'a dayandığı için bu ismi almıştır. Ensarın aslı da buna dayanır.

Ezdli birisi olmayınca, Huzâa'dan birinin tavsiye edilişinin sebebi, Huzâanın Ezd'in bir kolu olmasındandır.

Hadiste kavmin en yaşlısı (رُنْك) 'ndan murad, en-Nihaye'de açıklandığına göre, kabilenin ceddine, diğer efrada nazaran en yakın olan kimse demektir. Bir bakıma en büyük olan manasına gelir.

Bazıları hadisten, kişinin, küffardan İslam'a girmesine vesile olduğu kimseye varis olabileceği hükmünü çıkarmıştır. Ancak çoğunluk, hadisin zaafına hükmederek bu istidlali benimsememiştir. 517

دَحأ ُهَل ْلَه :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف . ُهَقَتْعأ َناَك ُهَل ًام ٌُغ إ ْعَدَي ْمَل َو لُج َر َتاَم]
: لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ِنْبا نعو ـ4 □6464□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُهَل ُهَثا َريِم # َلَعَجَف . ُهَقَتْعأ َناَك ًام ٌُغ إ : َ اوُلاَق .

6. (4746)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kişi ölmüş, geride azad ettiği bir köleden başka [varis] bırakmamıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu adamın geride bıraktığı bir adamı var mı?" diye sordu.

"Hayır yok! Sadece azad etmiş olduğu bir kölesi var!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mirasını azadlısına verdi." [Ebu Davud, Ferâiz 8, (2905); Tirmizî, Ferâiz 14, (2107).] 518

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın buradaki tavrı da 4743 numaralı hadistekinin aynısı olmaktadır; varisi olmayan kişinin mirasını beytülmale değil, ona en yakın kimseye vermektedir. Şurehy ve Tavus: "Azadlı"ya (başka varis olmayınca) "azad eden" varis olduğu gibi, "azadlı" da (başka varis yoksa) "azad eden"e varis olur" demiştir.519

نيزر هجرخأ .[ُةَبِئا سلا اَذَك َو ،لاَمْلا ِتْيَبِل ُهُلا َم َو ، ٌّرُح ُطيِق للَا] : لاق هْنَع ُ.
هالّل َي ِض َر ُرَمُع نعو ـ4 □6464□

7. (4747)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Lakit (buluntu) hürdür (ölünce) malı da beytülmale aittir. Saibe de böyledir [hürdür]" buyurdu. " [Rezin tahric etmiştir. (Hadisi Buhari mullak olarak kaydetmiştir: Feraiz 19.)]520

516 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/341. 517 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/342. 518 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/342.

AÇIKLAMA:

Lakit, mükerrer sefer açıkladığımız üzere sahipsiz olarak bulunan çocuklardır. Cami veya kilise avlusuna, sokağa, kıra terkedilen çocuklar gibi. Bunlara devlet sahip çıkmak zorundadır. Hukuken hürler ahkamına tabidirler.

Saibe: Cahiliye Arabı, bazan köleyi azad ederken şöyle derdi: "Sen saibe olarak hürsün!" Bu şekilde azad edilen köle üzerinde hiçbir kimsenin vela hakkı olmazdı. Saibe, lügat olarak, hayvanın dilediği şekilde otlaması manasına gelen bir kökten gelir. İslam'da bu şartla aza etmek mekruh addedilmiştir, ama batıl değildir. Mübah diyen şaz kalmıştır. Velanın varlığı hususunda ihtilaf edilmiştir. Teferruata girmeyeceğiz. [521]

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM VE GERİDE BIRAKTIKLARININ MİRASI

هاللّ ُلوُس َر ك َرَت ا مِم اَهَثا َريِم اَهَل َمِسْقَي ْنأ امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب اَبأ □
ُةَمِطاَف ْتَلأَس] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ4 □6464ـ ِ هاللّ ِلوُس َر
َدْعَب ْتَشاَع َو ، ْتَيِهف ُوُت بهتَح َكِلذك ْل َزَت ْمَلَف .ُهْت َر َجَهف ْتَب ِضَغَف .
#. ةَقَدَص اَنْك َرَت اَم ُث َروُن َ :َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر نإ :َلاَقف

َرْبَيَخ َكَسْمأ َو ،ٍسا َبع َو ٍ هيِلَع ىلا ُرَمُع اَهَعَفَدَف ِةَنيِدَمْلاِب ُهُتَقَدَص ا مأف .هْنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َكِلذ َلَعَف مُث .َبِلاَيَل إ ٍرُهْشأ َة تِس # ىلَع اَمُه َو :َلاَق .
ُهَدْعَب ُرْم‘ا َيِل َو ُنَم ىلا اَمُه ُرْمأ َو ،هِبِئاَوَن َو ُهو ُرْعَت ِبت لا ِهِقوقُحِل اَتَناَك # ِ
هاللّ ِلوُس َر ُةَقَدَص اَمُه :لاقو ، َكَدَف َو

رصتخم يراخبلا ظفلو ،يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِم ْوَيْلا ىلا َكِلذ .

1. (4748)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ), Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'den, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bıraktığı maldaki hissesini taksim edivermesini talep etti. Hz. Ebu Bekr, ona şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bize varis olunmaz, bıraktığımız sadakadır" buyurmuştu."

Hz. Fatıma bu cevaba öfkelendi ve Hz. Ebu Bekr'e küstü, ölünceye kadar da konuşmadı. Zaten Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra altı ay kadar hayatta kalmış (ve rahmet-i Rahman'a kavuşmuştu.) Sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh) bunu yaptı: Medine'deki sadakasını Hz. Ali ve Abbas (radıyallahu anhümâ)'ya verdi. Hayber ve Fedek'teki (sadakasını) kendi elinde tuttu ve: "Bu iki arazi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın karşısına çıkan hakları ve hadiseleri içindi. (Şimdi) bu iki arazinin işi, Resûlullah'tan sonra devlet işini eline alan halifenin tasarrufuna kalmıştır" dedi. Ravi devam eder: "Bu iki yer, bugüne kadar aynı minval üzere devam etmiştir." [Müslim, Cihad 52, (1759); Ebu Davud, Harac 18, (2968, 2969); Nesâî, Kasmu'l-Fey 1, (7, 132); Buharî, Ferâiz 4, -Buharî muhtasar olarak almıştır.]522

فَاطِمَةُ الا أب بِكْرٍ رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهما فقالَتْ : مَنْ يَرِ ثُكَ . فقالَ : أَهلِي
وَ أُنْفِقُ عَلى مَنْ كَانَ ـ6464□ 4ـ وعن أب هريرة رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهُ قال: [جاَءتْ
؟ فقالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ : َ نُورَ ثُ ، وَ لكِنْ أعُولُ مَنْ كاَنَ رَ سُولُ اللّه ِ # يَعُولُهُ،
وَ وَلَدِي. قَالَتْ : فَمَالِي َ أرِ ثُ أبِي

. يُنْفِقُ عَلَيْهِ [. أخرجه الترمذي

2. (4749)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ), Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'in yanına gelip: "Sana kim varis olacak?" diye sordu.

"Ehlim ve çocuğum!" cevabını alınca: "Öyleyse ben niye babamın bıraktığına varis olamıyorum?" dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bize varis olunamaz!" dediğini işittim. Ancak ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geçimini sağladıklarının geçimlerini sağlarım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nafaka verdiklerine ben de nafakalarını veririm!" dedi." [Tirmizî, Siyer 44, (1608).]523

521 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/343.

□ رَ سُولِ اللّه ِ # حِ ينَ تُوُفِّيَ أنْ يَبْعَثْنَ عُثْمَانَ الا أبي بَكْرٍ رَ ضِ يَ اللّه
نِسَاءُ ادَ أرَ [: قالت عَنْهَا ُ اللّه يَ ضِ رَ عائشة وعن ـ4 □6444□

داود وأبو الثلاثة أخرجه .[صَدَقَةٌ كْنَا تَرَ مَا ثُ نُورَ َ :# ِ اللّه رسُولُ قاَلَ .
قَدْ أَلَيْسَ :عَائِشَةُ فقالَتْ . اثَهُنَّ مِيرَ يَسْأَلْنَهُ عَنْهما

3. (4750)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımları, Resûlullah vefat ettiği zaman Hz. Osman'ı, Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anhümâ)'e gönderip miras hisselerini talep ettirmek istediler. O zaman ben onlara: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bize varis olunmaz, bıraktığımız sadakadır!"

demedi mi (nasıl miras talep edebilirsiniz?" dedim ve onları, bu niyetten vazgeçirdim.)" [Buharî, Feraiz 3; Müslim, Cihad 51, (1758); Muvatta, Kelam 27, (2, 993); Ebu Davud, Harac 19, (2976, 2977).] 524

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sadedinde olduğumuz hadislerde, sadece kendisinin değil, peygamberler cemaatinden hiçbirinin malına varis olunmadığını, peygamberlerin bıraktığı bütün malların sadaka olduğunu belirtiyor. Şu halde peygamberlerin mirasçıları olmamıştır.

2- Ulema, bunun hikmetini şöyle belirtir: "Peygamberlerin malları miras yoluyla helal olsaydı, mirasçıları arasında onların ölmesini bekleyip mirasına konmak isteyenler bulunabilir, hatta mirasçılarına mal topladığını zannedenler de çıkabilirdi. Bu suretle su-i zanda bulunanların hali harap olur; insanlar da peygamberlerden nefret ederdi. Bu açıdan Neml suresinde geçen "Süleyman, Davud'a mirasçı oldu" (16. ayet) ifadesi müşkilat arzeder ise, de buradaki "miras"tan muradın mal değil peygamberlik, ilim ve hikmet olduğu belirtilmiştir."

Resulullah'ın varis olunamaz olmasının hikmetleri meyanında, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmetine "baba" gibi olması da gösterilmiştir. Eğer ona varis olunsaydı bütün ümmet onun varisi durumunda olacaktı ki bu da o malın umumi bir sadaka durumunda olduğu manasını ifade eder. Birçok alim, Resûlullah'ın varis olunamaz oluşunu onun hasaisinden addetmiştir.

3- 525 Hz. Fatıma'nın Hz. Ebu Bekir'le miras hussundaki ihtilafı daha önce açıklandı.

* RESULULLAH'IN GERİDE BIRAKTIGI MALLAR

ةَمأ ً َو ًادْبَع ً َو ًامَه ْرِد ً َو ًارانيِد :# ِ هاللّ ُلوُس َر ك َرَت اَم] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ىعازخلا ثراَحْلا ِنْب ورمع نع ـ4 □6444□

يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .[ًةقَدَص ِليِب سلا ِنْب‘ اَهَلَعَج ًاض ْرأ َو ،ُهَح ٌ ِسو .
َءاَضيَبْلا ُهَتَلْغَب إ ًائْيَش ٌ َو

1. (4751)- Amr İbnu'l-Haris el-Huzâî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (öldüğü vakit geride) ne dinar, ne dirhem, ne öle, ne cariye ne de başka bir şey bıraktı. Onun bıraktıkları beyaz katırı, silahı ve yakınları için tasadduk ettiği bir tarladan ibaretti." [Buhârî, Vesaya 1, Cihad 61, 86, Humus 3, Megazî 83; Nisâî, Ahbas 1, (6, 229).] 526

نَص ْوأ ٌ َو ًاريِعَب ٌ َو ًةاَش ٌ َو ًامه ْرِد ٌ َو ًارانِيد # ِ هاللّ ُلوُس َر َك َرَت اَم] :تلاق
□6444 □ 4ـ اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ٍءْىَشِب .

2. (4752)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (öldüğü vakit) ne dinar, ne dirhem, ne koyun ve ne de deve bıraktı. Hiçbir vasiyette de bulunmadı." [Müslim, Vasiyyet 18, (1635); Ebu Davud, Vsaya 1, (2863); Nesâî, Vesaya 2, (6, 240).]527

AÇIKLAMA:

524 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/345-346. 525 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/346.

1- Bu iki rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ölünce parapul nevinden miras bırakmadığını ifade etmektedir. Bıraktığı şey, bir beyaz katırla silahıdır. Arazi de bırakmış ise de bunu yolcuların ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere tasadduk etmiştir.

2- Hadiste köle de bırakmadığı belirtilir. Bu, Resûlullah'ın hiç köle kullanmadığı manasına gelmez. Sağlığında azad etmiş olduğunu ifade eder.

3- Hz. Aişe hadisinde, ilaveten Resûlullah'ın herhangi bir vasiyette de bulunmadığı belirtilir. Bu "vasiyet"ten maksadın ne olduğu, hadisin Buharinin megazi bölümünün sonlarında da dercedilen veçhinde görülmektedir: Resûlullah'ın Hz. Ali'ye hususi bir vasiyette bulunup bulunmadığı Hz. Aişe'ye sorulur. O da bu soruya cevap sadedinde, Resûlullah'ın, son nefesini kendi kucağında verdiğini, bu halde iken Ali'ye nasıl vasiyette bulunabileceğini söyleyerek reddeder.

Daha önce vasiyette bulunmuş olabileceği iddiasına karşı alimlerimiz: "Bu da olamaz. Çünkü bizzat Hz.Ali'nin, Resûlullah'tan Kur'an ve bir de kılıcının kabzasına asmış olduğu bir tomar kağıttan başka hususi bir talime mazhar olmadığını itiraf eden beyanlar gelmiştir" derler. Bu beyanlar pek çok rivayette te'yid ve te'kid edilmiştir. Şu halde, böyle bir iddia Şia'nın ifratkar iddialarından biri olmaktan öte bir değer taşımamaktadır.

Hattabî, burada kastedilen vasiyetten bilhassa maddi şeyleri anlamak gerektiğine dikkat çeker. Resûlullah bu çeşitten mal ve bunlara müteallik vasiyet bırakmamıştır. Ama bunun dışında bazı vasiyetlerde bulunmuştur: * Namazın vaktinde kılınması.

* Kölelere iyi muamele edilmesi.

* Yahudi v e Hıristiyanların Arabistan'dan çıkarılması.

* [528] Medine'ye taşradan gelen heyetlere hediye verilmesi.

امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِب ِزاَع ِنْب ِءا َرَبْلا نلا ِمساَقْلا ُنْب ُدهمَحُم بِنَثَعَب] :لاق
مساَقلا ِنْب دهمَحُم بل ْوَم ِدْيَبُع ِنْب ِسُنوُي نعو ـ4 □6444ـ نم ةدرب « ةر ِم
نلا».يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِة َرِمَن ِنم ًةَع ب َرُم َءاَدوَس ْتَناَك : َلاَقف ؟
ْتَناَك اَم # ِ هاللّ ِلوُس َر ِةَيا َر ْنَع ُهُلأْسأ

بارع‘ا اهسبلي فوص .

3. (4753)- Yunus İbnu Ubeyd Mevla Muhammed İbnu'l-Kasım anlatıyor: "Muhammed İbnu'l-Kasım, beni Bera İbnu Azib (radıyallahu anh)'e gönderip, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sancağının neden yapılmış olduğunu sormamı emretti. (Ben de gidip sordum). Şu cevabı verdi: "Sancağı siyahtı. Kaplan alacası şeklinde olacak bezden dört köşeli idi." [Ebu Davud, Cihad 76, (2591); Tirmizî, Cihad 10, (1680).]529

يذمرتلا هجرخأ .[ضَيْبأ َة كَم َلَخَد َم ْوَي # ِ هالّ ِلوُس َر ُءا َوِل َناَك] : لاق .
هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ6 □6446□

4. (4754)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'ye girdiği gün bayrağı beyaz renkliydi." [Tirmizî, Cihad 9, (1679); Ebu Davud, Cihad 76, (2592).] 530

يذمرتلا هجرخأ .[ُضَيْبأ ُهُؤا َوِل َو َءاَد ْوَس # ِ هالّ ِلوُس َر ُةَيا َر ْتَناَك] : لاق .
امهْنَع ُ هالّ َي ِض َر ٍساهبع ِنْبا نعو ـ4 □6444□

5. (4755)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayrağı siyah, sancağı beyazdı." [Tirmizî, Cihad 10, (1681).] 531

وبأ هجرخأ .[َءا َرفَص # ِ هالّ ِلوُس َر َةَيا َر ُتْيأ َر] :لاق مهنم رخآ نع هموق نم
لجر نع ب ْرَح ِنْب ِكامس نعو ـ4 □6444□

دواد .

6. (4756)- Simak İbnu Harb, -kavminden bir adamdan, bu da onlardan bir başkasından naklen- anlattığına göre, adam: "Resulullah'ın bayrağını sarı gördüm!" demiştir. [Ebu Davud, Cihad 76, (2593).]532

---

528 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/347-348. 529 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/348.

AÇIKLAMA:

Son üç rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayrak ve sancakları hakkındadır. Önce liva ve raye kelimelerini açıklayalım. Türbüşti: "Raye, harbin sorumlusunun taşıdığı alemdir. Savaşı bunun altında yürütür, savaşanlar bunu merkez alıp ona yönelirler" der. Livayı da şöyle tarif eder: "Emir nereye giderse beraberinde giden birliğin alametidir." Müslim şerhinde Nevevî: "Raye küçük alemdir, liva büyük alemdir" der. İbnu'l-Arabî, livayı "Mızrağın ucuna bağlanan ve üzerinde olan şey; rayeyi de, rüzgarın dalgalandırmasına terkedilmek üzere bağlanan şey" diye tarif eder. Ahteri, livayı sancak, rayeyi de sancak kelimesiyle karşılar. Şu halde biri diğeri yerine kullanılabilen iki kelimedir.

Kadı İyaz, "bayrağın renginin siyah olması, uzaktan bakınca galib ve hakim görüntünün siyah olmasını ifade eder, halis, saf siyah olmasını değil" der. Delil olarak bir diğer rivayetteki nemire kelimesini gösterir. Bu, kaplan rengindeki alaca renkli kumaş demektir. Yani kaplanda olduğu gibi siyah ve beyaz çizgilerin bulunduğu alaca renkli kumaş. Kumaş bu haliyle kaplana (nemr) benzediği için nemre denmiştir.

Rivayetlerdeki farklılık, İbnu Hacer'e göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın farklı zamanlarda değişik renkli sancaklara yer verdiğini ifade eder. Rivayetler, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Beni Süleym'e kırmızı, Ensar'a sarı bayrak bağladığını kaydeder. Bir rivayete göre Resûlullah'ın bayrağının üzerinde Lailahe illallah, Muhammedun Resûlullah yazılıdır. Sa'd İbnu Malik el-Ezdi'ye verdiği bayrak ise siyah renkli ve üzeri beyaz hilallidir. Bazı alimler İslam'ı temsil eden hilalin buradan geldiğini söyler. 533

وُه َو :َلاَق .ٍة ضِفِب ُهَلَسْلَسَف َعَدَصْنا ِدَق َنا َك َو ،ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ َدْنِع # ِ هاللّ
ِلوُس َر َحَدَق ُتْيأ َر] :لاق لوْح‘ا مصاع نعو ـ4 6444

حَدَق

لاَق .ى ِصْحُأ َام ِحَدَقْلا اذه يف # ِ هاللّ َلوُس ٌ َر ُتْيَقَس ْدَقَل : َسَنأ َلاَق َو
ٍدْجَنِب َرَجَش ُراَضُّنلا َو : َرَمْعَم َلاَق .ٍراَضُن ْنِم ضي ِرَع ْوأ ٍة ضِف ْنِم ًةَقْلَح
اَهَناَكَم َلَعْجَي ْنأ َسَنأ َدا َرأف ٍديِدَح ْنِم ةَقْلَح ِهيف َناَك َو َحَدَقْلا َكِلذ ُتْيأ َر ْدَق َو :

ُهاللّ ُهَم ِح َر َني ِريِس ُنْب ُد مَحُم

هاللّ َلوُس َر ُتْيَقَس ْدَقَل :هْنَع ُ هاللّ َيِض َر َسنأ َلاَق َو ؛ُهَك َرَتَف # ِ هاللّ □
ُلوُس َر ُهَل ًَعَف ًائْيَش ِرهيَغُت َ :هْنَع ُ هاللّ َيِض َر َةَحْلَط ُوبأ َلاَقف .ٍبَهَذ

روغلاب نوكي لثأ بشخ وه :ليق « ُراَضُّنلا».يراخبلا هجرخأ .[َنْب للا َو ،َءاَمْلا .
َو ،َذيِب نلا َو ،َلَسَعْلا : ُههلُك َبا َر شلا اَذه ي ِحَدَقِب

7. (4757)- Asım el-Ahvel anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın su bardağını Enes İbnu Malik (radıyallahu anh)'in yanında gördüm; bardak çatlamıştı. Enes onu gümüş (halkalar) ile bağlayıp tutturmuştu." Asım ilaveten dedi ki: "O nudâr ağacından yapılmış geniş, [güzel] bir bardaktı."

Ma'mer der ki: "Nudar, Necid'de yetişen bir ağaç çeşididir."

Enes der ki: "Ben bu bardakla, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sayamayacağım kadar çok su verdim!"

Muhammed ibnu Sirin rahimehullah der ki: "Ben bu bardağı gördüm. Onun demirden bir halkası vardı. Enes onun yerine gümüşten veya altından bir halka koymak istemişti. Ebu Talha kendisine: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yapmış olduğu bir şeyi değiştirme!" dedi. O da bundan vazgeçti.

Enes (radıyallahu anh) der ki: "Ben bu kadehimle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a her çeşit meşrubat içirdim: Bal, nebiz, su ve süt!" [Buharî, Eşribe 30, Humus 5, (Hadis bu veçhiyle Buhari'de mevcut olmayıp Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelmiştir: 3, (247).] 534

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahsî eşyalarından olan tahta bir bardağı mevzubahis edilmektedir. Arapçada kadeh olarak ifade edilen bu kap, dilimizde tahtadan olması haysiyetiyle çanak veya kap

532 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/349.

kelimeleriyle çevrilmesi daha uygun olabilir. Günümüzde, küçük çapta böylesi eşyalar ahşaptan mamul olduğu takdirde tahta çanak veya su kabı demeyi tercih ederiz. Bardak öncelikle camdan mamul olanlar için kullanılır.

2- Kurtubî, eski bir Buharî nüshasında Ebu Abdillah el-Buharî'nin: "Ben bu bardağı Basra'da gördüm, ondan su içtim" dediği ve Nadr ve İbnu Enes'in mirası arasından sekiz yüz bin dirheme satın aldığı notuna rastladığını kaydetmiştir.

3- Hadiste bazı fevaid mevcuttur.

* Gümüşten sap, parça gibi kakma kullanılması caizdir. Keza zincir, halka da kullanılabilir. Ancak bu meselede ulemâ ihtilaf etmiştir. Hattabi şu açıklamayı sunar: ** Sahabe ve tabiinden bir cemaat gümüşten mamul sap, halka vs. kakma kullanmayı mutlak olarak men etmiştir. İmam Malik ve Leys bu görüştedir. Malik merhumun, az bir gümüşün caiz olacağını söylediği de rivayet edilmiştir.

** İmam Şafii mekruh addetmiştir ve: "Gümüş üzerinden içmiş olmaması için" demiştir.

** Bazıları bu hadisten hareketle: "Kerahet, gümüş kakmanın su içerken ağza değecek yerde olmasına mahsustur" demiştir. Hanefiler bu şekilde tasrihte bulunurlar. Ahmed, İshak ve Ebu Sevr de bu görüştedir.

** Gümüş kakmalı kabın kullanılmasının caiz olduğuna inananlardan İbnu'l-Münzir: "Gümüşlenmiş kap "gümüş kap" değildir" der.

** Şafii mezhebinde takarrur eden görüş şudur: "Kaptaki kakma iri olur ve zinet maksadı taşırsa haramdır. Ama bir ihtiyaca mebni olursa mutlak surette caizdir."

** [535] Bazı alimler bu meselede altın kakma ile gümüş kakmayı bir addederler.

FİTNELER, HEVALAR VE İHTİLAFLAR BÖLÜMÜ

(Bu bölümde altı fasıl vardır.) BİRİNCİ FASIL

FİTNE PATLAK VERİNCE YAPILACAK TAVSİYE

*

İKİNCİ FASIL

ZAMAN İÇİNDE ÇIKACAK FİTNELERDEN ZİKRİ GEÇENLER

*

İSMİ GEÇEN FİTNELER

*

İSMİ GEÇMEYEN FİTNELER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ASABİYYE VE EHVA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

FİTNENİN GELECEGİ CİHET VE FİTNEYİ ÇIKARACAKLAR

*

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞLARI *

ALTINCI FASIL

SAHABE VE TABİİN ARASINDA ÇIKAN KAVGA VE İHTİLAFLAR

*

HZ. OSMAN'IN ŞEHİD EDİLMESİ

*

CEMEL VAK'ASI

*

HARİCİLER

*

HAKEMEYN HADİSESİ VE YEZİD İBNU MUAVİYE'YE BİAT

*

İBNU'Z-ZÜBEYR DEVRİ

*

HACCAC

*

BENÎ MERVAN

FİTNELER, HEVALAR VE İHTİLAFLAR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Fitne, insanlık tarihinin, Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)' den sonra kıyametin kopmasına kadar geçecek zaman içerisinde en bariz kaderlerinden biri olduğu için Resûlullah pek çok hadisleriyle uyarıda bulunmuştur. Hadis kitaplarında mutlaka yer alan bölümlerden biri Kitabu'lfiten'dir. Ebu'l-Fida İbnu Kesir, bu hadisleri en-Nihaye ev el-Fiten ve'l-Melahim adlı bir kitapta toplamıştır. [536] Zamanımız, hadislerde haber verilen bütün fitnelerin yaşandığı bir devredir. Çünkü fitneyi kısaca dahilî kargaşa olarak anlarsak, artık İslam âlemi dış oyunların tuzağına düşerek, cihad mânasında, küffara karşı savaş dönemini hemen hemen kapamış, Müslümanların birbirleriyle kavgasına dönüşen dahilî kargaşalar vetiresine girmiştir. Şu halde, fitne nedir ve ne değildir, fitne sırasında takip edilecek tavır hususunda ne gibi İlahi düsturlar varid olmuştur? bilmek her zamankinden daha büyük, daha zaruri bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu sebeple, bu bölümde açıklamaları biraz daha geniş tutacağız. [537]

FİTNE:

Din alimlerince, dinimize umumiyetle sınama ve imtihan olarak aktarılan bu kelime aslında altın ve gümüşü, yabancı maddelerden temizleyip saf olarak elde etmek için ateşe sokup eritmeye denmiştir. İyiliği ve kötülüğü belli olmak için insana edilen muamele ve ibtilaya da bu asıldan alınmış olarak fitne denir. Kelime zamanla çok daha geniş mânalar kazanarak iptila, imtihan, tecrübe mânalarına, insanın ateşe atılıp azap edilmesi vs. mânalarına da kullanılmıştır.

İbnu'l-Arabî bu kelimenin "tecrübe" (ihtibar), mihnet, mal, evlad, küfür, insanların fikir ayrılıklarına düşmeleri, ateşte yakmak gibi çeşitli mânalara geldiğini belirtir.

Fitne kelimesinin, gerek Kur'an'da gerekse hadislerde, söylenenlere ilaveten günah, saptırma, sapıtma, cünun (delilik) rezalet (faziha), insanların birbirlerini öldürmesi, katl, ateşte yakarak azab vermek gibi çok değişik mânalarda kullanıldığı muteber kaynaklarda şahitleriyle belirtilir. Aliyyü'l-Kârî, bozuk akideye de fitne dendiğini ayrıca belirtir.

Hülasa bu kelime, lügat açısından bidayette, tecrübe ve mihnet mânalarını taşıdı ise de, zamanla her çeşit fena ve mekruh şeye ıtlak edilmiştir.

Bu kelime üzerine İmam Birgivî'nin kaydettiği açıklama, onun ifade ettiği mânanın genişliğini daha iyi gösterir. Der ki: "Fitne, insanları meşru bir faide olmaksızın ızdıraba, ihtilale, ihtilafa, mihnet ve belaya düşürmektir. Kalbin afetlerinin 48'incisidir. Cemaat imamının namazı uzatması, halka anlayamayacağı çapraşık ve kapalı dil ile hitap etmesi fitnelerdendir.

"Fitne kelimesinin buraya kadar sayılan mânaların birçoğuna delalet ettiğini Kur'an-ı Kerim'de görmekteyiz, mesela:538

Saptırma: "İşte kalplerinde eğrilik bulunanlar, sırf fitne aramak (ötekini berikini saptırmak) için (Kur'an'ın) müteşabih âyetlerine tabi olurlar" (Âl-i İmran 7, İsra 73).539 **İmtihan:** "Biz onlardan (insanlardan) kimini kimi ile.. işte böyle imtihan ettik" (En'am 53. Ayrıca Bak. Taha 85; Sâd 34, Ankebut 3.) 540

AZAB: "Davud sandı ki, biz kendisine bir azab hazırladık..." (Sad 24) 541 **Yakmak:** 542 "Mü'minler, münafıklara: "...Siz kendinizi kendiniz yaktınız" derler" (Hadid 14). **İşkence:** 543 "Rabbin, işkence edildikten sonra hicret edip sonra cihad ve sabır edenlerin lehindedir" (Nahl 110).

Fenalık Yapmak: 544 "Kafirlerin size fenalık yapmalarından korkuyorsanız..." (Nisa 101). **Belaya Uğratmak:** 545 "Hakikat, erkek mü'minlerle kadın mü'minleri belaya uğratanlar..." (Bürûc 10). **Delilik:** 546 "Delilik hanginizde imiş?" (Kalem 6).

Şirk Ve Tefrika: "Fitneden yani (şirk ve tefrikadan) eser kalmayıncaya din de (şunun bunun değil, yalnız) Allah'ın (dini tanınmış) oluncaya kadar onlarla savaşın..." (Bakara 193).547 **Kargaşa (Ölümü Temenni Ettiren Hal):** "Onları (size harp açanları) nerede bulursanız öldürün, onları, sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) çıkarın. Fitne (ölümü temenni ettiren hal) katilden beterdir" (Bakara 191). 548 **İman Zayıflığı-Küfür:** "Kafir olanlar bile birbirlerinin yardımcılarıdır, eğer siz bunu yapmazsanız, yeryüzünde bir fitne (iman zayıflığı, küfür) ve büyük bir fesad olur" (Enfal 73). 549 **İsyan-Muhalefet:** "Onlardan kimi de: "...Bana izin ver, beni fitneye (isyana, muhalefete) düşürme" diyecektir. Haberin olsun ki, onlar zaten fitne çukuruna düşmüşlerdir" (Tevbe 49). 550

KİŞİNİN FİTNESİ:

Fitne kelimesinin taşıdığı bu çeşitli mânalar, aslında, birbirinden tamamen uzak değildir. Birçoğu birbirine yakındır ve ebedî bir hayat içinde ve tekamülden geçmek üzere yaratılmış bulunan insanın imtihanında düğümlenmektedir. Yani insan bir imtihan için yaratılmıştır (Mülk 2). O, çeşitli şekillerde, hayırlaşerle (Enbiya 35); bollukladarlıkla, hastalıklasağlıkla (Bakara 155), dünyevî derece ve nimetlerde üstünlük ve alçaklıkla (En'am 165) vs. imtihan edilmektedir. Maruz kaldığı imtihanların hepsi, Kur'an ve hadisin dilinde "fitne"dir, yani imtihandır. "(Ey iman edenler) mallarınız, evladlarınız herhalde sizin için bir fitnedir (imtihandır) ..." (Tegâbün, 15). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de şöyle buyurur: "Kişinin fitnesi, ailesinde, malında, nefsinde, çocuğunda ve komşusundadır. Bu fitneyi, oruç, namaz, sadaka, emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker (yani iyiliği emir, kötülükten men etmek) yollarıyla örter (telafi eder)."

[538] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/353-354. [539] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. [540] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. [541] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. [542] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. [543] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. [544] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. [545] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. [546] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. [547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354-355. [548] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.

Burada fitne olarak tavsif edilen mal, nefis, evlad gibi şeyler diğer hadislerde düşman ve hatta en büyük düşman olarak tavsif edilir: "Öldürdüğün takdirde, senin için bir nur olan, seni öldürdüğü takdirde (şehadetine sebep olarak) cennete gönderen düşman değildir. Hakiki ve en büyük düşmanın kendi sulbünden gelen evladın, sonra tasarrufun altında bulunan malındır."

Şu hadiste ise bu sayılanlar arasında birinci planda nefsin yer aldığı, kişinin afaki, dış hadisatta boğularak kendini unutmaması, ruhunu güzel ahlak, iyi niyet, hayırhahlık gibi faziletlerle tezyin edip, kötü huylarını baskı ve kontrol altına alması için mücadeleye çağırır: "Senin en büyük düşmanın, içindeki nefsindir." Allah'ın verdiği her çeşit nimet (sağlık, mal, mülk, evlad...) mü'minin vermekte olduğu imtihanı kazanmasına vesile olursa, bunlar gerçek mânada nimet olur. Aksi takdirde, düşmandır. İnananların bu mühim hakikattan gafil olmamaları için, Kur'an ve hadiste çok çarpıcı ifadelerle dikkatler çekilir. Mesela bir ayette: "Ey iman edenler, eşlerinizin, evlatlarınızın içinde hakikaten size düşman (olanlar) da var. O halde onlardan sakının" (Tegâbün, 14) denmektedir.

Şu ayet de mal ve evladın nasıl düşman olabileceğini açıklar: "Ey iman edenler, sizi ne mallarınız, ne evladlarınız Allah'ın zikrinden alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir" (Münafıkûn 9).

Bu bahsi, Abdullah İbnu Ömer'in bir sözü ile noktalayabiliriz: "Sizden hiç kimse "Ya Rabbi, fitneden (imtihandan) sana sığınıyorum" demesin. Zîra, sizden hiç kimse fitnenin (imtihanın) dışında kalmaz. Ancak istiazede bulunan kimse fitnenin şerrinden (muhtemel maddî ve manevî zararlarından) istiazede bulunsun. Nitekim Cenab-ı Hak: "Mallarınız ve evlatlarınız sizin için bir fitnedir" buyuruyor." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu hadisinde de kaçınılması mümkün olmayan, ancak alınacak tedbirlerle zararı asgariye düşürülebilecek bir fitneden söz edildiği görülmektedir: "Ben, arkamda, erkekler için kadından daha zararlı bir fitne bırakmıyorum."

Kişinin nefsî meseleleriyle alakalı bu açıklamalar, esas mevzumuzdan uzaklaşma sayılmamalıdır. Zîra ileriki bahislerde daha iyi görüleceği üzere, cemiyeti kasıp kavuran asıl fitnenin sebebini, kişinin ailesindeki fitneyi (imtihanı) hafife alması ve bu küçük dairedeki imtihanı kaybetmesi teşkil etmektedir. [551]

İÇTİMÂÎ KARGAŞA (ANARŞİ) OLARAK FİTNE:

Fitne kelimesinin lügat ve örf yönünden taşıdığı mânalara kısa bir dikkat çektikten sonra, asıl mevzumuzu teşkil eden içtimâî kargaşa yönünü ele alacağız.

Fitne kelimesi dilimizde daha ziyade içtimâî bozuklukları ifade eder. Arapça aslında mevcut olan delilik, günah, imtihan, ateşe atma gibi bizzat Kur'an'da kullanılmış olan birkısım mânalarını dilimize geçerken kaybetmiştir. Fitne deyince ilk akla gelen mâna, beşerî huzursuzluk, bozgun, kavga, kargaşa, birbirine girme, dedikodu, fesad gibi insanlar arasında cereyan eden menfî hâdiselerdir.

Meşhur dilcimiz Hüseyin Kâzım Kadri, Türk Lügatinde bu kelimeye, Arapça lügatlerde belirtilen -ki yukarıda kaydettik- mânaları verir. Ancak fiiliyatta, Arapça aslında bütün mânalarıyla kullanılması Türkçemizde pek yaygın değildir. Nitekim diğer bir lügatta "azdırma, baştan çıkarma, karışıklık, ara bozma" gibi birbirine yakın mânalara yer verilir.

Kur'an ve sünnetin mükerrer beyanlarla üzerinde durup reddettikleri fitne, bu fitnedir, bütün cemiyetin ferdlerine sirayet edip kardeşlik, yardımlaşma, birbirini sevip sayma gibi iyi münasebetleri bozup, bunların yerine düşmanlık, kin, husumet, kavga, katl gibi, içtimâî huzuru, ümmet ve millet bütünlüğünü bozucu mahiyette olan fitnedir.

Hemen kaydedelim ki, yeri geldikçe belirtileceği üzere, alimlerimizce ehl-i kıble tabir edilen ve Ehl-i Sünnet dışında kalan diğer fırkalarla düşülen ihtilaflar da "fitne" mefhumunun şümûlüne girer. Fitneye karşı beyan edilen her çeşit yasak, tahdit ve tehditler bu çeşit ehl-i bid'a fırkaları için de muteberdir. Yine ileriki bahislerde görüleceği üzere, hadislerde ısrarla bulaşılmaması istenen ve fıkıh açısından bir kısım ahkama menşe ve merci olan fitnenin daha has bir mânası vardır. Burada onu da belirtmemiz gerekir. Vereceğimiz bu mâna, mesele üzerinde ortaya atılan değişik görüşlerden, cumhur denen ekseriyetin görüşüdür: "Fitne, dünyevî iktidar talebiyle düşülen ihtilaf olup, bu ihtilafta kimin haklı kimin haksız olduğu belli değildir." Bu tarifle içtimâî kargaşalardan bir kısmı -teknik tabiriyle bağy (isyan), irtidat (dinden dönme) ve kat'u'ttarik (yol kesme) denen- diğer bir kısım kargaşalardan ayrılmış oluyor. Bunlardan her birine terettüp eden ahkam farklı olmaktadır, yeri geldikçe göreceğiz.

Şu halde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde geliş şartları ve evsafı belirtilen, çıktığı zaman nasıl hareket edilmesi gerektiği mü'minlere bildirilen, önleme ve ortadan kaldırma çareleri bütün teferruatıyla açıklanan asıl fitne bu fitnedir. Keza Kur'an-ı Kerim'de: "Öyle bir fitneden sakının ki (geldiği zaman) içinizden yalnız zulmedenlere çatmaz (ammeye de sirayet eder ve hepsini perişan eder)" (Enfal 25) ayetinde kastedilen fitne de bu fitnedir.

İşte bu sebepledir ki, müteakip hadislerde bu fitne mevzubahis olacak, bu fitneyle alâkalı tahliller yapılacaktır. 552

FESAD:

Bu kelime lügat açısından bir şeyin itidal ve ölçüden dışarı çıkmasını ifade eder. Bu çıkış az da olsa çok da olsa fesad diye ifade edilir. Zıddı salahdır, düzeltme ve ıslah etmedir. Kelime sadece mânevî sahada değil, maddî sahada da kullanılır. Nefis olsun, beden olsun, eşya olsun istikametten ayrılan her şeyi ifade için bu kelime kullanılır.

Kur'an-ı Kerim'de bu kelimenin ve bu kelimeden türeyen başka kelimelerin, fitne gibi çeşitli mânalarda olmasa bile sıkça kullanıldığına şahit olmaktayız. Bir-iki misal verelim: "Kendilerine yeryüzünde fesat yapmayın denildiği zaman "biz ancak ıslah edicileriz" derler" (Bakara 11).

"Yeryüzünde -o, ıslah edildikten sonra da- fesadçılık etmeyin. O'na (Cenab-ı Hakk'a) korkarak ve umarak dua edin" (A'raf 56).

"Eğer (yer ve gök) her ikisinde Allah' tan başka tanrılar olsaydı, bunların ikisi de muhakkak ki fesada uğrar, (harap olur) giderdi" (Enbiya 22).

"O, yeryüzünde iş başına geçti mi, orada fesat çıkarmaya, ekini ve zürriyeti kökünden kurutmaya koşar. Allah fesadı sevmez" (Bakara 205).

"Eğer Hak onların heva (ve heves)lerine tabi olsaydı, göklerde, yerde ve bunların içinde bulunanlar muhakkak 553 ki fesada uğrardı" (Mü'minûn 71).

HERC:

Bazı rivayetlerde aslen Habeşçe olduğu ve katl (öldürme) mânasına geldiği (Buharî, Fiten 5) belirtilen bu kelime için, Cevherî: "Herc kelimesi, lügat açısından, bir şeyde çokluk mânasına gelir" der. İbnu Hacer, bu kelimenin kullanıldığı mânaların dokuza çıktığını el-Muhkem'den naklen belirttikten sonra hepsini kaydeder. Fitne kelimesi ile alakasını anlamamıza yardım edecek olan bu dokuz mânaya bir göz atalım: **1-** Katlde şiddet, **2-** Katlde çokluk, **3-** İhtilat (kargaşa) **4-** Ahirzamanda ortaya çıkacak fitne, **5-** Nikahda çokluk, **6-** Yalanda çokluk, **7-** Uykuda çokluk, **8-** Uykuda görülen düzensiz, karmakarışık rüyalar, **9-** Bir şeyde düzgünlük, sağlamlık gibi mükemmelliğin bulunmayışı. Buharî şarihlerinden Aynî, bu kelimenin Arapça ihtilât (kargaşa) mânasına geldiğini belirttikten ve kelimedeki bu mânayı tebarüz ettirip vurguladıktan sonra, herç kelimesinin katl mânasındaki tefsirini Habeşçe'ye nisbet edenlerin hata ettiklerine temas eder ve kesin bir dille: "Bu kelime hakiki Arapça bir kelimedir" der. Teferruat bir tarafa, gerçek olan şu ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu kelimeyi, kendisinin ölümünden sonra, İslam cemiyetinde çıkacak ve galip vasfıyla mü'minlerin birbirlerini çokça öldürmeleri şeklinde tezahür edecek olan içtimaî bozuklukları haber vermek maksadıyla sıkça kullanmıştır. Bir başka ifadeyle, fitne kelimesi ile, katl dahil her çeşit içtimâî bozukluklar kastedilirken; herç kelimesiyle de, içtimâî bozuklukların dahilî kırım halini alacak kadar ilerleyen had safhası kastedilmiş oluyor. Herç kelimesinin bilhassa mü'minin mü'mini öldürmesi şeklindeki kargaşaları ifade etmek maksadıyla kullanılma keyfiyeti, bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözlerinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, kıyametten önce ortaya çıkacak içtimâî bozuklukları sayarken, bu bozuklukların bir neticesi olarak "herç"in de artacağını mükerrer olarak ifade eder. Dinleyiciler tarafından umumiyetle müphem bulunan "herç"in ne olduğu sorulunca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bazan bizzat sözle: "Herç ölüm demektir, ölüm demektir, ölüm demektir" diye vurgulayarak açıklarken, bazan da eliyle boyun uçurma işareti yaparak, bu kelime ile katletmeyi kasd ettiğini belirtir.[554]

HERÇTEN MURAD ANARŞİDİR:

Birkısım rivayetlerden, Ashab'tan bazılarının "çokça katl" olarak tesbit edilen herçten düşmanla cihad sırasında ölme veya öldürmenin artması şeklinde yanlış anladığını, ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu anlayışı tashih ettiğini görmekteyiz. Ebu Musa'dan gelen bir rivayete göre, Hz. Peygamber: "Kıyametten önce mutlaka herç vardır" buyurması üzerine: "Ey Allah'ın Resûlü herç nedir?" diye sordum. "Katldir" cevabını verdi. Bunun üzerine orada bulunan Müslümanlardan bazıları: "Ey Allah'ın Resûlü (bunu belirtmeniz de niye?) Biz şimdiden bir yılda şu kadar bu kadar çok müşrik öldürüyoruz!" derler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) muhatablarının yanlış anladıklarını görerek, şu tavzih ve açıklamada bulunur: "(Benim kastım) müşriklerin öldürülmesi değildir. (O gün gelince) birbirinizi öldüreceksiniz, o kadar ki, kişi komşusunu, amcaoğlunu ve akrabalarını öldürecek." Cemaatten bazıları tekrar sorar: "Ey Allah'ın Resulü, o zaman aklımız başımızda olduğu halde mi bunu yapacağız (yoksa delirmiş mi olacağız?)" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verir: "Hayır, bu esnada akıl kalmaz. (Aşırı hırs ve cehalet sebebiyle) o devir insanlarının ekseriyetinin aklı ortadan kalkar. Bu durumda, halk içinde ortaya çıkan akıldan mahrum bir ayak takımı, öncekilerin yerine geçer." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Davaları aynı olan iki büyük grup arasında büyük bir savaş vukua gelmedikçe kıyamet kopmaz" diyerek herçle alâkalı hadislerde ifade edilen dahilî öldürmeleri teyid eder.[555]

FİTNEYİ İHBAR:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisinden sonra ortaya çıkacak mühim hadisatı, "onlara karşı ümmetin her an müteyakkız olması için" haber vermiştir. İstanbul'un fethi, Kıbrıs'ın fethi, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şehadetleri vs. gibi, Resûlullah tarafından haber verilen hadisat çoktur. Bunlar Hz. Peygamber'in siyerinde ayrı bir mevzudur, teferruatı vardır, fakat inceliklerine inmek bizim gayemizin dışında kalır. Ancak şunu hemen kaydedelim ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gelecekte vukuunu haber verdiği pek çok meseleden, âhirzaman fitnesi ile alâkalı olanları mühim ve hususi bir yer tutar. Bu çeşit rivayetler, diğerlerine nisbetle sayıca pek çoktur. O kadar ki, ilk tedvin edilen kitaplar başta olmak üzere, hemen hemen bütün hadis mecmualarında "Kitabu'l-Fiten", "Kitabu'l-Melahim" adları altında müstakil bölümlere yer verilerek bunlarda o hadisler zikredilmiştir.

Bu hadislerden birinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ümmeti beş tabakaya ayırır: "Ümmetim beş tabakadır: Kırk seneye kadar olanlar birr (iyilik) ve takva ehlidir. Bundan sonra 120 yılına kadar, birbirlerine karşı merhamet duyan, sıla-i rahmi yerine getiren kimselerdir. Sonra 160 yılına kadar olanlar, bunlar birbirlerinden yüz çeviren, (her çeşit beşerî bağları koparanlar) gelir. Bundan sonra gelecek olan "herç"tir, herç. Bunun çabuk geçmesini talep edin."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, kimlerin münafık olduğuna dair bilgileri sır olarak tevdi etmiş bulunduğu Huzeyfe tu'bnu'l-Yeman (radıyallahu anh)'dan gelen rivayetler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in vukua gelecek fitnelere dikkat çekmekle kalmayıp, -sır olarak tevdi edilmiş bile olsa- en azından birkısmını, bazı şahıslara birer birer haber vermiş olduğunu gösterir. Şöyle der: "Allah'a kasem olsun, ben, benimle kıyamet arasında vaki olacak bütün fitneleri bilmede insanların en malumatdarıyım. Bunları size bildirmeme mani olan şey, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunları bana sır olarak tevdi etmiş olmasıdır. Ancak şu da var ki, içerisinde benim de bulunduğum bir mecliste fitne hakkında (sır olmaması gereken) açıklamalarda bulunmuştu. Fitneleri tadad ederken şunu da söyledi: "Bu fitnelerden üç tanesi var ki, hemen hemen hiç bir şey bırakmaz. Bunlardan bazıları da var ki, yaz mevsiminde esen rüzgar gibidir. Bu fitnelerden küçük olanları var, büyük olanları var."

Huzeyfe'nin Ebu Davud'da yer alan açıklamasına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), zamanında kıyamete kadar gelecek fitneleri tadad etmekle kalmıyor, etbaı üç yüzden fazla olacak fitnebaşılarını isimleriyle, baba ve kabile isimleriyle söylüyor. Hatta bu bilgiler verilirken yanında başkalarının da bulunduğunu kaydeden Huzeyfe (radıyallahu anh) ilave eder: "Kasem olsun, anlamıyorum. Bunları arkadaşlarım gerçekten unuttu mu, yoksa kasden unutur mu gözüküyorlar?"

Nitekim Üsame (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, bir gün Medine'deki eski kalelerden (Ütm) birine çıkarak: "Benim gördüğümü görüyor musunuz? Ben, evleriniz arasında fitnelerin vaki olacağı yerleri görüyorum..." dediğini belirtir. Buharî'de kaydedilen bir rivayette, "Kahtan kabilesinden birisi çıkıp insanları deyneğiyle idare etmedikçe kıyamet kopmaz" denir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ümmetinin kıyamete kadar devam edecek ana vasıflarından birinin dahilî fitne ve kargaşalar olacağını çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Şöyle ki: **1-** Bir grup rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Cenab-ı Hakk'tan üç şey talep ettiği, bunlardan ikisinin kabul edilip, birisinin reddedildiği, reddedilenin de: "Kendi aralarında savaş olmasın talebi" olduğu belirtilir. Bu rivayetlerden Müslim'de kaydedileni şöyle: "Rabbimden üç şey talep ettim. Bunlardan ikisini bana verdi, birini vermedi. Rabbimden ümmetimi kıtlıkta helak etmemeni istedim, bunu kabul etti. Keza ümmetimin (Nuh kavminin başına geldiği şekilde) suda boğularak helak edilmemesini istedim, bu da kabul edildi. Rabbimden ümmetimin birbirini belaya atmamasını istedim; bu reddedildi." Şunu hemen kaydedelim ki, bu hadisin farklı rivayetlerinde reddedilen şey hep aynı kaldığı halde kabul edilen diğer iki talepte değişikliklere rastlanmaktadır. Nitekim yine Müslim'de kaydedilen diğer bir rivayette, kabul edilenlerden biri Cenab-ı Hakk tarafından şöyle cevaplandırılır: "Ben sana, senin ümmetin için... onlara kendilerinden başka bir düşmanın musallat olmasını veriyorum..."

Bu hususu teyid eden bir diğer rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der: "Benim ümmetim, ümmet-i merhumedir (yani diğer ümmetlerden farklı ve ziyade bir lütf-i İlahîye mazhardır). Ahirette (ebedî) azap görmeyecektir; onun azabı (daha ziyade) dünyadadır. Dünya hayatında (aralarında çıkacak harp suretinde) fitneler, (bir kısım şiddet ve korku) çalkantıları ve kıtaller suretinde azap ve ibtila olunacaklar." Bir diğer rivayette: "Allah bu ümmet üzerinde iki kılıcı birleştirmeyecektir: Kendi kılıçları ve düşmanlarının kılıcı." Alimler bunu, "Müslümanların ortadan kalkmasıyla sonuçlanacak böyle bir durumun olmayacağı, dışa karşı birleşecekleri, ancak dış düşman tehlikesi kalkınca birbirlerine düşecekleri" şeklinde anlamışlardır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendisinden sonra zuhur edecek ihtilaf ve gruplaşmaları haber verirken bilhassa menfi olanların hususiyetlerini belirtmeye ayrı bir gayret gösterir. Bunladan birinde şöyle der: "Ümmetimde ihtilaf ve iftiraklar olacak. Bunlardan bir zümre sözlerinde çok güzel, amellerinde çok kötü olacak. Kur'an'ı okurlar da gırtlaklarından öte geçmez. Okun hedefi delip geçmesi gibi dini terkederler, bir daha da geri dönmezler. Onlar insanların ve mahlukatın en şerlisidirler..."

2- Diğer bir kısım rivayetlerde ümmet-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in 73 fırkaya ayrılacağı, bunlardan 72'si sapık olup, sadece birinin hidayet üzere olacağı belirtilir: "Muhammed'in nefsini elinde tutan zata kasem ederim ki, ümmetim 73 fırkaya ayrılacak. Bunlardan biri cennetlik, geri kalan 72'si cehennemliktir..." Bu rivayetlerde, ayrıca Hıristiyanların 71, Yahudilerin de 72 fırkaya ayrılmış olduklarının ifade edilmiş olmaları dikkate alınırsa, Müslümanların onlara nazaran daha çok tefrikalara düşeceğinin ifade edilmek istendiği anlaşılır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu çeşit rakamlarla çokluğu kasteder, bizzat rakamın gösterdiği sayıyı değil.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bazı kereler, ümmetin sadece fırkalara bölünmekle kalmayıp, birkısmının irtidat bile ederek tamamen İslam dairesinden dışarı çıkacağını haber verir. "İnsanlar bu dine kitleler halinde (fevç fevç) girdiler, ondan tekrar kitleler halinde çıkacaklar."

"Ümmetimden bazı kabileler (irtidat edip) müşriklere iltihak etmedikçe kıyamet kopmaz." **4-** Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitneyi haber verirken, bunun fasılalarla kıyamete kadar devam edeceği hususunu bilhassa tebarüz ettirir, vurgular. Bu noktanın anlaşılmasında en güzel örnek, Huzeyfe tu'bnu'l-Yeman'dan gelen bir rivayettir, aynen kaydediyoruz: "İnsanlar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hep hayırdan sorarlardı. Ben ise, bana da ulaşır korkusuyla hep şerden sorardım. Bir defasında dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, biz bir cahiliyet ve kötülük devrinde yaşadık. Allah bizi bu hayırla, İslam'la müşerref kıldı. Bu hayırdan sonra tekrar herhangi bir şer var mı?"

"Evet var" dedi. Tekrar sordum: "Bu şerden sonra tekrar hayır gelecek mi?"

"Evet dedi, gelecek. Ancak, bu hayır bulanık olacak (yani önceki şerrin kalplerde bıraktığı kin, husumet ve itimadsızlık gibi fenalıklar belli bir ölçüde devam edecek.)"

Tekrar sordum: "Bu bulanıklık da ne?" Dedi ki: "(Önceki şerle ortaya çıkan) bir zümre (varlığını devam ettirecek. Bunlar) benim sünnetimden, benim getirdiğim hidayetten ayrılacaklar, başka bir sünnete, başka bir itikada tabi olacaklar. Sen bunların bazılarını (veya bazı davranışlarını güzel bulur) tasvip edersin, bazılarını (veya bazı davranışlarını kötü bulur) reddedersin.

"Ben tekrar sordum: "Pekala, bu hayırdan sonra da şer var mı?" Cevaben: "Evet, dedi ve devam etti: "Bunlardan sonra cehennem kapısında durup (bid'ata, küfre) çağıranlar (yani emîrler, reisler, gizli açık teşkilatlar, militanlar, hatipler, yazarlar vs.) var. Çağrılarına uyanları oraya (cehenneme) atarlar." Tekrar dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, bu çağırıcıların vasıflarını bana bildir (de onları tanıyayım ve çıktıkları zaman uymayayım)." Dedi ki: "Onlar bizim bedenimizdendir, soydaşlarımızdır, dindaşımızdır, milletimizin efradındandır." Tekrar dedim ki: "Onlar bana ulaşacak olsa ne yapmamı emredersin?" Cevaben: "Müslümanların cemaatlerinden ve imamlarından ayrılma" dedi.

Ben tekrar sordum: "Onların cemaatleri ve bir imamları yoksa (ne yapayım?)" Dedi ki: "O zaman mevcut fırkaların hepsini terket. Hatta bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette bile olsan, ölüm sana ulaşıncaya kadar öyle kal, (yine de onlara katılma)."

Esma'dan gelen şu rivayet bize Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çıkacak fitnelere karşı, ashabını uyarmada değişik üsluplara başvurduğunu göstermektedir: "Ben (cennette bana has olan) havuzumun başında yanıma gelecekleri beklerken, bir bölük insan (cehenneme atılmak üzere) yakalanıp getirilir. Ben: "Bunlar benim ümmetimdir" diyerek müdahale ederim. Ancak, "Sen bunların arkandan yüz geri olup, dinden çıktıklarını bilmiyorsun" derler."

Son olarak şunu belirtmede fayda var: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Benden sonra" veya "Kıyamete yakın", "Kıyamet kopmazdan önce" gibi çeşitli tabirlerle zamanlayarak haber verdiği hadiseler, daha Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hayatta iken ortaya çıkan ve ölümünden sonra Hz. Ebu Bekir zamanında gelişen yalancı peygamber Müseylime-i Kezzab hadisesi ile başlar. Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şehadetleri ile, Cemel, Sıffîn, Nehrevan vakaları ile devam eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihbar ettiği fitnelere, İslam dünyasının her tarafında günümüzde şahit olduğumuz ve gelecekte şahit olacağımız fitneler de dahildir. Hadislerdeki tasvirlerle bunların herbiri arasında mutabakat görülebilir. Her devirde yaşayan Müslümanlar, bu mutabakatı görerek, devirlerindeki fitnenin, Hz. Peygamber tarafından haber verilen fitne olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlardan biri, Resûlullah'ın arkadaşlarından (Ashab) Huzeyfe'ye aittir. O, şöyle der: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bize: "Bana Müslümanların sayımını yapın" deyince, biz: "Ey Allah'ın Resulü, sayımız altı yedi yüze ulaştığı halde, yoksa korkuyor musunuz?" dedik. Bunun üzerine: "Siz bilmezsiniz, belki de imtihan ve (ibtila) olunacaksınız" cevabını verdi. Biz gerçekten imtihan olunduk. Öyle ki, bizden bir kimse, namazı bile gizlice kılmak durumunda kaldı."[556]

BİRİNCİ FASIL

FİTNE PATLAK VERİNCE YAPILACAK TAVSİYE

ا ِهِذه يف ُلو ُقَت َفْيَكŒلاَقف . ْمُكَسُفْنأ ْمُكْيَلَع اوُنَمآ َنِذ لا اَهُّيأ اَي :ةَي□ : َةَبَلْعَث اَبأ اَي ُتْلُق] : َلاَق ِنِاَبْعهشلا َة يَمُأ ِبأ نع ـ4 □6444ـ ْمُتْيأ َر اَذإ بِهتَح ، ِرَكْنُمْلا ِنَع ا ْوُهَتْنا َو ، ِفو ُرْعَمْلاِب اوِ ُرِمَتْئا ِلَب :لاَقف .# ِ هالّل َلوُس َر اَهْنَع ُتْلأَس .ًارِيبَخ اَهنَع َتْلأَس ْدَقَل ِ هالّل َو اَمأ ْمُكِئا َر َو ِنم نِإف .ِهما وَعْلا َرْمأ َكْن َع ْعَدو ، َكِسْفَنب َكْيَلَعَف ،ِهِيأ َرِب ٍيأ َر ِذ ِهلُك َباَجْعِإ َو ،ًة َرِثْؤُم اَيْنُد َو ،ًاعِب تُم ًىوه َو ،ًاعاَطُم ًاهح ُش دواد وبأ هجرخأ .[ْمُكِلِمَع َلْثِم َنوُلَمْعَي ٌجُ َر َنِيسْمَخ ِرْجأ ُلْثِم نِهِيف ِلماَعْلِل ، ِرْمَجْلا ىلَع ِضْبَقْلاَك نِهِيف ُرْب صلا ًاما يأ ةبوبحم نأ «ًة َرَث ْؤُم اَيْنُد» :هلوقو.هل هدايقناو هلخبل هسفن ىوه ناسنا عابتا « ُهُتَعاَط»و.ديدشلا لخبلا « ُحُّشلا».يذمرتلاو

ةاهتشم .

1. (4758)- Ebu Ümeyye eş-Şa'bânî anlatıyor: "Ey Ebu Sa'lebe, dedim, şu ayet hakkında ne dersin?" (Mealen): "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda oldukça sapıtmış olanlar size zarar vermez.." (Maide 105).

Bana şu cevabı verdi:

"Gerçekten bunu, iyi bilen birine sordun. Zira ben aynı şeyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sormuştum: Demişti ki: "Ma'rufa sarılın, münkerden de kaçının! Ne zaman uyulan bir cimrilik, takip edilen bir heva, (dine, ahirete) tercih edilen dünyalık görür, rey sahiplerinin (selefi dinlemeden) kendi reylerini beğendiklerini müşahede edersen, o zaman kendine bak. İnsanlarla uğraşmayı bırak. Zîra (bu safhaya gelince) arkanızda sabır günleri var demektir. O günler avuçta ateş tutmak gibi (sıkıntılı)dır. O günlerde, sizin kadar amel yapabilen bir kimseye elli kişinin ecri verilecektir." [Ebu Davud, Melahim 17, (4341); Tirmizî, Tefsir, Mâide, (3060); İbnu Mace, Fiten 21, (4014).]557

AÇIKLAMA:

Hadis, kişinin kendisiyle meşgul olmasını, başkasının sapıklığının kişiye zarar vermeyeceğini ifade eden bir ayeti (Maide 105) açıklama sadedinde varid olmuştur. Ayetin zahirine bakılınca emr-i bi'lmarufa yer vererek başkalarıyla meşgul olmayı değil, kendi işiyle meşgul olmayı emrediyor gözükmektedir. Ayet suale vesile olmuştur. Çünkü mü'min kişiyi emr-i bil marufta bulunmaya, münkerden nehyetmeye teşvik eden ayetler ve hadisler var. Bu ayetle öbür ayetler arasında zahirî bir tezad gözükmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beyan buyurdukları açıklama ile "Marufa sarılın..." emretmektedir. Ma'ruf, güzel kabul edilen, meşru olan, şeriatın yapılmasını tecviz ve teşvik ettiği her şeydir. Bunlar arasında emr-i bi'lmaruf ve nehy-i anil münker de yer alır. Şu halde mü'min buna ara vermeden devam edecek. Ancak cemiyette zuhur edecek bazı alametler var. Onlar görüldü mü, artık emr-i bil maruf ve nehy-i ani'lmünkeri terketmek evladır. Çünkü, bu safhada emr-i bil'maruf, fayda değil zarar verebilecektir. Hadiste bu alametler şöyle sayılır: * İtaat gören cimrilik. Bazı alimler aşırı, hırsla karışık cimrilik diye açıklamıştır. * Hevaya uyulması, yani şeriatın emirlerinin terkedilmesi. * Dine tercih edilen dünya.

* Rey sahiplerinin kitaba, sünnete, icma-ı ümmete, sahabe akvaline bakmadan kendi görüşünü beğenip ona tabi olması.

Bu sayılanlar, haricî bir düşmanın hakimiyeti değil, İslam cemiyeti içerisinde gayr-ı İslamî, beşerî değerlerin hakimiyetidir, fitnedir, dahili kargaşanın had safhaya ulaşmasıdır. Bu derece bozulan insanlara emr-i bil maruf fayda vermez, zararı daha da artırır mânasında olmak üzere Aleyhissalâtu vesselâm, kişiye, cemiyeti terketmesini, kendini kurtarmayı düşünmesini tavsiye etmektedir. Çünkü arkada sabrın övüleceği sıkıntılı günler gelecektir.558

□□6444□ 4ـ نْب وِ رْمَع ِنْب ِ هاللّدبع نع ِهيبأ نع ٍدهمحُم ِنْب ِدِقاو نعو

556 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/360-364.

□ِ # دَق ٍةَلاَثُح يف َتِيقَب اَذإ وِ رْمَع َنْبا ِ هاللَّدْبَع اي َتْنأ َفْيَك :َلاَق َو . ُهَعِباَصأ
هاللّ ُلوُس َر َك بَش] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاَعلا نلَع ُلِبْقَت َو ، ُرِكْنُت اَم
ُعَدَت َو ، ُف ِرْعَت اَم ُذُخأَت :َلاَق ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي َفْيَكَف :َلاَق ؟اَذكه او
ُراَصَف اوُفَلَتْخا َو ،ْمُهُدوُهُع ْتَج َرَم ريعشلا رشق نم طقسي ام « ُةَلاثحلا».خسنلا
رثكأ يف وه سيلو : هيديمحلا لاق .يراخبلا هجرخأ .[ْمُه ما َوَع َو ْمُهُعَدَت َو ،
َكِت صاَخ

تفلتخا َو ْتَطَلَتْخِا نأ « ْمُهُدوُهُع ْتَجرَم»و.ئش لك نم ئدرلا ُ ههنأكو ،بهقن اذإ .
هوحنو

2. (4759)- Vakid İbnu Muhammed babasından, o da Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'dan anlattığına göre demişti ki:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bir gün) parmaklarını kenetledi ve dedi ki: "Ey Abdullah İbnu Amr! Ahidleri bozulup şöyle karmakarışık hale gelen bir kısım ayak takımı (hezele) kimselerle başbaşa kalırsan ne yaparsın?"

"Ne yapmamı tavsiye edersiniz, Ey Allah'ın Resulü!" dedim. Buyurdular ki: "Güzel bulduğun şeyi yaparsın, kötü bulduğun şeyi de terkedersin. Kendi yakınlarının (hallerini düzeltmeye) yönelirsin. O hezele takımı (ile de), onların cemaatı ile de (uğraşmayı) terkedersin." [Buhârî, Salat 88, Fiten 13; Ebu Davud, Melâhim 17, (4342); İbnu Mace, Fiten 10, (3957).] 559

AÇIKLAMA:

1- Ahdin bozulması, güven ve emniyetin kalkmasıdır. İster mal, ister can, isterse ırz emniyeti olsun, hepsinin kalkması, halel görmesi, ahdin bozulması ile ifade edilmiştir. Irz emniyeti deyince vicdan hürriyeti, din hürriyeti gibi kişinin şahsiyetine giren hususları da anlamamız gerekir. Ahdin bozulmasıyla cemiyette bunlar da kalmaz, vicdanlara baskı artar, inançları sebebiyle dindarlara taarruz ve tasallut tahammül edilmez hale gelir. Önceki hadiste de kısmen geçtiği üzere dindarlığın, ahirzamanda, elde ateş tutmak gibi zorlaşması, ahdin bozulmasıyla din ve vicdan hürriyetinin de ortadan kalkacağını ifade eder.

2- Şarihler bu hadisi açıklarken, hadisin "parmakların kenetlenmesini yasaklayan" bir başka hadisle arzettiği tenakuza dikkat çekip, aralarını telif ederler: "Resûlullah buyurmuştur ki: "Biriniz namaz kılınca parmaklarını kenetlemesin. Zira, kenetleme işi, şeytandandır. Biriniz mescidde olduğu müddetçe, oradan çıkmadıkça namazdadır." Şarihler, umumiyetle bu iki rivayet arasında tearuz görmezler. Çünkü bu sonuncu hadiste, namaz esnasında veya namaz beklerken parmakların kenetlenmesi yasaklanmaktadır. Halbuki, sadedinde olduğumuz hadis, hadisenin namazla ilgisinden bahsetmez. Hadisin mescidde vürud etmesi de muhtemeldir. Bu takdirde cevap şöyledir: Yasak, gayesiz bir şekilde boş yere kenetlemekle ilgilidir. Halbuki Resûlullah bir temsil vermek, kapalı bir mânayı daha anlaşılır kılmak için parmaklarını kenetlemiştir. Öyle ise, namaz dışında müsbet, faideli bir maksatla parmakların kenetlenmesinde bir mahzur yoktur.

Kenetlenme yasağının hikmeti üzerine: "Çünkü "şeytandandır", "uykuyu getirir", "kenetlemenin arzettiği manzara, ihtilafın manzarasıdır, bu manzara namazda veya namaz hükmündeki bir halde bulunan kimse hakkında mekruh görülmüştür. Çünkü bir başka hadiste "Karışık olmayın; kalplerinize ihtilaf girer" buyrulmaktadır" gibi yorumlar getirilmiştir.

3- Hadisin, fitne sırasında Müslümanın takip edeceği yolla ilgili mesajı izah gerektirmeyecek kadar açıktır: Fitneye bulaşmamak, ateşi avuçta tutmak kadar zor bir iş dahi olsa fitneden kaçmak; öyle ki, icabında emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'l münkeri de terkedip, sözünü dinleyecek yakınlarla meşgul olup, onları kurtarmaya çalışmak. Müteakiben kaydedilecek ilk iki hadiste (4760, 4761) fitneden kaçmanın gereği ve hayrı daha açık olarak ifade edilecektir.560

تْنأ فْيَك :َلاَق .َكْيَدْعَس َو ِ هاللّ َلوُس َر اَي َكْي بَل :ُتْلُق ٍهرَذ اَبأ اَي # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهرذ بأ نعو ـ4 □6444□

هاللّ ِبل َراَخ اَم :ُتْلُق ؟ِفي ِص َوْلاِب ِهيف ُتْيَبلا ُنوُكَي ت ْوَم َسا نلا َباَصأ □
اَذإ َتْيأ َر اَذإ َتْنأ َفْيَك .لاَق َكْيَدْعَس َو ِ هاللّ َلوُس َر اَي َكْي بَل :ُتْلُق .ٍهرَذ اَبأ اَي
:ِبل َلاَق مُث ْر بَصَت َلاَق ْوأ ،ِرْب صلاِب َكْيَلَع :َلاَق .ُهلوُس َر َو ىفْيَس ُذُخآ َّ َفأ
: ِهاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق .ُهْنِم َتْنأ ْنَمِب َكْيَل َع َلاَق .ُهلوُس َر َو ِ هاللّ ِبل َراَخ اَم :
ُتْلُق ؟ِم دلاِب َتَق َرَغ ْدَق ِتْي زلا َراَجْحأ

نأ َتْيِشَخ ْنإ :َلاَق ؟ِتْيَب َّلَع َل ِخُد ْنإف :ُتْلُق .َكَتْيَب ُم َزْلَت :َلاَق ؟ِن ُرُمأت□
اَمَف :ُتْلُق .نذإ َم ْوَقلا َتْك َراَش :َلاَق .ِبقتاَع ىلَع ُهَعَضأ « ُفيص َولا»و.ربقلا اَنُهه
«تيبلاب» دارملاو.دواد وبأ هجرخأ .[ِهِمْثإو َكِمْثإب ُءوُبَي َكِهْج َو ىلَع َكَب ْوَث
ِقْلأف ِفْي سلا ُعاَعُش َك َرَهْبَي لاغتش هن' وأ ،مهنع ناكملا قيضل دبعب تيملا
هيف نفدي ربق عضوم ىرتشي ىتح نتفلا ةرثكل ىكتب لتقلا نأ ىنعملاو ،دبعلا

هتميق وأ افيصو يطعي نأ إ هنفديو تيم ربق رفحي نم دجوي ضعبب مهضعب .

3. (4760)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) seslendiler: "Ey Ebu Zerr!"

"Buyurun, Ey Allah'ın Resulü, emrinizdeyim!" dedim.

"İnsanlara (kitle halinde) ölüm isabet edip, kabirlerin (ücretli) hizmetçiler tarafından kazılacağı zaman ne yapacaksın?" buyurdular.

"Benim için Allah ve Resulü neyi ihtiyar buyurursa onu yaparım!" dedim. "Sabrı tavsiye ederim!" buyurdular -veya, sabredersin! dediler- ve sonra bana tekrar seslendiler: "Ey Ebu Zerr!"

"Buyurun ey Allah'ın Resûlü, sizi dinliyorum!" dedim.

"Zeyt mıntıkasının taşları kanda boğulduğunu gördüğün zaman ne yapacaksın?"

"Allah ve Resûlü benim için neyi ihtiyar buyurursa onu!" dedim "Sana kendilerinden olduğun yakınlarını tavsiye ederim!" dedi. Ben sordum: "Ey Allah'ın Resulü! (O zaman) kılıcımı alıp omuzuma koymayayım mı?"

"Böyle yaparsan (fitneci) kavme ortak olursun!" buyurdular.

"Bana ne emredersiniz!" dedim."Evine çekil!" buyurdular.

"Evime girilirse?" dedim.

"Eğer kılıcın parıltısının seni şaşırtacağından korkarsan, elbiseni yüzüne ört. Gelen hem senin günahınla, hem de kendi günahıyla dönsün!" buyurdular." [Ebu Davud, Fiten 2, (4261); İbnu Mace, Fiten 10, (3958).] 561

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis fitneye karışmayı yasaklayan hadislerden biridir. Hadisin, Begavî tarafından Mesabih'te kaydedilen veçhi biraz daha teferruatlıdır; şöyle ki: "Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben bir gün, bir merkep üzerinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terkisinde idim. Medine'nin (dış) evlerini geçtiğimiz sırada bana:"Ey Ebu Zerr! Medine'ye açlık hakim olduğu; öyle ki, yatağından kalkınca açlıktan bitkin düşüp mescide kadar gidemediğin zaman ne yapacaksın?" dedi" diyerek başlayan hadis, Resûlullah'ın şu tavsiyesi ile noktalanır: 562 "Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (dayanamayıp kılıca sarılıp fitneye katılmaktan) korkarsan elbisenin kenarını yüzüne çek, ta ki, (haksız yere öldürerek) senin günahınla ve kendi günahlarıyla geri dönsünler."

2- İnsanlara (kitle halinde) ölüm nisbeti kıtlık, veba, savaş gibi sebeplerle gelecek umumi ölüm hadisesi olarak anlaşılmıştır.

3- Hadiste geçen beyt ve vasif kelimelerini anlamada şarihler bazı farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şöyle ki: * Mezar olarak tercüme ettiğimiz (beyt) kelimesini bazı alimler mezar olarak anlamıştır. Hattabî der ki: "Beyt, burada "mezar" demektir, vasif de hizmetçi. Murad olan mâna şudur: "İnsanlar, öylesine meşguldürler ki öleni gömmeye fırsat bulamazlar da onu gömmesi için hizmetçiye verirler, yahut ücretle gömdürürler." * Buradan şöyle anlayanlar da olmuştur: "Mezar yerleri öylesine dardır ki, herbir ölüleri için bir kabir yerini bir köle vererek satın alırlar." Ancak bu ikinci te'vil tenkit edilmiş ve: "Ölüm, sağlar arasında devam etse ve fevkalade yayılarak artsa da yine böyle bir darlık hasıl olmaz. Çünkü arz geniştir" denmiştir. Ancak, hadisin Mesabih'ten kaydettiğimiz veçhinde ikinci mânayı teyid eden ibareler mevcuttur. Hadisin şerhinde imkan varsa hadisten istifade en evla yoldur. Burada o imkan mevcuttur.

* Bu ibareden şu mâna dahi çıkarılmıştır: "O zaman evler, ölümlerin çokluğu ve ikamet edeceklerin azlığı sebebiyle çokça ucuzlar. Öyle ki bir ev, aslında normal olarak bir köleden pahalı olduğu halde, bir köle mukabilinde satılır."

* Şu mâna da çıkarılmıştır: "Evlerde önceleri çok insan mevcut olduğu halde, bu evin işini görmeye sadece bir köle kalır."

4- Zeyt'in Medine'nin bir mahallesi veya Medine civarında bir yer adı olduğu söylenmiştir. Türbüşti: "Burası, Yezid zamanında cereyan eden meşhur hadisenin vukua geldiği Harra'da bir noktanın adıdır. Orada savaşan zalim orduların komutanı da Müslim İbnu Ukbe el-Mürri'dir. Resûlullah'ın koyduğu haramları mübah kılan heriftir. Karargahı Medine'nin batısında yer alan Harre-i garbiyye idi. Medine'nin hurmetini ihlal etti, erkekleri hep öldürdü. Orada üç gün -beş de denmiştir- talanda bulundu."

5- "Kendinden oldukların" tabiriyle kişinin ailesi, yakınları, kavmi kastedilmiştir. Bununla "İmam"ın yani biat etmiş olduğu imamının kastedildiği de söylenmiştir. Bu durumda mâna: "İmamına ve bey'at ettiğin kimseye tabi ol" demek olur.

6- Hadiste, kişinin kılıcı alıp omuza koyması halinde, günahta fitnecilere ortak olacağı ifade edilmiştir. Öyleyse fitne şartlarında fitnecilere iştirak etmemek, günahlarına ortak olmamak için silaha sarılmamak gerekir. Aliyyu'l-Kârî der ki: "(Fitnede) hasım Müslümansa, fesad terettüp etmeyecek ise, müdafa-i nefis caizdir. Ancak hasım kafir ise, imkan nisbetinde müdafaa etmek vacib olur."

7- "Kılıcın parıltısının galebe çalması", kılıcı kullanmaktan kinayedir. "Elbisenin kenarıyla yüzünü örtmek", düşmanı görüp, korkmamak içindir. Bundan maksad, "Onlar seninle savaşsa da sen onlarla savaşma, ölmeyi tercih et" demektir.

---

561 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/369-370.

Bu taktirde, gelenler "seni öldürmüş olmanın günahı ve diğer günahlarıyla dönerler" mânası anlaşılır. 563

حِبْصُي ، ِملظُمْلا ِلْي للا ِعَطِقَك ًانَتِف ِةَعا سلا ىَدَي َنْيَب نا :#ِ هاللّ ُلوُس َر

َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم بأ نعو ـ6 6444ـ .بِعا سلا َنِم رْيَخ اَهيِف
بِشاَمْلا َو ،ِمِئاَقْلا َنِم رْيَخ اَهيِف ُدِعاَقْلا ًارِفاَك ُحِبْصُي َو ًانِم ْؤُم يِسْمُي َو ،ًارِفاَك
يِسْمُي َو ًانِم ْؤُم اَهيِف ُلُج رلا

وبأ هجرخأ .[َمَدآ َنْبا ِرْيَخَك ْنُكَيْلَف ْمُكْنِم ٍدَحأ ىلَع َل ِخُد ْنإف .ِة َراَج ِحْلاِب
ْمُكَفوُيُس اوُب ِرْضا َو ،ْمُك َراَت ْوأ اوُعِهطَق َو ،ْمُك يِسِق او ُرِهسَكَف داوأو ،هنم
ةفئاط «ِلْي للا ُعَطِق».[ْمُكِتوُيُب َس ُحأ اوُنوُك : َلاَق ؟اَن ُرُمأت اَمَف :اوُلاَق]
دواد يذمرتلاو.دازو وبأ دواد دعب ىعاسلا:

لاق امهو ،ليباق هوخأ هلتق يذلا ليباه هبلصل مدآ نبا « َمَدآ ْنَبا ِرْيَخَك ْنُك َيْلَف»
انتف ةملظم ءادوس اميظعت ًاهناشل.وأراد هلوقب:

. يةŒهاللّ ُ ىلاعت يف امهرمأ: ْنِئَل َتْطَسَب يلإ َكَدَي لِتْقَتُلِنَي ا

4. (4761)- Hz. Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyametten hemen önce karanlık gecenin parçaları gibi fitneler var. Kişi o fitnelerde mü'min olarak sabaha erer, akşama kafir olur; mü'min olarak akşama erer, sabaha kafir çıkar. O fitnede oturan, ayakta durandan hayırlıdır. Yürüyen koşandan hayırlıdır. Öyleyse yaylarınızı kırın, kirişlerinizi parçalayın, kılıçlarınızı da taşa vurun. Sizden birinin evine girerlerse Hz. Adem'in iki oğlundan hayırlısı olsun (ölen olsun, öldüren değil)" [Ebu Davud, Fiten 2, (4259, 4262); Tirmizî, Fiten 33, (2205).]

Ebu Davud, "koşandan" kelimesinden sonra şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Yanındakiler, "Bize ne emredersiniz (ey Allah'ın Resulü)?" dediler. "Evinizin demirbaşları olun!" buyurdu." 564

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah, kıyamete yakın çıkacak fitnelerin dehşetini belirtmek için, zifirî karanlık gecenin parçalarına benzetmiştir. Yani peşpeşe fitneler olacak, her biri, gece parçası gibi karanlık, yani doğruyanlış, haklıhaksız, isabetlihatalı vs. şekilde tefrik etmek imkanı tanımayacak, son derece dehşetli olacak demektir. Bu teşbihten maksat fitnenin büyüklüğünü ifadedir.

2- Hz. Adem'in iki oğlundan hayırlısı Hz. Habil'dir. Kardeşi Kabil onu öldürmek istediği vakit ayet-i kerimenin ifadesiyle kardeşine: "Sen beni öldürmek için elini bana kaldırsan da , ben seni öldürmek için elimi sana kaldırmayacağım" (Maide 28) demiştir. Bu ayette, Cenab-ı Hakk fitne sırasında Müslümanların takip edeceği siyaseti vaz' etmiş olmaktadır: "Fitneden kaçmak, öldürmektense ölmeyi tercih etmek." İslam'da bunun ilk örneğini Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın verdiği belirtilir: O fitnenin büyümemesi için öldürmeyi değil, öldürülmeyi tercih etmiştir.

3- Evin demirbaşı olmaktan maksad, evden ayrılmamak, dışarı çıkıp fitneye bulaşmamaktır. Nasıl ki demirbaş denen halı, kilim gibi bir kısım eşyalar devamlı evde kalırlar; fitne sırasında da o eşyalardan biri gibi olmak yani evden dışarı çıkmamak tavsiye edilmiştir. Bundan da maksad, fitneye katılmamaktır. 565

فَعَش اَهِب ُعَبْتَي مَنَغ ِمِلْسُمْلا ِلاَم َرْيَخ َنوُكَي ْنأ ُكِشوُي :# ُ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
6444 4ـ وعن أبا سعيد ِر َض ِي َ هاللّ ُ عَنْه قال:

يتلا عضاوملا « ِرْطَقْلا ِعِقا َوَم».يئاسنلاو دواد وبأو كلامو يراخبلا هجرخأ .]
ِنَتِفْلا َنِم ِهِنيِدِب ٌرِفَي ، ِرْطَقْلا ِعِقا َوَم َو ِلاَب ِّجْلا

رطملا اهب لزني .

5. (4762)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin en hayırlı malının peşine takılıp dağ geçitlerini ve yağmur düşen yerleri takip edeceği koyunu olacağı zaman yakındır. Böylece dinini fitnelerden kaçırmış olur." [Buhârî, İman 12, Bed'ü'l-Halk 14, Menakıb 25, Rikak 34, Fiten 14; Muvatta, İsti'zan 16, (2, 970); Ebu Davud, Fiten 4, (4267); Nesâî, İman 30, (8, 123, 124).] 566

ج ْرَهْلَا».يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[يلا ِةَ ْرَجَهَك ِج ْرَهْلا يف ُةَداَبِعْلا :# ِ »
6444 4ـ وعن مَعْقِلِ ْبن يسار قال:]قَاَل َر سُو ُل اللّه

نتفلاو فتخا :انه .

6. (4763)- Ma'kıl İbnu Yesar anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Herc (fitne) zamanında ibadet, tıpkı bana hicret gibidir." [Müslim, Fiten 130, (2948); Tirmizî, Fiten 31,

(2202).]567

563 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/370-372. 564 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/372-373. 565 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/373.

رَبَصَف َبِلُتْبا ِنَمَل َو َنَتفْلا َبِهنُج ْنَمَل َديِع سلا نإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□ □
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوس‘ا نب دادقمْلا نعو ـ4 □6446□

هنم بجعتملاو ئشلا بلع فسأتملا اهلوقي ةملك «اً اهَو».دواد وبأ هجرخأ .[اهً .
َوَف

7. (4764)- Mikdad İbnu'l-Esved (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bahtiyar, fitneden kaçınan kimse ile, belalarla karşılaşınca sabreden kimsedir. Ne mutlu ona!" [Ebu Davud, Fiten 2, (4263).] 568

هَدَي فَك ْنَم َحَلْفأ ، َب َرَتْقا ِدَق ٍهرَش ْنِم ِب َرَعْلِل لْي َو :# ِ هاللّ ُلوُس َر□].
َلاَق] :لاق امهْن َع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنْبا نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .

8. (4765)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yaklaşan bir şerden yazık Araplara! Elini çeken ondan kurtulur." [Ebu Davud, Fiten 1, (4249).] 569

AÇIKLAMA:

Kaydedilen son hadisler, özet olarak fitneye bulaşmamayı ve imkan nisbetinde fitneden kaçmayı tavsiye etmektedir. Kapıya kadar gelen fitneye, öldürülmeyi tercih edecek kadar bulaşmama emri, üzerinde durulması gereken bir husustur. Zîra ulema, çeşitli nokta-i nazarları ve mukabil delilleri de gözönüne alarak, mesele üzerinde ziyadesiyle durmuş ve enine boyuna tartışmıştır. Fitne şartlarında yaşamamız haysiyetiyle bu hususların daha sistemli ve teferruatlı olarak bilinmesinin gerekli ve faydalı olacağına inanıyoruz. Bu sebeple mevzuyu biraz açıklayacağız.

Fitnede herkese ferdî olarak terettüp edecek vazifeleri şöyle sayabiliriz: **1-** Fitnenin getireceği sıkıntılara sabır.

2- Fitnecileri yalnız bırakmak, **3-** Uzlet; eve çekilmek, dağa çekilmek, terk-i diyar etmek, **4-** Öldürmektense ölmeyi tercih etmek. Fitnede müdafa-i nefis meselesi, **5-** Dilini tutmak, **6-** Kalben kerahet, **7-** Mal ve evlatça hıffet, **8-** 570 Silah edinmemek,Şimdi bunları açıklayalım: **1- Fitnede Sabır:**

Hangi çeşitten olursa olsun, iradesi dışında gelen her çeşit musibet karşısında Müslümanın başvuracağı mühim bir silah olarak ifade edilen "sabır", fitne karşısında daha da ehemmiyet kazanan, ısrarla tavsiye edilen en mühim silah hüviyetini kazanmaktadır. Bu hususu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bazan tek tek fertlere, bazan umumi bir ifade ile herkese duyurmuştur.

Müslim'de gelen bir rivayette, Hz. Peygamber, kendisine memuriyet vermesini isteyen Ensar'dan bir zata şu cevabı verir: "Siz benden sonra bencillik (ve fitneyle) karşılaşacaksınız. Havz(-ı Kevser)in başında bana kavuşuncaya kadar sabredin." Tirmizî'nin rivayetinde, "..fitne ve dine muhalif bulacağınız icraatlar göreceksiniz" ibaresi vardır. Ensârinin "Ey Allah'ın Resulü, bize ne tavsiye edersiniz?" sualine karşı: "İcraatcılara olan vazifelerinizi (onların hakkını) eda edin, haklarınızı Allah'tan talep edin" cevabını verir. Bu mevzuda Ebu Zerr'den gelen bir rivayet daha geniş, daha açıktır; aynen kaydediyoruz: Ebu Zerr anlatıyor: "Bir gün Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bineğinin terkisinde idim. Medine'nin evlerinden dışarı doğru çıkmıştık ki bana: "Ey Ebu Zerr, Medine'de açlık bulunduğu ve hatta sen yatağından kalkıp da açlık sebebiyle mescide kadar gidecek gücü kendinde hissetmediğin zaman halin nedir?" dedi Ben de: "Allah Resulü daha iyi bilir" dedim. Resûlullah: "Ey Ebu Zerr! İffetini koru (söz ve fiillerde haramdan kaçın)" dedi ve ilave etti: "Ey Ebu Zerr! Medine'de kıtal olsa ve bir mezarın ücreti bir köle fiyatına ulaşsa, o kadar ki, bir kabir bile bir köle karşılığında satılsa, senin durumun ne olur?" "Allah ve Resulü daha iyi bilir" cevabını verdim. "Sabret ey Ebu Zerr" dedi ve ilave etti: "Ey Ebu Zerr! Medine'de kıtal olsa ve kan (Medine dışında yer alan) Zeyt mıntıkasının taşlarını sulayacak kadar çok aksa ne yaparsın?" Ben yine: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedim. Resûlullah: "Mensup olduğuna (yani aile ve akrabana veya biat ettiğin imama) dön" dedi. Ben sordum ve: "Silahımı kuşanayım mı?" dedim. Resûlullah: 568 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/374.

"(Hayır) o takdirde insanlara (kötü amellerinde) iştirak etmiş olursun" cevabını verdi. "Öyleyse ne yapayım ey Allah'ın Resulü?" diye sordum. Cevaben: "Evinde kal, çıkma" dedi. Ben tekrar: "Ya evime de gelirlerse?" dedim. "Kılıcın parıltısının galebe çalmasından (kullanmaktan) korkarsan elbisenin kenarını yüzüne ört, ta ki (gelen kimse) hem senin günahınla hem kendi günahıyla dönsün.

"Hz. Enes, Haccac'ın zulmüden çok ızdırap çekerek, ne yapacağız? diye şikayete gelenlere: "Sabredin, Rabbinize kavuşuncaya kadar sabredin. Zira artık her gelen yeni gün, gidenden daha kötüdür" der ve bunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den işittiğini ilave eder.

Mikdad İbnu'l-Esved ise, yeminle te'kid ederek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den şunu işittiğini söyler: "Bahtiyar kimse (lütf-i İlahî olarak) fitnelere karışmaktan uzak tutulan kimsedir. Bahtiyar kimse fitnelerden uzak tutulan kimsedir. (Çeşitli belalarla) imtihan edildiği zaman sabırla karşı koyana ne mutlu!" Tabiinden meşhur Hasan-ı Basrî de burada zikre değer. Zîra o da fitneye karşı hararetle sabır tavsiye eder ve ortalığın tevbe ile, insanların kendilerini düzeltmesi ile iyiye döneceğini söyler. Kendisine Haccac'la alâkalı sorulduğu zaman da hep şu mealde tavsiyede bulunurdu: "Ben onunla mukatele edilmemesi görüşündeyim. Zîra, eğer o Allah'tan bir ceza ise, siz kılıcınızla Allah'ın cezasını geri çeviremezsiniz. Şayet bir bela ise, sabredin, Allah hükmünü versin. Zîra O, en hayırlı şey üzere hükmedicidir." Ona göre fitne sırasında hiçbir gruba iltihak etmemelidir.[571]

2- Fitnecileri Yalnız Bırakmak:

Çıkan fitnenin büyümesini önlemede ve ondan gelecek zararlara karşı korunmada en isabetli tedbirlerden biri, fitneciyi yalnız bırakmaktır. Haklı ve haksız tarafların belli olduğu durumlarda, haklı tarafın desteklenmesi tavsiye edilmiş olmakla beraber, haklı veya haksızın belli olmadığı durumlarda, hiçbir tarafa destek vermemek, bütün tarafları terketmek esastır. Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerden bu anlaşılmaktadır. Müslim'de gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetimi Kureyş'ten şu kabile helak edecektir" diye istikbalde gelecek bir fitneden haber verir. Yanındakiler: "O vakit ne yapmamızı, nasıl davranmamızı emredersiniz?" diye sorarlar. Cevap şudur: "İnsanlar onları terketmelidir." Muhtelif tariklerden gelen şu rivayet, fitne çıkaranların yalnız bırakılmalarının lüzumunu ve fitneye karışmamanın gereğini herkesin anlayacağı bir üslubla, çok vazıh bir şekilde ifade eder: Ebu Hüreyre, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini bildirir: "Haberiniz olsun (benden sonra) fitne çıkacak. O fitne sırasında uyuyan uyanıktan [yatan oturandan]; oturan ayakta olandan; ayakta olan yürüyenden, yürüyen koşandan daha hayırlıdır. Kim böyle bir fitneye rastlarsa hemen geri dönsün. Kim de fitne anında sığınacak bir kuytu bulursa oraya girsin." İbnu Hacer, ed-Davudî'den naklen şu açıklamayı sunar:

"Hadisin zahirine göre, fitneye uzak veya yakından muhtelif derecelerde teması olan kimseler burada dile getirilmektedir. Yani bu işte bazıları bazılarına rağmen çok daha ileridir. Bunlardan en ileride olanı, fitnenin artmasına sebep olacak şekilde koşandır. Sonra fitnenin sebeplerini hazırlayacak şekilde ortaya çıkandır ki, hadiste bu, "yürüyen" diye ifade edilmektedir. Sonra fitne ile alakadar olan gelir ki, ona da: "ayakta olan" denmiştir. Ondan sonra fitneyi seyretmekle beraber mücadele etmeyen (karışmayan) gelir, bu da "oturan" diye ifade edilmiştir. Sonra da kendisinden bu hususta hiçbir ilgi, alâka sadır olmayan, ancak razı (ve memnun) olan gelir ki, bu da "uyuyan" diye ifade edilmiştir." İbnu Hacer, fitneye karışma hususunda niyetlenenleri üç gruba ayırarak mesuliyet durumlarını belirtir: **1)** Arzu geçirenler: Bunlar fiilen karışmadıkça günaha girmezler. **2)** Arzuda kalmayıp fiile dökenler: Bunlar günahkârlardır. **3)** Azmedenler, iyice niyetlenenler: Bunların durumu münakaşalıdır. İbnu Hacer'in bu açıklamasının ışığında, "uyuyandan" maksadın fitneden hiç haberi olmayacak kadar kendi işine gücüne dalmış, çolukçocuğunun rızkı ve terbiyesi ile meşgul kimse olduğunu söyleyebiliriz. Nevevî de bu hadiste, "fitnenin zararının büyüklüğüne dikkat çekildiğini, fitneden son derece çekinip kaçmaya, fitneye götürecek herhangi bir şeye teşebbüsten imtina etmeye teşvik edildiğini, zira fitnenin zararı ve şiddeti onunla olan alaka nisbetinde arttığını" belirtir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), diğer birkısım hadislerinde de, dahilî birliğin kaybolduğu, ortaya çeşitli hiziplerin çıktığı hallerde -ki hadiste Müslümanların cemaat ve imamı yoksa diye ifade edilir- bu fırkaların hepsinin terkedilmesi emredilir.

Fitnecinin yalnız bırakılmasının fiilen gerçekleşmesi için, Hz. Peygamber'in bunu tamamlayıcı başka tavsiyelerine de rastlarız. Şimdi onları görelim:572

3- Uzlet:

Bu, kısaca inziva diye de ifade edilebilir. Uzlet veya inzivanın tahakkukunda Resûlullah'ın farklı tavsiyelerini görmekteyiz: Eve çekilmek, dağa çekilmek, terk-i diyar etmek gibi. Kişi, kendi şartlarına hangisi muvafıksa onu tercih edecek ve uzleti ihtiyar edecek. Şimdi bunları açıklayalım: 573

* *Eve Çekilmek:*

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), gelecek fitneyi haber verip, insanları dehşete düşüren vasıflarıyla tavsif ettiği zaman dinleyicilerden vaki olan: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz o zaman ne yapalım.?" sualine, Hz. Peygamber'in verdiği cevaplardan bir kısmı "evlerinize çekilin" mealindedir. Ebu Musa'dan gelen bir rivayet aynen şöyle: "Önümüzde karanlık gece parçaları gibi fitneler var. O fitneler geldiği zaman kişi, mü'min olarak sabaha erer de akşam oluncaya kadar kafir olur. Orada oturan ayakta durandan; ayakta duran yürüyenden; yürüyen de koşandan hayırlıdır.." Dinleyenler: "Bize ne emredersiniz?" dediler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Evinizin demirbaşları olun" cevabını verdi." Aynı tavsiye İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayette: "Elinizi ve dilinizi tutun, evin demirbaşlarından biri olun" şeklinde az bir farkla tekrar edilir.Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitne çıktığı zaman dökülecek kanların çokluğuyla alakalı -daha önce Ebu Zerr'den kaydettiğimiz- tasviri sırasında Ebu Zerr'e yapılan tavsiye daha vazıhtır: "...Evinde otur, kapıyı üzerine kilitle..."

Keza, bir başka hadiste, fitne tasvir edilirken, emniyetin, insanlara güven ve itimadın kaybolması, iyi, kötü fark edilemeyecek derecede insanların her an değişeceği belirtildiği sırada, ne yapılması gerektiği sorulunca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Evine kapan, diline sahip ol, iyi bildiğin şeyi yap, kötü bildiğin şeyi de terket, kendi yakınlarınla meşgul ol, ammenin işini terket" der.

Şarihler eve kapanma emrini, zaruri olmayan işler dışında, halkla irtibatı kesmek şeklinde anlarlar. Zaruri temaslardan vazgeçilmemesi gerektiğini de belirtirler.

Yukarıdaki rivayette de görüldüğü üzere, mücerred bir eve çekilme yeterli değildir. Bir başka rivayette: "(Göze batıcı, dikkat çekici davranışlardan kaçınarak) kendinizden az bahsettirin" denmektedir. 574

** Dağa Çekilmek:*

Fitneye karışmamak, dışında kalabilmek için hadislerde ifade edilen bir tedbir de dağa çekilmektir. Fitneye karışmamaya teşvik hususunda beyan edilen: "...Fitne sırasında yatan oturandan; oturan ayakta durandan... daha hayırlıdır..." hadisinin Ebu Bekre tarafından rivayet edilen veçhinde, bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorar: "Ey Allah'ın Resulü, bu durumda ne yapmamızı emredersin?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ona verdiği cevap şudur:

"Kimin dağda develeri varsa onların peşine düşsün, kimin de davarı varsa, davarlarının yanına gitsin. Kimin de (ekim) arazisi varsa o da çiftinin başına çekilsin...." Buharî ve Müslim tarafından kaydedilen bir rivayette "dağa çekilme" keyfiyeti te'yid edilir: "Müslüman kimseye, en hayırlı malın davar olacağı zaman yakındır. fitnelerden kaçarak, dinini kurtarmak için dağların yağmur düşen otlak yerlerini takip etmek üzere peşine takıldığı davar onun en hayırlı malıdır." Müslim'de Ebu Bekre'den gelen rivayette daha vazıh olarak: "...Haberiniz olsun, fitne iner veya vukua gelecek olursa, devesi olan, devesine; davarı olan davarına; arazisi olan arazisine iltihak etsin..." denir. Fitne sırasında inzivayı teşvik eden hadislerden biri de taarrüb ile alakalı rivayettir. Göçebe Araplara katılarak onlar arasında ikamet mânasına gelen taarrüb daha ziyade, hicret ederek Medine'ye yerleştikten sonra, geldiği kabileye geri dönerek tekrar göçebeleşmek durumuna düşenler için kullanılan bir tabirdir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), göçebe hayattan sonra şehirlileşen bu kimselerin tekrar eski hayata dönmelerini kesinlikle yasaklamış, ancak fitne anında müsaade etmiştir: "Hicret ettikten sonra tekrar bedeviyete (eski göçebe hayata) dönen kimseye Allah lanet etsin, fitne zamanında dönenler bundan hariçtir. Zîra göçebelik (bedeviyet), fitne bulunan yerde ikametten hayırlıdır." Hz. Peygamber'den bu maksadla izin alanlar meyanında Seleme tu'bnu'l-Ekva'ın ismi geçer.

Bu bahsi kaparken şu noktayı belirtmede fayda var: İmam Azam tarafından da fitne sırasında karışmayıp eve çekilme gereği hususunda te'yid edilen hükme Bedayi'de Kâsânî tarafından şu ihtirazi kayıt konmaktadır: "Bu hüküm, hususi bir vakitle alakalıdır. Bu da, fitnecilerle savaşa çağıran imamın bulunmadığı vakittir. Böyle bir imam varsa ve (cihada) çağırıyorsa icabet etmek farzdır."[575]

* *Terk-i Diyar Etmek:*

---

[573] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/378.

Bir kısım hadisler, fitne çıktığı vakit eve, dağa, tarlaya çekilmekten daha öte, terk-i diyar etmeyi tavsiye etmektedir. Bu tavsiyeye uyarak Şam'a göç eden Ebu'd-Derda ile alakalı rivayet şöyle: "Yezid İbnu Ebî Hubeyb anlatıyor: "İki kişi Ebu'd-Derda'ya gelerek bir parça tarla için birbirlerini şikayet ettiler. Ebu'd-Derda onlara: "Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Sen bir yerde bulunduğun sırada bir parça tarla için iki kişinin husumet ettiklerini işitecek olursan orayı terket" dediğini işittim" der ve Ebu'd-Derda Şam'a gider." Terk-i diyar umumi bir emir olarak anlaşılmasa bile, fitne sırasında buna tevessül etmenin istihbab edileceği bu rivayetten anlaşılmaktadır. Nitekim, yukarıda kısaca temas ettiğimiz Selemetu'bnu'l-Ekva (radıyallahu anh) da Ebu'd-Derda gibi fitneye bulaşmak korkusuyla terk-i diyar edenlerden biridir. "Hicretten irtidat mı ettin?" şeklinde maruz kaldığı ağır ithamlara rağmen, Mekke ile Medine arasında yer alan Rebeze'ye göç eder. Hadisi şerh eden Aynî fitne korkusuyla seleften birçoğunun terk-i diyar ettiklerini belirtir. (1. cilt, s. 163) 576

İnziva Ve Uzletin Fazileti:

Yukarıda kaydettiğimiz hadisler bize fitne sırasında uzlet ve inzivanın tavsiye edildiğini ifade eder. Esasen fitne olmayan normal zamanlarda alimlerin ekseriyeti tarafından cemiyete karışmak (muhalata), inzivaya çekilmeye tercih edilmiş, üstün tutulmuş ise de, bu üstünlük mutlak değildir. Birkısım şartların ortaya çıkması halinde inziva tercih edilmelidir. Bu mühim mevzunun aydınlanması için fitne sırasında hayvanlarını alarak dağa çekilmeyi veya arazinin başına geçerek ekimle meşgul olmayı tavsiye eden hadisi açıklama zımnında İbnu Hacer'in sunduğu veciz açıklamayı burada kaydetmeyi gerekli bulduk. Der ki: "Selef alimleri, uzlet hususunda ihtilaf etmişlerdir. Cumhur (ekseriyet) şunu söylemiştir: "İhtilat (cemiyete karışma) uzletten evladır. Zîra İslamî şeâirin devamı için lüzumlu olan dinî bilgiler bu sayede öğrenilir. Cemiyete karışmada Müslümanların sayıca artması da mevzubahistir. Onlara, maddî ve manevî yardımda bulunmak, hastalarını ziyaret etmek gibi çeşitli hayırlar bu sayede ulaştırılır."

Bazı alimler şunu söylemişlerdir: "Uzlet, üzerine düşeni bilmek şartıyla, ihtilattan evladır. Zîra uzlette selamat tahakkuk eder, gerçekleşir." Nevevî der ki: "Muhtar olan (yani farklı görüşlerden tercih edileni), günaha düşmeyeceği hususunda zann-ı galib olan kimse için cemiyete karışmak daha iyidir." Bazıları da şu görüştedir: "Burada verilecek hüküm şahıstan şahısa değişir. Bazıları için bunlardan biri şarttır. Bazıları için de tercih vesilesidir. Bu iki husus açıktır. Ancak, inziva ile ihtilat eşit olurlarsa birini diğerine tercih hususunda verilecek hüküm zamanın ve ahvalin değişen şartına bağlıdır." Kendisine muhâlata (yani cemiyete karışma) gereken kimseler meyanında kötülüğü bertaraf etme gücüne sahip olan kimse vardır. Böyle birisine cemiyete karışmak farzdır. Bu farz, ahval ve imkânlara tabi olarak, farz-ı kifâye nev'indendir.

Kendisine muhâlata şâyan-ı tercih olan kimseler meyânında, iyiliği emir, kötülükten men ettiği (emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunduğu) takdirde kendisi fitneye maruz kalmayacağı hususunda zann-ı galibi hasıl olan kimse vardır.

İnzivaya çekilme ile cemiyete karışma şıklarından her ikisi de kendisine eşit olanlara misal olarak şöyle bir adam gösterilebilir: Kişi fitneye düşmeyeceği hususunda kendinden emindir. Ancak, kesinlikle bilmektedir ki, sözü tutulmayacak, kendisine itaat edilmeyecektir. Bu duruma, umumî bir fitnenin mevcut olmadığı hallerde rastlanır. Fitne çıkacak olursa, uzleti tercih etmek gerekir. Zira bu durumda umumiyetle zarara düşülmektedir. Fitneye girenlere (İlâhî) belalar gelir ve fitneye katılmayanlara da sirayet eder. Bu hususu şu ayet haber vermektedir: "Öyle bir fitneden kaçının ki geldiği zaman sizden sadece zalim olanları çarpmaz..." Sunduğumuz açıklamayı Ebu Saîd'in rivayet ettiği şu hadis de te'yid eder: "İnsanların en hayırlısı o kimsedir ki, nefsiyle ve malıyla cihad eder, keza o kimsedir ki dağ başlarında Rabbına ibadet eder ve böylece insanlara kötülük yapmaktan uzak olur."

Cemiyete karışıp karışmama, yani inziva ve ihtilat hususlarında Hattâbî'nin bir izahı da klasik alimlerimizin görüşlerini anlamada bizim için faydalı olacağı kanaatindeyiz. Der ki: "İnziva ve ihtilat, kendileriyle alâkalı şeylere tabidir. Onlar değiştikçe bunlardan birini tercih durumu değişir. İhtilâta ve cemiyete karışmaya teşvik sadedinde gelen deliller, imamlara itaatla ve bir kısım dinî meselelerle alâkalıdır. İnzivaya teşvik sadedinde gelen deliller de, bunlar dışında kalan meselelerle alâkalıdır. Mesela bedenen insanlara karışmayı veya onları terketmeyi ele alalım. Tek başına geçimi te'min ve dinini muhafaza edebileceğine kâni olan bir kimse için, bir şartla, insanlara karışmaktansa uzak dursa daha iyi olur. O şart da (namaz için) cemaate devam, selam vermeye ve almaya devam, hasta ziyareti, cenaze teşyii gibi Müslümanların hukukunu edaya devamdır. Matlub olan, lüzumsuz sohbetleri terketmektir. Zîra sohbetin fazlası, zihnimizi meşgul ve vaktimizi zâyi ederek mühim işlerimizi ihmal ettirir. En iyisi ihtilat ve insanlarla görüşme işini, kendisinden tamamen vazgeçilmeyen, sabah ve akşam yemekleri menzilesinde tutup, zarûrî olanıyla iktifa etmektir. Böyle yapmak beden için ve kalp için de çok daha rahatlatıcı, çok daha uygundur."

Buhârî şarihlerinden Aynî de hadislerden, fitne sırasında, inziva ve uzleti ihtiyar etmenin lüzumunu anlamıştır. İbnu Hacer'den sunduğumuz açıklamanın yapılmasına sebep olan aynı hadisin şerhi sadedinde Aynî de şu kıymetli açıklamayı yapar: "Bu hadiste, fitne zamanında uzletin fazileti ifade edilmektedir. Ancak fitneyi izale edecek güçte olan kimse bu hükme tâbi değildir. Zîra bu durumda olan kimseye, fitneyi izâle etmek için, üzerine yürümesi farzdır. Bu farz, ahvâl ve imkâna tâbi olarak ya farz-ı ayn ya da farz-ı kifâye sûretlerinden biriyledir." Fitne bulunmayan zamanlarda uzlet ve ihtilattan hangisinin efdal olduğu hususunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Nevevî'nin sunduğu izaha göre: "İmam Şâfiî ve âlimlerin ekserisi ihtilatın efdal olduğu görüşündedirler. Zîra derler, ihtilatta bir kısım faydalı ameller îfa edilir, çeşitli İslâmî tezahürlere (şeâir-i İslâmiyye) katılır, Müslümanların sayısını artırır, hasta ziyareti, cenaze teşyii, selam vermek, emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunmak, iyi ve hayırlı işlerde yardımlaşmak, muhtaçlara yardım, cemaatlere katılmak gibi herkesin muktedir olabileceği amellerle onlara birkısım hayır ve menfaat ulaştırır." Bilhassa, âlimler ve zühd sahipleri hakkında, ihtilatın fazileti te'kidli olarak beyan edilmiştir. Birkısım âlimler de, uzlette kesinlikle selâmet bulunduğu için, onun daha efdal olduğuna hükmetmişlerdir. Ancak bu, kendisine terettüp eden ibadet vazifelerini ve mükellef olduğu şeyleri bilmek şartına bağlıdır. Muhtar olan (tercih edilen) görüş şudur: "Günaha düşmeyeceği hususunda zann-ı galib hasıl olan kimse için cemiyete karışmak (ihtilaf) efdaldir."

Kirmânî ise şunu söyler: "Asrımızda muhtar olan inzivadır. Zîra uğranacak meclisler (mehâfil) arasında günahlardan hâlî ve uzak olanlar nadirdir." Aynî ilave eder: "Ben Kirmânî'nin sözüne iştirak ederim. Zîra bu devirde insanlara karışmak birtakım şeylerden başka bir şey celbetmez." Daha uzlaştırıcı bir neticeye varan Kastalânî ise: "Kişinin kemâli hem uzlet ve hem de sohbet (karışma) ile gerçekleşir. Sohbetle dinini salim kılamayan fakihe uzlet, hakkını veren kimseye de sohbet gereklidir" der.[577]

4- Öldürmektense Ölmeyi Tercih Etmek:

Dahilde fitne çıktığı zaman dağa çekilmek, eve kapanmak -ve az sonra temas edileceği üzere- silah edinmemek gibi emirler, aslında bozulmuş olan içtimâî durumun daha da kötüye gitmesini önlemek içindir. Fitne ateşinin yandığı yerde sönmesi, onun üzerine gitmemeye bağlıdır. Söndürmeye gücü yetmeyenlerin, hususi eşhasın buna katılmaları, karışmaları, bulaşmaları onu daha da artıracaktır. İslam'ın bu konudaki görüşünün özü budur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitneye bulaşmamanın ehemmiyetini vurgulayabilmek, tebarüz ettirebilmek, ami, cahil herkese duyurabilmek için "Fitne sırasında, seni öldürmeye gelseler bile karşılık verme, öldürmektense ölümü tercih et" mealindeki beyanlarda, emirlerde bulunmuştur. Daha önce zikri geçen ve eve çekilmeyi emretmekle alâkalı rivayetlerin devamında umumiyetle şu sual sorulmaktadır: "Fitneciler eve de gelirse ne yapalım?" Bu sual Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitnede takınılacak tavırla alakalı emir ve tavsiyelerinin mantıkî silsilesi içerisinde mukadder, kaçınılmaz bir sualdır. Suale verilen cevap, fitneye karışmamak için yapılması gereken gayret ve gösterilmesi gereken fedâkârlıkların neler olabileceğini ifade eder, hiçbir hal ve şartta fitneye bulaşmanın meşru olmayacağını, dinin buna cevaz vermeyeceğini gösterir.

Sual mükerrer olarak sorulmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de her seferinde aynı cevabı vermiştir.

Cevap kısaca şu mealdedir: "Fitnede öldürülmeye razı ol, fakat öldürme." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), tebliğ ettiği her mühim meselede olduğu gibi bunu da tebliğ ederken, şartlara, muhatablara göre değişik üsluplara yer vermiştir. Kısmen daha önce söylediklerimizi tekrar mahiyetinde olmakla beraber, onlardan daha şümullu, daha cami olan bir rivayeti tam olarak görelim. Rivayeti yapan Abdullah İbnu Mes'ud'dur. Der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim: "İleride fitne çıkacak, o zaman uyuyan yatandan hayırlıdır; yatan oturandan hayırlıdır; oturan ayakta durandan hayırlıdır; ayakta duran yürüyenden hayırlıdır; yürüyen koşturandan (atlı) hayırlıdır. Fitnede savaşanların hepsi ateştedir." Ben: "Ey Allah'ın Resulü, bu söylediğin fitne ne zaman olacak?" dedim. "Bu, dedi, eyyamu'lherçtir (dahilî kıtal zamanıdır)." Ben takrar: "Eyyamü'lherç ne zaman olur?" diye sordum. Dedi ki: "Kişi arkadaşına itimat etmediği zaman." O güne erişecek olsam bana ne emredersin?" dedim. "Nefsini, elini geri tut ve mahallene gir" dedi. Tekrar sordum: "Ey Allah'ın Resulü, eğer mahalleme de girerse ne yapayım?" "Evine gir" dedi. Ben tekrar : "Ya evime de girerse?" dedim. "O takdirde mescidine gir ve şöyle yap" -dedi ve sağ eliyle bileğinden tutarak- ilave etti: "Bu halde ölünceye kadar, "Rabbim Allah'tır" de."

Burada sırayla mahalleye, eve ve en sonunda evin daha kuytu bir köşesi olan mescid odasına sığınmanın tavsiye edilmiş olması, fitneden en son imkana kadar kaçılması gerektiğini ifade eder. Sığınılan son melceye kadar takip edildiği takdirde ise, elini tutmak, müdahale etmemek tavsiye edilir. Başka rivayetler, o andan yani sığınılması mümkün son kuytu yere de düşman geldiği andan itibaren, yapılması gerekecek davranışı daha açık olarak ifade etmektedir. Sa'd İbnu Ebi Vakkas'dan gelen rivayette Sa'd: "..Ey Allah'ın Resulü, düşman evime kadar girip beni öldürmek için elini kaldıracak olursa ne yapayım?"

diye sorar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Hz. Adem'in oğlu (Habil) gibi ol" der ve Hz. Adem aleyhisselam'ın oğulları Kabil ile Habil arasında geçen hadiseyi hülasa eden -ve Habil'in söylediği sözleri nakleden- şu ayeti okur: "Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim. Çünkü ben, kainatın Rabbi olan Allah'tan korkarım. Şüphesiz dilerim ki, sen kendi günahınla birlikte benim günahımı da yüklenesin de o ateş yârânından olasın. İşte zalimlerin cezası budur" (Maide 28-29). Bir başka rivayette bu duruma düşecek olan bir kimseye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), daha açık bir ifade ile şu emri verir: "Elini tutsun, Allah'ın öldürülen kulu (Abdullahi'l-Maktul) olsun, Allah'ın öldüren kulu (Abdullahi'l-Katil) olmasın. Zîra kişi, İslam cemaatinde bulunur da, kardeşinin malını yer, kanını döker, Rabbine isyan eder ve böylece cehennem kendisine vacip olur."

İbnu Ömer'den gelen bir rivayette ise Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şunları söyler: "Sizden birine, bir adam -yani ehl-i kıbleden biri- öldürmek kastıyla geldiği zaman (iki elinden birini diğeri üzerine koyarak) (Kur'an'da Habil'in Kabil'e söylediği sözü) söyleyip Hz. Adem'in iki oğlundan en hayırlısı olmaktan aciz mi? Zira bu taktirde o, cennetliktir. Böyle yapmaz da geleni öldürecek olursa cehennemliktir." Fitnede kıtalden men etmek maksadıyla bir başka sahabiye Resûlullah şu mealde vasiyette bulunmuştur: "İnsanların iki ayrı emîre (lidere) biat ettiklerini gördüğün zaman, benimle birlikte katıldığın cihadlarda kullanmış olduğun kılıcını al, kırılıncaya kadar Uhud dağına vur. Sonra evinde otur. Günahkar bir el veya ölüm sana gelinceye kadar (evinden çıkma)."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ebu Zerr'e yaptığı bir tavsiyede, buraya kadar söylenenlerin ötesinde bir tedbirin emredildiği görülmektedir. "Fitne zamanında eve giren düşmana karşı yüzünü örtmek." Rivayetin bizi alâkadar eden kısmı aynen şöyle: "... Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, ya evime de girecek olurlarsa?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi: "Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (yani eve giren düşmana mukabele etmekten) korkarsan, giyindiğin ridanın bir kenarı ile yüzünü ört, (seni öldürse de karşılık verme). Böylece hem kendi günahıyla ve hem de senin günahınla geri dönsün ve ateş ashabından (cehennemlik) olsun."

Aynı rivayette, evine gelen düşmana karşı silahına davranma hususunda soran Ebu Zerr'e şu cevabın verildiğini görmekteyiz: "O taktirde, sana gelen kimsenin içinde bulunduğu şeyde (yani fitnede) ona ortak olursun." Nitekim Ebu Bekre'nin: "Benim üzerime düşmanlar girecek olsalar, kendimi müdafaa için elimi silahıma uzatmam" dediği rivayet edilmiştir.

Eyyûbu's-Sahtiyani'nin de ifade ettiği üzere, Hz. Osman kendini öldürmek için gelen katillerine mukabele etmemiştir. O, yukarıda kaydettiğimiz, Hz. Adem'in oğlu Habil'in, kendini öldürmek isteyen kardeşine, "Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim" dediğini haber veren ayetle, bu ümmetten amel edenin ilki olduğu belirtilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, fitne esnasında öldürmektense, ölmeyi tercih edecek kadar fitneden uzak durma hususundaki tavsiyelerine harfi harfine uymayı kendilerine şiar edinerek, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehadetiyle teselsül eden fitnelerde Hz. Ali'nin haklı olduğunu, muhaliflerinin haksız olduğunu kabul etmesine rağmen, Hz. Ali safında yer almaktan kaçınan Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Abdullah İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebu Bekre ve diğerleri (radıyallahu anhüm ecmain) şu kanaati izhar etmişlerdir: "Fitneden uzak durmak şarttır. Öyle ki, biri gelip kendisini öldürmek istese, ona karşı müdafa-i nefis de yapılmaz" (İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 16, 142). [578]

* *Fitnede Mudafa-i Nefis:*

Fitne zamanında kişi, evine kadar gelen düşmana bile mukabele etmekten men edilince, karşımıza mütenakız bir durum çıkmaktadır. Zîra, İslam'da tecavüz haram olmakla beraber, müdafa-i nefis helal addedilmiş ve hatta buna teşvik edilmiştir. O kadar ki, malını, canını, namusunu müdafaa sırasında öldürülen kimsenin manen şehid olacağı belirtilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Kim malı(nı koruma) için dövüşürken öldürülürse (manevî) şehittir. Kim kanı(nı, canını malını korumak) için dövüşür ve öldürülürse (manevî) şehittir. Kim ehli(nin korunması) için dövüşürken öldürülürse (manevî) şehittir. Kim din için dövüşürken öldürülürse o da şehittir."

Bir seferinde, bir adam gelerek malına tecavüz eden kimseye nasıl davranacağı hususunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sorar. Aralarında geçen konuşma mal ve can müdafaasının meşruiyetini görmekte burada kayda değer: "Ey Allah'ın Resulü, bir adam gelerek malıma saldırsa ne yapmamı tavsiye edersin?"

"Ona Allah'ı hatırlat." Müteakip hadiste: "Allah'ı üç kere hatırlat" denir.

"Allah'tan korkmazsa?"

"Etrafındaki Müslümanlardan ona karşı yardım iste."

"Yanımda Müslümanlardan kimse yoksa?"

"Ona karşı sultandan yardım iste."

"Sultan beden uzaksa?"

"Ahiret şehitlerinden biri oluncaya veya malını koruyuncaya kadar onunla dövüş."

Rivayetin bir başka veçhinde: "...Dövüş. Öldürülsen cennetliksin, öldürürsen öbürü cehennemliktir" denir. Kur'an-ı Kerim'de de -haddi aşmamak kaydıyla- yapılacak kötülüğe denk bir kötülük yapmaya cevaz verilmiştir: "Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülük (bir misilleme)dir. Fakat kim affeder, barışı sağlarsa mükafaatı Allah'a aittir. Kim kendisine yapılan zulmün ardından herhalde hakkını alırsa, artık bunlar aleyhinde (me'suliyete) bir yol yoktur" (Şura 40, 41, 42). Ayet ve hadislerde gelen bu müdafa-i nefis hakkı ile, daha önce zikrettiğimiz yasak alimler arasında medar-ı münakaşa olmuştur. İmam Nevevî, bu münakaşaları şöyle hülasa eder: "Bu ve benzeri hadisler fitne zamanında hiçbir hal ve şartta kıtali caiz görmeyenlerin hücceti olmaktadır. Alimler fitne sırasında yapılacak kıtal üzerine farklı görüşler ileri sürdüler. Onlardan bir grub: "Müslümanlar fitneye düştüğü zaman, düşman evin içine girmiş ve öldürmeye teşebbüs etmiş bile olsa onunla kıtal edilmez; ona karşı müdafayı nefiste bulunmak caiz değildir. Zîra eve gelen düşman (kafir değil) mütevvildir (ayetleri inkar etmiyor, tevil ederek herkesçe benimsenmeyen bir mânayı benimsiyor.) Bu görüş, Ashabtan Ebu Bekre ve diğer bazılarının (radıyallahu anhüm) görüşüdür.

İbnu Ömer, İmran İbnu'l-Husayn ve diğer bazılarının (radıyallahu anhüm) görüşüne göre, "fitneye karışılmaz, ancak, ölüm tehlikesi karşısında nefis müdafaası yapılır."

Bu iki görüş, Müslümanlar arasında çıkan fitnelerin hiçbirine girmemek hususunda müttefiktir. Sahabe ve Tabiinin büyük çoğunluğu ve İslam âlimlerinin tamamı, "fitnede haklı tarafa yardım etmek ve onlarla birlik olarak asilere karşı mükatele etmek gerekir" demişlerdir. Nitekim ayet-i kerimede de: "Eğer mü'minlerden iki zümre birbiriyle dövüşürlerse aralarını (bulup) barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa, siz, o tecavüz edenle, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın..." denir. Bu mevzuda sahih olan budur.

Hadisler ise, kendisine haklı tarafın karşı çıktığı kimseyle veya her ikisi de zalim olan iki grupla alâkalıdır, şeklinde izah ve tevil edilir. Bunlardan sadece biriyle tevil edilemez. Eğer birincilerin dediği gibi hareket edilecek olursa fesad ortalığı kaplar, baği ve sapık olanların hakimiyeti devam eder gider. Doğruyu Allah bilir." Fahreddin-i Razi de, müdafa-i nefsin meşruiyyetini te'yid etmekle beraber, bunun mütecaviz tarafa mümkün olan asgari bir zarar vermek suretiyle yapılması hususunda ehl-i ilmin ittifak ettiğini kaydeder. Aliyyu'l-Kârî, Ebu Zerr'den gelen: "...Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (yani eve seni öldürmek için giren düşmana mukabele etmekten) korkarsan, giyindiğin ridanın bir kenarı ile yüzünü ört.." mealindeki hadisin şerhini yaparken, Tîbî'den şöyle bir görüş kaydeder: "...Doğrusu şudur: Eğer eve gelen düşman Müslüman ise ve kendisine bir fesad da terettüp etmeyecek ise, onu defetmesi caizdir. Eğer düşman kafir ise, mümkün mertebe def'i vacibtir."

Fitne sırasında mütecavize -eve kadar gelmiş bile olsa- mukabele edilmemesi görüşünde olanların delil olarak gösterdikleri ayet-i kerime de ayrıca üzerinde durulması gereken bir ayettir. Mevzubahs olan ayette Hz. Adem (aleyhissalâtu vesselâm)'in oğlu Habil, kardeşi Kabil'e şunu söyler: "Kasem ederim ki, sen beni öldürmek için bana el uzatsan da ben, seni öldürmek için sana el uzatacak değilim. Ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben isterim ki sen, benim günahımı da kendi günahını da yüklenip varasın da, o ateşe layıklardan olasın..." (Maide 28).

Bu ayetle alâkalı olarak, müfessir Hamdi Yazır, şu açıklamayı yapar: "Burada iki sual vardır: Birincisi: "Bir başka ayette mealen: "Hiç kimse başkasının günahından sorumlu değildir" (Fatır 18) dendiği halde, katil maktulün günahını nasıl yüklenir? Bu nokta birkaç veçh ile izah edilmiştir. Bir hadis-i şerifte: "Birbirine küfreden iki kişinin bütün söyledikleri, mazlum, haddi aşmadıkça ilk başlayana aittir" denmektedir. Yani ilk başlayan hem aynen kendisinin günahını, hem de sebep olduğundan dolayı arkadaşının bir mislini yüklenir. Fakat mazlum tecavüz edip daha ileri gitmedikçe."

Ayrıca ayette geçen: "Benim günahımı da..", sözü "şayet sana karşı mukabeleten el uzatırsam gireceğim günahın bir misli" demektir.

Binaenaleyh biri tecavüz eder, diğeri de mukabele eyler de ikisi de maktul düşecek olursa, ilk başlayan iki cinayet, öbürü de bir cinayet yapmış olur.

Beriki mukabele etmeyecek olursa bu, bir cinayetten de kurtulur. Fakat katil yine iki cinayet yapmış ve iki günah yüklenmiş bulunur ki, birisi mazlumu katletmek, diğeri kendini ukubete müstehak kılıp ateşe atmak cinayetidir. Bundan başka, "benim günahımı..." sözü, "beni öldürmek günahını..." mânasına geldiği gibi, "kendi günahını.." sözü de "bundan evvelki günahın (Kabil'le ilgili olarak) ezcümle kurbanının kabul edilmemesine sebep olan günahın" demek de olabilir. Nitekim bu ikinci mânayı İbnu Abbas, İbnu Mes'ud, Hasan-ı Basrî gibi selefin büyükleri ayetten anlamışlardır.

Eyyubu's-Sahtiyanî, bu ayetle ilk amel eden Müslüman kimsenin Hz. Osman olduğunu, kendini basanlara mukabele etmektense onlar tarafından öldürülmeyi tercih ettiğini söyler. Burada hemen kaydedelim ki, birbirini takip eden fenalıkların çıkmasına sebep olan fitneci kimseye sadece ilk yaptığının günahı değil, arkadan teselsül edecek fenalıkların da günahından bir misli gelecektir. Nitekim, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kıyamete kadar işlenecek cinayetlerin günahından bir mislinin Hz. Adem (aleyhissalâtu vesselâm)'in oğlu Kabil'e geleceğini, çünkü yeryüzünde bu menfur işi onun başlattığını ifade eder. İbnu Hacer'in bir kaydını nazar-ı dikkate alacak olursak, "fitneye karışmak mı, karışmamak mı, fitne sırasında müdafa-i nefis caiz mi, değil mi?" gibi ihtilaf ve münakaşaların, aslında bir ıstılah karışıklığından ileri geldiği söylenebilir. Zîra, onun kaydettiği üzere, alimlerin bir kısmına göre, "fitne" tabiriyle sadece dünyevî maksatlarla çıkartılan kargaşaları anlamak gerekir. Bağy tabir edilen ve meşru devlete, haksız bir teville karşı gelen isyancıların eylemi, karışmaktan men edilen fitne değildir, bertaraf edilinceye kadar bunlarla savaş gerekir. Bu duruma göre, Nevevî'nin az önce sunduğumuz açıklamalarında rastlanan -ve belli bir ölçüde, tenakuz olarak değerlendirilmesi mümkün olan- müphemlik böylece ortadan kalkmış oluyor. Haklı tarafa yardım veya ayet-i kerimede ifade edilen "birbiriyle dövüşen iki mü'min zümreden mütecaviz olanla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaş" emri de, meşru devlete karşı bir te'vile dayanarak, haksız olarak isyan edenlere karşı devletin yanında yapılacak savaşı ifade eder. Değilse, devlete karşı isyan eden muhtelif fırkalardan birini desteklemek mânasına gelmez. İlerde bu bahse tekrar döneceğiz. 579

5- Dilini Tutmak:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir kısım hadislerine göre, fitne yoksa çıkaran, çıkmış ise büyütüp geliştiren ve fertleri fitnenin getireceği şerlerin içine atan en mühim amillerden biri de "dil"dir. Fitneye karşı mü'minleri uyarmak maksadıyla varid olan bir kısım hadislerde dilin rolüne dikkat çekilerek, dilin kılıç gibi, hatta kılıçtan da beter olduğu ifade edilmiştir.

Ebu Davud'da gelen Ebu Hüreyre rivayetinde: "Sağır, dilsiz ve kör fitne gelecek. Fitneye azıcık meyledenin üzerine o, süratle gelir (kendine çeker). Fitnede dilini oynatmak aynen kılıç oynatmak gibidir" denir. Abdullah İbnu Amr'ın rivayetinde ise, dilin kılıçtan daha beter tesir icra edeceği ifade edilir: "Haberiniz olsun ki, ilerde Arapları darmadağın edecek fitne çıkacak. O yüzden ölenlerin hepsi ateştedir. O zaman dil(i kullanmak) kılıç kullanmaktan beterdir."

Yine Abdullah İbn-i Amr'dan gelen bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gelecek fitne ile alâkalı tasvir ve ihbarları üzerine, "O çıktığı zaman ne yapalım?" diye soranlara: "Evine çekil, diline sahip ol, maruf ile amel et, münkeri terket, kendi çolukçocuğunla ilgilen, başkasıyla meşgul olma" şeklinde cevap verdiğini görmekteyiz.

Hadiste yasaklanmış bulunan "fitnede dil oynatmak" tan maksad nedir? Aliyu'l-Kârî'nin Mirkat'ta naklettiği açıklamalara göre, halkın dedikodusunu yapmak, fitneye karışanların lehinde veya aleyhinde konuşmak, bir tarafı kötülerken bir tarafı övmek suretiyle iki gruptan birini ta'n etmek, hep bu yasağa girmektedir. Hatta zalim idarecilere haber götürüp (ispiyonculuk yapmak) da bu yasağın tahtındadır. Zîra bu davranış idarecinin öfkesini kabartarak öldürme, hapis, sürgün vesair pek ciddi öyle fenalıklara sebep olur ki, kılıç kullanmak bu kadarını yapamaz.

Münâvî, "dilini tutmak" emrinden, "konuşmazdan önce iyice düşünerek sadece lehine olacak hususlarda konuşup, kendini ilgilendirmeyen hususlarda hiç konuşmamayı" anlar. Yukarıda kaydettiklerimizden öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Muaz'a bir vesileyle söylemiş bulunduğu: "Ey Allah hayrını veresice Muaz, insanları yüzüstü ateşe atan şeyin, dilleriyle haset etiklerinden başkası olduğunu mu zannediyorsun?" sözü fitne hakkında da aynen doğrudur: İnsanı fitneye atacak veya fitneden koruyacak en mühim amillerden biri dildir.[580]

6- Kalben Kerahet

Fitnenin maddî ve manevî şerrinden kurtuluşun mühim şartlarından biri, kalben fitneye buğzetmektir. Aslında münker olarak ifade edilen her çeşit şer ve kötülüğün izalesi için eliyle, diliyle müdahale bir vecibe kılınmış ise de, gerek şerrin büyüklüğü, gerek şahsın aczi gözönüne alınarak "gücü yetiyorsa", "fitneyi artırmayacaksa" gibi kayıtlar konmuştur. Güçsüzlüğü sebebiyle şer ve fitneye eli ve diliyle müdahele edemeyecek durumda olan kimselerden, ortadaki kötülüğe karşı, en azından kalben kerahet istenmiştir. Buna da gücü yetmeyen kimse düşünülemez. Dinimizin yasakladığı şeyleri , devrin icabı, modanın icabı, bulunduğumuz cemiyetin icabı diyerek meşru görmek mümkün değildir. Kişi birkısım münkerleri işlemek durumunda olsa bile, onun kötülüğünü kabul etmek, kalben nefret etmek zorundadır.

Hadiste kesin bir dille şöyle denir: "Yeryüzünde bir hata işlendiği vakit, bunu görüp de ikrah eden sanki orada bulunmayan birisi gibidir. Orada bulunmadığı halde, işlenen fenalığı hoş görüp razı olan kimse de sanki fenalığa şahit olmuş gibidir." Evet hadiste, "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" buyrulmuştur. [581]

7- Mal Ve Evlatça Hiffet

Gerek dağa çekilmek ve gerekse eve çekilmek suretiyle fiile konması tavsiye edilen fitneden kaçma ve inzivanın gerçekleşmesine yardımcı olacak durumların da ayrıca tavsiye edildiğine şahit olmaktayız. Bu cümleden olarak, mal ve evlad azlığı zikredilmektedir. Bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "İkinci asrın başında [579] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/386-390. sizin en hayırlınız hissece hafif olanıdır" der. "Hissece hafiflik nedir?" diye sorulunca: "Ehil ve malı olmayandır" diye cevap verir.

Bir başka rivayet de şöyle: "Öyle bir devir gelecek ki, o zaman bekarlık helal olacak. O zaman dindar kişi, civciviyle kaçan bir kuş, yavrusuyla kaçan bir tilki gibi, diniyle birlikte bir dağdan öbür dağa, bir inden öbür ine kaçmadıkça selamet bulamaz. Bu meyanda namazını kılar, zekatını verir ve hayır işleri dışında insanlardan uzak durur." [582]

8- Silah Edinmemek:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitneyi önleyici, şümûlünü azaltıcı tedbirler meyanında "fitne sırasında silah satışını yasaklamakla" kalmaz, elde herhangi bir silah bulundurulmasını kesinlikle yasaklar. Rivayetlerde bu yasak "mevcutların kırılması", "taşa çalınması", "tahtadan kılıç kuşanılması" şeklinde ifade edilir. Şu noktayı bilhassa belirtmeliyiz: Silah edinmeme emri, hassaten evinde kalanlara yapılmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere fitneye karışmamak için ilk tavsiye edilen husus deve, koyun gibi hayvanlarını alarak dağlara çekilmek veya ekim arazisinin başına geçmek, meskun mahalden uzaklaşmaktır. Bu imkânlardan mahrum kişiye de evine kapanması emredilir.

İşte bu sonuncu durumda olan kimsenin peşi takip edilebilir, fitneye düşürülebilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu ihtimali asgariye düşürebilmek için bu durumdaki kimselere silah edinmemeyi emretmektedir.

Söylenen bu hususu az yukarıda kaydettiğimiz Ebu Bekre hadisinin devamında görmekteyiz: "...Fitne vaki olduğu zaman devesi olan devesine, davarı olan da davarına iltihak etsin, kimin de arazisi varsa, arazisine gitsin." Bir adam sordu: "Ey Allah'ın Resulü! Ne devesi, ne davarı ve ne de arazisi olmayan kimse ne yapacak?" Cevaben: "Kılıcına gitsin, keskin tarafını taşa vursun, sonra da gücü yettiğince fitneden kaçsın" dedi." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu emrin ehemmiyetini vicdanlarda tesbit için: "Ey Allahım, tebliğ vazifemi yaptım mı, ey Allahım, tebliğ vazifemi yaptım mı, ey Allahım "tebliğ vazifemi yaptım mı?" diye üç kere tekrar eder.

Hadisin bir başka veçhinde: "Kılıcını alsın, keskin tarafını kara taşa vursun" denir. Muhammed İbnu Mesleme'ye de: "Kılıcını al, Uhud dağına git, kırılıncaya kadar dağa vur" demiştir. Nevevî: "Kılıcını taşa çalsın" emri ile hakikaten kılıcın kırılması mı, yoksa bununla mecaz mı kastedildiği hususunu ele alarak bazı alimlerin: "Hadisin zahirine göre, kişinin kendisine fitne kapısını kapaması için, gerçekten kılıcı kırması gerekir" derken, bazılarının da: "Bu mecazdır, asıl maksad kıtalin terkidir" dediğini belirtir. Ancak birinci görüşün muteber görüş olduğunu kaydeder. Bu görüş başka alimlerce de paylaşılmıştır. Fitne çıktığı zaman kırılması gereken silah sadece kılıç değil, silahın her çeşididir. Nitekim bir başka rivayette, fitne hakkında gerekli bilgi verildikten sonra: "Yaylarınızı kırın, kirişlerinizi parça parça edin, kılıçlarınızı taşa vurun (ve evlerinizin içine girin). Buna rağmen birinizin üzerine gelirlerse, Hz. Adem'in iki oğlundan hayırlısı (Habil) gibi olun" buyurur.

Yayın kırılmasından sonra kirişin bir işe yaramayacağı bedihi olduğu halde, kirişin de parçalanmasının emredilmesinde, bazı alimler, yasaktaki mübalağanın vurgulanma gayesini görmüşlerdir. Fakat başkasının istifade etmesini önleme gayesine de matuf olduğu söylenmiştir.

Birçok durumlarda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabına: "Müslümanlar arasında fitne çıktığı vakit tahtadan bir kılıç edinin" diyerek öldürücü silah bulundurma yasağını dile getirdiğini görmekteyiz. Hadis kitapları, bu yasağa da harfiyyen uyup tahtadan kılıç taşıyanların örneklerini zikreder. Bunlardan biri Ebu Müslim'dir, bir diğeri Ühban İbnu Sayfi'dir. Ebu Müslim ile alâkalı rivayet aynen şöyle: "Hz. Ali, Hz. Muaviye ile olan mücadelesi sırasında hazırlık yapmak üzere Basra'ya gelir ve Ebu Müslim'e uğrayarak: "Bana yardım et" der. Ebu Müslim "hayır" diye kestirip atmaktansa lisan-ı hal ile bunu ifade etmeyi tercih ederek kılıcını getirir. Kınından bir karış kadar sıyırır. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye bunun tahtadan olduğunu gösterdikten sonra şu açıklamayı yapar: "Can dostum ve senin amcaoğlun (aleyhissalâtu vesselâm) benden, "Müslümanlar arasında fitne çıktığı zaman tahta kılıç edinmem" hususunda söz aldı (ve ben de yaptım. Buna rağmen) seninle harbe çıkmamı istersen yine de çıkarım." Hz. Ali şu cevabı verir: "Ne sana, ne de kılıcına ihtiyacım yok."[583]

İKİNCİ FASIL

ZAMANLA VUKÛA GELECEK FİTNE VE HEVÂLARDAN ZİKREDİLENLER

UMUMÎ AÇIKLAMA

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), fitne hadislerinde, kıyamete kadar Müslümanlar arasında cereyan edecek pek çok hadisatı haber vermiştir. Hz. Huzeyfe'nin ifadesiyle etrafında üç yüz kişi toplayabilecek fitne başlarını adları, baba adları, kabile adlarıyla bildirmiştir.

Yani fitne ile ilgili oldukça teferruata inen ihbarlarda bulunmuştur. Bugün bize rivayet edilebilen hadisler, Hz. Huzeyfe'nin dediği açıklıkta bir fitneler listesi çıkarmamıza imkan tanımaz. Ancak, Teysir müellifinin koyduğu başlıktan, bu hadislerin iki kısımda mütalaa edilebileceğine inanıyoruz: **1-** İsmi zikredilen sarih fitneler.

2- İsmi zikredilmeyen, umumî vasıfları zikredilen fitneler. İsmi zikredilenleri, şarihler hadiseler vuku buldukça "bu fitne falan hadiste haber verilen fitnedir" diye belirtmişlerdir. İkinci kısmı, izmi zikredilmeyen, vasfı zikredilen fitneler teşkil eder. Kıyamete kadar, İslam aleminin her köşesinde her devirde vukua gelecek hadiselere bunları tatbik etmek mümkündür. Ancak, hadis sarih olmadığı için, bu çeşit tatbiklerde ve yorumlarda kesin ifadeden kaçınmak gerekir, ihtimalli konuşmak ihtiyata muvafık olur.

Biz burada, hadislere geçmezden önce fitnelerin çeşitleriyle ilgili umumi bir açıklamada bulunacak, sonra hadisleri ve -gereken yerlerde- açıklamalarını kaydedeceğiz: 584

FİTNENİN ÇEŞİTLERİ:

Bir hadiste, giderek ağırlaşacak olduğu bildirilen dört ayrı fitneden bahsedilmektedir: "Dört (büyük) fitne vukua gelecek. Birinci fitnede kan dökmek helal addedilecek; ikincisinde hem kan hem de mal helal addedilecek; üçüncüsünde kan, mal ve ferc (ırza tecavüz) helal addedilecek. Dördüncüsü ise Deccal fitnesidir." Ebu Davud'da yer alan bir rivayet de dikkat çekicidir. İbnu Ömer anlatıyor: "Biz bir grup kimse, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında idik. Bize fitnelerden bahsetti ve ısrarla üzerinde durdu. Bu meyanda "demirbaş fitne"yi (fitnetu'l-ahlas) mevzubahs etti. Derken dinleyenlerden birisi: "Ey Allah'ın Resulü, demirbaş fitne de nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "O, (kin, husumet ve düşmanlık sebebiyle insanlardan) kaçmaktır, (mal ve ehil yağmalandığı için) açıkta kalmaktır. Sonra refah fitnesi (fitnetu'sserra) var. Bunun dumanı Ehl-i Beytimden bir adamın ayaklarının altından (gelir). O, kendisini benden zanneder, o benden değildir. Benim dostlarım müttaki kimselerdir. Sonra insanlar, ilmi ve fikri nakıs olduğu için ehil olmayan, kararsız bir kimsenin etrafında toplanırlar. Sonra yaygın (yani herkese bulaşan) fitne (fitnetu'dduheyma) gelir. Bu fitne ümmetimden kimseyi istisna etmez, hepsine bir darbe vurur. Her ne zaman bittiğine hükmedilse, yine başlar ve temadi eder gider. Bu fitne zamanında kişi, mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar. Bu zamanda insanlar iki ayrı gruba ayrılır: **1)** İman grubu ki, burada nifak yoktur.

2) Nifak grubu ki burada da iman yoktur.

İşte siz bu durumda iken, artık sabah-akşam Deccal'ın gelmesini bekleyin." Bu hadiste sözkonusu edilen fitne çeşitleri birbirini takiben ortaya çıkacak fitneler olabileceği gibi, birbiriyle öncelik, sonralık irtibatı olmayan fitneler de olabilir.

Kur'an-ı Kerim'de, bilhassa geldiği zaman, sadece zalimlere değil, herkese çarpan fitneye karşı dikkat çekilmiş olması da (Enfal 25), fitnelerin çeşitli olacağını te'yid etmektedir. Hatta ayette geçen fitnenin yukarıda zikri geçen "yaygın fitne (fitnetu'dduheyma) olduğu da söylenebilir.

Bir başka hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) fitneden daha değişik kelimelerle bahseder: "Şurası muhakkak ki, benden sonra henat ve henat (yani şerler ve fesatlar) olacak. Cemaatten ayrılan veya Muhammed ümmetinin birliğini bozmak isteyen birisini gördünüz mü, bu herifi kim olursa olsun öldürün. Zîra Allah'ın (yardım) eli cemaat üzerindedir. Şeytan ise cemaatten ayrılanla birliktedir." 585

DECCAL FİTNESİ:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde yeralan fitne çeşitlerinden bahsederken Deccal fitnesinden ayrıca bahsetmemiz gerekmektedir. Zîra, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bilhassa bu fitneye karşı mükerreren uyarıda bulunmuştur. Hadislere göre, bu fitne, insanlığın en büyük fitnesidir. Hz. Nuh'tan bu yana bütün peygamberler aleyhimüsselam, ümmetlerini Deccal fitnesine karşı uyarmışlardır. Deccal'in iki gözünün arasında kafir yazılıdır, okuma yazmayı bilen de bilmeyen de bunu okur. Deccal'ın beraberinde ateş ve cennet beraber bulunur, onun ateşi cennet, cenneti ateştir. Onun iki akan nehri vardır. Bakınca biri tatlı sudur, diğeri yakıcı ateştir. Fakat kim buna kavuşursa ateş olan nehre gelmeli, ondan içmelidir. Zîra o aslında tatlı sudur. Deccal Medine ve Mekke haricinde her beldeye ayak basacaktır. Çıkacak olan Deccal sayıca otuzu bulacak, hepsi de

Allah ve Resulü hakkında iftiralar düzerek küfre düşecek vs. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Deccal fitnesine karşı vaki uyarıları tebligatında mühim bir yer tutar. Bu husus, Deccal'le alâkalı rivayetlerin çokluğundan anlaşılabileceği gibi, bilahare bunun, selef tarafından mahalle mekteplerinde muallimler tarafından çocuklara öğretilecek bilgiler arasında yer verilmesi gerektiğine hükmedilecek kadar ehemmiyet verilmiş olmasından da anlaşılmaktadır. Esasen Heysemi tarafından sıhhati te'yid edilen bir hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Deccal fitnesine karşı halkı devamlı uyarmayı tavsiye etmekte bunun terkini hoş karşılamamaktadır: "İnsanlar Deccal'ı zikrettiği, imamlar minberlerden bunu duyurmaya devam ettiği müddetçe Deccal çıkmaz." Öyle ise, bazı hadislere göre, namazların arkasında istiaze edilecek, Allah'ın yardımı talep edilecek dört şeyden biri "Deccal fitnesi" olmalıdır.

Fitne üzerine gelen ve bazan birbirine zıd olan tavsiflerin, farklı zaman ve farklı mekanlarda zuhur edecek, mahiyetçe birbirinden farklı fitnelerle alâkalı olduğuna şarihlerce de dikkat çekilmiştir. Nitekim Buhari şarihi aynî, muhtelif hadislerde kıyamet alâmetleri olarak beyan edilen "cimriliğin artması" ile, yine muhtelif hadislerde ifade edilen "bolluğun artması" gibi zıt durumları, dediğimiz şekilde te'lif zımnında şunları söyler: "Her ikisi de (yani bolluğun artması da, cimriliğin artması da) kıyamet alâmetlerindendir. Fakat, her biri başka başka zamanlara aittir." 586

DEVLETE İSYAN:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde mevzubahs edilen fitneleri, başta Ashab olmak üzere, her devir âlimleri kendi zamanlarındaki huzursuzluklara tatbik etmişlerdir. Zamanımızın Müslümanları da tabii olarak aynı şeyi yapmak isteyecektir. Ancak, kıyamete kadar gelecek her devre hitap eden Resulullah'ın sözlerini belli bir asırda yorumlarken, hataya düşmemek için son derece dikkat etmek gerekir. Bu sebeple "imtihan"dan "isyan"a kadar pek çok mânaları ihtiva eden fitne ve müteradifi tabirlerle alâkalı açıklamalarda yanlış anlamalara, tehlikeli ve ters yorumlara düşmeyi önlemek için, devlete karşı gelmek şeklinde ifadesini bulan dahilî fitneler hususunda fukahanın taksimat ve değerlendirmesini burada kaydetmeyi lüzumlu görüyoruz. Esasen gayemiz, bugünkü fiilî durumu teker teker ele alarak tahlil etmekten ziyade, İslamî ölçüyü, sünnette, Kur'an'da ve alimlerin değerlendirmelerinde yer almış olan zaman ve mekanüstü endazeyi okuyucunun eline vermeye çalışmaktır. Ölçme işini, miyara vurma işini okuyucunun ferasetine bırakacağız. Fakihler, meşru otoriteye (veliyyü'l-emr'e) itaat etmemek, karşı gelmek şeklinde tezahür eden davranışları adi suçlardan ayrı mütalaa etmişlerdir. Günümüzde de bu çeşit cürümlere kısaca "siyasî cürüm" diyoruz. İslam fakihleri bu siyasî cürmü işleyenleri dört grupta mütalaa etmişlerdir: [587]

1- Bugat:

"Ulu'l-emrin haklı olan emirlerine haksız olarak isyan edip, bir bölgeyi zorbalığı altına alanlardır." Bunları diğer isyankâr gruplardan ayıran vasıflar şunlardır: **a)** Bunlar otoriteye (Veliyyü'l-emr'e) karşı bir te'vile (haklı gibi görünen bir bahaneye) dayanarak haksız yere isyan ederler.

b) İsyan etmiş olmakla beraber, kendilerinden olmayan Müslümanların kanlarını, mallarını helal ve zürriyetlerinin esir edilmesini mübah görmezler.

Bunlar esas olarak bir te'vile dayanarak isyan ettikleri, yağma vs.'yi mübah görmedikleri için, bunlarla yapılan savaşta, bunların telef ettiği mal ve can sebebiyle, kendilerine ceza terettüp etmez. Fukaha bu hükmü Zührî'den gelen şu rivayete istinad ettirmiştir: "Hz. Peygamber'in ashabının çokca bulunduğu bir zamanda fitne çıktı. Ashab şu hususta ittifak ettiler: "Kur'an'ın te'vili ile helal addedilen her kan bırakılmıştır. Kur'an'ın te'vili ile helal addedilen her mal bırakılmıştır, Kur'an'ın te'vili ile helal addedilen her ferc bırakılmıştır (bunlar için ceza verilmez)." Bu hususta Sahabe'nin icmaı hasıl olmuştur. Bağiler desteksiz ise esirler öldürülmez, kaçanlar kovalanmaz. Arkaları varsa esir edilirler veya hapsedilirler.

İmam, bağilerin oyalama nevinden olmayan sulh teklifini, durumlarını görmek için kabul edebilir. Ancak, buna mukabil para alamaz. [588]

2- Kutta-ı Tarik (Yol Kesenler):

Bunlar otoritenin (veliyyü'l-emr'in) itaatinden bir te'vile müstenid olmaksızın çıkarak yolları kesen halkın can ve malına kasteden kimselerdir.Bunların geride güvenip dayandıkları bir şey (teşkilat, kuvvet, teşvikçi gibi bir nokta-i istinad) bulunsa da bulunmasa da bu ismi alırlar. [589]

3- Kutta-ı Tarik Mesabesinde Olanlar:

[586] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/395-396. [587] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/396-397.

Bunlar da veliyyü'l-emrin (otoritenin) itaatinden bir te'vile müstenid olarak çıkan, geride güvenip dayandıkları bir şey bulunmayan kimselerdir.

Bu iki gruba "yolkesenler"le alâkalı ahkâm uygulanır. 590

4- Havariç:

Bunlar kendilerince haklı olan bir te'vile dayanarak isyan edenlerdir. Ancak te'villerine dayanarak, **a)** Otoritenin kâfir olduğunu ileri sürerler.

b) Otorite ile savaşmanın farz olduğunu kabul ederler. **c)** Kendilerine muhalif olan Müslümanların öldürülüp, mallarının gasbedilmesini ve zürriyetlerinin de esir edilmesin helal addederler.

d) Bunlar, geride güvenip dayanacakları bir şeye de sahiptirler. Hariciler cumhur-u fukahaya ve ehl-i hadisin ekserisine göre bugat (asiler) hükmündedirler. Bazı ehl-i hadise göre bunlara mürted ahkâmı tatbik edilir. 591

*** İSMİ ZİKREDİLEN FİTNELER**

؟ةَنْتِفْلا يف # ِ هاللّ لِوُس َر َثيِدَح ُظَفْحَي ْمُكُّيأ :لاقف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع
يِكُفَهرِ ُ اَه الصهِ ِيَام ُ، ـ6444□ 4 ـ نع حُذيفة ر َ ض ِ ي َ اللّه ُ عَنْه قال:]كُن ا عِند
ُتْلُق: ُهُتْعِمَس يُقوُل: فِتْنَة ُ الر جُل ِ في أَهْلِه ِ و َ مَالِه ِ و َ و َ لَدِه ِ و َ نَفْسِه ِ و َ جَار ِ ه ِ
فقُلْت ُ: أنا. قَال َ: إن ك َ ل َجَر ِ ئ ؛ و َ كَيْف َ؟ قَال َ

□المُنْكَر ِ فقال َ عُمَر ُ ر َ ض ِ ي َ اللّه ُ عَنْه: لَيْس َ هذا أُر ِ يد ُ إن ما أُرِيد ُ ال تِي تَمُوج
و َ الص ّ ة ُ، و َ الص دَقَة ُ، و َ ا ْلأمر ُ بالْمَعْر ُ وف ِ، و َ الن هْ ي ُ عَن ِ

□كَم َ وْج ِ ال بَحْر ِ قال

□بَابًا مُغْلَقًا . قال َ: فَيُكْس َر ُ الْبَاب ُ أو ْ يُفْتَح ُ؟ قال َ: قُلْت ُ: ب َ لْ يُكْس َر ُ. قال َ: ذلك
حد َ ثْتُه ُ حَدِيثًا لَيْس َ فقُلْت ُ: مَا لَك َ و َ لَهَا يا أمِير َ الْمُؤْ م ِ نين َ! إن بَيْنَك َ و َ بَيْنَهَا
: هَل ْ ك َ ان َ عُمَر ُ يَعْلَم ُ مَن ِ الْبَاب ُ؟ قَال َ: نَعَم ْ، كَمَا يَعْلَم ُ أن دُون َ غَد ٍ الل يْلَة َ، إن ي
أح َر ْ ى أن َ يُغْلَق َ أبدًا. فقُلْنَا لِحُذَيْف َة َ

ب ِا ْ لأغَالِيط ِ. فقيل َ لِحُذَيْفَة َ: مَن ِ البَاب ؟ قال َ: عُمَر ُ]. أخرجه الشيخان والترمذي.

1. (4766)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in yanında idik: Bize: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fitne hakkındaki hadisini kim hafızasında tutuyor?" dedi. Ben atılıp: "Ben biliyorum!" dedim.

"Sen iyi cür'etlisin, nasılmış söyle bakalım!" dedi. Ben de anlattım: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Demişti ki: "Kişinin fitnesi ehlinde, malında, çocuğunda, nefsinde ve komşusundadır. Oruç, namaz, sadaka, emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünker bu fitneye kefaret olur!" Ömer (radıyallahu anh) atılıp: "Ben bu fitneyi kastetmemiştim. Ben öncelikle denizin dalgaları gibi dalgalanacak (bütün cemiyeti sarsacak) fitneyi kastetmiştim!" dedi. Bunun üzerine ben: "Ey mü'minlerin emîri! O fitne ile sizin ne alâkanız var! Sizinle onun arasında kapalı bir kapı mevcut!" dedim. "Bu kapı kırılacak mı, açılacak mı?" dedi.

"Hayır açılmayacak bilakis kırılacak!" dedim. Hz. Ömer (hayıflanarak): "(Eyvah) Öyleyse ebediyen kapanmayacak!" buyurdu." Ravi der ki: "Biz Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye sorduk: "Ömer bu kapının kim olduğunu biliyor muydu?"

"Evet, dedi. Yarından önce bu gecenin olacağını bildiği katiyyette onu biliyordu. Ben hadis rivayet ettim; boş söz (ve efsane) anlatmadım.

"Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye soruldu:

"O kapı kimdir?"

"Ömer (radıyallahu anh)'dir!" buyurdu." [Buharî, Mevakitu's-Salat 4, Zekat 23, Savm 3, Menakıb 25, Fiten 17; Müslim, Fiten 17, (144); Tirmizî, Fiten 71, (2259).]592

اد ْوَع ًاد ْوَع ِري ِص َحلاَك ِبوُلُقْلا ىلَع ُنَتِفْلا ُض َرْعُت : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر□ .
ُتْعِمَس] :لاق هاللّ همحر ملسمل ةياور يفو ـ4 □6444ـ ِلْثِم َضَيْبأ ٍبْلَق : ِنْيَبْلَق
ىلَع َري ِص َي بهتَح َءاَضْيَب ًةَتْكُن ِهيف ْتَتَكَن اَه َرَكْنأ ٍبْلَق ُّيأ َو ،َءاَد ْوَس ًةَتْكُن
ِهيِف ْتَتَكُن اَهَب ِرْشأ ٍبْلَق ُّيأف اَم إ ًارَكْنُم ُرِكْنُي ًّ َو ًافو ُرْعَم ُف ِرْعَي ًَاهي ِخْجَم
ا َو ُض ْر‘ا َو ُتاوم سلا ِتَماَد اَم ةَنْتِف ُه ُّرُضَي ًّ َفŒِزوُكْلاَك ٌّداَب ْرُم ُد َوْسأ ُرَخ
اَف صلا

ه نأ ْوَلَف ؟ َكَلاَبأ َ ًار ْسَكأ : ُرَمُع َلاَق ُرَسْكُي ْنأ ُكِشوُي ًاقَلْغُم ًاباَب اَهَنْيَب َو َكَنْيَب□
نإ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَفْيَذُح َلاَق ِهيف َو ؛ُها َوَه ْنِم َب ِرْشُأ ُد َوْسأ اَم : ٍق ِراَط
ِنْب ِدْعَسِل ُتْلُقَف . ِطيِلاَغ‘ِاب َسْيَل ًاثيِدَح ُتوُمَي ْوأ ُلَتْقُي لُج َر َباَبْلا َكِلذ نأ ُهُتْث
دَح َو : َلاَق . ُداَعُي ُه لَعَل َناَك ،َحِتُف « ُطيلاغ ا‘»و.ميظعلا رم‘ا ىلع مادق“ا «
ُةأرجلاو».[ًاسوُكْنَم : َلاَق ؟ًاهي ِخْجُم ُزوُكْلا اَمَف : ُتْلُق . ٍدا َوَس يف ِضاَيَبْلا ُة

دِش :َلاَق ؟ٌّداَب ْرُم بولقلا نأ هانعم «ًاد ْوَع ًاد ْوَع ري ِصَحْلاَك» :هلوقو.بيذكتلل
ركذت يتلا ثيداح‘او ،اهب طلغي يتلا لئاسملا بهو ،ةطولغأ عمج

590 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/398.

اد ْوَع ًاد ْوَع» :هلوقو.هيلع اوقيضو هب اوطاحأ اذإ :موقلا هرصح لاقي «
،سوبحملاو روصحملا اهيف نوكت ىتح نتفلا اهب طيحت

اهيلإ نكسو اهلبقو هيف تلخد يأ «اهبرشأ»و.ةرم دعب ةرم يأ :نيعلا حتفب .

لادتعاو ةماقتسا نع لئاملا «ٌيخجملا»و.ةربغلاو داوسلا نيب نول بهو ،ةدبر هنول
يف يذلا «ٌدابرملا»و.رث ا‘ «ةتكنلا»و

انهاه .

2. (4767)- Müslim rahimehullah'ın bir rivayetinde (Huzeyfe radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Demişti ki: "Fitneler, tıpkı (kamışlardan örülen) hasır gibi, (insanların kalbine) çubuk çubuk atılır. Hangi kalbe bir fitne nüfuz ederse onda siyah bir leke hasıl olur. Hangi kalp de onu reddederse onda beyaz bir benek hasıl olur. Böylece iki ayrı kalp ortaya çıkar: Biri cilalı taş gibi bembeyazdır; dünyalar durdukça buna hiçbir fitne zarar vermez. Diğeri ise, alaca siyahtır. Tepetaklak duran testi gibidir; bu kalp, ne iyiyi iyi bilir, ne de kötüyü kötü. O, hevadan (beşerî değerlerden) kendisine ne yutturulmuşsa, onu (hak veya batıl) bilir. "Bu rivayette Huzeyfe (radıyallahu anh) der ki: "(Ey Ömer!) Seninle o fitne arasında kapalı bir kapı vardır kırılması yakındır!"

Hz. Ömer atıldı: "Ey babasız kalasıca! O kırılacak mı? keşke açılsaydı. Böylece tekrar (kapatılarak eski normal hale) dönülürdü!"

Huzeyfe der ki: "Ben ona bu kapı ile öldürülecek veya ölecek bir şahsın kinaye edildiğini bildiren bir hadis söyledim. Mugalata (ve efsane anlatıp boş laf) etmedim."

Ravi der ki: "Sa'd İbnu Tarık'a (hadiste geçen) "esvedü mürbad" tabiri ne demektir?" diye sordum. "Siyah üzerine şiddetli beyazlıktır" dedi. Ben tekrar "elkûzu mechıyy" nedir?" dedim. "Tepetaklak (ters çevrilmiş) testi!" diye cevap verdi." [Müslim, İman 231, (144).]593

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, istikbalde olacakları ihbar sınıfına giren mucizelerdendir. Aslında gaybı sadece Allah bilir. Ancak Allah'ın bildirmesiyle insanlar da bilebilir. Peygamberler, Allah'ın gaybı bildirme nimetine en ziyade mazhar olan kimselerdir. Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), en kamil mertebede bu nimete mazhar olmuştur. Şarihler, bu hadisle Hz. Ömer'in şehit olacağının ihbarı ile Hz. Osman fitnesinin haber verildiğini belirtirler.

2- Bizim dikkat çekeceğimiz bir mucize de fitneye düşenlerin psikolojik halleriyle ilgili beyanlardır. Bunu da bir mucize olarak değerlendirmemize hiç bir mani yoktur. Fitneye tam olarak düşmüş olan kimsede herkesçe müsellem olan değerlerin kaybolduğu, kendisine "içirilen" -ki yutturulan diye tercüme ettik- dışında bir değer tanımadığı belirtilmiştir. 594 Günümüzde bu tip insanları fiilen gördüğümüz için hadisin demek istediği gerçeği daha iyi anlama şansına sahibiz. Aksi takdirde inayet-i İlahiyeye mazhariyet dışında bir imkânla bu hadisin mesajını anlamamız mümkün olmayacaktı.

Hadisin anlaşılması için ma'ruf ve münker tabirlerine dönelim: Ma'ruf, şeriatın ve aklın güzel bulduğu şeydir. Ma'rufla, insanlarca elbirlik takdir edilen şeriatça te'yid edilen müşterek değerler sistemi; bir başka ifadeyle iyi olan şeylerin ifade edildiğini, münkerle de yine insanlarca elbirlik reddedilen, takbih edilen, şeriatça da çirkinliği, kötülüğü, zararlılığı te'yid edilen değerlerin ifade edildiğini bilmek gerekir. Bu değerler ferdî değildir, beşerî değildir. Bu sebeple hadis, bunların heva olmadığına dikkat çeker. Hadis, fitneye düşen kimsenin, insanlarca ma'ruf kabul edilmiş bir şeyi maruf addetmediğini; münker bilinen şeyi de münker görmediğini buna mukabil kendisine yutturulan yeni değerler sistemine göre hükmettiğini belirtir. Yeni değerler sistemine hadis heva demektedir. Bir ayet, İlahi değerler yerine "heva"nın konulmasını halis şirk ilan etmektedir: "Gördün mü o heva (ve heves)ini tanrı edinen kimseyi? Şimdi onun üzerine (habibim) sen mi bir bekçi olacaksın? Yoksa onların çoğunu hakikaten (söz) dinlerler, yahut akıllanırlar mı sanıyorsun? Onlar başka değil, dört ayaklı hayvanlar gibidir. Belki yolca daha sapıktır" (Furkan 43-44).

Ayet-i kerime, beşerî hevaya saplanarak İlahî menşeli marufu "iyi"; münkeri de "kötü" kabul etmeyenleri dört ayaklıdan beter ilan etmektedir.

Böylece sadedinde olduğumuz hadiste, günümüzde çağdaşlık, hümanizm, laisizm gibi yaftalarla nikah, edeb, tesettür, haya, ibadet gibi marufları gericilik diye reddeden; fuhuş, içki, kumar, açıksaçıklık, ahlaksızlık, hayasızlık gibi her çeşit münkeri de ilericilik diye hoş göstermeye, müdafaalarını yapmaya kalkan insanların hem yetişme vetirelerinin ve hem de ruhî yapılarının en beliğ bir tasvirini görmüş olmaktayız. **3-** 595 Hadisle ilgili ilave yorumları müteakiben kaydedeceğiz.

هَل ُلاَقُي ٍرْهَن َدْنِع َة َرْصَبْلا ى مَسُي ِطِئاَغِب ِت مُأ ْنِم ٍساَن ُأ ُل ِزْنَي :# ِ هاللّ□ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكب بأ نعو ـ4 □6444ـ ُضا َرِع َءا َروُطْنَق وُنَب َءاَج ِناَم زلا ِر ِخآ يف َناَك اَذإَف .َني ِر ِجاَهُمْلا ِراَصْمأ ِنم ُنوُكَت َو ،اَهُلْهأ ُرُثْكَي رْس ِج ِهْيَلَع ُنوُكَي .ُةَل ْجِد

593 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/401.

ةَق ْرِف َو ،اوُكَله َو ِةَي ِهرَبْلاو ِرَقَبْلا َباَنْذأ َنوُذُخأَي ةَق ْرِف :ٍق َرِف َثَث اَهُلْهأ ُق رَفَتَيَف ،ِرْه نلا هطَش ىَلَع اوُل ِزْنَي ىهتَح ،نُيْع ُ ا ُراَغ ِص ِهوُج ُوْلا «طئاغلا».دواد وبأ هجرخأ .[ُءاَدَهُّشلا ْمُه ،ْمُهَنوُلِتاَق ُي َو ْمِه ِروُهُظ َفْلَخ ْمُه ي ِرا َرَذ َنوُلَعْجَي ةَق ْرِف َو ،او ُرَفَك َو ْمِهِسُفْن‘ َنوُذُخأَي نإ لاقي ،كرتلا مُه « َءا َروُطْنَق وُنَب»و.ةرصبلا تيمس اهبو ،ةوخرلا ضيبلا ةراجحلا «ةرصبلا»و.ضر‘ا نم نئمطملا

كرتلا مهلسن نم ءاج ًادوأ هل تدلو ،مسلاو ةصلا هيلع ليلخلا ميهارب“ تناك . ةيراج مسا ءاروطنق

3. (4768)- Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden bir kısım insanlar Dicle denen bir nehir yanında, Basra denen geniş bir düzlüğe inerler. Nehrin üzerinde bir köprü vardır. Oranın halkı (kısa zamanda) çoğalır ve muhacirlerin [Müslümanların596] beldelerinden biri olur. Ahirzamanda geniş yüzlü, küçük gözlü olan Benî Kantûra gelip nehir kenarına inerler. Bundan böyle (Basra) halkı üç fırkaya ayrılır: * Bir fırka sığır ve kır develerinin peşlerine takılıp (kır ve ziraat hayatına dönerler, bunlar) helak olurlar. * Bir fırka nefislerini(n kurtuluşunu esas) alırlar (ve Benî Kantûra ile sulh yolunu) tutarlar. Böylece bunlar küfre düşerler.

* Bir fırka da çocuklarını geride bırakıp onlarla savaşırlar. İşte bunlar şehit olurlar." [Ebu Davud, Mehalim 10, (4306).]597

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, henüz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zamanında

mevcut olmayan, Hz. Ömer zamanında, hicrî 27 yılında, Utbe İbnu Gazvan tarafından kurulan ve içerisinde hiç puta tapılmamış olan Basra şehrinden bahsetmektedir. Ancak bazı alimler başka görüştedir. Aliyyu'l-Kari şu açıklamayı kaydeder: "El-Eşref der ki: Aleyhissalâtu vesselâm bu şehirle, Medinetu's-Selam olan Bağdat'ı kastetmiştir. Zîra Dicle hadiste geçen kırdır. Köprü de Bağdat'ın ortasında mevcuttur. Basra'nın ortasında köprü yoktur. Resulullah Bağdat'ı Basra diyerek tanıtmıştır. Çünkü Bağdat'ın dışında kapısına pek yakın bir yer vardır; Babu'l-Basra denir. Aleyhissalâtu vesselâm böylece, Bağdat'ı, ya bir kısmının ismiyle isimlendirmiş olmaktadır; yahut da muzafın hazfedilmesiyle[598] tıpkı ayet-i kerimede وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ dendiği gibi. Bağdat dahi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde bugünkü şekliyle kurulmuş değildi. Keza Aleyhissalâtu vesselâm devrinde, şehirlerden bir şehir de değildi. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Müslümanların beldelerinden biri olur" demiş, geleceğe matuf konuşmuştur. Aleyhissalâtu vesselâm zamanında bilakis (o civarda), Kisra'nın Medain şehri çıktıktan sonra Basra'ya mensup, onun nahiyeleri sayılan bir kısım köyler vardı (büyük bir şehir yoktu). Ayrıca, meselenin bir başka yönü daha var: Zamanımızda, Türklerin Basra'ya savaş suretiyle girdiğine dair kimse bir şey işitmiş değildir. Hadisin mânası şu olmalıdır: "Ümmetimden bir kısmı, Dicle yakınlarına inecek ve orada yerleşecektir. Burası Müslüman beldelerden biri olacaktır." İşte burası Bağdat'tır." (Aliyyu'l-Kârî'den.)
2- Benî Kantûra ile Türklerin kastedildiği kabul edilmiştir. Hattâbi, "dendiğine göre" diyerek şu açıklamayı kaydeder: "Kantûra Hz. İbrahim'in cariyesinin ismidir. Hz. İbrahim'in bundan çocukları dünyaya geldi. Türkler bu çocuklardan çoğalmadır." Bazı açıklamalara göre Kantûra, Türklerin atasının ismidir. Bazı âlimler bu açıklamaları reddeder ve "Türklerin, Hz. Nuh'un oğullarından Yafes'ten çoğaldıklarını ileri sürer. Hz. Nuh aleyhisselam, Hz. İbrahim'den çok önce yaşadığına göre Türklerin Hz. İbrahim'le bir irtibatı olmamalıdır. Görüşlerdeki bu zıtlığı, "Cariyenin, Yafes evladından olması mümkündür" veya "Cariye ile, -Hazreti İbrahim'in evladlarından gelmesi haysiyetiyle- Hz. İbrahim'e mensup, Yafes'in evladlarından biriyle evlenmiş bir kızın kastedilmiş olması, Türklerin mezkur evlilikten hasıl bulunması da mümkündür" gibi uzlaştırıcı açıklamalarla kaldırmaya çalışanlar da olmuştur.

Şunu kaydetmek isteriz: Yeryüzündeki ırkların menşei bugün dahi ilmî kesin bir çözüme kavuşmuş değildir. Sadece bazı nazariyeler mevcuttur. Kaydedilen açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, eski kitaplarımız da, çok sağlam ve kesin bir kaynağa dayanmaksızın, malumat-ı mütearife şeklinde yaygınlık kazanmış olan birkısım rivayeti, bütün farklılıklarıyla birlikte tekrar etmektedirler. İlerde

Kıyamet'le ilgili bölümde, Kıyamet Öncesi Fitneler Faslında (5018. hadis) açıklayacağımız üzere ulemanın ekseriyeti tarafından Benî Kantûra'dan maksadın Türkler olduğu kabul edilmiş bulunduğu halde bununla başkasının ve mesela Sudanlıların kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

3- Basralıların ayrılacağı üç fırka hususunda şarihler şu açıklamayı kaydederler: **1)** "Sığırların ve kır develerinin kuyruklarını yakalarlar"dan murad, "Savaştan kaçınırlar, canlarını ve mallarını kurtarmayı düşünürler ve sığırlarının peşine düşerek kırlara, çöllere çekilirler. Ancak oralarda helak olurlar" veya "Savaştan kaçınıp ziraatle meşgul olurlar. Ekip kaldırmak maksadıyla sığırların peşine takılarak muhtelif yerlere dağılırlar, oralarda helak olurlar."

---

596 Ebu Ma'mer'in rivayetinde "müslümanların..." denmiştir.

2) "Can derdine düşenler"den maksad, Benî Kantûra ile sulh yapmayı prensip edinen zümredir. Bunlar sulh elde edecek ama dinden, sünnetten, şahsiyetten fedâkârlıkla, zilletle bunu yapabilecektir. Bu da helakın bir başka şekli, cesedden önce ruhun öldürülmesidir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu da te'yid etmiyor. **3-** Üçüncü grup, kadın ve çocuklarını arkada bırakarak Benî Kantura'ya karşı çıkıp mertçe savaşanları teşkil edenlerdir. Bunlar Resulullah'ın te'yid ve tasvibindedir. Zîra bunlardan ölenlerin şehit olacaklarını haber vermektedir.

Aliyyu'l-Kârî der ki: "Bu hadis Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerindendir. Çünkü, hâdise Aleyhissalâtu vesselâm' ın haber verdiği tarzda aynen, 656 yılında Safer ayında vukua gelmiştir." Aliyyu'l-Kârî'nin temas ettiği bu hâdise, Hülagu tarafından Bağdat'ın zaptıdır. Bağdat'ın düşmesiyle noktalanan İslamî tezebzüb ibretlerle dolu bir hâdisedir. Hülagu, Bağdat'ı zaptettikten sonra Halep Hükümdarı el-Meliku'n-Nasır'a yazdığı bir mektupta, Müslümanların uğradığı bu mağlubiyet ve zilletin sebebini şöyle özetler: "Sizler haram yediniz ve imanınıza sadık kalmadınız. Birçok bid'atları meydana koydunuz. Sabi çocukları kullanmayı adet ettiniz, şimdi buyurun zillet ve hakareti! Bugün yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz. "Zulmedenler nereye gideceklerini ve hangi deliğe tıkılacaklarını yakında görür ve bilirler" (Şuara 227). Siz bize kafir diyorsunuz. Biz de size fasık ve facir diyoruz." Mezkur mektubu, dipnotlar da düşerek bazı yorumlar katarak nakleden Ahmed Hilmi'den aynen kaydetmeyi, Resulullah'ın hadisinin anlaşılması ve tarihten ibret alınması için gerekli görüyoruz: "Bu arada (Hicrî 657'de) Hülagu, Halep Hükümdarı el-Meliku'n-Nasır'a elçilerle bir mektup gönderdi. Bu mektup, Hülagu'nun davranışı ve zihniyetini göstermesi bakımından çok alakabahştır. Bu sebeple Ebu'l Ferec'den aynen alıyoruz: "el-Meliku'n-Nasır bilir ki biz (Hicrî 656'da) Bağdat üzerine inip tanrının kılıncı ile orayı aldık ve oranın sahibini yanımıza çağırarak kendisine iki sual sorduk. Suallerimize cevap veremedi. Bundan dolayı sizin Kur'anınızda "Tanrı hiç bir kavmin elindeki nimeti, o kavim kendi kendisini bozmadıkça bozmaz" (Rad suresi 2) denildiği gibi, bizim azabımıza kendisinin yapmış olduğu işler yüzünden müstehak oldu. Mallarını kıskandığı için, malına gelecek olan, canına geldi ve tatlı canlarını adi madenlere değiştiler. Bunun sonucu yine Tanrının dediği "her ne yaptılarsa orada hazır buldular" (Kehf 49) gibi oldu. Çünkü biz, Tanrının kuvvetiyle kalktık ve O'nun kuvvetiyle muvaffak olduk ve olmaktayız. Hiç şüphe yoktur ki biz, yeryüzünde Tanrının askerleriyiz.[599] Kendisi gazabına uğratmak istediği kimseler üzerine bizi gönderir. Olup biten vakalar size ibret ve nasihat olsun. Bizim önümüzde kale para etmez ve karşımıza geçen ordular bir işe yaramaz ve hakkımızda yaptığınız kargışlar (beddua) bize geçmez. Başkalarına bakıp onların başlarına gelenlerden ibret alın ve örtü açılıp altındakiler meydana çıkmadan ve size bir hata gelmeden önce işlerinizi bizim elimize verin; biz sonradan ağlayanlara ve şikayet feryatları koparanlara acımayız. Nice şehirleri yaktık ve nice kimseler yok ettik ve nice çocukları atasız bıraktık ve yeryüzüne fesat saldık. Size kaçmak varsa, bize de kaçanları yakalamak var. Sizin için bizim kılıncımızdan kurtuluş yoktur. Oklarımız size nerede olsanız yetişir. Atlarımız her attan ziyade koşar ve oklarımız her şeyi yarar geçer, kılıçlarımız yıldırım gibi iner. Akıllarımız dağlar gibi sağlamdır. Sayımız kumlar kadar çoktur. Bizden aman dileyen selamete erer. Bizim ile savaş etmeye yeltenenler sonunda pişman olurlar. Eğer siz bizim emrimize itaat ile şartlarımızı kabul edecek olursanız canlarınız bizim canlarımız ve mallarınız bizim mallarımız gibi olur. Yok, emrimize karşı gelir ve muhalefette ayak direrseniz, başlarınıza gelecekler geldiği zaman bizi değil kendinizi kınayın, ey zalimler! Tanrı sizin aleyhinizedir. Gelecek musibet ve belalara hazırlanın! Sonucun fena geleceğini önceden söyleyen kimsede şüphe yoktur ki, hiç bir kabahat kalmamıştır. Sizler haram yediniz ve imanınıza sadık kalmadınız. Birçok bid'atları meydana koydunuz. Sabi çocukları kullanmayı adet ettiniz, şimdi buyurun zillet ve hakareti! Bugün yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz! "Zulmedenler nereye gideceklerini ve hangi deliğe tıkılacaklarını yakında görür ve bilirler" (Şuara 227). Siz bize kafir diyorsunuz. Biz de size fasık ve facir diyoruz. Bütün işleri takdir ve tedbir eden kimse tarafından biz size musallat edildik. Sizin azizleriniz bizim katımızda zelil ve hakirdirler. Sizin zenginleriniz bizim katımızda yoksuldurlar. Yeryüzünün batı ve doğusu bizim elimizdedir. Yeryüzünde ne kadar mal sahipleri varsa onların hepsinin ellerindeki mallar ve kendileri bizim demektir. istediğimiz vakit o malları onların ellerinden alırız ve her gemiyi gasbederiz.[600] Kâfirler ateşlerini alevlendirmeden, kıvılcımlarını saçmadan ve sizin hepinizi yok edip yeryüzünde sizden bir kimseyi bırakmadan, akıllarınızı başlarınıza devşirin; doğruyu eğriden ayırın. Bu mektubumuz ile biz sizi uykudan uyandırdık. Apansız başınıza ateşler yağmamasını istiyorsanız hemen bu mektubumuza cevap verin. Sonrasını siz bilirsiniz."

Hülagu, bu mektubunda, kendilerinin Tanrı te'yidine mazhar oldukları, hatta Tanrı kudretinin kendilerine tecelli ettiği, kendilerinin onun takdirini icra eden memurlar olduklarını, zalimlere, facirlere karşı gönderilmiş bulunduklarını söylemektedir. Cengiz'den itibaren hep böyle konuşmuşlardır. Bu onların bu vazifelerine hakikaten inandıklarını gösterir. "Sizin azizleriniz bizim katımızda zelil ve hakirdirler..." derken de makam-ı uluhiyetten konuşur gibidir. Eski Türk hakanları (Tanrı kulu)durlar, yani (Zillullahi fil-arz)dırlar. Tanrının yeryüzünde mümessilidirler ki, bu ibare de ona işaret etmektedir. Diğer taraftan kendi vücudunu ve zuhurunu Kur'an'la da te'yit etmektedir ki, bu kalplere hoş görünmek içindir denilebilir. Halep Meliki bu mektubu alınca, umerâsıyla müzakere ederek yerine oğlunu gönderdi. Hülagu bunu izaz etmekle beraber, babasının gelmesini şu cümle ile bildirdi: "Onun gönlü bize karşı doğru ise kendi gelir; yoksa biz, ona gideriz." Bu sözler üzerine Melik, Hülagu'ya gitmek istedi ise de beyleri döndürdüler."[601]

[599] Hülâgû burada Hz. Peygamber'in, rivayet edilen bir hadisine işaret etmektedir. Bu hadis şöyledir: "Benim bir takım askerlerim vardır, onları doğu tarafına yerleştirdim ve onlara Türk adını verdim. Onları hiddet ve gazap arasında yarattım. Herhangi bir kul, bir ümmet benim emrimi yapmazsa, bunları onların üzerine musallat ederim ve bunlar vasıtasıyle onlardan intikam alırım..." bu tip hadislerin hem ilm-i rivayet-ül hadis, hem de dirayet-ul-hadis yönünden muallel ve mevzu bulundukları, muhaddislerce kabul edilmektedir. Fakat bu hadisler mevzu olsalar bile, bize devirlerindeki telâkkiyi anlatırlar ve zamanlarının, muhitlerinin bir bakıma aynası hükmündedirler. Hülâgû mektubunda, Moğolların nasıl göründüğünü, müslümanlarca nasıl karşılandığını pek mükemmel gösterdiği gibi, kendisinin sebeb-i vücudunu da bu görüşe istinat ettirmektedir. Cengiz'in Buhara'daki konuşması, Hülâgû'nun bu mektubu, Papaların ve hıristiyanların görüşleri hep aynı noktada düğümlenmektedir: Moğollar insanların günâhları dolayısıyla Tanrı tarafından gönderilmiş bir ceza makinesidir. Moğollar bunu bilhassa işlemişler ve kendilerini diğer milletleri yola getirmek için Tanrı tarafından gönderilmiş, İkab-ı ilahîyi icraya memur, bir kavim olarak görmüşler ve göstermişlerdir. Bu, onlara karşı mukavemeti kırdığı gibi, kendilerinin de gayrete getirmiş; kuvvetlendirmiştir.

[600] Kur'an'da buyrulduğu veçhile Musa (A.S.), Hızır'la yoldaşlık ederken, Hızır binmiş oldukları gemiyi delmiş, Musa (A.S.) buna itiraz

هالّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ربخم وذ هل لاقي # يبنلا باحصأ نم لجر نع زْيَفُن □ #
نب ريبُج نع ةهيطَع ِنْب ناهسح نعو 6ـ □6444□

اوُل ِزْنَت بهتَح َنوُع ِج ْرَت مُث ،َنوُمَلْسَت َو َنوُمَنْغَت َو َنو ُرَصْنُت َف ْمُكِئا َر َو ْنِم
ًا هوُدَع ْمُه َو ْمُتْنأ َنو ُزْنَتَف ًانِمآ ًاحْلُص َمو ُّرلا َنوُحِلاَصُتَس َدْنِعَف . ُهُّقُدَيَف ،
َنيِمِلْسُمْلا َنِم لُج َر ُبَضْغَيَف ، ُبيِل صلا َبَلَغ : ُلوُقَيَف ؛ َبيِل صلا ِة ِينا َرْص نلا ِلْهأ ْنِم
لُج َر ُعَف ْرَيَف ،لوُلُت ِيذ ٍج ْرَمِب وبأ هجرخأ .[ِةَداَه شلاِب َةَباَصِعْلا َك ِلْت ُ هاللّ
ُم ِرْكُيَف ،َنوُلِتَقَيَف ْمِهتَحِلْسأ ىلا َنوُمِلْسُمْلا ُروُثَي َو ِةَمَحْلَمْلِل ُعِمَتْجَت َو ُمو ُّرْلا
ُرِدْغ َت َكِلذ ةعفترملا نكام ا‘ :«ُلوُل ُّتلا»و.ت ءاش فيك ةطلتخم حرست يأ
باودلا اهيف جرمت تابنلا تاذ ةعساولا ضر ا‘ «ُج ْرَمْلا».دواد:

لاتقلا مظعم «ُةمحلملا»و .ضر‘ا نم.

4. (4769)- Hassan İbnu Atiyye, Cübeyr İbnu Nüfeyr'den, o da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Zi-Mihber denen bir sahabisinden naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rumlarla güvenilir bir sulh yapacaksınız. Onlar arkanızda (başkalarına) düşman olacaklar, sizler (de diğer düşmanlarınızla) savaşacak ve (Allah'ın keremiyle) yardıma mazhar olacaksınız; ganimet elde edecek, selamete ereceksiniz. Sonra dönüp tepelikli bir çayıra ineceksiniz. Hıristiyanlardan biri salibi kaldıracak ve: "Salib galebe çaldı!" diyecek. Müslümarlandan bir adam öfkelenip onu (salibi) kıracak. Bunun üzerine Rum, (antlaşmasına) ihanet edip büyük bir savaş için toplanacak. Müslümanlar da silaha sarılıp savaşacaklar. Allah bu orduya şehadet lutfedecek." [Ebu Davud, Melahim 2, (4292, 4293).] 602

ج ُرْخَيَف .ٍةَفِيلَخ ِت ْوَم َدْنِع ف ٌتْخا ُنوُكَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :تلاق اهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر # يبنلا جوز ةَمَلس ُّمأ نعو ـ4 □6444ـ ُثَعْبُي َو ،ِماَقَمْلا َو ِنْك ُّرلا
َنْيَب ُهَنو ُعِيابُيَف ، ه ِراَك َوُه َو ُهَنوُج ِرْخُيَف َة كَم ِلْهأ ْنِم ساَن ِهيِتأيَف َة كَم ىلا
ًابراَه ِةَنيِدَمْلا ِلْهأ ْنِم ل ُج َر قا َرِعْلا ِلْهأ ُبِئاَصَع َو ِما شلا ُلاَدْبأ ُهاَتأ َكِلذ ُسا نلا ىأ َر
اَذإَف .ِةَنيِد َمْلا َو َة كَم َنْيَب ِءاَديَبْلاِب ْمِهب ُفِسْخُيَف ِما شلا ِنم ثْعَب ْمِهيَلا
َةمينَغ َدْهَشَي ْنَمِل ُةَبْيَخلا َو ِبْ لَك ُثْعَب َكِلذ َو ْمِهيَلَع َنو ُرَهْظَيَف ًاثْعَب ِهيَلإ
ُثَعْبَيَف بْلَك ُهُلا َوْخأ ،شْي َرُق ْنِم لُج َر ُأَشْنَي مُث .ُهَنوُعِيابُيَف :ِةا َو ُّرلا ُضَعب
َلاَق َو ،َنيِنِس َعْبَس ُثَبْلَيَف ،ِض ْر‘ا ىلا ِهِنا َرِج ُم ّ ْس“ا ىقْلُي َو ْمِهيِبَن
ِةَهنُسِب ِسا نلا يف ُلَمْعَي َو َلاَمْلا ُمِسْقَيَف .ٍبْلَك امك :ميقتسيو هرارق هرقي ىأ
«ِهِنا َرِج ُم ّ ْس“ا ىقِلُي َو» هلوق.دواد وبأ هجرخأ .[َنوُمِلْسُمْلا ِهْيَلَع ىهلَصُي
َو ى ف َوَتُي مُث ،َنيِنِس َعْسِت

ضر‘ا ىلع هنارج هدم حارتساف كرب اذإ ريعبلا نأ.

5. (4770)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir halifenin ölümü anında (ehl-i hal ve akd arasında) ihtilaf olacak. (O zaman) Medine ahalisinden bir adam (Mehdi) kaçarak Mekke'ye gidecek. Mekke halkından bir kısmı ona gelecek ve (fitne çıkar korkusuyla) istemediği halde onu (evinden) çıkaracaklar. Rükn ile Makam arasında ona biat edecekler. Onları (ortadan kaldırmak için) Şam'dan bir ordu gönderilecek. Ordu Mekke-Medine arasındaki el-Beyda'da yere batırılacak. İnsanlar bu (kerameti) görünce Şam'ın ebdalı ve Irak ahalisinin velileri ona gelip biat ederler. Sonra Kureyş'ten dayıları Kelb kabilesinden olan bir adam zuhur eder ve (Mehdi ve adamlarına) karşı bir ordu gönderir. Ama onlar bu orduya galebe çalarlar. Bu ordu, Kelbî'nin (ihtirasıyla çıkarılmış) bir ordudur. Bu Kelbî'nin ganimetine iştirak edemeyen zarara uğramıştır. (Mehdi, malı taksim eder. Halk arasında peygamberlerinin sünnetini (ihya eder ve onun) ile amel eder. İslam yeryüzünde yerleşir. Yedi yıl hayatta kalır. -Bazı raviler dokuz yıl demiştir.- Sonra ölür ve Müslümanlar cenaze namazını kılarlar." [Ebu Davud, Melahim 1, (4286, 4288, 4289).] 603

AÇIKLAMA:

Bu hadis, birkaç meseleye birden temas etmektedir: 604

---

601 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/404-408. 602 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/409.

1- Mehdi Meselesi:

Medine'den çıkıp kaçarak Mekke'ye giden zatı, bazı alimler Mehdi olarak değerlendirmiştir. Bu kanaatte olan Tîbî, delil olarak bu hadisi Ebu Davud'un Kitabu'lmehdî bölümünde kaydetmiş olmasını gösterir. Hadisten anlaşıldığına göre, bir halifenin ölümü üzerine, yerine seçilecek kimse meselesinde seçiciler (ehlü'lhal ve'l-akd) arasında ihtilaf çıkar. Zikri geçen zat (Mehdi), emîrlik makamının mes'uliyetinden veya fitne çıkmasından korkarak Mekke'ye kaçar. Ne de olsa orası, kendisine iltica edenlere emniyet sağlayan, içinde yaşayanlara mabet olan mukaddes yerdir.

Mekke halkı onun halini anlayarak yalnız bırakmaz: Onu evinden çıkarıp Ka'be'nin önünde Haceru'l-Esved Rüknü ile Makam-ı İbrahim arasında biat eder. Ancak Şam'dan bir ordu gönderilerek bunlar tenkil edilmek istenir. Fakat ordu Mekke-Medine yolu üzerinde el-Beyda'da yere batırılır. Bu kerametle kıymeti ve makamı ortaya çıkan zatın etrafında, civarın salihleri toplanır; Şam'ın ebdalları, Irak'ın sulehası vs. yanına gelip biat ederler.

Sonra, annesi Kelb kabilesinden olan Kureyşli birisi buna (Mehdi'ye) karşı çıkar ve hatta bir ordu hazırlar. Mehdi ve adamları bu orduyu bertaraf ederler, bol miktarda ganimet elde ederler. Mehdi yedi veya dokuz yıl hayatta kalır. Sünneti ihya eder ve halk arasında sünnetle amel edilmesini sağlar. İslam böylece sağlam bir şekilde yeryüzüne yerleşir.

Hadis, bu şekilde Mehdi'nin yapacağı icraatı özetler.

Mehdi hakkında yegane hadis bu değildir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), pek çok hadisiyle, ahirzamanda çıkacak Mehdi'den bahsetmiş, icraatını ve diğer birkısım evsafını bildirmiştir. Mehdi ile ilgili açıklamayı ileride (5004-5008. hadisler) yapacağımız için burada teferruata girmeyeceğiz. [605]

2- Ebdal Meselesi:

Hadiste temas edilen diğer bir husus Şam'ın ebdallarıdır.

Ebdal, "bedel" kelimesinin cem'idir. Dilimizde abdal şeklinde kullanılır. Kelime cemi olmasına rağmen müfred gibi kullanırız. Arapça aslında da müfredi olan bedel pek kullanılmamaktadır. en-Nihaye'de şu açıklama yapılır: "Bunlar evliyalar ve abidlerdir; bedelin cem'idir. Ebdal diye isimlenmişlerdir. Çünkü, her ne vakit bunlardan biri ölecek olsa, bir başkası onun yerini alır." Suyûtî Mirkatu's-Suud'da der ki: "Kütüb-i Sitte'de Ebdal'dan bahseden bir başka hadis mevcut değildir. Sadece Ebu Davud'un bu hadisi onların zikrine yer vermektedir. Ancak Hakim bu hadisi el-Müstedrek'te tahric etmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir. Kütüb-i Sitte dışında, ebdallar hakkında pek çok hadis gelmiştir. Bunları müstakil bir kitapta topladım." İbnu'l-Cevzî, Ebdal'la ilgili bütün rivayetlere "mevzu" demiştir. Ancak Suyûtî, ona karşı çıkmıştır. Suyûtîye göre, ebdalle ilgili haber sahihtir. Hatta mütevatir de denilebilir. "Çünkü der, rivayetler manevî mütevatir haddine ulaşmıştır. Öyle ki, ebdalların varlığına kesinlikle hükmetmek zaruret halini almıştır." İbnu Hacer, Fetava'sında: "Ebdallah hakkında kimisi sahih kimisi gayr-i sahih bir çok hadis gelmiştir. Kutub'un zikri bazı âsarda gelmiştir. Sufiler arasında meşhur olan evsafıyla Gavs hakkında hiçbir rivayet sabit değildir" der.

Ebdallarla ilgili birkaç hadisi mealen kaydediyoruz:

* Ahmet İbnu Hanbel, Ubade İbnu's-Samit'ten merfu olarak naklediyor: "Bu ümmette ebdallah otuz tanedir. Kalpleri, Halilu'r-

Rahman Hz. İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzeredir. Bunlardan biri ölünce Allah onun yerine bir başkasını koyar."

* Yine Ubâde'nin bir başka rivayeti şöyledir: "Ümmetimde ebdallar otuz tanedir. Arz onlar sebebiyle ayaktadır, onlar sebebiyle yağmura mazharsınız, onlar sebebiyle yardıma mazharsınız." Bu iki hadisin senedine "sahih" denmiştir.

* Avf İbnu Malik'in Taberani'deki rivayeti şöyle: "Ebdallar Şam ehli arasındadır. Onlar sebebiyle yardım görürler, onlar sebebiyle rızka mazhar olurlar."

* Hz. Ali'nin rivayeti: "Ebdallar Şam'dadır. Onlar kırk erkektir. Bunlardan biri öldü mü, Allah yerine birini koyar, yağmur onlar sebebiyle sular, düşmanlara karşı onlar sebebiyle yardım edilir, Şam ehlinden azap onlar sebebiyle bertaraf edilir."

Bu son iki rivayetin hasen olduğu söylenmiştir.

Hilyetü'l-Evliya'da Ebu Nuaym'ın İbnu Ömer'den rivayeti şöyle: "Her nesilde ümmetimin en hayırlıları 500 kişidir. Ebdallar da kırk kişidir. Ne 500'ler için ne de 40'lar için eksilme vardır. Bunlardan bir kimse ölünce Allah yerine 50'den birini alır, kırklara koyar." Yanındakiler: "Ey Allah'ın Resulü! Bize onların amellerini söyle!" dediler. Buyurdu ki: "Onlar kendilerine zulmedenleri affederler. Kendilerine kötülük yapanlara iyilik yaparlar. Allah'ın kendilerine verdiği şeylerde başkalarına pek cömert davranırlar." Yukarıda kaydedilen hadislerde Ebdalların miktarı hakkında bazan otuz bazan kırk sayısı zikredilmiştir. Şarihler arada bir tenakuz belirtirler ve: "Çünkü derler, hadisin birinde "kırk erkek" denirken, diğerinde "Hz. İbrahim'in kalbi üzerine otuz" denmiştir. Şu halde otuzu Hz. İbrahim'in kalbi üzerinedir, on adedi öyle değildir." Münâvi, arzın ebdallah sayesinde ayakta kalması, yağmur ve nusretin onlar vasıtasıyla gelmesi hususunda şu açıklamayı kaydeder: "Peygamberler arzın direkleri idi. Peygamberlik kesilince, Allah onların yerine bunları koydu. Bunların bir kısmı arz ehline yardım eder, feyzin gelmesini artırır. Bazı âsarda gelmiştir ki: "Arz, peygamberlerin gidişinden Allah'a şikayette bulunur. Allah Teala: "Senin sırtına otuz tane sıddîk koyacağım" cevabını verir. Arz da sükunete erer." Ubade hadisinde geçen: "..Onlar sebebiyle arz ayaktadır..." ibaresi, yine Hilye'nin bir başka rivayetinde: "Onlar sebebiyle ihya edilir ve öldürülür, yağmur yağar, nebat biter, belalar defedilir." Ravi der ki: "Haberi rivayet eden İbnu Mes'ud'a denildi ki: "Nasıl, onlar sebebiyle ihya ve öldürme olur, yağmur yağar...?" Şu cevabı verdi: "Çünkü onlar, Allah'tan ümmetlerin çoğalmasını taleb ederler ve çoğalırlar, cebbarlara beddua ederler, onlar azalır. Yağmur talep ederler, yağmur yağar. Onlar dilerler, onlar için arz nebat verir, dua ederler, bu dua sebebiyle nice belalar defolur." Hakimu't-Tirmizî, şu rivayeti kaydeder: "Arz Allah'a nübüvvetin kesilmesinden şikayette bulundu. Allah Teala: "Senin sırtına kırk tane sıddîk koyacağım. Onlardan biri ölünce, yerine bir başkasını bedel kılacağım. Bu sebeple onlara bedel dediler. Allah onların ahlaklarını tebdil etti. Onlar arzın direkleridir, onlar sebebiyle arz ayaktadır, onlar sebebiyle yağmur yağar. "Bu ümmette ebdallar otuz kişidir. Hepsinin kalbi Hz. İbrahim Halilurrahman'ın kalbi üzerinedir. İçlerinden biri ölünce, Allah onun yerine bir başkasını bedel kılar" hadisini açıklayan Münavi şu bilgileri kaydeder: "Bunların kalbine, Allah'a gitmede, Hz. İbrahim aleyhisselam'ın yolu açılır. Bir rivayette: "Kalpleri bir kişinin kalbi üzeredir" ibaresi gelmiştir. el-Hakim (et-Tirmizî) der ki: "Onlar böyle tek bir kalp gibi oldular. Çünkü kalpleri Allah'tan başka herşeyle meşguliyeti terkeder, hepsinin tek meşguliyeti Allah olunca kalplerde tam bir birlik hasıl olur." Futuhat-ı Mekkiyye'de İbnu Arabî der ki: "Hadisteki "Hz. İbrahim'in kalbi üzeredirler" sözü; bir başka hadiste geçen "Hz. Adem'in kalbi üzeredirler" şeklindeki, beşer büyüklerinden birinin veya bir meleğin kalbine izafe eden ifadelerin mânası şudur: Onlar İlahî marifetleri kazanmada bu şahsın kalbiyle tekallüb eder (haşir neşir olur). Çünkü İlahî ilimlerin varidatı, kalplere varid olur. Her bir ilim, melek ve peygamberden bir büyüğün kalbine varid olur. O da bunu, kalbi kendi kalbi üzere olan bu kalplere ifaza eder. Bu sebeple, bazı büyükler der ki: "Falan kimse falan kimsenin izi üzeredir." Bunun mânası zikrettiğimiz şekildedir." el-Kayserî er-Rumî, el-Arif İbnu Arabî'den naklen der ki: "Hadiste: "İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzeredir" denmiştir. Çünkü velayet ikidir: Mutlak velayet, mukayyed velayet. Mutlak olan, küllî olan velayettir, bütün cüz'î velayetler onun fertleridir. Mukayyed olan ise, hadiste geçen (Hz. İbrahim'in yolu, Hz. Adem'in yolu... gibi) münferid velayetlerdir.

Küllî olsun, cüz'î olsun bu velayetlerden her biri marifetin zuhurunu talepeder. Bu ümmet içerisinde, veraset yoluyla bütün peygamberlerin velayetleri zuhur etmiştir. Bu sebeple bu hadiste "İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzere" denmiştir; bir başka hadiste "Musa aleyhisselam'ın kalbi üzere" denmiştir. Değişik hadislerde başka isimler de sayılmıştır. Peygamberimiz Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm), velayet-i külliye dairesinin sahibi olması haysiyetiyle velayet-i külliye sahibidir. Çünkü, bu küllî nübüvvetin bâtını küllî velayet-i mutlakadır. Bu ümmet içerisinde, peygamberlerden herbirinin velayetinin bir mazharı olunca, bu ümmette büyük peygamberlerden herbirinin kalbi üzere olan kimseler bulunacaktır." Münâvî ebdal diye tesmiye edilişlerine: "Çünkü onlar kötü huylarını tebdil ettiler, nefislerini buna razı ettiler, böylece güzel ahlak amellerinin zineti oldu" şeklinde bir yorum getirir. Münâvî, otuz rakamıyla ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Ehl-i hakikatın sözlerinin zahirine göre "otuz, onların muhtelif mertebeleridir." el-Arif el-Mürsî der ki: "Melekût âleminde dolaştım. Ebu Medyen'i, arşın tavanında muallak gördüm. Kızıl tenli, mavi gözlü birisiydi. Kendisine: "İlimlerin ve makamın nedir?" dedim. "Yetmiş bir ilim biliyorum. Makamım da halifelerin dördüncüsü, yedi ebdalin başıdır" dedi. "Ya Şazelî'nin durumu?"dedim. "O bir denizdir, onu ihata etmek mümkün değildir!" dedi." el-Arif el-Mürsî der ki: "Üstadım Şazelî'nin önünde oturuyordum. Yanına bir cemaat girdi. Bana: "Bunlar ebdaldır" dedi. Ben de basiretimle baktım. Onları ebdal olarak görmedim ve hayrette kaldım. Şeyhim dedi ki: "Kim günahlarını hasenata tebdil ederse, o kimse bedeldir." [606] Böylece anladım ki ebdallığın ilk mertebesi günahların sevaba tebdilidir." İbnu Asakir'in tahricine göre, İbnu'l-Müsennâ, Ahmed İbnu Hanbel'e: Bişru'l-Hafi İbni'l-Haris hakkında sorunca: Ahmed İbnu Hanbel "Yedi Ebdal'in dördüncüsüdür" diye cevap vermiştir. Münâvî, İbnu Arabî'nin Hilyetu'l-Ebdal kitabından şunu kaydeder: "Bir arkadaşımız anlattı ki; "Bir gece ben o günkü virdimi tamamlamış olarak seccademde oturuyordum. Başım dizlerimin arasında Allah'ı zikrediyordum. Derken bir şahsın altımdaki seccademi çekip, ona bedel bir hasır yaydığını hissettim. "Bunun üzerinde namaz kıl" dedi. Halbuki odamın kapısı üzerime örtülü idi. Bu durum bana bir korku verdi. Ama adam: "Allah'a dost olan korku hissetmez" dedi ve arkadan ilave etti: "Her halinde Allah'tan kork!" Sonra içimden bir ses geldi ve: "Ey Efendim! Ebdallar ne ile ebdal oluyorlar?" diye sordum.

"Dört şeyle, dedi ki, bunları Ebu Talib, el-Kut'da zikretmiştir. Samt (konuşmamak), uzlet, açlık, geceleyin uyumamak." Adam sonra çekilip gitti. Odama nasıl girdi, nasıl çıktı bilemiyorum. Çünkü kapım kapalıydı." el-Arif İbnu Arabî der ki: "Bu ebdallardan biridir, ismi, Muaz İbnu Eşres'dir. Mezkur olan dört şey de bu yüce yolun temelleri ve esaslarıdır. Kimin bu yolda ayağı ve sebatı yoksa, o kimse Allah'ın yolundan sapmış demektir." İbnu Arabî devamla der ki: "Bir ebdal, bir yeri terketti mi, yerine oraya ruhani bir hakikati koyar. Bu velinin göç ettiği bu yer ahalisinin ervahı onun etrafında toplanır. Bu yerdeki insanlardan birinde, bu şahsa karşı şiddetli bir şevk ve arzu zuhur etse, o şahsın yerine, bedel kıldığı bu ruhanî hakikat cesed giyer ve onlarla konuşur. Onlar da kendilerine gaib olduğu halde buna konuşurlar. Bu hal, bazan ebdaldan olmayan kimse hakkında da cereyan eder. Ancak bu ikisi arasında fark vardır: Ebdal olan gitmiştir ve yerine başkasını bıraktığını bilir. Ebdal olmayan ise, onu bıraksa da bunu bilmez. Çünkü bu dört şeye onun hakkında hükmedilemez."

Bazı rivayetlerde ebdalların evsafıyla muttasıf olmanın yolu çok namaz, çok oruçtan ziyade, ahlâkî kemalden geçtiği belirtilir. Hakimu't-Tirmizî, Ebu'd-Derda'dan kaydettiği bir rivayette şunu ziyade etmiştir: "Onlar insanları ne çok namaz kılarak, ne çok oruç tutarak, ne de çok tesbih çekerek geçmiş değillerdir. Fakat onları öne geçiren husus güzel ahlak, vera ve takvada sıdk, halis niyet, iç temizliği gibi ahlakî düsturlardır. (Bunlar(a uyanlar) hizbullahtır. Hizbullah olanlar kurtuluşa erecek olanlardır)" (Mücâdile 22). Bunlara ebdal denmiştir. Çünkü onlar, önceki yerlerinde kendilerine benzeyen bir başkasını bedel bırakarak başka bir yere göçerler. Cinler hakkında muhtelif suretlere bürünmek caiz olunca, melekler ve evliyalar hakkında bu evladır. Sufiyye mesleğine göre, cisimler âlemi ile ruhlar alemi arasında orta bir âlem mevcuttur; buna âlem-i misal derler. Onlara göre bu âlem, cesedler âleminden daha latif, âlem-i ervahtan daha kesiftir. Ruhların cesed giyme ve muhtelif şekillerde zuhur etme hadisesini bu âlem-i misale bina ederler. Bir velinin tavırdan tavıra geçmek (suretiyle terakki etmesi) üç şekilde husul bulur: **1)** Cinlerde olduğu gibi, temsil ve teşekkül yoluyla birçok sureti alma hali. **2)** Farklı suretlere bürünmeden arzın dürülmesi, mesafenin tayyedilmesi suretiyle farklı yerlerde görünme hali. Bunun sonucu olarak onu iki ayrı şahıs, aynı bünye ve şekil içinde ayrı ayrı yerlerde görebilir. Allah bunu, arzı dürmek ve görmeye mani perdeleri kaldırmak suretiyle gerçekleştirir. Kişi aslında bir yerde olduğu halde iki yerde zannedilir. Bunun en iyi örneği, (Mirac dönüşü Mekkelilerin dileği üzerine) Beytu'l-Makdis'le Resulullah arasındaki perdelerin kalkması ve Aleyhissalâtu vesselâm'ın onu tasvir etmesidir. **3)** Velinin cüsse itibariyle kevni dolduracak kadar azamet ve büyüklük kesbetmesi ve bu yolla her tarafta müşahade edilmesidir.

Gazâlî der ki: "Ebdallar insanların ve halkın gözünden saklıdırlar. Çünkü bunlar, devrin alimlerine bakmaya tahammül edemezler. Çünkü bunlar, onlar nazarında Allah'ın cahilidirler. Onlar ise, nefisleri yanında ve cahiller nazarında ulemadırlar."[607]

Sonuç:

İbnu Arabî der ki: "Allah'ın kendileriyle alemi muhafaza buyurduğu direkler dörttür. Bunlar ebdallardan daha hastırlar. İki imam ise bunlardan daha hastırlar. Kutup ise hepsinden ehastır. Ebdal, kötü vasıfları iyileriyle tebdil eden herkes için kullanılan müşterek bir lafızdır ve bunu muayyen bir miktar hakkında kullanırlar. Bu muayyen miktar kırktır; otuz da denmiştir, yedi de denmiştir. Her birinin, dört direk (veted)den bir direği, Beyt'in rükünlerinden bir rüknü vardır. Hz. İsa'nın kalbi üzere olanlara Rükn-i Yemanî, peygamberlerden bir peygamberin kalbi üzere olanla, Hz. Adem'in kalbi üzere olan kimseye Rükn-i Şamî; Hz. İbrahim'in kalbi üzere olana, Rükn-i Irâkî; Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in kalbi üzere olana da Rükn-i Hacer-i Esved vardır. Bu, Allah'a hamdolsun bizimdir."608

3- Asaib Meselesi:

Asaib, en Nihaye'nin açıkladığı üzere "İsabe"nin cem'idir. Miktarı, on'dan kırk'a kadar olan cemaat demektir. Hadiste, hayırlılar cemaati mânasınadır. Hz. Ali'nin bir rivayeti şöyle: "Ebdallar Şam'dadır; Nücebâ Mısır'dadır; Asa-ib de Irak'dadır." Şu halde, asaib salihler, iyiler mânasına gelir. Hadiste, ıstılah olarak kullanılmış olup Irak'da bulunan salihleri ifade etmektedir.

Anlaşılacağı üzere hadis, ebdal, nüceba, asaib gibi kelimelerle ifade edilen salih, zahid ve veli kulların Mehdi'ye delalet edeceklerini ifade etmektedir. 609

اَهِتِعْصَق بلا ُةَلَك‘ا نَعادَتَت اَمَك ْمُكْيَلَع بِعادَت ْنأ ُمَم أ‘ ُكِشوُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر.
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِناَب ْوَث نعو ـ4 □6444ـ َةَباَهَمْلا ُمُكِهوُدَع ِروُدُص
ْنِم ُ هاللّ نَع َزْنَيَل َو ،لِّي سلا ِءاَثُغَك ءاَثُغ ْمُك نِكل َو ، ريِثَك ٍذِئَم ْوَي ْمُتْنأ ْلَب .َ :
َلاَق ؟ٍذِئَم ْوَي ُنْحَن ٍة لِق ْنِم : لِئاَق َلاَقف :عباتتلا « يِعاَد تلا».دواد وبأ هجرخأ .
[ِت ْوَمْلا ُةَها َرَك َو اَيْنُّدلا ُّبُح :َلاَق ؟ ُنْه َوْلا اَم َو :َليِق .نْه َوْلا ُمُكِبوُلُق يف
نِفِذْقَيلو ،ْمُكْنِم

ليسلا هيقلي ام « ُءاَثُغلا»و.لكآ عمج « ُةَلَك ا‘»و.بيجتف ًاضعب اهضعب وعدي .

6. (4771)- Hz. Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: 607 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/411-416.

"Size çullanmak üzere, yabancı kavimlerin, tıpkı sofraya çağrışan yiyiciler gibi, birbirlerini çağıracakları zaman yakındır.

"Orada bulunanlardan biri: "O gün sayıca azlığımızdan mı?" diye sordu: "Hayır, buyurdular. Bilakis o gün siz çoksunuz. Lakin sizler bir selin getirip yığdığı çerçöpler gibi hiçbir ağırlığı olmayan çerçöpler durumunda olacaksınız. Allah, düşmanlarınızın kalbinden size karşı korku duygusunu çıkaracak ve sizin kalplerinize zaafı atacak!"

"Zaaf da nedir ey Allah'ın Resulü?" denildi.

"Dünya sevgisi ve ölüm korkusu!" buyurdular." [Ebu Davud, Melahim 5, (4297).] 610

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), düşmana karşı gerçek gücün ve gerçek zaafın ne olduğunu iki kelime ile ifade etmektedir: * Dünya sevgisi * Ölüm korkusu Bunların zıddı da gerçek gücü ifade eder.

Sadece ekonomik gücün değil, her çeşit insanî ve medenî kıymetlerin bile rakama dökülüp kemiyetle ifade edildiği günümüz telakkisinden ne kadar farklı? İslam'ın bidayetteki kemmî azlık ve ekonomik hiçliğe rağmen şehit olmak hırsı ve Allah yolunda ölmek aşkıyla doluluk sebebiyle elde edilen başarıları ve ulaşılan iktisadî zenginliği delil kılarak, hadisin İslam âleminin günümüzdeki problemlerine de çözüm formülü olabilecek bir hakikatı dile getirdiğini söylemek istiyoruz.611

هَعاَبِهتِا اَنْق ُز ْرا َو اهقَح قَحْلا اَن ِرَا مُهل لَا□

دِئاَق ْنِم # ِ هاللّ ُلوُس َر َك َرَت اَم ِ هاللّو ؟ا ْوَساَن َت ْمأ يِباَحْصأ َيِسنأ ى ِرْدأ□
اَم ِ هاللّو] :لاق ُههنأ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِتَلي ِبَق َو ِهِيبأ ِمْساو ِهِمْسِاب اَنَل ُها َمَس إ ًادِعاَصَف .
ٍةَئاِمَث ُهَعَم ْنَم ُغُلْبَي اَيْنُّدلا ِءاَضِقْنا ىلا ٍةَنْتِف

7. (4772)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) diyor ki: "Vallahi bilemiyorum! Arkadaşlarım gerçekten unuttular mı yoksa unutmuş mu gözüküyorlar? Allah'a kasem olsun, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kıyamete kadar gelecek fitne başılardan üç yüz ve daha fazla etbaı bulunan herkesi, hiçbirini bırakmadan, bize ismiyle, babasının ismiyle, kabilesiyle söyleyip haber verdi." [Ebu Davud, Fiten 1, (4243).] 612

*** İSMEN ZİKREDİLMEYEN FİTNELER**

لُج رلا ُحِبْصُي ِمِلْظُمْلا ِل ْي للا ِعَطِقَك ًانَتِف ِلاَمْع‘اِب اوُرِداَب :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ4 □6444□

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[اَيْنُّدلا َنِم ٍض َرَعِب ُهَنيِد ُعيِبَي ًارِفاَك ُحِبْصُي َو ًانِم .
ْؤُم يِسْمُي َو ًارِفاَك يِسْمُي َو ،ًانِمْؤُم

1. (4743)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Karanlık gecenin parçaları gibi olan fitnelerden önce, hayırlı ameller işlemede acele edin. O fitne geldi mi kişi mü'min olarak sabaha erer de kâfir olarak akşama girer. Mü'min olarak akşama erer de kafir olarak sabaha ulaşır; dinini basit bir dünya menfaatine satar." [Müslim, İman 186, (118); Tirmizî, Fiten 30, (2196).] [613]

هجرخأ .[ُءاَنَفْلا اَه ِر ِخآ يف ِِنَتِف ُعَب ْرأ ِة مُ ّا ِهِذه يف ُنوُكَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوُعْسَم ِنْبا نعو ـ4 6446

. دواد وبأ

2. (4774)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: [614] "Bu ümmette dört (büyük) fitne olacak. Sonuncusunda kıyamet kopacak!" [Ebu Davud, Fiten 1, (4241).]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde kıyamete kadar vukua gelecek dört mühim dahilî fitneden bahsetmektedir. Bu fitnelerin umumi vasfı Taberânî'nin İmran İbnu Husayn'dan yaptığı bir rivayette belirtilmiştir:

"Dört (büyük) fitne olacak. Birincide kan helal addedilecek; ikincide hem kan hem de mal helal addedilecek; üçüncüde hem kan, hem mal, hem de fercler helal addedilecek; dördüncü fitne Deccal fitnesidir." [615]

ِبه َو ِة مُا ِهِذه َرْمأ َق ِهرَفُي ْنأ َدا َرأ ْنَمف ، تاَنَه َو تاَنَه ُنوُكَتَس :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَجَف ْرَع نعو ـ4 6444ـ يهو ،ةنه عمج
«تانهلا».يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهوُلُتْقاَف :ٍةياور يف َو . َناَك ْنَم
ًانِئاَك ِفْي سلاِب ُهوُب ِرْضاَف عيِمَج

---

610 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/417. 611 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/417-418. 612 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/418.

ريخلا نود رشلا نم ةلصخلا .

3. (4775)- Arfece (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şerler ve fesadlar olacak. Kim, birlik içinde olan bu ümmetin işinde tefrika çıkarmak isterse, kim olursa olsun kılıçla boynunu uçurun." -Bir rivayette: "...onu öldürün!" denmiştir-" [Müslim, İmaret 59, (1852); Ebu Davud, Sünnet 30, (4762); Nesâî, Tahrim 6, (7, 93). 616

بلَع اوُقرَتْفا ِباَتِكْلا ِلْهأ ْنِم ْمُكَلْبَق َناَك ْنَم نإ َأ :َلاَقف # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنيِف َماَق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةيواعم نعو ـ6 6444ـ َيِه َو ،ة نَجْلا يف ةَد ِحا َو َو ،:
ِرا نلا يف َنوُعْبَس َو ِناَتْنِث : َةَق ْرِف َنيِعْبَس َو ٍث ّ َث بلَع ُق ِرَتْفَتَس ِة مُا ِهِذه نإ
َو ،ًة لِم َنيِعْبَس َو ِنْيَنْثا ىقْبَي َ ِهب ِحاَصِب ُب َلَكْلا ى َراَجَتَي اَمَك ُءا َوْه“ا ُمِهِب ى
َراَجَتَت ما َوْقأ ِيت مُأ ْنِم ُج ُرْخَيَس» :ةياور يف دازو.دواد وبأ هجرخأ .]
ُةَعاَمَجْلا اهيبشت ،اهيف «ى ِعاَد تلا»و.ةدسافلا ءاوه“ا يف عوقولا وهو ىرجلا نم
لَعاَفَت «ى ِراَج تلا»و.« ُهَلَخَد إ ل ِصْفَم ّ َو ق ْرِع ُهْنِم ،ةلتاق ةدساف ةئيدر
ضارعأ هل تضرع ًاناسنإ ضع اذإ ،بلكلل ضرعي فورعم ءاد :ملا كيرحتب «
ُبلَكلا».سرفلا ىرجب

كله هب ىدامتو ناسن“اب ىراجت اذإف .

4. (4776)- Hz. Muâviye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) aramızda doğrulup buyurdular ki: "Haberiniz olsun! Sizden önce Ehl-i Kitap, yetmiş iki millete (dine) bölündüler. Bu ümmet ise yetmiş üç fırkaya bölünecek. Bunlardan yetmiş ikisi ateşte, sadece biri cennettedir. Bu da (Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaattir." [Ebu Davud, Sünnet 1, (4597).]

Bir rivayette şu ziyade var: "Ümmetimden bir kısım gruplar çıkacak, bunları bid'alar istila edecek, tıpkı kuduzun, buna yakalanan kimsede hiç bir damar, hiçbir mafsal bırakmayıp her tarafını sardığı gibi, bu bid'a da onların her hallerine sirayet edecek." 617

AÇIKLAMA:

Bid'a, daha önce618 açıkladığımız üzere sünnette olmayan, sonradan çıkan her şey mânasına gelir. Bunlardan bir kısmı hayatın gelişmesi sebebiyle ortaya çıktığı için, İslam alimleri normal karşılamış hatta ةَنَسَح ًة نُس نَس ْنَم hadisi açısından, bu çeşit bid' aya teşvik bile etmiştir. Bunlara bid'ayı hasene demişlerdir. Burada mevzubahis edilen, kötülenen bid'a bu değildir. Reddedilen bid'a, sünnete aykırı olan, alındığı takdirde bir sünnetin terkini gerektiren bid'attir. Bu bid'ate bid'at-i seyyie denmiştir.

Şunu da belirtmede fayda var: Halkımızın bid'at deyince anladığı şey, davranışlarla ilgili olan, maddî olan bid'attir. Halbuki hadiste bid'at deyince sadece maddî şeyler kastedilmez. İnançlar, telakkiler ve anlayışlarda da bid'at olabilir. Hatta bu çeşit bid'at önce gelir. Zîra kişinin inançlar telakkiler dünyasında, yani ruh âleminde bid'at yer etmeden, fiillerine, eşyalarına yani yaşayışına bid'at girmez. Nitekim ulemâ nezdinde ehl-i bid'at tabiri öncelikle Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dışında kalan sapık mezhepleri ifade eder. Bu mezhep mensupları, Ehl-i Sünnetten kılık kıyafetle, kullandığı eşyalarla ayrılmazlar; sadece bazı temel meselelerdeki nokta-i nazarlardan ayrılırlar. Yani belirtmek istediğimiz husus, bid'at deyince itikada, inanca, telakkiye müteallik farklılıkların, sünnete aykırılıkların kastedildiğini tebarüz ettirmektir. Bilhassa geçmiş dönemlerde, kılıkkıyafet, kullanılan eşya ve hatta hayat tarzları ve davranışlarıyla birbirinin aynısı olan insanlardan bir kısmı Ehl-i Sünnet, bir kısmı ehl-i bid'at idiyse, aradaki fark sadece inanç cihetinden gelmekte idi. Ehl-i Sünnet, Kur'an-ı Kerim'in açıklamasında sünneti esas alanlardır. Ehl-i bid'a veya ehl-i heva denenler de sünneti reddedip, onun yerine beşerî hevayı koyanlardır. Beşerî hevâ fertten ferde değişebileceği için, onlar sayıca çoktur. Hadiste ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılacağı belirtildikten sonra bunlardan sadece birinin yani sünnete uyanlar fırkasının kurtuluşa ereceği, geri kalanların ateşte olacağı belirtilmiştir. Aslında heva fırkalarının sayısı yetmiş ikiden pek çok kereler fazladır. Alimler hadisteki "yetmiş iki"den muradın, çokluk ifade ettiğini belirtirler. Ehl-i Sünnet, sünnete dayandığı için onun fırkaları yoktur. Bazı meselelerde ihtilaf ve farklılıklar olsa da bu yine bir sayılır. Çünkü, bu ihtilaflar da sünnete dayanır. Aynı meselede iki veya üç farklı sünnet, iki veya üç ayrı görüşe sebep olmuştur. Ancak bunlardan hiçbirine "sünnet dışı" denemez.

615 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/419. 616 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/419-420.

2- Hadiste, tıpkı vücudun her bir organına sirayet edip tesirini gösteren kuduz gibi, bid'anın da buna giren kimsenin hayatının her veçhesine, her safhasına gireceği beyan edilmektedir. Bu, "sünneti terk" prensibinin getireceği tabii neticeyi nazara vermektir. Sünneti terketme, kişinin ruh dünyasına bir mikrop gibi girdi mi, sünnetin taalluk ettiği her hususta neticesi hasıl olacak demektir.

Hayatımızda sünnetin müdahale etmediği, yönlendirmediği hangi husus var? Kılık kıyafetten yeme-içme, oturmakalkma, uyuma, konuşma... âdabına, dost veya düşmanla, komşuyla münasebetlerimize, canlı ve cansız tabiatta tasarrufa, Kur'an ayetlerinin tefsirine varıncaya kadar sayılamayacak kadar çok hususlarda sünetin yeri var, nuru var. Öyleyse "süneti terk" prensibi benimsenince, tıpkı kuduz hastalığının vücudun her tarafına sirayet etmesi gibi bid'a da mü'min kişinin hayatını her meselede sararak, belli bir duruş noktası, hudud tanımayacaktır.619

ليئا َرْسإ يِنَب بلَع نَتأ اَم بِت مُأ بلَع نَيِتأَيَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ□
هاللَّ َي ِض َر صاعلا و ِرْمَع ِنْبا نعو ـ4 □6444ـ بلَع ْتَق رَفَت َليِئا َرْسإ يِنَب نإ َو ،
َكِلذ ُعَنْصَي ْنَم بِت مُأ يف نَنوُكَيَل ًة َيِن َّع ُه مُأ نَتأ ْنَم ْمُهْنِم َناَك ْنإ بهتَح ،لْع نلاِب
ِلْع نلا َوْذَح

اَم بلَع َنا َك ْنَم :َلاَق ؟ِيه ْنَم اوُلاَق .ًةَد ِحا َو ًة لِم إ ِرا نلا يف اَهُّلُك ؛ًة لِم َنيِعْبَس
َو ٍث ٌ َث بلَع بِت مُأ ُق ِرَتْفَتَس َو ،ًة لِم َنيِعْبَس َو ِنْيَنْثا لعنلا وذح بلع هدقتو
عطقت نيلعنلا بدحإ ن‘ لعنلا لثم يأ «ِلْع نلاِب ِلْع نلا َوذَح».يذمرتلا هجرخأ .
[ِبياَحْصأ َو ِهْيَلَع اَنأ اذإ نيدلاو ةلملا نع ةجراخ ريغ قرفلا هذه نأ بلع ةلد ،هتمأ
‘قرتفتس :# هلوق يف :باطخلا لاق .ريدقتلا :وذحلاو ،ربخ ا

هتمأ نم مهلعج .

5. (4777)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benî İsrail üzerine gelen şeyler, aynıyla ümmetimin üzerine de gelecektir. Öyle ki onlardan alenî olarak annesine gelen olmuşsa, ümmetimden de bu çirkin işi mutlaka yapan olacaktır. Nitekim, Benî İsrail yetmiş iki millete (dine, fırkaya) bölünmüştü. Benim ümmetim de yetmiş üç millete bölünecektir. Bunlardan bir tanesi hariç hepsi ateştedir."

"Bu fırka hangisidir?" diye soruldu.

"Benim ve ashabımın üzerinde olduğu şeyden ayrılmayanlardır!" buyurdular." [Tirmizî, İman 18, (2643).] 620

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), her fırkayı burada millet olarak isimlendirmektedir. Millet, aslında insanların Allah'a yakınlık sağlayabilmeleri için Allah tarafından peygamberleri diliyle teşri edilen şey, yani din mânasına gelir. Bütün şeriatler için kullanılır. Herhangi bir şeriati ifade etmek için izafet yapılır; millet-i İbrahim, millet-i Muhammed gibi. Ulema kelimeyi daha sonra öncelikle batıl fırkaları ifade etmede kullanmıştır. Çünkü bunlar, aradaki farklılıkları büyüterek, herbiri diğerinden ayrı bir dinmiş gibi ortaya çıkmış ve mecazî olarak da millet diye isimlendirilmiştir. Bazı alimler, hak da olsa batıl da olsa bir cemaatin müştereken benimsediği her bir fiil ve kavle millet demiştir.

Öyleyse hadis, ümmet efradının, biri diğerinden farklı düşünce ve davranışları benimseyen birkısım fırkalara ayrılacağını ifade etmiş olmaktadır. Bu farklılıklar hevadan geleceği için hepsi batıl olup , sadece bir fırka sünnetten ayrılmayacağı için haktır.

Mirkat'ta Aliyyu'l-Kârî Mevakıf'tan naklen belli başlı İslamî fırkaları sekiz kısma ayırır: **1)** Mu'tezile: Bunlar "Kul, fiilinin halıkıdır" derler, rü'yeti reddederler, sevap ve ikabın vacip olduğunu söylerler. Başlıca 20 fırkaya ayrılmışlardır.

2) Hz. Ali muhabbetinde ifrata kaçan Şia. Bunlar 22 fırkaya ayrılmıştır. **3)** Hz. Ali'yi ve büyük günah işleyenleri tekfirde ifrata kaçan Haricîler. Bunlar 20 fırkaya ayrılmıştır. **4)** İman olunca günah zarar vermez, tıpkı küfür varsa amelin fayda vermediği gibi diyen Mürcie. Bunlar 5 fırkadır.

5) Fiillerin yaratılması meselesinde Ehl-i Sünnet gibi düşünmekle birlikte, Allah'tan sıfatları nefyetmede ve kelamın hadis olduğunu iddiada Mu'tezile gibi düşünen Neccâriye. Bunlar 3 fırkadır. **6)** İnsanda ihtiyar yoktur, fiilinde mecburdur diyen Cebriyye. Bunlar tek fırkadır. **7)** Allah'ı cisim yönüyle insana benzeten ve hulul iddia eden Müşebbihe. Bir fırkadır. **8)** Ehl-i Sünnet. Bu da tek fırkadır. Hepsinin toplamı 73 yapar. Bunların tali fırkaları mevzubahis edilmemiştir.

2- Burada şu hususu da belirtmemiz gerekir: Bu hadisi açıklayan alimlerimiz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada, fıkhî meselelerdeki haram helal şeklindeki ihtilafları kastetmediğini belirtirler. Öyleyse hadiste zemmedilen fırkalar tevhid esaslarında hayır ve şerrin takdirinde, risalet ve peygamberliğin şartları, sahabenin müvalatı gibi, daha çok itikada giren meselelerde haktan ayrılıp hevaya sapan fırkalardır. Çünkü bu meselelerde ihtilaf edenler birbirlerini tekfir etmişlerdir. Halbuki ahkâm-ı fer'iyye ve fıkhiyyede ihtilafa düşenler arasında birbirlerini tekfir ve tefsik yoktur. Bu sebeple sadedinde olduğumuz hadiste temas edilen ümmetin fırkalara ayrılma işinden muradın, bu itikadi meselelerdeki ayrılıklar olduğu kabul edilmiştir. Bu tefrikalar, daha Sahabe hayatta iken, Sahabe devrinin sonlarına doğru, Ma'bedu'l-Cühenî ve ona tabi olanlar tarafından çıkarılmaya başlanmış, zaman içinde inkişaf kaydetmiş, belli başlı yetmiş üç fırkayı bulmuştur. 621

َر ُلوُس هاللّ ِ#: َ ُبَهْذَي للا ُلي َو نلا ُراَه بهتَح َدْبُعت لا ُت َو زُعْلا ى. ُتْلُقَف : اَي
ىلع ِنيِهدلا ِهِهلُك . نأ َكِلَذ ـ6444 4ـ نعو ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع تلاق :]َلاَق
َني َزْنأ َل هاللّ ُ ىلاعَت: َوُه لا يِذ ْرأ َلَس َر ُهَلوُس ىَدُهْلاِب َو ِنيِد ِهقَحْلا َرِهظُيِل ُه
ُّلُك ْنَم َناَك يف َق ِهِبْل ُلاَقْثِم بَح ٍة ْنِم ْرَخ ٍلَد ِم ْن َر َلوُس هاللّ ؟ِ ْنإ ُتْنُك ‘ُّنُظ ِح
ُنوُكَيَس ْنِم َكِلذ اَم َءاَش هاللّ ُ ىلاعَت مُث ُثَعْبَي هاللّ ُ ِر ًاحي ًةَبِهيَط َوَتُيف ىهف
ُه نإ : َلاَق . ُّماَت

ملسم هجرخأ .[ْمِهِئاَبآ ِنيِد ىلا َعوُن ِج ْرَيَف ِهيف َرْيَخ َ ْنَم ىقْبَيَف ٍناَميإ .

6. (4778)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Lât ve Uzza'ya (tekrar) tapılmadıkça gece ile gündüz gitmeyecektir!" buyurdular. Ben atılıp: "Ey Allah'ın Resulü! Allah Teala Hazretleri "O Allah ki Resulünü hidayet ve hak dinle göndermiştir, ta ki onu bütün dinlere galebe kılsın" (Saff 9) ayetini indirdiği zaman ben bunun tam olduğunu zannetmiştim!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm cevaben: "Bu hususta Allah'ın dediği olacak. Sonra Allah hoş bir rüzgar gönderecek. Bunun tesiriyle kalbinde zerre miktar imanı olanın ruhu kabzedilecek. Kendisinde hiçbir hayır olmayan kimseler dünyada baki kalacaklar ve bunlar atalarının dinlerine dönecekler!" buyurdular." [Müslim Fiten 52, (2907).] 622

هاللّ ِ#: نإ اَم ُفاَخأ ىلع مُأ ِبت ‘اِمِئ َة ِضُمْلا ،َنيِهل َو اَذإ ُو ِض َع سلا ُفْي يف
ُلِئاَبَق ْنِم مُأ ِبت .ـ6444 4ـ نعو ْوَث ناَب َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:]َلاَق َر ُلوُس
َو ٌ ُموُقَت سلا ُةَعا ىهتَح ِحَتْلَت َق ُلِئاَبَق ْنِم مُأ ِبت ْلاِب ْشُم ِر َنيِك، َو ىهتَح َدُبْعَت
،ِيِدْعَب َو ٌ َزَت ُلا طلا ُةَفِئا ْنِم مُأ ِبت مُأ ِبت ْمَل ْرُي ُعْف اَهْنَع ىلا ْوَي ِم ةَماَيِقْلا،
يف مُأ ِبت َث ٌ َنوُث ًاباهذَك ْمُهُّلُك دَي يِع نأ ُه ٌّيِبَن، َو اَنأ ُمَتاَخ نلا َنيِهيِب َ ِيبَن
ا ْو َناَث، َو نإ ُه َنوُكَيَس‘

ُرْمأ هاللّ ِ َو ْمُه ىلع َكِلذ .[َلاَق يلع نب نيدملا همحر هاللّ ىلاعت: مه باحصأ
ىلع ِهقَحْلا َ ُّرُضَي ْمُه ْنَم ْمُهَفلاَخ ىهتَح ِيتأَي

ظفللا اذهب نيزر هجرخأو ،اقرفم يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .ثيدحلا .

7. (4779)- Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim için saptırıcı imamlardan korkarım. Ümmetimin arasına kılıç bir kere girdi mi, artık kıyamet gününe kadar kaldırılmaz. Ümmetimden bir kısım kabileler müşriklere iltihak etmedikçe, ümmetimden bir kısım kabileler putlara tapmadıkça kıyamet kopmaz. Ümmetimde otuz tane yalancı çıkacak hepsi de kendisinin peygamber olduğunu iddia edecek. Halbuki ben peygamberlerin mührüyüm (sonuncusuyum) ve benden sonra peygamber de yoktur. Ümmetimden bir grup hak üzerinde olmaktan geri durmaz. Onlara muhalefet edenler onlara zarar veremezler. Allah'ın (Kıyamet) emri, onlar bu halde iken gelir." Ali İbnu'l-Medînî: "Bunlar ashabu'lhadistir" demiştir." [Müslim, İmaret 170, (1920); Ebu Davud, Fiten 1, (4252); Tirmizî, Fiten 32, (2203, 2220, 2230). Hadisi, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizî parça parça rivayet etmişlerdir. Rezin ise bu lafızla (kaydettiğimiz şekilde tek bir rivayet halinde) tahriç etmiştir.] 623

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, kıyamete yakın hakim olacak fitne ahvaliyle ilgili olarak muhtelif durumları zikretmektedir. Teysir müellifinin de belirttiği üzere, kaynaklarda farklı rivayetler halinde parça parça rivayet edilmiş olduğu halde, Rezîn bunları tek bir rivayet olarak kaydetmiştir. Ulema sıhhat yönünden eşit olan hadislerin bu suretle rivayetinde beis görmez. Ancak aralarında sıhhat açısından farklılıklar bulunan rivayetlerin birleştirilmesi kesinlikle caiz olmaz.

2- Saptırıcı imam, ümmetin haktan ayrılarak batıla, sapıklığa, fıskafücura gitmesine sebep olandır. Saptırma inanç ve fikirlerde olduğu gibi, yaşayışta da olabilir. Hadiste "İnsanlar önderlerinin dini üzeredir" denmiştir. Bazı hadislerde bu saptırıcıların cahil olacakları, Allah'tan korkmayacakları da belirtilir. Bir Müslim hadisi şöyle "Allah... insanlara cahil başlar bırakır. Bunlar ilme dayanmayan fetvalar vererek dalalete düşerler. Halkı da dalalete atarlar." Bu rivayet Buharî'de gelmiştir.

3- Ümmet arasına kılıç girmekten maksad, fitnedir. Yani Müslümanların, kendi aralarında ihtilaf ederek birbirlerini öldürmeleri, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehit edilmesiyle başlayan bu hal günümüze kadar ortadan kalkmış değildir. Böylece, bu hadisi de Resulullah'ın mucizelerinden biri olarak değerlendirebiliriz. **4-** Ümmetten bir kısmının puta tapması, müşriklere iltihak etmesi de açık bir durumdur. Bazı şarihler burada işaret edilen putun manevi olabileceğini söylemiştir. Nitekim bir başka hadiste "Dinar ve dirheme (paraya) kul

621 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/423-424. olanlar helak olmuştur" buyrularak sadece puta değil, parayapula da kul olunabileceğine dikkat çekilmiştir. Günümüzde, İslam beldelerinde her iki çeşit putçuluktan bahsedilebilir. **5-** Resulullah, bu hadislerinde kıyamete kadar çok sayıda yalancı peygamberlerin çıkacağını haber vermektedir. Bunlar sayıca otuzu bulacaktır.

6- Hadis, kıyamete kadar İslam'ı yaşayan, İslam için açıktan açığa mücadele eden bir grubun varlığını devam ettireceğini ifade eder. Ahmed İbnu Hanbel'e göre bunlar ehl-i hadistir. Buhari'ye göre ehl-i ilimdir. Nevevî daha geçerli bir yorumla bunların ümmetin her taifesinde olabileceğine dikkat çeker: "Askerler arasında cengâver yiğitlerdir, ulema arasında haktan taviz vermeyen , gerçeği canı pahasına söyleyen kimselerdir. Halk arasında her çeşit levme, ta'yibe rağmen zühd ve takvayı elden bırakmayan, emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünkeri şiar edinen kimselerdir." Dindarlığın pek çok sıkıntı ve meşakkati peşinden getirdiği günümüz şartlarında, İslam'a hasbî ve samimi bir surette her memlekette gönül verip çilesini çeken, işten atılan, hapse tıkılan, terfi ve makamından olan, karakollarda dayak yiyen, işkence çeken, hayatını kaybeden her zümreden insan bu gruptan sayılmalıdır. Hiçbir zümre bunu kendine mal edemez.

7- "Allah'ın emri, onlar bu halde iken gelir" ifadesi, kıyamet onların başına kopar demek değildir. Çünkü, başka hadisler, kıyametin mü'minlerin değil, kafirlerin başına kopacağını haber vermektedir. Öyle ise ibare, kıyametin kopacağı en son vakte kadar yeryüzünden dindarların, Rabb Teala'ya ihlasla kulluk yapanların eksik olmayacağını ifade etmektedir. Kıyametin kopmasına az kala Yemen cihetinden esecek hoş kokulu bir rüzgar 624 bunların ruhunu kabzedecek, kıyamet kafirlerin, facirlerin başına kopacaktır.

لَتَق ٍءْىَش ِهيأ يف ُلِتاَقْلا ىرْدَي َ نام َز ِسا نلا ىلَع نَيِتأَيَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ4 □6444□

ملسم هجرخأ .[ِرا نلا يف ُلوُتْقَمْلا َو ُلِتاَقْلا ُج ْرَهْلا :َلاَق ؟َكِلذ َفْيَك َو :َليِق .
. َلِتُق ٍءْىَش ىأ يف ُلوُتْقَمْلا ُّ َو

8. (4780)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar öyle günler görecek ki, katil niçin öldürdüğünü, maktul de niçin öldürüldüğünü bilemeyecek."

"Bu nasıl olur?" diye soruldu. Şu cevabı verdi:

"Herçtir! Öldüren de ölen de ateştedir." [Müslim, Fiten 56, (2908).] 625

؟ى َرأ اَم َن ْو َرَت ْلَه :َلاَقف .ِةَنيِدَمْلا ِماَطآ ْنِم ٍمُطُأ ىلَع # ُّيِب نلا َف َرْشأ] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدي َز نب ةَماَسُأ نعو ـ4 □6444□

ماطآ هعمجو ،عفترم ءانب « ُمط ا'».ناخيشلا هجرخأ .[ِرْطَقْلا ِعِقاوَمَك .
ْمُكِتوُيُب َل ّ َخ ِن َتِفْلا َعِقا َوَم ى َر' ِبهنإف :لاق ، :اوُلاَق

9. (4781)- Üsame İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin Ütüm denen (eski ve yüksek) binalarından birine yaklaşmıştı: "Benim gördüklerimi siz de görüyor musunuz?" buyurdular. Yanındakiler: "Hayır" deyince, açıkladı: "Ben, şu evlerinizin arasında bir kısım fitnelerin yerlerini görüyorum, tıpkı yağmur yerleri gibi." [Buhârî, 626 Fezailu'l-Medine 8, Mezalim 25, Menakıb 25, Fiten 4; Müslim, Fiten 9, (2885).]

AÇIKLAMA:

1- Ütüm, Medine'de taştan yapılmış müstahkem binalara denir; bir nevi kaledir. Bazı tariflere göre Batı'daki şatoyu andırırlar.

2- Medine'ye fitnelerin çokça gelmesini yağmura teşbih buyurmuştur. Şarihler, Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle başlayıp arkası kesilmeden devam eden fitne hareketlerini hatırlatarak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ihbarını onun mucizelerinden biri olarak zikrederler.

Hadiste geçen rü'yet (görme) hadisesi için de: "Ya ilmî bir rü'yettir, yahut da aynî (gözle olan) bir rü'yettir. Bu da fitnelerin, onun göreceği şekilde temessül ettirilmiş olmasıyla mümkün olur. Nitekim kıble cihetinde cennet ve cehennem de ona temessül ettirilmiş, namaz kılarken görmüştür" denilmiştir. Resulullah'ın bunu ihbarı, ashabını fitneyi sabırla karşılamaya hazırlamak içindir. Fitneyi haber verdiği hadislerde, soru üzerine, o esnada nasıl davranmaları gerektiği hususunda açıklamalar yapmıştır: Konuşmamak, bulaşmamak, sıkıntılara katlanmak, fitne çıkan yerden uzaklaşmak vs. 627

ىل ْوأ اَهُلُتْقَي َنيِمِلْسُمْلا َنِم ٍةَق ْرِف َدْنِع ةَق َرا َم ُق ُرْمَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس بأ نعو ـ44 □ 6444ـ نع جراخلا « ُقرامْلا

َو»و.مهبراحتف نيملسملا ىلع سانلا نم ةفئاط جرخت نأ «ُقرمت».دواد وبأ
هجرخأ .[ِهقَحْلاِب ِنْيَتَفِئا طلا

ةعامجلل قرافملا ةعاطلا .

---

624 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/426-427. 625 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/427.

10. (4782)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslümanlar arasına tefrika girip (iki fırkaya ayrıldıkları) zaman dinden çıkan bir taife zuhur edecek. Onları, iki taifeden hakka en yakın olanı öldürecektir." [Müslim, Zekat 150, (1065); Ebu Davud, Sünnet 13, (4467).] 628

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerinden biridir. Zîra, haber verdiği gibi çıkmıştır. İhtilaflar çıktığı zaman, kendini gösteren iki fırkadan biri Hz. Ali ve taraftarları, diğeri de Hz. Ali (radıyallahu anh) ile savaşan muhalifleridir. Bu sırada zuhur eden sapık zümre ise Haricîlerdir. Haricîleri, Hz. Ali fırkası öldürmüştür. Nevevî der ki: "Bu (meseleye temas eden) rivayetler, ilk ihtilaflarda Hz. Ali ve taraftarlarının haklı, muhaliflerinin yani Hz. Muaviye ve taraftarlarının haksız ve müteevvil olduklarını gösterir. Yine bu rivayetlerden her iki tarafın da mü'min olduklarını anlamaktayız. Bunlar, aralarında savaş yapmakla dinden çıkmış değillerdir, fâsık da olmuş değillerdir."

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, Ashab-ı Güzîn arasında cereyan eden bu savaşlarda iyi niyetle, rıza-ı Bari için hareket edildiğni, her iki taraf da içtihad etmiş olmakla birlikte Hz. Ali'nin içtihadında musib olduğunu, öbür tarafın isabet edemediğini; ancak, "müçtehid müçtehidi nakzedemez", "müçtehid hata ederse günahkâr olmaz, sadece içtihad sevabı alır" gibi temel prensipler icabı, her iki tarafın da Allah indinde mükafaat göreceği neticesini çıkarmıştır.

Hadiste de görüldüğü üzere sapık oldukları tebeyyün eden Haricîlerin Hz. Ali'yi tekfir etmeleri, onların sapıklığına delil olmaktadır. 629

كوُلُمْلا ُءاَنْبأ اَهْتَمَدَخ َو َءاَطيَطُمْلا ِبت مُأ ْتَشَم ا َذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق :

امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع نبا نعو ـ44 □ 6444ـ ُةَيْشِم بهو ،رُتخبتب شملا
دملاو ميملا مضب « ُءاَطيَطُملا».يذمرتلا هجرخأ .[اَه ِراَي ِخ ىلَع اَه ُرا َرِش:
َطِهلُس ،ُمو ُّرلا َو س ِراَف

. نيربجتملا نيربكتملا

11. (4783)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim çalımlı çalımlı yürüdü ve meliklerin evladları, Rumlar ve İranlılar hizmetini yaptı mı, şerirleri hayırlılarına musallat edilecektir." [Tirmizî, Fiten 64, (2262).] 630

AÇIKLAMA:

1- Şarihler bu hadisi de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerinden sayarlar. Zîra, Bizans ve İran toprakları fethedilip onların hazine ve malları ganimet kılınıp, insanları esir edilince iç fitneler başlamış, ilk defa Hz. Osman'a saldırılmış, daha sonra Emevîler Haşimîlere saldırmış ve böylece başlayan fitneler günümüze kadar aralıksız devam edip gelmiştir.

2- Çalımlı çalımlı yürümek, kibir ve gurura düşmek, kulluk haddinin dışına çıkmaktır. Kibir, bir nevi şirk ve inkârdır. 631

مو ُّرلا َو َس ِراَف ُنِئا َزَخ ْمُكْيَلَع ْتَحِتُف اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق□ □
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب و ِرْمَع نبا نعو ـ44 □6446ـ َنو ُرَباَدَتَت مُث
َنوُدَساَحَتَت َو َنوُسَفاَنَتَت ْلَب :# َلاَقَف .َىلاَعَت ُ هاللّ اَن َرَمأ اَمَك ُنوُكَن :ِف ْوَع
ُنْبا ِنَمْح رلا ُدْبَع َلاَق ؟مُتْنأ ِم ْوَق ُّيأ :ئشلا ىلع « ُةَسَفاَنُملا».ملسم هجرخأ .[ٍضْعَب
ِباَق ِر ىلَع ْمُهَضْعَب َنوُلِمْحَتَف َني ِر ِجاَهُمْلا َنيِكاَسَم ىلا َنوُقِلَطْنَت مُث ،َنوُضَغاَبَتَت
َو

. قارتفاو فتخا نع ةيانك « رُباَد تلا»و.هب دارفناو هيلع ةبلاغملا

12. (4784)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün: "Size İran ve Bizans'ın hazineleri açılınca, nasıl bir kavim olacaksınız?" diye sormuştu. Abdurrahman İbnu Avf: "Allah'ın emrettiği şekilde oluruz!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bilakis, sizler birbirinizle münafese (menfaat yarışı) edecek, hasedleşecek sonra da birbirinizden yüz çevirecek ve kinleşeceksiniz. Daha sonra da muhacirlerin miskin (ve zayıf olan)larına gidip bir kısmını diğeri üzerine valiler yapacaksınız." [Müslim, Zühd 7, (2962).] 632

مُكَءاَحَمُس ْمُكُؤاَيِنْغأ َو ،ْمُك َراَي ِخ ْمُكُؤا َرَمُأ ْتَناَك اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444ـ ىلا ْمُك ُروُمأ َو ْمُكَء ًّخُب
ْمُكُؤاَيِنْغأ َو ،ْمُك َرا َرَش ْمُكُؤا َرَمُأ ْتَناَك اَذإ َو ؛اَهِنْطَب ْنِم ْمُكَل رْيَخ ِض ْر ْ‘ا ُرْهَظَف
ْمُكَنْيَب ى َروُش ْمُك ُروُمأ َو

يذمرتلا هجرخأ .[اَه ِرْهَظ ْنِم ْمُكَل رْيَخ ِض ْر ْ‘ا ُنْطَبَف ْمُكِئاَسِن .

628 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/429. 629 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/429. 630 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/430.

13. (4785)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Umerânız hayırlı olanlarınızdan iseler, zenginleriniz sehâvetkâr kimselerse, işlerinizi aranızda müşavere ile hallediyorsanız, bu durumda yerin üstü (hayat), altından (ölümden) hayırlıdır. Eğer umeranız şerirlerinizden, zenginleriniz cimri ve işleriniz kadınların elinde ise, yerin altı üstünden, (ölmek yaşamaktan) daha hayırlıdır. (Çünkü artık dini ikame imkanı kalmaz.)" [Tirmizî, Fiten 78, (2267).][633]

لوُس َر اَي :اوُلاَق .ْمُكُؤاَسِن نَغَط َو ،ْمُكُناَيْتِف َقَسَف اَذإ ْمُكِب َفْي َك # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ46 □6444□

كِلذ نإ َو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق ؟ ِرَكْنُمْلا ِنَع ا ْوَهْنَت ْمَل َو ِفو ُرْعَمْلاِب اوُ□
ُرمأت ْمَل اَذإ َفْيَك .ُّدَشأ َو ْمَعَن :َلاَق . نِئاَكَل َكِلذ نإ َو ِ؛ هاللّ

اوُلاَق ؟ ِفو ُرْعُمْلا ِنَع ْمُتْيَهَن َو ِرَكْنُمْلاِب ْمُت ْرَمأ اَذإ ْمُكِب َفْيَك .ُّدَشأ َو ْمَعَن :
َلاَق ؟ نِئاَكَل :

نإ َو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي اوُلاَق ،ًافو ُرْع َم َرَكْنُمْلا َو ًارَكْنُم َفو ُرْعَمْلا ْمُتْيأ َر اَذإ
ْمُكِب َفْيَك .ُّدَشأ َو ْمَعَن :َلاَق ؟ نِئاَكَل َكِلذ نإو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي

نيزر هجرخأ .[ْمَعَن :َلاَق ؟ نِئاَكَل َكِلذ .

14. (4786)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Gençlerinizin fıska düştüğü, kadınlarınızın azdığı zaman haliniz ne olur?" diye sormuştu. (Yanındakiler hayretle): "Ey Allah'ın Resulü, yani böyle bir hal mi gelecek?" dediler.

"Evet, hatta daha beteri!" buyurdu ve devam etti:

"Emr-i bi'lma'rufta bulunmadığınız, nehy-i ani'lmünker yapmadığınız vakit haliniz ne olur?" diye sordu. (Yanındakiler hayretle): "Yani bu olacak mı?" dediler.

"Evet, hatta daha beteri!" buyurdular ve sormaya devam ettiler: "Münkeri emredip, ma'rufu yasakladığınız zaman haliniz ne olur?" (Yanında bulunanlar iyice hayrete düşerek): "Ey Allah'ın Resulü! Bu mutlaka olacak mı?" dediler.

"Evet, hatta daha beteri!" buyurdular ve devam ettiler:

"Ma'rufu münker, münkeri de ma'ruf addettiğiniz zaman haliniz ne olur?" (Yanındaki Ashab): "Ey Allah'ın Resûlü! Bu mutlaka olacak mı?" diye sordular.

"Evet, olacak!" buyurdular." [Rezin tahric etmiştir. Bu rivayet daha muhtasar olarak Ebu Ya'lâ'nın Müsned'inde ve Taberanî'nin el-Mucemu'l-Evsat'ında tahric edilmişir. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid'de kaydetmiştir (7, 281).][634]

AÇIKLAMA:

İslam'ın en şa'şaalı şekilde yaşandığı bir anda, zamanımızdaki içtimâî bozukluğu olduğu gibi görüp tasvir etmek, gerçekten lisan-ı nübüvvete has bir hadisedir, tam bir mucizedir.

Resulullah tedricen şu hallerin vukua geleceğini haber vermektedir: **1)** Gençlerin taşkınlığı, kadınların azması.

2) Emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünkerin terki. **3)** Münkerin emredilmesi, ma'rufun yasaklanması. **4)** Ma'rufun münker münkerin ma'ruf addedilmesi. Hadisin siyakından şu husus anlaşılmaktadır: Bu içtimâî ve dinî bozuklukların ilk halkasını, gençlerin ve kadınların ihmal edilerek İslamî terbiye ile yeterince terbiye edilmemesi teşkil etmektedir. Bu hal zamanla emr-i bi'lma'rufun terkine müncer olmaktadır.

Emr-i bi’l-ma’rufun terki, zamanla münkerin emrine, ma’rufun nehyine sebep olmaktadır. Bozulmanın son halkasını ma'rufun münker bilinmesi, münkerin de ma'ruf sayılması teşkil etmektedir. Bu hal, değerler sisteminin alt-üst olması, tersine dönmesidir. Günümüzde ilericilik, çağdaşlık, laiklik yaftası altında ta'mime çalışılan beşerî değerler sistemi, dinî açıdan ma'rufun münker addedilmesinden başka bir şey değildir. Keza çağdışılık, gericilik, yobazlık, anti laisizm şeklinde ifade edilen hususlar da ma'rufun münker addedilmesinden başka bir mâna taşımaz.

Resulullah'ın gerçek bir mucizesi olarak değerlendirdiğimiz bu hadisinin bir başka dikkat çeken yönü, bu hallere düşecek kimselerin ümmet mefhumuna dahil olmasıdır. Yani İslam'ın dışında, gayr-ı müslimlerin kafalarında gelişip, hayatlarında yaşanacak bozukluklar olmayıp, bizzat Müslümanlara intikal edeceğinin bu hallerin Müslümanlarca benimseneceğinin ifade edilmiş olmasıdır. Dediğimiz gibi, en azından memleketimizde bu halleri son zamanlarda iyice müşahede eder hale geldik. 635

633 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/431.

نوُّل ِحَتْسَي م ْوَق ِت مُأ ْنِم نَنوُكَيَل :# ِ هاللّ ُلو ُس َر َلاَق]:لاق هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ىرعش‘ا ٍرماَع ىبأ وأ ٍكلام ىبأ نعو ـ44 □6444ـ : َنوُلوُقَيف ،هِتَجاَحِل لُج َر
ْمِهيتأْيَف ْم ُهَل ةَح ِراَس ْمِهْيَلَع ُحورَت ،ٍمَلَع ِبْنَج ىلا ما َوْقأ نَل ِزْنَيَل َو ، َف ِزاَعَمْلا
َو َرْمَخْلا َو ، َري ِرَحْلا َو َر ِحْلا

ري ِزاَنَخ َو ًةَد َرِق َني ِرَخآ ُخَسْمَي َو ،َمَلَعْلا ُعَضَي َو ،ىلاعَت ُ هاللّ ُمُهُتِهيَبُيَف□
ًادَغ اَنْيَلإ ْع ِج ْرا لبجلا « ُمَلَعلا»و.انزلا :انه هب دارملاو ،ةلمهم ءار اهدعبو
ةلمهملا ءاحلا رسكب «ر ِحلا».يراخبلا هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا اذإ « ُّودعلا
ُمُهَت يَب»و.ىشعلاب اهلهأ ىلا حورتو ،ىعرملا ىلا حرست ىشاوملا :ةحراسلا « َةَح
ِرا سلا ْمِهْيَلع ُحورَت»و.ةمعلاو

. نولفاغ مهو يل مهقرط

15. (4787)- Ebu Malik veya Ebu Amir el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden bir kavim, ferci (zinayı), ipeği, içkiyi, çalgıyı helal addedecektir. Bir kısım kavimler de bir dağın eteğine inecekler. Onların sürüsünü, çoban sabahları yanlarına getirecek. (Fakir) bir adam da bir ihtiyacı için yanlarına gelecek. Onlar adama: "Bize yarın gel!" derler. Bunun üzerine Allah onları geceleyin yakalayıverir ve dağı tepelerine koyarak bir kısmını helak eder. Geri kalanları da mesh ederek kıyamete kadar maymun ve hınzırlara çevirir." [Buhârî, Eşribe 6.]636

AÇIKLAMA:

Hadiste zikredilen belanın hakikatı üzere olacağı gibi, mecaz olacağı da kabul edilmiştir. Hakikatı üzere olması mümkündür. Zîra geçmiş milletlerde, benzer hâdiseler vaki olmuştur. Mecaz olması halinde insanların ahvalinin değişmesinden kinayedir. İbnu Hacer: "Hakikat olması esastır" der. 637

نأ َةَفاَخَم ،ِهر شلا ِنَع ُهُلأْسأ َتْنُك َو ،ِرْيَخلا ِنَع # ِ هاللّ َلوُس َر َنوُلأْسَي ُسا نلا□
َناَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ44 □6444ـ ْلَهَف :ُتْلُق :ْمَعَن :َلاَق .
ٍهرَش ْنِم ِرْيَخلا اَذه َدْعَب ْلَهَف ،ِرْيَخلا اَذهب ُهاللّ اَنَءاَجَف ٍهرَش َو ٍةِ يِلِهاَج يف
ا نُك ا ناِ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :ُتْلُقَف .ِبنَك ِرْدُي

لاَق ؟ُهُنَخَد اَم َو46ـتْلُقَف . نَخَد ِهيِف َو ،ْمَعَن :َلاَق ٍرْيَخ ْنِم ِهر شلا َكِلذ□ :
َدْعب ىلع ةاَعُد . ْمَعَن :َلاَق ؟ٍهرَش ْنِم ِرْيَخلا َكِلذ َدْعَب ْلَهَف :ُتْلُق .ُرِكْنُت َو
ْمُهْنِم ُف ِرْعَت ي ِيْدَه ِرْيَغِب َنوُدَتْهَي َو يِت نُس ِرْيَغِب َنوُّنَتْسَي م ْوَق

نيِمِلْسُمْلا َةَعا َمَج ُم َزْلَت :َلاَق ؟َكلذ ِبنَك َرْدأ ْنا ِبن ُرُمأَت اَمَف ،ِ هاللّ َلوُس َر□
اَي :ُتْلُق .اَهيف ُهوُفَذَق اَهْيَلاِ ْمُهَباَجأ ْنَم ،َم نَهَج ِبا َوْبأ ُت َوْملا َكَك ِرْدُي ىهتَح ،ِة
َرَجَش ِلْصِأب ضَعَت ْنأ ْوَل َو اَهِلُك َق َرِفلا َكلِت ْل ِزَتْعاف :َلاَق ؟ ماَمإ ٌ َو ةَعاَمَج
ْنُكَي ْمَل ْنإف :ُتْلُق . ْمُهماَمإو

. وأنَت علَى ذلِكَ]. أخرجه الشيخان وأبو داود

16. (4788)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a halk hayırdan sorardı. Ben ise, bana da ulaşabilir korkusuyla, hep şerden sorardım. (Yine bir gün): "Ey Allah'ın Resulü! Biz cahiliye devrinde şer içerisinde idik. Allah bize bu hayrı verdi. Bu hayırdan sonra tekrar şer var mı?" diye sordum.

"Evet var!" buyurdular. Ben tekrar: "Pekiyi bu şerden sonra hayır var mı?" dedim. "Evet var! Fakat onda duman da var" buyurdular. Ben: "Duman da ne?" dedim. "Bir kavim var. Sünnetimden başka bir sünnet edinir; hidayetimden başka bir hidayet arar. Bazı işlerini iyi (maruf) bulursun, bazı işlerini kötü (münker) bulursun" buyurdular. Ben tekrar: "Bu hayırdan sonra başka bir şer kaldı mı?" diye sordum.

"Evet! buyurdular. Cehennem kapısına çağıran davetçiler var. Kim onlara icabet ederek o kapıya doğru giderse, onlar bunu ateşe atarlar" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Ben (o güne) ulaşırsam, bana ne emredersiniz?" dedim.

"Müslümanların cemaatine ve imamlarına uy, onlardan ayrılma.

[İmam sırtına (zulmen) vursa, malını (haksızlıkla) alsa da onu dinle ve itaat et!]" buyurdular.

"O zaman ne cemaat ne de imam yoksa?" dedim.

"O takdirde bütün fırkaları terket (kaç)! Öyle ki, bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş bile olsan, ölüm sana gelinceye kadar o vaziyette kal!" buyurdular." [Buharî, Fiten 11, Menakıb 25; Müslim, İmaret 51, (1847); Ebu Davud, Fiten 1, (4244, 4245, 4246, 4247).] 638

AÇIKLAMA:

Bu hadisten ulema, İbnu Hacer'in açıklamasına göre, Müslümanların cemaatine uymanın şart olduğu, asi bile olsalar sultanlara itaatin gerektiği hükmünü çıkarmışlardır.

Beyzâvî der ki: "Mânası şudur: "Eğer yeryüzünde halife yoksa, sana uzlet ve zamanın sıkıntılarına sabır gerekir. "Ağacın köküne dişlerle tutunmak" tabiri meşakkate tahammülden kinayedir. Şu sözde olduğu gibi: "Falan elemin şiddetinden taşı ısırıyor." Veya maksad "uymak"tır. Nitekim bir başka hadiste "Ona dişlerinizle tutunun" denmiştir. Önceki mânayı bir başka hadisteki "Sen bir köke dişinle tutunmuş vaziyette ölsen, o (fitne cemaatlerinden) birine uymandan hayırlıdır" ifadesi teyid eder."

İbnu Battal der ki: "Müslümanların cemaatine uyup, zalim imamlara isyanı terk etmek gerektiği görüşünde olan fakihler cemaatine bu hadiste hüccet vardır. Çünkü, hadis sonuncu taifeyi, "Cehennem kapılarına davet ediciler" olarak vasfetti. Onlar hakkında, "Bazı işlerini iyi (maruf) bulursun, bazı işlerini de kötü (münker) bulursun" demedi. Bunlar öyle olmazlar, bunlar hak üzere değildirler. Buna rağmen cemaate uymayı emretti." Taberî der ki: "Bu emir ve cemaat hususunda ihtilaf edilmiştir. Bir grup alim: "Bu emir vacip ifade eder. "Cemaat"ten murad da, sevad-ı azam (yani ekseriyet)tir" demiştir." Taberî, sonra İbnu Mes'ud'dan bir fetva kaydeder: "Hz. Osman katledildiği zaman kendisine vaki olan bir sual üzerine: "Sana cemaate uymayı tavsiye ederim. Zîra Allah Teala hazretleri, ümmet-i Muhammed'in hepsini dalalete atıcı değildir" diye tavsiyede bulunur. Bir grup da şöyle der: "Cemaat"ten murad Sahabe'dir; sonraki nesiller değil." Bir grup da: "Onlardan murad ehl-i ilimdir. Zira Allah Teala hazretleri alimleri halk için bir hüccet kılmıştır. İnsanlar din

---

636 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/434.

meselesinde onlara tabidirler" demiştir.

Taberî, bu farklı görüşleri kaydettikten sonra der ki: "Doğru olanı şudur: "Hadisten murad, emir tayininde (ehl-i hal ve akdin) içtima etmiş bulunduğu kimseye itaat etmekte olanların cemaatine uymaktır. Kim biatını bozarsa cemaatten ayrılmış olur." Devamla der ki: "Hadiste şu hüküm de var: "İnsanlar imamsız kalır ve insanlar bu yüzden fırkalara ayrılırsa, kişi şerre düşmek korkusuyla elinden gelirse bu fırkalardan hiçbirine katılmaz. Diğer hadislerde gelen ifadeler de bu hükme uyarlar. Bu hüküm esas alınınca zahirinde ihtilaf olan hadisler de telif edilmiş olur."

İbnu Ebî Cemre hadisten başka incelikler çıkarır:

* "Bu hadiste, kullardan herbirini dilediği şekilde istihdam edişinde kullar hakkındaki Allah'ın hikmeti gözükmektedir. Şöyle ki: Ashab'ın çoğuna, bizzat amel etmeleri ve başkalarına da tebliğ etmeleri için, hayırdan sual etmeleri sevdirildiği halde, Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye de bizzat çekinmesi ve Allah'ın kurtuluşunu irade ettiği kimselerden de def'ine sebep olması için şerden sual etmesi sevdirilmiştir. * Hadisten, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadırının genişliği ve herkese her ne sorarsa uygun cevap verebilecek kadar her hususa müteallik ahkâmı bildiği de görülmektedir. * Hadisten şu netice de çıkarılmaktadır: Her kime bir şey sevdirilirse, o kimse, bu hususta başkasını geçer. Bundandır ki, Hz. Huzeyfe, başkasının bilmediği şeyleri bilen sahib-i sır idi. Öyle ki, münafıkların ismini ve müstakbel hadiselerin birçoğunu bilmekte idi.

* Hadisten elde edilen bir diğer nafi prensip ta'lim edebine girmektedir; talebeye, çeşitli mübah ilimlerden hangisine meyletmişse onu öğretmek esas alınmalıdır. Çünkü, talebenin onda başarılı olma ve hakkından gelme şansı daha kuvvetlidir.

* Hadis, hayır yolunu gösteren her şeye hayır, şerre sevkeden herşeye de şer dendiğini de ifade eder. * Kim, Kur'an ve sünnet varken bir başka şeyi din için asıl yapar da Kur'an ve sünneti ikinci plana atar ve bu ihdas ettiği şeye tabi kılarsa, yapılan bu iş zemmedilir, kabul edilmez. * Bâtılı ve nebevî hidayete muhalefet eden her şeyi reddetmek vaciptir. Sünnete muhalif olan şeyi, makamı yüksek veya alçak her kim söylemiş olursa olsun, hükmü birdir, merduddur." 639

قَالَ: [دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فإذَا عَبْدُ اللّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا .

□6444□ 44ـ نعو هرلادبع ِنمح نب ِدبع َر ِهب ِةَبْعَكْلا

سِلاَج

نَم ا نِمَف ٍّزِنَم اَنَل َزَنَف ،ِرَفَس يف # ِ هالّ ِلوُس َر َعَم ا نُك :َلاَقف .ِهْيَلِإ□
ُتْسَلَجَف ِهْيَلِإ َنوُع ِمَت ْجُم ِةَبْعَكْلا ِهلِظ يف ُسا نلا َو ،ِةَبْعَكْلا ِهلِظ يف .ِهْيَلِإ
اَنْعَمَتْجاَف ،ِة َعِماَج ُة ّ صلا :# ِ هالّ ِلوُس َر ِيدانُم َىدان ْذإ ،ِه ِرَشَج يف َوُه ْنَم ا
نِم َو ،ُهَلْح َر ُد ِهضَتُني ْنَم ا نِم َو ُهَءاَب ِخ ُحِلْصُي ِلَعِج ِهِذه ُمُكِت مُأ نِإ َو ،ْمُهَل
ُهَمَلْعَي اَم َرش ْمُه َرِذْنُي َو ،ْمُهَل ُهَمَلْعَي اَم ِرْيَخ ىلَع ُهَت مُأ لَدَي ْنأ ِهْيَلَع َناَك إ
ِيلَبَق ٌّيِبَن ْنُكَي ْمَل ُه نإ :َلاَقف .ِيتِكَلْهُم ِهِذه :ُن ِم ْؤُمْلا ُلوُقَيَف .ًاضْعَب اَهُضْعَب
ُقِل َزيَف ةَنْتِف ُئجَتَف ،اَهنو ُركِنُت روُمُأ َو ، ء ّ ب اَه ِرَخآ ُبي ِصُيَس َو ،اَهِل وأ
يف اَهُتيِفاَع ِ هللاّب ُنِمْؤُي َوُه َو ُهَت يِنَم ِهتأَتْلَف ،َة نَجلا َلَخْد ُي َو ِرا نلا ِنَع َح
َزْح َزُي ْنأ َبحأ ْنَمَف .ِهِذه ِهِذه :ُن ِم ْؤُمْلا ُلوُقَيَف .ُةَنْتِفلا ُئ ِجَت َو ُفِشَكْنَت مُث
ْنِاف .َعاَطَتْسا اَم ُهِعِطُيلَف ِهب ْلَق َة َرَمَث َو ِهِدَي َةقْفَص ُهاَطْعَأف ًاماَمإ َعياَب
ا ِم َوِيلا َو ىلإ بوُهاَفŒنَم َو ،ِهْيَلإ ىت ْؤُي ْنأ ُّب ِحُي اَم ِسا نلا ىلا ِتأَيْل َو ،ِر ِخ
ِ هالّ ِلوُس َر ْنِم اَذه َتْعِمَس َتْنأأ َ، هالّ َكُدُشْنأ :ُتْلُقَف .ُهْنِم ُت ْوَنَدَف :َلاَق .
ا َقْنُع اوب ِرْضاَف ُهع ِزاَني ُر َخآ َءاَجŒِرَخ

ُلتْقَن َو ،ِلطاَبلاِب اَنَيب اَنلا َوما ُلُكأَن ْنأ اَن ُرُمأَي ةَيِواَعُم َك ِهمَع َنْبا نإ :ُتْلُقَف□
.ِبلَق ُهاَع َو َو ،ُاَنُذأ ُهْتَعِمَس :َلاَق َو ؛ِهَدِيب ُهْبَلق َو ،ِهنُذأ اوُلَتق َت ّ َو م ُكنِم ِضا
َرَت ْنَع َة َراَجِت َنوُكَت ْنأ إ ِلطاَبلاِب ْمُكَنيَب ْمُكَلا َوما اوُلُكأَت َ اوُنَمآ َنيذ لا اَهُّيأ اَي
:ُلوُقَي ىلاعَت ُ هاللو ،اَنَسُفْنأ ملسم هجرخأ .[ِهالّ ِةَيِصْعَم يف ِه ِضْعا َو ِ، هالّ
ِةَعاَط يف ُهِعِطأ :َلاَق مُث ؛ةَعاَس ِهنَع َتَكَسَف .ًامي ِح َر ْمُكِب َناَك َ هالّ نإ
ْمُكَسُفْنأ

حورت و ،تيبلا لوح بعرت يتلا بشاوملا نم لاملا :انه «ُرَشَجْلَا».بئاسهنلاو

لاجعا «ُقاهز“ا»و.ملا لدب ءاهلاب .«ُقَه ْزَي» بورو.هيلع هدور ُو ةعرسب .
هعفدي بأ «ًاضْعَب اَهُضْعَب ُقِل ْز َي»و.يل اهلهأ بلا

17. (4789)- Abdurrahman İbnu Abdi'l-Ka'be anlatıyor: "Mescide girmiştim. Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'yı gördüm, Ka'be'nin gölgesinde oturuyordu. Ka'be'nin gölgesinde birçok kimse ona müteveccih olarak oturmuştu. Ben de ona doğru oturdum. Şunu anlattı: "Bir seferde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberdik. Bir yerde konakladık. Kimimiz çadırını tamir ediyor, kimimiz yerini düzlüyor,(29) kimimiz hayvanlarını güdüyordu. Derken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın münadisi seslendi: "es-Salatu câmia: Haydin namaza!" Resulullah'a gittik, yanında toplandık. Şöyle buyurdular:

"Benden önce her peygamber, ümmeti için hayır bildiği şeyi onlara öğretmekle mükellef idi. Onlar için şer bildiği şeyden de onları inzar etmesi (korkutması) gerekli idi. Bilesiniz, şu ümmetinizin afiyeti önce gelenler hakkında kesin kılınmıştır. Sonrakiler belaya ve kötü addedeceğiniz birkısım hallere maruz kalacaklardır. Birbirini takip eden fitneler gelecek. Mü'min: "Bu fitne helakimdir" diyecek. Sonra bu kalkacak, başka bir fitne gelecek. "Helakim işte bundan, işte bundan" diyecek. Öyleyse, kim ateşten uzak kalmayı ve cennete girmeyi dilerse, Allah'a ve ahiret gününe inanır olduğu halde ölümü karşılasın. İnsanlara, onların kendisine nasıl muamele etmelerini dilerse öyle muamelede bulunsun. Kim bir imama biat edip samimiyetle sadakat sözü vermiş ise, elinden geldikçe ona itaat etsin. Bir başkası gelip, önceki ile münazaaya girişecek olursa sonradan çıkanın boynunu uçurun.

"Ravi (Abdurrahman) der ki: "Abdullah İbnu Amr'a yanaştım ve: "Allah aşkına söyle. Bu anlattıklarını bizzat kendin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittin mi?" dedim. Sorum üzerine eliyle kulak ve kalbini tutarak:640

"Evet kulaklarım işitti, kalbim de belledi" dedi. Ben:

"Ama, amcaoğlun Muaviye, bize mallarımızı aramızda batıl bir şekilde yememizi, birbirimizi öldürmemizi emrediyor. Halbuki Allah Teala hazretleri (mealen): "Ey iman edenler! Birbirinizin malını haram şekilde yemeyin; ancak karşılıklı rıza ile yaptığınız ticaret başkadır. Birbirinizi ve kendinizi öldürmeyin. Canlarınızı da boşu boşuna tehlikeye atmayın. Şüphesiz ki Allah size merhametlidir" (Nisa 29) buyuruyor" dedim. Biraz sustu sonra: "Allah'a itaatte ona itaat et, Allah'a isyanda ona isyan et!" dedi. " [Müslim, İmaret 46, (1844); Nesâî, Bey'at 25, (7, 153); Ebu Davud, Fiten 1, (4248); İbnu Mace, Fiten 9, (3956).] 641

AÇIKLAMA:

Hadis, izah gerektirmeyecek kadar açık. Ancak son kısımdan, konuşmanın Hz. Muaviye (radıyallahu anh) zamanında geçtiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, icraatı ve hatta meşruiyeti bazı dedikodulara sebep olan halife Hz. Muaviye'ye itaat hususunu gündeme getirmektedir. Anlaşılan, hadisin ravisi Abdurrahman, Hz. Muaviye'nin emirlerine itaatın caiz olup olmayacağı hususunda müteredditti. Bu tereddütünü, yeri gelmişken Abdullah İbnu Amr İbni'l-As'a, Hz. Muaviye aleyhinde ayet-i kerimeyi de delil kılarak sorar. Ancak yüce sahabi İbnu Amr, fitne hususundaki İslam'ın fetvasını verir: "Allah'a itaat etmeyi tazammun eden emirlerinde itaat edin. Allah'a isyan mânasını taşıyan emirlerinde isyan edin!"

Hadiste geçen "isyan etmek"ten murad "Allah'a isyanı mucip olan emirlere uymayın, o çeşit emirlerini icra etmeyin!" mânasındadır. Çünkü, ulema zalim imamı devirme mânasındaki isyana çok kayıtlarla fetva vermiştir. Bu hususa daha önce temas etmiş idik. (2. cilt, 287-300. sayfalar).642

ن ِم :َليِق . مَه ْرِد ّ َو زيِفَق ْمِهْيَلِإ ىَئ ِجَي َ ْنأ ِقا َرِعْلا ُلْهأ ُكِشوُي :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ44 □6444ـ ْنِم :َلاَق ؟ َكِلذ َنْيأ ْنِم :
َليِق . يْدُم ّ َو رانَيِد ْمِهْيَلِإ ىَئ ِجَي َ ْنأ ِما شلا ُلْهأ ُكِشوُي :َلاَق مُث . َكِلذ َنوُعَنْمَي
ِمَجَعْلا ِلَبِق ْنِم :َلاَق ؟ َنْيأ عسي ماشلا له‘ لايكم « ُيْدُمْلا»و.كيكاكم ةينامث وهو
قارعلاب لايكم « ُزيِفَقلا». ملسم هجرخأ .[ًةَهْيَنُه َتَكَس مُث .ِمو ُّرلا ِلَبِق

ةيزجلا ِءادأ نم نوعنتمي ةمذلا لهأ نأ ىنعملاو ،طر نيعبرأو ةسمخ .

18. (4790)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Irak ehline bir ölçeklik yiyecek ve tek dirhemlik paranın gelmeyeceği zaman yakındır!" buyurmuşlardı. "Nereden?" diye soruldu.

"Acem diyarından. Onlar bunu yasaklayacak" buyurdu ve devamla: "Şam ehline de tek dinarlık paranın ve bir ölçeklik yiyeceğin gelmeyeceği zaman yakındır!" buyurdular. Yine: "Bu nereden gelmeyecek?" diye soruldu.

"Rum cihetinden!" buyurdular. Sonra (Hz. Cabir) bir müddet sustu (ve ilave etti: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki: 640 "Kimimiz yerini düzlüyordu" ibaresi, zikrettiğimiz kaynaklarda mevcut değil.

"Ümmetimin sonunda bir halife gelecek; malı sayı ile değil, avuç avuç dağıtacak!]" [Müslim, Fiten 67, (2913).]643

AÇIKLAMA:

1- Hadis, ehl-i zimmenin yani İslam memleketinde yaşayan gayr-ı müslim vatandaşların cizye (vergi) vermekten imtina edeceklerini ifade eder. Bu, iki sebebe dayanır: * Gayr-ı müslimlerin Müslüman olmaları: "Bu durumda cizye vermezler, zekat verirler." * Onlar gayr-ı müslim kaldıkları halde, devletin zayıflaması sebebiyle vergi alamaz veya o diyarlar şu veya bu şekilde İslam hakimiyetinden dışarıda kalır.

Hadis bu ihtimallerin hangisi olacağını tasrih etmiyor.

2- Hadisin Müslim'deki aslı daha uzundur. Teysir'in hazfettiği kısmın tercümesini köşeli parantez içerisinde kaydettik.

3- Hadiste geçen kafiz ve müdy kelimelerini ölçek olarak ifade ettik; miktarları üzerinde durmadık. Zîra, hadiste bir miktar tesbiti mevzubahis değil. Kafiz Irak'ta kullanılan, müdy de Suriye'de kullanılan bir hacim ölçeğidir. 644

ِ#: يَكُونُ فِي آخِرِ أُمَّ تِبِ خَلِيفَةٌ يَحْثِي الْمَالَ حَثْياً َ يَعُدُّهُ عَدَهاً . قيلَ ‘بِ
هالّلَ لُوسَ رَلاَقَ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ44 □6444□

. ةَ َو َبأِ الْعَّ ِء: أتَرَ يَانِ أن ُه عَمُ رَ بُنُ عَبْدِ الْعَزِ يزِ؟ قَا: [. أخرجه مسلم
نَضْرَ

19. (4791)- Yine Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimin sonunda bir halife gelecek, malı sayarak değil, avuçlayarak dağıtacak." Hadisi (Hz. Cabir'den rivayet eden) Ebu Nadre ve Ebu'l A'la'ya: "Bunun Ömer İbnu Abdilaziz olmasına ne dersiniz?" diye sorulmuştu. Onlar: "Hayır, (değildir)!" dediler. [Müslim Fiten 67, (2913).] 645

AÇIKLAMA:

Ömer İbnu Abdilaziz'in hayatından bahsederken belirttiğimiz üzere, onun devlet idaresine getirdiği adalet, tatbik ettiği sıkı iktisad, israfla mücadele ve sünnetin tam tatbiki gibi müsbet icraatları sonunda her sahada fevkalade düzelmeler olmuş, kısa zamanda iktisadî hayat değişmiş; Mısır gibi birkısım beldelerde zekat verilecek adam bulunamayacak kadar bolluk müşahede edilmiştir. Bu sebeple bazı hadislerde, ahirzamanda çıkacağı haber verilen Mehdî, Müceddid gibi müsbet şahsiyetin Ömer İbnu Abdilaziz olduğu, daha onun sağlığında ulema tarafından söylenmiş, halk tarafından tasvip görmüştür. Mudakkik âlimlerimizden Suyutî merhum, kendi zamanına kadar, İslam âleminin her sınıf insanında görülen mehdileri zikrederken ikinci hicrî asrın mehdisi olarak Ömer İbnu Abdilaziz'i kaydeder.

Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. Cabir'in rivayetinde "malı sayarak değil, avuç avuç verecek olan" ahirzaman halifesinin Ömer İbnu Abdilaziz olduğu hususunda bir kanaatin ortaya çıktığını göstermektedir. 646

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444□□

مُتأَدَب ُثْيَح ْنِم ُمُتْدُع َو ،اَه َرانَيِد َو اَه بَد ْرأ ُرْصِم ْتَعِنُم َو ،اه َرانَيِد َو اَهَيْدُم ُما□□
شلا ِتَعِنُم َو ،اَهَمَه ْرِد َو اَه َزيِفَق ُقا َرِعْلا ِتَعِنُم :# ةعبرأ عسي :رصم له‘ لايكم «
ُّبَدر ا‘»و.دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهُمَد َو َةريره ىبأ ُمْحَل َكِلذ ىلَع َدِهَش ,ٍتا رَم
َث ٌَث نكي مل امب # يبنلا نم رابخإ ثيدحلا اذه يفو.ثلثو لاطرأ ةسمخ عاصلا
نأ ىلع ًاعاص نيرشعو ةعبرأو ،ًانم نيرشعو ،ةوبنلا لئد نم ليلد هعوقو لبق هب
همعإ يفو ،هثودحو هعوقول ًاقيقحت ىضاملا ظفل ىلع هظفل جرخف نئاك هاللّ
ملع يف وهو

هل «ْتَعِنُم» هلوقو.اهرادقمو ةيزجلا نم ىراصنلا نم ةرفكلا ىلع هْنَع ُ هاللّ َي ِض
َر باطخلا نب رمع هفظو ام ىلع ليلد هيفو يف ام نوعنميف ةعاطلا نع نوعجري
مهنأ يناثلاو ،مهمسإب مهيلع فظو ام مهنع طقسيو نوملسيس مهنأ امهدحأ
ناينعم:

مهيديأ .

20. (4792)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Irak'a ölçeği ve dirhemi verilmeyecek. Şam'a da ölçeği ve dinarı verilmeyecek. Mısır'a da ölçeği ve dinarı verilmeyecek. Başladığınız yere döneceksiniz" buyurdu ve üç kere tekrar etti. Buna Ebu Hüreyre'nin eti ve kanı şahit oldu." [Müslim, Fiten 33, (2896); Ebu Davud, Harac 29, (3035).] 647

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), üç beldede cari olan ölçü ve para birimlerini zikretmektedir: * Kafiz: Irak bölgesinde kullanılan ölçeğin adıdır. Sekiz mekkuk miktarındadır. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de Mekkuk'un müdd mânasında kullanıldığını, miktarı hakkında ihtilaf edildiğini belirtir. * **Müdy:** Şam, yani Suriye bölgesinde kullanılan ölçeğin adıdır. Hacminin 45 rıtl tuttuğu belirtilir.* İrdebb: Bu da Mısır'da kullanılan ölçeğin adıdır. Bir sa' rıtl olma hesabıyla yirmi dört sa' miktarında bir hacme sahiptir. * **Rıtl:** Bazı hesaplaşmalara göre 2564 gram bir ağırlığa tekabül etmektedir. * **Dirhem:** Gümüş paranın adıdır.

* **Dinar:** Altın paranın adıdır.

---

643 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/441. 644 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/441-442. 645 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/442.

2- İbnu'l-Esir, el-Camiu'l,Usul'da hadisle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Hadisin iki mânası var: **1)** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, onların (Irak, Şam, Mısır ahalisinin) Müslüman olacaklarını haber vermiş olmaktadır. Böylece onlar üzerindeki borçlar Müslüman olmalarıyla düşecektir. Müslümanlıkları, üzerlerindeki borçları ödemelerine mani olacaktır. Buna hadiste geçen: "Başladığınız yere döneceksiniz" ibaresiyle istidlal edilmiştir. Çünkü, onların bidayeti Allah'ın ilminde, kazasında ve kaderinde: "Onlar Müslüman olacaklar" şeklindedir. Böylece başlamış oldukları yere dönmüş oldular. **2)** İkinci mâna şudur: "Onlar taatten yüz çevirecekler." Bu mânayı Buharî'nin Sahih'inde tahric ettiği şu hadis te'yid eder: "Siz, dirhem ve dinar toplayamadığınız zaman ne yapacaksınız?" demişti. Kendisine: Bunun olacağını nereden biliyorsun? denildi.

"Evet, nefsim yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, bunu sadık ve masduk (doğru söyleyen ve söylediğinde İlahî tasdike mazhar olan) zatın sözünden naklediyorum!" dedi. Kendisine yine soruldu: "Bu niye olacak?"

"Allah'ın haramı, Resulü'nün zimmeti (garantisi) ihlal edilir. Allah da ehl-i zimmenin kalbine katılık verir. Onlar da ellerindekini vermezler."

Sadedinde olduğumuz hadisle ilgili olarak, İbnu Deybe de şunu kaydeder: "Bu hadiste henüz vukua gelmemiş, fakat ilm-i İlahî'de mevcut olan şeyin ihbarı var. Resulullah, istikbalde olacak vak'ayı, olmuş bir hadiseyi haber verme üslubuyla (mazi fiiliyle) beyan etmektedir. Bu üsluba, hadisenin kesin şekilde vukuunu ifade etmek için başvurulur. Hadisenin vukuundan önce bildirilmesinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peygamberliğinin delili mevcuttur. Keza bu hadiste, Hz. Ömer'in Hıristiyan kâfirlerine cizye borcu yüklediği ve miktar tayin ettiği 648 hususunda da delil mevcuttur."

سا نلا َنوُنِتْفَيَف ُهاَيا َرَس ُثَعْبَيَف ،ِرْحَبْلا ىلَع َسيِلْبإ َش ْرَع نإ :# ِ هاللّ ُلوُس□ □
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ44 □6444ـ اَم :ُلوُقَيَف . ُرَخأ ُئ ِجَي
مُث . ًائْيَش َتْعَنَص اَم :لوُقَيَف .اَذكو اَذك ُتْلَعَف ُلوُقَيَف ْمُهُدَحأ ُئ ِجَي ،ًةَنْتِف
ْمُهُمَظْعأ ًةَل ِزْنَم ُه َدْنِع ْمُهُمَظْعأ َو

ملسم هجرخأ .[َتْنأ ْم َعَن :ُلوُقَيَف .ُهُم ِزَتْلَي َو ُهْنِم ِهيِنْدُيَف ِهِتأ َرْما َنْيَب .
َو ُهَنْيَب ُتْق رَف ىهتَح ُهُتْك َرَت

21. (4793)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İblis'in arşı deniz üzerindedir.

Oradan askerlerini gönderip insanları fitneye atar. Bunlardan, yanında mertebece en yüksek olanı en büyük fitneyi çıkarandır. Askerlerinden biri gelip: "Şunu şunu yaptım!" der. İblis: "Hiçbir şey yapmamışsın!" der. Sonra bir diğeri gelip: "Ben falanı(n peşini) hanımıyla arasını açıncaya kadar bırakmadım!" der." [Müslim, Münafikûn 66-67, (2813).]649

وأ ،ا ُورُذْعَي بهتَح ُسا نلا َكِلْهَي ْنَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق # يبنلا عمس□
نم بِنث دَح لاق .برتخبْلا ىبأ نعو ـ44 □6446ـ مهيلع ةجحلا موقتف مهبويعو
ْمُهَبوُنُذ رثكت ىتح هاللّ مهكلهي ىأ «او ُرِذْعَي» ىنعمو.دواد وبأ هجرخأ .[ْمِهِسُفْنأ
ْنِم او ُرِذْعُي

مهبقاعي نم رذع مهل حضتيو .

22. (4794)- Ebu'l-Bahterî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinleyen bir zatın bana anlattığına göre Resulullah demiştir ki: "İnsanlar, günahları çoğalmadıkça helak olmayacaklardır." [Ebu Dâvud, Melahim 17, (4347).] 650

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, sahabi müphem kalmış ise de, İbnu Cerîr et-Taberî'nin tefsirinde Abdullah İbnu Mes'ud olduğu belirtilmiştir. Hadisin bu ikinci veçhinde, Abdullah bu hadisi Resûlullah'tan nakledince, "Bu nasıl olur?" diye sorulmuş, o da şu ayeti okumuştur: (Meâlen:) "Kendilerine azabımız geldiği zaman çağırışları "Biz hakikaten zalimlerdendik" demelerinden başka (birşey) olmadı" (A'raf 7).

2- Hadiste, özür fiilinin iki farklı kullanışı sebebiyle ravinin tereddüdüne yer verilmiştir. Ancak mânaya farklılık tesir etmemektedir.651

ملسم هجرخأ .[ا نِم َسْيَلَف َفْي سلا اَنْيَلَع لَس ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق .
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر عوك‘ا نب ةملس نعو ـ44 □6444□

23. (4795)- Seleme İbnu'l-Ekva radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bize kılıç kaldırırsa bizden değildir." [Müslim, İman 162, (99).] 652

---

648 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/443-445.

هجرخأ .[ا نِم َسْيَلَف َح ٌ ِهسلا اَنْيَلَع َلَمَح ْنَم : # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :اق مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نباو سوُم بأ نعو ـ46 □6444ـ سيلف ًاملسم هنوكل ملسملا بلع هلمح اذإ بأ « انم َسيلف» :هلوق.طقف رمع نبا نع يئاسنلا هجرخأو .يذمرتلاو ناخيشلا

انلاعفأو انقخأب ًاقلختم سيلو انلثم سيل هانعمف كلذ ريغل هلمح اذإ امأف . ملسمب.

24. (4796)- Ebu Mûsa ve İbnu Ömer radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bize karşı silah taşırsa bizden değildir." [Buharî, Fiten7; Müslim, İman 163, (100); Tirmizî, Hudûd 26, (1459).][653]

هجرخأ .[رَدَه ُهُمَدَف ُهَعَض َو مُث ُهَفْيَس َرَهَش ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريبزلا ِنب ِ هاللَّْدبع نعو ـ44 □6444□

هرأثب بلطي يذلا « ُرَدَهلا».يئاسنلا .

25. (4797)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kılıcını çeker sonra koyarsa kanı hederdir." [Nesâî, Tahrîm 26, (7, 117).] [654]

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadis birbirine yakın hükümler taşımaktadır: Bir mü'minin, bir başka mü'mine silah çekmesi haramdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu yasağı farklı üsluplarla ifade buyurmuşlardır. Zira silah çekmek, silah taşımak, silah kaldırmak gibi tabirler umumiyetle vuruşmayı, mukateleyi ifade ederler. **2-** "Bizden değil" ifadesi iki suretle açıklanmıştır: **1)** Silahı, Müslüman kişiye" "Müslüman olduğu için kaldıran" Müslüman değildir. Burada Müslümana silah çekmeyi helâl addetme vardır. Haramı helal addetmek küfürdür. Bu mânada silah çeken tekfir olunur. Sırf silah çekmesi sebebiyle tekfir olunmaz.

2) Bizim yolumuzda değil, bizim sünnetimiz üzere değil; çünkü bizim sünnetimizde Müslümanın Müslümana silah çekmesi yoktur, helal değildir. Müslümanın Müslümandan yardım görme hakkı vardır. Müslüman kişi, Müslüman kardeşi yolunda mukâtele etmekle mükelleftir, onu öldürmek veya onunla kavga yapmak için silah çekerek korkutma hakkına sahip değildir.

Selef uleması, bu çeşit haberlerin te'vilsiz olarak, ıtlakı üzere beyan edilmesini, zecrin daha beliğ, daha müessir olması için gerekli görür. Süfyân İbnu Uyeyne, bu çeşit hadisleri, zahirinden başka mânaya tev'il etmeye karşı çıkarak: "Onun mânası bizim yaptığımız gibi değil" derdi. Ona göre, zikredilen vaide, ehl-i haktan bağî (eşkiya) olanlara karşı silah çekenlerin girmez. Bağilere ve haksız kavgayı başlatanlara silahla karşı koymak caizdir. 655

FİTNENİN VASIFLARI:

Buraya kadar kaydettiğimiz hadislerde, muhtelif fitnelerin vasıfları dağınık olarak zikredilmiştir. Ancak, bunların birkısım açıklamalarla birlikte sistemli olarak topluca zikrinde fayda umuyoruz. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendisinden sonra ortaya çıkacak fitneleri haber verirken bunların ana vasıflarını belirtmiştir. Daha önce de söylediğimiz gibi, fitne, fesat, anarşi gibi beşerî münasebetlerde ortaya çıkan bozulmalar, içtimâî hayatta gelişmiş olan birtakım kötü şartların tabî bir sonucudur, içtimâî bir marazdır. Öyle ise bu şartlar cemiyette gelişip hakim duruma geçince bunların ferdî davranışlarda tahrîk edeceği menfî tezahürleri önceden tahmin edilebilir neler olacağı söylenebilir. Bu sebeple fıtrat kanunlarına, insanların tâbi olduğu beşerî ve içtimâî kanunlara marifet ve vukuf kesbeden kimseler, bunları önceden söyleyebilirler. İnsanlar şöyle yaparlarsa arkadan şu durumlar ortaya çıkar, böyle yaparlarsa bu durum ortaya çıkar diyebilirler. Kur'ân ve hadiste bunun pek çok örnekleri vardır. Kur'ân-ı Kerim'de "sünnetullahın tebdil edilip değiştirilemeyeceğini"

651 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/445-446. 652 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/446. 653 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/446.

(Ahzâb 62, Fâtır 43, Feth 23) belirten ayetler bunu ifade ederler. Cemiyetlerin ve insanlığın geleceğine dair isabetli tahminler yapan hakîm ve feylesofların varlığı bu söylediklerimizin doğruluğuna yeterli bir şahittir. İşte, vahye mazhar olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), insan fıtratını bizzat yaratmış, belli kanunlara bağlamış olan Cenab-ı Hakk'ın irşad ve ilhamıyla bunları beyan etmiştir. Vefatından günümüze kadar geçen 1400 yıllık zaman içerisinde cereyan eden hadiseler onun hiçbir sözünü tekzib etmemiştir. Sözü daha fazla uzatmadan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in, kendisinden sonra çıkacak fitnelerin sıfatlarıyla alâkalı ihbaratına geçebiliriz. Ancak, şu hususu bir kere daha belirtelim ki, kaydedeceğimiz evsafın hepsini, her fitnede tam olarak aramak gerekmez. Zîra, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde "elfitne" değil "el-Fiten" yani sadece bir fitne değil, fitneler mevzubahistir. Öyle ise bu sıfatlardan bazan biri, bazan birkaçı, bazan da hepsi görülebilir.656

1- Fitne Yavaş Gelişir

Yer yer temas ettiğimiz üzere, fitne içtimâî bir hadisedir. Hiçbir içtimâî hâdise fevrî ve ani bir şekilde zuhur etmez. Belli bir gelişme devresinden geçtikten, belli bir vetireyi takip ettikten sonra ortaya çıkar. Tıpkı bir bitki gibi, onun da bir tohumu vardır. Bu tohumun gelişip meyve vermesi için toprak, su, ısı, ışık gibi çevre şartlarına ihtiyaç vardır. İşte itikadî, ahlakî, iktisâdî, her çeşit beşerî ve içtimâî bozukluklarla beslenip gelişen fitne de kemaline erdiği zaman basit bir sebeple ortaya çıkar. Onun bu zuhuru, yevmî birkısım amillere bağlanabilir. Bu amiller fitneye sebep olmakla suçlanıp mücrim ilan edilebilir. Halbuki, aslında "bu mücrim amil" bardağı taşıran son damla rolü oynamıştır. Fitne ile "o mücrim amil" arasındaki münasebeti, belli bir ölçüde mukarenet veya beraberlik tabirleriyle ifade edebiliriz. Ama sebep ve illet olarak ileri süremeyiz. Bunu söylemek ya -günümüz siyasî hayatında yapıldığı gibi- tecahül veya mualata (demagoji) veya gerçekten içtimâî hadisata yön veren temel prensibi bilmemekten ileri gelir. Eğer yıllarca, çeşitli hocaların hizmetiyle, feyziyle kendini yetiştirip mühendis olan bir kimsenin bu payeyi elde etmesindeki bütün şeref ve minnetin, mezuniyet töreninde kendisine mühendislik diplomasını veren en son şahsa ait kabul edilmesi makul bir davranış mıdır diye sorsak, herkesin "hayır" diyeceği şüphesizdir. İşte, o mücrim amilin içtimâî kargaşadaki rolü, bu kimseye diplomayı veren son merciin rolü gibidir.

4767 numarada kaydettiğimiz hadis bu söylediğimizi te'yid eder. Mevzubahs olan rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitnenin gelişmesini şöyle açıklar: "Fitne insanların kalbine (birden atılmaz). Hasır misali çöp çöp konur, örülür. Hangi kalbe bundan içirilse (yani ferdin istek ve iradesi ile tam bir şekilde girerse, bulaşırsa,) onda siyah bir nokta hasıl olur. Hangi kalp de bunu reddederse onda beyaz bir leke hasıl olur. "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitnenin amillerinden olan "emanetin kalkışı" ile alâkalı bir açıklamasında, kalpteki bu tedricî değişmeyi daha vazıh bir üslubla tekrar ele alır ve bazı temsillerle zihinlere yerleştirmeye çalışır. Huzeyfe'nin naklettiği bu rivayet Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği hadislerdendir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurur ki: "Emanet (din duygusu, adalet, emniyet) insanların kalplerinin derinliklerine iner (fıtrî olarak onlarda vardır). Sonra Kur'an ve sünnetten aldıkları bilgilerle bunu beslerler, kuvvetlendirirler. Emanetin kaldırılmasına gelince, (bu da yavaş yavaş olur, şöyle ki:) Kişi uyur (fesada bulaşma nispetinde emanet(ten bir miktarı) kalbinden alınır. Öyle ki, emanetin yeri, rengi uçmuş bir yanık izi gibi küçük bir lekeye döner. Kişi bir kere daha uyur, (cemaatten geri kalan da) alınır. Bu sefer geride, senin ayağının üzerinden yuvarlanan kor taneciğinin hasıl ettiği kabarcık gibi bir iz kalır. Bu kabarcık nasıl ki boştur, sana te'sir etmeden söner gider, (aynen öyle de emanetten kalan iz de yaşayışa hiç bir tesir icra etmez). Böylece insanlar alışveriş (ve günlük yaşayışlarına) gitmek üzere müşkil bir günün) sabahına erişirler. Hemen hemen hiç kimse emaneti eda etmez (dinin istediği şekilde yaşamaz). Zamanla iyiler o kadar azalır ki) parmakla gösterilmeye başlanır ve "Falanca yerde emin bir adam varmış" denir. Bir kimse lehinde "Ne akıllı, ne nezaketli, ne civanmert kişi" diye medh ü sena edilir de o adamın kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunmaz." Aynî, bu hadisi izah ederken hadiste, emanetin önce bir zümreden (kavm), sonra bir başka zümreden, azar azar, kısım kısım, bir zamandan öbür zamana -dindeki fesat derecesine göre- alınacağının ifade edildiğini dile getirir ve açıklamasını şu şekilde noktalar: "Emanetin azar azar gitmesiyle kalp ondan tamamen boşalır. Emanetten bir parça gidince, nurunu da alır götürür, onun yerini yanık izi gibi zulmetten (karanlıktan) bir benek alır. Bundan bir parça daha gidince, oradaki karanlık (büyüyerek) yanık kabarcığı gibi olur. Bu hemencecik kaybolmayan, kısmen sabitleşen bir izdir. Hadiste, kalpte yerleşen nurun bilahere birbiri ardınca kısım kısım çıkarak kaybolup gitmesi, ayak üzerine yuvarlanan kor parçasına benzetilir. Kor gider, fakat yerinde yanık kabarcığı bırakır."[657]

2- Fitne Bir Kere Çıktı Mı Sonu Gelmez

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, fitneye karşı fazlaca uyarıda bulunmasının sebeplerinden biri de herhalde onun ortadan kalkmayan bir vasfa sahip olmasıdır. Hadislerin beyanından anlaşıldığına göre, herhangi bir yerde, herhangi bir sebeple ne çeşitten olursa olsun bir fitne çıktı mı artık onun açtığı yara bir daha kapanmayacaktır. Fitne, yatışsa, heyecanını yitirse ve sönse bile içtimâî bünyede açılan yaranın izi silinmemekte, kalpler eski berraklık ve sâfiyetine bir daha kavuşamamaktadır. Resulullah, bunu bir hadislerinde: "Ümmetim arasına kılıç girdi mi, artık kıyamete kadar bir daha kaldırılmaz" diye ifade eder. Fitne ile hasıl olacak fenalığın -küllenmesine rağmen sönmeyen bir kor gibi- sulh ve sükunete rağmen devam edeceğini Huzeyfe tu'bnu'l-Yemân'ın bir rivayetinde açık olarak görmekteyiz. Daha önce tam olarak kaydettiğimiz bu rivayette, Huzeyfe, bu şerden sonra tekrar hayır mı diye sorunca Hz. Peygamber, mevzumuzu alâkadar eden şu ilgi çekici cevabı verir: "Evet gelecek. Ancak bu hayır bulanık olacak." Rivayetin Ebu Dâvud'daki bir veçhinde: "Bu yerden sonra bulanık bir sulh (hüdne) var" denilir. Hadisin bütün vecihlerinde yer eden "bulanık" kelimesiyle tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "dahan"dır.

Şârihler, aslen küdûred, yani bulanıklık mânasına gelen bu tabirin açıklanmasına ayrı bir yer verirler. Aliyyu'l-Kâri, şerden sonra gelecek hayrın, diğer bir ifade ile fitneden sonra teessüs edecek sulh ve sükûnun hile, nifak ve hiyanet içerisinde devam edeceğini ifade eder ve devamla: "Şu mâna dahi muhtemeldir; fitneden sonra insanların, emîr olarak başa geçirilen kimsenin etrafında toplanmaları kerhendir, gönül rızasıyla değildir, isteyerek değildir" der.

Zemahşerî, el-Fâik'da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zahirî salâh altında bâtınî fesadın devam edeceğini ifade etmek maksadıyla böyle bir misal verdiğini söyler. İbnu Hacer, dahan kelimesine kin (hıkd), kusur, kalpdeki fesad mânalarının verildiğini ve her üç mânanın da birbirine yakın olduğunu belirttikten sonra şunu söyler: "Hadis, şerden sonra gelen hayrın halis bir hayır olmayacağına, bilakis nakıs ve bulanık bir hayır olacağına işaret etmektedir." İbnu Hacer açıklamalarına devamla, Ebu Ubeyd'in şöyle dediğini kaydeder: "Bu hadisteki muradı bir başka hadis açıklamaktadır: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir diğer sözü şudur: "İnsanların kalpleri bir daha eski halleri üzerine rücû etmez."

İbnu Hacer, bu açıklamalardan sonra: "Sanki mâna, "insanların kalbi artık birbirine karşı halisâne olamaz" gibidir" der.

Nevevî'nin açıklamaları da İbnu Hacer'den kaydettiklerimize benzer.
658

3- Giren Çıkamaz

Birkısım hadisler, mü'mini fitneye karşı uyarma vazifesini yapmak için, onun ölümü aratacak kadar kötülüğünü ortaya koyarken, bir de, bir girenin bir daha çıkamayacağı yönünün bulunduğunu belirtmektedir. Bu artık o fitnenin iradeleri yenen menhûs zevkinden midir, yoksa fitne teşkilatının (zîra az ilerde bir teşkilat olma durumuna temas edilecektir) baskısı sebebiyle midir, daha başka sebeplerden midir, bu nokta belirtilmiyor. Ama netice şudur: Fitneye giren çıkamıyor. Ebu Hüreyre haber vermektedir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Sağır, dilsiz, kör bir fitne olacak. Kim ona yaklaşırsa, o da bunu kendine çekecek..." Şarihler, bu hadisten fitneye girenlerin hakla bâtılı ayırmaktan uzak kalacaklarını, kendilerine yapılan nasihata, emr-i bi'lma'rûf ile nehy-i ani'lmünkere kulak vermeyeceklerini, hakkı söyleyenlerin bela ve cefalara mâruz kalacağını, fitneye bir parça meyledenleri kendisine şiddetle çekeceğini vs. anlamaktadırlar. [659]

4- Fitne , Fikrî Gruplaşmadır

Bazı hadislerden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ümmetin dikkatini çekmeye çalıştığı büyük fitnelerin dine zıt olan fikrî cereyanlar sebebiyle ortaya çıkacağı anlaşılmaktadır. Burada "dine zıt" kaydını bilhassa tebarüz ettirmek isteriz. Zîra, gayesi Allah'ın rızasını tahsil, hedefi dine hizmet, sünneti ihya olan ve davranışlarında, düşüncelerinde Kur'an ve sünnetin düsturlarından ayrılmayan bir kısım dinî gruplaşmalar her devirde olagelmiştir ve olacaktır da. Hak mezhepler, hak tarikatlar bu söylediğimize misaldir. Birbirlerine hasmane tavır almadıkları, hayırda yarışma vasfını kaybetmedikleri müddetçe bu çeşit gruplaşmaların Kur'an ve sünnetin ruhuna aykırı olmayıp, bilakis muvafık düştüğünü belirterek mevzumuzla alâkalı hadisi kaydediyoruz: Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Fitne insanların kalbine hasır misali çöp çöp konur. Hangi kalbte, bundan içirilirse onda siyah bir nokta hasıl olur, hangi kalp de bunu reddederse onda da beyaz bir leke hasıl olur. Böylece (cemiyetin fertleri) iki gruba ayrılır. Bir grubun kalbi düz (ve parlak) bir taş gibi beyazdır. Bunlara arz ve semavat baki kaldıkça fitne zarar vermez. Diğer grubun kalbi siyahtır, bulanıktır, tıpkı (ateşte) kararmış tencere gibidir. Ne iyiyi iyi, ne kötüyü kötü kabul eder (cemiyetin hiçbir mânevî değerlerini tanımaz). Hevayı nefsinden kendisine ne telkin edilirse onu bilir..."

Burada, belli bir fikir sistemi, belli bir görüşe şartlanan insanların tasvir edildiği pek açıktır. Zîra batıl gruplaşmalara dahil olan kimseler için, kendi sistemlerinin, kendi teşkilatlarının iyi dediği dışında iyi, kötü dediği dışında kötü mevcut değildir. Veya bunun dışında bir değer kabul etme hürriyetine sahip değildirler. Hadisteki "hevayı nefsinden ne telkin edilirse" cümlesini, "teşkilattan ne telkin edilirse" şeklinde anlamamıza hiçbir mani yoktur. Çünkü, İlahî ölçülerle değerlendirilmeyen ve ona zıt düşen her şey "heva"dır, bu kimden gelirse gelsin farketmez. Hatta Kur'an-ı Kerim'de böylelerinin "hevasını ilahlaştırmakla" itham edildiğini görürüz [660] [661] .

5- Yalan Artar

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), zina, hırsızlık, içki gibi fenalığı herkesçe müsellem olan içtimâî afetlerden de beter ilan edip mü'-min ve Müslümanlık vasfı ile bağdaştıramadığı yalan (ve iftiranın) fitne zamanında son derece artacağına dikkat çekiyor. Yüzde doksanı yalana dayanan günümüz siyasî hayatının hakiki değerlendirmesini mü'minlerin isabetle yapabilmesi için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ikazına da muhtacız. Zîra hemen hemen yalan ve iftira üzerine oturtulmuş olan günümüz siyasetinin girmediği Müslüman aile kalmamıştır.

Hz. Peygamberin kıyamet fitnesi zuhur ettiği zaman artacağını haber verdiği "herc"in ne olduğu sorulunca, İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı vermiştir: "el-Katlu ve'lkizbu" yani "artacak olan herc'ten maksad haksız yere adam öldürmek ve yalan söylemektir." 662

6- Gerçeklerin İstismarı

Fitne hakkındaki bazı hadislerde, fitne hengâmında, fitnecilerin hep yalan dolanla, batıl sözlerle hareket etmeyip, birkısım gerçeklere de yer verecekleri, daha doğrusu, birkısım hakikatları suret-i haktan görünerek kendi batıl davaları lehine istismar edecekleri beyan edilmektedir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu noktayı, ümmeti için en ziyade korktuğu üç şeyden birini "Kur'an-ı Kerim'i bilen münafık" olarak ifade ederek tebarüz ettirir. Bu hususu işleyen muhtelif hadislerden biri şöyledir: "Ben ümmetim için ne mü'minden ne de müşrikten korkarım. Zîra mü'mini, onun imanı kötülük yapmaktan alıkoyar müşriği de küfrü durdurur. Fakat bütün korkum, âlim olan münafıktandır. Hoşunuza gidecek, te'yid edeceğiniz şeyleri söylerler, size zarar verecek işler yaparlar." Hz. Peygamberin mükerreren ifade ettikleri endişe, saf Müslümanların, masum ve iyi niyetli kimselerin, cazip ve parlak sözlerle münafık, ikiyüzlü, tahripkâr, fitneci kimselerce aldatılmasıdır. Bu meseleye en canlı misal, Hz. Ali ile Haricîler arasında cereyan eden bir konuşmadır. Haricîler, halife ve hükümdarın varlığına lüzum olmadığı hususundaki akidelerine delil olarak, Kur'an'dan iktibas ederek "Lâ hükme illâ lillah" yani "Hüküm ancak Allah'ındır" cümlesini kendilerine slogan yapmışlardır. Hz. Ali, bunu işitince şu cevabı verdi: "Bu, doğru bir sözdür. Ancak bâtıl adına söylenmiştir."

Sadece Haricîler değil, ta Abdullah İbnu Sebe ile başlayıp Karmatîler, Rafizîler, İsmailîler vs. günümüze kadar devam eden bütün fitne hareketleri dinî sloganlarla ortaya çıkmışlardır. Kur'an'ı inkâr değil istedikleri şekilde te'vil ederek cahilleri aldatmışlardır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "Kur'an'ı bilen münafık" tehlikesine karşı yaptığı uyarı ile, bu canipten gelecek fitnelere parmak basmış olmaktadır. Dindarlığı laftan ibaret kalıp, amele intikal etmeyenlerin durumundan az ileride ayrıca söz edeceğiz. [663]

7- Herkes Kendi Görüşünü Beğenir

Hadislerde zikredilen fitne alametlerinden biri de, herkesin kendi görüşünü benimsemesidir. 4758 numaralı hadiste geçtiği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minin cemiyet hâdiselerine karışmayarak, kendi hanesine çekilmesini gerektiren durumları sayarken, bilhassa rey sahiplerinin sadece kendi reylerinden (görüşlerinden) hoşlanmasını (yani -ulemanın açıklamasıyla- Kitap, sünnet ve icma tarikiyle gelen hükümlere bakmaksızın, Sahabe ve Tabiin gibi selef-i salihine uymayı terkederek, kendi hevasına göre hüküm yürütmesini) de zikreder.[664]

8- Cehalet Artar

"Oku" emri ve kalemin övülmesiyle başlayan İslam'ın en ziyade ehemmiyet verdiği şeylerden biri ilimdir. Mü'min için, imandan sonra ilim gelmelidir. Dini yaşamak, korumak, düşmana galebe çalmak, vs. hep ilimle mümkündür. Hakiki ilmin olduğu yerde din vardır. İman vardır. Allah korkusu vardır. Kur'an-ı Kerim: "Kullar arasında Allah'tan en ziyade korkanların ilim sahipleri" (Fatır 28) olduğunu bildirir. İçki, kumar, ihtikar, zina, yalan, sefalet, fakirlerin ezilmesi gibi bütün içtimâî bozuklukların temelinde Allah korkusunun yokluğunun yatmakta olduğunu kim inkâr edebilir? Ayet, Allah korkusunu ilme bağladığına göre, düzensizliğin olduğu yerde ilmin kalkmış, cehaletin artmış olması gerekir. Nitekim, muhtelif hadislerde bu husus, herhangi bir tekellüf ve dolaylı ifadeye ihtiyaç bırakmayacak şekilde açık olarak beyan edilir: "Kıyametten önce gelecek fitne devrinde ilim gider, cehalet gelir..." [665]

9- Şaşkınlık

4767 numarada kaydettiğimiz Huzeyfe hadisinden çıkaracağımız bir diğer hüküm, fitne zamanında insanların hakkı batıldan ayırma hususunda geçirecekleri şaşkınlıktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından fitnenin kör ve sağır olarak tavsifi, alimlerin, birkısım fitne esnasında insanların şaşkınlık içerisinde kalarak sağduyuları ile hareket edemeyecekleri yorumuna varmalarına sebep

---

[660] Bu hadis 4767 numarada daha geniş açıklandı.

[661] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/452. [662] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/452-453.

olmuştur. Hatta Huzeyfe' den Üsdü'l-Gâbe'de gelen bir başka rivayette, Huzeyfe'nin sözkonusu durumu "fitnenin en dehşetlisi" olarak tavsif ettiğini görürüz: "Bir adam Huzeyfe'ye "hangi fitne daha fenadır?" diye sorunca şu cevabı verdi: "Sen hayır ve şer her ikisine birlikte maruz kaldığın zaman hangisini tercih edeceğini bilemememendir." Aslında insanlar mükerremdir, fıtratı icabı hakkı, doğruyu arar. Üstelik Müslümanların ferasetleriyle, imanın verdiği sağduyu ve sezgi hakkı ile temyizde zorluk çekmeyecekleri Hz. Peygamber tarafından müjdelenmiştir: "Mü'minlerin ferasetinden kaçının. Zîra onlar, Allah'ın nuru ile görür." Bu hadisin, bir ayeti (Hicr 75) tefsir sadedinde irad edildiği de gözönüne alınınca, insanlardaki sağduyunun ehemmiyeti anlaşılır. Bütün bunlara rağmen, fitnenin vasıflarından biri olarak hakla batılı tefrik ettirmeyecek umumî bir şaşkınlığa dikkat çekilmesi, o sırada yaşanacak şartların ağırlığını vurgulamayı gaye edinmiş olmalıdır. Söylediğimiz gibi bu şaşkınlık, bu mefluciyata fitnenin, insanın iradesini elinden alan bir baskı ve korku gücüne sahip disiplinli bir teşkilat eliyle yürütülmesinden midir, yoksa büyük güce sahip propaganda merkezlerinin efkâr-ı umumiyeyi iğfal etmesinden midir kesin bir şey söylenemez. Zamandan zamana mekandan mekana bunlardan biri veya bir başkası veya hepsinin birden rol oynayabileceği açıktır. 666

10- Din-Sultan Ayrılığı:

İslam dini, dünya işleriyle ahiret işlerini birbirinden ayrı mütalaa etmez. Mü'minin beşerî hayatını ilgilendiren her şey, aynı zamanda dini de ilgilendirir. Bu sebeple şu ameller dinî, şu ameller gayr-ı dinî denemez. Fıkıh kitapları mü'minin amellerini dinî ameller dünyevî ameller diye ayırmaz; ibadat, muamelat vs. şeklinde ayırır ve muamelât zımnında zikrettiği ticaret, ziraat, nikah gibi meseleleri de, ibadat zımnında zikrettiği namaz, oruç gibi meselelerle aynı değerde dinî kabul eder. Zîra hepsi hususunda İlahî emirler, İlahî ölçüler gelmiştir.Sözgelimi, sathî bir nazarla, namaz ve oruca nisbetle gayr-ı dinî olduğu söylenebilecek bir nevi vergi olan zekat ile namazı Kur'an-ı Kerim, çoğu kere yan yana ve beraber zikreder: "Namaz kılın, zekat verin" der. 667 Hz. Pegyamber daha da ileri giderek, farzlara riayet eden bir Müslümanın, haram olmayan her çeşit günlük muamelâtının, uyumak, yemek yemek ve hatta zevcî muamelede bulunmak nevinden olsun, hepsinin ibadet olacağını söylemiştir.

Bu dünya-ahiret ayrılmazlığının sonucu olarak İslam'da devlet reisliği müessesesi aynı zamanda dinî reisliği de temsil eder. Devlet reislerinin dinin tatbikatına müteallik vazife ve mesuliyetlerden kendilerini uzak tutmaları din açısından bir fitne olarak değerlendirilmiştir. Nitekim

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bir hadiste şöyle buyurur: "İhsan ihsanlık vasfını korudukça kabul edin. Fakat bu, dine karşı rüşvet mahiyetini alınca reddedin, almayın. (Maalesef) bunu terketmeyeceksiniz. Dine karşı rüşveti terketmekten sizi alıkoyan şey korku ve fakirliktir. Haberiniz olsun, iman çarkı (ilelebed) dönecektir. Bu çark her nerede dönüyorsa Allah'ın kitabına uygun olarak dönderin. Haberiniz olsun sultan ve kitap birbirinden ayrılacaktır. Sakın sakın siz Kitap'tan ayrılmayın. Haberiniz olsun başınıza öyleleri reis (emîr) olarak geçecek ki, (kendileri için hükmettiklerini sizin için hükmetmeyecekler), onlara itaat etseniz sizi dalalet ve sapıklığa atarlar, itaat etmeyip isyan etseniz, sizi öldürürler." Cemaatten bazıları sordu. "Ey Allah'ın Resûlü! Pekâla ne yapalım?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Hz. İsa'nın ümmeti gibi yapın. Onlar, ateşe atıldılar, testerelerle biçildiler (fakat dinlerinden dönmediler). Allah'ın taati uğruna ölmek Allah'a isyan içinde yaşamaktan daha hayırlıdır." Bu ihbarlar, İslam tarihinde, değişik beldelerde, farklı zamanlarda kerratla vaki olmuştur. Ahirzamanda çıkıp dinden kopacak umerayı (idarecileri) tanıtma maksadıyla irad buyrulan bir diğer hadiste şöyle buyurulur: "(Benden sonra) birkısım umera gelecek. Onların batıl sözlerine itiraz edilemez. Bunlar kendilerini şapır şapır ateşe atarlar. Dalalet ve ateşe gitmede birbirlerini takip ederler." Hadisi rivayet eden Hz.Muaviye (radıyallahu anh), halkın itiraz etmesi gereken gayr-i adil bir hükmü, aynı camide aynı cemaate üç cuma üst üste hutbede tekrar eder. Üçüncü seferinde bir itiraz yükselince, kendisinin o zümreden olmadığına hükmederek sevinir ve itiraz eden kimseye iltifatta bulunur.[668]

11- Din Lafta Kalır

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in haber verdiği fitne devri gelince din bir isim, resim ve şekilden ibaret kalacaktır. Bir kısım rivayetlerden anlaşılan budur. Dinî emirlerin talim, tatbik ve icralarının gerçekleşmesi için gerekli olan vazifelerin ihmali ve hazırlanması icabeden şartların terki halinde lüzumlu olan müeyyide ortadan kalkınca dinin şekilden ve laftan ibaret kalacağı açıktır ve tabiî bir sonuçtur. Nitekim hadisler birkısım fitneleri çıkaranların talim ve terbiye gibi her çeşit dinî formasyondan mahrum gençlerden oluşacağını haber verir. Bunlardan, Hz. Ali'nin rivayet ettiği mühim bir tanesinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), şöyle haber verir: "Ahirzamanda öyle bir zümre zuhur edecek ki, bunlar yaşça genç, akılca kıttırlar. Bunlar konuştukları zaman mahlukatın en hayırlı sözünden (yani Kur'an-ı Kerim'den ve hadis-i şeriften) bahsederler.

---

[665] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/454. [666] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/454-455.

Kur'an-ı Kerim'in kendi lehlerine olduğunu zannederler. Halbuki kendilerinin aleyhinedir. Ancak imanları gırtlaklarından öte geçmez. Okun hedefi delip geçmesi gibi, dine girip çıkarlar." Yani bugünün tabiratına dökecek olursak, hadisin haber verdiği güruh, sistemli ve köklü bilgilerden mahrum, bir kısım sloganlar ezberletilmiş, akıldan çok his ve heyecana tabi, düşüncesi kıt gençlerdir. Bunlar kendilerine telkin edilip ezberletilen sloganlarla heyecana gelip, tahrik edilirler. Sloganlar ise, en dindar kimselerin bile hoşuna gidecek güzel sözlerdir. Kur'andan bir ayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bir hadistir. Ancak, bu sloganların yaşayışlarına tesiri yoktur. Şarihlerin belirttiği üzere, bunlar lafta inandıklarını söylerler, kalpleriyle inanmazlar. Zahiren güzel sözler söylerler, hakikat-ı halde söylediklerine muhalif hareket ederler. Şu hadiste ise bunların asıl maksatlarının dünyalık (mal, mevki, şöhret, iktidar vs.) olduğu, dini ise, bu maksatla istismar için ağızlarına aldıkları daha sarih olarak ifade edilmektedir: "Ahirzamanda bir grup insan türeyecek ki, bunlar dinle dünyayı talep edecekler. İnsanlara karşı yumuşak (dindar, dünyayı terketmiş) görünmek için koyun postuna bürünürler. Dilleri şekerden tatlıdır. Kalpleri ise, canavarların kalbi gibidir. Allah onlara şöyle der: "Bana karşı laubalilikte mi bulunuyorsunuz! Şanıma ve azametime kasem olsun ki, ben onlara, kendilerinden (çıkaracağım) öyle bir fitne göndereceğim ki, (değil fiilen fenalıkları işleyenler) içlerindeki iyiler bile şaşkına dönecekler (ne def edebilecekler, ne de ondan paçalarını kurtarabilecekler)." 669

12- Dinin Tatbikatı Zorlaşır

Ahirzaman fitnesinin, hadislerde ifade edilen en bariz ve en mühim vasıflarından biri, dine karşı olmasıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geleceğe ve bilhassa Deccal fitnesine ait ihbarlarda kullandığı teşbihli üslup ve ifadelerden şöyle bir mâna çıkarmak mümkündür: Ahirzamanda ortaya çıkacak birkısım beşerî (hümanist) görüşler ve değerler, dinin yerini almaya çalışacaktır. Kendisine resmen din demese bile ortaya atacağı sistemi, kurmaya çalışacağı nizamıyla akide nokta-i nazarından aynen bir din hüviyetini alacaktır. Öyle bir din ki, kendi dışında kalanlara hayat hakkı tanımayan, diğer dinlerde mevcut olan kendini hak başkalarını batıl ilan eden kıskançlık ve taassuba fazlasıyla sahip yeni bir din. Bu yeni din beşer üstünde mevcut her çeşit İlâhî sultayı kaldırmak amacıyla inkar-ı uluhiyeti akidesine temel yapar. Her çeşit dinî değerin yerine beşerî bir put (heva) dikmeye çalışır. Temel ma'budu madde ve insan olan ladinî bir dindir. Nitekim, komünizmin bu mahiyette olduğu birçok müellifce vurgulanmıştır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu beşerî, bu ârızî ve materyalist sistemin, beşerin hevayı nefsini putlaştırıp ilahlaştırmakla kalmayıp, İlahî dinle, İslamiyet ile de mücadele edip, ortadan kaldırmaya çalışacağını mü'min ile Müslüman olanları, çeşitli hakaretlere maruz bırakacağını ifade ediyor ki, bunların geçmiş zamanlarda ve hatta günümüzde aynen çıktığını söyleyebiliriz. Komünizmin girdiği yerlerde başta Müslümanlar olmak üzere bütün klasik dinlere inananların çektikleri cümlenin malumudur. İşte Hz. Peygamber, dinini tatbik edebilmek için hakim durumdaki düşman güçlerle mücadele gibi fevkalade, fevkalbeşer şartlara maruz bu "çetin şartlar devri Müslümanı"nı takviye ve teşvik etmeye tebliğatında hususi bir yer vermiştir. "İnsanlar öyle bir devir yaşayacaklar ki, o devirde dini üzerine sabretmek, elinde ateş tutmak gibi zordur. Çünkü o devirde mü'min (öyle hakaretlere maruz kalır ki) davarından daha zelil, (daha haysiyetsiz) bir duruma düşer. Bu hakaret ve baskıya birçok insan dayanamaz. Zayıf olanlar, fire vererek, beş paralık menfaat için din ve mukaddesatından rüşvet verme durumuna düşer. Gündüz ve gecelerin akması öyle devir getirecektir ki, o zaman biri kalkıp alenen: "Bir avuç menfati için bize din (ve mukaddesatını) kim satacak?" diye sorar. Bu soruş boşa değildir de: "Birçokları dinlerini çok az bir dünya malı karşılığında satar." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu zor şartlar alında dini tatbikatın diğer zamanlardakine nazaran çok daha değerli olduğunu ifade eder: "Herc, fitne ve insanların ahvalindeki ihtilat ve karışıklıklar zamanında ibadet tıpkı bana hicret etmek gibi büyük sevaba vesiledir." Bir başka rivayette Hz. Peygamber, fitne devrindeki şartların ağırlığını ifade için Ashabına şu hitapta bulunur: "Siz öyle bir zamanda yaşıyorsunuz ki, sizden biri emredilenlerin onda birini terketse helak olur. Fakat arkadan öyle bir devir gelecek ki, her kim, emredilenlerin onda birini yapsa kurtuluşa erecek."

4758 numarada kaydedilen hadiste, zor fitne şartlarında dinî salabetini muhafaza edebilenlere normal şartlarda yapılan ibadetin sevapça elli misli vaadedilir: Hz. Peygamber: "Siz kendi nefislerinizi (ıslah etmeye) bakın" ayetiyle alâkalı bir soru üzerine Ebu Sa'lebe'ye yaptığı açıklama sırasında sözlerini şöyle bitirir: "...Zira, önünüzde "sabır günleri" var. O zaman sabır, elde ateş tutmak gibidir. O vakit, dini tatbik eden bir kimsenin (amilin) ücreti, onun gibi çalışan elli kişinin ücretine denktir..."" "Bu onlardan elli kişinin ücreti mi?" diye bir kişi sorunca, Hz. Peygamber: "Bizden elli kişinin ücreti" diye tasrih eder.[670]

13- İrtidat Artar

Dinin ta'lim, tedris ve tatbiki resmî himaye ve müeyyideden mahrum kalmaktan öte dindarlar baskı ve hakaretlere de maruz kalınca bunun tabii bir sonucu olarak din hususunda bilgisizlik ve sathîlik ortaya çıkacaktır. Şüphesiz, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in haber verdiği bu durumlar tesadüfi, arizî durumlar değildir. Dine karşı yürütülen bütün bu menfi durumlar, şuurlu, sistemli ve planlıdır. Öyle ise, dine karşı cehaletle birlikte, dini insanlar nazarında düşürmek maksadıyla dine karşı aleyhte propaganda da yapılacaktır. Şu halde gerçek din bilgisinden mahrumiyete, dinle alâkalı kasıtlı yanlış bilgiler, aleyhte propaganda ve dindarlara baskı ve istihkar da eklenince insanların dinle olan bağı son derece zayıflayacak demektir. O kadar ki, bazan ferdî, bazan da kitle halinde irtidatlar, dinden çıkma vakaları olacaktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitne ile alâkalı bir kısım beyanları bu söylediklerimizi tasvir eder. Hz. Cabir (radıyallahu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "İnsanlar bu dine kitleler halinde girdiler ve kitleler halinde de çıkacaklar" dediğini ağlayarak anlatır. Hz. Aişe'nin Müslim'de gelen bir rivayetinde de Hz. Peygamber: "Gece ve gündüzün akışı Lat ve Uzza'ya ibadeti getirecektir" der. Müslim'in diğer bir rivayetinde Devslilerin "Zülhalasa" adındaki cahiliye putlarını ihya edecekleri belirtilir. Lat, Uzza, Zülhalasa adlarındaki meşhur cahiliye putlarının Resulullah devrinde param parça edildiği gözönüne alınırsa, bu hadisle, insanların elleriyle yapıp diktikleri putlara, perestiş, ibadet mânasını taşıyan ta'zim ve hürmet göstereceklerinin ifade edildiği anlaşılır. Bu mânayı teyid eden bir başka hadiste: "Putlar tekrar dikilmedikçe kıyamet kopmaz. Bunu ilk yapacak olan da Tihâme'den bir kal'a ehlidir" denilir.

Şu rivayet, kıyamete yakın çıkacak bu dinî gerilemeleri cehle bağlar: "Öyle fitneler olacak ki, o zamanda birkimse, mü'min olarak sabahladığı halde, kafir olarak akşamlar. Allah'ın ilim (vermek sureti) ile ihya edip hayatlandırdıkları müstesna (onlar imanlarını kolay kolay kaybetmezler)." Hadiste geçen "Allah'ın ilim ile ihya ettikleri müstesna" tabiri, bu irtidatların asıl sebebinin cehalet olduğuna dair yukarıda söylemiş bulunduğumuz hususu te'yid eder.

Keza, şu müteakip rivayette zikredilen: "Dini fiilen tatbik etmede acele davranın.." kaydı da fitnenin çıkış sebebinin dindeki gevşeklik olduğu, fiilen, ciddî şekilde tatbik eden fertlere fitnenin zarar vermeyeceğini ifade etmektedir. "Zifiri gece karanlığı gibi çökecek fitneler gelmeden dini fiilen tatbik etmede acele davranın. (Fitne gelince) kişi mü'min olarak sabahlar da kâfir olarak akşamlar, mü'min olarak akşamlar da kafir olarak sabahlar. Bir kısmı, çok az bir dünya menfaati mukabilinde dinini satar."

Akşamdan sabaha veya sabahtan akşama insanlarda meydana gelen bu süratli değişmelerin sadece dinî temel nasslarda, akidelerde kalmayıp beşerî vicdanlarda bulunması gereken her çeşit değerlere sirayet ettiğini muhtelif rivayetler te'yid eder. Bunlardan birinde: "...Kişi kardeşinin kanını, ırzını ve malını haram bilerek sabahlar da, kardeşinin kanını, ırzını ve malını helal addederek akşamlar" buyrulur. 671

14- Zenginlik Artar

Bazı hadislerden kıyamete yakın bütün insanlara şamil fevkalade bir zenginliğin geleceği ifade edilir. Ancak bu zenginlik kıyamet alâmeti olması sebebiyle bir fitnedir, en azından bir fitnenin sebebidir. Belki de daha önce zikri geçen "refah fitnesi"dir.

Her halukarda mükerrer hadislerde kıyamete yakın, zekat kabul edecek bir kimse bulunmayacak derecede umumi bir bolluk mevzubahistir: "Ahirzamanda ümmetim içerisinde bir halife zuhur edecek. Bu halife malı öyle dağıtacak ki, hesabını bile tutmayacak." Buharî'nin bir rivayetinde malı hesapsızca dağıtacak olan kimse Hz. İsa'dır: "Hz. İsa çıkınca malı cömertçe dağıtır, ama kimse bunu kabul etmez." Bir diğer rivayette de "Sizden birinin sadaka vermek üzere çıkıp, kabul edecek kimseyi bulamayacağı gün gelmezden önce kıyamet kopmaz" denir. 672

15- Cimrilik Artar:

670 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/457-459.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), insanoğlunun madde karşısında hususi bir zaafı olduğuna fazlaca dikkat çeker. Yaratılışından gelen bir hırsla, ölünceye kadar bu tamahkârlığın devam edeceğini belirtir: "İnsanoğlu ne kadar yaşlansa da ondaki iki arzu genç kalır. Yaşamak arzusu ve madde arzusu." "İnsana iki vadi dolusu altın verilse bir üçüncüyü ister, onun iç boşluğunu ancak toprak doyurur." Ondaki bu zaaf şer'î ölçülerle disiplin altına alınmaz, terbiyeden geçirilmezse birkısım içtimâî bozukluklara sebep olur. Bu mal hırsının marazî tezahürlerinden biri cimriliktir. Cimrilik ve mal düşkünlüğüne, bazı fertlere has münferid vak'alar olarak her devirde her cemiyette rastlanır ise de, bunun bir cemiyette umumi ve yaygın bir hal alması normal değildir. Böyle bir durumun bir cemiyette zuhuru, bir kısım içtimâî bozuklukların had safhaya ulaştığının delili ve alâmeti olmalıdır. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), cimriliğin yaygınlaşma halini, emr-i bi'lmarufun fayda yerine zarar vereceği ve bu sebeple onu da terk etmeyi gerektiren bir mi'yar olarak değerlendirir: "..İrşad işini bırakmayın. Aksine ma'rufa uyun, münkeri nehyedin. Ancak, ne zaman mucibiyle amel edilen bir cimrilik peşinden gidilen hevesat görür, inanların (mal, mevki gibi menfaatlere aldanarak) dünyayı ahirete tercih ettiklerine, rey sahiplerinin (Kur'an, hadis ve icmayı bir tarafa iterek) kendi rey ve düşüncelerini beğendiklerine şahit olursan sen o zaman, kendi başının çaresine bak, başkasıyla uğraşmaktan vazgeç." 4758 numarada geçen bu hadisten, daha önce temas ettiğimiz sebeplerden ileri gelen içtimâî bozukluklarla birlikte cimriliğin de yaygınlaşacağını anlamaktayız. 673

16- Asiller Öldürülür, Meydan Adilere Kalır

Bir kısım hadisler, fitnede rol oynayacak kimselerin, birinci derecede gençler olduğunu ifade ederken, diğer bir kısım hadisler dahi asaletli, emin, dindar kişilerin helak olacağını bunların yerini gayr-ı mûtemed, hain, çapulcu ve sefih kimselerin alacağını vurgular. Dinsultan ayrılığı, dinin devlet himayesinin dışında bırakılması, dindarlığın elde ateş tutmak kadar zorlaşması gibi birbirini tamamlayan ve takip eden vakaların gelişmesinin tabii bir sonucu olarak cemiyette ortaya çıkacak olan bu durum, 5036 numarada kaydedeceğimiz bir Tirmizî rivayetinde şöyle ifade edilir: "Dünyada insanların en bahtiyarlarını (malca en zengin, yaşayışça en müreffeh, makamca en üstün, nüfuzca en kavi) en adi kimseler teşkil etmedikçe kıyamet kopmaz." Hadiste mevzubahs edilen adiliğin neseb ve haseb yönünden olduğu, kullanılan kelimenin nesebi bilinmeyen ahlakî kemâli duyulmayan kimse mânasını da ifade ettiği şarihlerce belirtilir. Taberânî'nin bir tahricinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Fuhuş ve cimrilik ortalığı sarmadıkça, emin ve güvenilir kimseler aşağılanıp, hainlere itimat edilmedikçe, "vuûl" olanlar helak olup, "tuhût" olanlar zuhur etmedikçe kıyamet kopmaz." Dinleyenler sorar: "Ey Allah'ın Resûlü, "vuûl" ve "tuhût" da ne demek?" Cevaben: "Vuûl, insanların ileri gelenleridir, eşrafıdır. Tuhût ise, insanların en düşük olanlarıdır, ayak altında bulunan (adı sanı duyulmamış) bilinmeyen kimselerdir" der. Hadisin bir başka veçhinde tuhut, adi, düşük ailelerden gelen kimseler olarak açıklanır.

Müslim'de kıyamete yakın vukua gelecek hâdiseleri tasvir eden bir rivayette, şu açıklamaya da rastlarız: "Geriye insanların şerirleri kalır. Bunlar (şerlere ve şehvani hedeflere koşmada) kuşlara, (birbirlerine zulüm ve düşmanlıkta) vahşi hayvanlara benzerler."

Hadis kitaplarında "Cibril hadisi" olarak şöhret kazanan meşhur rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine kıyamet alametlerini soran Cebrail aleyhisselam'a, diğer bazı alametler meyanında şunu da zikreder: "..Yalın ayak başı kabak (halktan gelme, asaletsiz) kimselerin insanlara baş olmaları kıyamet alâmetlerindendir."

Daha önce fitnenin çeşitlerinden bahsederken kaydettiğimiz bir hadiste, refahtan hasıl olan fitneden sonra insanların, ilmi ve fikri nakıs olduğu için gayr-ı ehil, kararsız bir kimsenin etrafında toplanarak, sulha kavuşacaklarının beyan edildiğini görmüştük. Bu rivayet de fitneden sonra ehliyetsizlerin, zorla, hile ile başa geçeceklerini ifade eder.

Rivayetlerin hepsini zikretmeye gerek yok. Kaydedilenler bize gösteriyor ki, ahirzamanda çeşitli içtimâî bozuklukların neticesi olarak insanlar umumiyetle bozulacak ve kendilerine uygun olarak, bozuk kimseler başlarına geçecektir; "Her bir kabileyi (milleti) o kabilenin münafıkları sevk ve idare etmedikçe kıyamet kopmaz." 674

17- Fitnede Gençler Rol Oynar

Yukarıda kaydedilen bir hadiste, en azından bir kısım mühim fitnelerde, tecrübesiz ve kıt düşünceli gençlerin birinci derecede rol oynayacağı, bunların herkesçe makbul ve müsellem olan güzel sözler, ayet ve hadisten alınma parlak düsturlarla ortaya çıkacakları, ancak sözleriyle amellerinin bir ilgisinin olmayacağı belirtilmiştir. Daha başka hadislerde de, içtimâî ve siyasî hayatta gençlerin birinci planda yer aldıkları devirlerde fitne ve fesadın, emr-i bi'lmaruf gibi şartlara göre farz-ı ayn sayılacak kadar değer kazanmış, son derece mühim bir vazifenin "terkini gerektirecek", defalarca yasaklanmış olan "ölümü isteme"yi meşru kılacak kadar ileri ölçülere varacağı ifade edilmekte, "umera çocuklardan olduğu müddetçe yeryüzünden lanetin kalkmayacağı" belirtilmektedir. Bu mânayı te'yid eden şu hadis de ziyadesiyle manidardır: "Kıyamet alametlerinden biri de ilmin gençler nezdinde aranmasıdır." Şu rivayet de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in bu mevzudaki mühim uyarı ve tenbihlerinden biri olmalıdır: "Hz. Peygamber bir defasında "Çocukların emîrliğinden Allah'a sığınırım" der. Yanındakiler: "Çocukların emîrliği de nedir?" diye sorarlar. Şu cevabı verir: "Onlara itaat etseniz (dininizde) helak olursunuz? Şayet isyan etseniz sizi(n dünyanızı) helak ederler; ya malınızı, ya canınızı ya da her ikisini almak suretiyle."

Bizzat Buhârî'de gelen bir rivayette, ümmet-i Muhammed'in helakının Kureyş kabilesinden emîrliğe geçecek çocuklar (gençler) yüzünden geleceği belirtilmiştir. Şarihler aynıyla vaki olduğunu misallerle te'yid ederler. 675

18- Katl (Öldürme) Vakaları Artar

Bidayette de belirttiğimiz üzere, fitnede artacağı belirtilen "herç" ölüm demektir. Şu halde fitnelerin en bariz vasıflarından biri öldürme vakalarının artmasıdır. Fitne sırasında kardeş kardeşi öldürecek demektir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanların bu davranışlara düşmemeleri için, fitnenin bilhasa bu yönüne fazlaca dikkat çekmiştir. Pek çok hadiste görüldüğü üzere, fitneye karışmamayı ısrarla tavsiye edişten maksad, haksız yere kan dökme amellerinden korumayı sağlamaktır. "...Zîra kişi Müslüman cephesinde olduğu halde, kardeşinin malını yer, kanını döker ve Rabbine isyan eder, hâlıkını inkâr eder ve kendisine cehennem şart olur."

Fitnede, haksız yere katl vakalarının, kardeşin kardeşi öldürme hâdiselerinin çokca artacağını ifade eden hadisler çoktur. Burada daha önce 4760 numarada zikrettiğimiz hadisin bir parçasını hatırlamakla yetiniyoruz: "Ey Ebu Zerr, haberin ola. Ölüm insanlara öylesine çok gelecek ki, kabirler hizmetçi ve köleler tarafından inşa edilecek." Bir Sahiheyn hadisinde "herc artmadıkça kıyamet kopmaz" buyuran Resulullah, "Herc nedir?" sorusuna, "Öldürme, öldürme (katl)!" diye cevap verir. 676

19- Teşkilatlar Adına Öldürme

Fitneyi tasvir zımnında ifade edilen en enteresan hadislerden biri 4780 numarada kaydedilen hadistir: "Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a kasem ederim ki, insanlar öyle bir devir yaşayacaklar ki, katil niçin öldürdüğünü, maktul niçin öldürüldüğünü bilmeyecek." "Bu nasıl olacak?" diye sorulduğu zaman Hz. Peygamber şu açıklamayı yapar: "İşte bu herçtir. (Buna bulaştıktan sonra) ölen de öldüren de ateştedir." Biz bu hadisi, fitne üzerine söylenen enteresan hadislerden biri olarak tavsif ettik. Çünkü, bilhassa memleketimizin yaşamış bulunduğu durumu tasvir etmektedir. Birtakım gizli teşkilatlar tarafından yürütülen anarşik hadiselerde kullanılan şahıslar, kendilerine verilen vazifeyi yapmak zorundadır, sebebini, niçinini soramaz. Mesela halkı yıldırmayı hedef alan bir çok vakada, gelişigüzel kalabalık üzerine, otobüs durağında bekleyenlere yaylım ateşi açılmaktan çekinilmemiştir.

Teşkilatlar adına işlenen ve para mukabili adam öldüren klasik tipteki kiralık katillerden daha gayesiz katiller tarafından sahneye konan bu cinayetleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Öldüren niçin öldürdüğünü, ölen niçin öldüğünü bilemez" şeklinde ifade etmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu hadiste, hassaten teşkilatlarca tertiplenen anarşist cinayetleri tasvir ettiğini te'yid etmek için bu çeşit cinayetleri tahlil eden bir Batılının şu satırlarına göz atalım: "Anarşist cinayet, siyasî cinayetlerden farklıdır. Kurbanın katil nazarında gerçekten suçlu olması mühim değildir. Hatta kurban suçsuz olduğu nisbette anarşik cinayetin daha mükemmel olduğu söylenebilir. Nitekim bu cinayetlerde mühim olan, tedhiş vasıtasıyla halk üzerinde yılgınlık hasıl etmektir. Kurban edilen kimsenin mevki-i içtimâîsi yüksek olduğu nisbette bu gayeye daha iyi ulaşılır. Zaten tedhişçiler, içtimâî bünyede gedik açabilmek için başa vurmak gereğine inanırlar." 677

20- Emniyet Ve Güven Kalmaz:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mükerrer hadislerinde, fitne, anarşi devrinde emniyetin kalkacağı, kimsenin kimseye itimat edemeyeceği, emin kimselerle hain kimselerin tefrik edilemeyeceği vs. belirtilir. Bu hususla alakalı olarak Abdullah İbnu Amr'dan gelen bir rivayette, fitnenin çıkacağı devre, "(İnsanlar arasında emin ve güvenilir kimselerle hain kimseler, salihlerle facirler birbirinden tefrik edilemeyecek kadar) insanların ahde vefaları bozulduğu, itimadın kalktığı zaman.." olarak tasvir edilir. Bir başka rivayette, fitneden haber veren Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a İbnu Mes'ud sorar: "Ey Allah'ın Resulü, bu fitne ne zaman gelecek?"

"Bu herc (insanların birbirini kırdığı) devirdir."

675 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/462-463.

"Bu kırım devri ne zaman gelir?"

"Bu, kişinin arkadaşına bile itimad edemediği zamandır."

İbnu Mes'ud, bu hadisi Vabısa'ya anlatırken, Vabısa da İbnu Mes'ud'a eyyâmu'lhercin (kırım zamanının) ne vakit geleceğini sorar. O da muallliminden aldığını belirttiği cevabı tekrar eder: "Kişinin arkadaşlarına bile itimad edemeyeceği zaman."

Bir başka rivayette, cemiyet fertlerinin maruz kaldıkları içtimâî bozukluklar sonunda, dinin "ahidlerinizi tutun" (Nahl 91, İsra 34), "verdiğiniz sözlerde durun", "yalan söylemeyin" gibi emirlerini unutarak itimat edilmez davranışlara düşecekleri belirtilir: "Sen, ahidlerini bozan, güvenirliklerini kaybeden mübtezel (ayak takımı) insanların arasında kaldığın zaman ne yapacaksın? O insanlar düzenleri bozulmuş (biri diğerine benzemeyen) her biri her an değişen, ahidlerini bozan, itimad ve emniyetleri suistimal eden kimselerdir." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu açıklamadan sonra parmaklarını birbirine geçirerek: "İşte böylesine karışık" der. 678

21- Ölüm Aranır:

Büyük fitnenin hususiyetlerinden biri ölümü aratmasıdır. Yukarıda söylediğimiz gibi fitne; içtimâî hastalıkların artması sonucu kargaşanın fiile geçmesidir. Her çeşit dinî ahlakın, aklî ve vicdanî prensiplerin mağlup ve makhur edilip hissiyatın, içgüdülerin, beşeriyetin kemali için daima baskı altında tutulması gereken hevayı nefsin hakim olmasıdır. Mal ve can emniyetini kaldırıp, katl, hırsızlık ve soygunları artırmaya müncer olan iktisâdî ve içtimâî bozuklukların böylesine artması, hayatın da mânasını kaybettirecektir. Böyle bir ortamda ölenlere gıpta edilmesi mucib-i hayret olmalıdır. Buhari ve diğer kaynakların kaydettikleri bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu durumu şöyle ifade eder: "Bir insan, ölmüş bir kimsenin kabrine uğrayınca: "Bunun yerinde keşke ben olsaydım" diye temenni etmedikçe kıyamet kopmaz." Müslim ve İbnu Mace'de gelen bir rivayette bu temenninin dindarlık sebebiyle olmayıp, maruz kalınan belalar, çekilen sıkıntılar sebebiyle olduğu tasrih edilir. Daha başka rivayetlerde insanların, sabredilmesi, elde ateş tutmak kadar zor olan musibet dolu devirler yaşayacakları belirtilir. Bir başka rivayette, ölümü arattıran bu fitnenin maddî imkanların darlığı ile bir alakasının bulunmadığı, bilakis zenginlik sebebiyle arttığı, hatta bu yüzden insanların fakirliği temenni bile edecekleri tasrih edilir. Daha çok zengin başların derde düşmeye başladığı günümüz ahvaline oldukça yakınlık arzetmesi sebebiyle hadisi aynen kaydediyoruz: "Siz öyle zaman göreceksiniz ki, o vakit kişi, nasipçe (malca) hafif olmaya gıpta eder, tıpkı şimdi sizin mal ve evlat çokluğuna gıpta ettiğiniz gibi. O kadar ki, biriniz kardeşinin mezarına uğrar da, hayvanın yerde yuvarlanması gibi yuvarlanarak: "Keşke senin yerinde ben olsaydım" der. Bu davranışı (Hz. Yusuf gibi bir an evvel) Allah'a kavuşmak arzusuyla veya önceden işlediği iyi ameller sebebiyle değil, maruz kaldığı belalar sebebiyledir."679

22- Ganimet (Devlet Malı) Helal Addedilir:

"Devletin malı deniz yemeyen domuz" diyerek devlet malını çeşitli yollardan yağmalamayı helal addeden fasıklarla, "burası dâr-ı harptir, dar-ı harpte zekat verilmez" diyerek başta vergi kaçakçılığı olmak üzere çeşitli haramları helal addeden cahillerin halini beyan etmeye de Hz. Peygamber ehemmiyet vermiş, bu durumun ahirzaman fitnesinin alâmetlerinden birini teşkil ettiğini belirtmiştir. Hz. Ali'den gelen rivayete göre, "Kıyamet ne zaman?" diye soran bir kimseye, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cevaben kıyamet alametlerini sayarken: "..emanet ganimet sayıldığı, sadaka (yani zekat ve vergi) bir yük addedildiği... zaman" demiştir. Aynı fikre, Ebu Hüreyre'den gelen "rihu'lhamra (kızıl rüzgâr) hadisinde de yer verilerek: "Emanet ganimet addedilince, zekat ise (dini bir borç değil, zorla alınan) bir ceza telakki edildiği zaman.. kızıl rüzgârı bekleyin" denmiştir. 680

23- Fitnenin Girmedigi Ev Kalmaz:

Bazı rivayetlerden, kıyametten önce, gelecek bir fitnenin girmeyeceği evin kalmayacağı, istisnasız her eve gireceği ifade edilir. Abdullah İbnu Amr tarafından rivayet edilen bir hadiste kıyamet alâmetleri, bir ipe dizilmiş bulunan boncukların, ipin kırılmasıyla birbirini takip etmesi gibi, peşpeşe gelecekleri ifade edilir. İşte birbirini takip edecek bu alâmetlerden altı tanesi tadad edilir. Bunlardan birinin: "Bilâistisna her Arabın evine girecek olan bir fitne" olduğu belirtilir. Hadisin Müsned'de gelen iki veçhinden birinde "sizden her bir kimsenin evine" şeklinde; diğerinde "her bir yün ve toprak eve" şeklinde ifade edilerek bu hususta şehir ve köy farkının da kalmayacağı belirtilmiştir. 681

678 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/464-465. 679 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/465-466.

ÜÇÜNCÜ FASIL

ASABİYET VE EHVA

□[قَالَ رَسُولُ اللّه ِ #: مَنْ قُتِلَ تَحْتَ رَايَةٍ عِمِّيَّةٍ يَدْعُو عَصَبِيَّةٍ أوْ يَنْصُرُ
:لاق هْنَعُ هاللّ َيِضَر هاللّدبع نب بدنُج ْنَع ـ4 □6444ـ «بيِصع تلا»و.بمعلا
نم ةليهعِف بهو ،ةلضلاو ةلاهجلا نهيب :ديدشتب «ةُهيِمِعلا».يئاسنلاو ملسم
هجرخأ .[ةً يِلِهاَج ُهُتَلْتِقَف ةً يِبَصَع

يلهاج لتق هلتقف ىأ ،لتقلا ةلاح فاقلا رسكب «ةُلَتِقلا»و.ضرغل همزتلت وأ .
هرمأ كمزلي يذلا ناسن“ا نع ةعفادملاو ةاماحملا

1. (4798)- Cündeb İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim ummiyye (gayesi İslam olmayan) bir bayrak altında bir asabiyete çağırırken veya bir asabiyete yardım ederken öldürülürse onun ölümü, cahiliye ölümü üzeredir." [Müslim, İmaret 57, (1850); Nesâî, Tahrîm, 28, (7, 123).][682]

مَثأَي ْمَلاَم ِهِت َريِشَع ْنَع ُعِفاَدُمْلا ُمُك ُرْيَخ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ□].
هاللّ َي ِض َر ىمشعجلا كلام نب ةقارُس نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .

2. (4799)- Sürâka İbnu Mâlik el-Cu'şemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "En hayırlınız, (zulme düşerek) günah işlemedikçe aşiretini müdafaa edendir." [Ebu Davud, Edeb 121, (5120).] [683]

مْلُّظلا ىلَع َكَم ْوَق َنيِعُت ْنأ :َلاَق ُة يِبَصَعْلا اَم :ِهاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق] :لاق□].
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر عقس‘ا نب ةلثاو نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .

3. (4800)- Vâsile İbnu'l-Eska (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, asabiyet nedir?"

"Asabiyet, buyurdular, zulümde kavmine yardım etmendir." [Ebu Davud, Edeb 121, (5519).]684

يف ِهِباَحْصأ ْنِم ٍساَن' :# ِ هاللّ ُلوُس َر اَهَلاَق َءاَيْشأ ُرُكْذَي ِنِئاَدَمْلاِب ُةَفْيَذُح َناَك]
:لاق ةرق يِبأ ِنْب ورَمع نعو ـ6 □ 6444□

ةَفْيَذُح :ُلوُقَيف .ُهَل َكِلذ َنو ُرُكْذَيَف امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِّيِس ِراَفْلا َناَمْلَس□
َنوُتأَي َف َةَفْيَذُح ْنِم َكِلذ َعِمَس ْن مِم ساَن ُقِلَطْنَيَف .ِبَضَغْلا ُ هاللّ َي ِض َر
َناَمْلَس ُةَ فْيَذُح َتأَف .َكَب ذَك ّ ُو َكَق دَص اَمَف ،َناَمْلَسِل َكَل ْوَق اَن ْرَكَذ ْدَق :
ُهَل َنوُلوُقَيف َةَفْيَذُح ىلا َنوُع ِج ْرَيَف .ُلوُقَي اَمِب ُمَلْعأ يف ُلوُقَيف ُبَضْغَي َناَك # ِ
هاللّ َلوُس َر نإ :َناَمْلَس َلاَقف ؟# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم ُتْعِمَس اَميِف ِنَقِهَدَصُت ْنأ
َكُعَنْمَي اَم :َلاَقف :امهْنَع يهتَح َو ،ِلاَج ِر َضْعُب ًاَج ِر َو ،ِلاَج ِر بُح ًاَج ِر َث ِهر َوُت
يهتَح ِيهَتْنَت اَمأ ! ُةَفْيَذُح اَي :َلاَق مُث .اَض ِهرلا يف ُلوُقَيف َض ْرَي َو ،ِبَضَغْلا
ْوأ ًة ُبس ُهُتْبَبَس ِت مُأ ْنِم ٍلُج َر اَمُّيأ ًادْهَع َكَدْنِع ُذ ِخ تأ ِيهِنإ مُه للا :َلاَقف َبَطَخ
َوُت َعِق ِّتْخا ًاف َو ْرُف ةَق؛ َو ْدَقَل َتْمِلَع نأ َر َلوُس هاللّ ِ #

ةَماَيِقْلا َم ْوَي ًة َ ّص ْمِهْيَلَع اَهْلَعْجاَف .َنيِمَلاَعْلِل ًةَمْح َر ِنَتْثَعَب اَم نإ َو□□
َنوُبَضْغَي اَمَك ُبَضْغأ َمَدآ ِدَل َو ْنِم اَنأ اَم نإف ِبَضَغ يف ُهُتْنَعَل

دواد وبأ هجرخأ .[هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبا طَخْلا ِنْبا َرَمُع ىلا نَبُتْك ِ‘وأ ُةَفْيَذُح.
اَي نَيِهَتْنَتَل ُ هاللّ َو

4. (4801)- Amr İbnu Ebî Kurre anlatıyor: "Huzeyfe (radıyallahu anh) Medâin'de iken, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öfke halinde, ashabından bazılarına sarfettiği sözleri anlatıyordu. Huzeyfe'den bunları işitenlerden bir kısmı Selman (radıyallahu anh)'a gelip, Huzeyfe'nin anlattıklarını kendisine söylüyorlardı. Selman da onlara: "Huzeyfe söylediğini daha iyi bilir!" diyordu. Onlar da tekrar Huzeyfe'nin yanına dönüp kendisine: "Biz senin söylediklerini Selman'a soruk. Ne tasdik etti ne de reddetti" dediler. Bunun üzerine Huzeyfe (sebze tarlasında bulunan) Selman (radıyallahu anhümâ)'nın yanına gidip: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğim şeyler hususunda beni niye tasdik etmedin?" diye sordu. Selman da: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelenir ve öfkeli iken konuşurdu. Razı olur ve rıza halinde de konuşurdu!" cevabını verdi ve sonra devamla: "Ey Huzeyfe! dedi. Sen, kalplerde, bir kısım insanlara sevgi, bir kısım insanlara buğz hasıl edip aralarında ihtilaf ve ayrılıklara sebep olan bu konuşmalardan vazgeçsen olmaz mı! Nitekim biliyorsun ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) hutbesinde şöyle buyurmuştu: "Allahım! Ben senin katından bir garanti talep ediyorum: Ümmetimden kimi öfkeli halimde (haksız yere) sebbetmiş veya lanet etmiş [veya vurmuş veya incitmiş] isem -ki ben de ademoğluyum, tıpkı onların öfkelenmeleri gibi öfkelenirim. Halbuki sen beni âlemlere rahmet olarak gönderdin- bu (haksız sözümü) o kimseler için kıyamet günü rahmet, [zekat, ecir, yakınlık vesilesi, tuhur] kıl. [Ta ki o vesile ile sana yaklaşsın!]"

Ey Huzeyfe! Allah'a yemin olsun, ya bu konuşmalardan vazgeçeceksin, yahut da seni Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'a yazıp şikâyet edeceğim!" [Ebu Davud, Sünnet 11, (4659).] [685]

---

[682] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/468.

DÖRDÜNCÜ FASIL

FİTNELERİN GELDİĞİ CİHET VE FİTNELERİN ÇIKTIĞI KİMSELER

لْيَخْلا ِلْهأ يف ُءَيَخْلا َو ُرْخَفْلا َو ،ق ِرْشَمْلا ُوْحَن ِرْفُكْلا ُسأ َر :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
□6444□ 4ـ نع بأ ةريره ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق :[ق َلاَ

ةثلا هجرخأ .[ِمَنَغْلا ِلْهأ يف ُةَنيِك سلا َو ،رَب َوْلا ِلْهأ :َنيِدا دَفْلا َو ِلب“ َوا .

1. (4802)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Küfrün başı doğu cihetindedir. Övünme ve çalım satma işi at, deve, sığır besleyenler, çadırda oturanlar arasındadır. Sükûnet de koyun besleyenlerdedir."[686]

نَاطْي شلا ُن ْرَق ُعُلْطَي ُثْيَح اَنُهه ُةَنْتِفْلا َو ،ِناَمَي ُنامي“ َا :# ِ هاللّ ُلوُس َر□] .
□6444□ 4ـ يفو رخأ يراخبلل لاق :[ق َلاَ

2. (4803)- Buhârî'nin bir diğer rivayetinde denir ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İman Yemenlidir. Fitne şu tarafta, şeytanın boynuzunun doğduğu yerdedir."[687]

لْيَخْلا ِلْهأ :َنيِدا دَفْلا ِيف ُء َّيُخْلا َو ُرْخَفْلا َو ِمَنَغْلا ِلْهأ ِيف ُةَنيِك سلا َو ،ق□
ِرْشَمْلا لَبِق ُرْفُكْلا َو ،ِناَمَي ُنامي“ َا] :ملسملو ـ4 □6446ـ ةافج مهو ،لب“ا نم
نورثكملا مهو ،بلو‘ا لادلا ديدشتب وه ةديبع وبأ َلاق « َنوُدا دفلا»و.بجعلاو ربكلا
«ُء َّيُخلا».[ِرَب َوْلا َو

ءيخ لهأ .

لصأ ن‘ نميلا بلا نامي“ا فاضأو ،ردملا لهأ دض ،رادج بلا بوأي نمو ةيدابلا يف
نيذلا بارع‘ا مه «ِرب َوْلا ُلهأ»و

هت هوق ليقو ،هتمأ «ِناَطْي شلا ُنرَق»و.ةيناميلا ةبعكلا بمست ةبعكلاو ،ةكم .
نم هروهظ

3. (4804)- Müslim'in rivayetinde şöyledir: "İman Yemenlidir. Küfür de şark cihetindedir. Sükûnet koyun besleyenlerin yanındadır. Övünmek ve çalım satmak feddadların, yani at besleyip çadırda kalanların yanındadır." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 15, Menakıb 1, Megâzî 74; Müslim, İman 85, (52); Muvatta, İsti'zan 15, (2, 920).] 688

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayetin üçü de Ebu Hüreyre'den gelmektedir. Aslında bir olan hadis, bazı farklı ziyadelerle rivayet edilmiş.

2- Hadis, daha önce de geçti. İzahı gereken bir iki noktasını kısaca kaydedeceğiz; a) Küfrün başı şarktadır ifadesiyle Mecusîlere ve onlardaki küfrün şiddetine işaret edilmektedir. Zîra o sıralarda Mecusîler ve onlara tabi olanlar Medine'nin doğu cihetinde idi. Bunlar eski bir imparatorluğa, muntazam bir ordu ve devlete sahip oldukları için fevkalade kibir ve gurur içinde idiler. Hele devletsiz, teşkilatsız olan, aşiret hayatı yaşayan Arapları hakir görüyorlardı. Bu haletleri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gönderdiği mektubu yırtmaya sevketmişti. Resulullah da onlara paramparça yırtılmaları için beddua buyurmuştu. Neticede Bizans'tan sonra ikinci süper devlet olan Sasanî İmparatorluğu Hz. Ömer zamanında param parça olmuştu. **3-** Hadiste geçen fahr, kibr ve huyelâ tabirleri kendini beğenmek, başkasını hakir görmek gibi kötü bir ruh halini ifade eden, birbirine yakın mânalar taşıyan kelimelerdir. Feddâdîn kelimesi feddanın cem'idir. Birkaç mânaya geldiği belirtilmiştir: 1) Ziraat işlerinde kullanılan öküze denmektedir.

2) Hattâbî, ekimde kullanılan alete feddan dendiğini belirtir. Bu durumda saban demek olur. **3)** Bazı açıklamalarda deve, sığır, at gibi hayvanlara, ekim sırasında ve diğer fırsatlarda yüksek sesle bağıran kimseye feddan denmektedir. Fedid, şiddetli ses mânasına gelir.

4) Bazıları Feddâdun kelimesinin çöllerde yaşayanlar mânasına geldiğini çünkü kelimenin çöl demek olan fedted'den geldiğini ve fedtedde oturan demek olduğunu ileri sürmüştür. İbnu Hacer, bu te'vilin uzak olduğuna dikkat çeker.

5) Ma'mer İbnu'l-Müsenna ise, "Feddâdin'le iki yüz ile bin arasında devesi olan kimselerin kastedildiğini" söylemiştir.

685 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/470. 686 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/471.

6) Buhârî'nin bir başka rivayetinde "Kasvet ve kalp katılığı develerin kuyruklarının dibinde bas bas bağıranlardadır" denmektedir. Buradaki feddâdîn kelimesini, "yüksek sesle bağıranlar" olarak anlamak suretiyle hadis daha açık bir mâna kazanmakla kalmıyor, diğer rivayetlerde, bu kelimenin hangi mânada kullanılmış olabileceğine de ışık tutuyor.

Hattâbî der ki: "Çölde yaşayanların zemmedilmesi, çöl hayatında insanı kuşatan şartlar icabı, o insanların din işlerine ayıracak vakit bulamamaları sebebiyledir. O, gayr-ı dinî meşguliyetlerin kesâfeti kişiyi kalp katılığına atar."

4- Ehl-i veber, çadırda yaşayanlar demektir. Çünkü veber deve yünü mânasına gelir. Araplar çölde, kırda göçebe hayatı yaşayanlara ehl-i veber der. Buna mukabil ehl-i meder tabiri vardır. Bununla da yerleşik hayat yaşayanlar, şehirliler kastedilmiştir.

5- Sükûnet, diye açıkladığımız sekîne kelimesinin tuma'nîne (itminan), sükûn, vakar ve tevazu mânalarını ifade ettiği belirtilmiştir. Sükûnetin koyun besleyenlere nisbet edilmesi, onların deve besleyenlere nazaran servet ve bollukça daha geri olmalarındandır. Servet arttıkça kibir, gurur gibi mezmum hallerin insanlar üzerinde galebe çaldığı bilinen bir husustur. Böylece Resulullah bu beşerî zaafa dikkat çekerek servet sahiplerini uyarmayı gaye edinmiş olmalıdır.

Şunu da belirtelim ki, bazı şarihler koyun sahipleri tabiriyle Resulullah'ın Yemenlileri kastettiğini; zîra onların Mudar ve Rebîa kabilelerinin aksine koyun beslediklerini söylemiştir. Rebîa ve Mudar ise deve besicileridir. Bir İbnu Mâce rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm, Ümmü Hani' ye "Koyun edin. Zîra onda bereket var!" tavsiyesinde bulunmuştur.

6- İkinci rivayette geçen "Şeytanın boynuzu" tabirine gelince, Hattâbî, beğenilmeyen, kötü şeylerin şeytan boynuzu diye ifade edildiğini belirtir. Fitnenin şeytan boynuzunun doğduğu yerde olması, fitnenin, kötülüklerin, küfrün hakim olduğu yerlerde çıkacağını ifade eder.

Karnu'ş-Şeytan tabiriyle, şeytanın ümmeti, şeytana tabi olanlar, şeytanın kuvveti gibi başka mânaların kastedildiği de belirtilmiştir. Netice itibariyle hepsi aynı mânada birleşir ve hadisten, fitnenin şeytana uyanların çok olduğu, şeytanın güçlü bulunduğu, bu sebeple kötülüklerin galebe çaldığı yerlerde çıkacağı anlaşılır. 689

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞLARI

فَنْحأ اَي ُدي ِرُت َنْيأ : َلاَقَف .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرْكَب وُبأ بِنَيِقَلَف َلُج رلا اَذه□ .
ُدي ِرُأ ُتْج َرَخ] :لاق سيق نب فنحأ‘ا نع ـ4 □6444ـ ُلِتاَقْلاَف ،اَمِهْيَفْيَسِب ِنا
َمِلْسُمْلا َهَجا َوَت اَذإ : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس يِهناِف ،ْع ِج ْرا : َلاَقَف .# ِ
هاللّ ِلوُس َر ِهمَع ِنْبا َة َرْصُن ُدي ِرُأ : ُتْلُق :ةياور يفو .ِهِب ِحاَص لْتَق ىلع ًاصي
ِرَح َناَك ُه نإ : َلاَق ؟ِلوُتْقَمْلا ُلاَب اَمَف ُلِتاَقْلا اَذه ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : َليِقَف .ِرا نلا
يف ُلوُتْقُمْلا َو

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِهِب ِحاَص َلْتَق َدا َرأ ْدَق ُه ّ هٌنأ .

1. (4805)- Ahnef İbnu Kays (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu adamı kastederek (evden) çıkmıştım. Yolda Ebu Bekre (radıyallahu anh)'ye rastladım.

"Ey Ahnef nereye gidiyorsun?" dedi.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcaoğluna yardım etmeyi arzu ediyorum!" dedi. "Dön! dedi. Zîra ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "İki Müslüman kılıçlarıyla birbirlerinin üzerine yürürlerse öldüren de ölen de ateştedir!" (Bu söz üzerine Resul-i Ekrem'e): "Ey Allah'ın Resûlü! Katili anladık ama maktul niye ateşte?" diye sorulmuştu.

"Çünkü o da kardeşini öldürme hırsı taşıyordu!" cevabını verdi. -Bir başka rivayette ise: "O da kardeşini öldürmek istemişti" demiştir.- [Buhârî, Diyât 2, Fiten 10; Müslim, Fiten 14, (2888); Ebu Davud, Fiten 5, (4268); Nesâî, Tahrim 29, (7, 125).] 690

AÇIKLAMA:

1- Burada kastedilen vaka Hz. Ali ve taraftarları ile Hz. Aişe ve taraftarları arasında cereyan eden Cemel vakasıdır. İlerde (4810-4812. hadisler) bu hadise müstakilen tahlil edileceği için burada açıklama yapmayacağız. **2-** Hadis, iki Müslümanın birbirlerini öldürmek niyetiyle silaha sarılmalarını yasaklamaktadır. İbnu Hacer hadisle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Ulema der ki: "Her ikisinin de ateşte olmasının mânası şudur: "Onlar bunu hak ederler. Ancak işleri Allah'a kalmıştır. Dilerse her ikisini de cezalandırır. Sonra diğer muvahhidler gibi onları da ateşten çıkarır, dilerse her ikisini de affeder ve onlara hiçbir ceza vermez." Bazıları: "Hadis, bunu helal addedenlere hamledilir. Hadiste ne Haricîler için ne de Mu'tezile'den: "Masiyet ehli ateşte ebedî kalıcıdır" diyenler için hüccet mevcut değildir. Çünkü, hadiste geçen "Her ikisi de ateştedir" ibaresi, onların ateşte ebedî kalacaklarını ifade etmez" demiştir.

3- Fitneye karışmamak gerekir görüşünde olanlar, bu hadisle de ihticac etmişlerdir. Bunlar, Ashab'tan, savaşlarda Hz.Ali'nin yanında yer almaktan kaçanlardır: Sa'd İbnu Ebî Vakkas, Abdullah İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebu Bekre, Üsâme, Ebu Berze el-Eslemî vs. Bunlar özetle: "Savaştan geri durmak gerekir. O kadar ki, biri öldürmek istese, nefis müdafaası da yapılmaz" demişlerdir. Mamafih: "Fitneye girilmez, ancak birisi öldürmek isterse nefis müdafaası yapılır" diyen de olmuştur. İbnu Hacer Sahabe ve Tabiinin cumhurunun "Hak tarafa yardımcı olup bağî tarafa karşı mücadele vermenin vacip olduğu"na hükmetmiştir. Bunlar fitneye karışmamayı emreden bu hadisleri, savaşacak güçte olmayan veya hak sahibini teşhisten aciz kalan kimselere hamletmişlerdir. Ehl-i Sünnet, aralarında meydana gelen hâdiseler sebebiyle -haklı taraf bilinse dahi- Ashab'tan birini ta'n etmeyi men etmenin vacip olduğunda ittifak etmiştir. Çünkü onlar, bu harbi içtihadları sonucu yaptılar. Resulullah'ın haber verdiği üzere, Allah Teala hazretleri içtihadda yapılacak hatayı affetmiştir. Dahası, hatalı içtihad yapana da bir sevap verileceği sabittir. İçtihadında isabet eden ise iki ücret alacaktır" demiştir. Hadiste gelen mezkur vaid, meşru bir te'vile dayanmaksızın, sırf saltanat için savaşan kimselere hamledilmiştir.

Taberî der ki: "Müslümanlar arasında vukua gelen her hâdisede, evde kalarak kavgadan kaçmak ve kılıçları kırmak, vacip olsaydı ne hak ikame edilir ne de bâtıl iptal edilirdi. Dahası fasıklar, Müslümanlarla savaştığı zaman, onlar; "Bu fitnedir, biz fitnede onlarla savaşmaktan men edildik" diyerek ellerini fasıklardan çekecek olsalar, malları yağmalamak, masum kanları dökmek, iffetleri payimal etmek gibi haramları irtikaba yol bulurlardı. Bu davranış, sefihlere mani olmakla ilgili emirlere muhalif olurdu." Hadisin Bezzar'da gelen veçhinde yer alan bir ziyade, bu hadisteki maksada vuzuh getirmektedir: "Eğer dünya ile savaşırsanız ölen de öldüren de ateştedir." Bu hususu 4780 numarada kaydedilen bir Ebu Hüreyre rivayeti de te'yid eder. Orada Resulullah, Müslümanların, ölenin niçin öldüğünü, öldürenin niçin öldürüldüğünü bilemeyeceğini haber verir. Bu nasıl olur? diye sorulunca: "Herctir, ölen de öldüren de ateştedir" buyurur. Kurtubî der ki: "Bu hadis açıkça ortaya koyuyor ki, eğer kıtal (kavga) dünyayı talep eden veya hevaya uyan taraf bilinmediği halde yapılırsa öldüren de ateştedir" ve "ölen de öldüren de ateştedir" hadisinden maksad da bu durumdur." Bu temel prensibi, sahabeler arasındaki ihtilafa tatbik eden İbnu Hacer der ki: "Bundandır ki, Cemel ve Sıffîn savaşlarına katılmaktan kaçınanlar, sayıca katılanlardan daha azdır. İnşaallah bunların hepsi de mütevvildir mecurdur (Allah'tan mükafaata mazhar olacaklardır). Sonradan gelenler, bunların hilafına dünya için savaşmışlardır." Nitekim Buhârî'de gelen yüce sahabe Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh)'nin bir rivayeti bunu teyid etmektedir. Der ki: "...Sizler, ey Araplar, cahiliye devrinde bildiğiniz gibi, zillet, fakirlik ve dalalet içinde idiniz. Allah sizi İslam ve Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'le o halden kurtardı, bugünkü duruma geldiniz. Ne var ki şu dünya sizi ifsad etti, aranızı açtı. Şu Şam'da bulunan [Mervan] var ya, Allah'a yemin olsun sırf dünya için savaşıyor." Hadisin başka veçhinde, "O sıralarda ortaya çıkan fırkalardan hangisi hayırlı?" diye gelen bu suale Ebu Berze, "Hiçbir taraf!" mânasına gelen şu cevabı verir: "Bana insanların en sevimli olanları şu gruptur: Onların karnı, halkın malından boştur, sırtları masumların kanlarının günahından azadedir.

"İbnu'l-Arabî der ki: "Demirle işaret eden lanete müstehak olursa, ya onu Müslümana vuran neye müstehaktır? Kişi, ciddi veya şaka olarak, tehditle işaret etti mi lanete layık olur. Şaka ile bunu yapan da, kardeşini korkuttuğu için muaheze olunur. Ancak, ciddi olanla şaka yapanın günahları bir değildir. Yalın kılıcın teati edilmesinin yasaklanması, yakalama sırasında gafil davranılarak, kazaya sebep olma korkusundandır."691

لَعَل ى ِرْدَي َ ُه نإف ،ح ّ ِهسلاِب ِهي ِخأ ىلا ْمُكُد َحأ ْرِشُي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ4 □6444ـ . داسفلا :ةمجعملا نيغلاب
«غ ْز نلا».يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِرا نلا َنِم ٍة َرْفُح يف ُعَقَيَف ،ِهِدَي يف ُغ
َزْنَي َناَطْي شلا

2. (4806)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah buyurdular ki: "Sizden kimse kardeşine silahla işarette bulunmasın. Zîra, o bilemez, belki de şeytan elinde bir fesatta bulunur da ateşten bir çukura düşer." [Buharî, Fiten 7; Müslim, Birr 126, (2617); Tirmizî, Fiten 4, (2163).]692

AÇIKLAMA:

Resulullah burada, ister ciddi ister şaka olsun yasak olan, mahzurlu olan bir neticeye götürmesi muhtemel olan davranışı men etmektedir. Hadis mutlak olduğu için, şaka kasdıyla da olsa zarara götürme ihtimali olan davranış yasaklanmaktadır. Nitekim, silah şakasıyla vukua gelen kazaları sık sık işitiriz. Silah korku veren bir nesne olduğu için, hadisten Müslümanı korkutmaktan yasaklama hükmü çıkarılmıştır. "Ateş çukuruna düşmek", ateşe götürecek günaha düşmekten kinayedir. Bir başka hadiste: "Bir kimse kardeşine bir demirle işaret etse, muhakkak melekler ona lanet eder, onu bırakıncaya kadar. İsterse annebaba bir kardeşi olsun" buyrulmuştur. Resulullah bu hususta dikkat çekmeye ehemmiyet vererek bir başka hadislerinde kınından sıyrılmış vaziyette silah teatisini de yasaklamıştır. Bu husustaki rivayetlerden biri şöyle: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir yerde, bir grupa uğradı. Kılıçlarını yalın halde birbirlerine teati ediyorlardı. "Bundan yasaklamadım mı? Kim kılıcını sıyırmışsa tekrar kınına koysun. Sonra arkadaşına versin. [Allah bunu yapana lanet etmiştir...] buyurdular"693

ُ هْنَع لاق: [قَالَ رَسُولُ اللّه ِ #: سِبَابُ المُسْلِمِ فُسُوقٌ ، وَ قِتَالُهُ كُفْرٌ .] أخرجه
أن قتاله كفر يخرج عن 6444ـ وعن عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللّه 4
هذه محمول على من فعل ذلك من غير تأويل؛ وقيل: قال هذا على جهة التغليظ
والمخسة إه أبا داود.وقيل

المِلة .

3. (4807)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslümana sövmek fısktır, onunla çarpışmak da küfürdür." [Buharî, Fiten 8, İman 36, Edeb 44; Müslim, İman 116, (64); Tirmizî, İman 15, (2636); Nesaî, Tahrim 27, (7, 132).] 694

AÇIKLAMA:

1- Sibab: Sövmek olarak tercüme ettiğimiz bu kelime, Arapçada kişinin namusunu lekeleyecek sözler sarfetmektir. Sebb ile sibab aynı mânaya gelir ise de sibaba sövüşmek mânası veren de olmuştur. İbrahim Harbî, sibabı "Kişiyi ayıplamak maksadıyla kendine olan olmayan kusurları sayıp dökmek" diye açıklar. Fısk, "Allah ve Resulü'ne itaatten çıkmak" mânasına gelir. Şer'î örfte fısk, isyandan eşeddir. Ayeti kerimede "...Size küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi..." (Hucurat 7) buyrulmuştur.

2- Mü'minle çarpışmanın küfür olduğunu ifade eden hüküm biraz ihtilafa sebep olmuştur. Çünkü, hadisin zahirinde Haricîlerin iddiasını teyid var. Onlar "Büyük günah işleyen kâfir olur" iddiasındadırlar. Ehl-i Sünnet alimleri, mü'minle mukatele hâdisesini dinden çıkma mânasında küfür kabul etmezler. * "Resulullah'ın "küfür" olarak ifade etmesinden murad tahzirde mübalağadır" derler. Çünkü bu çeşit durumlarda kişinin dinden çıkmayacağı umumi bir kaide olarak herkesçe malum ve müsellemdir. Bunu te'yiden şefaat hadisi, ayrıca "Allah'ın şirk dışındaki bütün günahları dilediğinden affedeceğini" (Nisa 48) ifade eden ayeti kerime gösterilmiştir.

* Hadisi te'vil zımnında: "Katl hâdisesinin küfre benzemesi sebebiyle Resulullah böyle buyurmuştur. Çünkü, mü'mini öldürmek kafirlerin şanıdır" da denmiştir.

* Bazı âlimler de: "Burada maksad küfr kelimesinin lügat mânasıdır; bu da örtmektir. Çünkü Müslümanın, Müslüman üzerindeki hakkı, onun kendisine yardım etmesi, desteklemesi, eza vermekten kaçınmasıdır. Kendisini silahla öldürmeye yani silah kuşanmaya kalkınca, sanki bu hakkı örtmüş olur" denmiştir. * "Buradaki küfürden murad Allah'a küfürdür" diyen de olmuştur. Bunlara göre hadis, hiç te'vile yer vermeden Müslümanla mukateleyi helal addedenler hakkında varid olmuştur. **3-** Hadiste mü'minin hukuku ta'zim edilmektedir. Müslime sebbeden kimseye fasık demeye cevaz da gelmiş olmaktadır. 695

ضْعَب َباَق ِر ْمُكُضْعَب ُب ِرْضَي ًارا فُك ِبدْعَب اوُع ِج ْرَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□].
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ6 □6444ـ ُلُج رلا ُذَخ ْؤُي ٌ َو]
دوعسم نبا نع ةياور يف يئاسنلا دازو.رمَع نبا نع يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأو:
يذمرتلا هجرخأ لتقي رافكلا نوهبشتف ًاضعب مكضعب لتقي ةفلتخم ًاقرف نأ »،
ًارا فُك ِبدْعَب اوُع ِج ْرَت َ» نعم ليق.[ِهيخأ ِة َري ِرَج ِب ٌ َو ،هيبأ ِة َري ِرَج ِب

بنذلا « ُةري ِرَجلا»و .ةوادعلاب ًاضعب مهضعب .

4. (4808)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olarak (dinden) dönmeyin." [Tirmizî, Fiten 28, (2194); Buhârî, Fiten, 8, Diyat 2; Ebu Davud, Sünnet 16, (4686); Müslim, İman 66, (119); Nesâî, Tahrim 28, (7, 127).] Nesâî, İbnu Mes'ud'dan yaptığı bir rivayette şu ziyadeye yer verir: "Kişi ne babasının ne de kardeşinin cinayetinden sorumlu tutulmaz." 696

AÇIKLAMA:

Hattâbî, küfre dönme tabirini ulemanın iki suretle te'vil ettiğini belirtir: **1)** Resulullah, hadiste küfürle, silahla örtünmeyi kastetmiş olmalı. Çünkü küfrün aslı, lügat olarak örtmektir. **2)** Hadisin mânası: "Benden sonra birbirlerini öldürmeye kalkan fırkalara ayrılmayın. Aksi taktirde kâfirlere benzersiniz. Çünkü, kâfirler adavet sebebiyle birbirlerini öldürürler. Müslümanlar böyle değildir. Çünkü bunlar kan dökmemekle, birbirleriyle kavga yapmamakla emrolunmuşlardır" şeklindedir.

693 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/478. 694 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/479.

* Hadiste, Hz. Ebu Bekr'in hilafeti sırasında irtidat edip, Müslümanları öldüren ehl-i riddenin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

İbnu Hacer, aynı cümle için sekiz görüş ileri sürüldüğünü kaydeder: * Haricîler: "Bu hadis zahirî mânasında vürud etmiştir" derler. * Bu hüküm Müslümanın kanını helal addedenler içindir. * Kan hurmetini, Müslümanların hurmetini, dinin hukukunu örtenlerdir. * Birbirinizi öldürmekle kafirlerin fiillerini yapmış olursunuz. * Silah kuşananlar, silahla örtünenler kastedilmiştir. * Allah'ın nimetini örten (inkar eden).

* Hadisin zahiri murad değil, öldürme fiilinden zecretme muraddır. * 697 Birbirinizi tekfir etmeyin, birbirinize "ey kâfir" demeyin.

ALTINCI FASIL

SAHABE VE TÂBİÎN ARASINDA ÇIKAN KAVGA VE İHTİLAFLAR

* HZ. OSMAN'IN ŞEHİD EDİLMESİ

هَل َلاَقف .ُهُلْتَق َدي ِرُأ ا مَل هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َنَاْمُع ىلا َءاَج ُه نأ] :هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر هِهمَع نع ٍم ّ َس ِنْب ِ هاللّدبع ى ِخأ نبا نع ـ4 □6444ـ َج َرَخَف .
ًٍخاَد َكْنِم ىِل رْيَخ ًاج ِراَخ َك نإف ىِهنَع ْمُهُد ُرْطاَف ِسا نلا ىلا ْجُرْخا :َلاَق .َكِت
َرْصُن ىف ُتْئ ِج :َلاَق ؟َكِب َءاَج اَم :ُناَمْثُع ِ هاللّ ِباَتِك ْنِم تاَياآ ىف َل َزَن َو ،ِ
هاللّ َدْبَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىِنا مَسَف ًانُف ِة ىِلِهاَجْلا ىف ىِمْسا َناَك ُه نإ ،ُسا نلا
اَهُّيأ :َلاَقف ٍم ّ َس ُنْب ِ هاللُّدْبَع ْنَم َو ْمُكَنْيَب َو ىِنْيَب ًاديِهَش ِ هللّاِب ىَفَك ْلُق :
ىف َل َزَن َو ؛ُمت ْرَبْكَتْسا َو َنَماَف ِهِلْثِم ىلَع َليِئا َرْسإ ىِنَب ْنِم دِهاَش َدِهَش َو : ىِف
َل َزَن .ىلاعَت

اَذه ىف َ هاللّ َهللّاَف ،ْمُكِّيِبَن ِهيف َل َزَن ىِذ لا اَذه ْمُكِدَلَب ىف ْمُكَت َر َواَج ْدَق
َةَكِئ ّ َملا ناو ،ْمُكَنَع ًادوُمْغَم ًافْيَس ِ هللّ نإ ؛ِباَتِكْلا ُمْلِع ُهَدْنِع .ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا
ُدَمْغُي ّ َف ،ْمُكْنَع ُدوُمْغَملا ِ هاللّ ُفْيَس ن لُسَيَل َو ،ُةَكِئ ّ َملا ُمُكَنا َري ِج َند ُرُطَتَل
ُهوُمُتْلَتَق ْنإ ِ هاللّ َوَف ،ُهوُلُتْقَت نأ ِلُج رلا

يذمرتلا هجرخأ .[َنَاْمُع اوُلُتْقا َو ِىدوُهَيْلا اوُلُتْقا :اوُلاَقَف .

1. (4809)- Abdullah İbnu Selam'ın kardeşioğlu, amcası (Abdullah İbnu Selam) (radıyallahu anh)'tan naklediyor. "Hz. Osman (radıyallahu anh) öldürülmek istendiği zaman yanına geldim. Osman bana: "Sen niye geldin?" diye sordu.

"Sana yardım edeyim diye geldim" dedim.

"Öyleyse halka çık. Onları benden uzaklaştır. Zîra sen bana hariçte olursan, yanımda olmaktan daha faydalı olursun!" dedi. Ben de çıkıp: "Ey insanlar! Bilirsiniz, benim adım cahiliye devrinde falandı. Ama Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Abdullah diye tesmiye buyurdu. Benim hakkımda Kitabullah'ta birkısım ayetler nazil olmuştur. Şu ayet benim hakkımda nazil olanlardan biridir: "De ki: "Söyleyin bana, eğer bu Kur'an Allah tarafından gönderildiği halde, onu inkar ettiyseniz ve İsrailoğullarından bir şahit de Tevrat'a dayanarak onun hak kitap olduğuna şahitlik edip iman ettiği halde siz iman etmeyi büyüklüğünüze yediremezseniz, zalim olmaz mısınız?

Muhakkak ki, Allah zalimler güruhuna yol göstermez" (Ahkaf 10). Keza şu ayet de benim hakkımda nazil oldu: "İnkar edenler "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Sizinle benim aramızda şahid olarak Allah ile O'nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter" (Ra'd 43). Allah'ın size karşı kınına konmuş bir kılıcı var. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın inmiş olduğu bu beldenizde melekler size mücavir oldular. Öyleyse bu adamı öldürmekten Allah'tan korkun! Allah'tan korkun! Allah'a yemin olsun eğer onu öldürürseniz, komşularınız olan melekleri buradan tardetmiş olacaksınız ve Allah'ın size karşı kında tuttuğu kılıcı kınından çıkartacaksınız ve artık o kıyamete kadar kınına girmeyecek!" Bu sözlerim üzerine: "Şu Yahudiyi öldürün! Osman'ı öldürün" diye bağrıştılar." [Tirmizî Tefsir, Ahkaf.] 698

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Selam, İslam'a giren meşhur Yahudi alimlerinden biridir. İslam olmazdan önceki ismi Husayn idi. Zikrettiği ayette mevzubahis edilen şahidin Abdulah İbnu Selam olduğu biraz münakaşalıdır. Çünkü Ahkaf suresi, bi'l-icma Mekkîdir. Abdullah ise hicretten sonra Müslüman olmuştur. Bu durumda ayette mevzubahis olan şahid, Mekke' de Müslüman olan bir ehl-i kitaptır. Hicretten önce İslam'a girmiş ve Kur'an'ı tasdik etmiş olmalıdır. İbnu Cerir et-Taberî bu görüştedir. Ancak ekseriyet, ayette zikri geçen bu şahidin Abdullah İbnu Selam olduğunda müttefiktir. Hasan Basrî, Mücahid, Katâde vs. birçokları. Bunlar surenin Mekkî olduğunu, ancak mezkur ayetin Medenî olduğunu söylerler. Bu şahitle Abdullah İbnu Selam'ın kastedildiğini te'yid eden İbnu Hibban'da Avf İbnu Malik, İbnu Merdûye'de İbnu Abbas hadisleri mevcuttur. Netice itibariyle racih görüş o şahidden maksadın Abdullah İbnu Selam olduğudur. 699

*** CEMEL VAKASI**

رِس اَي نْب َرا مَع ٌّيِلَع ثَعب ِة َرْصَبْلا ىلا مهْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر ُةَشِئاَع َو ُرْيَب ٌّزلا□
َو ُةَحْلَط َراَس ا مَل] :لاق َداَي ِز ِنْب ِ هاللّدبع نع ـ4 □6444ـ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر
را مَع َو ،ُه ٌعأ يف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُنَسَحْلا َناَكَف ، َرَبِنْمْلا ادَعَصَف َةَفوُكْلا اَنْيَلَع
ا َو اَيْنُّدلا يف ْمُكِهيِبَن ُةَج ْو َزَل اَهŒاَمِدَقَف ،مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًانَسَح َو ،ة َر ِخ
نإ ،ة َرْصَبْلا ىلا ْت َراَس ْدَق َةَشِئاَع نإ :ُلوُقَي ًارا مَع ُتْعِمَسَف .اَمِهْيَلإِ اَنْعَمَتْجاَف
ُهْنِم َلَفْسأ،

يراخبلا هجرخأ .[َيِه ْمأ َنوُعيِطُت ُها يإ َمَلْعَيِل ْمُك ٌَتْبا َ هاللّ نِكَل َو .

1. (4810)- Abdullah İbnu Ziyad anlatıyor: "Hz. Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe (radıyallahu anhüm) Basra'ya yürüyünce, Hz. Ali, Ammar İbnu Yasir ve Hasan'ı (radıyallahu anhüm) gönderdi. Bu ikisi Kûfe'ye yanımıza geldiler ve minbere çıktılar. Hz. Hasan (radıyallahu anh) minberin yukarısında idi. Ammar (radıyallahu anh) da ondan aşağıda idi. Biz onların etrafında toplandık. Ammar'ın şöyle konuştuğunu işittim: "Aişe, Basra'ya yürüdü. Muhakkak ki o, dünyada da ahirette de Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcesidir. Ancak Allah sizi imtihan ediyor: Kendisine mi itaat edeceksiniz, yoksa ona (Hz. Aişe'ye) mi?" 700 [Buhârî, Fezailu'l-Ashab 30, Fiten 17.]

هاللّ َي ِض َر ِرا مَع َو ،هى ِراَصْن‘ا دوُعْسَم ِبأ َو ،هرَعْش‘ا سوُم ِبأ َعَم □
ًاسِلاَج ُتْنُك] :لاق ِ هاللّدبع ِنْب قيقش نعو ـ4 □6444□

هاللّ َلوُس َر َتْبَحَص ُذْنُم ًائْيَش َكْنِم ُتْيأ َر اَم َو ، َك َرْيَغ ِهيف ُتْلُقَل ُتْئِش ْوَل إ□
ٍدَحأ ْنِم َكِباَحْصأ ْنِم اَم : ِرا مَعِل ٍدوُعْسَم وُبأ َلاَقَف مُهْنَع َبْيَعأ

هاللّ َلوُس َر اَمُتْب ِحَص ُذْنُم ًائْيَش اَذه َكِب ِحاَص ْنِم ٌ َو َكْنِم ُتْيأ َر اَم ٍدوُعْسَم اَبأ
اَي : ِرا مَع َلاَقَف . ِرْم‘ا اَذه يِف َكِئاَرْسَتْسا َنِم يِدْنِع ،سوُم اَبأ اَمُهاَدْحِإ َنْطعأف
ِنْيَت لُح ِتاَه ! ُمٌغ اَي : ًارِسوُم َناَكو : ُدوُعْسَم وُبأ َلاَقَف ِرْم‘ا اَذه يِف اَمُكِئاَطْبإ ْنِم
يِدْنِع َبْيَعأ

يراخبلا هجرخأ .[ِةَعُمُجْلا ىلا اَمِهيِف احو ُر :َلاَق َو ،ًارا مَع برْخ‘ا َو .

2. (4811)- Şakik İbnu Abdillah anlatıyor: "Ben, Ebu Musa el-Eş'arî, Ebu Mes'ud el-Ensârî ve Ammar (radıyallahu anhüm) ile oturuyordum. Ebu Mes'ud, Ammar'a: "Senin arkadaşlarından herkese dilediğim takdirde bir kulp takabilirim. Ama sen hariçsin. Senin hakkında bir şey söyleyemem. Senin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arkadaş olduğun günden beri şu işteki aceleciliğinden başka bir kusurunu görmedim!" dedi. Ammar da ona şu cevabı verdi: "Ey Ebu Mes'ud! Ben de ne senden ne de şu arkadaşından, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arkadaş olduğunuz günden beri, ikinizin şu işteki ağırlığınızdan başka bir kusurunuzu görmüş değilim! "Ebu Mes'ud - zengin birisiydi- şu karşılıkta bulundu: "Ey oğlum! İki hulle (takım) getir. Birini Ebu Musa'ya ver, diğerini de Ammar'a!" Ve ilave etti: "Bunların içinde ikiniz cumaya gidin." [Buhârî, Fiten 18, Fezailu'l-Ashab 30.]701

AÇIKLAMA:

1- Hadiste zikri geçen Ebu Mes'ud, Ukbe İbnu Amr olup, o gün için Kûfe'de Hz. Ali'nin valisi bulunuyordu. **2-** Hadisin bir başka veçhi daha teferruatlı: "Belirtildiği üzere, Ammar (radıyallahu anh), Hz.Ali için asker toplamak üzere Kûfe'ye gelmiştir. Bu sırada yanına gelen Ebu Musa ile Ebu Mes'ud el-Ensarî, Ammar'ı heyecanlı savaş taraftarı olmakla itham ederler. Ammar da onları bu savaşta (haklı olan) Hz. Ali'yi yeterince desteklemeyip ağırdan almakla itham eder. Neticede zengin olan Ebu Mes'ud iki takım elbise getirip arkadaşlarına giydirir ve beraberce cum'a'ya giderler.

3- İbnu Hacer, İbnu Battal'dan hadisle ilgili olarak şu açıklamayı kaydeder: "Ebu Mes'ud zengin ve cömert birisi idi. Bir cum'a günü Ebu Mes'ud'un yanında toplanmış idiler. Ammar'a cum'aya kıyafetle katılması için bir takım hediye etmiş olmalı. Çünkü Ammar, yoldan gelmişti ve yolcu kıyafeti ve savaş teçhizatı içerisindeydi. Bu haliyle cum'a namazına katılmasına gönlü razı olmamıştır. Ebu Musa'nın yanında sadece ona elbise hediye etmeyi muvafık bulmadığı için, Ebu Musa'ya da bir takım hediye etmiştir." **4-** Hadisten şu da anlaşılmaktadır: Savaşa katılma hususunda içtihadları farklıdır: Ammar (radıyallahu anh) ağır davranmayı mekruh addederken, diğer ikisi aceleci olmayı mekruh addetmişlerdir. Şüphesiz her iki taraf da görüşünde haklıdır. Aceleciliği mekruh addedenler Resulullah'ın fitneden sakınmayı emreden hadislerini esas almış olmalıdırlar. Ammar da bağilerle savaşmayı emreden ayet-i kerimeyi esas almış olmalıdır. (Mealen): "Mü'minlerden iki grup birbirleriyle çarpışacak olursa aralarını düzeltin. Onlardan biri diğerine karşı

[699] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/483-484.

tecavüzünde ısrar ederse, saldıran tarafla, onlar Allah'ın hükmüne dönünceye kadar savaşın. Eğer dönerlerse siz de aralarını adaletle düzeltin ve doğruluktan ayrılmayın" (Hucurat 9).[702]

مأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َكْيَلإِ ُهَدِهَع دْهَعأ :اَذه َك َرِيسَم ْنَع ِين ْرِبْخأ :هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ٍهيِلَعِل ُتْلُق] :َلاَق ٍداهبَع ِنْب سْيَق نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .[ُهُتْيأ َر بأ َر ُه نِكَل َو ٍءْىَش :#ِ هاللّ ُلوُس َر ًّنلا َدِهَع اَم .
َلاقف ؟هُتْيأ َر بأ َر :

3. (4812)- Kays İbnu Abbad (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali (radıyallahu anh): "Söyle bize! (Savaş için) şu yürüyüşünü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın bir emrini yerine getirmek üzere mi yapıyorsun, şahsî bir içtihadın olarak mı?" diye sordum.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana bu yürüyüşü yapmam için herhangi bir emirde bulunmadı. Ben bunu şahsî reyimle yapıyorum!" cevabını verdi." [Ebu Davud, Sünnet 13, (4666).]703

AÇIKLAMA:

Buradaki yürüyüşten maksad, Hz. Ali'nin Hz. Muaviye ile savaşmak üzere Irak'a yaptığı veya Cemel Vakası diye meşhur, Hz. Zübeyr'le savaşmak üzere Basra'ya yaptığı yürüyüştür. İbnu Sa'd'ın Tabakat'ında anlatıldığı üzere Hz. Osman'ın şehid edilmesinin ferdasında Hz. Ali'ye Medine'de biat edilmişti. Medine'de bulunan bütün sahabeler Hz. Ali'ye biat etmiş idiler. Ancak Hz. Talha ile Zübeyr'in istemeyerek biat ettikleri söylenir. Bunlar biattan sonra Medine'den ayrılıp Mekke'ye Hz. Aişe'nin yanına giderler. Hz. Aişe'yi oradan alıp Basra'ya geçerler. Bu hal Hz. Ali'ye ulaşır. O da Irak'a geçer. Basra'da Talha, Zübeyr, Aişe (radıyallahu anhüm) ve beraberindekilerle karşılaşır ve Cemel Vakası vukua gelir: Yıl 36 hicrî, Cemadiyü'l-ahire ayı. Hz. Talha, Zübeyr ve başka birçokları şehit olurlar. Ölü sayısı on üç bine ulaşır. Hz. Ali on beş gün kadar Basra'da kalır. Oradan Kûfe'ye geçer. Sonra Hz. Muaviye ve beraberindekiler Şam'da Hz. Ali'ye kıyam ederler. Bu haber kendisine ulaşınca o da ordusuyla yürür. Sıffîn'de karşılaşırlar. Yıl: Hicrî 39 senesi, Safer ayı. Savaşla ilgili bazı açıklamalara az ilerde yer vereceğimiz için kısa kesiyoruz.704

*** HARİCÎLER**

لاَقف ِج ِرا َوَخْلا نلا َراَس َني ِح هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهيِلع َعَم اوُناَك َنِيذ لا□
ِشْيَجْلا يف َناك َو] :بنَهُجلا بهو نب ديز نع ـ4 □6444ـ َنلا ْمُكُتَءا َرِق َتْسَيل
َنآرُقْلا َن ُوأ َرْقَي ِبت مُأ َنِم م ْوَق ُج ُرْخَي :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعَمَس ِبهنإ ُسا
نلا ا َهُّيأ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِّيِلَع ْمُهَل ُه ٌ هُّهنأ َنوُبِسْحَي َنآرُقلا َنوأ َرْقَي ٍءْىَشِب
ْمِهماَي ِص نلا ْمُكُماَي ِص ٌ َو ِءْىَشِب ْمِهت ٌ َص نلا ْمُكُت ٌ َص ٌ َو ِءْىَشِب ْمِهتَءا
َرِق اَم ْمُهَنوُبي ِصُي َنِيذ لا ُشْيَجْلا ُمَلْعَي ْوَل ،ةهيِم رلا َنِم ُمْه سلا ُق ُرْمَي اَمَك
ِنِيهدلا َنِم َنوُق ُرْمَي ،مُهِيقا َرت ْمُهُت ٌ َص ُزِواَجُت َ ،مِهْيَلَع َوُه َو

ْيد ثلا ِةَمَلَح ُلْثِم ِهِدُضَع بلع ، عا َرِذ ُهَل َسْيَل َو دُضَع ُهَل ًُّج َر ْمِهيِف نأ َكِلذ□□
ُةَيآ َو ،لَمَعْلا ِنَع اوُلَكَنَل ْمِهيِبَن ِناَسِل بلَع ْمُهَل َي ِضُق ْنأ ُوج ْر' ِبهنإ ِ هاللّ َو ،ْمُكِلا
َو ْمأ َو ْمُكِهي ِرا َرَذ يف ْمُكَنوُفُلْخَي ِء ُّؤه َنوُك ُرْتَت َو ِما شلا ِلْهأ َو َةَيِواَعُم نلا
َنوُبَهْذَتَف ؛ ضيِب تارَعَش ِهْيَلَع

ء ُّؤه اوُنوُكَي□

ج ِراوَخْلا بلع َو ،اَنْيَقَتْلا ا مَلَف :لاَق .بلاعَت ِ هاللّ ِمْسا بلَع او ُريسَف .ِسا نلا□
ِح ْرَس يف اوُراَغأ َو ،َمارَحْلا َم دلا اوُكَفَس ْدَق ْمُه نإَف ،ِم ْوَقْلا َم ْوَي ْمُكوُدَشاَن
اَمَك ْمُكوُدِشاَنُي ْنأ ُفاَخأ بِهنإف اَهنوُفُج ْنِم ِفوُيُّسلا اوهلَس َو َحاَم ِهرلا اوُقْلأ :
ْمُهَل َلاَقف .بِبسا رلا ِبْه َو ُنْب ِ هاللّدْبَع ٍذِئَم ْوَي ٍذِئمَوي ُبي ِصُأ اَم َو .ٍضْعَب بلَع
ْمُهَضْعَب اوُلَت َق َو ،ْمِه ِحاَم ِرِب ُساهنلا ْمُه َرَجَش َو َفوُيُّسلا اوُّلَس َو ْمُه ِحاَم
ِرِب اوُش ح َوَف اوُعَج َرَف .َءا َر ْو َرَح

لِتُق ْدَق ًاساَنُأ َتأ بهتَح ِهِسْفَنِب ٌّيِلَع َماَقف َلاَق .ُهوُد ِجَي ْمَلَف َجَدْخَمْلا ِمهيف□
اوُّسِمَتْلا :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌّيِلَع َلاقف .ِن ٌّج َر ِإ َلاَج ِهرلا َنِم بِناَمْل سلا ُةَديِبَع
ِهْيَلاِإ َماَقَف .ُهلوُس َر َغ لَب َو ُ هاللّ َقَدَص :َلاَق َو َر بَكَف .ِض ْر‘ا بِلَي ا ِمم
ُهوُدَج َوَف ْمُهوُر ِهخأ :َلاَقف .ٍضْعَب بلَع ْمُهَضْعَب بهتَح ،َوُه ِإ َهلاِ َبِذ لا ِ هاللّو
باِ َلاَقَف :# ِ هاللّ ِلوُس َر ِنم َثيِدَحْلا اَذه َتْعِمَس َوُه ِإ َهلاِ َبِذ لا ِ هاللّ َو
َلاَقف : اَي ريمأ َلاَ نيِنِمْؤُمْلا؟

. اسْتَحْلَفَهُ ثَلاَثاً وَ هُوَ يَحْلِفُ لَهُ]. أخرجه مسلم وأبو داود

1. (4813)- Zeyd İbnu Vehb el-Cühenî -ki bu zat, Hz. Ali (radıyallahu anh) Haricîlerle savaşmak üzere yürüdüğü zaman beraberindeki orduda bulunuyordu- anlatıyor: "Hz. Ali dedi ki: "Ey insanlar, ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Ümmetimden bir grup çıkar. Kur'an'ı öyle okurlar ki, sizin okuyuşunuz onlarınkinin yanında bir hiç kalır. Namazınız da namazlarına göre bir hiç kalır. Orucunuz da oruçları yanında bir hiç kalır. Kur'an'ı okurlar, onu lehlerine zannederler. Halbuki o aleyhlerinedir. Namazları köprücük kemiklerinden öteye geçmez. Okun avı delip geçmesi gibi dinden hemen çıkarlar. Onlarla harb eden ordu(nun askerlerine) peygamberlerinin diliyle ne (kadar çok ücret)ler takdir edilmiş olduğunu bilselerdi (başkaca) amel yapmaktan vazgeçerlerdi. Onların alâmeti şudur: Aralarında pazusu olduğu halde kolu olmayan bir adam olacak. Pazusu üzerinde meme ucu bir çıkıntı bulacak. Bunun üzerinde de beyaz kıllar bulunacak. Sizler Muaviye ve Şamlıların üzerine gidecek, buradakileri terkedeceksiniz. Onlar da sizin (yokluğunuzdan istifade ile) çolukçocuğunuza ve mallarınıza sizin namınıza halef olacaklar!"

(Hz. Ali ilave etti): "O vallahi! Ben, onların bu kavim olacağını kuvvetle ümit ediyorum. Çünkü onlar haram kan döktüler. Halkın meradaki hayvanlarını gasbettiler. Öyleyse Allah adına bunlar üzerine yürüyün!" Ravi der ki: "Haricîlerin başında o gün, Abdullah İbnu Vehb er-Rasibî olduğu halde, onlarla karşılaşınca Hz. Ali (radıyallahu anh) askerlerine: "Mızraklarınızı bırakın, kılıçlarınızı kınlarından çıkarın.

---

702 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/485-486.

Çünkü ben, onların Harura günü size yaptıkları gibi yine size sulh teklif edeceklerinden korkuyorum!" dedi. Bu emir üzerine döndüler, mızraklarını bertaraf ettiler ve kılıçlarını sıyırdılar. Askerler onlara mızraklarını sapladı. Öldürüp üst üste yığdı. O gün cengâverlerden sadece iki kişi isabet alıp şehit düştü. Ali (radıyallahu anh): "Aralarında o sakat herifi arayın!" emretti. Aradılar, fakat bulamadılar. Bizzat Ali kalkıp üst üste öldürülmüş insanların yanına geldi: "Bunları geri çekin!" dedi. Sonra yere gelen cesetler arasında onu buldular. Onun bulunması üzerine Hz. Ali (radıyallahu anh) tekbir getirdi ve: "Allah doğru söyledi, Resulü de doğru tebliğ etti" dedi. Ubeyde es-Selmânî, Hz. Ali'ye doğrulup: "Ey mü'minlerin emîri! Kendisinden başka ilah olmayan Allah aşkına söyle. Sen bu hadisi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bizzat işittin mi?" diye sordu. Ali (radıyallahu anh): "Kendinden başka bir ilah olmayan Allah'a yemin ederim, evet!" dedi. Ubeyde Hz.Ali'ye üç sefer yemin verdi. O da ona üç sefer yemin etti." [Müslim, Zekat 156, (1066).] 705

بِلاَط بِبأ ِنْب ِهيِلع بلع تَج َرَخ ا مَل َة ي ِرو ُرَحْلا نأ] :ِهِل وأ يفو ،هِوْحَنِب□ .
ٍعفا َر بِبأ ِنْب ِ هاللِّديبُع نع ملسم هجرخأو ـ4 □6446ـ رحنلا ةرغث نيب يذلا
مظعلا بهو ،ةوقرت عمج «ٌّيِقا َر تلا».[ل ِطاَب اَهِب ُدي ِرُأ ٍهقَح ُةَمِلَك :ٌّيِلَع
َلاَقف .ِهلّ إ َمْكُح َ :اوُلاَق ةق ْرِف مهتلض بلع جراوخلا نأ بلع نيملسملا ءاملع
عمجأ دق :يباطخلا لاق هوحن وأ ديص نم بمري ام «ة ي ِم رلا»و.قتاعلاو

مهتداهش اوزاجأو ،مهحئابذ لكأو ،مهتحكانم اوأرو ،نيملسملا قرف نم .

بأ «ِلَمَعْلا ِنَع اوُلَكَن»و.اهنم نوخلسنيو هتعاط ضرتفملا مام“ا ةعاط نع نوجرخي
بأ «ِنيِهدلا َنِم َنوق ُرمَي» بنعمو :لاق

حاَم هرلاِب ُرجاَش تلا»و.مهيديأ نم اهوقلأو اهب اومر بأ «ْمُهَحام َر□ »
ا»و.اونبجو اورتفŒاوُّشحو»و.اهب لدتسي يتلا ةمعلا «ةي

صقانلا «ُجَدْخملا»و.اهب نعاطتلا .

2. (4814)- Müslim, (bu hadisi) Abdullah İbnu Rafi'den de aynı şekilde tahriç etmiştir. O rivayetin baş kısmında şu ziyade var: "Haruriyye, Ali İbnu Ebî Talib (radıyallahu anh)'e karşı huruc ettikleri zaman: "Hüküm Allah'ındır" dediler. (Bu ibare Kur'an'dan bir iktibas olması hasebiyle) Hz. Ali de: "Kendisiyle batıl murad edilen hak bir söz" dedi." [Müslim, Zekat 157, (1066).] 706

AÇIKLAMA:

1- Haricîler, Cemel Vakası'yla başlayan iç karışıklıkların sonunda ortaya çıkan bir fitne grubunun adıdır. Bunlar Sıffîn Savaşı'ndan sonra, aradaki ihtilafın iki hakem tarafından Kur'an'a göre halledilmesi şeklinde bir karara varılınca, bu kararı beğenmeyerek hem Hz. Muaviye'ye hem de Hz. Ali'ye karşı gelmişlerdir. Fiilen halife Hz.Ali (radıyallahu anh) olması haysiyetiyle Hz. Ali onların üzerlerine gitmiş, itaate getirmek için onlarla savaşmıştır. Hz. Ali'ye karşı, siyasî bir eylem olarak ilk toplandıkları yerin adı Harura olduğu için bunlara Haruriye de denmiştir. Haricîler büyük günah işleyen kâfir olur diye ortaya attıkları bir prensiple hareket ettikleri için, zamanla kelamî bir mezhep mahiyetini de kazanmıştır.

Haricîler, bidayetten itibaren Muhakkime-i ûlâ, Ezârika, Necedat, Sufriyye, Acâride, İbâziye gibi değişik kollara ayrılmıştır. Zamanımıza kadar varlığını sürdüren kolu İbâziye'dir. Tunus'ta, Cezayir'de bunlara rastlanır. Zengibar'ın resmî mezhebinin İbâziye olduğu bilinmektedir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Nehrevan Savaşı'nı anlatmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanlarla savaşacak bir fitne grubunun evsafını beyan buyurmuş, Hz. Ali bu vasıfları Haricîlerde görmüştür. Resulullah'ın kendisine verdiği bilgilere dayanarak, bu zümre içerisinde Zü's-Südye isminde bir kimsenin bulunması gerekeceğinde ısrar eder. Gerçekten, ölüler arasında Hz. Ali'nin "peygamberin ihbarı"na dayanarak yaptığı tasvire uygun bir adam bulununca nebevî bir mucize daha ortaya çıkar. Hz. Ali (radıyallahu anh) bu mucize karşısında heyecanlanır ve tekbir getirir: "Allah doğru söyledi. Resulü doğru söyledi" demesi, Allah'ın bildirmesiyle konuşan Hz. Peygamber'in sözünün doğrulandığını, te'yid gördüğünü ifade buyurmasıdır. Şarihler, Ubeyde es-Selmânî'nin, bu hadisenin itibarını Resulullah'tan işittiğine dair Hz. Ali' ye üç kere yemin ettirmesini, bunu herkese duyurma maksadıyla yaptığını belirtirler. **3-** Hz. Ali onların Lahükme illa lillah Kur'ânî cümlesini "Batıla alet edilen hak bir söz" olarak değerlendirir. Hatta Haricîler, aşırı dindarlıklarıyla da meşhurdurlar. Çok ibadetten alınları yara olan kimselerdir. Onun için hadiste "onların namazı yanında sizinki bir hiçtir..." cümlesine rastlanır. Ne var ki ne çok ibadet, ne Kur'an ve hadiste gelen ibarelerin slogan olarak kullanılması gidilen yolun meşruluğu için kafi değildir. Siyasi görüşü kendine muvafık olmayan, Müslümanları tekfir, halifeye isyan gibi davranışlar onları ve benzerlerini Resulullah'ın ifadesiyle "İnsan ve hayvanların en şeriri" olmaktan kurtaramıyor. Haricîlerin "Hüküm Allah'ındır" diye pek sık kullandıkları slogan, Kur'an'dan muktebestir. Birçok ayette bu mâna ifade edilmiştir (En'am 57, 62, Yusuf 40, 67, Kasas 70, 88, Gafir 42), Hz. Ali buna itiraz etmemiş, fakat söyleniş gayesinin batıl olduğunu belirtmiştir.

4- Bu hadis, mü'minler arasında cereyan edecek kıtallerin ahkâmını tesbitte esastır. Ulema bu ve diğer benzeri hadislerden sonra Sahabe'nin tatbik ettiği ahkâmdan hareketle şu esasları tespit etmiştir: * İmama isyan edenler önce hakka çağrılır, tehdid edilir, saldırmadıkları müddetçe saldırılmaz. * Saldırmaları halinde onlarla savaşılır.

* Yaralılarına dokunulmaz. Bozguna uğradıkları takdirde, destek görmeleri melhuz değilse takip edilmezler. * Malları ganimet değildir yağma edilmezler.

* Tevbe edenlerin tevbesi kabul edilir.

* İsyan sebebiyle dinden çıkmış sayılmazlar. Ancak inkarları sebebiyle isyan etmişlerse o zaman mürted muamelesi yapılır.

* Onlardan esir alınanlara da, esir muamelesi yapılmaz; öldürülmezler. * Devlete karşı isyan eden bağîlere ve Haricîlere karşı savaşmak caizdir, sevaptır, bu savaşta ölenler şehittir. Fitnenin çeşitleri ve herbirine karşı uygulanacak ahkâm hakkında geniş bilgiyi daha önce kaydettik. 707

ن‘ ِ هاللّ َوَف ،ًاثيِدَح # ِ هاللّ ِلوُس َر ْنَع ْمُكُتْث دَح اَذإ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌّيِلَع□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةلفغ نب ديوس نعو ـ4 □6444ـ ِ هاللّ َلوُس َر
ُتْعِمَس يِهنإ َو ، ةَعْد ِخ َب ْرَحلا نإف ْمُكَنْيَب َو ِنيَب اَميِف ْمُكُتْث دَح اَذإ َو ،ُلْقي
ْمَل اَم ِهْيَلَع َلوُقأ ْنِم يلا ٌّبَحأ ِءاَم سلا َن ِم ر ِخأ ُزِواَجُي َ ،َنآرُقلا َن ُوا َرْقَي ،ة ي
ِرَبلا ِل ْوَق ِرْيَخ ِنم َنوُلوُقَي ، ِم ُّح‘ا ُءاَهَفُس ِناَنس‘ا ُءاَثَدُح ِناَم زلا ِر ِخأ يف م ْوَق
ُج ُرْخَيَس :ُلوُقَي # َدْنِع ْمُه َلَتَق ْنَمِل ًارجأ ْمِهِلْتَق يف نإف ْمُهوُلُت ْقاَف
ْمُهوُمُتيِقَل اَمْنيأف ،ة يِم رلا َنِم ُمْه سلا ُق ُرْمَي اَمَك ِنيهدلا ْنِم َنوُق ُرْمَي ،ُمْه َر
ِجاَنَح ْمُهَناَميإ هفسلا « ِم ُّح‘ا ُءاَهَفُس».قحلا اوفرعي ىتح اوربكي مل بابش نأ «
ُناَنس‘ا ُءاَثَدُح».يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِ هاللّ

لوقعلا « ُمح ا‘».لهجلاو لقعلا يف ةفخلا .

3. (4815)- Süveyd İbnu Gafle (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali (radıyallahu anh) dedi ki: "Ben size Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' dan bir hadis söyleyince, Allah'a yemin olsun Aleyhisselâtu vesselâm'ın söylemediği bir şeyi söylemektense gökten atılmayı tercih ederim. Ancak benimle sizin aranızda cereyan eden şeyler hakkında konuşunca, bilesiniz harp hiledir. Zîra ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Ahirzamanda yaşça küçük, akılca kıt birtakım gençler çıkacak. Yaratılmışın en hayırlısının sözünü söylerler, Kur'ân'ı okurlar. İmanları gırtlaklarından öteye geçmez. Okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkarlar. Onlara nerede rastlarsanız onları gebertin. Zîra, onları öldürene, kıyamet günü, Allah'ın vereceği ücret var." [Buhârî, Fezâilu'l-Kur'ân 36, Menakıb 25, İstitâbe 6; Müslim, Zekât 154, (1066); Ebu Davud, Sünnet 31, (4767); Nesâî, Tahrîm 26, (7, 119).][708]

AÇIKLAMA:

1- Eslâf uleması, burada yaşça genç, akılca kıt gençlerle Haricîlerin kastedildiğini anlamışlardır. Nitekim, Teysîr'in bu hadisi, Haricîlerle ilgili fitne başlığı altında kaydettiğine göre, aynı anlayışı görmek mümkün. Ancak Resûlullah'ın hadisleri, aynen Kur'ân gibi her devre baktığı için, kıyamete kadar gelecek zaman içinde her devir insanı, kendi zamanına tatbik etme hakkına sahiptir. Nitekim, bizde Fitnenin Evsafı ile ilgili bahiste, günümüzün fitnelerinde gizli ve münafık güçlerin cahil gençlerimizi, İslâmî sloganlarla aldatıp istismar edeceklerine dikkat çekmiştik.

2- خير قول البرية tabirinde bazı alimler "kalb mevcuttur, قول خير البرية şeklinde olmalıdır" demiştir. "Yaratılmışın en hayırlısının sözü" demek olur. Bununla Kur'ân ve hadisin kastedildiği belirtilmiştir. **3-** Kur'ân okumalarına rağmen imanlarının gırtlaklarından öteye geçmemesi Kur'ân'ı anlamadıklarına, ahkâmını hayatlarında tatbik etmediklerine, halkı aldatmak için, slogan olarak onları zikrettiklerine delalet eder. Bunlar, bir avı delip, ondan hiçbir bulaşık almadan öbür tarafa geçen ok gibi, İslâm'dan hiçbir pay kapmamış olarak dinden çıkarlar. İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de bu insanların dine giriş ve çıkışlarını "ok"un bir ava giriş çıkışına benzetmesini, oka avdan hiçbir şeyin takılmaması sebebine bağlar. **4-** Hadisin Ebu Dâvud'daki bir veçhinde "Onlar Müslümanları (büyük günah işleyince kâfir olurlar diyerek) öldürürler. Fakat put ehlini bırakırlar. Eğer ben onlara yetişecek olsam, vallahi Ad kavminin ölümleriyle öldürürüm" buyurulmuştur. Ad kavminin ölümü tabiriyle, "Köklerinin kesilmesi"nin kastedildiği belirtilmiştir. Çünkü o kavim helak olmuş, arkası kesilmiştir.

Eski âlimler bu hadisi Haricîlere tatbik edip büyük günah işleyenleri kâfir addederek diye kayıtlamıştır. Ancak günümüzde benzeri davranışlara düşen kitlelerin davranışlarını aynı tabirlerle kayıtlamak gerekmez. Üstelik İslam âlemi şimdilerde ne kadar geniş. Müslümanlara musallat olacak bu heriflerin ileri sürecekleri bahaneler her köşede bir başka şey olabilir. Ama onların sonunu da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haber vermektedir: "Âd kavminin ölümüyle ölmek." "Âd kavmi öldürülmedi, (atom bombasından hasıl olan fırtınayı hatırlatan) bir rüzgâr ile toptan helak edildi" der, şârihimiz...[709]

نوُنِسْحُي م ْوَق : ةَق ْرُف َو ف ِتْخا بِت مُأ يف ُنوُكَيس # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
اق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ َو ٍديعس ىبأ نعو ـ6 6444ـ دَت ْرَي يهتَح َنوُع ِج:
ْرَي َ مُث .ِة ي ِم رلا َنِم ُمْه سلا ُق ْرَمي اَمك ِنيِهدلا َنِم َنوُق ُرْمَي ،ْمُهَيِقا َرَت
ُزِواَجُي َ َنآرُقْلا َنوُأ َرْقَي ،لْعِفلا َنوُئيِسُي َو َليِقْلا ِ هللّابِ بل ْوأ َناَك ْمُهلَتاَق ْنِم .
ٍءْىَش يف ُهْن ِم اوُسْيَل َو ِ هاللّ ِباَتِك ىلا َنوُعْدَي ،ُهوُلَتَق َو ْمُهلَتَق ْنَمِل ىَبوُط
ِقْلَخْلا ُّرَش ْمُه .ِهِقوُف ىلَع،

هوحن ديعس ىبأ نع نيخيشللو ،دواد وبأ هجرخأ .[ُقيِلْح تلا :َلاَق ْمُهاَميِس اَم .
ْمُهنِم .اوُلاَق: اَي َر َلوُس ِ هاللّ ِ#!

4. (4816)- Ebu Said ve Enes radıyallahu anhümâ anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimde ihtilâf ve ayrılıklar meydana gelecek. (Onlardan) bir grup lafıyla güzel, ameliyle kötü olacak. Bunlar Kur'ân'ı okuyacaklar, ancak köprücük kemiklerinden aşağı geçmeyecek. Bunlar, dinden tıpkı okun avı delip geçmesi gibi çıkarlar. Onlar, ok, kirişine dönmedikçe bir daha dine geri gelmezler. Bunlar mahlukatın en şeriridir. Onları öldürene ve onlar tarafından öldürülene ne mutlu! Onlar insanları Kitabullah'a çağırırlar, fakat Kitap'tan zerre kadar nasipleri yoktur."

Yanında bulunan Ashab:

"Ey Allah'ın Resûlü onların alâmeti nedir?" diye sordular da: "Tıraş olmak!" buyurdular." [Ebu Dâvud, Sünnet 31, (4765).]

Benzer bir rivayeti Ebu Saîdi'l-Hudrî'den Sahiheyn kaydetmiştir. [Buhâri, Fezailu'l-Kur'ân 36, Menâkıb 25, Edep 95, İstitabe 6, 7; Müslim, Zekât 143-148, (1064); Muvatta, Kur'ân10, (1, 204, 205); Nesâî, Zekât 79, (5, 87). Tahrîm 26, (7, 119).][710]

عوقو عضوم «ّ ُقو ُفلا َو ُةقوُفلا».[ْمُهوُمِيناَأَف ْمُهوُمُتْيأ َر اَذإف .ُديِبْس تلا َو
6444 4ـ يفو ةِياور نع ٍسنأ ٍلاق: [ْمُهاَميِس تلا ُقيِلْح

مهسلا نم رتولا .

5. (4817)- Hz. Enes'ten gelen bir rivayette (Resûlullah şöyle) buyurmuştur: "Onların alâmeti tıraş ve saçın yolunmasıdır. Onları gördüğünüz zaman öldürün."[711]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadiste geçen dalalet fırkasıyla ilgili mütemmim bilgi sunmaktadır. Dinden çıkan bu yaşça genç, aklı kıt, lafı güzel, ameli kötü gürûhun bir daha kazanılamayacağı ifade edilmektedir. Onların geri gelmesi, okun kirişine geri gelmesine bağlanmıştır. Yani olması muhal olan şeye dilimizde böylesi makamda "balık kavağa çıkınca" deyimini kullanırız. Maksad muhal olan şeyi ifade etmektir. Keza bunların okuduğu Kur'ân'dan zerre miktar bir tesir, bir iz kalmayacağı, kalplerine hiçbir şey inmeyeceği hakikatı da, okuduklarının köprücük kemiklerinden aşağı gitmeyeceği tabiriyle ifade edilmiştir. Başka rivayetlerde köprücük kemiği yerine boğaz, hançere, gırtlak gibi başka tabirler kullanılmıştır. Şarihlerimiz bu tabiri "Kıraatleri Allah'a yükselmez. Allah kabul buyurmaz" şeklinde de anlamıştır.

2- Hadis, böylesi insanlarla cihad gereğine dikkat çekmektedir. Çünkü, dinî sloganlarla, Kur'ân tilavetiyle meydana çıktıkları için mü' minler arasında tereddüt çıkabilecektir. Aleyhissalâtu vesselâm bu tereddütü yenmek ve izale etmek maksadıyla onları öldüren gazi, onlar tarafından öldürülen şehit olur mânasında olmak üzere "Onları öldürene ve onlar tarafından öldürülene ne mutlu!" buyurmuştur. **3-** Onların alâmeti başı tıraş etmek olarak belirtilmiştir. Nevevî der ki: "Alimlerden bazıları bu hadisten hareketle başı tıraş etmenin mekruh olduğuna hükmettiler. Ancak, hadiste buna delalet yoktur, tıraş onların alâmetidir. Alâmet, bazan da mübah olur. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm: "Onların alâmeti bir pazusu kadın memesi gibi olan siyah bir adamdır" buyurmuştur. Malum olduğu üzere, bu haram değildir. Ayrıca Ebu Dâvud'un Sünen'inde Buhârî ve Müslim'in şartına uygun sahih bir rivayette "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) başının birkısmı tıraş edilmiş bir çocuk görmüştü: "Ya tamamını tıraş edin ya tamamını kesmeyin" buyurdu" denmiştir. Bu rivayet başın tıraş edilmesinin mübahlığı hususunda sarihtir, te'vile ihtimali yoktur. Ulemâ der ki: "Her durumda başın tıraş edilmesi caizdir. Kişiye yağlanması ve bakımı meşakkat getirecekse tıraş etmesi müstehab olur. Eğer meşakkat getirmiyorsa kesilmesi müstehab olur."

İkinci hadiste, tıraş olarak tercüme ettiğimiz tahlik kelimesini te'kîden tesbîd, (bazı nüshalarda tesmîd şeklindedir) kelimesi gelmiştir. Lügatte aynen deriden saçın tıraş edilmesi mânasına gelirse de Ebu Dâvud, saçın kökten yolunması diye açıklar.[712]

---

[709] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/493.

هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِل ّ ِب ِب ْوَث يف َو ،ِنْيَنُح ْنِم ُهَف َرَصْنُم # ِ هاللّ َلوُس َر لُج
َر َنتأ] :َلاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ4 □6444ـ ُت ْرِسَخ َو ُتْب ِخ ْدَقَل
؟ِلْدعأ ْمَل اَذإ ُلِدْعَي ْنَمف َكَلْي َو :َلاَقف ِلْدعا ،ُد مَحُم اَي : َلاَقف .َسا نلا يِطْعُي َو
اَهْنِم ُضِبْق َي # ِ هاللّ ُلوُس َر َو ، ة ِضَف ُلُتْقَي ًاد مَحُم نأ ُسا نلا َث ْحَدَت َيتَح ْنأ ِ
هاللّ َذاَعَم :# َلاَقَف .ِقِفاَنُمْلا اَذه َقُنُع ْب ِرْضأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي ِنْعَد : ُرَمُع َلاَقَف
.ْلِدْعأ ْمَل ْنإ هجرخأ .[ِة يم رلا َنم ُمْه سلا ُقُرْمَي اَمَك ِنيِدلا َنم َنوُق ُرْمَي ،ُمْه َر
ُهَباَحْصأ ،َو اَذه نإ َو ُهَباَحْصأ َيقْرَأ َنوُأ َنآْرُقْلا ً ُيِجاَو ُرِز َجاَنَح ِ

ملسمل ظفللاو ،ناخيشلا .

6. (4818)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Huneyn dönüşünde bir adam yanına geldi. Bu sırada Hz. Bilâl'in eteğinde gümüş (para) vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bundan avuç avuç alıp insanlara dağıtıyordu. Gelen adam: "Ey Muhammed! Adil ol!" dedi. Aleyhissalâtu vesselam (öfkeli olarak): "Yazık sana! Ben de adil olmazsam kim adil olabilir? Eğer adil olmazsam zarara ve hüsrana düşerim!" buyurdular. Hz. Ömer atılıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Bana müsaade buyurun şu münafığın kellesini uçurayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Halkın "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" diye dedikodu yapmasından Allah'a sığınırım. Bu ve arkadaşları Kur'ân okurlar (ama okudukları) hançerelerinden aşağı geçmez. Dinden, okun avı delip geçtiği gibi çıkıp giderler!" buyurdular." [Buhârî, Humus 16; Müslim, Zekât 142, (1063). Metin Müslim'inkidir.] 713

AÇIKLAMA:

1- Hadis birçok vecihten rivayet edilmiştir. Müslim'in Zekât bölümündeki 140-160 arasındaki hadisler bu vak'a ile alakalı. Bazı rivayetlerdeki ziyadelerden anlaşıldığına göre, hâdise, Huneyn Savaşı'ndan elde edilen ganimetin Ci'râne'de dağıtımı sırasında cereyan etmiştir ve bu itirazcının adı Zülhüveysıra'dır. Bir rivayette adam tasvir de edilir: "Gür sakallı, elmacıkları çıkık, gözleri çukur, alnı yüksek, başı traşlı." Bir rivayete göre, "Sağında ve solunda olanlara verdi. (Henüz) arkadakilere vermemişti. Arkadakilerden bir adam kalkarak: "Ey Muhammed, taksimde adil olmadın" der. Resulullah bu söze çok öfkelenir. Ancak: "Vallahi, benden sonra, benden daha adil olacak birini bulamazsınız" demekle yetinir. Sonra şu açıklamayı yapar: "Ahirzamanda bir kavim çıkacak. Sanki bu, onlardan biridir. Onlar, Kur'an okurlar fakat okudukları köprücük kemiklerini geçmez. İslam'dan okun avdan geçtiği gibi geçip giderler.

Alametleri tıraştır. Bunların arkası kesilmez; sonuncuları Mesih Deccal'le birlikte çıkar. Onlara rastladığınız zaman bilin ki, onlar halkın ve hayvanların en şerirleridir." **2-** Havazinliler, askerlerinin daha fedakârane savaşmaları düşüncesiyle mallarını ve hatta çocuk ve kadınlarını da cephe gerisine getirdiklerinden savaşta mağlup olunca Müslümanlara çok miktarda ganimet intikal etmişti; 6.000 kadın ve çocuk, 4.000 okiyye gümüş, 24.000 deve, 40.000'den fazla koyun. Vakidî, o gün her bir gaziye dört deve ile kırk koyun ganimet isabet ettiğini belirtir. Ayrıca müellefe-i kulub denen kalpleri kazanılacak, şair, hatip, kabile reisi gibi nüfuzlu kimselere, durumuna göre 50'şer, 100'er deve verilmiştir. **3-** Bazı rivayetlerde, Resulullah'tan bu adamı öldürme müsaadesi isteyen Halid İbnu Velid'dir. Dahası, hâdisenin Ci'rane'de değil Medine'de cereyan ettiğini ifade eden rivayet de var. İbnu Hacer el-Askalânî, bu rivayetlerin arasında zıtlık olmadığını, hâdisenin birkaç sefer cereyan etmiş olabileceğini söyleyerek zahirî zıtlığı te'lif eder. **4-** Bu hadisler, Haricîlerle ilgili olması haysiyetiyle, bunların şerhi zımnında, Haricîlerin tekfir edilip edilmeyeceği hususuna da yer verilir. Hemen belirtelim ki, onların tekfiri hususunda ihtilaf edilmiştir. Şâfiîlerden cumhur-u ulemâya göre Haricîler tekfir edilemez. Bakillânî, onların sarih küfre düşmediğine, fakat küfre müeddi olan söz söylediklerine dikkat çekmiş ise de bu, tam bir tekfir sayılmamıştır. Kadı İyaz, "tekfir hususunda, ulemanın, muteber tek delili olduğunu, bunun da, onların kendi dışındaki Müslümanları tekfir etmeleri bulunduğunu, zîra bir hadiste mü'mini tekfir eden kimsenin sözünün havada kalmayıp, haksız yere tekfirde bulunan kimseye geri döneceğini bildirdiğini" söyler. Aslında bu hüküm, diğer fırâk-ı dâlle için de geçerlidir.

Ehl-i Sünnet uleması, tekfir hâdisesi, dinde çok nazik bir bahis olması sebebiyle, tekfir etme hususunda fazlaca dikkatli ve ihtiyatlı davranmışlardır. Dolayısıyla onların kestiklerinin yeneceğine, kadınlarıyla evlenilebileceğine, cenazelerine iştirak edileceğine, şehadetlerinin makbul olacağına hükmetmişler ve bu hususta icma etmişlerdir. Hz. Ali'ye : "Onlar kâfir midirler?" diye sorulmuş: "Küfürden kaçtılar!" demiştir.

"Münafık mıdırlar?" denilmiş, "Münafıklar Allah'ı pek az zikrederler. Halbuki onlar akşam sabah zikrediyorlar!" demiştir. "Onlar kimdir?" denilmiş, "Fitneye maruz kalıp, bu yüzden hakka karşı körleşen, sağırlaşan kimselerdir!" demiştir.714

* HAKEMEYN HÂDİSESİ VE YEZİD İBNU MUAVİYE'YE BİAT VAKASI

مَل َو ،َنْي َرَت اَم ِسا نلا َنِم َناَك ْدَق : ُتْلُقَف اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَصْفَح ىلع□ ُتْلَخَد] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نع ـ4 □6444ـ بهتَح ُهْعَدَت ْمَلَف ، ةَق ْرُف ْمُهْنَع َكِسابِتْحا يف َنوُكَي ْنأ ىشْخأ َو ،َكَنو ُرِظَتْني ْمُهَف َسا نلا ِقَحْلا : ْتَلاَقَف . ءْىَش ِرْم ْا َن ِم ىِل ْلَعْجَي ْنَم َو ُهْنِم ِهِب ُّقَحأ ُنْحَنَلَف ،ُهَن ْرَق اَنَل ْعِلْطُيْلَف ِرْم ْا اَذه يف َم لَكَتَي ْنأ ُدي ِرُي َناَك ْنَم :َلاَق َو ُةَيواَعُم َبَطَخ ُسا نلا َق رَفَت ا مَلَف . َبَهَذ ىلع َكاَبأ َو َكَلتاَق ْنَم َكْنِم ِرْم ْا اذهِب ُّقَحأ َلوُقأ ْنأ ُتْمَمَه ْدَقل :َلاَقف ؟ُهَتْبَجأ ّ هَف ِ، هاللِّدْبَعِل ُتْلُقَف :َةَمَلْسَم ُنْب ُبيِبَح َلاَق .ِهيِبأ

ُتْلُق .ِناَن ِجْلا يف ُ هاللّ َدَعأ اَم ُت ْرَكَذَف ،َكِلذ ُرْيَغ ِهِنَع ُلَم ْحُي َو َم دلا□ : ُكِفْسُت َو ِعيِمَجْلا َنْيَب َق رَفُت ًةَمِلَك َلوُقأ ْنأ ُتيِشَخَف ،م ّ س ا

. ُحفِظُت َو َتْمِص].يراخبلا هجرخأ

1. (4819)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın yanına girdim ve: "(Ali ile Muaviye (radıyallahu anhümâ)'nin Sıffîn'deki hâdiseleri sebebiyle) halka gelenleri görüyorsun. (Şimdi Harameyn ve başka yerde hayatta kalan sahabeleri toplayıp fikirlerini almak istiyorlar.) Bu hilafet ve emîrlik meselesinde bana hiçbir hak tanımadılar (bu sebeple gitmek istemiyorum, ne dersin?)" dedim. "Katıl. Çünkü onlar seni bekliyorlar. Onlardan geri durmanı, onların bir muhalefet saymalarından korkarım!" dedi ve Abdullah, oraya gidinceye kadar Hafsa onu bırakmadı. (Hakemlerin hüküm vermesinden sonra) Hz. Muaviye bir hutbe irad etti ve (Abdullah'la babası Ömer'i kastederek) dedi ki: "Kim bu hilafet meselesi hakkında bizimle konuşmak isterse kendini bize göstersin (meydana çıksın). Şurası muhakkak ki biz, halifeliğe ondan da babasından da ehakkız."

Habib İbnu Mesleme der ki: "Abdullah'a: "Ona cevap vermedin mi?" dedim. Abdullah cevaben: "Bu işe senden daha ehak olan, İslam adına sana ve babana karşı (Uhud'da, Hendek'te) mücadele vermiş olan Ali (radıyallahu anh)'dir!" demek istedim. Fakat, herkesin arasına tefrika sokup, kan akıtacak ve istemediğim bir mânaya çekilecek bir kelime sarfetmekten korktum. Allah'ın (sabredene) cennette hazırladığı mükafaatları da hatırlayarak (Muaviye'ye) karşılık vermedim" demiştir. Habib İbnu Mesleme: "Bu tavrı takdir ederek: "Sen bir fitneden (inayet-i İlahî ile) korunmuş ve (ciddî) bir felaketten muhafaza edilmişsin!" dedim" der. [Buharî, Megazî, 29.]715

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer'den alarak koyduğumuz parantez arası açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Hz. Abdullah İbnu Ömer, Sıffîn Savaşı'nda, ihtilafın çözümü Hakemeyn'e yani biri Hz. Ali, diğeri de Hz. Muaviye (radıyallahu anhümâ) tarafından seçilecek iki hakemin tesbit edeceği ortak görüşe havale edildikten sonra, hayatta kalan sahabelerin fikirlerini almak üzere yapılan bir davete icabet edip-etmeme hususunda Resulullah'ın zevcelerinden ve aynı zamanda kızkardeşi bulunan Hafsa ile istişare etmiştir. Kendisi kırgın bir hava taşımakta, bu sebeple de davete icabet etmemek istemektedir. Ancak Hz. Hafsa, katılmasını tavsiye etmektedir. Abdullah katılır. Hz. Muâviye'nin kulağına Abdullah'tan bir şeyler ulaşmış olmalı ki, ilk hutbesinde ta'rizkâr ve hatta tehditkar bir üslupla Hz. Abdullah'a laf atar. Abdullah, Hz. Ali lehine konuşup, bidayetten beri İslam için çalıştığını, Hz. Muâviye ve babası Ebu Süfyan'a karşı Uhud'da, Hendek'te İslam'ı korumak için savaş verdiğini, bu sebeplerle onun hilafete kendisinden ehak olduğunu söylemeyi düşünür. Fakat, fitne çıkmasın diye sükut eder. Said İbnu Mansur'un kaydettiği munkatı bir rivayette Hz. Abdullah, Muâviye'ye şöyle söylemek istemiştir: "Hilafete, İslam adına sana ve babana karşı savaşmış olanlar ehaktır." Ancak kan dökülmesi ve sözünün yanlış anlaşılması korkusuyla susmayı tercih eder, (radıyallahu anh).

2- Hadiste, Hz. Abdullah'a bu davranışı sebebiyle takdirlerini ifade eden Habib İbnu Mesleme, küçük sahabelerdendir. Şam'a yerleşmiştir. Babasının Resulullah'la sohbeti mevcuttur. Aslında Hz. Muaviye taraftarlarındandır. Muaviye (radıyallahu anh) onu, kuşatma altındaki Hz. Osman'a yardım etmesi için bir askerî birliğin başında Şam'dan Medine'ye göndermiş, ancak o gelmeden Hz. Osman şehid edilmiş olduğu için geriye, Hz. Muâviye'nin yanına dönmüştür. Şam'da Hz. Muâviye ile beraberdir. Hz. Muâviye onu Rumlara karşı yapılan gazvelerin başına komutan tayin etmiştir. Sıkça Rumlarla karşılaştığı için Habibu'r-Rum lakabıyla şöhret bulmuştur. Hz. Muâviye'nin hilafeti sırasında vefat etmiştir.

Habib İbnu Mesleme'nin Hz. Abdullah'a "Allah seni fitne ve felaketten himaye etmiş" sözü, o sırada Hz. Muâviye aleyhine sarfedeceği bir sözün mutlaka bir kavgaya sebep olacağını ifade eder. Çünkü hâdiselerin içinde, hatta yetkili bir şahsiyettir, havayı gayet iyi bilmektedir.

3- İbnu Hacer'in açıkladığına göre, Hz. Muâviye, hilafet meselesinde şu görüşte idi: "Kuvvet, re'y ve marifette üstün olanın, İslam'da öncelik, diyanet ve ibadet yönleriyle üstün olana takdim edilmesi gerekir." İşte bu görüş gereğince kendisinin hilafete ehak olduğunu ileri sürmüştür. İbnu Ömer ise aksi görüşte idi ve fitne korkusu olmadıkça mefdula biat edilmeyeceği kanaatini taşıyordu. İşte bu sebeple sonradan Hz. Muâviye'ye ve daha sonra da oğlu Yezid'e biat etti, çocuklarına da biatlarını bozmayı yasakladı. Aynı düşünce ile, Yezid'den sonra da Abdülmelik İbnu Mervan'a biat etmiştir.716

؛ًادَحأ ٍرْدَب ِباَحْصأ ْنِم ِقْبُت ْمَل ْهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَمْثُع َلَتقَم ِبنْعَي ،بلو‘ا ُةَنْتِفْلَا
َو نلِل ِسا خاَبَط [. هجرخأ ـ6444□ 4ـ نعو ِنْبا يَسُمْلا ِب َلاَق: [مَل ا َو َقَعْت
ْعِفَت ْرَت ْمَلف ُةَثِلا ثلا ِتَعقو مُث ؛ًادَحأ ِةَيِبْيَدُحلا ِباَحْصأ ْنِم ِقْبُت ْمَلَف ،ةَ رَحْلا
ِبنْعَي ُةيِنا ثلا ُةَنْتِفلا ِتَعَق َو مُث

يراخبلا .

ادحأ ةباحصلا نم سانلا يف قبت مل اهنأ دارملاو ،هدنع ريخ و هل لقع يأ «□ .
ُهل َخاَبَط » نف لاقي

2. (4820)- İbnu'l-Müseyyeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "İlk fitne yani Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehid edilmesi vukua geldiği zaman Ashab-ı Bedr'den kimseyi hayatta bırakmadı. Sonra ikinci fitne yani Harra hâdisesi vukua geldi. Bu da Hudeybiye ashabından kimseyi hayatta bırakmadı. Sonra üçüncüsü vukua geldi. O da insanlar arasında akıl ve kuvvet (sahabe) barakmadı." [Buhârî, Megazî 11.] 717

AÇIKLAMA:

1- Hadiste üç fitneye temas edilmektedir. Bunlardan ilki Hz. Osman'ın şehid edilmesi hâdisesidir. Bu vak'a hicrî 35 senesinde vukua gelmiştir.

İkinci fitne Harre vakasıdır. Bu vaka Hicri 63 yılında vukua gelmiştir. Üçüncü fitnenin hangi hâdise olduğu tasrih edilmemektedir. Kastalânî Irak'ta vukua gelen Ezârika fitnesi, Haccac tarafından İbnu Zübeyr (radıyallahu anh)'in şehid edilmesi ve Kâbe'nin yıkılmasıyla sonuçlanan hicri 74 yılındaki fitne; Mervan İbnu Muhammed'in hilafeti sırasında 130 yılında Medine'de cereyan eden Ebu Hamza el-Haricî fitnesinin kastedilmiş olabileceğinin ileri sürüldüğünü kaydeder. İbnu Hacer, üçüncü fitnenin Ezârika fitnesi olduğunu söyleyen Davudî'ye itiraz eder ve katılmayış sebebini iki sebebe bağlar: **1)** Hadisin ravisi Yahya İbnu Said burada Medine'de vukua gelen fitneleri kastedmiştir, diğerlerini değil. **2)** Ezârika fitnesi ise Yezid İbnu Muâviye'nin vefatını müteakip vukua gelmiş; yirmi seneden fazla devam etmiştir. 718

İbnu Hacer üçüncü fitnenin hangisi olduğunu belirleme maksadıyla İmam Malik'in Yahya İbnu Said'den kaydettiği şu açıklamaya yer verir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidinde iki gün namaz terkedilmiştir: **1)** Hz. Osman'ın şehid edildiği gün, **2)** Harra günü."

İmam Malik: "Üçüncüyü unuttum" demiştir. İbnu Hacer devam eder: "İbnu Abdü'l-Hakim: "Haricî Ebu Hamza'nın huruc ettiği gündür" der. Bu ise Mervan İbnu Muhammed İbnu Mervan İbni'l-Hakem'in hilafeti zamanında 130 yılında cereyan etmiştir. Bu hâdise Yahya İbnu Said'in vefatından bir müddet önce vukua gelmiştir. Ben, Dârakutni'nin Garaibu Malik nam eserinde, kendisine Yahya İbnu Said'den sahih bir senetle ulaşan buna benzer bir rivayete rastladım. Sonunda şöyle diyordu: "Üçüncüsü vaki olursa insanlarda akıl ve güç bırakmaz." İbnu Ebî Hayseme'nin tahricinde "Şayet üçüncü vaki olsaydı" şeklinde gelmiştir. Bu ifade, sadedinde olduğumuz hadiste üçüncü fitne hakkındaki cezme muhaliftir (yani hâdisenin henüz vukua gelmediğini beyandır). Aralarını bulmak ve te'lif etmek mümkündür. Şöyle ki: "Yahya İbnu Said bu sonuncu ifadeyi önce söylemiştir, sonra da mezkur üçüncü fitne, o daha sağ iken vaki olmuştur. Hâdiseden sonra Yahya İbnu Said, Leys İbnu Sa'd'ın kendisinden naklettiği ifadeyi söylemiştir." **2-** Hadiste geçen Tabah kelimesi kuvvet, akıl, hayır gibi mânalara gelir. İbnu'l-Esir, Camiu'l-Usul'de bundan maksadın Sahabe olduğunu belirtir. Rivayetten, mezkur üç fitneden birincide Bedir Ashabı, ikincide Hudeybiye Ashabı, üçüncü de Ashabın geri kalanı öldürülecek gibi bir mâna anlaşılmaktadır. Fakat mâna öyle değil. O sıralarda onların kalmamış olacağı ifade edilmiştir. Yani, "Bedir Ashabı'nın tükenme sıralarında Hz. Osman katledildi, birinci fitne husule geldi; Hudeybiye Ashabı'nın tükenmesi zamanında Harra hadisesi vukua geldi, Ashab'ın tükendiği sıralarda da üçüncü fitne vukua geldi" denmektedir. **3-** Burada bir noktaya dikkat çekmek isteriz: Sadedinde olduğumuz rivayet Said İbnu'l-Müseyyeb'ten bir nakil gözükmektedir. Yapılan açıklamalara göre bu eser Yahya İbnu Said'e aittir. Nitekim Said İbnu'l-Müseyyeb hicrî 94 yılında vefat etmiştir. Halbuki üçüncü fitne olarak yorumu yapılan hâdise hicrî 130 yılında cereyan etmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, hadisin baş kısmı Said İbnu'l-Müseyyeb'e aittir. Ravi Yahya İbnu Said, Said İbnu'l-Müseyyeb'in sözlerini naklettikten sonra kendisi şu ilavede bulunmuştur: "...Sonra üçüncü bir fitne daha vukua geldi, o da insanlarda akıl ve kuvvet bırakmadı." Ne var ki bu derc'e raviler dikkat çekmemişlerdir. Yahut bu söz, Buharî, rivayetinin zahirine göre müdrec değildir. Gerçekten Said İbnu'l-Müseyyeb'e aittir.

---

716 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/499-500. 717 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/501. 718 Yezîd İbnu Mûaviye Hicrî 64 yılında vefat etmiştir. O sıralarda ortaya çıkan Ezârike fitnesi, hâricîlerin çıkardığı bir huzursuzluktur. Bu

Bu durumda üçüncü fitne hususunda yapılan ve İbnu Hacer tarafından da benimsenmiş olan yorum yanlıştır. Üçüncü fitneyi Said İbnu'l-Müseyyeb'in ölümünden önce cereyan eden bir fitne ile izah etmek gerekecek ki bu da Davudî'nin yaptığı izahtır: Ezarika fitnesi. [719]

* HAKEMEYN HÂDİSESİ VE HARİÎİLER

Bu iki hadise birbirine bağlı olduğu için ikisini birlikte kısaca Suyutî'nin anlatımından kaydedeceğiz: "Hz. Ali'ye Osman'ın şehit edilmesinin ertesi günü, Medine'de bulunan sahabeler (radıyallahu anhüm) biat ettiler. Aşere-i Mübeşşere'den Talha ve Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in istemeyerek biat ettikleri söylenmiştir. Bu sebeple o ikisi Mekke'de bulunan Hz. Aişe'nin yanına giderler. Üçü beraber, Hz. Osman'ın kanını talep etmek üzere Basra'ya giderler. Haber Hz. Ali'ye ulaşınca o da Irak'a hareket eder. Basra'da Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe (radıyallahu anhüm) ve beraberindekiler ile karşılaşırlar. Cemel Vakası vukua gelir. Hicrî 36 yılında cereyan eden bu hâdisede Talha ve Zübeyr'in de aralarında yer aldığı 13.000 kişi hayatını kaybeder. Bunlardan 2.000 kadarı Hz. Ali saflarından, geri kalan da Hz. Aişe saflarındandır.

Hz. Ali, 15 gün kadar Basra'da kaldıktan sonra Kûfe'ye geçer. Bu esnada Şam'dan da Hz. Muaviye, beraberindekilerle birlikte Hz. Ali'nin üzerine yürür. Sıffîn'de karşılaşırlar. Tarih hicrî 37 Safer ayı. Aralarında başlayan savaş birkaç gün neticesiz devam eder. Şamlılar Mushafları kaldırarak onun hakemliğine başvurmayı teklif ederler. Bunun, Amr İbnu'l-As tarafından teklif edilen bir harp hilesi olduğu söylenmiştir. Hz. Ali'nin askerleri Kur'an'a karşı savaşmak istemezler. Sulh talep ederler. İki hakem tayin edilir. Daha önce belirttiğimiz üzere, Hz. Ali, Ebu Musa el-Eş'arî'yi, Hz. Muaviye de Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhüm ecmain)'ı hakem tayin eder.

Aralarında yazılı bir vesika tanzim ederek yılbaşına Ezruh'ta bir araya gelip ümmetin meselesini halletme hususunda görüş birliğine varırlar.

Herkes dağılır. Hz. Muaviye Şam'a, Hz. Ali de Kûfe'ye dönerler. Bu sırada Hz. Ali'nin saflarından, Haricîler denecek olan bir zümre ayrılır. Bunlar hakem hâdisesine karşı çıkarlar. "Hüküm Allah'a aittir" derler. Harura'yı kendilerine karargâh yaparlar. Hz. Ali bunlara İbnu Abbas'ı nasihatçi olarak gönderir. Onlarla bazı münakaşalar yapar, açıklamalarda bulunur. Bir kısmı nasihat dinler; gidilen yolun yanlış, şeriate aykırı olduğunu kabul edip rücu eder. Bir kısmı da batılda ısrar eder. Bu ısrarcılar Nehravan'a giderler, orada başkaldırırlar. Hz. Ali oraya gidip, onlarla savaşır ve -önceki rivayette (4813. hadis) açıklandığı üzere- Zü's-Südye başta olmak üzere pek çokları öldürülürler; yıl hicrî 38.

Aynı senenin Şa'ban ayında Ezruh'ta hakemlerin hükmünü dinlemek üzere toplanırlar. Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, İbnu Ömer ve diğer pekçok sahabe -4819 numaralı hadiste de açıklandığı üzere- oraya gelirler. Amr İbnu'l-As, kurnazlık yaparak ilk önce Ebu Musa el-Eş'arî'yi konuşturur. Aralarındaki antlaşma gereği o, Hz. Ali'yi azleder. Arkadan Amr konuşur, hilafette Hz. Muâviye'yi sabit tutar ve ona biat eder. Halk bu kargaşa ile ayrılır. Hz. Ali askerlerinin ihtilafına muhatap olur. İşte bu kargaşa sırasında Haricîlerden üç kişi, ortaya atılıp: Abdurrahman İbnu Mülcem el-Murâdî, Bürek İbnu Abdillah et-Temîmi ve Amr İbnu Bekr et-Temîmi. Bunlar Mekke'de biraraya gelip, Hz. Ali, Hz. Muâviye ve Hz. Amr İbnu'l-Âs radıyallahu anhüm'ü öldürmek ve ümmeti bunların fitnesinden huzura kavuşturmak hususunda antlaşma yaparlar.

İbnu Mülcem: "Ben Ali'yi halledeyim" der. el-Bürek: "Ben Muâviye'yi halledeyim" der. Amr İbnu Bekr de: ÔBen de Amr İbnu'l-Âs'ı halledeyim" der.

Ehl-i Sünnet ulemâsı hürmet ve sevgi ile mükellef olduğumuz Ashab-ı Kiram hazeratının aralarında cereyan eden elim vukuatı naklederken, hürmet ve muhabbeti zedeleyerek teferruata inmekten içtinab etmişler kısaca hülasa etmişlerdir."

Bu bahsin sonunda Ashab arasında cereyan eden hâdiselerin mahiyeti hakkında Bediüzzaman'ın bir yorumunu kaydedeceğiz. 720

* İBNU'Z-ZÜBEYR DEVRİ

رَمَت ُسا نلا َو شي رَُق ْتَل َعَجف ،ةَنيِدَمْلا ِةَبَقع بلع امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْيَب□□
ُّزلا َنْب ِ هاللَّدْبَع ُتيأ َر] : َلاَق ْلَف َوْن بأ نع ـ4 □6444ـ َكاَهنأ ُتْنُك ْدَقَل ِ هاللّ َو
اَمأ ،ًاثَث ِبْيبُخ اَبأ َكْيَلَع ُم ُّ سلا : َلاَقف .ِهْيَلَع َفَق َوَف امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع
ُنْبا ِ هاللُّدْبَع ِهْيَلَع رَم بهتَح ،هِيَلَع ِنْبا ِ هاللِّدْبَع ُفِق ْوَم َجا جَحْلا َغلَبَف .ٍرْيَخ ُة مُ‘
اَه ُّرَش َتْنأ ة مُ‘ ِ هاللّ َو اَمأ ، ِم ِح رلِل ًوُص َو ًاما وَق ًاما وَص ُتمِلَع اَم َتْنُك ْناِو
اَذه َنَع

ءاَمْسأ ِة مُأ بلا َلَس ْرأ مُث .ِدوُهَيْلا ِروُبُق يف َبِقلُأَف ِهعْذ ِج َنَع َل ِزْنُأف□
ِهْيَلِإ َلَسِ ْرأف .ُهَل ْوَق َو َرَمُع : ْتَلاَقف ْتَبأف .ِكِنورُقِب ِكُبَحْسَي ْنَم ِكْيَلِإ نَثَعْب‘
ْوأ ِبهنَيِتأتل َلوُس رلا اَهْيَلِإ َداَعأف ،هَيِتأَت ْنأ ْتَبأف ،امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْكَب ِبأ
ِتْنِب َفْيك : َلاَقف اَهْيَلَع َلَخد بهتَح ُف ذ َوَتي َقَلَطْنا مُث ِهْيَلَعن َذَخأف يَت ِيِتْبِس

يِنور ُأ : َلاَقف بِنورُقَب بِنُبَحْسَي ْنَم ثَعبَت بهتَح َكَيلإِ بِتأ َ ِ هاللّو ِ هاللّو اَنأ ،
ِنْيَقاَطِهنلا َتا َذ َنْيا اي : ُلوُقَت َك ناَ بِنَغلَب . َكَت َرَخآ َكْيَلَع َدَسْفأ َو ُهاَيْنُد ِهْيلَع
َتْدَسْفأ َكُتْيأ َر : ْتَلاَق ِ؟ هاللّ ِهوُدَعِب ُتْعنَص بِنُتْيأ َر

ا ا مأ َو ،هبا َو دلا َنِم بِأ َماَعَط َو # ِ هاللّŒبِنَغتْسُت َ بِذ لا ِةأ ْرَملا ُقاَطِنَف ُرَخ
ِلوُس َر َماَعَط ِهِب ُعَف ْرأ ُتْنُكَف اَمُهُدَحأ ا مأ . ِنْيَقاَطِهنلا ُتاذ ْمَل َو اَهْنَع َماقف .
ُها يإِ إِ َكُلاَخإِ ٌ َف ُرِيبُمْلا ا مأ َو ،ُهاَنْيأ َر ْدَقف ُبا ذَكْلا ا مأ . ًارِيبُم َو ًابا ذَك ٍفِيقَث
يف نأ اَنَث دَح # ِ هاللّ َلوُس َر نإ اَمأ . ُهْنَع « ِةأرَملا ُنورق»و.[بِنْتَن َزْحأف اَهَن
ِزْح' اَهْيَلإِ ُتْلَخَد] :لاق جاجحلا نأ نيزر دازو.ملسم هجرخأ .[اَهْع ِجا َرُي ظرقلاب
ةغوبدملا رقبلا دولج وهو ،تبسلا نم هلصأو ،نعنلا « ِنَات يِتْبِهسلا»و.عارس“ا
ليقو ،رتخبتلا « ُفذ ْو تلا»و.اهرئافض « ُرِيبُمْلا»و.لاعنلا اهنم لمعت مث اهنع
ىمرت دولجلا رعش ن' رعشلا قلح وهو تبسلا نم ليقو .اهيلإ تبسن لاعنلا اهنم
لمعي

. كلهملا

1. (4821)- Ebu Nevfel anlatıyor: "Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'i (Mekke'deki) Akabetü'l-Medine (denilen yerde) (asılmış) gördüm. Kureyş ve diğer halk onun yanına gelmeye başlamıştı. Derken Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) de geldi. Yanında durdu. "es-Selâmu aleyke ey Ebu Hubeyb!" dedi ve bu selamı üç kere tekrar etti. Sonra sözlerine devamla [üç kere de] "Vallahi seni bu işten men etmiştim (ama beni dinlemedim)" deyip şunları söyledi: "Vallahi, benim bildiğime göre sen, çok oruç tutan, çok namaz kılan, yakınlara çokca yardımcı olan bir kimseydin. Vallahi, en kötüsü sen olan bir ümmet mutlaka en hayırlı bir ümmettir!"

Haccâc'a, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in İbnu'z-Zübeyr karşısındaki tavrı ve söylediği bu sözleri ulaştı. Derhal adam göndererek İbnu'z-Zübeyr'in cesedini asılı olduğu kütükten indirtip, Yahudilerin kabirlerine attırdı. Sonra annesi Esma Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhâ)'i de bir adam gönderip çağırttı. Fakat kadıncağız gitmekten imtina etti. Haccâc ikinci bir elçi daha gönderdi ve: "Ya bana kendi rızanla gelirsin ya da, sana saç örgülerinden sürüyerek getirecek birisini gönderirim!" dedi. Esmâ yine imtina edip: "Sen, örgülerimden tutup beni sürükleyecek birini gönderinceye kadar vallahi gelmeyeceğim!" dedi. Haccâc: "Bana ayakkabılarımı gösterin!" dedi. Papuçlarını alıp, çalımla koşup Esmâ'nın yanına girdi. "Allah düşmanına ne yaptığımı gördün mü?" dedi.

"Ona dünyasını berbat ettiğini, onun da senin ahiretini berbat ettiğini gördüm. Bana ulaştığına göre ona: "Ey iki kuşaklının oğlu" demişsin. Vallahi iki kuşaklı benim. Onlardan biriyle ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Ebu Bekr'in (hicret sırasındaki) yiyeceklerini bağladım. Diğeri de, kadının belinden ayırmadığı kuşağıdır. Şunu ilave edeyim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sakif'te bir yalancı, bir de zalim var!" demişti. Yalancıyı gördük. Zalime gelince; bunun da ancak sen olacağını zannediyorum!" dedi. Haccâc, hiç cevap vermeden yanından ayrıldı." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 229, (2545).] Rezîn şu ilavede bulundu: "Haccâc (bilahare) demiş ki: "Ben Esmâ' nın yanına onu üzmek için girmiştim, ama o beni üzdü."[721]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce (4454-4455) açıkladığımız üzere Hz. Abdullah İbnu'z-Zübeyr, Hz. Muâviye radıyallahu anh'ın vefatından sonra oğlu Yezîd'e biat etmeyip Mekke'de halifeliğini ilan etmiş idi. Sadedinde olduğumuz hadis, Haccâc'la yaptığı savaşta, şehid düşen Abdullah'ın cesedine yapılan bed muameleyi aksettirmektedir. Haccâc, hakaret maksadıyla Akabatu'l-Medine denen mahallede[722] bir ağaca tepesi aşağı astırıp teşhîr etmiştir. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) cesedi hürmetle karşılayıp selam vermiştir. O sırada sarfettiği sözlerden, İbnu Ömer'in, Abdullah İbnu Zübeyr'e halife olma hususunda arzu izhar edip Emevîlerle nizaya girmemesini tavsiye etmiş olduğunu anlamaktayız. Ama İbnu'z-Zübeyr, onu dinlememiş, sonu elemle biten bir kararda ısrar etmiştir. **2-** Abdullah İbnu Ömer'in, İbnu Zübeyr hakkında ifade ettiği savvam, kavvam övgüsünü anlamamıza Taberânî'nin bir rivayeti yardımcı olur: "İbnu'z-Zübeyr bütün sene oruç tutar, bazan hiç iftar etmeden birkaç gün üst üste oruç tutardı. Geceleri de namazla ihya eder, çoğu kere vitir namazında Kur'ân'ı hatmederdi. Haccâc, bütün bu haline rağmen onu, "ümmetin en kötüsü" diyerek asmıştır. Abdullah İbnu Ömer'in: "Vallahi en kötüsü sen olan bir ümmet en hayırlı ümmettir" sözü, Haccâc'a bir cevap olmaktadır. **3-** Hz. Esmâ'nın Zâtunnitakeyn, iki kuşaklı lakabı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından verilmiş bir lakaptı. Hicret hazırlığı sırasında, deve hazırlanırken, yol azıklarının deveye yüklenmesi anında birkısım eşyanın (yiyecek ve içeçecek malzemelerinin) bağlanması gerekmiş, şartlar icabı zaman darlığı olduğu için Esmâ (radıyallahu anhâ), zekasını kullanıp, kuşağını çıkararak ikiye bölmüş, bir yarısı ile eşyalar bağlanmış, diğer yarısını da tekrar beline bağlamıştır. Onun bu pratik zekasından memnun kalan Fahr-ı Kâinat, muhterem baldızlarına Zatunnitakeyn (iki kuşaklı) lakabını takarak iltifat buyurmuşlardır. Esmâ validenin, o fırsatta Haccâc'a bunu açıklama ihtiyacını duymasından anlıyoruz ki, Haccâc, İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'e "İbnu Zatunnitakeyn" diyerek hakaret etmiştir.

---

[721] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/505-506.

[722] Akabe, lügat olarak dağ yolu demektir. Hadiste geçen akabetu'l-Medine tabirini Medine dağ geçidi şeklinde anlamak yanlıştır. Çünkü Hz. Abdullah İbnu'z-Zübeyr Medine'de değil Mekke'de şehid edilmiştir. Nevevî'de şerhinde, Akabetu'l-Medine'nin Mekke'de bulunan bir akabe

Hz. Ebu Bekri's-Sıddîk'in kızı olmaya bihakkın layık Zâtunnitakeyn Esmâ radıyallahu anha validenin cesaret ve fetâneti karşısında hayran kalmamak mümkün mü?

4- Hadis, Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhüma)'in o savaşta haklı olduğunu göstermektedir. İslâm uleması da bu hususta ittifak eder. Halifeliğini ilan edince kendisine biat edilmiş, Haccâc ve diğer Emevî taraftarları ona isyan edip şehit olmasına müncer olan hâdiselere sebep olmuşlardır. Abdullah İbnu Ömer, ona olan takdirlerini ifade etmekten çekinmemiş, Haccâc'ın kulağına gideceğine aldırmamıştır. **5-** Ulemâ, hadisten hareketle, kabirdekilere selam vermenin, bunu üç kere de tekrar etmenin, ölenleri hayırlı yönleriyle yadetmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir. 723

*** HACCAC**

لاَقف .ِجا جَحْلا َن ِم نَقْلَن اَم ِهْيَلاِإ اَن ْوَكَشَف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر كِلاَم ِنْب□ :
ِسَنأ ىلَع اَنْلَخَد] :لاق يدع نب ريب ُّزلا نع ـ4 □ 6444ـ يذمرتلاو يراخبلا هجرخأ
إ َو لا َ يِذ بَعْدَهُ ُ شَرٌّ مِنْهُ ُ حَتّىٰ تَلْقَوْا َر ب ُكْم . سَمِعْتُهُ ذَا مِنْ نَبِيِّكُمْ #].
اصْبِرُ وا، فإنه ُ ُه يَأتِي عَلَيْكُمْ ُ زَ مَان

.

1. (4822)- Zübeyr İbnu Adiy (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh)'in yanına girdik. Haccâc'ın bize yaptıklarını şikayet ettik.

"Sabredin, buyurdu. Zîra öyle günlerle karşılaşacaksınız ki, her yeni gün, gidenden daha kötü olacak. Bu hal Rabbinize kavuşuncaya kadar devam edecek. Ben bunu, Resûlünüz (aleyhissalâtu vesselâm)'den işittim." [Buhârî, Fiten 6; Tirmizî, Fiten 35, (2207).] 724

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Haccâc'ın zulmünü belirtmeye ayrılmıştır. Haccâc, Emevî halifelerinden Abdülmelik İbnu Mervân ve oğlu Velid zamanında Irak ve Horasan valiliği yapmış, sert ve zalimâne muameleleri sebebiyle zalim lakabıyla meşhur olmuştur. Taiflidir ve Benî Sakîf'tendir. Bu sebeple Sakafî diye nisbeti de vardır. Hicrî 75 yılında 54 yaşında ölmüştür. Şa'bî, onun sert muamelesini belirtme sadedinde şu kıymetli bilgiyi sunar: "Hz. Ömer ve kendinden sonra gelenler, asi olan kimseyi tutup, sarığını çıkararak halka teşhir ederlerdi. Bu hal Ziyâd'a kadar devam etti. O, cinayetlere kamçı ile vurma cezası getirdi. Daha sonra Mus'ab İbnu Zübeyr buna sakalı traş etmeyi de ilave etti. Bişr İbnu Mervan, caninin elini çivi ile çakmaya başladı. Haccâc gelince: "Bütün bu cezalar (ciddiyetten uzak) eğlencedir!" dedi ve kılıçla öldürme cezası getirdi." Müteakip hadiste görüleceği üzere Haccâc'ın kılıçla ölüm cezasına mahkûm ettiklerinin sayısı 120 bini bulmuştur. **2-** Hadiste her gelen günün giden günü aratacağı ifade edilmekte ve karşılaşılan menfi durumlar karşısında en çıkar yolun sabretmek olduğu belirtilmektedir. İbnu Mes'ud'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Dün bugünden hayırlıdır, bugün yarından hayırlı olacak. Bu hal kıyamete kadar devam edecek." İbnu Battâl der ki: "Bu hadis, Resûlullah'ın nübüvvetinin delillerinden biridir; bir mucizedir. Zîra, ümmetin halinin bozulacağını haber vermektedir. Bu ise gayba ait bir haldir, re'y ile bilinemez, vahiyle bilinebilir. Hadiste her gelen günün bir öncekine nazaran kötü olacağı mutlak bir üslupla ifade edilmiştir. Halbuki zaman zaman eskiye nazaran iyi günler yaşanmıştır. Bu hal bir tezad olarak görülmüştür. Nitekim, Ömer İbnu Abdilaziz, Haccâc'dan az sonra gelmiş ve gerçekten ümmete hayırlı günler yaşatmıştır. Onun günlerinin önceki günlerden daha kötü olduğunu söylemek mümkün değildir. Hatta onun zamanında şerrin kalmadığını bile söylemek mümkündür. Bu durumu nazar-ı dikkate alan Hasan Basrî hazretleri, hadisin hükmünü ekser ve ağleb duruma göre diye te'vil etmiştir. Haccâc'dan sonra Ömer İbnu Abdilaziz'in gelmesi sorulunca da: "İnsanların bir nefes alması gerekir!" diye cevap vermiştir.

Temas edilen müşkile bazı alimler: "Tafdilden murad, asırların mecmuunun asırların mecmuuna tafdilidir. Zîra Haccac asrında çok sayıda Sahabe vardı. Ömer İbnu Abdilaziz'in asrında, onlar münkariz oldular. Sahabenin yaşadığı zaman, kendinden sonra gelen zamandan hayırlıdır. Nitekim "Asırların en hayırlısı benim asrımdır. Bundan sonra onu takip eden asır gelir. Onu da daha sonraki asır takip eder" hadisi bu hususu te'yid eder. Şu hadis de bu hususta kayda değer: Ashabım ümmetimin güvencesidir. Ashabım gitti mi vaadedilen (fitneler) ümmetimin başına gelecektir." İbnu Hacer'in İbnu Mesud'dan kaydettiği bir hadiste yer alan tasrihat, mevzuyu daha açık hale getiriyor. Gelecek kötülükten murad ilmin gitmesidir: "Size artık gittikçe daha kötü olan günler gelecek. Bu hal kıyamete kadar devam edecek. Burada, yaşayışınıza gelecek sıkıntıları kasdetmiyorum, hadis bunu ifade etmez. Lakin, size her gelen gün ilim cihetiyle gidenden daha düşük olacaktır. Alimler gittimi insanlar müsavileşir, ma'rufu emretmezler, münkerden yasaklamazlar. İşte bu durumda helak olurlar." İbnu Mes'ud'un, bir başka tarikten şöyle dediği rivayet edilmiştir. "...Biz bereketli bir yıl yaşamıştık. Dedi ki: "Bunu kasdetmiyorum. Kasdettiğim şey ulemanın gitmesidir." Bir başka hadiste de: "...Size daima eskisinden daha kötü günler gelecek. Ancak bu kötülükle emîrlerinizin kötülüğünü kasdetmiyorum. Fakat alimlerinizi, fakihlerinizi kastediyorum. Bunlar gidiyorlar, sizler onların yerine yenisini bulamayacaksınız. Bunlar yerine kendi reyleriyle fetva verecekler geliyor." Bu hadisin bir başka veçhinde: "...Ben bununla yağmurun bolluk veya darlığını kasdetmiyorum, fakat ulemanın gitmesini kastediyorum. Bunlar gidince kendi reyleriyle fetva verecek bir kavim gelecek. Bunlar İslam'ı delip helak edecekler."

Deccal'den sonra İsa aleyhisselam'ın gelme hâdisesi de hadise zıt bulunmuştur. Ancak Kirmânî bu müşkili şöyle cevaplar: "Hadisten murad, Hz. İsa'dan sonra gelecek zamandır veya içinde umeranın bulunacağı zaman cinsidir. Aksi takdirde, dinimizde zaruri olarak bellidir ki, masum peygamber devrinde şer yoktur."İbnu Hacer, bu nakillerden sonra ilave eder: "Zamanlardan murad Deccal ve ondan sonrakiler gibi kıyametin büyük alâmetlerinin zuhurundan önceki zamanlar olması da muhtemeldir. Böylece, şerde üstün olan zamandan murad, Haccâc'dan Deccal'e kadar geçecek zaman olur. Hz. İsa'nın zamanı ise, ayrı bir hükme tabidir. Doğruyu Allah bilir." Mezkur zamanlarla kastedilen şey Sahabelerin devri de olabilir. Zîra, bunun muhatabı onlardır, hüküm onlara has olur. Böyle olursa, onlardan sonra gelecekler mezkur haberde kastedilmemiş olur. Ancak, Ashab bunu kendilerine mahsus olarak değil, bütün ümmeti ilgilendiren bir hüküm olarak anlamıştır. Bu anlayış sebebiyledir ki, Hz. Enes, kendisine Haccâc' dan şikayet edene bu tarzda cevap vermiş ve sabır tavsiye etmiştir. Onların tamamı veya çoğunluğu Tabiin'dendi.

İbnu Hibban, Sahih'inde, "Yeryüzü zulümle dolduktan sonra adaletle dolacağını ifade eden Mehdi hadislerini gözönüne alarak, Enes hadisini âmm hükmüyle almamak gerektiğini" istidlal eder. Ancak ben, sadedinde olduğumuz hadisi tefsirde işe yarayacak olan ve de İbnu Mes'ud'dan gelen bir kaydı, Darimi'nin Müsned'inde hasen senedle gelen bir rivayette buldum. Der ki: "Size her yeni gelen yıl öncekinden daha kötüdür. Ancak ben bu sözümde bir tek yılı kastedmiyorum."725

. عَنْهمُا قال : [قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: في ثقَِيفٍ كذَّاب وَمُبِير]. أخرجه الترمذي

هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نعو ـ4 6444ـ . فسوي نب جاجحلا ريبملاو ،ديبع بأ
نب راتخملا بأذَكلا :ُلاَقُي لاقو

2. (4823)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sakif'ten bir yalancı, bir de zalim çıkacaktır." [Tirmizî, Fiten 44, (2221).][726]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis 4821 numarada geçen uzun bir hadisin parçasıdır. Orada gerekli izah yapıldığı için, burada iki noktaya temas edeceğiz: 1) Mübir: Yıkıcı, helak edici mânasına gelir ise de zalim olarak tercüme ettik. Çünkü yıkma, helak etme de zalime mahsus bir haldir, zalimin vasfıdır. Üstelik bununla kastedilen şahıs da Haccâc'dır ve ümmet ona zalim demekte, onu bu vasıfla anmakta ittifak etmiştir.

2) Yalancıya gelince; onun da Muhtar İbnu Ebî Ubeyd es-Sakafî olduğu kabul edilmiştir. Bu herif, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra zuhur etmiş, halkı onun kanının intikamını almaya çağırmıştır. Bu işte asıl maksadının, insanların yüzünü kendine çevirmek, bu suretle emîrlik ele geçirmek olduğu anlaşılmıştır. Dünyayı talep ettiği halde, asıl maksadını başka bahanelerle gizlemeye çalışmıştır. Babası büyük sahabelerdendi. Hicret yılında doğan Muhtar'ın sohbeti yoktur, rivayeti de yoktur. Abdullah İbnu İsmet, hakkında: "Bu, Resulullah'ın: "Sakif'ten bir yalancı çıkacak" hadisiyle haber verdiği yalancıdır" demiştir. Önceleri fazilet, ilim ve hayırla meşhur idi. Bu hali Abdullah İbnu Zübeyr'i terkedinceye kadar devam etti. O andan itibaren gizlediği hali ortaya çıktı. Emîrlik talep etti ve içinde gizlediği bozuk fikirlerini, sapık inançlarını, hevâsını açığa vurdu. Böylece dine muhalif pek çok yönleri ortaya çıktı. Sahtekârlıklarını, kendisine Cebrail'in vahiy getirdiğini söyleyecek kadar ileri götürdü. Bu halini hicrî 62 yılında öldürülünceye kadar sürdürdü.[727]

هلوق.يذمرتلا هجرخأ .[ًافلأ َنو ُرْشِع َو ٍفْلأ ُةَئاِم َدِج ُوَف ًارْبَص ُجا جَحْلا َلَتَق
اَم َى ِصْحُأ] :َلاق ِناَس ِح ِنْب ماشِه نعو ـ4 6446

برضت نمك ستخا و برح ريغ يف لتق نم لك هب دارملا «ًارْبَص» .ًاربص لوتقم
وهف لتقلا َتاْيه نم كلذ وحن وأ بلصي وأ تومي نأ بلا سبحي وأ هقنع

---

725 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/508-510.

3. (4824)- Hişam İbnu Hısan rahimehullah anlatıyor: "Haccâc'ın hükmen öldürttüğü insanların miktarı sayılmış, 120 bin kişiye ulaştığı görülmüştür." [Tirmizî, Fiten 43, (2221).]728

AÇIKLAMA:

Sabran öldürme; savaş ve kavga sırasında veya hataen olmaksızın icra edilen öldürmeye denir. Buna hükmen diyebiliriz. Harp esirleri ve suçlulara uygulanan öldürme vakaları sabran öldürmedir. Sadedinde olduğumuz rivayet Haccâc'ın zulmünün büyüklüğünü göstermeye kafidir.729

*** BENÎ MERVAN**

يف هْنَع ُهاللّ َي ِض َر َة َرْي َرُه ِبأ َعَم ًاسِلاَج ُتْنُك : َلاَق ِيهدَج ِين َرَبْخأ] : َلاَق
َصاَعْلا ِنْب ِديعس ِنْب و ُرْمَع ِنْب ديعس نع ـ4 □6444ـ ْيَدَي ىلع ِيت َمُأ ُةَكَله :
ُلوُقَي # َقوُدْصَمْلا َقِدا صلا ُتْعِمَس :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرْي َرُه وُبأ َلاَقف . ُنا َو
ْرَم اَنَعم َو ِةَنيِدَمْلا ِد ِجْسَم ُهَم ِح َر ديِعَس َلاَق . ُتْلَعَفَل ُن ّ ُف َو ُن ّ ُف َلوُقأ ْنأ
ُتْئِش ْوَل : َة َرْي َرُه وُبأ َلاَقف ؛ْمِهْيَلَع ِ هاللّ ُةَنْعَل : ُنا َو ْرَم َلاَق . ٍشْي َرُق ْنِم
ٍةَمِلْيَغُأ وُبأ َنَع َنيِذ َلا ِء ُّؤُه َنوُكَي ْنأ ىَسَع : َلاَق ًاثاَدْحأ ًاناَمْلِغ ْمُهآ َر اَذإف ،َنا َو ْرَم
وُنَب ُهَكَلَم َني ِح ِما شلا ىلا ِيهدَج َعَم ُتْج َرَخَف : ُهاللّ

هب ربخأ امو هلوق يف قدص ،# يبنلا وه « ُقوُدْصَمْلا َو ُقِدا صلا».يراخبلا□
هجرخأ .[ُمَلْعأ َتْنأ : ُتْلُقَف .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َر ْي َرُه

ةملغ ريغصت « ةمليغُأ»و.يحولا نم هيلإ هب ئج اميف قِهدُصو .

1. (4825)- Said İbnu Amr İbni Said İbni'l-As anlatıyor: "Ceddim bana dedi ki: "Ben Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) ile beraber Medine mescidinde oturuyordum. Yanımızda Mervan da vardı. Bir ara Ebu Hüreyre (radıyallahu anh): "Ben, sadık ve masduk olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurduklarını işittim: "Ümmetimin helak olması Kureyş'e mensup [aklı kıt] bir grup çocukcağızın elleriyledir!" Mervan: "Allah onlara lanet etsin!" dedi. Ebu Hüreyre der ki: "Eğer ben dileseydim falan falan diye onları teker teker ismen sayardım." Said rahimehullah dedi ki: "Ben, Benî Mervan iktidar olduğu zaman dedemle birlikte Şam'a gittim. Orada onları genç oğlanlar olarak görünce: "Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin kastettiği bunlar olmasın?" dedi. Ben de: "Sen daha iyi bilirsin" dedim." [Buhârî, Fiten 3, Menakıb 25.] 730

AÇIKLAMA:

1- Bir rivayette: "Ben Resulullah'tan iki dağarcık ilim aldım. Birini rivayet ediyorum. Diğerini de rivayet etsem boynumu vurursunuz" diyen Ebu Hüreyre'nin bu ikinci dağarcığı hakkında bir ipucu veren rivayetiyle karşı karşıyayız. Bu ve bunu açıklama sadedinde kaydedeceklerimizden anlaşılacaktır ki Ebu Hüreyre, Aleyhissalâtu vesselâm'dan fitnelerle ilgili teferruatlı bilgiler edinmiş, fakat rivayet etmede çok ihtiyatlı davranmıştır. Bu rivayet, fitnecileri Ebu Hüreyre'nin ismen bildiğine delalet etmektedir. **2-** Hadiste geçen uğaylime, "ğılme" kelimesinin ism-i tasğîridir. Gılme ise ğulâmın çoğuludur. Gulam, doğumbüluğ arası çocuğa denir. Şu halde, çocukcağızlar demek olur. Ancak İbnu Hacer, büluğa ermiş bile olsa akıl, tedbir ve diyanet yönüyle zayıf olan kimselere de sabiy (çocuk) veya guleym dendiğini, hadiste bu kelimenin bu mânada kullanıldığını belirtir. "Çünkü, der, Benî Ümeyye halifelerinden hiçbiri büluğa ermeden halife olmuş değildir. Keza işbaşına koydukları arasında da büluğa ermemiş çocuk yoktur. Öyleyse uğaylime'den murad hilafete getirilen bazılarının, fesada sebep olan evladlarıdır." **3-** Hadiste geçen ümmetten murad, kıyamete kadar gelecek olan ümmet değil, sadece o asırdaki ümmettir. Bu hadisi daha iyi anlamada, Ebu Hüreyre'nin bir başka merfu rivayeti İbnu Ebî Şeybe'de gelmiştir: "Çocukların emîrliğinden Allah'a sığınırım." Sordular: "Çocukların emîrliği de nedir?" dedi ki: "Onlara itaat edecek olsanız (dininizde) helak olursunuz, isyan edecek olsanız sizi helak ederler (yani dünyanızı mahvederler; ya canınıza kıyarlar veya malınıza yahut da her ikisine)." Yine İbnu Ebî Şeybe, Ebu Hüreyre ile ilgili olarak şu rivayeti kaydetmiştir: "Ebu Hüreyre çarşı pazar gezerken: "Allahım bana ne altmış senesini ne de çocukların emirliğini gösterme" diye dua ederdi.

İbnu Hacer der ki: "Bu rivayette, çocukların ilkinin altmış senesinde iktidar olacağına işaret vardır. Nitekim öyle de olmuştur. Zîra Yezid İbnu Muâviye o yılda hilafeti ele aldı ve altmış dört yılına kadar devam etti. Ölünce oğlu Muaviye halife oldu. Birkaç ay içinde öldü. Ebu Hüreyre'nin ihbarını Yezid'in hali te'yid eder mahiyettedir. Çünkü, büyük merkezlerdeki yaşlıları azlederek, kendi yakını olan gençleri iş başına getirip, idari kadroyu gençleştirmiştir.

---

728 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/512.

4- Bu rivayet, Ebu Zür'a'nın Ebu Hüreyre'den rivayet ettiği "Halkı Kureyş'ten şu kabile helak edecek" hadisini tahsis eder. Zîra burada Kureyş'in tamamı değil, bazısı kastedilmiştir. Bunlar da gençlerdir, tamamı değil. Öyleyse hadisten murad şudur: "Bu gençler, iktidar talep ederek bu yolda savaşlar yaparak halkın ahvalini bozup insanları helake atarlar, fitnelerin peşpeşe devamı suretiyle zarardide olanlar çoğalır." Nitekim fiiliyat, aynen Aleyhissalâtu vesselâm'ın haber verdiği şekilde cereyan etti. Yukarıdaki hadisin devamında "İnsanlar onları terkederlerse (kendileri için daha iyi olur)" buyrulmakta. Resulullah o çeşit fitnelerde kenara çekilmeyi tavsiye etmiştir. İbnu Hacer kenara çekilmeyi "Onlara müdahale etmemek, onlarla kavgaya girişmemek, dinini fitneden kaçırmak" diye açıklar ve "Bu hadisten masiyetin alenen işlendiği yerden göç etmenin müstehab olduğu hükmü çıkarılmıştır. Çünkü bu, umumi felaketin gelmesine sebep olan fitneye düşmeye sebeptir."der. İmam Malik: "Bir yerde münker alenen işlenirse orası terkedilir" diye hükmetmiştir.

5- İbnu Battal demiştir ki: "Bu hadiste de zalim bile olsa sultana isyan etmemek gerektiğine delil vardır. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'ye bunların ve babalarının ismini öğretmiştir. Fakat, -ümmetinin helaki onlar eliyle olacağını haber vermiş olmasına rağmen- onlara isyan etmelerini emretmemiştir. Çünkü isyan, helak yönüyle itaat etmeye nisbetle daha çok helak edici ve tamamen yok olmaya daha yakındır. Böylece iki fenalıktan daha hafifini iki zorluktan daha kolayını tercih etmiş olmaktadır." İbni Hacer son olarak der ki: "Zahirde kendi evlatları olmasına rağmen Mervan'ın bu "oğlancağızlar"a lanet etmesi hayret veren bir husustur. Sanki Cenab-ı Hak Hazretleri, bunu onun diliyle icra etti. Ta ki, aleyhlerine daha şiddetli bir delil teşkil etsin; ola ki ibret alırlar." İbnu Hacer, Mervan'ın babası Hakem'in de lanette bulunduğuna dair Taberanî ve diğer kitaplarda rivayet geldiğini kaydeder. 731

فَاخْتَأ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي :اَنْلُق .ِم ّْس“اِب ُظَفْلَي ْمَك يِل اوُصْحا :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذُح نعو ـ4 □6444ـ هإ يِهلَص ُي َ ا نِم
ُلج رلا َلَعَج يهتَح اَنيلُتْباَف :َلاَق .اوُلَتْبُت ْنأ ْمُك لَعَل ،َنو ُرْدَت َ ْمُك نإ :َلاَق
ِةَئاِمْعِب سلا ىلا ِةَئاِمِهتهسلا َنْيَب اَم ُنْحَن َو اَنْيَلَع؟

ناخيشلا هجرخأ .[ًارِس .

2. (4826)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Bana İslam telaffuz eden kaç kişi olduğunu sayıverin" buyurdular. Biz: "Ey Allah'ın Resulü! Bizim sayımız altıyedi yüze ulaşmış olduğu halde hakkımızda korku mu taşıyorsunuz?" dedik. "Siz bilemezsiniz, (çokluğunuza rağmen) imtihan olunabilirsiniz!" buyurdular. Gerçekten öyle (belaya maruz kalıp) imtihan olunduk ki, içimizden namazını gizlice kılanlar oldu." [Buhârî, Cihad 181; Müslim, İman 235, (149).][732]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, nüfus sayımı ile alakalıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, hayatî korku mevzubahis olmadan bile sayım emrettiğini göstermektedir. Hadisin Buharî'de gelen bir veçhinde; "sayın" şeklinde değil اكتبوا yani "yazın!" şeklindedir. Demek ki teker teker yazıya dökülen bir sayma mevzubahistir. Hudeybiye ile ilgili rivayetlerde, oraya iştirak edenlerin sayısı 1500, 1400, 1300 kişi arasında değişmektedir. Bir Buharî rivayetinde "Muhacirlerin sekizde birini Eslem kabilesinden olanların teşkil ettiği" belirtilir. Buradan hareketle Muhacirlerin sayısını vermeye çalışan İbnu Hacer, Vâkidî'nin bir rivayetinde Eslemlilerin 100 kişi olduğunun belirtildiğini söyleyerek Muhacirlerin orada 800 kişi olduklarına hükmeder. **2-** Huzeyfe (radıyallahu anh)'nin bahsettiği ibtila ve imtihan ne zaman oldu? Bu, alimleri muhtelif görüşler ileri sürmeye sevketmiştir: * İbnu't-Tin, bunun Hendek kazma sırasında yaşandığında cezmetmiştir. * Davudî şu ihtimali hikaye etmiştir: "Müslümanlar Hudeybiye'de iken olmuştur. Çünkü sayıları hususunda bin beş yüz mü idiler, bin dört yüz mü idiler, ihtilaf edilmişti."

* Huzeyfe'nin "imtihan olunduk..." sözüyle Hz. Osman'ın hilafetinin sonlarında, Kûfe emîrlerinden Velid İbnu Ukbe gibi bazılarından vaki olan hallere işaret de olabilir. Onlar zamanında namaz te'hir edilmiş veya icap ettiği tarzda kılınmamıştır. Bu sebeple bir kısım vera sahipleri namazlarını tek başlarına ve gizlice kılmışlar, sonra da fitne korkusuyla mescidde emîrle birlikte kılmışlardır.

* Şöyle diyenler de olmuştur: "Bu korku hali, Hz. Osman'ın sefer namazını dört kıldığı zaman olmuştur. Çünkü bazıları gizlice tek başına iki kılıyorlardı, tenkid edilir korkusuyla alenen kılamıyorlardı." * "Bu, Hz. Osman'ın şehid edildiği sıraya rastlar" diyen de olmuştur. Ancak İbnu Hacer, "O esnada Huzeyfe (radıyallahu anh) Medine'de değildi" der ve bunun bir vehim olduğunu söyler ve ilave eder: ** "Bu hadiste, Resulullah'ın istikbali ihbar nevine giren bir mucizesi vardır. Nitekim Huzeyfe'den sonra Haccâc ve diğerleri devrinde belirtilenden çok daha şiddetli korkularla dolu zamanlar yaşandı."[733]

---

[731] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/513-515.

ك نإ : ُلاَقُيَف .ِبِاَحْصأ : ُلوُقأَف .َنوُجَلَتْخُيَف ما َوْقأ ى ِض ْوَح بلَع َند ِرَيَل

□6444□ 4ـ وفي أخرى لهمَا عنه قاَل: [قاَل رَسُولُ اللّه ِ #:

نوُع رَتْنَي وَ نوُبَدْجُي ْأ :«نَوُجَلَتْخُيَف».[كَدْعَب اوُثَدْحأ اَم ي ِرْدَت□ .

3. (4827)- Sahiheyn'de yine Huzeyfe (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayet şöyledir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Kıyamet günü, havz-ı kevserime bir kısım gruplar da gelecekler ki, onlar oradan uzaklatşırılacaklar. Ben: "Onlar benim ashabımdır!" diyeceğim. Fakat: "Sen, onların arkandan neler işlediklerini bilmiyorsun!" denilecek." [Buhârî, Rikâk 53; Müslim, Fezail 32, (2297).][734]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Ashab'tan bir kısmının Resulullah'tan sonra bozulacağı mânası çıkmaktadır. Kabisa: "Bunlar, Hz. Ebu Bekir zamanında irtidat edip, Hz. Ebu Bekir'le mukatele edip, küfür üzerine öldürülenler" demiştir. Ancak Hattabî der ki: "Sahabeden kimse irtidat etmemiştir. İrtidat edenler, dinde nasipleri olmayan kaba bedevîlerdir. Dolayısıyla bunlara bakarak meşhur sahabeyi ketmekmek caiz olmaz." Hattâbî, bu hükmüne, hadisin bazı vecihlerinde gelen يباَحْيَصا "Ashabcıklarım" tabirini delil göstererek: "Onların sayıca azlığına bu tabir delildir" der. Başka alimler, meseleye farklı yorumlar getirmişlerdir: * "Bu zahirî küfürdür. Ancak murad, kendisine icabet eden ümmet (ümmetü'l-icabe) değil, davetine muhatap olan ümmettir (ümmetu'dda've)" diyen de olmuştur.

* İbnu't-Tin: "Bunların münafıklar veya kebîre işleyenler olma ihtimali var" demiştir. * Bazıları: "Bunlar ölüm korkusu, dünyaya erme ümidiyle İslam'a giren kaba bedevîlerdir" demiştir. * Davudi: "Kebîre işleyenlerin, bid'ata düşenlerin buna dahil olması muhal değildir" demiştir. * Nevevî der ki: "Bunlar münafıklardır, mürtedlerdir" dendi. Öyleyse onların da mü'minlere mahsus alındaki ve abdest uzuvlarındaki nurdan beneklerle haşrolunmaları caizdir, ama sonradan nurları söndürülür." * Dendi ki: "Onların üzerinde alâmet bulunması gerekmez, Müslüman bilinmeleri sebebiyle onlar da çağrılır." * "Onlar, İslam üzere ölen kebîre ve bid'atler ashabıdır. Böyle olunca onların cehenneme gidecekleri kesinlikle söylenemez. Zîra, ceza olarak önce Havz'dan tardedilip, sonra merhamet görmeleri de caizdir." * Onların alın ve diğer abdest uzuvlarında nurdan parlaklıklar olması, bu alâmetleriyle Resulullah'ın onları -ister muasırı olsunlar, isterse kendisinden sonra yaşayanlardan olsunlar- bu alâmetleriyle tanıması da imkan harici değildir.

* İyaz ve el-Bâci ve diğer bir kısım âlimler, hadisin ravisi Kabîsa' nın yukarıda kaydettiğimiz "Bunlar, Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra irtidat edenlerdir" şeklindeki görüşünü müreccah bulmuşlardır. Resulullah'ın onları tanımış olması, onların üzerlerinde Müslümanlara has olan alâmeti taşımalarını gerektirmez. Çünkü bu alâmet, Müslüman amelini izhar eden İlahî bir ikramdır. Mürtedin ameli ise düşmüştür. Öyleyse Resulullah'ın onları tanıması irtidatlarından önce taşıdıkları alametleri itibariyle değil, şahısları itibariyledir. Keza, bu nokta-i nazardan, onların, Aleyhissalâtu vesselâm zamanındaki münafıkların da buraya dahil olmaları uzak bir ihtimal değildir. Şefaat hadisinde de geçtiği üzere "Bu ümmet, içerisinde münafıkları olduğu halde varlığını sürdürecektir." Öyleyse bunlar bu işaretleri olmasa da ümmetle birlikte haşrolunacaklar ve fakat zatları bilinecektir. Kim onun suretini tanırsa, dünyada onu kendinden ayıran haliyle birlikte ona nida ederek belli edecektir.

Bid'a ehlinin oraya girmesine gelince: Aleyhissalâtu vesselâm'ın, kendinden sonra bid'alar işlemelerine rağmen onları, "Ashabım" diye ifade etmesi uzak bulundu. Bu müşkil, sohbet kelimesinin umumi mânasına hamliyle cevaplandırılmıştır.[735]

هالّل لوُس َر ْتْب ِحَص ، َكَل َبوُط : ُتْلُقَف . امهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ِب ِزاَع □ # □
َنْب َءا َرَبْلا ُتيِقَل] :لاق عفا َر ِن ْب ِبْيَسُمْلا نعو ـ6 □6444ـ اوناك بشوح نب فلخ
لاق :لاقو.يراخبلا هجرخأ .[ُهَدْعَب ُهاَنْثَدْحأ اَم ى ِرْدَت َ َك نإ ى ِخأ َنْبا اَي :
َلاَقف .ِة َرَج شلا َتْحَت ُهَتْعَياَب َو

بَش َو ْتَلَعْشا اَذإ بهتَحِلوُهَج ِهلُكِل اَهِتَني ِزِب نَعْسَتَّةِيتف ُنوُكَت ام ُل وأ
ُبرَحلا:نتفلا دنع تايب‘ا هذهب اولثمتي نأ نوبحتسي

لِيبْق تلا َو ِهم شلِل ًةَهو ُرْكَمْت َر يغَت َو اَهن ْوَل ُرَكْنُي ُءاَطْمَشلِيلَح ِتاَذ َرْيَغ□
ًازوُجَع ْت ل َواَهُما َر ِض

4. (4828)- Müseyyeb İbnu Râfi anlatıyor: "Bera İbnu Âzib (radıyallahu anhümâ)'e rastladım. Kendisine: "Sana ne mutlu! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbet şerefine erdin. O'na (Hudeybiye'de) ağaç altında biat ettin!" demiştim. Bana şu cevapta bulundu: "Ey kardeşimoğlu! Biz ondan sonra ne bid'alar işledik sen bilemezsin." [Buhârî, Megâzî, 35.] [736]

---

[734] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/516-517.

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Tabiin'in Ashab'a olan gıptasını göstermekte, Resulullah'ı görmenin, Sahabi olmanın şerefini takdir ettiklerini ifade etmektedir. Sahabinin cevapta tevazu yolunu ihtiyar ederek, izhar ettiği kemali, üstelik cereyan eden birkısım dahilî hâdiseler sebebiyle, Allah'a iltica ve tazarrularını ve akibetlerinden endişelerini göstermektedir ki, bu bir başka kemalin ifadesidir.

2- Sadedinde olduğumuz hadisin sonunda, fitne zamanında okunmasının müstehap addedildiği belirtilen şiir, Buharî'de yer almaktadır. mânası şöyledir: "Harp, başlangıçta her cahil erkeğin gözüne zinetiyle koşan genç bir kız olur. Nihayet tutuşup, yakacaklarını yaktığı zaman, Talibi olmayan ihtiyar bir karıya döner.

Saçları kırçıllaşmış, çirkin, koklanıp öpülmek istenmez."

İbnu Hacer, bu beytin bazı nüshalarda İmru'l-Kays'a nisbet edildiğini, ancak tahkikte Amr İbnu Ma'dikerb'e ait olduğunun anlaşıldığını belirtir.

Bu beyti sunan bir rivayette Hz. İsa'dan şu tavsiye kaydedilir: "Krallar size hikmeti bıraktıkları gibi, siz de dünyayı bırakın (onlarla dünya kavgası yapmayın.)" 737

* SAHABE VE FİTNE HAREKETLERİ

Fitne ile ilgili olan bu bölümü mütemmim iki parça ile kapatacağız: Birincisinde fitne hâdiselerinde Sahabe'nin tutumu tahlil edilecek, fitne hâdiselerine iradî olarak girmedikleri, hâdiselerin onlar dışında bir tezgahlama olduğu gösterilecektir.

İkincisinde, fitne hâdiselerinin hikmeti açıklanmaktadır. 738

Fitnede Sahabe'nin Tutumu

Bilindiği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vukua geleceğini haber verdiği fitneler, daha Sahabe devrinde çıkmaya başlamıştır. Hz. Ömer'in şehadetiyle başlayan ilk kımıldamalar, esas itibariyle el-Fitnetü'l-Kübrâ denen Hz. Osman'ın şehadetiyle şiddet ve vüs'at kazanmıştır. Pekçok Müslümanın ölümüne sebep olan Cemel, Nehrevan ve Sıffîn vakaları bu fitne hareketlerinin sebep olduğu mühim hâdiselerdir. Şüphesiz burada o hâdiselerin tarihini anlatacak değiliz. Ancak bu hâdiselerle alâkalı olarak bilinmesinde bizim için ibretler, faydalar bulunan bazı durumlar, teferruatlar var ki onlar dikkatten kaçmaktadır. Biz mühim addettiğimiz birkaç noktaya dikkat çekmeye çalışacağız.[739]

1- Fitne Hâdiselerini Sahabeler Çıkarmadı

Sahabe zamanında cereyan eden hâdiseler mevzubahis olunca dikkatten kaçan mühim hususlardan biri budur. Bu nokta iyi ve net bilinmezse Sahabeler hakkında yanlış birkısım kanaatler beslemek, hatalı sözler söylemek mümkündür ve bugün Müslümanlar arasında bu çeşit durumlar, maalesef, fiilen mevcuttur. Halbuki, fitnenin çıkışı ile Ashab'ın hiçbir alâkası yoktur. Ashab dışındaki birkısım münafıklar hâdiseleri tezgahlayıp tahrik etmişler, Ashab da ister istemez kendini bu vakaların içinde bulmuştur. Şöyle ki: Kısa zamanda, İslam'ın kaydettiği fütuhatlar, kazandığı zaferler sebebiyle, İslam'ın gittiği Mısır, İran, Suriye gibi yerlerde pekçok kimseler eski düzenlerinin bozulması sonucu menfaatlerini kaybetmişlerdi. Bunlar Müslümanlara karşı intikam hisleri ile dolu idiler. Ne var ki, açıktan açığa Müslümanlara karşı çıkmak mümkün değildi. Müslüman gözükerek ortalığı karıştırmak daha uygun bir metoddu ve öyle yaptılar. O devirde vukua gelen hâdiselerin çıkışından gelişmesine, tahrikçilerinden karşı koyanlarına ve karşı koyuşta takip ettikleri tarz ve metodlara varıncaya kadar bizim için ibret olabilecek yönleri var. Ashab'ın, hâdiselere alâkası bunlardan biridir. Onların, hâdiselerin çıkışından itibaren pek az hisse sahibi olduklarını, hep gayr-i iradî olarak sürüklendiklerini birkaç meseleye parmak basarak göstermeye çalışacağız:[740] **a- Fitneyi Çıkaranlar:** Söylediğimiz gibi, Ashab devrinin hâdiselerinin gerçek müsebbibleri, İslâm'ın getirdiği yeni idare sebebiyle menfaatleri haleldâr olan, İslâm'a karşı kin ve hasetle dolan kimselerdir. Bu işleri tezgahlayan baş mürettibin Abdullah İbnu Sebe adında bir Yahudi dönmesi olduğunu bilmek bile mesele hakkında kabaca bir bilgi verir. Onun faaliyetlerini ve fitnedeki rolünü biraz detaylı bilmek ise, mevzumuzu oldukça aydınlatır.

[737] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/519. [738] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/519-520.

Abdullah İbnu Sebe kimdir? İslâm tarihinde Hz. Osman'dan bu yana akan kardeş kanlarında asıl hissenin sahibi olan bu adam bir Yahudidir. Onun attığı fitne bugün bile tesirini icra etmektedir. Hakkında şahsî yorumdan ziyade, büyük alim Taberî'nin (vefatı hicrî 311) sunduğu geniş malumattan bir parçayı aynen sunuyoruz. Der ki: "Abdullah İbnu Sebe, San'alı bir Yahudi idi. Annesi siyah bir kadındı. Abdullah, Hz. Osman'ın hilafeti sırasında Müslüman oldu. Sonra İslâm memleketlerini dolaşarak halkı baştan çıkarmaya gayret etti. Bu faaliyetlerine Hicâz'da başladı. Sonra sırayla Basra'ya, Kûfe'ye ve oradan da Şam'a geçti. Fakat Şam ahalisi nezdinde arzularından hiçbirine muvaffak olamadı. Hatta Şamlılar onu Şam'dan sürüp çıkardılar. İbnu Sebe, Şam'dan çıkarılınca Mısır'a geldi. Burada yerleşerek faaliyetlerine devam etti. Ora halkına söyledikleri arasında şu da vardı: "Hz. İsa'nın geri döneceğine inanıp da Hz. Muhammed'in döneceğini reddedenlere şaşmak gerek. Cenab-ı Hakk Kur'ân-ı Kerîm'de "Herhalde o Kur'ân'ı senin üzerine farz kılan (Allah) seni (tekrar) dönülecek yere döndürecektir" (Kasas 85) buyurmaktadır. Öyle ise, Hz. Muhammed geri gelmeye Hz. İsa'dan daha çok hak sahibidir."

Taberî'den naklimize burada kısa bir ara vererek hemen şunu belirtelim ki, bu âyet, hicret sırasında nazil olmuştur. Dehhâk'tan gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'den Medine'ye müteveccihen hicret ederken el-Cuhfe denen, Mekke'den dört merhalelik mesafede bir mahalle geldiği zaman Mekke'den ayrılışın üzüntüsünü duyar ve Mekke'ye, doğum yerine karşı bir iştiyak duyar. Cenab-ı Hakk Resûlünü teselli için bu ayeti inzal ederek tekrar buraya geleceğini haber verir. Şimdi tekrar Taberî'den nakle dönüyoruz: "İbnu Sebe'nin bu sözleri kabul gördü. Böylece o, ric'at (tekrar hayata dönüş) inancını Mısır ahalisi arasına sokmuş oldu. Bu mevzuda pek çok münakaşalar oldu. İbnu Sebe başka görüşler sokmaya devam etti. Bu meyanda diyordu ki: "Şimdiye kadar bin kadar peygamber geldi geçti. Her peygamberin bir vasisi vardı. Ali de Hz. Muhammed'in vasisidir."

İbnu Sebe bu görüşünü telkin ettikten sonra şunu ileri sürdü: "Hz. Muhammed Hatemü'l-Enbiya'dır. Ali de Hatemü'l-Esfiya'dır."

İbnu Sebe bunu da telkin ettikten sonra şunu ileri sürdü: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vasîsine tecavüz ederek ümmetin işini eline alan ve Hz. Peygamber'in vasiyetini yerine getirmeyen kimseden daha zalim kim vardır?"

Bu teşvişleri de piyasaya sürdükten sonra (yakınlarına) şöyle dedi: "Hilafeti Osman haksız olarak aldı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vasisi ise meydandadır. Öyle ise ey insanlar bu işin tashihi için kalkın, meseleyi uyandırın. Bu maksatla, umerâyı (idarecileri) kötülemekle işe başlayarak kendinizi emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerle meşgul gösterin ki, halkın alâka ve taraftarlığını kazanın ve sonra onları asıl meseleye çağırın..."

Bu şekilde yeterli sayıda adam ayarladıktan sonra dâilerini (militanlarını) her tarafa gönderdi. Gittikleri yerlerde fesat işlerini yürüten bu ajanlarla sıkı bir yazışma yaptı. Bunlar görüşlerini çok gizli bir şekilde yayıyorlardı. Dışa karşı da emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünker yapıyormuş görünümünü veriyorlardı. Bunlar da kendi aralarında mektuplaşıyorlardı ve birbirlerine mektup gönderirken ajanlarının yol dağarcıklarının içerisine iyice gizliyorlardı.

Her bölgede bulunan kimseler aynı titizlik ve gizlilik içerisinde karşılıklı olarak, diğer bölgelerde bulunan adamlarıyla mektuplaşarak herbiri kendi bölgelerinde yapılanları (yeni gelişmeleri) bildiriyorlardı. Her biri mektup geldikçe, bunu bölgesindeki bütün hempalarına okuyordu. Bu şekilde çalışmalarla propagandaları her tarafa ulaştı ve hatta Medine'ye kadar dayandı. Bunlar açıkça söylediklerinden başka şeyler peşinde koşuyorlar, gizlediklerinden başka şeyler izhar ediyorlardı. (Yapılan propagandalarla başka yerler ahalisi o kadar kargaşa ve huzursuzluk içinde gösterilmişti ki) her bölge halkı (bu haberleri duydukça): "Çok şükür, diğer yerlerdeki belalardan ve keşmekeşlerden azadeyiz, afiyetteyiz" diyorlardı. Medine'ye her taraftan bu huzursuzluk haberleri geliyordu. Onlar da bu durum karşısında: "Çok şükür, başka yerleri kasıp kavuran belalardan azadeyiz" diyerek hallerine şükrediyorlardı. Medine'de bu durumla karşılaşan Muhammed ve Talha, Hz. Osman'a çıkarak: "Ey mü'minlerin emîri, insanların huzursuzluğu hakkında bize ulaşmış olan haberler size de geldi mi?" dediler. Hz. Osman "Hayır, ben onlardan sadece selamette oldukları hususunda haber almaktayım" dedi. Onlar, hayır diyerek kendilerine ulaşan huzursuzluk vs. haberlerini anlattılar.

Hz. Osman, onlara "Siz benim yardımcılarım ve mü'minlerin de şahidlerisiniz, ne yapmam gerekiyorsa söyleyin" der. Onlar da: "Biz sana, itimat ettiğin kimselerden bazılarını diğer bölgelere göndererek durumu tahkik ettirmeni tavsiye ederiz" dediler.741

Tahkîk Heyeti: Hz. Osman, yapılan tavsiye üzerine bir tahkik heyeti teşkil ederek, başta Kûfe, Basra, Mısır, Şam olmak üzere her tarafa muhakkikleri gönderir. Taşra ahalisine hitaben şu tamimi de yollar: "Ben her yıl hacc mevsiminde valilerimle karşılaşırım. Başa geçeliden beri ümmete emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerin hakim kılınmasına gayret ettim. Şimdiye kadar bana intikal eden bir sızlanmada haklı hakkını almıştır. Âmillerime (valilerime) intikal eden haksızlıklara da el konmuş, haklıya hakkı verilmiştir. Ne ben, ne ailem raiyyetten fazla bir hakka sahip değiliz. Herhangi bir haksızlık oldu ise, hemen terkedilecektir. Medine halkı bana, insanlardan bir kısmının haksız yere hakarete uğrayıp dövülmekte olduklarını söylediler. Kim bizim gıyâbımızda gizlice dövülmüş, hakarete uğramış ise, kim böyle bir haksızlık iddia ediyorsa, hacc mevsiminde Medine'ye gelsin, hakkını benden veya amillerimden alsın veya bağışlasın. Zîra Allah bağışlayanları mükaafatlandıracaktır." Bu mektup taşra vilayetlerde okununca herkesi ağlattı. Halk Hz. Osman'a hayır duada bulundu."[742]

Valilerle İstişare: Hz. Osman bununla da yetinmeyip, kendileriyle istişarede bulunmak üzere valileri merkeze çağırır. Abdullah İbnu Âmir, Muâviye, Abdullah İbnu Sa'd (radıyallahu anhüm ecmain) gelirler. Bunlarla birlikte Saîd İbnu'l-Âs ve Amr'ı da istişare meclisine alır.

Yine Taberî'den aynen takip edelim:

"Hz. Osman (valilere): "Söyleyin, nedir bu şikayet, bu şayia, vallahi aleyhinize kabul görmesinden korkuyorum. Bunu tasdik etmek benim nazarımda zor görünse de başkaları kolay kapılır" dedi. Valiler, cevaben ona şunu söylediler: "Sana biz halktan haber getiriyoruz. Tahkikçiler de çıkardın, onlar da getirdiler. Halktan kimse bizzat temas kurarak, şifahen herhangi bir şikayette bulunmamaktadır. Hayır, Allah'a kasem olsun, (dedikoducular) doğru söylemiyorlar, dürüst hareket etmiyorlar. Biz, bu duruma hiçbir sebep göremiyoruz. Sen, bununla alâkalı bir kimseyi getirip kesin bir tavır alacak durumda da değilsin. Ortada boş bir şayiadan başka bir şey yok. Bu şayia ile amel etmek, onu ciddiye almak doğru olmaz."

Bunun üzerine Hz. Osman "Öyleyse ne yapalım, bana yol gösterin" dedi. Said İbnu'l-Âs söz alarak: "Bu uydurma bir şeydir, gizlice uydurulup el altından yayılıyorlar. Hususî meclislerde bunlar konuşulup büyütülüyor" dedi. Hz. Osman tekrar sordu: "Buna karşı tedbir ne olmalı?" Saîd İbnu'l-Âs: "Bu kimseler araştırılmalı. Bu şayiaları çıkaranlar öldürülmeli" dedi. Abdullah İbnu Sa'd da şunu söyledi: "İnsanlara verilmesi gerekeni verince onların eda etmeleri gerekeni de onlardan al. Zîra bu, onları bırakmandan hayırlıdır." Hz. Muâviye de şunu söyledi: "Sen beni vali tayin ettin ve ben de onların işlerini üzerime aldım. Onlardan sana sadece hayır haberi geldi. İki kişi onların bölgesini daha iyi bilir." Hz. Osman ona da: "Ne yapmamız gerekir, fikrin ne?" dedi. Hz. Muâviye: "İyi muameleye devam" dedi. Hz. Osman: "Sen ne dersin ey Amr?" dedi. Amr da şu (enteresan) beyanda bulundu: "Ben görüyorum ki, sen insanlara çok yumuşak davranıyor ve ağır alıyorsun. Bu davranış Hz. Ömer'de yoktu. Ben senden önce geçen iki arkadaşının yolundan gitmeni tavsiye ederim. Şiddet gösterilmesi gereken yerde şiddet, yumuşak davranılması gereken yerde yumuşaklık göster. İnsanlara kötülükten başka bir şey yapmayanlara şiddet gerekir. Yumuşak davranış başkalarına karşı hep hayırhah olanlar içindir. Sen hiçbir ayırım yapmadan iki grup için de hep yumuşak davrandın."

Bu konuşmalardan sonra Hz. Osman kalkarak Allah'a hamd ve senâda bulundu: "Bana söylediklerinizin hepsini dinledim. Her meseleye girmek için kendine has bir kapısı vardır. Ortada ümmet için endişe duyduğumuz şu iş vardır. Bunun üzerine örtülen ve kendileriyle korunacağımız kapı ise, Allah'ın tayin ettiği hudud yumuşaklık, anlaşma ve uzlaşmadır" dedi.

Görüldüğü üzere, son derece sinsi ve hesaplı bir şekilde hazırlanan fitne ve huzursuzluklara Sahabeler tedbir bulmakta zorluk çekmekteler. Zîra görünürde hiçbir meşrû ve mâkul sebep yok, üzerine gidilecek açık hedef yok. Ama tek gerçek şu ki, bu gelişen hâdiselerde Ashab'ın hiçbir dahli yok. [743]

2- Sahabeler Fitneye Katılmadı:

Sahabenin fitne karşısındaki tutumunu belirtmek maksadıyla nazar-ı dikkate arzetmemiz gereken mühim bir nokta da, çıkmış bulunan fitneye katılmaktan Ashab'ın kaçmış bulunduğu, fiilen girenlerin, daha doğru bir ifade ile girmek zorunda kalanların sayıca çok az olduğu keyfiyetidir. Bu maksadla, İbnu Sebe'nin Hz. Osman tarafından temsil edilen İslâm devletinin alacağı bütün tedbirleri bozarak Halife'nin şehid edilmesine müncer olan dalaverelerini ve teselsül eden hadiseleri atlayarak, ikinci mühim hâdise olan Cemel Vakası'na geçip onunla alakalı bazı gelişmeleri belirteceğiz. [744]

Cemel Vakası:

Bu hadise, bilindiği üzere, Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılması meselesinde ortaya çıkan görüş ayrılığı sebebiyle vukua gelmiştir. Bir tarafta Hz. Ali, bir tarafta da Hz. Aişe ve onun maiyetinde Hz. Zübeyr ve Hz. Talha vardır.

Hz. Osman'ın şehid edilmesinden beş gün sonra halife olan Hz. Ali, sayısı iki bini geçen ve Mısır, Kûfe ve Basra'dan gelmiş bulunan ihtilalcilerin kalabalık oluşları ile, vaka sırasında Medine halkının suskun davranışı gibi hususları nazar-ı dikkate alarak cezalandırma işinde acele davranma taraftarı değildi.

[742] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/523.

Buna karşılık, Mekke'de bulunan Hz. Aişe ve aralarında Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'in de bulunduğu diğer birkısım Müslümanlar Hz. Osman'ın katillerinin hemen cezalandırılmasını istiyorlardı. İşe Basra'da başlamaya karar verdiler.

Hz. Ali, bunların niyetini ve Basra'ya hareket ettiklerini duyunca herhangi bir hâdiseye meydan vermemek, onlarla anlaşmak niyetiyle o da harekete geçerek Rebeze'ye gelir. Hz. Aişe ve taraftarlarının Basra'ya vardıklarını öğrenince Kûfe'den te'min ettiği kuvvetlerin başına geçerek Basra'ya yürür. Taberî'nin rivayetlerinden aynen takip edeceğimiz üzere her iki taraf da sulhtan başka bir şey istememektedir. Ancak araya giren gizli oyunlar burada da muvaffakiyetler elde ederek iki Müslüman kitleyi savaşa sokarlar. "Askerler konaklayınca Hz. Ali çıktı. Öbür taraftan da Talha ve Zübeyr çıktılar. Bunlar oturup, ihtilaf ettikleri hususlarda konuştular. Sulh etmekten ve harbi terketmekten daha uygun bir şey görmediler. Birbirlerinden bu anlaşma ile ayrıldılar. Hz. Ali karargahına, Hz. Talha ve Zübeyr de kendi karargahlarına çekildiler. Her iki taraf da geceyi sulhle geçirdiler. Çoktandır, aradaki ihtilaf ve yaklaşmakta olan savaş sebebiyle böylesine huzurlu bir gece geçirmemişlerdi." [745]

İhtilalciler Sulhten Rahatsız: Taberî, bundan sonra orduya karışan İbnu Sebe ve adamlarının iki tarafı nasıl tutuşturup, harbe soktuklarını anlatır: "...Hz. Osman hadisesini tahrik edenler de çok fena bir gece geçirdiler. Zîra başlarına gelmekte olan felaketi görmüşlerdi. Bütün gece aralarında müzakere yaptılar. Sonunda, gizlice harbi kızıştırmaya karar verdiler. İşlemeye çalıştıkları şerrin duyulmaması için çok gizli yapılmasını istediler. Alacakaranlıkta harekete geçecekler, bundan yakın komşuları bile haberdar olmayacaktı." [746] **İbnu Sebe'nin Sözleri:** Hâdiseleri takip ederken, atlanmaması, ibretle okunması gereken bir husus, Yahudi dönmesi İbnu Sebe'nin, daha önce, henüz iki ordu karşılaşmadan, yukarıda anlaşma vaki olmadan önce verdiği bir talimattır. Bu talimat bize, fitnecilerin, her iki tarafın da iyi niyetlerini akim bırakacak, çok önceden hazırlanmış bir tertiple her iki tarafın da ordusuna katılmış olduklarını gösterecektir. Hatta hemen hatırlatabiliriz ki, onların bu katılışı rastgele bir katılış değil, hin-i hacette, alınacak kararlara kendi istekleri istikametinde yön vermede müessir olacak şekilde, en kritik noktalarda yer alacak şekilde bir katılış, bir sızmadır. İşte İbnu Sebe'nin sözleri: "Ey kavm, sizin hayat ve şerefiniz insanların birbirine düşmesine bağlıdır. Öyle ise onları birbirine düşürün. Yarın bunlar karşılaştıkları vakit harbi kızıştırın. Onları başka şeylerle meşgul olmaya bırakmayın. Öyle ise kendileriyle beraber olduğunuz kimseler, sizin istemediğiniz şeyden (yani sulhtan) yüz çevirmenin ve Allah'ın Ali'yi, Zübeyr'i ve Talha'yı ve onlar gibi düşünenleri (birbirleriyle savaştırarak) meşgul etmesinin zaruri olduğunu bilsinler..." Bu talimatı alan kurmay heyeti orduya dağılarak, sulh yapılmamasının, her iki ordunun birbiriyle çarpıştırılmasının lüzumu hususunda, diğer adamlarını ikna edeceklerdir. [747] **Fitneciler Müslümanları Vuruşturuyor:** Şimdi, tekrar Taberî'nin Cemel Vakası'nın başlangıcı ile alâkalı açıklamalarına dönelim. Yukarıdaki fitnecilerin sabaha kadar müzakere ederek alacakaranlıkta harekete geçme kararlarını belirtmiştik. İstişareye katılan yönetici ekip, ortalık henüz karanlıkken şafakla birlikte harekete geçerler. "Mudar kabilesinden olanlar, diğer Mudarlı arkadaşlarının yanına, Rebia kabilesinden olanlar diğer Rabialı adamlarının yanına, Yemen'den olanlar da diğer Yemenli adamlarının yanına gittiler ve aniden baskına geçtiler. Basralılar harekete geçerek karşılık verdi. Bütün ordu harekete geçti. İleri gelenleri arasında, onları aniden basanlar da vardı. Zübeyr ve Talha, Mudar'dan olan ileri gelenlerle ortaya çıktılar ve sağ cenaha -ki Rebialılardır- Abdurrahman İbnu'l-Haris'i, sol cenaha da Abdurrahman İbnu Attab İbni Esid'i gönderdiler. Kendileri de merkezde kaldılar ve "Ne oluyor?" diye sordular. Onlar (Abdullah İbnu Sebe'nin oradaki adamları): "Kûfeliler bize gece baskını yaptı" dediler. Bunun üzerine Zübeyr ve Talha: "Anlaşıldı; Ali harbi kesme sözünde samimi değilmiş; kan dökmek, haramları helal addetmek istiyormuş; bizimle sulh meselesinde mutabık değilmiş" dediler ve Basralıların yanına geldiler.

Basralılar kendilerine saldıranları geldikleri yere geri püskürttüler. Hz. Ali ve Kûfeliler, bunların gürültüsünü işitmişti. (Fitneciler casus olarak) adamlarından birini, diledikleri şeyi (Hz. Ali'ye) haber olarak sunulmak üzere Hz. Ali'nin yakınlarına yerleştirmişlerdi. Hz. Ali gürültüyü işitince: "Ne oluyor?" diye sordu. İşte bu adam, hemen cevap verdi: "Biz ani baskın yapmadık. Ancak onlardan bir grup gece baskını yaptı. Biz de geldikleri yere geri püskürttük. Askerler hemen harekete geçtiler. Hz. Ali sağ ve sol cenah komutanlarına "Yerlerinizi alın" dedi ve ilave etti: "Anlaşıldı; Talha ve Zübeyr harbi kesme sözünde samimi değillermiş; kan dökmek, haramları helal addetmek istiyorlarmış, bizimle sulh meselesinde mutabık değillermiş." Böylece akşamdan sulh üzerine anlaşan iki İslam ordusu birbirine girer ve her iki taraftan beşer binin üzerinde olmak üzere, tarihin on binden fazla ölüye mal olan Cemel Vakası meydana gelir. [748]

Fitneye Karışan Sahabeler:

[745] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/525. [746] İbrahim

Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/525.

Fitne çıktığı zaman Ashab'tan kahir bir ekseriyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitneye karışmamayı sıkı sıkıya tavsiye eden hadislerini -ki bunlardan birkısmını geçen bahislerde kaydetmiş bulunuyoruz- hatırlayarak karışmamıştır. Esasen karışanlar da çok azdır. Bir Cemel Vakasında on bin kişi şehid oldu dendiği vakit gafletle, bunların Sahabi yani bizzat Hz. Peygamber'i görmüş bulunan kimseler olduğu zihne gelir. Halbuki meseleye, tarih ve rivayet kitaplarının verdiği bilgiler ışığında bakıldığı zaman insanı hayrette bırakan bir gerçekle karşılaşılmaktadır; o da bu savaşa katılanlar arasında, idareciler dışında pek az sayıda Sahabe'nin bulunmuş olmasıdır.

Sözü fazla uzatmadan, bu ilk devirdeki fitnelere, çok az sayıda Sahabe'nin katıldığı hususunda bizi ikna edecek bir tahkiki, değerli hocalarımızdan Talat Koçyiğit'ten aynen sunacağız. Hadiscilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar adlı kitabında der ki: "Sahabenin en fazla bulunduğu senelerde zuhur eden fitneler gözönünde bulundurulacak olursa, bu fitnelere Sahabeden hemen hemen hiç kimenin iştirak etmediği görülür. Mesela Cemel Harbi'ne iştirak eden Sahabilerin sayısı hakkında gelen bir rivayette eş-Şa'bî: "Cemel'e, Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabından Ali, Ammar, Talha ve ez-Zübeyr'den başka hiç kimse iştirak etmemiştir. Eğer beşincisini bulurlarsa ben yalancıyım!" demektedir. Ahmed İbnu Hanbel ise, "Ehl-i Bedr"den Sıffîn Harbi'ne iştirak edenlerin yetmiş kişi olduğuna dair ileri sürülen bir haberi, Şu'be'nin nasıl yalanladığını ve Huzeyme İbnu Sabit'ten başka hiç kimsenin bu harbe katılmadığını nasıl kat'î bir ifade ile belirttiğini zikreder." Şüphesiz, bu vakalara katılan Sahabeler, sayıca yukardaki rivayette zikredilen rakamlarla tahdid edilemez. Şa'bî'nin rivayetini nakleden Zehebî de, Şa'bî'nin kesin ifadesine "Sanki Şa'bî, burada ilk muhacirleri kastediyor" kayd-ı ihtirâzisini koyarak Sahabeden daha başka katılanların da olduğunu ima ediyor. Nitekim, yukarıda ismi geçenler dışında Abdullah İbnu Zübeyr, Muhammed İbnu Ebi Bekr gibi birkısım meşhurların da Cemel Vakası'na iştiraklerini muteber kitaplar te'yid eder. Şu halde, ifade edilmek istenen gerçek, on bini mütecaviz maktul arasında Sahabeden olanların tahmin edilecek kadar az olduğudur. Bunlar da hâdiseleri isteyerek çıkarmış değil, zoraki sürüklenmişler, adeta kendilerini bu vak'aların içinde bulmuşlardır. 749 **Sahabenin Fitneye Girişmeyişinin Sebebi:** Sahabeleri, bu dahilî hâdiselere girmekten alıkoyan şey, mükerrer olarak temas ettiğimiz üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu husustaki uyarı ve tenbihleri idi. Birçok ısrar ve teşebbüslere rağmen bu harplere katılmama hususunda sistemli direniş gösterenlerden Seleme tu'bnu'l-Ekva, Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Muhammed İbnu Mesleme, Abdullah İbnu Ömer, Ebu Bekre, Ühban İbnu Sayfi meşhurdur.

Bunlardan birkısmı: "Bu fitnelere karışmamak gerekir. Öyle ki, birisi öldürmek niyetiyle gelecek olsa, müdafa-i nefis de yapılmaz" demiştir. Hz. Osman'ın birinci görüşün kurbanı olduğunu daha önce belirtmiştik. Şimdi bazılarının tutumuyla alâkalı bir iki misal göreceğiz.

Ahnef İbnu'l-Kays'ın Ebu Bekre ile alâkalı bir rivayeti şöyle: "Ben bu adama (Hz. Ali'ye) yardım etmek için çıkmıştım, yolda Ebu Bekre'ye rastladım. Nereye gidiyorsun?" dedi. Şu adama yardım etmeye dedim. Dön dedi, zîra ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şunu söylediğini işittim: "İki Müslüman silahla birbirlerinin karşısına çıkacak olurlarsa katil de maktul de ateştedir..."

Ühbân ise, Hz.Ali'nin yardım teklifini: "Benim dostum, senin de amcaoğlun olan Hz. Peygamber, insanlar arasında kargaşa çıkınca tahtadan bir kılıç edinmem hususunda benden söz aldı..." diyerek reddeder ve Hz. Ali de normal karşılar, ısrar etmez.

Üsâme İbnu Zeyd, "La ilahe illallah" diyen bir kimse ile ebediyyen mukatele etmeyeceği hususunda yemin eder. Fitneden kaçanların mühimlerinden biri olan Abdullah İbnu Ömer'e iki kişi gelerek: "İnsanların yaptığını görüyorsun. Sen ki, Hz. Ömer'in oğlusun, Hz. Peygamber'in ashabındansın, seni bu savaşa katılmaktan alıkoyan şey nedir?" derler. O: "Allah bana Müslüman kardeşimin kanını haram etti" der. Onlar: "Allah: "Fitnenin olmaması ve dinin tamamı Allah için olsun diye onlarla savaş" (Enfal 39) demedi mi?" diye bir ayet hatırlatırlar. İbnu Ömer şu cevabı verir: "Biz savaştık, hatta fitne kalktı, dinin tamamı da Allah için oldu. Siz de fitne olsun, din de Allah'tan başkası için olsun diye harp ediyorsunuz."

Sa'd İbnu Ebî Vakkas da aynı mealde bir ifade ile fitneye girmeyişinin sebebini açıklar. Muhammed İbnu Mesleme'nin de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tavsiyesine uyarak tahtadan bir kılıç yaptırdığını ve Hz. Ali'nin davetine rağmen fitneye karışmadığnı daha önce belirtmiştik. 750

3- Ashab'ın Katıldıgı Fitneler Üzerine Birkaç Mütalaa:

Şurası muhakkak ki, sayıca az da olsa, arzu ve rızalarının hilafına da olsa, Ashabtan bazılar fitne hareketlerine bulaşmamışlardır. Bu durum Müslümanları Ashab hakkında birkısım yersiz düşünce ve hükümlere götürebilir. Bu ise, Ehl-i Sünnet akidesi açısından son derece mahzurludur. Gerek ferdî gerek içtimâî hiçbir amelî faydası olmayan bu hatalı değerlendirmelere düşemek için Ehl-i Sünnet alimlerinin bu meselelerle alâkalı olarak beyan ettikleri birkaç mütalaayı burada kaydetmede fayda var:[751]

[749] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/527-528. **a) Ashab'tan Katılan da Katılmayan da Haklıdır:** İbnu'l-Arabî, Ashab'tan bazıları bu dahilî harbe katılırken diğer bazılarının katılmayışını, cihadın farz-ı kifaye oluşuyla izah eder. İbnu Hacer de bu mealde olmak üzere şunları söyler: "Bu meselede hakikat şudur: Mezkur sahabeden herbirisi amelinin doğru olduğuna hükmetmiş olmalıdır. Kıtale bulaşanlar nezdinde, bağiler grubu ile harp etme emrini ifade eden delil vuzuh kazanmıştır ve kendisinde de bu işi yapacak kudret mevcuttur. Katılmayanlar için de, iki gruptan hangisinin bağî addedileceği hususu vuzuh kazanmamıştır. Nitekim Huzeyme tu'bnu Sabit, Hz. Ali tarafında olmakla beraber savaşmamıştır. Ne zaman ki Ammar'ı savaşır gördü o da mukateleye katıldı ve "Ammar'ı bağî bir grup öldürecek" hadisini rivayet etti."[752]

b) Fitnenin Bir Hikmeti: İbnu'l-Arabi'ye göre, "Ashab arasında cereyan eden bu savaşlarda Allah'ın güttüğü hikmetlerden biri, ehl-i te'vil ile yapılacak harbin ahkâmını öğretmektir."[753] **c) Fitneye Karışan Sahabeler Hakkında Verilen Hüküm:** "Sahabeler arasında cereyan eden vakalara temas ederken bir noktanın belirtilmesi gerekmektedir. O da, Sahabeler hakkında bu mesele ile alakalı olarak gelişigüzel söz etmemektir. Bu husus, Ehl-i Sünnet ile diğer fırkaların ayrıldığı mühim noktalardan biridir. Haricîler, Şiîler vs. bu meselede birkısım sahabeleri tekfire kadar giden ifratlara düşerler. Nevevî, Ehl-i Sünnet'in itidal üzere olan ve nasslara uygun düşen görüşünü şöyle hülasa eder: "Bil ki, Ashab arasında akan kanlar, hadiste gelen "...ölen de öldüren de ateştedir" tehdidine dahil değildir. Ehl-i Sünnet ve ehl-i hakk olan mezhebimizin görüşü "Ashab hakkında hüsn-i zanda bulunmak ve onların aralarında cereyan eden hâdiseler hususunda gelişigüzel söz etmekten çekinmek ve onların mukatelelerini te'vil ederek iyiye yormaktır. Şöyle ki: Onların hepsi müteevvil ve müçtehid kimselerdi. Allah'a isyan ve dünyevî bir maksatla hareket etmediler. Aksine her bir fırka, hak yolda olduğuna inanıyordu. Şurası muhakkak ki, bu içtihadlarında bir kısmı musib (isabet etmiş) bir kısmı da muhti (hataya düşmüş) idi. Hataya düşenler, bu hatalarında mazur idiler. Zîra içtihad meselesinde, müçtehide hatasından dolayı günah yoktur. Hz. Ali bu hareketlerde içtihadında musib ve haklı idi. Mevcut vaziyet karşısında verilecek hükümler şaşırtıcı idi, doğrusunu bulmak zordu.

Bu sebeple Ashab kararda mütehayyir kaldı ve üç gruba ayrıldı. İki grub birbirine zıd içtihadlarla karşı karşıya gelirken, bir üçüncü grup bunlardan her ikisini de terketti, savaşlara katılmadı, doğru olanın hangisi olduğu hususunda kesin kanaat edinemediler."

İbnu Hacer, bu mücadelelerde, kimlerin muhik olduğu bilinse bile, Sahabelerden hiçbirine, bu meselelerden dolayı ta'nda bulunmamanın bir vecibe olduğunda Ehl-i Sünnet'in "ittifak ettiğini" belirttikten sonra: "Zîra onlar bu harplerde, içtihadları sebebiyle mukatele ettiler" der.

Nevevî'nin -ve veciz olarak da İbnu Hacer'in yukarıdaki açıklamalarında- atıfta bulunduğu "hata da yapsa müçtehidin günahkâr olmayacağı" prensibi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu hadisidir: "Bir hakim, içtihad ederek hüküm verince isabet ederse, kendisine iki sevap vardır; içtihad ederek verdiği hükümde hata ederse kendisine bir sevap verilir."

Öte yandan alimler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "İki Müslüman birbirine silah çekecek olursa, ölen de öldüren de ateştedir..." hadisini şerhederken burada mevzubahis olan, "ölen ve öldüren"lerin -dine hizmeti gaye edinen bir te'ville değil- dünyevî bir maksat arama veya heva ve cehaletinin sevkiyle mukatelede bulunanlar olduğunu belirtirler. Sahabenin ise, sırf dinî gayretle bu mücadelelere girmiş bulunduğu her çeşit şüpheden uzak bir keyfiyettir. [754]

Sahabelerde Ölçü:

Burada belirtilmesi gereken bir diğer mühim nokta da, amme meselelerinde zıt içtihad ve görüşleri sebebiyle birbirlerine muhalif düşen ve hatta aralarında savaş cereyan eden Ashabın, savaş dışı meselelerde birbirlerine karşı olan münasebetlerindeki ölçü ve hakkaniyettir. Onlar birbirlerini hataya düşmekle itham etmişler, ancak rencide edici, şahsî faziletlerini inkar edici sözler sarfetmemişler, hele asla tekfir cihetine gitmemişlerdir. Buna en iyi örnek, Hz. Aişe ile ona muhalefet edip Hz. Ali tarafında yer almış olan Ammar İbnu Yasir arasında geçen bazı tarizler, konuşmalardır. Hülasa edelim: Söylediğimiz üzere Ammar İbnu Yasir, Hz. Ali ile Hz. Aişe arasındaki ihtilafta, Hz. Ali'nin haklı Hz. Aişe'nin haksız olduğuna inanıyordu. Bu meselede halkı ikna etmek maksadıyla mescitte yaptığı konuşma tam bir insaf örneğidir. Der ki: "Aişe Basra'ya yürüdü. Allah'a kasem olsun, o dünyada da ahirette de Peygamberimizin (aleyhisselam) zevcesidir, bunda şüphemiz yok. Ancak, Allah sizi imtihan ediyor; Kendisine mi (celle celaluhu), yoksa O'na mı (radıyallahu anhâ) itaat edeceksiniz?"

Burada, ahirette de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi olduğunun kasemle te'yidi, Hz. Aişe'nin asla tekfir edilmediğini gösterir. Fakat görüşlerinde yanıldığı kesinlikle ifade edilmektedir. Kendisine yöneltilen bu çeşitten şiddetli tenkitler karşısında Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin aksülameli de burada zikre değer. İbnu Hacer'in Taberânî'den naklen kaydettiğine göre, yine aynı Ammar, Cemel Vakası'nın akabinde Hz. Aişe'ye gelerek: "Sizin bu askerî şerefiniz Allah'ın sizinle yaptığı ahde (anlaşmaya) ne kadar aykırı" der ve bu sözleriyle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleriyle alâkalı olarak gelmiş bulunan "(vekar ile) evlerinizde oturun. Evvelki cahiliyet yürüyüşü gibi yürümeyin" (Ahzâb 33) ayetine işaret eder. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin cevabı şu olur: "Allah'a kasem olsun sen hakkı söyledin." Ammar da "Senin lisanınla hakkında bu hükmü veren Allah'a hamd olsun" der.

İbnu Hübeyre bu konuşmayı şöyle değerlendirir: "Bu rivayetten anlıyoruz ki, Ammar doğru sözlüdür. Kezâ husumet onu, hasmının faziletlerini inkâra da sevketmemiştir. Zîra aralarında cereyan eden harbe rağmen Hz. Aişe'nin tam bir fazilete mazhar olduğuna şehadette bulunmaktadır. [755]

Sahabeler Arasındaki Muharebelerin Mahiyeti Ve Hikmeti

Bediüzzaman Hazretleri ise Mektubat'ında bu konuyla ilgili şunları söyler:" İkinci sualinizin meali: Hz. Ali (radıyallahu anh) zamanında başlayan muharebelerin mahiyeti nedir? Muhariplere ve harpte ölen ve öldürenlere ne nam verebiliriz?

Elcevap: Cemel Vak'ası denilen Hz. Ali ile Hz. Talha ve Hz. Zübeyr ve Aişe-i Sıddîka radıyallahu teala aleyhim ecmain arasında olan muharebe; adalet-i mahza ile, adalet-i izafiyenin mücadelesidir. Şöyle ki: Hz. Ali, adalet-i mahzayı esas edip, Şeyheyn (yani Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer) zamanındaki gibi o esas üzerine gitmek için içtihad etmiş. Muarızları ise, Şeyheyn zamanındaki safvet-i İslamiye, adalet-i mahzaya müsait idi, fakat mürur-u zamanla İslamiyetleri zaif muhtelif akvam hayat-ı içtimaiye-i İslamiyeye girdikleri için, adalet-i mahzanın tatbikatı çok müşkil olduğundan, "ehvenüşşerri ihtiyar" denilen adalet-i nisbiye esası üzerine içtihad ettiler. Münakaşa-i içtihadiye, siyasete girdiği için, muharebeyi intaç etmiştir. Madem sırf "Lillah" için ve İslamiyetin menafii için içtihad edilmiş ve içtihaddan muharebe tevellüd etmiş; elbette hem katil, hem maktul, ikisi de ehl-i cennettir, ikisi de ehl-i sevaptır diyebiliriz. Her ne kadar Hz. Ali'nin içtihadı musib ve mukabilindekilerin hata ise de, yine azaba müstehak

---

[752] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/529.

değiller. Çünkü; içtihad eden hakkı bulsa, iki sevap var. Bulamazsa, bir nevi ibadet olan içtihad sevabı olarak bir sevap alır. Hatasından mazurdur. Bizde gayet meşhur, sözü hüccet bir zat-ı muhakkik Kürtçe demiş ki: □ لِيتَق ْمَه ُلِتاَق َتْيَت نَجا َر ْوَل ْليق َو ُناَق هَكَم ْنا َباَحَص ِهرش ِز Yani Sahabelerin muharebesinden kıyl ü kâl etme. Çünkü hem katil ve hem maktul ikisi de ehl-i cennettirler.Adalet-i mahza ile adalet-i izafiyenin izahı şudur ki: □ اعيِمَج َسا نلا َلَتَق اَم نأَكَف ِض ْر'ا يف ٍداَسَف ْوَا ٍسْفَن ِرْيَغِب ًاسْفَن َلَتَق ْنَم"Ayetin mânayı işarîsiyle: "Bir masumun hakkı, bütün halk için dahi iptal edilmez. Bir ferd dahi, umumun selameti için feda edilmez. Cenab-ı Hakk'ın nazar-ı merhametinde hak, haktır; küçüğüne, büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için iptal edilmez. Bir cemaatin selameti için, bir ferdin rızası bulunmadan hayatı ve hakkı feda edilmez. Hamiyyet namına rızasiyle olsa, o başka meseledir."

Adalet-i izafiye ise; küllün selameti için, cüz'ü feda eder. Cemaat için, ferdin hakkını nazara almaz. Ehvenüşşer diye bir nev'i adalet-i izafiyeyi yapmağa çalışır. Fakat, adalet-i mahza kabil-i tatbik ise, adalet-i izafiyeye gidilmez, gidilse zulümdür.

İşte İmam-ı Ali (radıyallahu anh), adalet-i mahzayı Şeyheyn zamanındaki gibi kabil-i tatbiktir deyip, hilafet-i İslamiyeyi o esas üzerine bina ediyordu. Mukabilleri ve muarızları ise, "kabil-i tatbik değil, çok müşkilatı var" diye adalet-i izafiye üzerine içtihad etmişler. Tarihin gösterdiği sair esbab ise, hakikat-i sebep değiller, bahanelerdir.

Eğer desen: Hilafet-i İslamiye noktasında İmam-ı Ali'nin fevkalade iktidarı, harikulade zekası ve yüksek likayatiyle beraber seleflerine nisbeten muvaffakiyetsizliği nedendir? Elcevap: O mübarek zat, siyaset ve saltanattan ziyade daha çok mühim başka vazifelere layık idi. Eğer tam muvaffakiyet-i siyasiye ve tamam saltanat olsaydı, "Şah-ı Velayet" ünvan-ı manidarını bihakkın kazanamayacaktı. Halbuki zahirî ve siyasî hilafetin pek çok fevkinde mânevî bir saltanat kazandı ve Üstad-ı Kül hükmüne geçti. Hatta kıyamete kadar saltanat-ı mânevîsi baki kaldı. Amma Hazret-i İmam-ı Ali'nin Vak'a-i Sıffin'de, Hazret-i Muaviye' nin taraftarlarıyla muharebesi ise, hilafet ve saltanatın muharebesidir. Yani: Hazret-i İmam-ı Ali, ahkâm-ı dini ve hakaik-i İslamiyeyi ve ahireti esas tutup, saltanatın birkısım kanunlarını ve siyasetin merhametsiz mukteziyatlarını onlara feda ediyordu. Hazret-i Muaviye ve taraftarları ise, hayat-ı içtimaiye-i İslamiyeyi, saltanat siyasetleriyle takviye etmek için azimeti bırakıp, ruhsatı iltizam ettiler, siyaset âleminde kendilerini mecbur zannedip ruhsatı tercih ettiler, hataya düştüler.

Amma Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in Emevilere karşı mücadeleleri ise, din ve milliyet muharebesi idi. Yani: Emevîler, Devlet-i İslamiyeyi, Arap milliyeti üzerine istinad ettirip; rabıta-i İslâmiyeti, rabıta-i milliyetten geri bıraktıklarından, iki cihetle zarar verdiler.

Birisi: Milel-i saireyi rencide ederek tevhiş ettiler.

Diğeri: Unsuriyet ve milliyet esasları, adaleti ve hakkı takip etmediğinden zulmeder. Adalet üzerine gitmez.

Çünkü; unsuriyetperver bir hakim, milletdaşını tercih eder, adalet edemez. ق ْرَف َ َة يِلِهاَجْلا َة يِبَصَعْلا ِت بَج ُة يِمْس ِٓا□

نْيَب ُدْبَع ٍحَبَشِه ٍو َسيَهِد ٍقُرَ يِشْهِ ٍاذِا اَسْلَ َامferman-ı kat'isiyle, rabıta-i diniye yerine rabıta-i milliye ikame edilmez; edilse adalet edilmez; hakkaniyet gider.

İşte Hazret-i Hüseyin, rabıta-i diniyeyi esas tutup, muhik olarak onlara karşı mücadele etmiş, ta makam-ı şehadeti ihraz etmiş.

Eğer denilse: Bu kadar haklı ve hakikatlı olduğu halde, neden muvaffak olmadı? Hem neden kader-i İlahî ve rahmet-i İlahiyye onların feci bir akibete uğramasına müsaade etmiş? Elcevap: Hazret-i Hüseyin'in yakın taraftarları değil, fakat cemaatine iltihak eden sair milletlerde, yaralanmış gurur-u milliyeleri cihetiyle, Arap milletine karşı bir fikr-i intikam bulunması Hazret-i Hüseyin ve taraftarlarının safi ve parlak mesleklerine halel verip, mağlubiyetlerine sebep olmuş. Amma kader nokta-i nazarında feci akibetin hikmeti ise, Hasan ve Hüseyin ve onların hanedanları ve nesilleri, mânevî bir saltanata namzet idiler. Dünya saltanatı ile mânevî saltanatın cem'i gayet müşkildir. Onun için onları dünyadan küstürdü, dünyanın çirkin yüzünü gösterdi. Ta, kalben dünyaya karşı alâkaları kalmasın. Onların elleri muvakkat ve surî bir saltanattan çekildi; fakat parlak ve daimî bir saltanat-ı maneviyeye tayin edildiler, adi valiler yerine, evliya aktablarına merci oldular.756 **Üçüncü sualiniz:** O mübarek zatların başına gelen o feci gaddarane muamelenin hikmeti nedir? diyorsunuz. Elcevap: Sabıkan beyan ettiğimiz gibi, Hazret-i Hüseyin'in muarızları olan Emevîler saltanatında, merhametsiz gadre sebebiyet verecek üç esas vardı: Birisi: Merhametsiz siyasetin bir düsturu olan: "Hükümetin selameti ve asayişin devamı için, eşhas feda edilir." İkincisi: Onların saltanatı, unsuriyet ve milliyete istinad ettiği için, milliyetin gaddarane bir düsturu olan: "Milletin selameti için herşey feda edilir."

Üçüncüsü: Emevîlerin, Haşimîlere karşı an'anesindeki rekabet damarı, Yezid gibi bazılarda bulunduğu için, şefkatsiz bir gadre kabiliyet göstermişti.

Dördüncü bir sebep de: Hazret-i Hüseyin'in taraftarlarında bulunuyordu ki, Emevîlerin, Arap milliyetini esas tutup, sair milletlerin efradına "memalik" tabir ederek köle nazariyle bakmaları ve gurur-u milliyelerini kırmaları yüzünden, "milel-i saire" Hazret-i Hüseyin'in cemaatine intikamkârane ve müşevveş bir niyetle iltihak ettiklerinden, Emevîlerin asabiyyet-i milliyelerine fazla dokunmuş, gayet gaddarane ve merhametsizcesine meşhur faciaya sebebiyet vermişlerdir.

Mezkur dört esbab, zahirîdir. Kader noktasından bakıldığı vakit, Hazret-i Hüseyin ve akrabasına o facia sebebiyle hasıl olan netaci-i uhreviye ve saltanat-ı ruhaniye ve terakkiyat-ı mâneviye, o kadar kıymetdardır ki, o facia ile çektikleri zahmet, gayet kolay ve ucuz düşer. Nasıl ki bir nefer, bir saat işkence altında şehit edilse, öyle bir mertebeyi bulur ki, on sene başkası çalışsa ancak o mertebeyi bulur. Eğer o nefer şehid olduktan sonra ona [757] sorulabilse, "az bir şey ile pek çok şeyler kazandım" diyecektir."

KADER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde beş fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

KADERE İMAN

*

İKİNCİ FASIL

KADERLE AMEL

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KADERE RIZA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÇOCUKLARIN HÜKMÜ

*

BEŞİNCİ FASIL

KADERİYE FIRKASININ ZEMMİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Kader İslam itikadının altı esasından biridir. Hayır ve şer her şeyin Allah'ın takdiri ve bilgisi tahtında cereyan ettiğini, tesadüfün olmadığını ifade eder. Ragıb, lügat açısından bu kelimenin kudret ve ilimle olan makdura delalet ettiğini söyler.

Kaza kelimesine gelince, bu da kadere yakın bir mânada kullanılmıştır. Alimler değişik ifadelerle ikisi arasındaki farkı belirtmeye çalışırlar.

* Kirmani'ye göre kaderden murad, Allah'ın hükmüdür. * Ulema çoğunluk itibariyle, "Kaza: Allah'ın ezelde verdiği küllî icmalî hükmüdür. Kader ise, bu külliyatın tafsilatı ve cüziyyatıdır" demiştir.

* Ebu'l-Muzaffer İbnu's-Sem'ani der ki: "Bu meselenin bilinmesi sırf kıyas ve akılla olmaz, Kitap ve sünnetle olur. Dolayısıyla tevkifîdir. Öyleyse kim tevkiften (yani Kitap ve sünnetin açıklamasından) dışarı çıkar, şahsî yoruma kaçarsa dalalete düşer ve şaşkınlıklar deryasında boğulur. Aklını ve kalbini tatmin edecek doyurucu bir neticeye ulaşamaz. Çünkü kader, Allah'ın sırlarından biridir. O'nun ilmini alîm ve habir olan Zat-ı Zülcelal kendine mahsus kılmış kaderin önüne perdeler koymuştur. Sadece Allah tarafından bilinen hikmetler sebebiyle, kader bilgisi insanların akıl ve irfanlarından uzak tutulmuştur. Kaderi bu sebeple, ne mürsel bir peygamber ne de mukarreb bir melek bilemez. Bazı alimler: "Kaderin sırrı onlara da cennete girdikleri zaman açılır, cennete girmezden önce onlara da açılmaz" demiştir."

İbnu Hacer'den kaydettiğimiz bu açıklamaların her zaman için canlılığını muhafaza eden bir meselede bazı sorularımızı çözmede yetersiz olacağı açıktır. Bu sebeple, bu mesele üzerine, günümüz insanını aydınlatma maksadıyla kaleme alınmış Kader Nedir? adlı bir kitaptan, kaza ve kaderin ne olduğunu açıklayan bir pasajı okuyucularımıza aynen aktarıyoruz. Eserin tamamı, bu meseleyi etraflıca tahlil etmede ve bütün meselelerde ikna edici açıklamalar sunmaktadır. Eser, halk için hazırlanmış olması sebebiyle, eski alimler tarafından yapılan açıklamaların zorluğu bunda yoktur. Her mesele misallerle zenginleştirilmiş ve kolaylaştırılmıştır[758] [759] .

KADER VE KAZA

* Kader ve Kaza Ne Demektir?

Kader ve kaza meselesi, bütün İslam alimlerinin ve felsefecilerinin fikirlerini uzun zaman meşgul etmiştir. Fıkıh ilminin hikmet ve esaslarını ortaya koyan büyük müçtehidler de bu mesele ile yakından ilgilenmişler ve kadere imanın, iman ve İslamiyet'in bir kalesi hükmünde olduğunu belirtmişlerdir. Bu zatlar ilim, irade, kudret gibi kemal sıfatlara sahip olan Allahü Azimüşşan'a iman eden her bir mü'minin, bu iman hakikatini de kabul etmesinin zaruri olduğunu ifade etmişlerdir.Kader ve kaza, Cenab-ı Hakk'ın irade ve kudret sıfatlarının zaruri bir lazımıdır. Zîra şu kainatın ve içinde cereyan eden hâdiselerin tamamı bir ilme dayandığı gibi, meydana gelmeleri de bir kudretle gerçekleşmiştir. Onları bilen ve yaratmaya kudreti yeten zat, onların yokluktan varlığa çıkmalarını irade etmiştir. İşte, Hazret-i Allah'ın ilmi, kudreti, iradesi ve diğer sıfatlarıyla yarattığı bu kainat ve şu hadiseler, elbette ki bir tayin ve takdire, bir plan ve esasa dayanmaktadır. En kısa ifadesiyle, kader bu planın takdir edilmesi, kaza ise icra edilmesi, yani yerine getirilmesi demektir. Kader ve kaza daha geniş olarak şöyle tarif edilmektedir: Kader, varlıkların ve hâdiselerin bütün halleri ve vasıflarıyla sebepleri ve şartlarıyla, haiz olacakları kuvvet ve kabiliyetleriyle, varlık âlemine gelecekleri zaman ve mekanlarıyla Cenab-ı Hak tarafından ezelde tayin buyurulması ve bir tertip ile kaydedilmesi demektir.

Kaza ise, ezelde takdir olunan her şeyin Cenab-ı Hakk'ın halk ve icadıyla vücud sahasına çıkması demektir. Bu tariflere göre, kader ilim sıfatına, kaza ise kudret sıfatına dayanmaktadır ve kader, kazadan öncedir. Diğer taraftan, kader, kazadan daha şümullüdür. Çünkü, her kaza olunen şey kaderde vardır, fakat kaderde olan herşey kaza olmamıştır. Yani, bir şeyin varlık sahasına gelmesi hem kaza, hem kaderdir. Yaratılmayan şeyler ise kaderdedir, fakat kaza edilmemiş, yani meydana gelmemişlerdir.

Kaderin kazadan daha geniş ve etraflı olmasının diğer bir yönünü misallerle açıklamaya çalışalım: Bir insan, Cenab-ı Hakk'ın yasakladığı fiilleri işlerse isyankâr olur. Aynı insan Allahu Azimüşşan'ın emirlerini yerine getirirse, salih bir kul ve makbul bir insan olur. İşte, birbirine zıt olan bu iki netice de kaderdir. Yani, Cenab-ı Hakk asi ve salih olmanın yollarını ezelde böylece tayin ve takdir buyurmuştur. Buna göre, bir kimse bu iki sebepten hangisine teşebbüs eder veya bu iki yoldan hangisinde giderse onun neticesine varır. İşte, bu neticenin yaratılması kazadır ve aynı zamanda İlahî takdirin gereği olduğu için de kaderdir. Diğer bir misal verelim: İnsanlar terakki ve refahın sebepleri olan ilim, fen ve sanatta faaliyet gösterirlerse huzur ve saadate kavuşurlar. Aksi yolda gidenlerse, cehalet ve yoksulluğun hükmü altında hayatlarını mahvederler. İşte, bu iki netice de kaderdir. Yani, Cenab-ı Hak ilerleme ve gerilemenin yollarını yukarıda ifade ettiğimiz tarzda takdir etmiştir. Bir milletin, birinci yolu seçerek ilerlemesi halinde bu netice hem kaza hem kaderdir. Aksi yolu tutarak geri kalması durumunda ise kaderi, zillet ve sefalet olacaktır. Bu ikinci halde, terakki kaza edilmemiştir.

Bu mevzuyu biraz daha açıklayalım: Siz arazinizi ağaçlandırmaya teşebbüs ederek gerekli bütün sebepleri yerine getirdiğinizde, O Mukaddir-i Hakim'in size ağaç ve meyve ihsan etmesi hem kader, hem de kazadır. Arazinize ağaç dikmediğiniz zaman kaderiniz, ağaçsız kalmaktır, lakin bu durumda kaza bahis konusu değildir. Zîra, ağaç yaratma olayı vuku bulmamıştır. Aynı şekilde, bir ailenin çocuğa sahip olması hem kader, hem kazadır. Çocukları olmaması ise kaderdir, fakat kaza değildir. İşte, bu yönden de kader kazadan daha ihatalıdır. İnsanla ilgili kaderi ikiye ayırabiliriz. Birincisi, insanın kendi irade ve kudretiyle işlediği fiil ve amellere bağlıdır. İkincisi ise, onun irade ve kudreti dışında meydana gelen hâdise ve hallere aittir. Birincisinin meydana gelmesine, insanlar irade ve arzuları ile kendileri sebep olmaktadırlar. Şöyle ki: Cenab-ı Hakk fertlerin ve cemiyetlerin dünya ve ahiret saadetleri için takip etmeleri gereken yolu tayin ve takdir etmiştir. Bu yolda gidenler saadet ve selamete ererler; aksi halde felaket ve yoksulluğa düşerler. Çünkü, O Hakim-i Adil, saadet sebeplerine tevessül edenlere saadet, felaket sebeplerine teşebbüs edenlere de felaket takdir buyurmuştur. Kur'an-ı Kerim'de, "Bir kavmin fertlerinin kendi safvet ve ahlaklarını fesada tebdil etmedikçe, Allah'ın o kavmin nimet ve saadetini tağyir etmeyeceği" beyan edilmektedir. Yani, herkesin, fert olsun cemiyet olsun kendi mukadderatına kendisinin sebep olduğu ifade buyurulmaktadır. İnsanın kendi kaderini tayin etmesi bu mânaya göredir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Allahu Teala dünya ve ahiret nimetlerinin birtakım sebeplerle meydana gelmesini ezelde takdir etmiş ve şarta bağlamıştır. Öyle ise, onların sebepsiz meydana gelmesini arzu etmek İlahî kanunlara zıttır. Allah'tan herhangi bir nimeti istemenin yolu, onun sebeplerini yerine getirmektir. Halık-ı Zülcelal'dan çocuk istemenin yolu evlenmek, meyve istemenin yolu ağaç dikmek olduğu gibi, cennet istemenin yolu da İlahi emirlere uymak ve yasaklardan kaçınmaktır. Bunların hepsi Allah'ın takdiridir. Bizler, kadere iman eden kimseler olarak, bu İlahî takdire boyun eğmek ve istediğimiz nimetlerin sebeplerine teşebbüs etmek durumundayız. Ağaç dikmeksizin meyve istemek gibi, ibadet etmeksizin ebedî saadet beklemek de takdire karşı gelmektir ve cezası, o nimetten mahrum kalmaktır.

İşte, bizim bilhassa üzerinde duracağımız kader, insanın kendi iradesiyle ilgili olan kısımdır. İkinci kısım olan ve insan iradesi dışında meydana gelen kaderin ise sebepleri insanlarca bilinmemektedir. "Akıl mahluktur, halıkını (yaratıcısını) ihata edemez" kaidesince, insan aklı kaderin bu ikinci kısmına ait hikmet ve sırlara vakıf olamaz. Bir insanın erkek veya kadın olması, dünyaya geldiği asır ve belde, ömür süreceği müddet, anne ve babasının kim olacağı gibi hususlar bu kısma misal olarak verilebilir. Bu ve benzeri meselelerdeki İlahî takdirin sırrını anlamaya zorlanmak insanı helake götürür. Bu sırlar ahirette, adalet gününde bütün incelikleriyle görünecektir. İşte Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) "Kader hususunda konuşmayın. Zîra kader, Allah'ın sırrıdır (sırrullah), Allah'ın sırrını faş etmeye kalkmayın" [760] hadis-i şerifleriyle bizi uğraşmaktan men ettiği kader, bu kısımdır. Yoksa, kaderin birinci kısmı üzerinde akaid alimleri büyük mesai sarfetmişler ve eserler yazmışlardır. [761]

BİRİNCİ FASIL

KADERE İMAN

اَم نأ َمَلْعَي ىهتَح َو ،ه ِهرَش َو ِه ِرْيَخ ِرَدَقْلاِب َنِمؤُي ىهتَح دْبَع ُنِمْؤُي َ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نع ـ4 6444

يذمرتلا هجرخأ .[ُهَبي ِصُيِل ْمُكَي ْمَل ُهأَطْخأ اَم َو ،ُهَئِطْخُيِل ْنُكَي ْمَل .
ُهَباَصأ

1. (4829)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kul, hayrıyla, şerriyle kadere inanmadıkça, kendine (hayır ve şerden) isabet edecek şeyi atlatmayacağını, (hayır ve şerden) kaçacak olan şeyi de yakalamayacağını bilmedikçe iman etmiş olmaz." [Tirmizî, Kader 10, 2145).] 762

760 Alâuddin Aliyyü'l Muttaki İbn-i Hüsâmeddin el-Hindî, Kenzü'l-Ummâl, 1:132.

ىهتَح ِنَامي“ا ِةَقيِقَح َمْعَط َد ِجَت ْنَل َك نإ َنُب اَي] :تومال دنع هنب لاق هنأ هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ِتما صلا ِنْب ِةَداَبُع نعو ـ4 6444ـ . َمَلَقْلا ُ هاللّ َقَلَخ اَم َل وأ نإ :
ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس ىِهناِف ، َكَبي ِصُيِل ْنُكَي ْمَل َكأَطْخأ اَم َو ، َكَئِطْخُيِل
ْنُكَي ْمَل َكَباَصأ اَم نأ َمَلْعَت ْنَم :ُلوُق َي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس َنُب اَي . ِةَماَيِقْلا
ِم ْوَي ىهتَح ٍءْىَش ِهلُك َريِداَقَم ْبُتْكا :َلاَق ؟ ُبُتْكأ اَم َو ِهب َر اَي :َلاَق . ْبُتْكا : ُهَل
َلاَقف

ىذمرتلاو هظفل اذهو :دواد وبأ هجرخأ .[ِىهِنم َسْيَلَف اذه ِرْيَغ ىلَع َتاَم .

2. (4830)- Ubade İbnu's-Samit (radıyallahu anh) oğluna ölümü sırasında demiştir ki: "Oğulcuğum, başına gelecek olan şeyin asla atlatılamayacağını, kaçırdıklarını da yakalayamayacağını bilmedikçe sen, imanın hakikatının tadını asla bulamazsın. Zîra ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Kalemi yarattı ve: "Kıyamete kadar olacak şeylerin miktarlarını yaz!" dedi. "Oğulcuğum, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan şunu da işittim: "Kim bu inanç dışında olarak ölürse benden değildir." [Ebu Davud, Sünnet 17, (4700); Tirmizî, Kader 17, (2156).]763

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, kadere imanın farz olduğunu, hayır olsun, şer olsun her şeyin kaderle, yani Allah'ın takdiriyle olduğunu; bunların önceden yazılmış olduğunu, bunun hiçbir suretle değişmeyeceğini kabul etmedikçe kişinin mü'min sayılmayacağını ifade etmektedir.

Bu, vukua gelen her şeyin Cenab-ı Hakk tarafından önceden bilindiğini ve bu bilginin yazılmış olduğunu ifade eder. Nitekim bir ayet-i kerimede Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: "De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası başımıza gelmez. Bizim dostumuz ve gözeticimiz O'dur. Öyleyse mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler" (Tevbe 51).

Sadedinde olduğumuz hadis, ayet-i kerimeyi daha açık hale getirmekte ve dolayısıyla rıza ve tevekküle teşvik etmektedir. Kaza ve kader bahsi, eskiden beri bazı münakaşalara menşe' olmuş, bu hususlarda müstakil te'lifler, tahliller yapılmıştır. Hattabî, kaza ve kaderle ilgili olarak şu kısa açıklamayı yapar: "İnsanlardan birçoğu zanneder ki, kaza ve kaderin Allah'tan olmasının mânası, Allah'ın takdir ve kaza buyurduğuna kulu icbar ve zorlamasıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Hz. Adem ve Musa münakaşa ettiler..." hadisinin de(36) buna delil olduğu vehmine düştüler. Ama gerçek öyle değil. Bunun mânası: "Kulun yapacağı, kesbedeceği şeyleri Allah'ın önceden bildiğini, onların İlahî takdirle meydana geldiğini, hayır ve şer, her şeyin onun yaratmasıyla olduğunu ihbardır." Kader, Kadir'in fiili ile mukadder (miktarı belirlenmiş) olarak ortaya çıkan şeyin ismidir; tıpkı hedm, neşr, kabz gibi, bunlar da hadim, naşir ve kabızın fiilinden hasıl olan şeye isimdirler. Arapça'da takdirle kader aynı mânayı ifade eder.

Kaza da, bu meselede halk (yaratmak) mânasına gelir. Nitekim ayet-i kerimede "Yedi kat semavatı iki günde yarattı" (Fussilet 12) buyrulmuştur. Durum böyle olunca mahlukat hakkındaki İlahî ilmin gerisinde insanların kasıd ve irade ile yaptıkları irade ve ihtiyarı kullanarak işledikleri işler, iktisablar ve eşya ile olan mübaşeret ve münasebetler var ki, bunlar insanlar üzerinde kalmaktadır."

Hattâbî'nin açıklamasına göre, insanların iradî fiillerini, iradelerinden ayrı mütalaa etmemek gerekir; tıpkı temel ile, bunun üzerine inşa edilen bina gibi. Temelsiz bina olmayacağı gibi beşerî irade olmadan da beşerî fiil olmaz. Bunları ayırmak isteyen, binayı yıkmayı dilemiş olur. Hz. Adem, Hz. Musa aleyhimasselam münakaşasında, Hz. Adem'in kullandığı delilin mânası şudur: "Allah Teala Hazretleri, Hz. Adem'in cennette ağaçtan alıp yiyeceğini ilmiyle bilmiştir. Allah'ın

Adem hakkındaki bu ilmi inkar edilip, ibtal edilmesi mümkün değildir. Bu husus, şu ayette beyan edilmiştir: "Hani Rabbin, meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" dediğinde..." (Bakara 30) burada Cenab-ı Hak, Adem'in varlığından önce, onu arz için yaratacağını, onu cennette bırakmayacağını, oradan arza nakledeceğini haber vermektedir. Hz. Adem'in cennette ağaçtan alıp yemesi, Adem'in içindeki diğer mahlukata bir halife ve vali olmak üzere asıl yaratılış hedefi olan arza gönderilmesine bir sebep kılınmıştır. Münakaşada Hz. Adem bu mânayı hüccet olarak kullanmış ve Hz. Musa'nın levmedici delilini kendinden reddetmiştir. Bunun içindir ki şöyle demiştir: "Sen, benim yaratılmamdan önce Allah tarafından takdir edilen birşey sebebiyle mi beni kınıyorsun?"[764]

İKİNCİ FASIL

KADERLE AMEL

اَم َنو ُرْدَتأ :َلاَقَف .ِنَاباَتِك ِهِدَي يف َو # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنْيَلَع َج َرَخ] :لاق امهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نع ـ4 □6444ـِة نَجْلا ِلْهأ ُءاَمْسأ ِهيف
،َنيِمَلاَعْلا ِهب َر ْنِم باَتِك ا َذه :َنمُيْلا ِهِدَي يف ِذ لِل َلاَقف .اَن َرِبْخُت ْنأ َّلِإ ِ هاللّ
َلوُس َر اَي َ :اَنْلُقَف ؟ِنَاباَتِكْلا ِناَذه ِهب َر ْنِم باَتِك اَذه : ِهِلاَمِش يف ِذ لِل َلاَق َو .
ًادَبأ ُمْهِنم ُصَقْنُي ٌ َو ِمهيف ُدا َزُي ٌ َف ،ِمه ِر ِخآ ىلَع َلَمْجأ ُمَث : ْمِهِلِئاَبَق َو ْمِهِئاَباَ
ُءاَمْسأ َو َلاَقف .ًادَبأ ْمُهْنِم ُص َقْنُي ٌ َو ِمهيف ُدا َزُي ٌ َف ْمِه ِر ِخآ ِىلَع َلَمْجأ ُمَث
ْمِهِلِئاَبَق َو ْمِهِئاَبآ ُءاَمْسأ َو ِرا نلا ِلْهأ ُءاَمْسأ ِهيف ، َنيِمَلاَعْلا

لْهأ ِلَمَعِب ُهَل ُمَتْخُي ِة نَجْلا َب ِحاَص نإف ،اوُب ِراَق َو اوُدِهدَس :َلاَقف ؟هْنِم□
َغ ِرُف ْدَق ُرْم‘ا َناَك ْنإ ِ، هاللّ َلوُس َر اَي ُلَمَعْلا َميِفَف : ُهُباَحْصأ : ِهْيَدِيب # ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق مُث ؛لَمَع ىأ َلِمَع ْنإو ، ِرا نلا ِلْهأ ِلَمَعِب ُهَل ُمَتْخُي ِرا نلا َب ِحاَص نإ َو
ٍلَمَع ىأ َلِمَع ْنإ َو ،ِة نَجْلا لوقلا يف باوصلا « ُداَد سلا».يذمرتلا هجرخأ .[ِريِع سلا
يف قي ِرَف َو ِة نَجْلا يف قي ِرَف ،ِداَبِعْلا َنِم ْمُكُّب َر َغ َرَف :َلاَق مُث .اَمُهَذَبَنَف

امهيف دصقلا « ُةَب َراَقُملا»و.لمعلاو .

1. (4831)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), elinde iki kitap olduğu halde yanımıza geldi ve: "Bu iki kitap nedir biliyor musunuz?" buyurdular. Cevaben: "Hayır, ey Allah'ın Resulü! bilmiyoruz. Ancak bildirmenizi istiyoruz!" dedik. Bunun üzerine sağ elindekini göstererek: "Bu Rabbülalemin'den (gelmiş) bir kitaptır. İçerisinde cennet ehlinin isimleri mevcuttur. Hatta onların babalarının ve kabilelerinin isimleri de mevcuttur ve sonunda da icmal yapmıştır. Bunlara asla ne ilave yapılır, ne de onlardan eksiltmeye yer verilir. Hiç değişmeden ebedî olarak sabit kalır" buyurdular. Sonra sol elindekini göstererek: "Bu da Rabbülalemin'den bir kitaptır. Bunun içinde de ateş ehlinin isimleri, onların atalarının isimleri ve kabilelerinin isimleri vardır. En sonda da icmallerini yapmıştır. Bunlara asla ne ziyade yapılır, ne de eksiltmeye yer verilir!" buyurdular. Ashabı sordu: "Öyleyse ey Allah'ın Resulü, niye amel ediliyor? Madem ki her şey önceden olmuş bitmiş, yazılmış ve artık yazma işinden fariğ olunmuş (bir daha yapma gayreti de niye)?"

Resulullah şu cevabı verdi:

"Siz amelinizle doğruyu ve istikameti arayın! İtidali koruyun. Zîra, cennetlik olan kimsenin ameli, cennet ehlinin ameliyle sonlanır; (daha önce) ne çeşit amel yapmış olursa olsun. Keza cehennemlik olanın ameli de cehennem ehlinin ameliyle sonlanır, hangi çeşit amel ile amel etmiş olursa olsun!" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sonra elindeki kitapları atıp, elleriyle işret ederek dedi ki: "Rabbiniz kullardan artık fariğ oldu, bir kısmı cennetlik, bir kısmı da cehennemliktir." [Tirmizî, Kader 8, (2142).]765

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Cenab-ı Hakk'ın ezelden herşeyi bilmesi sebebiyle, insanların ne yapacağını önceden bilip iyi amel işleyerek cennete gidecekleri bir deftere, kötü amel işleyerek cehenneme gidecekleri de ikinci bir deftere yazdığını, ilm-i İlahînin sabit olması sebebiyle bu yazıların hiç değişmeyeceğini belirtiyor. Ashab bu açıklama üzerine: "Madem ki herşey önceden yazılmış, bunun değişmesi de mümkün olmayacağına göre, sanki kendimize kader tayin ediyormuş gibi gayrete düşmemizin, amel işlememizin ne gereği var?" mânasında, tabii olarak herkesin içine gelen soruyu soruyorlar. Resulullah bu soruya: "Siz, sizce meçhul olan kaderdeki yazınızla amel etmeye kalkmayın. Siz sizden isteneni yapmaya gayret edin. Allah sizi sizden istenene uyup uymadığınıza göre hesaba çekecek. Öyleyse siz ifrat ve tefrite gitmeden emredilen doğruyu işlemeye çalışın, cennetlik ve cehennemlikler, en sonunda kaderlerindeki amele muvaffak edileceklerdir. Hüküm, en son amellerine göre olacaktır. Bilmediğiniz kaderi düşünmeden, size öğretilen bu esasa uygun olarak çalışın, sonunuzun iyi amelle kapanması için gayret sarfedin!" mânasında olmak üzere "Siz amelinizle doğruyu ve istikameti arayın, i'tidali koruyun. Zîra cennetlik olanın ameli cennet ehlinin ameliyle sonlanır.." buyurur. **2-** Bazı alimler eldeki iki kitabı "iki maddi kitap" olarak anlarken diğer bazıları bunun mecaz olduğuna hükmetmiştir. Ancak, mecaza hamletmeyi gerektiren bir suubet mevcut değildir. 766

هِدَيِب َو ُهَل ْوَح اَنْدَعَق َو َدَعَقَف ،# ِ هاللّ ُلوُس َر اَناَتأَف ،دَق ْرَغْلا ِعيِقَبِب ٍةِ□
َزاَنَج يِف ا نُك] :لاَق هْنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر يلع نعو ـ4 □ 6444ـ َلوُس َر اَي
اوُلاَقَف .ِة نَج ْلا َن ِم ُهُدَعْقَم َو ِرا نلا َنِم ُهُدَعْقَم َبِتُك ْدَق َو إ ٍدَحاَ ْنِم ْمُكْنِم اَم :
َلاَق مُث .َض ْر'ا اَهِب ُتُكْنَي َلَعَجَف ، ة َرَصْخِم ،ةَداَع سلا ِلَمَع ىلا ُري ِصَيَسَف
ِةَداَع سلا ِلْهأ ْنِم َناَك ْنَم ا ماأ .ُهَل َقِلُخ اَمِل ر سَيُم ٌّلُكَف اوُلَمْعا : َلاَقَف ؟اَنِباَتِك ىلع
ُلِك تَن ّْ َفأ ِ، هاللّ ى َرْسُيِلِل ُه ُرِهسَيُنَسَف ىنْسُحلاِب َق دَص َو ىَق تا َو ىَطْعأ ْنَم ا
مأف :أ َرَق مُث .ِءاَق شلا ِلَمَع ىلا ُري ِصَيَسَف ِءاَق شلا ِلْهأ ْنِم َناَك ْنَم ا ماأ َو
برض « ُتك نلا».اهوحنو اصع نم هديب ناسن“ا هكسمي امم هوحنو طوهسلاك

اŒ«ُة َرصخملا».يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ةي

هيف رثؤيل ديلاو اصعلاب ئشلا .

2. (4832)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz bir cenaze vesilesiyle Bakiu'l-Garkad'da idik. Derken yanımıza Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi ve oturdu. Biz de etrafında (halka yapıp) oturduk. Elinde bir çubuk vardı. Çubuğuyla yere birşeyler çizmeye başladı. Sonra: "Sizden kimse yok ki, şu anda cennet veya cehennemdeki yeri yazılmamış olsun!" buyurdular. Cemaat: "Ey Allah'ın Resulü, dedi. Öyleyse hakkımızda yazılmasına itimad edip ona dayanmayalım mı? ""Çalışın, buyurdular. Herkes kendisi için yaratılmış olana erecektir. Cennetlik olanlar, saadet(e götüren) amelde (muvaffak) olacaktır. Şekavet ehli olanlar da şekavet(e götüren) amelde (muvaffak) olacaktır!" Sonra şu ayeti tilavet buyurdular. (Mealen): "Kim bağışta bulunur, günahtan kaçınır ve dinin en güzelini tasdik ederse, biz de ona hayır ve kolaylık yolunu kolaylaştırırız" (Leyl 5-7), [Buharî, Tefsir, Leyl, Cenaiz 83, Edeb 120, Kader 4, Tevhid 54; Müslim, Kader 6, (2647); Ebu Davud, Sünnet 17, (4694); Tirmizî, Kader 3, (2137) Tefsir, Leyl, (3341).]767

ُنْب ِكِلاَم ِنْب ٍمَشْعُج َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع َلاَقف: َراَي َلوُس هاللّ ِ نِهيَب اَنَل اَنَنيِد
ُةَقا َرُس َءاَج] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباَج نعو ـ4 □6444ـ ُم ّ ْق ُا ِهِب ْتهفَج
اَميف ْلَب َ: َلاَق ؟ُلَبْقَتْسُي اَميِف ْمأ ، ُريِداَقَمْلا ِهِب ْت َرَج َو ُم ّ ْق ُا ِهِب ْت فَج
ا اَنْقِلُخ ا نأكاŒ ُلَمَعْلا َميِف . َنŒاَميفأ ؟ن

ملسم هجرخأ .[ِهِلَمَعِب لِماَع ٌّلُك َو ،ُهَل َقِلُخ اَمِل ر سَيُم ٌّلُكَف اوُلَمْعا :َلاَق .
؟ُلَمَعْلا َميِفَف :َلاَق . ُريِداَقَمْلا ِهِب ْت َرَج َو

3. (4833)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sürâka İbnu Malik İbnu Cu'şem (radıyallahu anh) gelerek sordu: "Ey Allah'ın Resulü! Bize dinimizi açıkla. Sanki yeni yaratılmış gibiyiz. Şimdi amel ne husustadır: Kalemlerin kuruduğu, miktarların kesinleştiği şeylerde mi, yoksa istikbale ait şeylerde mi çalışacağız?"

"Hayır (istikbale ait şeylerde değil). Bilakis kalemlerin kuruduğu, miktarların cereyan ettiği (kesinleştiği hususta!" buyurdular. Sürâka tekrar: "Öyleyse niye amel edelim (boşa zahmet çekelim)?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Çalışın! Herkes yaratıldığı şeye erecektir! Herkes, (yazıldığı) ameliyle amil olacaktır!" buyurdular." [Müslim, Kader 78, (2648).] 768

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen iki hadis, birbirini tamamlar. İbnu Hacer'e göre, bunlar aynı hususta farklı kimselerin sorularıdır. Tîbî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın soruya hakimane bir üslupla cevap verdiğini belirttikten sonra, bu cevapta muhatapların, ameli terketmekten men edildiğini, kula vacip olan ibadetlerin yapılmasının emredildiğini, gayba müteallik durumlarla tasarruftan zecredildiğini; netice olarak da ne ibadetin ve ne de ibadeti terketmenin cennete veya cehenneme girmeye yegane sebep olmayacağının, bilakis bunların sadece birer alâmet olacaklarının ifade edildiğini söyler.

2- Hadisten alimler başka hükümler de çıkarmışlardır: * Mezarın yanında oturmak caizdir.

* Mezarın yanında ilim konuşulabilir, mev'ize yapılabilir. * Ehl-i Sünnete göre, şekavet ve saadet, Cenab-ı Hakk'ın ezeldeki takdiri ile cereyan eder. * Cebriye'nin "vukuat cebirle, kerhen olur" iddiası yanlıştır. Çünkü, müyesser olmada (erme'de) cebir yoktur. Kişinin teysir yoluyla bir şeyi yapmasında ikrah yoktur.

* Bu hadisten hareketle, dünyada şaki ve saidin bilinebileceğine hükmedilmiştir. Tıpkı bir kimsenin doğru sözlülükle veya aksiyle iştihârı gibi. Çünkü amel, bu hadisin zahirine göre, cezaya emaredir. Ancak, bazı rivayetler, takdirin gereği, bu zahirî amelin, bazan aksine inkılab edeceğini ifade etmektedir. Ancak esas olan şudur: Amel alâmet ve emaredir, zahire göre hükmedilir, batınî durum Allah'a bırakılır. Hattabî der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm vukua gelen hâdiselerin önceden yazıldığnı haber verince kadere yapışıp ameli terketmek isteyenler bu takdiri kendilerine hüccet yapmak istediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, burada biri diğerini iptal etmeyen iki şeyin varlığını onlara bildirdi: **1) Batın:** Bu Rububiyyetin hükmünde ille-i mucibedir (gerekli kılan sebep) **2) Zahir:** Kulluk hakkında alâmet-i lazimedir (gerekli alâmet). İşte bu, neticeleri bilmede bir emaredir. Ancak kesin durumu ifade etmez. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm herkesin yaratıldığı şeye müyesser olacağını (ereceğini), peşin yaptığı (acil) amelinin ileride kavuşacağı şeye delil olduğunu beyan etmiştir. Bunun benzeri rızıktır. Kesbi emretmiş olduğu halde rızkın Allah tarafından verildiği, garantilendiği ifade edilmiştir. Ecel bir başka örnektir: "Tedaviye izin verildiği halde ecelin değişmeyeceği belirtilmiştir." **Not:** Bazı alimler, Kaderiye mezhebinin kalbe atacağı şüpheden kurtulmak için şöyle muhakeme etmek gerektiğini belirtirler: "Allah bize amel etmeyi emretti ve bize, bu emre imtisal etmek vacip oldu. Allah'ın takdirleri bize gaib kılınması

sebebiyle onları delil yapmak da mümkün değil. Meşietinde geçmiş şeye, amel bir alâmet kılınmıştır. Öyleyse, kim ondan yüz çevirirse dalalete düşer ve sapıtır. Çünkü kader, Allah'ın esrarından bir sırdır. Kendinden başka kimse ona muttali olamaz." 769

767 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/546-547.

يف ُعَمْجُي ْمُكِدَحأ َقْلَخ نإ .ُقوُدْصَمْلا ُقِدا صلا َوُه َو # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنَث دَح]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنْبا نعو ـ6 □6446□:

هَلَجأ َو ،ُهَق ْز ِر ُبُتْكَي :ٍتاَمِلَك ِعَب ْرأب ًاكَلَم ُ هاللّ ُثَعْبَي ُمث ،َكِلذ َلْثِم□□
ًةَغْضُم ُنوُكَي ُمث .َكِلذ َلْثِم ًةَقَلَع ُنوُكَي ُمث ًام ْوَي َنيِعَب ْرأ ِهِمُأ نْطَب إ اَهنْيَب
َو ُهَنْيَب َنوُكَي اَم ىتَح ِة نَج ْلا ِلْهأ ِلَمَعِب ُلَمْعَيَل ْمُكَدَحأ نإ ُه ُرْيَغ َهلإ َ يِذ لا َوف
،ُحو ُّرلا ِهيِف ُخَفْنُي ُمث ؛ ديِعَس ْمأ ٌّيِقَش َو ، ُهَلَمَع َو ِعا َرِذ إ اَهنْيَب َو ُهَنْيَب
َنوُكَي اَم ىتَح ِرا نلا ِلْهأ ِلَمَعِب ُلَمْعَيَل ْمُكَدَحأ نإ َو ،اَهُلُخْد َيَف ِرا نلا ِلْهأ ِلَمَعِب
ُلَمْعَيَف ُباَتِكْلا ِهْيَلَع ُقِبْسَيَف عا َرِذ ْت َراَط ُةَفْطهنلا ِتَعقو اَذإ] :لاقف :نيزر
دازو.ىئاسهنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[اَهُلُخْدَيَف ِة نَجْلا ِلهأ ِلَمَعِب ُلَمْعَيَف ُباَتِكْلا ِهْيَلَع
ُقِبْسَيَف ًاكلَم ُ هاللّ َثَعَب ًاسفَن َقُلْخَت ْنأ َتَغَلَب اَذاِف ًام ْوَي َنيِعَب ْرأ ًةَغْضُم
َنوُكَت ُمث .ًام ْوَي َنيِعَب ْرأ ًةَقَلَع َنوُكَت ُمث .ًام ْوَي َنيِعَب ْرأ ِم ِح رلا يف ،ىَثْنُأ
ْمأ رَكَذأ :ُلوُقَيَف .ُرَم ْؤُي اَمك اَه ُرِهوَصُي ُمث ،ُهُن ِجْعَي ُمث ،ِةَغْضُمْلا يف
ُهُطِلْخَي َف ِهْيَعُبْصأ َنْيَب ِبا َرُتب ُكَلَمْلا ِبتأَيَف !اَه ُرِهوَصُي

هاللّ ُلوُقَيَف ؟ُهُبِئاَصَم اَم َو ،ُه ُرَثأ اَم َو ،ُهُق ْز ِر اَم َو ،ُه ُرْمُع اَم َو ، ديِعَس □□
ْمأ ٌّيِقَشأ «ُةَقَلَعلا»و. هنملا اَنُهه هب دارملاو ،ريثكلاو ليلقلا ُءاملا «ُةَفْطُنلا.«ُبا
َرُّتلا َكِلذ َذ ِخُأ ُثْيَح َنِفُد ُدَسَجلا َتاَم اَذاِف .ُكَلَمْلا ُبُتْكَيَف

. دماجلا مدلا و.«ُةَغْضُملا» ةعطقلا ةريسيلا نم محللا ردقب ام يضمع

4. (4834)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sadık ve Masduk olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddette "alaka" olur. Sonra bu kadar müddette "mudga" olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: (Bu melek) rızkını, ecelini, amelini, şaki veya said olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir. Kendinden başka ilah olmayan Zat'a yemin olsun, sizden biri, (hayatı boyunca) cennet ehlinin ameliyle amel eder. Öyle ki, kendisiyle cennet arasında bir ziralık mesafe kaldığı zaman ona yazısı galebe çalar ve cehennem ehlinin ameliyle amel ederek cehenneme girer. Aynı şekilde sizden biri (hayatı boyunca) cehennem ehlinin amelini işler. Kendisiyle cehennem arasında bir ziralık mesafe kalınca yazısı ona galebe çalar ve cennet ehlinin amelini işleyerek cennete girer."

[Buharî, Kader 1, Bed'ü'l-Halk 6, Enbiya 1, Tevhid 28; Müslim, Kader 1, (2643); Ebu Davud, Sünnet 17, (4708); Tirmizî, Kader 4, (2138).]

Rezin şu ziyadede bulundu: "Resulullah şunu da buyurdular: "Nutfe düştü mü, kırk gün rahimde uçar. Sonra kırk günde alaka olur. Sonra kırk günde mudga olur. Bir nefis olarak yaratılma safhasına gelince, Allah onu tasvir edecek (şekillendirecek) bir melek gönderir. Melek iki parmağının arasında toprak olduğu halde gelir. Onu mudgaya karıştırır. Sonra onu yoğurur, sonra da emredildiği üzere onu tasvir eder." 770

KADER (13. Ciltten Devam)

İKİNCİ FASIL

KADERLE AMEL

نَم ُديِعَّسلا َو ،ِهِمُأ ِنْطَب يِف ُّيِقَّشلا : ُلوُقَي ُهْنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر ٍدوُعْسَم ِنْب ِ□
هاللَّدْبَع ُتْعِمَس] :لاَق ةَلثاو ِنْب رماع نعو ـ4 □5384ـ ُلُج َر َيِقَش َفْيَك : َلاَقف .
ُهْنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر ٍدوُعْسَم ِنْبا ِل ْوَقِب ُهَثَّدَحَف : ُةَفْيَذُح ُهَل ُلاَقُي # ِهِبَّنلا
ِباَحْصأ ْنِم ٌج َر َىتأَف .ِه ِرْيَغِب َظِع ُو اكَلَم اَهْيَلإ ُ هاللّ َثَعَب ةَلْيَل َنوُع َب ْرأ َو
ِناَتْنِث ِةَفْطُّنلاِب َّرَم اَذإ : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس ِيهناِف ؟ َكِلذ ْنِم ُبَجْعَتأ :
َلاَق ؟ٍلَمَع ِرْيَغِب ُبُتْكَي َو ،ءاَش اَم َكُّب َر ى ِضْقَيَف ؟ٰىثْنُأ ْمأ ٌرَكَذأ ِهب َر اَي : َلاَق
َّمُث .اَهَماَظِع َو اَهَمْحَل َو اَهَدْلِ ِجو اَه َرَصَب َو اَهَعْمَس َقَلَخ َو اَه َر َّوَصَف . ُكَلَمْلا
ُبُتْكَي َو ،ءاَش اَم َكُّب َر يِ ِضْقَيَف ُهُق ْز ِر ِهب َر اَي : ُلوُقَي َّمُث ُكَلَمْلا ُبُتْكَي َو
،ءاَش اَم َكُّب َر يِ ِضْقَي َف ُهُلَجأ ِهب َر اَي : ُلوُقَي َّمُث . ُكَلَمْلا

ملسم هجرخأ .[ُصُقْنَي ًَو ائْيَش َكِلذ ىلَع ُديِ ِزَي ًَف ِهِدَي يِف ِةَفيِ ِحَّصلاِب .
ُكَلَمْلا ُج ُرْخَي َّمُث

5. (4835)- Amr İbnu Vasıla anlatıyor: "Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'u dinledim. Demişti ki: "Şakî, annesinin karnında iken şakî olandır. Said de başkasından ibret alandır." (Bunu işittikten sonra) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından Huzeyfe denen zata uğradı ve İbnu Mes'ud'un söylediğini anlattı ve sordu: "Kişi amelsiz nasıl şakî olur?" Huzeyfe (radıyallahu anh): "Buna hayret mi ediyorsun? Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Nutfenin (rahme düşmesinden sonra) kırk iki gece geçti mi, Allah ona bir melek gönderir (ve onun vasıtasıyla) nutfeyi şekillendirir; işitmesini, görmesini, derisini, etini, kemiğini yaratır. Sonra melek sorar: "Ey Rabim! Bu erkek mi, dişi mi?" Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Sonra sorar: "Ey Rabbim! Eceli nedir?" Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Tekrar sorar: "Ey Rabbim! Rızkı nedir?" Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Sonra melek elinde sahife olduğu halde çıkar. Artık buna ne bir şey ilave eder ne de eksiltir." [Müslim, Kader 3, (2645).]1

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir vasıf olarak İbnu Mes'ud'un zikrettiği es-Sadıku'l-Masdûk: Doğru sözlü ve sözünde tasdike mazhar olan mânasına gelir. Tîbî, sâdıkı: "Hak sözü haber veren" diye açar. Masduk'u da: "Sözünde tasdik gören" veya "Allah'ın vaadini tasdik ettiği kimse" diye açıklar. **2-** Yaratılışın anne rahminde cemolması, farklı şekillerde yorumlanmıştır. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de buradaki "cemolma"yı nutfenin rahimde kalması olarak anlamanın caiz olduğunu söyler ve: "Yani, nutfe, kırk gün kalır, orada tasvir'e (şekillemeye) hazırlanmak üzere tahammur eder (mayalanır), bundan sonra yaratılır"der. İbnu Mes'ud rivayetinde Rezin'den yapılan ilavede, sanki hadis metni gibi kaydedilen "meninin rahimde kırk gün uçması" ifadesini -bazı ilavelerle- kaydeden İbnu'l-Esir, bunun İbnu Mes'ud'a izafe edilen bir yorum olduğunu belirtir. Yani, İbnu Mes'ud hadisi şöyle yorumlamış olmalı: "Nutfe, rahme düştü mü, Allah ondan bir insan yaratmak isteyince, nutfe kadının bedeninde, herbir tırnağın, saçın altına varıncaya kadar kırk gün uçar. Sonra kırk gece durur. Sonra rahme kan olarak iner. İşte bu, onun cemolmasıdır."

İbnu Hacer "işte bu onun cemolmasıdır" ibaresinin İbnu Mes'ud'a ait olmayıp, hadisi ondan rivayet edenlerden A'meş gibi birine ait olabileceğini tahmini olarak söyler ve İbnu'l-Esir'in bunu İbnu Mes'ud'un kelamının tetimmesi zannederek dercetmiş olabileceğini şahsî zannı olarak kaydeder ve te'yid edici bazı notlar düşer; İbnu Mes'ud'dan gelen birkısım rivayetlerde bu ziyadenin yer almadığını belirtir. Tîbî, hadisi anlamada sahabiden gelen bu yorumu esas almak gerektiğini, "çünkü onların, işittiklerini tefsirde daha bilgili, hadisleri tefsir etmeye daha çok hak sahibi olduklarını, kendilerinden rivayet edilenin de kabule evla olduğunu" belirtir. İbnu Hacer, bu yoruma itiraz etmez. Ancak bir başka merfu rivayetin bu tefsire muhalefet ettiğini söyleyerek, aynen katılmamak gerektiğini ima eder. Malik İbnu Huveyris'ten gelen bu rivayette ezcümle: "Allah, bir kul yaratmak isteyince, erkek kadınla cima yaptı mı, erkeğin suyu, kadının herbir damarında ve uzvunda uçar. Yedinci gün olunca Allah onu cemeder..." denmektedir. Şu halde bu hadise göre cemolma hâdisesi yedinci günde başlamış olmaktadır. [2]

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/5-6. [2] Bugünün tıbbı, cemolma tabirini derlenme-toparlanma olarak ifade etmektedir. Mevzuun mütehassısı Prof. Dr. Alpaslan Özyazıcı, Hücreden İnsana adlı (6. Baskı, 1979, Yeni Asya Yayınları) kitabında, ceninin ana rahminde geçirdiği safhaları resimlerle anlatırken, bu ilk insan rüşeyminin 6,5 veya 7. günde rahim duvarına yerleştiğini belirtir: "6,5 veya 7. günde ise bu cisim rahim duvarına gömülmeye başlar" der (s.6). Müellif, hadiste gelen 40'ıncı günle ilgili açıklamaların da bugünki ilmî tahkîke uygunluğunu te'yîd eder ve şöyle der: "Buraya **3-** Rahime meleğin inme müddeti ile alâkalı rakamlar da farklı gelmiştir:* Bazan kırk gün denir, mutlak bırakılır.

* Bazan kırk iki.

* Bazan kırk üç.

* Bazan kırk beş, * Bazan kırk küsur gibi farklı müddetler

zikredilmiştir. Kadı İyaz bu farklılıkları iki suretle cemeder: **1)** Bu hadisler, kesin olarak kırkın ilk yarısının sonları ve ikinci yarının başı demeye müsait değil, kırk deyip mutlak bırakmaya daha muvafık. Ancak kırkın ikinci yarısının başlarının kastedilmiş olması muhtemeldir. **2)** Ziyade rakamlardaki farklılıklar, bu müddet ceninden cenine değişebilir ihtimaliyle de izah edilmiştir. İbnu Hacer der ki: "Hadislerin mahreçleri (sahabî raviler) farklı olsaydı bu ikinci telif güzeldi. Ne var ki mahreçler müttehid. Hepsi Huzeyfe'nin İbnu Esid'e raci: Bu onun, kırk'a zaid olan küsuratı tam zabtedemediğine delalet eder."

4- Hadislerde meleğin bazan batna, bazan rahme inmesi mevzubahistir. Şarihler, bunda ihtilaf olmadığını, batnla da rahmin kastedildiğini, zîra rahmin batnın içinde bulunduğunu belirtirler. Çocuğun yaratılışı ile ilgili bir ayette onun üç karanlık içinde olduğu zikredilmiştir: "Annelerinizin karnında sizi üç karanlık içinde bir yaratılıştan diğerine çevirerek yaratıyor..." (Zümer 6). Buradaki üç karanlıktan maksad, çocuğun iç içe bulunduğu üç ayrı muhittir. Bunlar içten dışa şöyledir: **1)** Çocuğun içinde bulunduğu meşîme (içi su dolu torba.) **2)** Meşîmenin içinde yer aldığı rahim.

3) Rahmin içinde yer aldığı karın. Bunlar iç içe üç ayrı karanlık teşkil etmektedir. **5-** Ceninin teşekkülünde nutfeden sonra alaka safhası gelmekte ve hadis bu safhanın da kırk gün devam ettiğini belirtmektedir. Zayıf olduğu belirtilen bir rivayette nutfe herhangi bir değişikliğe uğramadan kırk gün rahimde kalmaktadır. Ancak, şarihler sübûtu farzedilmesi halinde alaka denen safhanın tam olarak henüz teşekkül etmemiş olmasına hamledilmesi gerekeceğini belirterek, ifadeyi ihtiyatla karşılarlar. Yani: "Alaka vasfını kırk günü tamamlamadan almaz demektir" derler. Öyleyse meni rahme düşer düşmez istihaleye başlar. Kırk gün sonunda alaka olur. Alakayı şarihler dem yani "kan"la açıklarlar. Yani meni kana dönüşünce alaka vaziyetini almış olmalı. Halbuki Kur'ânî bir tabir olan alaka kelimesinin maddesi, onu daha geniş bir muhtevada anlamamıza imkan verecek mahiyettedir. Alaka, lügat açısından asmak, asılmak, takılmak gibi manalar ifade eden bir asıldan gelir. Dilimizde muallak kelimesi havada asılı olan şeyi ifade eder. Tâlik etmek; asmak, ilgi kurmak gibi manada kullanılır. Şu halde, mûtad olarak "kan pıhtısı", "bir damla kan" şeklinde anlaşılmış ve dilimize öyle aktarılmış olan bu Kur'ânî tabiri anne rahmine inen meninin, anne yumurtasıyla birleştikten sonra geçirdiği istihale ile ilk insan rüşeymi olarak rahmin cidarına asılıp kalması şeklinde anlamamız da mümkündür. Nitekim İbnu Hacer bu safhaya alaka denmiş olmasını iki sebeple açıklayarak: "Alaka, sert camid kandır. Böyle tesmiyesi, içinde ihtiva ettiği rutubet ve bir de geçtiği yere takılıp kalması sebebiyledir" der. Şu halde alaka, tıpkı toprağa atılan bir tohumun uygun şartlarda çimlenip, kök atarak toprağa tutunması gibi, yumurtayla birleşen meninin rahmin cidarında izn-i İlahî ile kök atıp asılma halinin adıdır. Bir başka ifadeyle, insan tekevvününde bu yerleşme, kök atma vetiresini Rabbimiz alaka (asılma) safhası olarak ifade buyurmuştur. Şu halde tabirin, sadece alışılagelen "kan pıhtısı" şeklindeki tercümesindeki mana eksikliğini bilmek gerekmektedir. Ancak bu ilk insan rüşeymi, şeklen hiçbir hareketi olmayan bir kan damlasını andırmaktadır.

Nitekim İbnu Abbas'ın taze kan manasına طيِبَع مَد dediği belirtilir. İbni Kesir, bu alakanın kırmızı renkli ve uzunca (müstatil) olduğunu söyler.

Vefat tarihi miladî 1448 olan İbnu Hacer, Buharî Şerhinde tabiplerin bir husustaki ittifakını, Tabip Ali İbnu'l-Mühezzib el-Hamevi'den naklen kaydeder. "Ceninin ana rahmindeki yaratılışı, kırk gün içerisinde kadına nazaran öncelikle erkeklerde -mizaçlarının harareti ve kuvvetleri sebebiyle- uzuvları taayyün edip belirecek bir safhaya ulaşmakta, sonra tekrar azaların kendisinden tekevvün etmiş bulunduğu meni kıvamına dönüp, şekil ve tasviri en alıcı bir hale gelmekte, bundan sonra kırk günlük alaka safhasına geçmektedir. Alaka ise camid bir kan parçasıdır. ةَدِماَج ٍمَد ُةَعْطِق ُةَقَلْعلا َو□

Bu ifade, alakanın sadece "kan pıhtısı" olarak anlaşılmasında geçmiş devir tabiplerinin de katkısı olduğunu gösterir. Tabiplerin, birkısım temel görüşlerinin, tıbbî bir an'ane halinde eski Yunan'a dayandığını kitabımızın Tıbla ilgili bölümünde göstermiştik.

Alakanın "camid (cansız) bir kan parçası" şeklindeki etıbba tarifini herhangi bir tenkide tabi tutmadan kaydeden şarihimiz, açıklamasının bidayetlerinde, tabiplerden bir başka nakil daha kaydeder ve fakat hadisin zahirine aykırı bulduğu için, arkadan tenkidini hemen kaydeder. Kendisini dinleyelim: "Teşrih (anatomi) ehlinden çoğunun zu'muna göre "erkeğin menisinin çocuk üzerinde, (anne yumurtasını dölleme) akdi dışında hiçbir tesiri yoktur. Çocuk hayız kanından tekevvün etmektedir." Halbuki sadedinde olduğumuz hadisler, bu iddianın batıl olduğunu ortaya kor."[3]

Demek istediğimiz şudur: Kur'anî alaka tabirinin kan pıhtısı olarak tefsir edilip tabire dökülmesinde kadim Yunan tıbbının bu meseledeki anlayışının payı vardır. O zamanın şartlarında, din alimleri, ihtisaslarının dışında kalan böyle meselelerde gerekli açıklamaları -günümüzde olduğu gibi- ihtisas ehlinden nakletmeyi esas almışlardır. Bu nevi bir sahaya giren yorumları red ve tenkid işinde de araştırma ve dirayetten ziyade, rivayet esas alınıyordu. İmdi, şarihler rivayetlerde alakanın açıklanmasına temas eden bir sarahata rastlamayınca, etıbbanın bununla ilgili açıklamasını sevap ve hatasıyla nesilden nesile aynen tekrar etmeyi an'aneleştirmişlerdir. Şu halde bu çeşit meselelerde, zamanla ortaya çıkabilecek dikkat çekici bir aksaklık, Kur'an'dan veya hadisten bilinmemelidir.

Yeri gelmişken bir kere daha tekrar edelim: Eşya ilmine dayalı Kur' an ve hadis metinlerinin açıklamalarında, her devrin eşya hakkındaki bilgisinin rengini görmemiz mümkündür. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Rabbim eşyanın hakikatlarını gerçeğiyle bana göster" niyazının işareti de ifade eder ki, eşya hakkındaki beşer ilmi çoğu kere izafidir, devirden devire değişir, gitgide kemale erer, tamamlanır. Bu durum, bize eşyaya temas eden dinî metinlerin geçmişte yapılmış yorumlarını ihtiyatla karşılamak gereğini ifade ettiği gibi, o çeşit metinleri bugün yeni baştan açıklarken günümüzün ilmini iyi bilmemiz gereğine de dikkat çeker ve bilhassa iyice kesinleşmemiş, henüz nazariye kokan kevnî bilgileri, dinî kaynaklarımızı yorumlarken kullanmada son derece dikkatli olunması gerektiğini de ders verir.

Bu kısa istidrattan sonra, İbnu Hacer'in Etibba'dan kaydettiği açıklamanın devamını kaydediyoruz: "Dediler ki: "Ceninin hareketi, yaratıldığı bu müddet içerisinde zayıftır. Sonra aynı müddet içerisinde mudga olur. Mudga küçük bir et parçasıdır. Üçüncü kırk olan bu mudga safhasında cenin hareket eder." Tabib Ali İbnu'l-Mühezzib devamla der ki: "Ulema, ruh üflenme hadisesinin dördüncü aydan sonra olduğunda ittifak ederler." eş-Şeyh Şemsüddin İbnu'l-Kayyim zikreder ki: "Rahmin iç kısmı sünger gibi serttir. Ona meniyi kabul etme hassası verilmiştir; tıpkı susamış toprağın suyu talebi gibi. O tabiatı icabı meniye müştak ve onun talibidir. Bu sebeple meniyi tutar ve üzerine sarınır, kaydırıp atmaz. Bilakis, havanın onu ifsad edip bozmaması için onu kucaklar vaziyetini alır. Allah da rahim meleğine, kırk günde döllemesi ve olgunlaştırması iznini verir. İşte bu ilk kırk günde yaratılışı cem olur." Dediler ki: "Rahm, meniyi sarıp, onu dışarı atmadı mı, meni kendi etrafında döner ve altıncı günün sonuna doğru şiddet peyda eder. Bu esnada onda üç nokta belirir: Bunlar kalp, dimağ ve ciğerin yerleridir. Sonra bu üç nokta arasında üç gün içerisinde beş çizgi meydana gelir. Sonra (bidayetten) on beşinci günün sonuna kadar ona demeviyet nüfuz eder ve üç uzuv belirgin hale gelir, sonra on iki gün (içinde) nihayetine kadar omurilik rutubeti uzanır. Sonra dokuz günde, baş iki omuzdan, kollar kaburgalardan, karın yanlardan ayrılır. Sona bu ayrılmalar, dört günde hissen görülecek şekilde tamamlanır ve böylece kırk gün tamam olur. Bu hal, Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kırk günde yaratılışı cemolur" hadisinin manasıdır." Bu açıklamada hadiste mücmel olan hususlar tafsil edilmiştir. Bu açıklamada: "Bu kadar müdette de alaka olur" kavline aykırılık yoktur. Zira, alaka, her ne kadar kan parçası ise de, bu ikinci kırkta meni suretinden çıkar ve tedrici olarak birkısım hatlar gizlice belirmeye başlar. Sonra kırk günde sertleşir ve bu yaratış, yavaş yavaş artarak bir et parçası halini alır. (Bundaki değişmeler) hissen görülecek hale gelir, artık kapalılık kalmaz. Üçüncü kırkı tamamlanıp dördüncü kırka girilince, bu sahih hadiste geldiği üzere ruh üflenir. Bu durum vahiyden başka bir yolla bilinemez. Hatta bazı büyük tabipler ve felsefede hazık olanlar: "Bu, tevehhüm ve pek uzak bir zanla bilinebilir" demişlerdir.

Alimler, ceninde beliren bu üç noktadan hangisinin ilk olduğunda ihtilaf etmiştir: Çoğunluk: "Kalp noktası" demiştir. Bazıları: "İlk yaratılan göbektir. Çünkü onun gıda almaya ihtiyacı, kuvvelerinin âletlerine olan ihtiyaçtan daha fazladır. Cenin gıdasını göbekten alır, cenin üzerindeki perdeler, göbekte, sanki birbirine bağlı gibidir; ortalarında göbek yer alır. Cenin oradan nefes alır, oradan gıda temin eder, oradan büyür" demiştir. Kalbin ilk ortaya çıkan uzuv olduğunu iddia edenler, "Çünkü derler, kalp esastır, garizî hareketin menbaıdır." Dimağı söyleyenler de: "Çünkü, demişlerdir, bütün hislerin toplandığı merkez orasıdır, oradan intişar ederler."

"Ciğer" diyenler, büyümenin ve bedene kıvam veren gıdalamanın ciğerden olduğunu söylerler. Bu sonuncu görüşü tercih edenlere göre, bu tabii nizamın da muktezası olmalıdır. Çünkü ilk matlub olan şey büyümedir. Bu esnada ceninin ne hisse ne de iradî harekete ihtiyacı vardır. Zîra bu esnada o bir nebat durumundadır, onun his ve irade kuvvesi, cenine nefsin taallukundan (yani ruhun üflemesinden) sonra gelir. Öyleyse önce ciğer, sonra kalp, sonra da dimağ teşekkül eder."

6- Meleğin cenine inmesi meselesine gelince; bazı rivayetlerde meleğin hangi melek olduğu belli değil ise de, Rebîa İbnu Külsûm'un rivayetinde rahme müekkel melek diye tasrih edilmiştir. A'meşten gelen bir rivayete göre: "Nutfe rahimde istikrar bulduktan sonra melek onu avucuna alarak: "Ey Rabbim! Kız mı oğlan mı?" diye sorar..." Hadiste ziyade yer alır: "Meleğe: "Ümmü'l-Kitab'a git, zîra sen onda bu nutfenin (hayat) kıssasını bulacaksın" denilir. O da gider ve aradıklarını bulur." Buradaki Ümmü'l-Kitap'tan maksad Levh-i Mahfuz da denilen Cenab-ı Hakk'ın kader defteri olmalıdır.

Meleğin yazdığı hususlar muhtelif hadislerde bazı farklılıklar arzeder. Hepsini nazar-ı dikkate alacak olursak: * Cinsiyeti: Erkek mi kız mı?

* Akibeti: Şakî mi, said mi?

* Rızkı: Az mı, çok mu; helal mi, haram mı?

* Eceli: Uzun mu, kısa mı; tam mı, eksik mi?

* Ameli: Salih mi, fasit mi; eseri, musibeti?

* Yaratılışı: Düşük mü, tam mı olacak?

* Sayısı: Tek mi ikiz mi?

* Huyu: İyi ahlaklı mı, kötü ahlaklı mı?

* Mekanı: Yatağı (nerede)?

* Sağlığı: Sakat mı, sağlıklı mı?

Meleklerin kişiyle ilgili bu bilgileri yazma keyfiyeti, mutad, bilinen yazma tarzında tasvir edilmiştir. Zîra, Müslim'in bir rivayetinde "Sonra sahife dürülür (kıyamete kadar) bir daha açılmaz" buyrulmuştur. Ebu Bekr İbnu'l-Arabî'nin hadisten çıkardığı bir inceliği burada kaydetmede fayda var. Der ki: "Bunları meleğin yazmasındaki hikmet, bunların neshe mahv ve isbata kabil olmasıdır. Eğer bunları Allah yazmış olsaydı değişmezdi."

Terbiye ile, beşerî ve iradî müdahale ile insan üzerinde iyiye ve kötüye tesir hasıl etme meselesi muvâcehesinde İbnu'l-Arabî'nin bu yorumu ufuk açıcıdır.

7- Ruh üfleme meselesinde alimler, üflemeyi "lügat olarak nefesin üfleyenin karnından çıkıp üflenene girmesi" olarak tarif ettikten sonra bunun meleğe nisbetini: "Onun, bunu Allah'ın emriyle yapmasıdır" diyerek; Allah'a nisbetini de: "Allah'ın ol demesiyle o şeyin olması" diyerek açıklarlar. Bazı alimler bu iki mânayı şöyle birleştirmişlerdir: "Kitabet işi iki sefer olmuştur: Birincisi semada, ikincisi anne karnında. Bunların birinin sahifeye, diğerinin çocuğun alnına olması muhtemeldir." **8-** Hadiste zira' tabiriyle ölüme yakınlık ifade edilmiştir. Böylece tevbenin kabul edilmeyeceği ana kadar, kişinin hali değişebilir denmektedir. Öyleyse, son andaki durum gaybî olduğu için daha önceki ameliyle kesin hükme varmak caiz değildir.

Hadiste hep iyi amel işleyenle, hep kötü amel işleyen mevzubahis edilmiş, ikisini birlikte yapan zikredilmemiştir. Çünkü hadisten gaye, mükelleflerin ahvalini beyan değil, en son amele göre hükmedileceğini beyandır.[4]

9- HADİSTEN ÇIKAN BAZI FEVAİD: * İyi veya kötü, bütün ameller, sadece emarelerdir. Kesin hüküm için yeterli değildir. * Sonuçtaki durum, kaza ve kaderin belirlediği şeye göredir. * Doğru bir şey söylenirken, dinleyeni ikna için te'kiden yemin caizdir. * Mebde ve meadın, insanı ilgilendiren saadet ve şekavet halinin bilinmesine işaret vardır. * Said bilinen, bazan şakî olur; şakî bilinen de bazan said olur. Buradaki said ve şakî olma durumu zahirî amellere göredir. Allah'ın ilmindeki şakîlik ve saidlik değişmez.

* İtibar, sonuçlaradır.

* İbnu Ebî Cemre der ki: "Bu hadis, iyi amel işleyen insanların ucbunu kırmaktadır. Çünkü nasıl bir sonla ömürlerini kapayacaklarını bilemezler."

* Hadis: "Erkek olsun, kadın olsun mü'min olanlara, hayır amel işleyenlere (dünyada) temiz bir hayat yaşatırız. (Ahirette ise) onlara amellerinin daha iyi karşılığını vereceğiz" (Nahl 97) mealindeki âmm mâna taşıyan ayetleri, "iyi amel üzere ölenler" kaydı ile tahsis etmiş olmaktadır.

* Hadis, ömrü boyu saadet ameli işleyip de son anda hayatını şekavet ameliyle hitama erdiren kimsenin Allah nezdinde, ömrü boyunca şaki olduğunu ifade eder. Aksi de, aksi.

10- Bu meselede Hanefîlerle Eş'ariler îhtilaf etmiştir. Eş'arîler bu ve benzeri hadisle ameli esas almıştır. Hanefiler ise, "Allah dilediğini yok eder, dilediğini sabit bırakır" (Ra'd 39) şeklindeki ayetleri esas almıştır. Gerçek şu ki, aradaki niza lafzidir. Allah'ın ilminde geçmiş olan ne değişir ne tebdile uğrar. Değişme ve tebdilin caiz olduğu husus, kişinin insanlarca görülen amellerindedir. Bunun hafaza meleklerinin ilmiyle ilgili olması da akla uzak değildir. Böylece onların ilimlerinde de mahv ve isbat vaki olabilir; tıpkı ömürde uzama kısalma gibi. Ama Allah'ın ilminde olana gelince; bunda mahv ve isbat olmaz.

* Alimler, ba'su ba'de'lmevtin sıdkına bu hadiste delil bulurlar. Şöyle ki: Bir damla adi sudan (نيهَمٍ ءاَم ْنِم) insanı safha safha yaratıp kemale erdiren Zat-ı Zülcelal, ölüp toprak olduktan sonra yeniden diriltip ruh üflemeye ziyadesiyle muktedirdir.

* Hadis, amellerin biri geçmişte biri gelecekte iki suretle takdir edildiğini ifade eder: Geçmişteki Allah'ın ilmindekidir, gelecekteki anne karnında cenin halindekidir, bu , nesh kabul eder. Sadedinde olduğumuz hadis bu takdiri mevzubahis eder. Allah nezdindeki takdir,

4851 numaralı hadiste geleceği üzere, arz ve semavatın yaratılışından elli bin yıl önce gerçekleştirilmiştir. Bu, "ilm-i İlahîye muvafık olarak levh-i mahfuza yazılma * Bazı alimler, hadisle istidlal ederek dört aydan sonra düşen çocuklara namaz kılınacağına hükmetmiştir. Çünkü ona ruh üflenmiştir. Şafiî'nin kavl-i kadimi budur. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak'tan meşhur olan görüş de budur. Ancak Ahmed İbnu Hanbel, "dört ay on gün" der. Ona göre, ruh, dört aydan sonraki bu on gün içinde üflenir. Böyle olunca namaz kılınır. Şafiîlere göre racih görüş, düşükte ruh olmalıdır, düşüğün ağlaması, kımıldaması, nefes alıpvermesi ruha delildir. Bu alâmetler gürülür, sonra ortadan kalkarsa düşüğe namaz kılınır. Şafii'nin kavl-i cedidi de böyledir. Bu hükmün aslı şu hadise dayanır: "Çocuk doğunca ağlar (sonra ölürse) varis olur ve namazı kılınır."

Bu hadisin sıhhati hususunda muhaddisler münakaşa etmiş iseler de, fukaha amelde esas tutmuş ve: "Çocuk yüz yirmi günlük oldu mu yıkanır, kefenlenir ve namaz kılınmadan defnedilir. Bu müddetten önce düşmüşse yıkama ve kefenleme meşru değildir" demiştir.

* Hadisten hareketle, ceninin tahlik denen uzuvlarının belirgin duruma gelme halinin üçüncü kırktan sonra olacağına hükmedilmiştir: "Çocuğun hilkatinin (yani insan şeklini almasının) hamileliğin 81'inci gününden önce olmayacağı" söylenmiştir. Bu müddet, üçüncü kırkın başıdır. Ancak bazı durumlarda bu halin, üçüncü kırkın sonlarında tebeyyün ettiği olmuştur.

* Hadiste, saadet ve şekavetin, bazan ömürsüz ve amelsiz vaki olabileceği de görülmüştür. * Hadiste kanaatkârlığa kuvvetle teşvik edilirken, hırstan da şiddetle zecredilmektedir. Zîra rızkın takdiri önceden yapılmış ise, bunun talebi için yırtınmak gereksizdir. Meşru dairede meşru şekilde talep edilmelidir. Rızık talebi için ibadetin terki, aile efradının terbiye ve sohbetinin ihmali meşru değildir. Dinimiz kesbi yani rızk için çalışmayı meşru kılmıştır. Çünkü o, dünya hayatında cari olan hikmetin gerektirdiği sebeplerden biridir. * Ameller cennet veya cehenneme girmede sebeptir. Bu hükme, "Sizden hiçbirini ameli cennete sokmayacaktır" hadisi muhalif değildir. Çünkü, ulemanın açıkladığı üzere, amel cennete girmeye sebep ise de, orada elde edilecek mertebeler amellere göredir.

* Hadis, hiç kimsenin dünyada iken uhrevî halini bilemeyeceğini; mesela şakînin ind-i İlahî'de şakî olarak yazıldığının bilinemeyeceğini de ifade etmektedir. Ancak emarelerle zann-ı galib ifade edilebilir. Hakkında hayır ve salah hususunda halkta şüyû bulan şöhret de bu zann-ı galibi takviye eder. Resulullah'ın "Sizler Allah'ın yeryüzündeki

şahitlerisiniz" hadisleri, hayır üzere tanınan ve o hali bozmadan ölen kimsenin akibetinin iyi olacağına zann-ı galib hasıl eden bir emare kabul edilmiştir.

* Kötü neticeye uğramamak için Allah'a istiaze etmeye teşvik de mevcuttur. Selef ve halef büyükleri hadisin bu dersiyle hakkıyla amel etmişler, kötü bir sonuçla hayatlarını kapamamak için Allah'a hep istiaze etmişlerdir. Abdu'l-Hak merhum, Kitabu'l-Akibe'de şu rahatlatıcı açıklamayı yapar: "Kötü son (sui'lhatime) batını istikamet, zahiri salah üzere olana vaki olmaz. Bu içi fesad veya hilelerle dolu olan kimselere vaki olur. Büyük günahlarda ısrar edip, bunlarda cüretkârlık gösterenlerde de çokça vaki olur. Böylelerine ölüm aniden gelir. Bu sadve anında şeytan ona musallat olur ve kötü sonuca sebebiyet verir. Allah bu durumdan ehl-i imanı muhafaza buyursun. Amin."

Alimler, bunun da belirtilen evsaftaki herkese değil, çoğunluğa geleceğini belirtirler. * Hadis, Allah'ın kudretini meşiet-i İlahî dışında hiçbir sebebin mecbur edemiyeceğini de ifade etmektedir. Çünkü, Cenab-ı Hak çocuk için cimayı bir illet kılmamıştır. Çünkü cima olduğu halde çocuk olmayabilmektedir. Öyleyse Allah dilerse cimayı çocuğun olmasına bir sebep ve illet kılmaktadır. * Kesif şeyler, latif hilafına, tekamül için uzun müddete muhtaçtır. Bu sebeple ceninin insan şeklini almasına kadar geçen tavırlar uzundur. Halbuki ruh üflemesi kısa zamanda olmaktadır. Bunu hariçte de görmekteyiz. Cenab-ı Hak arzı yaratınca önce semaya yönelip, onu tanzim etmiş; arzı, kesafeti sebebiyle semaya yapışık bırakmış, sonra ikisi birbirinden ayrılmıştır. Adem'i su ve topraktan yaratıp şekilleyince, bir müddet bırakmış, bilahare ruh üflemiştir.

* Hadis, Allah'ın külliyatı bildiği gibi cüz'iyatı da bildiğine delildir. Zira, Allah'ın, dünyaya gelecek kimsenin her meselesine mufassalan ilgi gösterdiğini ifade etmektedir.

* Allah var olan herşeyin yaratıcısı ve mukaddiri mânasında müriddir (olmasını isteyeni); burada mürid, "herşeyi seviyor, herşeyden razı" manasına değildir.

* Hayır ve şerlerin tamamı, Allah'ın takdiriyle ve icadiyle meydana gelmektedir. Kaderîler ve Cebrîler bu hükme muhalefet ederler. Kaderiye: "Kulun fiili kendindendir, yaratıcısı kendisidir" demiştir. Bunların birkısmı hayır ve şer arasında fark görüp: "Hayrı Allah yaratır" demiş ve şerrin yaratılmasını Allah'tan nefyetmiştir. Bu söz meşhur olmakla beraber, Mutezilî alimlerden hangisinin söylediği de belli değildir. Bu iddia esas itibariyle Mecusîlerin telakisidir.

Cebriye'ye mensup olanlar: "Herşey Allah'ın fiilidir. Mahlukun cereyan eden şeylerde hiçbir tesiri yoktur" demişlerdir. Ehl-i Sünnet, orta bir yol tutmuş; birkısmı: "Fiilin aslını Allah yaratır. Kulun ortaya konanda (makdur) müessir olmayan bir kudreti vardır" derken, bir kısmı: "Kulun, fiilde kesb denen bir tesiri vardır" demiş uzun uzadıya deliller serdetmişlerdir. Burada teferruata girmeyeceğiz. * Hadis akdârın yani İlâhî takdirlerin galib ve değişmez olduğunu, akibetin gaib bulunduğunu, hiç kimsenin zevahirle aldanmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bundandır ki, dinimiz, diyanette sebat ve hüsn-i hatime için Muhtelif rivayetleri değerlendiren şarihler, çoğunluk itibariyle iyi amel yapanların cennete kötü amel işleyenlerin de cehenneme gideceğini, son anda durumlarının tersine dönmeyeceğini, ancak az da olsa, son anda değişme hallerinin olacağını; Resulullah'ın kötü akıbetle korkutup her an dikkate, tevbeye, duaya sevketmek için bu azınlıktaki durumu da hatırlattığını belirtmişlerdir.

İbnu Hacer'in rivayetine göre, "Ömer İbnu Abdilaziz: "Hayatı boyu iyi amel işleyen kimsenin, kötü akibetle cehenneme gidebileceği"ni beyan eden hadisi işitince, istiğrab etmiş ve "Ömrü boyu itaat eden bir kulun sonunda cennete girmemesi nasıl sahih olur?" demiştir. İbnu Mulakkin, Ömer İbnu Abdilaziz'in böyle bir söz sarfetmesini ihtiyatla karşılamış, rivayetin sıhhatinden şüpheye düşmüştür. 5

ا َي : بِبا َرْعأ َلاَقف . ائْيَش ٌءْىَش يِدْعَي َ :َلاَقف . اماَقَم # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنِيف
َماَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنْبا نعو ـ4 □5384ـ َ هاللّ َّنإ . َرَفَص ً َو
بوْدَع َ ؟ل َّو'ا َب َرْجأ ْنَمَف :# لاقف .اَهَّلُك اَهُب ِرْجُيَف ِهِبْنَذِب ُةَفَشْحلا ُب َرْج'ا
ُريِعَبْلا اَهِيتأَي ِلِبا ُلاَب اَم ِ، هاللّ َلوُس َر

يذمرتلا هجرخأ .[اَهَبِئاَصم َو اَهَق ْز ِر َو اَهَت ْوَم َو اَهَتاَيَح َبَتَك َو ٍسْفَن َّلُك .
َقَلخ

6. (4836)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) aramızda doğrulup: "(Hastalık nev'inden) hiçbir şey hiçbir şeye sirayet etmez!" buyurmuşlardı ki bir bedevi: "Ey Allah'ın Resulü! Nasıl olur? Bir deve sürüsüne, kuyruğu ile haşefesini uyuzlamış bir deve gelince hepsini uyuzlu yapar!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Pekâla, birincisini kim uyuzladı? Ne sirayet, ne safer (inancınızda hakikat) vardır. Şurası muhakkak ki, Allah her nefsi yaratmış, onun hayatını, ölümünü, rızkını ve uğrayacağı musibetlerini yazmıştır." [Tirmizî, Kader 9, (2144).]6

AÇIKLAMA:

1- Resulullah, bu hadislerinde hastalıkların bir canlıdan diğer bir canlıya sirayet etme (bulaşma) hadisesini reddetmektedir. Halbuki sirayeti te'yid ve bu maksatla karantina denen tedbiri emrettiği de vakidir. Aradaki tearuzu alimler şöyle giderir: "Cahiliye Arapları, hastalığın kendi kendine sirayet ettiği inancında idiler. Resulullah, hadiste görüldüğü üzere, bu inancı reddederek hastalığı indirenin, canlıları hasta edenin Cenab-ı Hak olduğunu, onun izni ve iradesiyle hastalığın geldiğini ve başkasına bulaştığını tebliğ etmiştir." **2-** Haşefe, hitanın (yani sünnet edilen mahallin) dış kısmıdır. Bazı lügatcilere göre, cinsiyet uzvunun baş kısmıdır. Şu halde, hadiste cinsiyet uzvu uyuzlu deve mevzubahistir. Hadisin Teysir'deki veçhine göre, deve kuyruğu vasıtasıyla haşefesini uyuzlamakta, sonra bu diğer develere sirayet etmektedir. Hadisin Tirmizî'deki veçhi biraz farklıdır. Kuyruğu ile manasına gelen تَنَذِب yerine "ağıla soktuğumuzda" manasına gelen □هُنِبْدُن kelimesi yer alır. Manada dikkat çeken bir değişme mevzubahis değildir. **3-** Resulullah cahiliye inancını yıkmak ve sirayetin Allah'ın bilgisi tahtında cereyan ettiği hususunda, muhatabını ikna için: "Birincisini kim uyuzladı?" sorusunu sorar. Doğru ya, sirayet hadisesinin başlaması için bir bidayete ihtiyaç var. Her şeyi yaratan Allah değil mi?

4- Hadiste inkar edilen bir husus da saferdir. Safer nedir? Bunun farklı yorumları var: * Buharî "Karında bir hastalık" diye açıklar.

* Ebu Ubeyde Ma'mer İbnu'l-Müsenna, Garibu'l-Hadis'inde: "Karında bulunan bir yılan olup hayvan ve insanlara musallat olur. Araplar bunun uyuzdan daha bulaşıcı olduğuna inanır" demiştir. Bu durumda hadis, bu sirayet hâdisesini de reddetmiş olmaktadır.

* Bazı rivayetlere göre safer karında bulunan bir kurtcuktur. Kaburgayı veya ciğeri ısırıp insanın ölümüne sebep olmaktadır.

* Bazılarınca safer, yılandır. Nefyedilen de "Yılan ısırınca ölüme sebep olduğu"na dair inançtır. Böylece, Şarî, ölüm hâdisesinin ecelle vukua geldiğini tesbit etmekte, aksi inancı reddetmiş olmaktadır. * Bazılarınca saferden maksad Safer ayıdır. Çünkü Araplar Safer ayını haram bilir, Muharrem ayını helal addederlerdi. İslam onların bu inancını reddetmiştir. Resulullah bu maksadla "Safer ayı yoktur (yani haram değildir)" demiştir.[7]

؟ هُل ِمْعَتْسَي َفْيَك :َليِق .ُهَلَمْعَتْسا ارْيَخ ٍدْبَعِب للاعَت ُ هالّل َدا َرأ اَذإ :# ِ هالّل
□5384□ ـ4 نعو ٍسنأ َر ِض َي هالّل ُ هْنَع ُ لاق:]َلاَق َر ُلوُس

يذمرتلا هجرخأ .]ِت ْوَملا َلْبَق ٍحِلاَص ٍلَمَعِل ُهُقِفَو ُي :َلاَق .

7. (4837)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Allah Teâla hazretleri bir kulun hayrını diledi mi onu isti'mal eder!" buyurmuştu. Kendisine: "Onu nasıl istimal eder?" diye soruldu.

"Ölümden önce salih amel işlemede muvaffak kılar!" buyurdu." [Tirmizî, Kader 8, (2134).] 8

AÇIKLAMA:

1- Bir başka rivayette hadis şöyle devam eder: "....Sonra kişiyi bu hayır amel üzerine kabzeder." **2-** Kişi niyeti, iyi bir davranışı gibi rızayı Bariyi celbedecek bir fiille, hakkında Allah'ın hayır murad etmesine istihkak kazandı mı "kişiyle kalbi arasına giren" (Enfal 24) Hak Teala onu hayra yönlendirmekte, hayır ameller yapmaya muvaffak etmekte, o bu hal üzere iken ruhunu kabzetmektedir. İyaz merhumun "Sizden hiçbirini ameli cennete sokmayacaktır. Cennete Allah'ın rahmetiyle gireceksiniz" hadisini açıklarken kaydettiği şu mülahazalar, sadedinde olduğumuz hadisi aydınlatır: "Allah'ın taate hidayeti, (imkan, sağlık, şuur vs. vererek) amelde bulunmasına yardımı Allah'ın rahmetindendir. Hayır işleyen kimse, bunlara kendi ameliyle müstehak olmaz. Bunlar hep Allah'ın fazlı ve rahmetiyledir."

İbnu'l-Cevzî der ki: "Bundan dört cevap ortaya çıkar: **1)** Amel için tevfik (yardım), Allah'ın rahmetindendir. Eğer Allah'ın sebkat eden rahmeti olmazsa, kurtuluşa sebep olan iman ve taat hasıl olmaz: **2)** Kölenin hasıl ettiği menfaatler efendisine aittir. Öyleyse, onun ameline efendisi hak sahibi olur, kendisi değil. Öyleyse efendi ona, ameline ücret olarak her ne verirse, bu onun fazlındandır. **3)** Bazı hadislerde, cennete girişin kendisi Allah'ın rahmetiyledir, derecelerin elde edilmesi amellerledir. **4)** Taatle ilgili ameller kısa bir zaman (mesela 50-100 yıllık dünya hayatını) işgal eder. Halbuki sevap (ebedî olarak) tükenmeyecektir. Öyleyse mahdud bir amel için verilen tükenmez ücret amelin karşılığı değil, fazl-ı İlâhîdir."9

مُث ،ةَّنَجلا ِلْهأ ِلَمَعِب َليِوَّطلا َنَم َّزلا ُلَمْعَيَل َلُج َّرلا َّنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق ُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ةريره يبأ نعو ـ3 5383:

هُلَمَع ُهَل ُمَتْخُي

ملسم هجرخأ .[ِةَّنَجْلا ِلْهأ ِلَمَعِب ُهُلَمَع ُهَل َمَتْخُي ىتَح ، ِراَّنلا ِلْهأ ِلَمَعِب .
َليِوَّطلا َنَم َّزلا ُلَمْعَيَل َلُجَّرلا َّنإ َو ، ِراَّنلا ِلْهأ ِلَمَعِب

8. (4838)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi vardır, uzun müddet cennet ehlinin amelini işler, sonra da ameli cehennem ehlinin ameliyle hitam bulur. Yine kişi vardır, uzun müddet cehennem ehlinin ameliyle amel eder de sonunda cennet ehlinin ameliyle hitam bulur." [Müslim, Kader 11, (2651).]10

AÇIKLAMA: 4834. hadiste geçti.

مِهْيَلَع َنَقْلأ َّمُث ،ٍةَمْلُظ يف ُهَقْلَخ َقَلَخ َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِصاَعْلا ِنْب ِورْمَع ِنْبا نعو ـ4 □5384□

يذمرتلا هجرخأ .[ىلاَعَت ِ هاللّ ِمْلِع ىلَع ُمَلَقْلا َّفَج :ُلوُقأ َكِلذِلف .َّلَض ُهأَطْخأ .
ْنَم َو ،ىَدَتْها ِروُّنلا َكِلذ ْنِم ُهَباَصأ ْنَمَف .ِهِروُن ْنِم

9. (4839)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah (cin ve ins dahil) mahlukatını bir karanlık içinde yarattı. Sonra üzerlerine kendi nurundan serpti. Bu nur, kimlere isabet ettiyse hidayeti buldular, kimlere de isabet etmediyse sapıttılar. Bu sebeple diyorum ki: "Kalem, Allah Teala'nın ilmi hususunda kurumuştur." [Tirmizî, İmam 18, (2644).]11

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen ve karanlıkta yaratıldığı belirtilen mahlukatla sakaleyn de denen cinler ve insanlar kastedilmiştir. Çünkü meleklerin nurdan yaratıldığı tasrih edilmiştir. **2-** Cin ve insin zulmette yaratılması demek, onların kötülükleri emreden ve alçaltıcı şehvetler, saptırıcı hevalarla mecbul olan nefsin karanlığında bulunması demektir.

3- İlahî nurdan isabet eden kimse, cennetin yolunu bulmakta, kim de bu İlahî nurdan nasip alamazsa hak yoldan dışarı çıkmaktadır.

4- Hadisin sonunda "Allah'ın ezelde bilip hükmettiği şey, artık değişmez, değiştirilmez" mânasında olmak üzere: "Allah'ın ilmi hususunda kalem kurumuştur" buyrulmuştur. Resulullah'ın bu son cümlesi şöyle de yorumlanmıştır: "İman, tâat, küfür ve masiyetle ilgili olarak ezelde cereyan eden yazma işinin değişmezliği sebebiyle ben "Kalem kurudu" diyorum."[12]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KADERE RIZA

ىلاعَت ُ هالّل ىضق اَمِب ُهاَض ِر َمَدآ ِنْبا ِةَداَعَس ْنِم :#ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
ُهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ٍصاهقو ِبيأ ِنب دعس نع ـ1 □5354□

يذمرتلا هجرخأ .[ىلاعَت ُ هالّل ىضق اَمِب ُهُطَخَس َمَدآ ِنْبا ِة َواَقَش ْنِم َو .
ىلاعَت ِ هالّل َة َراَخِتْسا ُهُك ْرَت َمَدآ ِنْبا ِة َواَقَش ْنِم َو،

1.(4840)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ademoğlunun saadet (sebepleri)nden biri de Allah Teala'nın hükmettiğine rıza göstermesidir. Şekavet (sebepleri)nden biri de Allah Teala'ya istihareyi terketmesidir. Keza şekavet (sebepleri)nden bir diğeri de Allah'ın hükmettiğine razı olmamasıdır." [Tirmizî, Kader 15, (2152).] 13

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Tirmizi'deki aslında "...Allah'ın "kendisi için" hükmettiğine rıza göstermesidir" şeklinde "kendisi için" ziyadesi vardır. Böyle olunca mâna: "Ademoğlunun Allah'a istiharede bulunup, sonra da istiharede, hakkında hükmedilene razı olması ademoğlunun saadetindendir" şeklinde daha muvafık düşer. İstihare, hayır talep etmek demektir. Ancak burada, yapılacak bir iş için, hayırlı olup olmadığı hususunda Cenab-ı Hak'tan bir işaret talep etmektir. Daha önce açıkladığımız üzere bunun belli bir adabı vardır. Resulullah istiharede bulunmaya ehemmiyet verip buna teşvik etmiştir: **2-** Hadiste Allah'ın kazasına rıza, saadet alâmeti olarak değerlendirilmiştir. Tîbî bunu iki sebebe bağlar. * "Biri: Kazaya rıza kişiyi ibadet için boş bırakır. Zîra kişi, kazaya razı olmazsa, gam içinde kalır ve kalbi cereyan eden hadiselerle devamlı meşgul olur: "Bu niye oldu, o niye olmadı" der durur. * Diğeri: Kazaya razı olan kimse, kazaya razı olmayan kimseye Allah'tan gelecek gazaptan kurtulur. Kulun rızasızlığı, Allah'ın kendine takdirinden başka bir şeyi zikrederek: "Şöyle olsaydı, bu daha iyi, daha uygun olacaktı" der. Halbuki o işin iyi veya kötü olduğu kendisine tebeyyün etmiş değildir." Tîbî açıklamasına şöyle devam eder: "Eğer dersen ki: "(Ademoğlunun saadetinin Allah'ın kazasına rızada olduğunu söyledikten sonra buna mukabil olarak da): "Ademoğlunun şekaveti Allah'tan istihareyi terketmesidir" demiştir. Bu iksinin arasında mütekabillik neredeolir?" Cevaben deriz ki: İstiharede dahi tevekkül ve tevfiz var. Kişi istihareye uydu mu işini tamamiyle

Allah'a tefviz etmiş olmaktadır. (Şu halde bunun terki, kazaya rızanın terki demektir.)" 14

فيِعَّضلا ِن ِم ْؤُمْلا َنِم ِ هاللّ ىلإ ُّبَحأ َو ٌرْيَخ ُّيِوَقْلا ُنِمْؤُمْلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ □
َلاَق] :لاَق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 □5351ـ ،اَذك َو اَذك َناَكَل ُتْلَعَف
يِهنأ ْوَل : ْلُقَت ًَف ٌءْىَش َكَباَصأ ْنإ َو ، ْز ِجْعَت ًَو ِ هللاِب ْنِعَتْسا َو ، َكُعَفْنَي اَم ىلع
َو يف ِهلُك ٍرْيَخ ٌ. ص ِرْحا ْ

ملسم هجرخأ .[ِناَطْي َّشلا َلَمَع ُحَتْفَت ْوَل َّنإف .َلَعَف َءاَش اَم َو ُ، هاللّ .
َو َنِكَل ْلُق : َرَّدَق

2. (4841)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kuvvetli mü'min, Allah nazarında zayıf mü'minden daha sevgili ve daha hayırlıdır. Aslında her ikisinde de bir hayır vardır. Sana faydalı olan şeye karşı gayret göster. Allah'tan yardım dile, acz izhar etme. Bir musibet başına gelirse: "Eğer şöyle yapsaydım bu başıma gelmezdi!" deme. "Allah takdir etmiştir. Onun dilediği olur!" de! Zira "eğer" kelimesi şeytan işine kapı açar." [Müslim, Kader 34, (2664).] 15

AÇIKLAMA:

1- Nevevî, "Kuvvetli mü'min" tabirindeki kuvvetten muradın "nefsin azimet ve niyeti ve ahiret hususundaki düşüncesi" olduğunu söyler ve devam eder: "Bu vasıfta olan bir kimse cihadda cesaretle düşmana karşı ileri atılır ve onu karşılamada ve peşine düşmede daha hızlı davranır, emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünkere daha kararlıdır ve bütün bu amellerinde daha sabırlı ve metanetlidir. Namaz, oruç ve diğer ibadet ve zikirlere daha rağbetli ve onlara devamda daha şevkli ve musır olur."

2- "Her ikisinde de hayır vardır" sözüyle, zayıf olanda da kuvvetli olanda da hayır bulunduğu te'yid edilmiş oluyor. Zîra ikisi de imanda müşterektirler, her ne kadar ibadette biri zayıf olsa da.

3- "Faydalı olana gayret göster"den maksad, ibadete karşı hırslı ol demektir. Faydalı denince Allah nazarında faydalı olan kastedilmiştir. Allah'tan talep edilecek yardım da bununla ilgili olmalıdır. Ne ibatette ne de ibadet için yardım talep etme hususlarında tembellik göstermemeli, acz izhar edilmemelidir" (Nevevî). **4-** Kadı İyaz'ın nakline göre, ulema: "Eğer şöyle yapsaydım bu başıma gelmezdi" demekten nehyin, buna kesinlikle inanıp: "Onu yapsaydım bu başıma gelmeyecekti" diye cezmen söyleyen kimse hakkında olduğunu söylemiştir. İlaveten: "Onu yapsaydım bu değil, Allah'ın dileyeceği bir başka şey başıma gelirdi" diyene, yasak olmayacağını belirtirler. Böyle bir yasaktan maksat, "eğer.." şeklindeki ifadede kaderi tenkid manası bulunduğu içindir.

Kadı İyaz der ki: "Buna göre, hadisteki nehiy zahiri üzeredir ve umumi bir nehiydir. Üstelik bu nehiy tenzihîdir. Buna, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Zîra "eğer" kelimesi şeytan işine kapı açar" sözü delalet eder. Bunun manası "şeytan, kadere çatmayı kalbe atar ve vesvese verir" demektir." Nevevî der ki: "Mazi sigası ile eğer (=lev) kelimesinin kullanılışı hadiste sıkça gelmiştir. Zahir olan şu ki, bunu kullanmaktan nehiy boş şeylerle ilgili olarak kullanmalarıdır. Bu da tahrimî değil, tenzihî bir nehiydir. Ama kişi ibadet hususundaki taksiratından üzüntülerini ifade zımnında söylemişse bunda bir beis yoktur. Hadiste gelen "eğer"li benzer ifadelerin çoğu bu manaya hamledilmiştir." 16

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÇOCUKLARIN HÜKMÜ

هاللّ ُلوُس َر َلاَقف .ِةَّنَجْلا ِريِفاَصَع ْنِم ٌروُفْصُع ،ُهَل ىبوُط :ُتْلُقَف . يِبَص َيِهف □
ُوُت] :ْتلاق اَهْنَع ُ هاللّ َيِض َر َةشئاع نع ـ1 □5352□

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ًهأ ِهِذهلو ،ًهأ ِهِذهل َقَلَخَف ،َراَّنلا َقَلَخ َو .
وأ ً َدَت ْرِ ين َ نأ َّ هاللّ َ قَلَخ َ ةَنَّجْلا َ:#

1. (4842)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir çocuk ölmüştü. Ben: "Ne mutlu ona! Cennet kuşlarından bir kuş oldu!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen Allah'ın cenneti de cehennemi de yarattığını, beriki için de öteki için de ahali yarattığını bilmiyor musun?" buyurdular." [Müslim, Kader 30, (2662); Nesaî, Cenaiz 58, (4, 57); Ebu Davud, Sünnet 18, (4713).] 17

AÇIKLAMA:

Bu hadis, büluğa ermeden vefat eden Müslüman çocukların ahiretteki durumu hakkında bir hüküm getirmektedir: Cennetlik mi, cehennemlik mi olcakları Allah'ın meşietine bağlıdır. Bir sonraki hadiste müşrik çocuklarının durumu hakkındaki münakaşayı genişçe kaydedeceğiz. Burada şunu belirtelim ki, Müslüman çocuklarıyla ilgili hüküm de münakaşa edilmiştir. Çünkü sadedinde olduğumuz hadis, "cennetliktir!" hükmüne ihtiyat getirmektedir. Bu sahih hadisi esas alanlar, bu meselede ihtiyatı tercih etmiş olurlar. Ancak mevzuya temas eden tek hadis bu değildir. Alimlerin büyük çoğunlukla hükme esas ittihaz ettikleri bir Ebu Hüreyre hadisine göre, mü'min çocukları cennetliktir.

"Kimin büluğa ermezden önce üç çocuğu vefat ederse bunlar o kimseye ateşe karşı bir perde olurlar. Yahut o kimse cennete girer." Kurtubî, bazılarının "Müslüman çocukların cennete gidecekleri hususunda ulemânın ihtilafı yoktur, icma ederler" dediğini kaydeder. Ancak Nevevî, bu meselede, kaydetmiş olduğumuz Ebu Hüreyre rivayetine itibar edenlerin icmaından bahsedilebileceğini belirtir.

Sadedinde olduğumuz Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) hadisini esas alanlar bu hususta tevakkufu tercih etmişlerdir. Nevevî, bunlara şu cevabı verir: "Resulullah'ın Hz. Aişe'yi o hükümden men etmesi belki bu meselede delilsiz kesin hükme gitmiş olmasındandır veya, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslüman çocukların cennetlik olduklarını bilmezden önce bu müdahaleyi yapmıştır." Maziri: "İhtilaf peygamber çocuklarının dışında kalanlar hakkındadır" demiştir. Müsned-i Ahmed'de gelen bir rivayette "Müslümanların çocukları cennetliktir, müşrikler ve çocukları cehennemliktir." Sonra şu ayeti okudu. (Mealen): "İman edip de zürriyetleri de kendilerine tabi olanlar (var ya), biz onların nesillerini de kendilerine kattık" (Tur 2).18

اوُناَك اَمِب ُمَلْعأ ْمُهَق َلَخ ْذإ ُ هاللّ :َلاَقف .َنيِك ِرْشُمْلا ِد َوأ ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر
َلِئُس] : لاق امُهْنَع ُ هاللّ يَ ِض رَ ٍساَبَع ِنْبا نع وَ ـ2 □5358□

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .] َنيِلِماَع .

2. (4843)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan müşriklerin çocukları hakkında sorulmuştu.

"Allah onları yarattığı zaman ne yapacaklarını iyi biliyordu!" buyurdular." [Buhârî, Kader 3, Cenaiz 93; Müslim, Kader 28, (2660); Ebu Davud, Sünnet 18, (4711); Nesâî, Cenaiz 60, (4, 59).] 19

AÇIKLAMA:

Kaydedilen iki hadisten birincisi, Müslüman çocukların cennete gideceği hususunda tevakkuf etmeyi, kesin hükme gitmeyi ders verirken, ikinci hadis de müşrik çocuklar hakkında aynı şekilde kesin hükümden kaçınmaya irşad etmektedir.

Çocukların, yani büluğa ermeden ölenlerin durumları hakkında ihtilaf edilmiştir. Mesele üzerine birçok rivayetler var. Alimler rivayetlerdeki farklılıklar yüzünden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. **1)** Hammad İbnu Seleme, Hammad İbnu Zeyd, İbnu'l-Mübarek, İshak İbnu Rahuye hazeratı, çocuklar hakkında: "Allah'ın meşietindedir. Dilerse cennete koyacak, dilerse cehenneme" diye hükmederler ve bu mevzuda gelen nasslardan bu hükmü çıkarırlar. Bilhassa müşrik çocukları hakkında Şafiî hazretlerinin de böyle hükmettiğini, Beyhakî, el-İ'tikad'ında kaydetmiştir. İbnu Abdilberr: "İmam-ı Malik'ten bu hususta sarih bir hüküm intikal etmedi ise de, onun nokta-i nazarından çıkarılacak hüküm de böyledir. Ancak ashabı, Müslüman çocukların cennete, kâfir çocuklarının meşiet-i İlahiye'de olduğunu sarih olarak beyan etmiştir" der. Bu görüş sahiplerinin delili: "Allah onların ne yapacağını daha iyi biliyor" hadisidir. **2)** İkinci görüşe göre, "Çocuklar babalarına tabidir, Müslümanların çocukları cennette, kâfirlerin çocukları cehennemde olacaktır." Bu görüş, Haricîlerden Ezarika'nın görüşüdür. Bunların delili şu ayettir: "Nuh: "Ey Rabbim! dedi. Yeryüzünde kafirlerden tek bir kişi bırakma!" (Nuh 26). Ancak bu ayetin Nuh kavmiyle ilgili olduğu söylenerek karşı çıkılmış. Hz. Nuh'un bu bedduayı, Cenab-ı Hakk'ın ona: "Kavminden, (hal-i hazır) inananlar dışında kimse sana iman etmeyecektir" (Hud 36) diye vaki olan vahyinden sonra yaptığı belirtilmiştir. "Onlar babalarındandır veya onlardandır" şeklindeki hadis, harbîlerle ilgili ahkâm zımnında varid olmuştur. Bu görüşe karşı çıkanlar, müşrik çocukların cehennemde olacağını tasrih eden ve Hz. Aişe'den gelen bir rivayetin zayıf olduğunu belirtirler.

3) Üçüncü görüşe göre, çocuklar cennetle cehennem arasında orta bir yerde, bir berzahtadırlar. Çünkü, onların cennete girmesini sağlayacak amelleri mevcut olmadığı gibi, cehenneme girmelerine sebep olacak da günahları yoktur.

4) Cennet ehlinin hizmetçileri olacaklar. Bazı kaynaklarda gelen zayıf bir hadise göre Aleyhissalâtu vesselâm: "Müşriklerin çocukları cennet ehlinin hizmetçileridir" buyurmuştur. **5)** Beşinci görüşe göre, toprak olurlar. Bu görüş Sümame İbnu Eşres'ten mervidir. **6)** Bu görüşe göre ateştedirler. İyaz, bunu Ahmed İbnu Hanbel'e nisbet etmiş ise de, İbnu Teymiyye, İyaz'ın burada hata ettiğini, bu görüşün Ahmed İbnu Hanbel'e ait olmayıp, ashabından birine ait olduğunu söyler. **7)** Yedincisine göre çocuklar ahirette imtihan olunacaklar: Kendilerine ateş yükseltilecek, kim içine girerse, o soğuk ve selametli olacak, imtina eden ise azaba duçar olacak. Bazı sahih rivayetler, mecnunlar ve fetret devrinde ölenler hakkında imtihan olduğunu belirtmiştir. Beyhakî, el-İ'tikad'ında bu görüşün sahih görüş olduğunu söylemiş ise de, "Ahiret teklif yeri değildir. Orada ne amel ne imtihan hiçbir şey yoktur" denilerek tenkid edilmiştir. Ancak bu tenkidcilere de: "Bu hal, cennet ve cehennemde istikrar peyda ettikten sonrası için camidir, amma Arasat'ta, buna bir mani yoktur. Nitekim ayette "Her hakikatın bütün çıplaklığıyla ortaya çıktığı gün onlar secdeye çağrılırlar. Fakat güçleri yetmez" (Kalem 42) buyrulmuştur" diyerek cevap verilmiş ve bir Sahiheyn hadisi gösterilmiştir: (Kıyamet günü) insanlara secde etmeleri emredilir. Münafığın sırtı o zaman yekpare bir tabakaya döner ve secdeye güç yetiremez."

8) Çocuklar cennetliktir. Nevevî der ki: "Muhakkak ulemânın seçtiği sahih mezhep budur. Bunlar şu ayeti delil kılmışlardır: "Biz bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz." (İsra 15). **9)** Tevakkuf: Hiçbir hükümde bulunmamak.

Buhârî, müşrik çocuklarının durumu üzerine söylenenler hakkında açtığı babda üç hadis kaydeder: Birincisinde tevakkuf ifade edilmiştir; ikincisinde cennette olacakları görüşünü müreccah kılan bir hadis kaydedilir; üçüncü hadiste ise cennetlik olacaklarını tasrih eden bir hüküm mevcuttur.[20] Şarihler bunda hem üç ayrı görüşe delil ve hem de Buhari'nin tercihini görürler: Ona göre esas olan kafir çocuklarının cennetlik olduğudur. [21]

تْنأ :ىسوُم ُهَل َلاَقف .مُ ًّسلا ا َمِهْيَلَع ىسوُم َو ُمَدآ َّجاَحَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َيِضَر ةريره يبأ نعو ـ8 □5355ـ بلع يِنَموُلَتأ ،هِم ًَكِب َو
ِهِتَاَس ِرِب ُ هاللّ َكاَفَطْصا يِذَّلا َتْنأ :ىسوُمِل ُمَدآ َلاَقَف .ْمُهَتْيَقْشأ َو َكِبْنَذِب ِةَّنَجْلا
َنِم َساَّنلا َتْج ًَرْخأ يِذَّلا

□ هاللّ ُهبَتَك ٍرْمأ

ةمصاخُمْلاو ةلداجملا «ةجاحملا».يئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .[ىسوُم ُمَدآ َّجَحَف□ .
4844) .3 يَّلَع َلْبَق ْنأ يِنَقُلْخَي ؟ِي َلاَق َر ُلوُس هاللّ ِ #)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. Adem ve Musa aleyhimasselam münakaşa ettiler. Musa, Adem'e: "İşlediğin günahla insanları cennetten çıkaran ve onları şekavete (bedbahtlığa) atan sensin değil mi!" dedi. Adem de Musa'ya: "Sen, Allah'ın risalet vermek suretiyle seçtiği ve hususi kelamına mazhar kıldığı kimse ol da, daha yaratılmamdan [kırk yıl] önce Allah'ın bana yazdığı bir işten dolayı beni ayıplamaya kalk (bu olacak şey değil)!" diye cevap verdi." Resulullah devamla dedi ki: "Hz. Adem Musa'yı ilzam etti!" [Buhârî, Kader 11, Enbiya 31, Tefsir, Taha 1, 3, Tevhid 37; Müslim, Kader 13, (2652); Muvatta, Kader 1, (2, 898); Ebu Davud, Sünnet 17, (4701); Tirmizî, Kader 2, (2135).] [22]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette mevzubahis olan münakaşa hâdisesinin zamanı ve yeri hususunda farklı mütalaalar ileri sürülmüştür: * Bazı alimler: "İstikbale matuftur. Yani ahirette cereyan edecektir. Vukua geleceği kesin olduğu için mazi sigasıyla vürud etmiştir" demiştir.

* Bazı alimler, dünyada ve Hz. Musa devrinde cereyan ettiğini, Cenab-ı Hak, Hz. Musa'nın Adem aleyhisselam'ı görme talebi üzerine, onu dirilterek karşılaştırmış olabileceğini söylemiştir. * Bazı alimler, bu iki peygamberin berzah aleminde karşılaşmış olabileceklerini söylemiştir. Bu durumda Hz. Musa'nın vefatından sonra ruhları semada karşılaşmış olmalıdır.

* İbnu'l-Cevzî, bunun bir darb-ı mesel olabileceği ihtimali üzerinde de durmuştur. Bu durumda mâna şudur: "Eğer onlar karşılaşsalardı, aralarında böyle bir tartışma geçecekti. Bu temsilde Hz. Musa'nın zikredilmiş olması, ağır tekliflerle gönderilen ilk peygamber olması sebebiyledir."

Haberin izhar ettiği müşkilatı gözönüne alan İbnu'l-Cevzî der ki: "Bu haber, sahih bir hadisle sabit olması sebebiyle, mahiyetine muttali olunamasa bile, inanılması gereken hususlardandır. Mânasının hakikatını kavrayamamış olsak bile kabul etmemiz gereken meselelerin ilki bu değildir. Kabirdeki azab ve nimetle ilgili haber bunlardan bir diğeridir. Herhangi bir meselenin izahını yapmakta müşkilat çekecek olsak geriye teslim olmak kalır." İbnu Abdilberr der ki: "Buna göre bu çeşit meselelerde teslim esastır. Tahkik etmek için üzerinde durulmaz. Zîra bu çeşit meselelerde bize pek az bir ilim verilmiştir." **2-** Sadedinde olduğumuz rivayette, Hz. Adem'in kaderinin yaratılmazdan önce yazıldığı mevzubahistir. Bir başka rivayette 40 yıl önce sarahati vardır. İbnu't-Tîn: "Kırk yıldan murad, her ayet-i kerimede geçen "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" (Bakara 30) ifadesi ile Hz. Adem'e ruhun üflenmesi arasında geçen müddettir." Bazıları: "Bu müddetin başlangıcı levhalara yazılma zamanıdır. Sonu da Hz. Adem'in yaratılma zamanıdır" demiştir. İbnu'l-Cevzî der ki: "Allah'ın kadim olan ilmi, ma'lumatın tamamını mahlukatın hiçbiri yaratılmazdan önce kuşatmış idi. Ancak bunları farklı zamanlarda yazdı. Nitekim Sahih-i Müslim'de gelmiştir ki: "Allah miktarları, arz ve semavatı yaratmazdan elli bin yıl önce takdir etmiştir." Öyleyse, bilhassa Hz. Adem'in kıssasının, yaratılışından kırk yıl önce yazılmış olması caizdir. Bu miktar, ona ruh üflenmezden önce toprak olarak bekleme müddeti de olabilir, bu da caizdir. Nitekim yine Sahih-i Müslim'de geldiğine göre, Hz. Adem'in toprak halinde şekillenmesi ile ona ruhun üflenmesine kadar kırk yıl müddet geçmiştir. Bu hal, bir küll olarak miktarların semavat ve arzın yaratılışından elli bin yıl önce yazılmış olmasına muhalefet etmez." Mâzirî de şunu söyler: "Zahir o ki: Bundan murad Allah bunu, Hz. Adem'in yaratılışından kırk yıl önce yazmış olmasıdır. Fakat bundan şunun kastedilmiş olması muhtemeldir; "Allah bunu meleklere izhar etti veya bu tarihi izafe ettiği bir fiilde bulundu. Aksi takdirde Allah'ın meşieti ve takdiri kadimdir." En doğrusu da şudur: Hz. Adem'in "Allah bunu, beni yaratmazdan önce bana takdir buyurdu" şeklindeki sözü ile "Tevrat'ta bunu yazdı" demeyi kastetmiş olmasıdır. Çünkü bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Adem, Musa'ya sordu: "O yaptığın işin üzerime yazılması işinin, Tevrat'ta yaratılmamdan kaç yıl önce vuku bulduğunu gördün?" Hz. Musa: "Kırk yıl!" diye cevap verdi."

Nevevî der ki: "Onun takdirinden murad Levh-i Mahfuz'a veya Tevrat'a veya Elvah'a yazılmasıdır. Kaderin kendisinin kastedilmesi caiz değildir. Çünkü o, ezelîdir. Hak Teala hazretleri, vukua gelecek hadiseleri ezelden beri murad etmiştir."[23]

3- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER: * Kadı İyaz der ki: "Hadiste, Ehl-i Sünnet'in "Hz. Adem'in çıkarıldığı cennet, müttakilere vaadedilmiş olan ve ahirette girecekleri ebediyet cennetidir" iddiasına hüccet var. Mu'tezile ve başka bazıları ise, o cennetin başka bir cennet olduğunu iddia ederler. Onlardan bazıları daha da ileri gidip, o cennetin yeryüzünde olduğunu ifade etmiştir.

* Hadis, hakkın ortaya çıkması için yapılacak münazarada delil ve hüccetler getirmenin, bunların açıklık kazanması için tevbih ve ta'rizde bulunmanın meşru olduğunu; levmin, bilen ve anlayan kimseye kendisinde bu * Kişi kendinden büyükle, evlad babasıyla münazara edebilmektedir. Ancak bunun meşru olması için, münazarada hakkın ortaya çıkması veya ilmin artması veya meselenin inceliklerine vukufiyet kazanılması gayesi güdülmelidir.

* Ehl-i Sünet için kaderin varlığı ve kulların fiillerinin yaratılması gibi hususlara hüccet mevcuttur. * Kişinin normalde hoş karşılanmayacak bazı davranışları, öfke ve üzüntü gibi bazı hallerinde hoş karşılanabilir. Bilhassa, öfkeli ve hiddetli bir tabiata sahip olanlar daha çok müsamaha ile karşılanır. Nitekim hadiste münazara esnasında inkarcılık hali galebe çalmış olan Hz. Musa'ya, Hz. Adem aleyhisselam, babası olmasına rağmen, sadece ismiyle hitap etmiş, ona bu halin dışında yer vermeyeceği şeylerle hitap etmiş, bununla birlikte Hz. Musa'nın faziletini ikrar etmiş, sonra münazarasına devam edip, onun şüphesini bertaraf edecek kendi hüccetlerini beyan etmiştir.[24]

هَسْفَن َو اَنَج َرْخأ ِيذَّلا َمَدآ اَن ِرأ ِهب َر اَي :ىسوُم َلاَق :# ِ هالّل لوُس َر َلاَق]□
:لاق ُهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ِباَّطَخْلا ِنْب رمُع نعو ـ5 □5354ـ َكَمَّلَع َو ،ِه ِحو ُر ْنِم
َكيِف ُ هالّل َخَفَن ِيذَّلا َتْنأ :َلاَقف .ْمَعَن :َلاَقف ؟ُمَدآ اَنوُبأ َتْنأ :َلاَقف ُم ًَّسلا ِهْيَلَع
َمَدآ ُهاَبأ ُ هالّل ُها َرأف ،ِةَّنَجْلا َنِم

اَنَتْج َرْخأ ْنأ ىلَع َكَلَمَح اَمَف :َلاَق .ْمَعَن :َلاَق ؟َكَل اوُدَجَسف َةَكِئ ًَلمَلا َرمَأ َو
،اَهَّلُك َءاَمْس ا ‘ ِيذَّلا َليِئا َرْسإ ِينَب ُّيِبَن َتْنأ ،ِهِتَلاَس ِرب ُ هالّل َكاَفَطْصا ِيذَّلا َتْنأ :َلاَق
.يف ِباَتِك هالّل ِ َلْبَق َو َسْفَن ًك َنِم ِةَّنَجْلا؟ َلاَقف ُمَدآ : َو ْنَم َتْنأ ؟ َلاَق : اَنأ ىسوُم
َبيَتُك َو َبُهْنيَب َر سُو ِم ْن َخلْقِهِ؟ َلاَق :ْمَعَن .َلاَق :اَمَف َو ْتَدج َّنأ َكِلذ َناَك
َكَمَّلَك هالّل ُ ْنِم َو َر ا ِءاَح ِجاَب، َو ْمَل ْلَعْجَي

سوُم ُمَدآ َّجَحَف ،سوُم ُمَدآ َّجَحَف :َكِلذ َدْنِع # َلاَق .ِيِلْبَق ُءاَضَقْلا ِ هاللّ َنِم
َقَبَس ٍءْيَش يف ؟ِنُموُلَت َميِف :َلاَق .ىلَب :َلاَق ؟َقَلْخُأ ْنأ

دواد وبأ هجرخأ .[ُم ًَّسلا اَمِهْيَلَع سوُم ُمَدآ َّجَحَف .

4. (4845)- Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Musa aleyhisselam: "Ey Rabbim! bizi ve kendisini cennetten çıkaran Adem'i bize bir göster!" diye niyazda bulundu. Hak Teala ve Tekaddes hazretleri de babası Adem aleyhisselam'ı ona gösterdi. Bunun üzerine Hz. Musa: "Sen babamız Adem misin?" dedi. Adem: "Evet!" deyince: "Yani sen, Allah'ın kendi ruhundan üflediği kimsesin. Sana bütün isimleri öğretti, meleklere emretti ve onlar da sana secde ettiler öyle değil mi?" diye sordu. Adem yine: "Evet!" dedi. Hz. Musa sormaya devam etti: "Öyleyse sen niye bizi ve kendini cennetten çıkardın?"

Bu soru üzerine Hz. Adem:

"Sen kimsin?" dedi. O: "Ben Musa'yım!" deyince:

"Yani sen, Allah'ın risalet vererek mümtaz kıldığı kimsesin. Sen Benî İsrail'in peygamberi, perde gerisinde Allah'ın konuştuğu kimsesin. Allah seninle kendi arasına mahlukatından bir elçi de koymadı değil mi?" dedi. Hz. Musa "Evet!" deyine; Hz. Adem: "Öyleyse sen, (bu söylediğin şeyin) ben yaratılmazdan önce Allah'ın (kader) kitabında yazılmış olduğunu görmedin mi?" dedi. Hz. Musa "Evet!" deyince: "Öyleyse Allah'ın kazası (hükmü) benden önce cereyan etmiş bir şey hakkında beni niye levmediyorsun?" dedi." Aleyhissalâtu vesselâm, devamla: "Hz. Adem, Musa'yı ilzam etti. Hz. Adem Musa'yı ilzam etti. Hz. Adem, Musa aleyhimesselam'ı ilzam etti" buyurdular." [Ebu Davud, Sünnet, 17, (4702).] [25]

AÇIKLAMA [26] , önceki hadislerde geçti.

BEŞİNCİ FASIL

KADERİYE'NİN ZEMMİ

رَدَق َ ْنأ َنوُلوُقَي َنيِذَّلا ِةَّمُ‘ ا ِهِذه ُسوُجَم َو ، ٌسوُجَم ٍةَّمُأ ِهلُكِل :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذُح نع ـ1 □5354ـ .[ِلاَّجَّدلاِب ْمُهَق ِحْلُي ْنأ ِ
هاللّ ىلَع قَح َو ،لاَّجَّدلا ُةَعيِش ْمُه َو ؟ُهوُدوُعَت ًَف ْمُهْنِم َض ِرَم ْنَم َو ،ُهَت َزاَنَج
اوُدَهْشَت ًَف ْمُهْنِم َتاَم ْنَمَف

دواد وبأ هجرخأ .

1. (4846)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her ümmetin Mecusileri vardır. Bu ümmetin Mecusileri "kader yoktur!" diyenlerdir. Bunlardan kim ölürse cenazelerinde hazır bulunmayın. Onlardan kim hastalanırsa ona ziyarette bulunmayın. Onlar Deccal bölüğüdür. Onları Deccal'e ilhak etmek Allah üzerine bir haktır." [Ebu Davud, Sünnet 17, (4692).] 27 **AÇIKLAMA:**

1- Bagavî, Şerhu's-Sünne'sinde kader meselesini şöyle özetler: "Kadere iman farzdır. Bu, kulların hayır ve şer bütün fiillerini Allah'ın yarattığına, bunları yaratmazdan önce Levh-i Mahfuz'da yazdığına, her şeyin O'nun kazası ve kaderiyle, irade ve meşietiyle olduğuna; ancak iman ve taate razı olduğuna ve bunlara sevap vaadettiğine, küfre ve masiyete razı olmadığına ve bunlar için ikab vaadettiğine inanmaktır. Kader, Allah'ın sırlarından bir sırdır. Buna ne mukarreb bir melek, ne de mürsel bir peygamber muttali olmamıştır. Bu meseleye akıl yoluyla gidip araştırma yapmak caiz değildir. Gerekli olan, bütün mahlukatı Allah'ın yaratıp onları iki gruba ayırdığına inanmaktır; bu gruplardan birini cennet için yaratmıştır ki, bu, fazlındandır, bir grubu da cehennem için yaratmıştır, bu da onun adaletindendir."

2- Kaderiye fırkası Mecusilere benzetilmiştir. Hattabi'ye göre bunun sebebi, onların iki asıl meselesindeki sözlerinin Mecusilerin sözlerine benzemesidir. Çünkü onlar hayrı nurun fiilinden, şerri de zulmetin (karanlığın) fiilinden bilirler.

Kaderiyeciler de hayrı Allah'a, şerri de O'nun gayrına izafe ederler.

Halbuki hayrı da şerri de yaratan Allah'tır. O'nun meşieti olmadan ne hayır ne de şer meydana gelir. Allah hikmetiyle şerri şer olarak yaratmıştır, tıpkı hayrı da hayır olarak yarattığı gibi, zira her ikisi de halk ve icad cihetiyle Allah'a; fiil ve kesb cihetiyle de failine muzaftır. 28 Hadis, ittisal yönüyle munkatı' bulunmuş, zayıf olduğuna dikkat çekilmiştir, mevzu diyen de olmuştur.

□□ □: [القَدَرِيّةُ مَجُوسُ هذِهِ اْلأُمَّةِ، إنْ مَرِضُوا فَ ًتَعُودُوهُمْ، وَإنْ مَاتُوا فَ
□5354□ 2ـ ولهُ في رواية عن ابْنِ عُمَرَ مَرْفُوعا

مُهوُدَهْشَت□] .

2. (4847)- Ebu Davud'un İbnu Ömer'den gelen merfu bir rivayetinde şöyle buyrulmuştur: "Kaderiye fırkası, bu ümmetin Mecusileridir. Eğer hastalanırlarsa ziyaret etmeyin, ölürlerse cenazelerine katılmayın." [Ebu Davud, Sünnet 17, (4691).]29

م ًَكْلاِب ْمُهوُحِتاَفُت ًَو ،ِرَدَقْلا َلْهأ اوُسِلاَجُت َ] : اعوُف ْرَم ُهْنَع ٍةياور□] .
□5353□ 8ـ وَ لَهُ أيْضا في

3. (4848)- Yine Ebu Davud'da İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den gelen merfu bir rivayette: "Kader ehli ile düşüp kalkmayın, onlara dava açmayın" buyurulmuştur. [Ebu Davud, Sünnet 17, (4720).] 30

AÇIKLAMA:

1- Teysir, bu hadisin İbnu Ömer rivayeti olduğunu söylüyor. Ancak, Ebu Davud'da hadis Hz. Ömer'den rivayet edilmektedir.

2- "Onlara dava açmayın" demek, "İhtilaflarınızın çözümü için onların hakimlerine başvurmayın" demektir. Bazı alimler de: "İtikadla ilgili meselelerde onlarla münakaşa ve münazara başlatmayın. Ta ki içinize yersiz şekler girmesin. Çünkü onlar haksız mücadelede münazara ve güç sahibi kimselerdir (size yersiz şek atabilirler)" diye anlamışlardır. Ancak "Rabbimiz, kavmimizle bizim aramızda hak ile sen hüküm ver. Hakkı açığa çıkaranların en hayırlısı sensin" (A'raf 89) ayetini esas alan alimler, önceki te'vilin daha münasip olduğunu söylerler. Mamafih, o ibareyi "Onlara ilk selamı siz vermeyin" şeklinde anlayanlar da olmuştur. 31

ةَئِج ْرُمْلا :ٌبيِصَن ِم ًٌْس“ا يف ْمُهَل َسْيَل يِتَّمأ ْنِم ِناَفْن ِص :#ِ هاللّ□□
ُلوُس َر َلاَق] :امُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍساهبَع ِنْبا نعو ـ5 □5354ـ لاعفأ ديري هاللّ

نأو ،ناسن“ا نم رشلاو ، هاللّ نم ريخلا :نولوقي نيذلا « ُةيردَقلا».يذمرتلا هجرخأ
وهم أضداد القدرية، فإن من مذهبهم تخليد صاحب الكبيرة في النار وَالقَدَرِيَّةُ].
ةيصعم نامي“ا عم رضي نولوقي نيذلا « ُةَئِجرُمْلا»و.ةاصعلا

. رانلا اذإ مل يتب اهنم نأو ناك انمؤم .اوكهم فلاخم هل‘ ةنسلا ةعامجلاو

4. (4849)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimde iki sınıf vardır ki, onların İslam'dan nasipleri yoktur: Mürcie ve Kaderiye." [Tirmizî, Kader 13, (2150).]32

AÇIKLAMA:

Mürcie, fırak-ı dalleden biridir. Temel görüşlerini "İman olunca günahın bir zararı yoktur; tıpkı küfür oldukça, taatin faydası olmadığı gibi" diyerek ifade etmişlerdir. Gerçi küfür olduktan sonra amelin, taatin faydası yoktur, bu doğru. Ancak buna kıyasla "İman olunca günah zarar etmez" şeklinde çıkarılan hüküm batıldır. Böyle bir iddiayı benimsemek her çeşit haramın helal sayılması demek olan ibahe'ye kapı açar. Bu düşüncedeki bir insan, "Ben mü'minim günah zarar vermez" diyerek her aklına gelen haramı işleyebilir. Bu düşünce Kaderiye düşüncesinin tam zıddında yer alır. Onlar: "Büyük günah işleyen kimse bu günahtan tevbe etmeden ölürse ebediyen cehennemde kalır" derken, bunlar "büyük de olsa günahın insana, -imanı olduğu takdirde- zarar vermeyeceğini" iddia etmişlerdir.

Görüldüğü üzere batıl mezhepler ifrat ve tefrit arasında bocalamaktadır. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, orta yolu tercih eder.

2- Bu fırkaya Mürcie denmiş olmasının sebebi hususunda ihtilaf edilmiştir: * Bazılarına göre: Bu fırka, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehadeti üzerine Müslümanlar arasında çıkan gruplaşmalardan doğmuştur. Şöyle ki: Medine'de Müslümanlar: **1-** Hz. Osman'ı mazlum bilip onun intikamının alınmasını isteyenler. **2-** Hz. Ali'yi hilafete layık görenler, olmak üzere başlıca iki gruba ayrılmışlardır. Bunlar dışında üçüncü bir grup, her iki tarafla da münasebetlerini devam ettiriyordu. Bu gruba mensup olanlar aradaki ihtilafta bir taraf tutmuyorlar, hükmü Allah'a bırakıyorlardı. Geriye bırakma manasına gelen irca'dan, bunlara Mürcie denmiştir.

---

28 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/34-35.

* Bir başka tahmine göre, Hz. Ali'nin hilafette birinci sıradan dördüncü sıraya düşmesine onlar sebep olduğu için, onlara Mürcie denmiştir. Bu manada Mürcie, Şia'nın zıddıdır. * Bir başka açıklamaya göre, bunlar büyük günah işleyenler hakkındaki hükmü kıyamete bıraktıkları için bunlara Mürcie denmiştir. Yani onlara göre günah işleyen cennetlik mi cehennemlik mi bu dünyada bilinemez, hükümlerini ahirete bırakmak gerekir.

* Bir başka izaha göre, Mürcie, ümit vermek mânasına gelen ircadan gelmektedir. Yani onlar, "iman sahibine büyük günah zarar vermez" diyerek böylelerine ahirette cennete gitme hususunda ümit verdikleri için kendilerine Mürcie denmiştir.

* Son bir tahmine göre, bunlar ameli imandan te'hir ettikleri, yani imana çok ehemmiyet verip, ameli imandan ayırarak onun değerini ve ehemmiyetini çok gerilerde bıraktıkları için bunlara te'hir eden manasında Mürcie denmiştir. 33 Bütün bu Mürciî iddialar Kur'an ve sünneti esas alan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşüne aykırıdır.

لْهأ ْنِم ٍلُج َرِل ،َم ً َّسلا َكْيلَع ُأ َرْقَي ان ً ُف َّنإ : َلاقف امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع□ ِنْبا ىلا ُلُج َر َءاَج] :لاق ٍعفان نعو ـ4 □5344ـ ِهْيَلَع يهنِم ْأ َرْقَت ً َف َتْدحأ ْدَق َناَك ْنإف ،ِرَدَقْلاِب َبيِذْكَّتلا َتْدحأ ْدَق ُهَّنأ ِنَغَلَب ُهَّنإ :امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ُنْبا َلاقف . ِماَّشلا

□لوُس َر ُتْعِمَس يِهناِف ،َم ً َّسلا

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِرَدَقْلاِب َنيبهذَكُمْلا يف َكِلذو ،ٌخ ْسَم ْوأ ٌفْسَخ ِةَّمُ‘ا . ِهِذه يف ُنوُكَي : ُلوُقَي # ِ هاللّ

5. (4850)- Nafi rahimehullah anlatıyor: "Bir adam İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e gelerek: "Falan kimse sana selam ediyor!" diyerek, Şamlı birisinden selam getirdi. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Bana ulaştığına göre, o kimse kaderi inkar ediyormuş. Eğer o böyle bir bid'a fikre saplandı ise, sakın ona benden selam söyleme! Zîra ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim: "Bu ümmette hasf (yere batırma), mesh (suret değişmesi) [ve kazf= (taş yağması)] olacak. Bu musibetler kaderi inkar edenlere gelecek." [Ebu Davud, Sünnet 7, (4613); Tirmizî,Kader 7, (2153, 2154).] 34

AÇIKLAMA:

1- Ebu Davud'un bir rivayetinde, İbnu Ömer'e selam gönderen Şamlı zatın, İbnu Ömer'le mektuplaşan tanış birisi olduğu belirtilir. İbnu Ömer ona şöyle yazmıştır: "Kulağıma geldiğine göre sen kader hakkında (rastgele) konuşuyormuşsun. Bundan böyle sakın benimle mektuplaşmaya yeltenme. Zîra ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ümmetim içinden kaderi inkar eden kimseler çıkacak!" dediğini işittim." Hadiste musibetler sayılırken bazı rivayetlerde "veya" mânasına gelen "ev" denmiştir. Alimler umumiyetle, bunu "ve" mânasına anlamışlardır.

2- Bid'ayı çeşitli vesilelerle açıkladık. Tekrar etmek gerekirse: Dinde olmadığı halde sonradan ihdas edilip, dine sokulan şeydir. Kamus'ta: "Din tamamlanmış olduktan sonra onda ihdas edilen şeydir" dendikten sonra şu açıklama yapılır: "Bid'at küfürden küçük, fıskdan büyüktür. İlim ve amel gerektiren bir delile muhalefet eden bir bid'at "küfür"dür. Zahiren amel gerektiren bir delile muhalefet eden bid'a ise küfür değil, fakat dalalettir." Cürcânî, et-Ta'rifat'da: "Sünnete muhalif olan fiildir. Buna bid'at denmesi, bunu söyleyen kimse, dinde örneği **3-** 35 Taş yağması diye tercüme ettiğimiz kazftan murad, Lut kavminin maruz kaldığı çeşitten bir beladır.

قُل ْخَي ْنأ َلْبَق ِقِئ ًخْلا َرِيدَاقَم ُ هاللّ َبَتَك :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امُهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ِصاَعلا ِنْب و ِرْمَع ِنْبا نعو ـ4 □5341□

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ِءاَمْلا ىلَع ُهُش ْرَع َو ٍةَنَس َفْلأ َنيِسْمَخِب َض ْر‘ا َو ِتا .
َومَّسلا

6. (4851)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah mahlukatın miktarlarını, semavat ve arzı yaratmazdan elli bin sene evvel, arşı da su üzerinde iken yazdı." [Müslim, Kader 16, (2653); Tirmizî, Kader 18, (2157).]36

ةَجاَح اَهِب َلاَق ْوأ اَهْيَلإِ ُهَل َلَعَج ٍض ْرأِب َتوُمَي ْنأ ٍدْبَعِل ىلاعَت ُ هاللّ ىَضَق].
اَذإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ةزع وُبأ نعو ـ4 □5342□

يذمرتلا هجرخأ .

7. (4852)- Ebu Azze anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kulunun bir memlekette ölmesini takdir etti mi, onu oraya -veya orada bulunan bir şeye dedi- muhtaç kılar." [Tirmizî, Kader 11, (2148).] 37

AÇIKLAMA:

Hadis, kişinin nerede öleceğinin bilinemeyeceğini takrir etmektedir. Kaderinde nerede ölmek varsa, Allah onu o memlekete muhtaç kılmakta veya oraya bir ihtiyaç hasıl etmekte; bu hacetini görmek üzere oraya giden kimse, eceline orada kavuşmakta ve vefat etmektedir. Bu hususu ifade eden ayette Rab Teala "Hiç kimse nerede öleceğini bilmez" (Lokman 34) buyurmaktadır.38

ب َرْضِي َنَاك َو . ُهالّ َّإ ُه هرِس ُمَلْعَي َ ُدي ِرُي .يِتَنْبا ُنْأ َر : َلاَقف .؟ ِرَدَقْلا يف□
َكُيأ َر اَم : ٍساَي“ َليِق ُهَّنأ ُهَغَلَب ُهَّنأ] : ٍكِلام نعو ـ3 □5348ـ ِهِيبأ ْنَع ٍنْيَسُح ُنْب
ٌّيِلَع يِنَثهدَح ، َكُبْسَحَف : َلاَق .ىَلب : َلاَق ؟ِهِب ُنِمْؤُت َتْسَلأ : َلاَقف ِردَقْلا ِنَع ٌلُجَ َر
ُهَلأَس َو ، ِمْهَفْلا يف ُلَثَمْلا ِهِب

ُهالّ َي ِض َر □

ءاَدأ َلاَق ؟ىرَت اَم َك ِب َغَلَب اَم : َنَامْقُلِل َليِق ُهَّنأ اضْيأ ُهَغَلَب َو ،هيِنْعَي َ اَم□
ُهُكرَت ِء ْرَمْلا ِم ًسإ ِنْسُح ْنِم َلاَق # ِ هالّ َلوُس َر َّنأ امُهْنَع

. ا ةَناَم ،َو ِص ُقْدَحْلا ِثيِد ،َو َكرَتىِ اَم َ يِنيِنْعَي .]أخرجه رزين‘

8. (4853)- İmam Malik'e ulaştığına göre, İyas İbnu Muaviye'ye, "Kader hakkında fikrin nedir?" diye sorulmuş da o şu cevabı vermiştir: "(Benim fikrim) kızımın fikridir!" Bu sözle, onun sırrını ancak Allah'ın bildiğini söylemek istemiştir. İyas, anlayışta darb-ı mesel olmuştu. (Bir gün) bir adam ona kader hakkında sordu: "Kadere inanmıyor musun?" dedi. Adam: "Elbette inanıyorum!" deyince:

"Bu kadarı sana yeter! (Fazlası senin için mâlâyanidir). Zîra Ali İbnu Hüseyin, babası (Hz. Ali İbnu Ebi Talib) (radıyallahu anhümâ)'dan bana nakletti ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuşlardır: "Kişinin mâlâyani şeyleri terketmesi, onun Müslümanlığının güzelliğindendir!" Yine ona ulaştığına göre Lokman'a: "Sende gördüğümüz (bu fazilet)in sebebi nedir?" diye sorulunca şu cevabı vermiştir: "Emaneti eda, doğru söz ve beni ilgilendirmeyen şeyleri terketmem!" Rezin tahric etmiştir. (Rivayette geçen "Kişinin mâlâyaniyi terketmesi İslam'ının güzelliğindendir" şeklindeki Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözü şu kaynaklarda geçer: [Muvatta, Hüsnü Hulk 3, (2, 903); Tirmizî, Zühd 11, (2318, 2319); İbnu Mace, Fiten 12, (2976); Rivayetin sonundaki "Yine ona ulaştığına göre Lokman'a..." kısmı da, Muvatta'da gelmiştir (Kelam 39 17, 2, 990).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, Hz. Lokman'ın zikri geçmektedir. Kur'anda zikri geçen bu zatın şahsiyeti, milliyeti, peygamber midir, değil midir, hangi devirde yaşamıştır gibi pekçok yönü ihtilaflıdır. Bazısını Zürkani'den aynen kaydediyoruz. Der ki: "Lokman'ın Habeşi olduğu, Nubi olduğu söylenmiştir. Çoğunluk der ki: "Lokman salih bir kimseydi. Kendisine hikmet verilmiştir, peygamber değildi." Katade: "Lokman hikmetle nübüvvet arasında muhayyer bırakıldı. O hikmeti tercih etti. Sebebi sorulunca: "Peygamberlik yükünü taşımaktan acze düşerim diye korktum" cevabını verdi" der.

Süheylî der ki: "Babasının ismi Anka İbnu Şirvan'dır: "Başkası: "O, Lokman İbnu Baura İbni Nasır İbni Azer'dir. Hz. İbrahim'in kardeşinin oğlu" der. Vehb, Mübtede'de, "Onun Hz. Eyub'un kızkardeşinin oğlu olduğu"nu zikretmiştir. "Teyzesinin oğlu" da denmiştir. Gerçek olanı, onun Hz. Davud aleyhisselam'ın muasırı olmasıdır. Denir ki: "Lokman (nebi olarak) gönderilmezden önce fetva verirdi." Hz. İbrahim'in muasırı olduğu da söylenmiştir. "Bin sene yaşamıştır" diyen galata düşmüştür, zira Lokman İbnu Ad'la iltibas etmiştir."[40]

---

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/38.

KANAAT BÖLÜMÜ

*

KANAATİN MEDHİ VE ONA TEŞVİK

*

TOKGÖZLÜLÜK

*

AZA KANAAT

*

DİLENCİLİĞİN ZEMMİ

*

İHSANI KABUL

* KANAATİN MEDHİ VE ONA TEŞVİK

ىفاَعُم ،هِب ْرِس يف انِمآ ْمُكْنِم َحَبْصأ ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق ُهْنَع ُ ,
هاللّ َي ِض َر يمطخلا نصحم نب ِ هاللّديبُع نع ـ1 5345

يف يأ «ِهِب ْرِس يف انِمآ» هلوق.يذمرتلا هجرخأ .[اَه ِريِفاَذَحِب اَيْنُّدلا ُهَل ْت
َزي ِح اَمَّنأَكَف ،هِم ْوَي ٌتوُق ُهَدْنِع ،هِنَدَب يف

اهرسأب نأ :اهريفاذحب ايندلا هاطعأ لاقي رافذح اهدحاو ،هيحاونو ئشلا بِلاعأ .
«ُريِفاَذَحْلَا»و. ِهسفن

1. (4854)- Ubeydullah İbnu Mihsan el-Hutamî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kim nefsinden emin, bedeni sıhhatli ve günlük yiyeceği de mevcut ise sanki dünyalar onun olmuştur." [Tirmizî, Zühd 34, (2347); İbnu Mace, Zühd 9, (4141).] 41

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen برس kelimesi, meşhur şekliyle sirb diye okunmuştur. Bu durumda nefis demek olur. Serb diye de rivayet edilmiştir. Bu durumda meslek manasında olur. Ayrıca sereb şeklinde de rivayet edilmiştir ki, bu durumda beyt (ev, aile) manasına gelir. Yani kişinin can, iş ve aile emniyetlerini ifade eder. **2-** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayat denen dünya yaşayışının "gün" denen bölümlerden meydana geldiğini, ecel gizli olması hasebiyle , ömrü bir günlük kesit halinde değerlendirmek gerektiğini, bu bir günlük kesitin mes'udane olması için başlıca üç şartın aranması gerektiğini belirtiyor. Bu üç şart şunlardır: **1-** Can (veya meslek veya mesken) emniyeti.

2- Sağlık.

3- Günlük gıda (sabah ve akşam yiyeceği) Bunlardan birinin eksikliğini, diğerlerinin fazlalığı ile telafi edemiyeceğimizi düşünürsek, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu hadislerindeki hikmetin büyüklüğünü anlarız. Sözgelimi, çok zenginiz ama sağlığımız yok veya can emniyetimiz yok. O zenginlik ne işe yarar? Sağlığımız, zenginliğimiz yerinde, fakat can emniyetimiz yok; her an ölüm ve düşman tehlikesi içinde hayatımız zehir olur. Devlet ve içtimâî nizamın gayesi, fertlere mal, can Bu şartlardan birinin eksik olduğu yerlerde ve zamanlarda hayat tatsızdır, insanlar mutsuzdur. Münâvî: "Hadis, fakrı gınaya efdal bulanlara hüccettir" der.42

ب ْوَث َو ،ُهُنْكَسي ٌتْيَب :ِلَاص ِخْلا ِهِذه ي َوِس يف قَح َمَدآ نْبِ َسْيَل :#ِ□
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر نَامْثُع نعو ـ2 □5344□

سبايلا ظيلغلا زبخلا وه ليقو ،هعم مادإ هدحو زبخلا « ُفْل ِجلا».يذمرتلا .
هجرخأ .[ِءاَمْلا َو ِزْبُخْلا ُفْل ِج َو ،ُهُت َر ْوَع ِهِب ي ِرا َوُي

2. (4855)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ademoğlunun şu üç şey dışında (temel) hakkı yoktur. İkamet edeceği bir ev, avretini örteceği bir elbise, katıksız bir ekmek ve su." [Tirmizî, Zühd 30, (2342).] 43

AÇIKLAMA:

1- Alimler, hadiste geçen hisâl (şey) ile, kazanmak için peşinden koşması gereken temel ihtiyaçlarının kastedildiğini belirtir. Bunlar: İkamet edeceği mesken, avretini örteceği giyecek ve kuru ekmek ile sudur. Mesken ve giyeceğin de sade ve asgarî ölçüde olacağı açıktır. Çünkü, gıda kuru ekmek ile ifade edilmiştir. Resulullah gıdayı ifade ederken kuru ekmek veya katıksız ekmek mânasına gelen cilf kelimesini kullanmakla, bu zaruri maddelerin asgarî ölçülerini ifade etmiş olmaktadır. Nitekim mesken veya ev deyince gecekondudan villaya kadar çok farklı mertebeleri var; giyecek de öyle. Şu halde hak olarak ifade edilen nisab, hayatın devamını konforsuz olarak sağlayacak asgarî miktardır.

Münavi, bazı alimlerin şu mütalaasını kaydeder: "Dünyadan mal edinmek maksadıyla mesken, giyecek, binecek gibi şeylerden, bu miktardan fazlasına sahip olan kimse, bu fazlalığı, ona kendisinden daha fazla muhtaç olan Allah'ın diğer kullarına karşı yasaklamış olur." el-Kâdi der ki: "Resulullah, hak ile, Allah'ın kişiye -ahirette bir mükafaat veya suali olmadan- vermesi gereken şeyi kasteder. Bundan dolayı kişiye ahirette mükâfaat veya mücazaat yoktur. Çünkü bunlar, nefsin yaşayabilmek için mutlaka muhtaç olduğu şeylerdir. Bu zikredilen miktardan fazlası sorumluluğu olan nasiblerdir."

Hakkı açıklama zımnında şöyle de söylenmiştir: "Onunla, insanın müstehak olduğu şey kastedildi. Çünkü insan, o miktara muhtaçtır ve hayatının devamı ona bağlıdır. Maldan gerçek mânada kastedilen de o (hak olan) miktardır. Zemahşerî der ki: "Mesken, giyecek, yiyecek ve içecek, insana zaruri olan ana unsurlardır." 44

عِنَق َو افاَفَك ُهُشْيَع َنَاك َو ِم ًٍ ْس“ ِل َيِدُه ْنَمِل ىبوُط :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□].
لاق ُه ْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دْيَبُع ِنْب ِةَلاَضُف نعو ـ8 □5344□:

يذمرتلا هجرخأ .

3. (4856)- Fadale İbnu Ubeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İslam hidayeti nasip edilen ve yeterli miktarda maişeti olup, buna kanaat edene ne mutlu!" [Tirmizî, Zühd 35, 45 (2350).]

AÇIKLAMA:

Yeterli miktar diye tercüme ettiğimiz kefaf'ı en-Nihaye'de İbnu'l-Esir şöyle açıklar: "Bu, kendisine muhtaç olunan miktarı karşılayıp, artmayan şeydir. Bir başka ifadeyle asgarî ölçüde ihtiyaca yeten miktardır. Kefaf miktarda tereffüh, tefahur yoktur."

Şu halde hadis, İslamî hidayetle müşerref olduktan sonra muhanete muhtaç kılmayacak en az miktarda maddî ihtiyaçlarını temin edebilen kimseyi tebrik etmekte, "ne mutlu ona" demektedir. Çünkü fazlasının hesabı var, o fazlalığın şevkiyle şımarma, harama kaçma, "hakkını verememe" tehlikesi var. 46

هوُلأَس َّمُث ُهوُلأَس اَم ْمُهاَطْعأف # ِ هاللّ َلوُس َر ِراَصْن'ا َن ِم ٌسانَ َلأَس]□□
□5344□ 5ـ لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيرْدُخلا ديعس يبأ نعو:

مُهاَطْعأف□

فِفْعَتْسَي ْنَم َو ،ْمُكْنَع ُه َر ِخهدأ ْنَلَف ٍرْيَخ ْنِم ِيدْنِع ُنوُكَي اَم :َلاَق ُهَدْنِع اَم َدِفَن□
اَذإ يهتَح .ُهوُلأَس اَم ْمُهاَطْعأف ُهوُلأَس َّمُث .ُهوُلأَس اَم هجرخأ .[ِرْبَّصلا َنِم
ُعَس ْوأ َو ُهَل ٌٍرْيَخ َوُه ءاَطَع ٌدَحُأ يِطْعُأ اَم َو ُ، هاللّ ُه ْرِهبَصُي ْرَّبَصَتَي ْنَم َو ُ،
هاللّ ِه ِنْغُي ِنْغَتْسَي ْنَم َو ُ، هاللّ ُهُّفِعُي ملسم اهجرخأ نيزر ةَدا َي َز : ُتْلُق.[ُهاَتآ
اَمِب ُ هاللّ ُهَّعَنَق َو افاَفَك َق ِز ُر َو َمَلْسأ ْنَم َحَلْفأ ْدَق َو] :بلاعت هاللّ همحر
نيزر دازو.ةتسلا

صقني و ةجاحلا نع لضفي يذهلا « ُفاَفَكلا».ملعأ هاللّو صاعلا نب ورمع نبا .
ةياور نم يذمرتلاو

42 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/43-44.

4. (4857)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensar (radıyallahu anhüm)'dan bazı kimseler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' dan bir şeyler talep ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm da istediklerini verdi. Sonra tekrar istediler, o yine istediklerini verdi. Sonra yine istediler, o isteklerini yine verdi. Yanında mevcut olan şey bitmişti; şöyle buyurdular: "Yanımda bir mal olsa, bunu sizden ayrı olarak (kendim için) biriktirecek değilim. Kim iffetli davranır (istemezse), Allah onu iffetli kılar. Kim istiğna gösterirse Allah da onu gani kılar. Kim sabırlı davranırsa Allah ona sabır verir. Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir ihsanda bulunulmamıştır." [Buharî, Zekat 50, Rikak 20; Müslim, Zekat 124, (1053); Muvatta, Sadaka 7 , (2, 997); Ebu Davud, Zekat 28, (1644); Tirmizî, Birr 77, (2025); Nesaî, Zekat 85, (5, 95).]

Rezin rahimehullah şu ziyadede bulunmuştur: "İslam'a girip, yeterli miktarla rızıklandırılan ve verdiği bu miktara Allah'ın kanaat etmeyi nasip ettiği kimse kurtuluşa ermiştir."47

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın gani kılması, kalp zenginliği vermesidir. Zîra bir hadiste "Hakiki zenginlik kalp zenginliğidir, (gözütokluktur)" buyrulmuştur. 48

2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD

* Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sehavetini ve Allah' ın, isteyenlere verme hususundaki emrini infazını göstermektedir. Hatta bir kere değil, üst üste isteyene ikinci, üçüncü sefer verdiğini de görmekteyiz. * Hadiste isteyene özür beyan etmenin, iffetli olmasını tavsiye etmenin cevazı da gözükmektedir. * Sabretmek, istememek evla olmakla beraber, ihtiyaç durumunda istemenin caiz olduğu hükmü de çıkarılmıştır.

* Sabır, insana verilen en hayırlı ihsan ve en bol sermayedir. İbnu'l-Cevzî demiştir ki: "İffetli olmak için halini halktan gizlemek ve onlara karşı istiğna izhar etmek gerektiği için, iffet sahibi batında Allah için muamelede bulunuyor demektir. Böylece, bu husustaki sıdkı nisbetinde maddî ve mânevî kâra mazhar olur. Resulullah sabrı, ihsanların en hayırlısı olarak ifade buyurdu. Çünkü o, nefsi, sevdiği şeylerden alıkoyar ve peşin yapılması hoşuna gitmeyen şeyleri yapmaya mecbur kılar. Halbuki, herkes yaptığı bu şeyleri terketse veya işlese ahirette eza ile karşılaşacaktı."

* Allah'ın müstağni kılması, ya maddî olarak rızık vermesi şeklinde, yahut da kalbine kanaat atması şeklinde 49 tecelli eder.

رَش ُهْكِسْمَت ْنإ َو ، َكَل ٌرْيَخ َلْضَفْلا ِلُذْبَت ْنإ َكَّنإ َمدآ َنْب اَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر َةَماَمُا ِبأ نعو ـ4 5343ـ يه «اَيْلُعْلا ُدَيْلا».يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ىَلْفُّسلا ِدَيْلا َن ِم ٌرْيَخ اَيْلُعْلا ُدَيْلا َو ،ُلوُعَت ْنَمِب ْأَدْبا َو ،ٍفاَفك ىلَع َم ُت ًَو ، َكَل

ىنعمو ةروص لئاسلا دي ىلع ولعت ةقيقحلاب اهن يطعملا .

5. (4858)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resululllah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey ademoğlu! Eğer fazla malını Allah yolunda harcarsan bu senin için daha hayırlıdır. Kendine saklarsan senin için zararlıdır. Kefaf (yeterli miktar) sebebiyle levm edilmezsin. (Harcamaya), bakımları üzerinde olanlardan başla. Üstteki el (yani veren), alttaki elden (yani alandan) daha hayırlıdır." [Müslim, Zekat 97, (1036); Tirmizî, Zühd 32, (2344).]50

AÇIKLAMA:

1- Burada Resulullah, İslam'ın ideal ahlakını tebliğ buyurmaktadır; ihtiyacı normal görecek kefaf miktarla yetinmek ve fazlasını Allah yolunda, O'nun rızası için harcamaktır. Kişi böylece, uhrevî mesuliyetten kurtulmaktan başka, onun sevabına mazhar olacaktır.

2- Kefaf miktarla yetinen, levm edilmez. Çünkü hayatının devamı için gerekli olan mesken, libas, yiyecek ve içecek için hesap sorulmayacaktır. Kefafı taşan istihlak ve mülkiyet, hesaba bais olacaktır. **3-** Kişi malını harcarken, önce bakmakla mükellef olduğu yakınlarına öncelik vermelidir. Kendi yakınları ihtiyaç içinde iken, sevap düşüncesiyle yabancılara harcamak, tasaddukta bulunmak caiz değildir. Resulullah, kişinin ailesine harcadıklarının da sadaka olduğunu beyan buyurmuştur. **4-** [51] Hadis, "veren el alan elden üstün" demekle, "zenginlik fakirlikten üstündür" diyenlere delil olmaktadır.

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/46.

رْيَّطلا ُق ُز ْرَي اَمَك ْمُكَق َز َرَل ِهِلُّك َو َت َّقَح ِ هاللّ ىلَع َنوُلَّك َوَتَت ْمُكَّنأ ْوَل□ □
:# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمُع نعو ـ4 □5344ـ تائلتمملا
عابشلا « ُناَطِبلا»و.ءاذغلا نم نوطبلا تايلاخلا عايجلا « ُصام ِخلا».يذمرتلا
هجرخأ .[اناَطِب ُحو ُرَت َو اصاَم ِخ وُدْغَت

نوطبلا .

6. (4859)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Siz Allah'a hakkıyla tevekkül edebilseydiniz, sizleri de, kuşları rızıklandırdığı gibi rızıklandırırdı: Sabahleyin aç çıkar, akşama tok dönerdiniz." [Tirmizî, Zühd 33, (2345) .] [52]

* TOKGÖZLÜLÜK

سْفَّنلا َنِغ َنِغْلا َّنِكَل َو ،ِض َرَعْلا ِة َرْثَك ْنَع َنِغْلا َسْيَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر□].
َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِيبأ نع ـ1 □5344□

هريغو لاملا نم هينتقيو ناسنا هلومتي ام « ُضرَعَلا».يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .

1. (4860)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zenginlik mal çokluğuyla değildir. Bilakis zenginlik göz tokluğuyladır." [Buhârî, Rikak 15; Müslim, Zekat 120, (1051); Tirmizî, Zühd 40, (2374).][53]

AÇIKLAMA:

1- Göz tokluğu diye tercüme ettiğimiz ibarenin aslı غِنَى النَّفْسْ dir, yani nefis zenginliği, Bazı hadislerde غِنَى الْقَلْبِ kalp zenginliği şeklinde gelmiştir. Dilimizde bunu en güzel ifade eden tabir göz tokluğu tabiridir. Bunun zıddı da aç gözlülüktür.

2- Hadisin İbnu Hibban'da gelen bir veçhi şöyle: "Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (bir defasında) bana: "Ey Ebu Zerr! Zanneder misin ki mal çokluğu zenginliktir?" buyurdular. Ben: "Evet!" dedim. Tekrar: "Mal azlığının da fakirlik olduğunu mu sanırsın?" buyurdular. Ben yine: "Evet! Ey Allah'ın Resulü!" dedim. Bunun üzerine: "Şurası muhakkak ki gerçek zenginlik kalp zenginliğidir, gerçek fakirlik de kalp fakirliğidir!" buyurdular. İbnu Battal der ki: "Hadisin mânası şudur: "Zenginliğin hakikatı mal çokluğu değil. Çünkü Allah'ın bol mal verdiği pekçok kimse, kendisine verilene kanaat etmez, daha da artırmak için gayret sarfeder; haram mı, helal mi nereden geldiğine aldırmaz. Hırsındaki şiddete bakınca fakir zannedersin. Ancak zenginliğin hakikati ise nefis zeginliği, göz tokluğudur. Gözü tok olan da, kendisine verilenle müstağni olan, ona kanaat getiren, rıza gösteren, artırmak için hırsa kaçmayan, talepte ısrarlı olmayandır. İşte bu zengin gibidir." Kurtubî der ki: "Hadisin mânası: "Faydalı veya büyük veya memduh olan zenginlik nefis zenginliğidir. Şöyle ki: Kişinin nefsi müstağni oldu mu tamahkârlığı bırakır, izzet ve büyüklük kazanır. Böyle bir kimsenin elde ettiği itibar, saygı, şeref ve övgü, hırsı sebebiyle aç gözlü olan bir kimsenin elde ettiği zenginlikten fazladır. Çünkü hırs onu, cimriliği ve düşüklüğü sebebiyle rezil işlere, hasis ve adi fiillere atar. Halktan onu kınayanlar çoğalır, insanlar nazarında itibarı düşer, herkesten daha hakir, daha zelil duruma düşer. Hülasa, nefis zenginliği ile muttasıf olan kimse, Allah'ın kendine verdiği rızka kanaatkârdır, ihtiyaç dışı olan şeyleri artırmak için hırs etmez, talepte ısrarlı olmaz; istemek, dilenmek alçaklığını göstermez, bilakis Allah'ın verdiği nasibine razı olur. Sanki ebedî bir zenginliğe kavuşmuş gibidir. Aç gözlülükle muttasıf olan kimse, öbürünün zıddınadır. Herşeyden önce Allah'ın verdiğine razı değildir, durmaksızın habire bir arayış ve talep içindedir. Onun gayesi mal elde etmektir, haramhelal nasıl geldiği pek mühim değil, yeter ki kazansın. Bu hırs içinde kaybedecek olursa çok üzülür, adeta yıkılır. O sanki mal yönüyle fakirdir. Çünkü kendisine verilene istiğna göstermez ve sanki zengin değildir. Şurası da var:

Tokgözlülük, Allah'ın indindeki mükafaatın daha hayırlı ve ebedî olduğunu bilerek Allah Teala'nın hükmüne rıza ve emrine teslim olmaktan neş'et eder. Bu kimse hırs ve talepten yüz çevirmiştir." Tîbî der ki: "Hadiste tokgözlülükle ilmî ve amelî kemalatın husûlünün murad edilmiş olması da mümkündür. Öyleyse akil kişi, vaktini kemalatı tahsilden ibaret hakiki zenginliği kazanma yolunda harcamalıdır. Mal toplamak için değil; zîra bu fakrı artırmaktan öte bir işe yaramaz."

İbnu Hacer der ki: "Nefs zenginliği, kalp zenginliğiyle, bütün işlerinde Allah'a karşı fakrını idrakle hasıl olur. Böylece, yakin kesbeder ki bütün ihtiyaçları gören, maddî ve manevî zenginlikleri veren O'dur. Bunları alan ve engelleyen de O'dur. Bu yakine eren kimse, Allah'ın kazasına razı olur, nimetlerine şükreder. Sırrı ortaya çıkınca O'na iltica eder. Kalbin, Rabbine duyduğu iftikârdan Rabbi dışındakilere karşı istiğna (tokgözlülük) neş'et eder."[54]

نِكَل َو ،ناَت َرْمَّتلا َو ُة َرْمَّتلا َو ،ناَتَمْقُّللا َو ُةَمْقُّللا ُهُّد ُرَت يِذهلا ُنيِكْسِملا َسْيَل□
:# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ2 □5341□

يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[َسانلا َلأْسَيف ُموُقَي ًَو ،هْيَلَع َقَّدَصَتُيَف ِهِب .
ُنَطْفُي ًَو ِهيِنْغُي ىنِغ ُد ِجَي َ يِذهلا ُنيِكْسِملا

2. (4861)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Hakiki) fakir, kapı kapı dolaşırken verilen bir iki lokmanın veya bir iki hurmanın geri çevirdiği kimse değildir. Fakat gerçek fakir, ihtiyacını giderecek bir şey bulamayan ve halini anlayıp kendisine tasaddukta bulunacak biri çıkmayan, (buna rağmen) kalkıp halktan birşey istemeyen kimsedir." [Buhârî, Zekat, 53, Tefsir, Bakara 48; Müslim, Zekat 102, (1039); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy 7, (2, 923); Ebu Davud, Zekat 23, (1631, 1632); Nesaî, Zekat 76, (5, 85).][55]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Kur'an-ı Kerimde, kendisine zekat verilecekler bahsinde (Tevbe 60) zikri geçen miskini açıklamaktadır. Miskin kelimesi kısaca fakir demektir. Bu kelimenin örfî mânası izafîdir, herkesçe kabul edilmiş kesin bir ölçüsü ve tarifi yoktur. Öyleyse, şerî ölçünün belirtilmesi gerekmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm, sadedinde olduğumuz hadiste bu meseleyi ele almakta, kapı kapı dolaşanların hakiki fakir olmadıklarını belirtmekte, insanlara halini açamayan gerçek fakirlerin araştırılması gereğine irşad buyurmaktadır. Bazı alimler, kapı kapı dolaşanların şerî manada miskin olmadığını söyler ve "Çünkü derler, böyle birisi yiyeceğini tahsile muktedirdir." Öyleyse hadis, muzdar kalmadıkça, kapı kapı dolaşanları zemmetmektedir. Tîbî, hadisten "Bu kimselerin zekata müstehak olmaları gerektiği" hükmünü çıkarır. Ancak bazı alimler: "Murad, onların müstehak olmalarını nefyetmek değil, gerçek fakirliğin bu bilinen fakirliğin dışında olduğunu ve onların zekata müstehak olduklarını takrirdir" demiştir. Hadisle ilgili olarak Nevevî de şunları söyler: Hadisin mânası şudur: "Sadakaya ehakk ve ona muhtaç olan kâmil mânadaki fakir miskin, kapıları dolaşanlar değildir. Hadis böylelerinden fakirliği nefyetmiyor, kâmil mânada fakirliği reddediyor."

Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak da gerçek fakirleri, iffetinden insanlara açamayan ihtiyaç sahipleri olarak tanıtır: "Sadakalar kendilerini Allah yolunda hizmete adamış fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolaşıp hayatlarını kazanmaya fırsat bulamazlar. Onların hallerini bilmeyen kimse, istemekten çekindikleri için, onları zengin sanır. Ey Habibim, sen onları yüzlerinden tanırsın. Yoksa onlar insanlardan ısrarla birşey istemezler..." (Bakara 173.) Şu halde ayet ve hadis, gerçek mânada fakirlik için iki şart beyan etmiş olmaktadır; 1) Zengin olmamak, 2) İffet sebebiyle ihtiyacını kimseye açmadığı için zengin zannıyla halk tarafından fakirliği bilinmemek. Başta Şafiî bir kısım alimler, bu delilden hareketle, fakir ve miskin arasında bir fark görürler ve derler ki: "Fakirin hali miskinden daha kötüdür. Miskin, birşeyleri olan fakat kendisine kafi gelmeyen kimsedir. Fakir ise, hiçbir şeyi olmayan kimsedir." Bu açıklamaya şu ayetten de delil gösterilmiştir: "Gemiye gelince o, denizden çalışan miskinlere aitti" (Kehf 79). Ayette, içinde çalıştıkları gemileri olduğu halde, birkısım insanlar miskin diye yadedilmiştir.

Ebu Hanife ve diğer birkısım alimlere göre tam tersine miskin, fakire nazaran durumu daha kötü olan kimsedir. Bunların delili, "veya toprağa atılmış bir miskine" (Beled16) ayetidir. Bunlara göre miskin, toprağa çıplaklık sebebiyle atılmıştır.

İbnu'l-Kasım ve Ashab-ı Malik: "Fakir ve miskinin aralarında bir fark yoktur, ikisi de halen birbirlerine müsavidir" demiştir. Böyle hükmedenlere göre: "Meskenet (miskinlik) fakrın ayrılmaz vasfıdır ama, zillet ve alçaklık mânasına gelmez. Zîra, öyle miskin vardır ki, nefis zenginliği sebebiyle büyük krallardan daha izzetlidir. Öyleyse miskinin manası, dünyevî ihtiyaçlarını teminde aciz kimse demektir. Aciz kimse, ihtiyaçlarını temine kalkmaz, yerinde sakin kalır.[56] [57] ”

*** AZA RIZA**

قَلْخلا َو ِلاَمْلا يف ِهْيَلَع َل ِهضُف ْنَم ىلا ْمُكُدَحأ َرَظَن اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريرُه يِبأ نع ـ1 □5342ـ :ةياور يف نيزر دازو
.يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .] ْمُكْيَلَع ِ هاللّ َةَمْعِن اوُرَد ْزَت َ ْنأ ُرَدْجأ َكِلذف ،ُهْنِم
ُلَفْسأ َوُه ْنَم ىلا ْرُظْنَيْلَف ،يتباد نم اريخ ةباد ىرأ تنك ؛يهنم اهمه رثكأ ٌدحأ ناك
امف ،ءاينغ‘ا بحصأ تنك : هاللّ همحر ةبتع نب هاللّدبع نب نوع لاق

صاقتناو بيعلاو راقتحا «ءاردزا».تحرتساف ءارقفلا تبحص ثيدحلا اذه تعمس .
املف .يبوث نم اريخ ابوثو

1. (4862)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri, mal ve yaratılışça kendisinden üstün olana bakınca, nazarını bir de kendisinden aşağıda olana çevirsin. Böyle yapmak, Allah'ın üzerinizdeki nimetini küçük görmemeniz için gereklidir." [Buhârî, Rikak 30; Müslim, Zühd 8, (2963); Tirmizî, Kıyamet 59, (2515).]

Rezin bir rivayette şu ziyadede bulundu: "Avn İbnu Abdillah İbnu Utbe rahimehullah dedi ki: "Ben zenginlerle düşüp kalkıyordum. O zaman benden daha heveslisi yoktu. Bir binek görsem benimkinden daha iyi görürdüm; bir elbiseye baksam, benimkinden daha iyi olduğuna hükmederdim. Ne zaman ki bu hadisi işittim, fakirlerle düşüp kalktım ve rahata erdim." 58

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Müslümanda bulunması gereken mühim bir edebi dile getirmektedir. Daima kendimizden aşağıda olana bakmak. Kendimizden aşağı deyince, sadece malmülk yönüyle aşağı olanlar anlaşılmamalıdır. Nitekim, hadiste halk tabiri de geçmektedir; yaratılış diye tercüme ettik. Alimler bunu suretce (yani dış görünüşce) diye açıkladıkları gibi, evlad, iyal, yakınlar, akrabalar gibi dünya hayatının zinetine girebilecek herşey diye de anlamışlardır.

Sadedinde olduğumuz hadis mânasında olmak üzere, Resulullah bir başka rivayette: "Zenginlerle az düşüp kalkın. Zîra böyle yapmanız, Allah'ın (size olan) nimetini küçük görmemenize yardımcı olur" buyurmuştur. Bazı alimler şöyle demiştir: "Bu hadiste mühim bir hastalığın ilacı var; zîra bir kimse, kendinden üstün kimseye bakınca, bu halin onda hased uyandırmayacağından emin olamaz. Bu haset hastalığının ilacı da kendinden aşağıda olana bakmasıdır. Baktığı takdirde kendi haline şükretmeye tevessül eder." Mevzumuzu bütünleyecek bir başka hadis de şöyle: "İki haslet var ki, bunlar kimde bulunursa Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazar. Kim dünya işlerinde durumu kendisinden düşük olana bakarsa, kendisindeki ona olan üstünlük sebebiyle Allah'a hamdeder. Kim de, dinî meselelerde kendinden üstün olanlara bakarsa ona uyar. Kim de dünya işlerinde kendinden üstün olana bakarsa, elinde olmayanlar için esef eder, üzülür ve böylece şükredici ve sabredici olarak yazılmaz."[59]

* DİLENCİLİĞİN ZEMMİ

ةَع ْزُم ِهِهْج َوِب َسْيَل َو ُ هاللّ نقْلَي نهتَح ْمُكِدَحأِب ُةَلأْسَمْلا ُلازَت َ :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نع ـ1 □5348□

ئشلا نم ةفتلاك ةريغص محللا نم ةعطقلا « ُةعزملا».يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .
ٍمْحَل].

1. (4863)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri dilenmeye devam ettiği takdirde yüzünde bir parça et kalmamış halde Allah'a kavuşur." [Buhârî, Zekât 52; Müslim, Zekat 103, (1040); Nesâî, Zekât 83, (5, 94).] [60]

ءاَش ْنَمَف ،ُهَهْج َو ُلُج َّرلا اَهِب ُحَدْكَي ٌحوُدُك ُلِئاَسَملا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلا َق]□
:لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بدنج نب ةرمس نعو ـ2 □5345ـ « ُحودُكلا».ننسلا
باحصأ هجرخأ .[ادُب ُهْنِم ُد ِجَي َ ٍرْمأ يف ٍناَطْلُس اَذ ُلُج َّرلا َلأْسَي ْنأ َّإ . ُهُك َرَت
َءاَش ْنَم َو ،ِهِهْج َو ىلَع ىقْبأ

لامال تيب نم هقح بلطي نأ هب دارأ ليق « ِناَطْلُّسلا ُلاُؤُس»و.شومخلا .

2. (4864)- Semüre İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İstemeler bir nevi cırmalamalardır. Kişi onlarla yüzünü cırmalamış olur. Öyle ise, dileyen (hayasını koruyup) yüz suyunu devam ettirsin, dileyen de bunu terketsin. Şu var ki, kişi, zaruri olan (şeyleri) iktidar sahibinden istemelidir." [Ebu Davud, Zekat 26, (1639); Tirmizî, Zekat 38, (681); Nesâî, Zekat 92, (5, 100).] [61]

نوُمَلْعَت ْوَل :# َلاَق ِباَبْلا ِةَّفُكْسُأ ىلَع ُهَلْج ِر َعَض َو اهمَلَف ُهاَطْعأف # ِ هاللّ□
َلوُس َر ٌلُج َر َلأَس] :لاق و ُرْمَع ِنْب ذئاع نعو ـ8 □5344□

يئاسنلا هجرخأ .[ائْيَش ُهلأْسَي ٍدَحأ بلا ٌدَحأ بشَم اَم ِةَلأَسْمَلا يف اَم .

3. (4865)- Aiz İbnu Amr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan birşeyler istedi. Aleyhissalâtu vesselâm da verdi. Adam dönmek üzere ayağını kapının eşiğine basar basmaz, Aleyhissalâtu vesselâm: "Dilenmede olan (kötülükleri) bilseydiniz kimse kimseye birşey istemek için asla gitmezdi!" buyurdular." [Nesâî, Zekat 83, (5, 94, 95).][62]

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/53.

بَطَح ْنِم ٍةَم ْزُحِب ِبتأَيَف َلَبَجْلا ِبتأَي َّمُث ُهَلُبْحأ ُمُكُدَحأ َذَخأَي ْن‘ :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر ريبزلا نعو ـ5 □5344□

يراخبلا هجرخأ .[ُهوُعَنَم ْوأ ُهوُطْعأ ، َساَّنلا َلأَسَي ْنَا ْنِم ُهَل ٌرْيَخ ،اَه ُعيِبَيَف ِه .
ِرْهَظ بلَع

4. (4866)- Hz. Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin iplerini alıp dağa gitmesi, oradan sırtında bir deste odun getirip satması, onun için, insanlara gidip dilenmesinden daha hayırlıdır. İnsanlar istediğini verseler de vermeseler de." [Buhârî, Zekat 50, Büyû' 15.] [63]

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz dilenme meselesine de yer vermiş, onunla ilgili bazı teferruatı teşri etmiştir. Zaruret haline gelen bir durumda, insanlara halini açmak meşru kılınmış ise de, dilenmeyi kazanç vasıtası veya meslek haline getirmeyi haram kılmıştır. Yukarıda kaydedilen hadisler bu hususu ifade etmektedir. Bu mevzuda müteakiben gelecek başka hadisler de mevcuttur. Alimlerimiz Kim, insanlara (mal) artırmak için talepte bulunursa ateş talep etmiş olur" hadisine dayanarak ihtiyacını görecek miktar dışında istemeyi haram addetmiştir. **2-** Hattabî'ye göre, dilencinin, kıyamet günü yüzünün eti ve derisi dökülmüş olarak hesap vermeye gelmesi, onun itibarını, değerini, mevkiini kaybederek, iyice düşüp alçaldığını ifade eder. Hattâbî devamla der ki: "Veya dilencinin azabı, yüzüne tatbik edilecektir; bu sebeple yüzünün eti dökülecektir. Çünkü, ceza prensip olarak cinayetin işlendiği azaya uygulanır. Dilenci de, dilenmek suretiyle yüzünü alçaltıp zelil etmiştir. Veya dilenci, yüzü tamamen kemik olduğu halde ba's olunur. Böylece bu hal ona, kendisini tanıtan bir alâmet olur." İbnu Ebî Cemre, yüzden etin dökülmesini, "Kişide hiçbir güzellik kalmaz, çünkü yüz güzelliği yüzde mevcut etle tahakkuk eder" der.

Mühelleb, zahirî mânayı esas almak ister. Ona göre, burdaki sır şudur: "Kıyamet günü, güneş yaklaşacaktır, eğer kişi yüzünde et olmaksızın gelirse, güneş ona daha çok eziyet verir. Hadisle, zengin olduğu halde malını artırmak düşüncesiyle dilenene sadakanın helal olmadığı murad edilmiştir. Amma, muzdar kalıp isteyen kimseye herhangi bir ikab yoktur, onun istemesi mübahtır."

3- 4866 numarada kaydedilen Hz. Zübeyr (radıyallahu anh), rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm, "kişinin rızkını temin için dilenmektense, nefsini en meşakkatli işte yormasının daha hayırlı olacağını" ifade etmektedir. Bu da şeriat-ı garramız nazarında dilenmenin ne kadar çirkin olduğunu ifadeye kafidir. Kişi isteyince, istemenin zilletini çektiği gibi, verilmeyince de reddedilmenin zilletini çeker, bu esnada sarfedilecek kınamalar haysiyet kırıcı hakaretler de caba. Kendisinden istenen kimse her isteyene vermeye kalksa, zamanla o da darlığa düşer. İstemek meşru, her isteyene vermek vacib olsa, bedava geçime alışan insanlar çoğalır, iktisadî hayat bozulur. Bu sebeple dinimiz istemeyi çok dar kayıtlarla meşru kılmış, kazanmaya gücü yetene dilenmeyi haram etmiştir. 64

لاَقف .ِةَّنَجْلاِب ُهَل ُلَّفَكَتا َو ائْيَش َساَّنلا َلأْسَي َ ْنأ يِل ُلَّفَكَتَي ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس□
□5344□ 4ـ نعو ْوَث َناَب ِر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع ُ لاق :[َر َلاَق

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ائْيَش ادَحأ ُلأسَي َ َناَكَف .اَنأ : ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر .
ُناَب ْوَث

5. (4867)- Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Cenneti garanti etmem mukabilinde, insanlardan hiçbir şey istememeyi kim garanti edecek?" buyurdular. Sevban (radıyallahu anh) atılıp: "Ben, (Ey Allah'ın Resulü!)" dedi. Sevban (bundan böyle) hiç kimseden birşey istemezdi." [Ebu Davud, Zekat 27, (1643); Nesâî, Zekat 86, (5, 96).]65

AÇIKLAMA:

Burada istemek kelimesi, dilenmeden daha geniş bir mânada kullanılmıştır. Çünkü hiçbir şey istememek talep edilmektedir. Nitekim, Ashab'tan gelen rivayetler, onların Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu nevi tavsiyelerini, söylediğimiz manada anladıklarını te'yid etmektedir. Zîra Ebu Davud'un aynı babtaki bir başka rivayetinde "(Bu hadisi işitenlerden bazıları vardı ki, yere kamçısı düşse "şunu bana ver!" demez (bineğinden inip kendisi alır)dı" denmektedir. Nevevî: "Bu hadiste, istemek denebilen bir şey ne kadar basit de olsa ondan kaçınmaya teşvik var" der. Ancak alimler, nefse ölüm getirecek bir darlık karşısında talebin meşru olduğuna hükmederler. Çünkü derler, "Zaruretler haramı mübah kılar." Hatta bazıları: "Böyle bir durumda istemez ve ölürse, asi olarak ölmüş olur" demiştir.66

هَل ُج ِرْخُتَف ائْيَش ْمُكْنِم ٌدَحأ يِنُلأ ْسَي َ ِ هاللّ َوَف ،ةَلأْسَمْلا يف اوُف ِحْلُت َ□
ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَيواعَم نعو ـ4 □5343□

اهنم راتك“او ةلأسملا يف حاحل“ا «ُفاحل“ا».يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[.
ُهُتَيْطعأ اَميِف ُهَل ُك َرَابُيَف ٌه ِراَك ُهَل اَنأ َو ائْيَش ُهُتَلأْسَم

6. (4868)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İstemede ısrar etmeyin. Vallahi, kim benden bir şey ister, ben ona vermek arzu etmediğim halde, ısrarı (sebebiyle) bir şey kopartırsa, verdiğim o şeyin bereketini görmez." [Müslim, Zekat 99, (1038); Nesâî, Zekat 88, (5, 97, 98).] 67

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), normalde yasaklanmış olan istemeyle, mecbur kalındığı taktirde istemenin mühim bir edebini öğretmektedir: Israr etmemek... Sadedinde olduğumuz hadiste ilhafla ifade edilen bu hali ısrar etmek diye tercüme ettik. Ancak bir kısım dilencilerin bu husustaki halini ifade için sırnaşmak kelimesi de kullanılabilir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Nesâî'de gelen bir başka hadislerinde ilhafın ne olduğunu açıklar; "Ebu Saidu'l-Hudrî anlatıyor: "Annem beni Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gönderdi. Yani ondan ciddi bir ihtiyacımız için birşeyler isteyecektim. Yanına varıp oturdum (ihtiyacımı söyleyemedim). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana yöneldi ve (niyetimi anlamışcasına): "Kim (başkasına ihtiyaç arzından) istiğna ederse, Allah onu müstağni kılar. Kim iffetini korumak isterse Allah onun iffetini korur. Kim (azla) yetinmek isterse Allah ona kifayet verir. Kim bir okiyye değerinde malı olduğu halde başkasından isterse "ilhaf"ta bulunmuş olur" buyurdular. Ben (kendi kendime): "Bakûte adındaki devem bir okiyye (=40 dirhem)den daha değerli!" deyip geri döndüm ve Aleyhissalâtu vesselâm' dan istekte bulunmadım."

Şu hade, bu rivayete göre, ulemanın ısrar diye açıkladığı ilhaf, 40 dirheme tekabül eden bir malı olduğu halde dilenmektir. 4870 numaralı hadis bu miktarın altın cinsinden olduğunu tasrih edecektir. Ebu Said rivayeti, ayrıca Ashab'ın, bu kırk dirheme sahip olmaktan ne anladığını da göstermektedir: Bundan maksad 40 dirhemlik nakid para değil, bu değerde, paraya tahvil edilebilecek bir maldır. Sözgelimi bir devesi olmak, bağı bahçesi olmak gibi.[68]

ني ِحِلاَّصلا لأْساف َّدُب َتْنُك ْنإ َو َ : َلاَق ؟ُلأْسأ ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَق ُهْنَع ُ□].
هاللّ َي ِض َر ُهاَبأ َّنأ] :ي ِِسارَفلا ِنْبا نعو ـ4 □5344□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .

7. (4869)- İbnu'l-Firâsî'nin anlattığına göre, babası (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü! (ihtiyacımı başkasından) isteyeyim mi?" diye sormuş, Aleyhissalâtu vesselâm da: "Hayır, isteme! Ancak istemek zorunda kalmışsan, bari salihlerden iste!" buyurmuşlardır. [Ebu Davud, Zekat 28, (1646); Nesâî, Zekat 84, (5, 95).][69]

AÇIKLAMA:

Burada salih, ihtiyacı görmeye muktedir olan demektir. Hayırlı kimse mânasına da gelir. Salihler, isteyeni boş çevirmezler ve gönül rızası ile verirler. Ayrıca salihlerin ihsanı helal maldandır, kıymetli, haysiyetlidir, rencide edici değildir. Salih olan Allah rızası için verir, minnet etmez, hayır duada bulunur. [70]

ةَمايِقْلا َم ْوَي َءاَج ِهِينْغُي اَم ُهَل َو َسأَّنلا َلأَس ْنَم :# ِ هاللّ ُلو ُس َر َلاق]□
:لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنْبا نعو ـ3 □5344ـ َباَحْصأ هجرخأ .[ِبَهَّذلا ْنِم
اَهُتَميِق ْوأ امَه ْرِد َنوُسْمَخ : َلاَق ؟ِهِينْغُي اَم َو : َليِق ٌحوُدُك ْوأ ٌشوُدُخ ْوأ ٌشوُمُخ
ِهِهْج َو يف ُهُتَلأْسَم َو

نَتُّسلا□ .

8. (4870)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, kendisini müstağni kılacak miktarda malı olduğu halde isterse, kıyamet günü, istediği şey suratında bir tırmalama veya soyulma veya ısırma yarası olarak gelir!" Yanında bulunanlar: "Kişiyi müstağni kılan (miktar) nedir?" diye sordular.

"Kırk dirhem altın veya o kıymette bir başka şey!" buyurdular." [Ebu Davud, Zekat 23, (1626); Tirmizî, Zekat 22, (650); Nesâî, Zekât 87, (5, 97); İbnu Mace, Zekat 26, (1840).] 71

67 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/58.

AÇIKLAMA:

1- Hadiste dilenciliğin cezası olarak kıyamet günü suratta hasıl olacak yaralar humuş, huduş ve küduh kelimeleriyle ifade edilmiştir. Bunlar bir bakıma müterâdif kelimelerdir. Mânayı te'yiden üçü de söylenmiştir. Bazı alimler, kelimeler arasında mâna farkı olduğunu söylemiştir. Buna göre az isteyen, çok isteyen ve aşırı isteyen herbirinin mertebesine göre yara farklıdır, tercümede tırmalama, soyma, ısırma diye bu derecelemeyi belirtmeye çalıştık.

2- Hadiste zenginliğin ölçüsüne temas edilmekte ise de, İmam Malik ve Şafii rahimehumallah: "Zenginliğin malum bir sınırı, tarifi yoktur, insanların haline itibar edilir" demişlerdir. Kişi kazanabiliyorsa, Şafii'ye göre, tek dirhemle de zengindir. Çalışmaktan aciz kimse, iyali de çoksa, bin dirhemi de olsa fakirdir. Alimlerden bir kısmı, bu hadise dayanarak 50 dirhemi olan kimsenin zengin sayılacağına ve sadakanın ona haram olacağına hükmetmiştir (Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed, İshak). Ebu Hanife ve ashabı sadakayı haram kılan miktarın 200 dirhem olduğunu söylemişlerdir. Bu onlara göre aynı zamanda zekatı farz kılan nisabtır. 72

وأ ٓلِقَتْسَيَلَف ارْمَج ُلأْسَي اَمَّنإف ، ارُّثَكَت َساَّنلا َلأَس ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يِبأ نعو ـ4 □5341□

ملسم هجرخأ .[ْرِثْكَتْسَيِل.

9. (4871)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (malını artırmak için) insanlardan dilenirse, o mutlak surette ateş talep etmiş olur. Öyleyse ister azla yetinsin isterse çoğaltmayı istesin, (artık kendisi bilir)!" [Müslim, Zekat 105, (1041).] 73

اَنيتأَت بهتَح ْمِقأ : َلاَقف .اَهيف ُهَلأْسأ # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيِقَلَف ةَلاَمَح ُتْلَّمَحَت]
:لاَق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر قراخم نب ةصيبق نعو ـ14 □5342ـ َّمُث .اَهبي ِصُي
بهتَح ُةَلأْسَملا ُهَل ْتهلَحَف ، ةَلاَمَح َلَّمَحَت ُلُج َر :ٍةَثَث ِدَح‘ َّإ ُّل ِحَت َـ ةَلأْسَملا َّنإ
،ُةَصيِبَق اَي : َلاَق َّمُث .اَهنِم َكَل َرُمأنَف ُةَقَدَّصلا ُلُج َر َو ؛ٍشيَع ْنِم اداَدِس َلاَق ْوأ ،
ِشْيَع ْنِم اما َوِق َبي ِصُي بهتَح ُةَلأْسَملا ُهَل ْتهلَحَف ُهَلاَم ُت ًحاَتْجاَف ُةَحِئاَج
ُهْتَباَصأ ُلُجر َو ، ُكِسْمُي ْنِم اما َوِق َبي ِصُي بهتَح ُةَلأْسَملا ُهَل ْتَّلَحَف ،ٌةَقاَف ان ً
ُف ْتَباَصأ ْدَقَل :ِهِم ْوَق ْنِم َنج ِحْلا يِوَذ ْنِم ٌةَث ًَت َلوُقَي بهتَح ،ٌةَقاَف ُهْتَباَصأ
دواد وبأو ملسم هجرخأ .[اتْحُس ُهُب ِحاَص ُهُلُكأَي ،ٌتْحُس ُةَصيِبَق اَي ِةَلأْسَملا
َنِم َّنُهاَوِس اَمَف ،ٍشي َع ْنِم اداَدِس َلاَق ْوأ ،ٍشْيَع ابلط هدنع نم بلتقلا تايد يدؤي
نأ لجر مزتليف بلتق مهنيب عقتف نيموق نيب برح عقي نأ ءاحلا حتفب «
ُةلامحلا».يئاسنلاو

هب موقي ام « ُما َوِقلا»و.سانلا بلا اجاتحم هعدتو هلام لصأتستف ناسن“ل
ا « ُة َحِئاجلا»و.ةنتفلا ءاقتاو حلصلل وأ ،اهبهذي يأ ،ةكربلاŒضرعت يتلا ةف
تحسي هن‘ هب يمس ،مارحلا « ُت ْحُّسلا»و.يفكي ام نيسلا رسكب «
ُدادهسلا»و.هوحنو هلام نم ناسن“ا رمأ

‘هلكآ كلهي هن.

10. (4872)- Kabisa İbnu Muharik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sulh için diyet (hamâle) ödemeyi kabullenmiştim. Bu hususta yardım istemek için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı aradım ve karşılaştık. (Meseleyi açınca): "Bekle, bize sadaka malı gelecek. O zaman ondan sana da verilmesini emrederim" buyurdular. Sonra da: "Ey Kabisa! İstemek, üç kişi dışında hiç kimseye helal olmaz: * Sulh diyeti (hamale) kabullenen kimse. Buna, gereken miktarı buluncaya kadar, istemesi helaldir. Ama o miktara ulaşınca, artık istemez.

* Afete uğrayıp malını kaybeden kimse. Buna da maişetini temin edecek miktarı elde edinceye kadar istemesi helaldir.

* Fakirliğe uğrayan adam. Eğer kavminden üç kişi, "Falancaya fakirlik isabet etti" diye ittifak ederlerse, geçimine yetecek miktarı elde edinceye kadar istemesi helaldir. Bunlar dışında istemek, ey Kabisa haramdır." [Müslim, Zekat 109, (1044); Ebu Davud, Zekat 26, (1640); Nesâî, Zekat 86), (5, 96, 97).] 74

AÇIKLAMA:

1- Hamale, aralarında çıkan iki kabilenin veya kimselerin arasını bulup sulhü temin etmek için bir tarafa ödenecek meblağa denir. Şu halde hadiste Kabisa (radıyallahu anh) böyle bir vazifeyi üzerine almış ve yüksek meblağ sebebiyle borçlu duruma düşmüştür. Bu durumda olan kimse başkasından para isteyebilir. **2-** Hadiste, dilenmesi caiz olan bir kimse fakirliğe uğrayan adamdır. Ancak bunun fakirleştiğine dair, kendi kavminden aklı başında üç kişinin şehadeti şart koşulmaktadır. Nevevî bu şehadet meselesiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Resulullah, şahidin kavminden olmasını şart koştu. Çünkü onlar, adamın iç halini, mal durumunu, gizli olan ibadet durumunu bilecek ehl-i hibredirler. Bu söylenenleri arkadaşlık sebebiyle yakından tanıyanlar bilebilir. Akıl şartı zikredilmiştir. Çünkü şahitte teyakkuz (uyanıklık) gerekli bir vasıftır, gaflet sahibinin şehadeti makbul olmaz.

Şahidin üç olması şartına gelince: Bu hususta ashabımızdan (Şafiilerden) bazısı der ki: "Fakra düşmüş olmanın sübûtunda beyyine budur." Böyle düşünenler, hadisin zahirini esas alarak, bu meselede az sayıda şahidin kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Ancak cumhur, zina hariç diğer şahidliklerde olduğu gibi, bu meselede de iki adil kimsenin yeterli olacağını söylemiş, hadiste geçen "üç"ü, istihbaba hamletmiştir. Bu şart ayrıca, kendisinin malı olduğu bilinen kimseye hamledilmiş; dolayısıyle, zengin kimsenin malından telef olduğu, fakirleştiği husustaki şahsî beyanının makbul olmayacağına hükmedilmiştir. Malı olmadığı bilinen kimse için beyyine yani şehadet şart değildir, kendi beyanı esas alınır."

Şu halde, hadiste zikredilen bu üç hal dışında dilenmek haramdır.[75]

؛بلَب : َلاَق ؟ْءَش َكِتيَب يف اَماأ : َلاَقف # ِ هاللّ َلوُس َر ُلأْسَي ِراَصْن'ا َن ِم ٌلُج َر
َتاأ] : لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسَنأ نعو ـ11 5348ـ ي ِرَتْشَي ْنَم : َلاَق َو ،ِهِدَيِب
اَمُهَذَخأف .اَمِهِب ُهاَتأف .اَمِهِب يِنَتْئا : َلا َقف . َءاَمْلا ِهيف ُب َرْشَن ٌبْعَق َو
،ُهَضْعَب ُطُسْبَن َو ُهَضْعَب ُسَبْلَن ٌسْل ِح .ِن َيْمَه ْرِدِب اَمُهُذُخآ اَناأ : ٌلُج َر َلاَق . اث
ًَث ْواأ ِنْيَت َّرَم ٍمَه ْرِد ىلَع ُدي ِزَي ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق .ٍمَه ْرِدِب اَمُهُذُخآ اناأ :
اب ِرَتْشا َو ، َكِلْهاأ ىلا ُهْذِبْناَف اماَعَط اَمِهَداَب ِرَتْشاŒلُج َر َلاَق ؟ِنْيَذه اموُدَق ِرَخ
: َلاَقو ،يِراَصْن'ِل اَمُهاَطْعاأف ِنْيَمه ْرِهدلا َذَخاأ َو ،ُهاَّيِا اَمُهاَطْعاأف َّمُث َلَعَفَف . ام
ْوَي َرْشَع َةَسْمَخ َكَّتَي َراً َو ،ِعِب َو ْبِطَتْحاَف ْبَهْذا : ُهَل َلاَق َّمُث .ِهِدَيِب ادوُع # ِ
هاللّ ُلوُس َر ِهيف َّدَشَف ِهِب ُهاَتأف .ِهِب يِنِتْاَف

يف َةَتْكُن ُةَلأْسَمْلا َىِء ِجَت ْناأ ْنِم َكَل ٌرْيَخ اَذه :# ُهَل َلاَقف اماَعِط اَه ِضْعَبِب َو
اب ْوَث اَه ِضْعَبِب ى َرَتْشاَف َمِها َرَد َةَ َرَشَع َباَصاأ ْدَق َو ،َءاَج ،هظفل اذهو ،دواد
وباأ هجرخاأ .[ٍع ِجوُم ٍمَد يِذِل ْواأ ،ٍعِطْقُم ٍم ْرُغ يِذِل ْواأ ،ٍعِقْدُم ٍرْقَف يِذِل َّاِإ
ُحُلْصَت َ َةَلأْسَمْلا َّنِإ ،ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َكِهْج َو

. راصتخاب يذمرتلاو

11. (4873)- Hz.Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensârî bir zat gelip Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan birşeyler istemişti.

"Evinde hiçbir şey yok mu?" buyurdular. Adam:

"Evet, dedi. Bir çulumuz var. Bir kısmıyla örtünüp, birkısmını da yaygı olarak yere seriyoruz! Bir de su içtiğimiz kabımız var."

"Onları bana getir!" diye emrettiler. Adam gidip getirdi. Aleyhissalâtu vesselâm eşyaları eline alıp: "Şunları satın alacak yok mu?" buyurdular. Bir adam: "Ben bir dirheme satın alıyorum" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bir dirhemden fazla veren yok mu?" dedi ve iki üç sefer tekrarlayarak (açık artırmaya çıkardı). Orada bulunan bir adam: "Ben onlara iki dirhem veriyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm eşyaları ona sattı. İki dirhemi alıp Ensariye verdi ve: "Bunun biriyle ailen için yiyecek al, ailene ver. Diğeriyle de bir balta al bana getir!" buyurdular. Adam gidip bir balta alıp getirdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ona eliyle bir saplık geçirdi. Sonra: "Git, odun eyle, sat ve on beş gün bana gözükme!" buyurdu. Adam aynen böyle yaptı, sonra yanına geldi. Bu esnada on dirhem kazanmış, bunun bir kısmıyla giyecek, bir kısmıyla da yiyecek satın almıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bak, bu senin için, kıyamet günü alnında dilenme lekesiyle gelmenden daha hayırlıdır!" buyurdu ve sözlerine şöyle devam etti: "Dilenmek, sersefil, fakra düşmüş veya rüsvay edici borca batmış veya elem verici kana bulaşmış inanlar dışında, kimseye caiz değildir." [Ebu Davud, Zekat 26, (1641); Tirmizî, Büyû 10, (1218); İbnu Mace, Ticârât 25, (2198).][76]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen elem verici kan tabiriyle katil ve yakınları kastedilmiştir. Çünkü diyet ödeyerek sulha bağlanan kan meselesinde, katilin ödeyecek yeterli miktarda parası olmadığı taktirde, katil ve yakınları sıkıntı ve elem içerisinde kalır. Resulullah bu durumda katil tarafın dilenerek de olsa, malum meblağı temin etmeye ruhsat tanımıştır.

Hadis, fukaralık probleminin çözümünde en müessir, en muteber yolu da göstermiştir: En zaruri eşyalardan bile olsa ucuzpahalı satıp basit bir sermaye teşkil edip, bu parayı meşru olan bir iş, bir ticarete maya yapmak. Bu tarzda hiçbir kimseye minnet mevcut değildir. Kişi ailesi içerisinde daha sade, maddî teçhizattan daha mahrum bir vaziyette yaşayabilir. Başkasına borç pahasına lüks hayatı Resulullah tavsiye etmemektedir. Zahmetli bile olsa çalışarak kazanmak, minnetli yaşamaktan pek çok evladır. 77

ف َرَطِب َذَخأَف ةَف َرَعِب ٌفِقا َو َوُه َو # ِ هاللّ َلوُس َر َبِا َرْعأ َتأ] :لاق هْنَع ُ □
هاللّ َي ِض َر يلولسلا ةدانج نب يشبح نعو ـ12 □5345ـ ،هِيِوَس ٍة َّرِم يِذِل َو
،هِينَغِل ُّل ِحَت َ ةَقَدَّصلا َّنِإ :# َلاَقف .ُةَلأْسَمْلا ِتَم هرُح َكِلذ َدْنِعَف .ُهَعَم ِهِب
َبَهَذَف .ُهاهيِإ ُهاَطْعأَف .ُهاهيِإ ُهَلأَس َو ،هِئاَد ِر

ةَمايِقْلا َم ْوَي ِهِهْج َو يف اشوُمُخ َناَك ُهلاَم ِهِب ى ِرْثُيِل َساَّنلا َلأَس ْنَم َو ،ِع□
ِجوُم ٍمَد ْوأ ،ِعِظْفُم ٍم ْرُغ ْوأ ،ِعِقْدُم ٍرْقَف يِذِل ًهِا ُّل ِحَت ًّ َو َلُج َّرلا يِطْع ُ يهنِإ َو» :
هاللّ همحر نيزر دازو.يذمرتلا هجرخأ .[ْرِثْكُيْلَف َءاَش ْنَم َو ،ْلِلْقُيْلَف َءاَش ْنَمَف .
َمَّنَهج ِنم ُهُلكأَي افْض َر َو

وُه اَم ِ هاللّ َلوُس َر اَي يِطْعُت َمِلَف :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع ُهَل َلاَقف ٌراَن ًّإ□
َيِه اَم َو ِهِنْطَب يِف اَهُلِعا َج ْوأ ِهِطْبِإ َتْحَت اَهِب ُقِلَطْنَيَف ةَّيِطَعْلا ْوأ ِهيهدَغُي اَم
ُرْدَق َلاَق ؟ُةَلأْسَمْلا ُهَعَم يِغَبْنَي َ يِذَّلا َنِغْلا اَم َو :اوُلاَق .ِبَتَلأْسَم َّإ ا ْوَبأ َو َلْخُبْلا يِل
ا نم ميلسلاŒُ هاللّ َنبأ : َلاَقف .ٌراَن قصلي يذلا وه « ُعِقْدُمْلا ُرْقَفلا»و.تاف
قلخلا ماتلا « هِبوهسلا»و.ةوقلاو ةدشلا :ميملا رسكب « ُة هرِملا».«ِهِيهشَعُي
ديدشلا « ُعظفُملا»و.هب تلفكت ام ءادأ « ُمرُغلا»و.رقفلا لامتحا ءوس وه ليقو
هتدشل بارتلا بهو ،ءاعقدلاب هبحاص،

ءايلوأ بلا اهيهدؤي اهيف بعسيف ةيد ناسنإ لمحتي نأ « ُع ِجوُملا
ُمهدلا»و.عينشلا

ةراجحلا بهو ،ةفضر عمج « ُفْض َّرلا»و.هلتق هعجويف هميمح وأ هبيسن وهو
هنع لمحتملا لتق اهدؤي مل ناو ،لوتقملا

. ةامحملا

12. (4874)- Habeşî İbnu Cünâde es-Selûlî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arafat'ta vakfede iken bir bedevi gelerek ridasının bir ucundan tutup, ondan bunu istedi. Aleyhissalâtu vesselâm da onu ona verdi. Adam ridayı beraberinde alıp gitti. Tam o sırada dilenmek haram kılındı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sadaka zengine helal değildir; sağlığı yerinde güç kuvvet sahibine de helal değildir. O, sersefil edici, fakre düşen, haysiyeti kırıcı borca giren, eleme boğan kana bulaşan kimseler dışında hiç kimseye helal değildir. Öyleyse, kim malını artırmak için insanlara el açarsa, bu, kıyamet günü suratında cırmalama yaralarına ve cehennemde yiyeceği kızgın taşlara dönüşür. Öyleyse (buyursun) dileyen azla yetinsin, dileyen de çoğaltmaya çalışsın." [Tirmizî, Zekat 23, (653).]

Rezin merhum şu ziyadede bulunmuştur: "Ben, bir adama ihsanda bulunurum. Adam da onu koltuğunun altına koyarak alıp gider veya yiyip midesine indirir. Halbuki bu, (eğer layık değilse) o adam için ateşten başka bir şey değildir.

Resulullah'ın bu sözü üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü! Öyleyse ateş olan bir şeyi niye veriyorsunuz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah benim cimri olmamı kabul etmedi, insanlar da benden istememeyi kabul etmedi!" cevabını verdi. Orada bulunanlar: "Dilenmeyi haram kılan zenginlik nedir?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sabah veya akşam yetecek kadar yiyecektir!" buyurdular." 78

نَم َو ،ُهَتَقاَف ّدَسُت ْمَل ِساَّنلاِب ا َهَل َزْنأَف ٌةَقاَف ِهِب ْتَل َزَن ْنَم :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق ْهَنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعْسَم ِنْبا نعو ـ18 □5344□

هححصو يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍل ِجآ ْوأ ٍل ِجاَع ٍق ْز ِرِب ُهَل ُ هاللّ .
ُكِشوُيَف ِ هللّاِب اَهَل َزْنأَف ٌةَقاَف ِهِب ْتَل َزَن

13. (4875)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kendisine gelen bir fakirliği hemen halka intikal ettirirse (yani onlara açarak dilenmeye kalkarsa), onun fakirliğinin önüne geçilmez. Kime de fakirlik gelir, o da bunu Allah'a açarsa, Allah ona er veya geç rızkıyla imdat eder." [Tirmizî, Zühd 18, (2327); Ebu Davud, Zekat 28, (1645).] 79

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), herhangi bir sebeple maddî sıkıntıya düşen, fakr u zarurete maruz kalan kimsenin, insanlara şekvâ etmeyip Allah'a yönelmesini tavsiye etmektedir. Tîbî, hadiste, "İçine düştüğü fakirliğin giderilmesinde insanlardan dilenmeyi esas alan" kimsenin kastedildiğini söyler. Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde "Kim fakrını Allah'a açarsa, Allah'ın ona acil bir ölüm veya acil bir zenginlikle imdat etmesi yakındır" buyrulmuştur. Şarihler, acil bir ölümden yakınlardan zengin birinin ölümüyle mirasa konması diye yorum çıkarmışlardır. 80

لاَق َو .ِهِب َتْعُي ًَو ِ هاللّ ِه ْج َوِب ُلأْسَي ِذَّلا ِساَّنلا ُّرَش :# ِ هاللّ□ : □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ِنْبا نعو ـ15 □5344□

نيزر هجرخأ .[ُهْنِم ّ◌َإ ِ هاللّ ِهْج َوِب اوُلأْسَت .

14. (4876)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanların en şerlisi, "Allah rızası için" diyerek dilenip de, istediği verilmeyen kimsedir."

İbnu Abbas derdi ki: "Allah rızası için" diyerek istekte bulunmayın. Bu tabiri sadece Allah'tan isterken kullanın." [Rezin tahric etti. Hadis Suyutî'nin elCamiu's-Sagîr'inde mevcuttur. (Feyzu'l-Kadir şerhi 4, 159); Nesâî'de de, hadisin birinci kısmı, uzun bir rivayetin bir parçası olarak geçer. (Zekat 74, (5, 83-84).][81]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, belirtilen iki kaynakta farklı şekilerde harekelenmiş ve mana da biraz farklı şekillerde tevcih edilmiştir. el-Camiu's-Sagir'de şöyle: "İnsanların en şerlisi, kendisinden "Allah adına" denilerek istenir de buna rağmen vermeyen kimsedir." Şarih Münavî, manayı belirttiğimiz şekilde tevcih eder. Nesâî'de ise şöyle "Size insanların en şerlisini haber veriyorum.. "Allah adına" diyerek ister, fakat "Allah adına" diyerek istenince vermez." Şarih Sindî: "Bu kimse iki çirkinliği birleştirmiştir. Biri: Allah'ın adını vererek istemesidir, diğeri de Allah'ın adını vererek isteyene vermemesidir" demek suretiyle, hadiste ortaya çıkan iki mühim edebe dikkat çeker.

1) İstemelerde "Allah adına", "Allah aşkına", "Allah rızası için" gibi tabirlerden kaçınma gereği. **2)**[82] Bu gibi tabirler kullanılarak talepte bulunulduğu takdirde, imkan nisbetinde isteneni yerine getirme gereği.

لأْسَت َناَكَمْلا اَذه يفو ِم ْوَيْلا اَذه يِفأ :َلاَقف .ةَف َرَع َم ْوَي َسأَّنلا ُلأْسَي ٌج َر□
َعَمس ُهَّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ14 □5344□

نيزر هجرخأ .[ِة َّرِهدلاِب ُهَقَفَخ َو ِ؟ هاللّ ِرْيَغ ْنِم .

15. (4877)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre, arafe günü (dilenerek) insanlardan (sadaka) isteyen bir adam görür ve: "Yani şu günde, şu yerde Allah'tan başkasından mı istiyorsun?" der ve adama çubuğunu vurur. [Rezin tahric etmiştir.][83]

نِم َسِيأ اَذإ َء ْرَملا َّنإو ، نِغ َسْأَيْلا َّنِإ َو ، ٌرْقَف َعَمَّطلا َّنِإ ُسا َّنلا اَهُّيأ اوُمَلْعَت]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمُع نعو ـ14 □5343□:

نيزر هجرخأ .[ُهْنَع َنغَتْسا ٍءَش .

16. (4878)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle hitap etmiştir: "Ey insanlar! Bilin ki tamahkârlık fakirliktir, yeis (tamahkâr olmamak) zenginliktir. Kişi bir şeye tamah göstermezse ondan müstağni olur."

Rezin tahric etmiştir. 84

*** İHSANI KABUL ETMEK**

هْيَلإ ُرَقْفأ َوُه ْنِم ِهِطْعأ : ُلوُقاف ،َءاَطَعْلا ينيِطْعُي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك] : َلاَق□
َرمُع َّنَأ امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1 □5344ـ ،هِب ْقهدَصَتَف َتْئِش ْنإو
،ُهْلُكَف َتْئِش ْنإف ،ُهْل َّوَمَتَف ُهْذُخَف ٍلِئاَس ًَو ٍف ِرْشُم ُرْيَغ َتْنأ َو ِلاَمْلا اَذه ْنِم
َكَءاَج اَم َو ،ُهْذُخ : ُلوُقَيَف ،يهنِم ناخيشلا هجرخأ .[ِهَيِطْعُأ ائيَش ُّد ُرَي ًَو ائْيَش
ادَحأ ُلأَسَي ِ َ هاللّ ُد ْبَع َناَك َكِلذ ِلْجَ' َف : ٌمِلاَس َلاَق .َكَسْفَن ُهْعِبْتُت ًَف َ اَم َو
نوكي امو يأ «َكَسْفَن ُهْعِبْتُت ًَف َ اَم َو» :هلوقو.هل بلاط و هيف عماط ريغ نأ «
ٍف ِرْشُم ُرْيَغ َتْنأو» :لوقب دارملاو.يئاسنلاو

هكرتاف هيلإ تلامو كسفن هترثأ لب ةفصلا هذه بلع .

1. (4879)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babası) Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (zaman zaman) bana ihsanda bulunuyordu. (Her seferinde ben): "(Ey Allah'ın Resûlü!) bunu, buna benden daha muhtaç olan birine verseniz!" diyordum. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Al bunu! Bu maldan, sen istemediğin ve gelmesini bekler durumda olmadığın halde gelen birşey olursa onu al ve temellük et (yani kendi malın kıl, malın olduktan sonra) dilersen ye, dilersen sadaka olarak bağışla. (Bu vasıfta) olmayan mala nefsini bağlama!" buyurdular.

(Hadisi İbnu Ömer'den rivayet eden) Salim der ki: "Bu (hadis) sebebiyle Abdullah, kimseden bir şey istemezdi, (kendiliğinden) gelen bir şey olursa onu da reddetmezdi." [Buhârî, Ahkam 17, Zekat 51; Müslim, Zekat 110, (1045); Nesâî, Zekat 94, (5, 105).] 85

AÇIKLAMA:

81 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/67.

1- Bu hadis, yapılacak ihsanları kabul edip etmemesi hususunda mü' minlere bazı ölçüler verme gayesini gütmektedir. Hadisin Buhari'deki bir veçhi, mevzuyu daha iyi anlamamıza imkan tanıyacak bazı ziyadeleri havidir. Şöyle ki: "[Hz.Ömer'in memurlarından olan] Abdullah İbnu's-Sa'di'-nin anlattığına göre, Hz. Ömer halife iken, yanına gelmiştir. Hz. Ömer ona: "Bana anlatıldığına göre, sen bazı devlet işlerini üzerine alıp yaptığın halde, mukabilinde verilen ücreti kabul etmiyormuşsun, bu doğru mu?" diye sorar. "Evet!" cevabını alınca, Hz. Ömer: "Bundan maksadın ne?" diye tekrar sorar. Abdullah İbnu's-Sa'dî: "Benim atlarım, kölelerim var. Hayır üzereyim (ihtiyacım yok). Ben ücretimin Müslümanlara sadaka olmasını arzu ediyorum!" der. Bu açıklama üzerine Hz. Ömer şunu söyler: "Öyle yapma. Ben de (Resulullah zamanında) senin düşündüğünü düşünmüştüm. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [beni amil olarak istihdam ediyor, mukabilinde ücret olarak bana] bir ihsanda bulunuyordu. Ben kendisine "[Ey Allah'ın Resulü!] Onu ona benden daha muhtaç olanlara verin!" diyordum. Bir seferinde yine bana mal vermişti. Ben yine: "Onu, ona benden daha muhtaç olana verin!" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Bunu al, kendi malın yap. Sonra da tasadduk et. Sen bu mala muntazır değilken ve istemiş de değilken gelmişse al, böyle değilse ona gönlünü bağlama" buyurdular" der.

Aynı meseleye temas eden başka rivayetlerde Hz. Ömer'in Abdullah İbnu's-Sa'di'ye 1000 dinar gönderdiği, Abdullah'ın bu parayı: "Benim ihtiyacım yok" diyerek iade ettiği, bunun üzerine Hz. Ömer'in mezkur açıklamayı yaptığı vs. şeklinde bazı kıymetli teferruata da rastlanmaktadır.

İbnu Battal, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Hz. Ömer'e bu meselede tutulacak yolun en güzelini gösterdiğini belirtir: "Çünkü der, her ne kadar, kendisine verilen ihsan için, ona kendinden daha muhtaç olanı kendi nefsine tercih etmesi sevap gerektiren bir amel ise de, onu alıp, bizzat tasadduk etmek üzere mübaşeret etmesi, sonra da vermesi sevapça daha üstündür. Bu hadis, nefislerde mala karşı mevcut cimrilik sebebiyle, herhangi bir şeyi kendi malı yaptıktan sonra tasadduk etmenin faziletinin büyüklüğüne delildir." **2-** Nevevî, der ki: "Hadiste, dilenme yasaklanmaktadır. Ulema, zaruret olmadıkça dilenmenin yasak olduğu hususunda ittifak etmiştir. Kesbe muktedir olan kimse hakkında ihtilaf edilmiştir. Ancak esahh olan, tahrimdir. Ancak bazı alimler üç şart altında mübahtır demiştir. Mezkur şartlar şunlardır: * Nefsini zelil etmemelidir.

* İsterken ısrar etmemelidir.

* Sadaka istediği kimseye herhangi bir eziyete sebep olmamalıdır. Bu şartlardan biri yerine gelmezse, dilenmek bilittifak haramdır."

3- "Bu vasıfta olmayan mala nefsini bağlama" ibaresini, alimler: "Mal sana kendiliğinden gelmezse, talibi olma, terket onu" diye anlarlar. Bu ibareden çıkabilecek "îsardan, yani daha muhtacı kendine tercihten de men" gibi bir mânanın maksud olmadığını; çünkü alınıp mübaşeret edildikten sonra kendi eliyle tasaddukta bulunmasının daha fazla ücrete vesile olacağına işaret buyrulduğunu da ayrıca belirtirler. **4-** Nevevî, hadiste Hz.Ömer'le ilgili olarak zühd, îsâr ve faziletinin beyanı gibi birkısım menkibelerin bulunduğuna da dikkat çeker. Aynı mümtaz vasıflar Abdullah İbnu's-Sa'dî hakkında da söylenebilir.[86]

نيذَّلا ّنأ ُهَغَلَبَف .َني ِرَخآ َك َرَت َو اَج ِر نَطْعأَف ُهَمَّسَقف ٍءْىَش ْوأ ٍلاَمِب # ِ□
هاللِّ ُلوُس َر َيِتُأ] :لاق بلغت نب ورمع نعو ـ2 □5334ـ َنم ّيلإ ُّبحأ ُعَدأ يِذَّلا َو
َلُج ّرلا ُعَدأ َو ،َلُج ّرلا يِطْع ُ يِهنإ ِ هاللّ َوَف ،ُدْعَب اَّمأ .َلاَق ّمُث ِهْيَلَع ىَنْثأ َو َ ،
هاللَّدِمَحَف .ِهْيَلَع اوُبَتَع ْمُهَك َرَت

َنِغْلا َنِم ْمِهِبوُلُق يِف ُ هاللّ َلَع َج اَم َىلا اما َوْقأ ُلِكأ َو ،ِعَلَهْلا َو ِع َزَجْلا َنِم ْمِهِبوُلُق
يِف ى َرأ اَمِل اما َوْقأ يِطْعُأ يِنِكَل َو ،يِطْعُأ يِذَّلا «ُعَلَهلا».يراخبلا هجرخأ .[ِمَعَّنلا
َرْمُح # ِ هاللِّ ِلوُس َر ِةَمِلَكِب يِل ّنأ ُّب ِحُأ اَم ِ هاللّ َوَف :و ُرْمَع َلا َق .َبِلْغَت ُنْب
و ُرْمَع ْمُهْنِم :ِرْيَخْلا َو

فوخلاو عزجلا ةدش .

2. (4880)- Amr İbnu Tağlib anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir mal -veya bir şey- getirilmişti. Hemen onu taksim edip dağıttı. (Ancak, bunu yaparken) bir kısmına verdi, bir kısmına vermedi. Kendilerine verilmemiş olan kimselerin, sonradan hakkında dedikodu yaptıkları kulağına geldi. Bunun üzerine, (uygun bir fırsatta, halka hitap etmek üzere doğruldu). Allah'a hamd ve sena ettikten sonra: "Sadede gelince; vallahi ben, birine verip diğerine vermediğim olur (bu doğrudur, ancak) vermediğim, nazarımda, verdiğimden daha çok sevgiye mazhardır. Ben birkısım insanlara, kalplerinde gördüğüm sabırsızlık ve hırs sebebiyle veririm; birkısmını da, Allah Teala'nın kalplerine koymuş bulunduğu zenginlik ve hayra havale eder (ve onlara bir şey vermem). İşte bunlardan biri Amr İbnu Tağlib'dir!" buyurdular. Amr devamla der ki: "Vallahi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (hakkımda telaffuz buyurduğu) bu kelamına bedel kırmızı develerim olsaydı bu kadar sevinmezdim." [Buhârî, Cum'a 29, Humus 19, Tevhid 49.][87]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı kereler mal dağıtımını birkısım siyasî mülahazalarla yaptığını göstermektedir. Bu mülahazalara galebe çalan niyet onların kalplerini kazanmak, İslam'a ısındırmaktır. Nitekim hadisin bir veçhinde: "Ben birkısımlarına, kalplerinin eğilmesinden ve sabırsızlığından korkarak veririm.." şeklinde gelmiştir. Bu çeşit kimselere müellefe-i kulub (= kalpleri kazanılanlar) denmiştir. **2-** Hadiste insanın fıtrat ve mahiyetiyle ilgili kıymetli açıklama var: "İnsan kalbi sabırsızlık ve tamahkârlıkla yoğrulmuştur. İbnu Battal, alimlerin, hadiste Allah Teala'nın insanı sabırsabırsızlık, cimrilikcömertlik ahlakları üzerine yarattığının delilini bulduklarını belirttikten sonra der ki: "Allah Teala hazretleri namazlarına devam eden musallileri istisna kılmış, onların, namazın tekerrür etmesiyle sabırsızlık edip sızlanmayacaklarını, mallarından Allah'ın hakkını vermekte cimrilik göstermeyeceklerini belirtmiştir. Zîra onlar, bu emirleri sevap umarak yaparlar ve böylece ahiret için çok kârlı bir ticarette bulunduklarına inanırlar. [88] İşte bundan anlaşılır ki, kim ahlâkındaki sıkılık ve cimrilik, fakirlikten sızlanma ve Allah'ın takdirine sabırsızlık göstermesine rağmen, kendisinin güç kuvvet sahibi olduğunu iddia ederse, bu kimse ne alim ne de abiddir. Zîra, kendi menfaatini celb ve zararlarını defetmeye gücü yettiğini iddia eden kimse, iftira etmiş, (yalan söylemiş) olur." **3-** Hadis, dünyadaki rızkın, rızka mazhar olan kişinin ahiretteki derecesiyle orantılı olmadığını ifade etmektedir. Çünkü, dünyada herhangi bir rızkın verilip verilmemesi, dünyevî siyasete bağlıdır. Nitekim, hadiste de görüldüğü üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), vermediği takdirde sabırsızlık ve hırsın galebe çalmasından korktuğu kimselere vermiş; sabrına, tahammülüne ve ahiret sevabına kanaat edeceğine inandığı kimselere vermemiştir.

4- Hadis, insanın fıtratında ihsana karşı sevgi, ihsansızlığa karşı da buğz olduğunu; verilmeyince Allah'ın korudukları dışında kalan insanların çabuk aksülamel göstereceklerini de ifade etmektedir. **5-** Hadis, bazı durumlarda ihsanda bulunmamış olmasının, bundan mahrum edilen kimse için hayırlı olduğunu göstermektedir. Nitekim, ayet-i kerimede, Rabbimiz Teala hazretleri "Bir şeyden hoşlanmadığınız olur, ama o sizin için hayırlıdır..." (Bakara 216) buyurmuştur. Bundandır ki, yüce sahabi, Resulullah'ın bir kelamının, kendi nazarında kırmızı develerden hayırlı olduğunu beyan etmiştir.

6- Hadiste gözüken mühim bir hüküm, sabırsızlığından korkulan veya ihsan sebebiyle taate geleceği ümit edilen kimsenin bu yolla kalbinin kazanılmasının caiz olduğudur.

7- Sadedinde olduğumuz hadiste temas edilen insan fıtratıyla ilgili hususlara Mearic suresinde de temas edilmiştir. (Mealen): "Muhakkak ki insan hırslı ve sabırsız yaratılmıştır. Ona bir kötülük dokunduğunda feryad eder. Bir hayır eriştiğinde ise cimrilik eder. Ancak namazlarını kılanlar müstesnadır. Onlar namazlarında devamlıdırlar. Mallarında isteyen ve istemeyen yoksullar için belli bir hak vardır. Onlar hesap gününe iman ederler. Onlar Rablerinin azabından korkarlar."(Mearic 19-27). [89]

KAZA (DAVA) VE HÜKÜM BÖLÜMÜ

(Bu bölümde on fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

KAZANIN KERAHETİ

*

İKİNCİ FASIL

ADİL VE ZALİM HAKİM

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

MÜÇTEHİDİN SEVABI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

RÜŞVET HAKKINDA

*

BEŞİNCİ FASIL

KAZANIN ÂDABI

*

ALTINCI FASIL

HÜKMÜN KEYFİYETİ

*

YEDİNCİ FASIL

İDDİALAR VE BEYYİNELER YEMİNİN ŞEKLİ

*

SEKİZİNCİ FASIL

ADALET VE ŞEHADET

*

EHL-İ KİTAB'IN ŞEHADETİ

*

DOKUZUNCU FASIL

HAPİS VE MÜLAZEMET

*

ONUNCU FASIL

RESULULLAH'IN HÜKMETTİGİ KAZALAR

UMUMÎ AÇIKLAMA

Kazâ (veya kadâ), dilimize girmiş bir kelimedir. Aynı kökten kazıyye, kadı, kudât gibi başka kelimeler de dilimize girmiş durumdadır. Asıl itibariyle bir şeyi muhkem ve sağlam yapmak ve bitirmek mânasına gelir ise de; hüküm, icra, ilzam... mânalarına da gelir. Kur'ân'da geçen "Yedi göğün yaratılmasını iki günde tamamladı" (Fussilet 12); "İsrailoğullarına Tevrat'ta şöyle hükmettik" (İsra 4) "Rabbin şunu da hükmetti: Ondan başkasına ibadet etmeyin..." (İsra 23) gibi ayetler, kazâ kelimesinin farklı mânalarına örnektir. Hukukî bir tabir olarak hükmü tenfiz mânasına da kullanılmıştır. Hâkim'e, hükmü delillere dayanarak muhkem şekilde verdiği ve sonra da icra ettiği için kâdı denmiştir. Kazâ, şer'î bir ıstılah olarak iki ve daha çok sayıdaki hasım arasındaki husumeti Allah Teâla'nın hükmüyle fasletmek (çözmek) mânasına gelir.

Bu bahis, bugünkü tabiriyle muhakeme ve bununla ilgili meselelere yer verir. Dinî kitaplar bu meselelere kitâbu'lkazâ, kitâbu'l-akdiye, kitâbu'l-ahkâm gibi farklı başlıklar altında yer verirler. Hepsi aynı mânaya gelir. Bu sahanın günümüzde usûl-i muhakemât birkısım meseleleri edebu'lkâdı adını taşıyan bazı kitaplarda müstakillen ele alınmıştır. [90]

BİRİNCİ FASIL

KAZANIN KERAHETİ

وبأ هجرخأ .[ٍنيكِس ِرْيَغِب َحِبُذ ْدَقف ِساَّنلا َنْيَب اي ِضاَق َلِعُج ْنَم :ِهاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 5331ـ فاخي امع ةيانك « ٍنيكس ِريغب» :هلوقو.هرذحيلف حئابذلل ضرعت دقف هيلع صرح َو َءاضقْلا َبَلَط ْنَم :هانعمو.يذمرتلاو دواد ريذحتلا يف غلبأ نوكيل لثملا هب برضف ، ابيذعت هحبذ نوكي نيكس ريغب حبذ ام نأ هب دارملاو ،هندب نود هنيد كه نم هيلع

. هنم يقوتلا يف دشأو ،هيف عوقولا نم

1. (4881)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim insanlar arasında kâdı tayin edilmiş ise, bıçaksız boğazlanmış demektir." [Ebu Dâvud, Akdiye 1, (3571, 3572); Tirmizî, Ahkâm 1, (1325).][91]

AÇIKLAMA:

İbnu Salâh'ın açıklamasıyla, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste, kadılık mesleğinin zorluğuna ve mesûliyetinin ağırlığına işaret buyurmaktadır. Kesilmekten murad, mânevîdir. Çünkü kadı, dürüst olursa dünya azabına, dürüst olmazsa ahiret azabına maruzdur ve iki sıkıntı arasındadır." Hattâbî'nin yorumu biraz daha farklı: "Burada bıçakla kesilme mevzubahis edilmemiştir; tâ ki, korkulan şeyden muradın dinî helak olduğu, bedenî helak olmadığı bilinmiş olsun. Bu, hadisin bir veçhidir. Diğer veçhi ise şudur: Bıçakla kesmede kesilen şeye bir rahatlık vardır. Ama boğma, yakma vs. suretlerle öldürme işinde eziyet çok fazladır. Böylece, çok daha müessir bir metodla kadılıktan tahzirde bulunulmuş olmaktadır."

İbnu Hacer, el-Telhîs'de der ki: "İnsanlardan birkısmı kadılık arzusuyla fitneye düşmüş ve hadisi, siyakından ilk akla gelen normal mânasının dışına çıkarıp "bıçaksız kesilme" ile kadılıktaki rıfka işaret etmiştir." Eğer bıçakla kesilseydi bu daha meşakkatli olurdu" demiştir. Ancak bu te'vilin fasid olduğu açıktır." Sübülü's-Selâm'da şöyle denmiştir: "Hadiste, kadılığı deruhte etmekten ve o mesleğe girmekten tahzîre delil var. Sanki şöyle denmektedir: "Kim kazâ (kadılık) işini üzerine alırsa, nefsini boğazlanmaya mâruz bırakmıştır. Öyleyse ondan sakınsın, kaçınsın. Çünkü, bile bile veya cehâletle hüküm verdi mi cehennemliktir." Nefsini boğazlamasından murat onu helâkete atmaktır. Yani, "Kadılığı, üzerine almakla nefsini helâka atmıştır" demektir. Ayrıca "bıçaksız kesilme"den bahsetmiştir; tâ ki, buradaki boğazlamadan maksadın, çoğunlukla bıçakla yapılan damarların kesilmesi olmayıp, bilakis uhrevî azapla nefsin helâk edilmesi olduğu bildirilmiş olsun." 92

هاللّ ِ#: اَلْقُضاَةُ ثَلاَثَةٌ: وَ احدٌ في الجَنَّةِ، وَ اثْنَانِ في النَّارِ. فأمَّا الَّذِي في
عَلب جَهْلٍ فَهُوَ ـ5332 2ـ وعن بُرَيْدَةَ رَ ضِ يَ اللّه ُ عَ نْهُ قال: [قَاَل رَ سُولُ
وَ رَ جُلٌ عَرَ فَ الحَقَّ وَ جَارَ في الحُكْمِ فَهُوَ في النَّارِ، وَ رَ جُلٌ قَضَ ى لِلنَّاسِ
الجَنَّةِ فَرَ جُلٌ عَرَ فَ الحَقَّ فقضى به،

. في النَّارِ]. أخرجه أبو داود

2. (4882)- Büreyde radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadı üçtür: Biri cennetlik, ikisi cehennemliktir. Cennetlik olan, hakkı bilip öyle hükmedendir. Hakkı bilip hükmünde (bile bile) adaletsiz davranan cehennemliktir. Halka câhilâne hükümde bulunan da cehennemliktir." [Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3573).]93

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hakkı bilen ve hakla amel eden kadının cehennemden kurtulabileceğini belirtir. Diğerleri ise kutulamayacaktır. Şu halde burada esas, sadece bilmek değil, onunla amel'dir. Zîra hakkı bilip de onunla amel etmeyenin, aynen cehaletle hükmeden gibi cehennemlik olduğu belirtilmiştir. Hadiste mühim bir husus şudur: Cehaletle hükmedenin hükmü hakka muvafık olsa da cehennemliktir. Hadisin zâhiri bunu ifade etmektedir. Çünkü mutlak gelmiştir. Böylece hadis, cehaletle hükmetmekten veya hakkı bildiği halde haksız hükmetmekten şiddetle tahzîrde bulunmuş olmaktadır. Hatîb Şerbînî: "Hükmü infaz edilecek kadı birinci kadıdır, diğer iki sinin hükümlerine itibar edilmez" demiştir. 94

عَفَّانَ رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهُ قَاَل بُنْ ِعمَرَ رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهما: اِذْهَبْ فَاقْضِ بَيْنْ
سَمِعْتُ رَ سُولُ اللّه ِ #: ـ5338 8ـ وعن عبدالله بنِ مَوْ هَبٍ: [أنَّ عُثْمَانَ بْنَ
المُؤْ مِ نيَن؟ فقاَل: وَ مَا تَكْرَ هُ مِنْ ذلِكَ، وَ قَدْ كَانَ أبُوكَ قَاضِ يًا. قَاَل: ‘نهي
أخرجه الترمذي.قال فن «بالحرية » أن النَّاس. قَاَل: أوَ تُعْفِينِي يَا أمِيرَ .[
قَاضِ يا فقضى بالعَدْلِ فَبِالحَرِ ى أنْ يَنْقَلِبَ مِنْهُ كَفَافا فَمَا أرْ جُو بَعْدَ ذلِكَ

َناَك ْنَم : ُلوُقَي

هب قيقحو كلذل لهأ وه يأ :مركي .

3. (4883)- Abdullah İbnu Mevhib anlatıyor: "Osman İbnu Affan, İbnu Ömer radıyallahu anhüm'e: "Git insanlar arasında hükmet!" dedi. Abdullah: "Ey mü'minlerin emîri, beni bu vazifeden affetmez misiniz?" diye ricada bulundu. Hz. Osman radıyallahu anh: "Bundan niye kaçıyorsun? Senin baban da kadı idi" diye ısrar etmek istedi. Ancak Abdullah dedi ki: "Doğru da, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kim kadı olur ve adâletle hükmederse, bu kimse başabaş (sevap ve günahı eşit) ayrılmaya liyakat kazanmıştır" dediğini işittim. Artı (Resûlullah'ın bu sözünden) sonra ne ümid edebilirim?" [Hz. Osman bunun üzerine İbnu Ömer'e teklifte bulunmadı.]" [Tirmizî, Ahkâm 1, (1322).] [95]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer'in Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan yaptığı rivayete göre, kişi iyi niyetle hareket ederek, hakkı bulma hususunda gayret edip hükme varsa, ne sevap ne ikab başabaş kurtaracaktır. Bu durumda kazanılan ne? İnanan insan amelinin sevap getirmesini ister. Kadılıkta bu yoksa niye kadılık yapsın ki? İbnu Ömer bunu belirterek kadılık vazifesini kabul etmiyor. Hz. Osman da ısrar etmiyor, radıyallahu anhüm. Hadis, et-Tergîb'te biraz farkla rivayet edilmiştir. "Osman İbnu Affân, İbnu Ömer radıyallahu anhüm'e: "Git kadı ol!" diye emreder. İbnu Ömer: "Beni bundan affetmez misiniz ey emîre'lmü'minîn?" der.

"Git insanlar arasında hükmet!" diye emri yeniler Hz. Osman. İbnu Ömer tekrar eder: "Ey emîre'lmü'minîn! Beni affedin?"

Hz. Osman: "Kararım kesindir, gidip kadılık yapacaksın!" der. İbnu Ömer: "Acele etmeyin. Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kim Allah'a sığınırsa, bir sığınağa girmiş demektir" dediğini işittim!" der. Hz. Osman, "Evet!" deyince, İbnu Ömer: "Ben kadı olmaktan Allah'a sığınırım!" der. Hz. Osman sorar: "Seni bundan engelleyen nedir, baban da kadı idi."

"Çünkü der İbnu Ömer, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü işittim: "Kim cehaletle hükmederse cehennemliktir. Kim de kadı olup zulm ile hükmederse o da cehennemliktir. Kim de kadı olur ve hakla -veya adaletle- hükmederse başabaş kurtulmayı talep eder." Öyleyse bu sözden sonra (kadılıktan) ne bekleyebilirim?" [96]

İKİNCİ FASIL

ÂDİL VE ZÂLİM HÂKİM

ه ِرْكُأ ْنَم َو ،هِسْفَن ىلا َلِك ُو َءاَعَفُش ِهيف َلأَس َو ءاَضَقْلا ىَغَتْبا ِنَم :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسَنأ نع ـ1 □5335□

. هْيَلَع ِ َزْنأ َل هاللّ ُ هْيَلاِإ اكَلَم ِيسَدهدِهُ].اخرجه وبأ دواد والترمذي

1. (4884)- Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kadılık talep eder ve bunun gerçekleşmesinde şefaatçilere baş vurursa (iş) kendisine yıkılır (Allah'ın yardımı olmaz). Kime de o iş zorla verilirse, Allah onu doğruya sevkedecek bir melek gönderir." [Ebu Dâvud, Akdiye 3, (3578); Tirmizî, 1, (1323, 1324).]97

ه َر ْوَج ُهُلْدَع َبَلَغ َّمُث ُهَلاَني ىهتَح َنيِمِلْسُمْلا َءاَضَق َبَلَط ْنَم :َلاَق # ِ هاللّ□
َلوُس َر َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ2 □5334□

. َلَخَد َةَّنَجلا . واِن ْغَ ٍلَب َر ْوَج ُه َلْدَع ُهَلَف ُرانَّلا]. اخرجه وبأ دواد

2. (4885)- Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Müslümanların kadılık hizmetini talep edip elde etse, sonra adaleti zulmüne galebe çalsa cennete girer. Zulmü adaletine galebe çalsa, ateş onundur". [Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3575).]98

هْنَع ىهلَخَت َراَج اَذإف ،ْرُجَي ْمَل اَم ي ِضاَقْلا َعَم ىلاعَت ُ هاللّ :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىَف ْوأ ىبأ ِنْبا نعو ـ8 □5334□

. و َ ِزَل ُهَم ُناَطْيَّشلا]. اخرجه الترمذي

3. (4886)- [Abdullah] İbnu Ebî Evfa anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadı zulmetmedikçe, Allah Teâla hazretleri onunla birliktedir (yardımcısıdır). Zulme yer verdiği zaman onu terkeder, artık şeytan onunla beraber olur." [Tirmizî, Ahkâm 4, (1330).] 99

AÇIKLAMA:

1- Bu üç hadis, kadılıkta adaletli olmaya teşvik etmektedir. Adaletin gerçekleşmesinde, mühim amillerden biri, hâkimin liyâkatine binaen, aranan kişi olmasına bağlıdır. Kendi talebi ile ve hele şefaatçilerin yardımıyla kadılık elde eden kimse, adaleti tam bir bîtaraflıkla yürütemeyeceği için, Resûlullah bunu takbih etmektedir. Kadı, o işin talibi olmamalı, sultan tarafından aranmalıdır. Aranma işi, layık olduğuna dair şöhret kazanmış olmasına bağlı olduğu için, burada kadılık arzulayanların liyaketliliğine hazırlanmalarına zımmî bir teşvikten de bahsedilebilir. Adil olan kadıya Allah'ın melek göndererek yardımcısı olması, yüce bir şereftir. Zalim olan, bilerek insanların haklarını payimal eden kadıya şeytanın arkadaşlık edip, zulme teşvikte yardımcı olması büyük bir hüsrandır, ebedî cehenneme gitmesine vesiledir.

2- 4885 numaları Ebu Hüreyre hadisi ile az yukarıda 4883 numarada kaydedilen Abdullah İbnu Mevhib hadisi arasında tearuz görülmektedir. Zîra birinde adil kadıya cennet vaadedilirken, diğerinde kefâf yani başabaş kurtulur, ne sevap ne de günah vaadedilmektedir. Önceki hadis adalet müessesesinin hassasiyetine, ehemmiyetine, sorumluluğunun büyüklüğüne dikkat çekmeye matuftur. Sonuncu hadis ise, adil olmanın adaletle hükmetmenin mükâfaatının büyüklüğüne dikkat çekmeye matuftur diye te'lif edilebilir. Nitekim, müteakiben kaydedilecek Amr İbnu'l-Âs radıyallahu anh hadisi (4887), iyi niyetle hükmeden kadıya hakkı bulamasa bile mükâfaat vaadetmekte, hatasından dolayı sorumluluğun olmadığını belirtmektedir. Normalde bu mâna esastır. Aksi takdirde adalet mekanizmasının işlememesi veya o müessesenin uhrevî mesuliyetten korkusu olmayan kimselerin elinde kalması gerekir. Dinimiz buna fetva vermez. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), 4897 numaları hadiste göreceğimiz üzere, zahire, delile göre hükmetmeyi prensip edinmiş, sahte delillerle lehinde hüküm istihsal etmeyi ateşten parça koparmak olarak tavsif etmiştir. Hadiste: "Ola ki biriniz, diğerine nazaran getireceği delili ile daha ikna edici olur. Ben de işittiğime dayanarak lehine hükmederim..." denmekle zahire göre hükmetmek, nefsü'l-emri aramamak teşri edilmiş olmaktadır. Öyleyse, kadı, hakkı bulmak arzusu ile zâhire göre hükmedince kararından dolayı sorumlu olmamalıdır. [100]

ÜÇÜNCÜ FASIL

MÜÇTEHİDİN SEVABI

دَهَتْجا ِنإ َو ،نا َرْجأ ُهَلَف َباَصأَف ُمِكاَحْلا َدَهَتْجا اَذإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِصاَعلا ِنْب و ُرْمَع نع ـ1 □5334□

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ٌرجأ ُهَلَف أَطْخأف .

1. (4887)- Amr İbnu'l-Âs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah buyurdular ki: "Hâkim içtihad eder ve isabet ederse kendisine iki ücret (sevap) verilir. Eğer içtihad eder ve hata edese ona bir ücret vardır." [Buhârî, İ'tisâm 21; Müslim, Akdiye 15, (1716); Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3574); Tirmizî, Ahkâm 2, (1326); Nesâî, Kazâ 3, (8, 224).) 101

AÇIKLAMA:

1- Alimler bu hadisten, alim kimsenin âdabına uygun şekilde içtihad yaptıktan sonra, isabet edemeyip, hataya düştüğü için hükümünün veya fetvasının reddedilmiş olmasından günaha girmeyeceği hükmünü çıkarmışlardır. "Bilakis, derler, eğer iyi niyetle bütün gayretini ortaya koymuşsa ücrete mazhar olur, eğer isabet etmişse ecri katlanır. Ancak hakkında ilmi bulunmayan bir meselede cüret edip, ileri atılır, hüküm veya fetva vermeye kalkarsa günahkâr olur."

İbnu'l-Münzir der ki: "Hâkim, içtihadı bildiği halde içtihad ederek hata yaparsa ücrete mazhar olur. Ama alim olmazsa ücret almaz." İbnu'l-Münzir, bu hükmü verirken 4882 numarada kaydettiğimiz Büreyde hadisine dayanır. Orada: "Kadı üçtür" dendikten sonra, "Haksız yere hükmeden kadı cehennemliktir, câhilâne hükümde bulunan da cehennemliktir" buyrulmuştur.

Hattâbî, kadı'nın hata yapsa bile ücrete mazhar olma şartını açıklama sadedinde şöyle der: "Müçtehid, içtihad için şart olan vasıfları nefsinde cem'etmiş ise, (içtihadın usulünü, kıyasın çeşitlerini vs. biliyorsa) ücrete mazhar olur. Böylesi müçtehid hatasından mâzurdur. Ama mütekellif (yani içtihad için gerekli evsafı nefsinde cem'etmeden yersiz bir cüretle içtihada tevessül etmiş biri) ise onun sorumluluğundan korkulur. Ayrıca, âlim kimseye ücret verilmesi, hakkı aramada gayret sarfetmenin ibadet olmasındandır. Bu hüküm isabet etme haline bağlıdır. Ama isabet etmezse, hatalı hükmüne ücret yoktur, fakat günahından eksiltilir." Hattâbî'nin bu sözünden onun, hadiste geçen "...ona bir ücret vardır" ibaresini, günahın eksiltilmesini ifade eden bir mecaz kabul ettiği anlaşılmaktadır.

2- Hadiste geçen isabet etmekten murad, nefsü'l-emirdeki Allah'ın hükmüne tesadüftür. Hata etmekten murad da, müçtehidin "hak, şu cihettedir" diye verdiği hükmün nefsü'l-emirdekinin hilafına tesadüf etmiş olmasıdır. **3-** İsabet edene verilen iki ücretten biri içtihad ücreti, diğeri de isabet ücretidir. İsabet edemeyen ise sadece içtihad ücreti alır. 4897 numarada içtihadda hata meselesine temas edilecektir. Muhtasar-ı Şerhi's-Sünne'de denir ki: "Müçtehid olmayanın kaza (hüküm verme) işine girmemesi gerekir. İmamın böyle olmayanı kaza işlerine tayin etmesi de caiz olmaz."

Devamla müçtehid hakkında şu bilgi verilir: "Müçtehid, şu beş ilmi nefsinden cem'eden kimsedir: * Kitabullah ilmi, * Resûlullah'ın sünnetinin ilmi, * Selef ulemâsının icma ve ihtilaflarına ait ilim, * Lügat ilmi, * Kıyas ilmi...

Kıyas: Kur'ân, sünnet veya icmada sarih olarak görülemeyen bir meselenin Kur'ân ve sünnetten hükmünün çıkarılması yoludur. Bu sebeple kitap ilmi olarak, Kur'ân'ın nasihini, mensuhunu, mücmel ve müfesserini, hâs ve âmm olanını, muhkem ve müteşâbihini, kerahet ve tahrimini, mübâh ve mendubunu bilmek gerekir. Sünnet ilmi olarak da bu sayılanların bilinmesi gerekir. İlaveten sünnetin sahihini, zayıfını, müsned ve mürselini, sünnetin Kur'ân'a karşı, Kur'ân'ın sünnete karşı durumu nedir bilmek gerekir. Sözgelimi zâhiri Kur'ân'a muvafık düşmeyen bir hadisle karşılaşınca ne yapacaktır? Çünkü temel prensip şudur: Sünnet, Kur'ân'ı beyan eder, ona muhalefet etmez. Müçtehidin, sünnette varid olan şer'î ahkâmı, kısas, ahbâr ve mevâizden ayrı olarak bilmesi gerekir.

Keza müçtehid lügat ilminden bütün Arapçayı olmasa da, Kur'ân ve sünnette gelen ahkâmla ilgili lügatı bilmesi gerekir.

Keza müçtehid, sahâbe ve tâbiînin ahkâmla ilgili akvâlini (sözlerini) ve ümmetin gelip geçen fakihlerinin fetvalarını çoğunluk itibariyle bilmelidir ki, vereceği bir hüküm onların akvâline muhalif düşmesin; böylece icmayı delmeyeceğinden emin olunur.

Şu halde sayılan bu ilim çeşitlerini bilen kimse müçtehidtir. Bilmediği takdirde ona düşen (önceki müçtehidleri) taklid etmektir.

Burada katılmakta zorluk çekilecek bir husus, taklid etme tavsiyesidir. Çünkü taklid, mevcut bir hükme uymaktır. Halbuki, asıl meselemiz, yeni çıkan bir meselenin hükmünü araştırmaktır. Bu durumda neyi, kimi taklid edeceğiz? Belki şöyle söylemek daha uygun düşecektir: İçtihad için gerekli şartları haiz olmayanlar, eslâfın içtihad edip hükme bağladığı meselelerde yeniden içtihada gitmeyip taklidi esas almalı, yeni meselelerde de ehliyetli olanlar söz söylemelidir. Ehliyetli olmayıp da hevesli olanlar, önce kendilerini yetiştirerek gerekli şartları nefislerinde cem ettikten sonra, mesele çözümüne tevessül etmelidir; dinle oynanmaz." **4-** Mevzu ile ilgili olarak, ulemânın bir münakaşasına da burada temas edeceğiz: Her müçtehid hakka isabet eder mi, yoksa sadece biri mi isabet eder? Bu meselede Hanefî ve Şâfiî ulemâya göre bir mesele hakkında muhtelif hükümler veren ulemadan yalnız biri hakka isabet etmiştir. Diğerleri hata etmiştir. Ancak mâzur oldukları için günahkâr sayılmazlar. Yukarıda belirtildiği üzere hatalı hükme varanlar birer ecir alırlar. Diğer birkısım ulemaya göre, her müçtehid hakka isabet eder; aralarında farklılıklar olsa da. Mâzirî, her iki görüşü temsil eden ulemanın sadedinde olduğumuz aynı hadise dayandıklarını söyler. "Sadece biri hakka isabet eder" görüşünü benimseyenler buna dayanır. "Çünkü derler, eğer herkes hakka isabet etseydi, onlardan birine hata ıtlak olunmazdı. Zîra bir tek halde iki zıt cem olmaz, muhaldir." Herkes hakka isabet eder diyenler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "herkesin ücrete mazhar olacağı"nı söylemesini delil yaparlar. "Eğer isabet olmasaydı ücret de olmazdı" diye istidlâl ederler ve hadisteki hata ıtlakını, nassdan gâfil olarak veya içtihada gidilmesi câiz olmayan kat'iyyât ve icmaya muhalif olan hususlarda içtihadda bulunanla izah ederler. Zîra böyle birisi, içtihadında hata edecek olsa, vardığı hüküm ve verdiği fetva nesholur, icma ile içtihad etse bile. İşte hata ıtlakı bunun hakkında sahih olur.

Ama "nass veya icma bulunmayan bir meselede içtihadda bulunan kimseye hata ıtlak olunmaz..." tahlilini bu şekilde derinleştiren Mâzirî sözlerini şöyle noktalar: "Her iki tarafta da hak vardır diyenler, fukaha ve mütekellimînin ekseriyetini teşkil eder. Her birinden bu meselede ihtilaf rivayet edilmiş de olsa Eimme-i Erbaa (dört imam) da bu görüştedir."

İbnu Hacer der ki: "Şâfiî merhumdan maruf olan, birinci görüştür. Kurtubî, el-Müfhim'de der ki: "Mezkûr hükmün, iki hasım arasında hükmeden hâkime mahsus olması daha uygundur. Zira burada, tek bir meselede iki husustur. Her müçtehidin musib (doğruyu bulmuş) olması hasebiyle, musib birdir şeklindeki ihtilafın, hakkın delalet yoluyla kendilerinden çıkarıldığı meselelere has olması uygunluk arzetmektedir. İbnu'l-Arabî der ki: "Bu hadiste alimlerin, etrafında dönüp yakalayamadıkları ziyade bir faide görüyorum. O da şudur: "Kâsır (kişide kalan) amelin ücreti tek bir amiledir. Ama müteaddi (başkasına sirayet eden) amele mukabil ücret kat kattır. Çünkü kendi nefsinde ücret gördüğü gibi, aynı cinsten ona müteallik olan başkalarının ücreti de kendine müncer olur. Böylece hakka hükmetti ve hakkı sahibine verdi mi ona hem içtihad ücreti gelir, hem de hakka müstehak olanın ücreti gelir. İki hasımdan biri hüccet beyanında daha açıkgöz çıkarak, haksız olduğu halde onun lehinde hükmetse hâkime sadece içtihad ücreti gelir."

İbnu Hacer der ki: "Bu sözü şöyle tamamlamak uygundur: "Hâkim, hakkı, haksız olan tarafa verecek olsa, onu kasten yapmadığı için muâheze olunmaz. Lehine hükmolunan kimsenin günahı kendinde kalır, hâkime geçmez. Şurası açıktır ki, bu durum, liyakatli kimsenin, hakkı bulmak için samimiyetle bütün gücünü harcamış olma şartına bağlıdır. Aksi taktirde, bu şartları ihlal etti mi hâkime de vebal gelir." Son olarak tekrar edelim ki: "İslâm uleması şu hususta icma etmiştir: "Sadedinde olduğumuz hadis, hüküm vermeye ehliyetli müçtehid hakkındadır. Böyle bir hâkim, içtihadda bulunur da isabet ederse, biri içtihadına, biri de isabetine mukabil olmak üzere kendisine iki ecir verilir. Hata ederse yalnız içtihadına mukabil bir ecir verilir." İçtihada ehil olmayan kimsenin hüküm vermesi hiçbir surette helal değildir. Bu kimse içtihadla verdiği hükümden dolayı sevap değil, günah kazanır. Verdiği hüküm hakkı bulsa da bulmasa da, hiçbir değeri yoktur. İnfaz edilmez. Verdiği hüküm isabetli bile olsa şer'î bir esasa değil, tesadüfe dayandığı için Allah'a asi olmuştur, dini hafife almıştır. Binaenaleyh günahkârdır. Bir mü'mini böylesi cinayetlerden Allah korusun.[102]

ةَسهدَقُمْلا ِض ْر‘ا ىلا َّمُلَه ْنأ :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيِس ِراَفْلا َناَمْلَس ىلا ِءاَد□ .
ْرَّدلا وُبأ َبَتَك] :َلاَق ٍديعَس ِنب ىيْحَي نعو ـ2 □5333ـ اَمِعَنَف ُئ ِرْبُت َّتْنُك ْناَف
يِواَدُت ابيِبَط َتْلَعُج َكَّنأ ِينَغَلَب ْدَق َو ،ُهُلَمَع َناَسْن“ا ُسهدَقُي اَمَّنإِ ادَحأ ُسِهدَقُت َ.
َض ْر‘ا َّنإِ :ُنامْلَس ِهْيَلإِ َبَتَكَف

رَظَنِ ُهْنَع ا َرَبْدأ َّمُث ِنْيَنْثا َنْيَب ىضَق اَذإِ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِءاَد ْرَّدلا وُبأ َناَكَف□
ءاضقلا ‘ن ةلزنم يضاقلا َكَل ، َو ْنإِ َتْنُك ابِهبَطَتُم فَاحَذْر ْنأ َلُتْقَت َفَتَدْخُلَ راَّنلا َ.
نع «اَنُه ِهبِهطلاِب بهنَك».كلام هجرخأ .[اَمُكتهصِق هيلَع اديعأَف هلا اَع ِج ْرا ِ
هاللّ َو ُبهبَطَتُم :َلاَق َو اَمِهْيَلإِ

هتفرعم ديجي و بطلا ىناعتي يِذَّلا وه « ُببَطَتُمْلا»و.ندبلا حصإ نم بيبطلا .
ةلزنمب مهنيب مكحلا لصفو ،موصخلا نم

2. (4888)- Yahya İbnu Saîd anlatıyor: "Ebu'd-Derdâ, Selman-ı Fârisî radıyallahı anhüma'ya: "Arz-ı Mukaddese'ye gel!" diye yazmıştı. Selman ona şöyle cevap yazdı: "Arz kimseyi takdis etmez. İnsanı mukaddes kılan şey amelidir. Bana ulaştığına göre, sen orada tabîb kılınmışsın ve hastaları tedavi ediyormuşsun. Eğer tedavi edebiliyorsan ne mutlu sana. Eğer mütetabbib isen, insanları öldürüp cehennemlik olmaktan sakın!"

Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh iki kişi arasında hükmedince, onlar yanından ayrıldıkları vakit onlara bakar ve: "Vallahi mütetabbibdir. Bana geri dönün. Kıssanızı bana iade edin (meselenizi iyice tetkik edeyim)!" derdi." [Muvatta, Vasiyyet 7, (2, 769).] 103

AÇIKLAMA:

1- Şârih Zürkânî, hadiste geçen tabîb kelimesini kadı olarak anlar ve hadisi: "Bana ulaştığına göre sen orada kadı nasbedilmişsin" şeklinde mânalandırır. Ebu'd-Derdâ'nın Şam'a kadı tayin edilmiş olduğunu ve orada kadılık vazifesini ilk alan kimsenin o olduğunu belirtir. Ebu'd-Derdâ' nın tabîb şeklinde isimlendirilmesini mânevî hastalıkları tedavi etmesiyle izah eder.

2- Mütetabbib, tabib olmadığı halde tedaviye yeltenen demektir; sahte tabib de denebilir. Burada kadılıkta yetersiz mânasında anlamak gerekecek. Nitekim hadisin sonunda, kendisine dava arzeden iki kişi arasında hükmetmesi mevzubahis olmakta ve onlara; "hükümden sonra geri dönün, kıssanızı yeniden anlatın (daha iyi araştırayım)" dediği mevzubahis olmaktadır. Bu sözler tabib kelimesinin kadı mânasında kullanıldığına delil olmaktadır. 104

DÖRDÜNCÜ FASIL

RÜŞVET HAKKINDA

مْكُحْلا يف يِشَت ْرُمْلا َو يشا َّرلا # ِ هاللّ ُلوُس َر َنَعَل] :اق مهْنَع ُ هاللّ َي□].
ِض َر ٍصاَعْلا ِنْب ورْمَع نباو ةريره يبأ نع ـ1 □5334ـ ،ملظ ىلا اهب لصوتي وأ
طاب اهب لانيل ةوشرلا يطعم « ي ِشا هرلا».امهنع يذمرتلاو ،هدحو ورْمَع ِنبا نع
دواد وبأ هجرخأ هيلع يهف اهذخآ «يشترملا»و.ديعولا اذه يف لخاد ريغف هسفن
نع اهب ملظلا عفدي وأ ،قحلا ىلا اهب لصوتيل اهيطعم امأف

طاب اهب عفد وأ اقح اهب لطبأ ءاوس مارح .

1. (4889)- Ebu Hüreyre, İbnu Amr İbni'l-Âs radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hükümde rüşvet alan ve rüşvet veren [ve aracılık eden] kimseyi lanetlemiştir." [Tirmizî, Ahkâm 9, (1336); Ebu Dâvud da bu hadisi sadece İbnu Ömer radıyallahu anh'tan tahric etmiştir (Akdiye 4, (3580).] 105

AÇIKLAMA:

Rüşvet lügat açısından, müdâhene (yağcılık) ile gayeye ulaşmak mânasına gelir. Kelime dilimize girmiştir. Öncelikle devlet kapısında olmak üzere, gayeye ulaşmak için yetkiliye gayr-ı meşru olarak verilen paraya denir. Râşi, rüşvet veren, mürteşî de rüşvet alan demektir. Bazı rivayetlerde râiş de zikredilmiştir ki, bu işte aracılık yapan demektir.

İslâm'ın üzerinde titrediği adalet müessesesini yerle bir edecek en mühim âmil olan rüşvet, hadiste de görüldüğü gibi şiddetle yasaklanmıştır. Kişinin, gasbedilen hakkını almak için başka yol kalmadığı taktirde- veya maruz kaldığı zulmü defetmek için verdiği rüşvetin haram kısma dahil olmadığı söylenmiştir. Mirkât'da rüşvet şöyle tarif edilmiştir: "Rüşvet: Bir hakkın iptali veya bir bâtılın hak kılınması için verilen şeydir." Mevzu üzerinde daha önce genişçe durulduğu için burada teferruata girmeyeceğiz. 106

لاقف .ُتْدِد ُرَف يرَثأ يف َلَس ْرأ ُت ْرِس اهمَلَف ِنَميلا ىلا # ِ هاللّ ُلوُس َر
يِنَثَعَب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر لبج نب ذاعم نعو ـ2 □5344ـ ِضما َف َكُت
ْوَعَد اذهل ،ةَمايِقْلا َم ْوَي َّلَغ اَمِب ِتأَي ْلُلْغَي ْنَم َو ،ٌلوُلُغ ُهَّنإَف ينْذإ ِرْيَغِب ائْيَش
َّنَبي ِصُت َ :لاق ؟ َكَيلاِ ُتْثَعَب َمِل يرْدَتأ

يذمرتلا هجرخأ .[كِلَمَعِل .

2. (4890)- Muâz İbnu Cebel radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Yemen'e göndermişti. (Hareket edip) yürüdüğüm zaman arkamdan birini göndererek geri çağırdı. (Yanına varınca): "Sana niye adam gönderip (geri çağırdığımı) biliyor musun?" buyurdular ve ilave ettiler: "Benim iznim olmadan hiçbir şey almayacaksın. Zîra bu gulûldür (hırsızlık). Kim gulûl yaparsa, aldığı şeyle kıyamet günü (Allah'ın huzuruna gelir). İşte bu (hususu tenbih etmek için) seni çağırdım, artık işine gidebilirsin." [Tirmizî, Ahkâm 8, (1335)].[107]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Muâz'ı tam yola çıktığı sırada tekrar geri çağırtarak rüşvetle ilgili hatırlatmada bulunuyor. Bu davranış, rüşvet meselesinin zihinde canlı kalması gayesini gütmelidir. Öyle ki, bu hususu, yaptığı başkaca tenbihler, nasihatler meyanında söyleseydi, Hz. Muâz bu kadar canlı şekilde hatırlayamaz, zaman içinde unutabilirdi. Fakat bu tarzla meselenin tebliği, onun hafızasında canlı olarak kalmasında müessir olmuştur.

2- Hadisin son kısmı, âyet-i kerimeden muktebesdir: "Kim emânete hıyanet ederse kıyamet gününde hıyanetinin günahıyla birlikte Allah'ın huzuruna gelir..." (Âl-i İmran 161). [108]

BEŞİNCİ FASIL

KADILIK ÂDÂBI

نا : َلاَقف .ِءاَضَقْلاِب يِل َمْلِع َ هنهسلا ُثي ِدَح اَنأ َو اي ِضاَق ِنَميلا ىلا # ِ□□
هاللّ ُلوُس َر ِينَثَعَب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع نع ـ1 □5341ـ ِل هو‘ا َم ًَك
ا َم ًَك َعَمْسَت يهتَح َّني ِضْقَت ًَف ِناَمْصَخْلا َكْيَدَي َنْيَب َسَلَجŒتْعِمَس اَمَك ِرَخ
اَذإف َكَناَسِل ُتهبَثُي َو َكَبْلَق يِدْهُيَس َ هاللّ

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُدْعَب ِءاَضَق يف ُتْكَكَش اَم َو اي ِضاَق ُتْل ِز اَمَف .
َلاَق .ُءاَضَقْلا َكَل َنهيَبَتَي ْنأ ى َرْحأ ُهَّنإف :

1. (4891)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "'Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Yemen'e kadı olarak gönderdi. O sıralarda henüz yaşım küçüktü, kazayı (hüküm vermeyi) bilmiyordum (Beni takviye için): "(Sen tereddüt etme, git! Bu vazife için) Allah kalbine hidayet koyacak ve delili de sâbit kılacak. Yanına iki hasım geldiği vakit, birinciyi dinlediğin gibi, diğerini de dinlemeden sakın hüküm verme. Böyle yapman (daha isabetli) karar vermen için gereklidir!" buyurdular.

Hz. Ali devamla der ki: "Ondan sonra hep kadılık yaptım. Henüz, bir kerecik olsun hükümde tereddüde düşmedim." [Ebu Dâvud, Akdiye 6, (3582); Tirmizî, Ahkâm 5, (1331); İbnu Mâce, Ahkâm 1, (2310).][109]

---

[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/88.

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, muhâkemenin en mühim şartlarından birini beyan etmektedir: Şikayet eden kadar da, şikayet edileni dinlemek. Hadisteki birinciden maksat şikayetçidir, diğeri de maznûndur yani şikayete uğrayan. Şimdilerde davacı, davalı kelimeleriyle ifade etmekteyiz. **2-** Hattâbî der ki: " Hadiste, hâkimin gâib hakkında hükmedemeyeceğine delil vardır. Şöyle ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, hâkimi, huzuruna gelmiş bulunan iki hasmı da dinlemezden önce hüküm vermekten men ederse, huzuruna gelmemiş bile olan gâib hakkında hüküm vermekten yasaklaması evladır. Bu yasağın gerekçesi açıktır: "Gâibin yanında, iddiayı iptal edecek bir hüccet bulunabilir." Şâfiî'ye göre, namaz kısaltma mesafesinde yer alan gâib hakkında hüküm caiz olduğu için, bazı âlimler, Hattâbî'nin burada "gâib"le hüküm mahallinde bulunmayan kimseyi kasdetmiş olabileceğini söylemiştir.

Şevkânî, "Kadı her iki tarafın delillerini dinlemeden hükme gidecek olursa, o hükmün infaz edilmeyeceğini, davanın usûlünce yeniden görülmesi gerekeceğini, mağdur tarafın bir başka kadıya giderek dava açma hakkına sahip olacağını" belirtir. İbnu Ebî Leyla ve Ebu Hanîfe de "gaib üzerine mutlak olarak hüküm verilemez" demişlerdir. "Ancak derler, delillerin ikamesinden sonra suçlu kaçar veya gizlenirse hâkim üç sefer ona nida eder, gelmezse, hüküm aleyhine infaz edilir." İbnu Battâl, Mâlik, Şâfiî, Leys, Ebu Ubeyd ve bir cemaatin, gaibe hükmetmeye cevaz verdiğini söylemiştir. Ahmed İbnu Hanbel'den gelen bir rivayete göre, o da câiz görmüştür. **3-** Hadis, İbnu Mâce'de biraz teferruatlı olarak şöyle rivayet edilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Yemen'e gönderdi. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, ben daha genç olduğum halde onlar arasında kazaya (davalarını görmeye) gönderiyorsunuz. Ben kazanın ne olduğunu (nasıl yapılacağını) bilmiyorum" dedim. Bunun üzerine eliyle göğsüme vurdu, sonra: "Allahım, kalbine hidayet, diline sebat ver" diye dua etti. Ondan sonra iki kişinin arasında hükmederken hiç şekke düşmedim."

Hz. Ali'nin, Kur'ân ve sünneti iyi bilen birisi olmasına rağmen "Ôbilmiyorum" demesi, o sırada onun kaza âdâbıyla ilgili tecrübesinin yokluğunu ifade eder.110

وبأ هجرخأ .[ِمِكاَحْلا يِدَي َنْيَب ِناَد ُعْقَي ِنْيَمْصَخْلا نأ # ِ هاللّ ُلوُس َر نَضَق]
□5342□ 2ـ لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريب ُّزلا نبا نعو:

دواد .

2. (4892)- İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anhüma dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), iki hasmın da kadı'nın önüne oturmasına hükmetmiştir." [Ebu Dâvud, Akdiye 8, (3588).] 111

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hasımlardan birinin gayr-ı müslim olmadığı müddetçe, davalı olsun davacı olsun, hâkimin önünde eşit seviyede oturmalarının teşrî edildiğine delildir. Biri gayr-i müslim olma halinde Müslüman daha yükseğe oturur. 112

تْنأ َو ِنْيَنْثا َنْيَب َمُكْحَت َ ْنأ : ِنَاتْس ِجِسب ٍضاَق َوُه َو ِ هاللّ ِدْبَع ِهِنْبا ىلا َبَتَك□
ُههنأ] :ه ْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةركب يبأ نعو ـ8 □ 5348□

ةسمخلا هجرخأ .[ُنَاَبْضَغ َوُه َو ِنْيَنْثا َنْيَب ٌدَحأ ُمُكْحَي َ :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر .
ُتْعِمَس ىهنإف ُنَاَبْضَغ

3. (4893)- Ebu Bekre radıyallahu anh'ın anlattığına göre, Sicistan'da kadılık yapan oğlu Abdullah'a şöyle yazmıştır: "İki kişi arasında, öfkeli olduğun zaman hüküm verme. Zîra, ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kimse, öfkeli iken iki kişi arasında hüküm vermesin." [Buhârî, Ahkâm 13; Müslim, Akdiye 16, (1717); Tirmizî, Ahkâm 7, (1334); Ebu Dâvud, Akdiye 9, (3589); Nesâî, Kudât 17, (8, 337, 238).]113

AÇIKLAMA:

Kadılık adabıyla ilgili bir prensip, öfkeli iken hüküm vermemektir. İslâm âlimleri bunu umumî bir prensip olarak benimsemişlerdir. Sebep olarak da gadab halinin, hâkimi bîtaraf ve hakkıyla hükmetmekten alıkoyabileceğini gösterirler. İbnu Dakîkıl Îd, fukahânın "bu mânada olan diğer hallerde de kadının hükmetmemesi gerektiği"ni söylediklerini belirtir. Aşırı açlık ve susuzluk, uyuklama hâlinin galebesi gibi, nazarı, verilecek hükümden dağıtacak bütün haller. Hadiste, sadece öfke halinin zikredilmiş olması, onun, hükme tesir edecek mezkur hallerin en müessiri, en şiddetlisi, mukavemeti nefse en zor olanı olması sebebiyledir.

İmam Şâfiî, el-Ümm'de: "Hâkimin aç veya yorgun veya kalbi bir şeylerle meşgul iken hüküm vermesinden hoşlanmam. Çünkü bu haller kalbi tağyir eder" demiştir.

Cumhur: "Hâkim muhâlefet edip öfkeli halde hükmedecek olsa, hakkı bulması halinde câiz ise de, kerâhetten hâlî değildir" diye hükmetmiştir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zübeyr'in komşusuyla olan sulama ihtilafında, komşusunun davranışına öfkelenen Resûlullah, o halde iken Zübeyr lehine hükmetmiş ise de, âlimler, bu hâdisenin, öfkeli halde hükmetmenin meşruiyyetine delil olmayacağı, çünkü Resûlullah'tan başka kimsenin "ismet" imtiyazına sahip olmadığına hükmetmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın, öfke halinde de, rıza halinde olduğu gibi hakkı söyleyeceği, başka nasslarda beyan edilmiştir. Ondan başka kimse böyle bir garantiye sahip değildir.

Ayrıca hadiste gadab hali mutlak gelmiştir ve sebebi de zikredilmemiştir. Bu sebeple alimler, gadab az veya çok, ne miktarda olursa olsun, sebebi de ne olursa olsun, o halde hükmün kerahetine hükmetmişlerdir. Bu cumhurun görüşüdür. İmamu'l-Harameyn ve Bagavî, "Öfke Allah için olursa" diye bir istisna koyarak, bu halde mekruh olmayacağını söylemiştir.

Bu hususta ulemanın farklı değerlendirmeleri mevcut ise de teferruata girmeyeceğiz. 114

بِبْسَح :ِهْيَلَع ُّي ِضْقُمْلا َلاَق ا َرْبدأ اَّمَلَف .ِنْيَلُج َر َنْيَب # ِ هاللّ ُلوُس َر َضاَق]☐
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍكلام ِنْب ِف ْوَع نعو ۔5 ☐5345۔ هجرخأ .[ُليِك َوْلا
َمْعِن َو ُ هاللّ َيِبْسَح :ُلَقف ٌرْمأ َكَبَلَغ اَذإَف .ِسْيَكْلاِب َك ْيَلَع ْنِكل َو ،ِزْجَعْلا ىلَع
ُمْوُلَي َ هاللّ َّنإ :# َلاَقف .ُليِك َوْلا َمْعِن َو ُ هاللّ

دواد وبأ .

4. (4894)- Avf İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki kişi arasında bir hükümde bulunmuştu. Hasımlar ayrıldıkları vakit, aleyhine hükmedilen kimse: "Hasbiyallahu ve ni'melvekil (Allah bana yeterlidir, O ne iyi vekildir)!" dedi. (Bu sözü işiten) Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah Teala Hazretleri aczi levmediyor (kötülüyor). Fakat sana akıllılık düşer. Ama bir şey sana galebe çalacak olursa o zaman "hasbiyallahu ve ni'melvekil" de!" buyurdular." [Ebu Davud, Akdiye 28, (3624).] 115

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, ihtilafa düşen iki şahıs hakkında Aleyhissalâtu vesselâm hüküm vermiş, bu hüküm birinin lehine diğerinin aleyhine olmuştur. Aleyhine hükmedilen kimse, burada hakkının yendiği kanaatindedir. Bu sebeple "hasbiyallahu ve ni'melvekil, yani Allah bana yeter, o ne iyi vekildir (işimi O'na bırakıyorum)" demiştir. Resulullah'ın müdahalesinde alimler şu mânayı görürler: "Allah, aczi yani işini gevşek tutmayı, (sözgelimi mahkeme önünde kendini müdafaa edecek delilleri ibraz etmemeyi, kendini delilsiz bırakacak şekilde tedbirsiz hareket etmiş olmayı; alışverişi senede sepete bağlamamayı, şahid işini ihmal etmeyi vs.) sevmez." Keys, burada "acz"in zıddıdır. Öyleyse Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Sana keys (akıllılık) düşer" sözü, şu mânayı ifade etmektedir: "Gevşek, ihmalkâr olma, uyanık ol, gözünü dört aç, işlerini sıkı takip et, esbaba yapışmayı unutma; insanların iyi niyetine güvenip zevahire mürâcatı terketme. Zîra Allah bu çeşit kusurları sevmez. Allah uyanık ve müteyakkız olmayı takdir ve tahmid etmektedir."

Fethu'l-Vedud'da şu açıklama yapılmıştır: "Keys, işlerde teyakkuz (uyanıklık) ve tedbire tevessül, erbabı gözeterek maslahatı arama, sonuç hususunda fikri kullanmaktır", yani "Sana, muamelende müteyakkız olman gerekirdi. Şimdi hasmın galebe çalınca hasbiyallahu ve nime'lvekil diyorsun. Zamanında müteyakkız olmadan, senin yaptığın gibi, iş işten geçtikten sonra hasbiyallahu ve ni'me'lvekil denmesi aczdir, uygun değildir" demektir."

Aliyyu'l-Kârî: "Hadiste hükme bağlanan husus belki de bir borçtu. Adam delilsiz olarak ödeyince, Resulullah adamı, şahidsiz olarak ödediği için, itab etmiştir" der.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), muamelelerinde gevşek ve tedbirsizliği sebebiyle haksızlığa uğrayan kimseyi itab etmiş olmasına rağmen, tedbirsizin gafletinden istifade ile hileye başvuran kimsenin fiiline bir meşruiyet kazandırmaz. Onun uhrevî mesuliyetinde bir eksiklik hasıl etmez. Müslüman, her işinde müteyakkız olmalıdır. Fakat gafilin gafletinden istifade ile haksızlığa da tevessül etmemelidir. 116

هدَح بلَع نَتأ اَذإف ِد ِجْسَمْلا يف ُمِكاَحْلا َو ي ِضاَقْلا َي ِضْقَي] :اولاق مهنأ مهْنَع ُ
□5344□ 4ـ نعو ورمع هيلعو امهريغو ر َض ِي َ هاللّ

ةمجرت يراخبلا هجرخأ .[ِد ِجْسَمْلا َج ِراَخ َميِقُأ .

5. (4895)- Hz. Ömer, Hz. Ali ve diğer bir kısım Ashab (radıyallahu anhüm) demişlerdir ki: "Kadı ve hâkim mescidde hüküm verebilir. Şayet bir haddle ilgili hüküm vermişlerse, bunun icrası mescidin dışında yapılır." [Buhârî, bab başlığı olarak kaydetmiştir. Ahkâm 19.] 117

AÇIKLAMA:

Bu mâna, Buhârî'de bab başlığı olarak yer almıştır. "Mâna" diyoruz, çünkü bab başlığındaki elfaz, bu mânayı ifade etse de, farklıdır. İbnu Hacer'in açıkladığına göre, bu meselede, yani mescidde muhakeme yapma işinde esas olan, mescidde bulunanları rahatsız edecek bir şeyin olmamasıdır. Eğer öyle bir durum mevzubahis olursa, bunun mescidde cereyanı caiz olmaz. Nitekim, muhakemenin hadd tatbiki kısmı, hariçte icra edilecek; mescid, kirlenmelere karşı korunacaktır.

Hz. Ali ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) ile ilgili rivayetler başka kaynaklarda mevsul olarak gelmiştir. Rivayetlerde, kendilerine intikal eden hadd davalarında, her ikisinin de haddin tatbiki için, mücrimlerin mescidden dışarı çıkarılmalarını emrettikleri görülür. [118]

ALTINCI FASIL

HÜKMÜN KEYFİYETİ

نب ةبعش هعفري بلا ذاعم َر ِض َي هالّل ُ هْنَع:]اَمَل ُهثعب َر ُلوُس هالّل ِ # بلا
: يضْقأ ِةَّنُسِب َر ِلوُس هالّل ِ # ـ5344 1ـ نع ثراحلا نب ورمع نب يخأ ةريغملا
اَذإ َرَع َض َل َك ٌءاَضَق؟ َلاَق: ي ِضْقأ ِباتِكِب ِهالّل. َلاَق: ْنإف ْمَل ْد ِجَت؟ َلاَق
ِيأ َو ًوُلآ. َلاَق: َرَضَف َب َر ُلوُس ِهالّل # ِرْدَص ي، نميلا لاق هل: َفْيَك نَضْقَت
ْمَل ْد ِجَت يف ِةهنُس َر ِلوُس هالّل ِ # َو ً يف ِباَتِك هالّل ؟ِ َلاَق: ُتْلُق ُدِهَتْجأ َرِب
َلاَق: ْنإف

. ِ # اَمِل ْرُي يَض َر َلوُس هالّل ِ #]. هجرخأ وبأ دواد يذمرتلاو. «وُلآ» بأ رصقأ
َو َلاَق: ُدْمَحْلا هلّل ِ ِيذَّلا َو َقهف َر َلوُس هالّل

1. (4896)- Haris İbnu Amr İbni Ahi'l-Muğîre İbni Şu'be, Muaz (radıyallahu anh)'dan naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muaz'ı Yemen'e gönderdiği zaman kendisine sorar: "Sana bir dava geldiği vakit nasıl hükmedeceksin?"

"Allah'ın kitabıyla hükmedeceğim" der Muaz.

"(Meseleyi Kitabullah'ta) bulamazsan?"

"Resulullah'ın sünnetiyle hükmedeceğim!"

"Ne Kitabullah'ta ve ne de Resulullah'ın sünnetinde bulamazsan?"

"Kendi re'yimle ictihad edeceğim, (hüküm vermekten) geri durmayacağım." Hz. Muaz der ki: "Bu cevabım üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (memnun kaldı), göğsüme eliyle vurup: "Allah'ın elçisinin elçisini, Allah'ın elçisini memnun edecek usulde muvaffak kılan Allah'a hamdolsun!" buyurdular." [Ebu Davud, Akdiye 11, (3592, 3593); Tirmizî, Ahkâm 3, (1327, 1328).] [119]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, senet yönüyle bazı arızalara maruz ise de, ifade ettiği hüküm yönüyle bütün fukahaca telakki-i bi'lkabule mazhar olmuş, mana yönünden sıhhatinde şüpheye düşülmemiştir. Mükerrer olarak belirttiğimiz gibi, bir kere daha belirtmede fayda var: Hadis uleması, bir hadisi zayıf diye damgalarken, zahirî şartlara göre bu hükmün verildiği, o rivayetin nefsü'l-emirde sahih olabileceğini söylemiştir. Bu sebeple, bilhassa Hanefî ulema, bir hadis münferid bile olsa, fukahanın ittifakla ameli sebebiyle ona "hükmen mütevatir" demekten çekinmemiştir. Sadedinde olduğumuz hadis buna bir misal olabilir: Senet yönüyle zayıf da olsa, İslam fukahası, hükmüyle amel etmede müttefiktir. Hadisi tenkidde ileri giden İbnu'l-Cevzî de bununla bütün fukahanın amel ettiğini, mânasının sahih olduğunu söyler. Şunu da belirtelim ki, sadedinde olduğumuz hadisin, Hz. Ömer, İbnu Mes'ud, Zeyd İbnu Sabit, İbnu Abbas gibi sahabenin büyüklerinden mevkuf şahidleri mevcuttur. Beyhakî, Sünen'inde bu hadisi tahric ettikten sonra, takviye maksadıyla bunları kaydetmiştir. **2-** İctihad: "Kitab ve sünnete kıyas ederek hüküm aramada alimin bütün gayretini sarfetmesi" olarak tarif edilmiştir. Hattâbî, "içtihad"la verilecek hükmü, kıyas yoluyla, Kitab ve sünnetin mânasına göndermenin kastedildiğini, Kitab ve sünnetten bir asla dayanmadan, kalbe doğan veya hatıra gelen şahsî re'yin kastedilmediğini" belirtir. Hattâbî devamla, "Bu hadiste kıyasın sabit ve bu yolla hüküm vermenin vacib olduğunun görüldüğünü" söyler.120

رَشَب اَناأ اَمَّنإ : َلاَقَف ْمِهْيَلاِإ َج َرَخَف ِهِت َرْجُح ِباَب ِمْصَخ َةَبَلَج # ِ هاللّ□ □
ُلوس َر َعِمَس] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةملس همأ نعو ـ2 □5344ـ اَمَّنِاف
ِمِلْسُم هقَحِب ُهَل ُتْيَضَق ْنَمَف ،ُهَل ي ِضْقأَف ُقِداَص ُهنأ ُبِسْحأَف ٍضْعَب ْنِم َغَلْبأ
َنوُكَي ْنأ ْمُهُضْعَب هلَعَل َو ،ُمْصَخْلا ينِتْأَي ُهَّنإو

ةتسلا هجرخأ .[اَه ْرَذَيِل ْوأ اَهِلْمَحْيَلَف ،ِراَّنلا َنِم ِةَعْطِق َيِه .

2. (4897)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), odasının kapısında bir münakaşa işitmişti. Yanlarına çıkıp: "Ben bir beşerim. Bana ihtilaflılar gelir. Bunlardan biri, diğerine nazaran daha belagatlı (ikna edici) olur. Ben de onun doğru söylediğini zanneder, lehine hükmederim. Ancak kime bir Müslümanın hakkını vermiş isem, bunun ateşten bir parça olduğunu bilsin. O ateşi ister yüklensin, ister terketsin (kendisi bilir)" buyurdular." 121

ضْعَب ْنِم ِهِتَّجُحِب َنَحْلأ َنوُكَي ْنأ ،ْمُكُضْعَب هلَعَل َو ،هيلا َنوُم ِصَتْخَت ْمُكهنإو□
ْمُكُلْثِم ٌرَشَب اَنأ امهنإ] :نيخيشلل ةياور يفو ـ8 □5343ـ موقأ يأ « ِهِتهجُحِب
َنَحْلأ» بنعمو.[ِراَّنلا َنِم ةَعْطِق ُهَل ُعَطْقأ اَمَّنإف ِهي ِخأ هقَح ْنِم ٍءْيَش ُهَل ُتْيَضَق
ْنَمَف . ُعَمْسأ اَم ِوْحَنِب ُهَل ى ِضْقأَف

ةنطفلا وهو ءاحلا حتفب نحللا نم ،اهيلع ردقأو هنم اهب .

3. (4898)- Sahiheyn'in bir rivayetinde hadis şöyledir: "Ben de sizin gibi bir insanım. Siz davalarınızın halli için bana geliyorsunuz.

Bazınızın hüccet yönüyle, diğer bazısından daha ikna edici olması, böylece benim, işittiğime dayanarak onun lehine hükmetmem mümkündür. Kimin lehine, kardeşinin hakkından bir şey hükmetmişsem (bilsin ki), onun için cehennemden bir ateş parçası kesmiş oluyorum." [Buharî, Şehadat 27, Mezalim 16, Hiyel 9, Ahkam 20, 29, 31; Müslim, Akdiye 5, (1713); Muvatta, Akdiye 1, (2, 719); Ebu Davud, Akdiye 7, (3583, 3584); Tirmizî, Ahkam 11, (1339); Nesâî, Kudat 13, (8, 233).] 122

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, açıkgözlük, hile gibi yollara başvurarak, ihtilaflı meselede haksız bir surette lehine karar çıkartmanın haram olduğu belirtilmektedir.

2- Hadiste geçen "Müslüman", "kardeş" gibi ifadeler, bu haksızlığı gayr-ı müslime karşı yapmanın caiz olacağı mânasına gelmez. İbnu Hacer, "bu meselede Müslüman, zımmî, muâhid, mürted hepsinin eşit olduğunu" belirtir. Beşerî hukukun gasbına dinimiz hiçbir surette müsaade etmez. Mahkemede hile haramsa, bu kime karşı işlenirse işlensin aynı şekilde haramdır. İmam Şafii bu hadisi zikrettikten sonra: "Zîra, hâkimin hükmü ne haramı helal, ne de helali haram kılar" demiştir.

3- Hadis, hâkimlerin zahire, delile göre hükmedeceğini, böyle hükmedince haksız bir hüküm de verse sorumlu olmayacağını belirtir. Ancak, hakkı bulma hususunda gereken gayret gösterilecektir. Bu husus daha geniş olarak açıklandı (4887. hadis).

4- Hadisin bir veçhinde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kimin lehine kardeşinin hakkından bir şeye hükmetmişsem (bilsin ki), onun için cehennemden bir parça kesmiş oluyorum. Artık dileyen alsın, dileyen terketsin" sözünden sonra şu ziyade gelmiştir: "Muhakeme olan her iki adam da ağladılar ve her biri: "Hakkım senin olsun" dediler. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Madem böyle yapıyorsunuz, öyleyse (ihtilaf ettiğiniz malı) taksim edin, hakkı arayın!" buyurdular. Onlar da hisselerini aldılar ve helallaştılar." **5-** Hadisin bazı vecihlerinde, bunun bir miras ve eskimiş mallar ihtilafı olduğu tasrih edilmiştir. **6-** Hadisin bazı vecihlerinde gelen "O, ateşi ister yüklensin, ister terketsin, (kendisi bilir)" şeklindeki ifade, muhatabı muhayyer bırakmak için değil, tehdid için söylenmiştir. 123
7- BAZI FEVAİD: Yukarıda kaydettiklerimizden başka, hadisten çıkarılan bazı hükümler şunlardır: * Bir kimse bir hak iddia etse, delil yokluğu sebebiyle hâkim müddea aleyhe yemin ettirse ve lehine hükmetse; bu, adamı batında tebrie etmez. İddia sahibi sonradan delil

getirse, iddiası dinlenir; önceki hüküm iptal edilir. * Bir kimse hile yollarından biriyle, batıl bir iş için hileye tevessül etse ve zahirde hak onun olsa ve lehine hükmedilse, batında onu alması kendisine helal olmaz. Verilen hükümle, günah üstünden kalkmaz. Sadece Ebu Hanife: "Hâkimin hükmü, malların helal olmasını sağlamazsa da, ferçleri helal kılar, kararda zikri geçen batını helal kılar" demiştir. Bu, hadis ve icmaya muhalif bulunmuştur.

* Resulullah, vahiy gelmeyen hususlarda şahsî re'yi ile ictihad ederdi. Bu husus münakaşalı ise de bu hadis, ictihad-ı nebevî hususunda açıktır.

* Resulullah, zahire göre verdiği hükmünde, içtihadı O'nu, bazan batındaki gerçek duruma uymayan hükme götürmüştür. Ancak, ismeti sebebiyle bu hata üzerinde istikrar hasıl olmamıştır. Resulullah'ın mutlak olarak hata yapmayacağını söyleyenler derler ki: "Eğer Aleyhissalâtu vesselâm'ın hükmünde hatanın vukuu caiz olsaydı, mükelleflere hatayı emretmesi gerekirdi. Zîra bütün hükümlerine uyma hususunda emir sabittir. Nitekim Allah Teala Hazretleri (mealen): "Hayır! Rabbine and olsun ki, onlar aralarındaki anlaşmazlıklar için senin hükmüne müracaat edip, sonra da verdiğin hükme, gönüllerinde hiçbir şüphe ve sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle razı olup uymadıkça, hakkıyla iman etmiş olmazlar" (Nisa 65) buyurmuştur. Ayrıca, icma, hatadan ma'sumdur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), rütbesinin yüceliği sebebiyle masumiyete evladır."

Birinci mütalaaya şöyle cevap verilir: Eğer mesele, hata vukuunu gerektirirse, onda bir mazhar yoktur. Çünkü hata mukallidler hakkında da mevcuttur. Zîra onlar, müftüye ve hâkime, hata etmeleri caiz bile olsa, ittiba etmekle emrolunmuşlardır.

İkinci noktanın cevabı şöyledir: Mülazemet (beraberlik) merduttur. Çünkü icmanın varlığı farzedilse, bu, dayanağını Resulullah'tan gelen rivayetten alır. Böylece, icmanın kendine değil, Resulullah'a ittiba edilmiş olur.124

لاَقف . ْمِهِنَمَث يف ِ هاللُّدْبَع ِهْيَلاِإ َلَس ْراَف افْلأ َني ِرْشِعب ِ هاللِّدْبَع ْنِم ِسُمُخْلا□ :
َنِم اقيق َر ى َرَتْشا هَّناأ] :سيق نب ثعْش‘ا نعو ـ5 □5344ـ : ِهاللِّدْبَع َلاَقف .
َكِسْفَن َنْيَب َو ِنِيَب َتْنأ َنُك : ُثَعْش‘ا َلاقف .كَنْيَب َو َنْيَب ُنوُكَي ٌج َر َرْتخاَف :
ِهاللُّدْبَع َلاَق .ٍفَآ ِة َرْشَعِب ْمُهْتَذَخأ اَمهنإ ،دواد وبأ هجرخأ .[ِناَك َراَتَي ْوأ
ِةَعْلِهسلا ُّب َر ُلوُقَي اَم َوُهَف ،ُةَنهيَب اَمُهَنْيَب َسْيَل َو ِناَعِيَبْلا َفَلَتْخا اَذإ : ُلوُقَي
ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس #

وأخرجه النسائي منه المسند فقط .

4. (4899)- Eş'as İbnu Kays'ın anlattığına göre, Humus'tan bir köleyi Abdullah'tan yirmi bin (dirhem)e satın almış ve Abdullah kölenin bedelini almak üzere kenisine bir adam göndermiştir. Adam gelince: Eş'as: "Ben onu on bine satın aldım" dedi. Abdullah da: "Öyleyse seninle benim arama (hakem olacak) bir kimse tayin et!" dedi. Eş'as: "Benimle kendi aranda sen hakem ol!" dedi. Bunun üzerine Abdullah:Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Alışveriş yapan iki kişi ihtilafa düşerlerse ve aralarında da delil yoksa, mal sahibinin söylediği esas alınır veya (alışverişi) terkederler" dediğini işittim" dedi. [Ebu Davud, Büyû 74, (3511); Nesâî, Büyû 82, (7, 302, 303), Nesâî'de sadece müsned (Resulullah'a ait) kısım kaydedilmiştir.] 125

AÇIKLAMA:

Hattâbî bu meselede ulemanın ihtilaf ettiğini belirtir: * Malik ve Şafiî rahimehümallah: "Satıcıya: "Malı söylediğin fiyata sattığına dair yemin et!" denir. Satan yemin ederse müşteriye: "Ya satıcının söylediği fiyata malı alırsın, ya da söylediğin fiyata sattığına dair yemin edersin!" denir. Eğer yemin ederse, mal, satana iade edilir. Şafiî'ye göre, malın mevcut olması ile telef olmuş bulunması arasında fark yoktur, hüküm böyledir. Çünkü her ikisi de yemin etmiş birbirinin söylediği fiyatları reddetmiştir" demişlerdir. Muhammed İbnu'l-Hasen de bu görüştedir. * Nehâî, Sevrî, Evzâî, Ebu Hanife ve Ebu Yusuf: "İstihlâktan sonra, yemin edince müşterinin sözü esas alınır. İmam Malik de, iki rivayetten en meşhurunda, bunların, "İstihlaktan sonra" sözlerine yakın bir şey söylemiştir. Onların bu hükme, bazı rivayetlerde "Mal kaim olduğu halde alışveriş yapanlar ihtilaf ederlerse, satıcının sözü muteber olur veya alışverişi terkederler" şeklinde gelen beyana dayandığı belirtilmiştir. Ulema: "Malikin malın kıyamını şart koşması, malın istihlaki halinde hükmün farklı olacağına delildir" demiştir. 126

YEDİNCİ FASIL

DÂVÂLAR VE BEYYİNELER

نَعهدُمْلا ىلَع ُنيِمَيْلا َو يِعهدُمْلا ىلَع ُةَنهيَبْلَا :#ِ هاللّ ُلوُس َر ِل َلاَق] :لاق امهْنَع ُ
5444 1ـ نع نبا ورمع نب صاعلا َر ِض َي هاللّ

. ِهْيَلَع .[أخرجه الترمذي

1. (4900)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana dedi ki: "Beyyine davacı üzerine, yemin de davalı üzerine düşer." [Tirmizî, Ahkâm 12, (1341).] 127

اَهِهفَك ىِفاَفْشإب َذفنُأ ْدَق َو اَمُهاَدْحإ ْتَج َرَخَف ٍتْيَب يف ِنا َز ُرْخَت اَتَناَك ِنْيَتأ
َرْما هنأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ2 5441ـ نَعهدُ ْمُها َوْعَدِب ُساَّنلا
نَطْعُي ْوَل :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَقف امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ِنْبا ىلا َكِلذ
َعِف ُرَف ،ىرْخ‘ا ىلَع ْتَعَّداف َنو ُرَتْشَي َنيِذَّلا َّنإ :اَهْيَلَع اوُء َرْقا َو ،ِ هللّاِب اَهو ُرِهكَذ
َرَكْنأ ْنَم ىلَع ُنيِمَيْلا َو ،ِيعهدُمْلا ىلَع ُةَنِهيَبْلا َّنِكَل َو ،ْمُهَلا َوْمأ َو ٍم ْوَق َءاَمِد ُلاَج ِر .

. ىَةَ فَذكهر ُوها اَفاَعْتَر َفَتْ] . أخرجه الخمسة، وهذا لفظ البخاريŒقَلِي ا
انمَث ْمِهناَمْيأ َو ِ هاللّ ِدْهَعِب

2. (4901)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İki kadın bir odada deri dikiyorlardı. Bunlardan biri avucuna bîz batırılmış olarak dışarı çıktı. Bunu diğerinin yaptığını iddia etti. Dava İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a götürüldü. İbnu Abbas dedi ki:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuşlardı: "Eğer insanlara sırf iddialarıyla (delil olmadan) talep ettikleri verilseydi, insanlar başkalarının kan ve mallarını istemeye kalkarlardı. Ancak iddia sahibine beyyine gerekmektedir. İddiayı inkar edene de yemin gerekmektedir. (Bu kadına) Allah'ı (yalan yere yemin etmenin günahını) hatırlatın. Ona şu ayeti okuyun: "Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir pahaya değişenler, işte bunlar için ahirette hiçbir nasib yoktur" (Al-i İmran 77).

Kadına bu hatırlatıldı. Bunun üzerine kadın suçunu itiraf etti." [Buhârî, Tefsir, Al-i İmran 3, Rükûn 6; Müslim, Akdiye 2, (1711); Ebu Davud, Akdiye 23, (3619); Tirmizî, Ahkâm 13, (1343); Nesâî, Kudât

35, (8, 248).] 128

دواد وبأو ملسم هجرخأ .]ٍدِهاَش َو ٍنيِمَيب # ِ هاللّ ُلوُس َر ىَضَق[:لاق امهْنَع .
ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ8 □5442□

3. (4902)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (iddia sahibi iki şahid bulamazsa) bir yemin ve bir şahid(in yeterli olacağın)a hükmetmiştir." [Müslim, Akdiye 3, (1712); Ebu Davud, Akdiye 21, (3608).]129

AÇIKLAMA:

1- İslam şeriatı, ilk iki hadisten anlaşılacağı üzere, davacıya, iddiasına beyyineyi şart koşmuştur. Davalıya da yemin etmeyi şart koşmuştur. Beyyine, iddiayı isbatlayıcı delil ve hüccet demektir. Normalde davacı (müddeî) hakkında beyyine, belli şartları taşıyan iki şahittir. İddia sahibinin beyyinesi yoksa, davalıya (müddea aleyh) yemin teklif edilir.

2- Üçüncü rivayet (4902) dava sahibi iki şahid bulamaz da tek şahid bulursa, bir şahid yerine de yeminin yeterli olacağı görüşünü takrir etmektedir. Ancak bu mesele ulema arasında ihtilaflıdır: Ebu Hanife, Şa'bi, Evzâî, Leys ve İmam Malik'in ashabından Endülüslü olanlar, bir şahid ve yeminle hiçbir surette hüküm verilemeyeceğini, iki şahidin şart olduğunu söylemişlerdir. Ancak, diğer üç imam ve cumhur, bir şahidle davacının yemininin malla ilgili davalarda yeterli olacağına hükmetmiştir. Mala girmeyen davalarda yemin ve şahidin kabul edilmeyeceğinde hepsi ittifak eder.130

ة َرْجُح َو ِنْيَتْيَب َنا َو ْرَم َدْنِع ا ْوَعَّدا :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍبْيَهُص ِنَب َّنأ] : □
َةَكْيَلُم ِبيأ ِنْب ِ هاللّ ِدْيَبُع نب ِ هاللّدبع نعو ـ5 □ 5448ـ # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ
َدِهَشَف ُهاَعدَف . َرَمُع ُنْبا :اوُلاَقف ؟ َكِلذب ْمُكَل ُدَهْشَي ْنَم :ُنا َو ْرَم َلاَقف . هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ابْيَهُص # ِ هاللّ ُلوُس َر اَهاَطْعَا

يراخبلا هجرخأ .]ْمُهَل ِهِتَداَهَشِب ُنا َو ْرَم ىَضَقف . ة َرْجُح َو ِنْيَتْيَب ابْيَهُص.
َنْطعأ

4. (4903)- Abdullah İbnu Ubeydillah İbni Ebî Müleyke anlatıyor: "Benî Süheyb (radıyallahu anh), Mervan nezdinde, iki ev ve bir odanın kendilerine ait olduğunu, bunları (babaları) Süheyb'e Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiğini iddia ettiler. Mervan: "Söylediğiniz şeye şahidiniz var mı?" dedi. Onlar: "İbnu Ömer!" dediler. Mervan İbnu Ömer'i çağırdı. O, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Süheyb (radıyallahu anh)'e iki ev ve bir oda verdiğini söyledi. Mervan sadece onun şehadetiyle onlar lehine hükmetti." [Buhârî, Hibe 30.] 131

AÇIKLAMA:

Burada tek şahidle davanın sübut bulması ve hüküm verilmesine örnek var. Bazı müteahhir alimler, "İddia sahiplerine yemin de ettirilmiştir" te'vilini yapmıştır. Ancak rivayette bunu te'yid eden bir açıklık yok. Bu rivayete dayanan bir kısım müteahhir ulema: "Sıdkına karine bulunduğu takdirde tek şahid de yeterlidir" demiştir. Seleften Şureyh de böyle hükmetmiştir.

Ebu Davud, Sünen'inde "Hakim, şahidin sıdkını bilirse, tek şahidle hükmetmesi caizdir" diye açtığı bir babta, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahideteyn (iki şahid) tesmiye ettiği Huzeyme İbnu Sabit Kıssasını kaydeder. Ancak ulema, bu durumun Resulullah'a has bir vak'a olduğunda ittifak etmiştir. İbnu't-Tin, bu rivayete şöyle bir yorum getirir: "Muhtemelen Mervan, bunu Allah'ın malından, nazarında ihsana müstehak olana bağış şeklinde vermiştir. Eğer Aleyhissalâtu vesselâm vermiş idiyse, böylece bu bağış infaz edilmiş oldu, yok vermemiş idiyse, kendisi bu bağışı yapmış oldu." İbnu't-Tîn demek ister ki, tek şahidle dava hükme bağlanmaz. Öyleyse bu rivayetin te'vili gerekir. İbnu't-Tîn ayrıca, bu hâdisenin fey'le ilgili olduğunu, (insanlar arasında bir dava olmadığını) belirtir. Ömer İbnu Şeybe'nin Ahbar-ı Medine'de zikrettiğine göre, Süheyb'in evi Ümmü Seleme'ye aitti. Süheyb'e bağışladı. Belki de bunu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emriyle yaptı veya mecaz yoluyla Ümmü Seleme'ye nisbet etti. Ev hakikatte Resulullah'ın idi. Onu Süheyb'e bağışladı veya o, dava mevzuu olan evden başka bir evdir. 132

□ □نْيَدِهاَش اَمُهْنِم ٍد ِحا َو ُّلُك َثَعَبَف ،# ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع بلَع اريِعَب ا َيِعَّدا
□5445□ 4ـ ِنْيَلُج َر َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم ِبأ نعو

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِنْيَفْصِن اَمُهَنْيَب # ُهَمهسَقَف .

5. (4904)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında iki kişi bir deve hakkında iddiada bulundular. Her biri, iki tane şahid getirdi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) deveyi ikiye bölerek aralarında taksim etti." [Ebu Davud, Akdiye 22, (3613, 3614, 3615); Nesâî, Kudat 34, (8, 248).] 133

AÇIKLAMA:

1- Ebu Davud'un bir rivayetinde her ikisinin de beyyinesi olmayan iki kişinin bir deve -veya hayvan- hakkında iddiada bulunduklarını, bu durumda da hayvanı aralarında taksim ettiğini kaydeder. İbnu Raslan, iki rivayetin de aynı hadiseye parmak basmış olabileceğini, zira her iki tarafın birbirine zıt olan beyyine ibraz etmesiyle, beyyinelerin birbirlerini hükümden düşürerek sanki yok hükmüne getireceğini belirtir. **2-** Ulema şöyle bir durumda ihtilaf eder: Bir şey bir adamın elindedir. Bunun hakkında iki kişi iddiada bulunur ve her biri kendinin olduğunu söyler ve her ikisi de beyyine ikame eder. * Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye derler ki: "Aralarında kur'a çekilir, kime çıkarsa o alır. * Şafiî kavl-i kadiminde Ahmed gibi hükmetmişse de, kavl-i cedidinde, "Bu hususta iki görüş var demiştir. Birine göre ikiye bölünerek aralarında taksim edilir. Ashab-ı re'y ve Süfyan-ı Sevrî de buna hükmeder. Diğer kavle göre; kur'a çekilir, kime çıkarsa "şahidleri hakka şehadet etti" diye yemin eder ve böylece mal ona hükmedilir.

* İmam Malik: "Ben malı onlardan birine hükmetmem. Eğer mal bir başkasının elinde ise" demiştir. Ondan rivayete göre: "Mal, onlardan hangisinin şahidleri daha adi, selahet cihetiyle daha meşhur ise ona aittir" demiştir.

* Evzâî: "Beyyine cihetiyle hangisi daha çok ise o alır" demiştir. * Şâbi'nin: "Mal aralarında şahidlerin hisselerine göredir" dediği hikaye edilmiştir (Hattabi'den). Müteakip hadis, her iki tarafın da beyyinesi bulunmama durumuyla ilgilidir. Oradaki açıklamalar bu söyleneni tamamlayacak mahiyettedir. 134

مُهَنْيَب َمَهْسُي ْنأ َرَمأَف اَهْيَلإِ اوُع َرَاسَف َنيِمَيْلا ِم ْوَق ىلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َض ً□
َرَع] :لاق هْنَع ُ هاللَّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □5444□

. يف نِيمَيْلا ، ْمُهُّيأ ُفِلْخَي]. أخرجه البخاري وأبو داود

6. (4905)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir mal hususunda ihtilaf eden, fakat beyyineleri olmayan) bir kavme yemin teklif etti. (İki taraf da) birden yemin etmeye koştu. Bunun üzerine (önce) yemin (edecek tarafın tesbiti için) kur'a çekilmesini emretti." [Buhârî, Şehâdât 24; Ebu Davud, Akdiye 22, (3616, 3617, 3618).] 135

AÇIKLAMA:

Bu hadis, mefhumu hususunda şarih ve fakihlerin ihtilaf ettiği hadislerdendir. Bir açıklamaya göre, -önceki hadisin açıklamasında da geçtiği üzere- ihtilaf halinde iki taraf da beyyine ibraz edemezse, her iki tarafa da yemin teklif edilir. Her iki taraf da haklılığı hususunda yemin etmek isterse "hangisi öncelikle yemin etmelidir" hususu mevzubahis olacaktır. Sadedinde olduğumuz hadis, bu noktada prensip getirmektedir: Önce yemin edecek taraf, hâkimin arzusu ile değil, kur'a ile tesbit edilmelidir.

Diğer bir açıklamaya göre, yemine iştirak şu suretle olur: İki taraf, ellerinde bulunmayan bir mal hususunda niza eder ve ikisi de lehinde bir beyyine getiremezse, aralarında kur'a çekilir. Kur'a kime çıkarsa o yemin eder ve mala hak kazanır. Bu manayı te'yid eden bir rivayeti, Ebu Davud ve Nesâî'de Ebu Râfi Ebu Hüreyre'den nakletmiştir: "Her ikisinin de beyyinesi olmadığı halde iki kişi bir mal hususunda ihtilaf ettiler. Resulullah: Dava sahipleri memnun olsalar da olmasalar da yemin (hakkı) hususunda kur'a çekin" buyurur." Hadisi bu mânada anlayan Hattâbî der ki: "İstiham'ın buradaki manası kur'a çekmektir. Resulullah şunu kastediyor: "İhtilaf sahibi her iki taraf kur'a çeksinler. Kur'a kimin lehine çıkarsa yemin eder ve iddia ettiği şeyi alır." Hattâbî bir deve üzerine çıkan bir ihtilafın, Hz. Ali tarafından yapılan buna benzer bir çözümünü kaydeder. Ebu Davud'dan kaydettiğimiz hadis hakkında Kirmânî'nin yorumu şöyle: "Kur'a çekme işi, ihtilaf edenlerin, malı haketmeye götüren sebeplerde eşit olma halinde olur. Mesela: "Mal her iki tarafın da elindedir ve taraflar tamamına sahip olmak isterler, her ikisi de yemin edip almak ister. İşte böyle bir durumda aralarında kur'a çekilir, hangisine çıkarsa o yemin eder ve mala sahip olur."

Şerhu'l-Mişkat'ta aynı hadis için şu yorum yapılmıştır: "Meselenin şekli şöyledir: İki kişi üçüncü bir şahsın elinde bulunan bir mal hususunda iddialaşırlar ve her ikisinin de beyyinesi olmazsa veya her ikisinin de beyyinesi olursa, üçüncü şahıs da: "Ben (bu mal bunlara mı, başka birine mi ait) bilmiyorum" derse, bunlar hakkında verilecek hüküm iki iddiacı arasında kur'a çekmektir. Kur'a hangisine çıkarsa o yemin eder ve mala sahip olur. Hz. Ali de böyle hükmetmiştir."

Şâfiî'ye göre bu durumda mal, üçüncü şahsın elinde bırakılır.

Ebu Hanife'ye göre, iki dava sahibi arasında mal ikiye bölünür.

İbnu'l-Melek der ki: "Ahmed ve akvalinin birinde ve sonuncusunda Şafiî, Hz. Ali gibi hükmetmiştir. Keza Ebu Hanife de öyle hükmetmiş ve: "Her ikisine, yemin ettirilerek yarımşar verilir" demiş, bir başka kavlinde de: "Üçüncü şahsın elinde bırakılır" demiştir."

Mesele hususunda ihtilafı gösterme saddedinde Beyhaki'nin yorumunu da kaydetmek isteriz. Der ki: "Kadı, taraflara yemin ettirmek isteyince, önce hangisinin yemin edeceğini tesbit için kur'a çeker. Böylece önce biri sonra diğeri yemin eder. Eğer ikincisi, birincisinin yemininden sonra yemin etmezse, malın tamamını birinciye hükmeder. Eğer ikinci de yemin ederse, ikisi de yeminde eşit olurlar ve böylece mal ikisi arasında yarımşar bölünür, tıpkı yeminden önce olduğu gibi." 136

[اخْتَصَمَ زَ يْدُ بنُ ثَابِتٍ وَ ابنُ مُطِيعٍ الى مَرْ وَ انَ فِي دَارٍ كَانَتْ بَيْنَهُمَا، فَقَضَى
□5444□ 4ـ وعن أبي غَطَفان بن طَرِيفٍ قال:

زَ يْدِ فَجَعَلَ. الحْقُوقِ مَقَاطِعِ عِنْدَ إِ هَ ،ُ وَ انَ مَرْ فَقَالَ. هذَا مَكَانِي لَهُ أَحْلِفُ زَيْدٌ□
مَرْ وَ انُ عَلى زَ يْدِ بنِ ثَابِتٍ بِالِيَمِينِ عَلى المِنْبَرِ فَقَالَ

كلام أخرجه.]كَذلِكَ مِنْ بُ يَعْجِبُ انُ وَ مَرْ فَجَعَلَ ، المِنْبَرِ عَلى يَحْلِفَ أنْ وأبِى ،حَقُّهُ.
بنُ ثَابِتٍ يَحْلِفُ إنه حَقُّهُ

7. (4906)- Ebu Gatafan İbnu Tarif el Mürrî anlatıyor: "Zeyd İbnu Sabit ve İbnu Mutî aralarındaki bir ev sebebiyle (Medine valisi) Mervan'a dava açtılar. Mervan, minberde yemin etmesi şartıyla, evin Zeyd İbnu Sabit'e ait olduğuna hükmetti. Zeyd: "Ben onun için şu yerimde yemin ederim!" dedi. Mervan da: "Hayır! Hukukun kesinleştiği yerde yemin edeceksin!" dedi. Bunun üzerine Zeyd "Hakkım haktır" diye yemin etmeye başladı ve minberde yemin etmekten imtina etti.

Mervan bu duruma hayret etti." [Muvatta, Akdiye 12, (2, 728).] 137

AÇIKLAMA:

1- Zürkânî, yeminin, Mescid-i Nebevî'nin minberinin yanında yapılmasının istendiği; "minberde" sözünden maksadın "minberin yanında" demek olduğunu belirtir.

2- İmam Malik, minberin yanında yemin etme an'anesinin mevcudiyetini gözönüne alarak, "Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'in imtinasını, onun sabru'lyemini mekruh addetmesiyle" izah eder. Sabru'lyemin: Kişinin yemine zorlanması, yemin edinceye kadar hapsedilmesidir. Şu halde Zeyd (radıyallahu anh), yemine zor, icbar karışmaması, kendiliğinden olması görüşündedir. Zorlamanın karışacağı yemini mekruh addetmektedir. **3-** Mervan'ın taccübü, Zeyd'in davranışı sebebiyledir. Çünkü Zeyd, bu yeminin mekanla ilgili bir tağliz yemini olduğunu bildiği halde, buna yanaşmayışına Mervan hayret etmiştir. Tağliz suretiyle yemin, zaman, mekan ve bazı elfazı mahsusa ilavesi suretiyle yapılır. Şöyle ki: "Hüküm eğer Mekke-i Mükerreme'de verilecek ise yemin, Makam-ı İbrahim ile Beytu'l-Haram arasında yapılır. Ve eğer Medine-i Münevvere'de ise yemin, Resulullah'ın minberi yanında yapılır. Bir başka beldede ise o beldenin camiinde ikindiden sonra yapılır. Allah'ın isimlerinin bazılarının ilavesiyle veya Kur'an üzerine yapılan yeminler de bu nev'e girer. **4-** İmam Şafiî, Hz. Ömer'in bir adamla aralarında çıkan ihtilafta minberin yanında yemin ettiğini belirtir. İlaveten: "Bize göre, minber üzerinde yemin, ihtilaf edilmeyen bir husustur. Bu husustaki görüşümüz hep aynı kalmıştır" der.

5- Hadisin Muvatta'daki aslında İmam Malik'in bir açıklaması var: "Ben, bir dinarın dörtte birinden daha az bir şey için -ki bu üç dirhem yapar- minberde yemin ettirilmesini uygun görmem." Şafiî hazretleri: "Yirmi dinar ve daha fazla değerde olan şeyler için minberde yemin ettirilir, daha az şey için ettirilmez" der.

Zürkânî der ki: Cumhur, kan ve çok miktardaki mal için mekan şartı ile tağliz suretinde yemin yaptırılır, daha az bir şey için yaptırılmaz diye hükmetmiştir. Ancak azın, çoğun hududu nedir? Bu hususta alimler ihtilaf etmişlerdir.138

*** YEMİNİN ŞEKLİ:**

ءْنَش َكَدْنِع ُهَلاَم َوُه ّاَإ َهَلاِ َيِذَّلا ِ هللّاِب ْفِل ْحا : ُهَفهلَح ٍلُج َرِل َلاَق # ِ□□
هاللّ َلوُس َر ّنَأ] :امهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍساهبع نبا نع ـ1 □5444□

دواد وبأ هجرخأ .[يِعَّدُمْلِل ِنْعَي .

1. (4907)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yemin teklif ettiği bir adama: "Kendinden başka ilah bulunmayan Allah'ın adıyla, o kimsenin yani dava sahibinin senin yanında malı olmadığına yemin et!" buyurdu." [Ebu Davud, Akdiye 24, (3620).] 139

AÇIKLAMA:

Yeminin nasıl edileceği hâkim tarafından ilgiliye öğretilmelidir. İslamî yeminin, Allah üzerine yapılması esastır. Namus ve şeref üzerine yemin yapılmaz. [140]

SEKİZİNCİ FASIL

ADALET VE ŞEHADET

وِنا َز ًَو ،ِةَنِئاَخ ًَو ِنِئاَخ ُةَداَهَش ُزوُجَت َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هدج نع هيبأ نع بيعش نب ورمع نع ـ1 5443ـِةَداَهَش ِب هرجُم َو ، ادح
ِدولجم و :ةنئاخ ،هلوق دعب ةشئاع نع ،يذمرتللو.دواد وبأ هجرخأ .[ِهي ِخأ ىلَع
زْمِغ يِذ ًَو ،ِةَيِنا َز

نيدلا يف ةنايخلا «ِنئاخلاب» دارملاو.عباتلا «ُعِناَقلا» :ىرازفلا لاق.ٍةَبا َرَق ًَو ِء
َو يف (1)ـٍنيِنَظ ًَو ،ِتْيَبْلا ِله' ِعِناَقلا ًَو ليكولاو ريج'ا لثم عباتلا «عناقلا»و. دع
نوكي هتايهنم نم ائيش بكر وأ هاللّ رماوأ نم ائيش عهيض نم نإف ةنام'او
لاملاو

مهيلإ ريصي امب عفتني تيبلا له' عباتلا ن' ،هسفن ىلا ِعفهنلا رج يف ةمهتلل .
هتداهش هدرت

1. (4908)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hain erkek ve haine kadının, zani erkek ve zaniye kadının, kardeşine kin taşıyan kimsenin şehadeti caiz değildir." [Ebu Davud, Akdiye 16, (3600, 3601) İbnu Mace, Ahkam 30, (2366).] Tirmizî'de Hz Aişe'den yapılan bir rivayette, haine kelimesinden sonra şu ziyade vardır: "Hadd-i kazf'la celde tatbik edilenin, şehadette (yalanı) tecrübe edilmiş olanın, ev halkına hizmet edenin, kendisini nisbet ettiği mevla ve akrabaları hususlarında müttehem olan (gerçek nesebini gizleyen)in." [Tirmizî, Şehâdât 1, (2299).] [141]

AÇIKLAMA:

1- İslam'da herkes şahidlik yapamaz. Şahid olabilmek için adalet sahibi olmak gerekir. Bu vasfı taşımayan kimsenin şahitliği makbul değildir. Sadedinde olduğumuz hadis, kimlerin şahidliği kabul edilmiyorsa bunları belirtmektedir: * Hain kelimesinden öncelikle insanlara karşı, emanetlerde hiyanetle tanınmış kimseler anlaşılmıştır. el-Kâdı, hadisin daha umumi bir çerçevede anlaşılarak Allah'ın emanetine riayetkâr olmayanla, insanların emanetlerine riayetkâr olmayanların da aynı şekilde kastedilmiş olma ihtimalinin varlığına dikkat çeker. * Zaniler.

Haddle celde uygulananlar... Bununla öncelikle hadd-i kazf (iftira) anlaşılmıştır. Ebu Hanife de bu mânada anlamıştır: "Hadd-i kazf suçuyla celde tatbik edilenden ebediyen şehadet makbul olmaz, tevbe bile etse" der. el-Kâdî: "Diğer haddlerden ayrı olarak celde uygulananın zikredilmesi, bunun cinayetinin büyüklüğünden dolayıdır. Celde haddi tabiri, gayr-ı muhsan zaniyi, iftira edeni ve şarap içeni de içine alır" der. Ebu Hanife: "Celde uygulananın, tevbe bile etse, şehadeti makbul değil" demiş ise de, ulemanın racih görüşü, tevbe eden kimsenin şehadeti makbul olacağı istikametindedir.

* Kardeşine karşı kin sahibi olanın şehadeti.

* Şehadette yalancılık yapmakla tanınmış olan kimse. * Ev halkına ücret ve sair yollardan biriyle hizmet eden, tabi olan. Böyle birinin menfaatlendiği yere karşı bîtaraf olamayacağı kabul edilir ve bu sebeple şehadeti reddedilir. Oğlu lehine babanın, baba lehine oğlunun veya alacaklı kimse, müflisin bir başkasında alacağı var diye şehadet edecek olsa, bunlar makbul değildir. * Kendisini nisbette yalan ithamıyla tanınan, yani: "Ben falancanın azadlısıyım!" dese, fakat o kimseye nisbeti sahih olmasa, fasık addedilir, şehadeti de reddedilir. Yalandan akrabalı iddiası da aynı hükme girer.[142] وبأ هجرخأ .[ٍةَيْرَق
رَ ضِ يَ هاللّ ُ هْنَع لاق :[لاق رَ سوُل ُ هاللّ ِ #: َ تَجُوْزُ ُةَداَهَش هيِوَدَب ٍ بلَع بِذ
ةريره يبأ نعو ـ2 5444

ةداهش هرك امنإو.دواد

هتفرعم ةلقل اههجو ىلع بلاغلا يف ةداهشلا هطبض مدعلو ،ةعيرشلا ماكحأب ةلاهجلاو ،نيدلا يف ءافجلا نم هيف امل يودبلا

هفخ ىلع سانلاو .كلام بهذ هيلإو ،اهطورشب .

2. (4909)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bedevinin, köylü aleyhindeki şehadeti caiz değildir." [Ebu Davud, Akdiye 17, (3602); İbnu Mace, Ahkâm 30, (2367).][143]

AÇIKLAMA:

Bedevi, çöllerde çadırda yaşayanlara denir. Bunlar göçebe hayatı sürer, belli bir yerleşim yerleri yoktur. Bedevinin şehadetinin makbul olmayışı, onların dinî bakımdan eksikliklerinin fazlalığındandır. Onlar şer'î ahkâmı da yeterince bilmezler, çoğu hallerde şehadeti usulüne uygun yapamazlar da. Bu gibi sebeplerle onların şehadeti makbul addedilmemiştir. Ahmed İbnu Hanbel hadisle ameli esas almıştır. İmam Malik ve Ebu Ubeyd de bu görüştedir. Ancak cumhur, bedevinin de şehadetinin makbul olacağına hükmeder. İbnu Raslan: "Bu hadisi, bedevilerden adaleti bilinmeyene hamlettiler. Zaten galib durumda onların adaleti bilinmez" der. 144

اوُبِنَتْجاَف :أ َرَق َّمُث .ىلاعَت ِ هللاِب اكا َرْشإ ِرو ُّزلا ُةَداَهَش ْتَلِدُع :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :لاق كتاف نب مْي َرُخ نب نميأ نعو ـ8 □5414ـ ميرخ نع لاق دواد ابأ نأ
إ ؛يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهِب َنيِك ِرْشُم َرْيَغ ِ هللِّ َءاَفَنُح ِرو ُّزلا َل ْوَق
اوُبِنَتْجا َو ِناَث ْو‘ا َن ِم َسْج ِهرلا

يبنلا نم اعامس هل فرعن :يذمرتلا لاقف نميأ هنبا امأو ؛يباحص ميرخو # .
كتاف نب،

3. (4910)- Eymen İbnu Hureym İbni Fatik anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yalan şehadet Allah'a şirkle bir tutulmuştur!" buyurdular ve şu ayeti okudular. (Mealen): "...Putlara tapmak gibi bir pislikten ve yalan sözden de kaçının." (Hacc 30). [Tirmizî, Şehâdât 3, (2300, 2301); Ebu Davud, Akdiye 15, (3599); İbnu Mace, Ahkâm 32, (2372).]145

AÇIKLAMA:

Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, yalan şehadeti, günah itibariyle şirke emsal tutmuştur. Çünkü şirk de Allah hakkında bir yalandan ibarettir; söylenmesi caiz olmayan şeyi Allah'a nisbettir. Aynı şekilde yalancı şahitlik de kula caiz olmayan bir şeyi söylemektir. Öyleyse her ikisi de, gerçekte olmayan şeylerin iddiasıdır. Tîbî der ki: "Resulullah yalan sözü şirke müsavi kıldı. Çünkü şirk de yalan sınıfına girer. Zîra müşrik, putun ibadete müstehak olduğunu zanneder." 146

نأ َلْبَق ِهِتَداَهَشِب يِتأَي يِذَّلا ؟ِءاَدَهُّشلا ِرْيَخِب ْمُك ُرِبْخأ َأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دلاخ نب ديز نعو ـ5 □5411ـ اَهِب يِتأَيف ،ُهَل يه
يِذهلا اَهِب ُمَلْعَي َ يِتهلا ِةداهشلاِب ُرِبْخُي يِذَّلا َوُه :كلام لاق.يذمرتلاو دواد وبأو
كلامو ملسم هجرخأ .[اَهَلأْسُي

اَهِب ُهَل ي ِضْقَيف َمَام“ا .

4. (4911)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size şahidlerin en hayırlısını haber vermeyeyim mi: O kendisine taleb edilmezden önce şehadet etmeye gelendir." [Müslim, Akdiye 19, (1719); Muvatta, Akdiye 3, (2, 720); Ebu Davud, Akdiye 13, (3596); Tirmizî, Şehâdât 1, (2296).]147

AÇIKLAMA:

Bu hadis, şahidlik taleb edilmeden, kendiliğinden gidip şahitlikte bulunmayı takdir etmektedir. Ancak daha önce de geçtiği üzere bazı hadisler, taleb edilmeden şahitlikte bulunanları kötüler. Bir hadis şöyle: "Asırların en hayırlısı benim asrımdır. Sonra onu takib eden asırdakiler, sonra da onu takib eden asırdakiler gelir. Sonra da bir kavim gelir ki onlar şahidlik taleb edilmeden şehadette bulunurlar."

Aradaki zıtlık (tearuz) şöyle giderilmiştir. Nevevî der ki: "Bu hadiste iki te'vil var: En sahihi, en meşhur olanı İmam Malik ve Ashab-ı Şafiî tarafından yapılan te'vildir. Buna göre, bir kimsenin nezdinde, bir insanın hakkını ilgilendiren bir şehadet mevcuttur. Fakat hak sahibi onun şahid olduğunu bilmemektedir. İşte bu kimse o adama gidip kendisi için şahid olduğunu haber verir, nezdindeki emaneti eda etmiş olur. İkinci te'vile göre, bu övülen şehadet, insan hukukuyla değil, hisbe şehadetiyle ilgilidir: Talâk, köle azadı, vakıf, ammeye yönelik vasiyetler, hudud gibi meselelere giren şehadetlerdir. Bu çeşitten bir şey bilen kimsenin, bildiğini gidip kadıya söylemesi, haber vermesi, şahidlik yapması vacibtir. Üçüncü bir te'vile göre, bundan, talepden önce değil, sonra şehadeti eda hususunda mecaz ve mübâlağa maksuddur. Nitekim: "Cömert, istemeden veren kimsedir" sözünden, istenince hemen çarçabuk vermek kastedilir." 148

هِل ِزْنَم ىلا # ُّيبهنلا ُهَع ًَبْتَتْساَف هيِبا َرْعأ ْنِم اس َرَف َعاَتْبا # ِ هالّل َلوُس َر□
هنأ] : هْنَع ُ هالّل َي ِض َر تباث نب ةميزخ نعو ـ4 □5412ـ هنأ َنورُعْشَي ًًو ،
ِس َرَفلاِب ُهوُم َواَسَف ،هيِبا َرْع‘ا َنوُض ِرَتْعَي ٌلاَج ِر َقَفَط َو ،هيِبا َرْع‘ا أَطْبأ َو
َنْشَملا # َع َرْسأف .هِس َر َف َنَمَث ُهَي ِضْقَيل هيِبا َرْع‘ا َءاَدِن َعِمَس َني ِح #
ُّبهنلا َماَقف .ُهُتْعِب هإو َسرَفلا اَذه اعاَتْبُم َتْنُك ْنإ :َلاَقف # هيبهنلا هيبا َرْع‘ا
َنداَنَف .ُهَعاَتْبا ِدَق # هيبهنلا َلاَقف . اديِهَش َّمُله :ُلوُقَي هيِبارْع‘ا َقِفَطَف .َكْنِم
ُهُتْعَتْبا ِدَق ْلَب # َلاَقف .هَكُتْعِب اَم هاللّو : هيِبا َرْع‘ا َلاَقف .َكْن ِم ُهُتْعَتْبا ِدَق
َسْيَل َوأ َلاَقف

ةَداَهَشِب َةَمْي َزُخ َةَداَهَش َلَعَجف ِ، هاللّ َلوُس َر اَي َكِقيِدْصَتِب :َلاَق ؟ُدَهْشَت□
َمِب :َلاَقف َةَمْي َزُخ ىلع # َلَبقأف .ُهَتْعَيا َب َكهنأ ُدَهْشأ اَنأ : ُةَمْي َزُخ

كِب ىفَك : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَريرُه وُبأ َلاَقف ِ؟ هاللّ ُلوسر اذهأ : هيِبا َرْع‘ا□
َلاَقف] :نيزر دازو.يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِنْيَلُج َر َف َرْتعاَف ،هِلوُس َر ىلع ُ

---

142 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/111. 143 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/112.

هاللّ َل َزْنأ اَم َدوُدُح اوُمَلْعَي َ ْنأ ُرَدْجأ َو اقاَفِن َو ارْفُك ُّدَشأ ُبا َرْع ا‘ : ُهاللّ َقَدص َكهِيِبَن َف ِرْعَت َ ْنأ ٌهَج ،

‘عْيَبْلاِب ُّبِا َرْع ا□].

5. (4912)- Huzeyme İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bedeviden bir at satın almıştı. Aleyhissalâtu vesselâm, onu eve kadar getirivermesini ve orada parasını almasını söyledi. Bu sırada kendisi hızlı hızlı yürüdü; bedevi ise ağır ağır yürüyordu. (Aralarında epeyce bir mesafe hasıl oldu. Bu sırada) bazı kimseler bedeviye gelip at üzerinde pazarlık yapmaya başladılar. Onu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın satın almış olduğunu kimse bilmiyordu. Bedevî, Aleyhissalâtu vesselâm'a seslenip: "Şu atı alacaksan al, değilse sattım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bedevinin bu sözünü işitince adama yönelip: "Ben onu zaten senden satın aldım ya!" buyurdular. Ama bedevi: "(Bu ne demek?) Vallahi ben onu sana satmadım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bilakis! Ben onu senden aldım" dedi. Bunun üzerine bedevi: "Bir şahit getir!" demeye başladı. Hemen Huzeyme alınıp: "Ben şehadet ederim, siz onu satın aldınız!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, Huzeyme'ye gelerek: "Ne ile şehadet ediyorsun?" diye sordu. Huzeyme: "Sana olan tasdikim ile, Ey Allah'ın Resulü!" dedi. bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) Huzeyme'nin şehadetini iki kişinin şehadeti yerine koydu." [Ebu Davud, Akdiye 20, (3607); Nesâî, Büyu 91, (7, 302).] Rezîn şu ziyadeyi ilave etti: "Bedevi: "Bu, Resulullah mı?" dedi. Ebu Hüreyre kendisine: "Peygamberini tanımaman cahillik olarak sana yeter. Allah Teala Hazretleri doğru söyledi: "Bedeviler küfür ve nifak yönünden daha şiddetli ve Allah'ın Resulü'ne indirdiği emir ve yasakları bilmemeye daha müsaitdirler" (Tevbe 97). Bedevi bunun üzerine atı sattığını itiraf etti."149

AÇIKLAMA:

1- Hâdise İbnu Sa'd'da daha teferruatlı olarak anlatılmaktadır. Buna göre Resulullah'ın satın aldığı atın adı Mürteciz'dir. Satan bedevi de Benî Mürre kabilesinden Sevâ İbnu Kavs el-Muharibî'dir, Seva İbnu'l-Haris de denmiştir. Anlatıldığı üzere eve kadar atı götürüp, parasını evde alacak olan Sevâ, ağır ağır yürürken, yolda atı almak isteyenler çıkar ve kandisine daha fazla fiyat teklif ederler. Bunun üzerine, Resulullah'a olan satışını inkar cihetine gider.

2- Bir rivayette Resulullah Huzeyme'ye: "Sen alışveriş esnasında bizim yanımızda değildin. Seni şehadet etmeye sevkeden şey nedir?" diye sorar. Huzeyme: "Ben sizin getirdiğiniz (risaleti) tasdik ettim, bildim ki, haktan başka bir şey söylemezsin!" der. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Huzeyme kimin lehinde veya aleyhinde şehadette bulunursa, bu ona yeter, (iki şahid değerindedir)" buyurur.

3- Bu hâdise son derece hikmetlidir. Zîra, Resulullah'ın vefatından sonra, Huzeyme (radıyallahu anh), bu vasfıyla mühim bir rol oynamıştır. Kur'an'ın cem'i bahsinde geçtiği üzere Zeyd İbnu Sabit başkanlığındaki Kur'an'ı tedvin heyeti, ezberlerindeki ayetlere ikişer yazılı şahid istiyorlardı. Son inenlerden iki ayeti yazılı olarak sadece Huzeyme getirmiş idi. "İki şahid" ünvanı hatırlanarak itirazsız kabul edildi.

Bazı yorumcular: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ondan daha üstün, daha efdalleri varken bunlarınkini değil de, Huzeyme'nin şehadetini iki şahidlik kabul etmesi, bir muhassıs sebepten dolayıdır. O sebep de, orada Resulullah'ın lehine şehadet hususunda onun hemen ortaya atılmasıdır" demiştir. Hülefayı Raşidîn, Huzeyme'yi o vasıf üzere kabul etmişlerdir. Huzeyme, aslında haklıdır. Bazı rivayetlerde ifade ettiği gibi, Resulullah'ı gaybî ve son derece mühim meselelerde ne demiş ise aynen kabul eden bir kimsenin, böyle basit bir meselede yalan söyleyeceğine ihtimal veremez. Aksini düşünmek kişiyi tezada atar. Resulullah yine de, şehadet müessesesinin gerekliliği açısından, Huzeyme'nin şehadetini takdir buyurmuştur. Resulullah'ın sıdkı ve şahsî bilgisi açısından başka bir şahide ihtiyacı yoktur, ama buna rağmen Huzeyme'nin şehadeti onu te'kid etmiş oldu. 150

*** EHL-İ KİTABIN ŞEHADETİ:**

بلَع َل ِزْنُأ ِبذهلا ْمُكُباَتِك َو ،باَتِكلا َلْهأ َنوُلأْسَت َفْيَك َنيِمِلْسُمْلا َرَشْعَم اَي] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍساهبع نبا نع ـ1 □5418ـ ُمهيِدْيِأب اوُبَتك َو ،ُه ُرهيَغ َو ِ هاللّ َباَتِك اوُلهدَب ِباَتِك ْلا َلْهأ هنأ ُ هاللّ ُمُكَثهدَح ْدَق َو ، ْبَشُي ْمَل اضْحَم ُهَنوُء َرْقَت ِ هللاِب ُبُتُكلا ُثَدْحأ ،ْمُكهيِبَن

ج َر ْمُهْنِم اَنْيأ َر اَم ِ هاللّو ًَو ؟ْمِهِتَلأْسَم ْنَع ِمْلِعلا َنِم ْمُكَءاَج اَم ْمُكاَهْنَي َأ ؟□□ يِلَق انَمَث ِهِب اوُرَتْشَيِل ِ هاللّ ِدْنِع ْنِم َوُه :اوُلاَق َو ، َباَتِكلا

يراخبلا هجرخأ .[ْمُكْيَلَع َل ِزْنُأ ِبذهلا ِنَع ْمُكَلأْسَي ُّط َق .

1. (4913)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) şöyle hitab etmiştir: "Ey Müslümanlar! Peygamberiniz (aleyhissalâtu vesselâm)'e indirilen kitap, Allah'ın en yeni kitabı ve içine hiçbir şey karışmamış olduğu halde, onu okuyup durduğunuz halde, nasıl olur da Ehl-i Kitab'a (şer'î) birşey sormaktasınız? Halbuki Allah Teala Hazretleri, Ehl-i Kitab'ın Allah'ın kitabını değiştirip elleriyle yeni bir kitap yazdıklarını, sonra da az bir menfaatı satın almak için: "Bu, Allah katındandır" dediklerini haber vermektedir. Bilesiniz, size gelen ilim, onlara soru sormanızı men etmektedir. Hayır! Vallahi onlardan bir kişinin bile sizen inen kitaptan sizlere bir şey sorduğunu görmüyoruz." [Buhârî, İ'tisam 25, Şehâdât 29, Tevhid 42.] 151

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), bu hitabetinde, Müslümanların Ehl-i Kitap karşısındaki tavrını belirlemektedir. Sizler onlardan dinî hususta bir şey sormayın, onların kitabının tağyir ve tebdil edildiğini Kur'ân haber vermiştir. Üstelik sizin okumakta olduğunuz kitap ter u tâze, yeni, içerisinde hiçbir karışıklık, tağyir mevzubahis değil vs.

Aslında bu mânada Resulullah'ın tavsiyeleri var. Aleyhissalâtu vesselâm da Ehl-i Kitab'a dinî hususlarda başvurmayı yasaklamıştır. Buharî'nin kısmen bab başlığı olarak Sahih'ine aldığı bir Ahmed İbnu Hanbel hadisi şöyle: "Hz. Ömer bir gün, Ehl-i Kitap'tan ele geçirdiği bir kitapla Resulullah'a geldi (ve içerisinden bir yer) okudu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelendi ve: "Ben size kitabı saf, temiz olarak getirdim. Onlara hiçbir şey sormayın. Ola ki doğru söylerler, siz yalanlarsınız, (hata etmiş olursunuz). Yahut bir batıl getirirler, tasdik etmiş olursunuz. Nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun, eğer Hz. Musa aleyhisselam şimdi sağ olsaydı onun bana uyması gerekirdi" dedi.

Bu hadis değişik vecihlerde rivayet edilmiştir. Şarihler bu yasağın, nass gelmeyen hususlarla ilgili olduğunu, çünkü şeriatımızın tek başına yeterli bulunduğunu söylerler. Eğer nass yoksa, kıyas ve istidlal var. Bu yola başvurularak sormaktan müstağni olunmalıdır. Şarihler, şeriatımızın tasdik ettiği, geçmiş ümmetlerle ilgili hususlardan sormanın bu yasağa girmediğini de belirtirler. Ayette geçen: "Senden önceki kitabı okuyanlara sor!" (Yunus 94) emri, onlardan iman edenlerle ilgili, yasak da onlardan inanmayanlara sormakla ilgili. Yasağın tevhid ve risalet-i Muhammediye ve benzeri meseleler üzerine sorulacak sorularla ilgili olması da ihtimalden uzak değildir.

2- Hadisin bir başka veçhesi, Ehl-i Kitab'ın şehadetiyle ilgilidir. Alimler, onların şahidliğinin kabul edilmeyeceği hususunda bunu delil kılmışlardır.

Küffârın şehadeti makbul mü, değil mi? Bu hususta üç görüş var: **1)** Cumhurun görüşü mutlak olarak reddedilmesine kani. **2)** Tabiinden bazıları, Müslümanlar aleyhine olmayan şehadetlerinin mutlak kabulüne hükmetmiştir. Bu Kûfilerin görüşüdür: "Birbirleri hakkındaki şehadetleri kabul edilir" demişlerdir. Bu, iki rivayetten birinde Ahmed İbnu Hanbel'in de görüşüdür, ancak bazı ashabı reddetmiştir. Ahmed, sefer halini istisna tutmuş, "Seferde Ehl-i Kitabın şehadeti caizdir" demiştir. Hasan Basri, İbnu Ebî Leyla, Leys, İshak: "Bir dinde olanın bir başka dinde olana şehadeti makbul olmaz, birbirlerine şehadeti makbuldür. Çünkü bir ayette "Biz Hıristiyanız diyenlerden de ahid almıştık. Onlar da kendilerine ihtar edilen hakikatlerden nasiplerini unuttular. Bu yüzden aralarına, kıyamete kadar devam edecek bir düşmanlık ve kin saldık.." (Maide 14) buyrulmuştur."

Cumhur, başta "Bir de sizden iki mü'min erkeği şahid tutun. Eğer iki erkek şahid bulunmazsa, o zaman şahidliğine güvendiğiniz kimselerden bir erkek ve iki kadın şahid tutun..." (Bakara 282) ayeti olmak üzere başka ayet ve hadislere dayanır.

3- Hadiste, Ehl-i Kitab'ın, kitaplarını tağyirle ilgili şu ayeti-i kerimeye işaret edilmektedir: (Mealen): "Yazıklar olsun o kimselere ki, az bir dünya menfaati uğruna kendi elleriyle ayetler yazıp, sonra da: "Bu, Allah katındandır" derler. O elleriyle yazdıkları yüzünden, onlara yazıklar olsun! O kazandıkları yüzünden onlara yazıklar olsun" (Bakara 79). 152

هِتهيِ ِص َو ىلَع ُدَهْشَي َنيِمِلْسُمْلا َنِم ادَحأ ْد ِجَي ْمَل َو . َءاَقوُقدب ُةاَف َوْلا□ .
ُهْت َرَضَح َنيِمِلْسُمْلا َنِم ٍّج َر هنأ] :يبعشلا نعو ـ2□5415ـ ُوبأ َلاَقف . ِهِتهيِ ِص
َو َو ِهِتَك َرِتب اَمِدَق َو ،ُهاَرَبْخأف هي ِرَعْش‘ا سوُم اَبأ اَيَتأَف . َةَفوُكْلا اَمِدَقَف .
ِهِتهيِ ِص َو ىلَع ِباَتِكْلا ِلْهأ َنِم ِنْيَلُج َر َدَهْشأَف ،َّدَب ًَو ،ابَذَك ًَو ،اَناَخ اَم اَمُههنإِ ِ،
هللاِب ِرْصَعْلا َدْعَب اَمُهَفَلْحأف :# ِ هاللّ ِلوس َر ِدْهَع ىلَع َناَك يِذهلا َدْعَب ْنُكَي
ْمَل ٌرْمأ اَذه :ىسوُم

دواد وبأ هجرخأ .[اَمُهَتَداَهَش َىضْمأف .ُهتَك ِرَت َو ِلُج َّرلا ُةهيِ ِص َوَل .
اَهنإو ،ارهيَغ ًَو ،ا َم ًَتَك ًَو

2. (4914)- Şa'bî anlatıyor: "Müslümanlardan birine, Dakûka'da ölüm geldi. Vasiyetine şahidlik edecek hiçbir Müslüman bulamadı. Bunun üzerine Ehl-i Kitap'tan iki kişiyi vasiyetine şahid kıldı. Bunlar Kûfe'ye geldiler. Ebu Musa el-Eş'arî'yi bulup durumu haber verdiler. Bunlar ölenin tereke ve vasiyetini beraberlerinde getirmişlerdi. Ebu Musa (radıyallahu anh) onlara: "Bu hâdise, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinden sonra hiç görülmeyen bir hâdisedir" dedi. İkindi namazından sonra onlara, ihanet etmedikleri, yalan söylemedikleri, vasiyeti tebdil etmedikleri, gizlemedikleri, değiştirmedikleri, söylediklerinin o adamın vasiyeti, getirdiklerinin de terikesi olduğuna dair yemin ettirdi. Sonra şehadetlerini(n gereğini yerine getirip) uygulamaya koydu." [Ebu Davud, Akdiye 19, (3605).][153]

AÇIKLAMA:

1- Dakûka, Bağdat ile Erbil arasında bir yer adıdır. **2-** Ebu Davud el-Eş'arî hazretleri, Resulullah devrinde cereyan eden es-Sehmî vakı'asına işaret etmiştir. Şu halde buna benzer bir hâdisenin es-Sehmî vak'asından sonra cereyan etmediğini ifade etmektedir. Ona benzeyen bu son vak'a, Dakûka'da bir Müslümanın vefat etmesi, onun vasiyetine iki Hıristiyanın şehadet etmesi hadisesidir. **3-** Ebu Musa el-Eş'arî'nin, yemini ikindi vaktinden sonra yaptırması, yeminin, zaman seçilerek tağliz suretinde yapılmasının caiz olduğuna delil kılınmıştır.

4- Hattâbî der ki: "Bu hadiste, ehl-i zimmenin, bilhassa sefer sırasında, Müslümanın vasiyeti hususunda şehadetinin makbul olacağına delil mevcuttur." Benzer görüşün Şureyh, İbrahim Nehâî, Evzâî tarafından da benimsendiği rivayet edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel der ki: "Ehl-i zimmenin şehadeti sadece böyle bir durumda zarurete binaen makbuldür.

* İmam Şafiî: "Ehl-i zimmenin şehadeti hiçbir surette makbul değildir; ne kâfir, ne de Müslüman" demiştir. Bu, Malik'in de sözüdür.

* Ahmed İbnu Hanbel şunu da der: "Ehl-i Kitab'ın birbirlerine olan şehadeti de makbul değildir. * Ashab-ı rey: "Onların birbirlerine şehadeti caizdir, küfrün hepsi bir millettir" demiştir. * Şabî, İbnu Ebî Leyla ve İshak İbnu Rahuye : "Yahudinin Yahudiye şehadeti caizdir. Hıristiyana ve Mecusiye şehadeti caiz değildir. Çünkü onlar farklı farklı dinlerdir. Bir din mensubunun, başka bir din mensubuna şehadeti caiz değildir" demişlerdir. Aynı görüşte olduğu söylenen Zührî ise: "Bu hüküm, onların aralarında birbirlerine karşı besledikleri kinden dolayıdır ki, bu kini Cenab-ı Hak Kur'an'da haber vermektedir" demiştir.[154]

DOKUZUNCU FASIL

HAPİS VE TAKİP

نسلا باحصأ هجرخأ .[ُهَليِبَس بهلَخ َّمُث ٍةَمْهُت يف ًُج َر َسَبَح # ِ هاللّ َلوُس .
َر هنأ] :هدج نع ميكح نب زهب نع ـ1 □5414□

1. (4915)- Behz İbnu Hakîm an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamı bir töhmet sebebiyle hapsetti, sonra da serbest bıraktı." [Ebu Davud, Akdiye 29, (3630); Tirmizî, Diyat 21, (1417); Nesâî, Sarık 2, (8, 67).]155

؟اوُذ ِخُأ َمِب ،يِنا َري ِج :َلاَقف .بُطْخَي َوُه َو # ِ هاللّ ِلوس َر بلا َماَق ُههمَع ْوأ
ُهاَخأ هنأ] :هدج نع هيبأ نع اضيأ هنعو ـ2 □5414□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِنا َري ِج ْنَع ُهَل اوُّلَخ :# َلاَقف ائْيَش َرَكَذ َّمُث .ِنْيَت .
هرَم ُهْنَع َض َرْعأَف

2. (4916)- Yine Behz İbnu Hakîm aynı tarikten naklediyor: "Kardeşi veya amcası, hutbe vermekte olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a doğrulup: "Komşularım (ve kavmim, ashabın tarafından) niçin tutulup hapsedildiler?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm (cevap vermeyip) yüzünü çevirdi. [Adam aynı sözü tekrar edince] ikinci sefer yüzünü çevirdi. Sonra adam (saygıyı taşan) bir şey söyledi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunun komşularını salıverin!" buyurdu." [Ebu Davud, Akdiye 29, (3631).]156

AÇIKLAMA:

Bu hadisin Abdurrezzak'ta gelen veçhi daha açık: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ravinin kavminden bazı kimseleri bir töhmet sebebiyle alıp hapseder. Kavminden bir adam, hutbe vermekte olan Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Ey Muhammed! Komşularımı niye hapsediyorsun?" diye sorar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) belki de onun sinirli bir halde olduğunu anlamış olmasından olacak, cevap vermez. Adam ısrar edip, ithamkâr bir üslub kullanmaya başlar. Ravi, bu durumu görünce, onun sözünün Aleyhissalâtu vesselâm'ın kulağına ulaşmaması için, ikisinin arasına girip bir şeyler söylemeye çalışır. Der ki: "Duyar da, kavmim aleyhine beddua ediverir de kavmim bir daha felah bulmaz korkusuyla, aralarında kelam sokmaya çalıştım. Ancak çok geçmeden Resulullah onun söylediğini anladı ve: "Demek öyle mi diyorlar, eğer ben öyle yapmazsam bunun vebali banadır onlara değil" 157 der ve ilave eder: "Bunun komşularını serbest bırakın!" Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "hapis cezası verdiğini" de ifade etmektedir.[158]

ONUNCU FASIL

RESÛLULLAH'IN HÜKME BAĞLADIĞI DÂVÂLAR

يف # هاللّ ِلوُس َر ىلا هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرْيَب ُّزلا ِراَصْن'ا َن ِم ٌلُج َر َمَصاَخ] لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريبزلا نبا نع ـ1 □5414ـ ْنأ : َلاَق َو ،ِّي ِراَصْن'ا َب: ِضَغَف . َك ِراَج ىلا َءاَمْلا ِلس ْرأ َّمُث . ُرْيَب ُز اَي ِقْسا : ِرْيَب ُّزلِل # َلاَقف . َل ْخَّنلا اَهِب َنو ُقْسَي ِتهلا ِة هرحلا ِجرَش ُبِسْح' بهنإ ِ هاللّو : ُرْيَب ُّزلا َلاقف : ِرْد َجْلا ىلا َع ِجرَي يهتَح َءاَمْلا ِسِبْحا همُث ِقْسا ُرْيَب ُز اَي : َلاَق همُث # ُهُهْج َو َن ا ْمُهَنْيَبŒهوَلَتَف ؟ َكَتَمَع َنْبا َناَك تاذ ضر ا' « ُة هرحلا».ةسمخلا هجرخأ .[َةي Œاَرَجَش اَميف َكوُمِهكَحُي يهتَح َنوُنِم ْؤُي ََكهب َر َو ًَف : َكِلذ يف ْتَل َزَن َةي ِهِذه ردجلا ليقو .طئاحلا « ُرْدَجلاو ُراد ِجلا»و.لهسلا ىلا لابجلا نم ءاملا ليسم وهو ،ةجرش عمج « ُجارهشلا»و.دوسلا ةراجحلا

برشلا مامت غلبم وهو ،ةمجعملابو ةلمهملا لادلاب يوريو رادجلا لصأ .

1. (4917)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ensar'dan bir erkek, hurma ağaçlarını suladıkları Harre'nin su arkı yüzünden Zübeyr (radıyallahu anh)'le ihtilafa düşüp Resulullah'ın huzurunda murafaa oldular. Resulullah (ihtilaflarını dinledikten sonra) Zübeyr'e: "Ey Zübeyr (önce) sen sula, suyu sonra da komşuna sal!" buyurdular. Ensarî bu hükme kızdı ve: "Böyle hükmetmen, o senin halaoğlun olmasındandır!" dedi. Resulullah bu söze çok kızdı, yüzü renk renk oldu ve: "Ey Zübeyr! Önce sen sula, sonra duvara ulaşıncaya kadar da suyu tut!" dedi. Zübeyr dedi ki: "Vallahi öyle zannediyorum ki şu ayet bu hâdise ile ilgili olarak indi. (Mealen): "Hayır öyle değil! Rabbine and olsun ki, onlar aralarında kimi oraya kimi buraya çektikleri (kavga ettikleri) şeylerde seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar" (Nisa 65). [Buhârî, Şirb 6, 7, 8, Sulh 12, Tefsir, Nisa 12; Müslim, Fezail 129, (2357); Ebu Davud, Akdiye 31, (3637); Tirmizî, Ahkâm 26, (1363); Nesâî, Kudat 26, (8, 245).] [159]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste ismi zikredilmeyen ensarînin kim olduğu biraz ihtilaflıdır: Sa'lebe İbnu Hatib, Sabit İbnu Kays İbni Şemmas... Önceki olması daha kuvvetli ihtimal. İtirazcılığı sebebiyle, münafık olabileceğini söyleyen olmuştur. Ancak bu davranışın kasıtsız olarak vukua geldiği, nifakın mevzubahis olmadığı ifade edilmiştir. Nitekim Hâtib İbnu Ebî Beltea, Mistah ve Hamnâ'dan da nifaka nisbet edilmeyen nahoş sözler sadır olmuştur. **2-** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) önceki hükmünde, Zübeyr'e hakkını tam kullanmaya değil, sulhü temin için biraz fedakarlığa dayanan bir kullanmaya hükmetmiştir. Ancak adamın cehalet ve anlayışsızlığı sebebiyle, ikinci emrinde sulama hakkını tam kullanmayı emrediyor. Duvarın dibine ulaşıncaya kadar suyun oyalanması.

Hadiste geçen جَدْر kelimesi cidar demektir. Bununla duvarın dibi veya ağacın kökü anlaşılmıştır. Ağacın kökü'nün kastedildiğini söyleyenler, bazı rivayetlerde kelimenin جذر imlasıyla gelmesini gösterirler. Cezr, kök demektir. Ancak cedr kelimesi ile hurma ağaçlarından birini diğerinden ayıran ve suyu engellemek üzere vaz'edilen sedlerin kastedildiği de söylenmiştir. Bu durumda Resulullah Zübeyr'e her çukura sedlerin seviyesine çıkıncaya kadar su salmayı emretmiş olmalıdır. Vak'aya uygun gelen bir diğer açıklamaya göre, bu kelime ile hurma ağaçlarından herbirinin dibine açılan sulama çukurları kastedilmiş, binaenaleyh (aleyhissalâtu vesselâm), bu çukurlar tamamiyle doluncaya kadar suyu tutmasını emretmiştir. Başka te'viller de var. Hepsi netice itibariyle aynı mânaya ulaşır ve suyun baş tarafında olana, yeterince ihtiyacını görecek kadar kullanma ruhsatının tanındığını gösterir.

3- Ayetin iniş sebebi ihtilaflıdır. Bu rivayette Hz. Zübeyr, kendisiyle ilgili olarak indiğini cezmetmeksizin ifade etmektedir. Ancak ayetin, Zübeyr'in mezkur hadisesiyle ilgili olarak indiği hususunda cezmeden rivayetler de var. Ancak Mücahid ve Şa'bi'ye göre bu ayet az yukarıdaki ayetin inmesine sebep olan kimse hakkında inmiştir. O ayette şöyle buyrulur (Mealen): "Sana indirilen kitaba ve senden önce indirilen kitaplara iman ettiklerini iddia eden o kimseleri görmedin mi ki onlar, tagutu reddetmekle emrolundukları halde, tagutun hükmüne müracaat etmek isterler. Şeytan da onları, haktan pek uzak bir sapıklıkla saptırmak ister" (Nisa 60). Bu ayetin nüzul sebebi, bir münafıkla bir Yahudi arasında cereyan eden bir ihtilaftır. Şöyle ki: Bu iki kimse arasında bir ihtilaf çıkınca, Yahudi, münafığı Resulullah'ın huzurunda mürafaa olmaya çağırır. Sebebi Aleyhissalâtu vesselâm'ın rüşvet almayacağına, âdilane hükmedeceğine olan inancıdır. Münafık da -rüşvet kabul edeceklerini bildiği için- Yahudiyi kendi hâkimleri önünde mürafaa olmaya davet eder. Bazı rivayetler o sırada Yahudi hakimin Ka'b İbnu'l-Eşref -veya henüz Müslüman olmayan Ebu Berze el-Eslemî- olduğunu belirtir. Münafık: "Ka'b İbnu'l-Eşref'e gidelim" derse de, Yahudi ağır basar ve Aleyhissalâtu vesselâm'a gelirler. Efendimiz Yahudiyi haklı çıkarır. Öbürü kabul etmez ve: "Bir de Ömer'e gidelim" der. Hz. Ömer'e gelip durumu anlatırlar. Hz. Ömer

"Bekleyin hükmümü vereyim" diyerek içeri gidip kılıncını getirir ve "Resulullah'ın hükmüne razı olmayana benim hükmüm budur" diyerek herifin kellesini uçuruverir. İşte bu hâdise bir taraftan Ömer İbnu'l-Hattab'ın "Ömeru'l-Faruk" diye tesmiyesine vesile olurken, diğer taraftan da sadedinde olduğumuz ayetin nüzulune sebep olur.

Şarihlerin bazıları, bu iki vak'anın aynı zamanda vukua gelmiş olabileceğini söyleyerek arada ihtilaf olmadığını belirtirler.

Zübeyr'le ihtilafa giren ensarînin Kays isminde biri olduğu da, gelen rivayetler arasında.160

هَءاَم َنوُسَتْقَي بِذهلا ٍبنْيَذُم َو ٍروُزْهَم ِلْيَس يف # ِ هاللّ ُلوُس َر نَضَق] :لاق□□
هْنَع ُ هاللّ َيِ ضَر كلام يبأ نب ةبلعث نعو ـ2 □5413ـ «ٌرو ُزهَم».بينيذم دواد
وبأ ركذي ملو ،دواد وبأو كلام هجرخأ .[ِلَفْس‘ا ِنَع نَلْع‘ا ُسِبْحَي َ ِنْيَبْعَكْلا يلا
َءاَملا هنأ # نضَقف عضوم مسا «ٌبيِنْيَذُم»و.ةنيدملا قوس عضوم :نازلا بلع ءارلا
ميدقتبو ،زاجحلاو ةظيرق ننب نداو :واولا بلع نازلا ميدقتب

ةنيدملاب .

2. (4918)- Sa'lebe İbnu Ebî Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kureyş'ten bir adamın Benî Kureyza'da bir payı vardı. Suyunu paylaştıkları Mehzur ve Müzeynib vadisinin suyu hususunda ihtilafa düşerek Aleyhissalâtu vesselâm'a müracaat ettiler. Resulullah aralarında: "Su hakkı topuklara kadardır. Üstteki alttakine bundan fazlasına mani olmaz" diye hükmetti." [Muvatta, Akdiye 28, (2, 744); Ebu Davud, Akdiye 31, (3638); İbnu Mace, Ruhun 20, (2481).]161

AÇIKLAMA:

1- Mehzur, Hicaz'da bulunan, Benî Kureyza vadisidir. Ancak: "Bu Medine vadilerinden biridir", "Medine çarşısının yeridir" gibi başka görüşler de ileri sürülmüştür. İbnu'l-Esir ve el-Münzirî imlayı biraz farklı tutarak: "Mehruz, Medine çarşısının yeridir" demişlerdir. Müzeynib de Medine'de bir vadidir. Bunlardan yağmur zamanlarında sel akmakta ve halk bu sular hususunda tenafüse (rekabete) düşmektedir. **2-** Hadisteki "üstteki" tabirinden maksad, suyun kaynağı cihetinde olandır. Şu halde mâna şöyle olur: "Suyun kaynağına yakın olan kimse, topuğuna kadar olan miktardan fazlasını tutamaz, aşağı tarafta olana salar."

3- Hadisin hükmünde bazı ihtilaflar olmuştur. Şöyle ki: "İbnu Vehb, Mutarrıf, İbnu'l-Mâceşûn gibi bir kısım Malikî alim hadisi şöyle anlamıştır: "Üstteki bağın sahibi, bütün suyu bahçesine çevirir. Bahçede biriken suyun seviyesi, içindeki insanın topuklarına ulaşacak seviyeye çıkınca suyu artık bırakır, sonraki komşusu kullanır." İbnu Vehb'ten bir başka rivayete göre: "Önceki bağın sahibi, bahçesi suya kanıncaya kadar suyu kullanır -ki bu miktar topuğa kadar yükselecek olan sudur- sonra komşusuna salar." İbnu Malik: "Önceki bağın sahibi, sudan cedvelinin istiab ettiği miktarda alıp bahçesini kanıncaya kadar sular, sulama işi bitince hepsini komşuya salar" diye hükmetmiştir.

Şöyle diyen de olmuştur: "Sel suyu ile ekini sulayan kimse, su ayakkabı bağına kadar yükseldi mi sulamayı yükselmelidir." Ekin olsun, başka bir şey olsun, sulama işinin, su topuğa yükselince durdurulması gerekir. Çünkü bunun sulamada en ideal seviye olduğu da umumiyetle benimsenen görüştür. Arazinin meyilli olması halinde, sulayanın itminan bulmasına kadar suyu kullanma hakkının olacağı anlaşılmaktadır. 162

ضَقف ،هيف تَدَسْفأَف ِراَصْن‘ا َن ِم ٍلُج َرِل اطِئاَح ْتَلَخَد ٍب ِزاَع ِنْب ِءا َرَبْلِل ةَقاَن
هنأ] :ةصيحم نب دعس نب مارح نعو ـ8 □5414□

دواد وبأو كلام هجرخأ [ِلْيهللاِب اَهَظْف ِح بِشاوَملا ِلْهأ بلع َو ،ِراَهنلاِب .
اَهَظْف ِح ِلا َوْم‘ا ِلْهأ بلع هنأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر

3. (4919)- Haram İbnu Sa'd İbnu Muhaysa anlatıyor: "Bera İbnu Âzib (radıyallahu anh)'e ait bir at, Ensar'dan bir zatın bahçesine girdi ve zarar meydana getirdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunun üzerine: "Mal sahibinin, malını gündüzleyin; hayvan (mevaşi) sahibinin de hayvanını geceleyin muhafaza etmesine hükmetti." [Muvatta, Akdiye 37, (2, 747, 748); Ebu Davud, Büyû 92, (3569, 3570); İbnu Mace, Ahkâm 13, (2332).] 163

AÇIKLAMA:

Bağavî'nin Şerhu's-Sünne'de açıkladığına göre, bu hadisi esas alan ulemâ, bir hayvan, gündüzleyin bir başkasının emvaline zarar verirse, hayvan sahibinin tazmin etmeyeceğine, zîra emvalini gündüzleyin koruma işi o emval sahibine ait olduğuna hükmetmiştir. Ama hayvan geceleyin zarar vermişse, sahibi onu tazmin eder. Çünkü, örfen mal sahibi gündüzleyin malını korur, hayvan sahipleri de hayvanlarını geceleyin muhafaza ederler. Öyleyse kim bu adete muhalif davranırsa, muhafaza kaidesinden dışarı çıkmış olur. Yine de bu hüküm hayvan sahibinin hayvanla beraber olmama haline bağlıdır. Eğer beraber olursa hayvanın verdiği telefi tazmin eder. Bu esnada hayvana binmiş olması veya yedmiş olması ve hatta oturmuş, ayakta durmuş olması farketmez. Keza hayvanın, zararı ağzıyla veya ön veya arka ayağıyla vermesi de farketmez. İmam Malik ve Şafii böyle hükmetmişlerdir. Ancak Ebu Hanife merhumun ashabı: "Hayvanın sahibi, beraber değil idiyse, ona tazmin gerekmez; gece de olsa, gündüz de" diye hükmetmişlerdir. 164

ن ِم ُهَل َسْيَلَف ْمِهِنْذإ ِرْيَغِب ٍم ْوَق ِض ْرأ يف عر َز ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□5424□ 5ـ لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر جيدخ نب عفار نعو:

يذمرتلا هجرخأ .[ُهُتَقَفَن ُهَل َو ٌءْىَش ِع ْر هزلا .

4. (4920)- Râfi İbnu Hadic (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim başkasının tarlasına onların izni olmadan ekim yaparsa, ektiğinde hiçbir hakka sahip olamaz, ona sadece nafakası verilir." [Tirmizî, Ahkâm 29, (1366); Ebu Davud, Büyû 33, (3403); İbnu Mace, Rühûn 13, (2466).] 165

AÇIKLAMA:

Sahibinin izni olmadan bir tarlanın ekilmesi bir nevi gasbdır. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, gasben ekilen bir tarlanın hükmünü belirtmektedir. Ekin, tarla sahibine aittir. Tarla sahibi masrafını ekene verir. Tirmizî, bu hadisle Ahmed ibnu Hanbel ve İshak'ın amel ettiğini belirtir. İbnu Raslan, Şerhu's-Sünen'de der ki: "Bununla, -Tirmizî'nin de belirttiği üzere- Ahmed, "Bir başkasının tarlasına bir tohum ekse, sonra tarla sahibi tarlasını talep etse bu talep iki suretten biriyle olur: * Tarla sahibi bunu ya ekinin hasadından sonra yapar. * Yahud da, ekin daha hasad edilmeden tarlada iken yapar. Şayet, hak sahibi tarlasını ekinin hasadından sonra geri alacak olsa, ekin gasıbın olur. Bu hususta hilaf bilmiyoruz. Ekin gasıbın olur dedik, zîra onun malı nema bulmuştur. Ancak, tarlanın teslim anına kadar ki (kira) ücretini, arzın eksilme tazminatını ödemesi ve tarlada husule gelen çukurları düzlemesi gerekir. Ama, tarla sahibi, tarlayı gasıbtan ekin daha tarladan iken geri alacak olsa, tarla sahibi, gasıbı ekini sökmeye zorlayamaz, böyle bir hakkı yoktur. İmam Malik, tarla sahibini, gasıba ücretini vererek ekine sahip olmakla, (önceki şartlarla) ekini gasıba bırakma arasında muhayyer bıraktı. Ebu Ubeyd'in hükmü de böyle. İmam Şafiî ve fukahanın ekserisi şöyle demiştir: "Tarla sahibi, gasıbı ekini sökmeye mecbur etme hakkına sahiptir. Onlar da bu hükme giderken (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Zulmen dikene hak yoktur" hadisine dayanırlar. Bunlara göre, ekin her halukârda tohum sahibinin olur. Tohum sahibi tarlanın kirasını öder. Birinci görüş sahiplerinin dayandığı delillerden biri Ahmed İbnu Hanbel ve Ebu Davud'un şu rivayetidir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Züheyr'in tarlasında bir ekin görmüştü. Hoşuna gitti ve: "Züheyr'in ekini ne iyi!" dedi. "Ekin Züheyr'in değil" dediler. "Ama tarla Züheyr'in değil mi?" buyurdular. "Evet, tarla onun ama ekin falanın" dediler. "Ekininizi alın, ona nafakasını verin" emrettiler." Bu hadis, ekinin tarlaya tabi olduğuna delalet eder.Fıkıh kitaplarında, bu mesele üzerinde bazı münakaşalar mevcuttur. 166

تَد ِج ُوَف ، ْتَع ِرُذف اَهِب َرَمأَف ،ٍةَلْخَن ِمي ِر َح يف # هاللّ ِلوس َر ىلا ِن ًُج َر□
َمصَتْخِا] :لاق هُنَع ُ هاللّ َي ِض َر ديعس يبأ نعو ـ4 □5421□

دواد وبأ هجرخأ .[َكِلذب ىضَقَف ،عُرْذأ َةَسْمَخ ْوأ ،عُرْذأ َةَعْبَس .

5. (4921)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi, bir hurma ağacının harimi hususunda ihtilaf ederek Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a başvurdular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ağacın ölçülmesini emir buyurdular. Yedi veya beş zira' olduğu tesbit edildi. Aleyhissalâtu vesselâm (harimin) o kadar olmasına hükmetti." [Ebu Davud, Akdiye 31, (3640).] 167

AÇIKLAMA:

Harim, lügatçilere göre, himayesi gereken her yere verilen isimdir. Kuyunun harimi deyince, etrafında kuyu için korunması gereken yerdir. Burası kuyunun hukukundan sayılır, işgal edilemez. Evin de harimi vardır. Bununla eve izafe edilen kısım kastedilir.

Sadedinde olduğumuz hadiste, hurma ağacının harimi mevzubahis edilmektedir. Resulullah ağaca tabi kısmı, onun boyu ile mütenasib olarak hesaplamıştır: Kaç arşın boyda ise o kadar miktar etrafı harim addedilecek ve boş bırakılacaktır.

Alimler buradan hareketle her ağacın harimini hesaplarında boyunu esas almışlardır. Kaç zira' yüksekliğe sahipse o miktar harimi olacaktır. 168

KATL BÖLÜMÜ

Bu bölüm dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

KATİLDEN NEHY

*

İKİNCİ FASIL

KATLİN MÜBAH OLDUGU YERLER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KENDİNİ ÖLDÜRENİN HÜKMÜ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÖLDÜRÜLMESİ CAİZ OLAN VE OLMAYAN HAYVANLAR

*

KÖPEGİN ÖLDÜRÜLMESİ

*

KARINCA VS'NİN ÖLDÜRÜLMESİ

BİRİNCİ FASIL

KATİLDEN NEHY

نع نبا رمع رَ ضِ يَ هاللّ ُ امهْنَع لاق:]لاق لوسر ُ هاللّ ِ #: َ يزَ لا ُ لاْمُؤْ مِ نُ يف
بِتهلا َ مخَرْ َ ج َ لِمنْ أو ْ قعَ َ .5422 1 ـ نع ديعس نب صاعلا ر َ ض ِ ي َ هاللّ ُ عنَهْ
ب ْ مدَا حرَ ا ام . قاَل َ و قاَل َ ابنُ عمُرَ ر َ ض ِ ي هاللّ ُ عنَهْما: إنه من ِ و َ ر ْ طاَت ِ ا‘ومُور ِ
فسُحْة ٍ من ْ دينِه ِ مالَم ْ يصُ ِ

. الحرَ ام ِ بغيَ ِ ريْ ح ِ لهِ ِ[. أخرجه البخاري.»الو َ ر ْ طاَت ُ« جمع ورطة: وهو الهكل
نفَسْهَ ُ فيها َ سفْك َ الدهم ِ

1. (4922)- Said İbnu'l-As (radıyallahu anh) hazretleri İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min, haram kana bulaşmadıkça dininde genişlik içindedir."

Said İbnu'l-As der ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) (Resulullah' ın sözünden sonra şunu) söylediler: "Kişi, nefsini bulaştırdığı taktirde, kurtuluşu olmayan çok ciddi amellerden biri, haksız yere haram kan dökmesidir." [Buhârî, Diyât 1.] 169

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, haksız yere kan dökme cinayetinin büyüklüğünü ihbar etmektedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), haram kan akıtmadıkça mü'minin genişliğe mazhar olduğunu belirtiyor. Bu genişlikten maksad, tevbe ettiği taktirde affedilme şansıdır. Haksız yere kan dökmeyen bir mü'min, başkaca günahlarından tevbe ettiği taktirde affedildiğini ümid edebilir. Ancak, haksız yere kan döken, cana kıyan kimse bu genişliği kaybetmektedir.

Buhârî'de bu hadisin evvelinde şöyle bir rivayet kaydedilmiştir: "İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah nazarında en büyük günah hangisidir?" diyerek sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah seni yaratmış olduğu halde ona bir ortak koşmandır!" buyurdular. Adam tekrar: "Sonra hangi günah gelir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sonra beraberinde seninle yemek yemesinden korktuğun için çocuğunu öldürmendir" buyurdular. Adam tekrar: "Bundan sonra hangisi gelir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sonra komşunun zevcesiyle zina yapman" buyurdular. Aziz ve celil olan Allah Teala Hazretleri, bu hükmü te'yiden şu ayeti inzal buyurdular: "Onlar Allah'ın yanısıra başkalarını da ilah edinip onlara kulluk etmezler. Allah'ın haram ettiği bir cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Kim bu günahları işlerse cezasını görür. O kimse kıyamet günü kat kat azaba uğrar. Hor ve hakir olarak o azabın içinde ebediyyen kalır" (Furkan 68-69). **2-** Hadiste geçen varatat, "varta"nın cem'idir. Varta: Helak mânasına gelir. Kurtuluş imkanı olmayan şey için söylenir. Asıl itibariyle hiçbir çıkış yolu olmayan derin yer mânasına gelir. Nitekim, hadisin devamında "çıkışı olmayan" diye açıklama da getirilmiştir.

Haksız yere adam öldüren kimsenin, bu günahtan yapacağı tevbenin makbul olmayacağına dair yaygın bir kanaat mevcuttur. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), böyle bir katile "Sen bir bardak soğuk su iç, artık cennete gidemezsin" demiştir.

Tirmizî, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den: "Dünyanın tamamının zeval bulması, Allah nazarında bir Müslümanın haksız yere öldürülmesinden daha hafiftir" hadisini kaydeder. Bu mânayı te'yid eden hadisler çoktur. Bir kısmını müteakiben göreceğiz. Bir ayet-i kerimede de şöyle buyrulmuştur: "...Kim, bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de birisinin hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur..." (Maide 32). İnsan ve bahusus mü'min kanının Allah indinde ne kadar kıymetli ve bunlara karşı işlenen cinayetin ne kadar büyük bir helak (varta) olduğunu anlamaya Rabbülalemin'in bu kelamları kafi ise de, İbnu'l-Arabi'nin şu sözünü de kaydediyoruz: "Haksız yere hayvan öldürmenin yasağı ve bununla ilgili tehdid sabittir. Öyleyse bir insanın öldürülmesi nasıl olur? Hele bu Müslümansa? Müttaki ve salih ise? "İslâm alimleri, "kâtil için tevbe var mıdır?" meselesinde münakaşa ederler. İbnu Abbas örneğinde olduğu üzere, tevbe olmayacağına hükmedenler olmuştur. Ancak, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ulemâsı, çoğunluk itibariyle, "Kâtilin durumu Allah'a kalmıştır, dilerse affeder" diye hükmetmiştir. Onlar bu hükme giderken, Ashabın, Furkan suresinde -yukarıda kaydettiğimiz ayet üzerine- "Kâtile cehennem vacib olmuştur (tevbesi yoktur)" diye hükmettikleri bir sırada, "Allah kendisine şirk koşmayı mağfiret etmez. Bunun dışındaki günahları dilediğinden mağfiret eder..." (Nisa 48) mealindeki ayetin inzal buyrulmasını te'yid eden rivayeti esas almıştır. Bu hükmü te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Bunlardan biri daha önce geçtiği üzere, doksan dokuz kişiyi öldürdükten sonra günahından tevbe imkanı arayan İsrailî zatın affıyla ilgili kıssadır.

لُتْقَي لَج هرلا َّا إ ُه َرِفْغَي ْنأ ُ هاللّ سَع ٍبْنَذ ُّلُك :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر نايفس يبأ نب ةيواعم نعو ـ2 □5428□

يئاسنلا هجرخأ .[ارِفاك ُتوُمَي لَج َّرلا ِوأ ، ادهمَعَتُم َنِمْؤُمْلا .

2. (4923)- Muaviye İbnu Ebi Süfyan (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her günahı Allah'ın mağfiret buyurması muhtemeldir. Ancak bilerek mü'mini öldüren veya kâfir olarak ölen kimse hariç..." [Nesâî, Tahrim 1, (7, 81).171

يئاسنلا هجرخأ .[اَيْنُّدلا ِلا َو َز ْنِم ِ هاللّ َدْنِع ُمَظْعأ ِنِمْؤُمْلا ُلْتَق :#ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ8 □5425□

3. (4924)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü’minin öldürülmesi, Allah katında dünyanın zevalinden daha büyük (bir hâdise)dir." [Nesâî, Tahrim 2, (7, 83).]172

هنأ ْوَل :َلاَق ُههنأ ِ هاللّ ِلوُس َر ْنَع ِنا َرُكْذَي امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديِعَس اَبأ َو ةَ
َرْي َرُه اَبأ ُتْعِمَس] :لاق ىلجبلا مكحلا يبأ نعو ـ5 □5424□

يذمرتلا هجرخأ .[ِرأّنلا يف ىلاعَت ُ هاللّ ُمُهّبَك‘ ٍنِم ْؤُم ِمَد يف اوُك َرَتْشا ِض ْر‘ا.
َلْهأ َو ٍءاَمهسلا َلْهأ

4. (4925)- Ebu'l-Hakem el-Becelî anlatıyor: "Ebu Hüreyre ve Ebu Said (radıyallahu anhümâ)'i dinledim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini müzâkere ediyorlardı: "Eğer semâ ve arz ehli bir mü'minin kanına (haksız yere dökmede) iştirak etselerdi, Allah her ikisini birden cehenneme atardı." [Tirmizî, Diyat 8, (1398).]173

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif, sema ehli yani melekler dahi haksız yere kan dökümüne tevessül etmiş olsalar, onların da cezalandırılacaklarını ifade etmektedir. Onlar, asi olmayacaklarına göre, maksad, insan kanının hurmetine, ehemmiyetine dikkat çekmektir. 174

دواد وبأ هجرخأ .[ٌن ِم ْؤُم ُكِتْفَي َ ،ِكَتَفلا ُدْيَق ُنامي“ا :َلاَق # ِ هاللّ َلوس َر .
هنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □5424□

5. (4926)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İman, ihanetle öldürmeye bağdır, mü'min ihanet suretiyle öldürülmez." [Ebu Davud, Cihad 169, (2769).] 175

AÇIKLAMA:

Fetk: en-Nihaye'nin açıklamasına göre: "Kişinin [emandan sonra] gafil halde olan arkadaşına ansızın gelip onu öldürmesidir." Bu sebeple ihanet suretiyle öldürme diye çevirdik. İşte iman, mü'mini böyle bir davranıştan alıkoyduğu için "bağ" olarak ifade edilmiştir. Çünkü bağ, engelleyicidir, mani olucudur. İman da gadre manidir. Ka'bu'l-Eşref ve Ebu'l-Hukayk gibi bazı kâfirlerin bu suretle öldürülmesi, "Onların öldürülmeleri bu yasaktan önceye aittir veya onların öldürülmesi için hususi müsaade vahyedilmiştir. Çünkü onlar İslam'a karşı gadr ve ihanet içinde idiler" diye açıklanmıştır.176

لْفِك ِل هو‘ا َمَدآ ِنْبا ىلَع َناَك َّاِإ امْلُظ ُلَتْقُت ٍسْفَن ْنِم َسْيَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ4 □5424□:

بيصنلاو ظحلا «لفكلا» .دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[َلْتَقلا هنَس ْنَم ُل هوأ .
ُههن‘ ،اَهِمَد ْنِم

6. (4927)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Yeryüzünde haksız yere öldürülen bir insan yoktur ki kâtilin günahından bir misli Hz. Adem'in ilk oğluna (Kabil'e) gitmemiş olsun. Çünkü o, haksız öldürme yolunu ilk açandır." [Buhârî, Diyât 2, Enbiya 1, İ'tisam 15; Müslim, Kasâme 27, (1677); Tirmizî, İlm 14, (2675); Nesâî, Tahrim 1, (7, 82).] 177

AÇIKLAMA:

Hadis, haksız yere cana kıymaktan nehiy mevzuunda ziyadesiyle açık ise de, hadiste temas edilen Hz. Adem'in iki oğlu meselesi ile ilgili bazı

---

170 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/131-133. 171 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/133. 172 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/133.

teferruatı bu vesile ile kaydedeceğiz. Sunacağımız kıymetli bilgileri İbnu Hacer el Askalanî'nin Fethu'l-Bârî adlı Buhârî Şerhinden alıyoruz. Buna göre: 1- Hz. Adem'in ilk oğlundan murad ulemânın ekseriyetine göre Kabil'dir. Ancak aksini söyleyenler de mevcuttur. Mesela el-Kadı Cemâlü'd-Din İbnu Vasıl, Tarih'inde demiştir ki: "Hz. Adem'in öldürülen oğlunun ismi Kabil'dir. Kabil ismi de kurbanın kabul edilmesinden iştikak etmiştir." Ancak onun ismine نِباق (Kabin) de denmiştir. Kaf harfinden sonra uzatma elifi olmadan Kabin (□نِبَق) diyen de olmuştur. Taberî, İbnu Abbas'tan tahric ederek şunu kaydeder. "Bu iki oğlanın durumu şudur: "Onlar zamanında kendilerine tasadduk edilecek fakir kimse yoktu. Kişi Allah'a yakınlık maksadıyla kurban sunardı. Sunulan bu kurban Allah tarafından kabul edilince bir ateş iner ve onu yakardı, kabul edilmemişse yakmazdı." Hasan Basri'den de şunu kaydeder: "Habil-Kabil kıssasında geçen iki kardeş, Hz. Adem'in sulbünden değillerdi. Benî İsrail'den iki kardeş idi." Mücâhid'den İbnu Ebi Nüceyh'in rivayetine göre der ki: "Onlar, Hz. Adem'in sulbünden öz evladları idi." İşte meşhur olan görüş budur. Bu görüşü, sadedinde olduğumuz sahih hadis, oğulu, ilk olmakla tavsif etmek suretiyle te'yid eder. Yani Hz. Adem'in doğan ilk oğlu. Denir ki: "Hz. Adem'in cennette, ondan ve ikiz eşinden başka çocuğu doğmadı. Bu cennette doğmuş olmakla kardeşi Habil'e karşı: "Biz cennet çocuklarıyız, siz ise yeryüzü çocuklarısınız" diye iftihar etmeye, böbürlenmeye kalktı." İbnu İshak bu hâdiseyi el-Mübtede adlı eserde zikretti.

Yine Hasan Basrî'den rivayet edildiğine göre, demiştir ki: "Bana zikredildiğine göre, öldürüldüğü zaman yirmi yaşında idi. Kardeşi Habil ise yirmi beş yaşında idi."

Habil ismi Hibetullah'tan gelir.

Habil öldürülünce, Hz. Adem çok üzüldü. Bundan sonra Şîs doğdu, mânası Atiyetullah (Allah'ın ihsanı) demektir. Hz. Adem'in zürriyeti ondan intişar etti.

es-Sa'lebî der ki: "Kur'an-ı Kerim'i iyi bilen alimlerin zikrine göre, Hz. Havva, Hz. Adem'e yirmi batında kırk çocuk doğurmuştur. Bunların ilki Kabil ve kız kardeşi İklîma idi. Sonuncusu da Abdu'l-Muğîs ve Emetu'l-Muğîs idi. Hz. Adem, çocuk ve torunları kırk bine ulaşıncaya kadar ölmedi. Sonra hepsi helak oldu ve Tufan'dan sonra sadece Nuh'un zürriyeti baki kaldı. Bu da Şîs neslindendi. Allah Teala Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Biz dünyada yalnız onun neslini devam ettirdik" (Saffat 77).

Gemide Hz. Nuh'la birlikte seksen kişi vardı. Bunlara Kur'an-ı Kerim'de "Zaten onun yanında pek az iman eden vardı" (Hud 40) ayetiyle işaret edilmiştir. Bununla beraber, yeryüzünde sadece Nuh'un nesli baki kaldı. Çoğalıp yeryüzünü doldurdular."

2- Kabil'in kardeşini öldürüş tarzı ve öldürdüğü yerle ilgili bazı rivayetler de mevcuttur. Buna göre, taşla başını ezmiştir. Hâdise Sevr dağında, Akabetu Harra'da, "Hind"de, "Basra"da büyük mescidin yerinde cereyan etmiştir. 178

هاللّ ُلوُقَيَف .بِنَلَتَق اَذه ِهب َر اَي : ُلوُقَيَف ،لُج َّرلا ِدَيِب اذ ِخآ ُلُج َّرلا ُئ ِجَي□ :
:# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □5423ـ ُ هاللّ ُلوُقَيَف
.بِنَلَتَق اَذه هنإ ِهب َر اَي : ُلوُقَيَف ،لُج هرلا ِدَيِب اذ ِخآ ُلُج هرلا ُئ ِجَي َو ،بِل اَه
هًنإَف : ُلوُقَيَف .َكَل ُة هزِعْلا َنوُكَتِل : ُلوُقَيَف ؟هَتْلَتَق َمِل

يئاسنلا هجرخأ .[ِهِمْثإِب ُءوُبَيَف .ٍن ًُفِل .ٍن ًُفِل ُة .ُلوُقَيَف : اَهنإ ْتَسْيَل
هزِعْلا َنوُكَتِل : ُلوُقَيَف ؟هَت ْلَتَق َمِل

7. (4928)- Yine İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Kıyamet günü) bir adam bir başkasının elinden tutmuş olarak gelir ve: "Ey Rabbim! Bu, beni öldürdü!" der. Aziz ve celil olan Allah da: "Onu niye öldürdün?" diye sorar. Adam:

"İzzet senin için olsun diye öldürdüm!" der. Rab Teâla: "İzzet benim içindir!" buyurur. Bir başka adam da bir başkasının elinden tutmuş olarak gelir ve: "Ey Rabbim! Bu, beni öldürdü!" der. Aziz ve Celil olan Allah: "Onu niye öldürdün?" diye sorar. Adam:

"İzzet falancanın olsun diye öldürdüm!" der. Rab Teala: "İzzet falancanın değildir!" buyurur. Adam (öbürünün) günahıyla döner." [Nesâî, Tahrim 2, (7, 84).] 179

AÇIKLAMA:

Hadis, kıyamet günü, kâtilin Allah huzurunda nasıl muhakeme edileceğini anlatmaktadır. Bu muhakemede îlayı kelimetullah için öldürülen kurtulacak, fakat gayr-ı meşru bir maksadla öldüren, öldürdüğü kimsenin de günahını yüklenerek hesap yerinden ayrılacaktır. "Günahı ile döner" ifadesinde geçen "günahı" ibaresi maktulün günahı mânasını ifade ettiği gibi, kâtil kendi günahı ile birlikte döner mânasına da gelir. Yani kâtil, uhdesine terettüp eden sabit bir günahla huzurdan ayrılır demektir. 180

ب ‌َرَضَف اَنْلَتَتْقاَف ِراهفُكْلا ‌َنِم ٌج ‌َر ُتيِقَل ْنإ ‌َتْيأ ‌َرأ ِ، هاللّ لوُس ‌َر اَي : ‌َلاَق ُههنأ]□
:هْنَع ُ هاللّ ‌َي ِض ‌َر دوس‘ا نب دادقملا نعو ـ3 □5424ـ ‌َلوُس ‌َر اَي : ‌َلاَقف .
ُهلُتْقَت ‌َ # ِ هاللّ ُلوُس ‌َر ‌َلاَقف ؟اَهلاَق ْنأ ‌َدْعَب ُهلُتْقاأ ِ، هللّ ُتمْلسأ : ‌َلاَقف .ٍة ‌َر
‌َجَشِب يهنِم ‌َذ همُث .اَهعَطَقَف ِفْيَّسلاِب هدَي ىدْحإ ْنأ ‌َلْبَق ِهتَل ِزْنَمِب ‌َكهنإو
ُهَلُتْقت ْنأ ‌َل ْبَق ‌َكِتَل ِزْنَمِب ُههنإف ُهَتْلَتَق ْنإف ،ُهلْتُقَت ‌َ :# ِ هاللّ ُلوُس ‌َر ‌َلاَقف .
‌َكِلذ ‌َلاَق ‌َّمُث ،هيَدَي ىدْحإ ‌َعَطَق ُههنإ ِ هاللّ رفاكلا ن‘ مدلا ةحابإ يف يأ « ِهِتَل
ِزْنَمِب ‌َكهنإف» :هلوقو.بمتحاو أجتلا يأ « ‌َذَ».دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ [‌َلاَق
يِتهلا ُهَتَمِلَك ‌َلوُقَي

صاصقلا قحب مدلا حابم هلتاق ناك دحأ هلتقف ملسأ اذإف مدلا حابم ملسي نأ.
لبق

8. (4929)- Mikdad İbnu'l-Esved (radıyallahu anh)'in anlattığına göre şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Resulü! Ben küffardan bir adama rastlasam ve aramızda mukatele çıksa. O kılıcıyla vurup elimin birini kesip atsa. Sonra adam (sıkışıp) bana karşı bir ağaca sığınsa ve: "Allah için Müslüman oldum!" dese, bu sözünden sonra ben onu öldürebilir miyim?" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hayır! Sakın onu öldürme" buyurdu. Ben ısrar ettim: "Ama ey Allah'ın Resulü! O benim bir elimi kesti ve sonra Müslüman olduğunu söyledi" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hayır! Sakın onu öldürme, eğer öldürürsen, o adam, sen onu öldürmezden önceki senin makamındadır ve sen de, onun söylediği kelimeyi söylemezden önceki durumunda olursun!" buyurdular." [Buharî, Diyat 1, Megazî 11; Müslim, İman 155, (95); Ebu Davud, Cihad 104, (2644).] 181

AÇIKLAMA:

Şarihler, hadisten savaş sırasında Müslüman olduğunu ilan eden kimsenin kanının artık haram olacağı hükmünü çıkarırlar. Böyle bir durumda, Müslüman kimse, karşısındakini öldürdüğü taktirde kâfir olur hükmü çıkarılmamıştır. Hattâbi şöyle der: "Hadisin mânası şudur: "(Muharib) kâfirin Müslüman olmazdan önce, dini sebebiyle, kanı mübahtır. Müslüman olunca, tıpkı Müslüman gibi kanı haram olur. Bundan sonra, onu bir Müslüman öldürecek olursa, kısas hakkı suretiyle öldüren Müslümanın kanı mübah olur, tıpkı kâfirin kanının din sebebiyle mübah olması gibi. Kanının helal olmasından murad, onun küfre dahil edilmesi değildir. Hadisten, Müslüman olan kâfiri öldüren, kâfir olduğu için kanı helal olmuştur hükmünü çıkarmak büyük günah işleyen mü'minlerin kâfir olduğunu söyleyen Haricîler gibi hükmetmek olur. Hülasa, hadisin ifadesinde me'hazın ihtilafına rağmen menzilenin birliği gözükmektedir: Birinci menzileye göre: Öldürdüğün kimse, kanının haram oluşu yönüyle senin gibidir; ikinci menzileye göre: Kanın heder olması yönüyle sen de onun gibisin." Bazı alimler: "Hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kelamın batını değil, zahiri ile caydırıcı bir gaye gütmüştür, öldürenin kâfir olacağını murad etmemiştir" demişlerdir. Mühelleb de şöyle der: "Hadisin mânası şudur: "Sen onu bilerek öldürmeye kasdetmekle günahkâr oldun, tıpkı onun seni öldürmeye kasdetmekle günahkâr olması gibi, böylece ikiniz de isyan halinde birleşmiş oluyorsunuz." Hadisle ilgili başka yorumlar da yapılmıştır: 182

نِم ٍلُج َرِل افيِلَح َو َناَيْفُس ِيب‘ انْيَع َناك َو ،َناهيَح ِنْبا ِتا َرُف ِلْتَقِب # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َرَماأ] :لاق برضم نب ةثراح نعو ـ4 □5484ـ اَج ِر ْمُكْنِم هنإ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَقف .ٌمِلْسُم بهنإ ُلوُقَي ُههنإ ،ِ هاللّ َلوُس َر اَي :َليِقَف .ٌمِلْسُم بهنإ :
‘لاَقف .ِراَصْن‘ا َن ِم ٍةَقْلَحِب هرَمَف ِراَصْن ا

دواد وبأ هجرخأ .[َناهيَح ُنْب ُتا َرُف ْمُهْنِم ؛ْمِهناَميإ ىلا ْمُهُلِكَن .

9. (4930)- Hârise İbnu Mudarrıb anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Furat İbnu Hayyan'ın öldürülmesini emretti. Bu adam Ebu Süfyân'ın casusu ve aynı zamanda Ensar'dan bir zatın halifi (müttefiki) idi. Derken o, Ensar'dan müteşekkil bir halkaya uğradı ve: "Ben Müslümanım!" dedi. Bunun üzerine: "Ey Allah'ın Resûlü! Furat İbnu Hayyan "Ben Müslümanım" diyor!" denildi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Sizden bir kısım erkekler var. Kendilerini (dilleriyle itiraf ettikleri) imanlarına havale ediyor (söylediklerini tasdik ediyor)uz. İşte onlardan biri de Furat İbnu Hayyan'dır" buyurdular." [Ebu Davud, Cihad 109, (2652).] 183

AÇIKLAMA:

1- Furat İbnu Hayyan (radıyallahu anh) Ashab'tandır. Ebu Süfyan'ın casusu olduğu halde imanı ikrar ettiği için Resulullah öldürtmemiştir.

2- Hadisin Ahmed İbnu Hanbel'de gelen veçhi Furat'ın zımmî olduğunu da tasrih eder. **3-** Hadisten hareketle alimler, "Zımmî casusun öldürülmesinin" cevazına hükmederler. İbnu Hacer: "Harbî olan kâfirin öldürülmesinin cevazında ittifak vardır, muâhid ve zımmî casusun öldürülmesi hususunda ihtilaf vardır" der ve açıklar: * Malik ve Evzâî: "Casusluğu sebebiyle akdini bozmuş olur" der ve öldürülmesinin cevazına hükmeder. * Şafiiler nezdinde ihtilaf edilmişse de: "Eğer casusluk yapmayacağı ahit yapılırken şart koşulmuşsa, casusluk yapmakla ahdini bilittifak bozar" denmiştir.[184]

İKİNCİ FASIL

KATLİN MÜBAH OLDUĞU YERLER

هاإِ ِ هاللّ ُلوس َر يهنأ َو ُ هاللّ هاإ َهلا َ ْنأ ُدَهْشَي ٍمِلْسُم ٍئِرْما ُمَد ُّل ِحَي َ # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ضَ ر دوعسم نبا نع ـ1 􏰀5481􏰀

ةسمخلا هجرخأ .[ِةَعاَمجْلِل ِق ِراَفُمْلا ِهِنيِدِل ِك ِراهتلا َو ، ِسْفهنلاِب . ِسْفهنلاو ،ِينا هزلا ِبِهيَّثلا :ٍثَث ىد ْحاِب

1. (4931)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah'ın Resulü bulunduğuma şehadet eden kimsenin kanı, üç hal dışında helal değildir: * Zina yapan dul.

* Cana can kısas.

* Dinden çıkıp cemaatten ayrılan." [Buharî, Diyat 6; Müslim, Kasâme 25, (1676); Ebu Davud;, Hudud 1, (4352); Tirmizî, Diyat 10, (1402); Nesâî, Tahrim 5, (7, 90, 91), Kasâme 5, (8, 13).] 185

AÇIKLAMA:

Hadis, kelime-i şehadetle Müslüman olduğunu beyan eden bir kimsenin kanının haram olduğunu belirtmekte, buna istisna teşkil eden üç durumu açıklamaktadır. Bu üç durumdan biri kesinleşince mü'min de olsa kanı helal olmaktadır.

1- Dul, yani evlendikten sonra boşanmış olan kimsenin zina yapması. Nesâî'nin rivayetinde bu husus "Muhsan olan kimsenin zina etmesi, buna recm cezası gerekir" şeklinde daha açık olarak ifade edilir. Muhsan, evliliği tadan kimsedir. Şu halde böyle birisinin zina yapması, recmedilerek öldürülmesini gerektirir. Henüz bekar olup, evlenmemiş kimsenin (kadın veya erkek) zinası recmi gerektirmez. **2-** Cana can kısastan maksad, bir kimseyi bile bile haksız yere öldüren kimsenin de kısas edilerek öldürülmesidir. Kasden olmayan veya müdafa-i nefis gibi meşru bir mazeretle cana kıyan kimseye kısas gerekmez.

3- Dinden çıkan, irtidat eden demektir. Müslüman olduğu halde Hıristiyan veya Yahudi olan veya bütün dinleri reddedip ilhada düşen kimsenin İslam'a göre hayat hakkı yoktur. Onun hapsedilip, İslam'a dönmesi teklif edilir. İkna yolları araştırılır. Israr ederse öldürülür.

Hadiste geçen cemaatten maksad, Müslümanlar cemaatidir. Cemaatı terketmek, irtidat etmek demektir. Bu, irtidattan ayrı ikinci bir vasıf değildir. Bir başka ifade ile, irtidat eden bir kimse, Müslüman cemiyetini terketip bir başka cemaate iltihak etse de etmese de hüküm değişmez. İslam'dan çıkmakla cemaati de terketmiş olur. İsterse Müslümanlarla beraber yaşamaya, ailesinden hiç ayrılmamaya azmetmiş olsun. Aksi taktirde Resulullah dördüncü bir şık daha söylerdi.

İbnu Dakîku'l-Îd der ki: "Dinden çıkma, erkek Müslümanın kanını mübah kılan bir cürümdür, bu hususta ulema icma etmiştir. Kadın hakkında ihtilaf edilmiştir. Ancak cumhur, sadedinde olduğumuz hadise dayanarak kadınla erkek arasında ayırım yapmamayı esas almıştır. Çünkü derler, zinada aralarında eşitlik mevcuttur, irtidatta da eşitlik olmalıdır."

İbnu Dakîku'l-Îd hadisle ilgili olarak şunu da söyler: "Hadiste geçen "cemaatten ayrılan" tabirinden şu hüküm de çıkmaktadır: "Bundan murad icma ehline muhalefettir." Böylece, "İcmaya muhalefet eden kâfir olur" diyenlerin görüşü, hadisten destek bulur.

Bu görüş, bazı alimlere nisbet edilmiştir ve bu zayıf da değildir. Çünkü icmaya göre meseleler bazan şeriat sahibinden tevatürle habere dayanır -ki namazın farziyyeti böyledir- bazan da tevatüre dayanmaz. Önceki kısmı inkar eden, icmaya muhalefeti için olmasa da tevatüre muhalefeti için tekfir edilir. Ancak ikinci kısım icmaya muhalif olan tekfir edilmez."

İcmayı inkar edenin tekfiri hususunda şu görüş de ileri sürülmüştür: "Dinin bir vacibi olduğu zarureten bilinen şeyin inkarı diye kayıtlamak gerekir; beş vakit namaz gibi."

Bazıları: "Vacib olduğu tevatürle bilinen şeyin inkarı küfrü gerektirir" demiş, misal olarak âlemin hudusu meselesini göstermiştir. İyaz ve başkaları "âlemin kıdemini iddia edenin tekfir edileceğine icma edildiğini" naklederler.

Mevzu üzerine kelamcıların bazı tahlilleri ve ihtilafları mevzubahis ise da, aktarmayı gereksiz görüyoruz.[186]

هللاِب ُه ْرهكَذ :َلاَق ؟يِلاَم َذُخأَيِل ِبنِتأَي ُلُج هرْلا ،ِ هالّل َلوُس َر اَي :َلاَقف□ .
#ِ هالّل ِلوس َر بلا ُلُج َر َءاَج] :لاق قراخم نعو ـ2 □5482ـِهْيَلَع ِنَعْتَساَف :َلاَق

؟ َنيِمِلْسُمْلا َنِم ٌدَحأ يِل ْوَح ْنُكَي ْمَل ْنإَف : َلاَق . َنيِمِلْسُمْلا َنِم َكَل ْوَح ْنَمِب ِهْيَلَع
ْنِعَتْساَف : َلاَق ؟ ِرهكهذَي ْمَل ْنإَف : َلاَقَف

ا ِءاَدَهُش ْنِم َنوُكَت ىهتَح َكِلاَم َنوُدŒيئاسنلا هجرخأ .[َكَلاَم َعَنْمَت ْوأ ِة َرِخ .
ْلِتاَق : َلاَق ؟يِهنَع ُناَطْلُّسلا ىأَن ْنإَف : َلاَق ِناَطْلُّسلاِب

2. (4932)- Muhârik anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Bir adam gelip malımı almaya kalkarsa (ne yapayım)?" dedi.

"Ona Allah'ı hatırlat!" cevabını verdi. Adam tekrar: "Hatırlamazsa! (ne yapayım?)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Etrafındaki Müslümanlardan yardım talep et!" buyurdu. Adam: "Etrafımda hiç Müslüman yoksa ne yapayım?" dedi.

"Öyleyse sultandan yardım iste!" buyurdu. Adam:

"Sultan benden uzaksa?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir ahiret şehidi oluncaya veya malını koruyuncaya kadar malın için mücadele et!" buyurdular." [Nesâî, Tahrim 21, (7, 113).]187

AÇIKLAMA:

Nesâî'nin bir başka rivayetinde, soru sahibinin: "Allah'ı hatırlamaz (yani Allah'ı hatırlatmamla hırsızlıktan vazgeçip çekip gitmezse?)" şeklindeki sorusunu üç kere tekrar eder. Resulullah her üçünde de: "Allah'ı hatırlat!" diye üç kere cevap verir. Hadis: "Eğer öldürülürsen cennete gidersin, öldürürsen cehenneme gider" diye noktalanır. 188

يذمرتلا هجرخأ .[ِفْيَّسلاِب ُهب ْرَض ِر ِحاَّسلا ُّدَح :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] :لاق.
ْهنَع ُ هاللّ َي ِض َر بدنج نعو ـ8 5488

3. (4933)- Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sihirbaza tatbik edilecek hadd cezası kılıçla vurmaktır." [Tirmizî, Hudud 27, (1460).]189

AÇIKLAMA:

1- "Sihirbazın cezası, öldürülmesidir" diyenler bu hadisle hükmetmişlerdir. Ancak hadis hüküm çıkarılacak sıhhatte değildir, zayıftır. Ayrıca bazı rivayetlerde "Sihirbaza uygulanacak hadd cezası kılıçla dövülmesidir" şeklinde gelmiştir. "Kılıç vurma", boynunu vurma mânası taşısa da "kılıçla dövmek" bu mânaya gelmez. Tirmizî, İmam Malik'in bu hadisle amel ettiğini belirtir.

2- Nevevî der ki: "Sihir yapmak haramdır ve bi'l-icma büyük günahlardandır. Bazan küfürdür, bazan küfür değilse de büyük bir masiyettir. Sihir amelinde küfrü gerektiren bir söz ve fiil olursa küfürdür, yoksa küfür değildir. Öğrenilmesi de öğretilmesi de haramdır. Sihirbaz bize (Şafiilere) göre öldürülmez, tevbe ederse tevbesi kabul edilir. İmam Malik der ki: "Sihirbaz, sihri sebebiyle kâfir olur, tevbe teklif edilmez, tevbesi kabul edilmez, katline hükmedilir." Mesele zındığın tevbesinin kabul edilip edilmeyeceğine dair yapılan ihtilafa bağlıdır. Çünkü sihirbaz, ona göre kâfirdir. Bize göre kâfir değildir. Münafık ve zındığın tevbesi kabul edilir. Kadı İyaz der ki: "Ahmed İbnu Hanbel de Malik'in görüşüyle hükmetti. Bu görüş sahabe ve tabiine mensup bir cemaatten de mervidir. Ashabımız der ki: "Sihirbaz, sihriyle bir kimseyi öldürecek olsa ve o adamın, kendi yaptığı sihir sebebiyle öldüğünü itiraf edecek olsa ve çoğunlukla sihir sebebiyle öldüğü söylenecek olsa, ona kısas uygulanması gerekir. Sihirle ölse fakat sihri bazan öldürse, bazan da öldürmese sihirbaza kısas gerekmez, diyet ve keffaret gerekir. Diyet de kendi malından alınır, akilesinden alınmaz. Çünkü caninin itirafıyla sabit olan ceza sebebiyle akile borçlandırılmaz. Ashabımız der ki: "Sihirle ölüm meselesi, beyyine ile değil, sihirbazın itirafıyla kesinlik kazanır." 190

تَنَاَكْ دَق َو اَهْت َرَحَس اَهَل ةَي ِرَاَج ْتَلَتَق # هيبهنلا َج ْو َز َةَصْفَح هنأ ُهَغَلَب ُه□
□5485□ 5ـ نعو هرلادبع نمح نب دعس نب ةرارز: [هًنأ

كلام هجرخأ .[اَهْت َرَّبَد .

4. (4934)- Abdurrahman İbnu Sa'd İbnu Zürare'nin anlattığına göre, kendisine, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın müdebber kıldığı bir cariyesi, kendisine sihir yaptığı için, sihri sebebiyle öldürmüştür." [Muvatta Ukul 14, (2, 871).] 191

AÇIKLAMA:

1- Müdebber kılmak: "Ben öldükten sonra hürsün" diyerek, hürriyetini ölümüne bağlamaktır. Bu suretle azad edilen, sahibinin ölümüyle hür olur.

2- Rivayetin Muvatta'daki aslında, Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın sihirbazın öldürülmesini emrettiği ve emri üzerine öldürüldüğü tasrih edilmiştir. Teysir, üslubu biraz farklı kaydetmiş. İmam Malik, hadisi kaydettikten sonra ilave eder: "Başkasına sihir yapan ve kendisine sihir yapılmayan sihirbazın misali, Allah Teala'nın, kitabında söylediği şu kimseye benzer: "...Andolsun onlar muhakkak biliyorlardı ki, onu (sihri) satın alan (ona revaç veren) kimsenin ahiretten hiçbir nasibi yoktur. Onlar kendilerini cidden ne kötü şey mukabilinde sattıklarını bilmiş olsalardı" (Bakara 102). Ben, bunu kendiliğinden yapan kimsenin öldürülmesi gereğine hükmediyorum."

İmam Malik sihir yaptırana değil, yapana ceza verilmesini teklif etmektedir. 192

ÜÇÜNCÜ FASIL

KENDİNİ ÖLDÜRMENİN HÜKMÜ

رَ سولُ اللّهِ #: مَنْ تَردَهب مِنْ جَبَلٍ فَقتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ فِي نَارِ جَهنَّمَ يَتَرَد هب
أبَدا ، وَ مَنْ قَتلَ نَفْسَهُ.ـ5484 1 ـ عن أبِي هريرة رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهُ قال : [قَالَ
فَقَتلَ نَفْسَهُ فَسُمُّهُ فِي يَدِهِ يَتَحَسّاهُ فِي نَارِ جَهنَّمَ خَالِدا مُخَلَّدا فِيهاَ
سُمها تَحَسهب مَنْ وَ ، أبَدا فِيهاَ مُخَلَّدا خَالِدا فِيهاَ نفسه يضرب أب «أ جه
يَتَوَ» .الخمسة أخرجه]. أبَدا فِيهاَ مُخَلَّدا خَالِدا جَهَنَّمَ نَارِ في بَطْنِهِ في
بِهاَ جأُ يَتَو يَدِهِ في فَحَدِيدَتُهُ بِحَدِيدَةٍ

. بها

1. (4935)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kendisini dağdan atarak intihar ederse o cehennemlik olur. Orada ebedî olarak kendini dağdan atar. Kim zehir içerek intihar ederse, cehennem ateşinin içinde elinde zehir olduğu halde ebedî olarak ondan içer. Kim de kendisine demir saplayarak intihar ederse, cehennemde ebedî olarak o demiri karnına saplar." [Buhârî, Tıbb 56; Müslim, İman 175, (109); Tirmizî, Tıbb 7, (2044, 2045); Nesâî, Cenâiz 68, (4, 66, 67); Ebu Davud, Tıbb 11, (3872).][193]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zahirine göre, şu veya bu şekilde intihar ederek canına kıyanlar, ebedî olarak cehennemde kalacaktır. Ehl-i Sünnet ulemasından İmam Malik merhumun, hadisin zahirini esas alarak: "Müntehirin tevbesi kabul olmaz, dolayısıyla, namazı da kılınmaz" dediği nakledilmiştir.

Günah işleyenlerin ebedî cehennemde olacağına hükmeden Mu'tezile ve diğer fırka mensupları da hadisin zahirini esas alarak müntehirin ebedî olarak cehennemde kalacağına hükmetmiştir. Ancak Ehl-i Sünnet'in meseleye yaklaşımı farklıdır. Onlar müntehirin ebedî cehennemlik olacağı hususunu mutlak kabul etmezler, bazı kayıtlarla tahdid ederler. Nitekim hadisin bazı vecihlerinde خَالِدا مُخَلَّدا ziyadesi mevcut değildir. Ehl-i Sünnet, ayrıca tevhid ehlinin günahları sebebiyle azaba maruz kalmakla birlikte cehennemde ebedî kalmayıp ondan çıkarılacağını mühim bir esas olarak kabul eder. Bu hususu te'yid eden sahih rivayetler var. Ehl-i Sünnet, sadedinde olduğumuz hadisi, istihlâle hamleder. Yani: "Kim intihar etmenin helal olduğuna itikad ederek canına kıyarsa o ebedî cehennemliktir" der. Çünkü böyle bir inançla haramı helal addettiği için kâfir olmuştur. Kâfir ise ebedî cehennemliktir.

* Ehl-i Sünnetten şöyle diyen de olmuştur: "Bu hadis, zecr ve tağliz makamında gelmiştir, zahiri murad değildir."

* Şöyle de denmiştir: "İntiharın gerçek cezası budur, ancak Allah mü'minlerin ehl-i tevhid olmalarına ikram olarak, tevhidlerinin hatırı için onları cehennemden çıkaracak, ebedî olarak orada bırakmayacaktır." * Bazı alimler, "Allah dilerse" takdiriyle, "Allah dilerse ebedî olarak cehennemde kalıcıdırlar" şeklinde anlarlar. * Bazıları: "Ebediyet"ten murad, devamın hakikatı değil, uzun müddettir" demiştir. Buna göre mâna: "...Uzun müddet cehennemde" olur.

2- "Ceza amel cinsinden olur" kaidesine binaen müntehir ne suretle canına kıymışsa, o şekilde azaba maruz kalmaktadır. Zehir içerek intihar eden, hep zehir içer şeklinde; kendini dağdan atarak intihar eden, hep dağdan atılarak; kendini (hançer, bıçak gibi kesici olan) demir bir şeyle öldüren de yine o şey vücuduna saplanarak ceza görecektir.

3- Cumhur-u ulemaya göre, müntehirin namazı kılınır. Hanefilerden Ebu Yusuf "Kılınmaz" demiştir. Ömer İbnu Abdilaziz ve Evzaî ise "mekruhtur" derler. 194

اهمَلَف .ِرأَّنلا ِلْهأ ْنِم اَذه :َم ًْس“ا ِبعهَدَي ْنهِمٍ لُج َرِل َلاَقف .َرَبْيَخ #ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم اَنْدِهَش] : لاق ُهْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر هنعو ـ2 □5484□

اَتِق َلَتاَق ْدَق ِراهنلا ِلْهأ ْنِم ُههنإ افِنآ َتْلُق ِيذهلا ِ هاللّ َلوُس َر اَي :َليِقَف ؛ٌحا َرَج ُهْتَباَصأ َو اديِدَش اَتِق َلَتاَق َلاَتِقْلا َرَضَح ٌةَحا َر ِج ِهِب ْنِكَل َو ْتُمَي ْمَل ُههنإ : ُهَل َليِق ْذإ َكِلذ ىلع ْمُه اَمْنيَبَف َباَت ْرَي ْنأ َنيِمِلْسُمْلا ُضْعَب َداَكَف .ِراهنلا ىلا :# َلاَقف َتاَم ْدَق َو اديِدَش

هاللّ :َلاَقف .#ِ هاللّ ُلوس َر َكِلذب َرِب ْخُأف ُهَسْفَن َلَتَقف ِهْيَلَع َلَماَحَتَف □ ِهِفْيَس َباُبذ َذَخأف ،حا َرِجْلا ىلع ْرِبْصَي ْمَل ِليهللا َنِم َناَك اهمَلَف .ٌةديِدَش ِلُج هرلاِب َنيهدلا اَذه ُدِهيَؤُيَل َ هاللّ هنإ َو ،ةَمِلْسُم ٌسْفَن ها ِةَّنَجْلا ُلُخْدَي ُههنإ ِساهنلا يف َدانَف ًِب َرَمأ َّمُث .ُهلوُس َر َو ِ هاللُّدْبَع ينأ ُدَهْشأ ، ُرَبْكأ

ناخيشلا هجرخأ .[ِر ِجاَفْلا .

2. (4936)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hayber Gazvesi'nde hazır bulunduk. Müslüman olduğunu söyleyen bir adam için de, Efendimiz: "Bu, ateş ehlindendir!" buyurdular. Savaş başlayınca çok şiddetli şekilde savaştı ve yara aldı. Ashabtan bazısı: "Ey Allah'ın Resulü dedi, az önce ateş ehlinden dediğiniz kimse, çok şiddetli şekilde kahramanca savaştı ve de öldü!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yine: "Cehenneme (gitmiştir)" buyurdular. Bu cevap üzerine Müslümanlardan bazıları nerdeyse şüpheye düşecekti. Askerler bu halde iken, (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "O asker henüz ölmemiş, ancak ağır şekilde yaralanmış!" dediler. Gece olunca, adam yaraya dayanamadı. Kılıncının keskin tarafını alıp üzerine yüklendi ve intihar etti. Durum Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verildi. Bunun üzerine: "Allahu ekber!" buyurdular ve devam ettiler: "Şehadet ederim ki, ben Allah'ın kulu ve Resulüyüm! "Sonra Hz. Bilal (radıyallahu anh)'e halk içinde şöyle ilan etmesini emrettiler: "Cennete sadece Müslüman nefisler girecek. Şurası muhakak ki, (İslam'ın lehine olan ameller kişinin imanına delil değildir), Allah bu dini, facir bir kimse ile de güçlendirir." [Buhârî, Cihad 182, Megâzî 38, Kader 5; Müslim, İman 173, (111).][195]

AÇIKLAMA:

Bu hadis muhtelif tariklerle gelmiştir. Bazılarından hâdisenin Uhud Savaşı sırasında geçtiği, bazılarında ise Hayber Seferi sırasında geçtiği ifade edilmiştir. Şarihlerden bazıları aradaki tearuzu, "İki ayrı hâdise mevzubahis olabilir" diye te'lif etmiştir.

Vakidî'nin Megâzî'si, hâdisenin Uhud'da cereyan ettiğini, hâdise kahramanın adının Kuzman olduğunu belirtir. Ona göre, "Kuzman, Uhud'dan geri kalır. Kadınlar bunu (savaş kaçkını diye) alaya alırlar. Bunun üzerine ilerler ve ön safta yer alır; ilk oku atar, sonra kılıncını çeker ve acaib kahramanlıklar izhar eder. Müslümanlar dağılınca kılıcın kınını kırar ve "Ölüm, kaçmaktan daha iyi!" diye bağırarak ileri atılır. Bu esnada kendisine uğrayan Katade İbnu'n-Nu'man: "Şehidlik sana mübarek olsun!" diye tebrikte bulunur. Kuzman ise: "Vallahi ben bir din için savaşmadım, kavmimin itibarı için savaştım!" diye mukabele eder ve yaranın ızdırabına dayanamayarak intihar eder."[196]

دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيَلَع يهلَصُأ َ َلاَقف . ُهَسْفَن َلَتَق ٍلُج َرِب # ُّيبهنلا َرِبْخُأ] .

□5484□ 8ـ وعن جابر بن سمرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:

3. (4937)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, intihar eden bir kimse haber verilmişti.

"Ben üzerine namaz kılmıyorum!" buyurdular." [Ebu Davud, Cenaiz 51, (3185).][197] **AÇIKLAMA:**

4935 numaralı hadisin açıklamasında da belirttiğimiz gibi, Ehl-i Sünnet alimlerinden bazıları müntehire cenaze namazı kılınmayacağına hükmetmiştir. Ancak ulemanın ekseriyeti, kılınacağına kaildir. Resulullah'ın "kılmam" sözünü, başkalarını intihardan zecretme maksadına hamleder. [198]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÖLDÜRÜLMESİ CAİZ OLAN VE OLMAYAN HAYVANLAR

م َرَحلا َو ِهل ِحْلا يف َنْلَتْقُي ،ٌقِساَف َّنُهُّلُك ِهبا َوهدلا َنِم ُسْمَخ :# ِ هاللّ لوُس□ :
هاللّ # ِ لتقب سمخ ِـ5483□ 1ـ نع ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع تلاق : [َقَلا َر
، َو َلافْأَرَ ةُ، َو َلاكْلُبُ َلاعْقَوُرُ [. أخرجه السلاةتو. ملسلم يف ةياور :تلاق أمَرَ َر سوُل
ناكم الغراب: الحية.»وقيل َهذه« الحيوانات خمس الغرُ َاب ُ، َو َلاحِْدأةُ، َو َلاعقْرَ ُب
،ةريره يبأ نع هل ةياور يف دواد وبأ لدبأ َو ، ِم َرَحلا َو ِهل ِحْلا يف َقِسا َوف

. فواسق علب سبيل استعارة لخبثها

1. (4938)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hayvanlardan beş tanesi vardır ki bunların herbiri fasıktır (zararlıdır). Harem bölgesinde olsun, Hill (denen Harem dışı) bölgesinde olsun bunlar öldürülür: Karga, çaylak, akrep, sıçan, kelb-i akur (yırtıcılar)." [Buharî, Bed'u'l-Halk 16, Cezau's-Sayd 7; Müslim, Hacc 66-67, (1198); Muvatta, Hacc 90, (1, 357); Tirmizî, Hacc 21, (837); Nesâî, Hacc 113, (5, 208).]

Müslim'in bir rivayetinde Hz. Aişe şöyle demiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beş fasığın hill'de ve Harem'de öldürülmesini emretti." Ebu Davud, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den kaydettiği bir rivayetinde, karga yerine "yılan" demiştir.[199]

AÇIKLAMA:

1-[200] Harem: Hacc bahsinde etraflıca açıklandığı ve hududu da belirtildiği üzere sınırı Hz. İbrahim tarafından çizilen ve bir kısım yasakların cari olduğu bölgedir. Hıll de Harem'le mikad mahalleri arasında kalan yerlerdir. **2-** Öldürülmesi mübah kılınan hayvanlara fasık denmektedir. Lügatte fasık, çıkan mânasına gelir. Yani kulluktan çıkan, emir dinlemeyip dışına çıkan insana fasık denir. Hayvanlara da fasık denmesi, diğerlerinin umumi adetinden (insanlara faydalı olmak) çıkmalarından ileri gelir. Hanefîlerle Malikîlere göre, bu hayvanlar, eziyete sebep olup zarar verdikleri için fasık diye adlandırılmış ve öldürülmeleri tecviz edilmiştir. Şafiî hazretlerine göre, etleri yenilmediği ve diğer hayvanların hükmünden çıkarılarak öldürülmeleri caiz kılındığı için bunlara fasık denmiştir. Sayılan bu zararlı hayvanları, ihramlı bir kimse de öldürebilir, fidye gerekmez. **3-**

Kelb-i Akur'u bazı alimler kuduz köpek diye anlamıştır. Bazıları bununla saldırgan olan bütün hayvanları anlamıştır. Kurt, aslan, kaplan, pars gibi. Bunlar saldırınca yaralar, hatta öldürürler. İnsana saldırmayan tilki ve sırtlana kelb-i akur denmez.

Cumhur-u ulemâ "Diğer zararlı hayvanlar da bu hayvanların hükmüne tabidir, öldürülmeleri caizdir" der. Hanefîler: "Öldürülmesi caiz olan hayvanlar, yalnız hadiste isimleri zikredilenlerdir" demiştir. Ancak bazı hadislerde yılan da zikredildiği için, onu da dahil ederler. Ayrıca kurdun hükmünü köpeğe, keza insana saldıran vahşileri de aynı hükme idhal etmişlerdir.

Ne var ki, Aynî bu görüşe itiraz ederek: "Hadis-i şerifte sadece beş hayvanın öldürülmesine cevaz verildiğini, diğer hayvanların bu beş neve dahil olmadığını, aksi takdirde "beş" diye sınırlamanın bir mâna ifade etmeyeceğini" söylemiştir.

Kadı İyaz der ki: "Cumhur-u ulemanın kavlinden anlaşıldığına göre, hadisten murad, zikri geçen hayvanların kendileridir." İmam Malik ve Ebu Hanife'nin kavilleri de böyledir. 201

ههنإ َو ،ت ًس ْرُملا َو :ِهْيَلَع ْتَل َز ًن ْذإ بنِمب # ِ هاللّ ِلوس َر َعَم ُنْحَن□
اَمْنَيب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ2 □5484ـ ْتَيِق ُو : َلاَقف
اَنْتَقَبَسَف .اَهَلُتْقَنِل اَهاَن ْرَدَتْبَاَف .اَهوُلُتْقُا : َلاَقف .ٌةهيَح اَنْيَلَع ْتَبَث َو ْذإ ،اَهِب
اَهوُلْتَيَل ،َو ِهنإ ‘اَهاهقَلَت اَم ْن ِم هيف، هنإو ُهاَف َرَل ٌبِط

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .] اَه هرَش ْمُتيِق ُو اَمَك ْمُك هرَش .

2. (4939)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Mina'da iken, Velmürselat suresi nazil oldu. Aleyhissalâtu vesselâm onu okuyordu. Ben onu, kendi ağızlarından öğrendim. Mübarek ağızları henüz surenin rutubetini taşırken, üzerimize bir yılan sıçradı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öldürün şunu!" buyurdular. Hemen öldürmek üzere atıldık. Fakat yılan önce davranıp kaçtı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şerrinden korundu, tıpkı siz de onun şerrinden korunduğunuz gibi!" buyurdular." [Buhârî, Cezâus-Sayd 7, Bed'ü'l-Halk 14, Tefsir, Mürselât 1; Müslim, Selam 137, (2234); Nesâî, Hacc 114, (5, 208, 209).] 202

نْيَتَيْفُّطلا اَذ اوُلُتْقا َو ،تاَّيَحْلا اوُلُتْقُا :ُلوُقَي ِرَبْنِمْلا ىلَع ،# ِ هاللّ لوُس َر ُتْعِمَس]□

: لاق امهْنَع ُ هاللّ يَ ِض َر رمع نبا نعو ـ8 □5454ـ يَ ِض َر ةَبابُل وُبأ يِنادَانَف
اَهلُتْق‘ ةهيَح ُد ِراَطُأ أناَ اَنْيبَف :هْنَع ُ هاللّ يَ ِض َر ِ هاللّدْبَع َلاَق َلبَحْلا ِناَطِقْسُي َو
َرَصَبْلا ِناَسِمْطَي اَمُهَّنِإف ، َرتْب ‘َوا هجرخأ .[ُرِماوَعْلا َيِه َو ،تويُبْلا ِتاوَذ ْنَع َكِلذ
َدْعَب بهَن ُههنإ : َلاَقف .ِتاهيَحْلا ِلْتَقِب َرمأ # ِ هاللّ َلوُس َر هنإ : ُتْلُقَف .اَهلُتْقَت َ
: هْنَع ُ هاللّ .ةيحلا ةيفطلا ليقو .لقملا ةصوخ ءاطلا مضب »
ُةيفطلا»و.نيتيفطلاب ةيحلا رهظ ىلع نيدوس‘ا نيطخلا هبش. يِئاسنلا إ ةتسلا

تيمس ،تيبلا يف نوكت يتلا تايحلا « ُرِما َوَعلا»و.رتب‘ا وهو هل دلو امو دلو
هل ناك ام ةيح لك اولتقاو :اذه ىلع دارملاف

اهرامعأ لوطل كلذب .

3. (4940)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı minber üzerinde şöyle söylerken dinledim: "Yılanları öldürün. İki çizgili ve ebteri (engerek) de öldürün. Çünkü bunlar, gözleri kapar (kör eder) ve hamilelerde düşük yaparlar."

Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) der ki: "(Bir gün) ben öldürmek için bir yılan kovalarken, Ebu Lübabe (radıyallahu anh) bana: "Öldürme onu!" diye nida etti. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yılanların öldürülmelerini emir buyurdular!" dedim. O: "Ama daha sonra ev yılanlarının öldürülmelerini yasakladı!" dedi. Bunlar (ömürleri uzun olduğu için) avamir denen ev yılanları idi." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 14, Megazî 11; Müslim, Selam 128, (2233); Muvatta, İsti'zan 31, (2, 975, 976); Ebu Davud, Edeb 174, (5252, 5253, 5254, 5255); Tirmizî, Ahkâm 2, (1483).] 203

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, yılanların öldürülmesi ile ilgili umumi emri tahsis etmekte ve ev yılanlarını istisna kılmaktadır. Hadisin zahirine göre evlerde rastlanan yılanlar öldürülmemelidir.

* İmam Malik, hadiste sadece Medine evlerinde yaşayan yılanların kastedildiğini, Medine dışındaki evlerde yaşayan yılanların bu istisnaya dahil olmadığını söylemiştir.

* Bazı alimler: "Sadece şehirlerdeki evler maksuddur, diğer evler buraya dahil değildir" demiştir. Alimler, sahralarda olsun, şehirlerde olsun, ev dışında rastlanan yılanların öldürülmesi gereğinde ihtilaf etmemiştir. Tirmizî'nin İbnu'l-Mübarek'ten kaydettiği bir rivayete göre, öldürülmesi yasak olan ev yılanı, gümüş (gibi açık renkli ve parlak)tır, incedir ve yürürken kıvrılmaz, dik yürür. **2-** Hadiste, ev yılanını tarifte kullanılan avamir tavsifinin Zührî tarafından ilave edilen bir derç

olduğunu şarihler belirtir. Lügatçiler, avamir'in ömür kelimesinden geldiğini, evde uzun müddet kalmaları sebebiyle bunlara ummar dendiğini, cemî olarak avamir geldiğini belirtirler. Ummar, evde yaşayan cinlerin ismidir. **3-** Bazı rivayetlerde ev yılanlarının, kaçmaları için inzar ettikten sonra kaçmazlarsa öldürüleceği belirtilmiştir. Ancak bu yılanlar çizgili ise ve ebter çeşidinden ise bunların inzar edilmeden (ürkütülmeden, ani olarak) öldürüleceği belirtilmiştir.

Kurtubî, bu hadislerdeki emrin vücub ifade etmeyip irşadî olduğunu, zararı kesin olan şeyi defetmek gerektiğini belirtir.

4- Ebter, dilimizde engerek denen, kuyruğu kısa zehirli yılandır. Bunlar, yılanların en tehlikeli ve en zararlı takımını teşkil etmektedir.

İki çizgili diye ifade ettiğimiz zûtufyeteyn, sırtında iki siyah çizgi bulunan yılandır. Bu da engerek gibi zehirli ve muzır yılanlardandır.

Bu iki yılanın gözlerinde, insan gözünü kör edecek bir hassa bulunduğu mücerred bakma ile gözleri kör edeceği kabul edilir. Onların, öncelikle gözleri sokacaklarının kastedilmiş olabileceği de söylenmiştir. Habel, anne karnındaki cenin demektir. Mezkur yılanlara bakınca, onlardaki zehirleyici hassa sebebiyle veya onlara bakmaktan hasıl olan korku sebebiyle bazı kimselerde çocuk düşürmelerin meydana geldiği söylenmiştir.204

يف َني ِجا َرَع يف اكي ِرْحَت ُتْعِمَسَف ،ُه ِرَظْتنأ ُتْسَلَجَف ،يِهلَصُي ُهُتْدَج َوَف
ديِعَس يبأ ىَلَع ُتْلَخَد] :لاق بيسملا يبأ نعو ـ5 □5451ـ ى َرَتأ :َلاَقَف .ِراهدلا يف
ٍتْيَب ىلا َراَشأف َف َرَصْنا اهملَف ،ُتْسَلَجَف َسِلجأ ْنأ هيلإ َراَشأف اَهَلُتْقَ‘ ُتْبَث َوَف
ٌةهيَح اَذإف ُتفَتْلاَف ،ِتْيَبلا ِةَي ِحاَن ُنذأَتْسَي َتَفْلا َناَكَف ،قَدْنَخلا ىَلا # ِ هاللّ
ِلوُس َر َعَم اَنْج َرَخَف .س ْرُعِب ٍد ْهَع ُبي ِرَق اهنِم ىتَف ِهيف َناَك :َلاَقَف .ْمَعَن :
ُتْلُقَف ؟ َتْيَبلا اَذه َذَخاَف .ٍةَظْي ُرَق َكْيَلَع ىشخا ىهناِف ،َكَح ًس َكْيَلَع ْذُخ :# ُهَل
َلاَقَف . ام ْوَي ُهَنَذأَتْساَف ،هِلْهأ ىلا َع ِج ْرَيل ِراهنلا ِفاَصْنَاب # ِ هاللّ َلوُس َر

□. فُفْكَا :ُهَل ْتلاَقَف .ٌة َرْيَغ ُهْتَباَصأ َو ،ِهِب اَهَنُعْطَيِل ِحْم ُّرلاِب اَهْيَلِإ ى َوْهاَف
ٌةَمِئاَق ِنْيَباَبلا َنْيَب ُهَتأ َرْما اَذإف ،ُهَلْهأ َتاَأف ،ُهَح ًس ُلَج َّرلا اَهْيَلِإ ى َوْهاَف ،ِشا
َرِفْلا ىلَع ٌةَيِوَطْنُم ٌةَميظَع ٌةهيَح اَذإف َتْيَبلا َلَخ َدَف .ِينَج َرْخأ ِيذَّلا اَم َرُظْنت ىهتَح
كْيَلَع ُر َكْحَم ، َو ِلُخْدا َتْيَبلا

اَنْئ ِج َف :َلاَق ؟ىَت َفْلا ِوأ ُةَيْحلا ، ات ْوَم َع َرْسأ َناَك اَمُهُّيأ ى ِرْدَن اَمَف ،ِهْيَلَع
ُتَب َرَطْضاَف ِراهدلا يف ُه َزَك َرَف َج َرَخ َّمُث .ِهِب اَهَمَظَتْناَف ِحْم ُّرلاِب ْمُتْيأ َر
اَذإف . اوُمَلْسأ ْدَق اهن ِج ِةَنيِدَملاِب َّنإ :َلاَق َّمُث .ْمُكِب ِحاَصِل او ُرِفْغَتسا :
َلاَقَف . ُهَيِيْحُي ْنأ َ هاللّ ُعْدا اَنْلُق َو ،َكِلذ ُهَل اَن ْرَكَذف # ِ هاللّ َلوُس َر

هوُنِذآف ائُيَش ْمُهْنِم□

وه « ُهوُنِذآف» ىنعمو.يذمرتلاو دواد وبأو كلامو ملسم هجرخأ .[ُناَطْيَش َوُه
اَمَّنإف ،ُهوُلُتْقاَف َكِلذ َدْعَب ْم ُكَل اَدَب ْنِاف ،ٍماهيأ ٍةَث ًَث

عبتتلاو درطلاب كيلع قيضن نأ انملت ف انيلاإ تدع نإ جرح يف تنأ :هل لوقي .
نأ

4. (4942)- Ebu Ôl-Müseyyeb anlatıyor: "(Bir gün) Ebu Said (radıyallahu anh)'in yanına girmiştim, namaz kılıyor buldum. Onu beklemek üzere oturdum. Derken evin bir köşesinde tavanı örten hurma dalları arasında bir kıpırtı gördüm. Oraya bakınca bir yılan olduğunu gördüm. Öldürmek üzere atıldım. Ebu Said oturmam için işaret etti. Tekrar yerime oturdum. Namazdan çıkınca bana evde bir oda gösterdi ve: "Bu odayı görüyor musun?" diye sordu. Ben: "Evet!" deyince devam etti: "Onda, bizden yeni evli bir genç vardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hendek (harbin)e gittik. Genç, gün ortasında, ehline uğramak için Aleyhissalâtu vesselâm'dan izin istiyordu. Bir gün ondan yine izin istedi. Aleyhissalâtu vesselâm ona :"Silahını beraberinde al, ben Kureyza'dan sana bir zarar gelir diye korkuyorum!" buyurdular. Adam silahını aldı. Ailesine geldi. Hanımı iki kapı arasında ayakta duruyordu. Elindeki mızrağı ile, dürtmek üzere kadına eğildi. Adama kıskançlık gelmişti. Kadın ona: "Mızrağını geri çek! Hele eve gir, beni dışarı çıkaran şeyi bir gör!" dedi. Adam içeri daldı. Bir de ne görsün: Yatağın üzerine çöreklenmiş iri bir yılan! Mızrağıyla ona yöneldi ve yılana sapladı. Sonra çıkıp, süngüyü avluya dikti. Derken yılan üzerine atıldı. Bilemiyoruz, hangisi evvel öldü; yılan mı, genç mi? Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, bu durumu anlattık ve: "Dua edin, Allah ona tekrar hayat versin!" dedik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Arkadaşınız için istiğfar ediverin!" buyurdular. Sonra şu açıklamada bulundular: "Medine'de Müslüman olan cinler var. Onlardan birini görürseniz, kendisine üç gün ihtarda bulunun. Eğer bundan sonra yine de görünürse onu öldürün. Çünkü o bir şeytandır." [Müslim, Selam 139, (2236); Muvatta, İsti'zan 33, (2, 976, 977); Ebu Davud, Edeb 174, (5256, 5257); Tirmizî, Ahkâm 2, (1484); (Bazı Tirmizî nüshalarında Sayd bölümünde (17. babta) gelmiştir.] 205

AÇIKLAMA:

Bazı şarihler, bu ve benzeri rivayetlere dayanarak Medine'deki yılanların hemen öldürülme cihetine gidilmemesi, önce ihtar edip, kaçmasına imkan hazırlanması gerektiğini, ihtara rağmen kaçmazlarsa öldürüleceğini söylemiştir. Sair yerlerde ve evlerde rastlanan yılanları ise, ihtar etmeden öldürmek mendubtur. Zîra bu babta sahih surette gelen birçok rivayet mevcuttur. Bu görüş sahipleri, Medine'de rastlanan yılanların ihtar edildikten sonra öldürülmeleri gereğine şu gerekçeyi zikrederler. Hadis, yılan şeklindeki bir cin taifesinin Medine'de Müslüman olduğunu beyan buyurmuştur.

Diğer bazı alimler, nehyin amm oluşundan hareketle, nerede olursa olsun, evlerde yaşayan yılanların ihtar edilmeden öldürülemeyeceğini söylemiştir. Kırlarda rastlanan yılanlar, bunlara göre de ihtarsız öldürülebilir. İmam Malik, mescidlerde rastlanan yılanların da ihtarsız öldürüleceğini söylemiştir. Tirmizî, yılana yapılacak ihtarın mahiyeti ile ilgili olarak, Resulullah'ın şu sözünü nakleder: "Senden, Süleyman İbnu Davud ve (gemiye sokarken) Hz. Nuh'un aldığı söz hakkı için bize eziyet vermemeni (ve bize görünmemeni) diliyorum." Ulema bu inzar (korkutma, ihtar) işinin üç gün mü; üst üste üç kere mi olacağında ihtilaf etmiştir. Cumhur üç gün demekte ittifak eder. İhtar şöyle yapılmalıdır. نكدشنا دهعلاب ىذلا

اَنوُذْؤُت ًَو َنوُدْبَت َ ْنَا مسلا امهيلَع ُناَمْيَلُسو ُحون هنُكْيَلَع ُهَذَخاNevevî'nin kaydına göre ulemâ şöyle demiştir: "İhtara rağmen gitmezse, anlaşılır ki, o yılan "ev yılanlarından " değildir, cinlerden Müslüman olanlardan da değildir, o bir şeytandır, ona hürmet etmek gerekmez. Allah, öylelerine, insanlara karşı intikam güderek galebe etme hassası vermemiştir. Müslüman olanlarla, ev yılanları aksine intikam alıcıdırlar."206

مُكِنِكاَسَم يف ائْيَش هنُهْنِم ْمُتْيأ َر اَذإ :َلاَقف .ِتوُيُبْلا ِتاهيَح ْنَع # ِ هاللّ . ُلوسر َلِئُس] :لاق هيبأ نع ىليل يبأ نبا نعو ـ4 5452ـ ْنإف اَنل ا ْوَءا َرَتَت ًَو اَنوُذ ْؤُت َ َد ُواَد ُنْب ُناَمْيَلُس ْمُكْيَلَع َذَخأ ىِذهلا َدْهَعْلا َكُدُشْنَن َو ،ٌحوُن ْمُكْيَلَع َذَخأ ىِذهلا ِدْهَعْلا َكْيَلَع ُدُشْنَن : ُهَل اوُلوُقَف

ىذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ًّنُهوُلُتْقاَف َنْدُع

5. (4942)- İbnu Ebî Leyla babasından anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ev yılanlarından sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Evlerinizde onlardan birini görecek olursanız, ona: "Size Hz. Nuh'un (gemiye sokarken) aldığı söz hakkı için ve de Hz. Süleyman İbnu Davud'un sizden aldığı söz hakkı için bize zarar vermemenizi ve bize görünmemenizi taleb ediyorum" deyin. Eğer tekrar dönerlerse öldürün." [Tirmizî, Ahkâm 2, (1485); Ebu Davud, Edeb 174, (5260).] 207

يفو .[يهنِم َسْيَلَف ّتُه َرأَث َفاَخ ْنَمَف ،هنُهلُك ِتاهيَحلا اوُلُتْقا :# ِ هاللّ ُلوس َر
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ4 □5458□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍةَّضِف ُبي ِضَق ُههنأُك يِذهلا َضيْب‘ا هناَجلا ّ َإ .
َرابِكْلا اوُلُت ْقا» :ةياور

6. (4943)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yılanların hepsini öldürün. Kim yılan(ın intikam alacağın)dan korkarsa, benden değildir." Bir rivayette şöyle buyrulmuştur: "Gümüş çubuk gibi olan uzun yılan hariç, bütün yılanları öldürün." [Ebu Davud, Edeb 174, (5249, 5261); Nesâî, Cihad 48, (6, 51).]208

هنُهاَنْمَلاَس اَم .اهنِم َسْيَلَف هنِهبَلَط َةَفاَخَم ِتاهيَحْلا َك َرَت ْنَم :# ِ هاللّ ُلوسر
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ4 □5455□

دواد وبأ هجرخأ .[هنُهاَنْب َراَح ُذْنُم .

7. (4944)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, yılanı (intikam) arar diye (öldürmez) bırakırsa bizden değildir. Biz onlarla harbettiğimiz günden beri onlarla sulh yapmadık." [Ebu Davud, Edeb 174, (5250).] 209

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de geçtiği üzere, yılanın kindar olduğuna intikam alacağına inanılmaktadır. Aleyhissalâtu vesselâm bu hadislerde, yılanın kin tutacağından, intikam alacağından korkarak, onların öldürülmemelerini caiz bulmuyor. Esasen, ölen yılanın intikam alması mevzubahis olmadığı için, kastedilen, yılanın arkadaşlarının intikam alacağı inancıdır. Aliyyu'l-Kârî, cahiliye devrinde: "Yılanları öldürmeyin, eğer öldürecek olursanız, onun eşi gelir, intikam almak için sizi sokar" dendiğini; Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu cahiliye inancını nehyettiğini belirtir. Önceki hadiste, ev yılanlarına dokunulmaması, onları inzar ettikten sonra öldürülmesi emredilmiştir. Oradaki açıklamalar görülmelidir.

2- Hadiste temas edilen, yılanla insan arasındaki muharebe fıtrî ve cibillî durumdur. Zîra gerek insan ve gerekse yılan, birbirlerini öldürme fıtratı üzere yaratılmışlardır. Ancak bazıları: "Bundan murad, yılanla Hz. Adem arasındaki düşmanlıktır" demiştir. Rivayetlere göre, İblis cennete girmek diler, fakat cennetin bekçisi salmaz, mani olur. Fakat yılan onu ağzına alır ve ağzından içeri sokar. Cennete bu yolla giren İblis, Hz. Adem'le Havva'ya vesvese vererek, yasak ağaçtan yemelerine ve cennetten kovulmalarına sebep olur. Bu kötü akibete yılan sebep olduğu için insanoğlu ile yılan cinsi arasında adavet başlamıştır. **3-** "Bizden değil" sözüyle Resulullah tekfiri kastetmemiştir. "Bizim sünnetimizi almamıştır, yolumuzdan gitmemektedir" demiş olmalıdır. 210

؟ِراَغهصلا ِتاهيَحْلا ِهِذه نِم اَهيِف هنإ َو َم َزْم َز َسُنْكَن ْنأ ُدي ِرُن اهنإ ! ِهاللّ
َلوُس َر اَي :لاق ُههنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبعلا نعو ـ3 □5454□

دواد وبأ هجرخأ .[هنِهِلْتَق ٍّب ُه َرمأَف .

8. (4945)- Hz. Abbas (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre: "Ey Allah'ın Resûlü demiştir, biz zemzem kuyusunu temizlemek istiyoruz. Fakat içinde şu küçük yılanlar var."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yılanları öldürmesini emretmiştir. [Ebu Davud, Edeb 174, (5251).] 211

ناخيشلا هجرخأ .[ِهِلْتَقِب َرَمأ ُهْعَمْسأ ْمَل َو ،ُقِسْي َوُفْلا :ِغ َز َوْلِل # ِ هاللّ
ُلوس َر لاق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4 □5454□

يئاسنلاو .

9. (4946)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) keler için fuveysık (fâsıkcık) dedi ama, "öldürün!" diye emrettiğini işitmedim." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 14, Cezâu's-Sayd 7; Müslim, Selam 145, (2239); Nesâî, Hacc 115, (5, 209).] 212

وبأو ملسم هجرخأ .[اقِسْي َوُف ُهاهمَس َو ،ِغ َز َوْلا ِلْتَقِب َرَمأ # هِبهنلا هنأ]
:هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاهقو يبأ نب ديعس نعو ـ14 □5454□

---

207 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/155-156.

دواد .

10. (4947)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kelerin öldürülmesini emretti ve onu fuveysika diye isimlendirdi." [Müslim, Selam 144, (2238); Ebu Davud, Edeb 176, (5262).]213

[لاَق رَسُولُ هاللّ ِ #: مَنْ قَتَلَ وَزَغَةً فِي أوله لِضَرْبَةٍ كُتِبَ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ،
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ11 5453

يذمرتلاو دواد وبأو ،هظفل اذهو ،ملسم هجرخأ .[َكِلذ َنوُد ِةَيِلاهثلا يفو ، َكِلذ .
َنوُد ِةَيِناهثلا يف َو

11. (4948)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim keleri ilk darbede öldürürse ona yüz sevap yazılır. İkinci vuruşta öldürürse daha az kazanır. Üçüncü vuruşta ise bundan da az sevap kazanır." [Müslim, Selam 147 (2240); Metin Müslim'den alınmadır. Ebu davud, Edeb 175, (5263, 5264); Tirmizî, Ahkâm 1, (1482). Bazı Tirmizî tertibinde Sayd bölümünde 13. babta.] 214

AÇIKLAMA:

Vezeğa, Ahterî'de keler olarak açıklanır. Keler, bir nevi kertenkeledir. Resulullah fuveysika diye tavsif ederek, insanlara eziyet veren haşerata dahil etmiştir. Fuveysika, fasıkcık demektir. Resulullah haşeratın ekserisinden ayrı olarak, zarar verenlere fasık demiştir. Ulemâ, kelerin bu grupta olduğunda ittifak eder. Bir vuruşta öldürülmesinden maksad eziyet verilmemesi içindir. Zîra hayvan ikinci darbeyi almadan yaralı olarak kaçabilir. Kertenkelenin öldürülmesi ile ilgili beyanlar, tabiatı icabı onun insanlara zarar verici olmasındandır. Bu mânayı te'yid eden başka rivayetler mevcuttur: Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetine göre, "Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm) ateşe atıldığı zaman bütün hayvanlar ateşi söndürmeye çalıştığı halde, kertenkele ateşi üfürmüş, iyice yandırmaya çalışmıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sebeple kertenkelenin öldürülmesini emretmiştir." Keza, Hz. Aişe, "Beytü'l-Makdis yandığı zaman da kertenkelenin ateşi üfürdüğünü" rivayet etmiştir. 215

*** KÖPEKLER**

□ □5454□ 1ـ نع نبا رمع َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع لاق :[أمَرَ َر َسُوُل هاللّ

ة َرْي َرُه ِب' هنإ :َلاَقف .ٍع ْر َز َبْلَك ْوأ :ُلوُقَي َة َرْي َرُه اَبأ هنإ :َرمُع ِنْبُ'□
َليِقَف .ٍةَيِشاَم ْوأ ٍمَنَغ َبْلَك ْوأ ،ٍدْيَص َبْلَك ّاَإ ِب ًِكْلا ِلْتَقِب هجرخأ .[اَهُعِبْتَي
ِةَيِداَبْلا ِلْهأ َنِم ِةأ َرْملا َبْلَك ُلُتْقَنَل اهنإ ىتَح ،ُهاَنْلَتَق ّاَإ ابْلَك ُعَدَن ًَف اَهِفا َرطأ َو
ِةَنيِدَمْلاِب ُتِعَبْنَن اَّنُك :َلاَق . اع ْر َز

دواد ابأ إ ةتسلا .

1. (4949)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) av veya koyun veya çoban köpeği hariç diğer bütün köpeklerin öldürülmesini emretti." İbnu Ömer (radıyallahu anhüma)'e: "Ebu Hüreyre, "Veya ekin köpeğini de diyor!" denilmişti, bunun üzerine: "Onun ekini var da ondan!" cevabını verdi ve ilave etti: "Biz Medine ve civarına gider, tek köpek bırakmaz, hepsini öldürürdük. Hatta biz, çölden gelmiş kadına refakat eden arkadaş köpeği bile öldürdük." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, Musakât 45, (1570); Muvatta, İsti'zân 14,[216] (2, 969); Tirmizî, Sayd 4, (1488); Nesâî, Sayd 9, (7, 184.]

AÇIKLAMA:

1- Köpeklerin öldürülüp öldürülmemesi ile ilgili birçok hadis rivayet edilmiş, bu sebeple mesele hakkında ulemânın farklı mütalaaları olmuştur. Bunları müteakiben özetlemeye çalışacağız.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste açıklanması gereken mühim bir nokta, İbnu Ömer'in Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hakkında sarfettiği: "Onun ekini var da ondan" sözüdür. Bu ifade biraz açıklanmaya muhtaç. Çünkü yanlış anlaşılmaya müsait bir görünüş arzetmektedir.

İbnu Ömer'in, Ebu Hüreyre hakkındaki bu sözü, ulemanın ittifakla ifade ettikleri üzere Ebu Hüreyre'nin ziyadesini gevşetmek, hafife almak gayesini gütmemektedir. Nitekim o hüküm, yani Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ekin bekleyen köpeği de öldürmekten istisna kıldığını ifade eden ziyadeyi, İbnu Mugaffel, Süfyan İbnu Ebî Züheyr ve İbnu Hakem de zikretmişlerdir. Bu ziyadeyi başkaları rivayet etmemiş olsa, bi'lfarz sadece Ebu Hüreyre rivayet etmiş olsa bile, yine de hadisin sıhhatine bir noksan gelmezdi. Çünkü sahabinin

---

212 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/157.

rivayeti makbuldür. Kaldı ki, İbnu Ömer'in bu sözüyle: "Ebu Hüreyre çiftçidir, çiftçilikle ilgili teferruatı herkesten iyi bilir, o bu hususta dikkatlidir" demek istediği belirtilmiştir. 217

هلُك ْمِهلَمَع ِنم َصَقَن ها ابْلَك َنوُطِبَت ْرَي ٍتْيَب ِلْهأ ْنِم اَم :# ِ هاللّ لوُس َر َلاَق] :
□5444□ 2ـ نعو يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق

نيزر هجرخأ .[ٍمَنَغ ْوأ ٍث ْرَح ْوأ ٍدْيَص َبْل َك ها ّطا َريِق ِم ْوَي .

2. (4950)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Köpek besleyen bir aile yoktur ki, her gün rızıklarından iki kırât eksilmemiş olsun. Bundan av veya bekçi veya koyun köpeği hariç (bunları besleyenlerin rızkında eksilme olmaz)." [Bunu Rezin tahriç etti.] 218

AÇIKLAMA:

1- Köpeklerle ilgili gelen hadislerden birkaçı: * İbnu Mugaffel anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpekleri öldürmeyi emretmiştir. Sonra: "Köpekler onları ne ilgilendirir" buyurdu ve av köpeği ile çoban köpeği hakkında ruhsat verdi." * Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize köpekleri öldürmeyi emrettiler. (Bunun üzerine biz) çölden gelen kadına refakat eden köpeğe varıncaya kadar (bütün köpekleri) öldürdük. Sonra (aleyhissalâtu vesselâm) köpekleri öldürmeyi yasakladı ve: "Halis siyahını (ve gözlerinin üstünde iki nokta gibi beyazı olan) iki noktalısını öldürün, zîra o şeytandır!" buyurdular. * İbnu Ömer anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), köpeklerin öldürülmesini emrettiler ve onların öldürülmesi için Medine'nin etrafına haber saldılar.

** Bu rivayetleri gözönüne alan Ahmed İbnu Hanbel ile bazı Şafiî alimler, halis, siyah köpeğin avcılıkta kullanılmasını uygun görmemişler ve Cabir (radıyallahu anh) hadisinin zahirini esas alarak: "Zîra siyah köpek şeytandır; helal olan av, şeytanın değil, köpeğin avladığıdır" demişlerdir. Fakat alimlerin ekseriyeti yani cumhur, siyah köpekle diğerleri arasında fark olmayacağına hükmetmiştir. Hadiste ona şeytan denmesi, onların köpek olmadığını belirtmeye matuf değildir. Bundandır ki, beyaz gibi, siyah köpeğin de ağzını soktuğu kabın yıkanması gerekir. İmam Â-zam, İmam Malik ve İmam Şafiî rahimehümullah'ın mezhepleri böyledir. Alimler, siyah köpeğin şeytan olarak ifade edilmesinde zahirin maksud olmadığına, Kur'an-ı

Kerim'de -mesela Nas suresinde- kötülüğü galebe çalan insanlara şeytan denmiş olmasını delil gösterirler. Allah böylelerine şeytan demiş ama öldürülmelerini emretmemiştir.

** İbnu Abdilberr'e göre, zararlı olmadıkça hiçbir köpek öldürülmez. "Çünkü der Aleyhissalâtu vesselâm canlıları silaha hedef yapmayı nehyetmiştir. Üstelik köpeğe su vermenin faziletiyle ilgili hadis mevcuttur. Hadiste: "Her ciğer sahibine su vermenin ecri vardır" buyrulmuştur." İbnu Abdilberr, kanaatine fiilî durumu da şahid gösterir: "Her tarafta bunca alim ve dine aykırı işlere göz yummayan uyanık kimseler olduğu halde köpekleri öldürme adeti yoktur. Ben, Müslümanların hiçbir fakihinin, köpek beslemeyi adaleti cerheden, şahidliğe mani olan bir hal saydığını görmedim. Sadece Şâfiî mezhebi ihtiyaç yokken köpek beslemeyi haram saymıştır" der.

Hangi çeşitten olursa olsun "köpek sulama"nın ecrinden bahseden hadise gelince: "Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fahişe bir kadın, bir kuyu başında susuzluktan dilini çıkarmış soluyan ve ölümle pençeleşen bir köpeğe rastladı. Hemen ayakkabısını çıkararak başörtüsüne bağlayıp hayvana su çıkardı. Bu sebeple kadının günahları affolundu."219

*** KARINCA**

دُهْدُهْلا َو ،ةَلْحهنلا َو ،ةَلْمَّنلا :ِهبا َوهدلا َنِم ٍعَب ْرأ ِلْتَق ْنَع # ِ هاللّ ُلوس َر□□
نَهَن] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ساهبع نبا نع ـ1 □5441□

دواد وبأ هجرخأ .]ِد َرُّصلا َو .

1. (4951)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dört hayvanın öldürülmesini yasakladı: "Karınca, arı, hüdhüd, surad (sarı ve yeşil renkli ağaçkakan kuşu)." [Ebu Davud, Edeb 176, (5267).] 220

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste dört hayvanın öldürülmesi yasaklanmaktadır: * Karınca, * Arı, * Hüdhüd, * Surad.

** ed-Demîrî, karınca ile ilgili olarak der ki: "Şerhu's-Sünne'de Begavî'nin ve Hattâbî'nin de dediği gibi bundan maksad Süleymânî denen iri karıncadır. Zerre de denilen küçük karıncanın öldürülmesi caizdir. İbnu Ebî Zeyd, eziyet veren bütün karıncaların öldürülmesinin caiz olduğunu söylemiştir." Hattâbî, bu karıncaların insanlara pek az zarar ve eziyet verdiğini belirtir.

** Surad hakkında en-Nihaye'de: "Başı ve gagası iri olan bir kuştur, tüyleri de büyüktür, yarısı beyaz, yarısı siyahtır" denmiştir. Ancak Ahterî'de sarı ve yeşil bir kuş olduğu, bazı lügatlerde ağaçkakan olduğu belirtilir. Hattâbî'ye göre bunun öldürülmesinin yasaklanması, etinin tahriminden gelir. "Çünkü der, bir hayvanın öldürülmesi yasaklandı ise, bu ona hürmet için veya onda bulunan bir zarar sebebiyle değilse, etinin haram kılınması sebebiyledir. Nitekim, Aleyhissalâtu vesselâm eti yenilmeyen hayvanın öldürülmesini yasaklamıştır." Alimler, surad kuşu ile cahiliye Arabının teşâümde bulunduğunu ses ve şahsıyla uğursuzluk çıkardığını belirtir. Bazıları: "Onların surad kuşundan hoşlanmamaları ismi sebebiyledir. Çünkü tasridden gelir, tasrid ise taklil (azaltma) demektir" demişlerdir.

** Arının öldürülme yasağını Hattâbî, onun faydalı bir hayvan olmasıyla izah eder ve "bal ve mum" imal ettiklerini hatırlatır.

** Hüdhüdün öldürülmesinin yasaklanması da, tıpkı surad kuşu hakkında söylendiği gibi "Etinin tahrimi ile ilgilidir" denmiştir. Ayrıca, onun pis koktuğu, dolayısıyle cellâle (pislik yiyen hayvan) durumunda olduğu belirtilmiştir.

Biz, alimlerimizin yorumlarına şunu ilave etmek isteriz: Bizce sebebi bilinir veya bilinmez. Esas olan, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasaklamasıdır. O'nun her yasağında -tıpkı her emrinde olduğu gibi- nice hikmetler, maslahatlar var. Bunların cüz'î bir kısmını bilsek de pek çok kısmını bilemeyebiliriz. Zamanla bilemediğimiz hikmetler peyder pey zuhur edebilir, anlaşılacak hale gelebilir. Nitekim günümüzde, tabiatta mevcut hassas bir dengeden bahsedilmektedir. İnsanoğlu rastgele tasarrufları ve müdahaleleriyle bu dengeyi bozmakta ve sonradan büyük zararlara maruz kalmaktadır.

Öldürülmesi yasaklanan hayvanların bu dengede mühim bir rol sahibi oldukları söylenebilir. Kasır aklımız ve sınırlı bilgimizi, sönük beşerî yorumlarımızı esas alarak nebevî tahdid ve yasakları küçük görme gafletine düşülmemelidir.

2- 221 Resulullah'ın öldürülmesini yasakladığı hayvanlar meyanında kurbağa da geçer.

KISAS BÖLÜMÜ

(Bu bölüm dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

AMDEN KATLETME

*

HATA VE AMDEN HATA

*

BABA VE EVLAD ARASINDA KISAS

*

BİR KİMSE SEBEBİYLE CEMAATE KISAS, KÖLE SEBEBİYLE HÜR OLANA KISAS

*

KÂFİR SEBEBİYLE MÜSLÜMANA KISAS

*

DELİ VE SARHOŞA KISAS

*

AKRABALARIN CİNAYET

İ*

ZANİYİ BEYYİNESİZ ÖLDÜREN

*

AGIR BİR CİSİMLE ÖLDÜREN

*

İLAÇ VE ZEHİRLE ÖLDÜRME

*

HAYVAN, KUYU VE MADEN SEBEBİYLE ÖLME

*

İKİNCİ FASIL

İNSAN UZUVLARIYLA İLGİLİ KISAS

*

DİŞ

*

KULAK, TOKAT

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KISASIN YERİNE GETİRİLMESİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

AFFETME HAKKINDA

Kısas, asıl itibariyle, müsavat mânasını müş'ir olup bir şeyin izine tabi olmak, onun mislini getirmek demektir. İslam hukuk tabiri olarak, -bazı suçlarda- işlenen cürmün aynıyla cezasını vermek demektir. Bu, şahsa karşı işlenen suçlarda verilen cezadır. Katilin, maktul mukabilinde öldürülmesi, yahud mecruhun (yaralanan kimsenin) telef olan uzvuna mukabil, carihin (yaralayanın) aynı uzvunu telef etmektir. İslam ceza hukukunda temel espri "ceza, işlenen amel cinsindendir." Şahsa karşı işlenen cezalarda tatbik imkânı oldukça, bu prensibe uyulur: Öldüren öldürülür, diş kıranın dişi kırılır, göz çıkaranın gözü çıkarılır. Kur'an-ı Kerim şöyle der. (Mealen): "Ey iman edenler! Maktuller hakkında size kısas (misilleme) yazıldı (farz edildi).

Hür, hür ile; köle, köle ile; dişi dişi ile (kısas olunur). Fakat kimin (hangi katilin) lehinde maktûlün kardeşi (velisi) tarafından cüz'î bir şey affolunursa (hemen kısas düşer). Artık örfe uymak (şeriatin ve aklın iyi gördüğünü yapmak, borcu) ona (maktulün velisine) güzellikle ödemek (lazımdır). Bu Rabbinizden bir hafifletmedir. O halde, kim bu (afüvvden ve ödemeden) sonra (katile veya taraflarına muhaseme ve) tecavüzde bulunursa onun için pek acıklı bir azab vardır. Ey salim akıl sahipleri, kısasta sizin için (umumi) bir hayat vardır. Ta ki (katlden) sakınasınız" (Bakara 178-179.]

Bu ayet, kısası emretmekle birlikte, kısasa mukabil, diyet ödeme kolaylığı da getirmektedir. Diyet işi, maktul tarafının rızasına bırakılmıştır. Maktul tarafının diyet alması halinde katile karşı düşmanlığı bırakması, intikam peşine düşmemesi, tecavüz etmemesi emredilmektedir.

Bir diğer ayette, kısas hükmünün eksikliğine dikkat çekildiği gibi, bazı başka teferruat da belirtilir: "Biz onda (Tevrat'ta) onların üzerine (şunu da) yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılıktır. Hülasa bütün) yaralar birbirine kısastır. Fakat kim bunu (bu hakkını) sadaka olarak bağışlarsa o, kendisine (günahına) keffaret, (onun mağfiret edilmesine vesile)dir. Kim Allah'ın indirdiği (ahkâm) ile hükmetmezse onlar zalimlerin ta kendileridir" (Maide 45).

Kısas, zulme uğrayan tarafın intikam hislerini söndüren bir ceza çeşididir. Bu sebeple mücrim kısasla cezalandırıldığı takdirde, araya girecek ve teselsül edecek düşmanlıklar derhal sona erer. Üstelik, öldürdüğü takdirde öldürüleceğini, göz çıkardığı takdirde gözünün çıkarılacağını bilen herkes kendini bu çeşit cinayetlere karşı firenler. Bu hal cemiyet hayatında cinayetlerin fevkalâde azalmasını sağlar. Bu sebeple ayet-i kerimede (mealen); "Kısasta sizin için hayat vardır" buyrulmuştur.

Kısaslar nefse ve azaya aid olmak üzere iki kısımdır: Birine "kısas finnefs", diğerine "kısas fi'l-etraf" denir. Müteakiben görüleceği üzere (4959-4962), bir kişinin ölümüne bir grup iştirak etmiş olsa, o grubun bütün ferdlerinin kısasla öldürülmesinin İslam hukukunda esas kılınması kişiyi, akibeti meçhul anarşik eylemlere katılmaktan da alıkoyar, cemaat psikolojisinin sevkiyle cinayete iştirakten önler, anarşiye büyük ölçüde sed çeker.

Anarşi girdabında boğulma noktasına gelen memleketimizde, ayet-i kerîmenin hayatbahş sesini bir başka kulakla dinlemeliyiz: "Kısasta sizin için hayat var!"[222]

BİRİNCİ FASIL

ÂMMDEN KATLETME

اهمإ :ٍث ًَث نَدْحإ َرَاتْخَي ْنأ ِههِيل َوِلَف ٍهقَح ِرْيَغِب ادْمَع َلِتُق ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر حيرش يبأ نع ـ1 □5442ـ .[ٌميِلأ ٌباَذَع ُهَل َف
َكِلذ َدْعَب ىدَتْعا ِنَمَف : ًَت َّمُث ِهِدَي ىلع اوُذُخَف ةَعِبا َّرلا َدا َرأ اَذإف ،ةَيِّدلا َذُخأَي
ْنأ اهمإ َو ،َوُفعَي ْنأ اهمإ َو ، هصَتْقَي ْنأ

. دواد وبأ هجرخأ

1. (4952)- Ebu Şüreyh (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim haksız yere, âmden (bile bile) öldürülürse velisi şu üç şeyden birini tercihte muhayyerdir: Ya kısas ister Ya affeder.

Yahut diyet alır.

Eğer dördüncü bir şey istemeye kalkarsa elinden tutun (mani olun)!" Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), şu ayeti tilavet buyurdu. (Mealen): "Kim bundan sonra tecavüz ederse ona elim bir azab vardır" (Bakara 179)." [Ebu Davud, Diyat 3, (4496), 4, (4504); Tirmizî, Diyat 13, (1406).]223

هْيَلَعَف ُهَنوُد َلاَح ْنَمَف .ِهِب ٌد َوَق َوُهَف انِمْؤُم ًُج َر َلَتَق ْنَم :# ِ هاللّ ُلوسر□
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ2 □5448□

ضرفلا «ُلْدَعلا»و. ُلفنلا «ُف ْرَّصلا».نيزر هجرخأ .[ُدْع ًَو اف ْرَص ُهْنِم ُ هاللّ .
ُلَب ْقَي ًَو ،ُه ًُبَضَغ َو ِ هاللّ ُةَنْعَل

2. (4953)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim mü'min bir kimseyi (âmden) öldürürse, katil bu sebeple kısas olunur. Kim bu kısasa mani olursa Allah'ın lanet ve gadabı onun üzerine olsun. Allah onun ne farz ve ne nafile hiçbir hayrını kabul etmez." [Rezin tahric etmiştir. Bu mânada rivayet Sünenler'in bir kısmında gelmiştir. Ebu Davud, Diyat 17, (4539, 4540, 4541); Nesâî, Kasame 29, (8, 40).]224

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen kaved, yedmek mânasına gelen bir asıldan gelir ise de kısas demektir. Ancak çoğunlukla kısas finnefs için kullanılır. Bu da, katilin kısas mahalline boynuna ip takılarak getirilmesinden dolayıdır. **2-** Hadiste kısasa şu veya bu şekilde mani olan kimseye Resulullah, Allah'ın lanet ve gadabını dilemekte, farz ve nafile nevinden hiçbir hayrının makbul olmayacağını bildirmektedir. Böylece adaletin yerine gelmesini engellemenin büyük vebal olduğuna dikkat çekmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bir başka hadislerinde: "Kıyamet günü, Allah yanında insanların en şerlisi, başkasının dünyası için ahiretini heba eden kuldur" buyurmuştur.

3- Hadiste geçen adli ulemâ "farz" diye anlamış, sarfa da "nafile" demiştir. Mamafih sarfa "tevbe", adle de "fidye" diyen alim de vardır.

4- Önceki hadiste geçen "dördüncü şey"den murad, mesela affettikten sonra kısas veya diyet istemesi, veya diyet talebinden sonra tekrar kısas istemesi gibi şeylerdir.

İbnu Hacer der ki: “Kısas etmek veya diyet almakla muhayyer olan kimse, cumhura göre, maktülün velîsidir. Ancak İmam Mâlik, Sevrî ve Ebu Hanife kısas veya diyette muhayyerliğin kâtile ait olduğunu söylemişlerdir? 3- Neylü'l-Evtar'da denir ki: "Affa terğîb sahih hadisler ve ayet-i kerimelerle sübut bulmuştur. Affın meşruiyyeti hususunda ihtilaf mevcut değildir. Ancak, mazlum için evla olan hangisidir? Kendisine zulmedeni affetmesi mi, yoksa affı terketmesi mi bu hususta ihtilaf edilmiştir." 225

*** HATA VE ÂMDEN HATA**

مُهَنْيَب ُنوُكَت ايهم ِر ْوأ أَّيِهمِع يف َلِتُق ْنَم :#ِ هاللّ ُلوس َر َلاَق] : لاق امهْنَع ُ□
□5445□ 1ـ نع نبا ساهبع َر ِض َي هاللّ

هُبَضَغ َو ِ هاللّ ُةَنْعَل ِهْيَلَعَف ُهَنوُد َلا َح ْنَم َو ،ُد َوَق َوُهَف اذْمَع َلِتُق ْنَم َو□□
أَطَخْلا ُهُلْقَع َو ٌأَطَخ َوُهَف اَصَعْلاِب ٍب ْرَض ْوأ ٍط ْوَسِب ْوأ ٍرَجَحِب ،ردصم،
رصقلاو ةروسكملا ميملا ديدشتو نيعلا رسكب « اهي ِهمِعلا».يئاسنلاو دواد وبأ
هجرخأ .[ٌلْدَع ًَو ٌف ْرَص ُهنِم ُلَبْقُي ًَو

ةيدلا هيف بجت أطخلا ليتق مكح همكحف ،هلتاق نيبتي و هرمأ ىمعي ليتق .
مهنيب دجوي نأ هانعمو

1. (4954)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, aralarında taş atışması veya kamçı veya sopa darbı gibi durumlarda mübhem şekilde öldürülürse (bunun hükmü) hataen öldürme hükmüne tabidir, diyeti de hata diyetidir. Kim bu diyetin yerine getirilmesine mani olursa Allah'ın lanet ve gadabı üzerine olsun. Onun hiçbir farz ve nafile hayrı kabul edilmeyecektir." [Ebu Davud, Diyat 17, (4539, 4540), 28, (4591); Nesâî, Kasâme 29, (8, 40).]226

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste birbirlerine taş atan veya sopa sallayan, kamçı vuran iki tarafın kavgası sırasında kim tarafından öldürüldüğü, ne suretle öldüğü bilinemeyen bir maktulün görülmesi durumunda verilecek hüküm belirtilmektedir: Resulullah bunun hükmü, âmden katl değil, hataen katldir demektedir. Ulemâ, bu kişinin diyetini kim ödeyecek meselesinde ihtilaf etmiştir: * İmam Mâlik: "Bununla niza edenler" der.

* Ahmed İbnu Hanbel: "Diyeti, diğerlerinin akilelerinedir. Ancak, muayyen bir adam üzerinde iddiada bulunacak olurlarsa, kasâmeye başvurulur" demiştir. İshak da bu görüştedir. * İbnu Ebî Leylâ ve Ebu Yusuf: "Bunun diyeti aralarında kavga yapan her iki grubun akilelerinedir" der. * Evzâî: "Çarpışan her iki grubadır. Ancak bu gruplar dışından beyyine getirip: "Falan öldürdü" diye isbatlarsa, bu durumda o kimseye kısas gerekir" demiştir.

* Şafiî: "Bir şahıs veya bir grup hakkında "Bu (veya bunlar) öldürdü" diye iddia edecek olurlarsa kasâme gerekir, aksi takdirde ne diyet ne de kısas gerekir" demiştir.

* Ebu Hanîfe: "Öldürülenin sahipleri başka birinin üzerinde iddiada bulunmazlarsa, ölünün bulunduğu kabilenin akilesinedir" demiştir. 227

اَذه ِهاللّ َلوس َر اي :َلاَقف .ٍةَعْسِنِب َرَخآ ُدوُقَي # ِ هاللّ ِلوسر ىلا ٌلُج َر ءاَج] :
لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر رجح نب لئاو نعو ـ2 □5444ـ اَنأ ُتْنُك :َلاَق ؟ُهَتْلَتَق
َفْيك :َلاَق .ُهُتْلَتَق ،َمْعَن :َلاَقف .َةَنِهيبْلا ِهْيَلَع ُتْمَقأ ْف ِرَتْعَي ْمَل ْوَل ُهَّنِإ :َلاَقف
؟ُهَتْلَتَقأ # ِ هاللّ ُلوُسر َلاَقف ؟يِ خأ َلَتَق :دواد وبأ دازو.يئاسنلاو دواد وبأو
ملسم هجرخأ .[ُهُتْلَتَقَف ِهِن ْرَق ىلَع ِسأَفْلاِب ُهُتْب َر َضَف ِيَنَبْضْغأ َو ِيَنَّبَسَف ٍة
َرَجش ْنِم ُطِبَتْخَن َوُه َو ى َرتأ :َلاَقف ِيسأف َو ِيئاَسِك ًّاِ لاَم ْنِم ِيلاَم :َلاَق ؟
َكِسْفَن ْنَع ِهيِهد ُؤَت ٍءْىَش ْنِم َكَل ْله :# ِ هاللّ ُلوُس َر ُهَل َلاَقف .ُهَلَتَق ْد ِرُأ ْمَل
َو» اًَّملَف ،ُلُج َّرلا ِهِب َقَلَطْناَف ،َكَب ِحاَص َكَنوُد :َلاَق َو ِهِتَعْسِنِب # ُّبِهنلا ِهْيَلِإ
َنم َرف .َكِلذ ِنم يِم ْوَق ىلَع ُن َوْهأ اَنأ :َلاَق ؟َكَنو ُرَتْشَي َكَم ْوَق ًّإ ُهْتُذَخأ اَم َو
،ُهُلْثِم َوُهَف ُهَلَتَق ْنإ َتْلُق َكَّنأ ِبَنَغلَب ِ؟ هاللّ ُلوُس َر اَي :َلاَقف ،ِهْيَلإ َعَج َرَف .
ُهُلْثِم َوُهَف ُهَلَتَق ْنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق .بهل َو بهلَخ َو ِهِتَعْس ِنب َمن َرف :
َلاَق .َكِلذَك َكِلذ َّناَف :َلاَق ، هاللّ َّيِبَن اَي ىَلَب :َلاَق .َكِب ِحاَص ِمْثِإ َو ِهِمْثِإِب

« يحتمل وجهين: أحدهما أنه لم ير أبِمْزرِ كَ. فقاَلَ #: أمَا ترُ ِيدُ أنْ يبَوُءَ
« سير يضفر علب شبه اً ًعنَةَ، تشَده به الارحال.وقوله: «إنْ قتَلَهُ فهَوُ َمِثلْهُ
سَبِيلَهُ» .«النهسعةُ

لصاحب الدم أن يقتله ’نه أدعى أن

في فين القود؛ والثاني أنه إن أراد أنه مثله في حكم البواء فصارا مستويين
قتله كان أخطأ أو كان شبه عمد فأورث شبهة

. فضل للمقتصه حيث استوفى حقه من المقتص منه

2. (4955)- Vail İbnu Hucr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam geldi, bir başkasını kayışla bağlamış getiriyordu.

"Ey Allah'ın Resulü! Bu, kardeşimi öldürdü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Doğru mu, kardeşini mi öldürdün?" diye sordu. Getiren adam: "Şayet itiraf etmezse, aleyhine beyyine getirebilirim!" dedi. Öbürü: "Evet kardeşini öldürdüm!" diye itiraf etti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Nasıl öldürdün?" diye sordu. Adam açıkladı: "O ve ben bir ağaçtan yaprak çırpıyorduk, bana küfredip beni kızdırdı, ben de baltayla başına vurup öldürdüm." [Müslim, Kasâme 32, (1680); Ebu Davud, Diyat 3, (4499, 4500, 4501); Nesâî, Kasame 5, (8, 13-18).] Ebu Davud şu ziyadede bulundu: "Ben onu öldürmeyi düşünmemiştim." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kendinden ödeyeceğin bir şeyin var mı?" diye sordu. Adam: "Benim şu elbise ve baltamdan başka bir şeyim yok!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ne dersin, kavmin seni satın alır mı (fidyeni öder mi)?" buyurdu. Adam: "Ben kavmim nazarında o kadar kıymetli değilim ki!" dedi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) kayıştan ipi getiren adama attı ve "Al adamını!" buyurdu. Adam onu alıp oradan ayrıldı. Onlar dönünce Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer onu öldürürse, o da onun mislidir" buyurdular. Adam geri gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! "Eğer onu öldürürse o da onun mislidir" dediğiniz bana ulaştı. Oysa ben onu sizin emriniz üzerine aldım" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen onun hem kendi günahı ve hem de (öldürdüğü) arkadaşının günahıyla dönmesini istemiyor musun?" buyurdu. Adam: "Evet ey Allah'ın Resûlü!" deyince Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu iş böyledir!" buyurdu. Bunun üzerine adam kayışı atıp, adamı serbest bıraktı." [Müslim, Kasame 32, (1680); Ebu Davud, Diyat 3, (4999, 4500, 4501); Nesâî, Kasâme 5, (8, 13-18).]228

AÇIKLAMA:

1- Nis'a, deriden örülen ipe denir. Dilimizde buna kayış deriz. **2-** Hadis, Ebu Davud'da muhtelif vecihlerde kaydedilmiştir. Tarikler arasında bazı ziyadeler mevcut. Bir veçhinde Resulullah katilin affını taleb eder. Ölenin velisi kabul etmez. Diyet teklif eder, veli onu da kabul etmez. Dördüncü sefer: "Eğer onu affedersen o kendi günahı ve öldürdüğü kimsenin günahı ile öbür dünyaya gider ve cehennemlik olur" der. Velî, bu söz üzerine adamı affeder ve kölenin ipini bırakır. Ravi: "Ben onun ipini sürüyerek geri döndüğünü gördüm!" der.

3- Hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öldürme hâdisesini tahkik ettiğini, ne suretle vukua geldiğini araştırdığını görmekteyiz.

4- Sindî şu açıklamayı sunar: "Dendi ki: "Katil, kendi eski günahlarına ilaveten öldürme günahını da boynuna yüklenerek döner. Eğer katil suçuna mukabil öldürülürse, bu öldürmeden dolayı yüklendiği günaha keffaret olur."

Nevevî de şöyle der: "Mânası: "Katil, maktulün günahını yüklenir, velinin de günahını yüklenir. Çünkü kardeşini öldürerek onu da zarara uğratmıştır. Bu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hassaten bu adamla ilgili olarak vahyedilmiş olabilir. Mamafih mânanın şöyle olma ihtimali de var: "Katili affın, senin ve öldürülen kardeşinin günahlarının düşmesine sebep olabilir. Bu günahlardan murad onların eski günahlarıdır, bunların katilin günahıyla bir ilgisi yoktur. Böylece "döner"in manası, "düşer" olur. Bu lafzı ona mecazi olarak ıtlak Dönme kelimesinin ifade edebileceği başka ihtimallere de yer veren Sindî der ki: "İkisinin günahıyla dönmesi"nin mânası şu da olabilir: "Her ikisinin de günahının ortadan kalkmış olmasıyla dönmesidir. Muhtemeldir ki, Allah Teala hazretleri, velinin katili affetmesi sebebiyle razı oldu da hem veliyi hem de maktulü mağfiret buyurdu. Böylece katil, o ikisi mağfiretle günahtan arınmış oldukları halde döner." **5-** "Eğer onu öldürürse o da onun mislidir" sözü iki mânaya muhtemeldir. **1)** Onu, kana veli olan kimsenin öldürmesini uygun görmemiştir. Çünkü, katil hataen veya şibh-i amd suretiyle öldürdüğünü iddia etmektedir. Bu durum kısasın kalkmasına yeterli bir şüphedir. Fıkıhta kaidedir: Şüphe hali haddlerin tatbikatını düşürür.

2) Dönme halinde, velinin katilin durumunda olduğu da murad edilmiş olabilir. Böylece her ikisi birbirlerine eşit olurlar. Şöyle ki: "Kısas yapan veli, kısasla katilden hakkını alınca, katile bir üstünlüğü kalmaz. **6-** Hattâbî der ki: "Hadiste şu hükümler var: * Veli kısas yapmak veya diyet almak hususunda muhayyerdir. * Amden öldürmenin diyeti, caninin malından alınır. * İmam, kısas kesinleştikten sonra, kana veli olan kimse nezdinde affetmesi için katil lehine şefaatte bulunur. * Katilin kaçmasından korkulduğu takdirde bağlanması mübahtır. * İp ve bağ altında getirilen kimsenin ikrarı caizdir.

* Katil affedilirse ta'zir gerekmez. Ancak İmam Malik'in "Afdan sonra yüz sopa vurulur, bir yıl da hapsedilir" 229 dediği hikâye edilmiştir."

يِل َو بلا ُهَعَفَدَف # ِهِبهنلا بلا َعِفُرَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع بلَع ٌج َر ُلُج َر َلتَق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ8 □5444ـ َناَك َو ،ُهَلِيبَس بهلَخَف َرأَّنلا
َتْلَخَد ُهَتْلَتَقَف اقِداَص َناَك ْنإ ُههنإ اَمأ : ِهِل َوْلِل # َلاَقف . ُهَلَتَق ُتْد َرأ اَم ِ هاللّ
َلوُس َر اَي :ُلتاَقْلا َلاَقف . ِلوُتْقَمْلا

ننسلا باحصأ هجرخأ .[ِةَعْسِهنلا اَذ بهمُسَف ،ُهَتَعْسِن ٌّرُجَي َج َرَخَف ٍةَعْسِنِب .
افوُتْكَم

3. (4956)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir adam bir adamı öldürmüştü. Hâdise Aleyhissalâtu vesselâm'a geldi. (Meseleyi tahkikten sonra) katili, maktulün velisine teslim etti. Katil: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben onu öldürmeyi kasdetmemiştim (kazaen öldürdüm)! " dedi. Aleyhissalâtu vesselâm veliye: "Eğer bu sözünde sadık ise ve doğruyu söylüyorsa, bu durumda onu öldürdüğün takdirde ateşe gidersin!" buyurdu. Bunun üzerine veli, adamı salıverdi. Adam bir kayışla bağlı idi, kayışını sürüyerek uzaklaştı. Bundan sonra kendisine zu'nnis'a (kayışlı) adı takıldı." [Tirmizî, Diyât 13, (1407); Ebu Davud, Diyat 3, (4493); Nesâî, Kasâme 5, (8, 13).]230

AÇIKLAMA 231 için önceki hadise bakılsın.

*** BABA VE EVLAD ARASINDA KISAS**

هِبأ ْنِم َنْب“ا ُديِقُي ًَو ِهِنْبا نِم َب‘ا ُديِقُي # ِ هاللّ َلوُس َر ُت ْرَضَح] : لاق□].
،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر كلام نب ةقارس نع ـ1 □5444□

يذمرتلا هجرخأ .

1. (4957)- Süraka İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, oğlu sebebiyle babaya kısas uyguladığına, fakat oğluna, babası sebebiyle, kısas uygulamadığına şahid oldum." [Tirmizî, Diyat 9, (1399).]232

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zayıflığına dikkat çeken Tirmizî, ulemanın bu hadisin aksiyle amel ettiğini belirtir: "Baba oğlunu öldürse, babaya bu yüzden kısas uygulanmaz; kazıfta bulunsa, hadd-i kazf tatbik edilmez." **2-** Bazı alimler, babayı öldürmesine rağmen oğlana kısas tatbik edilmemesini: "Oğlu deli veya henüz büluğa ermemiş bir çocuk olabilir" diye te'vil etmişlerdir. Bazısı da: "Bu, İslam'ın bidayetteki hükmü olabilir, sonradan neshedilmiştir" diye te'vil etmiştir. Mamafih şöyle diyen de olmuştur: "Bunun hikmeti şudur: Baba çocuğun vücuduna sebep olmuştur, onun yok olmasına da sebep olması caiz değildir." 233

[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/172-173.

هب َر َو ِينْبا : َلاَق ؟اَذه َكُنْبا :ِيب ' َلاَق # ِهاللّ َلوُس َر هنإ َّمُث :# ِهيِبهنلا□
َوْحَن ِيبأ َعَم ُتْقَلَطْنا] :لاق ةثمر ِيبأ نعو ـ2 □5443ـ ِين ْجَت ًَو َكْيَلَع ِينْجَي َ ُههنإ
َأ : َلاَق َّمُث .ِيبأ ِنْم يهِبَش ِب ْرُق ِنْم َو ِهِفلَح ْنِم # ِ هاللّ ُلوُس َر َّمَسَبَتَف .ِهِب
ُدَهْشأ : َلاَق ؟ اهقَح : َلاقف .ِةَبْعَكلا

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ىر ْخُأ َر ْزِو ٌةَر ِزا َو ُر ِزَت ًَو :# ِ هاللّ ُلوُس َر .
أرَق َو

2. (4958)- Ebu Rimse anlatıyor: "Babamla birlikte Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gittik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) babama: "Bu, oğlun mu?" diye sordu. Babam:

"Ka'be'nin Rabbine yemin olsun oğlum!" dedi. Resulullah tekrar: "Hakikaten mi?" buyurdular. Babam: "Şehadet ederim oğlumdur!" deyince, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), babamın yemini ve benim babama benzerliğimin fazlalığı sebebiyle tebessüm buyurdular ve sonra: "Bilesin! O senin cinayetinle sorumlu tutulamaz. Sen de onun cinayetinden sorumlu olmazsın" buyurdular ve şu ayeti tilavet ettiler. (Mealen): "Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez" (Enam 164). [Ebu Davud, Diyat 2, (4495); Nesâî, Kasâme 39, (8, 53).]234

AÇIKLAMA:

1- Şarihler babanın ısrarla: "Bu oğlumdur" diye yemin ve şehadette bulunmasında bir cahiliye müessesesinin dile getirildiğini belirtirler: Cahiliye devrinde baba ve evlat birbirlerinin cinayetinden sorumlu idiler. Burada baba, cahiliye sorumluluğunu dile getirmekte: "Ben oğlumun, oğlum da benim cinayetlerimden sorumludur, bu hususta şahid olun" demek istemektedir.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Rimse ile babası arasında pek aşikâr olan benzerliğe rağmen, babasının "o benim oğlumdur" diye yemin etmesine tebessüm buyurmuştur. **3-** Resulullah, herkesin cinayetinden hasıl olacak sorumluluk ve günahın kendisinde kalıp diğerine sirayet etmeyeceğini Kur'andan da şahid getirerek ifade buyurmuştur. Ancak Sindî, bazı sorumlulukların sirayet edeceğini, hadiste öncelikle günahın kastedilmiş olması gerektiğini belirtir ve diyeti misal verir, "Onun ödenmesi her ikisine de vacib olur" der.[235]

*** CEMAATE BİR KİŞİ SEBEBİYLE, HÜR'E DE KÖLE SEBEBİYLE KISAS**

هِب ْمُهُتْلَتَقَل َءاَعْنَص ُلْهأ ِهيف َك َرَتْشا ِوَل : ُرَمُع َلاَقف . ةَليِغ َل ِتُق امٍ] .
5444 1ـ نع نبا رمع َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع: [ًٍّغ ّنأ

1. (4959)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir oğlan, hile (suikast) suretiyle öldürülmüştü. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bunun öldürülmesine San'a ahalisi iştirak etmiş olsaydı, bu tek kişi yüzünden bütün San'a ahalisini[236] öldürürdüm!" dedi."

. 2ـ يفو ةياور: [ّنأ ْرأ ةَعَب اوُلَتَق اهيِبَص َو رَكَذ نَحْو َ ُه]. أخرجه البخاري
5444

2. (4960)- Bir başka rivayet: "Dört kişi bir çocuğu öldürmüştü, Hz. Ömer dedi ki..." diye başlar, yukarıdaki gibi devam eder. [Buharî, Diyat 21; Muvatta, Ukul 13, (2, 871).][237]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen rivayette bir kimsenin haksız yere öldürülmesine iştirak edenlerin eşit olarak o cinayetin suçuna iştirak edecekleri ifade edilmektedir. Rivayetin aslında uzun bir hikâyesi var. Ancak İmam Buhârî, hikâyeyi atarak fıkha müteallik kısmını almış. İbretli olacağı için hikâye kısmını özetlemek istiyoruz: Bir kadının kocası gurbete gider ve gelmez, haber alınmaz olur. Kadının yanında kocanın önceki karısından kalma Asil isminde bir oğlu var. Kadın bir ara bir dost (kırık) edinir. Asil'i aralarında ayak bağı görmeye başlarlar ve öldürmeye karar verirler. Çocuğun öldürülmesine kadın, kırığı, hizmetçisi ve bir başka erkek daha iştirak ederler. Asil parça parça edilerek, parçaları bir dağarcığa doldurulup, köyün kenarında metruk bir kör kuyuya atılır. Sonra hâdise ortaya çıkar, işe devlet el koyar. Tahkik edilir. Önce kadının kırığı olmak üzere hepsi suçlarını itiraf ederler. Hâdiseyi tahkik eden Ya'la İbnu Ümeyye durumu Hz. Ömer'e yazar. Hz. Ömer dördünün de katledilmesi talimatını verir. Talimatında, sadedinde olduğumuz cümle yer alır: "Allah'a kasem olsun, eğer çocuğun öldürülmesine San'a ahalisinin tamamı iştirak etmiş olsaydı hepsini öldürürdüm." 238

234 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/174-175.

لْهأ ِهْيَلَع ‘اَمَت ْوَل :َلاق َو ةَليِغ ُهوُلَتَق ِدِحا َو ٍلُج َرِب ةَعْبَس ْوأ ، ةَسْمَخ ارَفَن□
َلَتَق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر َرَمُع ّنأ] :كلام نعو ـ8 □5441□

اعي ِمَج ْمُهُتْلَتَقل َءاَعْنَص] .

3. (4961)- İmam Malik anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), tek bir kişi için beş veya yedi kişiyi öldürttü. Bunlar hile ile birini öldürmüşlerdi. Hz. Ömer talimatında şunu da ilave etmişti: "Bu tek kişinin öldürülmesine bütün San'a halkı katılmış olsaydı, hepsinin öldürülmesine hükmederdim." [Muvatta, Ukûl 13, (2, 871).] 239

AÇIKLAMA:

Bu ikinci rivayet hüküm itibariyle öncekinin aynıdır. Üstelik hâdise San'a'da geçmektedir. Aynı hâdisenin farklı bir veçhi gibi gözükmektedir. Ancak önceki hâdisede bir çocuğu dört kişinin öldürmesi mevzubahis olduğu halde, burada bir adamı beş veya yedi kişinin öldürmesi mevzubahistir. İbnu Hacer, bu rivayetlerde iki ayrı vak'anın anlatıldığını belirtir. Bu ikinci hâdisede, bir adamın cariyesi ile içki âlemi yapan yedi kişinin efendiyi öldürmeleri; cinayetlerini itirafları, Hz. Ömer'e vak'anın bildirilmesi, Hz. Ömer'in cevabî yazısı ve bu yazıda, yukarıda kaydedilen hükmü mevzubahistir. İbnu Hacer, rivayetlerdeki farklılıklara bakarak, Hz. Ömer zamanında bu nevi vak'aların tekerrürü ve Hz. Ömer'in bu şekilde hükmettiği hususunda cezmeder.240

هجرخأ .[ُهاَنْعَدَج ُهَدْبَع َعَدَج ْنَم َو ،ُهاَنْلَتَق ُهَدْبَع َلَتَق ْنَم :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق]
لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ةرمس نعو ـ5 □ 5442□ :

هايإ هقتع دعب كلذ هدبعب لعف نم :هانعمو ،يباطخلا لاق.[ُهاَنْيَص َخ ُهَدْبَع .
بصَخ ْنَم ًَو] :يئاسنلا دازو.ننسلا باحصأ

4. (4962)- Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kölesini öldürürse, biz de onu öldürürüz. Kim de kölesini (burnunu, kulağını keserek) sakatlarsa, biz de onun (burnunu, kulağını keserek) sakatlarız." [Ebu Davud, Diyat 7, (4515 , 4516, 4517, 4518); Tirmizî, Diyat 18, (1414); Nesâî, Kasâme 9, (8, 21).]

Nesâî'nin rivayetinde şu ziyade var: "Kim kölesini iğdiş ederse, biz de onu iğdiş ederiz."241

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, efendi ile kölesi arasında birbirlerine karşı işleyecekleri cinayetlerin cezasında eşitlik olacağını ifade etmektedir. Ancak fukaha bu meselede ittifak etmemiştir. Bu hadisle fetva veren olmuşsa da, çoğunluk, başka delilleri de gözönüne alarak, bu hadise uymayan hükümlere gitmişlerdir. Nitekim Tirmizî, hadisi kaydettikten sonra şu açıklamayı dermeyan eder. "Tabiin'den bazı ilim ehli bu hadise göre hükmetmiştir: İbrahim Nehâî bunlardandır. Bazıları da: "Köle ile hür arasında gerek nefiste, gerekse daha aşağı meselelerde kıyas yoktur" diye hükmeder. Hasan Basrî ve Atâ İbnu Rebah bunlardandır. Ahmed ve İshak da bu görüştedir." Bazıları da şöyle demiştir: "Efendi kölesini öldürürse, bu sebeple efendi öldürülmez, başkasının kölesini öldüren bir hür öldürülür." Süfyan Sevrî de bu görüştedir." Bazı alimler, "Efendinin kölesi mukabilinde öldürülmeyeceği hususunda, İbrahim Nehâî dışında bütün alimlerin icma ettiğini" kaydeder. Kölesi mukabilinde efendisinin öldürülmeyeceği görüşünde olanlar bu hadisi te'vil etmişlerdir. "Bu, kölesini öldürmeye tevessül edilmemesi için bir zecr, bir caydırmadır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir kimse içki içerse celde uygulayın, tekrar yaparsa yine celde uygulayın, dördüncü veya beşinci sefer yine içerse artık onu öldürün" buyurmuştur. Ama kendisine dördüncü veya beşinci sefer içki içen getirildiği zaman öldürmemiştir.

Bazı alimler hadis hakkında şöyle bir te'vilde bulunmuştur: "Resulullah'ın bu hükmü, önce köle iken, sonradan kölelikten kurtularak hür olmada efendisi ile eşitlenen kimse hakkında varid olmuştur." Bazıları da şöyle te'vil etmiştir: "Sadedinde olduğumuz hadis "Hür, hür ile; köle köle ile... kısasdır" (Bakara 178) ayeti ile neshedilmiştir."

Ebu Hanife'nin ashabı: "Hür, başkasının kölesini öldürürse öldürülür, kendi kölesini öldürürse öldürülmez" diye hükmetmiştir.

İmam Şafiî ve İmam Malik: "Hür, köle sebebiyle öldürülmez, başkasının kölesi de olsa" demişlerdir. İbrahim Nehâî ve Süfyan-ı Sevrî ise: "Kendininki dahi olsa, hür köle sebebiyle öldürülür" diye hükmetmişlerdir. **2-** Sakatlamak diye çevirdiğimiz "ced" kelimesi, insanın burun, kulak dudak gibi uzuvlarını kesmek mânasına gelir. Bu kelime, öncelikle ve hususi olarak burnun kesilmesini ifade eder. Fakat diğer uzuvların kesilmesini ifade için de kullanılmıştır. Tercümede bu umumi mânayı ifade etmek için sakatlama kelimesini kullanmayı tercih ettik.

Şarihler, ulemanın: "Hür kimsenin herhangi bir uzvu, kölenin herhangi bir uzvu sebebiyle kesilemez" diye hükmettiğini; hadisin de korkutma ve caydırma için varid olduğu veya mensuk bulunduğu şeklinde te'vil ettiğini belirtirler. 242

*** KÂFİR SEBEBİYLE MÜSLÜMANA KISAS**

[قُلْتُ لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ سَوْدَاءَ فِي
جٍ فِي الْقُرْآنِ، وَمَا فِي هذِهِ ـ5448 1ـ وعن أبي جحيفة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ:
؟ قَالَ: ، وَالذهب فَلَقَ الْجَنَّةَ وَبَرَأَ النسمة مَا عَلِمْتُهُ إِلاَّ فَهْماً يُعْطِيهِ اللّهُ رَ
أنْ يُقْتَلَ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ]. أخرجه البخاري والترمذي بَيْضَاءَ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللّهِ
الصَّحِيفَةِ. قُلْتُ: وَمَا فِي هذِهِ الصَّحِيفَةِ؟ قَالَ الْعَقْلُ وَفِكَاكُ ا'سِيرِ، وَ

والنسائي .

1. (4964)- Ebu Cuheyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye: "Ey mü'minlerin emîri! Yanınızda, Kur'an'da bulunmayan yazılı bir şey var mı?" diye sormuştum. Şöyle cevap verdi: "Hayır! Daneyi yar(ıp ondan filizi çıkar)an ve insanı yaratan Zata kasem olsun! Bildiğim şeyler, Allah'ın, Kur'an'da olanı anlamak üzere kişiye verdiği anlayış ve bir de şu sahifede bulunanlardır. "Pekiyi bu sahifede ne var?" dedim.

"Diyet(le ilgili ahkâm), esirlerin hürriyete kavuşturulması (ile ilgili tavsiye ve teşvik), kâfir mukabilinde Müslümanın öldürülmeyeceği!" cevabını verdi." [Buhârî, Diyat 31, İlm 39, Cihad 171; Tirmizî, Diyat 16, (1412); Nesâî, Kasâme 12, (8, 23).]243

AÇIKLAMA:

1- el-Kâdî der ki: "Hz. Ali'ye bu soruyu Şiîlerin bir iddiası sebebiyle sormuştur: Onların iddiasına göre, Ehl-i Beyt ve bahusus Hz. Ali (radıyallahu anh) nezdinde Resulullah'ın onlara hususi olarak öğretip başkalarından gizlediği bir kısım vahiyler vardı."

Bu iddiaların yaygınlığı sebebiyle bu kimselerin Hz. Ali'ye Ebu Cuhfe Vehb İbnu Abdillah el-Âmirî'nin dışında Kays İbnu Ubade, el-Eşter en-Nehâî de sormuştur. Yanında Kur'an'dan başka hususi bir vahiy metni olmadığı beyanına dair rivayetler ise başka zatlar tarafından da rivayet edilmiştir. Mesela Tarık İbnu Şihab der ki: "Hz. Ali minberde şöyle derken kendisini dinledim "Vallahi, yanımızda Kitabullah ve şu sahifeden başka size okuyacağımız herhangi bir kitap yok."

2- Hz. Ali'nin verdiği cevap ve hususen mezkur sahifenin muhtevasıyla ilgili açıklamalar, senetten senede bir kısım farklılıklar ihtiva eder. Nesâî'nin farklı bir rivayeti müteakiben gelecek. Buhârî ve Müslim'in bir rivayetinde: "Medine haramdır" hükmü; Müslim'in bir rivayetinde: "Allah, Allah'tan başkasının adına kesene lanet etti." Ahmed İbnu Hanbel'in rivayetinde "Sadakanın taksimi" gibi ziyadeler mevcuttur. İbnu Hacer: "Bunların hepsi o sahifede mevcud idi. Ravilerden her biri hatırlayabildiğini rivayet etti" diyerek arada bir tearuz olmadığını belirtir.

3- Sahife'den murad, yazılı kâğıttır.

4- Akl, burada diyet demektir. Diyete akl denmesi, diyet olarak deve verilip, maktulün evinin avlusuna "akl"larla bağlandığı içindir. Akl burada ip demektir. İbnu Mace'nin rivayetinde akl yerine diyat kelimesi gelmiştir. Şu halde mezkur sahifede diyetle ilgili ahkâm; çeşitleri, miktarları, ödeniş tarzı vs. yazılmış olmalı. **5-** Hadiste kâfiri öldüren Müslümana kısas tatbik edilmeyeceği ifade edilmektedir. Ancak daha önce de dikkat çekildiği üzere, bu meselede fukaha ihtilaf eder. İbnu Hacer'in kaydına göre: * Şafiî, Malik ve Ahmed'in de dahil olduğu cumhur bunu esas almış, "kâfir sebebiyle Müslüman öldürülmez" demiştir. Ancak İmam Malik'in, yol kesenler ve bunlar durumunda olanlar hakkında sarfettiği: "Hile ile öldüren öldürülür, maktul zımmî bile olsa" sözüne göre, kâfire mukabil Müslümanlar da öldürülmektedir. * Hanefilere göre, Müslüman haksız yere öldürmüş ise, zımmî sebebiyle öldürülür; fakat müste'min (eman verilmiş olan) sebebiyle öldürülmez.

* Şa'bî ve Nehâî'ye göre, "Nasrani ve Yahudiye mukabil öldürülür, fakat Mecusiye mukabil öldürülmez."Mesele hakkındaki münakaşa ve karşılıklı ileri sürülen deliller konuyu uzatacağı için kaydetmeyeceğiz.
244

هاللّ ُلوُس َر َكْيَلاِ َدَهع ْله :ُهَل اَنْلُقف .ٍبلاَط يبأ نبا هيلَع بلا ُّيَعَخَّنلا ُرتْش'ا َو □
اَنأ ُتْقَلَطْنا] :لاق دابع نب سيق نعو ـ2 □5445□

ن ِم اباَتِك َج ْرَخأَف اَذه يفاَم ًّإ ،َ :َلاَق . ةَّماَع ِساَّنلا ىلا ُهْدَهْعَي ْمَل ائْيَش□
،ٍرِفاَكِب ٌنِمْؤُم ُلَتْقُي َ َأ . ْمُهاَنْدأ ْمِهِتَّمِذِب ىَعْسَي َو ،ْمُهاَوِس ْنَم ىلَع ٌدَي ْمُه َو
،ْمُهُؤاَمِد ُأفاَكَتَت َنوُنِمْؤُملا :ِهيف اَذرف :َلا َق .ِهِفْيَس ِبا َرِق .[َنيِعَمْجأ ساَّنلا َو
ِةَكِئ ًَمْلا َو ِ هاللّ ُةَنْعَل ِهْيَلَعَف اِثْدُحم ىوآ ْوأ اَثدَح َثَدْحأ ْنَم َو ،ِهِسْفَن ىلَعَف اَثدَح
َثَدْحأ ْنَم .ِهِدْهَع يف ٍدْهَع ُوذ ً َو

. يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ

2. (4964)- Kays İbnu Ubad (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ve el-Eşter en-Nehâî, Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'nin yanına gittik. Kendisine: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bütün insanlara şamil olmayan hususi bir talimde bulundu mu?" dedik. Bize: "Hayır! ama şu sahifede bulunanlar var!" dedi ve kılıncının kabzasından bir sahife çıkardı. İçerisinde şunlar vardı: "Mü'minlerin kanı eşittir. Onlar kendilerinden başkalarına karşı tek bir el gibidirler. Onlar içlerinden en adilerinin verdiği emana uyarlar. Haberiniz olsun: Mü'min, kâfir mukabilinde öldürülmez; ahd (antlaşma) sahibi de anlaşma müddeti esnasında (küfrü sebebiyle) öldürülmez. Kim bir cinayet işlerse sorumluluğu kendine aittir (başkasını ilzam etmez). Kim bir cinayet işler veya caniyi himaye ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun!" [Ebu Davud, Diyat 11, (4530); Nesâî, Kasâme 8, (8, 19).] 245

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Müslümanların kanının eşit olduğu belirtilmektedir. Yani şerefi, mevki ve makamı olanlarla, makamsız olanlar; zengin ve fakir olanlar; kadın, erkek olanlar; hanedan sahibi olanlarla asalete sahip olmayanlar; büyükler, küçükler; Arap ve acem olanlar; alim veya cahil olanlar arasında fark yoktur. Kim kime karşı cinayet işlerse aynı şekilde kısas yapılır, katil yerine bir başkası öldürülmez... demektir. **2-** "Müslümanlar bir el gibidir" demek, "birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşma içindedirler. Başka din mensuplarına karşı birbirlerini yalnız bırakmazlar" demektir.

3- "En adilerinin verdiği emana uyarlar" demek: "Herhangi bir Müslüman bir kâfire eman verse, artık o kâfir, bütün mü'minlere haram olmuştur. Onun malı, canı, ırzı korunmaya mazhardır. Bu emanı, köle gibi en düşük durumda olan, hiçbir vasfı bulunmayan bir Müslüman da vermiş olsa muteberdir" demektir. **4-** "Ahd (anlaşma) sahibi öldürülmez" ibaresi makabline atıf yapılınca, ibare şöyle de anlaşılmıştır: "Mü'min, harbî kâfir sebebiyle öldürülmez; ahd sahibi de, ahdi boyunca harbî kâfir sebebiyle öldürülmez." **5-** Kişinin cinayeti kendini ilgilendirir, günah kendine aittir. Kişi başkasının cürmü sebebiyle muahaze olunmaz. Ancak bu hüküm, kişinin nefsine ve malına terettüp eden cezalarda makbuldür, fakat hata sebebiyle terettüp eden birkısım maddî cezalar akileye terettüp edebilmektedir.

6- Resulullah'ın caniyi himaye edenlere laneti dikkat çekicidir. Şarihler bunu: "Caniyi, hasmına karşı koruyup, kısas uygulanmasına mani olan kimse" diye açıklarlar. 246

*** DELİ VE SARHOŞLARA KISAS**

لَتَق ْدَق ٍنوُنْجَمِب ِهْيَلاِإ َيِتُأ ُهَّنأ :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َنايْفُس ِبيأ ِنْب َةَيِواَعُم بلا□ َبَتَك َنا َو ْرَم ّنأ] :ديعس نب بيحي نع ـ1 □5444□

كلام هجرخأ .[ٌد َوَق ٍنوُنْجَم ىلَع َسْيَل ُهَّنإف ،ُهْنِم ْدُقَت ً َو ،ُهْلِقْعا ِنأ ِهْيَلاِإ . َبَتَكف ٌُج َر

1. (4965)- Yahya İbnu Said anlatıyor: "Mervan, Hz. Muaviye İbnu Ebî Süfyan (radıyallahu anhüma)'a: "Kendisine bir adamı öldürmüş olan bir deliyi getirdiklerini" yazarak hükmünü sormuştu, şu cevabı aldı: "Onu hapset, kısas yapma, çünkü deliye kısas yoktur." [Muvatta, Ukul 3, (2, 851).] 247

AÇIKLAMA:

Hz. Muaviye'den meseleyi soran Mervan İbnu'l-Hakem Medine valisi idi. Hz. Muaviye halife olarak Şam'da ikamet ediyordu. Hz. Muaviye, Mervan'ın sorusuna "Kalem üç kişiden kaldırılmıştır: "...iyileşinceye kadar deliden..." hadisine dayarak deliye kısas uygulamasını yasaklamıştır. İmam Malik hadise şu açıklamayı ekler: "Bir çocukla bir büyük, bir kimseyi birlikte amden öldürecek olsalar, bu durumda büyük, kısasen öldürülür, çocuğa da diyetin yarısı ödetilir. Keza bir hürle bir köle birlikte bir köleyi öldürseler, köle öldürülür, hürüzerine de kölenin kıymetinin yarısını ödemek terettüp eder." Zürkânî: "Köle müsavat sebebiyle öldürülür, hür ise müsavat olmadığı için öldürülmez, fakat diyeti aşsa bile kıymetinin yarısını öder" der. 248

ِهِب ُهُلُتْقا ِنأ ِهْيَلاِإ َبتَكَف .َلَتَق ْدَق ٍنا َرْكَسِب َيِتُأ ُهَّنأ :َةَيِواَعُم ىلا َبَتَك َنا□] . **4966) .2** □5444□ 2ـ كلام نعو :[ًهنأ ُهَغَلَب ُه ههنا ْو َرَم هنأ)**-** İmam Malik'e ulaştığına göre, Mervan, Hz. Muaviye (radıyallahu anhüm)'ye yazarak: "Kendisine adam öldüren bir sarhoş getirildiğini" bildirir ve hükmünü sorar. Hz. Muaviye: "Onu öldür (kısas uygula)!" cevabını verir." [Muvatta, Ukul 15, (2, 872).] 249

AÇIKLAMA:

Zürkânî der ki: "Sarhoş, cinayetinden sorumludur. Aksi takdirde herkes sarhoş olur ve birbirlerini öldürür, malları tahrip ederler, sonra da sarhoşluk yüzünden akıllarının olmadığını söyleyerek mazeret beyan etmeye kalkarlar. İşte böyle bir durum ortaya çıkmasın diye şer-i şerif sarhoşluğu mazeret kabul etmemiştir. Sarhoşla deli arasında fark var. Zîra sarhoş kendi iradesiyle kendini sarhoş etti. Dolayısıyla bu halinde kasıt vardır. Halbuki delide kasıt yoktur." 250

بِبَّنلا َلَطْبأف . ْتَتاَم ِبهتَح ُلُج َر اَهَقَنَخَف ِهيف ُعَقَت َو # ِ هاللّ َلوُس َر□□ #
ُمِتْش َت ْتَناَك ًةَِّيدوُهَي َّنأ] : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ8 □5444□

دواد وبأ هجرخأ .[اَهَمَد .

3. (4967)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir Yahudi kadın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetimde bulunuyor, hakaretler ediyordu. Bir adam onu boğarak öldürdü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının kanını batıl kıldı." [Ebu Davud, Hudud 2, (4362).] 251

AÇIKLAMA:

Bu hadis Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmeden (söğüp sayan) kimsenin öldürüleceğini ifade eder. İbnu'l-Münzir, sarih olarak "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmedenin öldürülmesi gerektiği hususunda" ulemanın ittifak ettiğini nakleder. Hattâbî: "Böyle biri Müslüman ise, katlinin vacib olduğu hususunda muhalefet eden bir alim bilmiyorum" der. İbnu Battal: "Resulullah'a sebbeden (söven, küfreden) kimse hakkında ulema ihtilaf etti" der ve devamla şunları kaydeder: "Bu kimse, Yahudi gibi ahd ve zımmet sahibi ise (yani İslam memleketinde yaşama ruhsatı almış kimse ise) İbnu Ôl-Kasım'ın Malik'ten nakline göre, Aleyhissalâtu vesselâm'a sebbi sebebiyle, Müslüman olmayan, öldürülür. Müslüman sebbetmişse, tevbe teklifi yapılmadan öldürülür" der. İbnu'l-Münzir: "Leys, Şafiî, Ahmed ve İshak'tan Yahudi ve diğerleri hakkında benzer görüş" nakleder. Evzâî ve Malik'ten, Müslüman hakkında: "Bu bir nevi irtidattır, tevbe teklif edilir" dedikleri rivayet edilir. Kûfilerin de: "Sebbeden kimse zımmî ise ma'zur addedilir, Müslümansa bu, irtidattır" dediği nakledilmiştir.

Kadı İyaz: "Aleyhissalâtu vesselâm'a sebbeden zımmîye ceza verilmeyişinin, bu hususta sarahat olmayışı sebebiyle mi, yoksa onların kalbini kazanmak mülahazasıyla mı olduğunda ihtilaf edildiğini" söyler ve devamla der ki: "Bazı Malikîlerin, "Resulullah, kendisine "ölüm senin üzerine olsun!" diyen Yahudileri öldürmedi. Çünkü bu hususta Yahudilerin böyle söylediğine dair bir beyyine ibraz edilmedi, bunu Yahudiler de ikrar etmediler. Aleyhissalâtu vesselâm (vahye dayanan) kendi bilgisiyle de onlara hükmetmezdi" dediğini nakleder. Şu da şöylenmiştir: "Yahudiler, şetimlerini açıkça ifade etmeyip, dillerini bükerek kelime oyunu yaptıkları için onları öldürmekten vazgeçti." Bazı alimler de: "Bu sözleri küfre hamledilmez, bu bir ölüm temennisidir, mutlaka vaki olacak bir şeyi dileyerek, beddua etmektir. Nitekim bu yüzden, onlara selamlarına mukabele sadedinde: "Size de olsun!" demekle yetinmiştir. Mânası: "Ölüm size de bize de gelicidir, onu talep etmenin bir mânası yoktur" şeklinde bir açıklamada bulunmuşlardır. 252

[أنَّ أعْمَى قَتَلَ أمَّ وَلَدٍ لَهُ، وَكَانَتْ تَشْتُمُ النَّبِيَّ #. فأَهْدَرَ النَّبِيُّ # دَمَهَا]. أخرجه
5443 5ـ وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:

أبو داود والنسائي .

4. (4968)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Âma yani gözleri kör bir zat, ümmü veled olan cariyesini, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmettiği için öldürdü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cariyenin kanını heder addetti." [Ebu Davud, Hudud 2, (4361); Nesâî, Tahrim 16, (7, 107, 108).] 253

AÇIKLAMA:

1- Hâdise Ebu Davud'da teferruatlı olarak anlatılmaktadır. Buraya vak'a ve buna terettüp eden hüküm kaydedilmiş: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmeden bir cariyeyi âma olan efendisi, şetmi sebebiyle öldürmüştür. Ertesi günü duruma muttali olan Aleyhissalâtu vesselâm "Cariyenin kanı hederdir" buyurmuştur. Yani öldüren kimseye ne kısas, ne diyet ne de tazir hiçbir ceza gerekmemektedir. **2-** Şarihler, âmanın beyanının doğruluğu hususunda, "Resulullah vahiy almış olabilir" diyerek mesele hakkında tahkik yapılmayışının sebebini

---

[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/183.

belirttiler. Çünkü, normalde bu çeşit cinayetlerde caninin beyanına itibar edilmeyip, tahkik edilmesi gerekir.

3- Sindî hadiste: "Zımmî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında dilini tutmayıp hakaret edecek, iftira ve şetme yer verecek olursa, zımmet hakkını kaybedeceği ve öldürülmesinin helal olacağı hususunda delil vardır" der.

Sebbeden kimse Müslümanlardan biri ise, öldürüleceğinde ihtilaf yoksa da, zımmînin sebbine terettüp edecek hükümde ihtilaf edilmiştir. Önceki hadiste daha geniş yer verdiğimiz üzere: * Şafiî hazretleri: "Öldürülür, zımmet (himaye) kaldırılır" der. * Ebu Hanife merhum: "Öldürülmez, onun şirki bundan da büyük bir cinayetidir" demiştir. * İmam Malik rahimehullah: "Yahudi ve Nasârâ'dan şetmedenler öldürülür, Müslüman olan istisnadır" demiştir.254

*** AKRABALARIN CİNAYETİ**

انُف اوُلَتَق ٍعوُب ْرَي ِنب َةَبَلْعَث وُنَب ِء ٌُؤه ِ هاللّ َلوُسراَي :اوُلاَقَف ِراَصْن'ا َن ِم ُسان َءاَج] :لاق يعوبريلا مدهز نب ةبلعث نع ـ1 □5444□

يئاسنلا هجرخأ .[ى َرْخُأ ىلَع ٌسْفَن يِنْجَت َ َأ :ِهِت ْوَصِب َفَتَه َو َلاَقف . . ِةَّيِلِهاَجْلا يف

1. (4969)- Sa'lebe İbnu Zehdem el-Yerbûî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensârdan bir grup insan gelip: "Ey Allah'ın Resulü! Şunlar Benî Sa'lebe İbnu Yerbû'dur. Cahiliye devrinde falan kimseyi öldürdüler!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm sesini yükselterek: "Bir kimse diğerinin cinayetinden sorumlu olmaz" buyurdular." [Nesâî, Kasâme 39, (8, 53).] 255

AÇIKLAMA:

Dikkat edilirse, hadiste eski bir cahiliye anlayışı iptal edilmektedir. Şöyle ki: Ensârdan bir grup, cahiliye devrinde, Benî Sa'lebe İbnu Yerbû kabilesine mensup bir kimse tarafından işlenmiş olan bir cinayeti, Benî Sa'lebe'nin tamamı işlemiş gibi göstermişler ve "Falanı bunlar öldürdüler" şeklinde ifade etmişlerdir. Aslında bu ifade cahiliye devrinde cari olan hukuk sisteminin dile getirilmesi idi. Kabile içerisinde ferdin müstakil bir sorumluluğu yoktu. Bütün kabile efradı müşterek bir sorumluluğa sahip idi. Bu sebeple bir kimsenin işlediği cinayet, caninin mensup olduğu kabile tarafından işlenmiş bir cinayet kabul ediliyordu. Keza o cinayet, tek bir ferde veya onun ailesine karşı bir cinayet olmayıp, bizzat kabilesinin kendine, bütün efradına karşı işlenmiş bir cinayet oluyordu. Bu anlayışın, tabii neticesi olarak, cani tarafın cezalandırılması için bizzat caninin öldürülmesi gerekmezdi, onun mensub olduğu kabileden herhangi bir ferdin öldürülmesi de intikam için yeterli olabilirdi. Her hususta "şahsi sorumluluğu", kanun hakimiyetini tesis etmeyi esas alan İslam dini, "Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez" (En'am 164) ayetiyle eski sistemi kaldırmıştır. Bu, aslında İslam'ın getirdiği mühim inkılablardan biridir. Artık ferd, kabilenin bir parçası, buğday yığınında bir dane olarak kıymet taşıyan bir cüz değil, ayrı bir şahsiyettir; Allah ve şeriat karşısında müstakil bir sorumluluğu olan kimsedir. 256

اَنَل ْذُخَف ،ةهيِلِهاَجْلا يف ان ًُف اوُلَتَق َنيِذَّلا َةَبَلْعَث وُنَب ِء ٍُؤه هنإ :ِهاللّ َلوُس َر
اَي :َلاَق ٌج َر َّنأ] :يبراحملا قراط نعو ـ2 □5444□

يئاسنلا هجرخأ .[ِنْيَت َّرَم ٍدَل َو ىلَع مُأ يِنْج َت َ :ُلوُقَي َوُه َو ِهْيَطْبإ َضاَيَب .
ُتْيأ َر ىهتَح ِهْيَدَي َعف َرَف .اَن ِرأَثِب

2. (4970)- Tarık el-Muharibî anlatıyor: "Bir adam (gelerek): "Ey Allah'ın Resulü! Şunlar, cahiliye devrinde falancayı öldüren Benî Sa'lebe kabilesidir. Onlardan intikamımızı alıver!" dedi. Bu söz üzerine (aleyhissalâtu vesselâm), ellerini öylesine kaldırdı ki, koltuk altlarının beyazlığını gördüm. Şöyle diyordu: "Anne çocuğu adına cinayet işlemez (cinayeti kendi adınadır)!" Resulullah bu sözü iki kere tekrar ettiler." [Nesâî, Kasâme 39, (8, 55).]257

AÇIKLAMA 258 önceki hadiste geçti.

* DELİL OLMADAN ZANİYİ ÖLDÜREN

---

254 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/184-185.

هيف ُمْكُحلا َةَيِواَعُم ىلَع َلَكْشأف ،اَهَلَتَق َو ُهَلَتَقف ِهِتأ َرْما َعَم ٌج َر َدَج َو ِماَّشلا□
□5441□ ـ1 نع ديعس نب بيسملا: [َّنأ َر ٌج ِنم ْهلِ

ي ِض ْرأِب َعَق َو اَم ٌءْىَش اَذه :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلَع ُهَل َلاَقف .مهْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ٍبلاَط ِبأ َنْب هيل َع ُهَل َلأَسَيل ىسوُم ِبأ ىلا َبَتَكَف ْنإ ،ِنَسَحْلا وُبأ اَنأ :
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع َلاَقف ِهيف َكَلأَسأ ْنأ ِهِب هيلا َبَتَك َةَيِواَعُم َّنإ :ىسوُم وُبأ
ُهَل َلاَقف يِن َرِبْخُتَل َكْيَلَع ُتْم َزَع

يناجلا هب داقي يذلا لبحلا هب دارملاو ،لبحلا « ُةَم ُّرلا».كلام هجرخأ .[ِهِتَّم .

لَمْ يَأْتِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَلْيُعْطَ بِرُ

1. (4971)- Said İbnu'l-Müseyyeb merhum anlatıyor: "Şam ehlinden bir kimse, hanımının yanında bir erkek yakalamıştı. Erkeği de kadını da öldürdü. Muaviye (radıyallahu anh), katil hakkında hüküm vermekte zorluk içinde kaldı. Meseleyi Ali İbnu Ebî Talib'e sorması için Ebu Musa (radıyallahu anhümâ)'ya yazdı. Hz. Ali (radıyallahu anh): "Bu benim diyarımda (Irak'ta) vaki olmayan bir hâdisedir, hükmünü bana sizin söylemenizi istiyorum!" dedi. Ebu Musa (radıyallahu anh) da: "Bu hususta sana sormam için bana Muaviye (radıyallahu anh) yazmıştı" dedi. Hz. Ali (radıyallahu anh): "Ben Ebu'l-Hasan'ım! Eğer katil dört şahid getiremezse ipiyle (maktul tarafa) verilir (kısas yapılır)" buyurdu." [Muvatta, Akdiye 18, (2, 737).][259]

AÇIKLAMA:

1- Burada İslam'ın mühim bir prensibi gözükmektedir: Delile dayanmayan hiçbir iddia kabul edilmez. Mağdur taraf iddiada bulunarak şikayetini kadıya yapar, delilini ibraz eder. Kadı tahkik eder. Eğer iddia edilen suç, deliller muvacehesinde sübut bulursa, kadı hükmünü verir.

Halbuki hadiste anlatılan hâdisede erkek böyle yapmamıştır. Kendi görgüsünü esas alarak kendisi ölüme hükmetmiş ve bu hükmü infaz etmiştir. İslam dini böyle bir muhakeme ve infaz usulünü meşru addetseydi, çok suistimaller olurdu.

Hz. Ali, şer-i şerife uygun olarak: "Katilin ipi maktul tarafa verilir" diye hükmetmiştir. Maksad kısastır. İpinin verilmesi tabiri, bu çeşit durumlarda katilin bağlanıp, ipinin ucunun maktul tarafına bu suretle teslim edilmesini ifade eder. Katili teslim alan mağdur taraf onu dilerse affeder, dilerse öldürür, dilerse diyet alır. İbnu Abdilberr der ki: "Fakihler cemaati şahid olmadan zaniyi öldüren katile kısas tatbik edileceğine hükmetmiştir. Zîra Allah Teala Hazretleri, Müslümanların kanını mutlak şekilde haram kılmıştır. Bu durumda kim bir Müslüman öldürüp, sonra da "öldürülmesi vacib olmuştu" diyecek olursa, iddiasını delillerle isbatlamadığı takdirde, sözü kabul edilmez. İsbatlarsa kısastan kurtulur; aksi takdirde kısas uygulanır." İbnu Abdilberr diğer hukuk davalarında da "hakkın sübut bulabilmesi için, iddia sahibinin delil getirmesinin şart olduğunu" belirtir. Abdürrezzak'ın bir rivayetinde geldiğine göre, "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorar:"

Bir adam, hanımıyla bir erkek yakalarsa onu öldürebilir mi?"

Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah'ın (Kur'an'da) zikrettiği beyyineyi (yani dört erkek şahidi) bulmadıkça hayır!" diye cevap verirler." Bu hususta, kıskançlığı ile meşhur Sa'd İbnu Ubade'nin, Resulullah'a tevcih ettiği sorusu da meşhurdur: "Ben hanımımla bir erkek yakalasam, dört şahid getirmek için, onları imhal mi edeceğim?" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Evet!" cevabını verir.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste şu hükümler gözükmektedir: * Sultanın gıyabında hadd tatbik edilemez.

* Şahidler olmadan suç sabit olmaz.

* Sadece iddia ile kan dökülemez; döken, suçlu duruma düşer. **3-** Hz. Muaviye'nin meseleyi Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'den doğrudan sormayışı, aralarındaki ihtilaf sebebiyledir. Ama, görüldüğü üzere siyasî kırgınlık, Hz. Ali'nin fıkıh yönünü, ilmini, dirayetini takdir etmekten Hz. Muaviye'yi alıkoymamıştır. Allah her ikisinden de razı olsun. 260

*** AGIR BİR CİSİMLE ÖLDÜRMENİN HÜKMÜ**

ليِق .ٌقَم َر اَهِب َو # هبهنلا بلا اَهِب َئ ِجف .ٍرَجَحِب اَهَل ٍحاَض ْوأ بلَع ةَي
ِراَج َلَتَق اهيِدوُهَي َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ1 5442ـ ؛ْمَعَن : ْتَلاَقَف
َةَثِلاَّثلا اَهَلأَس َّمُث .َ ْنأ اَهِسأ َرِب ْت َراَشأف ؟ٌن ً ُف ِكَلَتَقأ ،اَهَل َليِق َّمُث .َ ْنأ اَهِسأ
َرِب ْت َراَشأف ؟ٌن ً ُف ِكَلَتَقأ :اَه ًَل َّرَقأ َذ ِخُأ اهمَل اَهَلَتَق يِذَّلا هيِدوُهَيْلا َّنأ]
مهضعب دنعو.ةسمخلا هجرخأ .[اَمُهَنْيَب ُهَسأ َر َخَض َر ِنْي َرَجَحِب # ُهَلَتَقَف:
اَهِسأ َرِب ْت َراَشأ َو،

ةرقبلا نم يهلحلا « ُحاَضو ا‘».[َف َرَت ْعا َو .

1. (4972)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir Yahudi, gümüş takıları için bir cariyeyi taşla öldürmüştü. Cariye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirildi. Henüz canını teslim etmemişti. Kadıncağıza (birkısım isimler sayılarak): "Seni falanca mı öldürdü?" diye soruldu. Başıyla: "Hayır!" diye işaret etti. "Seni falan mı öldürdü?" diye bir başka isim zikredildi. Kadıncağız yine: "Hayır!" mânasında başıyla işaret etti. Üçüncü kere sordu. Bu sefer: "Evet!" dedi ve başıyla işaret etti.

Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, adamı (yakalattı, adam suçunu itiraf etti) o da iki taşla öldürdü, başını iki taş arasında ezdi." [Buhârî, Diyat 7, 4, 5, 12, 13, Husumat 1, Vesaya 5; Müslim, Kasame 15, (1672); Ebu Davud, Diyat 10, (4527, 4528, 4529), 14, (4538); Tirmizî, Diyat 6, (1394); Nesâî, Kasame 11, (8, 22).] 261

AÇIKLAMA:

Bu hadisten bazı hükümler çıkarılmıştır.

* Kadını öldüren erkek öldürülür. "Bu hususta icma var" denmiştir. * Âmden adam öldüren kimse kısasla öldürülür. Onun bu öldürülüşü, maktulü öldürdüğü tarzda olur: Kılıçla öldürmüşse, o da kılıçla öldürülür. Taş veya sopa veya bir başka şey ile öldürmüş ise aynı şeyle öldürülür. Zîra hadiste, Yahudinin, kızcağızı başını ezmek suretiyle öldürdüğü için, onun da başı ezilmek suretiyle öldürülmüştür.

*Kısas, sadece kesici aletlerle öldürene değil, ağır bir şeyle vurmak suretiyle öldürene de uygulanmalıdır. Şafii, Malik, Ahmed ve cemahiru'l-ulema böyle hükmetmiştir.

Ebu Hanife ise: "Demir, taş ve tahtadan kesici bir aletle veya insan öldürmede kullanıldığı bilinen mancınıkla veya ateşe atma gibi yollardan biriyle icra edilen öldürme hâdiselerinde kısas uygulanır, diğer vasıtalarla öldürmelerde kısas yoktur" der. 262

*** İLAÇ VE ZEHİRLE ÖLDÜRME**

بَط ُهْن ِم ُمَلْعُي ًَو ، َبَّبَطت ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض
5448 1ـ نع ورمع نب بيعش نع هيبأ نع هدج رَ

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٌن ِماَض َوُهَف .

1. (4973)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sahte doktorluk yapar ve kendisinden tedavi olunmazsa bu kimse (sebep olacağı neticeyi) tazmin eder." [Ebu Davud, Dyiat 25, (4586); Nesâî, Kasâme 38, (8, 52-53); İbnu Mace, Tıbb 16, (3466).] 263

AÇIKLAMA:

Tıbbı bilmeden insanları tedaviye yeltenmek, dinimizce yasaklanmıştır. Hadiste görüldüğü üzere bu çeşit mütetabbibler sebep olacakları kazadan sorumlu tutulmuşlardır. Meydana gelen cinayetin tazmin edilmesi, akileleri üzerinedir.

Hattâbî, hastayı öldüren böyle bir kimsenin diyete zamin olacağı hükmüne muhalefet eden fakih bilmediğini belirttikten sonra: "Kısas düşer, çünkü tedavi işine hastanın rızasıyla başvurmuştur" der ve "doktorun sebep olacağı cinayetin tazmini, doktorun akilesine terettüp edeceği hususunun, bütün fakihlerin müşterek görüşü olduğuna" dikkat çeker.264

هجرخأ .[# اَهَل َض َرَع اَمَف ةَمومْسَم ةاَش # ِهيَّبَنلِل ْتَدْهأ .ِدوُهَيْلا َنِم ةأ َرْما
َّنأ] : ُهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 □5445□

دواد وبأ.

2. (4974)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor:
"Yahudilerden bir kadın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zehir katılmış bir koyun hediye etti, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bidayette) kadına dokunmadı." [Ebu Davud, Diyat 6, (4509).] 265

AÇIKLAMA:

Rivayette temas edilen hâdise Hayber'de cereyan etmiştir. Rivayetler, kadının akıllıca davranıp, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyunun kol kısmını sevdiğini işittiği için, oraya daha çok zehir koyduğunu belirtir. Resulullah, zehirli lokmayı alır, ancak vahyen zehirli olduğu bildirilir, yutmadan tükürür. Durumu sofradaki Ashab'a duyurur ama, bu esnada lokmasını yutmuş olan Bişr İbnu Berâ zehirin tesiriyle ölür. Bazı rivayetler ise, Bişr (radıyallahu anh)'in derhal vefat ettiğini ifade ederken, bazıları da zehirin hasıl ettiği sancılarla zaman içinde vefat ettiğini ifade eder. Sadedinde olduğumuz rivayet bilahare vefat ettiğine müş'irdir. Çünkü hadisin sonunda, Resulullah'ın, zehir yediren kadına dokunmadığını ifade etmektedir. Şarihler bunu, "Zehirleme hadisesinden hemen sonra cezalandırma cihetine gitmedi. Bişr zehrin tesiriyle vefat edince, bilahare kadını yakalatıp, kısasen öldürttü" diye açıklarlar.

Hz. Enes, bir rivayetinde, bu zehirin tesirini Resulullah üzerinde zaman zaman gördüğünü, küçük dili üzerinde bu sebeple siyahlık bile peyda olduğunu belirtir.

Hz. Cabir'in rivayetine göre, hâdiseden sonra Aleyhissalâtu vesselâm

---

261 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/189.

kadını çağırarak bu işi niye yaptığını sorar. Kadın şöyle cevapta bulunur: "Kendi kendime dedim: "Eğer Muhammed gerçek peygamber ise, (Allah kendisine haber verir ve) zehirden zarar görmez; değilse ölür, ondan kurtuluruz!"Resulullah bu cevap üzerine kadını affeder ve ceza vermez. Bera ölünce cezalandırır.

Kadının tecziyesi işi rivayetlerde ihtilaflıdır. Kadı İyaz, rivayetlerdeki farklılıkları şöyle telif eder: "Resulullah kadını, zehirleme hâdisesine muttali olur olmaz öldürmedi. Hatta, "Bunu öldür!" diyenlere: "Hayır!" dedi. Bişr İbnu'l-Bera vefat edince, kadını Bişr'in velilerine teslim etti. Onlar kısasen öldürdüler. Böylece "öldürmedi" diyen rivayetler de, "öldürdü" diyen rivayetler de sahih olmuş olur."[266]

* HAYVAN, KUYU VE MADEN SEBEBİYLE ÖLME

Bu hadisle ilgili □[267] الْعَجْمَاءُ جُبَار hadisi Zekatla ilgili bölümde geçti. (6. cilt 2030 numaralı hadis.) **İKİNCİ FASIL**

İNSAN UZUVLARIYLA İLGİLİ KISAS

* DİŞ

ام ًَصَتْخاَف .ُهاَتيِنَث ْتَعَق َوَف ،هيِف ْنِم اَهع َزَنَف ٍلُج َر َدَي ٌلُج َر َّضع] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر نيصح نب نارمع نع ـ1 □5444ـ َل َزْنأف» :يذمرتلا
دازو.دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[َكَل َةَيِدَ ؟ُلْحَفلا ُّضَعَي اَمَك ِهيِ ِخأ َدَي ْمُكُدَحأ
ُّضَعَي :َلاَقف :# ِ هاللّ ِلوُس َر بلا َكِيف يف ُهَدَي َعَدَي ْنأ ُه ُرُمآ ْنأ ِين ُرُمأَت ؟ِين
ُرُمأَت اَم :# ِ هاللّ ُلوسر َلاَقف» :ىرخأ يف ملسم دازو.«ٌصاَصِق َحو ُرُجْلا َو
ىلاعَت ُ هاللّ:

اَهْع َزْنا همُث اَهَمَضْقَي ى هتَح َكَدَي ْعَفْدا ؟ُلْحَفلا ُم ِضْقَي اَمَك اَمُهَضْقَت » .

1. (4975)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam bir adamın elini ısırmıştı. Eli ısırılan, öbürünün ağzından elini (hızla) çekti. Bu yüzden ısıranın iki dişi döküldü. Bunun üzerine ihtilaf edip Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde dava açtılar.

"Biriniz diğerinin elini erkek deve gibi ısırmaya mı kalktı? Bunun için sana diyet yok!" buyurdular. [Buhârî, Diyat 18; Müslim, Kasame 19, (1673); Tirmizî, Diyat 20, (1416); Nesâî, Kasâme 17, (8, 28, 29).] Müslim'in bir diğer rivayetinde şu ziyade gelmiştir. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bana ne emrediyorsun? Elini ağzına koymasını söyleyeyim de onu boğa gibi dişleyesin öyle mi? Ver elini de ısırsın, sonra çık!" buyurdular." [268]

AÇIKLAMA:

Seniyye, ön dişlere denir.

İmam Âzam'la İmam Şafiî başta bir çok fukaha sadedinde olduğumuz hadisi esas alarak, eli ısırılan kimse elini çekerek ısıranın dişlerini sökecek olsa diyet gerekmeyeceğine hükmetmiştir. İmam Malik, diyet gerektiğine kaildir. İmam Malik'in görüşü, "yavaş çekme imkanı olduğu halde hızla çekme durumuyla ilgilidir" diye te'vil [269] edilmiştir.

او ُض َرَعَف .اوَبأَف ْوَفَعلا اَهْيَلإِ اوُبَلَطَف ،ِةَي ِراَج َةهيِنَث ْت َرَسَك ُهَتَّمَع َعِهيَب

ٌرلا َّنأ] : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر كلام نب سنأ نعو ـ2 □5444□

كَثَعب ِبذهلا َو ؛ ؟ِعْيَب ٌّرلا ُةهيِنَث ُرَسْكُتأ : ِرْضَّنلا ُنْب ُسَنأ َلاَقف . ِصاَصِقْلاِب□
َرمأف . َصاَصِقْلا َّإ ا ْوَبأَف # ِ هاللّ َلوس َر اوُتأَف .ا ْوَبأَف َش ْر ا‘ ِ هاللّ بلع
َمَسْقأ ْنَم ِ هاللّ ِداَبِع ْنِم َّنإ :# َلاَقف . ا ْوَفَعف ُم ْوَقْلا َيِ ضَرَف . ُصاَصِقْلا ِ هاللّ
ُباَتِك ، ُسَنأ اَي :# َلاَقف .اَهتهيِنَث ُرَسْكُت َ ِهقَحْلاِب

. ه ُ[. أخرجه الخمسة إ التلا مذي‘

2. (4976)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Halası Rübeyyi', bir genç kızın ön dişini kırmıştı. Ondan affetmesini talep ettiler, kabul etmediler; diyet teklif ettiler, bunu da kabul etmediler. Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'a gittilerse de, kız tarafı kısas talebinde direndiler. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine kısas emretti.

Enes İbnu'n-Nadr: "Rübeyyi'in dişi kırılır mı? Hayır! Seni hak ile gönderen Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onun dişi kırılmaz!" dedi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Enes! Kısas Allah'ın kitabıdır (emridir)" buyurdular. Bunun üzerine kız tarafı razı olup, affettiler. Aleyhissalâtu vesselâm (Enes İbnu'n-Nadr'ı takdir ederek): "Allah'ın öyle kulları var ki, (bir iş için) Allah'a yemin etse, Allah onu boş çevirmeyip dilediğini yerine getirerek yemininde hanis kılmaz" buyurdular." [Buhârî, Diyat 19, Sulh 8, Tefsir, Bakara 23, Tefsir, Maide 6; Müslim, Kasâme 24, (1675); Ebu Davud, Diyat 39, (4595); Nesâî, Kasâme 16, (8, 27).] 270

AÇIKLAMA:

1- Hadis şu fevaidi ihtiva etmektedir: * Kişinin, olacağını zannettiği şeye yemin etmesi caizdir. * Böyle bir durumda, dilediği yerine gelen hakkında sena etmek -fitneden emin olunursa- caizdir. * Kısasın affı için şefaat müstehabtır.

* Kısası affetmek de müstehabtır.

* Kısas veya diyette muhayyerlik, hakk ödeyecek olana değil, hakk alacak olanadır. * Diş ve yaralamalarda, kadınlar arasında kısas sabittir. * Diyet hususunda sulh caridir.

* Diş kırma fiilinde de kısas caridir. Ancak bunun yeri, mislinin icrası mümkün olan hallerdir. Şöyle ki: Kırılan zabtedilmiştir, aynı miktar, eğe ile caninin dişinden koparılabilecektir. * Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Enes İbnu'n-Nadr'ı övmek suretiyle onun Allah nezdinde,

yeminini yerine getirerek mahcubiyetten kurtaracak bir makamı olduğunu ifade etmiştir. Böylece dişi kırılan kız tarafının kalbine, sulh etmeleri hususunda Cenab-ı Hak ilham atmış olmaktadır. Onların sulha yanaşıp, affetmek suretiyle dişte kısasa gitmemeleri bir lutf-u İlâhî olmaktadır ve buna da Enes İbnu'n-Nadr'ın yemini müessir olmuştur. 271

*** KULAK**

ىلا ُهُلْهأ ىَتأَف َءاَيِنْغأ ٍساَنُ' ٍم ًُغ َنُذُأ َعَطَق َءا َرَقُف ٍساَنُ ام ًُغ هنأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر نيصح نب نارمع نع ـ1 □ 5444□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ائْيَش ِهْيَلَع ْل َعْجَي ْمَلَف . ُءارَقُف ٌساَنُأ اَّنإ : .
ِهاللّ َلوُس َر اَي اوُلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َر

1. (4977)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Fakirlere ait bir oğlan çocuğu, zenginlere ait bir oğlan çocuğunun kulağını kopardı. Oğlanın ailesi Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Bizler fakirleriz!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cani tarafa bir ceza takdir etmedi." [Ebu Davud, Diyat 27, (4590); Nesâî, Kasâme 14, (8, 26).] 272

AÇIKLAMA:

Gulam kelimesi hem köle mânasına gelir, hem de oğlan çocuğu. Hattâbî, burada geçen cinayet sahibi gulamın hür olduğuna hükmeder ve der ki: "Gulam hür idi, cinayeti de hataen işlemişti, akilesi de fakir kimselerdi. Esasen böyle durumlarda akileden genişlik ve imkan sahipleri yardımcı olur, fakirin bir ödemede bulunması gerekmez. Sanki, hadiste geçen kulağı koparan gulam hürdür. Çünkü köle olsaydı, ailesinin fakirliklerini söylerek özür beyan etmelerinin bir mânası olmazdı. Zîra akile, ne amden işlenen, ne itiraf edilen cinayetlerin diyetini yüklenmediği gibi, kölenin işlediği cinayetin diyetini de yüklenmez. Bu, alimlerden çoğunun görüşüdür. Amma köle gulam, bir köleye veya hürre karşı cinayet işlese, ehl-i ilmin ekseriyetine göre, cinayeti rakabesindedir." 273

*** TOKAT**

ءاَجَف ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُساهبَعْلا ُهَمَطَلَف ،ةهيِلِهاَجْلا يف ُهَل َناَك ٍبأ يف َع َق□

النّأسُ ! أيه أهلِ ا'رْ ضِـ5443 1 ـ عن ابن عباس رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهما: [أنه رَ جٍُ وَ
لَطَمَهُ، فَلَبَسُوا السَّحَ . فَبَلَغَ ذلِكَ رَسولَ اللّه ِ #، فَصَعَدَ المِنْبَرَ . وَ قَالَ : أيُّهَا
فَتُؤْذُوا أحْيَاءَنَا. فَجَاءَ القَوْ مُ، فَقَالُوا: يَا قَوْمُهُ، فَقَالُوا: لَنَلْطَمَنَّهُ كَمَا
مَ علَب اللّه ؟ِ فَقَالُوا: أنْتَ. فَقَالُوا: إنَّ العَبَّاسَ مِنِهي وَ أنا مِنْهُ، َ تَسُبُّوا أمْوَ اتَنَا
تَعْلَمُونَ أكْرَ

النسائي أخرجه. [لَنَا فَاسْتَغْفِرْ، غَضَبِكَ مِنْ ِ بِاللّه نَعُوذُ، ِ اللّه رَسُولَ .

1. (4978)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Bir adam, cahiliye devrinde yaşamış bir atamıza sövmüştü. (Babam) Abbas (radıyallahu anh) ona bir tokat aşketti. Bunun üzerine adamın yakınları gelerek: "O nasıl tokat aşkettiyse mutlaka biz de ona tokat vuracağız!" dediler ve silahlarını kuşandılar. Bu durum Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaştı. Hemen gelip minbere çıktı ve: "Ey insanlar! Yeryüzü ahalisinden kimin Allah katında en mükerrem olduğunu biliyorsunuz?" buyurdular. Hepsi birlikte: "Siz ey Allah'ın Resûlü!" cevabını verdiler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bilesiniz! Abbas bendendir, ben de ondanım! Ölülerimize sövmeyin, aksi halde dirilerimizi üzersiniz!" buyurdular. Bunun üzerine halk gelip: "Ey Allah'ın Resulü! Senin gadabından Allah'a sığınırız, bizim için mağfiret dileyiverin!" dediler." [Nesaî, Kasame 21, (8, 33).] 274

AÇIKLAMA:

Sindî der ki: "(Hadiste görüldüğü üzere) sövmek eza vericidir. Bir kimse sövmek suretiyle bir hâdiseyi başlatır ve bu sebeple bazı nahoş durumlara maruz kalırsa, karşılaştığı bu eza sebebiyle kısas taleb etmemesi gerekir. Çünkü o hal, başına amelinin cezası olarak gelmiştir." Yine Sindî der ki: "Hadiste, imamın maslahat görmesi halinde kısasın affedilmesini taleb edebileceğine delil vardır." 275

ÜÇÜNCÜ FASIL

KISASIN YERİNE GETİRİLMESİ

دواد وبأ هجرخأ .[ِنامي“ا ُلهأ ةَلْتِق ِساَّنلا ُّفَعأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] : لاق هْنَع .
□5444□ 1ـ نع نبا دوعسم َر ِض َي هاللّ ُ

1. (4979)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Öldürme tarzında insanların en ölçülüsü, iman sahipleridir." [Ebu Davud, Cihad 120, (2666); İbnu Mace, Diyat 30, (2681, 2682).]276

AÇIKLAMA:

Hadis, insan olsun hayvan olsun, öldürme hususunda, en ziyade şefkat ve merhamet duygularıyla hareket ederek onlara en ölçülü davranacak olanların mü'minler olduğunu ifade etmektedir. Kur'an'da ve sünnette Allah'ın mahlukatına tasarruf tarzı hususunda tahdidler, kayıtlar konmuştur. Mü'minler bu kayıtlara uyar, haddi aşarak haram edilen, yasaklanan tarzlara tevessül etmez. Mesela müsle yasaktır, bir canlıyı hedef yapmak yasaktır, ateşle yakarak öldürmek yasaktır, işkence etmek yasaktır. Bu yasaklar bütün insanlıkça müşterek değerler olarak benimsense bile, bunları kemal mertebede tatbik edecek olanlar iman sahipleridir. Çünkü onlar mahlukata başıboş, tesadüfen zuhur etmiş gayesiz eşyalar gözüyle bakmaz. Allah'ın mahluku olduğunu, san'atı olduğunu, insanlar üzerinde hepsinin hukuku olduğunu, en ziyade hukukun hayvan ve insanlara karşı olduğunu idrak eder, merhamet ve şefkat duygularıyla onlara bakar. Kâfirde ise eşyaya karşı, onu hürmete, saygıya sevkedecek temel bir nokta-i nazar bulunmadığı için onlara, talan edilecek ganimet gözüyle bakar. Hadis, bu nokta-i nazar farklılıklarını dile getirmektedir.277

يراخبلا هجرخأ .[ىَلْثُمْلا َو َبْهُّنلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوس َر ىَهَن] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي .
ِض َر براصنَ‘ا ديز نب ِ هاللّدبع نعو ـ2 □5434□

2. (4980)- Abdullah İbnu Zeyd el-Ensarî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) müsle (denen göz çıkarmak, burun, dudak, kulak kesmek, karın deşmek gibi tecavüzler)den, yağmacılıktan men etti." [Buharî, Mezalim 30, Zebâih 25.]278

AÇIKLAMA:

274 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/195-196.

Yağmalama diye tercüme ettiğimiz nühbâ: Başkasının malını cehren, rızası hilâfına arsızlıkla almaktır. Resûlullah hadiste bunu yasaklamaktadır.

Müsle ise hayvanın veya insanın uzuvlarını kesmektir. Onlar, canlı iken de cansız iken de bu tecavüz yapılabilir. Resûlullah, bunu da yasaklamıştır.

Cezası icabı ölüme mahkûm edilse de bu çeşit eziyet ve hakaret verici saldırıları dinimiz yasaklamıştır. 279

يئاسنلا هجرخأ .[ِهِسْفَن ْنِم ُّصِقُي # ِ هاللّ َلوسر ُتْيأ َر] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض .
َر رمع نع سارف يبأ نعو ـ8 □5431□

3. (4981)- Ebu Firas, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, (başkasının lehine olarak) kendi nefsine kısas uyguluyordu." [Nesâî, Kasâme 23, (8, 34).] 280

AÇIKLAMA:

Resulullah, adalete verdiği ehemmiyetin bir delili olarak kendisine kısas uygulamıştır. Hz. Ömer bu sözleriyle, Resulullah'ın: "Kimin bende hakkı varsa gelsin alsın, kime haksız olarak vurmuşsam gelsin vursun" mânasında zaman zaman yaptığı talepleri kasdetmiş olmalıdır. Bu hususta Ebu Davud'un kaydettiği bir örnek şöyle: "Ebu Said anlatıyor: "Resulullah bir taksim yapıyordu. Bir adam ilerleyerek geldi ve üzerine eğilip bakmaya başladı. Aleyhissalâtu vesselâm elindeki bir hurma dalını yüzüne dürterek "çekil" dedi. Dal yüzünü kanattı. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Gel (aynı şeyi bana yaparak) kısasta bulun!" dedi ise de, adam: "Hayır affettim ey Allah'ın Resulü" dedi."

Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'in de, nefislerinde kısas tatbik ettiklerine dair rivayetler gelmiştir. İslam, idarecilere teşriî ma'suniyet tanımaz. 281

DÖRDİNCİ FASIL

AFFETME HAKKINDA

وبأ هجرخأ .[ِوْفَعْلاِب ِهيف َرَمَا ّاَإ ٌصاَصِق ِهيف ٌءْىَش ِهْيَلِإ َعِف ُر # ِ هاللّ َلوس
َر ُتْيأ َر اَم] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ1 □5432□

يئاسنلاو دواد .

1. (4982)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, kendisine her ne zaman kısas bulunan bir dava getirildiğinde, mutlaka her seferinde affetmeyi emrediyor gördüm." [Ebu Davud, Diyat 3, (4497); Nesâî, Kasâme 27, (8, 37, 38).] 282

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, kısasa giren davalarda, Aleyhissalâtu vesselâm'ın daima affetmeyi tavsiye ve teşvik ettiğini göstermektedir. Kısas cezası ferdin maddî ve manevî mağduriyetini telafi etmeyi hedef edinmektedir. Dolayısıyle mazlum ve mağdur taraf affetmek suretiyle bu mağduriyetini manen telafi etmiş, "affetmiş olma"nın şerefiyle mânevî doyuma ermiş olabilir. Nitekim başlangıçta da belirtildiği üzere kısas cezası, hakim tarafından hükme bağlandıktan, yani suç sübût bulup ceza kesinleştikten sonra, mağdur taraf üç şıktan birini tercih edecektir: **1-** Kısas yapmak: "Cana can, göze göz, yaraya yara şeklinde caniye, cinayetine denk bir ceza vermek. **2-** Diyet: Can, göz, el vs. her bir uzvun, şeriatçe tesbit edilen maddî bedelinin ödenmesi. **3-** Affetmek: Ne kısas, ne diyet talep etmeden, caniyi bağışlamak. Resulullah, kısas davalarında bu üçüncüyü tavsiye etmekte, buna teşvik etmektedir. Şevkânî der ki: "Affa teşvik ve terğîb sahih hadisler ve Kur'an-ı Kerim'in nasslarıyla sabittir. Hülasa affın meşruiyyeti hususunda herhangi bir ihtilaf mevzubahis değildir. İhtilaf, mazlum için hangisi evladır: Zalimi affetmek mi, affı terketmek mi hususundadır." Nitekim ayette: "...Fakat kim kendi hakkını bağışlarsa, bu onun günahlarına bir kefaret olur ve suçlunun cezası düşer..." (Maide 45) buyrulmuştur. Bir başka ayette de mealen şöyle buyrulmuştur: "Kötülüğün karşılığı, ona denk bir cezadır. Fakat kim affeder ve barışı tercih ederse onun mükafaatı Allah'a aittir. Şüphesiz ki O zalimleri sevmez" (Şûra 40).283

279 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/198.

اَمَك ُهلُتْقاَف ْبَهْذا :َلاَق .ي ِخأ َلَتَق اَذه َّنإ :لاَقف ٍلُج َرِب # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ٌلُج َر
َءاَج] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ2 5438ـ # ٌّيِبَّنلا َرِبْخُأَف .ُهْنَع
ىهلَخَف ِةَماَيِقْلا َم ْو َي َكي ِخ َ‘و َكَل ٌرْيَخ َو ك ِرْج‘ ُمَظْعأ ُهَّناَف .ِيهنَع ُفْعا َو ِ هاللّ
ِقَّتِا :ُلُج َّرلا ُهَل َلاَقف َكاَخأ َلَتَق َميِف اَذه ْلَس ِهب َر اَي :ُلوُقَي ،ِةَماَيِقْلا َم ْوَي
َكِب ٌعِناَص َوُه اَّمِم ُهَل ارْيَخ َناَك ُهَّنإ اَّمأ ،ُهِقِتْعأف َلاَق .ُهَل َلا ًَق اَمِب ُه َرَبْخأف
ُهَلأَسَف

. يِنَلَتَق؟ [. يئاسنلا هجرخأ

2. (4983)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam getirip: "Bu adam kardeşimi öldürdü!" diye şikayette bulundu. Resulullah da: "Git sen de onu öldür, tıpkı kardeşini öldürdüğü gibi!" buyurdular. Adamcağız şikayetçiye: "Allah'tan kork, beni affet! Çünkü af senin için büyük bir ücrete sebeptir. Senin için de, kardeşin için de kıyamet günü daha hayırlıdır!" dedi. Adam da onu salıverdi. Durum Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verildi. Resulullah (onu çağırtıp) sordu. Adam (caninin) kendisine söylediklerini haber verdi. (Ravi devamla) der ki: "(Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)): "Onu azat et! Aslında onu azat etmen, onun için, kıyamet günü onun sana yapacağından daha hayırlıydı. O gün: "Ey Rabbim diyecek, şuna sor bakalım, beni niye öldürmüştü?" [Nesâî, Kasâme 6, (8, 18).] 284

AÇIKLAMA:

Hadisin son kısmı Nesâî'deki aslından biraz farklı. Asla göre, Resulullah adamı affı sebebiyle azarlar ve: "Bu, (onu öldürmen), onun sana kıyamet günü yapacağından daha hayırlıydı: "Ey Rabbim! Buna sor! Beni niye öldürmüştü?" diyecek" buyurur. Nesâî, bu hadisi 4955 numarada kaydettiğimiz Vail İbnu Hucr hadisinin arkasından kaydeder. Vail hadisinde "aff"a teşvik var, burada ise, af sebebiyle ayıplama. Sindî meseleye şöyle bir açıklama getirir: "Bu hüküm, kayışlı adamla ilgili hükümden ayrı bir hükümdür. Muhtemelen, Aleyhissalâtu vesselâm, vahiy yoluyla bu katil hakkındaki katlin, önceki vak'adaki katil hakkındaki katlden hayırlı olacağını öğrenmiştir. Doğruyu Allah bilir."285

تَناَك ْنإو ،ىلو‘ًاَف ىَل ْوَا او ُزَجْحَني ْنأ َنيِلَتَتْقُمْلا ىلَع :# ِ هاللّ لوُس َر َلاَق] :تلاق
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ8 5435ـ لاجر ةثرو هل لجر لتقي نأ كلذ
ناىبو .نيئاتلا حتفب « َنيِلَتَتْقُمْلا». َلو‘اف لو ا‘ :هدنعو .يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ

ةأَرْما].

برق‘اف برق‘ا بلو‘اف بلو‘اب دارأو ،ةيدلا اوقحتساو دوقلا طقس ةأرما ناك نإو .
افع مهيأف ،ءاسنو

3. (4984)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Maktulün kısas talep eden velilerine, (katillerden) birini affederek kısastan kaçınmaları gerekir. Kadın dahi olsa, en yakın olan başlasın." [Ebu Davud, Diyat 16, (4538); Nesâî, Kasâme 29, (8, 39).] 286

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kısasın düşmesi için, maktulün varislerine diyet talep etmelerini tavsiye ediyor. Varislerden sadece bir tanesi, kısas talebinden vazgeçip diyet talep edecek olsa, kısas düşecek ve hepsinin diyet talebine razı olması gerekecektir. Diyet talebine razı olacak kimse varislerden bir kadın bile olsa, kısas düşeceği için, teşvik edilmektedir.

Hattâbî, hadiste geçen muktetelîn tabirinin, burada şu mânada olma ihtimaline dikkat çeker: "Maktul taraf kısas taleb eder, katil taraf bundan kaçınır, bu yüzden aralarında harp çıkar. Bu durumda savaşmak zorunda kalan maktul taraf muktetelîndir." Resulullah bu halde savaşan maktul velilerine diyete razı olmalarını tavsiye etmiş olmalıdır.

Maksudun hasıl olmasında en müessir tarzın affeden veya diyet talep edenin, maktulün en yakınlarından birinin olmasıdır. Onun için Aleyhissalâtu vesselâm, en yakını buna teşvik etmiştir. Bu yakın, kadın bile olsa, istenen neticeyi hasıl edecektir. Evzâî ve İbnu Şübrüme gibi bazı alimler: "Kadın, kanı affedemez" demiş ise de cumhur, "Kadının kan husunsundaki affı da caizdir" demiştir. 287

KASÂME BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Kasâme kelimesi yemin manasına gelir. Dilimizdeki kasem kelimesi de aynı manada olmak üzere bu kötken gelir. Fıkıh ıstılahı olarak, daha hususi bir yeminin adıdır.

Istılahat-ı Fıkhiye'deki tarifi şöyledir: "Kâtili meçhul olan ve üzerinde katil eseri bulunan bir ölünün bulunduğu mahal ahalisinden elli kimsenin veçh-i mahsus üzere yemin etmelerine kasâme denir. Bir mahallede veya bir karyede (köyde) veya bir şahsın mülkünde veya meskeninde yahud bir karye veya beldeye ses işitilecek derece yakın olup, kimsenin mülkünde bulunmayan hâli bir yerde bir katil (ölü) bulunduğu ve kendisinde -dövülme gibi, gözlerinden kan fışkırması gibi- katledildiğine delalet eden bir eser görüldüğü halde, kâtili bilinmese; katilin velileri ise o mahal sahibinin veya ahalisinin inkarlarına rağmen onların katletmiş olduklarını bila beyyine (delil olmaksızın) dava ve yemin etmelerini talep eylese, bunlardan evliya-i katilin (ölenin velilerinin) intihab edecekleri elli erkeğe hakim tarafından yemin tevcih edilir. Onlardan her biri de "billahi onu ben öldürmedim ve öldüreni de bilmiyorum" diye nam-ı akdes-i İlahiye kasem eder. Şayet kendisine böyle yemin tevcih edilenlerden biri, kâtilin kim olduğunu biliyorsa, o halde "billahi onu ben öldürmedim ve filandan başka öldüreni de bilmiyorum" diye yemin eder. Kasâme suretiyle yemin edeceklerin adedi elliye baliğ olmadığı takdirde, kendilerine elliye kadar yemin tekrar tevcih edilir."

Yine Istılahat-ı Fıkhiye'de açıklandığı üzere, kasâme müessesesi, maktul tarafın mağduriyetini azaltıp yarasını sardığı gibi, ferdleri ve cemiyetleri, kendi mülkleri dahilinde cereyan eden faili meçhul cinayetlerden sorumlu tutarak teyakkuza ve tedbire sevketmektedir. Ammeye, devlete ait bir arazide cereyan eden böylesi bir cinayetin fidyesini devlet ödemekle, devlet ve amme sorumluları teyakkuza zorlanmış olmaktadır. Böylece hiçbir kimsenin kanı, faili meçhul diye heder olmamakta, mağdurları fidyesiz kalmamaktadır. Diğer taraftan cinayetin işlendiği arazi sahipleri yemin suretiyle kısastan kurtulmakta, ceza hafiflemektedir. Müteakiben görüleceği üzere, kasâme cahiliye devrinde mevcuttur. İslam bunu ibka etmiştir. 288

مِشاَه بِنَب ْنِم ُلُج َر َناَك ٍمِشاَه بِنَب اَنيِفِل ِةَهيِلِهاَجْلا يف ْتَناَك ٍةَماَسَق َل ّوأ ّنِا]□
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نع ـ1 □5434ـ . ِهِقِلا َوَج ُةَ َو ْرُع ْتَعَطَقْنا ِدَق:

َو ، ٍمِشاَه ِينَب ْنِم ٌلُج َر ِهب َّرَمَف . ِهِلبِإ يِف ُهَعَم َقَلَطْناَف ،ى َرْخُأ ٍذ ِخَف ْنِم ٍشْي
َرُق ْنِم ٌلُج َر ُه َرَجأَتْسا ِيذهلا َلاَقف اد ِحا َو اريعَب ٍّإ ُلِب"ا تَلَقَع اوُل َزَن اَّملَف .
ِهِب َّدَشَف اَقِع ُهاَطعأَف .ُلِب"ا ُرِفَنت ،ِيِقلا َوَج ةَ َو ُرُع ِهِب ُّدَشأ ِلاَقِعب ِنْثِغأ :
َلاَقف ِلِهأ ْنِم ٌلُج َر ِهِب هرَمَف ُهَلِجأ اَهيف َناَك اَصَعب ُهَفَذَح َو ؟ُهلاَقِع َنيأ : َلاَقف
.ٌلاَقِع ُهَل َسيَل : َلاَقف .ْلِقْعُي ْمَل ِريِعَبلا اَذه ُلاَب اَم :ُه َرَجأَتسا

اَذإ : َلا َق . ْمَعَن : َلاَق ؟ ِرْهَّدلا َنِم ةَ َّرَم ةَلاس ِر ِيهنَع ٌغِهلَبُم َتْنأ َلَهف : َلاَق .
ُهُتْدِهَش اَمَّب ُر َو ،ُدَهْشأ اَم : َلاَقف ؟ِمِس ْوَملا ُدَهْشَتأ : َلاَقف .َنَمَيلا ِيِنلَتَق ان ً
ُف َّنأ ُهرِبْخأَف ،ٍبِلاَط ِيبأ َنَع ْلأساَف .َكوُباَجأ اَذإَف ،ٍمِشاَه ِيَنب َلَبَق اَي : ِداَنَف ؛
َكوُباَجأ اَذإَف ؟ ٍشْي َرُق َلَبَق اَي : ِداَنَف َمِس ْوَملا َتْدِهَش ،ِهْيَلَع َماَيِقلا َتْنَسحاَف َض
ِرَم : َلاَق ؟اَنأ ِحاَص َلَعف اَم : َلاَقف .ٍبِلاَط وُبأ ُهاَتأ ُه َرَجأَتْسأ ِيذهلا َمِدَق اَّملَف
.ُرَجأَتْسُملا َتاَم َو ،ِلاَقِع يِف ِهذه :او ُلاَق .ٍشْي َرُق َلَبَق اَي َلاَقف .َمِس ْوَملا َفاَو َو
ِهْيَلإِ َىص ْوأ ِيذهلا َلُج َّرلا َّنإ َّمُث اني ِح َتْكَمَف َكْنِم َكِلذ َلْهأ َناَك ْدَق : َلاَق .ُهَنفَد
ٌتيِل َو َو

ِمشاَه وُنَب ِهِذه :اوُلاَق .ٍمِشاَه ِيَنبَلاَي .ٌشْي َرُق .

لاَقف .ٍبِلاَط وُبأ ُهاَتأَف ٍلاَقِع يِف ُهَلَتَق ان ًُف َّنأ ةَلاَس ِر َكَغِهلَبُأ ْنأ ْن ًُف ِين :
َرمأ : َلاَق .ٍبِلاَط وُبأ اَذه :اوُلاَق ؟ٍبِلاَط وُبأ َنيأ َلاَق

ِناَف .ُهْلُتْقَت ْمَل َّكنأ َكِم ْوَق ْنِم َنوُسْمَخ َفِلْحَي َتْئِش ْنإ َو اَنأ ِحاَص َتْلَتَق َكَّنإَف
ِلِب"ا َن ِم ةَئاِم َيِدَؤُت ْنأ َتْئِش ْنإ .ِثَت َدحإ َّنِم َرْتخأ َيأ :َتلاَق .ُهْنِم َتَدل َو ْدَق
،ُهْنِم ٍلُج َر َتْحَت َتَناَك ٍمِشاَه ِيَنب َنِم ٌةأ َرِما ِتَتأَف ُفِلْحَن اوُلاَقف .ُمُه َرَبخأَف ُهَم
ْوَق َتَأف .ِهِب َكاَنْلَتَق َتْيِبأ اَبأ اَي : َلاَقف .ُهْنِم ٌلُج َر ُهاَتأَف َلَعفَف َنوُمَي'ا
ُرَبْصُت ٌنْيَح ُهَنِيمَي ُرَبْصُت ًَو َنيِسْمَخْلا َنِم ٍلُج َرِب اَذه َينبا َزي ِجُت ْنأ ُّب ِحُأ ٍبِلاَط
اَبأ ًَو يِهنِم اَمُهْلَبْقاَف ،ناَريِعَب ِناَذه ،ناَريِعَب ُهْنِم ٍد ِحا َو ٌّلُك ُبي ِصُي ِلِب"ا َن ِم
ٍةَئاِم َناَكَم اوُفَلْحَي ْنأ ٌج َر َنيِسْمَخ َتْد َرأ ٍبِلاَط

ِسْفَن ِيذَّلا َوَف :امِهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساَبَع ُنْبا َلا َق .اوُفَلَحَف َنوُعَب ْرأ َو ٌةَيِناَم ً
َث ءاَجَف .اَمُهَلِبَقَف َنوُمَي'ا ُرَبْصُت ٌنْيَح ِنِيمَي ُرَبْصُت نومهتملا اهب مسقي
ناَمي"ا « ةُماسقلا».يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .[ُف ُرْطَت ٌنْيَع َنيَعب ْر'ا َو
ِةَيِناَمَّثلا َنِم َو ُل ْوَحْلا َلاَح اَم ِهِدَيِب اذإ :ةماسقو ـ امسق مسقي ـ مسقأ :لاقي
ردصم وهو ،مهنع لتقلا يفن ىلع نومهتملا مسقي وأ مهبحاص مد مهقاقحتسإ ىلع

كرت يف هل نذأت بازلابو ،اهنم هنموئت ءارلاب هانعمو ،بازلابو ءارلاب نور «ِنْبا
ُزي ِجُت»و.ةليبقلا نود « ُذخفلا»و.فلح

اهب هيلع مكحُيو هيلع هركيو اهب رومأملا اَهُم َزْلُي يتلا يه «ربصلا.
ُنيمي»و.ميتيلا رمأب موقي يذلا وه « ُزيجملا»و.نيميلا

1. (4985)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Cahiliye

devrinde görülen ilk kasâme hadisesi, biz Benî Haşim içinde cereyan etmişti. Benî Haşim'den (Amr İbnu Alkame İbni'l-Muttalib İbni Abdi Menaf adında) bir erkeği, Kureyş'in bir başka koluna mensup (Hıdaş İbnu Abdillah İbni Ebî Kays el-Amiri adında) bir adam ücretle tutmuştu. (Amr) develerle birlikte (Hıdaş'la) yola çıktı. Benî Haşim'den bir kimse ona uğradı. Bu adamın deri çuvallarının ipi kopmuştu.

"Bana yardım et, ip ver de şu çuvallarıma bağlayayım, develer ürkmesin!" dedi, o da ona bir ip verdi ve onunla çuvalları bağladı. Konakladıkları vakit bir tanesi hariç bütün develer bağlandı. Onu ücretle tutan patron: "Bu deve niye bağlanmadı?" diye sordu. Öbürü: “Bunu bağlayacak ip yok!” dedi. “Pekiyi onun bağı nerede?” diye soru ve efendi hizmetçiye bir sopa fırlattı. Meğerse onun eceli bu değnekte imiş. (Adam yaralanır, fakat daha ölmeden) Yemenli bir zat kendisine uğrar. Yemenliye sorar: Adam: "Bazan bulunurum, bazan bulunmam" der. Yaralı ona: "Benim için bir elçilik yapar mısın?" diye ilave eder. Adam: "Evet yapar (istediğinizi duyururum)" der. Yaralı:

"Sen hacc mevsiminde hazır bulunduğun zaman: "Ey Kureyşliler!" diye bağır. Sana "Buyur!" ettikleri vakit: "Ey Haşimoğulları!" de!.. Onlar: "Buyur!" edince Ebu Talib'i sor. Ona: Beni falancanın bir ip sebebiyle öldürdüğünü haber ver!" der.

Bunu söyledikten sonra o işçi vefat eder

Onu ücretle tutan patron, (Mekke'ye) dönünce Ebu Talib yanına gelerek (öleni) sorup: "Arkadaşımıza ne oldu?" der. O da: "Hastalandı, (tedavisi için) elimizden geleni yaptık. (Ama maalesef) öldü, defin işini de ben üzerime aldım!" diye cevap verir. Ebu Talib: "O, senin bu alâkanı hak etmişti" der. Aradan bir müddet geçer. Sonra ölen ücretlinin vasiyette bulunduğu Yemenli zat hacc mevsiminde gelir ve: "Ey Kureyşliler!" diye selenir. (Kureyşliler toplanıp): "İşte biz Kureyşlileriz!" derler. Bu sefer adam:

"Ey Haşimoğulları!" der. Onlar:

"İşte biz Benî Haşimiz!" derler. Adam bu sefer de:

"Ey Ebu Talib!" der. Kendisine: "İşte şu Ebu Talib'tir!" derler. Adam: "Bana falan kimse, size bir elçilik (yapmamı, bir haber) tebliğ etmemi söylemişti. O da şu: Onu falan kimse bir ip yüzünden öldürmüş" der. Bunun üzerine Ebu Talib ona gidip: "Bizden üç şeyden birini seç: İstersen yüz deve öde, zîra sen bizim adamımızı öldürdün. (Bu iddiamızı inkar edecek olursan), dilersen, kavminden elli kişi senin öldürmediğine dair yemin etsinler. Bunlara itiraz edecek olursan, biz de seni onun sebebiyle öldüreceğiz!" der. Adam kavmine gelip durumu haber verir. "Yemin edelim!" derler. Onlardan bir erkeğe nikahlı olup, doğum da yapmış olan Benî Haşimli bir kadın gelip: "Ey Ebu Talib! Benim şu oğlumu o elli kişiden bir adam yerine tutmanı, fakat ona (yeminlerinin yaptırıldığı Ka'be rüknü ile Makam-ı İbrahim arasında) yemin ettirilmemesini talep ediyorum!" der. Ebu Talib bu kadının dilediği şekilde hareket eder. Derken onlardan bir başka adam gelir ve: "Ey Ebu Talib! Sen yüz deveye bedel elli kişinin yemin etmesini diledin. Bu durumda her adama iki deve düşüyor. Al şu iki deveyi benim hesabıma kabul et, yeminlerin yapıldığı yerde bana yemin ettirme!" der. Ebu Talib bu iki deveyi kabul eder. Kırk sekiz kişi de gelip yemin ederler. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) der ki: "Nefsimi kudret eliyle tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, yeminleri üzerinden bir yıl geçmeden o kırk sekiz kişiden hiçbir kımıldayan göz kalmadı (hepsi helak oldu)." [Buhârî, Menakıbu'l-Ensar 26; Nesâî, Kasame 1, (8, 2,4).][289]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cahiliye devrinde cereyan eden kasâmeye bir örnek vermektedir. Kasâmenin, katl ithamı halinde, delil yokluğunda, iddiayı nefiy veya isbat maksadıyla başvurulan hususi bir yemin olduğunu umumi açıklama kısmında belirtmiş idik.

2- Sadedinde olduğumuz yemin, Ka'be'nin Haceru'l-Esved Rüknü ile Makam-ı İbrahim arasında cereyan etmiştir. Hadis orada yapılan yalan yeminin süratli şekilde felaket getirdiğini ifade etmektedir. Bu durumu te'yid eden örneklerden İbnu Hacer'in kaydettiği bir diğer rivayete göre: "Bir grup insan Beyt'in yanında yalan yere yemin etmişti. Sonra oradan çıkıp bir kayanın altına oturdular. Kaya üzerlerine çöktü." Bir diğer rivayet şöyle: "Cahiliye halkı, Harem bölgesinde bir cürüm işlerlerse cezaları pek çabuk gelirdi." Bir diğer örnek de şöyle: "Cahiliye devrinde bir cariye Ka'be'ye sığındı. Kadının efendisi gelip onu çekti çıkardı. Kadının eli çolak oldu."

Cahiliye devrinde, Harem'de mazlumun zalim hakkında yaptığı bedduaya süratle icabet hasıl olması meselesiyle ilgili olarak, Hz. Ömer'in şu sözü kaydedilmiştir: "Cahiliye devrinde insanlar ba'si (ahirette dirilmeyi) bilmedikleri için, zulümden kaçınmaları için (Cenab-ı Hak) onlara böyle muamelede bulunuyordu. Ama İslam geldikten sonra, kısas kıyamet gününe te'hir edildi."

Tavus'tan gelen bir rivayete göre: "Harem'de işlenen bir kötülüğün cezasının hemen verileceği zamanın gelmesi yakındır." Bu rivayet kıyamete yakın, ilmin yeryüzünden kabzedilmesiyle, insanların şer'î meseleleri unutmaları sonucu, eski halin döneceğine bir işaret kabul edilmiştir." 290

ةَماَسَقْلا ّرَقأ # ّيِبَّنلا ّنأ] :# هاللّ لوسر باحصأ نم لجر نع راسي نب ناميلسو
5434 2ـ نعو يبأ ةملس نب نمحرلادبع،

ئاسنلاو ملسم هجرخأ .[َرَبْيَخ ِدوُهَي ىلَع ُهوُعَّدِا ٍليِت َق يف ِراَصْن ُ'ا َن ِم ٍساَن نَيْب اَهِب ىضَق َو ِةَيِلِهاَجْلا يف ِهْيَلَع ْتَناَك اَم ىلَع

2. (4986)- Ebu Seleme İbnu Abdirrahman ve Süleyman İbnu Yesar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir sahabisinden naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kasâmeyi cahiliye devrindeki şekliyle takrir edip kabul etti. Hatta, Hayber Yahudileri aleyhine dava ettikleri bir ölü için Ensar'dan bir kısım insanlar arasında kasâmeye hükmetti." [Müslim, Kasame 8, (1670); Nesâî, Kasame 2, (8, 5).]291

AÇIKLAMA:

Hadis, kasâme ile ilgili adabın cahiliye devrinde cereyan eden şekliyle İslam'a dahil edildiğini, tadilat yapılmadığını ifade etmekte, ayrıca Resulullah'ın bir katl hadisesinin hallini kasâme usulüyle yaptığını göstermektedir. Ensardan bir zat, Cübbi'l-Yehud'da ölü olarak bulunur. Ensar, bunun Yahudiler tarafından öldürüldüğünü iddia ederek diyet talep ederler. Yahudiler iddiayı reddedince Resulullah kasâmeye hükmeder. 292

اَق ّرَفتَف ُحْلُص ٍذِئَم ْوَي يِه َو ، َرَبْيَخ ىلا ٍدوُعْسَم ُنبا ُةَصِيَحُم َو ٍلْهَس ُنب ِ
هاللَّدبع َقَلَطْنا] :لاق ةمثح يبأ نب لهس نعو 8ـ5434 ُةَصِيَحُم َو ٍلْهَس ُنْب ِنمْح هرلا ُدْبَع َقَلَطْناَف .ةَنيِدَمْلا َمِدَق ّمُث .ُهَنَفَدَف ِيتَق ِهِمَد يف ُطَّحَشَتَي َوُه َو ٍلْهَس ِنبا ِ هاللّدبع ىلا ُةَصِيَحُم َنَتاف َلاَقف .اوُمهلَكَتَف َتَكَسَف ِم ْوَقلا ُثَدحأ َوُه َو ، ْرِهبَك ْرِهبَك :# َلاَقف .ُمَّلَكَتي ِنَمْح ّرلاُدْبَع َبَهَذَف .# ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ٍدوُعْسَم اَنبا ُةَصِيَحُم َو
اَنبا ُةَصِيَحُم َو

دوُهَي ْمُكُئ ِرْبُتَف : َلاَق ؟ َرَن ْمَل َو ْدَهْشَن ْمَل َو ، ُفِلْحَن َفْيَك :اوُلاَق ؟ْمُكِب ِحاَص َمَد َنوُّق ِحَتْسَت َو انِيمَي َنيِسْمَخ َنوُفِلْحَتأ :# ِ هاللّ َلوُس َر يأ «طحشتي» هلوق.ةتسلا هجرخأ .[ِهِدْنِع ْنِم # ِ هاللّ لوُس َر ُهَلَقعَف ؟ ٍراَّفُك ٍم ْوَق َناَمْيأ:
ُذُخأَن َفْيَك :اوُلاَق . اني ِمَي َنيِسْمَخِب

مكلا يف ربكا ميدقتب رمأ «رهبك» :هلوقو.برطضي .

3. (4987)- Sehl İbnu Ebi Hasme anlatıyor: "Abdullah İbnu Sehl ve Muhayyısa İbnu Mes'ud Hayber'e gittiler. O günlerde Hayber'le sulh yapılmıştı. Onlar (hususi işleri için) birbirlerinden ayrıldılar. Muhayyısa, Abdullah İbnu Sehl'e rastladı; kan revan içindeydi, son nefeslerini verdi. Muhayyısa, arkadaşını orada defnetti ve Medine'ye döndü. Mes'ud'un iki oğlu Muhayyısa ve Huvayyısa, Abdurrahman İbnu Sehl ile birlikte (durumu haber vermek üzere) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gittiler. Yaşça hepsinin küçüğü olan Abdurrahman konuşmaya başladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Büyüğü büyükle, büyüğü büyükle!" diyerek müdahele etti. Bunun üzerine o sustu, öbürleri anlattılar. Aleyhissalâtu vesselâm: "Elli yemin yapıp arkadaşınızın diyetini hak etmek ister misiniz?" buyurdular. Onlar; "Nasıl yemin ederiz, ne şahid olduk, ne de gördük!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yahudiler elli yeminle sizi tebrie etsinler mi?" buyurdular. Onlar: "Biz kâfir insanların yeminine nasıl itibar ederiz?" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onların bu halleri üzerine, adamın diyetini kendi nezdinden ödedi." [Buharî, Diyat 22, Sulh 7, Cizye 12, Edeb 89, Ahkam 38; Müslim, Kasame 1, (1669); Muvatta, Kasame 1, (2, 877, 878); Ebu Davud, Diyat 8, 9, (4520, 4521, 4532); Tirmizî, Diyat 23, (1422); Nesâî, Kasame 3, (8, 5-12).]293

هاللّ لوُس َر َلاَقف .َرَبْيَخ ِبا َوْبأ َلع يِتَق َحبْصأ َرَغْص‘ا ةَصِهيَحُم َنْبا َّنأ] :هدج □
اَمَّنإف َحبْصأ يِتَق َلع َوْبأ ْمِهبا . ـ5433□ 5ـ نعو ورمع نب بيعش نع هيبأ نع
ْنَم ُهَلَتَق ُهْعَفْدأ َكْيَلإ ِرب ُهِتَّم . َلاَق : اَي ر َسُول اللّه ؛ ْنِم َنْيأ ُبي ِصُن َنْيَدِهاَش؟
اًمْلَع؟ َلاَقف :# َفِلْحَتْسَتُف ْمُهْنِم َنيِسْمَخ ةَماسَق . َلاَقف : اَي #: ْمِقأ َنْيَدِهاَش ِلَع َلع
َلاَق : َفِلْحَتُف َنيِسْمَخ ةَماَسَق . َلاَقف : اَي ر َسُول اللّه ِو َ َفْيَك َأحْلِفُ َلع َلع اَم َ

. َفقَسَهم َر َسُول ُاللّه ِ# َدِيَتُه َعلَيْهِم َو ْأعَانَهُم ْبنِصفِهَا]. أخرجه النسائي
َر َسُول اللّه ِ َفَكَيْف َنسْتَحْلِفُهُم ْو َ هُم ُ الَيهُود َ

4. (4988)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Muhayyisa'nın küçük oğlu Hayber'in kapısı önünde maktul bulundu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Öldüren hakkında iki şahid bul, kâtili sana ipiyle teslim edeyim!" buyurdu. Muhayyısa: "Ey Allah'ın Resulü! Biz nereden iki şahid bulalım? Zîra onların kapıları önünde katledildi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse elli kere kasâme yemini ederim" buyurdular. Muhayyısa: "Ey Allah'ın Resulü dedi, ben bilmediğim bir kimse hakkında nasıl yemin ederim?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Onlardan elli kasâme yemini talep edersin" buyurdular. Muhayyısa: "Ey Allah'ın Resulü! Onlar Yahudidir, biz onlara nasıl yemin teklif ederiz?" dedi. Bunun üzerine ölenin diyetini

Aleyhissalâtu vesselâm onlara (Yahudilere) hükmetti ve yarısıyla onlara yardımda bulundu." [Nesâî, Kasame 4, (8, 12).]294

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen hadislerin ikisi de birbiri içine giren aynı meseleye temas ettikleri için açıklamasını müşterek yapacağız ve izaha muhtaç birkaç noktaya temas edeceğiz: * Rümme, ip demektir. Hadiste, kısas yapılmak veya öldürülmek üzere götürülen kimseye bağlanan ip ifade edilmiştir. Bu ipin mücrimin kaçmaması için bağlandığı açıktır. Cahiliye devrinde, bir adam devesini satmış, boynunda ipi de varmış. Müşteri: "Deveyi ipiyle ver!" demiş. O da "ipiyle verdim!" demiş, böylece ipiyle demek olan بِرُمَّتِهِ tabiri tamamiyle, hepsi manasına gelen bir deyim olmuş. * Hadis, kasâmenin olması için mağdur tarafın kasâme talep etmesini ifade etmektedir. Ulema diğer şartlar meyanında: Faili meçhul ölünün insan olmasını şart koşar, hayvan vs. hakkında kasâme olmayacağını belirtirler. İnsan olunca zımmî, Müslüman, hür, köle, çocuk, kadın ayırımı yapmazlar, herkes için kasâmenin gereğine hükmederler. Ayrıca kasâmeye, itham edilenlerin suçu inkar etmeleri halinde başvurulur. * Ölü, belli bir şahsa veya belli bir köye, mahalleye ait değil de ammeye ait ise, kasâme olmazsa da diyet olur ve mağdur tarafa ödeme beytü'lmal (devlet hazinesi)'nden yapılır.

* Kasâmenin meşruluğunda ihtilaf yoktur. Fakat onunla nasıl amel edileceği hususunda bazı ihtilaflar vardır. Fıkıh kitaplarında bu hususlar görülebilir.

Kaydedilen hadislerde görülen bir ihtilaf, kasâmede kime yemin ettirileceği hususudur. Cumhur -ki İmam Şafiî ve Malik de burada yer alır- yeminin mirasçılara verdirileceğini söylerler. Onlara göre mirasçılar, elli yemin verirlerse hak sahibi olurlar.

Kasâmede kısası meşru addetmeyip "diyetle iktifa edilir" diyenlere göre, yemin önce davalı tarafa teklif edilir. Davalı yemin etmezse, davacı tarafa yemin ettirilir.

* İmam Âzam, Kûfe ulemasının çoğu ve Süfyan-ı Sevrî'ye göre, maktulün bir mahalle veya köyde bulunması ve bir de üzerinde öldürülme izi görülmesi, kasâme gerektirir. İmam Malik, İmam Şafiî, İmam Ahmed, Davud-u Zahirî, Leys ve bir kısım başka alimlere göre, maktulün sırf bir kavmin mahalle, kabile veya mescidinde bulunması ile kasâme sabit olmaz bu katl heder sayılır. Bu, bir kimse tarafından işlenmiş, mahallenin suçlanması için buraya atılmış bir cinayet de

olabilir. 295 **2-** HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD

* Kasâme ile sadece diyet icabeder, kısas gerekmez diyenlere bu hadis delildir. * Faziletçe eşitlik halinde, yaşlı olana öncelik tanınır. * Kasâme hak bir metoddur.

* Kâfir ve fasığın yeminine itibar edilir.

* Gaib aleyhine hüküm verilebilir. Kan davasında hasmın huzuru şart değildir. * Müslümanla kâfir arasındaki davalar İslam kanunlarına göre çözüme bağlanır. * Zann-ı galibe dayanarak yemin edilebilir.

* 296 Kasâmenin cari olmadığı durumda, beytü'lmalden diyet ödenir.

بلَع ِءاَغ ُّرلا ِة َرْحَبِب ٍكِلاَم ِنْب ِرْضَن يِنَب ْنِم ٌج َر ِةَماَسَقْلاِب # ِ هاللّ ُلوُس َر
لَتَق] :لاق هدج نع هيبا نع اضيأ هنعو ـ4 □5434□

ةدلبلا « ُة َرْحَبْلا» .دواد وبأ هجرخأ .[ْمُهْنِم ُلوُتْقَمْلا َو ُلِتاَقْلا َلاَقف ،ة َرْحَبْلا .
ِةهيِل ٍهطَش

5. (4989)- Yine Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi tarikinden anlatıldığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Liyyetü'l-Bahre nam mevkiin kenarında yer alan Bahretu'r-Ruğâ'da meskun Benî Nadr İbni Malik kabilesinden bir adamı kasâme yoluyla öldür(t)dü ve: "Katil de maktül de kendilerinden!" buyurdu." [Ebu Davud, Diyat 8, (4522).] 297

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kasâme yoluyla kısasa da yer verdiğini ifade etmektedir. Ancak hadisin muzdarib olduğu, ibarede birkısım takdim ve tehirler bulunduğu şarihler tarafından belirtilmiştir. Teysir Müellifi, hadisin Sünen'deki aslında yer alan ve bazı ihtilaflara işaret eden Ebu Davud'un hadis hakkında notunu buraya almamıştır. Teknik bir teferruat olduğu için biz de temas etmeyeceğiz. **2-** Zürkânî'nin Muvatta Şerhi'nde kaydına göre, Ömer İbnu Abdilaziz ve Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) bu hadisle amel etmişlerdir. 298

MUDARABE BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Teysir'in aslında Kırâz diye isimlendirilmiş olan bu bölümün ismini mudarebe diye değiştirdik. Çünkü kırâz kelimesi dilimizde bilinmez. Esasen kırâz da mudarebe demektir. Hicaz ulemasının kırâz dediği şeye Irak ulemâsı mudarebe demiştir.

Zürkânî'nin açıkladığı üzere, Irak uleması, kelimeyi "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman..." (Nisa 101) ve "Bir kısmınız, Allah'ın lütfundan rızkını aramak için yeryüzünde dolaşacak..." (Müzzemmil 20) ayetlerinden almıştır.

Hadiste وَل ْهُتْلَعَج ُرِق َاضا ibaresinin gelmiş olması da, bu tabirin Hicaz'da müsta'mel bir lügat olduğunu gösterir. Mudarebe (kırâz) cahiliye devrinde cârî olan ticârî bir ortaklık çeşidi idi. İslam aynen benimsemiştir. Hatta Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine henüz peygamberlik gelmezden önce, Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) ile mudarebede bulunmuştur. Tıpkı diyet gibi, bu tatbikat herkes tarafından rivayet edilmiştir. Meşruiyyetinde herhangi bir şüphe mevzubahis değildir.

Bu kısa açıklamadan sonra mudarebeyi kısaca: "Bir taraftan sermaye, diğer taraftan say ve amel (çalışma) olmak üzere akdedilen bir nevi şirket, ticârî bir ortaklık" diye tarif edebiliriz. Bu şirkette sermayeyi kullanıp çalışan ortağa mudarib denir.

İbnu Abdilberr: "Mudarebenin amel edilmiş olan bir sünnet olduğu hususunda ulema icma etmiştir" dedikten sonra, Hz. Ömer, Abdullah İbnu Ömer, Hz. Aişe, İbnu Mes'ud gibi büyük sahabilerin: "Yetimlerin mallarını ticarette çalıştırın, zekat yiyip tüketmesin" dediklerini ve onların, yetimlerin mallarını mudârebe usulüyle çalıştırdıklarını belirtir.299

فَق أَّمَلَف .ِقا َرِعْلا ىلا ٍشْيَج يف مهْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر َرَمُع اَنْبا ِ هاللُّدْيَبُع َو ِ□ □□ □
هاللّ ُدْبَع َج َرَخ] :لاق هيبأ نع ملسأ نب ديز نع ـ1 □5444□

ا هرَم

هِب اَمُكَع َفْنأ ٍرْمأ ىلَع اَمُكَل ُرِدْقأ وَل :َلاق َّمُث .َلهَس َو اَمِهب َبهح َرَف ِة□
َرْصَبْلا ُريِمأ َوُه َو هْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر ِ هي ِرَعْش‘ا سوُم يِبأ ىلع

مُث ِقا َرِعْلا ِعاَتَم ْن ِم ِهِب اَعاَتْباَف ،ُهاَمُكَفِلْساَف َنيِنِمْؤُمْلا ِريِمأ بلا ِهِب َثَعْبأ□□
ْنأ ُدي ِرُأ ِ هاللّ ِلاَم ْنِم ٌلاَم اَنُهه ،بلَب : َلاَق َّمُث ؟ ُتْلَعَفَل هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع
بلا َبَتَك َو . َلَعَفَف ،اَنْدِد َو : اَقَف . ُحْب ِهرلا اَمُكَل ُنوُكَي َو َنيِنِمْؤُمْلا ِري ِما بلا
ِلاَمْلا َسأ َر ِناَيِهدَؤُتَف ،ةَنيِدَمْلاِب ِهِناَعيِبَت َلاَمْلا اًّيهدأ .اَمُكَفَلْسأ اَم َلْثِم َفَلْسأ
ِشْيَجْلا ِهلُكِلأ :َلاَق ، َرَمُع بلا َكِلذ اَعَفَد اَّمَلَف اَحَب ْرأَف اَعاَب اَمِدَق اهمَلَف . َلاَمْلا
اَمُهْنِم َذُخْأَي ْنأ . ُهاَّنَمَض َكَلَه ْوأ ُلاَمْلا َصَقَن ْوَل َتْيأ َرأ ؛اَذه َنيِنِمْؤُمْلا َريِمأ اَي َكَل
يِغَبْنَي اَم : َلاَقف ِ هاللُّدْيَبُع اَّمأف ، َتَكَسَف ِ هاللُّدْبَع اَّمأف . ُهَحْب ِرو : َلاَقف ؟
اضاِرق ُهَتْلَعَج ْوَل ؛ َنيِنم ْؤُملا َريِمأ اَي : ِهِئاَسَلُج ْنِم ٌلُج َر َلاَقف ِ هاللُّدْيَبُع ُهَعَجا
َرَف . ِهاللُّدْب َع َتَكَسَف ُهَحْب ِر َو َلاَمْلا اَيِهدأ : َلاَقف

ْحب ِر َفْصِن ِ هاللّ ُدْيَبُع َو ِ هاللُّدْبَع َذَخأ َو . ِه ِحْب ِر َفْصِن َو ِلاَمْلا َسأ َر َذَخأَف□
ِ هاللُّدْبَع َتَكَسَف . ُهَحْب ِر َو َلاَمْلا اَيِهدأ ، اضاِرق ُهَتْلَعَج ْدَق ُرَمُع

كلام هجرخأ .[ِلاَمْلا .

1. (4990)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) babasından naklen anlattığına göre, "Ömer İbnu'l-Hattab'ın iki oğlu Abdullah ve Ubeydullah (radıyallahu anhümâ), Irak'a giden bir orduya katılıp sefere çıktılar. Bu seferde, Basra emîri olan Ebu Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)'ye uğradılar. Ebu Musa onlarla merhabalaşıp, kolaylık diledikten sonra: "Size faydası dokunacak bir şey yapabilmeyi ne kadar isterdim!" dedi ve az sonra hatırladı: "Evet evet! Şurada Allah'ın malından mal var. Onu Emîrü'lmü'minîn (Hz. Ömer)'e göndermek istiyorum. Ben onu size karz olarak vereyim. Siz onunla Irak mallarından satın alın, sonra da Medine'de satın. Sermayeyi emîru'lmü'minîn'e ödeyin, kâr da sizin olsun!" dedi. Abdullah ve Ubeydullah: "Bunu yapmak isteriz" dediler ve yaptılar. Ebu Musa, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'e onlardan malı almasını yazdı.

Medine'ye geldikleri vakit malı sattılar, kâr ettiler. Parayı Hz. Ömer'e verdikleri zaman: "Ebu Musa, her askere size yaptığı gibi borç veriyor mu?" diye sordu. Oğulları, "Hayır!" dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Emîru'lmü'minînin iki oğlu olduğunuz için borç vermiş. (Olmaz böyle şey!) Sermayeyi de, kârı da getirin!" diye gürledi. Abdullah sükût etti. Ubeydullah ise: "Ey Emîru'lmü'minîn, bu davranış sana yakışmaz! Eğer bu sermaye noksanlaşsa veya kaybolsa idi, biz tazmin edecektik" dedi. Fakat Hz. Ömer: "Kârı da getirin!" diye ısrar etti. Abdullah yine sesini çıkarmadı. Ubeydullah (önceki söylediklerini tekrar ederek) karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer'in meclis arkadaşlarından bir adam: "Ey Emîru'lmü'minîn! Bunu mudarebe saysan!" teklifinde bulundu. Hz. Ömer de: "Evet, onu mudarebe kıldım!" deyip, sermayeyi ve kârın yarısını aldı. Abdullah'la Ubeydullah da diğer yarısını aldılar." [Muvatta, Kıraz 1, (2, 687, 688).] 300

حْب ِهرلا هنأ ىلَع ِهيف ُلَمْعَي اضارَق اَم ُهاَطْعأ :َناهفَع َنْب َناَمْثُع هنأ] :هدج نع□
هيبأ نع نمحرلادبع نب ءعلا نعو 2ـ □5441□

كلام هجرخأ .[اَمُهَنْيَب .

2. (4991)- Alâ İbnu Abdirrahman babası vasıtasıyla dedesi (Yakup el-Medenî)'den naklediyor: "Osman İbnu Affan kendisine, çalıştırması için, mudarebe olarak mal verdi ve kâr ikisinin oldu." [Muvatta, Kırâz 2, (2, 688).][301]

AÇIKLAMA:

1- Sermaye birinden, onu çalıştırıp ticaret yapma işi bir diğerinden olmak suretiyle teşkil edilen ve mudarebe (veya kıraz) denilen ticarî şirkete Ashab'tan iki örnek görmekteyiz. İmam Malik, bunları, mudarebeye sahabe devrinden örnek göstermek maksadıyla kaydetmiş olmalıdır. Çünkü bu meseleye ayet ve merfu sünnette rastlanmaz.

2- Hz. Ömer (radıyallahu anh), Ebu Musa'nın davranışından, kendi çocuklarına hususi muamele ile kayırma gördüğü için devlet malıyla elde edilen kârı da hazineye almak istiyor. Ancak Ubeydullah, bunu borç olarak almış olduklarını, kaybı veya ziyana uğraması halinde tazmin edeceklerini, dolayısıyla kârının kendilerinin olması gerektiğini istidlal ediyor. Zürkânî, Ubeydullah'ın, babasına yaptığı itirazın ukuk ve saygısızlık olmadığını, dolayısıyla bu itiraz ve ihticacda ne babalık ne de halifelik hakkına bir halel gelmediğini belirtir. "Nass olmayan yerde ihticaca cevaz vardır" der.

3- Meseleyi çözüme kavuşturan zatın Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) olduğu belirtilmiştir. O, kendisine sorulmadan fetva vermiş ve fetvası kabul görmüştür. Bu kabul, Hz. Ömer'in müdarebe tarzındaki şirketin meşruluğunu te'yid etmesi demektir. Hâdisenin birçok sahabenin hayatta oldukları bir zamanda cereyan etmesi, buna herhangi bir itiraz da gelmemesi mudarebenin meşruluğuna delil kabul edilmiştir. * Bazı alimler: "Bu muamele İslam'da ilk mudarebedir" demiştir. Bazıları da bunun değil, bir başka hâdisenin ilk olduğunu söyler. Şöyle ki: Hz. Ömer, ticaretten anlamayan kimseleri çarşıdan çıkarır. Bunlar arasında Ya'kub Mevla'l-Huraka da vardı. Onun halini yakinen bilen Hz. Osman (radıyallahu anh) kendisine sermaye verip çarşıya oturtur ve ortak olarak ticaret yaptırır. İşte bu hâdisenin ilk mudarebe örneğini teşkil ettiği de söylenmiştir. [302]

KISSALAR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Kıssa dilimize de girmiş bir kelimedir; fıkra, hikâye gibi manalara gelir. Kıssadan hisse tabirini sıkça kullanırız. Şu halde ibretli, muhayyel hikâyelere kıssa dediğimiz gibi, eski devirlerde yaşamış peygamberlerin, velilerin, kahramanların... hikâyelerine de kıssa deriz. Kur'an-ı Kerim'de birçok peygamberlerin kıssaları vardır. Hz. Yusuf'la ilgili olan, ahsenü'lkısas yani kıssaların en güzeli olarak tavsif edilir (Yusuf 3). Bir surenin ismi de Kasas'dır yani kıssalar. Kur'an'da peygamberler dışında Hz. Lokman, Hızır, Ashab-ı Kehf, Karun gibi başka kimselerin kıssalarına da yer verilmiştir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadisleri kıssa yönüyle daha zengindir. Bir kısım peygamberlerle ilgili olarak Kur'anî ve gayr-ı Kur'anî kıssalar anlatıldığı gibi, Kur'an'da hiç yer verilmeyen bazı eşhasın kıssaları da anlatılır. Bunlardan bir kısmı örnek kişilerin, bir kısmı da kötü kişilerin kıssasıdır. Bazan cennet ve cehennemin tefahuru, hayvanların konuşması gibi daha farklı kıssalara da rastlanır. Hepsi hisseler alınacak derslerle doludur. Sırf eğlence olsun diye anlatılan kıssa mevcut değildir. Resulullah, ihtiva ettiği ahlakî değerler sebebiyle isrâilî kıssalar da anlatmış ve israiliyatın anlatılmasına cevaz vermiştir. İsrailiyat tenkid edilirken ölçüyü kaçırmamak, Resulullah'ın da buna yer verdiğini bilmek gerek.

Yüce hakikatler, anlaşılması zor ve gâmız meseleler, kıssalar yoluyla müşahhas, herkesin ve hatta en ami bir kimsenin bile anlayabileceği bir hale getirilmekte, adeta sahneye konmaktadır. Bu tarza, taşıdığı ta'limî (didaktik) değer sebebiyle eskiden beri bütün dinî kitaplarda yer verilmiştir. Şu halde kıssaya genişçe yer verme hâdisesi İslam'a has bir metod değildir. İncil ve Tevrat gibi diğer mukaddes kitaplarda da mevcuttur. Telkin ve öğretimde kıssa anlatımının ehemmiyetini idrak eden laik çevreler de günümüzde kıssa edebiyatına çocuk, büyük her çeşit insan seviyesinde yer vermektedir. Roman bile bir kıssalar dizisinden meydana gelen bir büyük kıssa olarak tarif edilebilir.

Burada maksadımız edebî sanatlar hakkında yorum veya tahlilde bulunmak değildir. Ancak dinî mesajın, ahlakî ideallerin halka intikalinde kıssanın mühim ve müessir bir vasıta olduğuna dikkat çekmek istiyoruz. Bu sebeple bütün İlahî kitapların ve peygamberlerin kıssalara yer verdiğini, dolayısiyle günümüz şartlarında, dinî öğretim ve ahlakî terbiyede bu tekniğin yeterince kullanılması, işlenmesi geliştirilmesi gereğine dikkat çekiyoruz. Sadedinde olduğumuz bölümde, sünnette gelen kıssalardan çok az bir kısmına yer verilmiş olduğunu bilmemiz gerekir.[303]

* HZ. İBRAHİM VE HZ. İSMAİL ALEYHİMASSELAM'IN KISSALARI

ةهنَش اهعَم ،هُع ِض ْرُت َيه َو ِهِهمُأ َو ُم ًّسلا اَمِهْيَلَع َليِعاَمْسإِب ُميِها َرْبإِ َلَبْقأ]□□
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نع ـ1 □5442ـ َكاَنُه اَمُهَعَض َوَف ،ٌءاَم اَهِب
َسْيَل َو ،ٌدَحاَ ٍذِئَم ْوَي َةَّكَمِب َسْيَل َو ،ِد ِجْسَمْلا َىلْعأ يِف َم َزْم َز َق ْوَف ٍةَح ْوَد َدْنِع
ِتْيَبْلا َدْنِع اَهَعَض َو بهتَح ُبْهَذَت َنْيأ ! ُميِها َرْبإِ اَي : ْتَلاَقف . َليِعاَمْسإِ ُّمأ ُهْتَعِبَتَف
اِقلَطْنُم ُميِها َرْبإِ ىفق َّمُث .ٌءاَم ِهيِف ءاَقِس َو ٌرْمَت ِهيِف ابا َرَج اَمُهَدْنِع َعَض َو َو
:َلاَق ؟اَذهِب َك َرَمأ ُ هاللّ : ُهَل ْتَلاَقف .اَهْيَلإِ ُتِفَتْلَي َ َلَعَج َو ، ارا َرِم َكِلذ ُهَل
ْتَلاَقف .ٌءْيَش ًَو ٌسيِنأ ِهيِف َسْيَل يِذَّلا يِدا َوْلا اَذهب اَنُك ُرْتَت َو اَعَد َّمُث ،َتْيَبْلا
ِهِهْج َوِب َلَبْقَتْسِا ،ُهَنو ُرَي َ ُثْيَح ِةَّيِنَّثلا َدْنِع َناَك اَذإِ بهتَح ،ُميِها َرْبإِ َقَلَطْناَف ْتَع َج َر
َّمُث ،اَنُعِهيَضُي َ اذإِ : ْتَلاَق . ْمَعَن

. □نو ُرُكْشَي َغَلَب بهتَح ، ِم َّرَحُمْلا َكِتْيَب َدْنِع ٍع ْر َز يِذ ِرْيَغ ٍدا َوِب يِتَّي ِّرُذ ْنِم
ُتْنَكسأ ِيهنإِ ِهب َر : َلاَقف . ِهْيَدَي َعَف َر َو ،ِتا َوَعَّدلا ِء ًؤُهِب ،ى َّوَلتَي ِهْيَلإِ ُرُظْنَت
ْتَلَعَج َو اَهُدَل َو َشِطَع َو ْتَشِطَع ِءاَقِهسلا يِف اَم َدِفَن اَّمَلَف . ِءاَمْلا َكِلَذ ْنِم ُب
َرْشَت َو ُهَع ِض ْرُت َليِعاَمْسإِ ُّمُأ ْتَلَعَج َو

□تَلَبْقَتْسا َّمُث ِهْيَلَع ْتَماَقَف .اَهيِلَي ٍلَبَج َب َرْقأ اَفَّصلا ِتَدَج َوَف ،ِهْيَلإِ َرُظْنَت ْنأ
َةَيِها َرَك ْتَقل َطَناَف . ُطَّبَلَتَي َلاَق ْوأ

□ناَسْن"ا َنعس ْتَعَس َّمُث اَه ِع ْرِد َف َرَط ْتَعَف َر يِدا َوْلا ِتَغَلَب بهتَح ،اَفَّصلا َنِم
ْتَطِبَهَف . ادَحأ َرَت ْمَلَف . ادَحأ ىرَت ْلَه ، ُرُظْنَت يِدا َوْلا ُيْعَس َكِلذَف . اعْبَس َكِلذ
ْت َلَعَفَف ادَحأ َرَت ْمَلَف ؟ ادَحأ ىرَت ْلَه ْت َرَظَنَف ،اَهْيلَع ْتَماَقَف َة َو ْرَمْلا ِتَتأ َّمُث
َيِدا َوْلا ِت َز َواج بهتَح .ِدوُهْجَمْلا َتْعَمْسأ ْدَق : ْتَلاَقف . اضْيأ ْتَعِمَسَف ْتَعَّمَسَت
َّمُث .اَهَسْفَن ُدي ِرُت ،ْهَص : ْتَلاَقَف ات ْوَص ْتَعِمَس ِة َو ْرَمْلا ىلَع ْتَف َرْشأ اَّمَلَف
.اَمُهَنْيَب ِساَّنلا

□□ُهَضِهوَحُت ْتَلَعَجَف ُءاَمْلا َرَهظ بهتَح . ِه ِحاَنَجِب َلاَق ْوأ ،ِهِبِقَعِب َثَحَبَف ،َم َزْم
َز ِعض ْوَم َدْنِع ِكَلَمْلاِب َيه اَذإِف . ُثا َوِغ َكَدْنِع َناَك ْنإِ :# َلاَق .امهْنَع ُ هاللّ َي ِض
َر ٍساهبَع ُنْبا َلاَق . ُف ِرْغَت اَمَدْعَب ُروُفَي َوُه َو اَهِئاَقِس يِف ِءاَمْلا َنِم ُف ِرْغَت
ْتَلَعَج َو ،اَذكه اَهِدَيِب ُلوُقَت َو َلاَقف .اَهَدَل َو ْتَعَض ْرأ َو ْتَب ِرَشَف . انيِعَم انْيَع ُم
َزْم َز ْتَناَكَل ِءاَمْلا َنِم ْف ِرْغَت ْمَل ْوَل : َلاَق ْوأ ،َم َزْم َز ْتَك َرَت ْوَل َليِعاَمْسإِ َّمُأ ُ
هاللّ ُمَح ْرَي َن ِم اعِفَت ْرُم ِتْيَبْلا َناَك َو . ُهَل ْهأ ُعِهي ِضُي َ َ هاللّ َّنإِ َو ،ُهوُبأ َو ُم
ًُغلا اَذه ِهِنْبَي اتْيَب اَنُهه بلاعَت ِ هللّ َّنإِف ،َةَعْيَّضلا اوُفاَخَت َ : ُكَلَمْلا اَهَل ِقي ِرَط
ْنِم َنيِلِبْقُم ٍمِه ُرُج ْنِم ٌةَق ْف ُر ْمِهب ْت َّرَم بهتَح َكِلَذَك ْتَناَكَف ،ِهِلاَمِش ْنَع َو ِهِنيِمَي
ْنَع ُذُخْأَتَف ُلوُيُّسلا ِهيتْأَت ،ِةَيِبا َّرلاَك ِض ْر ا' ،ِهيِف َءاَم ًَو ِيدا َوْلا اَذهِب اَنُدهَعَل

َو ءِام بلع رُودَيل رَيَّطلا اَذه َّنِإ :اوُلاَقَف . اقِئاَع ارئاَط ا ْوأ َرف ةَّكَم لَفسأ يف اوُل
َزنَف ءَادَك ل ِزنَن ْنأ اَنَل َنيَنذأت :اوُلاَقَف .ءِاَمْلا َدْنِع َليعاَمْسإ ُّمُأ َو ،اوُلَبْقَأف .ْمُهو
ُرَبْخاَف اوُعَج َرف .ِءاَمِلاَب ْمُه اَذإف ،نْيَّي ِرَج ْوأ اهي ِرَج اوُلَس ْرأف

نَفلأف # ُّيبَّنلا َلاَق . ْمَعَن :اوَلاَق .ِءاَمْلا يف ْمُكَل َّقَح َنْكَل َو ،ْمَعَن : ْتَلاَق ؟ ِكَدْنِع

مهلَعَت َو ُم ًّغلا َّبَش َو ْمُهْنِم ِتاَيبأ ُلهأ اَهِب َناَك اَذإ بهت َح ،ْمُهَعَم اوُل زَنَف
ْمِهيلْهأ بلا اوُلس ْرأ َو .اوُل زَنَف ،َسْن"ا ُب ِحُت َيِه َو َليعاَمْسإ ِهُّمُأ ُم ًّسلا ِهْيَلَع
ُميها َزبِإ ءَاَجف .َليعاَمْسإ ُّمُأ ْتَتاَم َو .ْمُهْنِم ةًأ َرما ُهوُج َّو َز َك َرْدأ اَّمَلف ، َّبَش َني
ِح ْمُهَبجعأ َو ْمُهَسُفْنأ َو ،ْمُهِنم ةَّيب َرَعلا ِمِهِشْيَع ْنَع اَهَلأَس َّمُث .اَنَل ِيغَتْبَي َج َرخ
: َتلاَقَف . ُهْنَع ُهتأ َرما َلأَسَف َليعاَمْسإ ْد ِجَي ْمَلَف ُهَتك ِرَت ُعِلاَطُي َليعاَمْسإ َج َّو
َزَت اَم َد عَب

رَّيغُي : ُهَل ِيلوُقو ،َم ًّسلا ِهْيَلَع ِيئ َرْقاَف ِكُج ْو َز ءَاَج اَذإف : َلاَق . ِهْيَلِإ
ْتَكَشَف .ةَّدِش َو ِقي ِض يف ُنْحَن ،ٍرَشب ُنْحَن : ْتَلاَقف . ْمِهتَئْيَه َو ،ُهت َرْبخأف
َكْنَع اَنلأَسف .اَذك َو اَذك ٌخْيَش ْمَعَن : ْتَلاَق ؟ٍدَحأ ْنم ْمُكَءاَج لَه : َلاَقف . ائْيَش
َسنآ ُهَّنأك ُليعاَمْسإ ءَاَج اَّمَلف .ِهِباَب َةَبتَع ِرهيَغ : ُلوُقَي َو ،َم ًّسلا َكْيَلَع أ َرْقأ ْنأ
ِين َرمأ .ْمَعَن : ْتَلاَق ؟ٍءْيَشب َكاَص ْوأ ْلَهف : َلاَق .ٍةَّدِش َو ٍدْهَج يف اهنأ ُهت
ْرَبْخاَف اَنتشيع ِينَلأَس َو ْنأ ءَاَشاَم ُميها َزبِإ ْمُهْنع َثِبَلَف ،ى َرْخُأ ْمُهْنِم َج َّو َزَت َو
اَهَقَّلَطَف .ِك ِلْهأب ِيقَحلِا ،ِكَق ِراَفأ ْنأ ِين َرمأ ْدَق َو ،ِيبأ ِكلذ : َلاَقف .ِكِباَب َةَبتَع
ْمِهِشْيَع ْنَع اَه َلأَس َو ؟ْمُكلاَح َفْيَك َلاَق . ائْيَش اَنَل ِيغَتْبَي َج َرخ : ْتَلاَقَف . ُهْنَع
اَهَلأَسَف ِهتأ َرما بلع َلَخدَف ُهَد ِجَي ْمَلَف ُد ْعَب ْمُهاَتأ َّمُث .َثِبَلَي َلاَق . ُءاَمْلا ِتَلاَق
ْمُكُبا َرَش اَم َلاَق . ُمْحَّللا ِتَلاَق ؟ْمُكُماَعَط اَم : َلاَقَف َّلَج َو َّزَع ِ هاللّ بلع ْتَنْثأ َو
،ةَعَس َو ِرْيَخِب ُنْحَن : ْتَلاَقَف ،ْمِهِتَئْيَه َو ِرْيَغِب ٌدَحأ اَمِهيَلَع ُولْخَي َ اَمُهَف : َلاَق .
ِهيِف مُهَل اَعَدل ْمُهَل َناَك ْوَل َو ، ٌّبَح ٍذِئَم ْوَي ْمُهَل ْنُكَي ْمَل َو # َلاَق .ِءاَمْلا َو
ِمْحَّللا يف ْمُهَل ْك ِراَب َّمُهَّللا

ةَبتَع ِتهبَثُي ِهي ِرُم َو َّمسلا ِهْيَلَع ِيئ َرْقاَف ُكُج ْو َز ءَاَج اَذإف : َلاَق . ُهاَقِفا
َوُي ْمَل َإ ةَّكَم ،ُهت َرْبخأف َكْنَع ِينَلأَسف ،ِهْيَلَع ْتَنْثأ َو ،ةَئْيَهلا ُنَسَح ٌخْيَش اَناَتأ .
ْمَعَن : ْتَلاَق ؟ٍدَحأ ْنم ْمُكاَتأ َله : َلاَق ،ُليعاَمْسإ ءَاَج اَّمَلف .ِه ِباَب . ِكِباَب َةَبتَع
َتِهبَثُت ْنأ َك ُرُمأي َو ،ُمَّسلا َكْيَلَع أرقي َوُه ،ْمَعَن : َتلا َق ؟ٍءْيَشب َكاَص ْوأف َلاَق .
ٍرْيَخِب اَّنأ ُهت َرْبخأف ؟اَنشيع َفْيَك ِينَلأَسف ُهَل ًّ َبن ي ِرْبي ُليعاَمْسإ َو َكلذ َدْعَب
ْمِهْيَلإ ءَاَج َّمُث . ُهاللّ ءَاَش اَم ْمُهْنَع َثِبَل َّمُث .َكِكِسْمُأ ْنأ ِين َرمأ ،ُةَبتَعلا ِتْنأ َو ،ِيبأ
َكاَذ : َلاَق

ِين َرمأ َ هاللّ َّنإ ُليعاَمْسإ اَي : َلاَق َّمُث . ِدِلا َوْلاِب ُدَل َوْلا َو ،ِهِدَل َوِب ُدِلا َوْلا
ُعَنصَي اَمَك اَعنَص َو ،ِهيَلإ َماَق ُهآ َر اَّمَلف . َم ْز َز ْنِم ابي ِرَق ٍةَح ْوَد َتْحَت
ٍةَعِفت ْرُم ٍةَمَكأ بلا َراَشأ َو ،اَنهه اتيَب ِينْبأ ْنأ ِين َرمأ َ هاللّ َّنإ : َلاَق . َكُنيِعُأ َو :
َلاَق ؟ِينُنيِع ُت َو : َلاَق . َكُّب َر َك َرَمأ اَم ْعَنصاَف : َلاَق .ِرْمأب ُءاَّنَبلا َعَفت ْرا اَذإ

نَّتَح ،يِنْبَي ُميِها َرْبإ َو ِة َراَج ِحلاِب يِتأَي ُليِعاَمْسإ َلَعَجَف .ِتْيَبْلا َنِم َدِعاوَقْلا اَعَف َر
َكِلذ َدْنِعَف :َلاَق .اَهَل َوَح اَم َلَع

عيِمَّسلا َتْنأ َكَّنإ اَّنِم ْلَّبَقت اَنَّب َر :ِن َوُقَي اَمُه َو ،َة َراَج ِحلا ُهَلِواَنُي ُليِعاَمْسإ َو
،يِنْبَي َوُه َو ِهْيَلَع َماَقَف ُهَل ُهَعَض َوَف ِرَج ًحْلا اذهِب َءاَج اذهب يراخبلا هجرخأ
.[ُميِلَعْلا ُعيِمهسلا َتْنأ َكَّنإ اَّنِم ْلَّبَقت اَنَّب َر :ِن َوُقَي اَمُه َو ،ِتْيَبْلا َل ْوَح ا َروُدَي
بهتَح ِناَي ِنْبَي ًعَجَف َلاَق .ُميِلَعْلا ةرجشلا «ُةَحوَّدلا».ملعا هاللّو .ثيدحلا رخآ بلا
،هيف مهل اعد هبح مهل ناك ولو :هلوق دعب ام يزرابلا ركذي ملو .ظفللا

اهسفن تتكس توصلا تعمس امل يأ «هص» :اهلوقو.ضرا نم اهنم عفترا ام :ليقو
،ةبقعلا يف قيرطلا «ُةَّيِنَّثلا»و.ةميظعلا

. هققحتتل

يذلا رهاظلا يراجلا ءاملا «ُنيعَملا»و.ةجاحلاو عايضلا «ُةعيَّضلا»و.هيف ءاملا
«عمتجي اضوح هل لعجت يأ «هُضِهوَحَت

. « ددرتملا لوح ءاملا»و.«ائْيَش سنأ» يأ رصبأ يأ رثأ هيبأ ةكربو هَمودق
ُفئاَعلا»و.هذخأ رذعتي

1. (4992)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. İbrahim beraberinde Hz. İsmail aleyhimasselam ve onu henüz emzirmekte olan annesi olduğu halde ilerledi. Kadının yanında bir de su tulumu vardı. Hz. İbrahim, kadını Beyt'in yanında Devha denen büyük bir ağacın dibine bıraktı. Burası Mescid'in yukarı tarafında ve zemzemin tam üstünde bir nokta idi. O gün Mekke'de kimse yaşamıyordu, orada hiç su da yoktu. İşte Hz. İbrahim anne ve çocuğunu buraya koydu, yanlarına, içerisinde hurma bulunan eski bir azık dağarcığı ile su bulunan bir tuluk bıraktı.

Hz. İbrahim aleyhisselam bundan sonra (emr-i İlahî ile) arkasını dönüp (Şam'a gitmek üzere) oradan uzaklaştı. İsmail'in annesi, İbrahim'in peşine düştü (ve ona Kedâ'da yetişti).

"Ey İbrahim, bizi burada, hiçbir insanın hiçbir yoldaşın bulunmadığı bir yerde bırakıp nereye gidiyorsun?" diye seslendi. Bu sözünü birkaç kere tekrarladı. Hz. İbrahim, (emir gereği) ona dönüp bakmadı bile. Anne, tekrar (üçüncü kere) seslendi.

"Böyle yapmanı sana Allah mı emretti?" dedi. Hz. İbrahim bunun üzerine "Evet!" buyurdu. Kadın: "Öyleyse (Rabbimiz hafizimizdir), bizi burada perişan etmez!" dedi, sonra geri döndü. Hz. İbrahim de yoluna devam etti. Kendisini göremeyecekleri Seniyye (tepesine) gelince

Beyt'e yöneldi, ellerini kaldırdı ve şu duaları yaptı: "Ey Rabbimiz! Ailemden bir kısmını, senin hürmetli Beyt'inin yanında, ekinsiz bir vadide yerleştirdim -namazlarını Beyt'inin huzurunda dosdoğru kılsınlar diye-. Ey Rabbimiz! Sen de insanlarda mü'min olanların gönüllerini onlara meylettir ve onları meyvelerle rızıklandır ki, onlar da nimetlerinin kadrini bilip şükretsinler" (İbrahim 37).

İsmail'in annesi, çocuğu emziriyor, yanlarındaki sudan içiyordu. Kaptaki su bitince susadı, (sütü de kesildi), çocuğu da susadı (İsmail bu esnada iki yaşında idi). Kadıncağız (susuzluktan) kıvranıp ızdırap çeken çocuğa bakıyordu. Onu bu halde seyretmenin acısına dayanamayarak oradan kalkıp, kendisine en yakın bulduğu Safa tepesine gitti. Üzerine çıktı, birilerini görebilir miyim diye (o gün derin olan) vadiye yönelip etrafa baktı, ama kimseyi göremedi. Safa'dan indi, vadiye ulaştı, entarisinin eteğini topladı. Ciddi bir işi olan bir insanın koşusuyla koşmaya başladı. Vadiyi geçti. Merve tepesine geldi, üzerine çıktı, oradan etrafa baktı, bir kimse görmeye çalıştı. Ama kimseyi göremedi. Bu gidipgelişi yedi kere yatpı. İşte (hacc esnasında) iki tepe arasında hacıların koşması buradan gelir.

Anne, (bu sefer) Merve'ye yaklaşınca bir ses işitti. Kendi kendine: "Sus" dedi ve sese kulağını verdi. O sesi yine işitti. Bunun üzerine: "(Ey ses sahibi!) Sen sesini işittirdin, bir yardımın varsa (gecikme)!" dedi. Derken zemzemin yanında bir melek (tecelli etti). Bu Cebrail'di. Cebrail kadına seslendi: "Sen kimsin?" Kadın: "Ben Hacer'im, İbrahim'in oğlunun annesi..."

"İbrahim sizi kime tevkil etti?"

"Allah Teala'ya."

"Her ihtiyacınızı görecek Zat'a tevkil etmiş."

Ayağının ökçesi -veya kanadıyla- yeri eşeliyordu. Nihayet su çıkmaya başladı. Kadın (boşa akmaması için) suyu eliyle havuzluyordu. Bir taraftan da sudan kabına doldurdu. Su ise, kadın aldıkça dipten kaynıyordu." İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "Allah İsmail'in annesine rahmetini bol kılsın, keşke zemzemi olduğu gibi akar bıraksaydı da avuçlamasaydı. Bu takdirde (zemzem, kuyu değil) akarsu olacaktı." Kadın sudan içti, çocuğunu da emzirdi.

Melek, kadına:

"Zayi ve helak oluruz diye korkmayın! Zîra, Allah Teala hazretleri'nin burada bir Beyt'i olacak ve bunu da şu çocuk ve babası bina edecek.

Allah Teala hazretleri o işin sahiplerini zayi etmez!" dedi. Beyt yerden yüksekti, tıpkı bir tepe gibi. Gelen seller sağını solunu aşındırmıştı.

Kadın bu şekilde yaşayıp giderken, oraya Cürhüm'den bir kâfile uğradı. Oraya Kedâ yolundan gelmişlerdi. Mekke'nin aşağısına konakladılar. Derken orada bir kuşun gelip gittiğini gördüler. "Bu kuş su üzerine dönüyor olmalı, (burada su var). Halbuki biz bu vadide su olmadığını biliyoruz!" dediler. Durumu tahkik için, yine de bir veya iki atik adam gönderdiler. Onlar suyu görünce geri dönüp haber verdiler. Cürhümlüler oraya gelip, suyun başında İsmail'in annesini buldular. "Senin yanında konaklamamıza izin verir misin?" dediler. Kadın: "Evet! Ama suda hakkınız olmadığını bilin!" dedi. Onlar da: "Pekâla! dediler. Aleyhissalâtu vesselâm der ki:

"Ünsiyet istediği bir zamanda bu teklif İsmail'in annesine uygun geldi. Onlar da oraya indiler. Sonra geride kalan adamlarına haber saldılar. Onlar da gelip burada konakladılar. Zamanla orada çoğaldılar. Çocuk da büyüdü. Onlardan Arapça'yı öğrendi. Büyüdüğü zaman onlar tarafından en çok sevilen, hoşlanılan bir genç oldu. Büluğa erince, kendilerinden bir kadınla evlendirdiler. Bu sırada İsmail'in annesi vefat etti. Derken Hz. İbrahim aleyhisselam, İsmail'in evlenmesinden sonra oraya gelip, bıraktığı (hanımını ve oğlunu) aradı. İsmail'i bulamadı. Hanımından İsmail'i sordu. Kadın: "Kocan gelince, ona benden selam et ve "kapısının eşiğini değiştirmesini" söyle!" dedi. İsmail geldiği zaman, sanki bir şey sezmiş gibiydi: "Eve herhangi bir kimse geldi mi?" diye sordu: Kadın: "Evet şu şu evsafta bir ihtiyar geldi. Senden sordu, ben de haberini verdim, yaşayışımızdan sordu, ben de sıkıntı ve darlık içinde olduğumuzu söyledim" dedi. İsmail: "Sana bir tavsiyede bulundu mu?" dedi. Kadın:

"Evet! Sana söylememi emretti ve kapının eşiğini değiştirmeni söyledi!" dedi. İsmail: "Bu babamdı. Seninle ayrılmanı bana emretmiş. Haydi artık ailene git!" dedi ve hanımını boşadı. Cürhümlülerden bir başka kadınla evlendi.

Hz. İbrahim onlardan yine uzun müddet ayrı kaldı. Bilahare bir kere daha görmeye geldi. Yine İsmail'i evde bulamadı. Hanımının yanına gelip, İsmail'i sordu. Kadın: "Maişetimizi kazanmaya gitti!" dedi. Hz. İbrahim:

"Haliniz nasıldır?" dedi, geçimlerinden, durumlarından sordu. Kadın: "İyiyiz, hayır üzereyiz, bolluk içindeyiz" diye Allah'a hamd ve senada bulundu. "Ne yiyorsunuz?" diye sordu. Kadın: "Et yiyoruz!" dedi.

"Ne içiyorsunuz?" diye sorunca da:

"Su!" dedi. Hz. İbrahim:

"Allahım, et ve suyu haklarında mübarek kıl!" diye dua ediverdi." Aleyhissalâtu vesselâm der ki: "O gün onların hububatı yoktu. Eğer olsaydı Hz. İbrahim, hububatları için de dua ediverirdi." İbnu Abbas der ki: "Bu iki şey (et ve su) Mekke'den başka hiçbir yerde Mekke'deki kadar sıhhata muvafık düşmez (karın sancısı yaparlar). Bu, Hz. İbrahim'in duasının bir bereketi ve neticesidir). (Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. İbrahim'den anlatmaya devam etti:) "İbrahim (İsmail'in hanımına) dedi ki: "Kocan geldiği zaman, benden ona selam söyle ve kapısının eşiğini sabit tutmasını emret! (Çünkü eşik, evin dirliğidir)."

Hz. İsmail gelince (evde babasının kokusunu buldu ve) "Yanınıza bir uğrayan oldu mu?" diye sordu. Kadın: "Evet, bize yaşlı bir adam geldi, kılık kıyafeti düzgündü! " dedi ve (ihtiyar hakkında) bir kısım övgülerden sonra: "Sana bir tavsiyede bulundu mu?" diye sordu. Kadın: "Evet sana selam ediyor, kapının eşiğini sabit tutmanı emrediyor" dedi. Hz. İsmail: "Bu babamdı. Eşik de sensin, seni tutmamı, evliliğimizin devamını emrediyor! (Sen yanımda değerli idin kıymetin şimdi daha da arttı" der ve kadın İsmail'e on erkek evlad doğurur.) Sonra, Hz. İbrahim Allah'ın dilediği bir müddet onlardan ayrı kaldı. Derken bir müddet sonra yanlarına geldi. Bu sırada Hz. İsmail zemzemin yanında Devha ağacının altında kendisine ok yapıyordu. Babasını görünce ayağa kalkıp karşılamaya koştu. Baba-oğul karşılaşınca yaptıklarını yaptılar (kucaklaştılar, el, yüz, göz öpüldü). Sonra Hz. İbrahim: "Ey İsmail! Allah Teala hazretleri bana ciddî bir iş emretti" dedi. İsmail de: "Rabbinin emrettiği şeyi yap!" dedi. Hz. İbrahim: "Bu işte sen yardım edecek misin?" diye sordu. O da: "Evet sana yardım edeceğim!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. İbrahim: "Allah Teala hazretleri bana burada bir Beyt yapmamı emretti!" diyerek atrafına nazaran yüksekçe bir tepeyi gösterdi."

(İbnu Abbas) dedi ki: "İsmail'le İbrahim işte orada Ka'be'nin (daha önceki) temellerini yükselttiler. Hz. İsmail taş getiriyor, Hz. İbrahim de duvarları örüyordu. Bina yükselince, Hz. İsmail, babası için (bugün Makam olarak bilinen) şu taşı getirdi. Yükselen duvarı örerken, Hz. İbrahim (iskele olarak) onun üstüne çıkıyordu. İsmail de ona (aşağıdan) taş veriyordu. Bu esnada onlar: "Ey Rabbimiz (Bu hizmetimizi) bizden kabul buyur! Sen gören ve bilensin!" diyorlardı." İbnu Abbas der ki: "Hz. İsmail ve Hz. İbrahim binayı yaparken (zaman zaman) etrafında dolaşarak: "Ey Rabbimiz (bu hizmetimizi) bizden kabul buyur! Sen işiten ve bilensin!" (Bakara 127) diye dua ediyorlardı." [Buhârî, Enbiya 8.][304]

AÇIKLAMA:

1- Önce şunu belirtelim: Rivayet pekçok kısımlarıyla İbnu Abbas (radıyallahu anhüma)'ın sözü gibidir. Ancak şarihler, rivayette yer alan bazı karinelerden hareketle tamamının Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait olduğuna hükmederler.

2- Hz. İbrahim aleyhisselam'ın oğlu İsmail'le çocuğun annesi Hz. Hacer'i Mekke'ye bırakması, sonra tekrar gelip Kaydedilen vechi Buhârî'deki veçhidir. Diğer bazı vecihlerinde görülen birkısım mühim farklılıkları imkan nisbetinde köşeli parantez içerisinde göstermeye gayret ettik. Bazı mühim farkları burada belirtmeye çalışacağız. **3-** Teysir'in kaydettiği vecih Buharî'nin metnine tamamen uymaz. Hadisin baş kısmı burada tayyedilmiş. * Bazı rivayetlerde susayan çocuğun ayaklarını yere vurarak kıvrandığı, annenin Safa ile Merve arasında telaşla gidip geldiği, tepeye çıkışlarında dönüp çocuğa baktığı, bu sırada, çocuğun başına bir hâdise gelip gelmediğinden endişe ettiği belirtilir.

* Keza suyun yerden çıkarılışı ile ilgili bazı farklılıklar da rivayetlerde görülür: Cebrail ayağını vurarak, parmağıyla yeri deşeleyerek vs.. zemzem yerden fışkırmıştır: * Ka'be ile ilgili olarak bazı rivayetlerde şu ziyade gelmiştir: "Beyt, Tufan sırasında kaldırıldı. Peygamberler ona haccederlerdi. Fakat yerini (tam olarak) bilmezlerdi. Allah onu İbrahim için hazırladı ve yerini ona öğretti." Beyhakî'nin kaydettiği bir rivayette: "Allah Teala hazretleri Cebrail'i Hz. Adem'e gönderdi ve Beyt'in inşa edilmesini emretti. Böylece onu Adem bina etti. Kendisine: "Sen insanların ilkisin, bu da insanlar için yapılan Beyt'in ilkidir" denilir. Bir başka rivayette: "Beyt'i ilk inşa eden Hz. Adem'dir" denmiştir. Ancak: "Ondan da önce meleklerin inşa ettiği de söylenmiştir. Vehb İbnu Münebbih'ten gelen bir rivayette ise: "Beyt'i inşa eden Şîs İbnu Adem'dir" denmiştir.

4- Alimler hadisten, zemzem suyunun bidayette Hz. Hacer ve oğlu İsmail için su ve yiyecek ihtiyaçlarına kâfi geldiği hükmünü çıkarmışlardır.

5- Hadis, Hz. İsmail'in annesi Hacer ve babası İbrahim'in dillerinin Arapça olmadığını ifade eder. Çünkü rivayette Arapça'yı Cürhümlülerden öğrendiği ifade edilmektedir. Böylece Arapçayı ilk konuşanın Hz. İsmail olduğuna dair bazı rivayetlerde gelen beyanın yanlışlığı ortaya çıkar. Keza bu rivayet, "Arapların tamamı İsmail evladından gelmektedir" diyenleri de yalanlar.

6- Hadiste, Hz. İbrahim'in, Mekke'ye, Hz. Hacer'in ölümünden ve Hz.

İsmail'in evlenmesinden sonra "bıraktıklarını aramak üzere" uğradığı ifade edilmektedir. Bu ifadeden çıkan neticelerden biri, Hz. İbrahim'in kurban edilmek üzere İsmail'i değil İshak'ı yere yatırdığı, bir başka ifade ile, semadan inen koçla kurban edilmekten kurtarılan kimsenin İsmail değil, İshak olduğudur. İbnu't-Tin der ki: "Bu hadiste Hz. İbrahim, İsmail'i süt emerken bırakmakta ve evlendiği zaman yanına gelmektedir. Hz. İbrahim onu boğazlamakla emredilseydi, süt devresi ile evlenmesi arasında Mekke'ye uğradığı, hadiste zikredilirdi." Esasen boğazlanmak istenenin Hz. İshak soyundan olduklarını söylerler ve semavî koçla kurban edilmekten kurtulmuş olan birinin neslinden olmakla ayrıca tefahur ederler, şeref payı çıkarırlar.

İbnu't-Tin'e: "Hadiste, Hz. İbrahim'in Mekke'ye arada gelmiş olabileceğinin nefyedilmediği, dolayısıyle, gelmiş olabileceğinin zımnen mevcudiyeti" belirtilerek cevap verilmiştir. İbnu Hacer, bir başka rivayette, Hz. İbrahim'in zaman zaman Mekke'ye geldiğinin tasrih edildiğini göstererek, tenkidi te'yid eder: "Hz. İbrahim, hanımı Hacer'i her ay, Burak üzerinde ziyaret ederdi. Bu maksatla öğleden evvel Mekke'ye gelir (ve ziyaretini yapıp aynı gün) döner ve Şam'daki evinde kaylulesini (öğle uykusu) yapardı." İbnu Hacer, Hz. İbrahim'in Burak üzerinde gelip Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i ziyaret ettiğini te'yid eden Hz. Ali ve başkalarından rivayetler kaydeder: **7-** Rivayette Hz. İsmail'in rızkını kazanmak üzere evden çıktığ belirtmektedir. Başka rivayetler onun sürü otlattığını, bu esnada avcılık yaptığını ifade eder.

8- Hadiste kadın, "kapının eşiği"ne benzetilmiştir. Çünkü aralarında benzerlik var: "Kapı, evi ve içindekileri muhafaza eder; kadın da evin bekçisidir. Kocanın gıyabında evi ve içindeki eşyayı muhafaza eder. Ayrıca ikisi de vat mahallidir. Eşiğin değiştirilmesi, boşamadan kinaye yapılmıştır, ulema bunu boşamayı hasıl eden kinayat arasında mütalaa etmiştir.

İbnu Hâcer, Hz. İsmail’in hadiste zikri geçen iki hanımının isimleri üzerinde durur. Rivayetlerde farklı isimleri gelmiştir. Mesela ikinci hanımı hakkında sekiz ayrı rivayet, kadının hakkında da dört ayrı kavi ve isim bulunduğunu belirtir.

9- Hz. İsmail'in ikinci hanımı, bazı rivayetlerde, Hz. İbrahim'e: "Buyurun, binekten inin, yemek yiyin, su için" diye teklifte bulunur. Hz. İbrahim: "İnmeye gücüm yetmez" deyince, kadın: "Evet sizi (yolcu) saçı başı dağınık görüyorum. Dilerseniz (su getireyim) başınızı yıkayıp yağlayayım!" der. Hz. İbrahim kabul eder: "Siz bilirsiniz" der. Kadın, Makam'ı getirir, -Makam, o zaman billur gibi beyazdır ve Hz. İsmail'in evinde bir kenara bırakılmıştır.- Hz. İbrahim bineğinin üzerinden inmeden sağ ayağını Makam'ın üzerine koyar ve başını kadına uzatır. Kadın başının sağ tarafını öncelikle yıkar, tamamlayınca sol ayağını koyması için Makam'ın yerini değiştirir. Hz. İbrahim sol tarafı da yıkanmak üzere başını uzatır.

Bugün Makam-ı İbrahim'de görülen ökçe ve parmak izleri o günden kalmadır. **10-** Bazı rivayetlerde, Hz. İbrahim'le Hz. İsmail'in Ka'be'yi inşa etmek üzere biraraya geldikleri zaman babanın yüz, oğulun otuz yaşında oldukları zikredilmiştir.

11- Bazı rivayetler, Hz. İbrahim'in inşa sırasında yükselttiği temellerin Hz. Adem tarafından atılmış olan temeller olduğunu tasrih eder. Bu durum Buharî rivayetinde kapalıdır. Bir rivayet şöyle: "Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm), temellerle Hz. Adem'in attığı temele ulaştı. Göğe doğru yüksekliğini Bir başka rivayette şu ziyade mevcuttur: "Sonra Hıcr kısmını Beyt'e idhal etti. Daha önce (orası) Hz. İsmail'in koyunlarının barınağı idi. Hz. İbrahim Beyt'i taşları üst üste koyarak inşa etti, tavanı yoktu. Bir kapı yaptı, kapının yanında bir de kuyu açtı. Bu çukur, Beyt'in deposuydu. Beyt'e gelen hediyeler buraya atılıyordu." Bir başka rivayette şu ziyade mevcut: "Allah, İbrahim'e, Sekîne'ye uymasını vahyetti. Sekîne Beyt'in yerinde halkalandı, tıpkı bir bulut gibiydi. Baba-oğul (o hududu) kazdılar, Hz. Adem'in attığı ilk temeli kazıyor gibiydiler."

Bir başka rivayette: "Hz. İbrahim başının üstünde Beyt'in yerinde bulut gibi bir şey gördü, içinde baş gibi bir şey vardı. Ona şöyle hitap etti: "Ey İbrahim! Benim gölgem üzerine benim miktarımca bina yap, ne artır ne de eksilt." İşte bundandır ki Allah Teala hazretleri: "Hani biz İbrahim'e Beyt'in yerini göstermiş ve "Bana hiçbir şeyi ortak koşma" diye vahyetmiştik" (Hacc 26) buyurmuştur.

Bir başka rivayette, "İnşaat Rükn'ün bulunduğu yere ulaşınca, o gün Rüknü koyar, Makam'ı alıp Beyt'e yapışık şekilde yerleştirir" denmiştir.

12- Bir başka rivayete göre Ka'be'nin inşaatı bu suretle tamamlanınca Hz. Cebrail aleyhisselam gelir ve hacc menasikini öğretir.

Bundan sonra Hz.İbrahim aleyhisselam Makam'ın üzerine çıkıp halka şöyle hitap eder; "Ey insanlar! Rabbinize icabet edin!" Hz. İbrahim ve Hz. İsmail bu yerlerde (bir müddet) kalırlar. Hz. İshak ve Sare Beytu'l-Makdis'ten buraya hacc yaparlar. Bundan sonra Hz. İbrahim Şam'a döner ve orada vefat eder. İbnu Abbas'ın bir rivayetine göre, "Hz. İbrahim Makam'ın üzerine çıkınca şöyle hitap etmiştir: "Ey insanlar! Size hacc farz kılındı! Bu sesi O, erkeklerin sulbünde, kadınların rahminde olanlara da işittirdi. Onun bu davetine, iman edenler ve

Allah'ın ilminde kıyamete kadar gelip hacc edecekleri sebkat etmiş olanlar: "Lebbeyk Allahümme lebbeyk! =Buyur Allahım buyur!" diye cevap verdiler." Bir başka rivayette şöyle denir: "Hz. İsmail vadiye bir taş aramaya gitmişti ki Hz. Cibril aleyhisselam Haceru'l-Esved'i indirdi. Bu taş, yeryüzü Tufan'la sulara boğulunca semaya kaldırılmıştı. Hz. İsmail gelince Haceru'l-Esved'i gördü ve: "Bu nereden geldi, kim getirdi?" dedi. Hz. İbrahim: "Beni ne sana ne de taşına bırakmayan Zat" cevabını verdi."

Bir başka rivayette şu ziyade var: "Bu taş Hindistan'da idi; papatya gibi bembeyaz bir yakuttu." Ka'be ile ilgili tamamlayıcı bilgi daha önce de geçti. 305

* ASHABU'L-UHDUD

كِلَمْلِل َلاَق ُر ِحاَّسلا َرِبَك اَّمَلَف ، ُّر ِحاَس ُهَل َناَك َو ٌكِلَم ْمُكَلْبَق ْنميِف َناَك :# ِ :
هاللّ ُلوُس َر] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بيهص نع ـ1 5448ـ ُهَم ًَك َعِمَس َو
ِهْيَلإِ َدَعَقَف . ٌبِها َر َكَلَس اَذإ ِهِقي ِرَط يِف َناَكَف ُهُمِهلَعُي ام ًٍغ ِه ْيَلإِ َثَعَبَف .
َرْحِهسلا ُهُمِهلَعُأ ام ًٍغ هيلا َثَعْبَأَف ُت ْرِبَك ْدَق ِيهنِإ

اَذإ َناَكَف ! ُهَبَجْعأَف

ِينَسَبَح : ْلُقَف َر ِحاَّسلا َتيِشَخ اَذإ : َلاَقَف . ِبِها َّرلا بلا َكِلذ اَكَشَف . ُهَب َرَض َر
ِحاَّسلا َتنأ اَذإف . ِهْيَلإِ َدَعَق َو ِبِها َّرلاِب َّرَم َر ِحاَّسلا َتنأ ُمَلْعأ َم ْوَيْلا : َلاَقَف .
َساَّنلا ِتَسَبح ْدَق ٍةَميِظَع ٍةَّباَد بلَع َتَأ ْذإ َكِلذَك َوُه اَمنْيَبَف : ُر ِحاَّسلا ِينَسَبَح : ْلُقَف
َكَلْهأ َتيِشَخ اَذإ َو .ِيلْهأ يِنهتَح ٌةَّبادلا ِهِذه ْلُتقاَف ِر ِحاَّسلا ِرْمأ ْنم َكْيَلإِ ُّبَحأ ِبِها َّرلا
ُرْمأ َناَك ْنإ َّمُهللا : َلاَقَف . ارَجَح َذَخأَف ؟ ُبِها َّرلا ِمأ ُلَضْفأ ُر ِحاَّسلا

ن ِم َغَلَب ْدَق َو ،ِيهِنم ُلَضْفأ َم ْوَيْلا َتْنأ ! هيَنُب يأ : ُبِها َّرلا ُهَل َلاَقَف . ُه َرَبخأَف
ِبِها َّرلا َتاَأف ُساَّنلا َتشَم َو ،اَهَلَتَقَف اَهاَم َرَف ُساَّنلا ى َضْمَي . ِءا َوْد'ا ِرِئاَس ْنِم
َساَّنلا يِواَدُي َو ، َص َرْب'ا َو َهَمْك'ا ُئ ِرْبُي ُم ًٍغلا َناَك َو ،هيلَع َّلُدَت ًَف َتيِلُتْبا ْناِف
َلَتْبُتَس َكَّنإ َو ،ى َرأ اَم َك ِرْمأ

اَمَّنِإ ، ادَحأ ِيفْشأ َ ِيهنِإ : َلاَقَف ِينَتْيَفَش َتْنأ ْنإ ُعَمْجأ َكَل اَنُهه اَم َلاَق َو ِءة َريِثَك
اَياَدَهِب ُهاَتاَأف ،ىِمَع ْدَق َناَك َو ،ِكِلَمْلِل ٌسيِلَج ِهِب َعِمَسَف ْنَم : َلاَقَف . ُسِلْجَي َناَك
اَمَك ِهْيَلإِ َسَلَجَف ، ِكِلَمْلا َتاَأف .ىلاعَت ُ هاللّ ُهاَفَشَف َنَمآف َكاَفَشَف َكَل َ هاللّ ُت
ْوَعَد ِ هللاِب َتْنَمآ َتْنأ ْناِف . ُهاللّ ِيفْشَي ىَ ِجَف . ِم ًٍغلا بلَع َّلَد ىتَح ُهُبِهذَعُي ْل
َزَي ْمَلَف ُهَذَخأَف . ُهاللّ َكُّب َر َو ِيهب َر : َلاَق ؟ِي ِرْيَغ ٌّب َر َكَل َو َلاَق .ِيهب َر :
َلاَقَف . َك َرَصَب َكْيَلَع َّد َر ِيفْشَي اَمَّنِإ . ادَحأ ِيفْشُأ َ يِهنِإ : َلاَقَف . ُلَعْفَت َو ُلَعْفَت َو
، َص َرْب'ا َو َهَمْك'ا ُئ ِرْبُي اَم َك ِرْحِس ْنِم َغَلَب ْدَق َّيَنُب ْيأ : ُكِلَمْلا ُهَل َلاَقَف . ِم

بِالغُ

حَتَّى دَلَّ عَلَى الرَّاهِبِ، فَجِيءَ بِالرَّاهِبِ، فَقِيلَ لَهُ، ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ. فَأَبي
لَهُ ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ، فَأَبَى، فَدَفَعَهُ إلى نَفَرٍ اللّهُ فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ
عَلَى مَفْرِقِ رَأْسِهِ فَشَقَّهُ حَتَّى وَقَعَ شِقَّاهُ. ثُمَّ جِيءَ بِالغُلاَمِ، فَقِيلَ
ذُرْوَتَهُ، فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلاَّ فَاطْرَحُوهُ. فَدَعَا بِالمِنْشَارِ فَوَضَعَهُ
هِ وَقَالَ: اذْهَبُوا بِهِ إلى جَبَلِ كَذَا وَكَذَا، فَاصْعَدُوا بِهِ الجَبَلَ، فَإِذَا بَلَغْتُمْ
بِهِمُ الجَبَلُ فَسَقَطُوا، وَجَاءَ يَمْشِي إلى المَلِكِ. فَقَالَ لَهُ المَلِكُ: مَا مِنْ أَصْحَابٍ
عَنْ فَذَهَبُوا بِهِ فَصَعِدُوا بِهِ الجَبَلَ. فَقَالَ: اللّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ. فَرَجَفَ
أَصْحَابِهِ. فَقَالَ: اذْهَبُوا بِهِ فِي قُرْقُورٍ وَتَوَسَّطُوا بِهِ البَحْرَ. فَإِنْ رَجَعَ
. فَقَالَ لَهُ المَلِكُ: مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ؟ قَالَ: كَفَانِيهِمُ اللّهُ. فَدَفَعَهُ إلى نَفَرٍ مِنْ
اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ. فَانْكَفَأَتْ بِهِمُ السَّفِينَةُ، فَغَرِقُوا، وَجَاءَ يَمْشِي إلى المَلِكِ
: مَا هُوَ؟ قَالَ تَجْمَعُ النَّاسَ فِي دِينِهِ وَإِلاَّ فَاقْذِفُوهُ. فَذَهَبُوا بِهِ. فَقَالَ: اللّهُمَّ
كَفَانِيهُ اللّهُ: ثُمَّ قَالَ لِلْمَلِكِ: إنَّكَ لَسْتَ بِقَاتِلِي حَتَّى تَفْعَلَ مَا آمُرُكَ بِهِ. قَالَ
: قَالَ؟ أَصْحَابُكَ فَعَلَ

ضَعِ السَّهْمَ فِي كَبِدِ القَوْسِ. ثُمَّ قُلْ: بِسْمِ اللّهِ رَبِّ الغُلاَمِ. ثُمَّ ارْمِنِي
فِي كَبِدِ صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَتَصْلُبُنِي عَلَى جِذْعٍ وَتَأْخُذُ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِي. ثُمَّ
وَاحِدٍ وَصَلَبَهُ عَلَى جِذْعٍ. ثُمَّ أَخَذَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِهِ ثُمَّ وَضَعَ السَّهْمَ
آمَنَ النَّاسُ بِرَبِّ الغُلاَمِ فَإِنَّكَ إذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ قَتَلْتَنِي. فَجَمَعَ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ
. فَأُتِيَ المَلِكُ. فَقِيلَ لَهُ: أَرَأَيْتَ مَا كُنْتَ تَحْذَرُ قَدْ وَاللّهِ نَزَلَ بِكَ حَذَرُكَ، قَدْ
فِيهَا، أَوْ قِيلَ لَهُ: اقْتَحِمْ. فَفَعَلُوا فَقَالَ النَّاسُ: آمَنَّا بِرَبِّ الغُلاَمِ، ثَثا
فَخُدَّتْ وَأَضْرَمَ فِيهَا النِّيرَانَ. وَقَالَ: مَنْ لَمْ يَرْجِعْ عَنْ دِينِهِ فَأَحْمُوهُ
ي فَإِنَّكِ عَلَى حَقٍّ.] أخرجه مسلم واللفظ فَأَمَرَ بِالأُخْدُودِ بِأَفْوَاهِ السِّكَكِ
إِمْرَأَةٌ وَمَعَهَا صَبِيٌّ فَتَقَاعَسَتْ أَنْ تَقَعَ فِيهَا. فَقَالَ الغُلاَمُ لَهَا: يَا أُمَّهْ اصْبِرِي
حَتَّى جَاءَتْ

والترمذي، له .

« بالنون والياء وبالهمز: معروف يشق به الخشب.و «القُرْقُور» سفينة
وسطها.و «النشاب.و «كَبِد القوس» «اُخْدُود» الشق في ارض، وجمعه أخاديد.و «المنشار
«السَّفِينَةُ إذا انقلبت.و «الصَّعِيد» وجه ارض.و «الكنانة» الجعبة التي يكون فيها
صغيرة.و «انكفأت

. « جمع سكة، وهي الطريق.و «التَّقاعس» التأخر والمشي إلى الوراء
وسطها.و «السِّكَكُ

1. (4993)- Hz. Süheyb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden öncekiler arasında bir kral vardı. Onun bir de sihirbazı vardı. Sihirbaz yaşlanınca krala: "Ben artık yaşlandım. Bana bir oğlan çocuğu gönder ve sihir yapmayı

öğreteyim!" dedi. Kral da öğretmesi için ona bir oğlan gönderdi. Oğlanın geçtiği yolda bir rahip yaşıyordu. (Bir gün giderken) rahibe uğrayıp onu dinledi, konuşması hoşuna gitti. Artık sihirbaza gittikçe, rahibe uğruyor, yanında (bir müddet) oturup onu dinliyordu. (Bir gün) delikanlıyı sihirbaz, yanına gelince dövdü. Oğlan da durumu rahibe şikayet etti. Rahip ona: "Eğer sihirbazdan (dövecek diye) korkarsan: "Ailem beni oyaladı!" de; ailenden korkacak olursan, "Beni sihirbaz oyaladı" de!" diye tenbihte bulundu.

O bu halde (devam eder) iken, insanlara mani olmuş bulunan büyük bir canavara rastladı. (Kendi kendine): "Bugün bileceğim; sihirbaz mı efdal, rahip mi efdal!" diye mırıldandı. Bir taş aldı ve: "Allahım! Eğer rahibin işi, sana sihirbazın işinden daha sevimli ise, şu hayvanı öldür ve insanlar geçsinler!" deyip, taşı fırlattı ve hayvanı öldürdü. İnsanlar yollarına devam ettiler. Delikanlı rahibe gelip durumu anlattı. Rahib ona: "Evet! Bugün sen benden efdalsin (üstünsün)! Görüyorum ki, yüce bir mertebedesin. Sen imtihan geçireceksin. İmtihana maruz kalınca sakın benden haber verme!" dedi. Oğlan anadan doğma körleri ve alaca hastalığına yakalananları tedavi eder, insanları başkaca hastalıklardan da kurtarırdı. Onu kralın gözleri kör olan arkadaşı işitti. Birçok hediyeler alarak yanına geldi ve: "Eğer beni tedavi edersen, şunların hepsi senindir" dedi. O da: "Ben kimseyi tedavi etmem, tedavi eden Allah'tır. Eğer Allah'a iman edersen, sana şifa vermesi için dua edeceğim. O da şifa verecek!" dedi. Adam derhal iman etti, Allah da ona şifa verdi. Adam bundan sonra kralın yanına geldi. Eskiden olduğu gibi yine yanına oturdu. Kral: "Gözünü sana kim iade etti?" diye sordu.

"Rabbim!" dedi. Kral:

"Senin benden başka bir rabbin mi var?" dedi. Adam: "Benim de senin de rabbimiz Allah'tır!" cevabını verdi. Kral onu yakalatıp işkence ettirdi. O kadar ki, (gözünü tedavi eden ve Allah'a iman etmesini sağlayan) oğlanın yerini de gösterdi. Oğlan da oraya getirildi. Kral ona: "Ey oğul! Senin sihrin körlerin gözünü açacak, alaca hastalığını tedavi edecek bir dereceye ulaşmış, neler neler yapıyormuşsun!" dedi. Oğlan: "Ben kimseyi tedavi etmiyorum, şifayı veren Allah'tır!" dedi. Kral onu da tevkif ettirip işkence etmeye başladı. O kadar ki, o da rahibin yerini haber verdi. Bunun üzerine rahip getirildi. Ona: "Dininden dön!" denildi. O bunda direndi. Hemen bir testere getirildi. Başının ortasına konuldu. Ortadan ikiye bölündü ve iki parçası yere düştü. Sonra oğlan getirildi. Ona da: "Dininden dön!" denildi. O da imtina etti. Kral onu da adamlarından bazılarına teslim etti. "Onu falan dağa götürün, tepesine kadar çıkarın. Zirveye ulaştığınız zaman (tekrar dininden dönmesini talep edin); dönerse ne âla, aksi takdirde dağdan aşağı atın!" dedi. Gittiler onu dağa çıkardılar. Oğlan: "Allahım, bunlara karşı, dilediğin şekilde bana kifayet et!" dedi. Bunun üzerine dağ onları salladı ve hepsi de düştüler. Oğlan yürüyerek kralın yanına geldi. Kral: "Arkadaşlarıma ne oldu?" dedi. "Allah, onlara karşı bana kifayet etti" cevabını verdi. Kral onu adamlarından bazılarına teslim etti ve: "Bunu bir gemiye götürün. Denizin ortasına kadar gidin. Dininden dönerse ne âla, değilse onu denize atın!" dedi. Söylendiği şekilde adamları onu götürdü. Oğlan orada: "Allahım, dilediğin şekilde bunlara karşı bana kifayet et!" diye dua etti. Derhal gemileri alabora olarak boğuldular. Çocuk yine yürüyerek hükümdara geldi. Kral: "Arkadaşlarıma ne oldu?" diye sordu. Oğlan:

"Allah onlara karşı bana kifayet etti" dedi. Sonra krala: "Benim emrettiğimi yapmadıkça sen beni öldüremeyeceksin!" dedi. Kral: "O nedir?" diye sordu. Oğlan: "İnsanları geniş bir düzlükte toplarsın, beni bir kütüğe asarsın, sadağımdan bir ok alırsın. Sonra oku, yayın ortasına yerleştirir ve: "Oğlanın Rabbinin adıyla" dersin. Sonra oku bana atarsın. İşte eğer bunu yaparsan beni öldürürsün!" dedi. Hükümdar, hemen halkı bir düzlükte topladı. Oğlanı bir kütüğe astı. Sadağından bir ok aldı. Oku yayının ortasına yerleştirdi. Sonra: "Ne emredersiniz? Vallahi korktuğunuz başınıza geldi. Halk oğlanın Rabbine iman etti!" denildi. Kral hemen yolların başlarına hendekler kazılmasını emretti. Derhal hendekler kazıldı. İçlerinde ateşler yakıldı. Kral: "Kim dininden dönmezse onu bunlara atın!" diye emir verdi. Yahut hükümdara "Sen at!" diye emir verildi. İstenen derhal yerine getirildi. Bir ara, beraberinde çocuğu olan bir kadın getirildi. Kadın oraya düşmekten çekinmişti, çocuğu: "Anneciğim sabret. Zîra sen hak üzeresin!" dedi. [Müslim, Zühd 73, (3005); Tirmizî, Tefsir, Bürûc, (3337).] 306

AÇIKLAMA:

Ashab-ı Uhdud, Kur'an-ı Kerim'de temas edilen zalim bir zümredir. Büruc suresinin 4-10. ayetleri onlardan bahseder, uhdud, hendek demek olduğuna göre, ashab-ı uhdud hendek sahipleri demektir. Kur'an'da bu hendek sahiplerinin kimler olduğu, ne zaman yaşadığı tafsil edilmez. Daha çok onların, mü'minlere dinlerinden dönmek için işkence yaptıkları belirtilir. Bunlar, içerisine ateş yakılmış hendeklerin sahipleridir. Dinlerinden dönmeyen mü'minleri bu hendeklere atıp yakmaktalar ve karşıdan bu manzarayı vicdansızca vahşi bir zevkle seyretmektedirler. Ama, hiçbir zalim felah bulmadığı gibi, bunlar da felah bulmamış, ayet-i kerime ashab-ı uhdud'un gebertildiklerini belirtmiştir. Müfessirler, ashab-ı uhdudla ilgili on ayrı hikâye kaydederler. Hikâyelere göre bu işkenceler Yemen'de, Mecran'da, Irak'ta, Şam'da, Habeşistan'da... Mecusiler, Yahudiler veya diğer bazı krallar tarafından icra edilmiştir. Kur'an'ın ıtlakı hepsine hak verdirecek mahiyettedir. Sanki, ayette bir hadiseye değil, bu çeşitten pek çok hadiseye bir iş'ar olmaktadır. Dolayısıyle, nakledilen hikâyelerin farklı yerlerle ilgili olması, onların batıl olduğuna delil olmaz. Bilakis ateş dolu hendeklerde mü'minlerin, insanlık tarihi boyunca mükerrer kereler imha edildiklerini, yakıldıklarını ifade eder. Ancak, Kur'an-ı Kerim'in öncelikle Kureyşliler tarafından bilinen bir hâdiseyi nazara vermesi gayet tabiidir. Kur'an bunları tel'in etmekte, kötü akibetlerini haber vermektedir. Bundan sonra gelip mü'minlere cehennemî azap verecek zalim kâfirlerin de aynı akibete uğrayacakları, mü'minlere bildirilerek teselli verilmektedir.307

*** BEŞİKTE KONUŞANLARIN KISSASI**

مَّسلا اَمِهْيَلَع َمَي ْرَم ُنْبا سيِع :ُةَثَ ّ َإ ِدْهَمْلا يف ْمهلَكَتَي ْمَل :# ِ هاللّ لوس□ .
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يِبأ نع ـ1 □5445□

هْتَتأَف اَهيف َناَكَف ، ةَعَم ْوَص َذَخَّتاَف اِدباَع ًُج َر ٌجْي َرُج َناَك َو ،ِجْي َرُج□
ُب ِحاَص َو

ة َّرَم ِثِلاَث يف ٍمو ًي ِثِلاَث َدْعَب ْتَلاَقف .ِهِت ًَص ىلَع َلَبْقأَف .يِت ًَص َو□ :
يِهمُأ َّمُهللا :َلاَقف !ُجْي َرُج اَي :ْتَلاَقف .يل َصُي َوُه َو ،ُهُّمُأ ْنإ :ْتَلاَقف .اَهِب
ُلَّثَمَتي يِغُب ُةأ َرمإ ْتَناك َو ،ُهَتَداَبِع َو اجْي َرُج َليِئاَرْسإ ُونَب َرَكاَذَتَف ،تاَسِموُمْلا
ِهوُج ُو يف َرُظْنَي ىتَح ُهْتِمُت َ َّمُهللا اَّمَلَف ْتَلَمَحف ،اَهيَلَع َعَق َوَف .اَهِسْفَن ْنِم
ُهْتَنَكْمأَف ،ِهِتَعَم ْوَص ىلا يِوأَي َناَك ايِعا َر ْتَتأَف .اَهيَلإ ْتِفَتْلَي ْمَلَف ،ُهَل ْتَض
َّرَعَتَف .ُهْنَتْف‘ ْمُتْئِش

هيْغَبْلا ِهذهب ْتَين َز :اوُلاَق ؟ْمُكُنْأَش اَم :َلاَقف .ُهَنوُب ِرْضَي اوُلَعَج َو□
،اَهوُمَدَه َو ِهِتَعَم ْوَص ْنِم ُهوُل َزْنأَف ُه ْوَتأَف .ٍجْي َرُج ْنِم َوُه :ْتَلاَق ْتَدَل َو
ِهِنْطَب يف َنَعَطَف .َّيِبَّصلا ْتَتأ َفَرَصْنا اَّمَلَف ،ِهلَصَف ي ِهلَصُأ ىتَح ِينوُعَد :َلاَقف
.ِه ِب اوُءاَجَف ؟ُّيِبَّصلا َنْيأ :َلاَقف .َكْنِم ْتَدَل َوَف .ِيَهْذ ْنِم َكَتَعَم ْوَص ِيِنْبَن
:اوُلاَق َو ،ِهِب َنوُحَّسَمَتَي َو ُهَنوُلِبَقُي ٍجْي َرُج ىلَع اوُلَبْقأَف .يِعا َّرلا ُن ًُف :َلاَقف
؟َكوُبأ ْنَم ُم ٍُغ اَي :َلاَق َو :ُةأَرْمَلا ْتَلاَقف .ٍةَنَس َح ٍة َراَش َو ٍةَه ِراَف ٍةَباَد ىلَع
ٌلُج َر ٌرَّم ِهِهمُأ ْنِم ُعَض ْرَي يِبَص اَنْيَب َو اوُلَعَفَف ْتَناَك اَمك ٍنَبَل ْنِم اَهوُديِعأ : َ:َلاَق

لاَق .ُع ِضَت ْرَي َلَعَج َو ِهِيْدَث ىلَع َلَبْقأ َّمُث .ُهَلْث ِم ِينْلَعْجَت َ َّم ُهَّللا :َلاَق َو□ :
ِهْيَلإ ُرُظْنَي َلَبْقأ َو ،َيْدَّثلا َك َرَتَف اَذه َلْثِم يِنْبا ْلَعْجا َّمُهللا

نوُلوُقي َو اَهنوُب ِرْضي ِةَي ِراَجب او ُّرم َو ،اَهُّصَمي ِهيِف يف ِةَباَّبسلا□
ِهِعَبْصإِب ُهَعاَضِت ْرِا يِكْحُي َوُه َو # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ُرْظنأ يِهنأكَف

□□اُّمُه ُ: َ تَجْعَل يِنْبا اَهِلْتِم. فَتَر كَ لا َّرَضاع، وَ نَظَر َ لإاَيْهَا. وَ قَاَلَ : اللهمُّ
زَ نْيَتِ ، سَ رَقْتِ؛ وَ هَي تَقَوُل : حَسْبِيَ اللّهُ وَ نِعْمَ َ الْوَ كيِلُ . فَقَالَت ْ هَلْتِمُ
رَ َّمر : جَ ُ لَح سَ نِ ُّهيَأَ ة، فَقَلْتِ : اللهمُّ اجَعْلِ ابْنِي مِثْلَهُ ، فَقَلْتُ : اللهمُّ َ تَجْعَلْنِي
اجَعْلْنِ يَ مِثْلَهاَ. فَقاَلَ : إنَّ ذَلِكَ الْجَبَّارَ تَرَكاَ الحْدَيِثَ . فَقاَلَ : ِنَلْعَجا يَ ِمثْلِهاَ.
وَيقُوُلوُنَ : زَ نْيَتِ ، سَ رَقْتِ . فَقُلْتِ : اللهمُّ َ تَجْعَلْ ابْنِي مِثْلَهاَ. فَقُلْتُ : اللهمُّ
تَزْ نِ ِو َلمْ تَسْرِ ِق . فَقُلْتُ اللهمُّه اجْعَلْنِي ِو َمرُّ او بِهَا ِهذه ‘ا مِةِ يَضْرِب ُوْنَهاَ
. فَقُلْتُ : اللهمُّ اجْعَلْنِي مِثْلُهُ. وَ إنَّ هِذهِ َ يَقُوُلوُنَ لَهاَ زَ نْيَتِ ، سَ رَقْتِ وَ َ لمْ
» هي جمع موسوة وهي الفاجرة، والميايمس مثله .و»البغيُّ « الرَّجلَ كاَنَ جَبَّارا
» جمل الظاهر في مِثْلِهاَ]. أخرجه الشيخان وهذا لفظ مسلم.و»المومساتُ
يعجب هب فيقال لكل من يستحسن: هذا مثل فنة في الحسن.و»الشارَّةُ الحسنة
الزانية.و»يَتَمَثُّل بِحُسنها « أي

ملعأ هاللّو ،سانلل رهاقلا ربكتملا يتاعلا « راَّبَجلا»و.كلذ وحنو بكرملاو سبلملاو .
ةئيهلا

1. (4994)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi dışında hiç kimse beşikte iken konuşmamıştır. Bunlar: Hz. İsa İbnu Meryem aleyhima'sselam, Cüreyc'in arkadaşı.

Cüreyc, kendini ibadete vermiş abid bir kuldu. Bir manastıra çekilmiş orada ibadetle meşguldu. Derken bir gün annesi yanına geldi, o namaz kılıyordu.

"Ey Cüreyc! [Yanıma gel, seninle konuşacağım! Ben annenim]" diye seslendi. Cüreyc: "Allahım! Annem ve namazım (hangisini tercih edeyim?)" diye düşündü). Namazına devama karar verdi.

Annesi çağırmasını [her defasında üç kere olmak üzere] üç gün tekrarladı. (Cevap alamayınca) üçüncü çağırmanın sonunda: "Allahım, kötü kadınların yüzünü göstermedikçe canını alma!" diye bedduada bulundu. Benî İsrail, aralarında Cüreyc ve onun ibadetini konuşuyorlardı. O diyarda güzelliğiyle herkesin dilinde olan zaniye bir kadın vardı. "Dilerseniz ben onu fitneye atarım" dedi. Gidip Cüreyc'e sataştı. Ancak Cüreyc ona iltifat etmedi. Kadın bir çobana gitti. Bu çoban Cüreyc'in manastırı(nın dibi)nde barınak bulmuş birisiydi. Kadın onunla zina yaptı ve hamile kaldı. Çocuğu doğurunca: "Bu çocuk Cüreyc'ten" dedi. Halk (öfkeyle) gelip Cüreyc'i manastırından çıkarıp manastırı yıktılar, [hakaretler ettiler], kendisini de dövmeye başladılar, (linç edeceklerdi). Cüreyc onlara: "Derdiniz ne?" diye sordu.

"Şu fahişe ile zina yaptın ve senden bir çocuk doğurdu!" dediler. Cüreyc: "Çocuk nerede, (getirin bana?)" dedi. Halk çocuğu ona getirdi. Cüreyc: "Bırakın beni namazımı kılayım!" dedi. Bıraktılar ve namazını kıldı. Namazı bitince çocuğun yanına gitti, karnına dürttü ve: "Ey çocuk! Baban kim?" diye sordu. Çocuk: "Falanca çoban!" dedi. Bunun üzerine halk Cüreyc'e gelip onu öpüp okşadı ve: "Senin manastırını altından yapacağız!" dedi. Cüreyc ise: "Hayır! Eskiden olduğu gibi kerpiçten yapın!" dedi. Onlar da yaptılar. (Üçüncüsü): Bir zamanlar bir çocuk annesini emiyordu. Oradan şahlanmış bir at üzerinde kılık kıyafeti güzel bir adam geçti. Onu gören kadın: "Allah'ım şu oğlumu bunun gibi yap!" diye dua etti. Çocuk memeyi bırakarak adama doğru yönelip baktı ve: "Allahım beni bunun gibi yapma!" diye dua etti. Sonra tekrar memesine dönüp emmeye başladı. "Ebu Hureyre der ki: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, şehadet parmağını ağzına koyup emmeye başlayarak, çocuğun emişini taklid ederken görür gibiyim."

(Resulullah anlatmaya devam etti):

"(Sonra annenin yanından) bir kalabalık geçti. Ellerinde bir cariye vardı. Onu dövüyorlar ve: "(Seni zani seni!) Zina yaparsın, hırsızlık yaparsın ha!" diyorlardı. Cariye ise: "Allah bana yeter, o ne iyi vekildir!" diyordu. Çocuğun annesi: "Allahım çocuğumu bunun gibi yapma!" dedi. Çocuk yine emmeyi bıraktı, cariyeye baktı ve: "Allahım beni bunun gibi yap! dedi. İşte burada anne,evlat karşılıklı konuşmaya başladılar: [Anne dedi ki: "Boğazı tıkanasıca! Kıyafeti güzel bir adam geçti. Ben: "Allahım, oğlumu bunun gibi yap" dedim. Sen: "Allahım! Beni bunun gibi yapma!" dedin. Yanımızdan cariyeyi döverek, zina ve hırsızlık yaptığını söyleyerek geçenler oldu. Ben: "Allahım, oğlumu bunun gibi yapma" dedim. Sen ise: "Allahım, beni bunun gibi yap!" dedin."]

Oğlu şu cevabı verdi:

"Güzel kıyafetli bir adam geçti. Sen: "Allahım, oğlumu bunun gibi yap!" dedin, ben ise: "Allahım beni bunun gibi yapma!" dedim. Yanınızdan bu cariyeyi geçirdiler. Onu hem dövüp hem de: "Zina ettin, hırsızlık ettin!" diyorlardı. Sen: "Allahım, oğlumu bunun gibi yapma! "dedin. Ben ise: "Allahım, beni bunun gibi yap!" dedim. (Sebebini açıklayayım): O atlı adam cebbar zalimin biriydi. Ben de: "Allahım beni böyle yapma!" dedim. "Zina ettin, hırsızlık yaptın!" dedikleri şu zavallı cariye ise ne zina yapmıştı, ne de çalmıştı! Ben de "Alahım beni bunun gibi yap!" dedim." [Buhârî, Enbiya 50, Amel fi's-Salat 7;

Müslim, Birr 7, 8, (2550). Metin Müslim'den alınmalıdır.] 308

AÇIKLAMA:

1- Müellif, metnin Müslim'in metni olduğunu söylerse de hadisin sonunda, Müslim'deki asla uymayan bir durum var; üçüncü hikâyede annenin suali eksik. Biz bunu Müslim'den alarak köşeli parantez ([...]) içerisinde kaydettik. Ayrıca, sahibinin açıklaması Müslim'deki asılda daha kısa. Biz bu kısımda Teysir'in metnindekini aynen tercüme ettik.

2- Buharî'de kıssalar toptan da, ayrı ayrı da anlatılmıştır. **3-** Konuşma yaşından önce konuşan çocukların sayısı rivayetlerde yediye çıkmaktadır. İbnu Hacer, kaynaklarını da vererek diğerlerini de tanıtır.

* Biri, Firavun'un kızına berberlik yapan kadının oğludur. Firavun ateşe atacağı zaman bebek: "Anneciğim sabret, biz hak yoldayız" demiştir.

* Ashab-ı uhduddan bir kadın ateşe atılacağı zaman, memede olan çocuk: "Anneciğim sabret, sen hak üzeresin" demiştir.

* Hz. Yahya'nın beşikte iken konuştuğu rivayet edilmiştir. * Hz. İbrahim de beşikte konuşmuştur.

* Resulullah'ın o devirde Mübareku'l-Yemame adında bir çocuğun beşikte konuştuğu rivayet edilmiştir. Hz. Yusuf'un şahidi ihtilaflıdır.

Aynî, hadiste üç denmiş olmasını, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "üç" dediği zaman, diğerlerinin henüz vahyen bildirilmemiş olabileceği ihtimaliyle açıklar. Çünkü, Aleyhissalâtu vesselâm gaybı bilmezdi. Cenab-ı Hakk'ın bildirdiği kadarını bilirdi. Hz. Yusuf'a şahidlik eden çocuk, Firavun'un ateşe atmak istediği kadının çocuğu ve Yahya aleyhisselam da konuşma yaşından önce konuşan çocuklar arasında zikredilirler. Kurtubî "Bu üç çocuğun beşikte iken, diğerlerinin beşikten çıkmış, biraz daha büyümüş ama henüz çocuk yaşına basmamış halde konuşmalarıyla" te'vil ederek tearuzu giderir.

4- Hadiste, Cüreyc namazda konuşuyor gözükmektedir. Halbuki konuşmak namazı bozar. Alimler bu hususta şu açıklamayı yapar: Cüreyc'in zamanındaki şeriatte namazda konuşmak namazı bozmayabilir. Nitekim, İslam'ın bidayetinde namazda huşu ile ilgili ayet gelmezden önce namazda konuşulabiliyor, hareket edilebiliyordu. Ayetten sonra bu yasaklanmıştır. Mamafih, Cüreyc'in konuşmasını, "içinden, kendi kendine konuşmuş olabilir" şeklinde yorumlayan da olmuştur.

Cüreyc annesine cevapla, namaza devam şıklarından "devamı" tercih etmiş, ancak annesinin bedduasına mazhar olmuş ve bu dua indallah kabul görmüştür. Birkısım alimler, hadisten böyle bir durumda anneye cevap vermek gerektiğini istidlal etmişlerdir. "Kıldığı namazı nafile idi, anneye cevabı ise vacibtir" demişlerdir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın "Eğer Cüreyc alim olsaydı, annesinin çağırmasına cevap vermenin namazdan evla olacağını bilirdi" dediği de rivayet edilmiştir.

Nevevî şöyle der: "Annesinin duası kabul edilmiştir. Çünkü, Cüreyc' in namazı kısa tutup annesine cevap vermesi mümkündü. Ancak o, annesinin manastırı terkedip, dünyaya ve dünyaya ait işlere dönmesini talep edeceğinden korkarak cevap vermedi."

5- Hadisten Elde Edilen Bazı Fevaid: * Hadiste anne ve baba hukukunun büyüklüğü, çocuk mazur bile olsa anne ve babanın çocuğa yapacağı bedduanın makbul olacağı ders verilmektedir.

* Terbiyecilerin, terbiye ettiklerine karşı rıfk ile muameleleri esastır: Annesi Cüreyc'e daha ağır bedduada bulunabilirdi: Ölmesi, fuhşa düşmesi gibi... Bunları talep etmiyor: "Fahişe yüzünü görmeden ölme!" şeklinde dileniyor.

* Allah'a karşı sıdk içinde olana fitne zarar vermez. * Cüreyc kuvvetli bir yakine, sıhhatli bir ümide sahiptir. Nitekim, talebi üzerine, olmayacak şey vukua geliyor: Beşikteki çocuk konuşuyor.

* İki iş teâruz ederse, daha mühim olana öncelik verilmelidir. * Veliler kerâmet gösterirler. Bu, talep ve ihtiyarlarıyla da olabilir. * Nefsinde kuvvet gören, ibadetin meşakkatlisini tercih edebilir. * Fuhşiyat işleyenin hurmeti kalmaz.

* Hadisin bazı vecihlerinde بَيْتُ الزَّوَانِي tabiri geçmektedir. Bu tabir, İsrailoğullarında fuhuş evlerinin mevcudiyetini ve onların zillete düşüşlerinin bir sebebini gösterir.

* 309 Abdest ve namaz önceki ümmetlerde de mevcuttur.

*** MAĞARA ASHABININ KISSASI**

[قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: انْطَلَقَ ثَ ٌ ثَةُ نَفَرٍ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَتَّى آوَاهُمُ الْمَبِيتُ ىلا

:لاق امهْنَع ُ هاللّ يَ ِض َر رمع نبا نع ـ1 □5444ـ َ هاللّ اوُعْدَت ْنأ ّ ًإ ِة َرْخَّصلا
ِهِذه ْنِم ْمُكيِ ْجَنُي َ ُهَّنإ :اوُلاَقف .راَغْلا ُمِهْيَلَع ْتَّدَسَف ،لَبَجْلا َنِم ٌة َرْخَص ْت
َرَدَحْناَف ،هيف اوُلَخَدف ،ٍراَغ

بأَن ُهَّنإ . اَم ً َو ُهاَ أ اَمُهَلْبَق ُقَبْغأ ً َو اَمِهْيَلَع َبَع ْرأ ُتْنُك َو ،نا َريِبَك ِناَخْيَش ِنا َوَبأ
يِل َناَك ُهَّنِإ : ْمُهَدَحأ َلاَقف .ْمُكلاَمْعأ ِحِلاَصِب ، اَم َو ٌهاَ أ اَمُهَلْبَق َقُبْغأ ْنأ ُتْه ِرَكَف
،اَمَان ْدَق اَمُهُتْدَج َوَف .اَمُهَقوُبُغ اَمُهَل ُتْبَلَحَف اَمان بهتَح اَمِهْيَلَع ْحو ُرأ ْمَلَف ام
ْوَي ِر َجَّشلا ُبَلَط يب َتْنُك ْنإ َّمُهللا :ُرْجَفلا َق َرَب بهتَح اَمُهَظاً قْيِتْسا ُرِظَتْنأ يِدَي
ŒIلع ُحَدقْلا َو ،ًيَّمَدَق ْدنِع َن ْوَغاَضَتَي ُةَيْب ِهصلا َو ،اَمُهِظِقوُأ ْنأ ُتْه ِرَك َو : ُرَخ
َلاَق َو ؛جوُرُخْلا َنوُعيِطَتْسَي َ اًئْيَش ْتَج َرَفْناَف .ِة َرْخَّصلا ِهِذه ْنِم ِهيف ُنْحَن اَم
أَّنَع ْج ِهرَفَف َكِهْج َو َءاَغِتْبا َكِلذ ُتْلَعَف يهنأ ُمَلْعَت

ينْتَءاَجَف ،َنيِنِهسلا َنِم ٌةَن َس اَهِب ْتَملأ بهتَح يِهنِم ْتَعَنَتْماف ،اَهِسْفَن ْنَع اَهُتْد□
َرأف ،هيلا ِساَّنلا ُّبَحأ َيِه ِهِمَع ُةَنْبا يِل ْتَناَك ُه َّنإ َّمُهللا َمَتاَخْلا َّضُفَت ْنأ َكَل ُّل ِحَي َ
: ْتَلاَق اَهْيَلَع ُت ْرَدَق اَذإ بهتَح ْتَلَع َفَف اَهِسْفَن َنْيَب َو يِنْيَب يهلَخُت ْنأ بلع ارانيِد
َني ْرِشِع َو ًةَئاِم اَهُتْيَطْعأف

ءاَغِتْبا َكِلذ ُتْلَعَف ُت ْنُك ْنإ َّمُهللا ؛َبَهذلا ُتْك َرَت َو هيلا ُساَّنلا ُّبَحأ َيِه َو اَهْنَع□
ُتْف َرَصناف اَهْيَلَع ِعوُق ُولا َنِم ُتْج َّرَحَتَف .ِهِقَحِب َّ اِإ ُت ْرَجاَأَتْسا ُتْنُك يِهنإ َّمُهللا
: ُثِلاهثلا َلاَقف .َجوُرُخْلا َنوُعيِطَتْسَي َ ْمُهنأ ُرْيَغ ،ُة َرْخَّصلا ِتَج َرَفْناَف .ِهيف
ُنْحَن اَم اَّنَع ْج ِرْفأَف َكِهْج َو اَي :َلاَقف ِني ٍح َدْعَب يِنَءاَجَف ،ُلا َوْم ‘ا ُهْن ِم ْت
َرُثَك بهتَح ُهَل ُهُت ْرَّمَثَف ، َبَهَذ َو ُه َرْجأ َك َرَت ٍد ِحا َو ٍلُج َر َرْيَغ ْمُه َرْجأ
ْمُهُتْيَطْعأف َءا َرَجُأ يِب ُئ ِزْهَتْسَت َ ، هاللَّدْبَع اَي : َلاَقف .ُهَقْتَساَف ْبَهِذا ،َك ُرْجأ
ِقيِق َّرلا َو ِلِبا َو ِمَنَغلا َو ِرَقَبلا َنِم ى َرَت اَم ُّلُك : ُتْلُقَف .ِي ِرْجأ هيلا ِهدأ ِ هاللّ
َدْبَع ِتَج َرَفْناف ِهيف ُنْحَن اَم اَّنَع ْج ِرْفأَف َكِهْج َو َءاَغِتْبا َكِلذ ُتْلَعَف ُتْنُك ْنإ َّمُهللا .
ُهَّلُك ُهَذَخأَف ُهَقْتَساَف ْبَهِذا ، َكِب ُئ ِزْهَتْسأ َ يِهنإ : ُتْلُقَف

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[َنوُشْمَي اوُج َرَخَف ،ُة َرْخَّصلا .

نا اهنم تبلطو اهتدوار «اهُتدرأ» بنعمو.عوجلا نم نوحيصيو نوجضي
«ُقوبَغلا « برش رخآ راهنلا.و«نوغاضتي»«»

جرحلا نم برهلا «ُج ُّرحتلا».و.عامجلا نع ةيانك «ِمتاخلا ُّضَف».و.بدجلا اهباصأ
يأ «ُةنس اهب ْتهملأ».و.اهسفن نم يننكمت

قيضلاو مث“او .

1. (4995)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden önce yaşayanlardan üç kişi yola çıktılar. (Akşam olunca) geceleme ihtiyacı onları bir mağaraya sığındırdı ve içine girdiler. Dağdan (kayan) bir taş yuvarlanıp, mağaranın ağzını üzerlerine kapadı. Aralarında: "Sizi bu kayadan, salih amellerinizi şefaatçi kılarak Allah'a yapacağınız dualar kurtarabilir!" dediler. Bunun üzerine birincisi şöyle dedi: "Benim yaşlı, ihtiyar iki ebeveynim vardı. Ben onları çok kollar, akşam olunca onlardan önce ne ailemden ne de hayvanlarımdan hiçbirine yedirip içirmezdim. Bir gün ağaç arama işi beni uzaklara attı. Eve döndüğümde ikisi de uyumuştu. Onlar için sütlerini sağdım. Hâlâ uyumakta idiler. Onlardan önce aileme ve hayvanlarıma yiyecek vermeyi uygun bulmadım, onları uyandırmaya da kıyamadım. Geciktiğim için çocuklar ayaklarımın arasında kıvranıyorlardı. Ben ise süt kapları elimde, onların uyanmalarını bekliyordum. Derken şafak söktü: "Ey Allahım! Bunu senin rızan için yaptığımı biliyorsan, bizim yolumuzu kapayan şu taştan bizi kurtar!" Taş bir miktar açıldı. Ama çıkacakları kadar değildi.

İkinci şahıs şöyle dedi:

"Ey Allahım! Benim bir amca kızım vardı. Onu herkesten çok seviyordum. Ondan kâm almak istedim. Ama bana yüz vermedi. Fakat gün geldi kıtlığa uğradı, bana başvurmak zorunda kaldı. Ona, kendisini bana teslim etmesi mukabilinde yüz yirmi dinar verdim; kabul etti. Arzuma nail olacağım sırada: "Allah'ın mührünü, gayr-ı meşru olarak bozman sana haramdır!" dedi. Ben de ona temasta bulunmaktan kaçındım ve insanlar arasında en çok sevdiğim kimse olduğu halde onu bıraktım, verdiğim altınları da terkettim. Ey Allahım, eğer bunları senin rızayı şerifin için yapmışsam, bizi bu sıkıntıdan kurtar." Kaya biraz daha açıldı. Ancak onlar çıkabilecek kadar açılmadı.

Üçüncü şahıs dedi ki:

"Ey Allahım, ben işçiler çalıştırıyordum. Ücretlerini de derhal veriyordum. Ancak bir tanesi [bir farak pirinçten ibaret olan] ücretini almadan gitti. Ben de onun parasını onun adına işletip kâr ettirdim. Öyle ki çok malı oldu. Derken (yıllar sonra) çıkageldi ve: "Ey Abdullah! Bana olan borcunu öde!" dedi. Ben de: "Bütün şu gördüğün sığır, davar, deve, köleler senindir. Git bunları al götür!" dedim. Adam: "Ey Abdullah, benimle alay etme!" dedi. Ben tekrar: "Ben kesinlikle seninle alay etmiyorum. Git hepsini al götür!" diye tekrar ettim. Adam hepsini aldı götürdü. "Ey Allahım, eğer bunu senin rızan için yaptıysam, bize şu halden kurtuluş nasip et!" dedi. Kaya açıldı, çıkıp yollarına devam ettiler." [Buhârî, Enbiya 50, Büyû 98, İcâre 12, Hars 13, Edeb 5; Müslim, Zikr 100, (2743); Ebu Davud, Büyû' 29, (3387).][310]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde, bu üç yolcu, yaya giderken yağmura tutulurlar ve bu sebeple mağaraya iltica ederler. Sadedinde olduğumuz veçhinde, gece sebebiyle mağaraya girdikleri ifade edilmektedir. İkisinin birleşmesi mümkündür, akşam vakti yağmura tutulmuş olabilirler.

2- Hikâyede, İslam'ın ahlak-ı hasenesinden üç ahlakın Allah indinde makbuliyeti ifade edilmektedir. 1) Annebabaya hürmet, onların hukukuna riayet.

2) Allah rızası için insanların iffetlerine riayet.

3) Başkasının hakkına riayet... Başkasının maddî menfaatini kendi menfaati derecesinde gözetmek, hileye yer vermemek. Bu amelleri makbul kılan husus da, bunların ihlasla yani Allah rızası için yapılmış olmasıdır. Dolayısiyle, hadis, amelde ihlasın ehemmiyetine, tebliğde müstesna bir yer vermektedir. **3-** Sadedinde olduğumuz rivayette ücretin miktarı kaydedilmiyor. Fakat, bazı rivayetlerde bu bir farak pirinç olarak belirtilmiştir. Hatta bir başka rivayette yer alan açıklayıcı bir ziyade, hem miktar hususunda, hem de işçilerden birinin ücretini almayış sebebi hususunda bize bilgi sunmaktadır: "Ben bir grup insan tuttum, her birine yarım dirhem yevmiye verecektim. İşleri bitince herkese ücretini verdim. Biri: "Vallahi ben iki kişilik iş yaptım, bana bir dirhem vermezsen ücretini almayacağım" dedi ve almadan çekip gitti. İşte ben bu yarım dirhemi nemalandırdım."

Bir farak pirincin, o günün piyasasında yarım dirhem değerinde olabileceğini belirttikten sonra, nemalandırılmaya tabi tutularak koyun, deve, sığır sürülerine ulaşılan bu taban sermayenin, günümüzdeki karşılığını bulmaya çalışırsak şu sonuca varırız: Bir farak, üç sa' miktarında bir ölçektir. Bir sa' ise 2,120 ile 2,650 litre arasında değişen bir hacim miktarı. Öyle ise bir farak 6,360 ile 7,950 litre arasında değişen bir ölçek kadar olduğu[311] gözönüne alınırsa, mezkur yarım dirhemlik pirincin yaklaşık 6 veya 7 kilo civarında olduğu anlaşılır.

Bazı rivayetlerde işçiye on bin dirhemlik para ödediği, yani verdiği deve, koyun, sığır vesairelerin bu değere ulaştığı belirtilmiştir. Hadisin muhtelif vecihleri gözönüne alınınca, mezkur zatın, işçisinin parasını önce ziraatle, sonra hayvancılık vs. ile nemalandırdığı anlatılmaktadır: Ekmiş, satmış satınalmış, doğurtmuş vs. Yani ticaret ve istihsal çeşitlerinden pek çoğuna başvurmuştur.

4- Hadis, sıkıntılı ve belalı anlarda salih amelleri zikrederek Allah'a iltica ve duanın müstehab olduğunu ifade eder. Bazı fakihler, yağmur namazında da aynı tarzda dua etmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir. **5-** Hadiste dikkat çeken bir edeb, üç şahıstan hiçbiri, zikrettiği amelin salih olduğu hususunda cezmetmemesidir. Her biri "bu amelim rızana uygunsa", "senin rızan için idiyse.." gibi amelin değerlendirilmesini meşiet-i İlahiyeye bırakan ihtiyatî ifadelere yer vermişlerdir. Hatta birinci konuşan zatın sarfettiği; "Ey Allahım, bunu senin rızan için yaptığımı biliyorsun..." şeklindeki -itikad açısından- mahzurlu ifadenin de bu endişeye baktığı belirtilmiştir. Yani o sözün sahibi, ameli hususunda mütereddittir; bu ameli Allah katında makbul mü, değil mi? Şöyle demek istemiştir: "Eğer bu amelim makbulse şu duamı kabul buyur." **5-** Hadis, günahı bir noktada terketmenin, o noktaya kadar olan evveliyatını affettireceğini de ifade eder; Amcasının kızına, son anda teması terketmesi, o ana kadarki günahlarını affettirdi ki, bu "terk"le yaptığı dua makbul oldu.

6- Tevbenin makbul olması halinde, geçmişi affettireceği de hadiste ifade edilmektedir. **7-** İşçi ve patron tarafından bilinen belli bir miktar yiyecek mukabili ücretli tutmak caizdir. **8-** Salih kimselerin keramete mazhar olması haktır. 9- Emaneti edada büyük fazilet vardır.

10- Fakihler, hadiste fuzuli şahsın bey'inde cevaz bulmuşlardır. **11-** Bazı alimler, "Emaneti taşıyan (müstevde') emanet malla ticaret yaparsa, kâr mal sahibine aittir" demiştir. Çoğunluk bu konuda başka görüşler ileri sürmüştür. "Mal, emaneti taşıyanın zimmetinde olduğu takdirde, izinsiz tasarrufta bulunsa, malın zimmeti üzerindedir, ticaret yaptığı takdirde kâr kendinin olur." Ebu Hanife "Kâr onun, ancak tasadduk eder" demiştir. Başka görüşler de var.

12- 312 Geçmiş milletlerde cereyan eden hadiseler, dinleyenlerin ibret almaları için anlatılabilir.

*** KİFL KISSASI**

نَع ُع ِزْنَي َ َناَك َو ،َلْفِكْلا ىهَمَسُي ٌلُج َر ْمُكُلْبَق َناَك ْنَميِف َناَك # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1 □5444ـ اَذه َّن‘ : ْتَلاَقف ؟ ِكيِكْبُي
اَم :َلاَقف . ْتَكَب َو ْتَدَعَت ْرا اَهِسْفَن ىلَع اَهَدا َرأ اَّمَلَف . ارانيِد َنيهتِس اَهاَطْعأف
ةَجاَح اَهِب َمِلَع ةأ َرْما َتنأف ٍءْىَش اَم ِكَل َو ،ِبَهْذاف .ِكِلذِب ى َرْحأ اَنأف ؟ىلاعَت
ِ هاللّ ِةَفاَخَم ْنِم اَذه ِتْنأ َنيِلَعْفَتأ :َلاَقف .ُةَجاَحْلا ًّإ ِهْيَلَع ِبنَلَمَح اَم َو َطق ُهْتِلَمَع اَم
ٌلَمَع

هاللّ َو َو .ِكُتْيَطعاأ□

بح ْوأ بهتَح َكِلذ ْنِم ُسأَّنلا َب ِجَعَف .ِلْفِكْلِل َرَفَغ ْدَق بلاعَت َ هاللّ َّنإ :ِهِباَب بلَع
أُعْصِ يِه َبع ْدَهَا أَبدا تَامَف ْنِم ِهِتَلْيَل .فأصبَح َمكتُوبا □□

يذمرتلا هجرخأ .[ِهِنأَشِب ْمِهِنامَ َز ِهيِبَن بلا ُ هاللّ .

1. (4996)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden önce yaşayanlar arasında Kifl adında biri vardı. Bildiğinden hiç şaşmazdı. İhtiyaç içinde olduğunu bildiği bir kadına gelerek, altmış dinar verdi. Kadından kâm almak üzere teşebbüse geçince kadın, titredi ve ağladı. "Niye ağlıyorsun?" diye sorunca, kadın: "Bu benim hiç yapmadığım (haram) bir amel. Bu günaha beni razı eden de fakrımdır!" dedi. Adam da: "Yani sen şimdi Allah korkusuyla mı ağlıyorsun? Öyleyse, Allah'tan korkmaya ben senden daha layıkım! Haydi git, verdiğim para da senin olsun. Vallahi ben bundan böyle Allah'a hiç asi olmayacağım!" dedi. Adam o gece öldü. Sabah, kapısında şu yazılı idi: "Allah Kifl'i mağfiret etti!"

Halk bu duruma şaşırdı kaldı. Allah o devrin peygamberine Kifl'in durumunu vahyen bildirinceye kadar şaşkınlık devam etti." [Tirmizî, Kıyamet 49, (2498).] 313

* AD KAVMİNİ HELAK EDEN RÜZGÂRIN KISSASI

هاللّ َلوُس َر ُتْيَتاأف َةَنيِدَمْلا ُتْمِدَق] :لاق يركبلا ديزي نب ثراحلا وهو □ #□
ةعيبر نم لجر نع لئاو يبأ نع ـ1 □ 5444ـ : اوُلاَقف ؟ِسأَّنلا ُنأش ا َم : ُتْلُقف .# ِ
هاللّ لوُس َر يدَي َنْيَب َفْيَّسلا ُدِهلَقَتُم ٌل ِ ًب اَذإو ،ُقِفْخَت ٌدوُس ٌتايا َر اَذإ َو
،ِهِلْهِأَب صاَغ ُد ِجْسَمْلا َو .ٍداَع ُدِفا َو اَم َو :# َلاَقف .ٍداَع ِدِفا َو َلْثِم َنوُكأ ْنأ ِ
هللاِب ُذوُعأ : ُتْلُقَف َةَعيِب َر َوْحَن ِصاَعْلا َنْب و ُرْمَع َثَعْبَي ْنأ ُديرُي # ِ هاللّ لوُس
َر

بلَع : ُتْلُقف

مُث .ِناَتَدارَجْلا ُهْتَّنَغ َو َرْمَخْلا ُهاَقَسَف ،َةَيِواَعُم ِنب ِرْكَب بلَع َل َزَنَف اَهَل□□
يِقْسَتْسَي ٍيَق ْتَثَعب َتَط ِح ُق اَمَل اداَع َّنإ .َتْطَقَس اَهِب ِريِبَخْلا َرْكَب ُهَعَم ِقْسا َو
ُهَيِقْسُم َتْنُك اَم َكْدَب َع ِقْساف ،ُهَيِداَفُأف ٍريِس ٍ ًٍ َو ،ُهَيِواَدُأف ٍض َرِمل َكِتآ ْمَل
ِبهِنإ َّمُهللا : َلاَقف .ةَ َرْهُم َلاَب ِج ُدي ِرُي َج َرَخ َراَتخاَف ،ُّنُهاَدحإ َرْتَخا : ُهَل َليِقَف
. ٌءاَد ْوَس َو ،ُءاَضْيَب َو ،ُءا َرْمَح َبِئاَحَس ُثَث ُهَل َعِف ُرَف ؛ُهاَقَس يِذهلا َرْمَخْلا
: ُهَل ُرُكْشَي ! َةَيِواَعُم َنْب ِنْعَي ،ِةَقْلَحلا ِهِذه راَدْقِم َّإ ُحْي ِهرلا َلِس ْرُي ْمَل ُهَّنإ
َكِلذ َدْنِع # َلاَقف . اَدحأ ٍداَع ْنِم ْرَذَت َ اداَم ِر اَدام َر اَهْذُخ : ُه َل َليِقَف . َّنُهْنِم

ءاَد ْوَّسلا

هجرخأ .[ِميم َّرلاَك ُهْتَلَعَج َّإ ِهْيَلَع ْتَتأ ٍءْيَش ْن ِم ُرَذَت اَم َميِقَعْلا َحي ِهرلا ْمِهْيَلَع
اَنْلَس ْرأ ْذإ ٍداَع يِف َو :أ َرَق َّمُث .ِمَتاَخْلا َةَقْلَح قارتحا يف يهانتملا « ُداَدْم
َّرلا»و.فورعم « ُداَم َّرلا»و.هببس وهو رطملا عاطقنا نم هلصاو ،ءغلا «
ُطحقلا».يذمرتلا

رطملاب يتأت و حقلت يتلا « ُميِقَعْلا ُحي َّرلا»و.ةقرلاو .

1. (4997)- Ebu Vail, Rebîa kabilesinden el-Haris İbnu Yezid el-Bekrî adında bir adamdan naklen anlatıyor: "Medine'ye gelmiştim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gittim. Mescid, cemaatle dolu idi. Orada dalgalanan siyah bayraklar vardı. Hz. Bilal (radıyallahu anh) kılıcını kuşanmış, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında duruyordu. Ben: "Bu insanların derdi ne, (ne oluyor)?" diye sordum." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Amr İbnu'l-As'ı, Rebîa'ya doğru göndermek istiyor, (onun hazırlığı var)!" dediler. Ben: "Âd elçisi gibi olmaktan Allah'a sığınırım" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Âd elçisi de nedir?" buyurdular. Ben: "Bunu çok iyi bilen kimseye düştünüz. Âd (kavmi) kıtlığa uğrayınca Kayl'ı kendileri için su aramaya gönderdi. Kayl da, Bekr İbnu Muaviye'ye uğradı. O, buna şarap içirdi ve Mekke'de o sıralarda seslerinin ve tegannisinin güzelliğiyle meşhur Cerade isminde iki cariye de şarkılar söyledi. [Bu suretle bir ay kadar kaldıktan sonra], Mühre (İbnu Haydân kabilesinin) dağına müteveccihen oradan ayrıldı. Dedi ki: "Ey Allahım! Ben sana ne tedavi edeceğim bir hasta, ne de fidyesini ödeyeceğim bir esir için gelmedim. Sen kulunu, sulayıcı olduğun müddetçe sula. Onunla birlikte Bekr İbnu Muaviye'yi de sula. -Böylece kendisine içirdiği şarap için ona teşekür eder.-

Bunun üzerine onun için üç parça bulut yükseltildi. Biri kızıl, biri beyaz, biri de siyah. Ona: "Bunlardan birini seç!" denildi. O, bunlardan siyah olanını seçti. Ona: "Âd kavminden tek kişiyi bırakmayıp helak edecek bu bulutu toz duman olarak al!" denildi." Bunu söleyince (aleyhissalâtu vesselâm): "(Onlara) sadece şu -yüzük halkası-miktarında rüzgâr gönderildi" buyurdular ve arkasından şu mealdeki ayet-i kerimeyi tilavet ettiler: "Âd (kavminin helak edilmesinde) de (ibret vardır). Hani onların üzerine o kısır rüzgârı göndermiştik. Öyle bir rüzgâr ki, her uğradığı şeyi (yerinde) bırakmıyor, mutlaka onu kül gibi savuruyordu" (Zariyat 41-42). [Tirmizî, Tefsir, Zâriyat, (3269, 3270).] 314

AÇIKLAMA:

1- Ebu Bekr İbnu'l-Arabi'nin hadisten çıkardığı bazı tesbitleri kısmen özetleyerek sunuyoruz: **1)** Eski milletlerle ilgili haberler, dini ilgilendirmediği takdirde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dışınaki kimselerden de dinlenebilir, bu caizdir.

2) Bu hadisin aslı uzun ise de, Tirmizî kısaltarak almıştır. Aslına göre Resulullah'a Ad elçisinin hikâyesini anlatan el-Haris İbnu Yezid el-Bekrî, Medine'ye, Aleyhissalâtu vesselâm'dan memleketindeki birkısım arazinin tasarruf yetkisini talep etmek üzere gelmiş birisi idi. Resulullah'ın yanında, aynı şeyi talep eden Temimli bir yaşlı kadın görünce: "Ey Allah'ın Resulü! Ben, Âd kavminin elçisi Kayl İbnu Anz gibi olmaktan Allah'a sığınırım!" der. Bunu nüzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen onların kıssasını biliyor musun?" diye sorar: Haris İbnu Yezid: "Evet!" der ve anlatır: "Biz, onların memleketine iyiliklerini talep etmek üzere gelenlerdeniz. Atalarımız bize onlarla ilgili haberler anlattılar. Bu haberleri küçükler büyüklerden öğrenip yeni gelenlere anlatırlar!" der. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine hadiste geçtiği üzere sorusunu sorar ve diğeri anlatır. **3)** İslam, tevatür bulduğu takdirde, kâfirin haberini kabul eder, bu hadiste onun delili var. **4)** Âd kavminin su talebi için elçi göndermelerinin meşru bir aslı mevcuttur. Nitekim bütün şeriatlerde buna rastlanır. Bizde de araziye çıkıp yağmur duasında bulunmak sünnettir. **5)** O sıralarda Mekke'de Amalika kavmi vardı. Bunlar Bekr İbnu Muaviye kabilesine konakladılar. -Muaviye İbnu Bekr İbni Şübeym kabilesi de denmiştir.- Ama burada eğlenceye yöneldiler. Bekr'in meşhur iki çalgıcı cariyesi Ceradeler, Âd ve Semud için onlara şarkılar söylediler. Şiirlerinde, ne maksadla geldilerse onun yerine getirilmesini talep etmeyi teşvik eden sözler vardı. Bu şiiri, Muğribe İbnu Bekr, Âd kavmine helakın gelmesinden korktuğu için yazmıştı. Çünkü Âd onun dayıları idi. Muğribe İbnu Bekr, bu şiirin okunmasını o iki cariyeye söyledi. Kendisi okumaktan kaçındı. Ta ki, misafirlerinin aklına onları ağırlamaktan bıkkınlık geldi diye bir vehim gelmesin. Şiir üzerine elçiler, gafletlerinden uyandılar ve su talebinde bulundular. **6)** Yüzük halkası gibi rüzgârın gönderilmesi rüzgârın da Allah'ın diğer mahlukatı gibi bir mahluku olduğunu, şeyi Allah'ın onda yarattığı şiddet nisbetinde itip sarstığını, bunun sonucu olarak alt-üst olmaların, dağılıp toz olmaların, daha da öte, yok olmaların meydana geldiğini gösterir.

7) Ayette geçen akim (kısır) rüzgâr, yağmur getirmeyen ve bitkileri ilkah etmeyen (döllendirmeyen) rüzgâr demektir.

8) Akim rüzgâr, rîhu'ddebur da denen garb yani batı rüzgârıdır. Doğu rüzgârı da denen sabâ rüzgârının zıddıdır. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sabâ rüzgârı ile yardıma mazhar oldum. Debur rüzgârı ile de Âd kavmi helak edildi" buyurmuştur. Kezâ: "Sabâ rüzgârı bana yardım etti, ama o, benden öncekilere azab olmuştu" buyurmuştur. 9) İbnu'l-Arabî, son olarak bu hadisenin çarşamba günü cereyan ettiğini, bu yüzden halkın çarşamba gününü uğursuz addettiklerini belirtir ve bu inancın hiçbir esasa dayanmayan batıl tahayyülat olduğunu söyler. 315

* KEL, ALATENLİ VE ÂMANIN KISSASI

دا َرأ ،ىمْعأ َو َع َرْقأ َو َص َرْبأ :َليِئا َرْسإ ِينَب ْنِم ةَث ًَث َّنإ :#ِ هاللّ لوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبا نع ـ1 □5443ـ ِيذهلا ِيهنَع ُبَهْذَي َو ،ٌنَسَح
ٌدْل ِج َو ٌنَسَح ٌن ْوَل :لاق ؟ َكْيَلإِ ُّبَحأ ٍءْيَش ُّيأ :َلاَقَف َص َرْب‘ا نَتأف اكَلَم ْمِهْيَلإِ
َثعَبَف ،ْمُهَيِلَتْبَي ْنأ ُ هاللّ

ةَقاَن ُهاَطْعأَف .ُلِب“ا :َلاَق ؟ َكْيَلإِ ُّبَحأ ِلاَمْلا ُّيأ :َلاَقَف . انَسَح ادْل ِج َو انَسَح ان
ْوَل َيِطْعأ َو ُه ُرَذَق ُهْنَع َبَهَذَف ،ُهَحَسَمَف .ُساَّنلا يِن َرَذَق ْدَق يِذَّلا اَذه يِنَع ُبَهْذَي َو
،ٌنَسَح ٌرْعَش :َلاَق ؟ َكْيَلإِ ُّبَحأ ٍءْيَش ُّيأ :َلاَقَف .َع َرْق‘ا نَتأ َّمُث .اَهيف َكَل ُ هاللّ
َك َراب :َلاَقف ،ءا َرَشُع

لاق َو .ً ِماَح ةَرَقَب َىطْعأف .ُرَقَبْلا :َلاَق ؟ َكْيَلإِ ُّبَحأ ِلاَمْلا ُّيأف :َلاَق . انَسَح□ :
ارْعَش َيِطْعُأ َو .ُهْنَع َبَهَذف ُهَحَسَمَف .ُساَّنلا يِن َرِذَق ُ هاللّ َّد َرَف ُهَحَسَمَف .
َساَّنلا ِهِب َر ِصْبأَف ي ِرَصَب هيلَع ُ هاللّ َّد ُرَي ْنأ :لاق ؟ َكْيَلإِ ُّبَحأ ٍءْيَش ُّيأ َلاَقف
.ىمْع‘ا نَتأ َّمُث .اَهيف َكَل ُ هاللّ َك َراَب

اَذهل َو ،ِلِب“ا َنِم ٍدا َو اَذهل َناَكَف .اَذه َّدَل َو َو ،ناَذه َجِتْنأَف . ادِلا َو ةاَش
َيِطْعأف .ُمَنَغلا :َلاَق ؟ َكْيَلإِ ُّبَحأ ِلاَمْلا ُّيأف َلاَق .ُه َرَصَب ِهْيَلَع يف ُلاَب ِحْلا َيِب
ْتَعَطَقْنِا ْدَق ،ٌنيِكْسِم ٌلُج َر :َلاَقف .ِهِتَئْيَه َو ِهِت َروُص يف َص َرْب‘ا نَتأ ُهَّنإ َّمُث .
ِمَنَغلا َنِم ٍدا َو اَذهل َو ،ِرَقَبْلا َنِم ٍدا َو يف ِهِب ُغَّلَبَتأ اريِعَب َلاَمْلا َو َنَس َحْلا َدْل
ِجْلا َو َنَسَحْلا َن ْوَّللا َكاَطْعأ يِذَّلاِب َكُلأْسأ ،َكِب َّمُث ِ، هللّاِب َّإ َم ْوَيلا َيِل َغ ًَب
َف ،ي ِرَفَس

.ي ِرَفَس

لاَمْلا اَذه ُتْث َر َو اَمَّنإ :َلاَقف .ُهاللّ َكاَطْعأف اريِقَف ،ُساَّنلا َك ُرَذْقَي َص َرْبأ□
ْنُكَت ْمَلأ ؟ َكُف ِرْعأ يِهنأَك :ُهَل َلاَقف .ٌة َريِثَك ُقوُقُحلا :ُهَل َلاَقف اَم َلْثِم ِهْيَلَع َّد
َر َو .َكِلذ َلْثِم ُهَل َلاَقف .ِهت َروُص يف َع َرْق‘ا نَتأ َو .َتْنُك اَم ىلا ُ هاللّ َك
َرَّيَصف ابِذاَك َتْنُك ْنإ :َلاَقف .ٍرِباَك ْنَع اِرباَك ٍليِبَس ُنْبا َو ٌنيِكْسِم ٌلُج َر :ُهَل َلاَقف
.ِهِتَئْيَه َو ِهِت َروُص يف ىمْع‘ا نَتأ َّمُث .َتْنُك اَم ىلا ُ هاللّ َك َرَّيَصف ابِذاَك َتْنُك ْنإ
:َلاَقف .ُل َّو‘ا َّد َر

لاَقَف . ي ِرَفَس يف اَهِب ُغَّلَبَتأ ةَاَش َك َرَصَب َكْيَلَع َّد َر يِذَّلِاب َكُلأْسأ . َكِب□ :
َّمُث ِ هللَّاِب ّاَم ْوَيْلا َغ ًَب ًَف ى ِرَفَس يف ُلاَب ِحْلا َيِب ْتَعَّطَقت َو . هللّ
ُهَتْذَخاٍ ءَنْشِل َم ْوَيْلا َكُدِهْجُأ َ ِ هاللّ َوف . َتْئِش اَم ْعَد َو ، َتْئِش اَم ْذُخَف .يِنانْغأ ْد
َقَف اريِقَف َو ،ي ِرَصَب هيلَع ُ هاللّ َّد َرَف ىمْعأ ُتْنُك ْدَق

ليقو ،لماحلا « ُءا َرَشُعلا ُةَقاَّنلا».ناخيشلا هجرخأ .[َكْيَب ِحاَص ىلَع َط ِخُس َو ،
َكْنَع َي ِض ُر ْدَقف . ْمُتيِلُتْبا اَمَّنإف ،كَلاَم ْكِسْمأ :َلاَقف ابحاص ياأ « ِناذه َجتنأف»
:هلوقو.جاتنلاو دلولا ةرثك اهنم فرع يتلا « ُدلا َوْلا ُةَّاشلا»و .رهشأ ةرشع اهلمح
ىلع ىتأ يتلا

ياأ « ُلاَب ِحلا َيِب ْتعطقنا» ىنعمو.ةدولا دنع اهدقتفاو اهب ىنتعا هانعمو ،ةاشلا
بحاص ياأ «اذه َدَّل َو»و.رقبلاو لب“ا « َكُدِهْجُأ َ» ىنعمو.يدادجاو يِئاباآ ياأ « ِرباَك نع
‘ارِباَك ُهتَث ِرو» هلوقو.يضرغ هب غلبا ام يل سيل ياأ « َغب َنَعم»و.بابس ا

نانتماو ذخ‘ا يف كيلع قشأ ياأ .

1. (4998)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benî İsrail'den üç kişi vardı: Biri alatenli, biri kel, biri de âma. Allah bunları imtihan etmek istedi. Bu maksadla onlara (insan suretinde) bir melek gönderdi.

Melek önce alatenliye geldi. Ve: "En çok neyi seversin?" dedi. Adam: "Güzel bir renk, güzel bir cild, insanları benden tiksindiren halin gitmesini!" dedi. Melek onu meshetti. Derken çirkinliği gitti, güzel bir renk, güzel bir cild sahibi oldu. Melek ona tekrar sordu: "Hangi mala kavuşmayı seversin?"

"Deveye!" dedi, adam. Anında ona on aylık hamile bir deve verildi. Melek: "Allah bunları sana mübarek kılsın!" deyip (kayboldu) ve kelin yanına geldi. "En ziyade istediğin şey nedir?" dedi. Adam: "Güzel bir saç ve halkı ikrah ettiren şu halin benden gitmesi" dedi. Melek, keli elleriyle meshetti, adamın keli gitti. Kendisine güzel bir saç verildi. Melek tekrar: "En çok hangi malı seversin?" diye sordu. Adam:

"Sığırı!" dedi. Hemen kendisine hamile bir inek verildi. Melek: "Allah bu sığırı sana mübarek kılsın!" diye dua etti ve âmanın yanına gitti. Ona da: "En çok neyi seversin?" diye sordu. Adam: "Allah'ın bana gözümü vermesini ve insanları görmeyi!" dedi. Melek onu meshetti ve Allah da gözlerini anında iade etti. Melek ona da: "En çok hangi malı seversin?" diye sordu. Adam:

"Koyun!" dedi. Derhal doğurgan bir koyun verildi."

Derken sığır ve deve yavruladılar, koyun da kuzuladı. Çok geçmeden birinin bir vadi dolusu develeri, diğerinin bir vadi dolusu sığırları, öbürünün de bir vadi dolusu koyunları oldu. Sonra melek, alatenliye, onun eski hali ve heyetine bürünmüş olarak geldi ve: "Ben fakir bir kimseyim, yola devam imkânlarım kesildi. Şu anda Allah ve senden başka bana yardım edecek kimse yok! Sana şu güzel rengi, şu güzel cildi ve şu malı veren Allah aşkına bana bir deve vermeni talep ediyorum! Ta ki onunla yoluma devam edebileyim!" dedi. Adam: "(Olmaz öyle şey, onda nicelerinin) hakları var!" dedi ve yardım talebini reddetti. Melek de: "Sanki seni tanıyor gibiyim! Sen alatenli, herkesin ikrah ettiği, fakir birisi değil miydin? Allah sana (sıhhat ve mal) verdi" dedi. Ama adam:"

(Çok konuştun!) Ben bu malı büyüklerimden tevarüs ettim!" diyerek onu tersledi. Melek de: "Eğer yalancı isen Allah seni eski haline çevirsin!" dedi ve onu bırakarak kel'in yanına geldi. Buna da onun eski halinde kel birisi olarak göründü. Ona da öbürüne söylediklerini söyleyerek yardım talep etti. Bu da önceki gibi talebi reddetti. Melek buna da:"Eğer yalancıysan Allah seni eski haline çevirsin!" deyip, âmaya uğradı. Buna da onun eski hali heyeti üzere (yani bir âma olarak) göründü. Buna da: "Ben fakir bir adamım, yolcuyum, yola devam etme imkânı kalmadı. Bugün, evvel Allah sonra senden başka bana yardım edecek yok! Sana gözünü iade eden Allah aşkına senden bir koyun istiyorum; ta ki yolculuğuma devam edebileyim!" dedi. Âma cevaben: "Ben de âma idim. Allah gözümü iade etti, fakirdim (mal verip) zengin etti. İstediğini al, istediğini bırak! Vallahi, bugün Allah adına her ne alırsan, sana zorluk çıkarmayacağım!" dedi. Melek de: "Malın hep senin olsun! Sizler imtihan olundunuz. Senden memnun kalındı ama diğer iki arkadaşına gadap edildi" dedi (ve gözden kayboldu)." [Buhârî, Enbiya 50, Müslim, Zühd 10, (2964).] 316

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, üç farklı arazın, insan mizacında hasıl ettiği haleti görmekteyiz. Âma yumuşak kalpli ve cömert, kel ve alatenli bencil ve merhametsiz. Kirmânî, bu durumdan şöyle bir netice çıkarır: "Âmanın mizacı, diğer iki arkadaşına rağmen daha sıhhatlidir. Çünkü alatenlilik, mizacın fesadından ve tabiatın bozulmasından husül bulan bir hastalıktır. Kel hastalığı da öyle. Âmalık ise bunlardan ayrıdır; bu, mizaçtaki bozulmanın bir neticesi değildir. Çoğu kere haricî bir sebepten meydana gelir. Bu sebeple âmanın tabiatı güzel, diğerlerininki kötü olmuştur." 317 **2-** HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD

* Dinleyenin ibret alması için, geçmişte vukua gelmiş olan hâdisatın zikri caizdir. Bu onlar hakkında gıybet sayılmaz. Onların ismen zikredilmeyişindeki sır da burada yatmalıdır. Hatta bilahare bunların başına neler geldi, o da açıklanmamıştır. Ancak meleğin söylediği eski duruma döndükleri anlaşılmaktadır. * Hadiste nimete karşı nankörlükten tahzir (sakındırma), şükre teşvik ve nimeti itiraf etmeye ve Allah'a hamdetmeye teşvik var.

* Sadakanın fazileti gösterilmekte, zayıflara merhametli olmaya, ihtiyaçlarını görmeye davet edilmektedir. * 318 Cimrilikten zecr edilmektedir. Çünkü cimrilik, sahibini yalana ve Allah'ın nimetini inkâra sevketmiştir.

*** BİN DİNAR BORÇ ALANIN KISSASI**

هَف ِلْسُي ْنأ َليئا َرْسإ ِينَب َضْعَب َلأَس ليئا َرْسإ ِينَب ْنِم ٍُج َر # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َرَكَذ] : لاَق ِهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □5444ـ اَهَعَفَدَف . َتْقَدَص : َلاَق
. يِفَك ِ هللاِّب َىفَك : َلاَق .ِليِفَكْلاِب يِنِتأف : َلاَق . اديِهَش ِ هللاِّب َىفَك :لاَق .
ْمُهُدِهْشُأ ِءاَدَهُّشلاِب يِنِتْئِا : َلاَقف .ٍرانيِد َفْلأ ةَبَشَخ َذَخَّتاَف . ْد ِجَي ْمَلَف ُهَلَّجأ
يِذهلا ِلَج'ا يف ِهْيَلَع ُمَدْقَي ابَك ْرَم َسَمَتْلا َّم ُث . ُهَتَجاَح َىَضقف ، ِرْحَبْلا يف َج
َرَخَف ،بهِمَسُم ٍلَجأ ىلا ِهْيَلِإ ِيهنأ َمَلْعَت َكَّنإ َّمُههللا : َلاَق َّمُث . َرْحَبلا اَهِب َىتأ َّمُث
اَهَع ِض ْوَم َجَّج َز َّمُث . ِهِب ِحاَص ىلا ُهْنِم ةَفي ِحَص َو ٍرانيِد َفْلأ اَهيف.
َلَخْدأَف ،اَه َرَقَنَف

□ يِفَك ِ هللاِّب َىفَك : ُتْلُقَف . يِفَك ِينَلأَس َو . اديِهَش َكِب َي ِض َرَف اديِهَش ِ
هللاِّب ىفَك : ُتْلُقَف . اديِهَش ِينَلأَسَف ٍرانيِد َفْلأ ِن ًُف ْنِم ُتْفَّلَسَت ْوُه َو َف َرْضنا
َّمُث . ِهيف ْتَجِل َو بهتَح ِرْحَبْلا يف اَهِب ىم َرَف اَهُكُعِد ْوَتْسأ ِيهنإو ،ْد ِجأ ْمَلَف
ابَك ْرَم َد ِجأ ْنأ ُتْدَهَج يِهنإ َو . يِفَك َكِب َي ِض َرف اَهيف ِيتهلا ِةَبَشَخ ْلاِب اَذإف
.ِهِلاَمِب َءاَج ْدَق ابَك ْرَم َّلَعَل ُرُظْنَي ُهَفَلْسأ َناَك ِيذَّلا ُلُج َّرلا َج َرَخَف ِهِدَلَب ىلا ُج
ُرْخَي ابَك ْرَم ُسِمَتْلَي َكِلذ يف اِدهاَج ُتْل ِزاَم : َلاَق َو .ٍرانيِد ِفْلأِب َىتأف .ُهَفَلْسأ
َناَك ِيذَّلا َمِدَق َّمُث .َةَفي ِحَّصلا َو َلاَمْلا َدَج َو اَه َرَشَن اهمَلَف . ابَطَح ِهِلْه'
اَهَذَخأَف ،ُلاَمْلا ْد ِجأ ْمَل ِيهنأ َك ُرِبْخُأ : َلاَق ؟ٍءْيَشِب هيلإ َتْثَعَب َتْنُك ْلَه : َلاَق .
بَك ْرَم ِبَلَط يف□ Œِهيف ُتْيَتأ ِيذهلا َلْبَق ابك ْرَم ُتْدَج َو اَمَف ، َكِلاَمِب َكَيت
هجرخأ .[ادِشا َر ٍرانيِد ِفْل'ِاب ْف ِرَصْناف ،ةَبَشَخْلا يف َتْثَعَب ِيذهلا َكْنَع بهدأ
ْدَق ىلاعَت َ هاللّ َّنإف : َلاَق .ِهيف ُتْئ ِج ِيذهلا َلْبَق ابَك ْرَم لمتحيو اهرعش دئاز
فذح وهو ،بجاوحلا جيجزت نم ذوخأم ،اهحلصأو رقنلا عضوم ى هوس يأ «
اَهَع ِض ْوَم جَّج َز».يراخبلا

هفوج يف ام ظفحيو هكسميل اجاجز هيلع هدشو ةبشخلا فرط يف رقن .
4999) .1 نوكي نأ ذوخأم نم جزلا نأب نوكي)**-** Hz. Ebu Hureyre

(radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî İsrail'den bin dinar borç para isteyen bir kimseden bahsetti. Benî İsrail'den borç talep ettiği kimse: "Bana şahidlerini getir, onların huzurunda vereyim, şahid olsunlar!" dedi. İsteyen ise: "Şahid olarak Allah yeter!" dedi. Öbürü: "Öyleyse buna kefil getir" dedi. Berikisi "Kefil olarak Allah yeter" dedi. Öbürü: "Doğru söyledin!" dedi ve belli bir vade ile parayı ona verdi. Adam deniz yolculuğuna çıktı ve ihtiyacını gördü. Sonra borcunu vadesi içinde ödemek maksadıyla geri dönmek üzere bir gemi aradı, ama bulamadı. Bunun üzerine bir odun parçası alıp içini oydu. Bin dinarı sahibine hitabeden bir mektupla birlikte oyuğa yerleştirdi. Sonra oyuğun ağzını kapayıp düzledi. Sonra da denize getirip: "Ey Allahım, biliyorsun ki, ben falandan bin dinar borç almıştım. Benden şahid istediğinde ben: "Şahid olarak Allah yeter!" demiştim. O da şahid olarak sana razı oldu. Benden kefil isteyince de: "Kefil olarak Allah yeter!" demiştim. O da kefil olarak sana razı olmuştu. Ben ise şimdi, bir gemi bulmak için gayret ettim, ama bulamadım. Şimdi onu sana emanet ediyorum!" dedi ve odun parçasını denize attı ve odun denize gömüldü. Sonra oradan ayrılıp, kendini memleketine götürecek bir gemi aramaya başladı. Borç veren kimse de, parasını getirecek gemiyi beklemeye başladı. Gemi yoktu ama, içinde parası bulunan odun parçasını buldu. Onu ailesine odun yapmak üzere aldı. (Testere ile) parçalayınca parayı ve mektubu buldu. Bir müddet sonra borç alan kimse geldi. Bin dinarla adama uğradı ve: "Malını getirmek için aralıksız gemi aradım. Ancak beni getirenden daha önce gelen bir gemi bulamadım" dedi. Alacaklı: "Sen bana bir şeyler göndermiş miydin?" diye sordu. Öbürü: "Ben sana, daha önce bir gemi bulamadığımı söyledim" dedi. Alacaklı: "Allah Teala hazretleri, senin odun parçası içerisinde gönderdiğin parayı sana bedel ödedi. Bin dinarına kavuşmuş olarak dön" dedi." [Buhârî, Kefalet 1, (muallak olarak); Büyû 10 (muallak ve mevsul olarak), İsti'zan 25 (muallak olarak).]319

AÇIKLAMA:

1- Hadisten ulema şu fevaidi çıkarmıştır: * Borçta vade caizdir * Borçta vadeye uymak vacibtir. Ancak: "Bu bir vecibe değil, maruf ve hoş olan prensiptir" diyen de olmuştur. * Benî İsrail'de ve başkalarında cereyan eden vak'aları ibret ve amel için anlatmanın cevazı vardır. * Deniz ticareti ve gemiye binmek caizdir.

* Borç vermelerde şahid ve kefil istemek caizdir. * Borç alıpverme işlerinde Allah'a tevekkülün fazileti var. Kim hakiki tevekkülde bulunursa, Allah onun ödemesini tekeffül etmekte; yardımını, nusretini eksik bırakmamaktadır. * Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) bu kıssayı, mefhumu ile amel etmek için anlatmıştır. Aksi halde anlatmasında bir mana kalmazdı. 320

* MÜTEFERRİK HADİSLER

هجرخأ .[ٍةَنَس ِةَئاِمُّتِس ُمَّسلا َو ُة ًّصلا اَمِهْيَلَع ٍدهمَحُم َو سيِع َنْيَب اَم ُة َرْتَف]
□4444 □ 1ـ نع ناملس َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

. يراخبلا

1. (5000)- Hz. Selman (radıyallahu anh) dedi ki: "Hz. İsa ile Hz. Muhammed aleyhimessalatu vesselam arasındaki fetret altı yüz senedir." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 53.]321 AÇIKLAMA:Hadiste geçen fetretten murad, Allah tarafından bir peygamberin gönderilmediği müddettir. Selman'ın verdiği bu rakam hususunda bazı ihtilaflar var: Katâde'ye göre bu müddet 560 senedir. Kelbî'den, 540 olduğu rivayet edilmiştir. 400 sene diyen de olmuştur. 322

دواد وبأ هجرخأ .[َةَّيِسوُجَمْلا ُسيِلْبِإ ْمُهَل َبَتَك ْمُهُّيِبَن َتاَم اَّمَل َس ِراَف َلْهأ َّنأ].
□4441□ 2ـ نعو نبا سابع َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع:

2. (5001)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İranlıların peygamberi vefat ettiği zaman, İblis, onlara Mecusilik dinini yazdı." [Bu rivayet, elde mütedavil Ebu Davud nüshalarında bulunmamıştır.] 323

وُه ِيبَن ٌرْي َزُعأ ي ِرْدأ ًَو ؟ ْمأ َوُه ٌنيِعَل ٌعَّبُتأ ي ِرْدأ َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
□4442□ 8ـ نعو يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع

. ْمأ َ].هجرخأ وبأ دواد

3. (5002)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Tübba' mel'un mudur bilemiyorum. Keza Üzeyr, peygamber midir onu da bilemiyorum." [Ebu Davud, Sünnet 14, (4674).] 324

319 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/257-258.

AÇIKLAMA:

1- Tübba' Himyerli bir kraldır, büyük orduları olmuştur. Tübba' denilmesi tebaiyetinin çokluğundandır. Kur'an-ı Kerim'de iki yerde ondan bahsedilir. Duhan 37 ve Kaf 14. ayetler... Resulullah, Tübba' hakkında, vahye mazhar olmazdan önce böyle söylemiştir. Ancak, daha sonra "Tübba'a sövmeyin, çünkü o Müslüman olmuştur" diyecektir. Resulullah'tan gelen bazı hadislerde, "Tübba' lain mi; Zülkarneyn peygamber mi; hudud cezası, sahibini günahtan temizler mi bilemediğini" ifade etmiştir. Ancak bazı rivayetlerde, Cenab-ı Hakk'ın, peygamberine "hududun kefaret olduğunu, Tübba'ın Müslüman olduğunu" bildirdiği belirtilmiştir. 325

اَهَج ْو َز نثُنُأ ْنُخَت ْمَل ُءا ّوَح ؟ ًْوَل َو ،ُمْحهللا ِزَنْخُت ْمَل َليِئا َرْسإ وُنَب َ ْوَل :#ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □4448ـ لكأ يف هل
ءاوَح ُةنايخ»و.هحير ريغت َو نتنأ اذإ « َزَنْخَي ُمْحهللا Œةحيصنلا كرت يه « َمَد
َزَنَخ».ناخيشلا هجرخأ .[َرْهَّدلا

. اهريغ يف ةرجشلا

4. (5003)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer Benî İsrail olmasaydı, et kokuşmazdı. Eğer Havva olmasaydı, kadınlar kocalarına hiçbir zaman ihanet etmezdi." [Buhârî, Enbiya 1, 25; Müslim, Radâ 63, (1470).] 326

AÇIKLAMA:

1- Bizzat Kur'an-ı Kerim'in ifadesi ile, Benî İsrail'e gökten hergün bıldırcın kuşu ve kudret helvası yağardı (Bakara 57). İlâhî emir gereği bunlardan sadece günlük ihtiyaçlarını alırlar, bir de cuma ile cumartesi günlerinin yiyeceklerini biriktirirlerdi. Fazla biriktirecek olurlarsa bozulup kokardı. Katâde'nin rivayetine göre, yiyeceklerin bozulması bundan kalmıştır. Ancak bir başka rivayet, yemeklerin kokmasını, bir başka hikmetle izah eder: "Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: "Eğer ölenin çürüyüp bitmesine hükmetmese idim, onu ailesi, evlerinde hapsederlerdi. Yiyeceklere bozulmayı takdir etmeseydim, onu da zenginler fakirlerden sakınırlardı." **2-** Havva ile ilgili olarak şu söylenmiştir: "Hz. Adem'i cennete yasak ağaçtan yemeye teşvik eden Hz. Havva olmuştur. Böylece kocası Adem'in hata işlemesine o sebep olmuş, dolayısıyle diğer kadınların kocalarına ihanet etmeleri ondan kalmıştır."

Cennetteki yasak ağaç için "buğday", "incir", "üzüm", "kâfur"dur diyenler olmuştur. 327

KIYAMET VE KIYAMETLE İLGİLİ MESELELER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde dört bab vardır)

BİRİNCİ BAB

KIYAMET ALÂMETLERİ

(On fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

HZ. İSA VE MEHDİ ALEYHİMA'S-SELAM

*

İKİNCİ FASIL

DECCAL

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İBNU SAYYAD

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KIYAMET ÖNCESİ FİTNELER

*

BEŞİNCİ FASIL

RESULULLAH'TAN SONRA KIYAMET YAKINDIR

*

ALTINCI FASIL

KIYAMETTEN ÖNCE BİR ATEŞ ÇIKACAK

YEDİNCİ FASIL

MUASIRLARIN ÖMRÜ

*

SEKİZİNCİ FASIL

YALANCILAR ÇIKACAK

*

DOKUZUNCU FASIL

GÜNEŞ BATIDAN DOGACAK

*

ONUNCU FASIL

KIYAMETİN BAŞKA ALÂMETLERİ

*

İKİNCİ BAB

KIYAMET AHVALİ

BİRİNCİ FASIL

SÛRA ÜFLENMESİ VE NÜŞUR

*

İKİNCİ FASIL

HAŞR (TOPLANMA)

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HESAP VE KULLAR ARASINDA HÜKÜM

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KEVSER HAVUZU, MİZAN VE SIRAT KÖPRÜSÜ

BEŞİNCİ FASIL

ŞEFAAT

*

ÜÇÜNCÜ BAB

CENNET VE CEHENNEM

(İki fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

CENNET VE CEHENNEMİN EVSAFI

*

CENNETİN EVSAFI

*

CEHENNEMİN EVSAFI

*

CENNET VE CEHENNEMİN MÜŞTEREK YÖNLERİ

*

İKİNCİ FASIL

CENNETLİKLER

*

CEHENNEMLİKLER

*

MÜŞTEREK YÖNLERİ

*

DÖRDÜNCÜ BAB

ALLAH'IN GÖRÜLMESİ

UMUMİ AÇIKLAMA

İslam inancına göre, âlem mahluktur, sonradan yaratılmıştır. Sonradan meydana gelen herşey fanidir. Bu maddî âlem de günün birinde sona erecektir. Dinimiz bu büyük hadiseyi kıyamet olarak ifade eder. Bir başka ifadeyle kıyamet, dünyanın ölümüdür. Bütün semavî dinler, dünyanın ölümünden, kıyametten, bu büyük ölümden sonraki diriliş ve hesap gününden bahseder. Etnolojik araştırmalar iptidaî dinlerde dahi ahiret inancının varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan, kıyamet inancının bütün insanlığı kuşatan beşerî kültürün müşterek ve temel unsurlarından biri olduğu söylenebilir.

Kıyamet inancı, İslam akidesinin altı ana umdesinden biri olan ahiret inancının bir parçasıdır. Ahiret hayatı kıyametla başlar. Bunu haşir, hesap, sırattan geçme, insanların cennetlik, cehennemlikler olarak ayrılması, cennetliklerin cennete, cehennemliklerin cehenneme gitmeleri ve bu suretle imtihansız ebedî bir hayatın başlaması gibi safhalar takip eder.

Bediüzzaman, kıyametle ilgili şöyle bir tasvirde bulunur: "Şu dünyanın sekeratını, ayat-ı Kur'aniyenin işaret ettiği surette tahayyül etmek istersen; bak şu kâinatın eczaları dakik, ulvî bir nizam ile birbirine bağlanmış. Hafi (gizli), nazik, latif bir rabıta ile tutunmuş ve o derece bir intizam içindedir ki; eğer ecram-ı ulviyeden (gök cisimlerinden) tek bir cirim, "kün (ol)" emrine veya "mihverinden çık!" hitabına mazhar olunca, şu dünya sekerata başlar. Yıldızlar çarpışacak, ecramlar dalgalanacak, nihayetsiz fezayı âlemde milyonlar gülleleri küreler gibi büyük topların müthiş sadaları gibi vaveylaya başlar. Birbirine çarpışarak, kıvılcımlar saçarak; dağlar uçuşarak, denizler yanarak, yeryüzü düzlenecek. İşte şu mevt ve sekerat ile Kadir-i Ezelî, kâinatı çalkalar, kâinatı tasfiye edip, cehennem ve cehennemin maddeleri bir tarafa, cennet ve cennetin mevaddı münasibleri (münasib maddeleri) başka tarafa çekilir, âlem-i ahiret tezahür eder." Bediüzzaman'a göre, kıyamet iç içe giren zıd maddelerin birbirinden ayrılmasını, birinin cenneti, diğerinin cehennemi teşkil edecek şekilde birbirinden saflaşıp uzaklaşmasını sağlayacak büyük hadisedir; kâinatın bu maksadla bir çalkalanmasıdır. Şöyle der: "Şu kâinatta dikkat edilse görünüyor ki, içinde iki unsur var ki, her tarafa uzamış, kök atmış; Hayırşer, güzelçirkin nef' (fayda)-zarar, kemal- noksan, ziya- zulmet, hidayet- dalalet, nur- nar, iman- küfür, taat- isyan, havf- muhabbet gibi asarlarıyla, meyveleriyle şu kâinatta ezdad birbiriyle çarpışıyor. Daima tegayyür ve tebeddülata mazhar oluyor. Başka bir âlemin mahsulatının tezgahı hükmünde çarkları dönüyor. Elbette o iki unsurun birbirine zıd olan dalları ve neticeleri, ebede gidecek; temerküz edip birbirinden ayrılacak. O vakit cennet ve cehennem suretinde tezahür edecektir. Evet cennetcehennem , şeçere-i hilkatten (yaratılış ağacından) ebed tarafına uzanıp eğilerek giden dalın iki meyvesidir ve şu silsile-i kainatın iki neticesidir ve şu seyl-i şuûnâtın iki mahzenidir ve ebede karşı cereyan eden ve dalgalanan mevcudatın iki havzıdır ve lütuf ve kahrın iki tecelligâhıdır ki, dest-i kudret (kudret eli) bir hareket-i şedide ile kâinatın çalkalandığı vakit, o iki havuz, münasib maddelerle dolacaktır." 328

BİRİNCİ BAB

KIYAMET ALAMETLERİ

BİRİNCİ FASIL

HZ. İSA VE MEHDİ HAKKINDADIR

UMUMİ AÇIKLAMA

Mehdi ve Deccal'le ilgili hadislere ve bizzat hadislerin açıklamasına geçmezden önce, birbiriyle alâkalı ve hatta birbirini tamamlayıcı mahiyette olan bu iki tabiri öncelikle açıklamada fayda umuyoruz. Deccal ve Mehdi tabirlerinin birbirinden ayrılmadığını ve hatta birbirini tamamladığını söylerken mübalağa etmiş değiliz. Birçok hadislerde bunlar beraber zikredilirler. Mehdi, Deccal sebebiyle vardır. Yani O, Deccal'in tahribatını telafi etmek için gelecektir. Hadislerde 30 kadar yalancı deccalin çıkacağı ifade edilir. Ancak Mehdi'nin sayıca çokluğundan söz edilmez. Fakat her asırda müceddid geleceği belirtilir. Diğer taraftan, bazı rivayetlerde Hz. İsa'nın müceddid ve Mehdi olduğu ifade edilir. Şu halde sadece iki değil, bazı durumlarda dört tabirin iç içe sokularak, meselenin muğlaklaştırıldığı görülür. İstikballe ilgili ihbarlarda Şari'in muttarid bir usulü, bu mübhemliktir. Böylece bu tabirlerde müşahhas bir şahıstan ziyade, mücerred bir mefhum, her asra, pekçok kimseye tatbik edilecek bir şahs-ı mânevî mahiyeti kazandırılmış olmaktadır.

Bu tabirleri şöyle açıklayacağız:

Müceddid İnancı: Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, bu ümmet için her yüz senenin başında, dini tecdid edip yenileyecek kimse(ler) gönderecektir" buyurmaktadır. Bu hadisin ihbarı mucibince, daha ilk asırdan itibaren müceddid beklenmiş, birinci asır müceddidi olarak Ömer İbnu Abdilaziz kabul edilmiş; çeşitli şahıslar müteakip asırların müceddidi bilinmiştir. Bunların isimlerini ve muhtelif münakaşaları burada vermek konumuzun dışına çıkmak olur. Ancak, müceddid mevzuunda Müslümanlarca beslenen telakkiyi, bir başka deyişle müceddide izafe edilen vasıfları az sonra ortaya koyarken anlamada yardımcı olmak üzere, Buhârî şarihlerinden Bedrü'l-Aynî'nin bir açıklamasını burada aynen vermede fayda mühalaza ediyoruz: "...Nevevî Tehzîbü'l-Esma'da der ki: "Alimler, birinci asır müceddidi olarak Ömer (İbnu Abdilaziz)'i, ikinci asırda Şafii'yi, üçüncü asırda Ali İbnu Şureyh'i -Hafız İbnu Asakir üçüncü asır için Ebu'l-Hasanı'l-Eş'ari'yi teklif etmiştir- dördüncü asır için Ali İbnu Ebî Sehl eş-Şu'luki'yi, -bu asır için Bakillani'yi, Ebu Hamid el-İsferâyinî'yi de zikredenler olmuştur- beşinci asır için Gazâli'yi zikretmişlerdir." Kirmânî de şunları söyler: "Müceddid mevzuunda yakin sözkonusu değildir. Bu sebeple, müceddid olarak Hanefîler için ikinci asırda Hasan İbnu Ziyad, üçüncü asırda Tahavi ve bunların emsalleri Malikîler için ikinci asırda Eşhab vs.; Hanbelîler için, üçüncü asırda Hallal, beşinci asırda er-Rağunî vs.; muhaddisler için ikinci asırda Yahya İbnu Main; üçüncü asırda Nesâî vs.; iktidar sahipleri için el-Me'mun, el-Muktedir, el-Kaadir; zahidler için, ikinci asırda Ma'rufu'l-Kerhî, üçüncü asırda eş-Şiblî vs. mevcuttur. Hadis-i şerifde dinde tashih (düzeltme, tecdid) yapacak kimseye delalet eden "men" (kimse, kimseler manasına gelir), müteaddide (yani sayıca çokluğa) muhtemel olması sebebiyle bu sayılan grupların hepsinden din hizmeti (tashihu'ddin) vakidir. Nitekim her asrın sonlarında dinin emrini ikame edip tashihte bulunanlar olmuştur."

Bu iktibasın da yardımıyla Müslümanlar arasında müceddid hususunda şöyle bir telakkinin yerleştiği kesinlikle söylenebilir: **1-** Müceddid, dine müteallik zahirî ve batınî ilimlerin alimidir, sünneti bid'atten temizler, ilmi yayar ve ilim ehline yardımcı olur. Bid'at ehline karşı kor, onları zelil kılar.

2- Her yüz senede gelecek mezkur müceddidin bir kişi olması gerekmez, aynı zamanda farklı yerlerde, çok sayıda müceddid gelebilir.

3- Her grup (kavm) kendi büyüğünü (imam) hadiste vaadedilen mezkur müceddid bilmiştir. Halbuki bu mana her taifenin, müfessir, muhaddis, fakih, nahivci, lügatçı vs. her sınıftan büyüklere şamildir. **4-** Mezkur müceddid, asrında kesin olarak "müceddid" diye bilinemez, muasırları, onun izhar ettiği ahvalin karinesine dayanarak zann-ı galible müceddid olduğuna hükmederler. **5-** Tecdidden maksad, Kitap ve sünnetin amelde ihmale uğrayan hükümlerinin ihyası, Kitap ve sünnetin muktezasının emredilmesi, bir de ortalığı saran, sünnete aykırı bid'aların yok edilmesidir. Müslümanların vicdanında böyle bir müceddid telakkisi olduğu müddetçe, -ki kıyamete kadar devam edecektir- dine aykırı kötülüklerin arttığı devirlerde ilmi, ameli ve din uğrundaki gayretiyle iştihar edecek olan kimseler daima diğerlerince takip edilecekler, kendilerine tabi olanlar çıkacaktır. Uyanış ve dinî salabetini bu şahıslardan bilen etbaı, onları müceddid bilecektir. Bu durumda, bazı kimselerce birkısım ilim ve hamiyet sahiplerinin müceddid bilinmesi, din açısından normaldir; kınamak, hatakârlıkla itham etmek mümkün değildir. Tarihten vaki olan bu durumun bundan sonra da devam edeceği açıktır. Ancak hiç kimsenin de kesin bir dille: "Bu asrın müceddidi falancadır" demeye, bir başka iddiayı batıllıkla itham etmeye hakkı yoktur. Yukarıda yaptığımız iktibastan da anlaşılacağı üzere ciddi alimlerce müceddid olduğu ileri sürülen isimler arasında bile daima ihtilaflar olagelmiş, hatta bizzat sünnî alimler tarafından bazı Şiîlere bile müceddid denmiştir. Daha calib-i dikkat olanı, Celaleddinü's-Süyûtî gibi son derece meşhur ve muteber bir alimin, her asrın müceddidini tadad **3)** Mehdi İnancı: Gruplaşmalara psikolojik ortamı hazırlayan, dinden gelen diğer bir amil de Mehdi inancıdır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den çok çeşitli vecihlerle gelen rivayetler, müceddidden başka, kıyamete yakın, içtimâî bozuklukların artması sonucu dinsizliğin siyasî hakimiyet kuracağı bir devirde Mehdi'nin çıkıp veya Hz. İsa'nın inip ehl-i imanın başına geçerek şer kuvvetlere karşı mücadele verip zafer kazanacağını haber veriyor. Bu Mehdi inancı da, birçok asırlarda, cemiyette şer ve fesadı artıran şahıslara karşı çıkıp mücadele eden bazı fertlerin etrafında halkın "Mehdi"dir diye toplanmalarına sebep olmuştur. İstikbalde geleceği haber verilen bu şahıs da, çeşitli hadislerde farklı şekillerde tarif ve tavsif edilmektedir. Bir rivayette Mehdi'nin Al-i Beyt'ten yani Hz. Peygambar (aleyhissalâtu vesselâm)'in neslinden olacağı belirtilirken, bir başka rivayette Mehdi'nin yapacağı hizmetlerin hemen hemen tamamı Hz. İsa tarafından görüleceği belirtilmiş; bir diğerinde de "Mehdi'nin Hz. İsa'dan başkası olmadığı" söylenmiştir. Müceddid, mehdî, Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne inmesi gibi birbirinden ayrı olan mefhumların böylece bazı rivayetlerde iç içe girdiği müşahede edilmektedir. İbnu Hacer, bazıları tarafından, Hz. İsa'nın tıpkı "müceddid" meselesinde olduğu gibi, yeryüzünün belli bir bölgesinde belli bir tarihinde, Mehdi olarak belli bir şahıs beklemek isabetli olmamalıdır. Her devirde, farklı bölgelerde bu manayı taşıyan şahıslar bulunabilir. Bu söylediğimizi, Mehdi inancının Deccal inancıyla beraber oluşu daha da te'yid eder. Zira bizzat hadiste, hakiki Deccal'den önce yeryüzünde otuz kadar yalancı deccalin zuhur edeceği bildirilmiştir. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bazan Deccal'den öyle bir tarzda söz ediyordu ki, kendi muasırları bile "devirlerinde Deccal'in fitnesine uğramaktan korkuyorlardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle diyordu: "Hz. Nuh'tan sonra, ümmetini Deccal'e karşı inzar edip korkutmayan peygamber yoktur. Ben de sizi inzar ediyorum. Beni görüp sözlerimi duyan kimselerin bile Deccal'e ulaşmaları mümkündür." Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, İbnu Sayyad adında bir Yahudinin deccal olabileceği ihtimali üzerinde durup, tahkik ettiği ve hatta ashabtan bir kısmının buna dayanarak onun deccalliğine hükmettiği kaydedilir. Resulullah'ın namazlarından sonra duasında "Deccal'in fitnesinden istiazede bulunması" da mevzumuz yönünden burada kayda değer bir husustur. Şu halde Deccal'in fitnesini bertaraf etmek vazifesiyle gelecek olan Mehdi, Deccal'in zuhurundaki mübhemiyete tabidir ve çıkacağı yer ve zaman için kesin bir şey söylenemez. Durum böyle olunca, her devirde ve İslam âleminin her köşesinde şerir insanlara "Deccal", dine şümullü bir şekilde hizmet edenlere de bir nevi "Mehdi" nazarıyla bakılması, din açısından mahzurlu olmamalıdır. Bu konudaki hadislerin mübhem ve teşbihli olarak gelmiş olması da esasen meselenin böyle anlaşılmasına imkan vermek içindir. Mezkur ibham, rivayetlerin zayıflığından değil, lisan-ı nübüvvetin i'cazındandır. Öyle ise, birkısım büyüklere Mehdi nazarıyla bakanlar "aldanmış olmakla", "batıl itikada saplanmış olmakla" itham edilmemelidir. Yeter ki bunlar da, kanaatlarında, hadislerle tahdid edilen telakki ve ölçülerin dışına taşarak ifrata sapmasınlar, kendi Mehdilerine inanmayanları buna zorlamasınlar, bunu bir itham vesilesi yapmasınlar. 329

ُلُوس هاللّ ِ#: َو يِذهلا يِسْفَن هِدَيِب َّنَكِشوُيَل ْنأ َلِزْنَي ُمُكيف ُنْبا ْرم َمَي امَكَح
َوْلا ُةَد ِحا ارْيَخ َنِم ـ4445□ 1ـ نع يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق: [َلاَق َر
ري ، َو ُعَضي ْ َجلا ِز ْ يَةَ ، و ُضيِفي َ لاَمْلا ُ حتَى َ يقْبَلُه ُ أحاد ُ حتى تكوُن َ السا ً جدْة ُ
ةي.] أخرجه الخمسة إ مقُشِطا ، فَيْك رِس ُالصلَّيبِ ُ، و َيقْتُل ُ الخ ْ نِزُOEم َو ْتهِ ا
ُثَّم َيقُولُ أبوُ ه ُريْرَ َة : اِقْرَ ءُوا إنْ شِئْتُمْ : َو إن ْمن أهلِ الكتَابِ إ ِّلاَّ لَيُؤْمِنَّ بِهِ ِ قَبْل
ضد القساط وهو الجائر.و«عضو َ الج ْ ز ِ يَة» إسقاطها عن الدُنْيا و َ ما فيها.
النسائي.«الحكَمُ» الذي يقضي بين الناس.و«المقسِ ٍ طُ» العادل:

أهل الكتاب والإمزاهم ا“سم، و يقبل منهم غيره، فذلك معن

1. (5004)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nefsim kudret elinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin ederim! Meryem oğlu İsa'nın, aranıza (bu şeriatle hükmedecek) adaletli bir hakim olarak ineceği, istavrozları kırıp, hınzırları öldüreceği, cizyeyi (Ehl-i Kitap'tan) kaldıracağı vakit yakındır. O zaman, mal öylesine artar ki, kimse onu kabul etmez; tek bir secde, dünya ve içindekilerin tamamından daha hayırlı olur."

Sonra Ebu Hureyre der ki: "Dilerseniz şu ayeti okuyun. (Mealen): "Kitap ehlinden hiçbir kimse yoktur ki, ölümünden önce O'nun (İsa'nın) hak peygamber olduğuna iman etmesin. Kıyamet gününde ise İsa onlar aleyhine şahitlik edecektir" (Nisa 159). [Buhârî, Büyû 102, Mezalim 31, Enbiya 49; Müslim, İman 242, (155); Ebu Davud, Melahim 14, (4324); Tirmizî, Fiten 54, (2234).]330

AÇIKLAMA:

1- İnancımıza göre Hz. İsa ölmemiş, semaya çekilmiştir. Cesed-i dünyevîsi ile semada yaşamaktadır. Hadiste de görüldüğü üzere, kıyamete yakın, yeryüzüne inecek, müsbet icraatları gerçekleştirecek: Deccal'in hasıl ettiği manevî tahribatı telafi edecektir. Onun gelmesiyle birlikte bolluğun, refahın artacağının ifade edilmesi, onun ıslahatı sadece manevî cihette olmayacak, maddî cihette de olacak, iktisadî düzelmeler, düzeltmeler de gerçekleştirecektir.

İstavrozların kırılması, Hıristiyanlığın iptal edilmesi, yeryüzünden kaldırılması demektir. Bugün insanlığın ızdırap kaynağı olan Batı'nın gerisinde kilisenin yer aldığı düşünülürse, kilisenin iptali, Batı'nın dize getirilmesi, egoizmden kurtarılması, gerçek insaniyete kavuşturulması demektir. Dünya siyaset ve ekonomisine hakim olan Batı'nın hakka gelmesi insanlığın sulh-u umumiye kavuşması demektir. Zira günümüzde, dünyanın neresinde olursa olsun, insanları huzursuz eden bütün içtimâî fitnelerin, kargaşaların gerisinde Batı'nın eli mevcuttur. Beşerî ızdırapların temelinde bu "Batılı el" yatmaktadır.

Haçın kırılmasının zımnında hınzır etinin tahrim edilmesi mevcuttur. Zira Hıristiyanlar hınzır yeme ruhsatını dinlerinden almaktadırlar. Din iptal edilince, diğer pek çok batıl inançları meyanında "domuz yeme" âdetleri de iptal olacak demektir. Dahası, bir rivayette "...adavetler, buğzlar, hasedler de mutlaka gidecektir" denmiş olması da dikkat çekicidir. Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında, asırlar değil, çağlar boyu süregelmiş olan düşmanlıkların kalkacağı da ifade edilmiş olmaktadır. Bütün bunlarda kördüğüm kilise idi. Onun Hz. İsa tarafından iptali, çok şeyin birden değişeceğine bir işarettir.

2- Cizyenin terkedilmesi, Hıristiyanların Müslüman olması demektir. Çünkü Müslümandan cizye alınmaz, zekat alınır. Şu halde dünyada tek din kalır, cizye verecek kimse bulunmaz demektir. Bu ibareden şu yoruma ulaşan da olmuştur: "Mal öyle çoğalır ki, cizye yoluyla alınan malın sarfı için bundan istifade edecek fakir kalmaz. İstiğna sebebiyle, cizye sarfedilmeden terkedilir." İyaz der ki: "Cizyenin vaz'ı meselesinden murad, cizyenin kâfirlere takrir edilmesi de olabilir. Bütün kâfirlerden alınacak cizye ile de mezkur bolluk hasıl olabilir." Nevevî, İyaz'ın yorumuna katılmaz ve: "Hz. İsa, İslam'dan başka hiçbirdini kabul etmeyecektir" der. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel'in meseleyle ilgili bir tahricinde "Dava bir olur" buyrulmuştur. Yine Nevevî, Hz. İsa'nın cizyeyi kaldırmasıyla ilgili olarak der ki: "Bu şeriatte cizyenin meşruluğuna rağmen Hz. İsa'nın onu kaldırmasının manası, onun meşruiyeti Hz. İsa'nın inmesiyle kayıtlıdır" demektir. Sadedinde olduğumuz hadis buna delalet eder. Hz. İsa cizye hükmünü neshedici değildir. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm), bu sözüyle neshi beyan etmiş olmaktadır. İbnu Battal da: "Biz cizyeyi, mala olan ihtiyacımız sebebiyle Hz. İsa'nın inmesinden önce kabul ediyoruz, ama Hz. İsa'nın inmesinden sonra mala ihtiyacımız olmayacak. Çünkü onun zamanında mal pek bol olacak. O kadar ki, kimse mal kabul etmeyecek. Şu da muhtemeldir: Cizyenin Yahudi ve Hıristiyanlardan kabul edilişinin meşru olması, onların elindeki kitabın vahiy olma şüphesini taşıması ve zanlarınca kadim şeriatla ilgisi sebebiyledir. Hz. İsa aleyhisselam inince, kendisini şahsen görme hasıl olunca, delillerinin inkıtaı ve durumlarının iyice ortaya çıkması sebebiyle mezkur şüphe izale olur ve onlar puta tapan diğer müşrikler durumuna düşerler ve böylece, onlarla muamele, cizyelerini kabul etmeme şeklinde olması münasib olur."

Bu yoruma bir kayd-ı ihtirazî koymak isteriz: Burada Hz. İsa indiği zaman onu herkes İsa olarak bilecek, tanıyacak gibi bir mana mevcuttur. Halbuki ahirzaman eşhasını herkesin kesin bir şekilde bilmesi mevzubahis değildir. O şahısların yakınları, manevî mertebesi yüksek olan hal sahipleri bilse de, başkaları bilemez. Aksi durum imtihan sırrına aykırı olur.

Hz. İsa'nın inmesiyle, arzın hazinelerinin ortaya çıkacağı, ancak "kıyametin yakınlığı sebebiyle" kimsenin iltifat etmeyeceği şeklindeki yorumlar da bu açıdan tatminkâr gelmiyor. **3-** "Tek secdenin dünya ve içindekilerden hayırlı olması" o zaman, "sadakayı kimse kabul etmeyeceği için Allah'a en ziyade yaklaşma yolunun sadece ibadet ve namaz olacağı" şeklinde açıklanmıştır. Bazı alimler: "İnsanlar dünyadan öylesine nefret ederler ki, tek bir secde onlara dünya ve içindekilerden daha mahbub olur" şeklinde yorum getirmiştir.

İbnu'l-Cevzî der ki: "Ebu Hureyre, rivayetin sonunda ayet okumakla, o ayetle "tek secde dünya ve içindekilerden hayırlı olacak" sözü arasında münasebet kurduğuna işaret etmek istemiştir. Zira Ebu Hureyre bu suretle insanların düzeleceklerine ve imanlarının kuvvetine ve hayırlı amellere yönelmelerine işaret etmektedir. Öylesine bir düzelme ve kuvvetli bir imana ulaşacaklar ki, onlar tek secdeyi dünya ve içindekilere tercih edecektir. Secdeden maksat rek'attir."

4- Ayet hususunda da değişik te'vil ve yorumlar yapılmıştır. * Bu hadisten anlaşılacağı üzere, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ye göre, "ona iman edecek" ibaresindeki zamirle, ölümünden önce ibaresindeki zamir Hz. İsa'ya bakar. Yani mana şöyle olur. "Hz. İsa ölmezden önce, Ehl-i Kitaptan herkes Hz. İsa'ya inanacaktır." İbnu Abbas da bu te'vilde cezmetmiştir. Ondan gelen bir rivayette: "Hiçbir Yahudi ve Nasranî, İsa'ya iman etmeden ölmez.. Lakin ölüm anındaki imanın faydası yoktur" buyrulmuştur.

* Müfessirler de bu meselede farklı yorumlara gitmişlerdir. Bazısına göre, ona iman edeceklerdeki zamir Allah'a veya Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e racidir. Ölümünden öcneki zamir de kitabîye -ve hatta Hz. İsa'ya- racidir. Bu durumda, Ehl-i Kitab'ın gerçek İslam inancına ererek ölecekleri anlaşılır. Yapılan bir te'vile göre: "Ne

Yahudi, ne Hıristiyan, Hz. İsa'ya (doğru şekilde) iman etmeden ölmez." Nevevî bu görüşü şöyle açıklar: "Buna göre ayetin manası şöyledir: "Ehl-i Kitaptan her ferd, ölüm gelip (ayet ve hadiste haber verilen) ruhun çıkmasından önce, sekerât anında hakikatları gözle gördükten sonra Hz. İsa'nın Allah'ın kulu, Allah'ın bir herbiri ölüm gelip çattığında "Ben şimdi tevbe ettim" diyenlerin veya kâfir olarak ölenlerin tevbesi değildir. Öyleleri için biz acı bir azab hazırladık." (Nisa 18) buyrulmuştur." Nevevî bu te'vili daha mâkul bulur. "Çünkü der, önceki te'vilde "Ehl-i Kitapla sadece Hz.İsa'nın inme zamanına hazır olan ehl-i kitap kastedilmiş olmaktadır. Kur'an'ın zahiri ise bütün Ehl-i Kitab'a şamildir: Hz İsa'nın inme zamanındakiler olsun, daha önce yaşayanlar olsun farketmez."

* Bazı İslam alimleri: "Diğer peygamberler değil de Hz. İsa'nın inmesi, Yahudileri reddetme hikmetine dayanır. Çünkü onların iddiasına göre, Hz. İsa'yı öldürdüler. Allah ise onların yalanlarını beyan etti" demiştir. * Şu da söylenmiştir: "Hz. İsa, Hz. Muhammed ve ümmetinin sıfatını görünce Allah'a dua edip, kendisini de bu ümmetten kılması talebinde bulunmuş, Allah da duasını kabul etmiştir. Böylece, onun hayatını, ahirzamanda bir müceddid olarak inme vaktine kadar ibka etmiştir. Günü gelince yeryüzüne inip, Deccal'ı öldürecektir. Onun inişi Deccal'ın zuhur zamanına tesadüf edecektir."

İbnu Hacer önceki görüşü daha mâkul bulur.

* Hz. İsa inince, yeryüzünde ne kadar kalacak, ihtilaflıdır: ** Bazı rivayetlerde yedi yıl kalacaktır.

** Bazı rivayetlerde, indikten sonra evleneceği ve 19 yıl daha yaşayacağı ifade edilmiştir. ** Bir başka rivayette ise 40 yıl kalacağı söylenmiştir. * Hz. İsa ile ilgili bir rivayet de şöyledir: "Hz. İsa, üzerinde kızıl toprak renginde iki elbise olduğu halde iner; salibi kırar, hınzırı öldürür, cizyeyi kaldırır, insanları İslam'a çağırır. Allah onun zamanında, İslam hariç bütün dinleri ortadan kaldırır. Yeryüzüne emniyet gelir. Aslanlar develerle otlar. Çocuklar yılanlarla oynar." * Hz. İsa'nın semaya çekilmesinden önce ölüp ölmediği hususunda da ihtilaf edilmiş ise de bu meselede esas olan, şu mealdeki ayettir: "O vakit Allah buyurdu ki: "Ey İsa! Seni, ecelin geldiğinde öldürecek olan benim. Seni ben semaya yükselteceğim. Yahudilerin suikastinden tertemiz kurtaracağım... (Al-i İmran 55). * [331] Hz. İsa semaya çekildiği zaman kaç yaşında olduğu da ihtilaflıdır; 33 denmiştir, 120 denmiştir.

م ْوَي ىلا َنيرِهاَظ ِهقحْلا ىلَع َنوُلِتاَقُي يِتَّمأ ْنِم ٌةَفِئاَط ُلاَزَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ2 □4444ـ ِهذهِل ىلاعَت ُ هاللّ ِةَم ِرْكَت
ُءارَمُأ ٍضْعَب ىلَع ْمُكَضْعَب َّنإ َ : ُلوُقَيَف .اَنَل ِهلَص َلاعَت :ْمُه ُريِمأ ُلوُقَيَف َمَي ْرَم
ُنْبا سيِع ُل ِزْنَيَف . ِةَماَيِقْلا

.ملسم هجرخأ .[ِةَّم ا ‘

2. (5005)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden bir grup, hak için muzaffer şekilde mücadeleye kıyamet gününe kadar devam edecektir. O zaman İsa İbnu Meryem de iner. Bu Müslümanların reisi: "Gel bize namaz kıldır!" der. Fakat Hz. İsa aleyhisselam: "Hayır! der, Allah'ın bu ümmete bir ikramı olarak siz birbirinize emîrsiniz!" [Müslim, İman 247.] 332

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadisin açıklamasında Hz. İsa ile ilgili gerekli malumatı dercettik. **2-** Hadis, kıyamete kadar, yeryüzünde İslam'ın devam edeceğini, hem de açıktan açığa mücadele edecek bir güç ve kuvvete sahip olarak devam edeceğini ifade eder. Bu ifade İslam'a karşı olan güçlerin devam edeceğini de ifade eder. Ancak, İslam'ın kesin bir mağlubiyetle her tarafta sindirilmiş, gizlilik içinde, gayr-ı müessir, mahdud ferdler arasında devamı suretinde değil, muzafferâne, açıktan açığa mücadelesini yapabilen bir haşmet içerisinde devam edeceğini ihbar etmektedir. Bu ihbar-ı nebevî, mü'minlerin gelecek hakkında ye'si atmaları için yeterli bir müjdedir. Tarih boyu Müslümanlar çeşitli işkence, hakaret, muhaceret, mağlubiyet vs. zilletleri tatmışlarsa da, hiçbir zaman kesin bir yenilgiyle yok edilememişlerdir. Aleyhissalâtu vesselâm, bu halin kıyamete kadar devam edeceğini, yeryüzünün bazı bölgelerinde sindirilmiş olsalar bile, diğer bir kısım bölgelerinde tevhid bayrağının dalgalanacağını haber vermektedir.333

ىهتَح َم ْوَيْلا َكِلذ ُ هاللّ َل َّوَطَل ٌد ِحا َو ٌم ْوَي َّإ اَيْنُّدلا َنِم َقْبَي ْمَل ْوَل : َلاَق #
هاللّ َلوس َر َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ8 □4444ـ ًتَئِلُم اَمَك ًٌدَع َو
اطْسِق َض ْر ا ‘‘ ْمَي ،يِبأ ُمْسِا ِهيِبأ ُمْسا َو ،يِمْسا ُهُمْسا ُئِطا َوُي ،يِتْيَب ِلْهأ ْنم :
َلاَق ْوأ ،يِهنِم ٌج َر ِهيف َثَعْبَي

. اج ْوُر ا َو اْمُلظ .[هجرخأ وبأ دواد ،ولاظفل هل ،ولاترمذي

3. (5006)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dünyanın tek günlük ömrü bile kalmış olsa Allah o günü uzatıp, benden bir kimseyi o günde gönderecek."

İbnu Mes'ud: "Resulullah yahut da şöyle buyurmuştu der: "...Ehl-i beytimden birisi, ki bu zatın ismi benim ismine uyar, babasının ismi de babamın ismine uyar. Bu zat, yeryüzünü, eskiden cevr ve zulümle dolu olmasının aksine- adalet ve hakkaniyetle doldurur." [Ebu Davud, Mehdî 1, (4282); Tirmizî, Fiten 52, (2231, 2232).] [334]

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةملس مأ نعو ـ5 □4444ـ . دواد □
#: وبأ هجرخأ .[هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمِطاَف ِدَل َو ْنِم يِت َرْت ِع ْنِم ُّيِدْهَمْلا

4. (5007)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mehdi benim zürriyetimden, kızım Fatıma'nın evladlarındandır." [Ebu Davud, Mehdi 1, (4284).] [335]

ِدهيَس اَذه يِنْبا َّنِإ :لاَقف .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِنَسَحلا ِهِنْبا ىلا َرَظَن َو ،هْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر يلع َلاَق] :َلاَق َقاَحْسإ يِبأ نعو ـ4 □4443ـ ' ْمَي َةَّصِق َرَكَذ َّمُث ِقْلَخلا
يف ُهُهِبْشُي ًَو ِقُلُخلا يف ُهُهِبْشُي ،ْمُك هيِبَن ِمْساِب يِهمَسُي ُلُج َر ِهِبْلُص ْنِم ُج
ُرْخَيَس َو ،# ِ هاللّ ُلوُس َر ُهاَّمَس اَمَك

. ا ْر َض َعَدٍُ] .هجرخأ وبأ دواد'

5. (5008)- Ebu İshak anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) , oğlu Hasan (radıyallahu anh)'a baktı ve: "Bu oğlum, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tesmiye buyurduğu üzere Seyyid'dir. Bunun sulbünden peygamberinizin adını taşıyan biri çıkacak. Ahlakı yönüyle peygamberinize benzeyecek; yaratılışı yönüyle ona benzemeyecek" dedi ve sonra da yeryüzünü adaletle dolduracağına dair gelen kıssayı anlattı." [Ebu Davud, Mehdî 1, (4290).] [336]

AÇIKLAMA:

1- Mehdi, ahirzamanda gelip, Müslümanların dinlerini tecdid edeceğine inanılan zata denir. Kelime olarak hidayet kökünden gelir. Allah'ın hidayetine ermiş manasını taşır, ancak hidayete erdirecek manasını da ifade eder.

Mehdi üzerinde çok sayıda hadis gelmiştir. Alimler bunu mütevatir kabul eder. Sadece İbnu Haldun bu hadislerin zayıf olduğu iddiasını ileri sürmüştür. Onun bu görüşünü İslam uleması kabul etmemiş "batıl"lıkla damgalamıştır. Ebu Davud şarihi Azimabadi'nin belirttiği üzere, Resulullah'tan beri, "Müslümanların kâffesi" ahirzamanda, Ehl-i Beyt'e mensup bir zatın çıkıp dini güçlendirebileceğine, adaleti hakim kılacağına, Müslümanların ona tabi olup İslam beldelerinde hakimiyet kuracağına, bu kimseye Mehdi deneceğine inanmıştır. Bu inanç meşhur olmuştur.

Deccal'in, Mehdi'nin çıkması ve bunlardan sonra kıyamet alâmeti olarak bazı hadisatın zuhuru sahih rivayetlerde gelmiştir. Bazı rivayetlere göre Mehdi'den sonra Hz. İsa inecektir. Bazılarına göre de, ikisi aynı zamanda çıkacak ve Hz. İsa Mehdi'ye yardımcı olacak, birlikte Deccal'i öldürecekler, Hz. İsa, Mehdi'nin arkasında namaz kılacaktır.

Zikri geçen ve mütevatir derecesine ulaştığı kabul edilen hadisler Ebu Davud, Tirmizî, İbnu Mace, Bezzar, Hakim, Taberânî, Ebu Ya'la el-Mevsılî gibi meşhur imamlar tarafından tahric edilmiştir. Bu hadisleri Hz. Ali, İbnu Abbas, İbnu Ömer, Talha, İbnu Mes'ud, Ebu Hureyre, Enes, Ebu Said el-Hudrî, Ümmü Habibe, Ümmü Seleme, Sevban, Kurre İbnu İyâs, Ali el-Hilâlî, Abdullah İbnu'l-Haris İbni'l-Cez' radıyallahu anhüm ecmain gibi Ashab'ın en tanınmış kişileri rivayet etmiştir.

Bu rivayetlerin senetleri arasında zayıf olanları var ise de, hasen ve sahih olanları da var. Esasen tevatür derecesine ulaşan rivayetlerde zayıflar nazar-ı itibara alınmaz.

Günümüzde , daha ziyade batı menşeli telkinlerle olduğu anlaşılan bir fikir, İslam'da Mehdi inancının yokluğu iddiasını yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Dinî kaynaklara inemeyen veya kesif propagandanın tesiriyle sathî nazar eden birkısım insanlar tarafından benimsenen bu iddiaya göre, Mehdilik inancı İslam'da yoktur, sonradan girmiştir. Bunların en büyük dayanakları İbnu Haldun'dur. Fikirlerini isbatta kendilerince birkısım deliller de ileri sürmektedirler. Şöyle ki: **1)** Kur'an-ı Kerim Mehdi'den bahsetmiyor.

2) Buhârî, Müslim gibi en muteber kaynaklarda Mehdi ile ilgili hadisler mevcut değildir. **3)** Mehdi ile ilgili haberler haber-i vahiddir.

4) Bu inanç, her dinde görülen bir efsaneden ibarettir, bir kısım kötü niyetlilerin istismarına açık kapıdır vs.Şimdi bunları kısaca açıklayalım: 337

1) Kur'an'da Mehdi Meselesi:

Kur'an-ı Kerim'de Mehdi'den bahsedilmiyor iddiası hem doğrudur, hem yanlış. Eğer bunu, Deccal meselesinde olduğu gibi, kelime olarak ararsak yoktur, bu bakımdan doğrudur. Ancak, Mehdi'yi mefhum olarak Kur'an'da ararsak, "yoktur!" demek, söz götürecek bir husustur.

Mehdi'yi mefhum olarak ele aldık mı, dindeki bozuklukları ıslah edici, cemiyete çöken zulmü, kötülükleri giderici, adaleti hakim kılıcı bir kurtarıcı şeklinde anlamak zorundayız. Yukarıda kaydedilen hadislerden anlaşılan budur.

Bu manada Kur'an-ı Kerim'de mîsak ayetleri var. Yani her peygamberin, kendisinden sonra gelecek bir kurtarıcıyı ümmetine haber verdiği, o kurtarıcı geldiği takdirde, ona uyacakları hususunda onlardan mîsak (kesin söz) aldığı bazı ayetlerde belirtilmiştir. İşte onlardan birinin meali: "Hani Allah, peygamberlerine, "ben size kitaptan ve hikmetten nasip verdim. Sizden sonra size verdiklerimi tasdik edici bir peygamber gelecek. Siz de muhakkak ona iman edip ona yardım edeceksiniz" buyurarak onlardan ahid almış ve sormuştu: "İkrar edip ahdimi kabul ettiniz mi?" Onlar: "İkrar ettik!" dediler. Allah buyurdu ki: "Öyle ise şahidlerden olun ve ümmetlerinize bunu böylece bildirin ben de sizinle birlikte bu ahdin şahidiyim. Bundan sonra kim bu ahidden yüz çevirirse, işte onlar, Allah'ın emrinden çıkmış fasıkların ta kendisidir" (Al-i İmran 81-82). Alimler bu ayetten başka diğer bir kısım Kur'anî ve Nebevî nasslara dayanarak Hz. Adem'den itibaren bütün peygamberlerden, hem kendilerinden sonra gelecek peygamber ve hem de bizzat Hz. Muhammed hakkında mîsak alındığını belirtirler. Her peygamberden alınan mîsak hususunda kaydettiğimiz ayet sarih değil ise de, İbnu Abbas ve Hz. Ali (radıyallahu anhüm)'den kaydedilen şu beyan sarihtir: "Allah, gönderdiği her peygamberden "Allah Muhammed'i kendisi hayatta iken gönderdiği takdirde ona inanacağına ve ona yardım edeceğine dair mîsak aldı." Hadisin devamında "Cenab-ı Hakk'ın her peygambere ayrıca: "Ümmetlerinden "kendileri sağ iken Muhammed gönderildiği takdirde ona iman edip yardımcı olmaları hususunda da mîsak almalarını emrettiği" belirtilmektedir.

Nitekim İncil'de olsun Tevrat'ta olsun, onların maruz kaldığı bütün tahrifata rağmen Resulullah'ı haber veren pek çok ayet halen mevcuttur. Hüseyin-i Cisrî, Risale-i Hamidiye adlı te'lifinde bu ayetlerden 110 kadarını göstermiştir. Bu kitap, dilimize çevrilmiş ve basılmıştır. İncil ve Tevrat'taki ayetler umumiyetle bilinen, duyulan bir husustur, merak eden çabucak bulabilir. Bizce daha ilgi çekici olanı, semavî kitaplar deyince; hatıra gelmeyen, Zerdüştlerin, Brahmanların, Budistlerin mukaddes kitaplarında da Hz. Peygamber'den bahsedilmiş olmasıdır. Bizim inancımız o kitapların asıllarının semavî olduğunu kabule müsaittir. Hatta Fahr-ı Âlem'in onlarda zikri, asıllarının semavî olduğu hususunda bize yakin verir. Bu cümleden olarak, Osmanlıların son zamanlarında Asya devletlerini dolaşan meşhur seyyah Abdürreşid İbrahim'in hatıralarında görüyoruz ki, bir Budist rahip mukaddes kitaplarında Hz. Muhammed'in zikredildiğini ve Muhammed'in peygamberliğini inkâr etmenin mümkün olmadığını söylediğini nakleder. Muhammed Hamidullah'ın Resulullah Muhammed adlı kitabında bu meselenin o kitaplardan detaylı şekilde tahkikini görmekteyiz. Hz. Adem'den beri her peygamberin, ümmetini; 1- Kendinden sonra gelecek peygambere uyması.

2- Geldiği zaman Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i tanıması hususlarında uyardığı, mîsak aldığı, hatta Fahr-ı Âlem'in belli başlı mümeyyiz vasıflarını öğrettiği hususunda ikna olabilmemiz için adı geçen kitaptan bazı pasajlar sunacağız.

Müellif, önce Hz. Adem ve onun oğlu Şit aleyhima'sselam'dan söz eder. "Pek tabiidir ki biz Hz. Adem'in ve keza onun oğlu Şis (Şit) peygamberin sahip oldukları kitapların içindekilerini bilememekteyiz. Bize kadar gelen en eski bilgi, öyle anlaşılıyor ki İdris Peygamber hakkındadır. İslamî kaynaklar bu peygamberin yazıyı icad ettiğini söylemektedirler. Yahuda'nın bir mektubuna nazaran, durum şöyledir (İncil, Yahuda'nın Mektubu, 14 ve 15. cümleler): "Adem'den sonra gelen İdris de şunları önceden haber vermiştir: "Bilin ki Rab on binlerce veli ile gelip herşey hakkında nihaî hükmünü verecektir: Allah'a karşı gelerek işledikleri günahkâr fiil ve hareketlerden, ona karşı sarfettikleri günahkâr, sert sözlerden dolayı günah işlemiş olanların hesabı görülecektir." Hıristiyan müfessirler, bu sözlerden "gelecek olan bir kimse varlığına dair bir ön haber (beşaret)" neticesi çıkarırlar. Ancak İdris Peygamber'in bu ön haberinin kalan kısmı maalesef tamamen kaybolmuştur; elimizde bulunmamaktadır. [338]

Mecusilikte İhbar

O sırada mevcut dinlerden Mecusilik belki de en eski bir dindi. Bu dine mensup olanlar Mekke'de hiç bulunmamakla beraber, Mekkeli kervanların sık sık uğradıkları Doğu ve Güney Arabistan'da çok sayıda mevcut idiler. Zerdüşt'ün kitabı olan Avesta, Zend dilinde idi ve fakat kaybolmuştu. Bunun daha sonra Pazend dilinde yapılmış olan tefsirleri dahi (ki bunun bazı parçaları bize kadar ulaşabilmiştir), iyice ihmal edilip terkedilmiş ve hatta bu din mensupları ile Mazdek'in ortaya attığı dinin mensupları arasında çıkan din harplerinde kaybolup ikicilik (dualizm)'in ve Khuvedhvagdas'ın (en yakın ve mahrem akrabalarla yapılan nikahın, yani kızkardeş, ana ve kızlarıyla bir erkeğin evlenmesinin yabancılarla yapılan evliliklere üstün tutulup sevap kabul edilmesi), kurucusu olarak bilirler. Bu tarz bir tatbikat, ister onun bizzat talim edip öğrettiği bir şey olsun ister olmasın 7. miladî asrın başında bu din, "ateşe tapma", biri iyilik diğeri kötülük olmak üzere aralarında devamlı bir mücadele ve savaşın bulunduğu "iki tanrı inancı" şeklinde değişip dejenere olmuştu.[...] Modern araştırmalar göstermiştir ki, Zerdüşt tek Allah'a inanmıştı. Meleklere, onun seçtiği kimselere İlahî vahyin gelebileceğine, cennete ve diğerlerine iman ediyordu. Zend Avesta'nın bugün elimizde bulunan parçalarında (Yasht 13, XXVIII. 129), putları kıracak olan Soeshyant (manası: Herkese, âlemlere rahmet) adında biri ile keza Astvat Ereat (manası: Halkı ayağa kaldıran)ın geleceğini önceden haber vermiştir.[339]

Brahmanizm'de İhbar

Daha evvelki diğer dinler gibi Brahmanizm'de de "ilerde gelecek beklenen bir kimse" inancı vardır. Mesela Asrava Veda adını taşıyan dinî kitaplarında, bu kimsenin ismi de verilmiştir: Naraşansah Astivişyat yani, "alkışlanacak olan, övülmeye layık kişi." Onun bineceği araba çok süratli koşan develer tarafından cennete varana kadar koşturulacaktır vesaire... Vişnu Puran adlı kitabın 24. bölümünde denmektedir ki: Veda'lar (yani gerçek ilim kitapları) tarafından öğretilen hareket ve fiiller, hukuki müesseseler mevcudiyetlerini tam kaybedecekleri sırada bu karanlık çağların sona ermesi yaklaşacak ve Tanrı'nın son tenasuhu bir "cenkçi muharib" şeklinde tezahür (tecelli) edecekti. Bu "muharip", Sambla Dîb (Kublu Ada)'de arif ve namlı bir aileden dünyaya gelecek, babasının adı Vişnuyasa (Allah'ın Kölesi Abdullah) anasınınki ise Somti (emin olunan kimse, Amine) olacaktır vs...

Brahmanizm'de Allah'ın yeryüzüne insan şeklinde ineceğine inanılır. Bunların Purana denen mukaddes kitapları vardır. Kur'an'da geçen Zübüru'l-evvelîn tabirini andıran bir mana taşır: Eski yazılar... Mezkur ayetin bu kitaba işaret etmiş olabileceği muhtemeldir: "Şüphesiz bu Kur'an'ı Âlemlerin Rabbi indirmiştir. İnsanları uyarman için onu, Ruhu'l-Emin (Cebrail) apaçık bir Arapça ile indirdi. Onun bahsi zübüru'l-evvelînde de vardır" (Şuara 196). [340]

Budizm'de İhbar

Calibi dikkattir ki Buda dahi dini tamamlayamadığını ifade etmektedir. Ona göre, maitreya (bir diğer okunuşa göre: Matteya) yani "herkese, âlemlere rahmet" (= Rahmeten li'l-Âlemin) gelip bu işi görecektir." (Bk. Buda'nın Mukaddes Kitabı). [341]

Bütün Dinlerde "Gelecek Bir Kurtarıcı" İnancı

Mîsak ayetinde haber verilen, her peygamberin ümmetine gelecek bir peygamberi haber verme keyfiyeti, günümüzde ilmî araştırmalarla tahkik edilmiştir. Yeryüzünün tarihen birbiriyle irtibatı olmayan en ücra köşesindeki cemaatlerin kültürlerinde yapılan araştırmalar, aralarında müşterek inançların varlığını ortaya çıkarmıştır. Mesela Amerika yerlileri ile, Afrika veya Avustralya yerlileri arasında o kadar benzer kültür değerleri, inançlar, efsaneler tesbit edilmiştir ki, başta Alman etnolog Wilhelm Schmidt olmak üzere birçoklarını: "Bidayette insanlık tek bir cemiyetti. Bu cemiyet oldukça ileri bir kültür seviyesine ulaştıktan sonra, birkısım sebeplerle yeryüzüne dağıldılar. Bu müşterek unsurlar, o eski kültürün hatıralarıdır" manasında, Kur'an-ı Kerim'in tezine uygun ilmî bir nazariye ileri sürmeye itmiştir." [342] Nitekim Kur'an'a göre insanlık Hz.

Adem'den çoğalmıştır ve bidayette "Tek bir ümmet" hayatı yaşamıştır: كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً (Bakara 213). Razi ve diğer İslam alimlerine göre bu birlik, Hz. Nuh'a kadar devam etmiştir. Biz burada mevzuun dışına çıkmadan şunu hatırlatmak istiyoruz: İnsanlığın bu müşterek kültürü arasında yer alan değerlerden biri, "Bir kurtarıcı beklemek inancı"dır. Bu inanç sadece semavi menşei herkesçe bilinen Yahudi ve Hıristiyanlara mahsus değildir. Hemen hemen yeryüzündeki bütün "iptidaî" dinlerde de mevcuttur. Batılılar, Amerika'yı keşfettikleri zaman, bilhassa Brezilya yerlilerinde deniz yoluyla gelecek bir kurtarıcı inancı tesbit etmişlerdir. Sosyologların Cultes du Cargo (gemi akidesi) diye ıstılahlaştırdıkları bu inanç Malezya'da da görülmüştür.

Sözü uzatmaya hacet bırakmadan özetlemek gerekirse, dinler tarihi araştırıcıları eski Mısır medeniyetinden, Çin, Hint, İran, Amerika ve Afrika yerlilerine varıncaya kadar hemen hemen bütün kültürlerde adaleti ikame edecek bir halaskârın geleceği inancına rastlamışlardır.

Cihanşümul bu beşerî vak'ayı, biz bazı sığların yaptığı gibi İslam dininde mevcut olan Mehdiyi muntazar inancını, "diğer dinî efsanelerdekinin aynı olan asılsız bir efsane" olarak yorumlama vasıtası yapmaya kesinlikle karşıyız. Bilakis, bu cihanşümul vak'a, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve yukarıda kaydettiğimiz mîsak hadisesinin te'yididir. Peygambere mazhar olan her cemaat, peygamberinden, kendisinden sonra gelecek bir kurtarıcı haberini almıştır. Kur'an-ı Kerim, peygambersiz ümmet bırakılmadığını, bütün cemaatlere peygamber gönderildiğini belirttiğine göre, yeryüzünün bütün cemiyetlerinde bir kurtarıcı, bir halaskâr bekleme inancının varlığından daha tabii bir şey olamaz.

Bediüzzaman'ın kaydedeceğimiz tahlilinde görüleceği üzere insanlık, yeis verici, kahredici, zalimane idareler, istilalar, sürgünler hengamında bir ümide muhtaçtır. Bu her devir insanının tabii bir ihtiyacıdır. O sayede kötü şartlara tahammül edebilir, sabredebilir, mukavemet gösterebilir. Bu ümid insanlık için, bir kısım insanî duyguların canlı kalabilmesi için gereklidir.

Bu sebeple, Muhammed ümmetine, Mehdi müjdelenmiştir. Yani ümmetin fesada uğradığı, dinin arzu ettiği adalet, mal, can, ırz emniyeti, hürriyet... gibi ideal şartların kaybolduğu; zulmün, haksızlık ve adaletsizliğin, dinsizlik ve sefahetin, istibdad ve istilanın hakim olduğu şartlarda, bunun devam etmeyeceği, bu şartların zaman içinde, bir Mehdi'nin zuhuru şeklinde tecelli edecek İlahî rahmetle sona ereceği ifade edilmiştir. İslam'da Mehdi inancı Deccal inancıyla beraber zikredilir. Deccal zulüm, adaletsizlik, dinsizlik gibi kötü şartların, içtimâî fesadın sembolüdür, cemiyette pek çok maddîmanevî tahriplere, ızdıraplara sebep olacaktır. Mehdi ise onun tahribini tamir edecek, zulmü kaldıracak, adaleti getirecek, dinsizlik, sefahet yerine gerçek İslam'ı ihya edecektir. Her ikisi ile ilgili hadisler manen mütevatir derecesine ulaşmıştır. İslam ümmeti, Deccal ve Mehdi inançlarına dayanarak her asırda ortaya çıkan zalim ve despotları "Deccal" diye tavsif ederek onlardan uzak kalmayı, desteklememeyi, tamir için ortaya çıkan, dine, sünnete çağıran muttaki muslihleri de "Mehdi" bilerek etrafında toplanmayı, böylelerini desteklemeyi esas edinmiştir. Bu meseleye temas eden kitaplarda her asırda Mehdi bilinen insanların isimlerine rastlanır. Bu inanç sayesinde, kötüler frenlenmiş, zalim ve despotlar -halk tarafından Deccal kabul edilerek, halkın bir Mehdi'nin etrafında toplanmasına meydan verme korkusuyla- büyük ölçüde hizaya gelmiş olmalıdırlar. Batılı sömürgecilerin yazdıklarından, onların uykusunu kaçıran bir hususun, Batı hakimiyetine düşen "yerli kavimler"deki bu Mehdiyi muntazar inancı olduğu anlaşılmaktadır. Sosyologların kitaplarında, Afrika'daki milliyetçi ve anti emperyalist hareketlerin, daima Mehdi ilan edilen yerli liderler etrafında teşkilatlanıp geliştiğinden yakınılmaktadır. Bu maksatla yapılan bir tahlil yazısında, Sudan, Somali, Senegal, Nijerya, Kamerun vs. yerlerde 19. asırda ve bu asrın ilk yarısında Batılı sömürgecilere karşı zuhur eden mehdici hareketleri ve liderlerini tanıttıktan sonra müellif, yazısını şu uyarıyla tamamlar: "Bütün bu mülahazalar, bizi mehdilik hareketinin tropikal Afrika'da sona ermediğini düşünmeye sevkediyor. Gelecekte yeni mehdici hareketleri beklemeliyiz." [343] Mehdi hareketlerindeki tahlilleriyle tanınmış bir diğer Batılı, bu hareketlerin Batılının getirdiği yeni şeylere karşı olmayıp, bu yenilikler vasıtasıyla kurulan sömürü sistemine karşı olduğunu belirtir ve şöyle bir sonuçla tahlilini noktalar: "Bu tahlilden elde edilecek bazı neticeler, yeni devletlerin yeni liderlerinin işine yarayabilir."[344] Esasen yazının, Afrika'da Batı menfaatleri doğrultusunda hakimiyet icra eden yerli liderlere yol göstermek, onları uyanık olmaya sevketmek için kaleme alınmış olduğu, ilk satırlardan itibaren anlaşılmaktadır.

Elbette bu zihniyet, hakimiyetlerinin üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallanan bir inancın ciddi şekilde insanların kalplerinde yer etmesini istemeyecektir. O zihniyete alet olan kimselerden de, dünyanın her tarafında, aynı telden nameleriyle beynelmilel koroya refakat etmekten mehdilik inancını inkâr ve istihfaftan öte bir şey beklenmez. Mehdi inancına bizde karşı çıkanların, muteber kitaplarda gelen bir meseleyi inkârla irtikab ettikleri hatanın ötesinde, kimlere alet oldukları da böylece anlaşılmış olmalıdır. Bu inancı şarlatanların istismarı da reddetmeye haklılık kazandırmaz. Suiniyet sahiplerinin her istismar ettiği şeyi veya kötüye kullanılan her şeyi reddetmeye kalksak, elde hiçbir şey kalmaz. Bir şeyin isbat veya nefyinde ölçü, dinimiz açısından kaynaklarımız olmalıdır. Kur'an ve makbul sünnette gelen hiçbir şeyi, suistimal edenler var diye reddetmeye hakkımız yoktur. [345]

Mehdi Ve Deccal, Şahs-I Manevî Midir?

Hadislerde ahirzamanda çıkacak bu şahıslar öyle tasvir edilmiştir ki, hadislerin te'vilsiz, zahirî

manalarını aynen kabul etmek zordur. Çünkü belirtilen evsafta normal insan bulmak mümkün değildir. Bediüzzaman, bu durumdan hareketle bu ahirzaman eşhasının, o büyük işleri çevirecek cemaatlerin lideri olacaklarını, cemaat kuvvetiyle yapılacak icraatların, hadislerde, onların temsilcisi durumunda olan "Deccal" ve "Mehdi"ye nisbet edilerek beyan edildiğini

belirtir. Bediüzzaman'a has bu yorumda, ferd olarak Mehdi'yi veya Deccal'i inkâr mevzubahis değildir. Onlara izafe edilen icraatın onları bayraklaştırmış olan cemaatler, komiteler

tarafından gerçekleştirileceği söylenmiş olmaktadır.

Bediüzzaman'ın seleflerinde rastlanmayan diğer bir yoruma göre, Mehdi ve Deccal'le ilgili ihtilaflı rivayetler arasında ihtilaf mevcut değildir. Bu durum, her asırda çıkacak o manadaki

şahısların farklılıklar arzedecek vasıflarını beyandır. Bu vasıfları bir kişide aramak mümkün değildir. Eserlerinde farklı yerlerde bu meselelere yer verir. Onlardan birkaç iktibas

yapacağız:

"Sual: Ahirzamanda Hazret-i Mehdi geleceğine ve fesada girmiş âlemi ıslah edeceğine dair müteaddit rivayat-ı sahiha var. Halbuki şu zaman, cemaat zamanıdır; şahıs zamanı değil!

Şahıs ne kadar dahi ve hatta yüz dahi derecesinde olsa, bir cemaatin mümessili olmazsa, bir cemaatin şahs-ı manevîsini temsil etmezse; muhalif bir cemaatin şahs-ı manevîsine karşı

mağlubdur. Şu zamanda -kuvvet-i velayeti ne kadar yüksek olursa olsun- böyle bir cemaat-i beşeriyenin ifsadat-ı azimesi içinde nasıl ıslah eder? Eğer Mehdi'nin bütün işleri harika olsa, şu dünyadaki hikmet-i İlahiyyeye ve kavanin-i adetullah'a muhalif düşer. Bu Mehdi

meselesinin sırrını anlamak istiyoruz?

Elcevap: Cenab-ı Hak; kemal-i rahmetinden, Şeriat-ı İslamiyye'nin ebediyetine bir eser-i

himayet olarak, her bir fesad-ı ümmet zamanında, bir muslih veya bir müceddit veya bir halife-i zîşan veya bir kutb-u âzam veya bir mürşid-i ekmel veyahut bir nevi Mehdi

hükmünde mübarek zatları göndermiş; fesadı izale edip, milleti ıslah etmiş; Din-i Ahmedî'yi (aleyhissalâtu vesselâm) muhafaza etmiş. Madem âdeti öyle cereyan ediyor; ahirzamanın en büyük fesadı zamanında; elbette en büyük bir müçtehid, hem en büyük bir müceddid, hem

hakim, hem müdhi, hem mürşid, hem kutb-u âzam olarak bir zat-ı nuranîyi gönderecek; ve o arz alemini bulutlarla doldurup boşalttığı gibi, bir saniyede denizin fırtınalarını teskin eder ve

bahar içinde bir saatte yaz mevsiminin nümunesini ve yazda bir saatte kış fırtınasını icad eden Kadir-i Zülceal; Mehdi ile de, âlem-i İslam'ın zulümatını dağıtabilir. Ve vaadetmiştir, vaadini

elbette yapacaktır. Kudret-i İlahiyye noktasında bakılsa, gayet kolaydır. Eğer daire-i esbab ve hikmet-i Rabbaniye noktasında düşünülse, yine o kadar mâkul ve vukua layıktır ki, "Eğer Muhbir-i Sadık'dan rivayet olmazsa dahi, herhalde öyle olmak lazım gelir ve olacaktır" diye

ehl-i tefekkür hükmeder. Şöyle ki:

دي ِجَم ُديِمَح َكَّنِا َنيِمَلاَعْلا يف َمي ِها َرْبِا ِلآ ىلع َو َميِها َرْبِا ىلَع َتْيَّلَص اَمَك□
ٍدهمَحُم اَنِدهيَس ِلآ ىلع َو دهمَحُم اَنِدهيَس ىلَع ِهلَص َّمُهللَا Felillahil hamd duası -umum ümmet, umum namazında, günde beş defa tekrar ettikleri bu dua- bilmüşahede kabul olmuştur ki; Al-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm), Al-i İbrahim aleyhisselam gibi öyle bir vaziyet almış ki, umum mübarek silsilelerin başında, umum aktar ve asarın mecmalarında o nuranî zatlar kumandanlık ediyorlar346 (Haşiye) Ve öyle bir kesrettedirler ki; o kumandanların mecmuu,

muazzam bir ordu teşkil ediyorlar. Eğer maddî şekle girse ve bir tesanüd ile bir fırka vaziyetini alsalar, İslamiyet dinini milliyet-i mukaddese hükmünde rabıta-i ittifak ve intibah yapsalar, hiçbir milletin ordusu onlara karşı dayanamaz! İşte o pek kesretli, o muktedir ordu, Al-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'dir ve Hazret-i Mehdi'nin en has ordusudur. Evet, bugün tarih-i âlemde hiçbir nesil, şeçere ile ve senedlerle ve an'ane ile birbirine muttasıl ve en yüksek şeref ve âli haseb ve asil neseb ile mümtaz hiçbir nesil yoktur ki, Al-i Beyt'ten gelen seyyidler nesli kadar kuvvetli ve ehemmiyetli bulunsun. Eski zamandan beri bütün ehl-i hakikatin fırkaları başında onlar ve ehl-i kemalin namdar reisleri yine onlardır. Şimdi de, kemiyeten milyonları geçen bir nesl-i mübarektir. Mütenebbih ve kalpleri imanlı ve muhabbet-i Nebevî ile dolu ve cihandeğer şeref-i intisabiyle serfirazdırlar. Böyle bir cemaat-i azime içindeki mukaddes kuvveti tehyic edecek ve uyandıracak hadisat-ı azime vücuda geliyor. Elbette o kuvvet-i azimedeki bir hamiyet-i aliyye feveran edecek ve Hazret-i Mehdi başına geçip, tarik-i hak ve hakikata sevkedecek. Böyle olmak ve böyle olmasını; bu kıştan sonra baharın gelmesi gibi, adetullahtan ve rahmet-i İlahiyeden bekleriz ve beklemekte haklıyız.

İkinci işaret, yani Altıncı işaret: Hazret-i Mehdi'nin cemiyet-i nuraniyesi, Süfyan komitesinin tahribatçı rejim-i bid'akârânesini tamir edecek; sünnet-i seniyyeyi ihya edecek; yani âlem-i İslamiyette risalet-i Ahmediyye (s.a.s.) inkâr niyetiyle Şeriat-ı Ahmediyyeyi (s.a.s.) tahribe çalışan Süfyan komitesi, Hazret-i Mehdi cemiyetinin mucizekâr manevî kılıncıyla öldürülecek ve dağıtılacak.

Hem âlem-i insaniyette inkâr-ı Uluhiyet niyetiyle medeniyet ve mukaddesat-ı beşeriyyeyi zir ü zeber eden Deccal komitesini, Hazret-i İsa (aleyhissalâtu vesselâm)'nın din-i hakikisini İslamiyet'in hakikatiyle birleştirmeye çalışan hamiyetkâr ve fedakâr bir İsevî cemaati namı altında ve "Müslüman İsevîler" ünvanına layık bir cemiyet, o Deccal komitesini, Hazret-i İsa aleyhisselam'ın riyaseti altında öldürecek ve dağıtcak; beşeri, inkâr-ı Uluhiyetten kurtaracak..

Şu mühim sır pek uzundur. Başka yerlerde bir nebze bahsettiğimizden, burada bu kısa işaretle iktifa ediyoruz. On yedinci Mesele: Rivayette var ki: "Deccal çıktığı gün bütün dünya işitir ve kırk günde dünyayı gezer ve harikulâde bir eşeği vardır."

Allahu a'lem, bu rivayetler tamamen sahih olmak şartıyla te'villeri şudur: Bu rivayetler mu'cizane haber verir ki: "Deccal zamanında vasıta-i muhabere ve seyahat o derece terakki edecek ki, bir hâdise bir günde umum dünyada işitilecek. Radyo ile bağırır, şarkgarp işitir ve umum ceridelerinde okunacak. Ve bir adam kırk günde dünyayı devredecek ve yedi kıt'asını ve yetmiş hükümetini görecek ve gezecek" diye, zuhurundan on asır evvel telgraf, telefon, radyo, şimendifer, tayyareden mu'cizane haber verir. Hem Deccal, deccallık haysiyetiyle değil, belki gayet müstebid bir kral sıfatiyle işitilir. Ve gezmesi de, her yeri istila etmek için değil, belki fitneyi uyandırmak ve insanları baştan çıkarmak içindir. Ve bindiği merkebi ve himarı ise, ya şimendiferdir ki, bir kulağı ve bir başı cehennem gibi ateş ocağı, diğer kulağı yalancı cennet gibi güzelce tezyin ve tefriş edilmiş. Düşmanlarını ateşli başına, dostlarını ziyafetli başına gönderir. Veyahud onun eşeği, merkebi, dehşetli bir otomobildir veya tayyaredir veyahud.. (sükut lazım!) On dokuzuncu Mesele: Rivayetlerde, ahirzamanın alâmetlerinden olan ve Al-i Beyt-i Nebevîden Hazret-i Mehdi'nin (radıyallahu anh) hakkında ayrı ayrı haberler var. Hatta birkısım ehl-i ilim ve ehl-i velayet, eskide onun çıkmasına hükmetmişler.

Allahu a'lem bissavab, bu ayrı ayrı rivayetlerin bir te'vili şudur ki: "Büyük Mehdi'nin çok vazifeleri var. Ve siyaset âleminde, diyanet âleminde, saltanat âleminde, cihad âleminde çok dairelerde icraatları olduğu gibi.. her bir asır me'yusiyet vaktinde, kuvve-i maneviyesini te'yid edecek bir nevi Mehdi'ye veyahud Mehdi'nin onların imdadına o vakitte gelmek ihtimaline muhtaç olduğundan, rahmet-i İlahiye ile her devirde belki her asırda bir nevi Mehdi Al-i Beyt'ten çıkmış, ceddinin şeriatını muhafaza ve sünnetini ihya etmiş.Mesela: Siyaset âleminde Mehdi-i Abbasî ve diyanet âleminde Gavs-ı Âzam ve Şah-ı Nakşibend ve aktab-ı erbaa ve on iki imam gibi Büyük Mehdi'nin bir kısım vazifelerini icra eden zatlar dahi, Mehdi hakkında gelen rivayetlerde, -medar-ı nazar Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) olduğundan-(rivayetler) ihtilaf ederek, bir kısım ehl-i hakikat demiş: "Eskide çıkmış." Her ne ise. Bu mesele Risale-i Nur'da beyan edildiğinden, onu ona havale ile, burada bu kadar deriz ki: Dünyada mütesanid hiçbir hanedan ve mütevafık hiçbir kabile ve münevver hiçbir cemiyet ve cemaat yoktur ki, Al-i Beyt'in hanedanına ve kabilesine ve cemiyetine ve cemaatine yetişebilsin. Evet yüzer kudsî kahramanları yetiştiren ve binler manevî kumandanları ümmetin başına geçiren ve hakikat-ı Kur'aniye'nin mayası ile ve imanın nuriyle ve İslamiyetin şerefiyle beslenen, tekemmül eden Al-i Beyt, elbette ahirzamanda şeriat-ı Muhammediyeyi ve hakikat-ı Furkaniye'yi ve sünnet-i Ahmediye'yi (a.s.m.) ihya ile, ilan ile, icra ile başkumandanları olan "Büyük Mehdi"nin kemal-i adaletini ve hakkaniyetini dünyaya göstermeleri gayet mâkul olmakla beraber, gayet lazım ve zaruri ve hayat-ı ictimaiye-i insaniyedeki düsturların muktezasıdır." [347]

İKİNCİ FASIL

DECCAL HAKKINDA

اهيِنا َرْصَن ٍُج َر َنا َك َّي ِراَّدلا اميِمَت َّنإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ
َي ِض َر سيق تنب ةمطاف نع يبعشلا نع ـ1 □4444ـ َنيِثَث َعَم ٍةَّي ِرْحَب
ِةَنيِفَس يف َبِك َر ُهَّنأ ِينَثَّدَح .ِلاَّجدلا ِحيِسِمْلا ِنَع ْمُكِثهدَحُأ ُتُنك ِيذَّلا َقفا َو اثيِدَح
ِينَثَّدَح َو َمْلسأ َو َعياَب َو َءاَجف ِب ُرْقأ يف اوُسَلَجف ِسْمَّشلا ِب ِرْغَم َني ِح
ِرْحَبْلا يف ٍة َري ِزَج ىلا اوُئَف ْرأ َّمُث ِرْحَبْلا يف ارْهَش ُج ْوَملا ُمِهب َبِعَلف ٍماذُج
َو ِمْخَل ْنِم ٍُج َر ؟ِتْنأ اَم ِكَلْي َو :اوُلاَقَف .ِرَعَّشلا ِة َرْثَك ْنِم ِه ِر ُبُد ْنِم ُهُلُبُق اَم َنو
ُرْدَي َ ،ِرَعَّشلا ُة َريِثَك ،ُبَلْهأ ٌةَّباَد ْمُهْتَيِقلَف ،َة َري ِزَجلا اوُلَخَدَف ،ِةَنيِفَّسلا .ِقا
َوْش ِإب ْمُك ِرَبَخ ىلا َوُه َو ،ٍُج َر ِهيف َّنإف ِرْيَّدلا اَذه ىلا اوُقِلَطْنا ُم ْوَقْلا اَهُّيأ :
ْتلاَق ؟ُةَساَّسَجْلا اَم َو :اوُلاَق .ُةَساَّسَجْلا اَنأ : ْتلاَقَف ٌّطَق ُهاَنْيأ َر ٍناَسْنإ ُمَظْعأ
ِهيف اَذإف َرْيَّدلا اَنْلَخد ىتَح اعا َرِس اَنْقَلَطْناَف :َلاَق . ةَناَطْيَش َنوُكَت ْنأ اَهْنِم
اَن ْق َرَف ٍُج َر اَنَل ْتَّمَس اَّمَل :َلاَق ،يِرَبَخ ىلَع ُمْت ْرَدَق ْدَق :َلاَق ؟ َتْنأ اَم ،َكَلْي َو
:اَنْل ُق .ِديِدَحْلاِب ِهْيَبَعَك ىلا ِهْيَتَبْك ُر َنْيَب اَم ِهِقُنُع ىلا ُهاَدَي ةَعوُمْجَم اقاَث َو
ُهُّدَشأ َو اقْلَخ

اَنأَف ْرأ َّمُث ارْهَش ُج ْوَملا اَنِب َبِعَلَف َمَلَتْغا َني ِح َرْحَبْلا اَنْفَداَصَف ٍةهِي ِرْحَب
ٍةَنيِفَس ِيف اَّنُك ِب َرَعْلا َنِم ٌساَنُأ ُنْحَن اوُلاَق ؟ُمْتْنأ اَم ِينو ُرْبْخأَف .ِرَعَّشلا ِة َرْثَك
ْنِم ِه ِرُبُد ْنِم ُهَلُبُق ُف ِرْعَن ِرَعَّشلا ُة َريِثَك ُبَلْهأ ٌةَّباَد اَنْتَيِقَلَف َة َري ِزَجلا اَنْلَخَدَف
اَهِب ُرُقأ يف اَنْسَلَجف ،ِهِذه َكِت َري ِزَج ىلا

□: اَنْلُقَف: َو كَلْي ِم اَم ؟ِتْنأ : تَلاَق ؟ُة َساَّسَجْلا اَم َو :انلق ،ةَساَّسَجْلا انأ : تَلاَق
َلاَق . ةَناَطْيَش َنوُكَت ْنأ ْنَمأَن ْمَل َو اَهْنِم اَنْع ِزَف َو اعا َرِس َكْيَلإِ اَنْلَبْقاَف ِقا
َوْش ِإب ْمُك ِرَبَخ ىلا ُهَّنإف ِرْيَّدلا يف ُلَج َّرلا اَذه ىلا اوُدِمْعا َ َنأ َكِشوُي اَههنإِ اَمأ :
َلاَق .مَعَن :اَنْلُق ؟ ُرِمْثُي ْله ،اَهِلْخَن ْنَع ْمُكُلأْسأ : َلاَق ؟ ُرِبْخَت ْسَت اَهِنأَش ِها ْنَع
:اَنْلُق .ناَسْيَب ِلْخَن ْنَع ِينو ُرِبْخأَف ْنَع ِينو ُرِبْخأ : َلا َق . َبِهْذَي ْنأ ُكِشوُي اَهءاَم هنإِ
اَمأ :لاَق ؟ ُرِبْخَتْسَت اَهِنأَش هيأ ْنَع :اَنْلُق ،َةهي ِرَبَط ِة َرْيَحُب ْنَع ِينو ُرِبْخأف :
َلاَق . ِرِمْثُت

□ِف يف ِنْيَعلا ِمأَء؟ ْله اَهيِف اَمأَء؟ :اَنْلُق :مَعْن ،ِهِب َريِثَك ُة اَمْلا ءِ و أَهْلُها يَز ر َعوُن
ْله :لاَق ؟ ُرِبْخَتْسَت اَهِنأَش هيأ ْنَع اوُلاَق َرَغ ُز ِنْيَع : َلاَق .مَعَن :اَنْلُق ؟ ُب َرَعلا
ُهْتَلَتاَقأ : َلاَق . َب ِرْثَي َل َزَن َو َةَّكَم ْنِم َج َرَخ ْدَق :اوُلاَق ؟َلَعَف اَم ،َنيِيهم‘ا هِبَن
ْنَع ِينو ُرِبْخأَف : َلاَق .اَهِئاَم ْنِم ،ِيهنَع ْمُك ُرِهبَخُم ِيهنإو . ُهوُعيِطُي ْنأ ْمُهَل ٌرْيَخ
َكِلذ : َلاَق . ُهوُعاَطأ َو ِب َرَعْلا َنِم ِهيِلَي ْنَم ىلَع َرَهَظ ْدَق ُهَّنأ ُهاَن ْرَبْخأَف ؟ِمِهب
َعَنص َفْيَك

□ ةَلْيَل َنيِعَب ْرأ يف اَهُتَطَبه ّإ ةَي ْرَق ُعَدأ ًَف ِض ْر‘ا يف ُريِسأَف ُج ُرْخأَف

ِجوُرُخْلا يف ِيل َنَذْؤُي ْنأ ُكِشوُأ يهناِو ،ُلاَّجَدلا ُحيِسَمْلا اَنأ ِنوُّدُصَي اتْلَص ُفْيَّسلا
ِهِدَيِب ُكَلَم ِينَلَبْقَتْسا اُمْهِنم ةَد ِحاو َلُخدأ ْنأ ُتْد َرأ اَمَّلُك ،اَمُهاَتْلِك هيلَع ِناَتَم َّرَحُم
اَمُهَف َةَبْيَط َو َةَّكَم َرْيَغ

□ اِنَّ َعلب هِلُك ِنَقْبِ نِم اَقْنأَهبِا ًم ًكَئِة ِيَحْرُ سوُنَهاَ. ثُمَّ قَاَلَ رَ سُوُلُ اللّه
َو ،اَهْنَع ِينَبْجعأ ُهَّنإ : َلاَق . ْمَعَن : ُساَّنلا َلاَقف ؟ َكِلذ ُمُكُتْثهدَح ُتْنُك ْلَه َأ ،ُةَبْيَط
ِهِذه ُةَبْيَط ِهِذه ُةَبْيَط ِهِذه : ِرَب ْنَملا يف ِهِت َرَصْخِمب َنَعط َو ِنم ْلَب َ. ؛ ِنَمْيَلا
ِرْحَب ْوأ ِماَّشلا ِرْحَب يف ُه َّنإ َأ ،َةَّكَم ْنَع َو ِةَنيِدَمْلا ِنَع َو ُهْنَع ْمُكُثِهدَحُأ ُتْنُك يذهلا
َقفا َو ُه هًنأ هي ِرَّادلا ٍميِمَت ُثيِدَح ىمس.يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِق
ِرْشَمْلا ىلا ِهِدَيِب َأم ْوأ َو ،ِق ِرْشَمْلا َلِبِق َوُهاَم ،ِق ِرْشَمْلا ِلَبِق ْنِم َوُه اَم ،ِق ِرْشَمْلا
ِلَبِق يمس امناِف مسلا هيلع ىسيع حيسملا اماو . احيسم ىمسي روع‘او ،اهب
لاجدلا: «احيسم» ‘ن إحدى عينيه ممسوحة يبصر

ناك يمسح اذ ةهاعلا أربيف ،وقيل المسيح الصديق.وقوله: «أر ْفِيُوا » يقول
هن‘ :ليقو ،اهعطق يأ :ضرا حسم هن‘ احيسم نفسلا بناج ىلا نوكت ةريغص
اذإ قربتها ىلا الشط وأدنيتها من البر، وذلك الموضع مرفأ.و«ال‌َقاُرب » سفينة
نم غرق المركب فيلجئون إليها.وأما «أقر ُب » بضم الراء فلعله أفراد تأفسلا ةنيفسلا
افوخ اهعم نوكتو ربلا نم مهجئاوح اهب نولجعتسي ةيرحبلا قيرطلا «
ُبقهنلا»و.رشلا يف كلذ لاقي ام رثكأو ،روما نطاوب نع صحفلا وهو ،سسجتلا نم
ةلاعف «ُةَساَّسَجلا»و.هجايتهاو،

ملكت اذإ كلملا وأ بيطخلا ديب نوكت تناك طوس وأ بيضق وأ اصع «ُة .
َرصخملا»و.باقنا هعمجو لبجلا يف

1. (5009)- Şa'bî'nin, Fatıma Bintu Kays (radıyallahu anhâ)'dan nakline göre Fatıma şöyle anlatmıştır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki "Temîmu'd-Dari Hıristiyan bir kimse idi. Gelip biat etti ve Müslüman oldu. O, benim Mesih Deccal'den anlattığıma uygun olan bir rivayette bulundu. Bana anlattığına göre, Temim, bir gemiye binip denize açılmıştır. Yanında Lahm ve Cüzam kabilelerinden otuz kişi vardı. (Hava şartları iyi olmadığı için) onlarla denizin dalgaları bir ay kadar oynadı. Sonunda güneşin battığı esnada denizde bir adaya yanaştılar. Geminin kayıklarına binerek adaya çıktılar. Derken karşılarına çok tüylü kıllı bir hayvan çıktı. Bunlar, tüylerinin çokluğundan hayvanın baş tarafı neresi, arka tarafı neresi anlayamadılar. (Şaşkın şaşkın): "Sen necisin, neyin nesisin?" dediler. O cevap verdi: "Ben cessâseyim!"

"Cessâse nedir?" denildi.

"Ey cemaat! Şu manastıra kadar gelin! İçinde bir adam var, o sizin haberinize müştaktır!" dedi. O, böylece bir adamdan söz edince, biz onun bir şeytan olmasından korktuk. Hemen koşarak manastıra girdik. İçeride bir adam vardı; hilkatçe gördüklerimizin en irisiydi ve elleri boynuna, dizlerinden topuklarına demirle sıkı şekilde bağlanmıştı.

"Vah sana! Kimsin sen?"

"Benim haberimi alabilmişsiniz. Şimdi siz kimsiniz, bana söyleyin!" dedi. Arkadaşlarım: "Biz bir grup Arabız. Bir gemideydik, denizin coşkun bir anına rastladık. Dalgalar bizi bir ay oynatıp oyaladı. Sonra şu adaya yaklaştık, sandallara binip adaya çıktık. Tüylü ve çok kıllı bir hayvanla karşılaştık. Tüyünün çokluğundan başı ne taraf, arkası ne taraf anlayamadık. "Vah sana, nesin sen?" dedik. "Ben cessâseyim!" dedi. Biz: "Cessâse de ne?" dedik.

"Manastırdaki şu adama gelin, o sizin haberinize pek müştaktır!" dedi. Biz de koşarak sana geldik. Biz onun bir şeytan olmadığından emin olmadığımız için korktuk" dedik. Adam: "Bana Beysan hurmalığından haber verin!" dedi. Biz: "Onun neyinden haber soruyorsun?" dedik.

"Ben onun ağacından soruyorum, meyve veriyor mu?" dedi.

"Evet!" dedik.

"Öyleyse meyve vermeme zamanı yakındır!" dedi.

"Bana Taberiya gölünden haber verin!" dedi.

"Onun nesinden haber istiyorsun?" dedik.

"Onun suyunun çekilmesi yakındır!" dedi.

"Bana Zuğer gözesinden haber verin!" dedi.

"Sen onun neyinden haber istiyorsun?" dedik.

"Gözede su var mıdır? Orada su var mıdır?" dedi.

"Evet, onun çok suyu vardır! Sahipleri onun suyu ile ziraat yapıyorlar!" dedik. "Ümmilerin peygamberlerinden bana haber verin. O ne yaptı?" dedi. "O Mekke'den çıkıp Yesrib'e (Medine'ye) yerleşti" dedik.

"Araplar O'nunla mukatele etti mi?" dedi. Biz:

"Evet!" dedik.

"Onlara karşı ne yaptı?" dedi. Biz de, (onu ezmek için) peşine düşen Araplara galebe çaldığını, Arapların kendisine itaat ettiklerini haber verdik. (O da bize): "Bu, onların itaat etmeleri, kendileri için daha hayırlıdır. Ben şimdi size kendimi tanıtayım: Ben Mesih Deccal'im. Çıkış için bana izin verilme zamanı yakındır. O zaman çıkıp yeryüzünde dolaşacağım. Kırk gün içinde uğramadığım karye (köy) kalmayacak. Mekke ile Taybe (Medine) hariç. Bu iki şehir bana haramdır. Onlardan birine her ne vakit girmek istersem, elinde yalın kılıç bir melek beni karşılar, benim oraya girmeme mani olur. Onların her bir geçidinde bir melek vardır, onları korur!" dedi." Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çubuğuyla minbere dürterek: "Bu Taybe'dir! Bu Taybe'dir! Bu Taybe'dir! Ben bunu size anlattım değil mi?" buyurdular. Halk da: "Evet!" diye karşılık verdi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Temîmi'd-Dâri'nin rivayetinin benim size ondan (Mesih Deccal'dan) Mekke ve Medine'den anlattığıma muvafık düşmesi hoşuma gitti. Bilesiniz o Şam denizinde veya Yemen denizindedir. Hayır doğu tarafındadır. Evet o doğu tarafında zuhur edecektir. O doğu tarafından zuhur edecektir!" buyurdu ve eliyle doğu tarafına işaret etti." [Müslim, Fiten 119, (2942); Ebu Davud, Melahim 15, (4325, 4326); Tirmizî, Fiten 66, (2254).] 348 **1-** Deccal, kelime olarak örtmek manasına gelen bir asıldan gelir. Yalancıya deccal denmiştir. Çünkü batılıyla hakkı örter.

2- Bu hadis, rivayetin baş kısmından da anlaşılacağı üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Temîmu'd-Dâri'den rivayet ettiği bir haberdir. Hadisçiler bunu, büyüklerin küçüklerden, şeyhlerin talebelerinden hadis rivayet etmelerinin cevazına delil olarak gösterirler. Buhâri' nin: "Kişi, mâfevkinden olduğu gibi, emsalinden ve madunundan hadis rivayet etmedikçe ilimde kemale eremez" derken, bu örnekten mülhem almış olmalıdır. **3-** Fatıma Bintu Kays, kocası İbnu Muğire tarafından üç talakla boşandığı için dul kalmış idi. Aleyhissalâtu vesselâm, iddetini âma olan İbnu Ümmi Mektum'un yanında geçirmesini emretmiştir. Hadisin Müslim'deki aslında bu husus genişçe anlatılır. Teysir, o kısmı hazfetmiş.

4- Hadiste geçen bazı yer isimleri var: Beysan hurmalığı diye çevirdiğimiz Nahlu Beysan, Şam'da bir yerin adıdır. Zügar gözesi (Ayn-u Zugar) da yine Şam yakınlarında bir yer adıdır. Taybe, Medine'nin isimlerindendir. Medine'ye cahiliye devrinde Yesrîb dendiğini, daha sonra peygamber şehri manasına Medinetu Resulullah'dan kısaltılarak Medine dendiğini daha önce belirtmiş idik. Taybe yerine, Tâbe de denir. Güzel koku demek olan tib'den gelir. Medine'nin toprağı güzel koktuğu için Tâbe denmiş olduğu söylenir. Taybe kelimesinin maddî manevî pisliklerden temiz, tahir manasını taşıdığı da söylenmiştir. Fahr-ı Âlem'e bidayette sinesinde yer verip müşriklere karşı himaye vermek, insanlığın saadet-i dareynine vesile, nur-u İlahî olan İslamiyetin tebliğ ve neşrine merkez ve mahal olan, getirdiği nurla sadece Müslümanların irşadını sağlamayıp, bütün zîşuuru feyizyâb eden halaskâr-ı ins u can levlâke lev lak'ın beden-i mübareklerini sinesinde muhafaza eden o belde-i tayyibe tavsifatın en güzeline, en temizlerine elyaktır. Hadiste Rabbülâlemin'in o temiz beldeyi mazisine mükâfaaten kıyamete kadar her çeşit şirk kirliliklerinden, Deccal'in şerrinden koruyacağını müjdelemektedir. **5-** Hadisteki Şam kelimesi, daha ziyade Suriye bölgesinin ismidir. Tarsus, Maraş, Antakya gibi şehirlerimizin de Şam'a dahil olduğunu daha önce belirttik. Şam denizi ile Yemen denizi tabirlerinin, iki ayrı denizi değil, aynı denizin Yemen tarafını ve Şam tarafını ifade ettiği söylenmiştir. Bu, muhtemelen Kızıl Deniz'dir. Zira her iki diyarla da irtibatı var. 349

نأ ِهِب اَنثهدَح اَميِف َناَكَف ،لاَّجَدلا ِنَع ًيوَط اثيِدَح # ِ هالّل ُلوُس َر اَنَثهدَح]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نعو ـ2 4414ـ ِسأّنلا ُرْيَخ ٍذ ِئَم ْوَي
َوُه ٌلُج َر ِهْي َلِإ ُج ُرْخَيَف ،خابِهسلا ِضْعَب ىلا يِهَتْنَيَف ،ةَنيِدَمْلا َباَقِن َلُخْدَي ْنأ
ِهْيَلَع ٌم هرَحُم َوُه َو ،ُلاَّجَدلا يتأي :َلاَق يف َنوُّكُشَت ْله ،ُهَتْيَيْحأ َّمُث اذه ُتْلَتَق ْنأ
ْمُتْيأ َرأ :ُلاَّجَدلا ُلوُقَيَف .ُهَثيِدَح # ِ هالّل ُلوسر َكْنَع اَنثهدَح يِذهلا ُلاَّجَدلا َكَّنأ
ُدَهْشأ :ُلوُقَيَف

طَّلَسُي ًَو ؟ُهلُتْقأ :ُلاَّجَدلا ُلوُقَيَف ،َم ْوَيلا يِهنِم ة َري ِصَب ُّدَشأ ُّطَق ُتْنُك اَم ِ
‘هاللّ َو :ِهيِيْحُي َني ِح ُلو ُقَيَف .ِهيِيْحُي َّمُث ُهُلتْقَيَف .َ :َنولوُقَيَف ؟ِرْم ا

. ِهْيَلَع [ناخيشلا هجرخأ

2. (5010)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize Deccal üzerine uzun bir hadis rivayet etti. Bize anlattıkları meyanında şöyle de demişti: "Deccal, Medine geçitlerine girmesi kendisine haram kılınmış olarak çıkacak. Derken (Medine civarındaki) bazı ekimsiz yerlere kadar gelir. O gün insanların en hayırlısı olan -veya en hayırlılarından- bir kimse onun karşısına çıkar ve: "Sen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bize haber verdiği Deccal'sin!" der. Deccâl de (kendi adamlarına): “Ben şunu öldürüp sonra da diriltsem ne dersiniz? Bu işte bu şüpheye düşer misiniz?” der. Oradakiler: "Hayır!" derler. Deccal onu öldürür ve sonra diriltir. Dirilttiği zaman adam: "Allah'a yemin olsun. Senin hakkında hiçbir vakit bugünkünden daha basiretli olmamıştım!" der. Deccal onu tekrar öldüreyim mi di(yerek öldürmek isteye)cek, fakat musallat edilmeyecek." [Buharî, Fiten 27, Fedailu'l-Medine 9; Müslim, Fiten

112, (2938).] 350

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde, ravilerce burada zikri geçen kimsenin Hızır aleyhisselam'ın olabileceği belirtilmiştir. Ancak İbnu'l-Arabî, bunu "delilsiz bir iddia" olarak vasıflar. Bazı rivayetlerde bu havarıkın sihir olduğu belirtilmiştir.

2- Deccal'in sorusu umumi olduğu takdirde, cevap verenlerin mü' minler olabileceği muhtemeldir. Bu durumda onların, "Hayır!" cevabını şöyle anlamak gerekir; "Hayır! Sizin Deccal ve yalancı olduğunuz hususunda şüphemiz yoktur!" Bir rivayette Deccal'le o zat (Hızır) arasındaki mücadele açıklanmıştır. "Deccal'in emriyle adama bir kısım eziyetler yapılır; sırtına, karnına darbeler vurulur. Sonra Deccal: "Bana iman etmiyor musun?" diye sorar. Adam "sen yalancı Mesih'sin!" der. Sonra Deccal emir verir, tepeden aşağıya testereyle ikiye bölünür. Deccal iki parçanın arasında yürür ve "Kalk!" der. Adam tam olarak kalkar." Bir başka rivayette Deccal, adamı ikiye böldükten sonra hempalarına: "Ben bunu diriltsem rabbiniz olduğuma inanacak mısınız?" diye sorar. Adamları: "E-vet!" derler. Deccal değneğini alıp her iki parçaya vurur, bunlar ayağa kalkarlar. Dostları bu hali görünce, onu tasdik ederler, sevgi izhar ederler ve onun, rableri olduğu hususunda kanaat sahibi olurlar." Bu rivayet zayıftır. Deccal'in o zata muamelesi, rivayetlerde farklı şekilde anlatılır. Bir rivayette kılıçla biçtiği ifade edilmiştir. İbnu'l-Arabî, öldürülenin biri kılıçla, diğeri testere ile olmak üzere iki ayrı şahıs olduğunu söyleyerek rivayetler arasındaki farklılığı te'vil etmiştir. Ancak, bunların mecaz olabileceğini de gözönüne almak gerekir. Nitekim İbnu'l-Arabî der ki: "Deccal'in elinde zuhur eden harikulâde hadiseler: Yağmur yağması, ona uyanların bolluğa ermesi, inkâr edenlerin darlığa, kıtlığa düşmeleri, arzın hazinelerinin onu takip etmesi, beraberinde cennet ve ateşin bulunması, suların akması vs.. Bütün bunlar Allah tarafından vaz' edilen bir mihnettir, şüpheye düşenlerin helak edilmesi, yakin sahiplerinin (muteyakkin) kurtarılması için bir deneme ve imtihandır. Bunların hepsi korkutucu bir emrdir. İşte bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm: "Deccal fitnesinden daha büyük bir fitne yoktur" buyurmuştur. Ümmetine teşrî maksadıyla namazlarında Deccal fitnesinden istiazede bulunurdu. Müslim'de geldiği üzere bir başka hadiste "Sizin için, Deccal'den başka birinden daha çok korkuyorum" denmiş olmasına gelince, Aleyhissalâtu vesselâm bu sözü, münhasıran Ashab-ı Kiram radıyallahu anhüm ecmain için söylemiş olmalıdır. Çünkü onlar hakkında korktuğu şey, onlara Deccal'den daha yakın olan bir şeydi. Yakında geleceği kesinlikle bilinen korkutucu bir şey, korku verme yönüyle, ilerde geleceği zannedilen korkutucu bir şeyden daha şiddetlidir. Daha şiddetli korku vericidir, hatta geleceği kesin değil, zannî olan bu ileriki tehlike çok daha büyük bile olsa."

Şu halde, Deccal'in elinden zuhur edeceği ifade edilmiş olan harikulâde hadiseler bir kısım te'vil ve izaha muhtaç müteşabih ifadeler olarak anlaşılmalıdır. Söz gelimi, "Deccal'in çıkacağı zamanda teknik ve ilmin gelişmesi sebebiyle, yağmurun yağdırılması, yerden insanlığın menfaatine pek çok şeyin kolayca elde edilebilmesi, bütün bunlara imkan veren ilim, teknik ve maddî gücün büyük ölçüde Deccal'le sembolleştirilen şer cephesini tutanların elinde olacağı, zamanla o sırları, Mehdi sembolü ile ifade edilen hayır cephesinin ele geçirerek mahvolmaktan kendilerini koruyacakları" şeklinde yorumlanabilir. Ama unutmayalım: Resulullah'ın istikballe ilgili ihbarları hep teşbihlidir. Yorum yapılırken hissedilen, zannedilen manada cezmedilemez, ihtimal olarak ifade edilir, gerçeği ise Allah bilir.351 □ ُمَلْعَي َبْيَغْلا هإِ هاللّ ُ َو ُمْلِعْلا َدْنِع هاللّ ...

هَّنأ ُساَّنلا ى َرَي يِذهلا اَّمأف ، اراَن َو ءاَم َج َرَخ اَذإ ِلاَّجَّدلا َعَم َّنإ :# ِ هاللّ□
ُلُوس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ8 □4411ـ ٌدراَب ٌءاَم ُه هنإف
. ٌراَن ُههنأ ىَري يِذهلا يف ْعَقِيَلف ْمُكْنِم َكِلذ َك َرْدأ ْنَمف ،ُق ِرْحَت ٌراَنَف ٌءاَم ُههنأ
ُساَّنلا ىَري يِذهلا اَّمأ َو ، ٌبْذَع ٌءاَمَف ٌراَن

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ٌبْذَع .

3. (5011)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Deccal çıktığı vakit beraberinde su ve ateş vardır. Ancak halkın ateş olarak gördüğü tatlı sudur; halkın su olarak gördüğü ise yakıcı bir ateştir. Sizden kim o güne ererse, halkın ateş olarak gördüğüne düş(meyi kabul et)sin. Çünkü o, tatlı soğuk sudur." [Buhârî, Fiten 26, Enbiya 50; Müslim, Fiten 105, (2935); Ebu Davud, Melahim 14, (4315).]352

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Deccal'le ilgili haberlerin sembol ve teşbih ifade ettiğini, değerlendirmelerin izafî olduğunu anlamada daha açıktır. Çünkü, Deccal beraberinde ateş getirecek. Fakat bunun ateş olması beşerî bir değerlendirmedir; insanlara göre ateştir, İlahî ölçülere göre ise o ateş değil, tatlı sudur. Resulullah'ı dinleyen mü'minlerin o ateşi tercih etmesi gerekir. Çünkü insanlar nazarında tatlı olan "su"yu ise, Allah nazarında ateştir. Bu, Deccal'in, İslam tarafından reddedilen, nefisperestlerin hoşuna giden her çeşit sefahat, israfat, malayaniyat ve muharremat ve Allah'a isyanları tatbikata koyup, insanları buna zorla sevketmeye çalışacağının, uymayanların onun kahrına uğrayıp "ateş"ine atılacağının ifadesidir. Ateşi ise, insanların diri diri yakıldığı fırınlar, idamlar, hapishaneler, işten, aştan olmalar, aziller, tahkirler vs.'dir. Ama dini için, Allah rızası için bunlara katlanıp Deccal'in "tatlı suyu"na yani ikram, taltif ve terfiine, vereceği mevki, makam ve ünvana iltifat ve itibar etmeyenler, o dünya ateşinde yansalar da uhrevî ebedî lütfa, İlahî ikrama mazhar olacaklardır. Bu sebeple Resûl-i Ekrem o devre erecek Müslümanlara Deccal'in ateşinde yanmayı tercih etmelerini irşad buyurmaktadır. 353

ماَعَّطلا َلَكأ ْدَق اَذه ُهُموَي َوُه :َلاَقَف .ِلاَّجَدلا نَع # ِ هاللّ َلوُس َر َلأَس ُهَّنأ]□□
ٍطِئاَح َو ُهَنْيَع َرْسُيْلا ى ـ4412□ 5ـ نعو يبأ ديعس يردخلا َر َيِض هاللّ ُ هْنَع:
يف ٌةَماَخُن اَهَّنأَك اَهِب َة َقَدَح َ ٌةَظ ِحاَج ٌةَحوُسْمَم َنْمُيْلا ُهَنْيَع نإ َا ِهِتَّمُأ بلا ِبَن
ُهْدَهْعَي ْمَل ادْهَع ِهِيف ْمُكْيَلإِ ُدَهْعأ َن ِم اَج َرَخ اَذإف ى َرُقْلا َلْهأ ِنا َرِذْنُي ِن ٍ ج َر
ِهْيَدَي َنْيَب َو َأ . ٌراَن ُهُؤاَم َو ٌةَّنَج ُه َراَنَف .ِراَّنلا َو ِةَّنَجْلا ُلْثِم ُهَعَم َو . ى ِهرُد ٌبَك
ْوَك اَهَّنأَك

ةميظعلا ةئتانلا « ُةَظ ِحاَجلا».نيزر هجرخأ .[ِلاهجهدلا ِباَحْصأ ُل َّوأ اهَلَخد ِةَي .
ْرَقلا

4. (5012)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, Aleyhissalâtu vesselâm'a Deccal'den sormuştur. Aleyhissalâtu vesselâm da şu cevabı vermiştir: "O (Deccal) çıktığı gün (aynen bir insan gibidir) yemek yer. Ben size, onun hakkında, benden önceki peygamberlerden hiçbirinin kendi ümmetine anlatmadığı hususları anlatacağım: Onun sağ gözü meshedilmiştir (görmez), pertlektir, göz hadakası yoktur, sanki hadakası çevrim içinde bir balgam gibidir. Sol gözü de inciden bir yıldız gibidir. Onun beraberinde sanki cennet ve ateşin birer misli vardır. Ancak hakikatta ateşi cennet, suyu da ateştir. Haberiniz olsun! Onun yanında iki kişi vardır; köy halkını inzar ederler. Bu ikisi köyden çıkınca Deccal'in ashabından ilki oraya girer." [Rezin tahric etmiştir. Hadisin kaynağı yok ise de, hadiste yer alan mefhumların şahidleri Sahiheyn ve diğer kaynaklarda çoğunluk itibariyle gelmiştir. 354

هْيَلَع َنْثأ َو َ هاللّ َدِمَحَف .َساَّنلا ِتَصْنَتْسا :ِعاَد َوْلا ِةَّجَح َم ْوَي # ِ هاللّ□□
ُهَتَّمُأ َو ،ِّبَنلا َو يِّوُن َـ4418□ 4ـ نعو نبا رمع َر َضِ َي هاللّ ُ امهْنَع لاق :[َلاَق َر َلوُس
ِهِرْكِذ .ِه َو َلاَق: اَم َثَعَب هاللّ ُ نِم ْهيِبَن ٍ إَّا َأنْذَر ُه أُمَّتَهُ، َأنْذَر ُه ٌنوُح هْيَلَع ِ الَّسُ ًم ُ
ُمَّ َث ذَكَر َ المْسَيِح َ الدَّجَّالَ فأَطْنَب َ يف

هَنْيَع َّنأَك نَنْمُيْلا ِنْيَعْلا ُر َوْعأ ُهَّنإِو ، َر َوْعأب َسْيَل ْمُكهب َر َّنأ ْمُكْيَلَع يَفْخَي
َسْيَلَف ،هِنأْش ْنِم ْمُكْيَلَع َيِفَخ اَمَف ْمُكيِف ُج ُرْخَي ُهَّنإ َو ،ُهَدْعَب

. « نم علاا بنه َيِ الاهتي دق خرَجت نع حده نباَت اختوات في العنقود ونتأت
ٌةَبنِع ٌةَيِفاَط]. أخرجه الشيخان.»الطاَّفيِةَ

5. (5013)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccı sırasında (bir ara): "Halk susup dinlesin!" buyurdular. Sonra Allah'a hamd ve senada bulunup, arkadan Mesih ve Deccal'den uzun uzun söz ettiler ve buyurdular ki: "Allah'ın gönderdiği her peygamber, ümmetini onunla inzar etti. Nuh aleyhisselam ümmetini onunla inzar etti, ondan sonra gelen peygamberler de. O, sizin aranızda çıkacak. Onun hali sizden gizli kalmayacak. Rabbinizin tek gözlü olmadığı size kapalı değildir. O ise sağ gözü kör birisidir. Onun gözü, sanki (salkımdan) dışa fırlamış bir üzüm danesi gibidir. [İki gözünün arasında kefere yani kâfir yazılmış olacaktır. Bunu her Müslüman okuyacaktır]." [Buhârî, Fiten 27; Müslim, Fiten 100-103. (169)-(2933).] 355

ÜÇÜNCÜ FASIL

İBNU SAYYAD HAKKINDA

فِلْحَتأ : ُتْلُقَف . ُلاَّجَدلا ٍداهيَص َنْبا َّنأ ِ هللاِب ُفِلْحَي اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِ□
. هاللِّدْبَع ُنْب ُرِباَج َناَك] :لاق ردكنملا نب محمد نع ـ1 □4415ـ ناخيشلا هجرخأ
نْب ِباَّطَخْلا َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع ُفِلْحَي لَع ىلذ َكِلَذ ِنْدَع َر ِلوُس هاللّ ِ # َف ًيِنُكْرِ ُه]
هللاِب ؟ ِ فقاَل : يهنإ ُتْعِمَس ُمَرَ

. دواد وبأو

1. (5014)- Muhammed İbnu'l-Münkedir anlatıyor: "Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ), İbnu Sayyad'ın Deccal olduğu hususunda yemin ederdi. Ben: "Sen Allah'a yemin de ediyorsun ha!" dedim. Bana şu cevabı verdi: "(Nasıl etmeyeyim?) Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'ın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında İbnu Sayyad'ın Deccal olduğu hususunda yemin ettiğini işittim. Buna rağmen Aleyhissalâtu vesselâm kendisini reddetmemişti." [Buhârî, İ'tisam 23; Müslim, Fiten 94, (4929); Ebu Davud, Melâhim 16, (4331).] 356

هِباَحْصأ ْنِم ٍطْه َر يف # ِهيِبهنلا َعَم هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِباَّط َخْلا ُنْب ُرَمُع□
ظَهْرَ ُه بِيَدِهِ . ثُمَّ ـ4414□ 2ـ وعن ابن عمر رَ ِض َي هاللّ ُ عَنْهما قال:]انطَلَقَ
ِنْدَع ُأطُم ِ بَنِي مَغَالَةَ وَ قَدْ قَارَبَ يَوْمَئِذٍ الحُلُم َ. فَلَمْ يَشْعُرْ حَتَهب ضَرَبَ #
ِلرَ سُوِل هاللّ ِ # : أَتَشْهَدُ أَنهي قَبْلَ ابْنِ صَيَّادٍ، فَوَ جَدَهُ يَلْعَبُ مَعَ الصِهْبِ ِبَيْنَا
فَنَظَرَ إِلَيْهِ ابْنُ صَيهادٍ . فَقَالَ : أَشْهَدُ أَنهكَ رَ سُوُل ا‘ُمهيِيِهن . فَقَالَ ابْن صَيهادٍ
ى؟ قاَل : أَتَشْهَدُ أَنهي رَ سُوُل هاللّ ؟ ِ خَلَطَ قاَل : # فَقَالَ ذَاكَ ْبِ وَ صَادِقٌ يِتْاأَي ِنِ
. ثُمَّ قاَل : آمَنْتُ بِاللّه ِ وَ رُسُلِهِ . ثُمَّ قاَل رَ سُ ولُ هاللّ ِ # : مَاذَا تَرَ
رَ سُولُ هاللّ ؟ ِ فَرَ فَضَهُ

عَلَيْكَ ا‘مْرُ . ثُمَّ قاَل لَه□

. فقاَل : # اخِسْأَ، فَلَنْ تَعْدُوَ قَدْرَكَ . فقاَل عُمَرُ رَ ضِ يَ اللّهُ عَنْهُ: ذَرْ نِي يَا
]. أخرجه الخمسة إ # : إنِهي قَدْ خَبَأْتُ َكَل خَبِيئا . فقاَل ابْنُ صَيهادٍ : هُوَ الدُّخُّ
. فقاَل # : إنْ يَكُنْ هُوَ فَلَنْ تُسَلهطَ عَلَيْهِ، وَ إنْ لَمْ يَكُنْهُ فَ ًخَيْرَ َكَل فِي قَتْلِهِ
السهمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِين».«ا‘ طم » البناء المرتفع.وقوله رَ سُوَل هاللّ ِ أضْرِ بْ عُنُقَهُ
السنائي.وزاد الترمذي بعد قوله: «خَبَأْتُ َكَل خَبِيئا ، وَ خَبَأ َلهُ : يَوْ مَ تَأتِي

«هتدرط اذإ : ُبلكلا تأسخ «أسْخا .

2. (5015)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh), Ashab'tan bir grup içerisinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte İbnu Sayyad'a doğru gittiler, Onu, Benî Megâle şatosunun yanında çocuklarla oynar buldular. O sıralarda büluğa yaklaşmış durumdaydı. İbnu Sayyad, Aleyhissalâtu vesselâm, eliyle sırtına vuruncaya kadar (onların geldiğini) hissetmedi. Aleyhissalâtu vesselâm, omuzuna vurup: "Benim Allah'ın resulü olduğuma şehadet ediyor musun?" diye sordu. İbnu Sayyad ona bakıp: "Şehadet ederim ki, sen ümmilerin peygamberisin!" dedi. İbnu Sayyad da Resulullah'a: "Sen, benim Allah'ın resulü olduğuma şehadet eder misin?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm onu reddetti ve: "Ben Allah'a ve O'nun resullerine iman ettim!" buyurdu ve sonra sordu: "Pekiyi, ne görüyorsun?"

"Bana bir doğru sözlü (sadık), bir de yalancı (kazib) gelmektedir" diye cevap verdi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sana bu iş karıştırıldı! (Sıdkı kizb; kizbi sıdk ile karıştırıyorsun)" buyurdular. Sonra da Aleyhissalâtu vesselâm ona: "Ben senin için (içimde) bir şey sakladım (bil bakalım!)" dedi. İbnu Sayyad: "O dumandır!" diye cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sus, sen kendi kadrini hiçbir vakit aşamayacaksın!" buyurdular. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü! Bana müsaade buyurun şunun boynunu vurayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Eğer (Deccal) bu ise, sen ona musallat edilecek değilsin, eğer bu Deccal değilse onu öldürmekte sana bir hayır yok!" buyurdular." [Buharî, Cenaiz 80, Şehadat 3, Cihad 178, Edeb 97; Müslim, Fiten 85, 95, (2924, 2930); Ebu Davud, Mehahim 16, (4329); Tirmizî, Fiten 63, (2250), 56, (2236).] Tirmizî, "Ben senin için (içimde) bir şey sakladım (bil bakalım!)" sözünden sonra şu ibareyi ilave etti: "Onun için (içinde) "O halde semanın ap aşikâr bir duman getireceği günü gözetle (Habibim)" (Duhan 10) ayetini gizlemişti."[357]

دواد وبأ هجرخأ .[ِة َّرَحْلا َم ْوَي ٍداهيَص ُنْبا َدِقُف] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر .
رباج نعو ـ8 □4414□

3. (5016)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "İbnu Sayyad, Harre Savaşı sırasında kaybedildi." [Ebu Davud, Melahim 16, (4332).][358]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen rivayetlerden de anlaşılacağı üzere İbnu Sayyad -ki bazı rivayetlerde İbnu Said diye de geçer- Aleyhissalâtu vesselâm'ın devrinde yaşamış bir Yahudidir. Yaşça küçüktür. Ancak Resulullah'tan sonra da yaşamıştır. Aleyhissalâtu vesselâm onun Deccal olmasından kuşkulanmış ve bunu tahkik etmek istemiştir. Resulullah'ın onun Deccal olduğuna dair kuşku ve araştırmaları, bazı sahabilerde "İbnu Sayyad, Deccal'dir" kanaatini hasıl etmiştir. Öyle ki, İbnu Sayyad, hakkında yaygınlık kazanan bu kuşkulu durumdan rahatsızlık duyarak, Mekke'ye giderken Ebu Said'e şikayetlenir: "Halk beni Deccal biliyor. Sen Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Deccal'in çocuğu olmayacak" dediğini duymadın mı?" der. "Evet!" cevabını alınca: "Halbuki benim çocuğum var" der ve "Resulullah'ın "Deccal, Mekke'ye ve Medine'ye girmeyecek!" buyurduğunu işitmedin mi?" diye sorar. Ebu Said "Evet!" deyince "Ben Medine'de dünyaya geldim. İşte şimdi de Mekke'ye gidiyorum" der. Bazı rivayetler, İbnu Sayyad'ın bu sadedde; "Resulullah'ın "Deccal Yahudiden olacak, ben ise Müslümanım" dediğini de kaydeder.

2- İbnu Sayyad meselesi şarihleri çokça meşgul eden bir bahis olmuştur. İbnu Hacer, Kitabu'l-İ'tisam'da bu hususu etraflıca işler. Teferruata girmeyeceğiz. Bahsi daha veciz olarak işleyen Nevevî, ulemanın şöyle söylediğini kaydeder: "Onun kıssası müşkil, durumu ise müştebih (karmaşık)dir: Bu kimse meşhur olan Mesih Deccal midir, yoksa başkası mıdır? Şurası muhakkak ki, deccallerden bir deccaldir. Alimler şu hususu da belirtmişlerdir: Bu hususta gelen hadislerin zahirine göre Aleyhissalâtu vesselâm'a onun veya bir başkasının Deccal olduğuna dair vahiy gelmemiştir. Ama Resulullah'a Deccal'ın evsafı vahyen bildirilmiştir. İbnu Sayyad'da ise bu sıfatlarla ilgili bazı muhtemel karineler mevcuttu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm, ne onun ne de başkasının Deccal olduğu hususunda kesin hükme gitmemiştir. Hz. Ömer'e: "Eğer o, Deccal olsaydı, sen onu öldürmeye asla muktedir olamayacaktın" demesi de bundandır. İbnu Sayyad'ın: "Ben Müslüman oldum, Deccal ise kâfirdir. Deccal'in çocuğu olmayacak, benim ise çocuğum olmuştur. Deccal Mekke ve Medine'ye girmeyecektir, ben ise Mekke'ye de Medine'ye de girdim" şeklindeki ihticacına gelince, bu sözlerinde onun Deccal olmayacağına delil yoktur. Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Deccal'in fitnesi ve yeryüzüne çıkışı vaktindeki sıfatlarını haber vermiştir."

3- Şato diye çevirdiğimiz kelimenin aslı ütümdür. Medine'deki, yüksek ve müstahkem binalara denmektedir. Umumiyetle dış duvarları sağlamdır. Eskiden kalma müstahkem yapılardır. **4-** Benî Megâle'yi el-Kâdı şöyle açıklar: "Balat'ın nihayetinde Mescid-i Nebevi'yi karşına alarak durdun mu, sol tarafında kalanlar hep Benî Megâle'dir."

5- Rivayette, İbnu Sayyad'ın nübüvvet iddiası mevzubahistir. Buna rağmen Aleyhissalâtu vesselâm onu cezalandırma cihetine gitmemiştir. Halbuki peygamberlik iddiası İslamiyet'i inkar manasına gelen bir suçtur; cezası ölümdür. Buna iki ayrı sebep zikredilmiştir: * İbnu Sayyad, o sıralarda henüz çocuktu, cezaya ehil değildi.

* Yahudilerle Müslümanların sulh yaptıkları bir döneme rastlamıştır. Bu sulhtan maksad, Resulullah'ın hicretten sonra Medine'deki Yahudi ve diğer müşrik kabilelerle Müslümanların arasındaki münasebetleri tanzim eden antlaşmadır. Bu antlaşma bir metin halinde yazılı olarak tesbit edilmiştir. Bir kısım müellifler buna "İslam'ın ilk anayasası" demiştir.

Hattâbî'ye göre, "İbnu Sayyad, bu antlaşma mucibince sulh yapılmış olan Yahudilerin bir ferdi idi. Onun kehanet nev'inden yaptığı bir kısım iddiaları Resulullah'a ulaşıyordu. Bu sebeple onun hakkında bir tahkik ve ankette bulunmak istemiş ve bunu yapmıştır: "Ona haber vermeden yaklaşmış, sarfettiği bazı sözleri bizzat işitip tahlil etmeye ehemmiyet vermiştir.

Nitekim bunda muvaffak olmuş, bizzat konuşmuş ve görmüş ki, batıl bir yoldadır ve sihirbazlardan bir sihirbaz veya bir kahin veya kendisine cinlerin veya şeytanların gelip, bazı kelamları lisanına koydukları bir tiptir." **6-** Aliyyu'l-Kârî, Resulullah, İbnu Sayyad'a: "Sana gelenler ne söylüyorlar?" şeklinde soru sormuş olmalıdır. Cevabın da: "Bana getirdikleri haber bazan doğrudur, bazan da yalandan ibarettir" şeklinde olması gerektiğini belirtir.

Keza "Sana bu iş karıştırıldı" ifadesinin altında: "Sana bazan doğru, bazan yanlış haber getirdikleri için sen kizbi sıdk, sıdkı da kizb zannedip bu zıtları birbirine karıştırır hale gelmişsin" manasının yattığını şarihler belirtir. **7-** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), İbnu Sayyad'ın gaybı bilip bilmediğini isbat etmek için, içinden فَارْتَقِبْ

يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ ayetini tutar ve ona: "Ne tuttum?" diye sorar. İbnu Sayyad "ed-Duh!" der. Bazı alimler ed-Duh kelimesinin ed-Duhan'dan gelme bir kelime olduğunu söylemiş ise de, el-Kâdı: "İbnu Sayyad ayetten sadece bu eksik kelimeyi söyleyebildi. Zaten kahinlerin adeti de budur. Zaten şeytan semaya haber hırsızlamak için çıkınca, Kur'an'ın haber verdiği şahab atılmazdan önce ne kapabildiyse onu getirebilmektedir" der. **8-** Hz. Ömer'in "İbnu Seyyad Deccal'dir" şeklineki kesin iddiasına rağmen, Resulullah'ın sükût etmiş olmasını Beyhakî şöyle yorumlar: "Muhtemelen, Aleyhissalâtu vesselâm onun hakkında mütevakkıftı, yani "Deccal" veya "değil" diye hükme gitmekten geri duruyordu. Ama sonradan kendisine onun değil, başkasının Deccal olduğu hususunda İlahî açıklama gelmiştir. Temîm hadisesinde[359] olduğu üzere." Nevevî, bu ifade ile Beyhakî'nin "İbnu Sayyad'ın değil, başkasının Deccal olduğu" görüşünü tercih etmiş bulunduğunu belirtir. **9-** 5016 numaralı hadiste, İbnu Sayyad'ın Harra Savaşı'nda kaybolduğu belirtilir. Bu savaş, Hz. Muaviye'nin oğlu Yezid'in, Medinelilere karşı savaşıp galebe çaldığı savaştır. İbnu Sayyad'ın bu savaşta ölme hadisesi ihtilaflıdır. Çünkü, onun Medine'de öldüğü de rivayetlerde gelmiştir. Ancak bazı alimler "Harra Savaşı'nda kaybolma" ifadesinin Medine'de veya bir başka yerde de ölmüş olma manasını da muhtemil olduğunu belirterek, arada ihtilaf görmemiştir.[360]

DÖRDÜNCÜ FASIL

KIYAMET ÖNCESİ FİTNELER

موُقَت ًَو ؛ ُرَعَّشلا ُمُه ُلاَعِن ام ْوَق اوُلِتاَقُت بهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4414ـ هنجم عمج «
ُّناَجِملا».ةسمخلا هجرخأ .[ِفوُن‘ا ُفْلُذ ِنُيْع‘ا ُراَغ ِص ُةَق َرْطُمْلا ُّناَجِمْلا ُمُهوُج ُو
َّنأك ام ْوَق اوُلِتاَقُت بهتَح ُةَعاَّسلا

ئش قوف ائيش هتسبلأو بصعلا اهيلع فعوض يتلا « ُةَق َرْطُملا»و.سرتلا وهو .

1. (5017)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ayakkabıları kıldan bir kavimle savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Siz, yüzleri kılıflı kalkanlar gibi, gözleri küçük, burunları yassı olan bir kavmle savaşmadıkça kıyamet kopmaz." [Buharî, Cihad 95, 96, Menâkıb 25; Müslim, Fiten 62, (2912); Ebu Davud, Melahim 9, (4303, 4304); Tirmizî, Fiten 40, (2216); Nesâî, Cihad 42, (6, 45).][361]

AÇIKLAMA:

Burada, Müslümanların mutlaka savaşacakları bir kavmin fizyolojik tasviri yapılmakta, fakat ismi verilmemektedir. Bu tasvire göre, ayakkabıları, koyun yünü, keçi kılı veya deve yünü gibi şeylerden imal edilecektir. Yüzleri de kalkan gibi geniş ve burunları da yassı olacaktır. Muhaddisler, bu kavmin Türkler olduğunda müttefiktirler. Buharî' nin bu hadisi verdiği bablardan birinin adı; "Türklerle Savaş Babı"dır. Hadisin burada kaydedilen vechinde Türk kelimesi geçmezse de, Buharî'nin aynı babta kaydettiği müteakip hadiste Türk kelimesi de geçer: "Küçük gözlü, kırmızı yüzlü, yassı burunlu, yüzleri kılıflı kalkanlar gibi olan, (kıldan ma'mul elbise giyen ve kıl içerisinde yürüyen) Türk(ler)le savaşmadığınız müddetçe kıyamet kopmaz.."

Hadiste, yüzün kalkana benzetilmesi Beyzavî'ye göre yüzün geniş ve yuvarlak olmasındandır, kılıflı denmesi de sertliği ve etinin çokluğundandır.

Ayakkabılarının kıldan olmasından maksad, bazı şarihlerce, saçlarının ayakkabılarına değecek kadar uzun olmasıdır. Bazıları da: "Bundan maksad onların, ayakkabılarını örülmüş (keçeleşmiş) kıl ve yünden yapmalarıdır" demiştir. Bugün çobanların ve hatta köylülerin hâlâ kullandıkları ve keçeden yapılan "kepenk"in kastedilmiş olması da muhtemeldir. Ayakkabılarının da kıldan olması, geçmiş devirlerde giyilen ve kılı yolunmamış deriden yapılan çarığa işaret de olabilir. Çarığın iç kısmı, yerin sertliğini hafifletmek maksadıyla keçe ile beslenip takviye edilmesi de hadisi te'yid eden bir durumdur. 362 İbnu Hacer bu hadisin şerhi sadedinde Türklerle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Sahabe zamanında şu hadis meşhur idi: "Türkler sizi bıraktıkça, siz de onları bırakın (onlarla savaşmayın)." Taberâni bunu Hz. Muaviye rivayeti olarak kaydeder. Hz. Muaviye: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın böyle söylediğini işittim!" demiştir. Ebu Ya'la aynı hadisi bir başka vecihten olmak üzere Muaviye İbnu Hudeyc'ten rivayet eder. İbnu Hudeyc der ki: "Ben Hz. Muaviye'nin yanında idim. Ona amilinden Türklerle karşılaştıklarına ve onları hezimete uğrattıklarına dair bir mektup gelmişti. Hz. Muaviye bu habere öfkelendi. Sonra amiline: "Benden emir gelmedikçe onlarla savaşmayın, çünkü ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Türkler, Arapları sürecek ve yavşan otunun bittiği yerlerde onlara yetişecek" dediğini işittim. Bu sebeple onlarla savaşmaktan hoşlanmıyorum."

Müslümanlar Emevîler zamanında Türklerle savaştılar. Müslümanlarla onlar arasında büyük mesafe vardı, burası yavaş yavaş fethedilerek açıklık kapandı. Türklerden çok sayıda esir alındı. Türklerde büyük bir güç ve şiddet bulunduğu için melikler onlara sahip olma hususunda aralarında adeta yarış yaptılar. Öyle ki, Mu'tasım zamanına gelindiğinde askerlerin çoğunluğunu onlar teşkil etti. Zamanla Türkler Melik'e galebe çaldılar, oğlu Mütevekkil'i öldürdüler, sonra birer birer onun çocuklarını öldürdüler. Keza Samanîlerin melikleri de Türklerdendi. Böylece acem diyarlarına da galebe çaldılar. Bu diyarlara sonraları, Sebüktekin Hanedânı bunların peşine de Selçukîler hakim oldu. Hakimiyetleri Irak, Şam ve Rum diyarlarına kadar uzandı. Bunların etbaları Zengîler, onların etbaları da Eyyubîler olarak devam ettiler. Türk olan bunlar çoğalarak Mısır, Şam ve Hicaz diyarlarına hakim oldular. Bunlar hicrî beşinci yüzyılda Selçukîlere karşı hücuma geçip memleketi harap, insanları perişan ettiler. Derken Büyük Musibet (et-Tammetu'l-Kübra) Tatarlardan geldi: Hicrî altıncı yüzyıldan sonra Cengiz Han çıktı ve dünyayı ateşe verdi. Bilhassa Meşrık tarafları büyük ekseriyeti ile bu felakete maruz kaldı. Onların şerrinden nasibini almayan belde hemen hemen yoktu. Altı yüz elli altıda, Bağdat'ın harab edilip son Abbasî halifesi Mu'tasım'ın onların eliyle öldürülmesi vukua geldi. Bunların bekayası, topal manasına gelen Leng lakabıyla meşhur Timur adındaki kişi gelinceye kadar tahribata devam ettiler. Timur, Şam diyarına geçti, oraları talan etti. Şam nehrini yakıp harabeye çevirdi. Batı'da Rum, doğuda Hind diyarlarıyla bunlar arasındaki yerlere hakim oldu. Allah onu alıp, çocukları arasına tefrika sokuncaya kadar hakimiyeti uzadı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünde haber verdiği hususların hepsi böyle zuhur etti. "Ümmetimin hakimiyetini ilk defa ortadan kaldıracak olan Benû Kantûra'dır." Bu hadisi Taberâni, Hz. Muaviye rivayeti olarak kaydetmiştir. Benî Kantûra'dan murad Türklerdir.

Dendiğine göre, Kantûra, Hz. İbrahim aleyhisselam'ın bir cariyesinin adıdır. Bundan birkısım çocukları oldu. Bunlardan Türkler çoğaldı. Bu rivayeti kaydeden İbnu'l-Esir, makul bulmaz ve reddeder. Ancak şeyhimiz, el-Kamus'ta bunun doğruluğunda cezmeder (kesin kanaat beyan eder). Benî Kantûra'dan muradın Sudanlılar olduğuna dair başka görüş kaydeder.

Hadiste geçen "ümmetim" tabiriyle, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmet-i nesebi kasdettiği, "ümmet-i davet"i kasdetmediğini belirten İbnu Hacer, Türkler hakkında bir başka babta başka bilgiler kaydettiğini ilave eder. İlgili babta şu açıklamalara yer verir: "Türklerin aslı hususunda ihtilaf edilmiştir. Hattâbî: "Onlar Benû Kantûra (Kantûra evladları)dır. Kantûra Hz. İbrahim'in cariyesi idi. Lügatçi Kürau'n-Neml: "Bunlar Deyledir" demiştir. Ancak, "Onlar Türklerden bir cinstir, Guzz da[363] öyle" denilerek bu görüş tenkid edilmiştir. Ebu Amr: "Türkler, Yafes'in zürriyetindendir. Bunlar birçok boylara ayrılır" demiştir. Vehb İbnu Münebbih der ki: "Onlar Ye'cüc ve Me'cüc'ün amca çocuklarıdır. Zülkarneyn, seddini inşa ettiği zaman, Ye cüc ve Me'cüc'den bir kısmı gaibdiler, onlar terkedildiler. Böylece kavimleriyle birlikte (seddin dahiline) giremediler. Bu sebeple (terk kökünden olmak üzere) onlara Türk denildi." Türklerin Tübba neslinden oldukları da söylenmiştir. Keza Efrîdun İbnu Sam İbni Nuh zürriyetinden oldukları, keza Yafes'in kendi sulbünden oldukları, keza İbnu Kûmi İbni Ya'fes zürriyetinden oldukları da söylenmiştir.

Bir kısmı, tarihen varlığı bilinen, ırkî taassuba dayanan yorum ve efsane karışımı bu rivayetleri, eski kitaplarda mevcut olanlar hakkında bir bilgi vermiş olmak için aynen kaydettik. Sünnî İslam'ın, gerek Şia tehlikesine karşı dahilî ve gerekse Haçlılar başta olmak üzere dış düşmanlara karşı haricî tehlikelere karşı en az bin yıllık himayesini fiilen deruhte etmiş olan milletimiz hakkında Vehb İbnu Münebbih'ten kaydedilen efsane nevinden rivayetlerle yanlış bir kanaat hasıl olmaması için, asrımızın büyük müfessir ve yorumcusu Bediüzzaman'ın Kur'an hizmeti adına, milletimiz hakkındaki hasbî yorumunu aksettiren birkaç pasajını buraya kaydetmeyi gerekli buluyoruz: "İşte ey ehl-i Kur'an olan şu vatanın evladları! Altı yüz sene değil, belki Abbasîler zamanından beri bin senedir, Kur'ân-ı Hakîm'in bayraktarı olarak, bütün cihana karşı meydan okuyup, Kur'ân'ı ilan etmişsiniz. Milliyetinizi, Kur'ân'a ve İslamiyet'e kal'a yaptınız. Bütün dünyayı susturdunuz, müthiş tehacümatı defettiniz. Ta (Meâlen): "Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, Allah onların yerine öyle bir kavim getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever. Onlar mü'minlere karşı alçakgönüllü, kâfirlere karşı izzet sahibidirler. Allah yolunda cihad ederler ve dil uzatanların kınamasından da korkmazlar..." (Mâide 54) âyetine güzel bir masaddak oldunuz..."

Bediüzzaman'a göre, "Türkler Fahr-i Kâinat (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da övgüsüne mazhar olmuştur: "Türkler hakkında sena-i Peygamberî muhakkaktır. Birkaç yerde Türklerden ehemmiyetle bahsetmiş hadis var. Fakat bu hadisin hakiki sureti ne olduğunu, yanımda kütüb-ü hadisiye bulunmadığından bilemiyorum. Fakat manası hakikat ve Türk milletinin sena-i Peygamberîye mazhar olduğu hakikattır. Bir nümunesi Sultan Fatih hakkındaki hadistir."364

مِهْيَلاِ ُج ُرْخَيَف ! َقِبادَبِ ْوأ ِقاَمْعَ'اِب ُمو ُّرلا َل ِز ْنَت يهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ□
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ2 □4413ـ ُلوُقَيَف . ْمُهُلَتْقَن
اَّنِم اوُبُس َنيِذَّلا َنْيَب َو اَنَنْيَب اوُّلَخ :ِمو ُّرلا ِتَلاَق .اوُّفاَصَت اَذاِف ,ِذِئَم ْوَي ِض
ْر'ا ِلْهأ ِراَي ِخ ْنِم ِةَنيِدَمْلا َنِم ٌشْيَج

نوُمِلْسُمْلا□ :

َ□ حِتَتْفَي َو ،ِهاللّ َدْنِع ِءادَهُّشلا ُلَضْفأ ،ْمُهُثُلُث ُلَتْقُي َو ، ادبأ ْمِهْيَلَع هاللّ ُبوُتَي
ُثُلُث ُم ِزَهْنَيَف ْمُهنوُلِتاَقُيَف .اَنِنا َوْخاِ َنْيَب َو ْمُكَنْيَب يِهلَخُن ِ هاللّ َو ً : ُناَطْيَّشلا
ُمِهيف َخ َرَص ْذإ . ِنوُتْي ّزَلاِب ْمُهفوُيُس اوُقَّلَع ْدَق ،ِمِئاَنَغلا َنوُمِسَتْقَي ْمُهاَمْنَيَبَف .
َةَّيِني ِطْنَطْسُق َنوُحِتَتْفَيَف . ادبأ َنوُنَتَتْفُي ً َف ُثُلُّثلا َنو ُّوَسُي ِلاَتِقْلِل َنوُّدِعُي
ْمُهاَمْنَي َبَف ،َج َرَخ َماَّشلا اوُءاَج اَذإف ،ُِلطاَب َكِلذو ،َنوُج ُرْخَيَف ،ْمُكيِلاَهأ يف
ْمُكَفَلَخ ْدَق ِلاَّجَدلا َحيِسَمْلا هنإ َباَذَل ُهك َرَت ْوَلَف ،ِءاَمْلا يف ُحلِمْلا ُبوُذَي اَمَك َباَذ
ِ هاللّ ُّوُدَع ُهآَ َر اَذإف . ْمُهَّمُأف َمَي ْرَم ُنْبا سيِع ُل ِزْنَيَف ُة ًّصلا ِتَميِقُأ ْذإ
ْمُهَفوُفُص مهو مهلهأ قرط اذإ « ّوُدَعلا ُم ْوَقْلا َفَلَخ» لاقيِ.ملسم هجرخأ .[ِهِتَب
ْرَح يف ُهَمَد ْمُهَي ِرُي هتَح ِهِدَيِب ُهاللّ ُهُلُتْقَي ْنِكَل َو ، َكِلْهَي هتَح

مهنع نوبئاغ .

2. (5018)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rumlar, A'mak ve Dâbık nam mahallere inmedikçek kıyamet kopmaz. Onlara karşı Medine'den bir ordu çıkar. Bunlar o gün arz ehlinin en hayırlılarıdır. Bu ordunun askerleri savaşmak üzere saf saf düzen alınca, Rumlar: "Bizden esir edilenlerle aramızdan çekilin de onları öldürelim!" derler.

Müslümanlar da: "Hayır! Vallahi sizinle, kardeşlerimizin arasından çekilmeyiz" derler. Bunun üzerine (Müslümanlar) onlarla harb eder. Bunlardan üçte biri inhizama uğrar. Allah ebediyen bunların tevbesini kabul etmez. Üçte biri katledilir, bunlar Allah indinde şehitlerin en faziletlileridir. Üçte biri de muzaffer olur. Bunlar ebediyen fitneye düşmezler. Bunlar İstanbul'u da fethederler. (Fetihten sonra) bunlar, kılıçlarını zeytin ağacına asmış ganimet taksim ederken, şeytan aralarında şöyle bir nida atar: "Mesih Deccal, ailelerinizde sizin yerinizi aldı!"

Bunun üzerine, çıkarlar. Ancak bu haber batıldır. Şam'a geldiklerinde (Deccal) çıkar. Bunlar savaş için hazırlık yapıp safları tanzim ederken, namaz için ikamet okunur. Derken İsa İbnu Meryem iner ve onlara gitmek ister. Allah'ın düşmanı, Hz. İsa'yı görünce, tıpkı tuzun suda erimesi gibi, erir de erir. Eğer bırakacak olsa, (kendi kendine) helak oluncaya kadar eriyecekti. Ancak Allah onu kudret eliyle öldürür; öyle ki onlara, harbesindeki kanını gösterir." [Müslim, Fiten 34, (2897).] [365]

AÇIKLAMA:

1- A'mak ve Dâbık, Suriye'de Halep yakınlarında iki yerin adıdır.

2- Hadiste geçen اوُبُس kelimesi اْوَبَس şeklinde de rivayet edilmiştir. أَنِّم اوُبُس "Bizden esir edilenler" demektir. أَنِّم اْوَبَس ise: "Bizden esir aldılar" demektir. Nevevî her iki okunuşun da yerinde olduğunu belirtir. Çünkü Irak-Suriye-Mısır gibi fethedilen yerlerin ahalisi önce esir alınmıştır. Bu durum اوُبُس ile ifade edilmiş olmaktadır. Mağlup olarak İslam'a giren ahali, bilahare diyar-ı Rum'u fethederek oraları esir almışlardır. **3-** Hadis, o devirde insanların en hayırlılarını teşkil edecek olan Medine ahalisinden çıkarılacak ordunun üçte birinin kaçıp bozguna uğrayacağını, böylece bunların Allah'ın af ve mağfiretinden mahrum kalacağını, üçte birinin sebat edip şehid olacağını, geriye kalanların da zafere ulaşacaklarını haber vermektedir.4- Hadiste İstanbul'un fethi mevzubahis edildiği için, ihbar vukua gelmiş olarak değerlendirilebilir. Ancak ganimet elde edilmesi, bu ganimetin paylaşılması sırasında silahların zeytin dalına asılması, Deccal'in çıkması gibi bir kısmı müteşabih unsurlar dikkat çekicidir. Silahların zeytin dalına asılması, sulh yoluyla düşülecek bir gaflet dönemini ifade edebilir. Bu dönemde Deccal'in çıkma ve ailelerde erkeklerin yerini alma şayiası mevzubahis olmaktadır. Deccal bir kişi olarak nasıl ailelerin herbirinde yer alabilir? Bu, belki de Müslümanların, bolluktan gelen bir rehavet ve gafleti sebebiyle Deccal rejiminin terbiye işlerini ailelerde üzerine almasıdır. Ancak, bu hal onun kesin galebesi olmayacak, Allah'ın lütfu ile mü'minlerin namaz(la temsil ve teşbih edilen İslam'ın) etrafında tesis edecekleri birlikle Deccal fitnesi bertaraf edilecektir. Bu hali, Hz. İsa'nın inmesi ve Müslümanlara katılma arzusu tamamlamaktadır.

Şu halde hadis, kendisinden bazı mesajlar almaya açık bir mahiyettedir. 366

؟ِرْحَبْلا يف اَه ْنِم ٌبِناَج َو ِهرَبْلا يف اَهْنِم ٌبِناَج ٍةَنيِدَمِب ْمُتْعِمَس ْلَه :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ8 4414ـ اوُم ْرَي ْمَل َو ،ح ً ِسب
اوُلِتاَقُي ْمَلَف اوُل َزَن اَهُؤاَج اَذإف ،َقاَحْسإ ِنَب ْنِم افْلأ َنوُعْبَس اَه َوُزْغَي ىتَح
ُةَعاَّسلا ُموقَت َ :َلاَق .ْمَعَن :اوُلاَق اَهِبناَج ُطُقْسَيَف .ُرَبْكأ ُ هاللّو ُ، هاللّ هإ َهلاِ َ :
َةَيِناَّثلا َنوُلوُقَي َّمُث .ِرْحَبْلا يف ِيذهلا اَهِيِبناَج ُد َحأ ُطُقْسَيَف ،ُرَبْكأ ُ هاللّ َو ُ،
هاللّ هإ َهَلاِ َ :اوُلاَق ،ٍمْهَسِب

نإ : َلاَقف ُ؛خي ِرَّصلا ْمُهَءاَج ْذإ َمِئاَنَغْلا َنوُم ِسَتْقَي ْمُهاَنْيَبَف َنوُمَنْغَيَف
اَهَنوُلَخْدَيَف ْمُهَل ُج َرفُتَف .ُرَبْكأ ُ هاللّ َو ُ، هاللّ ّ إ َهلاِ َ :َنوُلوُقَي َّمُث ُرَخ،ŒI

ملسم هجرخأ .[َنوُع ِج ْرَي َو ٍءْيَش َّلُك َنوُك ُرْتَيَف َج َرَخ ْدَق َلاَّجدلا .

3. (5019)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Bir tarafı karada bir tarafı da denizde olan bir şehir işittiniz mi?" diye sordular. Oradakiler: "Evet!" deyince, şöyle buyurdular: "İshakoğullarından yetmiş bin kişi bu şehre sefer tertiplemedikçe kıyamet kopmaz. Askerler şehre gelince konaklarlar. Ancak silahla savaşmazlar, tek bir ok dahi atmazlar. "Lailahe illallahu vallahu ekber!" derler. Bunun üzerine şehrin deniz tarafı düşer. Sonra askerleri ikinci kere, "Lailahe illallahu vallahu ekber" derler, şehrin diğer tarafı da düşer. Sonra tekrar "Lailahe illallahu vallahu ekber!" derler. Bu sefer onlara (kapılar) açılır. Oradan şehre girerler ve şehrin ganimetini toplarlar. Ganimetleri aralarında taksim ederlerken, yanlarına bir münadi gelip: "Deccal çıktı!" diye bağırır. Askerler her şeyi bırakıp geri dönerler" [Müslim, Fiten 78, (2920).] 367

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen şehrin İstanbul olduğu, Benî İshak'la da Arapların kastedildiği belirtilmiştir. Rivayetlerin bazısında Benî İshak yerine Benî İsmail tabiri gelmiştir. Arapları kastedmede Benî İsmail tabiri daha fasihtir. Çünkü Araplar, Hz. İshak'tan ziyade Hz. İsmail'in ahfadıdır. Aliyyu'l-Kârî, bu tabirle Arap ve Arap olmayan başka

Müslümanların kastedilmiş olacağını, ancak tağlib tarikiyle Arap dendiğini belirtir. [368]

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع ِنْبا نعو ـ5 □4424ـ .□
يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُهْلُتْقاَف َلاعَت ِيفْلَخ ٌيدوُهَي اذه ُمِلْسُم اَي : ُرَجَحْلا
#: َلوُقَي يهتَح ْمُهَّنُلُتْقَتَلَف َدوُهَيْلا َّنُلِتاَقُتَل

4. (5020)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yahudilerle savaşacak ve onları öldüreceksiniz. Öyle ki taş dahi: "Ey Müslüman! İşte Yahudi, arkamda (saklandı), gel, öldür onu!" diyecek." [Buharî, Cihad 94, Menakıb 25; Müslim, Fiten 79, (2921); Tirmizî, Fiten 56, (2237).] [369]

نوُكَيَف َنيمِلْسُمْلا َنِم ِناَتَئِف َلِتَتْقَت يهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4421□

ناخيشلا هجرخأ .[ٌةَد ِحا َو اَمُها َوْعَد ،ٌةَميِظَع ٌةَلَتْقَم اَمُهَنْيَب .

5. (5021)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslümanlardan iki grup aralarında savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Bunlar aralarında büyük bir savaş yaparlar, fakat davaları birdir." [Buharî, Fiten 24, Menakıb 25, İstitabe 8; Müslim, İman 248, (157), Fiten 17, (157).] [370]

AÇIKLAMA:

İslam alimleri burada temas edilen iki grupla, Hz. Ali ve Hz. Muaviye (radıyallahu anhümâ)'nin gruplarını anlarlar. Her iki tarafın da "Müslüman" olarak tesmiyelerini ve "davalarının bir" olduğu tabirini değerlendiren şarihler: "Hadiste, bu gruplardan herbirini tekfir eden Haricîlere reddiye vardır" derler. Ancak bir başka hadiste "Ammar'ı baği bir grup öldürecek" ibaresini de gözönüne alarak, Hz. Ali'nin bu savaşta haklı (musib) olduğuna hükmederler. Çünkü Ammar'ı, Hz. Muaviye'nin adamları öldürmüştür. [371]

---

[366] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/310.

اوُدِلَت ْجَت َو ْمُكَماَمِإ اوُلُتْقَت بهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ ِهِدَيِب يِسْفَن يِذهلا َو :#ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ4 □4422□

يذمرتلا هجرخأ .[ْمُك ُرا َرِش ْمُكاَيْنُد َث ِرَي َو ْمُكِفاَيْسأِب .

6. (5022)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nefsim yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun! İmamınızı öldürmedikçe, kılıçlarınızı birbirinize kullanmadıkça, dünyanıza şerirleriniz varis olmadıkça kıyamet kopmaz." [Tirmizî, Fiten 9, (2171).] 372

AÇIKLAMA:

Burada Müslümanların emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünkeri terketmenin sonucu olarak karşılaşacakları içtimâî bozukluk ifade edilmektedir: * Sultanlarını öldürüp kargaşaya düşmek.

* İç kavgaya girişmek.

* Şerir kimselerin kahır ve zulümle, idarî mekanizmayı ele geçirmeleri ve zorbalıkla maddî kazançlar temin etmeleri.373

لاَق ؟ُج ْرَهْلا اَم َو :اوُلاَق .ُج ْرَهْلا َرُثهكَي بهتَح ُةَعاهسلا ُموُقَت َ :#ِ هاللّ□ :
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4428□

ناخيشلا هجرخأ .[ُلْتَقلا ،ُلْتقْلا .

7. (5023)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Herc atmadıkça kıyamet kopmaz!" buyurmuşlardı. (Yanındakiler): "Herc nedir ey Allah'ın Resulü?" diye sordular.

"Öldürmek! Öldürmek!" buyurdular." [Müslim, Fiten 18, (157).] 374

لُج َّرلا ُحِبْصُي ، ِمِلْظُمْلا ِلْي َّللا ِعَطِقَك ٌنَتِف ِةَعاَّسلا َدَي ْنَيَب َنوُكَي :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ3 □4425ـ «ليللا عطق».يذمرتلا
هجرخأ .[اَيْنُّدْلا َنِم ٍض َرَعِب ْمُهَنيِد ٌما َوْقأ ُعيِبَي َو ، ارِفاَك ُحِبْصُي َو انِم ْؤُم
يِسْمُي َو . ارِفاَك يِسمُي َو انِمْؤُم

طائفة منه .

8. (5024)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet kopmazdan önce gece karanlığının parçaları gibi fitneler olacak. (O vakit) kişi mü'min olarak sabaha erer de kâfir olarak akşama kavuşur. Mü'min olarak akşama erer, kâfir olarak sabaha kavuşur. Birçok kimseler azıcık bir dünyalık mukabilinde dinlerini satarlar." [Tirmizî, Fiten 30, (2196).]
375

BEŞİNCİ FASIL

RESULULLAH'TAN SONRA KIYAMET YAKINDIR

□]قَالَ رَسُولُ اللّهِ ِ #: بُعِثْتُ أنَا وَ السَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ، وَ أشَارَ بِأصِبْعُبَعْيْهِ، السَّبَّابَّة
: قال عَنْهُ ُ اللّهِ رَضِ َي عن سهل بن سعد ـ1 □4424□

وَ الهتيِ تَلِيهَا]. أخرجه الشيخان .

1.(5025)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben kıyamet şöyle yakın olduğu halde gönderildim!" buyurdular ve şehadet parmağıyla orta parmağını yanyana gösterdiler. " [Buharî, Rikak 39, Tefsir, Nâziat 1, Talak 25; Müslim, Fiten 132, (2950).] 376

□ عَنْهُ قال: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ ِ # بُعِثْتُ في نَفَسِ السَّاعَةِ فَسَبَقْتُهَا كَمَا سَبَقَت
اللّهِ رَضِ َي الفِهْرِي بن شداد عن المستورد ـ2 □4424□

هذهِ لِهذهِ، صَبْعَيْهِ السَّبَّابَةِ والوُسْطَن]. أخرجه الترمذي .

2. (5026)- Müstevrid İbnu Seddad el-Fihrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben kıyametin kopacağı aynı saatte gönderildim. Ancak, şunun şunu geçmesi gibi ben kıyamet saatini geçip biraz evvel geldim!" buyurdular ve orta parmağı ile şehadet parmağını gösterdiler." [Tirmizî, Fiten 39, (2214).] 377

AÇIKLAMA:

1- Kadı İyaz, "Bu hadisten murad kıyametin kopma zamanının pek yakın olduğunu ifade etmektir" der. **2-** Şehadet parmağıyla orta parmağı yanyana getirip "şu ikisi gibi" demiş olması, farklı yorumlara

---

371 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/312. 372 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/313.

sebep olmuştur: * Kıyas uzunluk yönüyle yapılmıştır; orta, biraz uzundur. * İkisi arasında bir başka parmak olmadığı gibi, kıyamet'le O'nun arasında başka peygamber yoktur. * Kıyamet hadisesinin pek yakın olduğu ifade edilmiştir. * Peygamberliğin gelişi, kıyametin gelişine, orta parmağın uzunluğu nisbetinde az bir önceliğe sahiptir. * Resulullah'ın daveti kıyamet anına kadar devam edecek, birbirinden ayrılmayacak, tıpkı o iki parmak birbirinden ayrılmadığı gibi.

3- Kurtubî, et-Tezkire'de şunları söyler: "Hadisin manası kıyamet hadisesinin yakınlığını ifade eder. Bu hadisle, "Kıyametin ne zaman kopacağını, sorulan, sorandan daha iyi bilmiyor" hadisi arasında münafat yoktur. Zira sadedinde olduğumuz hadisten murad Resulullah'la kıyamet arasında başka bir peygamberin olmadığını beyandır. Tıpkı şehadet parmağı ile orta parmak arasında bir başka parmak olmadığı gibi. Bu beyandan kıyametin vaktini bilme manası çıkmaz. Fakat hadisin siyakından kıyametin yakınlığı anlaşılır. Alâmetleri ise, şu ayette ifade edildiği üzere peşpeşe gelmektedir: "Hâlâ onlar o saatten ve onun kendilerine ansızın geleceğinden başkasını mı bekliyorlar? İşte onun alâmetleri gelmiştir. Öyleyse bu, onlara geldiği vakit düşünüp ibret almaları kendilerine ne ifade verecek?" (Muhammed 18). Dahhak, ayette gelmeye başladığı haber verilmiş olan alâmetlerden birincisinin Nübüvvet-i Muhammediye'nin gönderilmesi olduğunu söylemiştir. Ayetten de anlaşılacağı üzere, alâmetlerin daha önce gelmesi insanları ikaz ve irşaddır; gafletten tenbihtir, tevbeye teşvik, ahirete hazırlıktır. Kıyametin yakın olduğu hususunda Aleyhissalâtu vesselâm'ın pek sık olan hatırlatmaları da aynı maksada müteveccihtir. 378

ALTINCI FASIL

KIYAMETTEN ÖNCE BİR ATEŞİN ÇIKMASI

ئ ِضُت ِزاَج ِحْلا ِض ْرأ ْنِم ٌراَن َج ُرْخَت بهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4424□

ناخيشلا هجرخأ .]ى َرْصُبِب ِلب“ا َقاَنْعأ .

1. (5027)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hicaz bölgesinden bir ateş çıkmadıkça kıyamet kopmaz. Bu ateş Busra'daki develerin boyunlarını aydınlatacaktır." [Buharî, Fiten 24; Müslim, Fiten 42, (2902).] 379

لْبَق َت ْوَم َرْضَح ِرْحَب ْنِم ْوأ ، َت ْوَم َرْضَح ْنِم راَن ُج ُرْخَت :# ِهاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ2 □4423□

يذمرتلا هجرخأ .]ِماَّشلاب ْمُكْيَلَع :َلاَق ؟اَن ُرُماَت اَمَف ِ هاللّ َلوُس َر اَي .
اوُلاَق . َساَّنلا ُرُشْحَت ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي:

2. (5028)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kıyametten önce, Hadramevt'ten -veya Hadramevt denizinden- bir ateş çıkacak, insanları toplayacak" buyurmuşlardı. (Orada bulunanlar): "Ey Allah'ın Resulü (o güne ulaşırsak) ne yapmamızı emredersiniz?" diye sordular. "Size Şam(Ôı yani Suriye'ye gitmenizi) tavsiye ederim" buyurdular." [Tirmizî, Fiten 42, (2218).] 380

AÇIKLAMA:

Kaydedilen bu iki hadis, kıyamet alâmetlerinden olarak Hicaz bölgesinden muazzam bir ateşin çıkacağını, bu ateşin çıkardığı aydınlığın Suriye'deki Busra şehrinden görüleceğini ifade ediyor. Hicaz bölgesinden çıkacak bu ateşle ilgili rivayetler farklı tariklerden, ziyade ve noksan ifadelerle gelmiştir. Hz. Ömer'den gelen bir rivayet şöyle: "Hicaz vadilerinden birinde Busra'daki develerin boyunlarını aydınlatacak bir ateş sel olup akmadıkça kıyamet kopmaz."

Huzeyfe İbnu Esid (radıyallahu anh)'in rivayeti şöyle: "Rûman veya Rekûye'den çıkıp Busra'daki develerin boynunu aydınlatacak bir ateş zuhur etmedikçe kıyamet kopmaz." Şarihler, bu ateş hadislerinin şerhinde tam bir mutabakat sağlayamazlar: İki ayrı ateş mevzubahis olabilir. Biri, insanların haşrini (toplanmasını) sağlayacak Kıyamet ateşidir; biri de 654 yılında Medine'de volkan patlamasını andıran gürültü ve zelzele ile ortaya çıkıp birkaç gün dehşet saçan bir ateştir. Bu ateş, müşahid müelliflerin ifadesiyle -ki müteakiben kaydedeceğiz- Busra dağlarından da görülmüştür. Busra, bugünün Şam şehrine üç konak mesafede Havran da denen tarihî bir kasabanın adıdır. Medine'de çıktığı belirtilen ateş mevzuuna devrin alimleri fazlaca ehemmiyet vererek bir kısmı bizzat müşahedesini, bir kısmı da işittiklerini olmak üzere bize aktarmışlardır. İbnu Hacer bu kaynaklardan iktibaslar yaparak hâdise hakkında geniş bilgi verir. Bazı özetlemeler yapacağız: "Kurtubî (ki vefatı 671'dir) et-Tezkire nam eserinde der ki: "Hicaz'ın Medine yakınlarında bir ateş çıktı. Bu ateş hicrî 654 yılının Cemadiyelahir ayının üçünde çarşamba gününün gecesinde şiddetli bir zelzele ile başladı. Cuma günü kuşluk vaktine kadar devam etti. Zelzele o vakitler sükun buldu. (Bir volkan patlaması olan) ateş, Kureyza yurdunun Harre tarafındaki düzlükte muazzam bir cesamette zuhur etti.. Kırmızı ve mavi renkte ateşten bir nehir gibi akmaya başladı. Bu ateş tufanı, akarken gök gürültüsü gibi bir kısım sesler ve uğultular çıkarıyor, önüne gelen dağları ve kayaları eritip sürüklüyordu. Böylece akıntı er-Rekbü'l-Irakî mıntıkasına kadar geldi. Selin önünde sürüklenen cisimler orada dağ gibi büyük bir sed meydana getirdi. Ateş Medine yakınlarına kadar da gelmişti. (Ancak Cenab-ı Hak oranın hürmetine binaen daha da ilerlemesini durdurdu). Medine cihetinden esen serin bir rüzgâr, ateşi söndürdü. İnsanlar, bu ateşten tıpkı denizdeki galeyan gibi kaynamalara şahid oldu. Bir dostum: "Ben bu ateşin beş gün kadar yer ve göğe yükseldiğini müşahede ettim" dedi. Yine işittim ki, ateş Mekke'den ve Busra dağlarından da görülmüş."

Nevevî der ki: "Bu ateşin çıkışı bütün Suriye ahalisi nezdinde tevatüren şüyû bulmuş." Ebu Şâmme -ki Şamlıdır ve 665 yılında vefat etmiştir- Zeylü'r-Ravzateyn adlı eserinde şu bilgiyi dermeyan eder: "Medine-i Münevvere'den 654 yılında Şa'ban ayının başlarında bazı mektuplar geldi. Bu mektuplarda Medine'de zuhur eden büyük bir hâdise anlatılıyordu. Bu hadise, Sahiheyn'de kaydedilmiş olan bir hadis-i şerifin ihbarını te'yid eder mahiyette idi." Bu hadisi de kaydeden Ebu Şâmme devamla der ki: "Hâdiseye şahid olanlardan sözüne güvendiğim biri, ateşin saçtığı ışık altında Teymâda mektup yazabildiğini söyledi." Bu mektuplarda Kurtubî'nin kaydettiği durumları andıran tasvirler var. Bu cümleden olarak, birinin yazdığına göre, Cemadiye'l-ahire ayının hafta başlarında Medine'nin doğusunda muazzam bir ateş zuhur etmişti ve ateşle Medine arasında yarım günlük mesafe vardı. Yerden patlayan ateş, bir vadi dolusu akmaya başlamış ve Uhud dağının hizasına kadar gelmiştir.

Bir diğer mektupta yazıldığına göre, "yer, Harre bölgesinde büyük bir ateş püskürtmüş, bu ateşin büyüklüğü Medine'deki Mescid-i Nebevî azametinde olmuştur ve bizzat Medine'den görülmüştür. Bundan hasıl olan ateş vadisinin boyu dört fersaha, genişliği dört mile ulaşmıştır. Bu vadide küçük çukurlar ve tepeler meydana gelmiştir." Bir başka mektupta: "Ateşten öyle bir ziya çıktı ki bunu Mekke'den gördükleri, ateşte uğultular olduğu, tasvirinden aciz kalınan bir mahiyet arzettiği" yazılmıştır. Ebu Şâmme, "Halkın bununla ilgili olarak şiirler inşad ettiğini, bu halin aylarca devam edip sonunda söndüğünü" yazar. İbnu Hacer, bu açıklamalardan sonra, hadiste geçen ateşin Medine yakınlarında zuhur ettiği belirtilen bu ateş olduğu kanaatini beyan eder. Kurtubî ve birçoklarının da bu kanaatte olduklarını belirtir. Sonra: "İnsanları haşredecek olan ateş bir başka ateştir" der.

Bundan sonra İbnu Hacer, cahiliye devrinde Hicaz bölgesinde, Halid İbnu Sinan zamanında yine Medine civarında çıkmış olan bir ateşten bahseder. Bu ateşle ilgili haber Ebu Ubeyde Ma'mer İbnu'l-Müsenna'nın Kitabu'l-Cemacim adlı eseri ile Hakim'in el-Müstedrek'inde anlatılmıştır. Teferruatı efsane olan bu hâdise mevzumuzu ilgilendirmez. Ancak, o bölgenin zaman zaman bu çeşit hâdiselere sahne olduğu hususunda bir fikir verir ve kıyamete yakın da böyle bir hâdisenin çıkabileceği meselesinde kanaat hasıl eder. Ancak şu da var ki, hadiste zikredilen ateş, bir volkan patlaması şeklinde değil, bütün insanları ilgilendirip belli bir görüşte toplayacak farklı bir ateş şeklinde de tecelli edebilir. Her halukârda, İslam uleması 654 yılında Medine civarında zuhur eden ateşte Resulullah'ın bir mucizesini görmüşlerdir. [381]

YEDİNCİ FASIL

MUASIRLARININ ÖMRÜ

ةَنَس ُةَئاِم اَهْيَلَع يِتأَت َم ْوَيْلا ِةَسوُفْنَم ٍسْفَن ْنِم اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نع ريبزلا يبأ نع ـ1 □4424□

1. (5029)- Ebu'z-Zübeyr, Hz. Cabir (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bugün doğmuş (canlı olan) hiçbir nefis yoktur ki, yüz sene sonra ölmemiş olsun." (Ravi der ki): "Bununla ömrün kısalması kastedilmiştir." [Müslim, Fezâilu's-Sahabe 218, (2538); Tirmizî, Fiten 64, (2251).]382

AÇIKLAMA:

Hadis muhtelif vecihlerden gelmiştir. Farklı rivayetlerde, hadisi açıklayıcı ziyadeler mevcuttur. Hadis, o gün doğmuş bulunan bir çocuğun yüz yıldan fazla yaşamayacağını ifade eder. Şarihler daha sonra doğanların fazla yaşamasının hadisi nakzetmeyeceğine dikkat çekerler. Esasen istisnaî nadir ferdlerin oluşu da kahir ekseriyet için konan hükmü bozmaz. Bununla ümmetin ömrünün kısa olacağının beyan buyrulduğunu söyleyen şarih de çıkmıştır. Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından yüzlerce yıl sonra ortaya çıkıp, sahabelik iddiasından bulunanların iddialarını reddetmede ciddi bir delil olmuştur." 383 Hadisin Müslim'de gelen bir veçhinde, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu sözü, dar-ı bekaya irtihallerinden bir ay kadar önce söylemiş olduğu tasrih edilir.384

هْيَدَي َنْيَب ٍم ًُغ بلا َرَظَن همُث ، ةَهْيَنُه َتَكَسَف ؟ةَعاَّسلا َتَم ،# ِ هاللّ َلوُس َر□
ُلَج َر َلأَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ2 □4484□

ةَءو ُنَش ِد ْزأ ْن ِم□ :

ملسم هجرخأ .[ٍذِئَم ْوَي ِينا َرْقأ ْنِم ُم ًُغْلا َكِلذو :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ّسنأ َلاَق .
ْمُكُتَعاَس َموُقَت ىهتَح ُم َرَهْلا ُهْك ِرْدُي ْمَل اَذه َرُمُع ّنِا : َلاَقف

.

2. (5030)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Kıyamet ne zaman kopacak?" diye sormuştu. Aleyhissalâtu vesselâm bir müddet sükuttan sonra yanında duran Ezd-i Şenûe kabilesine mensup bir çocuğa bakıp: "Bu delikanlı pir-i fani olmadan önce kıyametiniz kopacaktır!" buyurdular." Hz. Enes (radıyallahu anh) der ki: "Çocuk o gün benim akranım idi." [Müslim, Fiten 138, (2953).] 385

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, herkesin ölümünü, kendisi için "kıyamet" olarak değerlendirmiş bulunmaktadır. Hadisi, dünyanın eceli olan kıyametten ziyade kendi ecelimiz olan şahsî kıyametimizle ilgilenmeye bir uyarı olarak değerlendirebiliriz. Dünyanın eceli ilm-i İlahîde mahfuzdur, Allah'tan başka kimse bilemez. Ama beşerî ecelimiz, şahsî kıyametimiz, zaman olarak kısmen bellidir. Yarın hususunda bir garanti olmadığına göre, şu veya bu şekilde her an gelebilir. Öyleyse "Kıyamet" hadisesinden insan nefsi bir dehşet alıyor, ibrete meylediyor ise, bu ibreti, her an gelmesi muhtemel olan ecelinden, kopması muhtemel olan şahsî kıyametinden almalıdır. Efendimiz, dünyanın kıyametinden sorulduğu halde şahsî kıyameti zikretmek suretiyle cevap vermekle dikkatleri buna çekmek gereğine uyan bir irşadda bulunmuş olmaktadır. 386

SEKİZİNCİ FASIL

YALANCILARIN ZUHURU

□[قَالَ رَ سُولُ اللّهِ ِ #: تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَى يبْعَثَ دَجَّالُونَ كَذَّابُونَ قَرِيبا مِ ن
□4481□ 1ـ عن أبي هريرة رَضِ يَ اللّ هُ عَنْهْ قال:

ثَ ًَ لاثِينَ، كُلُّهُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ رَسُولُ اللّهِ]. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (5031)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Otuz kadar yalancı deccaller çıkmadıkça kıyamet kopmaz. Bunlardan her biri Allah'ın elçisi olduğunu zanneder." [Tirmizî, Fiten 43, (2219); Ebu Davud, Melahim 16 (4333, 4334, 4335).][387]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de açıkladığımız üzere □لْجَد kelimesi Arapçada "telbis (=giydirme, örtme) manasına gelir. Kizb yani yalan manasına da kullanılır. Çünkü, kizb de gerçeğin örtülmesidir. Deccal bu durumda yalancı demektir. Peygamber olmadığı halde peygamberliğini iddia eden manasında. Bu manada, sapık mezheplerin kurucuları birer Deccal olmaktadır.

2- Yalancı deccallerin çıkacağını haber veren hadisler farklı vecihlerde gelmiştir. Bunların herbirinde, mevzuyu açıklayıcı bazı ziyade unsurlara rastlanmaktadır.

* Ahmed İbnu Hanbel'de Huzeyfe'den gelen bir rivayette, bu yalancıların 24 adet olacağı, bunlardan 4 tanesinin kadın olacağı, herbirinin kendisini resulullah zannedeceği belirtilmiştir. * Yine Ahmed'de gelen bir rivayette: "...Ben peygamberlerin sonuncusuyum, benden sonra peygamber yoktur" ibaresi mevcuttur.

" Ahmed'in bir diğer ziyadesi, bu yalancılardan sonuncusunun a'ver yani "bir gözü kör" olacağını belirtir. * Taberâni'nin bir rivayetine göre yalancıların sayısı 70'dir. İbnu Hacer de ki: "Muhtemeldir ki, onlardan peygamberlik iddia edenler 30 veya otuz civarındadır. Bu

---

382 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/320. 383 Bu şarlatanlardan bazılarını birinci ciltte tanıttık (s. 520-521).

miktardan fazlası, sadece yalancıdır, batıla davette bulunur, fakat peygamberlik iddia etmez." Buna örnek olarak Gulat-ı Rafizâ, Batıniyye, Ehl-i Vahdet, Hululiyye gibi ayet ve hadiste açık seçik beyan edilmeyen, aksine hadisin sarahatine muhalif olan meselelere inanmaya çağrıda bulunan dalalet fırkaları örnek gösterilmiştir. Bu hususun doğruluğunu, Ahmed İbnu Hanbel'in kaydettiği bir rivayet te'yid eder. Mezkur rivayette, Hz. Ali, peygamberlik iddia etmemekle beraber Rafizîlikte ifrata kaçan Abdullah İbnu'l-Kevva'a: "Muhakkak ki sen Resulullah'ın haber verdiği yalancılardansın" demiştir.

Son devir müellifleri, İslam âleminin her tarafında Batılıların tahribiyle çıkmış olan din kisvesi altındaki Batıcı cereyanların liderlerini de Resulullah'ın haber verdiği bu deccaller (decâcile) zümresinden saymışlardır: Kadıyanilik, Bahailik vs. gibi. Bunlarda, ayete ve sünnete ters düşen iddialar mevcuttur. [388]

DOKUZUNCU FASIL

GÜNEŞİN BATIDAN DOGMASI

تَعَلَط اَذإف ،اَهِب ِرْغَم ْنِم ُسْمهشلا َعُلْطَت يهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هالّل ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4482ـ ناخيشلا هجرخأ .]
ارْيَخ اَهُنَاميإ يف ْتَبَسَك ْوأ ُلْبَق ْنِم ْتَنَمآ ْنُكَت ْمَل اَهُنَاميإ اسْفَن ُعَفْنَي َ َني ِح َكِلذ َو
،َنوُعَمْجأ اوُنَمآ ُساهنلا اَهآ َر َو

دواد وبأو .

1. (5032)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Güneş, battığı yerden doğmadıkça kıyamet kopmaz. Batıdan doğunca, insanlar görür ve hepsi de iman eder. Ancak, daha önce inanmamış veya imanın sevkiyle hayır kazanamamış olan hiç kimseye bu iman fayda sağlamaz." [Buharî, Rikak 39, İstiska 27, Zekât 9; Müslim, İman 248, (157); Ebu Davud, Melahim 12, (4312).]389

AÇIKLAMA:

1- Kıyametin büyük alâmetlerinden biri, güneşin batıdan doğmasıdır. "battığı yerden" demektir. Şu halde hadis, sarih bir şekilde kıyametten önce, güneşin battığı yerden doğacağını ifade etmektedir. Zamanımızda bu hadis bazılarınca bir teşbih olarak anlaşılarak "güneşin batıdan doğması ilmin, irfanın, medeniyetin Batı'dan (Avrupa'dan) gelmesi" şeklinde yorumlara tabi tutulmak istenmektedir. Bu bizce hiçbir gereği yokken hadisin zahirini terketmektir ve doğru değildir. Batıdan ilim ve irfan mı gelmiştir, küfür ve zulmet mi gelmektedir, bu, münakaşaya değer bir husustur. İnsanları yersiz te'vile sevkeden şey de, bir saat gibi dakik çalışan güneş sistemi içerisinde dünyanın, dönme istikametini tersine çevirmesinin imkânsızlığıdır. Halbuki emr-i İlahî gelince neler olmaz ki? Bediüzzaman bu hususta şöyle der: "Amma güneşin mağribten tulûu (doğması) ise, bedahet derecesinde bir alâmet-i kıyamettir. Ve bedaheti için aklın ihtiyarı ile bağlı olan tevbe kapısını kapayan bir hadise-i semaviye olduğundan tefsiri ve manası zahirdir, te'vile ihtiyacı yoktur. Yalnız bu kadar var ki: "Allahu a'lem, o tulûunun sebeb-i zahirisi kürre-i arz kafasının aklı hükmünde olan Kur'an onun başından çıkmasıyla zemin divane olup, -izn-i İlahî ile başını başka seyyareye çarpmasiyle hareketinden geri dönüp- garbten şarka olan seyahatini, irade-i Rabbanî ile şarkdan garba tebdil etmekle güneş garbdan tulûa başlar. Evet arzı, şems ile; ferşi arş ile kuvvetli bağlayan hablullahi'lmetin olan Kur'an'ın kuvve-i cazibesi kopsa, kürre-i arz'ın ipi çözülür, başı boş serseri olup aksiyle (ve intizamsız hareketinden) güneş garpten çıkar. Hem müsademe neticesinde emr-i İlahî ile kıyamet kopar diye bir te'vili vardır."

2- Tîbî, hadislerde kıyamet emareleri olarak zikredilen alâmetleri iki gruba ayırır: 1)- Kıyametin yaklaştığını haber verenler: Deccal'in çıkması, Hz. İsa'nın inmesi, Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhuru ve hasf.

2) Kıyametin husulünü haber veren alâmetler: Dumanın çıkması, güneşin battığı yerden doğması, dabbetu'l-arz'ın çıkması, insanları toplayan bir ateşin zuhuru. Şu halde güneşin batıdan doğması hadisesi kıyametin husulüne alâmettir. Bu hasıl olunca, kopmayacağı iddiası iptal olur. Kıyamet kesinlik kazanır. Bu sebepledir ki, ister istemez herkes inanacağından dolayı bu iman ihtiyarî olmaz, icbarî olur ve indallah makbul olmaz. Nitekim ayet-i kerimede bu muzdar durumlardaki imanın kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir: "Artık, vaktaki o çetin azabımızı gördüler. "Allah'a, bir olarak inandık, O'na eş tutmakta olduğumuz şeyleri inkâr ettik" dediler. Fakat hışmımızı gördükleri zaman imanları faide verecek değildi. Allah'ın kulları hakkında cari olagelen âdeti (budur). İşte kâfirler burada hüsrana uğradı" (Mü'min 84-85).

İbnu Hacer, alâmetlerin evvellik sonralık sırası üzerine yapılan bazı münakaşaları kaydettikten sonra, Deccal'in çıkması, Hz. İsa'nın inmesi, Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhuru gibi hadiselerin, güneşin batıdan doğması hadisesine mukaddem olduğunu, bu hadisenin son hadiselerden olduğunu belirtir ve devamla der ki: "Deccal'in çıkması, büyük alâmetlerin ilkidir, arzın büyük kısmında ahvalin değiştiğini ilan eden bir vak'adır, bu Hz. İsa'nın vefatıyla sonuçlanır. Güneşin batıdan doğması ise, âlem-i ulvinin (semanın) ahvalinin değiştiğini ilan eden ilk büyük alâmettir, bu da kıyametin kopmasıyla sonuçlanır.

"Güneşin batıdan doğması ile kıyametin kopması arasında ne kadar zaman geçecek?" diye akla gelebilecek bir soruya cevap olabilecek farklı rivayetler var. İbnu Hacer bunlara da yer verir: * Abdullah İbnu Ömer'den merfu bir rivayete göre: "Güneş batıdan doğduktan sonra insanlar yüz yirmi yıl daha yaşarlar.

"İbnu Hacer bu rivayetin ref'ini muallel addetmekten başka, buna muarız olan başka rivayetlerin varlığına dikkat çeker. Biri şöyle: "Kıyamet alâmetleri bir ipe dizilmiş tesbih taneleri gibidir. İp bir kere koptu mu hepsi peş peşe zuhur eder." Bir başka rivayet şu ziyadeyi ihtiva eder: "Güneş, battığı yerden doğunca İblis secdeye kapanır ve şöyle nida eder: "Allahım emret! Kimi dilersen ona secde edeyim..." Bir başka rivayette: "Kıyametten önce on alâmet vardır. Bunlar bir ipe dizilmiş tesbih gibidir. Bunlardan biri düştü mü diğerleri onu takip ederler" denmiştir.

* Ebu'l-Âliye'den gelen bir rivayette: "Kıyametin ilk alâmeti ile son alâmeti arasında altı aylık müddet vardır. Bunlar, tıpkı bir tesbihin taneleri gibi bu müddet içerisinde peş peşe geleceklerdir." İbnu Hacer, kaydedilen müddetle ilgili bu iki farklı rivayeti şöyle te'vil eder: "Eğer müddet, önceki hadiste olduğu üzere yüz yirmi yıl olsa bile, bu çok çabuk geçecek ve onun müddeti, daha evvelki yüz yirmi aylık bir zamanı kaplayacaktır. Nitekim bir Müslim hadisinde "Bir yıl, bir ay hükmüne inmedikçe kıyamet kopmaz" buyrulmuştur. Bir rivayette "bir günün de bir hurma dalının yanışı gibi" olduğu belirtilmiştir. * Bir rivayette de şöyle gelmiştir: "Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra çok geçmeden güneş battığı yerden doğar. İnsanlara bir münadi şöyle seslenir: "Ey iman edenler! Sizlerin yaptığı (hayır ve tevbe) kabul edildi. Ey kâfirler sizlere de tevbe kapısı kapandı, kalemler kurudu, defterler kaldırıldı." Bir başka rivayet şöyle: "Güneş batıdan doğduğu vakit, kalpler içinde önceden taşıdıkları üzere mühürlenir, hafaza melekleri artık çekilir. Meleklere hiçbir amel yazmamaları emredilir." Bir başka rivayet: "Amellerin mühürlendiği kıyamet alâmeti, güneşin battığı yerden doğmasıdır." Bu rivayetler sened itibariyle zayıf bile olsa birbirlerini te'yiden kuvvetlenirler. Hepsi de hükmen merfudurlar" (İbnu Hacer).

Hadisin şerhine geniş yer veren İbnu Hacer, mevzu üzerine varid olan ihtilaflı rivayetleri, bu rivayetlerden çıkarılan farklı hükümleri, felekiyat ulemasının ve hatta Mu'tezile ulemasından Zemahşerî'nin görüşlerini de derceder, gerekli tenkidleri ve te'lifleri yapar. Hepsini buraya aktarmayı gereksiz görüyoruz. Ancak mevzu ile ilgili farklı rivayetler sebebiyle yapılan bir açıklamayı kaydedeceğiz. Beyhakî'den kaydedeceğimiz bu açıklama, güneşin batıdan doğma hadisesinin Deccal'in zuhurundan evvel olma ihtimalini ifade eden rivayetlerden hasıl olacak müşkilleri bertaraf etme maksadına matuftur: "Eğer, güneşin batıdan doğması, ilm-i İlahîde (diğer alâmetlerin zuhurundan) önce ise, (tevbe kapısının kapanmasından) murad, bu hadiseye şahid olan nesle karşı tevbenin kapanmasıdır. Bu nesil inkiraza uğrar, ve hâlâ kıyamet kopmaz, (güneşin batıdan doğmasıyla imana gelen nesilden bir kısmı zaman içinde kazandığı ülfetle "bu bir astronomik hadisedir, tesadüfen böyle olmuştur..." gibi mülahazalarla) tekrar küfre dönerse, gayba iman teklifi de geri gelir. Keza, Deccal kıssasında geçtiği üzere: "Deccal'i görünce, Hz. İsa'ya olan iman da, kişiye fayda etmez" hükmü de böyledir. Deccal'in inkırazından sonraki iman fayda eder. Ancak ilm-i İlahîde, güneşin batıdan doğması, Hz. İsa'nın nüzulünden sonra ise, muhtemelen, Abdullah İbnu Amr hadisinde geçen alâmetlerden 390 murad, Deccal'in çıkması ve Hz. İsa'nın inmesi dışındaki alâmetlerdir. Zira, haberde, Hz. İsa'ya tekaddüm edeceğine dair bir nass (açık hüküm) mevcut değildir." 391

ي ِرْدَت ْلَه ،ٍهرَذ اَبأ اَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلا َقف .ُسْمهشلا ِتَباَغ َني ِح َد ِجْسَمْلا
ُتْلَخَد] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهرَذ يبأ نعو ـ2 □4488ـ : اَهَل َلِيق ْدَق َو اَهنأك
َو اَهَل ُنَذؤُيَف ،دوُجُسلا يف اَهَّب َر َنِذأَتْسَت يهتَح ُبَهْذَت اَهَّنإ َلاَق .ُمَلْعأ ُهُلوُس َر
َو ُ هاللّ : ُتْلُق ؟ِهذه ُبَهْذَت َنْيأ

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ٍدوُعْسَم ُنْبا ُةَءا َرق َيِه َو ،اَهَل رَقَتْسُم َكِلذو :أ َرَق .
همُث .اَهِب ِرْغَم ْنِم ُعُل ْطَتَف ،ْتئ ِج ُثْيَح ْنِم يًعُلْطا

2. (5033)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Güneş battığı sırada "Kıyâmet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması ve kuşluk vaktinde insanlara Dabbetü'l-arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa diğerinin çıkması buna yakındır" (Müslim, Fiten 118). Mescid'e girmiştim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Ebu Zerr!" buyurdular. "Şu (güneş batınca) nereye gidiyor, biliyor musun?"

"Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedim.

"O, Rabbinden secde etmek için izin istemeye gider. Ona izin verilir ve sanki kendisine şöyle denir: "Git geldiğin yerden tekrar doğ." O da battığı yerden doğar."

Sonra (Ebu Zerr dedi ki: Aleyhissalâtu vesselâm şöyle kıraat etti: اَهَل رَقَتْسُم َكلذو (Yasin 38). (Ebu Zerr ilaveten 392 dedi ki: Bu İbnu Mes'ud kıraatidir."

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis daha önce (3. cilt 96. sayfa) geçti. Kaynak ve açıklamalar için oraya bakılmalıdır. **2-** Daha önceki metnin vechi, buradakine nazaran bütündür. Sadedinde olduğumuz metinde bazı eksiklikler mevzubahis. Bu sebeple önceki metni mealinden tam olarak kaydediyoruz: "Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte mescidde idim. O sırada güneş batıyordu. Bana: "Ey Ebu Zerr, biliyor musun, güneş nereye gidiyor?" diye sordu.

"Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedim. Bunun üzerine şu açıklamayı yaptı: "Arşın altında secde etmeye gidiyor. (Secde için önce) izin ister. Kendisine izin verilir. Secde ettiği halde kendisinden bunun kabul edilmeyeceği zaman yakındır. O zaman da izin ister, fakat verilmez. Kendisine: "Geldiğin yere dön ve battığın yerden doğ!" denilir. İşte bunu şu ayet ifade etmektedir. (Mealen): "Güneş de (İlahî bir ayettir ki) müstekarrına (duracağı zamana) kadar cereyan etmektedir... (Yasin 38). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilave etti: "Bu (durma hadisesi) ne zamandır, bilir misiniz? Bu, kişiye imanının fayda vermeyeceği, artık inançsız hale geldiği zamandır."

3- Yasin suresinden kaydedilen ayet, biraz farklıdır. Ancak bu farklı şeklin İbnu Mes'ud kıraati olduğu tasrih edilir. İkrime, Ali İbnu'l-Hüseyin, eş-Şeyzerî (ani'l-Kisâî) gibi bir kısım alimler de ayeti böyle okumuşlardır.

Ancak Hafs'ın Asım'dan yaptığı mütevatir kıraat[393] وَالشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا şeklindedir.

ONUNCU FASIL

KIYAMETİN BAŞKA ALAMETLERİ

سْن“ا ُعاَبِهسلا َمِهلَكُت بهتَح ُة َعاَّسلا ُموُقَت َ ِهِدَيب ِسْفَن يِذهلا َو :#ِ□ □
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ديعس يبأ نع ـ1 □4485ـ يف قلعملا
« ِط ْوَّسلا ُةبذَع».يذمرتلا هجرخأ .[ُهَدْعَب ُهُلْهأ َثَد ْحأ اَمِب ُهُذ ِخَف ُه َرِبخُت َو
ِهِلْعَن ُكا َرِشو ِهِط ْوَس ُةَبَذَع َلُج َّرلا َمِهلَكُي بهتح َو

. هفرط

1. (5034)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ruhumu kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun ki, vahşi hayvanlar insanlarla konuşmadıkça, kişiye kamçısının ucundaki meşin, ayakkabısının bağı konuşmadıkça, kendisinden sonra ehlinin ne yaptığını dizi haber vermedikçe kıyamet kopmaz." [Tirmizî, Fiten 19, (2182).][394]

[390] Burada zikri geçen Abdullah İbnu Amr hadisi şöyledir: ىحُض ِساَّنلا ىلَع ِةَباَّدلا ُجو ُرُخ
َو اَهب ِرْغَم ْنِم ِسْمَّشلا عوُلُط ِتايآ ُل َّوَا

بي ِرَغ اَهْنِم ىرخاُف ىرْخأ َلْبَق ْتَج َرَخ اَمُهَّيأف□

"Kıyâmet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması ve kuşluk vaktinde insanlara Dabbetü'l-arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa diğerinin çıkması buna yakındır" (Müslim, Fiten 118).

ل ْوَح ِس ْوَد ِءاَسِن ُتاَيْلأ َب ِرَطْضَت بهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 □4484ـ تناك مانصأ تيب «
ِةَصَلَخلا وُذ».ناخيشلا هجرخأ .[ِةهيِلِهاَجْلا يف َنوُدُبْعَي اوُناَك ِبَتهلا ِس ْوَد
ُةَيِغاَط :ِةَصَلَخْلا وُذ َو ،ةَصلَخْلا يِذ ىلا نوعجريو نودتري مهنأ كلذ ىنعمو ،ةصلخ
ةدابع نأ كلذب هتيمست ىنعمو ،برعلا نم مهدبب ناك نمو معثخو سودل

نهفادرأ ُّجترتف هب تافئاط سود ءاسن هلوح لمريف ناثو“ا ةدابع يف .
مهتيلهاج

2. (5035)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Devs kabilesinin kadınlarının kıçları, Zü'lhalasa putunun etrafında titremedikçe kıyamet kopmaz.

Zü'lhalasa, Devslilerin cahiliye devrinde tapındıkları [Tebâle'deki] puttur." [Buharî, Fiten 23; Müslim, Fiten 51, (2906).]395

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde Zü'lhalasa putunun yeri de zikredilmiştir: Tebâle, Burası, Taif'le Yemen arasında Yemen'e altı günlük mesafede bir karyedir. Ma'mer, rivayetinde: "Bugün orada kapalı bir bina mevcuttur" demiştir.

2- İbnu't-Tîn, Devs kadınlarının kıçlarının titremesi tabiriyle ilgili olarak der ki: "Hadiste, Devs kadınlarının mezkur puta giderken hayvana bindiklerine delil vardır; "kıçlarının titremesi"nden murad budur." Ancak İbnu Hacer bir başka mananın muhtemel olduğunu söyler: "Belki de onlar putun etrafında tavaf yaparlarken izdiham hasıl olur, sıkışma sebebiyle arkaları birbirlerine değer." Bu manada olan bir diğer rivayet şöyle: "Benî Amir'in kadınlarının omuzları, Zü'lhalasa putunun etrafında birbirini itmedikçe kıyamet kopmaz." Ebu Hureyre'den gelen bir diğer hadisde "Lat ve Uzza'ya tekrar tapılmadıkça kıyamet kopmaz" buyrulmuştur. Şarihler, tekrar puta tapmaya başlanacağını haber veren bu hadisleri değerlendirirken derler ki: "Bu hadislerden maksad, yeryüzünden hakiki dinin tamamen silineceğini haber vermek değildir. Zira, İslam'ın kıyamet anına kadar devam edeceğini haber veren rivayetler vardır. Ancak zaman içinde din zaafa uğrayacak ve başlangıçta olduğu şekilde garib kalacak."

Bunu ifade eden hadisleri daha önce kaydettik.396

عَكُل َنْب َعَكُل اَيْنُّدلِاب ِساَّنلا ُدَعْسأ َنوُكَي يهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ□].
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ8 □4484□

رذقلا خسولا وأ ميئللا وأ دبعلا « ُعَكُّللا».يذمرتلا هجرخأ .

3. (5036)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanların dünyaca en bahtiyarını adi oğlu adiler teşkil etmedikçe kıyamet kopmaz." [Tirmizî, Fiten 37, (2210).]397

AÇIKLAMA:

Lüka' İbnu Lüka' tabirini "adi oğlu adi" diye tercüme ettik. En adi veya ayak takımı diye tercümesi de caizdir. Bununla asaletsiz, ilimsiz, görgüsüz, mürüvvetsiz kimseleri anlamamız gerekecek. Hadiste mevzubahis edilen bahtiyarlık dünyevî bahtiyarlıktır. Mal, mülk, servet sahibi olmak, ünvan, makam sahibi olmak gibi. Kıyamete yakın içtimâî nizamın bozulması sonucu liyakatsiz kimseler, kayırmalarla, gayr-ı meşru kazançlarla birkısım imkanlara kavuşacaklardır. Hadis bu bozukluğu haber vermektedir. 398

اذهو ،ملسم هجرخأ .[ُهاللّ ُ هاللّ : ُلوقَي ٍدَحأ ىلَع ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ5 □4484□

يذمرتلاو ،هظفل .

4. (5037)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet Allah Allah diyen bir kimsenin üzerine kopmayacaktır." [Müslim, İman 234, (148); Tirmizî, Fiten 35, (2208).]399

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka veçhinde: "Yeryüzünde Allah Allah diyen kaldıkça kıyamet kopmaz" buyrulmuştur. Buna göre, yeryüzünde Allah Allah diyen insan bulundukça kıyamet kopmayacaktır. Bir başka ifade ile, gün gelip yeryüzünde Allah Allah diyen insan kalmayacak. Bu sebeple de kıyamet kopacaktır; hadisin zahirinde bu mana çıkar. Halbuki az yukarıda da belirtildiği üzere, başka hadislerde kıyamete kadar yeryüzünde Allah'a ibadet edenlerin eksik olmayacağı ifade edilmiştir. Az ileride kaydedeceğimiz 5043 numaralı hadiste de "kıyametin insanların en şerirleri üzerine kopacağı" ifade edilmiştir.

Arada gözüken tearuz, alimlerce muhtelif şekillerde giderilmiştir. Birine göre: "Kıyametin kopmasından murad, kıyametin yaklaşmasıdır. Bir başka deyişle, Yemen cihetinden esip mü'minlerin ruhunu kabzedeceği belirtilen rüzgârın gelme zamanıdır. Bu rüzgârla Allah Allah diyen bütün mü'minlerin ruhu kabzedilecek, kıyamet de geri kalan şerirlerin tepesine kopacaktır. O dehşetli hadiseyi onlar gözleriyle görüp, fiilen yaşayacaklardır."

Bu hadisle ilgili olarak asrın müceddidi Bediüzzaman merhum şu te'vili yapar: ُمْلَعي َبْيَغلا اِ هاللّ □ Bunun bir te'vili şu olmak gerektir ki:

---

395 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/330.

"Allah! Allah! Allah deyip zikreden tekkeler, zikirhaneler, medreseler kapanacak ve ezan ve kaamet gibi şeairde ismullah yerine başka isim konulacak demektir. Yoksa umum insanlah küfre mutlaka düşecekler demek değildir. Çünkü Allah'ı inkâr etmek, kainatı inkâr etmek kadar akıldan uzaktır. Umum değil, belki, ekser insanlardan dahi vukuunu akıl kabul etmez. Kâfirler Allah'ı inkâr etmiyorlar, yalnız sıfatında hata ediyorlar..."

2- Hadiste geçen □ هاللّ ُ هاللّ tabiri bazı rivayetlerde □ هاللّ َ هاللّ şeklinde nasb olarak gelmiştir. Bu durumda mana şöyle olur: "Allah'tan sakın diye emr-i bi'lmaruf'ta bulunan hiç kimse üzerine kıyamet kopmaz." Böylece hadis emr-i bi'lma'rufa teşvik etmiş olmaktadır.400

ىضَمَف ؟ُةَعاَّسلا َتَم :َلاَقف ٌلُج َر ُه َءاَج ْذإ َم ْوَقْلا ُثِهدَحُي # ِ هاللّ ُلوُس َر
اَنْيَب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4483ـ . َةَعاَّسلا ِرِظَتْناَف
ُةَناَم‘ا ِتَعِيُض اَذإ :َلاَق .ِهاللّ َلوُس َر اَي اَذ اَنأ اَه :لاَق ؟ُلِئاَّسلا َنْيأ :َلاَق ُهاَضَق
اَذإ بهتَح ِهِثيِدَح يف # ِ هاللّ َلوُس َر

يراخبلا هجرخأ .[َةَعاَّسلا ِرِظَتْناَف ِهِلْهأ ِرْيَغ ىلا ُرْم‘ا َد ِهس ُو اَذإ :َلاَق ؟ .
اَهُتَعاَضإ َفْيَك َو :َلاَق

5. (5038)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yanındaki cemaate konuşurken, bir adam gelerek: "(Ey Allah'ın Resulü!) Kıyamet ne zaman kopacak?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm konuşmasına devam etti, sözlerini bitirdiği vakit: "Sual sahibi nerede?" buyurdular: Adam:

"İşte buradayım ey Allah'ın Resulü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Emanet zayi edildiği vakit kıyameti bekleyin!" buyurdular. Adam: "Emanet nasıl zayi edilir?" diye sordu. Efendimiz: "İş, ehil olmayana tevdi edildi mi kıyameti bekleyin!" buyurdular." [Buharî, İlm 2, Rikak 35.] 401

AÇIKLAMA:

1- Ulemânın hadisten çıkardığı fevaidin bir kısmı ilim ve ilim edebiyle ilgili: * Sual sormanın bir edebi vardır. Konuşması esnasında alime sual sormak edebe aykırıdır. Aleyhissalâtu vesselâm bu kabalığı, cevabı geciktirmek suretiyle te'dib etmiştir.

* Soranın sualine ilgi göstermek gerekir. Sual açık değilse cevap

verilmez. * Ders alma hakkı öncelik sırasına göredir. Önce sorana cevap sırasında sual sorulmamalı. Fetva ve diğer hükümler de bu esasa göre sıraya tabidir.

* Alimin verdiği cevap açık değilse, izah istenebilir.* İlim, sual ve cevaptır. Bu sebeple ulemâ "Güzel soru ilmin yarısıdır" demiştir.

* İmam Ahmed ve İmam Malik başta, ulema bu hadisin zahirinden hareketle: "Hutbe sırasında sorulan sorulara cevap vermeyiz" demişlerdir. Ancak mühim bir suale hutbe sırasında cevap vermenin müstehab olacağı da belirtilmiştir. Nitekim Müslim'de gelen bir rivayette, hutbe esnasında dinini öğrenmek üzere gelip sual soran kimseye Aleyhissalâtu vesselâm, -hutbeyi kesip- dinini öğretmiş, sonra hutbesine devam buyurmuştur. **2-** Hadisten kıyamet hadisesiyle ilgili olarak çıkarılan fevaide gelince: Şârihler "iş" diye tercüme ettiğimiz el-emr kelimesiyle dine müte-allik işleri anlamışlardır: Hilafet, (halifelik, devlet başkanlığı), imaret (emîrlik yani memurluk, valilik, komutanlık vs.); kaza (mahkeme işleri, kadılık hizmetleri), ifta (dinî meselelere fetva verme işleri) vs.

Alimler, sayılan bu işlerin liyakatli olan kimselere verilmesi gerektiğini belirterek: "İmamları (devlet reislerini) Allah, kulların üzerine imam kılmış ve kullar hakkında hayırhah olmalarını farz bir vazife yapmıştır. Bu sebeple imamların mezkur vazifeleri diyanet sahibi kimselere vermesi gerekir, diyaneti olmayanları, işbaşına getirecek olurlarsa, kendilerine Allah'ın tevdi etmiş olduğu emaneti zayi etmiş olurlar" demişlerdir. **3-** İbnu Hacer, emanetin zayi edilmesinin en büyük amili olarak "cehaletin galebesi ve ilmin kaldırılması"nı görür. Bu da kıyamet alâmetlerindendir. Öyleyse ilim ayakta olduğu müddetçe işler yolunda gidecek demektir. Nitekim bir hadiste Aleyhissalâtu vesselâm kıyamet alâmetleri meyanında: "İlmin, küçükler nezdinde aranması"nı zikreder:[402]

□□4484□ 4. ـ وفي أخرى للشيخين: [َتقُومُ الساَّعةُ حَتى يقُومَ رَجُلٌ مِن

« أسند.ومعنب «يَسُوقُ الناَّسَ بعِصَاَهُ» استقامته وانقياد أمرهم إليه واتفاقهم
قَحْطاَنَ يَسُوقُ الناَّسُ بعِصَاَهُ]. «وُ سهدِ َ

كلذ نع اهب بنك امنإو اهسفن اصعلا دري ملو ،هيلع .

6. (5039)- Sahiheyn'de gelen bir diğer rivayette: "Kahtan'dan, insanları değneğiyle idare eden bir adam çıkmadıkça kıyamet kopmaz" buyrulmuştur." [Buharî, Fiten 23, Menakıb 7; Müslim, Fiten 60, (2910).] 403

AÇIKLAMA:

Kahtan'dan çıkacak olan bu şahsın mahiyeti ihtilaflıdır: Adil biri mi, zalim biri mi, belli değildir. İsmi de zikredilmemiştir. Hadisin verdiği zahirî manaya göre Kahtânî, zalim bir kimsedir. İnsanları koyun sürüsü gibi sopayla sevk ve idare edecektir. Bazı alimler de bu kimsenin Mehdi'yi müteakip gelerek onun yolunda devam edecek müsbet, adil bir kimse olduğunu ileri sürmüştür. Bazıları zalim mütegallibe olma ihtimalini, öbürüne nazaran daha kavi bulmuştur. Kurtubî: "Değnekle sevketme" tabiri, Kahtânî'nin halka zorla galebe çalmasından ve halkın da ona boyun eğmesinden kinayedir der ve devamla: "Belki hadiste sopanın kendisi murad değildir, ama onun halka sert ve merhametsiz davranacağına bir işarettir" demiştir. Bazı alimler bu Kahtânî'nin bir diğer hadiste zikri geçen cahcah 404 olabileceğini, zira "cahcah", bağıran manasına geldiği için, bunun, sopaya muvafık bir sıfat olduğunu söylemiştir.İbnu Hacer bu ihtimali, bazı karinelerin reddettiğini belirtir. Bu karineler şunlardır: * Kahtânî'nin, mutlak bir şekilde Kahtan'dan olacağı ifade edilmiştir. Bu duruma göre hür bir kimsedir. * Cahcah'ın ise mevâliden olacağı kaydı vardır. Ayrıca Mehdi'den sonra onun sireti üzere olacağı belirtilmiştir. * İbnu Hacer'in kaydettiği delillerden birine göre, bir rivayette, Habeşlilerin Ka'be'yi kıyamete yakın yıkacakları, bunlar üzerine Kahtânî'nin yürüyüp onları helak edeceği belirtilmiştir. * İbnu Hacer bir diğer karine olarak, bu hadisi Müslim'in kitabına alış tarzını gösterir ve "Müslim, Kahtânî hadisini, "iki ince bacaklı (zü'ssiveykateyn) Habeşlinin Ka'be'yi yıkacağını" haber veren hadisin ardından kaydetmiştir. Muhtemeldir ki, Müslim bununla Kahtânî'nin Habeşlilerin tahribini tamir etmek üzere ortaya çıkan müsbet bir kişi olduğuna işaret etmek istemiştir" der.

Bazı alimler, Kahtânî hadisinden, hilafetin Kureyş dışında birine geçmesinin caiz olduğu hükmünü de çıkarmıştır. Ancak İbnu'l-Arabî: "Bu, ahirzamanda çıkacak şerleri zikretmek suretiyle inzarda bulunma gayesini güder..." diyerek öyle bir hüküm çıkarılmayacağını belirtmiştir.405

هْيَلَع ُلِتَتْقَي ٍبَهَذ ْنِم ٍلَبَج ْنَع ُتا َرُفْلا َرِسْحَي ىهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □4454ـ «ُرسحي».يئاسنلا إ ةسمخلا
هجرخأ .[وُجْنأ اَنأ َنوُكأ ْنأ يِهلَعَل :ْمُه ْنِم ُلُج َر ٌلُك ُلوُقَيَف .َنوُعْسِت َو ٌةَعْسِت

ٍةَئاِم ِهلُك ْنِم ُلَتْقُيَف ُساَّنلا

فشكي .

7. (5040)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fırat nehri altın bir dağ üzerinden açılmadıkça kıyamet kopmaz. Onun üzerine insanlar savaşırlar. Yüz kişiden doksan dokuzu öldürülür. Onlardan her biri: "Herhalde savaşı ben kazanacağım" der." [Buhârî, Fiten 24, Müslim, Fiten 29, (2894); Ebu Davud, Melahim 13, (4313, 4314); Tirmizî, Cennet 26, (2572, 2573).] 406

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Buhârî'de gelen bir veçhinde: "...Kim o hadiseye hazır olursa, ondan hiçbir şey almasın" ibaresi ziyadedir. İbnu Hacer, "Ondan hiçbir şey almasın" ifadesinden hareketle, ortaya çıkacak bu altının dinar (şeklinde madrub para) altın kalıpları veya altın tozu şeklinde olabileceğini, hepsinin caiz olduğunu söyler. **2-** Bir rivayette altından dağ, bir başka rivayette "altundan hazine (kenz)" ifadesi kullanılmıştır. Dağla çokluk kinaye edildiği belirtilmiştir.

3- İbnu't-Tin bu hazineden almanın yasaklanmasını, "o hazinenin bütün Müslümanlara ait olmasındandır. Öyleyse kişi ondan sadece kendi hakkını alabilir"diye açıklar ve devamla: "Kim ondan alır, malını çoğaltırsa, faydasız olduğu için pişman olur, altundan bir dağ ortaya çıksa, altın değerini kaybedeceği için, bu istenmez" der. İbnu Hacer, bu yorumu muvafık bulmaz: "Onun söylediği, hadiste açık değil, açık olan husus şudur: Ondan alınması, fitne çıkacağı üzerine savaşılacağı için yasaklanmıştır" der. Şu ihtimale de yer verir: "Ondan almanın nehyedilişindeki hikmet, ona ihtiyacın kalmadığı veya pek az olduğu bir vakitte ortaya çıkmış olmasıdır." İbnu Hacer, önceki ihtimalin galib olduğunu söyler ve buna, hadisin Müslim'de geçen ve Teysir'de esas alınmış olan (kaydettiğimiz) veçhini delil gösterir. Ayrıca Müslim'de geçen şu mealdeki rivayetle de bu görüşünü te'yid eder: "...Fırat nehrinin, altından bir dağ üzerinden açılacağı zaman yakındır. İnsanlar bunu işitince oraya yürürler. Nehrin yanındakiler: "Biz insanları bırakacak olursak, ondan alıp tamamını götürecekler" derler." Resulullah devamla buyurdu ki: "Bunun üzerine onun için savaşa girişirler. Her yüz kişiden doksan dokuz tanesi öldürülür." İbnu Hacer: "Bu da gösteriyor ki, İbnu Tîn'in tahayyül ettiği sebep batıldır. Yasağın sebebi, ondan almanın getireceği neticedir: Savaş..." Bu hadisenin toplanma (mahşer) için ateşin çıkması sırasında vukuuna da bir mani yoktur. Lakin bu, ondan almayı nehyetmek için bir sebep

olamaz. İbnu Mace, Sevban'dan şu hadisi merfu olarak tahric etmiştir: "Hazinenizin yanında üç (grup) savaşır. Her biri de bir halife oğludur..." İbnu Mace hadisi Mehdi ile ilgili bir babta kaydetmiştir. Eğer burada geçen hazineden murad, sadedinde olduğumuz hadiste geçen hazine ise, bu durum, yani nehrin altında olması hadisesi, Mehdi'nin zuhuru zamanında meydana gelecektir. Bu ise, kesinlikle, Hz. İsa'nın inmesinden önce ve de ateşin çıkmasından öncedir. 407
BÖYLE BİR SATIR ORJİNALDE YOK!

"Bugüne dek Fırat'ın başında dünya kadar katliamlar meydana geldi. Yakın tarihten başlayacak olursak, Fırat'a yakın yerde Irak ve İran katliamı oldu. 1958'de yine Fırat'a yakın bir yerde çok ciddî kıyım yapılarak Allah Resûlü'nün torunları katledildi.. gerçi onlar da Devlet-i Aliye'yi arkadan vurmuşlardı (men dakka dukka). Ancak, yukarıdaki hadisten, bu iki hadiseyi çıkarmak uygun olmasa gerek. Belki, daha sonra olması muhtemel bazı hadiselere işaret aramak daha uygun olur. Mesela: Fırat'ın suyu, altın değerinde olacak bir devreye, mecaz yoluyla bir işaret olabileceği gibi yapılacak barajlardan elde edilecek gelirlere de "altın" sözüyle işaret olabilir. Ayrıca, Fırat'ın suyu tamamen çekilerek, altında çok büyük altın ve petrol yataklarının çıkacağı da bildirilmiş olabilir. Ayrıca toprak çökmeleri neticesinde böyle bir maddenin de bulunması mümkündür. Fakat ne olursa olsun o bölgenin, İslam âleminin bünyesinde, bir dinamit gibi, potansiyel bir tehlike olduğunun anlatılmasında şüphe yoktur. Bunlar bugün zuhûr etmiş şeyler değil; ileride zuhur edecek hadiselerdir.. ve o günleri gören insanlar, Allah Resûlü'ne bir kere daha bütün kalpleriyle "sadakte: doğru söyledin" diyecek ve imanlarını yenileyeceklerdir."(12)

رْهَّشلاَك ُةَنَّسلا ُنوُكَتَف ُنَاَم َّزلا َب َراَقَتَي بهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :#ِ هاللّ□ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ3 □4451ـ ءاضلاب « ُةَم
ْرَّضلا».يذمرتلا هجرخأ .[ِراَّنلا َنِم ِةَم َرَّضلاَك ُةَعاهسلا َو ،ةَعاَّسلاك ُم ْوَيْلا َو ، ِم
ْوَيْلاَك ُةَعْمُجْلا َو ،ةَعْمُجْلاَك ُرْهَّشلا َو

. ةمجعملا :قارتحا ةفعسلا

8. (5041)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zaman yakınlaşmadıkça kıyamet kopmaz. Bu yakınlaşma öyle olur ki, bir yıl bir ay gibi, ay bir hafta gibi, hafta da bir gün gibi, gün saat gibi, saat de bir çıra tutuşması gibi (kısa) olur." [Tirmizî, Zühd 24, (2333).] 408

AÇIKLAMA:

Türbüştî, "zamanın yakınlaşması" tabiri için şu açıklamayı yapar: "Bu, zamanın bereketinin azlığına ve her yerde faidesinin azalmasına hamledilir. Yahut da, insanların karşılaştıkları musibetlere ilgileri ve kalplerinin büyük fitnelerle meşguliyeti gibi sebeplerle gece ve gündüzlerinin nasıl geçtiğini idrak edememelerine hamledilir." [409]

ري ِرَحْلا َنِم َنَيْلأ ِنَمَيْلا َنِم احي ِر ُثَعْبَي ىلاعَت َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ □ □
لاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4452□

ملسم هجرخأ .[ُهْتَضَبَق ّ ٍإ ٍناَميإ ْنِم ٍةَّبَح ُلاَقْثِم ِهِبْلَق يف ادَحأ ُعَدَت ً َف .

9. (5042)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri ipekten daha yumuşak bir rüzgârı Yemen'den gönderir. Bu rüzgâr, kalbinde zerre mikter iman bulunan hiç kimseyi hariç tutmadan hepsinin ruhunu kabzeder." [Müslim, İman 185, (117).] [410]

ملسم هجرخأ .[ِساَّنلا ِرا َرِش ىلَع ّ َإ ُةَعاهسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاَق] .
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم ِنبا نعو ـ14 □4458□:

10. (5043)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kıyamet sadece şerir insanların üzerine kopacaktır!" buyurdular." [Müslim, Fiten 131, (2949).] [411]

AÇIKLAMA:

[407] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/335-336.

1- Son iki hadis, kıyametin tam kopmasından önce Yemen tarafından esecek bir rüzgârla bütün mü'minlerin vefat edeceğini, geriye kötü ve şerli insanların kalacağını, kıyametin de onların tepesine yıkılacağını belirtmektedir.

Bazı rivayetlerde kıyamete yakın, mü'minlerin ruhunu kabzedecek olan rüzgârın Şam cihetinden eseceği ifade edilmiştir. Bu iki farklı rivayeti İmam Nevevî şöyle iki ayrı nokta-i nazardan te'lif eder: **1)** "Bu rüzgârların, biri Yemen, diğeri de Şam cihetinden olmak üzere iki tane olması mümkündür. **2)** Mezkur rüzgâr, bu iki beldeden birinde başlar, diğerine ulaşır, oradan da her tarafa yayılır, bu da bir ihtimaldir."

2- Rüzgârın ipekten yumuşak olmasını, bazı alimler, "Allah'ın, mü' min kullarına bir ikram ve lütuf olarak ruhlarını zahmetsizce alacağı" şeklinde yorumlamış ise de, diğer bazıları "Mü'minlerin ruhlarının meşakkatle alınması, onların lehinedir. Böylece günahlarından tam temizlenmiş olarak ahirete intikal ederler" diyerek itiraz etmişler ve bu manayı te'yid eden rivayetler göstermişlerdir.412

هاللّ ُلوُس َر اَنَثَعب :يل َلاَقف . هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيِد ْز'ا َةَلا َوَح ِنب ِ ▯ # هاللِّدْبَع بلَع ُتْل َزَن] :لاق يداي'ا ِبْغ ُز نبا نعو ـ11 ▯4455ـ ًَو ،ْمُهَنَع َفَعْضأف هيلا ْمُهلِكَت ًَف همُهللا :َلاقف . اَنيِف َماَقف اَنِهوُج ُو يف َدْهَجلا َف َرَع َو ، ائْيَش ْمَنْغَن ْمَل َو اَنْع ِج َرَف اَنِماَدْقأ بلَع َمَنْغَنِل اَذإ َةَلا َوَح َنبا اَي :َلاَق َّمُث ،ِيسأر بلَع ُهَدَي َعَض َو َّمُث . ْمِهيَلَع اوُرِثأَتْسَيِف ِساَّنلا بلا ْمُهلِكُت ًَو ،اَهْنَع اوُز ِجْعَيَف ْمِهِسُفْنأ بلا ْمُهلِكَت

▯ز ِل ُو َبلا ًِلب ُو َا'مُوُر ُلاِعْظَام، ُو َلاسَّعاَة ُيَو ْمِئَذٍ ِأقْرَب ُبلا ِسلاَّنلا ِمْن ِيَدي هِذه َّزلا ِتَنَد ْدَقَف ةَسَّدَقُمْلا َض ْر'ا ِتَل َزَن َةَف ًخِلا َتْيأ َر

. مِنْ رَ أسِكَ]. أخرجه أبو داود

11. (5044)- İbnu Zuğb el-Eyâdî anlatıyor: "Abdullah İbnu Havale el-Ezdî (radıyallahu anh)'nin yanına indim. Bana: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi, ganimet alalım diye yaya olarak gönderdi. Biz de döndük ve hiçbir ganimet elde edemedik. Yorgunluğumuzu yüzlerimizden anlayıp aramızda doğrularak: "Ey Allah'ım, onları bana tevkil etme; ben onları üzerime almaktan acizim! Onları kendilerine de tevkil etme, bu işten kendileri de acizdirler. Onları diğer insanlara da tevkil etme kendilerini onlara tercih ederler!" buyurdular. Sonra elini başımın üstüne koydu ve: "Ey İbnu Havâle! Hilafetin (Medine'den) Arz-ı Mukaddese'ye (Suriye'ye) indiğini görürsen, bil ki artık zelzeleler, kederler, büyük hadiseler yakındır. O gün kıyamet, insanlara, şu elimin, başına olan yakınlığından daha yakındır" buyurdu." [Ebu Davud, Cihad 37, (2535).]413

AÇIKLAMA:

1- Hilafetin Şam'a inmesi demek, hilafet merkezinin Medine'den Dımeşk'e yani bugünkü Şam-ı Şerif'e nakledilmesi demektir. Hilafetten maksad da hilafet-i nübüvvettir. Nitekim bu hâdise, Emevîler zamanında aynen vukua gelmiştir. İslam devletinin merkezi, Medine'den alınmış, Şam'a nakledilmiştir. **2-** Hadisteki mana şudur: "İnsanların işlerini bana havale etme, ben îfa etmekten acizim, kendilerine de bırakma, şehvetlerinin ve şerlerinin çokluğu sebebiyle onlar da aciz kalırlar. Onları insanlara da havale etme; onlar da kendilerini bunlara tercih ederler ve emanet edilen bu işi yerine getiremezler. Onlar senin kullarındır, efendiler kölelerine nasıl muamele ederlerse sen de kullarına öyle muamele et!" 414

يذمرتلا هجرخأ .[ِةَعاهسلا ِماَيِق َعَم ِةهِينيِطْنَطْسُقْلا ُحْتَف] : لاق هْنَع ُ هاللّ .
َي ِض َر سنأ نعو ـ12 □4454□

12. (5045)- Hz. Enes (radıyallahu anh) dedi ki: "İstanbul'un fethi kıyamet anında olacaktır." [Tirmizî, Fiten 58, (2240).] 415

ليِق .ُء ًَبْلا اَهِب َّلَح ةَلْصَخ َة َرْشَع َسْمَخ ِيتَّمُأ ْتَلَعَف اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ :
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ18 □4454ـ َّرَب َو ،ُهَّمُأ َّقَع َو ،ُهَتَج ْو َز
ُلُج َّرلا َعاَطأ َو ، ام َرْغَم ُةاَك َّزلا َو ، امَنْغَم ُةَنام‘ا َو ، ًَوُد ُمَنْغُمْلا َناَك اَذإ : َلاَق ِ؟
هاللّ َلوُس َر اَي َيِه اَم َو ، ُرْمَخْلا َب ِرُش َو ،ه ِهرَش َةَفاَخَم ُلُج َّرلا َم ِرْكُأ َو ،ُمُهَلَذ
ْرأ ِم ْوَقْلا ُميِع َز َناَك َو ،د ِجاَسَم ْلا يف ُتا َوْص‘ا ِتَعَفَت ْرا َو ،ُهاَبأ اَفَج َو ،ُهَقيِدَص
اخْسَم ْوأ افْسَخ َو ءاَرْمَح احْي ِر َكِلَذ َدْنِع اوُبِقَت ْرَيلَف ،اَهَل َّوأ ِةَّم‘ا ِهِذه ُر ِخآ
َنَعَل َو ُف ِزاَعَمْلا َو ُتاَنْيَقْلا ِتَذ ِخُتا َو ، ُري ِرَحْلا َسِبُل َو

يذمرتلا هجرخأ .[افْذَق َو .

ةمينغ ةنام‘ا يف ةنايخلا نأ نمتؤملا ريي نأ «امنغم ةنام ا‘» نوك ىنعمو.موق نود موقل نوكي نأ « ود ِمنغملا» نوك ىنعمو

ةينغملا يهو ،ةنيق عمج « ُتانيقلا»و.ةراسخلاو ةمارغلاك اهجارخإ ريي يأ . «امرغم ةاك هزلا».لاملا رب رييو ،اهمنغ دقو

13. (5046)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):"Ümmetim on beş şeyi yapmaya başlayınca ona büyük belanın gelmesi vacib olur!" buyurmuşlardı. (Yanındakiler): "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar nelerdir?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm saydı: * Ganimet (yani millî servet, fakir fukaraya uğramadan sadece zengin ve mevki sahibi kimseler arasında) tedavül eden bir meta haline gelirse.

* Emanet (edilen şeyleri emanet alan kimseler, sorumlu ve yetkililer,

memurlar) ganimet (malı yerini tutup, yağmalayıp nefislerine helal) kıldıkları zaman.

* Zekat (ödemeyi ibadet bilmeyip bir angarya ve) ceza telakki ettikleri zaman. * Kişi annesinin hukukuna riayet etmeyip, kadınına itaat ettiği; * Babasından uzaklaşıp ahbabına yaklaştığı; * Mescidlerde (rızayı İlahî gözetmeyen husumet, alışveriş, eğlence ve siyasata vs. müteallik) sesler yükseldiği zaman.

* Kavme, onların en alçağı (erzel) reis olduğu; * (Devlet otoritesinin yetersizliği sebebiyle tedhiş ve zulümle insanları sindiren zorba) kişiye zararı dokunmasın diye hürmet ettiği; * (Çeşitli adlarla imal edilen) içkiler (serbestçe) içildiği; * İpek (haram bilinmeyip erkekler tarafından) giyildiği; * (San'at, bale, konser gibi çeşitli adlar altında; bar, gazino, dansing ve salonlarda ve hatta televizyon ve filim gibi çeşitli vasıtalarla yaygın şekilde) şarkıcı kadınlar ve çalgı aletleri edinildiği; * Bu ümmetin sonradan gelen nesilleri, önceden gelip geçenlere (çeşitli ithamlar ve bahanelerle) hakaret ettiği zaman artık kızıl rüzgârı, [zelzeleyi], yere batışı (hasfı) veya suret değiştirmeyi (meshi) [veya gökten taş yağmasını, (kazfi)] bekleyin." [Tirmizî, Fiten 39, (2211).] 416

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, ümmet umumiyetle, kızıl rüzgar hâdisi olarak bilir. Hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, kıyamete yakın İslam ümmetinin ictimâî hayatında hakim duruma gelecek pekçok içtimâî marazları nazar-ı dikkate arzetmektedir. Bu sayılanlardan herbiri hakikaten içtimâî bir hastalıktır. Beşeriyetin yaratılış hikmeti gereğince bu hastalıklara her devirde her yerde rastlanır. Ancak çerçevesi dar, gücü zayıftır. Fakat, anlaşılan o ki, kıyameti zaruri kılan bir hal olarak, bunlar, hem yaygınlık, alaniyet ve hem de fevkalâde kesafet kazanarak cemiyetin bünyesinde kökleşeceklerdir. Beşeriyeti bir bütün olarak bir uzva, bir hey'et-i içtimaiyeye benzetecek olursak, bu büyük beşerî uzviyet tıpkı münferid bir insan gibi, bünyesine yerleşen bu kadar ağır hastalıklara dayanarak, on beş çeşit hastalıkla, ağır hasta yatan tedavisiz bir beden gibi, ölüm ona daha hayırlı ve belki de bir kurtuluş olacaktır. Kıyamet bir bakıma onulmaz şekilde içtimâî marazlarla alude olmuş beşeriyetin ölümüdür. Anlaşılacağı üzere bu küllî ölümü, beşeriyet, şeriat-ı İlahiyeyi dinlemeyerek kendi eliyle hazırlamaktadır. Hadiste sayılan on beş marazın herbiri dinin yasak ettiği bir haramdır. Dikkat edersek insanlığın, kendi eliyle ördüğü teknik çerçevenin sağladığı kolaylık ve imkanların da yardımıyla, rîhu'lhamra vetiresinde her geçen gün daha da artan bir sür'atle yol aldığını görürüz.

2- Hadisin anlaşılması için, kapalı olan bazı tabirlerin yanına parantez içerisinde açıklayıcı ilavelerde bulunduk. Burada sonradan gelen nesillerin önceden gelenlere (yani halefin selefe) hakareti meselesi ile ilgili bir açıklamayı kaydedeceğiz. Tîbî der ki: "Bundan maksad, halefin (arkadan gelenlerin) selefi (Sahabe, Tabiin ve Etbau'ttabiin gibi Resulullah'ın senasına mazhar olan nesilleri) ta'n etmesi onlara birkısım kusurlar izafe etmesi, salih amellerde onlara ihtida etmemesidir. Bu davranışlar onlar hakkında lanet gibidir." Aliyyu'l-Kârî te'vile kaçmaya gerek olmadan, selefe lanet eden zümrelerin varlığına dikkat çekerek "Bunlar kâfir veya mecnundur, ama lanet edici bir zümredir" der ve ilave eder: "Bu zümre sadece lanetle de yetinmeyip, selefi tekdir de ediyor. Bu cinayeti işlerken dayanakları fasid olan hevaları, kısır olan efkârlarıdır. Böyleleri mesela Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman radıyallahu anhüm ecmain'in, (Resulullah'tan sonra) hilafeti haksız olarak ele geçirdiğini, aslında hilafetin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu iddia ederler. Gerçek şu ki, bu iddia batıldır ve bu hususta selef ve halef bütün ümmet icma etmiştir. Bu icmaya karşı çıkan münkirlerin iddialarının hiçbir değeri yoktur. Kur'an ve sünnette hilafetin Resulullah'tan sonra Hz. Ali'ye ait olduğuna dair hiçbir delil, hiçbir nass mevcut değildir." 417

ا ُل َّوأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُŒن ِم ِسْمَّشلا ُعوُلُط اجورُخ ِتاي□
هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ15 □4454□

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[اَه ِرَثأ ىلع ى َرْخ‘اَف ْتَناَك اَمُهُتَّيأف ،ىحُض ِساَّنلا ىلَع .
ِةَّباَّدلا ُجو ُر ُخُ َو ،اَهِب ِرْغَم

14. (5047)- İbnu Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çıkış itibariyle, kıyamet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması, kuşluk vakti insanlara dabbetu'l-arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa, diğeri de onun hemen peşindedir." [Müslim, Fiten 118, (2941); Ebu Davud, Melahim 12, (4310).] 418

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ilk çıkacak kıyamet alâmeti hususunda varid olmuştur. Dikkat edilirse zikredilen iki alâmetten hangisinin önce olacağında kesin bir ifade olmadığı anlaşılır. Ancak biri diğerinin izindedir; biri çıkınca diğeri hemen onu takip edecektir. İlk çıkacak alâmet hangisi olacak hususu ulema tarafından münakaşa edilmiştir. 5033 numaralı hadisin açıklamasında kısmen geçti.

2- Burada, hadiste geçen dabbetu'l-arzdan bahsetmek istiyoruz. Dabbetu'l-arz tabir olarak arz hayvanı demektir. Kur'an-ı Kerim (Neml 82)'de ve pek çok hadiste kıyamete yakın, kıyamet alâmetlerinden biri olarak dabbetü'l-arzın çıkacağından bahsedilmiştir. Şerh kitaplarında bununla ilgili çok farklı açıklama ve tasvirler mevcuttur. Bazılarını şöyle hülasa edebiliriz: * Bununla cehalette hayvanlar menzilesinde olan eşrar murad olunmuştur. * Bazıları: "Hadiste geçen, Cessase'dir" demiştir. (Cessase hadisi 5009 numarada geçti.) * Hz. Ali: "Sakalı olan bir adamdır" demiştir.

* Bir hadiste: "Dabbetu'l-arz Musa'nın asası ve Süleyman'ın mührü beraberinde olarak çıkacak, mühür ile mü'minin yüzünü parlatacak, asa ile kâfirin burnunu kıracak, insanlar sofraya toplanacak, mü'min kâfir tanınacak" denir.

* Huzeyfe İbnu Esid'in bir eserine göre: "Dabbenin üç hurucu var: Birisinde bazı badiyelerden çıkar, sonra gizlenir; birisinde de umera kanlar dökerken bazı şehirlerden çıkar, yine gizlenir, sonra da insanlar mescidlerin en şereflisi, en büyüğü ve en faziletlisi nezdinde iken, arz kendilerini fırlatmaya başlar; derken halk kaçışır, mü'minlerden bir taife kalır, "bizi Allah'tan, hiçbir şey kurtaramaz" derler. Dabbe de onların üzerine çıkar, yüzlerini inciden yıldız gibi cilalandırır, sonra hareket eder. Artık ne takip eden yetişebilir, ne kaçan kurtulabilir. Bir adama varır, namaz kılıyordur. Vallahi sen ehl-i salat değilsin der yakalar, mü'minin yüzünü ağartır, kâfirin burnunu kırar, dedi. O zaman insanlar ne halde olur? dedik, "Arazide komşular, emvalde şerikler, seferlerde arkadaşlar" dedi.

* Bazı alimler: "Dabbe, emr-i bi'lma'ruf nehy-i ani'lmünker terkedilince çıkar" demiştir. * Bazı müfessirler onun Safa dağından çıkacak büyük bir hayvan olduğunu söylemiştir. * Bazıları onun, birincisi Mehdî, ikincisi Hz. İsa'dan sonra, üçüncüsü de güneş batıdan doğduktan sonra olmak üzere üç kere çıkacağını söylemiştir.

* Dabbe hakkında Bediüzzaman şu açıklamayı yapar: "Kur'an'da, gayet mücmel bir işaret ve lisan-ı halinden kısacık bir ifade, bir tekellüm var. Tafsili ise ben şimdilik, başka meseleler gibi kat'î bir kanaatle bilemiyorum.

Yalnız bu kadar diyebilirim: هاالّ هِا بَيْغلا مُلْعَي □ "...Nasıl ki kavm-i Fir'avn'e "çekirge afatı ve bit belası" ve Ka'be tahribine çalışan kavm-i

Ebrehe'ye "ebabil kuşları" musallat olmuşlar. Öyle de Süfyan'ın ve Deccallerin fitneleriyle bilerek, severek isyan ve tuğyana ve "Ye'cüc ve Me'cüc' ün anarşistliği ile fesada ve canavarlığa giden ve dinsizliğe, küfür ve küfrana düşen insanların akıllarını başlarına getirmek hikmetiyle arzdan bir hayvan çıkıp musallat olacak, zir ü zeber edecek. Allah u a'lem, o dabbe bir nevidir. Çünkü gayet büyük bir tek şahıs olsa, her yerde herkese yetişmez. Demek, dehşetli bir taife-i hayvaniye olacak, Belki □هِا ُةهباَد ْرَا ِض ُلُكأت هَتآسْنِم ayetinin işaretiyle o hayvan dabbetü'l-arz denilen ağaç kurtlarıdır ki, insanların kemiklerini ağaç gibi kemirecek, insanın cisminde, dişinden tırnağına kadar yerleşecek. Mü'minler, iman bereketiyle ve sefahat ve su-i istimalden tecennübleriyle kurtulmasına işareten ayet iman hususunda o hayvanı konuşturmuş." 419

□□□4453□ 14ـ نعو ذاعم نب لبج َر ِض َي هاللّ ُ َع ْن ه لاق: [قَلاَ َر َسوُل

□خَ ُر ُجو الم ْلَحَمَة، و َالم ْلَحَمَة ُ فَت ُحْ الق ْسُطَنْطِينِيِهِة: و َ فَت ُحْ الق ْسُطَنْ ِطِنيهِة
هاللّ ِ #: عُم ْرَ ا ُن بَيْ ُت المقْدِس ِ خَرَ ا ُب يَثْرِ ِب ، و َ خَرَ ا ُب يَثْرِ ِب َ

قَلاَ: إِنه هذا اَلحْقّ ُ كَمَا أَنكَ قَاعِ ٌد هه ُنَا، يَعْنِ ي مُعَا َذ بْ َن جَبَ ٍل َر ِض َي هاللّ □
خُ ُرو ُج الدَّ جا ِل. ثُ َّم ضَ َر َب بِيَ ِدهِ عَل ى فَخِ ِذ الذ ِي حَدَّثَهُ؛ ثُ مَّه

. عَنْ ه]. أخرجه أبو داود والترمذي

15. (5048)- Hz. Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (birgün): "Beytu'l Makdis'in imarı Yesrib'in harabıdır. Yesrib'in harabı melhamenin (savaşın) çıkmasıdır. Melhame İstanbul'un fethidir, İstanbul'un fethi Deccal'in çıkmasıdır!" buyurdular Sonra elini (Resulullah), konuşmakta olduğu kimsenin (yani Hz. Muaz'ın) dizine vurdular ve: "Bu söylediğim kesinlikle hakikattir. Tıpkı senin burada oturman hak olduğu gibi" buyurdular." Hz. Muaz burada kendisini kasdetmektedir. (Yani Aleyhissalâtu vesselâm'ın konuştuğu ve dizine elini vurduğu kimse Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh)'dir.)" [Ebu Davud, Melahim 3, (4294).] 420
AÇIKLAMA:

Burada, birbiriyle irtibatlı olarak zuhura gelecek bazı hadiseler nazar-ı dikkate arzedilmektedir. Ebu Davud bu hadisi Emaratu'l-Melahim başlığı altında kaydeder. Buna göre, sayılan hadiseler melhame denen büyük savaşların çıkmasına alamettir; o da Deccal'in çıkmasına...

* Beytu'l-Makdis, Mescidu'l-Aksa denen Kudüs şehrindeki mukaddes

mesciddir. Onun umranı, imandır. İmar da insanca, gelirce, malca çokluğa kavuşmasıyla gerçekleşir.

* Yesrib, Medine-i Münevvere'nin cahiliye devrindeki eski adıdır.

Hadisi bazı şarihler: "Mescid-i Aksa'nın imarı Medine'nin harabının sebebidir" diye anlamıştır. Ancak Aliyyu'l-Kârî, "sebeb"i kabul etmez, "Mescid-i Aksa'nın imarı, Medine'nin harab olma zamanına rastlar" şeklinde açıklama getirir.

Bazı şarihler, "Beytu'l-Makdis'in imarı"ndan, harab edildikten sonra yeniden imar edilmesini anlarlar. "Çünkü derler, ahirzamanda, o harab olur, kâfirler sonra imar ederler." Bazı şarihler: "Umran, mükemmel şekilde imardır. Öyleyse, Beytu'l-Makdis, Medine'nin harabı zamanında normalin üstünde mükemmel bir imara mazhar olacaktır. Çünkü Beytu'l-Makdis'in harab olması mevzubahis değildir" demiştir. * Hadiste geçen melhame yani büyük savaştan, Şam ile Rum arasında çıkacak büyük bir savaş anlaşılmış ise de, İbnu Melek "Şam'la Tatarların arasında geçen savaşın kastedildiğini" söyler. Aliyyu'l-Kârî: "Birinci görüş daha doğru" der.

Bazı alimler, bunlardan herbirinin, kendinden sonra vukua gelecek bir hadisenin alâmeti olduğunu belirtir. Resulullah, Hz. Muaz'a, bu söylediklerinin yakin ifade ettiğini belirtmiştir. Gerçekten de hepsi çıkmıştır. 421

□[قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: بَيْنَ الْمَلْحَمَةِ. وَ فَتْحِ الْمَدِينَةِ سِتُّ سِنِينَ وَ يَخْرُ جُ
أخرجه أبو داود . ـ4454□ 14ـ وعن عبداللّه بن بسر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قال:
الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ فِي السَّابِعَةِ].

16. (5049)- Abdullah İbnu Büsr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Melhame ile Medine'nin fethi arasında altı yıl vardır. Yedinci yılda da Mesih Deccal çıkar." [Ebu Davud, Melahim 4, (4296); İbnu Mace, Fiten 35, (4093).] 422

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen Medine'den maksad İstanbul'dur. Çünkü Medine, kelime olarak şehir demektir. Kelime burada lügat manasında kullanılmış olmaktadır. Mamafih yine Ebu Davud'un bir rivayetinde "Büyük melhame, İstanbul'un fethi ve Deccal'in çıkması yedi ay içerisindedir" denilmektedir. Bu hadiste Medine yerine İstanbul zikredilmiştir.

İki hadis arasında dikkat çeken bir müşkil var: Birinde "yedi yıl" denirken, diğerinde "yedi ay" denmektedir. İbnu Kesir şöyle bir açıklama ile müşkili gidermeye çalışır: "Melhame'nin başı ile sonu arasında altı yıl vardır. Sonu ile İstanbul kastedilmiş olan Medine'nin fethi arasında bir yakınlık vardır. Öyle ki, bu Deccal'in çıkmasıyla birlikte yedi ay içerisinde olur."

Aliyyu'l-Kârî, teâruzun halledilemez durumda olduğunu belirttikten sonra melhame-i kübra ile Deccal'in çıkması arasında yedi yıl olduğunu belirten hadisin, yedi ay olduğunu söyleyen hadisten daha sahih olduğunu -Ebu Davud'un kaydına dayanarak- cezmen ifade eder.[423]

İKİNCİ BAB

SÛR'A ÜFLENMESİ VE NEŞR

هَتَهْبَج اَنَح َو َن ْرَقْلا ِن ْرَقْلا ُب ِحاَص َمَقَتْلا ِدَق َو ُمَعْنأ َفْيَك :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ديعس يبأ نع ـ1 □4444ـ : َلاَق ؟ُلوُقَن َفْيَك ْوأ ُلَعْفَن َفْيَك :اوُلاَقف ،مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهِباَحْصأ ىلَع َلُقَث َكِلذ َّنأَكَف . َخُفْنَيَف َرَم ْؤُي ْنأ ُرِظَتْنَي ُهَعْمَس اع ِضا َو

يذمرتلا هجرخأ .[اَنْلَّك َوَت ِ هاللّ ىلَع : لاَق اَمَّب ُر َو ِ، هاللّ ىلَع اَنْلَّك َوَت . ُليِك َوْلا َمْعِن َو ُ هاللّ اَنُبْسَح :اوُلوُق،

1. (5050)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sûrun sahibi (İsrafil aleyhisselam), sûr denen borusunu ağzına dayamış, yüzünü çevirmiş, kulağını dikmiş, üfleme emrini beklerken ben nasıl tereffühle (dünya nimetlerinden) istifade edebilirim?" buyurmuşlardı. Bu, sanki ashabına çok ağır gelmişti: "Peki biz ne yapalım -veya ne diyelim- ey Allah'ın Resûlü?" diye sordular. Onlara: "Hasbünallah ve ni'melvekil (Allah bize yeter, o ne güzel vekildir!), Allah'a tevekkül ettik. -belki de "tevekkülümüz Allah'adır!" demişti- deyiniz!" diye emir buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 9, (2433).] [424]

AÇIKLAMA:

el-Kâdı merhum, Resulullah'ın bu hadiste: "Kıyameti koparacak olan İsrafil, sûrunu ağzına dayamış, üfleme emri beklerken yani kıyamet bu kadar yaklaşmış iken, ben nasıl ferah bir yaşayışa girebilirim?" demek istediğini söyler. Kıyamet ve ölüm hadiselerinin anılmasında, hatırlanmasında insanlara bir ders, bir nasihat var. Resulullah bu dersi vermektedir.[425]

لِئُس] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ2 □4441ـ .□ يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهيف ُخَفْنُي ٌن ْرَق َلاَق ،ِروُّصلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر

2. (5051)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sûr'dan sorulmuştu: "Bu, içine üflenen bir boynuzdur!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Sünnet 24, (4742); Tirmizî, Kıyamet 9, (2432).]426

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Tirmizî'deki veçhinde bu soruyu bir bedevinin sorduğu belirtilir. **2-** Sûr hakkında Mücahid'den gelen bir açıklamaya göre, sûr boynuz gibi bir şeydir. Yemen lehçesinde sûr kelimesi, boynuz manasında bir tabirdir. Bazılarına göre, bu kelime suret kelimesinin cem'idir. Yani ölülerin suretleri; bunlara ruh üflenir. Ancak doğru olanı, önceki açıklamadır. Çünkü hadislerde bu bazan "boynuz" demek olan karn kelimesiyle ifade edilmiştir.

Alimler, ayetlerin tahlilinden, İsrafil'in sûra üç sefer üfleyeceğini istidlal etmişlerdir. "Birincisi, nefha-i fezadır: Bunda göklerde ve yerde kim varsa, Allah Teala'nın dilediği zevattan başkası, hep dehşetinden sarsılacaktır. Neml suresinin 87. ayeti bu nefhayı haber verir. İkincisi, nefha-i sa'kdır: Bunda Allah'ın dilediklerinden başka hepsi yıkılıp ölecektir. Zümer suresinin 68. ayeti bu nefhayı haber verir.

Üçüncüsü, nefha-i kıyamdır. Bu sûrun üflenmesiyle bütün insanlar dirilip kabirden kalkacak ve mahşer yerine hesap vermek üzere koşuşacaklardır. Yasin suresinin 51. ayeti bunu haber verir. 427

وُبأ َلاَق .؟ ام ْوَي َنوُعَب ْرأ َليِق .َنوُعَب ْرأ ِنْيَت َخْفَّنلا َنْيَب اَم # ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ8 □4442□

ءاَمَّسلا َنِم ُل ِزْنَي همُث .ُتْيَبأ :َلاَق . ةَنَس َنوُعَب ْرأ َليِق ، ُتَيبأ ةريره وُبأ□
َلاَق ؟ ارْهَش َنوُعَب ْرأ َليِق .ُتْيَبأ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي
ُقْلَخْلا ُبَك ْرُي ُهْنِم َو ،ِبَّنَّذلا ُبجَع َوُه َو ٌد ِحا َو ٌمْظَع َّإ َلْبَي ِناَسْنِ“ا َن ِم ٌءْيَش َسْيل
َو ،ُلْق َبْلا ُتْبُنَي اَمَك َنوُتُبْنَيَف ٌءاَم

بنذلا لصأو زجعلا لصأ يف نوكي يذلا ريدتسملا مظعلا وه «ِبَنهذلا .
ُبْجَع».يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ

3. (5052)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İki sur arasında kırk vardır!" buyurmuştur. Bunun üzerine oradakiler: "Ey Ebu Hureyre! Kırk gün mü?" diye sordular. Fakat o: "Birşey diyemem!" cevabını verdi. Tekrar: "Kırk ay mı?" dediler. O yine: "Bir şey diyemem!" cevabını verdi. "Kırk yıl mı?" dediler. O yine: "Bir şey diyemem!" cevabını verdi ve (Resulullah'ın hadisine devam etti.) "Sonra Allah semadan su indirecek ve insanlar yerden sebze biter gibi bitecekler. İnsanda bir kemik hariç hepsi çürür. Bu çürümeyen, acbu'zzeneb denen kuyruk sokumu kemiğidir. Kıyamet günü yeniden yaratılış bundan terkib edilecektir." [Buhârî, Tefsir, Zümer 3, Amme 1; Müslim, Fiten 141, (2955); Muvatta, Cenaiz 48, (1, 239); Ebu Davud, Sünnet 24, (4743); Nesâî, Cenaiz 117, (4, 111).] [428]

AÇIKLAMA:

1- İsrafil'in sûra kaç sefer üfleyeceği hususunda ihtilaf edilmiştir. Önceki hadisin açıklamasında "üç" diyenleri esas almış idik. İki ve hatta "dört" diyenler de olmuştur. İbnu Hacer "dört" diyenlerin görüşünü zayıf bulur.

2- Bu rivayet, iki üfleme arasında geçecek müddet hususunda bir fikir verir: Arada bir müddet var ama miktarı belli değil. Resulullah söylemiş olsa bile Hz. Ebu Hureyre şu veya bu sebepten dolayı yakalayamamış. Bazı rivayetlerde "kırk sene", "kırk hafta" gibi kayıtlar gelmiş ise de İbnu Hacer onların zayıf olduğunu belirtir. 5055 numaralı hadiste iki ayrı sûr üfleyicisiyle ilgili açıklama kaydedilecektir. **3-** Hadiste, insanın kuyruk sokumunda acbu'zzeneb denen bir kemik hariç tamamının çürüyeceği belirtilmiştir. Bazı rivayetlerde sual üzerine acbu'zzeneb hakkında bilgi verilmiştir. Bu, hardal danesi büyüklüğünde son derece küçük bir zerredir. Kıyamet günü insanın yeniden yaratılışı, çürümeyen bu kemikten başlatılacaktır. Günümüz ilmi bir DNA hücresine binlerce sayfalık ansiklopedideki bilginin depolanabileceğini ortaya koymuştur. Dolayısıyle her insanın şahsiyet-i müstakilesi ile ilgili temel bilgilerin, meşiet-i İlahî ile çürümeyecek olan bir hücrede depolanıp neş'eyi saniyenin (veya ikinci yaratılışın) bu hücreden itibaren olması gayet mâkuldur. Bazı alimler: "Burada Allah'tan başka kimsenin bilemediği bir sır var. Çünkü yoktan var eden Allah, ikinci sefer yaratışta, yaratılışı bina edeceği bir asl'a muhtaç değildir" demiştir. **4-** Hadiste amm bir üslubla çürümenin her insana şamil olacağı ifade edilmiştir. Halbuki başka rivayetlerde peygamberin, şehidlerin çürümeyeceği ifade edilmiştir. Şarihler bunları hükümden istisna ederler. **5-** Şunu da belirtelim: İnsanın tamamen çürüme hadisesinden acbu'zzenebi istisna kılan □□هِا "hariç" kelimesini, bazı alimler istisna manasına değil, atıf vavı olarak anlamışlar ve "acbu'zzeneb de çürür" demişlerdir. Müzenî'nin öne sürdüğü bu manayı el-Ferra ve el-Ahfeş mâkul bulmuşlardır. Ancak, İbnu Hacer: "Müzenî'nin teferrüd ettiği bu mana bazı rivayetlerde "Arz acbu'zzenebi ebediyyen yemez (çürütmez)"

---

424 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/347.

şeklinde gelen sarahat reddeder" der.429

بهتَح ِةَّنَجْلا ِرَجَش يف ُقِلْعَي ٌرْيَط ِنِم ْؤُمْلا ُةَمَسَن اَمَّنِإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر كلام نب بعك نعو ـ5 □4448□

لكأي يأ :نيعلا نوكسب « ُقِلْعَي»و.سفنلاو حورلا « ُةَمَسَّنلا».يئاسنلاو كلام .
هجرخأ .[ُهَثَعْبَي َم ْوَي ِهِد َسَج ىلا ُ هاللّ ُهَع ِج ْرُي

4. (5053)- Ka'b İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'minin ruhu, cennet ağacında beslenen bir kuş olur. Yeniden dirilme gününde Allah onu cesedine döndürünceye kadar orada beslenir." [Muvatta, Cenaiz 49, (1, 240); Nesâz- Cenaiz 117 (4, 108); İbnu Mace, Zühd 32, (4271).]430

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, Nesaî'de şöyledir: "Mü'minin ruhu, cennet ağacında bir kuş olur. Allah kıyamet günü cesedine gönderinceye kadar orada kalır."

2- Şarihler, başka rivayetlere dayanarak, cennete kuş olacak ruhun, mücahidlerin ve şehid olarak ölen mü'minlerin ruhları olduğunu tasrih ederler. Diğer ruhların ise, bazan semada, bazan mezarların avlularında bulunacaklarını belirtirler. Ebu Bekr İbnu'l-Arabî sadece şehidlerin kıyametten önce yeme ve diğer nimetlere mazhar olacağı, diğer ruhlara, kıyametten önce bunların verilmeyeceği hususunda ümmetin icmaını nakleder. Sadedinde olduğumuz hadisin de bazı tariklerinde şehid ruhlarının kastedildiği tasrih edilmiştir: "Şehidlerin ruhları yeşil kuşların içindedir. Dilediği yerde rızkını yer."

3- Alimler, kuş olma hadisesi için: "Ruh, Allah'ın emriyle kuş şeklinde teşekkül ve temessül eder. Tıpkı meleğin, insan şeklinde temessül ettiği gibi" derler ve ilave ederler: "Muhtemelen, burada murad, bazı rivayetlerde geldiği üzere ruhun bir kuş bedenine girmesidir." Suyûtî, Ebu Davud'a yaptığı haşiyede "Hadisi, "ruh, kuş olarak teşekkül eder" diye açıklarsak, burada kastedilen mana sadece "uçmaya muktedir olmaktaki" benzeyiştir, yaratılış yönüyle benzeme değildir. Çünkü insanın maddî şekli mahlukatın şekilleri arasında en üstünüdür" der.

Sindî, Suyûtî'nin mülahazasına şu ilavede bulunur. "Bu görüş, insan ruhunun kendine has bir şekli olması halinde doğrudur. Ama hakikat-ı halde insan ruhunun müstakil, hususî bir şekli yoksa ve şekilden mücerred ise ve Allah, bir hikmete binaen belli bir şekil almasını dilerse, ilk olarak kuş şeklini almasında aklın kabul etmeyeceği bir husus yoktur."

Mevzuun ehemmiyetine binaen, Suyûtî'nin Nesâî Şerhi'nde yer verdiği açıklamalardan bazı pasajları iktibas edeceğiz: "İbnu'l-Kayyim der ki: "Ruh'un kaldığı bir yerin (mak'ad) olduğunu söylemek, onların ne kabirde olduğuna, ne de kabrin havlusunda olduğuna delalet etmez. Bilakis ruhun bu yerle bir bağıntısının bulunduğuna delalet eder ve bu manada ona bir mekan izafesi sahih olur. Zira ruhun bir başka şe'ni (bizim tabi olduğumuz kayıtlarla mukayyed olmayan bir başka realitesi ve mahiyeti) vardır. Bundandır ki o, bedenle bağlı olduğu halde aynı zamanda Refik-i A'la'da bulunur. Öyle ki, bir Müslüman, (ölmüş) arkadaşına selam verdiği vakit, ruh o hususî yerinde olduğu halde bu selama mukabele eder. Nitekim Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) altı yüz kanadı olan Hz. Cebrail aleyhisselam'ı görmüştür. Bu esnada onun sadece iki kanadı ufku kapatmış ve dizini Resulullah'ın dizine dayayacak, ellerini dizinin üstüne koyacak şekilde ona yaklaşmıştır. Ruhla ilgili meseleleri anlamada zorluk çıkaran husus, şöyle bir yanılgıdır; ruhlar âlemi ile ilgili şuunatı, şehadet âleminin me'luf olan, alışılan şuunatı ile mukayese yapılır, orası da buraya göre değerlendirilir. Bu hatalı kıyasa göre, ruh bir yer işgal etti mi, onun bir başka mekanda bulunması mümkün olmaz. Bu açık bir yanılgıdır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Mirac gecesinde Hz. Musa'yı Refik-i A'la'da olduğu halde, kabrinde namaz kılarken ve selam verenlere mukabele ederken görmüştür. Bu iki durum arasında bir zıtlık yoktur. Çünkü ruhun şe'ni bedenlerin şe'ninden ayrıdır. Bu durumu daha iyi anlamamız için bazıları güneşle misallendirmiştir: Güneş semada olduğu halde şuaları yerdedir. Gerçi burada benzetmede eksiklik var. Çünkü ışık güneşin zatı değil, arazıdır. Ruh ise, arazıyla değil, zatıyla yerdedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, yine Mirac'ta peygamberleri semavatta görmesi de bu meselemize bir başka delildir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm orada ruhları misalî cesedlerinde görmüştü. Bununla birlikte onlar kabirlerinde canlı olarak namaz kılıyorlardı. Diğer taraftan Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü de hatırlayalım: "Kim, kabrimin yanında bana salat okursa onu işitirim; kim de uzaktan salat okursa, o bana ulaştırılır." "Allah kabrime müvekkel bir melek koymuştur. Ona bütün mahlukatın kulaklarını vermiştir, kıyamete kadar bana salat okuyacak bir kimse yoktur ki, bu melek bana onu ismiyle, babasının ismiyle ulaştırmasın." Şurası da muhakkak ki, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ruh-u şerifleri makamların en yücesinde, diğer peygamberlerin ruhlarıyla birliktedir.

Dinimizde sabit olan bu haberlerle, şu husus kesinlik kazanmıştır:

"Ruhun A'layı İlliyyin'de veya cennette veya semada bulunmasına rağmen, bedeniyle de irtibatta olup idrak etmeye, işitmeye, namaz kılmaya, okumaya devam etmesi arasında bir zıtlık yoktur; biri diğerine mani değildir. Bu meselede şaşkınlık ve anlama zorluğu şuradan gelir: Dünyevî şahidde, söylenenleri görecek maddî bir organ mevcut değildir, bunlar iman ve tefekkürle idrak edilebilir. Berzah ve ahiretle ilgili umûr, dünyada alışmış olduklarımızdan tamamen ayrıdır. Öylesine ayrı ki, şöyle denebiliyor: "Ruhta öyle bir hareket kabiliyeti, öyle bir intikal sür'ati var ki, kabirden semaya çıkışına kadar muhtaç olduğu müddet, göz açıp kapama anı gibi zamanın en küçük bir birimidir. Bu durumu uykuda olan bir ruh müşahade eder. Nitekim hadislerde geldiğine göre: "Uyuyan kimsenin ruhu yükselir, yedi kat semayı deler. Arş'ın önünde Allah'a secde eder, sonra cesedine geri döner ve bu seyahatı çok kısa bir zamanda gerçekleştirir."

Vefatı, miladî 1505 olan Suyûti'nin özetle sunduğumuz bu açıklaması, günümüzde getirilen ilmî açıklamalara neredeyse ayniyle muvafık düşmektedir. Tamamen fizik kanunlarıyla yapılan açıklamalardan sonra verilen bir sonuç şöyle: "...Dünya adı verilen bu gezegen, bize göre insanlara ait zahirî âlemdir. Ama bu gezegende yaşayan ve farklı yaratılan cinler de bizimle dünyayı paylaşmaktadır. Onlar gene bu dünyamız üzerinde Kur'an-ı Kerimimizin gayb âlemi adını verdiği âlemde yaşamaktadırlar. Gayb âlemi, dünyadan başka bir yerde değildir. Farklı yaratılmamız sebebiyle cinler ve biz insanlar aynı koordinatlarda yaşadığımız halde fizik algılama sistemlerimizle birbirimizi farketmemekteyiz.

Görülmektedir ki, zahirî âlemin her noktası, aynı zamanda gayb âlemidir. Gayb âleminin her noktası da, aynı zamanda zahirî âlemdir. Öyleyse her nokta zahirî âlemde de gayb âleminde de aynı koordinatlara sahiptir ve her iki âlemde de vardır."

Bu meselede Bediüzzaman şöyle der:

"İ'lem Eyyühe'l-Aziz: Âlem-i ziya, âlem-i hararet, âlem-i hava, âlem-i kehriba, âlem-i elektrik, âlem-i cezb, âlem-i esir, âlem-i misal, âlem-i berzah gibi âlemler arasında müzaheme (sıkışıklık) ve yer darlığı yoktur. Bu âlemler, hepsi de, ihtilalsiz, müsademesiz küçük bir yerde içtima ederler. Kezalik bu geniş gaybî âlemlerin de bu küçük arzda içtimaları mümkündür. Evet hava, su insanın yürüyüşüne, cam ziyanın geçmesine, şuanın röntgen vasıtasıyla kesif cisimlere bile nüfuzuna ve akıl nuruna, melek ruhuna, demirin içine hararetin akmasına, elektriğin cereyanına bir mani yoktur.

Kezalik bu kesif âlemde ruhanîleri devrandan, cinnîleri cevelandan, şeytanları cereyandan, melekleri seyerandan men edecek bir mani yoktur."

Merhum'un, mevzuyu aydınlatacak bir başka açıklaması, şöyle: "İ'lem-Eyyühe'l-Aziz: Vücud nev'inde tezahum yoktur. Yani, pekçok âlemler, haller, vücud sahnesinde içtima eder, birleşirler. Mesela: Gece zamanı duvarları camdan olan ve elektrik yanan bir odaya girdiğin vakit, âlem-i misale bir pencere hükmünde olan camlarda pek çok menzilleri, odaları göreceksin. Saniyen: Odada otururken, kemal-i suhuletle o misalî odalarda her çeşit tebdil, tağyir, tasarruf edebilirsin. Salisen, odadaki elektrik, elektrik misallerinin en uzağına en yakındır. Çünkü, o misalî misallerin kayyumu odur. Rabian, bu maddî vücudun bir habbesi, bir parçası, o misali vücudun bir âlemini içine alabilir. Bu dört hüküm, Vacib (Allah) ile âlem-i mümkinat arasında da caridir. Çünkü mümkinatın vücudu Vacib'in nurundan bir gölge olduğu cihetle, vehmî bir mertebedir. Vacib'in emriyle vücud-u hariciyeye girer. Sâbit ve müstekarr kalır. Demek mümkinatın vücubu, bizzat hakiki bir vücud-u haricî olmadığı gibi, vehmî veya zail bir zıllı da değildir. Ancak Vacibu'l-Vücud'un (Allah'ın) icadıyle bir vücuttur."

Bediüzzaman'ın bir başka tahliline göre, tasvirlerde yedinci kat semanın ötesinde yer aldığı ifade edilen ve "İ'lem-Eyyühe'l-Aziz: Her şeyin içine melekut, dışına da mülk denir. Bu itibarla insan ile kalb, birbirine hem zarf, hem mazruf olur. Çünkü insan, mülk cihetiyle kalbe zarf olur; melekut cihetiyle de mazruf olur. Bu kaide arş ile kevn hakkında da tatbik edilir. Şöyle ki: Arş, Zahir, Batın, Evvel, Ahir isimlerinin halita ve karışığıdır. Bu halitada dahil olan ism-i Zahir itibariyle arş, mülk; kevn melekut olur. İsm-i Batın itibariyle arş melekut, kevn mülk olur. Demek arş'a ism-i Zahir nazarıyla bakılırsa, kendisi zarf, kevn de mazruf olur. İsm-i Batın gözüyle bakılırsa kendisi mazruf, kevn zarf olur ve keza ism-i evvel itibariyle ءاَمْلا ىلَع ُهُش ْرَع□ َناَك َو ayetinin işaret ettiği kevnin bidayetini içine alıyor. Ve ism-i Ahir itibariyle, نمْح َّرلا ش ْرَع ِةَّنَجْلا ُفْقَس□ hadis-i şerifinin ima ettiği kevnin nihayetini içine alıyor.

Demek arş öyle bir halitadır ki, şu dört isimden aldığı hisseler ile kevn ve vücudun sağını solunu, üstünü ve altını ihata etmiş olur."[431]

ك ِم ْوَق ِيداوِب َت ْر َرَم اَمأ : َلاَق ؟ َكِلذ ُةَيآ اَم َو ؟قْلَخلا ُ هاللّ ُديِعُي َفْيَك□
ِهاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق] : َلاق يِلْيَقُعلا نيزر يبأ نعو ـ4 □4445□

نيزر هجرخأ .[َنت ْوَمْلا ُ هاللّ يِيْحُي َكِلذَك ِهِقْلَخ يف ُ هاللّ ُةَيآ َكْلِتَف : َلاَق . .
ْمَعَن : ُتْلُق ؟ ارِضَخ ُّزَتْهَي ِهِب َت ْر َرَم َّمُث ، اْبَدج

5. (5054)- Ebu Rezin el-Ukaylî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, Allah, mahlukatı nasıl iade eder, (yeniden diriltir)? Bunun dünyadaki örneği nedir?"

"Sen dedi, hiç kavminin üzerinde yaşadığı vadiden kurak mevsimde geçmedin mi? Sonra bir kere de her tarafın yemyeşil üğründüğü münbit mevsimde uğramadın mı?"

Ben "Elbette!" deyince:

"İşte bu, (yeniden) yaratmasına Allah'ın delilidir. Allah, ölüleri de böyle diriltecektir!" buyurdular." [Rezin tahric etmiştir. Bu hadis Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde biraz farklı lafızlarla rivayet edilmiştir (4, 11).] 432

AÇIKLAMA:

Ahirette yeniden diriltmeye, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiği bu örnek, tamamen Kur'anî bir metoddur. Zira Kur'an-ı Kerim, dünyada cereyan eden ve gözle gördüğümüz hadiseleri zikrederek, ahiretteki ihyanın da böyle olacağını söyler.

"Allah, rüzgârları salıverip de bulutları harekete getirmekte olandır. Derken biz onu ölü bir toprağa sürüp, onunla 433 yeri, ölümünün ardından canlandırmışızdır. İşte (ölülerin) dirilmesi de böyledir" (Fatır 9).

ةَخْفَّنلا ُةَف ِجا َّرلاو ، ُروُّصلا َوُه : َلاَق .ِروُقاَّنلا يف َرِقُن اَذإف :ىلاعت هلوق□
يف] : لاق امهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ساهبع نبا نعو ـ4 □4444□

.ةمجرت يراخبلا هجرخأ .[ُةَيِناَّثلا ُةَفِدا َّرلاو ،ىلو ا‘6 .

6. (5055)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) "O boru öttürülünce" (Müddessir 8) ayeti ile ilgili olarak dedi ki: "Bu, sûrdur. Surede geçen racife, birinci nefha (üfleme), râdife de ikinci nefhadır." [Buhârî, Rikak 43 (muallak olarak).] 434

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer bu hadisin açıklaması zımnında, sûru üfleyecek melekten bahsederken, sûru İsrafil aleyhisselam'ın üfleyeceği hususunda Ehl-i Sünnet ve'lcemaat'in icma'ına dair Halimi'nin kaydını naklettikten sonra, bazı rivayetlerde de iki sûr üfleyicisinden bahsedildiğine temas eder. Bu rivayetlerden birinde " Her sabah, sûra müekkel iki melek, ona üfleme emrini beklerler."

İbnu Hacer, bu manayı ifade eden hadislerden bazılarını kaydeder sonra da birinci üflemeyi bir başka meleğin, ikinci üflemeyi ise İsrafil'in yapacağını ifade eden Hz. Aişe'ye ait şu rivayeti kaydeder: "O melek, İsrafil'in kanat çırptığını görünce, sûra üfler. O, birinci üflemeyi yapar ki, bu nefha-i sa'k'dır. Sonra İsrafil ikinci üflemeyi yapar. İşte bu da nefha-i ba's (yeniden dirilme=nefha-i kıyâm da denir)."435 **2-** Sadedinde olduğumuz hadis, Müddessir suresinde geçen nâkur ile Naziat suresinde geçen râcife ve râdife kelimeleri hakkında İbnu Abbas'ın yaptığı açıklamayı sunmaktadır. Buna göre, mezkur nâkurdan maksat, İsrafil'in kıyamet günü ölülerin dirilmesi için üfleyeceği sûr (boru)dur. Sûr' dan Kur'an'da bir çok ayette bahsedilmiştir. En'am 6, Kehf 99, Taha 102, Mü'minun 101, Neml 87, Yasin 51, Zümer 68, Kaf 20, Hakka 13, Nebe' 18.

3- Sûr kelimesini Hasan Basrî, suver şeklinde okumuştur. Suver, suretin cem'idir. Bu takdirde manayı şöyle te'vil etmiştir: "Üflemeden murad cesedleredir, ta ki ruhlar cesedlere dönsünler. Ebu Ubeyde "sureti, cemi olarak 431 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/350-354. suver şeklinde okumanın da" caiz olduğunu, başka şahidlerle gösterir. Böyle olunca, iki kıraat da aynı manayı ifade etmiş olur. Ancak Ezherî, bu yorumun Ehl-i Sünnet'in kabul ettiği şekle muhalefet ettiği belirtilir. İbnu Hacer bu ihtilafı kaydettikten sonra, Ebu'ş-Şeyh'in Kitabu'l-Azamet'inden Vehb İbnu Münebbih'in bir rivayetini kaydeder: "Allah sûru kristal cam berraklığındaki inciden yarattı. Sonra arş'a: "Sûru al ve (bir köşene) as!" dedi. Sonra, "Ol!" emretti ve İsrafil oluverdi. İsrafil'e sûru (boruyu) almasını emir buyurdu. İsrafil de (arşta asılı olan sûru) aldı, onda, yaratılmış her bir ruh, hayat sahibi her bir nefis için bir delik açtı. [...] Sonra bütün ruhlar sûrda toplanır. Sonra Allah İsrafil'e emreder, o da sûra (cesedlere) üfler ve her bir ruh, cesedine girer." İbnu Hacer der ki: "Bu hadise göre, üfleme hadisesi, önce ruhların sûra -ki bu manada cesedler demektir- ulaşması için vukua gelir. Öyleyse burada üflemenin, boynuz olan "sûr"a izafesi hakikattır, cesedler olan "sûr"a izafesi mecazdır. 436

ه ِراَسَي ْنَع َو ،ُلي ِرْب ِج ِهِنيِمَي ْنَع َلاَق َو ، ِروُّصلا َب ِحاَص # ِ هاللّ ُلوُس َر□
□4444□ 4ـ ونع يبأ ديعس ِضَر َي هاللّ ُ هْنَع لاق: [َرَكَذ

نيزر هجرخأ .[ُمَّسلا ْمِهْيَلَع ُليِئاَكيِم .

7. (5056)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün bize) Sahib-i Sûr'u (İsrafil'i) zikretti ve dedi ki: "Sağında Cibril, solunda da Mikail aleyhimusselam var." Rezin tahric etmiştir. [Ebu Davud, Huruf ve'l-Kıraat 1, (3999).] 437

İKİNCİ FASIL

HAŞR HAKKINDA

ءارْفَع َءاَضْيَب ٍض ْرأ ىلَع ِةَماَي ِقْلا َم ْوَي ُساَّنلا ُرَشْحُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
4444 1ـ نع ليهس نب ٍدعس َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

ناخيشلا هجرخأ .[ٍدَح ٌ‘مَلَع اَهيف َسْيَل هيِقَّنلا ِةَص ْرُقَك .

1. (5057)- Süheyl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü insanlar beyaz, bembeyaz, has unun çöreği gibi bir yerde toplanacaklar. Orada hiç kimsenin bir işareti (evi, bağı vs.) olmayacak." [Buhârî, Rikak 44; Müslim, Münafıkûn 28, (2790).] 438

AÇIKLAMA:

1- Burada mevkıf da denen haşir meydanı, yani kıyametin kopmasından ve ruhların cesedlere üflenmesinden sonra hesap vermek üzere insanların toplanacağı haşir meydanı tasvir edilmektedir: Burası beyaz, bembeyaz (veya kızıla çalan) bir beyaz renk taşıyacaktır. Afrâ kelimesi için "lekesiz beyaz", "bembeyaz", "kızıla çalan beyaz", "şiddetli beyaz" gibi manalar verilmiştir. "Beyaz" dedikten sonra "kızıla çalan beyaz" manası değil, "bembeyaz" manası da uygun gözükmektedir. Nitekim has un da beyazdır. **2-** Haşir meydanının ikinci vasfı, düz oluşudur. Orada dünyanın sathını andıran dağ, dere, ev, bağ, bahçe, ağaç vs. olmayacaktır. Maksad, yeryüzünün tamamen yok olduğunu ve mevkıfın tamamen başka bir hüviyette bir meydan olduğunu belirtmektir.

İbnu Ebî Cemre: "Bu ifadede, mevkıf sahasının, bu dünyadan çok daha büyük olduğuna da işaret vardır" der. İbnu Hacer de: "Bunda dünya arzının yok olup ortadan kalktığına, mevkıf arzının yeni olduğuna işaret vardır" der ve selefin bu meseleyle ilgili olarak "O gün ki arz başka bir arza, gökler de (başka göklere) tebdil olunacaktır..." (İbrahim 48) ayetinin te'vilinde ihtilaf ettiklerini belirtir. Buradaki tebdilin manası dünyanınzâtının ve sıfatlarının değişmesi midir, yoksa sadece sıfatlarının değişmesi midir? İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisin birinci şıkkı te'yid ettiğini söyler. İbnu Mes'ud'dan bu ayetle ilgili olarak: "Arz öyle bir arza dönüşür ki, bu arz sanki gümüş gibi (saf ve tertemizdir), üzerinde haram kan dökülmemiş ve hiçbir günah işlenmemiştir." Bu hadis mevkuf ise de merfu olarak da rivayet edilmiştir. Beyhakî bunu İbnu Mes'ud'un bir yorumu olarak anlayıp: "Mevkuf olması daha sahihtir" demiştir. Taberî, Hz. Enes'ten merfu olarak "Allah arzımızı, üzerinde günahların işlenmediği gümüşten bir arza tebdil eder" hadisini rivayet eder. Başka rivayetler de var. Hülasa, arzın kıyamet günü beyaz, temiz, günahsız bir arza çevrileceği manasını te'yid eden (Resulullah'tan) merfu rivayetler de mevcuttur. 439

رُغ ةا َرُع ةاَفُح بلاعَت هاللّ وُق ٍُم ْمُكَّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□ □] .
5058) .2 □4443□ 2ـ امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو)**-** İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sizler Allah'a yalınayak, bedenleriniz çıplak ve kabuklu (sünnet edilmemiş) olarak haşr olunacaksınız!" buyurdular." 440

ةا َرُع ةاَفُح بلاعَت ِ هاللّ بلا َنو ُروُشْحَم ْمُكَّنإ ُساَّنلا اَهُّيأ اي :لاَقف .ٍةَظِع ْوَمِب
ِ هاللّ ُلوُس َر اَنيِف َماَق] :لاق ىرخأ يفو ـ8 □4444ـ ُهَّنإ َو َأ ،ُم ًَّسلا ِهْيَلَع
ُميِها َرْبإ ِةَمايِقْلا َم ْوَي ىَسْكُي ٍقِئ ًخلا َل َّوأ َّنإ َو َأ .َنيِلعاَف اَّنُك اَّنإ اَنْيَلَع ادْع َو
ُهُديِعُن ٍقْلَخ َل َّوأ اَنأَدَب اَمَك ً رُغ َلاَق اَم َك ُلوُقأف .َكَدْعَب اوُثَدْحأ اَم ي ِرْدَت
َكَّنإ : ُلاَقُيَف .ِيباَحْصأ ِهب َر اَي : ُلوُقأف ِلاَمِهشلا َتاَذ ْمِهب ُذَخ ْؤُيَف ِيتَّمُأ ْنِم ٍلاَج
ِرب ُءاَجُيَس ْمِهباَقْعأ ىلَع َنيِهدَت ْرُم اوُلا َزَي ْمَل ْمُهَّنإ :ِيل ُلاَقُيَف لاَق . ُميِكَحْلا ُزي
ِزَعْلا ـ ِهِل ْوَق ىلا ـ ْمِهيِف ُتْمُد اَم اديِهَش ْمِهْيَلَع ُتْنُك َو : ُحِلاَّصلا ُدْبَعْلا

مُهَتْق َراَف ُذْنُم□] .

نينوتخم ريغ يأ « رُغ».دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[اق ْحُس ، اقْحُس : .
ُلوُقأف] :ةياور يف داز

3. (5059)- Bir diğer rivayette İbnu Mes'ud şöyle demiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) va'z etmek üzere aramızda doğruldu ve dedi ki: "Ey insanlar! Sizler (kıyamet günü) Allah'ın yanında yalınayak, çıplak ve kabuklu olarak toplanacaksınız. [Sonra şu ayeti okudu:] "İlk yaratışa nasıl başladı isek, üzerimizde hak bir vaad olarak yine onu iade edeceğiz..." (Enbiya 104). Haberiniz olsun! Kıyamet günü mahlukattan ilk giydirilecek İbrahim aleyhisselam'dır. Haberiniz olsun, o gün ümmetimden bazı kimseler getirilir ve sol tarafa alınırlar. Bunun üzerine ben: "Ey Rabbim! Bunlar ashabımdır!" derim. Bana: "Sen bilmiyorsun, bunlar senden sonra neler yaptılar" denilir. Ben salih kul (İsa)'nın dediği gibi diyeceğim: "Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcü idim. Fakat vakta ki sen beni (içlerinden) aldın, üstlerinde nigehban yalnız sen oldun. (Zaten) sen (her zaman) her şeye hakkıyla şahidsin. Eğer kendilerine azab edersen şüphe yok ki onlar senin kullarındır. Eğer onları affedersen mutlak galib ve yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da hakikaten sensin sen"(Maide 117-118).]

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devamla dedi ki: "Bunun üzerine bana: "Onlar, sen aralarından ayrıldığın günden beri, dinden yüz çevirmeye hiç ara vermediler!" denilecek.

"Bir rivayette şu ziyade var: "Ben: "Rahmetten uzak olsunlar, rahmetten uzak olsunlar!" derim." [Buhârî, Rikak 45, Enbiya 8, 44, Tefsir, Maide 14, 15, Tefsir, Enbiya 2; Müslim, Cennet 57, (2860); Tirmizî, Kıyamet 4, (3329); Nesâî, Cenaiz 118, (4, 114).] 441

AÇIKLAMA:

1- Haşr: Kurtubî, belki de kelimenin kullanışlarını esas alarak haşr hakkında şu açıklamayı yapar: (Biraz özetleyerek, kısaltarak alıyoruz.) "Haşr, toplanma manasına gelir. Dört çeşit haşir vardır. Bunlardan ikisi dünyada, ikisi de ahirettedir.

* **Birinci haşr:** Haşir suresinin ikinci ayetinde zikredilen haşirdir. (Mealen): "O, ehl-i kitaptan küfür edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkarandır" (Haşr 2).

* **İkinci haşr:** Kıyamet alâmetleri zımnında zikri geçen haşirdir: Bir rivayette Aden'den çıkacak bir ateşin insanları mahşere (toplanma yeri) sevkedeceği belirtilir: □ سأّنلا ُقوُسَتَف َت ْوم َرْضَح ْنِم ِةَمايِقْلا ِم ْوَي رَشْحَمْلا ىلا ُسأّنلا ُلَح ْرَت ٍنَدَع ِرْعَق ْن □ "Bir başka rivayette لَبَق ٌراَن ُج ُرْخَت ب ِرْغَمْلا ىلا ِق ِرْشَمْلا َنِم َسأّنلا □ Bir başka rivayette: ِم ُج ُرْخَت ٌراَن َكِلذ رُشْحَت ٌراَنَف ِةَعاَّسلا ِطا َرْشَا ُل َّوَا اَّمَا Farklı şekillerde çıkacağı belirtilen bu ateşle ilgili rivayetlerin te'lifi zor görünmektedir. İbnu Hacer şöyle bir te'lif teklif eder: "Muhtemelen bu ateş önce Aden taraflarında çıkacak. Sonra arzın her tarafına sirayet edecek. Hadiste geçen "İnsanları doğudan batıya haşredecek" ifadesi, haşrin hususi kalmayıp, her tarafta umumileşeceğini beyan kasdını güder. Belki önce şark ahalisi haşredilecek, ama sonradan garb ahalisinin haşri de olacaktır. Nitekim bütün fitneler doğudan başlar.."

* **Üçüncü haşr:** Ölülerin kabirlerinden haşridir. Bu yeniden dirilmeden (ba's) sonra, Mevkıf denen hesap meydanında toplanmasıdır. Bu haşr şu ayette bahsedilen haşrdır. (Mealen): "...Onları da mahşerde toplamışızdır da içlerinden hiçbirini

bırakmamışızdır" (Kehf 47).

* **Dördüncü haşr;** İnsanların cennet veya cehennemde toplanmasıdır." İbnu Hacer, bunlardan birinciye haşr denemeyeceğini, şer'an mutlak olarak haşr denince, kıyamet günü bütün mevcudatın toplanmasının kastedildiğini, halbuki birinci haşr olarak zikredilen hadisenin benzerlerinin tarihte sıkça vukua geldiğini, hiçbirine haşr denmediğini belirtir ve İbnu'z-Zübeyr'in halife olunca, Emevîlerin Medine'den Şam'a sürdüğünü ifade eder.

2- Hadiste kıyamet günü ilk elbise giyecek zatın İbrahim aleyhisselam olduğu belirtilir. Başka rivayetlerde, veya seravil (şalvar) ile ilk tesettürü onun vaz' etmiş olmasıyla izah edilmiştir. Şarihler onun bu meselede efdaliyetinin, her yönden Resulullah'a efdaliyet ihraz edeceği manasına gelmediğini belirtirler. **3-** Resulullah'tan sonra irtidat edenlerle ilgili muhtelif açıklamalar yapılmıştır. **1)** Bunlar münafık ve mürtedlerdir. Abdest uzuvlarında ve alınlarında beyazlıkla diriltilirler. Aleyhissalâtu vesselâm bunlara bu alâmetleri sebebiyle nida eder. Ancak: "Bunlar vaadine mazhar olanlardan değiller!" denilir. Bunlar senden sonra dini değiştirdiler. Yani izhar ettikleri İslam üzere ölmediler."

2) "Bunlardan murad, Aleyhissalâtu vesselâm zamanında Müslüman olarak yaşayıp sonradan irtidat edenlerdir" denmiştir. Resulullah bunlara da, -üzerlerinde abdest nuru olmasa da- sağlığında onları Müslüman bildiği için nida eder. Ancak "Bunlar irtidat ettiler!" denilir.

3) "Bunlar, tevhid üzerine ölen büyük günah sahipleri ve kişiyi dinden çıkarmayan bid'alara düşen ehl-i bid'adır" denmiştir. Bunların alınlarında ve abdest uzuvlarında nur olması da mümkündür. Bunlar, Resulullah zamanında veya ondan sonra da yaşamış olabilirler. Bunları hususi alâmetleriyle tanımış olacaktır. İbnu Abdilberr der ki: "Dinde bid'at çıkaranların hepsi havuz'dan kovulacaktır; Haricîler, Rafizîler ve diğer ehl-i heva." Devamla "Zalimlerin, haksızlıkda ileri gidenlerin, hakkı gizleyenlerin ve kebair işleyerek asi olanların" da bu hükme girdiklerini, bu sayılanların hepsinin, sadedinde olduğumuz hadiste haber verilen azaba maruz kalacaklarından korkulduğunu belirtir.

4- Hadiste, salih kul olarak işaret edilen zat, Hz İsa aleyhisselam' dır. Çünkü salih kul'a nisbet edilerek söylenen söz ayet-i kerimedir ve Kur'an, onu Hz. İsa'nın bir yakarışı olarak sunmaktadır. Böylece Aleyhissalâtu vesselâm, ümmetinden günahkâr bir zümreyi, Hz. İsa'nın merhametkârâne ve şefkatkârâne olan üslubuyla Allah'a havale etmekte, Hz. Nuh'un helak ve ceza talep eden üslubuna (Nuh 26) yer vermemektedir. 442

ةَاشُم ٌفْن ِص : ٍفاَنْصأ َث ً َث ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُساَّنلا ُرَشْحُي :# ِ هالّل ُلوُس َر□□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □4444ـ ٌرِداَق ْمِهماَدْقأ بلع
ْمُهاَشْمأ يِذهلا :َلاَق ؟ْمِههوُج ُو بلع َنوُشْمَي َفْيَك ِ، هالّل َلوُس َر اَي َلِيق . ْمِههوُج
ُو بلع ٌفْن ِص َو ،ٌناَبْك ُر ٌفْن ِص َو

يذمرتلا هجرخأ .[ِك ْوَش َو ٍبَدَح َّلُك ْمِههوُج ُوِب َنوُقَّتَي ْمُهَّنإِ اَّمأ ،ْمِههوُج ُو بلَع.
ْمُهَيِشْمُي ْنأ

4. (5060)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü insanlar üç sınıf olarak haşrolunurlar: * Yayalar sınıfı, * Binekliler sınıfı, * Yüzü üstü sürünenler sınıfı."

Aleyhissalâtu vesselâm'a soruldu: "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar yüzleri üzerine nasıl yürürler?" Şu cevabı verdiler: "Onları ayakları üzerine yürüten Zat-ı Zülcelal, yüzleri üzerine yürütmeye de kadirdir. Ancak bilesiniz, bu yüzleri üstü yürüyenler, önlerine çıkan her engele, her dikene karşı kendilerini yüzleriyle korumaya çalışırlar." [Tirmizî, Tefsir Benî İsrail (İsra), 3141).] 443

AÇIKLAMA:

Kıyamet günü, ebedî menzillerine gitmek üzere, herkes amel ve imanlarının derecesine göre farklı süratte yol alacaklardır. Aleyhissalâtu vesselâm bunları üç grupta ifade buyurmuştur: Yayalar, binekliler, yüzü üzeri sürünenler. İlk iki sınıf ehl-i imandır, üçüncüsü ise kâfirlerdir. Ehl-i iman da iki grupta ele alınmıştır: Yayalar. Bunlar gidişte meşakkat çekecekler, ama sürünenlerinkinden çok hafif. Bazı alimler, önce yayaların zikredilmiş olmasını, ehl-i imandan yayan yürüyecek olanların çoğunluğu teşkil etmeleriyle izah etmiştir.

En şerefli sınıf binekli olanlardır. Bunların da, dünyada bile bineklerin sürat ve konforca çeşitlilikleri gözönüne alınınca, kendi aralarında farklılıklar arzedeceği anlaşılır.

Yüz üstü sürünecek olanlarla ilgili şu ayeti de hatırlatabiliriz: "Biz onları kıyamet günü körler, dilsizler, sağırlar olarak yüzü koyun haşredeceğiz. Onların varacağı yer cehennemdir ki, ateşi yavaşladıkça biz onun alevini artırırız" (İsra 97).

el-Kâdi der ki: "Yüzleriyle korunurlar" ifadesi, onların ne kadar alçaltılıp hakir kılınacaklarını beyan eder. Allah eza veren şeylere karşı, onları, ellerine ve ayaklarına bedel yüzleriyle korunmaya mecbur kılacaktır. Hedefe gidişi ayağa bedel yüzleriyle yaptırması da, onların dünyada iken yüzlerini yaratıp şekillendiren Zat için secdeye koymamalarından dolayıdır."444

نيبِغا َر ،َقِئا َرَط ِث ًَث بلَع ِةَمايِقْلا َم ْوَي ُساَّنلا ُر َشْحُي # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4441ـ ٌثْيَح ْمُهَعَم ُليِقَت ، ُراَّنلا
ُمُهَتَّيِقَب ُرُشْحَت َو .ٍريِعَب بلَع ٌةَرْشَع َو ،ٍريِعَب بلَع ٌةَعَب ْرأ َو ،ٍريِعَب بلَع ٌةَثَث
َو ،ٍريِعَب بلَع ِناَنْثا َو ،َنيِبِها َر

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ا ْوَسْمأ ُثْيَح ْمُهَعَم يِسْمَت َو ،اوُحَبْصأ ُثْيَح ْمُهَعَم .
ُحِبْصُت َو ،اوُتاَب ُثْيَح ْمُهَع َم ُتيِبَت َو ،اوُلاَق

5. (5061)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar kıyamet günü üç hal üzere haşrolunurlar: **1)** İstekliler, korkanlar, **2)** İki kişi bir deve üzerinde olanlar, üç kişi bir deve üzerinde olanlar, dört kişi bir deve üzerinde olanlar, on kişi bir deve üzerinde olanlar.

3) Geri kalanları, ateşe tapanlar. Cehennem, onların kaylûle yaptığı yerde onlarla kaylûle yapar, geceledikleri yerde onlarla birlikte geceler, onların sabahladıkları yerde onlarla sabahlar, onların akşamladıkları yerde onlarla beraber akşamlar." [Buhârî, Rikak 48; Müslim, Cennet 59 (2861); Nesâî, Cenaiz 118, (4, 115, 116).]445

AÇIKLAMA:

1- Haşr hakkında teferruatlı açıklamayı 5059 numaralı hadiste kaydettik. **2-** Bu hadiste zikredilen haşir hangisidir? 5059 numaralı hadisin açıklamasında Kurtubî'den kaydettiğimiz yoruma göre, nususta zikri geçen haşir dört idi. Bunlardan biri te'vil götürse de, üç haşirden bahsedilebileceği ve birisinin kıyamet kopmazdan önce, kıyametin kopmasına yakın meydana gelecek bir haşir olduğu belirtilmiş, rivayetler kaydedilmiş idi.

Sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen haşrin de işte bu haşir olduğu, çoğunlukla benimsenen görüştür. Öyleyse hadis, Aden taraflarında çıkıp, dünyanın her tarafına sirayet edecek bir ateş sebebiyle insanların (Şam) tarafına toplanacaklarından ve bu toplanma, (bu göç, bu iltica) işine iştirak edenlerin üç kategoride mütalaa edileceğinden haber vermiş olmaktadır.

Birinci kategori: İstekliler, korkaklar. Hadis bunların neyi arzulayıp neyden korktuklarını açıklamıyor, müphem ve mutlak bırakıyor.

İkinci kategori: Bunlar kaçma sırasında meşakkattedirler. Bu meşakkat ve sıkıntı "bir deveye iki, üç...on kişi binecek" şeklinde ifade edilmiştir.

Üçüncü kategori: Kaçamayanlar. Bunları ateş yakalayacak. Bu hadisenin kıyametten önce vuku bulan bir vak'a olma ihtimali esas alınınca, kaçılan bu ateşin onları yakalayacağı söylenebilir. Yakalanmanın vakti yoktur; kimini sabah, kimini öğle, akşam... gece vs.Hattâbî, bu haşrin kıyametten önce vuku bulacağını söyler ve: "İnsanları diriler olarak Şam'a toplar" der.

Hattâbî, bu haşrin dünyada olacağını açıklama sadedinde şunları söyler: "Kabirlerden Mevkıf'a olacak haşir, bu suretle olmaz, bu uhrevî haşirde deveye binme, deveyi nöbetleşe kullanma şekli yoktur. Bu haşir, İbnu Abbas'tan gelen hadiste belirtildiği üzere "yalınayak, çıplak ve yaya" şekilde olacaktır."

"Bir devede iki, üç..on kişi olacak" ibaresini Hattâbî: "Bir deveyi iki, üç... on kişi münavebe ile kullanacaklar demektir" diye açıklar. Yani yol esnasında çok sayıda insana tek binek düşecek biri binerken diğerleri yürüyecek.

İbnu Hacer, münavebe ile kullanmayı kesin bir üslubla reddetmese de, bir deveye aynı anda on kişiye kadar binilebileceğini, Allah'ın bu gücü o gün deveye verebileceğini söyler. Bu yorum bize deve kelimesini binek, binme aracı olarak anlamamıza imkan tanır. Bundan hareketle insanların (1990-1991 yılında çıkan Körfez hadisesinin sonunda Irak'ta yaşayan Kürtler ve Türkmenlerden iki milyona yakın insanın yurtlarını terkederek, bin bir müşkilatla eski coğrafî taksimatta Şam sayılan, bugün ise Suriye denen Güneydoğu Anadolu bölgesine hicret hadisesinde olduğu gibi) bu haşir sırasında canları pahasına pek müşkilatlı bir kaçışla Şam (yani Suriye) bölgesinde toplanacaklarını anlamamıza imkan verir.

Şunu da belirtelim ki, Halimî, bu haşrin kabirlerden Mevkıf'a gidiş haşri olduğuna meyletmiş, Gazalî ise bu hususta kesin kanaat beyan etmiştir. İsmailî: "Ebu Hureyre hadisinin zahiri, insanların "yalınayak, çıplak ve yaya" haşredileceklerini haber veren İbnu Abbas hadisine muhalif düşer" der. Şöyle bir te'lif teklif eder: "Haşirle "neşir" de[446] ifade edilir. Çünkü biri diğeriyle muttasıldır. Öyleyse haşir, insanların kabirlerden yalınayak, çıplak olarak çıkarılıp, Mevkif'e (hesap meydanına) sevkedilmeleridir. İşte bu sırada müttakiler deve üzerinde gelerek toplanırlar."

Bazıları da iki hadisi şöyle te'lif eder: "İnsanlar kabirlerinden, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hadisinde ifade edilen evsafta çıkarılırlar, sonra halleri, buradan Mevkif'e gelinceye kadar, Ebu Hureyre hadisinde ifade edilen evsaf içinde farklı olur. Bu son te'vili te'yid eden bir rivayet Ebu Zerr'den, Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî tarafından tahric edilmiştir.

"Sadık ve masduk olan Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) bana haber verdi ki: "Kıyamet günü insanlar, üç grup halinde haşredilecektir: Bir grup (Allah'ın nimetlerinden) yemekte oldukları ve elbiseler içinde ve binekler üzerinde bulundukları halde haşredilir. Bir grup yayadır, bir grup da melekler tarafından yüzleri üstü sürüklenirler."

İyâz, bu görüşler içerisinde Hattâbî'nin görüşünü tercih eder ve bazı hadislerde "ateş onlarla birlikte kaylûle yapar, onlarla birlikte akşamlar, onlarla birlikte sabahlar" ifadesini delil göstererek: "Bu haller dünyaya ait hallerdir, (öyleyse, hadiste, kıyametten önceki haşir kastedilmiştir)" der. Hadis üzerinde başka yorumlar da var: Son olarak onu hatırlatalım. Hadisler ve ayetler, İlâhî mucizeye mazhar oldukları ve her asra baktıkları için ulemanın istinbat ettiği bütün manaları kasdetmiş olabilir. Sadece birinde cezmedip diğerlerini reddetmek caiz olmaz. 447

□هاللّ ِ #: يعَرْ ِق ُ سأَّنلا ُ يوَ ْم َ لاقْيِامَةِ حتَهب يذَهْبَ عَرَ قهُمُ ْ فيا ُ ْر ض ِ سبَعْين
□4442□ 4ـ وعنه ر َض ِي َ اللّه ُ عَنهْ قال: [قَال َر َ سو ُل

. ذِراعا ، و َ إنهَّ ُ يلُجْ ِ مهُمُ ْ حتَهب يبَلْغُ َ أذاَنهَمُ ْ.] أخرجه الشيخان

6. (5062)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar kıyamet günü öylesine ter akıtırlar ki, bu terler yerin içinde yetmiş zira'lık derinliğe kadar iner ve bu ter (yer üstünde de birikerek insanları konuşamaz hale getirmek üzere ağızlarına) gem vurur ve kulaklarına kadar ulaşır." [Buhârî, Rikâk 47; Müslim, Cennet 61, (2863).] 448

AÇIKLAMA:

Kıyamet günü, hesap verme esnasındaki ahvalle ilgili olarak muhtelif hadisler gelmiştir. Bunların birkısmı ter hadisesi ile ilgilidir. Sadedinde olduğumuz hadis, insanların, hesap vermenin sıkıntısıyla yerin dibine yetmiş arşın inecek ve yerin üstünde de kulaklara kadar yükselip insanları konuşamaz hale getirecek bir derya teşkil edecek kadar çok terleyeceklerini ifade etmektedir.

Alimler, bu ter herkesin kendi teri midir, müşterek terleri midir ihtilaf ederler, İyâz: "Bundan kişinin müşahede ettiği korkunç haller nisbetinde salacağı terin kastedilmiş olması muhtemel olduğu gibi, hem kendi, hem başkasının teri kastedilmiş olması da muhtemeldir. Böylece bir kısmına çok şiddetli, bir kısmına daha hafif sıkıntı verir. Bütün bunlar, insanların izdiham ve birbirlerine sıkışmasından terin yerin altına yetmiş arşın nüfuz etmesinden sonra, yer üstünde akıp birikmesinden meydana gelir. Tıpkı suyun toprak tarafından emilmesinden sonra bir vadide akması gibi" der.

İbnu Hacer, bu terleme hadisesini, bir başka hadisin yardımıyla daha bir tavzih eder. Hadis şudur: "Kıyamet günü güneş arza (bir mil kadar] yaklaşır. İnsanlar terlerler. Kimi vardır, teri ökçesine kadar yükselir, kimi vardır ayağının yarısına kadar yükselir; dizine kadar yükselenler, uyluğuna kadar yükselenler, böğrüne kadar yükselenler, omuzuna kadar ve hatta ağzına kadar -ve eliyle işaret eder- yükselenler, vardır. Ağzına kadar yükselen ter, sahibine gem vurmuş olur. Bazılarını ter tamamen bürür -ve bunu söylerken elini başının üzerine vurur.-" Bazı rivayetlere göre hesap gününün sıkıntısı o kadar şiddetlidir ki, insanlar: "Ey Rabbimiz, cehenneme giderek de olsa bizi bundan kurtar!" diye talepte bulunurlar. Müslim'in bir rivayetinde tere batmanın, kişinin ameliyle mütenasib olacağı belirtilmiştir. . ق رَعلا نُوكَتَف ُساهنلا بلَع ِرادْقِم مِهِلَمَع ْيف Bir başka hadiste bu bekleme müddetinin kırk yıl olacağı; bir diğerinde bir günün yarısının, dünya zamanına göre ellibin yıl olacağı, ancak mü'mine bu günün, güneşin batma anı gibi hafif geleceği belirtilmiştir.

Beyhakî'nin bir hadisinde bu sıkıntılı halin kâfirlere mahsus olduğu tasrih edilmiştir. بهتَح ِم ْوَيْلا َكِلذ ُب ْرَك ُّدَتْشَي

. مَجْلُي ُرِفاَكْلا َرَعْلا ُق َليِق ُه َل َنْياَف ُنوُنِمؤُمْلا

"O günün sıkıntısı kâfire çok şiddetlenir. Öyle ki ter onu gemler!" Denildi ki: "Ey Allah'ın Resulü mü'minler nerede olurlar?" Buyurdular ki: "Onlar altın kürsüler üzerindedirler, onlara bulutlar gölge yapar." Bazı rivayetlerde de "amelleri gölge yapar", bazı rivayetlerde de "güneşin, insanların başlarına iki yay boyu yaklaşacağı" ifade edilmiş ise de, (imanda kemal sahibi) mü'minlere bu hararetin zarar vermeyeceği belirtilmiştir.

Hülasa, hesap günü uzun bir müddettir, sıkıntısı azimdir. Ancak mü' minler, amellerine göre o günün sıkıntısını az veya çok az bir derecede atlatacaklardır. İbnu Ebî Cemre: "Sadedinde olduğumuz hadis bu sıkıntının bütün insanlara şamil olacağını ifade ederse de; başka hadisler, bunun onlar çoğunluk da olsa birkısım insanlara mahsus olduğunu tasrih eder; peygamberler, şehidler ve Allah'ın diledikleri bundan istisna edilmiş, en şiddetli ter sıkıntısının da kâfirlere, sonra kebair ehline, sonra bunları takip edenlere olacağı, mü'minlerin kâfirlere nisbetle az oldukları belirtilmiştir."

İbnu Ebî Cemre, bu hadislerden akla gelebilecek: "İnsanlar muhtelif bazda oldukları halde hepsi nasıl kulaklarına kadar tere banar, bu arada ter bir kısmının ayağını bürümez...?" gibi sorulara: "Bunlar uhrevî, gaybî ihbarlardır, aklî izahı yoktur, kuvvetli iman sahipleri tasdik eder..." manasında cevap verdikten sonra der ki: "Bu koruyacak amellere teşvik etmek, günahlardan tevbeye sevketmek, kerim ve bağışlayıcı olan Rab Teala'ya iltica etmeye bu hallerden ve ateşten koruyup, rahmet ve cennetine dahil etmesini talep etmeye bir sevktir." 449

ÜÇÜNCÜ FASIL

HESAP VE KULLAR ARASINDA HÜKMÜN VERİLMESİ

هْنِم ٍءْىَش ْوأ ِه ِض ْرِع ْنِم ِهي ِخ ‘ ٌةَمَلْظَم ُهَدْنِع ْتَناَك ْنَم # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ ه، ْنإو ْمَل ْنُكَت ُهَل ٌتاَنَسَح ُخِأ ذَ ـ4448□ 1 ـ نع يبأ ةريره ر َض ِي َهاللّ ُهْنَع لاق: م َنِم ْلبَق ِلأ ْن َ يَكُوَن ديناِر َو ٌرِد ْهَم ،ٌ إن ْكاَن َلُه َعَمل ٌصاَلِح ُخِأ ذَ ِمنُه ُ َبِقدِر ْمَظلَمتِ ْوَيلا ُهْنِم ُهلِهلَحتَيْلَف

. ْنِم ِتاَئِهيَس ِحاَص ِهِب ِفُحَمل َعَلْيِه]. أخرجه البخاري والترمذي

1. (5063)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kimin üzerinde kardeşine karşı ırz veya başka bir şey sebebiyle hak varsa, dinar ve dirhemin bulunmadığı [kıyamet (ve hesaplaşmanın olacağı)] gün gelmezden önce daha burada iken helalleşsin. Aksi takdirde o gün, salih bir ameli varsa, o zulmü nisbetinde kendinden alınır. Eğer hasenatı yoksa, arkadaşının günahından alınır, kendisine yüklenir." [Buhârî, Mezalim 10, Rikak 48; Tirmizî, Kıyamet 2, (2421).] 450

AÇIKLAMA:

Hadis, mü'minleri, mü'min kardeşine karşı haksızlık yapmamaya, şayet yapmış ise helalleşmeye tevşik etmektedir. Bu haksızlık, "ırz"la ifade edilen manevî varlığına karşı olabilir. "Başka bir şey" tabiriyle de "bütün çeşitleriyle mal", "yaralama", hatta "tokat"a varıncaya kadar her şey kastedilmiştir. Nitekim Tirmizî'nin rivayetinde "ırz ve mal nevinden..." denmiştir.

Müslim'de bu mana bir başka üslubla ifade edilmiştir: "Ümmetimden müflis olan o kimsedir ki: Kıyamet günü namazı, orucu ve zekatı olduğu halde gelir. Ancak birine küfretmiş, diğerinin kanını dökmüş, bir diğerinin de malını yemiştir. Hasenatı, buna, öbürüne, diğerine dağıtılır. Üzerindeki borçlar bitmeden hasenatı tükenmişse öbürlerinin günahlarından alınır, üzerine yüklenir ve böylece ateşe atılır." Bu hadis, "Bir günahkârın günahı diğerine yüklenmez" (En'am 164) ayetine muhalif düşmez. Zira bu kimse, kendi fiili ve zulmü sebebiyle cezalandırılmıştır. Çünkü hasenatı, Allah'ın kullar hakkındaki adaleti gereği, seyyiati mukabilinde alınmıştır.

Humeydî, Kitabu'l-Muvazene'de demiştir ki: "İnsanlar üç kısımdır: * Hasenatı seyyiatına üstün gelenler.

* Seyyiatı, hasenatına üstün gelenler.

* Hasenatı ve seyyiatı müsavi olanlar.

Birinciler, Kur'an'ın nassı ile kurtuluşa ereceklerdir.

İkinciler, sevabından fazla olan günahı sebebiyle, nefhadan (İsrafil' in sûra üflemesinden) ateşten çıkanların sonuncusuna kadar, şerrinin azlığı çokluğu nisbetinde azab edilecektir. Üçüncüler, a'raftakilerdir (A'raf cennet ve cehennem arası bir yer)." Bu görüşü bazı alimler: "Allah'ın azab etmeyi murad ettikleri" diye kayıtlaması, keza üçüncü kısım için de: "Üç görüşten en kuvvetli olanı" diye tasrih etmesi gerekirdi diye tenkit etmişlerdir. Ayrıca Humeydî, "Seyyiatı hasenatına galebe çalanlar da iki kısımdır: "Azab çekip, şefaatle ateşten kurtulanlar, günahı affedilip, hiç azab çekmeyenler" demiştir. 451

ن ِم ِءاَحْلَجلا ِةَّاشلِل َداَقُي ىتح ِةَماَيِقلا َم ْوَي اَهِلْهأ ىلا َقوُقُحلا َّنُّدَؤُتَل :# ِ□
ب ِلاَّر ِجُل ِيَو ْم َـ4445□ 2ـ وعنه ر َض ِيَ اللّه ُ عَنْهُ قال:]قَاَل َر ُسوُل اللّه
ُقهلَعَتي َلُج َّرلا هنأ ُعَمْسَن اَّنُك َو :َلاَق ؟لُج َّرلا ُلُج َّرلا أَكَن َمِل َو ؟ ِرَجَحْلا ىلع
ملسم يذمرتلاو ىلا هلوق :ءانرقلا امو ةَّاشلا ِلاقْرَ ناَء و َ يسَأْلا َرَجَحْلا ُ: لِم َ انَكْبَّ
هجرخأ .[ينِاَهْنَت ًو ِرَكْنُمْلا ىلع َو ِأطخْلا ىلَع ينِا َرَت َتْنُك : ُلوُقَيَف . ُهُف ِرْعَي َ
ةَماَيِقْلا ِو َ هُوَ

ءانرقلا دض ،اهل نرق يتلا «ءاحلجلا».نيزر ةدايز نم هدعب .

2. (5064)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü hak sahiplerine haklarını mutlaka eda edeceksiniz. Öyle ki kabış (boynuzsuz) koyun için, boynuzlu koyundan kısas alınacak, taşa (niye bir başka) taş üzerine yüklenip kaldığından; adamın adamı niye yaraladığından sorulacak."

(Ebu Hureyre) der ki: "Biz şunu da işitirdik: "Kıyamet günü, kişiyi tanımadığı birisi yakalar ve der ki: "Sen beni hata ve münker işlerken görüyordun, fakat ondan men etmiyordun!" [Müslim, Birr 6, (2582); Tirmizî, Kıyamet 2, (2422).]

"Boynuzlu koyun..." tabirinden gerisi Rezin'in ziyadesidir.452

AÇIKLAMA:

Nevevî, hadisi açıklama sadedinde der ki: "Bu hadis, hayvanların da kıyamet günü haşredileceği ve tıpkı teklif ehli insanların, çocukların, delilerin ve kendilerine tebliğ ulaşmayanların iadesi (yeniden diriltilmesi) gibi, onların da iade edileceği hususunda bir açıklamadır. Bu hususta Kur'an ve sünnette deliller mevcuttur. Ayet-i kerimede Rabb Teala şöyle buyurmuştur: "Vahşi hayvanlar haşredildiği zaman" (Tekvir 5). Ayet ve hadiste gelen bir kelimenin zahirini esas almaya aklî veya şer'î bir mani yoksa onu zahirine hamletmek vacib olur. Alimler derler ki: "Kıyamet günü, yeniden diriltilme ve haşredilmek için mücazat, mükafaat veya sevab şart değildir. Boynuzlu keçinin kabış keçi için kısas olması, teklif kısası değil, mukabele kısasıdır." 453

بلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَي َسْيلأ : ُتْل ُقَف . َبِهذُع َباَس ِحلا َشِقوُن ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر:
َلاَق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ8 □4444ـ ُبَساَحُي ُدَحأ َسْيَل َو ُض
ْرَعْلا َكِلذ اَمَّنإ :َلاَقف . ارو ُرْسَم ِهِلْهأ ىلا ُبِلَقْنَي َو اريِسَي اباَس ِح ُبَساَحُي َف
ْوَسَف ِهِنيِمَيِب ُهَباَتِك َيِتوأ ْنَم اَّمأف

هيف ءاصقتساو هقيقدتو هقيقحت «ُباس ِحْلا ُةَشَقاَنُم».يئاسنلا إ ةسمخلا .
هجرخأ .[َكَلَه ًّإ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي

3. (5065)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ahirette kimin hesabı münakaşa edilirse, azaba maruz kalacak demektir!" buyurmuşlardı. Ben: "Nasıl olur? Allah Teala hazretleri (mealen): "O vakit kimin kitabı sağ eline verilirse; kolay bir hesabla muhasebe edilecek ve ehline sevinçli olarak dönecek" (İnşikak 7-9) buyurmadı mı, (bu hesap münakaşası değil mi)?" dedim. "Hayır! buyurdular, bu (münakaşa değil) arzdır. Kıyamet günü hesaba çekilen herkes mutlaka helak olmuş demektir!" [Buharî, İlim 35, Tefsir, İnşikak 1; Rikak 49; Müslim, Cennet 80, (2876); Ebu Davud, Cenaiz 3, (3093); Tirmizî, Kıyamet 6, (2428).] 454

AÇIKLAMA:

Burada geçen münakaşatü'lhesab tabiri, hesabın tahkik ve tedkikini ifade eder. Zemahşerî, Faik'te "hesap münakaşası"nı "hesapta zorluk çıkarmak, az çok hepsini ortaya dökmek, sayıya dahil etmek" şeklinde açıklar. Kişinin helak olması, burada "yapılan ince hesap sonucu, fazla gelen günahları sebebiyle azab çekmesi"dir. Resulullah'ın arz diye ifade buyurduğu ayet-i kerime, inceden inceye yapılan bir hesabın sonucunu bildirmemiş olmakta, amelin arzını ifade etmektedir. Tîbî der ki: "Hadiste geçen "bu arzdır" ifadesinin manası şudur: "Ayette mezkur olan hesap, kulun eksikliklerine rağmen Allah'ın dünyadaki lütfunu ve bu eksikliklerin ahiretteki affını bilmesi için mü'minin amellerinin bir arzıdır."

Resulullah, bu hadislerinde "hiçbir kimsenin ameliyle cennete gidemeyeceğini" ifade ettiğine göre, ebedî cennet, insanların dünyada yaptıkları amellerin neticesi değildir. Şu halde inceden inceye, amellerimiz üzerine yapılacak hesabın sonucu olarak cennete gitmek mevzubahis olamaz. Cennet, lutf-u İlahînin neticesidir. Allah'ın lütfu tecelli edenlerin kitapları sağından verilmiş olacaktır. Şüphesiz ki, İlahî rahmetin tecellisinde amel defterinin muhtevası müessirdir. 455

لاق :]تُمِدَق ُتلْقَف َةَنيِدَمْلا َّمُههللا ْرِهسَي يل اسيِلَج احِلاَص . َف ُتْسَلَج ىلا يِبأ
ِهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَصيبق نب ثْي َرُح نعو ـ5 4444ـ بلاعَت َ هاللّ َّلَعَل # ِ
هاللّ َ نأ ْ يَر ْز ُ قَنِي اسيِلَج احِلاَص ، فَحَدهتْنِي بِحَديثٍ هَتْعِمَس ُ نِم ْ ر َ سُوِل هاللّ
ص َ ً تهُ ،فإنَّ صَلَحتْ فقَدْ أفلَحَ هَرُ يَرْ ة َ ر َ ض ِ ي َ هاللّ ُ عَنْه. فقُلْتُ : إنِهي سَألتُ
ر َ سُوَل هاللّ ِ # يَقُوُل : إنَّ أوَّ ل َ مَا يُحَاسَبُ بِهِ العَبْدُ يَوْ م َ القِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ
يَنُعَفْنِي بِهِ. فقَاَل : سَمِعْتُ

وَ أنْجَحَ

شَيْئًا . قَاَل الرَّ بُّ تَبَارَ كَ وَ تَعالب: أنْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّ عٍ فَيُكَمَّلَ
وإنْ فسَدَتْ فقَدْ خَابَ وَ خَسِرَ ، وإنْ انتقَصَ مِنْ فَرِ يضَتِهِ

. مِن الفَرِ يضَةِ، ثُمَّ يَكُونُ سَائِرُ عَمَلِهِ عَلى ذلِكَ]. أخرجه الترمذي والنسائي
بِهَا مَا انتقَصَ

4. (5066)- Hureys İbnu Kabîsa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Medine' ye geldim ve: "Ey Allahım! Bana salih bir arkadaş nasib et!" diye dua ettm. Derken Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'nin yanına oturdum. Kendisine: "Ben, Allah'a bana salih bir arkadaş nasip etmesi için dua ettim. Bana, Resulullah'tan işittiğim bir hadis söyle! Olur ki Allah Teala hazretleri ondan faydalanmamı nasib eder!" dedim. Bunun üzerine dedi ki: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kıyamet günü, kişi amelleri arasında önce namazın hesabını verecek. Bu hesap güzel olursa kurtuluşa erdi demektir. Bu hesap bozuk olursa, hüsrana düştü demektir. Eğer farzında eksiklik çıkarsa Rab Teala hazretleri: "Bakın, kulumun (defterinde yazılmış) nafilesi var mı?" buyurur. Böylece, farzın eksikleri nafile (namazları) ile tamamlanır. Sonra, bu tarzda olmak üzere diğer amelleri hesaptan geçirilir." [Tirmizî, Salat 305, (413); Nesâî, Salat 9, (1232).]456

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kişinin Allah'a karşı borçları arasında en mühiminin namaz olduğunu ifade etmektedir. Bu hadis, insanlar arasında kıyamet günü hesabı görülecek ilk şeyin kan olacağı hususunda hadise ters düşmez. Çünkü bu ikinci hadis, insanlar arasındaki hukuktan; öbürü ise Allah'a karşı olan hukuktan bahsetmektedir. Alimler bu iki hukuktan hangisi öncelik kazanır? sorusu üzerinde de durmuş ve önceliğin Allah'a karşı olan hukuk olduğunu belirtmiştir. Deliller bunu göstermektedir.

2- Hadis, hesap sırasında farzlarda çıkacak eksikliklerin, kulun sünnet ve nafile nevinden kılmış bulunduğu namazlarla tamamlanacağını, onların da hesaba gireceğini belirtiyor, yeter ki kişinin amel defterinde bu nevden ibadetler yapılmış olsun.

3- Farzdaki eksiklik nedir? sorusu farklı ihtimaller getirmiştir; * Bir ihtimale göre, bununla farz namazların miktarca noksanlığı değil, farz namazlarda yerine getirilmesi gereken huşu, zikirler, dualar gibi farz sevabını artıran bazı sünnetler ve meşru heyetlerin noksanlığı kastedilmiş olabilir. Bu duruma göre, kişi bu sünnetleri farzda ihmal etmiş ve fakat tatavvu (nafile) namazlarda yerine getirmişse, burada oraya aktarma suretiyle oradaki eksiklik tamamlanılacak demektir. * Keza: "Bu ifade ile, farz namazların farzları ve şartlarında ortaya çıkacak eksikliklerin kastedilmiş olması da muhtemeldir" denmiştir.

* Keza, "Bizzat farz namazlarının terki ile hasıl olan eksikliğin sünnetlerle telafi edileceği de kastedilmiş olabilir" denmiştir.

Öyleyse, hadiste, diğer farzlarda bu muhtevada yapılacak eksiklikler, nafilelerle ikmal edilecektir. Cenab-ı Hak vaadedince o yerine mutlaka gelir. Resul-i Ekrem'i de, O'nun namına haber verir. Kizbten, mübalağa ve mücazefeden uzak konuşur.457

هِلَمَع ْنِم يِقَب اَميِف َرِظُن ُهْنِم ْتَلِبُق ْنإف .ُةَّصلا ِدْبَعْلا ِلَمَع ْنِم ِهيف ُرَظْنُي اَم َل□
َّوأ َّنأ يِنَغَلَب] :لاق ديعس ْنِب َيْحَي نعو ـ4 □4444□

كلام هجرخأ .[ِهِلَمَع ْنِم ٍءْىَش يف ْرَظْنُي ْمل ْلَبْقُت ْمَل ْنإو .

5. (5067)- Yahya İbnu Said rahimehullah anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, (kıyamet günü), kulun ilk bakılacak ameli namazdır. Eğer namazı kabul edilirse, geri kalan amellerine bakılır. Eğer namazı kabul edilmezse diğer amellerinin hiçbirine bakılmaz." [Muvatta, Kasru's-Salat 89, (1, 173).][458]

AÇIKLAMA[459] için önceki hadisin açıklamasına bakılsın.

ءاَمِهدلا يف ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ساَّنلا َنْيَب ىضْقُي اَم ُل َّوأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق][] [.
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ4 4443

دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .

6. (5068)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, insanlar arasında hükmedilecek ilk şey kandır." [Buhârî, Diyat 1, Rikak 48; Müslim, Kasame 28, (1678); Tirmizî, Diyat 8, (1396); Nesâî, Tahrim 2, (7, 83).][460]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, insanlarla ilgili hukukta ilk hesaba çekilecek meselenin "kan"la ilgili meseleler olduğunu ifade etmektedir. Bir önceki hadiste ise, ilk hesabın namazla ilgili olduğu belirtilmiştir. Zahirde bir zıtlık görülür ise de, aslında yoktur. Çünkü biri Allah hakkına ait meselelerde ilkle; diğeri ise kul hakkına ait meselelerde ilkle ilgilidir. Nitekim Nesâi'de gelen bir rivayet ikisini birlikte zikretmektedir: "Kulun ilk hesaba çekileceği şey namazdır. İnsanlar arasında (cereyan edenlerden) ilk hesabı yapılacak şey de, kandır.

"İbnu Hacer: "En mühim olanla başlamak, prensip olması sebebiyle, bu hadis, kan meselesinin ehemmiyetini nazarlarımıza arzediyor" der. Bazı alimler: "Kaza (hüküm) insanlara hastır, hayvanlarla ilgili olarak kaza yoktur" demiş ise de, İbnu Hacer, "Bunun hatalı olduğunu, hadisin insanlar arasındaki kazanın önceliğinden bahsettiğini; bu ifadede, mesela insanlar arasındaki hükümden sonra hayvanlar arasında da hüküm olacağının nefyedilmediğini" belirtir.

Yeri gelmişken kanın ehemmiyetini ifade eden bir başka hadis daha kaydetmek isteriz: "Dünyanın zevali, Allah indinde mü'min bir kulun (haksız yere) öldürülmesinden daha hafif kalır" veya "Mü'minin katli Allah indinde dünyanın zevalinden daha büyük (bir cürüm)dür." Dünyanın zevalinde, pek çok mü'minin helaki de bulunması sebebiyle

---

456 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/372.

hadisin ifadesinde müşkillik bulunduğu ifade edilmiş ise de, daha önce de açıklandığı üzere, burada "Allah nazarında" tabiri meseleyi halleder: Hadislerde Allah nazarında sinek kadar değeri olmadığı belirtilen dünya, ehl-i hevanın dünyasıdır, dünyanın isyanlarla, cinayetler ve haksızlıklarla dolu olan yönüdür, nefs-i emmareleri tatmin eden yönüdür. Bu yönüyle dünyanın Allah nazarında sinek kanadı kadar değeri yoktur. Öyleyse hadiste, Cenab-ı Hakk'ın esmasının tecelligâhı veya abid kullarının ibadet edip, ahiret için ekim yaptıkları dünya maksud değildir. 461

نَع :ٍعَب ْرأ ْنَع َلأْسُي ى هتَح ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ٍدْبِع اَمَدَق ُلو ُزَي َ :#ِ هالّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ةزرب ِبأ نعو ـ4 □4444□

يذمرتلا هجرخأ .[ُه ًْبأ اَميف ِهِمْس ِج ْنَع َو ،ُهَقَفْنأ اَميف َو ُهَبَسَتْكا َنْيأ ْنِم .
ِهِلاَم ْنَع َو ،ِهِب َلِمَع اَم ِهِمْلِع ْنَع َو ،ُهاَنْفأ اَميِف ِه ِرُمُع

7. (5069)- Ebu Berze (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, dört şeyden sual edilmedikçe, kulun ayakları [Rabbinin huzurundan] ayrılamaz: * Ömrünü nerede harcadığından, * Ne amelde bulunduğundan, * Malını nerede kazandığından ve nereye harcadığından, * 462 Vücudunu nerede çürüttüğünden." [Tirmizî, Kıyamet 1, (2419).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, başka tariklerden de gelmiştir. Yine Tirmizî'de gelen bir başka veçhine göre "Kişiye beş şey sorulacaktır: "Ömrünü nerede tüketti, gençliğini nerede çürüttü, malını nerede kazandı, nereye harcadığı bildiği ile ne derece amel etti?" Bu rivayette, gençliğin ayrıca mevzubahis edilmesi, insan hayatı içerisinde onun ayrı bir ehemmiyet taşıdığını ifade eder. Ehemmiyetlidir, çünkü ibadet vs.yi yapmada güçkuvvet bulunan bir devredir. Bu devrede yapılan ibadetler daha kıymetlidir.

2- Yine Tirmizî'nin bir hadisi, kişinin Allah huzurunda tek başına hesap vereceğini daha açık olarak ifade eder: "Sizden herbirinize mutlaka, arada herhangi bir tercüman bulunmadan Rabbisi, kıyamet günü konuşacaktır. Kişi sağına bakacak, hayatta göndermiş olduğu (salih) amelden başka bir şey göremeyecek. Sonra soluna bakacak, yine dünyada iken gönderdiği (kötü) amelden başka bir şey görmeyecek. Sonra karşısına bakacak, ateşin kendisini beklediğini görecek." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu noktada şu tavsiyede bulunur: "Sizden her kim kendini ateşe karşı, bir yarım hurmayla da olsun, koruyabilirse onu yapsın."463

هَل بلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَيَف .ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِدْبَعْلاِب ىَتْؤُي :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
اق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأو ديِعَس ِبأ نعو ـ3 4444ـ ّيِق ٍم َتْنُك َكّنأ:
َتنُظّ أكُنْت ؟عَب ْرَت َو ُسأ ْرَت َكُتْك َرَت َو ، َث ْرَحْلا َو َماَعْن ْ'ا َكَل ُت ْرَّخَس َو ،
ادل َو َو ام َو ارَصَب َو اعْمَس َكَل ْلَعْجأ ْمَلأ

؟اذه َكَم ْوَي

يف ككرتأ «ينَتيِسَن اَمَك َكاَسْنأ» هلوق ىنعم لاقو.يذمرتلا هجرخأ .[يِنَتيِسَن اَمَك َكاَسْنأ َم ْوَيلا :ُهَل ُلوُقَيَف َ، ُلوُقَيَف شيجلا سيئر هذخأي مناغملا عبر وهو عابرملا ذخأت يأ :عبرتو ،مهسيئر ريصي نأب موقلا ىلع مدقتلا « ُس ُّو َرَّتلا».باذعلا

عترلاو معنتلا نم نيءاتب عترت يورو ،هسفنل .

8. (5070)- Ebu Saîd ve Ebu Hureyre (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü kul (hesap vermek üzere huzur-u İlahîye) getirilir. Allah Teala hazretleri: "Ben sana kulak, göz, mal ve evlat vermedim mi? Sana hayvanları ve ekimi musahhar kılmadım mı? Seni bunlara baş olmak, onlardan istifade etmek üzere serbest bırakmadım mı? Acaba, benimle bugünkü şu karşılaşmanı hiç düşündün mü?" diye soracak. Kul da: "Hayır" diyecek. Allah Teala hazretleri: "Öyleyse bugün ben de seni unutacağım, tıpkı senin (dünyada) beni unuttuğun gibi!" buyuracak." [Tirmizî, Kıyamet 7, (2430).]464

AÇIKLAMA:

Hadis, sayılan nimetlere mazhar olan bir kimsenin, nimetlere şükürle mukabele etmemesi halinde kıyamet günü, Cenab-ı Hakk'ın da onu nisyana (unutulmaya) mahkum edeceğini bildirmektedir. Allah'ın kulu unutması, onu azaba terketmesi, rahmetini tecelli ettirerek, azabtan kurtarmaması demektir.465

يف َنو ُّراضُت ْلَه :َلاَقَف ؟ِةَماَيِقْلا َم ْوَي اَنهب َر ى َرَن ْلَه ! ِهاللّ َلوُس َر اَي
:اوُلاَق] :لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 4441ـ يِذهلا َو : َلاَق .
:اوُلاَق ؟ِةَباَحَس يف َسْيَل ِرَمَقْلا ِةَيْؤ ُر يف َنو ُراَضُت ْلَه : َلا َق َ :اوُلاَق ؟ٍةَباَحَس

يف تَسْيَل ِة َريِهَّظلا يف ِسْمهشلا ِةَيْؤ ُر َكِدهوَسُأ َو َكُم ِزْكُأ ْمَلأ ُلَق ْيأ : ُلوُقَيَف .
ُهَّب َر ُدْبَعْلا َنقْلَيَف اَمِهِدَحأ ِةَيْؤ ُر يف َنو ُّراَضُت اَمَك َّإ ْمُكِهب َر ِةَيْؤ ُر يف َنو
ُّراَضُت َ ِهِدَيِب يِسْفَن

َيِق ٍّم َكَّنا َتْنَنَظأ : ُلوُقَيَف ِهب َر اَي َىلب : ُلوُقَيَف ُعُب ْرَت َو ُسأ ْرَت َكُك ُرْتأ َو؟
َلبا َو َلْيَخْلا َكَل ْر ِهخَسُأ َو َكْجهو َزُأ َو اَي َىلَب : ُلوُقَيَف .ِل َّو' ِل َلاَق اَم َلْثِم
ِثِلاَّثلِل ُلوُقَي َّمُث .َكِلذ َلْثِم ُهَل ُلوُقَيَف يِناَّثلا َنقْلَي َّمُث .ِيِنَتيِسَن اَمَك َكاَسْنأ ِبهنإ
ُلوُقَيَف .َ : ُلوُقَيَف اَم ِرْيَخِب ِينْثُي َو ، ُتْقَّدَصَت َو ُتْمُص َو ُتْيَّلَص َو ، َكِلُس ُر َو
َكِباَتِكِب َو َكِب ُتْنَمآ ِهب َر ياَ : ُلوُقَيَف .َيِق ٍّم َكَّنأ َتْنَنَظأ : ُلوُقَيَف .ِهب َر

ا : ُلوُقَيَفŒ؟هيلَع ُدَهْش ًي ِبذهلا اَذ ْنَم ِهِسْفَن يف ُرَّكَفَتَيَف ٌدِهاَش َكْيَلَع ُثَعْبُي َن
َ : ُلوُقَيَف ؟ َكَل ُدَهْشَي ْنَم اَنُهأ : ُلوُقَيَف .َعاَط َتْسا ُ هاللّ َط ِخَس يِبذهلا
ُقِفاَنُمْلا َكِلذو ،ِهِسْفَن ِنم َرِذْعُيِل َكِلذ َو ،ِهِلَمَعِب ُهُماَظِعو ُهُمْحَل َو ُهُذ ِخَف ُقَطْنَتَف
،يِقِطْنا ِهِذ ِخَفِل ُلاَقُيَف .ِهيف بلَع ُمَتْخُيَف ،ريضلا نم هلوأ مض عم ءارلا
فيفختب « َنو هراَضت » هلوقو.رهظلا تقو رحلا ةدش « ُةَريههظلا».ملسم
هجرخأ .[ِهيَلَع ىلاعَت نونوكت لب هفلاخي و هعزاني و هتيؤر يف اضعب
مكضعب قياضي يأ :ءاوس امهانعمو ،ةراضملا نم حتفلا عم اهديدشتبو

هموق يف اديس هتلعج اذإ :لجرلا « ُتد هوَس»و.نف ميخرت « ُلُف».هتيؤر .
يف نيقفتم

9. (5071)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Ashab, Resulullah'a): "Ey Allah'ın Reulü! Kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bulutsuz bir günde, öğle vaktinde güneşi görme hususunda bir itişip kakışmanız olur mu?" diye sordu. Ashab: "Hayır!" deyince: "Bulutsuz (dolunaylı) gecede ayı görmekte itişip kakışmanız olur mu?" diye tekrar sordu. Ashab yine: "Hayır!" deyince: "Nefsim yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, Rabbinizi görme hususunda da hiçbir itişip kakışmanız olmayacak. Tıpkı güneş ve ayı görmede itişip kakışmanız olmadığı gibi. Böylece kul, Rabbiyle karşı karşıya gelecek. Rabb Teala: "Ey filan! Ben sana ikram etmedim mi? Seni efendi yapmadım mı? Sana zevce vermedim mi? Atı, deveyi sana musahhar (hizmetçi) kılmadım mı? Reislik yapmana, ganimet malından dörtte bir almana müsaade etmedim mi?" diye soracak. Kul: "Evet ey Rabbim!" diyecek. Rab Teala:

"Benimle karşılaşacağını hiç düşünmedin mi?" diyecek. Kul bu soruya: "Hayır!" karşılığını verecek. Rab Teala da: "Öyleyse şimdi de ben seni unutuyorum. Tıpkı (dünyada) sen beni unuttuğun gibi!" diyecek. Sonra ikinci kul Allah'ın karşısına çıkar. Rab Teala ona da aynı şeyleri söyler. Sonra üçüncüye de birinciye söylediklerinin aynısını söyler.

Kul: "Evet! ey Rabbim!" der. Rab Teala da: "Benimle karşılaşacağını hiç aklından geçirdin mi?" diye sorar. Kul: "Ey Rabbim, sana, kitaplarına ve peygamberlerine inandım. Namaz kıldım, oruç tuttum, sadaka verdim!" der ve elinden geldiğince (Hak Teala hakkında) hayır senada bulunur. Rab Teala: "Bu hususta lehine şehadet edecek biri var mı?" diye soracak. Kul: "Hayır, yok!" diyecek. Rab Teala: "Şimdi senin aleyhine bir şahit gönderilecek!" der. Kul kendi kendine: "Benim aleyhime şahidlik yapacak da kim?" diye içinden düşünür. Kulun ağzı mühürlenir. Uyluğuna: "Haydi konuş!" denir. Uyluğu , eti, kemiği konuşup, onun amelini haber verirler. Bu, onun kendisi için bir özür aramaması içindir. Bu kimse, Allah'ın gadabına uğrayan münafıktır." [Müslim, Zühd 16, (2968).] 466

ى َرَن ْله ِ هاللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق َساَّنلا َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع
يثيللا ديز نب ءاطعو بّيَسُملا نبا نعو ـ14 □4442ـ يف َنو ُراَمُت ْله :َلاَق .ِهاللّ
َلوُس َراَي َ :اوُلاَق ؟ٌباَحَس ُهَنوُد َسيَل ِرْدَبلا ِةَلْيَل ِرَمَقلا ِةَيْؤُر يف َنو ُراَمُت ْلَه :
َلاَقف ؟ِةَماَيِقلا َم ْوَي اَنَّب َر

م ْوَي ُساَّنلا ُرَشْحُي ، َكِلذك ُهَن ْو َرَت ْمُكَّنِإف : َلاَق َ :اوُلاَق ؟ ٌباَحَس اَهَنوُد□
َسْيَل ِسْمَّشلا ِةَيْؤُر ِهِذه ىِقْبَت َو .َتيِغاوهطلا ُعِبهتَي ْنَم ْمُهْنِم َو َرَمَقْلا ُعِبهتَي ْنَم
ْمُهْنِم َو .َسْمَّشلا ُعِبَّتَي ْنَم ْمُهْنِمَف .ُهِعَبَّتَيْلَف اًئْيَش ُدُبْعَي َناَك ْنَم : ُلوُقَيَف
،ةَماَيِقْلا ُ، هاللّ ُمهيتأَيَف .ُهاَنْف َرَع اَنُّب َر َءاَج اَذإف ،اَنُّب َر اَنَيِتأَي ىتَح ،اَنُناَكَم
اَذه َنوُلوُقَيَف .ْمُكُّب َر اَنأ ُلوُقَيَف .ىلاعَت ُ هاللّ ُمِهيِتأَيَف ،اَهوُقِفاَن ُم اَهيِف ُةَّمُأ

لُس ُّرلا َنِم ُزوُجَي ْنَم َل َّوأ ُنوُكأف ،َمَّنَهَج ْيِنا َرْهَظ َنْيَب ُطا َر ِهصلا ُب َر ْضُي َو□
،ْمُهوُعْدَيف ،اَنُّب َر َتْنأ : َنوُلوُقَيَف ،ْمُكُّب َر اَنأ : ُلوُقَيَف ْلَه .ِناَدْعَّسلا ِك ْوَش ُلْثِم
ُبيِل ًَك َمَّنَهَج يف َو ،ِمِهلَس ْمِهلَس َّمُه َّهُللا : ٍذِئَم ْوَي ُلُس ُّرلا ُم ًَك َو ،ُلُس ُّرلا َّاِإ
ٌدَحأ ٍذِئَم ْوَي ُمِهلَكَتَي ًَو ،ِهِتَّمُأَب َساَّنلا ُفَطْخَت ،ىلاعَت ُ هاللّ اَهِإ اَهَمَظِع َرْدَق
ُمَلْعَي َ ُهَّنأ َرْيَغ ،ِناَدْعَّسلا ِك ْوَش ُلْثِم اَهَنِإف : َلاَق . ْمَعَن :اوُلاَق ؟ِناَدْعَّسلا َك ْوَش
ْمُتْيأ َر ْنأ ًَةَكِئ َ ملا َرَمأ ِراَّنلا ِلْهأ ْنِم َدا َرأ ْنَم َةَمْح َر ُ هاللّ َدا َرَا اَذإ ىتَح ،وُجْنَي َّم
ُث ُلَد ْرَخُي ْنَم ْمُهْنِم َو .ِهِلَمَعِب ُقَبُوي ْنَم ْمُهْنِمَف ،ِمِهلاَمْعأِب ،ِدوُجُّسلا َع ِض ْوَم
َلُكأَت ْنأ ِراَّنلا ىلَع ىلاعَت ُ هاللّ َم َّرَح َو ،ِدوُجُّسلا ِراَثآَب ْمُهَنوُف ِرْعَيَف .َهاللّ
ُدُبْعَي َناَك ْنَم ِراَّنلا َنِم اوُج ِرْخُي ِءاَضَقْلا َنِم ُ هاللّ َغ ُرَفَي َّمُث .ِليِهسلا ِليِمَح يف
ُةَّب ِحْلا ُتُبْنَت اَمَك ُهَتْحَت َنوُتُبْنَيَف ،ِةاَيَحْلا ُءاَم ْمِهْيَلَع ُّبُصَيَف ،اوُش ِحُتْما ْدَق َو
،َنوَج ُرْخَيَف ْف ِرْصا ِهب َر اَي : ُلوُقَيَف ،ِراَّنلا َلَبِق ِهِهْجَوِب ٌلِبْقُم ؛ِةَّنَجْلا َوُخُد
ِراَّنلا ِلْهأ ُرِخآ َوُه َو ، ِراَّنلا َو ِةَّنَجْلا َنْيَب ٌلُج َر ىقْبَي َو ِداَبِعْلا َنْيَب

يِنَق َرْحأ َو اَهُحي ِر يِنَبَشَق ْدَقَف ِراَّنلا ِنَع يِهْجَو

لوُقَيَف ؟ َكِلذ َرْيَغ َلأْسَت ْنأ َكِلذ َتيِطْعُأ ْنإ َتْيَسَع ْلَه : ُهاللّ ُلوُقَي َّمُث ِهِب□ : □□

ُه َوُعْدَي ْنأ َءاَش اَمِب َّلَج َو َّزَع َ هاللّ وُعْدَيَف ،اَهاَكَذ َلَبْقأ اَذإف .ِرأّنلا ِنَع ُهَهْج َو
ُف ِر ْصَيَف ،ُه َرْيَغ ُهَلأْسَي َ ْنأ ٍقاَثيِم َو ٍدْهَع ْنِم َءاَش اَم َ هاللّ يِطْعُيَف ،ُه َرْيَغ
َكُلأْسأ َ ،َكِل ًج َو َكِت َّزِع َو ىلاَعَت ُ هاللّ ُلوُقَيَف .ِةَّنَجلا ِباَب َدْنِع ِنْمِهدَق ِهب َر
اَي :َلاَق َّمُث .َتُكْسَي ْنأ ىلاَعَت ُ هاللّ َءاَش اَم َتَكَس اَهَتَجْهَب ىأ َر َو ،ِةَّنَجلا ىلَع
ِهِهْج َوِب

□نوُكاَ َ ،هب َر اَي :ُلوُقَيَف !َك َرَدْغأ اَم َمدآ َنْبا اَي َكَحْي َو ؟َلأَست َتْنُك ِبذهلا
َرْيَغ َلأَست ْنأ َقيِثا َوَملا َو َدوُهُعْلا َتْيَطْعأ ْدَق َتْسَلأ :ُهَل ُهَّن ّ ،ُه ِرِدْغَي ُهَّب َر َو .ُه
َرْيَغ ُلأسأ َ َكِل ًج َو َكِت هزِع َو َ، :ُلوُقَيَف ؟ُه َرْيَغ َلأْست ْنأ َكِلذ َتيِطْعُأ ْنإ َتْيَسَع ْلَه :
ُلوُقَيَف ،َكِقْلَخ ىَقشأ َن ِم اَهيِف اَم َو اَهَت َرْه َز ىأر َو اَهَباَب َغَلَب اَذإف .ِةَّنَجلا
ِباَب ىلا ُهُمِهدَقيَف ٍقاَثيِم َو ٍدْهَع ْنِم َءاَش اَم ُهَّب َر يِطْعُيَف .ُهْنَع ُهَل َرْبَص َاَم ى
َرَي

□دَق َسْيَلأ َك َرَدْغأ اَم َمدآ َنْبا اَي َكَحْي َو :ُلوُقَيَف .ِةَّنَجلا ِنِلْخِدأ ِهب َر اَي
:لوُقَي َّمُث .َتُكْسَي ْنأ ُ هاللّ َءاَش اَم َتَكَس ِرو ُّرُسلا َو ِة َرْضَّنلا ُنَذأَي َّمُث .ُهْنِم ُ
هاللّ َكَحْضَيَف ،َكِقْلَخ ىَق ٍْشأ ىِنْلَعْجَت َ ِهب َر اَي :ُلوُقَيَف ؟ َتيِطْعُأ ْدَق ِيذهلا
َرْيَغ َلأَست َ ْنأ َقيِثا َوَملا َو َدوُهُعْلا َتْيَطْعأ اَذإ ىتَح ،ُهُّب َر ُه ُرِهكَذُي ،اَذك َو اَذَك
َّنَمَت :ىلاعَت ُ هاللّ َلاَق .ُهُتَّيِن ُمأ ْتَعَطَقْنا اَذإ ىتَح ،َّنَمَتَيَف ! َّنَمَت :ُهَل ُلوُقي َو
ِةَّنَجلا ِلوُخُد يف ُهَل .[ُهَعَم ِهِلاَثْمأ ُة َرْشَع َو َكِلذ َكَل :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر
ُتْعِمَس :ٍديِعَس وُبأ َلاَق .ُهَعَم ُهُلْثِم َو َكِلذ َكَل :ىلاعَت ُ هاللّ َلاَق .ُّيِنَام ّ ا ِهِب
ْتَهَتْنا ؛عورصملا يهمرملا « ُلدرخُملا»و.ةديجلا لب“ا يعارم نم ففقعم كوش وذ تبن
« ُنادعهسلا».يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ ،تاروذبلا ءاحلا رسكب « ُةب
ِحلا»و.قارتحا « ُشاَحتم ا‘»و.راهنلا يف ُعقي نتح طارصلا بيلك هعطقت هنأ
ىنعملاو ،عطقملا :ليقو

ريعشلاو ةطنحلاك اهتفبو .

ينمش دق :لاق هنأكف مشلا « ُبشقلا»و.ينادآ يأ «اهحير ينبشَق»و.هئطاش ىلع
هيقلي امو دبزلا وه « ِلَّيسلا ُليمَح»و

اهتجهبو اهتراضنو اهنسح « اَهُت َره َز»و.اهبهلو اهلاعغتشا :روصقم لو‘ا .
حوتفم «اهاكَذ»و.اهحير

10. (5072)- İbnu'l-Müseyyeb, Atâ İbnu Zeyd el-Leysî, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den naklen anlatıyor: "İnsanlar Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resulü! Kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordular. O da: "Siz bulutsuz dolunay gecesinde ayı görmekten şüpheye düşer misiniz?" diye sordu. Onlar; "Hayır! Ey Allah'ın Resulü!" diye cevap verdiler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bulutsuz bir günde güneşi görmekten şüphe eder misiniz?" diye tekrar sordu. Ashab yine: "Hayır!" cevabını verdiler. Bunun üzerine: "Şunu bilin ki, siz Rabbinizi de böyle göreceksiniz. Kıyamet günü, insanlar haşrolunurlar. (Rab Teala): "Kim (Benden başka) bir şeye tapıyor idiyse ona tabi olsun!" buyurur. Onlardan bir kısmı güneşe, bir kısmı aya, bir kısmı da putlara tabi olurlar. Orada, münafıklarıyla birlikte bu ümmet kalır. Allah onlara [tanımadıkları bir surette] yaklaşır.

"Ben sizin Rabbinizim!" buyurur. Oradakiler:

"[Senden Allah'a sığınırız]. Biz, Rabbimiz bize gelinceye kadar bu yerdeyiz! Rabbimiz gelince biz onu tanırız!" derler. Derken Rableri [onların tanıyacağı surette] gelir. "Ben Rabbinizim!" der. Onlar da: "Sen Rabbimizsin!" derler. Rab Teala onları (cennete) davet eder. Cehennemin üzerine sırat kurulur. Peygamberler arasında, ümmetiyle sırattan ilk geçen ben olurum. O gün peygamberler dışında kimse konuşmaz. Peygamberlerin o günkü kelamı da: "Allahümme sellim, Allahümme sellim (Ey Rabimiz selamet ver, ey Rabbimiz selamet ver!" olacak. Cehennemde, deve dikeninin 467 dikenleri gibi kancalar var. Deve dikeninin dikenlerini gördünüz mü?" diye sordu. Ashab: "Evet!" deyince Aleyhissalâtu vesselâm devam etti: "İşte o kancalar, tıpkı deve dikeninin dikenleri gibidir. Ancak, onların büyüklüğü ne kadardır, Allah'tan başka kimse bilmez. İnsanları (kötü) amelleri sebebiyle kapar. İnsanların bir kısmı (kötü) ameli sebebiyle helak olur. Bir kısmı da ateşin içine yıkılır, sonra kurtulur. Allah, ateş ehlinden kurtarmak istediklerine rahmet etmeyi irade edince, ateş ehlinden Allah'a ibadet etmiş olanları, ateşten çıkarmaları için meleklere emreder. Melekler bu kimseleri, secde izleriyle tanırlar. Çünkü Allah Teala hazretleri secde mahallinin yakılmasını ateşe haram etmiştir.

Onlar böylece ateşten çıkarlar. Hepsi de ateşten kavrulmuş vaziyettedir. Üzerlerine hayat suyu dökülür. Selin getirdiği milli topraktan habbelerin (filiz açıp) bitmesi gibi, suyun değdiği yerler yeniden bitecek. Rabb Teala, sonra, kullar arasındaki hükmünü tamamlayacak. Derken cennetle cehennem arasında bir kul kalacak. Bu, cennete girmede cehennemliklerin sonuncusudur. Yüzü cehenneme doğru ilerlerken: "Ey Rabbim! Yüzümü ateş tarafından çevir! Kokusu beni perişan etti, alevi de beni kavurdu" diye yalvaracak. Allah Teala'ya, kendisine dua etmesini dilediği kadar duada bulunacak. Sonra Allah Teala hazretleri: "Ben bu istediğini versem, bundan başkasını da ister misin?" diye soracak. Adam: "İzzet ve celaline yemin olsun hayır! Bundan başkasını istemem!" diyecek ve istemeyeceği hususunda Allah'a ahd u mîsakta bulunacak. (Allah), bunun üzerine yüzünü ateşten çevirecek. Adam yüzüyle cennete yönelince ve onun güzelliğini görünce, Allah'ın dilediği bir müddet susacak. Sonra (dayanamayıp): "Ey Rabbim! Beni cennetin kapısına yaklaştır!" diyecek. Allah Teala hazretleri: "Sen bana istemiş olduğundan başka bir talepte bulunmayacağına dair ahd u mîsakta bulunmadın mı? Ey ademoğlu yazık sana! Sen ne dönekmişsin!" diyecek. Adam: "Ey Rabbim! Mahlukatın en bedbahtı ben olmayayım!" diyecek. Rab Teala: "Sana bu istediğin verilse, acaba başka bir şey istemeyecek misin?" der. Adam: "Hayır! İzzetine ve celaline yemin olsun hayır! Başka bir şey istemeyeceğim!" diyecek. Rabbi de onu mâzur addedecek. Çünkü o, sabredilemeyecek bir şeyler görmüştür. Adam, Rabbine, istediği ahd u misakta bulunur. (Rabbi de) onu cennetin kapısına yaklaştırır. Kapıya yaklaşıp onun güzelliğini ve içindeki taravet ve süruru görünce, Allah'ın dilediği kadar sesini keser. (Fakat daha fazla dayanamayıp atılır): "Ey Rabbim! Beni cennete koy!" der. Rab Teala:

"Ey ademoğlu yazık sana! Sen ne dönekmişsin! Sana verilenlerin dışında bir şey istemeyeceğine dair bana ahd u mîsak vermedin mi?" diyecek. Adam: "Ey Rabbim! Beni mahlukatın en bedbahtı yapma!" diyecek. Allah onun bu haline gülecek. Sonra ona cennete girmesi için izin verecek ve: "Dile (ne dilersen!)" diyecek. Adam dileyecek. Öyle ki, hiçbir arzusu kalmayacak. Allah yine de: "Şunları şunları da iste!" deyip, istemesi gereken şeyleri zikredecek. Böylece istenecek şeyler bitince Allah Teala hazretleri: "Bütün bunlar, bir misliyle sana verilmiştir!" buyuracak."

Ebu Saîd der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bütün bunlar, on misliyle birlikte sana verilmiştir!" dediğini işittim." [Buhârî, Rikak 52, Ezan 129, Tevhid 24; Müslim, İman 299, (182); Tirmizî, Cennet 20, (2560).][468]

AÇIKLAMA:

Hesap gününün çeşitli ahvalini gözlerimizin önüne seren bu hadisten İslam alimleri birçok fevaid çıkarmışlardır. Mühimlerini kaydediyoruz: * Kişinin, hakikatı anlaşılmayan şeylere muhatap olması caizdir. * Bu çeşit meselelerin, kişinin anlayacağı bir üslubla ifade edilmesi de caizdir. * Ahiret umuru, dünyadakilere sadece ismen benzer, hakikatleri ayrıdır. * Kula teklif, cennet veya cehennemde kesin olarak yerini almadıkça devam etmektedir. Ancak Mevkıf'ta emre uymak iradî değil, ızdırârîdir.

* İmanın fazileti ifade edilmiştir. Çünkü, münafık, zahirî olarak bile imanı takınmış olduğu halde onun hürmeti, imanın verdiği nur sönünceye kadar devam etmiştir.

* Sırat köprüsü, incelik ve keskinliğe rağmen Hz. Adem'den kıyamete kadar gelen bütün yaratılanları istiab edecek genişliktedir.

* Ateş, büyüklüğüne ve şiddetine rağmen yakması emredilen hududu taşmamaktadır. * İnsanoğlu cürmünün küçüklüğüne rağmen muhalefetten geri kalmıyor. * Duanın fazileti ifade edilmekte, kişi zahirde liyakatli gözekmese bile, duasının kabul edileceğine kuvvetli bir ümit verilmektedir. Çünkü Allah'ın rahmeti pek geniştir.

* "Şefaat sadece günahkâr olanlar için vardır" diye hükmederek, başkalarının şefaat talep etmeyeceğini iddia edenlerin hilafına, şefaat talep etmenin caiz olduğu gözükmektedir. Nitekim bazı açıklamalarda sabit olduğu üzere: ** Sorgusuz sualsiz cennete girebilmek için de şefaatçi talebine gerek vardır. ** Kusurlu olduğunu itiraf eden akıl sahibi herkes, kusurlarının affını talep etmeye muhtaçtır. Acaba kemal iddia eden mü'min çıkar mı? Çıksa, bu noksan sahibi olmanın delili olmaz mı? ** Keza hiçbir kimse amelinin makbul olduğundan emin olamaz. Öyleyse sahib-i amel de amelinin kabul edilmesi için şefaate muhtaçtır. Öyleyse "Günahkâr olmayanlara şefaat talep etmesi gerekmez" diyen kimse için Allah'tan mağfiret ve rahmet de istenmemesi gerekir. Bu ise Resulullah ve seleften gelen duaların mahiyetine ters düşen bir durumdur. Zira herkes Allah'tan rahmet ve mağfiret talep etmiştir. * Ahirette Allah'ı görmek kesindir. Ancak bunun mahiyetini Allah bilir, insanlar idrak edemez. Allah'ı görmek mü'minlere hastır. Münafıklar ve Ehl-i Kitap bundan mahrumdur.

* Bu ümmetten bir cemaat, ateşte azap çektikten sonra, şefaat ve rahmete mazhar olarak oradan çıkacaklardır. Bu hususta başka deliller de mevcuttur.

* Muvahhid olanların ta'zibi, mertebelerine göre farklı olacaktır. Bir kısmı ayaklarına kadar, bir kısmı bacaklarına kadar azaba maruz kalacaktır.

* Secde mahallerini ateş yakmayacaktır. Bunlar ölecekler, azapları da, yakılmaları ve cennete girmekten mahrum kalmaları suretiyle olacaktır. Kâfirler ise azabı tatmak için, ölmeyecekler; istirahat verecek bir hayat da yaşamayacaklar. Bir Ebu Hureyre rivayetinde bu hususta şu tasrih mevcuttur: "Mü'minler ateşe girince ölürler. Allah onları ateşten çıkarmak istedi mi, o saatte azap elemini değdirir." * Hadiste, insan fıtratında mevcut olan tamahkârlık kuvvesi ve matlubunu tahsilde başvurduğu hilesi de gözükmektedir: "Önce ateşten uzaklaştırılmayı, böylece cennet ehliyle az bir irtibat kurmayı talep eder, sonra onlara yaklaşmayı." Hatta bir rivayette ağaç ağaç yaklaşma, sonra girme talep ettiği belirtilmiştir. Şu halde bu durum,

insanı hayvanlardan üstün kılan fikir, akıl gibi vasıfların "yeniden dirilme"den sonra tekrar insana geri geleceğini ifade eder.469

أَّمأف ءِتاَض َرَع َث ٍَت ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُسأَّنلا ُض َرْعُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ11 □4448□

يذمرتلا هجرخأ .[ِهِلاَمِشِب ٌذ ِخآ َو ِهِنيِمَيِب ٌذ ِخآَف ،ِيدْيَ‘ا يف ُفُحُّصلا ُريِطَت .
َكِلذ َدْنِعَف .ُريِذاعَم َو ٌلاَد ِجَف ،ناَتَض ْرَع

11. (5073)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü insanlar üç kere Allah'a arzedilirler: İlk iki arzedilmede cidal ve özür beyanı vardır. Ama üçüncü arzedilme esnasında ellerde sahifeler uçuşur, kimisi sağ eliyle, kimisi de sol eliyle alır." [Tirmizî, Kıyamet 5, (2427).]470

AÇIKLAMA:

1- Kâri'nin açıklamasına göre, insanlar birinci arz sırasında kendilerini müdafaa edecekler: "Bize peygamber gelmedi" diye Allah'a karşı vaziyet alacaklar.

İkinci arzda ise, gerçekleri itiraf edecekler. Ancak: "Bu günahları sehven, hataen ve cehaletle yaptım, kastım yoktu..." gibi özürleri ileri sürecekler.

Üçüncü arzda ise, herkesin amel defteri ortaya çıkarılacak, saklamaya te'vile imkan kalmayacak. Defterini sağ elinde tutanlar saadet ehlidir, sol elinde tutanlar ise şekavet ehlidir. **2-** 471 Tirmizî, hadisin bir veçhiyle zayıf olduğunu belirtir. Ancak rivayet daha makbul vecihlerden de gelmiştir.

َنْدُي :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاقف ؟ى َوْجَّنلا يف َتْعِمَس اَذاَم ٌلُج َر
ُهَلأَس َو] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ12 □4445ـ .ِنْيَت َّرَم ،هب َر ُف
ِرْعأ :ُلوُقَيَف ؟اَذَك َبْنَذ ُف ِرْعَتأ ؟اَذَك َبْنَذ ُف ِرْعَتأ :ُلوُقَيَف .ِهِبوُنُذِب ُه ُر ِهرِّقُيَف
ُهَفَنَك ِهْيَلَع َعَضَي ىتَح ِهِهب َر ْنِم ُنِم ْؤُمْلا

َنْطُعي َّمُث .َم ْوَيْلا َكَل اَه ُرِفْغأ َو ،اَيْنُّدلا يِف َكْيَلَع اَهُت ْرَتَس :ُلوُقَيَف ُةَنْعل َأ
.ْمِهِهب َر ىلَع اوُبَذَك َنيِذهلا ِء ٍُّؤه :ِقِئ ٍَخْلا ِسُؤ ُر ىلَع ْمِهِب َداَنُيَف َنيِقِفاَنُمْلا َو

ا أَّماَ و ،هِتاَنَسَح ةَفيِ ح َص َŒرِاَّفُكْلا َنِم َنو ُرَخ

ناخيشلا هجرخأ .[َنيِمِلاَّظلا ىلَع ِ هالّل .

12. (5074)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam bana: "(Kıyamet günü Allah'ın kişiye hususi) hitabı hakkında ne işittin?" diye sordu. Şu cevabı verdim: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Mü'min Rabbine yaklaştırılır. Öyle ki, (Allah onun) üzerine himayesini indirir ve günahlarını itiraf ettirir. Ona sorar: "Şu şu günahlarını biliyor musun?" Mü'min kul, iki kere: "Evet ey Rabbim, biliyorum!" der. Rab Teala da: "Dünyada iken bunları örterek seni teşhir etmemiştim. Bugün de onları senden affediyorum!" buyurur. Sonra ona hasenat defteri verilir. Amma, kâfirlere ve münafıklara gelince, bunlarla ilgili olarak, bütün mahlukatın huzurunda: "Bunlar Allah namına yalan söylemişler (böylece büyük bir zulümde bulunmuşlardır). Haberiniz olsun! Allah'ın laneti zalimleredir" diye nida olunur" dediğini işittim."[Buharî, Mezalim 2, Tefsir, Hud 4, Edeb 60, Tevhid 36; Müslim, Tevbe 52, (2768).]472

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de temas edildiği gibi (5069-5070) her kul Allah'ın karşısına çıkarılıp, birer birer hesaptan geçirilecektir. Bu muhasebede Allah mü'min kuluna bir rahmet olarak hususi şekilde hitap edecek, kusurlarını, başkaları duymayacak şekilde sayıp dökecektir. İşte bu hitap necva kelimesiyle ifade edilmiştir. Necva, fısıldamak, başbaşa konuşmak, gizli konuşmak gibi manalara gelir. Kirmanî: "Bu hitaba necva denmesi, kâfire olan hitabın aleni olması sebebiyledir" der.

2- Hadiste, kişinin gizli yaptığı günahları başkasına açmamasına bir telmih mevcuttur. Çünkü, Cenab-ı Hak dünyada gizli kalan günahları kıyamet günü affettiğini ifade etmektedir. Bu ifadenin manayı muhalifinden, alenî yapılan veya aleniyet kazanan günahların affı hususunda garanti olmadığı manası çıkar.

Şarihler bu sadedde gelen hadislere dayanarak, kıyamet günü âsi mü'minlerin iki kısım teşkil edeceğini söylemişlerdir.

Birinci kısım: Günahı kendisi ile Rabbi arasında kalanlar. İbnu Ömer hadisi, bunların da iki kısma ayrıldığını ifade eder: * Günahı dünyada örtülenler, Allah kıyamet günü bu günahları onlara karşı örtecektir. * Günahları aşikâr olanlar. Hadis bunların kıyamet günü öncekilerin hilafına muamele göreceğini ifade eder. İkinci kısım: Günahı kendisi ile kullar arasında olanlar. Bunlar da iki kısımdır: * Günahları, sevaplarına galebe çalanlar: Bunlar ateşe girerler, şefaatle tekrar çıkarlar. * 473 Günah ve sevapları eşit olanlar: Bunlar da aralarında kısaslaşmadan cennete giremezler.

يِنَنُوُنوُخي َو يِنَنوُبِذْكَي ِنيكوُلْمَم يِل ّنَإ !ِهاللّ َلوُس َر اي :َلاَقَف ٌلُج َر َءاَج] :
ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ18 □ 4444ـَك ْوَصَع َو َكوُبهذَك َو َكوُناَخ
اَم ُبَسْحُي ِةَمايِقْلا َم ْوَي َناَك اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف ؟ْمُهْنِم اَنأ َفْيَكَف . ْم ُهُب
ِرْضأ َو ْمُهِمْتشأف يِنَنوُصْعَي َو ، َكَل ً ْضَف َناَك ْمِهبْنَذ َنوُد ْمُهاهيِإ َكُباَق ِع َناَك ْنإ َو
، َكْيَلَع ًَو َكَل َ ، اَفَك َناَك ْمِهبوُنُذ ِرْدَقِب ْمُهاهيِإ َكُباَقِع َناَك ْنإَف . ْمُهاَّيإ َو َكُباَقِع َو
هزَع ِ هاللّ َل ْوَق أرْقَت اَمأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقَف .يِكْبَي ُلُج َّرلا بهحَنَتَف .
َلْضَفلا َكْنِم ْمُهَل َّصَتْقا ْمِهبوُنُذ َق ْوَف ْمُهاهيِإ َكُباَقِع َناَك ْنإو .َنيِبِساَح اَنِب ىَفَك َو
اَهِب اَنْيَتأ ٍلَد ْرَخ ْنِم ٍةَّبَح َلاَقْثِم َناَك ْنإو اًئْيَش ٌسْفَن ُمَلْظُت ًَف ِةَمايِقْلا ِم ْوَيِل
َطْس ِقْلا َني ِزا َوَمْلا ُعَضَن َو ؛هلَج َو

يذمرتلا هجرخأ .[ٌرا َرْحأ ْمُهَّلُك ْم ُهَّنأ َكُدِهْشُأ . ْمِهتَق َراَفُم ْنِم اريَخ اًئْيَش ِء .
ًُؤِهَل َو يِل ُد ِجأ اَم ِ هاللّ َلوُس َر اَي :ُلُج َّرلا َلاَقَف

13. (5075)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Benim kölelerim var, bana yalan söylüyorlar ve bana ihanet ediyorlar, bana isyan ediyorlar. Ben de onlara şetmediyor ve dövüyorum. Onlar yüzünden (Allah yanında) durumum ne olacak?" diye sordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kıyamet günü onlar, sana olan ihanetleri, isyanları ve yalanları sebebiyle muhasebe olacaktır. Senin onlara verdiğin ceza ise, eğer cezan onların günahları nisbetinde ise, başabaştır; ne lehine ne de aleyhine olur. Eğer onlara verdiğin ceza günahlarından az ise bu senin için bir fazilet olur. Eğer onlara verdiğin ceza günahlarından çok olursa, bu fazla kısım sebebiyle onlar lehine sana kısas yapılır" buyurdular. Bunun üzerine adam huzurdan çekildi, ağlamaya ve dövünmeye başladı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki: "Sen Allah'ın kitabını okumuyor musun? (Bak ne diyor!) (Mealen): "Biz kıyamet gününe mahsus adalet terazileri koyacağız. Artık hiçbir kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmayacaktır. (O şey) bir hardal tanesi kadar bile olsa, onu getiririz (mizana koyarız). Hesapçılar olarak da biz yeteriz" (Enbiya 47). Adam tekrar: "Allah'a yemin olsun, ey Allah'ın Resulü! Ben hem kendim ve hem de onlar için, ayrılmalarından daha hayırlı bir şey göremiyorum. Seni şahid kılıyorum, hepsi hürdür, (azat ettim)"dedi." [Tirmizî, Tefsir, Enbiya, (3163).] 474

: □هاللّ ِ# َلاَقف : ْلَه ُرْدَت َنو َّمِم ُكَحْضأ ؟ اَنُلق: هاللّ ُ َو َر ُهلُوس ُمَلْعأ . لاَق
ادِهاَش إ َّ يِهنِم ـ4444□ 15ـ نعو سنأ َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق :]ضحِ َك َر ُلوُس
ْمَلأ ِجُت ْر يِن َنِم ِمْلُّظلا ؟ ُلوُقَيف : ىَلَب. ُلوُقَيف يِهنإ َ ِجُأ ُزي ْوَيْلا َم ىلع يِسْفَن
َو ُلاَقُي ‘ُ ْر ِهِناَك : ِيقِطْنِا. ِطْنَتَف ُق ْنِم ِةَبَطاَخُم ُلا ِدْبَع َر هِّب. ُلوُقَيف : َاي َر ِهب
ْوَيْلا َم َكْيَلَع ابيِسَح ، َو َرِكلا ِما َنيِبِتاَكلا َكْيَلَع ادوُهُش . َلاَق : ُمَتْخُيَف ىلع ِهيف
ْنُك ُت ِضاَنُأ ُل]. هجرخأ ملسم.«ِضاَنُأ ُل»: ُتْيأ ُلِداَجُأ ُلوُقَيف : َىفَك َكِسْفَنِب
َّمُث ىِهلَخُي ُهَنْيَب َو َنْيَب ًَكَلا ِم. ُلوُقَيف : ادْعُب ًّنُكَل َو اقْحُس . َّنُكْنَعَف
ِهِلَمَعِب،

مصاخأو .

14. (5076)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) güldüler ve: "Neye güldüğümü biliyor musunuz?" buyurdular. Biz: "Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedik.

"Kulun Rabbine olan hitabından!" buyurdular ve şöyle devam ettiler: "Kul şöyle der: "Ey Rabbim, sen beni zulümden korumadın mı?"Rab Teala: "Evet korudum" buyurur. Kul da: "Fakat ben bugün, kendime, kendimden başka bir kimsenin şahid olmasını asla istemiyorum" der. Rab Teala: "Bugün sana tek şahid olarak nefsin, çok şahid olarak da kiramen katibîn kâfidir" buyurur." Resulullah devamla dedi ki: "Ağzına mühür vurulur ve diğer organlarına: "Konuş!" denilir. Onlar adamın amelini haber verirler. Sonra konuşma hususunda serbest bırakılır. Adam organlarına: "Yazıklar olsun size! Buradan defolun! Ben sizin için mücadele etmiştim" der." [Müslim, Zühd 17, (2969).][475]

ُ امهْنَع لاق:]َلاَق َر ُلوُس هاللّ ِ#: َّنإ هاللّ َ َّزَع َو َّلج ِصِهلَخُيَس َر ٍُج ْنِم يِتَّمُأ
اَذه ائْيَش ؟ َكَملَظأ يِتَبَتك ـ4444□ 14ـ نعو نبا ورمع نب صاعلا َر ِض َي هاللّ
ُرُشْنَيَف ُهَل ةَعْسِت َو َنيِعْسِت ًهِجِس ، ُّلُك ٍهلِجِس ّدُم رَصَبلا. ُلوُقَيف : ُرَكْنُتأ ْنِم
هاللّ ُ َّزَع َو هلَج : ىلب َّنَا َكَل اَندْنِع ةَنَسَح َو ُهَّنِإ َ َمَلْظ َكْيَلَع ىلع ِسُؤُر ًخَلا ِقِئ
؟ ُلوُقَيف : َ َاي َر ِهب. ُلوُقَيف : َكَلَفأ ُرْذُع : ُلوُقَيف : َ َاي َر ِهب. ُلوُقَيف
َر ُلوُس ِهاللّ. َّمُث ُلوُقَي : ْرُضْحا َو ْز َكن. ُلوُقَيف : َاي َر ِهب اَم ِهذه َنوُظِفاَحلا
ْوَيْلا َم، َرْخُتَف ُج ٌةَقاَطِب اَهيف: ُدَهْشأ َنأ َ اِهلإ َّ هاللّ ُ َو ُدَهْشأ َّنأ ادهمَحُم

□ □ ُتِهجِهسلا يف ةَّفِك، َو ُةَقاَطِبلا يف ةَهفِك، َتَشاَطَف ُتهجِهسلا َو َتَلُقَث ةَقاَطِبلا
ُةَقاَطِبلا َعَم ِهذه ًجِهسلا ِت؟ ُلوُقَيف : َكَّنِإ ْنَل َمَلْظُت، ُعَضوُتَف

□ٌءَش]. هجرخأ يذمرتلا.«ِجهسلا ُل» باتكلا ريبكلا، ةقاطبلاو: ةعيقر ةريغص
بوثلا بتكي اهيف هنمث.و«شيطلا» ةفخلا . َو ً ُلُقْثَي َعَم ِمْسا هاللّ ِ َت ىلاع

هيط يف لعجت ام يهو

15. (5077)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Aziz ve celil olan Allah [kıyamet günü], ümmetimden bir adamı mahlukatın üstünden seçer ve onun için doksan dokuz büyük defter açar. Her defter, gözün alabildiği kadar büyüktür. Rab Teala adama sorar: "Bu defterde yazılı olanlardan bir şey inkar ediyor musun? Muhafız katiplerim (olmadık şeyler yazarak sana) zulmetmişler mi?" Kul: "Ey Rabbim! Hayır! (Hepsi doğrudur!)" der. Rab Teala sorar: "(Bunları yapmada beyan edeceğin) bir özrün var mı?" Kul der: "Hayır! Ey Rabbim!" Aziz ve celil olan Allah:

"Evet! Senin bizim yanımızda (makbul, büyük) bir de hasenen var. Bugün sana zulüm yapmayacağız!" buyurur. Hemen bir etiket çıkarılır. Üzerinde "Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden resulallah (şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir)" yazılıdır. Sonra, Rabb Teala der: "Ağırlığını (yani amellerinin ağırlığını) hazırla!" Kul sorar: "Ey Rabbim! Bu defterlerin yanındaki bu etiket de ne?" Rabb Teala der: "Sana zulmedilmeyecek! Hemen defterler Mizan'ın bir kefesine konur, etiket de diğer kefesine. Tartılırlar. Sonunda defterler hafif kalır, etiket ağır basar. Esasen Allah'ın ismi yanında hiçbir şey ağır olamaz." [Tirmizî, İman 17, (2641).] 476

نَم :#َلاَقف ؟ِةهيِلِهاَجْلا يف اَنْلِمَع اَمِب ُذَخاَؤُنأ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي َليِق] : لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردبلا دوعسم يِبأ نعو ـ14 □4443□

ا َو ِل ّ َو‘ِاِب َذ ِخُأ ِم ً ْس“ا يف َءاَسأ ْنَم َو . ِةهيِلِهاَجْلاŒناخيشلا هجرخأ .[ِر ِخ.
يف ِلَمَع اَمِب ْذَخاَؤُي ْمَل ِم ً ْس“ا يف َنَسْحأ

16. (5078)- Ebu Mes'ud el-Bedrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dendi, biz cahiliye devrinde yaptıklarımızdan hesaba çekilecek miyiz?" Şu cevabı verdiler: "Müslüman olduktan sonra iyi olana, cahiliye devrinde yaptıklarından sorulmayacaktır. Kötü amel işleyene, hem İslam'daki ameli hem de önceki ameli sebebiyle hesap sorulacaktır." [Buhârî, İstitabe 1; Müslim, İman 189, (120).] 477

AÇIKLAMA:

Hadis, daha önceleri kâfir iken, sonradan Müslüman olan bir kişinin daha önceki hayatından suale maruz kalıp kalmama meselesine kayıdlı ve şartlı olarak cevap getirmektedir. İslam olduktan sonra amel-i salih sahibi ise sual yok, değilse var. Hattâbi der ki: "Bu hadisin zahiri, ümmetin icma ettiği "İslam, öncesini siler" hükmüne muhalefet eder. Allah Teala hazretleri: "Habibim, o küfredenlere söyle ki: Eğer (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse geçmiş (günahları) affedilecektir" (Enfal 38) buyurmuştur." Hattâbi devamla der ki: "Bu hadisin manası şöyle olmalıdır: "Kâfir Müslüman oldu mu geçmişinden muaheze olunmaz. İslam'da çok fazla günah işler ve Müslümanlığına devamla birlikte, aşırı, şiddetli masiyetlere girerse, İslam'da işlediği cinayeti sebebiyle muaheze olunur ve küfür sırasında yaptığı başına kakılır. Sanki şöyle denir: "Sen şu kötü işleri kâfirken yapmadın mı? Müslümanlığın seni bunlardan men etmedi mi?" İbnu Hacer, bu görüşü: "Önceki amelinden yapılacak evvelki muaheze, başa kakma suretiyle, sonraki günahların muahezesi, cezalandırma suretiyle olacaktır" diye özetledikten sonra der ki: "Evla olanı, başkasının görüşüdür. Hadiste geçen "isâe" (günah, kötülük) kelimesinden murad küfürdür, çünkü "küfür", "isâe"nin nihayeti, günahların en şiddetlisidir. Adam irtidat eder ve küfrü üzerine de ölürse, sanki Müslüman olmamış gibidir ve hayatı boyunca yaptığı bütün amellerden muaheze olunur. Buhârî, bu hadisi "Büyük günahların en büyüğü şirktir" hadisinden hemen sona zikretmek suretiyle, bu söylediğimiz açıklamaya işaret etmiş olmaktadır." 478

هِب ام ِزَ افوُق ْوُم ِةَمايِقْلا َم ْوَي َناَك ّاَ إِ ءٍنَش ىلا اَعَد ٍعاَد ْنِم اَم :# ِ هاللّ□ □ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ ْنَعو ـ14 □4444□

يذمرتلا هجرخأ .[َنوُلُؤْسَم ْمُهَّنإِ ْمهوُفِق َو :أ َرَق َّمُث ٍُج َر ٌلُج َر اَعَد ْنإِ َو ُهَق .
ِراَفُي

17. (5079)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimseyi (küfür veya günah gibi) bir şeye çağıran hiç kimse yok ki kıyamet günü, o çağırdığı şeyle birlikte tevkif edilmemiş olsun. Mutlaka onunla ayrılmaz şekilde beraberdir. Bir adam bir adamı (bir şeye) davet etmiş olsa dahi!" Sonra şu ayeti okudu. (mealen): "Onları hapsedin, çünkü onlar mes'uldürler" (Saffat 24). [Tirmizî, Tefsir, Saffat, (3226).] 479

AÇIKLAMA:

Burada kişinin, propagandasını yaptığı şeyden sorumlu olduğu ifade edilmektedir. İnsanları, bir kişi bile olsa her neye davet etmişse ondan ayrılmayacak ise, kötülüğe çağıran kimse, kötülüklerin yer aldığı cehennemde olacak demektir. Ayetteki "mes'uldürler" ifadesini müfessirler, "akidelerinden, sözlerinden ve hareketlerinden" diye açmışlardır. 480

DÖRDÜNCÜ FASIL

KEVSER HAVZI'NIN, MİZAN'IN VE SIRAT KÖPRÜSÜ'NÜN EVSAFI

هِدَيِب يِسْفَن يِذهلا َو :َلاَق ؟ِض ْوَحْلا ُةَيِنآ اَم ! ِهاللّ□ Œن ِم ُرَثْكأ ُهُتَيِن□
َلوُس َر اَي ُتْلُق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هرذ يبأ نع ـ1 □4434ـ ِناَبا َزيَم ِهيف
ُبُخشَي ِهْيَلَع اَم َر ِخآ ،أَمْظَي ْمَل اَهْنِم َب ِرَش ْنَم :ِةَّنَجْلا ُةَيِنآ ِةَي ِحَصُمْلا
ِةَمِلْظُمْلا ِةَلْيَّللا يف اَهِبكا َوَك َو ِءاَمَّسلا ِموُجُن ِدَدَع ملسم هجرخأ .[ِلَسَعْلا َنِم
بلْحأ َو ،نَبَّللا َنِم اضاَيَب ُّدَشأ ُهُؤاَم َو ،ةَلْيأ ىلا ِناَّمَع َنْيَب اَم ِلوُط َلْثِم ُهُض ْرُع .
ِةَّنَجْلا َنِم

ىرجيو ليسي نأ «ُب َخْشَي».يذمرتلاو .

1. (5080)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, Kevser havzının kapları nedir?" Şu cevabı lutfettiler: "Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onun kapları açık ve karanlık bir gecede gökteki yıldızlardan daha çoktur. Cennetin kaplarından kim içerse artık ömrünün sonuna kadar hiç susamaz. Havzın cennetten çıkan iki oluğu gürül gürül akar. Genişliği uzunluğuna denktir. Bu da Amman'dan Eyle'ye olan mesafe kadardır. Suyu sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır." [Müslim, Fezail 36,l (2300); Tirmizî, Kıyamet 16, (2447).][481]

مُهُّيأ َن ْوَهاَبَتَي ْمُهَّنإو ،ُهُتَّمُأ ُهُد ِرَت اض ْوَح ٍهِيبَن ِهلُكِل َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍبدنَج نب ِة َرُمَس نعو ـ2 □4431□

يذمرتلا هجرخأ .[ةَد ِرا َو ْمُه َرَثْكأ َنوُكأ ْنأ وُج ْرأ يِهنإ َو ، ةَد ِرا َو ُرَثْكأ .

2. (5081)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her peygamberin bir havzı vardır. Ümmeti oraya su almaya gelir. Peygamberlerin her biri, hangisinin suya geleni çok diye övünürler. Su almaya gelen ümmeti en çok olan peygamberin ben olacağımı ümid ediyorum." [Tirmizî, Kıyamet 15, (2445).][482]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ahirette her peygambere mahsus müstakil bir havz olacağını belirtmektedir. Ümmetleri, bu havzlara gelip suyundan içecektir. Her peygamber havza gelenlerinin çokluğu ile iftihar edecektir. Bundan maksad ümmetlerinin çokluğudur. Resulullah da ümmetinin sayıca çok olmasını arzu ve temenni etmekte, diğer peygamberlere karşı bu çoklukla iftihar etmeyi arzulamaktadır.

Sadedinde olduğumuz hadis Muhammed ümmetinin çokluğu hususunda Resulullah'ın ümidini ifade eder. Aliyyü'l-Kârî der ki: "Resul-ü Ekrem bu ümidini, ümmetinin cennette seksen saf tuttuğunu, diğer ümmetlerin ise sadece kırk saf teşkil ettiğini vahyen bilmezden önce ifade etmiş olmalıdır." 483

نِم اضاَيَب ٌدَشأ ُ، هاللّ ِهيِناَطْعأ ِةَّنَجْلا يف ٌرْهَن :َلاَق ؟ ُرَث ْوَكْلا اَم :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلِئُس] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ8 □4432ـ ُمَعْنأ اَهُلِكآ :# َلاَقف
ٌمَعاَنَل ِهِذه َّنإ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقف .ِرو ُزَجْلا ِقاَنْعأَك اَهُقاَنْعأ ٌرْيَط .
ِهيف ،لَسَعْلا َنِم َىلْحأ َو ،نَبَّللا

يذمرتلا هجرخأ .[اَهْنِم .

3. (5082)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "Kevser nedir?" diye sorulmuştu.

479 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/392.

"Cennette bir nehirdir. Allah onu bana verdi. O, sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Onda (nehirde) bir kuş vardır, boynu deve boynuna benzer!" buyurdular. Hz. Ömer atılarak: "Öyleyse o müreffehtir!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Onu yiyen, ondan da müreffehtir!" buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 15, (2445).] 484

AÇIKLAMA:

Bu hadis cennette, Kevser nehrinin civarında yaşayan bir kuş hakkında bilgi vermektedir. Boynu deve boynuna benzeyen bir kuş. Cennet ehli bu kuşun etinden yiyecektir. Hadisin Ahmed İbnu Hanbel'de gelen bir veçhi biraz daha teferruatlı. Meali şöyle: Aleyhissalâtu vesselâm: "Cennet kuşu, deveye benzer, cennetin ağaçlarından beslenir" demişti ki, Hz. Ebu Bekr atıldı: "Ey Allah'ın Resulü! Bu kuşlar muhakkak müreffehtirler!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Ondan yiyenler daha da müreffehtirler. Ondan yiyenler daha da müreffehtirler, ondan yiyenler daha da müreffehtirler! Ben ümid ediyorum, sen ondan yiyenlerden olacaksın!" buyurdular."485

ناخيشلا هجرخأ .[ِض ْوَحْلا ىلَع ْمُكُطرَف اَنأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ .
هاللّ َي ِض َر بدنُج نعو ـ5 □4438□

4. (5083)- Hz. Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben havza ilk geleniniz olacağım!" [Buhârî, Rikak 53; Müslim, Fezail 25, (2289).] 486

مُكْنِم ٌلاَج ِر هيلا ّنَعف ْرُيَل َو ،ِض ْوَحْلا ىلَع ْمُكُط ْرَف اَنأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنبا نعو ـ4 □4435ـ ، اقْحُس :ُلوُقاف .
َكَدْعَب اوُثَدْحأ اَم ي ِرْدَت َ َكهنإ :ُلاَقُيَف .ِيباَحْصأ ِهب َر ْيأ :ُلوُقاف .ِينوُد
اوُجِلُتْخا ُمُهَلِواَن‘ ْمِهْيلإ ُتْي َوْهأ اَذإ ىتَح

ناخيشلا هجرخأ .[ِيد ْعَب َلَّدَب ْنَمِل اقْحُس .

5. (5084)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben havzın başına sizden önce geleceğim. Bana sizden bazı kimseler yükseltilip (gösterilecek). O kadar ki, eğilsem onları tutarım. Ama hemen geri çekilecekler.

"Ey Rabbim! bunlar benim ashabım!" derim. Ama bana: "Senden sonra bunların ne bid'alar yaptıklarını sen bilmezsin!" denilir. Ben de: "Dini benden sonra değiştirenler rahmetten uzak olsun, rahmetten uzak olsun!" derim." [Buhârî, Rikak 53, Fiten 1; Müslim, Fezail 32, (2297).] 487

لج ّرلا َلِبا ُلج ّرلا ُدوُذي اَمَك ُهْنَع َساهنلا ُدوُذأ اَنأ َو ،َض ْوَحْلا هيلَع ِيتَّمُأ ُد□
ِرَت] :ةَريره ىبأ نع ،ملسمل ىرخأ ىفو ـ4 □4434ـ ،ءوُض ُولا ِراَثآ ْنِم َنيلَّجَحُم ا
هرُغ هيلَع َنوُد ِرَت ،ْمُك ِرْيَغ ٍدَح‘ ْتَسْيَل اَميس ْمُكَل ،ْمَعَن :َلاَق ؟اَنُف ِرْعَت ِ هاللّ
َلوُس َر اَي :اوُلاَق .ِهِلبِإ ْنَع اوُثَدْحأ اَم ي ِرْد َت َله َو :ُلوُقَيَف ،ٌكَلَم ِينُبي ِجُيَف ؟
ِيباَحْصأ ِيباَحْصأ ِهب َر اَي :ُلوُقاف ،هيلا َنوُل ِصَي ًف ْمُكْنِم ٌةَفِئاَط ِيهَنَع َّنَدُصَتل
َو

ِو ِلَسَعلا َنِم َنَلحأ َو ،ِجَلَّثلا َنِم اضاَيَب ُّدَشأ َوهَل ،َنَدَع ىلا□ Œددع ْنِم ُرَثْكأ ُهُتَيِن□
َةَليأ َنِم ُدَعْبأ ي ِض ْوَح َّنإ َو] :ىرخأ ىفو.[؟ َكَدْعَب

ادعب يأ « اقحُس»و.ةعرسب اوذخأ يأ «اوُجِلَتْخا».ءاملا نيدراولا موقلا بلع .
مدقتملا « ُطرفلا».[ِموُجُّنلا

6. (5085)- Müslim'in bir diğer rivayetinde Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim havzın başında yanıma gelecek. Ben, tıpkı devesinden başkasının devesini kovan bir kimse gibi, havzımdan (bazı) insanları kovarım!" Yanındakiler: "Ey Allah'ın Resulü! Bizi tanıyacak mısınız?" dediler.

"Evet buyurdu. Sizin, başkasında olmayan bir alâmetiniz olacak. Sizler yanıma alın ve abdest uzuvlarında, abdestin eseri olan bir nurla geleceksiniz. Ancak sizden bir grup benden engellenecek, onlar bana ulaşamayacaklar. Ben: "Ey Rabbim onlar benim ashabım, onlar benim ashabım!" diyeceğim. Ama bir melek bana cevap verip: "Senden sonra onlar ne bid'alar ortaya çıkardılar biliyor musun?" diyecek." [Müslim, Taharet 37, (247).] Bir diğer rivayette şöyle buyrulmuştur: "Havuzum Eyle ile Aden arasınaki mesafeden daha geniştir. Onun rengi kardan daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Onun maşrabaları yıldızlardan daha çoktur." 488

هيلَع ُد ِرَي ْنَّمِم ٍء ْزُج ِفْلأ ِةَئاِم ْنِم ٌء ْزُج ْمُتْنأ اَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ
□4434 □ 4ـ هاللّ َي ِض َر مقرأ نب ديزي نعو

دواد وبأ هجرخأ .[ٍةَئا ِمْنامَث ْوأ ِةَئاِمَعْبَس :َلاَق ؟ٍذِئَم ْوَي ْمُتْنُك ْمَك :َليِق .
َض ْوَحلا .

7. (5086)- Yezid İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Siz (ashabım), havzın başında yanıma gelenlerin yüz bin cüzünden sadece bir cüzünü teşkil edeceksiniz!" Yezid'e: "O gün siz ne kadardınız?" diye soruldu da: "Yedi yüz veya sekiz yüz kadardık!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Sünnet 26, (4746).]489

AÇIKLAMA:

---

484 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/394.

1- Hadisin Ebu Davud'daki aslında şu ziyade var: "Biz (bir seferde) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber idik. Bir yerde mola verdik. (Bu sırada) buyurdular ki: "...Kaydedilen bu ziyade, Yezid İbnu Erkam'ın "Kaç kişi idiniz?" sorusuna verdiği cevaptaki isabetlilik hususunda kanaat verir. Aksi takdirde: "O sıralarda bütün Müslümanların sayısı ne kadardı?" gibi bir muhtevada anlamak gerekir ki, buna verilen cevap daha az yakin hasıl eder.

Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada rakamın hakikatını değil de, kesrette mübalağa kasdetmiş olması da muhtemeldir.

2- Son yedi hadis, ahiretteki havuzla ilgili farklı bilgiler sunmaktadır. Havuz, Kevser havzı diye de adlandırılır. Kur'an-ı Kerim'de Kevser suresinde bahsedilen kevserle de bu havzın kastedildiği kabul edilmiştir. Kevser, mütevatir denecek kadar çok sayıda sahabe tarafından zikredilmiş gaybî bir hakikattır, inanılması şarttır. Bazı tahkiklerde kevserle ilgili rivayette bulunan sahabilerin sayısı elliden fazladır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kevser sebebiyle de diğer peygamberlere bir üstünlüğe sahip olacaktır. Rivayetler, cennetteki kevserin, cennet kapılarının yanında ve el'an mahluk olduğunu ifade eder. Yukarıda kevser, sırattan önce mi sonra mı diye beyan edilen ihtilafı belirtmiştik. Makbul görüşe göre iki adet kevser mevcuttur. Biri cennetin içindedir, diğeri sırattan öncedir ve mahşer yerindedir. 5081 numaralı hadis, her peygamberin bir kevseri olduğunu belirtiyor. Ancak onlar Resulullah'ın kevseri kadar büyük değildir.

Kevser, sırattan sonra ümmetin bir toplanma yeridir. Resulü Ekrem'le bir buluşma, görüşme yeridir. Resulullah, oraya kadar gelebilen bir kısım kimselerin oradan kovulacağını belirtmiştir (5085. hadis). Bu kovulanlar kimlerdir, bu hususta ihtilaf vardır. Bunlara: "Münafıklar ve mürtedler" diyen olmuş. "Resulullah zamanında mü'min olup da sonradan irtidat edenler" diyen olmuştur. Ancak Hattâbî: "Ashab-ı Kiram'dan irtidat eden yoktur, irtidat edenler çöl Araplarıdır" demiştir. Bazıları: "Bunlar, mü'min olarak ölen büyük günah sahipleri ile bid'atları küfür derecesine ulaşmayan ehl-i bid'attır" demiştir.

Bunların cehenneme gitmeleri kat'î değildir. Günahları, kusurları sebebiyle havzın yanından kovulmuş olsalar da, Allah'ın rahmetine mazhar olarak cennete girmeleri de muhtemeldir. İbnu Abdilberr: "Havuzdan kovulacaklar zümresini, Haricîler, Rafizîler ve diğer ehl-i bid'a ile dinde bid'a çıkaranlar, zulümde ileri gidenler, haksız yere mal yiyenler, günah-ı kebireyi alenî işleyenler teşkil edecek" der. Bunların havza kadar yaklaşmalarının, kıldıkları namazların tesiriyle, abdest uzuvları ve alınlarında zuhur eden nur ve parlaklık sayesinde olduğu belirtilmiştir.490

نْيأَف : ُتْلُق . ُهاللّ َءاَش ْنإ ٌلِعاَف اَنأ : َلاَق .ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِ هاللّ َلوُس َر اَي ِيل□
ْعِفْشأ : ُتْلُق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ3 □4434ـ : َلاَق ؟ َكَقلأ ْمَل ْنإف
ىلَع ِهصلا َر ِطا. ُتْلُق : ْنإف ْمَل َكَقْلأ ؟ َلاَق : يِنْبُلْطاَف َدْنِع َزيِمْلا ِنا. ُتْلُق :
يِنُبُلْطَت اَم َل ّوأ يِنْبُلْطا : َلاَق ؟ َك ُبُلْطأ

يذمرتلا هجرخأ .[َن ِطا َوَمْلا َةَث ًَّثلا ِهِذه ُئِطْخُأ َ يِهنإف ، ِض ْوَحلا َدْنِع.
يِنْبُلْطاَف

8. (5087)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir gün), ey Allah'ın Resulü! Kıyamet günü bana şefaat edin!" dedim.

"İnşaallah yapacağım!" buyurdular. Ben tekrar:

"Sizi nerede arayıp bulayım?" dedim.

"Beni ilk aradığın zaman sırat üzerinde ara!" buyurdular.

"Size (orada) rastlayamazsam?" dedim.

"Mizan'ın yanında beni ara!" buyurdular.

"Orada da size rastlayamazsam?" dedim.

"Öyeyse beni havzın yanında ara! Zira ben üç mevkinin dışına çıkmam!" buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 10, (2435).]491

AÇIKLAMA:

1- Başka hadislerde beyan edildiği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün ümmetine şamil olmak üzere umumi bir şefaati vardır. Hz. Enes (radıyallahu anh), burada hususi bir şefaat talep etmiş olmalıdır. **2-** Tîbî, burada Hz. Enes'in şunu sormayı kasdetmiş olacağını tahmin eder: "Hangi kritik mevkilerde ben sizin şefaatinize en ziyade muhtaç durumda olacağım?" Soru bu olunca Aleyhissalâtu vesselâm'ın cevabı şu manayı ifade eder: "Sen benim şefaatime en ziyade şu mevkilerde muhtaç olacaksın: Sırat üzerinde, mizanın yanında ve havzın başında." Tîbî'nin bu yorumuna hayran kalmamak mümkün değil. Gerçekten uhrevi' maceranın belli başlı kritik ve hatarlı yerleri buralardır. Önceki rivayette de geçtiği üzere havzın başından kovulmak var, hem de hayvanların kovulurcasına kovulmak... Nitekim, müteakip rivayette (aleyhissalâtu vesselâm), bu üç yerin hassasiyetine dikkat çekmiştir. Hz. Aişe sorar: "Kıyamet günü ehlinizi hatırlayacak mısınız?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Üç yer var ki oralarda kimse kimseyi hatırlayamaz." buyurur. Hz. Aişe hadisi ile Enes hadisi arasındaki tearuzu bazı alimler şöyle te'lif ederler: "Resulullah, Hz. Aişe'ye, "Resulullah'ın zevceleri olmaları sebebiyle hususi ilgiye mazhar olacağız" diye aşırı güvenle ibadet ve tazarruda noksanlık göstermesinler diye böyle cevap vermiş, ye'se düşürmemek için de Hz. Enes'e öyle cevap vermiştir." Başka yorumlar da var.

3- Hadis, ahirette önce sırat, sonra mizan, sonra da havzın geldiğini ifade etmektedir. Ancak bazı rivayetlerden havzın sırattan önce olduğu anlaşılmaktadır. Bu müşkili Kurtubî: "Resulullah'ın havzı ikidir: Biri mevkıfta sırattan önce, diğeri de cennetin içindedir, her ikisine de Kevser denir" diyerek te'lif eder. Ancak İbnu Hacer bu 492 görüşe katılmaz.

تْيَكَبَف َراَّنلا ُت ْرَكَذ : ُتْلُق ؟ِكيِكْبَي اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف . ُتْيَكَبَف َراَّنلا□ .
□4433□ 4ـ نعو ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع تلاق: [ذَكَر ْت ُ

لُقْثَي ْمأ ُهُنا َزيِم ُّف ِخَيأ َمَلْعَي ىتَح ،نا َزيِمْلا َدْنِع : ادَحأ ٌدَحأ ُر ُكْذَي ًَف□□
َنِطا َوَم ِةَثَث يف اَّمأ :َلاَق ؟ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ْمُكيِلْهأ َنورُكْذَت ْلَهَف

يَنا َزْهَظ َنْيَب َع ِض ُو اَذإ ِطا َرهصلا َدْنِع َو .ِه ِزْهَظ َءا َر َو ْمأ ِهِلاَمِش يف□
ْمأ ِهِنيِمَي يف ،ُهُباَتِك ُعَقَي َنْيأ َمَلْعَي ىتَح ،ُفُّحصلا ِرُياَطَت َدْنِع َو

دواد وبأ هجرخأ .]َزوُجَي ىتَح ،َمَّنَهَج .

9. (5088)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ateşi hatırlayıp ağladım. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Niye ağlıyorsun?" diye sordu.

"Cehennemi hatırladım da onun için ağladım! Siz, kıyamet günü, ailenizi hatırlayacak mısınız?" dedim. "Üç yerde kimse kimseyi hatırlamaz: Mizan yanında; tartısı ağır mı geldi hafif mi öğreninceye kadar, sahifelerin uçuştuğu zaman; kendi defterini nereye düşecek, öğreninceye kadar: Sağına mı soluna mı; yoksa arkasına mı? Sıratın yanında; cehennemin iki yakası ortasına kurulunca; bunu geçinceye kadar." [Ebu Davud, Sünen 28, (4755).] 493

AÇIKLAMA:

Gaybî olan hakikatlerden biri mizandır. Ahirete imanın bir cüz'üdür. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, bi'l-icma "Mizan haktır" demiştir. Hadislerden başka, Kur'an'la da sabittir. Ayet-i kerimede: . مِ الْقِيَامَةِ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْ "Biz kıyamet gününe mahsus adalet terazileri koyacağız. Artık hiçbir kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmayacaktır. (O şey) bir hardal tanesi kadar bile olsa onu getiririz (mizana koyarız). Hesapçılar olarak da biz yeteriz" (Enbiya 47).

Mizan, kıyamet günü kurulur. Kulların amellerinin yazılmış olduğu defterler mizanda tartılır. Bu mizanın iki kefesi vardır; biri hasenatın tartılması için, diğeri de seyyiatın. Hasan Basrî'den gelen bir rivayete göre mizanın bir de dili vardır. 494

BEŞİNCİ FASIL

ŞEFAAT HAKKINDADIR

UMUMİ AÇIKLAMA:

Şefaat, en-Nihaye'ye göre, lügat olarak insanların arasında cereyan eden cürüm ve zünubun affını taleb etmektir. Bu talebi, yani şefaatte bulunmayı kabul edene şâfî, şefi' ve müşeffi' denir. Dilimizde kısaca şefaatci deriz. Şefaati kabul edilene de müşeffa denir.

Hadislerde dünya ve ahiret işleri için şefaat meselesi sıkça geçer. Kelimenin burada anlaşılan manası dışında başka kullanışları da var. Ancak mevzumuzun dışında kalır. Şefaatle ilgili açıklamalar, başka vesilelerle daha önce de geçti. Bu kısımda şefaatle ilgili hadislerin açıklaması zımnında da bazı teferruata yer vereceğiz.

* Resulullah dünyevî işlerde şefaatte bulunmayı tavsiye ve teşvik eder. Sadece hududa giren cürümlerin affı, tahfifi gibi hususlarda şefaat yasaklanmıştır. Bunun dışındaki her çeşit meselede -yeter ki başkasının hukukunu zayi etmeye müncer olmasın- şefaat teşvik edilmiştir.

* Uhrevî şefaat meselesinde Ehl-i Sünnet icma eder. Bazı dalalet fırkaları uhrevî şefaati inkâr etmiştir. Ahirette şefaatin hak olduğunda ihtilaf yoksa da, bazı teferruatta Ehl-i Sünnet de ihtilaf etmiştir. Kadı İyaz der ki: "Ehl-i Sünnete göre, şefaat aklen caiz, şu ayetlerin sarahatine göre de rivayeten vacibtir: "O gün Rahman'ın izin verip sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez" (Tâ-Ha 109). Keza: "Onlar, Allah'ın razı olduğu kimseden başkasına şefaat edemezler..." (Enbiya 28). Başka ayetler de var." Bu hususta Sadık Zat (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haberi de çoktur. Öyle ki, miktarı tevatür derecesine ulaşmıştır. Ahirette Aleyhissalâtu vesselâm'ın günahkâr mü'minlere şefaat edeceği hususunda selef, halef ve daha sonra gelen Ehl-i Sünnet icma etmiştir.

Günahkârların cehennemde ebedî kalacağı itikadında olan Haricîlerle bir kısım Mu'tezile mensupları şefaati reddederler. Delilleri şu ayettir: "Şefaat edeceklerin şefaati onlara bir fayda vermez" (Müddessir 48). Keza: "Onları o yakın gün ile korkut ki, yürekleri ağızlarına gelir ve dehşetle yutkunur dururlar. Artık zalimler için ne bir samimi dost vardır ne de sözü dinlenir bir şefaatci" (Mü'min 18). Bu ayetler kâfirler hakkındadır. Bunların şefaatle ilgili hadisleri "ahirette derecelerin artmasına müteallıktir" şeklindeki te'villerine gelince, bu te'vil batıldır.

Hadislerin elfazı onların görüşlerinin batıl olduğu ve ateş vacib olanların cehennemden çıkarılacakları hususunda sarihtir. Ancak şunu da belirtelim ki, şefaat beş kısımdır: **1)** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a mahsus olan: Bu şefaat, Mevkıf'ın korkusundan teskin ve hesabın tâcili ile ilgilidir.

2) Bir grup insanın hesapsız olarak cennete girmesiyle ilgili olanı. Müslim'de gelen bir rivayet bunun da Peygamberimiz Aleyhissalâtu vesselâm'a has olduğunu belirtmektedir. **3)** Ateş vacib olan bir kısım insanlara Resulullah ve Allah'ın dilediği başka kimselerin yapacağı şefaat. **4)** Günahkârlardan ateşe girenler hakkındaki şefaat. Bunların cehennemden Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in, meleklerin ve mü'min kardeşlerinin şefaatiyle çıkacakları hususunda pek çok hadis gelmiştir. Nitekim şu hadiste ifade edildiği üzere Lailaheillallah diyen herkesi Allah ateşten çıkaracaktır. "Cehennemde sadece kâfirler kalır."

5) 495 Cennet ehlinin, cennetteki derecesinin artmasını sağlayacak şefaat.

يِهناإو ،هَت َوْعَد هيِبَن ُّلُك َلَّجَعَتَف ،ٌةَباَجَتْسُم ٌة َوْعَد ٍهيِبَن ِهلُكِل :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يِبأ ْنَع ـ1 4434ـ ةثلا هجرخأ .[ائْيَش ِ
هللاِب ُك ِرْشُي َ يِتَّمُأ ْنِم َتاَم ْنَم :ىلاعَت ُ هاللّ َءاَش ْنإ ٌةَلِئاَن َيِهَف ،ةَماَيِقْلا َم ْوَي
يِتَّمُ‘ ةَعاَفَش يِت َوْعَد ُتأَبَتْخا

يذمرتلاو .

1. (5089)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her peygamberin müstecab (Allah'ın kabul edeceği) bir duası vardır. Her peygamber o duayı yapmada acele etti. Ben ise bu duamı kıyamet gününde, ümmetime şefaat olarak kullanmak üzere sakladım (kullanmayı ahirete bıraktım). Ona inşaallah, ümmetimin şirk koşmadan ölenleri nail olacaktır." [Buhârî, Da'avat 1, Tevhid 31; Müslim, İman 334, (198); Muvatta, Kur'an 26, (1, 212); Tirmizî, Daavat 141, (3597).] 496

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise göre "her peygamberin müstecab olan sadece bir duası var olduğu" manası çıkmaktadır. Halbuki, başta Resulullah olmak üzere bütün peygamberlerin nice duaları makbul olmuştur. Ortada bir müşkil gözükmekte ise de, alimler: "Burada kastedilen kabul edileceği kesin olan duadır, diğer dualarında esas olan kabulü hususunda ümiddir, "kesinlik" yoktur" diyerek cevap vermişlerdir. “Her peygamberin müstecab bir duası vardır” ibaresini, alimler farklı yorumlara tabi tutmuştur: * Bazısı: "En efdal duasıdır, başka duaları da var" demiştir. * Bazısı: "Herbirinin ümmeti hakkında müstecab umumi bir duası vardır; ya helak olmaları, ya da kurtuluşa ermeleri için. Hususi dualara gelince, bunların bir kısmı müstecabtır, bir kısmı değildir" demiştir. * Bazısı: "Her bir peygamberin bir duası vardır, onu şahsı veya dünyası için kullanır. Tıpkı Hz. Nuh aleyhisselam'ın: "Ey Rabbim, kâfirlerden yeryüzünde tek bir kişi bırakma" (Nuh 26) diye yaptığı dua, Hz. Zekeriya aleyhisselam'ın: "(Rabbim) sen yüce katından bana bir veli bağışla!" (Meryem 5) diye yaptığı dua ve Hz. Süleyman aleyhisselam'ın "Benden sonra kimseye nasib olmayacak bir mülkü bana ihsan et!" (Sad 35) diye yaptığı gibi" demiştir.

2- Hadis, bütün duaların -peygamberler bile yapmış olsa- istendiği şekilde kabul edilmeyeceğini gösteriyor. Ancak her duaya bir cevap olacağını daha önce belirtmiştik.

Resulullah, ümmetinden (yani ümmet-i da'vetten, ümmet-i icabetten değil) bir kısmına beddua ettiği vakit, "Kullarımın tedbir ve idaresinden senin elinde bir şey yoktur ve sen onların inkârlarından mes'ul değilsin. Allah dilerse onlara tevbe nasib eder, dilerse zalim oldukları için azab verir" (Al-i İmran 128) ayeti nazil olmuş ve bundan Resulullah'ı menetmiştir.497

3- İbnu Battal der ki: "Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer peygamberlere olan bir üstünlüğü beyan edilmektedir: "Makbul duada, ümmetini kendisine ve ehl-i beytine tercih etmektedir. Keza diğer birkısım peygamberler kavimlerinin helaki için bu duayı kullanırken, Aleyhissalâtu vesselâm helak-ı ümmet için de bunu kullanmamıştır." İbnu'l-Cevzî de şu yorumu ilave eder: "Bu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hüsn-i tasarrufunun ve kesret-i kereminin de bir ifadesidir. Çünkü duayı en uygun yerde kullandı. Şöyle ki: Ümmetini kendine tercih etti; isabetli karar vermesinin de bir ifadesidir, çünkü duasını, ümmetinden, bu duaya en çok muhtaç olanlara yani günahkârlara ayırdı. Gerçekten günahkârlar ona, muti olanlardan daha ziyade muhtaçtır." Nevevî de şöyle der: "Bu hadis, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmetine karşı duyduğu kemal mertebesindeki şefkat ve re'fetini, ümmetin menfaatine olan hususlarda itina ve dikkatini göstermektedir. Ümmetine olan bu şefaati ve yakın ilgisi sebebiyle, müstecab duasını, ümmetin en mühim ihtiyaç anına sakladı." **4-** Hadiste geçen "Şefaatim ümmetimden şirk koşmadan ölenlere ulaşacaktır" ibaresinden, Ehl-i Sünnet "Kebairde ısrar bile etmiş olsa, mü'min olarak ölen, cehennemde ebedî kalmayacaktır" hükmüne bir delil bulmuştur. [498]

دواد وبأ هجرخأ .[يِتَّمُأ ْنِم ِرِئاَبَكْلا ِلْه ‘ يِتَعاَفَش :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ2 □ 4444□

ةَعاَفَّشلِل َو ُهَلاَمَف ِرِئاَبَكْلا ِلْهأ ْنِم ْنُكي ْمَل ْنَم] :رباج لاق يذمرتلا□] .
دازو.يذمرتلاو

2. (5090)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şefaatim, ümmetimden büyük günah sahipleri içindir." [Tirmizî, Kıyamet 12, (2437); Ebu Davud, Sünnet 23, (4739); İbnu Mace, Zühd 37, (4310).]

Tirmizî, şu ziyadeyi kaydeder: "Hz. Cabir (radıyallahu anh) dedi ki: "Kebair (büyük günah) ehli olmayanın şefaate ne ihtiyacı var!" [499]

AÇIKLAMA:

Hadis, kebair işlemiş olması sebebiyle kendisine cehennem gereken kimseye şefaat sebebiyle ateşe girmeyeceğini, Lailahe illallah Muhammederrasulullah diyenlerden günahı sebebiyle ateşe girenlerin yine şefaat sayesinde cehennemden çıkarılacaklarını ifade etmektedir. Hadisi Tîbî: "Helak olanları kurtaracak olan şefaatim büyük günah işleyenlere hastır" diye anlamıştır. Şefaatle ilgili bazı teferruatı umumî açıklamada kaydettik. [500]

مَدآ َنوُتأَيَف ، ٍضْعَب ىلا ْمُهُضْعَب ُساَّنلا َجاَم ِةَماَيِقْلا ُم ْوَي َناَك اَذإ :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ 8 □4441ـ .َميِها َرْبإ َنوُتأَيف ،ِ
هاللّ ُليِلَخ ُهَّنإف ،ُمَّسلا ِهْيلَع َميِها َر ْبإِ ب ْمُكيَل ٍع ْنِكل َو اَهل ُتْسَل :ُلوُقَيف .
َكتَّي ِهرُذِل ْعَفْشا :َنولوُقَيف ،ُمَّسلا ِهْيَلَع ،ىسيِعِب ْمُكْيَلَع ْنِكَل َو ،اَهل ُتْسَل :
ُلوُقَيف :ُمَّسلا ِهْيلَع ىسوُم َنْتؤُيف .ىلاعت ِ هاللّ ُميِلَك ُهَّنإف ،ىسوُمِب ْمُكْيَلَع ْنِكل
َو ،اَهل ُتْسَل ُلوُقَيف .اَهل اَنأ :ُلوُقأف ،ِينوُتأَيَف .# ٍدمَحُمِب ْمُكْيَلَع ْنِكَل َو ،اَهل
ُتْسَل :ُلوُقَيف .ُمَّسلا ِهْيلَع ىسيِع نتْؤُيَف ُهُتَمِلَك َو ىلاَعت ِهاللّ ُحو ُر ُهَّنإف ، اد
ا اَهْيل َع ُرِدْقأ َ ِدماَحِمبŒِجاَس يِهب َرِل ُّر ِخأ َّمُث . ُهاللّ اَهيِنُمِهْلُي ،َن
ُهُدَمْحأف ،هْيَدَي َنْيَب ُموُقأف ِيل َنَذؤُيف ،يِهب َر ىلَع ُنِذأَتْسأف ،ُقِلَطْنأف يف َناَك
ْنَمف ِقلَطْنا ُلوُقَيف .يِتَّمُأ يِتَّمُأ ِهب َر اَي :ُلوُقأف ْعَّفَشت ْعَفْشا َو ،ُهَطْعُت ْلَس َو ،
َكَل ْعَمْسُي ْلُق َو ، َكسأ َر ْعَف ْرا ! ُدهمَحُم اَي :ُلوُقَيف ُهَل ُّر ِخأ َّمُث ِدماَحَملا
َكلِتِب ُهُدَمْحأف هيهب َر ىلا ُع ِج ْرأ َّمُث .ُلَعفأَف ِقلَطْناَف .اَهْنِم ُهج ِرْخأف ٍناَميإ

يف ِهِبْلَق ُلاَقْثِم ٍةَّبَح ْنِم ٍلَد ْرَخ ْنِم ٍناَميِإ ِهِبْلَق ْثِم ُلاَق ٍةَّبَح ْنِم ٍةَّرُب ْوأ ٍة َريِعَش ٍة ْنِم
َناَك ْنَمف ، ْقِلَطْنا ِيل ُلاَقُيَف .يِتَّمُأ يِتَّمُأ ِهب َر اَي : ُلوُقَأف .بلو ُا ُلْثِم ِيل ُلاَقُيَف اد
ِجاَس

عَف ْرا :يِل ُلاَقُيَف . ْتُلَعَف اَمَك ُلَعْفأف ،يِهب َر بلا ُدوُعأ َّمُث . ُلَعْفأف□
، َناَك يف ِهِبْلَق ىَندأ ْنِم ِلاَقْثِم ٍةَّبَح ْنِم ٍلَد ْرَخ ْنِم ٍناَميإ ِفأخ ِرْج ُهْنِم اَ. ُقِلَطْنأف
ْنَمف ، ْقِلَطْنا : ُلاَقُيَف .يِتَّمُأ يِتَّمُأ ِهب َر اَي : ُلوُقَأف ،بلو ُا َلْثِم َكَسأ َر ُدَّمَحُم اَي :يِل
ُلاَقُي َف . اد ِجاَس ُهَل ُّرِخأ َّمُث .ِد ِماَحَملا َكْلِتِب ُهُدَمْحأف ،ِةَعِبا َّرلا يف ِهيَب
. َلاَق : َليِس َذلِك َكَل ، ْوأ َفأخ ِرْج ُهْنِم َلاَّنا ِر. ُقِلَطْنأف ُلَعفأف َّمُث ُأرْج ِع ُلاب َر
ْسَل ُهُطْعَت ،ُو َعْفشا ْعَفَّشُت ؛ُلوُقَأف : يِا َر ِهب ْنَذئا ِيل ْنَمِيف َلاَق : َلاِه ِإ َّا ُهاللَّ
َو ، َكَل ْعَمْسُي ْلُق َو ، َكْسأر ْعَف ْرا

. َو ْكِبْر ِيئاَي َو ِعَظْمَتِي ‘ْخِر َجَّن اَهْنِم ْنَم َلاَق : َلاِه ِإ َّا ُهاللَّ .[ناخيشلا هجرخأ
يِل ًّج َو يِت َّزِع َو ِنْكَل َو ، َكْيَلاِإ َكِلذ َسْيَل َلاَق

3. (5091)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet gününde, insanlar birbirlerine girecekler. Hz. Adem aleyhisselam'a gelip: "Evlatlarına şefaat et!" diye talepte bulunacaklar. O ise: "Benim şefaat yetkim yok. Siz İbrahim aleyhisselam'a gidin! Çünkü o Halilullah'tır" diyecek. İnsanlar Hz. İbrahim'e gidecekler. Ancak o da: "Ben yetkili değilim! Ancak Hz. İsa'ya gidin. Çünkü o Ruhullah'tır ve O'nun kelamıdır!" diyecek. Bunun üzerine O'na gidecekler. O da: "Ben buna yetkili değilim. Lakin Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e gidin!" diyecek. Böylece bana gelecekler. Ben onlara: "Ben şefaate yetkiliyim!" diyeceğim. Gidip Rabbimin huzuruna çıkmak için izin talep edeceğim. Bana izin verilecek. Önünde durup, Allah'ın ilham edeceği ve şu anda muktedir olamayacağım hamdlerle Allah'a medh u senada bulunacak, sonra da Rabbime secdeye kapanacağım. Rabb Teala: "Ey Muhammed! Başını kaldır! Dilediğini söyle, söylediğine kulak verilecek. Ne arzu ediyorsan iste, talebin yerine gelecektir! Şefaatte bulun, şefaatin kabul edilecektir!" buyuracak. Ben de: "Ey Rabbim! Ümmetimi, ümmetimi istiyorum!" diyeceğim. Rab Teala: "(Çabuk onların yanına) git! Kimlerin kalbinde buğday veya arpa denesi kadar iman varsa onları ateşten çıkar!" diyecek. Ben de gidip bunu yapacağım! Sonra Rabbime dönüp, önceki hamd u senalarla hamd ve senalarda bulunacağım, secdeye kapanacağım. Bana, öncekinin aynısı söylenecek. Ben de: "Ey Rabbim! Ümmetim! Ümmetim!" diyeceğim. Bana yine: "Var, kimlerin kalbinde hardal

---

497 Resûlullah Uhud savaşında yaralanınca: "Peygamberlerini yaralayan bir kavme Allah nasıl felâh verir?.." diye bedduada bulunmuştu. Bunun üzerine kaydettiğimiz âyet nâzil oldu. Ayet-i kerimenin ifade ettiği üzere, bilahare, o savaşa katılan niceleri İslâm'a girmiş ve İslâm'ın

danesi kadar iman varsa onları da ateşten çıkar!" denilecek. Ben derhal gidip bunu da yapacak ve Rabbimin yanına döneceğim. Önceki yaptığım gibi yapacağım. Bana, evvelki gibi: "Başını kaldır!" denilecek. Ben de kaldırıp: "Ey Rabbim! Ümmetim! Ümmetim!" diyeceğim. Bana yine: "Var, kalbinde hardal danesinden daha az miktarda imanı olanları da ateşten çıkar!" denilecek. Ben gidip bunu da yapacağım. Sonra dördüncü sefer Rabbime dönecek, o hamdlerle hamd u senada bulunacağım, sonra secdeye kapanacağım. Bana: "Ey Muhammed! Başını kaldır ve (dilediğini) söyle, sana kulak verilecektir! Dile, talebin verilecektir! Şefaat et, şefaatin kabul edilecektir!" denilecek. Ben de: "Ey Rabbim! Bana Lailahe illallah diyenlere şefaat etmem için izin ver!" diyeceğim. Rabb Teala: "Bu hususta yetkin yok! -veya: Bu hususta sana izin yok!- Lakin izzetim, celalim, kibriyam ve azametim hakkı için lailahe illallah diyenleri de ateşten çıkaracağım!" buyuracak." [Buhârî, Tevhid 36, 19, 37, Tefsir, Bakara 1, Rikak 51; Müslim, İman 322, (193).] 501

تَناَك َو ،ُعا َرِهذلا ِهْيَلاِإ َعِف ُرَف ِةٍ َوْعَد يف # ِهِيَّبنلا َعَم اَُّنك] : هْنَع ُ هاللّ َي□
اŒلِض َر ةريره يِبأ نع يذمرتللو اَمُهَل ةياور يفو ـ5 □4442ـ ِديِعَص يف َني ِر ِخ
َو َنِل َّو ا‘ ُ هاللّ ُعَمْجَي ؟ َكاَذ َمِل َنو ُرْدَت ْله . ِةَماَيِقْلا َم ْوي َمَدآ ِدَل َو ُدِهيَس اَنأ
: َلاَق َو ؛ ةَشْهَن اَهْنِم َشَهَنَف ،ُهْب ِجْعُت . َنوُل ِمَت ْحَي ًَو َنوُقيِطُي َ اَم ِب َّرَكلا
َو ِهمَغلا َنِم َساَّنلا ُغُلْبَيَف ، ُسْمَّشلا ُمُهْنِم و ُنْدَت َو ،ِيعاَّدلا ُمُهُعِمْسُي َو ، ُرِظاَّنلا ُمه
ُرُظْنَيَف ،ٍد ِحا َو َتْنأ ُمَدآ اَي : َنوُلوُقَي َف ُهَنوُتأَيَف ُمَدآ ْمُكوُبأ : ٍضْعَبِل ْمُهُضْعَب
ُلوُقَيَف ؟ْمُكَل ُعَفْشَي ْنَم َنو ُرُظْنَت َا ؟ِهيف ْمُتْنأ اَم ىلا َن ْو َرَت َا : ُساَّنلا ُلوُقَيَف

كِهب َر ىلا اَنَل ُعَفْشَت َا . َةَّنَجلا َكَنَكْسأ َو ،ُهَتَكِئًَم َكَل َدَجْسأ َو ،ه ِحو ُر□ □
ْنِم َكيِف َخَفَن َو ،ِهِدَيِب ُ هاللّ َكَقَلَخ ،ِرَشَبلا وُبأ ُهَدْعَب َبَضْغَي ْنَل َو ،ُهَلْثِم ُهَلْبَق
ْبَضْغَي ْمَل اَبضَغ َم ْوَيْلا َب ِضَغ ْدَق يِهب َر َّنِإ : ُمَّسلا ِهْيَلَع ُمَدآ ُلوُقَيَف ؟اَنَغَلَب اَم
َو ِهيف ُنْحَن اَم ى َرَت َا

احوُن َنو ُتأَيَف . ُمَّسلا ِهْيَلَع ٍحوُن ىلا اوُبَهْذِا ،يِ رْيَغ ىلا اوُبَهْذِا ،يِسْفَن ،يِسْفَن
،يِسْفَن . ُتْيَصَعَف ِة َرَجَّشلا ِنَع يِناَهَن ُهَّنِإ َو ،ُهَلْثِم َا ؟ِهيف ُنْحَن اَم ىلا ى َرَت َا ،
اروُكَش ادْبَع ُ هاللّ َكاَّمَس ْدَق َو ،ِض ْر ‘ا ِلْهأ ىلا ِلُس ُّرلا ُل َّوأ ُحوُن َتْنأ ،ُحوُن اَي :
َنوُلوُقَيَف ،ُمَّسلا ِهْيَلَع ،ُهَلْثِم ُهَدْعَب ْبَضْغَي ْنَل َو ُهَلْثِم ُهَلْبَق ْبَضْغَي ْمَل اَبضَغ َم
ْوَيْلا َب ِضَغ ْدَق يِهب َر ْنِإ : ُلوُقَيَف ؟ َكِهب ِر ىلا اَنَل ُعَفْشَت َا ؟اَنَغَلَب اَم ىلا ى
َرَت

ميِها َرْبِإ َنوُتأَيَف . َميِها َرْبا ىلا اوُبَهْذِإ ،يِ رْيَغ ىلا اوُبَهْذِا ،يِسْفَن ، يِسْفَن□
،يِسْفَن .ي ِم ْوَق ىلَع اَهِب ُت ْوَعَد ٌةَوْعَد يِل ْتَناَك ْدَق يِهنِإو : ْمُهَل ُلوُقَيَف ؟ِهيف
ُنْحَن اَم ىلا ى َرَتَ أ ، َكِهب َر ىلا اَنَل ْعَفْشا .ِض ْر ‘ا ِلْهأ ْنِم ُهُليِلَخ َو ِ هاللّ ُّيِبَن َتْنأ

ُميها َرْبإ اَي : َنوُلوُقَيَف ،ُمَّسلا ِهْيَلَع ،ِيْسفَن .اَهرَكَذَف ِ,تاَبَذَك َثَث ُتْبَذَك ُتْنُك ْدَق يِهناِو ،ُهَلْتِم ُهَدْعَب َبَضْغَي ْنَل َو ،ُهَلْتِم ُهَلْبَق ْبَضْغَي ْمَل ابَضَغ َم ْوَيْلا َب ِضَغ ْدَق يِهب َر هنإ ِهِتَاس ِرِب ُ هاللّ َكَلَّضَف ِ، هاللّ ُلوُس َر َتْنأ ،ىسوُم اَي : َنوُلوُقَيَف ،ىسوُم َنوُتأَيَف .ىسوُم ىلا اوُبَهْذِا ،ي ِرْيَغ ىلا اوُبَهْذِا .يِسْفَن ،يِسْفَن

هَلْتِم ُهَلْبَق ْبَضْغَي ْمَل ابَضَغ َم ْوَيْلا َبَضَغ ْدَق يِهب َر َّنإ : ُلوُقَيَف ؟هيف ُنْحَن اَم ىلا ىرَت َأ ، َكِهب َر ىلا اَنَل ْعَفْشِا .ِساَّنلا ىلَع ِهِمَلك ِب َو ،ىسيِع ىلا اوُبَهْذِا ؛ي ِرْيَغ ىلا اوُبَهْذإ ،يِسْفَن ،يِسْفَن ،يِسْفَن .اَهلْتَقِب ْرَم ْوُأ ْمَل اسْفَن ُتْلَتَق ْد ًق يِهنإِو ،ُهَلْتِم ُهَدْعَب َبَضْغَي ْنَل َو

هاللّ ُلوُس َر َتْنأ !ىسيِع اَي : َنوُلوُقَيَف ىسيِع َنوُتأَيَف

نإ : ىسيِع ُلوُقَيَف ؟هيف ُنْحَن اَم ىلا ىرَت َأ ، َكِهب َر ىلا اَنَل ْعَفْشِا .ِدْهَمْلا يف َساَّنلا َتْمهلَك َو ،ُهْنِم ٌحو ُر َو َمَي ْرَم ىلا اَهاَقْلأ ُهُتَمِلَك َو ىلا اوُبَهْذِا ؛يِسْفَن ،يِسْفَن ،يِسْفَن . ا بْنَذ ْرُكْذَي ْمَل َو ،ُهَلْتِم ُهَدْعَب َبَضْغَي ْنَلو ،ُهَلْتِم ُهَلْبَق ْبَضْغَي ْمَل ابَضَغ َم ْوَيْلا ِبَضَغ ْدَق يِهب َر َرَفَغ ْدَق َو ،ءاَيِبْن'ا ُمَتاَخ َو ِ هاللّ ُلوُس َر َتْنأ : ُدهمَحُم اَي : َنوُلوُقَيَف ِبنوُتأَيَف :ةَياور يف َو ؛# ادهمَحُم َنو ُتأَيَف # ِدهمَحُم ىلا اوُبَهْذِا ،ى ِرْيَغ

يِهب َرِل اد ِجاَس ُعَقأف ،ِش ْرَعلا َتْحَت ىلا ُقِلَطْنأَف ؟هيف ُنْحَن اَم ىلا ى َرَت َأ ، َكِهب َر ىلا اَنَل ْعَفْشِا ؛َرَّخأت اَم َو َكِبْنَذ ْنِم َمَّدَقَت اَم َكَل ُ هاللّ ،هَطْعُت ْلَس َو ،َكَسأ َر ْعَف ْرِا ،ُدهمَحُم اَي : ُلاَق ُي َّمُث ،يِلْبَق ٍدَحأ ىلَع ُهْحَتْفَي ْمَل ائْيَش ِهْيَلَع ِءاَنهثلا ِنْسُح َو ِهِدِماَحَم ْنِم هلع ُ هاللّ ُحَتْفَي َّمُث َباَس ِح َ َنَم َكِتَّمُأ ْنِم ْل ِخْدأ ،ُدهمَحُم اَي : ُلاَقُيَف ِهب َر اَي يِتَّمُأ ِهب َر اَي يِتَّمُأ ،هب َر اَي ى ِتَّمُأ : ُلوُقأف ،ِسأ َر ُعف ْرأف . ْعَّفَشُت ْعَفْشا َو ،ىَطْعُت ْلَس َو ِهْيَلَع َسْأَر ْعَفرا ُدهمَحُم اي ُلاَق َّم ُث .بِ ِهْيَلَع ُءاَكَرُش ْمُه َو ،ةَّنَجلا ِباَوْبأ ِنِم ِنَمْيأ'ا ِباَبلا َنِم ْوَب'ا َن ِم َكِلذ ى َوِس اَميِف ِساَّنلا

رَكَذ َو] :ميهاربا ةصق يف ،ةَياور يف دازو.[ى َرْصُب َو َةَّكَم َنْيَب اَمَك ْوأ ، َرَجه َو َةَّكَم َنْيَب اَمَك ِةَّنَجلا ِعي ِراَصَم ْنِم ِنْيَعا َرْصِملا هديرجت يف يزرابلا ركذ هُل ْوَق :تلقŒ .[ٌميِقَس يِهنإ : ُهَل ْوَق َو .اَذه ُمه ُريِبَك ُهَلَع ً َف ْلَب : ْمِهتَه ِل َو ،يِهب َر اَذه : ِبَك ْوَكلا يف ُهُل ْوَق «ماهل“ا».ملعا هاللّو ةدئافلا ىلع اصرح امهلامكب امهتبثأ دقو ، ادج راصتخاب ةعافشلا يف نيذه ةريره يبأ ثيدحو سنأ ثيدح

. نانسا مدقمب محللا ذخأ « ُشههنلا»و.نيحلاصلا هدابع بولق يف هاللّ هيقلي يذلا يحولا نم برض

4. (5092)- Yine Sahiheyn ve Tirmizî'nin Ebu Hureyre'den kaydettikleri bir rivayet şöyledir: "Biz bir davette Resulullah ile beraberdik. Ona sofrada hayvanın ön budu(ndan bir parça) ikram edildi. Bud hoşuna giderdi. Ondan bir parça ısırdı ve: "Ben kıyamet günü ademoğlunun efendisiyim! Acaba bunun neden olduğunu biliyor musunuz? (Açıklayayım): "Allah o gün, öncekileri ve sonrakileri tek bir düzlükle toplar. Bakan onlara bakar, çağıran onları işitir. Güneş onlara yaklaşır. Gam ve sıkıntı, insanların tahammül edemeyecekleri ve takat getiremeyecekleri dereceye ulaşır. Öyle ki insanlar: "İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musunuz, sizlere şefaat edecek birini görmüyor musunuz?" demeye başlarlar. Birbirlerine: "Babanız Adem var!" derler ve ona gelerek: "Ey Adem! Sen insanların babasısın. Allah seni kendi eliyle yarattı, kendi ruhundan sana üfledi. [Bütün isimleri sana öğretti]. Meleklerine senin önünde secde ettirdi. Seni cennete yerleştirdi. [Allah katında itibarın, makamın var.] Rabbin nezdinde bizim için şefaatte bulunmaz mısın? Bizim şu halimizi, başımıza şu geleni görmüyor musun?" derler. Adem aleyhisselam da: "Bugün Rabbim çok öfkelidir, daha önce bu kadar öfkelenmedi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek. (Esasen şefaate benim yüzüm yok, çünkü, cennette iken, Allah) beni o ağaca yaklaşmaktan men etmişti. Ben, bu yasağa asi oldum. [Ben cennette iken işlediğim günah sebebiyle cennetten çıkarıldım. Bugün günahlarım affedilirse bu bana yeter]. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin. Nuh aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Nuh aleyhisselam'a gelecekler: "Ey Nuh! sen yeryüzü ahalisine gönderilen resullerin ilkisin. Allah seni çok şükreden bir kul (abden şekûrâ) diye isimlendirdi. İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun? Başımıza gelenleri görmüyor musun? Rabbin nezdinde bizim için şefaatte bulunmaz mısın?" diyecekler. Nuh aleyhisselam da şöyle diyecek: "Bugün Rabbim çok öfkelidir. Daha önce hiç bu kadar öfkelenmedi, bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek! Benim bir dua hakkım vardı. Ben onu kavmimin aleyhine (beddua olarak) yaptım. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin. İbrahim aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar İbrahim aleyhisselam'a gelecekler: "Ey İbrahim! Sen Allah'ın peygamberi ve arz ahalisi içinde yegâne Halilisin. Bize Rabbin nezdinde şefaat et! İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun?" diyecekler. İbrahim aleyhisselam onlara: "Rabbim bugün çok öfkeli. Bundan önce bu kadar öfkelenmemişti, bundan sonra da bu kadar öfkelenmeyecek. (Şefaat etmeye kendimde yüz de bulamıyorum. Çünkü ben) üç kere yalan söyledim!" deyip, bu yalanlarını birer birer sayacak. Sonra sözlerine şöyle devam edecek: "Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin! Musa aleyhisselam'a gidin!" İnsanlar, Hz. Musa aleyhisselam'a gelecekler ve: "Ey Musa! Sen Allah'ın peygamberisin. Allah seni, risaletiyle ve hususi kelamıyla insanlardan üstün kıldı. Bize Allah nezdinde şefaatte bulun! İçinde bulunduğumuz hali görmüyor musun?" diyecekler. Hz. Musa da: "Bugün Rabbim çok öfkelidir. Daha önce böylesine öfkelenmedi, bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek. (Esasen Rabbim nezdinde şefaate yüzüm de yok. Çünkü) ben, öldürülmesi ile emrolunmadığım bir cana kıydım. [...Bugün ben mağfirete mazhar olursam bu bana yeterlidir.] Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin! Hz. İsa aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Hz. İsa'ya gelecekler ve: "Ey İsa, sen Allah'ın peygamberisin ve Meryem'e attığı bir kelamısın ve kendinden bir ruhsun. Üstelik sen beşikte iken insanlara konuşmuştun. Rabbin nezdinde bize şefaat et! İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun?" diyecekler! Hz. İsa aleyhisselam da: "Bugün Rabbim çok öfkeli. Daha önce bu kadar öfkelenmedi, bundan böyle de hiç bu kadar öfkelenmeyecek!" diyecek. -Hz. İsa şahsıyla ilgili bir günah zikretmeksizin- (Bir başka rivayette): ["Beni, Allah'tan ayrı bir ilah edindiler. Bugün bana mağfiret edilirse bu bana yeter."] Nefsim! Nefsim Nefsim! Benden başkasına gidin! Muhammed aleyhissalatı vesselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelecekler, bir diğer rivayette: "Bana gelirler!" denmiştir- ve: "Ey Muhammed! Sen Allah'ın peygamberisin, bütün peygamberlerin sonuncususun. Allah senin geçmiş, gelecek bütün günahlarını mağfiret buyurdu. Bize Rabbin nezdinde şefaatte bulun. Şu içinde bulunduğumuz hali görmüyor musun?" diyecekler. Bunun üzerine ben Arş'ın altına gideceğim. Rabbim için secdeye kapanacağım. Derken Allah, benden önce hiç kimseye açmadığı medh u senaları benim için açacak [Ben onlarla Rabbime medh u senalarda bulunacağım]. Sonra: "Ey Muhammed başını kaldır ve iste! (İstediğin) sana verilecek! Şefaat talep et! Şefaatin yerine getirilecek!" denilecek. Ben de başımı kaldıracağım ve: "Ey Rabbim ümmetim! Ey Rabbim ümmetim! Ey Rabbim ümmetim!" diyeceğim. Bunun üzerine: "Nefsim kudret elinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun. Cennet kapısının kanatlarından iki kanadının arasındaki mesafe Mekke ile Hacer arasındaki veya Mekke ile Busra arasındaki mesafe kadardır." [Buhârî, Enbiya 3, 8, Tefsir, Benî İsrail 5; Müslim, İman 327, (194); Tirmizî, Kıyamet 11, (2436).] Hz. İbrahim aleyhisselam'ın kıssasıyla ilgili bir rivayette şu ziyade var: [Hz. İbrahim, (insanlar, şefaat etmesi için kendine geldikleri zaman, Allah'a şefaat talebinde bulunmasına mani olan üç günahı olarak yıldızlar hakkında sarfettiği "İşte bu Rabbim" (En'am 76) sözünü, atalarının putları hakkında sarfettiği "Belki de bu (putları kırma) işini onların en büyüğü yapmıştır" (Enbiya 63) sözünü ve bir de: "Ben gerçekten hastayım" (Saffat 89) sözünü zikretti." 502

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resulullah: "Kıyamet günü ben ademoğlunun efendisiyim" buyurmaktadır. Bunu şarihler, başka rivayetlere dayanarak: "Bütün peygamberler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın sancağı altında olacaklar.

Çünkü O, makam-ı mahmud üzere haşrolacaktır" diye açıklarlar.

2- Peygamberlerin "günah" olarak beyan ettikleri özürler, aslında günah değildir. Bu hatalarından hepsi mağfiret-i İlahiyeye mazhar olmuşlardır. Kendilerini günahkâr olarak tarif etmeleri tevazu içindir. Beyzâvî: "..Allah'tan en çok korkan, Allah'a makam itibariyle en ziyade yakın olan ve Allah'ın mağfiretine en ziyade erendir" der. O sözleriyle esas beyan etmek istedikleri husus, kendilerine kıyamet günü şefaat etme yetkisinin tanınmamış olmasıdır. O yetki, rivayette de sarih olarak görüldüğü üzere makam-ı mahmud ve liva-i hamd sahibi, Fahr-i Âlem Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm)'ya tanınmıştır. Makam-ı mahmud, herkesin hamd ile tebcil edeceği muazzam makam demektir. Hamdin hakikatıyla ilgili olan mutlak yakınlık (kurb-i mutlak) makamı ki hadis-i şeriflerde bunun, livau'lhamd altındaki şefaat-i kübra makamı olduğu ifade edilmiştir. **3-** Başka rivayetlerde, gelen bazı ziyadeleri köşeli parantez arasında göstererek birkısım gerekli açıklamaları metin içinde yapmış durumdayız. Bu açıklamaların ortaya koyduğu bir husus, önceki peygamberlerin ittifakla: "Bugün günahım affedilir, mağfirete mazhar olabilirsem bu bana yeter" demiş olmasıdır. Böylece Mevkıf'ın korkunç ahvali içerisinde, peygamberler dahil herkesin kendi nefsinin derdine düşeceği anlaşılmaktadır. Bu durumdan sadece Resul-i Ekrem müstesnadır. O, Cenab-ı Hakk'ın kendisine tanıdığı "dua hakkı"nı ümmetinin affı için kullanacaktır. Aleyhi efdalu'ssalavat ve ekmeli'tteslimat.

4- Resulullah'ın geçmiş ve gelecek günahlarının affedildiğini ifade eden ayet (Feth 2) müfessirlerce farklı anlamalara sebep olmuştur: Affedilen bu "geçmiş" ve "gelecek" günahlar nelerdir, bunlardan ne kastedilmiştir? * Bazıları: "Mütekaddim olanlar peygamberlikten öncekilerdir; müteahhir olanlar ismettir (yani korunmasıdır)" demiştir.

* Bazıları: "Sehiv ve te'ville vaki olanlardır" demiştir.

* Bazıları: "Mütekaddim olanlar Hz. Adem'in günahıdır, müteahhir olanlar ümmetinin günahıdır" demiştir. * Bazıları: "Hata yapılacak olsa mağfurdur" demiştir.

Başka te'viller de yapılmıştır. Sadedinde olduğumuz makamda, dördüncü te'vilin uygun olduğu belirtilmiştir. **5-** Hadiste, Hz. Nuh'a: "Sen yeryüzü ahalisine gönderilen resullerin ilkisin" denmektedir. Halbuki Hz. Adem ilk peygamberdir. Bu müşkile şu açıklama yapılmıştır: * Hz. Adem zamanında yeryüzünde ahali yoktu. O tek başına geldi. İnsanlar onun evlatları olarak çoğaldı. Halbuki Hz. Nuh gelince yeryüzünde insanlar vardı.

* Diğer bir açıklama şöyle: Hz. Adem'in peygamberliği, evlatlarına karşı "çocukların terbiyesi" şeklinde idi. * Şu da muhtemel görülmüştür: "Hz. Nuh, kendi çocuklarına ve değişik bölgelere dağılmış olan diğer cemaatlere gönderilmiştir. Hz. Adem ise, tek bir beldede toplu halde bulunan kendi çocuklarına gönderilmiştir." Hz. Nuh'un çok şükreden bir kul olarak tesmiyesi, bu manadaki bir ayete işarettir (İsra 3). Abdurrezzak'ta gelen bir rivayet onun bu vasfının nasıl olduğunu açıklar: "Nuh aleyhisselam helaya gidince şöyle derdi: "Lezzetiyle beni rızıklandıran, bende kuvvetini ibka edip, benden ezasını gideren Allah'a hamd olsun."503

دي ِرُن ٍدَدَع يِوَذ ٍةَباَصِع يف اَنْج َرَخَف .ِج ِرا َوَخْلا ِبأ َر ِنْم ٌبأ َر يِنَفَغَش ْدَق□
ُتْنُك] :لاق ريقفلا بيهص نب ديزي نعو ـ4 □4448ـ ر َكَذ ْدَق َوُه اَذإو ، َساَّنلا
ُتِهدَحُي امِهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِ هاللِّْدَبَع َنْب ُرِباَج اَذإف ،ةَنيِدَمْلا ىلَع اَن ْر َرَمَف .
ِساَّنلا ىلَع َج ُرْخَن َّمُث َّجُحَن ْنأ اَمُّلُك َو ؛ُهَتْي َزْخأ ْدَقَف َراَّنلا ِل ِخْدُت ْنَم َكَّنإ :
ُلوُقَي ىلاعَت ُ هاللّ َو ؟ُهَنوُثِهدَحُت ِبذهلا اَذه اَم ِ، هاللّ َلوُس َر َب ِحاَص اَي :
ُتْلُقَف .نيِيمَّنَهَجْلا .ِراَّفُكْلا ىِ ٍفَل ُهَّنإ ،ُهَلْبَق اَم ْأ َرقاف :َلاق .ْمَعَن :ُتْلُق ؟ َنآرُقْلا
ُأرْقَتأ :َلاَقف ؟ُلوُقَت يِذَّلا اَذه اَمَف .اَهيف اوُديِعُأ اَهِنم اوُج ُرْخَي ْنأ اوُدا َرا
ىلاعَت ُ هاللّ ُج ِر ْخُي يِذهلا ُدوُمْحَملا # ٍدهمَحُم ُماَقَم ُهَّنإف :َلاَق .ْمَعَن :ُتْلُق
؟ِهيف ىلاعَت ُ هاللّ ُهُثَعْبَي يِذهلا # ٍدهمَحُم ِماَقَمِب َتْعِمَس ْلَهَف :َلاَق َّمُث ؟# ِ
هاللّ ِلوُس َر ىلَع ُبِذْكَي َخْيَّشلا اَذه َن ْو َرَتأ :اَنْلُقَف َلاَق .ِهْيَلَع ِساَّنلا َّرَم َو ِطا َر
ِهصلا َعْض َو َفَص َو َّمُث .ِراهنلا َنِم ُج ِرْخُي ْنَم ِهِب

هفغ وهو ،ىلق فاغش لخد يأ «ينفغش».ملسم هجرخأ .[ٍد ِحا َو ٍلُج َر ُرْيَغ اَّنِم .
5093) .5 اَنْعَج َرَف .ًف هاللّو ٍ اَم َرَخ َج**)-** Yezid İbnu Süheyb el-Fakir anlatıyor: "Haricîlerin görüşlerinden biri içime işlemişti, haccetmek, sonra da (propaganda yapmak üzere) insanların karşısına çıkmak arzusuya, kalabalık bir grup içerisinde yola çıktık. Medine'ye uğradık. Orada Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh), insanlara hadis rivayet ediyordu. Bir ara cehennemlikleri zikretti. Ben: "Ey Resulullah'ın arkadaşı! Sen ne konuşuyorsun? Halbuki Allah Teala hazretleri: "(Ey Rabbim!) Ateşe kimi atarsan mutlaka onu rezilrüsvay edersin" (Al-i imran 192); "Ateşten her çıkmak isteyişlerinde oraya geri çevrilirler" (Secde 20) buyurmaktadır" dedim. Hz. Cabir: "Sen Kur'an'ı okuyor musun?" dedi. Ben de: "Evet!" dedim.

"Öyleyse onun evvelini oku! Çünkü o, küffar hakkındadır!" dedi ve sonra ilave etti: "Sen, Allah'ın Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i dirilteceği makam-ı mahmudu işittin mi?"

"Evet!" dedim. Dedi ki:

"O, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e mahsus mahmud makamdır. Allah Teala hazretleri o makamın hatırına, cehennemden çıkaracaklarını çıkarır!"

(Hz. Cabir) sonra, sırat köprüsünün konuluşunu ve üzerinden insanların geçişini tavsif etti. Biz: "Bu ihtiyarın, Aleyhissalâtu vesselâm hakkında yalan söyleyeceğini mi zannedersiniz?" dedik ve Haricîlikten rücû ettik. Hayır! Vallahi bizden bir kişiden başka, Haricîlikte kalan olmadı." [Müslim, İman 320, (191).] 504

AÇIKLAMA:

Rivayet, ravimiz Yezid el-Fakir'in bir müddet Haricîlerin temel akidelerini benimsediğini göstermektedir. Bu akide de büyük günah işleyenlerin ebedî olarak cehennemde kalacaklarıdır. Bu batıl inancı benimseyen bir grupla hacca giden Yezid, hacc esnasında Medine'ye uğrar ve orada yüce sahabi Hz. Cabir (radıyallahu anh)'le karşılaşıp, onu dinleme şerefine erer. Hz. Cabir, ebedî cehennemde kalacakları ifade eden ayetin kâfirler hakkında nazil olduğu hususunda Yezid ve arkadaşlarını ikna eder. Böylece o gruptan bir kişi hariç hepsi Haricî fikirleri terkederler.505

يف ُغَبْصُيَف ِةَمايِقْلا َم ْوَي ِراَّنلا ِلْهأ ْنِم اَيْنُّدلا ِلْهأ ِمَعْنأِب َىت ْؤُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ4 □4445ـ يف اس ْؤُب ِساهنلا ِهدَشأِب
َىتؤُي َو .ِهب َر اَي ِ هاللّ َو ، :ُلوُقَيَف ؟ُطَق ٌرْيَخ َكِب َّرَم ْله ؟ُّطَق اميِعَن َتْيأ َر ْله
،َمدآ َنْبا اَي :ُلاَقُي َّمُث . ةَغْب ِص ِراهنلا ِ هاللّ َو َ :ُلوُقَيَف ؟ُّطَق ٍةَّدِش ْن ِم َكِب
َّرَم ْله ؟ُّطَق اس ْؤُب َتْيأ َر ْله ،َمدآ َنْبا اَي :ُهَل ُلاَقُيَف ،ٌةَغْبَص ِةَّنَجْلا يف ُغَبْصُيَف
ِةَّنَجْلا ِلْهأ ْنِم اَيْنُّدلا

اَي

ةدحاو ةلاخدإ اهيلإ لخدي هنأك سمغي يأ «غبصي» هلوق.ملسم هجرخأ .] .
ةَّدِش ُتْيأ َر ًَو . ُّطَق ٌس ْؤُب ِيب َّرَم اَم ،هب َر

6. (5094)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, cehennemliklerin, dünyada en müreffeh olanı getirilerek ateşe bir kere batırılacak. Sonra: "Ey ademoğlu, denilecek. (Cehennemde) hiç nimet gördün mü? Sana hiç hayır uğradı mı?"

"Hayır! Ey Rabbim, vallahi hayır!" diyecek. Sonra cennetliklerden dünyada en fakir olan getirilecek. O da cennete bir sokulup, çıkarılacak ve kendisine: "Ey ademoğlu (cennette) hiç fakirlik gördün mü, hiç sıkıntı çektin mi?" denilecek. O da: "Hayır! Vallahi ya Rabbi! Başımdan hiç fakirlik geçmedi, hiçbir sıkıntı çekmedim" diyecek." [Müslim, Münafıkûn 55, (2807).][506]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, dünyadaki azab ve nimetin ahirette tamamen sona erdiğini ifade ediyor. Öyle ki: Dünyada en büyük nimete kavuşmuş olan kimse, cehennemde bu nimetlerin hiçbir fayda vermediğini görüyor. Cennetlik kimse de, dünyada çektiği en ağır sıkıntılardan hiçbir şey kalmadığını görüyor. Bu kimsenin cennete daldırılması, belki de[507] cennetin Kevser'ine sokulup çıkarılmasıdır.

ْتُكأ اَهُّلُك اَيْنُّدلا َكَل ْتَناَك ْوَل : اباَذَع ِراهنلا ِلْهأ ِن َوْه ٌ ىلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَي ،#□
ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □4444ـ َكُل ِخْدُأ َو َراهنلا
َكُل ِخْدُأ ًَو ائْيَش يِب ُك ِرْشُتَ ْنأ ،َمدآ ِبْلُص يف َتْنأ َو اَذه ْنِم َرَسْيأ َكْنِم ُتد َرأ ْدَق :
ُلوُقَيَف . ْمَعَن : ُلوُقَيَف ؟اَهِب ايِدَتْفُم

ناخيشلا هجرخأ .[َك ْرِهشلا ِّإ َتْيَبأف . َةَّنَجْلا .

7. (5095)- Yine Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri azabı en hafif olan cehennemliğe: "Eğer dünya her şeyiyle senin olsaydı, şu azabdan kurtulmaya bedel, fidye olarak verir miydin?" diye soracak. Adam: "Evet!" diyecek. Rabb Teala bunun üzerine: "Sen daha Hz. Adem'in sulbünde iken ben senden bundan daha hafifini istemiş: "Bana hiçbir şeyi ortak kılma da seni ateşe sokmayayım, cennete koyayım" demiştim. Sen buna yanaşmadın, şirke girdin" buyuracak." [Buhârî, Rikak 51, 49, Enbiya 1; Müslim, Münafikûn 51, (2805).][508]

ىئ ِج ،ِراهنلا ىلا ِراهنلا ُلْهأ َو ِةَّنَجْلا ىلا ِةَّنَجْلا ُلْهأ َراَص اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع ِنْبا نعو ـ3 □4444ـ . َت ْوَم ًَف ٌدوُلُخ ِراَّنلا
َلْهأ اَي َو ،َت ْوَم ًَف ٌدوُلُخ ِةَّنَجْلا َلْهأ اَي :ٍداَنُم ِيداَنُي َّمُث . ُحَبْذُيَف ،ِراهنلا َو
ِةَّنَجْلا َنْيَب َلَعْجُي ىهتَح ِت ْوَمْلاِب ىنعمو.هانعمب يذمرتلاو ،امهل ظفللاو
ناخيشلا هجرخأ .[ْمِهِن ْزُح ىلاِ ان ْزُح ِراهنلا ُلْهأ َو . ْمِه ِح َرَف ىلا اح َرَف ِةَّنَجْلا
ُلْهأ ُداَد ْزَيَف

. توملا حبذ «امهيف دولخلاو رانلاو ةنجلا يف نيتلاحلا ةقرافم نم سأيلا«

8. (5096)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennetlikler cennette, cehennemlikler de cehennemde oldukları zaman ölüm getirilir. Cennetle cehennemin arasına konup orada kesilir. Sonra bir münadi nida eder: "Ey ehl-i cennet! Artık ebediyet var, ölüm yok! Ey ehl-i nar! Artık ebediyet var, ölüm yok! Cennetliklerin sürûru bununla daha da artar. Cehennemliklerin de hüznü artar." [Buhârî, Rikak 50, 51; Müslim, Cennet 43, (2850).] 509

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, ahiret hayatında ölümün olmayacağı, ebediyetin varlığını beyan maksadıyla ölümün bir koyun gibi kesildiği ifade edilmektedir. İbnu'l-Arabî der ki: "Bu hadis aklın sarih hükmüne muhalefeti sebebiyle müşkil bulunmuştur. Çünkü ölüm bir arazdır, araz cisme tahavvül edemez (dönüşemez), öyleyse nasıl kesilebilir? Bu sebeple bir grup, bu hadisin sıhhatini inkâra teşebbüs etti. Bir fırka da te'vil etti. Te'vil edenler: "Bu bir temsildir, gerçek bir kesim mevzubahis değildir" dediler. Bir grup alim de: "Bilakis, hadis gerçek bir kesimi ifade etmektedir, kesilen de ölümün mütevellisidir, herkes de bunu tanır. Çünkü, ruhlarını kabzeden işte bu mütevellidir" demiştir.

Bu açıklama, İbnu Hacer'in belirttiği üzere, müteahhir ulemadan çoğunu tatmin etmiştir. Çünkü buradaki mütevelli ile ölüm meleğini (melek'ülmevt) anlamışlardır. Nitekim Secde suresinde "meleku'lmevt"ten bahsedilmektedir. (11. ayet). Hadis şahid kılınarak: "Ahirette ölüm meleği yaşamaya devam edecek olsa, cennet ehlinin hayatı ızdıraba düşerdi" denmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis, onun ölümü ile cennet ehlininin sevincinin, cehennem ehlinin de üzüntüsünün artacağını haber vermektedir. İbnu Hacer, birkısım zayıf hadislerde "ölüm meleğinin de öleceği, hatta "en son ölen mahlukun o olacağı"nın ifade edildiğini belirttikten ve bu hadislerin ihticac etmeye elverişli olmayacak kadar zayıf olduğuna dikkat çektikten sonra, hadiste bir teşbihte bulunulduğuna dair yoruma geçer. Mazirî der ki: "Ölüm bize göre arazlardan bir arazdır. Mu'tezile nezdinde ise mana değildir. Bu iki mezhebe göre ölümün koç veya cisim olması sahih değildir. Öyleyse bununla temsil ve teşbih murad edilmiştir. Allah Teala hazretleri bu cismi yaratır, sonra onu keser, sonra onu bir misal yapar. Çünkü ölüm cennet ehline arız olmaz." Kurtubî et-Tezkire'de: "Ölüm bir manadır. Manalar cevhere kalbolmaz. Allah amellerin sevabından onları temsil eden mümessiller (eşhas) yaratır. Ölüm de böyle (Allah ölümü temsil eden) bir koç yaratır, onu ölüm diye tesmiye buyurur. Onu cennetliklerin ve cehennemliklerin kalbine "bu ölümdür" diye atar. Böylece onun kesilmesi, her iki yerde de (cennet ve cehennem) ebediyete delil olur." Bazı alimler ise: "Allah'ın arazlardan bir cesed inşa etmesine, onu bir madde kılmasına hiçbir mani yoktur" demiş ve hadislerden buna delil getirmişlerdir. Sahih-i Müslim'de geçen: "Bakara ve Al-i İmran surelerini okuyun, çünkü bu iki sure kıyamet günü iki bulut şeklinde gelirler" hadisi, kaydettikleri örneklerden biridir. Cehennemliklerin cehennemdeki durumları ve devamları hususunda muhtelif fırkalardan sayısı yediye ulaşan farklı görüşler ileri sürülmüş ise de, Ehl-i Sünnet ulemasının benimsediği esah görüş şudur: "Cehennem ehli cehennemde ebedî kalıcıdır, onlar için belli bir müddet yoktur. Onların bu kalışları ölümsüzdür, faydalı bir hayat da mevzubahis değildir, rahat da olmayacaklardır. Nitekim ayet-i kerime şöyle buyurur: "İnkâr edenler için ise cehennem ateşi vardır. Öldürülmezler ki kurtulsunlar; azapları da hiç eksilmez. Bütün kâfirleri biz işte böyle cezalandırırız" (Fatır 36), Bir diğer ayet şöyle: "Ne zaman cehennemin ızdırabından kurtulmak isteseler, her defasında oraya geri çevrilirler ve kendilerine: "Tadın yakıcı ateş azabını" denir" (Hacc 22). 510

ÜÇÜNCÜ BAB:

CENNET VE CEHENNEM

BİRİNCİ FASIL:

CENNET VE CEHENNEMİN SIFATLARI

* CENNETİN EVSAFI

تأ َر ُتْي َع َام ،َني ِحِلاهصلا يِدابِعِل ُتْدَدْعأ :بلاعَت ُ هاللّ َلاَق :# ِ هاللّ ُلوُس□ □
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4444ـ .[(ٍنُيْعأ ِة َّرُق ْنِم ْمُهَل
َيِفْخُأ اَم ُسْفَن ُمَلْعَت ًَف) : ْمُتْئِش ْنإ اوُء َرْقِا َة َرْيرُه وُبأ لاَق .رَشَب ِبْلَق ىلَع َرَطَخ ً
َو ، ْتَعِمَس ُنُذأ ًَو

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .

1. (5097)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri ferman etti ki: "Ben Azimu'ş-Şan, salih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insanın hayal ve hatırından hiç geçmeyen nimetler hazırladım." Ebu Hureyre ilaveten dedi ki: "Dilerseniz şu ayet-i kerimeyi okuyun, (Mealen): "Yaptıklarına karşılık Allah katında onlar için göz aydınlığı olacak ne mükâfaatların saklandığını kimse bilemez" (Secde 17). [Buhârî, Bed'ül-Halk 8, Tefsir Secde 1, Tevhid 35; Müslim, Cennet 2, (2824); Tirmizî, Tefsir, (3195).] 511

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Rabb Teala'nın cennette salih kulları için hazırladığı nimetlerin yüceliğini ifade etmektedir: Öyle nimetler ki, tarifi mümkün değildir. Çünkü insanoğlu ne görmüş, ne işitmiş ne tadmış, ne de hayal edebilmiştir. Cennet ve nimetlerinin bundan daha yüce, gerçeğine daha yakın bir tarifi düşünülemez. Gerçi başka nasslarda, cennet nimetlerinin sadece ismen dünyadakilere benzeyeceği ifade edilmişse de, bu benzerlik isimden öteye geçmemektedir, mahiyetinin idraki mümkün değildir.

İbnu Mes'ud'un rivayetinde "Onu mukarreb (Allah'a yakın) melekler de bilemez, peygamberler de" ziyadesi de mevcuttur. Hadiste geçen "beşer" kelimesini esas alan bazı şarihler: "Meleklerin kalbine gelebilir" ihtimalini ileri sürmüş ise de, bilhassa İbnu Mes'ud'dan gelen ziyadenin sarahatine dayanan ulema, ona da itibar etmemiş, nefyin âmm olmasını esas almıştır: Sadece insanın değil, meleklerin kalbine de cennet nimetleri hütûr etmez, tahayyül edilemezler.512

مَع ِ هللّ ا ْوَفْخأ ْمُهَّنإ :ٍبْعَك نْب ُدهمَحُم َلاَق َو] :لاق همث .هلثم ركذ َو□□
□4443□ 2ـ وزاد البخاري في أخر، عن سهل بن سعد:

نُيْع‘ا َكْلِت َّرَقأ ِهْيَلَع وُمِدَق ا ْوَلَف . اباَوَث ْمُهَل نَفْخأف□] .

2. (5098)- Buhârî, bir diğer rivayetinde şu ziyadeyi kaydeder: "Sehl İbnu Sa'd anlatıyor -deyip, hadisin aynısını kaydettikten sonra- der ki: "Muhammed İbnu Ka'b dedi ki: "Onlar Allah için ameli gizli tuttular. Allah da onların sevabını gizli tuttu. Kullar yanına gelince onları nimete boğacak."

Hadis, bu muhtevada olarak Buhârî'de mevcut değildir. Hakim'in el-Müstedrek'inde mevcuttur (, 413-414).]513

ةَنِبَل :َلاَق ؟اَهُؤاَنِب اَم ُةَّنَجلَا :ُت ْلُق .ِءاَمْلا َنِم :َلاَق ؟ُقْلَخْلا َقِلُخ َّمِم # ِ□
هاللّ َلوُس َر اَي :ُتْلُق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ8 □4444ـ َو ُد ُلْخَي َو ،
ُسأْبَي َو ُمَعْنَي اَهُلُخْدَي ْنَم ،ُنا َرَفْع َّزلا اَهُبا َرُت َو ،ُتوُقاَيْلا َو ُؤُل ْؤُّللا اَهُؤاَبْصَح َو
،ُرَفْذ‘ا ُكْسِمْلا اَهُطِم َو .ٍبَهَذ ُةَنِبَل َو ٍةَّضِف ِموُلْظَمْلا ُة َوْعَد َو ُرَطْفُي َنِي ِح
ُمِئاَّصلا َو ،ُلِداَعْلا ُماَم“ا :مُهُت َوْعَد درُت ٌةَثَث :َلاَق َّمُث :ْمُهُباَبَش ىَنْفَي ًَو ،ْمُه
ُباَيِث ىلْبَت ًَو ،ُتوُمَي «ُطملا».يذمرتلا هجرخأ .[ٍني ِح َدْعَب ْوَل َو َكَّن َرُصْن‘
يِت َّزِع َو :ُهاللّ ُلوُقَي َو .ِءاَمَّسلا ُبا َوْبأ اَهَل ُحَّتَفُت َو ،ِماَمَغْلا َق ْوَف ُ هاللّ
اَهُعَف ْرَي

حلصي يأ .طئاحلا هب طلمي ءانبلا يفاس قوف لعجي يذلا نيطلا .

هتجاح تدتشاو َرَقَتْفا اذإ «ُسأْبَي َسِئَب»و .

3. (5099)- Yine Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! dedim, insanlar neden yaratıldı?"

"Sudan!" buyurdular.

"Ya cennet? dedim, o neden inşa edildi?"

"Gümüş tuğladan ve altın tuğladan! Harcı da kokulu misk. Cennetin çakılları inci ve yakuttan, toprağı da za'ferandır. Ona giren nimete mazhar olur, eziyet görmez, ebediyet kazanır, ölümle karşılaşmaz. Elbisesi eskimez, gençliği kaybolmaz.

"Aleyhissalâtu vesselâm sözlerine şöyle devam buyurdular: "Üç kişi vardır duaları reddedilmez (mutlaka kabul edilir): * Adil imam (devlet başkanı).

* İftarını yaptığı zaman oruçlu.

* Zulme uğrayanın duası.Allah, (mazlumun) duasını bulutların fevkine çıkarır ve onlara sema kapıları açılır ve Allah Teala hazretleri: "İzzetime yemin olsun! Vakti uzasa da, duanı mutlaka kabul edeceğim!" buyurur." [Tirmizî Cennet 2, (2528).] [514]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah bu hadislerinde üç büyük ameli nazar-ı dikkatimize arzetmektedir: Adalet, oruç ve zulme karşı sabır. İlk ikisi ibadettir, üçüncüsü zulmün ne kadar büyük bir cinayet olduğunu ifade eder. "Mazlum" hadiste mutlak geldiği için, alimler tarafından "her kim olursa olsun" açıklaması yapılmıştır. Yani zulme uğrayan kâfir de olsa, facir de olsa, münafık da olsa duası makbuldür. Onun küfrü, fıskı, nifakı başkasının ona zulüm ve haksız muamelede bulunmasına meşruiyet kazandırmaz. Bu teferruat hadislerde de gelmiştir, daha önce başka vecihlerle kaydettik.

2- Hadiste geçen □ مامَغْلا َق ْوَف اَهُعَف ْرَي-ki "Allah, (mazlumun) duasını.." diye tercüme ettik- ibare iki surette anlaşılmaya müsaiddir: **1)** Burada bulutların fevkine çıkan ve er veya geç Allah'ın kabulüne mazhar olacak olan dua "mazlum"un duasıdır.

2) Bu dua, hadiste sayılan üç grup kimsenin dualarıdır: Adil imam, iftar sırasındaki oruçlu ve mazlum. Aliyyü'l-Kârî: "İki vechin de doğru olduğunu" kabul eder. "Sadece mazlum hakkında olabilir. Çünkü, zulmün kötülüğünü tesbit için mübalağa münasiptir. Diğerleri de buna vav-ı atıfla birleştirilmiştir" manasında açıklamada bulunur. Mazlumla ilgili yaptığı açıklama şöyle: "Hakkında mübalağa edilmiştir. Çünkü ona ulaşan zulüm ateşi onu öylesine yakar ki, bundan kırıklık ve tazarru ile dua çıkar, bundan da ızdırar hali hasıl olur. Allah lisan-ı ızdırar ile yapılacak duayı mutlaka kabul edeceğini şu ayette haber vermektedir. (Mealen):"...Muzdar (çaresiz) kalmış kimse dua ettiğinde ona cevap veren ve sıkıntısını gideren... Allah" (Neml 62).

3- Hadiste, açıklanması gereken son bir husus, "vakti uzasa da" diye tercüme ettiğimiz □ ني ِح َدْعَب tabiridir. Cenab-ı Hak dualara cevap vereceğini vaad etmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bunu haber vermektedir. Ancak, ne Kur'anî kaynak ne de hadisler "anında, aynıyla" diye bir kayıt getirmezler. Çünkü Cenab-ı Hak, "hakim"dir, herşeyi hikmetle yapar. Dolayısiyle duaların kabulünde de takip edeceği bir hikmet vardır. Anında yerine getirebileceği gibi, on sene, yirmi sene, kırk sene sonra da yerine getirebilir; imhâl eder, fakat ihmal etmez. Öyleyse mana şöyledir: "Ey mazlum! Ben senin çiğnenen hakkını zayi etmeyeceğim. Uzun zaman geçse de duanı geri çevirmeyeceğim. Çünkü ben Halim'im, kulları cezalandırmada acele etmem. Belki tevbe ederler; mazlumlara da haklarını vererek gönüllerini alarak razı ederler, zulüm ve günahtan vazgeçerler diye mühlet tanırım."

Hadis, böylece, Allah'ın zalime mühlet tanısa da onu asla ihmal etmeyeceğine de işarette bulunmuş olmaktadır. 515

بَهَذ ْنِم ِناَتَّنَج َو ؛اَهيف اَم َو اَمُهُتيِنآ ٍةَّضِف ْنِم ِناَتَّنَج :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□□
لاَق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوم يبأ نعو ـ5 □4144ـ ناخيشلا هجرخأ .[ٍنْدَع ِةَّنَج
يف ِهِهْج َو ىلَع ِءاَي ِر ْبِكْلا ُءاَد ِر هاإ ْمِهِب َر ىلا او ُرُظْنَي ْنأ َنْيَب َو ِم ْوَقْلا َنْيَب
اَم َو ؛اَمِهيِف اَم َو اَمُهُتَيِنآ

. يذمرتلاو

4. (5100)- Hz. Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gümüşten iki cennet vardır. Kapları ve içinde bulunan diğer şeyleri de gümüştendir. Altından iki cennet vardır, kapları ve içlerinde bulunan diğer eşyaları da hep altındandır. Adn cennetinde, cennetliklerle Rablerini görmeleri arasında Allah'ın veçhindeki ridau'lkibriyadan (büyüklük perdesinden) başka bir şey yoktur." [Buhârî, Tefsir, 516 Rahman 1, 2, Bedu'l-Halk 8, Tevhid 24; Müslim, İman 180, (296); Tirmizî, Cennet 3, (2530).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin bir başka vechinde rivayetin evveli şöyle başlar: "Firdevs cennetleri dörttür: İkisi altından, ikisi de gümüşten.." Başka rivayetlerde, altından olan iki cennetin mukarrebun'a yani Allah'a yakınlık kesbeden büyüklere, gümüşten olan diğer ikisinin de sağcılara, yani defteri sağından verileceklere mahsus olduğu belirtilmiştir.

Bu hadis, cennetin gümüş ve altın tuğlalardan -hatta bir kat altın, bir kat gümüş tuğladan- bina edildiğini ifade eden rivayetlere muarız düşer. Ancak alimler, başka rivayetlerdeki karineleri değerlendirerek:

"Birincisi, her bir cennette kapkaçak vs. nevinden bulunanların sıfatını, ikincisi de bütün cennetleri ihata eden duvarların sıfatını beyan etmektedir" diyerek hadisleri te'lif ederler. Bu te'vili te'yid eden delillerinden biri şu rivayettir: "Allah Teala hazretleri cennetin duvarını bir (sıra) altından, bir (sıra) gümüşten tuğla ile inşa etmiştir."
2- Hadiste Allah'ın görülmesi meselesine de yer verilmiştir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat uleması, kıyamet gününde, Cenab-ı Hakk'ın, insanlara en büyük lütfu olarak, Vech-i İlahîsini göstereceği hususunda icma etmiştir. Mazirî, "perde" kelimesinin kullanılışı ile ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Araplara, onların anlayacağı bir üslubla, anlayacağı tabirlere yer vererek hitabederdi. Bu sebeple, manevî meseleleri, anlayışlarına yaklaştırmak için hissî tabirata dökerdi. Burda da öyle yapmış, görmeye mani olan esbabın ortadan kalkacağını, görmenin muhakkak surette vukua geleceğini ifade etmek için bu ifadeye yer vermiştir." Kadı İyaz da şöyle demiştir: "Arap, istiareye sıkça başvurur. İstiare, Arapların icaz ve fesahatında en yüksek edebî sanatı teşkil eder. Ayet-i kerimede geçen "Tevazu kanadı" (İsra 24) tabiri bunun bir örneğidir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın kelamında "ridau'lkibriya (büyüklük perdesi) tabirine yer vermesi de bu manada bir kullanıştır. Bunu anlamayan şaşırır. Kelamı, zahiri üzerine anlamak isteyen, Allah'a cisim izafe eder. Meselede vuzuh elde edemeyen kimse, bu rivayetin zahirinin gerektirdiği manadan Allah'ın münezzeh olduğunu bildiği takdirde, ya ravileri tekzib eder, ya da şöyle (basit) bir te'vile kaçar: "Allah'ın İlahî saltanatının büyüklüğü, kibriyası, azameti, heybeti ve celali için, keza aciz olan beşerî basarların idrak manilerini ifade için ridau'lkibriya tabiri bir istiare yapılmıştır, (oysa Allah), insanların basarlarını ve kalplerini güçlendirmek dilerse, onlardan heybetinin hicabını, azametinin manilerini kaldırır.

"Kirmâni der ki: "Bu hadis müteşabihattandır. Bunun karşısında kişi ya: "Bundan muradı Allah bilir" deyip tefvize gidecek veya te'vilde bulunacak. Te'vil eden: "Veche'den murad Zattır, rida, Zat'ın mahlukata benzemekten münezzeh olan lazım sıfatlarından bir sıfattır" diyecek. Sonra te'vilci, hadisin zahiri: "Allah'ın rü'yeti vaki değil demeyi gerektirir" diyerek müşkilatlı bulur ve: "Bunun mefhum ve manası, nazar yakınlığını beyandır, çünkü ridau'lkibriya rü'yete mani olmaz, gözlerden manilerin izalesini, muradın izalesi ile ifade etti" diyerek cevaplar."

İbnu Hacer bu açaklamadan şu neticeyi çıkarır: "Ridau'l-Kibriya rü'yete manidir. Sanki hadiste mahzuf bir ibare var. Onun takdiri ءاَي□ هِا رِ داَء ُالكْبِرِ ibaresinden sonra olmalıdır. Çünkü, Allah onu ref etmek suretiyle insanlara nimette bulunmakta ve insanlar Allah'ı görmeye muvaffak olabilmektedir. Sanki burada murad şudur: Mü'minler cennetteki yerlerine yerleşince, celal sahibi Allah'tan duydukları heybet olmasaydı, onlarla rü'yet arasında herhangi bir mani olmayacaktı. Onlara ikramda bulunmak dileyince, Allah onları re'fetiyle kuşatıp onlara Allah'a nazar etme takatı vermek suretiyle lütufta bulunur. "Sonra İyi iş, güzel amel yapanlara daha güzel iyilik, bir de ziyade vardır" (Yunus 26) ayetinin tefsirinde geçen Süheyb hadisinde, Ebu Musa hadisinde geçen rıdau'lkibriyadan muradın, Süheyb hadisinde zikri geçen hicab olduğuna delalet eden karineyi buldum ve Allah Teala hazretleri'nin cennet ehline bir ikram olarak onlar için bunu açacağını anladım. Mezkur hadis Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbnu Huzeyme ve İbnu Hibban'da geçmektedir. Müslim'in metni şöyle: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehli, cennete girince, Allah Teala hazretleri sorar: "Size ilave bir nimette bulunmamı diler misiniz?" Cennet ahalisi: "Sen bizim yüzlerimizi ak etmedin mi? Bizi cennete koymadın mı (daha ne isteyeceğiz) ?" derler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) der ki: "Bunun üzerine onlara hicab açılır. Cennet ahalisine bundan daha hoş bir şey verilmemiştir."

Aleyhissalâtu vesselâm sonra şu ayeti tilavet buyurdu. (Mealen): "İyi iş, güzel amel yapanlara daha güzel iyilik, bi de ziyade vardır" (Yunus 26).

Kurtubî der ki: "Rida bir istiaredir, onunla azamet kinaye edilmiştir. Nitekim şu hadiste de böyledir: "Kibriya ridamdır, azamet de izarımdır."[517] Kurtubî devamla der ki: "Burada hislerle algılanan elbise kastedilmiyor. Ancak izar ve rida Arap muhataplar nazarında birbirinden ayrılmaz oldukları için, azamet ve kibriyayı bu ikisiyle ifade etti." İbnu Hacer der ki: "Sadedinde olduğumuz hadisin manası, Allah'ın izzet ve istiğnasının muktezası hiç kimsenin onu görmemesi olduğu halde, Allah'ın mü'minlere karş rahmeti, nimetinin bir kemali olarak Veçh-i İlahîsini onlara göstermesini gerektirmektedir. Mani zail olunca, insanlara, kibriyasının gereğiyle amel etmekte ve sanki Teala hazretleri, onlarla aradaki engel olan perdeyi kaldırmaktadır." Taberî'nin nakline göre Hz. Ali (radıyallahu anh) de "Orada onların dilediği herşey bulunur. Üstelik katımızda bundan fazla da vardır" (Kaf 35) ayetindeki "fazla"dan maksadın Allah'ın veçhini görmek, هالّل ِهْج َو ىلا ُرَظَّنلا َوُه olduğunu söylemiştir.

İbnu Battal der ki: "Bu hadiste, Allah'a cisim izafe etmeye çalışan Mücessime fırkası için mekan izafesine bir yol yoktur. Çünkü Allah Teala hazretlerine cisim izafe etmenin veya bir mekanda bulunmasını gerektiren bir halin muhal olduğu hususunda deliller sabittir. Bu durumda ridayı, insanların Allah'ı görmesine mani gözlerdeki afet olarak te'vil etmek gerekir. İşte bu afetin izalesi, insanların Allah'ı görme sırasında Rab Teala'nın icra edeceği bir fiildir. İnsanlar, bu mani mevcut olduğu müddetçe O'nu göremezler. Öyleyse görme fiili varsa, bu mani izale olmuş demektir. Bunu rida olarak tesmiye etmiştir. Çünkü o, yüzü görmekten alıkoyan rida menzilesindedir. Ancak ona rida denmesi mecazdır."518

هلُك يف : يِم َنوُّتِس اَهُض ْرَع :ةياور يف َو .ٍةَف َّوَجُم ٍةَؤُل ْؤُل ْنِم ٌةَمْيَخ ِةَّنَجْلا
يف :#ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق] :ْمُهَل ةياور يفو ـ4 □4141□

ا َن ْو َرَي َ ُلْهأ اَهْنِم ٍةَيوا َزŒن ِم ْؤُمْلا ُمِهْيلَع ُفوُطَي ،َني ِرَخ□] .

5. (5101)- Yine aynı kaynaklarda şu rivayet gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette, mü'min için, içi boş tek bir inciden bir çadır vardır. -Bir rivayette- genişliği altmış mildir. Her köşesinde bir refikası bulunur, hiçbiri diğerini görmez, mü'min bunların herbirini dolaşır." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 8, Tefsir, Rahman 1, 2, Tevhid 24; Müslim, Cennet 23, (2838); Tirmizî, Cennet 3, (2530).] 519

AÇIKLAMA

Mü'mine cennette hazırlanan bu çadırın bazı rivayetlerde yüksekliğinin altmış mil olduğu ifade edilmiştir. Demek ki, hem yüksekliği hem de genişliği altmış mil olacaktır. Her köşesinde bir zevcenin yer alacağı belirtilmiş olmasından, bazı alimler, ahirette huri menşeli olsun, dünya menşeli olsun, eşlerin sayıca çok olacağı hükmünü çıkarmıştır. Köşelerde oturan eşlerin birbirlerini görememeleri, mesafenin uzaklığındandır. Bazı rivayetlerde, tek bir inciden mâmul bu çadırın yetmiş kapısı olduğu tasrih edilmiştir. Çadır diye tercüme ettiğimiz hayme'nin ağaçtan mâmul dört köşeli ev manasına geldiği de söylenmiştir. Böylece mü'minin uhrevî çadırında dört hanımının olacağı anlaşılabilir. Onları dolaşmaktan mananın, cima'dan kinaye olduğu belirtilmiştir.[520]

ماَع ُةَئاِم ِنْيَتَج َرَد ِهلُك َنْيَباَم ٍةَج ًرَد ُةَئاِم ِةَّنَجْلا يف :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□].
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4142□

يذمرتلا هجرخأ .

6. (5102)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette yüz derece vardır. Her iki derece arasında yüz yıl(lık yürüme mesafesi) vardır." [Tirmizî, Cennet 4, (2531).][521]

ةَج َرَد َو ٍةَج َرَد ِهلُك َنْيَب اَم ٍةَج َرَد ُةَئاِم ِةَّنَجْلا يف :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر تماهصلا نب ةدابُع نعو ـ4 □4148ـ َ هاللّ ُمُتْلأَس اَذإف
.ُش ْرَعْلا ُنوُكَي اَهِق ْوَف ْنِم َو ،ُةَعَب ْر'ا ِةَّنَجْلا ُراَهْنأ ُرَّجَفُت اَهِنْم َو .اَه ًعأ ُس
ْوَد ِرْفلا َو .ِض ْر ا' َو ِءاَمَّسلا َنْيَب اَمَك

يذمرتلا هجرخأ .[َس ْوَد ِرْفلا ُهوُلأْساَف .

7. (5103)- Ubade İbnu's-Samit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette yüz derece vardır. Her bir derecenin diğer derece ile arası, sema ile arz arası kadar geniştir. Firdevs bunların en yukarıda olanıdır. Cennetin dört nehri buradan çıkar. Bunun üstünde Arş vardır. Allah'tan cennet istediğiniz vakit Firdevs'i isteyin." [Tirmizî, Cennet 4, (2533).] 522

يف اوُعَمتْجا َنيِمَلاَعْلا َّنأ ْوَل ٍةَج َرَد َةَئاِم ةَّنَجْلا يف َّنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ضَ ر ديعس يبا نعو ـ3 4145

. اِحْدَاهَّنُ وَلَ سِعَتْهُمْ [. أخرجه الترمذي

8. (5104)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette yüz derece vardır. Bütün âlemler bunlardan birinin içinde toplansalar, hepsini de kuşatır, istiab eder." [Tirmizî Cennet 4, (2534).]523

؛اَهُعَطْقَيِ َماَع َةَئاِم اَهِلِظ يف ُبِكاَّرلا ُريِسَي ة َرَجَش ِةَّنَجْلا يف َّنإ :#ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ضَ ر سنأ نعو ـ4 4144

. َو اقْرَءُوا إنْ شِئْتُمْ : وظِلِهِ مَمْدُوِد]. أخرجه الترمذي

9. (5105)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cennette bir ağaç vardır ki, binekli bir kimse yüz yıl gölgesinde yürüse onu katedemez. İsterseniz şu ayeti okuyun: بُوُكْسَمِ ءاَم َو ِدوُدْمَم
َو ٍهِلِظ"Daimî gölgededirler, çağlayıp duran su başlarındadırlar" (Vakıa 30-31) 524 [Tirmizî, Tefsir, Vakıa, (3289, Cennet 1, (2525).]

هجرخأ .[ٍبَهَذ ْنِم اَهُقاَس َو ٌاَّ ةَ رَجَش ِةَّنَجْلا يف اَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َيِ ضَ ر ةريره يبأ نعو ـ14 4144

. يذمرتلا

10. (5106)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cennette hiçbir ağaç yoktur ki gövdesi, altından olmasın." [Tirmizî, Cennet 1, (2527).] 525

AÇIKLAMA:

518 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/423-425. 519 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/425-426.

Kaydettiğimiz bu beş hadis, cennetle ilgili bazı tavsif ve tariflerde bulunmaktadır. Şöyle ki: **1-** Cennet tek dereceli değildir. Başlıca yüz derecesi vardır. Her derecenin mesafesi diğer dereceye kadar çok fazladır. Demek ki derece içerisinde de tali tabakalar, mertebeler vardır. Cennetlikler, ameline uygun bir derecede yerini alacaktır. Nitekim bazı alimler yüz derece tabiriyle çokluğun kastedildiğini belirtirler. Cehennem de böyledir, küfürdeki şiddetine göre her bir kâfir bir derekede yerini alacaktır. Ayet-i kerime münafıkların atşeşin en aşağı tabakasında yer alacaklarını ifade eder. "Şüphesiz ki münafıklar cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar..." (Nisa 145).

Dereceler arasındaki mesafeler hadislerde farklıdır. Bazısında beşyüz yürüme yılı, bazısında daha az, daha çok denmiştir. Münavî, arada tearuz olmadığını söyler ve yürümelerin farklı süratlerde vuku bulduğuna dikkat çeker. **2-** Firdevs: Her çeşit bitkiyi cem'eden bahçe, bostan manasına gelir. Ancak "Üzüm asmalarının bulunduğu bahçedir" denmiştir. Kelimenin Rumca, Kıptice ve hatta Süryanice olduğu iddia edilmiştir. Buradan çıkan dört ana nehirden maksad, başka rivayetlerde açıklanmıştır: Biri su, biri süt, biri hamr, biri bal nehridir.

Firdevs cenneti hepsinin yukarısında, hepsinden üstün olduğu için Allah'tan öncelikle bunun taleb edilmesi tavsiye edilmiştir. Şu halde mü'min Allah'tan bir şey isterken en yüceyi, en büyüğü, en fazlayı istemelidir. Onun rahmetine sınır olmadığı için Allah'tan isterken kanaatkâr olmak, mütevazi davranmak fazilet değildir. **3-** Cennetteki ağacın Tûba ağacı olduğu söylenmiştir. Ancak gölge kelimesinin, örfî manası anlaşılmamalıdır. Çünkü dilimizde gölge deyince güneş sıcaklığına karşı hasıl edilen korunma hatıra gelir. Halbuki ahirette güneş olmayacaktır. Öyleyse gölgeden maksad, ağacın hasıl ettiği nimetler ve rahatlık olmalıdır. Yani cennetin neresine gidilse cennetî saadetin dışına çıkılmayacak demektir. Zıll=gölge kelimesi Arapçada "himaye" manasına da kullanılır. Onun zıllinde demek, onun kanatları, himayesi altında demektir. **4-** Cennetteki her ağacın gövdesinin altından olmasına gelince, bu ibare oradaki ağacın me'lufumuz olan dünyevî ağaçlar gibi olmadığını beyan eder. Altın, çürümeyen bir maddedir. Öyleyse cennet ağacının altından olması, onun ebedi, çürümez bir mahiyette olacağının ifadesidir. Bir hadis şöyledir: "Cennette bir ağaç vardır, gövdeleri altından, dalları zeberced incidendir. Rüzgâr estikçe bunlar birbirine çarparak öyle bir name çıkarırlar ki hiçbir kulak böylesine tatlı bir ses işitmemiştir." İbnu Abbas'ın bir rivayetinde: "Cennet hurmalarının gövdeleri yeşil zümrüttendir. Dallarının sapı kızıl altından, yaprakları da cennet ehlinin kisvesindendir. Ceketleri ve hulleleri bundan yapılır. Onun meyvesi ise, küp ve kovalar gibi iri, sütten beyaz, baldan tatlı, kaymaktan daha yumuşaktır, onlarda çürük yoktur" denmiştir.

Cennet ehlinin bu ağaç altında sohbet edip dünya hatıralarını tazeleyecekleri; eğlence arzu ettikleri zaman, Allah'ın göndereceği bir rüzgârla ağacın kımıldayıp, dünyadaki her çeşit eğlenceyi ortaya koyacağı ifade edilmiştir.526

ب ُرْغَت ْوأ ُسْمَّشلا ِهْيَلَع ْتَعلَط اَّمِم ٌرْيَخ ِةَّنَجْلا يف ٍس ْوَق ُباَقَل :#ِ هالّل□].
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ11 □4144ـ ،اَهيف اَم َو اَيْنُّدلا َنِم
ٌرْيَخ ِةَّنَجْلا يف ِهِهدَق ُع ِض ْوَم ْوأ ،ْمُكِدَحأ ِس ْوَق ُباَقَل َو] :ىرخأ يف ،سنأ نع
يذمرتلا دازو.ناخيشلا هجرخأ

ِسْوَق اَيْنهدلا َو اَم اَهيف، َو َلَم ٌتْ‘ اَم اَمُهَنْيَب ر ِاحي ، َو َلَنَص ِ اَهُفي يِنْعَي
َو لْو ّنأ ْةأرْما ْنِم ِلْهأ ِةَّنَجْلا ْتَعَلهطا ىلا ِلْهأ ا‘ر ْض ِ‘ضاَءتِ

هردق «هدقو سوقلا باَق».[اَهيف اَم َو اَيْنهدلا َنِم ٌرْيَخ َراَم ِخْلا .

11. (5107)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette, yay kadar bir yer, güneşin üzerine doğduğu veya battığı şeyden (dünyadan) daha hayırlıdır." [Buhârî, Bed'ül-Halk 8, Tefsir, Vakı'a 1; Müslim Cennet 6, (2826); Tirmizî, Cennet 1, (2525).] Tirmizî, Hz. Enes'ten şu ziyadede bulunmuştur: "Sizden birinizin yayı kadar veya kamçısı kadar cennetteki bir yer, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır. Cennet ehlinden bir kadın, arz ehline görünecek olsa, dünya ve içindekileri aydınlatır, arzla sema arasını güzel koku ile doldururdu, onun başörtüsü dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."527

AÇIKLAMA:

1- Daha önce açıkladığımız üzere, cennette bir yay kadar bir yerin koca dünyadan hayırlı olması, mübalağalı bir ifade değildir. Çünkü cennet ebedî olduğu için, orada ebedî olan az bir nur, burada geçici olan güneşe bedel olabilir. Dünya ise, bir yay veya kamçı ile kıyas götürmeyecek derecede büyük ise de fanidir, geçicidir, ebedî olan, o azıcık varlığa mukabil gelemez.

2- Kader olarak manalandırdığımız (kab) kelimesi yayda kirişin takıldığı "uç"la okun fırlatıldığı orta kısma kadar olan kısım manasına da gelir, yani bir yayın yarısı. Bu durumda mana: "Birinizin yayının yarısı cennette dünya ve içindekilerden daha hayırlı..." şeklinde olur.

Önceki mana asıl olmakla birlikte, bu da hakikate uygundur. 528

تَف َرْخ َزَتَل اَدَب ِةَّنَجْلا يف اَّم ِم ٌرْفُظ ُّلِقُي اَم َّنأ ْوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاهقو يبأ نب ِدْعَس نعو ـ12 □4143ـ َء ْو َض
ُسْمهشلا ُسِمْطَت اَمَك ِسْمَّشلا َء ْوَض َسَمَطَل ُه ُرا َوِس اَدَبَف َعَلَّطا ِةَّنَجْلا ِلْهأ ْنِم ٌج
َر َّنأ ْوَل َو ،ِض ْر‘ا َو ِتاوَمهسلا ُقِفا َوَخ ُهَل تاهج يهو ةعبر‘ا اهبناوج «ِءامهسلا
ُقِفا َوخو».بهذلا «فرخ ُّزلاو» .ةنيزلا «ةفر ْخ َّزلا».يذمرتلا هجرخأ .[ِموُّجُنلا

. عبر‘ا حايرلا

12. (5108)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette olan şeyden bir tırnağın azalttığı miktar, semavat ve dünya arasında dört ciheti de tezyin etmiş olarak görünürdü. Eğer cennet ehlinden bir adam dünya ehline zuhur etse ve bilezikleri görünse o(nun şavkı) güneşin ziyasını bastırırdı, tıpkı güneşin, yıldızların ziyasını bastırması gibi." [Tirmizî, Cennet 7, (2541).] 529

نا َرِهاَظ ِنا َرْهَن :ٍراَهْنأ ُةَعَب ْرأ اَذإف بهَتْنُمْلا ِة َرْدِس ىلا ُتْعِف ُر :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ18 □4144□

يراخبلا هجرخأ .[ِةَّنَجْلا يف ِنا َرْهَنَف ِناَنِطاَبْلا اَّمأ َو ،ُتارُفْلا َو ُليِهنلاَف ِنا .
َرِهاهظلا اَّمأف :ِناَنِطاَب ِنا َرْهَن َو

13. (5109)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sidretü'l-Münteha'ya çıkarıldım. Orada dört nehir gördüm: İki nehir zâhirdi, iki nehir de bâtın. Zâhir olan iki nehir Nil ve Fırat nehirleriydi. Bâtın olanlar da cennetin iki nehri idi." [Buhârî, Eşribe 12; Müslim, İman 264, (164).]530

ةَّنَجْلا َكَلَخْدأ ُ هاللّ ِنإ :َلاَق ؟ٌلْيَخ ِةَّنَجْلا يف ْلَه :َلاَقف # ِ هاللّ َلوُس َر ٌلُج َر□
َلأَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ15 □4114ـ ؟ٍلِبإ ْنِم ِةَّنَجْلا يف ْلَه :
ُرَخآ َلاَقف .َناَك إَّ َتْئِش ُثْيَح ِةَّنَجْلا يف َكِب ُريِطَت َءا َرْمَح ٍةَتوُقاَي ْنِم ٍس َرَف ىلَع
اَهيف َلَمْحُت ْنأ ُءاَشَت ًَف

يذمرتلا هجرخأ .[َكُنْيَع ْتَّذَل َو َكُسْفَن ْتَهَتْشا اَم اَهيف َكَل ْنُكَي َةَّنَجْلا ُ هاللّ .

كَل ِخْدُي ْنإ :َلاَقف .ِهِب ِحاَصِل َلاَق اَم ُهَل ْلُقَي ْمَلَف :َلاَق

14. (5110)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Cennette at var mı?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Allah Teala hazretleri seni cennete koyduğu takdirde, kızıl yakuttan bir at üzerinde orada dolaşmak isteyecek olsan, o seni istediğin her yere uçuracaktır" buyurdular. Bunun üzerine diğer biri de: "Cennette deve var mı?" diye sordu. Ama buna Aleyhissalâtu vesselâm öncekine söylediği gibi söylemedi. Şöyle buyurdular: "Eğer Allah seni cennete koyarsa, orada canının her çektiği, gözünün her hoşlandığı şey bulunacaktır." [Tirmizî, Cennet 11, (2546).][531]

AÇIKLAMA:

Hadisin ibaresi netice itibariyle değişmeyecek farklı bir üslubla tercümeye de elverişlidir. Ancak, esas söylenmek istenen, cennette, binme arzusu duyulduğu takdirde her tarafa götürecek vasıtaların bulunduğudur. Yine Tirmizî'nin bir başka rivayeti bu hususu daha sarih bir üslubla ifade etmiştir: "Bir bedevi gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Ben atı severim, cennette at var mı?" diye sordu. Resulullah şu cevabı verdi: "Cennete konduğun takdirde, iki kanadı olan yakuttan bir at sana getirilir. Sen ona bindirilirsin. O seni istediğin yere uçurur."

[527] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/429.

Sadedinde olduğumuz hadisin sonunda yer alan "canının her çektiği, gözünün her hoşlandığı" ibaresi şu ayete işaret etmektedir: "...Orada canların çekeceği, gözlerin zevk alacağı her şey vardır..." (Zuhruf 71.) Dikkat edilirse, Resulullah, açık bir şekilde cennette "at" veya "deve vardır" veya "yoktur!" demiyor. Ama her arzu edilecek şeyin var olduğuna dikkat çekiyor. Binme ihtiyacı duyulduğu takdirde bunun cennetî atlarla yerine getirileceğini belirtiyor. Cennetteki atlar, dünyevî atlar gibi değildir.[532]

عَمْسَي ْمَل ٍتاَوْصأب َنيِهنَغُي ِنيِعْلا ِروُحلِل اعَمَتْجُمَل ِةَّنَجلا يف َّنإ :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهيلع نعو ـ14 □4111ـ انَل َناَك ْنَمِل َبوُط
ُطَخْسَن ًَف ُتاَي ِضا َّرلا ُنْحَن َو ، ُسأْبَن ًَف ُتاَمِعاَنلا ُنْحَن َو . ُديِبَن ًَف ُتاَدِلاَخ ْلا
ُن ْحَن : َنْلُقَي ،اَهَلْثِمِب ُقِئ ًخْلا يهو نيعلا ةدحاو « ُءانيَعلا»و.اهداوس ةديدشلا
نيعلا ضايب ةديدش يهو ،ءاروح عمج « ُروُحلا».يذمرتلا هجرخأ .[ُهَل اهنُك َو

فلتنو كلهن يأ «ُديبَن» :هلوقو.نيعلا ةعساو .

15. (5111)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette siyah gözlülerin (hurilerin) toplanma yerleri vardır. Orada, benzerini mahlukatın hiç işitmediği güzel bir sesle şarkı okurlar ve şöyle söylerler: "Bizler ebedîleriz, hiç ölmeyiz!

Bizler nimetlere mazharız, fakr bilmeyiz!

Rabbimizdan razıyız, mükedder olmayız!

Kendisinin olduğumuz beylerimize ne mutlu!" [Tirmizî, Cennet 24, (2567).]533

AÇIKLAMA:

Dilimizde huri veya huri kızı denen cennet kızları tabiri Kur'anî bir tabirdir. Kur'an'da birçok kereler zikri geçer ve cennet ehline bunlardan nikah edileceği belirtilir, güzellikleri tasvir edilir. (Duhan 54, Tur 20, Rahman 72, Vakı'a 22). Hûr, lügat olarak, havra'nın cem'idir. Havra, gözünün beyazı çok beyaz, siyahı da çok siyah manasına gelir. Kısaca siyah gözlü, ceylan gözlü gibi tercümelere mazhardır. Sadedinde olduğumuz hadis, hurilerin cennette dünyada işitilmemiş olan fevkalâde güzel namelerle şarkı okuyacaklarını belirtmektedir. Böylece cennet ehlinin, Allah'ın bir başka nev'e giren nimetlerinden kulağa hitap eden nimetlerini de, cennete layık bir üstünlükle tadacağını haber vermektedir. 534

لاَمِهشلا ُحيِ ِر ُّبُهَتَف ٍةَعْمُج ًّلُك اَهَنُوتأَي اقوْسَل ِةَّنَجلا يف ًّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس رَ□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر سنأ نعو ـ14 □4112ـ ِدَقَل ِ هاللّو :ْمهُوُلْهأ ُلوُقَيف
. اَمَج َو انْسُح اوُدادْزا ْدَق َو ْمِهيِلْهأ ىلا َنوُع ِج ْرَيف اَمَج َو انْسُح َنوُداَد ْزَيف
ْمِههُوُج ُو َو ْمِهباَيِث يف وُثْحَتف

ملسم هجرخأ .[اَمَج َو انْسُح اَنَدْعَب ْمُتْدَد ْزا ِدَقَل ِ هاللّو ْمُتْنأ َو :نوُلوُقَيف . .
اَمَج َو انْسُح اَنَدْعَب ْم ُتْدَد ْزا

16. (5112)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehlinin bir çarşısı vardır. Her cuma oraya gelirler. Derken kuzey rüzgârı eser, elbiselerini ve yüzlerini okşar. Bunun tesiriyle hüsün ve cemalleri artar. Böylece ailelerine, daha da güzelleşmiş olarak dönerler. Hanımları: "Vallahi, bizden ayrıldıktan sonra sizin cemal ve güzelliğiniz artmış!" derler. Erkekler de: "Sizler de, Allah'a kasem olsun, bizden sonra çok daha güzelleşmişsiniz!" derler." [Müslim, Cennet 13, (2833).] 535

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yeryüzünde insanların zevk aldıkları toplantı ve içtimaların ahirette de olacağını ihbar etmektedir. Çarşı diye tercüme ettiğimiz şuh kelimesi, insanların daha çok alışveriş için biraraya geldikleri, eşdostun karşılaştıkları yerdir. Çarşı, karşılaşmaya, selamlaşmaya, görüşmeye vesile olduğu için, rivayetlede, alışveriş gayesi olmadan da, bilhassa cuma namazından sonra çarşının şöyle bir dolaşılmasının sünnet kılındığı görülür. Böylece beşerî bir ihtiyaç olan ünsiyet sağlanmış olur. Şu halde bu meşru zevk ahirette de vardır. Ancak oranın zevki derece ve mertebe itibariyle çok farklıdır. Güzellik, ziyadeleşmede aile efradı arasında karşılıklı muhabbetlerin daha da artmasına vesile olmaktadır. Müteakip hadiste de belirtileceği üzere, ahirette dünyadaki gibi alışveriş ihtiyacı olmadığına göre, oranın çarşısı, alışveriş yapılan yer manasında anlaşılmamalı, ünsiyetin temin edildiği toplanma yerleri manasında anlaşılmalıdır.

Resulullah'ın, kuzey rüzgârı tabirini kullanması, o rüzgârın yağmur ve serinlik getirmesindendir. Sıcak iklimde bu evsaftaki rüzgâr en ziyade sevilen ve arzu edilen rüzgârdır. el-Mebarik'de şöyle denilmiştir: "Çarşıya her hafta cennetlikler toplanır, melekler onları kuşatır, onlara gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, insan kalbine hiç doğmamış nimetler getirirler. Onlar bu nimetlerden istedikleri kadar, para ödemeden alırlar. Bu da cennette tadılan lezzetlerden biridir." Yani, çarşıdan eve bir şeyler alarak gelme lezzeti. Bunun dahi cennette olduğu anlaşılmaktadır. 536

ن ِم َروُّصلا ّاَ إ ُعْيَب ًَو ُءا َرِش اَهيف ا َم اقوُسَل ِةَّنَجْلا يف ّنَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
□4118 □ 14ـ وعن هيلع ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق

يذمرتلا هجرخأ .[اَهيف َلَخَد ة َروُص ُلَج َّرلا بهَتْشا اَذإف . ِءاَسهنلا َو ِلاَج ِهرلا .

17. (5113)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette bir çarşı vardır. Ancak orada ne alış, ne de satış vardır. Sadece erkek ve kadın suretleri vardır. Erkek bunlardan bir suret arzu ederse o surete girer." [Tirmizî, Cenet 15, (2553).] 537

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cennetteki çarşı hakkında daha detaylı bilgi sunmaktadır. Orada alışveriş mevzubahis değildir. Ancak kadın ve erkek suretleri mevcuttur. Erkek bu suretlerden dilediğine girmekte (yani bürünmektedir). **2-** Şarihler hadisin iki manaya muhtemel olduğunu belirtirler: * Birinci manaya göre çarşıya güzel suretler arzedilmektedir. Kişi bunlardan hangisini arzular ve temenni ederse, Allah Teala hazretleri Kudret-i Sübhaniyesi ile o kimseyi, arzuladığı surete sokmaktadır. * İkinci manaya göre suretten murad zinettir. Kişi o çarşıda bu zinetle süslenir, onu takınır, kendisine arzu edip seçeceği zinet, takım, taç vs.yi giyinir. Arapçada falancanın güzel bir sureti var (□ًفُِل ٍن َروُص ٌة ةَنَسَح) demek, hoş bir görünümü var demektir. Bir başka ifade ile, hadis: "Çarşıda bulunan şeylerden her ne arzu ederse kendisine verilir" manasını ifade eder. Öyleyse o çarşıya girmekten murad, orada tezeyyün etmek, süslenmektir. Her iki manada da zat değil, sıfat değişikliği, dış görünüş değişmesi mevzubahis olmaktadır. 538

*** CEHENNEMİN EVSAFI**

مَّنَهَج ِراَن ْنِم اء ْزُج َنيِعْبَس ْنِم ٌء ْزُج َنوُدِقوُت يِتهلا ُمُك ُراَن # ِ هاللّ ُلوُس َر□ .
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4115□

يذمرتلاو ةثلا هجرخأ .[اَه ِهرَح ُلْثِم اَهُّلُك ء ْزُج َنيِهتِس َو ٍةَعْسِتِب اَهْيَلَع .
ْتَل ِهضُف اَهَّنِإف :َلاَق . ةَيِفاَكَل ْتَناَك ْنإ ِ هاللّ َو :اوُلاَق

1. (5114)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yaktığınız ateş var ya, bu cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir cüzdür!" buyurmuştu. (Yanındakiler): "Zaten bu ateş, vallahi (asileri cezalandırmaya ahirette) yeterliydi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cehennem ateşi öbürüne altmış dokuz kat üstün kılındı. Her bir kat'ın harareti, bunun mislindedir." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 10; Müslim, Cennet 29, (2843); Muvatta, Cehennem 1, (2, 994); Tirmizî, Cehennem 7, (2592).]539

AÇIKLAMA:

Bu hadiste ahiretteki cehennem ateşinin, derece ve şiddet itibariyle, dünyadaki ateşin yetmiş katı olduğu ifade edilmektedir. Ashab, kâfir ve asileri cezalandırmak için dünyadaki ateşin de yeterli olacağını söylemesi üzerine, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın azabının ne kadar şiddetli olduğunu belirtmek üzere te'kiden, cehennem ateşinin dünyadaki ateşe nisbetle altmış dokuz kat olduğunu, her bir katın aynen dünyadakine eşit bir şiddete sahip bulunduğunu beyan ediyor.

Allah'ın azabının şiddeti, ayet ve hadislerde tekrarla nazara verilmiş ve bunun "ateş"le olacağı ifade edilmiştir. Mesela: "Onlar ateşe karşı ne de sabırlıdırlar!" (Bakara 175); "...Öyle bir ateşten sakının ki, onun yakıtı insanlarla o taştır" (Bakara 24) buyrulmuştur.

Öyleyse, dünya ateşini, Cenab-ı Hak, ahiretteki ateşin şiddetini haber vermek üzere onun yetmiş cüz'ünden bir cüz olarak halketmiş olmaktadır.

Şarihler, hadisteki maksadlardan birinin Allah'tan sadır olan azabın, kullardan, zalim insanlardan sadır olmakta bulunan azabtan çok daha şiddetli olacağına dikkat çekmek olduğunu belirtirler. Bu hadis de, "Allah'tan korkulmaz, Allah sevilir" diyenlerin, bu çeşit sözleriyle dinî bir hakikatı ortaya koymayıp keyfî bir muğalata (demagoji) yaptıklarını ortaya koymaktadır. Evet Rabbimizi, rahmetiyle severken, celalinden, azabından ve adaletinden de korkarız; kulluk edebi bunu gerektirir. Kur'an ve hadis de bunu ders verir. "Allah'tan korkulmaz.." sözü küfrün değilse cehlin eseridir, dinde delili, dayanağı yoktur.540

536 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/433-434.

ةَنَس ُفْلأ اَهْيَلَع َدِقوُأ َّمُث .ْت َّرَمْحا بهتَح ٍةَنَس ُفْلأ ِراَّنلا بلَع َدِقوُأ :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ2 □4114□

هظفل اذهو ،يذمرتلاو كلام هجرخأ .[ٌةَمِلْظُم ٌءاَد ْوَس َيِهَف .ْتَّد َوْسا بهتَح .
ٍةَنَس ُفْلأ اَهْيَلَع َدِقوُأ َّمُث .ْتَّضَيْبا بهتَح

2. (5115)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem ateşi bin yıl yakıldı. Öyle ki kıpkırmızı oldu. Sonra bin yıl daha yakıldı, öyle ki beyazlaştı. Sonra bin yıl daha yakıldı. Şimdi o siyah ve karanlıktır." [Tirmizî, Cehennem 8, (2594); Muvatta, Cehennem 2, (2, 994). Metin Tirmizî'ye aittir.]541

AÇIKLAMA:

Muvatta'nın rivayetinde, cehennemin hal-i hazır siyahlığı zifte benzetilir.542

نيِعَب ْرأ ُة َريِسَم ٍرأَد ِج ِهلُك ُفْثُك ٍرُدُج ُعَب ْرأ ِرأَّنلا ِقِدا َرُسِل :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يرْدخلا نعو ـ8 □4114□

طئاحلا «ُ رأَد ِجلا».يذمرتلا هجرخأ .[ةَنَس.

3. (5116)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennemi kuşatan surun dört (ayrı) duvarı vardır. Her duvarın kalınlığı kırk yıllık yürüme mesafesi kadardır." [Tirmizî, Cehenmem 4, (2587).]543

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cehennemi çevreleyen surun genişliği hakkında bilgi vermektedir. Sur, iç içe dört duvardan müteşekkildir, her duvarın kalınlığı kırk yıllık yürüme mesafesi kadardır. Hadiste, duvarlar arasındaki mesafe belirtilmemiştir. Dört ayrı duvar olduğuna göre, bitişik olmadığı, aralarında az veya çok bir mesafe, bir açıklık olacağı anlaşılmaktadır.

2- Hadis, şu ayete işaret etmektedir: "Biz zalimlere öyle bir ateş hazırladık ki, (etrafını saran) duvar(lar), çepe çevre kendilerini kuşatmıştır" (Kehf 29). "Sur" veya "duvar" diye çevirdiğimiz süradık kelimesini İbnu Abbas'ın, ateşten duvar diye açıkladığı rivayet edilmiştir.

3- Hadisin Tirmizî'deki devamında şöyle denir: "Eğer, cehennemliklerin (içinde yüzdükleri) irinden, dünyaya bir kovacık dökülecek olsa, bütün arz ahalisi(ne bu koku siner ve bu sebeple herkes) pis kokardı."544

نإ] :َلاَق # هيبهنلا َّنإ :ِة َرْصَبْلا ِرَبْنِم بلع هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ْنا َو ْزَغ نْب□□
ُةَبْتُع َلاق :لاق يرصبلا نسحلا نعو ـ5 □ 4114ـ او ُرِثْكأ :ُلوُقَي هْنَع ُ هاللّ َي ِض
َر ُرَمُع ناَك َو ،اَه ِرا َرَق بلا ى ِضْفُت اَم اماع َنيِعْبَس ِبْوهَتَف َمَّنَهَج ِريِفَش ْنِم ىقْلُتَل
َةَميِظَعْلا َة َرْخَّصلا

يذمرتلا هجرخأ .[ٌديدَح اَهُعِماَقَم َو ،ٌديِعَب اَه ُرْعَق َو ،ٌديدَش اَه َّرَح َّنِاف .
ِراهنلا َرْكِذ

4. (5117)- Hasan Basri rahimehullah anlatıyor: "Utbe İbnu Gazvan (radıyallahu anh), Basra'da minberde (hutbe esnasında) dedi ki:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize şöyle buyurmuşlardı: "Cehennemin kıyısından büyük bir taş bırakıldı. Bu taş yetmiş yıl aşağı doğru düştü de henüz dibe ulaşmadı."

(Utbe İbnu Gazvan, devamla) der ki: "Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ateşi çok zikredip hatırlayın. Zira onun harareti pek şiddetlidir; derinliği çok fazladır, çengelleri demirdendir" buyurdu." [Tirmizî, Cehennem 2, (2578).] [545]

AÇIKLAMA:

Hadis, cehennemin derinliğine bir nihayet olmadığını belirtmektedir. Şarihler, "yetmiş" rakamının çokluk ifade ettiğini, miktar ifade etmediğini belirtirler.

Cehennem ateşini sıkça hatırlamada, nefsi kötülüklerden frenleyen bir ibret bulunduğu için Hz. Ömer onun sıkca tahattur edilmesini tavsiye etmiştir. [546]

---

[541] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/436. [542] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/436.

نيِعَب ْرأ ُرِفاَكْلا ِهيف ىوْهَي َمَّنَهَج يف ٍدا َو ُلْي َو :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نعو ـ4 □4113□

يذمرتلا هجرخأ .[ُه َرْعَق َغُلْبَي ْنأ َلْبَق افي ِرَخ .

5. (5118)- Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Veyl, cehennemde bir vadidir. Kâfir orada, kırk yıl batar da dibine ulaşamaz." [Tirmizî, Tefsir, Enbiya, (3164).][547]

AÇIKLAMA:

Veyl kelimesi, asıl itibariyle azab manasındadır. Araplar felaket temennisi için "falancaya veyl (azab) olsun!" diye sıkça kullanırlar. Dilimize "yazıklar olsun!", "vay haline!" gibi tabirlerle çeviririz. Sadedinde olduğumuz hadis, veyl kelimesinin cehennemde muayyen bir azab vadisinin ismi olduğunu belirtmektedir. Öyle bir vadi ki, cehennemlikler satıhtan aşağı doğru düşüşe geçseler, kırk yılda dibe ulaşmayacaklardır, öylesine derin bir vadidir. Şu halde "falancaya veyl (azab) olsun!" tabirinde "falanca, cehennemin Veyl vadisinin azabına uğrasın!" manası da vardır.548

بلَع ْتَدَسْف ‘اَيْنُّدلا يف ْت َرِطُق ِموُّق َّزلا َنِم ة َرْطَق َّنأ ْوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ4 □4114□

يذمرتلا هجرخأ .[ْمُهَبارَش َو ْمُهَماَعَط ُنوُكَي ْنَمِب َفْيَكَف .ْمُهَشِياَعَم اَيْنُّدلا .
ِلْهأ

6. (5119)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer zakkumdan, dünyaya tek damla damlatılacak olsa, bu dünya ehlinin yiyeceklerini ifsad ederdi. Öyleyse, yiyecek ve içeceği zakkumdan cehennemliğin hali ne olur (anlayın)!" [Tirmizî, Cehennem 4, (2588).] 549

AÇIKLAMA:

Zakkum: Ayet-i kerimede cehennemden çıkan bir ağaç olarak tavsif edilir (Saffat 62-66). Alimler, zakkum ağacını: "Cehennem ehline mahsus pek acı bir ağaç" diye tarif ederler. Zakkum cehennemliklerin yiyeceğidir. Cehennemlikler onun üzerine kaynar su içeceklerdir (Vakıa 52-55). Sadedinde olduğumuz hadis, zakkumun, son derece pis kokulu olduğunu belirtmektedir. 550

ي ِضْعَب َلَكأ ِهب َر اَي : ْتَلاَقف . اَهِهب َر بلا ُراهنلا ِتَكَتْشا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4124ـ .[ِري ِرَهْم َّزلا َنِم َنوُد ِجَت
اَم ُّدَشأ َو ،ِهرَحْلا َن ِم َنود ِجَت اَم ُّدَشأ َوُهَف ،ِفْيَّصلا يف ٍسفَن َو ِءاَتِهشلا يف
ٍسَفَن .ِنْيَسَفَنِب اَهَل َنِذأف ، اضْعَب

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .

7. (5120)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem, Rabbine şikayet ederek: "Ey Rabbim! Bir parçam diğer bir parçamı yemektedir" dedi. Bunun üzerine, Allah Teala hazretleri ona, iki nefes almaya izin verdi; Bir nefes kışta, bir nefes de yazda. (Yazdaki nefesi) sizin rastladığınız en şiddetli sıcaktır. (Kıştaki nefesi de) sizin rastladığınız en şiddetli (soğuk olan) zemherirdir." [Buhârî, Bed'ülhalk 10; Müslim, Mesacid 185, (617); Tirmizî, Cehennem 9, (2595).]551

ناَعَمْسَت ِناَنُذُأ َو ِنا َر ِصْبُت ِناَنْيَع ُهَل ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِراَّنلا َنِم ٌقُنُع ُج ُرْخَي :# ِ□ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ3 □4121ـ هجرخأ .[َني ِرهوَصُمْلاِب َو ،ٍديِنَع ٍراهبج ِهلُكِب َو ،َرَخآ اهلإِ هاللّ َعَم اَعَد ْنَمِب :ٍةَثَثِب ُتْلِهك ُو ِبهنإ :ُلوُقَي ،ُقِطْنَي ٌناَسِل َو

ربكتملا راهقلا « ُرابجلا»و.قنعلاك رانلا نم ةفئاط هب دارملاو ،سانلا نم . ةفئاطلا « ُقنُعلا».يذمرتلا

هل دناعملاك ِهقَحْلا ِنع ُرئاجلا « ُدينَعلا»و .

8. (5121)- Yine Ebu Hureyre anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, ateşten bir parça, boyun şeklinde uzanır .Bunun, gören iki gözü, işiten iki kulağı, konuşan iki dili vardır. Der ki: "Ben üç takım (insanı cezalandırmak) için vazifelendirildim: Allah'la birlikte bir başka ilaha dua eden kimse, bile bile zulmeden cebbar, tasvirciler." [Tirmizî, Cehennem 1, (2577).] [552]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen musavvirîn tabiri resim ve heykel yapanlar demektir. İslam'da tasvir meselesi teferruatlı bir mevzudur; daha önce de temas ettik. Bu hususta İbnu'l-Arabî'nin bir özetlemesi şöyle: "Suretler hususunda söylenenler şöyle hülasa edilebilir: Eğer (gölge yapacak şekilde) cüssesi varsa, bi'l-icma haramdır. (Satıh üzerine) işlenmişse (gölgesiz ise) dört görüş vardır; **1)** Mutlak cevaz.

2- Mutlak yasak.

3- Tafsil; yani tam bir canlı resmi ise haramdır; başı kopmuş şekilde olur da, tam olmazsa caizdir. Bu görüş en doğru görüştür.

4) Eğer hakir tutulan bir tarzda kullanılıyor ise caizdir, (hürmet ifade edecek tarzda) yükseğe asılmışsa caiz değildir. Bu icmaya çocukların bebekleri dahil değildir."

Ülemâ çoğunlukla üçüncü görüşü benimsemiştir.

---

[547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/438. [548] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/438.

Her görüşün dayandığı bir rivayet mevcuttur.

Bu meselede Bediüzzaman şöyle der: "Sanemperestliği şiddetle Kur' an menettiği gibi, sanemperestliğin bir nevi, taklidi olan suretperestliği de men eder. Medeniyet ise, suretleri kendi mehasininden sayıp Kur'an'a muaraza etmek istemiş. Halbuki, gölgeli gölgesiz suretler ya bir zülm-ü mütehaccir (taşlaşmış zulüm) veya bir riyayı mütecessid (cesed giymiş riya) veya bir heves-i mütecessim (cisimleşmiş heves)dir ki, beşeri zulme ve riyaya ve hevaya, hevesi kamçılayıp teşvik eder. Hususan suretperestlik, ahlakı fena halde sarstığı ve sukut-u ruha sebebiyet verdiği şununla anlaşılır: Nasıl ki, merhume ve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlakı tahrib eder. Öyle de, ölmüş kadınların suretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenazeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverane bakmak, derinden derine hissiyat-ı ulviye-i insaniyeyi sarsar, tahrib eder."

Bu bahse 2173 numaralı hadisi açıklarken de yer verdik ve orada Bediüzzaman'ın bu görüşüne bir yorum ekledik (7. cilt s. 67.)553

َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنبا نعو ـ4 □4122□ ُلوُس هاللّ ِ :# يُؤْتَن بِجَهَنَّ مَ يَوْ مَئِذٍ لَهَا سَبْعُونَ َألْفَ زِ مَامٍ، مَعَ كُلِّهِ زِ مَام□

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[اَهنو ُّر ِجَي ٍكَلَم َفْلأ َنوُعْبَس .

9. (5122)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü cehennem, yetmiş bin yuları olduğu halde getirilir. Her yularında, onu çeken yetmiş bin melek vardır." [Müslim, Cennet 29, (2842); Tirmizî, Cehennem 1, (2576).] 554

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, cehennemin, kıyamet günü, yaratıldığı yerden Mevkif'e getirileceği ifade edilmektedir. Bu mana şu ayette de gelmiştir. (Mealen): "O gün cehennem de getirilmiştir..." (Fecr 23). "Cehennemin Mevkif'e getirilmesi, orada toplanan insanlara gösterilerek onların korkutulması gayesine mebni olabilir" denmiştir. 2- 5120 numarada geçen hadisi esas alan alimler, cehennemin el'an yaratılmış olduğunu kabul ederler. Bu hadis, zahiri esas alındığı takdirde cehennemin taşınabilecek mahiyette, müstakil bir ünite, bir varlık olduğunu ifade etmektedir. Mazirî, hadisin zahirini esas almak gerektiğini söyler ve:

"Bunu hakikatı üzere hamletmeye hiçbir mani yoktur" der. Esasen, nassların zahirini kabule açık bir mani olmadıkça te'vil caiz değildir.[555]

يرْدَت اَم ِ هاللّ َو ،ْلَجأ :لاَق َ. : ُتْل ُق ؟َّمَنَهَج ُةَعس اَم ى ِرْدَتأ :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض.
َر ٍساهبع ِنْبا ىل َلاَق] :لاق دهاجُم نعو ـ14 □4128ـ ُتا َومهسلا َو ِةَمايِقْلا َم ْوَي
ُهُتَضْبَق اعيِمَج ُض ْر'ا َو :ىلاعت ِهل ْوَق ْنَع # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْلأَس : ْتَلاق اهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ُةَشِئاَع يِنْتَثَّدَح

تاهيِوْطَم□

ىلاعت هاللّ همحر يذمرتلا هجرخأ .[َمَّنَهَج ِرْس ِج ىلَع : َلاَق ؟ ُساهنلا ُنو ُكَي .
َنْيأ : ُتْلُق ، ْتَلاَق . ِهِني ِمَيِب

10. (5123)- Mücahid anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bana: "Cehennemin genişliği ne kadardır, biliyor musun?" diye sordu. Ben: "Hayır!" deyince: "Doğru, Allah'a yemin olsun, bilemezsin!" dedi ve ilave etti: "Bana Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) dedi ki: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: □ةَمايِقْلا َم ْوَي ُهُتَضْبَق اعيِمَج ُضراو ِهِني ِميِب ُتاهيِوْطَم ُتاومهسلا َو

"Kıyamet günü arz toptan O'nun bir kabzasıdır (tam tasarrufundadır). Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüşlerdir" (Zümer 67) ayetinden sormuş ve: "Bu sırada insanlar nerede olurlar [ey Allah'ın Resulü]" demiştim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cehennem köprüsünde!" cevabını verdi." [Tirmizî, Tefsir, Zümer, (3242).][556]

* CENNET VE CEHENNEMİN MÜŞTEREK YÖNLERİ

بَهْذِا : ُمَّسلا ِهْيَلَع َلي ِرْب ِجِل َلاَق َةَّنَجْلا ىلاعت ُ هاللّ َقَلَخ اَّمَل :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4125ـ ، َبهذَف ،اَهْيَلإِ ْرُظْناَف
ْبَهْذِا َلاَق َّمُث . ِه ِراَكَمْلاِب اَهَّفَحَف .اَهَلَخَد هاِ ُدَحأ اَهِب ُعَمْسَي َ َكِت َّزِع َو : َلا
َقف .اَهْيَلاِ َرَظَنَف ، َبَهَذَف .اَهْيَلإِ ْرُظْناَف .اَهْيَلاِ َرَظَنَف ، َبَهَذَف .اَهْيَلإِ ْرُظْناَف ْب
َهْذِا : َلي ِرْب ِجِل َلاَق َراهنلا َقَلَخ اهمَل َو ُدَحأ اَهَلُخْدَي َ ْنأ ُتْيِشَخ ْدَقَل َكِت َّزِع َو
:لاَقف .اَهْيَلاِ رَظَنَف : َلاَق . َعَج َر اهمَلَف .اَهْيَلاِ َرَظَنَف ، َبَهَذَف .اَهْيَلإِ ْرُظْناَف ،
ْبَهْذِا : َلاَق َّمُث . ِتا َوَهَّشلاِب اَهَّفَحَف .اَهُلُخْدَيَف ُدَحأ اَهِب ُعَمْسَي َ َكِت َّزِع َو :
َلاَقف

يذمرتلا هححصو ىنسلا باحصا هجرخأ .[اَهَلَخَد َّإِ ُدَحأ ىقْبَي َ ْنأ ُتي ِشَخ ْدَقَل .

وَعِزَّتِكَ

1. (5124)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri cenneti yarattığı zaman Cibril aleyhisselam'a: "Git ona bir bak!" buyurdular. O da gidip cennete baktı ve: "[Ey Rabbim!] Senin izzetine yemin olsun, onu işitip de ona girmeyen kalmayacak, herkes ona girecek!" dedi. (Allah Teala hazretleri) cennetin etrafını mekruhlarla çevirdi. Sonra: "Hele git ona bir daha bak!" buyurdu. Cebrail gidip ona bir daha baktı. Sonra da: "Korkarım, ona hiç kimse girmeyecek!" dedi. Cehennemi yaratınca, Cebrail'e: "Git, bir de, şuna bak!" buyurdu. O da gidip ona baktı ve: "İzzetine yemin olsun, işitenlerden kimse ona girmeyecektir!" dedi. Allah Teala hazretleri de onun etrafını şehvetlerle kuşattı. Sonra da: "Git ona bir kere daha bak!" dedi. O da gidip ona baktı. Döndüğü zaman: "İzzetine yemin olsun, tek bir kişi kalmayıp herkesin ona gireceğinden korkuyorm!" dedi." [Ebu Davud, Sünnet 25, (4744); Tirmizî, Cennet 21, (2563); Nesâî, Eyman 3, (7, 3).] [557]

AÇIKLAMA:

Hadis, cennetin cazib fakat kazanılmasının kolay olmadığını, cehennemin de çok kötü fakat oraya şiddetle çeken cazibeler bulunduğunu belirtmektedir. Hz. Cebrail, birinci görüşlerinde onları zatî evsaflarıyla değerlendirir: "Cennet o kadar güzel ki, herkes oraya girer, yani onu kazanma iştiyakı izhar eder, kazanılması için gerekli gayreti gösterir" demek istemiştir. Keza "cehennemin çirkinliği, kötülüğü karşısında herkes oraya girmemek için elinden geleni yapar" demek istemiştir.

Ama ikinci defa, yani cenneti kazanmak için nefsin hoşlanmadığı nice mekarihin aşılması gerektiğini, cennetin etrafını bunların sardığını görünce, bu hoş olmayan engelleri aşacak kimseler çıkmayacak endişesine düşer, zira cennetin etrafında ibadet için meşakkatler, sabır, tevekkül, kötülüklerden içtinab, zekat, sadaka vermek, cihad etmek, kulluk yolunda açsusuz ve uykusuz kalmak, yanılmak, nefse hakim olmak vs. gibi meşakkatli teklifler, nefsanî arzulara muhalefet ve şehvetlerin kırılması var. İnsan nefsi bunları sevmez. Cennetin etrafı da hep bunlarla sarılı. Keza cehennemin etrafında da nefsin hoşuna giden, pek cazip şeyler var: Serbestlik, sorumsuzluk, eğlence, israf, dedikodu, fuhuş, yalan, gıybet.. vs. Bunların cazibesine kapılmamak her insanın işi değil.

İşte cennet ve cehennemi çeviren şeyler sebebiyle Cebrail aleyhisselam, buralara gidecek insanların miktarı hususunda endişelenir.

Şarihler, bu hadisi Resulullah'ın bedî sözlerinden biri kabul ederler. Cennetin nefsin hoşuna gitmeyen amellerle kazanılabileceği; keza cehennemden korunmak için de mutlaka şehevî arzulardan, nefsin meylettiği şeylerden kaçınmak gerektiği çok güzel bir teşbihle ifade edilmiş olmaktadır. Hadis, cenneti kazanma ve cehennemden kaçınmanın yollarını en veciz bir şekilde belirtmekte, mü'minleri bu mühim meselede uyarmaktadır. [558]

ملسم هجرخأ .[ِتاوَهشلاِب ُراهنلا ِتَّفُح َو ِه ِراَكَملاِب ُةَّنَجلا ِتَّفُح :#ِ هالّل ُلوُس
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هالّل َيِضَر ٍسنأ نعو ـ2 □4124□

نيعضوملا يف تهفُح لدب ،تبجُح» :لاقو ،هلثم ةريره يبأ نع » .
نيخيشللو.يذمرتلاو

2. (5125)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennetin etrafı mekarihle (nefsin hoşlanmadığı şeylerle) sarılmıştır. Cehennemin etrafı da şehevî (nefsin arzuladığı, cazip) şeylerle sarılmıştır."

Sahiheyn'de, Ebu Hureyre'den bu rivayet aynen gelmiştir. Ancak iki yerde □تَّفُح (= sarılmış) kelimesine bedel □[559] تَب ِجُح (= örtülmüş) kelimesi kullanılmıştır.

ةَّزِعْلا ُّب َر َعَضَي ىتَح ٍديِزَم ْنِم ْله :ُلوُقَت َو اَهيف ىقْلُي َمَّنَهَج ُلا َزَت َ :#ِ □
هالّل ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هالّل َيِضَر هنعو ـ8 □4124ـ اقْلَخ اَهَل ُ هالّل
َئِشْنَي ىتَح ُلْضَف ِةَّنَج ْلا يف ُلا َزَي ًَو .َكِم ِرَك َو َكِت َّزِعب ِطَق ِطَق :ُلوُقَتَف .
ٍضْعَب ىلا اَهُضْعَب ى َو ْزَيف ُهَمَدَق اَهيف

هقلخ رارش نم اهل هالّل مهمدق نيذلا رانلا لهأ نع ةيانك «ِةزعلا ِهب َر ُمدَق
َو».يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِةَّنَجلا َلْضَف ْمُهِنكْسُيَف . عمجيو همضي يأ «ى
َو ْزُيف» هلوقو.ةنجلا ىلا مهمدق نيذلا همدق نينمؤملا نأ امك

3. (5126)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem, içerisine asiler atıldıkça: "Daha var mı?" demekten geri durmaz. Bu hal, Rabbu'l-İzze'nin cehennemin üzerine ayağını koyup, iki yakasını dürüp birleştirmesine kadar devam eder. İşte o zaman cehennem: "Yeter, yeter. İzzet ve keremine yemin olsun yeter!" der. Cennette fazlalık devam eder. Allah, ona mahsus yeni bir halk yaratır ve bunları cennetin fazla kısmına yerleştirir." [Buhârî, Tefsir, Kaf 1, Eyman 12, Tevhid 7; Müslim, Cennet 37, (2848); Tirmizî, Tefsir, Kâf (3268).] 560

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, müteşabih hadislerdendir. Zahiri üzere alınması mümkün değildir. Çünkü Allah'a ayak nisbet etmektedir. Halbuki Allah hiçbir şeye benzemez. Ona hakiki manada ne el, ne de ayak nisbet edilemez. Mükerrer seferler geçtiği üzere, selef uleması bu çeşit hadisleri kabul edip, "Bundan murad ne ise onu Allah bilir" diyerek te'vile gitmemiştir. Bunlara muvaffıza denir. Ancak müteahhir ulema, bu çeşit hadislerde kastedilebilecek mana üzerinde durarak, hadisleri te'vil cihetine gider. Bunlara müevvile denir. Bazı tevilcilere göre "ayak"tan kastedilen şey, mütekaddimdir (yani önde olan, evvel gelen). Böylece hadis "Allah cehennemin üzerine cehennemliklerden bir kısmını koyar" diye anlaşılmalıdır. Kademle, "bir mahluk ismi kastedilmiş", "yer ismi kastedilmiştir" "ayak koymak, yeter artık demektir" gibi değişik yorumlar yapılmıştır. **2-** Hadis, Ehl-i Sünnetin "sevab amele bağlı değildir" hükmüne delildir. Çünkü cennette yaratılanların hiç ameli olmadığı halde, onlara cennet lutfedilecektir. Ehl-i Sünet küçükken ölen çocuklar ve hatta deliler hakkında da böyle hükmeder. Amelleri olmadığı halde Hak Teala, onlara sevap verip cennete koyacaktır. **3-** Hadis cennetin çok geniş olduğuna, orada, yeni yaratılacaklara da yetecek yer olacağına delildir. Başka hadislerde her ferde dünya genişliğinde cennet verileceği, on misli kadar da ziyadesi ihsan edileceği belirtilmiştir. 561

İKİNCİ FASIL:

CENNETLİKLER VE CEHENNEMLİKLER

* CENNETLİKLER

ن ْوَءارَتَت اَمَك ِفرُغْلا َلْهأ َن ْوَءا َرَتَيَل ِةَّنَجْلا َلْهأ َّنِإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
□4124□ 1ـ نع لهس نب دعس َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع

ناخيشلا هجرخأ .[ِءاَمهسلا يف َبَك ْوَكْلا .

1. (5127)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehli, gurfelerde kalanları seyrederler, tıpkı gökteki yıldızları seyretmeniz gibi." [Buharî, Rikak 51; Müslim, Cennet 10, (2830).]562

بَك ْوَكْلا َن ْوَءا َرتَت اَمَك ِف َرُغْلا َلْهأ َن ْوَءارَتَيَل ِةهنَجْلا َلْهأ َّنِإ :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ديعس با نعو 2ـ □4123ـ :َلاَق . ْمُه ُرْيَغ
اَهُغُلْبَي َ ِءاَيِبْن‘ا ُل ِزاَنَم َكْلِت ِ، هاللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق . ْمُهَنْيَب اَم ِلْضاَفَتِل ِب
ِرْغَمْلا ىلا ِق ِرْشَمْلا َنِم ِقُف‘ا يف َرِباَغْلا َّى ِهرُّدلا

ناخيشلا هجرخأ .[َنيِلَسرُمْلا او ُقهدَص َو ِ هللاِّب اوُنَمآ ٌلاَج ِر ،ِهِدَيِب يِسْفَن .
يِذهلا َو ىلَب

2. (5128)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehli gurfelerde kalanları (ehl-i guraf) görürler. Tıpkı, ufukta doğudan batıya giden inci gibi parlak yıldızları gördüğünüz gibi. Aralarındaki fazilet farkı, (gurfe ehlini) böyle yukarıda gösterir." Bunun üzerine Ashab: "Ey Allah'ın Resulü! Bu söylediğiniz, peygamberlerin makamı olmalı, başkaları oraya ulaşamamalı!" dedi. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm: "Hayır! Ruhumu kudret elinde tutan Zat'a yemin olsun! Gurfelerde kalanlar (peygamberler değiller), Allah'a inanıp peygamberleri tasdik eden kimselerdir" buyurdular. " [Buhârî, Bed'u'l-Halk 8; Müslim, Cennet 11, (2831).]563

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cennet ehlinin derece itibariyle birbirlerinden farklı olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki derecesi üstün olanların yüce menzilleri vardır. Bunlar, tıpkı bize göre yıldızlar gibi yukarıda ve parlak görüleceklerdir. **2-** Guraf, gurfenin cem'idir. Gurfe ise oda demektir. Ancak, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bir kısım cennetliklerin mazhar olacağı bir lütfu, hususi bir mertebeyi ifade eder. Furkan (75. ayet) Zümer (20. ayet) ve Ankebut (58. ayet) surelerinde kendilerine gurfe verileceklerin vasıfları belirtilir. **3-** Hadis, bu mertebeye Allah'a iman edip, peygamberleri tasdik edenlerin ulaşacağını ifade etmektedir. Ancak şarihler, bakşa rivayetlerin sarahatine dayanarak, bu iki vasfı taşıyan herkesin o mertebeyi elde edeceği manasına gelmediğini belirtirler. Nitekim bir Tirmizî rivayetinde Resulullah "Cennette gurfeler vardır. Dışları içlerinden, içleri de dışlarından görünür" buyurur. Bir bedevi bunların kimlere ait olduğunu sorunca (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunlar, tatlı sözlü olan, oruca devam eden ve herkes uyurken gece namaz kılan kimseler içindir" buyururlar. Bazı şarihler, o menzillere mezkur vasıflardaki kimselerin ulaşacaklarını, peygamberlerin makamlarının ise daha üstün olacağını söylemiştir. Bazıları da bu vasıfları taşıyan kimselerin peygamberlerin mertebelerine ulaşacaklarını anlamışlardır.

İbnu Hacer, gurfelerin bu ümmete mahsus olma ihtimali üzerinde durur ve ilave eder: "Bu ümmet dışında olanlar muvahhidlerdir." İkinci bir ihtimale daha dikkat çeker: "Gurfelerde kalacak olanlar, cennete ilk safhada girecek olanlardır. Bunlar, şefaate uğrayarak ikinci safhada gireceklerden farklı olmalıdırlar." Bunların Muhammed ümmeti olduğu iddiasını, sadedinde olduğumuz rivayetle delillendirir. Der ki: "Hadiste, onlar Allah'a inanıp (bütün) peygamberleri tasdik edenlerdir" denilmektedir. İşte bu vasıf Muhammed ümmetine hastır. Çünkü (bütün) peygamberleri tasdik hadisesi, sadece bu ümmette tahakkuk etmiştir. Halbuki önceki ümmetler, kendilerinden sonra gelenleri tasdik hususunda bunlara yetişememiştir. Gerçi, onlardan da kendilerinden sonra gelecek olanları tasdik edenler olmuşsa da, arada fark var. Zira biri vâki olanı, diğeri vukûa gelecek olanı tasdik etme durumundadır." 564

ةَلْيَل ِرَمَقْلا ِة َروُص ىلَع َةَّنَجلا َنوُلُخْدَي ٍة َرْم ُز َل َّوأ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يِبأ نعو ـ8 4124ـ ُمُهُطاَشْمأ . َنوُط ِخَتْمَي ً َو:
َنوُلُفْتَي ً َو َنوُط َّوَغَتَي ً َو َنوُلوُبَي َ ، ةَءاضِإ ِءاَمهسلا يف ٍهي ِهرُد ِبَك ْوَك ِهدَشأ
ىلَع ْمُهَنوُلَي َنيذهلا َّمُث . ِرْدَبْلا ِةروُص ىلع ٍد ِحا َو ٍلُج َر ِقْلَخ ىلَع ُنيِعْلا ُروُحْلا
ُمُهُجا َو ْزأ . ِبيِهطلا ُدوُع : ُجوُجْنَل ْلا ُةَّوُل ْلا ُمُه ُرِماَجَم َو ، ُكْسِمْلا ُمُهُح ْش َر َو ،
ُبَهذلا

نمو .هب رخبتي يذلا دوعلا ءامسأ نم «جوجْنل‘او . ُةّوُل ا‘».يذمرتلاو ناخيشلا
هجرخأ .[ِءامهسلا يف اعا َرِذ َنوُّتِس َمَدآ مهيبأ

. ءابكلا هئامسأ

3. (5129)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennete ilk girecek zümre, dolunay gecesindeki ay suretindedir. Onu takip eden zümre, parlaklık yönüyle gökteki en büyük yıldız gibidir. Cennetlikler bevletmezler, büyük abdest de bozmazlar, tükürmezler, sümkürmezler de. Tarakları altındandır, terleri misktir. Buhurdanları öd ağacından, zevceleri kara gözlü hurilerden olacak. Onlar ataları Âdem'in yaratılışı üzere, altmış zira' boyunda tek bir adam suretinde olacaklar." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 8, Enbiya 1; Müslim, Cennet 15, (2834); Tirmizî, Cennet 7, (2540).] 565

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm ahiret hayatıyla ilgili bâzı teferruata ışık tutmaktadır. Oradaki hayat, mahiyet itibariyle dünyevî hayattan farklılıklar arzetmektedir. Burada tâbi olduğumuz kanunlar çerçevesinde orayı aklen izah etmemiz oldukça zorlaşıyor. Ahirette de yeme içme var, fakat fuzilat, kazurat yok! Bu nasıl olur, aklen bunu nasıl kabul edebiliriz? Gerçi dünyamızda da nebatî hayatta bunun bir örneği müşâhede edilebilir; ağaçlar da yer içer, fakat kazurat bırakmazlar. Nesâî'de gelen bir rivayet mevzumuza biraz daha ışık tutar: "Ehl-i kitaptan bir adam gelerek: "Ey Ebu'l-Kâsım, inancınıza göre cennet ehli yer ve içer, öyle değil mi?" der. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet, buyurur, cennette herkese yüz adamın yeme, içme ve cima kuvveti verilir." Soru sahibi: "Ama yiyen ve içen kimse kazayı hâcet etmek zorundadır. Halbuki cennette eza (=pislik) yok!" diyerek tavzîh ister. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Orada kazayı hâcet ter şeklinde vukûa gelir. İnsanların derilerinden misk reşhaları (sızıntıları) gibi atılır!" buyururlar."

İbnu'l-Cevzî der ki: "Cennet ehlinin gıdaları son derece letâfet ve itidâle sahip olduğu için, onlarda kazuratı gerektiren eza ve fazlalık bulunmaz. Aksine bu nevi gıdalardan kokuların en hoşu, en güzeli hâsıl olur." Buhârî'nin bir rivayetinde cennet ehli hakkında daha farklı, daha tamamlayıcı bilgiler verilmiştir. Ziyadeleri kaydediyoruz: ".Kalpleri, tek bir kimsenin kalbi gibidir. Aralarında ihtilaf, husumet yoktur. Her bir erkeğe iki zevce vardır. Bunlardan her birinin bacağının iligi, güzelliği sebebiyle, etinin gerisinde görülür. Sabah ve akşam Allah'ı tesbih ederler... kapları altın ve gümüştendir."

Buradaki kalp birliği, temizlikte birliktir, hiçbirinde dünyevî kir, kötü ahlak kalmamıştır demektir. Cennetliklerin tesbîhi bir vecibe değildir. Müslim'de gelen ve müteakiben kaydedeceğimiz bir ziyâde bunun mahiyetini açar. "Cennetliklere, tıpkı nefes ilham olunduğu gibi, tesbîh ve tahmîd ilham olunur." Maksad bu tesbîh ve tahmîdlerde bu zahmetin, külfetin olmadığını, teneffüslerinin bir nevi tesbih kabul edildiğini beyandır. Şarihler: "Ahirette kalp, ma'rifet-i İlahiye ile dolunca, her an onun zikrinde olur" derler. Ahiretteki akşam ve sabahın da dünyadaki akşam ve sabahlara benzemediği belirtilmiştir. Zayıf olduğu belirtilen bir rivayete göre, Arş'ın altında asılı bir perde vardır. Bu, açılınca sabaha alâmet olmakta, katlanınca da akşama alâmet olmaktadır.

Cennetliklerle ilgili tamamlayıcı teferruat müteakip rivayetlerde gelecek. 566

نوُلوُبَي ًَو نَوُلُفْتَي ًَو نَوُب رَشْي َو اَهيف نَوُلُكأَي ِةَّنَجْلا لَهْأ َّنأ :#ِ هاللّ ُلوُس رَ□
لاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ5 □4184□

حْشَرَك ٌءاَشُج :لاَق ؟ِماَعَّطلا ُلاَب اَمَف َليق .نوُط ِخَتْمَي ًَو نَوُط َّوَغ َتَي ًَو□

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[َسفهنلا نَوُمَهْلُت اَمَك َديم ِحهتلا َو َحيِبْسهتلا .
نَوُمَهْلُي ،ِكْسِمْلا

4. (5130)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Cennet ehli cennette yerler ve içerler. Ancak tükürmezler, küçük ve büyük abdest bozmazlar, sümkürmezler de!" buyurmuştu. Ashab: "Peki yedikleri ne olur?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Geğirmek ve misk sızıntısı gibi ter! Onlara tıpkı nefes ilham olunduğu gibi tesbîh ve tahmîd ilham olunur." [Müslim, Cennet 18, (3835); Ebu Dâvud, Sünnet 23, (4741).] 567

AÇIKLAMA 568 önceki hadiste geçti.

ةهنَجْلا نَوُلُخْدَي ٍريِبَك ْوأ ٍريِغَص ْنِم ِةَّن َجْلا ِلْهأ ْنِم َتاَم ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُسر لاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يرْدُخْلا نعو ـ4 □4181□

يذمرتلا هجرخأ .[ِراهنلا ُلهأ َكِلذك َو ادبأ اَهْيَلَع نَودي ِزَي َ نيِثَث يِنَب .

5. (5131)- Ebu Saîd el-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse cennetlik olarak ölünce, büyük veya küçük, yaşı ne olursa olsun, otuş yaşında bir kimse olarak cennete girer ve artık bu yaş ebediyen değişmez. Cehennemlikler için de durum böyledir." [Tirmizî, Cennet 23, (2565).][569]

نَلْبَت ً َو ْمُهُباَبَش نَنفَي َ ّلَّحُك ٌد َرَم ٌد ْرُج ِةَّنَجْلا ُلْهأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاَق
هْنَع ُهاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □ 4182ـ عمج « ُد ْر ُجْلا».« ِب ِرْغَمْلا َو ِق
ِرْشَمْلا َنْيَب اَم ُئ ِضُتَل اَهْنِم ةَؤُلْؤُل هنإو ،ُناَجيِهت ُمِهْيَلَع» :ةياور يف
ْمُهُباَيِث .[أخرجه الترمذي.وزاد

لحك ريغ نم ةلوحكم اهنأك هنافجأ ىرت يذلا وه « ُليحكلا»و.هيلع رعش .
يذلا وهو ،درجأ

6. (5132)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehlinin vücudu kılsız, yüzü sakalsız, gözleri sürmelidir, gençlikleri zail olmaz, elbiseleri eskimez." [Tirmizî, Cennet 8, (2542).]

Tirmizî'nin, bir rivayetinde şu ziyâde var: "Cennetliklerin başlarında taçlar vardır. Taçtaki tek bir inci, meşrık ile mağrib arasını aydınlatır." [570]

ُ هْنَع لاق :[قَلاَ َر سُولُ هاللّ #: َ يَكُونُ 'هْلِ الجنَّةِ َو لَدٌ]. أخرجه الترمذي.وزاد
□4188□ 4ـ وعن أبي رزين الْعُقَيْلِ ِي َر ضِ َي هاللّ

يهَتْشي نِكلو :مُهُضْعَب لاق ٍةدحاو ٍةعاس يف ههنُس َو ُهُعَض َو َو ُهلْمَح َناَك » .
َدَل َوْلا َيِهَتْشا ِنإ» يردخلا نع ةياور يف

7. (5133)- Ebu Rezîn el-Ukaylî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehlinin çocuğu olmaz, (orada doğum yoktur)." [Tirmizî, Cennet 23, (2566).][571]

---

[566] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/448-449. [567] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/450.

اَي : َليِق .ِعاَم ِجْلا َنِم اَذَك َو اَذَك َة َّوُق ِةَّنَجْلا يف ُنِمْؤُمْلا ى َطْعُي :# ِ هاللّ
□4185□ 3ـ وعن أنس ٍر َض ِي هاللّ ُ هْنَع لاق :[قَلاَ َر سُولُ

يذمرتلا هجرخأ .[ِةَئاِم َة َّوُق ىطْعُي : َلاَق ؟ َكِلذ ُقيِطُي َوأ ِ هاللّ َلوُس َر .

8. (5134)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Mü'mine cennette şu şu kadar (kadınla) cima gücü verilir!" buyurmuşlardı. Kendisine: "Ey Allah'ın Resûlü! Buna tâkat getirebilir mi?" diye soruldu.

"Yüz (kişinin) gücü verilir! (Böyle olunca takat getirir!)" buyurdular." [Tirmizî, Cennet 6, (2539).] 572

هِدَيِب ُرأَّبَجْلا اَهاهفَكَتَي ةَد ِحا َو ة َزْبُخ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُض ْر ُ ا ُنوُكَت :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردخلا نعو ـ4 □4184□

ك ُرِبْخُأ َأ .ِمِساَقْلا اَبأ اَي َكْيَلَع ُنمْح َّرلا َك َراَب :َلا َقف ،دوُهَيْلا َنِم ٌلُج َر□
َنتأف .ِةَّنَجْلا ِلْه' و ُزُن ِرَفَّسلا يف ُهَت َزْبُخ ُمُكُدَحأ ىهفَكَتَي اَمَك

ك ِحَض َّمُث .اَنْيَلِإ # ُّيبهنلا َرَظَنَف # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق اَمَك ةَد ِحا َو ة َزْبُخ□
ُض ْر ُ ا ُنوُكَت :َلاَق .ىلَب :َلاَق ؟ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِةَّنَجْلا ِلْهأ ِلو ُزُنِب اَمِهِدَبَك ِةَدِئا َز
ْنِم ُلُكأَي ،ٌنوُن َو ٌر ْوَث :َلاَق اَذه اَم َو :َلاَق .ٌنوُن َو ٌماب :َلاَق .ىلَب :َلاَق
؟مِهمادِإب َك ُرِبْخُأ َأ :َلاَق َّمُث .ُهُذ ِجا َوَن ْتَدَب ىهتَح نم فيضلل هدعي ام «ُلو
ُّزُنلا»و.بلاعت هاللّ ءامسأ نم «ُراهبجلا».اهليميو اهبلقي يأ
«اهاهفكتي».ناخيشلا هجرخأ .[افْلأ َنوُعْبَس

وهو توحلا «نوُّنلا»و.ةيناربع ةظفللا لعلو ،ثيدحلا نتم يف هرسف امك روثلا «
ُمَاَب»و.باين ا' « ُذ ِجاوهنلا»و.بارشو ماعط

يبرع .

9. (5135)- el-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü arz, tek bir çörek olacak. Cebbar (olan Allah Teâla hazretleri), onu, cennetliklere azık olarak elinde çevirecektir, tıpkı sizin sefer sırasında çöreğinizi çevirdiğiniz gibi!" Bu sırada bir Yahudi gelerek: "Ey Ebu'l-Kâsım! Rahmân (olan) Allah seni mübarek kılsın! Kıyamet günü cennet ehlinin (iştah açıcı) ikramı ne olacak haber vereyim mi?" dedi. Efendimiz: "Söyle bakalım!" buyurdular. Adam, tıpkı Aleyhissâlatu vesselâm'ın söylediği gibi: "Arz, tek bir çörek olur!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize baktılar. Sonra azı dişleri görününceye kadar tebessüm buyurdular ve: "Peki cennet ehlinin katıklarını sana haber vereyim mi?" dediler. Adam: "Buyurun!" dedi. Aleyhissalatu vesselâm: "Bâlâm ve nûn!" buyurdular. Adam:

"Bu nedir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Öküz ve balıktır. Bunların ciğerlerinin kenarından yetmiş bin kişi yer" buyurdular." [Buhârî, Rikâk 44; Müslim, Münâfikûn 30, (2792).]573

AÇIKLAMA:

1- Hadisteki arzdan maksat, dünya arzıdır.

2- Nüzl, şarihlerin umumiyetle benimsedikleri manaya göre, misafirlere yemekten önce ikram edilen şey, bir nevi iştah açıcı çerez demektir.

3- Hadisin manası üzerinde âlimler ihtilaf eder. Teferruata girmeden İbnu Hacer'in te'vilini kaydediyoruz: "Hadisten şu mana elde edilmektedir: "Mü'minler (hesap verme zamanında), Mevkıf'da uzun müddet beklerken açlık cezası çekmezler. Allah Teâla hazretleri, kudretiyle arzın mahiyetini değiştirir, yenebilecek bir hale getirir de, onlar, ayaklarının altından, yeni bir muamele ve külfete hacet kalmadan yerler. Bu yeme hâdisesi, cennete gidecekler için cennete girmezden önce hâsıl olacaktır."

4- Resûlullah, Yahudinin ihbarına gülmüştür. Çünkü vahye dayanarak kendi söylediklerini, Yahudi, kitaplarından öğrendiği bilgiye dayanarak aynen söylemekle, kendisini te'yid etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm da bu muvafakattan memnuniyet duymuş ve bu hissini gülerek izhar etmiştir. **5-** Hadiste, cennetliklerin katığı olarak zikredilen nûn, balık olarak tefsîr edilmiştir. Bâlâm kelimesi farklı izahlara tâbi tutulmuştur. Bunun İbrânice olabileceği de söylenmiştir. Çoğunluk, bununla öküzün kastedildiğini kabul etmiştir.

6- Öküz ve balığın ciğerinden yiyeceklerin sayısı yetmiş bin olarak ifade edilmiştir. Şârihler bu yetmiş bin, cennete sorgusuz sualsiz gireceği belirtilen yetmiş bin olma ihtimalinden bahsettikleri gibi, bu rakamla hasr değil, çokluğun kastedilmiş olma ihtimalini de belirtirler. Hadiste geçen zâidetu'lkebîd, karaciğerin bir kısmının adıdır. Şârihler hayvanın en lezzetli kısmı olduğunu belirtirler. 574

نَاَنْثا َو ِءمِداَخ َفْلأ َنوُناَمَث ُهَل بذهلا ةَل ِزْنَم ِةَّنَجْلا ِلْهأ َنْدأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
لاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِضَر يردخلا نعو ـ14 □4184□

يذمرتلا هجرخأ .[َءاَعْنَص ىلا ِةَيِباَجْلا َنْيَب اَمَك ٍتوُقاَي َو ٍدَجْرَب َز َو ُؤْلُؤْل.

نِم ٌةَّبُق ُهَل ُبَصْنُت َو ؛ ةَج ْو َز َنوُعْبَس َو

10. (5136)- el-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehlinden derecesi en düşük olanın seksen bin hizmetçisi, yetmiş iki zevcesi vardır. Onun için inciden, zebercedden ve yakuttan bir çadır kurulur. Bu çadır, Câbiye'den San'a'ya kadar uzanan bir büyüklüktedir." [Tirmizî, Cennet 23, (2565).]575

AÇIKLAMA:

1- Cennette, mertebece en düşük mü'mine verilebilecek hizmetçi ve zevcelerle ilgili rakamın hasr olabileceği gibi, kesretten kinaye olabileceği de belirtilmiştir. Zevce olarak zikredilenler hûrilerdir, dünyevî zevceler bunun dışındadır.

2- Cennetliğin çadırı kubbe ile ifade edilmiştir. Kubbe kelimesi, bu çadırın yuvarlak olacağını belirtir. Câbiye, Suriye'de bir kasabadır. San'a da Yemen'de bir şehir adıdır. İkisinin arasında bir aylık mesafe mevcuttur. Böylece, çadırın büyüklüğü ifade edilmiş olmaktadır.

Hadis şu manayı zihne vermektedir: "Cennetliğin en düşük mertebelisi böylesine büyük nimetlere mazhar olursa, en yukarı mertebelerde olanlar nasıl nimetlere mazhar olacaklar?

"Hadiste yüce mertebelere tâlib olmaya teşvik vardır. 576

هِنَاَنِج ىلا ُرُظْنَي ْنَمِل ةَل ِزْنَم ِةَّنَجلا ِلْهأ َنْدأ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□ امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرمُع ِنبا نعو ـ11 □ 4184ـ ٌهوُج ُو :# أ َرَق َّمُث .ةَّيِشَع َو ةَوْدُغ ِهِهج َو ىلا ُرُظْنَي ْنَم ِ هاللّ ىلع ْمُهُم َرْكأ َو .ٍماَع ِفْلأ َةَريِسَم ِه ِر ُرُس َو ِهِمَعِن َو ِهِمَدَخ َو ِه ِجا َو ْزأ َو

يذمرتلا هجرخأ .[ٌةَ رِضَان اَهِبَر ىلا ٌةَرِظاَن ٍذِئَم ْوَي .

11. (5137)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehlinin mertebece en düşük olanı o kimsedir ki: "Bahçelerine, zevcelerine, nimetlerine, hizmetçilerine, koltuklarına bakar. Bunlar bin yıllık yürüme mesafesini doldururlar. Cennetliklerin Allah nezdinde en kıymetli olanları ise, Vech-i İlâhîye sabah ve akşam nazar ederler." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonra şu âyeti okudu. (Meâlen): "Yüzler vardır, o gün ter ü tâzedir, Rablerini görecektir" (Kıyamet 22-23). [Tirmizî, Cennet 17, (2556), Tefsîr, Kıyamet (3327).] 577

لْهأ ىنْدأ اَم :ىلاعَت ُهَّب َر ُمَّسلا ِهْيلَع ىسوُم َلأَس :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَبْعُش ِنْب َةريِغُمْلا نعو ـ12 □4183ـ ُساهنلا َل َزَن ْدَق َو
َفْيك َو ِهب َر ياَ : ُلوُقَيف . ةَّنَجلا ِل ِخدَا : ُهَل ُلاَقُيف ،ةَّنَجلا ِةَّنَجلا ُلْهأ َل ِخْدُأ اَم
َدْعَب ُئ ِجَي ٌلُج َر َوُه : َلاَق ؟ ةَل ِزْنَم ِةَّنَجلا َكِلذ َكَل : ُلوُقَيف . ُتي ِض َر ِهب َر :
ُلوُقَيف ؟اَينُّدلا ِكوُلُم ْنِم ٍكِلَم ِكْلُم ُلْثِم َكَل َنوُكَي ْنأ ىض ْرَت اَمأ : ُلاَقُيف . ْمِهتاَذَخأ
اوُذَخأ َو ْمُهَل ِزاَنَم . َكُنْيَع ْتَّذَل َو َكُسفَن ْتَهَتْشا اَم َكَل َو ،ِهِلاَثْمأ ُةَرْشَع َو َكَل اَذه :
ُلو ُقَيف ِهب َر ُتي ِض َر : ِةَسِماَخْلا يف ُلوقَيف . ُهُلْثِم َو ُهُلْثِم َو ُهُلْثِم َو ُهُلْثِم َو
ْم َل َو ٌنْيَع َرَت ْمَلَف اَهْيَلَع ُتْمَتَخ َو َّيِدَيب ْمُهَتَما َرَك ُتْس َرَغ ، ُتْد َرأ َنيِذهلا َكِئلوُأ :
َلاَق ؟ ةَل ِزْنَم ْمُه ًعاَف : َلاَقف . ُتي ِض َر ِهب َر : ُلوُقَيف

مهب ةصتخملا مهلزانم اولزن يأ (ْمِهتاذَخأ اوُذَخأ) هلوق.يذمرتلاو ملسم .
هجرخأ .[ٍرَشَب ِبْلَق ىلَع ْرُطْخَي ْمَل َو ٌنُذأ ْعَمْسَت

12. (5138)- Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. Musa aleyhisselâm Rabbine sordu: "Derece itibariyle cennet ehlinin en düşüğü nasıldır? "Rab Teâla buyurdu: "O, cennet ehli cennete dahil edildikten sonra gelecek olan bir adamdır ki kendisine: "Cennete gir!" denilir. Adam:

"Ey Rabbim nasıl gireyim. Herkes yerlerine yerleşti, mekanlarını tuttu!" der. Ona şöyle denilir: "Sana dünya meliklerinden birinin mülkü kadar mülk verilmesine razı mısın?"

"Rabbim, razıyım!" der. Rab Teala:

"Sana bu verilmiştir. Onun misli, onun misli, onun misli, onun misli de. "Adam beşincide: "Ey Rabbim razı oldum (yeter)!" der. Rab Teala:

"Bu sana verildi, on misli daha verildi. Ayrıca gönlün her ne isterse, gözün neden zevk alırsa, sana hep verilmiştir!" buyurur. Adam: "Rabbim razı oldum (yeter)" der. (Hz. Musa sormaya devam eder): "Ya derecesi en üstün olan (nasıldır)?"

"İşte irade ettiklerim bunlardı. Onların keramet fidanlarını kendi elimde diktim ve üzerlerine mühür vurdum. Onlara hazırladığımı, ne bir göz görmüş ne bir kulak işitmiştir, hiçbir beşer kalbine de hutur etmemiştir." [Müslim, İman 312, (189); Tirmizî, Tefsir Secde, (3196).] 578

ؤةَّنَجْلا َلْهأ اَي : ِةَّنَجْلا ِلْه ‘ َّلَج َو َّزَع ُ هاللّ ُلوُقَي : ِهاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نعو ـ18 □4184ـ ِطْعُت ْمَلاَم اَنَتْيَطْعأ ْدَق َو
،اَنَّب َر اَي َنَض ْرَن اَنَلاَم َو : َنوُلوُقَيَف ؟ْمُتيِ ِض َر ْلَه : ُلوُقَيَف . َكْيَدَي يف ُرْيَخْلا
َو َكْيَدْعَس َو اَنَّب َر َكْيَّبَل : َنوُلوُقَيَف ً َف ي ِّنا َوْض ِر ْمُكْيَلَع ُّل ِحُأ : ُلوُقَيَف ؟ َكِلذ
ْنِم ُلَضْفأ ٍءْيَش ُّيأ َو : َنوُلوُقَيَف ؟ َكِلذ ْنِم َلَضْفأ ْمُكيِطْعُأ َا : ُلوُقَيَف . َكِقْلَخ ْنِم ادَحأ

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ادَبأ ُهَدْعَب ْمُكْيَلَع ُطَخْسأ .

13. (5139)- Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri cennet ehline: "Ey cennet ahalisi!" diye seslenir. Onlar:

"Ey Rabbimiz buyur! Emrine amadeyiz! Hayır senin elindedir!" derler. Rab Teala: "Razı oldunuz mu?" diye sorar. Onlar: "Ey Rabimiz! Razı olmamak ne haddimize! Sen bize mahlukatından bir başkasına vermediğin nimetler verdin!" Rab Teala: "Ben sizlere bundan daha fazlasını vereyim mi?" der. Onlar: "Bu verdiklerinden daha üstün ne olabilir?" derler. Rab Teala: "Size rızamı helal kıldım. Artık, size ebediyyen gadab etmeyeceğim!" buyururlar." [Buhârî, Rikak 51, Tevhid 579 38; Müslim, Cennet 9, (2829); Tirmizî, Cennet 18, (2558).]

فيِفَع َو ،ٌديِهَش : َةَّنجْلا َنوُلُخْدَي ٍةَثَث ُل َّوأ هيلَع َض ِرُع :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ15 □4154□

يذمرتلا هجرخأ .[ِهيِلاوَمِل َحَصَن َو ِ هاللّ َةدَابِع َنَسْحأ ٌدْبَع َو ، ٌفِهفَعَتُم .

14. (5140)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana cennete giren ilk üç kişi arzedildi. Bunlardan biri şehid, biri iffetli olan (ve azla yetinerek) iffetini koruyan, biri de Allah'a ibadetini güzel yapan ve efendilerine hayırhah olan bir köle idi." [Tirmizî, Fezailu'l-Cihad 13, (1642).]580

هاللّ َلوُس َر ا َي ىلَب : اوُلاَق ؟ِةَّنَجْلا ِلْهأِب ْمُك ُرِبْخأ َا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ .
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ْبهو نب ةثراح نعو ـ14 □4151□

ناخيشلا هجرخأ .[ِرِبْكَتْسُم ٍظا َّوَج ٍهلُتُع ُّلُك ؟ ِراَّنلا ِلْهأِب ْمُك ُرِبْخأ َا ،ُه َّرَب ‘ .
ِ هاللّ ىلَع َمَسْقأ َوَل ٍفِهعَضَتُم فيِعَض ُّلُك : َلاَق

15. (5141)- Harise İbnu Vehb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Size cennet ehlini haber vereyim mi?" buyurdular. Ashab: "Evet ey Allah'ın Resulü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Her bir biçare addedilen zayıf kimsedir. Bu kimse, bir hususta Allah'a yemin etse, Allah onun dilediğini yerine getirerek tebrie eder ve hanis kılmaz" buyurdu ve tekrar sordu: "Size cehennem ehlini haber vereyim mi?" Bunlar kaba, cimri ve kibirli kimselerdir." [Buhârî, Tefsir, Nun 1, Edeb 61, Eyman 9; Müslim, Cennet 46, (2853); Tirmizî, Cehennem 13, (2608).]581

لاق.[ٌّي ِرَظْعَجْلا ًَو ُظا َّوَجْلا َةَّنَجْلا ُلُخْدَي َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ةث ِراح ِةياور ْنِم َد ُواد يب‘و ـ14 □4152ـ ريصقلا ليقو ،هتيشم
يف لاتخملا نيمسلا ليقو .عونملا عومجلا « ُظا َّوَجْلا» : ُتلُق.ظفلا ظيلغلا «ظا
َّوَجلا»و

. نيطبلا.و«ٌّي ِرَظْعَجْلا» ظفلا ظيلغلا، هاللّو ملعأ

16. (5142)- Ebu Davud'da Harise (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Cennete ne zengin cimri, ne de kaba merhametsiz girer." [Ebu Davud, Edeb 8, (4801).] 582

AÇIKLAMA:

Cennete giremeyecekleri belirtilen şahıslarla ilgili kelimelerin ifade ettikleri manalarda alimler ihtilaf etmiştir: Utüll: Katı, batıl sebeple düşmanlığı ileri götüren demektir.

Cevvaz: Katı kalpli, çok biriktirip harcamaktan, hayır yapmaktan kaçınan; çok şişman, yürürken kibirlenen, kısa boylu, ağır, merhametsiz, facir, çok yiyen gibi manalara geldiği söylenmiştir. Ca'zerî: "Kaba, kibirli, elinde olmayanla övünen gibi manalara gelmektedir.

Yapılan açıklamalardan, bu kelimelerin birbirine yakın manalarda, kötü huyları ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. 583

*** CEHENNEMLİKLER**

ن ِم ِناَكارِش َو ِن ًٍعَن ُهَل ْنَم اباَذَع ِراهنلا ِلْهأ ُن َوْهأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريشب نب نامعهنلا نع ـ1 □4158□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[اباَذَع ْمُهن َوْه‘ ُههنإ َو اباَذَع ُهْنِم هدَشأ ادَحأ هنأ .
نرَي اَم ،ُلَج ْرِملا يِلْغَي امَك ُهُغاَمِد اَمُهْنِم يِلْغَي ِراَن

1. (5143)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennemliklerin azab cihetiyle en hafif olanı, ayağında ateşten bir nalın ve nalın bağı olan kimsedir ki, ayağındakiler sebebiyle, tıpkı tencerenin kaynaması gibi, başında dimağı kaynar. Öyle tahammülfersa bir azab duyar ki, azabca insanların en hafifi olduğu halde, kendinden şiddetli azab çeken olmadığını zanneder." [Buhârî, Rikak 8, Müslim, İman 363,l (213); Tirmizî, Cehennem 12, (2607).] 584

نَم ْمُهْنم َو ،هْي ًَبْعَك ىلا ُراهنلا ُهُذ ُخأَت ْنَم ْمُهِنم هنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□4155□ 2ـ نعو َةَرُمَس نب ِرَبْدنُج َر ِض َي هاللّ ُهْنَع لاق:

ملسم هجرخأ .[ِهِت َوُق ْرَت ىلا ُهُذُخأَت ْنَم ْمُهِنم َو ،هِت َزْجُح ىلا ُهُذُخأَت .
ْنَم ْمُهِنم َو ،هِيَتَبْك ُر ىلا ُهُذُخأَت

2. (5144)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Cehennemlikler derece derecedir.) Bir kısmı vardır, ateş onları topuğuna kadar yakalar, bir kısmı vardır, dizlerine kadar yakalar, bir kısmı vardır kemere kadar yakalar, bir kısmı vardır köprücük kemiğine kadar yakalar." [Müslim, Cennet 33, (2845).] 585

ن ِم ِهيف ْمُهاَم ُلِدْعَيَف ،ُعوُجْلا ِراهنلا ِلْهأ ىلَع ىقْلُي :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِءاَد ْرهدلا ىبأ نعو ـ8 □ 4154ـ .ٍةّ َصُغ ىِذ ٍماَعَطِب
َنوُثاَغُيَف ،ِماَعَّطلاِب َنوُثيِغَتْسَيَف ٍعوُج ْنِم ىِنغُي ًَو ُنِمسُي َ ٍعي ِرَض ْنِم ٍماَعَطِب
َنوُثاَغُيَف ،َنوُثيِغَتْسَيَف ،ِباَذَعْلا اَذإَف .ِديَدَحْلا ِبيِل ًَكِب ُميِمَحْلا ُمِهْيَلإِ ُعَفْدُيَف .ِبا
َرَّشلاِب َنوُثيِغَتْسَيَف .ِبا َرَّشلاِب اَينُّدلا ىف َصَصُغْلا َنو ُزيِ ُجي اُوناَك ْمُهَّنأ َنو
ُرُكذَيَف

□نوُفِهفَخُي ْمُهاَسَع َمَّنَهَج َةَن َز ًَخ اوُعْدُا :َنوُلوُقَيَف ْمِهنوُطُب ىف اَم َعَطَق
ْمُهَنوُطُب َلَخَد اَذإَف ْمُههوُج ُو ىَوَش ْمِههوُج ُو ْنِم َىنْد ُأ :َنوُلوُقَيَف .ٍل ًَض ىف ًَّإ
َنيِرفاَكْلا ُءاَعُد اَم ًَو اوُعْداَف :اوُلاَق .ىلَب :اوُلاَق ؟تاَنِهيَبْلاِب ْمُكُلُس ُر ْمُكيِتأَت
ُكَت ْمَلأ :َنوُلوُقَيَف ْمُهنوُعْدَيَف اَنَع اِكلاَم ْمِهئاَعُد َنْيَب َّنَا ٌتْئِهبُن ُ هاللّ ُهَم ِح َر
َشمَع‘ا َلاَق .َنوُثِكاَم ْمُكَّنإ :ْمُهبي ِجُيَف .َكُّب َر اَنيَلَع ِضْقَيِل ُكِلاَم اَي :َنوُلوُقَيَف ،
اِكلاَم ُعْدُا .َنيِهلاَض اَم ْوَق اَّنُك َو اَنُت َوْقِش اَنيَلَع ْتَبلَغ اَّنَب َر :َنوُلوُقَيَف ،ْمُكِهب

َر ِنم ٌرْيَخ َدحأ ًَف ،ْمُكَّب َر اوُعْدُا : َنوُلوُقَيَف ٍماَع َفْلأ َراَدْقِم ِهَتباَجِإ َو َنوُذُخأَيَف ، ٍرْيَخ ِهلُك ْنِم اوُسِئَي َكِلذ َدْنِعَف :لاَق . نوُمهلَكُت ًَو اَهيِف اوُئَسْخِا : ْمُهبِي ِجُي َف َلاَق . َنوُمِلاَظ اَّنِإَف اَنْدُع ْنإف اَهْنِم اَنج ِرْخأ اَنَّب َر اوُعْدا َو اد ِحا َو اروُبُث َم ْوَيلا اوُعْدَت َ : ْمُهَل ُلاَقُيَف] :نيزر دازو.يذمرتلا هجرخأ .[ِروُبُّثلا َو ِلْي َوْلاِب َنوُعْدَي َو ِقيِهَّشلا َو ِريف َّزلا يف عم فوجلا بلا سفنلا لاخدإ « ُريف َّزلا»و.ةرارحلا يهانتملا ءاملا « ُميمحلا»و.كوش هل زاجحلاب تبن « ُعيرَّضلا».[اريِثَك اروُبُث

كهلا « ُروبثلا»و.توص .

3. (5145)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem ehline açlık musallat edilir. Bu, içinde bulundukları azaba eşit dereceye ulaşır. Açlığa karşı yardım talep ederler. Onlara besleyici olmayan ve açlığı gidermeyen dari' (denen dikenli bir ot) verilir. Tekrar yiyecek isterler, bu sefer de boğazda tıkanıp kalan bir yiyecekle imdat edilir. (Bu da boğazlarında takılır kalır, ne ileri geçer, en de geri gelir). Derken dünyada iken, bu durumda, bir içecekle takılan lokmaları kaydırdıklarını hatırlarlar ve bir içecek talep ederler. Kendilerine demir kancalar bulunan kaplarda kaynar sular verilir. Bu kaplar, yüzlerine yaklaştırılınca, yüzlerini dağlayıp atar. Su karınlarına girince içlerini param parça eder. Bu sefer de: "Cehennemin bekçilerini çağırın, ola ki azabımızı biraz hafifletir!" derler. Onları çağırırlar. Onlar gelince: "Size peygamberleriniz bu halleri açıklayan haberleri getirmemiş miydi?" derler. Onlar: "Evet getirmişti (ama dinlemedik)" derler. Bunun üzerine, bekçiler: "Siz isteyin durun! Kâfirlerin istekleri (burada) boşadır!" derler" (Gâfir 50). Cehennemlikler bekçilerden ümidi kesince: "(Cehenneme müvekkel melek) Malik'i çağırın!" derler. (Malik gelince): "Ey Malik (söyle de) Rabbin bizim hakkımızda ölüme hükmetsin!" derler. Malik de onlara: "Hayır! (Siz burada canlı olarak ebedî) kalıcılarsınız!" diye cevap verecek" (Zuhruf 77). (Hadisin ravilerinden) A'meş rahimehullah der ki: "Bana bildirildi ki, cehennemliklerin Malik'e yalvarmaları ile Malik'in onlara verdiği cevap arasında bin yıllık zaman geçecektir. Cehennemlikler, bu sefer aralarında: "Rabbinize dua edin sizin için O'ndan daha hayırlı kimse yok!" diyecekler ve elbirlik şöyle yakaracaklar: "Ey Rabbimiz, bedbahtlığımız bize galebe çalmıştı, biz gerçekten sapıtmış kimselerdik. Ey Rabbimiz bizi bundan çıkar. Eğer (yine) küfre dönersek artık hiç şüphesiz ki zalimlerden oluruz" (Mü'minun 106-107). Rab Teala, onlara: "Cehennemin içine yıkılıp gidin! Bana bir şey söylemeyin!" diyecek" (Mü'minun 108). Resulullah devamla dedi ki: "Bu cevap üzerine, cehennem ehli her çeşit hayırdan ümidlerini keserler; hıçkırmaya, nedamet etmeye, dövünüp yırtınmaya başlarlar."

[Tirmizî, Cehennem 5, (2589).] 586

صُلْخَي ى هتَح ُذُفْنَيَف ْمِهسوُؤُ ُر ىلَع ُّبَصُيَل َميِمَحْلا َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □4154□

. يذمرتلا هجرخأ .[َناَك اَمَك ُداَعُي َّمُث ُرْهَّصلا َوُه َو ،هْيَمَدَق ْنِم َق ُرْمَي ىهتَح
ِهِف ْوَج يف اَم ُتِلْسَيَف ِهِفوُج ىلا

» □ام يف ْوَج ِهِف » يأ هلصأتسي.«ىهتَح ُرْمَي َق » يأ ذفْني جرخيو.«رهَّصلاو
:هلوقو «ُذُفْنَيَف » يأ قرخي زوجيو.هلوقو: «ُتلسَيَف

. ا“ةباذ

4. (5146)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennemliklerin tepelerine kaynar su dökülür. Bu su, vücudlarının içine nüfuz eder, öyle ki karınlarına kadar ulaşır; içlerinde ne var ne yok, söker atar ve ayaklarını delip, geçer. Bu hâdise, "Bununla karınlarının içinde ne varsa hepsi ve derileri eritilecektir" (Hacc 20) ayetinde zikri geçen) eritme (es-Sahru) hâdisesidir. Sonra (eriyen 587 cesedleri) eski haline iade edilir." [Tirmizî, Cehennem 4, (2585).]

ملسم هجرخأ .[ٍثَث ُة َريِسَم ِهِدْل ِج ُظِلَغ َو ،ِدُحُأ ُلْثِم ِرِفاَكْلا ُس ْر ِض :# ِ هاللّ
□4154□ 4ـ هنعو َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق: [َلاَق َر ُلوُس

. يذمرتلاو

5. (5147)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kâfirin cehennemdeki bir azı dişi Uhud dağı kadardır. Derisinin kalınlığı da üç gecelik yol mesafesidir." [Müslim, Cennet 44, (2851); Tirmizî, Cehennem 3, (2580, 2581, 2582).] 588

AÇIKLAMA:

Tirmizî'nin rivayetinde, deri kalınlığı kırk iki zira' olarak ifade edilmiştir. Farklılık, "Her kâfirin derisinin eşit kalınlıkta olmayacağı" şeklinde te'vil edilebilir. Yine Tirmizî'deki rivayetlerde bazı farklı bilgiler gelmiştir: "Kafirin uyluğu Beyza dağı kadardır. Oturduğu yer de üç gecelik mesafe, Medine'den Rebeze'ye kadar. -Bir diğer rivayette:- Medine'den Mekke'ye kadar ki uzaklıktır." Burada da "her kâfirin oturduğu yer aynı büyüklükte olmayacak" diye te'vil edilebilir. 589

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع ِنبا نعو ـ4 4153ـ.
يذمرتلا هجرخأ .[ُساهنلا ُهُؤَّطاوَتَي ِنْيَخَس ْرَفْلا َو َخَس ْرَفْلا ِراهنلا يف ُهَناَسِل
إ َّن َرِفاَكْلا ُبَحْسَيَل :#

6. (5148)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kâfir, bir iki fersah uzunluğundaki dilini kıyamet günü yerde sürür, (Mevkıf'te) insanlar onun üzerine basarlar." [Tirmizî, Cehennem 3, (2583).]590

لوُقَيَف .ُمَدآ اَي :ُلوُقيف .ُمَدآ ِة َماَيِقْلا َم ْوَي ىَعْدُي ْنَم َل َّوأ َّنإ :# ِ هاللّ :
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 4154ـ .َنيِعْسِت َو
ةَعْسِت ٍةَئاِم ِهلُك ْنِم ج ِرْخُأ :ُلوُقَيَف ؟ُج ِرْخأ ْمَك :ِهب َر اَي :ُلوُقَيَف .َكِتَّي
ِهرُذ ْنِم َمَّنَهَج َثْعَب ج ِرْخأ :ُلوُقَيَف .َكْيَدْعَس َو َكْيَّبَل

يراخبلا هجرخأ .[ِد َوْس'ا ِر ْوَّثلا يف ِءاَضيِبْلا ِة َرْعَّشلاَك ِمَمُا يف يِتَّمُأ َّنإ : .
َلاَق ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي اَّنِم ىقْبَي اَمَف :َليِق

7. (5149)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü ilk çağırılacak olan, Hz. Adem'dir. Hak Teala hazretleri: “Ey Âdem!” der. Hz. Âdem: "Buyur ey Rabbim, emrindeyim!" der. Rabb Teala:

"Zürriyetinden cehenneme gidecekleri ayır!" emreder. Adem: "Ey Rabbim ne miktarını ayırayım?" diye sorar. Rabb Teala: "Her yüzden doksan dokuzunu!" ferman buyurur."

(Ashab bu esnada atılıp): "Ey Allah'ın Resulü! Bizden geriye ne kaldı?" derler. Aleyhissalâtu vesselâm:

586 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/460-461.

"Benim ümmetim, diğer ümmetler yanında siyah öküzün başındaki beyaz tüy gibi (az)dır!" buyurdular." [Buhârî, Rikak 45.] 591

نإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر هنعو ـ3 4144

كيِ ِصْعَأ َـَم ْوَيلاَف :ُهوُبَأ ُهَل ُلوُقَيَف .يِن ِصْعَت َـَكَل ْلُقَأ ْمَلأ :ُميِها َرْبِإ ُهَل . ُلوُقَيَف .ُة َرَتَقلا َو ُة َرْبَغلا ِهْيَلَع ِةَماَيِقلا َم ْوَي َر َزآ ُهاَبَأ ىرَي َميِها َرْبِإ ىلَع ةَّنَجلا ُتْم َّرَح يِهنإ :ُهاللّ ُلوُقَيَف .ِدَعْب‘ا يِبأ نِم ى َزْخأ ٍي ْز ِخ َّيأف ،َنوُثَعْبُي َم ْوَي ِين ِزْخُت َـَكَّنأ يِنْدِعَت ْمَلأ ِهب َر اَي :ُميِها َرْبِإ ُلوُقَيَف هجرخأ .[ِراَّنلا يف ُهْيَقْلُيَف ،ِهِمِئاَوَقِب ُذَخ ْؤُيَف ،ٍخِطَتْلُم ٍخيِذِب َوُه اَذإف ُرُظْنَيَف ؟َكْيَلْج ِر َتْحَت اَم :ُميِها َرْبِإ اَي :ُلاَقُي َّمُث .َنيِرِفاَكْلا

عابضلا ركذ «ُخيِهذلا»و.داوس اهعم ةربغ «ُةَرَتقلا».يراخبلا .

8. (5150)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. İbrahim aleyhisselam, kıyamet günü, babası Azer'i [yüzü] üzerinde bir siyahlık ve toz toprak olduğu halde görür. Babasına: "Ben sana dünyada iken, "Bana asi olma!" demedim mi?" der. Babası ona: "İşte bugün ben artık sana asi olmayacağım!" der. Bunun üzerine İbrahim aleyhisselam: "Ey Rabbim! Sen yeniden diriltme gününde beni rüsvay etmeyeceğini vaadetmiştin. Rahmetten uzak babamın halinden daha rüsvay edici başka ne var?" diye yakarır. Allah Teala hazretleri: "Ben cenneti kâfirlere haram kıldım!" cevabında bulunur. Sonra şöyle nida edilir: "Ey İbrahim, ayaklarının altında ne var, biliyor musun?" İbrahim yere bakar ve kana bulanmış bir sırtlan görür. Derhal ayaklarından tutulup ateşe atılır. (İşte bu, İbrahim'in babasıdır, o çirkin surete sokulmuştur)." [Buhârî, Enbiya 8, Tefsir, Şuara 1.] 592

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, ahirette kâfir olarak ölenlere rahmet edilmeyeceği, kişi kâfir olarak öldüğü takdirde en yüce makama bile sahip olsa oğlunun hiçbir fayda sağlayamayacağı ifade edilmektedir. Halilullah olan Hz. İbrahim, babasına yardımcı olmak isteyecek, ancak babası kâfir olarak öldüğü için şefaati kabul edilmeyecektir. **2-** Azer'in sırtlan suretine çevrilmesi iki sebebe dayandırılarak izah edilmiştir: **1)** Ahmaklığı sebebiyledir. Çünkü sırtlan uyanık olması gereken şeylerde gafletiyle bilinir ve hayvanların en ahmağı addedilir. Azer de oğlunun uyarılarına rağmen ahmaklık edip, eliyle yonttuğu putlara uluhiyet izafe etmekten vazgeçmemiştir.

2) Azer'in o pis ve çirkin surete çevrilmesi, Hz. İbrahim'in ondan teberri etmesini sağlamak içindir. Tabii görünüşüyle ateşe atılsa, Hz. İbrahim üzülecek idi. Böyle olunca nefsi ondan nefret etmiştir. 593

* CENNETLİKLERİN VE CEHENNEMLİKLERİN MÜŞTEREKEN

ZİKREDİLDİGİ HADİSLER

نيرِهبَكَتُمْلاِب ُت ْرِثوُأ : ِراَّنلا ِتَلاَقَف : ُراهنلاو ُةَّنَجْلا ِتَّجاَحَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللَّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4141ـ ُءاَشأ ْنَم ِكِب ُمَح ْرأ يِتَمْح
َر ِتْنأ : ِةَّنَجْلِل ىلاعَت ُ هاللّ َلاَقف ؟مُهُطَقَس َو ِساهنلا ُءاَفَعُض ّاَّإ ِينُلُخْدَي َ يِل اَمَف
ُ ةَّنَجْلا ِتَلاَق َو ،ِني ِرِهبَجَتُمْلا َو ىهتَح ُئِلَتْمَت ًَف ُراهنلا اَّمأف .اَهُؤْل ِم اَمُكْنِم ٍةَد :
ِحا َو ِهلُكِل َو ،ِيدِاَبِع ْنِم ُءاَشأ ْنَم ِكِب ُبِهذَعُأ يِباَذَع ِتْنأ : ِراهنلِل َلاَقو ،ِيدِاَبِع ْنِم .
ادَحاأ ِهِقْلَخ ْنِم ىلاعت ُ هاللّ ُمِلْظَي ًَو ٍضْعَب ىلا اَهُضْعَب ى َو ْزِي َو ُئِلَتْمَت
َكِلاَنُهَف .ِطَق ِطَق :ُلوُقَتَف .ُهَل ْج ِر اَهيف ىلاعت َو َك َراَبَت ُ هاللّ َعَضَي نم
ئدرلا :طقسلا هنمو .هب ىردزملا لص'ا يف «طقسلا».يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ
َو اَّما ةَّنَجْلا ُ فإَنّ هاللّ َ ئِشْنُي اَهَل اقْلَخ].

. عاتملا

1. (5151)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ve cehennem, aralarında (ihtilaf ederek Allah nezdinde) dava açtılar. Cehennem: "Ben, mütekebbirler (dünyada büyüklük taslayanlar) ve mütecebbirler (zorbalık yapanlar) için tercih edildim!" diye dövündü. Cennet ise: "[Ey Rabbim!] Bana niçin sadece zayıflar ve (insanlar nazarında) düşük olanlar, (hakir görülenler) girer?" dedi. Allah Teala hazretleri önce cennete hitap etti: "Sen benim rahmetimsin. Kullarımdan dilediklerime rahmetimi seninle ulaştıracağım!" Sonra da cehenneme hitap etti: "Sen de benim azabımsın. Kullarımdan dilediğimi seninle azablandıracağım!" (Her ikisine yönelerek): "İkiniz(in de vazifesi var! İkiniz de) dolacaksınız!" buyurdu. Ancak cehennem, bir türlü dolmak bilmedi. Allah Teala da ayağını üzerine bastı. Derken cehennem: "Yeter! yeter!" diye inledi. Bu suretle dolmuş olan cehennemin ağzı birbirine kavuştu. Allah mahlukatından hiçbir ferde asla zulmetmez.

Cennete gelince, Allah yeni mahlukat yaratarak onu dolduracaktır." [Buhârî, Tefsir, Kaf 1, Tevhid 25; Müslim, Cennet 35, (2846); Tirmizî, Cennet 22, (2564).] 594

AÇIKLAMA:

Burada idrak ve şuurdan uzak bilinen cennet ve cehennemin konuşması, iddialaşması vs. mevzubahistir. Alimler, hadisi izahta farklı görüşler ileri sürmüştür. Bir kısmı zahirî mananın te'vil edilmesi gereğini kabul eder. Nevevî der ki: "Bu hadis zahiri üzeredir, te'vil gerekmez. Allah, cennet ve cehenneme temyiz ve idrak yaratmıştır.

Dolayısıyle münakaşa ve mübaheseye muktedirler." İbnu Battal, Mühelleb'in: "Bu münakaşanın gerçekten vukuu caizdir, Allah onlarda hayat, fehim ve konuşma yaratmış olabilir. Allah Teala hazretleri herşeye kadirdir" dediğini kaydeder.

Bazı şarihler, mecaz olmasının caiz olduğunu söyler ve Mülk suresinde cehennemin sözü olarak geçen "Daha var mı?" ifadesinin de böyle olduğunu belirtir. Bu ihtilafta cehennemin, kendisine gelenlerle övündüğünü görmekteyiz. Zannetmiştir ki, dünyadaki büyüklerin içine atılması, Allah nezdinde, kendisine cennetten daha iyi bir durum kazandırmaktadır. Cennet de kendisine hep Allah'a dost olanların konması sebebiyle Allah nezdinde cehennemden daha iyi bir mevkie sahip olduğu zannındadır. Ancak Allah Teala hazretleri, onlara, içinde iskan edilenler sebebiyle birinin diğerine bir üstünlükleri olmadığını belirtmektedir. Cennet ve cehennemin bir cüz'üne, Allah'ın konuşma hassası vererek onları konuşturabileceğini kabul edip, hadisin zahire göre anlaşılmasını esas alan müfessirlerden bazıları "Ahiret yurdu hayatın ta kendisidir" (Ankebut 64) ayetini de delil getirirler. Bunlara göre "Ahirette her ne varsa canlıdır. Cennet ve cehennem de canlıdır, öyleyse konuşmaları sahihtir."

Lisan-ı halin de muhtemel olduğu söylenmişse de çoğunluk nezdinde, Nevevî'nin belirttiği mülahaza evladır.595

و اَهيف نَوُتوُمَي َ ْمُهَّنإف اَهُلْهأ ْمُه َنيِذهلا ِراهنلا ُلْهأ اَّمأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ □□
َلاَق] :لاق ِهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس يبأ نعو ـ2 □4142ـ ، َرِئاَبَض ِرئاَبَض ْمِهِب
َئجَف ،ةَعاَفَّشلا يف َنِذُأ اْمَحف اوُناَك اَذإ بهتَح . ةَتاَمإ ْمُهْتَتا ًماأف ْمِهبوُنُذِب ُراهنلا
ُمُهْتَباَصأ ُساَن ْنِكَل َو َن ْوَيْحَي

ملسم هجرخأ .[ِلْيَّسلا ِليِمَح يف ِةَبه ِحْلا َتاَبَن َنوُتُبْنَيَف .ِءاَمْلا َنِم ْمِهْيَلَع .
اوُضيفأ ،ةَّنَجْلا َلْهأَي : َليِق َّمُث .ِةَّنَجْلا ِراَهْنأ بلَع اوُثُبَف

2. (5152)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hakkıyla cehennemlik olan cehennemlikler var ya, onlar cehennemde ne ölürler ne de yaşarlar. Lakin günahları -yahut hataları denmiştir- sebebiyle ateşe duçar olan birkısım kimseler vardır ki, ateş onları tamamen öldürür. Yanıp kömür olduktan sonra, kendilerine şefaat edilme izni verilir. Böylece grup grup getirilirler ve cennet nehirlerine dağıtılırlar. Sonra: "Ey cennet ehli! Bunların üzerlerine su dökün" denilir. Bunlar, sel yatağında biten bir ot gibi yeniden biterler." [Müslim, İman 306, (185).]596

ةَّنَجْلا َنْيَب ٍةَرَطْنَق ىلع َنوُسَبْحُيَف ،راهنلا َنِم َنوُنِمْؤُملا ُصَلْخَي :#ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َيِضَر هنعو ـ8 □4148□

يِسْفَن يِذهلا َوَف .ِةَّنَجْلا ِلوُخُد يف ْمُهَل َنِذُأ اوُّقُن َو اوُبِهذُه اَذإ ىتَح ،اَيْنُّدلا يف
ْمُهَنْيَب ْتَناَك ٍملاَظَم ِضْعب ْنِم ْمِه ِضْعَبِل ُّصَتْقُيَف ،ِراهنلا َو

يراخبلا هجرخأ .[اَيْنُّدلا يف َناَك ِهِلزْنَمِب ُهْنِم ِةَّنَجْلا يف ِهِل ِزْنَمِب َنَدْهأ .
ْمُهُدَح‘ ِهِدَيِب

3. (5153)- Yine Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'minler cehennemden kurtarılıp, cennetle cehennem arasındaki köprüde bir müddet hapsedilirler. Bu sırada, aralarında dünyada geçmiş olan haksızlıklar kısas edilir. Böylece günahlardan temizlenip paklandıktan sonra cennete girmelerine izin verilir. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onlardan herbiri, cennetteki evini, dünyadaki evinden daha iyi bilir." [Buhârî, Mezalim 1, Rikak 48.] 597

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, imanla kabre giren herkesin, günahlarının cezasını çektikten sonra cennete gireceği belirtilmektedir. Ancak, cehennemliklerin birbirlerine karşı işlemiş oldukları zulümler de son defa kısas edilip, günahtan eser kalmadıktan sonra, "şefaat"le cennete alınacaklardır. Hadis, günah kiri bulunan kimsenin cennete giremeyeceğini ifade eden "Üzerinde kul hakkı bulunan hiç kimse cennete giremez" hadisini te'yid eder.

2- Hadisten hareketle bazı alimler "Cennetle cehennem arasında da bir köprü olmalı" diyerek cehennem üzerindeki köprüden ayrı ikinci bir köprünün daha varlığını iddia etmiştir. Ancak umumiyetle, bunun malum köprünün uzantısı olacağı kabul edilmiştir.

3- Hadiste mevzubahis edilen temizlenme hadisesi, birbirlerine karşı hakları olan kimsenin günahını verip sevabını alma şeklinde bir ödeşmedir. Mevzubahis olan temizlenme bu suretle cereyan edecektir. Üzerinde ödenmemiş kul hakkı bulunan kimse, ona kendi sevabından verecek ve şahsî derecesini düşürecektir Öbürü de sevabını almakla derecesini yüceltecektir, alacak sevabı kalmamışsa, bunun günahından ona yüklenecektir. 598

نوُلُخْدَيَف #ٍ دهمَحُم ِة َعاَفَشِب ِراهنلا َنِم ٌم ْوَق ُج ُرْخَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر نْيَصُح ِنْب ِنا َرْمِع نعو ـ5 □4145ـ . يذمرتلاو
دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[َنيِهيِمهنَهَجْلا َن ْوَّمَسُي ،ةَّنَجْلا

4. (5154)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in şefaati ile, birkısım insanlar cehennemden çıkacak, cennete girecektir. Bunlara cehennemlikler denecektir." [Buhârî, Rikak 513, Ebu Davud, Sünnet 23, (4740); Tirmizî, Cehennem 10, (2603).]599

لوُقَيَف ،اَهيف اَمُهُحاَي ِص ُّدَتْشَي َراهنلا ُلُخْدَي ْنَّمِم ِنْيَلج َر َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4144ـ اَيِق ْلُتَف اَقِلَطْنَت ْنأ
اَمُكَل يِتَمْح َر َّنإ : ُلوُقيَف .اَنَمح ْرَتِل َكِلذ اَنْلَعَف : ِنوُقَيَف ؟امَكُحاَي ِص ٍءْىَش ِ هي‘
ŒI: ُلوُقَي َّمُث .اَمُهوُج ِرْخأ :ىلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَيَف . ُهَسْفَن يِقْلُي ًَف ُرَخ
ُموُقَي َو . اَمَس َو اد ْرَب ِهْيَلَع ُ هاللّ اَهُلَعْجَيَف ،ُهَسْفَن اَمُهُدَحاَ يِقْلُيَف .
ِناَقِلَطْنَيَف . ِراهنلا يف امكَسُفْنأ ُ هاللّ ُلوُقَيَف .اَهْنِم يِنَتْج َرْخأ ْنأ َدْعَب اَهيف
يِنُديِعُت َ ْنأ وُج ْر‘ يِهنإ ِهب َر اَي : ُلوُقَيَف ؟كُب ِحاَص ىقلأ اَمَك َكَسْفَن يقْلُت ْنأ
كَعَنَم اَم :ىلاعَت

يذمرتلا هجرخأ .[ىلاعَت ِ هاللّ ِةَمْح َرِب اعَم َةَّنَجْلا ِن ًَخْدُيَف . َكُؤاَج َر َكَل .
ىلاعَت َو َك َراَبَت:

5. (5155)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehenneme giren iki kişinin oradaki bağırtıları şiddetlenecek. Allah Teala hazretleri: "Çıkarın bunları!" buyuracak. Onlara: "Niçin bağırıyorsunuz?" diye soracak. Onlar:

"Bize merhamet edesin diye böyle yaptık!" diyecekler. Rab Teala: "Benim size rahmetim, gidip kendinizi ateşe atmanız şeklindedir!" buyuracak. Onlar gidecekler. Biri kendisini ateşe atacak. Allah da ateşi ona soğuk ve selametli kılacak. Diğeri kalkar fakat kendini ateşe atamaz. Allah Teala hazretleri: "Arkadaşının attığı gibi, seni de kendini atmaktan alıkoyan nedir?" diye sorar. Adam: "Ey Rabbim, beni ondan çıkardıktan sonra oraya bir kere daha göndermeyeceğini ümid ediyorum!" der. Allah Teala hazretleri: "Haydi ümidini verdim!" der. İkisi de Allah'ın rahmetiyle cennete sokulurlar." [Tirmizî, Cehennem 10, (2602).]600

هُعَفْسَت َو ، ة َرَّم يِشْمَي َوُهَف ،ٌلُج َر ـَةَّنَجلا ُلُخْدَي ْنَم ُر ِخآ :#ـ ِ هالّل ُلُوس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر دوعسَم ِنْبا نعو ـ4 4144ـ َنِل َّو ُا َن ِم ادحأ
ُهاَطْعأ اَم ائْيَش ىلاعَت ُ هالّل ِنِاَطْعأ ْدَقَل .َكْنِم ِيناَّجَن يِذهلا ُ هالّل َك َراَبَت
:لاَقف ،اَهْيَلإ َتَفْتلا اَه َز َواَج ا َذإف ، ة َرَّم ُرأَّنلا

ِنا يِهلَعَل َمدآ َنباَي ُ هالّل ُلوُقَيَف .اَهِئاَم ْنِم َب َرْشأ َو اَهِب َّل ِظَتْس ُ'ِة َرَجَّشلا
ا َو .ِه ْيَلعŒِهذه ِنم يِنِنْدأ ِهب َر اَي :ُلوُقَيف .ة َرَجش ُهَل ُعَف ْرُتَف .ني ِرَخ
ُهَل َرْبص َ اَم ىري ُهَّن' ،ه ُرُذْعَي ُهُّب َر َو .اَه َرْيَغ ُهَلأسَي َ َنأ ُهُدِهاَعُي َو ،اَه َرْيَغ
َكُلأْسأ ِهب َر اَي :ُلوُقَيف ؟اَه َرْيغ ِينَلأْسَت اَهكُتْيَطْعأ

ل ِظَتْس ُ'ِهذه ِنم يِنِنْدأ ِهب َر اَي :ُلوُقَيف .ىلو ُ' ا َنِم ُنَسْحأ َيِه ٌة َرَجش ُهَل
ُعَف ْرُت َّمُث .اَهِئاَم ْنِم ُب َرْشَي َو اَهِلِظِب ُّلَظَتْسَيف اَهْنِم ِهِينْدُيَف ىنلأْسَت اَهْنِم
َكُتْيَنْدأ ِنا يِهلَعَل ؟اَه َرْيغ ِينَلأْسَت َ َنأ ِينُدِهاَعُت َملأ َمدآ َن ْبا اَي :ُلوُقَيف .اَه َرْيغ
َكُلأْسأ َ ،اَهِئاَم ِنم َب َرْشأ َو اَهِلِظِب َّمُث .اَهِئاَم ْنِم ُب َرْشَي َو ا َهِلِظِب ُّلِظَتْسَيف
،اَهْنِم ِهِينْدُيف ِهْيَلَع ُهَل َرْبص َ اَم ىري ُهَّن' ه ُرِذْعَي ُهُّب َر َو ،اَه َرْيَغ ُهَلأْسَي َ َنأ
ُهُدِهاَعُيَف ؟اَه َرْيَغ

ُكلأسأ َ اَهِئاَم ْنِم َب َرْشأ َو اَهِلِظِب َّلَظَتْس ُ'ِهذه ِنم يِنِنْدأ ِهب َر اَي :ُلوُقَيف .
ِنْيَتلو ُ'ا ْن ِم ُنَسْحأ َيِه ِةَّنَجلا ِباَب َدْنع ٌة َرَجش ُهَل ُعَف ْرُت َرْبص اَم ىري ُهَّن' ه
ُرُذْعَي ُهُبر َو .اَه َرْيَغ َكُلأسأ َ ،ِهب َر اَي ىلَب :َلاَق ؟اَه َرْيغ ِينَلأْسَت َ َنأ ِنِدها َعُت
َملأ ،َمدآ َنبا اَي :ُلوُقَيف .اَه َرْيَغ

ة َنَجلا ِينْل ِخْدأ ِهب َر ْيأ :ُلوُقَيف ،ةَّنَجلا َلْهأ َتا َوْصأ َعَمس اَهْنِم َينْدُأ .
اَذإف .اَهْنِم ِهِينْدُيف ِهْيَلَع ُهَل ٌب َر ْتَنأ َو ،ِبي ُئ ِزْهَتْسَتأ ِهب َر اَي :ُلوُقَيف .
اَهَعَم اَهَلْثِم َو اَيْنُدلا َرْدَق َكيِطْعُأ ْنأ َكي ِض ْرُيا ؟َكْنِم يِني ِهرْصَي اَم َمدآ َنبا اَي :
ُلوُقَيف َّمِم َليِقف .#ـ ِ هالّل ُلوُس َر َك ِحَض اَذكه :َلاَقف ؟ُكَحْضَت َّمِم :َليق َف
؟ ُكَ ِحَض َّمِم ِينوُلأْسَت َ أ :َلاَقف .ٍدوُعْسَم ُنبا َك ِحَضَف .َنيِمَلاَعلا اَم ىلع يِهنِكل
َو َكِب ُئ ِزْهَتْسأ َ يِهنإ :ُلوُقَيف .َني ِمَلاَعلا ُّب َر ْتَنأ َو يِب ُئ ِزْهَتْسَتأ :َلاَق َني ِح
َنيِمَلاَعلا ِهب َر ِك ِحَض ْنِم َلاَقف ؟ُكَحْضَت .عطقلاو عمجلا بهو ،ةيرصتلا نم
،كتلأسم عطقيو كيضري يذلا ام يأ «َكْن ِم يِني ِهرْصَي اَم» هلوق.ملسم هجرخأ
ٌرِداَق ُءاَشأ].

هبلح عطقو اهنبل عمج يتلا ةارصملا هنمو .

6. (5156)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennete en son giren kimse, bazan yürür, bazan ağlar. Ateş de arada sırada onu yalar geçer. Cehennemi tamamen geçince dönüp ona bir nazar eder ve: "Senden beni kurtaran Allah münezzehdir! Allah Teala hazretleri, bana evvelîn ve ahirînden hiç kimseye vermediği şeyi verdi!" der. Derken ona bir ağaç gösterilir.

"Ya Rabbi! der, beni şu ağaca yaklaştır da altında gölgeleneyim, suyundan içeyim." Allah Teala hazretleri: "Ey ademoğlu! Dilediğini versem benden başka bir şey istemezsin değil mi?" der. Adam: "Ey Rabbim, ondan başka bir şey istemeyeceğim!" der ve başka bir şey istemeyeceğine dair söz verir. Rabbi de onun özrünü kabul eder. Çünkü o, sabredemeyeceği şeyi görmüştür. Onu ağaca yaklaştırır. Adamcağız, onun gölgesinde gölgelenir, suyundan içer. Sonra adama, evvelkinden daha güzel bir ağaç daha gösterilir. Dayanamayıp: "Ey Rabbim! Beni şuna yaklaştır, gölgesinde gölgeleneyim, suyundan içeyim, artık senden başka bir şey istemeyeceğim!" der. Allah Teala: "Ey ademoğlu! Bana öncekinden başkasını istememeye söz vermemiş miydin? Ben seni yaklaştıracak olsam başka şeyler isteyeceksin!" der. Adam, başka şey istemeyeceği hususunda söz verir. Rabbi de onu mazur görür. Çünkü o, sabredemeyeceği şeyi görmüştür. Adamı ona yaklaştırır. Adam onun gölgesinde gölgelenir, suyundan içer.

Sonra ona cennetin kapısının yanında bir ağaç yükseltilir. Bu ağaç diğer ikisinden daha güzeldir. Adam yine: "Ey Rabbim! Beni şuna yaklaştır da gölgesinde gölgeleneyim, suyundan içeyim, senden başka bir şey istemiyorum!" der. Rab Teala: "Ey ademoğlu! Sen, ondan başka bir şey istemeyeceğine dair bana söz vermemiş miydin?" der. Adam:"Evet, Rabbim! Senden, başka bir şey istemeyeceğim!" der. Rabbi onu mazur görür. Çünkü o, sabredemeyeceği bir şey görmüştür. Onu bu ağaca yaklaştırır. Adam ona yaklaştırılınca cennet ehlinin seslerini işitir. (Dayanamayıp): "Ey Rabbim! Beni cennete sok!" der. Rab Teala: "Ey ademoğlu! Beni senden kurtaracak şey nedir! Dünya kadarını ve beraberinde mislini versem razı olur musun!" der. Adam: "Ey Rabbim! Benimle istihza mı ediyorsun? Sen ki Âlemlerin Rabbisin!" der." İbnu Mes'ud bu noktada güldü ve: "Niye güldüğümü sormuyor musunuz?" dedi.

"Niye güldün söyle!" dediler.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da böyle gülmüştü. "Niye güldünüz?" diye soruldu da: "Rabbülalemin'in, adamın "Sen ki Âlemlerin Rabbisin, benimle istihza mı ediyorsun?" demesine gülmesine gülüyorum!" dedi.

Allah Teala hazretleri:

"Ben seninle istihza etmiyorum. Lakin ben, Azimüşşan dilediğimi yapmaya kadirim!" buyurdular." [Müslim, İman 310, (187).] 601

DÖRDÜNCÜ BAB:

RÜ'YETULLAH (ALLAH'IN GÖRÜLMESİ)

ر َلوُس ُهاللّ ِ # بلا رَمَقْلا ِةَلْيَل َرْدَبْلا ِ. لاَقف َ: مُكَّنإ ْرَتَس َو ْن َر َمُكَّب ْانايَع
اوُلَعْفاَف. َّمُث 4144ـ □1 ـ ْنَع ريرج ِنب هاللُّدْبَع ِ ر َض ِي َهاللّ ُ هْنَع لاق :]نظر َ
ر ُؤ ْ ِهِتَي. فإن ِاستَطعْتُم ْأن َ تُغْلَبوُا علب ص ً ة ِقَبْل َطُلوُع ِالشَّمْس ِو َقَبْل َغُرُ وبِهاَ
اَمَك َرَت و ْن َاَذه رَمَقْلا َ َتُضاَموُن َيف

. ِبحَمْد ِر َبهِك َقَبْل َطُلوُع ِالشهمْس ِو َقَبْل َالغُروُب ِ]. أخرجه الخمسة إ النسائي
قَرأ: و َسَبِهحْ

1. (5157)- Cerir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir dolunay gecesi, aya baktı ve: "Siz şu ayı gördüğünüz gibi, Rabbinizi de böyle perdesiz göreceksiniz ve O'nu görmede bir sıkışıklığa düşmeyeceksiniz (herkes rahatça görecek). Artık, güneşin doğma ve batmasından önce hiç bir namaz hususunda size galebe çalınmamasına gücünüz yeterse bunu yapın (namazları vaktinde kılın, vaktini geçirmeyin)." Cerir der ki: "Resulullah, sonra şu ayeti okudu: "Rabbini güneşin doğmasından ve batmasından önce hamd ile tesbih et!" (Taha 130). [Buhârî, Mevakitu's-Salat 6, 26, Tefsir, Kaf 1, Tevhid 24; Müslim, Mesacid 211, (633); Ebu Davud, Sünnet 20, (4729); Tirmizî, Cennet 16, (2554).][602]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, kıyamet günü mü'minlerin, Allah Teala'yı gözleriyle göreceklerini ifade ediyor. Rü'yetullah meselesi, ulema arasında derin tahlillere ve münakaşalara mevzu olmuş kelamî bir meseledir. Şu kadarını söyleyelim: Ehl-i Sünnet uleması ahirette Allah'ı mü'minlerin göreceği hususunda müttefiktir. Bu meselede, pek çok hadisten başka, Kur'an-ı Kerim'den de delil gösterilmiştir. "O gün yüzler vardır ter ü tazedir, Rablerini görecektir" (Kıyamet 22-23). Haricîler, Mu'tezile ve Mürcie'denbazıları "Görme işi, görülen şeyin mahluk olmasını bir mekan işgal etmesini gerektirir" mülahazasıyla rü'yetullahı inkar etmişler, mezkur ayette geçen (görecek) kelimesini (bekleyecek) diye te'vil etmişlerdir. Kendi görüşlerine delil olarak: "O'nu gözler idrak edemez" (En'am 103) ayetiyle, Hz. Musa hakkında söylenmiş olan "Sen beni göremeyeceksin" (A'raf 143) ayetlerini zikretmişlerdir. Ancak Ehl-i Sünnet, bu ayetlerin dünyadaki görmeyi nefyettiğini söyleyerek, onların iddiasına itibar etmemiştir.

2- Hadiste geçen (sıkışıklığa düşmeyeceksiniz) tabiri, rivayetlerde farklı imlalarla gelmiştir. Hepsi, görme olacağını ifade etmede bütünleştiler. Sözgelimi hilalin görülmesi rahat değildir, bazıları zorlanır, belli noktalarda görüldüğü için tezahum ve sıkışıklık mevzubahis olabilir. Halbuki dolunay görülmesi herkes tarafından, zahmetsizce vukua gelir, birbirlerini itmeye de gerek kalmaz. İşte kıyamette Rab Teala'nın görülmesi bu çeşitten bir görülmedir.603

ائْيَش َنوُدي ِرُت :ىلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَي َةَّنَجْلا ِة َّنَجْلا ُلْهأ َلَخَد اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بيهُص نعو ـ2 □4143ـ ْمِهيلاِإ َّبَحأ ائْيَش اوُطْعُأ
اَمَف . ُباَج ِحْلا ُفَشْكُيَف : َلاَق ؟ ِراهنلا َنِم اَن ِجْنُت ْمَلأ ،ةَّنَجْلا اَنْل ِخْدُت ْمَلأ
،اَنهوُج ُو ْضِهيَبُت ْمَلأ : َنوُلوُقَيَف ؟ْمُكدي ِزأ

ا ِهِذه َتŒيذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ٌةَداَي ِز َو َنْسُحْلا اوُنَسْحأ َنيِذَّلِل :َةَي .
َّمُث .ىلاعت َو َك َراَبَت ْمِههب َر ىلا ِرَظَّنلا َنِم

2. (5158)- Hz. Süheyb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennetlikler cennete girince Allah Teala hazretleri: "Bir şey daha istiyorsanız söyleyin, onu da ilaveten vereyim!" buyurur. Cennetlikler: "Sen bizim yüzlerimizi ak etmedin mi? Sen bizi cennete koymadın mı? Sen bizi cehennemden kurtarmadın mı (daha ne isteyeceğiz?)" derler. Derken perde açılır. Onlara, yüce Rablerine bakmaktan daha sevimli bir şey verilmemiştir."

Süheyb der ki: "Resulullah bu sözlerinden sonra şu ayeti tilavet buyurdular. (Mealen): "İyi iş, güzel amel yapanlara, daha güzel iyilik bir de ziyade vardır" (Yunus 26). [Müslim, İman 297, (181); Tirmizî, Cennet 16, (2555).] 604

هجرخأ .[ُها َرأ يهنأ ، ٌروُن : َلاَق ؟ىلاعَت َكهب َر َتْيأ َر ْلَه :# ِ هاللّ َلوُس َر
ُتْلأَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهرَذ ى ٍبأ نعو ـ8 □4144□

. يذمرتلاو ملسم

3. (5159)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Sen Rab Teala'nı hiç gördün mü?" diye sordum.

"Nurdur, ben O'nu nasıl görürüm" buyurdular. " [Müslim, İman 291, (178); Tirmizî, Tefsir, Necm, (3278).] 605

AÇIKLAMA:

Nevevî, bu hadisin manasını şöyle tavzih eder: "Bunun manası: "O'nun hicabı (perdesi) nurdur, O'nu ben nasıl görebilirim?" demektir. İmam Ebu Abdillah el-Mazirî de: "...manası: "Nur, görmede bana mani oluyor, tıpkı herkes için olduğu gibi: Işık gözü kamaştırır, bakanla, araya girdiği eşyanın bakan tarafından görülmesine mani olur" demektir."

Müslim'in bir rivayetinde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Zerr'in "Rabbini gördün mü?" sorusuna verdiği cevap "Bir nur gördüm" şeklindedir. Bunu şarihler: "Ben, nur gördüm o kadar, başka bir şey görmedim" şeklinde tavzih ederler.

İki rivayet zahirde zıt gibi görünür ise de, aslında böyle bir zıddiyet yoktur. Aynı manada birleşirler. Çünkü birincide kastedilen, gözün görmekten aciz kalacağı baskın nurdur. Resulullah bunu göremediğini ifade buyurmaktadır. İkinci nur, birinci perde olan, görülebilecek bir nurdur. Resulullah bu perde nuru görmüştür. Nitekim gece karanlığında bakılınca karşıdan bize ışık tutulsa ışığı görürüz, ancak gerisini göremeyiz. Allah'ın nura nisbetini ifade eden nassları te'vil ederek anlamaya çalışan bir kısım alimler, "Allah semavat ve arzın nurudur" ayeti ile, Allah'ı nur olarak ifade eden diğer hadisleri "Allah nurun halıkıdır" şeklinde bir te'vile tabi tutarlar. Bunlara göre Allah'a nur demek, teşbih olmaktadır. Zira, nur, bir nevi cisimdir. Halbuki Allah "Onun bir benzeri yoktur."

Mevzu, müteakip hadiste daha da açıklığa kavuşacak. [606]

تْلق اهم ِم ي ِرْعَش َّفَق ْدَقَل : ْتلاَقَف ؟ُهَّب َر # ُدهمَحُم بأ َر له : ُهاَتَّمُأاَي□ .
.اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَعِل ُتْلُق] :لاق قورسم نعو ـ5 □4144ـ ُك ِرْدُي َوُه َو
ُراَصْب‘ا ُهُك ِرْدُت َ : ْتأ َرَق َّمُث . َبَذَك ْدَقَف ُهَّب َر بأر ادهمَحُم َّنأ َكَثهدَح ْنَم .
َبَذَك ْدَقَف َّنُهَكَثهدَح ْنَم ,ٍثَث ْنِم َتْنأ َنْيأ

ن ِم ائْيَش َمَتَك ُهَّنأ َكَثهدَح ْنَم َو ؛ ادَغ ُبِسكَت اَذاَم ٌسْفَن ي ِرْدَت اَم َو : ْتأ َر َق□
َّمُث . َبَذَك ْدَقَف ٍدَغ يف اَم ُمَلْعَي ُهَّنأ َكَثهدَح ْنَم َو . َراَصْب ا‘ هجرخأ .[ِنْيَت َّرَم
ا َكِهب َر ْنِم َكْيَلاِإ َل ِزْنُأ اَم َغِهلَبŒِهت َروُص يف َلي ِرْب ِج بأ َر ُهَّنِكَل َو : َةي
ُلوُس َّرلا اَهُّيأ اَي : ْتأرَق َّمُث . َبذَك ْدَقَف ِيح َوْلا

يذمرتلاو ناخيشلا .

4. (5160)- Mesruk rahimehullah anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye dedim ki: "Ey anneciğim! Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) Rabbini gördü mü?" Bu soru üzerine: "Söylediğin sözden tüylerim ürperdi. Senin üç hatalı sözden haberin yok mu? Kim onları sana söylerse yalan söylemiş olur. Şöyle ki: Kim sana: "Muhammed

Rabbini gördü" derse yalan söylemiş olur. (Hz. Aişe bu noktada, sözüne delil olarak) şu ayeti okudu. (Mealen): "Onu gözler idrak edemez, O ise gözleri idrak eder" (En'am 103).

Devamla dedi ki: "Kim sana derse ki Muhammed yarın olacak şeyi bilir, yalan söylemiştir. Zira ayet-i kerimede (mealen): "Hiçbir nefis yarın ne kesbedeceğini bilemez" (Lokman 34) buyrulmuştur. Kim sana Muhammed'in vahiyden bir şey gizlediğini söylerse o da yalan söylemiştir. Çünkü ayet-i kerimede (mealen): "Ey Peygamber! Sana Rabbinden her indirileni tebliğ et. Şayet bunu yapmazsan Allah'ın risaletini tebliğ etmiş olmazsın" (Maide 67) buyrulmuştur. Lakin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cibril'i (suret-i asliyesinde) iki sefer görmüştür." [Buhârî, Tefsir, Maide 7, (Bed'ül-Halk 6, Tefsir, Necm 1, Tevhid 4; Müslim İman, 287, (177); Tirmizî, Tefsir, En'am (3070).][607]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bazı tariklerinde şöyle başlar: "Mesruk der ki: "Ben Hz. Aişe'nin yanında dayanmış duruyordum. Bana: "Ey Ebu Mesruk! Üç söz vardır, kim onlardan birini söylerse, Allah'a en büyük iftirayı yapmış olur..." dedi.

Hz. Aişe Allah hakkında en büyük iftira olarak tavsif ettiği sözleri yukarıda kaydettiğimiz üzere teker teker sayar ve onların butlanını gösteren ayetleri zikreder.

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin cedelî üslubundan, bu üç iddianın, daha onun zamanında piyasada tedavül ettiğini ve meselelerin münakaşa edilmeye başlandığını anlamaktayız. Hadisin Teysir'e intikal eden veçhinde yok ise de, başka vecihlerinde bu meselelerden bazısına, Mesruk'un, mukabil ayet okuyarak itiraz ettiğini görmekteyiz. Mesela, Hz. Aişe'nin: "O'nu gözler idrak edemez, O ise gözleri idrak eder" ayetiyle delillendirdiği, "Allah'ın görülemeyeceği" fikrine karşı şöyle der: "Ey mü'minlerin annesi! Bana mühlet tanı, beni fazla sıkıştırma. Allah Teala hazretleri: "Yemin olsun ki, peygamber onu apaçık ufukta gördü" (Tekvir 23); "Yemin olsun ki, onu başka bir inişte de gördü" (Necm 13) buyurmadı mı?" dedim. Hz. Aişe de: "Bu ümmetten, o meseleyi Resulullah'a ilk soran ben oldum. Aleyhissalâtu vesselâm: "O Cibril'dir. Ben onu bu iki defadan başka halkedildiği şekilde görmedim. Onu, semadan inerken vücudunun büyüklüğü arz ile sema arasını kaplamış olarak gördüm" buyurdular" der. Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan gelen bazı rivayetler de meselenin o zaman ciddi şekilde münakaşa edildiğini gösterir. Bir rivayette İbnu Ömer'in, Abdullah İbnu Abbas'a adam göndererek "Muhammed

Rabbini gördü mü?" diye sordurduğunu, İbnu Abbas'ın da: "Evet!" diye cevap verdiğini, bir başka rivayette İbnu Abbas'ın: "(Ateşte yanmayan) hulle ile Hz. İbrahim'in, kelam (Allah'la konuşma) ile Hz. Musa' nın, rü'yet (Allah'ı görmek) ile de Hz. Muhammed'in mümtaz kılınmasına hayret mi ediyorsunuz? [Allah Teala hazretleri] İbrahim'i hulle ile, Musa'yı kelamla, Muhammed'i de rü'yetle seçkin kıldı" dediğini görmekteyiz. İbnu Abbâs, bu ifadelerinde "görme" hadisesini mutlak bırakmıştır. Yani bu ifadelerde Resûlullah'ın Cenab-ı Hakk'ı "gözleriyle" gördüğü manası da mevcuttur. Halbuki, yine İbnu Abbas'tan bize nakledilen bazı rivayetlerde bu görme hâdisesi "gözle" değil "kalble" vuku bulmuştur. Nitekim Müslim'in bir rivayetinde "Onun gördüğünü kalb yalan çıkarmadı.. Andolsun ki onu diğer bir defa da Sidretü'l-Müntehâ'nınyanında gördü" (Necm 11-14) âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, Rabbini kalbiyle iki sefer görmüştür." Bir başka tarikte "O'nu kalbiyle gördü" demiş, bir başka rivayette "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Rabbini gözüyle görmedi, bilakis kalbiyle gördü" diye ısrar etmiştir.

Alimler, bu meselede Hz. Aişe'nin nefyi ile İbnu Abbas'ın isbatını şöyle te'lîf ederler: "Nefiy gözle görmekle ilgilidir, isbat ise kalble görmekle ilgilidir." Ve derler ki: "Kalble rü'yetten maksad, kalbin hakiki görmesidir. Sadece ilim husulü değildir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Allah'ı her an bilmekte idi. Öyleyse, rü'yeti isbattan maksad, Allah'ı kalbi ile görmesidir. Ona hâsıl olan rü'yet, kalpte yaratılmış olan rü'yettir, tıpkı diğer insanlara gözde yaratılan rü'yet gibi. Rü'yet (görme) hâdisesi ise, her ne kadar âdeten gözde yaratılması câri ise de, hadd-i İbnu Hacer, mevzuyu, önceki hadisin şerhi zımnında kaydettiğimiz rivayetleri de zikrederek tahlile şöyle devam eder: "İbnu Huzeyme kuvvetli bir senetle Hz. Enes'ten: "Muhammed Rabbini gördü" rivayetini kaydeder. Müslim'de Ebu Zerr rivayeti olarak, onun Resûlullah'a bu hususta sorduğu, Resûlullah'ın: "Nurdur, nasıl görebilirim?" dediği kaydedilmiştir. Ahmed'de yine Ebu Zerr'den: "Bir nur gördüm" cevabını aldığını, İbnu Huzeyme'de Ebu Zerr'in: "Allah'ı kalbiyle gördü, gözüyle görmedi" dediği kaydedilmiştir. Böylece, Ebu Zerr'in Nur'u zikirdeki gayesi açıklık kazanmaktadır: "Nur, Resûlullah'ın, Allah'ı gözüyle görmesine mâni olmuştur." İbnu Hacer devamla der ki: "Kurtubî, el-Müfhim'de, "Bu meselede tevakkuf etmek gerekir" diyenlerin görüşünü tercih eder. Bu görüşü birkısım muhakkiklere nisbet eder ve: "Bu babta kesin bir delil yok" diyerek mezkur görüşü takviye eder ve devamla der ki: "Her iki görüş sahiplerinin istidlalde kullandıkları deliller zahirde müteârızdırlar ve te'vile kâbildirler. Mesele ise, amelî meselelerden değil ki, zannî delillerle iktifa edilsin. Bu mesele akideye girmektedir. Akide hususunda katî delillerle istidlâl edilir. İbnu Huzeyme, Kitâbu't-

Tevhîd'de rü'yetin isbatını tercih etmiş, bu hususta istidlal için sözü uzatmıştır. Onu burada zikretmeyeceğiz. İbnu Abbâs'tan vârid olan görüşü, "rü'yet iki sefer vaki oldu, biri kalbiyle" diye te'vil eder. Bu hususta kaydettiğim seni iknaya yeterlidir."

İbnu Hacer, Ahmed İbnu Hanbel'in de rü'yeti isbat edenlerden olduğuna dair rivayet geldiğini kaydeder, ancak bunun bir rivayet hatası olduğuna dair yapılan açıklamaları da kaydeder. Rü'yetin sübutuna meyleden Nevevî der ki: "Hz. Aişe, rü'yeti merfu bir hadise dayanarak reddetmiyor, eğer nezdinde bu hususta bir rivayet olsaydı onu zikrederdi. İstinbatını, ayetin zâhirinden zikrettiği manaya dayandırmıştır. Halbuki bu meselede sahâbeden birkısmı kendisine muhalefet etmiştir. Usul kâidesine göre, sahâbeden biri bir hükme varır, diğer bir sahâbe de ona muhalefet ederse, onun bu sözü kesin, bağlayıcı bir hüccet olmaz."

İbnu Hacer, Nevevî'nin bu sözünü kaydettikten sonra, bunu nasıl söylediğine hayretini ifade eder ve Hz. Aişe'nin, Müslim'de gelen ve biri şu açıklamamızın baş tarafında kaydettiğimiz rivayet[608] olmak üzere kaydettiği birkaç rivayetle, Hz. Aişe'nin bu meselede Resûlullah'ın açıklamasına dayandığını belirtir. Hadiste mevzu edilen bu husus, Resûlullah'ın Cebrail aleyhisselâm'ı fıtrî ve aslî hüviyetiyle iki sefer görmesidir. Bunun biri yeryüzünde vukûa gelmiştir. Vahyin bidayetlerinde, yukarı ufukta, arz ve sema arasını dolduran bir azamette görmüştür. İkincisi ise, Mîraç sırasında, Sidretü'l-Münteha'nın yanında vukûa gelmiştir.[609]

KESB (KAZANÇ) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır.)

BİRİNCİ FASIL

HELAL KAZANCA TEŞVİK HARAMDAN SAKINDIRMA

*

İKİNCİ FASIL

MÜBAH KAZANÇ VE MÜBAH YİYECEKLER

*

KUR'AN'I YAZMA VE ÖGRETMENİN ÜCRETİ

*

İŞÇİLERİN RIZIKLARI

*

İKTA

*

HACAMAT YAPANIN ÜCRETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

MEKRUH KAZANÇLAR

*

KÖPEGİN FİATI

*

KEDİNİN FİATI

*

HACAMAT YAPANIN KAZANCININ MEKRUHLUGU

*

DAMIZLIK ERKEK HAYVANIN ÜCRETİ

*

KASÂME

*

MADEN

*

SULTANIN İHSANI

*

MÜTEBARİLER

*

MEKS

UMUMİ AÇIKLAMA

Kesb, kazanmak manasına mastardır. Kelime, mal gibi maddî kazançlar için kullanıldığı gibi, ilim gibi, hayır veya şer gibi mânevî kazançlar için de kullanılır. Kisb şeklinde de isti'mâl edilen kelime asıl itibariyle cem'etmek manasına gelir.

Sadedinde olduğumuz bölümde daha ziyade maddî kesb, maişetimiz için dünyevî kazanç kastedilmektedir. Dinimiz, ahirete öncelik verilmesini esas almış ise de (Duha 4), müntesiblerinden dünyayı ihmal etmemelerini de talep eder. Dünyanın ihmal edilmemesi, maddî kesbe yer verilmesi demektir. Dilimizde "Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi âhiret için çalış" şeklinde şöhret yapan bir hadis, farklı şekillerde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan rivayet edilmiştir. Suyûtî'nin Câmiu's-Sağîr'de kaydettiği bir veçhi şöyle "Hiç ölmeyeceğini zanneden kişi gibi (dünya için) çalış, yarın öleceğinden korkan kimse gibi de (dünyaya bağlanmaktan) kaçın." Bu hadisten, "dünyaya karşı ulemânın verdiği cevaplardan biri şöyle: "Eğer insan ebedî yaşayacağını bilirse dünyaya hırsı azalır ve bilir ki, arzu ettiği dünyalık, onu talepteki hırs ve koşuşturmayı bir kenara bıraksa bile elinden kaçıcı değildir. Şöyle der: "Dünyalığımı bugün kaçırsam bile yarın elde ederim, nasıl olsa ben ebedî yaşayacağım." Bu sebeple Resûlullah: "Dünyalık hususunda ebedî yaşayacağını zanneden kimsenin ameliyle amel et, dünya işleri için hırslı olma" buyurulmuştur." Bu te'vile göre, hadis hoş bir metod ve Ancak şunu da bilmemizde gerek var: Kur'ân-ı Kerîm, "Ailene namazı emret!" (Tâha 132) açıklığında bir emirle dünya işlerine teşvîke yer vermez. "Namaz kıl!", "Oruç tut!", "Zekat ver!", "Ahiret dünyadan daha hayırlıdır" gibi pek çok irşatlarla ibadet hayatımızla ilgili açık emirlerde bulunduğu halde, insanları iş hayatına ve dünyevî kazanca teşvîk edici sarîh emirlerde bulunmaz. Fakat bu, Kur'ân'da o meselenin yer almadığı manasına da gelmez. Biz bu meselenin zihinlerde yanlış yer etmemesi için, kazançla ilgili olan bu bölüme girerken, çocuk terbiyesinde meslekî formasyon işinin Kur'ân'da nasıl ele alındığını aydınlatan bir tahlilimizi kaydediyoruz. Mevzu geldikçe ifade ettiğimiz üzere, bir kere daha ifade edelim: İslâm'a göre, bugünkü temel eğitim dediğimiz farz-ı ayn ilimler meyanında bir meslek öğretimi de yer alır. Aşağıdaki tahlilimiz, Kur'ân-ı Kerîm'in bu meseleye dolaylı bir üslubla yer verdiğini göstermekle kalmayacak, bunu dolaylı ele alışının sebeplerini de belirtecektir: 610

MESLEK ÖGRETİMİ

Kur'ân-ı Kerîm, hayata hazırlama safhasında çocukların dinî terbiyeleri üzerinde hassasiyetle durmakta, bu meselenin ehemmiyetini kavramada hiçbir tereddüt ve muğlaklığa yer bırakmamak için oldukça teferruatlı meselelere temas edip açıklık getirmekte, birkısım tekrarlarla da meseleyi iyice te'kîd etmektedir. Hayata hazırlık safhasının diğer mühim bir meselesi olan "meslekî formasyon" meselesinde ise, aynı açıklık ve ısrar görülmez. Buradaki teenni ve ibhâma (yâni mübhemliğe) bakarak, Kur'an-ı Kerîm'in meslek öğretimi işine ehemmiyet atfetmeyip ihmal ettiği neticesini çıkarmak çok acele verilmiş bir hüküm olur. Böyle bir hüküm bizi, dinimiz hakkında yanlış ve insafsız bir kanaata sevkeder.

Evet Kur'ân-ı Kerîm, çocukların meslekî formasyonlarını da ihmal etmez. Onların dünyevî istikballerinin de yeterince düşünülüp, bu maksadla bir kısım tedbirler alınmasının, çocuğa bu mes'elede de önderlik ve rehberlik edilmesinin gereğine irşad eden müteaddid ayetler mevcuttur. Ancak, bunlar dinî terbiye meselesinde olduğu kadar açık ve ısrarlı görülmezler, kısmen dolaylı ve mübhemdirler. Meslek öğretimi meselesinin, dolaylı da olsa, hangi ayetlerde ele alındığı noktasına geçmeden önce, bu mevzuya niçin dolaylı ve mübhem olarak yer verildiğini belirtmemiz gerekiyor: Önce, şu husus bilinmeli ki, Kur'ân-ı Kerîm, bizi ilgilendiren her şeye ehemmiyeti nisbetinde yer vermektedir. Bir kısım mes'elelere dolaylı bir işaretle, bir başkasına açık bir ayetle temas edip geçmişken, diğer bir kısım meselelere tekrarla, ısrarla yer vermiş, nazar-ı dikkatleri fazlaca çekmiş bulunmaktadır. Burada akla şöyle bir sual gelebilir: "Ehemmiyetin ölçüsü nedir? Bu herkese göre değişir, birisi için mühim olan, bir başkası için değildir!" Bu soruya şöyle cevap verebiliriz: Ehemmiyetin ölçüsü elbette insanın, hususan günümüz insanının hevâsı ve bencil hükmü değildir. Burada ölçü, İlâhîdir. Yani, insanın yaratılışında Cenâb-ı Hakk'ın güttüğü maksadlardır. Kur'ân bu İlâhî maksad ve gayelerde rehber kitaptır.

Bu açıdan bakarsak, Kur'ân-ı Kerîm'in iki büyük dâirenin mühim meselelerini açıkladığını görürüz: 1- Rubûbiyet Dairesi: Yani Cenab-ı Hakk'a ait olan daire. İnsanlarca meçhul olan o daireyi Kur'ân'dan ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den başka tanıtacak bir mârifet ve ilim kaynağı mevcut değildir. O dairenin, insanlarca bilinmesi gereken birkısım meseleleri, şuunâtı vardır. Cenâb-ı Hakk'ın isimleri, mebde' ve meâd (yani başlangıcımız ve sonumuz), yaratılış, ceza, mükâfaat, cennet, cehennem, hesap, kitap, melâike gibi... Kur'ân bunlara yer verirken her birinin insanın yaratılış gâyesi açısından arzettiği ehemmiyet nisbetinde farklı sayılarda tekrar eder, açıklık getirir.

2- Ubudiyet Dairesi: Bu daire, kulluk dairesidir. İnsanların Allah'a karşı vazifelerini, birbirleriyle olan münasebetlerini ilgilendiren daire. Bu dairenin de pek çok meseleleri vardır. Bu meselelerden bazısı bazısına nazaran daha çok ehemmiyet taşımaktadır. Keza, bir kısmının ehemmiyeti açık olduğu, herkesçe görüldüğü halde, bazılarının ehemmiyeti görülmez ve kolay kolay anlaşılmaz. Hatta öyle meseleler vardır ki, insanın yaratılış gayesi açısından birinci derecede ehemmiyet arzetmesine rağmen, kendi kendine bunu idrak etmesi mümkün değildir. Şu halde Kur'an-ı Kerim, kulluk dairesinin mesele ve vazifelerine temas ederken İlahî zaviyeden ehemmiyetli olanlara insanlar tarafından ehemmiyeti kavranamayacak, ihmal edilecek durumda olanlara daha çok yer vermeli, tekrarla üzerinde durmalıdır. Aksine ehemmiyetini kavramada zorluk çekilmeyecek olan veya ister istemez idrak edilip anlaşılacak olan meselelere şöyle bir temas edip, bir işarette bulunup geçmelidir.

Bu noktada hemen şunu söyleyebiliriz: Ubudiyet dairesinin vazifelerinden olan namaz, oruç, zekat, hacc gibi ibadetler İlahî zaviyeden, insanın yaratılış gayeleri açısından birinci derecede ehemmiyet taşıdığı halde, insanlarca kavranıp gereğince takdir edilmesi mümkün değildir. Öyle ise Kur'an burada ısrar etmeli, tekrarla üzerinde durmalıdır. Nitekim öyle olduğunu gördük.

Halbuki, yine ubudiyet dairesinin meselelerinden biri olan meslekî formasyon, yani, dünyevî istikbalin kazanılması, yeni nesillerin bu maksadla hazırlanması meselesi, bizzat insanlarca ehemmiyet takdir edilen, öncelikle düşünülen bir husustur. İnsan aklıyla, tecrübesiyle, maddî hayatın tabii nizam ve akışıyla o mes’eleyi doğrudan ele alınmasına gerek yoktur. Tebeî bir nazarla, tâli bir mesele olarak ele alıp dolaylı şekilde yer vermek, temas edip geçmek yeterlidir ve gerçekten de öyle yapılmıştır. 611

KUR'AN'DA MESLEKÎ İHZARİYELER:

Yukarıdaki kısa açıklamadan sonra şunu söyleyebiliriz: Meslek öğretimi meselesini sarih olarak ele almamış olan Kur'an-ı Kerim buna ihzariyeler tarzında yer vermiştir. Yani meslekî öğretim ve formasyonu netice verecek birçok hazırlayıcı (ihzarî) unsurlar, dinî emirler olarak Kuranî mesaja dercedilmiştir. Bunlar ferdî ve içtimâî hayatın gereği olarak herkesin ister istemez karşılaşacağı bazı maddî emrivakilerin yönlendirilmesi ile sağlanmıştır. Bir başka ifade ile Kur'an, maddî hayatın vazgeçilmez bir kısım meselelerine dinî bir yaklaşımla temas ederek bunların helal olan cihetini, Allah nezdinde makbul ve güzel olan tarz ve istikametini beyan etmiş, uhrevî mükâfaatı hatırlatarak gösterilen istikamette tayin edilen tarzda gidilmesini talep etmiştir. Bu taleplerin hakkıyla yerine getirilmesi, mü'mini, ister istemez bir maksada hazırlayacak ve bir hedefe sevkedecektir. "Meslekî formasyon" olarak tebellür ve tezahür eden bu "hedef"e, ferdi, dolaylı olarak hazırladığı için Kur'an' da yer verilmiş olan bu tedbirî unsurlardan her birine -günlük lisanımıza kısmen yabancı da düşse- ihzariye veya "dispozisyon" diyebiliriz.

Şimdi ifası, mü'mini bir meslek sahibi olmaya ve bir meslek icra etmeye ve çocuğunu bir meslek üzere yetiştirmeye sevk ve mecbur eden bu Kur'anî ihzariyelerin mühim olanlarından birkaçını belirtmeye çalışacağız. **1)** Rızık Helal ve Temiz olmalıdır: "Mü'min bir kimse her şeyden önce helal ve temiz olan şeyleri istihlak etmek zorundadır. Yediği veya kullandığı şeylerde maddî ve manevî bir kir bulunduğu takdirde yaptığı ibadetlerin kabul edilmeyeceğini Hz. Peygamber haber veriyor. Esasen Kur'an'ın ifadesine göre, ta Hz. Adem'den beri bütün peygamberlere -ve dolayısıyla insanlara- helal ve temiz şeylerin yenmesi emredilmiştir. "Ey peygamberler! Temiz şeylerden yiyin, faydalı iş işleyin. Doğrusu ben, yaptığınızı bilirim" (Mü'minûn 51) Bir diğer ayette de şöyle buyrulur: "Ey iman edenler! Sizi rızıklandırdığımızın temizlerinden yiyin. Yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin" (Bakara 172).

2) Helal Rızık , Emek Eseridir: Kur'an-ı Kerim, yukarıda kaydettiğimiz misallerde olduğu üzere, birkısım ayetlerinde "helal ve "temiz" rızık yemeyi emrederken, diğer bazı ayetlerinde helal rızkın "ferdî" emekle elde edileceğini ifade etmiştir: "İnsan için çalıştığından başkası yoktur" (Necm 39).

Bütün peygamberlerin (aleyhimüsselam) ellerinin emekleriyle geçindiğini ifade eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de yukarıda kaydettiğimiz ayetleri açıklar mahiyette olmak üzere şöyle buyurur: "Kişi, elinin emeğinden daha hayırlı bir şey asla yememiştir." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ayrıca, helal rızık için çalışmayı, her Müslümanın "vacib"lerinden biri olarak ifade etmiştir. Diğer taraftan İslam alimleri, "İlim taleb etmek her Müslümana farzdır" hadisinde ifade edilen "ilm"den muradın "haramhelal ilmi" olduğunu söyleyerek helal kazancın ve buna imkan veren meslek bilgisinin ehemmiyetini dile getirmişlerdir.

3) İnsanlar Birbirlerine Muhtaçtırlar: İnsanları diğer canlılardan ayıran hususiyetlerden biri de hemcinsine olan ihtiyacıdır. Hayvanlar da şüphesiz hemcinslerine ihtiyaç duyarlar ama bu, insanlarınki kadar çok yönlü ve zaruri değildir. Tabiatı icabı medenî bir hayat yaşamak zorunda olan insanın ihtiyaçları çoktur ve bunların hepsini tek başına kendisi karşılayamaz.

Başkalarına olan ihtiyaç, iktisadî hayatta, rızıkların farklılığı şeklinde kendini ortaya koyar. Çalışmanın ve iktisadî gelişmenin, binnetice medenî ve teknik terakkinin de sebep ve zenbereği olan bu ekonomik farklılık ve ihtiyaç durumudur ki, cemiyette işbölümünü ortaya çıkarmakta, kimini terzi, kimini ayakkabıcı, dülger, bakkal, taksici, pilot, amir, memur, patron, işçi, asker, komutan vs. yapmaktadır. Bakkal dükkanını işleten bakkal, mesleğini icra için müşterilerine hizmet ederken kazandığı parayla ayakkabıcı, terzi, taksici gibi pek çok meslek sahibini çalıştırmakta, istihdam etmektedir. Hz. Peygamber'in, "İnsanların efendisi insanlara hizmet sunandır" sözünün ışığında değerlendirecek olursak herkesin fevkinde yer alan devlet reisliği bile "herkese hizmet" sunan bir vazife olarak değerlendirilebilir.

Medenî hayatın devamı bu işbölümü olmaksızın düşünülemeyeceğinden, bazı mütefekkirler, çok haklı olarak, insanlık için, en büyük felaketin, ferdler arasındaki her çeşit farklılığın kaldırılıp mutlak eşitliğin sağlanacağı günde geleceğini söylemişlerdir.

Kur'an-ı Kerim, mevzumuz açısından son derece ehemmiyetli olan bir ayette, bu karşılıklı ihtiyaç durumuna parmak basarak, rızıkların farklı kılınmasındaki hikmeti belirtir: "İşbölümü ile birbirleri için çalışmak..."

"Rabbinin rahmetini onlar mı taksim edip paylaştırıyorlar. Dünya hayatında onların geçimlerini aralarında biz taksim ettik. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini kimine derecelerle üstün kıldık" (Zuhruf 32). Ayette geçen "iş gördürme" tabiri asıl mevzumuz olan "meslekî formasyon" meselesi açısından büyük o işlerde yetişmesi gerekir. Her işi bilen veya hiçbir işi bilmeyen insanlardan müteşekkil bir cemiyet düşünülemez. Vasıflı mahareti en az isteyen "amelelik" ve "hamallık" bile belli bir tecrübe ve formasyon ister. Şu halde, birbirlerine iş gördürme esasına dayandırılan helal rızık temini için, yeni yetişen nesillerin "iş görebilir" vasıfta olması şarttır. Bu da meslekî formasyonu gerektirir. **4)** Dünya İçin Talep Emri: "İslam dinini diğer pek çok din ve sistemden ayıran bir husus, dünya ve ahiret, madde ve mana, ruh ve beden muvazenesidir. Bunlardan biri, diğeri için feda edilmez. Her ne kadar ahiret düşüncesini zihinlerde daima canlı tutmak isterse de dünyanın ihmal edilmesini talep etmez. Bilakis dünyanın da unutulmaması, ihmal edilmemesi tenbih edilir. Kur'an-ı Kerim bazı ayetlerinde gerçekten ahireti hiç düşünmeden sadece dünyayı talep edenleri kınarken, diğer bazı ayetlerinde de hem dünya ve hem de ahireti talep edenleri takdir eder ve ayrıca "dünyadaki nasibini unutma" (Kasas 77) der. Dünya ve ahireti beraberce talep etmeyi emreden ayetlerden biri de şudur: "İnsanlardan: "Rabbimiz! Bize dünyada ver" diyenler vardır. Öylesine ahirette bir pay yoktur. "Rabbimiz! Bize dünyada iyiyi, ahirette de iyiyi ver, ateşin azabından koru" diyenler vardır. İşte onlara kazançlarından ötürü karşılık vardır.." (Bakara 200-202).

(Bunu tamamlayan) bir diğer ayet de mealen şöyle: "Dünyayı isteyene -istediğimiz kimseye dilediğimiz miktarda- hemen veririz. Sonra ona cehennemi hazırlarız, yerilmiş ve kovulmuş olarak oraya girer. Ahireti isteyip, inanmış olarak onun için gerekli çalışmada bulunan kimselerin, işte onların çalışmaları meşkur (makbul) olur. Her birine, onlara da, bunlara da Rabbinin vergisinden birbiri ardınca veririz. Rabbinin vergisi kimseden men edilmiş değildir" (İsra 18-20). 5-Çocuğun Maddî İstikbalini Düşünme Fikri: Meslekî formasyon meselesini aydınlatan ve garantileyen bir husus da budur. Kur'an-ı Kerim'de bu fikir pek açıktır. Ancak, Kur'an bu mevzuyu, yarınlarını samimi olarak düşünüp tedbir alacak hamiden mahrum olan yetimlerin ihmal ve istismarını önlemek maksadıyla, yetimlerle ilgili olarak teşrî etmiştir. Biz de bu kadarcık bir işaretle yetinip, meseleyi yetimlerle alâkalı bahse bırakıyoruz[612] [613] .

MESLEK MEVZUUNDA YÜKSEK İDEAL:

Çocuğun maddî istikbali meselesinde dikkatimizi çeken Kur'anî bir orijinalite, meslek hususunda yüksek idealler vermiş olmasıdır. Daha önce de söylediğimiz gibi, Kur'an-ı Kerim'de çocuğun meslekî formasyonuyla doğrudan alâkalı ayetlere, emirlere rastlanmaz iken, bu konuyla zımnen de olsa ilgi kurabileceğimiz birkısım ayetlerde yüksek ideallerin sözkonusu edildiğini görmekteyiz.

Bu ayetlerden biri, daha önce de temas ettiğimiz ideal bir Müslümanın on beş kadar vasfının zikredildiği bir pasajda geçer. İşte burada kaydedilen ve bir mü'minde bulunması gereken ideal vasıflardan biri, arkadan gelecek zürriyetinin istikbali için Cenab-ı Hak'tan talepte bulunmaktır: "Onlar: "Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözümüzün aydınlığı olacak insanlar ihsan et, bizi müttakilere önder yap" derler." (Furkan-74) Yine bu meseleyle irtibat kurabileceğimiz, eski peygamberlerle alâkalı bir kısım dualarda da aynı manayı bulmaktayız. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail, Ka'be'nin temellerini yükseltince şu duayı yaparlar: "Rabbimiz! Yaptığımızı kabul buyur, şüphesiz ki sen, hem işitir, hem bilirsin. Rabbimiz! İkimizi sana teslim olanlardan kıl, soyumuzdan da sana teslim olanlardan bir ümmet yetiştir. Bize ibadet yollarımızı göster.. Rabbimiz! İçlerinden onlara senin ayetlerini okuyan, kitabı ve hikmeti öğreten, onları her kötülükten arıtan bir peygamber gönder. Doğrusu güçlü ve hakim olan ancak sensin." (Bakara 127-129). Yine Hz. İbrahim, Cenab-ı Hakk'ın: "Seni insanlara önder kılacağım" hitabına karşı "Soyumdan da" (Bakara 124) talebinde bulunur.

Hz. İbrahim'in çocukları için yaptığı dua ile, yeni nesillere verilecek formasyon meselesi arasında kurulan irtibatın oldukça zayıf olacağına dair yapılacak bir itiraza hak vermekle birlikte, hemen kaydetmek isteriz ki, İslam fakihleri, çocukların meslekî tevcih ve formasyonu meselesinde, ayet-i kerimelerde ifade edilen espiriye uygun esas getirmişlerdir. Yani çocuğa öğretilecek meslek, çocuğun babasının icra etmekte olduğu -halkın telakkisi açısından- meslekten şerefçe daha düşük olmamalıdır. Sözgelimi, mesleği sarraflık olan bir kimse, çocuğunu, itibarca daha dûn olan terziliğe vermemelidir. Şafii fakirlerinden Maverdi (v. 450/1058), mevkii yüksek bir babanın çocuğunu, şu veya bu nokta-i nazardan zarar ve aşağılanma getirecek bir mesleğe vermemesi gerektiğini söyler. Hanefî fakihlerinden Üsrûşenî de (v. 632/1230), çocuğu, babasının mesleğinden daha düşük bir mesleğe vermemek gerektiğini ifade eder.

Burada belirtilmek istenen husus, halkın örfünde ve efkar-ı umumiyede mevcut olan değerlendirmelerin nazar-ı itibara alınması gereğidir. Mücerred din açısından şu veya bu mesleğin diğer bir mesleğe nazaran daha şerefli olduğunu söylemek mümkün değildir. Üstelik şu mesleğin şerefli, öbürünün şerefçe dûn olması gibi değerlendirmeler zamana, zemine, içtimâî muhite göre değişen izafi hükümlerdir.

Hanbelî alimlerden olan İbnu Kayyim (v. 751/1350) daha değişik bir görüşle, çocuğun göstereceği istidada göre meslek veya mektebe verilmesini teklif eder: "Eğer baba, çocukta iyi bir anlayış, sıhhatli bir idrak, kuvvetli bir hafıza ve yeterli bir kavrama keşfederse onu ilme teşvik etmelidir. Zira bu vasıflar, ilmi kolayca kabul için çocukta fıtrî bir kabiliyetin varlığına delildir. Bunun aksine, çocukta mesleklerden birine müteveccih bir heves ve kabiliyet görürse ve bu meslek de mübah ve insanlar için faydalı bir meslek ise, çocuğu o sahada yetiştirmesi gerekir."

Hülasa, bütün İslam mezhepleri, büluğ çağından önce, çocuklara meslek öğretilmesinin lüzumunda ittifak etmekle kalmayıp, bu mesleğin çocuğun kabiliyet ve ailesinin içtimâî mevkiine uygun olmasını ve insanlara faydalı bulunmasını da şart koşarlar. Bu hükümlere giderken alimlerin, bir kısmını yukarıda kaydettiğimiz Kur'anî nasslardan istifade ettiği muhakkaktır. İslam dini, ayrıca çocuğa, büluğdan önce meslek öğretme vecibesinin nazariyatta kalmayıp, fiilen gerçekleşmesini sağlamak için, başkaca prensipler koymuş, mümkün mertebe bu hususu teminat altına almaya çalışmıştır. Ancak konunun teferruatına girmek bizi asıl maksadımızdan uzaklaştıracaktır[614] [615] .

EN HAYIRLI MESLEK:

Çocuklara öğretilmesi gereken meslekler hususunda bazı temel bilgiler verdikten sonra, meseleye bir başka açıdan da ışık tutmak isteriz. Dinimize göre hangi meslek efdaldir? Bu hususta İbnu Hacer'in bir tahkiki şöyle: "Maverdî der ki: "Temel kazanç yolları üçtür: * Ziraat, * Ticaret, * San’at.

Şafii mezhebine göre, bunlardan en temizi ticarettir. Der ki: "Bana göre en temizi ziraattir. Çünkü tevekküle daha yakındır." Nevevî, Buharî'de gelen "Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir taam yememiştir" hadisine dayanarak Maverdî'nin bu görüşünü tenkid eder ve: "Doğru olan şudur: En temiz kazanç el emeğiyle olandır." Nevevî devamla der ki: "Eğer ziraatci ise, bu en temiz kazançtır. Çünkü bu da el emeğiyle hasıl olmaktadır. Bunda tevekkül de var, insan ve hayvanlara şamil faydalar vs. de var." Ben de derim ki (İbnu Hacer): "El amelinden olan ziraatin de üstünde cihad yoluyla kâfir malından elde edilen kazanç var. Bu Resulullah ve ashabının da kazanç yoludur. Bu, kazançların en eşrefidir. Çünkü bundan hem Allah kelamını yüceltip Allah düşmanlarının kelamını alçaltması var, hem de uhrevî menfaatler var." Nevevî der ki: "Kim eliyle çalışmazsa onun hakkında ziraat, zikrettiğimiz sebeplerle daha faziletlidir." Ben de (İbnu Hacer) derim ki: "Burada kasdettiği husus, başkalarına şümûlü olan faydalardır. Ama şümullü faydalar ziraate münhasır değildir. Bilakis her bir el emeğinde şümullü faydalar vardır. Çünkü onda insanların ihtiyaç duyduğu şeylerin hazırlanması mevzubahistir. Gerçek şu ki, bunun muhtelif mertebeleri vardır; ahvale ve eşhasa göre değişir."

El emeğinin üstünlüğü, kişiyi ataletten, lehviyattan koruyup, hayırlı işle meşgul etmesi, bu suretle nefsi kırması, başkasına muhtaç olup dilenme zilletinden kurtarması gibi sebeplerden ileri geldiği belirtilmiştir. [616]

BİRİNCİ FASIL

HELAL KAZANCA TEŞVİK, HARAMDAN SAKINDIRMA

هالّ هنإو . ابِهيَط ّإ ُلَبْقَي َ ، ٌبِهيَط ىلاعت َ هالّ َّنإ ُساهنلا اَهُّيأ اَي :#ِ هالّ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ1 □4141ـ اَهّيأ اَي :ىلاعَت
َلاَق َو . احِلاَص اوُلَمْعا َو ِتاَبِهيَّطلا َنِم اوُلُك ُلُس ُّرلا اَهُّيأ اَي :ىلاعَت َلاَقف . َنيِلَس
ْرُملا ِهِب َرَمأ اَمِب َنيِنمؤ ُملا َرَمأ ىلاعَت ،هب َر اَي ،هب َر اَي : ِءاَمهسلا ىلا
ِهْيَدَي ُّدُمَي ، َرَبْغأ َثَعْشأ َرَفَّسلا ُلِيطُي َلُج َّرلا َرَكذ َّمُث . ْمُكاَنْق َز َر اَم ِتاَبِهيَط ْنِم
اوُلُك اوُنَمآ َنيِذهلا

ثَعْش ا‘»ِ.يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[َكِلذل َباَجَتْسُي ىهنأف ِما َرَحْلاِب َيِذغو□ »
ٌما َرَح ُهُسَبْلَم َو ،ٌما َرَح ُهُب َرْشَم َو ،ٌما َرَح ُهُمَعْطَم َو،

ربغ‘ اكلذكو ةفاظنلاو لسغلاو نهدلاب دهعلا ديعبلا .

614 Bu meselede fazla bilgi için İslâm'da Çocuk Hakları (İstanbul 1980) adlı kitabımız görülebilir (s. 111-116). Görüldüğü üzere, İslâm dini, çocuğa mesleki bir formasyon kazandırılması işine, dinî terbiye kadar ehemmiyet vermiş olmaktadır. Meslekî formasyon işi, anarşi bataklığında boğulma noktasına getirilen günümüz Türk gençliği için ayrı bir dönem taşımaktadır. En az bin yıllık tarihimizde rastlanmayan böyle bir anarşinin çıkışında tedrisât sistemimizde dinî eğitimin yokluğu kadar meslekî eğitimin yokluğu da müessir olmuştur. Bunu bizzat anarşiye düşmüş olanların gazetelerde çıkan itiraf ve beyanlarında açık seçik görmemiz mümkündür. Bunlardan biri 9.3.1983 tarihli Tercüman2da şöyle diyor:...İş arama sırasında ne iş yapabileceğim sorulduğunda her şeyi yapabileceğimi bildiriyor ve ne kadar saklarsam saklayayım, lise mezunu olduğum ortaya çıkıyordu. Yâni, yarım yamalak, gereksiz çok şey bilen ama, aslında (işe yarar) çok az şey bilen işsiz bir genç.Aramalarımın boşa çıkması yanında şöyle bir ortak tavır görüyordum: Liseyi bitirmek için harcadığım yıllara ve harcadığım çabaya acıyordum. Niye bu ülkenin güçlükle oluşturduğu (maddî) birikim böylesine acımasız ve sonuçsuz bir çaba uğruna sarfediliyordu. Amerika'nın en yüksek tepesini, Don nehrinin uzunluğunu, Hammurabi kanunlarını, modern mantığın

1. (5161)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) şöyle hitap ettiler:

"Ey insanlar! Allah Teala hazretleri tayyibtir, tayyibten başka bir şey kabul etmez. Allah'ın mü'minlere emrettiği şeyler, peygambere emretmiş olduklarının aynısıdır. Nitekim Allah Teala hazretleri (peygamberlere): "Ey Peygamberler, temiz olanlardan yiyin de salih amel işleyin" (Mü'minun 51) emretmiş, mü'minlere de: "Ey iman edenler, size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yiyin" (Bakara 172) diye emirde bulunmuştur." Sonra seferi uzatıp, saçı başı dağınık, toztoprak içinde kalan ve elini semaya kaldırıp: "Ey Rabbim, ey Rabbim" diye dua eden bir yolcuyu zikredip, dedi ki: "Bu yolcunun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır ve (netice itibariyle) haramla beslenmektedir. Peki böyle bir kimsenin duasına nasıl icabet edilir?" buyurdular." [Müslim, Zekat 65, (1015); Timizî, Tefsir, Bakaar, (2992).617

AÇIKLAMA:

Tayyib, temiz demektir. Kadı İyaz Allah'ın Tayyib diye tavsifini, O'nun her çeşit noksan sıfatlardan münezzeh olmasıyla izah eder. Bu manada Allah'ın Kuddüs ismi de mevcuttur. 2- Hadis-i şerif, kişi haramla beslendiği takdirde cihad, sılayı rahim, hac, kesb-i rızık gibi maksadlarla, uzun, zahmetli yolculuklara bile katlansa amellerinin kabul edilmeyeceğini belirtmektedir. 3-Dua edecek olan kimse önce yeyip içtiğinin maddî manevî temizliğine dikkat edecektir. Aksi takdirde duanın kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Bu noktada, bütün ibadetlerin Allah katında bir nevi "dua" olarak yükseldiğini hatırlamamız gerekir. Öyle ise maddî ve manevî temizlik olmadı mı, ibadetlerimizin hiçbiri makbul olmayacaktır.618

رْيَغِب ِ هاللّ لاَم يف َنوُض ّوَخَتَي اَج ِر ّنإ :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :□
تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةهي ِرَاصْن‘ا َةَل ْوَخ نعو ـ2 □4142ـ انيمي ءاملا
ناسنا ضوخي امك هنوكلمتيو هنوذخأي يأ « نوض ّوَختي».يذمرتلاو يراخبلا
هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُراهنلا ُمُهَلَف ٍهقَح

امشو .

2. (5162)- Havle el-Ensariyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Şöyle buyurmuşlardı: "Bir kısım insan vardır, Allah'ın mülkünden haksız bir surette mal elde etmeye girişirler. Halbuki bu, kıyamet günü onlara bir ateştir, başka değil." [Buhârî, Hums 7; Tirmizî, Zühd 41, (2375).] 619

روُمُأ اَمُهَنْيب َو ،ٌنِهيَب َمارَحْلا ّنإ َو ٌنِهيَب َل ًَحْلا ّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريشب نب نامعنلا نعو ـ8 □4148ـ ،ِما َرَحْلا يف َعَقو
ِتاَهُبُّشلا يف َعَق َو ْنَم َو ،ِه ِض ْرِع َو ِهِنيِدِل أ َرْبَتْسا ِتاَهُبُّشلا ىقتا ِنَمَف ،ِساهنلا
َنِم ٌريِثَك ّنُهُمَلْعَي َ ٌتاَهِبَتْشُم

يِعا َّرلاَك

تَحَلَص اَذإ ةَغْضُم ِدَسَجْلا يف َّنإو َأ .ُهُم ِراَحَم ِ هاللّ نَم ِح َّنإو ،نَم ِح ٍكِلَم ِهلُكِل□
َّنإ َو َأ .ِهيف َعَقَي ْنأ ُكِشوُي ،نَم ِحْلا َل ْوَح ىَع ْرَي

نم ي هربتلا بلط يأ «ِهضرِعو ِهنيدل أربَتسا».ةسمخلا هجرخأ .[ُبْلَقْلا َيِهو َأ
ُهُّلُك، ُدَسَجْلا َدَسَف ْتَدَسَف اَذإو ،ُهُّلُك ُدَسَجْلا َحلَص

ةمقللا ردقب محللا نم ةعطقلا « ُةَغْضُملا»و.هلوح رادو هب فاط اذإ «ىمحلا .
لوَح بع َر»و.اهنم صخلاو ةمهتلا

3. (5163)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da tebrie etmiş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberiniz olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır. Haberiniz olsun, cesette bir et parçası var ki, eğer o sağlıklı olursa cesedin tamamı sağlıklı olur, eğer o bozulursa, cesedin tamamı bozulur. Haberiniz olsun bu et parçası kalptir." [Buharî, İman 39, Büyû 2; Müslim, Müsakat 107, (1599); Ebu Davud, Büyû 3, (3329, 3330); Tirmizî, Büyû 1, (1205); Nesâî, Büyû 2, (7, 241).] 620

AÇIKLAMA:

1- Hadis, dinimizde eşya hakkında üç hükmün mevcudiyetini haber veriyor: **1)** Eğer bir şeyin yapılmasına hükmedilmiş, terkine vaid beyan edilmiş ise bu açık helaldir. **2)** Bir şeyin terkine hükmedilmiş yapılmasına da vaid beyan edilmiş ise bu da açık haramdır. **3)** Bir şey hakkında bunlardan birine hükmedilmemişse o da şüphelidir. "Helal olan, apaçık bellidir" sözü "açıklanmasına ihtiyaç yoktur, herkes onu aynıyla, vasfıyla, zahir delillerle bilmede müşterektir" demektir. Üçüncü kısım, hakkındaki kapalılık sebebiyle şüphelidir, haram mı, helal mi olduğu bilinemez. Hadis-i şerifin beyanına göre durumu böyle şüpheli olandan kaçınmak gerekmektedir. Çünkü, nefsülemirde haram idiyse ondan kaçınmakla ona bulaşmaktan beri olmuş olur". Helal idiyse, (ittika) kasıdla onu terketmiş olmaktadır (ki helalin terki zarar vermez). Zira, eşyada aslolan, haramlık ve mübahlık yönüyle muhtalit olmasıdır. Eşya hakkında "helal" veya "haram" hükümleri bazan beraberce reddedilir. Bunlardan biri öncelik kazanamazsa , o şey hakkındaki hüküm, üçüncü kısma girer.

2- Hadiste gelen "insanların çoğu bunları bilmez" ibaresi, "şüpheli şeylerin haram mı helal mi olduğunu bazı kimseler bilir" manasını ifade eder. Ancak bunlar sayıca azdır ki müçtehid dediğimiz alimleri kasteder. Öyle ise bunların şüphelilik hali, müçtehid olmayanlaradır. Ancak iki delilden birini tercih edememe durumunda onlara da şüphe arız olur.

3- Hadis, şüpheli şeylerden kaçınanların dinlerini noksanlıktan, ırzlarını ta'ndan berî kılacaklarını haber vermektedir. Hadis, kazanç ve yaşayışında şüpheli şeylerden kaçınmayan kimsenin kendini birkısım ta'nlara maruz kılacağını haber vermektedir. Böylece, dinî emirlere ve mürüvvetin gereklerine uymak gerektiği ifade edilmiş olmaktadır.

4- Şüpheli şeylerin hükmü hususunda alimler ihtilaf etmiştir. * Bazısı: "Haram" demişse de bu merduddur.

* Bazısı: "Mekruh" demiştir.

* Bazısı: "Hüküm verilmez, tevakkuf edilir" demiştir. **5-** Ulemanın şüpheliler hakkında ileri sürdüğü yorumlar dört kısımdır. Buna göre şüpheliler: **1)** Delillerin tearuzuyla ortaya çıkar.

2) Ulemanın ihtilafıyla ortaya çıkar. Bu da önceki durumdan ileri gelir. **3)** Bundan murad "mekruh"la kastedilen şeydir. Zira "mekruh" da "yapılan" veya "terkedilen" bir şeydir. **4)** Bununla "mübah" murad edilmektedir.

5) İbnu Hacer, kişilere şartlara göre bu yorumlardan her birinin haklılığı olduğunu söyler. **6)** Bazı alimler: "Mekruh, kulla haram arasında bulunan bir eşiktir, mekruha çokca yer veren, harama girmiş olur; mübah da, kulla mekruh arasındayer alan bir eşiktir, mübaha çokca yer veren mekruha girmiş olur" demiştir. Bu görüşü şu hadis desteklemektedir: "Haramla aranızda helalden bir sütre (engel) koyun. Kim bunu yaparsa dinini ve ırzını tebrie etmiş olur. Kim de (arada bir sütre olmadan) oralarda dolaşırsa koruluk (yasak bölge) kenarında otlayan her an oraya düşecek durumda olan koyun gibidir."

İbnu Hacer der ki: "Bunun manası şudur: Helalin işlenmesi, kişiyi mekruha veya harama atacak endişesinin bulunduğu hallerde, o helali işlemekten kaçınmak gerekir. Mesela temiz şeylerin fazla istihlaki böyledir. Zira fazla istihlak, kişiyi fazla kazanmaya muhtaç kılar. Bu ise kişiyi müstehak olmadığı şeyi almaya sevkedebilir veya fazla istihlak kişiyi gaflete, anlayış kıtlığına atabilir. Fazla istihlak hiçbir zarar vermese bile en azından ibadete mani oluşu meşguliyetleri artırır. Bu, herkesçe bilinen bir husustur." İbnu Hacer, mekruh şeylerden de kaçınmanın ehemmiyetini belirtme sadedinde der ki: "Şurası açıktır ki, mekruhu çok işleyen kişide yasak şeyleri yapma hususunda bir cür'et hasıl olur. Veya haram olmayan yasağı işleme alışkanlığı onu, aynı cinsteki haram olan veya bir şüphe bulunan yasağı işlemeye sevkeder. Bu ise, yasaklanan şeyi yapan kimsenin kalpteki vera nurunun eksikliği sebebiyle kalbinin kararmasını hasıl eden bir durumdur. Bu hal onu kolayca harama atar, kendisi iradî olarak haramı seçmemiş olsa bile. Nitekim, Buhârî'nin sadedinde olduğumuz hadisin Büyû bölümünde kaydettiği bir başka veçhinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "...Kim günah şüphesi sezinlediği bir şeyi terkederse, o haramlığı apaçık olan şeyi daha çok terkedici olmuştur. Kim şüphelendiği şeyi yapmada cü'retkâr olursa haramlığı açık olan şeye düşmesi yakındır." Yeri gelmişken, (tevbe edilmeyen) küçük günahların sonunda, insan kalbi küfürle sonuçlanacak bir kararmaya nasıl ulaşır meselesinin gayet mukni bir tahlilini Bediüzzaman'dan, burada bir kere daha kaydedeceğiz. Merhum tahliline Hz. Eyyub aleyhisselam'ın meşhur kıssası vesilesiyle yer verir. Der ki: "Hz. Eyyub aleyhisselam'ın zahirî yara ve hastalıklarının mukabili, bizim batınî ve ruhî ve kalbî hastalıklarımız vardır. İç dışa, dış içe bir çevrilsek, Hz. Eyyub'tan daha ziyade yaralı ve hastalıklı görüneceğiz. Çünkü, işlediğimiz her bir günah, kafamıza giren her bir şüphe, kalb ve ruhumuza yaralar açar. Hz. Eyyub aleyhisselam'ın yaraları, kısacık hayat-ı dünyeviyesini tehdit ediyordu. Bizim manevî yaralarımız, pek uzun olan hayat-ı ebediyemizi tehdit ediyor. O münacaat-ı Eyyubiyye'ye, * hazretten bin defa daha ziyade muhtacız. Bahusus nasıl ki, o hazretin yaralarından neş'et eden kurtlar, kalb ve lisanına ilişmişler; öyle de bizleri günahlardan gelen yaralar ve yaralardan hasıl olan vesveseler, şüpheler neuzubillah 621 mahall-i iman olan batın-ı kalbe ilişip imanı zedeler ve imanın tercümanı siyahlandıra siyahlandıra ta nur-u imanı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor. Her bir günah içinde küfre gidecek bir yol var. O günah istiğfar ile çabuk imha edilmezse, kurt değil, belki küçük bir manevî yılan olarak kalbi ısırıyor. Mesela: Utandıracak bir günahı gizli işleyen bir adam, başkasının ıttılaından çok hicab ettiği zaman, melaike ve ruhaniyatın vücudu ona çok ağır geliyor. Küçük bir emare ile onları inkar etme arzu ediyor. Hem mesela cehennem azabını intaç eden büyük bir günahı işleyen bir adam, cehennemin tehdidatını işittikçe istiğfar ile ona karşı siper almazsa, bütün ruhu ile cehennemin ademini arzu ettiğinden, küçük bir emare ve bir şüphe cehennemin inkârına cesaret veriyor. Hem mesela, farz namazını kılmayan ve vazife-i ubudiyeti yerine getirmeyen bir adam, küçük bir amirinden küçük bir vazifesizlik yüzünden aldığı tekdirden müteessir olan adam, Sultan-ı Ezel ve Ebed'in mükerrer emirlerine karşı farzında yaptığı bir tenbellik, büyük bir sıkıntı veriyor ve o sıkıntıdan arzu ediyor ve manen diyor ki: "Keşki o vazife-i ubudiyet bulunmasa idi." Ve bu arzudan bir manevî adavet-i İlahiyeyi işmam eden bir inkâr arzusu uyanır. Bir şüphe, vücud-u İlahiyeye dair kalbe gelse, kat'î bir delil gibi ona yapışmaya meyleder. Büyük bir helaket kapısı ona açılır. O bedbaht bilmiyor ki, inkar vasıtasıyla gayet cüz'î bir sıkıntı vazife-i ubudiyetten gelmeye mukabil, inkârdan milyonlar ile sıkıntıdan daha müthiş manevî sıkıntılara kendini hedef eder. Sineğin ısırmasından kaçıp, yılanın ısırmasını kabul eder. Ve hakeza... bu üç misale kıyas edilsin ki □622 ْلَب َر َنا بلَع مِهبوُلُق sırrı anlaşılsın." **7-** Son olarak şunu kaydedelim: İslam uleması, sadedinde olduğumuz hadise çok ehemmiyet vermiş ve İslam'ın dayandığı dört temel rivayetten biri saymıştır. Bu dört esası ifade eden meşhur iki beyite Ebu Davud'dan naklen şarihler yer verir: "Nezdimizde dinin esasları, mahlukatın en hayırlısı Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm)'nın sözlerine dayanan birkaç kelimedir: "Şüphelileri terket!", "(Dünyalığa karşı) zahid ol!", "Seni ilgilendirmeyen şeyleri (malayaniyatı) bırak", "Ve niyetle amelde bulun!

"Şarihlerimiz ehemmiyetiyle mütenasip olarak hadis üzerine uzun tahliller yapmışlardır. Biz bu kadarla yetiniyoruz.623

ما َرَحْلا َو ،هِباَتِك يف ُ هاللّ َّلَحأ اَم ُل ًحْلَا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :َاق مهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ساهبَع نْبا َو يس ِرافْلا َناَمْلَس نعو ـ5 □4145□

نيزر هجرخأ .[ُهْنَع َلاَؤُّسلا اوُفَّلَكَتَت ًَف ،ٌوْفَع َوُهَف ُهْنَع َتَكَس اَمو ،هِباَتِك .
يف ُ هاللّ َم َّرَح اَم

4. (5164)- Selman el-Farisî ve İbnu Abbas (radıyallahu anhüm) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Helal, Allah Teala hazretlerinin kitabında helal kıldığı şeydir. Haram da Allah Teala hazretlerinin kitabında haram kıldığı şeydir. Hakkında sükut ettiği şey ise affedilmiştir. Onun hakkında sual külfetine girmeyiniz." Rezin tahric etmiştir. [Tirmizî, Libas 6, (1726); İbnu Mace, Et'ime 60, (3367).] 624

AÇIKLAMA:

Bu hadis, haramların ve helallerin miktarını, neler olduğunu sadece Kur'an-ı Kerim'in beyanlarına bağlamaktadır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de ya açık bir surette ya da mücmel olarak gelmiştir. Ayette: "Allah'ın Resulü size her ne getirdi ise onu alın, her neden de yasakladı ise onu terkedin" (Haşr 7) buyrulmuştur. Bu ayette Kur'an'da sarih olarak zikri geçmediği halde Resulullah tarafından beyan edilen haramlar da mücmel olarak ifade edilmektedir. Şevkânî Neylü'l-Evtar'da der ki: "Haram ve helali Kur'an'la tahdid eden bu ve benzeri ibarelerden murad, Kur'an-ı Kerim'in bütün hükümlere şamil olmasını ifadedir. Ancak bu şümûl, her meselede sarih olmaz. Ya bir âmm ifadeyle, ya bir işaretle, ya da galib durumu zikir suretiyle olur. Nitekim bir hadiste "Bana Kur'an ve onun misli kadar da başka şey verildi" buyrulmuştur." Bu hadise göre hakkında sükut edilen şeyler yani Allah'ın, helal veya haram olduğunu beyan etmediği şeyler vardır. Bunları unuttuğu için değil, kullara rahmet olsun diye meskut geçmiştir. Bu sükut edilenlerin "affedilen şeylerden olması" mübahlıklarını ifade eder, yenmesi mübah, kullanılması da mübahtır. Hadis, eşyada aslolanın ibahe olduğunu da ifade etmektedir. Bu hususu şu ayet de te'yid etmektedir: "Allah, arzda olan her şeyi sizin için yaratandır" (Bakara 29).

Bazı alimler bu ayetten hareketle, tütün ve tönbeki gibi maddelerin mübah olduğuna hükmetmiştir. Ancak muhakkik alimler, "...zararsı olmak şartıyla" diyerek bazı kayıdlar ileri sürmüşlerdir. Bunlar: "uzun vadede veya kısa vadede zarar veren eşyalar asla ve asla helal olamaz" demişlerdir. Muhakkikler, sigara, tütün, tönbeki gibi maddelerin kullanılmasında hemen ve açık zararın olduğunu, dolayısiyle bunların helal addedilmemesi gerektiğini söylerler.625

622 Ayet-i kelimenin meâl-i münifi: "Hayır, (hakikat öyle değil) bilâkis, onların irtikab edegeldikleri (masiyetler) kalplerini yenmiş نِم َلُكأَي ْنأ ْنِم اريَخ ٌطَق اماَعَط ٌد َحأ َلَكأ□
اَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ْبرك يدعم نب ْماَدْقِمْلا نعو 4ـ
□4144□

يراخبلا هجرخأ .[ِهِدَي ِلَمَع ْنِم ُلُكأَي َناَك ُمَّسلا ِهْيلَع َد ُواَد ِ هاللّ َّيِبَن هنإ َو .
،هِدَي ِلَمَع

5. (5165)- Mikdâm İbnu Ma'dikerb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Benî Adem'den) hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir taamı asla yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâvud aleyhisselâm elinin emeğini yerdi." [Buhârî, Büyû 15.] 626

AÇIKLAMA:

Hadis bazı vecihlerinde: "Kişi elinin emeğinden daha helal bir taam yememiştir" şeklinde gelmiştir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslâm'ın el emeğine verdiği ehemmiyeti ifade zımnında muhtelif ifadelere yer vermiştir. Biri de şöyledir: "Kim işinden yorulmuş olarak geceyi geçirirse Allah'ın mağfiretine mazhar olarak gecelemiş demektir." Bir başka hadiste "Kişinin yediği en temiz yemek kendi kesbindendir" denmiştir. Bir başka hadiste büyük peygamberlerin kazançlarıyla ilgili örnekler verilir: "Hz. Davud zırhçı, Hz. Adem çiftçi, Hz. Nuh marangoz, Hz. İdris terzi, Hz. Musa çobandı (aleyhimüsselam)." İbnu Hacer der ki: "Hadis, elle çalışmanın faziletini beyan etmekte ve şahsın bizzat mübâşeret ettiği işin, dolaylı olarak mübâşeret ettiğinden üstün olduğunu göstermektedir. Betahsis Hz. Davud aleyhisselam'ın zikrindeki hikmet, yeme işinde kendi el emeğiyle yetinmiş olmasıdır. Aslında o, böyle yapmaya mecbur değil idi. Çünkü o, Allah Teala hazretlerinin de belirttiği üzere (Sâd 26) yeryüzünün halifesi idi. (Bu sebeple başkaca helal gelirleri vardı.) Ama o, her şeye rağmen efdal olanı tercih edip elinin emeğiyle kazandığını yedi. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm, onun kıssasını, en hayırlı kazancın el emeğiyle elde edilen kazanç olduğu hususunda ihticac makamında zikretmiştir. Hadis ayrıca, kesbetme gayretinin tevekküle muhalif olmadığını, keza bir şeyi deliliyle birlikte zikretmenin dinleyici üzerinde daha müessir olduğunu takrir etmektedir." 627

نِمأ ،ُهْنِم َذَخأ ا َم ُء ْرَمْلا يِلاَبُي َ ٌنَام َز ِساَّنلا ىلَع يِتأَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□4144□ 4ـ نعو يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

ة َوْعَد ْمُهَل ُباَجُت َ» :نيزر دازو.يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .[ِما َرَحْلا َنِم ْمأ□ » .
ل ًحْلا ،

6. (5166)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Öyle devir gelecek ki, insanoğlu, aldığı şeyin helalden mi, haramdan mı olduğuna hiç aldırmayacak." [Buhârî, Büyû 7, 23; Nesâî, Büyû' 2, (7, 243).]

Rezîn şu ziyadede bulunmuştur: "Böylelerinin hiçbir duası kabul edilmez."628

AÇIKLAMA:

Hadis, mü'mini kazanç hususunda dikkatli olmaya, haram bulaşıyor mu bulaşmıyor mu araştırmada bulunmaya sevketmektedir. Bilhassa Rezîn'in ilavesi dua ve ibadetlerimizin kabul edilmesinin, rızkımızın helal olmasına bağlandığını ifade etmektedir. Dikkatsizlik sebebiyle, haramla bulaşan rızkın istihlâki, kişiyi öbür dünyada müflisler zümresine dahil edebilecektir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm hakiki müflisi, dünyada parasını kaybeden olarak değil, burada her çeşit salih ameller yapmış olmasına rağmen, öbür dünyada şu veya bu sebeple, bu amellerinden, kendisine istifade edeceği hiçbir şey kalmadığı için cehennemi boylayan kimse olarak ifade buyurmuştur. Şu halde haramla beslenme de böyle bir neticeye götürecek sebeplerden biri olmaktadır. Rabbimiz muhafaza buyursun.

İbnu't-Tîn der ki: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm bu hali, malın fitnesinden sakındırmak için zikretmiştir. Bu hadis Aleyhissalâtu vesselâm'ın peygamber olduğunu gösteren mucize ve delillerden biridir. Çünkü burada, kendi zamanında olmayan bir durumu haber vermektedir." 629

İKİNCİ FASIL

MÜBAH OLAN KAZANÇLAR VE TAAMLAR

مُكِبْسَك ْنِم ْمُكَد ًْوأ َّنإو . ْمُكِبْسَك ْنِم ْمُتْلَكأ اَم َبَيْطأ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□].
تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاَع نع ـ1 □4144□:

ننسلا باحصأ هجرخأ .

1. (5167)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhakkak ki yediğinizin en temizi kendi kesbinizden olandır. Muhakkak ki evladlarınız da kendi kesbinizdendir." [Ebu Davud, Büyû 79; Tirmizî, Ahkam, 22, (1358); Nesâî, Büyu 1, (7, 249); İbnu Mace, Ticarat 1, (2137), 64, (2290).] 630

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kişiye en temiz mal olarak, kendi gayretiyle kazandığını göstermektedir. Bu sanatla olmuş, ticaret veya ziraatle olmuş farketmez. Yeter ki meşru kazanç yollarından biriyle olsun. **2-** Hadiste ifade edilen ikinci husus, evlad malının anne veya babaya helal olduğunun, adeta kendi malı durumunda olduğunun takriridir. Bu sadette başka rivayetler de gelmiştir: "Kişinin evladı en temiz kesbindendir. Onların mallarından afiyetle yiyin." Bir diğer rivayette "Sen ve malın babana aitsiniz" buyrulur. Tirmizî, Ashab'ın: "Babanın eli, evladın malında serbesttir, dilediğini alır" dediğini kaydeder. Hadislerde "evlad"ın kesb olarak ifadesi mecazdır. Ancak evlad ebeveyn sebebiyle, onların hizmetleriyle yetiştikleri için teşbih pek muvafıktır.

Hattâbî der ki: "Hadiste yer eden fıkıhtan biri şudur: "Anne ve babanın nafakası evlad üzerine vacibtir. Yeter ki, evlad ona malik olsun. Alimler, anne ve babalardan hangilerine nafaka vacibtir; onların sıfatı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

* Şafii der ki: "Nafaka fakir ve sakat olan ebeveyn için vacibtir. Ebeveynin malı varsa veya bedeni, sıhhati yerinde ise ve sakatlığı yoksa evlad üzerine nafaka düşmez."

* Diğer fakihler ise: "Valideynin nafakası evlad üzerine vaciptir" derler. Bunlardan birinin, Şafii haretleri gibi sakatlık şartını koştuğunu

bilmiyorum.

* Şevkânî, bu babta gelen hadislerin tamamında şu hükmün çıkarılmasının sahih olduğunu belirtir: "Kişi evladının malında ortaktır, ondan yemesi caizdir; oğlu rıza gösterse de göstermese de farketmez. Keza israf ve tebzir olmamak kaydıyla, onda kendi malı gibi tasarruf etmesi de caizdir. Bahr'da şu hususta icma olduğu kaydedilmiştir: "Zengin evlada, fakir ebeveynin nafakası vacibtir." 631

أَنَّا ِإ هالَلّ َلوُس َر اَي : ْتَلاَقَف . َرَضُم ِءاَسِن ْنِم اَهَّنأَك ٌةَليِلَج ٌةأَرْما ِتَماَق] : لاق هْنَع
ُ هالَلّ َي ِض َر صاهقو يبأ نب دعس نعو ـ2 □4143ـ ُلَقْبلا َو ُزْبُخْلا ُبْط َّرلا :دواد
وُبأ َلاَق . ُهَنيِدْهُت َو ُهَن ْلُكأت ، ُبْط َّرلا : َلاَق ؟ِمِهلا َوْمأ ْنِم اَنَل ُّل ِحَي اَمَف ،اَن
ِجا َو ْزأ َو اَنِئاَنْبأ َو اَنِئاَبآ يلَع هلك

دواد وبأ هجرخأ .[ُبْط َّرلاو .

2. (5168)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sanki Mudar kabilesine mensup uzun boylu bir kadın ayağa kalkıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz (kadın)lar babalarımız ve evladlarımız ve kocalarımız üzerine yüküz. Onların mallarında emirleri dışında, tasarrufu bize helal olan nedir?" diye sualde bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Size helal olan "taze"dir. Ondan hem yiyin, hem de hediye edin!" buyurdular." Ebu Davud der ki: "Tazeden maksad ekmek, sebze ve taze meyve [gibi fazla kalınca bozulan yiyecekler]dir." [Ebu Davud, Zekat 44, (1686).]632

AÇIKLAMA:

Resulullah burada kadınların koca veya evlatlarının malları üzerindeki tasarruf yetkilerini belirtmektedir. Yetkilerinin ratb çerçevesinde olduğunu beyan buyuruyor. Ratb yaş veya taze manasına geldiği için, alimler bunu dayanıksız istihlak maddeleri olarak tefsir etmişlerdir. Ebu Davud, bunu taze hurma manasına gelen rutabla açıklamıştır. Ancak, kuru olmayan üzüm ve diğer taze meyvelerin hepsine şamil olduğu açıktır. Alimler daha ileri giderek, uzun müddet kaldığı takdirde bozulacak olan bütün yiyecek maddelerine teşmil ederler: Pişmiş yemekler, süt, taze meyve sebzeler vs. Kadınlar bunlar üzerinde kocalarından izin almadan tasarrufta bulunabilirler.

Ancak şu da var ki, örfen bunlarda kocanın peşin rızası kabul edilir. Dolayısıyla, zımnen bilgisi ve müsaadesi var demektir. Şarihler, bu maddeler hakkında kadının tasarrufuna razı olmadığını koca önceden belirttiği takdirde, kadın bunlardan da rastgele, izinsiz sarfedemez, derler.

Aliyyü'l-Kâri, Ebu Davud'un kaydettiği "Kadın kocasının malından, onun (sarih) emri olmadan infak ederse ecrin yarısı onundur" hadisiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Kadın kendi nafaka hakkından fazlasını alıp tasaddukta bulunsa, aldığı fazlalığı kocasına borçlanır. Eğer kocası haberdar olunca, buna rıza gösterirse, kadına nafakasından tasadduku sebebiyle kocaya terettüp edecek ecrin yarısı terettüp eder, ecrin yarısı da kocaya gelir. Çünkü kadın kendi nafakasından fazlasını onun malından tasadduk etmiştir ve bu fazlalık kocanın hakkıdır."

Bu hususta Nevevî hazretleri de şunu söyler: "Bil ki, mal üzerinde çalışana, yani hazinedar olsun, zevce ve köle olsun her birine, malda tasarruf hususunda mal sahibinin izni gerekir. Eğer mal sahibinin izni yoksa, bu sayılanlardan her üçüne de herhangi bir sevap mevzubahis olamaz. Dahası başkasının malını, izni olmadan tasarrufu sebebiyle vebal altında kalırlar.

İzin iki çeşittir: Biri nafaka ve sadaka hususunda sarih izindir, ikincisi, cari örften anlaşılan mefhum (ve mukadder) izindir. Bir dilenciye verilen bir parça sadaka vs. gibi. Bu örfte cari olduğu için, örfen koca ve mal sahibinin bu çeşit bağışlarda izni var kabul edilir. Dolayısıyla, aksini söylemedikçe bunlarda izin var kabul edilir. Eğer bu hususta tam bir örf yoksa ve kocanın rızası hususunda şekk hasıl olursa veya koca cimri biri ise ve halinden razı olmadığı anlaşılırsa veya şekke düşülürse, kadına ve başkasına sarih izin olmadan tasadduk caiz olmaz."

Nevevî bu meyanda belirtir ki: "Kadın, örfçe müsamaha ile karşılanan miktardan fazlasını sarih izin olmadan tasadduk ederse yine sorumlu olur. Çünkü, örfçe müsamaha ile karşılanan miktar çok değildir, az bir miktardır. Öyleyse, bu herkesçe maruf miktarı tecavüz ederse bu caiz olmaz. Bu husus, bir başka hadiste "Kadın, evinin yiyeceğinden, fesad vermeyecek şekilde infak ederse, kadına infakı, kocasına da kesbi sebebiyle ücret vardır" ibaresiyle ifade edilmiştir. Yani infak, "fesad vermeyecek şekilde" olmalıdır. Bu ibarede Aleyhissalâtu vesselâm iki şeye dikkat çekmiş bulunmaktadır: **1)** Kadın örfçe kabul edilen miktarın sınırını aşmamalıdır. **2)** Bu tasadduku yiyecek nevinden olmalıdır. Çünkü, örfen ekserî insanlar arasında ve umumiyetle yiyecek nevinden şeylerde tasadduk caridir, gümüş ve altın paralarda cari değildir."[633]

سْيَل ٌحي ِحَش ٌلُج َر َنايْفُس ابأ َّنإ ِ هاللّ َلوُس َر اَي : َنايْفُس ِبأ ُةأرْمِا ٌدْنِه☐
☐4144☐ 8ـ نعو ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع تلاق :[َتلاَق

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِفو ُرْعَمْلاِب ِكِدَل َو َو ِكيِفْكَي اَم يِذُخ : َلاَقَف .
ُمَلْعَي َ َوُه َو ُهْنِم ُتْذَخأ اَم َّإ يِدَل َو َو يِنيِفْكَي اَم يِنِط ْعُي

3. (5169)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ebu Süfyan'ın karısı Hind, (Bir gün gelerek) "Ey Allah'ın Resulü dedi. Ebu Süfyan cimri bir adamdır. Bana ve çocuğuma yetecek miktarda (nafaka) vermiyor. Durumu idare için, onun bilmez tarafından, almam gerekiyor! (Ne yapayım?)" Aleyhissalâtu vesselâm: "Örfe göre sana ve çocuğuna kifayet edecek miktarda al!" buyurdular" [Buharî, Büyu 95, Mezalim 1, Nafakat 5, 9, 14, Eyman 3, Ahkam 14, 180; Müslim, Akdiye 7, (1714); Ebu Davud, Büyû 81, (3532); Nesaî, Kudat 30, (8, 246).]634

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resulullah'ın "al" emri ibahe ifade eden bir emirdir. Vücub için değildir. **2-** Hadiste, fetva istemek veya şikayet etmek gibi bir maksadla, kişinin hoşlanmayacağı bir vasfıyla zikrine cevaz var. İşte bu hal, gıybetin caiz olduğu yerlerden biridir.

3- Hadis, iki taraftan birini, öbürünün gıyabına dinlemenin caiz olduğunu gösterir. Hanefiler gaib üzerine hükmü kabul etmezken, Şafiiler bu hadise dayanarak kabul ederler. Nevevî, "Ebu Süfyan gaib değildi, gaib üzerine hüküm için, gaibin memlekette olmaması veya bulunamayacak şekilde görünmez olması şarttır. Bu, gaibe hüküm örneği olamaz, bu bir fetvadır" der. Nevevî'nin görüşünü takdirle karşılayan İbnu Hacer, bu rivayette Ebu Süfyan'ın o mecliste hazır olduğuna rastladığını kaydeder. Rivayete göre, Hind, biat ederken, "Çalmamak" maddesine gelince, "Ben Ebu Süfyan'ın malından almıştım" der. Ebu Süfyan da kalkıp: "Malımdan aldığın sana helal olsun!" der.

4- Hüküm ve fetva sırasında hakim, yabancı kadının kelamını dinleyebilir. Kadının sesi avret diyenler, bu cevazı "zaruret için" diyerek te'vil etmiştir.

5- Nafakanın kabzı meselesinde kadının sözü muteberdir. Eğer erkeğin sözü muteber olsaydı ve infak ettiğini iddia etseydi, bu beyyine, yeterli miktarda nafaka verdiğini isbata kâfi gelirdi. **6-** Kadının nafakası erkeğe vacibtir ve onun miktarı "yetecek kadar" olmalıdır.

Ulemanın çoğu bu görüştedir. Cüveynî'nin nakline göre "Şafii de bu görüştedir. Ancak Şafiî'den meşhur olan görüşe göre, o bunu müdd'le miktara bağlamıştır. Şöyle ki: * Zengin kocaya her gün iki müdd terettüp eder.

* Orta halliye bir buçuk müdd terettüp eder.

* Fakire bir müdd terettüp eder.

Nafakanın müddle miktara bağlanma işi, İmam Malik'ten de rivayet edilmiştir. Nevevî, Müslim Şerhi'nde: "Bu hadis ashabımıza (Şafiîlere) hüccettir" demiştir. Hanefilere göre, nafaka takdiri zevcenin haline bağlıdır. Hanefîlerden Hassaf, "Karı ve koca her ikisinin haline göre nafakayı takdir etmek gerekir" görüşünü benimsemiştir. Hidaye'de fetvanın bu görüşe göre verildiği belirtilir. Hüccet olarak sadedinde olduğumuz hadise (Hali vakti) geniş olan nafakayı genişliğine göre versin" (Talak 7) ayeti de ilave edilmiştir. Şafiîler, ayeti esas alarak, kocanın halini esas almanın gereğine hükmetmiştir. Bazı Hanefîler de bu görüştedir.

7- İhtiyaç olduğu takdirde evladın nafakası vacip olur. Şafiîler küçüklük ve sakatlığa itibar ederler. **8-** Kadının hizmetçisinin nafakası da koca üzerinedir. **9-** Başkasında hakkı olan kimse, bu hakkını almaktan aciz ise, onun malından, adamın izni olmadan, hakkı miktarınca alabilir. Bu hüküm, Şafii ve birkısım alimlere aittir. Buna mes'eletu'zzafer denilir. Onlar: "Hakkı hangi cins şeyde ise ondan başkasını alması caiz olmaz. Ancak hakkının cinsinden almak zor olursa, başka cinsten de hakkını alabilir" derler.

10- Kadın, çocuğuna ve terbiyesinde olanlara karşı vazifesini yerine getirmede söz sahibidir. **11-** [635] Şeriatçe tahdid konulmayan hususlarda örf esas alınır.

لاَق ؟اَهِنَبَل ْنِم ُب َرْشأَفأ ُلِبإ ُهَل َو امي ِتَي يِل ّنَإ :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َساهبع□ :
ِنْب ‘ ُلُج َر َلاَق] :لاق دهمحم ِنْب ِمساَقْلا نعو ـ5 □4144ـ .[ِبْلَحْلا يف ٍكِهاَن ًَو
ٍلْسَنِب ٍهر ِضُم َرْيَغ ْب َرْشاَف اَهِد ْرِو َم ْوَي اَهيِقْسُت َو ،اَهَض ْوَح ُطيِلُت َو ،اَهاَب
ْرَج ُأنْهَت َو ،اَهَتَّلاَض يِغْبَت َتْنُك ْنإ امو نارطقلا وهو ،برجلا ءاودب اهيوادت يأ
«اهابرج ُأنهت»و.تلض اذإ اهدشنتو اهبلطت يأ « اهتلاض يِغبَت».كلام هجرخأ
نبللا نم عرضلا يف عدي يذلا غلابملا يصقتسملا «بلحلا يف ُكهاهنلا»و.نيطلاب
هحلصت يأ «اهضوح ُطيلُت»و.هيلإ فاضي

ائيش .

4. (5170)- Kasım İbnu Muhammed rahimehullah anlatıyor: "Bir adam İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a: "Yanımda bir devesi olan bir yetim var. Devesinin sütünden içebilir miyim?" diye sormuştu. İbnu Abbas şu cevabı verdi: "Eğer deve kaybolunca arıyor, katran vesairesini sürerek tedavisini yapıyor, su yalağını onarıyor, sulama gününde suyunu içiriyorsan yavruya zarar vermeden ve memeyi tamamen kurutmadan içebilirsin." [Muvatta, Sıfatu'n-Nebî 33, (2, 934).]636

*** KUR'AN'I YAZMA VE ÖGRETMENİN ÜCRETİ**

هجرخأ .[ىلاعت ِ هاللّ ُباَتِك ارْجأ ِهْيَلَع ْمُتْذَخأ اَم ُّقَحأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ٍساهبع نبا نع ـ1 4141:

ةمجرت يف يراخبلا .

1. (5171)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üzerine ücret almada en haklı olduğunuz şey Kitabullah'tır." [Buharî, İcare 16 (muallak olarak kaydetmiştir), Tıbb 34.]637

AÇIKLAMA:

1- Hadisi, Resulullah, yılan sokmasına karşı Fatiha okuyarak rukye yapan ve tedavi eden Müslümanlara ücret verilen koyunların helal olup olmadığı sorulunca ifade buyurmuştur. Bunun kıssası daha önce geçti. **2-** Hadiste Resulullah, verilen koyunların helal olduğunu beyan eder ve iyice ikna olsunlar diye "Bana da bir pay ayırın" manasında beyanda bulunur.

Cumhur, bu hadisten hareketle: "Kur'an-ı Kerim'i öğretme mukabilinde alınacak ücretin caiz ve helal olacağına" hükmetmiştir. Hanefîler buna muhalefet edip "talimde caiz değil, fakat rukyede ücret caizdir" demiştir. Onlara göre "Kur'an'ın öğretilmesi ibadettir. Ücreti Allah üzerinedir. Ancak bu hadis sebebiyle rukye ve tedavide ücret caizdir." Bazı Hanefi alimler, bu hadisin, Kur'an öğretimine mukabil ücret almayı yasaklayan hadislerle neshedildiğini de söylemiştir. İbnu Hacer, bu görüşün, "Nesh iddiası, sabit bir karine olmadıkça kabul edilmez, ihtimalle nesh sabit olmaz" prensibi gösterilerek tenkid edildiğini, keza mezkur hadislerde mutlak bir yasaklama hususunda sarahat olmayıp, onların tevile kabil vakaları aksettirdiği, zira sadedinde olduğumuz nevden sahih hadislere de tevafuk ettiği; diğer taraftan ücreti yasaklayıcı hadislerin tek başlarına hüccet olmaya elverişli olmadıkları, dolayısıyla sahih hadislerle tearuzlarının söylenemeyeceği gibi hususlar gösterilerek tenkit edildiğini belirtir ve netice itibariyle, Kur'an öğretimi mukabilinde nikahı tecviz eden hadis de nazar-ı dikkate alınınca Kur'an öğretimi mukabilinde ücretin caiz olacağını söyler. 638

اَمَّناِ ْمُهَّناِ َو ،َنو ُرِهوَصُم ْمُه اَمَّنِا ،َسأَب َ :َلاَقف .ِفَحْصُمْلا ِةَباَتِك ِة َرْجُأ ْنَع َلِئُس ُه
ًهَّناأ] : هْنَع ُ هاللّ َيِ َض َر هنعو ـ2 □4142□

نيزر هجرخأ .[ْمِهيِدْيأ ِلَمَع ْنِم َنوُلُكأَي .

2. (5172)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan anlatıldığına göre, "Kendisine mushaf yazmanın ücreti hakkında sorulmuştu. Şu cevapta bulundu: "Bunda bir beis yok. Onlar, bu işte, ressam durumundadırlar, ellerinin emeğini yemektedirler." [Rezin tahric etmiştir.] 639

*** MEMURLARIN RIZIKLARI**

ُنكَت ْمَل ِيتَف ْرِح َّنأ يِم ْوَق َمِلَع ْدَقَل : لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ َض َر ٍرْكَب ُوبأ□
َفِلْخُتْسا اَّمَل] : ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ َيِ َض َر ةَشئاَع نعو ـ1 □4148ـ يراخبلا
هجرخأ .[ِهيف َنيِمِلْسُملِل ُف ِرَتْح َي َو ِلاَمْلا اَذه ْنِم ٍرْكَب يِبأ ُلآ ُلُكأَيَسَف
نيِمِلْسُمْلا ِرْمأِب ُتْلِغُش ْدَق َو .ِيِلْهأ ِةَقَفَن ْنَع ُزِجْعَت.

.

1. (5173)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) halife seçildiği zaman: "Kavmim biliyor ki, benim mesleğim ailemin nafakasını te'minden aciz değildir. Ancak şimdi Müslümanların işleriyle meşgulüm. Bu sebeple Ebu Bekr'in ailesi beytü'lmalden yiyecek, o da Müslümanlar için çalışacak" dedi." [Buhârî, Büyû 15.]640

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ebu Bekr, beytü'lmalden ailesinin nafakasını almanın özrünü beyan etmektedir. Demek istediği şudur: "Ben meslek sahibi bir insanım. Ailemin ihtiyaçlarını çalışarak te'min ettim. Yine de bu yolda yürümek azmindeyim. Ancak şimdi halife oldum. Müslümanların işiyle meşguliyet, meslek icra etmeme manidir. Bu sebeple ailemin nafakasını devlet hazinesinden almalıyım." Hz. Ebu Bekr'in önceki mesleği ticaret idi. İbnu Sa'd'da Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre, Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), kendisini ölüme götüren hastalığa yakalandığı zaman: "Halife olduğum zamandan beri malımda meydana gelen fazlalığa bakın ve onu benden sonra kim halife olursa ona gönderin!" der. Hz. Aişe der ki: "Ölünce baktık çocuklarını taşıyan Nûbî (Habeşli) bir kölesi, bahçesini sulayan bir devesi vardı. Bunları Hz. Ömer'e gönderdik. Ömer (radıyallahu anh): "Allah'ın rahmeti Ebu Bekr'e olsun! Kendisinden sonrakini yordu" der. Bir başka rivayette şu ziyade gelmiştir: "...Köle, kılıç bileyici idi. Müslümanların kılıçlarını biler, Ebu Bekr ailesine hizmet yapardı." **2-** Hz. Ebu Bekr'in, nafakasını kastederek sadece "yiyecek"in beytü'lmalden alınmasını zikretmesi, nafakaya giren diğer ihtiyaçlar içinde yiyeceğin daha mühim olmasından ileri gelir. Yiyecek sadece mühim değil, miktarca da diğerlerinden fazladır.

3- Hadis, ammeye hizmetle meşgul olanların, hem kendi, hem ailelerinin nafakalarını beytü'lmalden almayı hak ettiklerini ifade etmektedir. İbnu't-Tin der ki: "Hadiste, bir memurun fevkinde, kendisine malum bir ücret verecek makam olmadığı takdirde, üzerine çalıştığı maldan ihtiyacına yetecek miktarda almasına delil vardır." İbnu Hacer, Hz. Ebu Bekr kıssasında bu hükme delil olmadığını belirtir ve onun ücretinin belirlendiğini söyler. Şöyle ki: "İbnu Sa'd'da gelen bir rivayete göre "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) halife seçilince ertesi sabah başında ticaret malı bir kısım esvab olduğu halde çarşıya gider. Hz. Ömer'le Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah onu bu vaziyette görürler ve: "Sen bunu nasıl yaparsın, sen Müslümanların işini üzerine almadın mı?" derler. "İyi ama ailemi ne ile besleyeceğim?" der.

"Sana nafaka tahsis ederiz!" derler ve her gün için bir koyun tahsis ederler." Bu, bize devlet reisinin maaşı hususunda bir fikir verir. 641

وُهَف َكِلذ َدْعَب َذَخأ َامف اق ْز ِر ُهاَنْق َز َر َو ٍلَمَع ىلَع ُهاَنْلَمْعَتْسا ِنَم :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ2 □4145□

دواد وبأ هجرخأ .[ٌلوُلُغ .

2. (5174)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biz kimi bir işe tayin eder, bir rızık tahsis edersek, bu tahsis edilenden maada aldığı gulüldür (devlet malından hırsızlıktır)." [Ebu Davud, Harac 10, (2943).] 642

نُكَي ْمَل ْنإف ، ةَج ْو َز ْبِسَتْكَيْلَف ًماَع اَنَل َناَك ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر داهدش نب د ِر ْوَتْسُمْلا نعو ـ8 □4144ـ َذَخَّتا ِنَم :لاق #
َّيِبهنلا َّنأ ُت ْرِبْخُأ : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب ُوبأ َلاَق . انَكْسَم ْبِسْكَيْلَف ٌنَكْسَم ُهَل
ْنُكَي ْمَل ْنإو ، امِداَخ ْبِسَتْكَيْلَف ٌمِداَخ ُهَل

دواد وبأ هجرخأ .[ٌق ِراَس ْوأ لاَغ َوُهَف َكِلذ َرْيَغ .

3. (5175)- Müstevrid İbnu Şeddad (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bize memur olursa, kendine bir zevce edinsin. Hizmetçisi yoksa bir de hizmetçi edinsin. Meskeni yoksa bir mesken edinsin."

Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) dedi ki:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurdukları bana haber verildi: 643 "Kim bunun dışında bir şey edinirse, bu kimse haindir, hırsızdır." [Ebu Davud, Harac 10, (2945).]

يِلَت َكَّنأ ْثَّدَحُأ ْمَلأ : ُرَم ُع ُهَل َلاَقف ،هِتَف َّخ يف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ىلَع
َمِدَق ُهَّنأ] :يدعهسلا و ُرْمَع نب ِ هاللّدبع نعو ـ5 □4144ـ ادُبْعأ َو اسا َرْفأ يِل هنإ
: ُتْلُق ؟ َكِلذ ىلا ُدي ِرُت اَم : ُرَمُع َلاَقف .ىَلَب : ُتْلُقَف ؟اَهَته ِرَك َةَلاَمُعْلا َتيِطْعُأ
اَذإف اَمْعأ َنيِملْسُمْلا ِلاَمْعأ ْنِم ُلوُس َر َناَك َو ، َتْد َرأ يِذهلا ُتْد َرأ ُتْنُك يِهنإَف ْلَعْفَت ً
َف : ُرَمُع َلاَقف . َنيِملسُمْلا ىلَع ةَقَد َص يِتَلاَمُع َنوُكَت ْنأ ُدي ِرُأو ، ٍرْيَخِب اَنأ َو
ُهْذُخ :# يِبهنلا َلا َقف .يِهنِم ِهْيَلإ َرَقْفأ ِهِطْعأ : ُتْلُقَف ، اَم ةَّرَم يِناطْعأ ىهتَح .يِهنِم
ِهْيَلإ َرَقْفأ ِهِطْعأ : ُلوُقأَف َءاَطَعْلا يِنيِطْعُي #ِ هاللّ إ ةسمخلا هجرخأ .[َكَسْفَن
ُهْع ِبْتُت ًَف اَم َو ،ُهْذُخَف ٍفا َرْشإ ًو ٍةَلأْسَم ِرْيغ ْنِم ِلاَمْلا اَذه ْنِم َكَءاَج اَمَف ،ِهِب
ْقَّدَصَت َو ُهْل َّوَمَتَف

هكرتاف ةفصلا هذهب نوكي امو يأ «َك َسْفَن ُهْعِبْتُت ًَف َام َو» هلوقو.هيف .
ةبغرلاو ئشلا ىلا علطتلا «فارش“ا».يذمرتلا

4. (5176)- Abdullah İbnu Amr es-Sa'di'nin anlattığına göre, "hilafeti sırasında Hz. Ömer'ın yanına geldi. Hz. Ömer kendisine: "Bana haber verildiğine göre, sen Müslümanların işlerinden bir kısmını üzerine almışsın ve sana maaş verilince almaktan kaçınmışsın (doğru mu)?" diye sordu. Ben de: "Evet!" dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Bundan maksadın ne?" dedi. Ben de: "Benim atlarım var, kölelerim var (halim vaktim iyidir), hayır üzereyim. Ben maaşımın Müslümanlara sadaka olmasını istiyorum" dedim. Hz. Ömer: "Hayır! Böyle yapma! Çünkü (bir ara ben de senin gibi düşünmüş), senin arzu ettiğin şeyi arzu etmiştim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana ihsanda bulunuyordu. Ben de: "Bu parayı ona benden daha çok muhtaç olan birine ver!" diyordum. Hatta bir seferinde (aleyhissalâtu vesselâm)yine bana mal vermişti. Ben yine: "Bunu, onu benden daha çok muhtaç olan kimseye ver!" demiştim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onu al, kendi malın yap, sonra tasadduk et! Bu maldan, sen talep etmeden, bekler vaziyeti almadan, gelen olursa onu al. Böyle olmayana gönlünü bağlama!" buyurdular." [Buhârî, Ahkâm 17; Müslim, Zekat 111, (1045); Nesâî, Zekat 94, (5, 103).]644

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisten, ulema memur maaşları ve hediye almakla ilgili olarak pek çok ahkam çıkarmıştır. Mühimlerini kaydediyoruz: * Amme adına hizmet veren kimselerin hizmetlerine mukabil ücret almaları caizdir. Hadisteki "al!" emrini alimler vücub değil, nedb olarak anlamışlardır. Müstağni kimse ücret almayabilir. Ancak alıp, kendine mal ettikten sonra bağışlarsa bu efdaldir. Çünkü, kişi kendi zimmet ve tasarrufuna geçen mala karşı daha çok ilgi ve hırs duyar, eline geçmemiş olan mala karşı hırsı zayıftır. Öyle ise kendine mal ettikten sonra yapılan bağış, nefsin hissiyatını da kıracağından efdal kabul edilmiştir. Esasen Resulullah da bunu böyle takrir buyurmuştur.* Kalben muntazır olmadan, istemeden gelen malı almak, almamaktan hayırlıdır. Ulema, çoğunlukla büyüklerden bu suretle gelen malı almanın edeb olduğunu, reddetmenin edebe aykırı olduğunu söylemiştir. Nevevî, bu hususu şöyle özetler: "Kendisine mal bağışı yapılan bir kimsenin o malı kabul etmesinin hükmü nedir, vacib mi değil mi münakaşa edilmiştir. Sahih ve meşhur görüşe göre, "Sultan dışında kalanların ihsanını kabul etmek müstehabtır. Sultanın malı çoğunluğu itibariyle helal ise, onun kabulü mübahtır. Ekserisi haram ise kabul etmek de haramdır" demiştir...

Taberî'nin nakline göre bazı alimler, "Hediyeyi veren sultan veya salih veya fasık bir kimse olsun verilen şeyi kabul etmek mendubtur; yeter ki hediye, hediye vermesi caiz olan bir kimseden gelsin" demiştir. "Hediye vermesi caiz olan" kaydı, bir kısım kimselerin hediye vermesinin caiz olmadığını ifade eder. Nitekim memur, hizmet sunduğu insanlardan hediye alacak olursa bu rüşvet olur. Taberî, Ashab'tan hediye kabul edenlerden örnekler verir: "Hz. Ebu Hureyre, Hz. Aişe, Ebu'd-Derda, İbnu Ömer, İbnu Abbas, Hz. Ali radıyallahu anhüm ecmain. Keza tabiinden Alkame, Esved, Nehai, Hasan Basri, Şa'bi de hediye kabul edenlerdendir.

Bunların görüşleri üç noktada özetlenebilir:

1) Hediye vermesi caiz olan kimseden olmak şartıyla, kazancı helal yoldan olan kimsenin hediyesini reddetmek caiz olmaz.

2) Haramdan kazanıldığı malum olan kimsenin hediyesini kabul etmek haramdır. **3)** Nereden kazandığı belli olmayan kimselerin hediyeleri hakkında araştırma yapılmaz. Şunu da belirtelim ki, bazı alimler sadedinde olduğumuz hadisten, sultandan başkasının hediyesini kabul etmeye teşvik çıkarırken, bazıları sultanın hediyesini de kabule teşvik çıkarmıştır. İkrime'nin daha ileri gidip, "Biz hediyeyi yalnızca umeradan kabul ederiz" dediği rivayet edilmiştir. **2-** Alimler, malına haram karışan kimseden borç alma, davetine icabet etme gibi durumları da değerlendirmişlerdir. Bazıları bunu mekruh addederken, bazıları caiz görmüştür. Rivayete göre İbnu Mes'ud'a bir adam gelerek harama helale dikkat etmeyen, faiz yemekten bile çekinmeyen bir komşusunu mevzubahis ederek ondan ödünç para alıp alamayacağını, davetine icabet edip edemeyeceğini sorar. İbnu Mes'ud, ödünç alabileceğini, yemeğini yiyebileceğini söyledikten sonra, "Günahının kendine ait" olduğunu belirtir. Abdullah İbnu Ömer de soru üzerine faiz yiyen kimsenin yemeğini yemekte bir beis olmadığını söylemiştir. Mekhul ve Zührî de bu görüştedir.

İbrahim Nehai ve diğer bazıları da kazancına haram karışan kimsenin yemeğinin yenilmesini caiz bulmamışlardır. Takva yolunda gidenler ihtiyatı esas alarak, malına haram karışanların yemeğini yememişlerdir.

3- Hadisten çıkarılan bir diğer hükme göre, devlet başkanı, yardım hususunda en fakiri aramak mecburiyetinde 645 değildir. Maslahat gereği daha muhtacı varken, ihtiyacı az olana ihsanda bulunabilir.

*** İKTA'**

ذإ اَهِب اريِمأ ُةَيِواَعُم َناَك َو .َت ْوَم َرْضَح ْن ِم اض ْرأ ُهَعَطْقأ # ِ هاللّ َلوُس َر□
□4144□ 1ـ نع ْلِئاو نب رْجُح َر َض ِي َ هاللّ ُ ُهْنَع : [َّنأ

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَهاهيإِ ِهيِطْعأ ِهْيَلاِإ َبَتَكَف . َكاَذ .

1. (5177)- Vail İbnu Hucr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hadramevt'te bulunan bir araziyi ikta' etti. O sırada Hz. Muaviye orada emîr idi. Kendisine o araziyi bana vermesi için yazdı." [Ebu Davud, Harac 36, (3058, 3059); Tirmizî, Ahkam 39, (1381).] 646

AÇIKLAMA:

İkta', kesmek manasına gelen عطق kökünden gelir. Bir araziden bir parçayı kesmektir. Yani belli bir mevat arazinin ihya ve tasarruf hakkını, devlet reisinin muayyen bir kimseye tahsis etmesidir. Kadı İyaz'ın açıklamasında, ikta' edilen arazinin devlet arazisinden (malullah) olacağı bu tahsisin imar edilmek üzere temlik veya gelirinden belli bir müddet istifade etmesi için sınırlı bir tahsis olduğu belirtilir. İmam bu tahsisi ehil gördüğü ve dilediği kimseye yapar. Sadedinde olduğumuz rivayet, Hadramevt'teki bir arazinin Vail İbnu Hucr'a verildiğini ifade etmektedir. Arazinin verilmesi emrini Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yazılı olarak oradaki emîrine (ki Hz. Muaviye'dir) bildirir.

Başka rivayetlerde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tuz madeni, hurma bahçesi gibi başka şeyleri de ikta' kıldığını görmekteyiz. 647

عطقأ :#ِ هاللّ َلوُس َر ّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ههدج نع هيبأ نع ِين َزُمْلا ِف□
ْوَع نب و ُرمع نب هاللّدبع نب ريثك نعو ـ2 □4143ـ : ُهَل َبَتك َو ،ٍم ِلْسُم هقَح
ِهِطْعُي ْمَل َو ِسْدَق ِنْم ُع ْر َّزلا ُحَلْصَي ُثْيَح َو ،اَههي ِر ْوَغ َو اَههيِسْلَج ِةهيِلَبَقْلا
َنِداَعَم يهن َزُمْلا ِث ِراَحْلا َنْب َل ِّب داز.[اَههي ِر ْوَغ َو اَههيِسْلَج ِةهيِلَبَقْلا َنِداَعُم
ُهاَطْعأ ،ث ِراَحْلا َنْب َل ِّب # ِ هاللّ ُلوُس َر ُدهمَحُم ىطْعأ اَم اَذه ،ِمي ِح َّرلا ِنمْح
هرلا ِ هاللّ ِمْسِب

بُصُّنلا َتاَذ َو] :ةياور يف□□

سلَجالا».دواد وبأو كلام هجرخأ .[هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍبْعَك ُنْب ُّيَبُأ َبَتك َو□□ »
ٍمِلْسُم َّقَح ِهِطْعُي ْم َل َو ٍسْدُق ْنِم ُع ْر َّزلا ُحُلْصَي ُثْيَح َو هنأ داراأو ،ضر‘ا نم .
طبهنا ام « ُر ْوَغلا»و.سلج ضر‘ا نم عفترم لكل لاقيو ،دجن ضرأ يهو ،سلجلا ىلا
بوسنم ميجلاب

اهروغو اهدجن ضر‘ا كلت عيمج هعطقأ .

2. (5178)- Kesir İbnu Abdillah İbnu Amr İbni Avf el-Müzenî, babasından, o da ceddi (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Bilal İbnu Haris el-Müzenî'ye Kabaliyye madenlerini, yüksekte olanları ve alçakta olanlarıyla, (Necid'de bulunan) Kuds dağında ekine elverişli olan yerlerle birlikte ikta' kıldı.

Ancak ona hiçbir Müslümanın hakkını vermedi. (Bu ikta' beratını) ona şöyle yazdı: "Bismillahirrahmanirrahim. Bu Allah'ın Resulü Muhammed'in Bilal İbnu'l-Haris'e verdiği(nin beratı)dır. Ona, el-Kabaliyye mıntıkasının, alçak ve yüksek (yerlerinin) madenlerini vermiştir."

Bir rivayette şu ziyade var: "(Medine'ye dört beridlik mesafede yer alan Zatu'n-Nusub ve (Necd'de yer alan) Kuds mevkiinin ekime elverişli olan kısmını da verdi. Hiçbir Müslümanın hakkını vermedi. (Bu berat metnini Resulullah'ın emriyle, katibi) Übey İbnu Ka'b yazdı." [Ebu Davud, Harac 36, (3062, 3063); Muvatta, Zekat 8, (1, 248).]648

AÇIKLAMA:

Hadisin Muvatta'daki veçhinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bilal İbnu'l-Haris'e el-Kabaliyye madenlerini ikta' kıldı. Burası Fer' nahiyesindedir. Bu madenlerden, bugüne kadar sadece zekat alınmıştır."

Alçak yerlerin, yüksek yerlerin de ikta' edildiğini ifade eden kaydını, şarihler "arazinin her tarafını" manasında anlamışlardır.649

هَس َرَف ى َرْجأف .ِهِس َرَف َرْضُح هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرْيَب ُّزلَا # ِ هاللّ
ُلوُس َر َعطْقأ]: لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ8 4144

هودع « س َرَفْلا ُرْضُح».دواد وبأ هجرخأ .[ُهُط ْوَس َغَلَب ُثْيَح ُهوطْعأ :# .
َلاَقف .ِهِط ْوَسِب َىم َر همُث .َماَق ىهتَح

3. (5179)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zübeyr (radıyallahu anh)'e atının koştuğu yer(e kadar olan mesafeyi) ikta' kıldı. (Şöyle ki): "Zübeyr atı (mecali kesilip) duruncaya kadar koşturdu. At durunca Zübeyr kamçısını attı. (Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):) "Kamçısının ulaştığı yere kadar (o mıntıkayı) ona verin" emrettiler." [Ebu Davud, harac 36, (3072).] 650

؟َكُدي ِزأ َكُدي ِزأ :َلاَق َو ،ٍس ْوَقِب ِةَنيِدَمْلاِب اراَد # ِ هاللّ ُلوُس َر يل َّطَخ]].
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ثْيَرُح نب و ُرْمَع نعو ـ5 4134:

دواد وبأ هجرخأ .

4. (5180)- Amr İbnu Hureys (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'de yayını ile bir ev planı çizdi ve: "Sana daha da artırayım mı, artırayım mı?" diye sordu." [Ebu Davud, Harac 36 , (3060).] [651]

*** HACCAM'IN KESBİ**

ر□ َرسُولُ اللّهِ # :وَ أعطىَ الحَجَّامَ أجرَهُ ، وَ لوْ كاَنَ سُحتاً لمْ يُعطِهِ . وَ كلَهم
فيِ كل يوم أو ـ4131□ 1ـ عن ابن عباسٍ رَضِ يَ اللّه ُ عنَهْما قال: [احْتَجَمَ
أخرجه الشيخان وأبو داود.«الضَّريبةُ» الخراج الذي يقرر على إنسان يؤديه .[
سَيِدهُ فخَفَّفَ عَنْهُ مِنْ ضَرِيبتَهِ

شهر أو سنة .

1. (5181)- İbnu Abbas (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacamat oldu ve haccama ücretini verdi. Eğer bu (hacamat ücreti) haram olsaydı vermezdi. Ayrıca efendisine konuştu, o da vergisini hafifletti." [Buharî, İcare 18, Büyû' 39, Tıbb 9; Müslim, Müsakat 66 (1202); Ebu Davud, Büyû 39, (3423).] [652]

AÇIKLAMA:

1- Kan alma işini yapan kimse, bu hizmetine mukabil ücret alabilir mi, alamaz mı? bu mesele ulema arasında ihtilaf edilmiştir. Sadedinde olduğumuz hadise göre, ücret almada bir beis yoktur. Olsaydı Resulullah kan aldırdığı zata ücret ödemezdi.

Bu meselenin münakaşa edilmiş olması, konu üzerinde yasak ifade eden rivayetlerin de varlığından ileri gelir. Cumhur, bu meselede ruhsat ifade eden rivayetleri esas almıştır. Dolayısıyla hadisten tedavi maksadıyla kan aldırmanın caiz, bu hizmeti îfa eden doktora da ücret vermenin mübah olduğu hükmü çıkarılmıştır. **2-** Hadis ayrıca kölenin efendisine günlük veya aylık veya yıllık bir vergi ödemek suretiyle serbest çalışabileceğini de göstermektedir. [653]

□□“ □# قال: [قاَلَ رَسُولُ اللّهِ # المُسْلِمُونَ شُرَكاَءُ فيِ ثلَاثٍ: المَاءِ وَ الكْلا
□4132□ 2ـ وعن رجلٍ من المهاجرين من أصحاب النبيه

والناَّرِ .] أخرجه أبو داود .

---

[648] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/514. [649] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/514.

2. (5182)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhacir ashabından bir adamın anlattığına göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Müslümanlar üç şeyde ortaktırlar: Su, ot ve ateş." [Ebu Davud, Büyû 62, (3477).]654

AÇIKLAMA:

Hattâbi hadisi şöyle açıklar: "Arzın mevat (işlenmemiş) kısmında biten ot, kimseye ait değildir. Herkes orada hayvanını otlatabilir. Öyle yerleri kimse sahiplenip, başkasına yasak koyamaz. Ancak bir kimsenin mülkünde olan bir arazinin otu ise, o kimseye aittir. Onun izni olmadan üstünde başkası tasarrufta bulunamaz. Ateşe iştirakten murad, lamba yakma ve aydınlanma talebinde, istek yerine getirilir, mani olunamaz demektir. Aksi takdirde ateş isteyene ateşinden verme şeklinde bir iştirak mecburiyeti mevcut değildir. Çünkü bu hal eksiltmek hasıl eder. Öyleyse ateş sahibi ateşinden vermeyebilir.

Su hakkında da hüküm böyledir. Emekle, masrafla temin edilen su istisna edilerek, nehir suyu gibi tabiatta kendiliğinden mevcut olan su, herkesin müşterek malıdır, istifade edilebilir" denmiştir. Mamafih bazı alimler, hadisi, ıtlakı üzere anlamayı esas alıp: "Bu üç şeyde kesin mülkiyet olamaz, satışları caiz değildir" demiştir. Ancak fukaha arasında meşhur görüşe göre, müşterek ottan murad hiç kimseye ait olmayan mübah ottur, sudan murad da yağmur, göze ve kimseye ait olmayan nehir suyudur. Ateşten murad da, mübah odunlardan elde edilip yakılmak suretiyle elde edilen ateştir. Değilse, kişi kabına aldığı suyu satabilir, diğerleri için de hüküm böyledir. 655

لاَق . ُهَل َوُهَف ٌمِلْسُم ِهْيَلاِإ ْقِبْسَي ْمَلاَم َقَبَس ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□ :
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ْس هرَضُم نب ِرمسأ نعو ـ8 □4138□

دواد وبأ هجرخأ .[َن ْوَّطاَخَتَي َن ْوَداعَتَي ُساهنلا َج َرَخَف .

3. (5183)- Esmer İbnu Mudarris (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir Müslümanın henüz ulaşmadığı (ot, odun, su, gibi) bir şeye önce ulaşan kimse ona sahip olur." Bunun üzerine halk çıkıp, (mübah şeyleri sahiplenmek maksadıyla) birbirleriyle hızlıca işaretleme yarışına girdiler." [Ebu Davud, İmaret 36, (3071).] 656

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), herkese mübah olan emvale sahiplenmenin kaidesini koymuştur. "Kim önce ulaşırsa onundur." Söz gelimi birinin ele geçirdiği bir mübah maddeye bir başkası gelip "bunda benim de hissem var" diyemeyecektir. Rivayetin Ebu Davud'daki aslından anlaşılacağı üzere, Aleyhissalâtu vesselâm, bu beyanı, bir sefer sırasında yapmıştır. Beyan üzerine herkes işe yarayan mübah şey(ler) üzerine işaret koyma yarışına girerler.

Hadiste geçen ن ْوَّطاَخَتي (işaret koyma yarışı) kelimesi طخ (hatt) kökünden gelir. Dilimize de girdiği üzere, "hatt", çizgi yazı manasına gelmektedir. Kelimeden anlaşılacağı üzere çizgiler atarak işaretleme yarışı mevzubahistir.

2- Hadiste işaretlenen şeylerin ne olduğu sarih değildir. Hâdise bir sefer sırasında cereyan ettiğine göre, o şartlarda işe yarayacak mübah eşyalar olmalıdır. Bunlar arasında boş arazi bile bulunabilir. Nitekim daha önce (105-106. hadisler) geçtiği üzere, mevat araziyi kim önce ihya ederse ona sahip olur.[657]

ÜÇÜNCÜ FASIL

MEKRUH KAZANÇLAR

[نهَى رَسُولُ اللّهِ # عَن ثمَنِ الكلْبِ، وَمَهْرِ البَغِيِّه، وَحُلْوَانِ الكَاهِنِ]. أخرجه
□4135□ 1ـ عن أبي مسعودٍ رَضِ يَ اللّه ُ عَنْهُ قال:

هنع هنولأسي امع مهربخيل ةيدهلا نم ىطعي ام « نهاَكْلا ُنا َوْلُح»و.اهرجا .
اهرهمو ،ةينازلا « ُّبِغَبلا».ةتسلا

1. (5184)- Ebu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpeğin semenini, fahişenin mehrini ve kahinin ücretini yasakladı." [Buharî, Büyû 113, İcare 20, Talak 51, Tıb 46; Müslim, Müsakat 39, 1567; Muvatta, Büyû 68, (2, 656); Tirmizî, Büyû 46, (1276); Nesâî, Büyû 91, (7, 309); Ebu Davud, Büyû 68, (4381).] 658

654 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/516.

AÇIKLAMA:

Bu rivayet birkısım kazanç yollarını yasaklamaktadır: **1)** Köpeğin semeni. Semen; herhangi bir ticarî eşyaya biçilen fiyata mukabil ödenen paradır, fiyat da diyebiliriz. Köpeğin satışına cevaz veren başka rivayetler de bulunduğu için, fukaha bu meselede ihtilaf etmiştir. Hanefiler umumiyetle cevazına hükmederken, diğer mezhepler birkısım sıkı kayıtlarla tecviz ve tahrim ederler. Köpeğin alınıp satılması bahsini az ileride biraz açacağız.

2) Fahişe mehri demek, zina mukabilinde alınan ücret demektir. Zina dinimizde zaten haramdır. Bunu bir ticaret vasıtası yapmanın meşru olmayacağı açık ise de, Aleyhissalâtu vesselâm te'kiden, fuhuş mukabili alınacak paranın haram olduğunu muhtelif beyanlarda tekrar etmiştir. İslam uleması fuhuş mukabilinde alınacak paranın haramlığı hususunda ihtilaf etmez. Bu hadis, bir bakıma umumhane çalıştıranlara, bu çeşit işlere alet ve vasıta olanlara da kazançlarının mahiyeti hususunda ışık tutmaktadır.

3) Hadis, üçüncü olarak kahine verilecek ücrete temas etmekte, bunu da fahişelik mukabili alınan paraya denk tutmaktadır. Kehanet ve kahine müracaat haram edildiğine göre, bu maksadla verilen ve alınan ücretin de haram olacağı açıktır. Bu sebeple ulema bu meselede ihtilaf etmemiş, elbirlik haram demiştir. 659

نَعَل َو ،هيِغَبْلا ِبْسَك َو ،بْلَكْلا ِنَمَث َو ، ِمهدلا ِنَمَث ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر يهَن] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَفْيَحُج يبأ نعو ـ2 □ 4134ـ عضوم وشحو ةرب“اب دلجلا
زيرغت :«ُمْش َولا».يراخبلا هجرخأ .[َني ِرِهوَصُمْلاو ُهَلِكوُم َو ،اَب ِهرلا َلِكآ َو
َةَمِش ْوَتْسُمْلا َو َةَمِشا َوْلا،

اهبلطب كلذ اهب لعفي يتلا ةمشاولاو ،ةلين وا لحكب زرغلا .

2. (5185)- Ebu Cuheyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kan mukabilinde alınan semenden, köpek semeninden, fuhuş kazancından men etti. Dövme yapanı, dövme yaptıranı, faiz yiyeni, faiz yedireni ve musavvirleri lanetledi." [Buhârî, Büyû 113, 25, Talak Libas 86, 96; Ebu Davud, Büyû 65, (3483).] 660

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, önceki hadiste geçenlere bazı ziyadeler yapılmıştır.

1) Kan semeni: İbnu Hacer, bundan maksadın ne olduğu hususunda ihtilaf edildiğini belirtir. Bazı alimler "Hacamat yapana verilen ücret" demiştir. Bazıları da, "Zahiri üzeredir. Yani kan'a verilen fiyattır" demiştir. Zahiri esas alınınca, tıpkı meytenin (leşin), domuzun alışverişi haram olduğu gibi, "kan"ın alışverişi de haramdır. Bu hususta ulema icma etmiştir. İnsanın hiçbir uzvu ticaret metaı olamaz, alınıp satılamaz. Bağış, satış demek değildir.

2) Dövme yapan ve yaptıranın tel'ini. Dövme, iğne ile deri altında yara açıp, o yaraya kına ve benzeri madde koyarak sabit bir renk elde etme ameliyesidir. Dinimiz, insanın tabii yaratılışını gereksiz yere bozan müdahaleleri tecviz etmez. Bu sebeple dövme yasaklanmıştır.

3) Faiz, Kur'an-ı Kerim'in üzerinde ısrarla durduğu belli başlı haramlardan biridir. Almak, vermek faiz akdine katiplik, şahitlik yapmak vs. hepsi haramdır. Faizle ilgili açıklamalar ticaretle ilgili bölümde geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz (1. cilt, s. 523 ve devamı).

4) Musavvirlerle ilgili açıklamalar daha önce mükerreren geçmiştir, tekrar etmeyeceğiz (mesela en son 5121 numaralı hadisin şerhinde de yer verildi). 661

وبأ دازو.دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[ِءاَم“اِبْسَك ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ8 □4134□

وُه َنْيأ ْنِم َمَلْعَي ىهتَح] :جيدخ نب عفار نع ،ىرخأ ةياور يف دواد□] .

3. (5186)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cariyenin kesbini nehyetti." [Buharî, İcare 20, Talak 51; Ebu Davud, Büyû 40, (3425).] Ebu Davud, Râfî İbnu Hadiç'ten yaptığı rivayette şu ziyadeyi kaydeder: "..Kazancın nereden olduğunu bilinceye kadar..."662

AÇIKLAMA:

Hadis, "cariyenin kesbi" derken, köle kadının kazanç için çalışmasını kasdediyor gibidir. Ancak ulema, ibarenin bu manaya gelmediğini belirtir. Öyle ise hadis: "Cariyenin zina yoluyla kazancını" yasaklamaktadır. Hattâbî, cariyenin normal ve temiz işlerde çalışarak para kazanmasının meşruiyetini açıklama sadedinde der ki: "Medine ve Mekke ahalisinin hizmetlerini görmek üzere birtakım cariyeler vardı. Efendileri bunlara (aylık veya yıllık) vergiler takdir ederdi. Bu cariyeler hamur yoğurup ekmek yaparlar, tarla sularlar ve diğer sanatları icra ederler, kazandıkları paradan efendilerine vergilerini öderlerdi. Onlar bu borçluluk hali içinde iş hayatına böylesine girince, onların hepsinin olmasa bile bir kısmının fücura düşeceğinden ve sefahetle para kazanmaya tevessül edeceklerinden korkulurdu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm onların kesbinden sarf-ı nazar edilmesini emir buyurdular. Cariyelerin bilhassa belli bir işleri olmaması halinde çalıştırılmaları daha mekruh ve yasak daha şiddetlidir." Hattâbî'nin temas ettiği son kayıt, Ebu Davud'dan kaydedilen ziyadeye binaendir. Zira "cariyenin belli bir işi olmadığı halde, para getirip vergisini ödemesi, bunu nereden kazandığı hususunda ciddi bir kaygı sebebidir: Zinadan kazanmış olmaya?" diye. Bu hususu, Ebu Davud'un Rifâa İbnu Râfi'den kaydettiği şu hadis daha da tavzih eder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cariyenin eliyle olmayan kesbini yasakladı. Elle yapacağı eğirme, yün ditme gibi olanları yapabilir." Her şeye rağmen bazı alimlerin şöyle dediğini de kaydetmek isteriz: "Yasaktan murad, cariyenin her çeşit amelidir. Bu yasak sedd-i zerayi (kötülük kapısını kapama) nevindendir. Çünkü, cariye çalışmaya mecbur edildiği takdirde ferci ile kazanmayacağından emin olunamaz. Öyleyse nehyin manası, cariyeye, hergün ödeyeceği muayyen bir haraç koymayı yasaklamaktadır." 663

ةَم'ا او ُفلَكُت ًَو اوُق َرس َبْسَكْلا ُمهوُمُتْفَّلَك ىتَم ْمُكَّنِاف ، َبْسَكْلا َنايْب ِهصلا□ اوُفِهلَكُت َ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر نامثع نعو ـ5 □4134ـ .[اَهْنِم َباَط اَمِب ِمِعاَطَمْلا َنِم ْمُكْيَلَع َو ُ، هاللّ ُمُكَّفَعأ اَذإ اوُّفِع َو ،اَه ِج ْرَفِب ْتَبَسَك اَهوُمُتْفَّلَك ىتَم ْمُكَّنِاَف ، َبْسَكْلا ِةَعْنَّصلا ِتاَذ َرْيَغ

كلام هجرخأ .

4. (5187)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Çocukları kesbe mecbur etmeyin. Siz onları kesbe mecbur ettiğiniz zaman hırsızlık yaparlar. San'at sahibi olmayan cariyeleri de kesbe zorlamayın. Zira siz onları kesbe zorladığınız takdirde ferçleriyle kazanırlar. Onların getireceği paraya karşı istiğna gösterin ki, Allah da sizi müstağni kılsın. Size temiz olan yiyecekler yaraşır." [Muvatta, İsti'zan 42, (2, 981).]664

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Hz. Osman, bir önceki hadiste, cariyelerin kazanca zorlanması ile ilgili olarak gelen Nebevî irşadatın bir nevi gerekçesini belirtmekte, ayrıca çocukların kazanca zorlanmamasını da istemektedir. Çocukların çalıştırılması meselesi teferruat isteyen bir konudur. Bu meseleyi müteakiben ayrıca kaydedeceğiz. Ancak, hadiste gelen yasağı izah sadedinde şu kadarını özetle belirtmemiz gerekmektedir: Çocukların çalıştırılmalarının birçok yönden mahzuru var. Herşeyden önce alması gereken temel formasyondan geri kalır. Çünkü İslam, çocukluk dönemini hayata hazırlık, büluğdan sonra üzerine terettüp edecek mesuliyetlerle ilgili zaruri bilgi ve becerileri kazanma dönemi olarak belirlemiş, bu maksatla onu herçeşit mesuliyetin dışında tutmuş, nafakasını ebeveyn, yoksa yakınları, yoksa cemiyet ve devlet üzerine vecibe kılmıştır. Hayatî formasyonları almak gibi ciddi meşguliyetler dururken çalışmak da niye? Başka meşguliyetler ne arar? Çocuk, çalıştırılacak olursa, bünyesinin üstüne çıkan ağır işlere de zorlanabilir. Bu ise, onun sıhhatli gelişmesine sed çekebilir, birkısım marazî haller hasıl edebilir. Ayrıca iş çevresinde yaşıtlarının dışında bir kısım kötü huylar, zararlı alışkanlıklar kazanabilir. Hz. Osman, bu mahzurlardan herkesçe kolay bir şekilde anlaşılabilecek olanı nazara veriyor: Hırsızlık...665

ÇOCUKLARIN ÇALIŞTIRILMA VE İSTİHDAMLARI MESELESİ

Çocuk terbiyesinde ehemmiyetli bir yer tutması haysiyetiyle, bu mevzuya giren bir tahlili aynen iktibas ediyoruz: [666]

ÇOCUGUN İSTİHDAMI

Fransa ilk defa 1874 tarihinde, seyyar mesleklerde istihdam edilen çocukların himayesi ile alâkalı çıkarılan bir kanunda 16 yaşından küçük çocukların ip cambazlığı, soytarılık, şarlatanlık, havyan teşhiri gibi "tehlikeli" işlerde çalıştırılmasını yasaklamış ise de, çocuğun çalıştırılması meselesinin daha etraflı olarak beynelmilel bir mahiyette 1919 yılında ele alındığına şahit olmaktayız. Bu tarihte, iş meselelerini tanzim etmek maksadıyla yapılan "Washington İş Konferansı"nda "14 yaşından küçük çocukların işe alınmaması, 15 yaşından küçük olanların geceleyin sınaî müesseselerde çalıştırılmaması reşit ve baliğ olanların (14-18 yaş arasındakiler) haftada 48 saatten fazla çalıştırılmamaları" gibi kararlar alınır.

Ancak şunu hemen kaydedelim ki, bu konferansın toplanmasına, çocukları korumaya matuf insanî duygulardan ziyade, iktisadî endişeler amil olmuştur. Zira o zamana kadar, küçük çocuklarla kadınlar, erkeklere nazaran daha az yevmiye ile daha çok çalıştırılmakta idi. Bu durum istihsalde maliyeti çokça düşürüyor ve rekabet imkanlarını azaltıyordu. Devletler arası ticarî münasebetlerin artması nisbetinde bu meselenin ehemmiyeti de artmıştı. Devletle fert arasındaki iş münasebetlerini tanzim eden iç hukuk, devletler arası bazı ihtilaflara yol açmakta idi. Milletlerin bu meselede karşılıklı olarak anlaşmaları zaruri idi. İşte kaynağında sadece iktisadî endişe yatan bu zaruret, sözkonusu konferansı ortaya çıkardı ve çocukların lehine olan -sonradan Türkiye'nin de katıldığı- bazı kararların alınmasına müncer oldu.

İstihdam meselesinde de, çocuğu himaye işini ele almada, öncülüğü İslamiyet yapar. İslam'ın büluğ çağına kadar, çocuğa tanıdığı temel haklardan biri "yeme, giyme ve mesken" ihtiyaçlarını içine alan "nafaka"dır. Binaenaleyh, büluğ yaşına kadar, çocuk kimsesiz bile olsa, "nafaka" meselesinin halli için çalışmak durumunda ve mecburiyetinde değildir. Çocuk bu devre içerisinde hayata hazırlanma çalışmalarına tabi tutulmalıdır; hayatî, dinî, ahlakî, meslekî bilgiler, alışkanlık ve maharetler kazanma faaliyetleri. Biz bu faaliyetlere daha önce, günümüzün tabiriyle "temel eğitim" faaliyetleri demiştik.

Çocuğun büluğ çağından önce, "hayata hazırlayıcı" faaliyetler dışında, gerek baba ve gerekse velisi tarafından istihdam ve istismar edilmesini önlemek için İslam hukukçuları Kur'an ve sünnetin nasslarından çok vazıh prensipler çıkarıp, kesin kayıtlar koyarlar. Şöyle ki: **1)** Evladın malı, babaya "kişinin en temiz malı, kazandığı maldır, veledi de kendi kazancındandır" hadis-i şerifi ile helal kılınmışsa da, fakihler bu hükmü, "insan için kendi çalıştığından başkası yoktur" ayetine dayanarak "evladın büluğdan sonraki malı" ile kayıtlamışlardır. Estrûşenî'nin "bütün meşayihin müşterek görüşleri" olarak sunduğu umumi prensibe göre, "çocuğun büluğdan önceki hasenatı (malı, kazancı vs.) sadece çocuk içindir, ebeveyninin hakkı yoktur" kaydı bulunmaktadır.

2- Baba veya dede veya bunların tayin edeceği vasilerin, çocuk üzerinde karşılıksız istihdam (hizmetlenme) hakkı vardır. Fakat, bu istihdam "tehzib veya riyazet" yani yetiştirici, terbiye edici, hayata hazırlayıcı mahiyette olmalıdır. Çocuğun yetişmesine katkısı olmayan sırf velinin menfaatine olan istihdam caiz değildir. Karşılıksız istihdam caiz olunca, ücretli istihdamın da evleviyetle mümkün olacağı fikrinden hareketle "baba veya dede veya hakim tarafından çocuğun ücretle herhangi bir işe verilebileceği" kabul edilmiştir. **3-** Çocuğun çalışmasından elde edilecek ücret, çocuğun şahsî malıdır. Çocuğun malı ise, normal şartlarda sadece kendi ihtiyaçları için harcanabilir. Anne veya baba, çocuk için harcadıktan sonra artanı, büluğa erdikten sonra çocuğa teslim etmek üzere, diğer malları meyanında biriktirirler. Şayet baba, mübezzir (müsrif) ise, hakim bunu da elinden alır. Çocuğun malından babanın (veya annenin) istifadesi sıkı kayıtlara bağlanmıştır. Çocuğun istismarının hukukî ve vicdanî yollardan nasıl önlendiğini anlayabilmek için bu kayıtları da belirtmemizde zaruret var.

Baba çocuğun malına muhtaç ise, bakılır:

a) Eğer baba, bu sırada meskun bir mahalde ise ve fakirliği sebebiyle bu ihtiyaç hasıl oldu ise o maldan yer. **b)** Eğer çölde ise ve aslında zengin olmakla beraber, yanında yiyecek bir şeyin yokluğu sebebiyle ihtiyaç hasıl oldu ise, değerini ödemek kaydıyla yer.

Büluğa ermemiş çocuğun malı anne veya babanın malına karışmış bile olsa, müşterek kullanımlarda anne veya baba, istifadede kendi hisselerini tecavüz edemezler, aksi halde haram işlemiş olurlar. Bu söylediklerimizi vuzuha kavuşturan bir fetvada aynen şöyle denir: "Bir çocuk mal kazanır ve bunu annesine verirse, annenin bunu, çocuk için infak ederken çocukla birlikte bir iki lokmayı aşmamak kaydıyla bundan yemesi caizdir. Anne aciz ise, çocuk da her ikisinin nafakasını karşılayacak şekilde çalışmaya muktedir ise, annenin bu durumda çocuğun malında hakkı vardır, ondan yiyebilir. Eğer anne çocuğun malına muhtaç değil ise ve kendi malı çocuğun malı ile karışmış ise, bu şekilde satın alınan yiyecek maddesinin, kendi hissesi nisbetinde yiyebilir, fazla yiyecek olursa caiz değildir, yetim malı yemiş olur." Bir başka fetvada "evi veya malı olduğu halde kira ödemeden çocuğun evinde oturan kadının da günahkâr olacağı" belirtilir.

Çocuğu çalıştırma meselesinde hassasiyeti ileri götüren "bazıları"nın daha enteresan görüşleri var. Bunlardan biri aynen şöyle: Baba veya anne küçük çocuğuna havuzdan eve su taşıması için emrederek eline bir kap verse, o çocuk da getirse, bazıları kaptaki suyun "çocuğun mülkü" durumuna geçtiğini ve zaruret olmadıkça bu sudan içmenin babaya helal olmadığını, zira (hava, su, kırda biten ot ve ağaç gibi kimsenin mülkiyetinde olmayıp, herkesin istifade edebileceği ve ıstılahta) a'yanu'lmübaha denen eşyada çocuğun istihdamı batıldır. **4-** Çocuk büluğa erince, babası onu, istihdam etse veya gelirini ailenin nafakasını harcamak üzere ücretli olarak iş verse, bu baba için mübah olur.

Çocuğu Kimler İşe Verebilir?

Çocuk üzerinde istihdam hakkı olmayanlar, onu ücretli olarak bir işe de koyamazlar. "Yetiştirici" işlerde ücretle işe koyma hakları da mevcut değildir. Çocuğun hidanesi bu çeşit velilerin yanında ise, temyiz yaşından sonra terbiyelerinin tam olabilmesi için, istihdama velayetleri olan baba veya sair velilerine iadeleri gerekir. Ancak bunlardan hiçbiri yoksa, anne tarafından "mahrem" bir akraba -velayetü'lhacr kendisine verilmiş olma halinde- çocuğu "yetiştirici" olan bir işe verebilir ve ücretini çocuk için kullanmak veya muhafaza etmek gayesiyle alabilir. Estrûşenî der ki: "Baba, dede ve bunların tayin edeceği vasiden başka hiç kimse çouğun malını tasarruf hakkına sahip değildir. Öyle ki, bunlar dışında çocuğun velayetü'lhacrini elinde tutan bir kimse, çocuğa mal bağışlanacak olsa, çocuk namına kabul eder, fakat söylediğimiz sebepten dolayı, bundan çocuk için harcayamaz. Sadece İmam-ı Muhammed, te'hirinde çocuğa zarar gelecek ise, vasinin zaruret miktarınca harcamasını istihsan eder. Baba, dede ve bunların tayin edeceği vasiler, çocuğun köle, hayvan, akar ve sair emvalini kiraya verebilecekleri halde; çocuğun hacrini elinde tutan diğer vasiler kiraya veremezler. Zira onların, çocuğun malı üzerinde tasarruf hakları yoktur."

Çocuğun malını tasarruf hususunda konulan bu kayıtlar, çocuğun menfaatini korumak, onun istismarını önlemek gibi âli gayeler güder.

Ganimetten Hak Verilmez

Çocuğu koruyucu prensiplerden biri de büluğdan önce askere alınmamaları, harplere iştirak ettirilmeleridir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocukların harbe katılmalarını kesinlikle yasaklar. Hatta rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, ordu yola çıktıktan bir müddet sonra askerleri teker teker kontrol ve teftiş ederek, büluğa ermeyen çocuk karışmış ise geri çevirdiğini belirtir. Elde edilecek ganimet sebebiyle, birçoklarınca iktisadî yönden de cazip bir ameliye olan askerî seferlere ve savaşlara çocukların bu endişe ile velileri tarafından sevkini tamamen önlemek gayesine de matuf olmak üzere, çocuklara ganimetten pay ayrılması da kesinlikle yasaklanmıştır.

Hülasa etmek gerekirse, yukarıda belirtmeye çalıştığımız hususlar (yani, çocuğun malının anne ve babaya haram olması, çalıştığı takdirde elde edilen ücretin sadece kendisi için harcanabilmesi, istihdam hakkının -yetiştirici işlerde olmak kaydıyla- çocuğa en ziyade şefkat duyma durumunda olan ve onun yetişme mesuliyeti uhdesinde bulunan baba, dede veya bunların tayin edeceği veliye ait olması, baba, dede veya velinin de sadece yetiştirici işlerde ücretsiz istihdama hak sahibi kılınmaları ve onlara su, ot, odun gibi istifadesi herkese helal (ayan-ı mübaha) şeylerin celbinde istihdamlarının batıl addedilmeleri, harp ganimetinden çocuğa hisse ayrılmaması) çocuğun hayata hazırlanma devresi olan büluğ öncesi devrede onun bu gayeye matuf olmayan meşguliyetlerle istismar edilmesinden koruyarak, hayata hazırlanmasını, bir meslek öğrenmesini, tahsil yapmasını garantilemeyi gaye edinir. Nitekim meslek öğretimi bütün İslam mezheplerinin ittifakiyle veli ve devlet üzerine dinî bir vecibe kılınmıştır.[667]

BİR PADİŞAH FERMANI

Dinimizin çocuklar için getirdiği, bülûğdan önce temel formasyonu alma hakkının ihlal edildiği devirler olmuştur. Ancak, bundan sorumlu olan devlet başkanı duruma müdahale etmiştir. Bunun en güzel örneğini 1825 yılında II. Mahmud'un bütün vilayet, sancak ve kazalara ta'mim ettiği bir ferman teşkil eder. O, bu fermanda 5-6 yaşındaki çocukların "mektepten alınarak çıraklığa verilmesini" yasaklar. Şöyle der:" Dinî vecibeleri öğretmek ve seçeceği mesleğin bilgilerine sahip kılmak, babaların evlatlarına karşı ilk vazifesidir. Ne yazık ki, bir zamandan beri birçok ana ve baba bu temel vazifeyi unutarak çocuklarını daha beş-altı yaşında, kazanç hırsı ile zanaat sahiplerinin yanına çırak veriyorlar veya başıboş bırakıyorlar. Çocukluk çağında cahil kalanlar ise, ergenlik çağlarında hem kendileri için, hem de memleket için dert oluyorlar. Bu, iki dünyada cezayı mucib bir ihmaldir.

Sizlere emir ve irade ediyorum ki, bu ferman elinize değdiği anda, bölgenizde altı yaşını bitirmiş ne kadar çocuk varsa bunları tesbit ediniz, mevcut mahalle mektepleri yetmiyorsa bina ve hoca bularak mektepsiz çocuk bırakmayınız. Mektep çağında olduğu halde bu çocukları yanlarına alıp çalıştıranların şiddetle cezalandırılacaklarını ilan ediniz. Anasız ve babasız olanlarla, okumaya gücü olmayanların tahsilini, devletimin temin edeceğini ilan ediniz."

Bu ferman, 1854'te Abdülmecid, 1873'de Abdilaziz tarafından tekrarlanır. Ferman, temel eğitim meselesinde İslam'ın görüşünü ifade ettiği gibi, 19. asırda bunun aksamış olduğunu, çocuğun maddî kaygılarla istismar edildiğini de gösterir. 668

ن ِم ُلكَأَي ِرْكَب وُبأ َناَك َو ،َجا َرَخلا ُهَل ُج هرَخُي ٌم ًغ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْكَب□
ِبب ٗ َناَك] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4 □4133ـ ،ةيِلِهاَجْلا يف
ٍرْكَب. َلاَقف ُه َل ُمُغْلا : ي ِرْدَت اَم اَذه؟ َلاَقف: اَم َوُه؟ َلاَق: ُتْنُك ُتْنَّهَكَت “ٍناَسْن
ُوبأ ُهْنِم َلَكأف ٍءْيَشِب اْم َوَي ءاَجف ،ه ِجا َرَخ

لُك َءاَقف ِهيف ي ف ُهَدَي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْكَب ُوبأ َلَخْدأف .ُهْنم َتْلَكأ□□
ِيذهلا اَذه َكِلذِب ِيناَطْعأف ِيَنِيقَلف ُهُتْعَدَخ يهنأ ها ِإ َةَناَهَكْلا ُنِسْحُأ اَم َو

يراخبلا هجرخأ .[ِهِنْطَب يف ٍءْيَش .

5. (5188)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'in bir kölesi vardı. Bu köle çalışıp kendisine belli bir haraç ödüyordu. Hz. Ebu Bekr onun kazancından yiyordu. Bir gün yine bir şeyler getirdi. Ebu Bekr (radıyallahu anh) bundan da yedi. Ancak kölesi: "Bu yediğin nedir, biliyor musun?" dedi. Hz. Ebu Bekir: "Neymiş o?" deyince köle açıkladı:

"Ben cahiliye devrinde kâhinlik yapardım. Aslında bu işin ehli de değildim. Bu sebeple (kafadan atıp bir) adam aldatmıştım. (Bugün yolda) bana rastladı ve (kâhinliğimden kalma eski) bir borcunu ödedi. Yediğiniz işte bu idi!"

Bunun üzerine Ebu Bekr elini boğazına atıp, midesinde her ne varsa kusup çıkardı." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar, 26.]669

AÇIKLAMA:

Haraç: Burada kölenin, efendisine, kazancından vermeyi vaadettiği vergidir. Bu, köle ile efendi arasında karşılıklı olarak tesbit edilen bir miktardır. Günlük, haftalık veya aylık gibi muayyen periyodlara göre ödenirdi. Rivayetin bir başka veçhinde, Hz. Ebu Bekr'in her gün, bunu neden nasıl kazandığını sorduktan sonra yediği; bir gün, gece vakti ödemeyi yaptığı, bu defasında sormadan yiyip, bilahare sorunca, yukarıda kaydedilen cevabı 670 aldığı, bunun üzerine kustuğu, vs. belirtilmiştir.

* KÖPEGİN SEMENİ

]هَّفَك ‘ ْماَف ِبْلَكْلا َنَمَث ُبُلْطَي َءاَج ْنإ َو ،ِبْلَكْلا ِنَمَث ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىَهَن
4134 1ـ نع نبا ساهبع ٍر َض ِي َ هاللّ ُ امهْنَع لاق:

يئاسنلاو ،هل ظفللاو ،دواد وبأ هجرخأ .[اباَ رُت .

1. (5189)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpeğin semeninden nehiy buyurdular. Eğer (sahibi, öldürülen) köpeğin semenini istemeye gelirse, avucunu toprakla doldurun." [Ebu Davud, Büyû 68, (3482); Nesaî, Büyû 91, (7, 309).]

Metin Ebu Davud'a aittir.671

يذمرتلا هجرخأ .]ٍدْيَص َبْلَك ّاَإ ِبْلَكْلا ِنَمَث ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن[: لاق ُهْنَع ُ .
4144 2ـ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو

2. (5190)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), av köpeği hariç, köpeğin semenini yasakladı." [Tirmizî, Büyû 50, (1281).] 672

AÇIKLAMA:

1- "Avucun toprak doldurulması"ndan murad; haybet ve hüsrandır, boş dönmek, mahrum kalmaktır. **2-** İbnu Hacer, köpek satışıyla ilgili hadisi tahlil ederken, mevzu üzerindeki ihtilaflı fikirleri, delilleriyle birlikte tahlil eder. Teferruata fazla girmeden bazı iktibasları kaydedeceğiz: "Hadisin zahiri köpeğin satışını haram kılmaktadır. Bu hüküm, avcılık öğretilen ve öğretilmeyen beslenmesi caiz olan ve olmayan her çeşit köpeğe şamildir. Bu görüşü esas alan nazarında, köpeğin telef edilmesi (mesela kazaen öldürülmesi) halinde, telef edene köpeğin değerini ödemek gerekmez." Cumhur böyle hükmetmiştir. İmam Malik: "Satılması caiz değildir. Ancak telef edene kıymetini tazmin gerekir" demiştir. Ondan cumhurun görüşü de rivayet edilmiştir. Keza Malik'ten, tıpkı Ebu Hanife gibi: "Satışı caizdir, telef edene de tazmin gerekir" dediği dahi rivayet edilmiştir.

Atâ ve Nehai: "Sadece av köpeğinin satışı caiz" demiştir.

Şafiî'nin nezdinde köpek satışının haram addedilişinin illeti, onun mutlak necis olmasındandır. Muallem olsa da olmasa da, köpeği necis addetmeyenler nezdinde satışının yasak oluş sebebi, köpek edinme hususunda gelen yasakla, öldürülmesi hususunda gelen emirdir.."

İbnu Hacer, imamları farklı fetvalara sevkeden farklı rivayetlerden bir kısmını kaydettikten sonra açıklamasına devam eder: "Kurtubî der ki: "İmam Malik'in mezhebinde meşhur olan; köpek edinmenin cevazı, satışının mekruh oluşudur, dolayısıyla satış vaki oldu ise, akid feshedilmez. Sanki, köpek onun nazarında necis olmayıp tahir olduğu için, caiz olan faideleri sebebiyle beslenmesine izin vermiş ve hükmünü diğer satış maddelerinin hükmüne tabi kılmıştır; ancak şeriat onun satışını tenzihen mekruh addetmiştir. Çünkü köpek beslemek mekarim-i ahlaktan değildir." Devamla der ki: "Köpeğe verilecek para ile, fahişenin mehri ve kahinin ücretinin aynı hadiste beraber zikredilmesi, edinilmesine izin verilmeyen köpeğe hamledilir. Bunun bütün köpeklere şamil olduğu takdirinde, bu üç şeyde müşterek şekilde beyan edilen nehiy tahrim ve tenzihten daha umumi bir kerahettir. Çünkü bunlardan her biri yasaklanmıştır. Fakat herbirinin yasaklık derecesi, ayrı ayrı delillerle değerlendirilecektir. Nitekim fahişe mehri ile kahin ücretini, mücerred bir yasak değil üzerinde icma edilen bir haram olarak görmekteyiz. Atıfta birbirine bağlanmasından hasıl olan iştirak, onların yasağın her hususunda müşterek olmalarını gerektirmez. Bilindiği üzere, ifade sırasında zaman zaman emir nehye, icab nefye atfedilir. Mevzuyu şöyle özetleyebiliriz: "Köpek beslemenin cevazı ve tahrimi meselesi, görüldüğü gibi ihtilaflı bir husustur. Her bir görüş, Resulullah ve Ashab'tan gelen farklı rivayetlere ve bu rivayetlerin yorumuna dayanır. Bunların zikri, mevzumuzu uzatır. Şu kadarını söyleyelim ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) -daha önce geçtiği üzere- bir ara köpeklerin öldürülmesini emretmiş ise de, sonradan öldürmeyi yasaklamış, sadece siyah köpeği istisna tutmuştur. Hanefîler, köpeğin alınıp satılmasını caiz addederken, espri olarak temelde bunu esas alırlar: Yani yasak mensuhtur, cevaz nasihtir. Edinilmesi caiz olan bir şeyin alınıp satılması da caiz olmalıdır, telef edilince değeri tazmin edilmelidir."673

*** KEDİ**

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهِنَمَث َو ِهِرِهْلا ِلْكأ نَع # ِ هاللّ ُلوُس َر بهَن] : .
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباَج نع ـ1 □4141□

1. (5191)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kedinin yenmesini ve semenini yasakladı." [Ebu Davud, Büyû 64, (3480); Tirmizî, Büyû 49, (1280).] 674

AÇIKLAMA:

Yukarıda köpek hakkında söylenen, kedi hakkında da caridir. Bidayeten necis olduğu ifade edilmişse de, sonradan artığının tahir olduğu ifade edilmiştir. Ulema farklı rivayetlerden hareketle ihtilaflı hükme varmışlardır. Sadedinde olduğumuz hadis kedinin satışını mutlak olarak yasaklarsa da, cumhur cevazına hükmetmiştir. Hadisle ilgili olarak Hattâbi şu açıklamayı yapar: "Kedinin semeniyle ilgili nehiy, iki manadan ileri gelir: Birinci mana: Kedi, kayıt altına gelmeyen vahşîlere benzemektedir ve onun müşteriye sahih bir teslimi mümkün değildir. Çünkü kedi bir evde sabit kalmaz, evleri dolaşır durur, bunun önüne geçilemez. Üstelik o bağlanan veya kafese konan hayvanlar gibi değildir. Bazen ehlileştikten sonra vahşîleşir, evi terkeder, yakalamak bile mümkün olmaz. Müşteri satın aldıktan sonra kaçması için bağlayıp hapsedecek olsa, ondan istifadesi mümkün olmaz. (Bu vasıftaki bir hayvanın sahih bir teslimi olmayacağı için satışı caiz değildir.) İkinci mana: "Kedinin satışı yasaklanmıştır, ta ki insanlar birbirlerine kedilerini menetmesinler, herkes kendi kedisini öbürüne gösterebilsin ve yanlarında kaldığı müddetçe hayvana merhametle muamele etsinler. Kedi bir evden diğerine geçince aralarında ihtilaf çıkmasın. Bazı alimler, yasağın vahşî kediyle ilgili olduğunu, ehlî kediyle ilgili olmadığını söylemiştir."

Cevazına hükmeden cumhur, hadisin zayıf olduğunu ifade etmiştir. 675

* HACAMAT YAPANIN KESBİNDEKİ KERAHET

مَلَف اماَّجَح نَل ْوَم ُهَل نَاَك َو ،ُهاَهَنَف ِماَّجَحْلا ِةَراَجإِ يف # ِ هاللّ َلوُس َر□
َنَذأْتَسِا ُهَّنأ] :هيبأ نع يراصن‘ا ةَصِهيَحُم يِبأ نع ـ1 □4142□

يئاسنلا إ ةعبر‘ا هجرخأ .[َكَقيِق َر ُهْمِعْطأ َو َكَح ِضاَن ُهْفِلْعا : ار ِخآ ُهَل َلاَق .
بهتَح ُهُنِذأْتَسي َو ُهْلأْسَي ْل َزَي

1. (5192)- İbnu Muhayyısa el-Ensarî, babasından anlattığına göre, "Babası Muhayyısa haccamın kiralanması hususunda izin istedi. Resulullah onu menetti. Muhayyısa'nın haccam bir azadlısı vardı. Sorup izin istemeye ara vermedi. Sonunda (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine: "Onunla deveni ve köleni besle, (kendin yeme!)" buyurdular." [Muvatta, İsti'zan 28 (2, 970); Ebu Davud, Büyû 28, (3422); Tirmizî, Büyû 47, (1277); İbnu Mace, Ticaraat 10, (2166).] 676

AÇIKLAMA:

Rivayetten anlaşılacağı üzere Muhayyısa'nın hacamat yapabilen mahir bir kölesi var. Bunu çalıştırıp para kazanmak istiyor. Resulullah hacamat ameliyesine mukabil, ücret almaya izin vermiyor. Muhayyısa bu hususta ısrarla sormaya, ücret alma izni talep etmeye devam ediyor. Aleyhissalâtu vesselâm deve ve kölesine yiyecek yapmak şartıyla izin veriyor.

Hadisin zahiri bu olmakla birlikte, Resulullah'tan gelen başka rivayetler gözönüne alınınca, yasağın tahrimi ifade etmediği anlaşılır.

Nevevî der ki: "Bu nehiy, tenzihîdir. Maksad, düşük yollardan para kazanmayı ortadan kaldırıp , mekarim-i ahlaka, nezaketli, âli işlere teşvik etmektedir. Eğer bu haram olsaydı bu işte hür veya köle arasında bir tefrik yapılmazdı. Çünkü efendiye, helal olmayan bir şeyi köleye yedirmesi helal olmazdı." Mirkat'te Muhayyısa'nın ısrarı, o devir cemiyetinde kölelerin kazancından bütün efendilerin yemelerine binaen ve onların kazancını en temiz kazançları bilmelerine binaen Muhayyısa yasağı işitince, buna olan ihtiyacı sebebiyle nefsine ağır geldiği için Aleyhissalâtu vesselâm'a başvurduğu belirtilir. Şarihler: "Deve ve kölede, bu düşük kazançtan istifadeye mani olan bir şeref mevzubahis değildir. Onun için Aleyhissalâtu vesselâm onların istifadesine izin verdi. Hür kimse ise farklıdır" derler.

Hadis, hacamat etmekten ücret almanın köleye helal, hürre ise mekruh olduğunu ifade eder. Ahmed İbnu Hanbel ve birkısım alimler bu görüştedir. Hacamat mesleği hür için mekruhtur. Bundan alacağı paradan yemesi kendine haramdır. Ancak onu köle ve hayvanlarına harcarsa caizdir." Bu hükümde delilleri, bu hadistir. Söylediğimiz gibi cumhur bu görüşe katılmaz, tenzihî bir kerahetten söz eder. Cumhurun dayandığı bir rivayet Tirmizî'de Enes'ten gelmiştir. Enes'e bu hususta sorulunca: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacamat oldu ve hacamatı yapan da Ebu Taybe idi. Ona iki sa' miktarında yiyecek verilmesini emretti. Ayrıca, efendisine, vergisini biraz azaltmasını söyledi ve şunu da ilave etti: "Sizin tedavi için başvurduklarınızın en efdali hacamattır."

Bazı alimler önce haram edilip sonradan neshedildiğini söyleyerek rivayetleri te'lif ederler. Tahavi de bunlardandır. Ancak neshe hükmetmeye kuvvetli bir karine olmadığı belirtilmiştir. İbnu'l-Arabî, Resulullah'ın haccama ücret vermesi ile "haccamın kesbi habistir" şeklindeki beyanlarını şöyle te'vil eder: "Ücret muayyen bir iş içinse caizdir, meçhul bir amel için ise değildir." Hadiste tıbbî muameleye ücret verme ve hukuk sahibine, hafifletmeleri için şefaatte bulunmaya cevaz var. 677

اماَّجَح ِهيِمِهلَسُت َ اَهَل ُتْلُق َو ،هيف اَهَل َك َرابُي ْنأ وُج ْر' يِهناِو ، امُغ يتَلاَخِل ُتْبَه
□4148□ 2ـ يفو رخأ' يب دواد: [قَلا َ# :يِهنإ َو

هدنع لمعتسي ام غارف يف هلطمو دعولا هفخ"و ،شغلا نم هتعنص لخدي امل.
غئاصلا هرك امنإو .[اباًّصَق ًَو اغِئاًص ًَو

2. (5193)- Ebu Davud'un bir diğer rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Ben teyzeme bir köle bağışladım ve ben onun teyzem hakkında mübarek olmasını diliyorum. Teyzeme: "Onu haccama teslim etme, kuyumcuya ve kasaba da teslim etme!" dedim." [Ebu Davud, Büyû 49, (3430).] 678

AÇIKLAMA:

1- Taberâni'nin rivayetinde burada zikri geçen "teyze"nin adı da gelmiştir: Fatıha Bintu Amr ez-Zühriyye. **2-** Resulullah teyzesine genç bir köle bağışlıyor ve buna zikri geçen üç mesleği öğretmemesini tenbihliyor. Yani haccama vermemek, onun yanında hacamat mesleğini öğrenmesine izin vermemek demektir. Zikri geçen üç mesleğe karşı ifade edilen keraheti alimler şöyle izah ederler: "Haccâmî ve kasab kaçınılması zor olan necasetle mübaşeret etmektedirler. Kuyumcu ise, sanatına hile sokmaktadır. Bazan da erkek için süs eşyası, altın ve gümüşten kaplar yapmaktadır. Ayrıca meslekleri, işin yürümesi için pek çok yalan vaadlere, yeminlere sevketmektedir." 679

*** DAMIZLIK HAYVANIN SUYU**

أَّناإ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :َلاَقَف .ُهاَهَنَف ِلْحَفْلا ِبَسَع ْنَع # ِ هاللّ لوُس َر ِب ًِك ْنِم ٌلُج
َر َلأَس] :لاَق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ1 □4145ـ رج‘ا ذخأو هنمث هنع
هيهنملاو ،ُهؤاَم «ِل ْحَفلا ُبْسَع».يئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .[ِةَما َرَكْلا يف ُهَل
َصَخ َرَف ُم ِرْكُنَف َلْحَفْلا ُق ُرْطَن

زئاج حابم هقارطإو لح هتراعإف إو ،هيلع .

1. (5194)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kilab kabilesinden bir adam, Resulullah'a damızlık hayvanın suyundan (para almayı) sordu. Aleyhissalâtu vesselâm yasakladı. Adam: "Ey Allah'ın Resulü! Biz damızlığı aştırıyoruz da bize ikramda bulunuyorlar!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ikramda bulunmaya ruhsat verdi." [Tirmizî, Büyû 45, (1274); Nesâî, Büyû 94,l (7, 360).] 680

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen fahl, her hayvanın erkeğine denir. Damızlık kelimesi dilimizde erkek için de dişi için de kullanılabilir. Asb, erkeğin dişiye aşmasıdır. Ancak asb, erkek hayvanın suyu ve nesli için de kullanılır. Şarihler, damızlık erkeğin bu maksadla iareten yani herhangi bir ücret talep etmeden verilmesinin mendub olduğunu, bu sebeple ücret alınmasını Resulullah'ın mekruh addettiğini belirtirler. Bazı alimler de: "Yasaklama (bu meselede karşılaşılan) cehalet sebebiyledir. Zira, icarede yapılacak işin belirlenmesi ve miktarının bilinmesi lazımdır" demiştir.

İbnu Hacer: "Damızlığın suyunu satmak da kiralamak da haramdır. Çünkü mütekavvim (ticarete salih) değildir, teslim için ne malumdur ne de makdur (miktarı belirlenmiş)dur. Ancak Şafiîler ve Hanbelîler belli bir müddet için kiralanması caizdir derler.

2- Hadiste, damızlığın hizmetine mukabil hediyenin caiz olduğu ifade edilmektedir. İbnu Hacer: "Bunun ariyetinin caiz olduğunda hiçbir ihtilaf mevcut değildir. Ariyeten alan, verene herhangi bir ön şarta bağlı olmadan bir hediyede bulunacak olursa bu da caizdir. İbnu Hibban'da gelen merfu bir rivayette hayvanları damızlığa çekmeye teşvik de edilmiştir: "Kim bir dişi ata aştırır ve yavru yaptırırsa ona yetmiş at sevabı verilir." 681

* KUSÂME

بلَع ُنوُك َي ُلُج َّرلا : َلاَق ؟ُةَماَسُقْلا َو ْمُكاَّيإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر
لاق] : لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيردخلا نع ـ1 □4144ـ ةداع بلع ايرج ماسقلا
هذخأي ام :فاقلا مضب «ُةَماسقلا».دواد وبأ هجرخأ .[اَذه ِهظَح ْنِم َو اَذه ِهظَح
ْنِم ُذُخأَيَف ،ِساهنلا َنِم ِمائِفْلا

. لثملا ةرجأ بلا عوجرلا نود ةرسامسلا

1. (5195)- el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün bize): "Kusâmeden sakının!" buyurdular. Biz: "Kusâme de nedir?" dedik. "Bir cemaatin başında bulunan bir kimse (birşey taksim ettiği zaman) berikinin ve ötekinin hisselerinden bir şeyler alır(sa, işte bu aldığı şey kusâmedir)." [Ebu Davud, Cihad 179, (2783, 2784).]682

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah ganimeti taksim eden kimsenin, bu hizmetine mukabil, kendilerine taksimde bulunduğu kimselerden ücret almasını yasaklamaktadır. Hadiste geçen kusâme, taksimcinin aldığı taksim ücreti demektir. Aslında taksim işi ücretsiz olmalı denmek istenmiyor. O işin muayyen belli bir ücreti vardır. Ancak taksimi yapan, o ücretü'lmisl'e razı olmaz, kendilerine taksimde bulunduğu kimselerin herbirinin payından bir hisse alır. İşte bu alınana kusâme denmektedir ve Aleyhissalâtu vesselâm bunu yasaklamaktadır. 683

* MADEN

وأ يِنَي ِضْقَت بهتَح َكُق ِراَفُأ َ ِ هاللّو َلاَق َو َريناَنَد ِة َرْشَعِب ُهَل امي ِرَغ ُلُج َر َم□
َنْيأ َتْبَصأ اَذه؟ َلاَق: ْنِم ـ4144□ 1ـ نع نبا ٍساهبع َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع َلاَق:]ِزَل
ُّيِبهنلا # َّمُث َّنإ َّرلا َلُج نَتأ َّيِبهنلا # ِرْدَقِب اَم ُهَلَّمَحَت. َلاَقف ُهَل ُّيِبهنلا # ْنِم
اَهِب َلَّمَحَتف ِليِمَحِب، يِنَيِتأَت

ليفكلاو ميعزلا «ُليِمَحلا». دواد وبأ هجرخأ]. ُهْنَع # اَهاَضَقف. ٌرْيَخ اَهيِف.
َسْيَل، اَهيِف اَنَل َةَجاَح َ: َلاَق. ِنَدْعَم

1. (5196)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam kendisine on dinar borçlu olan bir alacaklısının peşine düştü ve: "Vallahi borcunu ödeyinceye veya bana bir kefil getirinceye kadar arkanı bırakmayacağım!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm o borcu üzerine aldı. Sonra adam, üzerine aldığı miktarı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirdi. Aleyhissalâtu vesselâm adama: "Bu parayı nereden buldun?" diye sordu. Adam: "Madenden!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse bizim buna ihtiyacımız yok! Onda hayır da yok" buyurdu ve borcu ona bedel ödeyiverdi." [Ebu Davud, Büyû 2, (3328); İbnu Mace, Sadakat 9, (2406).] [684]

AÇILAMA:

Hattâbî der ki: "Resulullah'ın adamın getirdiği madeni reddetmesi ve "buna ihtiyacımız yok.." demesi, sanki sadece Resulullah'a malum olan bir sebepten dolayıdır, değilse topraktan çıkarılan madeni kendine mal etmenin haram olmasından değil. Çünkü bütün altın ve gümüşler madenden çıkarılmaktadır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Bilal İbnu'l-Haris'e, Kabliyye mıntıkasının madenlerini ikta kılmıştır. [685] Onlar bu madenden vergi ödüyorlardı. Bu günümüze kadar devam eden meşru bir iştir. Resulullah'ın keraheti muhtemelen şuradan ileri gelmiştir: Belki de madenciler madenin toprağını, onu muameleden geçirip, içerisindeki altın ve gümüşünü ortaya çıkaran kimselerden satın alıyorlar. Bu ise bir aldatmadır. Bu toprağın içinde altın ve gümüş var mı bilinemez. Nitekim, ulemadan bir grup madenlerin toprağının satılmasını mekruh saymıştır: Atâ, Şa'bî, Süfyanu's-Sevrî, Evzâî, Şafiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye bunlardandır. Hadiste bir başka yön daha var: "Öyleyse bizim buna ihtiyacımız yok! Onda hayır da yok!" sözünün manası: "Buna bir revaç yok, onda bizim ihtiyacımıza bir çare yok" demektir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm'ın deruhte ettiği borç basılmış dinardı. Halbuki adamın getirdiği toz altındır, basılmış değil. O zaman basılmış dinarlar oraya Rum diyarından getirildi. İslam'da ilk sikkeyi Abdülmelik İbnu Mervan bastırdı. Bu para günümüze kadar Mervaniye diye isimlendirilmiştir."

Hattâbî, Resulullah'ın kerahetinin sebebini bulma sadedinde başka ihtimaller üzerinde de durur. 686

* SULTANIN İHSANI

هِطْعأ : ُلوُقأَف .َءاَطَعْلا يِنيِطْعُي #ِ هاللّ ُلو ُس َر َناَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض□ َر َرمُع ْنَع ىدْعهسلا ِنْب وُرْمَع نب ِ هاللّدبع نع ـ1 □4144ـ ناخيشلا هجرخأ]. َكَسْفَن ُهْعِبْتُت ًَف َ اَم َو ،ُهْذُخ ِلئاَس ًَو ٍف ِرْشُم ُرْيَغ َتْنأ َو َكَءاَج اَمو ،ُهْذُخ :# َلاَقَف .يِهنِم ِهْيَلإ ُرَقْفأ َوُه ْنَم

.

هَيِطْعُأ ائْيَش ُّد ُرَي ًَو ائْيَش ُلأْسَي َ امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرمُع ُنْبا َناَك َكِلذ□] . ِلْجأ ْنِمَف» :ةياور يف دازو

1. (5197)- Abdullah İbnu Amr İbni's-Sa'dî, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana ihsanda bulunurdu. Ben de: "Siz, bunu benden daha muhtaca verin" diyordum. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Al bunu! Sen beklemez ve istemez olduğun halde sana geleni al! Bu şekilde gelmezse, nefsini peşine takma!" buyurdu." [Buhârî, Ahkam 17, Zekat 51; Müslim, Zekat 110, (1045).] Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "Bu sebeple İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), ne bir şey isterdi, ne de kendine ihsan edilen bir şeyi reddederdi."687

AÇIKLAMA:

Bu hadis bir başka veçhiyle daha önce de geçti. Rivayetin bir veçhinde Resulullah'ın Hz.Ömer'e bu ihsanının, îfa ettiği bir hizmet mukabilinde olduğu belirtilir. Dolayısıyle bu ihsan fakr sebebiyle değil, hak sebebiyle verilmiş olmaktadır. Günümüzün tabiriyle maaş ve ücrettir. Bu sebepten dolayı, Hz. Ömer'in: "Bunu, bu paraya benden daha çok muhtaç olana ver!" sözüne Aleyhissalâtu vesselâm itibar etmemiştir. Hadiste, Müslümanların idarecilik, kadılık, vergi toplama, sadaka dağıtma gibi işleriyle meşgul olanların, bu hizmetlerine mukabil maaş almalarının meşru olduğuna açık delil vardır. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ömer'e vermiştir. İbnu'l-Münzir, Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'in, kadılık hizmetine karşı para aldığını zikreder. Ebu Ubeyd bu meselede, sadaka üzerine çalışanlara pay ayıran Kur'anî ayetle ihticac eder. Ayette (mealen): "Zekat ancak fakirlere, yoksullara, zekat üzerine çalışan (yani toplayan, dağıtan, koruyan..) memurlara.. mahsustur" (Tevbe 60) buyrularak, zekat üzerine şu veya bu şekilde çalışan bütün memurlara bir pay ayrılmaktadır. Bu hadisten hareketle alimler, sultandan gelen ihsan haram mı, mekruh mu, mübah mı münakaşa etmiştir. Nevevî der ki: "Sahih olan, eğer (sultanın parasına) haram galebe çalmış ise, (yani sultan zalimse) onun ihsanı da haramdır, keza bu ihsan hak edilmeden verilmiş ise yine haramdır. Ama buna haram galebe çalmamış, alan da müstehak ise mübahtır. Ancak "sultanın ihsanı mendubtur, başkasınınki değil" diyen alim de olmuştur. Mekruh diyenlerin sözü veraya hamledilmiştir. Selefte bu hal meşhurdur. Dünyaya karşı zühdü esas alan, dünyalığın gelmesini mekruh görür. Alimler der ki: "Bu sadette söylenecek en doğru söz şudur: "Kim gelen paranın kaynağının haram olduğunu biliyorsa, almaz, bu haramdır. Helal olduğunu bilirse reddetmez, bu helaldir. Şekke düşen ihtiyatlı davranır, almaz; bu veradır. Mübah gören, aslını esas alarak kabul eder. İhsanı mutlak olarak kabul etmeyi esas alan alimler şu hususlarla istidlal etmişlerdir: Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak, Yahudiler hakkında: "Onlar yalanı can kulağıyla dinleyici ve haramı da çok yiyicidirler" (Maide 42) buyurduğu halde Resul-i Ekrem, zırhını bir Yahudiye rehin bırakmıştır." Keza derler ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, Ehl-i Kitab'ın mallarının çoğunun haram olan içki, domuz ve fasid muameleler yoluyla geldiğini bildiği halde onlardan cizye almıştır.

İbnu Battal'a göre, "istenmeksizin gelen malı almak, almamaktan efdaldir. Çünkü mal zayi olmaktan kurtarılmış olur, malın zayi edilmesi yasaklanmıştır." İbnu'l-Münir, "burada malın zayi edilmesi mevzu bahis değil" diyerek İbnu Battal'ı tenkid eder.

Bu hadis, şu hükmü de ihtiva etmektedir. Devlet reisi gerekli gördüğü zaman, daha fakirler varken, fakir olmayanlara ihsanda bulunabilir. Keza, İmamın ihsanını reddetmek edeb değildir, hususan bu Aleyhissalâtu vesselâm'dan gelmişse. Zira ayette "Resul size ne vermişse onu alın" (Haşr 7) buyrulmuştur.688

تْل ِمَع يِهنِإ : ُتْلُقَف .ٍةَلاَمُعِب يِل َرَمأ اَهْنِم ُتْغ َرَف اَّمَلَف ِةَقَدَّصلا ىلع هْنَع ُ هاللّ□ ي َض ِر ُرَمُع يِنَلَمْعَتْسا] :لاق ىرخأ يفو ـ2 □4143ـ اذإ يِل َلاَقَف .َكِل ْوَق َلْثِم ُتْلُقَف .يِنلَّمَعَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع ىلَع ُتْلِمَع يِهنِإَف ، َتيِطْعُأ اَم ْذُخ :َلاَقَف .ِهاللّ ىلَع ي ِرْجأ اَمَّنِإ َو ِ، هللّ

قَّدَصَت َو ْلُكَف َلأُسَت ْنأ ِرْيَغ ْنِم اًئْيَش َتيِطْعُأ□] .

2. (5198)- Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) beni, zekat (toplama işine) tayin etti. Bu işi tamamlayınca bana ücret verilmesini emretti. Ben: "Ben Allah rızası için çalıştım, ücretim

Allah üzerinedir!" dedim. Hz. Ömer: "Sen, sana verileni al. Nitekim ben de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında çalışmıştım. Bana ücret verdi. Hatta (ilk seferinde) ben de senin söylediğini söyledim. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sen istemediğin halde sana birşeyler verilirse, onu al, ye ve tasadduk et!" buyurdular" dedi." 689

اَم َءاَطَعْلا اوُذُخ ُساهنلا اَهُّيأ اَي :ُلوُقَي #ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :ُلوُقَي ٌج َر
ُتْعِمَس] :لاق ِهيبأ نع ٍرْيَطُم نب ميلس نعو ـ8 □4144ـ ءاح مث ميجب «
ْتَفَحاَجَت»و.دواد وبأ هجرخأ .[ُهوُعَدَف ْمُكِدَحأ ِنيِد ْنَع ُءاَطَعْلا َناَك َو ِكْلُمْلا ىلَع
ٌشْي َرُق ْتَفَحاَجَت اَذإف ،َءاَطَع َناَك

كلملا ىلع اولتاقت :هانعم .

3. (5199)- Selim İbnu Mutayr babasından naklen anlatıyor: "Bir adamın şöyle söylediğini işittim: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın [Veda haccı sırasında hutbede] şöyle söylediğini işittim: "Ey insanlar! İhsanları, onlar ihsan kaldığı müddetçe alın! Ne zaman, Kureyş saltanat kavgasına düşer ve ihsan dininizden rüşvet mukabili olursa, o zaman onu bırakın ve almayın!" [Ebu Davud, Harac 17, (2958, 2959).] 690

AÇIKLAMA:

Hadis, farzı, sünneti terk, haram ve bid'atı yapmak şeklinde dinden rüşveti gerektiren ihsanları almamayı teşvik etmektedir. Şu halde hadis, sultanın ihsanı böyle değilse almada beis olmadığını, aksi halde haram olduğunu ifade ediyor.

Resulullah'ın hadislerinde hediye, ihsan, ikram, sadaka gibi bahisler üzerinde çokça durulmuş, hediyeleşmeye, cömertliğe teşvik edilmiş, "insanın ihsanın kulu olduğu", "hediyenin kalplerdeki kırgınlıkları kaldırdığı", "insanlar arasında sevgi ve muhabbeti artırdığı" ifade edilmiştir.

Sadedinde olduğumuz bahis sultanın ihsanı adı ile meseleyi daha hususi bir çerçevede ele almaktadır. Anlaşılan o ki, Aleyhissalâtu vesselâm ihsanın ehemmiyetine ammeten yer verirken, devletten gelecek ihsanın tehlikesine hassaten nazar-ı dikkatleri çekmek istemiştir. Alimlerimiz de Rehber-i Ekmelimizden beri meseleye ayrı bir ehemmiyet atfetmişlerdir. Bu sebeple, şurada sadedinde olduğumuz hadisle ilgili olarak Ebu Davud şarihi Azimabadi'nin İbnu Raslan'dan aktardığı bir açıklamayı aynen kaydetmede fayda ümid ediyoruz. Tesiri verecek olan Allahu Zü'l-Celal hazretleridir: "...Şa'bî, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un şu sözünü nakleder: "İhsan, ihsan ehlini cehenneme atıncaya kadar devam eder. Yani sultanın onlara olan ihsanı, onları haram şeyleri irtikab etmeye sevketmek suretiyle ateşe girmelerine sebep olur; yoksa ihsan, zatı ve mahiyeti itibariyle haram değildir. Gazalî der ki: Sultanın malından gelen bu ihsan hususunda alimler ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı: "Haram olduğu hususunda kesin bir kanaat edinilemeyen ihsan alınabilir, helaldir" demiştir. Diğer bir kısmı: "Helal olduğu nazarında kesinlik kazanmayan ihsanı kabul etmek haramdır" demiştir. Haram ve helalin karışık olduğu maldan gelecek ihsanı almayı tecviz edenler, Ashab'tan bir cemaatin zalim idarecilerin zamanında yaşamış olmalarına rağmen, onların, mallarından almalarını delil kılmışlardır, keza tabiinden birçoğu da zalim idarecilerin mallarından almışlardır. Söz gelimi Şafii hazretleri Harunu'r-Reşid'den bir defada bin dinar almıştır. İmam Malik, halifelerden çok mal almıştır... Gerçi bu büyüklerden idarecilerin ihsanını vera düşüncesiyle, dinî endişe ve korkuyla almayanlar da olmuştur." Devamla der ki: "Sultanların mallarının çoğu bu asırda haramdır. Ellerinde helal yok gibidir veya pek azdır." İbnu Raslan, bu kaydedilenleri zikrettikten sonra der ki: "Gazalî merhumun zamanında bu böyle ise, ya zamanımızda nasıl olur? Önceki devirde sultanlar, Hulefa-i Raşidin zamanına yakınlıkları sebebiyle ihsanlarını alimlere kabul ettirebilmek hırsıyla onların kalplerini kazanmaya çalışıyorlar. Alimler talep etmeden ve ayaklarına gelmeden onlara gönderiyorlardı; dahası, onlara karşı kendileri minnet duyup, kabullerinden seviniyorlardı. Alimler de onlardan alıp muhtaçlara dağıtıyorlar, sultanların siyasi garazlarına itaat etmiyorlar, alet olmuyorlardı.

Zamanımızda zalim ve dinsiz idarecilere yaranmak, onların gözüne girip itibar, ikram ve iltifata mazhar olabilmek için fikir, kanaat ve hatta toptan şahsiyet değiştirenler var. Bunlardan birkısmının örneğini Ahmet Kabaklı'nın Temellerin Duruşması adlı kitabında görmek mümkün. Biz burada, Kabaklı Hoca'nın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadedinde olduğumuz hadiste beşeriyetin dikkatini çektileri "sultanın ihsanı"na iltifatın dine ve kişiye ne gibi sefaletler getirebileceğini delillendirmek maksadıyla, İlahiyat Fakültesi profesörlerince GÖZE GİRMEK İÇİN hazırlanan bir lahiya ile ilgili tahlilini aynen kaydedeceğiz, ibretle okunmalıdır."[691]

İslam'da Reform Deneyişleri:

Bir yandan türlü alanlarda "inkılablar" yapılırken, Atatürk'ün din üzerinde de büyük ısrarla değişiklikler yapmak istediği görülüyor. Yalnız, din ve İslam üzerinde "reform"lar yaparken, "Şapka

Devrimi"nde (1925) olduğu gibi hızlı davranmıyor. Uzun hazırlıklara ihtiyaç hissediyor. Belki milletin tepkilerini ölçmek için temkinli, hatta tereddütlü görünüyor. Bazan dinin özünde, ibadetlerde vs. bir "devrim"e karar verdiği halde, o kararı geri aldığı bile oluyor.

Atatürk ve arkadaşlarının, zaman geçtikçe dine karşı daha ters bir yön alan "devrim" taktiklerinden birisi de, o konuda her ne istiyorlarsa teklifleri veya her ne istiyorlarsa lahiyaları, bilhassa önde gelen fakat imanı bütün olmadığı anlaşılan "din adamı ve ulema" takımından kimselere yaptırmaları idi. Böylesi sözde din simsarlarını ise, tayinle gelen milletvekilleri arasında, çevrede veya "resmî ulema" arasında bol bol bulabiliyordu.

Bu sözde din adamlarını "Atatürk'le Üç Ay" adlı kitabında Ahmed Hamdi Başar üzüntü ile şöyle tasvir etmektedir: "Mürteci ve dindar gözükmemek için herkes elinden geleni yapıyordu. İki eski hoca mebus vardı ki, dalkavuklukta herkesten ileri gidiyorlardı. Bunlardan biri Allah'a küfür ediyor; öteki cami ve mescidlere, umumi bütçeden verilen tahsisatın halkevlerine devredilmesini istiyordu."

"Hilafetin ilgası" teklifini, Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi'ye verdirtmişlerdi. Onun gibi Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi ve Konya Meb-usu Musa Kazım efendiler de "Şer'iyye vekaleti"nin kaldırılmasını, en başta savunan "Sarıklılar" olmuşlardır.

Kafası "dinî reform" tasarıları ile dolu ve bu konuda bazı Avrupalıların görüşlerini de birçok kere almış olan Kemalistlerin taktikle hedefledikleri üç maksat olsa gerektir: 1- Ulema ve sarıklı diye bilinen (fakat esasta prensipsiz olan) kişilere yaptırdığı teklif ve tasvipler ile, "devrimler"e dinî (şer'î) dayanaklar bulunmuş oluyordu.

2- Bu tanınmış "hoca"ların dinî hakikatlara aykırı ve dönek olan tutumlarını, diğer milletvekillerine ve millete göstererek halk nazarında onlarla beraber bütün din adamlarının itibarları da sarsılmış oluyordu. 3- Milletin, bu sözde din adamlarından tiksinerek İslam'dan soğuyabileceği hesap ediliyordu. 692 İslamiyet'i Islah Proje ve Lahiyası: İşte, 1928 yılında (ilerde 1932'de kapatılacak olan) İlahiyat Fakültesi hocalarından bazılarına hazırlatılan yahut o fakülte profesörlerince göze girmek için hazırlanan dinî reformlar "lahiyası"da aynı takdiği taşımaktadır. Milletin çok büyük üzüntü ve hoşnutsuzluklarına sebep olan bu "lahiya"da da maalesef başta Köprülü Fuat Bey olmak üzere, İzmirli Hakkı, Şerafettin Bey (Yaltkaya) gibi halkın evvelce güvendiği imzalar da bulunmaktadır. Yalnız aynı fakülteden Bâbanzâde Naim Bey'le Ferit Kam Hoca heyete katılmamışlardır. Adı geçen İlahiyattaki diğer isimler: İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Halil Halit, Halil Nimetullah, Mehmet Ali Ayni, Arapkirli Hüseyin Avni, Hilmi Ömer, Yusuf Ziya beylerdir.

Layihanın tamam metnini Osman Nuri Ergin'in "Türk Maarif Tarihi" (cilt 5, s. 1639-41)'nde bulabilirsiniz. Burada sadeleştirerek ve yer yer özetleyerek sunacağımız bu "Islahat Lahiyası"nın son derece iddialı olduğunu da, sonuna eklenen şu cümleler gösteriyor:"

Bu suretle, yeni Türkiye, din sahasında, yalnız yeni bir vicdan intibahının (uyanışının) değil, bütün esir ve geri olan İslam kavimlerinin hürriyet ve terakkisinin de mürşidi olabilecektir." Ayrıca bu "Islahat Lahiyasında" açıklanmamış olmakla beraber "din yok, millet var" düşüncesinin açık izleri de görülmektedir.

Yine bu reform tasarısında Ziya Gökalp'in çoğu Atatürk'çe benimsenen "dinî reform"a ait görüşlerinin etkileri de derindir.

Bilindiği gibi bu layihayı hazırlayan komisyonun başında Fuat Köprülü bulunuyordu. Köprülü Fuat Bey Milliyetçilik anlayışıyla Ziya Gökalp'ı devam ettirmekte olup, aynı zamanda Atatürk'le de ilişkileri iyi olan (ömrü boyunca da) politikaya yakın bir ilim adamı olmuştur. 693 Islahat Lahiyası'nın Özeti 1- Demokrasi sahasında tecelli eden muazzam Türk inkılabı; lisanî, ahlâkî, iktisadî bütün içtimâî müesseseleriyle başlıca iki manzara gösteriyor. Birincisi: Bütün içtimâî müesseselerin ilmîleşmesi. İkincisi: Bütün içtimâî müesseselerin millîleşmesi...

2- Din de içtimâî bir müessesedir. Diğer içtimâî müesseseler gibi hayatın zaruretlerine katlanmak, tekamülün seyrini kovalamak mecburiyetindedir.

3- Dinî hayat da ahlakî ve iktisadî hayat gibi ancak ilmî düşünceler ve ilmî usullerle ahenkli bir surette özel ve şahsî feyzini verebilir. Bu ıslahat için encümenimizin komisyon tasavvur ettiği tedbirler şunlardır: İbadetin şeklinde: Mabetlerimiz temiz, muntazam, ziyaret ve oturmaya uygun bir hale getirilmelidir. Mabetlerde sıralar, elbiselikler tesis edilmeli ve temiz ayakkabılarla mabetlere girilmesi tercih edilmelidir. Bu, dinî ıstılahatın ibadete ait olan sıhhi şartıdır.

İbadetin dilinde:

İbadet lisanı Türkçe olmalıdır. Ayetlerin, duaların, hutbelerin Türkçe şekilleri kullanılmalıdır. İbadet sıfatında: İbadetlerin son derece estetik ve heyecanlı bir şekilde yapılması temin edilmelidir. Bunun için usul dairesinde teganniye (şakımaya) müsait müezzinler, imamlar yetiştirmek lazımdır. Ayrıca mabetlere musiki aletlerinin kabulü dahi lazım gelir. Mabedlerde ilahi mahiyetinde asrî ve enstrümantal musikiye kat'i ihtiyaç vardır. İbadetin fikriyatında: Hutbelerin basılmış şekilleri kâfi değildir. Hitabet, okumaktan ayrı bir şeydir. Hutbelerde mühim olan nitelik doğrudan doğruya ilmî, yahut iktisadî fikirler değil, doğrudan doğruya dinî olan kıymetler ve muakaledir. Bunu verebilecek olan insanlar, hitabeti güçlü olan din filozoflarıdır. Bu üstünlükte hatiplerimiz İlahiyat Fakültesi'nde yeterince yetişinceye kadar dışarda mevcut din mütefekkirlerinden ve din filozoflarından istifade etmek lazımdır.

Mühim olan şey ne Kur'an-ı Kerim'in Türkçesi, ne de bu Türkçenin tasnif ve tensik edilmiş şeklidir. Mühim olan şey Kur'an'ın ve İslam dininin beşerî ve mutlak mahiyetini gösteren felsefi bir bakıştır. Bütün ıslahatın gerçekleşmesi için ilmî bir merkez tarafından vücuda getirilecek olan tatbikat projesinin hazırlanması lazım gelir.

340 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 3 Mart 1924'de çıkması üzerine kurulan ve fakat 1932'de kapatılan İlahiyat Fakültesi hocalarının, Köprülü Fuat Bey başkanlığındaki "Islahat Komisyonu" görülüyor ki, "vur denince öldürecek" kadar ileri gitmiştir.

Nitekim bu "layiha" (rapor) ile İslamiyet'in büsbütün tanınmaz bir hale getirilmesi, camilerin oturulacak iskemleler ve alafranga çalgılarla şenlenmesi ve ayakkabılarla girilen kilise ve sinemalara benzetilmesi tavsiye edilmektedir. Vaazlar, dualarla iman tazeliği sağlayacak telkinler ve Kur'an sesleri yerine adeta Eflatun'un Akademisindeki gibi tereddüt veren tartışmalar ve karşıt fikir alışverişleri tasarlanmaktadır. Bir yabancı düşünür, "Türkiye'de çoğu aydınar(!), İslam'a, daima manyakça yaklaşmışlardır" diyor. İşte bu layiha, sanki o iddiayı ispat için kaleme alınmıştır. Asırlardır inandığımız İslam'ın iman ve şartlarına bir darbe gibi, bu sözler üstelik de adlı sanlı din ve edebiyat bilginlerinden gelince, milleti can evinden vurmuştur. Ne var ki, en şiddetli çağında olmasına rağmen, Tek Parti rejimi dahi, bu layihadaki görüşleri bütünüyle uygulamaya cesaret edememiştir. Baştakiler bu "Islahat Layihası"nı ilk önce benimsemişler, fakat sonradan ilgisiz davranmışlardır.

Komisyon üyesi proflardan Mehmet Ali Ayni, Lâyiha’daki umdelerin tatbik edilmemesinden hayrete düşmüşcesine bir dergiye şunları söylemiştir: “Atatürk, bunu niçin böyle yaptı? Acaba efkâr-ı umuumiyece (kamuoyu) fena karşılanacağından mı çekindi? Yahut henüz zamanı gelmemiş ve zemin hazırlanmamış mıydı? Yahut her inkılâbı bizzat kendisi yaptığı için bundan ilâhiyat Fakültesi’nin önayak olmasını hoş mu görmedi? Hasılı buraları anlaşılamıyor ve izah eden de bulunamıyor.” Kitaptan yazılıdı.

Yeşil fondakiler cd’de yok bilginize 694

* İKİ YARIŞÇI

وبأ هجرخأ .[ِرامِقْلا َو ِقابِهسلا :ِنْيَي ِرابَتُمْلا ِماعَط ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر بهَن] :
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نع ـ1 □4244□

هلعف هلعف ضراع اذإ « انف ٌنف ى َراَب» ُلاقي.دواد .

1.(5200)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) iki yarışçının yemeğini nehyetti: Müsabaka ve kumar." [Ebu Davud, Et'ime 7, (3754).] 695

AÇIKLAMA:

Mütebari’yi yarışçı olarak çevirdik. Hattâbi şöyle açıklar: "İki mütebari, aynı şeyleri yaparak yarışan iki kişi demektir. Bunlardan her biri, diğerinin yaptığı şeyin tıpkısını yapar. Maksatları, hangisi arkadaşına galebe çalacak, bunu göstermektir. Resulullah bunu mekruh addetmiştir. Çünkü bu davranışta riya ve övünme var ve bu, malın batıl yoldan yenmesi yasağına dahildir." Hattâbî bu ifadesiyle şu ayet-i kerimeye atıf yapmaktadır. (Mealen): "Birbirinizin malını aranızda batıl yollarla yemeyin" (Bakara 188). Burada müsabaka mutlak olarak yasaklanmış gözükmekte. Halbuki daha önce de temas edildiği üzere Aleyhissalâtu vesselâm deve, at ve ok yarışlarını tecviz etmiş ve ulema bu çeşit yarışlarda armağan verilmesini meşru addetmiştir. Sadedinde olduğumuz hadisle arada bir tearuz görmek gerekmez. Çünkü burada mekruh addedilen yarış, tefahura alet edilen veya: "Ben kazanırsam sen armağan vereceksin, kaybedersem ben sana armağan vereceğim" şeklinde batıl şartlar koşulan, dolayısıyle dinimizin koyduğu meşruiyet şartlarının dışına çıkan yarışlardır. Kumarın yasak olduğu zaten açık bir husustur. 696

MEKS (USULSÜZ VERGİ)

دواد وبأ هجرخأ .[ٍسْكَم ُب ِحاَص َةَّنَجْلا ُلُخْدَي َ # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق .
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرماع نب ةبقع نع ـ1 □4241□

1. (5201)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cennete meks sahibi girmeyecektir!" dediğini işittim." [Ebu Davud, Harac 7, (2937).] 697

AÇIKLAMA:

Meks, lügat olarak noksanlık, zulm manasına geldiği gibi, cahiliye devrinde pazarda satış yapan mal sahibinden (vergi alarak) alınan dirhemlere de denmiştir. Keza zekat toplayan tahsildarın, normal olarak zekat alma muamelesini tamamladıktan sonra aldığı ziyade paraya da meks denmiştir. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de meks'i "özürcünün aldığı vergidir" diye tarif eder. Bagavî, Şerhu's-Sünne'de "Aleyhissalâtu vesselâm, "sahibu'lmeks"le geldikleri zaman tüccardan öşür adıyla meks (vergi) alan kimseyi kasdetmiştir. Sadakayı alan memura ve ehl-i zimmeden üzerine sulh yapılan öşrü alan kimseye, haddi aşıp, zulmederek günaha girmedikçe muhtesib denir" demektedir.

Şu halde meks, usulsüz alınan, kendi hesabına alınan, zulüm bulaştırılan vergi manasına gelmektedir. Meks sahibi veya sahibu'lmeks bu kirli işe tevessül eden memur manasına gelir. 698

YALAN BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

YALANIN VE YALANCININ ZEMMİ

*

İKİNCİ FASIL

YALANIN MÜBAH OLDUGU YERLER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESULULLAH HAKKINDA YALAN

UMUMÎ AÇIKLAMA

Kizb, yalan demektir. Dilimize kizb kelimesi aynen girmiştir. Tekzib şekliyle yalanlama manasında daha çok kullanırız. Dinimiz yalancılığı kötü huyların başında kabul eder ve şiddetle reddeder. Kur'an-ı Kerim'de küfr bazan kizble ifade edilir. Mükezzib yani yalancı, "kâfir" manasındadır. "Allah adına yalan söyleyen ve hak kendisine geldiği zaman onu yalanlayan kimseden daha zalim kim vardır? Kâfirler için cehennemde yer mi yok?" (Zümer 32) ayetinde kizb küfür manasında kullanılmıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir müslümanın hırsızlık, zina, içki gibi hakkında had cezası gelen en ağır suçları işleyenlerin bile cennete gidebileceğini belirtir, fakat yalanı Müslümana bir türlü yakıştıramaz. Aleyhissalâtu vesselâm'ın ifadelerinden, yalanın sayılan bu günahlardan çok daha çirkin, çok daha alçaltıcı bir cürüm, en bayağı bir ahlaksızlık olduğunu anlamaktayız: "Mü' minde her huy bulunabilir, yalan ve hıyanet hariç."

Kizb, sıdkın zıddıdır. Sıdkla ilgili olarak gerekli açıklamaları yaparken, kizbten de bahsedilmiştir. Bu bahisle ilgili mütemmim malumat için oraya bakılsın. 699

BİRİNCİ FASIL

YALANIN VE YALANCININ ZEMMİ

؟ ي ِخَب ُنوُكَيَفأ :اَنْلُق . ْمَعَن :َلاَق . انابَج ُنِم ْؤُمْلا ُنوُكَيأ :ِهاللّ َلوُس َر اَي اَنْلُق]
□4242□ 1ـ نع ناوفص نب ٍمْيَلس َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

كلام هجرخأ .[ِ : لاَق ؟ اباهذَك ُنوُكَيَفأ :اَنْلُق . ْمَعَن :َلاَق .

1. (5202)- Safvan İbnu Süleym (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! dedik, mü'min korkak olur mu?"

"Evet!" buyurdular. "Pekiyi cimri olur mu?" dedik, yine: "Evet!" buyurdular. Biz yine:

"Pekiyi yalancı olur mu?" diye sorduk. Bu sefer: "Hayır! buyurdular." [Muvatta, Kelam 19, (2, 990).] 700

ةَتْكُن ِهِبْلَق يف ُتَكْنُيَف َبِذَكْلا ى هرَحَتَي َو ُبِذْكَي ُدْبَعْلا ُلا َزَي َ] :لاق هْنَع ُ هاللّ□
□4248□ 2ـ وعن كلام ٍهنأ ُهغلب ُنأ نبا ٍدوعسَم َر ِض َي

دصقلا « ي ِهرحَّتلا».[َنيِباَّذَكْلا َنِم ِ هاللَّدْنِع ُبَتْكُيَف ُهُبْلَق َّد َوْسَي بهتَح ُءاَد .
ْوَس

2. (5203)- İmam Malik'e ulaştığına göre, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Kul yalan söylemeye ve yalan söyleme niyetini taşımaya devam edince bir an gelir ki, kalbinde önce siyah bir nokta belirir. Sonra bu nokta büyür ve kalbinin tamamı simsiyah olur. Sonunda Allah nezdinde "yalancılar" arasına kaydedilir." [Muvatta, Kelam 18, (2, 990).]701

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, söylenen her yalanla kalpte bir kararma olduğunu belirtiyor. Bu kara noktalar çoğalınca kalbin tamamı kararıyor. Hadiste yalana niyet ettikçe buyrulmakla, bu halden kaçınmaya teşvik ediliyor. İnsan yalan söyleyince bidayette sıkıntı duyar. Bu sıkıntının sevkiyle tevbe edip, yalancılıktan geri dönebilir. Ama yalana, yalan söyleme hususunda cür'ete devam ettikçe kalp tamamen kararır. Yani, artık yalan söylemek tabii hale gelir, sıkılma, üzülme diye bir şey kalmaz. Bu hale gelince Allah nezdinde, yalancı olduğuna hükmedilir ve o vasıfla yazılır. Şarihlere göre, bu vasıfla yazılması, mele-i a'la'da yalancı olarak tanınıp, arz ehlinin kalplerine de onun yalancı olduğunun ilhamen atılması, dillere yalancı olarak konması demektir. Tıpkı yeryüzüne kabul ve buğzun da bu şekilde konması gibi. Bu hal, ona alçalma olarak yeterlidir. Deylemî'de gelen merfu bir rivayette: "Yalancı, hep kendini alçaltmaya yalan söyler" buyrulmuştur. 702

م ْوَقْلا ُهْنِم َكَحْضَيِل ِثيِدَحْلاِب ُثِّدَحُي يِذَّلِل ٌلْيَو :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□□
:لاق ِههدج نع هيبأ نع ميكح نب زْهب نعو ـ8 □4245□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُهَل ٌلْيَو ،ُهَل ٌلْيَو . ُبِذْكَيَف .

3. (5204)- Behz İbnu Hakim an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yazıklar olsun o kimseye ki, insanları güldürmek için konuşur ve yalan söylerler! Yazık ona, yazık ona!" [Ebu Davud, Edeb 88, (4990); Tirmizî, Zühd 10, (2316).] 703

699 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/546.

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minleri yalandan zecr etmek için, insanları güldürmek için anlatılan sözlerdeki yalana bile şiddetli vaidde bulunmaktadır. Mizah için söylenen yalan böyle şiddetli vaide maruz ise, insanları aldatmak, menfaatler elde etmek veya birkısımlarının hukukunu çiğnemek gibi ciddî meselelerdeki yalanın manevî müeyyidesi çok daha ağır olmalıdır.

Hadisin mefhum-u muhalifinden, yalana yer vermeyen hak sözlerle insanları güldürmenin caiz olduğu manası çıkmaktadır. Rivayetlerde bunun örnekleri var. Resulullah zaman zaman çevresindeki insanlara mizahta bulunmaktan geri kalmamıştır. Ancak mizah ve şakalarında sıdktan ve haktan ayrılmamıştır. Gazalî, meşru olan mizah için, "haktan sapmama, kalp kırmama ve ifrata kaçmama" şartlarını koşar. Bu takdirde mizahımızın mizah-ı Muhammedî olacağına dikkat çeker. Devamla der ki: "Ey muhatabım, eğer bu tarzla sınırlı olarak zaman zaman mizah yapsan sana bir mahzur getirmez. Ancak, insanın, mizahı kendine bir meslek yapıp üstünde devam etmesi ve onda aşırı gitmesi, sonra da Resulullah'ın sünnetine temessük ettiğini söylemesi büyük hatadır. Bu kimse, danslarını seyretmek için zencilerin peşini hiç bırakmayan, sonra da "Resulullah Hz. Aişe'ye onların oyunlarını seyretmesi için izin vermiştir" diyerek sünnete uyduğunu söyleyen kimseye benzer." 704

ن ِم ُتْعَّبَشَت ْناِ ٍحاَنُج ْنِم َّيَلَع ْلَهَف ، ةَّرَض يل َّناِ هاللّ َلوُس َر اَي : ْتَلاَق ةأ َرْما□
َّنأ] :اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َءاَمْسأ نعو ـ5 □4244□

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ٍرو ُز َبوَث ِسِب ًَك َطْعُي ْمَل اَمِب ُعِهبَشَتُمْلا : .
َلاَقَف ؟ِينِيطْعُي ِيذهلا َرْيَغ ي ِج ْو َز

4. (5205)- Esma (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Benim bir kumam var. Ona karşı (yalan söyleyerek) kocamın vermediği şeyle karnımı doyurmuş göstersem bana bir mahzur getirir mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Verilmeyenle karnını doyurmuş gösterip övünen, tıpkı, iki alan elbisesini giyen gibidir" cevabını verdi." [Buhârî, Nikah 106; Müslim, Libas 127, (2130); Ebu Davud, Edeb 91, (4997).] 705

AÇIKLAMA:

Hadis, kadının kumasına karşı bile olsa, yalan tavra girmesini yasaklıyor. Müteşebbi, kendini tok gösteren demektir . Kinaye olarak kullanılmış olması esastır. Bu durumda kendine verilmeyeni verilmiş göstererek veya elinde olmayanı var göstererek başkasına karşı yapmacık, yalan tavır takınan kastedilmiştir. Tabii ki bunun altında tefahur ve övünme yatmaktadır. Aleyhissalâtu vesselâm bu davranışı tasvib etmiyor; iki yalan elbise giyene benzetiyor. Yalan elbise insanı çıplak bırakır, rüsvay eder. Bunu "sahte elbise, eyreti elbise" diye de anlamışlardır. Ancak yalan elbise diye zahire uygun mana verilmesi daha hikmetli gözükmektedir. Şu da var ki, yalan elbisesi tabirini, yalan sahibinin elbisesi, yani zühd ehlinin elbisesini giyerek kendini zühd ehlindenmiş gibi göstermek suretiyle halka karşı yalan söyleyen, riya yaparak çile çekenlerin elbisesiyle kendini onlardan gösteren şeklinde de manalandıranlar olmuştur. Bazıları da: "Üzerinde tek elbise olduğu halde iki elbise varmış gibi gösteren kastedilmiştir" demiştir. Ezherî: "O kimse, yeninin üzerine bir yen daha diktirerek kendisine bakana iki gömlek giyiyormuş görünen, halbuki aslında tek gömlek giyen kimsedir" der. 706

اَهَل َلاَقف .َكيِطْعُأ َلاَعَت اَه : ْتَلاَقَف .اَنِتْيَب يف ُدِعاَق # ِ هاللّ ُلوُس َر َو ام #:
ْوَي ِيهمُأ ِينْتَعَد] :لاق رماع نب ِ هاللّدبع نعو ـ4 □4244□

دواد وبأ هجرخأ .[ةَبْذَك ِكْيَلَع ْتَبِتُك ائْيَش ِهِيطْعُت ْمَل ْوَل ِكَّنِإ اَمأ :اَهَل .
َلاَقف . ارْمَت ُهَيِطْعُأ ْنأ ُتْد َرأ : ْتَلاَق .ِهِيطْعُت ْنأ ِتْد َرأ اَم

5. (5206)- Abdullah İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), evimizde otururken, annem beni çağırdı ve: "Hele bir gel sana ne vereceğim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm anneme: "Çocuğa ne vermek istemiştin?" diye sordu.

"Ona bir hurma vermek istemiştim" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm: "Dikkat et! Eğer ona bir şey vermeyecek olursan üzerine bir yalan yazılacak!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 88, (4991).] 707

AÇIKLAMA:

Bu hadisin çocuk terbiyesiyle sıkı alâkası vardır. Yüce mürebbimiz, terbiyede hiçbir surette yalana yer verilmemesini irşad buyurmaktadır. Bilhassa ağlayan çocuklara bazan yapılmayacak veya verilmeyecek şey vaadedilir, yahut da olmayacak şeyle korkutulur. Bunların hepsi neticede "yalan" olmakta birleşir. Resulullah bütün bunların haram olduğunu, çocuk terbiyesinde hiçbir surette yalana yer verilmemesi gerektiğini ifade buyurmaktadır.

Hadis, çocuğa, bu basit durumda bile olsa yalandan zecrederse, ciddi durumlarda yalana yer vermenin nasıl bir haybet ve hasaret olduğunu ifadede beliğ bir örnektir. 708

اَمِب ْمُكَنوُثِهدَحُي َنوُباَّذَك َنوُلاَّجَد ٌساَنُأ يِتَّمُأ ِر ِخآ يف ُنوُكَي :#ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4244□

ملسم هجرخأ .[ْمُكَنوُنِتْفَي ًَو ْمُكَنوُّل ِضُي َ . ْمُهاَّيِإ َو ْمُكاَّيِإف ْمُكُؤاَبآ ًَو ْمُتْنأ.
اوُعَمْس َت ْمَل

6. (5207)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimin sonunda yalancı deccaller olacak. Onlar, ne sizin ne de atalarınızın hiç işitmediği şeyleri anlatacaklar. Onlardan sakının!" [Müslim, Mukaddime 6, (6).] 709

ِبذَكْلا ْمُهُث ِهدَحُيَف َم ْوَقْلا يِتأَيَف ِلُج َّرلا ِةَروُص يف ُلَّثَمَتَيَل َناَطْيَّشلا َّنإ] :□ □
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ4 □ 4243□

ملسم هجرخأ .[اَذكَ و اَذَكَ ثُهِدَحُيِ هُمَسا فُ رِعْأً وَ هُهَجْ وَ فُ رِعْأُ جَ رَ .
تُعِمَس : مُهْنِم لُج رَّلا لُوُقَيَف . نَوُق رَّفَتَيَف

7. (5208)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şeytan insan suretinde temessül eder ve bir cemaate gelerek onlara yalan şeyler söyler. Bir müddet sonra cemaattakiler dağılırlar. Onlardan biri: "Bir adam dinledim, yüzünü de tanırım ama ismini bilmiyorum. Şöyle şöyle söylemişti" diyerek (onun yalanını bilmeden tekrar eder)" [Müslim, Mukaddime 7. hadisin arkasında).] 710

İKİNCİ FASIL

YALANIN MÜBAH OLDUGU YERLER

ىلَع اوُعَباَتَت ْنأ ىلَع ْمُكُلِمْحَي اَم ُساهنلا اَهُّيأ اَي :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :تلاق اهْنَع
ُ هاللّ َي ِض َر ديزي تنب ءامسأ نع ـ1 □4244□

ُلج َر َو .اَهَي ِض ْرُيِل ِهِتأ َرْما ىلَع َبَذَك ُلُج َر :ٍلاَص ِخ ِثَث يف ًهِا ُما َرَح َمدآ ِنْبا□
ىلَع ُهُّلُك ُبِذَكْلا ؟ ِراهنلا يف ِشا َرِفْلا ِعُباتَتَك ِبِذَكْلا يف تفاهتلا «عُباتهتلا».يذمرتلا
هجرخأ .[اَمُهَنْيَب َحِلْصُيِل ِنْيَمِلْسُم َنْيَب َبَذَك ُلُج َر َو ،ٌةَعْدَخ َبرَحْلا َّنِإَف ،ِب ْرَحْلا
يِف َبَذَك

قرتحيف جارسلا ءوض يف عقاوتي يذلا رئاطلا « ُشارفلا»و.رما .

1. (5209)- Esma Bintu Yezid (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey insanlar! Pervanenin ateşe atılması gibi sizi yalanın peşine düşmeye sevkeden şey nedir? Halbuki, üç yer hariç yalanın her çeşidi ademoğluna haramdır: Bu üç yere gelince: 1) Erkeğin, rızasını sağlamak için hanımına yalanı, 2) Harpte söylenecek yalan. Çünkü harp bir hileden ibarettir.

3) İki Müslümanın arasında sulhü sağlamak kasdıyla söylenen yalan." [Tirmizî, Birr 26, (1940).]711

AÇIKLAMA:

Yalan dinimizde her çeşit kötülük ve şerrin başı ve kaynağı kabul edilerek şiddetle reddedilmiş olmasına rağmen bazı hallerde meşru kabul edilmiştir. Bizzat Resulullah bu halleri tâdad eder. Muhtelif tariklerden gelen rivayetler bu hususlarıbelirtir. Nevevî, Müslim Şerhi'nde şu nakilleri kaydeder: "Bu üç halde yalanın cevazında ihtilaf yoktur. Ancak buralardaki mübah olan yalandan murad nedir? Bunda ihtilaf edilmiştir. Bir kısım ulema: "Bu hadisin ıtlakı üzeredir" diyerek, bu üç durumda, maslahat için olmayacak şeyin söylenmesini caiz görür ve "Mazmum olan yalan, zarar getiren yalandır" derler. Bu görüşlerine Hz. İbrahim aleyhisselam'ın ayette gelen şu sözleriyle delil getirirler: "Bunu yapsa yapsa şu büyükleri yapmıştır..." (Enbiya 63), "Ben hastayım (dedi)" (Saffat 89) 712"

Yine Hz. İbrahim'in Mısır'a vardığı zaman, zevcesi Hz. Sare için "O, kızkardeşimdir" demesi de başka bir örnektir. Bu meyanda zikredilen bir başka Kur'anî örnek, Yusuf aleyhisselam'ın münadisinin sözüdür:

"Ey kervan sahipleri sizler hırsızsınız!" (Yusuf 70). Bu misalleri veren alimler derler ki: "Şurası muhakkak ki bir zalim, bir adamı öldürmek istese, o da bir şahsın yanında saklanmış olsa, mezkur şahsa, onun nerede olduğunu bilmediği hususunda yemin etmek vacib olur."

708 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/550.

Diğer bir grup alim -ki Taberî de bunlar arasında yer alır- de şöyle der: "Hayır, hiçbir şeyde yalan caiz olmaz. Bu sadedde mübaha delalet zımnında gelen örneklerde asıl murad olan, tevriye ve meariz'in (kapalı, birkaç manaya gelen kelimelerin) kullanılmasıdır, sarih yalan değildir. Mesela erkeğin hanımına ihsanda bulunacağını, falan kumaştan alacağını vaadetmesi ve bu sırada "Allah takdir ederse" diye niyetlenmesi gibi. Hasılı bu ruhsat, kişinin birkaç manaya muhtemel bir kelam söyleyerek, muhatabın kendi hoşuna giden manada anlamasına imkan tanımayadır. Arayı düzeltmeye çalışıyorsa, birinden diğerine güzel sözler nakleder ve tevriyede bulunur. Savaştaki yalan da böyle. Sözgelimi, düşmanına "imamınız öldü" der, ama bunu derken, geçmişte ölmüş bulunan imamlarını kasteder veya: "Yarın bize imdad, yiyecek.. vs. gelecek" der. Bütün bunlar, mübah olan meariza örnektir ve herbiri de caizdir. Bunlar Hz. İbrahim ve Hz. Yusuf'un kıssalarını ve bu sadedde gelenleri meariza te'vil ettiler.

Kocanın kadına, kadının kocaya yalanı bir sevgi izharıyla, mutlaka olması gerekmeyen bir hususta vaadde bulunmakla ilgilidir. Yoksa kadın veya erkek üzerindeki bir hakkı ortadan kaldıracak ve berikinin veya ötekinin olmayan bir hakkı gasbettirecek bir aldatma, bütün Müslümanların icmaı ile haramdır." 713

نْيَنْثإ َنْيَب ُحِلْصُي يِذهلا ِبأَّذَكْلاِب َسْيَل :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس]
تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةبقع تنب موُثلك ُّمُأ نعو ـ2 4214

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[اريَخ ي ِمْنَي ْوأ اريْخ ُلوُقَيَف .

2. (5210)- Ümmü Külsüm Bintu Ukbe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, diyordu ki: "İki kişinin arasını düzelten, hayır söyleyip, hayır tebliğ eden kimse yalancı değildir." [Buhârî, Sulh 2; Müslim, Birr 101, (2605); Ebu Davud, Edeb 58, (4921); Tirmizî, Birr 26, (1939).] 714

يف َرْيَخ َ :# َلاَقف .ِبتأ َرْما ُبِذْكأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَق ٌج َر َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ىرهزلا ميلس نب ناوفص نعو ـ8 4211

كلام هجرخأ .] َكْيَلَع َحاَنُج َ :# َلاَق ؟اَهَل ُلوُقأ َو اَهُدِعأف : َلاَق .ِبذَكْلا .

3. (5211)-Safvan İbnu Süleym ez-Zührî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Ben karıma yalan söyleyeyim mi?" demişti. Aleyhissalâtu vesselâm : "Yalanda hayır yoktur!" buyurdular. Adam: "Vaadde bulunmama, lehinde söylememe ne dersiniz?" diye tekrar sordu: Aleyhissalâtu vesselâm da: "Öyleyse sana bir vebal yok!" buyurdular." [Muvatta, Kelam 18, (2, 990).][715]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah, yalanla vaadi ayırdediyor, yalanı tecviz etmezken, vaadetmeye ruhsat veriyor. Şarihler, yalanın daha çok geçmişe; vaadin ise geleceğe baktığını ve yerine getirilme imkanının bulunması sebebiyle,[716] tamamen yalan olmadığını belirtirler.

YALAN (14. Ciltten Devam)

يف ِناَتْنِث ِ,تاَبَذَك َثَث ّا إ ُمَّسلا ِهْيَلع ُّيِبَّنلا ُميِها َرْبإ ِبْذَكَي ْمَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 □2525ـ َتاَذ ْتَناَك َو ،ُة َراَس ُهَعَم َو
ٍراَّبَج َض ْرأ َمِدَق ُهَّنإف ،َة َراَس ِناْأَش يف ٌةَد ِحا َو َو ،اَذه ْمُه ُريِبَك ُهَلَعَف ْلَب
ُهُلوَق َو ؛ٌميِقَس يِهنِا ُهُل ْوَق ؛ هاللّ ِتاَذ ، ِم َ ْس“ا يف ِيتْخ ُأ ِكَّنإف ِيتْخُأ ِكَّنأ
ِهيِربْخاَف ِكَلأَس ْنإف ، ِكْيَلع ِينْبِلْغَي ِيتأ َرْما ِكَّنأ ْمَلْعَي ْنإ َراَّبَجْلا اَذه َّنإ :اَهَل َلاَقف
ٍ,نْسُح َ ُةأ َرْما َكَض ْرأ َلَخَد : ُهَل َلاَقف ُهاَتأف ،ِراَّبَجْلا ِلْهأ ُضْعَب اَمُهآ َر ُهَض ْرأ
َلَخَد اَّمَلَف ِك َرْيَغ َو ى ِرْيَغ ًامِلْسُم ِض ْر‘ا يف ُمَلْعأ َ ِيهنِإو

اَهْيَلإِ ُهَدَي َطَسَب ْنأ ْكَلامَتَي ْمَل ِهْيَلَع ْتَلَخَد ْنأ اَّمَلَف . ِة َّ َصلا ىلا ُميِها َرْبإ َماَق َو
،اَهِب َيِتُأف ،اَهْيَلإِ َلَس ْرأف ، َكَل َّا إ َنوُكَت ْنأ ِيغَبْنَي َلْثِم اَهَل َلاَق َف . ِل َّو‘ا َن ِم
َّدَشأ ُهُدَي ْتَضِبُقَف ،َداَعَف ْتَلَعَفَف ِك ُّرُضأ َ َو ِيدَي َقِلْطَي ْنأ َ هاللّ ِيعْدا :اَهَل َلاَقف
ًةديدَش ًةَضْبَق ُهَدَي ْتَضِبُقَف ِيذهلا اَعَدَف ،ُهَدَي ْتَقِلْطُأ َو ْتَلَعَفَف ِك ُّرُضأ َ َو ِيدَي
َقِلْطُي ْنأ َ هاللّ ِيعْدا :اَهَل َلاَقف . ِنْيَتَل َّو‘ا َن ِم َّدَشأ ُهُدَي ْتَضِبُقَف ،َداَعَف ْتَلَعَفَف ،
َكِلذ اَهآ َر اَّمَلَف ،ِيشْمَت ْتَلَبْقَأف ،َرَجاَه اَهاَطْعأ َو ،ي ِض ْرأ ْنِم اَهْج ِرْخاَف ٍناَسْنإِب
ِينِتأَت ْمَل َو ٍناَط ْيَشِب ِينَتْئ ِج اَمَّنإ َكَّنإ : ُهَل َلاَقف .اَهِب َءاَج

ءاَم ِينَب اَي ْمُكُّمأ َكْلِتَف :ُهْن َع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرْي َرُه وُبأ َلاَق . ًامِداَخ َمَدْخأ□
َو ِراهَبْجلا َدَي ىلاعَت ُ هاللّ َّفَك ،ًارْيَخ : ْتَلاَق . ْمَيْهَم : َلاَق . ُميِها َرْبإ

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِءاَمهسلا .

اوناك مههن‘ برعلا «ءامسلا ءام وُنَب»و.ةم‘او دبعلا ىلع عقي « ُمِداَخْلَا»و؟كلاح
«امو كرمأ ام :اهانعم لاقي ةملك « ٌميهَم

ناك ثيح نولزنيف ءامسلا رطق نوعبتي .

4. (5212)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İbrahim aleyhisselam sadece üç yalan söylemiştir: Bunlardan ikisi Allah'ın zatıyla ilgili; biri □ميِقس ِيهنِا sözüdür; diğeri de[1] ْلَب ُهَلَعَف ُريِبَك ْمُه اَذه sözüdür. Bir tanesi de zevce-i pakleri Sare Hatun hakkındadır. Hz. İbrahim zalim birinin diyarına (Mısır'a) beraberinde Sare de olduğu halde gelmişti. Sare güzel bir kadındı. Sare'ye: "Bu cebbar herif, bilirse ki sen karımsın, senin için bana galebe çalar. Eğer sana soracak olursa, kızkardeşim olduğunu söyle! Çünkü sen, zaten İslam yönünden kardeşimsin, din kardeşiyiz. Ben yeryüzünde senden ve benden başka bir Müslüman bilmiyorum" dedi.

Bunlar zalim kralın memleketine girince, adamlarından biri bunları gördü. Hemen gidip: "Senin memleketine öyle güzel bir kadın girdi ki, sizden başkasının olması münasib değildir" dedi. Kral derhal adamlar gönderip, Sare'yi yanına getirtti. Hz. İbrahim namaza durdu. Sare adamın yanına girince, kral (onu ayakta karşıladı, fakat) elini ona uzatamadı. Eli şiddetli şekilde tutuldu. Sare'ye: "Elimi salması için Allah'a dua et! Sana zarar vermeyeceğim!" dedi. Sare de dediğini yaptı. Ama kral tekrar Sare'ye sataşmak istedi. Eli, öncekinden daha şiddetli tutulup kaldı. Sare'ye aynı şekilde ricada bulundu. O da kabul etti. (Adam normal hale dönünce tekrar) sataşmak istedi. Eli önceki iki seferden daha şiddetli şekilde tutuldu. Sare'ye yine: "Allah'a dua et, elimi salsın, sana zarar vermeyeceğim!" diye rica etti. Sare dua etti, adamın elleri açıldı. Kral kadını getiren adamı çağırdı ve ona: "Sen bana ihsan değil bir şeytan getirmişsin. Bunu diyarımdan çıkar!" dedi. Sare'ye Hacer'i bağış olarak verdi.

Sare yürüyerek geldi. İbrahim onu görünce:

"Nasılsın, ne haber?" dedi. Sare:

"Hayır var! Allah cebbarın elini tuttu ve (bana) bir hadim verdi!" dedi." Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) der ki: "Ey sema suyunun oğulları! Bu kadın (Hacer) sizin annenizdir." [Buharî, Enbiya 9, Büyû 100, Hibe 36, Nikah 12, İkrah 6; Müslim, Fezail 154, (2371).] Ebu Davud, Talak 16, (2212); Tirmizî, Tefsir, Enbiya, (3165).] 2

AÇIKLAMA:

1- Burada bir peygamber olan Hz. İbrahim'e üç yalan nisbet edildiğini görüyoruz. Bu yalanlardan ikisi Kur'an-ı Kerim'de mezkurdur. Burada, bizzat Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. İbrahim'e "yalan" nisbet etmiş olması ulema arasında "peygamberler yalan söyler mi?" meselesinin tahliline vesile olmuştur. Hadisi tahlil eden Nevevî hazretleri şu açıklamaları dermeyan eder: "Mazirî der ki: "Peygamberler Allah'tan gelen hükümleri tebliğ hususunda yalandan beridirler. İlahî sıyanete (korunmaya) mazhardırlar. Bu mevzuda yalan büyük olmuş, küçük olmuş, az olmuş, çok olmuş farketmez, hepsine karşı korunma altındadırlar. Ancak tebliğ-i şeriata girmeyen ve sıfattan addedilen meselelerde -söz gelimi dünya işleriyle ilgili adi bir meselede bir kerecik bir yalan gibi- kizbe gelince, bunun peygamberlerden südur etmesinin imkanı veya bundan da ismetleri hususunda selef ve halef nezdinde iki meşhur görüş var: Kadı İyaz der ki: "Sahih olan şudur: Tebliğe müteallik meselelerde peygamberlerden kizbin vukuu tasavvur bile edilemez. Küçük günahları onlara caiz görelim görmeyelim, keza söylenen yalan az olsun çok olsun farketmez, hüküm budur. Çünkü peygamberlik makamı yalana tenezzül etmekten pek yücedir. Bu meselede en küçük bir biri de Sare ile ilgili" sözüne gelince, bunun manası şudur: Buradaki sözler, muhatabın anlayışına göre yalandır. Nefsülemirde ise bunlar iki sebeple dinin reddettiği mezmum yalanlar değildir. Biri: Hz. İbrahim bunlarla tevriye yapmıştır. Mesela Sare hakkında: "İslam'da kardeşim" demiştir. Buradaki kardeşlik batında sahihtir. İkincisi: Eğer bu tevriye değil de gerçekten yalan olsaydı, yine de zalimin zulmünü defetme sadedinde caiz olurdu. Nitekim fukaha şu hususta ittifak eder: "Bir zalim, gizlenmiş olan birini öldürmek üzere veya emanet bir malı gasben almak üzere gelse ve bunların yerini sorsa, bilen kimseye onları gizlemek ve bildiğini inkar etmek vacib olur." Çünkü burada zalimin zulmünü defetmek mevzubahistir. Resulullah, Hz. İbrahim'in yalanlarının mutlak olarak reddedilen mezmun yalana girmediği hususunda dikkat çekmiştir. Mazirî der ki: "Bazı alimler bu kelimeleri te'vil ederek "yalan" sınıfına girmediklerini göstermeye çalışmıştır. Ancak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ıtlak ettiği bir lafızdan imtinaya kalkmanın bir manası yok." Ben derim ki: "Onlara "yalan" kelimesinin ıtlakından kaçınmak mümkün olmaz, çünkü bizzat hadiste bu gelmiştir. Onların te'villerine gelince, bu da sahihtir, herhangi bir mani yoktur. Alimler der ki: "Sare hakkındaki yalan da aslında Allah'n zatına aittir. Çünkü o da zalim kâfiri zinadan menetmek için söylenmiştir. Bu husus Müslim dışındaki rivayetlerde açık olarak gelmiştir. Te'vilciler, peygamberimizin, yalanın ikisi Allah'ın zatıyla ilgili biri değil diye ayırıma yer vermesini, "onun da Allah'ın zatıyla ilgili olmasının yanında, Hz. İbrahim'in kendisi için de bir haz ve menfaat bulunmaması sebebiyledir" diye açıklar.

Te'vilciler, Hz. İbrahim'in "Ben hastayım" sözü için de şunu söylemiştir: "Yani "Ben hasta olacağım" demek istemiştir. Çünkü her insan hastalığa maruzdur. Bu sözüyle, müşriklerle birlikte bayramlarına çıkıp, batıl ve küfür merasimlerinde hazır bulunmamak için özür beyan etmiştir. (Ayet-i kerimenin ifadesiyle, bunu yıldızlara baktıktan sonra söylemesi 3 onlar üzerinde ikna edici tesir hasıl etmiş, bize de hastalık bulaşmasın diye, Hz. İbrahim'i koyup kaçmışlardır.) Alimler "Bunu en büyükleri yapmıştır" sözü ile ilgili olarak da şu açıklamayı yapmışlardır: "Hz. İbrahim burada, büyük putun yapmış olmasına, onun konuşmasını şart kıldı ve şöyle söyledi: "Bunu yapsa yapsa şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşabiliyorlarsa onlardan sorun." Yani: "Eğer bunlar konuşuyorlarsa büyükleri yapmıştır, konuşmuyorlarsa bir başkası yapmıştır, konuşmadıklarına göre.. öyleyse bu sözde yalan yok" demek isterler. Ama çoğunlukla ulema zahiri esas almak gereğine kaildir." **2-** Ebu Hureyre'nin telaffuz ettiği "sema suyunun oğulları" tabirini birçok alim şöyle izah etmiştir:

"Bundan Araplar muraddır, nesebleri saf ve halis olduğu için, saf ve berrak olan sema suyuna benzetmiş olabilir." Bazıları da: "Araplar çoğunlukla hayvancılıkla geçinir, hayatları meralara ve münbit yerlere bağlı; bu da yağmur suyu ile hasıl olur. Göçebeler yağmur suyunun yeşerttiği yerleri kovalayarak hayatlarını devam ettirdiği için, onlara sema suyunun oğulları demek münasibtir" demiştir. el-Kâdı der ki: "Bana göre en doğrusu: "Bu tabirle kasdedilenlerin ensar olduğunu söylemektir. Çünkü burada, onların ceddi Amir İbnu Haris İbni İmri'l-Kays İbni Sa'lebe İbni Mâzin İbni'l-Eded'e bir nisbet var. O zat Mâu's-Sema (sema suyu) olarak biliniyordu." **3-** Alimler, hadisten şu hükümlerin çıktığına dikkat çekerler: Din kardeşine kardeşim denebilir, bu tabirle din kardeşi kastedilebilir. Zalim hükümdarın ve müşrik kimsenin hediyesi kabul edilebilir.

Halisane ve ızdırar halinde yapılan dua makbuldür.

Musibete uğrayan kimsenin öncelikle namaz kılması menduptur. İbrahimî bir sünnettir. Hadiste Hz. İbrahim aleyhisselam'ın mucizesi beyan edilmektedir.

Zalimin zulmünden kurtulmak için yalan söylemek caizdir.[4]

Peygamberler Günah İşler Mi?

Sadedinde olduğumuz hadiste bazı peygamberlerin günah işlediği mevzubahis oldu. Halbuki peygamberlerle ilgili temel inançlardan biri ismettir. Sadece son peygamber Hz. Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm)'nın değil, Hz. Adem'den bu yana gelip geçen bütün peygamberlerin ismet sahibi olduğunu yani günah işlemekten, yalan söylemekten uzak olduklarını, bu hususta İlahî himaye ve muhafazaya mazhar bulunduklarını kabul etmek icabeder. Aksi takdirde getirdikleri şeriata itimad ve güven sarsılır. Bu sebeple peygamberlerin büyük günah işlemeyecekleri hususunda ulema müttefiktir. Küçük günah hususunda ise bazı teferruatı bilmede fayda var. Bu maksadla yeri gelmişken Tecrid-i Sarih mütercimlerinden merhum Kamil Miras'ın kıymetli bir tahlilini aşağıya aynen kaydediyoruz.[5]

Peygamberler Büyük-Küçük Günahlardan Masum Mudurlar?

Mevzumuz bizi bu meseleyi de tedkike davet etmiştir, şöyle ki: **1)** Enbiyayı kiram gerek kable'nnübüvve (peygamberlikten önce), gerek ba'de'nnübüvve (peygamberlikten sonra), gerek celî (açık) ve gerek hafî (kapalı) küfürden münezzeh ve mutahhardırlar. Bu babda icma vardır.

2) Yine Enbiyayı kiram gerek âmden ve gerek sehven, gerek bilerek ve gerek bilmeyerek, gerek kable'nnübüvve gerek ba'de'nnübüvve, gerek bir maslahata mebnî olsun ve gerek olmasın, hilaf-ı vakı ihbar etmekten ibaret olan kizibden de masundurlar (korunmuşturlar). Yalnız bu ikinci hüküm muhtac-ı tafsildir. Şöyle ki: "Enbiyanın âmden, bilerek ihtiyar-ı kizb etmeyecekleri hakkında icma vardır. Fakat sehven ihtiyar-ı kizb etmekten masuniyetleri cumhur-iulemanın mezhebidir. Bu babda icma yoktur. Sonra, ba'de'nnübüvve kizbden masuniyetleri hakkında da icma vardır. Çünkü bir peygamberin kizbine ihtimal vermek, peygamberin istinadgâhı olan mucize mefhumunun muktezasına münafidir. Bir kısım alimler, bir peygamberin kable'nnübüvve hayatında ne peygamberlik vasfı vardır, ne de ortada mu'cize mefhumunun henüz müteallıkı olabilecek harikulâde bir emir vardır ki, aralarında münafat aranılsın, demişler. Ve bu nokta-i nazarı mebde-i hareket ittihaz ederek peygamberlerin kable'nnübüvve bila-ihtiyar sehven kizbetmesindeki aklî bir imtinâ yoktur, demişlerdir. Üçüncü bir kaydımız ki, bir maslahata müstenid olan ve olmayan kizibden de peygamberlerin ma'suniyyeti idi. Malumdur ki, Sa'di: زیکنا هنتف تسار زا هب زیمآ تحلصم غورد beytinde, fitne ve fesada badi olan doğrudan, calib-i maslahat yalanın çok daha iyi olduğunu haber veriyor. Bu calib-i maslahat yalan, ümmet hakında mücazdır. Fakat Cenab-ı Hak, peygamberlerini bundan da sıyanet buyurmuştur. Şimdi enbiyanın kebair ve sagairden masun olup olmadıklarına gelmiş bulunuyoruz. Enbiya-ı kiram, günah-ı kebairin bütün enva ve efradından tamamen ve bi'l-icma' ma'sundurlar. Bu babta ittifak eden alimler bu ma'suniyetin sehven suduru mefruz olan kebaire de şümulü var mıdır? Yoksa âmden irtikab-ı kebaire mi has? Seyyid-i Şerif gibi bir kısım ulema, peygamberleri Cenab-ı Hak gerek âmden ve gerek sehven günah-ı kebair işlemekten muhafaza buyurmuştur, ictihadında bulunmuşlardır. Fakat Sahib-i Mevakıf gibi bir kısmı sehven sudurunu caiz görmüşlerdir.

Küçük günahlara gelince:Sagâir iki kısımdır:

1) Sagâir-i müteneffiredir (nefret edilen) ki, onu irtikab edenlere karşı her görenin tab'ında nefret ve istikrah uyandıran sagirelerdir. Gizlice bir lokma ekmek aşırmak; satılan bir şeyi tartarken mesela, bir iki kiraz danesi eksik tartmak gibi masiyetler ki, bunlar ne kadar küçük olsalar da yine bir kasa hırsızlığından daha ziyade mürtekibinin hissetine ve denâet-i tab'ına delalet ettiklerinden, peygamberler gerek âmden ve gerek sehven böyle iğrenç sagâirden de muhafaza buyurulmuşlardır.

2) Müneffir (nefret ettirici) olmayan sagâire gelince, Enbiya-i Kirâm ba'de'lbi'se bunlardan mahfuzdurlar. Teftazani Şerh-i Makasıd'da bu ictihadı iltizam etmiştir. Fakat Şerh-i Akaid'de: Cumhura göre peygamberlerden âmden sagâirin suduru caiz görülmüştür deniliyor. Sonra sehven sagâirin sudurunun cevazında ittifak bulunduğu bildiriliyor.

Celalüddin-i Devvânî, biraz uzamış olan şu izahımızı icmal ederek diyor ki: Selef-i salihine ve ehl-i hadisin muhakkiklerine göre, Enbiya-i Kiram ba's olunduklarından sonra günah-ı kebairin bütün enva ve efradından gerek âmden ve gerek sehven sıyanet-i İlahiye ile mahfuzdurlar. Yine böyle âmden sagâirden de mahfuzdurlar. Binaenaleyh Enbiya-i Kiram'a kizib, ma'siyet isnadına dair bir rivayet naklolunursa, o rivayet tarik-i ahad ile menkul ise merduddur. Tevatür tarîki ile naklolunmuş bulunuyorsa müevveldir. Kelam kitaplarından hülasa ettiğimiz bu izahatı arzettikten sonra Kadı İyaz'ın bu mevzua dair Şifa'sındaki çok kıymetli malumatı da bervech-i ati hülasa ediyoruz: Enbiyalar **1)** İ'tikadiyyat, **2)** Akval, **3)** A'mal hususlarında bir mahzur-i şer'ide bulunmaktan masumdurlar: İ'tikadiyyat: Enbiya-i Kiram'ın, Cenab-ı Hakk'ın zatına, sıfatına, ef'aline vukufu, yakin derecesinde bir ilimdir. Bu babda, Enbiya-i Kiram'da şekk, cehil bulunması bil'icma mümtenidir. İbrahim aleyhisselam "Ya Rabbi! Senden ihya-i emvat mucizesini isteyişim, kemal-i kudretin hakkında kalbimi son derece tatmin içindir" demesi, Cenab-ı Hakk'ın ihya-i emvat hususundaki kudretinden gönlünde bir ukde-i istifham, bir şüphe ve tereddüd bulunduğundan dolayı değildir, belki Cenab-ı Hakk'ın duasına icabet hususunda nezd-i Bari'deki derecesini anlamak içindir. Yakin, kuvvet ve za'fı kabil bir halet-i ruhiyye olduğundan ilmü'lyakin derecesinden aynü'lyakin derecesine yükselmek içindir.

Yine böyle Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) بِاَتِكْلا َنُؤ َرْقَي َنيِذهلا□ ْنِاَف َتْنُك يف ٍكَش اَّمِم اَنْل َزْنَا َكْيَلِا َلئْساَف (Yunus 94) ayet-i kerimesi ile vaki olan hitab-ı İlahîde Resul-i Ekrem'in gönlünde hakikaten bir şekk ve tereddüdün mevcud olduğundan dolayı değildir. Belki bu ehl-i şekke böyle söylemesini ta'lim içindir ْلُق اَي دهمَحُم

يِنيِد ْنِم ٍهكَش يف ْمُتْنُك ْنِا ُساهنلا اَهُّيأ اَي ْلُق تُنْك ْنِا□ takdirindedir. Nasıl ki "Ey nâs! Tebliğ ettiğim din-i İslam hakkında şek ve tereddüdünüz varsa, de..." ayet-i kerimesinde böyle ta'lim buyrulmuştur. Hülasa: Bu yolda varid olan hitabat-ı ilahiyye(3) hep bu yolda müevveldir .Şu da ehl-i ilmin icmaı ile sabit bir hakikattir ki: Enbiya-i Kiram'ın cisimleri şeytanın zarar vermesinden masun olduğu gibi kalpleri de vesvese ilka etmesinden mahfuzdur. 6

---

3) □□وسلم) (وَ لَوْ شَاءَ ُ اللّه لَجَمَعَهُمْ عَلى الْهُدى فَ َ َتكْونَن

هيلع هالّل ىلص) دمحمل اباطخ بلاعت هلوق هنمو

امهل لهجلا تابث سيل (َنيلِهاَجْلا َنِم َنوُكَت ْنِا َكُظِعَا ّنِا ُمْلِع هِب َكَل َسْيَل اَم يِنلَئَسَت َف) مسلا هيلع حونلو (َنيلِهاَجْلا َنِم

Peygamberlerin Sözlerinin Hatadan Masuniyyeti:

Ya ahkâm-ı diniyyenin tebliğine aid olur ki, zevat-ı enbiya bu babda âmden ve sehv ü nisyan suveriyle hata etmekten bi'l-icma masundur. Yahut da umur-u dünyaya aid olur ki, bu babda da yine âmden veya nisyanen ve hataen ister hal-i rızada, ister hal-i gadabda, iste ciddi, ister mizahi, ister hal-i sıhhatte, ister hal-i marazda olsun peygamberler yine masundurlar. Bu babda da selefin icmaı vardır. Halef, felsefî yollarda dolaşırken ihtilaf etmişlerdir. Bu babda en ziyade meşgul eden şey de yukarıda mükerreren izah edilen Zülyedeyn kıssasıdır. Bu hadisede Zülyedeyn hazretlerinin "Namaz kısaldı mı, yoksa nisyan mı buyurdunuz?" sualine karşı مَل َكِلَذ ُّلُك ْنُكَي "Bunların ikisi de vaki değildir" diye cevap vermişlerdir ki, nisyanın vukuu muhakkak idi. Hatta bu

hadisin bazı rivayet tariklerinde Zülyedeyn'in "Bunun ikisinden birisi vaki olmuştur ya Resulullah" sözüyle nisyanın vukuuna teşvik etmiştir. Bu hâdise de günâgûn tevcih ve te'vil edilmiştir. Fakat en basiti bunun bir nisyan değil, sehiv olmasıdır. Buhârî bile bu mevzua dair olan hadisleri (Babü'ssehiv) diye bir ünvan-ı umumi altında toplamamış mı idi? (Babu'n-Nisyan) dememişti. Çünkü Sehiv ile nisyan arasında lügavi fark vardır. Nisyan; bir gaflet, bir ruhî afettir. Sehiv ise, bir şuğl-i kalbîdir. Bunun için Resul-i Ekrem namazda sehveder de, namazda nisyan etmez. 7

Peygamberlerin İşledikleri Hatadan Masuniyyeti:

Bu da peygamberlerden tebliğ muktezası olmayarak varid olan akval-i enbiyaya şamil olur ki, bi'l-icma peygamberlerin fevahiş ve kebairden masun bulunduklarını mükerreren bildirmiştik. Yalnız ihtilaf, peygamberlerden ihtiyarlariyle veyahut muktedir olmayarak measiden masuniyyetlerindedir. Bu da izah edilmiş idi.

Sagâire gelince, selef fukaha ve muhaddislerinden birkısmı bunda bir masuniyyet aramamıştır, belki tecviz etmişlerdir. Bazıları tevakkuf etmişlerdir. Ne lehte ne de aleyhte beyan-ı re'y etmemişlerdir. Selefin muhakkikleri ise peygamberlerin kebairden masun oldukları gibi, sagâirden de masun oldukları içtihadında bulunmuşlardır. Bunlar, peygamberlere mutlak ve bilakayd ü şart ittiba bu suretle tahakkuk eder, demişlerdir ki, bu mevzuun şaheser bir fikir ve içtihadıdır. İmam

Ebu Hanife'nin, İmam Malik'in, İmam Şafii'nin rahimehümullah mezhebi budur. Bu mevzu hakkındaki meslek-i muhaddisîn üzerine izahımıza da burada nihayet veriyoruz." 8

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESULULLAH HAKKINDA YALAN

ناخيشلا هجرخأ .[َراهنلا ُجِلَي هيلَع َبَذَك ْنَم ُهَّنإف هيَلَع اوُبِذْكَت َ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيِلَع نع ـ2 □2525□

يذمرتلاو .

1. (5213)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benim hakkımda yalan söylemeyin. Zira benim üzerime yalan uyduran cehenneme girer." [Buhârî, İlm 38; Müslim, Mukaddime 1, (1); Tirmizî, İlm 8, (2662).][9]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah'a yalan nisbet etmeyi yasaklamaktadır. Yasağa yalanın her çeşidi dahildir. Bazı cahillerin: "Şeriatının te'yidine yardım ediyoruz" gibi bahanelerle tergib ve terhib hususunda hadis uydurmaya cüretleri, bu hadisin ıtlakı karşısında hiçbir meşruiyet kazanamaz ve Resulullah'ın "ateşe girer" tehdidinin dışında kalamaz. İbnu Hacer der ki: "Resulullah'ın söylemediği bir şeyi O'na söyletmek, Allah'a da yalan nisbet etmeyi gerektirir. Çünkü bu, dinde şer'î bir hüküm koymak demektir; bu hüküm vücub ifade etsin, nedb ifade etsin veya bunların mukabilleri haram ve mekruh olsun farketmez.." İbnu Hacer, sadece sapık mezheplerden Kerramiye'nin tergib ve terhib hususunda -Kur'an ve sünnette gelen meselelerin yerleşmesi için- hadis uydurmayı tecviz edip "Bu davranış şeriatın aleyhine değil, lehine olduğu" gerekçesini de eklediklerini belirtir. Ayrıca, bazılarının sadedinde olduğumuz hadisin bazı tariklerinde yer alan "İnsanları sapıtmak için, hakkımda yalan uyduranlar..." şeklindeki bir ziyadeyi kendilerine delil yapmak istediklerini belirten İbnu Hacer, bu ziyadenin sahih senetle gelmediğini belirtir.

Esasen Resulullah hakkında yalan söylemeyi yasaklayan hadisler mütevatirdir.[10]

□5ـ نعو ِنبا ُّزلا رْيَب َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع لاق :[ُتْلُق ‘ يِب يِلاَم َ كُعَمْسأ
□2525□

هيلَع َبَذَك ْنَم : ُلوُقَي ُهُتْعِمَس يِهنِكَل َو ُتْمَلْسأ َذْنُم ُهْق ِراَفُأ ْمَل يِهنِإ اَمأ : َلاَقَف ؟
ٌن َّ ُف َو ٌن َّ ُف ُثِهدَحُي اَمَك # ِ هاللّ ِلوُس َر ْنَع ُثِهدَحُت

لزنملا ذاختا «ْأ ُّوَبَّتلا».دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[ِراهنلا َنِم ُهَدَعْقَم أ .
َّوَبَتَيْلَف ًادِهمَعَتُم

2. (5214)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Babama dedim ki: "Ben niye senin Resulullah'tan hadis rivayetini işitmiyorum. Halbuki falan ve falandan çokça işitiyorum?" Bana şu cevabı verdi: "Evet ben, Müslüman olduğum günden beri Aleyhissalâtu vesselâm'ı hiç terketmedim. Hep beraber olduk. Ancak O'nun şöyle söylediğini de işittim: "Kim bile bile bana yalan nisbet ederse ateşteki yerini hazırlasın." [Buhârî, İlm 38, Ebu Davud, İlm 4, (3651).] 11

AÇIKLAMA:

Burada, babasından "niye çok rivayet etmiyorsun?" diye soran Abdullah'tır; babası da Hz. Zübeyr (radıyallahu anhümâ). Zübeyr'in "Resulullah'tan ayrılmadım" sözü ekseriyeti ifade eder. Nitekim o Habeşistan'a hicret ederek ayrılmıştır. Keza hicret sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'la beraberliği yoktur. Öyleyse "beraberliğimiz fazladır" demek istemiştir. Bu beraberliğin hakkı çok rivayeti gerektirdiği halde, Hz. Zübeyr, Resulullah'ın söylemediği bir şeyi O'na nisbet etme korkusuyla rivayetten kaçınmıştır. Bu davranış sadece Hz. Zübeyr'e has değildir. Hz. Ebu Hureyre, Hz. Aişe veya İbnu Abbas gibi kuvvetli hafızası olanlar Resululah'ın sözüne ilavede bulunmaktan veya bazı eksikliklere yer vermekten korkarak imkân nisbetinde hadis rivayetinden kaçınmışlardır. Bu hususu ileriki ciltlerde genişçe açıklayacağız. Hz. Zübeyr, çok hadis rivayet etmeyişteki sebebin, bu mevzudaki bir telakkiden, belli bir düşünce sisteminden ileri geldiğini, bu rivayetin bir başka veçhinde daha açık beyan etmiştir. Şöyle der: "Oğulcuğum, Resulullah'la aramızda, bildiğin üzere, akrabalık ve manevî bağlar da vardı. Onun halası annemdi. Zevcesi Hz Hatice halamdı. Annesi Amine Bintu Vehb ve büyükannem Hale Bintu Vüheyb, Abdu Menaf İbnu Zühre'nin kızlarıydı. Annen (Esma) yanımdaydı, onun kızkardeşi Aişe de Resulullah'ın yanındaydı. Ne var ki ben Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Bana bile bile yalan nisbet eden, cehennemdeki yerini hazırlasın" dediğini işittim."

Buhârî'de müteammiden (bile bile) ibaresi mevcut değildir.

Hata yapanın günahkâr olmayacağı icma ile sabit olduğu halde, Zübeyr'in hata yaparım korkusuyla rivayetten kaçınmasını İbnu Hacer şöyle açıklar: "Hata yapan, bi'l-icma, günahkâr sayılmasa da Zübeyr, çok rivayet sebebiyle farkına varmadan hata yapmaktan korkmuştur. Çünkü, hata sebebiyle günahkâr olmasa da, bazan çok yapmaktan dolayı günahkâr olunur. Zira çok yapma hata kaynağıdır. Güvenilir kişi (sika) hatalı rivayette bulunsa, bu da ondan tahammül edilse (öğrenilip alınsa), o bunun hata olduğunu hissetmese, onun nakline güven sebebiyle bu hatalı rivayetle ilelebed amel edilir. Böylece, Şari'in söylemediği bir şeyle amel etmeye sebep olmuş olur. Öyleyse, kim çok rivayetten hataya düşme korkusuna kapıldığı halde çok rivayete yönelirse, onun günaha düşmeyeceğinden emin olunamaz. Bu sebeple Zübeyr ve Ashab'tan daha birçokları çok rivayetten kaçındılar. Sahabeden çok rivayet edenler, titiz davrandıkları hususunda kendilerinden emin olmalarına hamledilir. Yahut da bunların ömrü uzadığı için, bildiklerine ihtiyaç hasıl olunca onlardan sordular. Bunlar da sonuna kadar ketum olmaya muvaffak olamadılar."

Bu noktada İbnu Hacer, müksirundan olan Enes hazretlerinin de çok rivayet etmekten korkup, rivayetten kaçınanlardan olduğunu, ancak ömrü uzadığı için, birkısım hadisleri ketmetmeye muktedir olamadığını belirtir. Kanaatini te'yiden Ahmed İbnu Hanbel'de gelen bir rivayeti kaydeder: "Attab Mevla Hürmüz demiştir ki: "Enes'in şöyle söylediğini işittim: "Hata etmekten korkmasaydım, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın söylediklerinden sana çok şey rivayet ederdim..." Ahmed İbnu Hanbel bu rivayetle, Hz. Enes'in nazarında sıhhati tahakkuk edenleri rivayet edip, şekke düştüklerini terkettiğine işaret etmiştir. İbnu Hacer de: "Eğer Enes her duyduğunu rivayet etmiş olsaydı, onun merviyyatı, bilineni kat kat aşardı" der.12

هيلَع َبَذَك ْنَمَف ,ٍدَحأ ىلَع ٍبِذَكَك َسْيَل هيلَع ًابِذَك ّنَإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع
□2522□ 5ـ ُ هاللّ َي ِض َر ةَبْعُش نب ةَريِغُمْلا نعو

. ُمُتَعَمهدِا ًفَلْيَتَبَو ّأ َمْقعَدَه ُنِم َراهنلا ِ. [.أخرجه الشيخان والترمذي

3. (5215)- Muğîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benim üzerime söylenen yalan, bir başkası üzerine söylenen yalan gibi değildir. Öyleyse kim bile bile bana yalan nisbet ederse cehennemdeki yerini hazırlasın!" [Buhârî, Cenaiz 34; Müslim, Mukaddime 4, (4); Tirmizî, İlm 9, (2664).] 13

AÇIKLAMA:

1- 5209 numaralı hadiste belirtilen üç durum dışında kizb, dinimizde şiddetle yasaklanmış olmakla birlikte, Resulullah hakkındaki yalanın daha büyük bir cinayet ve günah olacağına bu hadiste ayrıca dikkat çekilmektedir. Bu hadis başkası hakkında yalan söylemeyi tecviz etmiş değildir. Bilakis, başkası hakkında yalanın haram olduğu çeşitli naslarla tesbit ve takrir edilen bir husustur. Öyleyse burada, yalanların günah itibariyle bir olmadığı, Aleyhissalâtu vesselâm hakkındaki yalanın çok daha ağır cezayı getireceği, kişinin ateşteki yerini kendi eliyle hazırlayacağı ifade edilmiştir.

Şarihler emir sigasıyla olan "hazırlasın!" ifadesinin haber şeklinde yani, "hazırlayacaktır, hazırlamıştır" manasında da anlaşılmasının doğru olacağına dikkat çekerler.

2- Şarihler Resulullah hakkındaki yalanın farklılığını izahta iki nokta-i nazar zikrederler. a) Alimlerden bir kısmına göre, Resulullah'a bile bile yalan nisbet eden kimse tekfir edilir. Ebu Muhammed el-Cüveynî bu görüştedir. Ancak oğlu İmamu'l-Harameyn ve arkadan gelenler bu görüşü zayıf bulmuşlardır. İbnu'l-Münir de Ebu Muhammed el-Cüveyni'nin görüşüne meyletmiş, "Resulullah hakkında yalan söyleyen, bu haramı helal addetme haline düçardır veya helal addettiğine hamledilir, haramı helal addetmek küfürdür, küfre hamletmek de küfürdür" açıklamasını getirmiştir. Bu görüş de su götürür bulunmuştur. Bu sebeple cumhur, Resulullah'a yalan nisbet etmenin helal olduğuna itikad ederse tekfir edileceğine, aksi takdirde tekfir edilemeyeceğine hükmetmiştir.

b) İkinci açıklamaya göre: Aleyhissalâtu vesselâm hakkında yalan, büyük günahtır, diğerleri hakkındaki yalan ise küçük günahtır. Böylece iki yalan arasındaki fark ortaya çıkar. Bu suretle anlaşılır ki, başkaları hakkında söylenen yalan ile Resulullah hakkında söylenen yalanın "haram" olmakta birleşmeleri bunlara terettüp edecek cezanın da eşit ve bir olmasını, cehennemdeki yerlerinin ve o yerde kalış müddetlerinin bir ve eşit olmasını gerektirmez. Gerçi Resulullah'ın "hazırlasın!" ifadesinin zahiri cehennemde kalıştaki müddetin uzunluğunu ifade eder. Çünkü ifadeye göre, kişi kendine bir başka yer hazırlamamış olduğu için cehennemden çıkamayacaktır. Ne var ki, Kur'an ve hadiste gelen kat'î deliller, cehennemde ebedî kalışın kâfirlere mahsus olduğunu ifade etmektedir.

3- Bu hadis, pek çok tarikten gelen mütevatir hadislerden biridir. Bazıları tevatür için koşulan şartları, kamil manada bu hadisin taşıdığını bile söylemiştir. Ancak İbnu Hacer bu ifadeyi ifratkâr ve isabetsiz bulur. نَبَ ْنَم ًادِجْسَم ِ هللّ keza نْيَّفُخْلا ىلَع ُحْسَملا□ keza هللّ ُةَي ْؤُر □ keza ض ْوَحْلا□ keza ةَعاَفَّشلا□ keza نْيَدَيْلا ُعْف َر□ ةَّمِء‘َا ش ْي َرُق ْنِم□gibi nice hadislerin tevatür şartlarını taşıdığını gösterir. Bu hadisi rivayet eden sahabelerin sayısı hususunda muhtelif tahkikler yapılmıştır. Nevevî'nin nakline göre hadisi iki yüz sahabe rivayet etmiştir. Doğruyu Allah bilir.14

هاللّ ُلوُس َر َلاَق ُلوُقَي َو ُتِهَدحُي َلَعَجَف امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ِنبا #
ىلا ُيِوَدَعْلا ٌرْيَشُب َءاَج] :لاق دهاَجُم نعو ـ5 2525ـ . ُعَمْسَت ًَو # ِ هاللّ ِلوُس
َر ْنَع َكُثِهَدَح ُأ ،يِثيِدَحِل ُعَمْسَت َكا َرأ يِلاَم : ٌرْيَشُب ُهَل َلاَقَف .ِهْيَلإِ ُرُظْنَي ًَو
ِهِثيِدَحِل ُنُذأَي ٍَساهبَع ُنْبا َلَعَج َو ِبك َر اًَملَف . اَنِعاَمْسأِب ِهْيَلإِ اَنْيَغْصأَ َو اَن ُراَصْبأ
ُهْت َرَدَتْبِا # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق :ُلوُقَي ًٌج َر اَنْعِمَس اَذإِ ًَة َّرَم اَّنُك اَّنإِ :ٍساهبَع ُنْبا
َلاَقف روم'ا دئادش «ُلوُلَّذلا َو ُةَبْعَّصلا»و.عمتسي يأ «ُنَذأَي َ».ملسم هجرخأ .]
ُف ِرْعَن اَم َّإِ ِساهنلا َنِم ْذُخأَن ْم َل َلوُلَّذلا َو َةَبْعَّصلا ُساهنلا

لعفلاو لوقلا يف زارتح“او روم‘اب ةابملا كرت دارملاو ،اهدضو .

4. (5216)- Mücahid merhum anlatıyor: "Büşeyr el-Adevî, Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ya gelip: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki..." diyerek birşeyler anlatmaya kalktı. Ancak İbnu Abbas onu konuşmaya bırakmadı ve kendisine iltifat etmedi. Büşeyr: "Sözlerimi niye dinlemiyorsunuz? Ben size Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan anlatıyorum, hiç tınmıyorsunuz, niçin?" diye sordu. İbnu Abbas ona şu cevabı verdi: "Biz vaktiyle, bir kimsenin "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki" dediğini işitince, gözlerimizi ona çevirip kulaklarımızı da dinlemek üzere uzatıyorduk. Ne zaman ki, insanlar hadis rivayetinde laubalileştiler, biz de onlardan ancak bildiklerimizi almaya başladık." [Müslim, Mukaddime 7, (7).] 15

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resulullah'tan hadis rivayeti hususunda, daha Ashab devrinde titizliğin başladığını gösteren rivayetlerden biridir. Daha nice emsali gibi bu da, hadis rivayetinin ta bidayette disiplin, kontrol ve itina ile yapıldığını, muhaddisleri bu hassasiyete bilhassa menfi faaliyetlerin sevkettiğini gösterir. Bir kısım alimler, fitne ile ifade edilen menfi faaliyetlerden maksadın Hz. Osman'ın şehadeti olduğunu belirtir. Şu halde hadiste titizlik ve sened arama işini bu tarihe kadar indirmek mümkündür.

Bu hususun bilinmesi, hadisin üçüncü asra kadar rastgele rivayet edilip, o asırda bir folklör derlemesi tarzında toplanıp yazıldığını söyleyen Batılı müsteşriklerle, bu iddialara kapılan yerli cühelanın ne derece esassız iddialara dayandıklarını anlamak için ehemmiyet taşır.
16 **KİBİR VE UCUB BÖLÜMÜ**

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Kibir, büyüklük, ululuk manasına gelir. Dinî bir tabir olarak, kişinin kulluk edebine uymayacak şekilde kendisini diğer insanlara karşı ululaması, onları hakir görmesidir. Aslında insanın Allah'ın bir mahluku olarak, diğer mahlukata karşı da büyüklenmeye hakkı yoktur. Kul ve mahluk olma cihetiyle bir eşitlik mevcuttur. Ancak Allah Teala hazretleri, insana, hilafet ve emanet gibi bazı ziyade mesuliyetler vererek, bunun gereği olarak diğer mahlukata karşı bir kısım imtiyazlar vermiştir; akıl ve irade sahibidir, diğer mahluklar üzerinde tasarruf yetkisi vardır. Bu imtiyazları onu hayvanata karşı kibre değil, Cenab-ı Hakk'a karşı şükre ve hamde sevketmelidir. Tıpkı meyveli bir ağacın yerlere eğilmesi gibi, insanî imtiyazlara sahip beşeriyetin, Allah'ın huzurunda rükû-u tevazuya eğilmesi, secde-i şükr ve hamde kapanması gerekir, tekebbüre gitmesi değil. İmam Gazâlî'ye göre, "kibr, "batınî ve "zahirî" olmak üzere ikiye ayrılır: Batınî kibir nefsin derinliklerinde ruhî bir ahlaktır. Zahirî bir kibir ise dışa akseden, azalarda görülen kibirdir. Esasen en doğrusu, içteki ahlaka kibir demektir. Zahirdeki hareketler kaynağını içtekinden alır. Dıştaki hareketleri meydana getiren zaten bu iç ahlaktır. Bu sebeple, hastalık azalarında kendini gösterince, kibirlendi denir. Görünmediği zaman "o kibirlidir" denir. Şu halde kibrin aslı insan tabiatındaki ahlaktır. Bu da kendisini başkasına üstün gösterme arzusudur." Dinimiz, her hayrın, her fazilet ve üstünlüğün Allah'tan geldiğini tedris eder. Bu sebeple kişinin mazhar olduğu bazı faziletler sebebiyle hemcinsine karşı büyüklenmesini, bu nimetlere nankörlük kabul eder, onu asıl veren Allah'tan gaflet alâmeti bilir. Bu sebeple kibir, şiddetle reddedilen, kınanan huylardan biridir. Meseleye Kur'an-ı Kerim'in müteaddit ayetlerle yer vermesi de kibrin din nazarında ne kadar kötü olduğunu anlamaya yeterlidir. Birkaç ayetin mealini kaydediyoruz: "Yeryüzünde haksızlıkla kibirlenenleri ayetlerimden çevireceğim" (A'raf 146). "Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini mühürler" (Mü'min 35). "(Peygamberler hep) futuhat istediler. (Buna kavuştular.) Hakka karşı alabildiğine inad eden her mütekebbir zorba ise nihayet hüsrana uğradı" (İbrahim 15).

"(Allah) o büyüklük taslayanları sevmez" (Nahl 23).

"Andolsun ki (kâfirler), kendi kendilerine büyüklenmişler, azgınlıkta pek ileri gitmişlerdi" (Furkan 21). "Bana kulluk etmeyi kibirlerine yedirmeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir" (Mü'min 60) "Yeryüzünde büyüklük taslayarak yürüme. Sen ne yeri yarabilir, ne de dağlarla boy ölçüşebilirsin. Bütün bunlar, Rabbinin katında çirkin sayılan günahlardır" (İsra 37-38).

"İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme.

Allah kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi şüphesiz ki sevmez" (Lokman 18).

Kur'an-ı Kerim'de kibre bu kadar yer verilmesinin sebebi, bunun küfrü tazammun etmesindendir. Çünkü büyüklük, izzet, azamet ve üstünlük sadece Allah'a yaraşır. Hiçbir şeye gücü yetmeyen, herşeyini Allah'a borçlu olan biçare insanın kibir ne haddine! Kul kibirlendiği vakit, sırf Allah'a yaraşan bir sıfatta Allah'a karşı münazaaya, yarışa girmiş olmaktadır. Gazâlî bu davranışı, bir hizmetçinin padişahın tacını giyerek onun tahtına oturup hükmetmeye kalkmasına benzetir. "Bir uşak için, bundan daha büyük bir cür'et, bundan daha vahim bir cinayet olur mu?" der ve: "Şüphesiz bu uşak, padişahın en ağır cezasını hak eder" diye hükmeder. Nitekim kaydedeceğimiz ilk hadiste, Rab Teala hazretleri: "Azamet benim gömleğim, ululuk benim cübbemdir. Kim benimle bu hususta ortaklığa kalkışırsa, ben onun belini kırarım" buyurmuştur. Kibirin zıddı tevazudur. Tevazuyu alçak gönüllülük olarak ifade eder isek de, esas itibariyle mazhar olunan nimetleri Allah'tan bilmeyi ifade eder. İslam büyükleri, tevazunun insanları yücelteceğini, kibrin de alçaltacağını kabul eder. Hz. Ömer şöyle buyurmuştur: "Alçak gönüllü, mütevazi ol ki, Allah seni yüceltsin. Kul kibirlenip böbürlendiği zaman Allah Teala hazretleri onu alçaltır ve bir melek: "Uzak ol! Allah seni uzaklaştırsın!" der. Kibirli insan kendi kendini büyük görürse de herkesin nazarında düşük, hatta domuzdan daha adidir" demiştir. Bu manayı, Ka'b (radıyallahu anh) bir başka üslubla ifade etmiştir: "Allah kime dünyalıktan bir nimet verdi de, adam bu nimetin şükrünü ödedi ve tevazuunu gösterdi ise, Allah Teala o nimetin menfaatini dünyada ona gösterdiği gibi, ahirette de derecesini yükseltir. Fakat verdiği nimete şükretmez ve tevazu göstermezse, Allah Teala, dünyada o nimetten ona bir kâr sağlamadığı gibi ahirette de ona cehennemden bir kapı açar; dilerse affeder, dilerse azab eder."

Kibir, Gazâlî'ye göre, Allah'a, peygamberlere ve diğer insanlara karşı yapılır. Her üçü de mezmun ise de, en kötüsü Allah'a karşı olandır. Bediüzzaman, insanların diğer mahlukata karşı da kibre düşebileceğini ifade eder: "Ey insan! Kur'an'ın desatirindendir (düsturlarındandır) ki, Cenab-ı Hakk'ın masivasından (mahlukatından) tekebbür edecek derecede büyük tutma. Çünkü mahlukat, mabudiyetten uzaklık noktasında müsavi oldukları gibi, mahlukiyet nisbetinde de birdirler."

Kibir ve tevazu meselelerine zaman zaman temas eden Bediüzzaman, kibirin asıl kaynağının insandaki küçüklük olduğunu ifade eder. Ona göre: "...Sığar-ı nefs, tekebbürün menbaıdır. Zaaf, gururun madenidir..." Bu temel düşünceden hareketle: "Büyük görünme küçülürsün" der ve devam eder: "Ey enesi (benliği) çifteli, kafası da kibirli, Şu mizanı bilmeli: "Her adam için elbet,

Cemiyet-i beşerde, içtimâî binada,

Görmekgörünmek için şu mertebe denilen,

Bir penceresi var. Ger pencere,

Kamet-i kıymetinden (boyundan) yüksekse,

Tekebbürle tetâvül edecek, uzanacak.

Ger pencere, kamet-i himmetinden alçaksa,

Tevazula tekavvüs edecek (bükülüp) eğilecek.

Kamillerde, büyüklük mikyasıdır, küçüklük,

Nâkıslarda, küçüklük mizanıdır büyüklür (tekebbür)."

Tekebbür kötü, tevazu iyi olmakla birlikte, Bediüzzaman bunların kullanılacağı yerin iyi tayin edilmesine dikkat çeker: "Zaifin kavîye karşı izzet-i nefsi, kavide tekebbür olur; kavînin zaife karşı tevazuu, zaifte tezellül olur. Bir ulü'l-emrin (amirin) makamında ciddiyeti vardır; mahviyeti, zillettir, hanesindeki ciddiyeti, kibirdir, mahviyeti tevazudur..."

Ucb'a gelince, bu kibre yakın mezmum bir haslet ise de, kibrden biraz farklıdır. Ucb'u "kendini bir şey sanmak, kendini beğenmek, amele güvenmek, yaptığı hayırların kendini mutlaka kurtaracağı inancında olmak" şeklinde tarif edebiliriz. Esasen ucb, lügat olarak beğenmek, hoşlanmak, hoşa gitmek manasına gelir. Gazâlî, ucbla kibir arasını tefrikte şöyle bir açıklama sunar: "Ucb, mutlak surette kendini beğenmek, kibir ise, kendisini başkasından üstün görmektir. Her ucub sahibi mütekebbir olmaz. Çünkü çok defa insan kendisini beğenir, fakat başkasını da kendisinden üstün görebilir ve ona karşı kibretmez." Kur'an'da ucuba temas eden ayetlerden biri, Müslümanların Huneyn Savaşı sırasında halet-i ruhiyelerini örnek verir. Huneyn Savaşı, Mekke' nin fethinden sonra 12 bin kişilik bir kuvvetle yapılan bir savaştı. İlk defa Müslümanlar böyle bir sayıya ulaşınca bu durum, Müslümanları ucba sevketmişti. Bir askerin: "Benî Şeyban'la karşılaşacak bile olsak ehemmiyeti yok. Bugün kimse bize azlığımız sebebiyle galebe çalamaz" dediği rivayet olunur. Hz. Ebu Bekr de: "Ey Allah'ın Resulü, bugün artık bize azlık sebebiyle galebe çalınamaz" demiştir. İşte bu halet-i ruhiyeyi: "Muhakkak ki Allah pek çok yerde ve Huneyn gününde size yardım etmişti. O gün çokluğunuza güvenmiştiniz. Fakat bu size fayda vermedi. Yeryüzü o kadar genişliğiyle beraber, size dar geldi ve arkanızı dönüp gittiniz" (Tevbe 25) mealindeki ayet tescil etmektedir. Ayet-i kerime, sayıca çokluğa güvenip, harbin şartlarına riayet etmeyen, zaferin Allah'tan geldiği gerçeğinden gaflete düşen Müslümanların, bu çokluğa rağmen ilk karşılaşmada bozguna uğrayıp kaçtıklarını belirtmektedir. Bir başka ayet de kâfirlerin de kal'a ve maddî güçlerine güvenmelerine temas eder: "..Halbuki onlar, kal'alarının kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın azabı onlara beklemedikleri yerden geldi" (Haşr 2). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Üç şey helak edicidir: İtaat edilen aşırı cimrilik, uyulan hevesat ve kişinin kendini beğenmesi (ucb)."

Ayet-i kerimede, "Nefislerinizi temize çıkarmayın (kusursuz addetmeyin)" (Necm 32) buyrulmuştur. Hadislerin verdiği derse göre, kişiye günah olarak ucb yeterlidir. Hatta kişinin, kendini günahsız bilme günahına düşmektense, günah işleyip tevbe etmesi daha iyidir: "Siz hiç günah işlememiş olsanız, ben onun daha büyüğünden sizin için korkarım: O da ucubtur, ucubtur."

Kibre düşen kimsenin haliyle ilgili bir tasviri Gazâlî'den sunup, bu mevzuda daha fazla bilgi için onun ölmez eseri İhya'yı tavsiye edeceğiz (Ahmed Serdaroğlu tercümesi 3, 718-808). "Kişi ne zaman başkasına nisbetle kendini büyük görürse, başkasını kendisinden düşük, hakir ve alçak görmeğe başlar. Onu yanına yaklaştırmak istemez, meclisine almaz. Onu, karşısında bir hizmetçi gibi görmek ister. Hatta hizmetçi olarak da kendisini kabul etmeyebilir ve onu hizmetçi olarak da karşısında görmek istemez. Şayet kibri biraz daha hafif ise, müsavi olmasından çekinir, yanyana gidemeyecekleri dar yollarda ve meclislerde öne geçer, onun selam vermesini bekler. Kendinin ihtiyacına bakmakta kusur ederse, neden böyle yaptın diye ona hayret eder. Karşısına çıktığı zaman onu muhatab almak istemez. Va'zu nasihatini dinlemez. Kendisine bir şey iade etse kızar. Muallimlik yaparsa talebelere hoş davranmaz. Onlara hakaret eder. Onlarla alay eder ve kendi işinde çalıştırır. Avama bakışları, hayvana bakışlarından farklı olmaz. Hülasa, kibirli adamın, sayılamayacak kadar çok çeşitli tavır ve davranışları vardır. Bunları herkes anlayabileceği için, burada sayılmalarına lüzum yoktur. İşte bu kibirdir. Kibrin afetleri büyük, gaileleri pek çoktur. Havassın çoğu kibirden helaka gider. Avam şöyle dursun, abid, zahid ve alimlerin çoğu da kibir hastalığından kurtulamazlar. Kibrin doğurduğu felaket nasıl büyük Ölçüler'deki kibir üzerine yazılan yazı da dikkat çekicidir.

Faydalı olur mülahazası ile onu buraya alıyoruz. 17 Böyle bir satır yok.

Bencillik Girdabı

İnsana bahşedilen benlik emaneti, en büyük gerçeği tanıyıp bulma yolunda ona verilmiş mukaddes bir armağandır. Vazife biter bitmez de taşa çalınıp kırılması gerekli olan bir armağandır. Böyle yapılmadığı takdirde kabarır, şişer ve sahibini yutacak bir ifrit haline gelir. Fert, onunla Yüce Yaratıcı'yı, O'nun kudretinin, ilminin, iradesinin sonsuzluğunu; eksiklik ve kusurların O'nun semtine sokulamayacağını idrâk edecek, sonra da sinesinde tutuşturduğu marifet ve muhabbet ateşiyle onu eritip bitirecek; sadece Yüce Yaratıcı'nın varlığıyla bakıp görecek; O'nunla düşünüp O'nunla bilecek ve sadece O'nunla soluyacaktır.Hep bencil olarak kalıp gitme, Hakk'ı görüp bilememenin, sonsuzluk yolunda mesafe alamamanın ve gözleri bağlı, aynı yerde dönüp durmanın ifadesidir. Devamlı benlik hesabına düşünenler, benlikle oturup kalkanlar, aradıklarını "ego"nun karanlık atmosferinde arayanlar, yıllarca deretepe demeden aşıp gitseler de bir çuvaldız boyu yol alamazlar.Yapılan işler, işlerin en ağırı, en yorucusu dahi olsa, benlik hesabına yapıldığı takdirde kat'iyyen fazilet va'detmez ve İlahî Dergâh'ta kabul göremez. Kendini aşmamış, benliğine bıçak çalıp parçalayamamış, basireti bağlı kimselerin ötelere doğru her hamlesi bir avunma ve aldatmaca, her fedakârlığı da bir akılsızlıktır.Bencillik, şeytanî bir sıfat olduğundan, ona kapılanların, şeytanın akibetine uğrayacağından şüphe edilmemelidir. Şeytanın mazeret ve müdâfaaları bile, gümgüm birer benlik melodisidir. Adem Nebi (a.s.), ufkunun karardığı bir anda, gözyaşlarından yepyeni bulutlar meydana getirerek onunla gönül ateşini, hasret ateşini söndürmeye çalışmasına karşılık, İblis, her kelimesi gurur ve inat, her ifadesi saygısızlık, mazeretler sayıp döküyordu.Benliğin ilimden kaynaklananı, servet ve iktidarla ortaya çıkanı, zekâ ile, cemâl ile şişip büyüyeni ve daha birçok çeşidi vardır... Bu sıfatlardan hiçbiri, insanın zâtî malı olmadığından, bu husustaki bir iddia, hakiki Mal Sahibi'nin gazabına bir vesile ve dâvetiye sayılmış ve bu mağrur ruhların helâkiyle neticelenmiştir. Ferdin şahsî dünyasını tesir altına alan "ego", bir cemaat benliğiyle de omuz-omuza verince, bütün bütün devleşir ve mütecaviz bir ifrit haline gelir. Artık böyle azgınlaşmış bir ruhun elinde en hayırlı şeyler dahi simsiyah bir bulut kesilir ve etrafa gülle, bomba yağdırmaya başlar. Evet böylelerinin elinde, ilim, bir yalancı ışık; servet, çalım ve cakaya vesile; gönül, bir çiyan yatağı; cemâl, çevreye ekşilik saçan bir gam sayfası; zekâ, başkalarını hafife alan uğursuz bir şaklaban hâlini alır.Öteden beri felsefe, benliği; peygamberlik de, hakkı ve mahviyeti temsil etmiştir. Evvelkilerin yolunda; şüpheler, tereddütler, aldatmalar, şiddet ve hiddetler aysberglerin birbiriyle çarpışmaları gibi korkunç müsademelerle dağılıp parçalanmalarına karşılık; ikincilerin yolunda; aydınlıklar, gönül inşirâhları, birbirinin imdâdına koşmalar ve birbirini desteklemeler vardır.Her fırsatta kendini etrafa anlatma ruh haleti, fertte bir eksiklik ve aşağılık duygusunun ifadesidir. Böyleleri, iyi bir ruh terbiyesiyle varlıklarını gerçek Mal Sahibi'ne fedâ edecekleri güne kadar da bu durum sürer gider. Bunların her işi bir çalım, her ifadeleri gürülgürül benlik, her mahviyyet ve tevazûları da ya bir riyâ, ya da kendilerini başkalarına anlattırabilme yatırımıdır. Bin nefrin haknâşinas(53) bencillere!(54)

ي ِرا َزإ ُّزِعْلا َو ،يِئاَد ِر ُءاَي ِرْبِكْلَا ىلاعَت ُ هاللّ َلاَق :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :اَق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأو ٍديعس يبأ نع ـ2 □2525□

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهُتْبَّذَع اَمُهْنِم ًائْيَش ِيِنَع َزاَن ْنَمَف .

1. (5217)- Ebu Said ve Ebu Hureyre (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri şöyle dedi: "Büyüklük ridamdır, izzet de izarımdır. Kim bu iki şeyde benimle niza ederse ona azab veririm." [Müslim, Birr 136; Ebu Davud, Libas 29, (4090).]18

AÇIKLAMA:

1- Buradaki hadis metni, Müslim ve Ebu Davud'da mevcut metinlere tamamen tevafuk etmez. Ebu Davud'da هِزعلا yerine □ةَمَظعلا kelimesi vardır. İzz: İzzet ve şeref, azamet ve ululuk manasına gelir. Şu halde ululuk, şeref, yücelik gibi sıfatlar hakiki manasıyla Allah'a aittir. Kul tevazuyu unutarak bu duygulara kapılmamalıdır. **2-** İzar gömlek, rida da gömlek üzerine giyilen şeydir. Eskilerde kaftan denilmiş ise de, günümüz örfünde kaftan çok müsta'mel değildir.

Şeref ve ululuğun Allah'a mahsus olduğu, onlar gömlek ve kaftana benzetilerek ifade edilmiştir. Hattâbi, Allah'ın sıfatı izzet ve azamet, kulun sıfatı da tevazu ve tezellül olması sebebiyle, kulun Allah'a mahsus sıfatları kendine mal etmesinin caiz olmadığını belirtir. 19

لاَقف .ٍرْبِك ْنِم ٍة َّرَذ ُلاَقْثِم ِهِبْلَق يف َناَك ْنَم َةَّنَجْلا ُلُخْدَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنبا نعو ـ5 □2525ـ ُطْمَغ َو ِهقَحْلا ُرْطَب
ُرْبِكْلَا ؛َلاَمَجْلا ُّب ِحُي ٌليِمَج ىلاعَت َهاللّ َّنإ :َلاَقف ؟ًةَنَسَح ُهُلْعَن َو ًانَسَح ُهُب ْوَث
َنوُكَي ْنأ ُّب ِحُي َلُج َّرلا َّنإ :ٌلُج َر

يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِساهنلا .

2. (5218)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kalbinde zerre miktar kibir bulunan kimse asla cennete girmeyecektir!" buyurmuştu. Bir adam: "Kişi elbisesinin güzel olmasını, ayakkabısının güzel olmasını sever!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Allah Teala hazretleri güzeldir, güzelliği sever! Kibir ise hakkın ibtali, insanların tahkiridir" buyurdular." 20

ةَّبَح ُلاَقْث ِم ِهِبْلَق يف ٌدَحأ َةَّنَجلا ُلُخْدَي ََو ،ِناَميإ ْنِم ٍلَد ْرَخ ْنِم ٍةَّبَح ُلاَقْثِم ِهِبْلَق□ يف ٌدَحأ َراهنلا ُلُخْدَي َ] :ىرخأ يفو ـ5 □2525ـ «ساهنلا ُصمَغ»و.ههدر « ِهقحلا ُرطب».نامي“اب هايإ هتلباقمل كرشلاو رفكلا ربك انه ربكلاب دارملاو.[ٍرْبِك ْنِم ٍلَد ْرَخ ْنِم

مهراقتحا .

3. (5219)- Bir diğer rivayette: "Kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunan bir kimse cehenneme girmez. Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse de cennete girmez." buyrulmuştur. [Müslim, İman 147; Ebu Davud, Edeb 29, (4091); Tirmizî, Birr 61, (1999).]21

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada kalbinde kibir taşıyanların cennete giremeyeceklerini kesin bir üslubla ifade etmektedir. Hattâbi bu ifadeyi iki surette açıklamıştır: "Bu hadisteki kibirden murad küfürdür. Yani kişi iman etme hususunda tekebbüre düşerek, imandan kaçınır. Haliyle bu şekilde ölen, küfür üzere ölmüştür, cennete giremez."

Hadisten maksad cennete giren kimsenin kalbinde oraya girerken kibir kalmaz demektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Biz onların kalbindeki her türlü kini çıkarırız" (Hicr 47) buyrulmuştur." Nevevî, Hattâbî'nin bu te'vilini yeterince isabetli bulmaz. Hadisin, herkesçe bilinen ve başkalarını küçük görmekten ibaret olan kibirlenmekten yasaklamak için varid olduğunu, dolayısıyla kibir kelimesinin bu manadan ve hadisin de belirtilen maksaddan uzaklaştırılmaması gerektiğini söyler. Umumiyetle benimsenen manaya göre, kibir sahibi, bu kibrin cezasını çekip, onun günahından temizlenmeden cennete giremez demektir. Yani kibir cezayı gerektiren bir haldir. Bu hal mutlaka ceza ile temizlenir, bu temizlik olmadan kul cennete giremez.

Ne var ki Allah her çeşit günahı affetmeyeceği hususunda bir kayıt da mevcut değildir. Öyleyse hadisi "Allah'ın affetmemesi halinde, kibir sebebiyle ateşte ceza çekmeden hiç kimse cennete giremez" diye anlamak en makbuldür. Zira kalbinde hardal tanesi kadar imanı olan kimse ebedî cehennemde kalmayacağına göre, sırf kibir, ebedî cehennem vesilesi olmamalıdır.

2- Hadiste, güzel giyinmeyi sevdiğini söyleyen sahabinin ismi ihtilaflıdır. Nevevî, Malik, İbnu Mürare er-Rahavî olduğunu, el-Kadi İyaz' dan naklen kaydeder. Bazı muhakkiklerin Ebu Reyhâne Şem'ûn, Rebiatu'bnu Amir, Sevad İbnu Amr, Muaz İbnu Cebel, Abdullah İbnu Amr İbni'l-As, Harim İbnu Fatik gibi başka isimleri zikrettiğini de kaydeder.

3- 5219 numaralı hadiste, kalbinde hardal tanesi kadar imanı bulunan kimsenin cehenneme girmeyeceği belirtilmektedir. Alimler bunu "kâfirler gibi ebedî olarak cehennemde kalmaz" şeklinde anlamışlardır. Çünkü "imanla birlikte bir kısım günahları, zulümleri bulunabilir. O günahlarından af yahut ceza çekmeden kurtulamayacağına göre, hadisin kâfirler gibi ebedî cehennemde kalacak şekilde" diye kayıtlanması gerekir. **4-** Hadiste "Allah'ın güzeli ve güzelliği sevdiği" de ifade edilmiştir. Bunun manası da alimlerce farklı şekillerde anlaşılmıştır. Bu husustaki ihtilaf, cemil isminin Kur'an'da ve mütevatir hadiste gelmemiş olmasından ileri gelir. Kat'î nasla sabit olmayan, haber-i vahidle gelen bir ismi Allah'a izafe edebilir miyiz, edemez miyiz, haber-i vahidle itikad sabit olur mu, olmaz mı ihtilafına dayanır. Bu sebeple bazı te'villerde cemilin Allah'a izafesi sabit olan bazı isimlere hamledildiği görülür: Birkısmı: "Her emri güzeldir. Nitekim güzel isimler (el-Esmau'l-Hüsna) O'nun, cemal ve kemal sıfatları da O'nundur" demiştir.

Bazıları: "Kerim ismi, mükrim (ikram eden); Semi ismi müsmî (işittiren) manasına geldiği gibi, Cemil ismi de mücmil yani güzellik veren manasına gelir" demiştir.

Kuşeyrî, cemil isminin celil yani büyük manasında olduğunu söylemiştir. Hattâbî, cemilin nur ve güzelliğin sahibi manasında kullanıldığını söylemiştir.

Bazı alimler cemili "Size karşı fiilleri lütufkâr ve güzeldir, size az amel teklif eder, teklif ettiklerini îfada size yardımcı olur, îfa edene ecrini bol kılar" diye anlamıştır.

Nevevî, ulemadan bir kısmının bu "cemil" isminin, haber-i vahidle sabit olsa bile Allah'a izafesinin caiz olduğunu söylediğini nakleder.

İmamu'l-Harameyn, sahih nassla, şeriatta sabit olan şeyi kabul etmek gerektiğine, haram ve helalin bu yolla kesinlik kazanacağına, şeriatta haram mı helal mi olduğu hususunda kesin bir hüküm bulunmayan şeylerde haram veya helal hükmüne gidilemeyeceğine dikkat çektikten sonra, Allah'a bir isim izafesi meselesinde, kat'î bir delilin şart olmadığını, ilim iktiza etmeyen, amel iktiza eden bir delille de Allah'a isim izafe edilebileceğini söyler.

Hülasa, Allah Teala hazretlerini, şer'an varid olmayan fakat yasak da edilemeyen kemal, celal ve medih sıfatıyla tavsif etmenin caiz olup olmadığında Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezhebi ihtilaf etmiştir. Bir kısmı bunu caiz görmüş, bir kısmı görmemiştir. Bunda esas Kur'an veya mütevatir hadis veya icma ile sabit olmaktır. Eğer bir isim, haber-i vahidle sabit ise, bu ihtilaflıdır. Böyle bir isimle Allah'ın tavsifini bazıları caiz görürken, bazıları reddeder. Kabul edenler: "Böyle bir isimle dua ve sena, onunla amel babındandır. Esasen haber-i vahidle amel caizdir" demiştir. Reddedenler bunun Allah hakkında caiz ve caiz olmayan (müstakil) şeye itikad meselesine girdiğini, bu meselede ise kesin delilin esas alındığını söylerler. Bunlara göre Allah'a bir isim nisbet etmek kesin delille mümkündür.

Kadı İyaz, bu münakaşaya, Cemil ismini Allah'a nisbetin caiz olacağı kanaatiyle katılır. Der ki: "Bu mesele hem "amel"e, hem de "güzel isimler Allah'a mahsustur, ona bu isimlerle dua edin" (A'raf 180) mealindeki ayete şamildir."

Görüleceği üzere, haramhelal hükmü için şeriatten kesin nassın varlığını şart koşan Ehl-i Sünnet uleması bu meselede, caiz değil veya helalharam diye kesin hükümde bulunmaya karşı ihtiyatı tercih etmiştir. 22

ى رَت اَم ُهْنِم ُتيِطْعُأ ْدَق َو ؛َلاَمَجْلا ُّب ِحُأ يِهنِإ :َلاَقَف # َّيِبَّنلا َتَأ ًيِمَج ٌُج َر َّنَأ]
: هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 2555ـ .] َساَّنلا َطَمَغ َو َّقَحْلا َرَطَب ْنَم
ُرْبِكْلا ِنِكَل َو ؛ :َلاَق ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي َكِلذ ِرْبِكْلا َنِمَفأ ِلْعَن ِكا َرِشِب ٌدَحأ يِنَقوُفَي
ْنأ ُّب ِحُأ اَم هتَح

هعون يف صلاخلا ديجلا :قئافلا ئشلا هنمو ،بنم ًاريخ نوكي نأ « .
يِنَقوُفَي».دواد وبأ هجرخا

4. (5220)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yakışıklı bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ben güzelliği seviyorum. Gördüğünüz gibi bana güzellik de verilmiş. Kimsenin beni, ayakkabı bağı bile olsa bu hususta geçmesinden hoşlanmıyorum. Ey

Allah'ın Resulü! Bu (haram olan) kibre girer mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hayır! buyurdular. Ancak kibr, hakkı ibtal, halkı tahkirdir!" [Ebu Davud, Libas 29, (4092).] 23

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde güzel giyinmenin ayakkabı bağına varıncaya kadar her hususta güzel olmaya, güzellikle başkasını geçmeye çalışmanın günah olan kibre girmediğini ifade buyurmaktadır.

Hadiste ayrıca, kibrin ne olduğu açıklanmaktadır. Buna göre kibir hakkın iptali, insanların tahkiridir. Şu halde kibre düşen insanda iki büyük hata zuhur etmektedir: **1)** Hakkın iptali: Allah'tan gelen nimeti kendinden bilerek Allah'ın hakkını iptal. Buna küfran-ı nimet de denilebilir.

2) İnsanları hakir görme. Bu önceki duygunun bir başka tezahürüdür. Mazhar olunan nimet sebebiyle, o nimete eremeyenleri küçük görmek.

Hadis, her iki duyguyu da yasaklamaktadır.24

م ْوَي ِهرَّذلا َلاَثْمأ َنو ُرِهبَكَتُمْلا ُرَشْحُي] :َلاَق # ِّيِبهنلا َّنأ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
ِههد ِج نع هيبأ نع بْيَعُش نب و ُرْمَع نعو ـ2 □2552ـ ِلهأ ِة َراَصُع ْنِم َن ْوَقْسُي :
ِراَيْن‘ا ُر اَن ْمُهوُلْعَت ُسَلوُب ُهَل ُلاَقُي َمَّنَهج يف ٍنْجِس ىلا َنوُقاَسُي ِ,ناَكَم ِهلُك ْنم
ُّلُّذلا ُمُهاَشْغُي ِ,ةَماَيِقْلا

. ِراهنلا : ِةَنيِط ِلاَبَخْلا .[يذمرتلا هجرخأ

5. (5221)- Amr İbnu Şuayb an ebihî an ceddîhi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, mütekebbirler küçük karıncalar gibi haşrolunurlar. Onları her yönden zillet bürümüştür. Cehennemde Bûles denen bir hapishaneye sevkedilirler. Ateşlerin ateşi onları bürür. Cehennem ehlinin irinleri kendilerine içecek olarak verilir. Bu içeceğe tînetu'lhabal denir." [Tirmizî, Kıyamet 48, (2494).] 25

ني ِراَّبَجْلا يف َبَتْكُي ىهتَح ِهِسْفَنِب ُبَهْذَي ُلُج َّرلا ُلازَي َ :# ِهاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□2555□ 5ـ نعو َةَمَلَس ِنْب ‘ا َوْك َع َر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق:

. ِفَيُص ِبُه ُ اَم أَصاَبَهُمْ].اخرجه الترمذي«يِذْهَب ُبِنَفْسِه» أي يترفع ويتكبر

6. (5222)- Selemetu'bnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi kendisini (halktan büyük görüp) uzak tuta tuta cebbarlar arasına kaydedilir de onların başına gelen musibete duçar olur." [Tirmizî, Birr 61, (2001).] 26

AÇIKLAMA:

Hadis, bir kimsenin, insanlardan, onları küçük görerek mesafeli dura dura, cebbarlar yani zalimler sınıfına geçeceğini haber vermektedir. Bu husus, eşyanın tabiatına uygundur. Çünkü, mesafeli durmak bir alışkanlık haline gelir. Halbuki dinimiz, cemaati, sıla-i rahmi, selamlaşmayı, büyükleri ziyaret ve karşılıklı hediyeleşmeyi vs. emrederek, kişinin insanlarla kaynaşmasını emretmektedir. Uzlet normalde tavsiye edilmez. İnzivayı çok sıkı şartlarla dinimiz tecviz eder.

Şu halde, insanlara karşı uzak duran kimseler, Firavun, Nemrud, Şeddad gibi zalim cebbarlar defterine ismiyle resmiyle geçme ve onların maruz kaldığı dünyevî musibetlerle ve uhrevî cezalarla karşılaşma tehlikesiyle başbaşadırlar. el-İyazu billah. 27

مْحَف ْمُه اَمَّنإ ،اوُتاَم َنيِذهلا ُمِهِئاَبآِب َنور ِخَتْفَي ٌما َوْقأ َّنَيِهَتْنَيَل :#ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ِضَ َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555ـ َوُه اَمهنإ ،ةهيِلِهاَجْلا
َةَّيِهبُع ْمُكْنَع َبَهْذأ ْدَق ىلاعَت َ هاللّ َّنإ . ِهِفْنأِب َءا َر ِخْلا ُهِدْهَدُي يِذهلا ِن ًُع ِجْلا
َنِم ِ هاللّ ىلَع َن َوْهأ َّنَنوُكَيَل ْوأ ،َمَّنَهَج يف ثيدح رخآ وهو ،يذمرتلاو دواد وبأ
هجرخأ .[ٍبا َرُت ْنِم َقِلُخ ُمَدآ َو ،َمَدآ وُنَب ْمُهُّلُك ُسانَّلا . ٌّيِقَش ٌر ِجاَف ْوأ ٌّيِقَت
ٌنِمْؤُم

ربكلا :ءايلاو ءابلا ديدشتو اهرسكو ةلمهملا نيعلا مضب « َةَّيِلِهاَجْلا .
َةَّيِهبُع».هباتك

7. (5223)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar, ya cehennem kömüründen başka bir şey olmayan ölmüş ecdadlarıyla övünmekten vazgeçerler, yahut da Allah katında, burnuyla pislik yuvarlayan mayıs böceğinden daha adi bir derekeye düşerler. Allah Teala hazretleri sizlerden cahiliye kibrini temizledi. Artık o, muttaki bir mü'min yahut bedbaht bir facirdir. İnsanların hepsi Hz. Adem'in evlatlarıdır. Adem ise topraktan yaratılmıştır." [Ebu Davud, Edeb 120, (5116); Tirmizî, Menakıb (3950, 3951).] 28

AÇIKLAMA:

1- Aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerinde kabile taassubunu te'lin etmektedir. Kabile taassubu, bir cahiliye örfü olup, günümüzde ırkçılık veya faşistlik denen şeyi ifade eder. Bu, ecdadla övünmek şeklinde tezahür eder. Ecdadla tefahur etme hadisesi cahiliye Araplarında pek yaygındı. Tekasür suresi bu maksadla, kabirleri ziyaret edip sayım bile yaptıklarına dikkat çekerek, Müslümanları bu çeşit davranışlardan men eder. Sadedinde olduğumuz hadis, ırkçıları, burunlarıyla yuvarladığı pisliği sürükleyen mayıs böceklerine teşbih buyurmakta ve son derece alçaltmaktadır. Hadisteki tehvin ve teşbihin ağırlığı, ırkçılığın İslam kardeşliğine vurduğu büyük darbe ile izah edilebilir. Hele günümüzde İslam âleminin dağınık ve perişan halinin temelinde kavmiyetçiliğin bulunduğu, hatta bu noktaya gelmeye zemin hazırlayan "Osmanlı Devleti'nin çöküşü"nde de aslında, baş amilin ırkçılık olduğu gözönüne alınınca, kavmiyetçi taassubun çok daha ağır ifadelerle tel'ininin isabetli ve yerinde olacağı anlaşılır.

2- Hattâbi, hadisten hareketle insanların iki grup teşkil ettiğini söyler. Buna göre: 1) Mü'min ve muttaki olanlar. Bunlar halk nazarında itibar sahibi olmasalar da Allah nazarında kıymetlidirler, faziletlidirler.

2) Facir (haddini tecavüz eden) ve bedbaht olanlar. Bunlar, halk nazarında itibar ve şerefli kimseler bile olsalar Allah yanında değersiz adi kimselerdir.

3- Hadisten şu mana da çıkarılmıştır: "Mütekebbir ve müftehir kimse, ya müttaki mü'min bir kimsedir, bu durumda ona hiç kimseye karşı tekebbür (büyüklenme) yakışmaz; yahut da facir, bedbaht bir kimsedir Böyle birisi Allah indinde zelildir. Zelil kimsenin tekebbür etmesi hiç uygun değildir. Öyleyse tekebbür her halukârda menfidir, merduddur."

4- Hadiste insanların esas itibariyle topraktan geldiklerine dikkat çekilmesi suretiyle de büyüklenmeye mahal olmadığı hatırlatılmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Davud, et-Tayâlisi'de gelen bir rivayette şöyle buyurmuştur: "Cahiliye devrinde ölen ecdadınızla övünmeyin. Nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun, mayıs böceğinin burnuyla yuvarladığı pislik, cahiliyede ölen ecdadınızdan daha hayırlıdır." Irkçılığın İslam'daki yeri hususunda daha önce geniş açıklama sunduk. 29

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2555ـ . دواد □
ابأ إ ةتسلا هجرخأ .[َء ًّيُخ ُهَب ْوَث َّرَج ْنَم ىلا :ىرخأ يفو ؛ًارَطَب ُه َرا َزإ َّرَج ْنَم
يِنَظْرُ هاللّ ُ يَو ْم َلاقْيِاَمةَ ِ ىلا □ :#

8. (5224)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah, kıyamet günü, büyüklenerek elbisesini sürüyenin yüzüne bakmayacaktır." Bir diğer rivayette: "Elbisesini çalımla sürüyene bakmayacaktır" denmiştir. [Buharî, Libas 1, 2, 5, Fezailu'l-Ashab 5, Edeb 55; Müslim, Libas 42, (2085); Muvatta, Libas 11, (2, 914); Tirmizî, Libas 8, (1730); Nesâî, Zinet 102, (8, 206); Ebu Davud, Libas 28, (4085).][30]

AÇIKLAMA:

Hadiste ifade edilen "Allah'ın bakmaması"ndan murad, rahmettir. Yani elbisesini kibirle yerde

sürüyen erkeğe Allah merhamet etmeyecek veya merhamet nazarıyla bakmayacak demektir. [31]

يف ِ هاللّ َن ِم َسْيَلَف َء ًّيُخ ِهِت ًَص يف ُه َرا َزإ َلَبْسأ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□2552□ 5ـ نعو نبا دوعسم ِر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق:

دواد وبأ هجرخأ .[ٍما َرَح ًَو ٍهل ِح .

9. (5225)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim namazda izarını (gömleğini) çalımla yere değecek kadar uzatırsa, Allah onun ne günahını affeder, ne de onu kötü amellere karşı korur." [Ebu Davud, Salat 83, (637).] [32]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah, burada namazda dahi kibirle elbisesinin uzatılmasını yasaklamaktadır. Esasen erkekler için normali, elbisesinin baldırların ortasına kadar uzanmasıdır. Ancak topuklara kadar inen elbiseye de "caiz" denmiştir. Bunu taşan kıyafet erkeklere caiz değildir. Kadınların müstehab olan kıyafeti ise erkeğe caiz olandan bir karış uzun olanıdır. Bir zira' uzun olanı da onlar hakkında caiz olan kıyafettir. Hadisten şu mana da çıkarılmıştır: "Elbisesini namazda kibirle uzatan kişi, cennetin helal, cehennemin haram olduğu kişi değildir."

Keza şöyle de denmiştir: "O kimse, helal amelde değildir. Allah indinde bir saygısı da yoktur." **2-** Elbisenin namazda topukları aşağıya taşması, Ebu Hanife, Şafii ve diğer ulemaya göre mekruhtur. Sadece Malik, namazda caiz olacağını söylemiş, yürümede o da mekruh olduğuna hükmetmiştir.[33]

هَسأ َر ّل ِهج َرَم ُهُسْفَن ُهُب ِجْعُت ٍةُلُح يف ى َِشْمَي ٌلُج َر اَمَنْيَب # ِ هاللّ□□ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ25 □2555ـ عم توص :نيميجب « ةلَجْلَجلا».ناخيشلا هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا اَهيف ُلَجْلَجَتَي َوُهَف ِض ْر ُا يف ِهِب َفِسُخ ْذإ ِهِتَيْشِم يف ُلاَتْخَي

ضر ُا يف صوغي دارملاو ،ةكرح .

10. (5226)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir adam, nefsinin hoşuna giden bir takım elbise içinde saçları da yapılmış olarak giderken yürüme sırasında kibre düşmüştü ki, birden yere battı. Kıyamet kopuncaya kadar orada zorlukla batmaya devam edecek." [Buharî, Libas 5; Müslim, Libas 49, (2088).][34]

[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/29-30.

ِضْغُبي اَم اَهْنِم َو ،ىلاعَت ُ هاللّ ُّب ِحُي اَم ِة َرْيَغلا َنِم َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر كِتَع نب رباج نعو ـ22 □2555ـ ِء َيُخلا َنِم َّنإو ،ِةَبي ِر ِرْيَغ يف ُة َرْيَغلاَف ُ هاللّ اَه ُضِغْبُي ِيتهلا ُة َرْيَغلا اَّمأ َو ِةَبي ِهرلا يف ُة َرْيَغلاَف :ىلاعَت ُ هاللّ ُّب ِحُي ِيتهلا اَّمأَف .ىلاعَت ُ هاللّ اَّمأ َو ،ِةَقَّدَصلا َدْنِع ُهُلاَيِتْخا َو ،لاَتِقْلا َدْنِع ِهِسْفَنِب ِلُجَّرلا ُلاَيِتْخاَف :ىلاعت ُ هاللّ اَهُّب ِحُي ِيتهلا اَّمأف : ُهاللّ ُّب ِحُي اَم اَهْنِم َو ُ، هاللّ ُضِغْبُي اَم

لِطاَبلا يف ُلاَيِتْخُ'اف] :يئاسنلا دنعو.يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِرْخَفْلا َو□]. ِيْغَبْلا يف ُهُلاَيِتْخاَف :ىلاعت ُ هاللّ اَهُضِغْبُي ي ِتهلا

11. (5227)- Cabir İbnu Atik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıskançlıktan bir nevi var ki Allah sever; bir kısmı da var ki Allah onu sevmez. Allah'ın sevdiği kıskançlık, kişinin (mehariminden haram kılınmış bir fiil görmesi ile) şüphe halinde duyduğu kıskançlıktır. Allah'ın sevmediği kıskançlık, şüphe olmadan kıskançlık duymasıdır.

Aynı şekilde bir kısım gurur vardır ki Allah hoşlanmaz, bir kısmı da var, Allah hoşlanır. Allah Teala'nın sevdiği gurur, kişinin savaş sırasında ve sadaka verme esnasında nefsine güvenerek duyduğu gurudur. Allah'ın buğzedip sevmediği gurur ise, taşkınlık ve övünme sırasında duyduğu gururdur." [Ebu Davud, Cihad 114, (2659); Nesâî, Zekat 66, (5, 78).]35

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadisleriyle insanlardaki bazı huyların hem iyi ve hem de kötü yönlerinin olacağına dikkat çekmektedir. Bunlardan iki tanesine misal vermektedir. Kıskançlık ve gurur. Kişi, akrabalarından birinde haram bir davranış görünce, kıskançlığa düşerse bu memduh, güzel bir davranıştır. Allah Teala hazretleri bu çeşit kıskançlığı sevmektedir. Ama, yakınlarını helallerine karşı kıskanacak olursa bu caiz değildir. Allah bundan memnun kalmaz. Zira Allah'ın nikah gibi meşru yolla helal kıldığı şeye rıza göstermemiz vacibtir. Bunun aksini düşünmek cahiliye hamiyyetini Alah'ın teşriatına tercih etmek olur, el-Iyazu billah.

Gurur meselesi de böyle: Kişinin, düşman karşısında kendine güvenerek şecaata gelmesi, pervasızca atılması, düşmanı korkutur ve onu zafere götürür. Allah bu gururu sevmektedir. Keza sadaka sırasındaki gurur da daha çok vermeye sevkedeceği için Allah indinde makbul olmuştur.

Taşkınlıktaki gurur, kişinin yaptığı zulüm ve tecavüzlerle, gasb ve yağmalama gibi yasak fiilleriyle övünmesidir. Allah'ın bunu sevmeyeceği açıktır.

Övünme sırasındaki gurur ise; kendi nesebi, şerefi, malı, makamı, şecaati ve sair varlık ve imtiyazlarıyla övünmesidir. Sırf övünmek için yaptığı ikram ve cömertlikler de bu gruba girer. Allah bu çeşit gururları da sevmez.36

ةأَّشلا ُتْبَلَح َو ،ةَلْمَّشلا ُتْسِبَل َو ، َرامِ ْحلا ُتْبِك َر ْدَق َو ُهيِهتلا هيف : َنوُلوُقَت]□□
□2555□ 25ـ لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر معطُم نب ٍرْيَبُج نعو:

يذمرتلا هجرخأ .[ٌءْىَش ِرْبِكْلا َنِم ِهيف َسْيَلَف اَذه َلَعَف ْنَم :# ُّيِبَّنلا يِل َلاَق ْدَق .
َو

12. (5228)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh) demiştir ki: "Benim hakkımda "Sende kibr var" diyorsunuz. Ben eşeğe binmiş, (dikişsiz) kumaşı (elbise olarak) sarınmış, keçiyi sağmış birisiyim. Üstelik Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Bun(lar)ı yapan kimsede hiçbir kibir bulunmaz" buyurdular." [Tirmizî, Birr 61, (2002).][37]

AÇIKLAMA:

Hadis, sayılan şu üç davranışın kibirli kimselerce yapılmadığını ifade etmektedir. Eşeğe binmek, elbise olarak kumaşa sarınmak ve keçi sağmak.[38]

KEBAİR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA:

Kebair, lügat olarak kebirenin cem'idir. Kebire büyük manasına gelir. Dinî bir ıstılah olarak, büyük günahları ifade eder. Allah'ın emirlerine isyanın her çeşidi günah ise de, değer olarak hepsi bir değildir. Bir kısmına sağire (cem'i seğâir), bir kısmına da kebire denmiştir. Sağire küçük günah demektir. Büyük ve küçük günahlar arasında çok kesin bir sınır çizmek zordur. Zira küçük günahlarda ısrar etmek de kebire sayılmıştır.

Günahların büyük ve küçük diye taksimi ayet ve hadiste rastlanan bir keyfiyettir. Mesela bir ayette (mealen): "Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız sizin öbür kabahatlarınızı örter ve sizi şerefli bir mevkie sokarız" (Nisa 31) buyrulmuştur. Diğer bir ayette güzel davrananlar, "Küçük günahlar hariç olmak üzere, günahın büyüklerinden ve fuhuşlardan kaçınanlar" (Necm 32) olarak tarif edilirler. Görüleceği üzere hadislerde de büyük günahlar birçok kereler ele alınmıştır.

Büyük günahların sayısı hususunda Ashab ihtilaf etmiştir. İbnu Mes'ud dört, İbnu Ömer yedi, Abdullah İbnu Amr dokuz olduğunu söylemiştir (radıyallahu anhüm ecmain). İbnu Abbas, İbnu Ömer'in: "Büyük günahlar yedidir" dediğini işitince itiraz eder ve: "Yediden daha fazladır, yetmişe yakındır" der. Bazı alimler cehennemle korkutulan her günahın büyük günah olduğunu söylemiştir. Bazıları: "Dünyada had cezasını gerektiren günahlar büyük günahtır" demiştir. Bazıları "Kadir gecesi Ramazan geceleri içinde gizlendiği gibi, büyük günah da günahlar arasında gizlenmiştir" demiştir. Ebu Talib el-Mekkî'nin tahkikine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadislerinde zikredilenlerin sayısı 17'dir. Gazâlî'nin verdiği bilgiye göre, selef ulemasının açıklamalarından, Ebu Talib el-Mekkî şöyle bir tabloya ulaşır: * Büyük günahların dördü kalptedir. Bunlar şirk, günahta ısrar, Allah'ın rahmetinden ümid kesmek ve azabından emin olmaktır.

* Dördü dildedir: Yalan şahidliği, namuslu kadına iftira, hakkı iptal eden yere yemin ve sihirdir. * Üçü midededir: Sarhoş edici içkiler almak, yetim malı ve faiz yemektir. * İkisi eldedir: Hırsızlık ve adam öldürmek.

* İkisi edeb yerindedir: Zina ve livatadır.

* Biri ayaklardadır: Savaş sırasında kaçmak.

* Biri de bütün vücuda dağılmıştır: Anne ve babaya isyan. Gazâlî bu taksimi ve sayıyı yetersiz bulur. Mesela insanların gözünü çıkarmayı, el kesmeyi, dayak atıp işkence yapmayı da büyük günah sayar ve zikredilmediğine dikkat çeker. Hadiste gelen "bir sövmeye iki sövme ile mukabelenin, Müslüman kardeşinin ırz ve şerefine dil uzatmanın da büyük günah" olduğunu belirten hadisi kaydeder.

Sözü fazla uzatmadan Şemseddin ez-Zehebî'nin bu mevzuda kaleme aldığı Kitabu'l-Kebair'de tam yetmiş günahı bu sınıftan zikrettiğini belirtmek isteriz. Zehebî, bunları delillere dayandırarak kaydetmektedir. Onun kitabında yeralan son beş kebireyi kaydediyoruz: * Cum'ayı ve cemaati özürsüz olarak terketmede ısrar. * Vasiyette (birini kayırarak diğer varise) zarar vermek. * Hile ve aldatmada bulunmak.

* Müslümanlar aleyhine casusluk yapmak, gizli olan hallerini ifşa etmek. * 39 Ashab radıyallahu anhüm'den herhangi birine sebbetmek (dil uzatmak).

هللاب ُكا َرْش“ا : َلاَق .ىلَب :اَنْلُق .ًاثَث ؟ِرِئاَبَكلا ِرَبْكَأِب ْمُكُئِهبَنُأ َأ :# ِ هاللّ □□
بهتَح اَنْلُق ُهَتْيَل ـ2555□ 2ـ نع يبأ ركب َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:]َلاَق َر ُلوُس
اَه ُر ِهرَكُي َلا َز اَمَف .ِرو ُّزلا ُةَداَهَش َو ،ِرو ُّزلا ُل ْوَق َو َأ : َلاَقف َسَلَجَف ًائِكَّتُم
َناَك َو ،ِسْفَّنلا ُلْتَق َو ،نْيَدِلا َوْلا ُقوُقُع َو

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[َتَكَس .

1. (5229)- Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?" buyurmuş ve bunu üç kere tekrar etmişlerdi. "Evet!" deyince: "Allah'a şirk koşmak, anne ve baba haklarına riayetsizlik, cana kıymak!" buyurdular. Bu sırada dayanmış durumda idi, yere oturup: "Haberiniz olsun! Yalan söz, yalan şahidlik!" dedi ve bunu o kadar tekrar etti ki, "Keşke kesse artık!" temennisinde bulunduk." [Buhârî, Şehadat 10, Edeb 6, İstizan 35, İstitabe 1; Müslim, İman 143, (87); Tirmizî, Şehadat 3, (2302).]40

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada büyük günahlardan olarak zikrettiği yalan söz ve anne-baba hakkına riayetsizliği yasaklayan ayetler Kur'an'da yer almıştır. (Mealen): * "Allah ile birlikte başka bir ilah edinme ki, kınanmış ve terkedilmiş bir halde kalmayasın. Rabbin şunu da emretti: "Ondan başkasına ibadet etmeyin. Anne ve babaya da iyilikte bulunun..." (İsra 22-23). * "..Putlara tapmak gibi bir pislikten ve yalan sözden de kaçının" (Hacc 30). **2-** Hadiste Resulullah'ın, dayanırken oturmak suretiyle vaziyet değiştirmesi, son cümlesini çokça tekrarı, muhataplarını uyarmak, onların dikkatlerini kendi üzerine iyice toplamaya, sözlerindeki müessiriyet ve öğreticilik vasfını artırmaya racidir.

Ashabın "keşke sussa temennisi"nin Resulullah'a karşı duydukları şefkatten ve Aleyhissalâtu vesselâm'ı rahatsız eden şeylerden hoşlanmamaktan ileri geldiği belirtilmiştir. **3-** Hadis, günahı büyük (kebir) ve en büyük (ekber) diye taksim etmektedir. Bu taksimle Resulullah'ın günah hususunda küçük ayırımı da yaptığı anlaşılır. Alimler arasında küçük günahın sübutu münakaşalıdır. "Allah'ın emir ve yasağına muhalefetin küçüğü olmaz" denmiştir. Muhalefet, Allah'ın büyüklüğü karşısında kebiredir. Sağirenin varlığını söyleyenler buna, daha büyüğe nisbetle sağire derler. Şu da var ki, bir kısım hadisler, ibadetlerin bir kısım günahlara kefaret olacağını bildirmiştir. Öyleyse, ibadetlerin kefaret olduğu günahlar küçük (sağire) kefaret olmadığı günahlar büyük (kebire)dirler. Bu, hadislerle sabit olduğu için, ulema umumiyetle, günahların büyük ve küçük diye taksimini inkar etmeyi uygun bulmamıştır. Şurası da muhakkak ki, "büyük"

"küçük" tavsifi izafidir. Her günah kendinden büyüğe nisbeten küçük, kendinden küçüğe nisbeten de büyüktür. Sözgelimi bir kimsenin kolunu kesmek, dövmeye nisbetle büyük ise de, öldürmeye nisbetle küçüktür. Keza yabancı bir kadını öpmek, bakmaya nisbetle büyük ise de, zinaya nisbetle küçüktür. Ayet ve hadiste cehennemle korkutulan günahların kebire olduğu kabul edilmiştir.[41]

عْسِت ّنُه : َلاَقَف ِ رِئاَبَكْلا ِنَع ُلُج َر ُهَلأَس ْدَق َو َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر ّنأ] :هْنَع ُ□ :
هاللّ َي ِض َر هيبأ نع رْيَمع نب ديبُع نعو ـ5 □2555ـ ،نْيَدِلا َوْلا ُقوُقُع َو
،تاَنَصْحُمْلا ُف ْذَق َو ،فْح ّزلا َم ْوَي ِيهل َوّتلا َو ،ميِتَيْلا ِلاَم ُلْكأ َو ،اَب ِهرلا ُلْكأ َو ،
ِسْفَّنلا ُلْتَق َو ،رْجِهسلا َو ،ُك ْرِهشلا داهجلا فاصم نم رارفلا وه « ِف ْح ّزلا نم
ُرارِفلا».يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ًاتا َوْمأ َو ًءاَيْحأ ْمُكِتَلْبِق ِما َرَحلا ِتْيَبلا ُل
ًٍحِتْسا َو

انزلاب نهيمر « هنهفذق»و.جاوزْ'ا تاوذ فئافعلا نهو ةنصحم عمج .
«تانصحملا».رافكلا ةلتاقمو

2. (5230)- Ubeyd İbnu Umeyr babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam kebairden sormuştu, şöyle cevap verdiler: "Onlar dokuzdur!" buyurdular ve saydılar: "Şirk, sihir, insan öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu kadınlara iftirada bulunmak, anne ve babaya haksızlık, kıbleniz olan Beytu'l-Haram (da masiyet işlemey)i sağlığınız ve ölümünüzde helal addetmek." [Ebu Davud, Vesaya 10, (2875); Nesâî, Tahrim 3, (7, 89).]42

2552 5ـ وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللّهِ! أيُّ الذَّنْبِ أعْظَمُ عِنْدَ اللّهِ؟ قَالَ: أنْ تَجْعَلَ للّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ.

قُلْتُ: ثُمَّ أيٌّ؟ قَالَ: أنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ مَخَافَةَ أنْ يَطْعَمَ مَعَكَ. قُلْتُ: ثُمَّ أيٌّ؟ قَالَ: أنْ تُزَانِيَ حَلِيلَةَ جَارِكَ]. أخرجه الخمسة إلا أبا داود.

3. (5231)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü! Allah nezdinde en büyük günah hangisidir?"

"Seni yaratmış olan Allah'a eş koşmandır!" buyurdular.

"Sonra hangisidir?" dedim.

"Seninle birlikte yiyecek diye, evladını öldürmendir!" buyurdular. Ben yine: "Sonra hangisidir?" dedim.

"Komşunun helalliği ile zina etmendir!" buyurdular." [Buharî, Tefsir, Bakara 3, Furkan 3, Edeb 20, Muharibin 20, Diyat 1, Tevhid 40, 46, Müslim, İman 141, (3181, 3182), Tefsir, Furkan, Nesaî, Tahrim 4, (7, 89, 90); Ebu Davud, Talak 50, (2310).]43

2555 5ـ وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عنهما قال: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إنَّ مِنَ الكَبَائِرِ أنْ يَشْتِمَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ.

قَالُوا: وَهَلْ يَشْتِمُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، يَسُبُّ أبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أبَاهُ، وَيَسُبُّ أُمَّهُ فَيَسُبُّ أُمَّهُ]. أخرجه الخمسة إلا النسائي.

4. (5232)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kişinin anne ve babasına sövmesi büyük günahlardandır" buyurmuşlardı. Orada bulunanlar: "Hiç kişi anne ve babasına söver mi?" dediler.

"Evet! Kişi, bir başkasının babasına söver, o da babasına söver; annesine söver, o da bunun annesine söver!" buyurdular." [Buhârî, Edeb 4; Müslim, İman 146, (90); Tirmizî, Birr 4, (1903); Ebu Davud, Edeb 129, (5141).] 44

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetlerde şetm (sövme) yerine lanet kelimesi kullanılmıştır. Şu halde şetm, lanet, sebb, hakaret ifade eden söz manasında birbirine müteradif olmaktadırlar. Hadis, annebabaya sövmeyi büyük günah saydığı gibi, başkasının annebabaya sövmesine sebep olmayı da büyük günah olarak değerlendirmektedir. Bu hal bize, anne ve baba karşısında hassasiyeti ileri götürme gereğini te'yid eder. Şu halde, sövmeye sebep olmak büyük bir günahsa, bizzat sövmek çok daha büyük bir günah olmaktadır.

İbnu Battal: "Bu hadis, sedd-i zeraide asıldır" demiştir. Hadis, kişi bizzat haram kasdetmemiş bile olsa, fiili harama müncer olacaksa bu fiilin ona haram olduğunu ifade eder.

Bu hadis, ayette gelmiş olan bir asla dayanmaktadır: "Onların Allah dışında taptığı şeylere sövmeyin, onlar da cahillikle hadlerini aşıp Allah'a söverler" (En'am 108). Maverdi, bu hadisten hareketle, ipekli kumaşı, bizzat giyeceğinden korkulan kimseye satmanın, keza parlak kölenin, livataya yer vereceğinden korkulan kimseye satılmasının, şıranın, ondan şarap yapacağından korkulan kimseye satılmasının caiz olmayacağı hükmünü çıkarmıştır. 45

LİBAS (GİYECEKLER) BÖLÜMÜ

(Bu bölüm altı fasıldır)

BİRİNCİ FASIL

GİYİM VE KIYAFET

*

SARIKLAR

*

KAMİS VE İZAR

*

İZARIN YERE DEGMESİ

*

KADIN İZARLARI

*

İHTİBA VE İŞTİMAL

*

KADIN BAŞÖRTÜLERİ

*

AYAKKABI GİYİNMEK

*

SÜSÜ TERK

*

SÜSLENME

*

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ELBİSELERİN RENKLERİ

*

BEYAZ

*

KIRMIZI

*

SARI

*

YEŞİL

*

SİYAH

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

İPEGİN HÜKMÜ, TAHRİMİ

*

İPEKTEN MÜBAH OLAN

*

BEŞİNCİ FASIL

YÜN

*

ALTINCI FASIL

DÖŞEK VE YASTIKLAR

UMUMI AÇIKLAMA

Libas, beşer kültürünün temel unsurlarından biridir. Cenab-ı Hak, dileseydi insanlara da, hayvanlarda olduğu gibi fıtrî bir elbesi giydirebilirdi. Ancak bütün mahlukata halife ve üzerlerinde tasarrufa yetkili kıldığı insanoğlunu, onlardan ayırarak sunî kıyafet üniforması ile tezyin etmiştir. Bir kıyafete bürünmek, bir başka açıdan, Rab Teala'nın Settar ismine mazhar olmak demektir. Kıyafet insanoğlunun hayatında ciddi bir yer işgal eder. Bir yönüyle o tekniktir: Sıcak ve soğuğa karşı korur, avret yerlerimizi örterek mahremiyetimizi sağlar. Bir başka yönüyle kültürel değer taşır, dinî, millî, mahallî, örfî ve ferdî şahsiyetlerimizi temsil eder. Her dinin, her kavmin, her bölgenin, her örfün ve hatta her ferdin kendini sahibi", "kibar giyinişli" gibi tabirler hep kıyafetle ilgilidir. Bazan kıyafetin iyi bir tavsiye mektubu olduğu söylenir.

İslam medeniyetinin kurucusu olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), medenî hayatımızdaki ehemmiyetine muvafık şekilde, kıyafet üzerinde çokça durmuştur. Kadın ve erkeğin kıyafeti, çocukların kıyafeti, kıyafetlerin boyu, dar ve geniş oluşu, rengi, kumaşların cinsi, temizlik ve kirlilikleri, cuma ve bayram kıyafetleri, kıyafetin İslamî olan ve olmayanları vs. hep hadislerde mevzubahis edilmiştir. Bu sebeple bütün hadis kitaplarında Kitabu'l-Libas veya Kitabu'z-Zinet adı altında müstakil bölümler yer alır. Kur'an-ı Kerim'de de kıyafet ve libasla ilgili ayetler mevcuttur: (Bakara 187, 233, 259; Nisa, 5; Maide 89, A'raf 26, 27, 32; Hud 5; İbrahim 50; Nahl 5, 14, 81, 112; Kehf 31; Enbiya 80; Hacc 19, 23; Mü'minun 14; Nur 58, 60; Furkan 47; Ahzab 59; Fatır 12, 33; Duhan 53; Nuh 7; Müddessir 4; İnsan 21; Nebe 10). Libas ve kıyafet bahsine saç kıyafeti, ayakkabı, elbise hepsi dahildir. Keza süs ve takılar da bu bahis içerisinde ele alınıp işlenmiştir.

İslam'ın kıyafetle ilgili olarak vazettiği esasları anlamada sünnette gelen bazı yasakları şöyle özetleyebiliriz: **1-** İslâmî tesettürü sağlamayan giyecekler: **a)** Kısa olanlar.

b) Vücut hatlarını ortaya vuracak kadar dar olanlar. **2-** Dinî kültüre (sünnete) zıd düşen kıyafetler: **a)** Yabancı kültürü temsil eden kıyafetler.

b) Şekil veya renk yönleriyle mukaabil cinse ait olan giyecekler. **c)** Tekebbür verecek kıyafetler.

d) Erkekler için, ipekten mamul giyecekler.

e) Mevkiine uygun düşmeyen kıyafetler (belli bir sınıfa (mesela zahidlere) alem olan elbiseyi başkalarının giymesi, zenginin fukaraca giyinmesi gibi).

f) Dikkat çekici elbiseler (hadislerde şöhret elbisesi diye geçer ve şarihlerce "cemiyetin umumi modasına uymadığı için dikkat çeken, çok güzel veya çok çirkin olan" diye açıklanır. **g)** Pejmürde olan kıyafetler.

Kıyafetle alâkalı olarak varid olan birkısım hadisleri tedkik sonucu, çıkarılan yukarıdaki esasların teker teker açıklanması, bizi belli bir ölçüde asıl mevzumuzun dışına çıkaracağı için burada, bilhassa yabancı kültürü temsil eden kıyafetler üzerinde duracağız.

Farklı medeniyete (dine) mensup kimselerin daha ilk nazarda, kıyafetiyle tefrik edilmesini esas kabul eden İslam dini, bu maksadla bilhassa baş kıyafetine ehemmiyet verir. Hadislerde sakal ve bıyığın traş şeklinden, bunlara gereğinde vurulacak rengin çeşidine, başı örten serpuşun çeşit ve şekline varıncaya kadar bazı teferruat üzerinde ehemmiyetle durulmuştur. Bu cümleden olarak sarık "imanla küfrü", "müşriklerle bizi" ayıran alâmet-i farıka olarak tavsif edilir.

"Yahudiler gibi iştimal[46] etmeyin" hadisiyle, tesettürü sağlasa bile, bazı hususi giyim tarzlarında Ehl-i Kitab'a benzemekten kaçınmak dile getirilmektedir.

Rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, bir Hıristiyanlık sembolü olan haç işaretinin değil elbiseler, eşyalar üzerinde bulunmasına izin vermediğini, "üzerinde haç bulunan her eşyanın haçını mutlaka bozduğunu" belirtir.

Yabancı kültür unsurları karşısında İslam'ın bidayetteki tutumunu anlamak için Hz. Ömer'in tatbikatından da bir misal vermeyi faydalı görüyoruz. Rivayetler, ehl-i zimmenin kendilerine has kıyafetlerini muhafaza ederek Müslümanlara benzemeye yeltenmelerini önlemek için "Başın ön kısmındaki saçlarını kesip, orta kısımdakileri uzatmalarını ve hiçbir şeylerinde Müslümanlara benzememelerini emrettiğini" kaydeder. Hatta Şam'daki Hıristiyanlarla yaptığı anlaşmada, kıyafet meselesi ile alâkalı müstakil bir pasaja rastlamaktayız. Orada Hıristiyanlar şu taahhüdde bulunurlar: "Biz, gerek ayakkabılarında, gerekse baş kıyafetlerinde (imame, kalansuve) ve libaslarında hiçbir surette Müslümanlara benzemeyeceğiz; onların lisanlarıyla konuşmayacağız, künyelerini kendimize künye yapmayacağız... yüzüklerimize Arapça kelime nakşetmeyeceğiz.. başlarımızın önünü traş edeceğiz. Ziyyimiz[47] eskiden nasıl idiyse aynen takınacağız. Bellerimize zünnar bağlayacağız. Müslümanların sokaklarında haçlarımızı ve kitaplarımızı izhar etmeyeceğiz..." Klasik İslam alimleri, imanî ayrılık halinde bir kısım kültürel tezahürlerdeki ayrılığa o kadar ehemmiyet vermişler ki, bunu, yukarıda görüldüğü üzere, sadece kılık kıyafete, dile, yazıya inhisar ettirmemişler, daha da ileri giderek binaların haricî şekillerinde bile aramışlardır. Hanefîlerce meşhur ve muteber el-Hidaye'de şöyle denir: "...Evlerine tefrik edici alâmetler de koymak gerekir, ta ki, dilenciler gelip, yanlışlıkla kapılarında durup mağfiret duasında bulunmasınlar." [48]

BİRİNCİ FASIL

GİYİM VE KIYAFET

* SARIKLAR

ىلَع ُمِئاَمَعْلا َنيِك ِرْشُمْلا َنْيَب َو اَنَنْيَب اَم ُق ْرَف :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر هيبأ نع ةَناَكُر نب دهمحم نع ـ2 □2555□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .]ِسِنًَقْلا .

1. (5233)- Muhammed İbnu Rükane, babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bizimle müşrikler arasındaki fark, kalansuveler üzerindeki sarıklardır." [Ebu Davud, Libas 24, (4078); Tirmizî, Libas 47, (1785).] 49

AÇIKLAMA:

1- Amâim, imamenin cem'idir, amame diye de okuyan olmuşsa da, doğrusu imame şeklinde okumaktır. **2-** Hadis Müslümanlarla müşrikler arasında bariz farkın baş kıyafetinde bulunmasını ifade etmektedir. Baş kıyafetinin İslamî şekli kalansuve üzerine sarıktır. Kalansuve fes, takke nevinden başı örten serpuştur. Bazı alimler, kalansuveyi müşriklerin de giydiğine, buna sarık ilavesinin İslamî kıyafet olduğuna işaret ederler. Şarihler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, sarığın altına kalansuve giydiğini, kalansuve olmadan da tek başına sarığı başına koyduğunu, ama sarıksız kalansuve giydiğinin hiç görülmediğini; bu durumun da, kalansuvenin tek başına olması halinde müşriklere mahsus bir kıyafet olduğunun tescili bulunduğunu kaydederler. Kalansuve için "fes"dir, "takke"dir, "külah"dır, "şapka"dır diye tek bir şeyle ifade etmek muvafık düşmemektedir. "Sarık konulmasına mani olmayan bir serpuş" diye tarif etmek daha uygun gözükmektedir. 50

لاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيبأ نع حْيَلُمْلا يبأ نع ـ5 □2555ـ . دواد وبأ□
هجرخأ .]ِب َرَعلا ُناَجيِت ُمِئاَمَعْلا : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌلَع َلاَق َو : َلاَق ًءامْل ِح
اوُداد ْزَت اوُّمَتْعِا :#ِ هاللّ ُلوُس َر

2.(5234)- Ebu'l-Müleyh babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sarık sarın da hilminiz ziyadeleşsin!" buyurdular. Ravi devamla der ki: "Hz. Ali (radıyallahu anh) da: "Sarıklar Arapların taçlarıdır" buyurdular."

[NOT: Hadis, Teysir'de Ebu Davud'a nisbet edilmiş ise de, onda mevcut değildir. Camiu's-Sağir'de mevcuttur (1, 555).][51]

AÇIKLAMA:

1- Sarığın insandaki hilmi (hoşgörülü ve sabırlı olma halini) artırması meselesinde Münavi şu açıklamayı sunar: "Sarıkla hilminiz artar, göğsünüz genişler. Çünkü kıyafetin güzelleşmesi kişiyi vakar ve ihtişama sevkeder, hafifliği, seviyesizliği ve düşük davranışları terke zorlar. Sünnette sarık sarıldığı zaman, sarığın bir ucunun omuz arasında serbest bırakılması irşad buyrulmuştur, bu müsneddir."

2- Sarığın taç olarak ifadesi, yine Münavi'ye göre, onda izzet, cemal, heybet ve vakar bulunması sebebiyledir. Nitekim krallar da taçlarıyla başkalarından ayrılmaktadırlar. Sarıksız olan diğer kalansuveler ise acemler ve hafifmeşreb insanlara aittir ve onları tefrik eden taçları durumundadır. Bir başka hadiste: "Sarıklar Arapların taçlarıdır. Onu bıraktıkları vakit izzetlerini de bırakırlar" denmektedir. Deylemî'nin bir rivayetinde sarığın terkedilip kalansuvenin alınması kıyamet alâmeti olarak ifade edilmiştir. [52]

يذمرتلا هجرخأ .[هِيْفِتَك نَيْب هُتَمامَع لَدَس مَتْعا اَذإ # ِ هالّ لُوُس رَ نَاك] : .
لاق امهْنَع ُ هالّ يَ ِض رَ رمع نبا نعو ـ5 □2552□

3. (5235)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) başına sarık sardığı zaman, ucunu iki omuzu arasından sarkıtırdı." [Tirmizî, Libas 12, (1736).][53]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet sarığın nasıl olacağı hususunda bir fikir vermektedir. Buna göre sarık sarılınca bir ucunun iki omuz arasında sarkıtılması mendub olmaktadır. Bununla ilgili birçok rivayet gelmiştir. Bazısında sarkacak kısmın dört parmak uzunluğunda olacağı tasrih edilir. Çok zayıf bir rivayette, Resulullah'ın taşraya vali tayin ederken, göndereceği kimselere sarık sardığı, sarığın ucunu kulağı hizasına inecek kadar sağ omuzundan sarkıttığı ifade edilir. Abdullah İbnu Zübeyr'in sarığın ucundan bir zira'lık bir kısmı sarkıttığı rivayet edildiği gibi, bir karış ve hatta daha az bir kısmı sarkıttığı da rivayet edilmiştir. es-Sübülu's-

Selam'da: "Sarığın adabı onun sarkan kısmını kısa tutmaktır, aşırı gitmemektir" denir. Nevevî de: "Sarığın sarkıtılan kısmında ifrat etmek, tıpkı elbiseyi fazla uzatmak gibidir, kibirlenenlere haram, başkalarına da mekruhtur" demiştir. Muhakkikler, Resulullah'ın sarığının boyu hakkında rivayete rastlamadıklarını belirtirler.54

يِفْلَخ ْنِم َو ّيَدَي ِنْيَب ْنِم اَهَلَدَسَف ٍةَماَمِعِب # ِ هاللّ ُلوُس َر يِنَمَّمَع] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر فوع نب نمح هرلاِدبع نعو ـ5 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[َعِباَصأ .

4. (5236)- Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana bir sarık sardı, onu önümden ve arkamdan birkaç parmak sarkıttı." [Ebu Davud, Libas 24, (4079).] 55

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, sarığın bir ucunun göğüs istikamtinde sarkıtıldığı, diğer ucunun ise arka tarafında

sarkıtıldığı ifade edilmektedir. Rivayet zayıf olmaktan başka, kendisinden kuvvetli olan rivayetlere de muhalefet etmektedir. Zira diğer rivayetlerde sarığın önden sarkıtıldığı

mevzubahis edilmemekte, hepsinde iki omuz arasından sarkıtıldığı belirtilmektedir. İbnu Ömer, Nafi, Salim ve Kasım'ın da hep omuzlarının arasından sarkıttıkları rivayetlerde gelmiştir. Bu sebeple çoğunluk sarığın önden değil, arkadan sarkıtılacağını söylemiştir.56

نْيَب اَهْيَف َرَط نَخ ْرأ ْدَق ،ُءاَد ْوَس ٌةَماَمِع ِهْيَلَع َو # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍثْي َرُح نب ورمع نعو ـ2 □2555□

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِهْيَبِكْنِم .

5. (5237)- Amr İbnu Hureys (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, üzerinde siyah bir sarık vardı. İki ucunu omuzları arasından sarkıtmıştı." [Müslim, Hacc 453, (1359);

Ebu Davud, Libas 24, (4077); Nesâî, Zinet 109, (8, 211).][57]

يذمرتلا هجرخأ .[ًةيِطَ ينْعَي ،ًاحْطُب # ِ هاللّ ِلوُس َر ِباَحْصأ ُماَمِك ْتَناَك] : .
َلاَق ى ِراَمْن'ا َةَشْبَك يبأ نعو ـ5 □2555□

6. (5238)- Ebu Kebşe el-Enmârî anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabının kalansuveleri geniş idi." [Tirmizî, Libas 40, (1783).][58]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen kimam kelimesi iki ayrı tefsire tabi tutulmuştur. Birine göre kummenin cem'idir. Bu yuvarlak kalansuvenin adıdır, başı tam olarak örter. Bazıları küçük, dar kalansuve diye açıklamıştır. Bu durumda Ashab'ın, üzerine sarık sardıkları serpuşun külah gibi uzun olmayan takke gibi başlarına yapışık olduğu anlaşılmıştır. Ancak küm kelimesi ile ilgili bir başka yoruma göre, kalansuve geniştir ve yüksektir. Zira kim'in cem'idir.[59] Araplar kalansuveyi az giyerlerdi. Buth, geniş arazi manasına gelen batha'nın cem'idir. Hadis bu durumda kalansuvenin geniş olduğunu ifade etmelidir. Öyleyse, mezkur kalansuveler Rumî ve Hindî kalansuveler gibi dar olmayıp geniş olmalıdır, hatta genişliği (yüksekliği) bir karışa ulaşmalıdır. Aliyyu'l-Kârî, bir kısım Hanefî kitaplarında kalansuvenin bir karış kadar geniş tutulmasının müstehab olduğunun kayıtlı bulunduğunu zikreder. Şu halde Mevlevî külahlarının uzunluğu menşeini bu te'vilden almış olmalıdır. Ancak İbnu Hacer el-Heytemî yukarıda belirttiğimiz önceki görüşte cezmeder ve kimam'ın kim değil, kümmenin cem'i olduğunu söyler ve kalansuvelerin genişlemesini mezmum bid'alardan sayar. Kârî, bu ifadenin ifrata kaçan genişlik hakkında olabileceğini belirterek, sahabeden nakledilen zahiri, Heysemî'nin söylediğinin aksini te'yid ettiğini ilave eder.

Başta Tirmizî, ulemanın büyük çoğunluğu, hadisten ifarata kaçmayan genişliği anlamışlardır.[60]

* KAMİS VE İZAR

دواد وبأ هجرخأ .[ِغْس ُّرلا ىلا # ِ هاللّ ِلوُس َر ِصيِمَق ُدَي ْتَناَك] :لاق اهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ِنَكَّسلا ِنْب دي ِزَي تْنِب َءاَمْسأ نع ـ2 □2555□

يذمرتلاو.

---

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/46-47.

1. (5239)- Esma Bintu Yezid İbnis-Seken (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gömleğinin kolu bileğe kadardı." [Tirmizî, Libas 28, (1765); Ebu Davud, Libas 3, (4027).] [61]

AÇIKLAMA:

Kamis, beden üzerine giyilen, cilde temas eden çamaşırdır.

İzar ise peştemal gibi belden aşağıyı örten, bele bağlanmak suretiyle giyilen libasa denir. Sadedinde olduğumuz hadis, yen uçlarının bileğe ulaşıp, bilekten öte taşmadığını göstermektedir. Bazı rivayetlerde kamisin boy itibariyle topukların yukarısında kaldığını görmekteyiz. Ancak yenlerin parmaklara kadar uzandığını te'yid eden rivayetler de var. Alimler, kamisin kolunun, parmakların yen ile bilek arasında olacak bir uzunlukta bulunmasının müstehab olacağı hükmünü çıkarırlar. [62]

تْطَقس ِريِبَخلا بلَع : َلاَقف .ِراز“ا ِنع هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعَس اَبأ ُتْلأَس] :لاق□
ِهيبأ نع ِنمح هرلادبع نب ِء ًَعْلا نعو ـ5 □2555ـ يف َوُه َف َكِلذ ْن ِم َلَفْسأ َناَك اَم
َو ،ْنيَبْعَكْلا َنْيَب َو ُهَنْيَب اَميِف ِهْيَلَع َحاَنُج ََو ،قاَّسلا ِفْصِن بلا ِنمْؤُمْلا ُة َر ْزُأ :# ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق

ةَماَيِقْلا َم ْوَي :دواد وبأ لقي ملو .دواد وبأو كلام هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي□ .
ِهْيَلإ ُ هاللّ ِرُظْنَي ْمَل ًارَطَب ُه َرا َزإ َّرَج ْنَم َو ،ِراهنلا

2. (5240)- Alâ İbn Abdirrahman babasından naklediyor: "Ebu Said (radıyallahu anh)'e izar hakkında sordum. Dedi ki: "Tam bilene düştün! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demişti: "Mü'minin izarı bacağın yarısına kadar uzanmalıdır. Burası ile topuklar arasında olmasının da bir günahı yok. Ama topuktan aşağı inen kısım ateştedir. Kim de, gururla izarını (yerde) sürürse kıyamet günü Allah ona (rahmet) nazarı ile bakmaz." [Muvatta, Libas 12, (2, 914, 915); Ebu Davud, Libas 30, (4093); İbnu Mace, Libas 7, (3573).]

Ebu Davud'un rivayetinde "kıyamet günü" ibaresi mevcut değildir. [63]

دواد وبأ هجرخأ .[ِصيِمَقْلا يف َوُهَف ِرا َز“ا يف # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق اَم] :لاق .

امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 2552

3. (5241)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) izar hakkında ne söylemişse o, kamis hakkında da muteberdir." [Ebu Davud, Libas 30, (4095).][64]

AÇIKLAMA:

Hadis, izarın boyu, yerde sürünmesi ile ilgili olarak Resulullah'ın beyan ettiği bütün hükümlerin kamis için de geçerli olduğunu belirtmektedir. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "İzarda, kamisde, sarıkta isbal (sarkıtma) vardır. Kim bu sarkıtılan kısımdan bir miktarını yerde kibirle sürüyecek olursa Allah kıyamet günü ona rahmet nazarında bulunmaz."[65]

*** İZARIN SARKITILMASI**

ي ِض َر ِرْكَب وبأ َلاَق .َء َيُخ ُهَب ْوَث َّرَج ْنَم ىلا ُ هاللّ ُرُظْنَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ2 2555

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[َء َيُخ ُهلَعْفَي ْنَّمِم ُتْسَل :# َلاَقَف ؟ُهَدَهاَعَتأ ْنأ َّإ .
ى ِخ ْرَتْسَي ى ِرا َزإ ْنإ ِ، هاللّ َلوُس َر اَي :هْنَع ُ هاللّ

1. (5242)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, elbisesini kibirle sürüyene bakmaz" buyurmuştur. Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü! İzarım salık durumda, dikkat etmezsem sürünüyor" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen, bunu kibirle yapanlardan değilsin!" cevabını verdi." [Buhârî, Libas 5, 1, 2, Fezauli Ashab 5, Edeb 55; Müslim, Libas 45, (2085); Ebu Davud, Libas 28, (4085); Nesâî, Zinet 102, 105, (8, 206).][66]

AÇIKLAMA:

Hadis, izarın yerde kibirle sürünmesinin haram olduğunu beyan etmektedir. Ancak bu, kibir gurur gibi bir kasda makrun olmazsa haram değildir. Fakat yine de mekruhtur. İzarın erkeklerde topuklardan aşağı düşmemesi gerekir. [67]

*** KADIN İZARLARI**

تَلاَقف .ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِهْيَلِإ ُ هاللّ ِرُظْنَي ْمَل ءَ ًيُخ ُهَب ْوَث َّرَج ْنَم :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ2 □2555ـ .[ِهْيَلَع َنْد ِزَي ًَ َو
ًاعا َرِذ َني ِخ ْرُي :َلاَق . َّنُهماَدْقأ َفِشَكْنَت ْنَذإ : ْتَلاَق .ًاربِش َني ِخ ْرُي َلاَق ؟
َّنِهلوُيُذِب ُءاَس ِهِنلا ُعَنْصَت َفْيَك :ةَمَلَس ُّمُأ

يئاسنلاو .يذمرتلا ظفل اذهو ،ننسلا باحصأ هجرخأ .

1. (5243)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim elbisesini gururla yerde sürürse, kıyamet günü Allah ona (rahmet nazarıyla) bakmaz!" buyurmuştu. Ümmü Seleme atılarak: "Öyleyse kadınlar zeyllerini ne yapacaklar?" diye sordu.

"Bir karış salarlar!" buyurdu. Ümmü Seleme:

"Bu taktirde ayakları açılır!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse bir zira' salsınlar bunu daha da artırmasınlar!" buyurdular." [Tirmizî, Libas 9, (1731); Nesâî, Zinet 106, (8, 209); Ebu Davud, Libas 40, (4119).]68

AÇIKLAMA:

1- Zeyl: Her şeyin son kısmına denir. Kadın elbiselerinde yerde sürünen kısımdır. **2-** Daha önce de geçtiği üzere şarihler erkek ve kadın kıyafetlerinin boyu hususunda iki durum beyan ederler: Erkekte normal uzunluk, baldırların ortasına kadar uzanmalıdır. Ancak topuklara kadar uzaması da caizdir. Kadınlarda ise yerde sürünen kısım bir arşın olmalıdır, bu normal uzunluktur. Bir karışlık bir kısmın sürünmesi de caizdir.69

* İHTİBA VE İŞTİMAL

هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نع ـ2 □2555ـ . دواد □ #
وبأ هجرخأ .[ِهْيَمَدَق ىلَع اَهُبْدُه َعَق َو ْدَق ٍةَلَمْشِب َتْحُم َوُه َو

1. (5244)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir örtü ile ihtiba etmiş gördüm. Örtünün saçağı ayaklarının üzerine dökülmüştü." [Ebu Davud, Libas 23, (4075).] 70

65 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/50.

AÇIKLAMA:

İhtiba, dizlerini dikip karnına çekmiş vaziyette kabalarının üzerine oturmaktır. Çömelmeye benzer ise de çömelme değil. Dilimizde çömelme deyince kabaların üzerine oturma hatıra gelmez. Halbuki ihtiba ile ilgili lügatlerde gelen tarifler kabaların üzerine oturmaktan bahsederler. Azimabadi hadiste belirtilen oturuş tarzını şöyle tasvir eder: "Aleyhissalâtu vesselâm ihtiba şeklinde oturmuş, örtüsünü dizlerinin arkasına atmış, her bir eliyle örtünün birer ucundan tutmuştu; ta ki, bir şeye dayanır vaziyette olsun. Bu tarz (oturuş), bir şeye dayanmadıkları zaman başvurulan bir Arap âdeti idi."

Müteakip hadiste görüleceği üzere, üzerinde izar gibi tek parça giyecek taşıyan kimsenin ihtiba tarzında oturması yasaklanmıştır. Çünkü avret mahalli üzerinde o tek parça giyecekten bir şey yoktur, tesettür olmaz.71

نسلا باحصأ هجرخأ .]ٍدِحا َو ٍب ْوَث يف ِءاَب َ ّتْحا َو ِءاَّمَّصلا ِنع # ِ هاللّ .
ُلوُس َر ىَهَن] : لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2552□

2. (5245)- Yine Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sammâ sarınmasını ve tek bir giysi içerisinde ihtiba oturuşunu yasakladı." [Ebu Davud, Libas 25, (4081); Tirmizî, Edeb 20, (2768); Nesâî, Zinet 18, (8, 210);72

AÇIKLAMA:

Sammâ, vücudun, el, kol çıkacak bir aralık bırakılmadan sarılmasıdır. Bu tarz bir giyinme yasaklanmıştır. Çünkü kişi gereğinde elini kullanamayacağı gibi, zarar ihtimali de vardır. Lügatçiler, sammâyı vücudun kollardan birini kaldıramayacak ve elin de çıkmasına imkan tanıyan bir delik olmayacak şekilde sarılması diye tarif etmişlerdir. İbnu Kuteybe, bu tarz bir giyinmeye sammâ denmesini "bütün menfezlerin kapanması sebebiyle hiçbir çatlağın bulunmadığı kayaya benzemesiyle" izah eder. Esasen sammâ sert kaya manasına gelir. Fukaha da: "Bu, kişinin bir kumaşla sarındıktan sonra bunun bir tarafını kaldırıp omuzlarına koyması ve fercini açık bırakmasıdır" diye tarif etmiştir.

Nevevî der ki: "Lügatçilerin açıkladığı tarza göre, sammâ mekruhtur. Ta ki, ihtiyaç halinde kişi elini çıkarmada karşılaşacağı zorluk sebebiyle zarara uğramasın. Fukahanın açıklama tarzına göre ise, avret yerinin açılmasına meydan vereceği için haramdır." Hadisin Buhârî tarafından kaydedilen veçhinde, fukahanın yorumunu te'yid eden Nebevi açıklama şöyledir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sammâ sarınmasından ve kişinin ferci üzerinde bir başka örtü almadan tek bir elbise ile ihtiba şeklinde almadan yasakladı." 73

هَب ْوَث َلَعْجَي ْنأ َوُه َو ،ءاَّمَّصلا ِلاَمِتْشِا ْنَع :نْيَتَسْبِل ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555ـ َوُه َو ِهِب ْوَثِب ُهُؤاَبِتْحِا ى:
َرخ'ا ُةَسْبُلْلا َو ،ِةَّصلا يف ِهْيَدَي ىلَع َلِمَتْشَي ْنأ َو ،ُرَخآ ٌب ْوَث ِهْيلَع َسْيَل
،هْيَّقِش ُد َحأ َوُدْبَيَف ِهِقِتاَع ىلَع

ةتسلا هجرخأ .[ٌءْىَش ُهْنِم ِه ِج ْرَف ىلَع َسْيَل ٌسِلاَج .

3. (5246)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), şu iki çeşit giyinmekten men etti: "Sammâ sarınması ki bu, üzerinde bir başka giysi olmadığı halde giysisini omuzuna koyup bir yarısını açık bırakması ve namazda iki elini de sarmasıdır. Diğer giyinme de, fercini örtecek kadar olmayan tek giysisi içinde ihtiba tarzında oturmasıdır." [Buhârî, Libas 20, 21, Büyû 62, 63, Salat 10, Mevakit 30, 31, Savm 67; Müslim, Büyû 2, (1511); Muvatta, Büyû 76, (2, 666); Ebu Davud, Libas 25, (4080); Tirmizî, Libas 24, (1758); Nesâî, Büyû 23, 25 (7, 259-260).]74

AÇIKLAMA:

İhtiba oturuşu ve sammâ sarınmasının ne olduğu hususundaki tarifleri önceki iki rivayetin açıklamasında yaptık.75

*** KADIN BÜRGÜLERİ**

ن ِم َّنِهْيَلَع َنيِنْدُي :ىلاعَت ُهُل ْوَق َل َزَن اَّمَل] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
ةَمَلس ُّمُأ نع ـ2 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ِةَيِسْك'ا َن ِم َناَب ْرِغْلا َّنِهِسُؤ ُر ىلَع َّنأَك ِراَصْن'ا ُءاَسِن َنْج .
َرخ . َّنِهبيِب ًج

1. (5247)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Cenab-ı

Hakkın şu (mealdeki) kavl-i şerifleri indiği zaman, "Ey peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle. Evlerinden çıktıklarında dış örtülerini üzerlerine alsınlar." (Ahzab 59) Ensar kadınları başlarında (siyah) örtüden kargalar taşıyor oldukları halde dışarı çıkarlardı." [Ebu Davud, Libas 32, (4101).]76

AÇIKLAMA:

Burada başlarının kargaya teşbihi, örtülerinin siyah olması sebebiyledir. 77

باَيِث اَهْيَلَعَ و # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلع هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب يبأ ُتْنِب ُءاَمْسأ□
تَلَخَد] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2555ـ ِهِهْج َو ىلا َراَشأو ،اذه
وَ اَذه َّإ اَهْنِم ى َرُي ْنأ ْحُلْصَي ْمَل َضي ِحَمْلا ِتَغَلَب اَذإ َةأ ْرَمْلا َّنإ ! ُءاَمْسأ اَي :َلاَق
وَ .اَهْنَع َض َرْعأَف ٌقاَق ِر

دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيهفَك َو .

2. (5248)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Esma Bintu Ebi Bekr (radıyallahu anhümâ), üzerinde ince bir elbise olduğu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, ondan yönünü ters istikamete çevirdi ve: "Ey Esma! Kadın hayız yaşına girdi mi ondan sadece şunun ve şunun dışında hiçbir yerinin görünmesi caiz değildir!" dedi ve yüzü ile ellerini işaret etti." [Ebu Davud, Libas 34, (4104).] 78

AÇIKLAMA:

Bu hadis, fitneden emin olunduğu takdirde, büluğa ermiş yabancı kadının el ve yüzüne bakılmasının caiz olduğunu ifade eder. Nur suresinde geçen "Zinetlerini de açmasınlar, ancak görünenler hariç" ayeti de bu manaya delil kılınmıştır. Celaleyn Tefsiri'nde zinetten istisna edilen yerlerin eller ve yüz olduğu belirtilir. Şafii hazretleri, yabancı kadının yüz ve ellerine bakmanın fitne tehlikesi taşıdığı için haram olduğunu da söylemiştir. Buradaki istisnadan maksadın yüz ve eller olduğuna dair İbnu Abbas'tan da rivayet gelmiştir. İbnu Abbas'ın bir rivayetinde bu açıklama Resulullah'a aittir. 79

نْيَعْد ِص اَهْعَدْصا :َلاَق َو . ًةَّيِطْبُق بِناَطْعَاف ّبِطاَبَقِب # ِ هاللّ ُلوُس َر َبِتُأ]□ □
:لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بِبْلَكْلا ُةَيْحِد نعو ـ5 □2555ـ قاقر بايث « ُّبطابَقلا».دواد
وبأ هجرخأ .[اَهُف ِصَي َ ً اب ْوَث ُهَتْحَت ْلَعْجَتْل َو ،هِب ْرِمَتْخَت َكَتأ َرْما َرخَا ِطْعأ
َو ،ً اصيِمَق اَمُهاَدْحإ ْعَطْقاَف يأ :قشلا «عدَّصلا»و.فورعملا ليجلا ،طبقلا بلا
بوسنمف فاقلا رسكب امأو ،فاقلا مضب ةيطبق اهتدحاو ،رصمب ضيب

ردصملا وهف حتفلاب امأو ،داصلا رسكب عدص امهنم دحاو لكو ،نيفصن .
اهقش

3. (5249)- Dihye el-Kelbî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (Mısır'dan), (beyaz renkli ve ince olan) kubâtî kumaşlar getirilmişti. Bana ondan bir kupon verdi ve: "Bunu ikiye böl, bir parçayı kendine kamis yap, diğerini hanımına ver. Bununla kendine bürgü yapsın!" buyurdular. (Ayrılmak üzere Dıhye) geri dönünce: "Hanımına söyle, bunun altına bir astar koysun da bedenini vasfetmesin!" buyurdular." [Ebu Davud, Libas 39, (4116).][80]

AÇIKLAMA:

Kubâtî, kıbtî kelimesinden gelir. Kıptî, Mısır'ın yerli halkına verilen isimdir. Kopt da denir.

Kubâtî, Mısır'da koptlar tarafından imal edilip, hariç memleketlerde pazarlanan bir kumaş

nevidi. Hadis bu kumaşın beyaz ve ince olduğunu, giyen kimsenin bedenini gösterdiğini belirtmektedir. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm bunu giyecek kimsenin alta, astar dediğimiz bir başka kumaş koymasını emreder. Bu emir iki ayrı mahzuru bertaraf etmeye

matuf olabilir:

a) Kumaşın teni göstermesi, **b)** Vücud hatlarını göstermesi. Dinimiz, vücud hatlarını gösterecek darlık ve incelikte olan elbiselerin giyilmesini tecviz etmemiştir.[81]

ابَلَط ِتْيَبْلا يف َيِه َو اَهْنَع اَهَباَبْلِ ِج ُعْضَت َ اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمَلَس ُّمُأ ْتَناَك]□
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو 5ـ □2525□:

نيزر هجرخأ .[ِلْضَفْلِل .

4. (5250)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ), evinde iken de cilbabesini (başörtüsünü) fazilet ümidiyle üzerinden hiç çıkarmazdı." [Rezin tahric etti.] 82

اَهْيَلَع َكِلذ َر َكْنَأَف ِرئا َرَحْلا ِةَئْيَهِب ْتأهيَهَت ْدَق َو ُرَمُع اَهآ َر َرَمُع ِنْب ِ هاللّ] .
ِدْبَعِل ْتَناَك ًةَمَأ ّنَأ ُهَغَلَب ُهَّنأ]: كلام نعو 2ـ □2522□

5. (5251)- İmam Malik rahimehullah'a ulaştığına göre, Abdullah İbnu Ömer'in bir cariyesi vardı. Hz. Ömer onu, hürlerin kıyafetine bürünmüş vaziyette görünce bu davranışını normal karşılamayıp müdahale etti. [Kızı Hafsa'nın yanına girip: "Oğlan kardeşinin cariyesini halkın içine karışmış görmedin mi, hürlerin kıyafetine bürünmüş değil mi?" dedi ve Hz. Ömer bu hali hoş karşılamadı.]" [Muvatta, İsti'zan 44, (2, (981).] 83

AÇIKLAMA:

Kılık kıyafet, kişinin içtimâî statüsünü de tayin eden bir faktördür. İslam dini, herkesin kendine uygun kıyafeti taşımasını esas kabul etmiştir. Erkek kadına, kadın erkeğe kıyafette benzememelidir. Kölenin hür olana benzemesini de uygun görmez. Hz. Ömer, kölehür ayırımının kıyafette korunması taraftarıdır." 84

*** AYAKKABI GİYİNME**

لاَمِهشلاِب أْدَبْيَلْف َعَلَخ اَذإ َو ،ِنْمُيْلاِب أْدَبْيَلْف ْمُكُدَحأ َلَعَتْنا اَذإ :#ِ هاللّ□] .
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع 2ـ □2525□

1. (5252)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz ayakkabı giyince sağdan başlasın, çıkarırken de soldan başlasın [ya ikisini birlikte giysin, ya ikisini birlikte çıkarsın.]" [Müslim, Libas 67, (2097).] 85

ةتسلا ةيناثلاو ،ملسم لو'ا هجرخأ .[ًاعيِمَج اَمُهْلِعْنُيِل ْوأ ًاعيِمَج اَمِهفْحُيِل ٍةَد
ِحا َو ٍلْعَن يف ْمُكُدَحأ ِشْمَي َ]: ةياور يفو 5ـ □2525□

.

2. (5253)- Bir rivayette de: "Sakın kimse tek ayakkabı ile yürümesin, ya ikisini de çıkarsın, yahut ikisini de giyinsin" buyrulmuştur. [Buharî, Libas 39 Müslim, Libas 68, (2097); Muvatta, Libas 14, 15, (2, 916); Ebu Davud, Libas 44, (4139); Tirmizî, Libas 37, (1780).][86]

هِنأَش يفو ِه ِروُهُط يفو ِهِلُّج َرَت ْوأ ِهِلُّعنَت يف ُنُّمَيَّتلا ُهُب ِجْعُي # ِ هاللّ□
□2525□ ـ5 نعو ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع، تلاق: [َكَان َر ُلوُس

هلسغو رعشلا حيرست « ل ُّجرهتلا».ةسمخلا هجرخأ .[ِهِهلُك .

3. (5254)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayakkabı giymede, başını taramada, temizlikte ve bütün işlerinde sağdan başlamayı severdi." [Buhârî, Salat 47, Vüdu 31, Et'ime 5, Libas 38, 77; Müslim, Taharet 67, (268); Ebu Davud, Libas 44, (4140); Tirmizî, Salat 428, (608); Nesâî, Taharet 90, (1, 78).][87]

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/55. [82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/56.

يذمرتلا هجرخأ .[ًامِئاَق ُلُج َّرلا َلِعَتْنَي ّنَأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر نَهَن] :َاق امهْنَع ُ
□2522 □ ـ5 نعو يبأ ةريره ِ َرسنأو َر ِض َي هاللّ

رباج نع دواد وبأ هجرخأو .

4. (5255)- Hz. Ebu Hureyre ve Hz. Enes (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kişinin ayakta giyinmesini yasakladı." [Tirmizî, Libas 35, (1776, 1777). Bu hadisi Ebu Davud Hz. Cabir (radıyallahu anh)'dan rivayet etti: Libas 44, (4135).] [88]

AÇIKLAMA:

Ayakkabının ayakta giyilmesinin yasaklanış sebebiyle ilgili olarak Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Resulullah bunu yasaklamıştır. Çünkü ayakkabıyı oturarak giymek kişiye daha kolay ve daha rahattır. Ayrıca ayakta giyinmesi, adamın başaşağı olmasında da bir sebeptir. Bu sebeple oturmayı ve elini de kullanarak sıkıntıya düşmeden giyinmeyi emretti." [89]

وبأ هجرخأ .[ِهِبْنَجِب اَمُهَعَضَيف ِهْيَلْعَن َعَلْخَي ْنأ ُلُج َّرلا َسَلَج اَذإ ِةَّنُّسلا َنِم] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ2 2525

دواد .

5. (5256)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) diyor ki: "Kişi oturduğu zaman, ayakkabılarını çıkarıp (sol) yanına koyması sünnettir." [Ebu Davud, Libas 44, (4138), Salat 89, (648).] 90

AÇIKLAMA:

Şarihler, bu hadisi açıklama sadedinde şu bilgiyi sunarlar: "Ayakkabının oturulacağı zaman çıkarılması sünnettir. Ebu Davud'un namazla ilgili bölümünde gelen rivayette, çıkarılan ayakkabının sol tarafa konması emredilir. Kâri'nin yorumuna göre sağa konmayış, sağın bereketi sebebiyledir. Öne konmayış da kıbleye hürmetendir. Çalınma endişesiyle de arkaya konulmaması uygundur." Hadis, sergisiz olan Resulullah devrinin mescit şartlarını aksettirir. Günümüzde, mescide ayakkabıyla girmek mevzubahis olamaz. Ayrıca ayakkabılıklar varken halıların üzerine ayakkabı taşımak da tecviz edilemez. Hırsızlık endişesi galebe çalan kimselere, hadiste ayakkabıyı beraberinde götürme ruhsatı vardır. Ancak bunu naylon torbalarda yapmak gerekir. Hadisleri anlarken veya tatbik ederken, Aleyhissalâtu vesselâm devrinin içtimâî ve teknik şartlarını gözönüne almak, muhataplarıyla ilgili değişken unsurlara dikkat etmek gerekir. 91

لا َزَي َـلُج َّرلا َّنإف ِلاَعِهنلا َنِم او ُرِثْكَتْسِا :اهَن ْو َزَغ ِة َو ْزَغ يف # ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 2525

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[َلَعَتْنا اَم ًابِكا َر .

6. (5257)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), katıldığımız bir gazvede buyurdular ki: "Ayakkabıları çoğaltın. Çünkü kişi ayakkabı giydiği müddetçe binmeye devam eder." [Müslim, Libas 66, (2096); Ebu Davud, Libas 44, (4133).] 92

AÇIKLAMA:

Hadiste, sefer sırasında ayakkabı giymeye teşvik var. Ayakkabı giymekle biniyor olmanın manası, "ayakkabılı kimsenin ayakları binen kimsenin ayakları gibi bir kısım zararlardan ve meşakkatlerden selamette kalır" demektir. [93]

رْعَش اَهْيَلَع َسْيَل يِتهلا َيِه َو ،ةَّيِتْبِهسلا َلاَعِهنلا ُسَبْلَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر] □ □
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِضَر رمع نبا نعو ـ5 □2525□

قلح نأ :اهرعش اهنع تبس دق ظرقلاب ةغوبدم رقب دولج « .
ُةَيِتْبِهسلا».بئاسهنلا هجرخأ .[اَهَسَبْلأ ْنأ ُّب ِحُأ اَنأ َو ،اهيف أهض َوَتَي َو

7. (5258)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı sebtiyye ayakkabısı giyerken gördüm. Sebtiyye ayakkabısı, üzerinde hiç tüy bulunmayan ayakkabıdır. Aleyhissalâtu vesselâm bu ayakkabı içinde abdest alıyordu. Ben bu ayakkabıyı giymeyi severim." [Nesâî, Taharet 95, (1, 80), Zinet 67, (7, 186).] [94]

AÇIKLAMA:

1- Sebtiyye: Debbağlanmış sığır derisi demektir. Üzerindeki bütün kıllar, debbağlanma sırasında yolunmuştur. Sebt kelimesi yolunmayı ifade eder. Yumuşama manası da bulunduğundan, ismin bu manadan geldiği de söylenmiştir.

2- [95] Hadis, Ashab'ın zevklerini bile sünnete göre ayarladığına güzel bir örnektir.

اهمامز «ِلعهنلا لا َبِق».ًاملسم إ ةسمخلا هجرخأ .[ِنَاَبِق # ِ هاللّ ِلوُس َر□
ْنَلْعَنِل َناَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2525□

اهيلت يتلاو ىطسولا عبص‘ا نيب نوكي يذلا ريسلا وهو .

8. (5259)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ayakkabısında parmak arasına geçen atkısı vardı." [Buhârî, Libas 41, Ebu Davud, Libas 44, (4134); Tirmizî, Libas 33, (1773, 1774); Nesâî, Zinet 117, (8, 217).] [96]

AÇIKLAMA:

---

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/57.

Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ayakkabısı hakkında bilgi verilmektedir. Yapılan tarife göre, ayakkabısında parmak aralarından geçen bir atkı mevcuttur. Kıbal, bu parmak atkısına denmektedir. Sırımdan olan bu atkı, orta parmakla onu takip eden parmak arasına girmelidir. Aliyyu'l-Kârî'nin el-Cezerî'den nakline göre, "Resulullah'ın ayakkabısında iki sırım vardı. Birini başparmağı ile onu takip eden parmağın arasına geçirirdi, diğerini de orta parmakla onu takip eden parmağın arasına geçirirdi. Bu iki sırımın birleşme yeri ayağın üst yüzünün üzeri idi. Bu, ayakkabının şirak denen bağlama takımını teşkil ediyordu." Kıbal'ı, Cevherî şöyle açıklamıştır: "Ayakkabı atkısı: Ortaparmakla onu takibeden parmak arasında bulunan zimam (yular)dır." 97

هاللّ ُلوُس َر َنَعل ْدَق : ْتَلاَقف ؟ْلعهنلا ُةأرَمْلا ُسَبْلَت ْلَه .اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر □ #
َةَشِئاَعِل َليِق] : َلاَق َةَكْيَلُم يبأ نبا نعو ـ5 □ 2555□

مهلاعفأو مهقخأو مهلاوحأو مهتئيه يف لاجرلاب ههبشت يِتهلا َيِه :ِءاسهنلا نم .
«ُةَل ِهجرتُمْلَا».دواد وبأ هجرخأ .[ِءاَسهنلا َنِم َةَلُج َّرلا

9. (5260)- İbnu Ebi Müleyke anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye: "Kadın (erkeğe mahsus) ayakkabı giyer mi?" diye sorulmuştu: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlardan erkekleşenlere lanet etti!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Libas 31, (4099).] 98

AÇIKLAMA:

1- Na'l kelimesi, nalın veya ayakkabı diye çevrilebilir. en-Nihaye'de "yürüme sırasında giyilen şey" diye açıklanmıştır. Şu halde bunu sadece takunya diye anlamak hatalı ve eksik olur. Bu durumda hadisi "erkek ayakkabısı" diyerek kayıtlayarak anlamak gerekecektir.

2- Hadis, kadınların ayakkabıda dahi erkeklere benzememesi gereğini teşri buyurmaktadır. Recüle kelimesi reculün müennesidir. Erkekleşmiş, kılık kıyafetiyle, konuşma tarzıyla erkeğe benzemiş kadın demek olur. 99

ة َـَسْبِل ُسَبْلَت َةأ ْرَمْلا َو ،ةأ ْرَمْلا َةَسْبِل ُسَبْلَي َلُج َّرلَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َنَعل]□
لاق هْنَع ُهاللَّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ25 □ 2552□:

دواد وبأ هجرخأ .[ِلُج َّرلا .

10. (5261)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadın elbisesini giyen erkeğe ve erkek elbisesini giyen kadına lanet etti." [Ebu Davud, Libas

31, (4098).] [100]

AÇIKLAMA:

"Bu hadis, benzeşme meselesini önceki hadise nazaran daha umumi olarak ele almaktadır. Anlaşılacağı üzere, sadece ayakkabıda değil, kılık kıyafete giren her hususta cinsler birbirlerine benzememelidir. en-Nihaye'de, "kadınların rey ve ilimde erkeklere benzemelerinin mahmud olduğu"nu, bunun takdir edilecek bir meziyet olduğunu belirtir.[101]

* ZİNETİN TERKİ

□ هالّ ُهاَعَد ،هْيَلَع ُرِدْقَي َوُه َو ، هللّ ًاعضاَوَت َساَبِهللا َك َرَت ْنَم :# ِ هالّ
□2555□ 2ـ نع ذاعم نب أنس ٍر َض ِي هالّ ُ هْنَع َلاق : [قَلاَ َر َسُول

يذمرتلا هجرخأ .[اَهُسَبْلَي ٍءاَش ِنامي“ا ِلَلُح ِهأ ْنِم ُه َرِهيَخُي ىتح َقِئ ًَخْلا .
ِسُؤ ُر ىلع ِةَماَيِقْلا َم ْوَي

1. (5262)- Muaz İbnu Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim muktedir olduğu halde tevazu maksadıyla (Allah için) (kıymetli) elbise giymeyi terkederse, Allah kıyamet günü, onu mahlukatın başları üstüne çağırır ve dilediği iman elbisesini giymekte onu muhayyer bırakır." [Tirmizî, Kıyamet 40, (2483).][102]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste sadece "elbise" kelimesi geçmektedir. Ancak bundan maksad pahası yüksek olan kıymetli, süslü elbisedir. Ayrıca Teysiru'l-Vüsul' de eksik olduğu halde, Tirmizî'deki aslında "Allah için" tabiri

---

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/59.

vardır. Bu ziyade, hadis metninde olmasaydı bile takdiren var kabul edilecekti. Çünkü sırf "mütevazi" veya "zahid " desinler diye güzel elbise giymeyi terketmek zikredilen fazilete sebep olamaz. **2-** Mahlukatın başları üstüne çağırılması, onun herkese gösterilip, ammenin huzurunda taltif ve tebcil edilmesi demektir.

Bir başka rivayette, Resulullah'ın şöyle söylediği de belirtilmiştir: "Kim almaya gücü yettiği halde güzellik elbisesini terkederse... Allah ona keramet elbisesini giydirir."

Resulullah: "Allah, nimetini kulu üzerinde görmeyi sever" hadisleriyle herkesi geliriyle mütenasib giyinmeye teşvik etmiş, iyi ve kıymetli şeylerin giyilmesinin günah olmadığını belirtmiş ise de, sadedinde olduğumuz hadiste, Allah rızası için mütevazi giyinmenin faziletini de belirtmiş olmaktadır. Şu halde, bu hadis, mütevazi giyinmeye bir emir olmayıp, bir irşaddır. 103

ةياور يفو ؛ٍةَّلَذَم َب ْوَث ُ هاللّ ُهَسَبْلأ ٍة َرْهُش َب ْوَث َسِبَل ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر:
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2555ـ اذإ يذلا وه « ِة َرْههشلا
ُب ْوَث».نيزر ةيناثلاو ،دواد وبأ بلو‘ا ةياورلا هجرخأ .[َراهنلا ِهيف َبَهْلأ َّمُث
ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُهاَّيأ ُ هاللّ ُهَسَبْلأ

افرع و ًاعرش هسبل لاجرلل زوجي ام هب دارملاو ،سانلا نيب رهتشا هب□ .
حضتفا ناسن“ا هسبل

2. (5263)- Hz. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim şöhret elbisesi giyerse Allah ona zillet elbisesi giydirir."

Bir rivayette de şöyle denmiştir: "...Kıyamet günü Allah ona onun aynısını giydirir, sonra içinde ateşi tutuşturur." [Ebu Davud, Libas 5, (4029), 4030).] 104

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebu Davud'daki aslı ile Teysir'deki metin arasında, manaya tesir etmeyen bazı farklılıklar mevcuttur. **2-** Şöhret elbisesi: İbnu'l-Esir bunu, "rengi, herkesin giydiği elbiselerin rengine muhalefetle dikkatleri kendine çeken elbisedir, sahibi böylece hasıl ettiği istiğrabla tekebbür eder" diye açıklar. Dikkat çekmek her zaman renk farklılığı ile olmaz. Giyilen elbisenin şekli, tarzı da dikkatleri kendine çekebilir. Bir başka ifade ile, hadisin mutlak ifadesi gözönüne alınınca, bölgenin umumi ve mutad modasına ters düştüğü için şu veya bu yönüyle garabet arzederek dikkatleri üzerine çeken her çeşit elbise bu gruba girmeli ve yasak olmalıdır. Nitekim bu elbise "şeriate ve örfe uymayan kıyafet" diye de tarif edilmiştir.

Öyleyse İslam kıyafeti, sadece tesettürün sağlanmasıyla gerçekleşmez, başka esaslar da arar. İşte bunlardan biri dikkat çekici olmamaktır. Aksi takdirde, Allah kıyamet günü, kişinin işlediği suça muvafık bir ceza ile cezalandırıp onu zillete atacaktır. 105 □لاجزاءُ منْ جِنسِ العَمَل

* SÜSLENME

؟لاَمْلا ِهأ ْنِم :َلاَق .ْمَعَن :ُتْلُق ؟ٌلاَم َكَلأ :َلاَقف .ٍنوُد ُب ْوَث ّيَلع َو # ّيِبهنلا
□2555□ 2ـ نع ىبأ ‘احوْص نع هيبأ لاق: [ُتْيَتأ

يئاسنلا هجرخأ .[ِهِتَمارَك َو َكْيَلَع ِ هاللّ ِةَمْعِن ُرَثأ َرُيْلَف ًاَم ىلاعَت ُ هاللّ َكاتأ .
اَذِاَف :َلاَق .ىلاعَت ُ هاللّ ِىنَاَطْعأ ْدَق ِلاَمْلا ِهلُك ْنِم ُتْلُق

1. (5264)- Ebu'l-Ahvas babasından naklen diyor ki: "Üzerimde adi bir elbise olduğu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelmiştim. Bana: "Senin malın yok mu?" diye sordu.

"Evet var!" cevabıma:

"Hangi çeşit maldan?" sorusunu yöneltti.

"Her çeşit maldan Allah bana vermiştir [deve, sığır, davar, at, köle, hepsinden var]" demem üzerine: "Öyleyse Allah Teala hazretleri sana bir mal verdiği vakit Allah'ın verdiği bu nimetin eseri ve fazileti senin üzerinde görülmelidir!" buyurdular." [Nesaî, Zinet 83, (8, 196).]106

AÇIKLAMA:

Dinimiz, her ne kadar mütevazi bir hayat tavsiye ediyorsa da, tevazuda ileri gidip varlık içinde yokluk hayatı yaşamayı hoş görmez. Ayet-i kerime dünyadaki nasibin unutulmamasını emreder (Kasas 77). Hadiste de: "Allah birinize bir mal verdi mi, onu önce kendine harcasın" buyurararak daha açık bir üslupla kişinin kendisi için makul ölçülerle harcaması gereğine dikkat çeker. 107

□ هاللّ ِ #: اَم ىلَع ْمُكِدَحأ ْنإ َو َدَج َةَعَس ْنأ يِتَخَّ ِذ َت ْوَث ِنْيَب ِلَيِو ْم ِالجُمُعْة
□2552□ 5ـ وعن محمد بن يحيى بن حِبان ٍقال: [َلاَقَ ر َسوُل

رْيَغ□

لاغش'ا ةاناعمو ةمدخلا «ةنهملا».دواد وبأ هجرخأ .[ِهِتَنْهِم ىب ْوَث .

2. (5265)- Muhammed İbnu Yahya İbnu Hibban anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri bolluğa erince iş elbisesinden başka bir de cum'a elbisesi edinirse üzerine (bir vebal) yoktur." [Ebu Davud, Salat 219, (1078); İbnu Mace, İkametu's-Salat 82, (1095).]108

AÇIKLAMA:

Rivayetin Ebu Davud'daki aslında, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu irşadı hutbe sırasında beyan ettiği belirtilir. Böylce cum'a ve bayramlarda giyilmek üzere hususi bir elbise bulundurmanın dinen reddedilen israf sayılmayacağı beyan edilmiş olmaktadır. Bu, hem cum'aya katılan insanların iş elbiselerinin neşredeceği nahoş kokulardan uzak tutulmasını sağlayarak mescidleri daha cazip, daha huzurlu kılar, hem de Müslümanların bayramı olan cum'aya tazim ifade eder.

Hadis, cum'a günü güzel ve temiz elbise giymenin ve hatta sırf cum' aya mahsus bir takım bulundurmanın müstehab olduğunu ifade eder.109

لاَقَف .اَقَل ْخأ ْدَق ِنَادْرُب ِهْيَلَع َو اَنَل ًارْهَظ ىع ْرَي اَنَل ِب ِحاَص ىلا :# ِ□ :
هاللّ ُلوُس َر َرَظَن] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2555ـ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق ؛ىهل َو اَّمَلَف .اَمُهَسِبَلَف ،اَمُهْسَبْلَيْلَف ،ُهُعْدا : َلاَقف .اَمُهاهيإ ُهُت ْوَسَك
ِةَبْيَعْلا يف ِناَب ْوَث ُهَل ىلَب : ُتْلَق ؟ ِنْيَذه ُرْيَغ ُهَلاَمأ يف ُلُج َّرلا َلِتُقَف . ِهاللّ
ِليِبَس يف : َلاَقف ,؟ هاللّ َلوُس َر اَي ِ هاللّ ِليِبَس يف : َلاَقف ُلُج َّرلا ُهَعِمَس َف
هَلاَم ؟ ُهَلاَم ؟ هاللّ َب َرَض ُهَقُنُع ُ هاللّ . َسْيَلأ اَذه اًرْيَخ ؟

كلام هجرخأ .[ِهاللّ ِليبَس .

3. (5266)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bize binek hayvanlarımızı güden bir adamımızı gördü. Üzerinde eskimiş (çizgili) iki parçalı giysi vardı. "Onun bu eskilerden başka giyeceği yok mu?" buyurdular. Evet var dedim. Çamaşır torbasında iki giysisi daha var, ben onları giydirmiştim."

"Öyleyse çağır onu da, bunları giysin!" emrettiler. (Çağırdım, emr-i

Nebeviyi söyledim, o da onları giyindi. Geri gitmek üzere dönünce, Aleyhissalâtu vesselâm: "Nesi var (da bu yenileri giymiyor?) Allah boynunu vurasıca! Bu daha hoş değil mi?" buyurdular. Adam bu sözü işitti ve: "Allah yolunda mı (boynum vurulsun) ey Allah'ın Resulü?" dedi.

"Evet buyurdular, Allah yolunda!" Adam Allah yolunda öldürüldü. [Muvatta, Libas 1, (2, 910).] 110

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Muvatta'daki aslında mevzumuz açısından ehemmiyetli bir ziyade var. Hz. Cabir bu hadisenin bir sefer sırasında (Enmar Gazvesi'nde) cerayan ettiğini belirtir. Yani savaş sırasında bile olsa, çoban bile olsa eskipüskü pejmürde bir kıyafetten imkan nisbetinde kaçınılmalıdır. İslam uleması, nususun karinesine dayanarak kıyafetin insan ruhuna tesir edeceğini kabul etmiştir.

2- Hadiste geçen "Allah boynunu vurasıca!" tabiri, bir bedduadan ziyade memnuniyetsizliği ifade eden bir tabirdir. Dilimizde Allah hayrını veresice tabirini bu makamda kullanırız. Hadisin devamındaki inceliğin hatırına, dilimizdeki örfî karşılığını kullanmadık.

Hadisin devamı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir mucizesiyle tamamlanmaktadır. 111

نيزر هجرخأ .[ِنوُّدلا َو ،ةَعِفَت ْرُمْلَا : ِنْيَتَسْبِهللا ِنْيَتاَه ْنَع :# ِ هاللّ ُلوُس َر بهَن]
لاق امهْنَع ُ هاللَّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2555□:

.

4. (5267)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu iki kıyafeti yasakladı: Çok yüksek kıyafet, çok düşük kıyafet." [Rezin tahriç etmiştir.] 112

AÇIKLAMA:

Rivayet Rezin İbnu Muaviye'ye aittir. Ancak mütedavil kaynaklarda bulunamamıştır. Hadiste insan haysiyetine yakışmayacak derecede düşük bir kıyafetin yasaklanması yanında, kişiye kibir telkin edecek çok pahalı bir kıyafet de yasaklanmaktadır. Böylece, "Her işin hayırlısı vasat olanıdır" hadisi kıyafette de cari olmaktadır. Çok düşük kıyafet kişiyi ruhen sefilleştirip, insanî itibarını da haleldar edeceği gibi, yüksek bir kıyafet de israfa kaçmaktan öte, ruhta mezmum olan tekebbür hissini doğurabilecek, normal insanların uzaklaşmasına ve kişinin yalnızlaşmasına sebep olabilecektir.[113]

İKİNCİ FASIL

ELBİSE ÇEŞİTLERİ

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُصيِمَقْلَا :# ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ِباَيِهثلا ُّبَحأ َناك] .
□2555□ 2ـ نع ُّمأ ةَمَلَس َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع تلاق:

1. (5268)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en ziyade sevdiği elbise kamîs idi." [Ebu Davud, Libas 3, (4025); Tirmizî, Libas 28, (1762, 1763).] 114

AÇIKLAMA:

1- Arapça'da vücudu örtmek üzere giyilen veya sarılan her şeye sevb denir. Sevb dikişli de olabilir, dikişsiz de. Dilimizdeki giysi kelimesi sevbin karşılığı olabilir. Kamis ise dikişli giysidir. Bunun baş ve kolların geçmesini sağlayan oyukları vardır. Şu halde, kamis, bedenin yukarı kısmını örten dikişli giysinin adıdır ki, gömlek demekteyiz.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), vücudu örtmede, rida ve izar gibi dikişsiz olup sargı ve atkı suretiyle vücudun örtülmesine bedel, dikişli olan kamisin giyilmesini tercih etmektedir. Rida belden yukarıyı atkı suretiyle izar da belden aşağıyı sarınma suretiyle örten giysilerin adıdır. Şu halde dikişli olan kamis, örtünme işini daha iyi, daha sağlam yapacağı için (aleyhissalâtu vesselâm) bunu daha çok sevmiş olmalıdır. İzar ve ridanın ayrıca bağlanarak bedene rabtedilmeye ihtiyacı vardır.115

اَن َواَسَف # ِ هاللّ ُلوُس َر َءاَجَف ،ةَّكَم ِهِب اَنْيَتأف ،َرَجَه ْنِم اَّزَب ُّيِدْبَعْلا ُةَف
□2555□ 5ـ نعو َوُس ْدي ِنْب ِسْيَق ٍلاَق َ:]تْبَلَج اَنأ َو َمْحَر

ننسلا باحصأ هجرخأ .[ْح ِج ْرأ َو ْن ِز ُن ِزَي ِبذهِلِل َلاق َو ُهَنَمَث َن َز َوف ُهْنِم .
اَنْعِبَف َليِوا َرَس

2. (5269)- Süveyd İbnu Kays anlatıyor: "Ben ve Mahrefetu'l-Abdî, Hacer'den bez alıp, Mekke'ye getirdik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [yanımıza] gelip bizimle bir şalvar pazarlık etti ve satın aldı. Fiyatını bize tartıp ödedi. Tartan kimseye de: "Tart (ve ibreyi

110 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/64-65.

lehine) kaydır!" emretti." [Ebu Davud, Büyû 7, (3336); Tirmizî, Büyû 66, (1305); Nesaî, Büyû 54, (7, 284).]116

AÇIKLAMA:

1- Hacer, Medine'ye yakın bir yer adıdır.

2- Alimler bu hadisten, tartma ve ölçme işinin ücretle olabileceği, bu hizmete mukabil ücret alınabileceği hükmünü çıkarmışlardır. Bundan hareketle taksim eden ve muhasebe işini yapanların da bu hizmetleri mukabili ücret alabileceği hükmüne varılmıştır. Sadece Ahmed İbnu Hanbel ile Said İbnu Müseyyeb rahimehümallah'ın taksim eden ve hesap yapanların (kassam ve hasib) ücret almalarını mekruh addettikleri rivayet edilmiştir. **3-** Resulullah'ın hitabında, fiyatın tartılma (ve bozdurulma) ameliyesinin müşteriye terettüp ettiği hükmü çıkarılmıştır. Sözgelimi bu iş bir külfet, bir ücret mukabili yapılacaksa bu külfet ve ücret müşteriye aittir, satıcıya değil. Günümüzdeki tatbikat buna uymuyor denebilir. Müşteri bütün para verir, bozma veya bozdurma zahmetine satan katlanır. Paranın tartılması günümüzde mevzubahis değildir. Resulullah devrinde madrub dediğimiz dökme para mevcut değildi. Altın ve gümüş tartılarak ödeme yapılırdı. Şimdilerde dövizden bozdurarak ödeme mevzubahis olabilir.

Alimler, bu hadisten hareketle, satın alınan eşyaya terettüp eden tartma bölme gibi ameliyenin külfet ve ücretinin de satıcıya ait olacağına hükmetmişlerdir. 117

بلا اَنِب ْقِلَطْنا َّتَنُب اَي : َلاَقف . ًائْيَش اَهْنِم َةَم َرْخَم ِطْعُي ْمَلَف ًةَيِبْقأ # ِ هاللّ
ُلوُس َر َمَسَق] : َلاق َةَم َرْخَم ِنْب ِر َوْسِمْلا نعو ـ5 2555ـ ِ هاللّ ُلوُس َر َرَظَن
َّمُث َكَل اَذه اَنأَبَخ : َلاَقف .اَهْنِم ٌءاَبِق ِهْيَلَع َو َج َرَخَف ،ُهُت ْوَعَدَف .يِل ُهُعْداَف
ْلُخْدا : َلاَقف . ُهَعَم ُتْقَلَطْناَف ،# ِ هاللّ ِلوُس َر

. بلا ،يِبأ َلاَقف : َر َضِ يَ َرْخَم ُةَم]. أخرجه الخمسة #

3. (5270)- Misver İbnu Mahreme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (ashabına) bir kısım kaftanlar taksim etti, fakat (babam) Mahreme'ye hiçbir şey vermedi. Bunun üzerine babam: "Haydi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidelim!" dedi ve beraber gittik. Bana: "Gir de Aleyhissalâtu vesselâm'ı bana çağır!" dedi. Ben de çağırdım. Resulullah üzerinde dağıttığı kaftanlardan biri olduğu halde dışarı çıktı ve "Bunu senin için sakladık!" buyurdu. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) babama baktı ve: "Mahreme razı oldu!" buyurdu." [Buharî, Farzu'l-Humus 11, Libas 12; Müslim, Zekat 129, (1058), Ebu Davud, Libas 4, (4028); Tirmizî, Edeb 53, (2819); Nesâî, Zinet 100, (7, 205).] [118]

ةَرَب ِحلا».ةسمخلا هجرخأ .[ُةَرَب ِحْلا ُهَسِبْلَن ْنأ # ِ هاللّ ِلوُس َر بلا□ »
ِبأَيِهثلا َّبَحأ َناَك] :لاق هْنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2552□

ةَشوُقْنَمْلا ةِيشوَمْلا دوربلا يهو ،ُرْب ِحْلا ةدحاو□ .

4. (5271)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) en çok, hıbere (denen Yemen'de mamul, çubuklu) kumaştan giyinmemizi severdi." [Buhârî, Libas 18; Müslim Libas 32, (2079); Ebu Davud, Libas 15, (4060); Tirmizî, Libas 45, (1788); Nesaî, Zinet 95, (8, 203).] [119]

هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًاهيِلَع ُتْيَتأ ُةهي ِرو ُرَحْلا ِتَج َرَخ اهمَل] :لاق امهْنَع ُ هاللِّ َي.
ِض َر ٍساهبع ِنبا اَنَثهدَح :لاق ليمز يبأ نعو ـ2 □2555ـ ُن ْبا َلاَق . ًاريِهَج ًيِمَج ٍج َر
ساهبَع ُنْبا َناَك َو :ٍلْيَم ُز وُبأ َلاَق ،نَمَيْلا ِلَلُح ْنِم ُنوُكَي اَم َنَسْحأ ُتْسِبَلَف ،م ْوَقْلا ِء
ٍؤه ِتْئا :َلاَقف اَم َنَسْحأ # ِ هاللّ ِلوُس َر بلَع ُتْيأ َر ْدَق ًل ؟َّنَلَع َنوُبيِعَت اَم :ُتْلُق
؟ةهلُحْلا ِهذه اَم ،ساهبَع ُنْبا اَي ِكَب ًابَح ْرَم :اوُلاَقف ْمُهُتْيَتأف :ساهبَع

دواد وبأ هجرخأ .[ِلَلُحْلا َنِم ُنوُكَي .

5.(5272)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Harûriyye (denen Haricîler) çıktığı zaman Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin yanına geldim. Bana: "Şu adamlara bir uğra!" dedi. Ben de mevcut Yemen hullelerinin en güzelini giydim." Ebu Zümeyl der k: "İbnu Abbas yakışıklı ve gür sesli biriydi." İbnu Abbas der ki: "Harurîlerin yanına vardım. Bana: "Hoş geldin ey İbnu Abbas! Bu takımın da ne?" dediler. Ben: "Beni ayıplıyor musunuz? Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) üzerinde mümkün olan en güzel elbiseyi gördüm!" dedim." [Ebu Davud Libas 8, (4037).][120]

ةَسْمَخ ُنَمَث ٌّى ِرْطِق ٌع ْرِد اَهْيَلَع َو اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَشِئاَع بلَع ُتْلَخ ًَد] :لاق□
هيبأ ْنَع ْنَميأ ِنْب ِد ِحاولا ُدبع نعو ـ5 □2555ـ اَمَف # ِ هاللّ ِلوس َر ِدْهَع بلع ٌع
ْرِد اَهْنِم ِبل َناَك ْدَق َو ،ِتْيَبْلا يف ُهَسِبْلَت ْنأ َنه ْزَت اَهَّنإف ِبتَي ِراَج بلا ك َرَصب
ْعَف ْرِا :َتلاَقف َمِها َرَد ،ةنوشخلا ضعب اهيف معأ اهل رمح عورد « ُةَي ِهرِطَقْلا
ُعو ُرُّدلَا».يراخبلا هجرخأ .[ُه ُريِعَتْسَت هيلا ْتَتأ ًّإ ِةَنيِدَمْلاِب ُنهيَقُت ٌةأ َرْما ِتَناَك

اهجوز ىلع لوخدلل نيزت نأ «نُهيقُت»و.ربكتت نأ «هه زَت»و.نيرحبلا لبق نم .
لمحت دايج للح هه ليقو

6. (5273)- Abdülvahid İbnu Eymen babasından anlatıyor: "Hz. Aişe'nin yanına girdim. Üzerinde kalın Yemen bezinden yapılmış fiyatı beş dirhem olan bir elbise bulunuyordu. Hz Aişe: "Gözünü cariyeme kaldır da ona bir bak! Zira o şimdi benim giydiğim şu elbiseyi evin içinde giymekten arlanır. Halbuki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında benim o (kaba kumaş)tan bir elbisem vardı. Medine'de zifaf için süslenen her kadın gelip o elbiyi benden iareten alırdı." [Buhârî, Hibe 34.]121

AÇIKLAMA:

Kıtrî: Bahreyn'deki Katar karyesine mensup demektir. Şu halde dır'un kıtrî, orada imal edilen bir kumaştır. Lütgatçiler bunun çizgili sert kaba bir kumaş olduğunu söylerler. Dır' (cem'i: durû) kadınların giydiği kamis (gömlek)dir. Zırh kelimesi bundan gelir.

Şu halde Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra kavuştuğu fevkalade bolluğa rağmen zahidane bir hayatı tercih etmiş, ince, narin, kumaşlar varken kaba ve sert olan düşük kumaşlarla iktifa etmiştir. Kumaşın kalitesinin düşüklüğünü ifade için cariyelerin bile giymekten ar duyacaklarını söylemektedir. Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında Arap cemiyetinde, evlenecek olan kadınların gelinlik elbise iare ettiklerini ve dolayısıyla bunun caiz olduğunu da belirtmektedir. 122

نْيَّمُكْلا ُةَقِهيَض ُةَّيِماَش ٍفوُص ْنِم ُةَّبُج ِهْيلَع َو #ِ هاللّ َلوُس َر ُتأهض َو] :□ □
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَبْعُش نب ُة َريِغُمْلا ِنعو ـ5 □2555□

يذمرتلا هجرخأ .[اَمُهَلَسَغَف ِهِنَدَب ِتْحَت ْنِم اَهَج َرْخأف ،هْيَلَع ْتَقاَضَف ،اَهْنِم .
ُهَدَي ُج ِرْخُي َبَهَذَف

7. (5274)- Muğîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a üzerinde yünden Şamî bir cübbe olduğu halde abdest suyunu döktüm. Cübbenin yenleri dar idi. Elini çıkar(ıp cübbenin yenlerini çemre)mek istedi. Fakat kol dar gelince, (cübbeyi omuzuna atarak) ellerini bedeninin altından çıkardı ve yıkadı." [Tirmizî, Libas 30, (1768, 1769).] 123

AÇIKLAMA:

Resulullah bu Şamî (bazı rivayetlerde Rumî) cübbeyi Tebük Seferi sırasında giymiştir. Giyme sırasında temizliğini tahkik etmediği için küffardan satın alınan elbisenin pisliği belli olmadıkça temiz addedileceği hükmü çıkarılmıştır. [124]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ELBİSELERİN RENKLERİ

* BEYAZ

اوُنِهفَك َو ،ْمُكِباَيِث ِرْيَخ ْنِم اَهَّنإف ،َضاَيَبْلا ُمُكِباَيِث ْنِم اوُسَبْلَا :#ِ هاللّ ُلوُس َر
□2552□ 2ـ نع نبا سٍابع َر َض ِي َ هاللّ ُ امهْنَع لاق: [َلاَق

. اَهيف اَوْم َتاَكُمْ]. أخرجه أبو داود والترمذي

1. (5275)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Elbiselerden beyaz olanları giyin. Çünkü onlar en hayırlı giyeceklerinizdir. Ölülerinizi de beyazla kefenleyin." [Tirmizî, Cenaiz 18, (994); Ebu Davud, Tıbb 14, (3878).] 125

* KIRMIZI

□□ر َسُول َ هاللّ ِ # بمِنِ ًيخْطُب ، وَ عَلَيْهِ ِبُرْد ٌأحْمَر ُ، وَ هُو َعلى بغلَتِهِ، وَ عَلِي
□2555□ 2ـ عن هل ِ بن عامرٍ عن أبيه قال: [ر َأيْتُ

. ر َض ِي َ هاللّ ُ عَنْهُ أمَامَهُ ُيعَبِّرُ عَنْهُ]. أخرجه أبو داود

2. (5276)- Hilal İbnu Amir babasından naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Mina'da halka hitap ederken gördüm. Sırtında kırmızı bir bürde vardı ve katırının üzerinde idi. Hz. Ali (radıyallahu anh) de önüne durmuş, Aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediklerini tekrarlıyordu." [Ebu Davud, Libas 21, (4073).] 126

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kırmızı renkli elbise giydiğine delalet etmektedir. Erkeklerin kırmızı giymesini hoş karşılamadığını ifade eden rivayetler de var. Bu sebeple renk hususunda mezhepler ihtilaf etmiştir. Rivayetlerin değerlendirilmesi, kırmızı renk için Hanefîleri "mekruh" demeye sevkederken, Şafiî, Malikî gibi bazılarını da "mübah" demeye sevketmiştir. Bu meseledeki ihtilafın teferruatına inmeyi, her iki tarafın delillerini mütalaalarını burada kaydetmeyi gereksiz görüyoruz. Zaten bir kısmı müteakiben kaydedilecek. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, "kırmızı renk erkekler için mübahtır" diyenlerin delillerinden birini teşkil etmektedir.127

هْنِم َنَسْحأ ًائْيَش ُتْيأ َر اَم َءا َرْمَح ٍةَّلُح يف ُهُتْيأ َر ْدَق َو ،ًاعوُب ْرَم # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َناَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ءاربلا نعو ـ5 □2555□

ةسمخلا هجرخأ .[ٌّطَق .

2. (5277)- Hz. Bera (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) orta boylu idi. Ben onu kızıl bir hulle içerisinde gördüm. Ben Aleyhissalâtu vesselâm'dan daha güzel bir şeyi hiç görmedim." [Buhârî, Libas 35; Menakıb 23; Müslim, Fezail 91, (2337); Ebu Davud, Libas 21, (4072); Tirmizî, Libas 4, (1724); Nesâî, Zinet 94, (8, 203).]128

د ُرَي ْمَلَف # ِهِبهنلا ىلَع َمَّلَسَف ،نارَمْحأ ِناَب ْوَث ِهْيَلَع َو ٌل ُج َر َّرَم] : لاق□□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍصاعلا نب ورمع نبا نعو ـ5 □2555□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيَلَع .

3. (5278)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Üzerinde kırmızı renkli iki giyecek bulunan bir adam geldi ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a selam verdi. Ama (aleyhissalâtu vesselâm) adamın selamını almadı." [Ebu Davud, Libas 20, (4069); Tirmizî, Edeb 45, (2808).]129

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, bir kısım alimler kırmızı renkli elbise giymenin erkeklere yasak olduğu istikametinde değerlendirmiştir.Resûlullah'ın selamı almayışı için bir başka sebep olabileceği söylenmişse de, o sebep belli değildir ve hadisin siyakı, selam almama hadisesinin adamın kırmızı giymiş olmasından ileri geldiğini müşirdir. **2-** Hadisten çıkarılan diğer bir hükme göre, münker iş yapan kimseye, onu bu davranışından zecretmek (vazgeçirmek) için selamını almamak, selam vermemek caizdir. Yine denmiştir ki: "Bid'at ehline ve açıktan günah işleyene, tahkir olsun diye selam vermemek ve bu yolla onları davranışlarından zecretmek müstehabtır." Nitekim Tebük Seferi'ne mazeretsiz ve izinsiz katılmayanlardan Ka'b İbnu Malik'e vahiyle af gelinceye kadar Resulullah ne selam vermiş, ne de selamını almıştır. 130

كِلذك ُنْحَن اَنْيَبَف ٍةَرْغَمِب اَهَل ًابَايِث ُغُبْصَن ُنْحَن َو # ِهِبِهنلا ِةأَرْما َبْنَي َز□
َدْنِع ًام ْوَي ُتْنُك] :تلاق دسأ ِنَب نم ٍةأَرِما نعو ـ5 □2555□

اَهَباَيِث ْتَلَسَغَف .َكِلذ َه ِرَك ُهَّنأ ْتَمِل َِع َكِلذ اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُبْنَي َز ْتَأ َر اَّمَلَف .
َعَج َر ةَرْغَمْلا ىأ َر اَّمَلَف # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنْيَلَع َعَلَط ْذإ

دواد وبأ هجرخأ .[َلَخَد ًائْيَش َرَي ْمَل اَّمَلَف .َعَلَّطَاف ؛َعَج َرَف !ٍةَرْمُح َّلُك .
ْت َرا َو َو

4. (5279)- Benî Esed'den bir kadın anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Zeyneb'in yanında idim ve kızıl toprakla onun elbiselerini boyuyorduk. Biz bu işle meşgulken Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm çıkageldi. Ancak kızıl toprağı görünce geri döndü. Zeynep bu hali görünce, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bunu mekruh addettiğini anladı ve derhal elbiselerini yıkadı ve bütün kırmızılığı örttü. Aleyhissalâtu vesselâm geri döndü ve aniden geldi. (Boyadan) hiçbir şey görmeyince içeri girdi." [Ebu Davud, Libas 20, (4071).] 131

و ،َرَفْصَعُمْلا ُسَبْلَا َ َو ،َنا َوُج ْر ُا ُبَك ْرأ َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ□ □□
هاللّ َي ِض َر ٍنْيَصُح نب نارْمِع نعو ـ2555□ 2 «ُنا َوُج ْر ا».دواد وبأ هجرخأ .
[ُهَل َحي ِر َ ٌن ْوَل ِءاَسِهنلا ُبيِط َو َأ .ُهَل َن ْو َل َ ٌحي ِر ِلاَج ِهرلا ُبيِط َو َأ ؛ِري
ِرَحْلاِب َفوُفْكَمْلا َصيِمَقْلا

ةرمحلا ديدش رمحأ غبص .

5. (5280)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben erguvan (koyu kızıl) renkli şeyin üzerine binmem. Ne sarıya boyanmışı ne de (eteğinin ucuna, yakasına, yenine) ipekli geçirilmiş gömleği giymem. Bilesiniz erkeğin sürünme maddesi kokuludur, renksizdir. Bilesiniz kadının sürünme maddesi renklidir kokusuzdur." [Ebu Davud, Libas, 11, (4048); Tirmizî, Edeb 30, (2789).]132

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen "el-ercuvan"dan maksadın meyseretu'l-ercuvan olduğu belirtilir. Meyseretu'l-ercuvan ise, en-Nihaye'nin açıklamasına göre, kırmızı ipekten ve atlastan yapılan yumuşak küçük bir minderdir. İçerisine pamuk veya yün doldurulmuştur. Deve vs. bineklerde semerin üzerine konulur. Hayvana binen kimse bunun üzerine oturur. Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm bu evsafta minderlerin konduğu hayvana binmeyeceğini ifade etmektedir.

Şarihler bu Nebevi yasağın israf sebebiyle konduğunu, bunun bir erkek giysisi olmadığını belirtirler. **2-** Bu hadis, Müslim'de Hz. Esma'dan gelen ve Hz. Peygamber'in cübbesinin iki oyuğunun (yenler ve yaka) ipek şeritle kaplı olduğunu belirten rivayete muhalif gözükmekte ise de, el-Kâdî, burada muaraza olmadığını, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ipekle şeritlenmiş cübbeyi giymiş olsa bile aşırı bir süslenme ve tereffüh bulunduğu için ipekle şeritlenmiş gömleği giymediğini belirtir. Aliyu'l-Kârî aradaki tearuzu te'lif sadedinde der ki: "Buradaki şeridin eni ruhsat verilen dört parmaklık miktardan fazla olabilir veya biri vera ve takvaya hamledilir, diğeri de ruhsata." Yasak ifade eden beyanın, cübbenin giyilmesinden önceye ait olabileceği ihtimali de söylenmiştir.

3- Kırmızı renkli elbisenin hükmü hususunda, ulemanın nususa dayanarak ileri sürdüğü ihtilafları İbnu Hacer yedi görüşe irca eder ve delilleriyle birlikte zikreder. Biz sadece görüşleri kaydederek özetleyeceğiz: **1)** Mutlak cevaz var.

2) Mutlak yasaktır.

3) Kırmızılık galebe çalan elbiseyi giymek mekruhtur. **4)** Şöhret ve zinet kasdıyla kırmızı giyinmek mutlak haramdır; evde, iş hayatında giymek caizdir. **5)** İpliği kızıl olmakla birlikte sonradan dokunmuş olan kumaşın giyilmesi caizdir, dokunduktan sonra boyanan yasaktır.

6) Kırmızı boyalıyı giymek Resulullah'a hastır sonrakilere yasaklanmıştır. **7)** Yasak tamamı boyanmış elbiseye hastır, başka renkler de ihtiva eden elbiseler giyilebilir. İbnu Hacer en sonda der ki: "Bu makamda tahkik şudur: Kızıl, giymekten nehiy, kâfir kıyafeti olduğu içinse, burada hüküm miseretu'lhamra (kızıl renkli eyer minderi) hakkındaki gibidir. Onun, kadın kıyafeti olmasından dolayı ise, yasak, kadınlara benzemekten zecre racidir. Bu durumda yasak rengin kendisi sebebiyle (lizatihi) değildir. Şöhret veya mürüvveti yaralaması sebebiyle ise, yasak bu durumun bulunduğu yerde mevzubahis olur. Aksi takdirde, İmam Malik'in, evler mahfiller arasında yer verdiği tefrik görüşü kuvvet kazanır." 133

*** SARI**

كْت َرماَ كُّمُأ : َلاَقف .ِنْي َرَفْصَعُم ِنْيَب ْوَث # ِ هاللّ ُلوُس َر َّيلَع بأ َر] : لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نع ـ2 □2552ـ وبأو ملسم هجرخأ .]
اَمُهْسَبْلَت َـَف ِراَّفُكْلا ِباَيِث ْنِم ِهِذه َّنإ :ةياور يف َو ؛اَمُهْق ِرْحا ْلَب : َلاَق .ِهاللّ
لوُس َر اَي اَمُهُلِسْغأ : ُتْلُق ؟اذهب

يئاسنلاو دواد .

1. (5281)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) üzerimde sarıya boyanmış iki giysi görmüştü. Derhal: "Bunu giymeni annen mi sana emretti?" diye sordu. Ben: "Bunları yıkayayım mı, ey Allah'ın Resulü!" dedim. "Hatta yak onları!" buyurdular."

Bir rivayette: "Bu, kâfirlerin kıyafetidir, sakın bunları giyme!" buyurdular" denmiştir. [Müslim, Libas 27, (2077); Ebu Davud, Libas 20, (4066, 4067, 4068); Nesaî, Zinet 96, (8, 203, 204).] 134

AÇIKLAMA:

1- Sarı renge boyanmış elbisenin giyilip giyilmeyeceği de alimler tarafından münakaşa edilmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis caiz görmeyenlere delildir.

Sahabe ve Tabiin'in cumhuru bunun cevazına hükmetmiştir. Ebu Hanife, Şafii ve Malik de cevaza hükmedenler arasında yer alır. İmam Malik, varid olan nehye binaen, bir başka renge boyanmış olanı sarıya tercih ettiğini söylemiştir. Sarı en ziyade dikkat çeken bir renk olduğu için İmam Malik'in insanların çoklukla bulunduğu mahfillerde mekruh olacağına, evlerde, iş yerlerinde caiz olacağına hükmettiği de rivayet edilmiştir. **2-** Rivayette, Resulullah'ın Abdullah İbnu Amr'a "Bunu giymeni annen mi emretti?" demesi, sarı kıyafetin kadınlara has olduğuna delil kılınmıştır. Yasak erkekler hakkında mevzubahistir. Ateşte yakılmasının emredilmesi, başkalarını da zecre, yasağın ciddiyetini ifadeye hamledilmiştir. 135

دواد وبأ هجرخأ .[ُرَفْصَعُمْلا َو ِهِسَقْلا ِسْبِل ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] :لاق هْنَع ُ
□2555 □ 5ـ ونع رِهيِلع ر َض ِي َ هاللّ

رصم نم اهب ءاجي ناك مسيرباب ةططخم ناتك بايث « ى ِهسَقلا».يذمرتلاو .

2. (5282)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kasiy (yol yol ipek bulunan keten) kumaşla sarıya boyanmış kumaşı yasakladı." [Ebu Davud, Libas 11, (4044); Tirmizî, Libas 5, (1725); Müslim, Libas 29, (2078).] 136

AÇIKLAMA:

Kasiyye ipekli bir kumaştır. Dokuma sırasında yol yol ipek tabakasına yer verilmiş bir ipekli çeşidi. Tariflerde ipek damarlarının kaburga kemiği kalınlığında ve onun gibi eğrice olduğu belirtilir. Kumaş, Kass şehrinde imal edildiği için kasî veya kısî diye nisbet ismini almıştır.

Hattâbî, gerek ipekli kumaşın ve gerekse sarıya boyanmış elbisenin kadınlara helal, erkeklere haram olduğunu belirtir.137

*** YEŞİL**

ننسلا باحصأ هجرخأ .[ِنْي َرَضْخأ ِنْيَب ْوَث # ِ هاللّ ِلوُس َر بل َع ُتْيأ َر] :لاق .
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَثْم َر يبأ نع ـ2 □2555□

1. (5283)- Ebu Remse (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah'ın üzerinde iki yeşil giysi gördüm." [Ebu Davud, Libas 19, (4065); Tirmizî, Edeb 48, (2813); Nesâî, Zinet 97, (8, 204); Iydeyn 16, (3, 185).]138

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yeşil renkli elbise giydiğini ifade etmektedir. Bir kısım rivayetler, yeşilin cennetliklerin çoğunun elbiselerinin rengi olduğunu te'yid etmektedir. Ayet-i kerimede de: "Üzerlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır" (İnsan 21) buyrulmuştur. Göz için en uygun rengin yeşil olduğu, yeşili seyretmenin gözde dinlendirici etki yaptığı bilinmektedir. Yeşile gerek ayet-i kerimelerde yer verilmiş olması ve gerekse Aleyhissalâtu vesselâm'ın onu sevmesi sebebiyle, yeşil İslam'a sembol olmuştur.139

*** SİYAH**

ءاَد ْوَس ٌةَصيِمَخ اَهيف ٍباَيِثِب # ِ هاللّ َلوُس َر ِتُأ] :تلاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض□ .
َر صاعلا نب ديعس نب ِدلاَخ ُتْنِب ْدِلاَخ همأ نع ـ2 □2555ـ َلَعَج َو ،ِنْيَت َّرَم
بِقلْخأ َو بلبأ : َلاَقو ،ِهِدَيِب اَهيِنْسَبْلأَف ،ى ِب َتُأف ٍدِلاَخ ِهمُأب ِنوُتْئِا : َلاَقف
اوُتَكَسف ؟ِهذه وُسْكأ َن ْو َرَت ْنَم : َلاَقف .[ُنَسَحْلا : ِةَشَبَحْلا ِناَسِلِب اَنَّسلا َو .

ًاهنَس اَذه ِدِلاَخ َّمأ اَي ًانَس اَذه ِدِلاَخ َّمأ اَي : ُلوُقَي َو ،هيلا ِهِدَيِب ُريِشُي َو
ِةَصيِمَخْلا ِمَلَع ىلا ُرُظْنَي

ةصيمخب سيلف ملع هل نكي مل ناف ،ملع هل دوسا ءاسك « .
ُةصيمخلا»و.فاقلاو ءافلاب «نقلخأ».دواد وبأو يراخبلا هجرخأ

[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/75.

1. (5284)- Ümmü Halid Bintu Halid İbni Said İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a benekli siyah bir giysi getirilmişti.

"Bunu kime giydirmemi uygun bulursunuz?" buyurdular. Herkes susmuştu. "Bana ümmü Halid'i getirin!" emrettiler. Beni yanına götürdüler. Giysiyi elleriyle bana giydirdi ve sonra da: "Üstünde eskit, üstünde eskit!" diye iki sefer tekrarladılar. Siyah kumaşın beneğine bakıyor, eliyle de bana işaret ediyor ve: "Ey Ümmü Halid! Bu senna (güzel), ey Ümmü Halid bu senna!" diyordu. Senna, Habeşistan dilinde güzel demekti." [Buhârî, Libas 22, 32, 188; Menakıbu'l-Ensar 37, Edeb 17; Ebu Davud, Libas 1.] [140]

AÇIKLAMA:

1- Hamîsa, yün veya ibrişimden mamul siyah benekli kumaşa denmektedir. Bu kumaşa hamîsa denmesi için benek bulunmasının gereğine dikkat çekilir. Hadis, siyah renkli kumaştan giysi yapmanın caiz olduğuna delil kılınmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm'dan, siyahın cevazına delalet eden başka rivayetler de gelmiştir.

2- Hadis, ayrıca yeni bir elbise giyene nasıl duada bulunulacağı hususunda da fikir vermektedir. نقلْخا ىلْبَا eskit, parçala demektir. Ancak dilimizde bu makamda: "Üzerinde eskisin, sağlıkla eskit!" gibi tabirler kullanırız. Yani "O eskiyinceye kadar ömrün uzun olsun, kazadan beladan uzak kalasın!" manasında bir dua... [141]

DÖRDÜNCÜ FASIL

İPEK HAKKINDA

* İPEGİN TAHRİMİ

دَق ْرَف ِنْب َةَبْتُع َعَم َناَجيِب ْرِذأب ُنْحَن َو ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِباهطخلا نب□ .
ُرَمُع َانْيَلإِ َبَتَك] :لاق ِيدْههنلا نامثُع يبأ نع ـ2 □2552ـ ُمكاَّيِإ َو ، َكِلْح َر يف ُهْنِم
ُعَبْشَت اَّمِم ْمِهِلاَح ِر يف َنيِمِلْس ُمْلا ِعِبْشأف ،َكِهمُأ ِهدَك َّ َو َكيِبأ ِهدَك َّ َو َكِهدَك ْنِم
َسْيَل ُهَّنِإ ،ُةَبْتُع اَي :َلاَقَف # ِ هاللّ َلوُس َر اَنَل َعَف َر َو ،اَذكه َّاِإ ِري ِرَحْلا ِسوُبَل
ْنَع ىهَن # ِ هاللّ َلوُس َر َّنِإف ،ِري ِرَحْلا َسوُبَل َو ،ِك ْرِهشلا ِلهأ َّي ِزِو ،َمُّسَنَّتلا َو

ةسمخلا هجرخأ .[اَمُهَّمَض َو َةَباَّبَّسلا َو َطْس ُوْلَا .

1. (5285)- Ebu Osman en-Nehdi anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh), biz Utbe İbnu Ferkad ile Azerbaycan'da iken bize şöyle yazmıştı: "Ey Utbe, (bu mal) ne senin emeğin, ne babanın emeği ne de annenin emeğidir. Öyleyse mü'minleri, evlerinde, kendi evinde doyduğun şeyden doyur. Zevk için yemekten ve şirk ehlinin zinetinden, ipekli giymekten kaçın. Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu kadarı hariç ipekli giymekten yasakladı ve Resulullah bize orta ve işaret parmağını kaldırarak birbirine bitiştirdi." [Buhârî, Libas 25; Müslim, Libas 12, (2069); Ebu Davud, Libas 10, (4042); Nesâî, Zinet 93, (8, 202); İbnu Mace, Libas 18, (3593).] 142

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elbiselerde, şehadet ve orta parmak enindeki bir genişlikten fazla ipeği tecviz etmediğini ifade etmektedir. İpek bahsinin sonunda teferruata yer vereceğiz. 143

نإ :َلاَقف .ِهِلاَمِش يف ُهَلَعَجَف ًابَهَ َّذ َو ؛ِهنِيِمَي يف ُهَلَعَجَف ًاريِرَح # ِ هاللّ□□
َلوُس َر َذَخأ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهيِلَع نعو ـ5 □2555ـ ُساَبِل َم ِهرُح]
سوم يبأ نع ،يئاسنلاو يذمرتلل ىرخأ يفو.يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[يِتَّمُأ ِروُكُذ:
ىلَع ٌما َرَح ِنْيَذه

. [□ِرَحْلا َو ِري َبَهَّذلا ىلَع ِروُكُذ يِتَّمُأ ، َو َأُح ِل َّ“ مِهِثاَن

2. (5286)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir miktar ipek alıp sağ avucuna koydu, bir miktar da altın alıp sol eline koydu sonra da: "Şu iki şey ümmetimin erkek kısmına haramdır!" buyurdu." [Ebu Davud, Libas 14, (4057); Nesâî, Zinet 40, (8, 160).]

Tirmizî, ve Nesâî'de Ebu Musa'dan gelen diğer bir rivayette: "Ümmetimin erkeklerine, ipek elbise ve altın haram kılındı, kadınlarına helal kılındı" buyrulmuştur. 144

ا يف ُهَل َق ََّخ َ نَم اَيْنُّدلا يف َري ِرَحْلا ُسَبْلَي اَمَّنإِ :#ِ هاللّ ُلوُس َرŒة َرِخ□].
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2555□

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .

3. (5287)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dünyada ipeği, ahirette nasibi olmayanlar giyer." [Buhârî, Libas, 25; Müslim, Libas 6, (2068); Nesâî, Zinet 91,(8, 201).]145

ا يف ُهْسَبْلَي ْمَل اَيْنُّدلا يف َري ِرَحْلا َسِبَل ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُسŒهجرخأ .[ِة َرِخ
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَمَامأ يبأ نعو ـ5 □2555□

ناخيشلا .

4. (5288)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İpeği dünyada giyen, ahirette giyemez." [Buhârî, Libas 25; Müslim, Libas 23, (2075); Nesâî, Zinet 91, (8, 200).]146

اَي : َلاَقف ،#ِّيبهنلا اَهِب َتأَف ُعاَبُت ِق َرْبَتْسإِ نم َّةَلُح هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع نأ
َر] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ2 □2555ـ ْنأ ُ هاللّ َءاَش اَم َرَمُع َتِبَل
َّمُث . ُهَل َق ََّخ َ نَم ُساَبِل ِهِذه اَمَّنإِ !#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف .ِدوُف ُوْلا َو ِديِعْلِل
اَهِب ْلَّمَجَتَف ِهِذه ْعَتْبا : ِهاللّ َلوُس َر

تْلَس ْرأ َّمُث ،ُهَل َق ََّخ َ نَم ُساَبِل ِهِذه اَمَّنإ : َتْلُق ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقف ؛هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر َرَمُع َتأَف ِجاَبيِد ِةَّبُجِب ِهْيَلإِ َلَس ْرأَف َتْبَلَي اَم «ُق
ُرْبَتْس“ا».يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[َكَتَجاَح اَهِب َبي ِصُت َو اَهَعيِبَتِل ْنِكَل َو
اَهَسَبْلَتِل َكْيَلإِ اَهْلِسرأُ ْمَل يِنإِ :# َلاَقف ؟ِهِذهب َّيَلإِ،

جابيدلا نم ظلغ .

5. (5289)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Ömer (radıyallahu anh) satılmakta olan atlas bir elbise gördü. Onu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirip: "Ey Allah'ın Resulü! Bunu satın al da bayramlarda ve taşradan gelen heyetlerin karşılanması sırasında tecemmülen giyin!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu, (ahirette) nasibi olmayanların giysisidir" buyurdular. Sonra Hz. Ömer, Allah'ın dilediği kadar kaldı. Aleyhissalâtu vesselâm ona atlastan mamul bir cübbe gönderdi. Ömer gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Siz (ipek hakkında): "Bu, (ahirette) nasibi olmayanların giyeceğidir" demiştiniz. Sonra bana bunu gönderdiniz, (hikmeti nedir?)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, buna karşılık: "Bunu, sana bizzat giyesin diye göndermedim. Bilakis, satasın ve parasıyla ihtiyaçlarını göresin diye göndermiştim" buyurdular." [Buhârî, Libas 30, Cum'a 7, Iydeyn 1, Büyû 40, Hibe 27, 29, Cihad 177, Edeb 9, 66; Müslim, Libas 6, (2068); Muvatta, Libas 18, (2, 917, 918); Ebu Davud 10, (4040, 4041); Nesâî, Zinet 84, 86, 87, (8, 196-198).][147]

اَهُت ْرَطأف ِهِهْج َو يف َبَضَغْلا ُتيأ َرَف ،اَهِب ُتْج َرَخَف َءا َرَيِس ًةهلُح #ِ هاللّ
ُلوُس َر بِناَسَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ5 □2555□

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[يِئاَسِن َنْيَب ًارُمُخ .

6. (5290)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana siyera (denen yolyol sarı kalemli dokunmuş ipek) kumaştan bir takım elbise giydirdi. Sonra ben onu giyip çıktım (Resulullah bunu üzerimde görünce bana kızmıştı), öfkesini yüzünde görüyordum. Hemen dönüp, onu hanımlarım arasında başörtüsü yapmaları için taksim ettim." [Buhârî, Libas 30, Hibe 27, Nafakat 11; Müslim, Libas 19, (2071); Ebu Davud, Libas 10, (4043); Nesâî, Zinet 85, (8, 197).] [148]

نْيَب ًارُمُخ ُهْقِهقَش :َلاَقو ،ًاهيِلَع ُهاَطْعأف ٍري ِرَح َب ْوَث #ِ هَبهنلا بلا َنْدهأ□
ِلَدْنَجْلا ِةَموُد َرِدْيَكُأ َّنأ] :ملسمل ةياور يفو ـ5 □2552ـ ،بلاط يبأ نب يلع مأ :دسأ
تنب ةمطافو ،#ِ هاللّ ِلوُس َر ِتْنِب ءارهزلا ةمطاف :نهو ،ةمطاف عمج
«مطاوفلاو».ترجاه دق تناكو «ُءاريِهسلا ُةلُحلا» ةططخملا مسيرباب َمِطاوَفْلا».[
ةعيبر نبا ةبتع تنب ةمطاف ةثلاثلا ليقو .ةزمح تنب ةمطافو،

نهنيب اهتمسقو اهتققش «اَهُت ْرَطأ»و.زقلاو .

7. (5291)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir. Dûmetu'l-Cendel şefi Ukeydir, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ipek bir elbise hediye etti. Aleyhissalâtu vesselâm da onu Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye verdi ve: "Bunu Fatımalar arasında taksim et!" buyurdular. "[Müslim, Libas 18, (2071).]149

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen Fevatım, Fatımalar demektir. Bundan üç kadın kastedilmiştir: **1)** Fatımatu'z-Zehra: Resulullah'ın kızı ve Hz. Al'nin zevce-i tahireleri. **2)** Fatıma Bintu Esed: Hz. Ali'nin annesi.

3) Fatıma Bintu Hamza İbni Abdilmuttalib... Üçüncünün hicrete katılan Fatıma Bintu Utbe İbni Rebia olduğu da söylenmiştir.

2- Kaydedilen hadisler ipek ve ipekli kumaşların erkeklere haram, kadınlara ise helal kılındığını ifade etmektedir. İpek olmayan kumaş üzerine, yaka şerit, alem, yama gibi ipekten parçaların belli bir ölçüyü aşmayan miktarı caiz görülmüştür. Keza bazı hallerde erkeğe de ipek kumaş caiz görülmüştür. Bu hususta teferruat bahsin sonunda (5295. hadisten sonra) yer alacak.150

*** İPEKTEN MÜBAH OLAN MİKTAR**

ىدس َو ُمْلِعْلا أَّمأ َو ،ِري ِرَحْلا َنِم ِتَمْصُملا ِب ْوَّثلا َنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن اَمَّنإ]
2555 2ـ نع نبا ساهبع ٍر َض ِي َ هاللّ ُ امهْنَع لاق:

. ْوَّثلا ِب َف ً َسأَب ِهِب]. هجرخأ وبأ دواد

1. (5292)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) saf ipekten yapılmış elbiseyi yasakladı. Ama alem olarak konan ve kumaşın direzisinde kullanılan ipeğe yasak yoktur." [Ebu Davud, Libas 12, (4055).] 151

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, kumaşta ipek karışımı olur, fakat bu karışım galebe çalmazsa bunun kullanılmasının caiz olduğuna delil var. Cumhur bu görüştedir. Ancak Sahabe'den İbnu Ömer, Tabiin'den İbnu Sîrin gibi bazıları ipek karışımı kumaşın da (kasiyy) yasaklandığını ifade eden rivayetlere dayanarak ipek karışımı kumaşların da erkeklere haram olduğuna hükmetmişlerdir. 152

ةسمخلا هجرخأ .[اَم َهِب ٌتَناَك ٍةَّك ِحِل ِري ِرَحْلا ِسْبُل يف امهُنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍف ْوَع ِنْب ِنمح َّرلاِدْبَع َو ِما َّوَعلا .
ِنْب ِرْيَب ُّزلل # ِ هاللّ ُلوُس َر َصَّخ َر] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2555□

2.(5293)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zübeyr İbnu'l-Avvam ve Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anhümâ) için kendilerindeki uyuz sebebiyle ipekli giymelerine izin verdi." 153

اَمُهَل ٍةاَزَغ يف ِري ِرَحْلا يف اَمُهَل َصَّخ َرَف ،َلْمَقْلا # ِهاللّ ِلوُس َر بلا ا] .
ْوَكَش] :ةياور يفو ـ5 □2555□

3. (5294)- Bir rivayette de şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (hacc sırasında) bitten şikayet ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm onlara katıldıkları gazveleri sırasında ipek gömlekler giymeye ruhsat tanıdı." [Buhârî, Libas 29, Cihad 91; Müslim, Libas 25, (2076); Tirmizî, Libas 2, (1722); Ebu Davud, Libas 13, (4056); Nesâî, Zinet 93, (8, 202).]154

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Zübeyr ve Hz. Abdurrahman (radıyallahu anhümâ)'a tanıdığı ipek ruhsatının sebebi bazı rivayetlerde "bit sebebiyle", bazı rivayetlerde "uyuz sebebiyle" diye ifade edilmiştir. Ulema bunu çeşitli şekillerde yorumlamıştır.

* Bu iki zattan birine bit, diğerine de uyuz sebebiyle ruhsat vermiş olabilir.* Rivayetin birinde bir hata veya bir te'vil olabilir.

* Her ikisi için de ruhsat çıkmış olabilir.

* Uyuz bit sebebiyle hasıl olur. Öyleyse ruhsat, bazan sebebe (uyuz), bazan da sebebin sebebine (bite) nisbet edilerek ifaade edilmiş olabilir.

149 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/82.

Keza rivayetlerde bazan "sefer"de, bazan "gazve"de ruhsatın geldiği belirtilmiş, bazan da

"bit"den veya "uyuz"dan dolayı ipekliye ruhsat verildi denilerek mutlak bırakılmıştır. Bu ifadelerin her biri ulemanın farklı değerlendirmelerinde müessir olmuştur.

* İmam Malik ve Ebu Hanife'ye göre ipek mutlak olarak haramdır. * Şafii ve Ebu Yusuf'a göre zaruret halinde cevaz vardır. * İbnu Mâceşûn'a göre harpte müstehabtır.

* Mühelleb: "Harpte ipeğin düşmanı korkutmak maksadıyla giyilmesi, harpte hileye ruhsata benzer" demiştir. * Nevevî: "İpeğin giyilmesindeki hikmet onda mevcut olan soğukluk hassasına dayanır" demişse de "onun hassası sıcak olmaktır" diye tenkit edilmiştir. İbnu Hacer, ipeğin bazı hastalıklara giyilmesine verilen ruhsatın hikmetini "onda uyuzun hasıl olmasına sebep olan bit gibi bazı haşaratın defedilmesine müessir bir hassanın bulunmasıyla" izah eder.155

إِري ِرَحْلا ِسْبُل ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر بهَن :َلاَقف ،ةَيِباَجْلاِب هْنَع ُ هاللّ َي ِض
َر ُرَمُع بَطَخ] :َلاَق ةَلَفَغ ِنب ُدْي َوُس نعو ـ5 2552

ملسم هجرخأ .[ٍعَبرأ ْوأ ٍثَث ْوأ ِنْيَعبْصإ ْوأ ٍعَبْصإ َع ِض ْوَم .

4. (5295)- Süveyd İbnu Gafele anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) el-Cabiye'de halka hitap ederek: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki, üç veya dört parmak yeri hariç, ipek giymeyi yasaklamıştı!" dedi." [Müslim, Libas 12, (2069).] 156

AÇIKLAMA:

İpekle ilgili kaydedilen rivayetlerden de anlaşılacağı üzere, bazı hallerde giyilmesine cevaz verilmiş olmasına rağmen erkeklere haram kılınmış olması esastır. Tahrîm ve ibahe ile gelen rivayetler alimlerin hükümde ihtilafa düşmelerine sebep olmuştur. Ebu Bekr İbnu'l-Arabî on farklı görüşün ileri sürüldüğünü belirtir: **1)** Mutlak olarak haramdır.

2) Harpte mübahtır.

3) Sefer (yolculuk) halinde helaldir.

4) Sadece hastalık sırasında helaldir.

5) Sadece gazve sırasında helaldir.

6) [157] Sadece alem olarak mübahtır.

7) Kadınlara da erkeklere de haramdır.

8) Üste giymek haramdır, yerde yaygı olarak kullanmak mübahtır. Ebu Hanîfe ve İbnu Mâceşûn böyle demişlerdir.

9) Mutlak olarak mübahtır.

10) Başka bir şeyle karışık da olsa haramdır.

Seferde helal diyenler, ipeğin insanlara kibir verdiği için yasaklandığını ileri sürer. "Çünkü derler, kâfire karşı gurur ve tekebbür câizdir."

Seferde mübah diyenler, Zübeyr ve Abdurrahman radıyallahu anhümâ'ya sefer ve gazve sırasında Resûlullah'ın, uyuz sebebiyle tanıdığı ruhsatı esas almışlardır. Bu rivayette ruhsata üç illet müessir olmaktadır: Sefer, gazve, hastalık... İbnu'l-Arabî, ipekten nehyin sebebi hususunda başka sebepler üzerinde durulduğunu da belirtir: * Kadınlara benzeme, * İsraf, * Kibir.

Yasakta israfın asıl sebep olduğunu belirten İbnu'l-Arabî, bidayette ipeğin helal olduğunu, sonradan tahrîm edildiğini not eder. Bazı hadislerde, bu sebeple Resûlullah'ın ipek giydiği, sonra çıkarıp, "Bu muttakîlere uygun değildir" dediği gelmiştir. İbnu'l-Arabî, ipeğin bazı kayıtlar ve şartlar altındaki ruhsatını ifade eden hadislerin bu yasaklamadan sonra Aleyhissalâtu vesselâm'dan vârid olduğunu belirtir. [158]

BEŞİNCİ FASIL

YÜN HAKKINDA

حي ِر اَهْنِم َدَج َو اَهيف َق ِرَع اَمهلَف ،اَهَسِبَلَف َءاَد ْوَس ًةَد ْرُب # ِ هاللّ ِلوُس□
َرِل ُتْعَنَص] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ُةَبِهيَّطلا ُحي ِهرلا ُهُب ِجْعُت َناَك َو ،اَهَفَذَقَف ،ِفوُّصلا .

1. (5296)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a siyah bir bürde (hırka) yaptım, bunu giydi. İçinde terlediği zaman ondan yün kokusu hissetti. Bunun üzerine o hırkayı çıkarıp attı. Aleyhissalâtu vesselâm güzel kokudan hoşlanırdı." [Ebu Dâvud, Libâs 22, (4074).][159]

AÇIKLAMA

Hadis, yün kumaşın giyilebileceğini ifade ettiği gibi, siyah renkli kumaşın giyilmesinin câiz olduğuna da delalet eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) güzel kokuya karşı hassas olduğu için fena koku neşredecek elbiselere karşı ihtiyatlı olmuştur. Sadedinde olduğumuz rivayet, neşrettiği ağır koku sebebiyle yünden mâmul hırkasını attığını göstermektedir. Bu rivayet yünün haram olduğunu ifâde etmez. Aleyhissalâtu vesselâm'ın yünden mâmul esvap kullandığını ifade eden rivayetler vardır. Müteakiben bazılarını göreceğiz. 160

ادَّبَلُم ًءاَسِك اَنْيَلإ ْتَج َرْخأف اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع ىلَع ُتْلَخَد] :لاق□
ىرَعْش‘ا سوُم يبأ نب ُةَد ْرُب يبأ نعو ـ5 □ 2555□

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِنْيَذه يف # ِ هاللّ ُلوُس َر َضِبُق : ْتَلاَقف . ًاظيِلَغ .
ًارا َزإ َو

2. (5297)- Ebu Bürde İbnu Ebî Mûsa el-Eş'arî anlatıyor: "Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın yanına girdim. Bana yamalı bir giysi ve kaba bir izar çıkardı ve "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu iki (parça)nın içinde vefat etti!" dedi." [Buhâri, Humus 5, Libâs 19; Müslim, Libâs 35, (2080); Ebu Dâvud, Libâs 8, (4036); Tirmizî, Libas 10, (1733).] 161

AÇIKLAMA:

Hadis, devlet reisliği gibi dünyevî en büyük makamı da elinde tutan Aleyhissalâtu vesselâm'ın dünyalık karşısındaki zühd ve istiğnasına da bir örnek olmaktadır. Resûlullah'ın bu zühdü yokluktan gelmiyordu. Rabb-i Kerîminden zaten bunu istiyor "Ey Allahım, beni fakir olarak yaşat, fakir olarak huzuruna al!" diye dua ediyordu.

Ümmeti, zengin bile olsa, Fahr-i Kâinat'ın bu sünnetine uyma hakkına sahiptir.162

هجرخأ .[َد َوْسأ ٍرْعَش ْنِم ٌلَّح َرُم ٌط ْرِم ِهْيَلَع َو ٍةاَدَغ َتاَذ # ِ هاللّ ُلوُس َر َج
َرَخ] : ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع نعو ـ5 □2555ـ ،لاحرلا روص هيف يذلا
ةلمهملا ءاحلاب « ُلحرملا»و.هب رزتؤي فوص وأ هزخ نم ءاسك « ُط ْر:

ِمْلَا».يذمرتلاو دواد وبأو ملسم

شرقملا ليقو .

3. (5298)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir sabah üzerinde, siyah kıldan yapılmış desenli bir giysi olduğu halde çıktı." [Müslim, Libâs 36, (2081); Ebu Dâvud, Libâs 6, (4032); Tirmizî, Edeb 49, (2814).]163

AÇIKLAMA:

Mırtın, yün veya kıldan mâmul bir giysi olup, izar olarak vücuda sarıldığı belirtilir. Murahhal, üzerinde daha ziyade rihal (deve) desenleri bulunan kumaş demektir. Şu halde Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz, üzerinde bazı desenler bulunan kaba kumaştan mâmul giysileri giymiştir. Bu rivayet, aynı zamanda Aleyhissalâtu vesselâm'ın tek parça giysi ile dışarı çıktığını da ifade eder. 164

ليِوا َرس ىلاعَت ُهُّب َر ُهَمَّلَك َم ْوي ُمَّسلا ِهْيَلَع سوُم ىلَع َناَك :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ5 □2555ـ . يذمرتلا هجرخأ .]
ٍتِهيَم ٍراَم ِح ِدْل ِج ْنِم ِن ٍْعَن َو ٍفوص ُةَّمُك َو ، ٍفوُص ُءاَسِك َو ، ٍفوُص ُةَّبُج َو ،
ٍفوُص

4. (5299)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. Musa aleyhisselâm'ın Rabbi Teâlâ hazretleriyle konuştuğu gün, üzerinde yünden bir şalvar, yünden bir cübbe, yünden bir kisâ, yünden küçük bir serpuş (takke) vardı. Ayağında da ölü eşek derisinden mâmul bir ayakkabı vardı." [Tirmizî, Libâs 10, (1734).] 165

ALTINCI FASIL

---

159 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/87.

MİNDER VE YASTIKLAR

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[فيِل ُه ُوْشَح ٍمَدأ ْنِم # ِ هاللّ ِلوُس َر ُشا َرِف َناَك] .
: تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □2555□

1. (5300)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minderi deridendi ve içi hurma lifiyle dolu idi." [Buhârî, Rikâk 17; Müslim, Libâs 38, (2082); Ebu Dâvud, Libâs 45, (4146, 4147); Tirmizî, Libâs 27, (1762).]166

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah'ın zühdünü ve hayatının ne kadar sade olduğunu gösteren rivayetlerdendir. Evinde minder ve yastık olarak içerisi hurma lifi ile doldurulmuş, deri kılıf kullanmaktadır. Bir başva rivayette, bazı hücrelerinde sadece hasır üzerinde oturduğu, hasırın, bedeninde izler bıraktığı belirtilmiştir. Hatta hasır üzerine konacak bir başka sergi getirilmesi teklif edilince: "Ben kendimi dünyada yolcu gibi biliyorum. O yolcu bir ağacın dibinde bir miktar dinlenmiştir, sonra da bırakıp gitmiştir. (Bu yolcu ağacın altını tefrişle, tezyinle uğraşmaz)" buyurmuştur. 167

فْيَّضلِل ٌشا َرِف َو ،ةأرَمْلِل ٌشا َرِف َو ،لُج َّرلِل ٌشا َرِف :َلاَقف ُش ْرَفْلا # ِ□ □
هاللّ ِلوُس َرِل َرِكُذ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2552□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِناَطْيَّشلل ُعِبا َّرلا َو .

2. (5301)- Hz. Cabir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a evde (bulunması gereken) yataklar zikredilmişti. Şöyle buyurdular: "Kişinin kendisi için bir yatak, kadın için bir yatak, misafir için bir yatak lazımdır. Dördüncü yatak şeytanadır." [Ebu Dâvud, Libas 45, (4142); Nesâî, Nikâh 82, (6, 135); Müslim, Libas 41, (2084).] 168

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, gösteriş için ihtiyaç fazlası eşya bulundurmayı yasaklamaktadır. Görünüşte dördüncü yatak israfa girmektedir. Ancak, hadisin gayesi evlerde bulunması gereken kesin yatak sayısını belirtmek olmamalıdır. Bilakis prensip vazetmektedir. Çünkü, çocuk yatağından bahis yoktur. Hele çocuklar kız-erkek şeklinde ayrı cinsten iseler, yaş itibariyle büluğa yaklaşmış iseler, her birisi için ayrı bir yatağa ihtiyaç olacaktır. Ya annebaba gibi barındığı yaşlılar da varsa? Şu halde evdeki kesin yatak sayısı her ailede değişebilir. Esas olan, gösteriş için israf sayılacak ihtiyaç dışı yatağın bulundurulmamasıdır.

Fazla yatak şeytana nisbet edildiğine göre, bu mezmumdur, yasaktır. Erkek ve kadın için ayrı ayrı yataklar bahsi, hastalık gibi, ihtiyaç durumlarında kullanılmak üzere cevazı ifade eder. Asıl olan beraber yatmalarıdır. [169]

دواد وبأ هجرخأ .[ِه ِرَاسَي ىلَع ٍةَداَسِو ىلَع ًائِكَّتُم # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرُمَس نب ِرباج نعو ـ5 □2555□

يذمرتلاو .

3. (5302)- Hz. Câbir İbnu Semüre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir yastığa solu üzerine yaslandığını gördüm." [Ebu Dâvud, Libâs 45, (4143); Tirmizî, Edeb 23, (2771).] [170]

165 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/89.

باحصأ هجرخأ .[َش َرَتْفُت ْنأ ِعاَبِهسلا ِدوُلُج ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] :لاق هْنَع ُ
هاللَّ َي ِض َر هيبأ نع ْحيِلَمْلا يبأ نعو ـ5 □2555□

غابدلا لبقي رعشلا نإف اهرعش ءاقب عمو غبدت نأ لبق ِعابسلا دولج نع ىهن .
امنإ.ننسلا

4. (5303)- Ebu'l-Melih, babası radıyallahu anh'tan anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vahşi hayvanların derilerinden yaygı yapılmasını nehyetti." [Ebu Dâvud, Libâs 43, (4132); Tirmizî, Libâs 32, (1771); Nesâî, Fere' 12, (7, 176).] [171]

AÇIKLAMA:

Bu hadisle istidlal eden bazı alimler vahşi hayvanların derisinden istifade etmenin caiz olmayacağına hükmetmiştir. Yasağın hikmeti hususunda ihtilaf vardır. Beyhakî: "Bu yasak deride kalan kıllar sebebiyle olabilir. Çünkü debbağlamanın kılların temizliğine tesiri olmaz" demiştir. Bazıları da: "Yasak, debbağlanmamış deriler, tereffüh ve israf ehlinin, kibirlilerin oturduğu yaygılar olduğu içindir" demiştir. Şevkânî münakaşayı şöyle özetler: "Vahşi hayvan derisini yasaklayıcı hadis ve onun manasındaki rivayetlerle, bu hadisin; "debbağlamak bütün derileri temizleyicidir" diye hükmeden hadisler için muhassıs (tahsis edici) olmasına binaen, "debbağlama vahşi hayvanların derisini temizlemez" şeklindeki istidlal zâhir değildir. Çünkü hadisin nihâî gayesi, o deriden faydalanmayı mücerret bir nehiydir; bu yasak, derinin necis olmasını şart kılmaz, nitkekim altın ve ipeğin yasak olması onların necis olmasını gerektirmiyor." 172

ُعَنْهُ قال : [إستَكْسَيْتُ رَسُولَ اللّه ِ فَكَسَانِي خَيْشَتَيْنِ. فَلَقَدْ رَأَيْتُنِي وَأَنَا أَكْسَى
هالّ َي ِض َر ِمَلُّسلا ِدبع نب ُةَبْتُع نعو ـ2 □2555□

. أَصْحَابِي]. أخرجه أبو داود

5. (5304)- Utbe İbnu Abdi's-Sülemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah'dan beni giydirmesini talep ettim. Bunun üzerine bana iki parça hayşe (âdi keten) bezi giydirdi. Kendimi, bununla arkadaşlarım arasında en iyi giyinmiş gördüm." [Ebu Dâvud, Libâs 6, (4032).]173

AÇIKLAMA:

Hayşe: Kaba ve âdi keten ipliğinden dokunan bir bezin adıdır. Kalite ve değer yönüyle düşük olan iki parça bezle giyinen kimsenin kendisini, arkadaşları arasında en iyi kıfayette görmesi, diğerlerinin kıyafetleri hakkında bir fikir verir.

İslâm böylesi bir fukaralık içerisinde neşv ü nema bulmuştur. İslâm memleketlerinin geriliğini maddî darlıkla izah edip, kalkınmak bahanesiyle kâfir milletlere borçlanmayı tercih edenlerin gittiği yolun yanlışlığı açıktır.

Tabiî ki bu bir bahanedir. Nitekim bütün bu borçlara rağmen kalkınma ve terakkî bir türlü gerçekleşmiyor. 174 Demek ki teşhis yanlış, reçete ve yol yanlış.

LUKATA (BULUNTULAR) BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Lukata, kelime olarak lakit'den gelir; yerden kaldırılmış şey manasına "buluntu" yerine kullanılır. Lakit, alıp kaldırmak demektir. Istılah olarak lukata "canlı ve cansız yitik mal",

"mâliki bilinmeyen düşmüş mal", "yolunu şaşırmış hayvan", "ziyana maruz herhangi masum bir mal" gibi netice itibariyle aynı manada birleşen tabirlerle tarif edilmiştir.

Gerek mal ve gerekse çocuk olsun, bulunan şeyler, İslâm dininde birçok teferruat gerektiren

hukuka tabidir. Fıkıh kitaplarında bunlarla ilgili meseleler Kitâbu'l-Lukata adını taşıyan müstakil bölümlerde inceleme konusu yapılmıştır. 175

وأ ِبَهَّذلا ِةَطَقُل ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َلِئُس :ُلوُقي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِدلاَخ ِنب دْي
َز ُتْعِمَس] :لاق ِثِعَبْنُمْلا ىل ْوم ديزي نع ـ2 2552ـ ًام ْوَي اَهُبِلاَط َءاَج ْنإف ،
َكِدْنِع ًةَعيِدَو ْن ُكَتْل َو ،اَهِقِفنَتْساَف ْف ِرْعَت ْمَل ْنإف ،ًةَنَس اَهْف ِهرَع َّمُث
اَهصاَفِع َو اَهءاَكِو ْف ِرْعا :َلاَقف .ِق ِر َوْلا ىهتَح َرَجَّشلا ُلُكأَت َو َءاَمْلا ُد ِرَت
اَهءاَقِس َو اَهءاَذ ِح اَهَعَم َّنإف اَهْعَد ،اَهَل َو َكَلاَم :َلاَقف .ِلِب“ا ِةَّلاَض ْنَع َلِئُس َو ،
ِهْيَلإِ اَهِهدأف ِرْهَّدلا َنِم ،

يذلا ءاعولا « ُصاَفِعلا».يئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِبْئِّذِلِل ْوأ َكي ِخ‘ ْوأ َكَل َيِه
اَمَّنإف ،اَهْذُخ :َلاَقف .ِةاَّشلا ِنَع َل ِئُس َو ،اَهّب َر اَهَد ِجَي

ءاعولا هب طبري يذلا طيخلا « ُءاكِولا»و.ةطقللا هيف نوكت .

1. (5305)- Yezîd Mevlâ'l-Münbais anlatıyor: "Zeyd İbnu Hâlid radıyallahu anh'ı işittim. Diyordu ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a altın veya gümüş buluntu hakkında sorulmuştu. "Kesesini ve bağını belle sonra onu bir yıl ilan et. (Sahibini) bilemezsen, onu harca. O yanında bir emanet olsun. Günün birinde arayanı gelecek olursa, ona ödersin" buyurdu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm'a kaybolmuş develerden soruldu.

"Kaybolan develerden sana ne? Onları (kendi haline) bırak. Zira sahibi onu buluncaya kadar, ayağında çarığı, sırtında su tulumu vardır. Suya gider, ottan yer" buyurdular. Bu sefer (kaybolmuş) davardan soruldu:"

"Onları alın. Zira onlar ya senindir, ya (kaybeden) kardeşinindir, ya da kurdundur" buyurdular." [Buhârî, İlm 28, Şürb 12, Lukata 2, 3, 4, 11, Talak 22, Edeb 75; Müslim, Lukata 1, (1722); Muvatta, Akdiye 46, (2, 757); Ebu Davud, Lukata 1, (1704, 1705, 1706, 1707, 1708); Tirmizî, Ahkam 35, (1372, 1373).] 176

AÇIKLAMA:

1- Resulullah, devenin sahibi onu buluncaya kadar kendisini koruyabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla onun yakalanmasını tecviz etmiyor. Ancak ziyana uğrayacak şeyin sahibini bulmak maksadıyla koruma altına alınabileceğini belirtiyor.

2- Hattâbî'nin açıklamasına göre "bu hadis, buluntu az da olsa çok da olsa, şayet bir yıl kalabilecek neve giren bir şeyse sahibini bulmak üzere ilan etmek gerekmektedir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm lukata tabirini âmm ve mutlak kullandı, kayıtlamadı." Bazıları: "Bulunan şeyin değeri düşükse, bulanın bunu kullanabileceğini söylemiştir; ayakkabı, kamçı, çorap gibi kendisinden istifade edilen fakat mal edinilemeyen şeyler böyledir." Bazı alimler, on dirhemden daha düşük değerde olanlar için bu hükme varmışlar, "değerce düşüktür" demişlerdir. Bazısı "buluntulardan değeri dinarı aşanlar ilan edilir" demişler ve görüşlerine rivayetlerden delil göstermişlerdir.

3- Kastalâni, küçük vahşilere karşı kendi gücüyle korunabilen öküz, at gibi hayvanların da bu meselede hükümde deveye tabi olacağını söyler.

Bulunan devenin alınıp alınmayacağı hususunda alimler ihtilaf etmiştir. İmam Malik, Evzaî, Şafiî hazretleri , hadisteki nehyi esas alarak "yitik deve alınmaz, ilan da edilmez" derken, Kûfîler, alınıp ilan edilmesinin efdal olacağını söylemişlerdir. "Zira derler, deveyi kendi haline bırakmak onun ziyan olmasına sebep olur." İbnu'l-Cevzî: "At, deve, sığır, katır, merkeb, davar ve geyiğin alınması sadece imama (devlet temsilcileri) caizdir. O, muhafaza maksadıyla alır" der. 177

نَم :َلاَقف ِقهلَعُمْلا ِرمهتلا نع # ِ هاللّ ُلوُس َر ِلُئس] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
ههد ِج نع هيبأ نع بيعش نب و ُرْمَع نعو ـ5 □2555ـ َق َرَس ْنَم َو ،ُةَبوُقعْلا َو
ِهْي َلْثِم ُةَما َرَغ ِهْيَلَعف ٍءْىَشِب ُهْنِم َج َرَخ ْنَم َو ،هْيَلَع َءْىَش ََف ًةَنْبُخ ٍذ ِخَّتُم َرْيَغ
ًةَجاَح ِيِذ ْنِم ِهيِفِب َباَصأ ِةَي ْرَقْلا َو ِءاَتْيِمْلا ِقي ِرَّطلا يف اَهْنِم َناَك اَم :َلاَقف :
َةَطَقُّللا ِنَع َلِئُسو ،ُعَطَقْلا ِهْيَلَعف ِهن ِجِمْلا َنَمَث َغَلَبَف ُني ِرَجْلا ُهيِوْؤُي ْنأ َدْعَب
ًائْيَش ُهْنِم

سُمُخْلا ِزاَك ِهرلا ِيف َو ِهيِفَف ِبا َرَخْلا يف ا َهْنِم َناَك اَم َو ، َكَل َيِهَف ِتَأي ْمَل□].
ْنإ َو ِهْيَلإِ اَهعَفْداَف اَهُبِلاَط َءاَج ْنإف ،ًةَنَس اَهْف ِهرَعَف ِةَعِماَجْلا هلوقو.ريعشلاو
ةطنحلل رديبلاك رمتلل « ُنيرَجلا»و.هيف أبخيو بوثلا فرط يف لعجي ام «
ُةنبُخلا».يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ قيرَّطلا»و.هلثم نم رثكأ ئشلا فلتم بلع بجي
ف إو ،كلذ لعاف رجزنيل ديعولا ليبس بلع « ُةَبوُقُعلاو ِهْيَلْثِم ُةَما َرَغ ِهْيَلَعف»

اريثك سانلا اهقرطي يتلا به « ُءاَتْيَمِلا□ .

2. (5306)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (dalında) asılı meyve hakkında sorulmuştu: "İhtiyaç sahibi, sepetine almaksızın ağzıyla ulaşırsa, kendisine bir vebal gelmez. Ancak kim de, eteğinde (birşeyler) alarak oradan çıkarsa, aldığının iki kat değeriyle borçlanır. Ayrıca (ta'zir nevinden) ceza da yer. Kim de yığın yapıldıktan sonra meyveden çalarsa ve bunun değeri miğfer fiyatını bulursa, eli kesilir" buyurdu. Sonra kendisine lukata (buluntu)dan sorulmuştu: "İşlek yolda bulunmuş olanla, insanların çokça yaşadığı meskun karyede bulunmuş olanı bir yıl boyu ilan et. Eğer sahibi gelirse hemen ver. Eğer gelmezse artık o senin olmuştur. Harabede bulunmuş ise, bununla, maden için humus (beşte bir) vergisi vardır" buyurdular. [Ebu Davud, Lukata 1, (1710, 1711, 1712, 1713); Nesâî, Kat'u's-Sârik 11, (8, 84-85).][178]

AÇIKLAMA:

Burada, ağaçtan alınacak meyve ile ilgili bazı hükümler mevzubahis edilmektedir. **1)** Başkasının ağacından, ihtiyaç sahibi, orada yemek üzere alabilir. "Ağzıyla ulaşmak"tan murad, mahallinde yemektir.

Eteğine veya sepetine koyarak oradan meyve çıkarmamalıdır. Hadis, bu çeşit çıkarmayı menediyor, haram ilan ediyor.

2) Hadis ağacın dalında veya dağda iken çalınana borçlanma takdir ederken, harmandan veya meyvelerin toplandığı yer olan "kurulma yerleri"nden nisab miktarı çalındığı takdirde hadd cezasını takdir etmektedir. **3)** "Değerinin iki misli" tabiri zecr içindir. Değerinin misliyle borçlanmak esastır. Borçlanmaya ilave edilen ukubet, ta'zir cezasıdır.

Ancak bazı alimler "iki misliyle" tabirini esas alarak, bu durumlarda mala ceza verilebileceğini söylemiştir. Çünkü bu bir nevi malî ceza olmaktadır. İmam Şafiî, kavl-i kadiminde bunu caiz görmüş ise de kavl-i cedidinde bundan rücu etmiştir. "Borç, hiç kimseye, hiçbir şeyde katlanmaz, ceza bedendedir malda değil" demiştir. Şafii bu hükmün mensuh olduğunu, nasih rivayeti "geceleyin sürüsüyle zarar verenlere, Resulullah'ın aynıyla tazmin edeceklerini bildiren hadisin teşkil ettiğini" söyler.

Hattâbî de hadisteki "iki misli" ile ödeme emrini bu işlerden vazgeçirmek için korkutmak gayesine hamleder. Aslolanın bir şeye zarar verenin, o şeyi misliyle tazmin etmek olduğunu belirtir. Bazı alimler de: "Bu İslam'ın başında fiillere karşı konan cezalardan biridir, sonradan neshedilmiştir" demiştir. Ağacın başındaki meyveyi çalandan el kesme cezasının düşmesi, o zaman Medine bahçelerinin etrafında duvarların bulunmaması ile izah da edilmiştir.

4) Çalınan, miğfer fiyatına ulaştığı takdirde el kesme cezasının uygulanması meselesine gelince: "Miğfer, o zamanda üç dirhem değerinde idi. Üç dirhem bir dinarın dörtte biridir. Şafii nezdinde bu miktar hırsızlık için nisabtır.

5) Hadis, harabe yerde bulunan buluntu ile, insanların yaşadığı köyde veya insanların gelip geçtiği yolda bulunan buluntuyu ayrı hükümlere tabi kılmaktadır. Hemen şunu belirtmede fayda var. Harabe deyince sahipsiz harabe ile, sahibi olan harabeyi ayırmak gerekmektedir. Sahibi olmayan eski milletlerden kalma harabede bulunan mal, madenler gibi beşte bir nisbetinde vergiye tabi tutulmaktadır. Ama böyle olmayan mal, bulana aittir. Sahibi olan harabede bulunan mal, harabe sahibine aittir, bulana herhangi bir şey yoktur. Eğer sahibi bilinmezse bu takdirde lukatadır, buluntuya uygulanan hükümler buna da aynen uygulanır. **6)** Hadiste geçen rikaz kelimesi -ki maden diye tercüme ettik- Hicaz uleması ile Irak uleması arasında farklı anlaşılmıştır. Bundan murad Iraklılara göre madenlerdir. Hicazlılara göre ise cahiliye devrinin defineleridir. Lügat açısından ikisi de muhtemeldir.[179]

اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمِطاَف بلَع َلخَد هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبلاط يبأ نب هيَلع َّنأ]□
:هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِدعس نب لهس نعو ـ5 □2555ـ َةَمِطاَف َتأف ،ِقوُّسلاِب
اًرانيِد َدَج َوَف ،َج َرَخَف . ُعوُجْلا : ِتَلاَقف ؟اَمُكيِكْبُي اَم :لاَقف . ِناَيِكْبَي امهْنَع
ُهاللّ َي ِض َر ُنْيَسُح َو ُنَسَح َو ُهَّنأ ُمع ْزَي ِبذهلا اَذه ُنَتَخ َتْنأ : ُّبِدوُهَيلا ُهَل َلاَقف
،َقيقَّدلا َذخاَف ُهءاَجَف ًاقيِقَد ِهِب ِرَتْشاَف َّبِدوُهَيلا ًان َ ُف ِتْئُأ : ِتَلاَقف ،اَه َرَبْخأَف

اَه َرَبْخأَف ِراَنيهدلا َو ِقيقَّدلاِب اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمِطاَف َءاَج ىتَح ُّيِلَع َج
َرَخَف . ُقيِقَّدلا َكَل َو ، َك َراَنيِد ْذُخَف :َلاَق . ْمَعَن :َلاَق ِ؟ هاللّ ُلوُس َر ، ْت َزَبَخ
َو ْتَبَصَن َو ُهْتَنَجَعَف ِهِب َءاَجَف ٍمْحَل ِمَه ْرِدِب َراَنيِهدلا َنَه َرَف َبَهَذَف . ًامْحَل ِمَه
ْرِدِب اَنَل ْذُخَف ِرا َّزَجْلا ِن َ ُف ىلا ْبَهْذا : ِتَلاَقف . ِهِب اوُلُك : َلاَقف .اَذك َو اَذك
. ْتَلاَقف : ْاَي َر َلوُس هاللّ ِ أَذْكُر َلَك ، َفإْن َر أْيَتُه َح ًّ َأكْلَنَاه ُ وأَكْلَت َمعَنا، ْمِن ْشأِنَه
ْمُهَءاَجَف اَهيِبأ ىلا ْتَلَس ْرأ َو

: □ ًم َ الدهيِنار َفدَعاَه ُ النَّبيُّ # َفسأَلُه َفقاَل : َسَقط ِمنِه يهِب ِالسُّوق. َفقال
ْسِب ِمِ هاللّ ، ِفَكُلوا ِمْنُه. َفبَيْنَما ُهْم َكاَنُهْم إذا ُ ٌغ ُم ُيْنِشُد هاللّ َ َو ا“ ْس

□ اَي َعلِيُّ اْذَهْب الى الجَّزار. َفْقُل َلُه : إنَّ َر َسُول هاللّ

دواد وبأ هجرخأ .]ِمُّغْلا ىلا # ُهَعَفَدَف ،ِهِب َلَس ْرأف .َّيلَع َكُمَهْرِد َو ، .
ِرانيِدلاَب َّيلإ ْلِس ْرأ : َكَل ُلوُقَي

3. (5307)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh), (bir gün), Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)'nın yanına girmiş idi. O sırada Hz. Hasan ve Hüseyin ağlamakta idiler. "Niye ağlıyorsunuz?" diye sordu. Hz. Fatıma: "Acıktılar!" dedi.

Hz. Ali (bir yiyecek temin etmek üzere) çıktı. Derken yolda bir dinar para buldu. Dönüp Hz. Fatıma'ya gelerek haber verdi. O da: "Falan Yahudiye git, bununla un satın al!" dedi. Ali (radıyallahu anh) ona vardı ve un aldı. Yahudi ona: "Sen, kendini Allah elçisi zanneden şu zatın damadı mısın?" dedi. Hz. Ali'nin "evet"i üzerine: "Dinarını al, un da senin olsun!" dedi. Ali oradan ayrılıp, Fatıma (radıyallahu anhâ)'ya unu ve dinarı getirdi, durumu da anlattı. Hz. Fatıma: "Şimdi de şu falan kasaba git, bize bir dirhemlik et al!" dedi. Hz. Ali gidip, dinarı bir dirhemlik et mukabilinde rehin bıraktı. Eti Hz. Fatıma'ya getirdi. O hamur yaptı , (tencereye) koydu, ekmek pişirdi. Babasına haber gönderdi. Resulullah yanlarına gelince, Hz. Fatıma: "Ey Allah'ın Resûlü! (Şu yemeğin) hikâyesini size anlatayım da eğer helalse yiyelim, bizimle siz de yiyin. Bunun mahiyeti şöyle şöyledir..." diye anlattı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah'ın adıyla yiyin!" buyurdular ve hep beraber ekmekten yediler. Onlar daha yerlerinde iken, bir köle gelip, Allah ve İslam adına dinar bulan var mı?" diye sormaya başladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu çağırıp (dinarı hakkında) sordu. Köle: "Çarşıda benden düştü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ali! Haydi kasaba git. Ona: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sana "Dinarı bana göndersin, dirhemini ben ödeyeceğim!" diyor de!" emretti. Kasap dinarı gönderdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu köleye verdi." [Ebu Davud, Lukata 1, (1714).] 180

AÇIKLAMA:

Bu rivayette dikkat çeken husus, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin çarşıda bulduğu dinarın sahibini aramadan, hemen onu harcamasıdırr. Halbuki, önceki hadislerde de gördüğümüz üzere kaideten bir yıl boyu ilan ederek sahibini araması gerekliydi, bunu yapmadı. Hz. Fatıma, sofraya konan bu ekmek ve etin hikâyesini anlattığı vakit, Aleyhissalâtu vesselâm, bu yiyeceklerin helal olduğunu söylemekle, Hz. Ali'nin davranışını te'yid etmiş olmaktadır.

Hadisteki müşkile dikkat çeken Münzirî, müşkilin çözümü sadedinde sadece hadisteki zayıflığa dikkat çekmekle kalmaz, İmam Şafii'nin kaydettiği iki ayrı veçhinde Resulullah'ın Hz. Ali'ye ilan etmeyi emrettiğinin, buna rağmen Hz. Ali'nin ilan etmediğinin yer aldığını belirtir. Sözlerine şöyle devam eder: "Buluntu malı ilanda müddet şartını zikreden hadisler hem sayıca çok ve hem de sıhhatçe daha üstündür " der ve sonra ilave eder: "Belki de Hz. Ali, onu, ilan müddeti geçmezden önce, zaruret sebebiyle harcadı." Bazı alimler: "Hz. Ali hadisinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buluntunun ilanını emretmemektedir. Burada müşkilat var. Çünkü, hiç bir fakih, buluntu malla ilgili "ilan" prensibini kaldırma sonucunu veren fetvada bulunmamıştır" dedikten sonra şöyle bir çözüm teklif etmiştir: "İlanın alışılmış bir tarafı yok. Hz. Ali'nin Aleyhissalâtu vesselâm'a kalabalığın huzurunda müracaatı da bir nevi ilandır. Bu durum, buluntuyu bir kere ilan etmenin yeterli olacağına delildir." İmam Şafiî'nin rivayetinde ilan etme emredildiğine göre bu yorum isabetli olmamaktadır.

Bu hadisten hareket eden bazıları da: "Lukatada azın miktarı bir dinar ve daha aşağı değerde olan eşyadır" demiştir. Bazıları da yine bu hadisi delil göstererek: "Az malın ilanı gerekmez" diye hükmetmiştir. 181

و ٍل ْدَع ْيوَذ ْوأ ٍلْدَع اَذ ْدِهْشُيْلَف ًةَطَقُل َدَج َو ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ □□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رِاَم ِح نب ْضاَيِع نعو ـ5 □2555ـ بيدأت رمأ انه:
داهشاب رم‘ .ادواد وبأ هجرخأ .[َءاَشَي ْنَم ِهِتْؤُي ِ هاللّ ُلاَم َوُهَف ٍّإ َو ِهْيَلَع اَهَّد
ُرَيْلَف اَهَب ِحاَص َدَج َو ْنِاف . ْبِهيِغُي ًَو ْمُتْكَي اهلعجيو هثراو اهيعهديف توملا
ثداح هب لزني وأ ،اهيف ةنايخلا ىلا وعدتف اهيف ةبغرلاو سفنلا ليوست نم
ىشخي امل داشرإو

هتكرت ةلمج يف.

4. (5308)- İyaz İbnu Hımar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir buluntu ele geçirirse, buna adalet sahibi birini şahid kılsın, ne filanı terkederek buluntuyu gizlesin, ne de (bir başka yere yollayarak) nazardan kaçırsın. Sahibini buldu mu hemen ona versin. Sahibini bulamazsa (bilsin ki) bu mal Allah'ın malıdır, Allah onu dilediğine verir." [Ebu Davud, Lukata 1, (1709).] 182

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî der ki: "Şahid kılma emri, irşadî ve te'dibî bir emirdir, iki mana taşır: Birinci mana, şeytanın iğvasından duyulan peşin korkudur. Kişinin mala rağbet duyarak temellük etmeye kalkması melhuzdur. Bu hıyaneti şahid önler.

İkinci mana: Kişiye ölümün gelme ihtimalidir. Bu halde şahid, varislerin o buluntuya sahip çıkma iddialarını önler. Bu hadisi esas alan Ebu Hanife, lukatada şahidlemenin vacib olduğunu söylemiştir. Şafii hazretlerinin iki görüşünden biri de böyledir. Bunlar: "Lukata ve evsafı üzerine işhad vacibtir" demişlerdir. İmam Malik'le, Şafii'nin diğer görüşüne göre işhad vacib değildir. Bu kanaatte olanlar: "Sahih hadislerde şahidlemenin zikri geçmez, öyleyse sadedinde olduğumuz hadisteki şahidleme emri, nedbe hamledilir" derler. Doğru olanın şahidleme olduğu kabul edilmiştir.

2- Hadiste geçen "gizlenme" emrinin lukata (buluntu eşya), "gözden kaçırmama" emrinin de yolunu kaybetmiş (deve, sığır, at gibi) hayvanlarla ilgili olabileceği de belirtilmiştir.

3- Sahibi bulunamayan buluntu hakkında geçen "Allah'ın malı" tabiri, zahirîlerin: "Bu artık bulanın malı olmuştur; sonradan sahibi çıksa da tazmin etmez" iddialarına delil kılınmıştır. Ancak bu iddiaya: "Bu mutlak değil, geçmiş olan tazminin vacib olduğu şartı ile mukayyeddir" diye cevaplandırılmıştır. **4-** "Allah dilediğine verir " tabiriyle "bir yıl ilan edildikten sonra kullanılması, bulana helal olur" denmek istenmiştir.183

عِفَتْنَي ُلُج َّرلا ُهُطِقَتْلَي ِهِهاَبشأ َو ِلْبَحلا َو ِط ْوَّسلا َو اَصَعْلا يف # ِ هالّ ُلوُس□
َر اَنَل َصَّخ َر] :لاق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ2 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِب .

5. (5309)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) değnek, kamçı, ip ve benzeri şeylerde ruhsat tanıdı. Bunları bulan kimse (ilan etmeksizin) onlardan faydalanabilir." [Ebu Davud, Lukata 1, (1717).]184

AÇIKLAMA:

Bu hadise dayanarak "az" sayılan (yani kıymeti fazla olmayan) buluntu eşyaların bir yıl ilan edilmeden kullanılabileceğine hükmedilmiştir. Bağavî, Şerhu's-Sünne'de: "Bu hadiste, az'ın ilan edilmeyeceğine delil vardır" der.185

اَهاَيْحأف اَهَذَخأف اَهوُبِّيَسَف اَهوُفِلْعَي ْنأ اَهُلْهأ اَهْنَع َز ِجَع ْدَق ةَّباَد َدَج َو ْنَم :#

□2525□ 5ـ ونع رماع بْعهشلا لاق: [َلاَق َر ُلوُس ِهالّل

دواد وبأ هجرخأ .[ُهَل َيِهَف .

6. (5310)- Amiru'ş-Şa'bî rahimehullah der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, sahibinin beslemekten aciz kalarak bırakıverdiği bir hayvan bulur da, onu alıp ihya edecek olursa o onun[186] olur." [Ebu Davud, Büyû 77, (3524, 3525).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, yürümekten aciz kalması sebebiyle sahibinin salıverdiği hayvanı bir hamiyet sahibi, su ve gıda vermek suretiyle canlandırıp aktif hale getirdiği takdirde, bu hayvanın, bakan kimseye ait olacağı belirtilmektedir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye, bu hadise dayanarak: "Sahibi hayvanı helak olmaya terketmiş idiyse, bu ihya edene aittir" demişlerdir. Ancak bir kısım fukaha da hayvanın mülkiyetinin asıl sahibinden acz sebebiyle düşmeyeceğine hükmetmiş, bunun lukata ahkamına tabi olacağını söylemiştir. Öyleyse, sahibi geldiği takdirde, alan kimse bunu vermek zorundadır.

2- Hadis, hayvanın, bakmaya aciz kalındığı takdirde helak olmak üzere çöle, kıra salıverilmesinin caiz olacağına da delil kılınmıştır. Şafii ve ashabı: "Hayvanı beslemesi veya satması veya kıra salıvermesi, sahibine vacibtir. Bunlardan birini yapmamakta inad ederse mecbur edilir" demiştir. Ebu Hanife ve ashabı ise: "Bu ağaçta olduğu gibi kesin bir emir şeklinde değil, Istıslah (iyileştirme) olarak talep edilir" demiştir. Ruh sahiplerinin ağaçtan ayrı olacağı söylenerek cevaplandırılmıştır.

Doğru olanı şudur: Eğer hayvan, eti yenen cinsten ise, sahibinin onu kesip muhtaçlara yedirmesi gerekir. İbnu Raslan: "Sakatlık gibi bir sebeple kullanılmaz hale gelen hayvanı salıvermesi sahibine caiz olmaz, nafaka vermesi vacibtir" der.

Müslümanların hayvan hakları karşısındaki titizliğini görme bakımından bu yorumların ayrı

bir ehemmiyeti vardır.[187]

□: [َّرَم َر ُلوُس ِ هالّل # ِبَتْمَرٍة يف َّطلاِرِيق. فَقاَل: َلوْ ًَأنهي ِأخْشى أنْ َتكُون
□2522□ 5ـ ونع يبأ هريرة وأنس ٍر َضِ َي هالّلّ ُ عَنْهما قَا

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[اَهُتْلَك ‘ِةَقَدَّصلا َنِم .

7. (5311)- Hz. Ebu Hureyre ve Hz. Enes (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolda giderken bir hurma tanesine rastlamıştı. "Eğer sadakadan (düşmüş) olacağından korkmasaydım bunu yerdim!" buyurdular." [Buhârî, Büyû 4, Lukata 6; Müslim, Zekat 165, (1071); Ebu Davud, Zekat 29, (1651).] 188

AÇIKLAMA:

1- Alimler, bu hadise dayanarak yolda bulunan, yenecek şeylerin lukata (buluntu) ahkamına tabi olmayacağı, ilan etmek, sahibini aramak gerekmeyeceği, hemen alınıp yenebileceği hükmünü çıkarmışlardır. **2-** Resulullah "sadaka" malından düşmüş olabilir diye almıyor. Çünkü sadaka malı Resulullah'a ve Al-i Beytine haramdır. Aleyhissalâtu vesselâm, hediye kabul ederdi, fakat sadaka almazdı. **3-** Resulullah'ın bu hurma tanesi için "...yerdim" buyurması, nimete hürmet ve ta'zim içindir. Şu halde, yolda bulunan nimet, tepilip geçilmemeli, imkan nisbetinde alınıp yenmelidir. **4-** Hadiste, bir şeyin helal olup olmayacağından tereddüt edildiği takdirde muttakilerin ondan kaçınması gerektiğine de bir irşad vardır.189

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِهجاَحْلا ِةَطَقُل ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] :لاق ى .
□2525□ 5ـ نعو هرلادبع نمح ِنب نامثع ىميتلا ِ

8. (5312)- Abdurrahman İbnu Osman et-Teymî anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacının lukatasını nehyetti." [Müslim, Lukata 11, (1724); Ebu Davud, Lukata 1, (1719).] 190

AÇIKLAMA:

Sahiheyn'de merfu olarak: "Mekke'de bulunan bir yitik, ilan için olmadıkça alınması helal olmaz" buyrulmuştur. Bu sahih hadise dayanan cumhur sadedinde olduğumuz hadisteki nehyi, "temellük için alma"ya hamletmiş, "ilan etmek için almak haram değildir" demiştir. Hacıların yitiği üzerinde durulması, bunun sahibine ulaşma imkanının mevcudiyetine bağlanmıştır.

İbnu Battal, Mekke'nin bu meselede diğerlerinden farklı olmadığını söyler. Ona göre Mekke üzerinde hususen durulması, ilan meselesinde mübalağa içindir. Çünkü hacı memleketine döner, çoğunluk durumda bir daha Mekke'ye uğramaz, öyleyse yitiği bulan kişi, ilanda mübalağa etmek zorundadır. Şunu da belirtelim ki, bu hadisi, "Mekke'de bulunan yitiği, sahibi buluncaya kadar almak caiz değildir" şeklindeki yorumu Hanefî fakiherden İbnu'l-Hümâm tenkid eder ve: "Bu manada, hadisle şu zamanda amel edilmez. Çünkü Mekke'de, terkedilenin yerinde kalması şöyle dursun, Ka'be'nin çevresinde hırsızlık artmıştır" der. Bu yorum, muahhar alimlerin takdirini kazanmıştır.

Münzirî şunu söyler: "Sahih olan şudur: "Kişi, Harem'de bir yitik bulursa, onu, sahibi için muhafaza ve ilan gayesiyle almalıdır. Bu, diğer memleketlerde bulunan yitiklere muhaliftir. Çünkü onların temellük için alınması da caizdir. Mamafih birkısım alimler de Mekke'nin buluntuları ile diğer memleketlerin buluntuları arasında fark olmadığını söylemiştir."191

ى ِطْعُي ٍدوُعْسَم ُنْبا َذَخأف ْدَجوُي ْمَلَف ةَنَس َسَمَتْلاَف اَهَب ِحاَص َدَقَفف ًةَي ِراَج
رَتْشا ُهَّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ5 □2525ـ هجرخأ .[اَهَب
ِحاَص اوُد ِجَت ْمَل اَذإ ِةَطَقُّللاِب اوُلَعْفاَف اَذَكه :َلاَق َو ،هيَلَع َو يلَف َتأ ْنإف ٍن ً
ُف ْنَع َّمُهللا :ُلوُقَي َو ،ُنْيَمه ِرهدلا َو َمه ْرهدلا

اقيلعت يراخبلا□ .

9. (5313)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un anlattığına göre: "[Yedi yüz dirheme] bir cariye satın almış ve (borcunu ödemeden) sahibini kaybetmiştir. Bir yıl sahibini arayan İbnu Mes'ud onu bulamaz ve bu parayı, bir dirhem, iki dirhem şeklinde parça parça vermeye başlar ve: "Ey Allahım, bunu falanca adına sadaka kabul et! Eğer adam gelirse sadaka benim adıma olacak, borç da uhdemde kalacak!" der. İbnu Mes'ud der ki: "Sahibini bulamadığınız buluntu hakkında böyle hareket edin!" [Buhârî, Talak 22, (Tercümede (bab başlığında) muallak olarak kaydedilmiştir).]192

AÇIKLAMA:

İbnu Mes'ud'la ilgili Buhârî'nin bu muallak rivayeti, sahibi bulunmayan buluntu (lukata) hakkında takip edilmesi uygun düşecek bir yol gösterilmektedir: Buluntunun bedelini, sahibi adına tasadduk etmek. Buna benzer bir vak'a şöyle cereyan eder: Bir zat, Mekke'de esvab satın alır, ancak bedelini ödemeden, kalabalık sebebiyle satıcıyı kaybeder ve bulamaz. Durumu, gelip İbnu Abbas'a sorar: İbnu Abbas şöyle der: "Gelecek sene aynı yerde satıcını ara, borcunu ilan et. Bulabilirsen ödersin, bulamazsan bu borcu tasadduk et. Eğer sonradan gelirse, onu muhayyer bırak. Kendi adına sadaka olmasını kabul ederse mesele yok, kabul etmezse borcu ona ödersin, sevabı senin adına sadaka olmuş olur." 193

LİAN BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

LİAN'IN AHKÂMI

*

İKİNCİ FASIL

ÇOCUGUN İLHAKI VE NESEB İDDİASI

*

KÂFE

UMUMÎ AÇIKLAMA

Lian kelimesi, kovma, uzaklaştırma, nefret gibi manalara gelen la'n kökünden gelir. Aynı kökten olmak üzere dilimizde lanet, tel'in gibi kelimeler mevcuttur. Aynı kökten telaun, birbirine lanet okumak, sövüşmek manasına gelir.

Fıkıh ıstılahı olarak lian, "yemin ile müekked la'n ve gazab lafızlarına mekrun olarak karı ile koca tarafından, belli bir şekil çerçevesinde yapılan dörder şehadete" denir. Yani koca, karısına zina suçunu isnad ederse fakat şahid getiremezse, bu isnad ve ithamını hakimin huzurunda, belirtildiği şekilde dört kere yemin ederek tekrar eder. Kadın da bu ithamı, yemin ederek ve yalancı olduğu takdirde Allah'ın lanet ve gazabının üzerine olmasını dileyerek dört kere reddeder. Bu şekilde cereyan eden hadiseye lian denir. Lian hadisesi karısına zina isnadında bulunan koca hakkında hadd-i kazf denen bir "ağır ceza"nın yerine geçer. Kadın hakkında da -yine İslam'ın en ağır suçlarından biri olan- hadd-i zinanın yerine geçer.

Lian sonunda karı ile koca boşanır. Koca kazf cezasından, kadın da zina cezasından kurtulur. Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu'nda Ömer Nasuhi Bilmen bu yeminleşmeyi şöyle anlatır: "Bir kimse, zevcesine hem zina isnadı ve hem de çocuğunun nesebini nefy suretiyle kazfde bulunmuş, mesela "sen zaniyesin, bu doğurduğun çocuk da benden değildir" demiş olursa şu vecihle lian yapılır:" Evvela zevc: "Eşhedü billah ben bu zevceye zina isnadında ve çocuğunun nesebini nefy hususunda sadıklardanım" diye dört defa şehadet eder. Beşinci defa da: "Eğer bu zina isnadında ve bu nesebi nefy hususunda kâziblerden isem üzerime Allah'ın laneti olsun" diye kendisine lanet okur.

Sonra da kadın: "Eşhedü billahi. Bu kocam bana zina isnadında ve çocuğumun nesebini nefy hususunda "Eğer zevcim bana zina isnadında ve çocuğunun nesebini nefy hususunda sadıklardan ise Allah'ın gazabı üzerime olsun!" der.

Bu vechile mülâaneyi müteakib hakim tarafından beyinlerinin tefrikine (boşanmalarına) karar verilir."[194]

BİRİNCİ FASIL

LİANIN AHKAMI

هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ْمِهْيَلَع ُ هاللّ َبآت َنيِذهلا ِةَث ّلا ُدَحأ َوُه َو ،ةَّيَمُأ ُنْب ُل َه.
ءاَج] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نع ـ2 □2525ـ # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلَع
اَدَغَف .َحَبْصأ ىهتَح ُهْجَهَي ْمَلَف ،هْيَنَذُأب َعِمَس َو ِهْيَنْيَعِب َكِلذ ىأ َرَف ،ٍج َر ِهِلْهأ
ْدِنع َدَج َوَف ًءاَشِع ِه ِض ْرأ ْنِم َءاَجَف ،ِهِب َءاَج اَم # ِ هاللّ لوُس َر َه ِرَكَف .
َّيَنُذُأِب ُتْعِمَس َو َّيَنْيَعِب ُتْيأ َرَف ًج َر ُمُهَدْنِع ُتْدَج َوَف ًءاَشِع ىِلْهأ ُتْيَتأ ىهنِإ ِ، هاللّ
َلوُسر اَي :َلاَقف َن َمَل ُهَّنِإ ِ هللاّ ِب ٍتاَداَه َ َش َعَب ْرأ ْمِهِدَحأ ُةَداَهَشَف ْمُهُسُفْنأ َّاِ إ
ُءاَدَهُش ْمُهَل ْنُكَي ْمَل َو ْمُهَجا َو ْزأ َنوُم ْرَي َنيِذهلا َو : َتَل َزَنف ؛هْيَلَع َّدَتْشا َو ،ُل
َه اَي ْرِشْبأ : َلاَقو # ِ هاللّ ِلوُس َر ْنَع َي ِهرُسَف .َنيِقِداَّصلا َن ِم َناَك ْنِإ اَهْيَل ً ع ِ
هاللّ َبَضَغ َّنأ َةَسِماَخْلا َو :ِه ِلوَق ىلا ؛َنيِقِداَّصلا َتَءاَجف ،اَهْيَلِإ اوُلِس ْرأ :# ِ
هاللّ ُلو ُس َر َلاَقف .ىلاعَت يِهب َر ْنِم َكِلذ وُج ْرأ ُتْنُك ْدَق :ٌل َه َلاَقف .ًاج َرْخَم
َو ًاج َرَف َكَل ُ هاللّ َلَعَج ْدَقف ُتْقَدَص ْدَقل ِ هاللّو :ٌل َه َلاَقف .اَيْنُّدلا ِباَذَع ْنِم ُّدَشأ
ا َباَذَع َّنأ اَمُه َرَبْخأ َو ،اَمُه َرَّكَذ َو ،ىَتاَي ا' # ِ هاللّ ُلوُس َر اَهْيَلَع َ َتَف ِتَناَكŒِة َر ِخ
َّأملف .َنيِقِداَّصلا َن ِمَل ُهَّنِإ ِ هللاّبِ ٍتاَداَهَش َعَب ْرأ َدِهَشَف ْدَهْشا :ِل َهِل َليِقَف
اَمُهَنْيَب اوُنع ؛ # َلاَقف .َتْبَذَك ْدَق : َتلاَقف .اَهْيَلَع.

□□ هاللّ ِقَّتا ! ُل َه اَي :ُهَل َليِق ُةَسِماَخْلا

□ َمَل اَمَك اَهْيَلَع ُ هاللّ َنِبْهذَعُي َ ِ هاللّو :َلاَقف .ِباَذَعْلا َكْيَلَع ُب ِجوُت ىِتهلا ُةَب
ا ِباَذَع َنِم ُن َوْهأ اَيْنُّدلا َباَذَع َّنِإَف َنَمَل ُهَّنِإ ِ هللاِّب ٍتاَداَهŒِجوُمْلا ِهذه َّنِإ َو ،ِة َر ِخ
َش َعَب ْرأ َتَدِهَشَف .ِبَدهْشِإ اَهَل َليِق َّمُث .َنيِبِذاَكلا َنِم َناَك ْنِإ ِهْيَلَع ِ هاللّ َةَنْعَل َّنأ
Œاَةَسِماَخْلا َدِهَشَف اَهْيَلَع ِنَدلْجَي ُب ِجوُت ىِتهلا ُةَب ِجوُمْلا ِهذه َّنِإ َو ،ِة َر ِخ
ِباَذَع ْنِم ُن َوْهأ اَيْنُّدلا َباَذَع َّنِإف َ، هاللّ ىِقَّتا :اَهَل َليِق ُةَسِماَخْلا َتَناَك اَّملَف .
َنيِبِذاَكلا َنِم َناَك ْنِإ اَهْيَلَع ِ هاللّ َبَضَغ َّنأ َةَسِماَخْلا ِتَدِهَشَف .ِم َوْيَلا ِرِئاَس يِم َوَق
ُحَضْفأ ِ هاللّو : َتلاَق َّمُث .َةَعاَس ْتأَكلَتَف َباَذَعْلا ِكْيَلَع ُ،دَحلا ِهْيَلَعَف اَهَد َل َو َنم
َر ْوأ اَهاَم َر َنَم َو ،اَهُدَلِ َو َنم ُرَي ََو َنم ُرَت َ َو ِب' اَهُدل َو ىعُدَي َ َنأ ىضَق َو
اَمُهَنْيَب # َق َّرَف َو ،َنيِقِداَّصلا ِبِهَيَصُأ ِهِب َتَءاَج ْنِإ :# َلاَق َو .ٍةاَف َو َ َو ِق َ ط
ِريَغ ْنِم ِناَق َّرَفَتَي اَمُهَّنأ ِلجأ ْنِم ُتوُق اَهِدل َوِل َ َو اَهَل ِهْيَلَع َتْيَب َ ُهَّنأ ىضَق َو
ىِذهلِل َوُهَف َنْيَتَيَل ُ'اَ ِغباَس َنيِقاَّسلا َجَلَدَخ ًاهيِلاهمُج ًادْعَج َق َر ْوأ ِهِب َتَءاَج ْنِإ
َو ِهِل َوُه َف َنْيَقاَّسلا َشَمْحأ َنْيَتَيْل ُ'اًءاَنَتأَف َجِبْيَثُأ َح ِصْي َرُأ :ُةَم َزْكِع َلاَق ٌنأش
اَهَل َو ِيل َناَكَل ُنآْمِي ُ'ا َ َول :# َلاَقف .َنْيَتَيْل ُ'اَ ِغباَس َنْيَقاَّسلا َجَّلَدَخ ًاهيِلاهمُج
ًادْعَج َق َر ْوأ ِهِب َتَءاَجَف .ِهِب َتْيَم ُر :هلوق.هانعمب رمع نبا نع ةتسلاو ،ظفللا
اذهب دواد وبأ هجرخأ .[ِب' ىَعْدُي اَم َو َرَضُم ىلَع ًاريِمأ َكِلذ َدْعَب اَهُدَل َو َناَك َو

.تأكلتف« يأ تأطابت وتوانت عن اتمام الايمين«

داصب ْحَص ْرأ ريغصت « ُحصْي َر ا'»و.ةرمح هضايب طلاخي ام :لب'ا نم بهص'او ،رقش'ا وهو بهصأ ريغصت « ُبيهْيَص ا'»و ةرغصم اهب ءاجو ،نيفتكلا نيب ام وهو ،جبثلا ءِتانلا وهو جبثأ ريغصت «جبيث ا'»و.نيتيل'ا محل فيفخ وهو :نيتلمهم ءاحو

لمجلا هنأك ةقلخلا ميظعلا « ُّيلمجلا»و.ريصقلا « ُدْعَجْلا»و.رمس ا' «قرو ا'»و.امهيقيقد «نيقاسلا َشَمح»و.دولوملا ةفص اهن

هدقلا يف .

1. (5314)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Allah Teala hazretleri'nin (Tebük Seferi'nden geri kalmaları sebebiyle) tevbelerini kabul edip affettiği üç kişiden biri olan Hilal İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) geldi. (Anlattığına göre) tarlasından evine yatsı vaktinde dönmüştü. Hanımının yanında bir adam buldu. Manzarayı gözleriyle görmüş, kulaklarıyla işitmişti. Sabah oluncaya kadar adamı ürkütüp telaşlandırmadı. Sabah olunca doğru Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gitti.

"Ey Allah'ın Resulü dedi, ben aileme geceleyin dönmüştüm, yanlarında bir adam buldum. Üstelik gözlerimle gördüm, kulaklarımla işittim."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) getirdiği bu haberden hoşlanmadı, adama karşı sert davrandı. Bunun üzerine: "Kendi hanımlarına zina isnad eden, ancak, kendisinden başka şahidi bulunmayan kimse ise, doğru söylediğine dair Allah adına yemin ederek dört defa şahitlik eder. Beşinci şahitliğinde ise, eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ister. Kadının Allah adına yemin ederek kocasının yalan söylediğine dair dört defa şahidlik etmesi ve beşinci şahitliğinde, eğer kocası doğru söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını istemesi, onun hakkındaki cezayı kaldırır" (Nur 6-9) mealindeki ayet nazil oldu. Vahiy hali Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üzerinden kalkınca: "Ey Hilal, müjde! Allah senin için bir kurtuluş ve kurtuluş yolu gösterdi" buyurdular. Hilal: "Ben Rabbim Teala hazretleri'nden bunu ümid ediyordum!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kadına adam gönderin gelsin!" emretti. Kadın geldi. Ayet-i kerimeyi Resulullah ona okudu. İkisine de meselenin ciddiyetini hatırlattı ve ahiret azabının dünyadaki azabtan daha şidetli olacağını haber verdi. Bunun üzerine Hilal: "Aranızda lanetleşin!" emretti. Hilal'e: "Şehadet getir!" dendi. O da doğru söylediğine dair dört kere Allah'a şehadet etti. Beşinci sefer olunca kendisine: "Ey Hilal, Allah'tan kork, zira dünya azabı ahiret azabından pek hafiftir, senin bu yaptığın, üzerine azabı vacib kılmaktadır!" dendi. O yine: "Allah'a yemin olsun, ona iftira ediyorum diye bana celde yapılmadığı gibi, Allah da onun sebebiyle bana azab vermeyecektir!" dedi ve "Eğer yalancı ise, Allah'ın laneti üzerine olsun!" diye beşinci kere şehadette bulundu. Sonra kadına: "Şehadet getir!" dendi. Kadın da: "Hilal yalancıdır" diye dört kere Allah'a şehadette bulundu. Beşinci şehadete sıra gelince, kadına: "Allah'tan kork, zira dünyadaki azab ahiret azabından hafiftir. Bu yaptığın, üzerine azabı vacib kılmaktadır!" dendi. Kadıncağız bir müddet durakladı: Sonra: "Kavmimi, geri kalan zamanlarda rezil rüsvay edemem!" dedi ve beşinci defa: "Hilal doğru söyledi ise Allah'ın gazabı üzerime olsun!" diye şehadette bulundu.

Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm aralarını ayırdı. Kadının çocuğunun babasının adıyla çağrılmamasına, kadına zina isnad edilmesine, çocuğa da veled-i zina denmemesine, kim kadına veya çocuğa böyle bir isnadda bulunacak olursa hadd-i kazfe maruz kalacağına hükmetti. Keza bunlar ne boşanma ne de ölüm sebebiyle ayrılmadıkları için Hilal üzerinde, ne kadın için mesken ne de çocuk için nafaka mesuliyeti olmadığına hükmetti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer kadın kızılımsı, kabaları etsiz, sivri omuzlu, iki kabası sivri, bacakları ince bir çocuk dünyaya getirirse, bu çocuk Hilal'dendir. Eğer esmer, kısa saçı, iri yapılı, iri bacaklı, iri kabalı bir çocuk dünyaya getirirse bu çocuk, zina nisbet edilen şahsa aittir" buyurdular. Gerçekten kadın esmer renkli, kısa saçlı, iri yapılı, iri bacaklı, iri kabalı bir çocuk doğurdu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer (şehadetlerle yapılan) yeminler olmasaydı benimle o kadın arasında mesele olacaktı" buyurdular. İkrime der ki: "Kadının çocuğu bundan sonra Mudar üzerine emîr oldu, tesmiyede babasına nisbet edilmezdi. Hadisi Ebu Davud bu metnin aynısıyla rivayet etti. Kütüb-i Sitte, İbnu Ömer'den bu manada rivayette bulundular." [Buhârî, Talak 28, Şehâdât 21, Tefsir, Nur 3; Ebu Davud, Talak 27, (2254, 2255, 2256); Tirmizî, Tefsir Nur, (3178).][195]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında cereyan eden bir lian hadisesini nakletmektedir. Hadisten anlaşılacağı üzere: * Mülâane ile boşanan kadına zina nisbet edilemez. Zina nisbet eden, "zaniye" diyen kimseye hadd-i kazf tatbik edilir. Böyle bir kadından doğan çocuğa da veled-i zina denemez. Çünkü, kocanın yeminiyle suç tam olarak sübut bulmuş değildir. Öyle ise burada aslolan "harama düşmemiş olduğu"dur. Sadece lian ile, kadın iffetten çıkmış olmaz. Irzlar, yakin hasıl olmadıkça ayb'a karşı korunmuştur. * Mülâane ile ayrılmalarda ayrılış boşanma değil, nikahın feshidir. Şafiiye göre, erkek kadına karşı nafaka ve meskenle mükellef olmaz. Ebu Hanife ve

Muhammed İbnu'l-Hasan: "Bâin bir boşamadır, iddet boyunca kadın nafaka ve süknâ hakkına sahiptir" demişlerdir.

* Lian yemindir diyenlere bu hadiste delil mevcuttur. İmam Şafii ve cumhur bu görüştedirler. Ebu Hanife, Malik ve bir görüşünde Şafii rahimehümullah lian'ın yemin değil, şehadet olduğunu söylemişlerdir. Fethu'l-Bari'de başka yorumlar da kaydedilmiştir.196

نَلْبُح تْنَاَك َو ِهِتأ َرْما َو ى ِنَجْعلا َرِمْي َوُع َنْيَب # ِ هالّل ُلوُس َر َنَع] : لاق ًاضيا].
امهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2522ـ .يئاسنلا هجرخأ

2. (5315)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Üveymir el-Aclânî ile hanımı arasında lian uyguladı. Hanımı bu sırada hamile idi." [Nesâî, Talak 36, (6, 171).] 197

هيف بلَع ِةَسِماَخْلا َدْنِع ُهَدَي َعَضَي ْنأ اَنَع َتَي ْنأ ِنْيَنِع َتُمْلا َرَمأ َني ِح ًُّج َر # ِ□ .
هالّل ُلوُس َر َر َما] :هل ةياور يفو ـ5 □2525□

ةَب ِجوُم اَهَّنِإ :َلاق َو□] .

3. (5316)- Yine ona ait bir rivayette: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), birbirine lianda bulunan iki eşe lianlaşmayı teklif ettiği zaman beşinci yeminde, erkeğe elini ağzının üzerine koymasını emretti ve: "Bu (Allah'ın azabını) gerektiricidir!" buyurdu. [Nesâî, Talak 40, (6, 175).] 198

İKİNCİ FASIL

ÇOCUGUN İLHAKI VE NESEB İDDİASI

ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[ُرَجَحْلا ِرِهاَعْلِل َو ِشا َرِفْلِل ُدَل َوْلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر
□2525□ 2ـ نع يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق

ةبيخلا هل :هانعم ليقو.انصحم ناك نإ هب ىمري يأ :رجحلا رهاعلل هلوقو .
ينازلا « ُرهاعلا».دواد،

1. (5317)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çocuk yatağa aittir. Zaniye de mahrumiyet vardır." [Buhârî, Hudud 23, Feraiz 18; Müslim, Rada 37, (1458); Tirmizî, Rada' 8, (1157); Nesâî, Talak 48, (6, 180).]199

كْيَلاِ ُهْضِبْقاَف يِهنِم َةَعْم َز ٍةَديِل َو َنبا ّنَأ ٍدْعَس ِهي ِخأ ىلا َدِهَع ٍصاهق َو يِبأ َنْب□
َةَبْتُع ّنَأ] :اهْنَع ُهاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2525ـ . ِهِشا َرِف ىلَع َدِل ُو ،يِبأ
ِةَديِل َو ُنبا َو ي ِخأ َوُه : َةَعْم َز ُنب ُدْبَع َلاَق َو . ِهيف هيلا َدِهَع ْدَق ى ِخأ ُنبا :
َلاَق َو ٌدْعَس ُهَذَخأ ِحْتَفْلا ُماَع َناَك اّمَلَف ِةَديِل َو ُنباو ى ِخأ : ٌدْبَع َلاَق َو . ِهِهَبَش
ىلا ْرُظْنا ،هيف هيلا َدِهَع ى ِخأ ُنبا ِ هاللّ َلوُس َر اَي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌدْعَس
َلاَقف .# ِهِيبهنلا ىلا اَقاَسَتَف ، ِشا َرِفلِل ُدَل ُوْلا ،َةَعْم َز َنب ُدْبَع اَي َكَل َوُه : َلاَقَف
َةَبْتُعِب ًانِهيَب ًاهَبَش ىأ َرَف ،ِهِهَبَش ىلا # ِ هاللّ ُلوُس َر َرَظَنَف ِهِشا َرِف ىلَع َدِل
ُو ،يِبأ

هاللّ َيِقَل ىهتَح اَهآ َر اَمَف َةَبْتُعِب ِهِهَبَش ْنِم ىأر اَمِل ُهْنِم يِب ِجَتْحِا : َةَعْم □
َز ِتْنِب َةَد ْوَسِل َلاَق ّمُث . ُرَجَحْلا ِرِهاَعْلِل َو

يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[# ِهِيبهنلا َةَج ْو َز ُةَد ْوَس ْتَناَك َو ،ّلَج َو ّزَع .

2. (5318)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Utbe İbnu Ebi Vakkas, kardeşi Sa'd'a: "Zem'a'nın cariyesinden doğan oğlan bendendir, onu sahiplen" diye vasiyet etmişti. Fetih yılında onu Sa'd yakalayıp: "Bu kardeşimin oğludur, kardeşim onu bana vasiyet etmişti!" dedi. Abd İbnu Zem'a da: "O, benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur, onun yatağında doğmuştur!" dedi. Problemin halli için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a koştular. Sa'd (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü! Bu kardeşimin oğludur. Kardeşim onun hakkında bana vasiyette bulundu. Hele onun benzerliğine de bakın!" dedi. Abd: "O benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur. Babamın yatağında doğdu!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ondaki benzerliğe baktı Utbe'ye açık bir benzerlik gördü. Sonra: "Bu sana aitir ey Abd İbnu Zem'a. Çocuk yatağa aittir, zani için de mahrumiyet vardır" buyurdu. Sonra da Sevde Bintu Zem'a'ya: "Bun(u kardeşin bilme, ihtiyat et, ona karşı) tesettür et!" emretti. Bu emri, onun Utbe'ye olan benzerliği sebebiyle vermişti.

O, kadını Allah'a kavuşuncaya kadar göremedi. Sevde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi idi."[Buhârî, Vesaya 4, Büyû 3, 100, Husumat 6, Itk 8, Feraiz 18, 28, Hudud 23, Ahkam 29; Müslim, Rada 36, (1457); Muvatta, Akdiye 20, (2, 739); Ebu Davud, Talak 34, (2273); Nesâî, Talak 48, 49, (6, 180, 181).] 200

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen meselenin anlaşılması için önce Arapların bir cahiliye âdetinden bahsetmek gerekmektedir. Şarihlerin kaydettiğine göre cariyeler, efendilerine belli bir meblağ öderlerdi. Bunu kazanmak için zinaya bile tevessül edenler olurdu. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de, cariyelerin zinaya zorlanmaması emredilmiştir (Nur 33). Zinaya giden cariyelerin sahipleri de onlarla münasebet-i cinsiyede bulunurdu. Cariye doğum yapınca efendisi veya zina yaptığı kimse "çocuk bendendir" diye iddiada bulunabilirdi. Efendi, çocuk hakkında "bendendir", değildir" diye bir beyanda bulunmadan ölecek olursa, varislerinin dileğiyle çocuk cariye sahibine ilhak olunurdu. Ancak çocuk varis olamazdı. Mirasçı olabilmesi için miras taksiminden önce nesebi ilhak olması gerekli idi. Efendi cariyesinden olan çocuğun nesebini reddederdi. Bu durumda çocuğun nesebi, efendiye ilhak olunmazdı. **2-** Hadiste bahsi geçen Zem'a İbnu Kays, Ümmühatu'l-Mü'minîn'den olan Sevde (radıyallahu anhâ)'nin babasıdır. Zem'a'nın, cinsî münasebette bulunduğu bir cariyesi vardı. Bir ara gebe kalan cariyenin çocuğunu Sa'd İbnu Ebi Vakkas'ın kardeşi Utbe sahiplenmiş, kardeşi Sa'd'a cariyeden doğacak çocuğun kendisine ait olduğunu, sahip çıkması gerektiğini vasiyet etmişti. Müşrik olarak ölen Utbe'nin kardeşi Sa'd, yapılan tenbihe uygun olarak, Zem'a'nın cariyesinden doğan oğlan çocuğunu sahiplenmek istemişti. Üstelik çocuk Utbe'ye benzerliğiyle dikkat çekiyordu. Ancak, Zem'a'nın oğlu Abd, Sa'd'a itiraz ederek çocuğun babası Zem'a'ya ait olduğunu söyler. Aralarındaki ihtilafı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arzederler. Çocuk kimin yatağında doğdu ise, yatak sahibine ait olacağı kaidesini vazederek benzerlik veya kuru iddia gibi sebeplerle çocuğa sahip olunamayacağını belirtir.

3- Rivayette çocuk yatağa aittir denirken, "zaniye de mahrumiyet vardır" buyrulmuştur. Hadiste geçen ve (recm) cezası vardır" şeklinde anlamışlardır. Ancak bu mana çok uygun bulunmamıştır. Çünkü her zani taşlanmaz. Recm cezası, birçok şartların tahakkukundan sonra verilmektedir. Öyleyse "zina edenin, doğacak çocuk üzerinde bir hakkı yoktur, neseb, maliyiket vs. iddia edemez" manasında "...mahrumdur" demiştir. 201 **4- Hadisten Çıkan Bazı Hükümler:**

* Erkek, karısını, kadının kardeşine görünmekten men edebilir. * Bir adamla zina eden kadın, o adamın oğullarına haram olur. Bu hükmü beyan eden Ebu Hanife, hadiste geçen "Ondan kaç ey Sevde!" ibaresiyle istidlal etmiştir. Ancak İmam Malik, Şafii ve Ebu Sevr haram olmadığı kanaatindedir. Onlarca kaçgöç emri vacib ifade etmez, tenzihîdir.

* Neseb meselesinde hüküm, zahire göre verilir. Benzerlik ve iddia gibi şeylerle neseb sübut bulmaz. Nitekim hadiste Resulullah yatağı esas almış, benzerliğe itibar etmemiştir. Fakat bu zahire göre verilen hüküm, batinen de o meseleyi helal kılmaz. Bu sebeple Resulullah, Sevde'ye -zahirde kardeşi olmasına rağmen- o çocuktan kaçgöçte bulunmasını emretmiştir.

* "Çocuk yatağa aittir" ifadesinden hareket eden ulema, çocuğun nesebini babanın mücerred bir nehiy suretiyle reddedemeyeceğini belirtmiştir. Çünkü yatak, doğacak çocuğa, anne ve babadan neseb hakkı getirmektedir. Anne ve baba, lian vs. ile, onun bu hakkını iptal edemezler, kendi çocukları olmaktan çıkaramazlar. 202

ض ِهرَعُي َوُه َو ،ُد َوْساُ ٌم ُّغ ِبل َدِل ُو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقف # َّيِبهنلَا ُلُج َر□
نَتأ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2525ـ ؟ َق َر ْوأ ِنم اَهيف ْله :
َلاَق . ُرَمْحأ : َلاَق ؟اَهُنا َوْلأ اَم : َلاَقف . ْمَعَن : َلاَق ؟ٍلِبإ ِنم َكَل ْله : َلاقف . ُهْنِم
ِءاَفِتْن“ا يف ُهَل ْص ِهخ َرُي ْمَلَف ،ه ِيْفَنِب

ةسمخلا هجرخأ .[ٌق ْرِع ُهَع َزَن َك َنْبا َّلَعَل :# َلاَقف . ٌق ْرِع ُهَع َزَن ُهَّلَعَل : .
َلاَق ؟ َكِلذ نىأ : َلاَق . ْمَعَن : َلاَق

3. (5319)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Benim siyah bir çocuğum dünyaya geldi" dedi. Adam, ta'riz yoluyla çocuğu nefyetmeyi teklif ediyordu. Aleyhissalâtu vesselâm, onun nefyedilmesine ruhsat vermedi. "Senin bir deven var mı?" dedi. Adam: "Evet" deyince: "Bunların renkleri nasıldır?" diye sordu. Adam: "Kırmızı!" dedi. Resulullah tekrar sordu: "Bunlar arasında boz renkli var mı?"

"Evet!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Peki bu nereden (geldi)?" dedi. Adam:

"Belki bir damar çekmiştir" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm da: "Senin oğlun da bir damara çekmiştir!" buyurdular." [Buhârî, Talak 26, Hudud 41; Müslim, Lian 20, (1500); Ebu Davud, Talak 28, (2260, 2261, 2262); Tirmizî, Vela ve Hibe 4, (2129); Nesâî, Talak 46, (6, 178, 179).] 203

AÇIKLAMA:

1- Hadiste ta'riz yoluyla çocuğunu nefyetmek isteyen kimseye karşı Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın davranışını görmekteyiz. Kendisi beyaz renkli olan bir bedevinin -ki ismi Damdam İbnu Katâde'dir- hanımı siyah renkli bir çocuk doğurunca, bunu hanımının bir başkasından peydahladığı vehmine düşerek çocuğu nefyetmek ister. Resulullah'a gelip çok sarih olmayan bir üslubla gayesini ifade eder. İşte bu dolaylı ifadeye ta'riz denmektedir. Ta'riz kelimesi dilimizde ta'rizde bulunmak şeklinde kullanılır. Aleyhissalâtu vesselâm develerden misal verip, bizzat adamı konuşturmak suretiyle, çocuğun uzakta kalan bir ceddine çekebileceğini, bu durumun tabii olduğunu ifade buyurur. Ta'riz üslubu bir meseleyi açık bir şekilde ifade etmediği için burada kazf mevzubahis olmamıştır. Bu sebeple Resulullah, bedevinin hanımı hakkındaki dolaylı ithamı karşısında kazf muamelesine veya liana başvurmamıştır. Bu sebeple ulema ta'rizin kazf sayılmayacağına, lian gerektirmeyeceğine hükmetmiştir. Sadece imam Malik, çok açık ifade ettiği takdirde ta'rizin hadd-i kazf ve lian gerektireceğine hükmetmiştir. İbnu Dakîku'l-İd, Malikîlere şöyle cevap verir: "Burada bedevi, fetva sorma durumundadır. Müsteftiye ne hadd ne de ta'zir gerekir."

İbnu Hacer bu meselede der ki: "Fetva sorma işi, soruş tarzına göre, hadd gerektirebilir. Şöyle ki: "Sözgelimi biri gelip şöyle sorabilir: "Bir kadının kocası beyaz olduğu halde, kadın siyah doğuracak olursa hüküm nedir?" Bu tarz suale bir şey terettüp etmez. Ama gelen adam: "Hanımım siyah bir çocuk doğurdu. Ben ise beyazım" derse, bu ta'riz olur. Eğer bu ifadesine "zina yaptı" ibaresini de eklerse, burada tasrih mevzubahis olur. Sadedinde olduğumuz hadiste ikinci tarz varid olmuştur." Hattâbî, "bu durumda adam "hanımın doğurduğu çocuk benden değil" diye tasrihte bulunsa da adama hadd-i kazf terettüp etmeyeceğini" söyler. Çünkü der, adamın, şüphe yoluyla kadına temas edilmiş olmayı veya imkan halinde çocuğu önceki kocadan doğurmuş olabileceğini kasdetmiş olması caizdir."

2- Hadis, meçhul olan bir şeyin anlaşılmasını kolaylaştırmak için teşbihte bulunmaya, malum şeylerden misal vermeye örnek vermektedir.

3- Keza hadiste, kıyasla amelin sıhhatine delil bulunmuştur. **4-** Koca, sırf zandan hareket ederek, çocuğunu nefyedemez. **5-** Çocuk, annesinin rengine muhalif doğsa bile, baba onu kendi nesebine ilhak etmek zorundadır. Şafiiler, "Koca, kadını itham etse ve itham ettiği kimsenin rengine uygun bir çocuk doğsa, -sahih görüşe göre- kocanın nefyi caiz olur demiştir. Hanbelîler de, bir karine olduğu takdirde çocuğun nefyini tecviz etmiştir. **6-** Yatağın hükmü, benzerlikten hasıl olan muhalefetin hükmüne takdim edilir. **7-** Neseb meselesinde ihtiyat edilir ve imkan nisbetinde bekası esas alınır, bu husutaki su-i zannın tahkikine gidilmez.

8- 204 Kurtubi'ye göre, hadiste men-i teselsül var; hâdiseler hadis olmayan bir evvele dayanır.

يف ِهِهمُأِب ُت ْرَهاَع يِنْبا ًان َ ُف َّنإ ِ هاللّ َلوُس َر اَي َلاَقف ٌلُج َر َماَق] :لاق هدج
نع هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ5 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ُرَجَحْلا ِرِهاَعلِل َو ِشا َرِفلِل ُدَل َوْلا ،ةَهيِلِهاَجْلا ُرْمأ َبَهَذ ، .
ِم َ ْس“ا يف ى َوْعَد َ :# َلاَقف .ِةَهيِلِهاَجْلا

4. (5320)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam kalkarak: "Ey Allah'ın Resûlü! Falan benim çocuğumdur. Cahiliye devrinde ben annesiyle zina yapmıştım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevapta bulundu: "İslam'da (neseb) iddiası yok. Cahiliye işi bitti artık. Çocuk yatağa aittir, zaniye de mahrumiyet vardır!" [Ebu Davud, Talak 34, (2274).]205

AÇIKLAMA:

1- Hadiste reddedilen neseb iddiası, cahiliye devrinde rastlanan bir durumdu. Kişi, kendisini, hakiki babası ve hakiki aşiretinden başkasına nisbet ederdi. Resulullah, İslam'ın böylesi sahte intisabları haram ettiğini beyan etmiştir. Kişi, kimin yatağında doğmuşsa nesebi onadır, kendini bir başkasına nisbet edemez. **2-** "Zaniye mahrumiyet vardır" sözü zani mezhep hakkı iddia edemez demektir. Hadiste geçen hacer taş manasına geldiği için bazı fakihler "zaniye de taşla öldürülmek vardır" şeklinde anlamıştır. Ancak her zaninin cezası "taş" olmadığı için bu ikinci te'vil zayıf bulunmuş, öncekinin asıl olduğu çoğunlukla kabul edilmiştir. 206

* KÂFE

ازِهزَجُم ى َرَت ْمَلأ : َلاَقف .ِهِهْج َو ُري ِراَسأ ُق ُرْبَت ًارو ُرْسَم # ِ هاللّ ُلوُس□
َر هيلَع َلَخد] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □2552□

نإ : َلاَقف .ٍدْي َز ِنْب َةَماَسُأ َو َةَث ِراَح ِنْب ِدْي َز ىلا ًافِنآ َرَظَن ؟ِّي ِجِلْدُمْلا□□

ناكو ،راقلا لثم داوسلا ديدش دوسأ ةماسأ ناك :حلاص وبأ لاق :دواد وبأ
لاق.ةسمخلا هجرخأ .[ٍضْعَب ْنِم اهضْعَب َما َدْق‘ا ِهِذه

ةشاشبلا نم هراسلا ئشلاب راشبتساو حرفلا دنع اهل ضرعي ام .
«اهقيرب»و.نيبجلا ريساكت « ُريراس ا‘».نطقلا نم ضيبأ هوبا

1. (5321)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) yanıma mesrur olarak girdi, yüzünün çizgileri parlıyordu.

"Hani, Mücezziz el-Müdlici var ya, az önce, Zeyd İbnu Harise ve Üsame İbnu Zeyd'e baktı da: "Şu ayaklar var ya (aralarında öyle benziyorlar ki) sanki birbirlerinden hasıllar" dedi" buyurdular." [Buhârî, Fezailu'l-Ashab 17, Menakıb 23; Feraiz 31; Müslim, Rada 38, (1459); Ebu Davud, Talak 31, (226), 22687; Tirmizî, Vela ve'l-Hibe 5, (2130); Nesâî, Talak 51, (6, 184).] 207

AÇIKLAMA:

1- Kâfe, kâif'in cem'idir. Kâif benzerlikleri bilen, iz takip edip, izleri ayıran, teşhis eden kimsedir. Kâiflik Araplarda cari bir âdetti. Hz. Ömer'in de kâif olduğu rivayet edilmiştir. İz takibi ile, benzerliklerle meşgul olup yorum yapma işine kıyafet denir. Bu sahada yazılan eserlere Osmanlılar döneminde kıyafetname denmiştir. **2-** Mücezziz el-Müdlici kâifti. Cahiliye devrinde savaşlarda esir ettiği kimselerin alnını çizip salıverdiği için Mücezziz denmiştir.

3- Hadis, muhtelif şekillerde rivayet edilmiştir. Farklı rivayetlerin açıklamalarına göre, Üsame İbnu Zeyd koyu siyahi idi. Baba Zeyd ise pamuktan da beyazdı. Üsame'nin annesi Ümmü Eymen de siyahi idi. Üsame ile babası Zeyd arasındaki renk farklılığı sebebiyle bazı dedikodular vardı. Resulullah bu durumdan üzülmekteydi. Bir gün, Mücezziz el-Müdlici, Resulullah'ın yanına girer. O sırada Zeyd ve

Üsame bir kadife örtü altında yatmaktaydılar. Örtü baş taraflarını örtse de ayakları açıktaydı. Mücezziz, onları tanımadan: "Bu ayaklar (renk farkına rağmen) birbirlerine çok benziyorlar. Sakın birbirlerinden hasıl olmasınlar?" diyerek aralarında kan karabeti bulunacağı hususunda kanaat beyan etti.

O devirde sözlerine itibar edilen kâiflerden birinin bu teşhisi, Resulullah'ı ziyadesiyle memnun eder. Hadisin kaydedilen veçhinde bu memnuniyetin derecesi ifade edilmiş ise de, bir başka veçhi de burada kayda değer. Buna göre Resulullah Hz. Aişe'ye gelince: "el-Müdlici'nin Zeyd ve Üsame hakkında ne dediğini işitmedin mi? Onların ayaklarını (yan yana) görünce: "Bu ayakların bazısı diğer bazısından hasıl olmuştur" dedi" der. **4-** Hadisten bazı faideler çıkarılmıştır: * Bir kimsenin yüzü görülmeden hakkında şehadette bulunulabilir. * Kişinin oğlu ile birlikte bir örtü altında yatması caizdir. * Töhmet olmama halinde, şahidlik talep edilmeden şehadette bulunan kimsenin şehadeti kabul edilebilir. * Hevadan selamet halinde, hakim, ihtilaflı meselede hak ortaya çıkınca sevinç izhar edebilir, caizdir. * 208 Kâiflerin beyanıyla amel edilebilir.

نَتأف .ِم َ ْس"ا يف ْمُهاَعهدا ِنَمِب ِةهيِلِهاَجْلا َد َ ْوأ ُطيلُي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َناَك] :لاق راسي نب ناَمْيَلُس نعو ـ5 □ 2555ـ .ِة َّرِهدلاِب ُرَمُع ُهب َرَضَف : ِهيف اَك َرَت ْشا ِدَقَل : َلاَقَف .اَمِهْيَلِإ َرَظَنَف ،ًافِئاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع اَعَدَف .ٍةأ َرْما َدَل َو يعهدَي اَمُهِك :ِن ُجٌ َر َ َو ،اَهِلْهأ ِلِبإ يف َيه َو اَهيتأي ،ِنْيَلُج َّرلا َدَحأ ِنْعَت ،اَذه َناَك : َتَلاَقف .ِك ِرَبَخِب يِنِي ِرِبْخأ : َلاَقف ؛ِةأ َرْملا اَعَد َّمُث ؟ َكي ِرْدُي ا ُهَفَلَخ َّمُث .ُءاَمَّدلا اَهْيَلَع ْتَقي ِرُهَف ،اَهْنَع َفŒاَم : َلاَقف ْن ِم ى ِرْدأ َ َف ُرَخ َرَصْنا َّمُث ُلْمَحْلا اَهِب َّرَمَتْسا ِدَق ْنأ َّنُظَت َو َّنُظَي يهتَح اَهُق ِرافُي

كلام هجرخأ .[َتْئِش اَمُهَّيأ ِلا َو :ِم ُغٌْلِل هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقف . .
ُفِئاَقْلا َرَّبَكَف ؟ َوُه اَمِهِهيأ

2. (5322)- Süleyman İbnu Yesar anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), İslam döneminde neseb iddiasında bulunanları cahiliye doğumlulara ilhak ediyordu. (Bir gün) iki kişi geldi. Her ikisi de, bir kadının çocuğunun kendisine ait olduğunu iddia ediyordu. Hz. Ömer, bir kâif çağırdı. Kâif adamlara baktı. Sonra: "Her ikisinin de çocukta iştirakleri var!" dedi. Hz. Ömer bu söz üzerine elindeki değneği kâife indirdi ve: "Nereden biliyorsun?" dedi. Sonra kadını çağırıp: "Bana haberini söyle!" emretti. Kadın, iki adamdan birini kastederek: "Şu var ya, dedi ben ailemin devesini güderken bana gelirdi ve benden ayrılmazdı. O da ben de hamilelik başladı zannettik. Sonra o benden ayrıldı. Arkadan kan aktı (adet gördüm). Sonra da onun yerini diğeri aldı (bana temasta bulundu). Çocuğun hangisinden olduğunu bilmiyorum!" dedi. Kâif bu cevabı işitince tekbir getirdi. Hz. Ömer çocuğa dönerek: "Hangisini dilersen onu vekil kıl!" dedi." [Muvatta, Akdiye 22, (2, 740).] [209]

AÇIKLAMA:

Hadis, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, doğduğu yatak belli olmayan kimseler için neseb iddia eden çıktığı takdirde, bu iddiayı resmen ikrar edip neseb tescili yaptığını göstermektedir. Burada şu noktanın belirtilmesinde gerek var: Hz. Ömer'in bu tutumu cahiliye devrinden intikal eden nesebi belli olmayan çocuklar içindi. Cahiliye devrindeki pek çok doğumlar bu şekildeydi. İslam devrinde doğan çocuklara bunu yapmak mümkün değildir. Çünkü İslam, zina mahsulü doğumlara neseb tanımaz, böylesi çocukları "o çocuk bendendir!" iddiasında bulunanlara ilhak etmez.

el-Baci'ye göre, Hz. Ömer'in kâife vuruş sebebi, onun sözüne itibar etmemesi değil, insanın yaratılışında iki erkeğin suyunun birleşmeyeceği hususundaki kanaatidir. Zira, ayet-i kerime bu hususta açıktır: "Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık!" (Hucurat 13). Yani insanın yaratılışında iki erkek mevzubahis değildir, bir erkekle bir kadın mevzubahistir. Kâiflere itibar etmeyenlerin, Hz. Ömer'in vurmasını, onun sözüne değer vermemekle yorumladıklarını belirten el-Baci, bu görüşe katılmaz ve: "Hz. Ömer'in kâiflerin sözüne dayanarak verdiği hükümler, izah gerektirmeyecek kadar meşhur bir husustur" der ve ilave eder: "Görmez misin, bu rivayette de kâifin sözünü esas alarak, oğlana "Hangisini istersen onu vekil kıl!" diye hükmetmiştir." İmam Malik de, bu durumda, büluğa erdiği zaman, dilediğini veli seçmede çocuğu muhayyer bırakmıştır. İbnu'l-Kasım, her ikisinin de velayetinin caiz olacağına, çocuğun, ikisine ait olacağına hükmetmiştir. [210]

ابأ نَعهدا ِنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق :ُلوُقي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍصاهق َو ِبأ َنب
2555 5ـ نعو يبأ نامثع يدهنلا لاق: [سَمَعُتْ سَعْدَ

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ٌما َرَح ِهْيَلَع ُةَّنَجْلاَف ،هيبأ ُرْيَغ ُهَّنأ ُمَلْعَي َوُه َو .
،هِيبأ َرْيَغ ِم ً ْس“ا يف

3. (5323)- Ebu Osman en-Nehdi anlatıyor: "Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'ı dinledim. Demişti ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İslam'da bir kimse asıl baba varken bir başkasının babası olduğunu söylerse ve bu iddiasını da o kimsenin babası olmadığını bilerek yaparsa, cennet ona haramdır." [Buhârî, Feraiz 29, Megazî 56; Müslim, İman 114, (63); Ebu Davud, Edeb 119, (5113).] 211

AÇIKLAMA:

Cahiliye devrinde, evlat edinme vardı. Bir kimse, birini evlat edinecek olsa, bu çocuk, hakiki evlad manasını, örfen, hukuken kazanırdı. İslam bunu ayet ve hadislerle yasaklamış, intisabda kan bağını esas almıştır. Mesela bir ayet mealen şöyle: "Onları kendi babalarına nisbet edin. Allah katında doğru olan budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, zaten onlar sizin din kardeşlerinizdir ve dostlarınızdır. Bu hususta unutarak veya bilmeyerek yaptığınız hatadan dolayı sizin için bir günah yoktur; siz ancak kasten yaptıklarınızdan mesulsünüz" (Ahzab 5).

Bundan önceki ayet, daha sarih olarak evlatlıkların hakiki evlat kılınmadığını belirtmiştir: "Allah... evlatlıklarınızı, oğullarınız hükmünde kılmamıştır. Bunlar sizin ağzınızdaki manasız bir sözden ibarettir" (Ahzab 4).

Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, cahiliye örfünü devam ettirerek, bile bile kendini bir başkasına nisbet eden, yabancıyı baba gösteren bir kimsenin cennete giremeyeceğini belirtmektedir. Hadisin Buhari'de ve başka kaynaklarda yer alan diğer vecihlerinde bu davranış Allah'a küfür olarak ifade edilmiştir: □ هيِبَا ِرْيَغِل ىعهدا ْنَم َو ِ هللِّاِب َرَفَك ًهِا ُهُمَلْعَي "Bu davranıştan zecreden hadisler çoktur. Birinde de şöyle وَ هُوَ buyrulmuştur: "Babalarınızdan nefret etmeyin. Bu Rabbinize karşı bir küfr(an-ı nimet)dir."

Hemen belirtelim ki, ulema, buradaki küfr ile ebedî cehennem gerektiren "hakiki küfr"ün kastedilmediğini, daha çok küfran-ı nimetin kastedildiğini belirtirler. Bazı şarihler de: "Bu davranışa "küfür" ıtlak olunmasının sebebi, Allah'a karşı bir kizb (yalan) olmasındandır. Zira bu sözüyle kul, sanki: "Allah beni falan kimsenin suyundan yaratmıştır ama bu böyle değildir. Çünkü O, beni başkasından yaratmıştır" demiş olmaktadır" diye yorumlamışlardır.

İbnu Battal, asıl babası herkesçe bilindiği halde, galat olarak bir başka kimseye nisbet edilmekle şöhret kazanmış kimselerin, bu ayet ve hadislerde ifade edilen vaide (yani tehdide) girmediklerini belirtir ve Mikdad İbnu'l-Esved'i misal verir. Cahiliye devrinde ayıplanmayan bu çeşit tesmiye sebebiyle, hakiki babasının ismi Amr İbnu Sa'lebe olan Mikdad, kendisini evlat edinmiş olan el-Esved İbnu Abdi Yegus'a nisbet edilmekle meşhur olmuş ve herkes onu Mikdad İbnu'l-Esved diye tanımıştır. Öyleyse onu bu meşhur nisbetiyle tesmiye, bir nevi tarif maksadına yönelmektedir. Nesebe nisbet gayesi gütmemektedir. Öyleyse bunda bir vebal ve bir günah mevzubahis değildir.

Yeri gelmişken şu hususu da belirtelim: Sahih hadislerde gelen "Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu kendi nefislerindendir", "Bir kavmin azadlısı kendilerindendir" gibi hadislerde ifade edilen nisbetteki murad şefkat, iyilik, sıla-i rahm ve yardımlaşmadır. Bu içtimâî vazifeler yönüyle yeğenler, azadlılar birbirlerinden sayılmış, aynı içtimâî bütünlüğün parçası ve devamı addedilmiştir. Zira insan gerçek şahsiyetini bulmada içtimâî çevreye muhtaçtır. Akrabalar, dostlar, aralarında şu veya bu şekilde hukuk teessüs etmiş kimseler insanın içtimâî çevrisini teşkil eder. Kaydettiğimiz son iki hadis ve benzerlerinde Aleyhissalâtu vesselâm bu beşerî ihtiyacı ifade buyurmuştur. 212

نَم ِم ْوَق ىلَع ْتَلَخدأ ٍةأ َرْما اَمُّيأ : ِةَن َع ُِملا ُةَيآ ْتَل َزَن َني ِح :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبا نعو ـ5 □2555ـ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُهْنَع ُ
هاللّ َبَجَتْحا ِهْيَلاِإ ُرُظْنَي َوُه َو ُهَدَل َو َدَحَج ٍلُج َر اَمُّيأ َو ،ةَّنَجلا ُ هاللّ اَهَل ِخْدُي
ْنَل َو ،ءْىَش يف ِ هاللّ َنِم ْتَسْيلَف ْمُهْنِم َسْيَل

ا َو َنيِل َّو ْلْا ِسُؤ ُر ىلَع ُهَحَض َف َو Œيئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[َني ِر ِخ .

4. (5324)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mülâane (lanetleşerek boşanma) ayeti indiği zaman şöyle buyurdular: "Hangi kadın, bir kavme, onlardan olmayanı dahil edecek olursa, hiç bir hususta Allah'la irtibatı kalmamıştır. Artık Allah onu asla cennete koymayacaktır. Hangi erkek de göre göre evladını inkar ederse, Allah kıyamet günü onunla kendi arasına perde koyar ve herifi öncekilerin ve sonrakilerin önünde rezil rüsvay eder." [Ebu Davud, Talak 29, (2263); Nesâî, Talak 47, (6, 179).] 213

AÇIKLAMA:

1- Hadis, bir başka erkekten gayr-ı meşru surette aldığı çocuğu kocasına nisbet etmek suretiyle, o aileye dahil eden kadını tehdid etmektedir. Bu kadın için Allah'tan hiçbir surette af, mağfiret, lütuf, ikram gelmeyeceği, o kadınla Allah arasında hiçbir Rabkul bağlantısının kalmayacağı, Cenab-ı Hakk'ın sanki "O bütün işlerinde artık Allah'tan beridir" demiş olduğunu belirtmektedir. İnanan kişi için bundan daha büyük hüsran olur mu? Önündeki ebed yolculuğunda O'nun rahmetinden mahrum kalmak ne demektir? Rabbimizden bu hallere düşürmemesini niyaz ederiz.

Resulullah, bu tehditten sonra onun tabii neticesini ifade buyurmuştur: "Allah onu asla cennete koymayacaktır." **2-** Hadisin ikinci kısmında, bile bile evladını inkar eden babanın durumu mevzubahis edilmektedir: Allah'ın onunla kendisi arasında perde koyması yani ona hiçbir rahmet ulaştırmaması ve onu bütün insanların önünde rezil rüsvay etmesi.. Alimler, gerek ayet ve gerekse hadiste cehennemle tehdid edilerek yasaklanan amellerin haram olduğu hükmünü çıkarırlar. Öyleyse kadının aileye yabancıyı sokmak, erkeğin bile bile evladını inkar etmek suretiyle neseb meselesinde işledikleri cinayetler, din açısından son derece ciddi amelleri ifade etmektedir ki, basit bir yasaklama suretiyle değil, şiddetli zecri ifade eden ağır tehditlerle nazar-ı dikkate arzedilmiştir. Münavi bu babta birçok hadisin geldiğini belirtir.

3- Hadiste baba için: "...oğluna bakar olduğu halde" ifadesiyle "kendi oğlu olduğunu bildiği halde" denmek istenmiştir. Bu ifadeyi "göre göre" diye çevirdik. 214

ىَضق] :لاق ههدج نع هيبأ نع بيعش نب و ُرْمَع نعو ـ2 □2552□

اَهبَاَصأ َم ْوَي اَهكِلْمَي ٍةمأ ِنم َناَك ْنَم ََّلُك َّنأ ىضَقَف ،ُهتَث َر َو ُهاَعَّدا ُهَل يعَّدَي
ىِذلا ِهيبأ َدْعَب َق ِحْلتْسا ٍقَحلَتْسُم ََّلُك َّنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك اَذإ ُقَحْلُي ًَ ًَ و
،ُهبِي ِصَن ُهَلَف ْمَسقُي ْمَل ٍثا َريم ْنِم َك َرْدأ اَم َو ،ٌءْىَش ِثاريِمْلا َنِم ُهَلْبَق َمِسُق اًَّمِم
ُهَل َسْيَل َو ،ُهَقَحْلَتْسا ِنَمِب َق ِحَل ْدَقَف ُهَل ىِعدَي ىذلا َناَك ْنإ َو . ُهُث ِرَي ًَ ًَ و
ِهِب ُقَحْلُي َ ُهَّناِف اَهِب َرَهاَع ٍةَّرُح ْنِم ْوأ اَهْكِلْمَي ْمَل ٍةَمأ ْنِم َناَك ْنإو ،ُه َرَكْنأ ُهَل
ىِعَّدَي ىذلا ُهوُبأ ،ةعيرشلا نامز لوأ يف تعقو ماكحأ هذه :يباطخلا :لاق.دواد وبأ
هجرخأ .[ٍةَمأ ْوأ َتنَاك ٍةَّرُح ْنِم ٍةين ِز ُدَل َو َو ُهَف ُهاَعدا َوُه نهتاداس نهب
مليو ،نينزي نأ ،نيغبي ءامإ مهل ناك ةيلهاجلا لهأ نأ :هنايبو ،هريرحتو .لاكشإو
دقعت ثيدحلا ظفل رهاظ يفو ةرحلاك هل شارف اهن' اهديسل # هب مكحف
،هايعداو انزلاب هريغو ديسلا اهئطو دقو ،دلوب ةدحاو نهنم تتا اذإف
نهنوبنتجي و هوقحلتساو هدعب نم هتثرو هاعدا مث هركني ملو هتايح يف
ديسلا هعدي ملو ديسلا ةايح ةدم نىزلل نعد نإف .ينازلا نع هافنو مسقي مل
اًثاريم كردأ نإو .قاحلتسا لبق مهيبأ ثاريم نم هومستقا اميف هوقحلتسا نيذلا
هتوخأ كراشي و هابأ ثري و ،هب قحل نم هبجحي نم فلخي ملو دحأ هتوخإ نم
تام نأو ،مهنم بسنلا يف هيواسي نم ةوسأ هيف مهكراش قاحلتساب هبسن تبث
نتح

هتوم دعب هقاحلتسا هتثرول سيلو ،هب قحلي هنإف هعهدي ملو لمحلا ةم‘ا .
ديس ركنأ نإ ،هثرو ثاريملا

5. (5325)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) varisler tarafından babaya nisbeti talep edilip de, (hayatında inkar etmediği için) babanın ölümünden sonra nesebe dahil edilen bu çocuğun o babanın cima yaptığı gün mülkünde bulunan cariyelerden doğmuş olması halinde, varislere ilhak edilmesine; ancak çocuğa, bu ilhaktan önce taksim edilen mirastan herhangi bir payın geçmeyeceğine; fakat taksim edilmeyen mirastan pay alacağına; çocuğun kendisine nisbet edildiği baba, şayet ölmezden önce çocuğun kendisinden olduğunu inkar etmişse, bu çocuğun o babaya ilhak edilemeyeceğine; eğer çocuk mülkünde olmayan bir cariyeden veya kendisiyle zina yaptığı bir hür kadından ise, bu çocuğun da o babaya ilhak edilmeyeceğine ve o babaya varis olamayacağına, -hatta çocuk kendisine nisbet edilen şahsın bizzat kendisi, onun hür veya köle kadından edindiği veled-i zinası olduğunu itiraf etse bile- o çocuğun varis olamayacağına hükmetti." [Ebu Davud, Talak 30, (2265, 2266).][215]

AÇIKLAMA:

Hadisin tercümesini aslına muvafık surette yaptığımız için, mana biraz karışık ve hatta mübhem ise de, Hattâbi'den kaydedeceğimiz açıklama, hadiste ifade edilen hükümleri daha net olarak anlamamıza imkan verecektir. Der ki: "Bu hükümler İslam'ın ilk başlarında cahiliye ile İslam'a geçiş döneminde vaki olmuştur. Hadis metninin zahirinde bazı tıkanıklık ve zorluklar var. Açıklaması şöyledir: "Cahiliye hakkında, Nur suresinin 33. ayetinde de temas edildiği üzere zina yaparak gelir sağlayan cariyeler vardı. Böylesi cariyelere efendileri de temasta bulunurlar, (neseb karışır endişesiyle) temastan kaçınmazlardı. Bu cariyelerden yani hem efendisinin, hem de zina suretiyle bir başkasının temasta bulunduğu cariyelerden biri bir çocuk dünyaya getirince, her iki şahıs da "çocuk benimdir" diye neseb iddiasında bulunacak olsalar, Resulullah çocuğun efendisine ait olacağına hükmetmiştir. Çünkü kadın, efendinin firaşıdır, tıpkı hür kadın gibi, çocuğun zaniye ait olması hadiste reddedilmiş olmaktadır.

Eğer zani, efendinin hayatta olduğu sıralarda bu iddiada bulunmuş olduğu halde, efendinin "çocuk bendendir" varisleri, efendinin ölümünden sonra çocuğu "babamızdan" diye kendi neseblerine ilhak etmek isteseler, ilhak edebilirler, bu durumda çocuk, babasına varis olamaz. Yani kendisini nesebe ilhak etmiş bulunan kardeşlerine, bu ilhaktan önce vaki olmuş bulunan miras taksiminde iştirak edemez.

Eğer ilhak yoluyla sübut bulan nesebe kadar taksim edilmemiş mirasa yetişirse, bu mirasa kardeşlerine, diğerlerinden biri gibi eşit haklarla iştirak eder. Kardeşlerinden biri ölse, buna mirasın geçmesini engelleyen bir varis bırakmadı ise ona da varis olur. Eğer, kölenin efendisi çocuğun kendinden olduğunu inkar etmiş, çocuğun talibi olmamış ise bu çocuk, varis olamaz. Efendi sağlığında inkar ettiği takdirde, ölümünden sonra çocuğun varisleri de nesebe ilhak edemezler. Bu söylenenin benzeri, Abd İbnu Zem'a ve Sa'd İbnu Malik'in hikâyesinde geçmiştir. Bunlar İbnu Ümmi Zem'a hakkında iddiada bulunmuştur. Sa'd: "Kardeşimin oğludur, o bana onun kardeşimin olduğunu vasiyet etmiştir" demiş. Abd İbnu Zem'a: "O kardeşimdir, babamın yatağında doğdu" demiştir. Meseleyi Resulullah: "Çocuk yatağa aittir" diyerek onun Zem'a'ya ait olduğuna hükmetmiştir." (Bu hâdise daha önce 5319 numarada geçti.) 216

ق ِحَل ْدَقَف ِةهي ِلِهاَجْلا يف َناَس ْنَم .ِم ًَ ْس“ا يف ًةاَعاَسَم َ # ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2555ـ « ُةَدش َّرلا»و.
ِءاَم“اِب انزلا « ُةاعاسُملا».دواد وبأ هجرخأ .[ُث َروُي ًَو ُث ِرَي ًَف ٍةَدْش ِر ِرْيَغ
ْنِم ًادل َو نعهدا ْنَم َو .ِهِتَبَصَعِب

. ةينزلا دض ،حيحصلا حاكنلا

6. (5326)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İslam'da cariye ile zina yoktur. Kim cahiliyede cariye ile zina yapmış ise, (bundan hasıl olan çocuk) asabesine (efendisine=cariyenin efendisine) dahil olur. Kim, meşru nikahdan olmayan bir çocuğun kendine ait olduğunu iddia ederse, ona varis olamaz, kendisine de varis olunamaz." [Ebu Davud, Talak 30, (2264).] 217

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen müsâat, en-Nihaye'ye göre, cariye ile yapılan zinadır. Müsâat, dilimizde mevcut olan ve çalışma manasına gelen sa'y ve mesai' den gelir. Cahiliye devrinde, cariyeler, efendilerine belirlenen bir meblağı ödemek zorunda idiler. Cariyeler bunu kazanabilmek için zinaya da yer verirlerdi. İşte cariyelerin bu maksadla yaptıkları zina, sa'y masdarının müfaale babıyla ifade edilirdi. Resulullah "İslam'da müsâat yok" demekle "cariyelerin zinaya teşviki", "onlarla zina yapmak yok" buyurmuş olmaktadır. Önceki hadisleri açıklama sadedinde temas edildiği üzere, Kur'an-ı Kerim'de (Nur 33) cahiliye devrindeki bu çirkin âdete temas edilmiş ve yasaklanmıştır. Öyleyse hiç kimse çıkıp da meşru nikah dışında kalan zina çeşitlerinden birine fetva veremez. Hadisin devamında, cahiliye devrinde cereyan eden bu çeşit zinadan hasıl olan çocuğun neseb durumu beyan edilmektedir: Çocuk cariyeye ve dolayısıyla cariyenin efendisine aittir. İster köle, ister hür kadından olsun, meşru nikahla hasıl olmayan çocuğun varis olamayacağı, çocuğa da varis olunamayacağı daha önce de ifade edildi.218

اهيِلع ا ْوَتأ ٍرَفَن ُةَث َ َث َّنإ : َلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ِنَمَيْلا َنِم ٌلُج َر َءاَج]
لاَق هْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر مقرأ نب ديز نعو ـ5 2555ـ َلاَق َّمُث .اَيلَغَف ،اَذهل ِدَل:
َوْلاِب ًابيِط : ْمُهنِم ِنْيَنْث َلاَقف .ٍد ِحا َو ٍرْهُط يف ٍةأ َرْما ىلَع اوُعَقو ْدَق ٍدَل َو يف
ِهْيَلإ َنوُم ِصَتْخَي هْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر ِهْيَلَع َو ،ُدَل َوْلا ُهَلَف ُةَع ْرُقْلا ُهْتَباَصأ َع ِرُق
ْنَمَف ُمُكَنْيَب ٌع ِرْقُم يهنإ ،نوُسِكاَشَتُم ُءاَك َرُش ْمُتْنأ : َلاَقف .اَيلَغَف ،اَذهل ِدَل
َوْلاِب ًابيِط : ْمُهنِم ِنْيَنْث .[ُهُذ ِجا َوَن ْوأ ُهُسا َرْضأ ْتَدَب يهتَح # ِ هاللّ ُلوُس َر
َك ِحَضَف .ُةَع ْرُقْلا ُهْت َباَصأ َع ِرُق ْنَمِل ُهَلَعَجَف ْمُهَنْيَب َع َرْقأَف .ِةَيِدلا اَثُلُث
ِهْيَب ِحاَصِل

قارتفاو فتخا « سكاشتلا».يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .

7. (5327)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yemen'den bir zat Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'a gelip:

"Üç kişi Hz. Ali'ye gelip, tek bir tuhur zamanı içerisinde cimada bulundukları bir kadından doğan bir çocuk hakkındaki ihtilaflarını arzettiler. Hz. Ali ikisine: "Çocuk şu üçüncüye mübarek olsun!" dedi. Bunun üzerine diğer ikisi feveran ettiler (olmaz böyle hüküm diye çıkıştılar). Hz. Ali bunun üzerine: "Siz, ihtilaflı ortaklarsınız. Ben aranızda kur'a çekeceğim. Kime çıkarsa çocuk onundur. Diğer iki arkadaşına da bir diyetin üçte ikisini ödeyecektir!" dedi ve aralarında kur'a çekti ve çocuk kime çıktı ise ona verdi. (Adamın bu anlattıklarına) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), azı dişleri -veya kesici dişleri- görülünceye kadar güldü." [Ebu Davud, Talak 32, (2270); Nesâî, Talak 50, (6, 182, 184).] 219

AÇIKLAMA:

1- Hadis, çocuğun birden fazla babaya nisbet edilip ilhak edilemeyeceğine delil olmaktadır. Ayrıca, çocuk meselesinde dahi kur'aya başvurabileceği anlaşılmaktadır. Esasen kur'a şeriatımızda birçok ihtilaflı meselelerde bir çözüm yolu olarak benimsenmiştir. Köle azadında iki ve daha fazla sayıda kimsenin bir şeyi eşit değerde beyyinelerle taleb etmeleri halinde, sefere çıkarken beraberine alacağı kadını tefrikte, mirasların taksim edilip hisselerin dağıtımında.. Bazı alimler bu söylenenlerin hepsinde kur'aya cevaz verirken bazıları bir kısmında tecviz etmiş, bazılarında etmemiştir. Kur'aya başvurma işine Kur'an-ı Kerim'de de örnek görülmektedir (Al-i İmran 44).

2- Üçte iki diyet demek, kıymetin üçte ikisi demektir. Bundan da maksad annenin kıymetidir. Çünkü, böylece anne temas ettiği günden itibaren kendisine (kur'a çıkana) intikal etmiş olmaktadır. **3-** Bazı alimler, bu hadisin zahirini, çocuk ihtilaflarının çözümünde esas kabul etmiştir. İshak İbnu Rahuye bunlardandır. İmam Şafii de kavl-i kadiminde bu görüştedir. Bazıları da bunun mensuh olduğunu söylemiştir. 220

هاللّ ُةَنْعَل ِهْيَلَعف ِهيِلا َوَم ِنْذإ ِرْيَغِب ًام ْوَق بل َوَت ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] □
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □ 2555ـ ةبوتلا وا ةلفانلا «
ُفرصلا»و.ةيدفلا وا ةضيرفلا «لدعلا».دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ًدَع ًَو ًاف ْرَص
ُهْنِم ُ هاللّ ُلَبْقَي َ ،ةَكِئ ًَمْلا َو

.

8. (5328)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse kendini azad edenlerin izni olmadan bir kavmi veli ittihaz ederse, Allah'ın, meleklerin [ve bütün insanların] laneti üzerine olsun. Allah ondan ne bir farz ne de bir nafile kabul eder." [Müslim, Itk 19, (1508); Ebu Davud, Edeb 119, (5114).] 221

AÇIKLAMA:

1- Azad edilen köle ile azad eden arasında, aynen neseb gibi muvalat denen bir bağ vardır. Bu bağ hukuki yükümlülük getirir. Köle ölse, eski efendisi veya varisleri ona varis olur. Köle, diyeti gerektiren bir cinayet işlese, eski efendileri ödenmesine iştirak ederler. Bu velayet hakkı satılamaz, devredilemez. Sadedinde olduğumuz hadiste bunu satacak olan azatlının maruz kalacağı akibet belirtilmektedir: Allah ve mahlukatın laneti.

Gerçi hadis "azad eden efendisinin izni"yle kayıtlıyor gözükmektedir. Yani eski efendisinden izin alarak, yeni bir muvalat akdi yaptığı takdirde bu, caiz gözükmektedir. Hadisi böyle anlayıp, velayetin satılabileceği söylenmiştir. Ancak cumhur hadisi böyle anlamamış, buradan mefhum-u muhalifle amel edilebilir hükmü çıkmaz demiştir. Bunlara göre Kur'an' da geçen: "Evlerinizdeki üvey kızlarınızla evlenmek de haram kılınmıştır" (Nisa 23) veya "Çocuklarınızı açlık sebebiyle öldürmeyin" (İsra 31) ayetlerinden de mefhum-u muhalifle amel hükmü çıkmaz. Yani, "Üvey kızlarınız evlerinizde değilse onlarla evlenebilirsiniz" veya "açlık korkusu yoksa çocuklarınızı öldürebilirsiniz" şeklindeki manayı muhalifle amel edilir manası çıkmaz. Şu halde, sadedinde olduğumuz hadisi de bu grupta mütalaa eden cumhur, hadisin manayı muhalifi muteber değildir, amel edilemez demiş ve velanın azad edenin izniyle başkasına devredilemeyeceğini söylemiştir.

2- Hadiste farz diye tercüme ettiğimiz adl kelimesi fidye diye anlaşılmıştır. Keza nafile diye tercüme ettiğimiz sarf kelimesi de tevbe diye de anlaşılmıştır. Şu halde velayı azad edenden başka birine devreden, satan bir kimsenin Allah ne farzını ne fidyesini ne nafilesini ne de tevbesini kabul etmeyecektir. 222

نأ ُهتُأ َرْما ِتَبأ َو َمَلْسأ ُهَّنأ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍنانِس ِنْب ِعِفا َر يهدَج ْنَع يِبأ يِن□
َرَبْخأ] :لاق رفعَج نب ِديمَحْلا ُدبع نعو ـ5 □2555ـ ِتلاَمَف ،اَهوُعْدِا : َلاَق َّمُث
،اَمُهَنْيَب ًةَّيِبَّصلا َدَعْقأ َو ،ًةَي ِحاَن يِدُعْقا :# اَهل َلاَقف .يِتَنْبا : ٌعِفا َر َلاَق َو
،ٌميِطَف َيِهو ؛ِيتَنْبا : ِتلاَق َو ،َمِلْسُت

تنبلا لدب :نبا هدنعو ؛يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَهَذَخأف اَهيبأ ىلا ْتَلاَمَف.
،اَهِدْها َّمُهللا :# ًلاَقف .اَهِمُأ ىلا ُةَّيِبَّصلا

9. (5329)- Abdulhamid İbnu Ca'fer anlatıyor: "Babamın dedem Rafi' İbnu Sinan (radıyallahu anh)'dan anlattığına göre dedem Rafi' Müslüman olmuş, fakat hanımı Müslüman olmamakta direnmiş ve [(iş ayrılma noktasına gelince) kadın Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:] "Kızım benimdir, sütten de kesilmiştir" demiştir. Rafi' de: "Kızım benimdir" demiştir. [Resulullah Rafi'e: "Sen bir köşeye otur!]" kadına da: "Sen de bir köşeye otur!" der. Çocuğu da ikisinin arasına oturtur. Sonra kadına ve erkeğe: "Çocukları kendinize çağırın!" buyurur. Çağırırlar, Çocuk annesine meyleder. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allahım ona doğruyu göster!" diye dua eder. Bunun üzerine kız babasına yönelir. Baba böylece çocuğu alır." [Ebu Davud, Talak 26, (2244); Nesâî, Talak 52, (6, 185).]223

AÇIKLAMA:

Hadis, boşanma halinde çocukların anne veya babadan hangisine verileceği hususuna temas etmektedir. Hattâbi der ki: "Bu hadiste, çocuk kâfirle Müslüman arasında ise Müslümanın çocuğa ehak olduğu beyan edilmektedir." Şafii de bu görüştedir. Ashab-ı rey ise: "Boşanan iki eşten zevce zımmıyye ise, anne çocuğa, bekar kaldıkça ehaktır. Bu hususta müslime veya zımmiyye arasında fark yoktur" demiştir. Bu mevzu üzerine gelen bir kısım teferruat hidane ile ilgili bahiste geçti.
224

LAKÎT BÖLÜMÜ

لاَق ِبنآ َر أَّمَلَف ، ُرَمُع َءاَجَف : لاق ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِدْهَع يف ًاذوُبْنَم□ :
َدَج َو ُهَّنأ] :ى ِمَلُّسلا َةليمج يبأ نْيَنُس نع ـ2 □2555ـ َريِمأ اَي :ِبفِي ِرَع َلاَقف
ِبنَمَهَّتِا ُههنأك َو ،اَهُتْذَخأف ًةَعِئاَض اَهُتْدَج َو : ُتْلُق ؟ِةَمَسَّنلا ِهِذه ِذْخأ ىلَع َكَلَمَح.
اَم . ًاسُؤْبأ ُرْي َوُغْلا سَع :نيزر دازو.كلام هجرخأ .[ُهُتَقَفن اَنْيَلَعو ، ٌّرُح َوُهَف
ِهِب ْبَهْذا َلاَقف . ْمَعَن :لاَق ؟ َكِلذَكأ : ُرَمُع َلاَقف . ٌحِلاَص ٌلُج َر ُهَّنإ ،َنينِم ْؤُملا يف
هتدو دنع همأ هيقلت يذلا لفطلا « ُذوبنملا».باب ةمجرت يف يراخبلا هجرخأ .«
«ُهْنَع َنوُلِقْعَي َو ُهَنوُث ِرَي َنيِمِلْسُمْلِل ُهُؤ َو َو

هبحاص نوكي نأ همهتا هن‘ ًائيدر كرمأ نطاب سع يأ « ًاسُؤْبأ ُرْي َوُغلا سَع» .
هلوق ىنعمو.هاوبأ فرعي ضر ا:‘

1. (5330)- Süneyn Ebu Cemile es-Sülemi'nin anlattığına göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında atılmış bir çocuk bulunmuştur. (Hadiseyi işiten) Ömer yanına gelir ve onu görünce: "Bu işte bir bit yeniği olabilir. Bu yavruyu niye aldın?" der. Süneyn de: "Bunu helake maruz buldum, o yüzden (kurtarmak için) aldım!" der. Ve Hz. Ömer'in tavrından kendisini itham ediyor anlar. Ancak (Ömer'in) arifi: "Ey mü'minlerin emîri, bu salih bir kimsedir" (diyerek lehinde tezkiyede bulunur. Bunun üzerine) Hz. Ömer: "Öyle mi?" der. Arif te'yiden: "Evet!" deyince Hz. Ömer: "Götür onu! O hürdür [velası sanadır] nafakası da bizim üzerimizedir!" der." [Muvatta, Akdiye 19, (2, 738).]

Rezin şu ilavede bulunmuştur: "Onun velası da Müslümanlara aittir, ona varis olurlar, hin-i hacette onun diyetini öderler." [Buhârî, bu ziyadeyi bir babta bab başlığı olarak senedsiz şekilde kaydetmiştir (Şehadat 16).] [225]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Muvatta'daki aslında çocuğu bulan Süneyn, çocuğu Hz. Ömer'e götürür. Bir rivayette Hz. Ömer'in Süneyn hakkındaki ithamkâr tavrı, çocuğun kendinin olması zannından ileri gelmektedir. Yani çocuk kendisinindir, fakat devletten buluntu nafakası almak maksadıyla bulunmuş çocuk olarak göstermiş olabilir zannına kapılır.

el-Bacî, bu ithamkâr tavrı, Hz. Ömer'in, bazı açıkgözlerin, devletten buluntu nafakası almak ve onların muvalatını elde etmek üzere, atılmamış olan çocukları da kapıp atılmış diye getirmeye kalkacaklarından korktuğu için ızhar etmiş olabileceğini söyler. İbnu Abdilberr de Hz. Ömer'in ithamkâr tavrının adamın, çocuğa veli olmak, ona tahsis edilecek parayı alıp istediği gibi kullanmak düşüncesiyle hareket etmiş zannına düşmesiyle izah eder. Hz. Ömer'in "adamı, kadınla zina yapıp, doğan çocuğa da buluntu süsü vermekle itham ettiğini" söyleyen de olmuştur. Ancak İbnu Hacer, bunun çok uzak bir ihtimal olduğunu söyler. En doğrusu, Hz. Ömer'in buluntu çocuk hakkında bir tahkikatta bulunup rapor tutma prensibini tesis etmek gayesini güttüğünü söylemek olmalıdır. Nerede buldu, nasıl buldu, bulanın durumu nedir, çocuğa bakmaya ve terbiye etmeye ehil midir?

Hz. Ömer bu hususlarda gerekli bilgileri aldıktan sonra, çocuğu bulana teslim edip hukuki durumları esasa bağlar: **1)** Nafaka devlete aittir.

2) Vela hakkı ona bakacak olana attir.

3) Buluntu çocuklar hürdür, köleleştirilemez, satılamaz. Hz. Ömer' in meseleye bir soruşturma sistemi vazetmeye çalıştığını, hadiseyi daha teferruatlı olarak aksettiren rivayetlerden de anlamaktayız. Zürkâni'nin kaydettiği bir veçhinde, çocuğu bulan kimsenin ankete verdiği cevap meyanında: "Zayi olmaya maruz bir çocuk bulmuştum. Almadığım takdirde, ziyan olmasından ve Allah'ın beni bundan sorumlu tutmasından korktum.." sözleri de yer alır.

2- İbnu Abdilberr, "Buluntu hür olduğu için, kimsenin onun üzerinde vela hakkı olmaması gerekir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm "Vela hakkı azad edene aittir" buyurmuştur" der imam Malik de: "Buluntu hürdür" velası Müslümanlar üzerinedir. Onlar ona varis olurlar ve diyetini öderler" demiştir. el-Baci der ki: "Hadis sahihtir. Ancak lafzı te'vile açıktır. Bulan kimse onun terbiyesini ve işlerini yürütmeyi üzerine almayı istemiş olabilir. Zira çocuğu bulan, buna bir başkasından ehaktır. Eğer biri çocuğu elinden alacak olsa, bulana iade edilir. Yeter önceliklidir. Ancak, bulanın yanında ziyana uğrayacağından korkulursa o zaman ikincisi almaya ehak olur. Fakat birincinin yanında çokça kalmış, zarar da görmemişse, yine haklılığını korumaya devam eder." **3-** Arif, halkın ahvalini bilmekle vazifeli memurdur. Hin-i hacette, ilgili makamlara ve zatlara, insanlar hakkında bilgi verir. Hadiste, arif, kişinin yüzüne karşı senada bulunmaktadır. Aslında bu caiz değilse de "ihtiyaç halinde caiz olur" denmiştir.

Ayrıca, kişi hakkında tezkiye şehadetini burada tek kişi yapmıştır ve Hz. Ömer de bunu makbul addetmiştir. Ulema çoğunluk itibariyle bu hususta tek kişinin şehadetini yeterli görmüştür. Ancak Malikîler ve

Şafiîler nezdinde müreccah olanı, şehadette olduğu gibi, tezkiye işinde de iki kişiyi şart koşmaktır. İmam Muhammed de bu görüştedir. Tahavi de bu görüşü benimsemiş ve hatta; "Rivayette, Hz. Ömer'in yanında ariften başka birinin bulunmadığı da sarih değildir" demiştir. [226]

OYUN VE EĞLENCE BÖLÜMÜ[227]

ةَناَطْيَش ُعَبْتَي ٌناَطيش :َلاَقف .اَهِب ُبَعْلَي ًةَماَمَح ُعَبْتَي ًُج َر # ِ هاللّ ُلوُس].
َر نأ َر] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 2552

. دواد وبأ هجرخأ

1. (5331)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir güvercinin peşine düşüp onunla eğlenen bir adam görmüştü. "Bir şeytan bir şeytaneyi takip ediyor!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 65, (4940); İbnu Mace, Edeb 44, (3765).] [228]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), büyük adamın güvercinle eğlenmesini, boş, faidesiz ve malayani bulduğu için şeytana nisbet etmiştir; kendisine şeytan demiştir. Çünkü faidesiz bir meşguliyetle vakit geçirmektedir. Güvercine de şeytan demiştir. Zira adamı malayani bir meşguliyete çekmiştir, zikrullah, faydalı tefekkür ve müsmir bir iş gibi her çeşit faydalı amelden alıkoymuştur.

Nevevî der ki: "Yavru ve yumurta elde etmek veya yalnızlığa karşı ünsiyet bulmak veya mektup taşıtmak gibi maksadlarla güvercin beslemek caizdir. Hiçbir keraheti yoktur. Fakat uğur çıkarmak maksadıyla onunla meşguliyet ise, sahih görüşe göre mekruhtur. Buna bir de kumar ve benzeri haramlar inzimam ederse, o kimsenin şahidliği reddedilir."

İbnu Hacer gibi birkısım alimler, Enes'in küçük kardeşi Ebu Umayr' ın kuşla oynamış olmasına dair rivayetleri esas alarak, çocukların kuşla oynamasının caiz olduğuna hükmetmişlerdir; yeter ki eziyet etmesinler ve atış talimlerinde hedef olarak kullanmasınlar. [229]

دواد وبأ هجرخأ .[ِمِئاَهَبْلا َنْيَب ِشي ِرْحَّتلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] :لاق امهْنَع

ُ هاللّ َي ِض َر ِساهبع نبا نعو ـ5 □ 2555□

ضعبب اهضعب ُءا َرْغإ « مِئاَهَبْلا َنيب ُشرْحَّتلا».يذمرتلاو .

2. (5332)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (dövüştürmek için) hayvanların arasını kızıştırmayı yasakladı." [Ebu Davud, Cihad 56, (2562); Tirmizî, Cihad 30, (1708, 1709).] 230

AÇIKLAMA:

Araplar deve, keçi, horoz gibi birkısım hayvanları kızıştırarak dövüştürürlerdi. Resulullah bu hareketi, hayvanlara sırf eğlence için elem vermek ve onları boş yere yormaktan başka bir şey sağlamadığı için yasaklamıştır. Bu gibi meşguliyetler, hayvanlara verilen eziyetten başka, insanların zamanlarını da boşa harcamaktır. Halbuki insan, pek yüce maksadlarla yeryüzüne gönderilmiştir. Onun boşa geçireceği zaman yoktur. Hayatının her anından hesap verecektir. Bu sebeple hesabını vermekte zorluk çekeceği meşguliyetleri Resulullah'ın tecviz etmesi, hoş karşılaması mümkün değildir. 231

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ًاضرَغ ُحو ُّرلا ِهيف ًائْيَش اوُذ ِخَّتَت َ # ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُهاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □ 2555□

هريغو ساطرق نم ماهسلاب هيمر دصقي يذلا « ُضرَغلا».يئاسنلاو .

226 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/133-134. 227 İslam'da oyun ve eğlencenin yeri hakkında, daha önce muhtelif vesilelerle açıklama yaptığımız için (8) burada, tekraren umumi açıklama yapmayacak, sadece Teysiru'l-Vüsul'de yer alan hadislerin tercüme ve gerekli açıklamalarına yer vereceğiz.

3. (5333)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kendisinde ruh olan hiçbir canlıyı (atışlarınıza) hedef ittihaz etmeyin." [Müslim, Sayd 58, (1957); Tirmizî, Sayd 1, (1475); Nesâî, Dahaya 41, (7, 238, 239).] 232

ه ِرَكَف ،لْبَّنلاِب ًاشْبَك َنوُم ْرَي ٍساَن ىلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َّرَم] : لاق امهْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ِبلاط يبأ نب رفعج نب هاللّدبع نعو ـ5 □2555□

□ □كِلذ

هوحنو عدجلاك هيوشتلا وه «ِناوَيَحْلاب ُليثَّمَّتلا».يئاسنلا هجرخأ .[ِمِئاَهَبْلاِب .
اوُلِهثَمُت َ :َلاق َو

4. (5334)- Abdullah İbnu Cafer İbni Ebi Talib (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir keçiyi hedef ittihaz ederek ok atmakta olan bir kalabalığa rastlamıştı. Bu halden hiç hoşlanmadı ve: "Hayvanlara eziyet vermeyin!" buyurdu." [Nesâî, Dahaya 42, (7, 239).] 233

م ْوَي َّلَج َو َّزَع ِ هاللّ ىلا َّجَع ًاثبَع ًاروُفْصُع َلَتَق ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِديوُس نب ديرَّشلا نعو ـ2 □2552□

بعللا «ًثبعلا».يئاسنلا هجرخأ .[ٍةَعَفْنَمِل ِينْلُتْقَي ْمل َو ًاثبَع ِينلَتَق ًانُف َّنِإ .
ِهب َر اَي :ُلوُقَي .ِةَماَيِقْلا

5. (5335)- Şerid İbnu Süveyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kim bir kuşu boş yere sırf eğlence olsun diye öldürürse kıyamet günü, o kuş, sesini yükselterek Allah'a şöyle seslenir: "Ey Rabbim! Falan beni boş yere öldürdü, bir menfaat için öldürmedi." [Nesâî, Dahaya 42, (7, 239).]234

ربَص».ملسم هجرخأ .[ًارْبَص ِهبا َوَّدلا َنِم ٌءْىَش َلَتْقُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ5 □ 2555□

لتقلا ىلع هسبحو هلتقيل هبصن اذإ «ِلتقلا ىلع ناويحْلا .

6. (5336)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayvanlardan herhangisi olursa olsun, "sabran" öldürülmesini yasakladı." [Müslim, Sayd 60, (1959).] 235

AÇIKLAMA:

Sabran öldürme, hayvanı kasd-ı mahsusla bir yere bağlayarak atışa hedef yaparak öldürmektir. Binaenaleyh, canlı hayvan atış talimlerinde hedef olarak kullanılamaz. Bu hayvana eziyet olduğu gibi, hayvan etinin ziyan olmasına da sebep olmaktadır. Zira bazı hadisler, bu çeşit hedef yapılarak öldürülen hayvanın etinin yenilmesini yasaklamıştır. Gerçi ölmezden önce kesildiği takdirde yenebileceğini söyleyen alim de olmuştur. Ancak yemek için hayvan kesmenin hususi adabı var, o adaba uymak esastır. Canlı hayvanı bağlayıp atışlara hedef yapmak, insandaki merhamet duygularını da zayıflatacağından çok yönlü mahzurları vardır. Resulullah âlemlere rahmet olduğu için, her çeşit merhametsizliğe yasak koymuştur.[236]

هجرخأ .[ِري ِزْن ِخ ِمَد يف ُهَدَي َغبَص اَمَّنأَكَف ِريِشَد ْرَّنلاِب َبِعَل ْنَم :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍةديرب نعو ـ5 □2555□

دواد وبأو ملسم .

7. (5337)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim tavla oyunu oynarsa elini domuz kanına bulamış gibi olur." [Müslim, Şi'r 10, (2260); Ebu Davud, Edeb 64, (4939).] [237]

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde "...elini domuzun etine ve kanına sokmuş gibidir" buyrulmuştur. Ulema bu teşbihten maksadın domuz etini yemekle bir kıyaslama yapmak olduğunu söyler. Yani "tavla zarını atmak, domuz eti yemek gibi haramdır" demek olmaktadır. Nitekim İmam Şafii ve cumhur bu hadise dayanarak tavlanın haram olduğuna hükmetmiştir. Satranç hakkında umumiyetle "haram değil" denmiştir. Hanefîler de bu görüşü benimser. Ancak mekruh olduğunda ihtilaf edilmez. İmam Malik ve Ahmed İbnu Hanbel satranca "haram" demiştir. Hatta Malik: "Satranç tavladan da beter ve hayır yapmaktan daha çok oyalayıcıdır" demiştir. [238]

[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/136. [233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/137.

نِم ْمُكُتْج َرْخأ َّا َو اَهوُج ِرْخُت ْمَل ْنِئَل ٌد ْرَن ْمُهَدْنِع اَه ِراَد يف ٍناَّكِس ٍم ْوَق ىلا□
تَلَسرأ اَهَّنأ] :اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2555□

كلام هجرخأ .[ْمِهْيَلَع َكِلذ ْت َرَكْنأ َو ،ي ِراَد .

8. (5338)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre: [Mahallesinde oturan bir ailede tavla bulunduğu haberi kendisine ulaşır. Bunun üzerine onlara:]

"Eğer tavlayı evinizden çıkarmazsanız ben sizi mahallemden çıkaracağım!" diye haber gönderir. Böylece onların tavla bulundurmalarını hoş karşılamadığını ifade eder." [Muvatta, Rü'ya 6, (2, 958).] 239

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen dâr kelimesi, bazı kullanışlarda ev manasına gelir ise de, Arapların eski yerleşme sistemlerinde aynı akrabaların aynı avlu etrafında teşkil ettikleri, çoğu kere birbirine bitişik olarak inşa edilen meskenler topluluğuna denmektedir. Bugünkü manada mahalle kelimesini karşılamaz ise de, bu manada bir mesken grubunu ifade etmeye en yakın kelimemiz mahalle olduğu için böyle tercüme ettik.
2- Hadis, tavlaya "haram" diyen İmam Malik'in delillerinden biridir. "Hz. Aişe'nin tavrı, haram olduğundandır" denmiştir. 240

* MÜBAH OYUNLAR

ن ِم َنْعِمَقْنَيَف ِيب ِحاوَص ِينَنيِتاَأي َّتُك َو # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع ِتاَنَبْلاِب ُبَعْلأ□
ُتْنُك] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □ 2555ـ يأ :» نهُب
ِهرَسُي»و.بيغتلاو راتتسا « ُعاَمِقْنِا».دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[يِعَم َنْبَعْلَيَف
هيلاِإ نُهُب ِهرَسُي َناك َو .# ِ هاللّ ِلوُس َر

يلاِإ نهلسريو نهثعبي .

1. (5339)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bebeklerle oynardım. Arkadaşlarım (da oynamak için) yanıma gelirlerdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (eve gelince, utanarak) saklanırlardı. Ama Aleyhissalâtu vesselâm onları tekrar bana gönderirdi. Beraber oynamaya devam ederdik." [Buhârî, Edeb 81 Müslim, Fedailu's-Sahabe 81; (2440); Ebu Davud, Edeb 62, (4931, 4932).] 241

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kız çocuklarının bebeklerle oynamasının caiz olduğuna delil kılınmıştır. Her çeşit put yasağından, bebekler istisna edilmiştir. Cumhurun görüşü budur. Kızlar için bebek ve benzeri oyuncakların satın alınması "küçüklüklerinden itibaren onların ev işlerine ve çocuk bakımına alıştırılmaları için" tecviz edilmiştir. İslam uleması, oyuncakların terbiyevi yönüne, Batılı terbiyecilerden çok önce dikkat çekmiş olmaktadırlar. Ancak şunu da belirtelim: Cumhurun tecvizine rağmen bazı fakihler bu ruhsatın mensuh olduğunu, dolayısıyla bebek ittihazının caiz olmadığını söylemiştir. 242

باَّطَخلا ُنْب ُرَمُع َلَخَد ْذا # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنع ْمِهبا َر ِحِب َنوُبَعْلَي ُ َشَبَحْلا□
اَمْنَيَب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَريره يبأ نعو ـ5 □2555□

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُرَمُع اَي ْمُهْعَد :# َلاَقف .اَهِب ْمُهَبَصَحَف ِءاَبْصَحْلا .
ىلا ِهَدَيِب ى َوْهأف هْنَع ُهاللّ َي ِض َر

2. (5340)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Habeşliler, harbeleriyle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında oynarken Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) içeri girdi. Hemen yere eğilip çakıl alarak onlara fırlattı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ömer! Bırak onları (oynasınlar). Zira onlar Benî Erfide'dirler" buyurdu." [Buhârî, Cihad 79; Müslim, Iydeyn 22, (893); Nesâî, Iydeyn 35, (3, 196).] 243

AÇIKLAMA:

1- Benî Erfide, Habeşlilerin lakabı veya ecdadlarının adı olduğu söylenmiştir. Habeşli manasına cins isim olduğu da söylenmiştir.

2- Alimler bu hadisten harbe hazırlayıcı mahiyetteki kılınçkalkan oyunlarını oynamanın cevazını istidlal etmişlerdir. 244

239 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/138-139.

يف َنوُبَع ْلَي ِةَشَبَحْلا ىلا ُرُظْنأ اَناَ َو ِهِئاَد ِرِب يِن ُرُتْسَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر
ْدَقَل] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَشئاع نعو ـ5 □2552□

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِوْههلا ىلَع ِةَصي ِرَحْلا ِهنِهسلا ِةَثيِدَحْلا ِةَي ِراَجْلا .
َرْدَق اوُ ِرُدْقاَف ُهُمأسأ يِتهلا اَناَ َنوُكأ ىهتَح ِد ِجْسَمْلا

3. (5341)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben mescidde oynayan Habeşlileri seyrederken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beni ridası ile örttüğünü hatırlıyorum. Bu hal ben seyretmekten usanıncaya kadar devam etti. Benim gibi, genç yaşında bir kızın eğlenceye ne kadar düşkün olacağını varın siz takdir edin." [Buhârî, Salat 69, Iydeyn 2, 3, 25, Cihad 81, Menakıb 15, Fezailu'l-Ashab 46, Nikah 82, 114; Müslim, Iydeyn 18, (892); Nesâî, Iydeyn 35, (3, 195).] 245

ثْنُكَف # بِناَعَدَف ٍديِع ِم ْوَي يف # ِ هاللّ ِلوُس َر يَدَي َنْيَب َنوُبَعْلَي ُناَدوُّسلا□
ِتَءاَج] :تلاق اهنع ىرخأ يف يئاسهنللو ـ5 □2555□

ْتف َرَصْنِا ِيتهلا اَناأ ُتْنُك ىهتَح ِهِقِتاَع ِق ْوَف ْنِم ْمِهْيَلَع ُعِلَّطأ□] .

4. (5342)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor, Nesâî'de gelen bir başka rivayetinde şöyle demiştir: "Bir bayram günü Sudanlılar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına oynayarak geldiler. Aleyhissalâtu vesselâm beni çağırdı. Resulullah'ın omuzunun üstünden onları seyrediyordum. Kendi arzumla ayrılıncaya kadar bakmaya devam ettim. (Resulullah seyretmemi kesmedi.)" [Nesâî, Iydeyn 34, (3, 195).]246

هجرخأ .[َكلذب ًاحرَف ْمِهبا َرِحب ِهِمْوُدُقِل ُةَشَبَحْلا ِتَبِعَل ُةَنيِدَمْلاَ # ِ هاللّ ُلوُس
َر َمِدَق اَّمَل] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َيِ ِضَر ٍسنأ نعو ـ2 □2555□

دواد وبأ .

5. (5343)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye (hicretle) geldiği zaman, onun gelişinden sevinç izharı olarak, Habeşliler harbeleriyle oynadılar." [Ebu Davud, Edeb 59, (4923).] 247

LANETLEME VE SÖVME BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Daha önce mükerrer olarak lanet, sebb, şetm gibi kelimeler geçti ve her seferinde gerekli

açıklamalar yapıldı. Bu kelimeler, lügat olarak mana farklılıkları taşırlarsa da örfî kullanışta müteradif gibidirler. Biri diğerinin yerine kullanılır. Dilimizde kötü söz söylemek şeklinde vasat bir ibare o kelimelerin karşılığı olabilir.

Müteakiben kaydedilecek ilk hadisten itibaren görüleceği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kötü sözlü olmayı mü'minlik vasfıyla bağdaştırmıyor. Mü'minin hangi çeşidi

olursa olsun, kötü sözü ağzına almamasını emrediyor. Hayatının her anından, her anında yaptığı her fiilinden hesap vereceği bildirilen insanın ahirette hesabını zor vereceği amellerden olduğu için midir, kalplerde ve ruhlarda açtığı yaranın, kılıncınkinden,

kurşununkinden daha derin olmasından mıdır, her ne ise "Allah'a ve ahirete inanan kimsenin hayır konuşması veya sükut etmesi" tavsiye edilmiştir hadislerde.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sadece insanlara karşı kötü sözlü olmayı yasaklamaz,

hayvanlara ve eşyaya da kötü söz söylenmemesini, lanet edilmemesini emreder. 248

ءيذَب ًَو ،ٍش ِحاَف ًَو ,ِناهعَل ًَو ,ِناَّعَطِب ُنِم ْؤُملا َسْيَل # ِ هاللّ ُلوُس َر□].
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نع ـ2 □2555ـ « ُءاَذ َ َبلا»و.هيف
حدقلا وهو ،بسنلا يف نعطلا هنمو ،اهيف عقيو سانلا ضارعأ يف نعطي يذلا «
ُناَّعَّطلا».يذمرتلا هجرخأ

لوقلا يف شحفلا .

1. (5344)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü”min ne ta'n edici, ne lanet edici, ne kaba ve çirkin sözlü, ne de hayasızdır." [Tirmizî, Birr 48, (1978).] 249

AÇIKLAMA:

1- Şarihler, mü'mine yakıştırılamayan bu vasıflara yer veren insanın tekfir edilmeyeceğini belirtirler. Bu maksatla mü'min kelimesini "kâmil mü'min" diye kayıtlarlar. Şu halde kötü söz sarfetme alışkanlığı olan insan imanını kaybetmez ise de imandaki kemali kaybeder. Mü'min kişinin, şahsî planda hadisi mutlak ifadesiyle anlayıp "ağzımdan çıkan kötü söz imanımı tehlikeye atıyor" diyerek kötü söz sarfetmekten kaçınması gerekir. Kulluk ve Fahr-ı Kâinat'a ümmetlik edebi bunu gerektirir. Fakat kötü söz sarfeden kimseleri tekfire yeltenmemek gerektiği de bilinmelidir.

2- Hadiste geçen kelimelerin hepsini kötü söz olarak anlamamız mümkün ise de, aralarında mana farklılıkları da var. Şöyle ki: * Ta'n etmek: Ayıplamak, şerefini düşürmek, izzet-i nefsini kırıcı kusur izafe etmek demektir. * Lanet etmek: "Allah'ın lanetine uğra", "lanet olsun", "mel'un" gibi tabirleri kullanmaktır. Allah'ın rahmetinden uzak olasın manasına gelir.

* Fahiş söz; kaba ve çirkin olan, kabalığı pek açık, söylenmesi çirkin olan sözdür, fuhşa müteallik müstehcen söz manasına da anlaşılabilir.

* Beziy; hayasız demektir. Zaten gerçek bir hayaya sahip olan insanın ağzından, önce vasfedilen kelamlar çıkmaz. en-Nihaye'nin açıklamasına göre beziy, lisanında fuhşiyat olan yani ağzı bozuk dediğimiz kimseye denmektedir.250

هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َءاَدَهُش ًَو ءاَعَفُش َنوُناَعَّللا ُنوُكَي َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِءاَد ْرَّدلا يبأ نعو ـ5 2552

دواد وبأو ملسم .

2. (5345)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Laneti çok yapanlar kıyamet günü şefaatçi olamazlar, şehid de olamazlar." [Müslim, Birr 85, (2598); Ebu Davud, Edeb 53, (4907).] 251

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, kıyamet günü mü'minler muhtaç olanlara şefaatte bulunurlarken, dilinden laneti düşürmeyen kimselerin bu şerefe eremeyecekleri, dolayısıyla yakınlarına şefaat

edemeyecekleri belirtilmektedir.

Lanetçi mü'minin şehid olamaması Nevevî tarafından üç ayrı manada izah edilmiştir:

1) En doğru ve en meşhur olanına göre: "Kıyamet günü diğer ümmetler üzerinde, peygamberlerin kendilerine Allah'ın risaletini tebliğ ettiklerine dair şehadette bulunamaz.

2) Dünyada şahidlik yapamazlar. Yani fıskları sebebiyle dünyada şahid olamazlar, şehadetleri kabul edilmez. Zira fasığın şehadeti merduddur.

3) Şehidlik nimetini tadamazlar. Yani Allah yolunda ölemezler. "Şu da var ki, ayet ve hadislerde Allah'ın, Resulü'nün ve meleklerin lanetine müstehak oldukları belirtilenler var. Onlara lanet etmek bu yasağa girmez; zalimlere, Yahudi ve Hıristiyanlara, içkicilere, faiz yiyenlere... lanet gibi.252

رأَّنلاِب ًَو ِ هاللّ بَضَغِب ًَو ِ هاللّ ةَنْعَلِب اوُنَع ًَت َ # ِ هاللّ لُوُس َر َلاَق] [.
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبُدْنُج ُنب ِة َرُمَس نعو ـ5 2555:

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

3. (5346)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Birbirinize, Allah'ın laneti, Allah'ın gadabı ve cehennem temennisiyle bedduada bulunmayın." [Ebu Davud, Edeb 53, (4906); Tirmizî, Birr 48, (1977).] 253

تْثِعُب اَمَّنإ ِيهنإ :َلاَقف .ْمُهْنَعْلا َو َنيك ِرْشُمْلا ىلَع َ هاللّ ُعْدُا ! ِهاللّ َلوُس َر اَي□
َليِق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555□

ملسم هجرخأ .[ًاناهعَل ْثَعْبُا ْمَل ََو ًةَمْح َر .

4. (5347)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resulü! Müşriklere beddua et, onları lanetle!" denilmişti. Şu cevabı verdi: "Ben rahmet olarak gönderildim, lanetleyici olarak değil!" [Müslim, Birr 87, (2597)] 254

AÇIKLAMA:

Dinimiz mü'minleri birbirlerine kardeş kılmıştır. Ayette "Müminler birbirlerinin kardeşleridir" (Hucurat 10) buyrulmuştur. Dili, rengi, içtimâî seviyesi, maddî durumu ne olursa olsun birbirlerinin kardeşi olan mü'minler bir bedenin azaları mesabesindedirler ve dayanışma içinde olmaları gerekir. Birbirlerine dua edecekler, rahmet okuyacaklar "Ey Rabbimiz, beni, annemi, babamı ve mü'minleri hesap günü mağfiret buyur" (İbrahim 41) diyeceklerdir. Şu halde birbirine karşı ahlakı bu olması gereken mü'min, mü'min kardeşine nasıl bedduacı olur, lanetçi olur? Mü'min kardeşe lanet, kişinin imanıyla, ahlakıyla ters düşmesi, tezad içinde kalması Allah'a ve Resulü'ne karşı gelmesi demektir. Hele âlemlere rahmet olarak gelen peygamberin lanetçi olması hiç düşünülemez. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), beddua etmesi talebini reddederek, "Ben rahmet olarak gönderildim, lanetçi değil" demiştir. Bu hususta da örneğimiz olan Efendimiz'in yolunda giderek, bilhassa mü'minlere karşı merhametkâr, sabırlı, bağışlayıcı, hayırhah, hayır dualar edici olmamız gerekir. 255

نُكَي ْمَل ْنإ ِهْيَلَع ْتَّد ُر َّإ ِرْفُكْلا ِوأ ِقْسِفْلاِب ٍُج َر ٌلُج َر يِم ْرَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهرذ يبأ نعو ـ2 □2555□

يراخبلا هجرخأ .[َكِلذَك ُهُب ِحاَص .

5. (5348)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse diğer bir kimseyi fıskla veya küfürle itham etmesin. Aksi takdirde, itham edilen arkadaşında bunlar yoksa, kelime kendine dönderilir." [Buhârî, Edeb 44).] 256

AÇIKLAMA:

Mü'mini, diğer mü'min kardeşine karşı tekfir edici veya tefsik edici olmaktan men etmede en müessir hadislerden biri bu hadis olmalıdır. Eğer "fasık" veya "kâfir" denen kimse fasık veya kâfir değilse, o kelime bunu söyleyen üzerine dönüyor. Kendisi fasık veya kâfir oluyor. Bir mü'mine fasık veya kâfir demenin ne manaya geldiğini bilen ve anlayan bir kimsenin bu meselede dikkatli olması gerekir. Bu pek tehditkâr hadis, Buhârî hadisidir yani sahih hadistir ve muhtelif vecihlerde gelmiştir. Her bir veçhi aynı manayı te'yid eder. Yine Buhârî'de gelen hadislerde "mü'mine lanet onu katletmek" "mü'mini tekfir onu katletmek", "mü'mine sövmek fısk" olarak ifade edilmiştir.

Bu hadislerde herhangi bir mübalağa olmadığını anlamak için şöyle bakabiliriz: Fısk, bir haramın alenen işlenmesidir. Lügat olarak da haddi aşmak, yasağı dinlememek manasına gelir. Namazı kılmamak, içki içmemek gibi. Şu halde bu yasakları yapan fasıktır. Dinimizin diğer bir yasağı yalan söylememek, mü'min kardeşine lanet etmemek, rahmet, mağfiret duasında bulunmaktır. Şu halde bu emre uymayanın fasık olacağı açıktır. Eğer fasık dediği kardeşi fasık değilse yalan söylemiş, iftira etmiş olmaktadır. Böylece fıska düşmektedir. Küfür ithamı, daha büyük bir cinayettir. Dinimizin temel kaidelerinden biri "Ceza amel cinsindendir" şeklindedir. Öyleyse mü'min kardeşini tekfir etmekle işlenen cinayetin cezası, işlenen cinayet cinsinden olacaktır: Küfre düşmek.. El-ıyazu billah.

Bilhassa günümüzde, cehalet ve siyasî mülahazaların yönlendirdiği bazı şahısların ortaya attığı sloganların tesiriyle, ayet ve hadislerin pek kaba saba te'villeriyle mü'minleri tekfir meselesinde çok dikkat etmek gerekecektir. Hatta şahsî müşahedemiz, şahsî ilmimiz, kendini mü'min addeden bir kimse hakkında "küfrüne hükmetmemizi gerektirse bile te'vil edip bundan kaçınmak daha selametli bir yoldur." Bir kâfire bile "ey kâfir!" diye hitap etmeyiz. Sözgelimi alışveriş yaptığımız kimse veya komşumuz bir Yahudi ve Hıristiyan olabilir. Hatta dinimiz Hıristiyan bir kadınla evlenme müsaadesi verdiğine göre zevcemiz Hıristiyan olabilir. Biz bunlara hitap ederken: "Ey kâfir!" diye hitap etmeyiz. Böyle hitapta bulunmayı dinimiz emir de etmiyor. Böyle bir hitap mürüvvete, sıla-i rahme aykırı olduğu için bunu din ne tecviz eder ne de hoş karşılar. Öyleyse "nazarımızda" küfre düşen bir insanı tekfir etmek, kâfir olarak teşhir etmek dinî bir emir değildir. Kaldı ki, onun hakkındaki hükmümüzde isabet ettik mi? Kalbini yarmadığımıza, içine girmediğimize göre yanılma payımız da vardır. Öyleyse bu ihtimali düşünüp, tekfir etmek gerekir diye dinî bir emrin yokluğunu düşünüp, tekfir etmenin müeyyidesinin ağırlığını düşünüp, mü'mini tekfirden kaçınmak en selametli yoldur. Tekfir etmemekle hiçbir kayıp yok, ama tekfirde büyük risk var.

İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de "Kim kardeşine "ey kâfir" derse, bu söz, ikisinden birine rücu eder, (itham edilen kâfir değilse itham eden kâfir olur)" hadisiyle ilgili şu açıklamayı yapar: "Hüküm böyledir. Çünkü ithamı yapan onun hakkında ya doğru söyledi ya da yalan. Eğer doğru söyledi ise, öbürü kâfirdir. Eğer yalan söyledi ise itham, Müslüman kardeşine olan tekfiri sebebiyle kendi üzerine döner. Küfür iki sınıftır: * Biri, imanın aslını inkardır. İşte bu imanın zıddıdır. * Diğeri, İslam'ın teferruatından birini inkardır. Bunu yapan, bu davranışı ile imanın aslından çıkmış olmaz. Bir kısım alimler şöyle söylediler: "Küfür dört çeşittir: **1) Küfr-i inkârî:** Bu, Allah'ı hiç tanımamak, varlığını itiraf ve kabul etmemekle hasıl olur. **2) Küfr-i cuhudî:** Bu, Allah'ı bildiği halde inkardır; tıpkı İblis'in küfrü gibi; kalben Allah'ı bildiği halde diliyle ikrar etmez.

3) Küfr-i inadî: Kalbiyle itiraf ettiği, diliyle de itiraf ve ikrarda bulunduğu halde, hased ve tuğyan sebebiyle imanın gereğini din olarak benimsemez. Ebu Cehl'in küfrü bu nev'e girer. **4) Küfr-i nifakî:** Diliyle ikrar ettiği halde kalbiyle inanmayan insanın küfrüdür. Herevî der ki: "el-Ezheri'ye "Kur'an mahluktur" diyen kimse hakkında sorulmuş, buna kâfir denilebilir mi denmişti.

"Söylediği şey küfürdür!" diye cevap verdi. Sual kendisine üç kere tekrar edildi. Her seferinde aynı cevapta bulundu. Sonuncu cevabına şunu ekledi: "Bazan Müslümanın ağzından küfür çıkar.

"İbnu'l-Esir, bu meselede başka tekfir ve te'vil örnekleri de verir: * "Buna İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bir ayetle ilgili cevabı da örnek verilebilir: Kendisine "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler işte bunlar kâfirlerdir" (Maide 44) ayetinden sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Onlar kâfirlerdir, fakat Allah'ı ve ahiret gününü inkar edenler gibi değillerdir." * Yine İbnu Abbas bir başka hadiste şöyle demiştir: "Evs ve Hazreç kabileleri, cahiliye devrindeki kusurlarını sayıp dökerek birbirlerini ayıpladılar. Bu, onları birbirlerine kılıç çekip saldırmaya sevketti. Bunun üzerine Allah Teala hazretleri şu ayeti inzal buyurdu: "Size Allah'ın ayetleri okunmakta olduğu ve aranızda Allah'ın Resulü de bulunduğu halde nasıl olur da küfredersiniz?" (Al-i İmran 101). Buradaki "küfür"le Allah'ı inkarı kastedilmez. Buradaki küfür, aralarındaki ülfet ve sevgi nimetine olan nankörlük, onun inkarıdır. * İbnu Mes'ud'un bir hadisinde şöyle denir: "Bir kimse bir başkasına: "Sen bana düşmansın" dese, bunlardan biri İslam'ı inkar etmiştir." Burada inkar (küfür) ile, nimetin inkarını kasdetmiştir. Çünkü Allah kalplerini kaynaştırmış, O'nun nimetiyle kardeşler olmuşlardır. İşte bu nimeti itiraf etmeyen onu inkar etmiş olur. (Bu inkar da Allah'ı ve ahireti inkar değildir, nimete nankörlüktür.) * Bir başka hadiste "İntikamından korkarak yılan öldürmeyi terkeden küfretmiştir." Yani nimete nankörlük etmiştir.

* Bir başka hadiste "Hayız halinde kadına temas eden küfretmiştir" hadisi de bunun gibi. * Yıldızla ilgili hadis de böyle: "Allah yağmur yağdırır da, bir kısım insanlar bu sebeple kâfir olarak sabahlarlar ve şöyle derler: "Falan falan yıldız sebebiyle yağmura kavuştuk." Yani, bu meselede kâfirler yağmuru Allah'a değil, yıldıza nisbet etmiş oluyorlar.

* Şu hadis de buna örnektir: "[Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Cehennem bana arzedildi] ehlinin çoğunu, küfürleri sebebiyle kadınlar gördüm" buyurmuştu. "(Ey Allah'ın Resulü) dediler. Allah'ı mı inkar ediyorlar?" * "Atıcılığı terkeden, bir nimete küfretmiştir" hadisi de böyle. Bu çeşide giren hadis çoktur."

İbnu'l-Esir, küfür kelimesinin hadislerde değişik kullanılışlarına başka örnekler vererek açıklamasına devam eder. 257

KÜFRÜN TEKFİR EDENE DÖNMESİ MESELESİ

Bu mesele, Müslümanların birliğe en ziyade muhtaç oldukları zamanımızda, iyi anlaşılması,

söz ve tavırlarımızı ona göre ıslah etmemiz gereken bir meseledir. Ehemmiyetine binaen Buhârî şarihi İbnu Hacer'in hadisle ilgili kaydettiği açıklamalardan bazı özetlemeler kaydedeceğiz:

"Hadis, bir kimsenin: "Sen fasıksın" veya "sen kâfirsin" dediği takdirde bu ithamı yiyen kimsenin fasık veya kâfir olmaması halinde, söyleyen kimsenin bu mezkur vasfa müstehak

olduğunu ifade eder. Ama, müttehem kişi dediği gibi ise, bu itham kendine dönmez. Ancak şunu da ilave edelim ki, bu ithamı yapan kimse, sözü hedefi bulduğu için kâfir veya fasık olmaz ise de, yine de ona sarfettiği "sen fasıksın" sözünün sureti sebebiyle günahkâr olmaktan

uzak kalmaz.

Öyleyse bu ifade tarzı üzerinde durmak gerekmektedir. Şöyle ki: "Eğer bu sözüyle, ona

nasihat etmek veya onun halini beyanla başkasının ibret almasını kasdetti ise, bu sözü sarfetmesi câiz olur. Fakat bu sözüyle onu kınamayı ve bu kınayıcı vasıfla teşhir etmeyi ve ona eza vermeyi kasdetti ise bu tabiri kullanması câiz değildir. Çünkü mü'min, muhatabının

kusurunu örtmek ve ona gerçeği öğretmek, güzeli va'z u nasihat etmekle memurdur. Bunu da imkân nisbetinde rıfkla, tatlılıkla, yumuşaklıkla yapmalıdır. Bu vazifesini, şiddetle, kabalıkla

yapması câiz değildir. Çünkü sertlik, onun fıskında iyice taassub ve ısrarına sebep olabilir.

Nitekim birçok insanın tabiatında bu aksilik vardır. Hususen hayrı emreden kimse, makam itibariyle, emredilen kimsenin altında ise.

Müslim'in rivayetinde ibare şöyle gelmiştir: "Kim bir kimseye kâfir diyerek çağırırsa veya Nevevî der ki: "Hadiste geçen "geri dönme" meselesinde ihtilaf edilmiştir.

* Bazıları: "Eğer, bu (tekfiri) helal gören biriyse, küfür üzerine döner" demiştir. Ancak hadisin siyakından bakarsak bu, uzak bir ihtimaldir.

* Bazıları: "Bu Hâricîlere hamledilir. Çünkü onlar mü'minleri tekfir ediyorlar" demiştir. Kadı İyâz, İmam-ı Mâlik'in böyle söylediğini nakleder. Bu da zayıf bir yorumdur. Çünkü ulemânın ekserisinin görüşüne göre, Hâricîler, bid'aları sebebiyle tekfir edilemezler. Buna göre, İmam-ı Mâlik'in sözünün muteber bir yönü var: Onlardan (Hâricîlerden) birkısmı, sahabeden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cennetlik olduklarına ve mü'min olduklarına şehadet ettiği kimseleri bile tekfir etmektedirler. Böylece onların tekfiri, Resûlullah'ın şehadetini tekzib manasına gelmekte, bu iş, onlardan te'vili yapılabilen basit bir tekfir etme fiilinin sâdır olmasından başka bir mahiyet kazanmaktadır.

Gerçek şu ki, sadedinde olduğumuz hadis, Müslümanı, Müslüman kardeşine bu sözü sarfetmekten zecretmek maksadıyla beyan edilmiştir ve bu da henüz ortada Hâricîler ve diğer fırkalar mevcut değilken söylenmiştir. * Bazı âlimler: "Hadisin manası, kişinin arkadaşına izafe ettiği "eksiklik" ve "tekfir etme günahı" üzerine döner demektir" şeklinde yorumlamıştır. Bu yorum yabana atılmaz bir açıklamadır.

* Bazı âlimler: "Bu söz onu küfre götüreceğinden korkulur.

Nitekim, günah küfrü hedefler, günahı devam ettiren ve günahta ısrar edenin kötü bir âkibete uğramasından korkulur"

demiştir.

Bütün bu söylenenlerin ercah (en makbul) olanı şudur: "Müslüman olduğu bilinen biri hakkında böyle bir söz (tekfir) sarfeden kimse, itham ettiği kimse hakkındaki kâfir olduğuna dair zu'munu te'yid edecek bir şüphe (bir delil) getiremezse, o kimse ileride açıklayacağımız üzere kâfir olur. Hadisin manası ise: "tekfiri üzerine döner" demektir, küfrü değil. Sanki o, kendi emsalini tekfir ettiği ve İslâm dininin bâtıl olduğuna inanan kâfirden başka kimsenin tekfir etmeyeceği kimseyi tekfir ettiği için, kendisini tekfir etmiş olmaktadır. Bu hususu, hadisin bir tarikinde gelmiş olan "küfür ikisinden birine vâcib olmuştur" ibaresi te'yid eder. Kurtubî der ki: "Şer'î lisanda her nerede küfür vaki oldu ise, bu, İslâm dininde şer'an zarurî olan malum bir şeyin inkârıdır. Nitekim, şeriatta küfür, ni'metlerin inkârı, mü'minin şükrünü terk ve O'nun hakkını yerine getirme işini ihmal manalarında gelmiştir.

Elhasıl, tekfir edilen kişi, gerçekten şer'an küfür addedilen bir inanç sebebiyle kâfir ise, tekfir eden doğru söylemiş olur, küfür ithamı onunla birlikte gider. Eğer kâfir değilse, bu sözün cinayeti ve günahı söyleyen üzerine döner."

Tekfirin mükeffir üzerine dönmesi meselesinde bu açıklamayı en doğru te'vîl olarak tavsif eden İbnu Hacer, mevzuyla ilgili Ebu Dâvud'un Ebu'd-Derdâ'dan kaydettiği bir hadisle açıklamasını tamamlar: "Kul herhangi bir şeyi lânetleyince, lânet semaya çıkar, ama önünde sema kapılarını kapanmış bularak geri döner, arza iner. Sağa sola gider, gidecek bir yer bulamazsa lânet edilene uğrar. O buna ehilse mesele yok, değilse, lâneti yapana döner."

Bu açıklamalar bize, Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Allah ve ahirete inanan ya hayır konuşsun ya sükût etsin" irşadının bilhassa mü'mini tekfir veya tefsik etme meselesindeki ehemmiyetini bir kere daha ortaya koymaktadır. 258

ُعَنْهُ قال: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: المُسْتَبَّانِ مَا قَا، فعَلى البَادِئِ مِنهمَا حَتّى يعْتَدِ هالّلَ يَ ِضَ رَ ةريره يبأ نعو ـ5 □ 2555□

يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُمُوْلَظْمَلا .

6. (5349)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sövüşen iki kişinin söyledikleri(nin vebali), mazlum olan tecavüzde bulunmadıkça başlayana aittir." [Müslim, Birr 68, (2587); Ebu Dâvud, Edeb 47, (4894); Tirmizî, Birr 51, (1982).] 259

AÇIKLAMA:

1- Hadis, birbirlerine söven iki kişi ile ilgilidir. Böyle bir durumda sorumluluk, ilk defa söverek karşı tarafı da sövmeye zorlayan kimseye aittir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ölçüsü, hâdisenin çıkmasını imanlı vicdanlarda oldukça önler ve frenler. Çünkü, sorumluluktan korkan kişi ilk başlatan olmaktan kaçınır. Hadiste geçen "mazlumun tecâvüzde bulunması"ından murad, kendisine sövülen kimsenin sövene daha fazla, daha şiddetle sövme suretiyle mukabelede bulunmasıdır. Dinimiz, bize yapılan kötülüğe misliyle mukabelede bulunmayı tecvîz eder. Affetmenin daha iyi olacağını da hatırlatarak bu cevazı verir ise de, bize yapılandan fazlasını yapmayı uygun bulmaz. Şu halde hadiste, yapılan miktarda kalmak şartıyla sövene söverek cevap vermek câiz olmaktadır. Bu cevazı ifade eden ayet de mevcuttur. "Ceza verecekseniz, uğradığınız muamelenin misliyle ceza verin. Eğer sabrederseniz, bu sabır, sahipleri için daha da hayırlıdır" (Nahl 126). **2-** Hadiste dikkat edilirse, her iki taraf için de vebalden bahsedilmektedir. Başlayanın vebali açıktır. Öbürünün vebali, ilk başlayanı sövmeye sevkeden davranışıdır. Şu halde belli bir ölçüde ikisi de vebal taşımaktadır. Ancak mazlum taraf ölçüyü korursa, her iki vebal de başlayana gidiyor. 260

لاَق :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2525□□

ُرْهَّدلا . بِدَيِب ا‘رْمَ ُأقُلَهِبُ ِلايَّ لَ َو ِلانْهَاَرِ .[أخرجه الثلاثة وأبو داود.وقوله: «وَ أَناَ
ِلزمان فاعل ذلك. فقال اللّ هاللّ ُ تعالى: يُؤْذِينِي ِابْنُ آدَمَ، يَسُبُّ الدَّهْرَ، وَ أَناَ
:كان َمن عادة العرب ذم الدهر عند حدوث النوازل والنوائب اعتقاداً منهم أن الدهر »
الدَّهْرُ

. تعالى: أنا الدهر: أي أنا الذي أحل بهم ذلك، الدهر الذي يزعمونه، واللّه أعلم

7. (5350)- Yine Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri şöyle dedi: "Ademoğlu, dehre söverek beni üzüyor. Halbuki ben dehrim. Emir benim elimde. Gece ve gündüzü ben çeviririm." [Buharî, Edeb 101, Tefsîr, Câsiye 1, Tevhîd 35, Müslîm, Elfâz 2, (2246); Muvatta, Kelâm 3, (2, 984); Ebu Dâvud, Edeb 181, (5274).] 261

AÇIKLAMA:

1- Hadis muhtelif şekillerde rivayet edilmiştir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadisleriyle dehre sebbetmeyi yasaklamaktadır. Dehr mutlak zaman manasına gelir. en-Nihaye'de "Dehr: Uzun zaman ve dünya hayatı için isimdir" diye açıklanır. Kur'ân-ı Kerîm'den de anlaşılacağı üzere, cahiliye Arapları, hoşlarına gitmeyen hadiselerle karşılaştıkları zaman, dehri zemmedip, ona hakaretler savururlar, başlarına gelen musibeti ondan bilirlerdi. (Meâlen): "Dediler ki: "Ancak bir dünya hayatımız vardır. Burada ölür, burada yaşarız. Bizi helak eden de dehrdir." Bu söylediklerine dâir hiçbir bilgileri yoktur. Sadece bir zanna kapılmış gidiyorlar" (Câsiye 24). Hayır ve şer her şeyi yaratan, takdir eden Allah'tır. Bu sebeple hoşumuza gitmeyen şeyleri dehrden bilmek, bir nevî şirktir, tevhid inancını rencide eder. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm'ın diliyle, insanların dehr kelimesiyle kasdettikleri mananın Allah'a raci olduğu bildirilmiştir. Rab Teâlâ'nın "Ben dehrim, geceyi de gündüzü de ben çeviririm" veya bazı rivayetlerde geldiği üzere "Ben dehrim, günler ve geceler benimdir. Onları yeniler ve eskitirim. Krallardan sonra yeni krallar getiririm" veya "Ben dehrim, geceyi ve gündüzü de ben gönderirim, diledim mi onları tutarım da" denmesi, hoşumuza gitmeyen hadiseler sebebiyle zamana sebbedilmesinin mü'minin edebine uymadığını, o çeşit inançların yanlış olduğunu ifade eder. Alimler: "Kim herhangi bir fiili gerçekten dehre nisbet ederse küfre düşer" diye hükmetmiştir. Ancak, bu çeşit ifade, gerçek bir itikada mukarin olmaksızın dilden çıkacak olsa, küfre nisbet edilmez. Her hal u kârda bu nevî sözler kâfirlerin sözüne benzediği ve İslâm'ın tevhid inancına uygun gelmediği için mekruhtur, kaçınılması gerekir. Dilimizde, dehr kelimesi yerine felek kelimesi vardır. Bazan şans, tâlih kelimeleri bu manalarda kullanılır. "Felek ne verdi ki, neyimi alacak?" sözüne yaygınca yer verilir. Ne kadar mahzurlu olduğu izah gerektirmeyen bir husustur. **3-** Kadı İyaz, bazı tahkiksiz ve bilgisiz kişilerin dehr kelimesini Allah'ın isimlerinden biri zannettiklerini belirtir ve "Bu yanlıştır, dehr dünya zamanının müddetidir" der.

4- Kurtubî, "Allah'ı üzme" tabirini, insanlardan hiçbir eziyetin Allah'a ulaşmayacağı gerçeğinden hareketle şöyle açıklar: "Bunun manası şudur: "İnsanlar bazan bana, üzülen kimseleri üzen tâbirlerle hitap eder. Halbuki Allah, kendisine eziyet ulaşmasından münezzehtir. Bundan murat, kimden böyle bir ifade sadır olmuş ise kendini Allah'ın gadabına maruz kılar demektir."

5- "Ben dehrim" sözünü Hattâbî şöyle anlar: "Dehrin sahibi benim. Dehre nisbet edilen işleri çeviren de benim. Öyleyse kim hoşlanmadığı işlerin fâili bilerek dehre söverse, bu sövme, o işlerin gerçek faili olan Rabbine döner. Dehr ise, vukûa gelen işlerin zarfıdır."262

ة َروُمأَم اَهنِاف اَهْنَعْلَت َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف اَهنَعَلَف ُهَءا َد ِر ُحي ِهرلا□
ُهْتَع َزاَن ٍُج َر َّنأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2522□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيَلَع ُةَنْعَّللا ِتَعَج َر ٍلْهِأب ُهَل َسْيَل ًائْيَش َنَعَل ْنَم .
ُّنإو ،ٌةَرَّخَسُم

8.(5351)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Bir kişinin ridasını rüzgâr savurmuştu, tutup rüzgâra lanet etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdahele buyurdu: "Sakın rüzgâra lanette bulunmayın. O memurdur, (Allah'ın emriyle) iş görmektedir. Şunu bilin ki, kim bir şeye haksızlıkla lanet ederse, lanet kendisine döner." [Ebu Dâvud, Edeb 53, (4908); Tirmizî, Birr 48, (1979).] 263

ِبتأت َو ِةَمْح َّرلاِب ِبتأَت ،ِ هاللّ ِح ْو َر ْنِم َحي ِهرلا ِهِذه َّنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□2525 □ 5ـ وعن أبي هريرة َر ِضَي هاللّ ُ عَنْه قال:

دواد وبأ هجرخأ .[اَه ِهرَش ْنِم ِ هللاِب اوُذيِعَتْساو ،اَه َرْيَخ َ هاللّ اوُلأْسا َو .
ِباَذَعْلاِب ! اَذإف َر أيْتُمُوهَا ف َ َت سُبُّوهَا.

9. (5352)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu rüzgâr, Allah'ın rahmetindendir. Rahmeti de, azabı da getirir. Onu görünce, sakın ona sövmeyin. Allah'tan rüzgârın hayr (getirmes)ini dileyin, şer (getirmes)inden Allah'a sığının." [Ebu Dâvud, Edeb 113, (5097).] 264

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde her gün esip duran rüzgâra dikkatlerimizi çekmekte, onların rastgele, tesadüfen esmeyip, Allah'ın irade ve emriyle, çok ciddî gayeler için estirildiğini belirtmektedir. Bazan rahmet için eser, bazan azab için eser. Kirlenen havayı temizlemesi, baharda bitki telkihini yapması, rahmet dolu bulutları sürüklemesi, herkesin idrak ettiği rahmetlerdendir. Ne var ki, onun esişi bazan da azab getirir: Çatıları uçurur, ekinlere, ağaçlara hasar verir. Bu da tesadüf değil, İlahî bir tecellidir. Kur'ân-ı Kerim, bir kısım azgın milletlerin rüzgârla helak edildiğini haber verir. 265

هجرخأ .[اوُمهدَق اَم ىلا ا ْوَضْفأ ْدَق ْمُهَّنإف َتا َوْم'ا اوُّبُست َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر
لاَق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ25 □2525□

يئاسنلاو دواد وبأو يراخبلا .

10. (5353)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölülere sövmeyin. Çünkü onlar (sağken hayırdan ve şerden) gönderdiklerine kavuştular." [Buharî, Cenâiz 97, Rikâk 42; Ebu Dâvud, Edeb 50, (4899); Nesâî, Cenâiz 51, 52, (4, 52, 53).] 266

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis kâfir, fâsık, mü'min ayrım yapmaksızın, mutlak bir şekilde ölülere sövmeyi yasaklamaktadır. Âlimler, hadisi başka rivayetler muvâcehesinde de değerlendirince, fâsık ve kâfirlerin ölülerine, sağların ibret alması melhuz ise sebbetmenin câiz olacağını söylemişlerdir.

2- Burada sebbetme'yi kötü yönleriyle anma olarak anlamak daha uygundur. Gerçi sebbetmek, sövmek, hakâret etmek şeklinde anlamaya da muvafıktır.

3- Kâfir ve fâsık ölüler hakkındaki sebbetme ruhsatını âlimler, Ashâbın, geçen bir cenaze hakkında menfi konuşması üzerine Resûlullah'ın: "(Sizin şehadetiniz sebebiyle ona cehennem vacib olmuştur.) Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz" manasındaki açıklamalarından çıkarmışlardır. Çünkü Resûlullah, o hadiste, ölü hakkındaki menfi konuşmalarına rağmen Ashab'a itabda bulunmamıştır. **4-** Alimler, kâfir ve fâsık ölüye yapılacak sebb hayatta olan Müslümanı üzecekse, buna da cevaz vermezler. İbnu Battâl, ölüye sebbetmenin gıybet gibi olduğunu, gıybetin câiz olmadığı hallerde ölü hakkında sebbetmenin câiz olmayacağını söyler: "Kişinin ahvali çoğunluğuyla hayır üzere olduğu halde, bazı bozuk davranışları varsa gıybet câiz değildir. Eğer fıskını ilân eden bir fâsıksa o da gıybet edilmez; ölü de böyle.." İbnu Hacer'e göre, hadiste gelen nehyin, definden sonrası için umumî olma ihtimali de var. Kişide mevcut kusurların söylenmesinin mübahlığı definden öncedir, bu da, sağlar arasındaki fâsıkların ibret alıp kendilerine gelmeleri içindir. Kabre kondu mu, gönderdiklerine kavuşmuş olması sebebiyle artık hakkında menfi konuşmaktan vazgeçilir. Rivayete göre Hz. Aişe radıyallahu anhâ, nazarında gıybeti câiz olan bir kimseyi (Yezid İbnu Kays el-Ercî) hayatı boyu lanet etmiş, öldüğünü işitince bundan vazgeçmiştir. Sebebi sorulunca, Resûlullah'ın yasakladığını hatırlatmıştır. 267

يذمرتلا هجرخأ .[َءاَيْح‘ا اوُذ ْؤُتَف َتا َوْم‘ا اوُّبُسَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةبعُش ُنْب ُة َريِغُمْلا ِنعو ـ22 □2525□

.

11. (5354)- Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölüler hakkında kötü konuşmayın, sonra dirileri üzersiniz." [Tirmizî, Birr 51, (1983).) 268

AÇIKLAMA:

Bu mevzuda gerekli açıklamayı önceki hadiste yaptık. Burada ölüler kelimesinin başındaki eliflâm üzerinde duran bazı şarihlerimizin görüşünü kaydedeceğiz: "Bu, ahd içindir (yani bütün ölüleri değil, birkısmını kasdetmektedir.). Onlar da Müslümanların ölüleridir. Bu manayı Tirmizî'de gelen "Ölülerinizin hayırlarını yâdedin, kusurlarını zikretmeyin" hadisi de te'yid eder. Öyleyse kâfirlerin kötülüklerini zikretmede mahzur yoktur. Üstelik, onların şayet varsa, ölülerinin dürüstlük, köle azadı, yemek yedirmeleri nev'inden hayırlarını zikretmek de emredilmemiştir. Ancak bununla, onun zürriyetinden gelen bir Müslüman üzülecekse, bu takdirde onun kötülüklerini söylemekten de içtinab edilir." Bu hususta kaydedilen bir örnek Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî'de gelen bir rivayettir. Buna göre: "Ensardan bir zat Hz. Abbâs'ın cahiliyedeki kusuru sebebiyle babasına hakâret eder. Abbâs radıyallahu anh da ona bir tokat akşeder. Adamın kavmi silahlarını kuşanıp gelirler ve Abbâs'a tokat vurmak isterler. Durum Hz. Peygamber'e ulaşınca minbere çıkar ve: "Ey insanlar, yeryüzü ahalisinden kim Allah'a en yakındır?" der. "Sen!" derler. "Öyleyse bilin buyurur Aleyhissalâtu vesselâm, Abbas bendendir, ben de ondan. Sakın ölülerimize kötü söylemeyin, dirilerimizi üzersiniz!" Halk gelip Aleyhissalâtu vesselâm'dan özür dilerler." Bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm'ın Bedir'de öldürülen müşriklere kötü söylemeyi yasakladığını görüyoruz. Sebebini şöyle açıklar: "Onlara sebbetmeyin, çünkü söylediklerinizden hiçbir şey onlara ulaşmaz, üstelik hayatta olanları üzersiniz."

Şu halde, kâfir ölüsü bile olsa, dile dolamazdan önce, bir maslahat olacak mı diye değerlendirmek gereklidir. Fayda değil, mahzur melhûz ise kötü söz sarfetmemek evladır. 269

هجرخأ .[ْمِهيِوَاسَم ْنَع اوُّفُك َو ، ْمُكاَت ْوَم َنِساَحم ا ُورُكْذا :# هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ25 □2522□

يذمرتلاو دواد وبأ .

12.(5355)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölülerinizin iyiliklerini zikredin, kötülüklerini zikretmeyin." [Ebu Dâvud, Edeb 50, (4900); Tirmizî, Cenâiz 34, (1019).]270

ىلَع ِراَصْن‘ا َن ِم ٌةأ َرْما َو ِه ِراَفْسأ ِضْعَب يف # ِ هاللّ ُلوُس َر اَمَنْيَب] :لاق امهْنَع
ُ هاللّ َي ِض َر نيصح نب نارمع نعو ـ25 □2525□

اَهّنِاف اَهوُعَد َو اَهْيَل َع اَم اوُذُخ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقَف ،اَهْتَنَعَلَف ْت َر
ِجَضَف ،اَهَل ٍةَقاَن

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ٌدَحأ اَهَل ُض ِرْعَي اَم ،ِساهنلا يف يِشْمَت اَها َرأ .
يِهنأَكَف :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُنا َرْمِع َلاَق . ٌةَنوُعْلَم

13. (5356)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferdeydi. Ensardan bir kadın devesinin üzerinde giderken yüksek sesle devesine lanet okudu. Bunu işiten Aleyhissalâtu vesselâm: "Devenin üzerindeki eşyaları alın ve deveyi salıverin, zira artık o lanetlenmiştir" buyurdular."

İmran (radıyallahu anh) der ki: "Sanki ben deveyi insanlar arasında yürürken görür gibiyim, kimse ona dokunmuyordu." [Müslim, Birr 80, (2595); Ebu Davud, Cihad 55, (2561).] 271

AÇIKLAMA:

Alimler, kadının lanet okuduğu devenin salıverilmesi hususundaki Nebevî emri iki şekilde yorumlamıştır: * Bir kısmına göre, kadının laneti indallah hemen kabul görmüştür. Nitekim deve için mel'une (lanetlenmiştir) tabiri hadiste mevcuttur.

* Birkısmı da, "kadın (ve diğer Müslümanlar) bir daha hayvanlarını tel'in etmesin diye, kadına ceza olarak hayvanı salıvermesi emredilmiştir" der.

Bazı yorumcular, hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhindeki "Üzerinde Allah'ın laneti bulunan bir deve bizimle beraber olmasın!" ibaresini nazar-ı dikkate alarak, "Bu deveden, Resulullah'ın olmadığı yerde binilmek, kesilmek, başka işlerde çalıştırılmak gibi yollardan biriyle istifade edilebilir" demiştir. [272]

دواد وبأ هجرخأ .[ةِ َّصلِل ُظقوُي ُهَّنإف َكيِهدلا اوُّبُسَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َدِلاَخ ِنْب ِدْي َز نعو ـ25 □2525□

14. (5357)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Horoza sövmeyin! Zira o, namaz için uyandırıyor." [Ebu Davud, Edeb 115, (5101).] [273]

AÇIKLAMA:

Horoz, namaz gibi dinen son derece ehemmiyetli ve kıymetli olan bir şeye uyandırdığı için mübarek sayılmıştır. Elbette kötü söze değil övülmeye ve sevilmeye layıktır. Bir başka hadiste (aleyhissalâtu vesselâm): "Horozun öttüğünü işittiğiniz zaman, Allah'tan fazlını talep edin. Zira horoz melaikeyi görmüştür..." buyurur.[274]

RESULULLAH ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN LANET ETTİKLERİ

هاللّ ُلوُس َر َناَك اَم :َلاَقف .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍبِلاَط ِبِأ َنْب َّيِلَع ٌلُج َر َتاَأ] □ #
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِلْيَفُّطلا ِيبأ نع ـ2 □2525ـ َنم ُ هاللّ َنَعَل :َلاَق ؟ َّنُه ام :
َلاَق .ٍتاَمِلَك ِعَب ْرَأِب ِنَثَّدَح ُهَّنأ َرْيَغ ؛ َساَّنلا ُهُمُتْكَي ًائْيَش َّىَلإ ُّرِسُي َناَك اَم :َلاَق
َو ، َب ِضَغَف ؟ َكْيَلإ ُّرِسُي دازو.يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ِض ْر َ‘ا َراَنَم َرَّيَغ ْنَم ُ
هاللّ َنَعَل .ًاثِد ْحُم ى َوآ ْنَم ُ هاللّ َنَعَل .ِهْيَدِلا َو َنَعَل ْنَم ُ هاللّ َنَعَل ، هاللّ ِرْيَغِل
َحَبَذ ِم ْوَق َلَمَع ِلَمَع ْنَم ٌنوُعْلَم ٍةَميِهَب ىلَع َعَق َو ْنَم ٌنوُعْلَم .ٍقيِرَط ْنَع َهَمْعأ َّدَص
ْنَم ٌنوُعْلَم] :ساهبع نبا نع نيزر «ِضر‘ا ُرانم»و.هيمحيل هيلا همضو ،هنم عنمو
ِطوُل].«ثدحملا» يذلا دق بنذأ ًابنذ وأ لعف ًارمأ ًاركنم، ىنعملاو نم هرصن

ىضار‘ا نيب هدحلاو قرطلا ىلع نوكت يتلا ةمعلا .

1. (5358)- Ebu't-Tufeyl (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh)'e bir adam gelerek: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sana tevdi ettiği sır nedir?" diye sormuştu. Hz. Ali buna öfkelendi ve: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), halka gizlediği hiçbir şeyi bana sır olarak vermedi. Şu kadar var ki, bana dört kelime söyledi!" dedi. Adam: "Nedir onlar, söyler misin?" deyince, Hz. Ali:

"Allah'tan başkasının adına kesene Allah lanet etsin. Ebeveynine lanet edene Allah lanet etsin. Bid'atçıyı himaye edene Allah lanet etsin. Tarlanın sınır taşlarını değiştirene Allah lanet etsin!" [Müslim, Edahi 43, (1978); Nesâî, Dahaya 34, (7, 232).]

Rezin, İbnu Abbas'tan şu ziyadede bulundu: "A'mayı yoldan men eden mel'undur. Bir hayvana temasta bulunan mel'undur. Lut kavminin pis işini yapan mel'undur."275

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye, Resulullah'ın hususi talimde bulunduğu, başkalarından ayrı olarak ona bir kısım şeyler öğrettiği hususunda şüyû bulan dedikodular üzerine, kendisinden bu hususî bilgilerin ne olduğunu soranlar olmuştur. Hz. Ali bu çeşit sorulara daima hususi bir sırra, ayrı bir bilgiye sahip olmadığını belirterek cevap vermiştir. Böyle bir sırrı reddederken, bazı cevaplarda, kılıncında asılı olan tomarı istisna eder, tomarda ne var denilince, bazan bu hadiste geçen dört istisnayı, bazan da fıkha giren bazı meseleleri zikreder. Rafizîler tarafından çıkarılan dedikodular, Hz. Ali'ye Resulullah'ın siyasi vasiyette bulunduğunu, Hz. Ali'nin halife olmasını vasiyet ettiğini propaganda etmekteydi. Ama verilen cevaplarda hiçbir siyasi vasiyetin olmadığı belirtilmiştir.

Hz. Ali'nin kızması, sorulan soruların gerçekle hiçbir alâkasının bulunmayışı sebebiyledir. Böylece Rafızî, İmamiye ve Şiilerin iddiaları suya düşmüştür.

Bu bahis daha önce de geçti.

2- Anne ve babaya lanetle ilgili olarak 5232. hadiste açıklama geçti. **3-** Allah'tan başkasının adına kesmek, İslam'ın yasakladığı bir husustur. Kesilen hayvanın helal olabilmesi için Allah'ın adıyla kesilmsi, İslam'ın bu meselede vazettiği adaba uyulması gerekir. Putlar için kesilen, müşrik kimsenin kestiği, keserken kasten besmelenin terkedildiği hayvanların eti yenmez. Bu husus, ilgili bahislerde açıklandı.276

ة َمِشا َوْلا َو ،ةَقَدَّصلا َعِنام َو ،ُهَبِتاَك َو ُهَلِكوُم َو اَب ِهرلا َلِكآ # ِ هاللّ ُلوُس َر□□

□2525 □ 5ـ نعو هيلع ٍر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق: [نَعَل َ

يئاسنلا هجرخأ .[ُهَل َلَّلَحُمْلا َو َلِهلَحُمْلا َو ءِاَد ْنِم ّ َإ ةَمِش ْوَتْسُمْلا َو.

2. (5359)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ribayı yiyeni, yedireni, riba akdini yazanı, sadakaya (zekata) mani olanı, dövme yapanı, dövme yaptıranı -hastalık sebebiyle olan hariç- hulle yapanı, hulle yaptıranı lanetledi." [Nesâî, Zinet 25, (8, 147).] 277

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, mü'minler ve hatta hayvan ve eşya hakkında bile kullanılmasına cevaz vermediği "lanetleme"nin, kimler hakkında kullanılabileceğinin örneğini vermektedir: **1-** Faizle ilgili muamelelere girişenler: Alan, veren, faizin girdiği akidleri yazan, şahidlik yapan vs. Riba veya faiz aynı manaya gelir, lügat olarak artmak, ziyadeleşmek demektir. İslam dini alışverişte faizi şiddetle yasaklamıştır.

Kur'an-ı Kerim birçok ayette faizin haram olduğunu belirtmiş, mü'minlere "faiz yemeyin" uyarısında bulunmuştur (Al-i İmran 130, Nisa 161, Rum 39). Faizle ilgili birkaç ayetlik uzunca bir pasaj aynen şöyle: "Faiz yiyenler, kendilerini şeytan çarpmış (birer mecnun)dan başka bir halde (kabirlerinden) kalkamazlar. Böyle olması da onların: "Alım satım da ancak riba gibidir" demelerindendir. Halbuki Allah, alışverişi helal, ribayı haram kılmıştır. (Bundan böyle) kim Rabbinden kendisine bir öğüt gelip de (faizden) vazgeçerse, geçmişi ona, ve işi (hakkındaki hüküm) de Allah'a aittir. Kim de tekrar faize dönerse onlar o ateşin yaranıdırlar ki, orada onlar bir daha çıkmamak üzere ebedî kalıcıdırlar...

Allah ribanın bereketini tamamen giderir. Sadakası verilen malları ise artırır. Allah haramı helal tanımakta ısrar eden çok kâfir, çok günahkâr hiçbir kimseyi sevmez.

Ey iman edenler! Gerçek mü'minler iseniz Allah'tan korkun, faizden henüz alınmamış olup da kalanı bırakın, almayın. İşte böyle yapmazsanız Allah'a ve peygamberine karşı harbe girmiş olduğunuzu bilin. Eğer (faizciliğe) tevbe ederseniz mallarınızın başları (sermayeleriniz) yine sizindir. Bu suretle ne haksızlık yapmış ne de haksızlığa uğratılmış olursunuz" (Bakara 275-279).

Ribanın ne olduğunu açıklama sadedinde Taberi, cahiliye âdetini anlatır: "Cahiliye devrinde kişi bir malı belirlenen bir vade ile satardı. Vade dolunca, borçlu borcunu ödeyemez ise vade uzatılır, borcu da artırılırdı." İşte bu artma riba idi.

Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu'nda şer'an haram olan riba iki kısımda incelenir: **1) Riba-i fazl:** Mevzunat (tartıya giren) veya mekilat (kile ile ölçülen, hacme giren) kabilinden olan şeyleri kendi cinsleri ile peşin olarak mütefazılan (artırılmış olarak) mübadele etmektir. Ağırlıkları müsavi iki altını iki buçuk altın veya iki altın ile şu kadar kuruşa filhal (aynı anda) satıp tekabuzda bulunmak (alışverişi tamamlamak) gibi.

Kezalik bir kile buğdayı, bir buçuk kile buğday ile peşin satıp kabzetmek gibi. **2) Riba-i nesîe:** Ya bir cinsten iki şeyin birini diğeri mukabilinde veresiye olarak satmaktır veya başka başka cinslerden olup veznî, keylî veya ziraî veya adedî olmak hususunda müttehid bulunan iki şeyden birini diğeri mukabilinde veresiye olarak mübadele etmektir ki, miktarları müsavi olsa da yine caiz olmaz. Mesela on dirhem gümüşü, on dirhem veya on bir dirhem veya dokuz dirhem gümüş mukabilinde veresiye olarak satmak -bir riba-i nesie olacağından- caiz değildir.

Kezalik iki kile buğdayı bir veya iki veya üç kile buğday mukabilinde veresiye olarak satmak caiz olmadığı gibi, iki kile buğdayı bir veya iki veya üç kile arpa mukabilinde veresiye olarak satmak da caiz olmaz. Kezalik bir metre Şam kumaşını, yine aynı cinsten bir veya iki metre Şam kumaşı veya başka cinsten, mesela o kadar Basra kumaşı mukabilinde veresiye olarak satmak da caiz değildir. Kezalik yüz yumurtayı, yüz veya yüz yirmi yumurta mukabilinde veresiye satmak da bu kabildendir." Ribayı fazlın haram oluşundaki illet "cins" ile "miktar"dır. Yani vezniyatta "vezn", keyliyatta "keyl"dir. Ribayı nesienin haram oluşundaki illet ise "yalnız cins" ve "yalnız miktar"dır. Şu halde cinsleri ve miktarları aynı olan şeylerde ribayı fazl cereyan ettiği gibi, yalnız cinsleri veya yalnız veznî, keylî, ziraî ve adedî olmak itibariyle miktarları aynı olan şeylerde de ribayı nesie cereyan eder. **2-** Hadiste lanetlenen ikinci taife, sadakayı men edenlerdir. Sadaka hadiste zekat manasına gelir. Daha umumi bir tabirle, İslam devletine kişinin vermesi gereken her çeşit vergiler. Devlet, kendine düşen birkısım hizmetleri yürütebilmek için vergi almak zorundadır. Şu halde bunu vermeyenler Allah'ın lanetine müstehak olmaktadırlar.

3- Dövme muamelesi yapan ve yaptıranlar. Bu, tedavi gayesiyle olursa caiz kılınmıştır. Ancak süs maksadına yasaklar. Başka hadislerde dişlerin törpülenerek inceltilmesi, takma saç (peruk) takılması da zikredilir. Buna zamanımızda gündeme gelen yaşlanmadan mütevellit yüz kırışıklıklarını gidermek üzere yapılan ameliyatlar da ilave edilebilir. Keza, yanık gibi arazlarla hasıl olan çirkinliklere yapılacak cerrahi müdahaleler, bu söylenenden hariç tutulmalıdır. Zira bu ikincisi tedaviye girer.

4- Muhallil=boşanmış kadını, eski kocasına helal kılmak niyetiyle nikah yapan, Muhallel leh hulle yoluyla eski karısıyla yeniden nikahlanan. Dinimiz, boşanmış kadının eski kocasına dönmesini, bir başka erkekle evlenip boşanmış olma şartına bağlamıştır. Bu şart yerine geldikçe boşananların tekrar evlenmeleri haramdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu müessesenin suistimal edilmemesi için boşanmış kadının eski kocasına dönmesini sağlamak için bir kaç gün sonra hemen boşamak düşüncesiyle evlenen erkeği ve bu suretle evlenmişboşanmış eski karısıyla hemen nikah yapan eski kocayı da lanetlemiştir.

Dinimiz nikahın müebbet olmasını emreder. Muvakkat nikah kesinlikle haramdır. Muvakkat nikaha mut'a nikahı denmektedir. Cahiliye devrinde cari olan bu nikahı Resulullah bidayette yasaklamamış, hatta talep üzerine ruhsat da beyan etmiştir. Ancak Mekke Fethi sırasında kesinlikle yasaklamıştır. Bu yasağı işitmeyen bazı sahabilerin Resulullah'ın vefatından sonra da buna yer verdikleri görülmüş ise de, Hz. Ömer bunu işitince Nebevî yasağı hatırlatarak İslam'ın kesin hükmünü her tarafa ta'mim etmiştir. Hz. Ömer'in bu yasaklamasına hiçbir sahabi çıkıp da "Resulullah zamanında bu serbestti, senin böyle bir yasak koymaya hakkın yok" diye itiraz etmemiş ve dolayısıyle mut'a nikahının haram olması icma ile kesinlik kazanmıştır. Sünni mezhepler arasında bazı meselelerde ihtilaf var ise de mut'anın haram oluşunda hiçbir ihtilaf yoktur. Sadece Rafizîlerden bir kısmı, eski İran İbahîliğinin bir devamı olarak -nesihten önceki Nebevî ruhsatı delil yaparak- mut'a nikahının helal olduğunu iddia etmektedirler.

Hülasa, muhallil ve muhallel leh'in lisan-ı nübüvvetle tel'ini de mut'a nikahının haram olmasının bir delilidir. Hüllecilik, dinin en ziyade hassasiyet gösterdiği nikah müessesesi ile oynama, bir başka hadisin ifadesiyle dinle temerrüs (dinle kaşınma)dır. Allah'ın, peygamberlerin, meleklerin lanetine müstehak olmadır[278] [279] .

شاَّبَن بِنْعَي ،ةَيِفَتْخُمْلا َو يِفَتْخُمْلا َنَعَل # َّبِهنلا َّنأ] :نمح هرلادبع ِتْنِب ةرمع□
هِهمأ نع نمح هرلادبع نب محمد نعو ـ5 □ 2555□

كلام هجرخأ .[ِروُبُقْلا .

3. (5360)- Muhammed İbnu Abdirrahman, annesi Amra Bintu Abdirrahman'dan naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nebbaş (mezar soyan) erkek ve kadınlara lanet etti." [Muvatta, Cenaiz 44, (1, 238).] 280

AÇIKLAMA:

Hadiste lanetlenen muhtefiden muradın nebbaş, yani mezarları açıp kefenlerini soyan kimseler olduğu hususu İmam Malik'e has bir tefsirdir. Ancak bu tefsire hiçbir alim itiraz etmemiştir. Hadiste nebbaşlık tel'in edildiğine göre, bu fiil, diğer tel'in edilen ameller gibi (riba, içki, dövme, zekatın verilmemesi, hüllecilik) haram ameller arasına dahil edilmiş bulunmaktadır. Alimler, nebbaşa hırsız muamelesi yapılıp yapılmayacağı hususunda ihtilaf etmiştir. 281

رَشَب اَنأ امَّنإف ،هِينَفِلْخُت ْنَل ًادْهَع َكَدْنِع ُذ ِخَّتأ ى ِهنإ َّمُهَّللَا :# ِ هاللّ ُلوُس□ □ □
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2552□

ناخيشلا هجرخأ .[ِةَمايِقْلا َم ْوَي َكْيَلإِ اَه ِب ُهُب ِهرَقُت ًةَب ْرُق َو ًةاَك َز َو .
ًةَص ُهَل اَهْلَعْجاَف ،ُهُتْدَلَج ،ُهُتْنَعَل ،ُهُتْمَتَش ،ُهُتْيَذآ َنيِنمْؤُملا ُّيأف

4. (5361)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulllah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahım, ben senden hulf etmeyeceğin bir ahd talep ediyorum. (Biliyorsun) ben bir beşerim. Hangi mü'mine (hataen) eziyet verir, kırıcı söz sarfeder, lanette bulunur, değnek vurup (canını yakar)sam bu haksızlığı onun hakkında, kıyamet günü bir rahmet, (sevabında) bir artış, sana bir yaklaşma vesilesi kıl." [Buhârî, Da'avat 34; Müslim, Birr 90, (2601).] 282

هاَبَضْغأف ،َوُه اَم ي ِرْدأ َ ٍءْيَشِب ُهاَمَّلَكَف ِن ُجَ َر # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلع َلَخَد]□□
تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ2 □ 2555ـ اَم ُهَتْبَبَس : ُتْلُق ؟ ِكاذ اَم َو :
َلاَق . ِناَذه ُهَباَصأ اَم ًائْيَش ِرْيَخْلا َنِم َباَصأ ْنَمِل ِ هاللّ َلوُس َر اَي ِ هاللّو : ُتْلُق اَج
َرخ اَّمَلَف .اَمُهَنَعَل َو اَمُهَّبَسَف اَهْلَعْجاَف ُهُتْنَعَل ْوأ ُهُتْبَبَس َنيِنم ْؤُملا ُّيأف ٌرَشَب
اَنأ اَمَّنإ َّمُهَّللا : ُتْلُق : َلاَق ؛ : ُتْلُق ؟ِيهب َر ِهْيَلَع ُتْط َراَش اَم ِتْمِلَع اَم َو : َلاَق
اَمُهَتْنَعَل َو.

ملسم هجرخأ .[ًار ْجأ َو ًةاَك َز ُهَل .

5. (5362)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına iki kişi girdi. Resulullah'a bir şeyler söylediler. Fakat ne söylediklerini bilmiyorum. Söyledikleriyle Aleyhissalâtu vesselâm'ı kızdırmışlardı. Onlara lanet etti, sebbetti (kırıcı konuştu). Adamlar çıkınca: "Vallahi Ey Allah'ın Resulü! Bunların kazandığı hayrı kim kazanabilir?" dedim. "Bu da ne?" buyurdular.

"Onlara lanet ettin, sebbettin" dedim.

"Benim Rabbime ne şart koştuğumu bilmiyor musun? Dedim ki: "Allahım, ben bir beşerim. [Beşerin razı olduğu gibi razı olur, beşerin kızdığı gibi kızarım.] Öyleyse mü'minlerden hangisine [hak etmediği halde] lanet edersem, sebbedersem bunu onun hakkında [tahur (günahlarından temizlik vesilesi)], (sevabında) bir artış ve ücret kıl" buyurdular." [Müslim, Birr 88, (2600).]283

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, Resulullah'ın ümmetine karşı şefkatini ne kadar ileri götürdüğünü göstermektedir. Zira herhangi birini yanlışlıkla üzme ihtimaline karşı, bunun o kimse hakkında bir rahmet olması için Rabbinden ahidde bulunmuştur. Hadis, bu muhtevasıyla ilk nazarda bazı suallere sebep olabilmekte, peygamber yanlışlıkla da olsa haksız fiil ve sözde bulunur mu? sorusunu akla getirmektedir. Bu meseleye açıklık getirenler olmuştur. Mesela Şarih Mazirî der ki: "Eğer "hak etmeyene Resulullah nasıl bedduada bulunur?" denilirse şöyle cevap verilir: "Hak etmeyene لْهَاِب اَهَل َسْيَل□ tabiri "senin indinde hak etmeyen" demektir. "Benim beddua ettiğim sırada zahirde hak etmeyen, bize intikal eden haline ve cinayetine uymayan" demek değildir. Sanki Aleyhissalâtu vesselâm şöyle demek istemiştir: "Yaptığı işin iç yüzü senin indinde kendisinden razı olduğun şekilde olan kimse hakkında, bana akseden dış görünüşüne uygun olarak yaptığım bedduayı, onun hakkında günahlarından bir temizleme, sevabında bir artış vesilesi kıl." Mazirî devamla der ki: "Bu mana sahihtir, muhal olan hiçbir yönü yoktur. Çünkü, Aleyhissalâtu vesselâm zahire göre hareket ederdi. İnsanların iç hesabını Allah'a havale ederdi." İbnu Hacer der ki: "Bu söz, Resulullah, hükümlerinde zahirî delillere dayanarak hareket ederdi" diyenlerin sözüne mebnidir. Ama, "O hep vahye müstenid konuşurdu" diyenlere göre, bu cevap tatminkâr olmaz." Mazirî devamla der ki: "Eğer "Ben de beşer gibi öfkelenirim" sözünün manası nedir?" denilirse -ki bu söz, bedduanın öfke sebebiyle vaki olduğunu, şeriatın muktezasıyla vaki olmadığını gösterir- bundan da yeni sorular çıkar.

Buna cevabımız şudur: Muhtemeldir ki, Aleyhissalâtu vesselâm kişi hakkındaki sebbi, laneti ve dövmesi ile suçluya ceza olarak tatbikte veya bu cezaları terkederek bunlar dışında bir vasıta ile zecretmede muhayyer bırakıldığı sebb, lanet ve döğmeleri kasdetmiştir. Bu durumda, onun öfkesi, kendisini lanet etme veya dövme ruhsatıyla göndermiş olan Allah için olmuş olur, bu da şeriatten hariç bir davranış değildir." Mazirî devamla der ki: "Bu halin, bir şefkat ve ümmete Allah'ın hududunu aşmaya karşı korkmayı öğretmek maksadıyla varid olması da muhtemeldir. Sanki Aleyhissalâtu vesselâm, öfkenin, caniyi cezalandırmada -öfkenin yokluğu durumunda meydana gelmeyecek- ziyade bir ceza vermeye kendini sevketmesinden duyduğu korkuyu izhar etmektedir. Yahut, caniyi cezalandırmada -öfkelenmeseydi meydana gelmeyecek olan azıcık bir ceza artmasından korkusunu izhar etmiş olmaktadır. Böylece bu, peygamber hakkında caiz görenlerin kavlince- küçük günahlardan sayılır yahut da küçük günah olmaksızın hasıl olan zecr olmuş olur. Lanet ve sebbin Aleyhissalâtu vesselâm'dan kasıdsız olarak vukuu da muhtemeldir. Bu durumdaki lanet ve sebbin hükmü Allah rızası için ve kabul edilmesi arzusuyla yapılan lanet gibi olmaz." Kadı İyaz bu son ihtimali tercih etmiştir. Bu maksadla der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm'ın zikrettiği sebb ve bedduanın, bizzat kastedilmeyen, niyet de edilmeyen, Arap âdetince sözlerinin gelişi icabı, münasebetsiz haller karşısında itabı te'kiden kendiliğinden dile geliveren, vukua gelmesi hiç niyet edilmeyen ifadelerden olması muhtemeldir." Sonra Hattabî "Sağ elin toprağa bulansın" tabirini misal verir. -Nitekim bizde de anneler çocukları için "Allah canını alsın" diye sıkça kullanırlar, ama gerçekten canını almasını kasdetmezler. Hatta dikkatli anneler: "Allah canını almasın..." demeyi tercih eder.- Hattâbî devamla der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, herşeye rağmen bu kasıtsız bedduasının, duaların kabul gördüğü saat-i icabeye rastlamasından korkarak bu nahoş sözün, söylediği mü'min hakkında rahmet ve yakınlık vesilesi olmasını Rabbinden ahdetmiştir." Kadı İyaz mesele üzerine son bir yorum daha ilave ederek der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), öfkeli halde iken de ancak hakkı söyler, hak olanı yapardı. Fakat Allah adına olan öfkesi, ona, muhalifinin cezalandırılmasında sabır ve teenniyi terkettirir ve ta'cile sevkederdi. Bu hususu Hz. Aişe'nin şu sözü te'yid eder: "Aleyhissalâtu vesselâm hiçbir vakit nefsi için intikam peşinde koşmadı. Onun tecyizesi, Allah'ın haramlarının ihlaline karşı idi."

Esasen, Resulullah pek nadir durumlarda öfkelenmiş, kırıcı sözler sarfedip ceza verme cihetine gitmiştir. Yukarıdaki bütün yorumlar pek nadir olan vakalarla ilgilidir. Bu da şahsıyla ilgili değil, Allah rızası, dinin Bize her hususta en güzel örnek veren Resulümüze sünnetleri, kelamları adedince salat ve selam olsun![284]

MEV'İZELER BÖLÜMÜ

هَّناأ َّلَج َو َّزَع ِهِهبر ْنَع ِبو ْرَي اَميِف # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض□
َر ِهرَذ يبأ ْنَع ِين ًَوْخلا ِسرْدإ يبأ نعو ـ2 □2555ـ ُهتْيَدَه ْنَم ًَّإ ٌّلاَض ْمُكُّلُك يِدابِع
اَي .اوُمَلاَظَت ًَف ،ًام َّرَحُم ْمُكَنْيَب ُهُتْلَعَج َو ،يِسْفَن ىلَع َمْلُّظلا ُتْم َّرَح يِهنإ يِدابِع
اَي :َلاَق يِنوُسْكَتْساَف ،ُهُت ْوَسَك ْنَم ًَّإ ٍراَع ْمُكُّلُك يِدابِع اَي .ْمُكِمْعطأ
يِنوُمِعْطَتْساَف ،ُهُتْمَعْطأ ْنَم َّهإ ٌعِئاَج ْمُكُّلُك يِدابِع اَي .ْمُكِدْهأ يِنوُدْهَتْساَف اوُغُلْبَت
ْنَل ْمُكَّنإ ،يِدابِع اَي .ْمُكَل ْرِفْغأ يِنو ُرِفْغَتْساَف ًاعيِمَج َبوُنُّذلا ُرِفْغأ اَنأ َو ،ِراَهَّنلا َو
ِلْيَّللاِب َنوُئِطْخُت ْمُكَّنإ يِدابِع اَي .ْمُكِسَكاُ ِلَج َر ِبْلَق ِيقتأ ىلَع اوُناَك ْمُكَّن ِج َو ْمُكَسْنإ
َو ْمُك َر ِخآ َو ْمُكَل َّوأ َّنأ ْوَل ،يِدابِع اَي .يِنوُعَفْنَتَف يِعْفَن اوُغُلْبَت ْنَل َو .يِنو
ُّرُضَتَف ي ِهرُض

اَم ْمُكْنِم ٍد ِحا َو ٍلُج َر ِبْلَق ِرَجْفأ ىلَع اوُناَك ْمُكَّن ِجو ْمُكَسْنإ َو ْمُك َر ِخآ َو ْمُكَل
َّوأ َّنأ ْوَل يِدابِع اَي .ًائْيَش يِكْلُم يف َكِلذ َدا َزاَم ْمُكْنِم ٍد ِحا َو َّل ُك ُتْيَطْعأَف
،يِنوُلأَس َو ٍد ِحا َو ٍديِعَص يف اوُماَق ْمُكَّن ِج َو ْمُكَسْنإو ْمُك َر ِخآ َو ْمُكَل َّوأ َّنأ
ْوَل ،يِدابِع اَي .ًائْيَش يِكْلُم ْن ِم َكِلذ َصَقن

مُث ،ْمُكَل اَهيِصْحُأ ْمُكُلاَمْعأ َيِه اَمَّنإ ،يِدابِع اَي .ِرْحَبلا يِف َل ِخ ْدُأ اَذإ□□
ُطَيْخِمْلا ُصُقْنَي اَمَك ًَّإ يِدْنِع اَّمِم َكِلذ َصَقن اَم ،ُهَتَلأْسَم ٍناَسْنإ

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ُهَسْفَن ًَّإ َّنَموُلَي ًَف َكِلذ َرْيَغ َدَج َو ْنَم َو َ هاللّ .
َدَمْحَيْلَف ًاريَخ َدَج َو ْنَمَف .اَهاَّيإ ْمُكيِهف َوُأ . ةرب“ا ميملا رسكب «
«ُطيخلا»و.هدحو بارتلا ليقو ،ضر‘ا هجو « ُديعَّصلا

1. (5363)- Ebu İdris el-Havlânî, Ebu Zerr (radıyallahu anh)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), aziz ve celil olan Rabbinden naklen anlattığına göre, Rabb Teala şöyle buyurmuştur: "Ey kullarım! Ben nefsime zulmü haram ettim, onu sizin aranızda da haram kıldım. Öyleyse birbirinize zulmetmeyin.

Ey kullarım! Hidayet verdiklerim dışında hepiniz dall (doğru yoldan sapmışlar)sınız. Öyleyse benden hidayet isteyin de sizi hidayet edeyim!

Ey kullarım! Benim yedirdiklerim hariç, hepiniz açlarsınız. Öyleyse benden yiyecek isteyin de size yiyecek vereyim!

Ey kullarım! Benim giydirdiklerim hariç hepiniz çıplaklarsınız! Öyleyse benden giyinme talep edin de sizleri giydireyim!

Ey kullarım! Sizler gece ve gündüz hata işliyorsunuz. Ben ise bütün günahları affederim. Öyleyse benden mağfiret talep edin de sizleri bağışlayayım.

Ey kullarım! Bana zarar verme mevkiine ulaşamazsınız ki bana zarar veresiniz! Bana fayda sağlama mertebesine de ulaşamazsınız ki bana menfaat sağlayasınız.

Ey kullarım! Şayet sizlerin öncekileri, sonrakileri; insî olanları, cinnî olanları hepsi de sizden en muttaki bir insanın kalbi üzere olsaydınız, bu benim mülkümde hiç bir şeyi zerre miktar artırmazdı. Ey kullarım! Eğer sizin öncekileriniz ve sonrakileriniz, insî olanlarınız, cinnî olanlarınız sizden en facir bir kimsenin kalbi üzere olsaydınız, bu benim mülkümden zerre kadar bir eksiklik hasıl etmezdi. Ey kullarım! Eğer sizlerin öncekileri ve sonrakileri insî olanları, cinnî olanları bir düzlükte toplanıp bana talepte bulunsaydınız, ben de her insana istediğini verseydim, bu, benim nezdimde olandan, iğnenin denize batırıldığı zaman hasıl ettiği eksilme kadar bir noksanlık ancak meydana getirirdi. Ey kullarım! Bunlar sizin amelleriniz, onları sizin için sayıyorum. Sonra bunların karşılığını size ödeyeceğim. Öyleyse sizden kim bir hayırla karşılaşırsa Allah'a hamd etsin. Kim de hayır değil de başka bir şey bulursa, kendinden başka bir şeyi levmetmesin (kınamasın, başına geleni kendinden bilsin)." [Müslim, Birr 55, (2577); Tirmizî, Kıyamet 49, (2497).][285]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde Rab Teala'dan naklen bazı İslamî hakikatları beyan etmektedir. Bu çeşit, manası Cenab-ı Hak'tan elfazı Aleyhissalâtu vesselâm'dan olan hadislere hadis-i kudsî denmiştir. Sıhhat yönünden bu hadisin diğerlerinden bir farkı yoktur. Bunlar da senedlerine göre değerlendirilir. Sahih, hasen, zayıf ve hatta mevzu olabilir. Hüküm yönüyle de diğer hadislerden farklı bir imtiyaz taşımazlar. Zira, diğer hadislerin de Resulullah'a vahyi, gayr-ı, metluv olarak geldiği alimlerin müşterek görüşüdür. Hadis-i kudsilerde "Rabbim buyuruyor" üslubuyla medar-ı bahs edilen meselelerin diğer hadislerle de ifade edildiği gözönüne alınırsa iki hadis çeşidi arasında temelde bir üslub farklılığından başka bir şeyin olmadığı anlaşılır: Kudsî hadis daha çarpıcı, daha dikkat çekici bir beyan üslubuna sahiptir. **2-** Bu hadis, mühim esaslara şamil olduğu için usul-i İslam'dan mühim bir asıl kabul edilmiştir. İslam'ı öz olarak ifade eden mühim rivayetlerden biridir. Bunun üzerine müstakil şerh te'lif edenler olmuştur. Ebu İdris el-Havlânî'nin bunu rivayet ederken, hürmeten, ta'zimen diz çöktüğü, Ahmed İbnu Hanbel merhumun "Şam ehlinin **3-** Hadiste, Cenab-ı Hakk'ın zulmü kendisine haram kıldığı belirtilmektedir. Alimler, Allah'ın zulme yer vermesini akıl dışı kabul ederler, "müstahildir" derler. Nasıl müstahil olmasın ki, bütün kâinatın mülkü Allah'a aittir. Kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Allah Teala hazretlerinin bir eksiği, bir ortağı yok ki, onu, ortağının mülkünden alarak, zulmederek tamamlasın.

Allah kendisi zulmetmediği gibi, insanların da zulümden kaçınmalarını emretmektedir. Allah'ın en ziyade sevmediği şeylerden biri zulümdür. Öyle ki, bu, bazı hadislerde cezası derhal verilecek amel olarak ifade edilmiştir. Allah'ın hoşlanmadığı zulüm mutlaktır. Mü'mine karşı işlenmiş, kâfir veya fasığa karşı işlenmiş farketmez, hepsi haramdır.

4- Hadiste geçen "Hepiniz dalalettesiniz" tabiri "Her çocuk fıtrat üzere doğar" hadisine muhalif görünüyor ise de, bu hadiste peygamber gelmezden önceki durumun kastedilmiş olabileceği veya "insanlar tabiatlarındaki şehvet, rahat düşkünlüğü gibi zaafları ve adem-i tefekkür halleri üzerine bırakılsalar dalalete düşerlerdi" manası kastedilmiş olabileceği belirtilerek arada bir tezadın olmayacağı gösterilmiştir. **5-** Denize batırılan iğneye bulaşacak suyun denizde meydana getireceği azalma, Cenab-ı Hakk'ın zenginliğini ifadede bir temsildir. İdraki zor hakikatlerin bu tarz temsillerle ifadesi, ayet ve hadiste sıkça yer verilen bir üsluptur. Deniz, bilinen şeylerin en büyüğü, iğne ise en küçüğüdür. Aslında iğne batırmakla denizde hiçbir eksilme hasıl olmaz. Bu örfî teşbih Cenab-ı Hak'ın zenginliğinin sonsuzluğnu ifadede gayet muvafıktır. **6-** Hadisin son kısmı, fevkalâde ehemmiyet taşıyan bir İslam telakkisi veriyor: Mazhar olunan her hayrı Allah'tan bilip hamdetmek, maruz kalınan bütün şer ve kötülükleri kendinden bilip tevbe etmek. Bu ölçüyü hakkıyla anlayıp, istenen seviyede hayatına tatbik edemeyen kimseler dinimizce ciddiyeti belirtilen bir kısım vartalara düşebilirler: Hayrı kendinden bilen ucba ve fahra düşer; şerri kendinden bilmeyen, kendini düzeltme istikametinde bir aksiyona geçme yerine, kaderi tenkid, içtimâî, fizikî şartları itham gibi ataletlere düşer, başını kayalara vurur. Her iki halden de Allah'a sığınırız. 286

هاللّ او ُرُكْذا ُساهنلا اَهُّيأ اَي :َلاَقَف َماَق ِلْيهللا اَثُلُث َبَهَذ اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس □□

َر َنَاك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبعك نب ِهَبُأ نعو ـ5 2555ـ ْمَكَف ، َك ْيَلَع َة ً
َّصلا ُرِثْكُأ ِيهنإ ، هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق ،ُّبُأ َلاَق .ِهيف اَمِب ُت ْوَملا َءاَج .ُةَفِدا َّرلا
اَهُعَبْتَت ُةَف ِجا َّرلا ِتَءاَج .َهاللّ او ُرُكْذا ْناَ و ، َتْئِش اَم َلاَق ؟ َفْصِهنلا : ُتْلُق ؛َكَل
ٌرْيَخ َوُهَف َتْد ِز ْنإو ، َتْئِش اَم :َلاَق ؟َعُب ُّرلا ُتْلُق ؛ َتْئِش اَم :َلاَق ؟يت ًَص ْنِم
َكَل ُلَعْجأ َكُّمَه يهفكُت ًاذإ :َلاَق ؟اَهَّلُك يِتَص َكَل ُلَعْجأ : ُتْلُق ؛ َكَل ٌرْي َخ َوُهَف َتْد ِز
ْنإ َو ، َتْئِشاَم :َلاَق ؟ ِنْيَثُلُّثلا : ُتْلُق ؛ َكَل ٌرْيَخ َوُهَف َتْد ِز موي اهب نويحي يتلا
ةيناثلا ةخفنلا « ُةَفِدا َّرلا»و.قئخلا اهب تومي يتلا ىلو ُ‘ا ةخفنلا « ُةَف ِجا
َّرلا».يذمرتلا هجرخأ .[َكُبْنَذ َرَفْغُي َو

ةمايقلا .

2. (5364)- Ubey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gecenin üçte ikisi geçince kalkar ve: "Ey insanlar! Allah'ı zikredin! Allah'ı zikredin! "Sarsıcı" kesinlikle gelecektir; "takipçi" de onun arkasından gelecektir. Ölüm, içindeki (şiddet ve sıkıntı)larla gelecek, (öyleyse ahirete hazırlanın!)" derdi. Übey devamla dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü dedim, ben sana çok salat oku(mak isti)yorum. (Duamda) ne miktarını sana salat u selam yapayım?"

"Dilediğin kadar!" buyurdular.

"Dörtte bir (yeter mi)?" dedim.

"Dilediğin kadar!" buyurdular, "Eğer artırırsan, bu senin için daha hayırlı!" dediler. "Üçte iki(ye ne dersiniz?)" dedim.

"Dilediğin kadar!" buyurdular, "Eğer artırırsan, bu senin için daha iyi!" dediler. "(Kendim için dua ettiğim vaktin) tamamını size salât u selam okumaya ayırayım mı?" dedim. "Bu takdirde, (dünyevî ve uhrevî) dilediğin kabul edilir, günahın affedilir!" buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 24, (2459).]287

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen ve sarsıcı diye çevirdiğimiz kelime râcifedir. Şarihler, bununla nefha-i ûlâ denen İsrafil aleyhisselam'ın yapacağı birinci üfürmenin kastedildiğini söylerler. Bu üfleme ile bütün canlılar ölecektir. Takipçi diye çevirdiğimiz râdife ise, nefha-i saniye de denen ikinci üfleme diye açıklanmıştır. Bununla kıyamet günü dirilme vukua gelecektir.

Bu ibareler, Naziat suresinde geçen "O gün sarsan sarsacak, onun takipçisi de peşinden gelecek" (Naziat 6-7) ayetlerine bir işaret vardır.

Müfessirler burada birinci ve ikinci nefhanın kastedildiğini belirtmişlerdir. Gelecek diye, gelecek zamanla ifade ettiğimiz fiilin aslı geçmiş zamanlardır, vukua geleceği kesin olması sebebiyle, aynen olmuş gibi geçmiş zamanla ifade edilmiştir.

2- "Ölümün içindeki"nden maksat, can çekişme anında kabirde ve daha sonraki safhalarda karşılaşılacak sıkıntılı ve şiddetli hallerdir.

3- Hadiste Resulullah'a çok salavat okumanın fazileti görülmektedir. Hadis, dua etme sırasında kişinin, nefsi için şunu bunu talep edinceye kadar, Resulullah'a salat u selam okuması, hem dünyevî ve hem de uhrevî muradlarına ermede daha müessir, daha kârlı bir hareket olacağını haber vermektedir. İslam alimleri, nassa dayanarak, salavatın Allah katında en makbul bir dua olduğunu kabul ederler. "Öyleyse derler, Müslüman dünyevî veya uhrevî, her ne talep edecekse, önce makbul olan salavatı sıkça okumalı, sonra dileklerini ifade etmeli, dileklerini tekrar salavat takip etmelidir." Makbul iki dua arasında yapılacak duanın, kabule daha yakın olduğunu belirtirler.

Dua edebi ile ilgili olarak şunu da belirtelim ki, gerek salavat duamız ve gerekse diğer taleplerimiz için, önce istiğfarla manevî bir temizlik yapmamız bu manevî temizlikten sonra salavat okumaya geçmemiz tavsiye edilmiştir.288

مُث ،تِهيَمْلا ىلَع ُهَت َ َص ٍدُحُأ ِلْهأ ىلَع ىهل َصَف ًام ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َج□□
َرَخ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرماع نب ُةَبْقُع نعو ـ5 □2552ـ ِنِئا َزَخ َحيِتاَفَم
ا ي ِض ْوَح ىلا ُرُظْنأ ِ هاللّ َو يِهناِ َو ،ْمُكيَلَع ُديِهَش اَنأ َو ،ْمُكَلŒُتيِطْعُأ يِهناِو ،َن
ُط َرَف يِهنإ : َلاَقف ِرَبنِمْلا ىلا َف َرَصْنا قباسلا «طرفلا».ناخيشلا هجرخأ .[اَهيِف
اوُسَفاَنَت ْنأ ْمُكْيَلَع ُفاَخأ ْنِكَل َو ،يِدْعَب اوُك ِرْشُت ْنأ ْمُكْي َلَع ُفاَخأ اَم ِ هاللّو يِهنِاو
ِض ْر ا‘ ئشلا ليصحت ىلع ةبلاغملا «ةسفانملا».مكرظتنا ِينومتدجو هيلع ،
متمدق اذإف قباس مكل ينأ دارملاو ،ءاملا ىلا ريسلا يف

. هب دارفناو

3. (5365)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün çıkıp Uhud şehidlerine cenazelere kıldığı namazla namaz kıldı. Sonra minbere geçti: "Ben dedi, sizden önce (havuzun başına) varacağım ve ben size şahidlik yapacağım. Şimdi, şu anda ben, vallahi havzımı görüyorum. Bana arzın hazinelerinin anahtarları verildi. Vallahi ben artık sizin benden sonra şirke düşmenizden korkmuyorum. Fakat sizin dünya hususunda birbirinizle rekabete, çekememezliğe düşmenizden korkuyorum."

[Buhârî, Rikak 53, 7, Cenaiz 73, Menakıb 25, Megazi 17, 27; Müslim, Fezail 30, (2296).] 289

AÇIKLAMA:

1- Bazı rivayetlerde Resulullah'ın bu namazı Uhud şehidlerine, Uhud Savaşı'ndan (yuvarlak hesap) sekiz yıl sonra kıldığı belirtilir. Rivayet, şehidlerin ardına namaz kılınabileceğine bir delil kabul edilmiştir. Tahavi der ki: "Resulullah'ın şehidler üzerine namaz kılmasının üç manası olabilir: * Bu hadis, onlara namaz kılmayı terketmesini neshetmiş olabilir. * Şehidler için namazın bu mezkur müddetten sonra kılınabilmesi sünnettir. * Namaz şehidler hakkında, diğer insanlara nazaran caizdir. Çünkü diğerleri hakkında farzdır. Hülasa bu ihtimallerden hangisi esas olursa olsun, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Uhud şehidlerine kılmış bulunduğu bu namazla, şehidler üzerine namaz sübut bulmuştur." Tahavi devamla der ki: "Bu hususta, günümüzde ihtilaf edenlerin sözü daha çok şehidlerin defninden önceki namazları hakkındadır. Definden sonra namaz sabit olunca, definden önce kılınması (haydi haydi caizdir ve) evladır."

İbnu Hacer, Tahavi'nin yorumunu isabetli bulmayarak, şu mülahazayı dermeyan eder: "Şehide namaz kılınmaz" diyenlerin dayandığı ihtimaller de var: * Resulullah'ın kıldığı namaz, onun hasaisinden olmasın? * Rivayette geçen salat (namaz) kelimesi dua manasını taşımasın? (Çünkü salat hem namaz, hem de dua manasında kullanılan bir kelimedir.) Ayrıca bu rivayet umumi bir prensipten ziyade belli bir hadiseyi aksettiriyor. Öyleyse bunu ta'mim edip "şehide namaz kılınmaz" diye kesinlik kazanan bir prensibi kaldıran bir içtihada nasıl gidilir?" Nevevî de bu görüşte olmak üzere: "Buradaki "salat"tan murad duadır. Bunun "ölülere yapılan şekilde" olmasının manası "Aleyhissalâtu vesselâm'ın şehidlere, ölüler hakkında yapmayı âdet edindiği dualar gibiydi" demektir" der. **2-** Hadiste geçen havz, kevserdir. Havz inancı, Müslümanların ahiret inancının bir parçasıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) havzla ilgili pek çok beyanlarda bulunmuştur. Birkısım alimler, bazı hadisleri esas alarak "ahirette kevseri olmak, peygamberlerden sadece bizim peygamberimize mahsus bir imtiyazdır" demiştir. Ancak diğer bazı hadislere göre, her peygamberin cennette bir havzı olacak, ümmetiyle orada buluşacak. Peygamberler orada toplanan ümmetlerinin çokluğuyla övünecekler. Ama, bazı ümmetler çok olduğu halde, bazıları az olacak; kimisi bir grup, kimisi birkaç kişi, kimisi iki, bir kişilik ümmete sahip olacak, hatta tek ümmeti olmayan peygamber de bulunacak. Aleyhissalâtu vesselâm sözünü "Kıyamet günü, tabisi en çok olan peygamber ben olacağım" diye tamamlar.

Rivayetler arasındaki farklılık, bazı alimleri: "Resulullah'ın havzı ikidir; biri mevkıf denen hesap vermek üzere insanların toplandığı meydandadır, diğeri de cennettedir. Birinin etrafında, sırat köprüsünden geçilmezden önce buluşacaktır, diğerinde ise, sırattan sonra buluşulacaktır. Bu, cennetteki havz-ı kevserdir" şeklinde yoruma sevketmiştir.

3- 290 Bazı alimler, sadedinde olduğumuz hadisi Resulullah'ın mucizelerinden biri olarak değerlendirmişlerdir.

ن ِم ٌلاَم َصَقَن اَم ! ُهوُظَفْحاَف ًاثيِدَح ْمُكَثهدَحُأ َو ّنِهْيَلَع ُمِسْقأ ٌةَثَث :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق ىرامن‘ا ةشبك يبأ نعو ـ5 □2555□

هجرخأ .[ٍرْقَف َباَب ِهْيَلَع ُ هاللّ َحَتَف ّاَ ٍإ ٍةَلَئْسَم باَب ٌدْبَع َحَتَف ً َو ،ا هزِع اَهِب ُ
هاللّ ُهَدا َز ّاَ ٍإ اَهْيَلَع َرَبَص ًةَمَلْظَم ٌدْبَع َمِلُظ ً َو ،ٍةَقَدَص

. يذمرتلا

4. (5366)- Ebu Kebşe el-Enmârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç şey vardır, (bunların doğruluğu hususunda size) yemin ederim. Ayrıca bir de hadis söyleyeceğim, bunları iyi belleyin: Kişinin malı sadaka sebebiyle eksilmez. Bir kula haksız zulüm yapılır o da sabrederse, Allah onun izzetini (dünya ve ahirette) mutlaka artırır. Bir kul dilenme kapısını açtı mı, onunla birlikte Allah da o zavallıya fakirlik kapısını açar." [Tirmizî, Zühd 17, (2326).] 291

هاللّ ُهَق َز َر دْبَع :ٍرَفَن ِةَعَب ْر‘ اَينُّدلا اَمَّنإ ؛ُهوُظَفْحاَف ًاثيِدَح ْمُكُثِهدَحُأ َو ، □
هاللّ ُهَعَف َر ّاَ ِإ هللّ ٌدْبَع َعَضا َوَت اَم َو] :ةَياور يف دازو ـ2 □2555ـ ْمَل َو ًامْلِع
ُ هاللّ ُهَق َز َر ٍدْبَع َو ؛ل ِزاَنَمْلا لَضْفأب اَذهف ،ًاهقَح ِهيف ِ هللّ ّنأ ُمَلْعَي َو ،ُهَم ِح
َر ِهَب ُل ِصَي َو ،ِهِب َر ِهِلاَم يف يِقَّتَي َوُهَف ًامْلِع َو ًاَم ُه ُق ُز ْرَي ْمَل َو ًاَم ُ
هاللّ ُهَق َز َر ٍدْبَع َو ،ٌءا َوَس اَمُه ُرْجأف ،ِهِتَيِنب َوُهَف ،ٍن ً ُف َلَمَع ُتْلِمَعَل ًاَم يِل ّنأ
ْوَل ُلوُقَي ،ةَّيِهنلا ُقِداَص َوُهَف ًاَم ُهْق ُز ْرَي ْمَل ٍدْبَع َو ،ل ِزاَنَمْلا ِثَبْخَأِب َاذهف
ًاهقَح ِهيف ِ هللّ ْمَلْعَي ً َو ،ُهَم ِح َر ِهيف ُل ِصَي ً َو ،ُهَّب َر ِهيف يِقَّتَي َ ،ٍمِلِع
ِرْيَغِب ِهِلاَم يف ُطِبْخَي َوُهَف ًامْلِع بلع ئشلا لعف « ُطبَخلا».[ٌءا َوَس اَمُه ُر ْزِو َو
ِهِتَّيِنب َوُهَف ،ٍن ً ُف ِلَمِعب ِهيف ُتْلِمَعَل ًاَم يِل هنأ ْوَل :ُلوُقَي َوُهَف ؛ًامْلِع ً َو ًاَم ُ
هاللّ ُهْق ُز ْرَي

. ريغ ماظن كلذكو يف لوقلا

5. (5367)- Bir rivayette şu ziyade mevcuttur: "Bir kul, Allah rızası için mütevazi olur, alçalırsa Allah onu mutlaka yüceltir. Size bir hadis söyleyeceğim, onu iyi belleyin: "Dünya dört kişi içindir: * Bir kul vardır, Allah kendisine mal ve ilim vermiştir de kul, malı hususunda Allah'tan korkmakta, (mal ve ilmi kullanarak) sıla-ı rahm yapmakta, (mal ve ilimde) Allah'ın hakkı olduğunu bilmektedir; işte bu kimse en faziletli bir makamdadır.

* Bir kul vardır. Allah ona ilim vermiştir, mal vermemiştir, ama iyi niyetlidir ve "Malım olsaydı onu falan kişi gibi (hayırda) harcardım" der. İşte bu kimse niyetindekini yapmış gibi sevaba nail olur, ikisi de eşit şekilde ücrete konar.

* Bir kul vardır Allah ona mal vermiştir, fakat ilim vermemiştir. Malını cahilane harcar. Malı hususunda Rabbinden korkmaz. (Cimriliği, cahilliği sebebiyle) malıyla sıla-ı rahim yapmaz; malında Allah'ın da hakkı olduğunu hiç düşünmez. İşte bu kimse, mertebelerin en düşüğündedir. * Bir kul vardır, Allah ona ne ilim ne de mal vermiştir ama: "Eğer malım olsaydı, onunla filan kimsenin yaptıklarını ben de yapardım der. Bu da niyetiyle muamele görür. Niyet ettiği kimsenin vebalini aynen elde eder." [Tirmizî, Zühd 17, (2326); İbnu Mace, Zühd 21, (4228).] 292

AÇIKLAMA:

Hadis, bir kimse cahil ve fakir bile olsa niyetiyle, alim ve zengin kişilerin sevap veya günahlarını aynen kazanabileceğini anlatmaktadır. Nitekim bir sahih hadiste "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" buyrulmuştur. Şu halde elde edilmesi zor olan, mesuliyetli olan ilim, mal gibi nimetlerden mahrum olan mü'mine alim ve zenginin uhrevî kazancını zahmetsiz elde etmenin yolu gösterilmektedir. İyi bir niyet! Mü'min akil davranarak farzlarını hakkıyla yerine getirdikten sonra himmetini yüce tutup, hayırlı işlere niyet etti mi, fiilen yapmasa bile örnek edindiği, özlediği mümtaz büyüklerin sevabına iştirak edebilir. Burada, özlenen örnek alınacak olan kişilerin de mümkün mertebe daha büyük olanlarının seçilmesine teşvik var. Tabii ki aksi durum da mevzubahis. Kişi, fakir ve cahil haliyle, "param olsaydı da falanca gibi yaşasaydım" diye dünyevî hayat yaşayan, dinle diyanetle alâkası olmayan bir kısım sefil meşhurlara özlem duyup, onların tarzına özenebilir. Bu da onun kötülüklerine iştirak etmiş olur. Cenab-ı Hak mü'minleri bu çeşit ziyanlardan muhafaza buyursun.

Son olarak şu noktayı belirtmemiz gerekir: Mü'minin sade bir niyetle alim ve zengin kimselerin -yani fiilen yapmaya güç yetiremeyeceği işlerin- sevabını elde edebilmesi için, gücü dahilinde olan hayırlardan geri kalmaması gerekir. Yani farz olan ibadetlerini yapmalıdır. Gücü yettiği halde farzlarını bilemeyen, haramlardan kaçınmayan insanın niyetiyle, bu hadiste vaad edilen yüce sevaplara ermesi de uzak bir ihtimal olur. [293]

ا ِتَناَك ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُسŒهْيَلَع َعَمَج َو ،ِهِبْلَق يف ُهاَنِغ ُ هاللّ َلَعَج ُهَّمَه ُةَ َر ِخ
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 2555ـ َرِهدُق اَم َّاِإ اَيْنُّدلا َنِم ِهِتأَي
ْمَل َو ،ُهَلْمَش ِهْيَلَع َق َّرَف َو ،ِهْيَنْيَع َنْيَب ُه َرْقَف ُ هاللّ َلَعَج ُهَّمَه اَيْنُّدلا ِتَناَك ْنَم َو
ُهَلْمَش َو ُهْتَتأ َو اَيْنُّدلا َو َهِي َر ٌةَمِغا ُ.

بوُلُق ُ هاللّ َلَعَج َّاِإ ِهِبْلَقِب ِ هاللّ ىلَع ٌدْبَع َلَبْقأ اَم َو ،ًاريِقَف َّاِإ ُحِبْصُي ََ و ،ًاريِقَف
َّاِإ يِسْمُي ََ ف .ُهَل

يذمرتلا هجرخأ .[َع َرْسأ ِهْيَلاِإ ٍرْيَخ ِهلُكِب ُ هاللّ َناَك َو ،ِةَمْح َّرلا َو ِهد ُوْلاِب .
ِه ْيَلاِإ ُداَقْنَت َنيِنِم ْؤُملا

6. (5368)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kimin arzusu ahiret olursa, Allah onun kalbine zenginliğinden koyar ve işlerini derli toplu kılar, artık dünya ona hakir gelmeye başlar. Kimin hedefi de dünya olursa, Allah iki gözünün arasına (dünyanın) fakirliğini koyar, işlerini de darmadağınık eder. Netice olarak, dünyadan da eline, kendisine takdir edilmiş olandan fazlası geçmez." [Tirmizî, Kıyamet 31, (2467).] [294]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, dünyayı asıl hedef edinen insanın, dünyalık için, nasıl şu iş, bu iş derken darmadağan olduğunu, her şeye rağmen takdir edilenden fazla birşey de elde edemediğini anlatmaktadır. Asıl hedefi ahiret olan kimselere de dünya karşısında nasıl bir tavır takınmaları gerektiğini gösteriyor: Dünyalığa hırs göstermemek, kanaatkâr olmak, fazla çeşitli işlerde dağılmamak. İşlerin çokluğu insanın aklını, fikrini, zihnini onlarla meşgul edecektir. Dünyayı birinci hedef yapanı derhal hırs bürüyecektir. Hırs, onu aklına gelen, teşebbüs gücü çerçevesinde gördüğü her işin peşine takacaktır. Derken meşguliyetlerin içinde boğulacak, uhrevî hazırlık şöyle dursun, dünyayı da yeterince yaşayamayacaktır.

Hadiste, dünyayı esas gaye yapanların iki gözünün arasına dünyalığa karşı fakrın konmuş olması, üzerinde düşünülmesi gereken psikolojik bir prensiptir.

Hadis, gerçekten biri ehl-i dünya, diğeri muttakî iki kişinin ruh hallerini ve dünyevî yaşayışlarını tasvir ettiği gibi, ehl-i takvaya da nasıl hareket etmesi gerektiği hususunda yol göstermektedir.[295]

ك َرْدَص ْ ّماأ يِتَد اَبِعِل ْغ ّرَفَت ،َمداَ َنْبا اَي :ىلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَي :# ِ هاللّ ُلوُس□
□2555□ 5ـ نعو يبا ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق :[َرلَاَق َ

يذمرتلا هجرخأ .[َك َرْقَف ّدُسأ ْمَل َو ًغْش َكيَدَي ُتْ ‘َم ْلَعْفَت َ ْنإو .َك َرْقَف .
ّدُسأ َو ًنِغ

7. (5369)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dediler ki: "Allah Teala hazretleri şöyle buyurdular: "Ey ademoğlu! Kendini ibadetime ver, gönlünü zenginlikle doldurayım, fakrını kapayayım. Böyle yapmazsan ellerini meşguliyetle doldururum, fakrını da kapamam." [Tirmizî, Kıyamet 31, (2467); İbnu Mace, Zühd 2, (4107).][296]

AÇIKLAMA:

Bu kudsî hadis, ihlasla ibadete yönelen kimselere Cenab-ı Hakk'ın gönül zenginliği vereceğini haber veriyor. Bazı hadislerde gerçek zenginlik gönül zenginliği olarak ifade edilmiştir. "Hakiki zenginlik mal çokluğu değildir. Bilakis, zenginlik kalb zenginliği, gönül tokluğudur." Kalp zenginliğine eremeyen kimselerin, -insanlardaki insiyakî olan madde hırsı sebebiyle- iki vadi dolusu altına malik olsa bile bir üçüncü vadiyi talep ettirecek bir açgözlülük içerisinde olacağı yine hadislerde ifade edilmiş bulunan hakikatlerdir. Sadedinde olduğumuz hadis, insanoğlunu bu fıtrî zaafın vartalarından kurtaracak çareyi göstermektedir: Hayatını hakiki kulluk manasına göre tanzim etmek... Bu tanzim, her şeyden önce niyet işidir. Kişi, niyeten, her hareketinin Allah yolunda, Allah'ın rızasına uygun, ibadet manasında olmasını düşünmelidir. Bu takdirde ticaret hayatı da, ziraat hayatı da, ilim hayatı da ibadet yerine geçer. Bu ihlasa ermedi mi, ibadeti bile riyaya dönüşebilir, el-iyazu billah.[297]

ا ِتَناَك َو ،اَيْنُّدلا يف اَنْدِه َز َو اَنبوُلُق ّتَق َر َكَدْنِع اَّنُك اَذإ اَنلاَم ! ِهاللّŒة َر ِخ□
َلوُس َر اَي اَنْلُق] :لاق ه ْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو 5ـ □2555ـ ىلَع َنوُموُدَت ْوَل : ُم
ًّسلا ِهْيَلَع َلا َقَف .اَنَسُفْنأ اَن ْرَكْنأ اَنَد ًوأ اَنْمَمَش َو اَنيِلْهأ اَنْسَفاَعَف كِدْنِع ْنِم اَنْج
َرَخ اَذإ َو ،ٍنْيَع ُيْأ َر اَهَّنأَك َنوُبِنْذُي ٍديِدَج ٍقْلَخِب َءاَجل َو ْمُكِب ُ هاللّ َبَهَذَل اوُبِنْذَت
ْمَل ْوَل َو ،ْمُكِقرُط يِف ْمُكَتَحَفاَصَل َو ،ْمُكِتوُيُب يِف ُةَكِئًَ ْملا ُمُكْت َرا َزَل يِدْنِع
ْمُكِلاَح

يذمرتلا هجرخأ .[مْ هُلَ رِفْغَيَف َنو ُرِفْغَتْسَي َو.

8. (5370)- Yine Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resulü dedik, senin yanında iken kalplerimiz maneviyatta rikkate gelip inceliyor, dünyaya karşı alâkamız kesiliyor ve ahireti sanki görmüş gibi oluyoruz. Yanınızdan ayrılınca ailemizle ünsiyet edip çocuklarımızı kokladık mı, önceki halimizi inkar ediyoruz, bunun sebebi nedir?"

Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi:

"Eğer siz, ayrıldıktan sonra da yanımdaki halinizi devam ettirseydiniz, melekler sizi evlerinizde ziyaret eder, yollarda sizinle müsafahada bulunurdu. Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi toptan yokeder, günah işleyip istiğfar edecek yeni bir mahluk yaratır ve onları mağfiret ederdi." [Tirmizî, Cennet 2, (2528); İbnu Mace, Siyam 48, (1752).] 298

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, insan tabiatının her zaman aynı halette, aynı kesafeti muhafaza eden dinî doygunlukla olamayacağını ifade etmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm, bazı haricî şartlarla kesif bir dinî halete girilebileceğini, o şartların değişmesiyle bu kesafetin azalacağını ve bunun normal karşılanması gerektiğini, insan olarak aynı dinî kesafet üzere yaşamanın mümkün olamayacağını ve hatta böyle bir şeyi talep etmemenin daha doğru olacağını belirtmektedir. Dahası, Müslim'de gelen bir rivayette Hanzala İbnu'r-Rebi'in Resulullah'ın yanında ayrıldıktan sonra dinî heyecanının zayıflamasını münafıklaşma olarak değerlendirip, halini Resulullah'a şikayet ettiğini görüyoruz. Resulullah ona "Eğer siz, hep benim yanımda olduğunuz şekilde devam etseniz ve zikir halinde bulunsanız melekler sizinle yataklarınızda, yollarda müsafaha ederdi" diyerek dışarıdaki değişme halinin münafıklık olmadığını, bunun tabii olduğunu ifade buyurur; Hanzala'yı ve bareberindekileri teselli eder. **2-** Hadiste geçen ikinci ana fikir, günah işlemenin insan tabiatından gelen bir şe'niyet olduğudur. Mü'min için, günah işlemesinden çok, tevbe etmemesi daha ciddi bir durumdur. İnsanlar hiç günah işlemeyecek duruma gelseler, yaratılış hikmetlerinin dışına çıkma gibi bir durum hasıl olacaktır. Cenab-ı Hakk Rezzak isminin gereği olarak rızka muhtaçları yarattığı gibi, Tevvab ve Gaffar isimlerinin gereği olarak da tevbe edecek, istiğfar edecek mahluklar yaratacaktır. Bu isimlerin tecellisi için tevbe, istiğfar şartları ve sebepleri olacaktır. Ayrıca kişinin kendini günahsız bilerek Allah'a karşı ucba, fahra, naza düşmesi ciddi bir vartadır. Günah işlemiş olarak tevbe, istiğfar ve niyaz ile Allah'a iltica ve yönelmesi daha iyi bir durumdur, kulluk edebine daha muvafıktır. 299

ز ِجاَعْلا َو ،ِت ْوَمْلا َدْعَب اَمِل َلِمَع َو ُهَسْفَن َناَد ْنَم ُسِيهَكْلَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍس ْوأ نب ِداهدَش نعو ـ5 □2552□

اهَبساَح نأ « ُهَس ْفَن َناَد».يذمرتلا هجرخأ .[ِهاللّ ىلَع َّنمَت َو اَها َوَه ُهَسْفَن .
َعَبْتأ ْنَم

9. (5371)- Şeddad İbnu Evs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Akıllı kimse, nefsini muhasebe eden ve ölümden sonrası için çalışandır. Aciz de, nefsini hevasının peşine takan ve Allah'tan temennide bulunan kimsedir." [Tirmizî, Kıyamet 26, (2461).] 300

AÇIKLAMA:

Akıllı diye tercüme ettiğimiz keyyis, "işlerini iyi çeviren", "işlerini rıfkla, tatlılıkla yürüten", "hayra ulaşmakta en iyi kararı veren" gibi manalara da gelmektedir. Şu halde nefis muhasebesi bu vasıflara uyan bir davranış olmaktadır. İbnu Arabî der ki: "Büyüklerimiz, konuştuklarını ve yaptıklarını bir deftere yazarak, yatsıdan sonra kendilerini muhasebeden geçirirlerdi. Deftere bakıp kendilerinden sadır olan söz ve fiil hepsini gözden geçirirlerdi. Bunlardan tevbe gerekenler için tevbe, istiğfar gerekenler için de istiğfar, şükür gerekenler için de şükrederlerdi. Onlar bu muhasebeyi yaptıktan sonra uyurlardı."

Acizin Allah'tan temennisi bazı kuruntulardır. Yani, nefsine uyup, günahlarda ısrar ettiği, tevbe edip dönüş yapmadığı halde, Allah'ın kendisini affedeceği, cennetine koyacağı hususundaki temenni ve ümiddir. 301

وأ ،ًايِسْنُم ًارْقَف ًّإ َنورُظ ْتَنَت ْله ؛ًاعْبَس ِلاَمْع َ‘اِب او ُرِداَب :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ25 □2555ـ .[ُّرَمأ َو ىَهْدأ ُةَعاَّسلا
ِوأ ، ُرَظ ْتَنُي ٌبِئاَغ ُّرَشَف ،َلاَّجَّدلا ِوأ ،ًازِهْجُم ًات ْوَم ْوأ ،ًادِنْفُم ًامَرَه ْوأ ،ًادِسْفُم ًاض
َرَم ْوأ ،ًايِغْطُم ًىنَغ

يئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .

عيرسلا «زهجملا توملا»و.ةحصلا ننس نع مكلاب جرخ اذإ «خيشلا دنفأ» لاقي .

10. (5372)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yedi şeyden önce amelde acele edin:

* Unutturucu fakirliği mi bekliyorsunuz?

* Tuğyan ettirip azdırıcı zenginliği mi bekliyorsunuz? * İfsad edici hastalığı mı bekliyorsunuz?

* Aklınızı götürecek ihtiyarlığı mı bekliyorsunuz? * Ani ölüm mü bekliyorsunuz?

* Deccali mi bekliyorsunuz. Bu beklenen gaib bir şerdir. * Yoksa kıyameti mi bekliyorsunuz? Kıyamet ise hepsinden kötü, hepsinden daha acıdır." [Tirmizî, Zühd 4, (2308); Nesâî, Cenaiz 123, (4, 4).] 302

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dindeki ihmali sebebiyle mü'mini tevbih (azarlama) üslubuyla, hayırlı amellerde bulunmakta gecikmemek gerektiğini ders veriyor. Hadiste sayılan yedi hallerden birkısmı hemen gelebilecek durumdadır. Onlardan biri geldi mi hayır yapma imkanı kalmayacaktır. Öyleyse, bu musibetli durumlar gelip çatmadan elinizdeki fırsatı hayır işlemede değerlendirin denmiş olmaktadır. 303

اَيْنُّدلا ُّبُح َو ،ناَطْيَّشلا ُلِئاَبَح ُءاَسِّنلا َو ،ِمْث“ا ُعاَمِج ُرْمَخْلَا :#ِ هاللّ ُلوُس َر
□2555□ 22ـ نعو ةَفْيَذُح َر َضِي َ هاللّ ُهْنَع لاق :[َلاَق

اهب داطصي يتلا كارشلا «لئابحلا»و.هتنظمو ةعمجم يأ «مث“ا عامج».نيزر .
هجرخأ .[ٍةَئيِطَخ ِهلُك ُسأ َر

11. (5373)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hamr (sarhoş edici içki), günahın her çeşidinin kaynağıdır. Kadın, şeytanın oltasıdır, dünya sevgisi her çeşit hatanın başıdır." [Rezin tahriç etmiştir.] 304

يِهنِاَف ِراَفْغِتْس“ا ْن ِم َن ِرْثكأ َو ،َنْقَّدَصَت ِءاَسهنلا َرَشْعَم اَي :# هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر رمع نبا نعو ـ25 2555□ ـ ْن ِم ُتْيأ َر اَم . َريِشَعْلا
َن ْرُفْكَت َو َنْعَّللا َن ْرِثْكُت :َلاَق ؟ِراَّنلا ِلْهأ ُرَثْكأ اَنل اَم َو :ٌةَل ْزَج َّنُهْنِم ٌةأ َرْما
ِتَلاَقَف .ِراَّنلا ِلْهأ َرَثْكأ َّنُكْتَيأ َر ُةَداَهَشَف :ِلْقَعْلا ُناَصْقُن اَمأ :َلاَق .ِنيِهدلا َو ِلْقَعلا
ُناَصْقُن اَم َو ،ِ هاللّ َلوُس َر اَي :ْتَلاَق .نُكْنِم ٍهُبَل يِذِل َبَلْغأ ٍنيِد َو ٍلْقَع ِتاَصِقاَن
هجرخأ .[ِنيِهدلا ُناَصْقُن اَذَهَف ،َناَضَم َر يِف َن ِرْطُفْت َو ،ِهِلَصُت اَم َيِلاَّيَّلا ُثُكْمَت
َو ،ِلْقَعْلا ُناَصْقُن اَذهف ،ٍلُج َر َةَداَهَش ُلِدْعَت ِنْيَتأَرْملا

نهيلاِ هناسحاِ نهدحج «هايإ َّنه ُرْفُك»و.جوزلا انه هب دارملاو ،رشاعملا « .
ُريِشَعلا».ملسم

12. (5374)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir bayram namazında kadınlar tarafına geçerek): "Ey kadınlar cemaati! (Allah yolunda) sadakada bulunun, istiğfarı çok yapın. Zira ben siz kadınların cehennemde çoğunluğu teşkil ettiğini gördüm" buyurdular. Dinleyenlerden cesaretli bir kadın: "Niye cehennemliklerin çoğunu kadınlar teşkil ediyor, neyimiz var?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ağzınızdan kötü söz çıkıyor ve kocalarınıza karşı nankörlük ediyorsunuz. Aklı ve dini eksik olanlar arasında akıl sahibi erkeklere galebe çalan sizden başkasını görmedim!" dedi. O kadın tekrar: "Ey Allah'ın Resulü! Aklı ve dini eksik ne demek?" diye sorunca Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı: "Aklı noksan tabiri, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasını ifade eder. Dinlerinin eksik olması tabiri de onların (hayız dönemlerinde) günlerce namaz kılmamalarını, Ramazan ayında oruç tutmamalarını ifade eder." [Buhârî, Hayz 6, Zekat 44, İman 21, Küsûf 9, Nikah 88; Müslim, Küsûf 17, (907), İman 132, (79); Nesâî, Küsuf 17, (3, 147); Muvatta, Küsuf 2, (1, 187).] 305

AÇIKLAMA:

1- Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde kadınları manen en ziyade ziyana atan fıtrî zaaflarına dikkat çekmektedir. En ziyade diyoruz çünkü cehennemdeki çokluklarının sebebi bu zaafa bağlanmaktadır. O zaaf da: Kötü sözü çabukça, çokça sarfetmeleri, kocalarına karşı nankörlükleri, erkeklerin aklını çelici olmaları. Erkekleri günaha attıkları için, sebep olmadan dolayı kendilerine mesuliyet gelmektedir. **2-** Hadis, ilk nazarda, kadınlara karşı her zaman her yerde görülen istihfaf edici bir tavır taşıyor gibi gelebilir. Fakat aslında, bunu söylemek hadisteki inceliği kavramamak olur. Resulullah, kadınlarda tabii olarak mevcut, fakat farkında olamadıkları zaaflarını göstererek, şuurlu olarak o zaaflarının üzerine gidilmediği takdirde hasıl edecekleri zararın büyüklüğüne dikkat çekmiştir. Şöyle ki: Kadınlar annelik gibi, şefkat ve hissilik gerektiren bir vazife üzere yaratıldıkları için, birkısım hissiliklerde erkeklere nazaran daha üstündürler. Bu hissi güçlülüğün, beraberinde getirdiği yan zaaflar var. Bu zaaflar hususunda şuurlu olunmaz, irade ile yönlendirilmez ve tabii hallerine bırakılırsa sahibini zarara atıcı menfi tezahürleri olacaktır. Resulullah cehennemdeki sayı çokluğunun bu fıtrî zaaftan ileri geldiğini belirtmiştir.

Sözünü ettiğimiz fıtrî zaaf ayet-i kerime ile gündeme getirilmiştir: Onların şehadeti, birçok meselede erkeğin şehadetinin yarısına denktir: "...Erkeklerden iki şahid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa, o halde razı (ve doğruluğuna emin) olacağınız şahidlerden bir erkekle iki kadın (yeter. Bu suretle) kadınlardan biri unutursa öbürünün hatırlatması (kolay olur)..." (Bakara 282). Alimler, ayette geçen "biri unutursa diğerinin hatırlatması" ibaresinin, kadınların hadiseyi zabt yönüyle zayıf olduklarına delil olduğunu, Cenab-ı Hakk'ın bu ibare ile onların zaafına dikkat çektiğini söylerler. Mülk suresinde her şeyin gerçeğini, yaratanın bileceği belirtilir: "Yaratan mı bilmeyecek?" (Mülk 14).

Kadınların aklen nakıs olduklarını söylemek; onları levmetmek, kınamak veya onlara herhangi bir hakaret manası taşımaz. Çünkü bu, yaratılıştan gelen bir hususiyettir. Bunun zikri, o zaafın getireceği fitneye karşı uyarma, tedbirli olmaya çağırma gayesini güder. Nitekim, abdest sırasında hususi dikkat sarfedilmediği takdirde kuru kalma tehlikesine maruz olan ökçeler için Aleyhissalâtu vesselâm "Ateşte yanacak o ökçelere yazık!" demiştir. Aslında sadece ökçeler değil, diğer abdest uzuvlarına da "ateşten yazık!" var. İyi yıkanmazlarsa. Bu "iyi yıkanma" riskinin acı neticesi, iyi yıkanmama tehlikesine en ziyade maruz olan ökçeler zikredilerek gündeme getirilmiş, dikkatlere arzedilmiştir.

Kadınlar, kendilerini çokça ateşe atan zaaflarından bîhaber olduklarını "Niye cehennemliklerin çoğunu kadınlar teşkil ediyor?" şeklindeki sorularıyla ortaya koymuş olmaktadır.

Dikkat çekeceğimiz bir incelik, hadiste kadınların aklen nakıs olmaları sebebiyle ateşle tehdit edilmemiş olmalarıdır. Ateş tehdidi, "kötü sözü çok yapmaları", "kocalarına karşı küfranları", "erkeklerin aklını çelici olmaları" sebebiyle yapılmıştır.

Aynı şey dinî noksanlık için de söylenebilir. Bu da fıtrî bir durumun neticesidir. Hayız halinde Allah'ın yasaklaması ile namaz kılmazlar, oruç tutmazlar, dolayısıyla bu hal dahi onlar hakkında bir levm, bir ayıplama tahkir ifade etmez. Kâmil ve nakıs olma işi nisbî bir durumdur. Ekmele nisbeten "kâmil" de noksan sayılır. Öyleyse hayız halinde namaz kılmayan kadın, kılana nisbetle dinen nakıstır. Burada şöyle bir soru akla gelir: Nasıl ki, hasta kimse, sağlıklı iken kıldığı nafilelerin sevabını, hastalık sebebiyle kılamasa da aynen aldığı gibi, hayızlı kadın da, Allah'ın emriyle, hayız müddetince kılmadığı namazın sevabını, kılmış gibi alabilir mi? Nevevî bu soruya: "Zahire göre alamaz" diye cevap verir ve şöyle devam eder: "Hayızlı ile hasta arasında şu fark var; hasta kimse sağlıklı iken nafilelerini devam etmek niyetiyle yapmakta idi, hayızlı böyle değildir." 306 **3-Hadiste Mevcut Bazı Faydalar:**

1) Kadınların bayramlarda musallaya çıkmaları meşrudur. **2)** İmam, halka sadaka verme emrinde bulunabilir. **3)** Kadınlar namazgâhta hususi bir kısımda bulunabilir. **4)** İmam kadınlara hususi va'z edebilir.

5) Nimetin inkarı haramdır.

6) Kötü sözü (lanet, beddua, kehanet, kırıcı kelam..) çokça kullanmak da haramdır. Nevevî bu hadise dayanarak nankörlük ve kaba sözlülüğü kebairden saymıştır.

7) Lanet yani Allah'ın rahmetinden uzak olmasını temenni etmek, muayyen bir şahıs hakkında ise caiz değildir. **8)** Dinden çıkarmayan bir kısım günahlar hakkında "küfür" kelimesini kullanmak caizdir. Bu kullanış tağliz ve korkutma gayesini güder. Bu çeşit tağliz (ağır sözlerle caydırma) işi, hadislerde bazan imanın nefyi ile yapılmıştır.

9) Nasihatta, reddedilen, ayıplanan vasfın izalesi için, ağır tabirler kullanılabilir (tağliz). Ancak bunun belli bir şahsa tevcih edilmemesi gerekir.

10) Sadaka azabı defeder, kullar arasındaki günahlara kefaret olur. **11)** Akıl, ziyadenoksan kabul eder. Herkesin aklı eşit değildir. Bunu, kadınlar hakkında kabul etmenin, onlara bir levm olmadığını az yukarıda belirttik. Azab da akıl noksanlığına değil, küfran, kötü söz, insanların aklını çelme gibi davranışlara terettüp etmektedir.

12) Dinin noksanlığı sadece günah hasıl eden davranışlardan ileri gelmez. Dinin noksan oluşu, (Nevevî'ye göre) izafi bir haldir.

13) Talebe hocasına, tabi olan metbuuna (tabi olduğu amirine) anlamadığı şeyi sorabilir, itiraz edebilir. **14)** Hadis Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüce ahlakını, müsamahasını, insanlara karşı rıfk ve mülayemetini de göstermektedir.307

لُك ُهيقَفْلَا ؛ُهْقِف اَهيف َسْيَل ةَداَبِع َ ًو ، ٌرُّبَدَت اَهيف َسْيَل ٍةَءاَرِق يف َرْيَخ□□
□2552□ 25ـ نعو َر يلع ِض َي هاللّ ُ هْنَع ُهنأ َ ًه ُلاق :[َ

نيزر هجرخأ .[ُها َوِسَام ىلا ُهْن َع ًةَبْغ َر َنآرُقْلا ِعَدَي ْمَل َو ُه َرْكَم ْمُهْنِهَمؤُي .
ْمَل َو ِ هاللّ ِةَمْح َر ْنِم َساَّنلا ِطِهنَقي ْمَل ْنَم ِهيقَفْلا

13. (5375)- Hz. Ali (radıyallahu anh) demiştir ki: "Tefekkür edilmeden yapılan kıraatte, (beklenen) hayır yoktur. Fıkıh olmayan ibadette (çok) hayır yoktur. Fakihlerin fakihi, halkı Allah'ın rahmetinden ümitsizliğe düşürmeyen ve Allah'ın mekrinden de emniyete salmayan ve insanları Kur'an'dan başka şeye rağbete sevketmeyen kimsedir." [Rezin tahric etmiştir.]308

مُكبُولُق وُسقَتَف ِ هاللّ ِرْكِذ ِرْيَغِب َم َ ًكلا اوِ ُرِثْكُت َ] : َلاَق ُم َ ًّسلا ِهْيَلَع َمَي□□
□2555□ 25ـ نعو ِكلام ُهنأ َ ًه ُهَغَلَب ُهَّنأ َسيِع َنْبا َرْم

بْلَقْلا َّنإ َو□

سأَّنلا اَمَّنِإف ،ٌديِبَع ْمُكَّنأَك ْمُكِبو ُنُذ يف اوُرُظنا َو ، ٌبَاب ْرأ ْمُكَّنأَك ِساَّنلا ِبوُنُذ□
يف اوُرُظْنَت َ ًو ،َنوُمَلْعَت َ ْنِكل َو ِ، هاللّ َنِم ٌديِعَب ِساَقْلا

ة َيِفاَعْلا ىلع َ هاللّ اوُدَمْحا َو ،ِء ًَبْلا َلْهأ اوُمَح ْراَف ،ًنفاَعُم َو ًىلَتْبُم□] .

14. (5376)- İmam Malik'e ulaştığına göre, Hz. İsa İbnu Meryem (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın zikri dışında çok kelam etmeyin, kalpleriniz katılaşır. Çünkü katı kalp Allah'tan uzaktır, fakat bunu bilemezsiniz. Kendiniz efendiler imişçesine insanların günahlarına bakmayın, bilakis, kullar olarak kendi günahlarınıza bakınız. Çünkü insanlar(ın bir kısmı) belaya maruzdur, (bir kısmı) afiyete mazhardır, bela (imtihan) sahiplerine merhamet edin. Mazhar olduğunuz afiyete de hamd edin." [Muvatta Kelam 8, (2, 986).] 309

تيِ رُأ : َلاَق َو ،ةَلْبِقْلا َلَبِق ِهِدَيِب َراَشأ َو َرَبْنِمْلا َىق َر َّمُث ًام ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس□
□2555□ 22ـ نعو َر ٍسنأ َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق :[ىهلَص ىبِنَا َر

يراخبلا هجرخأ .[ِهرَّشلا َو ِرْيَخْلا يف ِم ْوَيلاَك َرأ ْمَلَف ، ِراَد ِجْلا اذه ٍلُبُق .
نَ ُمنْذُ ُتيَّلَص ُمكَل ُصلا َّ َ ًة َلاجَنَّة َو َلانأَّر َمُمثَّلَتَيْن ِ فيΙŒا

15. (5377)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün bize namaz kıldırdı, sonra minbere çıktı, eliyle kıble cihetine işaret etti ve: "Size namaz kıldırdığım andan beri, bana cennet ve cehennem gösterildi. Onlar şu duvarın önünde temessül etmiş vaziyette idiler. Hayırda ve şerde bugünkü kadarını hiç görmedim" buyurdu." [Buhârî, Ezan 91, Salat 40, Rikak 18.] 310

قِفَطَف ،ُّيِسْبُد َراَطَف ُهَل ٍطِئاَح يف يِهلَصُي َناَك هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َّى ِراَصْن‘ا□
َةَحْلَط اَبأ َّنأ] :ٍركب يبأ نب هاللّدبع نعو ـ25 □2555ـ .بهلَص ْمَك ى ِرْدَي َ َوُه
اَذإَف ،ِهت َ َص َىلا َعَج َر َّمُث ،ًةَعاَس ُه ُرَصَب ُهَعِبْتَف َكِلذ َةَحْلَط اَبأ َبَجْعأَف .ُد
ِجَي َ َف ًاج َرْخَم ُسِمَتْلَي َو ُدَّد َرَتَي

يِف ُهَباَصأ ِيذَّلا ُهَل َرَكَذَف ،#ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا َءاَجَف .ٌةَنْتِف اَذه ِيلاَم يف
ِنِباَصأ ْدَقَل :َلاَقَف ،ريغص رئاط «ُّسبُّدلا»و.ناتسبلا «ُطِئاَحلا».كلام هجرخأ .]
َتْئِش ُثْيَح ُهْعَضَف ٌةَقَدَص َوُه ِ، هاللّ َلوُس َر اَي :َلاَق َو ،ِهت َ َص

ماميلا ركذ وه ليقو .

16. (5378)- Abdullah İbnu Ebi Bekr anlatıyor: "Ebu Talha el-Ensarî (radıyallahu anh) bahçesinde namaz kılıyordu. Derken (dübsî denen kumruya benzeyen) bir kuş uçtu. Gidip gelmeye, çıktığı yeri aramaya başladı, fakat bulamadı. Bu hal Ebu Talha'nın garibine gitti ve bir müddet gözleriyle kuşu takip etti. Sonra namazına döndü. Ne kadar kıldığını bilemiyordu. Kendi kendine: "Bu malımdan bana fitne arız oldu!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek namazda başına gelen fitneyi anlattı ve "Ey Allah'ın Resulü! Bu (bağım Allah için) sadakadır, onu dilediğine ver!" dedi." [Muvatta Salat 67, (1, 98).] 311

AÇIKLAMA:

Yine Muvatta'da yer alan benzer bir hâdise Hz. Osman'ın hilafeti zamanında cereyan eder. Medine'nin Kuff vadisindeki bir hurma bahçehesinde ensardan bir zat, hurmaların erdiği yaz mevziminde gölgelerin arasında namaz kılarken, meyvelere bakar ve çok hoşuna gider. Namazda kaç rekat kıldığını hatırlayamayınca, "Bu malım sebebiyle bana fitne isabet etti" diyerek, o gün halife olan Hz. Osman (radıyallahu anh)'a giderek bahçeyi Allah yolunda bağışlar. Hz. Osman da onu elli bin (dirhem)e satar. Bu örnekler, Ashab'ın sehavetini, nazarlarında namazın ne kadar mühim bir yer tuttuğunu, buna bedel dünyalığa kıymet vermediklerini ifade eder. 312

MUZARAA (ZİRAÎ ORTAKLIK) BÖLÜMÜ

İki fasıldır.

*

BİRİNCİ FASIL

MÜZARAANIN CEVAZI

*

İKİNCİ FASIL

MÜZARAANIN YASAK OLMASI

UMUMİ AÇIKLAMA

Müzaraa, çiftçilikte yapılan bir akid çeşidini ifade eder. Bir taraftan tarla, diğer taraftan da çalışma konularak, elde edilen hasılat aralarında tesbit edilen bir nisbette pay edilmek üzere teşkil edilen şirkettir. Her bir tarafın hasılattan alacağı pay yarı, üçte bir veya üçte iki şeklinde önceden tesbit edilir ve bu esasa göre taksim edilir. Bu, az sonra kaydedilecek hadislerde görüleceği üzere sünnetle sabit, meşru bir akittir. Müzaraa akdine muhabere, muakele de denir.

Müzaraa akdine dört rükün dahil olur; tarla, tohum, çalışma ve ziraatte kullanılacak hayvan (veya makine). Ortaklardan herbirinin bunlardan bir veya daha fazlasıyla iştirakine göre, hasılattan alacakları pay farklı olur. Sözgelimi arazi ile tohum bir taraftan; çalışma ve hayvan (makine), öbür taraftan olabilir. * Arazi, tohum ve hayvan bir taraftan; çalışma da diğer taraftan olabilir. * Arazi bir taraftan; amel, tohum, hayvan bir taraftan olabilir. Bu üç şekilde yapılan akid sahihtir.

Müzâra’a akdinin sıhhati için sekiz şart aranır.

1) Akid yapanlar, akde ehil olmalıdır. Akil olmaları şarttır. Çocuk büluğa ermemiş olsa bile, velisinden izin almış (me'zun) olan bir çocuk bu akdi yapabilir.

2) Ziraate elverişli bir zaman kaydı konmuş olmalıdır: Bir yıl, iki yıl gibi. **3)** Tohumu hangi taraf verecek, belirtilmesi şarttır. **4)** Ne ekileceği belirtilmiş olmalıdır.

5) Akidlerin, mahsulatın hisseleri ne ise, yarım, üçte bir gibi cüz-ü şayi şeklinde belirtilmesi gerekir. Böyle belirlenmez veya hasılattan başka bir şey verilmek üzere tayin edilirse caiz olmaz. **6)** Arazi, ziraate elverişli olmalıdır.

7) Ekilecek arazi, ekecek olana teslim edilmiş olmalıdır. **8)** Hasılata akidler ortak sayılmalıdır.

Bu meselede teferruat için fıkıh kitaplarının ilgili babları görülmelidir. 313

BİRİNCİ FASIL

MÜZARAANIN CEVAZI

ناَكف ِع ْر َز ْوأ ٍرَمَث ْنِم اَهْنِم ُجُرْخَي اَم ِرْطَشِب َرَبْيَخ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىطْعأ]
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمُع نبا نع ـ2 2555ـ َرَبْيَخ َمَسَق ه ْنَع ُ هاللّ َي ِض َر:
ُرَمُع َيِل َو اَّمَلَف .ٍريِعَش ْنِم ًاقْس َو َني ِرْشِع َو ٍرْمَت ْنِم ًاقْس َو َنيِناَمَث ٍقْس َو
َةَئاِم ٍةَنَس َّلُك ُهَجا َوزأ يِطْعُي َض ْر ُ'ا ِت َراَتْخا ْنَم َّنُهْنِمَف .َنْفَلَتْخاَف ، ٍماَع ِهلُك
يف َقاَس ْو ُ'ا َّنُهَل َنَمْضَي ْوأ ،َءاَمْلا َو َض ْر ُ'ا َّنُهَل َعِطْقُي ْنأ # ِهِبَّنلا َجا َو ْزأ
َرهيَخ َو

ةسمخلا هجرخأ .[َءاَمْلا َو َض ْر ُ'ا َراَتْخا ِنَّمِم امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَصْفَح َو .
ُةَشِئاَع ْتَناَك َو َقاَس ْو ُ'ا ِت َراَتْخا ِنَم َّنُهْنِم َو ،َءاَمْلا َو

1. (5379)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), meyve ve ekinden çıkacak olan bütün mahsulün yarısı karşılığında Hayber'i (Yahudilere) verdi. Her sene zevcelerine, yüz vask veriyordu. Seksen vask kuru hurma, yirmi vask arpa. Hz. Ömer (radıyallahu anh) başa geçince, Hayber'i taksim etti ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerini, kendilerine arazi ve suyu ikta etmek veya her yıl almakta oldukları vaskları tazmin etme arasında muhayyer bıraktı. Onlar bu teklifi benimsemede farklı kararlara vardılar: Bir kısmı arazi ve suyu tercih etti, bir kısmı da vaskları tercih etti. Hz. Aişe ve Hz. Hafsa (radıyallahu anhümâ) arazi ve suyu tercih edenlerdendi." [Buhârî, Müzaraa 8, 9, 11, İcare 22, Şirket 11, Şurut 5, Megazi 40; # َعَفَد ىلا ِدوُهَي َرَبْيَخ َلْخَن َرَبْيَخ َو ْرأ اَهَض
َّيِبهنلا َّنأ] :ملسِمِل ٍةياور يفو ـ5 2555ـ . [اَه ِرَمَث ُرْطَش # ِ هاللّ ِلوُس َرِل َو
ْمِهِلا َوْمأ ْنِم اَهوُلَمْعَي ْنأ ىلَع،

2. (5380) Müslim'in bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber hurmalarını ve arazisini kendi emvalleri gibi işleyip meyvesinin yarısını Resulullah'a vermeleri şartıyla Hayberlilere geri verdi." [Müslim, Müsakat 5, (1551).][315]

ىلَع اَهوُلَمْعَي ْنأ ىلَع اَهيف ْمُه ُّرِقُي ْنأ # ِ هاللّ َلوُس َر ُدوُهَيْلا ِتَلأَس َرَبْيَخ # ِ
2552ـ 5 هلو ُهَلو يف ُرخأ :[َلَّمأ َفَتَح َر َلوُس ُهاللّ

ُذخأَيَف َرَبْيَخ ِفْصِن ْنِم ِناَمْهُّسلا ىلَع ُمَسْقُي ُرَمَّتلا َناَكَف .اَئْيَش اَم َكِلذ ىلَع ْمُك
ُّرِقُن :# َلاَقف .ِع ْرَّزلا َو ِرَمَّتلا َنِم َج َرَخ اَّمِم ِفْصهنلا

. [ر َلوُس ُهاللّ ِ # ُسُمُخلا

3. (5381)- Yine Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'i fethettiği zaman, Yahudiler, Resulullah'a müracaat ederek, çalışıp elde edecekleri ekin ve meyve hasılatının yarısını vermek şartıyla kendilerini arazilerinde bırakmasını talep ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm onlara: "Biz sizi, dilediğimiz zamana kadar orada bırakabiliriz" dedi ve kalmalarına müsaade etti. Hayber'in meyve hasılatının yarısı iki hisseye taksim ediliyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu gelirin humusunu (beşte birini) alıyordu." [Müslim, Müsakat 4, (1551).][316]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen üç hadis de Hayber arazisi ile ilgilidir. Hayber, Medine ile Şam arasında, Medine'ye dokuz konak mesafede bulunan ziraate elverişli, suyu bol bir vahadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde, burada Yahudiler yaşardı. Medine'de tutunamayan bir kısım Yahudi kabileleri de buraya göç ederek Yahudi kesafetini artırmışlardır. Hz. Peygamber, Mekke fethine hazırlık maksadıyla, Hudeybiye Sulhü'nden sonra bu mukavemet ve tehlike yuvasını halletme cihetine gitti. Hayber gibi, Medine'nin burnunun dibinde İslam düşmanı, maddî yönden güçlü müsellah bir kitlenin varlığı ciddi bir tehlike idi. Yapılacak siyasî bir sulh antlaşması ile de tehlikelerin bertaraf edilmesi düşünülebilirdi. Ancak Hendek Savaşı sırasındaki ihanetleri, ciddi bir anda dostluklarına güvenilmeyeceğini ortaya koymuştu. Bu sebeple ne yapıp yapıp bu tehlike yuvası bertaraf edilmeli, iktisadî yönden çökertilmeli, silahları elinden alınmalı, zarar veremeyecek hale getirilmeli idi. Resulullah siyasî dehasıyla, önce Hudeybiye Sulhü'nü gerçekleştirerek Mekkelilerin bunlarla anlaşmasını önledi. Şöyle ki: Başta Hz. Ömer bütün Ashab'ın memnuniyetsizliğine rağmen, Müslümanlara züll getiriyor görünümündeki -Mekkelilerce koşulan- bütün antlaşma şartlarına rağmen, Hudeybiye Sulhü'nü yapmadaki gerçek hedef belki de Hayber'in fethine gerekli siyasî ortamı hazırlamaktı. Zira asıl hedef olan Mekke'nin fethi için bu tehlike yuvasının mutlaka bertaraf edilmesi lazımdı. Medine'den İslam ordusunun uzaklaşması halinde bunların varlığı Medine için ciddi bir tehdit teşkil edecekti. Altıncı hicrî yılın akabinde, yedinci yıl içerisinde Hayber üzerine gidilerek, kaleler kuşatıldı ve birkaç gün devam eden mukavemetleri kırılarak Müslümanların sulh şartlarını kabule mecbur edildiler. Servetleri, silahları ellerinden alındı, arazileri üzerinde ziraat işçileri olarak kalabilecekler hasılatın yarısını Müslümanlara ödeyeceklerdi. Burada kalma müddetleri, Müslümanların dileyecekleri uygun görecekleri zamana kadardı. Resulullah ve Hz. Ebu Bekir zamanında orada kaldılar. Hz. Ömer, daha önce teferruatı geçtiği üzere, yapılmış olan antlaşma şartlarına dayanarak Hayber Yahudilerini, Hayber'den Teyma'ya sürdü. Burası Medine'den yedisekiz konak uzakta, Kudüs'e at sırtında bir günlük mesafede sarp yollarla çıkılan dağlık üzerinde, Ürdün'ün doğu tarafında bir yerdi. Resulullah'ın ölüm döşeğinde yaptığı en son vasiyetlerinden biri de Arap yarımadasından Yahudi ve Hıristiyanların sürülmesi idi. Hz. Ömer'in onları Teyma'ya sürmesi, o hadiste, Arap Yarımadası bilinen coğrafi bölgeden ziyade, Hicaz'ın kastedildiği anlaşılmaktadır. Çünkü Teyma, Arap Yarımadası'ndan sayılırsa da Hicaz'dan sayılmaz. **2-** Hayber arazisinin hukuki statüsü ve vasfı hususunda İslam alimleri ihtilaf etmiştir. Burası sulh yoluyla mı alındı, savaşla mı fethedildi?

* Harp yoluyla alındı diyenler olmuştur.

* Sulh yoluyla alındı diyenler olmuştur.

* Ahalisi burayı terkettiği için harpsiz olarak alındı diyenler olmuştur.
* Bazı kısımlarının harp, bazı kısımlarının sulh, bazı kısımlarının ahalisinin çekilmesiyle alındığını söyleyenler de olmuştur.

Bu görüşlerden herbirini destekleyen rivayetler var. Ulema bu rivayetleri benimsemede ihtilaf edince farklı İslam âlimlerinden müsakat ve müzaraanın meşruiyyetini söyleyenlerin en kuvvetli delilleri bu mevzuda gelen rivayetlerdir. Bu rivayetlerde, Aleyhissalâtu vesselâm, Hayber halkı ile, araziden çıkacak mahsulün yarısını onlara vermek üzere antlaşma yapmış bulunmaktadır. Meyve ile ilgili yarılaşma antlaşmasına müsakat, ekin ile ilgili yarılaşma antlaşmasına da müzaraa denmiştir.

İmam Şafii, İmam Malik, Ahmed İbnu Hanbel, Leys İbnu Sa'd, Süfyan-ı Sevrî gibi fakihler, hadis uleması Zahirîler, fukahanın ekseriyeti müsakatın caiz olduğuna hükmetmiştir. İmam A'zam'la Züfer'e göre müsakat da müzaraa da caiz değildir. Ebu Hanife, sadedinde olduğumuz hadiste belirtilen antlaşmanın bir akit olmayıp Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hayber ahalisine bir iyiliği, bir ihsan ve lütfu olarak yorumlanır. Ona göre, Aleyhissalâtu vesselâm Hayber'i ganimet olarak almıştı, Yahudilere hiçbir şey vermeyebilirdi.

Öyleyse onları mahsulden yarısını alma karşılığında yerlerine bırakması bir lütuftan ibarettir. Buna harac-ı mukaseme denmiştir. Harac-ı tavzif gibi mukaseme de caizdir.

Harac-ı mukaseme: İslam hükümdarı tarafından mahsulün üçte bir, dörtte bir veya onda bir gibi muayyen bir miktarı alınarak arazinin sahiplerine bırakılmasıdır. Bu usulde arazi sahiplerinin korunması vardır. Çünkü vergi, elde edilen mahsule bağlıdır. Mahsul elde edilemezse vergi de alınamaz. Bu aynı zamanda cizye yani gayr-i müslimlerden alınan vergidir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer zamanında Yahudilerden bir de cizye alındığı rivayetlere intikal etmemiştir. Öyleyse bu vergi aynı zamanda cizyedir, aksi takdirde bir de cizye alınması gerekirdi denmişti. Bu hal İmam A'zam hazretlerinin yaptığı yorumun sahih olduğu gösterir.

Harac-ı muvazzaf: Zımmilerin ziraate elverişli arazisinden dönüm başına alınan bir sa' ve bir dirhemlik vergidir.

Müsakati caiz görenler, bunun hangi ağaçlardan alınacağında ihtilaf ederler: * İmam Şafii'ye göre yalnız hurma ve üzümden alınır. * İmam Malik'e göre her çeşit ağaçtan müsakat alınır. * Davud-u Zahiri'ye göre müsakat sadece hurmadan alınır. İmam Şafii ve bir kısım ulemaya göre müstakilen müzaraa caiz değilse de müsakatla birlikte olursa müzaraa da caizdir.

İmam Malik müstahil de olsa, müsakata, tebaen de olsa müzaraaya cevaz vermez. Hanefilerden Ebu Yusuf, İmam Muhammed ile diğer Kûfe uleması, muhaddisler, İbnu Ebî Leyla, İmam Ahmed, İbnu Şübrüme bir kısım ulema ise, müzaraa ve müsakatın birlikte olsun ayrı olsun yapılabileceğini söylemişlerdir. İmam Nevevî "Zahir ve muhtar olan kavil budur" der. **3-** Zahirîler hadiste geçen "Dilediğimiz müddete kadar sizi burada bırakabiliriz" ibaresini esas alarak müsakat ve müzaraa akdinin meçhul müddet için yapılabileceğini söylemiş ise de cumhur, müsakatın icare gibi malum bir müddet için caiz olacağını söylemiştir. Yahudilere tanınan avantaj, bir akit değil, bir lütuftur. Müsâkât anlaşmasında, araziyi tutana terettüp eden hizmetler ağaçları sulamak, budamak, aşılamak, köklerini temizlemek, kazımak, meyvelerini korumak, zaman gelince toplamak, kurutmak gibi her sene yapılan hizmetlerdir. Duvar çekmek, hendek koymak gibi her yıl yapılmayan işler mal sahibine aittir. **4-** Savaşla alınan araziye yapılacak muamele de ihtilaflıdır: * İmam A'zam ve Kûfe ulemasına göre hükümdar muhayyerdir. İcab-ı hale göre, dilerse fetheden askerlere taksim eder, dilerse sahiplerine bırakıp onlardan haraç alır.

* Malikîler: "Bu araziyi, hükümdar Müslümanlara vakfeder. Nitekim Hz. Ömer Irak arazisini vakfetmiştir" demiştir.

* Nevevî, Hayber Yahudileri ile yapılan antlaşmanın, alınan ganimetin askerlere dağıtılmasından sonra, onların rızasıyla yapıldığını söyler.

بلَع اَم ِض ْر'ا ِهب َرِل ّنأ # ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْه ًع بلَع ى َرْكُت ُعرا َزَمْلا ِتَناَك] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2555□

ريغصلا رهنلا « عِب ّرلا».يئاسنلا هجرخأ .[َوُه ْمَك ي ِرْدأ َ ِنْبهتلا َنِم ٍةَفِئاَط .
َو ِع ْر ّزلا َنِم يقاّسلا ِعيِب َر

4. (5382)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ekim arazileri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, -tarlaya su alınan dere kenarındaki- ekin, tarla sahibinin olması ve ne kadar olduğunu bilmediğim bir miktarda saman verilmesi karşılığında kiralanırdı." [Nesâî, Müzaraa 46, (7, 53).] [318]

لاَق . َتاَم بهتَح ِهْيَدي يف ْل َزَت ْمَلَف ًاض ْرأ ى َراَكَت هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍف□
ْوَع َنْب ِنمْح ّرلا َدْبَع ّنأ ِينَغَلب] :لاق ِكلام نعو ـ2 □2555ـ اَهِئا َرِك ْنِم ِهْيَلَع َناَك
ٍءْىَش ِءاَضِقب اَن َرَمأ َو ِهِت ْوَم َدْنِع اَنَل اَه َرَكَذ بهتَح ِهْيَدَي يف ْتَثَكَم اَم ِلوُط ْنِم
اَنَل ّاِإ اَها َرأ ُتْنُك اَمَف :ُهُنْبا

ق َر َو ْوأ ٍبَهَذ□].

5. (5383)- İmam Malik anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) bir tarlayı kiraladı. Ölünceye kadar da bu arazi elinde kaldı. Oğlu dedi ki: "Ben bu araziyi uzun müddet babamın elinde kaldığı için bizim malımız sanıyordum. Babam öleceği sırada tarlanın bize ait olmadığını söyledi ve tarlanın kirasından ödenmesi gereken bir miktar borcun altın veya gümüş olarak ödenmesini emretti." [Muvatta, Kirau'l-Arz 4, (2, 712).] [319]

ع َرَاز َو . ِعُب ّرلاو ِثُلّثلا بلَع َنوُع ِرا َزُي َاِإ ٍة َرْجِه ِتْيَب ُلْهأ ِةَنيِدَمْلاِب َناَك اَم]□
لاق َرَفْعَج يبأ نع ٍملسم نب ِسْيق نعو ـ5 □2555ـ ُلآ َو َناَمْثُع ُلآ َو َرَمُع ُلآ َو ٍرْكَب :
يبأ ُلآ َو : َداز َو ؛ُهُلْثِم َة َو ُرْع َو ِمساَقلا ِن َع َو .مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوُعْسَم ُنْبا
َو ٍكِلاَم ِنْب ُدْعَس َو ٌّيلَع

ةمجرت يف يراخبلا هجرخأ .[َنيرِيس ُنْبا َو ٍهِيلَع .

6. (5384)- Kays İbnu Müslim, Ebu Ca'fer'den naklen diyor ki: "Medine'de muhacir aileden hiçbiri yoktu ki, üçte veya dörtte bir pay ile ziraatçilik yapmasın. Hz. Ali, Sa'd İbnu Malik, İbnu Mes'ud (radıyallahu anhüm) da bu çeşitten muzaraa akdi yapmışlardı. el-Kasım (İbnu Muhammed) ve Urve'den de benzer rivayet mevcuttur.

Rivayette şu ziyade de var: "Ebu Bekr ailesi, Hz. Ömer ailesi, Hz. Osman'ın ailesi, Ali ailesi ve İbnu Sirin ailesi de." [Buharî, Müzaraa 8 (bab başlığı olarak kaydedilmiştir.)] 320

AÇIKLAMA:

Başka kaynaklarda mevsul olarak gelen Buhârî'nin bu munkatî rivayeti, Ashab'ın ileri gelenlerinin de müzaraa usulüyle arazi kiraladıklarını, kira bedeli olarak mahsulatın -tarlanın durumuna, kiralayan kimsenin tohum, ekim, sulama... gibi katkılarına göre- üçte biri, dörtte biri, yarısı gibi bir miktarda kira ödediklerini ifade etmektedir. Buhârî'nin bunları kaydetmedeki maksadı, müzaraa akdinin cevazını ifade etmektir. 321

İKİNCİ FASIL

MÜZARAANIN YASAKLIGI HAKKINDA

اقِفا َر اَنِب َناَك ٍرْمأ ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر بهَن ْدَقَل :يل َلاَقف ، ُرْيَهُظ يناَتأ] :لاق□ .
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر جيدخ نب عفار نع ـ2 □2552□

رْمهتلا َن ِم ِقُس ْو'ا بلع َو ِعُبُّرلا بلَع اَهُر ِجاَؤُن : ُتْلُق ؟ْمُكِلِقاَحَمِب َنوُعَنْصَت□
َفْيَك يِنَلأَس : َلاَق .ٌّقَح َوُهَف # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق اَم : ُتْلُقَف

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ًةَعاَط َو ًاعْمَس ُتْلُق : ٌعِفا َر َلاَق .اَهوُكِسْمأ ْوأ .
اَهوُع ِر ْزأ ْوأ اَهوُع َر ْزأ ،اوُلَعْفَت َ : َلاَق . ِريِعهشلا َو

1. (5385)- Rafi İbnu Hadic (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yanıma Züheyr geldi ve bana: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize faydalı olan bir şeyi yasakladı" dedi. Ben: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) her ne söyledi ise, mutlaka haktır!" dedim. "Muhâkala'yı (tarla kiralamasını) nasıl yaptığımızı sordu. Ben de:"Biz onu, dörtte bir ve kuru hurma ve arpadan vasklarla ücretlendiriyoruz" dedim, bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyle yapmayın! Araziyi ya kendiniz ekin veya ektirin veya (kimseye vermeyip) sahip olun!" buyurdular. "Rafi der ki: "Ben de: "(Başüstüne!) dinlemek ve itaat etmek (borcumuzdur!)" dedim." [Buharî, Muzaraa 18, 19; Müslim, Büyû 114, (1548); Ebu Davud, Büyû 32, (3394); Nesâî, Müzaraa 45, (7, 44, 49).]
322

م ُهَل َو ،ِهِذه اَنَل َّنأ بلَع َض ْر'ا ي ِرْكُن اَّنُك َو ًقَح ِراَصْن'ا َرَثْكأ اَّنُك] : لاق هْنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2555□

ضر ا' « ُلْقَحلا».ةتسلا هجرخأ .[اَنَهْنَي ْمَلَف ُق ِر َوْلا اَّمأ َو .كِلذ ْنَع # ُّيِبَّنلا
اَناَهَنَف ،ِهِذه ْج ِرْخُت ْمَل َو ِهِذه ْتَج َرْخأ اَمَّب ُرَف ،ِهِذه ءاركإ ليقو ،كلذ وحن وأ
عبرلا وأ ثلثلاب ةعرازملا بهو ،كلذ نم ةلعافملا « ُةَلَقاَحَملا»و.ةعارزلل ةحلاصلا
ةبرتلا ةبيطلا

هكاردإ لبق عرزلا عيب ليقو ،هلبنس يف ماعطلا عيب ليقو ، هربلا نم رادقمب .
ضر ا'

2. (5386)- Yine Rafi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz ensardan tarlası en çok olan kimseydik ve biz, şu tarla bize, şu tarla onlara (ekenlere) olmak üzere kiraya verirdik. Bazan şu tarla mahsul verirdi, şu tarla vermezdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi bundan yasakladı. Fakat gümüş (mukabili kiralamay)a gelince onu yasaklamadı." [Buhârî, Müzaraa 6, 12, 18, Şurut 7; Müslim, Büyû 106, (1547); Muvatta, Kira'ul-Arz 1, (2, 713); Tirmizî, Ahkam 42, (1384); Ebu Davud, Büyû 31, 32, (3392, 3393, 3395, 3397, 3398, 3399, 4000, 3401, 3402); Nesâî, Müzaraa 45, 7, (33-50).][323]

AÇIKLAMA:

Az yukarıda da (5381) açıkladığımız üzere arazinin kiraya verilmesi meselesi ulema arasında ihtilaflıdır. Yukarıda kaydedilen rivayetler, araziyi kiralama işini Aleyhissalâtu vesselâm'ın yasakladığını ifade etmektedir. Hatta bazı rivayetler, yasaklama ile ilgili hadislerin muahhar ve dolayısıyle nasih, ruhsat ifade eden rivayetlerin de mensuh olduğunu ifade eder. Sahiheyn'de gelen şu rivayette olduğu gibi: "Nafi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında tarlasını kiraya verirdi. Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman devirlerinde ve Hz. Muaviye (radıyallahu anhüm ecmain) devrinin başına kadar kiraya vermeye devam etti. Ancak Hz. Muaviye'nin hilafetinin sonlarına doğru, kendisine, Rafi İbnu Hadic'in bu meselede Aleyhissalâtu vesselâm' ın bunu yasakladığına dair rivyette bulunduğu ulaştı. Bunun üzerine, Rafi'in yanına gitti, beraberinde ben de vardım. Meseleyi sordu. Rafi: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarlaların kiralanmasını yasakladı" dedi. Bundan sonra İbnu Ömer kiralamayı teketti. Bu hususta kendisine sorulunca: "İbnu Hadic, Resulullah'ın bunu yasakladığı kanaatinde!" derdi."

Tirmizî'nin İbnu Abbas'tan kaydettiği bir rivayette: "Resulullah'ın müzaraayı yasaklamadığı, ancak insanların birbirlerine, rıfkla muamele etmelerini emrettiği" belirtilir. Yine Tirmizî'nin İbnu Hadic'ten kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Birinizin tarlası varsa (onun ekimini) kardeşine bağışlasın veya kendisi eksin" dediği belirtilir.

Gerek hadislerde ve gerekse hadislerin yorumlarında teferruat var. Hepsine burada yer vermeyip, bahsin sonunda[324] (5390'ın açıklamasında) bahsi özetleyeceğiz.

فْصِهنلا ِوأ ُعُبٌّرلا ِوأ ِثُلُّثلاِب اَهُرِجاَؤُن :اوُلاَقَف .َنيِضَرأ ُلوُضُف اََّنِم□ .
ِلاَجِرل َناَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِضَر ٍرباج نعو ـ5 □2555□

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[اَهي ِرْكُي ًَو ُهاهيإ اَه ُر ِجؤُي ًَو ُهاَخأ .
اَهْحَنْمَيِل ْوأ اَهع َر ْزَيلَف ٌض ْرأ ُهَل ْتَناَك ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقَف

3. (5387)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bizden bazı kimselerin ihtiyaçlarından fazla arazileri vardı. Onlar: "Biz arazimizi üçte bire veya dörtte bire veya yarıya kiraya verelim" dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Kimin arazisi varsa bizzat eksin veya bir kardeşine bağışlasın; ne ücret mukabili versin ne de kiraya versin!" buyurdular." [Buhârî, Müzaraa 18, Hibe 35; Müslim, Büyû 92, (1536); Nesâî, Müzaraa 45, (7, 36-38).] [325]

اوُلاَق ؟ِهِذه ْنَمِل :َلاَقف .ًاع ْر َز ُّزَتْهَت َيِه َو ٍض ْرأ ىلا # ِ هاللّ ُلوُس َر َج َرَخ]:
□2555□ 5ـ نعو نبا ٍساهبع َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع لاق:

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ًاموُلْعَم ًارْجأ اَهْيَلَع َذُخأَي ْنأ ْنِم ًاريَخ َناَك ُهاَّيإ .
اَهَحَنَم ْوَل :َلاَقف .ٌن ًَُف اَها َرَتْكِا

4. (5388)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) tarlaya uğramıştı, tarlada ekin üğrünüyordu.

"Burası kime ait?" buyurdular. Yanındakiler:

"Falan kimse kiraya verdi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer burayı bağışlasaydı, kendisi için bunun üzerinden muayyen bir ücret almasından daha hayırlı olurdu" buyurdular." [Buharî, Müzaraa 9, 18, Hibe 35; Müslim, Büyû 120, (1550); Nesâî, Müzaraa 45, (7, 36).] [326]

ْفِصنب َض ْر‘ ا َذُخأَي ْنأ ُة َرباَخُمْلا َو :َلاَق ؛ِة َرباَخُمْلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن]□
□2555□ 2ـ نعو ديز نب ٍتباث َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق :

دواد وبأ هجرخأ .[ٍعْبُر ْوأ ٍثُلُث ْوأ .

5. (5389)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhabereyi yasakladı. Muhabere, tarlayı yarı, üçte bir veya dörtte bir karşılığında almaktır." [Ebu Davud, Büyû 34, (3407).] [327]

هجرخأ .[ِهِلوُس َر َو ِ هاللّ َنِم ٍب ْرَحِب ْنِذ ْؤُيْلَف ُة َرباَخُمْلا ِرَذَي ْمَل ْنَم :# ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2555ـ بأ :مهرابخ
ليقف .مهعرزو مهرامث نم فصنلا ىلع اهلهأ دي يف اه هرقأ :# يبنلا ن‘ ربيخ ىلا
ةبسن «ةرباخملا».دواد وبأ

. ربيخ يف مهلماع

6. (5390)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhabereyi terketmeyen Allah ve Resulü ile savaş ilan etsin." [Ebu Davud, Büyû 34, (3406).][328]

AÇIKLAMA:

Son hadislerde geçen muhabere Hayber kelimesinden alınmıştır. Bununla Hayber usulünce arazi kiralanması kastedilir. Hayber usulünce tabirinden, Hayber Yahudileri ile Resulullah arasındaki arazi kiralaması anlaşılmaktadır. Yani Resulullah Hayber arazisini, meyve ve ekin mahsulatının yarısı mukabilinde Hayber Yahudilerinin elinde bırakmıştı. Sadedinde olduğumuz hadise göre bu tarz arazi kiralanması yasaklanmıştır. Önceki tatbikat bilahare neshedilmiş olmaktadır. Ancak, bu husus ulema arasında ihtilaflıdır. Abdülhak Dehlevi'nin mevzuyu özetlemesi şöyledir: "Müsâkât: Kişinin ağaçlarını, sulamak, bakımını yapmak, yetiştirip ürününü almak üzere bir başkasına, yarı, üçte bir, dörtte bir gibi belli bir hisse karşılığında vermesidir. Müzaraa ise tarlaya yapılan ekim hususunda mahsulün bir miktarı karşılığında yapılan anlaşmadır. Musakat ağaçlar üzerine, müzaraa araziler üzerine yapılır. İkisinin hükmü de birdir. Ebu Hanife'ye göre iki akid de fasiddir. Ebu hanife'nin iki ashabı ve diğer imamlara göre caizdir.

Bazı müellifler: "Ebu Hanife dışında bu muameleleri yasaklayan bir başka alim bilmiyoruz" demiştir. Ancak Züfer'in de Ebu Hanife gibi düşündüğü söylenmiştir.

el-Hidaye'de: "Fetva İmameyn'e göre verildi" denir. Caiz görenlerin delili Resulullah'ın Hayber Yahudileri ile yaptığı anlaşmadır. Bu anlaşmaya göre ekin olsun, meyve olsun mahsulün yarın Resulullah'a verilecektir. Ebu Hanife'nin delili, Resulullah'ın muhabereyi -ki bu, müzaraadır- yasakladığına dair rivayettir." Alimler, muhabereyi yasaklayan ve diğer nehyedici rivayetleri tahrime değil, tenzihe hamlederek, gerek müsakat ve gerekse müzaraanın cevazına hükmetmişlerdir.

Alimler, yasakla ilgili bazı rivayetleri tarla sahibinin arazinin belli bir kısmını şart koşması haline hamletmişlerdir. Nitekim bu husus 5386 numaralı hadiste daha sarih geçti. Sözgelimi kiraya verdiği arazinin "sulanabilen kısmının ürünü benim, geri kalan kısmının ürünü senin olmak şartıyla" demesi gibi. Yasağın bu çeşitten şartlarla yapılan anlaşmalara şamil olduğu söylenmiştir.

Öyle ise, cumhura ve hatta Hanefi mezhebine göre müsakat ve müzaraa akdi meşrudur. 329

MEDH BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Medih, övmek demektir. Birini övmek, ona kemal sıfatlarından birini veya birkaçını izafe etmekle olur. İslam telakkisinde her çeşit kemalin sahibi, kaynağı Allah'tır. Bu sebeple

insanlara kemal nisbet etmek, kişiyi nankörlüğe, şirke atabilecek ciddi bir tehlikedir. Bu sebeple övmek veya övünmek pek hoş karşılanmamıştır. Kişi mazhar olduğu her çeşit nimet,

fazilet ve kemali Allah'tan bilmeli, O'na nisbet etmelidir. Bu manada nimetin zikir ve beyanı caizdir, bir nevi şükürdür. "Rabbinin nimetini yadet!" (Duha 11) ayeti bir bakıma nimeti

yadetmeyi, söylemeyi emreder. Bu övünme olmuyor, nimet, sahibine nisbet ediliyor. Aksi takdirde nefis "nimet benden" yanılgısına bile düşebilir, Allah'a nisbet ederek zikri, bu vartayı önler.

Resulullah, başkasını övmeyi de hoş karşılamamış, zaruret olmadan kişileri yüzlerine karşı övmeyi yasaklamıştır. "Meddahların yüzüne toprak saçın" buyurmuştur.

Son olarak şunu da belirtelim: Alimler, medih yasağını kişide olmayan şeylerle yapılan

mübalağalı medhe hamletmişler, hatta bazan övgünün kişiyi hayırda ilerlemeye başkalarını bu hayırda ona uymaya teşvik olacağından, müstahsen olacağını söylemişlerdir. Bu husus bahsin

sonunda açıklanacaktır.330

تْنأ :اَنْلُقَف ،# ِ هاللّ ِلوُس َر بلا ٍرِماَع يِنَب ِدْف َو يف ُتْقَلَطْنِا] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي

ِضَر هيبأ نع هاللّديع نب ِف ِرطُم نع ـ2 2552ـ .] ُناَطْيَّشلا ُمُكَّنَي ِرْجَتْسَي ًَو
ْمُكِل ْوَق ِضْعَب ْوأ ،ْمُكِل ْوَقِب اوُلوُق :َلاَقَف .ًْوَط اَنُمَظْعأ َو ،ًْضَف اَنُلَضْفأ َو،
اَنْلُق .ُهالّل ُدِهيَّسْلا :َلاَقَف .اَنُدِهيَس:

و لوقلا نم مكرضحي امب اوملكت ثيدحلا ىنعمو.دواد وبأ هجرخأ

هوكرتاو مكلوق ضعب اوعد هانعمو ،رصتخاو فذح « ْمُكِل ْوَق ِضْع َب وأ»
هلوق يفو.ناطيش ناسل ىلع نوقطنت امنأك اوعجست:

لاقملا يف داصتقا كلذب دارأو .

1. (5391)- Mutarrif İbnu Abdillah, babası (radıyallahu anh)'tan naklediyor: "Benî Amir heyetiyle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gitmiştik.

"Sen bizim efendimizsin!" diye hitap ettik.

"Efendi, Allah'tır!" buyurdular. Biz:

"Fazilette en ileride olanımız, mertlikte en başta gelenimizsin!" dedik. Bize: "Söylediğinizin hepsi bu veya buna yakın bir söz olsun. Şeytan sizi (mübalağalı medihlerde) koşturmasın!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 10, (4806).]331

AÇIKLAMA:

1- Hadis, seyyid yani efendi kelimesini hakiki manada insanlara izafe etmeyi yasaklamaktadır. İnsanların alnından tutup, onları gerçek manada idare eden Allah'tır.

Ancak alimler, bunun insanlara, daha hususi manada ferdlere izafe edilerek kullanılmasını caiz görürler. Nitekim Resulullah "Ben ademoğlunun efendisiyim. Bunu söylemem fahr değildir" buyurmuştur. Yani: "Ben bunu övünmek için değil, Allah'ın bana verdiği nimeti tahdisen (zikretmiş olmak için) söylüyorum" demek istemiştir. Nitekim Buhârî'de gelen bir rivayette Hz. Ömer "Ebu Bekr bizim efendimizdir" demiş ve Bilal'i kastederek: "E-fendimizi azad etti" diyerek sözlerini noktalamıştır.

2- Tavl, "dostlara ihsan, düşmanlara yücelik" manasına gelir, mertlik diye çevirdik. **3-** "Söylediğinizin hepsi bu.. olsun" diye çevirdiğimiz ibarenin aslı muhtelif manaları ifade edecek mahiyettedir. Bu sebeple şarihler "İki kelimeyle yetinin, mübalağaya yer vermeyin", "Tevazuda mübalağa için, söylediğinizin birini söyleyin", "Buraya ne maksadla geldi iseniz onu söyleyin, sizi ilgilendirmeyen, gayeniz olmayan şeyleri terkedin" gibi manalar anlamışlardır.

4- Hadis, medhi, mübalağalı övgüyü, şeytanın kendi yolunda koşturması olarak tavsif etmektedir. □ مُكَّنَي ِر ْجَتْسَي □ kelimesinin cür'et kökünden gelme ihtimaline binaen mananın: "Şeytan caiz olmayan şeyleri söylemekte sizi cür'etkâr kılmasın" şeklinde olabileceğine dikkat çekilmiştir.

en-Nihaye'de hadisin, "Şeytan size galebe çalıp, sizi elçi ve vekil kılmasın!" manasına geldiği belirtilir. "Çünkü denir, onlar Resulullah'ı övmüşlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm bu davranışlarını beğenmeyerek onları bundan bu suretle men etti." Mirkat'ta hadisin: "Hatırınıza gelen kelimelerle konuşun, şeytanın vekilleri ve elçileri gibi tekellüfe, yapmacıklığa gitmeyin, onun diliyle konuşmayın " demek istediğine dikkat çekilir. 332

اَمَك بِنو ُرْطُت َ : ُلوُقَي # َّبِهنلا ُتْعِمَس : ُلوُقي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ُتْعِمَس]
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2555ـ حدملا يف دحلا ةزواجم «
ُءا َرْط“ا».ناخيشلا هجرخأ .[ُهُلوُس َر َو ِ هاللُّدْبَع :اوُلوُقَف .ٌدْبَع اَنأ اَمَّنِإَف ،َمَي
ْرَم َنْبا ى َراَصَّنلا ِت َر ْطَأ

هيف بذكلاو .

2. (5392)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in şöyle söylediğini işittim: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim diyordu ki: "Hakkımda, Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları aşırı övgülerde bulunmayın. Şurası muhakkak ki ben bir kulum. Benim için "Allah'ın kulu ve elçisi" deyin." [Buhârî, Enbiya 44, Teysir bu hadisi Müslim'de rivayet ettiğine işaret eder. Ancak rivayet Müslim'de mevcut değildir.)] 333

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisini medh u sena ederken ümmetinin aşırılığa gitmemesini talep etmektedir. Hıristiyanlar, Hz. İsa'ya uluhiyet nisbet etmişler, Allah'ın oğlu demişler, üç unsurlu tek kabul ettikleri Allah'ın bir unsurunun Hz. İsa olduğunu söylemişlerdir. Şu halde, Müslümanların bu çeşit ifratlara düşmemesi talep edilmiş olmaktadır. Hz. Peygamber abdiyet (kulluk) vasfını, risalet vasfından önce zikretmektedir. Hatta, İslam'ı yeni öğrenenlerin kelime-i şehadeti zikrederken yanlışlıkla bu sırayı ters çevirip "şehadet ederim ki sen Allah'ın elçisi ve kulusun" diyenlere: "Ben önce kul, sonra elçiyim" manasında müdahale edip tashihte bulunmuştur. 334

هَل َلاَق ، َكِب ِحاَص َقُنُع َتْعَطَق َكَحْي َو : َلاَقف # ِهِيبهنلا َدْنِع ٍلُج َر ىلَع ٌلُج َر□
نَنْثأ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةركب يبأ نعو ـ5 □2555ـ ،اَذَكو اَذك ًانُف ُبِسْحا
ًادحاَ ِ هاللّ ىلَع يِهك َزُا َ َو ،ُهُبِيسَح ُ هاللّ َو ،ًان َ ُف ُبِسْحأ ْلُقَيْلَف ،َةَلاَحَم َ ُهاَخاَ
ًاحِدام َناَك ْنَم : َلاَق َّمُث .ًاث َ َث دنع ميظعتلاو حدملا ِءارط“اب هتكلهأ يأ
«كبحاص قنع تعطق» :هلوق.دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ُهْنِم َكِلذ ُمَلْعَي َناَك ْنِإ

هقنع تعطق دق كنأك كلهيف كلذب بجعي هنإف هسفن .

3. (5393)- Hz. Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bir başkasını medh u sena etmişti.

"Yazık sana! Arkadaşının boynunu kestin" buyurdular ve bunu üç kere tekrar ettiler. Sonra da şu açıklamayı yaptılar: "Bir kimse kardeşini illa da övecekse bari: "Falancayı zannederim, ona Allah kafidir.335 Ben Allah'a karşı kimseyi tezkiye etmem (çünkü Allah herkesi benden iyi bilir). -Ondan (böyle bir fazilet) biliyorsa- falanca şöyle şöyledir" desin." [Buhârî, Şehadat 16 , Edeb 54, 95; Müslim, Zühd 65, (3000); Ebu Davud, Edeb 10, (4805).] 336

هجرخأ .[َبا َرُّتلا َنى ِحاَّدَمْلا ِها َوْفأ يف َوُثْحَن ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر اَن َرَمأ] : لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □ 2555ـ لعفلاو نسحلا رم‘ا ىلع حدم نم
امأف .حودمملا هب نولكأتسي ةداع سانلا حدم اوذختا نيذلا مه
«نوحاهدملا».يذمرتلا

هوؤم نوكي وأ ،هنيع «ِبارُّتلاب» دارملاو.حاهدمب سيلف ههابشأ يف هب ءادتقا
ىلع سانلل ًاضيرحتو هلاثمأ يف هل ًابيغرت دومحملا

نامرحلاو ةبيخلا ىنعمب.

4. (5394)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), meddahların ağzına toprak saçmamızı emretti." [Tirmizî, Zühd 55, (2396).]337

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, yüzlerine karşı insanların övülmesini yasaklamaktadır. Birincide, Resulullah, övmeyi "kardeşinin boynunu kesmek"le tavsif buyuruyor. Şarihler bunu: "Övülen kişi, bundan hoşlanır ve ucbe, gurura düşer. Bu ise helake götüren bir durumdur. Resulullah kişinin manevî yıkımını "boynunu kesmek" -diğer bir hadiste geldiği üzere "sırtını kesmek"- şeklinde ifade etmiştir" diye açıklar. İbnu Battal, ucba (yaptığı amelin yeteceği kanaatine) düşen bir kimsenin meddahın ifade ettiği mübalağalı olan makamda olduğu zannına düşüp kendinde bulunmayan bu mevsuf (ve de mevhum) makama güvenerek ameli ve hayrını artırma gayretini terkedeceğini, böyle bir halin o kimse hakkında helak olduğunu söyler. Hz. Ömer "övme kesmedir" demiştir. **2-** Bu sadedde gelen bir Buhârî hadisinde "Resulullah bir kimsenin bir başkasını övdüğünü ve "övgüde aşırı gittiğini" işitti. Bunun üzerine: "Adamı helak etiniz -veya sırtını kestiniz-" buyurdu" dendiğini görmekteyiz. 5392 numaralı hadiste de olduğu üzere, bu hadiste de Itrâ kelimesi kullanılmaktadır. Itrâ, "kişiyi, kişide olmayan vasıfları da kullanarak mübalağalı şekilde övmek" manasında bir kelimedir. Şarihler, kelimenin bu manasını hesaba katarak, hadislerde gelen övme yasağını mübalağalı övmeye, övmeyi uzatıp gitmeye hamletmişlerdir. Bu sebeple, ihtiyaç halinde kişiyi, yanında, yüzüne karşı övmenin de caiz olacağına hükmeder. Yeter ki ifrata, mübalağaya yer verilmesin. Bu kanaatte olan Buhârî hazretleri ilgili hadise şöyle bir bab başlığı koymuştur.

[333] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/204.

"Övmede uzatmanın mekruh olduğuna ve (kişinin tezkiyede, bildiğini söylemesi gerektiğine dair bab." Şarihler, Resulullah'ın kişi hakkında, yüzüne karşı kısaca övgü beyan ederek tezkiyede bulunan kimseye müdahale edip ayıplamadığını örneklerle gösterir. Hattâbi bir kimsenin güzel davranışları sebebiyle onu benzeri güzel fiillere özendirmek ve başkalarını, böylesi güzel hareketlerinde ona uymaya teşvik etmek için övmede hiçbir mahzur bulunmadığını, bunun hadiste yasaklanan "medih" olmadığını belirtir. **3-** Yeri gelmişken tezkiye hususunda İbnu Hacer'in zikrettiği bir açıklamayı kaydedeceğiz. Der ki: "Selef bir kimsenin tezkiye edilmesinde (yani iyi hal sahibi olduğunu tesbitte) "iki şahid gerekir mi, tek şahid yeterli olmaz mı" meselesinde ihtilaf etmiştir. Şafiîler, Malikîler ve Hanefîler'den İmam Muhammed'e göre şahitlikte olduğu gibi iki kişi müreccahtır. Tahavi de bu görüşü tercih etmiştir. Çünkü, o hakem makamındadır. Hakemde sayı aranmaz. Ebu Ubeyd, "tezkiyede üçten aşağının sözü kabul edilmez. Rivayette, sahih olan, tek kişinin sözünün makbul olmasıdır. Zira başkasından nakil ise bu bir haberdir, haberde şahid aranmaz, kendisinden ise, hakim durumundadır, bunda da sayı aranmaz" demiştir.

4- Son hadiste geçen "meddahın ağzına toprak saçmak"tan murada gelince: Burada kötülenen meddah, az yukarıda da belirtildiği gibi, insanları, batıl şeylerle yüzüne karşı övendir. Kişide bulunmayan vasıflarla onu tavsif edendir, övmede mübalağaya kaçandır. Alimler kişide bulunan bir sıfatla onu övmenin bu yasağa girmediğini de belirtirler.

Toprak saçmak, çeşitli te'villere menşe olmuştur. "Bu, onu davranışından dolayı tahkir etmektir, tezlil etmektir", "Ona meddahlığı sebebiyle yüz vermeyin, ihsanda, ikramda bulunmayın; bunlardan mahrum kalsın" demektir, "ağzından çıkan sözlerin, bu davranışının kötü olduğunu, iyi karşılanmadığını ihsasdır, duyurmadır". Övülmüş olan kimseye de bunda bir hatırlatma vardır: Övgü sebebiyle ucba düşme, duyduğun methiyeler seni tuğyana atmasın, sonun şu toprak olmaktır" manasında bir hatırlatma. Bazıları da toprak saçmayı "meddaha dilediğini vermek" diye anlamıştır. Tibi: "Toprak saçmakla, adamı kendinden uzaklaştırmayı, verilecek bahşişlerle dilinden gelecek zararlara karşı ırzını, şerefini korumayı kasdetmiş olması da muhtemeldir" der. [338] **5-Yasak Olan Ve Olmayan Övgünün Farkı:**

İbnu Hacer açıklamalarına şöyle devam eder: "Alimler, caiz olan mübalağa ile caiz olmayan mübalağa arasında şöyle bir fark zikrederler: "Caiz olan mübalağayı bir şart veya bir benzetme takip eder. Yasak olanda böyle bir kayıtlama yoktur. Bu husus, ma'sum kişiden sadır olan övmelerde aranmaz. Zira onlar hakkında kayda ihtiyaç duyulmaz. Sahabelerden bazıları hakkında Aleyhissalâtu vesselâm'dan varid olan tavsifler gibi. Bunlarda herhangi bir kayda ihtiyaç duyulmaz. Aleyhissalâtu vesselâm'ın İbnu Ömer hakkında sarfettiği "Abdullah ne iyi kuldur" cümlesinde olduğu gibi.

Gazâli, İhya'da der ki: "Meddah hakkında medhin getireceği zarar şudur: Meddah bazan yalan söyler, bazan övdüğü kimseye övgüsüyle riyakarlık yapar. Hususan, övülen, fasık ve zalim ise. Hz. Enes'in Resulullah'tan naklettiği bir hadiste "Fasık övülürse Rabb Teala gadab eder..." buyurulur. Meddah bazan , muttali olması mümkün olmadığı için tahkik edemediği şeyi söyler. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm: "Zannederim desin" buyurmuştur. Bu, şu misalde olduğu gibi: Kişinin "falan zat ehl-i veradır, müttakidir, zahiddir" demesi gibi. Halbuki buna bedel: "Ben onu namaz kılarken veya haccederken veya kurban keserken gördüm" derse daha uygundur. Çünkü buna muttali olması mümkündür. Fakat övülmüş olan kişi hakkında mahzur devam eder.

Çünkü, medhin onun içinde kibir veya ucb hasıl etmeyeceğinden, meddahın övgüsüyle şöhret bulan faziletine güvenerek çalışmaya karşı fütura düşmeyeceğinden emin olunamaz. Çünkü, amelde devamlı olanlar umumiyetle, kendilerini yetersiz gören kimselerdir. Eğer övgü, bu muzır unsurlardan azade ise, onda bir mahzur yoktur, hatta bazı hallerde makbuldür bile. İbnu Uyeyne der ki: "Nefsini hakkıyla bilen kimseye medih zarar vermez." Seleften şöyle diyen de olmuştur: "Kişi yüzüne karşı övülürse şöyle dua etsin: "Allahım Beni insanların bildiği şeylerden dolayı mağfiret buyur, söyledikleri sebebiyle beni muaheze etme! Beni zannettiklerinden de hayırlı kıl." [339]

MİZAH VE ŞAKALAŞMA BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

İslam dini, ölçü çerçevesinde kalınmak şartıyla mizah ve şakalaşmaya da yer verir. İslamî ölçüleri korumak kaydıyla yer verilen şaka ve mizah hem dinlendirici olur, hem de insanlar arasında muhabbet ve sevginin artmasına vesile olur. Şakaya yer vermemek ciddiyet olarak ifade edilirse de, her şeyin fazlası ifrattır ve hoş karşılanmaz. Yani somurtkanlar fazla sevilmez. Çok şaka, azdan daha kötü durumlara sebep olabilir. Kısacası dinimiz şakayı tecviz etmiştir. Fakat ölçülü olmaya dikkat çekmiştir. Hadis kitaplarımızın hepsinde bu bahse yer verilir. Bazılarında Kitabu'l-Mizah adıyla müstakil bir bölümdür. Bazılarında Babu'l-Mizah diye bir bölümün tali bir başlığıdır. Nitekim görüldüğü üzere, Teysiru'l-Vüsul (ve bunun aslı olan el-Camiu'l-Usûl) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında sıkça şakaya rastlanır. Hatta Hz. Enes: "Resulullah, çocuklarla şakalaşmada insanların en önde olanı" der. Kadın, erkek, kendisiyle temasta olanlara yaptığı şakalardan pek çok örneğe hadis kitaplarında rastlarız.

Resulullah şaka adabıyla ilgili uyarılarda da bulunmuştur. Mesela şakada yalana yer verilmemelidir. Şaka yoluyla başkası küçük duruma düşürülmemelidir. Ateşle, silahla korkutarak şaka yapılmamalıdır. Şaka caizse de ifrata gidilmemeli, hele hele insanları güldürmek meslek yapılmamalıdır vs. * "Ben şaka yaparım ama sadece doğruyu söylerim." * "Bir Müslümanın kardeşini korkutması helal değildir." * "Kardeşinle münakaşa etme, (alaya alarak) onunla şakalaşma." * "Başkalarını güldürmek için yalan söyleyene yazıklar olsun." * "Kul, şaka da olsa yalan söylemeyi, doğru da olsa münakaşa etmeyi bırakmadıkça iyi bir mü'min olamaz." * "Şaka da dahil yalan söylemeyene cennette bir köşk garanti ederim." Resulullah'ın ashabı arasında şakalarıyla meşhur olanlar vardır. Ebu Hureyre, Nuayman,

Abdullah İbnu Huzafe, Zeyd İbnu Sabit, Büreydetu'l-Eslemî hatta Hz. Ömer'in bile şakalarına rastlanır. Bunu büyük ölçüde Resulullah'ın müsamahasıyla izah edebiliriz. Esasen fıtrattan

gelen bir mizac olan şakacılığa Resulullah müdahale etmemiş, bazı kayıtlar beyan etmiştir.

Şakacılığı ile en ziyade meşhur olan Nuayman (radıyallahu anh) Resulullah'a bile şaka yapmıştır. Anlattığına göre, Medine'ye turfanda veya iyi bir şey gelince onu veresiye alır.

Resulullah'a "hediye" olarak getirir, ödeme zamanı gelince, Aleyhissalâtu vesselâm'a giderek "hediyesi"nin borcunu isterdi. Resulullah: "Sen onu bana hediye etmiştin ne oldu?" deyince:

"Bu güzel şeyi sana layık gördüm, param olmadığı için böyle yaptım" derdi. Resulullah Nuayman'ı hep gülerek karşılar ve ona hiç kızmazmış. Hatta onunla karşılaşınca kendini gülmekten alamazmış. Nuayman'ın bir sefer sırasında kızdığı arkadaşı Süveybit'i "kölem"

diye satması da onun meşhur şakalarından biridir. 340

يذمرتلا هجرخأ .[ًاهقَح ّ َإ ُلوُقأ َ يهنإ :َلاَق .اَنُبِعاَدُتَل َكَّنإ ِ، هاللّ َلوُس َر اَي .
اوُلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 2552

1. (5395)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Ashab'tan birkısmı): "Ey Allah'ın Resulü! Sen bize şaka yapıyorsun!" demişlerdi.

"Şurası muhakkak ki (şaka da olsa) ben sadece hakkı söylerim!" buyurdular." [Tirmizî, Birr 57, (1991).] 341

AÇIKLAMA:

Şarihler, Resulullah'a, Ashab'ın: "Sen bize şaka yapıyorsun!" sözünü Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Kardeşinle ne münakaşa yap, ne ona şaka yap, ne de yerine getirmeyeceğin vaadde bulun" sözü üzerine söylemiş olacağını belirtirler. Zira bu hadiste şaka yasaklanmaktadır.

Aleyhissalâtu vesselâm, Cenab-ı Hak tarafından, gerek sözleri ve gerekse davranışları hususunda hatadan korunmuş olma keyfiyetine istinaden, şaka sırasında da haktan, doğru söylemekten uzak olmayacağını belirtmiştir. Öyleyse, Resulullah'ın yasaklaması, şaka sırasında insanların bu kizbe, hataya düşme ihtimaline binaendir. Çünkü sapmalara karşı bir garantileri mevcut değildir. 342

يِنْلِمْحِا ِ هاللّ َلوُس َر اَي :َلاَقف # ِهِبِهنلا بلا ُلُج َر َءاَج] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض
َر ٍسنأ نعو ـ5 □2555□

قوُّنلا ّ َإ َلِبا ُدِلَت ْله َو # ُّيِبَّنلا :َلاَقف .ِةَقاَّنلا ِدَل َوِب ُعَنْصأ اَم ِ هاللّ َلوُس َر□].
اَي :َلاَقف .ِةَقاَّنلا ِدَل َو ىلَع َكُلِماَح ِيهنِإ :َلاَقف .ٍريِعَب ىلَع

هظفل اذهو يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

2. (5396) Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Beni bir deveye bindir!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Ben seni devenin yavrusuna bindireceğim!" dedi. Adam:"Ey Allah'ın Resulü, ben deve yavrusunu ne yapayım (ona binilmez ki!)" deyince Aleyhissalâtu vesselâm: "Acaba deveyi deveden başka bir mahluk mu doğurur?" buyurdular." [Tirmizî, Birr 57, (1992); Ebu Davud, Edeb 92, (4998).][343]

AÇIKLAMA:

Deveye bindirmesini talep eden kimseye Aleyhissalâtu vesselâm: "Seni bir devenin yavrusuna bindireceğim" diyerek, yavru kelimesiyle zikre gelen manayı tevehhüm ettirdikten sonra, her devenin gerçekte bir başka deveden dünyaya geldiğine dikkat çekerek muhatabının şaşkınlığını giderir. Hadis, insana bir söz işitince iyice düşünüp derinliğini, muhtevasını kavramadan reddetmemesi, itirazda acele etmemesi gerektiğini de göstermektedir. [344]

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُهُح ِزاَمُي ُهَّنأ ِهِب يِنْعَي ،نْيَنُذُ‘ا اَذ اَي :ُهَل َلاَق # .
َّيِبهنلا ّ َنأ] :هْنَع ُهاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2555□

3. (5397)- Yine Enes (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kendisine: "Ey Zü'l-üzüneyn (iki kulaklı)" diye hitap ettiğini, bu sözüyle şaka yapmayı kasdettiğini rivayet etmiştir." [Tirmizî, Birr 57, (1993); Ebu Davud, Edeb 92, (2005).] [345]

ِبَّنلا ُهَنَعَط ْذِإ ْمُهُك ِحْضُي َو َم ْوَقلا ُثِهدَحُي َوُه اَمَنْيَبَف ! ٌحازِم ِهيِف َناَك□□ #
ِراَصْن‘ ْا َن ِم ٍُج َر ّ َنأ] :ٍرْيَضُح ِنْب ِدْيَسُأ ْنَع َو ـ5 □2555ـ َعَف َرَف ٌصيِمَق ىلَع
َسْيَل َو ًاصيِمق َكْيَلَع ّ َنِإ :َلاَقف .ْرِبَطْصا :َلاَق .ِهاللّ َلوُس َراَي ِنرِبْصَأ :َلاَقف .
ِهِدَي ِيف َناَك ٍدوُعِب ِهِت َر ِصاَخ ِيف

لوُس َر اَي اَذه ُتْد َرأ اَمَّنإ :َلاق َو ،ُهَحْشَك ِلِهبَقُي َلَعَج َو ُهَنَضَتْحاَف ُهَصيِمَق□
ُيِبَّنلا نطبلا بناج نم راز“ا هدش قوف ام «حشكلا»و. كنم هصتق‘ كسفن نم
ينهكمو يندقأ بأ «ينربصأ».دواد وبأ هجرخأ .[ِهاللّ

ناحشك امهو .

4. (5398)- Useyd İbnu Hudayr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensardan mizahçı bir zat vardı. (Bir gün yine) konuşup yanındakileri güldürürken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) elindeki çubuğu (şaka yollu) adamın böğrüne dürttü. Bunun üzerine adam: "Ey Allah'ın Resulü (canımı yaktınız). Müsaade edin kısas yapayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Haydi yap!" buyurdu. Adam: "Ama üzerinde gömlek var, benim üzerimde yoktu (kısas tam olması için çıkarmalısınız)!" dedi. Adamın talebi üzerine, Aleyhissalâtu vesselâm gömleğini kaldı(rıp böğrünü aç)tı. Adam, Resulullah'ı kucaklayıp böğrünü öpmeye başladı ve: "Ben bunu arzu etmiştim ey Allah'ın Resulü!" dedi." [Ebu Davud, Edeb 160, (5224).] 346

نَذُخأَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهِهد ِج ْنَع ِهيبأ ِنَع□□
□2555□ 2ـ نعو ِهاللُّدبع ِنب ِبِئاَّسلا ِنْب ِدي ِزَي ِنْب ِبِئاَّسلا ٍبِئاَّسلا

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيلَإ اَهَّد ُرَيْلَف ِهي ِخأ اَصَع َذَخأ ْنَم َو ًاهداَج ًَو .
ًابِعَ ِهي ِخأ اَصَع ْمُكُدَحأ

5. (5399)- Abdullah İbnu's-Sabit İbni Yezid İbni's-Saib babası tarikiyle ceddi (Yezid İbnu's-Saib) (radıyallahu anh)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse, ne şaka ne de ciddi olarak kardeşinin değneğini almasın. Kim kardeşinin değneğini almışsa hemen ona geri versin." [Ebu Davud, Edeb 93, (5003); Tirmizî, Fiten 3, (2161).] 347

342 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/210.

AÇIKLAMA:

1- Müteakip hadis, bu hadisin bir başka veçhine benziyor veya Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu hadisi söylemesine, şaka sebebiyle Ashab arasında vukua gelen bir korkma hadisesi sebep olmuştur. **2-** Hattâbi bir şeyin şaka yoluyla ve ciddi olarak alınmasını şöyle açıklar: İade etmek maksadıyla alınırsa, bu şaka yoluyla olmaktır. İade etmemek maksadıyla alırsa bu ciddi alıştır. Hadisin bir veçhinde "şakaciddiyet suretiyle" denmiştir. Bunu, Hattâbî "bidayette şaka niyetiyle alıp, sonradan iade etmemeye karar vermek" şeklinde izah eder.

3- Bu alışların yasaklanma sebebine gelince, ciddiyetle yani geri vermemek üzere alış bir nevi hırsızlıktır, böyle bir alışın yasak olacağı açıktır. Şaka yollu almanın yasaklanmasına gelince: Bunda bir fayda olmadığı gibi, çoğu kere malı almanda öfke meydana getirir ve ona eza verir. Halbuki, mü'minin başkasına eziyet vermesi caiz değildir. Öyleyse eziyete sebep olan davranışlardan kaçınılmalıdır. 348

مُهْنِم ٌلُج َر َماَنَف ،#ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم َنو ُريِسَي اوُناَك ْمُهَّنأ #ِ هاللّ ِلوُس َر□□
ُباَحْصأ اَنَثَّدَح] :َلاَق ىلْيَل يبأ نبا نعو ـ5 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ًامِلْسُم َعِهو َرُي ْنأ ٍمِلْسُمِل ٌّل ِحَي َ :#َلاَقف .َع ِزَفَف .
،ُهَذَخأف ُهَعَم َناَك ٍلْبَح ىلا ْمُهُضْعَب َقَلَطْناَف

6. (5400)- İbnu Ebi Leyla anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı radıyallahu anhüm ecmainin bize anlattıklarına göre, onlar bir sefer yürüyüşünde idiler. (Bir konaklama sırasında) içlerinden biri uyurken, arkadaşı gidip ipini alır. Uyanınca ipini bulamayan zat (kaybettim diye) korkar. (Duruma muttali olan) Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir Müslümana bir başka Müslümanı korkutmak helal olmaz!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 93, (5004).] 349

ÖLÜM BÖLÜMÜ

(Bu bölüm üç babtır)

*

BİRİNCİ BAB

RESULULLAH'IN VEFATI

*

RESULULLAH'IN HASTALANMASI VE ÖLMESİ

*

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN YIKANMASI VE KEFENLENMESİ

*

İKİNCİ BAB

ÖLÜM VE ÖLÜMLE İLGİLİ HUSUSLAR

*

BİRİNCİ FASIL

ÖLÜMÜN BAŞLANGICI VE GELİŞİ

*

İKİNCİ FASIL

AGLAMA VE MATEM

*

CEVAZI

*

YASAKLANMASI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

GASİL VE KEFEN

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

CENAZENİN TEŞYİİ VE TAŞINMASI

*

BU İŞLERDE ÇABUKLUK

*

BEŞİNCİ FASIL

DEFİN VE DEFİN ŞEKLİ

*

ŞEHİDİN DEFNİ

*

DEFİNDE ACELE

*

CENAZENİN NAKLİ

*

ALTINCI FASIL

KABİRLERİ ZİYARET

*

KABİR ZİYARETİNİN YASAKLANMASI

*

KABİR ZİYARETİNİN CEVAZI ZİYARETÇİ NE DEMELİDİR?

*

KABİR ÜZERİNE OTURMA

*

YEDİNCİ FASIL

TAZİYE

*

ÜÇÜNCÜ BAB

ÖLÜMDEN SONRASI

*

KABİR AZABI

*

MÜNKER VE NEKİRİN SUALİ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Ölüm, insan hayatının en mühim hadisesidir. Kulluk ve imtihan için yaratılmış olan insanoğlunun imtihan müddetinin sona ermesi ölümle noktalanır. İnsanoğlu dünya hayatında yaşadıklarının ve yaptıklarının karşılığını görmeye başlar. Ölüm, gerçekleri görmek üzere, imtihan uykusundan gerçek uyanıştır. Ölüm, tesadüfî bir hâdise, bir yok oluş değildir. Ayet-i kerime, onun da tıpkı hayat gibi, bir yaratılış, İlahî irade ve takdirle vukua gelen bir hâdise olduğunu belirtir (Mülk suresi 2. ayet) Ölüm zahiren hoş olmasa da, yakınlarına bir acı, bir ağlama vesilesi olsa da hayat çarkının dönmesi, bu küçücük dünyadan ebed âlemine daha çok mahsulatın gitmesi için zaruri olan devr-i daimin gerçeğidir, bir rahmettir. Ortalama elli-altmış yıllık bir ömür, ebedî hayatın kazanılmasında yeterli bir müddettir. O kazanç hasıl olduktan, insan imtihanını verdikten sonra esasen daha fazla yaşamanın manası da kalmıyor. Yeni gelenlere yer açılması için gitmek, ölmek gerekiyor.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölümün tefekkür edilmesini, sıkça hatırlanmasını tavsiye eder. Ta ki ibret alınsın ve dünyaya olan boş ve fani hevesler kırılsın. [350]

BİRİNCİ BAB

RESULULLAH (A.S.M.)'IN VEFATI

* ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN HASTALANMASI VE ÖLMESİ

مَلأ ُد ِجأ ُلا َزأ اَم ،ُةشئاَع اَي : ِهيف َتاَم ِيذهلا ِه ِض َرَم يف ُلوُقَي :# ُّيِبَّنلا
َناَك] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 2552

يذمرتلا هجرخأ .[ِهمُّسلا َكِلذ ْنِم َّي ِرَهْبأ َعاَطِقْنا ُتْدَج َو ُنا َوأ اَذهو ، َرَبْيَخِب .
ُتْلَكأ ِيذهلا ِماَعَّطلا

1. (5401)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisini ölüme götüren hastalığa yakalandığı zaman derdi ki: "Ey Aişe! Ben Hayber'de yediğim (zehirli) yemeğin elemini hep hissediyordum. İşte şimdi kalp damarımın kesildiğini hissettiğim anlar geldi." [Buhârî, Megazî 83.] 351

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Buhârî'nin muallaklarından biridir, başka kaynaklarda senetli olarak gelmiştir. Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ölüm hastalığında, Hayber'in fethi sırasında yemiş bulunduğu zehirli etin tesirini göstermektedir. Hatta bu durumu gözönüne alan bazı alimler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın şehid olarak vefat ettiğini belirtir.

Hadiste geçen ve kalp damarı diye tercüme ettiğimiz ebher, kalbe bağlı anadamardır. İbnu'l-Esir, bununla ilgili farklı yorumlar kaydeder. Birine göre ebher, baştan çıkıp ayağa kadar uzanan bir ana damardır. Şerayin denen tali damarlar ona birleşirler. Bunun baştaki kısmına ne'me denir, boğazdaki adı verid (şahdamarı)dır. Bunun göğüsteki adı ebherdir. Sırta tekabül eden kısmına vetin denir. Kalp bu kısma bağlıdır. Uyluktaki uzantısı nesa, bacaktaki uzantısı sâfin adını alır. Bu damarın kopması ölüm demektir. Arapça'da ölüm için kullanılan ınkıta'ul-ebher Kamus'ta dilimizdeki ödü kopma tabiriyle karşılanmıştır. Ancak ödü kopmak bizde çok korkma yerine kullanılır. Tercümenin isabetliliği su götürür.

Resulullah'a Hayber'de Yahudiler tarafından zehirli koyun yedirilmesiyle ilgili haberin teferruatı daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.[352]

هَل ًّتِذأَف يِتْيَب يِف ِض ًّرَمِي ْنأ ُهَجا َو ْزأ َنَذأَتْسا ُهُعَج َو ِهِب ًّدَتْشا َو # ُّيِبَّنلا□□
َلُقَث أَّمَل] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ5 □2555ـ : َلاَق . ُهُعَج َو ًّدَتْشا َو
يِتْيَب َلَخَد أَّمَلَف .ِض ْر'ا يِف ُه ِّج ِر ُّلُخَت ُرَخآ ُلُج َر َو ِبِلَّطُمْلاِدْبَع ِنْب ُسأَّبَعْلا
اَمُهُدَحأ ِنْيَلُج َر َنْيَب َج َرَخَف

ءاَمْلا ِهْيَلَع ُّبُصَن اَنْقِفَط ًّمُث .ةَصْفَح ِل ٍبَضْخِم يِف ُهاَنْسَلْجأَف ،ِسأَّنلا ىلا□
ُدَهْعأ يِهلَعَل ًّنُهُتَيِك ْوأ ُلَلْحُت ْمَل ٍب َرِق ِعْبَس ْنِم ِهيلَع اوُقي ِرْهأ

ناخيشلا هجرخأ .] ْمُهَبَطَخ َو ْمِهِب ىهلَصَف ِسأَّنلا ىلا َج َرَخ ًّمُث .ًّنُتْلَعَف ْدَق .
ْنأ اَنْيَلاِإ ُرِيشُي َقِفَط ىهتَح ،ِب َرِقْلا َكْلِت ْنِم

2. (5402)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalığı ağırlaşıp, ağrıları artınca, benim odamda tedavi edilmesi için diğer zevcelerinden müsaade istedi. Onlar kendisine izin verdiler. İki kişinin arasında çıktı. Bunlardan biri amcası Abbas İbnu Abdilmuttalib idi, bir başkası daha vardı. Ayakları yerde sürünüyordu. Odama girince ızdırabı daha da arttı.

"Ağızlarındaki bağları açılmamış yedi kırbadan üzerime su dökün, belki (iyileşir), insanlara bir vasiyette bulunurum!" buyurdular. Hz. Hafsa'ya ait bir leğene oturttuk. Sonra bu kırbalardan üzerine su dökmeye başladık. (Bir müddet sonra) "yeterince döktünüz" diye işaret edinceye kadar dökmeye devam ettik. Sonra (iyileşerek) halka çıkıp namaz kıldırdı ve bir hitabede bulundu."[353]

ض َرَم ْنَع بِنيِثِهدَحُت َأ :اَهَل ُتْلُقَف .اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةشِئاَع ىلَع ُتْلَخَد] : َلاَق□
ِ هاللّدبع نب ِ هاللّ ُدْيَبُع ٍةياور يف امهَلو ـ5 □2555□

هاللّ َلوس َر اَي َكَنورُظَتْنَي ْمُه َ، :اَنْلُق ؟ ُساَّنلا ىهلَصأ : َلاَقف ،# ُّيِبَّنلا َلُقَث□ .
ىلَب : ْتَلاَق ؟# ِ هاللّ ِلوُس َر

اَنْلُق ؟ ُساَّنْلا ِىهلَصأ : َلاَقف . َقاَفأ ًّمُث . ِهْيَلَع َيِمْغُأَف َءوُنَيِل َب ًهذ ًّمُث: □□
َ،لَسَتْغاَف ،اَنْلَعَفَف : ْتَلاَق . ِبَضْخِمْلا يف ًءاَم يل اوُعَض : َلاَق َقاَفأ ًّمُث ،ِهْيَل ًع َيِم
ْغُأَف َءوُنَيِل َبَهَذ ًّمُث َلَسَتْغاَف اَنْلَعَفَف : ْتَلاَق ِبَضْخِمْلا ِيف ًءاَم ِيل اوُعَض : َلاَق .
ِ هاللّ َلوُس َر اَي َكَنورُظَتْنَي ْمُه ِيمْغُأف َءوُنَيِل َبَهَذ ًّمُث َلَسَتْغاَف ،ِبَضْخِمْلا يِف ًءاَم
ِيل اوُعَض َلاَق .ِهاللّ َلوُس َر اَي َكَن ُورُظَتْنَي ْمُه َ، :اَنْلُق ؟ ُساَّنْلا ىهلَصأ : َلاَقَف ِ

هاللّ َلوُس َر َنورُظَتْنَي ِد ِجْسَمْلا يف ٌفوُكُع ُساَّنلاو : ْتَلاَق ِ هاللّ َلوس َر اَي
َكَنورُظَتْنَي ْمُه َ :اَنْلُق ؟ ُساَّنلا ىّلَصأ :َلاَقف .َقاَفأ َّمُث ،ِهْيَلَع

هاللّ َلوُس َر َّنإ : َلاَقف ُلوُس َّرلا ُهاَتأَف ،ِساَّنلاِب َيِّلَصُي ْنأ ٍرْكَب ِيبأ َىلا # ِ #
ا ِءاَشِعْلا ِة َ َصِل # : ْتَلاَق .َكِلذِب ُّقَحأŒهاللّ ُلوُس َر َلَسٍ ْرأَف : ْتَلاَق .ِة َر ِخ
ْتنأ : ُرَمُع َلاَقف : ْتَلاَق .ِساَّنلاِب ِهلَص ُرَمُع اَي : ًاقيِق َر ً ٍج َر َناك َو ،ٍرْكَب ُوبأ
َلاَقف .ِساَّنلاِب َيِّلَصُت ْنأ َك ُرَمأي ُوبأ َو ،ِرْهُّظلا ِة َ َصِل ُساَّبَعْلا اَمُهَدَحأ ِنْيَلُج َر
َنْيَب َج َرَخَف ،ًةَّف ِخ ِهِسْف َن ْن ِم َدَج َو # ِ هاللّ َلوُس َر َّنإ َّمُث .ماَّي ًا َكْلِت
ٍرْكَب ُوبأ ْمِهب َّلَصَف ىلا ُهاَسِلْجأف ،ِهِبْنَج ىلا ِيناَسِلْجأ :اَمُهَل َلاَق َو ؛َرَّخأَتَي َ ْنأ
ُّيِبَّنلا ِهْيَلِإ َأم ْوأَف .َرَّخأَتَيِل َبَهَذ ٍرْكَب ُوبأ ُهآ َر اَّمَلَف .ِساَّنلاِب يِّلَصُي ٍرْكَب

ْدَيُبُع َلاَق .ُدِعاَق # ُّيِبَّنلا َو ٍرْكَب ِيبأ ِة َ َصِب َنوُّمَتأَي ُساَّنلاو ،# ِهِيبهنلا ِة َ
َصِب َّمَتأَي َوُه َو ِهِلَصُي ٍرْكَب ُوبأ َناَكَف ،ٍرْكَب ِيبأ ِبْنَج ُتْض َرَعَف ! ِتاَه : َلاَق ؟#
هاللّ ِلوُس َر ِض َرَم ْنَع ُةَشِئاَع ِينْتَثَّدَح اَم َكْيَلَع ُض ِرْعأ َأ : ُتْلُقَف ٍساَّبَع ِنْب ِ
هاللِّ ِدْبَع ىَلَع ُتْلَخَد : ِهاللّ

ْهَنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍّيِلَع َوُه : َلاَق . َ : ُتْلُق ؟ ِساَّبَعْلا َعَم َناَك يِذهلا َلُج َّرلا َكَل] .
ْتَّمَسأ : َلاَق ُهَّنأ َرْيَغ ،ًائْيَش ُهْنِم َرَكْنأ اَمَف ؛ِهْيَلَع اَهَثيِدَح

3. (5403)- Yine Sahiheyn'de Ubeydullah İbnu Abdillah'tan gelen bir rivayette Ubeydullah der ki: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yanına girdim. Ona: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalığından bana anlatmaz mısın?" dedim. Anlatmaya başladı: "Elbette! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ağırlaştı ve: "Halk namazını kıldı mı?" diye sordu. Biz: "Hayır! Ey Allah'ın Resulü, onlar sizi bekliyorlar!" dedik.

"Leğene benim için su koyun!" emrettiler. Hz. Aişe der ki: "Hemen dediğini yaptık, o da yıkandı. Sonra kalkmaya çalıştı, fakat üzerine baygınlık çöktü. Sonra kendine geldi ve tekrar: "Cemaat namaz kıldı mı?" diye sordu. "Hayır! dedik, onlar sizi bekliyorlar ey Allah'ın Resulü!" Tekrar: "Benim için leğene su koyun!" emretti. Hz. Aişe der ki: "Dediğini yaptık, yıkandı. Sonra tekrar kalkmak istedi. Yine üzerine baygınlık çöktü. Sonra ayılınca: "İnsanlar namaz kıldı mı?" diye sordu.

"Hayır! dedik, onlar sizi bekliyorlar, ey Allah'ın Resulü!" Aleyhissalâtu vesselâm: "Benim için leğene su koyun!" dedi ve yıkandı. Sonra kalkmaya yeltendi, yine üzerine baygınlık çöktü, sonra ayıldı. "Halk namazı kıldı mı?" diye sordu.

"Hayır, onlar sizi bekliyorlar ey Allah'ın Resulü!" dedik. Hz. Aişe der ki: "Halk mescide çekilmiş, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yatsı namazı için bekliyorlardı. Hz. Aişe der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ebu Bekr'e adam göndererek halka namaz kıldırmasını söyledi. Elçi gelerek ona: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) halka namaz kıldırmanı emrediyor!" dedi. İnce duygulu bir kimse olan Ebu Bekr (radıyallahu anh): "Ey Ömer, halka namazı sen kıldır!" dedi. Hz. Aişe'nin anlattığına göre, Hz. Ömer: "Buna sen daha ziyade hak sahibisin (ehaksın)!" cevabında bulundu. Aişe der ki: "O günlerde namazı Ebu Bekr (radıyallahu anh) kıldırdı. Bilahare Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendinde bir hafiflik hissetti. Biri Abbas olmak üzere iki kişinin arasında, öğle namazı için çıktı. O sırada namazı halka Ebu Bekr kıldırıyordu. Ebu Bekr, Resulullah'ın geldiğini görünce, geri çekilmek istedi. Aleyhissalâtu vesselâm geri çekilme diye işaret buyurdu. Kendisini getirenlere: "Beni yanına oturtun!" dedi. Onlar da Hz. Ebu Bekr'in yanına oturttular. Hz. Ebu Bekr, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazına uyarak namaz kılıyordu. Halk da Hz. Ebu Bekr'in namazına uyarak namazını kılıyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturmuş vaziyette idi." Ubeydullah der ki: "Abdullah İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın yanına girdim ve: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin Aleyhissalâtu vesselâm'ın hastalığı ile ilgili olarak anlattığını size anlatayım mı?" dedim. Bana: "Haydi anlat!" dedi. Ben de bu hususta anlattığını naklettim. Söylediklerimden hiçbir noktayı reddetmedi. Sadece: "(Resulullah'ı mescide) Abbas'la birlikte taşıyan ikinci şahsın ismini verdi mi?" diye sordu. Ben: "Hayır söylemedi" deyince: "O, Ali (radıyallahu anh) idi" dedi." 354

ةَشِئاَع َم ْو َي ُدي ِرُي ؟اًدَغ اَنأ َنْيأ ؟اًدَغ اَنأ َنْيأ : ُلوُقَي ِه ِض َرَم يف ُلأْسَي # ِ□ .
هاللّ ُلوُس َر َناَك] :ٍةياور يف ىراخُبلا دازو ـ5 □2555ـ َنْيَبَل ُهَسأ َر َّنإو ُ، هاللّ
ُهَضَبَق َّمُث .ِهيف هيلَع ُروُدَي َناَك يِذهلا يِموَي يفو يِتْيَب يف َتاَمَف :ْتَلاَق .
َءاَش ُثْيَح َنوُكَي ْنأ ُهَجا َو ْزأ ُهَل َنِذأَف

لوُس َر ِهْيَلإ َرَظَنَف ِهِب ُّنَتْسَي ٌكاوِس ُهَعَم َو ،امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب ِبأ□
ُنْب ِنمْح َّرلاُدْبَع َلَخَد .يِقي ِر ُهُقي ِر َطَلاَخ َو ،ي ِرْحَن َو ي ِرْحَس ىلا ُدِنَتْسُم َوُه َو
ِهِب َّنَتْساف # هاللّ َلوُس َر ُهُتْيَطْعأف ،ُهُتْغَضم َّمُث ُهُتْمَضَقَف ،هيِناَطْعأف
َكاوِهسلا اَذه يِنِطْعأ : ُتْلُقَف # ِ هاللّ ،ةنابإ ريغ نم رسكلا :ةلمهملا داصلاو ءافلاب
« ُمْصَفْلا»و.اهنضح يف اهدنع تام هنأ تدارأو ،ةئرلا « ُر ْحَّسلا».[ي ِرْدَص

ةناب“ا عم رسكلا :ةمجعملاو داضلاو فاقلابو .

4. (5404)- Bir rivayette Buhârî şu ziyadede bulundu: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hastalığı sırasında: "Ben, yarın neredeyim? Ben, yarın neredeyim?" diye sorarak Hz. Aişe'nin yanında kalacağı günü öğrenmek istedi. Zevceleri, dilediği yerde kalma izni verdiler."

Hz. Aişe der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, benim hücremde ve normal olarak bana uğramakta olduğu günde vefat ettiler. Ayrıca Aziz ve Celil olan Allah onun ruh-u şeriflerini kabzettiği vakit, mübarek başları ciğerimle boğazım arasında (göğsümde) (yaslanmış vaziyette) idi. Tükrüğü de tükrüğüme karışmıştı. Aleyhissalâtu vesselâm'ın hastalığı sırasında birara, kardeşim) Abdurrahman İbnu Ebi Bekr (radıyallahu anhümâ) içeri girdi, elinde bir misvak vardı, dişlerini misvaklıyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) o misvağa baktı. "Ver o misvağı bana!" dedim. O da verdi. Dişlerimle kemirip yonttum ve ucunu geverek (yumuşatıp) Aleyhissalâtu vesselâm'a uzattım. Resulullah, başı göğsüme yaslı vaziyette onunla dişlerini misvakladı." [Buhârî, Megazî 83, Vudu 45, Ezan 39, 46, 47, 51, 67, 68, 70, Hibe 14, Humus 4, Enbiya 19, Tıbb 21, İ'tisam 5; Müslim, Salat 90, (418); Tirmizî, Cenaiz 8, (978, 979); Nesâî, Cenaiz 6, (4, 6, 7).] 355

أَّيَحُي َّمُث ،ةَّنَجلا َنِم ُهَدَعْقَم ى َرَي ىهتَح ٌّبَن َضَبْقُي ْنَل ٌحي ِحَص َوُه َو ُلوُقَي #
ُّبِنَّلا َناَك] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ2 □2552ـ ِقيف َّرلا يف َّمُهَّللا : َلاَق
َّمُث ،ِتْيَبْلا ِفْقَس ىلا ُه َرَصَب َصَخْشَأف َقاَفأ َّمُث ،هْيَلَع َيِشُغ ِيذ ِخَف ىلَع ُهُسْأَر َو
،هِب َل ِزُن ا َّمَلَف . ُرَّيَخُي ْوأ يف َّمُهللا :اَهِب َمَّلَكَت ٍةَمِلَك َر ِخآ َكْلِت ْتَناَكَف
ٌحي ِح َص َوُه َو ِهِب اَنُثِهدَحُي َناَك يِذهلا َثيِدَحْلا ُهَّنأ ُتْفَرَع َو ،اَن ُراَتْخَي َ ْنَذإ :
ٌتْلُق .ىلْع ا

نييلعلا عأ نونكسي نيذلا نويبنلا مه «ىلْع'ا ُقيِف َّرلا».يذمرتلاو ةثتلا هجرخأ . .
[نَلْع'ا ِقيِف َّرلا

5. (5405)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sıhhati yerinde iken şöyle diyordu: "Hiçbir peygamber, cennetteki makamını görmeden kabzedilmez. Bundan sonra hayatı devam ettirilir veya öbür dünyaya gitme hususunda muhayyer bırakılır."

Aleyhissalâtu vesselâm hastalandığı zaman O'nu, (başı) dizimin üstünde baygın vaziyette gördüm. Bir ara dedi. Bu sözü işitince ben (kendi kendime): "Demek ki (makamı gösterildi) ve bizimle olmayı tercih etmiyor" dedim. Bunun, sıhhatli iken bize söylediği şu hadis olduğunu anladım: ["Hiçbir peygamber cennetteki makamını görmeden kabzedilmez, sonra yaşamaya devam veya öbür dünyaya gitme hususunda muhayyer bırakılır."] Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın telaffuz ettiği son söz: "Allahım, Refik-i A'la'da" cümlesi oldu." (Refik-i A'la: Cennetin en yüksek makamında bulunan peygamberler cemaatidir). [Buhârî, Megazî 83, 84, Tefsir, Nisa 13, Marda 19, Da'avat 29, Rikak 41; Müslim, Fezail 87, (2444); Muvatta, Cenaiz 46, (1, 238, 239); Tirmizî, Da'avat 77, (3490).] 356

هالّلَ يَ ِض َر ِباَّطَخلا ُنْب ُرَمُع ْمِهيِف ،ٌلاَج ِر ِتْيَبْلا يفو # ُّيِبَّنلا َرِضُح اََّمل] □
:لاق امهْنَع ُ هالّلَ يَ ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2555ـ ،ُنآَرْقلا ُمُكَدْنِع َو ،ُعَج َوْلا
ُهَبَلَغ ْدَق # ِ هالّلَ َلوُس َر َّنِإ :ُرَمُع َلاَق .ُهَدْعَب اوُّل ِضَت ْنَل ًاباَتِك ْم ُكَل ْبُتْكأ
اوُّمُلَه :# ِ هالّلَ ُلوُس َر َلاَق .هْنَع اَّمَلَف .ُرَمُع َلاَق اَم ُلوُقَي ْنَم ْم ُهْنِم َو ،# ِ هالّلَ
ُلوُس َر ْمُكَل ُبُتْكَي اوُب ِهرَق :ُلوُقِي ْنَم ْمُهْنِمَف .ِتْيَبْلا ُلْهأ َفَلَتْخاَف .ِهالّلَ ُباَتِك
ْمُكُبْسَح

نإ :ُلوُقَي َوُه َو امهْنَع ُ هالّلَ يَ ِض َر ٍساَّبَع َنْبا َج َرَخَف ،ُعزاَنَّتلا يدْنِع يِغَبْنَي ً□□
َو ِيهنَع اوُموُق :# َلاَق .َف ِتَخ"ا َو طَغَّللا او ُرَثْكأ

ةبيصملا «ُةَّي ِز َّرلا».ناخيشلا هجرخأ .[ِهِباَتِك َنْيَب َو # ِ هالّلَ ِلوُس َر .
َنْيَب َلاَح اَم ِةَّي ِز َّرلا َّلُك َةَّي ِز َّرلا

6. (5406)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhtazar (ölmeye yakın) iken evde bir kısım erkekler vardı. Bunlardan biri de Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Gelin, size bir şey (vasiyet) yazayım da bundan sonra dalalete düşmeyin!" buyurdular. Hz. Ömer: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ızdırap galebe çalmış olmalı. Yanınızda Kur'an var, Allah'ın kitabı sizlere yeterlidir" dedi. Oradakiler aralarında ihtilafa düştü. Kimisi: "Yaklaşın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) size vasiyet yazsın!" diyor, kimi de Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in sözünü tekrar ediyordu. Gürültü ve ihtilaf artınca, (aleyhissalâtu vesselâm): "Yanımdan kalkın, yanımda münakaşa caiz değildir!" buyurdu. Bunun üzerine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): "En büyük musibet, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la onun vasiyeti arasına girip engel olmaktır!" diyerek çıktı." [Buharî, Megazî 83, İlm 39, Cihad 176, Cizye 6, İtisam 26; Müslim, Vasiyye 22, (1637).] 357

ب ْرَكا َو :اهْنَع ُ هالّلَ يَ ِض َر ُةَمِطاَف ْتَلاَقف .ُب ْرَكْلا ُهاَّشَغَتَي َلَعَج # ُّيِبَّنلا َر□
ِضُح اََّمل] :لاق هْنَع ُ هالّلَ يَ ِض َر سنأ نعو ـ5 □2555ـ اَي ُها َوأَم ِس ْوَد ْرِفلا
ُةَّنَج ْنَم ،ُهاَتَبأ اَي .ُهاَعَد اًّب َر َباَجأ ،ُهاَتَبأ اَي :ْتَلاَق َتاَم اََّملَف .ِم ْوَيلا َدْعَب ٌب
ْرَك ِكيِبأ ىلَع َسْيَل :اَهَل َلاَقَف .ُهاَبأ يِراخبلا هجرخأ .[َبا َرهتلا # ِ هالّلَ ِلوُس َر
ىلَع اوُثْحَت ْنأ ْمُكُسُفْنأ ْتَباَط َفْيَك ُسَنأ اَي :ْتَلاَق ، َنِفُد اََّملَف .ُهاَعْنَن َلي ِرْب ِج ىلاِ
،ُهاَتَبأ

يئاسنلاو .

7. (5407)-Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhtazar olduğu (ölüm anlarına geldiği) zaman, sık sık ızdıraplar bürümeye başladı. Kerimeleri Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ): "Vay babacığım, ne ızdırab çekiyor!" diye yakınmaya başadı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bugünden sonra baban ızdırab çekmeyecek!" buyur(arak onu teselli etmek iste)di. Aleyhissalâtu vesselâm ölünce, Hz. Fatıma: "Vay babacığım! Rabbi, duasına icabet etti! Vay babacığım, gideceği yer Firdevs cennetidir! Vay babacığım, ölümünü Cibril'e haber verdik" diye yas etti. Aleyhissalâtu vesselâm gömülünce de: "Ey Enes! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) üzerine toprak atmaya gönlünüz nasıl razı oldu?" diyerek ızdırabının azametini dile getirdi." [Buhârî, Megazi 83, Nesai, Cenaiz 13, (4, 13); İbnu Mace, Cenaiz 65, (1629).] 358

هالّ ِلوُس َرِب ّدَتْشا َني ِح َنوُكْبَي ِراَصْن‘ ا َن ِم ٌم ْوَق ِهيف ٍسِلْجَمِب هْنَع ُ □
هالّ َي ِض َر ُساَّبَعْلا ّرَم] :لاق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2555ـ ُه َرَبْخأَف
ِ هالّ ِلوُس َر بلع هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ُساَّبَعْلا َلَخَدَف .# ِ هالّ ِلوُس َر ْنِم
اَنِسلْجَم اَن ْرَكَذ :اوُلاَق ؟مُكيِكْبُي اَم :َلاَقَف . ُهُعَج َو # ِراَصْن‘ا بلع َنَثأ َو ،
َساهنلا َبَطَخ َو ، َرَبِنْمِلا َدِعَصَف َج َرَخ َو ٍد ْرُب ِةَيِشاَح َلاَق ْوأ ،َءاَمْسَد ِهَباَصِعِب
ُهَسأ َر # ِ هالّ ُلوُس َر َبَصَعَف نيب نول «ةمسدلا».يذمرتلا هجرخأ .[ُهَدْنِع اَم
َراَتْخاَف ُهَدْنِع اَم َنْيَب َو اَيْنُّدلا َنْيَب ًادْبَع َرهيَخ َ هالّ ّنِإ :َلاَقَف .ْمِهب َنَص ْوأ َو
ًارْيَخ،

داوسلاو ةربغلا .

8. (5408)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcası) Hz. Abbas (radıyallahu anh), bir cemaate uğradı. Aralarında Ensar'dan bir grup vardı. Resulullah'ın ızdırabı arttığı için ağlıyorlardı. Onlara: "Niye ağlıyorsunuz?" diye sordu.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberliklerimizi hatırladık" dediler. Bunun üzerine Abbas (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girdi (ve Ensar'ın ağlamakta olduğunu) ona haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm hemen başına boz renkli bir sargı sardı -veya "bir bürdenin kenarını" demişti- ve hücreden çıkıp minbere geçti. Halka hitap etti. Ensarı hayırla yadetti ve onlara iyi muamele edilmesini vasiyet etti. İlaveten dedi ki: "Allah bir kulunu dünya ile yanındaki arasında muhayyer bıraktı, o da Allah'ın yanındakini seçti." Bu söz üzerine Hz. Ebu Bekr ağlamaya başladı ve: "Ey Allah'ın Resulü! Annelerimiz, babalarımız sana feda olsunlar!" dedi. Biz de "Bu ihtiyar adama da ne oluyor ki, Resulullah'ın: "Allah bir kulunu dünya ile yanındaki arasında muhayyer bıraktı, kul da Allah'ın yanındakini tercih etti" sözü üzerine ağlıyor" dedik. Meğer burada muhayyer bırakılan Resulullah'mış. Bunu en iyi bilenimiz de Ebu Bekr (radıyallahu anh) imiş." [Buhârî, Salat 80, Fezail 3.] 359

AÇIKLAMA:

Kaydedilen sekiz hadis, bize Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalanmasından ve vefatından bahsetmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın, dünyamıza veda hazırlığı ve vedası olan bu son demini yani hastalanmasından vefat anına kadar geçen zamanını, kitabımızda yer alan hadislerde temas edilmeyen bazı teferruatı da ilave ederek bir bütün halinde anlatmak isteriz: Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye hicretinin on birinci yılında, Safer ayının on sekizinci çarşamba gününü on dokuzuncu perşembeye bağlayan gece, Medine'nin dışına çıkarak, gece karanlığında Baki' mezarlığını ziyaret etti. Mezarlıkta yatan ehl-i kubûra selam verdi. Onlar için istiğfar edip Allah'tan mağfiret diledi. Sözlerini: "İnşaallah, yakında biz de sizin aranızda olacağız" diyerek tamamladı ve oradan ayrıldı. Sanki dirilerle vedalaştığı gibi ölülerle de vedalaşmıştı. Doğru, ailelerinden Meymûne radıyallahu anhâ'nın yanına geldi.

Eve geldiği zaman, ahvalinde bir değişiklik hissetti. Bu hastalığının ilk belirtisi idi. Fahr-i Âlem (aleyhissalâtu vesselâm), kendisini ölüme götürecek hummaya yakalanmıştı. Artık humma nöbetleri başlayacak ve kısa aralıklarla gelmeye devam edecektir.

Hastalığın başladığı bu ilk sıralarda Yâr-ı Gâr-ı olan, Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh: "Ey Allah'ın Resûlü, müsaade ederseniz, iyileşinceye kadar size hizmet edeyim" der. Bu talebe Aleyhissalâtu vesselam: "Ey Ebu Bekr, Ehl-i Beytim bugünlerde bana hizmet ederlerse ızdırapları artar, Allah Teâla hazretleri sana ecrini versin" şeklinde cevap verdi ve kabul etmedi.

Hastalığının ilk beş gününü, her zaman yaptığı gibi, sırayla hanımlarının yanında geçirdi. Pazartesi günü hastalığı ağırlaşıp ağrısı şiddetlenince, vahy-i İlahî kendisiyle beraber olduğu zamanlarda gelmiş olan Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın hücresinde kalmak için diğer hanımlarından izin istedi. Bu izni açıktan talep etse, onların kırılabileceğini bildiği için, dolaylı ve imalı bir şekilde ihsas etti: "Yarın nerede kalacağım, kimin yanında olacağım?" diye arada sırada sordu.

Aileleri, Efendimiz'in arzusunu anlamışlardı. Hz. Aişe'nin hücresinde kalmasına müsaade ettiler: "Nerede isterseniz orada kalın!" dediler.

Hummanın tesiriyle, Aleyhissalâtu vesselâm zayıflamıştı, dermandan düşmüştü. Hz. Ali ile Hz. Abbâs radıyallahu anhümâ'nın kolları arasında, Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın odasına getirildi. Vefatına kadar da hep burada kaldı. Bu esnada sıhhati ve gücü elverdiği müddetçe mescide gidip, namazları kıldırdı. Böylece ölümünden üç gün öncesine kadar namazları vakti vaktine mescidde bizzat kıldırdı. Son kıldırdığı namaz, perşembe gününün akşam namazı oldu. Bu esnada başı çok ağrıdığı için başına bir mendil bağlayarak namaz kıldırmıştı. Namazda da Mürselât sûresini okudu.

Namazdan sonra, yine Hz. Aişe'nin odasına döndü. Tâkati iyice azalıyordu. Öyle ki cemaate imamlık edemeyecek hale gelmişti. Yatsı namazının vakti girince, Bilal-i Habeşî radıyallahu anh, her zamanki usulü veçhile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın odasının önüne gelip "Ey Allah'ın Resûlü namaz vakti!" diye seslendi.

Aleyhissalâtu vesselâm, yatsı namazının vaktinin girdiğini anlamıştı. "Cemaat namazını kıldı mı?" diye sordu. Yanındakiler: "Hayır! Ey Allah'ın Resûlü, sizi bekliyorlar!" diye cevap verdiler. Bunun üzerine: "Leğene su koyun da yıkanayım, belki hafiflerim!" buyurdular. Su hazırlandı. Aleyhissalâtu vesselâm oturup leğende yıkandı.

Mescide gitmek için ayağa kalkmak istediği sırada, yatağın üzerine düşüp bayıldı. Ayılınca tekrar: "Cemaat namazını kıldı mı?" diye sordu. Yine: "Hayır ey Allah'ın Resûlü! Sizi bekliyorlar!" cevabını aldı. Resûlullah yine, leğene su koymalarını söyledi. Hazırladılar. Oturup soğuk su ile bir kere daha yıkandı. Yine mescide gitmek üzere ayağa kalkınca, bayılıp düştü.

Ayılınca, cemaatin namazı kılıp kılmadığını tekrar sordu. Yine kılmadıkları, kendisini bekledikleri söylendi. Tekrar su hazırlamalarını söyledi. Hazırladılar. Oturup soğuk su ile bir kere daha yıkandı. Yine mescide gitmek üzere ayağa kalkınca, bayılıp düştü.

Ayılınca, dördüncü defa yine aynı suali sordu. Yanındakiler de aynı cevabı verdiler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Ebu Bekr'e söyleyin, cemaate namaz kıldırsın!" diye emretti. Hz. Aişe, babasının ne kadar yufka yürekli ve hassas olduğunu bildiği için, onun Resûlullah'ın makamında durup halka namaz kıldıramayacağını tahmin ederek bu emrin yerine getirilmesini istemedi. "Ey Allah'ın Resûlü! Ebu Bekr yufka yüreklidir, Kur'ân okurken ağlar. Bu sebeple Resûlullah'ın yerinde durup namaz kıldıramaz!" dedi. (Bazı rivayetler, Hz. Aişe'nin bu sözü Hz. Hafsa'ya söylettiğini ifade eder.) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu itiraza itibar etmeyip: "Ebu Bekr'e söyleyin, cemaate namaz kıldırsın" dedi. Onlar da yine aynı şeyi tekrar ettiler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sizler, Hz. Yusuf'un kadın arkadaşlarısınız?" diye biraz sitem ettikten sonra: "Haydi, Ebu Bekr'e söyleyin cemaate namaz kıldırsın!" emretti. Aleyhissalâtu vesselâm, bu suretle, ilerde hilafet, efdaliyet gibi ihtilaflı meselelerde, Müslümanlara, hakkın ne tarafta olacağına bir işaret, bir ipucu vermek istiyordu: Daha sağlığında, Hz. Ebu Bekr'i namaz gibi en mühim dinî bir vecibede Müslümanlara imam kılıyordu. Dahası, arkasında namaz da kılacaktı. Böylece Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in her meselede sünnete dayanan görüşlerinde, hilafet meselesinde de Hz. Ebu Bekr'in ehak olduğuna dair sünnetten bir delil bırakıyordu.

Hülâsa yanındakiler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ısrarı karşısında, Hz. Ebu Bekr'e gidip imam olması hususundaki emr-i Nebevîyi tebliğ ettiler. O da, o günkü cuma gecesi, yatsı namazından başlamak üzere, pazartesi sabah namazına kadar cemaate on yedi vakit namaz kıldırdı. Bu namazlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vekâleten kıldırılmıştı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekr'in vekâleten namaz kıldırdığı günlerden birinde, bir öğle vakti -ki rivayetlerde bunun, vefatından beş gün önceki öğle veya ikindi olduğu[360] belirtilir- kendisinde bir hafiflik hisseder. Bundan cesaretlenerek: "Ey Aişe, yedi kuyudan yedi kırba su doldursunlar, ağızlarını bağlayıp, bağlarını çözmeden getirsinler. Onları üzerime dökün, belki hastalığım biraz hafifler de halka va'z ve nasihat ederim" dedi. Söylediği gibi, gidip suları getirdiler. Hafsa radıyallahu anhâ'ya ait bir leğenin içine oturtup Aleyhissalatu vesselâm'ın üzerine suyu dökmeye başladılar. Epeyce bir döktükten sonra, eliyle işaret edip "yeter!" dedi.

Bu şekilde yıkandıktan sonra biraz rahatlayan Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ali ile Fazl İbnu Abbâs radıyallahu anhüm'ün kolları arasında, tâkatsizlikten ayaklarını yerde sürüyerek mescide çıktı. Bu sırada Hz. Ebu Bekir radıyallahu anh namaza başlamıştı. Resûlullah'ın geldiğini hissedince, O'nun yerinden çekilerek, imamet makamını kendisine bırakmak istedi. Ancak, Aleyhissalâtu vesselâm yerinden ayrılmamasını işaret buyurdu ve Hz. Ebu Bekr'in sol tarafına oturtulmasını emretti. Oturduğu yerden imamet vazifesini îfâ etti. Hz. Ebu Bekr'in okumakta olduğu sureyi, bıraktığı yerden okumaya devam etti. Böylece Hz. Ebu Bekir, Aleyhissalâtu vesselâm'a, cemaat de Hz. Ebu Bekr'e uyarak namaz kıldı. Hz. Ebu Bekr'in bu namazdaki rolü, tekbirleri cemaate duyurmaktan ibaretti.

Namaz bitince Aleyhissalâtu vesselâm, minberin alt basamağına oturdu. Cemaat de mümkün mertebe ona yaklaşıp oturdu. Allah'a hamd ü sena ettikten sonra Ashab'la helalleşti. Sonra şunları söyledi: "Ey insanlar! Her kimin sırtına vurmuşsam işte sırtım, gelip vursun. Kimin bende alacağı varsa gelip alsın!" Cemaatten biri kalkıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Bir gün sizin emrinizle bir kimseye üç dirhem sadaka vermiştim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm hemen onu ödedi ve sözlerine devam etti: "Allah Teâla hazretleri kulunu dünya hayatı ve nimetleri ile, âhiret hayatı ve nimetleri arasında muhayyer bıraktı. Allah'ın kulu da ahiret hayatı ve nimetlerini tercih etti!" buyurdu.

Bu sözleri işiten Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ne demek istediğini anlayarak ağlamaya başladı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ebu Bekir, ağlama! Arkadaşlığına ve mal fedâkârlığına en çok medyûn olduğum insan, Ebu Bekir'dir. Ümmetimden herhangi birini bu dünyada dost edinmekliğim icab etse, bu dost Ebu Bekir olurdu. Fakat İslâm râbıtası (din kardeşliği) hepimizi kardeş etmiştir. (Şahsi kardeşlikten efdal kılmıştır.) Ebu Bekr'in mescide bakan kapısı açık kalsın, diğer kapılar kapansın!" buyurdular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), vefatından dört gün önceki çarşamba günü, Ashab-ı Kirâm radıyallahu anhüm'den bazı mühim kimselerin yanında bulunduğu bir sırada, kendisinden sonra vukûa gelecek ihtilafları önlemek ve onlardan korumak maksadı ile bir şey (vasiyetnâme) yazmak istedi: "Bana yazı yazacak bir şey getiriniz. Size bir kitap (vasiyetname) yazayım ki, benden sonra yolunuzu şaşırıp dalâlete düşmeyesiniz!" buyurdu. Orada bulunanlardan bazısı -ki öncelikle Hz. Ömer- "Resûlullah'ın hastalığı ağırlaşmış olmalı, yanımızda Kur'ân vardır. Bize Allah'ın kitabı yeter!" diyerek böyle bir vasiyetnâme yazılmasına gerek duymadı. Bu söz üzerine oradakiler ihtilâfa düştü. Bir kısmı: "Yazı malzemesi getirelim, vasiyetname yazsın!" derken bir kısmı da "Buna gerek yok, bize Kur'ân yeter!" diyerek münakaşa ettiler. Gürültü çoğalmıştı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Haydi kalkın, Resûlullah'ın huzurunda Ashab'ın münakaşa etmesi, ihtilafa düşmesi doğru değildir. Beni kendi halime bırakın. Benim şu anda içinde bulunduğum murakebe ve Allah'a dönüş hazırlığı hâli, sizin beni meşgul etmek istediğiniz şeylerden daha hayırlıdır" buyurdu ve vasiyetname yazdırmaktan vazgeçti. Bundan sonra şifahen şu üç şeyi vasiyet etti: **2)** Kabîleler tarafından gönderilen elçi ve heyetlere iyi muamele yapılsın, hediyeler verilmesi ihmal edilmesin. **3)** Ravi İbnu Abbâs bu maddeyi unuttuğunu söyler, ancak bazı rivayetlerde "namazların vaktinde kılınması" Resûlullah'ın en son söylediği sözlerden olarak zikredilir.

Resûlullah'ın hastalığı bazen hafifliyor, bazen de şiddetleniyordu.

Cumartesi günü, Cebrail aleyhisselam gelip halini hatırını sordu. Pazar günü gelip tekrar halhatır sordu ve peygamberlik iddiasına kalkan Esvedü'l-Ansî'nin öldürüldüğünü haber verdi. Sonradan gelen haberler bunu te'yid etti.

Suriye'ye gönderilmek üzere Resûlullah'ın Üsâme radıyallahu anh komutasında hazırladığı ordu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hastalığının şiddetlenmesi üzerine cumartesi ve pazar günü yola çıkmadı. Üsame gelip, Hz. Peygamber'i ziyaret edip gidiyordu.

Pazar günü hastalığı daha bir şiddet kazanınca, aileleri Hz. Abbas radıyallahu anhüm ile görüşerek zatülcenb ilacı vermek istediler. Aleyhissalâtu vesselâm bunu almayıp reddetti. "Zatülcenb için faydalıdır" dedilerse de almamakta ısrar etti. Ancak, baygın düştüğü bir anda ilacı ağzına koydular. Ayılınca ilacın içildiğini anladı. "Ben zatülcenb değilim. Benim ilacım başkadır, o ilaçtan siz de içeceksiniz" diyerek, orada bulunanlara ceza olarak ilaçtan içirdi. Resûlullah'ın hastalığı humma olduğu için soğuk suda yıkanmak iyi geliyor, hararetini düşürerek rahatlık ve iyileşme temin ediyordu.[361]

Resûlullah'ın vefat ettiği gün olan pazartesi günü, biraz iyileşmişti. Sabah olunca penceresinin perdesini aralayarak mescide baktı. Cemaat saf saf olmuş, sabah namazı kılıyordu. Manzaraya çok sevindi ve işitilecek bir sesle tebessüm buyurdu. Duyduğu rahatlık O'nu mescide çıkma hususunda cesaretlendirdi. Mescide geçti. Aleyhissalâtu vesselâm'ın geldiğini hisseden Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh, imamet makamını O'na bırakmak istedi ise de Aleyhissalâtu vesselâm yerinden ayrılmamasını işaret buyurdu. Hz. Ebu Bekr'in arkasında durarak sabah namazını kıldı. Bu sefer de oturarak kıldı, ama İmam Ebu Bekir'di. Namazı kılınca Hz. Aişe'nin hücresine çekildi, perdeyi indirmek istedi, ama dermansızdı, başkaları indirdi. Resûlulah'ı aralarında gören cemaat de, Efendimiz iyileşti diye sevinmişti. Hatta Hz. Ebu Bekir, izin alarak Medine civarındaki Sunh'taki evine gitmişti. Ancak bu hafifleme, ölüm öncesinde çoğunlukla herkeste görülen rahatlama idi. Öğleden sonra hastalığı ağırlaştı, bayılma nöbetleri sıklaştı. Hz. Fatıma, babasının çektiği ızdırabın müşahedesine dayanamayarak: "Vay babacığımın ızdırabına! Ey Rabbinin davetine icabet eden babacığım, ey makamı Cennetü'l Firdevs'te olan babacığım, ey Cebrail'e ölümünü haber verdiğimiz babacığım!" diye yas ederek ağlamaya başladı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kızım, baban bu günden sonra hiç ızdırap çekmeyecek!" diyerek onu teselli etti.

Bu sırada Hz. Aişe'nin oğlan kardeşi Abdurrahman elinde bir misvak olduğu halde içeri girdi. Hz. Aişe'nin göğsüne dayalı olan

Aleyhissalâtu vesselâm misvağa dikkatle bakmıştı. Bunu gören Hz. Aişe, misvağı Hz. Abdurrahman'dan alıp, ucunu dişleriyle koparıp, yumuşatarak Aleyhissalâtu vesselâm'a uzattı. Efendimiz alıp dişlerini misvakladı.

Bu sırada Hz. Üsâme huzura geldi. Onu gören Aleyhissalâtu vesselâm "Artık, Allah'ın bereketiyle git!" buyurdu. Hemen ayrılıp Medine dışındaki ordusuna hareket emri vermişti ki, Fahr-ı Kâinat'ın vefat haberi geldi. O da hareket emrini geri aldı.

Resûlullah, pazartesi öğleden sonra, iyice ağırlaşmıştı: Nefeslerini zor alıyor, bazan da tıkanıyordu. İyileştiği bir anda kölelere iyi davranılması, namazın ihmal edilmemesini tavsiye etti. Yanındaki su çanağına arada sırada elini batırıyor ve yüzünü ıslatıyordu. "Lâilahe illallah" diyor, dua mahiyetinde ayetler okuyordu. Şu ayeti okumuştu. (Mealen): "Kimler, Allah ve Resûlü'ne itaat ederse onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddîkler, şehidler ve sâlih kimseler ile beraberlerdir, bunlar ise ne güzel arkadaşlardır" (Nisa 69).

Okuduğu bir dua da şu idi: "Lailahe illallah, Lailahe illallah, Lailahe illallah. Ölümün de şiddetleri, halleri, sadmeleri var. Ey Rabbim, ölümün sarsıntılı anlarında bana yardım et. Ey Rabbim beni bağışla, ey Rabbim beni bağışla!"

Resûlullah'ın mübarek yüzleri bazan sararıp, bazan kızarıyordu. Sonunda nefesi daraldı, hareketleri daha da ağırlaştı. Ellerini yukarı kaldırıp üç kere mübarek parmaklarıyla semaya doğru işaret ederek: "Refik-i A'la'ya, ulvî ve yüksek Refik'e, beni Refik-i A'la'ya ulaştır" dedi.

Bunlar son kelamlardı. Elleri düştü. Gözleri açık olarak tavana dikili kaldı. Mübarek ruhları, talep ettiği Refik-i A'la'ya, Rabb-i Rahimine kavuştu. Allahümme salli ve sellim ve bârik ala seyyidina Muhammedin ve alâ Âl-i seyyidina Muhammedin bi-adedi sevab-ı ümmetihi ve bi-adedi zerrâti'lkâinat. Her fani gibi Aleyhissalâtu vesselam da vefat etmişti. Ama geride, İslâm'ı medenî dünyanın her tarafına ulaştıracak güzide bir cemaat bırakmıştı: Ashab-ı Kiram... Kur'ân ve sünnet yolunda her şeyini fedaya hazır, sünnetin tek bir kelimesi ve hatta harfi için bir aylık meşakkatli yolculukları göze alan, tek bir hadisteki ufak bir şüphesini gidermek için Medine'den kalkıp Mısır'a giden sahabeler bırakmıştı. Müsterîh olabilirdi. Rabbisinin tebliğ vazifesini hakkıyla yapmıştı, hesabını verebilirdi.

Rabbimiz, bizleri onun şefaatinden mahrum etmesin, şeriatından ayırmasın, sünnetinden mahrum kılmasın. Amin.[362]

* RESULULLAH ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN YIKANMASI KEFENLENMESİ

هِباَيِث ْنِم # ِ هاللّ َلوُس َر ُد ِهرَجُنأ ي ِرْدَن َ هاللّ َو :اوُلاَق # ِ هاللّ ِلوُس َر□
َلْسُغ اوُدا َرأ اَّمَل] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □2555ـ ْمُهَّمَلَكَف ،ه
ِرْدَص يف ُهُنْقَذ َو َّا ُلُج َر ْمُهْنِم اَم يهتَح ،َم ْوَّنلا ُمِهْيَلَع ُهاللّ َىقْلأ اوُفَلَتْخا اَّمَلَف
؟ُهباَيِث ِهيلَع َو ُهُلِهسَغُن ْوأ ؟اَناَت ْوَم ُد ِهرَجُن اَمَك َق ْوَف َءاَمْلا َنوُّبُصَي
،ُهُصيِمَق ِهْيَلَع َو ُهوُلَسَغَف اوُماَقَف .ُهُباَيِث ِهْيَلَع َو # ِ هاللّ َلوس َر اوُلِسْغا : َوُه
ْنَم َنو ُرْدَي َ ،ِتْيَبْلا ِةَي ِحاَن ْنِم ٌمِهلَكُم َّا # ِ هاللّ َلوُس َر َلَسَغ اَم ، ُت ْرَبْدَتْسا اَم ى
ِرْمأ ْنِم ُتْلَبْقَتْسا ِوَل : ُلوُقَت ُةَشِئاَع ْتَناَك َو ،ْمِهيِدْيأ َنوُد ِصيِمَقْلاِب ُهَنوُكُلْدُي َو ،
ِصيِمَقْلا

. ُهُؤاَسِن .[دواد وبأ هجرخأ

1. (5409)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yıkamak istedikleri zaman: "Allah'a kasem olsun bilmiyoruz! Ölülerimizi soyduğumuz gibi, Resûlullah'ı da elbiselerinden soyacak mıyız, yoksa elbisesi üzerinde olduğu halde mi yıkayacağız?" dediler. Bu şekilde ihtilaf edince, Allah üzerlerine uyku attı. Öyle ki, onlardan herbirinin çenesi göğüslerindeydi. Beyt cihetinden, kim olduğu bilinemeyen bir konuşmacı: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı elbisesi üzerinde olduğu halde yıkayın!" diye konuştu. Bunun üzerine kalkıp, kamîsi üzerinde olduğu halde yıkadılar. Su, kamîsin üzerinden dökülüyordu... Aleyhissalâtu vesselâm'ın bedenini elleriyle değil, kamîsiyle ovuyorlardı."

Hz. Aişe sözlerine devamla dedi ki: "Eğer, daha önce yaptığım işi şimdi yapacak olsaydım, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı kadınlarından başkası yıkamazdı." [Ebu Davud, Cenâiz 32, (3141).] 363

ى ِذهلا ُهُصيِمَق َو ِناَب ْوَث ُةَّلُحلَا ،ِةَّيِنا َرْجَن ٍبا َوْثأ ِةَثَث يف # ِ هاللّ ُلوُس َر
َنِهفُك] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2525ـ وبأ هجرخأ «ُه َرْبَق
ُهوُلَخْدأ ْمُه َو مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَماَسُأ َو ُلْضَفلا َو ٌّيِلَع ُهَلَّسَغ َو» :ببعشلا رماع
نع ةياور يف داز.[ِهيف َتاَم

. ُةَّيِنا «ةبوسنم نارجن ىلا ،نارجن عضوم نميلاب فورعم ناك هيف نارجن رباصن
َرْجَن».دواد

2. (5410)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç necrânî kumaş içerisine kefenlendi: İki parçalı bir hulle, bir de öldüğü sırada üzerinde bulunan kamîs." Âmiru'ş-Şâbi'den kaydedilen bir rivayette İbnu Abbâs şu ziyadede bulunur: "Aleyhissalâtu vesselam'ı Hz. Ali, Fazl ve Üsâme radıyallahu anhüm yıkadı ve bunlar kabrine indirdiler." [Ebu Dâvud, Cenâiz 34, (3153).][364]

□فهِبَ يِوَ مْ َا"ثتْنَيِنْ وَ دفُنِ يَوَ مْ َالثُّتَاء وَ صَلهب عَ ًليَهْ ِالنأَّاسُ أفْزَ َادا ً َيؤَُمُّهُمُ
□2522□ 5ـ وعن مالك ٍقال:]بَلَغَنِي أنَّ َر سُوْلَ اللّه ِ # تُوُ

□. فجَاَء أبوُ بَكْرِ ٍفقاَل: سمَعِْتُ َر سُوْلَ اللّه ِ # يقَوُلُ: مَا دفُنَِ نبَيٌّ ِإ َّمَكَاَنه
، فغُسَلُهِ َو هوَُ أحَدُ. فقاَلَ نَاسٌ يدُفْنَُ عنِدَ المْنِبَرِ. وَ قاَلَ آخَرُ ونَ: باِلبْقَيِعِ
أرَ ادُ وْا غسَلُْه ُأرَ ادُ وْا نزَْ ع قمَيِصِ هِ فسَمَعِوُا صَوْتً ا يقَوُلُ: َتنَزِْ عُوا القْمَيِصَ
الذهِي تُوُ فيِّهَ فيِه، فحَفُرِ َلهُ فيِه. فَ َّلمَأ

هْيلَعَ□] .

3. (5411)- İmam Mâlik anlatıyor: Bana ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pazartesi günü vefat etti ve salı günü de defnedildi. Halk namazını (cemaat halinde değil) ferd ferd kıldı, hiç kimse imamlık yapmadı. Bir kısmı: "Minberin yanına defnedilsin" dedi. Bazıları da: "Bakî mezarlığına defnedilsin" dedi. Bu (münakaşaya) Hz. Ebu Bekir geldi ve: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Her peygamber öldüğü yere defnedilir" buyurduğunu işitmiştim" dedi. Bunun üzerine hemen orada mezar kazıldı. Aleyhissalâtu vesselâm'ı yıkamak istedikleri vakit, gömleğini çıkarmak istediler. Derken: "Gömleği çıkarmayın!" diye bir ses işittiler. Bunun üzerine gömleği üzerinde olduğu halde yıkadılar." [Muvatta, Cenâiz 27, (2, 231).][365]

يئاسنلا هجرخأ .[ُءا َرْمَح ٌةَفيِطَق ِه ِرْبَق يف # ِ هاللّ ِلوُس َر َتْحَت َلِعُج] :لاق
□2525 □ 5ـ وعن ابن عباس ٍر َض ِي َ اللّ ه ُعَنْهما

يذمرتلاو .

4. (5412)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Kabrinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın altına kırmızı bir kadife kondu." [Tirmizî, Cenâiz 55, (1048); Nesâî, Cenâiz 88, (4, 81); Müslim, Cenâiz 91, (967).][366] □اللّه ِ # أبوُ طَلْحَة َ، وَ الذهِي ألَقْىَ القْطَِيفةَ َتحَتْه ُشقُرْاَن
□2525□ 2ـ وعن محمد بن عليه بن الحسُيْنِ قال:]الذهِي ألَحْدَ َقبَرْ َر سُوْلِ

يذمرتلا هجرخأ .[امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُه ًَ ْوَم .

5. (5413)- 367 Muhammed İbnu Ali İbni'l-Hüseyin anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabrine lahid

yapan Ebu Talha'dır. Aleyhissalâtu vesselâm'ın altına kadifeyi koyan (Aleyhissalâtu vesselam'ın) azadlısı Şükran radıyallahu anh'dır." [Tirmizî, Cenâiz 55, (1047).]368

هاللّ ِلوُس َر ِرْبَق ْنَع ِيل ِيفِشْكَا ؛هَّمُأَاي : ُتْلُقَف ؛اَهْتيَب اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر □
َةشِئاَع ىلَع ُتْلَخَد] :لاق دهمحم نب مساقلا نعو ـ5 □2525□

دواد وبأ هجرخأ .[ِءا َرْمَحلا ِةَص ْرَعلا ِءاَحْطَبِب ٍةَحوُطبَم ٍ،ةَئِطَ ًَو ٍةَف ِرْشُم.
َ : ٍروُبُق ِةَثَث ْنَع ِيل ْتفَشَكَف . ِهْيَب ِحاَص َو

6. (5414)- Kâsım İbnu Muhammed rahimehullah anlatıyor: "(Halam) Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın evine gidip yanına girdim ve: "Ey anneciğim! Bana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve iki arkadaşının kabirlerini(n örtüsünü) aç da bir göreyim!" dedim. Üç kabri de benin için açıverdi. Bunlar (yer seviyesinden ne) yukarıda ne de aşağıda idiler. Kırmızı arsanın kumlarıyla kumlanmış idi." [Ebu Dâvud, Cenâiz 72, (3220).] 369

يراخبلا هجرخأ .[اَمَّنَسُم # ِهيِبهنلا َرْبَق بأ َر ُهَّنأ] :لاق امهْنَع ُهاللّ َي ِض َر .
ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2522□

7. (5415)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabrini yerden yükseltilmiş olarak görmüştür. [Buharî, Cenâiz 96).] 370

AÇIKLAMA:

Burada kaydedilen yedi hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra yıkanması, kefenlenmesi ve defnedilmesiyle ilgilidir.

* Resûlullah pazartesi günü vefat etmişti. Ancak defin işi salıya kaldı. Ashab teçhiz ve tekfin işlerinde hizmet etmek için can atıyordu. Cenazenin birinci derecede sahibi olarak Hz. Ali vaziyete hakim oldu. Bu hizmetleri önce kendisi olmak üzere Aleyhissalatu vesselâm'ın en yakınlarıyla yürüttü: Hz. Abbâs, Fadl İbnu Abbâs, Kusam İbnu Abbâs,

Usâme İbnu Zeyd ve Aleyhissalâtu vesselam'ın azadlısı Şükrân radıyallahu anhüm ecmain. Hz. Ali, Ensar-ı Kirâm'ı temsilen, Bedir ashabından olan Evs İbnu Havlî radıyallahu anh'ı içeri alıp odanın kapısını kapattı.

* Yıkama sırasında elbisesinin çıkarılıp çıkarılmayacağı hususunda ihtilaf vaki oldu ise de, İlahî bir irşadla elbise çıkarılmadan yıkamaya karar verildi. Üst giysileri kaftan ve izar soyuldu ise de, kamîsi (iç gömleği) soyulmadı. Kamîs üzerinden oğularak yıkandı. Böylece Aleyhissalâtu vesselâm'ı yıkayan Hz. Ali'nin eli Resûlullah'ın bedenine değmemiş oldu. Hz. Aişe, bilahere bir pişmanlık duyarak: "Şimdiki aklım olsaydı, Aleyhisselâtu vesselâm'ın yıkanma şerefini, hanımlarından başkasına bırakmazdım" manasında bir söz sarfetmiştir. * Aleyhissalâtu vesselâm bir sedir üzerinde yıkandı. Hz. Abbas ve iki oğlu Kusam ve Fadl, Aleyhissalâtu vesselâm'ın cedeslerini çevirme hizmetini yaptılar.

* Aleyhissalâtu vesselâm üç parça pamuklu kumaş ile kefenlendi. Bu kumaşlar Necran'da bulunduğu için necrânî deniyordu. Hz. Aişe'den gelen bir riayette, Resulullah'ı kefenlemede kullanılan kumaşın renginin beyaz olduğu belirtilir.

Resulullah'ın nereye defnedileceği de ihtilaf edilmiş ise de, Hz. Ebu Bekir, Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Allah Teala bir peygamberin ruhunu ancak o peygamberin defnolunmasını istediği yerde kabzeder" sözünü hatırlatır ve Aleyhissalâtu vesselâm'ı en son yattığı döşeğin altına gömmek gerektiğini söyler ve böylece münakaşa biter. Resulullah'ın cesedi başka yere kaldırılarak, son nefesini verdiği karyolanın altına mezar kazıldı. Yıkanıp teçhiz ve tekfin işi bittikten sonra daha önceden kullanmakta olduğu ve kendisine Es'ad İbnu Zürare (radıyallahu anh) tarafından yapılıp hediye edilmiş olan sedir üzerine kondu. Hücresi küçük olduğu için, Müslümanlar, küçük gruplar halinde sırayla erkekler, kadınlar, en sonra da çocuklar ve köleler gelip teker teker namaz kıldılar. Namazın cemaatle kılınmayışına sebep olarak bir de hadis zikredilir. Buna göre, kendisine kılınacak namazdan sorulduğu zaman Aleyhissalâtu vesselâm: "Beni kabrimin kenarında sedirimin üzerine koyup bölük bölük melekler, erkekler, kadınlar ve çocuklar sıra ile namazımı kılarsınız" buyurmuştur. namaz, teker teker kılındığı için, salı günü gece yarısına kadar devam etti. Bu sebeple defin gecikti ve salıyı çarşambaya bağlayan gecenin yarısında defnedilebildi. Defnin gecikmesine, ölüm haberinin Aleyhissalâtu vesselâm'ın yakınlarını ne yapacaklarını şaşırtmasıyla da izah ederler. Nitekim, Hz. Ebu Bekr'in araya girmesiyle ölüm haberine inanmışlar ve kendilerine gelmişlerdir. İlaveten denir ki: Hz. Ebu Bekr'in Mescid-i

Nebevî'de okuduğu hutbe bittiği zaman, cenazenin teçhiz, tekfin ve defin işlerine vakit kalmamıştı. Esasen kabrin kazılması işi de başka gecikme amili olmuştur: Çünkü teçhiz, tekfin işlerinin bitiminden sonra kabir kazılmıştır. Yer meselesi de münakaşa ile halledilmiştir.

Mezarın nasıl kazılacağı da ihtilaflı oldu. Bu işi iyi beceren iki kişi vardı: Biri muhacirlerden Mekkeli Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah, diğeri de ensardan Medineli Ebu Talha (radıyallahu anhümâ) idi. Ebu Ubeyde Mekkelilerin usulünce yerde bir çukur kazıyordu. Ebu Talha ise, Medinelilerin usulünce bir lahid yapıyordu. Efendimiz'in mezarı ne şekilde olacağı müzakere edilince, Hz. Ömer: "İkisine de haber salalım, hangisi erken gelirse onun tarzınca kazdırırız" teklifinde bulundu. Teklif kabul görünce her ikisine de adamlar çıkarıldı. Ebu Ubeyde evinde bulunamadı. Ebu Talha ilk gelen olunca, Medinelilerin usulünce kabir kazıldı. Kazma işi bitince, Fahr-i Âlem'in mübarek cesedleri, Hz. Ali, Fazl İbnu Abbas, Üsame İbnu Zeyd ve Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anhüm) tarafından mezara indirilip defnolundu. Kusam İbnu Abbas, Şükran ve Evs İbnu Havlî (radıyallahu anhüm) de definde hazır bulundular. Âlemlere rahmet olarak gönderilen ve güzel ahlakı tamamlamak vazifesiyle gelmiş bulunan Benî Adem'in en eşrefi, Rabbülalemin'in Habibi Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) ebedî istirahatgâhına, Rabb-i Rahiminin huzuruna tevdi edilmiş oldu. Cenab-ı Hak bizleri ve bütün mü'minleri O'nun şefaatinden mahrum etmesin. Kıyamet günü Livau'l-Hamd altında beraberlik nasib etsin, sünnetine ittiba ve hizmetten ayırmasın. Amin, elfü elfi amin.

* Son iki hadiste (5414, 5415) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabirleriyle ilgili bilgi var: Kasım İbnu Muhammed halası olan Hz. Aişe'ye Aleyhissalâtu vesselâm'ın ve beraberinde bulunan Hz. Ebu Bekr ve Ömer'in kabirlerinin üstündeki örtüyü açtırarak yakından gördüğünü, bu üç mezarın da yer seviyesinde olduğunu belirtiyor. İbnu Abbas ise, kabrin yerden yüksekçe olduğunu ifade ediyor. Bu hususta azçok farklılık arzeden rivayetler var. Nitekim Cafer İbnu Muhammed, babasından naklen: "Resulullah'ın kabrinin yerden bir karış kadar yükseltildiğini ve arsadan alınan kırmızı toprakla sıvandığını" belirtir. Hakim'in rivayetinde aynı vecihten şu ziyade vardır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabrini gördüm, o öndeydi. Hz. Ebu Bekr'in başı, Resulullah'ın iki yanı arasındaydı. Ömer de Aleyhissalâtu vesselâm'ın ayak tarafındaydı."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabrini Ömer İbnu Abdilaziz'in emîrliği sırasında "dört parmak kadar" yerden yüksek gördüğünü belirten müşahidin veya "bir karış veya bir karış kadar yüksek" gördüğünü belirten müşahidlerin rivayetleri mevcuttur. Keza

Buhârî'de "Süfyan et-Temmar'dan "Resulullah'ın kabrini yüksekçe gördüğü" kaydedilmiştir Beyhakî merhum, farklı rivayetleri şöyle te'lif eder: "Muhtemeldir ki, bidayette kabirler yer seviyesinde idi. Ömer İbnu Abdilaziz'in Medine valiliği zamanında kabrin duvarları inşa edilince, kabirleri yükseltmiştir. Bidayette düz olması meselesini, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Ali'ye "yer seviyesine indirilmedik kabir bırakmaması" ile ilgili emri de doğrular."

Ebu Hanife, Malik, Ahmed, Müzenî ve Şafiîlerden birçoğu -hatta Kadı Hüseyin, Şafii'nin ashabının ittifak ettiğini iddia eder- Kadı İyaz'ın ulemanın ekseriyetinden nakline göre, kabri yüksek tutmanın efdal olduğuna hükmetmişler ve Süfyan et-Temmar'ın kavlini esas almışlardır. 371

İKİNCİ BAB

ÖLÜM VE ÖLÜMLE İLGİLİ BAHİSLER

(Bu babta yedi fasıl vardır.)

*

BİRİNCİ FASIL

ÖLÜMÜN BAŞLANGICI VE GELİŞİ

يراخبلا ّاً إ ةسمخلا هجرخأ .[ُهاللّ ّاً إ َهَلإ َ ْمُكاَت ْوَم اوُنِهقَل :#ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍديعس يبأ نع ـ2 □2525□

1. (5416)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) Lailahe illallah demeyi telkin edin." [Müslim, Cenaiz 1, 2, (916, 917); دواد وبأ هجرخأ .[سيِ َة َروُس ْمُكاَت ْوَم ىلَع اوُء َرْقِا #ِ هاللّ .
ُلوُس َر َلاَق] :لاَق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍراَسَي ِنْب ِلِقْعَم نعو ـ5 □2525□

2. (5417)- Ma'kıl İbnu Yesar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) Yasin suresini okuyun." [Ebu Davud, Cenaiz 24, (3121); İbnu Mace, Cenaiz 4, (1448).]373

AÇIKLAMA:

1- Birinci hadis, muhtazar denen can çekişme halinde olan bir hastanın yanında kelime-i tevhid ve kelime-i şehadet veya her ikisini birden okuyarak telkinde bulunulması tavsiye edilmektedir. Telkin, onların telaffuz edilmesi suretiyle olur. Alimler, hastaya "bunu söyle!" diye emretmemek gerektiğini, yanında söylemekle iktifa edilmesini tavsiye ederler. Telkin çok sık olmamalıdır. Bir kere söylendi mi hemen tekrar edilmemeli, araya başka bir kelam girmişse arkadan bir kere daha söylenmeli derler. Resulullah bir başka hadislerinde "Kimin son sözü Lailahe illallah olursa cennete girer" buyurarak ölülerimizin son kelamlarının Lailahe illallah olmasının ehemmiyetini belirtmiştir. Bir başka hadiste de: "lailahe illallah kelimesini, ölüm onunla sizin aranıza girmeden çok tekrar edin, öleceklerinize de telkin edin" buyrulmuştur. **2-** İkinci hadis, muhtazarlara Yasin suresinin okunmasını tavsiye etmektedir. Bazı alimlerimiz, buradaki hikmeti, Yasin suresinde ahiretle ilgili bahislerin çokluğuyla izah eder. "Surede Allah'ın zikri, kıyamet ve yeniden diriltilme ile ilgili haller mevcuttur. Muhtazar, bunları işiterek, o ahvalle ünsiyet peyda eder" derler. Fahreddin-i Razi, Tefsir-i Kebir'inde Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'an'ın kalbi Yasin'dir" sözünün yanında bir de ölüme yaklaşan kimseye Yasin suresinin okunmasının emredilmesi şu hususun ilanı olmaktadır" der ve açıklar: "O sırada lisanın kuvveti zayıftır, dermandan düşmüştür. Fakat kalp bütün varlığıyla Allah'a yönelir. Öyleyse bu esnada ona, kalbinin kuvvetini artıracak, tasdikini takviye edecek, yakinini güçlendirecek birşey okunmalıdır. İşte Yasin suresinde bütün bu hassalar mevcuttur. Zira onda yeniden dirilme, Kıyamet ahvali, eski milletlerin ahvali, sonlarının beyanı, kaderin isbatı, kulların efdalininin Allah Teala'ya dayandığı, tevhidin isbatı, Allah'ın zıddı, ortağı bulunmadığının beyanı, kıyamet alâmetleri, yeniden dirilme ve haşrin vukuu, Arasat'ta huzur-u İlahi'de toplanma, hesap, ceza, hesaptan sonra dönülecek yerler vs. vs. hepsi mevcuttur. Bunun okunması kişide bütün bu ahvalin hatıratını yeniler ve dinin temel meselelerine karşı uyarıda bulunur, kabir ve kıyamet ahvalinden kendisini bekleyen şeyleri hatırlatır." **3-** Hadiste, "muhtazara okuyun" demiyor, "ölülerinize okuyun" diyor. Alimler çoğunlukla "ölüler" tabirinden ölüme yaklaşanları yani muhtazarları anlamış ise de, bazıları zahirî manayı esas alarak ölülere okumayı esas almıştır. Ama, "en doğrusu her ikisinin de kastedildiğini anlamaktır" diyenler de olmuştur. Bir kısım Hanefiler bu hadise dayanarak "Kişi amelinin sevabını bir başkasına bağışlayabilir, ameli kıraat, namaz, oruç, sadaka, hacc, hangi çeşitten olursa olsun farketmez" diye hükmetmiştir. Mu'tezile "Kişi için ancak çalıştığı vardır" (Necm 39) ayetini göstererek itiraz etmiş ise de, ulema mukabil deliller zikrederek Mu'tezilî görüşü reddetmişlerdir (Feyzu'l-Kadir 2, 67).374

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2525ـ . ملسم □
هجرخأ .[ُهَسْفَن ُه ُرَصَب ُعَبْتَي َني ِح َكِلذف : َلاَق ىلَب :اوُلاَق ُه ُرَصَب َصَخَش
#: َتاَم اَذإ ِناَسْن“ا ىلا ا ْو َرَت ْملأ

3. (5418)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsan öldüğü zaman gözleri nasıl belerip kalıyor, görmez misiniz?" buyurmuştu. Cemaat:"Evet, görüyoruz!" dediler. Bunun üzerine:"İşte bu, gözünün, nefsini (çıkan ruhun) takip etmesindendir!" buyurdular." [Müslim, Cenaiz 9, (921).]375

AÇIKLAMA:

1- Hadis ruhla nefsin aynı şey olduğunu ifade etmektedir. Çünkü, ölünce bedenden çıkan şey "nefis" kelimesiyle ifade edilmiştir.

2- Alimler ölümün ruhu değil, bedeni yok ettiğini, ruhun baki kaldığını ifade ederler. Cesedden de acbu'zzeneb denen kuyruk sokumu kemiğinin çürümeyeceği, bedenin yeniden diriltilmesi o nüveden başlatılıp tamamlanacağı hadislerde gelmiştir.

3- Alimler ölüm vücudî mi, ademî mi yani bir yokluk hadisesi mi, varlık hadisesi mi diye münakaşa etmişlerdir. Vücudî diyenler, ölümün de hayatın da yaratıldığını ifade eden ayete (Mülk 2) dayanırlar, ademî olduğunu söyleyenler, mezkur ayetteki "yaratmak"tan muradın takdir olduğunu söyleyerek te'vil ederler. 376

نإ : َلاَق َّمُث . ُهَضَمْغأف ،ُه ُرَصَب َّقَش ْدَق َو ةَمَلَس يبأ بلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر□□ َلَخَد] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَمَلَس ِهمأ نعو ـ5 □2525ـ َّمُث . َنوُلوُقَت اَم بلَع َنوُنِهمَؤُي َةَكِئ َم ْلا َّنإف ،ٍرْيَخِب َّإ ْمُكِسُفْنأ بلَع اوُعْدَت َ : َلاَقف ِهِلهأ ْنِم ٌسان َّجَضَف . ُرَصَبْلا ُهَعِبَت َضِبُق اَذإ َحو ُّرلا ُهَل ْحَسفا َو ،َنيِمَلا َعْلا َّب َر ُهَل َو اَنَل رِفْغاو ،َني ِرِباَغْلا يف ِهِبَقَع يف ُهْفُلْخا َو ،َنيِهيِدْهَمْلا يف ُهَتَج َرَد ْعَف ْراو ،ةَمَلَس يِب' ْرِفْغا َّمُهَّللا : َلاَق

يف ِرْبَق ِه َو َرهِوْن ُهَل ِهيف .] ةسمخلا هجرخأ إ يراخبلا

4. (5419)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu Seleme (radıyallahu anh)'nin yanına girdi. Ebu Seleme'nin gözleri açık kalmıştı, onları kapattı. Sonra: "Ruh kabzedildi mi göz onu takip eder" buyurdu. Ehlinden bazıları feryad u figan koparmıştı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kendinize kötü temennide bulunmayın, hayır dua edin! Çünkü melekler, söylediklerinize amin derler!" buyurdu. Sonra ilave etti: "Allahım, Ebu Seleme'ye mağfiret buyur! Derecesini hidayete erenler arasında yükselt. Arkasında kalanlar arasında ona sen halef ol! Ey Alemlerin Rabbi! Ona da bize de mağfiret buyur! Ona kabrini geniş kıl, orada ona nur ver!" [Müslim, Cenaiz 7, (920); Tirmizî, Cenaiz 7, (977); Ebu Davud, Cenaiz 19, 21, (3115, 3118); Nesâî, Cenaiz 3, (4, 5).]377

AÇIKLAMA:

1- Gözleri açık kalmıştı diye çevirdiğimiz □َّقَش ُرَصَب ه tabiri, ölen bir kimsenin gözlerini bir noktaya dikip, başka tarafa çevirememesidir. Ölenin gözleri öylece açık kalır. Yanındakiler, bu halden hasıl olan çirkinliği bertaraf etmek için gözleri kaparlar.

2- Gözün ruhu takip etmesi, ölünce çıkan ruhun peşinden gözün ona bakmasıdır. **3-** "Arkasından kalanlar arasında sen ona halef ol!" cümlesiyle: "Ey Allahım, geride bıraktığı dul ve yetimlere sen koruyucu ol, rızıklarını ver, terbiye ve himayeleri aksamasın, rahmetinle muamele et" demek istemiştir. 378

ءاَضْيَب ِةَري ِرَحِب ِةَمْح َّرلا ُةَكِئ ًَم ْتَتأ ُنِمْؤُمْلا َرِضُح اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاَق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 □2555ـ ُهَّنِإ بهتَح ، ِكْسِمْلا ِحي ِر
ِبَيْطأَك ُج ُرْخَتَف .َناَبْضَغ ِرْيَغ ٍهب َر َو ٍناَحْي َر َو ِ هاللّ َنِم ٍح ْو َر ىلا ِكْنَع ًاهي ِض
ْرَم ًةَي ِضا َر ي ِج ُرْخا :َنوُلوُقَيَف َحا َو ْرأ ِهِب َنوُتأَيَف !ِض ْر ْلا َن ِم ْمُكَتَءاَج
ِيتهلا َحي ِهرلا ِهِذه َبَيْطأ اَم :َنو ُلوُقَيَف ،ءاَمَّسلا َبا َوْبأ ِهِب اوُتأَي بهتَح ،ًاضْعَب
ْمُهُضْعَب ُهَلِواَنُيل

؟ٌن ًَ ُف َلَعَف اَذاَم ؟ٌن ًَ ُف َلَعَف اَذاَم :ُهَنوُلأْسَيَف ،هْيَلَع ُمُدْقَي ِهِبئاَغِب ْمُكِدَحأ
ْنِم ِهِب ًاح َرَف ُّدَشأ ْمُهَلَف ،َنيِنِمْؤُمْلا َرِضُح اَذإ َرِفاَكْلا َّنإ َو ِةَيِواَهْلا ِهِمُهأ َىلا ِهِب
َبِهُذ :اوُلاَق ؟ْمُكاَتأ اَم َتاَم ْدَق ٌن ًَ ُف َلاَق اَذإَف .اَيْنُّدلا ِهمَغ يِف َناَك ُهَّنِإَف ُهو ُعَد :
َنوُلوُقَيَف

ِهِب َنوُتأَي بهتَح ،ِةَفي ِج ِحْي ِر ِنَتْنأَك ُج ُرْخَتَف .ِهاللّ ِباَذَع ىلا ِكْيَلَع ًاطوُخْسَم□
ًةَط ِخاَس ى ِج ُرْخا :َنوُلوُقَيَف .ٍحْسِمِب ِباَذَعْلا ُةَكِئ ًَم ُهْتَتأ

يئاسنلا هجرخأ .[ِراَّفُكْلا َحا َو ْرأ ِهِب َنوُتأَي بهتَح !َحي ِهرلا ِهِذه َنَتْنأ اَم : .
َنوُلوُقَيَف .ِض ْر ْلا َباَب

5. (5420)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir Müslüman muhtazar olduğu (can çekişme anına girdiği) zaman rahmet melekleri, beyaz bir ipekle gelirler ve şöyle derler: "Sen razı ve senden de (Rabbin) razı olarak (şu bedenden) çık. Allah'ın rahmet ve reyhanına ve sana gadabı olmayan Rabbine kavuş."

Bunun üzerine ruh, misk kokusunun en güzeli gibi çıkar. Öyle ki melekler onu birbirlerine verirler, tâ semanın kapısına kadar onu getirirler ve: "Size arzdan gelen bu koku ne kadar güzel!" derler. Sonra onu mü' minlerin ruhlarına getirirler. Onlar, onun gelmesi sebebiyle sizden birinin kaybettiği şeyinin kendisine geldiği zamanki sevincinden daha çok sevinirler. Ona: "Falanca ne yaptı? Falanca ne yaptı?" diye (dünyadakilerden haber) sorarlar. Melekler: "Bırakın onu, onda hâlâ dünyanın tasası var!" derler. Bu gelen (kendisine dünyadan soran ruhlara): "Falan ölmüştü, yanınıza gelmedi mi?" der. Onlar: "O, annesine, Hâviye cehennemine götürüldü!" derler. Aleyhissalâtu vesselâm devamla der ki: "Kâfir muhtazar olduğu vakit, azab melekleri mish (denen kıldan kaba bir elbise) ile gelirler ve şöyle derler: "Bu cesedden kendin öfkeli, Allah'ın da öfkesini kazanmış olarak çık ve Allah'ın azabına koş!" Bunun üzerine, cesedden, en kötü bir cîfe kokusuyla çıkar. Melekler onu arzın kapısına getirirler. Orada: "Bu koku ne de pis!" derler. Sonunda onu kâfir ruhların yanına getirirler."

[Nesâî, Cenâiz 9, (3, 8-9).] [379]

يئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .[ِنيِبَجْلا ِق َرَعِب ُتوُمَي ُنِمْؤُمْلَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر . َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَدْي َرُب نعو ـ5 □2552□

6. (5421)- Büreyde radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mümin alnının teriyle ölür." [Tirmizî, Cenâiz 10, (982); Nesâî, Cenâiz 5, (4, 6).] [380]

AÇIKLAMA:

Alimler, hadiste gelen alın teri tâbirinden ne kastedildiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. * Bazısı: "Alın teri, mü'minin ölüm anında mâruz kaldığı şiddetten hasıl olur" demiş, İbnu Mes'ud'un bir hadisini delil göstermiştir. Mezkur hadiste □بوُنُّذلا ِفَيُجاَز َى اهِب اَدْنِع َوْملا ِت َوا يِشُدَّد َنِم ِهْيَل َع َقْبَي ِنيِبَجْلا ِق َرَعِب ِنِم ْؤُمْلا ِت ْوَم ُهُبوُنُذ ُهْنَع ِليَتَمَحَّصbuyrularak, mü'minin üzerinde kalan günahı sebebiyle ölüm ânında, terletici şiddetli bir sıkıntıya maruz kalacağı ifade edilir. Ancak bu hadise kaynak gösterilememiştir. * Bazıları: "Alın teri hayadan hasıl olur. Şöyle ki: Mü'min, günahlar işlemiş olmasına rağmen kendisine müjde gelince, bundan, Allah'a karşı bir hacâlet (utanma) ve istihya duyar, böylece alnında ter hasıl olur" demiştir. * [381] Bazıları: "Alın teri, manası anlaşılmasa da mü'minin ölümüne alâmet olarak konmuş olabilir" demiştir.

ةَذ ْخأ ِةأْجَفْلا ُت ْوَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق # ِ هاللّ لوسر باحصأ نم ٍلجر□ نع ىملهسلا دلاخ ُنب ديَبُع نعو ـ5 □2555ـ . بضغلا « ُفس ا‘».دواد وبأ هجرخأ . ٍفَسأ ِرِفاَكْلِل ، َو َر ةٌَمْح ِنِمْؤُمْلِل]

7. (5422)- Ubeyd İbnu Halid es-Sülemî Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından birinden naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ani ölüm, kâfir için gadab-ı İlahî'nin bir yakalamasıdır, mü'min için de bir rahmettir." [Ebu Dâvud, Cenâiz 14, (3110).] [382]

İKİNCİ FASIL

ÖLÜYE AGLAMA VE MATEM

* CEVAZ

هاللّ ِلوُس َر ِنْب َميِها َرْب“ ًارِئظ َناَك َو ،ِنْيَقْلا ِفْيَس ِبأ ىلَع # ِ هاللّ ِلوُس َر □ #
َعَم اَنْلَخَد] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ2 □2555ـ َلاَقف .ِناَف ِرْذَت # ِ
هاللّ ِلوُس َر اَنْيَع ْتَلَعَجَف ،ِهِسْفَنِب ُدوُجَي ُميِها َرْبإ َو ، َكِلذ َدْعَب ِهْيَلَع اَنْلَخَد َّمُث
. ُهَّمَش َو ُهَلَّبَقَف ُهَنْبإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َذَخأَف َبْلَقْلا َو ُعَمْدَت َنْيَعْلا َّنإ : َلاَقَف .رب
ْخُأِب اَهَعَبْتأ َّمُث . ٌةَمْح َر اَهَّنإ ٍف ْوَع َنبا اَي : َلاَقف ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي َتْنأ َو : ٍف
ْوَع ِنْب ِنمْح َّرلاُدْبَع :« ِهِسْفَنِب ُضي ِرَمْلا َداَج».دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[
َنوُنو ُزْحَمَل ُميِها َرْبإ اَي َكِقا َرِفب اَّنإ َو ،اَنَّب َر ى ِض ْرُي اَم َّإ ُلوُقَن َ َو ،ُن َزْحَي

هحور جورخب حمس هنأك توملا براَق اَذإ .

1. (5423)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte demirci Ebu Seyf radıyallahu anh'ın yanına girdik. O, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın oğlu İbrahim'in süt babası idi. Aleyhissalâtu vesselam oğlunu aldı, öptü ve kokladı. Daha sonra yanına tekrar girdik. İbrahim can çekişiyordu. Bu manzara karşısında Aleyhissalâtu vesselâm'ın gözlerinden yaş boşandı. Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anh: "Sen de mi (ağlıyorsun) ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey İbnu Avf! Bu merhamettir!" buyurdu ve ağlamasına devam etti. Sonra şöyle söyledi: "Gözümüz yaş döker, kalbimiz hüzün çeker, fakat Rabbimizi razı etmeyecek söz sarfetmeyiz. Ey İbrahim! Senin ayrılmandan bizler üzgünüz!" [Buhârî, Cenâiz 44; Müslim, Fezâil 62, (2315); Ebu Dâvud, Cenâiz 28, (3126).] 383

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah'ın oğlu İbrahim'in süt babası Ebu Seyf'in adı Berâ İbnu Evs'tir. Mesleği demircilikdir. el-Kayn demirci demektir. Gerçi kayn kelimesi sanatkâr manasında bütün ustalara müştereken ıtlak edilen bir isimdir. İbrahim'in sütannesi Havle Bintu Münzir'dir.

2- Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anh'ın hayreti, Resûlullah'ın ölülerin ardından mâtemi yasaklamış olmasına rağmen onu ağlar görmesindendir. Bir rivayette: "Ağlamaktan men eden siz değil miydiniz?" dediği ve Aleyhissalâtu vesselâm'ın da: "Ben sizi iki ahmak ve fâcir sesten yasakladım: Oyun ve eğlence sırasındaki ses ve şeytan mizmarı ile musibet sırasındaki ses ve yüzleri yolmak, üst başı yırtmak ve şeytan iniltisi" cevabını verdiği belirtilir. Bir başka rivayete göre: "Ben insanları mâtem tutmaktan, kişinin ölüde olmayan şeyleri sayıp dökerek yas çekmesinden yasakladım" demiştir.

İbnu Hâcer'in açıklamasına göre, Resûlullah'ın Mısırlı cariyesi Mâriye'den olan oğlu İbrahim hicretin sekizinci yılında Zilhicce ayında doğmuştur. Vâkidî'ye göre onuncu hicrî yılda, Rebîu'l-Evvel ayının on üçünde vefat etmiştir. İbn Hazm, Resûlullah'ın ölümünden üç ay kadar önce olduğunu cezmen söylemiştir. **3-** Hadis, mübah olan ağlamanın, caiz olan hüznün edebini göstermektedir. Allah'ın emrine karşı bir öfke, bağırıp çağırma olmadan gözden yaş akması, kalben duyulan üzüntüdür. Bu, insandaki merhamet hissinin gereği olarak meşrudur.

4- Hadis çocuğun öpülüp koklanmasının meşruiyyetini de gösterir. * Çocuğun sütanneye verilmesi, küçüğü hastalandığı zaman ziyareti (iyadet), can çekişme anında hazır bulunmanın, yakınlara merhametin meşruiyyeti.

* Hüznü gizlemek evla ise de izhar etmek de câizdir. * Resûlullah'ın, söyleneni anlamayan çocuğa hitapta bulunması, "Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla" tâbirimizde olduğu üzere başkasına niyet ederek, bir başkaya hitap etmenin cevazını gösterir. Çocuk: **a)** Küçüklüğü, **b)** Can çekişme halinde olduğu için söyleneni anlayacak durumda değildir. Aleyhissalâtu vesselâm, bu ağlamanın, önceki yasağa girmediğini yanındakilere ifade etmek için, çocuğa konuşmuştur. * 384 Hadiste, yaptığı iş, söylediği sözüne uymayan kimseye itiraz etmenin câiz olduğu da görülmektedir.

نْبا اَه َرَضَح َو اَهَدَهْشَنِل اَنْئ ِج َو ةَّكَمِب َناَّفَع ِنْبا َناَمْثُعِل ُتْنب َتِيهف ُوُت] : َلاَق□
□2555□ 5ـ نعو هاللَّدْبَع ِنْب ِ هاللَّدْيبُع ِنْب ِ يبأ ةَكْيَلُم

□نَع بهْنَت َأ ُهُه ِجا ُوَم َوُه َو َناَمْثُع ِنْب و ُرْمَعِل َرَمُع ُنْب ِ هاللُّدْبَع َلاَقف ،اَمُهَنْيَب
ٌسِلاَجَل يِهنإ َو ،مُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساَّبَع ُنْبا َو َرَمُع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َناَك ْدَق
:اَمُهْنَع ُ هاللَّ َي ِض َر ٍساهبَع ُنْبا َلاَقف ؟ِهْيَلَع ِهِلْهأ ِءاَكُب ِبَّذَعُيَل َتْيَمْلا َّنإ :لاَق # ِ
هاللّ َلوُس َر َّنإف ،ءاَكُبلا ِهِلظ َتْحَت ِبْك َرِب َوُه اَذإ ِءاَديْبَلاِب اَّنُك اَذإ بهتَح ،ةَّكَم
. ُتْلُقَف : هْنَع ُلوُقَي َبْعَض َكِلَذ . ُمَّث َدَّح ُنْبا ٍساَّبَع َلاَقف: َرَدَص ُت َعَم َرَمُع َنِم
ُت ْرَظنَف ، اَذإف َوُه ٌبْيَهُص ُفاَخْبَر ُهُت . َلاَقف : اُهُعْدا يِل َرَف َجَعُت لاب ٍبْيَهُص
َرُمس َة َلاَقف : اَذْهب ُفاَنْظُر َنم َوُّه ِء لاْرَّ بُك

ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع ،دَخ َل ٌبْيَهُص ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع يِكْبَي ، َو ُلوُقَي : َو اَخاَه ُو ا
هأ ْلِه ِعَلْيِه . َقَال ُابْن ا ْر ِحَت ْل اَفْلاَحْق ِبأِمير ِالْمُؤْ ِم ِنين . َفَّلَما َّأن َصُأ ِيب َعُمُر
ُ عَنْهُ: اي ُصَهْيُب أتْبَكِي ِعَلَّي؟ َو َدْق َقَال َر ُسوُل اللّه ِ #: ِإ َّن الَمْيِهَت َليُعَّذُب ُبِكاَء ِ

هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقَف .ُهاَب ِحاَص اَم ِ هاللّ َو َ ؛ َرَمُع ُ هاللّ َمَح ْرَي : ْتَلاَقَف .
اَهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَعِل َكِلذ ُت ْرَكَذ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َتاَم اَّمَلَف :اَمُهْنَع
ُ هاللّ َي ِض َر ٍساَّبَع .ِهْيَلَع ِهِلْهأ ِءاَكُب ِب ًاباَذَع َرِفاَكْلا ُدي ِزَيَل َ هاللّ َّنإ :َلاَق #ِ
هاللّ ُلوُس َر َّنِكَل َو ،ِهْيَلَع ِهِلْهأ ِءاَكُب ِب َنِمْؤُمْلا ُبِّهذَعُيَل َ هاللّ َّنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر
َثَّدَح

لاَق ؛ىَكْبأ َو َكَحْضأ َوُه ُ هاللّ َو :َكِلذ َدْنِع اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساَّبَع ُنْبا َلاَق .ى
َرْخأ َر ْزِو ٌةَر ِزا َو ُر ِزَت َ َو ،ِنآْرُقْلا ُمُكُبْسَح : ْتَلاَق َّمُث

ناخيشلا هجرخأ .[ًائْيَش َرَم ُع ُنْبا َلاَق اَم ِ هاللّو : َةَكْيَلُم ِيبأ ُنْبا . هريغ بنذ
نيبنذملا نم دحأ لمحي دارملاو ،ةبنذملا سفنلا « ُةَرزا َولاو».بنذلاو مث“ا «
ُرزولا».يئاسنلا َو

2. (5424)- Abdullah İbnu Ubeydillah İbni Ebî Müleyke anlatıyor: "Hz. Osman İbnu Affân radıyallahu anh'ın Mekke'de bir kızı vefat etti. Cenazesinde bulunmak üzere geldik. İbnu Ömer ve İbnu Abbâs radıyallahu anhüm de cenazede hazır oldular. Ben ikisinin arasında oturuyordum. Abdullah İbnu Ömer, tam karşısında bulunan Amr İbnu Osman'a: "Ağlamayı niye yasaklamıyorsun? Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ölü, ehlinin, kendisi üzerine ağlaması sebebiyle azab görür" buyurmuştur!" dedi. Bunun üzerine İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ: "Hz. Ömer radıyallahu anh bunun bir kısmını söylemişti" dedi ve sonra İbnu Abbas konuşmasına devam ederek anlattı:" Hz. Ömer'le Mekke'den çıktım. el-Beyda nam kevkie geldiğimizde, semüre ağacının gölgesinde bir yolcu gördü. Bana: "Git bak bakalım! Bu yolcu neyin nesi?" dedi. Gittim baktım, meğer Süheyb imiş, gelip haber verdim. "Onu bana çağır!" dedi. Tekrar Süheyb'e dönüp: "Haydi yürü, emir'ülmü'minîne uğra!" dedim.

Hz. Ömer radıyallahu anh hançerlendiği zaman Hz. Süheyb radıyallahu anh, ağlayarak girdi. Hem ağlıyor, hem de: "Vay kardeşim, vay arkadaşım!" diyordu. Hz. Ömer: "Ey Süheyb bana mı ağlıyorsun? Aleyhissalâtu İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ der ki: "Hz. Ömer radıyallahu anh öldüğü zaman bunu Hz. Aişe radıyallahu anhâ'ya hatırlatmıştım. Şöyle dedi: "Allah Ömer'e rahmet buyursun! Vallahi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, mü'mine, ehlinin üzerine ağlaması sebebiyle azab verir" demedi. Lakin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, kâfirin azabını, ehlinin üzerine ağlamasıyla artırır" buyurdular."

Hz. Aişe sözlerine şöyle devam etti: "(Bu meselede) size Kur'an yeter. Orada "Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez." (Fâtır 18) buyrulmuştur."

Bu söz üzerine İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ: "Gerçek şu ki, güldüren de, ağlatan da Allah'tır, (gülmek ve ağlamak fıtrî bir şe'niyettir, kişinin bunda dahli yoktur)" dedi.

İbnu Müleyke der ki: İbnu Ömer bu konuşmalar karşısında hiçbir şey söylemedi (serdedilen delilleri ikna edici buldu)." [Buhârî, Cenâiz 33; Müslim, Cenâiz 22, (928); Nesâî, Cenâiz 15, (4, 18, 19).][385]

هْيَلَع ِهَنْحلا ِءاَكُبِب ُبِهذَعُيَل َتِهيَمْلا َّنِا] : ُلوُقَي امهْنَع ُ هاللّ َيِضَر َرَمُع َنْبا َّنأ .
اَهل َركذو ،اهْنَع ُ هاللّ َيِضَر ةشئاع نعو ـ5 2552ـ .اَهُلْهأ اَهْيَلَع ِيكْبَي
ٍةَّيِدوُهَي ىَلَع # ِ هاللّ ُلوُسَر َّرَم اَمَّنِإ ،أَطْخأ وأ َىِسَن ُهَّنِكَل َو ، ْبِذْكَي ْمَل ُهَّنِإ
اَمأ ؛نمْح َّرلاِدْبَع ِبَ‘ ُ هاللّ ُرِفْغَي : ْتَلاَقَف

دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .[اَه ِرْبَق يف ُبَّذَعُتَل اَهَّنِإ َو ،اَهْيَلَع َنكْبُيَل اَهَّنِإ : .
َلاَقف

3. (5425)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Kendisine, İbnu Ömer radıyallahu anhümâ'nın "sağ kimsenin üzerine ağlamasıyla ölüye azab edileceğini söylemekte olduğu" haber verilmişti. Şu cevabı verdi: "Allah, Ebu Abbirrahman'ı (İbnu Ömer'i) mağrifet buyursun. Aslında o, yalan söylemiyor, ancak unutmuş veya yanılmış olmalı. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (ölmüş) bir Yahudi kadın cenazesine uğramıştı, yakınları onun üzerine ağlıyorlardı.

"Bunlar onun üzerine ağlıyorlar. Ona da bu yüzden kabrinde azab ediliyor!" buyurdu." [Buharî, Cenâiz 33; Müslim, Cenâiz 25, (931); Muvatta, Cenâiz 37, (1, 234); Tirmizî, Cenâiz 25, (1004); Nesâî, Cenâiz 15, (4, 17).][386]

AÇIKLAMA:

Cenazenin üzerine ağlama meselesiyle ilgili olarak birçok rivayet gelmiştir. Bunlardan birkısmı ağlamayı menederken, birkısmı ruhsat vermektedir. Nevevî, ulemânın bu meselede ihtilaf etmiş olmalarına rağmen, ölüye azab edilmesine sebep olan ağlamanın bağıra çağıra yapılan, yas tutulan ağlama olup, sadece gözyaşı dökme suretindeki ağlamanın azaba sebep olmayacağı hususunda icma ettiklerini söyler.
* Hz. Ömer ve oğlu Abdullah gibi seleften bazıları ölü üzerine ağlamanın, ölene azaba sebep olacağı kanaatinde olmuşlardır.

* Ebu Hureyre ىر ْخُا َرْزِو ٌةَرِزاَو ُرِزَت َ َو âyetini esas alarak, ölünün, mâtem sebebiyle azab görmeyeceğini söylemiştir. Birçok Şâfiî bu

görüştedir.

* Cumhur-u ulemâ bu hadislerin te'vilini tercih etmiştir. Çünkü Kur'ân'ın umumî prensiplerine muhaliftirler, günahı olmayan kimsenin günah çekeceğini ifade etmektedirler. Te'vilde de farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Cumhur, Nevevî'nin kaydına göre, "üzerime ağlayın" diye vasiyet edenlerle ilgili olduğunu söylemiştir. Nitekim Araplarda bu çeşit âdetin varlığı belirtilmiştir. 387

ي ِض َر ُرَمُع َماَقَف . ِهْيَلَع َنيِكْبَي ُءاَس ِهْنلا َعَمَتْجاَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ِلآ ْنِم□
ٌتِهيَم َتاَم] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع َو ـ5 □2555ـ هجرخأ .[ٌبي ِرَق
َدْهَعْلا َو ،ٌباَصُم َبْلَقْلا َو ،ٌةَعِماَد َنْيَعْلا َّناِف ، ُرَمُع اَي َّنُهْعَد # ِ هاللّ ُلوُس َر : َلاَقَف .
َّنُهُد ُرْطَي َو َّنُهاَهْنَي هْنَع ُ هاللّ

. يئاسنلا

4. (5426)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âlinden birisi vefat etmişti. Kadınlar, arkasından ağlamak üzere toplandılar. Hz. Ömer radıyallahu anh onları bundan men etmek ve geri çevirmek üzere kalktı. Aleyhissalâtu vesselâm müdahele edip: "Ey Ömer! Bırak onları, çünkü göz ağlayıcıdır, kalp ızdıraba maruzdur, (ızdırabın yaşandığı) zaman yakındır!" buyurdular." [Nesâî, Cenâiz 16, (4, 19).] 388

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde ölünün ardından ağlamaya cevaz vermektedir. Âlimler "göz ağlayıcıdır" ibaresinden, sessiz ağlamaya cevaz verildiğini istihrac etmişlerdir. Izdıraba mâruz olan kalp, ızdırabın yaşandığı zaman yakınken ağlamaktan kendini alamaz. Çünkü zamanın yakınlığı hüznü artırır. Artan hüzün, ağlayıcı olan gözleri ağlatır. Aradan zaman geçip, ızdırap veren hadise uzaklaşınca artık göz ağlamaz olur. Şu halde, hâdise yakınken sessiz ağlama câizdir. 389

دواد وبأ هجرخأ .[ِناَف ِرْذَت ُهاَنْيَع َو ٌت ِهيَم َوُه َو ٍنوُعْظَم َنْب َناَمْثُع َلَّبَق #
َّيِبَّنلا َّنأ] : اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ2 □2555□

. يذمرتلاو

5. (5427)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölmüş bulunan Osman İbnu Maz'un'u, gözlerinden yaşlar dökerek öptü." [Tirmizî, Cenaiz 14, (989); Ebu Davud, Cenaiz 40, (3163); İbnu Mace, Cenaiz 7, (1456).] 390

AÇIKLAMA:

Osman İbnu Maz'un (radıyallahu anh) Ashab'ın ileri gelenlerinden abid, müçtehid bir zad idi. Resulullah'ın süt kardeşi idi. İki hicret yapmış, Bedir Gazvesi'ne katılmıştı. Cahiliye devrinde içkiyi kendine haram kılmıştı. Medine'de ilk ölen muhacir olup hicretin otuzuncu ayının başında vefat etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, Osman ölünce, "Bu bize ne iyi selef oldu" diyerek muhabbet ve takdirlerini ifade etmiş, ölüsünü ağlayarak öpmüştü. Bu rivayetten, Müslüman ölüsünün öpülebileceği, ölü üzerine ağlanabileceği hükmü çıkarılmıştır. 391

طَق ًان ْزُح َن ِزَح # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر اَمَف ،ُءا َّرُقْلا َلِتُق َني ِح ًارْهَش # ِ□□
هاللّ ُلوُس َر َتَنَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2555□

ناخيشلا هجرخأ .[ُهْنِم َّدَشأ .

6. (5428)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kurralar öldürüldüğü zaman, bir ay boyu kunut okudu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, bir başka şey için bu kadar üzüldüğünü hiç görmedim." [Buharî, Cenaiz 41, Vitr 7, Cizye 8, Megazi 38, Daavat 59; Müslim, Mesacid 29, (677).] 392

AÇIKLAMA:

"Kurraların öldürülmesi" tabiriyle kastedilen hadise Bi'r-i Mauna Vak'ası'dır. Bu hâdiseden daha önce de bahsetmiştik. Özeti şöyle: Hicretin dördüncü senesinde Kilab kabilesinden Ebu Bera Amir İbnu Malik, kabilesinde İslam'ı yaymak üzere Resulullah'tan muallim istemişti. Aleyhissalâtu vesselâm oraların emniyetsizliği sebebiyle endişe ifade etti ise de, Ebu Bera'nın garanti vermesi üzerine, Ashab-ı Suffa'dan kurra tabir edilen yetmiş kişiyi bu maksadla yolladı. Ancak bunlar Amr İbnu Tufeyl tarafından Bi'r-i Mauna nam mevkide pusuya düşürülerek bir tanesi hariç hepsi şehid edilmişlerdi. Böyle yetmiş kişilik güzide bir kitlenin kaybı Aleyhissalâtu vesselâm'ı ziyade üzdü. Bir ay boyunca sabah namazında Resulullah, bu katle iştirak eden Arap kabilelerine (Ri'l-Zekvan, ve Useyye) beddua etti. Kunut denen bu beddua, bir takım ölüye karşı duyulan üzüntünün bir ay devam eden bir tezahürü manasını da taşıması sebebiyle hadise, sadedinde olduğumuz babta yer verilmiştir.393

*** MATEMDEN NEHİY**

هَّنيِكْب، ٍةَب ْرُغ ِض ْرأ يِف َو ، ٌبي ِرَغ : ُتْلُق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمَلس وُبأ َتاَم□
أَّمَل] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَمَلس ُّمأ نع ـ2 □2555ـ :َلاَقَف # ِ هاللّ لوُس
َر اَهلَبْقَتْساَف .يِنَدِع َ ْسُت ْنأ ُدي ِرُت ِديِعَّصلا َنِم ٌةأ َرْما ِتَلَبْقأ ْذإ ِءاَكُبْلِل ُتأَّيَهت ْدَق
ُتْنَكَف ،ُهْنَع ُثَّدَحتُي ًءاَكُب

ملسم هجرخأ .[ِكْبأ ْمَلَف ِءاَكُبْلا ِنَع ُتْفَفَكَف ؟ُهْنِم ىلاعَت ُ هاللّ ُهَج َ َرْخأ .
اًتْيَب َناَطْيَّشلا يِل ِخْدُت ْنأ َنيِدي ِرُتأ

1. (5429)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ebu Seleme öldüğü zaman şöyle dedim: "Garip adam, diyar-ı gurbette öldü. Ben de onun için öyle bir ağlayacağım ki, herkes ondan bahsetsin." Tam ağlamak için hazırlanmıştım ki, saidden, bana yardım etmek isteyen bir kadın geldi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onunla karşılaştı ve kadına: "Sen, Allah Teala'nın tard ettiği şeytanı tekrar eve sokmak mı istiyorsun?" dediler. Bunun üzerine ben de ağlamaktan vazgeçtim ve ağlamadım." [Müslilm, Cenaiz 10, (922).]394

389 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/250.

AÇIKLAMA:

Ümmü Seleme gurbette ölen garib diye kocasına demektedir. Aslen Mekkeli olan Ebu Seleme Medine'de ölünce gurbette ölmüş addedilmiştir. Zira, Medine, Mekkeli için gurbet sayılırdı. Hadiste geçen said, Medine'nin etrafındaki yüksek yerlerdir. Kadınlar matemde koro tuttukları, beraber ağladıkları için Ümmü Seleme bunu "bana yardım etmek isteyen.." diye ifade etmiştir. Yani buradaki yardımdan maksad ağlamaya iştiraktir.

Bir hadiste gurbette ölene şehid denmiştir. Bunu her gurbette olana teşmil etmek muvafık düşmeyebilir. "Meşru bir maksatla gurbette olan" diye kayıtlamak uygundur. 395

نْب ِ هاللِّدْبَع َو ٍبلاَط يبأ ِنْب ِرَفْعَج َو ةَث ِراَح ِنْبا دْي َز ُيْعَن # ِ هاللّ َلوُس َر□
َءاَج أَّمَل] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2555ـ . ّنُهَءاَكُب َرَكَذ َو ،
َرَفْعَج َءاَسِن َّنإ : َلاَقَف ُلُج َر ُهاَتأَف ،بابْلا هقَش ْنِم ُعِلَّطأ اَنأ َو ،ُن ْزُحلا ِهيِف ُف
َرْعُي َسَلَج مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَحا َو َر : َلاَقَف .ُهَنعِطُي ْمل ّنُهَّنأ َرَكَذَف ّنُهاَهْنَي
ْنأ ةَيِناَّثلا ُه َرمأَف .ُهَنَعْطُي ْمَل ّنُهَّنأ َرَكَذ َو ّنُهُتْيَهَن ْدَق : َلاَقَف َىتأ َّمُث ، َبَهَذَف .
ّنُهاَهْنَي ْنأب ُه َرمأف إ ةسمخلا هجرخأ .[َبا َرُّتلا َّنِهِها َوْفأ يف ُثْحا : َلاَقَف : ِهاللّ
َلوُس َر اَي اَنَتْبَلَغ ْوأ يِنَتْبَلَغ ْدَقَل ِ هاللو : َلاَقف َةَثِلاَّثلا ُهاَتأ َّمُث . َبَهَذَف ، ّنُهِهنأ

. يذمرتلا

2. (5430)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Zeyd İbnu Harise, Ca'fer İbnu Ebi Talib ve Abdullah İbnu Ravaha (radıyallahu anhüm)'nın ölüm haberi gelince oturdu. (Halinden) üzüntülü olduğu belliydi. Ben kapı aralığından bakıyordum. Yanına bir adam geldi ve: "Ca'fer'in kadınları!" dedi ve onların ağladıklarını haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm derhal onları men etmesini emretti. Adam gitti ve sonra geri gelip: "Ben onları yasakladım, fakat onlar sözüme kulak asmadılar" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ikinci sefer emrederek kadınları bundan nehyetmesini söyledi. Ama o, kadınların yine kulak asmadıklarını haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm yine: "Yasakla onları!" buyurdu. Adam üçüncü sefer geri geldi ve:

"Ey Allah'ın Resulü! Allah'a yemin olsun kadınlar bana -veya bize- galebe çaldılar" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ağızlarına toprak saç!" emretti." [Buhârî, Cenaiz 41, 46, Megazi 44; Müslim, Cenaiz 30, (935); Ebu Davud, Cenaiz 25, (3122); Nesâî, Cenaiz 14, (4, 15).] [396]

هْب ِجُي ْمَلَف ِهِب َخ َرَصَف ،هْيَلَع َبِلُغ ْدَق ُهَدَج َوَف ،ِتِباَث َنْب ِ هاللّ َدْبَع□□
ُدوُعَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َءاَج] : َلاَق َكيتَع نب رباج نعو ـ5 □2552□

ل َعَجَف .َنْيَكَب َو ُءاَسهنلا َحاَصَف ،عيِب َّرلا اَبأ َكْيَلَع اَنْبِلُغ : َلاَق َو ؛َعَج□
ْرَتْساَف

تاَم اَذإ : َلاَق .َبَج َو اَم َو :اوُلاَق .ةَيِكاَب َّنَيِكْبَت َّ َف َبَج َو اَذإَف .□ . À
َنيِكْبَي َّنُهْعَد :# َلاَقَف .ّنُهُتَكَسُي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍكيِتَع ُنْبا اَم َو ،هِتَّيِن ِرْدَق َىلَع
ُه َرْجأ َعَق َو ْدَق هاللّ نإ :# َلاَقَف .َك َزاَه ِج َتْي َضَق ْدَق َكَّنإَف ًاديِهَش َنوُكَت ْنأ
ُوج ْر ُ ُتْنُك ْنإ ِ هاللّ َو : ُهَتَنْبِا ْتلاَقَف ُقي ِرَغ ْلا َو ،ُديِهَش ُنوُعْطَمْلا ،ٌلِيِلَق ًاذإ يتَّمُأ
َءاَدَهُش َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق .ىلاعت هاللّ ِليِبَس يف ُلْتَقْلا :اوُلاَق ؟مُكيف

ةَداَهَّشلا نَوُّدُعَت تُومَت ةُأ رْمَلا وَ . ٌديِهَش مِدَهْلا تَحْتَ تُومَي يِذهلا وَ ٌديِهَش
قُي رِحَلا بُ حِاَص وَ ،ٌديِهَش نُوُطْبَمْلا وَ ،ٌديِهَش بِنَجْلا تِاَذ بُ حِاَص وَ ٌديِهَش

تتام لاقيو .نوعجار هيلإ اناإو هللّ انإ :لوقي نأ ةبيصملا دنع «عُاَج رِتْس
ا'».يذمرتلا إ ةعبر'ا هجرخأ .[ٌةَديِهَش ٍعْمُجِب

اهنطب يف اهدلوو تتام اذإ :ميملا ناكسإو ميجلا مضب «ٍعمجب».ةأرملا .

3. (5431)- Cabir İbnu Atik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Abdullah İbnu Sabit'e geçmiş olsun ziyaretine gelmişti. Onu, (Allah'ın emri) galebe çalmış buldu. Ona seslendi. Fakat cevap alamadı. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) istircada bulundu "İnna lillahi ve inna ileyhi râciun" dedi ve: "(Biz yaşamanı isteriz ama, Allah'ın emri) bize galebe çaldı ey Ebu'r-Rebi!" dedi. Bunun üzerine kadınlar feryad edip ağlamaya başladılar. İbnu Atik (radıyallahu anh) kadınları susturmaya başladı. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm: "Bırak onları ağlasınlar! Vacib olduğu zaman tek ağlayan ağlamayacak" buyurdu. "Vacib olan da ne?" dediler.

"Öldüğü zaman (demektir)" dedi. Bunun üzerine kızı:"Allah'a yemin olsun, elimden gelse şehid olmanı isterim. Çünkü sen (cihad için gerekli teçhizatı) hazırladın" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Allah onun ecrini niyetine göre verdi. Siz aranızda şehid olmayı ne zannedersiniz?" buyurdular. "Allah yolunda ölmek!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı: "Öyleyse ümmetimin şehidleri cidden azdır. Bilesiniz: Taundan ölen şehittir, boğularak ölen şehittir, yeter ki seferi taatte olsun. Zatulcenb'ten ölen şehittir. İshalden ölen şehittir, yanarak ölen şehittir, yıkık altında ölen şehittir, çocuk karnında ölen kadın şehittir." [Muvatta, Cenaiz 36, (1, 233, 234); Ebu Davud, Cenaiz 15, (3111); Nesâî, Cenaiz 14, (4, 13, 14).]397

اوُلاَق ؟يِضُق دْق : لَاَقَف هِتَيْشَغ يِف ُهَدَج وَف ةَدَاَبُع نِب دْعَس # ِ هاللّ:
لُوُس رَ دَاَع] :لاق امهْنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ رمع نبا نعو ـ5 2555ـ ،اذهب بُهذَعُي
نِكَل وَ ،بِلَقْلا نِ زْحِب ًوَ نْي َعْلا عِمَدِب بُهذَعُي َ َ هاللّ َّنإ ؟نوُعَمْسَت َأ : لَاَقَف .ا
وَكَب ُهَءاَكُب مُ وَقْلا ىأ رَ اَّمَلَف # ِ هاللّ لُوُس رَ ىَكَبَف

ناخيشلا هجرخأ .[مَح رَي وأ ،هِناَسِل ىلا رَاَشأو .

4. (5432)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Sa'd İbnu Ubade'ye geçmiş olsun ziyaretinde bulundu. (Yanına gelince) onu baygın buldu ve: "Ölmüş olmalı!" dedi. Yanındakiler: "Hayır" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm ağladılar. Resulullah'ın ağladığını gören halk da ağladı. "İşitmiyor musunuz, buyurdular. Allah Teala hazretleri ne gözyaşı sebebiyle ne de kalbin hüznüyle azab vermez. Ancak şunun sebebiyle azab verir! -ve dilini işaret ettiler- yahut da merhamet eder." [Buhârî, Cenaiz 45; Müslim, Cenaiz 12, (924).]398

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hasta veya ölmüş için sırf gözyaşı dökerek ağlamanın veya kalben üzülmenin mahzurunun olmayacağına delildir. Mahzur "dil" den hasıl olmakta, yaşanan üzüntünün şevkiyle mü'minlik edebine yakışmayan çığlıklar atmaktan veya sözler sarfetmekten ileri gelmektedir. **2-** Hadis, hasta ziyaretine, fadıl (daha üstün) kimsenin mefdulü ziyaretine, devlet reisinin raiyyetine ve arkadaşlarına olan ziyaretine, münkerden nehye ve münker için vaidin hatırlatılmasına delildir. 399

ى َوْعَدِب اَعَدو َبوُيُجْلا ّقَش َو َدوُدُخْلا َب َرَض ْنَم أَّنم َسْيَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ2 □2555□

دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[ِةَّيِلِهاَجْلا .

5. (5433)- İbnu Mesud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyur dular ki: "(Izdırab ve matemi sebebiyle) yanaklarını yolan, üst başını yırt(ıp dövün)en, cahiliye duasıyla dua eden bizden değildir." [Buhârî, Cenaiz 36, 39, 40, Menakıb 8; Müslim, İman 165, (103); Tirmizî, Cenaiz 22, (999); Nesâî, Cenaiz 19, (4, 20).]400

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde uğradığı keder sebebiyle, cahiliye insanının yaptığı gibi vücudunun şurasına burasına vurarak kendi kendine eziyet vermeyi, üstünü başını yırtmayı, felaket, bela temennisi gibi şer'an caiz olmayan sözler sarfetmeyi yasaklamaktadır. Zikredilen bu yasaklar, cahiliye devri mateminde yer verilen davranışlardır. İslam, matem ve üzüntü tarzını da İslamîleştirmiştir. **2-** "Bizden değil" tabirini, alimler, "bizim sünnetimiz üzere değil" şeklinde anlamış, "İman yönüyle bizden ayrılır, küfre düşer" manasında anlamıştır. Bu hususu, Resulullah'ın iman yönünden bizden değil manasının da anlaşılacağı tarzında ifade etmesini alimler, bu davranıştan vazgeçirmede mübalağa olarak değerlendirmişlerdir. Şu mana üzerinde de durulmuştur: "Kâmil manada bizim dinimiz üzere değildir." Çünkü dinin kemalini sağlayan bir parçasını terketmiş olmaktadır. İbnu Hacer el-Askalâni der ki: "Ben şu hususu da seziyorum; "Resulullah'ın bu yasaklamasının manasını, Ebu Musa (radıyallahu anh)'nın rivayet ettiği bir hadiste gelmiş olan teberri açıklığa kavuşturuyor. Mezkur hadiste Aleyhissalâtu vesselâm: "Matem sırasında bağırıp çağırandan (salika) üst baş yırtanlardan (şâkka), saçını traş edenden (hâlika) beri (uzak) olduğunu" belirtmektedir. Berae'nin (uzaklığın) manası bir şeyden kopup ayrılma olduğuna göre, sanki bu hadisle, Aleyhissalâtu vesselâm, kişiyi mesela şefaatine dahil olmamakla tehdit edip korkutmaktadır." İbnu Hacer devamla der ki: "Süfyan-ı Sevri'den rivayete göre, merhum, bu çeşit hadislerin te'viline girmekten hoşlanmaz ve dermiş ki: "Bundan kaçınmak gerekir, ta ki hadis (kişiye imanını kaybedeceği endişesini vererek) ruhlarda daha müessir, caydırıcılıkta (zecr) daha etkili olsun." 401

ه ًَبَجا َو :ُلوُقَيَف ،ْمِهيِكاَب ُموُقَيَف ُتوُمَي ٍتِهيَم ْنِم اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوم يبأ نعو ـ5 □2555ـ فكلا عمجب ردصلا يف:
عفدلا « ُزههللا».يذمرتلا هجرخأ .[َتْنُك اَذكهأ ِن َوُقَي َو ،هِنا َزَهْلَي ِنْيَكَلَم ِهِب ُ
هاللّ َلَّك َو ًّإ َكِلذ َوْحَن َو ،ُهاَدِهيَسا َو

.

6. (5434)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse ölünce, arkada ağlayanları kalkıp: "Vay benim dağım, vay efendim..." gibi sözler sarfederse, ona iki melek vekil kılınır, melekler ölen kimsenin göğsüne vura vura: "Sen öyle misin?" diye sorarlar." [Tirmizî, Cenaiz 24, (1003).]402

ة َرْمَع ُهُتْخُأ ْتَلَعَجَف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَحا َو ِر ِنْب ِ هاللِّدْبَع ىلَع َيِمْغُأ] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريشب نب نامعهنلا نعو ـ5 □2552ـ ْمَل َتاَم اًّمَلَف :َليِق ؟
َتْنُك اذكهأ :بل َليِق َو إ ًءْيَش ْنِم ِتْلُق اَم ِ هاللّو :َلاَق َقاَفأ اًّمَلَف ،هْيَلَع ُدِهدَعُت
اَذَكاو ،اَذكا َو ،ُه ًَبَجا َو :ِيكْبَت،

. يراخبلا هجرخأ .[ِهْيَلَع ِيكْبَت

7. (5435)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Abdullah İbnu Ravaha (radıyallahu anh) bayılmıştı. Kızkardeşi Amra ağlamaya başladı: "Vay benim dağım, vay şuyum, vay buyum!" diye sayıp dökerek yakınıyordu. Abdullah ayrıldığı zaman: "Allah'a yemin olsun, o söylediklerini söylerken her defasında bana: "Sen böyle misin?" diye soruldu" dedi. "Söylendiğine göre, Abdullah vefat ettiği zaman Amra arkasından ağlamadı." [Buhârî, Megazi, 44.] 403

AÇIKLAMA:

Bu son iki hadis birbirini tamamlamakta; ikincisi, birincide beyan edilen hakikate bir örnek teşkil etmektedir. Ölen veya ağır hasta olan için ağlamak, bağırıp çağırmak, o kimseye fayda değil zarar getirmektedir. Amrâ, böylece emr-i Nebeviye imtisal ediyor.404

هِنْبا ىلا اوُقَلَطْناف ِف ْوَع ِنْب ِنمح هرلاِدْبَع ِدَيب # ِ هاللّ ُلوُس َر َذَخأ] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِ هاللّدبع نب ِرباج نعو ـ5 □ 2555ـ ْنِكَل َو َ، :َلاَقف ؟
ِءاَكُبلا ِنَع َتْيَهن ْنُكَت ْمَل َوأ ؟يِكْبَتأ :ِنمْح َّرلا ُدْبَع ُهَل َلاَقف .ىَكَبَف ِه ِرْج ِح يف #
ُهَذَخأف ،هِسْفَنِب ُدوُجَي ُهَدَج َوَف ،َميِها َرْبإ

يذمرتلا هجرخأ .[ٍناَطْيَش ِةَهن َر َو ،ٍبوُيُج ِهقَش َو ،ٍهوُج ُو ِشْمَخ :ٍةَبي ِصُم .
َدْنِع ٍت ْو َص :ِني ِر ِجاَف ِنْيَقَمْحأ ِنْيَت ْوَص ْنَع ُتْيَهَن

8. (5436)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh)'ın elinden tuttu, oğlu İbrahim'e gittiler. Aleyhissalâtu vesselâm oğlunu can çekişir vaziyette buldu. Kucağına aldı ve ağladı. Abdurrahman: "Ağlıyor musun? Ağlamaktan bizi sen men etmedin mi?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hayır (ağlamaktan değil), iki ahmak, facir sesten yasakladım: Musibet sırasındaki ses; yüzleri tırmalamak, cepleri yırtmak ve şeytan mâtemi." [Tirmizî, Cenaiz 25, (1005).] 405

AÇIKLAMA:

"Şeytan mâtemi" diye çevirdiğimiz ناطيشلا ُةَّن َر tabirinin manasında ulema ihtilaf eder. Bazısı, "musiki ve çalgı" diye anlamıştır. Ama umumiyetle mâtem sırasında çıkarılan ses olduğu söylenmiştir. Mâtemin şeytana nisbet edilmesi hadiste "İlk mâtem tutan İblis'tir" diye gelen açıklamaya binaendir. Bu durumda, Tirmizî, "Hadisin aslında daha çok kelam var" ihtisarını belirtmektedir. Hadisin Beyhaki'de gelen veçhi buradaki eksiği tamamlamaktadır: "Ben ağlamaktan yasaklamıyorum. Ben iki facir ahmak sesten yasaklıyorum: Oyun, eğlence, musiki sesi ve şeytan çalgısı, bir de musibet sırasındaki (mâtem) sesi, yüzlerin yolunması, üst başın yırtılması ve mâtem. Ağlamak ise rahmettir, rahmet etmeyene merhamet edilmez."

Hadis Sahiheyn'de Hz. Enes'in rivayeti olarak gelmiştir. 406

هاللّ ُ اهْنَع تلاق: [تَلاَق ْرِما ٌةأ َنِم ِلانهسِو َة: ام اَذه لاعَمْرُ فو ُ لاهذِب َ يِنبغَي اَنَل
ع َ بِهم، ف َ ً بُدّ َ لِي مِ ْن ـ2555□5 ـ وعن ءامسأ ِتنب ديزي نب هسلا كنِ َر ِض َي
؟ِ فَقَلا َ: تَنُحْ نَ تَلاَق ْ: اي َر سوُل َلاهِّل ! اِنّ َ بَنِي ف ُ ً نِ كَانُوا قَد ْ أسعَدُونِي عَلَ
قَضَائِهِن وَ ً فِي غَيْرِ ه، حتَهب السْاعَةَ، وَ لَم ْ أنَ عُصْ كَي فِيهِ اَي ر َ سوُل َلاهِّل
فأَبَ عَلَيْهَا فَعَاوَ دَتْهُ مَرِ اَرا، قَلاَت ْ: فأذَنَ لِي فِي قَضَائِهِنّ، فَلَم ْ أنحُ ْ بَعْدَ فِي
قَضَائِهِمْ،

. يَبْق مِن َ النْهسوَ ِة امْرَ أةٌ إه وَ قَد ْنَاحَت ْ غَيْرِ ي]. أخرجه الترمذي

9. (5437)- Esma Bintu Yezid İbni's-Seken (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Kadınlardan biri dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! Bizim sana asi olmamamız gereken şu maruf (iyi amel) nedir?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Mâtem yapmayın!" buyurdu. Kadın: "Ey Allah'ın Resulü! Falan sülale(nin kadınları) amcamın (vefatında mâtemime iştirak edip) yardımcım olmuşlardı. Benim de mukabeleten borcumu ödemem gerek" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm kadına (mâtem için) izin vermedi. Kadın tekrar tekrar izin istedi."

Kadın der ki:

"Resulullah, sonunda onlara borcumu ödemem için izin verdi. Onlara olan borcumu ödedikten sonra hiç mâtem tutmadım, şu ana kadar bir başka mâteme de katılmadım. Benim dışında mâtem tutmayan kadın da kalmadı." [Tirmizî, Tefsir, Mümtehine, (3304).] 407

AÇIKLAMA:

Hadiste, eski bir Arap âdetine ve bu âdet karşısında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müsamahakâr tutumuna şahid olmaktayız: Kadınların, birbirlerinin cenazesinde elbirlik ağlayarak mâtem tutmaları. Mâtemine iştirak edilen kadın, bu iştiraki yapanlara borçlanıyor, bu da onların mâtemlerine katılıyor. Sadedinde olduğumuz rivayette, kendisinin mâtemine iştirak edilmiş olan kadın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasaklamasına rağmen ısrarlı talepleriyle mâtem borcunu ödeme müsaadesi alır. Rivayetin sonunda Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu yasağına yeterince uyulmadığı manası çıkmaktadır. Zira kadın "benden başka bu yasağa uyarak mâtemden hariç kalan kalmadı, herkes mâteme katıldı" şeklinde bir beyanda bulunmaktadır. Bu beyanı, hepsinin haram kılınan tarzdaki mâtemde bulundukları manasında anlamamak gerekir. Yüzüne vurarak elbisesini yırtarak yapılan mâtemden ziyade, ağlamak tarzındaki bir mâteme iştirakleri düşünülebilir. Raviye kadın ise ağlama şeklinde de olsa mâteme iştirak etmemiş olabilir.

Şarihler, mâteme iştirak için Aleyhissalâtu vesselâm'ın başkalarına da izin verdiğini belirtir: Ümmü Seleme el-Ensariye, Ümmü Atiyye, gibi... 408

يِهنإِ َو ،اًيْعَن َنوُكَي ْنأ ُفاَخأ يهنإ ،ٌدَحأ هيلَع ُنِهذَؤُي ََف ُتِم اَنأ اَذإ] : َرَضَح َنيح لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ25 2555ـ نع هلوق ىلا يذمرتلا هجرخأ .[ً
َّس يِهب َر ىلا يِنوُّلُس َو هيلَع اوُّلَصَف ُتِم اَنأ اَذإف ى ِْعهنلا ِنَع َنْهَي # ِ هاللّ
َلوُس َر ُتْعِمَس

نيزر هيقاب جرخأو .ىعنلا .

10. (5438)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) muhtazar (ölüme yakın) olunca: "Ben ölünce, kimse üzerime ezan okumasın, ben bunun, ölüm haberinin duyurulması olmasından korkarım. Zira ben Aleyhissalâtu vesselâm'ın ölüm haberinden yasakladığını işittim. Öyleyse ben öldüm mü, üzerime namaz kılsınlar. Beni Rabbime (sessizce) taşısınlar" dedi. [Tirmizî, Cenaiz 12, (986); İbnu Mace, Cenaiz 14, (1476).] 409

AÇIKLAMA:

Hadiste Hz. Huzeyfe'nin ölüm haberini ilan etmeyi yasakladığı anlaşılmaktadır. Üstelik bu yasaklama mutlak bir yasaklama görülmektedir. Ulema, başka hadislerde ölüm haberinin duyurulduğuna da örnekler verir. Mesela: Resulullah Zeyd İbnu Hârise, Ca'fer İbnu Ebi Talib, Abdullah İbnu Ravaha Mute Savaşı'nda şehid edildikleri vakit ölüm haberlerini cemaate duyurmuştur. Necaşi'nin ölümünü de anında duyurmuştur. Keza Resulullah, mescidi süpüren siyahî kadının ölüp gömüldüğünü duyunca: "Bana niye haber vermediniz?" demiştir. Bunları nazara alan alimler yasak ve kerahetin cahiliye tarzındaki ilana raci olduğunu söylemiştir. Cahiliyede Araplar, mevkii, makamı, zenginliği olan biri ölünce, bir yakını ata biner, atı halkın içinde yürütüp: "Falanca öldü" diye haberini tantana ile duyururdu. Şu halde tantana maksatlı ilan yasaklanmış olmalıdır. İbnu'l-Arabi, ölüm ilanında üç durumun varlığına dikkat çeker:"

* Yakınların, arkadaşların, salihlerin ölümlerinin duyurulması. Bu sünnettir. * Gösteriş ve mufahara için, kalabalık celbetmek için ilan. Bu mekruhtur. * Mâtem ve feryad u figanla duyurma. Bu da haramdır.410

دواد وبأ هجرخأ .[ةَعِمَتْسَمْلا َو ةَحِئاَّنلا # ِ هاللّ ُلوُس َر َنَعَل] :لاق هْنَع ُ هاللّ .
يَ ِض َر يردخلا ديعس يبأ نعو ـ22 □2555□

11. (5439)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mâtemci kadına da, onu dinleyene de lanet etti." [Ebu Davud, Cenaiz 20, (3128).]411

هْع ِزْنا ُم ًُغاَي َلاَقف ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِنمْح َّرلا ِدْبَع ِرْبَق ىلَع ًاطاَطْسُف ىأ َر□
ُهَّنأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ25 □2555□

يراخبلا هجرخأ .[ُهُلَمَع ُهُّلِظُي اَمَّنإَف .

12. (5440)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre, "Abdurrahman (İbnu Ebi Bekr es-Sıddîk) (radıyallahu anh)'in kabri üzerinde bir çadır görmüştü, seslendi: "Ey oğlum! Çadırı mezarın üstünden kaldır. Çünkü onu, (sağken işlediği) ameli gölgelemektedir." [Buharî, Cenaiz 82, (muallak olarak kaydetmiştir.)]412

AÇIKLAMA:

Başka rivayetlerden, Hz. Aişe'nin, kardeşi Abdurrahman'ın mezarının üzerine çadır kurdurup başına da bir köleyi bıraktığı anlaşılmaktadır. İşte İbnu Ömer bu çadırı ve başındaki bekçiyi görünce müdahale edip çadırın indirilmesini emretmiştir.

Hadis, kabirde yatanlara, dünyada iken yaptıkları amellerin bir faydası olacağını, mezar üzerine kurulacak çadır veya örülecek binanın içindekine faydası olmayacağını ifade eder. Yine hadisten, kabir üzerine çadır ve bina kurup içinde oturmanın, ölüye bir zararının da dokunmayacağını, ancak, oturanların zararlı şeyler konuşmaları sebebiyle zarara uğramalarının melhuz olduğunu anlamaktayız. 413

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜYÜ YIKAMA VE KEFENLEME

هوُلِسْغِا :# َلاَقَف . َتاَمَف ،ُهُتَقاَن ُهْتَصَق َوَف َةَف َرَعِب # ِهِبهنلا َعَم ٌفِقا َو ٌلُج□
َر اَمَنْيَب] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نع ـ2 □2552ـ ُهْتَصَق
َو».ةسمخلا هجرخأ .[ًايِهبَلُم ِةَماَيِق ْلا َم ْوَي ُهُثَعْبَي ىلاعَت َ هاللّ َّنإف ،ُهَسأ َر
« ِرهَمَخُت ََو ،ُهوُطِهنَحُت ََو ِنْيَب ْوَث يِف ُهوُنِهفَك َو ْرِدِس َو ٍءاَمِب
ُريمخَّتلاو».ةصاخ تيملا نافكأ هب بيطي ام « ُطونُحلاو».هقنع تقدناو ضر‘ا ىلع
عقوف اهرهظ ىلع هتقلأ يأ « ُهتَقاَن

. ةيطغتلا

1. (5441)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam, Arafat'ta Resulullah ile beraber dururken devesi onu (yere atıp) boynunu kırdı ve adam öldü. Aleyhissalâtu vesselâm: "Adamı su ve sidr ile gasledin, iki parça bezle kefenleyin, kefene tahnit yapmayın (koku sürmeyin). Başını da örtmeyin. Allah onu kıyamet günü telbiye ederek diriltecektir!" buyurdular." [Buharî, Cenaiz 20, 21, 22, Cezaus's-Sayd 13, 20, 21; Müslim, Hacc 94, (1206); Ebu Davud, Cenaiz 84, (3238, 3239, 3240, 3241); Tirmizî, Hacc 105, (951); Nesâî, Hacc 98, 99, 100, 101, (5, 195-197).][414]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hacc sırasında ihramı içerisinde ölen kimsenin ihramının bozulmayacağını ifade etmektedir. Çünkü normalde tekfin erkekte üç parça bezle gerçekleşir ve baş da örtülür.

Halbuki sadedinde olduğumuz hadis, ihramlının rida ve izardan mürekkep iki parçalı

kıyafetinin tekfinde muhafazasını emretmekte ve ayrıca kıyamet günü telbiye okuyarak dirileceğini belirtmektedir. Süfyan-ı Sevrî, Şafiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Rahuye

rahimehumullah buna hükmetmişlerdir. Bu cumhurun görüşüdür.

Hanefîlere ve Malikîlere göre ise, ölen ihramlının ihramı bozulur, ona diğer insanlara yapılan tekfin ve diğer hizmetler aynen uygulanır. Bunlar Ebu Hureyre'den gelen "Ademoğlu ölünce

ameli artık kesilir..." hadisine dayanırlar. Sadedinde olduğumuz hadisi de: "Belki Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu şahsın, ifade buyrulduğu şekilde ihramlı olarak diriltileceğini

vahyen öğrenebilmiştir" diye te'vil etmişlerdir. Dolayısıyla, ihramın devamı meselesi sadece bu şahsa aittir ve başkaları böyle değerlendirilemez.

Mesele üzerinde başka deliller de bulunduğu için münakaşalar devam ettirilmiştir.415

بَاْبلا َدْنِع # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك َو ،# ِ هاللّ ِلوُس َر َتْنِب ٍموُثْلُك ِهمُأ َلَّسَغ ْنَميِف□ ا ِبŒتْنُك] : ْتَلاَق ةهيِفَقَّثلا ِفِئاَق ِتْنِب َلْيَل نعو ـ5 □2555ـ وبأ هجرخأ .[ِر ِخ ْوَّثلا يف ْتَج َرْدُأ َّمُث ،ةَفَحْلِمْلا َّمُث ُراَمِخْلا َّمُث ُع ْرِهدلا َّمُث ،وُق ِحْلا اَناَطْعأ اَم ُل َّوأَف .ًاب ْوَث ًاب ْوَث اَنُلِواَنُي اَهُنَفَك ُهَعَم

. دواد. «وقحلا» ا“راز

2. (5442)- Leyla Bintu Kâif es-Sakafiyye anlatıyor: "Ben Ümmü Gülsüm Binti Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yıkayan kadınlar arasında idim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da kapının yanında idi. Yanında Ümüm Gülsüm'ün kefeni vardı, bize parça parça veriyordu. İlk verdiği parça izar idi. Sonra gömleği (dır'), sonra başörtüsünü (hımar) sonra göğüs örtüsünü (milhafe) verdi. Ümmü Gülsüm sonra bir başka giysinin içine konuldu." [Ebu Davud, Cenaiz 36, (3157).]416

AÇIKLAMA:

Bu hadisin senedi zayıftır. Muhtevada da bir iltibas var. Kıssanın Resulullah'ın kızlarından Zeyneb validemizle ilgili olması gerekir. Çünkü Ümmü Gülsüm (radıyallahu anhâ) Bedir Savaşı'nın çıktığı zaman, Medine'de bulunmadığı bir zamanda vefat etmiştir. [417]

اَهيِف َتاَم يِذهلا ِهِباَيِث يف ُتِهَيْمَلا ُثَعْبُي :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :لاق].
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نعو ـ5 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .

ملعأ هاللّو ثيدحلا ًةا َرُع ًةاَفُح َنو ُرَشْحُت :ثيدح نيبو ثيدحلا اذه نيب عمجي
هبو ،يبطرقلا هلاق امك ديهشلاب صتخم اذه تلق

.

3. (5443)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ölü, (kıyamet günü), içinde öldüğü elbise ile diriltilecek" dediğini işittim." [Ebu Davud, Cenaiz 18, (3114).] [418]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen "elbise"den muradın amel olduğu söylenmiştir. Yani kişi hangi amel üzere ölmüş ise o amel üzere diriltilecektir. Çünkü hayatı o amel üzere mühürlenmiştir. Hadisi böyle anlayanlar, elbise kelimesinin Arapça'daki kullanılışını misal verirler. Kişinin ruhî temizliği ve ayıplardan uzak oluşu ifade edilmek istenince "onun elbisesi temizdir" denmektedir. "Kirli elbiseli" tabiri de bunun aksini ifade eder. Bu görüşte olanlar, ayrıca "İnsanlar çıplak, ayakkabısız ve sünnetsiz olarak haşredilecek" hadisini de delil gösterirler. Mamafih, hadisin şehidlere hamledilebileceği de söylenmiştir. Onlar, şeref nişanesi olarak içinde şehid oldukları kanlı elbiseleriyle haşrolunacaklardır. Bu sebeple onlar kefenlenmez, elbiseleriyle gömülür. Bazı alimler de hadisi zahiri üzere anlayıp kefenin temiz olması gereğine dikkat çekmişlerdir. Bu da ihtimalden uzak değildir. [419]

دواد وبأ هجرخأ .[ًاعي ِرَس ًابْلَس ُهُبَلْسُي ُهَّنِإَف ِنَفَكْلا يف ا ُوَلاَغَت َ :# ِ هاللّ .
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ5 □2555□

4. (5444)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kefen(e fazla ödeme)de ileri gitmeyin. Çünkü çabuk çürütülür." [Ebu Davud, Cenaiz 35, (3154).] [420]

[415] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/263-264.

AÇIKLAMA:

Hadiste, kefen için çok kıymetli kumaş kullanılmaması, bu hususta ifrat ve mübalağadan kaçınılması talep edilmektedir. Çürüyecek diye çok adi kefenliğin kullanılması da tavsiye edilmemiştir. Hanefîler, kişinin maddî durumuyla mütenasib olarak kefenlik kullanılmasını tavsiye ederler. Erkekler cuma ve bayram elbiselerinin denginde, kadınlar da babalarını ziyarette giydikleri elbisenin dengindeki kumaşı kefen olarak kullanmalıdır. Kefenin beyaz pamuk bezinden olması efdaldir. Nitekim mûtad olan da patiskadan yapılmasıdır. [421]

هجرخأ .]ِد ِحا َو ٍب ْوَث يف ٍة َرِمَن يف ِبِلَّطُمْلاِدْبَع َنْب َة َزْمَح # ِ هاللّ ُلوُس َر
َنَّفَك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ2 □ 2552□

. يذمرتلا

5. (5445)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hamza İbnu Abdilmuttalib'i tek parçadan müteşekkil çizgili bir kumaşla kefenledi." [Tirmizî, Cenaiz 20, (997).][422]

AÇIKLAMA:

Hz. Hamza şehid edildiği zaman, kefen olarak sarılacak yeterli miktarda bez bulunamamıştı. Bulunan bürde başına konsa, ayağı açık kalıyordu, ayağına konsa başı açık kalıyordu. En sonunda başı bürde ile örtüldü, ayağı da izhirle kapatıldı. [423]

إ ْنُكَي ْمَل ْنإَف ،ِثلاَّثلا ِب ْوَّثلا يف ُّفَلُي َو ُر َّزَؤُي َو ُصَّمَقُي ِتيَمْلَا] :لاق امهْنَع ُ□□
هاللّ َي ِض َر ٍصاَعلا ِنْب و ُرْمَع ُنْبا نعو ـ5 □2555□

. ثَوْ ب ٌو َحا د ِكُفِنَه َفيه ِ] .هجرخأ كلام

6. (5446)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ölü üç parça ile kefenlenir: Gömlek giydirilir, izar bağlanır, üçüncü giysi olan lifafeye sarılır. Eğer sadece bir kat giysi varsa onunla kefenlenir." [Muvatta, Cenaiz 7, (1, 224).][424]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet erkek ölülerin normal şekilde hazırlanan kefen miktarını saymaktadır. Buna göre bir kefen üç parçadan müteşekkildir: **1- Kamis:** Gömlek yerindedir. Boyun kökünden ayaklara kadar uzanır. Yeni ve yakası olmaz, etrafı oyulmaz. **2- İzar:** Don ve eteklik yerindedir. Baştan ayağa kadar uzun olur. **3- Lifafe:** Baştan ayağa kadar uzanır. Bu en dışta olur. Baş ve ayak tarafı düğümleneceği için boyca izardan daha uzun olur.

Üç çeşit kefenleme vardır:

a) Kefen-i Sünnet: Normal kefenlemedir, yukarıda sayılan üç parça ile yapılır. Kadınlar için buna iki parça daha ilave edilir: **1)** Başörtüsü, **2)** Göğüs örtüsü.

Böylece kadınların kefeni beş parçadan meydana gelmiş olur.

b) Kefen-i Kifaye: Erkekler için izar ve lifafeden ibarettir. Kadınlar için bunlara bir de başörtüsü ilave edilir. **c) Kefen-i Zaruret:** Erkek için de kadın için de tek kattan ibarettir. Yokluk halinde, ölü, elde edilebilen tek kat beze sarılarak kefenlenmiş olur. İmkan nibetinde bu tarz kefenlemeden kaçınmalıdır. Önce lifafe tabuta veya hasır, kilim gibi bir yaygı üzerine serilir. Lifafenin üzerine de izar serilir. Ölü yıkandığı yerden kamis giydirilmiş olarak getirilip bunlar üzerine konur. Erkek ise, izar evvela soluna, sonra da sağına getirilerek sarılır. Sonra da lifafe aynı tarzda sarılır. Açılmasından korkulursa, kefen bir kuşak ile de bağlanır. Ölü kadın ise: Saçları iki örgü yapılır, kefen gömleğinin üzerinden göğsü üzerine konur. Onun üzerine başörtüsü, yüzüyle beraber örtülür, üstüne de izar sarılır. İzarın üzerinden de göğüs örtüsü bağlanır, en üste de lifafe sarılır. Göğüs örtüsü lifafeden sonra da bağlanabilir.

Kefen bezlerinin, ölüye sarılmazdan önce bir, üç veya beş kere güzel kokulu şeylerle tütsülenmesi, uygundur. Kefenin beyaz bezden olması efdal ise de za'feran ve usfur denen boyalarla boyanmış bezlerden de olabilir. Mürâhık ve mürâhıka olmayan çocukların kefenleri sadece izar ve lifafeden ibaret olabilir. Üç kat olması daha iyidir.[425]

DÖRDÜNCÜ FASIL

CENAZENİN TEŞYİİ VE TAŞINMASI

□ر َلوُس ُهاللّ ِ #: نَم ْتبَعِ َجنَاَز ًة َو َحمَلَهاَ ثَ َّرَم ٍتا فَقَدْ قضَى اَم عَلَيْهِ نِم
□2555□ 2ـ وعن أبي هريرة ر َضِ َي هاللّ ُ عَنْه قال: [قَاَل

. حقَهِاَ].أخرجه التلامذي

1. (5447)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim cenazeyi takip eder ve üç kere taşırsa (ölen kardeşine karşı olan) borcunu

ödemiş olur." [Tirmizî, Cenâiz 50, 1041).]426

AÇIKLAMA:

Cenazeyi üç sefer taşımadan maksat, yolda tabutu bir müddet tutup taşımak, sonra bırakıp dinlenmek, bir müddet sonra tekrar taşımak ve bu taşıma işini parça parça üç kere yapmaktır. Burada edâ edilen hak, taşımaya müteallik hak ve vazifedir. Ölen kimsenin, şahıs üzerinde alacağı varsa, taşıyan gıybetini yapmış, zulümde bulunmuş ise, bu çeşit borçlar, cenazesini taşımakla düşmez. Hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, mü'minin mü'mine karşı vazifelerinden biri olarak cenazesini teşyî etmeyi göstermektedir. 427

□هاللّ ِ #: َ تتَبَّعِوُا الجْنَاَز َة بِصَو ْت ٍو َ َنار ٍ. زاد في رواية: و َ َتمَشُوا بيَنْ
□2555□ 5ـ وعنه ر َضِ َي هاللّ ُ عَنْه قال: [قَاَل َر ُسوُل

. يدَيْهَاَ].أخرجه مالك وأبو داود

2. (5448)- Yine Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cenazeyi ne ses (matem), ne de ateşle takip etmeyin."

Bir rivayette şu ziyade var: "Cenazenin önünde yürümeyin." [Muvatta, Cenâiz 13, (1, 226); Ebu Dâvud, Cenâiz 46, (3171).] 428

باحصأ هجرخأ .[ةِ زَانَجْلا َمَامأ َنوُشمَي َرَمُع َو ٍرْكَب اَبأ َو # َّيِبهنلا ُتْيأ َر] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َيِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2555□

. ننسلا

3. (5449)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir'i cenâzenin önünde yürürlerken gördüm." [Ebu Dâvud, Cenâiz 49, (3179); Tirmizî, Cenâiz 26, (1007, 1008); Nesâî, Cenâiz 56, (4, 56).] 429

هجرخأ .[ُنَامْثُع َو ُر َمُع َو ٍرْكَب وُبأ َو ِة َزاَنَجْلا َمَامأ ِبشْمَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك]
: لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □ 2525ـ نيزر ةدايز :تلق .[اَهْنِم ًابي ِرَق َو
اَهِلاَمِش ْنَع َو اَهِنيِمَي ْنَع َو اَهِفْلَخ َو اَهْيَدَي َنْيَب اوُشماَف َنوُعِهيَشُم ْمُتْنأ] :نيزر
دازو.يذمرتلا

. اهركذ يراخبلا اقيلعت ًهاللّو ملعأ

4. (5450)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenazenin önünde yürürdü. Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman da (önde yürürdü)." [Tirmizî, Cenâiz 26, (1007).] Rezîn şu ziyadede bulundu: "Siz teşyî ederken cenazenin önünde, arkasında, sağında, solunda ve yakınında yürüyün!"

Rezîn'in ziyâdesini Buhârî muallak olarak zikretmiştir. 430

AÇIKLAMA:

Cenazeyi teşyî ederken, cenazenin önünden mi ardından mı yürünecek meselesinde farklı rivayetler gelmiştir. Bu sebeple ulemâ ihtilaf etmiştir. Nitekim yukarıda 5448 numaralı hadiste önde yürümek yasaklanırken, 5449 ve 5450 numaralı hadislerde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman gibi büyüklerin bile önde yürüdükleri ifade edilmektedir. Ebu Hureyre, Ebu Katâde, İbnu Ömer, Ebu Üseyd gibi başkalarının da önde yürüdüğünü ifade eden rivayetler de gelmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, Mâlik ve Şâfiî de önde yürümenin efdal olduğuna hükmetmişlerdir. Aksi kanaatte olanlar da var. İbnu Mes'ud'dan gelen bir hadiste cenazenin önde olması gereği ifade edilmiştir. Tirmizî'nin kaydına göre, Sevrî, İshak gibi birkısım âlimler bu rivayeti esas alarak, cenazenin ardından yürümenin efdal olduğunu söylemişlerdir.

Hanefîlere göre de cenazenin ardından yürümek efdaldir. Hanefîler, önden yürümenin de mekruh olmadığını kabul ederler.

Rezîn'den kaydedilen en son ibare nazar-ı dikkate alındığı takdirde, cenazenin ön, arka, sağ sol her bir cihetinde yürünebileceği, bunda bir kerahet olmayacağı anlaşılmaktadır. Şu halde esas olan teşyie katılmaktır. Şartlara, kalabalık durumuna, yol durumuna göre cenazenin herhangi bir tarafında yürünmesinin kerahati mevzubahis değildir. Sadece efdaliyet mevzubahistir. Müteakip rivayetler de bu hususu te'yid edeceklerdir.431

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[اَنْيَلَع ْم َزْعُي ْمَل َو ِزِئاَنَجْلا ِعاَبْتا نَع اَنيِهُن] :تلاق .
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَّيِطَع ُّمُأ نعو ـ2 □2522□

5. (5451)- Ümmü Atiyye radıyallahu anhâ anlatıyor: "Cenazeyi takipten (biz kadınlar) men edildik ama bunda çok şiddet gösterilmedi." [Buhârî, Cenâiz 30; Müslim, Cenâiz 235, (938); Ebu Dâvud, Cenâiz 44, (3167).] 432

AÇIKLAMA:

Hadis, kadınların cenazeyi teşyî etmeye teşvik edilmediklerini göstermektedir. Yani kadınlarla ilgili olarak beyan edilen birçok yasaklar üzerinde hassasiyetle durulduğu, te'kîd edildiği halde, bu meselede te'kidde bulunulmamıştır. Cumhur, bu yasağın tahrim ifade etmeyip kerahet ve hatta kerahet-i tenzihiyye ifade ettiğini söylemiştir. Nitekim İbnu Ebî Şeybe'de gelen bir rivayette belirtildiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da katıldığı bir cenazede, Hz. Ömer, cenazeye katılan bir kadına bağırıp yasaklamak isteyince, Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ömer, bırak onu (müdahele etme)!" diyerek, kadının katılmasına müsamaha gösterir. 433

اَهْنِم َءاَش َفْيَك ِبشاَمْلا َو ،ة َزاَنَجْلا َفْلَخ ِبشْمَي ُبِكا َّرلَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ة َريِغُمْلا نعو ـ5 □2525□:

يذمرتلا هححصو ننسلا باحصأ هجرخأ .[ِهْيَلَع ِهلَصُي ُلفِهطْلا َو .

6. (5452)- Muğîre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Binekli, cenazenin ardından yürür, yaya ise dilediği yerden. Çocuğa da namaz kılınır. Annebabası için mağfiret ve rahmetle dua edilir." [Tirmizî, Cenâiz 42, (1031); Nesâî, Cenâiz 55, 56, (4, 55, 56).; Ebu Dâvud, Cenâiz 49, (4180).][434]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste çocuğa cenaze namazı kılınacağı ifade edilmiştir. Bazı rivayetlerde "düşük"e yani ölü doğana da namaz kılınacağı ifade edilmiştir. Doğduğu zaman ağlayacak kadar sağ olan çocuğun ölmesi halinde ona namaz kılınacağında ulema ittifak ederse de, ölü doğan çocuğa

namaz kılınıp kılınmayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir:

* İbnu Ömer: "Çocuk ağlamasa da namaz kılınır" demiştir. İbnu Sîrîn, İbnu Müseyyib de aynı görüşü paylaşırlar."

* Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhuye: "Her ruh üflenen yani dört ay on günü tamamlamış olan düşüğe namaz kılınır" derler.

* İshak ayrıca: "Miras ağlama ile tahakkuk eder, namaz ise, yaratılışı tamamlanana gerekir. Dört ay on günü tamamlayana ruh üflenmiş, şakî veya saîd olacağı yazılmıştır. Hangi sebeple onun namazı terkedilir?" der. * İbnu Abbâs'ın: "Doğan çocuk ağlarsa (yani canlı doğdu ise) varis olur, namaz kılınır" dediği rivayet edilir. * Hz. Cabir radıyallahu anh ise: "Doğunca ağlarsa namazı kılınır, ağlamazsa kılınmaz" der. Ashab-ı re'yin hükmü de böyledir. İmam Mâlik, Evzâî ve Şâfiî de böyle demişlerdir.[435]

ةَكِئَِم ّنَإ . نَوُيْحَتْسَت َأ : َلاَقَف . ًانَابْكُر ًاسَان بأ َرَف ِةَزاَنَج يف # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َج َرَخ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َنَاب ْوَث نعو ـ5 □2525□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهبا َوَّدلا ِروُهُظ نَلَع ْمُتْنأ َو ْمِهماَدْقأ نَلَع ِ هاللّ .

7. (5453)- Hz. Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir cenazeye katılmıştı. Birkısım binekliler gördü.

"(Binerek cenaze teşyî etmekten) utanmıyor musunuz? Allah'ın melekleri yaya olsunlar da siz hayvanların sırtında olun (olacak şey değil)!" buyurdular." [Tirmizî, Cenâiz 28, (1012); Ebu Dâvud, Cenâiz 48, (3177).] 436

عَبَّتا] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرُمَس نب ِرباج نعو ـ5 2525ـ . يراخبلا إ
ةسمخلا هجرخأ .[ِس َرَف بلَع َعَج َر َو ًايِشاَم ِحاَدْحَّدلا يِبأ َة َزاَنَج # ِ هاللّ ُلوُس
َر

8. (5454)- Hz. Câbir İbnu Semure radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu'd-Dahdâh'ın cenazesini yayan takip etti. At sırtında geri döndü." [Müslim, Cenâiz 89, (965); Tirmizî, Cenâiz 29, (1014); Ebu Dâvud, Cenâiz 48, (3178); Nesâî, Cenâiz 95, (4, 85, 86).]437

AÇIKLAMA:

Ulemâ bu çeşit rivayetlerden hareketle cenâze teşyîinde hayvana binmeyi mekruh addetmiştir. Definden sonra, dönüşte binmek câizdir, kerâhet mevzubahis değildir. Günümüz büyük şehirlerinde kabristanların uzakta olmaları sebebiyle cenazeler bile bir vasıta ile taşınmak zorunda kalmaktadır. Binâenaleyh, teşyîin de binekli olacağı açıktır. Bu çeşit hadisleri "imkân nisbetinde" diye kayıtlamak gerekecektir. Dinimiz kolaylık dinidir. 438

* CENAZEYİ DEFİNDE SÜR'AT

هْيَلَع اَهنوُمِهدَقُت ٌرْيَخَف ًةَحِلاَص ُكَت ْنإف ِة َزاَنَجْلاِب اوُع ِرْسأ # ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 2522

ةتسلا هجرخأ .[ْمُكِباَق ِر ْنَع ُهَنوُعَضَت ٌّرَشَف َكِلذ ى َوِس ُكَت ْنإ َو .

1. (5455)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cenazede çabuk olun. Eğer sâlih biri ise, kendisine iyilik yapmış olursunuz. Böyle biri değilse, belayı bir an önce sırtınızdan atmış olursunuz." [Buharî, Cenaiz 52; Müslim, Cenaiz 51, (944); Muvatta, Cenâiz 56, (1, 243); Ebu Dâvud, Cenâiz 50, (3181), Tirmizî, Cenâiz 30, (1015); Nesâî, Cenâiz 44, (4, 42).] 439

AÇIKLAMA:

Hadise göre, cenazeyi taşırken hızlı yürümek emredilmektedir. Emr'i, İbnu Hazm "vâcib"e hamletmiş ise de diğer ulemâ istihbâba hamletmiştir. Hanefîler yürürken hızlıca olmalı derken, cumhur fazla hıza mekruh der ve hafif hızlı yürümenin yeteceğine hükmeder. Hızlı olmayı "teçhizde hızlı olma"ya hamleden olmuş ise de, hadiste geçen "sırt" tâbiri bu te'vili reddeder. [440]

يف بهتَح َعَضوُت بهتَح ْدُعْقَي ْمَل َة َزاَنَجْلا َعِبَت اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍتماهصلا نب ُةدابُع نعو ـ5 2525

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .]اوُس ِلْجا َو ْمهوُفِلاَخ :# َلاَقف .ُدهمَحُم اَي .
ُعَنْصَن اَذكه اَّنإ :ُهَل َلاَقف .ِدوُهَيْلا َنِم رْبَح ُهَل َض َرَعَف ِدْحَّللا

2. (5456)- Ubâdetu'bnu's-Sâmid radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenazeyi takip ettiği vakit, cenaze mezara konuncaya kadar oturmazdı. Bir Yahudi alimi (bir gün) karşısına çıkıp: "Ey Muhammed, biz de böyle yaparız!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Onlara muhalefet edin! Oturun!" emrettiler!" [Ebu Dâvud, Cenaiz, 47, (3176); Tirmizî, Cenâiz, 35, (1020).] [441]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis ulemâ arasında ihtilaf konusudur. Zira hadis, cenaze daha kabre konmazdan önce oturmayı emretmektedir. Halbuki, başka bazı rivayetler, cenaze konmadan oturmamaya delalet eder. * Aliyyu'l-Kâri, "Cenaze omuzlardan yere bırakılmazdan önce, teşyîcilerin oturmayacağı hususunda hüküm bakidir, sahih görüş de budur" der. Nitekim Sahîheyn'de Ebu Said el-Hudrî'nin bir rivayetinde "Cenaze görünce ayağa kalkın. Cenazeyi teşyi eden de yere konuncaya kadar oturmasın." buyurulur. Cenaze yere konuncaya kadar oturulmaması gereğine hükmedenler arasında Hasan İbnu Ali, Ebu Hureyre, İbnu Ömer, İbnu'z-Zübeyr, el-Evzâî, Ehl-i Şam, Ahmed İbnu Hanbel ve İshâk İbnu Râhûye vardır. Cenaze omuzlardan inmeden oturmayı mekruh addedenler arasında İbrahim Nehâî, Şa'bî, Muhammed İbnu'l-Hasen'in isimleri de geçer. Buna muhalefet edip, önceki hükmün neshedildiğine ve oturmanın evla olduğuna hükmedenler de olmuştur. Bazı âlimler, emrin vücuba hamledilmeyip her iki şeklin de cevazına hükmedilmesi kanaatini izhar etmişlerdir. İbnu'l-Kayyim: "Böyle demek neshe

---

[435] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/271.

hükmetmekten evlâdır" der. Ahmet İbnu Hanbel: "Ayakta olanı ayıplamam, oturana da bir beis yok" demiştir.

İshâk, Abdulmelik İbnu Habîb ve İbnu'l-Mâceşûn: "Kişi muhayyerdir, ister oturur, isterse oturmaz" der. Hanefîlere göre, cenaze omuzlardan indirilince teşyîciler, oturmada mahzur yoksa otururlar. Daha önce oturmak mekruh olduğu gibi, bundan sonra ayakta kalmak da mekruhtur.

2- Hadis, imkân nisbetinde, kültürel tezâhürlerde, gayr-i müslimlere muhalefeti esas almaya delalet etmektedir. Çünkü İslâm müstakil bir ümmettir, her hususta kendine has, orijinal değerleri, tezahürleri olmalıdır. Yabancıya teşebbüh ve yabancıyı taklit câiz değildir. Bu hususta hadiste gelen irşad çoktur. 442

مُقَيْلَف اَهَعَم ًايِشاَم ْنُكَي ْمَل ْنإف ًة َزاَنَج ْمُكُدَحأ ىأ َر اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَعيِب َر ِنْب ِرِماَع نعو ـ5 □2525□

ةسمخلا هجرخأ .] ُهَفِهلَخُت ْنأ َلْبَق َعَضوُت ْوأ ُهَفِهلَخُت ْوأ اَهَفِهلَخُي ىتَح .

3. (5457)- Âmir İbnu Rebîa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri bir cenazenin geçtiğini görürse, cenaze ile birlikte yürümese bile, cenazeyi geride bırakıncaya veya cenaze kendisini geride bırakıncaya veya cenaze onu geride bırakmadan, yere konuncaya kadar oturmasın." [Buhârî, Cenâiz 47, 48; Müslim, Cenâiz 74, (958); Ebu Dâvud, Cenâiz 47, (3172); Tirmizî, Cenâiz 51, (1042); Nesâî, Cenâiz 45, (4, 44).] 443

نْبا ِمُقَي ْمَل َو ،ُنَسَحْلا َماَقَف ؛مُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ِنْبا َو ٍهِيلَع ِنْب□
ِنَسَحْلاِب ْت َّرَم ًة َزاَنَج َّنأ] :نيريس نب دهمحم نعو ـ5 □2525ـ ُتْمُق اَمَّنإ :ةياور
يفو ؛ُدْعَب َدَعَق َّمُث اَهَل َماَق :ٍساهبَع ُنْبا َماَقَف ؟ٍهِيدوُهَي ِة َزاَنَجِل # ِ هاللّ
ُلوُس َر َماَق ْدَق َسْيَلأ :ُنَسَحْلا َلاَقَف .ٍساهبَع

يئاسنلا هجرخأ .] اَهَعَم ِيتهلا ِبأ :ِةَكِئ ًَمْلِل .

4. (5458)- Muhammed İbnu Sîrîn rahimehullah anlatıyor: "Hasan İbnu Ali ve İbnu Abbas radıyallahu anhüm (otururlar iken) bir cenaze geçmişti. Hz. Hasan derhal ayağa kalktı, İbnu Abbâs ayağa kalkmadı. Hasan radıyallahu anh: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir Yahudinin cenazesine ayağa kalkmadı mı?" dedi. Bunun üzerine İbnu

Abbâs da ayağa kalktı. Cenaze için kalktı, sonra tekrar oturdu.

Bir rivayette: "Ben melekler için, yani cenaze ile birlikte olan melekler için ayağa kalktım" denmiştir. [Nesâî, Cenâiz 47, (4, 46).]444

وُلْعَت ْنأ َه ِرَكَف ،اَهِقي ِرَط بلَع ٌسِلاَج # ِ هاللّ ُلوُس َر َو ٍهِيدوُهَي ِة َزاَنَجِب َّرُم
اَمَّنإ] :اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهيِلَع ِنْب ُن َسَحْلا لاقو ـ2 □2525□

يئاسنلا هجرخأ .[َماَقف ٍهِيدوُهَي ُة َزاَنَج ُهَسأ َر .

5. (5459)- Hasan İbnu Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) otururken bir Yahudi cenazesi geçiyordu. Yahudi cenazesinin, başından yukarıda olmasını iyi karşılamadı ve ayağa kalktı." [Nesâî, Cenâiz 47, (4, 47).]445

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen üç hadiste, cenaze geçtiği zaman oturuyor isek, ayağa kalkmamız teşrî edilmektedir. Cenazeye niçin ayağa kalkılır, Müslüman olmayanın cenazesine de ayağa kalkmalı mı, ne müddet ayağa kalkmalı gibi bazı soruların cevabı hususunda, âlimler farklı yorumlara yer vermişlerdir. Söz konusu farklılıklar rivayetlerin muhtevasından kaynaklanır. Bir rivayette, cenaze sebebiyle ayağa kalkan Resûlullah'a, cenazenin Yahudi olduğu söylenince "O bir insan değil mi?" demiştir. Benzer bir hâdisede Resûlullah: "Ölüm için bir korku vardır. Öyleyse cenaze gördünüz mü ayağa kalkın" buyurmuştur. Sindî şu açıklamayı sunar: "Ölü görülünce, gaflet üzere devam etmek uygun olmaz. Ayağa kalkmak, gafleti terketmek, hayır yapmaya teşebbüs ve o yolda gayret içindir... Ayağa kalkmak ölüyü ta'zîm için değil, ölümün insanda hâsıl ettiği korku ve endişeyi ta'zîm içindir. Bu maksatla ayağa kalkınca ölünün Müslüman veya gayr-i müslim olması farketmez, ikisi de eşittir."

Sonuncu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Yahudi cenazesine ayağa kalkışı için farklı bir sebep zikredilmiş olsa da, cenazenin hüviyetine bakmadan, ayağa kalkılıp, ölüm hadisesinden ders alınması, kendimizin akibetinin de bu olduğunun düşünülmesi esas olmalıdır. Bu tefekkür, ola ki şahsi hayatta bir yenilenme, bir inkılâbın başlangıcı ve vesilesini teşkil eder.446

BEŞİNCİ FASIL

DEFİN VE DEFİN ŞEKLİ

* ŞEHİDİN DEFNİ

؟اَن ُرمأَت َفْيَكَف ؛ٌدْهَج َو ٌح ْرَق اَنبَاصأ :اوُلاقَف .ٍدُحُأ َم ْوَي # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ُراَصْن‘ا ِتَءاَج] :لاق ٍرماع نب ماشه نع ـ2 □2555ـ باحصأ هجرخأ .[ًانآ ْرُق ْمُه ُرَثْكأ :َلاَق ؟ُمَّدَقُي ْمُهُّيأف :َليِق .ِرْبَقْلا يف َةَث َّتلا َو ِنْيَلْج َّرلا اوُلَعْجا َو .اوُقِمْعأ َو َرْبَقْلا اوُعِس ْوأ :َلاَقَف

ةقشملا «دهجلا»و.حرجلا « ُحرقلا».ننسلا .

1. (5460)- Hişam İbnu Amir anlatıyor: "Uhud günü Ensar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip: "Bize yara ve meşakkat isabet etti, ne emredersiniz (ey Allah'ın Resulü)?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Kabirleri genişletin ve derinleştirin. Bir kabre iki-üç kişiyi birden koyun!" buyurdular. "Öyleyse hangisi öne konsun?" denildi.

"Kur'an'ı daha çok bilen!" buyurdular."447

مُهُّيأ :ُلوُقَي َّمُث .ٍدِحا َو ٍب ْوَث يف ٍدُحُأ َلْتَق ْنِم ِنْيَلُج َّرلا َنْيَب ُعَمْجَي # ِ□ هاللّ ُلوُس َر َناَك] : لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2552ـ ْمِهْيَلَع ِهلَصُي ْمَل َو ،ْمِهئاَمِدِب ْمِهنْفَدِب َرَمأَو ،ِء ُؤه ىلع ٌديِهَش اَنأ :َلاَقو ،ِدْحَّللا يف ُهَمَّدَق □Œ ًانآ ْرُقْلِل ًاذْخأ ُرَثْكأ اَمِهِدَحأ ىلا َريِشُأ اَذإَف ؟ِنآ ْرُقْلِل ًاذْخأ ُرَثْكأ

املسم إ ةسمخلا هجرخأ .[ْمُهْلِهسَغُي ْمَل َو□ .

هيف امهعمجي مث ًائاح امهنيب لعجي ناك هنأ ىلع لمحيف .زوجي امهترشب□ ىقتت ثيحب دحاو بوث يف نيلجر نيب عمجلاو :تلق لك ناك اذإ إ نكمي ميدقتلاو .دحللا يف همهدق امهدحأ ىلا ريشأ اذإف هلوقل رهاظلا وهو ،امهنيب وأ ىلع هنأ ناك قشي بوثلا

ملعأ هاللّو لئاح امهنيب وأ ًادرفم امهنم دحاو .

2. (5461)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Uhud şehidlerini (defin sırasında) her ikisinin (cesedini) bir giysiye koyuyor, sonra da: "Kuran'ı hangisi daha çok almıştı?" diye sorup, onlardan birine işaret edildiği takdirde, onu lahidde öne koyuyordu. Sonra da: "Ben bunlara şahidim!" diyordu. Onları kanlarıyla defnetmelerini emretti. Onlara cenaze namazı kılmadı, onları yıkamadı da." [Buhârî, Cenaiz 73, 74, 75, 76, 79, Megazi 26; Ebu Davud, Cenaiz 31, (3138); Tirmizî, Cenaiz 46, (1036); Nesaî, Cenaiz 61, (4, 62).] (İbnu Deybe hadisin bir meselesi ile ilgili olarak şu açıklamayı yapar): "Derim ki: "İki kişinin, bir giysi içinde, derileri birbirlerine değecek şekilde birleştirilmeleri caiz değildir. Öyleyse bu "birleştirme" hadisesi, ikisinin arasına bir perde konduktan sonra gerçekleştirilmiş olacağına yahut o giysinin ikisi arasında bölünmüş olacağına hamledilir. Zahir mana da bunu gerektiriyor, çünkü hadiste geçen "onlardan birine işaret edildiği takdirde, onu lahidde öne koyuyordu" ibaresi bunu ifade eder. Her birinin müstakil veya aralarında bir perde olmadan birini öne almak mümkün değildir. 448 449 ”

446 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/275.

هالل ِلوُس َر يِدانُم َدانَف .اَن ِرِباَقَم يف ُهَنِفْدَتِل يِبأِب يِتَّمَع ْتَءاَج ٍدُحُأ ُم ْوَي □
َناَك أَّمَل] :لاق ُهْنَع ُ هالل َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2555□

هححصو ،يذمرتلل ظفللا اذهو ،ننسلا باحصأ هجرخأ .[ْمِهِع ِجاَضَم ىلا َىلْتَقْلا.
#: اوُّد ُر

3. (5462)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Uhud günü, halam, kabristanımıza gömmek için babamı (Uhud'dan Medine'ye) getirmişti. O sırada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tellali şöyle nida etti: "Ölüleri yerlerine geri götürün!" [Ebu Davud, Cenaiz 42, (3165); Tirmizî, Cihad 37, (1717); Nesâî, Cenaiz 83, (4, 79).] 450

اوُنِفْدُي ْنأو ،ُدوُلُجْلا َو ُديِدَحْلا ُمُهْنَع َع َزْنُي ْنأ ٍدُحُأ ىَلْتَقِب # ِ هالل ُلوُس َر َرَمأ]
لاق امهْنَع ُ هالل َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2555□:

دواد وبأ هجرخأ .[ْمِهِئاَمِد َو ْمِهِباَيِث يف .

4. (5463)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Uhud şehidlerinin üzerinden demir(den mamul silah, zırh gibi şeyler)in ve deri(den mamul kan bulaşmamış giyecekler)in çıkarılmasını ve onların elbiseleri ve kanlarıyla gömülmelerini emretti." [Ebu Davud, Cenaiz 31, (3134).] 451

AÇIKLAMA:

1- Uhud Savaşı, Bedir'den sonra cereyan etmişti. Müslümanlar bu savaşta 70 adet şehid vermişlerdi. Uhud Savaşı'nda şehid olanlar yıkanmadan üzerlerindeki kanlı elbiseleri çıkarılmadan ve hatta cenaze namazı kılınmadan defnedilmişlerdi. Bazı zayıf rivayetlerde Uhud şehidlerine namaz kılındığı ifade edilmiş ve hatta, bir kavlinde Ahmed İbnu Hanbel, -rivayetler karşısında kendine has olan nokta-i nazarına uygun olarak, onlara da itibar edip- "Şehidler üzerine namaz kılıp kılmama hususunda muhayyerlik var; kılınsa daha iyi, kılınmasa idare eder, gerekmez" diye hükmetmiştir. Ancak daha sıhhatli rivayetler defin sırasında değil, bilahere Resulullah'ın mezkur şehidlere namaz kıldığını göstermektedir. Hz. Hamza'ya namaz kıldığına dair gelen rivayetteki salat kelimesi lügat manasında te'vil edilerek "Onun Resulullah'ın yanındaki hususi yeri sebebiyle Hz. Hamza'yı tafdilen dua etmiştir" denmiştir.

Netice itibariyle bütün imamlar, şehidlerin yıkanmadan, üzerlerindeki elbiseleri ile gömüleceklerinde ittifak ederler. Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezhebinde olanlar namaz da kılınmayacağında birleşirken, Hanefî mezhebindeki ulema ve İshak İbnu Rahuye namaz kılınacağına hükmetmiştir. **2-** Şehidlerin üzerindeki deri ve demirin çıkarılmasından maksat, kefen manasını taşımayan giyeceklerin çıkarılmasıdır. Kürk, palto, miğfer, zırh, silahlar, ayakkabı gibi şeyler alınır. Bunlar alındıktan sonra, kalanlar normal kefenlemede sarılan miktarı aşarsa onlar da çıkarılır. Sünnete uyan kefen miktarından eksikse tamamlanır. Taharete mani bir pislik bulaşmışsa o yıkanır, kan bulaşığı yıkanmaz. **3-** Hattâbi, şehidi yıkamayı terkle ilgili olarak yapılan şu yorumu kaydeder: "Yıkamayı terketmenin manası, şehidin kıyamet günü yarasından kanlar akar vaziyette ihya edileceği, o halde kendisine konuşulacağı, kokusunun misk kokusu, renginin de kan renginde olacağına dair hadisin varlığıdır. Dirilerde yıkanma namaza makrun olarak yapılır, abdest de böyledir. Temizlik herkes için namaz sebebiyle vacibtir, (şehitten) yıkama sakıt olunca namaz da sakıt olur."

Hattâbî, Uhud şehidlerinden birkaçının aynı kabre konduğunu belirten rivayetlerden şu hükümlerin çıkarıldığını belirtir: * Tek bir kabre bir cemaat defnedilebilir.

* Toplu definlerde, efdal olanlar kıble tarafına konur. * 452 Kefen darlığı varsa, bütün cemaat bir kefene sarılabilir.

*** DEFİNDE TA'CİL**

هِب ثَدَح دَق ْ اَّ إِ ُها َرُأ َ يِهنإِ : َلاَقَف ؛ُهدُوعَي # ِ هاللّ ُلوُس َر ُهاَتأَ ءِا َرَبْلا ُنْب□
ُةَحْلَط َض ِرَم اَّمَل] :لاق ٍح َوْح َو ِنْب ِنْيَصُحْلا نع ـ2 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِلْهأَ ْيِنا َرْهَظ َنْيَب َسَبْحُت ْنأ ٍمِلْسُم ِةَفيِ ِجل يِغَبْنَي َ .
ُهَّنإِف اوُل ِهجَع َو ِهِب يِنوُنِذآَف َت ْوَمْلا ُثِداَح

1. (5464)- Husayn İbnu Vahvah radıyallahu anh anlatıyor: "Talha İbnu'l-Berâ hastalandığı zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona geçmiş olsun ziyaretine geldi. (Yakınlarına:) "Ben onda ölüm alâmetinin zuhurunu gördüm (Ölümünü) bana hemen haber verin ve acele davranın. Çünkü, Müslüman bir kimsenin cesedinin ailesi içerisinde hapsedilmesi uygun değildir" buyurdular." [Ebu Dâvud, Cenâiz 38, (3159).] [453]

AÇIKLAMA:

Ölünün bir an önce defnedilmesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ümmete teşrî ettiği sünnetlerden biridir. Bu hususu te'yiden, te'kiden muhtelif irşadları olmuştur; müteakiben birkısmını göreceğiz. Burada kaydetmeyi uygun bulduğumuz bir başka rivayet şöyle: "Ey Ali! Üç şey var ki onda gecikme caiz olmaz: Vakti girince namaz, hazır olunca cenaze, kendine denk birini bulan dul kadın." [454]

يِف َنِهفُك َو َضِبُق ِهِباَحْصأ ْنِم ًُج َر ِهِتَبْطُخ يِف َرَكَذَف ًام ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر
َبَطَخ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2552ـ اَذإِ : َلاَق َو ؛َكِلذ َنلا ٌناَسْنإِ
َّرَطْضَي ْنأ َّاَّ إِ ِهْيَلَع ىِهلَصُي ىهتَح ِلْيَّلاِب ُلُج َّرلا َرَبْقُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر َرَج َزَف .
ٍيِّل َرِبُق َو ٍلِئاَط ِرْيَغ ٍنَفك

. ُنَفَك َنَّحأ ُمُكُدَحأ ُهاَخأ َلَفيُحَسِهن ْكَفَنَه ُ[. هجرخأ ملسم وبأو دواد يئاسنلاو

2. (5465)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hutbe irad etti. Hutbesinde, ashabından, ölmüş, yetersiz bir kefene sarılıp, geceleyin defnedilmiş bir zâtı zikretti. Sonra kişinin, mecbur kalmadıkça geceleyin gömülmesini yasakladı, ta ki üzerine namaz kılınsın. Ve dedi ki: "Biriniz kardeşini kefenledi mi, kefenini güzel yapsın!" [Müslim, Cenâiz 49, (943); Ebu Dâvud, Cenâiz 34, (3148); Nesâî, Cenâiz 37, (4, 33).] [455]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, geceleyin cenaze defnedilmesini yasaklamakta, ancak buna mecbur kalana müsaade etmektedir. Geceleyin defne müsaade şartı, ulemânın açıklamasına göre, Aleyhissalâtu vesselâm devrindeki fakirliktir. Sünnete uygun miktarda kefen bulamayanlar, bu eksikliği göstermemek için cenazelerini geceleyin defnederlermiş.

Resûlullah iki sebeple geceleyin defni tavsiye etmemektedir: **1)** Gece olduğu için cenazeye iştirakin azlığı. Halbuki ne kadar çok kimse namaza iştirak ederse, ölen için daha iyidir, sevabı artırmaktadır.

2) Cenaze için iyi bir kefenlik bulunamayabilir. Gündüz defnedilecek cenazeden iki mahzur da kalkar. Ama hadis, mecbur kalanlara gece defnine de ruhsat vermektedir.

Ulemâ bu meselede ihtilaf eder: "Hasan-ı Basrî, zaruret hali dışında, gece defnini mekruh addetmiştir. Cumhûr u ulemâya göre, geceleyin cenaze defni mekruh değildir. Çünkü Hz. Ebu Bekr ve seleften birçoğu geceleyin defnedildiği halde, diğer selef büyükleri buna itiraz etmemiş, normal karşılamıştır. Ayrıca cumhûrun bir diğer delili Resûlullah'la ilgilidir: Mescidin temizliğine bakan zâtın geceleyin defnedilmesini Resûlullah öğrenince: "Niye geceleyin defnettiniz?" diye yadırgama ifade etmemiş, "Niye bana da haber vermediniz, namazına ben de katılırdım" demiştir. Ashab da gece sebebiyle haber vermediklerini belirtmiştir: "Öyleyse der cumhur, eğer mekruh olsaydı Aleyhissalâtu vesselâm buna müdahale ederdi, etmediğine göre câizdir ve mekruh değildir." Cumhûr, sadedinde olduğumuz hadisteki yasağı "geceleyin ya namaz kılınamayacağı için yahut da namaza iştirak edenlerin az olacağı, kefenlemeye gerekli itinanın gösterilemeyeceği için veya bu sayılanların hepsi için ifade edilmiş" olarak yorumlar. Şu da söylenebilir: Nevevî yasakta hatırımıza gelmeyen nice başka sebepler vardır. Nitekim geceleyin definde, cenazeyi görerek ibret alacak sağlardan pek çoğunun bu dersten mahrumiyeti var. Halbuki Aleyhissalâtu vesselâm ders almak için ölümün çok hatırlanmasını emretmiştir. Daha önce de geçtiği üzere (5459), Aleyhissalatu vesselâm, kâfirmüslim demeden, rastlanan her cenazeye -bu dersi vermesi sebebiyle- ayağa kalkılmasını emretmiştir. Gece defninde bu gaye asgarî seviyede tahakkuk edecektir. Hanefîler mekruh vakitlerde (öğleyin zeval vaktinde, ikindileyin gün atarken, sabah güneş doğarken) cenaze defnini ve cenaze namazı kılınmasını mekruh addetmişlerdir. Şafiîler bu vakitlerde cenaze namazı kılmayı mekruh addetmez, yeter ki hiçbir sebep yokken bu vakitlere bırakılmasın. Ancak Malikîlere göre, mecburiyet olmadan o vakitlerde cenaze namazı kılınamaz. [456]

ةَلْبِقْلا لَبِق ْنِم ُهَذَخأَف ٌجا َرِس ُهَل َج ِرْسُأَف ًيْل ًارْبَق َلَخَد # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ]□
: لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2555ـ ،رذعل اضرتعم هذخأ امنإ
:لاقو.يذمرتلا هجرخأ .[ًاعَب ْرأ ِهْيَلَع َرَّبَكَف ،نآرُقْلِل ًء َّت اَها َّو‘ َتْنُك ْنإ ُ هاللّ َكَم
ِح َر :َلاَق َو . ًاض ِرَتْعُم

بلقلا قيقر :ليقو ءاعدلا ريثك « ها هو ا‘» ربقلا بلجر لبق نم هلسلاب رم‘ل.

3. (5466)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), geceleyin bir kabre girdi. Kendisine bir kandil yakılmıştı. Uzanmış vaziyetteki cenazeyi kıble cihetinden aldı. (Ölüye): "Muhakkak ki sen çok dua eden, çok Kur'an okuyan (yufka yürekli) bir kimseydin. Allah sana rahmetini bol kılsın!" diye dua etti ve dört kere tekbir getirdi." [Tirmizî, Cenâiz 62, (1057).]457

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ölünün geceleyin gömülebileceğine bir örnek olmaktan başka, ölünün kabre konuş âdabını da göstermektedir. Kabrin ağzına, kıble tarafına konulmuş olan cenazeyi kabrin içine girmiş olan kimse alıp içeriye defnedecektir. Ebu Hanîfe, bu hadisle ihticac ederek: "Ölünün, kabrin kıble cihetine, cenazenin arka tarafı kabrin arka tarafına, başı da baş tarafına gelecek şekilde konup, sonra ölünün kabre sokulacağına" hükmetmiştir. İmam Şâfiî ve ulemânın ekserisi, cenazenin başı kabrin geri kısmına gelecek şekilde konup, oradan alınarak kabre yerleştirileceğine hükmetmiştir. İbnu Deybe'nin kaydettiği açıklamaya göre, Tirmizî, Resûlullah'ın cenazeyi bu şekilde almasını bir özre bağlamaktadır. Çünkü, kabrin ayak tarafından cenazenin, kabre, cenazenin baş tarafından çekilerek alınmasını emretmiştir.458

هْيَنْيَع ُثْيأ َرَف ِرْبَقْلا ىَلَع ٌسِلاَج # ِ هاللّ ُلوُس َر َو ، ْتَنِفُدَف # ِ هاللّ ِلوُس َرِل□
ًاتْنِب اَنْدِهَش] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2555ـ يف َل َزَنَف :َلاَق
.اَه ِرْبَق يف ْل ِزْناَف :َلاق . ِ هاللّ َلوُس َر اَي اَنأ :َةَحْلَط وُبأ َلاَقف ؟ةَلْيَّللا ِف
ِراَقُي ْمَل ٍدَحأ ْنِم ْمُكيِف ْلَه :َلاَقف . ِناَعَمْدَت

هنع هب ىنكف عامجلا هب دارأ ليقو ،بنذي مل يأ «فراقي مل».يراخبلا هجرخأ .
اَه ِرْبَق اَه َرَبَقف].

4. (5467)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir kızının defnine şahid olduk. Bu definde Resûlullah kabrin üzerine oturmuştu. Aleyhissalâtu vesselâm'ın gözlerinden yaş aktığını gördüm.

"Aranızda bu gece günah işlemeyen (cima yapmayan) var mı?" buyurdular. Ebu Talha radıyallahu anh: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben varım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Öyleyse kabrine in!" buyurdular.

Râvi der ki: "Ebu Talha kabre inip onu defnetti." [Buhâri, Cenâiz 72.] 459

AÇIKLAMA:

1- Başka rivayetlerde burada kastedilen kızın, Resûlullah'ın kerimelerinden Hz. Osman'ın zevcesi Ümmü Gülsüm radıyallahu anhâ olduğu tasrih edilir.

2- Şarihler, başka rivayetlerde gelen açıklamalardan hareketle "bu gece günah işlemeyen" sözüyle, Resûlullah'ın cima yapmayan kimseyi kasdettiğini belirtir.

3- Resûlullah kızının kabre indirilmesi işini bir erkeğe havale etmiştir. Çünkü bu iş için erkekler kadınlardan daha güçlüdür.

4- Hadis, kadın bile olsa, ölünün kabre indirilip defninde, şehevî lezzeti yakında değil, uzakta tatmış olanın baba ve kocaya tercih edilmesine bir örnektir.

5- Defin sırasında, kabrin kenarına oturulabilir.

6- Ölümden sonra, ağlamak câizdir. Ancak bu sessiz olmalıdır. Ağlamayı yasaklayan hadisler, sesli ağlamaya hamledilmiştir. Bazı âlimler, "Yasak daha ziyade kadınlarla ilgilidir. Çünkü onlar, sabırsız oldukları için sessiz ağlayamazlar, mâtem de katarlar" demiştir. 460

نسلا باحصأ هجرخأ .[اَن ِرْيَغِل ُّقَّشلا َو اَنَل ُدْحهللا # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : .
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ2 □2555□

5. (5468)- Hz. İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Lahid bize, şakk bizden başkasına aittir." [Ebu Dâvud, Cenâiz 65, (3208); Tirmizî, Cenâiz 53, (1045); Nesâî, Cenâiz 85, (4, 80).]461

AÇIKLAMA:

Lahd, kabrin içinde, kıble cihetinde açılan oyuktur. Ölü oraya bırakılır. Araya duvar örülür veya tahta konulur. Böylece kabir toprakla doldurulduğu zaman, toprak cesede değmez. Cesed lahid denen boşlukta serbest kalır. Bu, cesede bir ihtiram ve ta'zim ifade eder.

Şakk ise, kabrin ortasındaki açıklıktır.

Hadis, lahd usulüyle defnin, şakkdan evla olduğunu ifade etmektedir. Aslında şakk da gayr-ı İslâmî denilemez. Çünkü, Resûlullah'ın defniyle ilgili bahiste belirttiğimiz üzere, Ashab'ın büyüklerinden olan Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh şakk usulüyle kabir açmada ustadır ve Resûlullah'ın defin işini, kendi usulünce yapmak üzere aranmış, evinde bulunamadığı için, lahid usulüyle kabir açan ensardan Ebu Talha bu işi yapmıştır. Şu halde her iki usül de Ashab tarafından biliniyor ve uygulanıyor idi.

Kabirde lahid açma işi sert topraklı yerlerde mümkündür. Çok yumuşak, kumsal yerlerde lahid denen oyuğu elde etmek zorlaşabilir. Bu durumda cesedin, tabutla birlikte gömülmesi uygun görülmüştür. Tabut tahtadan veya madenî bir cisimden olabilir. Şu da bilinmeli ki, tabut veya lahid bir vecibe değildir, evlâ olandır. 462

لاَق ؟#ِ هاللّ ُلوُس َر ِهْيَلَع يِنَثَعَب اَم ىلَع َكُثَعْبأ َأ :هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍّيِلَع يل□ :
َلاَق] :لاق ىدْس‘ا ِجاَّيَه ْلا يبأ نعو ـ5 □2555□

يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهَتْيَّوَس هإ ًاف ِرْشُم ًارْبَق ًَو ،ُهَتْسَمَط .
ْبَهْذِا ، ًَف ْتَدَعْ اَثْمِت ًهإ

6. (5469)- Ebu'l-Heyyâc el-Esedî anlatıyor: "Bana, Hz. Ali radıyallahu anh: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beni göndermiş olduğu şeye ben de seni göndereyim mi?" diye sordu ve Resûlullah'ın kendisine: "Haydi git, kırıp dökmedik put, düzlemedik yüksek kabir bırakma!" dediğini anlattı." [Müslim, Cenâiz 93, (969); Ebu Dâvud, Cenâiz 72, (3218); Nesâî, Cenâiz 99, (4, 88, 89).] 463

AÇIKLAMA:

Hadis, kabirlerin yer seviyesinden yüksek olmamasını irşad etmektedir. Resûlullah Hz. Ali'nin Medine sokaklarını dolaşarak putları kırmasını emrettiği gibi, yerden yüksek kabirlerin de yer seviyesinde olacak şekilde yıkılmasını emretmiştir. Daha önce de açıkladığımız gibi, kabrin bir karıştan fazla yüksek olmaması esastır. Hanefîlere ve Malikîlere göre kabrin üzeri deve hörgücü gibi kamburlaştırılabilir, bu müstehabtır. Çünkü Hz. Peygamber'in kabri bidayeten böyle yapılmıştır. Cumhûr da bu görüştedir. Şafiîlerle diğer bazı âlimlere göre, kabrin tavanını düz yapmak müstehabdır. 464

بَتْكُي ْنأو ،هْيَلَع َدَعْقُي ْنأو ،هْيَلَع نَنْبُي ْنأ َو ، ُرْبَقْلا َصَّصَجُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر□
بهَن] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2555□

يراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .[أطوُي ْنأ َو ،هْيَلَع .

7. (5470)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kabrin kireçlenmesini, üzerine bina yapılmasını, üzerine oturulmasını, üzerine yazı yazılmasını ve ayakla basılmasını yasakladı." [Müslim, Cenâiz 94, (970); Ebu Dâvud, Cenâiz 76, (3225, 3226); Tirmizî, Cenâiz 58, (1052); Nesâî, Cenâiz 96, (4, 86, 88).] 465

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kabirlerle ilgili bazı yasaklar beyan etmektedir. * Kabrin içine veya dışına kireç dökülmesi, kireçle badana edilmesi: Şâfiîler ve diğer ulemâ bunu mekruh addetmiştir.

* Kabir üzerine bina yapmak: Bunun hükmü kerahet ve tahrim arasında değişmektedir. Eğer kabir mahalli, şahsî mülkü ise mekruh -Ebu Yusuf'a göre tahrîmen mekruh- olduğuna, umuma ait mezarlık ise haram olduğuna hükmedilmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ali'ye kabirlerin yer seviyesini aşan kısımlarının yıkılıp düzletilmesini emir buyurmuştur. Bununla birlikte ulemâ, sülehâ ve sâdattan olan büyük zatların kabirlerinin kaybolmaması için yanlarına taş konulmasında ve isimlerinin yazılmasında bir beis görmemiştir. Büyüklerden olmayan ölüler için de başlarına birer taş dikip isimlerinin yazılmasında beis görmeyen âilimler de vardır. Tâ ki eserleri tamamen kaybolup mezellete dûçar olmasınlar. Esasen sünnet olan kabir ziyaretinin devamı, mezarların tamamen kaybolmaktan korunmasıyla mümkündür. Bu da taş dikip isim yazmayı gerektirir. Bu fetvalar, menşeini müteakiben kaydedeceğimiz hadisten almış olabilir.

* Kabir üzerine oturma: "Resulullah bir başka hadislerinde, kor üzerine oturup elbise ve oradan bedenin yanmasını, kabir üzerine

oturmaktan daha hayırlı olarak vasfeder. Bir başka hadiste de, kabir üzerine oturur gördüğü Amr İbnu Hazm'a: "İn! Bu kabrin sahibine ezâ verme" der. Ancak ölüye Kur'an okuyacak kimsenin kabrin kenarında oturmasında kerahet görülmemiştir. Esasen Malikîler kabir üzerine oturup uyumada bir beis görmezler.

* Kabirlere basılması da mükerrer rivayette yasaklanmıştır. Kabri çiğneme, içinde yatana saygısızlık kabul edilmiştir. Ancak ziyaret edeceğimiz kabre kadar bizi ulaştıracak hususi yol yoksa, imkan nisbetinde basmaktan kaçınılmasına rağmen, kabirlere basılarak ulaşılacaksa, Kur'an okumak, tesbihte bulunmak, dua etmek şartıyla üzerlerinden yürüyüp gitmekte bir beis görmeyen âlim olmuştur.

* Bazı hadislerde Resulullah, peygamber kabirlerini mescid ittihaz edenleri lanetler, kabre karşı namaz kılmayı yasaklar. Dolayısıyla, kabirlerin mescid yapılması, üzerlerinde namaz kılınması caiz değildir. Gerek Hanefî ve gerek Şâfiî uleması, herhangi bir kabri mescid ittihaz edecek derecede ta'zimde bulunmayı, kabre müteveccihen namaz kılmayı mekruh addederler.466

ج ِرْخُأ َنير ِجاَهُمْلا َنِم ِةَنيِدَمْلاِب َتاَم ْنَم ُل َّوأ َوُه َو ،نوُعْظَم ُنْب ُناَمْثُع َتاَم اَّمَل]□
:لاق ةعادو يبأ نب بلهطملا نعو ـ5 □2552ـ :َلاَق .ِهيَعا َرِذ ْنَع َرَسَح َو # ِ هاللّ
ُلوُس َر اَهْيَلإِ َماَقَف ُهَل ْمَح ِعِطَتْسَي ْمَلَف ٍرَجَحِب ُهَيِتأَي ْنأ ًُج َر # ِ هاللّ ُلوُس َر
ِنع ْدَر َأسِه َو َلاَق: أَعْلَمُه ِهِب َقْبَر ِخأ ي ُنِفْدأ ِهْيَلإِ َبِنَاَز َتِه ِفَدُفْنِ؛ َرمأَف
أَنْظُرُ الا ِبَيَاض ِذَرا َعيْ ر َسُولِ هاللّ ِ # ح ِين َحَسْر َعَنْهُمَا ثُمَّ حَمَلَها فَو َضَعَهَا
ِبهنأك

دواد وبأ هجرخأ .[يِلْهأ ْن ِم َتاَم ْنَم .

8. (5471)- Muttalib İbnu Ebî Vedâa anlatıyor: "Osmân İbnu Maz'ûn öldüğü zaman, cenazesi Medine'den dışarı çıkarıldı ve gömüldü. Osman radıyallahu anh, muhacirlerden Medine'de ilk ölen kimse idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir adama Osman için bir kaya [getirerek mezar yerini belli etmesini] emretti. Adam [bir taş aldı, fakat] taşımaya güç yetiremedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizzat gidip kollarını sıvadı. -Râvi der ki: "Sanki ben sıvadığı sırada Resûlullah'ın kollarının beyazlığını görür gibiyim."- Sonra kayayı getirip Osman'ın baş tarafına koydu ve: "Bununla, kardeşimin kabrini işaretliyorum, ailemden ölenleri bunun yanına467 gömeceğim" buyurdu." [Ebu Dâvud, Cenâiz 63, (3206).]

AÇIKLAMA:

Osman İbnu Maz'ûn, daha önce de temas ettiğimiz üzere

(5427. hadis) Resûlullah'ın takdir ettiği, zâhid, müttakî zâtlardan biri idi. Resulullah onun vefatına ağlamıştır. Burada

"kardeşim" diye tesmiyesi, onun Kureyşî oluşundan veya sevgisinden ileri gelebilir. Süt kardeşi olduğu da bilinmektedir.

Hadis, Müslüman kabirlerinin, baş tarafına konacak bir taşla alemlenmesinin cevazına

delildir. Ayrıca, "aile mezarlığı" ittihazına da bir delil olmaktadır. Yeri gelmişken şunu da kaydedelim ki: Usdü'l-Gâbe'nin bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm'ın, oğlu İbrahim için

de mezarına bir alâmet koyduğu ve üzerine su serptiği ve hatta üzerine su serpilen ilk mezarın da bu mezar oduğu tasrih edilir.468

*** ÖLÜNÜN NAKLİ**

ب ْرُق ٌع ِض ْوَم َوُه َو ،هِشْبُحْلاِب اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب ِبأ ُنْب ِنمْح َّرلا
ُدْبَع َيِهف ُوُت اََّمل] :لاق ةَكْيَلُم يبأ نب ِ هاللّدبع نع ـ2 2555ـ ِزْهَّدلا َنِمَّة َبْق ِح
ًةَميِذَج ْبَنامْدَنك اَّنُك َو: ُلوُقَت ْتَلَعَج َو ُه َرْبَق ْتَتأ اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَشِئاَع ْتِمَدَق
اهمَلَف اَهِب َنِفُدَف َةَّكَم َنلا َلِمُح ،ةَّكَم ْمَل ٍقا َرتْفا ِلوُطِلاًكلام َو يِهنأك اَنْق َّرَفت
اََّملَفاَعَّبُت َو نرْسِك َطه َر اَيانَملا َباصأأنَلْبَق َو ،ةاَيَحْلا يف ٍرْيَخِب اَنْشِع َواَعَّدَصَتي
ْنَل َليِق يهتَح

يذمرتلا هجرخأ .[َكُت ْر ُز اَم َكُتْدِهَش ْوَل َو . َّتِم ُثْيَح هاِإ َتْنِفُد ا َم َكُت .
ْرَضَح ْوَل ِ هاللّو : ْتلاَق َّمُثاعَم ًةَلْيَل ِتْبَن

1. (5472)- Abdullah İbnu Ebî Müleyke anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) Mekke yakınlarında bir yer olan Hubşiyy'de vefat ettiği zaman Mekke'ye taşındı ve orada defnedildi. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) Mekke'ye gelince Abdurrahman'ın kabrine uğradı ve şu beyitleri okudu: "Biz (Irak Kralı) Cezîme'ye uzun zaman (kırk yıl hizmet eden) iki nedimesi (Malik ve Akîl) gibiydik.

Öyle ki (hakkımızda): "Bunlar ebediyen ayrılmayacaklar" denmişti. Vakta ki, ben ve (kardeşim) Malik uzun beraberlikten sonra ayrılınca, sanki tek gece beraber kalmadık gibi oldu."

Hz Aişe sonra şunları söyledi: "Vallahi ben burada olsaydım, öldüğün yerde defnedilirdin. Eğer ölümüne hazır olsaydım ziyaretine de gelmezdim." [Tirmizî, Cenaiz 60, (1055).][469]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Aişe'nin okuduğu mersiye, uzun da olsa, beraberliğin bir gün gibi geçeceğini ve ayrıldıktan sonra sanki hiç beraber kalınmamış gibi olacağını ifade etmektedir. Bu mersiyenin Temim İbnu Nüveyre'ye ait olduğu, bunu Halid İbnu Velid tarafından öldürülen kardeşi Malik için söylediği bilinmektedir. Cezîme ise, Irak ve el-Cezire taraflarında hükmeden bir kraldır. Temim ve Malik adlı iki kardeş kırk yıl boyu beraberce kral Cezime'ye nedimlik yaparlar. Şair Temim, öldürülen kardeşinden ayrılınca ona mersiye yazarak hasretini dile getirmiştir. Hz. Aişe, burada ifade edilen hasretin aynını, vefat etmiş olan kardeşi Abdurrahman hakkında duymuş olarak, o beyti ziyaret sırasında terennüm eder. Beytte, uzun müddet beraberliğe rağmen ayrılığın ferdasında, hiç beraber olunmamış gibi özlem içinde kalındığı ifade edilmektedir.

2- Hz. Aişe, ayrıca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kadın ziyaretçileri tel'in etmiş olmasına telmihan, "Eğer ölümünde hazır olsaydım, ziyaretine de gelmezdim" demektedir. Telmihte bulunduğu hadiste Aleyhissalâtu vesselâm □وَالْمُتَّخِذِينَ عَلَيْهَا الْمَسَاجِدَ وَالسُّرُجَ لَعَنَ اللّهُ زَائِرَاتِ الْقُبُورِ bir rivayette de "Allah kabirleri ziyaret eden kadınlara lanet etsin" buyrulmuştur.

Kadınların kabir ziyareti meselesine 5477-5480 numaralı hadislerde temas edeceğiz. Yasağa rağmen Hz. Aişe'nin ziyarete gelmesi, yasağın "çok ziyaret"le ilgili olmasına hamledilmiştir. [470]

ر َسُولُ اللّهِ # إذَا فَرَ َغ مِنْ دَفْنِ الْمَيِّتِ وَ قَفَ عَلى قَبْرِهِ وَ قَالَ: اسْتَغْفِرُ وا
ك َانَ] :قال عَنْهُ اللّهُ رَضِيَ عثمان عن ـ5 □2555□

‘ا ُفَإنَّهُ ، َالتَّثْبِيتَ َلهُ اوُلأسْإ َو ،ْمُكيِخŒدواد وبأ هجرخأ .[ُلأسْيَ َن .

2. (5473)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölünün defnini tamamlayınca, kabri üzerinde durur ve: "Kardeşiniz için (Allah'tan) mağfiret talep edin, onun için (karşılaşacağı sorgulamada) metanet dileyin. Zira şimdi ona hesap sorulacak!" buyururdu. [Ebu Davud, Cenaiz 73, (3221).]471

AÇIKLAMA:

Hadis, definden sonra, ölüler adına istiğfarda bulunmanın, onlara, sual sırasında Allah'ın metanet bahşetmesini talep etmenin meşru ve caiz olduğunu ifade etmektedir. Hadis, kabir hayatının sübûtuna da delil olmaktadır. Bu mesele üzerine bir çok hadis gelmiştir. Keza hadis, ölünün kabirde hesaba çekileceğini de ifade etmektedir. Bu hususta da başka hadisler var. 472

هِب ِلو ُزْنَم ُرْيَخ َتْنأ َو َكِب َل َزَن َك ُدْبَع اَذه َّمُهَّللَا : ِتِهيَمْلا ِنْفَد ْنِم َغرَف اَذإ□□
ُلوُقَي َناَك ُهَّنأ] :ْهَنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهيِلَع نعو ـ5 □2555□

نيزر هجرخأ .[ُهَلَخْدَم ْعِهس َو َو ُهَل ْرِفْغاَف .

3. (5474)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre, bir ölünün defin işini tamamlayınca şöyle derdi: "Allahım, bu kulundur, sana gelmiştir. Sen ise yanına inilenin en hayırlısısın. Ona mağfiret et, onun girdiği yeri (kabri) geniş kıl." [Rezin tahric etmiştir.]473

باب ةمجرت يف يراخبلا هجرخأ .[ِناَتَدي ِرَج ِه ِرْبَق ىلَع َلَعْجُي ْنأ َىص ْوأ ُهَّنأ] .
: هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَدْي َرُب نعو ـ5 □2552□

4. (5475)- Hz. Bureyre (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre, "Ölünce, kabrinin üzerine iki yaş çubuk konmasını tavsiye etmiştir." [Buharî, Cenaiz 82, (Bab başlığında muallak olarak kaydetmiştir).] 474

ِيهِنفْدَت ًَو ِيب ِحاَوص َعَم ِيهِنِفْدِا] :ْرَيَب ُّزلا نب ِ هاللُّدبع ِهي ِخ‘ تلاق اه ْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ِرْيَب ُّزلا نب ُةو ْرُع نعو ـ2 □2555□

يراخبلا هجرخأ .[ِهِب َّك َزُأ ْنأ ُه َرْكأ ِيهِناف ِتْيَبْلا يف # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم.

---

469 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/287-288.

5. (5476)- Urve tu'bnu'z-Zübeyr, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den naklen anlatıldığına göre, "Urve'nin kardeşi Abdullah İbnu Ôz-Zübeyr'e Aişe dedi ki:

"Beni arkadaşlarımla birlikte defnedin. Resulullah'la birlikte odaya defnetmeyin. Zira ben, O'nunla birlikte tezkiye olunmamdan hoşlanmam." [Buhârî, Cenaiz 96, İ'tisam 16.] 475

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), kardeşi Abdullah'a vasiyet ederek, ölünce, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına değil, Resulullah'ın diğer hanımlarının yanına Bakî mezarlığına defnedilmesini talep eder. Büyük bir tevazu eseri olarak, Resulullah'ın mazhar olacağı medh u senaya kendisinin layık olmayacağını, nefsülemirde sahib olmadığı muhtemel olan bir fazilet ve mertebeye konularak ziyade bir medh u senaya Resulullah sebebiyle mazhar olmaktan hoşlanmayacağını ifade ediyor. Bu ifade, Hz. Ömer'in, kendisi için orada mezar izni istediği zaman sarfettiği "Orayı ben kendim için istiyordum" sözüne ters düşmektedir. İbnu Hacer, bu farklılığı, Hz. Aişe bilahere içtihadını değiştirmiş olabilir" diye açıklar.476

ALTINCI FASIL

KABİR ZİYARETİ

* KABİR ZİYARETİNİN YASAKLANMASI

د ِجاَسَمْلا اَهْيَلَع َنيِذ ِخَّتُمْلا َو ِروُبُقْلا ِتا َرا َّو َز ُ هاللّ َنَعَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
2555 2ـ نع يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

ننسلا باحصأ هجرخأ .[َج ُرُّسلاو .

1. (5477)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah kabirleri çok ziyaret eden kadınlara ve kabirlerin üzerine mescidler yapanlara, kandiller takanlara da lanet etsin." [Tirmizî, Cenaiz 61.] 477

AÇIKLAMA:

1- Zevvârat, mübalağa sigasıyla çok ziyaret eden kadınlar demektir. Bu sigadan gelmiş olmasını esas alan Kurtubi ve Aliyyu'l-Kâri gibi birkısım şarihlerimiz, yasağın kabirleri çokça ziyaret eden kadınlara ait olduğunu söylemiştir. Kabirleri çokça ziyaretin, kadına terettüp eden birkısım vazifeleri aksatabileceği, kocasının hukukunun haleldar olmasına sebep olacağı belirtilmiş bu durumlar olmadığı takdirde ziyaretin mekruh olmayacağı söylenmiştir.

2- Ancak bu yasağın, kabir ziyareti hususunda kadın ve erkek herkese ruhsatın gelmesinden evvele ait olduğunu söyleyen alimler de vardır. Bazı alimler, matem için, sayım yapıp övünmek için, aşırı ta'zim için yapılan ziyaretlerle ilgili yasağın halen devam ettiğini belirtmeyi de ihmal etmez. Netice olarak, "melhuz olan mahzurlar bulunmadığı takdirde, kadın da kabir ziyareti yapabilir; kabirden, ölümden ibret almaya erkek kadar onun da ihtiyacı vardır" denilmiştir.

3- Bazı alimler, hadisteki lanetin, kabrin üzerine mescid yapanlara yönelik olduğuna dikkat çekerek, önce mescid yapılsa, sonra da mescidi yaptıran vakfın mezarı, mescide yakın inşa edilse, bu yasağın dışında kalabileceğini söylemiştir. Fakat Zeynü'l-Irakî: "Zahir olan şu ki, burada fark yok, bir kimse bir kenarına defnedilmek kasdıyla mescit yaptıracak olsa lanete dahil olur, hatta onun mescide defni haramdır. Şayet, içine defnedilmeyi şart koşmuş olsa bu şart, mescidi gerektiren vakfına muhalefet edeceği için sahih olmaz" demiştir. **4-**

Kabirlerin üzerine kandil takma da yasaklanmıştır. Çünkü fuzuli yere malın heder ve israf edilmesi mevzubahistir. 478

هَعَم اَنْف َرَصْناو َغرَف أَّمَلَف ًاتِهيَم # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم ان ْرَبَق] : لاق امهنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ِصاعلا نب ورمع نب هاللّدبع نعو ـ5 □2555ـ ُتيَتأ : ْتَلاَقَف ؟
ِكِتْيَب ْنِم ِكَج َرْخأ اَم : َلاَقَف .اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَمِطاَف َيِه اَذإف ،اَهَف َرَع
ُهُّنُظأ ٍ،ةَلَبْقُم ٍةأ َرماِب اَذإو ،تِهيَمْلا َباَب َنذاَح اَم اَهيف ُرُكْذَت َكُتْعِمَس ْدَقو ِهاللّ
َذاعَم : ْتَلاَق َىدُكْلا ُمُهَعَم ِتْغَلَب َكَّلَعَل : َلاَقَف .ِهِب ْمُهُتْي َّزَع ْوأ ،ْمُهَتِهيَم ِمِهْيَلإ ُتْم
ِح َرَف ِتِهيَمْلا اَذه َلْهأ دواد وبأ هجرخأ .[روُبُقْلا ُبَسْحأ اَميف َىدُكْلا ُمُهُضْعَب َلاَق .
َكِلذ يف ًاديِدْشَت َرَكَذَف ؛َىدُكْلا ُمُهَعَم ِتْغَلَب ْوَل : َلاَقَف ، ُرُكْذَت

كِيبأ ُّدَج اَها َرَي ى هتَح َةَّنَجْلا ِتْيأَر اَم ْمُهَعَم اَهِيتْغَلَب ْوَل» دازو.يئاسنلاو□ » .

2. (5478)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte bir ölü defnettik. Defin işi bitince Aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte ölünün (çıktığı evin) kapısının 479 hizasına kadar geldik. Orada gelmekte olan bir kadınla karşılaştık. Zannımca, Aleyhissalâtu vesselâm onu tanıdı. Bu, Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ) idi.

"Evden niye ayrıldın?" diye sordu.

"Şu ölünün sahibine geldim. Ölülerine olan merhamet duygularımı onlara ifade ettim. (Allah rahmet etsin dedim) -veya ölüleri sebebiyle onlara taziyede (başsağlığı dileğinde) bulundum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Belki sen onlarla birlikte kabirlere kadar vardın!?" dedi. Hz. Fatıma: "Allah korusun! O hususta sizin zikrettiğiniz günahı işittim, (hiç kabre kadar gider miyim!)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm "

"Eğer onlarla kabirlere kadar gitmiş olsaydın..." diyerek ciddi bir tehditte bulundu.

Ravilerden biri, "Küda"dan maksadın kabirler olduğunu zannederim" dedi." [Ebu Davud,

Cenaiz 26, (3123); Nesâî, Cenaiz 27, (4, 27).]480

AÇIKLAMA:

1- Hz. Fatıma'yı Resulullah'ın, kabirlere kadar gitmiş olma durumunda nasıl tehdit ettiğini Ebu Davud'un rivayetinde göremiyoruz.

Belki de Hz. Fatıma'ya olan hürmet, onu kinaye ile bırakmaya sevketmiştir. Nesai'nin rivayetinde görmek mümkün: "Eğer onlarla kabirlere kadar gitseydin, cenneti babanın ceddi görünceye kadar göremezdin." Bu ibare "ebediyyen cenneti göremezdin" demektir. Çünkü "babanın ceddi" tabiriyle cenneti görmekte çok müşkilat çekeceği ifade edilmiştir. Dilimizdeki "balık kavağa çıkınca", "çıkmaz ayın son çarşambasında" gibi tabirleri andırır. Bu ifade ise, sadece küfür ifade eden bir davranış için kullanılabileceğine göre, maksad tağliz ve mübalağadır. Aksi takdirde Resulullah'ın dedesi Abdulmuttalib'in küfrüne ve ebedî cehennemlik olduğuna hükmetmek gerekir. Halbuki onun durumu ulemaya göre kendilerine şeriat gelmeyenlerin hükmüne tabidir ve ehl-i necattır.

Ayrıca, bir kadın, cenazeyi kabristana kadar takip etse bile, bunun ebedî cehennemi gerektiren bir küfür olmayacağı da açıktır. Böyle bir günah, azabı gerektirse bile ebedî olmaz. Ehl-i Sünnet küfrü gerektirmeyen günahlar için "cennete giremez" şeklinde ifade edilen hadisleri, "İlk girenlerle giremez" diye te'vil eder. Yani "sen cenneti ilk görenlerden olamazsın, senin cenneti görmen gecikir" demek olur. **2-** 481 Hadis taziyenin meşruluğuna, kadınların taziye için tek başlarına taziye evine gidebileceklerine delildir.

* **KABİR ZİYARETİNE CEVAZ**

□هاللّ ِ#: ُتْنُك ْمُكُتْيَهَن ْنَع ِز َراَي ِة ِروُبُقْلا ؛ ُزَف ُرو اَهو. اَهَّنإف ُت َذَكهِر ُ مُك
□2555 □ 2ـ نع ةديرب َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق: [قَلا َر َسوُل

. ِخ َر َة]. أخرجه الخمسة إ لاالبخاريŒI

1. (5479)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben sizi kabirleri ziyaretten men etmiştim. Artık onları ziyaret edebilirsiniz. Çünkü onlar size ahireti hatırlatır." [Müslim, Cenaiz 106, (977); Ebu Davud, Cenaiz 81, (3235); Tirmizî, Cenaiz 60, (1054); Nesâî, Cenaiz 100, (4, 89).]482

هُتْنَذأَتْساو ،يل ْنَذأَي ْمَلَف يِهمُ ‘ َرِفْغَتْسا ْنأ يِهب َر ُتْنَذأْتْسِا :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555□

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .]يِل َنِذَأف اَه َرْبَق َروُزأ ْنأ يف .

2. (5480)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rabbimden anneme istiğfar talep etmek için izin istedim, fakat bana izin vermedi. Kabrini ziyaret etmem için izin istedim, buna izin verdi." [Müslim, Cenaiz 105, (976); Ebu Davud, Cenaiz 81, (3234); Nesâî, Cenaiz 108, (5, 90).][483]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler kabir ziyareti hususunda bidayetlerde konan yasağın kaldırıldığını ifade etmektedir. İslam'ın başında putperestliğin tesirini azaltmak için kabir ziyareti yasaklanmıştı. İslam kökleşip, iman kalplerde iyice yerleşince eski yasak kaldırıldı. Artık, kabirlere tapınmak mevzubahis olamazdı. Her şeye rağmen, birkısım alimler, kadınların ziyareti hususunda mutlak bir cevazdan yana değiller. Kimisi çok ziyareti, kimisi genç kadınların ziyaretini mübah görmemişlerdir. Mesela Kurtubî, genç kadınlara kabir ziyaretinin haram olduğu, yaşlılara haram olmadığı, erkeklerden ayrı giderlerse hepsine helal olduğu kanaatindedir.

2- Müşrik sayılan kimsenin de kabrinin ziyaret edilebileceği söylenmiştir. Ancak Resulullah'ın annesi müşrik mi, değil mi tam bir hüküm yok. Fetret ehli olması sebebiyle ehl-i necat olacağı kabul edilmiştir. Resulullah'ın ebeveyninin iman durumu ihtilaflı ise de, sahih görüşe göre mü'mindirler. Bu hususta üç görüş ileri sürülmüştür: **1)** Bir görüşe göre Hz. İbrahim'in haniflik dinine mensup idiler. **2)** Fetret devri muvahhitlerindendirler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın nübüvvet nurunu nakleden bütün ataları muvahhittir, ehl-i necattır.

3) Hadis, müşriklere istiğfar etmemek gerektiğini ifade eder. Resulullah'ın ebeveyni müşrik olmadıkları halde onlar hakkında istiğfara müsaade edilmeyiş sebebi izah edilmiyor. Allah bilir deyip geçiyorlar. 4) Kabir ziyaretine cevaz veren hadisten sonra, erkeklerin ziyaretten men edileceklerine dair hiçbir alim söz söylememiştir. Başta Resulullah olmak üzere Ashab kabir ziyaretinde bulunmuştur. Resulullah bilhassa Uhud şehidlerini her yıl ziyaret etmiş, dua okumuştur. Hülefa-i Raşidîn de aynı ziyaretleri devam ettirmişlerdir. Hz. Ömer, babasının kabrini; Hz. Aişe kardeşi Abdurrahman'ın kabrini; Hz. Fatıma, Hz. Hamza'nın kabrini her cuma ziyaret edermiş.

İbnu Habib: "Kabirleri ziyaret ederek, yanlarında oturmak ve geçerken orada yatanlara selam vermekte bir beis yoktur. Bunu Aleyhissalâtu vesselâm da yaptı" der.

Aynî: "Kabir ziyareti ile ilgili olarak gelen rivayetlerden, kabir ziyaretinin kadınlar için mekruh, hatta bu zamanda haram olduğu manası çıkar. Bahusus Mısır kadınlarına! Çünkü onlar dışarıya fitne ve fesad için çıkarlar. Halbuki ziyaret ruhsatı, ahireti hatırlatmak ve göçenlerden ibret olarak dünyaya dalmamak içindir" diyerek bu gayeye uygun gelmeyecek olan ziyaretlerin halen mekruh veya haram addedilebileceğine dikkat çeker.484

*** ZİYARETÇİ NE DEMELİDİR?**

م َّسلا : َلاَقف ؛ِهِهْجَوِب ْمِهْيَلَع َلَبْقأف ِةَنيِدَمْلا ِلْهأ ِروُبُقِب # ِ هاللّ ُلوُس َر َّر
َم] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِضَر ٍساهبع نبا نع ـ2 2552

يذمرتلا هجرخأ .[ِرَث ِاِب ُنْحَن َو ٌفَلَس اَنَل ْمُتْنأ ؛ْمُكَل َو اَنَل ُ هاللّ ُرِفْغَي َو.
ِروُبُقلا َلْهأ اَي ْمُكْيَلَع

1. (5481)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine ehlinin mezarlarına uğramıştı. Mezarlara yüzünü çevirerek: "Esselamu aleyküm (selam üzerinize olsun) ey kabir halkı! Allah sizi de bizi de mağfiret buyursun. Sizler bizim seleflerimizsiniz. Biz de arkadan geleceğiz" buyurdular." [Tirmizî, Cenaiz 59, (1053).]485

أَّنإ َو ،َنيِنِمْؤُم ٍم ْوَق َراَد ْمُكْيَلَع ُمَّسلا : َلاَقَف ِةَرَبْقَملا ىلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َج َرَخ]
: لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 2555

ةَيِفاَعْلا ْمُكَل َو اَنل َ هاللّ ُلأسأ» :دازو ؛هوحن ةديرب نع يئاسنلاو «
ملسملو.دواد وبأ هجرخأ .[َنوُق ِح َ ْمُكِب ُ هاللّ َءاَش ْنإ

2. (5482)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir mezarlığa uğramıştı: "Selam üzerinize olsun ey mü'minler cemaatinin mahalle halkı! İnşaallah biz de sizlere kavuşacağız!" buyurdular." [Ebu Davud, Cenaiz 83, (3237).]

Müslim ve Nesai'de Büreyde'den gelen bir rivayette şu ziyade var: "Allah'tan bizim için de sizin için de afiyet dilerim." 486

* KABİRLER ÜZERİNE OTURMA

بلا َصُلْخَتَف ُهبَاَيِث َق ِرْحُتَف ٍة َرْمَج بلَع ْمُكُدَحاَ ِسلْجَي ْن‘ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 □2555□

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِرْبَق بلَع َسِلْجَي ْنأ ْنِم ُهَل ٌرْيَخ ِهِدْل ِج .

1. (5483)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Birinizin bir kor üzerine oturup elbisesini oradan da bedenini yakması, kendisi için bir kabrin üzerine oturmaktan daha hayırlıdır." [Müslim, Cenaiz 96, (971); Ebu Davud, Cenaiz 77, (3228); Nesâî, Cenaiz 105, (4, 95).] 487

كلام هجرخأ .[اَهْيَلَع ُع ِجَطْضَي َو َروُبُقْلا ُدَّسوَتَي َناَك ُهَّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر .
□2555□ 5ـ هيلع نعو

2. (5484)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre kabirlere dayanır, üzerlerine yatardı. [Muvatta, Cenaiz 34, (1, 233).] 488

هَّنأ ٍتِباَث ِنْب ِدْي َز ِهِهمَع ْنَع يِن َرَبْخاَ َو ٍرْبَق بلَع يِنَسَلْجأف يِدَيِب ٍدْي َز ُنب ُةَجَ□
□2552□ 5ـ نعو نامثع نب ميكح ٍلاق: [أَذَخ َراَخ ِ

ةمجرت يراخبلا هجرخأ .[اَهْيَلَع َثَدْحأ ْنَمِل َكِلذ َه ِرُك اَمَّنإ : َلاَق .

3. (5485)- Osman İbnu Hakim anlatıyor: "Harice İbnu Zeyd elimden tutup beni bir kabrin üzerine oturttu ve amcam Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'ten haber verdi. Buna göre, Zeyd şöyle demişti: "Kabir üzerine oturmanın mekruhluğu, onun üzerinde abdest bozanlaradır." [Buhârî, Cenaiz 82, (bab başlığında muallak olarak gelmiştir.)] 489

AÇIKLAMA:

Kabir üzerine oturmayı yasaklayan haberler ihtilaflı geldiği için ulema bunun yorumunda ihtilaf etmiştir. Cumhur dediğimiz çoğunluk ne maksatla olursa olsun oturmayı anlarken, İmam Malik, Ebu Hanife ve ashabı gibi birkısım alimler de büyük veya küçük abdest bozmak maksadıyla oturmayı anlamıştır. İbnu Hacer, hadisin şerhinde her iki görüşü te'yid eden başka rivayetler de kaydeder. 490

YEDİNCİ FASIL

TAZİYE HAKKINDA

هجرخأ .[ِةَّنَجْلا يف ًادْرُب َيِسُك نَلْكَث ى َّزَع ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يِمَلْس‘ا ِة َز ْرب يبأ نع ـ2 □2555□

. يذمرتلا

1. (5486)- Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim çocuğunu kaybeden bir anneye taziyede bulunursa cennette ona bir bürde giydirilir." [Tirmizî, Cenaiz 74, (1076).]491

يذمرتلا هجرخأ .[ِه ِرْجأ ُلْثِم ُهَلَف ًاباَصُم ى َّزَع ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق .
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ5 □2555□

2. (5487)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (bir belaya) maruz olana taziyede bulunursa, ona öbürünün sevabının bir misli verilir." [Tirmizî, Cenaiz 71, (1073).] 492

AÇIKLAMA:

Taziye, umumiyetle ölü sahibine başsağlığı için yapılan ziyarete denir. Lügat olarak sabır tavsiye etmek, teselli etmek manasını ifade eder. Dinimiz musibete düşenlere ilgi göstermeyi emreder, ilgiye büyük sevap vaadeder. Nitekim ikinci hadiste, musibet sahibine teselli vermenin, musibeti çekenin sabır ve tevekkül göstererek kazanacağı sevap kadar sevaplı bir amel olduğu belirtilmektedir. Taziye vermenin, alimlerimiz, bizzat giderek (telefon ederek), mektup yazarak gerçekleşebileceğini belirtir ve taziyenin musibeti azaltıcı bir ifade olduğunu 487 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/296. söyler. Sabır tavsiye etmek, musibetin ecrini, sevabını hatırlatmak, "Allah ecrini artırsın", "Sabr-ı cemil versin", "Şükretmeyi nasip etsin" gibi dualarda bulunmak, "hayra sebep olan, yapan gibidir" düsturuna bianen, taziye ile musibet sahibini teskin ve teselli eden onun ecrine biiznillah iştirak edecektir. 493

اوُعَنْصا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق ٍرَفْعَج ُيْعَن Œاَمْ مُهَءاَج ْدَق ُهَّنِاَف ًاماَعَط ٍرَفْعَج ِلِ
َءاَج اَّمَل] :لاق رفعج نب ِ هاللّدبع نعو ـ5 2555

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ْمُهُلِغْشُي .

3. (5488)- Abdullah İbnu Câfer anlatıyor: "Ca'ferin ölüm haberi geldiği zaman, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ca'fer ailesi için yemek yapın! Çünkü onlara, onları meşgul eden (haber) geldi!" buyurdular." [Tirmizî, Cenaiz 21, (998); Ebu Davud, Cenaiz 30, (3132).] [494]

AÇIKLAMA:

Hadis, hicretin sekizinci yılında Mute Savaşı'nda ölen Hz. Ca'fer'in ölüm haberi üzerine Resulullah'ın bir tedbirini gösteriyor: Acı haber sahibi aileye, yemek hazırlamak suretiyle yardım. Alimlerimiz, bundan hareketle musibetli, meşguliyetli anlarda akraba ve komşuların yemek meselesinde ortaklaşması gerektiğine hükmetmişlerdir. Bunun müddetinin bir gündüz bir gece olduğu belirtilmiştir. Aliyyu'l-Kâri: "Çünkü hüzün, umumiyetle yemekten alıkoyacak derecede insanı bir gün meşgul eder. Ayrıca yapılan yemekten yemeleri için ısrar edilir" der. İbnu'l-Hümam yakın komşu ve uzak akrabalara yemek hazırlamanın müstehab olduğunu belirttikten sonra, cenaze evinin, gelenlere ziyafet vermesinin mekruh olduğunu belirtir. "Çünkü der, ziyafet sürur için teşri edilmiştir. Şürur (musibetler) için değil. Bu çok çirkin bir bid'adır." [495]

وبأو كلام هجرخأ .[ِمْث“ا يف ِِهنْعَت ،ٌّيَح َوُه َو ِه ِرْسَكَك ِتِيَمْلا ِمْظَع ُرْسَك] :
َتْلاَق اهَّنأ اهنَع ُ هاللّ َيِضَر ةشئاع نعو ـ5 2555

دواد .

4. (5489)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şöyle buyurdular: "Ölünün kemiğini kırmak, onu diri iken kırmak gibidir." (Hz. Aişe bu sözüyle) günah cihetiyle demek istemiştir. [Muvatta, Cenaiz 45, (1, 238); Ebu Davud, Cenaiz 64, (3207).] [496]

هاللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق .ُهْنِم ٌحا َرَتْسُم َو ٌحي ِرَتْسُم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف
ٍة َزاَنِجب َّرُم] :لاق هنَع ُ هاللّ َيِضَر ةداتق يبأ نعو ـ2 2555

بَصَن ن ِم ُحي ِرَتْسَي ُنِمْؤُمْلا ُدْبَعْلا : َلاَق ؟ُهْن ِم ُحا َرَتْسُمْلا َو ُحي ِرَتْسُمْلا اَم

يئاسنلاو ةثتلا هجرخأ .[ُّباوَّدلا َو ُرَجَّشلا َو ُدابِعْلا ُهْنِم ُحي ِرَتْسَي ُر ِجاَفْلا َو .
اَهِبَص َو َو اَيْنُّدلا؛

5. (5490)- Ebu Katade (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir cenaze geçirilmişti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hem o istirahata kavuştu, hem de ondan istirahata kavuşuldu" buyurdular. Bunun üzerine, yanındakiler: "Ey Allah'ın Resulü, "istirahata kavuşan" ve "ondan istirahata kavuşan" kimdir, bu ne demektir?" diye sordular. Şu açıklamayı yaptı: "Mü'min kul (ölünce) dünyanın yorgunluk ve ağrılarından kurtulur. Facir (ölünce) ondan da kullar, memleket, ağaçlar ve hayvanlar kurtulur." [Buhârî, Rikak 42; Müslim, Cenaiz 61, (950); Muvatta, Cenaiz 54, (1, 241, 242); Nesâî, Cenaiz 48, 49, (4, 48).][497]

مُث .# ِ هاللّ ُلوُس َر ِهْيَلَع بهلَصَف اَهِب َدِل ُو ْنَّمِم ِةَنيِدَمْلاِب ٌلُج َر َتاَم] :لاق
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ5 2552ـ .[ِةَّنَجْلا يف ِه ِرَثأ
ٍعِطَقْنُم ىلا ِهِدِل ْوَم َنْيَب َسْيِق ِهِدِل ْوَم ِرْيَغِب َتاَم اَذإ َدْبَعْلا َّنإ : َلاَق ؟ َكاَذ َمِل َو
اوُلاَق .ِهِدِل ْوَم ِرْيَغِب َتاَم ُهَتْيَلاَي : َلاَق:

يئاسنلا هجرخأ .

6. (5491)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Medine'de doğan bir adam Medine'de ölmüş idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazını kıldırdı, sonra da: "Keşke doğduğu yerden başka bir yerde ölseydi!" buyurdu. Oradakiler "Niçin?" diye sorunca açıkladı: "Kul doğduğu yerin dışında ölürse, cennette doğduğu yerle eserinin kesildiği (ecelinin geldiği) yerin arası mukayese edilir!" [Nesâî, Cenaiz 8 (4, 7).][498]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kişinin doğduğu yerde değil de gurbette ölmesinin faziletli olduğunu ifade eder. Daha önce kaydedilen bir hadiste (5431) kimlerin şehit olduğunu belirten Aleyhissalâtu vesselâm, gurbette ölenleri de zikretmiş idi. Diğer taraftan hadislerde Medine'de ölmenin fazileti de zikredilmiştir. Öyleyse, şarihlerin belirttiği gibi hadis, Medine'de ölen bu kimsenin muhacir olmasını temenni etmektedir. "Keşke muhacir olsaydı, gurbette ölmüş sevabını da alacaktı"

---

493 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/298.

manasında bir temenni, Medine'de doğan için de bir başka yerde ölmesi temenni edilebilir. Böylece hadis, Medine'de ölmenin faziletini ifade eden hadise ters düşmemiş olur. **2-** Gurbette ölenin ecelinin geldiği yerle memleketi arasının kıyaslanmasından murad, o kimseye aradaki mesafenin uzunluğu ölçüsünde fazla sevap verilmesini ifade eder. Bazı alimler: "Kabrinin ona bu nisbette genişletilmesi muraddır" demiştir. Ancak lafızda bu manaya delalet oldukça zayıf gözükmektedir. **3-** Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhatapları olan Ashab'a uzak diyarlara neşr-i din için gitmeye bir tevşik vardır. Gerçi her asırda insanlar bu teşvike muhtaçtır; ticaret, ilim, cihad, neşr-i din gibi maksadlarla, tehlikeli olan uzak diyarlara gitmede bu teşvikler gereklidir. [499]

ÜÇÜNCÜ BAB

ÖLÜMDEN SONRASI HAKKINDA

* KABİR AZABI

رُكْذَت : ُهَل َليِقَف ؛ُهَتَيْحِل َّلُبَي ىَّتَح ىكَب ٍرْبَق ىلَع َفَق َو اَذإ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر□ ا ِل□Œُنَاَمْثُع َناَك] :لاق ِناهفع نب ىل ْوَم ئناه نع ـ2 □2555ـ اجَن ْنإف .ِة َر ِخ ِزاَنَم ْنِم ٍلِ ِزْنَم ُل َّوأ ُرْبَقْلا :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاَق ؟يِكْبَتَف َرْبَقْلا رُكْذَت َو ،يِكْبَت َ َف َراَّنلا َو َةَّنَجْلا :ٌئناه لاق ،نيزر داز.[ُهْنم ُعَظْفأ ُرْبَقْلا َو َّإ ُّطَق ًارَظْنَم ُتْيأَر اَم :# َلاَق َو ُهْنِم ُّدَشأ ُهَدْع َب اَمَف ُهْنِم ُجْنَي ْمَل ْنإو ، ُرَسْيأ ُهَدْعَب اَمَف ُهْنِم

« □ُجْنَت ُهْنِم يِذ ٍةَميِظَع ٍوإ َّيِهنإف َ اَخَلاُك َنَاج ِاي ً. أخرجه الترمذي.«الفَظِيع اَهْنِم ُجْنَت ْنإف :ُدُشْنَي هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَمْثُع ُتْعِمَس

. الشديد الشنيع

1. (5492)- Hâni Mevla Osman İbnu Affan (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh), bir kabrin üzerinde durunca sakalı ıslanıncaya kadar ağlardı. Kendisine: "Cenneti ve cehennemi hatırladığın vakit ağlamıyorsun, fakat kabri hatırlayınca ağlıyorsun!" dediler. Bunun üzerine: "Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim.

"Kabir, ahiret menzillerinin birinci menzilidir. Kişi ondan kurtulabilirse, ondan sonrakiler daha kolaydır. Ondan kurtulamazsa ondan sonrakiler bundan daha zordur, daha şediddir." Hz. Osman devamla Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü de nakletti: "(Ahiret aleminden gördüğüm) manzaraların hiçbiri kabir kadar korkutucu ve ürkütücü değildi!" Rezin şu ziyadeyi kaydetti: "Hâni der ki: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şu beyti inşa ettiğini işittim: "Eğer ondan necat buldunsa, büyük musibetten kurtuldun, Aksi halde senin kurtulacağını hayal etmem." [Tirmizî, Zühd 5, (2309).]500

.[□اَنْل ُّكُشَن يف ِباَذَع ِرْبَقْلا ىتَح ىهتَن َزَن َل: أهْلَاكُمُ التَّكَاثُرُ ىتَح ُز ُر ْتُمُ المَقَابِر ِزا َم] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ5 □ 2555□

. أخرجه الترمذي

2. (5493)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu ayet ininceye kadar kabir azabından şüphelenmeye devam etmiştik. (Mealen): "Sayınızın çokluğuyla övünmek sizi oyaladı. Öyle ki, kabirleri ziyaret ettiniz." [Tirmizî, Tefsir -Tekasür, (3352).][501]

AÇIKLAMA:

Tekasür çoklukla övünme demektir. Çokluk ise malda, sayıda, menakıbda, yani insanlar nazarında övünme vesilesi olan her şeyde mevzubahistir. Ayet-i kerime; bu sayı çokluğuyla övünme sebebiyle Rabbinize olan ibadetten geri kaldınız. O kadar ki, mezarı ziyaret ettiniz, yani öldünüz, ölünceye kadar bu işten vazgeçmediniz, ibadete bir türlü vakit ayıramadınız demektir. Şarihlerin kaydına göre, Arapça'da kabiri ziyaret etmek, "ölmek" demektir. Bölece ayetin manası: "Malınızı çoğaltma hırsı sizi öylesine oyaladı ki, bu oyalanmaya devam ederken ölüm sizi yakaladı."

Taberi, bu surede kabir azabının varlığına delil olduğunu söyler: "Çünkü der, Allah Teala hazretleri, övünmenin oyaladığı bu adamların haberini vermekte. Bunlar, kabre girdikleri zaman karşılaşacakları şeyi bilecekler, Rablerine ibadet yerine mal ve evlat çokluğuyla övünerek oyalanmanın karşılığı ne kadar fenadır, kabre girince görecekler diye onları tehdid etmekte, korkutmakta" (özetle).

Yeri gelmişken kaydedelim: Kur'an-ı Kerim'de kabir azabından daha açık bir şekilde bahseden başka ayetler de mevcuttur. Bunlardan biri "Onlar kıyamete kadar sabah-akşam ateşe sunulurlar. Kıyamet günü geldiğinde ise, "Firavun ehlini azabın en şiddetlisine sokun" denir" (Mü'min 46). Burada, alimlerin belirttiği üzere, kabir azabının varlığı pek zahir olarak ifade edilmiştir. Çünkü, ayetin devamında kıyamet azabından ayrıca söz edilmekte ve bunun kabirde her gün çektikleri azabtan daha şiddetli olacağı belirtilmektedir. İbnu Kesir: "Bu ayet, Ehl-i Sünnet'in kabirde berzah azabının varlığını istidlal etmelerine büyük bir asıldır" der. Razi de, ayette geçen "akşam, sabah ateşe atılma" hadisesinin kıyametle ilgili olmadığını, çünkü kıyametteki ateşe atılmaya ayetin sonunda ayrıca temas edildiğini belirtir. Kıyamet azabının da dünyadaki azab olmayacağını, çünkü dünyadaki azabtan ayetin başında "sabah-akşam atılmaları" şeklinde temas edildiğini belirtir. "Öyleyse der, şurası kesinlik kazandı ki dünyadaki sabah-akşam ateşe atılma işi ölümden sonra başlayıp kıyamete kadar devam edecek olan ateşe atılmadır. Öyleyse bu ayet onlar hakkında kabir azabının varlığını isbatlar. Bu onlar hakkında sabitse başkaları hakkında kabir azabının varlığını isbatlar. Bu onlar hakkında sabitse başkaları hakkında da sabittir. Çünkü arada fark olduğunu söyleyen yok."

İmam-ı Buhârî, kabir azabı üzerine açtığı baba girerken , kabir azabına Kur'an'dan delil zımnında şu ayetleri de kaydeder. (Mealen): "...Sen o zalimleri can çekişirken bir görsen! Melekler ellerini uzatıp: "Haydi çıkarın canınızı bedenlerinizden!" derler. "Bugün Allah adına haksız yere söyledikleriniz ve O'nun ayetlerine karşı büyüklük tasladığınız için hor ve hakir edici azabla cezalandırılacağınız gündür" (En'am 93); "...Biz onları (dünyada ve kabirde) iki kere azaba uğratacağız. Sonra da onlar, pek büyük bir azaba atılacaklardır" (Tevbe 101). 502

ـ5 □2555ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنها: [أنَّ يَهُودِيَّةً دَخَلَتْ عَلَيْهَا فَذَكَرَتْ عَذَابَ الْقَبْرِ فَقَالَتْ: أَعَاذَكِ اللّهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ. فَسَأَلَتْ عَائِشَةُ رَسُولَ اللّهِ # عَنْ عَذَابِ الْقَبْرِ. فَقَالَ: نَعَمْ، إنَّ عَذَابَ الْقَبْرِ حَقٌّ وَإنَّهُمْ يُعَذَّبُونَ فِي قُبُورِهِمْ عَذَابًا تَسْمَعُهُ الْبَهَائِمُ؛

قَالَتْ: فَمَا رَأَيْتُهُ بَعْدُ صَلَّى صَلَاةً إِلَّا تَعَوَّذَ فِيهَا مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ]. أخرجه الشيخان والنسائي.

3. (5494)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre, bir Yahudi kadın, yanına girdi. Kabir azabından bahsederek: "Seni kabir azabından Allah korusun!" dedi. Aişe de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kabir azabından sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet, kabir azabı haktır. Onlar kabirde azap çekerler, onların azabını hayvanlar işitir!" buyurdu. Hz. Aişe der ki: "Bundan sonra Aleyhissalâtu vesselâm'ın namaz kılıp da, namazında kabir azabından istiaze etmediğini hiç görmedim." [Buhârî, Cenaiz 89, Müslim, Mesacid 123, (584); Nesâî, Cenaiz 115, (4, 104, 105).] 503

AÇIKLAMA:

Sadedinde olduğumuz rivayet, bidayette Müslümanlar arasında kabir azabıyla ilgili bir malumatın olmadığını, ilk defa Yahudilerin bu meseleyi Müslümanlar arsında gündeme getirdiklerini ifade etmektedir. Gerçekten bu paralelde daha sarih ifadeler de mevcuttur. Hatta bazı rivayetler Hz. Aişe'nin bunu Resulullah'a sorduğunu, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kıyamet gününün azabından başka azab yoktur" diye cevap verdiğini, bilahare gelen vahiy üzerine Aleyhissalâtu vesselâm'ın kabir azabının varlığını ikrar ve beyan ettiğini belirtir. Bundan sonra namazlarda kabir azabından istiaze etmiştir.504

ريبَك يف ِنَابَّذَعُي اَم َو ،نَابَّذَعُيَل اَمُهَّنِإ :َلاَقف .ِنْي َربَق ىلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر□ .
َّرَم] : لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2552ـ َس َرَغَف ،نْيَنْثا
ا اًَمأو ،ةŒُهَّقَشَف ،ٍبَط َر ٍبيسَعِب اَعَد َّمُث .ِهِل ْوَب ْنِم ُرِتَتْسَي َ َناَكَف ُرَخ
َميِمَّنلاِب ِشْمَي َنَكَف اَمُهُدَحأ اًَّمأ ،ىلَب :َلاَق َّمُث «ٍريبك يف نا َبهذعُي اَم َو»
هلوق.ةسمخلا هجرخأ .[اَسَبْيَي ْمَلاَم اَمُهْنَع َفِهفَفُخي ْنأ ُهَّلَعَل :َلاَق َّمُث .ًاد ِحا َو:
اَذه ىلَع َو ،ًاد ِحا َو اَذه ىلَع صوخلا نم هيلع امو ،صوخلا تبنمو بركلا نيب ام لخنلا
فعس نم « ُبيسَعلاو».هعفي نأ دارأ ول امهيلع هلعف ريبك يف يأ

. □فهو فعس، ديرجلاو فعسلا اضيأ

4. (5495)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) iki kabre uğradı ve: "(Bunlarda yatanlar) azab çekiyorlar. Azabları da büyük bir günahtan değil" buyurdular. Sonra sözlerine şöyle devam ettiler: "Evet! Biri, nemimede (laf getirip götürmede) bulunurdu. Diğeri de idrar sıçrantısına karşı korunmazdı." Aleyhissalâtu vesselâm sonra yaş bir hurma dalı istedi, ikiye böldü. Birini birinin üzerine dikti, birini de öbürünün üzerine dikti. Sonra da: "Belki bunlar yaş kaldıkça azapları hafifler!" buyurdular." [Buhârî, Vudu 55, 56, Cenaiz 82, 89, Edeb 46, 49; Müslim,Taharet 111, (292); Tirmizî, Taharet 53, (70); Ebu Davud, Taharet 11, (20, 21); Nesâî, Taharet 27, (1, 28-30).][505]

نإ ،هي ِشَعْلا َو ِةاَدَغْلاِب ُهُدَعْقَم ِهْيَلَع َض ِرُع ْمُكُدَحأ َتاَم اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :َلاق امهنَع ُ هاللّ َي ِضَر رمع نبا نعو ـ2 □2555ـ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُ هاللّ
َكَثَعْبَي ىهتَح َكُدَعْقَم اَذه :ُلاَقُيَف .ِراَّنلا ِلْهأ ْنِم َناَك ْنإ َو ،ِةَّنَجْلا ِلْهأ
ْنِمَف ِةَّنَجْلا ِلْهأ ْنِم َناَك

. هجرخأ ةتسلا إ ابأ دواد

5. (5496)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri ölünce, kendisine akşam ve sabah (cennet veya cehennemdeki) yeri arzedilir. Cennet ehlinden ise, (yeri) cennet ehlinin (yeridir), ateş ehlinden ise (yeri) ateş ehlinin (yeridir). Kendisine: "Allah seni kıyamet günü diriltinceye kadar senin yerin işte budur!" denilir." [Buhârî, Cenaiz 90, Bed'ül-Halk 8, Rikak 42, Müslim, Cennet 65, (2866).; Muvatta, Cenaiz 47, (1, 239); Tirmizî, Cenaiz 70, (1072); Nesâî, Cenaiz 116, (4, 107).][506]

هُتَلْغَب ِهِب ْتَداَح ْذإ ُهعَم ُنْحَن َو ، ِراَّجَّنلا يِنَبِل ٍطِئاَح يف # ِ هاللّ ُلوُس َر□ اَنْيَب] :لاق هنَع ُ هاللّ َيِ ضَ رِ تباث نب ِدْيَ ز نعو ـ5 □2555ـ يف :َلاَق ؟اوُتاَم نَتم :َلاَق .اَنأ :ٌلُج َر َلاَقَف ؟ِرو ُبُقْلا ِهِذه َباَحْصأ ُفرِْعَي ْنَم :# َلاَقَف .ٌةَسْمَخ ْوأ ٌةَتِس :ٌرُبْقأ اذإو ،هيِقْلُت ْتَداَكَف

□لاَق: ّنإ ِهِذه ًةَّمُ‘ا ىَلَتْبُت يف ِروُبُق .اَه ْولَف ّ ْنأ ّ َنا اوُنَفاَدَت ْوَعَدَف ُت هاللّ ّ َنأ ِ نم ِباَذَع ِرْبَقلا .اوُلاَق :نَعُوذُ بِاّللهِ ِ نم ِباَذَع ِرْبَقْلا .َلاَق :اوُذَّوَعَت اوُذ ّ ْرِهشلا .ِك ِ م َن َيُسْمِعَكُمْ نم ِباَذَع ِرْبَقلا ِذهلا ُعَمْسأ ِم ْنُه. ّ ُثم َلاَق :اوُذَّوَعَت اوُذ ّ ِب الّله . َلاَق: اوُذ َّوَعَت اوُذ ّ ِبالّله ِ نم َنَتِفْلا اَم َرَهَظ اَهْنِم َو اَم َبَطَن. َقاَلوُا: نَعُوذُ بِالّله ِ نم ْ ِباَذَع ِراَّنلا. َقاَلوُا: نَعُوذُ بِالّله ِ نم ْ ِباَذَع ِراَّنلا

. ِ نم ْ ِفتْنَة ِ الَّدْجَال. َقاَلوُا: نَعُوذُ بِالّله ِ نم ْ ِفتْنَة ِ الَّدْجَال]. أخرجه مسلم اَلفْتِن َ ما َظهَر َ منِها َو َ ما َبطَن . َقاَل: َتعَّوَذ ُوا بِالّله

6. (5497)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bizimle birlikte, Benî Neccar'a ait bir bahçede bulunduğu sırada bindiği katır, onu aniden saptırdı, nerdeyse (sırtından yere) atacaktı. Karşımızda beş veya altı kabir vardı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu kabirlerin sahiplerini bilen var mı?" buyurdular. Bir adam: "Ben biliyorum!" deyince, (aleyhissalâtu vesselâm): "Ne zaman öldüler?" dedi. Adam:

"Şirk devrinde" deyince Aleyhissalatu vesselam:

"Bu ümmet kabirde fitneye maruz kılınacak. Eğer birbirinizi defnetmemenizden korkmasaydım şahsen işitmekte olduğum kabir azabını size de işittirmesi için Allah'a dua ederdim" buyurdular ve sonra şunları söylediler: "Kabir azabından Allah'a sığının!" Oradakiler: "Kabir azabından Allah'a sığınırız!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cehennem azabından da Allah'a sığının!" dedi."Cehennem azabından Allah'a sığınırız" dediler. "Fitnelerin açık ve kapalı olanından Allah'a sığının!" dedi.

"Açık ve kapalı her çeşit fitneden Allah'a sığınırız!" dediler.

"Deccal'ın fitnesinden Allah'a sığının!" buyurdu.

"Deccal'ın fitnesinden Allah'a sığınırız!" dediler." [Müslim, Cennet 67, (2867).] 507

لاَقَف .ًات ْوَص َعِمَسَف ُسْمَّشلا ِتَب َرَغ اَمَدْعَب # ِ هاللّ ُلوُس َر َج َرَخ] :لاق□ :

هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ي ِراَصْن‘ا َبوُّيأ يبأ نعو ـ5 □2555□

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[اَه ِروُبُق يف ُبَّذَعُت ُدوُهَي .

7. (5498)- Ebu Eyyub el-Ensârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Güneş battıktan sonra, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıkmıştı, bir ses işitti: "Bu, kabirlerinde azab çeken Yahudiler(in sesidir)!" buyurdular." [Buhârî, Cenaiz 88; Müslim, Cennet 69, (2869); Nesâî, Cenaiz 114, (4, 102).] 508

يف َتاَم :اوُلاَق ؟اَذه َتاَم ىتَم :َلاَقَف .ٍرْبَق ْنِم ًات ْوَص َعِمَس # َّيِبَّنلا َّنأ] : هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع يئاسهنللو ـ5 □ 2555□

ْرَبَقْلا َباَذَع ْمُكَعِمْسُي ْنأ َ هاللّ ُت ْوَعَدَل اوُنَفاَدَت َ ْنأ َ ْوَل :َلاَق َو َكِلذب□] . َّرُسَف .ِةهيِلِهاَجْلا

8. (5499)- Nesâî, Hz. Enes (radıyallahu anh)'ten naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kabirden bir ses işitmişti: "Bu ne zaman öldü? (bileniniz var mı?)" buyurdular.

"Cahiliye devrinde!" dediler. Bu cevaba sevindi ve: "Eğer birbirinizi defnetmemenizden korkmasaydım kabir azabını size de işittirmesi için dua ederdim" buyurdular." [Müslim, Cennet 68, (2868); Nesâî, Cenaiz 114, (4, 102).] 509

AÇIKLAMA:

Sadedinde olduğumuz hadisler kabir azabının varlığını açık bir şekilde ifade ederler. Ulema bu hususta fazla ihtilaf etmez. Sadece Hariciler'den bazıları ile Mu'tezile'den Dırar İbnu Amr ve Bişr el-Müreysî gibi nadir istisnalar, kabir azabını mutlak olarak inkar cihetine gitmiştir. Mu'tezile'den bir kısmı bunun sadece kâfir için varlığnı iddia etmiştir. Asıl ihtilaf edilen husus, kabir azabının ruhî bir azab mı, yoksa hem ruhî ve hem de cesedî bir azab mı olduğudur. Mevzu üzerine varid olan nasslar, bütün alimleri birinden birini cezmen söylemeye sevkedecek vuzuhta olmadığı için fikirler ihtilaf etmiştir: * İbnu Cerir ve Kerramiye fırkasından bir grup kimse, kabirde sualin sadece bedene vaki olacağını söylemiştir. Bunlara göre, Allah Teala hazretleri, ölünün bedeninde işitecek, anlayacak, elem ve lezzeti duyacak bir idrak yaratmıştır.

* İbnu Hazm ve İbnu Hubeyre sualin sadece ruh üzerine vaki olacağını

söylemiştir. Bunlara göre ruh, artık cesede bir daha dönmez.

* Cumhur bunlara muhalefet eder ve "hadiste sabit olduğu üzere ruh, cesede veya cesedin bir kısmına döner" der. Cumhura göre, azab, eğer sadece ruha vaki olsaydı, hadiste beden de hususi şekilde zikredilmezdi. Ölünün bedenen dağılması buna mani değildir. Çünkü Allah Teala hazretleri cesetten bir parçaya hayatı iade etmeye, bu parçaya suali vaki kılmaya kadirdir, tıpkı bedenin eczasını cem etmeye kadir olduğu gibi. 510

*** MÜNKER VE NEKİRİN SUALLERİ**

عَمْسَيَل ُهَّنإ َو ،ُهُباَحْصأ ُهْنَع بهلوَت َو ِه ِرْبَق يف َع ِض ُو اَذإ َدْبَعْلا َّنإ # ِ هاللّ□
ُلوُس َر ِلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ2 □2255ـ ُهَّنأ ُدَهْشأ : ُلوُقَيَف ُنِم
ْؤُمْلا اَّمأف ؟# ٍدهمَحُم ِلُج َّرلا اذه يف ُلوُقَت َتْنُك اَم : ُهَل ِن َوُقَيَف ،ِهِناَدِعْقُيَف
ِناَكَلَم ُهاَتأ ،اوُف َرَصْنا اَذإ ْمِهِلاَعِن َع ْرَق ؛ْهِيَلإ ِه ِرْبَق ْنِم ُهَل ُ هاللّ ُحَتْفَي َو
،ًاعيِمَج اَمُها َرَيَف .ِةَّنَجلا َنِم ًادَعْقَم ِهِب ُ هاللّ َكَلَدْبأ ِراَّنلا َنِم َكِدَعْقَم ىلا ْرُظْنا :
ُهَل ُلاَقُي َف .ُهِلوُس ِر َو ِ هاللَّدْبَع ٍديِدَح ْنِم ٍةَق َرِطْمِب ُب َرْضُي َّمُث ، َتْيَلَت َ َو
َتْي َرَد َ : ُلاَقُيَف .ُساَّن ْلا ُلوُقَت اَمَك ُلوُقأ ُتْنُك ،ى ِرْدأ َ : ُلوُقَيَف ُقِفاَنُمْلا َو ُرِفاَكْلا
اَّمأ َو سانلا تعبتا و يأ «تيلت و» :هلوق.يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِنْيَلَقهثلا َّإ
ِهيِلَي ْنَم اَهُعَمْسَيَف ًةَحْيَص ُحي ِصَيَف !ِهْيَنُذُأ َنْيَب ًةَب ْرَض

تيلت إ هنووري نوثهدحملاو ،هعطتسي مل اذإ ولآ :كلوق نم ،تلعتفا تيلتئا .
هباوص ليقو ؛هولاق ام لثم تلقف:

1. (5500)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kul kabrine konulup, yakınları da ondan ayrılınca -ki o, geri dönenlerin ayak seslerini işitir- kendisine iki melek gelir. Onu oturtup: "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) denen kimse hakkında ne diyordun?" diye sorarlar. Mü'min kimse bu soruya: "Şehadet ederim ki, O, Allah'ın kulu ve elçisidir!" diye cevap verir. Ona: "Cehennemdeki yerine bak! Allah orayı cennette bir mekâna tebdil etti" denilir. (Adam bakar) her ikisini de görür. Allah da ona, kabrinden cennete bakan bir pencere açar.

Eğer ölen kâfir ve münafık ise (meleklerin sorusuna): "(Sorduğunuz zatı) bilmiyorum. Ben de herkesin söylediğini söylüyordum!" diye cevap verir. Kendisine: "Anlamadın ve uymadın!" denilir. Sonra kulaklarının arasına demirden bir sopa ile vurulur. (Sopanın acısıyla) öyle bir çığlık atar ki, onu (insan ve cinlerden ibaret olan) iki ağırlık dışında ona yakın olan bütün (kulak sahileri) işitir." [Buhârî, Cenaiz

68, 87; Müslim, Cennet 70, (2870); Ebu Davud, Cenaiz 78, (3231); Nesâî, Cenaiz 110, (4, 97, 98); Tirmizî, Cenaiz 70, (1071) -Ebu Hureyre'den-.] 511

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, kabir azabını isbat eden rivayetlerden biridir. Hadisin Tirmizî'deki veçhinde, gelen meleklerin , siyahmavi oldukları, birine Münker, diğerine Nekir dendiği tasrih edilir. Taberâni'de gelen bir veçhinde bu meleklerin gözlerinin bakır tenceresi, dişlerinin de sığır boynuzu gibi olduğu, seslerinin gök gürültüğünü andırdığı belirtilir. Bazı fakihler günahları hesaba çeken meleklere Münker ve Nekir dendiğini, itaatkâr mü'minleri hesaba çeken meleklere Mübeşşir ve Beşir dendiğini söylemiştir.

Bazı rivayetlerde, ölen kişi mü'min olduğu takdirde, "namazı başı ucuna, zekatı sağına, orucu soluna, yaptığı iyi amelleri ayakları tarafına konacağı, adama "otur!" denince oturacağı, batışı sırasında güneşin temessül ettirileceği" belirtilir. İbnu Mace'deki rivayette, mü'min oturtulunca, gözlerini mesh edip: "Beni bırakın namaz kılayım!" diyecektir.

Bazı rivayetlerde, meleklerin "Neye ibadet ediyordun?" diye de soracağı, Allah'ın hidayet ettiği kimsenin: "Allah'a ibadet ediyordum" cevabını vereceği belirtilir. Keza Muhammed denen kimse hakkındaki soruya, mü'minin kelime-i şehadetle cevap vereceği, bu kimseye mezkur iki sual dışında bir şey sorulmayacağı belirtilir. Bazı rivayetlere göre sual bitince mü'mine: "Haydi, zifafa giren kimsenin uykusuyla uyu!" denecek, o da, bir insanın uyuyabileceği en tatlı uyku ile kıyamete kadar uyuyacaktır. Bazı rivayetlerde, mü'mine, kabrinin yetmiş zira' genişletileceği, kabrinin dolunay gecesinde olduğu gibi aydınlatılacağı da belirtilmiştir.

Bir rivayette şu farklı bilgi sunulur: "Semadan bir münadi şöyle seslenir: "Kulum doğru söyledi, ona cennetten tefrişte bulun, cennete giden bir kapı açın, onu cennetten giydirin!" Bunun üzerine cennetin nesiminden ve kokusundan ona getirilir, kabri gözü alabildiğince genişletilir."

Sadedinde olduğumuz hadiste, ölenin kâfir veya münafık olması halinde ortaya koyacağı tavır ve bunun neticesi tasvir edilir. İster istemez akla "facirlerin, fasıkların tavrı ve neticesi ne olacak?" sorusu gelir. Ancak hadisin başka vecihlerinde, "Eğer facir veya kâfir ise" veya "münafık veya şüpheci ise" veya "münafık ise" veya "kötü bir kimse ise", "şek ehlinden ise" gibi farklı tabirlere rastlanır. Böylece bütün insanların hesaba çekileceği ve mü'min dışındakilerin birbirine yakın kötü durumlarla karşılaşacağı anlaşılır. Alimler kabirde sualin varlığında ittifak ederlerse de, çocuklar hususunda ihtilaf ederler. Mümeyyiz olan çocukların hesaba çekileceği kabul edilmiş, mümeyyiz olmayanlar hakkında ihtilaf edilmiştir. Kurtubî onların da hesaba çekileceği kanaatindedir. Hanefîlerden de bu görüş rivayet edilmiştir. Birçok Şafiî, mümeyyiz olmayan çocuğa hesap yok demiştir. Bu sebeple çocuğa telkin yapmanın müstehab olmadığı söylenmiştir. Hz. Peygamber'e de hesap sorulacak mı ihtilaf edilmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın kabirde suale maruz kalmayacağı umumiyetle benimsenen görüştür. "Çünkü derler sual, şe'ni fitneye maruz kalmak olanlara hastır."[512]

د ِح ا َو ىقْبَي َو ِناَنْثا ُع ِج ْرَيَف ؛ُهُلَمَع َو ،ُهُلاَم َو ،ُهُلْهأ :ٌةَث َ َث ِتِهيَمْلا ُعَبْتَي□ .
□2252□ 5ـ هنعو َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق :[َلاَق َر ُلوُس هاللّ ِ #:

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُهُلَمَع ىَقْبَي َو ؛ُهُلاَم َو ،ُهُلْهأ ُع ِج ْرَي .

2. (5501)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölüyü, (mezara kadar) üç şey takip eder: Ailesi, malı ve ameli. Bunlardan ikisi geri döner, biri baki kalır: Ailesi ve malı geri döner, ameli kendisiyle baki kalır." [Buhârî, Rikak 42; Müslim, Zühd 5, (2960); Tirmizî, Zühd 46, (2380).][513]

نوُكَي َ ْنأ َمِدَن ًانِسْحُم َناَك ْنإ .َمِدَن ّاَ ِإ ُتوُمَي ٍدَحأ ْن ِم اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□2255□ 5ـ هنعو يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق :

يذمرتلا هجرخأ .[َع َزَن َنوُكَي َ ْنأ َمِدَن ًائيِسُم َناَك ْنإ َو ،َداَد ْزا .

3. (5502)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölüp de pişman olmayan yoktur, mutlaka herkes nedamet duyar: İyi yolda olan hayrını daha çok artırmadığı için pişman olur, nedamet duyar. Kötü yolda olan da nefsini kötülükten çekip almadığına pişman olur, nedamet duyar." [Tirmizî, Zühd 59, (2405).][514]

عَفَتْنُي ٍمْلِع ْوأ ،ٍةَي ِراَج ٍةَقَدَص :ٍةَث َ ْن ِم ّاَ ِإ ُهُلَمَع َعَطَقْنا ُناَسْن“ا َتاَم اَذإ :# ِ□

□2255□ 5ـ وعنه ر َض ِي َ هاللّ ُ عنَه قال: [قاَل َر سوُل ُ هاللّ

هارجم يرجي امو فوقولاك ةلصتملا ةرمتسملا «ةيراجلا ةقدصلا».يراخبلا إ .
ةسمخلا هجرخأ .[ُهَل وُعْدَي ٍحِلاَص ٍدَل َو ْوأ ،هِب

4. (5503)- Yine Ebu Hureyre anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir insan ölünce üç kişi hariç herkesin ameli kesilir: Sadaka-i cariye (bırakan), veya istifade edilen bir ilim (bırakan) veya kendine dua edecek salih evlat (bırakan)." [Müslim, Vasıyyet 14, (1631); Ebu Davud, Vesaya 10, (2880); Tirmizî, Ahkam 36, (1376); Nesâî, Vesaya 8, (6, 251).] 515 **MESCİDLER BÖLÜMÜ**

(Bu bölümde iki bab vardır)

*

BİRİNCİ BAB

MESCİD İNŞA ETMENİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ BAB

MESCİD İNŞAASI

*

MESCİDLE İLGİLİ AHKÂM

UMUMİ AÇIKLAMA

Mescid, lügat olarak secde yeri demektir. Dolayısıyla öncelikle Müslümanların cemaatle ibadetlerini yaptıkları yerin adıdır. Bu yerler, bilhassa Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde, içtimâî faaliyetlerin her çeşidinin odak noktasıdır. Çeşitli hizmetlerin görüldüğü ana merkezdir.

Mabeddir: Herkes ibadetini cemaat halinde orada yerine getirir.

Yabancı elçilerin kabul edildiği, ağırlandığı, İslam'ın onlara öğretildiği yerdir. Mekteptir: Müslümanlar suffadaki hususi yazı ve kıraat muallimlerinden yazı ve kıraat öğreniyorlar, ilmihal öğreniyorlardı.

Hapishanedir: Bazı suçlular mescidin direğine bağlanmıştır.

İrşad yeridir: Hutbeler, vaazlar, dinî sohbetler orada yapılır.

Buluşma, görüşme yeridir: Müslümanlar mescide her seferinde sadece ibadet için gelmezler. Buluşmak, konuşmak üzere de gelirler, meselelerini hallederler.

İstirahat yeridir: Rivayetler, Resulullah zamanında kaylule denen öğle uykusuna uyumak üzere birkısım sahabinin mescide uzandıklarını göstermektedir.

Mahkemedir: Bir kısım davaları Resulullah mescidde hükme bağlayıvermiştir. Düğün yeridir: Hadislerde Aleyhissalâtu vesselâm nikahın ilan edilmesini, onun mescidde yapılmasını emreder. Spor merkezidir: At yarışlarında başlama ve bitiş yeri olarak mescid tespit edilmekten başka bayramlarda Habeşiler kılınç kalkan oyunu oynamışlardır. Hz. Aişe Aleyhissalâtu vesselâm'ın izniyle bunu seyretmiştir. Günümüzde bu meselenin gündeme getirilmesi, bazılarınca haklı bir endişe ve itiraza sebep olabilir. Ancak biz bunu, spor meselesine dindarların sahip çıkarak meşru istikamette gelişmesinin sağlanması gereğine Nebevî bir işaret kabul ediyoruz. aksi takdirde, inananlar meseleyi gündem dışı bırakınca, o iş, mü'min vicdanları sızlatan ve gerçekten de zararlı olan bir istikamette serbestçe gelişir ve başını alır gider. İslam medeniyet dinidir, her meseleye el atar, ölçüsünü koyar. Spor da İslam'ın ilgi alanına girer. Mescidde yemek: Aleyhissalâtu vesselâm fakirlerin yemesi için mescidin direklerine hurma salkımları astırmıştır.

Mal taksim yeri: Taşradan gelen zekat ve sadaka mallarını, ganimeti, mescidde taksim etmiştir. Abdest alma yeri: Resulullah'ın mescidin içinde abdest aldığı rivayetlerde gelmiştir. Bu tatbikatı atalarımız Bursa Ulu Camii'nde olduğu üzere, mescidin içerisine şadırvan yaparak müesseseleştirmiştir. Şiir kürsüsü: Efkar-ı umumiyeyi hazırlamada mühim bir yer tutan şiirin okunması, şairlerin desteklenmesi gayesiyle mescidde imkan hazırlanmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm hususi şairi Hassan İbnu Sabit için hususi bir şiir kürsüsü ihdas etmiştir.

Kültür Evi: Aleyhissalâtu vesselâm'ın mescidi daha geniş manada kültürel faaliyetler, edebî yarışmalar için de kullanılmıştır. Temimlilerlerle yapılan mufahara buna misal olarak gösterilebilir. Mufahara iki tarafın şairleri ve hatipleri arasında yapılan edebî bir yarışmadır: Şairler şiir okuyarak, hatipler konuşma yaparak yarışırlar. Misafire ma'bed: Aleyhissalâtu vesselâm, kendisiyle anlaşma yapmak üzere gelen Necranlı Hıristiyanlara, ayinlerini yapmaları için bir pazar günü Mescid-i Nebevi'yi göstermiş, onlar da, girip doğuya yönelerek ibadetlerini yapmışlardır.

Görüldüğü üzere İslam'da mescid son derece mühim bir yer işgal eder. Bu sebeple Müslüman bir cemaatin olduğu yerde ilk düşünülecek şey mesciddir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm hicret ettiği zaman Medine'ye Mescidlerin inşa ve imarı bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından ele alınan, teşvik edilen bir meseledir. Ayet-i kerime mescide taraftar olup olmamayı küfürle imanı ayıran bir alâmet olarak kaydeder. "Müşrikler, küfürlerine kendileri şahid oldukları halde Allah'ın mescidlerini imar edemezler. Öylelerinin bütün yaptıkları boşa gitmiştir. Onlar ebedî olarak cehennem ateşinde kalıcıdırlar" (Tevbe 17). Rabbimiz Teala hazretleri bu ayetin devamında gerek maddî yardımıyla mescidin fizikî imarına ve gerekse cemaate katılarak manevî imar ve hayatiyetine katkıda bulunmayı, imanda kemal ifade eden bir alamet olarak zikir buyurmaktadır.

"Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazlarını dosdoğru kılan, zekatlarını veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır" (Tevbe 18).

Şu ayet, mescidlerden men edenleri insanları "en zalimi" ilan etmektedir: "Allah'ın mescidlerinde Allah'ın adının anılmasına mani olan ve mescidleri tahribe çalışan kimseden daha zalim kim vardır? Onlar, mescidlere ancak korku içinde gireceklerdir. Dünyada onlar için bir rezillik, ahirette ise pek büyük bir azab vardır" (Bakara 114).

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanların yaşadığı yerlerde mescid inşaasına fevkalâde ehemmiyet vermiş, her bir meskun mahalde mescidler açılıp "temiz tutulması" için ta'mim çıkarmıştır. Kaynaklarımız Medine civarında kırktan fazla mescidin isminden ve yerinden, Resulullah'ın onlarla olan alâkasından bahseder, bilgi verir. Medine'nin içinde ise, Mescid-i Nebevi'den başka dokuz ayrı mescidin varlığı belirtilmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bunlara da imam tayin etmiş, meseleleriyle ilgilenmiştir. O sıralarda Medine'nin on bin nüfuslu bir şehir olduğu tahmin edilmektedir. Bu duruma göre, ortalama bin nüfusa bir mescid düşmektedir.

Resulullah mescid inşasına teşvik için يف ُهَلْثِم ُهَل ُ هالّل َنَب ِ هالّل َهْج َو ِهِب يِغَتْبَي َرَغْصا ْوَا ٍةاَطَق ِصَحْفَمَك ًاد ِجْسَم َنَب ْنَم .ِةَّنَجْلا

"Kim Allah'ın rızasını düşünerek bağırtlak kuşunun yuvası kadar bir mescid inşa ederse, Allah onun için cennette bir mislini inşa eder" buyurmuştur. 516

BİRİNCİ BAB

MESCİD İNŞA ETMENİN FAZİLETİ

يف ًاتْيَب ُهَل ىلاعَت ُ هاللّ ىَنَب ِ هاللّ َهْج َو ِهب يِغَتْبَي ًادِجْسَم ىَنَب ْنَم :#ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر نامثع نع ـ2 □2255□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِةَّنجْلا يف ُهَلْثِم ُهَل ُ هاللّ ىَنَب :ىرخأ يف َو .
ِةَّنَجْلا

1. (5504)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah'ın rızasını talep ederek bir mescid inşa ederse, Allah ona cennette bir ev inşa eder. "Bir diğer rivayette: "...Allah, onun için, cennette bir mislini inşa eder" buyrulmuştur. [Buhârî, Salat 65; Müslim, Mesacid 25, (533); Tirmizî, Salat 237, (318).][517]

AÇIKLAMA:

Hadiste, mescid inşasına teşvik edilmektedir. "Mescid" tabiri mutlaktır. Alimler "büyük" veya "küçük" hepsinin buna dahil olduğunu belirtir. Mamafih bazı vecihlerinde "bağırtlak kuşunun yuvası kadar da olsa" denmiştir. Kuş yuvası secde etmeye, mescid olmaya elverişli büyüklükte olmadığına göre, mübalağa kastedildiği açıktır. Yani mescid inşaatlarına azıcık bir katkıda bulunmaya da teşvik edilmiş olmaktadır. Sözgelimi, cennette kuş yuvası kadar bir yer kazanmak, mü'min açısından büyük kazançtır. Çünkü başka hadislerde "cennette kamçı kadarlık yerin dünyadan hayırlı olacağı" ifade edilmiştir. Çünkü o ebediyete mazhardır. Alimler, ismini yazdırmak üzere veya ücret mukabili yaptırılacak mescidler için sevap olsa da, hadiste vaadedilen ücretin verilmeyeceğini belirtir. Bu ücret ihlasa bağlıdır, sırf Allah'ın rızasını düşünerek mescid yaptırmış veya mescid inşaatına katkıda bulunmuş olmalıdır.

Alimler, bu maksadla bir yeri duvarla çevirenin veya yine rızayı İlahî düşüncesiyle binasını mescid olarak vakfedenin de aynı ücrete mazhar olabileceğini söylerler.

Hadiste geçen "cennette bir mislini" ibaresi şu soruyu getirmiştir: Ayette yapılan her haseneye on katı sevap vaadedildiği halde, burada "misli" ile kayıtlanmaktadır. Alimler, bu ifadenin mezkur ayetin nüzulundan önce varid olmuş olabileceği ihtimaline dikkat çekmekten başka: * Hadisten muradın "Allah bunun mislinden on tane bina yapar" olması muhtemeldir. * Birle kayıtlanmış olması, ziyadeye mani değildir.

* Misli adettir, fazlası fazldır, lütuftur.

* Burada misil sayı yönüyledir, keyfiyet yönüyle değildir. Biri diğerinin misli olan nice binalar, değer bakımından bire yüz farklıdır.

* Misilden maksad, "bu amelin mükâfaatı bina cinsindendir, başka şey cinsinden değil" demektir gibi yorumlar yapılmıştır.

Mamafih Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde "...Allah onun için cennette daha iyisini bina eder"; Taberâni'deki bir rivayette "...Ondan daha genişini..." denmiştir.

Nevevî mananın "Cennette inşa edilecek bu binanın diğer binalara üstünlüğü, dünyada mescidlerin evlere üstünlüğü gibidir" şeklinde olabileceğine de dikkat çekmiştir.

İbnu Hacer, "cennette binası olmak"tan muradın,"o kimsenin cennete mutlaka gireceğinin müjdesi" olduğunu belirtir. Çünkü der, kişi cennete girdikten sonra orada bina sahibi olabilir.518

نِم ُلُج ّرلا اَهُج ِرْخُي ُةاَذَقْلا بهتَح ،يِتَّمُأ ُروُجُأ ّيَلَع ْتَض ِرُع # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 2252ـ دواد وبأ هجرخأ .[اَهيِسَن ّمُث ُلُج:
ّرلا اَهيِتوُأ ٍةَيآ ْوأ ِنآرُقْلا َنِم ٍة َروُس ْنِم َمَظْعأ ًابْنَذ َرأ ْمَلَف ،ِتَّم ُأ ُبوُنُذ ّيَلَع ْتَض ِرُع
و ،د ِجْسَمْلا َ

. يذمرتلاو

2. (5505)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimin ücreti bana arzedilip gösterildi. Öyle ki mescidden çıkarılıp atılan bir çerçöpün sevabını bile gördüm. Ümmetimin günahı da bana arzedil(ip gösteril)di. Kişiye Kur'an'dan kendine gelen sure veya ayeti unutmasından daha büyük bir günah görmedim." [Ebu Davud, Salat 16, (461); Tirmizî, Fezailu'l-Kur'an 19, (2917).]519

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zahiri Kur'an'dan öğrenildikten sonra sure veya ayet unutmanın müeyyidesinin büyüklüğünü ifade etmektedir.

Büyük günahlar arasında bunun zikredilmemiş olması, alimlerimizi, farklı yorumlar yapmaya sevketmiştir. * Nisyan (unutma) meselesine böyle ağır bir vaid, Kur'an-ı Kerim'in şeriat-ı garranın temelini teşkil etmesindendir. Onun unutulması şeriatın ihlali gibi değerlendirilmiştir. * "Unutmaya muaheze yok" denecek olursa, buradan muradın "âmden terkedilmesi"dir diye cevap verilebilir. * "Büyük günah" tabiriyle "küçük günahların büyüğü" de kastedilmiş olabilir, yeter ki bu unutma, istihfaf ve hürmetsizlikten ileri gelmesin.

2- Hadisin ikinci yarısı bir ayetten muktebestir. "Allah buyurur: "Öyleydin. Fakat sana ayetlerimiz geldiğinde sen onları unutmuştun. Bugün de sen böyle unutulursun" (Taha 126). Gerçi müfessirlerin çoğu ayetteki unutulandan maksadın müşrik olduğunu ve nisyanın da imanı terki ifade ettiği söylenmiştir. Zaten ayette, "verildi"ği zikredilmiş, ezberlendiği zikredilmemiş, böylece onun büyük bir nimet olduğuna işaret edilmiştir. Şu halde bunun unutulması bu nimete karşı bir küfrandır, nankörlüktür. Bu nokta-i nazardan unutma, kebairden olmasa da en büyük bir cürümdür" (Aliyyu'l-Kârî).

3- İbnu Raslan, bu hadisin mescidleri temizlemeye teşvik gayesi güttüğünü en ufak bir pisliğin atılmasıyla bile hesaba yazılan bir sevab hasıl olduğunun bildirildiğini belirtir. 520

İKİNCİ BAB

MESCİDLERİN İNŞA EDİLMESİ

ف ْوَع ِنْب و ِرْمَع وُنَب ْمُهَل ُلاَقُي ٍهَح يف اَهِوُلُع يف َل َزَنف َةَنيِدَمْلا # ِ□ □ هاللّ ُلوُس َر َمِدَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ2 □2255ـ ،ِهِتَل ِحا َر ىلَع # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ُرُظْنأ يِهناَكَف ،ْمُهَفوُيُس َنيِدهلَقَتُم اوُءاَجَف ،ِراَّجَّنلا يِنَب ٍ‘َم ىلا َلَس ْرأ َّمُث .ًةَلْيَل َة َرَشَع َعَب ْرأ ِمهيف َماَقأف

ِينوُنِماَث ِراَّجَّنلا يِنَب اَي :َلاقو ؛هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يه ِراَصْن‘ا َبوُّيأ يِبأ ِءاَنِفب ىقلأ ىهتَح ،ُهَل ْوَح ِراَّجَّنلا يِنَب ُ“َم َو ُهَفْد ِر ٍرْكَب وبأ َو ِلَخَّنلاِب # ِ هاللّ ُلوُس َر َرمأَف .ٌب ِرَخ َو ٌنيِك ِرْشُمْلا ُروُبُق َو ٌلْخَن ِهيف َناَكَف ، هاللّ ىلا ّاَ ِإ ُهَنَمَث ُبُلْطَن اَم ِ هاللّوَ ، :اوُلاَق .اَذه ْمُكِطِئاَحِب اوُناك َو ،ًة َراَج ِح ِهْيَتَداَضع اوُلَعَج َو ،ِد ِجْسَمْلا َةَلْبِق َلْخَّنلا اوُّفَص َو ،ْتَيِهوُسَف ِب ِرَخْلاِب َو ،ْتَشِبُنَف َنيِك ِرْشُمْلا ِروُبُقِب َو ا ُرْيَخ ّاَ ِإ َرْيَخŒ،َعِطُقَف ِإ ةسمخلا هجرخأ .[ة َر ِجاَهُمْلا َو َراَصْن‘ا ِرُصْناَف ة َر ِخ َ ُهَّنِإ َّمُهللَا: َنوُلوُقَي ْمُه َو ،ْمُهَعَم # ِ هاللّ ُلوُس َر َو َنو ُز ِجَت ْرَي

هئارتشاو ينم هعيب ىلع ىنوماوسو هنمث يف ينولواق ىأ « ِينوُن ِماث».يذمرتلا .

1. (5506)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği zaman, Medine'nin yüksek kısmında, kendilerine Benî Amr İbni Avf denen bir kabileye indi. Onların yanında on dört gece kaldı.

Sonra Benî Neccar'a haber gönderdi. Onlar kılınçlarını kuşanmış olarak geldiler. Ben (şu anda) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı devesi üzerinde Ebu Bekr'i de terkisinde, Benî Neccar'ın ileri gelenleri etraflarını sarmış olarak görür gibiyim. Aleyhissalâtu vesselâm, (yükünü) Ebu Eyyub el-Ensârî'nin evinin avlusuna indirdi. "Ey Benî Neccar! buyurdular, şu bahçenin fiyatında pazarlık edelim!" buyurdu. Onlar: "Hayır! dediler. Vallahi biz senden onun bedelini istemiyoruz, Allah'tan istiyoruz!" Bu arsada hurma ağaçları, müşriklere ait kabirler ve bazı yıkıntılar vardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hurma ağaçlarının kesilmesini, müşrik kabirlerinin kaldırılmasını, harabelerin de düzlenip arazinin tesviyesini emretti. Hurma kütükleri mescidin kıble tarafına (direkler halinde) dizildiler, kapının iki yanı taşla örüldü. (Bu inşaat devam ederken Müslümanlar) şu beyti terennüm ediyorlardı, Resulullah da onlara katılıyordu: "Ey Rabbimiz, ahiret hayrından başka hayır yok!

Öyleyse muhacir ve ensara yardım et!" [Buhârî, Salat 48, Fezailu'l-

Medine 1, Büyû 41, Vesaya 27, 30, 34, Menakıbu'l-Ensar 46; Müslim, Mesacid 9, (524); Ebu Davud, Salat 12, (453, 454); Nesâî, Mesacid 12, (2, 39).][521]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, hicretle Medine'ye gelen Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın, ikametgâh yerini tesbit etmeden, mescid yerini tesbit ettiğini göstermektedir. Başka rivayetler, ensarın Aleyhissalâtu vesselâm'ı ağırlama yarışına girdiklerini, Resulullah'ın da herhangi birini gücendirmemiş olmak için "deveyi serbest bırakmalarını, onun memur olduğunu, nerede durursa orada misafir kalacağını" söylediğini belirtir. Yularından serbest bırakılan deve, bugünkü Mescid-i Nebevi'nin yerine kadar gelir ve orada çöker. Aleyhissalâtu vesselâm oranın mescid olmasını emreder. Oraya en yakın ev de Ebu Eyyub el-Ensari'nin evidir, oraya taşınır. Böylece Ebu Eyyub hazretleri Fahr-i Âlem'in mihmandarlığı şerefine erer.

2- Resulullah Beni Neccar'ı çağırmıştır. Çünkü onlar Abdulmuttalib'in dayıları idi. Annesi Selma onlardandı. Kuba'dan Medine'ye gelince onların arasında oturmak arzu etmişti. Benî Neccar, ensarın büyük kabilelerinden biri idi, Hazrec'in bir koluydu.

3- Resulullah Kuba'yı bir cuma günü terketmiş, cuma namazını da yolda Ranuna denen mevkide ikamet eden Benî Selim İbnu Af yurdunda kılmıştır. Şehre girişi namazdan sonradır. Halk, Resulullah'ı beklemekte olduğu için yollara dökülmüştü, merasimle, heyecanla karşılamıştır. **4-** Medine'ye girişte Aleyhissalâtu vesselâm'ın bindiği deve, Kasva adındaki devesi idi. Hz.

Ebu Bekir'i Aleyhissalâtu vesselâm teşrifen terkisine almış olmalıdır. Aksi takdirde hicret sırasında onun ayrıca devesi vardı.

5- [522] Hadis müşrik kabirlerinin açılabileceğini, yerine mescid inşa edilebileceğini de göstermektedir.

هُدْمُع َو ،دي ِرَجْلاِب ُهُفْقَس َو ،ِنبهللاِب ًاهِينْبَم # ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع ىلَع ُد□
ِجْسَمْلا َناَك] :لاق امهنَع ُ هاللّ َيِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2255ـ ،# ِ هاللّ ِلوُس َر
ِد ْهَع يف ِهِناَيْنُب ىلَع ُهاَنَب َو هنَع ُ هاللّ َيِض َر ُرَمُع ِهيف َدا َز َو ،اًئْيَش هنَع ُ

و َلَعج ُهَدُمَع ْنِم َحَجارَ ِة بَشَخٍ ُالنخّْل، فَلَمْ ي ِزَدْ فِيه ِأبُو بَكْر ِرَ ضِ ي َاللّه
هنَع و َز ادَ ِفيه ِز يادَة ًكَثير َة ، و َبنَن َجُدر َه ُباِلحْ ِجَار ِة اْلمَنقُوشَ ِة و َالْقَصَّة،
ثمَُّ غَيَّرَ ه ُعثمْاَن ُرَ ضِ يَ اللّهُ

زاجحلا لهأ ةغلب صجلا :«ةُ هصقلا».دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[ًاجاَس .
مَنقُوشَةٍ و َسقَفْهَُ

2. (5507)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Mescid, Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm zamanında kerpiçten yapılmıştı. Tavanı hurma dallarıyla örtülmüştü. Direklerini hurma kütükleri teşkil ediyordu. Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) buna (gerek tezyin ve gerekse tevsi yönüyle) hiçbir ilave getirmedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh), (enini boyunu) artırarak mescidi, Resulullah devrindeki tarz üzere [kerpiç ve hurma dallarıyla] yeniden inşa etti. Onu esaslı şekilde Hz. Osman (radıyallahu anh) (hem tezyin hem tevsi yönleriyle) değiştirdi ve pek çok ilavelerde bulundu. Duvarlarını nakışlı taşlarla ve kireçle inşa etti. Direklerini de nakışlanmış taşlardan yaptı. Tavanını da (pek kıymetli olan) sac ağacından yaptı." [Buhârî, Salat 62; Ebu Davud, Salat 12, (451).] 523

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Mescid-i Nebevî'nin ilk yapıldığı zamanki halini ve müteakiben dört halife devrinde geçirdiği tadilatları anlatmaktadır.

İlk yapıldığı sırada son derece sadedir: Duvarları kerpiç, tavan sadece güneşe karşı gölge yapmak üzere hurma dallarıyla örtülmüş, taban da hurma kütükleri üzerine oturtulmuştur. Başka rivayetler zeminde herhangi bir sergi bulunmadığını, yağmur yağdığı zaman tavandan olduğu gibi geçip zemini ıslatıp çamur haline getirdiğini ve secde sırasında alınların çamura bulandığını tasrih eder. Resulullah'ın verdiği bu ilk örnek mescidlerin inşasında sadeliğin esas olduğunu ifade eder. Aşırı süslenme ve bilhassa zuhruf denen yaldız kullanma işi mekruh addedilmiştir. Kerahet, bunun israf oluşundan, tevazuya aykırı bulunmasından, ibadet sırasında dikkatleri çekerek fitneye sebep olmasından ileri gelir.

Buhârî, mescidin yeniden inşaası sırasında Hz. Ömer'in ustaya: "Sen, insanları yağmurdan koru, inşaata allı sarılı tezyinat katarak insanları fitneye atmaktan sakın!" tenbihinde bulunduğunu belirtir. Bu açıklık Hz. Ömer zamanındaki tadilatta tavanın yağmur geçirmeyecek şekilde örtüldüğünü söylemeye imkan verir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere, Mescid-i Nebevî, her yönüyle ciddi bir tadilatı Hz. Osman (radıyallahu anh) zamanında görmüştür. Duvarlar, sütunlar nakışlı taştan örülmüştür. Böylece hem genişletilmiş ve hem de inşaat malzemesi değiştirilmiş, ayrıca estetikî unsurlara yer verilmiştir. Hz. Osman'ın inşaat malzemesi arasında yer alan sac ağacının Hindistan'da yetişen ve abanoza benzeyen sert, dayanıklı bir ağaç nevi olduğu bilinmektedir. Kamus'ta buna "Hint ardıcı" ve "Hint çınarı" dendiği de belirtilir.

İslam uleması mescidlerin süslenmesini hoş karşılamamıştır. Buhârî, Hz. Enes'in rivayet ettiği: "(Öyle bir devir gelecek ki) insanlar mescidlerle öğünme yarışına girerek (süslü ve masraflı inşaatlara yer verdikleri halde) onları pek az ma'mur ederler, (içinde namaz kılmaya gelmezler)" hadisini muallak olarak kaydeder. Mescid süsleme bid'ati Sahabe devrinin sonlarında başlamıştır. Buna ilk tevessül eden Emevi halifelerinden Melik İbnu Abdülmelik İbnu Mervan'dır. O sıralarda umeranın, ulema üzerindeki terörü sebebiyle ulemanın bu bid'aya "fitne çıkar korkusuyla" karşı koymayıp sükutla geçiştirdiği belirtilir. Bilahare, evlerin tezyinata boğulması karşısında mescidlerin sade kalması, onlara olan ihtiramı azaltabilir mülahazasıyla mescidlerin tezyin edilmesine fetva veren alimler çıkmıştır. Her halukârda, bu çeşit içtimâî gelişmeler, mescidlere olan ta'zim ve alâkayı artırmak kasdıyla ve Müslümanların resmî ve müşterek hazinelerinden (devlet bütçesinden) çıkmamak kaydıyla mescidlerin tezyinine verilmiş olan fetvalar benimsenmiş, tatbikat buna göre yapılır olmuştur. Hanefi ulema bu görüştedir. İbnu Hacer, "Tezyinden yasaklama selefe uyma gayesine matufsa, bunda asıl olan yasaklamadır" der.

Mescid-i Nebevi müteakip asırlarda yeni tadilatlara, genişlemelere mazhar olacaktır. Günümüzde icra edilmekte olan tadilat hepsinden fazladır.[524]

يف ًاتْيَب ُهَل ُ هاللّ َنَب ِهيف ُ هاللّ َرَكْذُيِل ًاد ِجْسَم َنَب ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِةَسَبَع ِنْب و ُرْمَع نعو ـ5 □2255□

يئاسنلا هجرخأ .[ِةَّنَجْلا .

3. (5508)- Amr İbnu Abese (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim içerisinde Allah(ın adı) zikredilsin diye bir mescid bina ederse, Allah da ona cennette bir ev bina eder." [Nesâî, Mesacid 1, (2, 31).][525]

ةَلْيَل ٍتاَذ اَن ْرِطُم :َلاَقف ؟ِد ِجْسَمْلا يِف يِذهلا ِنَصَحْلا ِنَع اَمُهَنع ُ هالّل َيِ ِض َر□
َرَمُع َنْبا ُتْلأَس] :لاق ِديِل َوْلا يبأ نعو ـ5 □2255ـ َنَسْحأ اَم :َلاَق .َةَّ ّصَلا # ِ
هالّل ُلوُس َر َضَق اّمَلَف .ُهَتْحَت ُهُطُسْبَيَف ِهِب ْوَث يِف َنَصَحْلاِب ُئِ ِجَي ُلُج َّرلا
َلَعَجَف ،ًةَهلَتْبُم ُض ْرَا ْ ِتَحَبصأف

دواد وبأ هجرخأ .[اَذه .

4. (5509)- Ebu'l-Velid anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e Mescid(i-Nebevi)deki çakıldan sordum. Dedi ki: "Bir gece yağmura yakalanmıştık.Yerler hep ıslandı. Kişi giysisinin içinde çakıl taşı taşıdı ve onu altına yaydı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazı tamamlayınca: "Bu (yaptığınız) ne iyi!" buyurdular." [Ebu Davud, Salat 15, (458).]526

AÇIKLAMA:

Hadis, Mescid-i Nebevi'nin altını çakılla döşemeye nasıl geçildiğini göstermektedir. Ayrıca mescidin zeminini çakılla döşemenin cevazına delildir. Ashab'ın, birkısım işleri, emr-i Nebevî olmadan kendi iradeleriyle yaptığına da hadis delil olmaktadır. Resulullah, uygun bulduklarını takdirle karşılamıştır, burada olduğu gibi. 527

د ِجْسَمْلا َنِم اَهُج ِرْخُي يِذهلا َ هالّل ُدِشاَنُتَل َةاَصَحْلا َّنِإ :#ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق]□
□2225 □ 2ـ لاق هنَع ُ هالّل َيِ ِض َر ةَريره يبأ نعو:

دواد وبأ هجرخأ .[اَهَعَدَيِل .

5. (5510)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Mesciddeki) çakıllar, kendilerini dışarı çıkaran kimsenin tekrar mescide koyması için Allah'a talebde bulunur." [Ebu Davud, Salat 15, (459).]528

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, Ebu Davud'daki metni, mana yönüyle aynı olsa da lafız yönüyle biraz farklı: "Çakıllar, hiç kimsenin kendilerini mescidden dışarı atmaması için Allah'a talepde bulunur." **2-** İslam inancı cansız eşyayı tamamen ölü kabul etmez. Kur'an'da pek çok ayet, herşeyin Rabbini tesbih ettiğini belirtir. Her eşyanın müekkel meleği vardır. Onun tesbihini Rabb Teala'ya takdim eder. Burada çakılın, Allah'a ibadet edilen mahalden ayrılmak istemediği ifade edilmektedir. 529

وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ِةاهشلا ّرَمَم ِرْدَقِب ِطِئاَحْلا َنْيب َو ِرَبْنِمْلا َنْيَب َناَك] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ع َوْك‘ا ِنْب َةَمَلس نعو ـ5 □2222□

دواد .

6. (5511)- Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Minberle duvar arasında bir koyun geçecek kadar aralık vardı." [Buhârî, Salat 91, 95; Müslim, Salat 263, (509); Ebu Davud, Salat 222, (1082).] 530

AÇIKLAMA:

Resulullah'ın mescidinde mihrab yoktu. Namazları minberin yanında kılardı. Minberle kıble duvarının arasında koyun geçecek kadar aralık bulunmaktadır. İbnu Hacer'in açıkladığına göre, alimler bu hadisi, musalli ile sütresi arasındaki mesafeyi tesbitte esas kılmışlardır. Çünkü Resulullah, mescidinde mihrab olmadığı için, minberin yanında namaz kılmaktadır. Dolayısiyle, minberle duvar arasındaki mesafe Resulullah'la duvar arasındaki mesafeyi ifade etmektedir. Bunu daha da vazıh kılan bir diğer rivayet yine Buhârî'de gelmiştir. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yapıldığı ve yerine konduğu zaman minberin üzerinde namaz kıldı." Bu hadis, minberin genişliği hakkında bir bilgi vermektedir: Üzerinde namaz kılınabilecek uzunluktadır. Resulullah bunun yanında namaz kıldığına göre, verilen ölçü -bir koyunun geçebileceği aralık- kıble duvarı ile Aleyhissalâtu vesselâm'ın arasındaki -veya musalli ile sütresi arasındaki- mesafeyi belirlemektedir. İbnu Battal, bu -koyun geçme- mesafesini musalli ile sütre arasında bulunması gereken asgarî mesafe olarak değerlendirir. Ancak, Resulullah'ın Ka'be'de duvardan üç zira' geride namaz kıldığını ifade eden hadisi esas alan bazı alimler "sütre mesafesi en az üç zira' olmalıdır" demiştir. Fakat Davudi, en azı koyun geçme aralığı, en fazlası üç zira'dır diyerek iki görüşü cemetmiştir.

Bazı alimler: "Önceki, kıyam ve kuud halini, ikincisi ise ruku ve sücud halini gösterir" demiştir. İbnu Salah da: "Koyun geçme aralığını üç zira' ile takdir ettiler" diyerek bir başka cem şeklini hatırlatmıştır. Bagavî: "Biriniz sütreye karşı namaz kılınca sütresine yakın dursun. Ta ki, şeytan namazını kesmesin" hadisini esas alarak "musallinin imkan nisbetinde sütreye yakın durmasını müstehab addetmişlerdir" der. Bu durumda, sütre, normal secde yapılabilecek mesafede olmalı, ne yakın ne de uzak olmamalı. 531

*** MESCİDLERE MÜTEALLİK AHKÂM:**

لاَق َو ِهِدَيِب ُهَّكَحَو َماَق َو ،هْيَلَع َكِلذ َّقَشَف ِد ِجْسَمْلا ِةَلْبِق يف َةَماَخُن # ِ□ : هاللّ ُلوُس َر يأ َر] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ2 □2225ـ ْوأ ِه ِراَسَي ْنَع ْنِكَل َو ِهِتَلْبِق َلَبِق ْمُكُدَحأ َّنَقُصْبَي ًَف ِةَلْبِقْلا َنْيَب َو ُهَنْيَب ُهَّب َر َّنِإ ْوأ ،ُهَّب َر ي ِجاَنُي اَمَّنِإَف ِةَّصلا يِف َماَق اَذإ ْمُكَدَحأ َّنِإ ناخيشلا هجرخأ .[ا َذكه ُلَعْفَي ْوأ : َلاَق َّمُث ،ٍضْعَب ىلَع ُهَضْعَب َّد َر َّمُث ،هيف َقَصَبَف ،هِئاَد ِر َف َرَط َذَخأ َّمُث ،هِمَدَق َتْحَت

ءاخلا جرخم نم قلحلا لصأ نم جرخت ةقزب « ُةَماَخُّنلا».يئاسنلاو .

1. (5512)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidin kıble (duvarında) balgam gördü. Bu onun ağrına gitti, kalkıp eliyle kazıdı ve: "Sizden biri namaza kalkınca, Rabbine hususi hitapta bulunur veya Rabbi(nin kıblesi) kendisi ile kıblesinin arasındadır. Öyleyse hiç biriniz kıble cihetine tükürmesin. (İlla tükürecekse bari) soluna veya ayağının altına tükürsün!" buyurdular. Sonra, (göstermek için) ridasının bir kenarını alıp içine tükürerek elbisesinin kenarını üst üste katladı, sonra da: "Veya şöyle yapsın!" buyurdu [ve tükrüğü katlar arasında ovdu]." [Buhârî, Salat 33, 35, 36, 39, Mevakîtu's-Salat 8, el-Amel fi's-Salat 12; Müslim, Mesacid 54, (551); Nesâî, Taharet 193, (1, 163), Mesacid 35, (2, 52, 53).] 532

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, namaz esnasında tükürme edebini göstermektedir: Sağ ve kıble cihetine tükürülmemelidir. Ayak altına tükürme ruhsatını o günün şartlarında değerlendirmek gerekir: Mescidde sergi mevcut değildir. Elbisenin kıvrımına tükürmeyi de o günün şartlarında değerlendirmek esastır. Mendil taşıma gelenek ve âdeti olmayınca, tükürmek zorunda kalan kimsenin elbisesinin kıvrıntısına tükürmesi tavsiye edilmiştir. Yine Buhârî'de yer alan bir başka hadiste "Mescidde tükrük hatadır, kefareti, yok edilmesidir" buyrulmuştur. Bir başka hadiste "Kim mescidde balgam çıkarırsa, bir başka mü'minin beden veya elbisesine değdirip ona eza vermeden yok etsin" denmiştir. Alimler, bu hadislerden hareketle, mescidde tükürüp, balgamı çıkarmamanın esas olduğu, ancak elinde olmadan balgam gelecek olursa bunu da başkasını rahatsız etmeyecek şekilde yok etmesi gerekeceği hükmünü çıkarmışlardı. "Yok etsin" diye çevirdiğimiz kelimenin aslı "defnetsin" dir. Bazı alimler bunu "tükrüğün mescidden çıkarılmasıyla gerçekleşeceğini" söylemiştir. Bazıları da yere gömmekle gerçekleşeceğini söylemiştir. Bazı alimler, mescide tükürme iznini, dışarı çıkma hususunda özrü olanlara hamletmiş, "özrü olmayana caiz değildir" demiştir.

2- Kıble cihetindeki tükrüğü Aleyhissalâtu vesselâm bizzat kazıyor. Bazı rivayetlerde kazıma işini bir hurma dalı vasıtasıyla yaptığı tasrih edilmiştir. Keza bazı rivayetler, Resulullah'ın duvarda balgamı görünce mescid ehline öfkelenip kızardığını tasrih eder. Resulullah bu hadiste kıble cihetinin hürmetinin büyüklüğünü de tesbit etmektedir. Rabb'in kişi ile kıblesi arasında bulunması ibaresini, Allah'a mekan izafesi olarak anlamamak gerekir. Allah mekandan münezzehtir. Öyleyse musallinin kıble ciheti onun için ehemmiyet taşımaktadır. **3-** Bazı alimler, bu hadisten hareketle, mescidde veya başka yerde, kıblecihetinde tükrüğün haram olduğuna hükmetmiştir. İbnu Hibban ve İbnu Huzeyme'nin Sahihlerinde "Kim kıble cihetine tükürürse, kıyamet günü, tükrüğü iki gözünün arasında olduğu halde gelir" buyrulmuştur. Bazı hadislerde, imam olarak namaz kıldığı sırada kıble cihetine tüküren kimseye Resulullah'ın "bu namaz olmadı", "sen Allah ve Resulü'ne eziyet verdin" dediği belirtilir.533

ةسمخلا هجرخأ .[اَهُنْفَد اَهُت َراَّفَك َو ٌةَئيِطَخ ِد ِجْسَمْلا يف ُقاَصُبْلَا :# ِ هاللّ .
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2225□

2. (5513)- Yine Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mescidde tükrük hatadır, onun kefareti defnedilmesidir." [Buhârî, Salat 37; Müslim, Mesacid 55, (552); Ebu Davud Salat 22, (474, 475, 476); Tirmizî, Salat 401, (572); Nesâî, Mesacid 30, (2, 50, 51).] 534

AÇIKLAMA önceki hadiste geçti.

اَهْعَنْمَي َ َف ِد ِجْسَمْلا َىلا ُهُتأ َرْمِا ْمُكَدَحأ ْتَنَذأَتْسا اَذإ :# ِهاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2225ـ ْنَع مُك ُرِبْخُأ : َلاَق َو . هطَق
ُهَلْث ِم ُتْعِمَس اَم ًاهبَس ُهَّبَسَف هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِ هاللُّدْبَع ِهْيَلَع َلَبْقأَف َّنُهُعَنْمَنَل ِ
هاللّ َو :ِهاللِّدْبَع ُنْب ُل ِ َب َلاَقو

دواد وبأو ةثلا هجرخأ .[َّنُهُعَنْمَنَل ِ هاللّ َو :ُلوُقَت َو # ِ هاللّ ِلوُس َر .

3. (5514)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Birinizin hanımı mescide gitmek için izin talep ederse ona mani olmasın (izin versin)" dediğini haber vermişti. Bilal İbnu

Abdillah: "Allah'a yemin olsun biz onlara mani olacağız!" dedi. Bunun üzerine Abdullah (radıyallahu anh), ona yaklaşıp öyle hakaretâmiz söz sarfetti ki, böylesini hiç işitmedim. Sonra şunu ekledi: "Ben sana Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan haber veriyorum; sen ise durmuş, "Vallahi mani olacağız" diyorsun!" [Buhârî, Cum'a 12, Ezan 162, 166, Nikah 116; Müslim, Salat 134, (442); Muvatta, Kıble 12, (1, 197); Ebu Davud, Salat 53, (566, 567, 568); Tirmizî, Salat 400, (570).] [535]

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetlerde "geceleyin mescid için izin taleb ederlerse..." denmiştir. Bazı alimler "Fitne ve şüphe endişesi daha çok geceleyin mevcuttur, gece mani olunmazsa, gündüz hiç mani olunmaz" demiştir. Nevevî, hadisten "kadınının evden dışarı çıkması kocasının iznine bağlıdır" hükmünü çıkarır. Bazı alimler, "kadının izinsiz çıkma yasağı zaten malum, mukarrer bir durumdur, hadis, istisnayı bildiriyor, çıkması caiz olan durumu belirtiyor, o da mesciddir, mescid dışı yerlerin yasaklığı bakidir" demiştir. Hadiste, mezkur olan iznin, vücub ifade etmediğine işaret mevcuttur. Zira, eğer vacib olsaydı izin isteme manası kalmazdı. Zira, bu (izin isteme işi), izin istenen kişinin, isteneni kabul veya reddetmede muhayyer olmasıyla gerçekleşir, mana kazanır. Ancak, İbnu Ömer sünnete olan bağlılığı sebebiyle bunu vacib gibi anlamıştır. Şu halde, bu meselede esas, içinde bulunulan şartlara göre, erkek, hanımını mescide bile olsa gitmekten alıkoyabilmesidir.[536]

اَهترْجُح يف اَهِت ًَص ْنِم ُلضْفأ اَهِتْيَب يف ِةأ ْرَملا ُة ًَص :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِدوعسم نبا نعو ـ5 □2222ـ لخاد يف ريغصلا تيبلا
:اهحتفو ميملا مضب «ُعدخملا».دواد وبأ هجرخأ .[اَهِتْيَب يف اَهتَص ْنِم َلَضْفأ
اَهِعَدْخَم يف اَهُت ًَص َو

ريبكلا تيبلا .

4. (5515)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadının odasındaki namazı holündeki namazından üstündür. Mahda'ındaki namaz ise odasındaki namazından üstündür." [Ebu Davud, Salat 54, (570).][537]

AÇIKLAMA:

Hadiste, kadının, tesettüre en çok imkan taşıyan yerde namaz kılması tavsiye edilmektedir. Bu sebeple evin odasında (beyt) kılınan namazın oda kapılarının açıldığı ara odadaki

(hücredeki)538 namazından daha hayırlı olduğu belirtilmektedir. Mahda'da kılınan namaz ise

hepsinden hayırlıdır. Çünkü mahda' oda içerisinde tesis edilen, kadına mahsus daha dar ve küçük hücreye denmektedir. Nitekim, bazı hadislerde kadınların mescide gitmelerine mani olunmaması tasviye edildiği halde, evindeki namazının daha hayırlı olacağı da ilave

edilmiştir. Bir Ebu Davud hadisi şöyle: "Kadınlarınızı mescide gitmekten men etmeyin.

Ancak evleri onlar için daha hayırlıdır." Bu husustaki hadislerin hepsini nazar-ı dikkate alan

alimler: "Kadınları mutlak şekilde veya geceleyin mescidden men etmek kocalarına haramdır.

Ancak, kadınlar bilmelidir ki, evdeki ibadetleri daha hayırlıdır" demiştir.

Hz. Aişe'nin bir yorumu mevzuyu aydınlatıcı mahiyettedir: "Eğer Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) kadınların (zinet, koku, güzel elbise vs. erkeklerin dikkatlerini üzerlerine çekici cazib şeylerden) ihsas ettikleri şeyleri görseydi, onları mescide gitmekten men ederdi. Tıpkı

Benî İsrail kadınlarının men edilmeleri gibi.

Bazı alimler bunu esas alarak, kadınları mescidden mutlak surette men etmek gerektiğine

hükmetmiştir.

Fakat İbnu Hacer der ki: "Bu hüküm itiraz götürür. Zira buna hükmün değiştirilmesi terettüp

etmez. Çünkü, Hz. Aişe hükmü, bulunmayan bir şarta ta'lik etmiştir. O şart da zanna dayanan zannıdır: "Resulullah görseydi men ederdi" diyor. Buna mukabil "Görmedi ve yasaklamadı, öyleyse hüküm devam etmektedir" denilir. Hatta, her ikisi de men etme görüşünde olduğunu

ihsas etse bile Hz. Aişe de yasak hususunda kesin açık bir şey söylemiş değildir. Keza, Allah olacakları bildiği halde, Resulüne, kadınların mescidden men edilmesini vahyetmemiştir. Eğer

onların ihdas edecekleri bid'alar, onların mescidlerden men edilmelerini gerektirseydi, sokağa, çarşıya çıkma gibi başka şeylerden evleviyetle men ederdi. Ayrıca bid'a ihdası bütün kadınlardan değil, bazılarından olmuştur. Eğer bid'a sebebiyle men edilmeleri kesinlik

kazanırsa, bunu ihdas edenler men edilir.

En doğrusu, fesad çıkmasından korkulan şeye dikkat edip, Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın irşadı üzere ondan kaçınmaktır, koku ve süslenme meselesinde olduğu gibi, gece ile kayıtlamak da böyle." 539

لُخْدَي ْمَلَف :ٌعِفاَن َلا َق ،ِءاَسِهنلِل َباَبْلا اَذه اَنْك َرَت ْوَل # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمُع نبا نع عفان نعو ـ2 □2225□

. ُهْنِم ُنْبا َرَمُع َتَح ىهتَم تَام]. هجرخأ وبأ دواد

5. (5516)- Nafi, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu kapıyı kadınlara ayırsak" buyurmuştu. Nafi der ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anh), ölünceye kadar o kapıdan hiç girmedi" [Ebu Davud, Salat 54, (571).] 540

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mescid-i Nebevi'nin giriş kapılarından birinin kadınlara ayrılmasını dilemiş ve oradan erkeklerin girip çıkmamasını söylemişti. Bugün Mescid-i Nebevi'de halen bir kapı kadınlara mahsustur, oradan sadece onlar girip çıkarlar.

Hadis, Hz. İbnu Ömer'in sünnete bağlılığındaki şiddeti göstermektedir. Bu hususta o meşhurdur. 541

هاللّ ُلوُس َر َلاَقف ؟ِرَمْح‘ا ِلَمَجْلا بلا اَعَد ْنَم :َلاَقف .ِد ِجْسَمْلا يف ُلُج □ #: □
َر َدَشَن] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةدي َرُب نعو ـ5 □2225ـ هبحاص هيلإ اعدف
هدجو نم بأ «رمح‘ا لمجلا بلا اعد نَم» هلوق.ملسم هجرخأ .[ُهَل ْتَيِنُب اَمِل ُد
ِجاَسَمْلا ِتَيِنُب اَمَّنإ ، َتْدَج َو

. هذخأيل

6. (5517)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam mescidde yitiğini ilan etti ve: "Kim kızıl deveyi gördü?" dedi. Bunu işiten Aleyhissalâtu vesselâm: "Bulamaz ol! Mescidler neye yarayacaksa onun için inşa edilmiştir (gayesinden başka maksadla kullanılamaz)!" buyurdular." [Müslim, Mesacid 80, (569).] 542

AÇIKLAMA:

Bu hadis, mescidde kayıp ilanını yasaklamaktadır. Alimler bu hususta ihtilaflıdır. Bir kısmı buna mekruh derken, bir kısmı haram demiştir. Keza alışveriş, icare gibi akitler de bu hükme dahil edilmiştir. Camilerde yüksek sesle konuşmak da mekruh addedilmiştir. İmam Malik ve bir grup alim "İlim için bile olsa!" diyerek yasağı âmm kılmıştır. Ebu Hanife ve Malikîlerden Muhammed İbnu Mesleme ilim, dava vs. gibi insanların muhtaç olduğu meselelerin mescidde yüksek sesle konuşulmasında beis görmemişlerdir. Resulullah'ın: "Mescidler ne maksadla yapılmışsa o iş içindir" sözü, mescidlerin sadece ibadet ve zikrullaha tahsisini gerektirir. Bu sebeple İmam Malik gibi bir kısım alimler "çocuk okutma"yı bile bu gayenin dışında görerek caiz bulmazlar. Sanat icrası, ticaret yapılması da caiz olmaz. Ancak savaş için gerekli olan silah ıslahı gibi bazı işlerin olabileceği de söylenmiştir. 543

د ِجْسَمْلا يف ِعْيَبْلا َو ِءا َرِهشلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىَهَن] :لاق هنَع ُ هاللّ َي□□
ِض َر ِهِهدَج ْنَع ِهيبأ ْنَع ٍبْيَعُش ِنْب و ُرْمَع نعو ـ5 □2225ـ عمج «قلحلا».ننسلا
باحصأ هجرخأ .[ِةَعُمُجْلا َم ْوَي ِةَّصلا َلْبَق ِقَل ِحْلا ِنَع ىهَن َو ، ٌرْعِش ِهيف َدَشْنُي
ْنأ َو ،ٌةهلاَض ِهيف َدَشْنُت ْنأ َو

سانلا نم ةعامجلا :انهه بهو ،ةقلح .

7. (5518)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidde alışveriş yapmayı, yitik ilan edilmesini, şiir okunmasını, yasakladı. Keza cuma günü namazdan önce (ilim, vaaz) halkası teşkil edilmesini de yasakladı." [Ebu Davud, Salat 220, (1079); Tirmizî, Salat 240, (322); Nesaî, Mesacid 22, 23, (2, 47, 48).] 544

د ِجْسَمْلا ُّل ِحُأ َ ىِهنإف ِد ِجْسَمْلا ِنَع َتوُيُبْلا ِهِذه اوُهِّج َو :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □ 2225ـ . دواد وبأ هجرخأ .[ٍبُنُج ًَو
َضِئاَحِل

8. (5519)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu evlerin yönünü mescidden çevirin. Zira ben, mescidi ne hayızlı kadına ne de cünüb kimseye helal kılmıyorum!" [Ebu Davud, Taharet 93, (232).] 545

AÇIKLAMA:

1- Hadisten de anlaşılacağı üzere, Mescid-i Nebevi'nin civarındaki bazı evlerin giriş kapısı doğrudan mescide açılıyordu. Buradan doğru geçip mescide girebiliyorlardı. Temiz olunmayan durumlarda da mescidden geçme olabiliyordu. Bu sebeple, Aleyhissalâtu vesselâm, evlerin mescide bakan duvarlarındaki kapıların iptal edilerek başka cihetlerinden kapılar açılmasını emretmiştir.

2- Hadisle istidlal eden alimler, cünüblerin ve hayızlı kadınların mescidlere girmesinin haram olduğuna hükmetmişlerdir. Alimler, ayet ve hadisin gelen bazı tasrihatı nazar-ı dikkate alarak bu tahrimi az veya çok "mescidde kalma" ile kayıtlamışlardır, hiç durmaksızın içinden geçmeye cevaz vermişlerdir. Bazı alimler, mescidi kirletme ihtimali olursa "geçme"ye de ruhsat tanımamıştır. "Kirletmeyeceği hususunda kesin kanaat varsa geçmeleri caizdir" demişlerdir.

Şafii ve Malik hazretleri kalmaksızın mecsidden geçmeyi caiz görenlerdendir. Bir ihtiyaç için olsa da olmasa da farketmez derler.

Ebu Hanife, İshak, Süfyan-ı Sevrî ve Ebu Hanife'nin ashabından da bunların, zaruret halinde abdest aldıktan sonra geçebilecekleri rivayet edilmiştir. Su bulamazlarsa teyemmüm ederler demişlerdir. Ahmed İbnu Hanbel de: "Bir şeyi almak veya bırakmak gibi bir maksadla veya yolun oradan geçmesi hallerinde mescidden geçmenin mübah olduğunu" söyler, başka durumlarda geçmenin haram olduğuna hükmeder. 546

هِسِلْجَم ْنِم ْل ّوَحَتَيْلَف ِد ِجْسَمْلا يف َوُه َو ْمُكُدَحأ َسَعَن اَذإ :# ِ هالّل ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهنَع ُهالّل َي ِض َر ورمع نبا نعو ـ5 □2255□

دواد وبأ هجرخأ .[ِه ِرْيَغ ىلا َكِلذ .

9. (5520)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz mescidde iken uyuklayacak olursa, bulunduğu yerden bir başka yere gidip orayı değiştirsin." [Ebu Davud, Salat 239, (1119); Tirmizî, Salat 379, (526).] 547

AÇIKLAMA:

Hadisin, Ahmed İbnu Hanbel'de gelen veçhinde "cuma günü" kaydı mevcuttur. Öyleyse, cuma günü, hutbe sırasında veya daha önce, uykusu gelen bir kimseye Resulullah, uykuyu dağıtmak için, yer değiştirmeyi tavsiye etmektedir. Bu emirdeki hikmet, hareketin uykuyu dağıtması olabilir. Hikmet, kendisine uyku sebebiyle gaflet basmış olan yeri değiştirme de olabilir. Nitekim -bir sefer sırasında- sabah namazı vaktinde uyku basan vadiden de çıkılmasını emretmiş, namazlar bir başka yerde kaza edilmişti. Şarihler: "Namazı beklemek üzere oturan kimse namazda sayılır, namazda uyku ise şeytandandır. Öyleyse, yer değiştirme emri şeytana ait olan şeyin giderilmesi içindir. Böylece mescidde oturanın zikir, hutbe dinleme veya menfaatli bir başka meşguliyetine karşı gelen gafleti dağıtarak onu şeytandan kurtarmak gerekir" derler. 548

هَّنإف ِهْيَدَي َّتَكِهبَشُي ًَف ِد ِجْسَمْلا ىلا ْمُكُدَحأ َج َرَخ اَذإ :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق]□
: لاق هنَع ُ هالّل َي ِض َر ةَرْجُع نب بعك نعو ـ25 □2252□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍة ًَص يف .

10. (5521)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz mescide gidince orada ellerini kenetlemesin, çünkü o namazdadır." [Ebu Davud, Salat 57, (562); Tirmizî, Salat 284, (386).] 549

AÇIKLAMA:

Muhtelif sahabi tarafından rivayet edilen hadislerde, namaz için abdest alındıktan sonra parmakların kenetlenmemesi Resulullah tarafından emredilmekte, "Çünkü, denmekdedir, kişi abdestten sonra namazda sayılır, ellerin kenetlenmesi ise şeytandandır." Bazı rivayetlerde mescidde elleri kenetleyerek oturanları görünce Resulullah'ın müdahale ettiği belirtilir.550

رَ سُولُ هاللّ ِ #: اَم أُمِرْ تُ بِتَشْيِيدِ الْمَسَاجِدِ. قَالَ ابْنُ عَبَاسٍ: لَتُزْ خِرُ فُنَّهَا
َلاَق] : لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ22 □2255ـ « ةُفرخ َّزلا».ملعأ
هاللّو طقف ٍساهبع نبا لوق يراخبلا هنم قلعو :تلق.دواد وبأ هجرخأ .[ىراَصَّنلا َو
دوُهَيْلا ِتَف َز ْخ َز اَمَك

بهذلاب ناطيحلا هيومتو شوقنلا .

11. (5522)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben mescidlerin yükseltilmesiyle emrolunmadım!"

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) der ki: "Yemin olsun! Sizler mescidlerinizi, Yahudi ve Hıristiyanlar gibi süsleyeceksiniz!" [Ebu Davud, Salat 12, (448); Buhârî Salat 62 (muallak olarak).] 551

AÇIKLAMA:

Hadis, mescidlerde süslemeyi yasaklamaktadır. Mescidler, mabedler, İslam'a göre sade olmalıdır. Onun imarı, güzelliği cemaatledir. Öyleyse, cemaate katılmak suretiyle mescidlere olan alâkanızı göstermek gerekirken, süslemek, şatafatlı kılmak suretiyle alâka gösterilecektir. Aleyhissalâtu vesselâm bu duruma düşülmemesi için Yahudi ve Hıristiyanları misal verir. Onların gerek ayetlerde ve gerek hadislerde belirtilen hususiyetleri, kitaplarını tatbik etmemeleri, dinlerini hayatlarından çıkarmalarıdır. Her hususta tahrifata yer vermişlerdir. Kitap ahkamı rafa kaldırılınca mabedlerin tezyinine ehemmiyet vermişlerdir. Resulullah, Müslümanların da bu meş'um, bu istenmeyen noktaya geleceklerini haber vermektedir. Hadisin devamı

İbnu Abbas'ın sözü gibi görünüyor ise de Resulullah'ın sözüdür. İbnu Abbas geleceğe ait bir meseleyi böylesi kesin bir üslubla ifade edemez, bunu vahye mazhar olan söyleyebilir.

Mescidlerin süslenmesi meselesini daha önce açıkladık (5507).[552]

دواد وبأ هجرخأ .[ِد ِجاَسَمْلا يف َنهاَبَتي ىهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ25 □2255□

رخافتي نأ « نَهاَبَتي».يئاسنلاو .

[547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/333.

12. (5523)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mescidler hakkında övünme olmadan kıyamet kopmaz." [Ebu Davud, Salat 12, (449); Nesai, Mesacid 2, (2, 32).][553]

AÇIKLAMA:

Resulullah, kıyamete doğru insanların İlahî ölçülerden uzaklaşarak mescidlerle de övünmeye başlayacaklarını belirtiyor. Mescidin boyu, genişliği, inşaatta kullanılan malzemenin çeşidi, süsleme ve tezyini, sergisi ayrı ayrı övünme, gösteriş vesilesi kılınabilir. Halbuki dinî hizmetlere kıymet kazandıran şey kemiyet değil, keyfiyettir, ihlastır, sırf Allah rızası için yapılmış olmasıdır. İhlasta övünmenin yeri yoktur. Bu çeşit tefahur bir bakıma muhtevaya gösterilmesi gereken alâkayı kıracağı için zemmedilmiştir. Kişi madde ile övünerek tatmin bulur ve mana, muhteva eksikliğini görme veya araştırma tasasına düşmez.

İbnu Raslan der ki: "Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm'ın açık bir mucizesi var. Çünkü, kendinden sonra vukua gelen şeyleri aynıyla haber vermiş olmaktadır. Zira bu zamanda melikler ve emirler, Kahire'de, Şam'da, Kudüs'te mescidleri tezyine yöneldiler ve onların süsüyle çokça övünmeye başladılar. Üstelik, halktan zulüm yoluyla mallarını alıp, onu estetik yönüyle üstün medreseler inşa etmede harcıyorlar."[554]

ادْفو اَنْج َرَخ] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نب ِقْلَط نعو ـ25 □2255□□

أهضوَتَف ٍءاَمِب اَعَدَف ،ه ِروُهَط ِلْضَف ْنِم ُهاَنْبَه ْوَتْسا َو ،اَنَل ًةَعَيِب اَن ِض ْرأِب□
ًتنأ ُهاَن ْرَبْخأ َو ،ُهَعَم اَنْيَّلَص َو ُهاَنْعَيابَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا َدَلْبلا ًانِإ :اَنْلُقَف .ًاد
: اَذإ ْمُتْيَتأ ُرِسْكاَف او ُبيِعْتَكُم ،ُ َو اوُحَضْنا اَهَناَكَم اذه ءاَمْلا ،َو ِخَّتا اَهوذ ِجْسَم
اَن اَنَتْعْيَب، َّمُث اَنْحَضَن َناَكَم اَه َو َتَمَضْمَض َّمُث ُهَّبَص اَنَل ِيف اِدَو ِة َو َلاَق
ِنَشْفُ . فَقاَل : مُدُّوه ِنَم اَمْلاِء فَإنَّهُ َ يَزِ دَادُ إ َّ طيباً فقَدِمْنَا بلَدَنَا، َو كَسَرْ
بَعِيدٌ، وَ الحَرُّ شَدِيدٌ، وَ الَماءُ

طَيِهِئ فَلَمَّا سَمِعَ ا ًذَان ا : قَاَل دَعْوَ ةُ حَقٍّه . ثُمَّ اسْتَقْبَلَ تَلْعَ ةً مِنْ تِ عَنَا فَلَم□
امو انهبط منها، وَ اتَّخَذْنَاهَا مَسْجِداً فَنَادَيْنَا فِيه ِبا ًذَان، وَ الَّرا ِهبُ رَ جُلٌ مِنْ
الناسئي.«التَّلْعَةُ » مجرم أعلى ال ضرٍ ا نوطب الا ضر ا‘ ةيدو، وقيل هو ما ارتفع من ا‘ ضر،
نَرَ ه بَعْدَهُ .] أخرجه

اذإ دادض‘ا نم وهف□ .

13. (5524)- Talk İbnu Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a heyet olarak yola çıktık. Gelip ona biat ettik. Onunla namaz kıldık. Kendisine, memleketimizde Ehl-i Kitaba ait mabedin olduğunu haber verdik. Abdest suyunun fazlasından bize hibede bulunmasını talep ettik. Su getirtip abdest aldı, mazmaza yaptı, sonra bunu bir kaba bizim için döktü. Dedi ki: "Haydi gidin! Memleketinize varınca (o eski) mabedinizi yıkın. Bu suyu onun yerine çileyin, orasını mescid yapın!

"Biz: "Ama yerimiz uzak, hararet şiddetlidir. Bu su (buharlaşıp) kurur " dedik. Bize: "Ona bir müdd su ilave edin. O (abdest artığı) öbürünün (ilave edilen suyun) güzelliğini de artırır" buyurdular. Oradan ayrılıp memleketimize geldik. Mabedimizi yıktık. Sonra yerine o suyu çiledik, orayı kendimize mescid yaptık. İçerisinde ezan okuduk. Rahibi, Tayylı bir adamdı, ezanı işitince: "Bu, hak bir davettir!" dedi. Sonra dağın sırtındaki sel yataklarından birine yöneldi. Bir daha onu görmedik." [Nesâî, Mesacid 11, (2, 38-39).] 555

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, büyüklerin artığı ile teberrük etmenin cevazı var. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest suyunun artığından isteyen bu heyetin talebini yerine getiriyor. Artık nedir? İki mana üzerinde durulmuştur: **1)** Abdest aldıktan sonra kalan kullanılmamış su. **2)** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdestte kullandığı ve azalarını yıkamış bulunduğu su. Hadisin elfazı iki manayı da anlamaya imkan tanır. Resulullah'ın mübarek uzuvlarına değmiş bulunan su ile teberrük, Ashab-ı Kiram hazeratının müstemir bir âdetidir. Sadedinde olduğumuz hadiste talep edilen artığın da bu olması ihtimale daha yakındır.

2- Hadiste mübarek addedilen az bir suya ilave edilecek suyun da aynı şekilde bereket kazanacağı ifade edilmektedir.

3- Rahibin ezan sesini duyar duymaz, imana geldiği anlaşılmaktadır. Bir daha görülmemesi, Cenab-ı Hakk'ın onu ricalu'lgayb denen insanlara dahil etmiş olma ihtimalini hatıra getirmektedir. 556

PEYGAMBERLİK BÖLÜMÜ

(Bu bölüm beş babtır)

*

BİRİNCİ BAB

RESULULLAH'A MAHSUS HÜKÜMLER

(Beş fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN İSMİ VE NESEBİ

*

İKİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN DOGUMU VE YAŞI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN ÇOCUKLARI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN SIFATLARI VE AHLAKI

*

BEŞİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN PEYGAMBERLİK MÜHRÜ VS.

*

İKİNCİ BAB

HZ. PEYGAMBER ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN ALÂMETLERİ

ÜÇÜNCÜ BAB

VAHYİN BAŞLAMASI

*

DÖRDÜNCÜ BAB

İSRA

BEŞİNCİ BAB

HZ. PEYGAMBER'İN MUCİZELERİ VE PEYGAMBERLİGİNİN DELİLLERİ

*

BİRİNCİ FASIL

GAYBTAN HABER VERMESİ

*

İKİNCİ FASIL

CANSIZLARIN ONA KONUŞTURULMASI VE İTAATLERİ

*

ÜCÜNCÜ FASIL

YİYECEK VE İÇECEKLERİN BEREKET KAZANMASI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

RESULULLAH'IN DUASINA İCABET

*

BEŞİNCİ FASIL

EZADAN KORUNMASI

ALTINCI FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'A SORULANLAR

*

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK MUCİZELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

İnsanlık tarihinin en mühim müessesesi peygamberliktir. Beşerin maddî ve manevî terakkisinin zenberek ve motorunu bu müessese teşkil eder. Peygamberliğin ehemmiyeti, sadece uhrevi saadet için değil, aynı zamanda dünyevî saadet için de büyüktür. Peygamberlik olmadan insanlığın bu günlere, bu şartlarda gelebileceği düşünülemez bile, İnsanlar, dünyaya gelişte, hayvanlardan pek farklıdırlar. Her hayvan hayat şartlarını sanki öğrenmiş olarak dünyaya gelir. Kısa zamanda, tek başına hayata intibak edebilir, talime, terbiyeye, mektebe, hocaya, kitaba, kaleme, ustayı ihtiyacı yoktur. Halbuki insan, hayat şartlarını, faydalı ve zararlıyı, mesleği vs. her muhtaç olduğu bilgi, beceri ve alışkanlıkları öğrenmek zorundadır. Daha mühimmi hukuka, nizama muhtaçtır. Şu halde bidayetten beri, insanlık, hayvanlara nazaran taşıdığı eksiklik ve gerilikleri peygamberlerle karşılamıştır. Bütün peygamberler, getirdikleri nizamla, kanunlarla, terbiye sistemleriyle, insanlara rehberlik ve hocalık etmişlerdir.

Her akıl sahibini meşgul edip yoran "İnsan nedir, nereden gelmiştir, nereye gitmektedir, bu dünyadaki işi nedir, * İkinci mühim gayesi insanlara Rablerine karşı vazifelerini öğretmektir. * Üçüncü olarak yeryüzünde nasıl bir istikamet takip edecekler, birbirleriyle münasebetleri nasıl olacak, muamelatta takip edecekleri ahkâm nelerdir, öğretir.

* Dördüncü olarak ahlak esaslarını tedris ve talim eder, iyi- kötü, hayırşer, faydalızararlı değerlerini koyar. Bunları, insanlar kendi akıllarıyla koyacak olsalar kargaşa çıkar, anarşi olur. Günümüzde dünya çapında yaşanan anarşinin herkesi derinden düşündürüp, ızdıraba sevkeden, cihanşümul buhranın temelinde bu değerlerin beşerîleştirilme teşebbüsü yatmaktadır. Rabbine karşı Firavunlaşan nesiller insanüstü değer kaynağını (vahyi) reddederek kendi değerlerini kendileri koymaya kalkmış ve bundan da fikirlerde teşeddüd, istikametlerde iğvicac ve çaprazlar, kesişmeler ortaya çıkmıştır. Beşerî tevhid kaybolmuştur, millî birlikler ciddi şekilde kırılmış, parçalanmıştır.

* Peygamberliğin beşinci misyonu uhrevî hedef göstermek, ölümden sonrası hakkında bilgi vermek, insanlığın derin bir yarasına, ebediyet arzu ve aşkına merhem getirmektir. Peygamberliğe inanarak ölüm sonrasında ikinci ve ebedî hayatı görebilen bahtiyarlar ve dünyada

daha mes'ud daha istikrarlı ve adaletli, daha ahlaki ve ölçülü bir hayat geçirmektedirler. Uhrevî sorumluluk duygusu her günde yaptıklarına, harekeketlerine, her işlerine, her kararlarına müessir olmakta, yön vermektedir.

İslam'a göre, Peygamberlik ilk insan Hz. Adem aleyhisselam'la başlar. Peygambersiz cemiyet yoktur. Hz. Nuh, Hz. İdris, Hz. İbrahim, Hz Musa, Hz. İsa vs. bütün peygamberler kendi cemiyetlerinin rehberleridir. Hadislerde 124 bin peygamberin geldiği söylenir. Bunlardan bir kısmına kitap gelmiştir. Bir kısmı önceki kitabın ahkâmını ihya etmişlerdir. Bazı peygamberlere çok sayıda mü'min tabi olmuştur. Bir kısmına birkaç kişi tabi olmuştur. Hadislerde kendisine tek kişinin bile iman etmediği peygamberden söz edilmektedir. Hz. Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) son peygamberdir. Önceki peygamberlerin her biri tek bir cemiyet için gönderildiği halde, Hz. Muhammed bütün insanlığın hidayeti için gönderilmiştir. Onun risaleti kıyamete kadar hükümfermadır. Dünyanın hiçbir yerinde hiçbir zaman bir başka peygamber gelmeyecektir. Kim nerede ve ne zaman peygamberlik iddiasına kalkarsa o yalancıdır. Hz. Muhammed'in getirdiği kitap, Kur'an-ı Kerim her devirde ihtiyaçlara kafi gelecek mahiyette ve zenginliktedir. Din, beşerî gelişmelere paralel olarak gelişecek temel prensipler vazetmiştir. Müçtehidler o esaslardan hareketle her yeni meseleyi hükme bağlamakla yetkili ve sorumludurlar. Müçtehid olmayanların dinî meselelerde söz söylemeye, ahkam kesmeye yetkileri yoktur.

İslam dini, her şeye rağmen insanlığın zaman içinde sık sık haktan, sünnetten uzaklaşacağını kabul eder. Bu uzaklaşmalara dur diyecek, insanları asıl dinî mecraya iade edecek müceddidlerin geleceğini bildirir. Bir hadiste, dine giren batılları temizlemek, sünneti ihya etmek üzere, her asırda müceddid geleceği bildirilmiştir. Bir asırda, mesleği, meşrebi, sınıfı, memleketi farklı bir çok müceddid olabilir. Yani her asırda geleceği müjdelenen müceddid tek bir şahıs değildir. En son gelecek müceddide Mehdi denmiştir. [557]

BİRİNCİ BAB

PEYGAMBERİMİZ ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'A MAHSUS HÜKÜMLER

*

BİRİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELÂM'IN İSMİ VE NESEBİ

نْب ِمِشاَه ِنْب ِبِلَّطُمْلا ِدْبَع ِنْب ِ هاللِّدْبَع ُنْبا # ِ هاللّ ُلوُس َر ُدهمُحَم َوُه] :َلاَقف
ِهِثَعْبَم باب يف ُ هاللّ ُهَم ِح َر يراخبلا رَكَذ ـ2 2252ـ َةَك ِرْدُم ِنْب َةَمْي َزُخ
ِنْب َةَناَنِك ِنْب ِرْضَّنلا ِنْب ِكِلاَم ِنْب ِرْهِف ِنْب ِبِلاَغ ِنْب ِهيَؤُل ِنْب ِبْعَك ِنْب َة َّرُم
ِنْب ِب ًـ ِك ِنْبا ِهيَصُق ِنْب ِفاَنَم ِدْبَع

ناَنْدَع ِنْب ِهدَعَم ِنْب َرا َزِن ِنْب َرَضُم ِنْب َساَيْلإِ ِنْب] .

1. (5525)- Buhârî merhum Aleyhissalâtu vesselâm'ın bi'setine (peygamber olarak gönderilişine) tahsis ettiği babta der ki: "O, Allah'ın elçisi Muhammed İbnu Abdillah İbni Abdilmuttalib İbnu Haşim İbni Abdi Menaf İbnu Kusayy, İbni Kilab İbni Mürre İbni Ka'b İbni Lüeyy İbni Galib İbni Fihr İbni Malik İbni'n-Nadr İbni Kinane İbni Huzeyme İbni Müdrike İbni İlyas İbni Mudar İbni Nizar İbni Maadd İbni Adnan'dır." [Buhârî, Menakıbu'l-Ensâr 28.][558]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın babasından sonra yirmi tane ceddi

sayılmaktadır. Yine Buhârî, tarihinde Resulullah'ın Adnan'dan sonra Hz. İbrahim'e kadar uzanan yedi ceddini daha sayar. Hz. İbrahim'den Hz. Adem'e kadar uzanan ecdad isimlerini

serdeden rivayetler de mevcuttur. Adnan'a kadar olan isimlerde ihtilaf yoksa da Adnan'dan Hz. İbrahim aleyhisselam'a, Hz. İbrahim'den Hz. Adem aleyhiselam'a kadar olan isimlerde ihtilaf vardır. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan gelen bir rivayette, Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) nesebini saydığı zaman Maadd İbnu Adnan'dan ileri geçmez, orada dururmuş. [559]

لاق: [قَلاَ رَ سُولُ هاللّ ِ #: إنَّ هاللّ َ نَفْطَصا ةَنانِك نِمْ وَ دَلِ إسْمَاعِيلَ، وَ نَفْطَصا
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر عَقْس'ا نب ةلثا َو نعو ـ5 □2255□

ملسم هجرخأ .[ٍمِشاَه يِنَب نِم يِنافَطْصا َو ،ٍمِشاَه يِنَب ٍشي َرُق نِم ْنفطصا َو .
ةَنانِك نِم ْاًشي َرُق،

2. (5526)- Vaile İbnu'l-Eska' (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri, İsmail'in evlatları arasından Kinane'yi seçti, Kinane'den Kureyş'i seçti, Kureyş'ten Benî Haşim'i seçti. Benî Haşim'den de beni seçti." [Müslim, Fezail 1, (2276).]560

[قَلاَ رَ سُولُ هاللّ ِ #: لِي خَمْسَةُ أسْمَاءَ: أنَا مُحَمَّدهُ، وَ أنَا أحْمَدُ، وَ أنَا الْماَحِ ي
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍمِعْطُم ِنْب ِرْيَبُج نعو ـ5 □2255ـ هجرخأ .[ٌّيِبَن ُهَدْعَب:
َسْيَل ِبذ هلا ُبِقاَعْلا َو ،ُبِقاَعْلا اَنأ َو ،يِمَدَق ىلَع ُساَّنلا ُرَشْحُي يِذهلا ُرِشاَحْلا اَنأ َو ،
َرْفُكْلا َيِب ُ هاللّ وَحْمَي يذ هلا ىلع ُساَّنلا ُرَشْحُي» :هلوق. ٌّبن هَدْعَب َسيل
هلوق ىلا يذمرتلا هجرخأو .بقاعلا اناو :هلوق ىلا كلام ثيدح بهتناو ،ةثلثلا:

ينامزو يدهع ىلع ليقو ،يرثأ ىلع يأ « ي ِمدَق .

3. (5527)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benim beş ismim var: Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben Allah'ın benimle küfrü mahvedeceği el-Mâhî (mahvedici)yim. Ben Hâşir (toplayıcı)yım, insanlar benim arkamda haşredilecektir. Ben Âkıb (sondan gelen)im, benden sonra peygamber gelmeyecektir." [Buhârî, Menakıb 17, Tefsir, Saff 1; Müslim, Fezail 125, (2354); Muvatta Esmau'n-Nebi 1, (2, 1004); Tirmizî, Edeb 67, (2842).] 561

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cenab-ı Hakk'ın kendisine lutfettiği mümtaz yönlerini gösteren isimlere sahip olduğunu belirtmektedir.

Muhammed ve Ahmed en meşhur isimleridir. Muhammed ismi, Ahmed'den daha meşhurdur. Kur'an'da mükerreren geçer (Al-i İmran 144, Ahzab 40, Muhammed 2, Feth 29). Ahmed ismi Kur'an'da Hz. İsa'nın sözünü hikâye zımnında geçer (Saff 6).

* Muhammed, tef'il babından mübalağa ifade eder. Hamd kökünden

gelir. Mahmud yani övülmüş demektir. Mübalağa sigasındandır. Çokça övülmüş demek olur. Tekrar tekrar övülmüş manasına geldiği gibi, kendisinde mahmud sıfatlar kemale ermiş manasına da gelir * Ahmed ef'al-i tafdil sigasından olup, Ahmedu'lhamidîn, hamdedenlerin en çok hamdedeni manasına gelir. Resulullah'ın Ahmed diye isimlenmesinin sebebi şudur: Buhârî'de geldiğine göre Resulullah'a makam-ı Mahmud'dan Allah Teala hazretleri öyle hamdler ve öyle güzel senalar açıp ilham edecektir ki, böylesi daha önce kimseye açılmamıştır. Resulullah bu hususi hamdlerle Rabb Teala'yı hiç kimseye nasib olmayan tarzda hamdedecektir.

Bu hususta yapılan diğer bir açıklamaya göre: Bütün peygamberler hammad yani çok hamdeden insanlardır, ama Resulullah onlar arasında ahmed yani hepsinden çok hamdedendir, hamd sıfatında hepsinden büyüktür, bu sebeple Ahmed denmiştir.

Kadı İyaz der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muhammed olmazdan önce Ahmed'di. Çünkü, Kütüb-ü Salifede (Tevrat.. İncil'de) Ahmed diye, daha dünyaya gelmeden tesmiye edildi. Halbuki Muhammed diye tesmiye Kur'an'da vaki olmuştur. Bu da, onun Rabbini, insanlar onu övmezden önce övmüş olmasından ileri gelir. Ahirette de, Rabbine hamd edecek, Allah da onun şefaatini kabul buyuracak, bundan sonra insanlar ona hamdedecektir. O, Hamd suresi, Livau'l-Hamd ve Makam-ı Mahmud'la mümtaz kılındı; yemek içmekten sonra, duadan sonra seferden dönüşten sonra hamdetmesi ona teşri edildi; ümmeti el-Hammâdûn diye tesmiye kılındı; onda hamd'ın bütün çeşitleri ve manaları cem'olundu."

* el-Mâhî, "mahv" kökünden gelir; mahveden, yokeden, ortadan kaldıran demektir. Küfrü kaldıran veya kendisine tabi olanlardan kötülükleri kaldıran yani, Allah ona tabi olanların seyyiatını yok eder manasında yorumlar yapılmıştır.

* el-Haşir, toplayan demektir. Kıyamet günü önce, O diriltilecek, sonra geri kalan insanlar onun peşinden diriltileceklerdir. Bir başka hadiste "Kendisinden arz ilk yarılacak olan benim" buyurmuştur. Yani kıyamet günü ilk dirilen O olacaktır.

* el-Âkıb; hâtim, sonuncu demektir. Bazı rivayetlerde, "kendinden sonra peygamber olmayan" diye açıklama gelmiştir. Nitekim, ayet ve hadisten gelen pekçok delil Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra peygamber olmayacağını, O'nun Hatemu'l-Enbiya olduğunu belirtmiştir. Şu halde Âkıb ismi Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu mümtaz yönünü belirtmektedir.

2- Resulullah'ın başka isimlerinin de bulunmasına rağmen, sadedinde olduğumuz hadisin "beş"le kayıtlaması üzerine muhtelif yorumlar yapılmıştır. İbnu Hacer bundan murad "Bana mahsus olan beş ismim var, benden önce bu isimler eski milletlerde büyük ve meşhurlardan kimseye verilmemiştir" demektir. Resulullah'ın ismini sınırlamak değildir" der. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Kur'an'da Rauf, Rahim, el-Mübeşşir, en-Nezir, el-Mübeyyin, ed-Dâi ila'llah, es-Siracu'l-Münir, el-Müzekkir, er-Rahmet, en-Nimet, el-Hadi, eş-Şehid, el-Emin, el-Müzzemil, el-Müddessir gibi isimlerle tesmiye edilmiştir. Hadiste geçen meşhur isimlerden bazıları şunlardır: el-Muhtar, el-Mustafa, eş-Şefi', el-Müşeffa', es-Sadık, el-Masduk, vs... Resulullah'ın isimlerini inceleyip müstakil te'lifler yapan alimler olmuştur. İbnu Dıhye böyle bir te'lifinde, bir kısım alimlerin; "Resulullah'ın da, Allah'ın esmau'lhüsnası adedine denk sayıda doksan dokuz ismi var" dediğini kaydeder ve devamla: "Bu hususu ciddi bir araştıran çıksa, üç yüz isim tesbit eder" der. İbnu'l-Arabî, Şerhu't-Tirmizî'de sufilerden birinin "Allah'ın bin ismi var, Resulü'nün de bin ismi var" dediğini kaydeder.

İbnu Hacer, beşle sınırlamanın sebebi zımnında şu yorumu da kaydeder. "Bu hadiste, Resulullah'ın ismi hususunda beş ile sınırlamadaki hikmet, bunların diğerlerine nazaran daha meşhur olması, eski kitaplarda ve eski milletler arasında da bulunması sebebiyledir." 562

؟مُهَنْعَل َو ٍشْي َرُق َمْتَش يِهنَع ُ هاللّ ُف ِرْصَي َفْيَك َنوُبَجْعَت َأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريَره يبأ نعو ـ5 □2255□

يراخبلا هجرخأ .[ٌدهمَحَم اَنأ َو ،اًممَذُم َنوُنَعْلَي َو ،اًممَذُم َنوُمِتْشَي .

4. (5528)- Hz.Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri, Kureyşlilerin şetmlerini (hakaretamiz sözlerini) ve lanetlerini benden nasıl çevirdiğine hayret etmiyor musunuz? Onlar zemmedilen birine şetmediyorlar,

zemmedilen birine lanet okuyorlar, ben ise (Muhammed'im) övülmüşüm." [Buhârî, Menakıb

17; Nesâî, Talak 25, (6, 159).]563

AÇIKLAMA:

Şarihlerin belirttiği üzere, Kureyş, Aleyhissalâtu vesselâm'a olan öfke ve nefretleri sebebiyle övgü ifade eden Muhammed ismiyle anmayıp, onun zıddı olan Müzemmem (kötülenmiş, zemmedilmiş) lakabını takarak bu lakapla anıyorlardı. Faraza bir hakaret yapmak isteyince "Allah müzemmeme şöyle yapsın" diye bedduada bulunuyorlardı. Böylece, Aleyhissalâtu vesselâm müzemmem olmadığı için hakaret ve bedduaları ona gelmiyor, Alimler çoğunlukla bu hadisle istidlal edip, ta'riz yoluyla kazıfta bulunandan haddin düşmesine hükmetmiştir. İmam Malik ise bu fetvada değildir. 564

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN DOGUMU VE YAŞI

هجرخأ .[لِيفْلا َماَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َو اَنأ ُتْدِل ُو] :لاق ِههد ِج نع ِهيبأ نع َةَم
َرْخَم ِنْب ِسْيَق ِنْب ِ هاللّدبَع ِنْب بلهطملا نع ـ2 □2255□

. يراخبلا

1. (5529)- Muttalib İbnu Abdillah İbni Kays İbnu Mahreme babası vasıtasıyla ceddinden anlattığına göre ceddi şöyle demiştir: "Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fil yılında doğduk." [Tirmizî, Menakıb 4, (3623).] 565

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[َنيهتِس َو ٍث َـَث ُن ْبا َوُه َو # ِ هاللّ ُلوُس َر َيِهف .
ُوُت] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َيِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2255□

2. (5530)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) altmış üç yaşında vefat etmiştir." [Buharî, Menakıb 10; Müslim, Fezail 115, (2349); Tirmizî, Menakıb 28, (3655).] 566

َث ُنْبا َوُه َو َيِهف ُوُتو ،هْيَلإِ َىحوُي ةَنَس َةَرْشَع َثَث َةَّكَمِب # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َماَقأ] :لاق هنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍساهبع ِنبا نعو ـ5 □2252□

. [□َو نيهتِس

3. (5531)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'de, kendisine vahiy geldiği durumda on üç yıl ikamet etti. Altmış üç yaşında da vefat etti." 567

نيِنِس َناَمَث َو َني ِنِس َعْبَس ًائْيَش ى َرَي ً َو ء ْوَّضلا ىرَي َو َت ْوَّصلا ُعَمْسَي□
ًةَنَس َةَرْشَع َسْمَخ َةَّكَمِب َماَقأ] :ةياور يفو ـ5 □2255□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ًةَنَس َنيهتِس َو َسْمَخ ُنْبا َوُه َو َيِهف ُوُت َو ،ًارْشَع.
ِةَنيِدَمْلاِب َماَقأ َو ،هْي َلإِ َىحوُي

4. (5532)- Bir başka rivayette de şöyle demiştir: "Mekke'de ses işitir ve ışık görür olduğu halde on beş yıl ikamet etti. Bunun yedi yılında ışıktan başka bir şey görmedi, sekiz senesinde vahiy aldı. Medine'de on yıl ikamet etti. Altmış beş yaşında olduğu halde vefat etti." 568

ثَكَمَف ِةَنيِدَمْلا بلا َرَجاَهَف ،ةَرْجِهْلا ِب َرِمُأ َّمُث َةَرْشَع َثَث َثَكَمَف ،َنيِعَب ْرأ ُنْبا□ َوُه َو ِهْيَلَع َل ِزْنُأ] : ِنْيَخْيَّشلل ىرخأ يفو ـ2 □2255□

يِهف ُوُت َّمُث َنيِنِس َرْشَع اَهِب□ #] .

5. (5533)- Sahiheyn'de gelen bir diğer rivayette şöyle demiştir: "Vahiy Aleyhissalâtu vesselâm'a kırk yaşında iken indirildi. Bundan sonra on üç yıl kaldı. Sonra hicretle emir olundu. O da Medine'ye hicret etti. Orada on yıl kaldı. Sonra vefat etti Aleyhissalâtu vesselâm." [Buharî, Megazî 85, Fezailu'l-Kur'an 1; Müslim, Feazail 117, 121, (2351, 2353); Tirmizî, Menakıb 28, (3652, 3653).] 569

رَمُع َو ،َنيِهتِس َو ٍثَث ُنْبا َوُه َو :ٍرْكَب وُبأ َو ،َنيِهتِس َو ٍثَث ُنْبا َوُه َو # ِ هاللّ□ : ُلوُس َر َضِبُق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2255□

ملسم هجرخأ .[َنيِهتِس َو ٍثَث ُنْبا َوُه َو .

6. (5534)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) altmış üç yaşında vefat etti. Hz. Ebu Bekir de altmış üç yaşında vefat etti. Hz. Ömer de altmış üç yaşında vefat etti. (Radıyallahu anhüma)." [Müslim, Fezail 114, (2348).] 570

AÇIKLAMA:

564 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/346. 565 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/347.

1- Kaydedilen bu altı rivayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatındaki mühim hâdiseleri tarihlemektedir.

Birinci hadise (5529) göre, Aleyhissalâtu vesselâm Fil yılında doğmuştur. Rivayetler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Fil yılında, Rebiulevvel ayının bir pazartesi gününde doğduğu hususunda ittifak ederler. Ayın kaçıncı gününde doğduğu ihtilaflıdır. Dört farklı tarih söylenmiştir: * Ayın ikinci gecesinde doğmuştur.

* Ayın sekizinde doğmuştur.

* Ayın onunda doğmuştur.

* On ikisinde doğmuştur.

2- Araplar o zamanlarda takvim kullanmadıkları için, tarihlemeyi cereyan eden mühim hadiselere göre yaparlardı. Burada Fil yılı denmiştir. Bununla Kur'an-ı Kerim'de Fil suresinde temas edilen hâdise kastedilir. Ebrehe İbnu Sabbah el-Eşrem komutasında bir Habeş ordusu Mekke'yi fethetmek üzere gelir. Ancak, Cenab-ı Hak, ebabil kuşları vasıtasıyla şehri korur. Deniz cihetinden gelen bu kuşlar, ordu üzerine havadan pişmiş tuğladan yapılmış taşlar atarlar. Bu taşlar değdiği vücudu zehirliyor, çiçek hastalığına sebep oluyordu. Böylece kocaman ordu, (danesi) yenmiş samana dönmüş, perişan olmuştu. Ordu ihtiva ettiği çok sayıdaki fillerle meşhurdu. Fillerden birinin adı Mamud'du.

Bu seferin asıl hedefi Ka'be'yi yıkma, Arap hacılarının yönünü San'a' da inşa edilen Kul-Leys adlı kiliseye çevirmekti. Ayet-i kerimenin ihbarıyla, kuşlara yenik düşen ordu, geri döner. Bu hadise bi'set öncesi, Resulullah'la ilgili mucizevî vakalardan biridir. Henüz bi'set olmadığı için buna mucize değil irhas denir. Bazı alimler, Resulullah'ın bu hâdise yılında dünyaya geldiğini ve hatta hadisenin Resulullah'ın doğumundan sonra olduğunu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın mübarek vücudlarına hürmeten Ka'be yıkılmaktan, Mekke de yağmalanmaktan korunduğunu söylemiştir.

2- Resulullah doğunca, Arap âdeti üzere dili fasih olan Benî Sa'd kabilesinden Haris adında bir zatın zevcesi Halime'ye verildi. Sütannesi Halime Aleyhissalâtu vesselâm'ı dört yıl boyu himaye etti, sütanneliği yaptı. Resulullah bir yaşına basmadan babasını kaybetmişti. Bir ara Medine'de bulunan dayılarını ziyarete götüren annesi Amine Hatun, Mekke'ye dönerken yolda, Ebva denilen yerde 20 yaşlarında iken vefat eder. Böylece annesinden de yetim kalan küçük Muhammed'i dadısı Ümmü Eymen Mekke'ye getirerek dedesi Abdülmuttalib'e teslim eder. Bu sırada altı yaşında olan Aleyhissalâtu vesselâm, iki yıl sonra da dedesini kaybederek amcası Ebu Talib'in himayesine sığınacaktır. Ebu Talib yeğenini çok sevecek, elinden gelen ilgiyi gösterecektir. Bir ara, küçük Muhammed'le birlikte Şam'a ticaret seyahatine çıkan Ebu Talib Busra'ya kadar onu getirecektir. Diğer bir amcası Zübeyr de O'nu Yemen'e kadar beraberinde götürecektir. Bu sırada 17 yaşlarındadır. Resulullah bir ara Mekkeli zengin bir tüccar olan Hz. Hatice'nin kervanında çalıştı, kervanı Busra'ya kadar götürdü. Bu sefer kârlı olmuştu. Hz. Hatice Resulullah'ın dürüstlüğüne hayran kalmıştı. Aleyhissalâtu vesselâm yirmi beş yaşlarında iken mezkur Hatice ile ilk evliliğini yaptı. Bu sırada Hz. Hatice kırk yaşlarında idi. Resulullah'ın nesli Hz. Hatice'den devam edecektir. Resulullah'ın küçük yaşta ölen ve Mısırlı Mariye'den doğan İbrahim dışındaki bütün çocukları Hz. Hatice'den doğmuştur. Hz. Hatice'den doğan ilk çocuğu Kasım'dı. Buradan Ebu'l-Kasım künyesini aldı. Sonra Abdullah, Zeyneb, Rukiye, Ümmügülsüm, Hz. Fatıma radıyallahu anhüm ecmain dünyaya geldiler. Kasım, İbrahim ve Abdullah daha çocuk iken öldüler. Hz. Resulullah'tan sonra hayatta kalan Hz. Fatıma idi, o da Resulullah'tan altı ay kadar sonra rahmet-i Rahman'a kavuşacaktır. Fatıma'dan doğan Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhümâ), Aleyhissalâtu vesselâm'ın nesebini devam ettireceklerdir.

Hz. Peygamber çocukluğundan itibaren ahlak yüceliği, sıdk, emanet gibi vasıflarıyla tanınmış, Muhammedu'l-Emin lakabını kazanmıştı. Müşrik cemiyetin birkısım ahlaksızlıklarından nefret ediyordu. Allah onu küçüklüğünden itibaren cahiliye pisliklerinden korumuştu. Kırk yaşına doğru bazı değişik haller hissetmeye başladı. Zaman zaman "Ey Muhammed!" diye bir nida işitiyordu. Yürüdüğü yollarda ağaçlar, taşlar kendisine selam veriyorlardı.Kırk yaşına yakın, Mekke'nin bazı büyüklerince tatbik edilmiş olan bir geleneğine uydu. Bir ay kadar hira mağarasına çekilerek tefekkür hayatı yaşadı. Bu esnada şehre sadece tükenen erzakını almak üzere iniyordu.

Kırk yaşına girince ilk altı ay boyu rüyada gördükleri gündüz aynen gerçekleşmek suretiyle değişik bir safha yaşadı. Bu suretle peygamberliğin mukaddimesi başlamış, vahye mazhar olacak ruhî bir kemal kazanmıştı. Derken mutad olarak gittiği hira mağarasında Alak suresinin ilk beş ayeti nazil oldu. İlk vahiy hadisesi, Hz. Peygamber'de korku ve endişe hasıl etti. Durumu zevcesi Hz. Hatice'ye anlattı. O, Aleyhissalâtu vesselâm'ı teselli etmekle kalmayıp, bu mevzularda bilgi sahibi amcasının oğlu Varaka'ya götürdü. O, iyice dinledikten sonra, Hz. İsa tarafından haber verilen peygamber olduğunu söyledi ve tebrik etti. Hz. Peygamber henüz kendine gelen vahyi tebliğ etmekle memur olmasa da meselesi Mekke'de şüyu bulmuştu. Bu ilk vahiyden sonra vahiy kesildi. Melek de gelmez oldu. Buna fetretü'lvahy denir. Bu fetret döneminin müddeti ihtilaflı ise de üç yıl kadar sürdüğü çoğunlukla kabul edilmiştir. Bu esnada Mekkeli müşrikler "Rabbi Hicretten üç yıl önce Mirac hadisesi meydana gelmiş, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ruh ve bedenleriyle Cenab-ı Hakk'ın kurbiyetine mazhar olmuştur. Bu hadisenin zamanında ihtilaf edilmiştir. Hicretten bir yıl önce olduğu da söylenmiştir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'deki peygamberlik hayatı on üç yıldır. Bazı rivayetlerde bunun "on yıl" olduğu zikredilmiştir. Aradaki ihtilaf üç yıllık fetret devrinin hesaba dahil edilip edilmemesinden kaynaklanır. Fetret devresinde İslam'ın tebliğ edilme emri gelmediği, asıl tebliğ işine üç yıl sonra başladığı için bu devreyi risalet dışı sayıp hesaba dahil etmeyenler olmuştur. Ama ulema büyük çoğunluğu ile fetret devresini de peygamberliğe dahil etmiştir.

Şu halde Aleyhissalâtu vesselâm, peygamberliğin on üçüncü yılında Medine'ye hicret etmiş, orada on yıllık tebliğ hayatından sonra altmış üç yaşında olduğu halde, geride ordusu, maliyesi ve adliyesi ile mükemmel bir devlet bırakarak ebedî âleme irtihal buyurmuştur. Aleyhi efdalu'ssalat ve'sselam. [571]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLARI

هْيَلَع ُنْحَن يِذهلا : َتلاَق َو ، ِرْفُكْلا َو ِهيَغْلا يف يِداَمَّتلاِب اَهَنْيَب َتصا َوَت ًاشي□
َرُق َّنأ] :امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنبا نع ـ2 □2252ـ : ٌروُكُذ ٍد َ ًواُ ةَسْمَخ َكِلذ
َدْعَب ُهاَتأ َو ؛اَه ِر ِخآ ىلا َرَث ْوَكْلا َكاَنْيَطْعأ اَّنإ ىلاعَت ُ هاللّ َل َزْنأَف ، ُرِتَبْنُمْلا
ُروُبْنُّصْلا اَذه ِهْيَلَع اَّمِم ُّقَحأ

□نِم ُمي ِها َرْبإ َو ،ُمِساَقْلاو ، ُبِهيَّطلا َو ؛ٌةَثَث ْمُهَف ِ هاللُّدْبَع َوُه َليِق َو ، ُرِهاَّطْلا َو
،ْمُه ُرَبْكأ َوُه َو ِ هاللُّدْبَع :اَهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَجيِدَخ ْنِم ٌةَعَب ْرأ

ةَبْتُع َتْحَت اَتَناَك ٍموُثْلُك ُّمُأو ،ُةَّيَق ُر َو ،عيِب َّرلا ِنب ِصاَعْلا يِبأ َتْحَت ْتَناَك□
يِتهلا ُبَني َز َّنُهْنِم :ٍتاَنَب ُعَب ْرأ # ِهِبَّنلِل َناَك َو ؛ةَي ِراَم ْت َرَجاَه َو ةَّيَق ُر ًًوأ
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُنامْثُع َج َّو َزَت َو اَمِهقا َرِفب اَمُه َرَمأ َّب َت َو ٍبَهَل يِبأ اَدي
ْتَّبَت : ْتَل َزَن اَّمَلَف .ٍبَهَل يِبأ ْيَنبا َةَبْتُعو ،اَهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُة َمِطاَف َو .ٍموُثْلُك
َّمُأ اَهَد ْعَب َج َّو َزَت َو ، ْتَتاَم َّمُث ؛ِبِهنَكُي َناَك ِهِب َو ِ، هاللَّدْبَع ُهَنبا َكاَنُه ْتَدَل َو َو
،ةَشَبَحْلا ِض ْرأ ىلا ُهَعَم ُ هاللّ َي ِض َر ٍرَفْعَج ِنْبا ِ هاللِّدْبَع َتْحَت ْتَناَك َو ، َبَني َز َو
. ًانِسْحُم َو ًانْيَسُح َو ًانَسح ُهَل ْتَدَل َو َو ،هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهيِلَع َتْحَت ْتَناَك َو
لص'ا يف «روبنُّصلا».نيزر هجرخأ .[هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِباَّطَخْلا ِنب َرَمُع ْنِم هن:
َع ُ هاللّ َي ِض َر ٍّيِلَع اَهَج َّو َز َو ٍموُثْلُك َّمُأ َو ،اَمُهْنَع

□اهلصأ قديو ةقرفتم نقبت يتلا ةلخنلا

يف روبنص ةلزنمب # ًامحمد نأ شيرق رافك دارأو ،اهنم علقي مل ضرا يف
ةتباث ريغ ةلخنلا عزج يف تبنت تافعس يه لاقيو

نورفاكلا هرك ولو هرون همتي نأ إ هاللّ يبأيو هركذ عطقنا تام اذإو ،هل بقع .
هنأ نونعي ،عطقنا عطق اذإف ةلخن عذج

1. (5535)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Kureyşliler, birbirlerine küfrün ve sapıklığın devamını tavsiye ettiler ve aralarında: "Bizim üzerinde olduğumuz şey var ya, bu, o köksüz sürgün (mesabesinde olan Muhammed)in üzerinde olduğu şeyden daha doğrudur!" dediler. Bunun üzerine, Allah Teala hazretleri Kevser suresini inzal buyurdu. "Şüphesiz ki biz sana kevseri verdik. Öyleyse Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Asıl arkası kesik (nesilsiz) olan, sana düşmanlık edenin ta kendisidir" (Kevser 1-3).

Bundan sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beş erkek çocuğu oldu. Dördü Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'den: Abdullah: Bu en büyükleri idi; Tahir -bunun Abdullah olduğu ve bunların üç tane oldukları da söylenmiştir-; Tayyib, Kasım ve Mariye'den olan İbrahim.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dört tane de kızı vardı: Bunlardan Zeyneb, Ebu'l-As İbnu'r-Rebi'in nikahı altında idi. Rukiyye ve Ümmü Gülsüm: Bu ikisi, Ebu Leheb'in oğulları olan Utbe ve Uteybe'nin nikahı altında idiler. "Ebu Leheb'in iki eli kurusun ve kurudu da..." (Tebbet 1-5) vahy-i şerifi nazil olduğu zaman, Ebu Leheb oğullarına onları boşamalarını emretti. Bunun üzerine Hz. Osman önce Rukiyye ile evlendi. Rukiyye onunla birlikte Habeşistan'a hicret etti. Orada Hz. Osman'ın Abdullah adında bir oğlu dünyaya geldi. Hz. Osman ona izafeten (Ebu Abdillah diye) künye almıştı. Sonra Rukiyye (radıyallahu anhâ) vefat etti. Ondan sonra Hz. Osman Ümmü Gülsüm (radıyallahu anhümâ) ile evlendi.

Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ): Bu Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'nin nikahı altında idi. Hz. Ali'nin Fatma'dan Hasan, Hüseyin ve Muhsin adlarında üç erkek çocuğu ile Zeyneb ve Ümmü Gülsüm adlarında iki kız çocuğu dünyaya geldi. Bunlardan Zeyneb, Abdullah İbnu Ca'fer (radıyallahu anhümâ)'in nikahı altında idi. Hz. Ali, Ümmü Gülsüm'ü de Hz. Ömer'e nikahlamıştır, radıyallahu anhüm ecmain." [Rezin tahric etmiştir.] 572

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen sünbûr kelimesi lügat olarak ince köklü, tek başına kalmış bir hurma ağacı manasına gelir. Yerde sabit olmayan hurma kütüğünden sürmüş filize dendiği de söylenmiştir. Münbetir de arkası kesilmiş, nesli kesilmiş demektir. Şu halde müşrikler, Aleyhissalâtu vesselâm'ı -çocuğu olmadığı için- arkası gelmeyecek bir hurma filizine benzetmek suretiyle üzmeyi, alay etmeyi düşünmüşlerdi. Yani bu müstehzilere göre, Resulullah'ın nesli, arkası yoktu, öldüğü zaman dünyadan tamamen kopacaktı, nesli devam etmeyecekti. Bazı alimler, sünbûr ile, erkek evladının ölmelerini kasdetmiş olmalarının daha makul olacağını söylerler. "Çünkü derler, daha peygamberlik gelmezden önce Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Hatice'den dünyaya gelmiş bulunan çocukları vardı."

Cenab-ı Hak, bu itham karşısında üzülen Resulullah'ı Kevser suresini inzal buyurarak teselli eder: "Asıl ebter olanlar onlardır. Bilakis sana Kevser verilmiştir." Kevser, ahirette ümmetin etrafında toplanacağı büyük havzın ismidir. Bolluk, çokluk manasına da gelir. Öldükten sonra zikrin, yadedilmenin çokluğu Hz. Peygamber'den başka kime nasib olmuştu; âlemde ismi O'nun kadar çok zikredilen kim var? Al-i Beyt'in çokluğu, ümmetin çokluğu, şeref ve yad-ı cemilin çokluğu, ümmete verilen ilmin, üstünlüğün çokluğu, şefaat ve rahmetin çokluğu vs. başka kime verilmiştir?573

نْي َرْئِظَل ُهَل َّنإو ،يْدَّثلا يف َتاَم ُهَّنأ : ُميِها َرْبإ ُهُدَل َو َتاَم اَّمَل ،# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2255□

اهريغ دلو عضرت يتلا ةأرملا « ُرْئِهظلا».ملسم هجرخأ .[يِنْبا ُهَّنإف ِةَّنَجْلا يف .
ُهَعاَض َر ِن َهمَكُي

2. (5536)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), oğlu İbrahim öldüğü zaman buyurdular ki: "O daha memede iken öldü. Onun cennette iki sütannesi var. Bunlar onun sütünü (iki yıla) tamamlayacaklar. Çünkü o benim oğlumdur." [Müslim, Fezail 63, (2316).]574

AÇIKLAMA:

Daha önce de açıkladığımız gibi, hadis küçük çocukların süt döneminde süt emmelerinin ehemmiyetini nazara vermektedir. Esasen ayet-i kerimenin bu meseleyi ele alarak: "Anneler çocuklarını iki yıl emzirirler" (Bakara 233) buyurması, süt devresinin tam iki yıl devam etmesi gereğini te'yid eder. 575

DÖRDÜNCÜ FASIL

ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN SIFATLARI VE AHLÂKLARI

ُ هنَع لاق:]كَانَ َعلُّ ر َض ِي ّلاه ُ هنَع إذاَ وَ صَفَ ر َلوُس ّلاه ِ# يَقُولُ: لَم كَانَ جَ عْدًا ر َ جٍ وَ لَم ْ2255ـ 2 عن اباريهم بن محمدهم ولد علي ر َ ض ِ ي َ ّلاه المُتَر هَد ِب، كَانَ ر َبْعَةً مِنَ القَوْ م ِ، وَ لَم ْيَكُنْ بِالجَعْد ِ القَطَطِ، وَ ّ َبِالسَّبْط، ، أهدْبَ ا 'شْفَاَر ِذَ اَم سُرْ بَةِ، شَثْنَ الكَفيه ِ يَكُنْ بِالطويهلِ المُغَّط، وَ ّ َبِالقَص ِير و ّ َ بِالمُكَلْثَمِ، وَ كَانَ أسيلِ الخَدَه، أبيَض مُشْر ِب ًا بِحُمْر َةِ، أدعَج العَيْنَيْنِ، تَكَفُّأ ًكَأنَّمَا يَنْحَطُ ّمِن صَبَب ِ، بَيْنَ كَتِفَيْه ِخَاتَمُ النُّبُّوَ ّةِ. يَكُنْ بِالمُطَهَّم ِ هاَبُه، وَ القَدَمَيْن ِ، جَلِيل المُشَاش ِوَ الكَتِد ِ، إذاَ التَفَت َالتَفَت َمعَا ً، وإذاَ مَشى يَتَكَفهأُ قَلبًا، وَ أصدَقُهُم ْلَهجَةً، وَ الَيَنُهُم ْعَريِكَةً، وَ أكرَمُهُم ْعِشرْ َةً، مَن ر َ آهُ بَديِهةً صَف لُ فِيهُمَهُمْ مَن سَمعَهُ[.وَ هُوَ خَاتَم ُالنَّبِّيهين. أجوَد ُ النَّاسِ صَدرًا، وأشجعَهُمْ نَاعِتُهُ: لَم أر َ قَبلَهُ مِثلَهُ وَ ّ َ بَعْدَهُ، يَسْرُ ُ الحَدَي ِث سَرْدًا، يَتَكَلَّمُ بِك ّ َ م يَقوُلُ . أحَبَّهُ ً فَ ةُ مَعْر ِ خَلاَطَهُ مَن ْ وَ » ِالمُتَردهُد »و.الغين يشدنو المحدثون ،»المُغَّطِ« بتشديد الميم الثانية وبالغين المعجمة: البائن الطويل، التزمدي. أخرجه

.بْعَةُ« بمعتدل القامة بين الطويل والقصير.»و»القططِ« شديد الجعودة الداخل بعضه في بعض من القصر فهو مجتمع.»و الرَّ

» الفاحش السمن.»و»المُكلثم« المستدير الوجه، و يكون إ مع كثرة المُطهِهُم.»و»السَّبْط« ضده.»و»الرَّ ج ُل« بينهما.»و ا الذي طال شعر أجفانه و»اهُدب« »المستطيل من غير ارتفاع.»و»الجَّعدُ« شدة سواد العين.»و»ا'سيل الخَدُّ« المستوي الخَد.»و»الشَّثْنُ« المحلل بة« الشعر النابت على الصدر نازً ّ إلى آخر البطن.»و»الم سربُ ووكتر.»و»أشفار ُالعين« منابت الشعر المحيطة بها.»و

أشد قبضهم وأصبر لهم على المرماس.»و»جَليِل المشاشِ« أو عظيم رؤوس العظام مثل الركبتين والمنكبين ونحو ذلك.»و»المُشاش« رؤوس العظام التي يمكن بعضها.»و»الكَتِدُ« الكاهل.»و»التَّكَفُّؤ« الغليظ، وهو مدح في الرجل 'نه

في جريها.»و»الصَّبَبُ« انحدار من موضع عال.»و»الهجِةُ« السان.»و»الأينهم التمايل في المشي بلا قدماه كما تتكفأ السفينة

.عريكةً« أن سهً منقادا

هتعباتمو هب قطنلا يف ةعراسملا « ثيدحلا ْد َرَس»و .

1. (5537)- Hz. Ali'nin evladlarından Muhammed'in oğlu İbrahim anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı vasfettiği zaman şöyle derdi: "Resulu-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Efendimiz çok uzun boylu olmadığı gibi, (azaları) birbirine girmiş kısa boylu da değildi, orta boylu bir insandı. Saçları kıvırcık değildi, düz de değildi, dalgalıydı. Şişman değildi, yuvarlak yüzlü de değildi, yanakları uzuncaydı.

Rengi kırmızıya çalan, beyazdı. Gözleri siyah ve kirpikleri uzundu, göğsünde göbeğine kadar inen kıldan bir hat vardı. El ve ayaklarının parmakları kalıncaydı. Eklem yerleri ve iki küreğin birleşme yeri olan omurga iri idi. Bir tarafa dönünce (sadece başını çevirmez) bütün vücudunu çevirirdi. Yürüyünce, yamaçtan iniyormuşcasına öne meylederek yürürdü.

İki omuzu arasında peygamberlik mührü vardı. O, peygamberlerin mührü (sonuncusu) idi. İnsanların en iyi kalplisi, en şecaatlisi ve en doğru sözlüsü idi. O ahlakça herkesten yüce, muaşere yönüyle de en geçimlisi idi. Onu aniden gören ondan heybet duyardı; bilerek beraber olan, kalpten severdi. Onu vasfeden şöyle derdi: "Ben ne O'ndan önce, ne de O'ndan sonra O'nun gibisini görmedim."

Resul-i Ekrem çabuk konuşmazdı; her işitenin anlayacağı şekilde teker teker konuşurdu." [Tirmizî, Menakıb 19, (3642).]576

ناك َو ،َنوُق َرْفَي َنوُك ِرْشُمْلا َناك َو ْمُه ُراَعْشأ َ نوُلُدْسَي ِباَتِكْلا ُلْهأ َناَك] :لاق□
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2255ـ « ُلْدَّسلا».دواد وبأو ناخيشلا
هجرخأ .[ُهَدْعَب َقرَف َّمُث ُهَتَي ِصاَن َلَدَسَف ،هِب ْرَمْؤُي ْمَل اَميف ِباتِكْلا ُلْهأ
ةقفا َوُم ُهُب ِجْعُت # ِ هاللّ ُلوُس َر

قرف ريغب رعشلا كرت .

2. (5538)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ehl-i Kitap saçlarını düz salınmaya bırakırlar, müşrikler de ayırırlardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise (vahiy yoluyla) emredilmediği hususlarda Ehl-i Kitab'a uygun hareket etmekten hoşlanırdı. Bu sebeple saçını alnından serbest bıraktı. Bilahare (bütün müşrikler Müslüman olduktan sonra) saçlarını (alnından) ayırdı." [Buhari, Libas 70, Menakıb 23, Fezailu'l-Ashab 52; Müslim, Fezail 90, (2336); Ebu Davud, Tereccül 10, (4188); İbnu Mace, Libas 36, (3632).] 577

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) her hususta müstakil, yepyeni bir medeniyet kuruyor, şekillendiriyordu. Bundaki orijinalite ve istiklaliyet bütün değer ve formların beşerî dehadan ziyade İlahî hüdaya dayandırmaya istinad ediyordu. Bu sebeple, vahyin irşadı altında teşriatını yapıyordu. Vahiy gelmeyen hususlarda, İlahî bir şeriata dayanan Ehl-i Kitab'ı kazanmak ümidiyle onların tarzını kabul ediyor, müşriklerin takip ettiği tarzlara muhalefet etmeyi tercih ediyordu. Sadedinde olduğumuz hadis, bilhassa saç kıyafetindeki bu tutumu açıkça ifade etmektedir. Ma'mer'in rivayeti şöyle: "Eğer Resulullah herhangi bir emir gelmeyen hususta şekke düşecek olsa, Ehl-i Kitab'ın yaptığını yapardı."

Zaman içinde, gerek yakınında ve gerekse hariçte olan müşrikler Müslüman oldukları halde, Ehl-i Kitap küfründe devam etmekteydi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, sistemindeki orijinalite gereği, Ehl-i Kitab'a muhalefeti esas aldı.

Muhalefet saç ayırma meselesine münhasır değildir. Boyama meselesi de böyledir: Bir Buhârî hadisinde "Yahudiler ve Hıristiyanlar saçlarını boyamazlar, (siz boyayarak) onlara muhalefet edin" buyrulmuştur. Aşura orucu da buna benzer, Aleyhissalâtu vesselâm, Ehl-i Kitap aşure orucunu tuttuğu için önce emretmiş, sonra Ramazan farz kılınınca, aşurenin farziyetini kaldırmış, ayrıca aşure gününden bir gün önce veya sonra da tutmak suretiyle, Ehl-i Kitab'a muhalefeti emretmiştir.

Kıblenin Kudüs'ten Ka'be'ye çevrilmesi bir diğer muhalefet emridir. Yahudiler hayız halinde kadınlarla ihtilat etmezlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm ihtilatı (beraber yeyip içmeyi, beraber yatmayı) emretti ve: "Hayızlı ile cima hariç her şeyde beraber olun" buyurdu. Hatta bu emir üzerine Yahudiler: "Bize muhalefet etmedik bir şey bırakmadı" demişlerdir. Bazı rivayetlerde gelen "cumartesi ve pazar günleri oruç tutmak" emri bir başka örnektir. Hadiste "Cumartesi ve pazar (Ehl-i Kitap) kâfirlerinin (haftalık) bayram günleridir. Ben onlara muhalefeti severim" buyurmuştur. Bir rivayette, Resulullah'ın ölümüne doğru nafile oruçların ekseriyetini cumartesi-pazar günleri tuttuğu ifade edilmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm "bayram günleri" tabiriyle cumartesinin Yahudiler, pazarın da Hıristiyanlar için bayram günü olduğunu, bayram günlerinde oruç tutulmayacağını ifade etmiş olmaktadır. Öyleyse, oruç tutulunca onlara muhalefet hasıl olur. Saçın alından yanlara ayrılıp alnı açma meselesine gelince, bir kısım alimler bunun vahiyle olma ihtimali üzerinde durmuşlardır. İmam Malik ve cumhur saçı ayırmanın bir vecibe olmayıp müstehab olduğu kanaatindedir. Ashab'tan birkısmının, saçı ayırırken, diğer birkısmının ayırmadığına dair rivayetler mevcuttur. Alimler, Ehl-i Kitab'a her hususta mutlak muhalefet yerine, maslahatı gözönüne alarak muhalefete gitmek gerekeceğini söylemiştir. İbnu Hacer: "(Rivayetler), Ehl-i Kitab'a muhalefet ve muvafakatın maslahat yönünden şer'î bir hüküm olmasının muhtemel olduğunu ifade eder" der. Nevevî, "ayırma"nın da "salıverme"nin de caiz olduğunu söyler. Nevevî şu açıklamayı da kaydeder: Alimler, hadiste geçen "Resulullah Ehl-i Kitab'a uygun * Bazıları: "Onların gönlünü kazanmak içindi" demiştir. * Bazıları: "Aleyhissalâtu vesselâm, kendisine vahiy gelmeyen hususlarda ve onların değiştirmediği bilinen hususlarda onların şeriatlarına uymakla emrolunmuştu" demiştir. Bazıları bu hadisten hareketle "Bizden öncekilerin şeriatı, bizim şeriatımıza muhalefeti varid olmadıkça bizim de şeriatimizdir" diye hükmetmiştir. * Bazı alimler de "severdi" kelimesini esas alarak, aksini söylemiş, bu hadis, eski şeriatlerin bizim şeriatımız olmadığına delildir. Eğer, şeriatımız olsaydı "severdi" demezdi, daha kesin olarak uyulmasını emrederdi demişlerdir. İbnu Hacer, hadiste bu meseleye delil olmadığını, çünkü bunu söyleyen kimsenin, şeriatımızda gelmiş olan meseleye münhasır kaldığını, onun, şeriatımız olduğunu söylediğini, onların Ehl-i Kitap'tan olacaklarını söylemediğini, çünkü Ehl-i Kitab'ın din diye naklettiklerine itimad edilmeyeceğini belirtir. Kurtubî, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, onların gönlünü kazanma ihtimaline binaen onlara muvafakat ettiğinde cezmeder.578

نأ ُه َرْك َي َناَك ُهَّنأ :ٍةياور يفو .َءاَضْيَبِ ُ هاللّ ُهناَش اَم :َلاَقَف ،# ِهِبَّنلا□
ِبْيَش ْنَع َلِئُس ُهَّنأ] :هنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2255□

ة َرْعَّشلا ُلُج َّرلا َفِتْنَي□

ملسم هجرخأ .[ٌدْبُن ِسأ َّرلا يفو ِنْيَغْدُّصلا يفو ِهِتَقَفْنَع يف ُضاَيَبْلا َناَك اَمَّنإ َو ،#
بَضَخُي ْمَلو :َلاَق .ِهِتَيْحِل َو ِهِسأ َر ْنِم َءاَضْيَبْلا

.

3. (5539)- Hz. Enes (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saçındaki aklardan sorulunca (Enes) şöyle cevap vermiştir: "Allah O'nu, beyazla çirkinleştirmemiştir."

Bir rivayette de şöyle demiştir: "O, kişinin başında ve sakalında bulunan beyazları yolmasını mekruh addederdi. Ve [Enes (radıyallahu anh)]: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) saçlarını boyamadı. Beyaz kıl (onda nadirdi ve sadece) alt dudağında, şakaklarında ve başında bir nebzecik vardı" derdi." [Müslim, Fezail 104, 105, (2341).] 579

ةَقَفْنَعْلا بِنْعَي ،بَلْفُّسلا هِتَفَش تَحْت ًاضاَيَب تُيأَ رَف # ِ هاللّ َلوُس َر تُيأَ ر] :□ [.
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِةَف يْحُج بِبأ نعو ـ5 □ 2255□

ناخيشلا هجرخأ .

4. (5540)- Ebu Cuhayfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, sadece alt dudağında yani anfetesinde beyaz gördüm." [Buharî, Menakıb 23; Müslim, Fezail 106, (2342).] 580

عَقَت ْنأ َنوُدي ِرُي اَمَف ،هُباَحْصأ ِهِب َفاَطأ َو هُقِلْحَي ُق ّحلا َو # ِ هاللّ َلوُس َر□
تُيأَ ر] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ2 □2252□

ملسم هجرخأ .[ٍلُج َر ِد َي يف ّ ٌإ ةٌ َرْعَش .

5. (5541)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, berber onu tıraş ederken gördüm. Ashabı etrafını çevirmişti. Aleyhissalâtu vesselâm'ın tek kılının yere düşmesini istemiyorlar, birinin eline düşsün istiyorlardı." [Müslim, Fezail 75, (2325).] 581

AÇIKAMA:

1- Bu rivayetler, Resulullah'ın saçlarında ağarmaolmadığını, çok az sayıda beyaz kılın bulunduğunu ifade etmektedir. Rivayetlerde bu az miktar farklı rakamlarla ifade edilmiştir. En az on beş diyen rivayet olduğu gibi, en ziyade otuz diyen de vardır. Bu miktar saç, sakal, başta bulunan beyazlıkların tamamını ifade eder. Bazı rivayetler, keza ihtilaflı olarak Resulullah'ın saçını boyamasından bahseder. Bazılarına göre boyamıştır, bazılarına göre ise, boyamamıştır. Kuvvetli rivayet Hz. Enes'ten gelen ve boyamadığını ifade edendir. Çoğunluk bunu esas almıştır. Bazı alimler bu zıt rivayetleri: "Resulullah koku sürerdi. Resulullah'ın saça sürdüğü koku maddesini görüp bunu boya sanmıştır" diye te'lif cihetine gitmiştir. Nevevî, Resulullah'ın saçını bazan boyadığını, ravilerden herbirinin kendi gördüğünü rivayet etmiş olabileceğini söyler. Ancak rivayetler, Aleyhissalâtu vesselâm, saçını bizzat boyamamış olsa da, ümmetine, siyah boya olmamak kaydıyla saçların boyanmasına cevaz vermiştir.

2- Son rivayet, Ashab'ın Resulullah'a ne kadar alâka gösterdiğini ifade etme yönüyle ayrı bir ehemmiyet taşır: Ashab, Resulullah'ın berber tarafından kesilen kıllarını bile yere düşürmeyip, teberrüken topluyorlar. Ashab'ın bu ilgisi sadece saç kıllarına müteveccih değildir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın her bir maddî eseriyle teberrük ederlerdi: Abdest suyu, mübarek tükrükleri, terleri gibi. Bazı rivayetlere göre Ashab, soğuk günlerde bile su kaplarını göndererek, Aleyhissalâtu vesselâm'ın o suya mübarek ellerini batırıvermesini isterlerdi, o da bu çeşit talepleri reddetmezdi.

Ashab'ın maddî hatıralarına gösterdiği bu aşırı ilgi, onların dünya ve ahiret saadetinin düsturları olan sünnet, söz ve irşadlarına ne derece ehemmiyet vereceklerini anlamamızı kolaylaştırır. Aksi takdirde Ebu Eyyub el-Ensârî hazretlerinin kısa bir hadiste düştüğü tereddüdü gidermek için deve sırtında Medine'den kalkıp Mısır'a gitme hadisesini veya bir tek harfteki tereddüdü izale için bir aylık mesafeye seyahat etme hadiselerini anlamakta, kabulde zorlanırdık.

3- Bu sonuncu hadisten alimlerimiz, büyüklerin maddî eserleriyle teberrük edilebileceği hükmünü çıkarmışlardır.[582]

BEŞİNCİ FASIL

PEYGAMBERLİK MÜHRÜ VE MÜTEFERRİK ŞEYLER

كَل ُ هاللّ َرَفَغ ِ هاللّ َلوُس َرأَي ُتْلُق َو ،ًامْحَل َو ًازْبُخ # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم□ .
ُتْلَكأ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍس ِج َرْس نب ِ هاللّ ُدْبع نع ـ2 □2255ـ َّم ُث :
ا ِتاَنِم ْؤُملا َو َنيِنِمْؤُمْلِل َو َكِبْنَذِل ْرِفْغَتْسا َو : ًَت َّمُث . َكَل َو ْمَعَن :Œلاق :ةَي
َلاَقف .# ِ هاللّ ُلوُس َر َكَل َرَفْغَتْسِا :ُهَل َلِيقَف . َكَل َو : َلاَق ُضَغاَن».ملسم
هجرخأ .[ِليِلاَّثلا ِلاَثْمأ َك ُنَيَخ ِهْيَلَع ،ًاعْمَج ىرْسُيْلا ِهِيفِتَك ضِغاَن َدْنِع ِهْيَفِتَك َنْيَب
ِة َّوُبُّنلا َمتاَخ ُتْيأ َرَف ُهَفْلَخ ُت ْرُد نطاب ىلا اهعباصأ فطعو اهعمج وهو فكلا عمج
ىنع هلعل يديمحلا لاق « ُعمجلا»و.ضيرعلا مظعلا فرط « ِفِتكْلا

ةماشلا وهو لاخ عمج « ُنَي ِخْلا»و.فكلا .

1. (5542)- Abdullah İbnu Sercis (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte ekmek ve et yedim ve: "Ey Allah'ın Resulü! Allah seni mağfiret buyursun!" dedim. Bana: "Seni de!" diye karşılıkta bulundu."

Ravi der ki: "(İbnu Sercis'e): "Resulullah sana istiğfarda mı bulundu?" diye soruldu. O: "Evet, "Seni de!" dedi" diye cevap verdi ve sonra şu ayeti okudu. (Mealen): "Kendi günahın için de, mü'min erkek ve mü'min kadınlar için de Allah'tan af dile..." (Muhammed 19). İbnu Sercis devamla dedi ki: "Sonra etrafında döndüm, iki omuzu arasında peygamberlik mührünü gördüm. Sol kürek kemiğinin geniş tarafında idi, yumruk gibi ve üzerinde siğiller emsali benler vardı." [Müslim, Fezail 112, (2346).]583

AÇIKLAMA:

Rivayetler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki omuzu arasında bir peygamberlik mühründen haber verir. Müslim'in bir diğer rivayetinde bunun, keklik yumurtası büyüklüğünde olduğu ifade edilir. Ancak sadedinde olduğumuz rivayet onu yumruya benzetmektedir. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), bu mührün Aleyhissalâtu vesselâm'ın ölümüyle birlikte kaybolduğunu belirtir.

Kâdi Beyzavî, eski ümmetlerin kitaplarında bu mühürden bahsedilip, tavsif edildiğini, geleceği haber verilen peygamberin bilinmesinde bir alâmet olarak ondan bahsedildiğini söyler. Kâdi, bu mührün, nübüvveti gelebilecek arazlardan korumaya matuf olduğunu belirtir, tıpkı mühürle koruma altına alınan vesaik gibi. Bu mührü, Aleyhissalâtu vesselâm doğuştan mı getirdi, doğumla birlikte mi veya göğsü yarılınca mı veya peygamberlik gelince mi konulduğu hususlarında muhtelif görüşler var. İbnu Hacer, göğsün yarılması anında konmuş olma görüşünü daha sıhhatli bulur.[584]

ةَضْيَب َلْثِم َءا َرْمَح ًةَّدُغ # ِ هالّل ِلوُس َر ِبِفتَك َنْيَب ِة َّوُبُّنلا ُمَتاَخ َناَك] :لاق□
هنَع ُ هالّل َي ِض َر ة َرُمَس ِنْب ِرِباج نعو ـ5 □ 2255□

يذمرتلا هجرخأ .[ِماَمْحلا .

2. (5543)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peygamberlik mührü, iki omuzu arasında idi. Tıpkı bir güvercin yumurtası büyüklüğünde kırmızı bir yumru (gudde=bez) idi." [Tirmizî, 42, (3647).][585]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, nübüvvet mührü guddeye benzetilmiştir. Gudde dilimizde bez kelimesiyle karşılanır. Vücutta, derinin altında hasıl olan yumruya denir. Üzerinden elle dokunulunca yerinde biraz oynar. Sözgelimi çıban yumrusu gibi sabit değildir.[586]

ن ِم َنَسحأ ُتْيأ َر اَم] : لاق هنَع ُ هالّل َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2255□□

أَنَّك .ُهَل ى َوْطُت ُض ْر'ا اَمَّنأَكَل .# ِ هالّل ِلوُس َر ْنِم ِهِتَيْشِم يف َع َرْسأ ًادَحأ
ُتْيأ َر اَم َو ،ِهِهْج َو يف ي ِرْجَت َسْمَّشلا َّنأَك # ِ هالّل ِلوُس َر

يذمرتلا هجرخأ .[ٍث ِرَتْكُم ُرْيَغَل ُهَّنإ َو ،اَنَسُفْنأ ُدِهْجُن ُهَعَم اَنْيَشَم اَذإ .

3. (5544)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan daha güzelini hiç görmedim. Sanki güneş mübarek yüzlerinde yürüyor gibiydi. Yürürken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan daha hızlı yürüyen kimse de görmedim. Sanki yer O'nun ayağı altında dürülüyor gibiydi. Biz O'nunla beraber yürürken kendimizi zorlardık. O ise, aldırmazdı." [Tirmizî, Menakıb 26, (3650).] [587]

ثيَدْحلا ُد ُرْسَي َ َناَك . ُهاَصَح ُ ُداَعْلا ُهَّدَع ْوَل ًاثيِدَح ُثِهدَحُي # ِ هالّل ُلوُس َر َنا□

كَ] : تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2252□

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ْمُكِد ْرَسَك .

4. (5545)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) konuşurken (ağır ağır konuşurdu. Öyle ki) eğer biri çıkıp, kelimeleri saymak istese sayardı. O, sözü sizin gibi peş peşe getirmezdi." [Buharî, Menakıb 23; Müslim, Fezailu's-Sahabe 19, (2493); Zühd 71; Tirmizî, Menakıb 20, (3643); Ebu Davud, İlim 7, (3654, 3655).]588

يذمرتلا هجرخأ .[ُهْنَع َلَقْعُتِل ًاثَث ًةَمِلَكْلا ُديِعُي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك] : لاق .
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ2 □2255□

5. (5546)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), söylediği bellensin diye kelamını üç kere tekrar ederdi." [Tirmizî, Menakıb 21, (3644).] 589

دواد وبأ هجرخأ .[ِءاَمَّسلا ىلا ُهَف ْرَط ُعَف ْرَي ْنأ ُرِثْكُي ُثَّدَحَتَي َسَلَج اَذإ # ِ .
هاللّ ُلوُس َر َناَك] :لاق ٍمَس نب ِ هاللّدبع نعو ـ5 □2255□

6. (5547)- Abdullah İbnu Selam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), oturup konuştuğu zaman, (vahiy bekleyerek veya Mele-i A'la'ya iştiyak duyarak) çok sık nazarını semaya çevirirdi." [Ebu Davud, Edeb 21, (4837).] 590

ِهِق َرَع ْنِم ْتَذَخأ َماَق اَذإف ،اَهْدنِع ُليِقَيَف ًاعْطِن # ِ هاللّ ِلوُس َرِل ُطُسْبت□
ٍمْيَلُس ُّمُأ ْتَناَك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2255ـ .[ِهِكَّسلا َكِلذ ْنِم
ِهِطوُنَح ِيف َلَع ْجُي ْنأ ىص ْوأ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌسَنأ َر ِضُح اَّمَلَف ،ِهِكَس يف
ُهْتَلَعَج َّمُث ،ِة َرو ُراَق يف ُهْتَعَمَجَف ِه ِرْعَشو

هب بيطتي ئش «ُّكَّسلا» .يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .

7. (5548)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Annem) Ümmü Süleym, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) için yere bir post serer, O da üzerinde kaylule (öğle uykusu) kestiridi. Aleyhissalâtu vesselâm uyanınca annem O'nun terini ve kıllarını toplardı. Bunları bir şişede toplar, sonra onu sürünme maddesine katardı." (Ravi devamla der ki: "Hz. Enes (radıyallahu anh) muhtazar (can çekişme halinde) olunca kefenine sürülecek hanûta bundan katılmasını vasiyet etti." [Buharî, İsti'zan 41; Müslim, Fezail 84, (2331); Nesâî, Zinet 119, (8, 218).][591]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer, Resulullah'ın saç kıllarının toplanması ile terinin toplanmasını, başka rivayetlerdeki sarahate dayanarak, ayrı ayrı zamanlara hamleder: Sıcak mevsimde öğle uykusundaki terin toplanması ayrı bir hadisedir. Ümmü Süleym'e kocası Ebu Talha'nın Aleyhissalâtu vesselâm'ın tıraşından sonra elde ettiği saçları vermesi ayrı hadisedir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere Ümmü Süleym bunları teberrüken biriktirmiştir. Resulullah'ın Haccetü'l-Veda'da, Mina'da tıraş olduğu gözönüne alınınca, hadiste mevzubahis olan kıssanın Veda haccında sonra cereyan ettiği anlaşılır.

Hadisin bir başka veçhinde, her toplama anında Aleyhissalâtu vesselâm'ın uyandığı ve: "Ey Ümmü Süleym! Nedir bu yaptığın?" diye sorduğu, "Bu terinizdir, bunu tîbımıza (sürünme maddesi) koyuyoruz, bu bizim en güzel tîbımız oluyor" cevabını aldığı belirtilir. Diğer bazı rivayetlerde Aleyhissalâtu vesselâm'ın, bu davranışı tebessümle karşıladığı ve te'yid ettiği tasrih edilmiştir.

2- Hadis, büyüklerin, tanıdığı kimselerin evlerinde kaylûle yapmasının cevazına delil olmaktadır. Bu davranışta sevginin te'yidi ve te'kidi vardır. Ayrıca hadis, insan ter ve saçının temiz olduğuna delil olmaktadır.[592]

□ □بوُدْنَمْلا ُهَل ُلاَقُي َةَحْلَط يِبأ ْنِم ًاس َرَف # ِ هاللّ ُلوُس َر َراَعَتْساَف
□2255□ 5ـ نعو أنس ٍر َض ِي هاللّ ُ هنَع لاق :[كاَن َفَز ٌع َبِلاْمَدِينَة،

. [□ َرَف ُهَبِك ! فَلَمَ ّا َر جَع َلاَق : َما َر أيَنا ْنِم ٍشَىْء َوإ ْن َو جَدْنَا ُه لَبَح ْر ا

8. (5549)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Medine'de bir panik olmuştu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Talha (radıyallahu anh)'dan el-Mendub denen (ağır yürüyüşlü) atını istiareten aldı ve bindi. Dönüşünde: "Bir şey görmedik. Ancak atı çok hızlı bulduk" buyurdu."[593]

. □، َو كاَن َأجْو َد الناَّس ِو َأشْجَع الناهس ِ، َو لَقْد َفزِ ع َأهْلُ المْدَيِنةَ ِذاَت َلْيَلةٍ

---

586 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/364.

ِساَّنلا َنَسحأ # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك] :ةياور يفو ـ5 □2225□

هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَحْلَط ِبَ‘ ٍس َرَف ىلَع َوُه َو ، َرَبَخْلا أرْبَتْسا َو ْمُهَقَبَس ْدق َو ،ًاع ِجا َر # ُّيِبَّنلا ُمُهاَّقَلَتَف ِت ْوَّصلا َلَب ِق ُساَن َقَلَطْناَف إ ةسمخلا هجرخأ .[ُأَّطَبُي ًاس َرَف َناك َو ،ًارْحَب ُهاَنْدَج َو :لاَقو ؛اوُعا َرُت ْنَل ،اوُعا َرُت ْنَل : ُلوُقَي َوُه َو ، ُفْيَّسلا ِهِقُنُع يف َو ،ِي ْرُع

هققحو هفشك « َرَبَخْلا أ َرْبَتْسا»و.يرجلا عساو ناك اذإ « ٌر ْحَب ٌس َرَف» .
5550) .9 لاقي.يئاسنلا:**)-** Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) insanların en iyisi, en cömerdi ve en şecaatlisi idi. Nitekim bir gece, Medine halkı umumi bir korku yaşamıştı. Halk (korkusunun kaynağı olan) sesin geldiği tarafa yöneldi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise, herkesten önce o cihete gitmiş, haberi tahkik etmiş ve geri dönmüştü, onları yarı yolda karşıladı. Ebu Talha (radıyallahu anh)'nın çıplak atı üzerinde idi. Boynunda kılıncı asılıydı. Şöyle diyordu: "Korkulacak bir şey yok, korkulacak bir şey yok."

Sonra, "Bu atı pek hızlı bulduk" dedi. Halbuki at, ağır yürürdü." [Buharî, Cihad 46, 82; Müslim, Fezail 48, (2307); Ebu Davud, Edeb 87, (4988); Tirmizî, Cihad 14, (1685).] 594

ناَك ْنإف ،ًامْثإ ْنُكَي ْمَل اَم ،اَمُه َرَسْيأ َذَخأ َّاِإ ْنِي َرْمأ يف # ِ هاللّ ُلوُس َر َرِهيُخ□ اَم] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ25 □2222□

دواد وبأو ةثلا هجرخأ .[ِهلّ ُمِقَتْنَيَف ِ، هاللّ ُةَم ْرُح َكَهَتْنُت ْنأ َّاِإ ُّطَق ٍءْىَش . ْنِم ِهِسْفَنِل ْمَقَتْنا اَم َو ،ُهْنِم ساهنلا َدَعْبأ َناَك ًامْثإ

10. (5551)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki iş arasında muhayyer bırakılırsa, mutlaka en kolayını tercih ederdi. Yeter ki bu günah olmasın. Eğer bir iş günah idiyse, günaha karşı insanın en uzak duranı idi. Aleyhissalâtu vesselâm kendisi için hiç intikam aramadı. Ama Allah'ın bir haramı ihlal edilince o zaman Allah için intikam alırdı." [Buhârî, Menâkıb 234, Edeb 80, Hudud 10, 42; Müslim, Fezâil 77, (2327); Muvatta, Husnü'l-Hulk 2, (2, 903); Ebu Davud, Edeb 5, (4785).]595

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ahlak-ı şeriflerinden mühim bir prensibi belirtmektedir: Günaha düşülmediği müddetçe kolayı tercih etmek. Tercih edilecek olan daha kolay, günah olacaksa onu tercih etmiyor, şiddetli ve zor da olsa, günah olmayanı arıyor. Hadiste, muhayyer bırakanın kim olduğu belirtilmiyor, mübhem bırakılıyor. Bu, hadisin anlaşılmasına vüs'at kazandırıyor: Allah tarafından muhayyer bırakılma da mümkün, insanlar tarafından muhayyer bırakılma da mümkün. Ancak, Allah tarafından günahla sevap arasında muhayyer bırakılmayacağına dikkat çekilmiştir.

Şahsı için intikam almamış olmasını, bazı alimler "mala müteallik meselelerde" diye kayıtlamışlardır. Bu hususu, hadisin bir başka veçhi biraz daha açık olarak şöyle ifade eder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir Müslümanın ismini sarih olarak zikredip hiç lanette bulunmadı, eliyle de asla vurmadı. Allah yolunda olunca o başka. Keza kendisinden hiçbir talebi asla geri çevirmedi, yeter ki günah bir talep olmasın. Hiçbir sebeple şahsı için intikam da almadı. Ancak Allah'ın haramlarını ihlal edenlerden, Allah için intikam aldı." **2-** Hadis, kolayı varken zoru terketmeye ve kolay olanı almaya teşvik etmektedir. Muzdar kalınmayan şeyde ısrar etmeyip, terketmeye de teşvik var. Ayrıca hata olduğu zahir olmadıkça ruhsatla amelin mendub olduğu da görülmektedir. Bir de hukukullaha girmeyen hususlarda affetmeye teşvik var. [596]

ثْج َر َخو ِهِلْهأ ىلا َج َرَخ َّمُث ،ىلو ُا َة َّ َص # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم ُتْيَّلَص] :لاق هنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر ة َرُمَس نب ِرباج نعو ـ22 □2225ـ ْن ِم اَهَج َرْخأ اَمَّنأك ًاحي ِرو
ًاد ْرَب ِهِدَي ِل ُتْدَج َوَف ِيهدَخ َحَسَم َو ،ِد ِحا َو ًادْعَب ًاد ِحا َو ْمِهدَحأ ْيَّدَخ ُحَسْمَي
َلَعَجَف ،ٌناَدْل ُو ُهَلَبْقَتْساَف ،ُهَعَم

هرخديو بيطلا اهيف هدعي يتلا يه «ِراَّطَعْلا ُةَن ْؤُج».ملسم هجرخأ .[ِراَّطَع .
ِةَنْؤُج

11. (5552)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resuulllah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte ilk namazı kıldım. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm ehline gitti. Onunla ben de çıktım. Onu bir kısım çocuklar karşıladı. Derken onların yanaklarını bir bir okşamaya başladı. Benim yanağımı da okşadı. Elinde bir serinlik ve hoş bir koku hissettim. Elini sanki attar havanından çıkarmış gibiydi." [Müslim, Fezail 80, (2329).] 597

ر ِهصَقُي َو ،َة َّ َصلا ُليِطُي َو ،َوْغَّللا ُّلِقُي َو ،َرْكِهذلا ُرِثْكُي # ِ هاللُّ لوُس َر□
َناَك] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىف ْوَا يبأ نبا نعو ـ25 □2225□

لوقلا نم رذهلا «ُوغَّللا».يئاسنلا هجرخأ .[َةَجاَحْلا اَمُهَل ي ِضْقَيَف ،نيِكْسِمْلا َو .
ِةَلَم ْر َا َعَم ِيشْمَي ْنأ ُفَنأَي َ َو ،َةَبْطُخْلا

12. (5553)- İbnu Ebi Evfa (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), zikri çok yapar, lağvı (hoş sözü) de az yapardı, namazı uzatırdı, hutbeyi de kısa yapardı. Dul ve miskinlerle beraber yürümekten ar duymazdı, onların ihtiyaçlarını mutlak yerine getirirdi." [Nesâî, Cuma 31, (3, 109).] 598

ِبا َرْعأ ُهَك َرْدأف ،ةَيِشاَحْلا ُظيِلَغ ٌّيِنا َرْجَن ٌد ْرُب ِهْيلَع َو # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم□□
ُتْيَشَم] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ25 □2225□

ةَديِدَش ًةَذْبَج ُهَذَبَجَف□

كَدْنِع يِذهلا ِ هاللّ ِلاَم ْنِم يِل ْرُم ،ُدهمَحُم اَي :َلاَق َّمُث .ِهِتَذَبَج ِةَّدِش ْنِم ِد ْرُبْلا□
ُةَيِشاَح ِهيف َرَثأ ْدَق َو ،ِهِقُنُع ِةَحْفَص ىلا ُت ْرَظَن ىهتَح

ناخيشلا هجرخأ .[ٍءاَطَعِب ُهَل َرَمأ َّمُث .َك ِحَض َو ِهْيَلِإ َتَفَتْلاَف .

13. (5554)- Hz. Enes anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' la birlikte yürüdüm. Üzerinde kenarı sert necranî bir hırka vardı. Ona bir bedevi arkadan yetişerek hırkadan tutup şiddetle çekti. Boynunun derisine baktığımızda şiddetle çekilen hırkanın kenarının zedeleyip iz bıraktığını gördüm. Bedevi: "Ey Muhammed! Yanındaki Allah'ın malından bana da verilmesini emret" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ona yönelik baktı ve güldü. Sonra da bir ihsanda bulunulmasını emretti." [Buharî, Libas 18, Humus 19, Edeb 68).] 599

ف ُءاَمْلا اَهيف ْمِهِتَينِآب ِةَنيِدَملا ُمَدَخ َءاَج َةاَدَغْلا بهلَص اَذإ # ِ□ □Œ□ هَنوُتأَي□
هاللَّ ُلوُس َر َناَك] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ25 □2222□

ملسم هجرخأ .[ِهيف ُهَدَي ُسِمْغَيَف ِةَد ِراَبْلا ِةاَدَغْلا يف ُهَءاَج اَمَّب َر َو .
ُهَدَي ِهيف َسَمَغ ّاَ إ ٍءاَنإِب،

14. (5555)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazını kılınca, Medine'nin hizmetçileri ellerinde su bulunan kaplar olduğu halde kendisine gelirlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm da hiçbirini ihmal etmeden kaplara elini batırırdı. Bazan sabahları hava soğuk olurdu. Aleyhissalâtu vesselâm yine de elini suya batırırdı." [Müslim, Fezail 74, (2324).] 600

نَاك ِنوُج ْرُعِب # ُهَنَعَطَف ِهْيَلَع َّبَكأَف ٌلُج َر َلَبْقأ ًامْسِق ُمِسْقَي # ِ هاللّ ِلوُس َر□
اَنْيَب] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىرْدُخلا نعو ـ22 □2225□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهاللّ َلوُس َر اَي ُت ْوَفَع ْلَب :َلاَق . ْدِقَتْساَف.
َلاعت :ُهَل َلاَق َّمُث .ُهَهْج َو َح َرَجَف َناَك ُه َعَم

15. (5556)- Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir taksimde bulunduğu bir sırada, bir adam gelerek üzerine eğildi. Aleyhissalâtu vesselâm da elindeki hurma dalını adama dürtüp yüzünden yaraladı. Sonra da: "Gel! Kısas yap!" buyurdu. Adam: "Affettim ey Allah'ın Resulü!" dedi." [Ebu Davud, Diyat 15, (4536); Nesâî, Kasame 20, (8, 32).] 601

İKİNCİ BAB

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN ALÂMETLERİ

بِعَم نَاكَ وَ ، ِشْي رُقَ نْمِ ِخاَيْشأ يف ماهشلا ىلا اَنْج رَخ لاق بِأ بِنتهدَح] :لاق□ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍبلاط يبأ نب هيلع نع ـ2 □2225ـ لَعَجَف اَنْيَلاِإ ُج ُرْخَي َ َكِلذ لْبَق نَاك َو ، ُبِها َّرلا اَنْيَلاِإ َج رَخَف اَنَل ِحا َو َر اَنْلَلَح َو اَنْل َزَنَف ِقي ِرَّطلا يف ٍبِها َر ىلع اَنْف َرْشأَف ،# ٌدهمَحُم ُهَتْعَن َو ُهَتَف ِص ُد ِجأ : َلاَق ؟ُلوُقَت اَمِب َكُمْلِع اَم َو : ِشْي رُق ُخاَيْشأ ُهَل َلاَقَف .نَيِمَلاَعْلا ُدِهيَس اَذه : َلاَق َو ،ِدهمَحُم ِدَيِب َذَخأَف ءَاَج ىهتَح اَنَلَّلَخَتي ِمَتاَخِب ُهُف ِرْعأ َو ، ٍهي ِبَنِل ِاَّ ُتاَدَاَمَجلا ُدُجْسَت َ َو ،اًد ِجاَس ُهَل َّرَخ ِاَّ ٌرَجَح َ َو ٌرَجَش َقْبَي ْمَل ْمُتْف َرْشأ َني ِح ْمُكَّنإ َو ،ِل َّزَنُملا ِباَتِكْلا يف ٌةَمَامَغ ِهْيَلَع َو ءَاَجَف ! ِلب“ا ِةَبْيَع َر يف ٌدهمَحُم نَاك َو ،ِهِب اَنَاَتأَف ًاماعَط َعَنَصَف َعَج َر َّمُث .ِةَحاَّفُّتلا ُلْثِم ِهِفِتَك ِفو ُرْضُغ ْنِم َلَفْسأ ِة َّوُّبنلا

لاَقف .ِسْمَّشلا يف ْمُها ْوَحَض َو ِه ْيَلَع ِة َرَجَّشلا ُءْيَف َلاَمَف ،ِسْمَّشلا يف□ : َسَلَجَف ،ِة َرَجَّشلا ِهِلِظ ىلا ُهوُقَبَس ْدَق َم ْوَقْلا َدَج َو اَنَد اَّمَلَف .ُهِلِظُت ُهوُف َرَع ُه ْوأ َر ْنإ : ُلوُقَي َو ،مو ُّرلا ىلا ِهِب اوُبَهْذَي َ ْنأ ىلاعَت َ هاللّ ُمُهِدِشاَنُي َوُه َو ٌمِئاَق َوُه اَمنَيَبَف ِهْيَلَع ِة َرَجَّشلا ُءْيَف َلاَم او ُرُظْنا ؟ُمكِب ءَاَج اَم : َلاَق َو ُمُهَلَبْقَتْساَف ،ه ِرْيِد َوْحَن َنيِلِبْقُم ِمو ُّرلا َنِم ٍةَعْبَس اَذإِف َتَفَتْلا ِذإ َكِلذ يف َ هاللّ ُمُهِدِشاَنُي َوُه اَنْيَبَف ُهَنوُلُتْقَيَف ِةَف ِهصلاِب

وْحَن ٌج ِراَخ ِب َرَعْلا َنِم ًاهيِبَن َّنأ اَن ِراَبْحأ ْنِم اَنْغَلَب :اوُلاَق□

اَمَّنإ :اوُلاَق ؟ْمُكْنِم ٌرْيَخ ٌدَحأ ْمُكَفَلَخ ْلَه َو : َلاَق .اَذه َكِقي ِرَط ىلا اَنْثُعُب َو ، ٍساَنُأب ِهْيَلإ َثِعُب ِاَّ ٌقي ِرَط َقْبَي ْمَلَف ِرْهَّشلا اَذه يف اَنِد ِب َ :اوُلاَق ؟ُهَّد ُر َي ْنأ ٍساَّنلا َن ِم ٌدَحأ ُعيِطَتْسَي ْلَه .ُهَي ِضْقَي ْنأ ىلاعَت َو َك َراَبَت ُ هاللّ َدا َرأ ًارْمأ ْمُتْيأ َرَفأ : َلاَق .اذه َكِقي ِرَطِب ُه َرَبَخ اَن َرِبْخُأ اَذه :اوُلاَقَف ؟ُهُّيِل َو ُمُكُّيأ َ هاللّ ْمُكُدُشْنأ : َلاَقَف اَنْيَلا َعَج َر َّمُث ،ِبِها َّرلا َعَم اوُماَقأ َو ،ُهوُعَياَبَف ،اًهقَح ٌّيِبَن ُهَّناِإَف َلُج َّرلا اَذه اوُعِياَبَف : َلاَق

اكْعَك ُبِها َّرلا ُهَد َّو َز َو ،امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب وُبأ ُهَثَعَب ٌل ِب َ ْمِهيِف نَاَك□ ٍلاَج ِر َعَم ُهَتْدَد َر ىهتَح ِنُدِشاَنُي َلا َز اَمَف .ِنَنوُنْعَي يلع نع نيزر هجرخأو .مدقت ام وحن ركذو ،بلاط وبأ جرخ :لاق ىرعش‘ا ىسوم يبأ نع .يذمرتلا هجرخأ .[ًاتْي َز َو

رابح ا‘»و.اهل اوزرب يأ « ِسْمَّشلا يف اوَحَض»و.هحول سأر «فتَكلا□ »

فورضُغ».مد قتملا ظفللاب هيبأ نع هنَع ُ هاللّ َي ِض َر

ملاعلا وهو ،اهرسكو ءاحلا حتفب ربح عمج .

1.(5557)- Hz. Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Babam anlatmış ve demişti ki: "Kureyş büyüklerinden bir grupla Şam'a gitmiştik; beraberimde Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) de vardı. Yolda bir rahib(in manastırın)a yaklaştık ve yakınına konakladık. Develerimizi çözmüştük ki rahib yanımıza geldi. Daha önceki gelişlerimizde yanımıza hiç uğramamıştı. Aramızda dolaşmaya başladı ve Muhammed'i (bulup) elinden tuttu ve: "Bu âlemlerin efendisidir!" dedi. Kureyş büyükleri ona: "Bu söylediğini nereden biliyorsun?" diye sordular. Adam: "Ben onun sıfat ve evsafını bize indirilen kitapta bulmuşum! Nitekim siz yaklaştığınız zaman, O'na secde etmedik ne taş, ne ağaç kaldı, hepsi de secde ettiler. Bu cansız şeyler ancak bir peygambere secde ederler. Ben O'nu ayrıca peygamberlik mührüyle de biliyorum, bu mühür omuz başındaki düz kemiğin baş kısmının aşağısında bulunur, elma büyüklüğündedir" dedi. Sonra bizden ayrıldı, yemek hazırlayıp getirdi. Muhammed o sırada, develeri gözetliyordu. Yanımıza geldiğinde üzerinde ona gölge yapan bir bulut vardı. Yaklaşınca, halkın kendinden önce ağacın gölgesini kaptıklarını gördü. O da güneşte oturdu. Ağacın gölgesi, üzerine meyletti, onlar güneşte kaldılar. Rahib: "Bakın, ağacın gölgesi O'nun üzerine meyletti" dedi. Rahib onların yanında iken, bu çocuğu Allah aşkına Rum (diyarın)a götürmeyin diye ricada bulundu ve: "Eğer O'nu götürürseniz, taşıdığı sıfatlarıyla O'nu tanırlar ve öldürürler" dedi. O, bu hususta Allah'ın adını vererek onlara ricada bulunurken, yan tarafına bir göz attı. Manastırına doğru gelen yedi rum gördü. Onları karşıladı ve: "Niye geldiniz?" dedi.

"Rahiplerimiz bize Araplar arasında çıkacak bir peygamberin bu ayda memleketimize doğru gelmekte olduğunu söylediler. (Buralara giriş sağlayan) her yola bir grup insan çıkarıldı. Biz de senin su yoluna gönderildik" dediler. Rahip: "Sizden daha hayırlı birini geride bıraktınız mı?" dedi. Onlar: "O şahsın senin yolunun üzerinde olduğu bize haber verildi!" dediler. Rahip: "Allah'ın icra etmek istediği bir iş hakkında ne dersiniz, insanlardan bunu geri çevirebilecek biri var mı?" diye sordu. Onlar: "Hayır!" dediler. Rahip: "Öyleyse şu kimseye biat edin. Zira bu , gerçek peygamberdir" dedi. Onlar da ona biat ettiler, rahiple birlikte orada kaldılar. Sonra rahip bize döndü, ve: "Allah için söyleyin, bunun velisi kim?" dedi. Beni kastederek: "Şu" dediler. Rahib bana hususi şekilde, geri dönmemiz için ricada bulundu. Ben de O'nu içlerinde, Hz. Ebu Bekr'in gönderdiği, Bilal'in de bulunduğu bir grup kimse ile geri çevirdim. Rahip O'na kek ve zeytinyağından azık koydu." Bu rivayeti Tirmizî, (Menakıb 5, (3624) Ebu Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)'den tahric etmiştir. Rivayete: "Ebu Talib Şam için yola çıktı..." diye başlar ve yukarıda kaydedildiği şekilde zikreder. Yukarıdaki metni Rezin, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin babasından rivayet olarak, kaydedilen elfazla tahric etmiştir. 602

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste zikri geçen rahibin adı bazı rivayetlerde Buhayra diye tasrih edilir. İçerisinde, bazı hatalı unsurlar varsa da, rivayet Aleyhissalâtu vesselâm'ın nübüvvet öncesi hayatından bir sahneyi aydınlatmaktadır: Amcası Ebu Talib'le yaptığı Şam yolculuğu. Bu ticarî bir seyahatti. Mola verilen bu yerin Busra olduğu bazı rivayetlerde belirtilir.

Rahip, Şam'a gidildiği takdirde, orada Yahudiler tarafından, Muhammed'in beklenmekte olan peygamber döndürülmesi için ısrarla ricada bulunuyor. Ebu Talib meseleyi kavrayarak Busra'dan geri çeviriyor, kendisi seyahatına devam ediyor.

2- Hadiste yadırganan bazı unsurlar var denmişti. O da Hz. Bilal ve Hz. Ebu Bekr'le ilgili pasajdır. Bu hususla ilgili olarak el-Cezerî der ki: "Hadisin isnadı sahihtir. Ravileri, Sahiheyn veya birinin ravileri gibi sîkadırlar. Hz. Ebu Bekr ve Hz. Bilal (radıyallahu anhümâ)'in zikredilmeleri mahfuz değildir (yani hadisi zayıflatan bir durumdur). Bu sebeple imamlarımız bu kısmı bir vehim addetiler. Bu gerçekten vehimdir. Zira, o sırada Aleyhissalâtu vesselâm'ın yaşı on ikidir. Ebu Bekir ise O'ndan iki yaş küçüktür. Muhtemelen Bilal o vakit henüz doğmadı bile." Hz. Ebu Bekr ve Bilal'in zikri sebebiyle, Zehebi de hadisi zayıf addeder ve henüz o sıralarda Hz. Ebu Bekr'in Hz. Bilal'i satın almadığına dikkat çeker. Hafız İbnu Hacer, el-İsabe'de şunları söyler: "Bu hadisin ravileri sîkadırlar. Hadiste bu lafızlar dışında reddi gereken bir husus yok. Muhtemelen o kısım bir derctir, bir başka hadisten alınma bir parçadır..." İbnu Hacer'in bu tahminini doğrulayan bir husus, hadisin Bezzar'ın Müsned'inde gelen veçhidir. O vecihte, hadis aynen kaydedilir; fakat "amcası onu Bilal'le geri gönderdi" denmez, "bir adamla" denir.

Başta muhakkik bir zat olan İbnu Hacer olmak üzere alimlerimiz, hadisin muhtevasını kabul edip buna siyer bahislerinde yer verirler.603

بْنِ عَمْرُو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنَهما، فَقُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنْ صِفَةِ رَسُول

هاللَّدْبَع ُتْيِقَل] :لاق .ٍراَسَي ِنب ِءاَطَع نعو ـ5 ▯2225ـ ًارِهَشُبم َو ًادِها َش
َكاَنْلَس ْرأ اَّنِإ ُّيِبَّنلا اَهُّيأ اَي ،ِنآ ْرُقلا يف ِهِتَف ِص ِضْعَبِب ِةا َر ْوَّتلا يف ٌفوُص ْوَمَل
ُهَّنِإ ِ هاللّ َو ْلَجأ :َلاَقف .ِةا َر ْوَّتلا يف # ِ هاللّ ُعَفْدَي ً َو ،ِقا َوْسَ'ِاب ٍباهخَص ً
َو ،ِظيِلَغ ً َو ٍهظَفِب َسْيَل .َلِهك َوَتُملا َكُتْيَّمَس .ِيلوُس َر َو ِيدْبَع َتْنأ ،َنيِهيِمُ'ِل ًاز
ْرِح َو ،ًارِيذَن َو

اناَذآو ،ًايْمُع ًانُيْعأ ِهِب َحَتْفَي َو ،َءاَج ْو َعْلا َةَّلِمْلا ِهِب َميِقُي ىتَح ُ هاللّ▯
ُهَضِبْقَي ْنَل َو .ُرِفْغَي َو ُوفْعَي ْنِكَل َو ،ةَئِهيَّسلا ِةَئِهيَّسلاِب ظيلغلا بلقلا ساقلا «
هظفلا»و.ةباتكلا نونسحي اوناك مهن' برعلا «نوي ِهم ا'».يراخبلا هجرخأ .[ًافْلُغ
ًابوُلُق َو ،ًاهمُص كلذل قاوس'ا رضحيف اهعمجو ايندلا يف هتسفانم مدع بلا
كلذب ريشي ،ةبلجلاو حايصلا نيسلاو داصلاب « ُبخَّصلا»و.بناجلا

فغ هيلع يذلا وهو ،فلغأ عمج مها نوكسو نيغلا مضب « ُفلُغلا»و.اهيف مهعم .
بخصيو

2. (5558)- Atâ İbnu Yesar rahimehullah anlatıyor: "Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'a rastladım ve: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Tevrat'ta zikredilen vasıflarını bana söyle" dedim. Bunun üzerine hemen: "Pekâla dedi ve devam etti: Allah'a yemin olsun! O, Kur'an'da geçen bazı sıfatlarıyla Tevrat'ta da mevsuftur (ve şöyle denmiştir): "Ey Peygamber, biz seni insanlara şahid, müjdeleyici ve korkutucu (Ahzab 45) ve ümmiler için de koruyucu olarak gönderdik. Sen benim kulum ve elçimsin. Ben seni mütevekkil diye tesmiye ettim. O, ne katı kalpli, ne de kaba biri değildir. Çarşı pazarda rastgele bağırıp çağırmaz. Kötülüğü kötülükle kaldırmaz, bilakis affeder, bağışlar. Allah, bozulmuş dini onunla tam olarak ikame etmeden onunla kör gözleri, sağır kulakları, paslanmış kalpleri açmadan onun ruhunu kabzetmez." [Buharî, Büyû 50, Tefsir, Feth 3.] 604

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As, sahabenin büyüklerindendir ve hadisleri, Resulullah'ın bilgisi tahtında yazanlardan biridir. Burada bizi ilgilendiren yönlerden biri, alim bir zat oluşu ve Ehl-i Kitap'tan çok miktarda kitap elde ederek onları okumasıdır. Bu sebeple İsrailiyatı ve Kitab-ı Mukaddes'in muhteviyatını iyi bilmektedir. Binaenaleyh, kendisinden, Kütüb-ü Sabıka'da Resulullah'tan haber veren ayetler hakkında soru sorulması tesadüfi bir hâdise değildir. Görülüğü üzere, soruya güzel bir örnek zikrederek müsbet cevap vermiştir. Radıyallahu anh'ın zikrettiği Tevrat ayetinin bir benzeri Kur'an'da aynen mevcuttur. Hele pasajın yarısı –ki oraya, Kur'andaki yerini belirten kayıt düştük- tıpa tıp Kur'an'a uymaktadır. Tevrat'tan zikredilen pasajın ikinci kısmına uyan bir başka ayet yine Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiştir (Mealen): "Sen Allah'tan bir merhamet sayesindedir ki, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar, etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi. Artık onları bağışla, günahlarının mağfiret edilmesini iste. İş hususunda onlarla müşavere et. Bir kerre de azmettin mi, artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendine güvenip dayananları sever" (Al-i İmran 159). Tevrat'tan alınan pasajın en son kısmına benzeyen bir ayet de şöyledir (mealen): "Ne iyilik, ne de kötülük müsavi değildirler. Sen (kötülüğü) en iyi olanla önle. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile, sanki samimi dostun olmuştur" (Fussilet 34).605

وُبأ َلاَق .ُهَعَم ُنَفْدُي َمَي ْرَم ُنْبا سيِع َو ٍدهمَحُم ُةَف ِص ِةا َر ْوَّتلا يف ٌبوُتْكَم]
□2225□ 5ـ نعو هاللّدبع نِب ِ مَس ِر َض ِي َ هاللّ ُ ع َنه لاق:

يذمرتلا هجرخأ .[ٍرْبَق ُع ِض ْوَم ِتْيَبْلا يف َبِقَب ْدَق :ٌّبِنَدَمْلَا ٍدوُد ْوَم .

3. (5559)- Abdullah İbnu Selam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Tevrat'ta Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in sıfatı ve İsa İbnu Meryem'in de O'nunla birlikte defnedileceği yazılıdır. Ebu Mevdud el-Medeni der ki: "(Resulullah'ın kabrinin bulunduğu) hücrede bir kabir yeri var." [Tirmizî, Menakıb 3, (3621).]606

AÇIKLAMA:

Hadis, Tevrat'ta yazılanlar arasında Hz. Peygamber'in vasıfları ile Hz. İsa'nın, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına defnedileceğinin de yazılı olduğunu belirtmektedir. Hz. İsa'nın, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gömüleceğine dair başka rivayetler de vardır. Hz. Aişe'den gelen bir rivayete -ki zayıftır- göre, Hz. Aişe, Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Senden sonra hayatta kalırsam yanına gömülmek isterim!" diye bir arzu izhar edince, Aleyhissalâtu vesselâm, bunun mümkün olmayacağını belirtir ve: "Orada benim kabrim, Ebu Bekr ve Ömer'in kabirleri, bir de Hz. İsa İbnu Meryem'in kabri bulunacaktır!" der. Bu hususu te'yid eden rivayetlerden biri yine Abdullah İbnu Amr'dan rivayet edilmiştir: "İsa İbnu Meryem yeryüzüne iner, evlenir ve çocukları doğar. Kırk beş yıl böyle geçer. Sonra ölür ve benimle birlikte kabrime defnedilir." 607

ادهمَحُم َّنأ ُدَهْشأ :ُلوُقَي بلاعَت ُ هاللّ ُهَم ِح َر ِةَشَبَحْلا َب ِحاَص ِّيِشاَجَّنلا□
ُتْعِمَس] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم يبأ نعو ـ5 □2255ـ َل ِمْحأ بهتَح ُهُتْيَت‘

سيِع ِهْيَلَع َّسلا ُم، َو ْوَل اَم اَنأ ِهيف َنِم ِكْلُمْلا َو اَم ُتَلَّمَحَت ْنِم ِروُمُأ ِسأَّنلا
َرِهشَب يِذهلا ُهَّنأ َو ،ِ هاللّ ُلوُس َر

. ِهْيَلْعَن .[هجرخأ وبأ دواد

4. (5560)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Habeşistan'ın sahibi (kralı) Necaşî merhumu işittim, demişti ki: "Ben şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın resulüdür. O, Hz. İsa (aleyhisselâm)'nın geleceğini müjdelediği zattır. Eğer ben, şu saltanatın başında olmasaydım ve üzerimdeki insanlarla ilgili yük bulunmasaydı onun ayakkabılarını taşımak üzere yanına giderdim." [Ebu Davud, Cenaiz 62, (3205).][608]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, sarih bir şekilde Habeş Kralı Necasî'nin Müslüman olduğunu ifade etmektedir. İbnu'l-Esir Necaşî'nin Resulullah'ın sağlığında Müslüman olduğunu, kendisine muhacir olarak iltica eden Müslümanları himaye edip onlara iyi davrandığını belirtir. Kendisine iltica eden Müslümanları Kureyşliler geri almak üzere heyet gönderirler, hediyeler verirler. Fakat Necaşî taleplerini reddeder ve Müslümanları himaye eder. Necaşî Mekke'nin fethinden önce vefat etmiş, Resulullah da Medine'de onun cenaze namazını kıldırmıştır, (radıyallahu anh). [609]

نْيَب َو ِينْيَب َتَناَك ِيتهلا ِةَّدُمْلا يف ُتْقَلَطْنِا : َلاَق ٍب ْرَح ُنْب َنايْفُس وُبأ ِبنَثَّدَح] :□
لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ2 □2252ـ ،ى َرْصُب ِميِظَع بلا ُهَعَفَدَف
ُّيِبْلَكْلا ُةَيْحِد ِهِب َءاَج ،َلْق َرَه بلا # ِهيِبَّنلا َنِم ٍباَتِكِب َئ ِج ْذإ اَهِب اَنأ اَنْيَبَف .
ِماَّشلا بلا # ِهاللّ ِلوُس َر ْن ِم ٍرَفَن يف ُتيِعُدَف . ْمَعَن :اوُلاَق ؟ُّيِبَن ُهَّنأ ُمُع ْزَي
ِبذهلا ِلُج َّرلا اَذه ِم ْوَق ْنِم ٌدَحأ اَنُه ْلَه :ُلْق َرِه َلاَقَف .َلْق َرِه ِمو ُّرلا ُميِظَع بلا
ُهَعَفَدَف

ُيِفْلَخ ِيباَحْصأو ،ِهْيَدَي َنْيَب يِنَسَلْجَأَف .اَنأ : ُتْلُقَف ؟ُهَعَم اًبَسَن ُب َرْقأ ْمُكُّيأ :
َلاَقَف .ِهْيَدَي َنْيَب اَنَسَلْجَأَف ِهْيَلَع اَنْلَخَدَف ٍشي َرُق ُميا َو : َنايْفُس وُبأ َلاَق .
ُهوُبِّذَكَف ِينَبَذَك ْناِف ُّيِبَن ُهَّنأ ُمَع ْزَي يذهلا ِلُج َّرلا اَذه ْنَع اَذه ُلِئاَس يِهنِإ :ِء ُؤَّهل
ْلُق :َلاَقَف ِهِناَمُج ْرَتِب اَع َد َّمُث ِهِئاَبآ ْنِم َناَك ْلَهف :َلاَق .ٍبَسَن وُذ َانيِف َوُه :ُتْلُق
؟ُمكيِف ُهُبَسَن َفْيَك ،ُهْلَس :ِهِناَمُج ْرَتِل َلاَق َّمُث .ُهُتْبَذَكَل ُبِذَكْلا َّيَلَع َرَثْؤُي ْنأ ًَ
ْوَل ِ هاللّ .ْمُهُؤاَفَعُض ْمأ ِسا َّنلا ُفا َرْشأ ُهُعِبَّتَي ْلَهف :َلاَق َ. :ُتْلُق .َلاَق اَم َلوُقَي
ْنأ َلْبَق ِبذَكْلاِب ُهَنوُمِهَّتَت ْمُتْنُك ْلَهف :َلاَق َ. :ُتْلُق ؟ٍكِلَم ْنِم ؟ُهَل ًةَطْخَس ِهيف
َلُخْدَي ْنأ َدْعَب ِهِنيِد ْنَع ٌدَحأ ُّدَت ْري ْلَه :َلاَق َنوُدي ِزَي ْلَب ، َ:ُتْلُق ؟ َنوُصُقْنَي ْمأ
َنوُدي ِزَيأ :َلاَق .ْمُهُؤاُفَعُض ْلَب :ُتْلُق ُبي ِصُن َو اَّنِم ُبي ِصُي ،ًاَجِس ُهَنْيَب َو

قَاتَلْتُمُوهُ؟ قُلْتُ : نَعَمْ . قَالَ : كَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ إِيَّاهُ؟ قُلْتُ : تَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَنَا
صَانِعٌ . قَالَ أَبُو سُفْيَانَ : فَوَ اللَّهِ مَا أَمْكَنَنِي مِنْ كَلِمَةٍ أُدْخِلُ قُلْتُ : َ . قَالَ : فَهَلْ
أَنَّهُ مِنْهُ، قَالَ فَهَلْ يَغْدِرُ ؟ قُلْتُ : َ ، وَ نَحْنُ مِنْهُ فِي هَذِهِ الْمُدَّةِ مَا نَدْرِي مَا هُوَ
قَبْلَهُ؟ قُلْتُ : َ . فَقَالَ لِتَرْجُمَانِهِ : قُلْ لَهُ إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ نَسَبِهِ فِيكُمْ فَزَعَمْتَ
. فَقُلْتُ : لَوْ كَانَ فِي آبَائِهِ فِيهَا شَيْئاً غَيْرَ هَذِهِ . قَالَ : فَهَلْ قَالَ هَذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ
الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِي أَنْسَابِ قَوْمِهَا؛ وَ سَأَلْتُكَ هَلْ كَانَ فِي آبَائِهِ مَلِكٌ ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ َ
أَمْ أَشْرَافُهُمْ؟ فَقُلْتُ : بَلْ ضُعَفَاؤُهُمْ، وَ هُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ؛ فِيكُمْ ذُو نَسَبٍ، وَ كَذَلِكَ
مَلِكٌ، قُلْتُ : رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ أَبِيهِ، وَ سَأَلْتُكَ عَنْ أَتْبَاعِهِ : أَضْعَفَاؤُهُمْ

عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ وَ سَأَلْتُكَ : هَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ؟
لِيَدَعَ الْكَذِبَ عَلَى النَّاسِ وَ يَكْذِبَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى، وَ سَأَلْتُكَ : هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ
: هَلْ يَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ ؟ فَزَعَمْتَ : أَنَّهُمْ فَزَعَمْتَ أَنْ َ فَعَرَفْتُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ
سَخْطَةً لَهُ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ َ . فَكَذَلِكَ اْ“يمَانُ إِذَا خَالَطَتْ بَشَاشَتُهُ الْقُلُوبَ ؛ وَ سَأَلْتُكَ
فَزَعَمْتَ أَنَّكُمْ قَاتَلْتُمُوهُ، فَتَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَهُمْ سِجاً، يَنَالُ مِنْكُمْ يَدْخُلَ فِيهِ
وَ سَأَلْتُكَ يَزِيدُونَ، وَ كَذَلِكَ أَمْرُ اْ“يمَانِ حَتَّى يَتِمَّهُ؛ وَ سَأَلْتُكَ : هَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟
الْعَاقِبَةُ، وَ سَأَلْتُكَ هَلْ يَغْدِرُ ؟ فَزَعَمْتَ أَنَّهُ َ يَغْدُرُ ، وَ كَذَلِكَ الرُّسُلُ َ تَغْدُرُ ؛
وَ تَنَالُونَ مِنْهُ، وَ كَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْتَلَى، ثُمَّ تَكُونُ لَهُمُ

الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ، قُلْتُ رَجُلٌ ائْتَمَّ بِقَوْلِ قِيلَ قَبْلَهُ؛ ثُمَّ قَالَ : بِمَ يَأْمُرُكُمْ ؟
أَكُنْ أَظُنُّهُ مِنْكُمْ، هَلْ قَالَ هَذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟ فَزَعَمْتَ أَنْ َ . فَقُلْتُ : لَوْ قَالَ هَذَا
الْعَفَافِ . فَقَالَ إِنْ يَكُ مَا تَقُولُ حَقّاً فَإِنَّهُ نَبِيٌّ، وَ قَدْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّهُ خَارِجٌ، وَ لَمْ
مَا تَحْتَ قَدَمَيَّ، ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رِسُولِ قُلْنَا: بِالصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ الصِّلَةِ وَ
أَخْلُصُ إِلَيْهِ ‘حَبَبْتُ لِقَاءَهُ، وَ لَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ لَغَسَلْتُ عَنْ قَدَمَيْهِ، وَ لَيَبْلُغَنَّ مُلْكُهُ
اللَّهِ إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ، سَ َ مٌ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى . أَمّاً وَ لَوْ أَعْلَمُ أَنِّي
ِ #، فَقَرَأَهُ فَإِذَا فِيهِ : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ
اللَّهِ

☐اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّ عَلَيْكَ إِثْمَ ا‘رِيسِيِّينَ، وَ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ
بَعْدُ فَإِنِّي أَدْعُوكَ بِدِعَايَةِ ا“سْ َ مِ. أَسْلِمْ تَسْلَمْ يُؤْتِكَ

☐ اللَّهَ َ وَ َ َ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً وَ َ َ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللَّهِ
بِنَا فَأُخْرِجْنَا، فَقُلْتُ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمْ أَنْ َ نَعْبُدَ إَّ
. فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قِرَأَةِ الْكِتَابِ ارْتَفَعَتِ ا‘صْوَاتُ عِنْدَهُ وَ كَثُرَ اللَّغَطُ فَأَمِرَ
اللَّهِ # أَنَّهُ سَيَظْهَرُ حَتَّ أَدْخَلَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ
أَمْرُ ابْنِ أَبِي كَبْشَةَ إِنَّهُ لَيَخَافُهُ مَلِكُ بَنِي ا‘صْفَرِ . فَمَا زِلْتُ مُوقِناً بِأَمْرِ رَسُولِ
صْحَابِي: لَقَدْ أَمِرَ ‘

☐☐هَلْ . فَقَالَ : يَا مَعْشَرَ الرُّومِ، هَلْ لَكُمْ فِي الْفَ َ َ حِ وَ الرُّشْدِ إِلَى آخِرِ ا‘بَدِ
اخْتَبَرْتُ شِدَّتَكُمْ عَلَى اللَّهُ عَلَيَّ ا“سْ َ مِ؛ وَ دَعَا هِرَقْلُ جَمْعَهُمْ فَجَمَعَهُمْ فِي دَارٍ
حَيْصَةَ حُمُرِ الْوَحْشِ إِلَى ا‘بْوَابِ فَوَجَدُوهَا قَدْ أُغْلِقَتْ ، فَدَعَاهُمْ، فَقَالَ : إِنَّمَا

اوَصاَحَف ،مْكُكْلُم مْكَل تَبُثَي نْأ َو ينع ىوري يأ « بُذكلا هيلع رُثؤي» هلوق.ناخيشلا هجرخأ .[هُنَع اوُض َر َو هُل اوُدَجَسَف ، تُبَبْحأ ِبذهلا مُكْنِم تُيأ َر َدَق َو ،مُكِنيِد مهنيب بُرحلا» لوقتو.هلوبقب حرفلاو ئشلاب بلقلا حارشنإ « ةُشاشبلا»و.دهعلا ضقن وهو ءافولا دض « رُدغلا»و.يلاإ بسنيو

براق'ا ىلا لصوي نأ هاللّ هب رمأ ام لك يهو ،ماحر'ا ةلص « ةُل ِهصلا»و.ءؤهل ةراتو ،ءؤهل ةرات ،ةلثامتم تناك اذإ « لاَجس تاوص'ا طتخا «طغهللا»و.عابت'ا ليقو ،نوحفلا «نيهيسير ا'»و.كل لحي امع هفكلا « فافعلا»و.ناسح'او ربلا عاونأ نم

يبنلا نوبسني اوناكو .عستاو مظعو هنأش ربك يأ :# يبنلا ىنعي « ةَشبك يبأ نبا رْمأ َرِمُأ» هلوقو ا.هفتخاو

ةدابع يف # يبنلا مهفلاخ املف .فورعملا مجنلا :ىرعشلا دبعو ،ناثو'ا ةدابع يف اًشيرق فلاخ هن' ىعارخلا ةشبك يبأ ىلا # امل كلذب اومس ،مورلا مه «رفص'ا وُنب»و.هبشلا يف هيلإ عزن هنأ اودارأ ،م ا' لبق نم # هل اًهدج ناك ليقو ،هيلإ هوبسن مانص ا'

ىرخأ ىلا ةهج نم اولاجو اورفن «اوَصاح َو».بلاغلا يف ةرفصلا نم مهنادب' . ضرعي

5. (5561)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bana Ebu Süfyan İbnu Harb anlattı ve dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile aramızda sulh(-u Hudeybiye) olduğu bir sırada Şam'a gitmiştim. Ben orada iken, Herakliyus'a, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bir mektup getirildi. Mektubu Dıhyetu'l-Kelbî getirmişti. Onu Busra emîrine teslim etti. O da, Rum Kralı Herakliyus'a ulaştırdı. Herakliyus: "Peygamber olduğunu zanneden şu adamın kavminden buralarda birileri var mı?" diye sordu. Ona "evet var!" dediler ve ben bir grup Kureyşliyle birlikte çağırıldım. Yanına girdik. Bizi önüne oturttu. "Ona nesebce en yakın olan kimdir?" dedi. Ben atıldım: "Benim!" dedim. Bunun üzerine beni, arkadaşlarım arkamda kalacak şekilde önüne oturttu. Sonra tercümanını getirtti.

"Şunlara söyle, ben şuna, o peygamber olduğunu zanneden kimse hakkında soracağım. Eğer cevaplarında bana yalan söylemeye kalkarsa, onu tekzib etsinler!" dedi. Ebu Süfyan der ki: "Allah'a yemin olsun. Eğer yalanım, aleyhime tesir hasıl eder korkusu olmasaydı, cevaplarım sırasında yalan söylerdim. Sonra Herakliyus, tercümanına: "Sor şuna! O zatın aranızdaki nesebi nasıldır?" dedi. Ben: "O, aramızda asil bir nesebe sahiptir" dedim. O tekrar sordu: "Onun ecdadı arasında kral var mı?"

"Yok!" dedim.

"Siz onu bu iddiasından önce hiç yalanla itham ettiniz mi?" dedi. Ben "Hayır!" dedim.

"Ona insanların eşraf takımı mı tabi oluyor, zayıflar takımı mı?" dedi. "Zayıflar takımı!" dedim.

"Artıyorlar mı azalıyorlar mı?" dedi. Ben:

"Eksilmiyorlar, bilakis artıyorlar" dedim. O tekrar sordu: "Dine girdikten sonra hoşnutsuzlukla dininden vazgeçen, irtidad eden oldu mu?"

"Hayır!" dedim.

"Onunla hiç savaştınız mı?" dedi. Ben:

"Evet!" dedim.

"Onunla savaşınız nasıl oldu?" dedi.

"Harb onunla bizim aramızda münavebeli oldu. O bize karşı kazandı, biz de ona karşı kazandık!" dedim. "Verdiği sözden caydığı oldu mu?" dedi.

"Hayır! Ancak, aramızda bir sulh var, bu esnada ne yapacak bilmiyoruz!" dedim.

"Söyle ona! Ben sana "aranızdaki nesebi" nden sordum, sen onun asaletli biri olduğunu söyledin. İşte peygamberler de böyledir, hep kavimleri arasında neseb sahiplerinden gönderilirler. Ben sana "ecdadı içinde kral var mı?" diye sordum "yok!" dedin. Ben de "eğer ecdadı arasında bir kral olsaydı bu ecdadının kraliyetini arayan bir adam" diyecektim. Ben, "O'na tabi olanlar"dan sordum: "Cemiyetin zayıf takımı mı yoksa eşraf kesimi mi?" diye. Sen "zayıflar!" dedin. Peygamberlere tabi olanlar işte bunlardır. Ben sana "bu iddasından önce onu hiç yalanla itham ettiniz mi?" diye sordum, sen "hayır!" dedin. Böylece anladım ki o, ne insanlara ne de Allah'a yalan söyleyecek biri değildir. Ben sana "dine girdikten sonra, hoşnut olmayarak dininden dönen oldu mu?" diye sordum, sen "hayır!" dedin. İman böyledir, onun neşesi kalplere bir girdi mi, bir daha solmaz. Ben senden "onlar artıyorlar mı, eksiliyorlar mı?" diye sordum, sen arttıklarını söyledin. İman işi böyledir, tamamlanıncaya kadar artarlar. Ben sana "onlarla savaştınız mı?" diye sordum, sen savaştığınızı, savaşın aranızda münavebetli cereyan ettiğini, onların size, sizin de onlara galebe çaldığını söyledin. Peygamberler de böyledir, imtihandan geçirilir, sonunda akibet onların olur. Ben sana "verdiği sözden döndüğü olur mu?" dedim, sen olmadığını söyledin. Peygamberler de böyledir, sözlerinden dönmezler. Ben, "bu iddayı ondan önce söyleyen oldu mu?" diye sordum. Sen "hayır!" dedin. Ben "Eğer bu sözü ondan önce biri söylemiş olsaydı, Ôbu adam, kendinden önce söylenmiş bir sözü tamamlamaya çalışan birisi' diyecektim."

Herakliyus sonra: "Size ne emrediyor?" diye tekrar soru sordu. Biz: "Namaz, zekat, sıla-i rahim ve iffet" dedik. Bunun üzerine Herakliyus dedi ki: "Eğer, senin söylediklerin gerçekse, O peygamberdir! Ben onun çıkacağını biliyordum. Ancak sizin aranızdan çıkacağını zannetmiyordum. Eğer, O'na kavuşabileceğimden emin olsam karşılaşmayı çok isterdim. Yanında olsaydım, ayaklarına su dökerdim. O'nun hakimiyeti, ayaklarımın altında olan şu diyarlara kadar uzanacaktır." Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mektubunu getirtti ve okuttu. Şöyle diyordu: "Bismillahirrahmanirrahim.

Allah'ın elçisi Muhammed'den Rum'un büyüğü Herakliyus'a, Selam hidayete tabi olanlara olsun.

Emma ba'd! Seni İslam'a çağırıyorum. İslam'a gir, selameti bul! Allah da ecrini iki kat versin. Yüz çevirirsen, bütün tebeanın günahı üzerine olsun. "Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım, Allah'ı bırakıp da birbirimizi Rabb edinmeyelim. Eğer onlar yüz çevirirse siz deyin ki: "Şahit olun, biz Müslümanlarız" (Al-i İmran 64). Herakliyus, mektubun okunuşunu tamamlayınca, yanında sesler yükseldi ve gürültüler arttı. Bize emretti, çıkarıldık. Ben arkadaşlarıma:"

İbnu Ebî Kebşe'nin işi ciddidir.[610] [611] Şu Benî Asfer'in (Rumların) kralı ondan korkuyor!" dedim. Allah İslam'ı bana nasib edinceye kadar onun galip geleceği inancını taşıdım.

Herakliyus, ileri gelen cemaatini hep davet etti, kendine ait sarayların birinde toplandılar. Onlara: "Ey Rum cemaati! Ebedî bir kurtuluşunuz ve şu saltanatınızın bekasına ne dersiniz?" dedi. Bunun üzerine, hep birden vahşi eşekler gibi ürküp kapılara koştular. Ancak hepsini kapatılmış buldular. Herakliyus onları geri çağırdı.

"Ben sizin dindeki salabetinizi imtihan ettim. Sizde gördüğüm durum hoşuma gitti!" dedi. Bunun üzerine, ona secde ettiler ve ondan razı oldular." [Buharî, Bed'ü'l-Vahy 1, İman 37, Şehadat 28, Cihad 11, 99, 102, 122, Cizye 13, Tefsir Al-i İmran 4, Edeb 8, İsti'zan 24, Ahkam 40; Müslim, Cihad 73, (1773); Tirmizî, İsti'zan 24, (2718).][612]

اوُدا َز ًةَمِلَك اوُعِمَس اَذإف ! َيْح َوْلا َنوُعِمتْسَي ِءاَمَّسلا ىلا َنوُدَعْصَي ُّن ِجْلا َناَك]
لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنبا نعو ـ5 □2255 ـ ِءاَمَّسلا َنِم ا َهَدِعاَقَم ُّن:
ِجْلا ِتَعِنُم # ِ هاللّ ُلوُس َر َثِعُب اَّمَلَف .ًِطاَب ُنوُكَي ُهوُدا َز اَم َو ،ًاهقَح ُنوُكَتَف
ُةَمِلَكْلا اََّمأَف .َنيِعْسِت َو ًاعْسِت اَهْيَلَع ًامِئاَق # ِ هاللّ َلوُس َر اوُدَج َوَف ُهَدوُنُج
َثَعَبَف .ٌثَدَح ِرْم ٌَّأ اَذه اَم :ُسيِلْبِا مُهَل َلاَقَف .َكِلذ َلْبَق اَهِب َنم ْرَي ُموُجُّنلا ِنُكَت
ْمَل َو ،ِبُهُّشلاِب

يذمرتلا هجرخأ .[ِض ْر ًا يف َثَدَح يِذهلا ُثَدَحْلا اَذه :َلا َقَف .ُهو ُرَب ْخأَف .
ُه ْوَتأَف ةَّكَمِب ِنْيَلَبَج َنْيَب يِهلَصُي

6. (5562)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Cinler semaya yükselip, orada vahyi dinliyorlardı. Bir tek kelime işitince, ona doksan dokuz tane de (kendilerinden) ilave ediyorlardı. O tek kelime hak, ilave edilenler batıldı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gönderilince, semadaki yerlerine yükselmeleri şihablarla (göktaşları) önlendi. Bundan önce gökte şihablar (bu kadar çok) atılmazdı. İblis onlara: "Nedir bu? Herhalde mühim bir hâdise var!" dedi. Askerlerini gönderdi. Onlar Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Mekke'de iki dağın arasında namaz kılyor buldular. İblis'e tekrar dönüp gördüklerini haber verdiler. O da :"Arzda meydana gelen hâdise işte bu! (Sizin semadan haber almanız bu sebeple engelleniyor)" dedi." [Tirmizî, Tefsir, Cin (3321).] [613]

[610] İbnu Ebi Kebne'den murad Aleyhissalâtu vesselâm'dır. Ebu Kebşe, Resûlullah'ın ecdadından biridir. Araplar bir insanın değerini düşürmek için ecdadından tanınmayan birine nisbet ederlerdi. Bir kavle göre de bu zât, puta tapmada Kureyş'e muhalefet eden Huza adlı

AÇIKLAMA:

Cinle ilgili bahis daha önce (3. cilt 229) geçtiği gibi az ileride de geçecek (5609. hadis). Bu sebeple burada açıklama yapmayacağız. [614]

ÜÇÜNCÜ BAB

VAHYİN BAŞLANGICI

ِهِب َر ُلُوس هاللّ ِ # َنِم َوْلا ِنْح ُّرلا ْو اَي ُةَحِلاَّصلا يف ْوَّنلا ،ِم َو ََناَك َرَي ى
َوَذ ِتا ِدَدَعْلا لَبَق ـ2255□ 2 ـ نع ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهنَع :تلاق [أوَّ ُل اَم َئِدُب
ِهْيَلإِ ًَخْلا ُء َناَكَف وُلْخَي ِراَغِب ِح َر ءَا َيِف ُثَّنَحَت ِهيف ـ َو َوُه دُّبَعَّتلا ـ بِلاَيَّللَا
بهتَح ُهءاَج ُّقَحْلا َو َوُه يف ِراَغ ِح َر .ءَا اَيْؤُر َّاِإ ْتَءاَج َلْثِم ِقَلَف ،حْبُّصلا َو َبِهبُح
،اَهِلْثِمِل ُد َّو َزَتَيَف .اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَجيِدَخ بلاِإ ُع ِج ْرَي َّمُث َكِلذل ُد َّو َزَتَي َو
َغلَب يِهنِم ،دُهَجْلا َّمُث ْرأ يِنَلَس َلاَقَف : ْأرْقِا . ُتْلُقَف : ُتْسَل ْنأ ِزْنَي َع بلاِإ ،هِلْهأ
َءاَجَف ُه ُكَلَمْلا َلاَقَف : ْأرْقِا . َلاَقَف : اَم َانأ ِراَقِب .ِئ َلاَق : يِنَذَخأَف يِنَّطَغَف بهتَح
َلا َقف : ْأرْقِا . ُتْلُقَف : اَم َانأ ِراَقِب .ِئ يِنَذَخأَف يِنَّطَغَف َةَثِلاَّثلا بهتَح َغلَب يِهنِم
ِراَقِب .ِئ يِنَّطَغَف َةَيِناَّثلا بهتَح َغلَب يِهنِم ُدْهَجْلا . َّمُث ْرأ يِنَلَس

مَل اَم َناَسْن“ا َمهلَع ِم َلَقْلاِب َمَّلَع يِذهلا ُم َرْك‘ا ُّبَك َر َو ْأ َرْقِا ٍقَلَع ْنِم َناَسْن“ا□
َقَلَخ ْقَلَخ يِذهلا َكِهب َر ِمْساِب ْأ َرْقِا : َلاَقَف يِنَلَس ْرأ َّمُث . ُدْهَجْلا . ُع ْو َّرلا ُهْنَع
َبْهَذ ىَّتَح ُهوُلَّم َزَف .يِنوُلِهم َز ي ِز : َلاَقَف ،َةَجيِدَخ بلَع َلَخَدَف ،ُهُداَؤُف ُفُج
ْرَي # هاللّ ُلُوس َر اَهِب َعَج َرَف . ْمَلْعَي ،َم ِح َّرلا ُل ِصَتَل َكَّنإ ،ًادَبأ ُ هاللّ َكي
ِزْخُي اَم ِ هاللّ َوَف َّ َك : ُةَجيِدَخ ُهَل ْتَلاَق .يِسْفَن بلَع ُتي ِشَخ ْدَقَل : َلاَقو َرَبَخلا
اَه َرَبْخأ َو ،َةَجيِدَخِل َلاَقف

نيِعُت َو ، َفْيَّضلا يِرْقَت َو ،َموُدْعَمْلا ُبِسْكُت َو ،َّلَكْلا ُلِمْحَت َو ، َثيِدَحْلا□
ُقُدْصَت َو

هاللّ َي ِض َر ةَجيِدَخ َّمَع ُنْبا َوُه َو ،ِهيَصُق ُنْب ى هزُعْلاِدْبَع ِنْبا ِدَسأ ِنْب َلَف ْوَن □
ِنْب َةَق َر َو بلاِإ ُةَجيِدَخ ِهِب ْت َقَلَطْنَا َّمُث ،هقَحْلا بِئا َوَن بلَع ًاخْيَش َناك َو ، َبُتْكَي
ْنأ ُ هاللّ َءاَش اَم ِةهِينا َرْبِع ْلِاب ِلي ِجْن“ا َن ِم ُبُتْكَيَف يَّنِا َرْبِعْلا ُبُتْكَي َناَك َو
،ةهِيِلهاَجْلا يِف َرَّصَنَت ْدَق ًأ َرِما َناَك َو ،اهنَع ُلُوس َر ُه َرَبْخأَف ؟ى َرَت اَذام ى ِخا
َنْبا اَي : ُةَق َر َو ُهَل َلاَقَف ،ُلوُقَي اَم َكي ِخأ ِنْبا ْنِم ْعَمْسا ، ِهِمَع َنْبا اَي : ُةَجيِدَخ
تَلاَقَف .َنِمَع ْدَق ًاريبَك كَج ِرْخُي ْذإ ًاهيَح ُنوُكأ يِنَتْيَل ،ًاعَذَج اَهيِف يِنَتْيَل اَي
سوُم بلَع َل ِزْنُأ يِذهلا ُسوُماَّنلا اَذه : ُةَق َر َو ُهَل َلاَقَف .بأ َر اَم َرَبَخ # ِ هاللّ

ك ْرُصْنأ َكُم ْوَي يِنْك ِرْدُي ْنإ َو ،يِدوُع َّإ ِهِب َتْئ ِج اَم ِلْثِمِب ُّطَق ُلُج َر ِتأَي ْمَل□
ْمَعَن : َلاَق ْمُه َّي ِج ِرْخُم ْوأ :# ِ هاللّ ُلُوس َر َلاَقف . َكُم ْوَق غلاب اذإ ءاملا يف
ِيهف َو َرَتَف َوْلا ُيْح]. هجرخأ ناخيشلا.«ُههطَغ» اذإ همض ةدشب امك هطغي
ُوُت ْنأ ُةَق َر َو ْبَشْنَي ْمَل َّمُث .ًا رَّ زَؤُم ًارْصَن ،هدعبل كيلع رذعتي و ،هلانتو
« لايعلا واحلئج ةمهملا.و«ُبسكت ملاعدوم» يأ تصل بلا لك معدوم
ّلكلا».و هيف حطه يف إ رضحي يذلا كلملا رس بحاص «سومانلا».و عنده
ٌموعدم وه نم لك بلا هلصوتو كريغ هيطعت يأ :موعدملا بسكت ليقو نع ةيانك

انه «عذجلا»و.هريغ ةكئملا نم دحأ امهيلع علطي يذلا بيغلاو يحولاب صوصخم هن‘ ليربج هب ٮمسو ،ريخب

دنع اباش نوكأ ينتيل يأ بابشلا

دكؤملا «رُزَّؤملا»و.كنيعأو كرصن‘ كروهظ .

1. (5563)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahiy olarak ilk başlayan şey uykuda gördüğü salih rüyalar idi. Rüyada her ne görürse, sabah aydınlığı gibi aynen vukua geliyordu. (Bu esnada) ona yalnızlık sevdirilmişti. Hira mağarasına çekilip orada, ailesine dönmeksizin birkaç gece tek başına kalıp, tahannüsde bulunuyordu. -Tahannüs ibadette bulunma demektir.- Bu maksadla yanına azık alıyor, azığı tükenince Hz. Hatice (radıyallahu anha)'ye dönüyor, yine aynı şekilde azık alıp tekrar gidiyordu. Bu hal, kendisine Hira mağarasında Hak gelinceye kadar devam etti. Bir gün ona melek gelip: "Oku!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben okuma bilmiyorum!" cevabını verdi. (Aleyhissalâtu vesselâm hadisenin gerisini şöyle anlatıyor: "Ben okuma bilmiyorum deyince) melek beni tutup kucakladı, takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı. Tekrar: "Oku!" dedi. Ben tekrar: "Okuma bilmiyorum!" dedim. Beni ikinci defa kucaklayıp takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra tekrar bıraktı ve "Oku!" dedi. Ben yine: "Okuma bilmiyorum!" dedim. Beni tekrar alıp, üçüncü sefer takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı ve: "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabbin kerimdir, o kalemle öğretti. İnsana bilmediğini öğretti" (Alak 1-5) dedi.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu vahiyleri öğrenmiş olarak döndü. Kalbinde bir titreme (bir korku) vardı. Hatice'nin yanına geldi ve: "Beni örtün, beni örtün!" buyurdu. Onu örttüler. Korku gidinceye kadar öyle kaldı. (Sükunete erince) Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'ye başından geçenleri anlattı ve: "Nefsim hususunda korktum!" dedi. Hz. Hatice de:

"Asla korkma! Vallahi Allah seni ebediyen rüsvay etmeyecektir. Zira sen, sıla-i rahimde bulunursun, doğru konuşursun, işini göremeyenlerin yükünü taşırsın. Fakire kazandırırsın, misafire ikram edersin, Hak yolunda zuhur eden hadiseler karşısında (halka) yardım edersin!" dedi. Sonra Hz. Hatice, Aleyhissalâtu vesselâm'ı alıp Varaka İbnu Nevfel İbnu Esed İbnu Abdi'l-Uzza İbni Kusay'a götürdü. Bu zat, Hz. Hatice'nin amcasının oğlu idi. Cahiliye devrinde Hıristiyan olmuş bir kimseydi. İbranice (okuma) yazma bilirdi. İncil'den, Allah'ın dilediği kadarını İbranice olarak yazmıştı. Gözleri âma olmuş yaşlı bir ihtiyardı. Hz. Hatice kendisine: "Ey amcaoğlu! Kardeşinin oğlunu bir dinle, ne söylüyor!" dedi. Varaka Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey kardeşim oğlu! Neler de görüyorsun?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm gördüklerini anlattı. Varaka da Ona: "Bu gördüğün melektir. O, Hz. Musa'ya da inmiştir. Keşte ben genç olsaydım (da sana yardım etseydim); keşke, kavmin seni sürüp çıkardıkları vakit hayatta olsaydım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Onlar beni buradan sürüp çıkaracaklar mı?" diye sordu. Varaka: "Senin getirdiğin gibi bir din getiren hiç kimse yok ki, ona husumet edilmemiş olsun! O gününü görürsem, sana müessir yardımda bulunurum!" dedi. Ancak çok geçmeden Varaka vefat etti ve vahiy de fetrete girdi (kesildi.)" [Buharî, Bed'ü'l-Vahy, Enbiya 21, Tefsir, Alak Tabir 1; Müslim, İman 252, (160); Tirmizî, Menakıb 13, (3636).]615

رِهثَّدُمْلا اَهُّيأ اَي : َلاَقَف .ِنآرُقْلا َنِم َل َزَن اَم ِل َّوأ ْنَع ِنمْح َّرلا ِدْبَع َنْب َةَمَلس□ .
اَبأ ُتْلأَس] :لاق ٍريِثَك يبأ ِنْب ىيْحَي نعو ـ5 □2255□

ِهب اَنَثَّدَح اَم َّإ َكُثِهدَحُأ َ : َلاَقَف َكِلذ ْنَع هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًارِباَج ُتْلأَس :□
َةَمَلس ُوبأ َلاَق .َقَلَخ يِذهلا َكِهب َر ِمْسِاب ْأ َرْقِا :َنوُلوُقَي ْمُهَّنِإ :ُتْلُق

نَع ُت ْرَظِن َو ،ًائْيَش َرأ ْمَلَف ِينِيمَي ْنَع ُت ْرَظَنَف ُتيِدوُنَف ُتْطَبَه ى ِرا َو ِج□
ُتْيَضَق اَّمَلَف ،ًارْهَش َءا َر ِحِب ُت ْر َوَاج :َلاَق # ِ هاللّ ُلوُس َر :َل َزَنَف .ِينو
ُرِهثَد :ُتْلُقَف ،َةَجيِدَخ ُتْي َتَأَف .ُهَل ُتْبُثأ ْمَلَف ًائْيَش ُتْيأ َرَف ِبِسأ َر ُتْعَف َرَف
ًائْيَش َرأ ْمَلَف يِفْلَخ ُت ْرَظَن َو ،ًائْيَش َرأ ْمَلَف يِلاَمِش،

مُق ، ُرِهثَّدُمْلا اَهُّيأ اَي□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُةَّصلا َض َرفُت ْنأ َلْبَق َكِلذو ْرُجْهاَف َزْج ُّرلا َو ، .
ْرِهَطَف َكَباَيِث َو ، ْرِهبَكَف َكَّب َر َو ، ْرِذْنأَف

2. (5564)- Yahya İbnu Ebi Kesir anlatıyor: "Ebu Seleme İbnu Abdirrahman'a Kur'an'dan ilk inenin ne olduğunu sordum.

"Ya eyyühe'l-Müddessir (ey örtüsüne bürünmüş)! (suresi)dir!" dedi. Ben: "İyi ama, başkaları ilk inenin İkra' bismi Rabbikellezi halak (suresidir). diyorlar" dedim. Bunun üzerine Ebu Seleme: "Ben bu hususta Hz. Cabir (radıyallahu anh)'e sormuştum. O bana: "Sana, Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediğinden başka bir şey söylemeyeceğim, Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir ay kadar Hira mağarasına mücavir oldum (itikafa girdim). Mücaveretimi (itikafımı) tamamlayınca, dağdan indim. Derken bana bir seslenen oldu. Sağıma baktım, hiçbir şey görmedim. Soluma baktım, yine bir şey görmedim. Arkama baktım bir şey görmedim. Derken başımı kaldırdım, bir şey gördüm, ama (bakmaya) dayanamadım. Hemen Hatice'nin yanına geldim: "Beni örtün!" dedim. Derken şu ayetler nazil oldu. (Mealen): "Ey örtüsüne bürünen! Kalk! (insanları ahiretle) korkut! Rabbini büyükle, elbiseni temizle. Pislikten kaçın.." (Müddessir suresi). Bu vahiy namaz farz kılınmazdan önceydi." [Buharî, Bed'ü'l-Vahy, Bed'ül-Halk 6, Tefsir, Müddessir; Tefsir, Alak, Edeb 118; Müslim, İman 257, (161).]616

ل ِزْنُأَف ؛لْحَّنلا ِهِيِوَدَك ِهِهْج َو َدْنِع ُعَمْسُي ُنْح َوْلا ِهْيَلَع َل َزَن اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس
َر َناَك] : لاَق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نعو ـ5 2252ـ َرْشَعْلا ِهِذه َماَقأ ْنَم :َلاَق
َو ؛اَهِل َّوأ ْنِم اَهنِم ٍتاَياَ ِرْشَع ىلا َنوُنِمْؤُمْلا َحَلْفأ ْدَق :َأَرَقَف ُهْنَع َى ِهرُس َّمُث .
ًةَعاَس َثَكَمَف ًام ْوَي ِهْيَلَع اَن ْرِثآَو ،اَنْم ِرْحَت ََو اَنِطْعأ َو ،اَّنِهُت ََو اَنْم ِرْكأ َو
اَنْصُقْنَت ََو اَنْد ِز َّمُهللا :َلاَق َو ِهْيَدَي َعَف َر َو َةَلْبِقْلا َلَبْقَتْسا َّمُث .َةَّنَجلا َلَخَد ،
اَيتاَŒا

يذمرتلا هجرخأ .[اََّنَع َض ْرَا َو اَن ِض ْرأ َّمُهللا ،اَنْيَلَع ْرِث ْؤُت ََو .

3. (5565)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahiy indiği zaman, yüzünün yakınlarında arı uğultusu gibi bir ses işitilirdi. Bir gün, O'na vahiy indirildi. Bir müddet öyle kaldı. Sonra o hal açıldı. O da Mü'minun suresinden ilk on ayeti okudu: "Mü'minler kurtuluşa ermiş, umduklarına kavuşmuşlardır. Onlar namazlarını Allah'tan korkarak, hürmet ve tevazu içinde ve tâdil-i erkan ile kılarlar. Onlar dünya ve ahiretlerine faydası dokunmayan her türlü şeyden yüz Ancak hanımlarına ve cariyelerine karşı müstesna, bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar Kim helal sınırını aşarak bunların ötesine geçmek isterse, işte öyleleri haddini aşmış olanlardır. O mü'minler ki, Allah'a ve kullara karşı olan emanet ve mesuliyetlerini yerine getirirler ve sözlerinde dururlar. Onlar namazlarını devamlı olarak, vaktinde ve şartlarına riayet ederek kılarlar. İşte onlar varislerin ta kendileridir. Onlar Firdevs cennetine varis olurlar. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır" (Mü'minun, 1-11). Arkadan dedi ki: "Kim bu on ayeti yerine getirirse cennete girer."

Sonra kıbleye yöneldi ve ellerini kaldırıp: "Allahım (hayrımızı) artır, bizi (iyilik yönüyle) noksanlaştırma. Bize ikram et, zillete düşürme. Bize ihsanda bulun, mahrum etme. Bizi tercih et, (düşmanlarımızı) bize tercih etme. Allahım, bizi razı kıl, bizden de razı ol!" buyurdular." [Tirmizî, Tefsir, Mü'minun, (3172).] 617

يراخبلا هجرخأ .[اَب ِهرلا ُةَيآ # ِ هاللّ ِلوُس َر بلَع ْتَل َزَن ٍةَيآ ُر ِخآ] : لاق .
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2255□

4. (5566)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a inen en son ayet Riba ayetidir." [Buharî, Bakara 53.]618

نإف ،ِهِم ْوَق ىلإ يِنُلِمْحَي ٌلُج َر ٍأ : ُلوُقَيَف ،ِفِق ْوَملاِب ُهَسْفَن ُض ِرْعَي # ِ□□
هاللّ ُلوُس َر َناَك] :لاق هنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍرِباج نعو ـ2 □2255□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[يِهب َر ِم َ َك َغُّلَبُأ ْنأ يِنوُعَنَم ًاشي َرُق .

5. (5567)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hacc mevsiminde vakfe mahallinde kendini hacılara arzediyor: "Beni kavmine götürecek bir kimse yok mu? Kureyş, Rabbimin kelamını tebliğ etmeme mani oldu" diyordu." [Ebu Davud, Sünnet 22, (4734); Tirmizî, Sevabu'l-Kur'an 24, (2926).]619

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahyin başlamasıyla ilgilidir. Vahiy lügat olarak, gizlice bildirmek demektir. Yazma, yazılan şey, gönderme (ba's), ilham, emir, ima, işaret, peş peşe ses çıkarma manalarına gelir.

Şer'î bir ıstılah olarak şeriatın bildirilmesi demektir. Vahy birçok durumda vahyedilen şey manasında ism-i mef'ul olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan, Allah'ın, Resul-i Ekrem'e indirilen kelamına vahy denmektedir. **2-** İlk hadis, (5563), vahyin Resulullah'a rüyayı sadıka şeklinde geldiğini belirtir. Bazı rivayetlerde rüyayı saliha denmiştir. Bu rüya, uykuda görülenin sabahleyin aynen çıkması olarak tarif edilmiştir. Karışıklık olmayan bir rüyadır. Bu, uyanıklık halinde görülecek şeylere bir alıştırma, hazırlama safhasıdır. Bunu, uyanık halde ışık görme, ses işitme hadiseleri, yolda yürürken, taşların ve ağaçların selam vermeleri takip etmiştir. Beyhakî rüya döneminin altı ay sürdüğünü benimser. İbnu Hacer, "Kırk yaşını tamamlayınca, doğduğu ay olan Rebiulevvel ayında, peygamberlik rüya ile başlamış olmalı, aynı yılın Ramazanında da uyanık haldeki vahiy başlamalı" der. **3-** Resulullah ilk safhada yalnızlık muhabbetinin sevkiyle Hira mağarasına gitmiş, tahannüsde bulunmuştur. Tahannüs, tahannüf yani haniflik yapmak demektir. Kelime, tahannüfün sonundaki fe'nin se'ye kalbiyle ortaya çıkmıştır. Öyleyse kök manasıyla, hanifleri takip etmek, onların yolunda gitmek demektir. Haniflik Hz. İbrahim aleyhisselam'ın dininin adıdır. Bazı rivayetlerde Zührî'nin derci olarak tahannüs'ün taabbüd olarak açıklandığı görülür. Bu mağaraya çekilme safhasının, bir ay kadar devam ettiği ve bunun Ramazan ayında vuku bulduğu bilinmektedir.

Resulullah bu safhada Hz. Cebrail'i Mekke-i Mükerreme'nin Ecyad nam kevkiinde görür. Cebrail aleyhisselam: "Ey Muhammed!" diye bağırır. Sağa, sola, öne, arkaya, bakar fakat kimseyi göremez. Derken başını semaya kaldırır. Onu, semayı gözün alabildiğine kaplamış olarak bir kürsü üzerinde oturmuş görür. "Ey Muhammed ben Cibril'im, Cibril'im!" der. Aleyhissalâtu vesselâm bu manzaradan korkar, kaçıp, kalabalığa karışır ve bir şey görmez olur. Bilahare kalabalıktan çıkınca aynı ses yine çağırır. O da tekrar kaçar. Bundan sonra Cibril aleyhisselam'ın Hira'da görünmesi ve "Oku!" diye emretmesi hadisesi geliyor. Bazı rivayetler bu esnada Cibril'in iki kanadıyla göründüğünü zikreder, kanatlar gözleri kamaştıracak şekildedir, yakuttandır. Bu rivayet zayıftır. Sahih rivayetler, heyet-i asliyesi ile Cebrail'i Resulullah'ın iki sefer gördüğünü, bunun birinin, kendisinden yaratıldığı suret üzere görmeyi talep etmesi üzerine vukua geldiği, ikincisinin de Mirac'ta cereyan ettiğini gösterir. Resulullah'ın, Cebrail'i görmesiyle ilgili farklı rivayetlerin varlığını bilmede fayda var.

4- İlk vahiyden sonra Resululah'ın hissettiği korkunun mahiyeti ne idi? Bu hususta İbnu Hacer, alimlerin on iki farklı tahminde bulunduklarını kaydeder: 1) Cünun ve gördüklerinin kehanet olması. Çünkü kâhinler ahlaksız insanlardı. Bu sebeple onlardan zaten hoşlanmıyordu.

2) Hâcis denen ve fikr-i sabit gibi insana musallat olan düşünceler. 3) Şiddetli korkudan ölme.

4) Hastalık,

5) Hastalığın devamı,

6) Peygamberlik yükünü taşımaktan acz,

7) Meleğe, korku sebebiyle bakmaktan acz,

8) Kavminin ezasına sabredememe,

9) Öldürülmek,

10) Vatanından ayrılma,

11) Yalanlanma,

12) Ayıplanma,

İbnu Hacer, bu görüşlerden üçüncüsünü ve ondan sonra gelen ikisini daha doğru, şüphelerden daha salim bulur, diğerlerine itiraz edildiğini söyler.

5- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o korku hissettiği anlarda Hz. Hatice tarafından teselli edilmesi ve tesellide kullandığı ikna edici delillerin, Aleyhissalâtu vesselâm'ın peygamberlikten önce izhar ettiği ahlaki kemalleri olması, üzerinde durulması gereken bir husustur. İlk Müslüman Hz. Hatice'yi Resulullah'ın hak peygamber oluşuna inanmaya, iknaya sevkeden husus mucize değil, O'nun önceden bilinen doğru sözlülüğü başta olmak üzere, dile getirmiş olduğu diğer ahlaki vasıflardır. Nice mucize gördüğü halde inanmayanlara rağmen, mucizesiz olarak sözündeki doğruluk ve ahlakındaki kemal sebebiyle iman... Bu daha selametli, daha içten bir iman olmalıdır. Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu cihetten ortaya koyduğu mucize, ehemmiyetçe Şakk-ı Kamer mucezisini geçmese de geri de kalmaz. Kur'an-ı Kerim'de her iki hususa da temas edilmiştir (Kalem 4, Kamer 1).

Bu vak'adan hareketle, alimler, musibet ve sıkıntıya düşenleri, münasib sözlerle teselli etmenin müstehab olacağını, musibete düşen kimsenin de güvendiği kimselere halini açmasının uygun olacağını söylemişlerdir. **6-** Resulullah'ın Varaka'ya götürülmesi, vahyin başlangıcındaki hadiselerin mühimlerindendir. Onun Kütüb-i Sabıka'yı bilen biri olarak Aleyhissalâtu vesselâm'ın risaletini te'yid etmesi, müjdelemesi, kavminin ileride Mekke'den çıkaracağını haber vermesi, Efendimiz'in o kitaplarda teferruatlı olarak tavsif edildiğini gösterir. Varaka'yı daha önce tanıttığımız için burada tekrar etmeyeceğiz.

7- Fetretu'l-Vahy, ilk vahiyden sonra araya giren fasılayı ifade eder. Yani Hira dağında başlayan vahiy belli bir sistemle devam etmemiş, bilakis bir müddet kesilmiştir. Bu kesilmenin Aleyhissalâtu vesselâm'ın üzerinde ilk vahiyle hasıl olan korkunun gitmesi, vahyin gelmesine iştiyak duyması gayesini güttüğü belirtilmiştir. Bu fetretin müddeti ihtilaflıdır. Birkaç gün diyen rivayetlerin yanıbaşında üç yıl diyenler de var. Umumiyetle üç yıl diyen rivayetler daha kavi bulunmuş, diğerleri te'vil edilmiştir. Suheylî, fetretü'lvahyin iki buçuk yıl olduğuna dair mevsuk rivayeti makul kabul eder. Buna altı aylık rüya dönemini de ekleyerek üç yıla çıkarır. Böylece reddedilmeyecek bir te'lif ve te'vilde bulunur.

Mekkedeki peygamberlik müddetinin 10 veya 13 yıl olduğuna dair ihtilafın "fetretü'lvahy" meselesine dayandığını belirten Suheylî, 10 yıl diyenlerin, fetretü'lvahyi hesaba dahil etmemiş olabileceklerine dikkat çeker.

8- İlk inen sure hususunda, kaydedilen rivayetlerde bir tearuz gözükmektedir. Birinci rivayet Alak suresini ilk inen sure olarak belirlerken, ikinci rivayette (5564) Müddessir suresinin ilk inen sure olduğu ifade edilmektedir. Bu ikinci rivayeti esas alanlardan ,ilk nazil olan surenin Müddessir olduğunu cezmen söyleyen de çıkmıştır. Buhârî'nin bir rivayetinde açık olarak görüldüğü üzere, Müddessir suresi fetretü'lvahiyden sonra ilk inen suredir. Hz. Cabir (radıyallahu anh)'in bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Ben yürürken birden semadan gelen bir ses işittim. Bakışlarımı (o tarafa) çevirdim. (Sesin sahibi) bana Hira'da gözükmüş olan melekti, arz ve sema arasına kurulmuş bir kürsi üzerinde oturuyordu. O (manzara)dan korktum. Hemen (eve) döndüm ve: "Beni örtün!" dedim. Allah Teala hazretleri: "Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve inzarda bulun..." diye Müddessir suresini "pislikten de kaçın" ayetine kadar inzal buyurdu. Ondan sonra vahiy kızıştı da kızıştı." İbnu Hacer, bu rivayetteki ziyade cümlelerde gelen tasrihten, bazılarınca ileri sürülen işkalin kalkacağını belirtir. **9-** Vahyin geliş tarzıyla ilgili bir açıklama Hz. Ömer tarafından yapılmaktadır (5565). Hz. Ömer (radıyallahu anh), vahiy esnasında arı kovanından işitilen uğultu nevinden bir sesin, Resulullah'ın başından işitildiğini söyler. Vahyin gelişi hususunda bu bize bir bilgi verse de, mahiyetini tam olarak anlamak, anlatmak biraz zor bir iş. Beşer-İlah arasındaki bu muharebe irtibatı nasıl bir hâdisedir? Başka rivayetlerde de gelmiş olan birkısım haricî tezahürler daha zikredilse de, vahiy hâdisesi, esas itibariyle harice kapalı olan bir hâdise, sadece vahye mazhar kişi tarafından yaşanan bir hal olarak kalma durumundadır. deveye çöken ağırlık sebebiyle devenin karnı yere değecek şekilde bacakları yay gibi kavis yapmıştır. Zeyd İbnu Sabit, bir seferinde vahiy esnasında dizi Resulullah'ın dizine değdiği için, duyduğu sıklet sebebiyle bacaklarının tamamen ezildiği, bir daha yürüyemeyecek hale geldiği zannına düştüğünü, ancak vahyin sona ermesiyle eski haline döndüğünü anlatır. Vahiy hâdisesinin "ağır"lığı bizzat Kur'an ayetiyle tescil edilmiştir (Müzzemmil 5). * Vahiy geldiği sırada Aleyhissalâtu vesselâm, üzerini örttürüyor, normal uyanıklığa benzemeyen bir halete giriyor. Bu halde kalbine tulû eden vahiyler, vahiy hali geçtikten sonra ezberlenmiş bir halde hafızada olduğu gibi kaydediliyordu. Resulullah savaş sırasında bile yanından ayırmadığı vahiy katibine vahyi imla (dikte) ettiriyor. Yazdırdığı vahyi bir de okutup, kontrol ederek yazma sırasında bir hata olmuş ise düzelttiriyordu. Bazı rivayetler, ilk sıralarda, Aleyhissalâtu vesselâm'ın gelen vahyi "unutabilirim" endişesiyle vahyin gelmesi esnasında tekrar etmeye yeltendiğini, ancak ayet-i kerime ile müdahale edilerek, bu endişe ve telaşın yersiz olduğunun bildirildiğini belirtir. Şu ayet bu maksadla vahyolunmuştur: "Ey habibim! Cebrail sana Kur'an'ı okurken, acele edip de dilini kıpırdatma. Onu biraraya toplayıp okutmak bize aittir. Cebrail'e okuttuğumuzda sen onun okuyuşunu takip et. Sonra onu açıklamak yine bize aittir" (Kıyamet 16-19). Bu hâdise bize, vahiy halinde, Resulullah'ın tam bir şuur halinde olduğunu ifade etmesi bakımından ehemmiyetlidir. Normal uyanıklığın dışında bir hal yaşamış olması yanlış yoruma kabil bir durumdur. Bu İlahî müdahale ile anlıyoruz ki, vahiy hâdisesi sırasında tam bir uyanıklık ve şuur hali mevcuttur. Kendisine ilka olunanı Aleyhissalâtu vesselâm algılayabilmekte, "kaybederim" endişesini duymakta ve ezberleme arzusuyla tekrar edip dudaklarını kıpırdatmaktadır. Yukarıda kaydettiğimiz vahiyden sonra Aleyhissalâtu vesselâm vahyin mekanizmasını öğrenmiş olarak ezberleme gayretini terketmiştir.

* Vahiy Aleyhissalâtu vesselâm'a muhtelif şekillerde gelmiştir: ** Çıngırak sesi şeklinde gelme. Bu Hz. Peygamber'e en zahmetli olan çeşididir. Hariçten bunun arı uğultusu şeklinde hissedildiği belirtilir.

** Kalbine atılmak suretiyle gelme.

** Rüyada öğrenmek suretiyle gelme.

** Miraçta olduğu üzere doğrudan doğruya Allah'tan vahyi telakki etmek suretiyle gelme. Bu tarz vahiyde melek arada elçi değildir.

** [620] İlham suretiyle gelme.

DÖRDÜNCÜ BAB

İSRA

لاَق . ِهِب َي ِرْسُأ ِةَلْيَل ْنَع ُمْهَثَّدَح # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر□ :
َةَعْصَعَص ِنْب ِكِلاَم ْنَع هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِسنأ نع ـ2 □2255ـ بِنْعَي . ِهِذه َنْيَب
اَم َّقَشَف ٍتآ يِناَتَأ ْذإ ِناَظْقَيْلا َو ِمِئاَّنلا َنْيَب :ٍةَيا َو ِر يف َدا َز ،اًع ِجَطْضُم ِرْج ِحْلا
يف َلاَق اَمَّب ُر َو ،ِميِطَحْلا يف اَنَأ اَنْيَب

مُث ،َديِعُأ َّمُث ،َيِشُح َّمُث ،ِيِبْلَق َلِسُغَف .ًانامَيإ ٍءوُلْمَم ِبَهَذ ْنِم ٍتْسِطِب ُتيِتُأ َّمُث□□
،ِيِبْلَق َج َرْخَتْساَف :ًلاَق ؛ِهِت َرْعِش ىلا ِه ِرْحَن ِةَ رْغُث ُلي ِرْب ِج ِيب َقَلَطْناَف .
ِهْيَلَع ُتْلِمُحَف ،ِهِف َرَط ىَصْقأ َدْنِع ُه َوْطَخ ُعَضَي .ُقا َرُبلا َوُه ،َضَيْبأ ِراَم ِحْلا َق
ْوَف َو ِلْغَبْلا َنوُد ٍةَّباَد ِب ُتيِتُا ؟ِهْيَلإ ِلس ْرُأ ْدَق َو :َليِق .# ٌدهمَحُم :َلاَق ؟َكَعَم
ْنَم َو .ُلي ِرْب ِج :َلاَق ؟اَذه ْنَم :َليِقَف ،َحَتْفَتْساَف اَيْنُّدلا َءاَمَّسلا ىَتأ ىتَح ُم َّ َسلا
ِهْيَلَع

هْيَلَع ِمهلَسَف ،ُمَدآ َكوُبأ اَذه :َلاَقف ؛ُم َّ َسلا ِهْيَلَع ُمَدآ اَهيِف اَذإف ُتْصَلَخ□□
اهمَلَف ،َحِتُفف ،ءاَج ُئ ِجَمْلا َمْعِنَف .ِهِب ًابَح ْرَم :َليِق .ْمَعَن :َلاَق

َحَتْفَتْساَف ،َةَيِناَّثلا َءاَمَّسلا اَنْيَتأ ىتَح ِيب َدِعَص َّمُث ؛ِحِلاَّصلا ِهيِبَّنلا َو□ .
؛ِحِلاَّصلا ِنْبِاب ًابَح ْرَم :َلاَق َّمُث ،َم َّ َسلا َّيلَع َّد َرَف :ِهْيَلَع ُت ْمَّلَسَف .َءاَج ُئ
ِجَمْلا َمْعِنَل َو ِهِب ًابَح ْرَم َليِق .ْمَعَن :َلاَق ؟ِهْيَلإ ِلس ْرُأ ْدَق َو :َليِق . # ٌدهمَحُم
:َلاَق ؟َكَعَم ْنَم َو :َليِق .ُلي ِرْب ِج :َلاَق ؟اَذه ْنَم :َليِقَف ُتْمَّلَسَف ،اَمِهْيَلَع ِمهلَسَف
ُم َّ َسلا اَمِهْيَلَع ىَسيِع َو ىَيْحَي اَذه :َلاَق .ِةَلاَخْلا اَنْبا اَمُه َو ىَسيِع َو ىَيْحَيِب اَنأ
اَذإَف اَنْصَلَخ اَّمَلَف ،َحِتُفف

اَمِهْيَلَع□

لاَق ؟اَذه ْنَم :َليِقَف َحَتْفَتْساَف ،ِةَثِلاَّثلا ِءاَمَّسلا ىلإ ِيب َدِعَص َّمُث ِحِلاَّصلا□ :
ِهِيبَّنلا َو ِحِلاَّصلا ِخَ‘ِاب ًابَح ْرَم :َاَق َّمُث َم َّ َسلا َّيلَع َّد َرَف اَنْصَلَخ اَّمَلَف ،اَنل
َحِتُفَف ،َءاَج ُءي ِجَمْلا َمْعِنَلَف ِهِب ًابَح ْرَم :َليِق ْمَعَن :َلاَق ؟ِهْيَلإ ِلس ْرُأ ْدَق َو :
َليِق ٌدهمَحُم :َلاَق ؟َكَعَم ْنَم َو :َليِق .ُلي ِرْب ِج

؛ِحِلاَّصلا ِهيِبَّنلا َو ِحِلاَّصلا ِخَ‘ِاب ًابَح ْرَم :َلاَق َّمُث .َّيَلَع َّد َرَف ،ِهْيَلَع ُتْمَّلَسَف
،ِهْيَلَع ِمهلَسَف ، ُفُسوُي اَذه :َلاَق ُم َّ َسلا ِهْيَلَع ُفُسوُي اَذإف َلِس ْرُأ ْدَق َوأ :َليِق .
ٌدهمَحُم :َلاَق ؟ َكَعَم ْنَم َو :َليِق .ُلي ِرْب ِج :َلاَق ؟اَذه ْنَم :َليِقف .َحَتْفَتْساَف
،َةَعِبا َّرلا َءاَمَّسلا ىَتأ ىتَح ِيب َدِعَص َّمُث ،ِهْيَلَع ِمهلَسَف ، ُسي ِرْدإ اَذه :َلاَق .ُم ً
َّسلا ِهْيَلَع ُسي ِرْدإ اَذإف اَنْصَلَخ اَّمَلَف ،َحِتُفَف َءاَج ُئ ِجَمْلا َمْعِنَلَف ِهِب ًاب َح ْرَم
:َليِق .ْمَعَن :َلاَق .ِهْيَلإ

ليِقَف . َحتْفَتْساَف ،ةَسِماَخْلا ءاَمَّسلا َنتأ بهتَح ِبي َدِعص َّمُث . ِحلاَّصلا ِهيِبَّنلا□ :
َو ِحلاَّصلا ِخ‘ِاب ًابَح ْرَم : َلاَق َّمُث َّيَلَع َّد َرَف . ِهْيَلَع ُتْمَّلَسَف ،َحتَفَف ءاَج ُئ ِجَمْلا
َمْعِنَلَف ِهِب ًابَح ْرَم : َليِق . ْمَعَن : َلاَق . ِهْيَلإِ َلِس ْرُأ ْدَق َو : َليِق # ُدهمَحُم : َلاَق
؟ َكَعَم ْنَم َو : َليِق . ُلي ِرْب ِج : َلاَق ؟اَذه ْنَم ِحلاَّصلا ِخ‘ِاب ًابَح ْرَم : َلاَق َّمُث .
هيَلَع َّد َرَف ِهْيَلَع ُتْمَّلَسَف ،هْيَلَع ِمهلَسَف ،َنو ُراَه اَذه : َلاَق . ُم َّ َّسلا ِهْيَلَع َنو ُراَه
اَذإَف اَن ْصَلَخ اَّمَلَف : َلاَق ؟ َكَعَم ْنَم َو : َليِق . ُلي ِرْب ِج : َلاَق ؟اَذه ْنَم : َّ ًليِقَف .
َحتْفَتْساَف ،ةَسِداَّسلا ءاَمَّسلا َنتأ َّنتَح ِبي َدِعص َّمُث . ِحلاَّصلا ِهيِبَّنلا َو : َلاَق ،ُم َ
َّسلا ِهْيَلَع ىسُوم اذإَف اَنْصَلَخ اَّمَلَف . َحتَفَف . ءاَج ُئ ِجَمْلا َمْعِنَلَف ،ِهِب ًابَح ْرَم :
َليِق . ْمَعَن : َلاَق ؟ِهْيَلإِ َلِس ْرُأ ْدَق َو : َليِق . ُدهمَحُم

اَم : ُهَل َليِقَف .ىكَب ُهُت ْز َواَج اَّمَلَف ِحلاَّصلا ِّيِبَّنلا َو ِحلاَّصلا ِخ‘ِاب ًابَح ْرَم :
َلاَق َّمُث . َّيَلَع َّد َرَف ،ِهْيَلَع ُتْمَّلَسَف ،ِهْيَلَع ْمِهل َسَف ،ىسُوم اَذه : َليِقَف .
َحتْفَتْساَف ،ةَعِباَّسلا ِءاَمَّسلا ىَلا ِيب َدِعص َّمُث .يِتَّمُأ ْنِم اَهُلُخْدَي ْنَّمِم ُرَث ْكَأ ِهِتَّمُأ
ْنِم َةَّنَجْلا ُلُخْدَي ِيدْعَب َثُعُب ًام ُغ َّن‘ ِيكْبأ

اَّملَف . َحِتُفَف ،َءاَج ُئ ِجَمْلا َم ْعِنَلَف ِهِب ًابَح ْرَم َليِق . ْمَعَن : َلاَق ؟ِهْيَلإِ َلِس ْرُأ
ْدَق َو : َليِق . ُدَّمَحُم : َلاَق ؟ َكَعَم ْنَم َو : َليِق . ُلي ِرْب ِج َلاَق ؟اَذه ْنَم ِنْب‘ِاب ًابَح
ْرَم : َلاَق َّمُث . َم َّ َّسلا َّد َرَف ،ِهْيَلَع ُتْمهلَسَف ِهْيَلَع ْمهلَسَف ،ُميِها َرْبإ َكوُبأ اذه :
َلاَق . َم َّ َّسلا ِهْيَلَع ُميِها َرْبإ اَذإَف ُتْصَلَخ ِهذه :لاَق ؛ةَليِفْلا ِناَذآ ُلْثِم اَهُقا َر ْوأ اَذإِو ،
َرَجه ِل َق ُلْثِم اَهِقْبَن اَذإَف ،ىهَتْنُمْلا ِة َرْدِس ىلا ُتْعِف ُر َّمُث . ِحلاَّصلا ِهيِبَّنلا َو
ِحلاَّصلا يف ِنا َرْهَنَف ِناَنِطاَبْلا اَّمأ : َلاَق ؟ُلي ِرْب ِج اَي ِناَذه اَم : ُتْلُق ؟ِنا َرِهاَظ ِنا
َرْهَن َو ِناَنِطاَب ِنا َرْهَن : ٍراَهنأ ُةَعَب ْرأ اَذإِو ،ىهَتْنُمْلا ُة َرْدِس

؛ٍلَسَع ْنِم ٍءاَنإِو ،ٍنَبَل ْنِم ٍءاَنإِو ، ٍرْمَخ ْنِم ٍءاَنإِب ُتيِتُأ َّمُث . ُروُمْعُمْلا ُتْيَبْلا ِيل َعِف ُر
َّمُث ،ُتا َرُفْلاو ُليِهنلاَف ِنا َرِهاَّظلا اَّمأو ،ةَهنَجْلا ُتْعَج َرَف . ٍم ْوَي َّلُك ًة َّ َص َنوُسْمَخ
ُة َّ َّصلا َّىَلَع ِتَض ِرُف َّمُث : َلاَق . َكُتَّمُأ َو اَهْيَلَع َتْنأ ِيتهلا ُة َرْطِفْلا َيِه : َلاَقَف . َنَبَّللا
ُتْذَخأَف َنيِسْمَخ ُعيِطَتْسَت َ َكَتَّمُأ َّنإِ : َلاَقَف . ِةَلْيَّللا َو ِم ْوَيْلا يف ًة َّ َص َنيِسْمَخِب
ُتْلُقَف َت ِرِمُأ َمِب : َلاَقَف . ُمَّسلا ِهْيَلَع ىسُوم ىلَع ُت ْر َرَمَف . َكِتَّمُ‘ َفيِفْخَّتلا
ُهْلَأْساَف َكِبه َر ىلا ْع ِج ْراَف . ِةَجلاَعُمْلا َّدَشأ َليِئا َرْسإِ ِينَب ُتْجَلاَع َو َكَلْبَق َساَّنلا
ُتْب َّرَج ْدَق ِ هاللّ َو ِيهنإِو ،ٍم ْوَي َّلُك ًة َّ َص

ُهْلَأْساَف َكِبه ِر ىلا ْع ِج ْرا : َلاَقَف . ًارْشَع ِيهنَع َعَض َو : ُتْلُق ؟ َت ْرِمُأ َمِب :□
َلاَقَف .ىسُوم ىلا ُتْع ًج َرَف . ًارْشَع ِيهنَع َعَض َوَف ، ُتْعَج َرَف

ارْشَع ِيهنَع َعَض َوَف ، ُتْعَج َرَف َكِتَّمُ‘ َفيِفْخَّتلا□

م َّ َّسلا ِهْيَلَع ىسُوم ىلا ُتْعَج َرَف ،ٍتا َوَلَص ِسْمَخِب ُت ْرِمُأ ىهتَح ،ىسُوم َو ِيهب َر□
َنْيَب ْل َزأ ْمَلَف ،ُهَلْثِم :لاَقَف .ىسُوم ىلا ُتْعَج َرَف

ُهْلَأْساَف َكِبه َر ىلا ْع ِج ْراَف ٍم ْوَي َّلُك ِتا َوَلَص َسْمَخ ُعيِطَتْسَت َ َكَتَّمُأ َّنإِ :□

َلاَقَف .ٍم ْوَي َّلُك ٍتا َوَلص ِسْمَخ ِب : ُتْلُق ؟ َت ْرِمُأ َمِب :َلاَقَف ُتْيَضْمأ ٍداَن ُم َداَن
ُم َّسلا ِهْيَلَع سوُم ُت ْز َوَاج اَّمَلَف ُمِهلَسُأ َو َنض ْرأ َّنِكَل َو ، ُتْيَيْحَتْسا بهتَح يِهب
َر ُتْلَأَس ْدَق ؛ُتْلُق .َكِتَّمُ' َفيِفْخَّتلا اذهو ،دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[َّنَد َل ُل
ْوَقْلا ُلَّدَبُي َ :َنيِسْمَخِب َّنُه َو ، ٌسْمَخ َّنُه :ٍةَيا َور َدا َز .يِدابِع ْنَع ُتَّفَفَخ َو ،يِتَضي
ِرَف

نيخيشلا ظفل .

1. (5568)- Hz. Enes (radıyallahu anh) Malik İbnu Sa'saa (radıyallahu anh)'dan naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara, Mirac'a götürüldüğü geceden anlatarak demiştir ki, "Ben Ka'be'nin avlusundan Hatim kısmında -belki de Hıcr'da demişti- yatıyordum, -bir rivayette şu ziyade var: Uyku ile uyanıklık arasında idim- Derken bana biri geldi, şuradan şuraya kadar (göğsümü) yardı. -Bu sözüyle boğaz çukurundan kıl biten yere kadar olan kısmı kasdetti.- Kalbimi çıkardı. Sonra bana, içerisi imanla [ve hikmetle] dolu, altından bir kap getirildi. Kalbim [çıkarılıp su ve zemzem ile] yıkandı. Sonra içerisi (imanla) doldurulup tekrar yerine kondu. Sonra merkepten büyük katırdan küçük beyaz bir hayvan getirildi. Bu Burak'tı. Ön ayağını gözünün gittiği en son noktaya koyarak yol alıyordu. Ben onun üzerine bindirilmiştim. Böylece Cibril aleyhisselam beni götürdü. Dünya semasına kadar geldik. Kapının açılmasını istedi. "Gelen kim?" denildi.

"Cibril!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)!" dedi.

"O'na Mirac daveti gönderildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliştir!" denildi.

Derken kapı açıldı. Kapıdan geçince, orada Hz. Adem aleyhiselam'ı gördüm. "Bu babanız Adem'dir! Selam ver O'na!" dendi. Ben de selam verdim. Selamıma mukabele etti. Sonra bana: "Salih evlad hoş gelmiş, salih peygamber hoş gelmiş!" dedi. Sonra Hz. Cebrail beni yükseltti ve ikinci semaya geldik. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi

."Ben Cibril'im!" dedi."

Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed!" dedi.

"O'na Mirac daveti gönderildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" dediler. Derken bize kapı açıldı. İçeri girince, Hz. Yahya ve Hz. İsa aleyhimasselam ile karşılaştım. Onlar teyze oğullarıydı. Hz Cebrail: "Bunlar Hz. Yahya ve Hz. İsa'dırlar, onlara selam ver!" dedi. Ben de selam verdim. Onlar da selamıma mukabelede bulundular. Sonra: "Hoş geldin salih kardeş, hoş geldin salih peygamber" dediler. Sonra Cebrail beni üçüncü semaya çıkardı. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi.

"Cibril'im!" dedi.

"Yanındaki kim?" denildi.

"Muhammed'dir!" dedi.

"Bu Yusuf'tur! O'na selam ver!" dedi. Ben de selam verdim. Selamıma mukabele etti. Sonra: "Salih kardeş hoş gelmiş, salih peygamber hoş gelmiş!" dedi.Sonra Cebrail beni dördüncü semaya çıkardı. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi.

"Cibril'im!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi

"Muhammed!" dedi.

"Ona Mirac davetiyesi indi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" dediler. Kapı açıldı. İçeri girdiğimizde, Hz. İdris aleyhisselam ile karşılaştık. Hz. Cebrail: "Bu

İdris'tir, O'na selam ver!" dedi. Ben selam verdim. O da selamıma mukabele etti. Sonra bana: "Salih kardeş hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi. Sonra Hz. Cebrail beni yükseltti. Beşinci semaya geldik. Kapıyı çaldı.

"Kim bu gelen?" denildi.

"Ben Cibril'im!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed!" dedi.

"O'na Mirac daveti indirildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi. Kapı açıldı. İçeri girince, Harun aleyhisselam ile karşılaştık. Cebrail aleyhisselam: "Bu Harun aleyhisselam'dır. O'na selam ver!" dedi. Ben selam verdim, o da selamıma mukabelede bulundu ve: "Salih kardeş hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi. Sonra Cebrail beni yükseltti ve altıncı semaya geldik. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi.

"Ben Cibril!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed!" dedi.

"O'na Mirac daveti indirildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi. İçeri girince, Hz. İbrahim aleyhisselam ile karşılaştık. Cebrail: "Bu baban İbrahim'dir, O'na selam ver!" dedi. Ben selam verdim. O da selamıma mukabele etti. Sonra: "Salih oğlum hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi Sonra Sidretü'l-Münteha'ya çıkarıldım. Bunun meyveleri (Yemen'in) hecer testileri gibi iri idi, yaprakları da fil kulakları gibiydi. Cebrail aleyhisselam bana: "İşte bu Sidretü'l-Münteha'dır!" dedi.

Burada dört nehir vardır: İkisi batınî nehir, ikisi zahirî nehir.

"Bunlar nedir, ey Cibril?" diye sordum. Hz. Cebrail: "Şu iki batınî nehir cennetin iki nehridir. Zahirî olanların biri Nil, diğeri Fırat'tır!" dedi. Sonra bana el-Beytü'l-Ma'mur yükseltildi. Sonra bana bir kapta şarap, bir kapta süt, bir kapta da bal getirildi. Ben sütü aldım. Cebrail aleyhisselam: "Bu (aldığın), fıtrat(a uygun olan)dır, sen ve ümmetin bu fıtrat (yaratılış) üzeresiniz!" dedi. Resulullah devamla dedi ki: "Sonra bana, her günde elli vakit olmak üzere namaz farz kılındı. Oradan geri döndüm. Hz. Musa aleyhisselam'a uğradım. Bana: "Ne ile emrolundun?" dedi.

"Gece ve gündüzde elli vakit namazla!" dedim.

"Ümmetin, her gün elli vakit namaza muktedir olamaz. Vallahi ben, senden önce insanları tecrübe ettim. Benî İsrail'e muamelelerin en şiddetlisini uyguladım (muvaffak olamadım). Sen çabuk Rabbine dön, bunda ümmetine hafifletme talep et!" dedi. Ben de hemen döndüm (hafifletme istedim, Rabbim) benden on vakit namaz indirdi. Musa aleyhisselam'a tekrar uğradım. Yine: "Ne ile emrolundum?" dedi.

"Benden on vakit namazı kaldırdı!" dedim.

"Rabbine dön! Ümmetin için daha da azaltmasını iste!" dedi. Ben döndüm. Rabbim benden on vakit daha kaldırdı. Dönüşte yine Musa aleyhisselam'a uğradım. Aynı şeyi söyledi. Ben, beş vakitle emrolunmama kadar bu şekilde Hz. Musa ile Rabbim arasında gidip gelmeye devam ettim. Bu sonuncu defa da Hz. Musa'ya uğradım. "Senin ümmetin her gün beş vakit namaza da takat getiremez. Rabbine dön, hafifletme talep et!" dedi." Rabbimden çok istedim. Artık utanıyorum, daha da hafifletmesini isteyemem! Ben beş vakte razıyım. Allah'ın emrine teslim oluyorum!" dedim. Musa aleyhisselam'ı geçer geçmez bir münadi (Allah adına) nida etti: "Farzını kesinleştirdim, kullarımdan hafiflettim de!"

Bir rivayette şu ziyade geldi:

"Namazlar (günde) beştir. Ve onlar ellidir de. İndimde hüküm değişmez artık!" [621]

هَّناِف َفيِفْخَّتلا ُهَلَأْساَف َكِهب ِر ىلا ْع ِج ْراَف :ىسُوم ُهَل َلاَق ،ِتا َوَلص ِسْمَخِب□
َّد ُر اَّمَل # َّيِبَّنلا َّنأ] :يئاسنلل ةياور يفو ـ5 □2255□

تْقَلَخ َم ْوَي ِيهنإ :َلاَقَف ! َفيِفْخَّتلا ُهُتْلَأَسَف َّلَج َو َّزَع ِيهب َر ىلا ُتْعَج َرَف□
اَّهنَأ َنِم هاِلّ ِ َتاَبَر َك َف َر َض َلع ىلب ِيِنَب َرْسإ َليِئا َص َّ ِتَيْن اَمَف اَقاُوم اوُهب اِمَه،
َعَلْيَك َو ىلع ُأمَّتِك َخْمِسيَن َص َّ ةً، َفَخْمُس ِبَخْمِسيَن، َفُقْم ِبَها أْنَت َو ُأمَّتُك َفَعلِمُت

ُتْض َرَف َض ْر'ا َو ِتاوَّمسلا ُملع بهتني اهيلإ ةنجلا بصقأ يف ةرجش به «بهَتْنُمْلا ُة َرْدِس».[ْع ِج ْرأ ْمَلف ْع ِج ْرِا : َلاَقف .بسُوم بلا ُتْعَج َرَف ،ى هر ِص بلاعَت َو « ةلق عمج « لِقلا»و.بهتنملا ةردس ةرجش ةرمث هب دارملاو ،فورعم « او نيلو اŒقْبهنلا»و.فورعم رجش « ُرِدهسلا»و.نيرخ'

اهحتفو ءارلا ديدشتو ةلمهملا داصلا رسكب « ى هر ِص»و.اهب لمعت اهن' رجه بلا بسنو ءاملا نم ةدازم عسي بجلا بهو

بجاو متح بأ :روصقم اهرسكو .

2. (5569)- Nesâî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), beş vakit namazla gönderilince, Hz. Musa aleyhisselam kendisine: *"Rabbine dön! Daha da azaltmasını talep et. Çünkü, Benî İsrail'e iki namaz farz etmişti, onları kılmadılar!" dedi. Bunun üzerine aziz ve celil olan Rabbime tekrar dönüp daha da hafifletmesini istedim. Rabb Teala şu cevabı verdi:*

"Semavat ve arzı yarattığım zaman ben sana ve ümmetine elli vakit namaz yazmıştım. Öyleyse elli olan beştir. Sen ve ümmetin bunları kılın!" Böylece anladım ki, bu beş vakit namaz Rabbim Teala'dan kesin bir emirdir. Hemen Hz. Musa'ya döndüm. O yine "Dön!" dedi. Fakat ben, artık geri dönmedim." 622

ِسْدَقْملا َتْيَب ِلِ ُ هاللّ َلَّجَف ِرْج ِحْلا يف ُتْمُق ٌشْي َرُق ِبنَتبَّذَك اَّمَل :# ِ□ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2255□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِهْيَلإ ُرُظنأ اَنأ َو ِهِتاَيآ ْنَع ْمُه ُرِبْخُأ ُتْقِفَطَف .

3. (5570)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Kureyş beni tekzib ettiği vakit, Hıcr'da doğruldum. Allah Teala hazretleri Beytu'l-Makdis'i bana tecelli ettirdi. Ben onlara onun alâmetlerini birer birer haber vermeye başladım. Ben Beytu'l-Makdis'e bakıyor hem de haber veriyordum."*623

ْدنِع ِه ِرْبَق يف ِيلَصُي ًامِئاَق بسُوم بلَع ِبِ ى ِرْسُأ َةَلْيَل ُتْيَتَأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2252□

يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[َرَمْح'ا ِبيِثَكْلا .

4. (5571)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"İsra gecesinde Hz. Musa'ya uğradım. Kırmızı kum tepesinin yanındaki kabrinde namaz kılıyordu."* [624]

AÇIKLAMA:

1- İsra (veya Mirac) vak'ası Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında cereyan eden mühim hâdiselerden biridir. İsra kelime olarak, geceleyin yürümek manasına gelir. Geceleyin sefere çıkan askerî birliğe seriyye denir ki, aynı kökten gelir. Mirac ise yükselmek manasına gelir.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayatında geçen bir hadise olarak İsra veya Mirac deyince hemen hemen aynı şey kastedilir. Bu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir gece, Mescid-i Haram denen Kâbe'den başlayıp Mescid-i Aksa denen Kudüs'deki mabede kadar uzanıp, orada semavatı aşıp, Sidretü'l-Münteha'ya yani âlem-i imkan ile âlem-i vücub hududuna kadar ve daha ötesine ulaşan bir yolculuktur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu yolculuğa İlahî bir lütuf olarak mazhar kılınmıştır. Bu yolculuğu Aleyhissalâtu vesselâm ruh ve cesediyle birlikte aynı gecede, yakaza (uyanıklık) halinde yapmıştır.

3- Miracla ilgili bazı teferruatta alimler arasında ihtilaf vaki olmuş ise de hâdisenin Mekke'den Kudüs'e kadar olan kısmı ayet-i kerimede sarih olarak ifade edildiği için, bu safhayı inkar eden kâfir olur. Ayet mealen şöyle:

"Ayetlerimizden bir kısmını ona göstermek için kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan alıp, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya seyahat ettiren Allah, her türlü noksandan münezzehtir..." (İsra: 17/1). İşte bu safha, esra (yani geceleyin yürüttü) kelimesi ile ifade ediliği için kelimenin mastarı olan isra ile tesmiye edilmiştir. Bu Nebevî seyahatin devamı olan semavata yükselme, İlahî kurbiyete erme işine Mirac denir. Miracla ilgili bazı meselelere her ne kadar Necm suresinde temas edilmiş ise de (1-17. ayetler) daha ziyade hadislerde sarih olarak teferruata kavuşturulmuştur. Bu hadislerden biri sadedinde olduğumuz babın birinci hadisidir (5568).

4- Mirac, Hz. Muhammed'in risaletinin umumiliğini ifade ve isbat eder. İlahî saltanatın mülkü durumunda olan yedi kat semada O'nun gezdirilmesi, oraların ruhanî ahalisine onun gösterilmesi, Allah katındaki makamının yüceliğinin izharıdır. Mahlukat içinde mükerrem kılınan insanlığın en müntehab, en seçkin ferdinin O olduğu böylece

[621] Buharî, Bed'ü'l-Halk: 6, Enbiya: 22, 43, Menakıbu'l-Ensar: 42; Müslim, İman: 264 (164); Tirmizî, Tefsir İnşirah: (3343); Nesâî, Salat: 1, (1, 217-218); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/401-406.

ifade edilmiştir.

Bu seyahatin sonunda, Resulullah büyük melek Cebrail'in dahi ulaşmaya mezun olmadığı bir yakınlığa, İlahî kurbiyete ermiş, Allah'ın cemalini görmüş, her çeşit vasıtadan, aracıdan mücerred olarak doğrudan İlahi kelama mazhar olmuştur. Böyle bir yücelik, O'ndan başka hiçbir mahluka nasib olmamıştır ve olmayacaktır da. Biz böyle bir peygambere ümmet olmakla iftihar ediyor, bizi de Fahr-i Kâinat'a ümmet olma şerefine erdirdiği için Rabbimize şükranlarımızı, hamdlerimizi arzediyoruz.

Mirac hadisesinin mahiyet ve manası üzerine alimlerimiz birçok değerli tahlillerde, yorumlarda bulunmuşlardır. Bunlar arasında Bediüzzaman'ın Sözler adlı eserinin 31'inci sözündeki tahlilleri müstesna bir değer taşır, orijinal değerlendirmeler ihtiva eder. Ayrıca Elmalılı Hamdi Yazır merhumun tefsirinden de mevzu üzerine teferruatlı bilgi elde edilebilir (4. cilt 3141-3152).

5- Mirac hadisesinin yılı ve ayını tesbitte rivayetler ihtilaflıdır. Ondan fazla görüş ileri sürülmüştür. Alimler çoğunluk itibariyle bunun hicretten bir yıl veya on sekiz ay önce vuku bulduğuna dair rivayetleri benimsemiştir. Ay olarak da Rebiü'l-evvel veya Receb ayları üzerinde durulmuştur. **6-** Ka'bu'l-Ahbar, Mis'adu'l-Melaike denen sema kapısının Beytu'l-Makdis'in tam üstüne tekabül ettiğini rivayet etmiş, bunu esas alan bazı alimler, Resulullah'ın Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya getirilip, oradan semaya çıkarılışını "seyahatin, eğrilikten berî ve düz olması için" diye açıklamıştır. Ancak, yine hadislerde: "Her semada bir Beyt-i Ma'mur var, dünya semasındaki Beyt-i Ma'mur Kâbe'nin üst hizasında" şeklinde gelen rivayet gözönüne alınınca, mezkur yorumunun su götürdüğü anlaşılır. Zira, bu ikinci rivayet açısından, Beyt-i Ma'mur'a iğvicac (eğrilik) yapmadan ulaşmanın yolu Ka'be'den yola çıkmaktır. Mescid-i Aksa' dan değil. Mirac'ta Aleyhissalâtu vesselâm, her bir semadan geçerek Beyt-i Ma'mur'a ulaşmıştır. **7-** Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gidişin hikmeti üzerine zayıf da olsa başka görüşler de ileri sürülmüştür.

* Resulullah böylece iki kıblenin görülmesini de tahakkuk ettirmiş, birleştirmiştir. * Mescid-i Aksa, geçmiş peygamberlerden çoğunun hicret yeridir. Dolayısıyle Aleyhissalâtu vesselâm, pek çok fazileti cem' etsin diye oraya seyahat ettirilmiştir.

* Mescid-i Aksa, haşrin yapılacağı yerdir. Mirac gecesinde Aleyhissalâtu vesselâm'ın karşılaştığı durumların çoğunluğu ahiret ahvaliyle ilgili olduğu için Mirac'ın bu mahşer mahallinden olması daha uygundur. * Gerek hissî ve gerekse manevî, çeşitli takdislerin

Aleyhissalâtu vesselâm'a hasıl olmasına tefaülendir. * Bütün peygamberlerle toptan biraraya gelip görüşmek içindir. * İbnu Ebi Cemre der ki: "Semaya uructan önce Beytu'l-Makdis'e götürülmesindeki hikmet, Hakkı gizlemeye çalışanlara karşı onu izhar etme gayesini güder. Zira, Mirac'a Mekke'den gitmiş olsaydı hakkı inkar eden düşmanlara beyan ve izah fırsatı olmayacaktı. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, Beytu'l-Makdis'e geceleyin götürüldüğünü söyleyince, Beytu'l-Makdis'le ilgili parçaları tarif etmesini istediler. Onlar gördükleri için bunları biliyorlardı ve yine biliyorlardı ki, Muhammed onu daha önce görmemişti, bilemezdi. Soruları üzerine, açıklayıp haber verince, Resulullah'ın bir gecede Beytü'l-Makdis'e yaptığını söylediği diğer hususlardaki sıdkı tahkik edilmiş oldu. Bu husustaki haberi sahih olunca, diğer söylediklerinde de sadık olduğunu tasdik etmek gerekir. Bu durum mü'minlerin imanını artırdığı gibi, inkar edenlerin de şekavetini (zararını) artırır." **8-** Mirac meselesinde münakaşa edilen bir husus bunun rüya halinde mi, yakaza (uyanıklık) halinde mi cereyan ettiğidir. Çok sayıda sahih rivayetlerin zahirini esas alan muhaddis, fakih ve mütekellim ulemadan müteşekkil cumhur bunun yakaza halinde, ruh ve cesetle beraber yapılan bir seyahat olduğunu söylemekte ittifak etmiştir. Ancak rüya halinde cereyan ettiğini ifade eden sahih rivayeti de nazar-ı dikkate alan alimler, Mirac'ın biri ruh ve cesedle uyanık halde, diğeri de rüya halinde olmak üzere iki ayrı sefer vaki olduğunu söylemiştir. Birincisi, uyku halinde cereyan etmiş, uyanık halde ruh ve cesedle yapılacak ikinciye hazırlama, alıştırma gayesini gütmüştür. Bazı alimler, bu mevzu üzerine varid olan zayıf rivayetleri de değerlendirerek bi'setten önce de Mirac hadisesinden bahsetmiştir.

9- Mirac işitildiği zaman Mekke'de müşrikler arasında "böyle şey olur mu?" "Bir gecede Mescid-i Aksa'ya gidilip gelinebilir mi?" diye ciddi bir vaveyla ve istihza havası hasıl edilir. İbnu Abbas'ın bir rivayetinde bu açık "Evet, bu gece Mescid-i Aksa'ya götürüldüm" cevabını alınca, müstehziyane sorar: "Sonra da aramızda oldun!"

"Evet!"

"Kavmini çağırsam bu hikâyeni onlara da anlatır mısın?"

"Evet!"

Ebu Cehil, şamata ve tehzil için fırsatı yakalamıştır. Benî Ka'b İbnu Lüey'i hemen çağırıp Resulullah'a kıssayı anlattırır: Duyduklarından şaşkına dönerler:

"Bize Mescid'i tavsif edebilir misin?" derler. Resulullah bu teklif karşısında son derece sıkılır

ise de 5570 numaralı hadiste geçtiği üzere, Cenab-ı Hak Beytu'l-Makdis'i gözünün önüne tecelli ettirir, o da teker teker hususiyetlerini anlatır.

Bu hadisenin Hz. Ebu Bekr'i ilgilendiren bir kıssası şöyle: "Mirac hadisesiyle iyice şamata yapan müşriklerden bir grup Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'e gelip, onu da kendi

istihzalarına çekme ümidiyle meseleyi anlatırlar. Fakat o:

"Ben şehadet ederim ki, o sadıktır, doğru sözlüdür!" der.

"Yani, sen bir gecede O'nun Şam'a gidip sonra Mekke'ye geri geldiğine inanıyor, tasdik

ediyor musun?" derler.

"Evet der, ben O'nun bundan daha öte söylediklerini zaten kabul etmişim, ben O'nun semavi haberini kabul ettim, (bunu niye kabul etmeyeyim?)" buyurur. Bu hadise üzerine Hz. Ebu

Bekr "es-Sıddîk" ünvanını alır.

İsra ile ilgili rivayetlerde farklı ziyadeler gelmiştir:

* Şeddâd İbnu Evs rivayetine göre Aleyhissalâtu vesselâm, geceleyin yürütüldüğü zaman önce hurmalıklı bir araziden geçirilir. Hz. Cibril aleyhisselam: "İn ve namaz kıl!" der. Aleyhissalâtu vesselâm iner ve namaz kılar. Cebrail aleyhisselam: "Burası Yesrib (Medine) idi" der. Rivayetin devamında aynı tarzda, Aleyhissalâtu vesselâm, muhtelif yerlerde iner ve namaz kılar. Arkadan Hz. Cebrail: "Burası "Tur-u Sina, Allah'ın Hz. Musa'ya konuştuğu yer idi." Burası "Hz. İsa'nın doğduğu Beyt- Lahm idi." "Medyen idi" diye açıklama yapar. Yine aynı rivayetin devamında, Resulullah'ın dönüş sırasında, Mekke'ye gelmekte olan Kureyş kervanına rastlayıp onlara selam verdiğini, kervandakilerin birbirlerine "bu, Muhammed'in sesi" dediğini, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hadiseyi reddedenlere bunu da anlatıp: "Kervanınız falanca gün gelecek" dediğini... görmekteyiz. * Yezid İbnu Ebi Malik rivayetinde "...Sonra Beytu'l-Makdis'e girdim. Bana peygamberlerin hepsi toplandı. Cibril beni öne geçirdi, ben onlara imamlık yaptım (namaz kıldırdım)" ziyadesi var. * Abdurrahman İbnu Haşim'in Hz. Enes'ten yaptığı bir rivayette: "Resulullah giderken, yolun dışında, kendini çağıran birine rastlar. Cibril: "Yürü! der. Az sonra bir yaşlı kadına rastlar. Cibril'e "Bu ne?" diye sorar. O: "Yürü" der. Derken bir cemaate rastlarlar. Cemaat bunlara selam verir. Cebrail aleyhisselâm: "Selama mukabele verdiği; Aleyhissalâtu vesselâm'ın başlarını taşla ezen bir kavme rastladığı, başı ezildikçe eski haline döndüğü, Cibrîl aleyhisselâm'ın: "Bunlar başları namaza gitmeyen kimselerdir" dediğini; sonra avret yerlerinde bir yama ile hayvanlar gibi otlayan bir kavme rastladığı, Hz. Cebrail'in: "Bunlar zânilerdir" dediği; sonra bir demet odun toplayan fakat taşımayan bir adama rastladığı, adamın bir demete yeni ilaveler yaptığı, Hz. Cebrail'in: "Bu nezdinde emânet olup, emaneti eda etmeyen, başka emanet talep eden kimsedir" dediği; sonra dil ve dudakları kesilen ve her kesilişte tekrar eski haline dönen bir kavme rastladığı, Hz. Cebrail'in: "Bunlar insanları fitneye çağıran kimselerdir" dediği; sonra küçük bir delikten çıkan büyük bir öküze rastladığı, bu öküzün o delikten tekrar geri gitmek isteyip muktedir olamadığı, Hz. Cebrail'in: "Bu, söz söyleyip pişman olan fakat, istediği halde sözünü geri alamayan kimse olduğu" belirtildiği kaydedilir.

* Hz. Ebu Hureyre'nin bir rivayetinde: "Aleyhissalâtu vesselâm'ın Beytu'l-Makdis'te meleklerle namaz kıldığı, buraya peygamberlerin ruhlarının da getirildiği, Allah'a senâda bulundukları, Hz. İbrahim'in: "Allah, Muhammed'i, hepinize üstün kıldı" dediğini görmekteyiz.

10- Hadiste Resûlullah'ın göğsünün yarılması mevzubahistir. Bu hâdise muhtelif rivayetlerde te'yid edilmiştir. Ancak hemen belirtelim ki, çocuklukta, sütannesi Halime'nin yanında iken vukûa gelen göğüs yarılması ile bu yarılma aynı hâdise değildir. Şu halde şakk-u sadr hâdisesi Aleyhissalâtu vesselâm'ın hayatında birkaç sefer vukua gelmiştir. Çocukluktaki şakk'da bir kan pıhtısının çıkarıldığı ve "bu şeytanın sendeki nasibi" dendiği rivayette gelmiştir. Bu ameliyatın bereketine "Resulullah'ın "şeytandan korunmuş olarak en mükemmel ahval üzere çocukluğunu geçirdiği" söylenmiştir. Keza bir göğüs ameliyatını da peygamberliğin geldiği sıralarda geçirerek vahyi, tathir ve temizlik halinin en mükemmeline sahip kavi bir kalple karşılaması sağlandığı belirtilmiştir. Üçüncü şakk-u sadr ise Mirac'tan önceki şakk u sadrdır. Böylece, Mirac sırasında yapacağı münâcaat ve İlahî mulakata hazırlık sağlanmıştır.

11- Hadiste "iman dolu kap"tan bahsedilerek imanın maddîleştirilmesi mevzubahistir. Halbuki iman maddî bir şey değildir. Bunu âlimler "Manevî şeylerin, ifadede cisimleştirilmesi caizdir" diye izah ederler ve hadisten başka örnekler verirler: "Bakara sûresinin kıyamet günü şemsiye şeklinde geleceği"ne dair rivayet, "ölümün bir koç suretinde getirilip kesileceği"ne dair rivayet, "amellerin ve bir kısım gaybî ahvalin tartılması"yla ilgili haberler gibi. Beyzavî bunların hadislerde çokca geldiğine dikkat çektikten sonra, "manevî hakikatların anlaşılması için mahsus olan yani hislerle algılanabilen şeylerle ifade edilmesi için bu teşbihe yer verildiğini" belirtir.

12- Hadisin bazı vecihlerinde getirilen kabın "iman" ve "hikmet"le dolu olduğu ifade edilmiş, imandan sonra "hikmet" zikredilmiştir. İbnu Ebî Cemre buradan hareketle, İslâm nazarında, "imandan sonra, hikmetten daha üstün bir şey bulunmadığı" hükmünü çıkarır ve bunu te'yiden: *"Kime hikmet verilmişse ona pek çok hayır verilmiştir"* (Bakara: 2/269) ayetini zikreder. Hikmet hakkında çok şey söylenmiştir. İbnu Hacer'e göre bunların en doğrusu "Hikmet, bir şeyi lâyık olduğu yerine koymaktır veya Kitabullah'tan anlaşılan şeydir." **13-** Resûlullah'ın bindiği Burak hakkında, farklı rivayetlerde bazı tavsifler gelmiştir: * Gözünün gördüğü en uzak yere ön ayağını atmak. * Dağa rastlayınca arka ayakları yükselmekte, inişe geçince ön ayakları yükselmekte. * (Bazı rivayetlerde): "İki kanadı var."

* (Zayıf bir hadiste) "Burak'ın insan yanağı gibi yanakları, at gibi yelesi var, deve gibi bacakları var, öküz gibi kuyruk ve tırnakları var, göğsü kırmızı bir yakut gibidir" diye gelmiştir. * Rengi beyazdır.

Burak kelimesinin berk, şimşekten gelmesi muhtemeldir. Süratle yol aldığı için şimşekle ilgili bir isim verilmiş olması makuldür. Ancak Arapça'da “Şâtun berkâun” tâbiri var, beyaz yünü üzerinde siyah damarlar bulunan koyun demektir. Şu halde Burak'ın berkâ'dan gelebileceği de ihtimal olarak söylenmiştir. * Burak, eğerlenmiş ve gemlenmiş vaziyettedir.

Cenab-ı Hak, Aleyhissalâtu vesselâm'ı herhangi bir vasıtaya bindirmeden de Mekke'den Kudüs'e intikal ettirebilirdi. Bu vasıtaya bindirmesi teşrif içindir. Zira aksi takdirde yayan hükmünde olacaktı, halbuki atlı yayandan üstündür.

* Birçok rivayette Burak'ın daha önceki peygamberlere de binek olduğu belirtilmiştir. "Hz. İbrahim'in ona binerek oğlu İsmail'i ziyarete gittiği", Resûlullah'ın: "Ben onu, peygamberlerin de bağladığı halkaya bağladım" sözü, "O, daha önceki peygamberlerin emrine de verilmişti" ifadesi, Cebrail'in "Burak, sana, Allah katında bundan daha kıymetlisi hiç binmedi" gibi farklı hadislerde gelen ibâreler, Burak'a daha önce başka peygamberlerin de bindiğini ifade ederler. Nitekim Mirac hadisesinin sadece Hz. Muhammed'e mahsus bir teşrif ve takrîb olduğu da söylenemez. Resûlullah'ın mazhar olduğu seviyede ekmel bir manada olmasa da, diğer peygamberlerin de kendilerine mahsus bir miracı olduğu söylenebilir. Şu halde, onlar da miraclarında binek olarak Burak'ı kullanmışlardır. Nitekim Hz. İsa'nın Allah katına ref'i (Nisa: 4/158), Hz. İdris'in yüksek bir makama ref'i (yükseltilmesi) (Meryem: 19/57), Hz. İbrahim'e arz ve semanın melekûtunun gösterilmesi (En'am: 6/75) gibi Kur'ân'da temas edilen bazı hâdiseler önceki peygamberlerden en azından bazılarının da bir nevi **15-** Mirac'a giderken Hz. Cibril'in dünya semasında çaldığı kapının adı bazı rivayetlerde Bâbu'l-Hafaza olarak belirtilmiştir. Kapıyı bekleyen meleğin ismi İsmâil'dir; emri altında on iki bin melek mevcuttur. **16-** Peygamberlerin semavattaki yerleri ile ilgili hikmet beyan edilmiştir. İbnu Ebi Cemre der ki: "Hz. Adem'in dünya semasında oluşundaki hikmet, ilk peygamber, ilk baba olmasındandır. Bu sebeple ilk semada O olmuştur. Hz. İsa'nın ikinci semada olması, Hz. Peygamber'e zaman itibariyle en yakını olmasındandır. Bunu Hz. Yusuf takip etmektedir. Çünkü ümmet-i Muhammed cennete O'nun suretinde girecektir. İdris aleyhisselâm dördüncü semadadır. Çünkü ayet-i kerimede: *"Biz onu yüce bir mekâna yükselttik"* (Meryem: 19/57) denmektedir. Yedide dördüncü, ortayı ve itidali temsil eder. Hz. Harun kardeşi Hz. Musa'ya olan yakınlığı sebebiyle beştedir. Hz. Musa da Allah'ın kelamına mazhariyetinden gelen faziletçe Hârun'dan üstündür ve altıdadır. Sonra Hz. İbrahim gelmektedir. En yücede o vardır, o en son babadır.

Halîl'in mertebesi mertebelerin en yükseği olmalıdır. Habîb'in mertebesi ise Halîl'inkinden daha yüce olmalıdır. Bu sebeple Habîb olan Aleyhissalâtu vesselâm Hz. İbrahim'in makamını aşarak Kab-ı Kavseyn'e ve hatta "daha yakın"a ulaştı."

17- Hz. Musa'nın ağlaması Resûlullah'a karşı duyduğu kıskançlıktan ileri gelmez. Çünkü kıskançlık gibi mezmum bir sıfatın Hz. Musa gibi büyük bir peygamberde bulunacağına inanmak büyük hata olur. Alimler: "Ahiret âleminde, hased gibi bir sıfatın sıradan bir Müslümandan bile çıkarılacağı gözönüne alınırsa, bir peygamberde olacağı hiç mi hiç düşünülemez" demiştir. "Öyleyse derler, onun ağlaması, kendine terettüp edecek ecrin kaybı sebebiyledir. Onun ümmeti, şeriatlarına muhalefetlerinin fazlalığı sebebiyle ücretlerinden çokca kaybedip Allah katındaki mertebelerini çok düşürmüştür. Her peygamber ümmetinin sevabının bir misline mazhar olacağı için, Hz. Musa ümmeti, sevabı kaybettirici davranışlarının çokluğu sebebiyle, Hz. Musa'nın derecesinin düşmesine sebep olmuştur."

18- Beytu'l-Ma'mur bir hadiste şöyle açıklanır: "Semada bir mesciddir, Ka'be'nin tam hizasındadır, öyle ki, şayet düşecek olsa Ka'be'nin üstüne düşerdi. Ona her gün yetmiş bin melek girer. Ondan bir çıktı mı bir daha dönmez." Bir başka rivayette, "Onun semadaki hürmeti, Ka'be'nin arzdaki hürmeti gibidir" denir. Kaçıncı semada olduğu ihtilaflıdır. Çoğunlukla rivayetler yedinci semada olduğunu söylemiştir. **19-** Sidretü'l-Münteha. Sidre bir ağaç ismidir. Bunun yaprakları kurutulup dövülür ve sabun gibi temizlikte ve bilhassa beden temizliğinde, hamamlarda kullanılır. Bu ağacın meyvesine nebk denilir. Bu meyvelerin büyük olduğuna dikkat çekiliyor. Küpler gibidir. Küpün büyüklüğü, o zamanın insanlarınca ma'ruf olan Yemen'deki Hecer nam beldenin küplerine teşbih ediliyor. Küpler havz-ı kebirin asgarî nisabı olan bir kulle hacmindedir. Müntehâ son nokta, nihâi hedef manasına gelir. Meleklerin ilmi orada son bulduğu için buraya "Sidretu'l-Münteha" dendiği belirtilir. Bu durumda Sidretu'l-Münteha tâbirini daha âmiyane bir ifade ile hudud ağacı olarak tercüme edebiliriz: Mümkin ve mahluk âlemi ile vücub yani esma ve şuunât-ı İlahiye âlemini ayıran hudud. Nevevî, o hududu, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) hariç hiç kimsenin aşamadığını söyler. Sidretü'l-Münteha'nın yeri hususunda rivayetlerde ihtilaf var; altıncı semada mı, yedincide mi diye. İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayette altıncı semada olduğu ifade edilirken, Hz. Enes'ten gelen rivayette yedinci semada olduğu anlaşılmaktadır. İbnu Hacer aradaki ihtilafı: "Sidre'nin kökleri altıda, dal ve budakları yedide" diyerek kaldırmaya çalışır ve yedinci semada sadece gövdesinin aslı vardır der. Bu ağacın güzelliği, ağacı kaplayan bazı mahlûklarla ilgili farklı yorumlar şerh kitaplarımızda yer alır, onlara girmeyeceğiz.

BEŞİNCİ BAB

HZ. PEYGAMBER'İN MUCİZELERİ VE PEYGAMBERLİĞİNİN DELİLLERİ

* BİRİNCİ FASIL

GAYBTAN HABER VERMESİ

رَصْيَق َكَلَه اذإ َو ،ُهَدْعَب ى َرْسِك ََف ى َرْسِك َكَلَه اَذإ :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق]
لاق هنَع ُ هالّل َي ِض َر ة َرُمَس نب رباج نع ـ2 2255:

ناخيشلا هجرخأ .[بلاعَت ِ هالّل ِليِبَس يف اَمُه ُزوُنُك ّنَقَفْنُتَل ِهِدَيِب يِسْفَن .
يِذهلا َوَف .ُهَدْعَب رَصْيَق ََف

1. (5572)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kisra ölünce, ondan sonra başka kisra yoktur. Kayser de öldü mü ondan sonra kayser yoktur. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, siz her ikisinin de hazinelerini Allah yolunda harcayacaksınız." [Buharî, Menâkıb 25, Humus 8, Eyman 3; Müslim, Fiten 77, (2919).] 626

AÇIKLAMA:

Kisra kelimesi, eski İran'da devlet başkanının lakabıdır. Osmanlılarda padişah, cumhuriyet Türkiyesinde reisicumhur dendiği gibi, İran'da da hep kisra denmiştir. Aynı şekilde kayser de Rumlarda başa geçen liderin lakabıdır.

Hadis, Kisra ve Kayser'in ölümleriyle saltanatlarının sona ereceğini ifade etmektedir. Halbuki fiiliyatta, Kisra'nın memleketi devam etmiş, sonuncu kisra, Hz. Osman zamanında öldürülmüştür. Keza Rum hakimiyeti daha fazla baki kalmıştır. Dolayısıyla hadisin hükmü fiilî durumu aksettirmediği için, hadiste müşkil olduğu söylenmiştir. Ancak İslam alimleri bu muşkili: "Bundan murad Kisra'nın Irak'da, Kayser'in de Şam'da hakimiyetinin kalmayacağıdır" diyerek halletmişlerdir. Bu yorum İmam Şafii'den nakledilmiştir. İlaveten der ki: "Hadisin vürud sebebi şudur: Kureyşliler Şam ve Irak'a tüccar olarak giderlerdi. Müslüman olunca onlara olan ticarî seferlerinin İslam'a girmeleri sebebiyle inkıtaya uğrayacağından korktular. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, gönüllerini hoş etmek, içlerini rahatlatmak ve o iki devletin hakimiyetlerinin o iki beldede sona ereceğini müjdelemek için böyle söyledi. Şu da söylenmiştir: "Şam ve civarından kalkmış olmakla beraber Kayser'in saltanatının devam etmesi, Kisra'nın saltanatının ise esas itibariyle yok olmasındaki hikmet şudur: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mektubu geldiği vakit Kayser, onu hürmetle karşılamış ve öpmüş ve neredeyse

Müslüman olacak noktaya gelmiştir. Kisra ise, mektubu öfke ile karşılamış ve yırtıp atmıştır: Hadiseyi duyan Aleyhissalâtu vesselâm da mülkünün paramparça olması için beddua etmiştir ve öyle olmuştur." Hattâbî der ki: "Hadisin manası: "Kayser'den sonra, onun gibi hakimiyeti olan kayser olmayacak" demektir. Nitekim, Kayser'in Suriye bölgesinde hakimiyeti vardı. Hıristiyanların dinî menasiklerini tamamlayıcı temel unsurlarından biri olan Beytu'l-Makdis bu bölgede idi. Rumlar üzerinde hakimiyet kuranlar kaldırıldı ve hazineleri ele geçirildi. Resulullah'ın muhatabı olan Kayser'den sonra gelenlerden hiçbiri buralara bir daha hakim olamadı." Yine Buhârî'de gelen bir rivayet bu yoruma daha uygundur: "Kisra helak oldu mu ondan sonra kisra olmayacak, kayser de mutlaka helak olacak."

Bazı alimlere göre, "Resulullah bu sözü, kisra olan Hürmüz oğlu Şirviye'nin ölüp, yerine kızı Bevran'ın tahta geçtiği haberi kendisine gelince söylemiştir. Kayser ise, Hz. Ömer zamanına hicretin yirminci yılına kadar yaşamıştır." Bazı alimler de: "Kayser, Resulullah zamanında ölmüştür. Suriye'de Müslümanlarla savaşan onun oğludur ve onun da lakabı Kayser'dir" demiştir. İbnu Hacer, tahlili şöyle noktalar: "Hangi değerlendirme esas alınırsa alınsın, bütün takdirlerde hadiste ifade edilen maksad kesin bir şekilde vaki olmuştur. Çünkü gerek Kayser ve gerekse Kisra, her ikisinin de saltanatı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanındaki şekilde devam etmemiştir."627

رَخآ ُهاَتأ َّمُث ،ةَقاَفْلا ِهْيَلإ اَكَشَف ،ُلُج َر ُهاَتأ ْذإ # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع اَنأ اَنْيَب] :□
َلاَق هنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍمِتاَح ِنْب ِهِيَدَع نعو ـ5 □2255□

ةاَيَح َكِب ْتَلاَط ْنِإَف : َلاَقف .اَهْنَع ُتْئِبْنُأ ْدَق َو ،اَه َرأ ْمَل : ُتْلُق ؟ةَرَي ِحْلا َتْيأ□
َر ْلَه ! ُّيِدَع اَي : َلاَقَف .ِليِبَّسلا َعْطَق ِهْيَلإ اَكَشَف

نيِذهلا ٍءِهَط ُرأَّعُد َنْيأَف :يِسْفَن َنْيَب َو ِينْيَب اَميِف : ُتْلُق . هاللّ َّاِإ ًادَحأ ُفاَخَت□
َ ،ةَبْعَكْلاِب َفوُطَت بهتَح ِة َرَي ِحْلا َنِم ُل ِحَتَرَت َةَنيِعَّظلا َّنَي َرَتَل َكِب ْتَلاَط ْنِئَل َو
ٌةاَي َّنَحْتُفُتَل ُزوُنُك ْرِسك ى. ُتْلُق : ْرِسك ى ِنْبا ُرْه ُزُم ؟ َلاَق : ْرِسك ى ُنْب ُرْه ُزُم .
َح َكِب ْتَلاَط ْنِئَل َو . َد َبْلا او ُرَّعص ُهاَقْلَي َم ْوَي ُمْكُدَحأ َ هاللّ َّنَيقْلَيَل َو ،ُه ْنِم
ُهَل ْبَقي ًادَحأ ُد ِجَي َ َف ُهُلَبْقَي ْنَم ُبُلْطَي ٍةَّضِف ْوأ ٍبَهَذ ْنِم ِهِّفَك َءْلِم ُج ُرْخُي َلُج
َّرلا ْنَي َرَتَل ٌةاَيَح ْل ِضُفأ َو ًام َكِطْعُأ ْمَلأ : ُلوُقَيَف .ىَلَب : ُلوُقَيَف ! َكِغِلْبُيَف ًوُس َر
َكْيَلإ ْثَعْبأ ْمَلأ : َّنَلوُقَيْلَف .ُهَل ُم ِج ْرَتُي ٌناَمُج ْرَت َ َو ُباَج ِح ُهَنْيَب َو ُهَنْيَب َسْيَل

ْتِعَمَس : ُّيِدَع َلاَق . َمَّنَهَج َّإ ى َرَي َ َف ِه ِراَسَي ْنَع ُرُظْنَي َو ،َمَّنَهَج َّإ ىرَي َ َف□
ِهِنيِمَي ْنَع ُرُظْنَيَف .ِهب َر اَي ىَلَب : ُلوُق َيَف ؟ َكْيَلَع َةَنيِعَّظلا ُتْيأ َرَف :هنَع ُ هاللّ
َي ِض َر هيِدَع َلاَق .ٍةَبِيَط ٍةَمِلَكِب َف ٍة َرْمَت َّقِش ْد ِجَي ْمَل ْنَمَف ٍة َرْمَت

رَسُولَ اللّهِ # يَقُولُ : فَاتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِهِ

□□فِيمَنِ افْتَتَحَ كُنُوزَ كِسْرَى ابْنِ هُرْمُزَ ، وَلَئِنْ طَالَتْ بِكُمْ حَيَاةٌ لَتَرَوُن
تَرْتَحِلُ مِنَ الْحِيرَةِ حَتَّى تَطُوفَ بِالْكَعْبَةِ لَا تَخَافُ إِلَّا اللّهَ ، وَكُنْتُ

. الرَّجُلُ مِلْءَ كَفِّهِ ذَهَبًا أَوْ فِضَّةً فَ يَجِدُ مَنْ يَقْبَلُهُ مِنْهُ]. أخرجه البخاري
مَا قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ # يُخْرِجُ

2. (5573)- Adiyy İbnu Hâtim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında iken bir adam geldi ve fakirlikten şikayet etti. Derken biri daha gelip, o da yol kesilmesinden şikayet etti. Aleyhissalâtu vesselâm:"

Ey Adiyy dedi, sen Hire şehrini gördün mü?"

"Hayır görmedim, ancak işittim!" dedim. Bunun üzerine: "Eğer ömrün biraz uzarsa, devesine binen bir kadının Hire'den (tek başına) kalkıp Ka'be'yi tavaf edeceğini mutlaka göreceksin. O bu seyahatini yaparken Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacak!" Adiyy der ki: "İçimden, kendi kendime, "memlekete dehşet saçan Tayy eşkiyaları nereye gidecek?" dedim. Resulullah sözlerine devam etti: "Eğer ömrün olursa Kisra'nın hazinelerinin de fethedildiğini göreceksin! "Kisra İbnu Hürmüz mü?" diye araya girdim.

"Eğer hayatın uzarsa mutlaka göreceksin: Kişi eli altın veya gümüş parayla dolu olduğu halde bunu tasadduk etmek üzere fakir arayacak fakat kendinden onu kabul edecek bir tek adam bulamayacak. Her biriniz, mutlaka bir gün gelecek aranızda herhangi bir perde, bir tercüman olmaksızın Allah'la karşılaşacaksınız. O zaman Allah Teala hazretleri: "Sana tebliğ getiren bir peygamber göndermedim mi?" diye soracak. Muhatabı: "Evet gönderdin!" diyecek. Rabb Teala: "Ben sana mal vermedim mi, ikram etmedim mi?" diye soracak, kul: "Evet! Ey Rabbim verdin" deyip sağına bakacak, cehennemden başka bir şey görmeyecek, soluna bakacak cehennemden başka bir şey görmeyecek."

Adiyy der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Bir hurmanın yarısı da olsa onu sadaka olarak vererek ateşten korunun! Kim yarım hurma bulamazsa güzel bir sözle korunsun!"

Yine Adiyy (radıyallahu anh) dedi ki:

"Ben Hire'den kalkıp, Beytullah'ı tavaf eden ve Allah'tan başka kimseden korkmayan yaşlı kadını gördüm. Kisra İbnu Hürmüz'ün hazinelerini fethedenler arasında ben bizzat bulundum. Eğer sizlerin ömrü uzun olursa mutlaka, Ebu'l-Kasım (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu söylediğini de göreceksiniz: "Kişi, eli altın veya gümüşle dolu olarak çıkacak, onu kendinden (sadaka olarak) kabul edecek adam bulamayacak." [Buharî, Menakıb 25.] 628

AÇIKLAMA:

1- Hadisin ravisi Adiyy, Tayy kabilesinden sehavetiyle meşhur Hatim-i Tai'nin oğludur. Kabilesinin reisidir. Tay kabilesi Irak'la Hicaz arasında yeralmaktadır. Kendilerinden önceden izin almadan, bölgelerinden geçenlerin yollarını kesmektedirler. Böylece eşkiyalıklarıyla şöhret kazandıkları için, Adiyy, Hire'den kalkan bir kadın kendi yurtlarından korkusuz nasıl Hicaz'a, Mekke'ye ulaşabilecek diye hayrete düşer. Adiyy'i hayrete düşüren diğer bir ifade "Kisra'nın hazinelerinin fethi." O zaman için iki büyük devletten biri olan Kisra'nın hazinelerini fethetmek ne demek?" Bir yanlış anlama olmasın? Sorar: "(Yani şu İran Devleti'nin kisrası olan) İbnu Hürmüz'ün hazineleri mi?" Resulullah "Evet! O kisra, İbnu Hürmüz olan kisra!" der. **2-** Hadiste temas edilen diğer bir husus yol emniyetini getirecek adalet-i İslamiye'nin hasıl edeceği maddî refah seviyesiyle ilgili. Aleyhissalâtu vesselâm: "Zekat veya sadaka vermek kasdıyla evden çıkan kimsenin, bunu kabul edecek bir adam bulamadan evine döneceği" derecede refahın artacağından bahsediyor ki, bu adaletli idarenin tabii sonucudur.

Bazı alimler, başka bazı hadisleri esas alarak, bu halin, Hz. İsa'nın hakimiyeti sırasında hasıl olacak bolluk devrine ait olacağını söylemiş ise de, başta Beyhakî, bir kısım alimler hadiste Ömer İbnu Abdilaziz devrinde yaşanan duruma işaret edildiğini belirtirler. Beyhakî'nin Delail'de kaydettiğine göre, "Kişi Ömer İbnu Abdilaziz'in otuz aylık hilafeti sırasında, halife ölmezden önce, büyük miktarda para getirip "Bunu fakirlerden dilediğinize verin" derdi. Ancak "halkı Ömer zenginleştirdiği için" bunu verecek bir kimse bulamadan parasıyla geri dönerdi." Beyhakî, rivayeti kaydettikten sonra ilave eder: "Bunda Adiyy'in rivayet ettiği hadiste ihbar edilen durumun teyidi vardır." İbnu Hacer der ki, "Bu ihtimal öncekinden daha kuvvetlidir, çünkü hadiste Adiyy'e: "Eğer ömrün uzun olursa göreceksin" denmiştir.

3- Hadiste, bir kadının tek başına hacca gidebileceği de ifade edilmektedir. Bu, ihtilaflı bir mevzu olmakla birlikte, alimlerimizden bir kısmı vacib olan hacc için bunun caiz olduğunu söylemiştir. Bu husus daha önce yeterince açıklandı. 629

طارِيقْلا اَهيِف ٌمَّسُي ٌض ْرأ َيِه َو ، َرْصِم َنوُحَتْفَتَس :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ .
□2255 □ 5ـ نعو يبأ ذَرٍه َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق:

ملسم هجرخأ .[ًام ِح َر َو ًةَّمِذ ْمُهَل َّنإف . ًاريَخ اَهِلْهأِب اوُص ْوَتْساَف .

3. (5574)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizler Mısır'ı fethedeceksiniz. Orası (paraya) "kirat" denilen yerdir. Oranın halkına hayır tavsiye edin. Onların bir zimmet, bir de rahim (hakkı) vardır." [Müslim, Fezailu's-Sahabe 226, (2543).] 630

AÇIKLAMA:

1- Mısır'da zikri geçtiği ifade edilen kirat, dinar ve dirhemin diğer paralarının cüzlerinden birinin adıdır. Orta büyüklükte beş arpanın ağırlığına denk bir miktara tekabül eder. Ancak şarihler, bu kelimenin Mısır'da o devirde çok kullanıldığını, küfür ve hakaret olarak yaygınca kullanılan günlük bir kelime olduğunu; hadiste, bir sebeple kelimenin Mısır'da zikredildiğine dikkat çekildiğini belirtirler.

2- Mısır'da kirat kelimesinin hakaret manasına çokça kullanıldığına dikkat çekildikten sonra hayır tavsiye edilmesinin emri, onların küfürbazlığına küfürle mukabele etmemek gerektiğine, onların bu davranışının çok ciddiye alınarak onlara kötü davranılmasının uygun olmayacağına bir uyarı olarak değerlendirilmiştir. **3-** Zimmet, ahid ve eman manasına gelir. İslam memleketinde yaşayanlara, sahip oldukları eman hakkı (zimmet) sebebiyle zımmî denmiştir. Rahimle, neseb akrabalığı ifade edilmiştir. Mısırlılarla neseb akrabalığından murad, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mısır'lı cariyesi Mariye'dir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın Mariye'den İbrahim adlı oğlu dünyaya gelmiştir.

4- Resulullah, Mısır'ın fethedileceğini haber vermiş, gerçekten de sahabeler devrinde orası fethedilmiş, böylece gaybtan ihbar sadedinde varid olan hadisin mucizesi görülmüştür. Orada zimmet hakkına sahip Hıristiyan zümrenin hâlâ varlığı, hadiste görülen bir diğer mucize halidir. 631

نإ َو ،اَهَب ِراَغَم َو اَهَق ِراَشَم ُتيأ َرَف َض ْر ُا َيِل ى َو َز َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ□□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍناَب ْوَث نعو ـ5 □2252ـ ً َو ،ٍةَّمَاع ٍةَنَسِب
يِل َيِنَم اَه، َو اُعْطِيت ُ الكَنْزَيْن ِا ُحْمَر َو ا ُ بَيْض َ، و إنِهي سَأَلْتُ رَ بهي ْ أن َ يُهْلِكَ أمَّتِي
قَاَل : يا مُحَمَّد ُ إذا ً قَضَيْتُ قَضَاء ً فإنَّه ُ يَر ُدّ ، وإنِهي أمَّتِي بِسَبَيْغُلْ مُكْلَهَا َ مَازُ وَيِ

بلاعت يِهب َر ّنإ َو ،ْمُهتَضْيَب َحيِبَتْسَيَف ْمِهِسُفْنأ ى َوِس ْنَم اً هوُدَع ْمِهْيَلَع ُطِهلَسُي ْنَم ْمِهْيَلَع َعَمَتْجا ِوَل َو ،ْمُه َتَضْيَب ُحيِبَتْسَي ْمِهِسُفْنأ ى َوِس ْنِم اً هوُدَع ْمِهْيَلَع ُطِهلَسُأ َ َو ٍةَّماَع ٍةَنَسِب ْمُهَكِلْهُأ َ يِهنأ َكِتَّمُ‘ َك ُتْيَطْعأ

اضْعَب ُكِلْهُي ْمُهُضْعَب َنوُكَي ىهتَح اَه ِراَطْقِأب].

ةدشلاو بدجلا « ُةَنَّسلا»و. هيلا اهمضو بل اهعمج بأ « َض ْر‘ا َيِل بو. َز».يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ

ءاش فيك مهيف فرصتي ًتقو ًارسأ مهذخأب ًاحابم مهلعج «مهتحابتسا»و.مهمظعم «سانلا ُةضيب»و.لكلا معت يتلا « ُةهماَعْلا»و

.

4. (5575)- Hz. Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri yeryüzünü benim için dürüp topladı, ben de doğusunu da batısını da gördüm. Ümmetimin mülkü, bana gösterilen yerlere kadar uzanacaktır. Bana iki hazine verildi: Kırmızı ve beyaz hazineler. Ben Rabbimden, ümmetimi umumi bir kıtlıkla helak etmemesini, ümmetime kendi nefislerinden başka bir düşman musallat edip çoğunluğu helak etmelerine meydan vermemesini talep ettim. Rabbim Teala hazretleri bu isteklerime şöyle cevap verdiler: "Ey Muhammed! Bir hüküm verdim mi artık o geri alınmaz. Ben senin ümmetine "Onları umumi bir kıtlıkla helak etmeyeceğim, kendileri dışında, çoğunu helak edecek bir düşman da musallat etmeyeceğim, hatta yeryüzünün her tarafında bulunanlar, onlar aleyhinde toplansalar da. Ama kendi aralarında birbirlerini helak edecekler." [Müslim, Fiten 19, (2889); Tirmizî, Fiten 14, (2177); Ebu Davud, Fiten 1, (4252).] 632

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm İslam'ın doğubatı istikametinde yayılacağına işaret buyurmaktadır. Gerçekten de öyle olmuş, bu istikametlerdeki gelişme güneykuzey istikametlerindeki gelişmeye nisbetle çok fazla olmuştur. **2-** Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmeti adına Cenab-ı Hak'tan birkaç isteği olmuş ve bunlardan ikisi kabul edilmiştir.

* İslam ümmeti umumi bir kıtlık afetiyle helak olmayacaktır. Tarih boyunca, bu ifadeye aykırı bir durum görülmüş değildir. Mevziî olan bazı küçük kıtlıklar umumi hükmü cerhetmez. Keza eski milletlerin maruz kaldıkları nevden, bütün ümmete şamil helak edici sel, zelzele, salgın, afetler de görülmemiştir ve inşaallah görülmeyecektir de.

* İkinci bir garanti, ümmetin toptan gayr-ı müslim istilasına uğramasına karşıdır. Şimdiye kadar böyle bir durum olmamıştır. Yer yer esarete düşen İslam beldeleri olmuş ise de, tamamına şamil bir esaret vaki olmamıştır. Ancak hadis, ümmet arasında fitneler hususunda garanti vermiyor. Ümmetin bu fitnelerden zarar göreceğine dikkat çekiliyor. Şu halde Resulullah, dahilî fitnelerden kaçınmamız, her an çıkabilecek fitneye karşı müteyakkız olmamız gerektiğine bizleri uyarıyor. Nitekim bu hadislerinde: "Fitne uyumaktadır. Onu uyandırana lanet olsun!" buyurmuştur. Ayet-i kerimede de: "Allah'ın ipine sarılmamız, tefrikaya düşmememiz" irşad buyrulmuştur (Al-i imran 103). 633

اَهَّنا : َلاَق ؟ُطاَمْن'ا اَنَل ُنوُكَت تَّنأ َو : ُتْلُق ؟ ٍطاَمْنأ ْنِم ْمُكَل ْلَه :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ2 □2255ـ ؟ُطاَمْنأ ُمُكَل ُنوُكَتَس :# ِ
هاللّ ُلوُس َر ْلُقَي ْمَلأ :ُلوُقَتَف .ِكَطاَمْنأ اَّنَع ى ِر ِهخأ : ُهَتأ َرما ِنْعَي ،اَهَل ُلوُقأ
اَنأف ، َلاَق اَمَك ْتَناَكَف . ُنوُكَتَس

فورعملا طسبلا نم عون وهو ،طمن عمج «طاَمْن ا'».ةسمخلا هجرخأ . .
اَهُعَدأف]

5. (5576)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün: "Halınız var mı?" diye sordular.

"Bizde halı da nasıl olsun?" dedim.

"Şurası muhakkak ki o da olacak!" buyurdular. Nitekim dediği gibi oldu. Gün geldi ben hanımıma (İsraf ve mekruh addettiğim için): "Şu halını benden bari uzak tut!" diye çıkıştığım vakit: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sizlerin de halıları olacak!" dememiş miydi? diye karşılık verdi." [Buharî, Menakıb 25, Nikah 62, Mülim, Libas 39, Ebu Davud, Libas 45, (4145); Tirmizî, Edeb 26, (2775); Nesâî, Nikah 83, (6, 136).] 634

AÇIKLAMA:

Alimler bu hadisten halı kullanmaya cevaz çıkarmışlar ve evlerin bununla tefrişinde bir kerahet görmemişlerdir. Başka bazı rivayetler duvarlara halı getirilmesinin mekruh olduğunu ifade etmektedir. Bir rivayette, Hz. Aişe, Aleyhissalâtu vesselâm bir gazvede iken halı temin ederek kapıya astığını, dönüşte duruma muttali olan Resulullah'ın memnuniyetsizlik izhar etmekten başka: "Allah bize ne taş, ne de toprağa elbise giydirmemizi emretmemiştir" dediğini belirtir.

Hemen belirtelim ki, evlerin ve duvarların örtüyle (halı vs.) kaplanmasının cevazı ve adem-i cevazı ulema arasında ihtilaf mevzuu olmuştur. Bir kısmı "haram" derken, bir kısmı "mekruh" ve hatta "caiz" demiştir. İbnu Hacer Şafii ulemanın cumhuru tarafından "mekruh" dendiğini belirtir. Bu vesile ile Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı çalışmamızda, evlerin tezyin ve tefrişi ile ilgili olarak yaptığımız bir tahkiki aynen aşağıya almayı, meseleye ilgi duyacak okuyucularımız için faydalı mülahaza ediyoruz: "Sünnette üzerinde titizlikle durulmuş olan diğer bir husus, içerisinde ikamet edilen meskenin dekorudur. Ev içerisinde yer alan herbir eşya ve eşyada tezahür eden telkin unsurları üzerinde, Hz. Peygamber hassasiyet göstermiştir. Gerek kendi evinde, gerekse Ashab'ın evlerinde İslam kültürüne muhalif düşen ve başka kültürleri temsil eden unsurların ve şekillerin varlığına muttali olunca ya sözle, ya fiille, yahut da ahvaliyle istikrahını bildirerek müdahale etmiştir.

Buhârî'nin Hz. Aişe'den yaptığı bir tahriçte Hz. Peygamer'in evde, üzerinde haç bulunan her eşyanın, mutlaka haçını bozduğu bildirilmektedir.

Yasak, sadece haç şekillerini ihtiva eden eşyalara münhasır kalmayıp Allah'ı yaratma fiilinde taklid manası taşıyan tasvirlere de şamil kılınmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm bu manayı taşıyan tasvirlerin evde bulundurulma yasağını, "Tasvirin olduğu yere melek girmez", "En büyük azaba maruz kalacak kimseler musavvirlerdir", "Dünyada suret yapana kıyamet günü: "Haydi, yaptığına ruh üfle" denecek ve üfleyemeyecek" gibi şiddet ifade eden çeşitli tabirlerle dile getirmiştir. Bu hususla ilgili rivayetlerden birinde Hz. Aişe, şöyle bir vak'a anlatır: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönmüştü. (O'nun yokluğu esnasında) üzerinde [kanatlı at] timsalleri bulunan bir durnuku (eve) asmıştım. Bana onu indirmemi emretti, indirdim (...)" Hadisin bir başka veçhinde "Üzerinde timsaller bulunan bir kıramımı sehve (denen duvardaki hücrenin) üzerine örtmüştüm. Hz. Peygamber onu görünce çıkardı ve: "Kıyamet günü azabın en şiddetlisine dûçar olacak kimseler Allah'ın yarattıklarını taklid edenlerdir" dedi. Ben de ondan bir veya iki yastık yaptım." Bir başka veçhinde: "İki nümruka (yastık) yaptım, bunlar evdeydi ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) üzerinde oturuyordu" der. Bu hadise müsteniden alimlerin, gölgesi olmayan tasvirlerin, üzerine oturmak, basmak gibi hakir durumlarda kullanılan halı, döşek vs. eşya üzerinde bulunmasına cevaz verdiği belirtilir. Nevevî bu görüşün Sahabe ve Tabiin'e mensub cumhur-u ulemanın görüşü olduğunu belirttikten sonra, bu meyanda Sevrî, Malik, Ebu Hanife ve Şafii'nin ismini zikreder. Nesai'nin bir tahricinde Hz. Peygamber'in yanına girmek için gelmiş olan Cibril girmez ve: "Nasıl gireyim, evinde tasvirler ihtiva eden bir örtü var. Ya (suretlerin) başını kopar, ya örtüyü üzerine basılan sergi yap. Biz melekler tasvirin bulunduğu bir eve girmeyiz" der. Hz. Peygamber, Abdullah İbnu Ömer'in rivayetinde ziyaret için gelmiş olduğu Sefine Ebu Abdirrahman'ın rivayetinde de beraber yemek için vaki davet üzerine gelmiş olduğu kızı Fatıma'nın evine, kapıya asılmış olan nakışlarla süslü perde sebebiyle girmeden geri döner.

Abdurrezzak'ın bir tahricinde de yemeğe davet edildiği eve geldiği vakit, çeşitli renklerle tezyin edilmiş olduğunu görür, kapıda durup renkleri saydıktan sonra: "Keşke tek renk olsaydı" diyerek girmeksizin geri döner. Aşağıdaki misallerin de te'yid edeceği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu davranışıyla evin tezyininde sadeliğin esas olmasını irşad buyurmuştur.

İlim adamları bu rivayetlerden "içerisinde muharremat bulunan eve girmek ve davete icabe etmek için önce izalesine çalışılır, muktedir olunmazsa girilmez, icabet edilmez" hükmünü vermişlerdir. Ancak Hz. Peygamer'in son misalde "keşke tek renk olsaydı" dediği birinci misalde de geri dönüş sebebini soran Hz. Ali'ye: "Dünya kaldırması için Hz. Aişe'ye verdiği emirle ilgili hadisin bazı vecihlerinde: "Zira bu bana dünyayı hatırlatıyor", "Zira üzerindeki tasvirler namaz esnasında dikkatimi dağıtıyor", "Zira eve her girişimde bunu görüyorum, dünyayı hatırlıyorum" vs. dediği tasrih edilmektedir ki, bunlar Hz. Peygamber'in yeni tebliğ etmiş olduğu bir dinin tam yerleşmesine engel teşkil edebilecek sebepler hususunda titizliğinin derecesini göstermektedir.[635] O, istiyordu ki insanlar bütün himmetleriyle Kur'an'a yönelsin, onun hakikatlarını anlamaya, yaşamaya çalışsın. Hatta bu sebeple kendisinden Kur'an dışında bir şey yazmayı da yasaklamış, bir nevi cahiliye prestişlerinden biri olan kabir ziyaretlerini de men etmişti. Diğer taraftan "insanların kalbi Allah'ın iki parmağı arasındadır, istediği gibi oynatır" cümlesinde ifade ettiği beşer tabiatındaki istikrarsızlık sebebiyle iman ve amellerine rağmen, müşrikliğe ait hatıralar sebebiyle eski sapıklıklarının tekrar şu veya bu şekilde tezahüründen korkmakta idi. Bu sebeple o hususlarda Hz. Peygamber titizliği ileri götürmüş, açık kapı bırakmak istememiştir. Halkın espirisini nazara alışını gösteren en manidar misallerden biri Hz. Aişe'ye, cahiliye devrinde yanlış temelde oturtulmuş olan Ka'be'yi, yeniden aslî temeli üzere kurmaya teşebbüs etmeyişinin sebebini izah sadedinde söylediği şu cümledir: "Kavmin cahiliye devrine yakındır. Bu sebeple, (yapacağım tadilatın) kalplerinde nefret uyandıracağından korkuyorum."

Şu halde "Cahiliye devrine yakın" olan insanlığın halet-i ruhiyelerini nazar-ı itibara alan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), o devre ait şirklere alâmet olan her şeye karşı amansız bir mücadele açmıştır. Bu, put olabilir, putların tasviri olabilir, o devreye ait bir yemin tarzı, selamlaşma şekli vs. olabilir, hepsi yasaklanmıştır. Tasvirle ilgili yasakları, şarihlerin: "Kendisine ibadet edilen zîruhların hürmet ifade eden tarzda konması haramdır, ayak altına atılması mübahtır" diye formüle etmesi sünnette gelen yasağın terbiyevî yönünü ifade eder. Bu yasaktan ağaç tasvirleri istisna edilmiştir. Ancak Arapların o devirde takdis ettikleri ağaçları Hz. Peygamber'in yıktırdığını rivayetler haber verir.

Hz. Peygamber'in Medine'yi baştan ayağa kontrol ettirerek "putları kırdırdığı, yüksek kabirleri düzlettiği, tasvirleri de iptal ettirdiği"ne dair rivayetler bu husustaki titizliğinin ne dereceyi bulduğunu gösterir. Bu rivayetlerden bazılarında bu maksatla gönderilen Ensar'dan bir adamın: "Ya Resulullah, ben kavmimin evlerine girmek istemiyorum" diye itirazı -ve bunun üzerine Hz. Ali'nin gönderilmesi- devletin, bu hususla ilgili olarak koyduğu yasağın uygulanmasını takip için evleri kontrolden bile geçirdiğini göstermektedir. Söylediklerimizi hülasa etmek gerekirse, evin dekor ve tezyininde yer alan tezyin unsurları aynı zamanda bir telkin vasıtası kabul edilmektedir. Müslüman hayat görüşüne ters düşen unsurların yer almaması gerekmektedir. Son olarak şunu da kaydedelim: Dihlevi'ye göre duvar ve elbisenin resimlenmesi iki sebepten yasaktır: **1-** Fuzulî israf ve iftiharı önlemek, **2-** 636 Putperestlik kapısını açmamak."

دِهدَجُي ْنَم ٍةَنَس ِةَئاِم ِهلُك ِسأَ ر ىلَع ِةَّمُ ْا ِهِذهل ُثَعْبَي َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس□
رَ لاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2255□

دواد وبأ هجرخأ .[اَهَنيِد اَهَل .

6. (5577)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhakkak ki, Allah bu ümmet için, her yüz senenin başında, kendisine dini tecdid edecek kimse(ler) gönderecektir." [Ebu Davud, Melahim 1, (4391).] 637

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadis-i şeriflerinde kendinden sonra her asırda çıkacak ve hayat-ı içtimaiye-i medeniyete soktukları bid'alarla dinden uzaklaşmış olan insanları tekrar İslam'ın hakiki mecrasına sokacak olan kimseleri haber vermektedir. Bu zatlara müceddid denmektedir. Bu mübarek zatların mümeyyiz vasfı bid'ayı temizleyip sünneti ihyadır. Ölümü hicrî 101 olan Ömer İbnu Abdilaziz'den bu yana ümmet böylesi insanlarla daima şerefyab olmuştur. Daha önce, bir başka hadis vesilesiyle genişçe açıkladığımız üzere, Resulullah'tan sonra geleceği belirtilen bu şahıslar her asırda bir tane değildir. Aynı anda her memlekette, farklı mezhep ve meşreplere göre her bir çevrede birçok insanlar, müceddid manasında tecdid hizmeti yapabilecektir. Alimlerin belirttiği üzere, kimlerin müceddid olduğu kesinlikle bilinemez, sünneti ihya, bid'atı imha, ilmi artırma, insanları amel, ahval ve düşüncede İslam'a irca gibi karinelerle müceddid olduğuna zann-ı galible hükmedilir. Müceddidin, dini alimlerin zahir ve batın her çeşidinde alim olacağı belirtilmiştir. Fakih, muhaddis, müfessir, lügavi her tabaka kendi imamlarını "müceddid" görmüşlerdir. **2-** "Yüzyıl başı" nedir? Asrın ilk yılları mı, son yılları mı ihtilaf edilmiştir. Bu hadiste, yüzyıl başı ile yüzyılın sonunun kastedildiği söylenmiştir. [638]

ةَعاَّسْلا ِماَيِق َنلا َكِلذ ِهِماَق ًَم ِنم ُنوُكَي ًائْيَش َك َرَت اَمَف ًاماقَم # ِ هاللّ ُلوُس□
َر اَنيِف َماَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَفْيَذُح نعو ـ5 □2255ـ ُرُكْذَي اَمَك ُه
َرُكْذأَف ُها َرأَف ُهتِيَسَن ْدَق ُءْئَّشلا ُهنِم ُنوُكَيَل ُهَّنإ َو ِء ُؤَّه ِيباَحْصأ ُهَم ِلَع ْدَق .
ُهَيِسَن ْنَم ُهَيِسَن َو ،ُهَظِفَح ْنَم ُهَظِفَح ،ُهَثَّدَح ًاَّ إ

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ُهَف َرَع ُها َر اَذإ ّمُث . ُهْنَع َباَغ اَذإ ِلُج ّرلا َهْج َو .
ُلُج ّرلا

7. (5578)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızda doğrulup, o günden kıyamete kadar olacak her şeyden bahsetti. Onu belleyen belledi ve unutan da unuttu. Şu arkadaşlarım da bunu bilirler. (Resulullah'ın haber verdiği ve fakat) unutmuş olduğum o şeylerden biri vukua gelip görünce, öylesine canlı hatırlıyorum ki, tıpkı, kişinin gördüğü bir şahsın yüzünü, o şahıs kaybolunca hatırlamadığı halde [639] bilahare karşılaşınca hemen tanıyıvermesi gibi." [Buharî, Kader 4; Müslim, Fiten 23, (2891); Ebu Davud, Fiten 1, (4240).] [640]

AÇIKLAMA:

---

[635] Burada gayemiz, tasvirin cevâzı veya adem-i cevâzı husûsundaki münâkaşayı tekrar etmek değildir. Bu konuyu etraflıca inceleyen Kâmil Miras, ülemânın, ağaç, dağ, taş gibi eşyâ ve manzara fotoğraflarının ibâhası ile, vesîkalık fotoğraf gibi tâmmülhilka olmayarak bedenin bir kısmına 3Ait canlı resimlerinin imâl ve istimâlinincevâzında ittifak ettiklerini, tâmmülhilka olanların vesile-i tâzim olmaksızın istimâlinde ihtilâf ederek bâzılarının câiz, bâzılarının gayr-i câiz gördüklerini ifade eder (Tecrid 6,s.421). Kezâ bak. Aynî 11, 224,22,69; Kâri, Mirkât 4,

Hadisin ravisi Huzeyfe (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın -başkaları tarafından bilinmeyen- sırlarına vakıf olan bir zattır. Bu sebeple ona sahib-i sır da denmiştir. Hadisin bir veçhinde "Allah'a yemin olsun benimle kıyamet arasında vukua gelecek bütün fitneleri biliyorum.." der. Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde, Resulullah'ın kıyamete kadar gelip üç yüz ve daha fazla etbaı bulunacak her bir fitne başını ismiyle, babasının ve kabilesinin ismiyle zikrettiğini belirtir. 641

إ ،ُهْنَع ُهُتْلأَس ْدَق َو ّاً ٌءْىَش ُهْنِم اَمَف ،ةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا ٌنِئاَك َوُه اَمِب # ِ□□
هاللّ ُلوُس َر ِين َرَبْخأ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2255□

ملسم هجرخأ .[ِةَنيِدَمْلا َنِم ِةَنيِدَمْلا َلْهأ ُج ِرْخُي اَم ُهْلأْسأ ْمَل يِهنأ .

8. (5579)- Yine Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kıyamete kadar gelecek her şeyi bana haber verdi. Onlardan her ne varsa Aleyhissalâtu vesselâm'a sordum. Sadece "Medine halkını Medine'den kim çıkaracak?" bunu sormadım." [Müslim, Fiten 24, (2891).] 642

اَنَبَطَخَف َرَبْنِمْلا َدِعَص َو َرْجَفْلا ًام ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنِب ىلَص] : لاق هنَع ُ
هاللّ َي ِض َر هى ِراَصْن'ا ِبَطْخأ ِنب و ِرْمَع نعو ـ5 □2255ـ اَنَبَطَخَف َرَبْنِمْلا
َدِعَص َّمُث ىلَصَف َل َزَنَف .ُرْصَعْلا ِت َرَضَح ىَّتَح اَنَبَطَخَف ، َرَبْنِمْلا َدِعَص َّمُث
ىلَصَف ،َل َزَنَف .ُرْهُّظلا ِت َرَضَح ىَتَح،

ملسم هجرخأ .[اَنُظَفْحأ اَنُمَلْعأَف ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا ٌنِئاَك َو ُه اَمِب اَن َرَبْخأَف .
ُسْمَّشلا ِتَب َرَغ ىَتَح

9. (5580)- Amr İbnu Ahtab el Ensarî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün bize sabah namazını kıldırıp minbere çıktı. Öğle vakti girinceye kadar hitap etti. Sonra minberden inip namaz kıldı. Tekrar minbere çıkıp ikindi vakti girinceye kadar bize hitap etti. İnip ikindiyi kıldı, sonra tekrar minbere çıktı, güneş batıncaya kadar bize konuştu. Bu konuşmalarda kıyamet gününe kadar olacak (hadisatı) bize haber verdi. Bunları en iyi bilenimiz, en belleyişli olanımızdır." [Müslim, Fiten 25, (2892).] 643

AÇIKLAMA:

Bu hadis, 5578 numaralı hadiste belirtilen fitnecilerle ilgili bilgilerin bir gün içinde toptan verildiğini ifade etmektedir. Zaten o hadisten bazı alimler "Resulullah makamından hiç ayrılmadan, aynı mecliste kıyamete kadar gelecek ve etbaı üç yüz ve daha fazla olacak fitneci başlarını isimleri, babalarının isimleri ve kabilelerinin isimleri ile birlikte haber verdi" manasını çıkarmışlardır.

Bunları en iyi bilenin kendisi olduğunu söylerken Hz. Huzeyfe, bu hutbeyi dinleyen diğerlerinin artık hayatta kalmadığını ima etmektedir. Bu hadis, daha sarih bir şekilde fitnecilere müteallik bilginin bir sır olarak sadece Huzeyfe'ye tevsi edilen bir bilgi olmayıp, herkese alenen öğretilen bir bilgi olduğunu ifade etmektedir. Her

638 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/427. halükârda, bu mezkur hutbe dışında, Hz. Huzeyfe'ye hususi bir talimde bulunmuş olma ihtimalinin de varid olduğunu alimler belirtir.644

يِل اوُعَمْجِا :# َلاَقف . ٌّمُس اَهيِف ٌةاَش # ِ هاللّ ِلوُس َرِل ْتَيِدْهُأ ُرَبْيَخ ْتَحِتُف
اَّمَل] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ25 □2252□

نَع َّيِقِداَص ْمُتْنأ ْله : ْمُهَل َلاَقف . ُهَل اوُعِمُجَف ،دوُهَيْلا َنِم اَنُهه ْنَم ْله : َلاَق . □
َتْقَدَص :اوُلاَق . ٌن َ ُف ْمُكوُبأ ْلَب ،ْمُتْبَذَك : َلاَق . ٌن َ ُف : اوُلاَق ؟ْمُكوُبأ ْنَم : ْمُهَل
َلاَقَف . ْمَعَن :اوُلاَق ؟ُهْنَع ْمُكُتْلأَس ْنإ ٍءْيَش ْمُث َّ. ًاريِسَي اَهيِف ُنو ُكَن :اوُلاَق ؟
ِراَّنلا ُلْهأ ْنَم : َلاَق .اَنيِبأ يِف ُهَتْف َرَع اَمَك ُهَتْف َرَع َكاَنْبَذَك ْنإ َو . ْمَعَن :اوُلاَق . ً
َّوأ َلاَق اَمَك ٍهيِقِداَص ْمُتْنأ ْله : َلاَق . ْمَعَن :ا ُولاَق ؟ُهْنَع ْمُكُتْلأَس ْنإ ٍءْيَش ْنَع ٍ
هيِقِداَص ْمُتْنأ ْله : َلاَق ْمُث َّ،ًادَبأ اَهيِف ْمُكُفُلْخَن ِ هاللّو ،اوُئَسْخا : َلاَق .اَهيِف
اَنوُفُلْخَت ًاقِداَص َتْنُك ْنإ َو ، َكْنِم َحيِرَتْسَن ْنأ ًابِذاَك َتْنُك ْنإ اَنْد َرأ :ا ُولاَق ؟ َكِلذ
ىلَع ْمُكَلَمَح اَمَف : َلاَق . ْمَعَن :اوُلاَق ؟ًاهمُس ِةاَّشلا ِهِذه يِف ْمُتْلَعَج

يراخبلا هجرخأ .[َك َّرُضَي ْمَل .

10. (5581)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hayber fethedildiği zaman, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zehir katılmış bir koyun (kızartması) hediye edildi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yahudilerden burada olanları bana toplayın!" emrettiler ve derhal toplanıp getirildiler. "Size bir şey sorsam doğru söyleyecek misiniz?" buyurdu. Onlar: "Evet!" deyince: "Babanız kimdir?" buyurdu. "Falancadır!" dediler.

"Yalan söylediniz, bilakis babanız falandır!" buyurdu.

"Doğru söyledin!" dediler.

"Önceki gibi bana doğru söyleyecek misiniz?" diye tekrar sordu.

"Evet! Zaten biz sana yalan söylesek sen onu anlayacaksın, tıpkı babamız hakkındakini anladığın gibi" dediler. "Cehennem ehli kimdir?" dedi.

"Biz orada az kalacağız. Orada bize siz halef olacaksınız!" dediler. "Defolun! Vallahi biz ebediyen size cehennemde halef olmayacağız!" buyurdu. Sonra da: "Size bir şey sorsam bana doğru söyleyecek misiniz?" buyurdu.

"Evet!" dediler.

"Bu koyuna zehir koydunuz mu, koymadınız mı?" dedi.

"Evet, koyduk!" dediler.

"Pekiyi bunu niye yaptınız?" buyurdu.

"Yalancı (bir peygamber) isen, senden kurtulmayı arzu ettik. Hakiki bir peygamber isen, bu zehir sana asla zarar vermez!" dediler." [Buharî, Cizye 7.] 645

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Hayber'in fethinden sonra Zeyneb Bintu'l-Haris adında bir Yahudi kadınının ihanetini anlatmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatıyla ilgili bahiste, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu zehirin tesiriyle öldüğüne dair rivayeti kaydetmiş idik.

İbnu İshak'ın rivayetine göre, savaştan sonra kadın, Aleyhissalâtu vesselâm'ın koyunun neresini daha çok sevdiğini sorar. Kolunu sevdiği söylenir. Bu kısma daha çok zehir koyarak, kızartılmış halde ikram eder. Aleyhissalâtu vesselâm kol kısmından bir parça alarak ağzında çiğner, fakat yutmaz. Ancak beraberinde bulunan Bişr İbnu Bera lokmasını yutmuş bulunur ve zehirin tesiriyle vefat eder, (radıyallahu anh). Aleyhissalâtu vesselâm, yutmadan ashabına: "Sakın yemeyin, koyun zehirli!" diye durumu haber verir. **2-** Bu ihaneti yapan Zeyneb'in akibeti hususunda rivayetler ihtilaf eder: * Bazı rivayetler kadının cezalandırılmadığını, kadın Müslüman olduğu için serbest bırakıldığını belirtir. Müslüman olduğunu söyleyen bir rivayete göre, Aleyhissalâtu vesselâm koyunun zehirli olduğunu haber verince, dinindeyim. Allah'tan başka ilah yok. Muhammed de onun kulu ve elçisidir" der. Rivayet "Kadın Müslüman olunca Aleyhissalâtu vesselâm kadından yüz çevirdi" diye not düşer. * Bazı rivayetler öldürüldüğünü belirtir.

* Bazıları da Aleyhissalâtu vesselâm'ın kadını Bişr İbnu Bera'nın velilerine teslim ettiğini, onların kısasen öldürdüğünü kaydeder.

* Beyhakî, ihtilafları şöyle te'lif eder: "Muhtemelen kadın önce serbest bırakıldı ama Bişr (radıyallahu anh) zehirin tesiriyle ölünce, kısasen kadın öldürüldü. Meseleyi bu şekilde açıklayan Süheylî merhum ilave eder: "Aleyhissalâtu vesselâm kadını önce terketti. Çünkü kendi şahsî meselesi için intikam almazdı, sonra kısas olarak Bişr'e bedel öldürdü." İbnu Hacer önce terkedilişini "Müslüman olması" ile izah eder. "Öldürülmesini Bişr'in vefatına kadar te'hir etti. Ama o ölünce, şartı ortaya çıktığı için kısas vacib oldu" diye açıklar. 646

نُكُل َو ْطأ : َلاَق ؟ًاقوُحُل َكِب ُع َرْسأ اَنُّيأ ، ِ هاللّ َلوُس َر اَي : َنْلُق # ِهيِبَّنلا□□
ِجا َو ْزأ َضْعَب نأ] :اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ22 □2255ـ ْتَناَك َو
،َةَقَدَّصلا ُّب ِحُت ْتَناَك َو ،َةَقَدَّصلا اَهِدَي ُلوُط ناَك اَمَّنأ ُدْعَب اَنْمِلَعَف . ًادَي َّنُهَل
َوْطأ ُةَد ْوَس ْتَناَكَف .اَهنْع َرْذَي ًةَبَصَق َنْذَخأَف ،ًادَي

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِهِب ًاقوُحُل اَنُع َرْسأ .

11. (5582)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımlarından bazıları: "Ey Allah'ın Resulü! Hangimiz sana daha çabuk kavuşacak?" diye sordular. O da: "Kolu en uzun olanınız!" diye cevap verdi. Onlar da bir karış alıp kollarını ölçtüler. En uzun kollusu Sevde idi. Bilahare anladık ki, kolunun uzunluğu(ndan murad) sadaka imiş. Zaten o sadaka vermeyi severdi. İlk önce o, Aleyhissalâtu vesselâm'a kavuşmuştu." [Buharî, Zekat 11; Nesaî, Zekat 59, (5, 66, 67).] 647

بَنْي َز اَنُل َوْطأ ْتَناَكَف . ًادَي ُلوْطأ َّنُهَتَّيأ َنْل َواَطَتَي َّنُكَف : ْتَلاَق . ًادَي َّنُكُل□ □
َوْطأ ِبِب ًاقوُحُل َّنُكُع َرْسأ] :ىرخأ يف ملسملو ـ25 □2255□

‘قَّدَصَتَت َو اَهِدَيِب ُلَمْعَت ْتَناَك اَهَّنَ□] .

12. (5583)- Müslim'in diğer bir rivayeti şöyledir: "Bana kavuşmada en çabuğunuz kolu en uzun olanınızdır!" Hz. Aişe devamla der ki: "Kol yönüyle kim daha uzun diye uzunluk ölçüşmesi yaptılar. En uzunumuz Zeyneb [Bintu Cahş] idi. Çünkü o, eliyle çalışır ve kazandığını sadaka olarak fukaraya verirdi." [Müslim, Fezailü's-Sahabe 101, (2452).]648

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinin, kendisine ahirete kavuşmada hangisinin erken davranacağını sorduklarını görmekteyiz. Aleyhissalâtu vesselâm mucize olarak "kolu en uzun olanınız" der. Muhatapları, zahire göre anlayarak kollarını ölçerler. Halbuki Aleyhissalâtu vesselâm mecaz kasdetmiştir. Buradaki kol uzunluğundan maksad cömertliktir, sehavettir. Allah yolunda yapılan tasaddukun çokluğudur. Bu durum, Allah Resulü'nün vefatından sonra ilk vefat edenin Zeyneb Bintu Cahş olmasıyla anlaşılır. Çünkü Zeyneb, deri ustasıdır, hem işliyor, hem de dikiyordu. Mamulatını satıp kazandığı parayı Allah yolunda tasadduk ediyordu.

Önceki rivayette, kolu en uzun olanın Sevde (radıyallahu anhâ) olduğu zikredilmiştir. Ancak alimler, bunda bir hata olduğunu, doğrusunun Zeyneb olması lazım geldiğini, hem erken ölme ve hem de cömertlik yönüyle vak'aya da bunun mutabık olduğunu belirtirler.

2- Hadisin aslında "eli uzun" tabiri geçer. Biz, tercümeyi "kolu uzun" diye yaptık. Aslında tam karşılığı "eli açık" tabiridir. Ancak bu takdirde ifadeyi tamamen bozmak gerekecekti. Dilimizde eli uzun, hırsız demektir. Şu halde hükmü, lafza göre değil, maksada göre vermek gerekir.649

İSTİDRAD:

Hz. Zeyneb'in burada mevzubahis edilen mesleğiyle ilgili bir tahkikimizi, günümüzün ortaya çıkardığı bir probleme ışık tutma yönüyle arzettiği ehemmiyete binaen aynen kaydetmeyi uygun görüyoruz. Problem, kadınların çalışması meselesidir. Dinimize göre kadının çalışma yasağı diye bir problem yok, ama normal şartlarda kendisinin veya ailesinin nafakası için çalışma mecburiyeti de yok. Onun nafakası kocası üzerindedir. İlla da para getiren bir çalışma yapacaksa, bunun İslamî şartlar çerçevesinde olması gerekir. Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ)'in verdiği örnek, kadının evi dahilinde yapacağı çalışma ile ilgilidir. İslam cemiyeti, iş hayatını, çalışmak isteyen kadınlara, evlerinde çalışabilme imkanı sağlayacak bir teşkilata kavuşturmaktadır. Zikri geçen tahkikimiz Hane-i Sadette İş Atölyesi adını taşır. 650

Hane-i Saadette İş Atölyesi:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Kur'an-ı Kerim: "Kendisinde her hususta en güzel örneği bulacağımız rehber" (Ahzab 21) olarak tarif eder.

Evet Aleyhissalâtu vesselâm mü'minlere her hususta örneklerin en güzelini sunmuştur. Namaz, oruç, tevbe, istiğfar, tazarru gibi, ibadetin her çeşidinde, cihad, ticaret, komşuluk münasebetleri, devlet reisliği, aile reisliği, arkadaşlık gibi her çeşit beşerî ahvalde en güzel örnek O'ndadır.

İşte bu örneklerden biri aile içi çalışma düzeni ve ailevî iş atölyesiyle ilgili. Tanıtacağımız iş atölyesinin ustası veya işçisi kendisi değil, ama hanımı, hanımlarından biri ve hatta ikisidir. Şöyle ki: Mü'minlerin annelerinden olan Zeyneb Bintu Cahş (radıyallahu anhâ)'ın hayatına baktığımız zaman onun menkibeleri arasında dindarlık, cömertlik ve "san'atkârlık" vasıflarına da rastlarız. Mesela Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) onu; "Zeyneb Bintu Cahş'ı Resulullah takdir eder, ondan sıkça bahsederdi, kendisi gerçekten saliha bir kadındı. Çok oruç tutar, geceleri namaza kalkar, san'at sahibi, sanatından kazandığının tamamını fakirlere tasadduk ederdi" diye tanıtır. Zeyneb Valide'nin sanatı bir başka rivayette açıklanır: "Zeyneb (radıyallahu anhâ) el sanatkârı idi, deri işler, diker ve Allah yolunda tasadduk ederdi."

Şu halde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aynı zamanda halasının kızı olan ve hicretin üçüncü yılında Hz. Peygamber'le 35 yaşında iken evlenen Zeyneb Bintu Cahş deri işleme ustasıdır. Ham deriyi, o devrin usulünce debbağlayarak işlemekte, sonra da ondan kullanılacak eşyalar dikip satmaktadır. Başka rivayetlerde rastladığımız bazı açıklamalardan, bu iş için, Hane-i Saadet'te bir de müstakil oda, bugünün tabiriyle bir iş atölyesi bulunduğunu anlamaktayız. Şöyle ki: Bilindiği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), İslam'ın tebliğ ve ahkâmın teşrî yeri olan Medine hayatında, siyasî ve dinin neşrine dönük maksadlarla birçok kadınla evlenmiş ve her izdivacında yeni hanımı için müstakil bir hücre inşa ettirmişti. Böylece Mescid'in avlusunda, hanımları adedinde hücreleri olmuştu. Bunlar tek katlı, yan yana birbirleriyle bitişik, önü mescidin avlusuna açılan yapılardı. Resulullah'ın sırf kendine mahsus başka bir hücresi yoktu. Her gün sırayla hanımlarından birinin yanında kalıyor idi. Bir ara hanımlar arasında çıkan bir huzursuzluk sebebiyle, onları te'diben bir ay ayrı yaşamaya karar verdi. Îla da denen bu hâdiseyi anlatan rivayetler bu hücrelerden birinin üst kısmına inşa edilmiş ziyade bir odadan bahsetmektedir. Bu oda bir ikinci kattır; hurma kütüğünden yapılmış merdivenle çıkılmaktadır. Buraya meşrübe denmektedir.

Sabah namazından sonra, her gün, mesidde kalıp kuşluk vaktine kadar ashabıyla sohbet eden Resulullah, o gün namazı kılar kılmaz, hiç bir kelam etmeden doğru meşrübeye çıkar. Ashab, haklı olarak, mühim bir hâdise var zannıyla telaşlanır. Hz. Ömer, peşinden gitme cesaretini gösterir, fakat kapıda bekleyen hizmetçi Resulullah'ın girme izni vermediğini belirtir. Hz. Ömer, birkaç kere gider gelir, izin ister, her seferinde reddedilir. Dördüncü müracaatta huzur-u risalet penahiye kabul edilir.

Hz. Ömer'in bu oda ile ilgili tasviri, Resulullah'la geçen konuşmaları birçok teferruata şamildir. Bir kısmı konumuzu ilgilendirmez. Ancak oradaki müşahedelerinden bazıları mevzumuz açısından son derece ehemmiyet taşır. Zira onların tahlilinden burasının mûtad olarak deri işleme atölyesi olduğunu anlıyoruz. Zira, Hz. Ömer bize, gördüğü eşyalar meyanında duvara asılmış üç adet deriden (ühüb) ve deri işlemede kullanılan maddeden (karaz) bahsetmektedir. Şarihler ühüb kelimesinin ihhab'ın cem'i (çoğulu) olduğunu söyler ve işlenmemiş deri manasına geldiğini belirtir. Hatta bazan mutlak deri manasına kullanıldığı da olmuştur. Buhârî Şarihi İbnu Hacer - bir başka rivayette ühüb yerine efik kelimesinin kullanılmış olmasından hareketle- şöyle der: "Görünen o ki, ihab'dan burada kastedilen şey debbağlanmağa başlamış fakat henüz işlenmesi tamamlanmamış deridir. Nitekim Semmak İbnu'l-Velid'in rivayetinde efik kelimesi kullanılmıştır, efik debbağlanması tamamlanmamış deri demektir." Bu açıklamayı te'yid eden bir başka karine, bazı rivayetlerde bu derilerin pis koku neşrettiklerine dair gelen teferruattır.

Hele yerde bir sa' miktarında arpa ve bir o kadar da, deri debbağlamada kullanılan karaz maddesinin bulunması, bu odanın deri debbağlamada kullanılan bir atölye olduğunu ifadede tamamlayıcı bir delil olmaktadır. Lügatler karazın selem ağacının yaprağı olduğunu, bu meyvenin deri debbağlamada kullanıldığını belirtir. Hz. Ömer'in tasvirlerinde Resulullah'ın başucunda asılı olduğu belirtilen bu derilerin sathî bir nazarla "namaz tavsif etmek başka rivayetlerde gelen tasrihata ters düşmekten başka, burada belirtmeye çalıştığımız mühim bir ibreti gölgelemektedir.

Bu odanın Zeyneb (radıyallahu anhâ)'in deri işlediği yer olduğu açıktır. Bugünün tabiriyle iş atölyesi, yani deri işleme işinde usta olan ve pek çok rivayette, Resulullah'la evlendikten sonra da mesleğini icra ettiği teyid edilen Zevcat-ı Tahirat'tan Zeyneb Bintu Cahş'ın deri işleme atölyesi.

Şunu da kaydetmede fayda var: Resulullah'ın zevcelerinden Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) de deri işlemektedir. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine evlenme teklifini yapmak üzere uğradığı sırada deri debbağlamakta olduğunu, elindeki karaz bulaşığını yıkayarak Resulullah'ı içeri aldığını belirtir. Evlendikten sonra bunun meslek icra edip etmediğini bilmiyoruz. Ancak Zeyneb validemizin bu işi devam ettirdiği rivayetlerde pek sarih.

Burada şu soru hatıra gelebilir: İslam fıkhına göre, kadının nafakası kocasına aittir, gelir getirecek bir işle meşgul olmak mecburiyetinde değildir. Aleyhissalâtu vesselâm da zevcelerinin nafakasını temin etmekte idi. Bunun cevabı şudur: İslam, kadını çalışmaya mecbur etmez; bu doğru, ama illa da çalışmayacaksın da demez. Kocasının izni tahtında, kadının çalışmasıyla ilgili, İslam'ın derpiş ettiği şartlar çerçevesinde kadının çalışmasına hiç bir dinî engel yoktur, çalışabilir. Nitekim Hz. Zeyneb validemiz, nafakasını temin için değil, Allah yolunda harcamak için çalışmış ve kazancının tamamını fakir fukaraya, dul ve yetimlere harcamıştır. Hz. Aişe'nin onunla ilgili bir tasviri şöyle: "Ben Zeyneb kadar çok hayır yapan, onunki derecesinde sadaka veren, öylesine sıla-i rahimde bulunan, Allah'a yaklaştıran amellere onun kadar nefsini bezleden bir başka kadın bilmiyorum." Yine Hz. Aişe'nin anlattığına göre bir gün Hz. Peygamber: "İçinizde bana en çabuk kavuşacak olan, kolu en ziyade uzun olanınızdır" buyurur. Resulullah'ın vefatından sonra hanımları kim erken ölecek, bunu belirlemek üzere duvar üzerinde zaman zaman kollarının uzunluğunu ölçerler. Hz. Zeyneb, cüsse itibariyle hepsinden küçük olduğu için bu ölçüşmede daima kaybeder. Ancak Hz. Aişe der ki: "Zeyneb ölünceye kadar bu ölçüşmeyi yaptık. Ne zaman ki aramızda ayrılıp Aleyhissalâtu vesselâm'a ilk kavuşanımız oldu, o zaman anladık ki, Resulullah "uzun ellilik"le sadakayı kastediyormuş. Çünkü, Zeyneb el sanatı icra eden bir kadındı, deri debbağlar, deriden eşya diker, (satar, parasını) Allah yolunda sadaka yapardı." İbnu Sa'd bir rivayetinde, Hz. Zeyneb'in vefat ettiği zaman tek dirhem ve tek dinar bırakmadığını, bütün kazandıklarını sağlığında tasadduk etmiş bulunduğunu bildirir ve Zeyneb'in fakirlerin (ve dulların) sığınağı olduğunu belirtir. Buradaki "bütün kazandıkları" içerisinde Hz. Ömer'in tahsisatı da var: Hz. Ömer (radıyallahu anh), Resulullah'ın diğer zevceleri gibi ona da yıllık 12 bin dirhem bağlamış idi. Bunu almak zorunda kalan Zeyneb validemiz, alır almaz tamamını yakınları ve yetimleri arasında taksim eder ve "Allahım Ömer'in bir başka ihsanını nasip etme, bu fitnedir" diye duada bulunur ve makbul olan duanın bereketine o yıl içerisinde Rahmet-i Rahman'a kavuşur. Kefenini kendi kazancından hazırlamış olan Zeyneb (radıyallahu anhâ), Halife Ömer (radıyallahu anh)'in de kendisi için göndereceği kefenin tasadduk edilmesini vasiyet eder ve yerine getirilir.

Mü'minlerin muhterem annelerinden olan Hz. Zeyneb Bintu Cahş'la ilgili olarak kaydedilen bu rivayetlerden çıkarılacak birkaç mühim prensip var: **1-** İslam kadını, hiç bir maddî ihtiyacı olmasa bile boş durmamalıdır. Kazanmalı, Allah yolunda harcamalıdır. **2-** Kadının evinde yapacağı işe, kocası mani olmamalı, kolaylık göstermeli, imkan hazırlamalıdır: Çünkü rehberimiz Fahr-i Âlem (aleyhissalâtu vesselâm) öyle yapmıştır. Zeyneb validemiz, Resulullah'ın gıyabında, O'nun haberi olmadan bunu yapması mümkün değildir. Hz. Zeyneb öylesine sünnete bağlı, ölümünden sonra bile olsa Resulullah'ın emir ve irşadlarına öylesine sadıktır ki, aksini düşünmek mümkün değil. Ebu Hureyre der ki: "Veda Haccı esnasında Aleyhissalâtu vesselâm, hanımları için bu haccın sonuncu hacc olması gerektiğini irşad buyurmuştu. Resulullah'ın vefatından sonra Sevde ile Zeyneb hariç hepsi hacc yaptılar, ama onlar yapmadı. Bu ikisi: "Resulullah'ın o sözünü işittikten sonra bizi vallahi hiçbir hayvan hareket ettiremez" dediler ve Medine'den dışarı çıkmadılar."

3- Bu hadislerden çıkaracağımız diğer bir prensip, İslam kadını öncelikle evinde icra edebileceği iş ve mesleklerde maharet kazanmalı, İslam cemiyet kadınlarına o istikamette formasyon vermelidir. **4-** Çalışmak ar değildir. Kişinin mevkii, makamı, maddî durumu ne kadar yüce olursa olsun, çalışmak evladır: Peygamber hanımı bile, ihtiyacı olmadığı halde çalışmayı ihmal etmemiştir, hem de deri işlemek gibi nahoş kokulu bir meslekte.

İçinde bulunduğumuz devrin gündemini işgal eden kadının çalışması meselesinde Zeyneb Bintu Cahş (radıyallahu anhâ) hadisesinden alacağımız ibretler olmalıdır.651

لُج َر ِرْهَّنلا ِءا َر َو ْنِم ُج ُرْخَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق : ُلوُقَي هنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
ًاهيِلَع ُتْعِمَس] :لاَق ورْمَع ُنْب ِل َِه نعو ـ25 □2255ـ ،# ِ هاللّ ِلوُس َرِل ٌشْي َرُق
نِهكَمُي ْوأ ُئَطوُي ٌروُصْنَم ُهَل ُلاَقُي ٌلُج َر ،هِتَمِهدَقُم ىلَع□ Œتَنهكَم اَمَك ٍدهمَحُم ِل
ُلاَقُي ُهَل ُثا َّرَح ، ُث ِراَحْلا ،

دواد وبأ هجرخأ .[ُهُتَباَجإ : لاَق ْوأ ،ُه ُرْصَن ٍنِم ْؤُم ِهلُك ىلَع ٌب ِجا َو .

"Maveraunnehir'den bir adam çıkacak, ona el-Haris Harras (çiftçi) [el-Haris İbnu Harras] denecek. (Ordusunun) önünde Mansur denen bir adam olacak. Bu zat Al-i Muhammed için (malıyla, hazineleriyle, silahıyla zemin) hazırlayacak, hilafeti mümkün kılacaktır. Tıpkı Kureyş'in Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a mümkün kıldığı gibi. Ona yardımcı olmak her Müslümana vacib olmuştur -veya ona icabet etmesi vacip olmuştur dedi.-" [Ebu Davud, Mehdi 1, (2452).]652

AÇIKLAMA:

1- Burada, Aleyhissalâtu vesselâm, istikbalde Maveraunnehir bölgesinden çıkacak salih bir kimseden ve onun îfa edeceği güzel hizmetlerden bahsetmekte, haber vermektedir. Çıkacak olan bu salih zat, imkanlarıyla Al-i Beyt'in hilafete geçmesi için zemin hazırlayacak, yardımcı olacaktır. Al-i Muhammed'den maksad, ammeten Resulullah'ın nesl-i mübareklerinin hepsidir. Şarihler, bundan maksadın hassaten Muhammed Mehdi olduğunu söylerler. Öyleyse bu zatın, Al-i Beyt'e yardımcı olup, düşmanlarına karşı destek vereceği, maddî ve manevî imkanlarıyla muavenet edeceği belirtilmektedir.

Kureyş’in Resulullah'a desteği malum. Ancak "Kureyş'ten inananların" diye kayıtlamak gerekir. İnananlar dışında sadece Ebu Talib, Resulullah'a destek vermiştir.

2- Hadisin sonunda Al-i Beyt'e destek verecek olan el-Haris'e yardım etmenin Müslümanlara vacib olduğu bildirilmektedir. İfadenin zahiri yardımın el-Haris'e yönelik olduğunu ifade ederse de, onun komutanı durumundaki Mansur'a yönelik olması daha uygun gözükmektedir. Alimlerin çıkardıkları mana nokta-i nazarından Mehdiye yardım vacib olmaktadır.

3- Ravi, sonda bir şekk ifade etmektedir. Vacib olan yardım mı, yoksa davetine icabet mi? Gerçek her iki durumda da aynı neticeye ulaşılmaktadır: Bu salih kişiye yardım edilmelidir. Son olarak belirtelim ki, rivayet zayıftır.653

حَبْصأَف .اَهُتْقَلْطأ َّمُث اَه ِحْشَكِب ُتْذَخأَف ٌةأ َرْما يِب ْت َّرَم : هنَع ُ هاللّ َي ِض□ َر ِمْهَس وُبأ َلاَق] :لاق ِريِثك يبأ نبا نعو ـ25 □2252□

هاللّ ُلوُس َر□ #

هجرخأ .[يِنَعَياَبَف ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُدوُعأ َ يِهنإ َو .ىَلَب : ُتْلُقَف ؟ ِسْم‘إِب ِةَبْذَجْلا ِب ِحاَصِب َتْسَلأ : َلاَقَف . ُهُتْيَتأَف َساهنلا ُعِياَبُي ِةَنيِدَمْلا يف

نيزر .

14. (5585)- İbnu Ebi Kesir anlatıyor: Ebu Sehm (radıyallahu anh) dedi ki: "Bana [Medine'de] bir kadın uğramıştı. Böğründen tuttum, sonra saldım. Sabahleyin Aleyhissalâtu vesselâm halktan biat almaya başladı. Yanına ben de gittim.

"Dün kadını tutan değil misin sen?" diye sordular.

"Evet! Ama bir daha yapmayacağım ey Allah'ın Resulü!" dedim. Benim biatımı da aldı." [Rezin tahric etmiştir. Hadis, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde mevcuttur (5, 293).] 654

İKİNCİ FASIL

CANSIZLARIN RESÛLULLAH'A KONUŞMALARI, BOYUN EĞMELERİ

لَبَج ًَو ٌرَجَش ُهَلَبْقَتْسا اَمَف ،اَهيِحا َوَن ِضْعَب يف اَنْج َرَخَف ،ةَّكَمِب #ِ هالّ□ ِلوُس َر َعَم ُتْنُك] :لاق هنَع ُ هالّ َي ِض َر ٍهيلَع نع ـ2 □2255□

يذمرتلا هجرخأ .[ِهالّ َلوُس َر اَي َكْيَلَع ُم ًَّسلا :ُلوُقَي َوُه َو ّ◌ّإ .

1. (5586)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Mekke'de idim. Beraberce bir tarafına gitmiştik. O'nun karşısına çıkan her ağaç, her dağ O'na selam veriyor ve: "Allah'ın selamı üzerine olsun ey Allah'ın Resulü!" diyordu." [Tirmizî, Menakıb 8, (3630).]655

بهنِإ ،ُتْثِعُب َيِلاَيَل َّىلَع ُمِهلَسُي َناَك ًارَجَح ًةَّكَمِب َّنِإ #ِ هالّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هالّ َي ِض َر ة َرُمَس ِنْب ِرباج نعو ـ5 □2255□

ا ُهُف ِرْع Œيذمرتلاو ملسم هجرخأ .[َن .

2. (5587)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mekke'de bir taş var, peygamberlik geldiği zaman günler boyu bana selam verdi, şu anda o taşı biliyorum." [Müslim, Fezail 2, (2277); Tirmizî, Menakıb 7, (3628).]656

نأ :َلاَق ِ؟ هالّ ُلوُس َر َكَّنأ ُف ِرْعأ َمِب :َلاَقَف ،#ِ هالّ ِلوُس َر ىلا ٌّيِبا َرْعأ□ ءاَج] :لق امهنَع ُ هالّ َي ِض َر ٍساَبع نبا نعو ـ5 □2255 :َلاَق َو ،#ِ هالّ ِلوُس َر ىلا َطَقَس ىتَح ِةَلْخَّنلا َنِم ُل ِزْنَي ُقْذِع ْلا َلَعَجَف ،ُهاَعَدَف ِ، هالّ ُلوُس َر يِهنأ يِل ُدَهْشَيَف ِةَلْخَّنلا َنِم َقْذِعْلا اَذه ُوُعْدأ

كِع ِض ْوَم ىلا ْع ِج ْرِا :#ِ هالّ ُلوُس َر ُهَل َلاَق َّمُث ِ؛ هالّ َلوُس َر اَي□ . َكْيَلَع ُم ًَّسلا

يذمرتلا هجرخأ .[ٌّيِبا َرْع'ا َمَلسأَف ،َمَأَتْلا َو ِهِع ِض ْوَم ىلا َداَعَف .

3. (5588)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir bedevi gelerek Aleyhissalâtu vesselâm'a: “Senin Allah elçisi olduğunu ne ile bileyim?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hurma ağacından şu salkımı çağırmamla. O benim Allah'ın elçisi olduğuma şehadet eder!" dedi ve onu çağırdı. Salkım, ağaçtan inmeye başladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına düştü ve: "Selam senin üzerine olsun ey Allah'ın Rsulü!" dedi. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm ona: "Haydi yerine dön!" emrettiler. Salkım, yerine döndü ve eski yerine kaynadı. Bedevi (bu manzara karşısında) Müslüman oldu." [Tirmizî, Menakıb 9, (3632).] 657

ةَلْيَل ِهن ِجْلاِب # ًّيِبَّنلا َنَذآ ْنَم ًاقو ُرْسَم ُتْلأَس :ُلوُقَي ُ هاللّ ُهَم ِح َر ِبأ□
ُتْعِمَس] :لاق ٍنمح هرلادبع ِنْب ِنْعَم نعو ـ5 □ 2255□

ناخيشلا هجرخأ .[ٌة َرَجَش ْمِهِب ْتَنَذآ :َلاَق ُهَّنأ ٍدوُعْسَم َنْبا يِنْعَي ، َكوُبأ .
ِينَثَّدَح :َلاَقَف ؟َنآْرُقْلا اوُع َمَتْسا

4. (5589)- Ma'n İbnu Abdirrahman anlatıyor: "Babam merhumu dinledim. Diyordu ki: "Mesruk'a sordum: "Kur'anı dinledikleri gece, cinleri(n geldiğini) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kim haber verdi?" Bana şu cevabı verdi: "Baban, yani İbnu Mes'ud bana bildirdi ki: "Onların yani cinlerin geldiğini bir ağaç haber verdi." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 32; Müslim, Salat 153, (450).] 658

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere (3. cilt 229) Resulullah'ın cinlerle görüşmesi mevzubahistir. Görüştüğünü te'yid eden rivayetle birlikte bunu reddeden rivayet de vardır. Teferruata girmeden şu kadarını söyleyeceğiz: Rivayetlere göre, Resulullah'ın cinlerle iki sefer görüşmesi vardır: Biri hicretten üç sene evvele aittir. Mekke'dedir. Diğeri, hicretten sonraya aittir ve Medine'dedir. İbnu Hacer cinlerin birinci gelişini, gökten haber almalarının şahaplarla önlenmesiyle izah ederken, ikinci gelişlerini Müslüman olmak maksadlarıyla açıklar. Sadedinde olduğumuz rivayet, cinlerin Resulullah'ı gıyabında dinlediklerini, fakat ağaçların bunu Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verdiğini te'yid etmektedir.

Resulullah'ın cinlerle mülakatı sırasında yanında İbnu Mes'ud var mıydı, meselesi de münakaşa edilmiştir. Bu rivayetin Müslim'de kaydedilen bir diğer veçhinde sarih olarak, İbnu Mes'ud'un o mülakatta hazır bulunmadığı ifade edilir. Esasen aksini ifade eden rivayet zayıf bulunmuştur. 659

نَح ِهْيَلَع َبَطَخَف َرَبْنِمْلا ُهَل اوُعَنَص اَّمَلَف ٍعْذ ِج ِق ْزِل بلا # ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َبَطَخ] :لاق هنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ2 □2255□

يذمرتلا هجرخأ .[َنَكَسَف ُهَّسَمَف # َل َزَنَف .ِةَقاَّنلا َنيِنَح ُعْذ ِجْلا .

5. (5590)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hurma kütüğüne dayanarak hitapta bulun(ur)du. (Duyulan ihtiyaç üzerine) ona bir minber yaptılar, onun üzerinde hutbe vermeye başladı. Hurma kütüğü Aleyhissalâtu vesselâm'ın kendisini terketmesi üzerine) bir deve inleyişi gibi inleyip ağlamaya başladı. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) minberden inip kütüğü meshedip okşadı. Kütük inlemeyi bırakıp sükûnet buldu." [Tirmizî, Menakıb 9, (3631).] 660

AÇIKLAMA:

Daha önce izahı geçtiği üzere, Mescid-i Nebevî'de cemaatın artmasıyla arkada kalanlar Aleyhissalâtu vesselâm'ın konuşmalarını yeterince işitemez olurlar. Bunun üzerine, hutbelerin yüksekçe bir yerden verilmesi zaruret haline gelir ve bir minber inşa edilir. Resulullah minberin inşasından sonra, daha önce hutbe sırasında dayandığı hurma kütüğünü terkederek minberin üzerinden hutbe vermeye başlar. Kütük bu ayrılığın tesiriyle inler ve deve gibi ses çıkarır. Hadisin Buhârî'de, Hz. Cabir'den gelen veçhinde kütüğün çocuk gibi bağırdığı ifade edilir. Bu vak'a, mescidde çok sayıda kimsenin huzurunda cereyan etmiş olduğu için, pek çok sahabi tarafından rivayet edilmiştir, lafzî mütevatirlerden biridir. Teysir, hadisin Tirmizî'de gelen Hz. Enes veçhini kaydetmiştir. 661

ÜÇÜNCÜ FASIL

YİYECEK VE İÇECEKLERİN ARTIP BEREKETLENMESİ

هوُد ِجَي ْمَلَف َءوُض ْوُلا ُسأَّنلا َسَمَتْلاَف ،ِرْصَعْلا ة َّص ِتَناَح َو ،# ِ هاللّ .
َلوُس َر ُتْيأ َر] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ2 2252ـ ْنَع ُساَّنلا أَّض َوَتَف
ِهِعِباَصأ ِتْحَت ْنِم ُعَبْنَي َءاَمْلا ُتْيأ َرَف :َلاَق .ُهْن ِم اوُئَّض َوَتَي ْنأ َساَّنلا َرَمأ َو
هيف ُهَدَي َعَض َوَف ،ٍءوُض ُوِب # يِتُأَف

دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .[ْمِه ِر ِخآ .

1. (5591)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ikindi namazının vakti girince gördüm. Halk abdest alacak su arıyordu, bulamadılar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a abdest suyu getirildi. Hemen elini içine koydu ve halka ondan abdest almalarını emretti. Enes der ki: "Ben suyun parmaklarının altından kaynadığını gördüm. Halk en sonuncuya varıncaya kadar abdestini aldı." [Buharî, Vüdu 32, Menakıb 25; Müslim Fezail 5, (2279); Muvatta, Taharet 32, (1, 32); Nesâî, Taharet 61, (1, 60); Tirmizî, Menakıb 12, (3635).] 662

شَهَجَف ،أَّض َوَتَف ،ٌة َوْك َر ِهْيَدَي َنْيَب َو ؛# ِ هاللّ َلوُس َر ا ْوَتأَف ،ةَيِبْيَدُحْلا َم
يِف َّرلا ةَوْك ،ِة ـ2255 5ـ نعو ٍرباج َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق : [عَطِش َساهنلا ُو َيْ
ُهَدَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َعَض َوَف ،َكْيَدَي َنْيَب اَم َّإ ُب َرْشَن َو ِهِب َأَّض َوَتَن اَم
اَنَدنِع َسْيَل :اوُلاَق ؟ْمُكَلاَم :َلاَقَف .ُه َوْحَن ُساَّنلا َسَمَخ أَّنُك ؛اَناَفَكَل ٍفْلأ َةَئاِم أَّنُك
ْوَل :َلاَق ؟ٍذِئَم ْوَي ْمُتْنُك ْمَك :ٍرِباَجِل َليِق .اَنْب ِرَش َو نوُيُعْلا ِلاَثْمأَك ِهِعِباَصأ
َنْيَب ْنِم ُروُفَي ُءا َمْلا َلَعَجَف

ناخيشلا هجرخأ .[ًةَئاِم َة َرْشَع.

2. (5592)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hudeybiye günü, halk usandı, Aleyhissalâtu vesselâm'a geldiler. Resulullah'ın önünde deriden mamul bir su kabı vardı, abdest aldı. Halk ona doğru sokuldu. Bunun üzerine: "Neyiniz var?" diye sordu.

"Yanımızda abdest almaya ve içmeye önünüzdekinden başka suyumuz kalmadı!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm, derhal ellerini kaba koydu.

Derken parmaklarının arasından su kaynamaya başladı, tıpkı gözelerin kaynaması gibiydi. Hepimiz ondan içtik."

Hz. Cabir'e:

"O gün kaç kişiydiniz?" denildi.

"Eğer, biz yüz bin de olsak su yetecekti, ama biz bin beş yüz kişi idik." cevabını verdi." [Buharî, Menakıb 25, Megazî 35, Tefsir Feth 5, Eşribe 31; Müslim, İmaret 67, (1856).] 663

نا َوْض ِهرلا َةَعْيَب َحْتَفْلا ُّدُعَن ُنْحَن َو ،اًحْتَف َحْتَف َناَك ْدَق َو ،ةَّكَم َحْتَف□
َحْتَفْلا ُمُتْنأ َنوُّدُعَت] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ءارْبلا نعو ـ5 □2255ـ ،اَهاَتأَف ،#
ِّيِبَّنلا َكِلذ َغَلَبَف ،ًةَرْطَق اَهيِف ْكُرْتَن ْمَلَف اَهاَنْح َزَنَف . ٌرْئِب ُةَيِبْيَدُحْلا َو ،ًةَئاِم َة
َرَشَع َعَب ْرأ :# ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم اَّنُك ،ةَيِبْيَدُحْلا َم ْوَي اَنْئِش اَم اَنْتِ َرَدْصأ اَهَّنِإ
َّمُث .ٍديِعَب َرْيَغ اَهاَنْك َرَتَف اَهيِف ُهَّبَص َّمُث .اَعَد َو َضَمْضَمَت َو أًَضوَتَف ،ٍءاَم
ْنِم ٍءاَنِإب اَعد َّمُث اَه ِريِفَش ىلَع َسَلَجَف

يراخبلا هجرخأ .[اَنُباَك ِر َو ُنْحَن .

3. (5593)- Hz. Bera (radıyallahu anh)'dan rivayete göre demiştir ki: "Siz Fetih deyince Mekke'nin fethini anlıyorsunuz. Evet Mekke'nin fethi bir fetihtir. Ancak biz sahabiler, fetih deyince, Hudeybiye günündeki Bey'atu'r-Rıdvan'ı anlardık. Biz o zaman, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında bin dört yüz kişi idik. Hudeybiye bir kuyu(nun adı)dır. Biz o kuyunun suyunu tamamen aldık, tek damla bırakmadık. Bu durum Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşmıştı. Derhal kuyunun yanına geldi, kenarına oturup bir kap su istedi. Elini yıkadı, ağzına su alıp [kuyuya püskürttü] ve dua etti. Sonra suyu kuyuya döktü. ["Onu bir müddet terkedin" dedi.] Biz kuyuyu terkedip biraz uzaklaştık. Az sonra kuyu bize ve bineklerimize yetecek kadar su saldı." [Buharî, Enbiya 25, Megazî, 35.] 664

ŒElلَقَف ٍرَفَس يف # ِهِيِبَّنلا َعَم اَّنُك ،اًفيِوْخَت اَهَنوُّدُعَت ْمُتْنأ َو ،ًةَك َرَب ِتاَي□□
ُّدُعَن اَّنُك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ5 □2255ـ ، ِك َراَبُمْلا
ٍءاَنِإب ِهيِف ٌءاَم َق ٌليِل ،فأدْخَلَ ُّيِبَّنلا # ُهَدَي ِهيِف َّمُث َلاَق : َّتَح ىلَع ِروُهَّطلا
َو َوُه ْيُؤ ْكَلُ] . أخرجه البخاري ءاَمْلا ،َلاَقَف :اوُبُلْطا ًةَلْضَف ْنِم ٍءاَم اوُءاَجَف
ْدَقَلَف ْتَيأ َر ْءاَمْلا َيِنْبَع ْنِم ِنْيَب ِهِعِباَصأ . َو ْدَقَل اَّنُك ُعَمْسَن َحيِبْسَت ِماَعَّطلا
َو ْرَبلا ُةَك ْنِم هاللّ ِ َتاَعلَب.

يئاسنلاو يذمرتلاو .

4. (5594)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerini bereket addederdik, siz ise onları bir korkutma vesilesi sayıyorsunuz. Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte bir seferde bulunuyorduk. Suyumuz azaldı.

"Bana (bir parça) artık su arayın!" buyurdular. İçerisinde azıcık su bulunan bir kap getirdiler. Aleyhissalâtu vesselâm elini içine soktu ve: "Haydi temiz, mübarek suya gelin. Bereket Allah Teala hazretlerindendir!" buyurdular. Yemin olsun, suyun parmaklarının arasından kaynadığını gördüm. Vallahi biz, yenmekte olan taamın tesbihini işitirdik." [Buharî, Menakıb 25; Tirmizî, Menakıb 14, (3637); Nesâî, Taharet 61, (1, 60).] 665

ضْعَب ِرْحَنِب اوُّمَه بهتَح ،ِم ْوَقْلا ُدا َو ْزأ ْتَذَفَنَف ٍريِسَم يف # ِهِيِبَّنلا َعَم اَّنُك]□
:لاق هنَع ُهاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 □2252ـ ِهرُبْلا وُذ ُهَءاَجَف َلَعَف َف
اَهْيَلَع َ هاللّ َت ْوَعَدَف .ِم ْوَقْلا ِدا َو ْزأ ْنِم َيقَب اَم ُتْعَمَج ْوَل ! ِهاللّ َلوُس َر اَي
:هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقف .ْمِهِلِئاَمَح اَعَدَف .َءاَمْلا ِهْيَلَع َنوُب َرْشَي َو
ُهَنوُّصُمَي اوُناَك :َلاَق ؟ى َوَّنلاِب َنوُعَنْصَي اوُناَك اَم :َليِق .ِهِتا َوَنِب ِةا َوَّنلا وُذ َو
،ِه ِرْمَتِب ِرْمَّتلا وُذ َو ،ِه ِهرُبِب

لَخَد ّاَإ اَمِهيِف ٌّكَاش ُرْيَغ ٌدْبَع اَمِهِب ُ هاللّ َنقْلَي ،َـ هاللّ ُلوُس َر يِهنأ َو ُ هاللّ ّاَإ□
َهلاِإ َ ْنأ ُدَهْشأ :َكِلذ َدْنِع َلاَق َّمُث .ْمُهَدِوا َزَم ُم ْوَقْلا ٌ َم بهتَح اَهْيَلَع

ملسم هجرخأ .[َةَّنَجْلا .

5. (5595)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber bir seferde idik. Derken bir ara halkın azığı tükendi. Bineklerinden bazısını kesmek istediler. Hz. Ömer, (Aleyhissalâtu vesselâm'a müracaat ederek): "Ey Allah'ın Resulü! Ben cemaatin geri kalan yiyeceklerini toplasam da sen onlar üzerine -bereketlenmeleri için- dua ediversen daha iyi olur, (bineklerimizi kesmeyiz)!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da öyle hareket etti. Buğdayı olan buğdayını, hurması olan hurmasını, (hurma) çekirdeği olan da çekirdeğini getirdi."

"Çekirdekle ne yapıyorlardı?" diye sorulunca açıkladı: "Halk onu emiyor, üzerine de su içiyorlardı. Resulullah dua buyurdu. (Taam öylesine bereketlendi ki) herkes azık kaplarını yiyecekle doldurdu.

Aleyhissalâtu vesselâm bu İlahî ikram karşısında: "Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve ben O'nun resulüyüm. Bu iki kaziyede şüpheye düşmeden Allah'a kavuşan cennete gidecektir" buyurdu." [Müslim İman 44, (27).] 666

يتأ َرما ىلا ُتْأَفَكْنَاَف ،ًاديَدش ًاصم َخ # ِ هاللّ ِلوُس َرب ُتيأ َرَف ِقَدْنَخلا ِرْفَح□ يف أنُك] :لاق هنع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2255ـ اَهتَحَبَذَف ٌن ِجاَد ٌةَميَهُب اَنَل َو ِريعَش ْنِم ٌعاَص ِهيف ًابا َر ِج ْتَج َرْخأَف ؟ًاديَدش ًاصَمَخ # ِهِبَّنلاِب ُتيأ َر ِهِنَاَف ؟ٌءَش ِكَدنِع ْلَه : ُتْلُقف #ِ هاللّ ِلوُس َرِب ِينْح ِضْفَت َ :يتأ َرما ِتَلاَقف .# ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ُتْيَل َو َّمُث اَهِتَم ْرُب يف اَهُتَّطَق َو يغا َرَف ىلا ْتَغ َرَف ِريِعَّشلا ِتَنَحطو ، َكَعَم ٌرَفَن َو ْتَنأ َلاَعَتف .اَنَدنِع َنا َك ٍريِعَش ْنِم ًاعاَص اَنَحط َو اَنَل َةَميَهب اَنحبَذ ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقف ؛ُهَت ْر َراَسَف ،ُهَعَم ْنَم َو ُهتْئ ِجَف بهتَح ْمُكَني ِجَع ِن َرِبْخَت ًَو ْمُكَتَم ْرُب ّنَل ِزْنُت َ َلاَق َّمُث . ْمُكِب ًه َّيحَف ًار ُؤْس َعَنَص ْدَق ًاربَاج َّنِا ِقَدْنَخلا َلها َاي :ِهِت ْوَص ىَلْعأِب َحاَصَف ُتْج َرْخأَف . ِيل ِتْلُق ِيذهلا ُتْلَعَف ْدَق : ُتْلُقف . َكِب َو َكِب : ْتَلاَقف ،ِيتأ َرما ُتْئ ِج بهتَح َساهنلا ُمُدْقَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َءاَج َو ُتْئ ِجَف ،َئ ِجا

مُث َك َراَب َو ِهيِف َقَصَبَف َني ِجَعلا□□

□ هللاِب ُمِسْقُأَف ٌفْلأ ْمُه َو اَهيِل ِزْنُت ًَو ،ِكِتَم ْرُب ْنِم ي ِحَدْقا َو ، َكَعَم ْزِبْخَتْلَف ًة َزِباَخ يِعْدِا :َلاَق َّمُث .َك َراَب َو اَهيِف َقَصَبَف ِةَم ْرُبلا ىلا َدَمَع

ريغصت « ُةَميهُبلا».ناخيشلا هجرخأ .[َوُه اَمَك ُزَبْخُي اَنَنِي ِجَع َّنِا َو ،َيِه اَمَك اوُلِغَتَل اَنَتَم ْرُب َّنِا َو ،اوُف َرَحْنا َو اوُك َرَت بهتَح اوُلَكَ' ةملك بهو ةزمهلاب « ُر ْؤُسلا»و.هيف ىبرتتو تيبلا فلأت يتلا ةاشلا « ُنجاهدلا»و.ىثنأ وأ ناك ًاركذ نأضلا دلو بهو ،ةميهب

اولاعت «ًه َّيح » ىنعمو .ةيسرافلاب ملكت دق # يبنلا نإ :اذه يف ىرهزلا' لاق.هيلإ ىعدي يذلا ماعطلاو ةميلولا اهانعم ،ةيسراف

اهتوص :اهطيطغو ،تلغ :ردقلا « ِتَّطَغ»و.اولجعو .

6. (5596)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hendek'in kazılması sırasındaydı. Aleyhissalâtu vesselâm'ın çok acıktığını gördüm. Hanımıma gelerek: "Yanında yiyecek bir şey var mı, Aleyhissalâtu vesselâm'ı çok acıkmış gördüm" dedim. İçerisinde bir sa' kadar arpa bulunan bir dağarcık çıkardı. Bizim evcilleşmiş bir koyuncuğumuz vardı. Zevcem koyunu kesti, arpayı da öğüttü. Ben işimi bitirinceye kadar o da bitirdi. Koyunu onun çömleğine parçaladım. Sonra Ayhissalâtu vesselâm'ın yanına döndüm. Hanımım: "Sakın beni

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı mahcup etmeyesin!" dedi. Ben Aleyhissalâtu vesselâm ve beraberindekilerin yanına geldim ve gizlice: "Ey Allah'ın Resulü! Bir hayvancığımız vardı kestik, evde bulunan bir sa' kadar arpayı da öğüttük. Haydi siz ve "Ey Hendek halkı! Ca'bir size ziyafet hazırlamış! Haydi buyurun!" diye bağırdı. (Bana da): "Ben gelinceye kadar tencereyi ocaktan indirmeyin, hamurunuzu da ekmek yapmayın!" buyurdular. Ben (eve) geldim. Halktan önce Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) geldi. Ben hanımıma uğramıştım. Bana: "Yaptığını gördün mü, (beni mahcup edeceksin), alacağın olsun" dedi. Ben de: "Senin söylediğini yaptım" dedim. Hemen hamuru çıkardım. Aleyhissalâtu vesselâm içine tükrüğünden koydu ve bereketle dua etti, sonra tencereye yöneldi, ona da tükrük koyup bereketle dua etti. Sonra zevceme: "Ekmek yapacak bir kadın çağır, seninle ekmek yapsın! Tencereden de kepçeyle al, onu ocaktan indirme!" diye talimat verdi. Gelenler bin kadardı. Allah'a yemin olsun hepsi de (doyuncaya kadar) yedi ve sofradan ayrıldı. Tenceremiz, olduğu gibi kaynıyordu. Hamurumuz ise, ekmek yapılıyor olduğu halde aynen (eksiksiz) duruyordu." [Buharî, Megazî 29, Cihad 188; Müslim, Eşribe 141, (2039).] [667]

ةَك َرَبْلاِب ًتَنِهِيف ُعْدِا،# ِ هاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف .ٍتاَرَمَتِب ًام ْوَي # ِ هاللّ□□
َلوُس َر ُتْيَتأ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَريره يبأ نعو ـ5 □2255ـ ِهيف َكَدَي ْل
ِخْدأ ًائْيَش ُهْنِم َذُخأَت ْنأ َتْد َرأ اَمَّلُك َو ،اَذه َكِد َو ْزِم يف ًتُهْلَعْجاَف ًتُهْذُخ :َلاَق
ًمُث ِةَك َرَبْلاِب ًتَنِهِيف يِل اَعَد ًمُث ،ًتُهَمَضَف يهتَح يِوْق ِح ُق ِراَفُي َ َناَك َو ،ُمِعْطُن َو
ُهْن ِم ُلُكأَن اًنُكَف ِ هاللّ ِليِبَس يف ًاقْس َو اَذك َو اَذَك ُهْنِم ُتْلَمَح ْدَقَلَف ، ُتْلَعَفَف .
ًارْثَن ُه ْرُثْنَت َ َو ُهْذُخ َو

ةبرقلا «ةدازملا».يذمرتلا هجرخأ .[ِهْيَلَع ُتْن ِزَحَف َطَقَسَف :ني ِز َر َدا َز ؛َعَطَقْنا
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُناَمْثُع َلِتُق َم ْوَي َناَك

راز“ا هب بمسف ،راز“ا هدش «وقحلا»و.ةياورلاو .

7. (5597)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün, elimde birkaç hurma olduğu halde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına geldim ve: "Ey Allah'ın Resulü, şunlara bereketle bir dua ediverin!" dedim. Hemen onları biraraya getirip, sonra onların bereketi için bana dua etti. Sonra: "Bunları al, şu erzak kabına koy. Her ne zaman bundan bir şey almak isteyince, elini içine daldır ve al. Sakın, içindekileri döküp dağıtma!" buyurdular. Ben de öyle yaptım. Ben bundan şu şu kadar vask miktarında Allah yolunda tasaddukta bulundum. Ayrıca biz ondan hem kendimiz yedik hem de başkalarına yedirdik. Onu belimden hiç ayırmadım. Bu hal, Hz. Osman'ın şehid edildiği güne kadar devam etti. O zaman koptu. (Rezin şu ilavede bulundu: "Ve düştü, buna çok üzüldüm.)" [Tirmizî, Menakıb (3838).][668] AÇIKLAMA: Bu kaydettiğimiz örnekler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duası hürmetine yiyecek ve içeceklerin bereket kazandığına ve miktarca arttığına delil olmaktadır. Bu çeşitten başka rivayetler de var. Bu hadiselerden bir tanesi ile ilgili rivayetlerin sayısı, mütevatir denecek seviyeye ulaşmaz ise de, hepsinin toplamı ulaşır ve böylece "Aleyhissalâtu vesselâm'ın duası ile yiyecek ve içeceklerin bereketlenmesi" hadisesi mütevatir olur ve ilm-i yakin ifade eder. Bu çeşit mütevatir hadislere manevî mütevatir denmektedir. [669]

DÖRDÜNCÜ FASIL

RESULULLAH'IN DUASININ MAKBUL OLMASI

ت رَ حُن ْدَق َو ، ٌسوُلُج ُهُباَحْصأ َو ٍلْهَج وُبأ َو ِتْيبْلا َدْنِع يِهلَصُي # ِ هاللّ ُلوُس َر
اَنْيَب] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نع ـ2 2255

م ْوقْلا نَقْشأ َثَعْبناَف ؟دَجَس اذإ ٍدهمَحُم ْيَفِتَك َنْيَب ُهَعَضْيَف ،ِن َ ُف ِنَب ٍرو
ُزَج َ َس ىلا ُموُقَي ْمُكُّيأ :ٍلْهَج وُبأ َلاَقَف .ِسْم ‘إِب ٌرو ُزَج ٌةَعَنَم ىِل ْتَناَك ْوَل ،ُرُظْنأ
ٌمِئاَق اَنأ َو ،ٍضْعَب ىلَع ُلِيمَي ْمُهُضْعَب َلَعَج َو ،اوُكَحْضَتْساَف .ِهْيَفِتَك َنْيَب ُهَعَض
َو ُّيِبَّنلا َدَجس اًَّمَلَف ،ُهَذَخأَف

ةَي ِرْي َوُج َيه َو ْتَءاَجَف ،اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمِطاَف َرَبْخأَف ٌتاَسْنإ َقَلَطْنا
بهتَح ،ُهَسأَر ُعَف ْرَي اَم ٌد ِجاَس # ُّيِبَّنلا َو ،ه ِرْهَظ ْنَع ُهْتَح َرَط ٍتا َّرَم َث َ َث
اَعَد اَعَد اَذإ َناَك َو ،ْمِهْيَلَع اَعَد َّمُث .ُهَت ْوَص َعَف َر ُهَت َ َص # نَضَق اًَّمَلَف .
ْمُهِمْتَشَت ِمْهيَلَع ٌتلَبْقأ َّمُث .ُهْنَع ُهْت َح َرَطَف َكْيَلَع َّمُهللا :َلاَق َّمُث .ُهَت ْوَعَد
اوُفاَخ َو ُك ِحَّضلا ُمُهْنَع َبَهَذ ُهَت ْو َص اوُعِمَس اًَّمَلَف .ًاثَث ٍشْي َرُقِب َكْيَلَع َّمُهللا
:َلاَق َّمُث .ًاثَث َلأَس َلأَس اَذإ َو َمَل َو َعِباَّسلا َرَكَذ َو ،ٍطْيَعُم ِيبأ ِنْب َةَبْتُع َو ٍف
َلَخ ِنْب َةَّيَمُأو َةَبْتُع ِنْب ِديِل َوْلا َو َةَعيِب َر ِنْب َةَبْيَش َو َةَعيِب َر ِنْب َةَبْتُع َو
ٍماَشِه ِنْب ِلْهَج ِيبأِب

هجرخأ .[ٍرْدَب ِبيلَق : ِبيِلَقْلا ىلا اوُب ِحُس َّمُث .ٍرْدَب َم ْوَي َع ْرَص بهمَس
َنيِذهلا ُتْيأ َر ْدَقَل ِهقَحْلاِب # ًادهمَحُم َثَعَب ِيذهلا َوَف .ُهْظَفْحأ

شركلا وه ليقو ،همأ نطب يف دلولا هيف نوكي يذلا وه « َّسلا».يئاسنلاو .
ناخيشلا

بذأب هديري نم ىلع ناسن“ا اهب عنتمي يتلا ةدشلاو ةوقلا «ةعنملا»و.ةثنؤم
ةظفللا نأ إ ىثنأ وا ناك ًاركذ ريعبلا «روزجلا»و

وطت مل يتلا رئبلا « ُبيلَقلا»و.هريغ وأ .

1. (5598)- Hz. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ka'be'nin yanında namaz kılarken, Ebu Cehl ve arkadaşları da orada oturuyordu. Bir gün öncesi bir deve kesilmişti. Ebu Cehl arkadaşlarına: "Falan ailenin kestiği devenin işkembesini kim getirip, secdeye gidince Muhammed'in omuzları arasına bırakacak?"

dedi. Oradakilerin en bedbahtı fırlayıp, işkembeyi kaptığı gibi, Aleyhissalâtu vesselâm secdeye kapanınca iki omuzu arasına bıraktı. Buna hepsi güldüler, (keyflerinden) birbirlerinin üzerine eğilmeye başladılar. Ben (biraz uzaklarında) ayakta durmuş onlara bakıyordum. Eğer bir destekcim olsaydı onu sırtından atardım. Resulullah secdede idi, başını kaldırmıyordu. Derken biri kalkıp Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)'ya haber verdi. O, henüz küçük bir kızcağızdı, geldi, işkembeyi sırtından yere attı. Sonra onlara yönelip, hakaretler savurdu. Aleyhissalâtu vesselâm namazını tamamlayınca, sesini yükseltti ve hepsine bedduada bulundu. Resulullah dua etti mi üç kere tekrar ederdi, bir şey isteyince de üç kere isterdi. Namazı bitince: "Allah'ım, Kureyş(in helakini) sana havale ediyorum!" dedi ve üç kere tekrar etti. Resulullah'ın sesi kulaklarına gelince onlardan gülme gitti. Duasından korkuya düştüler. [Beddua edince bu onlara çok ağır geldi. Zira onlar bu beldede yapılan duaların kabul edildiğini biliyorlardı.] Sonra Resulullah: "Ey Allah'ım, Ebu Cehl İbnu Hişam'ın, Utbe İbnu Rebia'nın, Şeybe İbnu Rebia'nın, Velid İbnu Utbe'nin, Ümeyye İbnu Halef'in, Utbe İbnu Ebi Muayt'ın helaklerini sana havale ediyorum" dedi. Bir yedinciyi de zikretmişti, aklımda tutamadım. Muhammed'i hak ile gönderen Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, Resulullah'ın ismen zikrettiği bu adamları, Bedir günü hep yerlere serilmiş gördüm. Bunlar, sonra da kuyuya, Bedir kuyusuna sürüklenip atıldılar." [Buharî, Vudu 69, Salat 109, Cihad 98, Cizye 21, Menakıbu'l-Ensar 29, Megazî 7; Müslim, Cihad 107, (1794); Nesâî, Taharet 192, (1, 161).][670]

AÇIKLAMA:

Bu hadis birçok farklı meseleye şamil bulunmaktadır: * Müşriklerin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yaptıkları hakaretin derecesi, görüldüğü üzere, secde ederken üzerine -işkembe diye tercüme ettiğimiz, aslında hayvan yavrusunun içinde bulunduğu- torbayı atıyorlar. Bu büyük bir hakarettir. Resulullah bunları sabırla geçiştirir idiyse de, burada beddua ediyor. * Aleyhissalâtu vesselâm'ın bedduası ciddi bir korkuya sebep oluyor ve bu korku zaman zaman dile getiriliyor. Öyle ki, Resulullah'ın beddua ettiklerinden Ümeyye İbnu Halef, Bedir Savaşı için Mekke'de hazırlık yapılırken, öldürülmekten korkarak gitmek istemez, ancak Ebu Cehl'in ısrarına karşı koyamaz, korktuğu zaman kolayca kaçabilecek en kaliteli bineği temin ederek yola çıkar. Hülasa, Mekke'nin hürmeti, orada yapılan duanın müstecab oluşu, müşrikler tarafından da kabul edilmektedir. Müşriklerin, Aleyhissalâtu vesselâm'ın duasından korkmaları, onların Resulullah'ın sıdkını te'yid ettiklerini gösterir. Buna rağmen Resulullah'a karşı çıkmaları hasedle izah edilmiştir.

* Resulullah'ın ismen beddua ettiklerinin teker teker Bedir'de öldürülmeleri, Aleyhissalâtu vesselâm'ın peygamberliğine en büyük delillerden biridir.

* Müşrik cenazelerinin kuyuya atılmaları, onların kokusundan insanların rahatsız olmalarını önlemek içindir. Alimler, öldürülen harbîlerin cesedlerini gömmenin bir vecibe olmadığını belirtirler. * Bedir kuyusunun sahipsiz, içmeye elverişli suyu bulunmayan, kör kuyu denen çeşitten bir kuyu olduğu anlaşılmaktadır. Esasen kalib, eski kuyu demektir.

* Bazı rivayetlerde İbnu Mes'ud: "O güne kadar Resulullah'ın beddua ettiğini görmedim" demiştir. Bu hadisede bedduayı hak etmeleri, ibadet halinde iken o hakareti yapmaları sebebiyledir. * Duanın üç kere tekrarı müstehabtır.

* Selamı da üç kere yapmak müstehabtır.

* Zalime beddua caizdir. Ancak bazıları: "Kâfir ise caizdir, Müslümansa onun için istiğfar etmek, affı için dua etmek müstehabtır!" demiştir. Şayet, "Bu hadiste, kâfire beddua etmeye de delil yok, zira Aleyhissalâtu vesselâm'ın onların imana gelmeyeceklerine muttali olduğu için bedduada bulunmuş olma ihtimali var" denecek olursa, bütün canlılar için hidayetleri için dua etmek evladır.

* Hz. Fatıma'nın çocukluğundan itibaren güçlü bir şahsiyet taşıdığı görülmektedir. Kureyş ulularına hakaretten çekinmemiş, üstelik onlar mukabele de edememiştir.

* Bir kötülüğe (veya iyiliğe) bizzat mübaşeret etmek, sebep olmak ve yardımcı olmaktan daha öncelikli bir durumdur. Zira, İbnu Mes'ud Ukbe hakkında kavmin en bedbahtı tabirini kullanmıştır. Halbuki aralarında küfür ve Resulullah'a eziyette en ileri olan Ebu Cehil var idi. Fakat bedbahtlık burada zikredilen hadiseye nisbetledir. Öbürleri de bunu emrederek, rıza göstererek iştirak etmişlerdir. Ukbe ise bu işe mubaşerette tek kalmış ve böylece onların en bedbahtı olmuştur.* Bir kimse namazda iken, bidayette, vukuu namaza mani olan bir hal zuhur etse namazı iptal etmez. Bu konuda bazı teferruat mevcuttur. * Hadisten hareketle eti yenen hayvanın tersinin namaza mani olmayacağına hükmedilmiştir. Ancak bu hususta da teferruat ve münakaşa var, girmeyeceğiz.[671]

دوُهَيْلا نَمِ لُجَ رَلِ اًقْس وَ نَيِثَ هِيَلَع كَ رَت وَ بِهِف وُت هُاَبأ نََّأ] :هنَع ُ هاللّ□ .
يَ ضِ رَ يِراَصْن'ا ِ هاللّدبع نب ِرباج نعو ـ5 □ 2255ـ ؛يَبأَف . هُل يِذهلاِب هِلْخَن
رَمَت ذُخأَيِل # هُمَّلَكَف . هِيَلِإ َعفْشَيِل # ِ هاللّ لَوُس رَ رٌِباَج َمهلَكَف . هُ رِظْنُي ْنَأ
يَبأَف هنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ رٌِباَج هُ رَظْنَتْساَف رٌِباَج نَتأَف . اًقْس وَ رَشَع ةَعْبَس
تَلَّضَف وَ ،اًقْس وَ نَيِثَ هُاَف ْوأَف هُل َّدَجَف ،هُل ِف ْوأَف هُل َّدُج : ٍرِباَجِل َلا َق
مَّث ؛هيف بشَم وَ لْخهنلا # لَخَدَف « رُاظنتسِا».يئاسنلاو دواد وبأو يراخبلا
هجرخأ .[اَهيِف تََّك رَاَبُيِل # ِ هاللّ لُوُس رَ اَهيِف بشَم نَي ِح تُمِلَع ْدَقَل : رَُمع
لاَقَف . هُت ْرَبْخأَف

لخنلا ةرمث عطق وهو ،مارصلا « دُادجلا»و.هترخأ :هترظنأو ،رخآ تقو بلا .
ريخأتلا بلط

2. (5599)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, "babası öldüğü zaman bir Yahudiye otuz vask borç bıraktı. Hz. Cabir (radıyallahu anh) Yahudiden, bu borcun ödenmesi için biraz müddet talep etti. Ancak Yahudi, te'hir kabul etmedi. Hz. Cabir Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek, Yahudi nezdinde şefaatçi olmasını talep etti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bu otuz vasklık) borca bedel bir hurmalığın meyvesini alması için konuştu. Yahudi kabul etmedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm hurmalığa girdi, içerisinde yürüdü. Sonra Cabir'e: "Hurmayı kes, ona borcunu (tamamıyla) öde!" buyurdu. Cabir hurmayı kesti, Yahudiye otuz vask borcunu ödedi. Geriye on yedi vask hurma da arttı: Cabir, durumu haber vermek üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitti. Aleyhissalâtu vesselâm ikindiyi kılıyordu. Namazı bitince fazlalığı haber verdi.

"Bunu Ömer İbnu'l-Hattab'a haber ver!" buyurdular. Ben de gidip ona söyledim Ömer: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) içinde yürüyünce hurmada bereket hasıl olacağını anlamıştım" dedi." [Buharî, Büyu 51, İstikraz 8, 9, 18, Sulh 13, Vesaya 36, Menakıb 25; Megazî 18; Nesaî, Vesaya 4, (6, 245, 246); Ebu Davud, Vesaya 17, (2884).][672]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilgi ve duasıyla hasıl olan berekete bir başka örnek olmaktadır. Şarihlerin (Ayni, İbnu Hacer..) rivayetlere dayanarak yaptıkları açıklamaya göre, Hz. Cabir'in hurmalığından elde edilecek mahsul, otuz vasklık borcu[673] karşılayacak durumda değildi. Aleyhissalâtu vesselâm bu mahsulün -biraz eksiğiyle de olsa- ölçülmeden borca mukabil kabul edilmesi ricasında bulunur. Alacaklı taraf kabul etmeyince, Aleyhissalâtu vesselâm ertesi gün hurmalığa Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'le birlikte gelip durumu bizzat gözden geçirir, içinde dolaşıp her ağacın altında birer birer durup, bereketlenmesi için herşeye kadir olan Rabb Teala'ya dua eder. Resulullah gittikten sonra toplanan hurma, borca kâfi geldiği gibi, on yedi vask kadar da artar.

2- İslam'da esas itibariyle mücazefe denen göz kararı alışveriş yasaklanmıştır. Hassas ölçümlerle alışveriş yapılmalı, ne alan ne de satan aldanmamalıdır. Ancak burada, borcun zamanında ödenmesi, ahde vefanın yerine getirilmesi gibi maslahatlara binaen tecviz edildiği belirtilmiştir.

3- Bereket hadisesini Hz. Ömer'e söylemesinin emredilmesi, onun meseleyle daha yakından ilgilenmesiyle izah edilebilir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm dua için geldiğinde onu da beraberinde getirdiği, rivayetin bazı vecihlerinde belirtilmiştir. Hatta bir veçhinde, Resulullah durumu Hz. Ebu Bekr ve Ömer'e haber vermesini Cabir'e emretmiştir. 674

4-Hadiste Görülen Bazı Fevaid:

* Borcun te'hir edilmesi talep edilebilir.

* Kendisinden ödenecek malın maslahatı için alacaklının alacağını te'hir etmesi caizdir. * İmam, raiyyetinin borcuyla ilgilenmeli, şefaatçi olmalıdır. * 675 Resulullah'ın duası bereketine azın çoğaltıldığı görülmekte ve bir mucizesi müşahede edilmektedir.

ام ْوَي اَهُت ْوَعَد يِهنإ َو ،ًّيَلَع َبأَتَف ٌةَك ِرْشُم َيِه َو ،م َ ًس“ا ىلا ى ِهمُأ ُوْعُدأ□
ُتْنُك] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِضَر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555ـ ِم َ ًس“ا ىَلا ى ِهمُأ ُوْعُدأ
ُتْنُك يِهنإ . ِهاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق ؟ َكيِكْبُي اَم : َلاَقَف ؛يِكْبأ اَنأ َو ُهُتْيَتأَف ،ُه َرْكأ اَم
ِ هاللّ ِلوُس َر يف يِنْتَعَمْسأَف #

ة َرْي َرُه يِبا َّمُأ ِدْها َّمُهللا : َلاَقَف . َة َرْي َرُه يِبأ َّمُأ ِدْهَي ْنأ َ هاللّ ُعْداَف .ُه□ .
َرْكأ اَم َكيِف يِنْتَعَمْسأَف ًام ْوَي اَهُت ْوَعَد يِهنإو ،ًّيَلَع َبأَتَف اَبأ َكناَكَم : ْتلاَق ،ًّيِمَدَق
َفْشَخ يِهمُأ ُتْعِمَس َو ،ٍفاَجُم َوُه اَذإف َباَبْلا ُتْدَص َق ي ِهمُأ ُتْيَتأ اَّمَلَف .# ِهِت
َوْعَدِب ًارِشْبَتْسُم ُتْج َرَخ

إ ه َلإِ َ ْنأ ُدَهْشأ : ُلوُقَت َيِه َو َباَبْلا ِتَحَتَف َو ،اَه ِرام ِخ ْنَع ْتَلَّجَع َو اَهعَ ْرِد ْتَسِبَل□□
َو ْتَلَسَتْغاَف . ِءاَمْلا َةَضَخْضَخ ُتْعِمَس َو . َة َرْي َرُه َباَجْتسا ِدَقَف ؛ ْرِشْبأ ِ هاللّ
َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف . ِح َرَفْلا َنِم يِكْبأ اَنأ َو # ِ هاللّ ِلوُس َر َىلا ُتْعَج َرَف : َلاَق .

ملسم.هلوق: «فإذا الباب مُجافٍ» أي الله َو أشهْدُ أنَّ مُحمَهداً َر ُسُولُ الله ِ
هجرخأ .[ًاريَخ َلاَق َو بلاعَت هاللَّدِمَحف ،ةَ رَي ُره ِيبأ َّمُأ َنده َو ، َكَت َوْعَد َلَك ُ
هاللّ

ةكرحلاو توصلا :ةفشخلاو « ُفْشَخلا»و.قلغم .

3. (5600)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben müşrike annemi İslam'a davet ediyordum, fakat hep imtina ediyordu. Bir gün yine davette bulunmuştum, bana Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm hakkında hoşuma gitmeyen sözler işittirdi. Ağlayarak Aleyhissalâtu vesselâm'a gittim.

"Niye ağlıyorsun?" diye sordu.

"Ey Allah'ın Resulü dedim, annemi İslam'a davet ediyordum, hep bana imtina etti. Bugün de aynı davette bulundum, bu sefer sizin hakkınızda hoşuma gitmeyen sözler sarfetti. Ebu Hureyre'nin annesine hidayet vermesi için Allah'a dua ediverin!" dedim.

Bu talebim üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

"Allahım! Ebu Hureyre'nin annesine hidayet et!" buyurdular. Ben, Aleyhissalâtu vesselâm'ın duasına sevinerek huzurlarından ayrıldım. Anneme geldiğim zaman, kapıya yöneldim. Kapı kapalıydı. Annem ayak seslerimi işitti: "Ebu Hureyre! Yerinde dur (içeri girme)!" diye seslendi. Ben su şırıltılarını işittim, yıkanıyordu. Yıkandı, entarisini giydi, alelacele başörtüsünü koydu ve kapıyı açtı.

Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir!" diyordu. Ben hemen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a döndüm. Sevinçten ağlıyordum. "Ey Allah'ın Resulü! Müjde! dedim. Allah senin duanı kabul buyurdu. Ebu Hureyre'nin annesine hidayet nasip etti!"

Aleyhissalâtu vesselâm Allah'a hamdetti ve hayırlı sözler söyledi." [Müslim, Fezailu's-Sahabe 158, (2491).][676]

شاَع اَم َدْعَب ُهَتْيأ َر ْدَقَلَف :ُة َو ْرُع َلاَق ،يِل اَعَد َو يِهْج َو َلَع ِهِدَيِب # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َحَسَم] :لاق ٍبطخأ نب دي َز يبأ نعو ـ5 □2552□

يذمرتلا هجرخأ .[ٌضيب ،ُّدَعُت ٌتا َرَعَش ًإ ِهِتَيْحِل يف َسْيَل َو ًةَنَس َني ِرْشِع َو .
ًةَئِام

4. (5601)- Ebu Zeyd İbnu Ahtab anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) eliyle yüzümü okşadı ve bana dua etti."

Urve der ki: "Ben onu yüz yirmi sene kadar yaşadıktan sonra gördüm, yüzünde sayılabilecek kadar sayıda beyaz kıl vardı." [Tirmizî, Menakıb 10, (3633).] 677

لاَقَف ؟هِذه اَم : ُتْلُقَف .هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِع َوْك‘ا ِنْب َةَمَلس ِقاَسِب ٍةَب ْرَض:
َرَثأ ُتْيأ َر] :لاق ديبُع يبأ نب ديزي نعو ـ2 2555ـ .[َةَعاَّسلا بهتَح اَهُتْيَكَتْشا
اَمَف ٍتا َثَفن َت ًَت اَهْيَلَع َثَفَنف ،# ِ هاللّ َلوُس َر ِب َتأَف ،ُةَمَلس َبي ِصُأ : ُساَّنلا
َلاَقَف . َرَبْيَخ َم ْوَي ِنْتَباَصأ

ملعأ هاللّو ،هتايثث دحأ وهو ،يراخبلا هجرخأو :تلق .دواد وبأ هجرخأ .

5. (5602)- Yezid İbnu Ebi Ubeyd anlatıyor: "Ben, Seleme İbnu'l Ekva (radıyallahu anh)'ın bacağında bir darbe izi gördüm.

"Bu da ne?" diye sordum. Şu açıklamayı yaptı:

"Bana Hayber günü isabet etmişti. Halk: "Seleme isabet aldı" diye bağırdı. Sonra Resulullah'a götürüldüm. O yara üzerine üç kere nefes etti. Şu ana kadar hiç acı duymadım!" [Ebu Davud, Tıbb 19, (3894).] 678

BEŞİNCİ FASIL

RESULULLAH'IN EZA'DAN KORUNMASI

تَّلا َو :َلاَق .ْمَعَن :اوُلاَق ؟ْمُك ِرُهْظأ َنْيَب ُهَهْج َو ُدهمَحُم ُرِهفَعُي ْله :ٍلْهَج ُوبأ□ َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 □2555ـ ،هِتَبَق َر ىلَع أَطِيل يِهلَصُي َوُه َو # ًّيِبَّنلا َىتأ ُهَّنِإ َّمُث .ِبا َرُّتلا يف ُهَهْج َو َّن َرِهف َع ُ ْوأ ِهِتَبَق َر ىلَع َّنأَط ُ َكِلذ ُلَعْفي ُهُتْيأ َر ْنِئَل ى َّزُعْلا َو .ًةَحِنْجأ َو ًاْوَه َو ٍراَن ْنِم ًاَق َدْنَخَل ُهَنْيَب َو يِنْيَب َّنإ :َلاَق ؟َكَلاَم :ُهَل َليِقَف .ِهْيَدَيِب يِقَّتَي َو ِهْيَبِقَع ىلَع ُصُكْنَي َوُه َو ّا ُهْنِم ْمُهأَجَف اَمَف :َلاَق

هلوق ىلا .ىَنْغَتْسا ُهآ َر ْنأ ىغْطَيَل َناَسْن“ا ّنإ َّ َك :ىلاعَت ُ هاللّ َل َزْنأَف .ًاوْضُع: ًاوْضُع ُةَكِئ َمْلا ُهْتَفَطَتْخ‘ اَنَد ْوَل :# ُّيِبَّنلا َلاَقَف وهو ،ءارو ىلا عوجرلا « ُصوكُّنلا»و.بارتلا يف غيرمتلا « ُريِفع َّتلا».ملسم هجرخأ .[ْب ِرَتْقا َو ْدُجْسا َو ُهْعِطُت َ َّك

ةعرسب بتسا « ُفاطِتْخ ا‘»و.برقهقلا .

1. (5603)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir gün) Ebu Cehl: "Muhammed, aranızda, hâlâ yüzünü toprağa sürtüyor mu?" dedi.

"Evet" cevabını alınca:

"Lat ve Uzza'ya yemin olsun! Onu böyle yaparken görürsem boynuna ayaklarımla basacağım -veya: Ben de O'nun yüzünü yere batıracağım-" dedi. Sonra bir gün, Resulullah namaz kılarken boynuna basmak üzere yaklaştı. Fakat birdenbire O'nu bırakıp geri döndüğünü ve elleriyle korunduğunu gördüler. "Sana ne oldu?" dediler.

"Benimle onun arasında ateşten bir hendek, korkunç bir şey ve birtakım kanatlar var!" cevabını verdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Eğer bana yaklaşsaydı melekler onu uzuv uzuv kapıp parçalayacaktı!" buyurdu. Bunun üzerine Allah Teala hazretleri şu ayeti inzal buyurdu. (Mealen): "Fakat insan, kendisini ihtiyaçtan uzak görünce azgınlaşır. Dönüş ancak Rabbinedir. Allah'ın kulunu namaz kılmaktan alıkoyanı gördün mü? Gördün mü o kâfiri? Eğer o doğru yol üzerinde olsa yahut kötülükten sakınmayı tavsiye etse daha hayırlı olmaz mıydı? Gördün mü o kâfiri? Eğer o yalanlayıp haktan yüz çeverirse, Allah'ın kenisini gördüğünü bilmez mi? Andolsun ki, eğer o inkâr ve isyanına son vermezse, biz onu alnından yakalayıp cehenneme sürükleriz. Zira o, pek yalancı ve günahkâr bir alındır. O kavmini yardıma çağırsın. Biz de zebanileri çağıracağız. Hayır sen ona aldırma, secde et ve Rabbine yaklaş" (Alak 6-19).679

ريِثَك ِدا َو يف ِةَلِئاَقْلا يف # ِ هاللّ َلوُس َر اَنْك َرْدأف ٍدْجَن َلَبِق # ِ هاللّ ِلوُس□
َر َعَم اَن ْو َزَغ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ5 □2555ـ َلاَقَف . ِرَجّشلاِب
َنوُّلِظ َتْسَي ِيدا َوْلا يف ُساَّنلا َق َّرَفَت َو ،اَهِناَضْغأ ْنِم ٍنْصُغِب ُهَفْيَس َقَّلَعَف ،ِة
َرَجّش َتْحَت # ِ هاللّ ُلوُس َر َل َزَنَف ،هاَضِعْلا َكُعَنْمَي ْنَم : َلاَقَف ،ًاتْلَص ِهِدَي يف
ُفْيَّسلاو ،ِيسأ َر ىلَع ٌمِئاَق َوُه َو ُتْظَقْيَتْساَف َفْيَّسلا َذَخأف ،ٌمِئاَن اَنأ َو ِيناَتأ ًُج َر َّنِإ
َر ُلوُس هاللّ ِ #:

ْهنَع اَفَع َني ِح َف َرَصْناَف . ِه ِم ْوَق َكِلَم َناَك َو ،# ِ هاللّ ُلوُس َر ُهَل ْض ِرْعَي□
ْمَل َّمُث ،ٌسِلاَج اَذ َوُه اَه َو ،َفْيَّسلا َماَشَف .ُهاللّ :ُتْلُق ؟ِيهنِم « ُتلصلا
ُفيسلا»و.هريغو ملسلاك كوشلا رجش «هاضعلا».ناخيشلا هجرخأ .[َكَل ٌب ْرَح
ْمُه ِم ْوَق يف ُنوُكأ َ ِ هاللّو : َلاق َو

دادض‘ا نم وهف ،هلتساو هدمغأ «فيسلا َماَش»و.هدمغ نم لولسملا .

2. (5604)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Necid istikametine gazveye çıktık. Resulullah'a öğle vakti, sık ağaçlı bir vadide yetiştik. Derken Aleyhissalâtu vesselâm bir ağacın altına indi. Kılıncını da dallardan birine astı. Askerler vadi içerisinde dağılıp ağaçların gölgelerine sığındılar.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bizi çağırdı. Yanına gelince, anlattı): "Ben uyurken yanıma bir adam geldi, kılıncımı aldı. Derken derhal uyandım. Herif tepemde dikilmişti, elinde de kınından sıyrılmış kılınç vardı.

"Seni benden kim kurtarabilir?" dedi.

"Allah!" cevabını verdim. Derhal kılıncı kınına soktu. İşte o, şu oturan adamdır!" buyurdular. Aleyhissalâtu vesselâm (intikam maksadıyla) adama dokunmadı. O, kavminin lideri idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) affedince, adamlarının yanına döndü. Ayrılırken: "Allah'a yemin olsun size karşı harb eden bir kavimle beraber olmayacağım!" dedi. [Buhârî, Cihâd 87, 84, Megazî 31, 32; Müslim, Müsafirîn 311, (843).] 680

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın eza ve diğer hayatî tehlikelerden korunmasıyla ilgili olarak iki hadis kaydedilmiş bulunmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, birkaç kişi dışında herkesin kendine düşman, hem de azılı düşman olduğu bir çevrede, aleyhine tezgahlanan her çeşit hile ve planlara, suikast tertiplerine rağmen, hayatının korunması başlı başına bir mucizedir. Bu korunma hadisesinin tesadüfî olmadığını "Allah seni insanlara karşı korur" (Maide 67) ayeti te'yid eder.

Ayetin tefsirinde İbnu Kesir, Resulullah'ın bidayette, geceleri Ashab tarafından korunduğunu, koruma hizmetine katılanlardan birinin amcası Abbas (radıyallahu anh) olduğunu kaydeder. Müfessirimizin Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den kaydettiği bir hadise göre, "Aleyhissalâtu vesselâm bir gece uyuyamaz. Hz. Aişe: "Ey Allah'ın Resulü neyiniz var, niye uyuyamadınız?" diye sorar.

"Keşke ashabımdan salih biri beni bu gece korusa!" buyurur. Onlar bu halde iken, Hz. Aişe bir silah sesi işitir. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kim o?" der. dışardaki: "Ben! Sad ıbnu Malik!" deyince: "Niye geldin?" diye sorar. Sa'd:

"Seni korumak için ey Allah'ın Resulü!" der. Hz. Aişe, Resulullah'ın uyuduğunu ve uyuma sırasında çıkardığı horultuyu işittiğini belirtir." Bu hâdisenin hicretten ve Hz. Aişe ile evlilikten sonra cereyan etmiş olacağına göre, en az hicretin ikinci yılı içerisinde vukuu söylenebilir. Hz. Aişe'den yapılan diğer bir rivayette كُم ِصْعَي ُ هاللّ َو ِساَّنلا َنِم ayeti ininceye kadar Resulullah Ashab tarafından korunmuştur. Ancak o ayet nazil olunca

Aleyhissalâtu vesselâm başını çadırdan uzatıp: "Ey insanlar artık dağılın, bizi aziz ve celil olan Allah korumaktadır" buyurur.

İbnu Kesir, Allah'ın Resulullah'ı korumasının kesin bir hâdise olduğunu belirttikten sonra, örnekler verir: * Mekke halkından -hasidlerinden, reislerinden, inadçılarından mütref (ehl-i keyf zengin)lerinden, onların bütün aşırı ve şiddetli düşmanlıklarına, gece ve gündüz harp halinde olmalarına rağmen- kudret ve hikmetiyle yarattığı ciddi sebeplerle korunmuştur.

** Önce Ebu Talib'le korumuştur. Ebu Talib Kureyş içerisinde, kendisine itaat edilen büyük bir reisti. Allah onun kalbine şer'î olmayan fıtrî bir sevgi koydu. Eğer Ebu Talib Müslüman olsaydı, müşrikler saldırılarında cür'etkâr olurlardı. Fakat Ebu Talib'le onlar arasında küfür müşterekliği olunca, ona karşı heybet duydular ve hürmet gösterdiler.

* Ebu Talib ölünce, müşrikler az da olsa eziyet edebildiler. Ancak Allah ensarı devreye koydu ve Aleyhissalâtu vesselâm'a, İslam'a girmek ve memleketleri olan Medine'ye hicret etme üzerine biat ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm aralarına katılınca, kırmızıdan da siyahtan da korudular. Ehl-i Kitap veya müşriklerden biri kötülük yapmak isteyince Allah onların hilelerini bozdu. Nitekim Yahudiler sihir yaptılarsa da, O'nu onlardan korudu. Bu maksadla, sihre karşı bir ilaç olarak Muavvizeteyn sureleri indirildi. * Yahudiler Hayber'de zehirli koyun eti yedirmeye çalıştılar ise de Allah bunu kendisine haber vererek O'nu korudu: İbnu Kesir, bu ayetin tefsiri zımnında "müfessirler pek çok örnek kaydeder" diyerek teferruatı onlara havale ettikten sonra, son olarak, sadedinde olduğumuz hadiste geçen hâdiseye yer verir. Şu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın düşmandan korunması hâdisesi basit bir mesele olmayıp, pek çok örneklerle te'yid edilen bir mucizedir.

2- Sadedinde olduğumz hadiste zikri geçen hâdise, çok farklı teferruatlarla rivayet edilmiştir. Hatta hâdisenin yeri ve yılı bile ihtilaflıdır. Daha ziyade korku namazı ile ilgili bahislerde tahlil edilir. Çünkü bu sefer sırasında salat-ı havf (korku namazı) kılınmıştır. Mezkur seferin adı Zatu'r-Rikak'dır. İbnu İshak, Resulullah'ın uyuması esnasında müşriğin ağacın dalında asılı olan kılıncı alma hâdisesinde, burada kaydını uygun gördüğümüz bir ziyadeye yer verir: Müşrik "Seni benim elimden kim kurtaracak? " diye sorunca, Aleyhissalâtu vesselâm "Allah!" cevabını verir. Mezkur ziyade şöyle devam eder: "Cibril herifin göğsüne vurdu ve elindeki kılıç yere düştü. Kılıncı alan Resulullah: "Seni benden kim koruyacak?" buyurdular. Adam, çaresiz, "kimse yok!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kalk işine git!" buyurdu. Adam gitmek üzere yönelince: "Sen benden iyisin!" dedi. Bu korunma mucizesinin müşahadesi için Aleyhissalâtu vesselâm Ashab'ı çağırır ve adamın huzurunda hâdiseyi anlatır. Bu adamın ismi bazı rivayetlerde tasrih edildiği üzere Gavres İbnu'l-Haris'dir. Bu Müslüman olmuş mudur? Rivayetler, olmadığını söyler. İbnu Hacer'in açıkladığı üzere sadece Zehebî, benzer bir rivayetin kahramanı Du'sur İbnu'l-Haris'le bunu birleştirerek Müslüman olduğuna hükmetmiştir. Gavres adının geçtiği rivayetlerde Müslüman olduğuna dair sarahat yok. Du'sur' la ilgili bir rivayette -ki Üsdü'l-Gabe'de görmek mümkün- Du'sur'un Müslüman olduğu zikredilir. Hâdisenin benzerliği, iki şahsın aynı kimse olduğuna hükmetmeye yeterli olduğu takdirde, Gavres'in de İslamına hükmedilebilir. İbnu Hacer, bunun Müslümanlığına hükmedenlerin, bir rivayette geçen, Gavres'in adamlarına sarfettiği:

"Ben insanların en hayırlısının yanından geliyorum" cümlesini delil yaptıklarını belirtir.[681]

ALTINCI FASIL

RESULULLAH'A SORULANLAR

ةَعْفَد ُهُتْعَفَدَف . ُدهمَحُم اَي َكْيَلَع ُم ًَّسلا : َلاَقَف .# ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ِدوُهَيْلا□ َنِم ٌرْبَح َءاَج] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ناب ْوَث نع ـ2 □2552ـ يِمْسِإ َّنإ :# َلاَقَف . ُهُلْهأ ِهِب ُهاَّمَس يِذهلا ِهِمْسِاِب ُهوُعْدأ اَمَّنِإ : َلاَقَف ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي ُلوُقَت َأ : ُتْلُقَف ؟يِنَتْعَفَد َمِل : َلاَقَف .اَهْنِم ُع َر ْصُي َداَك َنْيأ : َلاَقف . ْلَس :# َلاَقف .يِنُذُأِب ُعِمَتْسأ : َلاَق ؟ َكُتْثَّدَح ْنإ ٍءْيَش َكُعَفْنَيأ :# َلاَق . َكُلأْسأ ُتْئ ِج : َلاَق . ٌدهمُحَم يِلْهأ ِهِب يِناَّمَس يِذهلا

؟ًة َزاَجإ ِساهنلا ُل َّوأ ْنَمَف : َلاَق ؛ ِرْس ِجْلا َنوُد ِةَمْلُّظلا يف : َلاَق ؟ ُتاَوَّمسلا َو ِض ْر َلاا ِرْيَغ ُض ْر َلاا ُلَّدبُت َم ْوَي ؛ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُساَّنلا ُنوُكَي ُرَحْنُي : َلاَق ؟اَه ِرَثأ ىلَع ْمُهُؤاَذِغ اَمَف : َلاَق . ِتوُحْلا ِدِبَك ُةَداَي ِز : َلاَق ؟َةَّنَجْلا َنوُلُخْدَي َني ِح ْمُهُتَفْحُت اَمَف : َلاَق . َني ِر ِجاَهُمْلا ُءا َرَقُف : لاَق

لاَق . َتْقَدَص : َلاَق . ًيبَسْلَس ىَّمَسُت اَهيِف ِنْيَع ْنِم : َلاَق ؟ِهْيَلَع ْمُه ُبا َرَش□ : اَمَف :لاَق .اَهِفا َرْطأ ْنِم ُلُكأَي َناَك يِذهلا ِةَّنَجْلا ُر ْوَث ْمُهَل َكُلأْسأ : َلاَق . ْلَس : َلاَق يِنُذُأِب ُعَمْسأ : َلاَق ؟ َكُتْثَّدَح ْنإ َكُعَفْنَيأ : َلاَق . ِن ُج َر ْوأ ٌلُج َر ْوأ ٌّيِبَن ًا ُهُمَلْعَي َ. ٍءْيَش ْنَع َكُلأْسأ ُتْئ ِجو ٌّيِنَم ًع اَذإ َو . ِهاللّ ِن ْذِإب ا َرَكْذأ ِةأ ْرَملا يَّنَم ِلُج َّرلا ُّيِنَم ًَعف اَعَمَتْجا اَذإف ُرَفْصأ ِةأ ْرَملا ُءاَم َو ، ُضَيْبأ ِلُج َّرلا ُءاَم : َلاَق . ِدَل َوْلا ِن َع

يِنَلأَس ْدَقَل :# َلاَقَف َف َرَصْنا َّمُث . ٌّيِبَن َل َكَّنِاو ، َتْقَدَص : َلاَق ِ هاللّ ِنْذإب اَثَّنأ ِلُج َّرلا َّيِنَم ِةأ ْرَملا

ملسم هجرخأ .[ِهِب ىلاعَت ُ هاللّ َيِناَتأ ىهتَح ُهْنِم ٍءْشَب ٌمْلع يِلاَم َو ،ُهْنَع . يِنَلأَس يِذهلا ِنَع اَذه

1. (5605)- Hz. Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Yahudilerden bir âlim geldi.

"Ey Muhammed, Allah'ın selâmı üzerine olsun!" dedi. Bunu der demez adamı öyle bir ittim ki, nerdeyse yere yıkılayazdı.

"Beni niye ittin?" dedi.

"Ailemin bana koyduğu isim hakikaten Muhammed'dir!" buyurdu. Adam: "Size bir şey sormaya geldim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sana söylediğim takdirde işine yarayacak mı?" dedi. Adam: "Kulaklarımla dinlerim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sor!" buyurdular. Adam:

"Kıyamet günü, yer ve gökler başka bir yer ve gök olup kılık değiştirdiği zaman, insanlar nerede olacaklar?" dedi. Resûlullah: "Köprünün (sıratın) önünde, karanlıkta" buyurdular. Adam: "Köprüyü ilk geçen kim olacak?" dedi.

"Muhacirlerin fakirleridir" buyurdu.

"Cennete girince onlara ne armağan edilecek?" dedi.

"Balık ciğerinin ziyadesi!" buyurdu.

"Bunun arkasından ne yiyecekler?" dedi.

"Onlara cennetin etrafında otlayan cennet öküzü kesilecek!" buyurdular. "Bunun üstüne ne içecekler?" dedi.

"Selsebîl denen cennetteki bir gözenin suyundan" buyurdular. Adam: "Doğru söyledin!" dedi ve ilave etti: "Ben sana bir peygamber veya bir veya iki kişiden başka hiç kimsenin bilemeyeceği bir şey sormak için geldim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Söylediğim takdirde sana faydası olacak mı?" buyurdular.

"Kulaklarımla dinlerim" dedi.

"Sor!" buyurdular.

"Sana çocuktan soracağım" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Erkeğin suyu beyazdır. Kadının suyu ise sarıdır. İkisi birleşir ve erkeğin menisi kadının menisine üstün gelirse (ع) Allah'ın izniyle çocuk erkek olur. Kadının menisi erkeğin menisine üstün gelirse çocuk Allah'ın izniyle kız olur" buyurdular. Yahudi: "Vallahi doğru söyledin! Sen gerçekten hak peygambersin" dedi ve ayrıldı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu adam bana soracağını sordu. Ben bunlardan birşey bilmiyordum. Tâki ki Allah onları bana bildirdi" buyurdular." [Müslim, Hayz 34, (315).][682]

AÇIKLAMA:

1- Zaman zaman Yahudilerin Aleyhissalâtu vesselâm'dan bir şeyler sordukları olmuştur. Bu rivayette birkısım sorular gözükmektedir. Yahudiler bunları Resûlullah'ı denemek maksadıyla sormuş olabilirler.

Cevapları "Doğru söyledin" diye tasdik etmesi, bu meseleleri öğrenmek için sormadıkları, önceden cevapları da bildikleri kanaatini tasdik eder.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine Muhammed diye hitap edilmesini normal karşılamıştır. Hele gayr-i müslim biri hitap etmişse. Nitekim Hudeybiye Anlaşması yapılırken Mekkeli müşrikler Allah'ın Resûlü tâbirini kabul etmemiş, "Eğer Allah'ın Resulü olduğunu bilsek seninle harb etmezdik" demişlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm bu itirazı kabul ederek anlaşmaya bu ünvanla değil, Abdullah oğlu Muhammed ismiyle kaydedilmişti. **3-** Yeryüzü ve semâ, kıyametten sonra değişecek ve tamamen farklı bir mahiyet kazanacaktır. Yeryüzünün dümdüz, bembeyaz, her çeşit kan ve hata lekesinden berî olacağı, ekmeğe dönüşüp mü'minin ayağının altından yiyebileceği rivayetlerde belirtilmiştir. Bu değişme hadisesi ayet-i kerime ile tescil edilmiştir. (Meâlen): "O gün yeryüzü de başka bir şekle girer, gökler de. Sonra bütün varlıklar bir olan ve kudreti her şeye yeten Allah'ın huzuruna çıkar" (İbrahim 48). Bu ayetle ilgili ilk sual bazı rivayetlere göre Hz. Aişe'den gelmiş. Resûlullah: "Bunu senden önce kimse bana sormadı" dedikten sonra, "İnsanlar köprülerinin üzerindedir" diye cevap vermiştir.

4- Sıratı ilk defa muhacirlerin fakirlerinin geçeceği ifadesi, fakirliğin zenginliğe nazaran efdal olduğu anlayışına imkân tanıyor ise de, âlimlerin tahkiki, hakkı verildiği, mala esir olunmadığı takdirde zinginliğin fakirlikten üstün olduğu neticesini doğrulamıştır. Bu hususu daha önce incelediğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak şunu hatırlatmak isteriz: Hiçbir zaman tek bir hadisle kesin hükme gidilemez. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm muhataba ve şartlara göre farklı beyanlarda bulunmuştur.

5- Balık ciğerinin ziyadesi, ciğerin kenarındaki bir çıkıntıyı ifade eder. Bunun ciğerin en lezzetli kısmı olduğu belirtilmiştir. Cennetliklere ikinci safhada, önceden cennetlikler için hazırlanan öküzün eti yedirilecek, meşrubat olarak da Selsebil adlı bir kaynağın suyu içirilecektir. Şunu hemen kaydetmek isteriz: Rivayetler âhirette yenilip içilecek şeylerin dünyadakilere sadece ismen benzediğini, mahiyetlerinin farklı olduğunu belirtir. Şu halde burada zikri geçen yiyecek ve içecekleri de "mahiyetleri sadece Allah tarafından bilinen..." diye kayıtlamak 6- Hadiste dikkatimizi çeken bir husus Yahudi alimin tasdikleri ve sonunda: "Gerçekten sen hak bir peygambersin" sözüdür. Acaba bu kimse iman etmiş sayılır mı sorusu hatırımıza gelmektedir. Alimler "Doğru söyledin", "İslamiyet yüce bir dindir", "Muhammed peygamberdir" gibi te'yidleri iman için yeterli addetmemiş, bu gibi ifadelerde bulunan kimseye Müslüman dememiştir. 683

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK MUCİZELER

هجرخأ .[اوُدهْشِا :#َلاَقَف .ِنْيَتَّقِشِب # ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع ىلَع ُرَمَقْلا َّقَشْنا] :
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنْبا ْنَع ـ2 □2555□

. يذمرتلاو ناخيشلا

1. (5606)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Ay, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında iki parçaya bölündü. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine: [684] *"Şahid olun!"* buyurdu."

اَنَل َلاَقف .ُهَنوُد ًةَقْلَف َو ،ِلَبَجْلا َءا َر َو ًةَقْلَف :ِنْيَتَقْلَف ُرَمَقْلا َقَلَفْنا ِذإ ،ًنِمِب #:
ِهيِبَّنلا َعَم ُنْحَن َنْيَب] :ىرخأ يفو ـ5 □ 2555□

. [اوُدَهْشإ

2. (5607)- Bir diğer rivayette "...Biz Mina'da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberken, ay iki parçaya ayrıldı. Bir parçası dağın arkasında, bir parçası dağın önünde idi. Bize: [685] *"Şahid olun!"* buyurdu."

AÇIKLAMA:

Kamerin (Ay'ın) ikiye bölünmesi hâdisesi bizzat Kur'ân-ı Kerîm'in zikrettiği mucizelerden biridir. Bu mucize hicretten beş yıl kadar önce Mekke'de cereyan etmiştir. Müşriklerin, Resûlullah'tan bir mucize talep etmeleri üzerine bunu göstermiştir. Bazı alimler, ayın ikiye bölünme mucizesini diğer peygamberlerde benzeri görülmeyen büyük bir mucize olarak değerlendirmiştir.

Bazı mülhidler (inançsızlar), bu mucizeyi inkâr cihetine giderek: "Böyle bir hâdise olsaydı bütün dünya görürdü", "Mütevatir rivayetle gelirdi" gibi bahaneler ileri sürmüşlerdir. Alimler verdikleri cevaplarda, hâdisenin gece vakti olduğu, bu sebeple çoğunlukla uykuda olunduğu, ayın doğma, batma vakitlerinin her yerde bir olmadığı, bazı yerlerin bulutlu, yağışlı olabileceği, herkesin ayı gözetlemediği gibi durumları nazar-ı dikkate arzetmişlerdir. Kaldı ki Kur'ân meseleye açık bir şekilde temas etmiş: *"Kıyamet yaklaştı, Ay yarıldı"* (Kamer: 54/1) buyurmuştur. Pek çok sahabe tarafından da hâdise rivayet edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmiş olması sebebiyle, bir mü'mine bu hâdisenin vukûu hususunda şüphe etmeye hiçbir mecal ve mazeret yoktur. Bunun[686] inkârı Kur'ân'ın tekzib edilmesi mânasına gelir, el-iyâzu billah.

تيِقَل ْدَقَل : َلاَق ؟ٍدُحُأ ِم ْوَي ْنِم َّدَشأ َناَك ٌم ْوَي َكْيَلَع َتَأ ْلَه ! ِهاللّ َلوُس َر اَي□
ُتْلُق] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع ْنَع َو ـ5 □2555ـ ، ُتْد َرأ ا َم بلا ِنْب ِجُي
ْمَلَف ٍل ًَ ُك ِدْبَع ِنْب َليِلاَي ِدْبَع ِنْبا يِلَع ِبِسْفَن ُتْض َرَع اَذإ ،ةَبَقَعْلا َم ْوَي ْمُهْنِم ُتْي
َقَل اَم ُّدَشأ َناَك َو ، ِكِم ْوَق ْنِم اَهيِف اَذإف ُت ْرَظَنَف .ِبِنَتَّلَظأ ْدَق ٍةَباَحَسِب اَنأ
اَذإف ،ِبِسأ َر ُتْعَف َرَف . ِبِلاَعَّثلا ِن ْرَقِب اَنأ َو ّاَإ ْقِفَتْسأ ْمَلَف .ِبْهَج َو بلَع ٌموُمْهَم اَنأ
َو ُتْقَلَطْناَف ُه َرُماَتِل ِلاَب ِجْلا َكَلَم َكْيَلإ َثَعب ْدَق َو ، َكْيَلَع ُهوُّد َر اَم َو َكَل َكِم ْوَق
َل ْوَق َعِمَس ْدَق ِبلاعَت َ هاللّ َّنإ : َلاَقَف ِبِناَداَنَف ،ُم ًَّسلا ِهْيَلَع ُلي ِرْب ِج

َدَق ِلاَب ِجْلا ُكَلَم اَنأ َو ، َكَل َكِم ْوَق َل ْوَق َعِمَس ْدَق بلاعَت َ هاللّ َّنإ ! ُدهمَحُم□
اَي : َلاَق َّمُث ،َّيَلَع َمَّلَس َو ِلاَب ِجْلا ُكَلَم ِبِناَداَنَف . ْمِهيِف َتْئِش اَمِب ْنَم ِهِب ًَ ْصأ
ْنِم َج ُرْخَي ْنأ وُج ْرأ ْلَب :# َلاَقَف .ِنْيَب ًَ َشْخ‘ا ُمِهْيَلَع ُتْقَبْطأ َتْئِش ْنإ ؟ َتْئِش اَمَف
،َك ِرْمِاَب ِين َرُماَتِل َكْيَلإ ِينَثَعَب

بشخأ وهف ميظع لبج لكو .اهب ناطيحملا ةكم بج « ِنابشخ ا‘».ناخيشلا .
هجرخأ .[ًائْيَش ِهِب ُك ِرْشُي ًَو َ هاللّ ُدُبْعَي

3. (5608)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim. Uhud'dan daha kötü bir gün yaşadın mı?"

"Senin kavminden neler çektim neler. Onlardan en kötü hal Akabe günü başıma geldi. O zaman kendimi İbnu Abdiyalil İbni Abdi Külal'e arzetmiştim. Teklif ettiğim şeye müsbet cevap vermedi. Ben de üzgün vaziyette yüzümün doğrultusunda yürüdüm. Karnu's-Seâlib nam mevkide kendime gelebildim ve başımı kaldırdım. Baktım ki, bir bulut bana gölge yapıyor. Bir de ne göreyim, bulutun içerisinde Cibril aleyhisselâm! Bana bağırdı ve: "Allah Teâlâ hazretleri, kavminin sana neler söylediğini, seni nasıl reddettiğini işitti. Sana dağlar meleğini gönderdi, tâ ki kavmin hakkında dilediğini emredesin!" dedi. Bunun üzerine dağlar(a müekkel) melek bana seslenip, selam verdikten sonra: "Ey Muhammed! Allah Teâla hazretleri, kavminin sana söylediği sözü işitti. Ben dağlar meleğiyim. Allah beni sana dilediğini emretmen için gönderdi. Öyleyse haydi ne dilersen dile! Eğer üzerlerine iki ahşeb'i kapamamı dilersen kapayayım!" dedi."

Aleyhissalâtu vesselam:

"Hayır! Bilakis, Allah'ın onların sulbünden Allah'a ihlâsla ibadet edip hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını dilerim" dedi." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 6, Tevhîd 9; Müslim, Cihâd 111, (1795).]687

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Uhud gününden daha kötü olarak tavsif ettiği hâdise, Tâif ziyaretidir. Amcası Ebu Tâlib ölünce, Aleyhissalâtu vesselâm, bir hami aramak, onun himayesi altında, Allah'ın kendisine tevdi ettiği neşr-i hak vazifesini îfa etmek için Taif'e giderek oradaki akrabalarına uğramıştı. Bu ziyaret İbnu Sa'd'ın kaydına göre bi'setin onuncu yılında, Şevvâl ayında Hz. Hatice ve Ebu Talib'in ölümlerinin akabinde olur. Orada Taiflilerin liderlerini teker teker görüp, Kureyşlilerin yaptığı zulmü anlatır, onların himayelerini talep eder. Ancak, hiçbiri anlayış göstermez; çok bed bir muamele ile, oradan çıkmasını söylerler. Üstelik, ayak takımını ileri sürerek taşa tuttururlar. Beraberindeki Zeyd İbnu Hârise, atılan taşlara kendi vücudu ile perde olmaya çalışsa da, Resûlullah yaralanır ve kan içinde kalır. Resûlullah on gün kadar süren bu ziyaretin sonunda, maruz kaldığı gayr-ı insanî muamelenin elemini, Uhud'da savaşı kaybetme şartlarında çekilen sıkıntıya kıyasla çok daha ağır buluyor.
2- Rivayette adı geçen İbnu Abdiyalil'in isminin bir rivayete göre Mes'ud olduğu, Taif'in ileri gelenlerinden biri bulunduğu bilinmektedir. Kur'an'da geçen "Bu Kur'an Mekke ile Taif gibi iki büyük şehirde bulunan bir büyük adama indirilmeli değil miydi?" dediler" (Zuhruf 31) ayetinin Utbe İbnu Rebîa ve İbnu Abdiyalil hakkında indiği bazı rivayetlerde tasrih edilmiştir. Diğer bazı rivayetlerde de başka isimlerin kastedildiği zikredilmiş olsa bile mezkur rivayetler İbnu Abdiyalil'in yerini ifadede ehemmiyet taşır. 3- Hadiste Ahşabeyn (iki ahşab) dağının ismi geçmektedir. Bu, Mekke'de bulunan iki dağın adıdır: Ebu Kubeys ile ona mukabil olan Kuaykıan dağları. İkinci dağ için başka ihtimaller üzerinde de durulmuştur. Melek bu iki dağı Mekke'de bulunanlar üzerinde birleştirmeyi, dolayısıyla Mekke'yi yok etmeyi teklif etmiş olmaktadır. Aleyhissalâtu vesselâm bu teklifi reddederek kavmine karşı şefkat ve merhametini ve kendine karşı yapılanlara sabrını ifade etmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim de: "Sen Allah'tan bir rahmet olarak onlara karşı yumuşak davrandın..." (Al-i İmran 159) "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiya 107) gibi ayetlerle Resulullah'ın nasıl bir rahmet ve şefkatle gönderildiğini tescil eder.688

ىلَع َعْطَقِيل َةَح ِراَبْلا َّىلَع َتَّلَفَت ِهن ِجْلا َنِم ًاتي ِرْفِع َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□□
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِبأ نع َو ـ5 □2555ـ ،ْمُكُّلُك ِهْيَلإِ او ُرُظْنَت َو:

صَلاتِي فَأمْكَنَنِي اللّهُ تَعَالى مِنْهُ فَذَعَتُّهُ فَأرَدْتُ أنْ أرْبِطَهُ الى سَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي المَسْجِدِ حَتَّى تُصْبِحُوا

فَذَكَرْتُ قَوْلَ أخِي سُلَيْمَانَ: رَبِّ هَبْ لِي مُلْكاً لاَ يَنْبَغِي لأحَدٍ مِنْ بَعْدِي. فَرَدَّهُ اللّهُ خَاسِئاً]. أخرجه الشيخان. «الذَّعْتُ» أشد الخنق.

4. (5609)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cinlerden bir ifrit, dün akşam, namazımı bozdurmak için üzerime atıldı. Allah ona galebe çalmama imkan verdi. Ben de onu boğazından yakaladım. Hatta onu, mescidin direklerinden birine bağlamayı arzu ettim, ta ki sabah olunca hepiniz onu göresiniz. Ancak, kardeşim Süleyman aleyhisselam'ın şu sözünü hatırladım: "...Ve benden sonra kimseye nasib olmayacak bir mülkü bana ihsan et" (Sad 35). Allah da onu hor ve hakir olarak geri çevirdi." [Buharî, Salat 75, Amel fi's-Salat 10, Bed'ül-Halk 11, Enbiya 40, Tefsir, Sad; Müslim, Mesacid 39, (541).] 689

AÇIKLAMA:

1- Resulullah'a ifritin musallat olma hâdisesi muhtelif rivayetlerde gelmiştir. Abdürrezzak'ın rivayetinde "Bir kedi suretinde geldiği" belirtilir. Müslim'in bir rivyetinde "yüzüme koymak için ateşten bir şihab ile geldi" denilir. Nesai'nin Hz. Aişe'den gelen rivayetinde "Ben onu yakalayıp yere yıktım ve boğdum. Öyle ki elimin üstünde dilinin serinliğini hissettim" buyrulmuştur.

2- Cinlerin varlığı çok sayıda ayet ve hadislerle sabittir. Ehl-i Sünnet uleması bu meselede ihtilaf etmez. Ancak cinlerle ilgili bazı meselelerde farklı görüşler ileri sürülmüştür.

* Bakillâni, Mu'tezile'den bazılarının: "Cin, rakik, basit cesedlerden ibarettir" dediğini belirtir ve rivayet olduğu takdirde, bunun mümteni (aklen kabul edilemez) olmadığını belirtir. Ebu Ya'la İbn'l-Ferra ise "Cinlerin basit değil müellef cisimler olduğunu, temessül eden (şekillenen) şahıslar olduğunu" söylemiş, rakik de kesif de olabileceğini belirtmiştir. Burada Mu'tezile'ye muhalefet eder, çünkü onlar rakik olduklarına inanmışlardır. İbnu'l-Ferra devamla "rikkatleri sebebiyle onları görmemiz mümkün değildir" iddiasının yanlış olduğuna dikkat çeker. "Zira, rikkat (incelik) rü'yete mani değildir. Hatta kesif cisimlerden bir kısmının, Allah bizde onları idrak etme kapasitesi yaratmadığı için, rüyetimiz dışında kalması caizdir" der. Beyhakî'nin rivayetine göre İmam Şafii hazretleri: "Kim cinleri gördüğünü iddia ederse, onun şahitliğini iptal ederiz, çünkü cinleri sadece peygamberler görebilir" demiştir.

İbnu Hacer der ki: "Bu söz, "cinlerin yaratıldıkları suret-i asliyesinde gördüğünü iddia edene hamledilir. Ancak herhangi bir hayvan suretinde olarak onlardan bir şey gördüğünü iddia eden kimse bu sebeple reddedilmez." Onların farklı suretlere girdiklerine dair çok sayıda haber varid olmuştur. Bu meselede kelamcılar ihtilaf etmiştir: * Bir kısmı: "Bu bir hayallemeden ibarettir, hiçbir şey aslî suretini değiştirmez" demiştir. * Bir kısmı: "Şekil değiştirebilirler, ancak bu onların bu işe olan güçlerinden ileri gelmez. Bilakis, sihir gibi bir nevi fiille bu olur, o fiil işlenince bir suretten başka bir surete intikal eder" demiştir ki, bu görüş öncekine rücu eder. Bu meselede Hz. Ömer'den bir rivayet var: İbnu Ebî Şeybe'de sahih bir senedle geldiğine göre, "Hz. Ömer'in yanında Gaylan'dan söz edilmişti. Dedi ki: "Hiçbiri Allah'ın üzerine yarattığı sureti değiştirmeye muktedir değildir. Ancak onların sihirbazları vardır, tıpkı sizin sihirbazlarınız gibi. Bunu görünce ezan okuyun."

3- Cin ve şeytanın varlığı sabit olunca, asılları hususunda ihtilaf edilmiştir. "Asılları İblis'in çocuğudur, böylece bunlardan kim kâfir ise, şeytan denir" denmiştir. Bir diğer görüşe göre: "Sadece şeytanlar İblis'in çocuklarıdır. Bunların dışında kalanlar onun çocukları değildir." İbnu Abbas (radıyallahu anhüma)'dan gelen bir rivayet, cin ve şeytanın aynı asıldan tek bir nev teşkil ettikleri görüşünü te'yid eder: "Kâfir olanına şeytan, olmayanına cinnî denmektedir."

4- Mükellef olmaları meselesine gelince, çoğunlukla alimler, cinlerin, insanlar gibi mükellef yani şeriatten sorumlu olduklarını söylemiştir. Bazıları "Fiillerinde muzdardırlar, mükellef değillerdir" demiştir. Mükellef olduklarını söyleyenler, delil olarak Kur'an'da şeytanların zemmedilmelerine, onların şerrinden kaçınmaya, onlara vaadedilen azaba dair ayetleri gösterirler. Bu hasletler, ancak emre muhalefet eden, yasağı işleyen, bununla beraber bunları yapmamaya iktidarı olan kimselere aittir. Bunlara delalet eden ayet ve hadisler cidden çoktur.

5- İmdi, onlar mükellef addedilince şu meselede ihtilaf edilmiştir: "Onlar arasında kendilerinden bir peygamber var mıdır?" Dahhak İbnu Müzahim'den gelen bir habere göre "cinlerin kendilerinden peygamberleri vardır, Allah cin ve insten kendilerine peygamberler gönderdiğine dair ayette, cinnî peygamberlerden maksad insî peygamberler olsaydı, bunun aksi de caiz olurdu, bu ise fasiddir, öyleyse bu iddia geçersizdir." Burada zikri geçen ayet mealen şöyledir: "O gün Allah sorar: "Ey cinler ve insanlar topluluğu! Size ayetlerimi anlatan ve bugüne erişeceğinizi bildirip sakındıran peygamberler gelmedi mi?" Onlar da: "Biz kendi aleyhimize şahidlik ederiz" derler.

Onları dünya hayatı aldatmıştır.." (En'am 130).

Cinnîlerin kendilerinden peygamberi yoktur. Onlar insî peygamberlere tabiidirler görüşünde olan cumhur, yukarıdaki mülahazayı şöyle cevaplandırır ve reddeder: "Ayetin manası şöyle olmalıdır: "İnsanların peygamberleri kendilerine Allah tarafından gönderilmiştir. Cinnî peygamberlere gelince: Allah onları yeryüzüne dağıttı, böylece insî peygamberlerin sözlerini işitme fırsatı buldular ve kendi kavimlerine bunu tebliğ ettiler. Bu sebeple onların bir sözcüsü: "Biz Hz. Musa'dan sonra indirilmiş bir kitap işittik" (Ahkaf 30) demiştir." İbnu Hazm, bazı rivayetleri değerlendirerek cinnîlere, insî peygamber gönderilmediğini, buna sadece Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in istisna teşkil ettiğini, zira O'nun risaletinin umumî, cinnîlere de insîlere de şamil olduğunu, bunda ittifak edildiğini söyler. İbnu Abdilberr der ki: "Alimler, Aleyhissalâtu vesselâm'in inse ve cinne gönderildiği hususunda ihtilaf etmezler. Bu husus, Aleyhissalâtu vesselâm'ın diğer peygamberlere üstün kılındığı yönlerden birdir. İbnu Abbas'tan rivayete göre, Gafir suresinde geçen: "Andolsun ki, size, daha önce, Yusuf da apaçık deliller getirmişti!" (Gafir, 34) mealindeki ayet hakkında şöyle demiştir: "O cin peygamberidir, bu da zikridir." İmamu'l-Harameyn, el İrşad nam kitabında, Hıristiyanlar hakkında söz ederken der ki: "Zarureten biliyoruz ki, Aleyhissalâtu vesselâm sakaleyn'e (ins ve cinne) gönderildiğini belirtmiştir." İbnu Teymiye: "Sahabe, Tabiin ve Müslümanların imamlarından müteşekkil selef uleması bu meselede müttefiktirler" demiştir.

İbnu Hacer, Resulullah'ın ins ve cinne gönderildiğini ifade eden bazı hadisleri kaydettikten sonra der ki: "Cinnîlerin de mükellef oldukları kesinleşince, onların tevhid ve İslam'ın rükünleriyle mükellef oldukları söylenebilir. Bunlar dışındaki fürû ahkâmı hususunda alimler ihtilaf etmiştir. Bu ihtilafta dayanakları mayıs ve kemiğin cinnîlerin azığı olmaları gerekçesiyle taharette kullanılmalarıyla ilgili yasaktır. Mezkur hadis, mayısın, görürler. Fakat şeytanın sol eliyle yeyip sol eliyle içtiği, besmele çekmeden yenen yemeğe şeytanın da iştirak ettiği... gibi rivayetler onların da insanlar gibi yeyip içtiğine hükmetmeye sevketmiştir. Vehb İbnu Münebbih'ten gelen bir rivayet bu iki görüşü de birleştirir: Cinlerin farklı sınıfları vardır. Bir kısmı yer içerse de, bir kısmı yeyip içmez.. Merfu bir rivayet "Cinler üç sınıftır: Bir sınıf kanatlıdır, havada uçarlar; bir kısmı yılanlar, akreplerdir; bir sınıf da hesabı ikabı bilenlerdir" buyurur. Onların evlendiğini söyleyenler: "..Onlara daha önce ne bir insan, ne de bir cin değmiş değildir" (Rahman 56) mealindeki ayetle: "Şimdi siz, beni bırakıp da düşmanınız olduğu halde onu ve neslini dost edinir misiniz?" (Kehf 50) mealindeki ayetleri esas alırlar. Ayette geçen nesil kelimesi sebebiyle, onların evlendiğinin burada sarih olduğu söylenmiştir. **7-** Cinlerle ilgili olarak ihtilaf edilen bir mesele de onların sevap kazandığı kazanmadıkları hususudur. Mevkuf bir rivayette: "Cennet ehli cennete, ateş ehli cehenneme girdikleri vakit, Allah Teala hazretleri mü' min cinler ve insî olmayan diğer ümmetlere: "Toprak olun! diyecek. İşte bu sırada kâfirler "Keşke ben de toprak olsaydım" (Nebe 40) diyecekler" buyrulmuştur. Bazı alimler: "Cinnînin sevabı, ateşten kurtarılıp sonra da; "Toprak olun" denmesidir. Ebu Hanife merhumdan da benzer bir kavl rivayet edilmiştir. Ancak cumhur, cinlerin itaate mukabil sevab kazanacakları" görüşündedir. Şafii, Ahmed Malik, Evzai, Ebu Yusuf, İmam Muhammed rahimehullah vs. başkaları hep bu görüştedirler. Bu hükme giderken bazı alimler, yukarıda kaydettiğimiz En'am suresinin 130. ayetini delil gösterirken, diğer bazıları: "Öyleleri, kendilerinden önce gelip geçen cin ve insan toplulukları içinde azabı hak etmiş kimselerdir. Onlar hüsrana uğramışlardır" (Ahkaf 18) mealindeki ayeti delil göstermişlerdir. Keza bazıları: "Herkes için işlediklerinden dolayı derece derece karşılıklar vardır ve Rabbin, onların işlediklerinden habersiz değildir" (En'am 132) mealindeki ayeti delil olarak göstermiştir. İmam Malik, cinlere ve inslere, ikab ve sevabın varlığına, Rahman suresinde geçen "Rabbinin makamından korkana iki cennet vardır" ayetinden delil çıkarmış ve arkadan gelen: "Rabbinizin hangi nimetini inkar edersiniz?" ayetindeki tesniye olan muhataptan ins ve cinnin murad olduğunu belirtmiştir. (Rahman 46-47). Ayet, onlar içinde mü'minin varlığını tesbit eder. Mü'minin şe'ni de Rabbinden korkmadır. Öyle ise onlar için de cennet vardır. **8-** Bir diğer ihtilaf: Cinler insanların girdiği yere mi girecek meselesindedir. Dört görüş ileri sürülmüştür: * Çoğunluk "evet!" demiştir.

* İmam Malik ve bazıları: "Cinler cennetin kenarındadır (içinde değil)" demiştir. * Cinler ashabu'l-a'raftır denmiştir.

* Bu hususta cevaptan kaçınmışlardır.

Cinlerle ilgili bir kısım meselelere daha önce temas ettiğimiz için (3. cilt, s. 229), burada tekrar etmeyeceğiz. 690 **NİKAH BÖLÜMÜ**

(Dört babtır)

*

BİRİNCİ BAB

NİKAHIN MUKADDEMELERİ

(Dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN ZEVCELERİ

*

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)

*

Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)

*

*

Zeyneb (radıyallahu anhâ)

*

Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ)

*

Safiyye (radıyallahu anhâ)

*

Cüveyriye (radıyallahu anhâ)

*

İbnetu'l-Cevn

*

Ümmü Şerîk

İKİNCİ FASIL

NİKAHA TEŞVİK VE TERGİB

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KIZ İSTEME, NİKAH DUASI, KIZI GÖRME

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

NİKAH ADABI

*

İKİNCİ BAB

NİKAHIN RÜKÜNLERİ

BİRİNCİ FASIL

AKİD

*

İKİNCİ FASIL

VELİLER VE ŞAHİDLER

*

ÜÇÜNCÜ BAB

NİKAHIN MANİLERİ

*

BİRİNCİ FASIL

MÜEBBED HARAMLIK

*

RAZA' (SÜT EMME)

*

İKİNCİ FASIL

MÜEBBED HARAMLIK GEREKTİRMEYEN HUSUSLAR

*

DÖRDÜNCÜ BAB

NİKAHLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

*

BİRİNCİ FASIL

NİKAHI FESHEDEN HUSUSLAR

*

İKİNCİ FASIL

KADINLAR ARASINDA ADALET

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

AZL VE GAYLE

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

NÜŞUZ

*

BEŞİNCİ FASIL

UMUMİ AÇIKLAMA

* NİKAH

Nikah, tıpkı dil, din, kıyafet (ve mutfak) gibi beşerin başta gelen kültürel unsurlarından biridir. Bu müessese insanlıkla başlar. Kıyafetsiz bir beşer düşünülemeyeceği gibi, nikah müessesesi olmayan insanlık da düşünülemez.

Nikah çok yönlü bir vak'adır. İnsanların birçok ihtiyaçlarını karşılar. Umumi bir nazarla bakılınca, gayeleri arasında önceliğin, tenasüle yani neslin devamına ait olduğu sanılır.

Şüphesiz bu gaye küçümsenemez. Zira insanlığın devamı nikah müessesesiyle

gerçekleşmektedir. Ancak, ferdî plandan bakılınca ünsiyet sağlamanın, ehemmiyetçe öne geçtiği görülür. Zira insan, diğer mahluklara nazaran fıtrat itibariyle medenidir, yalnız

yaşayamaz. Eski alimlerimiz insana medeniyyün bittab' demişlerdir. Yani insanoğlu cemaat halinde, cemiyet içerisinde yaşamak zorundadır. İnsan cemiyetini, hayvan sürüsünden ayıran

hususiyet organize olmasıdır. Burada iç içe daireler şeklinde teşkilatlanan bir bütün, bir cemaat mevzubahistir. En içte en küçük birim olan aile yer alır. Kur'an-ı Kerim'de de insanların bir erkekle bir kadından yaratılıp, küçük ve daha büyük üniteler halinde

teşkilatlandırıldığı, kavim ve kabilelere ayrıldığı belirtilmiştir (Hucurat 13). Buna bir milletin askeri örnek yapılabilir. Asker, en küçük birim olan "takım"dan başlayarak bölük, tabur, tugay, tümen, ordu ve ordular şeklinde teşkilatlanmıştır.

Bunun gibi, insanlık ordusu da irili

ufaklı bir kısım ümmetlere (medeniyet gruplarına) kavimlere, aşiretlere ayrılmıştır. İşte bu silsilenin ilk halkasını, nikah bağıyla bağlanan bir erkekle bir kadın etrafında halelenen bir

cemaat teşkil eder.

Şu halde, cemiyetin bu temel taşına inilip tahlil edilince, bunun öncelikle yalnızlıktan kaçış ve ünsiyet arayış maksadıyla teşkil edildiği görülür. Neslin devamını sağlamak üzere çocuk elde

etmek, ünsiyeti takip eden mühim gayelerden bir diğeridir.

Nikahın bu temel ve asil gayeleri gözönüne alınınca insanın birkısım biyolojik ihtiyaçlarının

tatmini daha tali bir planda kalır. Bu açıdan, meselenin şehevî yönü, "nikah"ın gayesi değil, (bir büyüğün yorumuyla) onunla îfa edilecek hizmetin peşin bir ücreti,[691] onun getireceği

yükümlülükleri kabule bir teşvik vasıtası olmaktadır.

Bu noktada aldanan, vasıtayı gaye yaparak müessesenin kıymetini tenzil eder. Nitekim, beraberliğin biyolojik yönü sona ermiş yaşlılık ve sakatlık gibi hallerde de evlilik devam eder

ve hatta yaşlılar arasında dayanışma daha da artar. Çünkü, her iki insan da ünsiyete, sohbete, birbirlerinin tesellisine muhtaçtır.

Burada maksadımız evlilik müessesesinin sosyolojik tahlilini yapma değildir. Ancak mevzumuzun anlaşılması bakımından şunu da belirtmemiz gereklidir: "Nikah" kültürel beşerî bir müessese olması hasebiyle, her bir kültürel sistemin, kendine has bir nikah tarzı ve

bundan teşaub eden (dallanıp budaklanan) bir değerler örgüsü olacağı tabiidir: Manevî değerler, merasimler, inançlar, akrabalıklar, haramlar, helaller, usuller, adablar vs. yani

günlük hayatımızı ilgilendiren kültürel unsurların büyük bir bölümü, "nikah müessesesi"yle ilgilidir.

İnsanların millî ve ferdî şahsiyetlerinde kültürel değerlerin yeri iyice bilinmektedir. İster ferdî

planda isterse millet planında ele alalım, bizi diğerlerinden "başka" kılan, "şahsî" kılan, "millî" kılan, "müşterek ve benzer" kılan bu değerlerdir. Millî hususiyetimizi, milletimizin

ferdleri arasındaki benzer yönlerimizi, birlik ve beraberliğimizi sağlayan yegane amil, asırlar boyu değişmemesi gereken hepimizde aynı olması gereken değerlerimizdir.

Öyleyse bizler Müslümanlar olarak İslamî hüviyetimizi koruyabilmek için beşerî kültürel hayatımızın büyük bir kısmını şekillendiren nikah müessesesinde İslamî değerleri korumak zorundayız. İslamî şahsiyetimizi temel yapısı buna bağlıdır. Nikahta, kıyafette, mutfakta Sadece itikad ve ibadetler.. Halbuki İslamiyet bir medeniyet dinidir. İnsanın medenî hayatta

muhtaç olduğu cemiyet hayatının devamını sağlayan her hususta kendine has ölçüler, değerler verir; kalıplar, şekiller, tarzlar, kanunlar koyar, kişiyi hiçbir meselede yabana

muhtaç etmez. Mü'min de bu İslamî sünnetleri şahsında temsil ettiği nisbette, İslamî, imanî kemale erer. Cenab-ı Hakk'ın kendisine vaad ettiği nusret ve üstünlüğe saadet-i dareyne liyakat kazanır.

İslam dini, Kur'an ve hadiste gelen değerlerin hepsiyle bir bütündür. Sadece itikad ve ibadetlerimiz değil, nikah, mutfak, kıyafet vs. her çeşit beşerî kültürel değerlerimiz bütün

teferruatıyla bu iki kaynaktan teşkil edilmiştir. Müslümanlığımızın tamamiyet ve temelini, bunlara uymaktaki derecesi tayin edecektir.

Sırf Kur'an'ı esas alacak olsak bile, onda yer verilen emirlerin hepsi aynı değerde olduğu için,

kıyafetimizi, "nikah"ımızı, mutfağımızı, ihmal ettiğimiz takdirde, sadece itikad ve ibadetlerimiz acaba Müslümanlığımızın bütünlüğüne yetecek midir? İbadet dışındaki Kur'anî

emirlerdeki ihmal, gevşeklik ve umursamazlığımız, itikadımızı zedeleyen, imanımızı yaralayıp eksilten bir durum değil midir? Bu eksiklik ibadet hayatımıza da sirayet etmeyecek midir? Müslüman olduğu halde içki içen, haram ve -mesela domuz eti- yiyen veya kıyafette

İslamî örtünmeye riayet etmeyen veya nikah dışı yollardan tatmin arayan bir kimsenin iman ve ibadeti ona ne derece faydalı olur? Onu nereye kadar götürür? Bu elbette münakaşaya

değer bir husustur.

Şunu demek istiyoruz: Müslümanlığımız, tıpkı iman esaslarında olduğu gibi, nikah meselesinde de İslamî nikaha uymakla kemalini bulabilecektir.

Öyleyse İslamî nikah nedir?

Dininin ve imanının Allah nazarında makbul olmasını dileyen her Müslüman, nikah

meselesinde Allah'ın koyduğu ölçünün ne olduğunu bilmek ve ona uymak zorundadır. 692

İSLAMÎ NİKAH

İslamÔda nikah bizzat Kur'an- Kerim'de ele alınmış ve esasları belirtilmiştir.[693] Şu esasları sayabiliriz: **1-** Kişi, büluğ çağına erince geciktirilmeden evlendirilmelidir (Nisa 6). **2-** Mü'min kişi mü'min bir eşle evlenmelidir. Müşrik kişi (neseb, zenginlik, güzellik gibi sebeplerle) hoşumuza gitse bile onunla evlilik yapılmamalıdır. Çünkü mü'min kimse, (burnu kesik siyah) köle bile olsa, hoşumuza giden müşrikten daha hayırlıdır. Çünkü onlar cehenneme çağırırlar (Bakara 221). **3-** Kadınlardan hoşa gidenle evlenilmelidir (Nisa 3). **4-** Kadınlarla ailelerinin izniyle evlenilmelidir (Nisa 25) **5-** Kadın namuslu, fuhuştan uzak ve gizli dostlar edinmeyenlerden olmalıdır (Nisa 25). **6-** Kadına mehri verilmelidir (Nisa 25).

7- Cemiyet, bekâr olan (dul, yetim, köle) kimselerle ilgilenip, onları evlendirmelidir. Evlendirmede fakirlikten korkulmamalı, bekârlara yardım edilmelidir.

8- Nikah akdi alenî olmalıdır. Bu prensip bilhassa yukarıda işaret edilen Nisa 25. ayette sarihtir. Ayrıca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) nikahın alenî olmasını, bu maksadla ziyafet verilmesini ve hatta def ve sesle ilan edilmesini ısrarla emretmiştir.

9- Nikah kadın erkek arasında veraset hakkı te'sis eder (Nisa 12) **10-** İslamî nikahın müddeti müebbettir, daimidir. Yani kadınla erkek hayat boyu beraber olmak üzere nikahlanırlar. Belli bir müddetle sınırlı olan nikah meşru değildir. Kişi, içinden muayyen bir müddete niyet etmiş olsa bile, bu müebbet kabul edilir. Boşanma dinimizde meşru ise de ciddi ve meşru bir sebebe dayanmayan boşama ve boşanmalar Allah'ın buğzettiği, sevmediği bir ameldir. Talak, hadiste "Allah'ın en çok buğzettiği helal" olarak tarif edilmiştir. [694]

BİRİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN ZEVCELERİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evlilik hayatı deyince ilk nazar-ı dikkate çarpan husus, birçok hanımla evlenmiş olmasıdır. Bu meseleye yeri geldikçe başka bahislerde de temas etmiş olmamıza rağmen burada da kısaca temas edeceğiz. Sebebi de, Teysir'in, ümmühatu'lmü' minîn'den bilinen Hz. Hatice, Hz. Zeyneb Bintu'l-Zem'a, Reyhâne, Meymune Bintu'l-Haris radıyalahu anhünne gibi bazı isimlere yer vermezken, ümmühatü'lmü'minînden bilinmeyen İbnetu'l-Cevn, Ümmü Şerik gibi isimleri "Peygamberin Zevceleri" başlığına dahil etmesidir.

Hemen şunu belirtelim ki, yirmi beş yaşında iken, kendisinden 15 yaş büyük bir kadın olan Hz. Hatice ile evlenip elli küsur yaşına kadar onunla yetinen Hz. Peygamber'in İslam ahkâmının teşrî ve neşir safhası olan Medine hayatında çok sayıda kadınla evlenmesinin birinci sebebi peygamberlik vazifesi ile ilgilidir. Sünnetinin aile hayatında geçen safhasının tesbitini, onların kadınlara intikal ve neşrini bu hanımlar yapmıştır. Alimler, "Dünyanızdan üç şey sevdirildi..." diye açıklayıp bunlardan birinin, "kadın" olduğunu söyleyen hadisi açıklarken, kadınların Resulullah tarafından sevilmesini, onların "İslam'ın neşrine olan hizmetleri" sebebiyle izah ederler.

Çok kadınla evlenmede dikkat çeken bir diğer sebep siyasî yöndür. Müteakiben görüleceği üzere Hz. Safiyye ile evlilik, Hayber Yahudileri ile sıla-i rahm'a vesile olmuş. Cüveyriye ile evlilik Benî Müstalik'ten yedi yüz kadar harp esirinin bedava azadlıklarını sağlamıştır. Mekkelilerin lideri Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe ile evlilik, Ebu Süfyan'ın bozulan Hudeybiye Sulhü'nü yenileyebilmek için, kızını bahane ederek Medine'ye gelmesine, Hz. Peygamber'in hane-i saadetlerine kadar girmesine yol açmış, bu durum onun hasmane duygularını törpülemiştir. Diğer evliliklerinin her birinde tıpkı neşr-i din gibi siyasî bir yönün dahi varlığı inkar edilemez. Resulullah'ın evlilik bağının siyasî yönünü nasıl kullandığını anlayabilmek için İslam'ın ilk baştaki kuruluş ve neşrini sağlayan siyasî lider kadronun evlilik bağıyla birbirine nasıl kenetlendiğini ibretle tetkikte zaruret var: Hülefa-i Raşidîn denen bu çekirdek kadro, evlilik bağlarıyla birbirlerine perçinlenmiş gibidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in kızlarını almış, onlara damat olmuştur. Hz. Osman ve Hz. Ali'ye kızlarını vermiş, onları kendine damat yapmıştır. Hz. Ali ile olan akrabalık bağının, Hz. Osman'daki eksikliğini, ona ikinci bir kızını da vererek telafi etmiştir. Hz. Hafsa ile evlenmeleri hususundaki teklife menfi cevap verdikleri için Hz. Osman ve Hz. Ebu Bekr'e karşı kırgınlık içine düşen Hz. Ömer'i memnun etmek ve öbürlerine karşı kalbinde yerleşecek bir gücenmeyi ve bunun merkezkurmay kadroda hasıl edeceği çatlağı bertaraf etmek için Resulullah'ın Hz. Hafsa'yla evlenmesi fevkalâde siyasî bir ameliyedir." 695 Evliliğin -hatta nikahla noktalanmamış olan sade bir evlenme teklifinin bile-, hasıl edeceği siyasî neticelerin şümulü sebebiyle olacak, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hayatında, -çalışmamızın aslını teşkil eden Teysir'de yeterince yer verilmeyen- zevceleri dışında başka birçok kadınların da ismi geçer. İbnu Sa'd Tabakat'ında bunları iki grupta sunar: **1-** Hz. Peygamber'in nikahladığı halde zifaf yapmadıkları. el-Kilabiyye, Esma Bintu Nu'man, Kuteyle Bintu Kays, Müleyke Bintu Ka'b, Bintu Cündeb, Sena Bintu's-Salt.

2- Hz. Peygamber'in evlenme teklifinde bulunduğu halde nikahlanmadıkları kadınlar: Leyla Bintu'l-Hatim, Ümmü Hâni Bintu Ebi Talib, Zubâ'a Bintu Amir, Safiyye Bintu Beşame, Ümmü Şerik Bintu Cabir, Havle Bintu Hakim, Ümâme Bintu Hamza, Havle Bintu'l-Huzeylî, Şerraf Bintu Halife. Bunlar hakkında biraz daha teferruatlı bilgi edinmek isteyenler, siyer kitaplarına, sahabilerin hayatını inceleyen kitaplara başvurabilirler.

Hz. Peygamber'in evlilik hayatı ile başkaca teferruat daha önce geçtiği ve müteakiben geçeceği için burada bu kadarla yetiniyoruz.696

* HZ. AİŞE RADIYALLAHU ANHA 697

يف ُكَلَمْلا ِكِب يِنَءاَج ،لاَيَل َثَث ِماَنَمْلا يف ِكُتي ِرُأ :# ُّيِبَّنلا يِل َلاَق] :تلاق اهنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ةورُع نع ـ2 2525ـ ناخيشلا هجرخأ .[ِه ِضْمُي ِ هاللّ
ِدْنِع ْنِم اَذه ُكَي ْنإ :ُلوُقأف ،ِتْنأ َيِه اَذإف ،اَهْنَع ُفِشْكاَف ، َكُتأ َرْما ِهِذه :ُلوُقَي ، ِري
ِرَح ْنِم ٍةَق َرَس

ةصاخ ريرح نم ةقش « ُةَق َرَّسلا».يذمرتلاو .

1. (5610)- Urve merhum, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den şunu nakletmiştir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bana dedi ki: "Rüyamda sen bana üç gece gösterildin: Melek seni bana bir ipek parçası içerisinde getirdi ve "Bu senin zevcendir, aç onu!" dedi. Ben de açtım, içindeki sendin. Ben: "Bu rüya Allah katında ise, onu gerçekleştirecektir" dedim." [Buharî, Nikah 9, 35, Tabir 20, 21; Müslim, Fezailu's-Sahabe 79; Tirmizî, Menakıb (3875).]698

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, evlenmezden önce Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e rüyasında gösterildiğini ifade etmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, Hz. Aişe'nin bir ipek parçası içerisinde getirildiğini ifade eder. Ancak, hadisin bir başka veçhinde "Cibril, avucundaki suretimle indi..." ibaresi yer alır. Şarihler bu farklı ifadeleri: "Cibril avucundaki ipek parçasında Hz. Aişe'nin suretini getirmiş olmalı" diye te'lif eder. Hadisin bazı veçhinde yer alan "iki kere" ibaresi nazar-ı dikkate alınarak "bir seferinde kendisini, bir seferinde de ipekli üzerinde resmini getirmiş olabilir" te'vili de yapılmıştır. **2-** Açma hususu, "ipek kumaşın açılması", "yüzün açılması" gibi yorumlara tabi tutulmuştur. "Kız isteyene, görülmesi caiz olan miktarca açılması" tahmininde bulunanlara mukabil, "O zaman Hz. Aişe çocukluk yaşındaydı; avret olması mevzubahis olamazdı" diyenler de olmuştur. Şurası muhakkak ki, kadını, nikah akdinden önce görmede, akde raci maslahat bulunduğuna hükmeden alimler bu hadisten de delil çıkarmışlardır. **3-** Bu görme hâdisesinin bi'setten sonra da olabilme ihtimali üzerinde duran Kadı İyaz, Resulullah'ın şekki ile ilgili üç ihtimalin mevzubahis olacağını söyler: "Birincisi: Ahiretteki ve dünyadaki zevcesi mi, yoksa sadece ahiretteki zevcesi mi? "İkincisi: Şekk lafzının zahiri murad değildir. Buna belağatta şekkin yakin ile mezci denmiştir. Üçüncüsü: Bu rüya, zahiri üzere aynen çıkan rüyayı vahiy midir veya tabir gereken bir rüyayı vahiy midir? Peygamberler hakkında ikisi de caizdir."

Umumiyetle sonuncu ihtimal benimsenmiştir.[699]

ث ِراَحْلا ِنَب يف اَنْل َزَنف َةَنيِدَمْلا اَنْمِدَقَف ،َنيِنِس ِهتِس ُتْنِب اَناَأ َو # ُّيِبَّنلا□
ِينَج َّو َزَت] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2522ـ َ اَهُتْيَتاَأَف .ِيِل ُب
ِحا َوَص ِيعَم َو ٍةَحوُج ْرُأ ِيفَل ِيهناِإ َو ،َنامو ُر ُّمُأ ِيهمُأ ِينْتَتاَأَف ،ُةَمْيَمُج ّتَف َوَف ى
ِرْعَش َق ّرَمَتف ُتْكِع َوَف ،ِج َر ْزَخْلا ِنْب ىلع َو ٍةَك َرَبلا َو ِرْيَخْلا ىلع : َنْلُقَف ،ِتْيَبْلا
يف ِراَصْن‘ا َن ِم ٌة َوْسِن اَذاِإَف .ِراَّدلا ِباَب ىلع ِينْتَفَّق َوَف ِيدَيِب ْتَذَخاَأَف .ِيهِنِم
ُدي ِرُت اَم نرْدأ

هجرخأ .[َنيِنِس ِعْسِت ُتْنِب ٍذِئَم ْوَي اَناَأ َو .ِهْيَلاِإ ِينْتَمَلْساَأَف # ِ هاللّ ُلوُس َر ّاَإ
ِينْع ُرَي ْمَلَف .ِيناَأَش ْنِم َنْحَلْصاَأف ّنَهْيَلاِإ ِينْتَمَلْساَأَف .ٍرِئاط ِرْيَخ ةمجو ،ةمج
ريغصت « ُةميمُجلا»و.هل ضرعت ةلع وأ ضرم نم رثتناو طقس اذإ « َق هرماو
ُرْعهشلا َقرمَت».يذمرتلا إ ةسمخلا

راغصلا بعل نم ةفورعم «ةحوجر ا‘»و.رثك اذإ :ئشلا « بهف َو»و.سأرلا رعش.
‘عمتجم ناسن ا

2. (5611)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ben altı yaşında iken benimle evlendi.

Medine'ye geldik. Beni'l-Hâris İbnu'l-Hazrec kabîlesine indik. Ben hummaya yakalandım. Saçlarım döküldü. (İyileşince) saçım yine uzadı. Annem Ümmü Rûman, ben arkadaşlarımla salıncakta oynarken, bana geldi, benden ne istediğini bilmeksizin yanına gittim. Elimden tuttu. Evin kapısında beni durdurdu. Evimizde, ensârdan bir grup kadın vardı. "Hayırlı, bereketli olsun!", "Uğurlu mübarek olsun!" diye dualar, tebrikler ettiler. Annem beni onlara teslim etti. Onlar kılıkkıyafetime çeki düzen verdiler. Beni, [kuşluk vakti aniden] Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)(ın gelişinden) başka bir şey şaşırtmadı. Annem beni O'na teslim etti. O gün ben dokuz yaşında idim." [Buhârî, Nikâh 38, 39, 57, 59, 61; Müslim, Nikâh 69, (1422); Ebu Dâvud, Nikâh 34, (2121); Edeb 63, (4933,4934,4935, 4936, 4937); Nesâî, Nikâh 29, (6, 82).] 700

AÇIKLAMA:

1- Hz. Aişe'nin Resûlullah ile evlenme yaşı ihtilaflıdır. Yapılan tahkiklere göre en ziyade kabul gören ve en sahih addedilen rivayetlere nazaran altı yaşında iken nikahlanmış, dokuz yaşında iken zifaf edilmiş olmasıdır. Resûlullah'la evlendiği zaman Hz. Aişe'nin 16-17 ve hatta 18 yaşlarında olduğuna dair yapılan bazı açıklamalar varsa da tatminkâr değildir. Sahih rivayetlerin zahirine uygun gelmemektedir. Bu sebeple ihtiyatla karşılanması daha muvafıktır.

Resûlullah vefat ettiği zaman Hz. Aişe on sekiz yaşında idi. İbnu İshak'a göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Sevde ile evlenmiş, Sevde'den sonra Hz. Aişe ile evlenmiştir. Ancak bazı rivayetlere göre, Hz. Hatice'den sonra Hz. Aişe ile evlenmiştir. Yapılan tahkikler, İbn-i İshak'ın kaydını haklı çıkarmıştır. Resûlullah, henüz hicret etmezden önce Hz. Sevde ile evlenmiştir. Hz. Aişe'nin evliliği hicretten sonra Medine'de vukûa gelmiştir.

2- Bu hadise dayanan İslâm ulemâsı, küçük yaşta bulunan kız çocuğunun babası tarafından nikahlanabileceği hükmünü çıkarmıştır. Nevevî, bu cevaz hususunda İslâm ulemâsının icma ettiğini belirtir. Hanefîlere göre bu câizdir. Ancak kızın bülüğa erince seçme hakkı vardır, dilerse kabul etmeyebilir. Bu hakkını daha önce kullanamaz. Şâfiî, Mâlikî gibi Hicaz ulemâsı bu seçme hakkını tanımazlar. İmam Şâfiî, Mâlik, Ahmed, Ebu Yusuf gibi birkısım ulemâ bülüğa ermeyen küçüğü nikahlama yetkisine sadece babanın sahip olduğunu, diğer velilerin bu hakka sahip olmadığını söylerler. Ebu Hanife, Evzâi ve diğer birkısım ulemâ velilerin de evlendirebileceğine hükmetmiştir.

3- Hadis, gerdekten önce gelinin hususî bir hazırlığa tabi tutularak süslenmesinin müstehab olduğunu gösterir. Başka rivayetlerde, câhiliye devrinde, mâşıta denen kadın berberlerinin varlığını, bunların gerdeğe girecek kadınları -aynen günümüzde olduğu gibi- hususî bir hazırlık ve süslemeden geçirdiklerini, İslâm'dan sonra, aynı mesleğe devam edip edemeyeceklerini Aleyhissalâtu vesselâm'dan sorduklarını, Resûlullah'ın da "kadınları süsleyin, kocalarına hazırlayın" diyerek cevaz verdiğini görmekteyiz. **4-** Gerdeğe girecek kızın yanında kadınların toplanıp ilgi göstermeleri, zifaf âdâbını öğretmeleri, hayır ve bereket duasında bulunmaları müstehabtır.

5- Bu hadisin bazı vecihlerinde, Resûlullah'ın kuşluk vakti zifafa girdiği tasrîh edildiğine göre, gündüzleyin de zifaf caizdir.[701]

İSTİDRAD:

Sadedinde olduğumuz hadisten çıkarılan mühim bir hüküm, erkek veya kız, küçük çocukların evlendirilmesiyle ilgilidir. Bu husus, başta köylerimizde olmak üzere, bilhassa dindar ve muhafazakâr çevrelerde tatbikattadır. Meselenin Hanefî fıkhındaki yerini biraz daha etraflıca öğrenme ihtiyacı duyacaklara yardımcı olmak üzere, Muhammed İbnu Muhammed el-Üsrûşenî'nin (vefatı 632 hicrî, 1235 miladî) Ahkâmu's-Sıgâr adlı eserinden ilgili bahsi aynen iktibas etmeyi uygun gördük[702] [703] .

Hıyarü'l-Büluğ (Büluğda Muhayyerlik Hakkı)

Eğer küçük kız veya oğlanı evlendiren kimse baba veya dede ise, bülûğa erdikleri vakit evliliği kabul veya red hususunda çocuklara muhayyerlik hakkı mevcut değildir. Eğer evlendiren baba veya dede dışındaki velilerden biri ise, büluğa erince çocukların muhayyerlik hakkı vardır.

el-Münteka'da zikredildiğine göre, kız çocuğunun baba veya dedesi varsa çocuğu kadı evlendiremez. Eğer baba veya dede fâsık ise, bâliğ oldukları zaman çocuklar muhayyerlik hakkına sâhiptirler. Şayet kızçocuğunu kadı evlendirecek olursa, Ebû Hanîfe'den (rahimehullah) gelen iki rivayetten ezher olanına göre, kız muhayyerlik hakkına sahiptir. Bu aynı zamanda İmam Muhammed'in (rahimehullah) sözüdür. Şayet vasi, veli ise kız veya erkek çocuğunu evlendirdi ise, kadının onu küfüv birisiyle evlendirmesi gerekir. (Bu hüküm ez-Zâhire'de gelmiştir.) Şâyet kız veya erkek çocuk, velilerinden izin almaksızın evlendirilirse, nikah(ın meşrûiyeti) velilerin iznine mütevakkıftır ve baliğ oldukları zaman da muhayyerlik hakkına sahiptirler.İzni veren baba veya dede dışında biri olduğu durumundaki hüküm daha önce geçti.

Ebu Ca'fer el-Üsrûşenî'nin el-Câmiu'l-Kebîr adlı eserinde zikredildiğine göre, baba veya dede dışında biri, kız çocuğunu bülûğa ermeyen biriyle evlendirecek olsa ve kız kocasından evvel bülûğa erse, ayrılığı tercih etse ve mes'elesini kadıya götürse, kocanın büyümesi beklenilmez, kadı'nın bunları ayırma hakkı vardır. Ancak oğlan çocuğunun babası veya vasîsi var ise, onu çağırır ve çocuğun hücceti varsa, hüccetini getirmesini emreder. Aksi halde aralarını, oğlanın velisinin huzurunda ayırır.

Kız büluğa erince, zevci gâib iken ayrılmak istese, el-Câmi'de işaret edildiği üzere, kadı, gâib koca hazır olmadıkça, onları ayırmaz. Zira bu, gâib üzerine verilmiş bir hüküm olur. Kız veya erkek çocuğu kadı evlendirdiği tadirde, çocuklar büluğa erince, zâhirü'rrivayeye göre, muhayyerlik hakkına sahiptirler. Halid İbnu Sabîh'in Ebû Hanîfe'den (rahimehullah) rivayetine göre, çocukların muhayyerlik hakkı mevcut değildir.

Büluğda kızlar için sabit olan muhayyerlik hakkı, erkekler için de sabittir. Ebû Hanife ve İmam Muhammed'in (rahimehumallah) kavillerine göre, baba ve dede dışındakilerin evlendirmelerinde, kız ve erkek çocuklarına büluğla birlikte tanınan muhayyerlik hakkı sebebiyle, onlar nikahı tercih edecek olurlarsa, eski nikahları devam eder, ayrılmayı tercih edecek olurlarsa, kadı, aralarında ayrılıkla hükmedince ayrılırlar. Bu muhayyerlik hakkı, bâkire kız hakkında fevridir. Büluğa erer ermez veya nikahtan sonra, nikaha vâkıf olduğu mecliste hemen nikahı feshettiğini bildirmelidir. Meclisin sonuna kadar ihtiyar hakkı devam edemez. Öyle ki, bâkire olduğu halde büluğa eren kız, sükût edip, muhayyerlik hakkını hemen kullanmazsa, bu hakkı kaybeder. Eğer aslında dul idiyse veya bâkire olmakla beraber zevci kendisi ile gerdek yaptı ve bu gerdekten sonra kocasının yanında büluğa erdi ise, muhayyerlik hakkı, sükutu ile veya bulunduğu meclisi terketmesiyle batıl olmaz. Onun bu hakkı sarih bir şekilde nikaha razı olduğunu ifade etmesiyle veya kendisinden, razı olduğuna delalet eden bir davranışın zuhur etmesiyle batıl olur. Bu davranış cimaya müsaade etmesi, nafaka talep etmesi ve benzer bir harekettir. Fakat eskide olduğu gibi, kocanın yemeğinden yemesi, ona hizmet etmesi bu hakkını iptal etmez.

Oğlanın muhayyerlik hakkı ise, (fevrî değil, ömrîdir, dul kadın hakkında olduğu gibi) sukutuyla ortadan kalkmaz. Bu hak, onun razı olduğunu sarih bir şekilde ifade etmesiyle veya kıza yakınlık, onu techiz, mehrini kendisine teslim gibi rızaya delalet eden fiilleriyle ortadan kalkar.

Bu tercih hakkı cehalet sebebiyle de ortadan kalkabilir. Şöyle ki: Kız baliğ olduğu zaman önceden kıyılmış nikahı bilir, fakat kendisinin muhayyerlik hakkına sahip olduğunu bilmezse ve bu sebeple sukut ederse bu hakkı kaybolur. Fakat büluğ anında nikah akdini bilmezse muhayyerlik hakkı devam eder, yeter ki bu hakkın varlığını bilsin.

Büluğla tanınan muhayyerlik hakkı ile ayrılık vaki olunca, erkek, kıza temas etmemiş ise mehir gerekmez, bu ayrılık vaki olsa da hüküm böyledir. Gerdek yapmış ise, ayrılma kocanın veya kadının arzusu ile de vaki olsa mehrin tam olarak koca tarafından ödenmesi gerekir. 704

*** HZ. HAFSA RADIYALLAHU ANHA**

ناَكَ وَ ،هنَعَ ُ هاللّ َي ِض َر هِيِمْهَّسلا َةَفاَذُح ِنْب ِسْيَنُخ ْنِم ُةَصْفَح ْتَمَّيأَت َني ِح□
َرَمُع َّنأ] :امهنَعَ ُ هاللّ َي ِض َر رمُع نبا نع ـ2 □2525ـ ْنأ : ُتْلُقَف . َةَصْفَح ِهْيَلَع
ُتْض َرَعَف ،َناَّفَع َنْب َنا َمْثُع ُتْيِقَلَف : ُرَمُع َلاَق .ِةَنيِدَمْلاِب َيِهف ُوُت َو ،اًرْدَب َدِهَش
ْنَّمِم # هِيِبهنلا ِباَحْصأ ْنِم

هُتْيِقَل َّمُث ،َيِلاَيَل ُتْثِبَلَف ،ي ِرْمأ يف ُرُظْنأَس :َلاَقَف ؟ َرَمُع َتْنِب َةَصْفَح□ !
َكُتْحَكْنأ َتْئِش ؟ َرَمُع َةَنْبا َةَصْفَح َكُتْحَكْنأ َتْئِش ْنإ : ُهَل ُتْلُقَف .هنَعَ ُ هاللّ َي ِض َر
ٍرْكَب اَبأ ُتيِقَلَف .ي ِم ْوَي َج َّو َزَتأ َ ْنأ يِل اَدَب ْدَق :َلاَقَف .ِهْيَلَع ُتْض َرَعَف وُبأ
يِنَبِقَلَف ،ُها َّيِإ اَهُتْحَكْنأَف # ِ هاللّ ُلوُس َر اَهَبَطَخ َّمُث .َيِلاَيَل ُتْثِبَلَف َناَمْثُع ىلَع
يهنِم َدَج ْوأ ِهْيَلَع ُتْنُكَف .اًئْيَش َّيلإِ ْع ِج ْرَي ْمَلو ، َتَمَصَف مل وأ تجوزت اهل
جوز يتلا مهي‘ا ليقو ،اهقراف وأ اهجوز تام اذإ :دارملا «تمَّيأَت».يئاسنلاو
اَهُتْلِبَقَل]. أخرجه البخاري

مهيأ ًاضيأ لجرلاو ،جوزتت .

1. (5612)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Kızkardeşim) Hafsa (radıyallahu anhâ), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Bedir Gazvesi'ne katılan ashabından olup, Medine'de vefat etmiş bulunan Huneys İbnu Huzafe es-Sehmî (radıyallahu anh)'den dul kalınca (babam) Hz. Ömer (radıyallahu anh), (kızkardeşimi evlendirmek için harekete geçerek bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Bu teşebbüslerini bana şöyle) anlattı: "Önce Hz. Osman İbnu Affan (radıyallahu anh)'a rastladım. Hafsa'yı ona teklif ettim ve: "Dilersen sana Hafsa Bintu Ömer'i nikahlayayım" dedim.

"Hele bir düşüneyim!" dedi. Birkaç gece bekledim. Sonra ona rastladım, teklifi tekrar arzettim. "Şimdilik evlenmemeyi uygun gördüm!" dedi. (Ben bu menfi cevaba kızdım.) Sonra Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'e rastladım. Ona da: "Dilersen sana Hafsa Bintu Ömer'i nikahlayayım!" dedim. Hz. Ebu Bekr sustu ve bana hiçbir cevap vermedi. Osman'a kızdığımdan daha çok Ebu Bekr'e kızdım. Birkaç gün aradan geçti. Sonra Hafsa'yı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) istedi ve O'na nikahlayıp verdim. Sonra bana Hz. Ebu Bekr rastladı ve: "Hafsa'yı bana teklif ettiğin zaman sana hiçbir cevapta bulunmayışımdan dolayı belki de bana kızdın" dedi. Ben de: "Evet kızmıştım!" deyince şu açıklamayı yaptı: "Sen o teklifi yaptığın zaman beni cevap vermememeye sevkeden şey Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hafsa'yı zikretmiş olduğunu bilmemdi. Aleyhissalâtu vesselâm'ın sırrını ifşa etmek istemedim. Eğer Hafsa'yı o terketseydi teklifinizi ben kabul edecektim." [Buharî, Nikah 33, 36, 46 Megazî 11; Nesâî, Nikah 30, (6, 83).][705]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Hafsa, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'in kızı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesidir. Hz. Aişe'den sonra evlenmiştir. Rivayetler Hz. Hafsa'nın bi'setten beş yıl önce doğduğunu bu sebeple, bi'setin üçüncü veya dördüncü yılında doğmuş olan kardeşi Abdullah'tan 8 veya 9 yaş büyük olduğunu belirtir. Hz. Hafsa hicrî 41 yılında Hz. Hasan'ın Hz. Muaviye (radıyallahu anhümâ)'ye biat ettiği sırada (Cemadiye'l-Ûla ayında) vefat etti, (radıyallahu anhâ).

2- Aleyhissalâtu vesselâm, Hafsa ile önceki kocasının vefatı üzerine dul kalınca evlenmiştir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere, önceki kocası Huneys İbnu Huzafe'dir ve Bedir Gazvesi'ne katılan bahtiyarlardandır. Bazı rivayetler Huneys'in, Uhud Gazvesi'ne de katıldığını, bu savaşta aldığı yaranın tesiriyle öldüğünü söyler. Ancak, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Hafsa ile hicretten yirmi beş ay sonra evlendiği belirtilen r ivayetler gözönüne alınınca Huneys (radıyallahu anh)'in Bedir'den sonra vefat ettiğine dair haberlerin daha doğru olduğu anlaşılır. Esasen, Vakidî'nin bir rivayeti de, Hz. Ömer'in Hafsa'yı, Hz. Osman'a, zevcesi Rukiyye Bintu Resulullah'ın vefatı üzerine teklif ettiğini belirtir. Rukiyye Bedir sırasında vefat ettiğine göre Huneys'in vefatı, Uhud değil Bedir sonrasına rastlamalıdır. Rukiyye, Bedir'e çıkıldığı sırada hastalanmış, Hz. Osman, onun tedavisiyle ilgilenmek için sefere katılamamıştı.

3- Hz. Hafsa'nın Resulullah'la evlenmesini İzzeddin İbnu'l-Esir, Üsdü'l-Gâbe nam meşhur eserinde biraz farkla şöyle anlatır: "...Hz. Hafsa dul kalınca, Hz. Ömer onu Hz. Ebu Bekr'e zikrederek evlenmesini teklif etti. Ebu Bekr tek kelimelik cevata bulunmadı. Hz. Ömer bu duruma öfkelendi. Rukiyye Bintu Resulullah'ın vefatı ile dul kalan Hz. Osman'a gidip Hafsa'yla evlenmesini teklif etti. Ama Osman: "Şimdilik evlenmeyi düşünmüyorum!" diye cevap verdi. Ömer, bunun üzerine Peygamber'e gitti, Osman'ı şikayet etti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hafsa, Osman'dan daha hayırlı olan biriyle evlenecek, Osman da Hafsa'dan daha hayırlı biriyle evlenecek!" buyurdu. Sonra Hafsa'yı kendisi evlenmek üzere istedi ve o da kızını Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'a nikahladı. Sonra Hz. Ebu Bekr, Ömer'e rastladı ve: "Sakın kızmayasın! Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hafsa'yı zikretmişti. Ben Resulullah'ın sırrını ifşa etmek istemedim (bu sebeple senin teklifine hiçbir cevap vermedim). Eğer o Hafsa'yı terketseydi ben alacaktım" dedi. Resulullah bir ara Hafsa validemizi boşamıştır. Ancak Hz. Ömer'in fazlaca üzülmesi üzerine, Cebrail gelerek Hz. Hafsa'yı "O, çok oruç tutan, namaz kılan biridir, cennette de zevcenizdir" diye övmüş ve geri almasını söylemiştir. Aleyhissalâtu vesselâm da talaktan rücu etmiştir. Hz. Hafsa okuma yazma bilirdi, rukye yoluyla hastaları tedavi etmeyi de sonradan öğrenmişti. **4-** Rivayette Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekr'e Hz. Osman'dan daha çok kızdığını söylemektedir. Bu, iki sebeple izah edilir: 1) Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekr'i kendine daha yakın bir kardeş hissediyordu. Çünkü, Resulullah onları kardeşlemişti. Dolayısıyla daha fazla bir anlayış beklemekte idi. Ayrıca Hz. Osman, muhtemelen Hz. Ebu Bekir'den önce bu teklifi reddetmiş idi ve aralarında sebkat eden hukuk daha sınırlı olduğu için Hz. Osman'a fazla gücenmemişti.

2) Hz. Osman, Hz. Ömer'in teklifini cevapsız bırakmamış, düşüneyim demiş, bilahare düşündükten sonra edince, ona, Osman'dan daha çok kızmıştım." İbnu Sa'd'dan gelen bir başka rivayete göre, Hz. Ebu Bekr şöyle demiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Hafsa ile ilgili olarak bir bahiste bulunmuştu, bu sırdı. Şu halde, bu sır olan bilgisi sebebiyle Hz. Ömer'e cevap vermemişti.706 **5-Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:**

* Sırrı gizlemek fazilettir. Sır sahibi açıklayınca açıklamanın mahzuru kalkar.

* Kişi, kardeşini itab edebilir, öbürü de özrünü beyan etmelidir. * Hz. Ebu Bekr'in bildiği sır, Hafsa ile ilgili olarak Aleyhissalâtu vesselâm'ın Ebu Bekir'le istişarî olarak o meselede konuşmuş olmasından veya hiçbir sırrını ondan saklamayıp açmasından ileri gelebilir. * Küçük olan kimse, büyüğün evlenme arzusu izhar ettiği bir kadınla evlenmeyi düşünecek olsa, büyük bu meseleden açıklıkla vazgeçmeden araya girip o kadını talep etmemelidir. * Hz.

Peygamber'in evlenme arzusu izhar ettiği bir kadınla evlenmemesi halinde bir başkasının evlenmesi caizdir, haram değildir. Çünkü Hz. Ebu Bekir: "Aleyhissalâtu vesselâm terketseydi ben onu kabul edecektim" demiştir.

* Kişi kızını, kızkardeşini ve velayeti altında bulunan diğer kadınları salih kimselere teklif edebilir. Bunda utanılacak bir durum yoktur.

* Bir başkasının sırrını faş etmemek üzere bir kimse yemin etse, sır sahibi kendisi sırrını faş ettikten sonra yemin eden kimse o sırrı açıkladığı takdirde hanis olmaz.

* Baba, erkeğe dul kızını teklif edebileceği gibi, bâkire kızını da teklif edebilir. Ancak bakire kız erkeğe teklifte bulunamaz. 707

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَهَعَجا َر َّمُث َةَصْفَح َقَّلَط :# َّيِبهنلا َّنأ] :هنَع ُ هاللّ .
□2525□ 5ـ نعو رمع نب باطخلا َر ِض َي

2. (5613)- Hz. Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hafsa (radıyallahu anhâ)'yı boşamıştı, sonra geri döndü." [Ebu Davud, Talak 38, 2283); Nesâî, Talak 75, (6, 213).] 708

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki açıklamada da geçtiği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Hafsa'yı bir kere boşamıştır. Hz Ömer bunu işitince son derece üzülmüş, üzüntü ifadesi olarak başına toprak saçmış ve: "Artık bundan sonra Allah ne Ömer'e ne de kızına itibar etmez, değer vermez!" demiştir. Bunun üzerine ertesi gün Cebrail aleyhisselam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelerek: "Allah, Ömer'e merhameten Hafsa'ya dönmeni emrediyor!" demiştir. Bir başka rivayete göre, Hz. Ömer, bir gün Hz. Hafsa'nın yanına girer. Ancak Hafsa ağlamaktadır. Şöyle der:"

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) seni boşamış olmasın? Daha önce de bir kere boşamıştı. Sonra benim sebebimle, rücu etmişti. Eğer bir kere daha boşamışsa ebediyen seninle konuşmayacağım." Ancak, Resulullah Hz. Hafsa'yı boşamış değildir. Bu îlâ yani bütün hanımlarıyla bir aylık ayrı kalma kararının üzüntüsünden hasıl olan ağlamadır. 709

* HZ. ÜMMÜ SELEME RADIYALLAHU ANHA

ثَعَبَف . ُه ْج َّو َزَتأ ْم ًَلف يِنُبِطْخَي هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب وُبأ َّىلا َثَعَب يِتَّدِع□
ْتَضَقْنا اَّمَل] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ2 □2525ـ ْنِم ٌدَحأ َسْيَل َو ،ٌةَيِبْصُم
يِهنأ َو ،ي َرْيَغ ٌةأ َرْما يِهنأ # ِ هاللّ َلوُس َر ْرِبْخا : ْتَلاَقَف ،هْيَلَع اَهُبُطْخَي ِبأَّطَخْلا
َنْب َرَمُع # ِ هاللّ ُلوُس َر َنْيَفْكُتَسَف ِكُتْيَب ِص اَّمأ َو ،ِكْنَع اَهُبِهْذُي ْنأ َ هاللّ
وُعْدأَسف ِكُت َرْيَغ اَّمأ :اَهَل ْلُقَف ،اَهْيَلإ ْع ِج ْرِا :َلاَقَف .ُهَل َكِلذ َرَكَذَف .ٌدِهاَش
. ْتَلاَقَف اَهِنْبُ: اَي رَمُع ! مُق َزَف وهِج ْر َلوُس هاللّ ِ # فَز َو َّجَهُ]. وأ ْلِيَائِي
َكِلذ ُه َرْكَي ٌبِئاَغ َ َو ٌدِهاَش ْمُهْنِم ٌدَحأ َسْيَلَف ِكُؤاَيِل ْوأ اَّمأ َو ؛ْمُه َرْمأ

راغص دوأو نايبص تاذ « ٌةَيِبْصُملا»و.ةريغلا ةريثك «ى َرْيَغ ٌةأرما».يئاسنلا .
هجرخأ

1. (5614)- Hz. Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "İddetim sona erince, Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) bana (bir elçi göndererek) istetti ve evlenme teklif etti. Ben kabul etmedim. Derken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i göndererek kendisi için Ümmü Seleme'yi istetti. Ümmü Seleme, Ömer'e: "Resulullah'a haber ver. Ben çok kızkanç bir kadınım ayrıca benim çok çocuğum var, bir de velilerimden hiçbiri burada hazır değil!" dedi. O da gidip Resulullah'a aktardı. Aleyhissalâtu vesselâm, Ömer'e: "Ona dön ve kendisine söyle ki: "Kızkançlığına gelince, senden onu gidermesi için Allah'a dua edeceğim. Çocuklarına gelince, onların himayesi de görülecektir. Velilerin meselesine gelince, onlardan hazır veya gaib hiç biri bu evliliği yadırgamayacak" buyurdular. Bunun üzerine Ümmü Seleme oğluna: "Ey Ömer! Kalk! Resulullah'la beni nikahla" dedi. O da nikahladı." [Nesaî, Nikah 28, (6, 81).] 710

AÇIKLAMA:

Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'nın ismi Hind'dir. Babası Ebu Ümeyye Huzeyfe İbnu'l-Muğîre'dir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ümmü Seleme ile hicretin dördüncü yılında Cemaziyü'l-ahir ayında evlenmiştir. Ümmü Seleme ve zevci ilk Müslümanlardan ve Habeşistan'a hicret edenlerdendir. Sonra Mekke'ye gelmişler, oradan da Medine'ye hicret etmişlerdir. Rivayette geçen "Çok çocuk sahibiyim" fıkrasından da anlaşılacağı üzere küçük çocukları vardı: "Seleme, Ömer, Dürre, Zeyneb.

Ümmü Seleme, kocası Ebu Seleme ile hicret ederken, müşrik olan yakınları onu tevkif ederler ve hicret etmesine izin vermezler. Oğlu Seleme'yi de kocasının yakınları alıkoyar. Ebu Seleme Medine'ye tek başına intikal eder. Kocasından ve oğlundan ayrılan Ümmü Seleme her gün, sabahtan akşama kadar gözyaşları dökmeye başlar. Bu, günlerce devam eder. Sonunda merhamete gelen yakınları onun da hicretine izin verirler. Çocuğunu da alarak Medine'ye gelip kocasına kavuşur.

Ümmü Seleme Resulullah'la evlendiği zaman çocuğu Zeyneb henüz onu emmekte idi.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğu annesinin yanında gördükçe gerdek yapmıyordu. Durumu sezen Ammar İbnu Yasir çocuğu götürür. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm gerdek yapar. [711]

Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) güzelliği, aklı ve isabetli re'yi ile meşhurdu. Hudeybiye'de sulh yapıldığı zaman Resulullah, Ashab'a kurbanlarını kesip traş olmalarını ve ihramdan çıkmalarını emrettiği halde, Ka'be'yi tavaf etmek maksadıyla yola çıktıkları için, tavafsız bunları yapmak Ashab'ın ağrına gidiyor, bu sebeple emr-i Nebevî'yi icraya kimsenin eli varmıyordu. Resulullah'ı, mükerrer emirlerine rağmen dinleyen yoktu. Aleyhissalâtu vesselâm üzgün olarak çadırına girdi. Üzüntünün sebebini öğrenen Ümmü Seleme: "Ey Allah'ın Resulü, sen kurbanını kes, traşını ol, ihramdan çık. Ashabın seni taakip edecektir!" diye tavsiyede bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm bu tavsiyeye uydu. Aynen onun söylediği gibi, Ashab da kalkıp menasiki birer birer icra ettiler. Bu vak'a onun dirayetine örnek olarak hep zikredilmiştir.

Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) hicretin 59. yılında Şevval ayında Allah'ın rahmetine kavuştu. Daha muahhar yıllarda öldüğüne dair rivayetler de vardır. [712]

* ZEYNEB RADIYALLAHU ANHA

□□2522□ 2ـ عن أنس رضي الله عنه قال: [لَمَّا انْقَضَتْ عِدَّةُ زَيْنَبَ

قَالَ رَسُولُ اللّهِ # لِزَيْدٍ رَضِيَ اللّهُ عنه: اذْهَبْ فَاذْكُرْهَا عَلَيَّ، فَانْطَلَقَ زَيْدٌ حَتَّى أتَاهَا وَهِيَ تُخَمِّرُ عَجِينَهَا. قَالَ: فَلَمَّا رَأيْتُهَا عَظُمَتْ فِي صَدْرِي حَتَّى مَا أسْتَطِيعُ أنْ أنْظُرَ إلَيْهَا فَوَلَّيْتُهَا ظَهْرِي وَنَكَصْتُ عَلَى عَقِبِي، وَقُلْتُ: يَا زَيْنَبُ أرْسَلَنِي رَسُولُ اللّهِ # يَذْكُرُكِ. فَقَالَتْ: مَا أنَا بِصَانِعَةٍ شَيْئاً حَتَّى أُوَامِرَ رَبِّي، فَقَامَتْ إلَى مَسْجِدِهَا وَنَزَلَ الْقُرْآنُ، وَجَاءَ رَسُولُ اللّهِ # فَدَخَلَ عَلَيْهَا بِغَيْرِ إذْنٍ. قَالَ فَلَقَدْ رَأيْتُنَا أطْعَمَنَا رَسُولُ اللّهِ # الْخُبْزَ وَاللَّحْمَ حَتَّى امْتَدَّ النَّهَارُ. فَخَرَجَ النَّاسُ وَبَقِيَ رِجَالٌ يَتَحَدَّثُونَ فِي الْبَيْتِ بَعْدَ الطَّعَامِ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللّهِ # وَاتَّبَعْتُهُ فَجَعَلَ يَتَتَبَّعُ حُجَرَ نِسَائِهِ وَيُسَلِّمُ عَلَيْهِنَّ، وَيَقُلْنَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللّهِ كَيْفَ وَجَدْتَ أهْلَكَ؟ قَالَ

أنَسٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: فَمَا أدْرِي أنَا أخْبَرْتُهُ أوْ غَيْرِي أنَّ الْقَوْمَ قَدْ خَرَجُوا، فَانْطَلَقَ حَتَّى دَخَلَ الْبَيْتَ. فَذَهَبْتُ أدْخُلُ مَعَهُ، فَألْقَى جَابُ، وَوُعِظَ الْقَوْمُ بِمَا وُعِظُوا بِهِ: يَا أيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ. إلى قوله: واللّه

الستر بَيْنِي وَبَيْنَهُ، وَنَزَلَ الْحِجَابِ

يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ]. أخرجه مسلم والنسائي، وللبخاري والترمذي بمعناه.

1. (5615)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zeyneb'in iddeti tamamlanınca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zeyd (radıyallahu anh)' e: "Git onu bana (kendinden) iste!" dedi. Zeyd gitti, Zeyneb'e geldiği zaman hamurunu yoğuruyordu. Zeyd der ki: "Onu gördüğüm zaman içimde bir zorluk hissettim, ona bakamaz hale geldim. Sırtımı ona çevirerek, geri geri yaklaştım ve: "Ey Zeyneb! Beni Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gönderdi. Seni istiyor" dedim. Zeyneb: "(Ben (istihare yoluyla) Rabbimle istişare etmeden bir şey yapacak durumda değilim!" dedi ve kalkıp mescidine gitti. Derken Resulullah'a vahiy geldi. Aleyhissalâtu vesselâm kalkıp izin almadan Zeyneb'in evine girdi. Zeyd der ki: Gündüzün ilerlemesiyle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bize ekmek ve et yedirdiğini gördük.

Yemekten sonra halk çıkmış, bazı kimseler evde kalmış sohbet ediyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da çıktı, peşinden ben de çıktım. Hanımlarının hücrelerine birer birer uğrayıp selam vermeye başladı. Onlar: "Ey Allah'ın Resulü (yeni) hanımını nasıl buldun?" diyorlardı.

Hz. Enes (radıyallahu anh) der ki: "Bilemiyorum, "halk çıktı!" diye ben mi haber verdim, başkası mı haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm gelip evine girdi. Ben de beraber girmek istedim. Benimle kendi arasına perde çekti. Örtünme ayeti nazil oldu. Halk, kendilerine verilen öğütten derslerini aldı: "Ey iman edenler! Yemek için davet olunmadan Peygamber'in evine girip de orada yemek vaktini beklemeyin. Davet edildiğinizde ise girin, fakat yemeğinizi yedikten sonra sohbete dalmadan dağılın. Bu hareketiniz Peygamer'e eziyet verir. O da size bunu açıklamaktan sıkılır. Allah ise hakkı açıklamaktan çekinmez" (Ahzab 53). [Müslim, Nikah 87, (1428); Nesâî, Nikah 26 (6 , 79).][713]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah'ın Zeyneb Bintu Cahş ile evlenmelerini anlatmaktadır. Zeyneb Bintu Cahş, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hala kızı idi. Onu azadlısı Zeyd İbnu Harise ile evlendirmişti. Zeyneb bu evliliği istemiyordu. Resulullah'ın hatırına kabullenmişti. Sonunda evliliği devam ettiremeyip ayrıldılar. Şu halde Zeyneb'in bu boşamadan hasıl olan iddetinin sona ermesi mevzubahistir. Resulullah, evlenme teklifini Zeyneb'in eski kocası Zeyd ile duyurur. Zeyneb bu teklife hemen evet demez. "İstihare yaparak Rabbimin irşadını alayım" der. Mescidine gider. Bu esnada da Aleyhissalâtu vesselâm'a vahiy gelmiştir. Vahiyde, Zeyneb'in Resuslullah'a Allah tarafından nikahlandığı ifade edilmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bu sebeple Zeyneb'e kendisi gider ve kapıyı çalmadan içeri girer. Kapıyı çalmadan girişi, Zeyneb'le nikahının kıyılmış olması sebebiyledir. Mezkur ayet şöyle: "Zeyd o hanımla alâkasını kesince, biz onu sana nikahladık..." (Ahzab 37). Bilahare, Resulullah'ın hanımları birbirlerine karşı faziletleriyle övünürken Hz. Zeyneb "Sizin nikahınızı insanlar kıyarken benin nikahımı Aziz ve Celil olan Allah kıydı" diyecektir. **2-** Hz. Enes, Hz. Zeyneb'in düğün yemeğinin, derhal aynı gün içinde yendiğini belirtir. Yemekten sonra cemaatin dağılmasına rağmen bazı rivayetlerde tasrih edildiği üzere iki kişi sohbete dalar ve evde kalmaya devam eder. Aleyhissalâtu vesselâm'ın odayı terketmesi de bunlara çıkıp gitmeleri için yeterli mesaj sayılmaz, oturmaya devam ederler. Aleyhissalâtu vesselâm zevcelerini birer birer ziyarete başlar. Selam verir, halhatır sorar. Ziyaretleri tamamlayıp dönünce o iki kişi de çıkar. 714 **3-Hadisten Çıkan Bazı Fevaid:**

* Kişi evine dışardan geldikçe aile halkına selam vermeli, halhatır sormalıdır. Böylece utanarak meselesini açamayan aile reisinin açtığı sohbet zemini içerisinde meseleler açılmış olur. * Selam verilirken, muhatap tek bile olsa cemi sigasıyla esselamu aleyküm diye selam vermelidir. * 715 Bir kimse ile karşılaşınca halhatır sormak müstehabtır.

* ÜMMÜ HABİBE RADIYALLAHU ANHA

ن ِم ُ هاللّ ُهَم ِح َر ُّبِشاَجَّنلا اَهَج ّو َزَف ِةَشَبَحْلا ِض ْرأِب َتاَمَف شْحَج ِنْب ِ□
هاللّ ِدْيَبُع َتْحَت َتناَك اَهَّنأ] :اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنَع َو ـ 2 □2525□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[# هيِبَّنلا َلِبَقَف ،ةَن َسَح ِنْب ِليِبْح َرُش َعَم ِهْيَلإِ .
اَهِب َثَعَب َو ،ٍمَه ْرِد ِفَآ َةَعَب ْرأ اَه َرْهَمأ َو # ِهِبَّنلا

1. (5616)- Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Kendisi, Ubeydillah İbnu Cahş'ın nikahı altında idi. Habeşistan'da kocası ölünce, Necaşi merhum, onu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nikahlayıp dört bin dirhem mehir verdi. Onu Şürahbil İbnu Hasene ile birlikte Aleyhissalâtu vesselâm'a gönderdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kabul etti." [Ebu Davud, Nikah 29, (2107, 2108); Nesâî, Nikah 66, (6, 119).] 716

AÇIKLAMA:

Ümmü Habibe (radıyallahu anh)'nin adı Remle Bintu Ebi Süfyan Sahr İbni Harb'tir. Babası Ebu Süfyan, o sıralarda Mekke'nin lideri ve müşrik idi. Fetih günü Müslüman olanlardandır. Ümmü Habibe kocası Ubeydillah ile birlikte Habeşistan'a, ikinci hicretle gitmişti. Kocası orada içki düşkünlüğü sebebiyle Hıristiyan oldu ve orada öldü. Ümmü Habibe kocasına uyup İslam'dan çıkmadı, imanında sebat etti. Ümmü Habibe'nin Resulullah'a nikahlanma vakti ve yeri hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazı rivayetlere göre, Habeşistan'da hicretin altıncı yılında nikah kıyılmıştır. Bazı rivayetlere göre, Aleyhissalâtu vesselâm, nikah için, Amr İbnu Ümeyye ed-Damri'yi Necaşi'ye göndererek Ümmü Habibe'yi kendisine nikahlayıvermesini, kendisi adına dört yüz dinar miktarında mehir vermesini talep etmiştir. Necaşi bu arzuyu Nebeviyi yerine getirerek Ümmü Habibe'yi Şurahbil İbnu Hasene ile birlikte Medine'ye göndermiştir. Rivayete göre, Necaşi, Resulullah'ın isteği kendisine ulaşınca, Ebrehe adındaki cariyesini Ümmü Habibe'ye gönderir. Ebrehe: "Melik sana diyor ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana yazarak seni O'na nikahlamamı talep etti" der. Bunun üzerine Ümmü Habibe, Halid İbnu Said İbni'l-As'a haber gönderir ve onu nikahta vekil tayin eder. Habere çok sevinen Ümmü Habibe Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zevce olmak gibi fevkalâde mutlu bir haberi getiren Ebrehe'ye iki bilezik ve bir gümüş yüzük verir. Akşam olunca, Müslümanların temsilcisi olan Ca'fer İbnu Ebi Talib ve diğer Müslümanları çağırır ve huzurlarında dua okuyup nikah kıyar, mehri Halid İbnu Said İbni'l-As'a teslim eder. Cemaat dağılmak isteyince Necaşi: "Oturun, peygamberlerin sünnetidir; evlendikleri zaman, nikah üzerine yemek yerler" der. Yemek getirilir, yerler ve dağılırlar.

Bazı rivayetlerde bu hadisenin hicretin yedinci yılında vaki olduğu zikredilir. Ümmü Habibe'nin vekil tayin ettiği Halid, Ümmü Habibe'nin babasının amcasının oğlunun oğludur. Nikah sırasında Ebu Süfyan müşrik ve Resulullah'la harp halinde idi.

Yukarıda da söylediğimiz gibi bu nikahın Habeşistan'dan döndükten sonra Medine'de kıyıldığı da söylenmiştir. Ancak meşhur olan önceki rivayettir.

Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ), hicrî kırk dört yılında vefat etmiştir. Allah validemizi şefaatçimiz kılsın. [717]

*** SAFİYYE RADIYALLAHU ANHA**

هَيُح ِتْنِب ةَّيِفَص ُلاَمَج ُهَل َرِكُذ َنْص ِحلا ِهْيَلَع ُ هاللّ َحَتَف اًَمَلَف . َرَبْيَخ # ِ□
هاللّ ُلوُس َر َمِدَق] :لاق هنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ2 □2525□

ن ِم # ُّيِبَّنلا اَهاَفَطْصاَف ًاسو ُرَع ْتَناَك َو اَهُج ْو َز َلِتُق ْدَق َو َبَطْخأ ِنْب□

ةَميِل َو َكْلِت ْتَناَكَف . َكَل ْوَح ْنَم ْنِذآ :يِل َلاَق َّمُث .ٍريِغَص ٍعْطِن يف ًاسْيَح□
َعَنَص َّمُث .اَهِب َنَبَف َءاَح ْو َّرلا َغَل َب بهتَح اَهِب َج َرَخ َو ِمَنْغَملا ُعضَتَف
،ُهَتَبْك ُر ُعَضَيَف ِه ِريِعَب َدْنِع ُسِلْجَي َّم ُث .ٍةَءاَبَعِب اَهءا َر َو اَهَل يِهوَحُي #
َناَكَف ِةَنيِدَمْلا ىلا اَنْج َرَخ َّمُث .ةَّيِفَص ىلَع # ِ هاللّ ِلوُس َر

لوح لمعي ءاسك :ةيوحلا «يِهوَحُي» :هلوق.يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[َبَك ْرَت
بهتَح ِهِتَبْك ُر ىلَع اَهَلْج ِر اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَّيِفَص

هيلع بكريل ريعبلا مانس .

1.(5617)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'e geldi. Allah kaleyi fethetmeyi müyesser kılınca, kenisine Safiyye Bintu Huyey İbni Ahtab'ın güzelliğinden bahsedildi. Safiyye'nin kocası savaş sırasında öldürülmüştü. Kadın daha yeni evlenmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, ganimetten pay olarak kendisine onu seçti. Oradan Safiyye ile birlikte çıktılar. Revha nam mevkiye geldiler. Aleyhissalâtu vesselâm orada gerdek yaptı. Sonra küçük bir yaygı içerisinde has (denen hurma, yağ ve keş'ten mamul bir yemek) hazırladı. Sonra bana: "Etrafındakileri çağır!" buyurdu. Bu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Safiyye için verdiği düğün yemeği idi. Sonra oradan Medine'ye hareket ettik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safiyye için, bineğinin terkisine bir örtü seriyordu. Sonra devesinin yanıda çömelip dizini dayadı. Safiyye (radıyallahu anhâ), dizine basarak deveye bindi." [Buharî, Salat 12, Ezan 6, Salatu'l-Havf 6, Cihad 102, 130, Menakıb 27, Megazi 38; Müslim, Nikah 464, (1367); Ebu Davud, Harac ve'l-İmaret 21, (2996, 2997, 2998); Nesâî, Nikah 79, (6, 131-134).][718]

AÇIKLAMA:

Safiyye Bintu Huyey, rivayetten de anlaşılacağı üzere, Ümmühatu'lmü'minînden olup Hayber Yahudilerindendir. Sıradan bir kadın olmayıp ileri gelenlerden biridir. Hatta, başka rivayetlerin açıkladığı üzere, "Bana esirelerden bir cariye ver!" diye talepte bulunan Dıhye İbnu Halife, Resulullah'ın: "Git dilediğini seç al" ruhsatı üzerine gider Safiyye'yi seçer. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resulü, o, Kureyza ve Nadir kabilelerinin efendisidir, o ancak size münasibtir" diye ikazda bulunurlar. Aleyhissalâtu vesselâm belki de siyasî mülahazalarla, yani Yahudilerle Müslümanlar arasındaki husumeti azaltmak, gerginliği asgariye indirip dostane münasebetleri geliştirmek düşüncesiyle, böyle mümessil mahiyetinde bir kadınla evlenmeyi uygun görür. Dıhye'yi çağırıp bir başka cariye seçmesini söyler ve Safiyye'yi kendisi alır. Azad eder, örtüye tabi kılar ve evlenir. Örtmesi, zevce edindiğinin alâmetidir. Cariye olarak almış olsaydı örtünmeyi mecbur etmezdi. Safiyye (radıyallahu anhâ)'nın akıllı kadınlardan biri olduğu belirtilir. Hz. Safiyye, gerçekten Yahudilere karşı dikkatleri çekecek, şikayetlere sebep olacak derecede hususi yakınlık göstermiş, hane-i saadette onların temsilcisi rolünü oynamıştır. Bu aşırı ilgisinden sual edilince: "Benim onlar arasında akrabalarım var, sıla-ı rahm yapıyorum" diye cevap vermiştir.

Resulullah, Safiyye'nin yüzünde morluk görür ve sebebini sorar. Anlatır ki: Rüyasında gökteki ayın kucağına düştüğünü görür. Bunu ertesi gün babasına anlatır. Babası: "Sen Arap melikine zevce olacaksın" diyerek öfkeyle tokat atar. Bu iz, o darbeden kalmadır. Bir başka rivayette, göğsüne düşen güneştir. Rüyayı anlattığı kimse de kocasıdır. Rüyayı annesine anlattığı da rivayetlerde yer alır. Safiyye'nin evli olduğu düşünülürse, kocasına anlatmış, onun darbesini yemiş olması daha makul gelir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden bazıları zaman zaman Safiyye'yi "Yahudi kızı" diyerek, zevceleriyiz hem de amcasının kızlarıyız" diyerek üzerler. Safiyye bu laf atmaları Aleyhissalâtu vesselâm'a şikayet eder. Resulullah onu şöyle teselli eder: "Sen onlara: "Siz benden nasıl daha hayırlı olursunuz? Benim kocam Muhammed'dir, babam Harun'dur, amcam Musa'dır" demedin mi?" buyurur. Bir sefer sırasında Hz. Safiyye'nin devesi hastalanır. Zeyneb Bintu Cahş validemizin fazla devesi vardır. Aleyhissalâtu vesselâm, devesinin birini Safiyye'ye vermesini söyler. Ancak Zeyneb: "Ben şu Yahudi kızına mı devemi vereceğim!" diyerek imtina eder. Bu tutuma üzülen Aleyhissalâtu vesselâm üç ay kadar bir müddet Zeyneb'i terkeder, ona gece ayırmaz ve hiç konuşmaz.

Medine'ye geldiği vakit ensar kadınları ve bu arada Hz. Aişe, Safiyye radıyallahu anhünne'yi görmeye gelirler. Resulullah Hz. Aişe'ye: "Zevcemi nasıl buldun?" diye sorunca: "Bir Yahudi kadını" diye istiskal edici bir cevap verir. Resulullah: "Öyle söyleme, o Müslüman oldu ve Müslümanlığında da samimi" buyururlar. Hz. Safiyye'nin ölüm tarihi ihtilaflıdır: 37 ile 52 arasında değişen yıllar söylenmiştir, (radıyallahu anhâ). 719

* HZ. CÜVEYRİYE RADIYALLAHU ANHA

نب ِسْيَق ِنْب ِتِباَث ِمْهَس يف ِقِلَطْصُملا يِنَب ْنِم ِث ِراَحْلا ُتْنِب ةَي ِرْي َوُج ْتَعَق□
َو] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □2525ـ ُ هاللّ َي ِض َر ُةَشِئاَع ْتَلاَق
.اَهِت َباَتِك يف ِ هاللّ َلوُس َر ُلَأْسَت ْتَءاَجَف ،ٌةَظَح ِنْيَعْلا يِف اَهَل ٌةَح ُم ٌةَأ َرْما
ِتَناَك َو ،هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِساَّمَش َلوُس ِر اَي : ْتَلاَقَف . ُتْيأ َر يِذهلا َلْثِم اَهْنِم ى
َرَيس # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ ُتْف َرَع َو ،اَهَناَكَم ُتْه ِرَك َو ،اَهُتْيأ َر َو ،ِباَبْلا ىلَع ْتَماَق اَّمَلَف
اهنَع ىلَع ُتْبَتاَك يِهنإ َو ،ٍسْيَق ِنْب ِتِباَث ِمْهَس يف ُتْع َق َو يِهنإ َو ، َكْيَلَع ىَفْخَي َال َام:
ي ِرْمأ ْنِم َناَك ُهَّنإ َو ،ث ِراَحْلا ُتْنِب ُةَي ِرْي َوُج اَنأ ،ِ هاللّ

ْتَلَعَف ْدَق : ْتَلاَق ؟ِكُج َّو َزَتأ َو ِكَتَباَتِك ِكْنَع يِهدَؤُأ : َلاَق ؟َوُه اَم َو : ْتَلاَق ؟ِكَل□ .
ٌرْيَخ َوُه اَميِف ِكَل ْلَهَف :اَهَل َلاَقَف يِنُنيِعُت َكُتْئ ِج َو ،يِسْفَن .# ِ هاللّ ِلوُس َر
ُراَهْصأ :اوُلاَق َو ْمُهوُقَتْعأ َو ،يِبَّسلا َنِم ْمِهيِدْيأِب اَم اوُلَس ْرأ َةَي ِرْي َوُج َج َّو َزَت
ْدَق # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ ُساَّنلا َعِماَس اَّمَلَف .[ِقِلَطْصُملا يِنَب ْنِم ٍتْيَب ِلْهأ ِةَئاِم َنِم
ُرَثْكأ ا ِهِبَبَس يف َقِتْعأ ؛اَهِنم اَهِم ْوَق ىلَع ًةَك َرَب َمَظْعأ ْتَناَك ًةَأ َرْما اَنْيأ َر اَمَف :
ْتَلاَق هوم نم هسفن كولمملا ربتشي نأ « ُةَبتاكملا»و.ةحملا يف ةغلابملل ءانبلا
اذهو ،ةحيلملا ىنعمب « ُةَّح َّملا».دواد وبأ هجرخأ

. هبسك نم هيلإ هنمث يدؤيل

1. (5618)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Beni'l-Mustalik'ten Cüveyriye Bintu'l-Haris, Sabit İbnu Kays İbni Şemmas (radıyallahu anh)'ın hissesine düşmüştü [esaretten kurtulmak için mukatebe anlaşması yaptı]. O, çok güzel bir kadındı, gözde onun için bir hisse vardı (gören göz haz duyardı). Mukatebe bedelini ödemede yardım talep etmek üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi. Hz. Aişe devamla der ki: "Cüveyriye kapıda durduğu vakit onu görünce durumu hoşuma gitmedi (Resulullah'ın onu beğenip evlenmeye kalkacağından koktum). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da benim onda gördüğüm (güzelliği) göreceğini derhal anladım.

"Ey Allah'ın Resulü dedi. Ben Haris'in kızı Cüveyriye'yim. Durumum size meçhul değil. Ben Sabit İbnu Kays'ın hissesine düştüm. Fakat hürriyetime kavuşmak için onunla mukatebe yaptım. Size, mukatebe (bedelini ödemem)de yardım istemek üzere geldim. Resulullah: "Sana ondan daha hayırlısını söylesem ne dersin?" buyurdular. Cüveyriye: "O nedir?" dedi. "Senin yerine mukatebe ücretini ödeyeyim ve seni zevce olarak alayım?" buyurdular. Cüveyriye de: "Kabul ediyorum!" dedi. [Bunun üzerine, Sabit İbnu Kays'a adam göndererek Cüveyriye'yi ondan talep etti. Sabit: "O senindir, Ey Allah'ın Resulü! Annem babam sana feda olsun!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm mukatebe ücretini hemen ödedi. Cüveyriye'yi azad edip evlendi. Halk, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Cüveyriye ile evlendiğini işitince ellerindeki esirleri salıp azad ettiler ve: "Bunlar Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın artık akrabalarıdır (esir olarak tutulamazlar)!" dediler. Hz. Aişe devamla der ki: "Kavmine ondan daha hayırlı bir kadın görmedik; onun sebebiyle Benî Mustalik'ten yüz aile halkı azad olundu." [Ebu Davud, Itk 2, (3931).] 720

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Benî Müstalik'in Müslümanlara karşı sefer hazırlığında olduğunu istihbar edince ani bir baskın hareketiyle düzenlerini önlemişti. Gafil avlanan Benî Müstalik mağlup olmuş, yedi yüz kadar insan da Müslümanlara esir düşmüştü. Hz. Aişe yüz ailenin Cüveyriye sebebiyle azad edildiğini belirtir. Demek ki her bir aile ortalama yedi kişiden müteşekkildir. Bazı rivayetler Cüveyriye (radıyallahu anh)'nin adının Berre olduğunu, bunu Resulullah'ın Cüveyriye diye değiştirdiğini belirtir. **2-** Hadisten "veli"nin velisi olduğu kadını evlendirebileceği, dilerse kendisi o kadınla evlenebileceği hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü, Resulullah velisi durumunda bulunduğu Cüveyriye ile evlenmiştir. Resulullah o durumda Cüveyriye'nin velisi sayılır. Çünkü "sultan, velisi olmayanın velisidir." Cüveyriye köle olması haysiyetiyle velisiz sayılır. Keza Aleyhissalâtu vesselâm, Cüveyriye için mevla'l-itaka'dır, yani "azadlık efendisi." Azadlık efendisi, azadlının velisidir. Çünkü ona asabe olmuştur. Böylece Aleyhissalâtu vesselâm'ın Cüveyriye'ye veli olduğu sübut bulunca, cereyan eden hadise, veli olan Resulullah'ın velayeti altındaki Cüveyriye'yi kendisi ile evlendirmiş olmasından ibarettir. Öyleyse "veli nefsini (velayeti altındaki ile) evlendirebilir." 721

*** İBNETU'L-CEVN**

دَقَل :اَهَل َلاَقَف ، َكْنِم ِ هللاِب ُذوُعأ : ْتَلاَق # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلع ِن ْوَجْلا ِةَنْبا□
ِتَلَخَد اًَّمَل] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □2525□

يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .[ِكِلْهِأِب يِقَحْلاِإ ،ٍميِظَعب ِتْذُع .

1. (5619)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "İbnetu'l-Cevn, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına girince: "Senden Allah'a sığınırım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Gerçekten büyüğe sığındın. Ailene dön!" buyurdular." [Buharî, Talak 3; Nesâî, Talak 14, (6, 150).] 722

AÇIKLAMA:

Siyer ve hadis kitaplarında gelen farklı rivayetler, bazı kadınların, Resulullah'a gerdek sırasında "Senden Allah'a sığınırım" diyerek veya buna yakın bir cümle ile hitap ettiklerini belirtir. Rivayetlerden gelen bu kıssalar farklı hadiseler midir, aynı hadisenin farklı rivayetleri midir, çok net değil, şarihler bu hususta cezmetmekten kaçınırlar. İbnu Sa'd'ın bir rivayeti şöyle: "Kilabiye'nin ismi ihtilaflıdır. Fatıma Bintu'd-Dahhak İbnu Süfyan dendi, Amra Bintu Yezid İbni Ubeyd dendi, Sena Bintu Süfyan İbni Avf dendi, el-Aliye Bintu Zıbyan İbnu Amr İbni Avf dendi."

Nisbet olarak da kadın Kilabî midir, Kindî midir ihtilaflıdır. İbnu Hacer, en az iki ayrı hâdisenin varlığına hükmedilebileceğini söyler. Ebu Üseyd rivayetinde geçen kadın Ümeyme'dir, Sehl'in rivayetinde geçen kadın Esma'dır. Bu meselenin teferruatı bize pratik bir fayda sağlamayacağı için münakaşaları aktarmayacağız. Gerdek sırasında kadını (veya bazı kadınları) bu çeşit yakışıksız söz sarfetmeye sevkeden husus nedir? Rivayetler bu hususta ehemmiyetle, Ümmühatu'lmü'minînden bazılarının hilesini rivayet ederler: Bu yeni kadın çok güzeldir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sevgi ve ilgisini kazanmada kendilerine galebe edeceğinden korkarlar ve kadıncağıza: "Eğer derler, sen Resulullah sana yaklaşınca "senden Allah'a sığınırım!" dersen bu sözden hoşlanırlar." Saflığı sebebiyle aldanıp böyle söyleyen kadın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan "...Ailene dön!" karşılığını alır. Bu muameleye maruz kalan Fatıma Bintu'd-Dahhak el-Kilabiye (uğradığı bedbahtlığın sevkiyle) "mayıs toplar ve ben şakiyyeyim dermiş. Bu rivayete göre bu telkini yapanlar Hz. Aişe ve Hz. Hafsa'dır. Kadını tarayıp, kınalayarak gerdeğe hazırlarken, onlardan biri: "Resulullah, gerdeğe girdiği zaman kadının "senden Allah'a sığınırım" demesinden hoşlanır" derler.

Ebu Üseyd'in rivayetinde, kadın ailesine geri götürülür. Ailesi bunu hoş karşılamaz: "Sen mübarek olmayan bir kadınsın" diye bağrışırlar. Kadın üzülür, aldatıldığını söyler, kederinden ölür. Bir başka rivayet, kadının Muhacir İbnu Ebi Ümeyye ile evlendiğini, Hz. Ömer kadını cezalandırmak istedi ise de, kadın: "Bana örtü koymamıştı. Ümmü'lmü'minîn de dememişti (Hz. Peygamber'e zevce olmamıştım)" diyerek kendini müdafaa eder ve Hz. Ömer dokunmaz. Hicrî altmış senesinde vefat eder. 723

*** ÜMMÜ ŞERÎK**

يئاسنلا هجرخأ .[# ِ هاللّ ِلوُس َرِل اَهَسْفَن ْتَبَه َو ْنِم ْتَناَك اَهَّنأ] : اهنَع ُ هاللّ .

يَ ضِ رَ ةشئاع نع ـ5 □2555□

1. (5620)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre, "Ümmü Şerik, Aleyhissalâtu vesselâm'a nefsini hibe edenlerdendir."

(Teysir, hadisin kaynağını Nesai olarak gösterir ise de, Nesai'nin el-Mücteba olarak meşhur olan Sünen'inde mevcut değildir, es-Sünenü'l-Kübra'sında olabilir.)724

AÇIKLAMA:

Kadınlardan zaman zaman, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip kendini hibe edenler olmuştur. Kadının nefsini hibe etmesi, karşılığında mehir gibi bir karşılık istemeksizin evlenme teklifinde bulunmasıdır. Bu sadedde ismi geçenlerden biri, sadedinde olduğumuz hadiste zikredildiği üzere Ümmü Şerik'tir, bir diğeri Havle Bintu Hakim, bir diğeri Fatıma Bintu Şüreyh, bir diğeri Leylâ Bintul-Hatim, bir diğer Zeyneb Bintu Huzeyme, bir diğeri Meymune Bintu'l-Haris'dir. Hemen belirtelim ki, aslında helal olmasına rağmen, Aleyhissalâtu vesselâm bu bağış sahiplerinin hiçbiriyle evlenmemiştir. Onun nikahının altında bulunanlardan hiçbiri de nefsini bağışlayanlardan değildir. Buna rağmen Hz. Aişe'nin nefsini bağışlayan kadınlara karşı kıskançlık duyduğu belirtilir.725

هِبَّنلا ىلا ٌةأَرْما ِتَءاَج :ٌسَنأ َلاَقف .ُهَل ٌتْن ِب ُهَدْنِع َو هنَع ُ هاللّ َي ِض َرَ□ #
ُهاَتأ .َلاَقف: َيِه ٌرْيَخ ـ2552□ 5 نعو ٍتِباَث َر ِح ُهَم هاللّ ُ لاق:]كُتْنُ عِنْدَ أنَسٍ
ْوَسا َو ُهاَتأ ْوَسا َو ،اَهءاَيَح َّلَقأ اَم :ٍسَنأ ُتْنِب ْتَلاَقف ؟ٌةَجاَح ِبِ َكَلأ ؛ِ هاللّ َلوُس َر
اَي :ْتَلاَقف ،هْيَلَع اَهَسْفَن ُض ِرْعَت

يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .]هِيْلَع اَهَسْفَن ْتَض َرَعَف # ِ هاللّ ِلوُس َر يف ْتَبِغ َر .
ِكْنِم.

2. (5621)- Sabit rahimehullah anlatıyor: "Ben Hz. Enes (radıyallahu anh)'in yanında idim. Onun yanında bir kızı vardı. Enes dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir kadın gelerek nefsini ona arzetti ve: "Ey Allah'ın Resulü! Senin bana ihtiyacın var mı?" dedi. Bunun üzerine Enes'in kızı: "Bu kadının hayası ne kadar az! Ne ayıp, ne ayıp!" dedi. Enes: "Hayır, o senden daha hayırlı! Resulullah'a rağbet ve arzu duydu ve nefsini ona arzetti" buyurdu." [Buharî, Nikah 32, Edeb 79; Nesaî, Nikah 25, (6, 78-79).]726

مَل ًاسوُلُج ِهِباَبِب َساَّنلا َدَج َوَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلع ُنِذأَتْسَي َءاَج هنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ٍرْكَب اَبأ َّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرِباج نعو ـ5 □2555ـ ُ هاللّ َي ِض َر
ٍرْكَب ُوبأ َلاَقَف َكِلذك َوُه َو ُهَل َنِذأف ُرَمُع َنَذأْتسا َّمُث . ُتِكاَس َوُه َو ُهُؤاَسِن ُهَل
ْوَح ًاسِلاَج ُهَدَج َوَف َلَخدَف ُهَل َنِذأف ، ْمُهَل ْنَذ ْؤُي ُتاَج َوَف ،اَهْيَلإِ ُتْمُقَف .
َةَقَفَّنلا يِنُلأْسَت َةَج ِراَخ َةَنْبا َتْيأ َر ْوَل ! ِهاللّ َلوُس َر اَي :َلاَقَف .# ِ هاللّ َلوُس َر
ِهِب َك ِحْضأ ًٍ ْوَق َّنَلوُق‘ :هنَع

هاللّ َي ِض َر َةصْفَح ىلا ُرَمُع َماَقف ،َة َّقَفَّنلا يِنُلأْسَت ى َرَت اَمَك يِل ْوَح ْنَم □
ُّلُك :َلاَق َو ،# ِ هاللّ ُلوُس َر َك ِحَضَف .اَهَقُنُع :َنْلُقَف ؟ُهَدْنِع َسْيَل اَم # ِ هاللّ
َلوُس َر َنْلأَسَت :ُلوُقَي اَمُه ًَ ِك . اَهَقُنُع ُأَجي اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع ىلا ٍرْكَب
ُوبأ َماَق َو ،اَهَقُنُع ُأَجي اهنَع َّنُكْن ِم ِتاَنِسْحُمْلِل َغَلَب ىتَح .َك ِجا َو ْز َ'ل ُق ُّيِبَّنلا
ا ِهِذه ْتَل َزَن َّمُث ؛ًارْهَش َّنُهَل َزَتْعا َّمُث . ُهَدْنِع َسْيَل اَم ًادبأŒاًهُّيأ اَي :ُةَي
ُهُلأْسَن َ ِ هاللّو

ي ِريشْتَسَت ىتَح ِهيف يِل ِجْعَت َ َنأ ُّب ِحُأ ًارْمأ ِكْيَلَع َض ِرْعأ ُنأ ُدي ِرُأ يِهنِإ :
ا َراَّدلا َوŒلاَقَف .اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَعِب َأَدَبَف :َلاَق . ًامِيظَع ًارْجأ َة َر ِخ
ا اَهْيَلَع َ َتَف ِ؟Œهَلوُس َر َو َ هاللّ ُراَتْخا ْلَب ؟َّي َوَبأ ُريِشْتَسأ َكيِفأ :ْتَلاَق .ةَي
هاللّ لوُس َر اَي َوُه اَم :ْتَلاَق .ِكَي َوَبأ ،ًاتِهنَعَتُم ًَ َو ًاتِنْعُم ىلاعَت ُ هاللّ يِنْثَعْبَي
ْمَل ،اَهتْرَبْخأ ًَّإ َّنُهْنِم ةأ َرْما يِنُلأْسَت َ :َلاَقَف . َكَل ُتْلُق يِذهلاِب َكِئاَسِن ْنِم ًةأ َرْما
َرِبْخُت َ َنأ َكُلأسأ َو

كلذ وحنو كلجرب اهتسد اذإ :نف َقتع «ُتَأَج َو».ملسم هجرخأ .[ًارِهَسَيُم َو .
ًامِهلَعُم يِنَثَعَب ْنِكَل َو

3. (5622)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) gelip (Hz. Peygamber'in huzuruna girmek için) izin istedi. Kapıda oturmuş bekleyen insanlar vardı. Onlara izin verilmemişti. Hz. Ebu Bekr'e izin verildi, o da girdi. Girince, Aleyhissalâtu vesselâm'ı etrafında zevceleri toplamış olduğu halde sessiz oturuyor buldu. Derken Hz. Ömer de izin istedi, ona da aynı halde iken izin verdi. Hz. Ebu Bekr: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı güldürecek bir şey söyleyeceğim!"dedi ve sordu: "Ey Allah'ın Resulü! Hârice'nin kızı benden nafaka istese ben de kalkıp boğazını tutsam ne dersiniz?" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) güldü ve: "Şu etrafında gördüklerinin hepsi benden nafaka istiyorlar!" dedi. Ömer, hemen kalkıp boğazını tutmak üzere Hafsa'ya yöneldi. Hz. Ebu Bekr de kalkıp boğazını tutmak üzere Aişe'ye yöneldi. Her ikisi de: "Demek siz Resulullah'tan onda olmayan şeyi istiyorsunuz ha!" diyordu. Onlar: "Allah'a yemin olsun! Biz ondan asla olmayan şeyi istemiyoruz!" dediler. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlardan bir ay ayrı durdu. Arkadan şu ayet nazil oldu. (Mealen): "Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: "Eğer dünya hayatını ve zevkini istiyorsanız, gelin boşanma bedelini verip sizi güzellikle serbest bırakayım. Eğer Allah'ı, Resulü'nü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, şüphesiz ki, sizden iyilik yapan ve iyi kullukta bulunanlar için Allah pek büyük bir mükafaat hazırlamıştır" (Ahzab 28-29).

Hz. Cabir devamla der ki: "Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den başlayarak şöyle dedi: "Ben sana bir husus arzedeceğim. Cevap vermede acele etmemeni dilerim, ebeveyninle de istişare ettikten sonra cevap ver."

"O husus nedir ey Allah'ın Resulü?" diye Aişe sorunca, Aleyhissalâtu vesselâm ayeti tilavet buyurdu. Bunun üzerine Hz. Aişe hemen: "Yani sizi tercih meselesinde mi ailemle istişare edeceğim? Asla! Ben Allah'ı ve Resulü'nü ve ahiret yurdunu tercih ediyorum. Senden ricam, kadınlarından hiçbirine benim şu söylediğimi haber vermemendir!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onlardan biri sormaya görsün, ben hemen cevap veririm. Zira Allah beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı olarak değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi!" buyurdular." [Müslim, Talak 29, (1478).] 727

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Ümmühatu'lmü'minîn'in dünya veya ahireti tercih hususunda muhayyer bırakıldıklarını haber veren ayetin nüzul sebebini açıklamaktadır. Anlaşılacağı üzere Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer mutad ziyaretlerinin birinde Aleyhissalâtu vesselâm'ı kadınları etrafında toplanmış olduğu halde sessiz (ve kaygılı) bulurlar. Resulullah'ı neşelendirmek ve konuşturmak için Hz. Ebu Bekr'in şaka yollu bir cümlesi Resulullah'ı güldürmekle kalmıyor, sessiz ve kaygılı oluşunun sebebini de ortaya çıkarıyor: Hanımları kendisinden veremeyeceği veya örnek olmalarında vermeyi uygun bulmadığı şeyleri istemektedir.

Bu durumu öğrenen kayınpederler [Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)] hemen kızlarının üzerlerine yürüyüp "Demek siz, Resulullah'tan onda olmayan şeyler istiyorsunuz ha!" diyerek tedib etmek, cezalandırmak isterler, Aleyhissalâtu vesselâm buna mani olur. Ama müdahale faydadan hali olmaz. Validelerimiz, o günden sonra Resulullah'tan, onda olmayan bir şey talep etmeyecekleri hususunda söz verirler, yemin ederler. Derken muhayyerlik ayeti nazil olur.

Aleyhissalâtu vesselâm emr-i İlahî'yi Hz. Aişe'den başlayarak zevcelerine tebliğ eder. Hepsi

de düşünmeye, aileleriyle istişareye gerek duymadan Allah ve Resulü ile beraber olup darlık içinde yaşamayı, ayrılıp bolluk içinde yaşamaya tercih ederler.

Bu muhayyerlikte kadınlar ayrılmayı tercih etmiş olsalar, başkalarıyla evlenmeleri helal olup olmayacağı hususunda ulema mütalaa yürütmüş, ihtilafa düşmüştür. Çoğunluk, ayrılığın gereği olarak evlenebileceklerine hükmetmiştir.

Ayet geldiği zaman Resulullah'ın nikahı altında, hayatta dokuz karısının olduğu

belirtilmektedir. Beşi Kureyşîdir. Hz. Aişe, Hafsa, Ümmü Habibe, Sevde, Ümmü Seleme

radıyallahu anhünne; dördü de Kureyş dışından: Safiyye, Benî Nadir Yahudilerinden; Meymune, Benî Hilal'den; Zeyneb Bintu Cahş, Benî Esed'den; Cüveyriye, Benî Mustalik'ten, radıyallahu anhünne.

2- Hadis üzgün olan eş dostun fıkra vs. nezih vasıtalara başvurularak konuşturulup, güldürülmesinin müstehab olduğunu ifade etmektedir.[728]

İKİNCİ FASIL

EVLENMEYE TEŞVİK VE TERĞİB

لاَمَج َو ٍبَسَح َتاَذ ًةأ َرْما ُتْبَصأ ِيهنإ : َلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ُلُج َر َءاَج] :لاق□
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر راسي ِنْب ِلَقْعَم نع ـ2 □2555ـ هجرخأ .[َمَمُ‘ا ُمُكِب ٌرِثاَكُم
يِهناِف ،َدوُل َوْلا َدوُد َوْلا اوُج َّو َزَت : َلاَقف ،َةَثِلاَّثلا ُهاَتأ َّمُث . ُهاَهَنَف ،َةَيِناَّثلا
و َ اَهَّنأ َ ُدِلَت ،ُأفأَتاَز َو َّجُهَا؟ َلاَق : َ. َّمُث َأتاَهُ

وبأ دواد يئاسنلاو .

1. (5623)- Ma'kıl İbnu Yesar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelerek: "Ben (evlenmek üzere) asaletli ve güzel bir kadın buldum. Ancak kısırdır, çocuk doğurmuyor. Onunla evleneyim mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hayır evlenme!" buyurdular. Sonra adam ikinci sefer geldi, yine aynı cevabı aldı. Adam üçüncü sefer de gelince: "(Ey insanlar!) vedud (çok seven) ve velud (çok doğuran) olanla evlenin. Zira ben (kıyamet günü) diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla övüneceğim" buyurdular." [Ebu Davud, Nikah 4, (2050); Nesaî, Nikah 11, (6, 65-66).][729]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kadında aranması gereken belli başlı vasıfları belirtmektedir: * Kadın kısır olmamalıdır. Çünkü evlenmenin aslî gayelerinden biri tenasül yani neslin devamını sağlamaktır. Çocuk doğurmayan kadın bu gayeyi hasıl etmez.

* Kadın vedud olmalıdır: Yani kocasını çok sevmelidir. * Kadın doğurgan olmalıdır. Kadının sadece kısır olmaması da yeterli değil, velud da olmalıdır. İki vasıf birbirini tamamlayıcı olduğu halde ayrı ayrı zikredilmesi, evlilikte çocuk elde etme meselesinin din açısından ehemmiyetini nazara verir. Gerçi hadisin sonunda çocuk meselesine bir kere daha dönülüyor: "Kıyamet günü sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı övüneceğim."

Eğer kadın velud olur fakat vedud olmazsa kocası tarafından sevilmez. Ailevî ahenk ve huzur kadının kocası tarafından sevilmesi ile mümkündür. Bu ise öncelikle kadının vedud olmasına bağlıdır. Kadın vedud olsa fakat velud olmasa bu sefer evlilikten beklenen maksad hasıl olmaz, ümmetin sayıca artması gerçekleşmez. Alimler bu iki vasfın bekârlarda yakınlarının haline bakılarak bilinebileceğini belirtirler. "Çünkü çoğunluk durumunda tabiatlar akrabalara intikal eder, yakınlarının tabiatları birbirlerine benzer" derler. Aliyyu'l-Kâri "Vedud ve velud olanlarla evlenin" emrinde: "Velud ve vedud olanlarla evliliğinizi devam ettirin" manasının da muhtemel olduğunu söyler.

Bu vesile ile bir kere daha tekrar edelim ki, İslam dini, nüfus çokluğuna ehemmiyet verir. Birden fazla kadınla evlenme ruhsatı bile İslam'ın nüfus politikasının gereğidir. Böylece doğum çağında olan kadın bekâr kalmamış olur. Ayrıca erken evlendirme prensibi de doğumu teşvik edici bir tedbirdir. Ortalama 15-17 yaşlarında büluğa eren gençlerin hemen evlendirilmesi daha çok sayıda çocuk edinmeye müessir olacaktır. Yüksek tahsilin yaygınlaştığı çevrelerde evlenme yaşı gittikçe gerilere kaymakta, dolayısıyla doğum nisbeti o çevrelerde azalmaktadır.

Doğum kontrolü diye günümüzde ortaya çıkan hâdiseyi İslam açısından kabul etmek mümkün değildir. Bu hâdise esasen bizde dış baskılarla müesseseleştirilmiş, doğum kontrolüyle ilgili teşkilatlar Amerikan yardımlarıyla finanse edilmiştir. Maksad, İslam ümmetinin sayısını azaltmaktır. Nitekim Kıbrıs askerî harekatının akabinde Amerika'nın koyduğu askerî ve ekonomik ambargodan Türkiye'ye faydalı olacak her çeşit yardımlar nasibini alırken, sadece doğum kontrolüne yönelik yardımlar nasibsiz kalmış, onlar hiçbir kısıntıya uğramadan gelmeye devam etmiştir. Nedir bunun manası?

Alim geçinen eyyamcı, fetvacı, günlük politikaya göre imal-ı fikirde bulunan yeni yetme yarımlar, fıkıh kitaplarında birçok kayıtlarla medar-ı bahs edilen çocuk aldırma ruhsatını, kayıtları mevzubahis etmeden göstererek veya bazı hadislerde gelen yine kayıtlara tabi azl ruhsatını[730] medar-ı bahs ederek, yabancı ideolojilerin işine yarayacak fetva vermektedir. Bu, manevî sorumluluğu mucib olduğu gibi, ümmetin dünyevî menfaatlerine de aykırıdır. Dış baskılara dayanamayan veya satın alınan politakacılarla, din temsilcileri millet nazarında bir değildir. Millet öncelikle din alimlerine kulak verir.

Hadislerde "azl"e ruhsat olduğu gerekçesiyle doğum kontrolü caiz diyenlere Resulullah'ın azlle ilgili şu tarifini de görmelerini tavsiye ederiz: Müslim başta diğer birkısım Kütüb-i Sitte müelliflerinin kaydettiği bir hadiste, Resulullah'tan azl sorulduğu zaman: "Bu, gizli bir ve'd'dir" demiştir. Ve'd, Arapça'da çocukları diri diri toprağa gömme fiilidir. Şu halde, Resulullah, azli "çocuğun gizlice toprağa gömülmesi" olarak tarif etmiş bulunmaktadır. Yani, sebepsiz azli tasvib etmemektedir. Azle bile fetva vermeyen dinimizde, kürtaj denen çocuk katliamına fetva aramak tamamen boş bir gayrettir.

Nüfus artışının açlık ve ekonomik sıkıntıya sebep olması gibi, aslında ilme ve realiteye aykırı iddialara Kur'an-ı Kerim'in bir ayetiyle cevap vereceğiz: "Fakirlik korkusuyla evlatlarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de rızıklandıran biziz. Onları öldürmek, gerçekten çok büyük bir günahtır" (İsra 31).

Makina, gübreleme, sulama, bilgi ve tecrübe gibi yeni unsurların ziraate dahil edilmesi, ziraî istihsali dünya genelinde öyle artırmıştır ki, bu, nüfus artışından çok öndedir. Gelecekte bitki genlerine yapılan müdahale, ev ziraati gibi şimdiden ufukta görülen gelişmeler gıda sıkıntısı diye bir tehlikenin yeryüzüne hiçbir zaman gelmeyeceğini göstermektedir. Afrika gibi dünyanın bazı yerlerinde görülen açlık ve sefalet, oralardaki Avrupa sömürüsünün eseridir, tabii bir hâdise değildir. Avrupalılar gittikleri memleketlerin iktisadî düzenlerini sistematik olarak bozarak yerli halkı, bir daha kendilerine karşı müessir şekilde baş kaldıramayacak hale getirmişlerdir. Oradan ayrılsalar bile sömürü sistemlerini kendi menfaatlerini devam ettirerek satın alınmış aydınlarla yürütüp, ayakta tutmaktalar; ticarî şirketleri, işletmeleri ellerinde bırakmayarak daha merhametsiz bir sömürge tatbikatını devam ettirmektedirler.

Kendi memleketlerinde bütün imkanlarıyla doğumu teşvik eden Batı, Batı dışındaki bütün memleketlerde siyasî, iktisadî ve askerî her çeşit güç ve baskı imkanlarını kullanarak doğum kontrolü uygulamasını yaptırmaktadırlar.[731]

Meselenin İktisadî Yönü:

Nüfus artmasının açlığa sebep olacağı iddiasını, ilmî çalışmalarla, rakamlarla cevaplandıran ilim adamlarımız var. Türkiye'de Nüfus Meselesi adlı kitabında Prof. Dr. Sabahattin Zaim pek çok dünya devletini esas almak suretiyle mukayeseli, istatistikî rakamlara dayanarak yaptığı bir tahlili şöyle noktalar: "Şu halde, umumiyetle iddia edildiği gibi, ülkelerin refah seviyesindeki artış hızı ile nüfus hızı arasında tersine bir koralasyon (ilgi) yoktur (0.2). Bilakis iki mefhum arasında müsbete doğru bir koralasyon (O. 53) görülmektedir." İlim adamımızın Türkiye'nin 1960-1968 yılları arasındaki nüfus ve gelir artışı ile ilgili olarak verdiği rakamlara göre bu yıllar arasında nüfusumuz % 2.6 artarken, nüfus başına düşen GSMH (millî gelir) artışı 4.2 olmuştur. Gıdanüfus münasebetlerinde de şu kıymetli bilgiyi verir: "Gıdanüfus münasebetlerini Türkiye yönünden inceleyecek olursak, görülür ki, ülkemizde nüfus artışının en hızlı olarak kabul edildiği devrelerde 1952-56'ya nazaran artmıştır. Aynı devrede toplam ziraî üretim % 66, gıda üretimi ise % 7 oranında artmıştır. Aynı devrede toplam ziraî üretim % 66, gıda üretimi ise % 61 oranında çoğalmıştır. Yani ülkemizde gıda yönünden bir dengesizlik yoktur. Ziraî üretimle gıda üretimi, nüfustan daha hızlı artmaktadır." 732 Bu açıklamalar Cenab-ı Hakk'ın Kur'an-ı Kerim'de geçen "Açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, onları da sizi de biz rızıklandırırız" ayetinin ilmî bir tefsiri mahiyetindedir. Bu açıdan gerek yurdumuzda, gerek dünyanın bazı yerlerinde zaman zaman görülen maddî sıkıntılar, tabii değildir, nüfus çokluğundan değildir. Sömürgecilerin oyunundan, adaletsiz idareden ileri gelmektedir. Ömer İbnu Abdilaziz'in üç yıllık adilâne idaresi sırasında Mısır gibi büyük bir İslam dünyasında zekat kabul edecek insan kalmayacak şekilde refah ve bolluk hasıl olmuştur.

Doğum kontrolü uygulayarak, evlenmeyi, çocuk elde etme maksadının dışına çıkaran çevrelerde "cinsî münasebetlerin çocuk yapma ve neslin devamı ile hemen hemen hiçbir ilgisinin kalmadığı, tamamen bir eğlence ve zevk meselesi haline getirildiği" bazı araştırıcıların yazılarında belirtilmektedir. Bu durumun beşerî ahlakı son derece tahrip ettiğini belirten meşhur tarihçi ve içtimaiyatçı Dr. Sazzoken: "Amerika'daki cinsî münasebetlerden bahisle, rakamlar üzerinde âdeta ağlamaktadır. Doğum kontrolü teşviki sonucu evlenmeden önce gayr-ı meşru ilişkilerde bulunan erkeklerin sayısı % 27'den % 87'ye, kadınların ise % 7'den % 50'ye çıktığını tesbit etmiştir." Yine verilen bir başka bilgiye göre Dr. Cheoser 1956 yılında altı yüz kadın üzerinde yaptığı incelemelerin sonucunu şöyle bildiriyor: "İngiltere'de her üç kadından biri henüz evlenmeden iffet ve kızlığını kaybetmektedir." Aynı zat 1960 yılında yayınlanan bir kitabında "Artık kadınlarda iffet denilen şeyden bir iz, bir eser kalmış mıdır?" diye sormaktadır. Ya şimdilerde (1992) ne hale geldi? 5718. hadisin açıklama kısmında çocuk öldürme meselesine tekrar temas edeceğiz. 733

ةأ ْرَمْلا اَيْنُّدلا ِعاَتَم ُرْيَخ َو ُعاَتَم اَيْنُّدْلَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر صاعلا ِنْب و ُرْمَع ِنْبا نعو ـ5 □ 2555□

يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ُةَحِلاَّصلا .

2. (5624)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dünya bir meta'dır. Dünya metaının en hayırlısı saliha kadındır." [Müslim, Rada 64, (1467); Nesaî, Nikah 15, (6, 69).]734

AÇIKLAMA:

Meta', altın ve gümüş parayla alınıp satılabilen her çeşit ticaret malıdır. Yenilen, giyilen, yere serilen bütün dünya malları meta'dır. Bir müddet kullanılıp eskitilir. Ayet-i kerimede de "dünya hayatı" bir aldanma metaı olarak tavsif edilmiştir. "Dünya hayatı bir aldanma metaından başka bir şey değildir" (Al-i İmran 185). Hadis, dünyada hoşumuza giden hiçbir şeyin ebedî olmadığını, bir müddet istifadeden sonra elden çıkacağını bildiriyor. Bu faniler arasında insan için en hayırlı olanı saliha bir kadındır. Çünkü diğer metalardan ağız tadıyla istifade, bu hayat ortağına bağlıdır. Eğer kadın saliha olmaz da kötü olursa, kişi zengin ve sağlıklı da olsa, hayatta huzur bulamaz.

Saliha kadın, dindar, iffetli ve itaatkâr olan kadındır. Bir başka hadiste Resulullah insanın saadetini üç şeye bağlar: "Saliha kadın, salih mesken, salih binek." Hadisin devamında, kişinin bedbahtlığı da üç şeye bağlanır: "Kötü kadın, kötü mesken, kötü binek." Dünyevî saadetin medarı denince birçok kimsenin aklına öncelikle maddî zenginlik gelir. Halbuki bir peygamber nokta-i nazarından, bu meselede maddî varlık hiç mevzubahis edilmemektedir. Ailevî huzurun yokluğunu hiçbir zenginlik telafi edemez. Ayrıca, saliha kadın sadece dünya hayatı için değil, dünyayı ahiretin bir tarlası görüp, buradaki hayatı ebedî hayatını kazanmaya vasıta bilen kimseler için de ayrı bir ehemmiyet taşır. Saliha bir hayat ortağına sahip kişi, ahiret ekimini daha iyi yapar. Maddî serveti bir başka değer kazanır.

Müteakip hadis mevzuyu daha da açacaktır. 735

؟لاَمْلا َريِثَك َناَك ْنإ َو :اوُلاَق .ٌةأ َرْما ُهَل ْتَسْيَل ُلُج َر ٌنيِكْسِم ٌنيِكْسِم :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق ٍحي ِجَن يبأ نبا نعو ـ5 □2552ـ .[ِلاَمْلا َة َريِثَك ْتَناَك ْنإ َو
:لاَق ؟ِلاَمْلا َة َريِثَك ْتَناَك ْنإ َو :اوُلاَق .اَهَل َج ْو َز َ ٌةأ َرِما ٌةَنيِكْسِم ٌةَنيِكْسِم .ِلاَمْلا
َريِثك َناَك ْنإ َو : َلاَق

هجرخأ نيزر .

3. (5625)- İbnu Ebi Necih rahimehullah anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kadını olmayan erkek miskindir, miskindir!" buyurmuşlardır. Yanındakiler: "Çokça malı olsa da mı?" dediler.

"Evet çokça malı olsa da!" buyurdular. Sözlerine devamla: "Kocası olmayan kadın da miskinedir miskinedir!" buyurdular. Yanındakiler:

"Çokca malı olsa da mı?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet kadının çok malı olsa da!" buyurdular." [Rezin tahric etti.] 736

اَهِلاَمَجِل َو ،اَهِبَسَحِل َو ،اَهِلاَمِل :ِلاَص ِخ ِعَب ْر ُ‘ ةأَرْمَلا ُحَكْنُت :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555ـ وه :ليقو ؛هئابآ رخافم
نم دعي اَم «ِناَسْن“ا ُبَسَح».يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[َكاَدَي ْتَب ِرَت ،نيِهدْلا
ِتاَذِب ْرَفْظَأَف .اَهنِيدِل َو ريغب برعلا نم دري ناك هلاثمأو ءادعلا اذهو ،رقفلا نم
بارتلاب تقصتلا نأ «َكاَدَي ْتَب ِرَت» هلوقو .اهلضفو سفنلا فرش

كلذ وحنو هنم بجعتلاو ئشلا ىلع ضيرحتلا يف ةغلابملا ضرعم يف لب ،ءادعلا .
دصق

4. (5626)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadın dört hasleti için nikahlanır: Malı için, haseb ve nesebi için, güzelliği için, dini için. Sen dindarı seç de huzur bul." [Buharî, Nikah 15; Müslim, Rada 53, (1466); Ebu Davud, Nikah 2, (2047); Nesâî, Nikah 13, (6, 68).]737

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde evlenme mevzubahis olunca, kadın seçiminde erkeklerin üzerinde durduğu hasletleri belirtiyor: Güzellik, zenginlik, soysop üstünlüğü, dindarlık. Bu hususların hiçbirini aramayan erkek yoktur denebilir. Dinimiz öncelikle diyanetin aranmasını tavsiye eder. Kur'ân-ı Kerim, bu meselede mü'minlere, eş olarak mutlaka ehl-i iman biriyle evlenmeyi irşad buyurur, mümin eşin, hoşa gidecek kâfirden daha hayırlı olacağı ifade edilir (Bakara 221). Mü'min eşin güzelliği, çirkinliği, zenginliği, fakirliği ve nesebi (soyusopu) mevzubahis edilmiyor. Ama müşrikin hoşa gideni mevzubahis ediliyor. Müşrik, hadiste zikredilen üç sebepten biriyle hoşa gidebilir: Zengindir veya güzeldir veya soysop sahibidir, bu sebeplerden biriyle hoşa gidebilir. Öyleyse ayet-i kerimeye göre mü'min olan tercih edilecek, hadis-i şerife göre de mü'minlerden diyaneti kavi olanlar tercih edilecektir.

Başka hadisler dindarı tercihin sebeplerini belirtir: Çünkü kadın kardeşlerine benzeyenleri doğurur. Bu hadis daha önce teferruatlı olarak geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.738

اْرِكَب َّه :َلاَقف .اًبْيَث ُتْج َّو َزَت :ُتْلُق ؟َتْج َّو َزَت اَم # ِ هاللّ ُلوُس َر ِل َلاَق□

□2555□ 2ـ وعن رِرباج رَضِ يَ هاللّ هنَعُ لاق : [لَمّاً تَزَوَّجْتُ

ةسمخلا هجرخأ .[كَبُِعَتَُ وَ اَهُبِعُُت .

5. (5627)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Evlendiğim zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Nasıl biriyle evlendin (dulla mı bakire ile mi?)" diye sordular.

"Bir dul aldım!" dedim.

"Niye bakire değil? O senin sen de onunla mülâtefe ederdiniz!" buyurdular." [Buhârî, Nikâh 10; Müslim, Radâ 54, (715); Ebu Dâvud, Nikâh 3, (2048); Tirmizî, Nikâh 4, 13 (1086, 1100); Nesâî, Nikâh 6, 10 (6, 61-65).] 739

AÇIKLAMA:

1- Burada, bazı vecihlerinde başka teferruat bulunan bir hadisin bir kısmı yer almaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse: Hz. Cabir'in babası öldüğü zaman geride yedi (veya dokuz) kız çocuğu bırakmıştır. Hz. Cabir, kendi ifadesiyle "çocukları ayarında beceriksiz bir bâkire ile evlenmeyi [kızlarına bir yenisini eklemeyi] uygun bulmayarak bunlara analık yapacak, terbiye ve bakımlarını iyi îfa edecek, onlar üzerinde otorite kurabilecek tecrübeli bir dulla evlenmiştir." Bir sefer dönüşü Hz. Cabir, Medine'ye yaklaşınca, evine bir an önce varmak için hayvanını hızlandırınca, oradaki acelecilik Aleyhissalâtu vesselâm'ın dikkatini çeker. Cabir'den sebebini sorar. Cabir, yeni evlendiğini söyleyince, Aleyhissalâtu vesselâm, "dulla mı, bakire ile mi evlendin" diye tekrar sorar. Cabir (radıyallahu anh) dul deyince, Aleyhissalâtu vesselâm, sadedine olduğumuz tavsiyede bulunur. Hz. Cabir, niçin dulla evlendiğini açıklayınca da: □تَبْصا "İsabetli davranmışsın" buyurarak takdir eder. 740 Hz. Cabir'in aldığı kadının adı Sahle Bintu Mes'ûd İbni Evs İbni Mâlik el-Ensâriyye'dir.

2-Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:

* Bakire ile evlenmeye teşvik var. İbnu Mâce'nin bir rivayetinde daha sarih olarak "Size bekârları tavsiye ederim. Onların ağızları daha tatlı (kabasaba, kırıcı söz söylemezler...), rahimleri daha hareketlidir (daha çok çocuk yapar), (aza daha kolay razı olurlar)" buyurmuştur.

* Hz. Cabir, kızkardeşlerine karşı müşfik davranışı ve onların maslahatını şahsî hazzına tercih etmesiyle fazilet örneği vermiş, Aleyhissalâtu vesselâm da takdir etmiştir.

* İki maslahat çakışırsa, hangisi daha çok ehemmiyet taşıyorsa o tercih edilir. Nitekim Cabir öyle yapmış ve Resûlullah'ın takdir ve dualarına mazhar olmuştur.

* İmam, arkadaşlarının şahsî meseleleriyle de ilgilenmeli, sual etmeli, hayra, daha doğruya irşadda bulunmalıdır. Bu, nikah meselesinde de olabilir, zikrinde haya duyulan meselelerde de olabilir. * Kadının kocasına hizmet etmesinin meşruiyyeti, sadece kocaya değil, kocanın kardeşi, ailesi, çocuklarına da hizmet meşrudur, fazilettir. Kocanın bu maksadla evlenmesinde kocaya bir mahzur yoktur, kadın da aslında bunu bir mecburiyet olarak yapmaz. Fakat beşerî hayatta âdet böyle cereyân etmektedir. Bundan dolayı Resûlullah Cabir'in kasdını kınamadı, yadırgamadı, dahası takdir etti. 741

اَذإف .ٍناَطْيَش ِة َروُص يف ُرِبْدُت َو ،ناَطْيَش ِة َروُص يف ُلِبْقُت َةأ ْرَملا َّنإ :#
ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2555□

يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .]ِهِسْفَن يف اَم ُّد ُرَي َكِلذ َّنإَف ُهَلْهأ ِتأَيْلَف .
ُهُب ِجْعُي اَم ٍةأ َرِما ْنِم ْمُكَدَحأ ىأ َر

6. (5628)- Yine Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki kadın, şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider. Biriniz bir kadında hoşuna giden bir husus görürse, hemen hanımına gelsin; zira bu, nefsinde uyananı giderir." [Müslim, Nikâh 9, (1403); Ebu Dâvud, Nikâh 44, (2151); Tirmizî, Nikâh 9, (1158).] 742

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Müslim'deki aslının baş tarafında vürud sebebi de zikredilir. Buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolda gördüğü bir kadın sebebiyle ailesine gelmiş, sonra da ashabına yukarıdaki tavsiyede bulunmuştur. Resûlullah bu davranışıyla ümmetine örnek olmuştur. Öyleyse bir kadın görüp de içinde bazı hisler uyanan kimsenin sünnete ittibâen ailesine gelmesi ve şehvetini teskin etmesi müstehabtır. **2-** Kadının şeytana teşbîhi, erkeklerin içinde his uyandırdıkları içindir. Zira Yüce Yaratan erkeklerin fıtratına kadınlara karşı şiddetli bir meyil koymuştur. O meyil her erkekte mevcuttur. Harama sevketme işi şeytanın vazifesi olması haysiyetiyle, erkeklerde haram hisler uyan -dıran kadınlar o yönüyle şeytana benzetilmiş, bakmanın, görmenin hâsıl edeceği şeytanî hisler ve neticeler nazar-ı dikkate arzedilmiştir. Öyleyse, ciddî bir sebep yokken, kadın, erkeklerin arasına karışmamalıdır. Erkek, yabancı kadına imkân nisbetinde bakmamalıdır. Hele zinetine, zinet yerlerine, güzelliklerine dikkatle bakması son derece mahzurludur. Bu sebeple olacak ki âyet-i kerime'de erkeklerinde gözlerini haramdan kısmaları emredilmiştir. (Nur 30). Hadis, erkeğin hanımını gündüz de dâvet edebileceğini, hanımının buna uyması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca şehvet duygusunun, imkân nisbetinde vakit geçirilmeden teskini müstehabtır, birkısım maslahatları mültezimdir. [743]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KIZ İSTEME, NİKAH DUASI VE NAZAR

ب ِطاَخْلا َك ُرْتَي بهتَح ِهْي ِخأ ِةَبْط ِخ بلَع ُلُج َّرلا َبُطْخَي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر□
بهَن] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمُع نبا نع ـ2 □2555□

هانعمب نوقابلاو ؛يئاسنلاو كلام ظفل اذهو ةتسلا هجرخأ .[ُهَل َنَذأَي ْوأ ُهَلْبَق .

1. (5629)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişiyi, kardeşi bir kızı isteme sırasında o kıza talip olmaktan nehyetti, "Ne zaman isteyen vazgeçer veya kendine izin verirse o takdirde talib olabilir" buyurdu." [Buharî, Nikah 45; Müslim, Nikah 49-56, (1412-1414); Muvatta, Nikah 1, (2, 523); Ebu Davud, Nikah 18, (2081); Nesâî, Nikah 19, (6, 71); Tirmizî, Nikah 38, (1134).] 744

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) içtimâî hayatta her zaman mühim bir yer tutan ve kıyamete kadar bu ehemmiyetini koruyacak olan kız istemenin başkalarını da ilgilendiren belli başlı adabını tesbit ediyor: Kardeşin talebi varken araya girmemek.

Hemen şunu belirtelim ki, kardeş tabiri umumidir. Öz kardeşi ifade ettiği gibi, süt kardeşi, din kardeşi gibi başkalarınıda ifade eder. Evzaî ve bazıları "Bu durumda zımmînin talip olduğu zımmiye bir kıza Müslüman da talip olabilir, bu haram veya mekruh değildir" diye hükmetmişse de, cumhur, kız isteme meselesinde zımmîyi Müslümana ilhak etmek gerektiğine hükmetmiş, "kardeşi" tabirinin galip durumu ifade için kullanıldığını söylemiştir. Öyleyse zımmînin dahi talib olduğu zımmiye kıza, o vazgeçmedikçe veya izin vermedikçe talip olunamaz.

2- Hadiste beyan edilen yasak haram mı ifade ediyor, kerahet mi veya hangi şartlarda haram, hangi şartlarda kerahet ifade eder gibi bir kısım teferruatta ulema ihtilaf etmiştir.

* Cumhur: "Bu nehiy tahrimdir, haram bildirir" der. * Hattâbî, "Nehiy te'dib içindir, fakihlerin çoğu nezdinde, nikah akdini iptal eden

tahrimî bir nehiy değildir" der. Ancak Nevevî, bu nehyin tahrim ifade ettiğinde icma bulunduğunu nakletmiştir. Fakat, hangi şartlarda haram olacağı yine de ihtilaflıdır: ** Şafiîler ve Hanbelîlere göre, eğer kız veya kızın yetki tanıdığı velisi, isteyen tarafa sarih bir şekilde müsbet cevap vermişse, bu durumda araya girmek haramdır. Ama, reddettiklerine dair sarih bir ifade varsa araya grimek haram değildir. Eğer reddettikleri belli değilse kız istemeye tevessül haram değildir. Çünkü bunda asıl olan mübahlıktır. Hanbeliler nezdinde bu durumda iki farklı görüş var: ** Eğer kız tarafının müsbet cevabı sarih değil de târiz denen kaypakça bir üslupla olursa -söz gelimi "sizin gibisindan vazgeçilemez", "sen yabana atılacak biri değilsin" sözlerinde olduğu gibi- Şafiîler nezdinde iki farklı görüş var: Sahih olanına göre araya girmek haram değildir, Malikîler ve Hanefîler de bu görüştedir. ** Kız tarafı ne red ne de kabul cevabı vermemişse, araya girmek caizdir. Bu cevaza delil, Fatıma Bintu Kays (radıyallahu anhâ) meselesinde Resulullah'ın tavrıdır. Bu kadın Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip kendisini Hz. Muaviye ve Hz. Cehm (radıyallahu anhümâ)'in talep ettiklerini bildirip hangisiyle evlenmesinin uygun olacağını sorduğu zaman, Aleyhissalâtu vesselâm araya girip üçüncü bir şahsı, Hz. Üsame (radıyallahu anh)'yi tavsiye etmiştir. Bu hadisede akla gelen bir ihtimali esas alarak farklı bir yoruma gidenler de olmuştur. Nevevî ve başka bazıları derler ki: "Fatıma Bintu Kays misalinde söylenen hususa delil yoktur. Çünkü Ebu Cehm ve Muaviye hazretlerinin aynı anda istemiş olmaları muhtemeldir veya ikinci zat, birincinin talebinden habersizdir. Resulullah da Üsame'yi sadece işaret etmiştir, onun adına talep etmiş değildir." * Tirmizî'nin kaydettiğine göre, İmam Şafii'ye göre, sadedinde olduğumuz hadisin manası, "Bir adam bir kadını isteyince kadın ondan razı olup ona meylederse, bir başkasının kızı istemeye artık hakkı yoktur" demektir. Eğer kızın rızasını veya meylettiğini bilmezse, istemesinde bir mahzur yoktur." Şafii'nin bu yorumuna delil yine Fatıma Bintu Kays'ın kıssasıdır. Çünkü mezkur rivayette o, kendisini iki kişinin talep ettiğini söylerken, bunlardan birine meylettiğini söylememiştir. Eğer böyle bir şey söyleseydi, Aleyhissalâtu vesselâm ona razı olduğunun dışında bir üçüncü şahıs göstermezdi." Böylece Şafiîlerden bir kısmı, kadından, talep edene kabul veya red cevabı verilmedikçe araya girilebileceğine kesin olarak hükmetmiş, bir kısmı da iki farklı görüş ortaya koymuştur.

** Şafii, bakire kız hakkında: "Onun sükûtu, isteyene rızasını ifade eder" diye hükmetmiştir. ** Bir kısım Malikî alimleri: "Mehir üzerinde anlaşma vaki olmadıkça kızı başkaları da isteyebilir" demiştir. * Kızın talep edilmesini haram kılan şartlara rağmen ikinci talip nikah yapacak olsa bu nikahın hükmü nedir? ** Cumhura göre haram işlemiş olsa da nikah sahihtir. Çünkü, bu işte yasaklanan husus taleptir, talep ise nikahın sahih olmasında aranan bir şart değildir. Öyleyse, talebin gayr-ı sahih şekilde olması nikahı feshetmez. ** Davud u Zahirî'ye göre zifaftan önce de olsa sonra da olsa bu akid feshedilir. ** Malikîlerde ihtilaf edilmiş, iki görüş ileri sürülmüştür: Bir kısmı "zifaftan önce ise feshedilir, zifaftan sonra ise feshedilmez, akid sahihtir" demiştir.

* Bu hadisten hareketle, birinci talibin izin vermesi halinde ikinci talipten haramlığın kalkacağına hükmedilmiştir. Ancak bu ruhsat sadece kendisine izin verilen şahsa mı aittir, başkalarına da şamil olur mu sorusunu getirmiştir. Umumiyetle ikinci şık benimsenmiştir. Çünkü birinci talipten hasıl olan mücerred bir izin onun bu kadınla evlenmekten vazgeçtiğinin ifadesidir, onun talepten yüz çevirmesiyle başkalarının talebini helal ve caiz kılar.

* Kadını istemenin meşru vakti, onun iddetini tamamlamış olma vaktidir. Dolayısıyla birinci kişi, iddetli iken bir kadını talep etmiş olsa, ikincinin, iddeti tamamlanınca tâlip olması bu yasağa girmez. Çünkü birincinin talebi meşru değildir.

* Malikîlerden İbnu'l-Kâsım "Birinci tâlib fâsık ise, iffetli kimsenin araya girmesi câizdir" demiştir. İbnu'l-Arabî kızın iffetli birisi olması halinde bunun caiz olacağını söylemiştir. Çünkü fâsık iffetliye küfüv (denk) değildir, dolayısıyla fâsığın talebi talep değildir. Ama cumhûr, "Kızdan kabul alâmeti sâdır olmuş ise bu doğru olmaz" diye hükmetmiş, İbnu'l-Kâsım'ın görüşünü benimsememiştir.

* Bazı âlimler, umumî âdete göre, birinci tâlibin, istememesi gereken bir kızı istemesi halinde, ikinci talibin araya girmesi câizdir demiştir. Mesela sıradan bir insanın padişah kızına talip olması gibi. Arada küfüvlük yoktur.

* Hadis, sadece erkeklere araya girmeyi haram etmez, aynı şekilde, bir kız bir erkeğe evlenme teklifi yapmışsa, bu sonuçlanmadan aynı erkeğe ikinci bir kızın evlenme teklifi yapmasını da haram eder. Nitekim daha önce, 5612 numaralı hadiste geçtiği üzere faziletli kimselerin kızları için, sâlih erkeklere talepte bulunmalarını ulemâ müstehab addetmiştir. Bu durumda haram, erkeğin tek kadınla evlenmeye azmetmiş olma şartına bağlıdır. Böyle bir kararı yoksa aynı anda birkaç kadın teklifte bulunabilir. 745

ذوُعَن َو ،ُه ُرِفْغَتْسَن َو ُهُنيِعَتْسَن ِ، هللّ َدْمَحلا ّنَإ : ِةَجاَحْلا َةَبْطُخ # ِ هاللّ ُلوُس□

إًّ هالّ ُو ُدَهْشأَ ـ2555 5ـ نعو نبا دوعسم رَ ضِ يَ هالّ ُ هنَع لاق : [اَنَمَّلَع رَ
ْنَم ِهِدْهَي هالّ ُ َف َ ِضُم َّل َل ُه، َو ْنَم ِلِلْضُي هالّ ُ َف َ َيِداَه ؛ُهَل َو ُدَهْشأ ْنأ َ َهلاِ
.مُكْيَلَع َر ًابيِق ـ(2). اَي اَه ُّيأ َنيِذهلا ِ هللاِب ْنِم ِرو ُرُش اَنِسُفْنأ َو ِتاَئِهيَس اَنِلاَمْعأ
. اَي اَهُّيأ َنيِذهلا آَمنُوا اُوقَّتا هالّ َ يِذهلا َتسَاءلُوَن ِهب َو اْ'ر َماَح َّنإ هالّ َ َناَك
َو َولُوُقاو َقو ً َسدِيًدا ُيصْلِح ْلُكَم ْأعَماَلُكْم َو َيغِفْر َّأن ُمحَمهدًا َعبْدُ ُه َو َر ُسوُلُه
هالّ َ َحقَّ ُتَقاِتِه َو َ َتُموُتَّن ِإَّ و َأنتُْم ُمسِْلُموَن. اَي َأُّيهاَ الذهيِن َآمنُوا اتهُقوا هالّ
آَمنُوا اتَّقُوا

.َمْن ُيِطِع هالّ َ و َر ُسوَلُه َفقَْد َفاَز َفوْ ًزا َعِظيًما]. أخرجه أصحاب السنن
َلكُْم ُذنُوَبكُْم َو

2. (5630)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize hâcet duasını öğretti. Şöyleydi: "Hamd Allah'a mahsustur. O'ndan yardım dileriz, O'ndan af talep ederiz, nefsimizin şerlerinden, amellerimizin kötülerinden O'na sığınırız. Allah kime hidayet verirse onu saptıracak yoktur. Allah kimi de saptırmışsa, onu da hidayete erdirecek yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna da şehadet ederim. Ey iman edenler, adını zikrederek birbirinize talepte bulunduğunuz Allah'tan ve aranızdaki akrabalık bağın(ı koparmak)tan korkun! Şurası muhakkak ki Allah üzerinizde murâkıbtır" (Nisa 1). "Ey iman edenler! Allah'tan hakkıyla korkun. Sakın ha Müslümanlar olmaktan başka şekilde ölmeyin" (Âl-i İmrân 102). "Ey iman edenler Allah' tan korkun ve sağlam bir söz söyleyin. Tâ ki Allah sizin işlerinizi salaha çıkarsın ve günahlarınızı da affetsin. Kim Allah ve Resûlü'ne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur." (Ahzâb 70-71). [Ebu Dâvud, Nikâh 33, (2118); Tirmizî, Nikâh 16, (1105); Nesâî, Cum'a 24, (3, 105).][746]

AÇIKLAMA:

1- Hacet duası diye tercüme ettiğimiz tabirin aslı hutbetu'lhacettir. Hacet yani ihtiyaç hutbesi. Burada hacet kelimesiyle nikah kastedilmektedir. Dolayısıyla hutbetu'lhacet tâbirini bu makamda nikah duası şeklinde tercüme etmek de isabetli ve doğru sayılmalıdır. Ancak hadisin metni nazar-ı dikkate alınınca bu duanın nikah akdine mahsus olmayıp, başkaca ihtiyaçlar zımmında okunmasının da meşruiyeti anlaşılır. Öyleyse mü'min, ihtiyaçlarının görülüp tamamlanması için Rabbinden yardım talep etme durumlarında bunu okuması gerekir. Nitekim, bu sebeple İmam Şâfiî hazretleri: "Bütün akitlerin evvelinde -alışveriş, nikah vs.- hutbe (mezkur dua)yı okumak sünnettir" demiştir. Ancak örf, bunu öncelikle nikah akdinde müesseseleştirmiştir. Bu sebeple hadis metninde hacet duası denmiş olmasına rağmen, nikah bahsinde "nikah duası" makamında kaydedilmiştir. Alimler bu hadisten, nikah akdi sırasında dua okumanın meşruiyetini istidlal etmiştir. Ama bu duayı okumak bir seniyyeye uymaya gayret göstermek İslâm'ın temel edeblerinden biridir. "Bu, vacib veya farz değildir, olmasa da olur" deyip dinî âdabları geçiştirenler, kârdan büyük zarar ederler. Çünkü ister istemez yapılacak fıtrî âdetlerde sünnete uymak onları ibâdete çevirir.

2- Hadiste açıklanması gereken bir-iki noktaya gelince: * Şerrin önce nefse nisbeti kesb itibariyledir. Arkadan "saptırma"nın Allah'a nisbeti yaratma ve takdir itibariyledir. Kul iradesiyle kesbeder. Allah da kulun dileği üzere yaratır. Bu sebeple kul yaptığı kötülükten sorumlu olur. İşin -iyilik veya kötülük- yaratılışı Allah'a mahsustur. Kul hiçbir şeyi yaratma gücünde değildir. Yaratmada çirkinlik yoktur, çirkinlik, kötülük kulun kesbinde ve niyetindedir. * "Adını zikrederek birbirinizden talepte bulunduğunuz Allah" ibaresi, Müslümanların "Allah aşkına...", "Allah rızası için..." diyerek ihtiyaçlarını birbirlerinden talep etmelerine telmihtir. Bu tarz bir talep, bu ayetle meşruiyet kazanmış olmaktadır. Bu durumda, Müslümanların aralarında "insaniyet adına..." gibi başka şeyleri şefaatçi koşmaları muvafık gözükmüyor. Allah adı mü'min gönülde daha müessir, daha iş bitiricidir, bunu şefaatçi kılmak mü'minin edebidir.

* Akrabalık bağını koparmaktan korkma ile Allah'tan korkmanın beraber zikredilmesi, İslâm nazarında arkabalık bağının ehemmiyetini ifade eder. Şunu da bilelim ki, erhâm kelimesi sadece kan bağından gelen rabıtaları ifade etmez. Sıla-ı rahm içerisine arkadaşlık, komşuluk, hemşehrilik, meslektaşlık, hocatalebelik gibi her çeşit beşerî bağ girer. Dolayısıyla Rabbimiz Teâla hazretleri bizleri bu insânî bağları koparmamaya çağırmakta, bunların ehemmiyetine dikkatimizi çekmektedir.

* Allah'tan hakkıyla korkmayı, İbnu Abbâs ve İbnu Mes'ud radıyallahu anhüm: "İtaat etmektir, isyan etmemektir" diye açıklamışlardır. Bazı alimler de "Allah'ı hep anmak, unutmamaktır" diye açıklamıştır. Rivayete göre, bu ayet indiği zaman Müslümanlar buna güç yetirememekten korkarak Resûlullah'a müracaat ederler: "Kim bunu yapmaya tahammül edebilir?" derler. Bunun üzerine "Elinizden geldikçe Allah'tan korkun" (Tegâbün 16) âyeti nâzil olur.

* Âyetin sonunda, hayatta kaldıkça İslâm'ı yaşamaya çalışmak, hiçbir surette İslâmî yaşayışı terketmemek emredilmektedir.

* Sağlam söz diye çevirdiğimiz kavl-i sedîd: Adaleti yerine getiren söz, doğru söz, istikametli söz, Lâilahe illallah cümlesi olarak

açıklanmıştır. Şu halde bu sayılanlardan ayrılmamak emredilmiş olmaktadır. 747

هجرخأ .[ِءاَمْذَجْلا ِدَيْلاَك َيِهَف ٌدُهَشَت اَهيِف َسْيَل ٍةَبْطُخ ُّلُك :#ِ هالّل ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ5 □2552□

ذمرتلا .

3. (5631)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İçerisinde teşehhüd bulunmayan bir dua, kesilmiş el gibidir." [Tirmizî, Nikâh 16, (1106); Ebu Dâvud, Edeb 22 (4841).]748

رْيَغ ْنِم بِنَحَكْنأَف اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبِلَّطُمْلاِدْبِع َتْنِب َةَماَمُأ # ِ هاللّ ِلوُس َر َنلا□
ُتْبَطَخ] :َلاَق ٍمْيَلُس ِنَب ْنِم ُلُج َر نعو ـ5 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[َدَّهَشَتَي ْنأ.

4. (5632)- Benî Süleym'den bir adam anlatmıştır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan Ümâme Bintu Abdilmuttalib radıyallahu anhâ'yı istedim, onu bana teşehhüd okumadan nikâhladı." [Ebu Dâvud, Nikâh 30, (2120).]749

AÇIKLAMA:

Burada teşehhüd'den maksad hutbe yani nikah duasıdır. Bu rivayette, dua okumadan nikah yapılabileceğine delil mevcuttur. Rivayette adı geçen Ümâme, Resûlullah'ın halasıdır.750

َلاَق] َر ُلوُس هاللّ ِ#: اَذإ َبَطَخ ْمُكُدَحأ ْرَملا َةأ ِنإف َعاَطَتْسا ْنأ َرُظْنَي اَهْنِم ىلا اَم
: لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ2 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ْلَعْفَيْلَف اَه ِحاَكِن ىلا ُهوُعْدَي .

5. (5633)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz bir kadının tâlibi olunca, onun kendini evlenmeye davet eden yerini görmeye muktedirse, onu hemen yapsın." [Ebu Dâvud, Nikâh 19, (2082).]751

لاَق َ : َلاَق ؟اَهْيَلاِ َت ْرَظَنأ :# ُّيِبَّنلا ُهَل َلاَقَف ِراَصْن ْلا َن ِم ًةَأ َرْما ُلُج َر َج َّو□ : َزَت] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555□

يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ًائْيَش ِراَصْن ْلا ِنُيْعأ يِف َّنإَف ،اَهْيَلاِ ْرُظْناَف ْبَهْذِا .

6. (5634)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Adamın biri ensârdan bir kadınla evlenmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kadına baktın mı?" diye sordu. Adam: "Hayır" deyince: "Git, kadına bak. Çünkü ensarın gözlerinde bir şey vardır!" buyurdular." [Müslim, Nikâh 74, (1424); Nesâî, Nikah 23, (6, 77).]752

هجرخأ .[اَمُكَنْيَب َمَد ْؤُي ْنأ ى َرْحأ ُهَّنإف اَهْيَلاِ ْرُظْنُا :# ُّيِبَّنلا ُهَل َلاَقَف . ًةَأ َرْماِ َبَطَخ ُهَّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريغملا نعو ـ5 □2552□

يئاسنلاو يذمرتلا .

امكرمأ حص هيف ام بلع اقفتتو امكنيب عمجي يأ «امكنيب مدؤي ْنأ».ردجأ ىأ . ى َرْحأ »»

7. (5635)- Hz. Muğire radıyallahu anh'ın anlattığına göre, o bir kadın istemiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine: "Ona bak! Zira bakman, aranızdaki uyum için daha muvafıktır!" buyurdular." [Tirmizhi, Nikâh 5, (1087); Nesâî, Nikâh 17, (6, 69).] 753

AÇIKLAMA:

İslâm dini, evlenecek olan erkeğe kadını görmesini tavsiye eder. Bu mesele üzerine gelen hadisler umumiyetle emir sigası taşısa da bu, vecibe ifade etmez, istihbab ve ruhsat ifade eder. Kızlar için böyle bir emir yoksa da, âlimler kısas yoluyla onların da erkeğe bu maksadla bakabileceğini söylemiştir.

Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde: "Biriniz bir kadın isteyeceği vakit ona bakmasında bir günah yoktur" buyrulmuştur.

Nevevî der ki: "Bu hadisler, erkeğin evlenmek istediği kadına bakmasının müstehab olduğunu ifade eder. Bu hem Şâfiîlerin, hem Mâlikî ve Hanefîlerin ve hem de Ahmed ve diğer ulemâ cumhûrlarının görüşüdür. el-Kâdı birkısım âlimlerin mekruh dediğini kaydetmiş ise de, bu hatadır. Hatadır, çünkü hem hadislerin sarahatine hem de alışveriş, şehadet gibi durumlarda, ihtiyaç halinde bakmanın caiz olduğuna dair icmaya muhalefet eder." Âlimler, kadının sadece yüz ve ellerine bakmanın mübah olduğunu belirtir. "Çünkü derler bunlar avret değildir. Ayrıca yüz ile güzellik veya çirkinliğine, el ile de vücudunun matluba muvafık olup olmadığına hükmedilir." Evzâî hazretleri etli yerlerine bakılabileceğini söylemiştir.

Kadının, erkeğin bakması haram olan yerlerine de bakılmak istendiğinde, araya bir kadın konmalıdır. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ümmü Süleym'i bir kadını görmesi için yollayarak "Ökçelerine bak ve yakalarını kokla" bir diğer rivayette "Ön dişlerini kokla" diye talimat vermiştir. Hz. Ömer de, Hz. Ali'nin kızıyla evlenmek istediği zaman topuğunun üst kısmına bakmıştır. Bu çeşit araştırmalarda kadının hastalıklı olup olmadığı, temizlik durumu vs. tedkik edilmiş olmaktadır.

Alimler bu bakma işinin kadın rızasına tabi olmadığını, haberinin olmasının da şart olmadığını belirtirler. Vakit olarak da kadına talip olmazdan önce olmasının da münasib olacağını; çünkü, kızı istedikten sonra bakar ve beğenmezse, bunun kızı rencide edip üzeceğini belirtirler. Ancak İmam Mâlik: "Kadına haberi olmadan bakılmasını hoş bulmam, çünkü, gözü kızın avretine de kayabilir" demiştir. Ancak Resulullah'tan ruhsat mutlak geldiği için, kıza haber vermeden de bakmanın cevazı esas kabul edilmiştir. Bu sebeple Hanefî ulemâsı: "İstemezden önce, haberi olmadan kız görülür, beğenilmezse talep edilmez. Böylece kızın rencide edilmesi de önlenmiş olur, bu tarz, müstehabtır" demiştir.

Şunu da son olarak belirtelim ki, günümüzde yaygınlık kazanmaya yüz tutan bazı hallere dinimiz cevaz vermez: Gençler birbirlerini daha yakından tanımak, seyahat etmek gibi aşırılıklara düşüyorlar. İslâm'ın tecviz ettiği "görme" ile bu çeşit beraberliğin hiçbir ilgisi yoktur. [754]

DÖRDÜNCÜ FASIL

NİKAH ADABI

هْيَلَع اوُب ِر ْضا َو ،د ِجاَسَمْلا يف ُهوُلَعْجا َو ،َحاَكِهنلا اَذه اوُنِلْعأ :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] : تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □2555□

يذمرتلا هجرخأ .[ِفوُفُّدْلاِب .

1. (5636)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nikahı ilan edin, onu mescidlerde yapın. Üzerine de def vurun." [Tirmizî, Nikah 6, (1089).] 755

نإَف ! ٌوْهَل ْمُكَعَم َناَك اَمأ ُةَشِئاَع اَي :# ُّيِبَّنلا َلاَقَف .ِراَصْن‘ا َن ِم ٍلُج َر ىلا ًةأ□□
َرْمإ اَنْفَف َز] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ5 □2555□

‘يراخبلا هجرخأ .[َوْهَّللا ُمُهب ِجْعُي ِراَصْن ا .

2. (5637)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadını, ensardan bir erkekle evlendirmiştik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Aişe! Eğlenceniz yok mu? Zira ensar eğlenceyi sever!" buyurdular." [Buharî, Nikah 63.] 756

هجرخأ .[ُت ْوَّصلا َو ُّفُّدلا ِما َرَحْلا َو ِل ًَحْلا َنْيَب اَم ُلْصَف :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق ي ِحَمُجْلا ِبِطاَح نب ِدهمحُم نعو ـ5 □2555□

. □يذمرتلاو يئاسنلاو.دازو: يف حاَكِهنلا

3. (5638)- Muhammed İbnu Hatıb el-Cumahi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "[Nikah'da] haramla helali ayıran fark, def ve sestir." [Tirmizî, Nikah 6, (1088); Nesâî, Nikah 72, (6, 127, 128).] 757

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen üç hadisin üçü de biraz farklı ifadelerle, nikahın alenî olmasını amirdir. Bir erkekle kadının hususi suretle anlaşarak yapacağı birleşme meşru değildir, zinadır. Bu sebeple üçüncü hadiste meşru birleşme ile gayrimeşru anlaşma -yani helal ile haram akitlerin-arasındaki farkın aleniyetle gizliliğin teşkil ettiği ifade edilmiştir. Helal olan, def çalarak güfte okuyarak ilan edilendir. Gizlice, sessizce yapılan da zinadır. Resulullah birinci hadiste "Ensar eğlentiyi sever" buyurarak, düğün vesilesiyle eğlenti yapılmasını teşvik ediyor. Bunun anlaşılması için, daha önce açıkladığımız üzere, Müslümanların hayatında ayrı bir eğlence programının olmadığını bilmek gerekir. İnsanın eğlenme ihtiyacı, birkısım düğün davet ve merasimlerle karşılanacaktır. Zamanımızda eğlence, radyo, teyp, video ve televizyon gibi vasıtalarla her günümüze ve hatta her saatimize girdiği için, düğünlerin de o devirdeki gibi defli ve sesli olmasında ısrar edilmeyebilir. Üstelik caiz olan def ve ses yerine, caiz olmayan çalgı ve şarkılar kaim olmuştur. Bu sebeple dindar çevrelerde geliştirilen mevlütlü düğünlerimiz, zahirde sünnete zıd da görünse, şayan-ı tercih olmalıdır. Böylece pekçok menhiyyatın önüne sed çekilmiş olur.

Ama bu hadislerde vurgulanan husus ihmal edilmemeli: Düğünler alenî olacak, sesli olacak, ilan edilmiş olacak. Mevlütlü düğünler bu manayı yeterince îfa etmektedir. [758]

لُقَيْلَف ًامِداَخ ى َرَتْشا ِوأ َةأ َرما ُمكُدَحاَ َج َّو َزَت اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ :
لاق ِههدَج نع هيبأ نع ٍبيعُش نب ورْمَع نعو ـ5 □2555ـ ،هِت َو ْرِذب ْذُخأَيْل َف:
ًاريِعَب ىرَتْشا ِنإو ؛هْيَل َع اَهَتْلَبَج اَم ِهرَش َو اَه ِهرَش ْنِم َكِب ُذوُعأ َو ؛هْيَلَع
اَهَتْلَبَج اَم َرْيَخ َو اَه َرْيَخ َكُلأْسأ يِهنإ َّمُهَّللا

دواد وبأ هجرخأ .[َكِلذ َلْثِم ْلُقَيْل َو .

4. (5639)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz bir kadınla evlenir veya bir köle satın alırsa şöyle dua etsin: "Allahım, ben bunun hayırlı olmasını ve hayırlı bir yaratılış üzere olmasını diliyorum. Onun şerrinden ve şerli bir tabiat üzere olmasından sana sığınıyorum.

Eğer bir deve satın alırsa, eliyle hörgücünün üstünden tutup aynı şeyi söylesin." [Ebu Davud, Nikah 46, (2160).][759]

اَهِتَي ِصاَنِب ْذُخأَيْلَف ًامِداَخ ى َرَتْشا ِوأ َةَأ َرْملا ُمكُدَحاَ َج َّو َزَت اَذإ] : َلاَق # ِ
هاللّ َلوُس َر َّنأ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ملسأ نب ديز نعو ـ2 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ِمي ِج َّرلا ِناَطْيَّشْلا َنِم ِ هللاّب ْذِعَتْسَيْل َو ِهِمأَنَس ِةَ َو .

ْرِذِب ْذُخأَيْلَف َريِعَبْلا ىرَتْشا اَذإ َو ،ةَك َرَبْلاِب ُعْدَيْل َو

5. (5640)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz bir kadınla evlenir veya bir hizmetçi (köle) satın alırsa, perçeminden tutup ona bereketle dua etsin. Bir deve satın alınca hörgücünün tepesinden tutup, şeytan-ı racime karşı Allah'a istiazede bulunsun." [Muvatta, Nikah 52, (2, 547).][760]

755 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/528.

ك َراَب َو ،َكَل ُ هاللّ َك َراَب :َلاَق ،َج َّو َزَت اَذإ َناَسْن“ا أَّف َر ا َذإ # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َناَك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2552□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍرْيَخ يف اَمُكَنْيَب َعَمَج َو ،َكْيَلَع .

6. (5641)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), evlenen bir kimseyi şöyle tebrik ederdi: "Allah sana (evliliği) mübarek kılsın, üzerine bereket indirsin, ikinizin arasını hayırda birleştirsin." [Ebu Davud, Nikah 37, (2130); Tirmizî, Nikah 7, (1091).] [761]

AÇIKLAMA

Bu hadis yeni evlenenlere nasıl dua etmek gerektiğini öğretmektedir. Cahiliye devrinde "Kaynaşma ve oğullar" diye dua edilirmiş. Resulullah bu duayı yasaklamıştır. Çünkü kız evlatlara karşı tavır mevcuttur. Onun yerine evliliğin mübarek olması ve hayırda beraberlik duası ikame edilmiştir. İslam, tebrik duasında bile kendi orijinalitesini aramaktadır.[762]

هاللّ َي ِض َر ٍبِلاَط يِبأ ُنْب ُلِيقَع َج َّو َزَت] :لاق ِنَسَحْلا نعو ـ5 □2555□□

هجرخأ .[ْمُكَل َك َرا َب َو ْمُكيِف َك َراَب :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق اَمَك اوُلوُق : َلاَقف .َنيِنَبْلا َو ِءاَف َّرلِاب اوُلاَقَف ٍمَشُج يِنَب ْنِم ًةأ َرْما هنَع

ةيلهاجلا راعش نم ناك هن‘ هنع بهن امنإو ،ةرشاعملا نسحو ةقفاوملا « ءاف . َّرلا».يئاسنلا

7. (5642)- Hasan(-ı Basrî) anlatıyor: "Akil İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh), Benî Cüşem'den bir kadınla evlenmişti. Onu: "Kaynaşma ve oğullar" dileyerek tebrik ettiler. Fakat o: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kullandığı tabirlerle dua edin: "Allah size (evliliği) mübarek etsin ve size bereket versin" deyin!" dedi." [Nesâî, Nikah 73, (6, 128).][763]

َنْظحأ َناَك ِهِئاَسِن ُّيأَف ٍلا َّوَش يِف يِب َلَخَد َو ٍلا هوَش يف # ِ هاللّ ُلوُس َر يِنَج َّو َزَت] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2555□

يئاسنلاو يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ٍلا َّوَش يف اَهَءاَسِن َل ِخْدُت ْنأ ُّب ِحَتْسَت . ْتَناَك َو ؟يِهنِم ُهَدْنِع

8. (5643)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) benimle Şevval'de nikah yapmıştı. Şevval'de gerdek yaptı. Yanında hangi kadını benden daha bahtlı idi?" [Urve der ki: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)] yakınlarından olan kadınları Şevval ayında gerdeğe sokmayı müstehab addederdi." [Müslim, Nikah 73, (1423); Tirmizî, Nikah 9, (1093); Nesâî, Nikah 77, (6, 130).] [764]

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) burada bir cahiliye âdetinin batıl olduğuna dikkat çekiyor. Şarihler, Arapların cahiliye devrinde Şevval ayında nikahtan kaçındıklarını, bunu iyi saymadıklarını belirtir. Halbuki Resulullah hem nikahını hem de zifafını Şevvalde yapmıştır. Günümüzde bile "iki bayram arası düğün olmaz" lafını işitiriz. Bu, cahiliye inancının hâlâ yaşamaya devam ettiğini gösterir. Halbuki Resulullah ve Hz. Aişe fiilî tatbikatlarıyla bu anlayışın batıl olduğunu ortaya koymuştur. [765]

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِساهبع نبا نعو ـ5 □2555□ □

كِلذ يف اَمُهَنْيَب َرِهدُق َّمُث ،اَنَتْق َز َر اَم َناَطْيَّشلا ِبِهنَج َو َناَطْيَّشلا َانْبِهنَج َّمُهَّللا□
#:ِ، هاللّ ِمْسِب :َلاَق ُهَلْهأ ِيتأي ْنأ َدا َرأ اَذإ ْمُكَدَحأ َّنأ ْوَل اَمأ

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .]ًادَبأ ُناَطْيَّشلا ُه َّرُضَي ْمَل ٌدَل َو .

9. (5644)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kim hanımına temas etmek isteyince: "Allah'ın adıyla! Allahım, bizi şeytandan uzak tut ve şeytanı da bize vereceğin nasipten uzak tut!" dese, sonra da Allah bu temastan onlara bir evlad nasip etse, şeytan ona ebediyen zarar vermez." [Buharî, Bed'ü'l-Halk 11; Müslim, Nikah 116, (1434); Ebu Davud, Nikah 46, (2161); Tirmizî, Nikah 8, (1092).] [766]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis münasebet-i cinsiyede mühim bir edeb tesbit etmektedir: Besmele ve dua ile başlamalı. Yapılacak dua rivayetlerde bazı farklılıklar arzeder. Hasan Basrî'nin, Abdurrezzak'ın Musannaf'ında gelen bir mürseli şöyledir: "Kişi hanımına gelince bismillah desin ve şu duayı okusun: "Allahım, bize vereceğin nasibi hakkımızda mübarek kıl. Bize nasib ettiğin şeyde şeytana bir pay koyma." Böyle derse, kadın hamile kaldığı takdirde çocuğun salih olacağı ümid edilir."

2- Besmele çekildiği takdirde çocuğa gelmeycek olan zararlar nelerdir? Bu hususta ulema farklı yorumlar ileri sürmüştür. Bu

---

761 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/530.

yorumlara geçmeden önce, Kadı İyaz'ın yer verdiği bir görüşte ittifak edildiğini belirtmek isteriz: Buna göre "Bu hadiste, belirtilen edebe uyulduğu takdirde, bütün hallerde, her çeşit zararlara karşı bir koruma hasıl olacağını hiç kimse söylememiştir, her ne kadar hadisin zahiri bunu ifade etse de." Bu noktadaki ittifak, bir başka hadiste "İstisna edilen dışında her doğan çocuğun karnına şeytanın mutlaka dürteceği"nin bildirilmiş olmasıdır ki, bu dürtme de bir nevi zarardır.

Farklı yorumlardan bazıları:

* Bir kısım alimler: "Şeytan besmelenin bereketine çocuğa musallat olmaz. Bilakis haklarında "Şüphesiz ki kullarımı zorla saptıracak bir gücün yoktur. Sana uyan azgınlar müstesna" (Hicr 42) denmiş olan kullar cümlesindendir" demiştir. Hasan-ı Basrî'den kaydettiğimiz mürsel rivayetin bunu te'yid ettiği de belirtilmiştir. * Bazıları: "Murad, doğarken çocuğun karnına dürtmez demektir" demiş ise de, bu görüş mezkur hadisin zahiriyle zıdlığa düştüğü için kabul görmemiştir.

* Bazıları: "Çocuğun bedenine zarar vermez" demiştir. * Bazıları: "Çocuğa şeytan çarpmaz" demiştir.

* İbnu Dakiku'l-Îd: "Çocuğun diyanetine zarar vermeyeceğini ifade etmesi de muhtemeldir" demiştir. Ancak bundan ismet iddiası hatıra gelir, halbuki hiç kimse ismet sahibi olmayacağı için, bu mana da kabul görmemiştir. * Davudî, biraz farkla: "Çocuğu küfre atacak şekilde dininde fitneye düşürmez" diye anlamış, "Masiyetten ismet iddia edilemez" demiştir.

* Bazı alimler de: "Annesiyle cima sırasında şeytan babasına iştirak etmez" diye anlamıştır. Çünkü Mücahid'den gelen bir rivayette: "Temasta bulunup besmele çekmeyen kimsenin ihliline şeytan sarılır, onunla birlikte temasa iştirak eder" denmiştir. İbnu Hacer, bu te'vili doğruya en yakın yorum olarak değerlendirir. **3-** İbnu Abbas'tan gelen rivayetler, gerek helada ve gerekse temas esnasında besmele çekmenin mekruh olduğunu ifade eder. Bu rivayetle sadedinde olduğumuz rivayet arasında tezad iddia edenler olmuşsa da, aslında [767] böyle bir tezaddan söz edilemez. Çünkü hadis, besmelenin, temastan önce söylenmesini ifade etmektedir.

İKİNCİ BAB

NİKAHIN RÜKÜNLERİ

* BİRİNCİ FASIL:

NİKAH AKDİ

نَع اَناَهَنَف ؟ى ِصَتْخَن َأ :اَنْلُقَف ،ٌءاَسِن اَنَعَم َسْيَل َو # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم و ُزْغَن□
أَّنُك] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نع ـ2 □2552□

ناخيشلا هجرخأ .[ٍلَجأ ىلا ِب ْوَّثلاِب َةأ ْرَمْلا ُحِكْنَي اَنُدَحأ َناَكَف .َعِتْمَتْسَن .
ْنأ اَنَل َصَّخ َر َّمُث ، َكِلذ

1. (5645)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte gazveye çıkmıştık. Beraberimizde kadın yoktu. "Husyelerimizi aldırmayalım mı?" diye sorduk. Bizi bundan yasakladı, sonra da muvakkat istifade hususunda bize ruhsat tanıdı. Herhangi birimiz, bir elbise mukabilinde kadınla, bir müddet için nikah yapıyorduk." [Buharî, Tefsir, Maide 9, Nikah 6, 8; Müslim, Nikah 38, (1404).] 768

AÇIKLAMA:

1- Husyelerin aldırılması, kadınlaşma veya iğdiş olma diye de ifade edilir. Normalde erkek hayvanlara uygulanan bir ameliyedir. Dinimiz, tabiatı bozma olduğu için, insanlar hakkında bunu tecviz etmez. **2-** Muvakkat istifade diye tercüme ettiğimiz istimtadan murad mut'a nikahı olarak bilinen bir nikah çeşididir. Tıpkı şarabın tedricî olarak yasaklanması gibi, cahiliye devrinin bir nikah çeşidi olan mut'a nikahı başlangıçta yasaklanmamış, fakat bilahare ebediyen haram edilmiştir. Bahsin sonunda genişçe açıklayacağımız üzere, mut'a nikahı mehirsiz, verasetsiz, boşanmasız, muvakkat bir nikahtır. Müddeti anlaşma sırasında belirtilir. Müddet dolunca boşamaya hacet kalmadan ayrılık hasıl olur, karı koca birbirlerine varis olamazlar. Kadına, razı olacağı bir ücret verilir. Asgarî ve azamî bir müddeti yoktur. Birkaç saatlik, tek temaslık bir akit olabileceği gibi, yılları içine alan bir müddet de olabilir.

İslam uleması bu çeşit cahiliye nikahını haram bilmede icma etmiştir. Şia'dan aşırı olanlar dışında bunu benimseyen yoktur. Hele Ehl-i Sünnet uleması arasında buna fetva veren tek kişi çıkmamıştır. 5651 numaralı hadisten sonra mevzuyu genişçe tahlil edeceğiz.769

هجرخأ .[اَهْنَع يهَن َّمُث ،ةَعْتُم ْلا يف ساَط ْوأ َماَع # ُّيِبَّنلا َصَّخ َر] :لاق هنع ُ
هاللّ َي ِض َر ع َوْك‘ا نب ةَمَلس نعو ـ5 2555

. ناخيشلا

2. (5646)- Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Evtas Gazvesi yılında mut'aya ruhsat verdi, sonra da onu yasakladı." [Buharî, Nikah 31 (ta'lik olarak); Müslim, Nikah 18, (1405).]770

لاق: [اَمَّنِإ تَناَك ِتَعْتُمْلا ُةَعْتُمْلا يف َّوأ ِل ا"س ْ َم ِكاَن َلا َّرُج ُيقْدَم ُالبلدَة، َليس َهل ُ بِها
تَل : ِإ َّعَلب زأ َو اِج ِهم َأو َم اَم تَكلَم ـ2555 5 ـ وعن ابن عباس ِر َض ِي َاللّه ُعنهما
أَة َبِقْدَز ِم اَم َرَي ى أَّنه ُيقُيم ُفتَحْفَظ ُله َمتاَعه ُو َتصْلِح ُله ُشأَنه ُ. حتَه بن َز
مَع ِرْ فَةٌ، فيَتَيْز َو َّج َالمْر

. ر َض ِي َاللّه ُ عنهما: فكُلُّ َفرْ ج ِسو َاهما َفهُو َحرَا ٌم]. أخرجه الترمذي
أَيمْاَنُهُمْ . قال َابن ُعَباس ِ

3. (5647)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İslam'ın evvelinde mut'a vardı. Kişi, hakkında bilgisi olmayan (tanımadığı) bir beldeye gelince, oradan yerli bir kadınla, orada kalacağını tahmin ettiği müddet miktarınca nikah yapardı. Kadın, böylece onun eşyasını muhafaza eder, gerekli işlerini görürdü. Bu hal: "Onlar namuslarını korurlar. Ancak "hanımlarına" ve "cariyelerine" karşı müstesna, bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar" (Mü'minun 6) mealindeki ayet nazil oluncaya kadar devam etti. (Bu ayet gelince mut'a haram ilan edildi.)"

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) der ki: "Bu ikisi dışındaki bütün fercler (cinsî tatmin yolları) haramdır." [Tirmizî, Nikah 28, (1122).]771

AÇIKLAMA:

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), Resulullah'ın mut'ayı yasaklamasıyla ilgili hadisleri Hz. Ömer zamanında işitmişti. Ruhsatla ilgili rivayetleri bildiği ve nesihten, yasaklamadan haberdar olmadığı için, bu hususta sorulunca zaman zaman mut'anın cevazına fetva vermiştir. Ancak, az ileride açıklayacağımız üzere, Hz. Ömer zamanında bizzat Hz. Ömer tarafından mesele ele alınıp, Resulullah'ın yasakladığı hatırlatılarak yasak ta'mim edilince, İbnu Abbas eski görüşünden vazgeçmiş, mut'anın yasak olduğunu belirtmiştir. Onun bu dönüşü pek çok rivayetle sabit olmuştur. Onun ruhsatını ifade eden rivayetleri esas alarak İbnu Abbas'ın mut'anın caiz olduğu kanaatini taşıdığını söylemek cinayet olur, gerçeği aksettirmez.772

رَبْيَخ َم ْوَي ِءاَسِهنلا ِةَعْتُم َنَهن # ِ هاللّ َلوُس َر َّنإ :مهنَع ُ هاللّ َي ِض َر□ □ □
ٍساهبَع ِنْب‘ َلاَق ًاهيِلَع َّنأ] :ةهيِفَنحلا نب دهمحم نعو ـ5 □2555□

دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .[َةَيِسْن‘ا ِرُمُحلا ِموُحُل ِلْكأ ْنَع َو .

4. (5648)- Muhammed İbnu Ôl-Hanefiyye anlatıyor: "Hz. Ali, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber Gazvesi günü, kadınlarla mut'ayı, ehlî eşek etlerinin yenmesini haram kıldı." [Buharî, Megazi 38, Nikah 31, Zebaih 28, Hiyel 3; Müslim, Nikah 29, (1407); Muvatta, Nikah 41, (2, 542); Tirmizî, Nikah 28, (1121); Nesâî, Nikah 71, (6 , 125, 126).] 773

ْرَكَب ِيبأ َو # ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع ىلَع َماَّي‘ا ِقيِقَّدلا َو ِرْمَّتلا َنِم ِةَضْبَقْلاِب□
□2555□ ـ2 نعو ٍرباج َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق :[َّأنُك ُعِتْمَتْسَن

ملسم هجرخأ .[امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍثْي َرُح ِنْب و ُرْمَع ِنأش يف هنَع ُ هاللّ َي .
ِض َر ُرَمُع ُهْنَع َنَهن ىهتَح هنَع ُ هاللّ َي ِض َر

5. (5649)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) zamanında bir avuç hurma ve un mukabilinde birkaç gün boyu devam eden mut'a nikahı yapardık. Bu hal, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Amr İbnu Hureys hadisesi vesilesiyle mut'ayı yasaklamasına kadar devam etti." [Müslim Nikah 16, (1405).] 774

769 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/534-535.

AÇIKLAMA:

Mut'a nikahının Resulullah tarafından yasaklanmış olduğunu işitmeyen sadece İbnu Abbas değildir. Başka sahabi ve tabiin de mevcuttur. Şu halde, onlar arasında nadirattan da olsa tatbikat Hz. Ömer zamanına kadar devam etmişe benziyor. Bu tatbikat yaygın olsaydı, neshten ve yasaktan haberi olanların müdahalesiyle karşılaşır, mesele halifelere daha önceden intikal ederdi. Demek ki pek nadir olan tatbikat, bir hadiseye sebep olmadığı için -bazı rivayetlerde tasrih edildiği üzere- Hz. Ömer'in hilafetinin ortalarına kadar devam etmiştir. İlerde açıklayacağımız üzere Amr İbnu Hureys'in mut'a nikahıyla evlendiği kadın, bu evlilikten hamile kalınca, Hz. Ömer'e çocuğun akibeti ne olacak diye müracaat eder. O zaman Hz. Ömer öğrenir ki, hâlâ mut'a tatbik eden var. Halbuki Resulullah bunu kesinlikle yasaklamıştı.

Hz. Ömer, meseleyi hutbe mevzuu yapar ve yasağı yeniden hatırlatıp, ta'mim eder. Şarihler, bu yasaklamaya karşı çıkan tek sahabi olmadığını, yasak hususunda icma hasıl olduğunu belirtirler. 775

ن ِم ُهَتْخُأ ْوأ ُهَتَنْبا ُلُج َّرلا َجِهو َزُي ْنأ َوُه َو ،ِراَغِهشلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىَهَن]□
□2525□ ـ5 ونعو نبا ُرَمُع َر َض ِي َ هاللّ ُ امهنَع لاق:

ةتسلا هجرخأ .]ٌقاَدَص اَمُهَن ْيَب َسْيَل َو ،ُهَتْخُأ ْوأ ُهَتَنْبا ُهَجِهو َزُي ْنأ ىلَع .
ِلُج َّرلا

6. (5650)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şiğâr nikahını yasakladı. Bu, kişinin kızını veya kızkardeşini, karşılığında kızını veya kızkardeşini almak üzere bir erkeğe vermesi, aralarında mehir ödemeyi kaldırmalarıdır." [Buharî, Nikah 28, Hiyel 3; Müslim, Nikah 57, (1415); Muvatta, Nikah 24, (2, 535); Ebu Davud, Nikah 15, (2074); Tirmizî, Nikah 29, (1124); Nesâî, Nikah 60, 61, (6, 111, 112).]776

AÇIKLAMA:

1- Şiğâr nikahı, cahiliye devrinde cereyan eden bir nikahtır. Kız velilerinin, kızları birbirlerine mehirsiz olarak nikahlamalarıdır. Hadis metninde şiğarla ilgili gelen tarifi kim yapmıştır? Resulullah mı, arkadan gelen raviler mi bu hususta ihtilaf edilmiştir. Dinimiz "şiğar"ı yasaklamıştır. Çünkü, mehir kadının hakkıdır ve erkeğin ödemesi gereken bir vecibedir. Kaffal, şiğarın batıl oluşundaki illetin zikredilen şart olduğunu belirtir: "Veli sanki: "Kızımın nikahı sana kesinleşmez. Ta ki kızının nikahı da bana kesinleşmedikçe" demiş gibidir" der. Gazâli, bu nikah tarzının şu şekilde olduğunu belirtir: "Kişi der ki: "Kızımı sana şu şartla nikahladım: Sen de kızını bana nikahlayacaksın, bunlardan her birinin bud'u diğerinin mehri olacak, kızımın nikahı ne zaman mün'akid olursa, senin kızının nikahı da mün'akid olacak." Veliler birbirlerine mehir ödemek üzere, bu şekilde birbirlerinden kız alıp verecek olursa, mağduriyet kızlara gelecektir. Her iki taraf da kadınlara mehirlerini ödedikleri takdirde, velilerin karşılıklı olarak kız alıp vermeleri haram değildir. Hanefîler, şiğar akdinin sahih olacağını, ancak, mehrin düşmeyeceğini söylemiştir. Bunlara göre, kadının mehr-i misl'e hakkı vardır. İmam Şafii ve diğer bazı alimler, şiğar nikahının batıl olduğuna, bütün hükümlerinin nikah-ı fasid gibi olduğuna hükmetmişlerdir.

İmam Evzaî, Hanefîlere yakın bir görüş beyan eder: "Zifaf yapılmamışsa nikah bozulur, mehir belirlenerek yeniden nikah yapılır, zifaf yapılmışsa nikah sahihtir. Ancak mehr-i misil vacib olur." **2-** Hadiste "kızlar" ve "kızkardeşler" mezkur ise de, alimler, "yeğenler"in ve başkalarının da bu meselede aynı hükme tabi olacaklarını belirtmişlerdir.[777]

اَهْنِم ُحاَكِنَف : ِءاَحْنأ ِةَعَب ْرأ ىلَع ِةهي ِلهاَجْلا يف َناك َحاكِهنلا َّنأ اهنَع ُ هاللّ يَ
ِض َر ُةَشِئاَع ِينَت َرَبْخأ] :لاق ة َو ُرْع نعو ـ5 □2522ـ اَذإ ِهِتأ َرْم‘ ُلوُقَي ُلُج َّرلا
َناك : ُرَخآ ٌحا َكِن َو ؛اَهُحِكْنَي َّمُث اَهُقِدْصُيَف ُهَتَّيِل َو ْوأ ُهَتَنْبا ِلُج َّرلا ىلا ُلُج َّرلا
ُبْطُخِي ،َم ْوَيلا َساهنلا ُحاَكِن يِذ هلا َلُج َّرلا َكِلذ ْنِم اَهُلْمَح َنَّيَبَتَي ىهتَح اَهُّسَمَي َ َو
اَهج ْو َز اَهُل ِزَتْعَي َو ،ُهْنِم يِعَضْبَتْسا ِن َ ُف ىلا ي ِلِس ْرأ :اَهِثْمَط ْنِم َت َرُهَط
ِةَباَجَن يف ةَّبْغ َر َكِلذ ُلَعْفَي اَمَّنإو ،َّبَحأ اَذإ اَهُج ْو َز اَهَباَصأ ُهْنِم ُع ِضْبَتْسَت
ِيذهلا ِلُج َّرلا َكِلذ ْنِم اَهُلْمَح َنَّيَبَت اَذإف .ُهْنِم ُع ِضْبَتْسَت

اَذإف ،اَهنوُبي ِصُيَف ْمُهُّلُك ِةأ ْرَملا ىلَع َنوُلُخْدَيَف ِة َرْشَعلا َنوُد اَم ُطْه َّرلا ُعِمَتْجَي
: ُرَخآ ٌحاَكِن َو ؛ِعاَضْبِتْس‘ا ُحاَكِن ىهمَسُي َناَكَف ،َدل َوْلا َدْق : ْمُهَل ُلوُقَتَف .اَهَدْنِع
اوُعِمَتْجَي ىهتَح ِعَنَتْمَي ْنأ ْمُهْنِم ٌلُج َر ْعِطَتْسَي ْمَلَف ،ْمِهْيَلِإ ْتَلَس ْرأ َعَضَت ْنأ َدْعَب
ٍلاَيَل َّرَم َو ْتَعَض َو َو ْتَلَمَح : ٌعبا َر ُرَخآ ٌحاَكِن َو ؛ِعَنَتْمَي ْنأ ُعيِطَتْسَي َ ُف . ْتَّبَحأ
ْنَمِب ُهُق ِحْلُت ،ُن َ ُف اَي َكُنْبا َوُهَف ُتْدَل َو ْدَق َو ؛ْمُك ِرْمأ ْنِم َناَك يِذهلا ُم ُّتْف
َّرَع

َّنِم ُعِنَتْمَت َ ُف ِةأ ْرَملا ىلَع َنوُلُخْدَيَف ُرِيثَكلا ُسانلا ُعِمَتْجَي□

اوُعَمَج اَهَلْمَح ْتَعَض َو َو َّنُهاَدْحإ ْتَلَمَح اذإف ، َّنِهْيَلَع َلَخَد َّنُهَدا َرأ ْنَمَف .ِتاَيا َّرلا َّنِهبا
َوْبأ ىلع َنْب ِصْنَي َّنُك اياَغَبْلا َّنُه َو اَهءاَج

حاَكِن َمَدَه ِهقَحْلِاب # ٌدهمَحُم َثِعُب اَّمَلَف ،ُهْنِم ُعِنَتْمَي َ ،ُهَنْبا َيِعُد َو ِهِب□
َطاَتْلاَف َن ْو َرَي يذهلاِب اَهَدَل َو اوُقَحْلأَف .ةَفاَقْلا اَهَل ا ْوَعَد َو اَهَل دلولا هنم
لانتل لجرلا حاكن ةأرملا بلط «عاضبتسا».دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[َم ْوَيلا
ِسانلا َحاَكِن َّإ ُه َّلُك ِةهيِلهاَجْلا هدلو هلعجو هسفنب هقصلأ يأ «هب
طاتلا»و.هبشلاب دلولا نوقحليف سانلا نيب نوهبشي نيذلا «ةفاقلا»و.يناوزلا
«اياغبلا»و.طقف

.

7. (5651)- Urve rahimehullah anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) bana anlattı ki: Cahiliye devrinde dört çeşit nikah mevcuttu: Bunlardan biri, bugün (dinimizin meşru kıldığı ve) herkesçe tatbik edilen nikahtır: Kişi kişiden kızını veya velisi bulunduğu kızı ister, mehrini verir, sonra onunla evlenir. Diğer bir nikah çeşidi şöyleydi: Kişi, hanımı hayızdan temizlenince: "Falancaya git, ondan hamilelik talep et" der ve hanımını ona gönderirdi. Kadının o yabancı erkekten hamile kaldığı anlaşılıncaya kadar, kocası ondan uzak durur, temasta bulunmazdı. O adamdan hamileliği açıklık kazanınca, zevcesi dilerse onunla zevciyat muamelelerine başlardı. Bu nikah çeşidine asaletli bir evlat elde etmek için başvurulurdu. İşte bu nikaha nikahu'l-istibza denirdi.

Diğer bir nikah çeşidi şöyleydi: On kişiden az bir grup toplanır, bir kadının yanına girerler ve hepsi de ona temasta bulunurdu. Kadın hamile kalıp doğum yaparsa, doğumdan birkaç gün sonra, kadın onlara haber salar, hepsini çağırırdı. Hiçbiri bu davete icabet etmekten kaçınamaz, kadının yanına gelirdi. Kadın onlara: "Hadisenizi hatırlamış olmalısınız. İşte şimdi doğum yaptım. Ey falan çocuk senindir" der, çocuğu bunlardan dilediğine nisbet ederdi. Adamın buna itiraz etmeye hakkı yoktu.

Diğer dördüncü nikah çeşidi şöyleydi: Çok sayıda insan toplanıp bir kadının yanına girerlerdi. Kadın gelenlerden hiçbirine itiraz edemezdi. Bu kadınlar fahişe idi. Kapılarının üzerine bayraklar dikerlerdi. Bu kadınlarla temas arzu eden herkes bunların yanına girebilirdi. Bunlardan biri hamile kaldığı takdirde, çocuğunu doğurduğu zaman, o adamlar kadının yanında toplanırlar ve kâifler çağırırlardı. Kâifler bu çocuğun, onlardan hangisine ait olduğunu söylerse nesebini ona dahil ederlerdi. Çocuk da ona nisbet edilir, onun çocuğu diye çağrılırdı. O kimse bunu reddedemezdi.

Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) hak ile gönderilince, bütün cahiliye nikahlarını yasakladı, sadece insanların bugün tatbik etmekte olduğu nikahı bıraktı." [Buharî, Nikah 36, Ebu Davud, Talak 33, (3272).] 778

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki hadis, izah gerektirmeyecek kadar açıktır. Sadece kâif kelimesini açıklamak gerekebilir. Kâifler, insanlar arasındaki benzerlikleri değerlendirerek neseb tesbiti yapan kimselerdir. İbnu'l-

Esir, en-Nihaye'de kâifi, "İzleri takip edip, sahibini ortaya çıkaran kişinin kardeş ve babasına benzerliklerini tesbit eden kimse" olarak tarif eder. Kâifin cem'i kâfedir. "İz"e bakarak sahibini teşhis, benzerliklere bakarak nesebi teşhis, cahiliye devrinde gelişmiş bir ilimdi.

2- Alimler az ileride açıklanacağı üzere, başka rivayetleri gözönüne alarak cahiliye devrinde cari olan nikah çeşitlerine bedel, hıdn ve mut'a nikahları da ekleyerek sayıyı yediye çıkarırlar. Günümüzde bunların bir kısmına halen, gayrimeşru cinsî münasebetler olarak rastlamak mümkün. İslam'ın gayrimeşru adettiği, bir kelime ile zina olarak tavsif edip reddettiği bu haram ilişkileri ayrı ayrı tahlil edecek değiliz. Ancak, dinden cahil nesiller arasında mut'a nikahı meşru bir nikahmış gibi propaganda edilmeye başlandığı ve bilhassa okuyan dindarlar arasına sokulmaya çalışıldığı için, o bahsin etraflıca tahliline gerek duyuyoruz. Bu sebeple, dindar gençliğimizi, bu sapıklığa karşı uyarmak maksadıyla 1991 yılı yaz tatilinde konu üzerine hazırladığımız uzunca bir makalenin bazı mühim kısımlarını ufaktefek tadillerle aşağıya aynen kaydediyoruz:[779]

KUR'AN, SÜNNET VE ULEMAYA GÖRE EHL-İ SÜNNET VE ŞİA'DA MUT'A NİKAHI[780]

Dikkat:

1- Normalde, kitabımızın diğer bahislerinde takip edilen açıklama üslubuna kıyasla, mut'a bahsinin çok fazla uzun bulunacağının farkındayız. İçinde yaşadığımız şu yıllarda bu mesele, kız veya erkek, bütün dindar gençlerimizin iğfal edilip aldatıldıkları bir konu haline getirilmiş olması sebebiyle açıklamaları geniş tutma mecburiyeti hissettik. Bu yüzden hatıra gelebilecek bütün soruları cevaplamak maksadıyla asıl mevzumuzun dışında sayılabilecek tamamlayıcı bilgiler de verdik. Şu halde mut'a nikahı hususunda tereddüt sahiplerinin bu bahsi dikkatlice takip etmeleri gerekir. Böyle bir tereddüdü olmayan fakat mesele hakkında hülasa bir bilgi sahibi olmak isteyenlere mevzuun başında "Özet Olarak Mut'a Nikahı" başlığı altında kısa bir açıklama yapacağız. Birçok okuyucularımıza bu kısa bilginin yeterli olacağı kanaatindeyiz. Geri kalan açıklamalar, aslında bu özet bilginin kaynaklara inilerek delillendirilmesinden ibarettir. **2-** Şunun da bilinmesinde fayda var: Bu bahsi işlerken hem sünnî, hem de Şiî kaynaklara inilmiştir. Bahsin Şiî kaynaklar açısından tahlilini müstakil bir bahiste Şiî Kaynaklara Göre Mut'a başlığı altında sunduk. **3-** Tahlil esnasında dercedilen yorum ve iktibasların alındıkları kaynaklar, yapılan atıflar, bahsin sonunda Dipnotlar başlığı altında kaydedilecektir. İstifade edilen kaynaklar da tanıtılacaktır. İltibas edilmemesi için Şiî kaynaklar ayrıca tanıtılmıştır.[781]

Özet Olarak Mut'a Nikahı

Bugün dindar fakat dinini yeterince bilmeyen gençlerimiz arasında meşru bir akit gibi gösterilmeye, benimsetilmeye çalışılan mut'a nikahı, esas itibariyle, İslam öncesi Arap cemiyetinde mevcut olan zina çeşitlerinden biridir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), pek çok içtimâî reformlarla uyguladığı tedric prensibiyle hareket ederek, bunu birden yasaklamamış, hatta bir ara ruhsat tanımıştır. Fakat, Mekke Fethi sırasında kesinlikle yasaklamış, kıyamete kadar haram olduğunu belirtmiştir. Resulullah'ın yasağını işitmemiş olanlar arasında bazı nadir mut'a vak'alaları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatından sonra da cereyan etmiştir. Durumdan haberdar olan Hz. Ömer (radıyallahu anh), bu hususta Resulullah'ın yasağını hatırlatarak kesin yasak koymuş ve yasağı ta'mim etmiştir. Hz. Ömer'in bu yasağına tek bir sahabi itiraz etmemiş, böylece mut'a nikahının haram olduğu hususunda selef uleması arasında icma tahakkuk etmiştir.

Şia'dan bir grup, Hz. Ömer'e muhalefet taassubunun da sevkiyle mut'ayı mübah addetmekten de öte, bir taabbüd, bir akide, uyulması gerekli bir doktrin haline sokmuş, Şiîliğin bir alemi, bir gereği haline getirmiştir. Şia, bu meselede objektif delillere dayanmaz, hissî yorumlara, temelsiz te'villere, peşin kabullere istinad eder. Gençlerimiz, meseleyi kaynaklara inerek değerlendirmek durumundadır. Dinin son derece hassas olduğu kadın-erkek münasebetlerinde umursamazlık ve laubaliliğin dünyevî ve uhrevî cezasının şiddetli olacağı unutulmamalıdır. وَالْمُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى
السَّلاَمُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى[782]

Nikahın Mana Ve Ciddiyeti

Nikah yukarıda belirtildiği üzere çok yönlü bir müessese olduğu için dinimiz bu hususta müstesna bir hassasiyet göstermiştir. Bu nikahın îfa ettiği hizmetin çok yönlü oluşundan, onda tecelli eden mananın zenginliğinden ileri gelir. Şöyle ki: 1- Meşru nikah, öncelikle kişiye, Allah'ın mülkünde tasarrufu helal kılmaktadır. Yani kâinatta hiçbir şey başıboş, kendiliğinden değildir. Her şey Allah'ın mülküdür. O'nun mülkünü O'nun istediği tarzda kullanmayan haram işlemiş olur. Öyleyse, erkekkadın münasebetleri Allah'ın dilediği tarzda ve koyduğu şartlar çerçevesinde olmadığı takdirde bu tasarrufla haram işlenmiş olur. Kadın-erkek münasebetlerinde helal olmayan tasarruflara dinimiz zina demiştir(1) ve bütün cinayetler arasında zinaya en ağır cezayı takdir etmek suretiyle bu meselede Allah'ın mülkündeki haram tasarrufun dünyevî ve uhrevî neticelerinin azametine dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla Allah'a ve ahirete inanan bir kimsenin nikah mevzu-unda çok hassas olması, zandan, şüpheli durumlardan kaçınması gerekir.

Ayet-i kerimede, ileride açıklanacağı üzere, zevceler ve sağ elin malik oldukları (cariyeler)

dışındaki ferçlerin haram olduğu beyan edilmiştir. Ehl-i Sünnet buna uygun olarak, ferçlerin helal olma yolunun iki olduğunu söylemişlerdir:

1- Mirasa dayanan nikah, **2-** Milk-i yeminle nikah(2).

Sözü mut'a nikahına getirecek olursak ileride belirtileceği üzere, bunun haram olduğu

hususunda, Ehl-i Sünnet alimleri icma eder. Çünkü bunda miras yoktur. Onlar ferçlerin helal kılınmasına, muteber şer'î bir delile dayanmayan üçüncü bir yol eklemişlerdir: "Mirassız

nikah" (3). Bundan maksad mut'adır. "Bu, Şiîlerde var, onlar da bir mezhep, öyleyse biz de tatbik edebiliriz" muhakemesi son derece yanlış ve helakete atıcıdır. Ehl-i Sünnet mezhepleri arasında ihtilaflı meselelerde, darlanma hallerinde herhangi birine uygun amele cevaz

verilmiştir, ama icma edilen meselelerde bunların dışına çıkmaya, zaruret denen ve hayatî tehlike ile tarif edilen durumlar dışında cevaz verilmemiştir. Resulullah, mut'ayı Allah'ın

mülkünde haram bir tasarruf yönüyle şöyle ifade buyurmuştur: "Kadınlara mut'a yapmak haramdır. Ben Allah'a düşmanlıkta, Allah'ın haramlarını helal addeden ve katilinden başkasını öldürenden daha ileri birini tanımıyorum..."(4)

2- Evlenme hadisesinin içtimâî yönü vardır. Herşeyden önce kız ve erkek, aileleri, akrabaları arasında hısımlık dediğimiz bir bağ, bir yakınlık kurar. Ayrıca, annebabalar için de bu, yıllar yılı emek çekerek yetiştirdikleri evlatlarının mürüvvetini görerek dünyada en büyük saadeti yaşama vesilesi olmaktadır. Bu sebepledir ki, meseleye bizzat Rabbimiz Teala hazretleri, Kur'an'da yer vererek, yukarıda kaydettiğimiz üzere, kadınların "ailelerinin izniyle" nikahlanmalarını emretmiştir. Bu hadiste Hz. Peygamber: "Velisinin izni olmadan evlenen kadının nikahı batıldır..." buyurmuştur.(5) Hadis, Muhalla'da: "Kadın, velisinin izni olmadan evlenemez. Şayet velisiz evlenirse nikahı batıldır, nikahı batıldır, nikahı batıldır.." şeklinde kaydedilmiştir.(6) Abdurrezzak'ın Musannaf'ında velisinin izni olmadan evlenen kadınların nikahını Hz. Ömer'in reddettiğine dair birçok misal kaydedilmiştir.(7) Evlenmelerde, velinin gıyabına nikah yapma meselesine Ashab'ın en şiddetli karşı çıkanının Hz. Ali olduğu(8), İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın, velisi olmadan nikah yapan kadınları fahişe olarak tavsif ettiği (9) rivayetlerde gelmiştir. Hz. Ömer de kadınların, velilerinin veya ailelerinin rey sahibi birisinin veyahut sultanın izniyle evlenmesi gerektiğinde ısrar etmiştir.(10) Resulullah'ın bazı hadislerinde "Veli ve iki şahid olmadan nikahın sahih olmayacağı" ifade edilmiştir.(11) Bir rivayette, İbnu Abbas'a göre, en az talib, dört unsurla nikah gerçekleşir: "Veli, iki şahid"(12).

Velini iznini tamamlayan bir husus nikahın ilanıdır. Bu sebeple davul çalmak, türkü söylemek meşru kılınmıştır(13). Bazı rivayetlerde sadece iki şahitle yapılan nikahın "gizli nikah" olarak tavsif edilip reddedildiğini görmekteyiz.(14) İmam Malik bu durumda şahidlerin de nikah yaptıranların da cezalandırılmasına hükmeder.(15) Resulullah'tan kaydedilen bir rivayette de: "Gizli nikah caiz değildir, nikahda ya def işitilmeli ya da (ziyafetin) dumanı görülmelidir" buyurmuşlardır. Bu hadisi kaydeden İmam Malik, peşine Ömer İbnu Abdülaziz'in Eyub İbnu Şurahbil'e şu tamimi gönderdiğini ilave eder: "Yanındakilere emret! Nikah sırasında def çalsınlar. Zira def, nikahla zinanın arasını ayırdeder"(16). Resulullah'ın bir hadisi de şöyle: "Kadın kadını evlendiremez; kadın, kendi kendine de evlenemez. Kendi kendine evlenen kadın fahişedir"(17). Ebu Hureyre zaniyenin: "Kendi kendine nikah yapan kadın" diye tarif edildiğini belirtir(18). İmam Malik nikahın ilanı meselesine o kadar ehemmiyet vermiştir ki, ilan olunca şahid bulunmasa da nikahın sahih olacağını söylemiştir(19).

Tam bir gizlilik ve sadece kadınla erkeğin anlaşması şeklinde cereyan eden mut'a nikahı değerlendirilecek olursa bu ulvî gayelerin sükût ettiği görülür. İleriki açıklamalarda görüleceği üzere, bizzat Şiîler, bu nikâhın hem kıza, hem kızın ailesine getireceği zül ve arı kabul etmişlerdir. Yıllarca emek çekip evlat büyüten bir annebabanın, haberleri olmadan kızlarının mut'a nikahı ile kirlendiğini işitmeleri, onların kahrolmaları ve yıkılmaları için yeterlidir. söylemişlerdir. Bu mülâhaza ve evliliğin böylesi bir yoruma tâbi tutulması, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) efendimizin: "Evlenin çoğalın, ben sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar edeceğim"; "Vedûd (çok seven) ve velûd (çok doğuran) kadınla evlenin, kısır kadınlarla evlenmeyin!" gibi hadislerine ne kadar muvafık düşmektedir?

Mut'a nikahında tenasül de gaye değildir. Bu, nikah müessesesini, her çeşit içtimâî, beşerî yönlerinden tecrit ederek, sırf şehevî duyguların tatminine indirgemektir.

Bu işten en çok zarar gören de kadındır. Kadın, para mukabili, erkeğin şehvetine bir alet durumuna düşmektedir. Mukabilinde ne zevce olma, ne anne olma, ne de vâris olma şansına sahip değildir. Hiçbir himaye ve ünsiyet hakkı da elde edilmemektedir.

Kadınları ve acizleri himaye edici esaslar getiren İslâm'ın, merhamet ve himayeye pek muhtaç olan kadınlar taifesinin aleyhine işleyecek ve suistimale çok açık böyle bir müesseseyi meşru addetmesi mümkün değildir. Esasen meşru nikâhın getirdiği aleniyet şartı, aleniyeti garantileyecek asgarî iki şâhid ve davulluyemekli düğün, velinin izni, mehir gibi esaslar, nikahta öncelikle kadının haklarını korumaya dönüktür. Bunlar hakkıyla yerine getirildiği takdirde kadını mağdur edecek suistimaller mevzubahis olamaz. Ya mut'a nikahı? Allah ve Resulü'nü veya melekleri ve hatta yatırları şâhid kılarak icra edilen mut'a nikahı? Bu, zavallı kızların, cahilliğin sevkiyle, dindarlığın gereği imişçesine aldatılarak kirletilmesinden başka bir şey değildir.

Şimdi sıra mut'a nikâhının mâhiyetini açıklamaya geldi:

Mut'a Nikahı

"Nikah kaza-i şevhet için değil, ancak nikahla ulaşılabilen başka gaye ve maksadlar için meşru kılınmıştır. Mut'a ile şehvet giderilir. O maksatlar hasıl olmaz. Öyle ise o meşru değildir" (Kâsânî) Mut'a kelime olarak dilimizde halen kullanılan temettû kelimesiyle aynı kökten gelir. Temettû faidelenmek, kâr elde etmek demektir. Mut'a nikâhı, "ma'lum veya (Zeyd'in gelmesine kadar diye belirlenen) meçhul bir müddet için yapılan nikahtır. Bu nikahta, normal nikahta mevcut olan çocuk edinme, ünsiyet, verâset gibi diğer gayeler yoktur. Tek maksad temettû yani istifade olduğu için mut'a denmiştir(20). Mut'a nikahı önceden belirlenen müddetin dolmasıyla sona erer ve talak olmadan ayrılık vukua gelir(21). Veraset, nafaka iddet gibi normal nikahla hasıl olan durumlar bunda yoktur (22). Burada sadece, belirlenen müddet içinde kadının nefsinden yapılacak istifadeye mukabil ödenecek para mevcuttur.

Şu halde mut'a nikahının en bariz vasfı muayyen bir müddetle sınırlandırılmasıdır. Halbuki normal, meşru nikahta zaman tahdidi yoktur. Bazı alimler, yapılan nikahın mut'a nikahı olduğunu tasrih etmeden "mutlak bir nikah" yapsa, fakat içinden mut'a nikahına niyet etse bunun hükmü nedir sorusuna cevap aramışlardır. el-Kâdı'nın belirttiğine göre bu nikahın muteber nikah olacağında alimler icma etmişlerdir. Böyle bir nikah mut'a nikahı olmaz. Çünkü o, her iki tarafın bilgisi ve mutabakatı ile muayyen bir müddet için yapılan nikahtır. İmam Malik: "Böyle mutlak bir nikah insanların ahlakına uymaz" derken, Evzai, ulemadan ayrı şaz bir yol tutarak: "Bu mut'a nikahıdır, onda hayır yoktur" demiştir. (23) Aynî'nin belirttiğine göre, müddeti insan ömrünü aşacak kadar mesela 200 yıl diyerek uzun tutmak suretiyle, nikahın talaksız sona ermesi, karıkoca arasında mirasın olmaması gibi korkulan mahzurlu hususların bulunmayacağı tarzda bir mut'a caiz olur mu diye düşünülmüş ise de, cumhur bunu da caiz görmemiştir.(24) Netice olarak şunu söyleyeceğiz: Mut'a nikahını, bazı Şiîler hariç İslam uleması elbirlik reddetmiş, haram olduğunda icma etmiştir(25).

Sünnetteki Durum

Mut'a nikahının fıkıhtaki hükmünü kısaca belirttikten sonra Sünnetteki Durumu deyince akla tabii olarak şu soru gelir: İslam'da fıkıh ayrı, sünnet ayrı mı?

Hemen cevap verelim: Fıkıh sünnetten ayrı değildir. Ancak sünnet fıkıhtan çok daha zengin bir kaynaktır ve Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık hayatındaki bütün tatbikatını ihtiva eder. Bu açıklama, zihnimize "Pekiyi sünnette birbirinden farklı tatbikat mı var?" sorusunu getirecektir. Bu sorunun cevabı "Evet!"dir. Sünnette hemen hemen her meseleyle ilgili farklı tatbikatlara, beyanlara rastlanabilir. Mut'a nikahı meselenin hakkıyla anlaşılabilmesi maksadıyla bu noktanın biraz açıklanması gereğine inandığımız için, önce kısaca bu hususa temas edeceğiz.[785]

Muhataba Ve Şartlara Göre Farklılık Ve Tedric:

İslam, miladî yedinci asrın Arap cemiyetine inmiştir. Bu cemiyete insanlar, yazılanı olduğu gibi kaydedecek boş bir levha durumunda değildir; bir kısım inançlar, ibadetler, örfler, âdetler, köklü alışkanlıklar mevcuttur. İslamî mesaj, çoğu batıl olan eskilerin yerini alacaktır. Ama insanın kültür dağarcığı kara tahta değil ki, bir hamlede silinip, yerine yenileri yazılsın. Kaldı ki, yaratılışı gereği mükerrem olan insanoğlu, bilerek batıla, kötüye müşteri olmaz. Batılları da iyi, doğru bilerek benimser. Bu sebeple inaçlarında, alışkanlıklarında mutaassıbtır. Onları terketmesi için, yanlışlığına ikna edilmesi, eski alışkanlığının kırılması lazımdır. Bu iş, ferd planında zor olduğu gibi cemiyet planında çok daha zordur. Şu halde inançları, âdetleri, alışkanlıkları ve her çeşit değerleriyle bir cemiyeti toptan değiştirmekten daha zor bir şeyin olmadığı söylenebilir. Günümüzde insan fıtratının tabi olduğu kanunlar, gelişen beşerî ilimler sayesinde çok iyi bilindiği, kitap, dergi, gazete, radyo televizyon gibi telkin vasıtaları son derece gelişip zenginleştiği ve mesela komünist alem, bunları âzamî ölçüde, istediği gibi kullandığı halde netice alamamış, homosovieticus dedikleri hakiki manada komünist yetiştirilmemiş, cemiyet değil, fertler bile değiştirilmemiştir. İşte bu zor işi, yani her şeyi ile İslam dışı olan bir cemiyetin cahiliye kültürünü silip yerine İslam'ı ikame etme işini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) başarmıştır. Bunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Cenab-ı Hakk'ın irşadıyla tedric prensibini düstur edinmiştir. Tedric, muhatabın ahvalini esas almak, onları yavaş yavaş, alıştıra alıştıra asıl hedefine, kâmil durumundaki İslam'a götürmektir.

Tedricte ilk söylenenle en son söylenen arasında birkısım merhaleler vardır. Tıpkı merdiven gibi. Merdiven bizi hedefe hemen ulaştırmaz, basamak basamak çıkarır.

İslam, hemen hemen her meselede tedrice yer vermiştir. Sözgelimi önce iman esaslarını tebliğ etmiştir. Sonra ahkâma geçmiştir. On üç yıllık Mekke dönemi esas itibariyle imanî meseleleri açıklar. İmanî meselelerde de bir sıralama ve tedric vardır. Nitekim ilk nazil olan sureler Allah'tan, cennet ve cehennemden bahseder, uhrevî mesuliyetlere dikkati çeker. Hatta tevhid inancını ilgilendirdiği halde, ilk vahiylerde putlar meselesine temas edilmemiş, bu sayede bütün Mekkeliler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i dinlemiş, bir kısmı da Müslüman olmuştur. Putların batıl olduğu, put imanı üzere ölen atalarının akibetlerinin kötü olduğu açıklandığı andan itibaren Mekkeli müşrikler birden tavır değiştirmiş, istihzada kalan muhalefet tavırları işkenceye dönüvermiştir.(26) Amele, tatbikata giren -bir başka ifadeyle ibadet, muamele haramhelal gibi- bahislerde tedric meselesi daha belirgin, daha şümullüdür. Hadis, Tefsir, Siyer (Hz. Peygamber'in hayatı) sahalarına giren kaynak kitalarımız, bunun örnekleriyle doludur. Namaz, oruç, zekat gibi her bir farzın hususi bir tarihi mevcuttur.(27) Harama giren yasaklamalar da belli bir tasrihe sahiptir. Sözgelimi içki ile ilgili vahiyler Mekke'de başlamış, yavaş yavaş alıştıra alıştıra, Resulullah'ın hayatının sonlarına doğru bugünkü son şekil beyan edilmiştir. Resulullah'a vahyedilen ilk surelerin hep imanî meselelere, ölümden sonra dirilmeye, cennet ve cehenneme yer verdiğini; haramlardan yasaklama gibi, alışkanlıklarla ilgili -ayetlerin sonradan nazil olduğunu belirten Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) bu tedricteki sebebi şöyle açıklar: "...Eğer ilk defa "içki içmeyin!" emri inseydi "biz içkiyi asla bırakmayız!" derlerdi. Eğer "zina etmeyin!" emri inseydi "asla zinayı bırakmayız!" derlerdi.(28) İslam'ın tebliğinde, tedricin hemen her meselede umumi bir prensip olduğunu göstermek için "besmele"den örnek vereceğiz. İbnu Sa'd'ın bir rivayeti şöyle: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) , bidayette, tıpkı Kureyşliler gibi, besmele makamında "Bismikallahümme" formülünü yazıyordu. Bu tatbikat: اَهيرْجَم ِ هالّ ِمْسِب اَهيِف اوُبَك ْرا اَهيس ْرُم َو ayeti (Hud 41) gelinceye kadar devam etti. Bu ayetten sonra "bismillah" diye yazmaya başladı. Bu

tatbikat: "De ki: "Ona ister Allah, ister Rahman diye dua edin. Hangisiyle dua ederseniz edin en güzel isimler O'nundur" (İsra 110) ayeti nazil oluncaya kadar devam etti. Bundan sonra "Bismillahirrahman" diye yazmaya başladı. Bu tatbikat: □مي ِح َّرلا ِنمْح

انَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَ انَّهُ بِسْمِ اللّهِ الرَّ (Neml 30) ayeti nazil oluncaya kadar devam etti. Bu ayetten sonra "Bismillahirrahmanirrahim" diye yazmaya başladı."(29) Hülasa "besmele"si, üç safhalı bir tedricle son şeklini alan İslam, gerek önceki alışkanlıkların ta'dilinde ve gerekse yeni teşriatta bir tedrice, azdan çoğa, kolaydan zora, müşahhastan (pek açık ve anlaşılması kolay olandan) mücerrede (yani anlaşılması zora, aklîye) doğru bir seyir takip etmiştir. Şu halde sadece mut'a nikahı meselesi değil, pek çok meselede karşımıza çıkacak şaşırtıcı, yanıltıcı problemlerin çözümünde bu tedric probleminin bilinmesi gerekir. Bu sebepledir ki ayetlerde ve hadislerde nesh meselesi vardır. Yani önceki şartlara göre gelen bir ayet ve Resulullah'ın bir beyanı, gelişen şartlara göre değiştirilmiştir. Sonradan gelen ayet (veya hadis) önceki ayetin (veya hadisin) hükmünü kaldırmıştır. Hükmü kalkan ayet ve hadise mensuh, yeni hüküm koyan ayet ve hadise de nasih denir. Öyle ise nasih bir ayet veya hadis varken, mensuh olanla amel etmek, onu esas almak hatalı olur. Tıpkı bir tarihte gidiş olarak kullanılan bir yol, trafik yetkililerince sonradan geliş olarak değiştirildiği halde, "falanca tarihte gidişti" diye o yolu gidiş olarak kullanmanın hatalı olması gibi.

Mut'a Nikahı Meselesinin İç Yüzü

Yukarıda bir ön bilgi olarak kaydedilen tedric meselesi anlaşıldıktan sonra asıl konumuza geçebiliriz. Konunun iyice anlaşılması için meseleyi birkaç ana fikir altında tahlil edeceğiz: **1-** Mut'a cahiliye nikahıdır.

2- Hz. Peygamber bidayette yasaklamamış, ruhsat tanımıştır. **3-** Resulullah sonradan yasaklamıştır.

4- Yasak herkes tarafından duyulmamıştır.

5- Hz. Ömer zamanında yasak ta'mim edilmiştir.

6- Yasak üzerine icma tahakkuk etmiştir. **7-** Şia'nın bu meseledeki tutumu.

1) Mut'a Cahiliye Devrinin Nikahıdır

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimizin muhterem zevceleri, İslam'ın yetiştirdiği en büyük fakihlerden biri olan ve insanlığın mabihil iftihar büyükleri arasında yer almaya şayeste Hz. Aişe (radıyallahû anhâ), bir rivayetlerinde cahiliye devrinde dört çeşit nikahın tatbikatta

olduğunu belirtir.(31) Şarihler başka rivayetleri de kaydederek cahiliye devrinde yedi çeşit nikahın mevcudiyetini belirtirler. (32) Bu yedi çeşit nikahtan biri İslam'ın da kabul ettiği hal-i

hazır nikah şeklidir: Kadın velisinden talep edilir, karşılıklı rızadan sonra mehir ödenerek müebbed nikahla evlenir. Bir diğeri mut'a nikahıdır.(33) Bunun, cahiliye devrinden intikal eden bir nikah olduğu hususunda herhangi bir ihtilaf mevcut değildir.788

2) Hz. Peygamber'in Bidayetteki Ruhsatı

İslam'ın benimsediği sünnî nikaha birçok yönden ters düşen mut'a nikahını Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir çırpıda yasaklamamıştır. Bu sebeple, mesele üzerine bize intikal eden rivayetlerin bir kısmı mezkur ruhsatı aksettirir. Az yukarıda açıkladığımız tedric prensibinin İslam'da esas olduğunu bilmeyen veya kaale almayan bir kimse cehalet ve suiniyetle, bahsi tamamlayıcı diğer hadisleri görmeyerek veya görmezden gelerek sırf ruhsat ifade eden rivayetlere dayanarak İslam'ın mut'a nikahına ruhsat verdiğini sölemek suretiyle İslam'a büyük bir iftirada bulunabilir. Şimdi bu rivayetlerden örnekler verelim: Ruhsat ifade eden rivayetler umumiyetle İbnu Mes'ud, Hz. Cabir, Seleme İbnu'l-Ekva, İbnu Abbas, Esma Bintu Ebi Bekr, Hz. Muaviye, Ebu Saidi'l-Hudrî, Amr İbnu Hureys radıyallahu anhüm ecmain'den gelmektedir. Meselenin yanlış anlaşılmaması için açıklamalara geçmeden iki noktayı peşinen kaydetmek isteriz: **1-** Mut'a hususunda ruhsat ifade eden rivayet sahibi Ashab'tan neshine dair de rivayetler gelmiştir. **2-** Hz. Ömer yasağı ta'mim edince hiçbir sahabi buna itiraz etmemiş ve böylece yasak hususunda icma hasıl olmuştur.

"Biz, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la savaşa çıkmıştık. Beraberimizde kadın yoktu. "Husyelerimizi burdurup kadınlaşsak olmaz mı?" dedik. 789 Bunu yapmayı bize yasakladı. Fakat bir giyecek (gibi basit ücret) karşılığında, kadınlarla bir müddet için nikah yapmamıza ruhsat tanıdı." Abdullah İbnu Mes'ud (görüşüne delil olarak) şu ayeti okudu. (Mealen): "Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı temiz ve güzel şeyleri kendinize haram edip de haddinizi aşmayın. Haddini aşanları Allah elbette sevmez" (Maide 87) (34). Hemen belirtelim ki Müslim, hadisin bir başka veçhinde, ayetle istidlal işini İbnu Mes'ud' un yapmış olmasının sarih olmadığını kaydeder. Bu durumda ayeti okuma işi ona değil, ondan sonra gelen bir raviye aittir.Bu hadiste İbnu Mes'ud'un, mut'a nikahına ruhsat verdiği anlaşılmaktaır. Ruhsat ifade eden diğer rivayet sahipleri hakkında söylendiği gibi, İbnu Mes'ud için de: "Resulullah'ın yasağını duymamış olabilir" yorumu yapılmıştır.(35) Ancak: İbnu Mes'ud, bu rivayti mut'anın neshedildiğini işitmezden önce yapmış olabilir" demek daha doğru olacak. Zira Beyhakî İbnu Mes'ud'un "Mut'a mensuhtur, onu İslam'ın getirdiği, talak, mehir iddet ve miras gibi hükümler neshetmiştir" dediğini kaydeder.(36) İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bu meseledeki yeri daha dikkat çekicidir. Bazı rivayetler, onun mut'a nikahına fetva verdiğini, bu yüzden Hz. Ali'nin ona sert çıktığını ve: "Sen şaşırmışa benziyorsun. Aleyhissalâtu vesselâm kadınlarla mut'a yapmayı yasakladı" dediğini belirtir.(37) Beyhakî'nin bir rivayeti, bir ara İbnu Abbas'ın bu meseledeki fetvalarıyla sadece Hz. Ali'nin değil, ehl-i ilmin ta'rizlerini de üzerine çektiğini, ancak onun bu meseledeki görüşünde direndiğini; öyle ki, bazı şairlerin şiirlerine bile hedef olduğunu belirtir.(38) Ne var ki, sonunda İbnu Abbas da reyinden rücu etmiştir. Tirmizî, "...Sonra o fetvasından, mut'anın Resulullah tarafından haram kılındığı kendisine haber verilince rücu etti" diyerek (39), bilahare şarihlerin: "Mut'aya fetva veren sahabeler, onun nesh edildiğini duymamış olanlardır"(40) şeklinde yapacakları yorumun isabetliliğini te'yid eder. Nitekim İbnu Abbas, nesihten haberdar olup Resulullah'ın bu husustaki beyanlarını öğrenince: "O, laşe ve hınzır eti gibi haramdır" diyecektir.(41) İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın meşhur olan fetvasının mahiyeti hakkında Hattâbî'nin Said İbnu Cübeyr'den kaydettiği bir rivayeti kaydetmede fayda umarız: "Said İbnu Cübeyr anlatıyor: "İbni Abbas'a dedim ki: "Sen ne yaptığını, neye fetva verdiğini biliyor musun?"

Said İbnu Cübeyr, hakkında yazılan şiiri okuyarak fetvasının nasıl istismar edildiğini gösterir. Şiiri işiten İbnu Abbas şu açıklamada bulunur.

"İnna lillah ve inna ileyhi raciun! Allah'a yemin olsun, ben bu maksadla fetva vermedim ve bunu hiç aklımdan geçirmedim. Ben, (mut'a nikahını), Allah'ın laşeyi, kanı ve domuz etini helal kıldığı şartlarda helal kıldım. Mut'a sadece muzdar durumda olanlara helaldi. O tıpkı laşe, kan ve domuz eti gibi (haram)dır." Bu rivayeti kaydeden

Hattâbi, İbnu Abbas'ın sözünden çıkabilecek "Zaruret halinde, tıpkı leş, kan ve domuz etini yemek caiz olduğu gibi mut'a da caiz olabilir" hükmünün yanlışlığını belirtir. Ona göre yanlışlık iki noktadan gelir: **1)** Bu hükme giderken nassa dayanılmaz, kıyasa gidilmiş olur. (Halbuki nassın yani Resulullah'tan açık hükmün bulunduğu yerde kıyasla hüküm verilmez. Mut'a nikahını yasaklayan nass mevcuttur.) **2)** Mut'anın gıda hususunda muzdar kalana benzetilmesi de hatadır. Çünkü gıda bulamayan kimse hayatî tehlikededir, ölmemek için haram yemesine izin verilmiştir. Halbuki mut'a meselesi şehvetin galebesi ile ilgilidir. Burada kişi, hayatî tehlike ile karşılaşmayacağı için muzdar sayılmaz. Şehvete sabretmek mümkündür. Ayrıca şehvet, oruç ve ilaç yoluyla da kırılabilir. Öyleyse "gıda" ve "şehvet" zaruret olmadan aynı değerde değillerdir, dolayısıyla hükümleri de farklıdır(42).

Kanaatimizce İbnu Abbas'ın fetvası, Hattâbî'nin dediği gibi "uzun gurbet", "ihtiyaç" ve "fakirlik" gerekçelerine mebni değildir. Nass bulunduğu zaman kıyas yoluyla fetvaya gidilmeyeceğini İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) herkesten iyi bilmektedir. Fetva ulemanın ittifakla belirttiği üzere, bu meseledeki nasslardan haberdar olmama sebebine dayanmaktadır.

İbnu Abbas gibi yüce bir sahabi hadisi duymamış olabilir mi? diye yapılacak bir itiraza hemen cevap verelim: "Bu pek tabii ve Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) gibi -hem de ilkler arasında yer alan- diğer büyüklerde de sıkça rastlanan bir durumdur." Az ileride bu hususa tekrar dönüp örnekler vereceğiz. Bu mevzudaki yasaklayıcı hadislere muttali olduğu devreye ait olduğu anlaşılan bir başka rivayette İbnu Abbas şöyle demiştir: "Mut'a nikahı İslam'ın bidayetinde caizdi. Kişi (ticaret malıyla) (43) tanıdığı bir adamı bulamayan bir beldeye varınca, orada kalacağını tahmin ettiği müddet için bir kadınla mut'a nikahı ile evlenirdi. Kadın da onun eşyalarını o müddet içinde muhafaza eder, meselesini ıslah ederdi. Bu hal, şu ayetin nüzulüne kadar devam etti. (Mealen): "Ancak hanımlara ve cariyelerine karşı müstesna, bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar...." (Mearic 30; Mü'minun 6). İbnu Abbas devamla: "Bu ikisi dışındaki bütün fercler haramdır"(44) der. İbnu Abbas'ın, ayetten hareketle mut'a nikahı ile alınan kadının zevc sayılamayacağına hükmettiği belirtilmiştir. Zira ayette sadece zevcelerle milk-i yemin denen köle kadınlar helal addedilmektedir.(45) Rivayetler İbnu Abbas'ın belirtilen bu görüşe varmazdan öcne mut'a nikahı hususunda sert çıkan Abdullah İbnu Zübeyr'le de söz düellosuna girdiğini Abdullah'ın hutbede, İbnu Abbas'a ta'rizde bulunduğunu göstermektedir. İbnu Abbas bu ta'riz üzerine: "Annene sor, yalan mı söylüyorum!" der. Mesele annesi Esma Bintu Ebi Bekr'e intikal edince, Resulullah zamanında mut'anın caiz olduğunu te'yid eder. Rivayetin devamında İbnu Abbas'ın: "Mut'adan doğan Kureyşlilerin ismini sayabilirim" dediği belirtilir.(46) İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bu meseledeki yerini İbnu Hacer şöyle noktalar: "İmamlardan bir cemaat, İbnu Abbas'ın mut'ayı mübah addetme kanaatinde yalnız kaldığını

cezmen belirtir. Bu meşhur bir meseledir ve nadir muhalefetlerden biridir.(47)

Fahreddin-i Razi'nin de özetlediği üzere, bu meselede İbnu Abbas' tan üç ayrı görüş rivayet edilmiştir:

1- Mut'a mutlak olarak mübah,

2- Zaruret halinde mübah

3- Mensuh olduğunu ikrarı (48). Şu halde meseleyi değerlendirirken, İbnu Abbas'ın neshi

işitmezden önceki fetvasını esas alarak onu mut'a nikahının lehinde göstermek ilme ve dine ihanet olur, yüce sahabiyi kendi adımıza konuşturmak olur.

Hz. Cabir (radıyallahu anh)'den gelen diğer bir rivayet, kendisine iki mut'a 791 konusunda İbnu Abbas'la Abdullah İbnu Zübeyr'in ihtilafa düştükleri haberi ulaşınca Hz. Cabir'in şöyle söylediğini belirtir:

"Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında her ikisini de yaptık. Sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh) onları yasakladı, artık bir daha onlara dönüp tekrar yapmadık." (49)

Hz. Cabir'den gelen bir diğer rivayette, o; "Resulullah ve Hz. Ebu Bekr zamanında bir avuç hurma veya un karşılığında birkaç günlüğüne mut'a nikahı yapardık. Bu hal Hz. Ömer'in,

bunu Amr İbnu Hureys hadisesi üzerine yasaklamasına kadar devam etti" demiştir (50) Ebu Saidi'l-Hudrî'nin beyanında "bir kadeh kavud" mukabilinde mut'a yapmışlardır(51). Tahavi Ashab'tan Cabir gibi zatların Hz. Ömer'in yasaklamasına kadar mut'aya yer vermelerini,

Resulullah'tan varid olan yasağı daha önce işitmemiş olmalarına hamleder.(52)

Görüldüğü üzere, ruhsat ifade eden rivayetin sahibi, mut'anın bilahare yasaklandığını da

tasrih ediyor. İbnu Hacer der ki: "Hz. Cabir'in "yapardık" sözü bütün sahabeye şamil ise "Bir daha dönüp tekrar yapmadık" sözü de bütün sahabeye şamildir. Dolayısıyla mut'anın terkinde icma hasıl olmuştur."(33)

Hz. Cabir'in "Ebu Bekri's-Sıddık zamanında da mut'a nikahı yapmaya devam ettikleri"ne dair beyanı üzerine, buraya kaydını muvafık gördüğümüz bir yorumu İbnu'l-Arabî yapmıştır. Der

ki: "Bu, halkın, Sıddık zamanında çıkan irtidad fitnesi yüzünden şeriatın yayılmasına zaman ayıramamalarından ileri gelmiştir. Çünkü herkes bu fitnenin bastırılması ile meşguldü. Ama, hak batıla galebe çalıp, halife ve diğer Müslümanlar bu meşguliyetten halas bulunca, dinin

usule giren meselelerinin hallinden sonra füru ahkâmına yöneldiler ve bu meyanda mut'a nikahının tarimi hususunda bildikleri meşhur hükmü de icraya koydular. ilk defa Hz.

Ömer'in

dikkatini Hz. Muaviye ile Amr İbnu Hureys çekti. (Resulullah'ın yasağından haberi olmayan) bu iki zat kadınlarla mut'a nikahı yapmışlardı, onları bundan men etti." (54)

* Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh)'dan gelen rivayette, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bir kadınla bir erkek aralarında mutabakat sağlamışlarsa beraberlikleri üç gecedir. Uzatmak veya daha önce ayrılmak isterlerse ayrılırlar" dediğini görmekteyiz. Seleme devamla şunu söyler: "Bilemiyorum, bu ruhsat, sadece biz sahabelere mi mahsustu, yoksa herkese şamil miydi?" Rivayetin devamında Buhârî şunu ekler: "Hz. Ali bu hususu açıklamıştır: Mut'a mensuhtur." (55) Görüldüğü üzere Seleme hadisi de mutlak bir ruhsattan bahsetmemektedir. Ancak, Seleme'nin nesihten haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. İmam-ı Buhârî, rivayetin sonuna eklediği meşruhatla Seleme rivayetindeki tereddüdü izale etmekle kalmamış, şahsî inancını da belirtmiş olmaktadır.

3) Mut'anın Neshi

Ruhsat ve neshi açık şekilde ifade eden rivayetler bilhassa Sebre İbnu Ma'bed el-Cühenî (radıyallahu anh)'den gelmektedir. Müslim onun hadisini dokuz ayrı senetten kaydeder. Hüküm ve mana itibariyle aynı kalsalar da her bir rivayette bazı ziyade ve noksan bilgiler mevcuttur. Bazılarında, bizzat mut'a nikahı yaptığını belirten Sebre (radıyallahu anh)(56), şu rivayette, eski ruhsatın neshedildiğini açık bir şekilde ifade eder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Ey insanlar! Ben sizin kadınlarla mut'a nikahı yapmanıza izin vermiştim. Şimdi Allah Teala hazretleri, onu kıyamet gününe kadar haram etmiş bulunmaktadır. Öyleyse, kimin yanında böyle nikahlı bir kadın varsa, artık ona yol versin. Onlara ücret olarak verdiklerinizden Bu rivayet hiçbir yoruma hacet bırakmadan, mut'a nikahıyla ilgili ruhsatın neshedildiğini açık bir surette ifade eder.

* Hz. Ali de yasakla ilgili rivayetlerde bulunmuştur. Müslim'in kaydettiği rivayette: "Resulullah, Hayber'in fethi sırasında, kadınlarla mut'a yapmaktan ve ehlî eşeklerin etini yemekten men etti" buyurur (59). Yine Müslim'in bir diğer rivayetinde, bu meselede müsamahası

kulağına gelen İbnu Abbas'a: "Ağır ol, ey İbnu Abbas. Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber günü, hem mut'ayı, hem de ehlî eşek etinin yenilmesini yasaklamıştır"(60) der. Beyhakî'nin bir rivayetine göre, Hz. Ali, önce bazı kayıtlarla caiz kılındığını ancak, nikah, talak, iddet ve karı ile koca arasındaki miras ahkâmı nazil olunca cevazın mutlak şekilde neshedildiğini belirtir(61).

Burada şu soru hatıra gelebilir: Mut'anın Mekke fethi sırasında da yasaklandığı sahih rivayetlerle sübut bulup meşhur olmasına rağmen Hz. Ali niye bunu mevzubahis etmeyip de sadece Hayber günü konan yasaktan bahsediyor? Bu soruya, Hz. Ali'nin üç gün gibi kısa bir müddeti içine alan izni işitmemiş olabileceği söylenerek cevap verilmiştir.(62) İbnu Hazm, Hz. Ali'den gelen rivayetleri şöyle değerlendirir: "Bu mesele üzerine Hz. Ali'den birçok tarikten hadis sahih olmuştur. Bunu, ondan Kûfîler, inkâr edilmeyecek kadar şöhret bulmuş ve sınırlanamayacak kadar çoğalmış tariklerden rivayet etmişlerdir."(63)[793]

Yasak Nerede Ve Ne Zaman Kondu?

Mut'a nikahı yasağını, Hz. Peygamber'in ne zaman koyduğu hususunda rivayetler ihtilaflıdır ve altı ayrı yerin ismi zikredilir. Şöyle ki: **1)** Sabre İbnu Ma'bed'in rivayetlerinde Mekke fethi sırasında konmuştur.(64) **2)** Hz. Ali'den kaydettiğimiz rivayetlerde Hayber'in fethi zamanında konmuştur.(65). **3)** Seleme İbnu'l-Ekva rivayetinde Evtas Gazvesi sırasında, (üç günlük ruhsattan sonra) konmuştur.(66) 4) Hasan Basrî'nin mürsel bir rivayetine göre, mut'a nikahı sadece umretu'lkaza sırasında cereyan etmiştir, bundan önce yasak olduğu gibi, bundan sonra da yasak olmuştur.

Hasan-ı Basrî'den gelen bu rivayet, iki sebepten reddedilmiştir: a) O'nun mürsel, yani hangi sahabeden aldığını belirtmeden yaptığı rivayetler zayıftır. Çünkü o, araştırma yapmadan, rastgele kimselerden hadis almıştır(67).

b) Mut'anın Hayber Seferi sırasında haram edildiğini belirten sahih rivayetlere muhalefet eder, dolayısıyla bu zayıf rivayet Sahihler tarafından reddedilmiş olmaktadır.(68) İbnu Hacer, bu rivayetin sabit olduğunu farzedecek olursak şöyle yorumlarız der: "Hasan Basrî hazretleri muhtemeldir ki, umretu'lkaza tabiriyle, Hayber'i kasdetmiştir. Çünkü her iki sefer de aynı yıl içerisinde cereyan etti, tıpkı Fetih'le Evtas Seferi'nin aynı yıl içerisinde cereyanları gibi."(69)

5) Ebu Hureyre'den gelen bir rivayete göre, mut'a nikahı Tebük Seferi sırasında haram edilmiştir.(70) Bu rivayet tahrim hadisesinin Mekke fethi ve Hayber sırasında vaki olduğunu beyan eden sahih rivayetlere muhalefet etmekten başka, nazar-ı dikkate alınamayacak derecede zayıf bir surette geldiği, hadis ilmi açısından bir değer ifade etmediği belirtilmiştir.(71) 6) Sebre İbnu Ma'bed'den Ebu Davud'un kaydettiği bir rivayete göre mut'a, Veda Haccı sırasında tahrim edilmiştir.(72) Ancak "daha önce yine Sebre'den kaydedilen rivayetlerde yasağın fetih sırasında olduğu ifade edilmiştir. O rivayetler hem daha meşhur hem daha sahihtir. Şarihler, "Rivayetin sübûtu halinde, "Resulullah Fetih günü ilan ettiği" yasağı Veda Haccı sırasında tekrar etmiş olabilir. Çünkü, Veda Haccı'na çok sayıda Müslüman katılmıştı. Bunlar arasında bir kısım ahkâmı duymamış olanlar da vardı. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, bu fırsatta pek çok mühim meseleyi tekrar etmiş, tebliğ etmiştir. Bu tebliğin gayesi, dinin duyurulması ve yaygınlaştırılmasıydı" diye açıklamışlardır.(73) Mut'a nikahının yasaklanma zamanıyla ilgili olarak gelen birçok farklı rivayetin varlığı alimleri farklı yorumlara sevketmiştir. Mühimlerini kaydedeceğiz: * Maverdî der ki: "Mut'anın tahrim edildiği yerin tayini meselesinde iki tahmin söylenebilir: **1)** Tahrim, daha açık olması ve daha iyi yayılması için tekerrür etmiştir. Ta ki, bu yasağı bilmeyen de duyup öğrenmiş olsun. Zira, her bir seferde, daha öncekilere katılmayan yeniler bulunuyordu. **2)** Mut'a birçok defa mübah kılınmış olabilir. Nitekim, bu sebeple sonuncu defada: "Kıyamete kadar haramdır" buyrulmuştur. Bu ifade daha önceki tahrimi, bu sonuncunun hilafına, ibahenin takip ettiğini haber verip, bu sonuncu tahrimin müebbed olduğunu, artık bundan sonra ibahenin gelmeyeceğini duyurma gayesi güder." İkinci şıkkın esas olduğu belirtilir.(74) * Nevevî'ye göre, mut'a nikahı iki kere mübah kılınmış, iki kere da tahrim edilmiştir. Müslim'de yaptığı beyanı."(75) Bu başlığın altına konu üzerine el-Kâdı'nın uzun bir tahlilini kaydettikten sonra kendi görüşünü kaydeder.

"Muhtar (tercih edilen) gerçek şudur: "Tahrim ve ibahe iki sefer vukua gelmiştir. Hayber'den önce mut'a helaldi. Bilahare Hayber günü haram kılındı. Sonra da Mekke fethinde mübah kılındı. Bu aynı zamanda Evtas gününü de içine alır, çünkü ikisi birbirine çok yakındır. Derken o sırada, üç gün sonra "kıyamet gününe kadar, müebbeten haram" kılındı. Bu tahrim devam etti. Öyleyse: "İbahe Hayber öncesine, ebediyet üzere tahrim de Hayber gününe mahsustur. Fetih gününde yapılan tahrim de önceki tahrimi te'kidden ibarettir. Fetih gününe tekaddüm eden bir ibahe yoktur" demek caiz değildir. Çünkü Müslim'in Fetih günündeki ibahe ile ilgili olarak kaydettiği rivayetler, bu hususta pek sarihtir, bunları görmezden gelmek caiz değildir. Esasen ibahenin tekerrür etmesine mani bir sebep de yok." (76) *

Mut'a nikahının yasaklanma vakti ile ilgili rivayetler arasındaki ihtilaf üzerine Mâziri'nin yaptığı açıklama da burada kayda değer: "İslam'ın bidayetinde mut'a nikahı caizdi. Müslim'de kaydedilen sahih hadislerle neshedildiği görülmektedir. Ulema, haramlığı hususunda icma etmiştir. İcmaya, sapık mezhelerden bir grup dışında hiçbir muhalefet varid olmamıştır. Onlar, bu hususta gelen bazı hadislere yapıştılar. Halbuki o hadisler mensuhtur. Onlarda kendileri için, mut'anın cevazına delalet yoktur. Caiz görenler bir de şu ayete yapışırlar: "O halde onlardan hangisiyle faidelendi iseniz ücretlerini takdir edildiği vech üzere ödeyin" (Nisa 24). Mâziri bu ayetin İbnu Mes'ud'a nisbet edilen "O halde onlardan hangisiyle "belli bir müddete kadar" faidelendi iseniz.." şeklindeki bir kıraatı ileri sürdüklerini kaydettikten sonra: "Oysa İbnu Mes'ud'un bu kıraatı şazdır. Şaz kıraatle ne Kur'an sabit olur, ne haberi muteber addedilir, ne de hükmüyle amel edilir" der. Mâziri sözlerine şöyle devam eder: "Bu mesele hakkında Sahih-i Müslim'de gelen rivayetler ihtilaflıdır: Bir kısmına göre de, Mekke fethinde, mut'a'yı caiz gören kimse, bu ihtilafa takılıp hadislerin mütearız olduğuna, bu halin sıhhati yaralayacağına hükmedilebilir. Oysa mesele öyle değil, böylesi bir mülahaza hatalıdır. Aslında hadisler arasında bir tenakuz mevzubahis değildir. Çünkü Resulullah'ın onu iki ayrı zamanda yasaklaması sahih bir durumdur. İkinci yasaklama, birinciyi te'kid için yapılmıştır veya yasak iyice şöhret bulsun da birinci yasağı duymayanlar da duymuş olsun diye ikinci sefer yapılmıştır. Böylece bazı raviler yasağı birincisinden, bazıları da ikincisinden işitmiş olmalı. Her biri kendi işittiğini rivayet etmiş ve işittiği zamana nisbet etmiştir."(77) * Zürkânî de, mut'a nikahının cevazına kail olanların, kendilerine delil yaptıkları ayetin, talak, iddet ve miras ahkâmının gelmesiyle neshedildiğine dair İbnu Mes'ud ve Hz. Ali (radıyallahu anhüm)'den rivayet olduğunu el-İstizkar'a atfen belirtir (78). Biz bu rivayeti, Beyhakî'nin Sünen'inde bularak Mut'a Meselesinin İç Yüzü başlığını taşıyan kısımda kaydettik. Bu nesih haberini Ebu Hureyre merfu olarak rivayet etmiştir.(79) * Mesele üzerine Ebu Bekr İbnu'l-Arabî'nin yorumu da Nevevî'nin yorumuna benzer: Nesh, iki sefer cereyan etmiş olmalıdır. Şöyle der: "Allah Teala hazretleri, İslam'ın başlangıcında bu meseleyi meskut geçti, ta ki insanlar eski âdetleri üzere devam etsinler. Bilahare Hayber Seferi sırasında, Hz. Ali'nin rivayetinde görüldüğü üzere haram etti. Bu rivayet sahih, sabit ve açık bir rivayettir."(80) * Kurtubî de şöyle demiştir: "Bütün rivayetler mut'anın ibahe zamanının kısa olduğunda müttefiktir. Dolayısıyla o, haramdır. Selef ve halef onun tahriminde icma ederler. Sadece Rafizîlerden, nazar-ı itibare alınmaya değmeyen bazıları aksini söylemiştir."(81) * Zahirîlerin imamı İbnu Hazm da şunu söyler: "Belli bir müddet için yapılan mut'a nikahı caiz değildir. Resulullah zamanında helal idi. Allah Teala hazretleri

Peygamberi (aleyhissalâtu vesselâm)'nin diliyle onu, kesin olarak neshetti. Mut'a kıyamete kadar haramdır."(82) * İbnu Hâzım'ın, Kitabu'l-İ'tibar'daki değerlendirmesinde, mut'a nikahının "sefer halinde" mübah kılındığı hususu vurgulanır: **a)** İslam'ın bidayetinde ve sefer halinde mübah kılınmıştır. İbaheyi haber veren hiçbir rivayette, bunun mukime yani sefer halinde olmayana tanındığını ifade eden bir ibare yoktur. **b)** Birkaç kere yasaklandı, birkaç kere mübah kılındı. Resulullah ömrünün sonunda, Veda Haccı'nda kesin yasak koydu. Veda Haccı'nda ifade edilen yasak, zaten mevcut olan yasağın te'kidine matuf değildir, te'bid (ebedîleştirmeye) matuftur.

c) Bugün ne mezhep imamları ne başka fakihlerden hiçbiri buna mübah dememektedir, sadece Şia'dan bir kısmı onu helal addetmektedir.(83) * İbnu Hâzım'ın görüşlerini Aynî de aynen tekrar eder (84). Mut'a nikâhıyla ilgili rivayetlerin değerlendirilmesinde Tahavi'nin görüşü, hepsini noktalayacak mahiyettedir. Ona göre, mut'aya fetva vermiş olanların dayandıkları rivayetlerin hepsi doğrudur, ancak bunlar neshedilmiştir. Zira mut'a nikahını bizzat Aleyhissalâtu vesselâm yasaklamıştır. Efendimizin iznini ifade eden rivayetler, yasaktan önceye aittir. Nehiyden sonra, o haram olmuştur ve bunun en iyi delili Sebre İbnu Ma'bed (radıyallahu anh)'in rivayetidir. Birçok farklı tarikten gelen bu hadis, hem cevazı hem de tahrimi sarih bir şekilde göstermektedir.(85)794

4- Yasaklayıcı Rivayetler

Buraya kadar mut'ayı yasaklayan rivayetlerle, yasaktan önceki ruhsatı da ifade eden rivayetleri beraberce kaydettik. Şimdi ise, yasaklamaya ağırlık veren ve şiddet ifade eden rivayetleri belirteceğiz. Ebu Hureyre'nin bir rivayetinde Resulullah şöyle buyurmaktadır: "Mut'ayı, talak, iddet ve miras (ile ilgili ahkâmın teşrii) haram kılmıştır."(86) Ebu Zerr (radıyallahu anh): "İki mut'a (yani hacc-ı temettu ve mut'a nikahı) sadece bize (Ashab'a) helaldi, size değil" demiştir.(87). Beyhakî' nin rivayetinde "Kadınlarla mut'a nikahı Resulullah'ın biz ashabına sadece üç gün helal kılındı sonra Resulullah onu yasakladı" der. (88) * Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e bir zat gelerek mut'a nikahında sorar. Abdullah "haram!" deyince soru sahibi "(İbnu Abbas'ı kastederek) (89) "ama bunu falan caiz görüyor!" der. Abdullah ona şu cevabı verir: "Allah'a yemin olsun! Herkes bilir ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber Gazvesi sırasında onu haram etti. Artık zaniler değiliz" (90). Bir rivayette, Abdullah İbnu Ömer, kendisine İbnu Abbas' ın mut'a nikahına cevaz verdiği söylenince: "Sübhanallah! İbnu Abbas'ın böyle bir fetva vereceğini zannetmiyorum!" der. Ancak oradakiler haberi teyid edince, İbnu

Ömer: "Resulullah hayatta iken İbnu Abbas küçük bir çocuktu" der ve ilave eder: "Resulullah onu bize yasakladı. Artık zaniler değiliz." (91) Bir başka rivayet İbnu Ömer'in şu sözünü kaydeder: "Bir erkeğe, sadece İslam nikahıyla evlendiği kadın helaldir. Bu nikahta mehir vardır, erkeğin kadına, kadının erkeğe miras hakkı vardır. Kadını muayyen bir müddetle alamaz. Aldı mı artık o hanımıdır. İkisinden biri ölürse diğeri ona varis olur."(92) * Abdullah İbnu'z-Zübeyr, mut'a hususunda şiddetle karşı çıkan sahabilerdendir. Müslim'in bir rivayetinde, onun hutbede mut'ayı tecviz eden bir zata(93) ta'rizde bulunarak: "Şurası muhakkak ki, Allah bazı insanların gözlerini kör ettiği gibi, kalplerini de kör etmiş ki mut'a nikahına fetva veriyorlar!" dediğini görmekteyiz. Rivayet, hücuma uğrayan zatın: "Sen hakikaten pek nezaketsiz, kabasaba birisin. Ömrüme yemin ederim ki, mut'a İmamü'l-Müttakin (olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)) zamanında yapılırdı!" şeklindeki cevabını İbnu Ôz-Zübeyr meydan okuyarak karşılar: "Öyleyse haydi bir dene! Sen bunu yapacak olursan vallahi seni taşlarınla recmederim!" der(94). Alimler, Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in bu kesin davranışını, kendisine mut'anın neshiyle ilgili haberin ulaşmış olması ve dolayısıyla onun haramiyeti hususunda zerre kadar tereddüdünün bulunmamasıyla izah ederler (95). İbnu Zübeyr'in bu müdahalesi, hilafeti zamanında mı cereyan etti, açık değil. Ancak rivayetlerde, Hz. Ömer'in yasaklamasından sonra sahabeden muhalefet kalmadığının söylenmesi gözönüne alınırsa, hilafet yıllarından, Hz. Ömer'in yasağından önceye ait olması gerekmektedir.

5- Hz. Ömer'in Yasaklama Hadisesi

Buraya kadar kaydettiğimiz rivayetlerin bir kısmında Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in mut'ayı yasaklamasına temas edildi. Hatta, birkısım sahabenin, bu yasaklama ile mut'anın Resulullah tarafından yasaklanmış olduğunu öğrendiklerini belirttik. Şu halde son olarak, Hz. Ömer'le ilgili haberin mahiyetini de kaydetmede fayda var. Öncelikle şunu belirtelim ki Hz. Cabir ve Ebu Said'den gelen bir rivayete göre, "Hz. Ömer, bu yasaklama işini, hilafetinin ortalarında ele almıştır. Dolayısıyla o zamana kadar, mut'a nikahına başvuranlar olmuştur(96). O sıralarda Kûfe'ye gelen Amr İbnu Hureys (radıyallahu anh), bir cariye ile mut'a nikahı yapar ve cariye hamile kalır. Gelip durumu Hz. Ömer'e anlatır. Halife bu vesile ile, yasağın bütün mü'minlerce bilinmediğini anlayarak meseleyi hutbe konusu yapar ve herkesin işiteceği şekilde mut'a nikahının yasak olduğunu ilan eder. İbnu Mace'nin kaydına göre Hz. Ömer şöyle buyurmuştur: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, mut'a için üç gün izin vermiş, sonra haram etmiştir. Allah'a yemin olsun, muhsan (62) bir kimsenin mut'a yaptığını duyarsam, Resulullah'ın, bunu tahrimden sonra helal kılmış olduğuna dair dört şahit getirmediği taktirde taşla recmederim."(97) Muvatta'nın bir rivayetinde bu yasaktan önce yapılan mut'a nikahı sonucu hamile kalan Havle Bintu Hakim'in, yasaktan sonra Rebia İbnu Ümeyye'yi şikayet ettiğini görüyoruz. Bunu haram ve zina bilmekte kanaati kesin olan Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bu, (Resulullah'ın haram kıldığı) mut'adır. Eğer yasağı ilanda sizden önce davranmış olsaydım şimdi sizi recmederdim" der(98). 796

Yasak Hz. Ömer'in İçtihadı Değildir:

Alimler Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in mut'a nikahını yasaklarken içtihadıyla hareket etmediğine, Resulullah'tan yasakla ilgili hadis zikrederek yasağı takrir ettiğine dikkat çekerler(99). Nitekim bu husus İbnu Mace'den kaydettiğimiz rivyaette sarih olarak görülmektedir. Bir başka rivayette, hutbede geçen: "İnsanlara ne olmuş ki, delil olmaktadır. Bu ibare, Hz. Ömer'i feverana getirecek bazı mut'a nikahı hâdiselerinin ilk defa kulağına geldiğini ifade eder. Bunun tatbikatta olduğunu bilseydi bu kadar feveran etmez, tepkisini bu ibarelerle ifade etmezdi.

Hâdiseyi tahlil eden alimler, bu durumun Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasağının birkısım sahabiler tarafından işitilmemiş olmasına mebni olduğunu belirtirler. İbnu Hazm'ın, mut'ayı mübah addettiklerine dair haklarında rivayet bulunduğunu belirttiği tabiinden Tavus, Atâ ve Sad İbnu Cübeyr'in 797 de bu yasağı duymayanlardan oldukları anlaşılmaktadır. Meseleye temas eden kaynaklarda -ve bilhassa Mekkî olanların- mut'a lehine fetva verdiklerine dair ifadeler, sahabeden -yani Hz. Ömer'in yasaklamasından- sonra da bu işe fetva verildiği düşüncesine sevkedebilir. Bu yanlıştır; çünkü, tabiin nesli sahabeden sonra yaşayanlar demek değildir. Onlar, sahabelerin muasırıdırlar. Fakat Resulullah'ı görememişlerdir. Mezkur ifadelerde onların Hz. Ömer'in yasağından sonra fetva verdiklerine dair bir sarahat yok. Demek oluyor ki, tabiinden bazıları Hz. Ömer'in yasağından önce, mut'anın neshedildiğini duymadıkları için, aynen bazı sahabiler gibi, fetva vermişlerdir.798

Mut'anın Haram Olduğuna Dair Kur'anî Delil

Mut'a nikahının, görüldüğü üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan gelen rivayetler açısından haram olduğuna inanan Ehl-i Sünnet uleması, bu görüşlerine Kur'an'dan da delil kaydetmişlerdir. Zikredilen en mühim ayet, Mü'minun suresinde, felah bulacak mü'minlerin vasıfları meyanında zikredilen 5, 6 ve 7. ayetlerdir: "(Öyle mü'minler) ki, onlar ırzlarını koruyanlardır. Şu var ki zevcelerine, yahut sağ ellerinin malik olduklarına (kendi cariyelerine) karşı (olan durumları) müstesnadır. Çünkü onlar (bu taktirde) kınanmış değildirler. O halde kim bunların ötesini isterse şüphe yok ki, onlar haddi aşanlardır."

Dikkat edilirse, ayet-i kerimede mü'minlere cinsî tatminde[799] iki meşru yol gösterilmekte, bunlar dışında kalan bütün yollar gayrımeşru ilan edilmektedir: **1)** Dinin meşru kıldığı nikah yoluyla edinilen eşler. **2)** Sağ elin sahip oldukları diye ifade edilen cariyelerdir. Cassas, ayetin mut'a nikahının haram olmasını iktiza ettiğini söyledikten sonra: "Çünkü der, mut'a yoluyla nikahlanan kadın ne zevcedir, nede milk-i yemindir." (102) İbnu'l-Arabî: "Bazı alimler ayet-i kerimenin, "ferc"i, nikah veya milk-i yemin (sağ elin sahipliği=cariye) yoluyla helal addetmiş olması ve mut'anın zevce olmaması sebebiyle "Bu ayet mut'anın tahrimine delildir" demiştir" dedikten sonra bu yorumun zayıf olduğunu söyler. Ancak ümmetin mut'anın haram olduğu hususundaki icmadan hareketle aynı neticeye ulaşır (103). İbnu'l-Arabî, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın da ayette geçen bu iki yol dışında kalan her çeşit fercin yani cinsî tatmin vasıtalarının haram olduğuna hükmettiğini belirtir(104). Asıl mevzumuzun dışında kalmakla birlikte, yeri gelmişken şunu belirtmek isteriz: Ayet-i kerimenin bu ıtlakından hareket eden pek çok alim, ayetle zikredilmiş olan iki meşru vasıta dışında kalan, hayvana temas, istimna, nazar gibi her çeşit cinsî tatmin yollarının aynen mut'a gibi haram kılınmış olduğunu söylemiştir (105). İslam alimleri şu ayetten de mut'anın reddedildiğini istidlal ederler. (Mealen): "Evlenmeye imkan bulamayanlar da, Allah onları lütfuyla zenginleştirinceye kadar iffetlerini korusunlar..." (Nur 33). "Eğer derler, mut'a ve tahlil[800] caiz olsaydı, iffetli olmalarını emretmezdi."(106) * Bu meselede Kur'an'dan gösterilen bir diğer ayet de şudur (mealen): "Sizden hür ve mü'mine kadınları nikahlamaya gücü yetmeyen olursa, sizin ellerinizde bulunan genç mü'mine cariyelerle evlensin... Cariye nikahlama, sizden mehir ve nafakaya gücü yetmeyip de büyük bir meşakkat altına girmekten ve evlenmemekle de zinaya meyletmekten korkanlar içindir. Yoksa sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır..." (Nisa 25). Alimler: "Eğer derler, mut'a ve tahlil caiz olsaydı ne zinaya gitme korkusu olurdu ne cariye ile nikahlanmaya hacet kalırdı, ne de cariyelerle nikahlanmayı terkederek sabretmeyi esas almak tavsiye edilirdi." (107) * Son olarak şunu da bilelim: Daha önce temas ettiğimiz ve Şia tarafından mut'a nikahının mübahlığına delil yapıldığını belirttiğimiz ayet de alimlerce, siyak ve sibakı içerisinde tahlil edilerek, ondan Şia'nın çıkardığı hükmün batıl olduğu gösterilmiştir. Bu ayetle ilgili olarak yapılan iki ayrı açıklamayı kaydedeceğiz. Mezkur ayette O halde onlardan hangisiyle faidelendi iseniz, ücretlerini takdir edildiği vecih üzere ödeyiniz" (Nisa 24) denmektedir.

Alimler, bunun mut'ayı helal kılmak üzere indiğini iddia etmenin açık bir hata olduğunu, bu rivayetin hiçbir muteber sünnî kaynakta bulunmadığını, bunu İbnu Mes'ud veya bir başka sahabeye nisbet etmenin büyük bir iftira olduğunu söylerler. Ayrıca derler ki: **1)** Şia'nın bundan çıkardığı hüküm Kur'an'ın başka ayetlerine zıttır. Bu ayetleri yukarıda kısmen kaydettik.

2) Ayetin, diğer ayet ve hadislere uygun te'vili ise şöyledir: "Eğer siz nikah akdi sırasında mehir belirtti iseniz, akitten sonra kadınla zifaf yaptığınız takdirde, bir müddet sonra boşanacak olursanız, belirlenen mehrin tamamını ödeyeceksiniz, zifaf yapmadı iseniz yarısını ödeyeceksiniz." Bu ibareyi, makablinden koparıp müstakillen ele almak, Arapça açısından batıl bir davranış olur. Zira baştaki "fe", ibarenin makablinden koparılıp, cümle başı yapılmasına manidir. Bu "fe" kendisinden sonraki ibareyi, önceki kısma bağlar.

Ayrıca İbnu Mes'ud'a nisbet edilen لَجا ىلا □ ziyadesine gelince, bu hiçbir muteber sünnî kaynakta mevcut değildir. Mensuh bir kıraat olarak sübutunu kabul edecek olursak, mensuh olduğu için onunla amel edilmez. Çünkü mütevatir ayetlerle sabit olan ahkâma muhaliftir.

Farz-ı muhal olarak kabul edelim ki, bu sabittir. Yine de onun mut'aya delalet ettiği söylenemez. Şöyle ki, ىلا

لَجَا□ "belirlenen müddet kadar" tabiri, istimtaya (kadından istifadeye) müteallıktır, akdin kendine değil. Halbuki mut'ada belirlenen müddet, istimtaya değil, akdin kendisine müteallıktır. Böylece mana şu olur: "Nikahlı kadınlarla muayyen bir vakte kadar istimta etmişseniz onlara

---

797 Muhsan evliliği tatmış kimsedir.

798 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/561-562.

mihirlerini tam olarak verin." Bu ziyadeyi ilave etmenin gayesi, mehrin tam olarak ödenmesi için nikah müddetinin tamamen geçmesine bağlı olduğu hususunda düşülebilecek vehmi önlemektir. Nitekim örfte, mehrin üçte biri peşin verilir, üçte ikisi de nikahın devamı müddetiyle bağlı kılınır. Halbuki bu geciktirme işi bir vecibe olmayıp, kadının tasarruf ve ihtiyarı ile husule gelir. Kadın dilerse, zifaftan sonra hepsini bir defada talep etme hakkına sahiptir. Şeriat ona bu hakkı tanımıştır.

Eğer, □ىلا لَجَا ibaresi, akde müteallık bir kayıt olsaydı, Şia nezdinde mut'a ömür boyunca ve ebeden sahih olmazdı. Halbuki bu, Şia'nın icmaıyla sahihtir.

Ayette geçen "Sizden kim... bolluğa güç yetiremezse" ibaresinin siyakı da nikahla ilgilidir. Yani, "sizden biri, hür kadınların mehrini ve nafakasını vermeye gücü yoksa Müslüman cariyelerle nikahlansın" demektir. Durum böyle iken ayetin ortasında yer alan ibareyi, siyak ve sibakından koparmak mut'aya hamletmek, Kelamullah'ı açık şekilde tahrif etmek olur.

Dahası bu ayeti teemmül eden her aklı başında kişi, mut'anın açık olarak haram edildiğini görür. Çünkü Allah Teala hazretleri ayette hürlerle evlenmenin imkansızlığı halinde cariyelerle iktifayı emretmektedir. Eğer önceki kelamda mut'anın müddeti kastedilseydi, arkadan "Sizden kim... bolluğa güç yetiremezse" demezdi. Çünkü, hür kadınla nikahlanamama halinde mut'a, cima ihtiyacını görme ile sınırlı kalmayıp, aksine "Her bir yenide daha hoş daha tatlı bir lezzet var" hükmüne tabi olmuş olmaktadır. Bu durumda şöyle sorulabilir: Hangi zaruret bu sıkı ve şiddetli kayıtla cariyenin nikahlanmasını helal kılmaya götürür?(108) İkinci açıklama, diğer ayetlere dayanılarak yapıldığı için bundan daha sahihtir. Üstelik, Şia'nın ayetten çıkardığı delillere cevap mahiyetindedir. Şöyle ki: Şiî müellif Tûsî, Tehzibu'l-Ahkam'da, ayette istimta kelimesinin geçmesini şöyle açıklar: "Bundan murad mut'a nikahıdır. Çünkü kelime şeriatte mutlak kullanılınca bu hususi nikah anlaşılır..." Tûsî şöyle devam eder: "Ayette geçen "kadınlara ücretlerini verin" ibaresi de bundan muradın mut'a nikahı olduğunu te'yid eder. Çünkü normal nikahta verilen paraya şeriatta ücret denmez "mehir" denir.(109) Şia'nın bu yorumunu cevaplayan Kâsâni der ki: "İstimta"dan (faidelenmeden) burada murad nikahtaki istimtadır. Çünkü ayetin başında da sonunda da zikri geçen şey meşru nikahtır. Şöyle ki: Allah Teala hazretleri ayetin başında801 kadınlardan nikahı haram olanlardan bir kısmını zikretti. Sonra bunların dışında kalanları: "Bunların gerisinde olanları mallarınızla arayıp nikahlamanız için size helal kılındı" ibaresiyle mübah kıldı.

Ayetin devamında geçen "namuskar ve zinaya sapmamış olanlardan" ibaresi "evlenmemiş olanlar, zani olmayanlar" demektir. Ayeti kerimenin devamında Allah Teala "Sizden kim hür Müslüman kadınları nikahla alacak bir bolluğa güç yetiremezse..." buyururken "nikah" kelimesini zikretmiştir, icareyi (kiralamayı) ve mut'ayı değil. Öyleyse, önceki geçen (faidelendiğiniz) tabiriyle "nikahtaki faidelenme" anlaşılacaktır. Kâsâni açıklamasına şöyle devam eder: "Ayette kadına verilecek meblağın "ecr" olarak isimlendirilmesine gelince: Nikahtaki "mehir" bazan ücret kelimesiyle ifade edilmiştir. Nitekim ayetin devamında Allah Teala hazretleri "...Kadınları ailelerinin izniyle nikahlayın onlara ücretlerini verin" buyurmakta, ücretle "mehr"i kasdetmektedir. Ey Peygamber! Ücretlerini (=mehirlerini) verdiğin hanımlarını Allah'ın sana ganimet olarak verdiği cariyeleri... sana helal kıldık" (Ahzab 50) buyurarak mehri ücret kelimesiyle ifade etmiştir."

[801] Kâsânî'nin açılamasını takip edebilmek için âyetin tam meâlini veriyoruz:"(Harb esiri olarak) sağ ellerinizin mâlik olduğu kadınlar (mülk-i yemininiz olan câriyeler) müstesna olmak üzere diğer bütün kocalı kadınlar(la evlenmeniz de size haram edildi. Bu haramlar), üzerinize Allah'ın farzı olarak (yazılmıştır). Onlardan maadası ise -namuskâr ve zinaya sapmamış (insanlar) halinde (yaşamanız şartiyle) mallarınızla (mehir vermek veya satın almak suretiyle)ara(yıp nikâhla)manız için- size helal edildi. O halde onlardan hangisiyle faidelendiyseniz ücretlerini takdir edildiği vech ile verin. O mehrin miktarını tayin ettikten sonra aranızda gönül hoşluğu ile uyuştuğunuz şey (miktar) hakkında üstünüze bir vebal yoktur. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilicidir. Mutlak hüküm ve hikmet sahibidir.Sizden kim hür ve müslüman kadınları nikâhla alacak bir bolluğa güç yetiştiremezse, o halde sağ ellerinizin mâlik olduğu mü'mün câriyelerinizden (alsın). Allah sizin Kâsâni, burada bir noktaya daha dikkat çeker: Nikah esnasında verilene mehir denmiştir, kadına duhülden ve ondan istimtadan sonra verilmesi gerekene de ücret denmiştir(110). Kâsâni'nin bu açıklaması kavranınca, Şia alimlerinin, "bu ayette zikredilen mut'a serbestisi" iddiasının tutarsızlığı anlaşılacak ve bunun nes -hedilmediğine dair yürüttükleri sayfalar dolusu mülahaza ve mütala-aların, itham ve tarizlerin havaya kürek sallama olduğu anlaşılacaktır(111).[802]

6- Alimlerin İcmaı

Rivayetleri teker teker kaydederken de yer yer belirttiğimiz üzere, şarihler Hz. Ömer'in yasağından sonra, mut'a nikahının haramlığı hususunda Ehl-i Sünnet'in icmaından bahsederler(112). * Bir kere, Hz. Ömer çok sayıda sahabenin hayatta olduğu bir devrede mut'ayı açık seçik olarak haram ilan edip, bunu herkesin duyacağı şekilde ta'mim ettiği halde, ona herhangi bir sahabenin itiraz ettiği duyulmamıştır.

Aksine, daha önce mut'a nikahına ruhsat vermiş olanların hepsinin kanaatlerinden döndükleri görülmüştür. Tahavi, bu durumu şöyle yorumlar: "Ashab'ın bu meselede itiraz etmemeleri, onların, nehyettiği şeyde Hz. Ömer'e uyduklarına delildir. Bu husustaki yasakta icmaları da, ruhsatın neshedildiğine delildir ve hüccettir" (113).

* Hz. Ali, ruhsatın mensuh olduğunu söyler(114). * Ca'fer İbnu Muhammed, mut'a hakkında sorulunca: "Bi-aynihi zina" demiştir(115). * İbnu'l-Münzir: "İlklerin (sahabe, tabiin) bazılarında mut'a hakkında ruhsat rivayeti gelmiştir. Ama şimdilerde, Rafizilerin birkısmı dışında ona cevaz veren tek kişinin varlığını bilmiyorum. Rafizîlerin iddiasına gelince: Allah'ın kitabına Resulü'nün sünnetine muhalif sözün, hiçbir değeri yoktur" (116) demiştir. * İmam Malik "haram"dır demiştir(117).

* İmam Şafii "iki kere neshedildi" demiştir. (118) * İbnu Cüreyc, Basra'da, mut'anın cevazıyla ilgili 18 hadis rivayet etmiş olmasına rağmen görüşünden rücu etmiş, haramlığına hükmetmiştir(119).

* Buhârî, mut'a ile ilgili bab'a şöyle bir başlık koymuştur: "En sonda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mut'a nikahını yasakladığına dair bab" (120) İbnu Hacer, Buhârî'nin, bu başlıkla, mut'a nikahının önceden mübah olduğu halde sonradan yasaklandığı kanaatini taşıdığını belirtir (121).

Görüldüğü üzere, mut'a nikahının haram olduğu hususunda icma hasıl olmuştur. İcmanın hükmünü değiştirmeye, gerçek müçtehide bile din-i mübin-i İslam yetki tanımamıştır. İcma dinimizin kaynaklarından, edille-i şer'iyyeden biridir.

Mut'a Nikahının Cezası

Belirttiğimiz üzere, Şia'dan bazıları hariç, bütün İslam uleması bunun haram olduğunu söylemekte müttefiktir. Ehl-i Sünnet ise icma etmiştir. Ehl-i Sünnet'ten sadece İbnu Abbas'tan lehinde fetva rivayet edilmişse de, sonradan o da fetvasından rücu etmiştir.

Alimler, Hz. Ömer'in yasağından sonra mut'aya başvuran olması durumunda verilecek hüküm üzerine de mütalaa beyan ederler. Nevevî'nin kaydına göre, böyle bir akdin, dühulden (kadına temas) önce de olsa sonra da olsa batıl olduğunu söylemekte icma vardır. Sadece İmam Züfer merhum "şart batıl, nikah sahihtir" demiştir. Yani, müddetle ilgili şart batıl addedilerek, normal bir nikah sayılacağına hükmetmiştir(122). Tahavi, Züfer'in: "Müddet şartı batıldı, mut'a nikahı ebedî müddetle yapılan nikah gibi olur" sözünü "Mut'a nikahı ile aldığı kadını yanında bulunduranlar onları salsınlar" hadisini göstererek reddeder: "Önceki akid, akdin ebedî olarak devamını gerektirmez. Eğer gerektirseydi, kadın ve erkeğin akid sırasında koydukları müddet şartını feshederdi. Yasaktan önce sıhhat ve cevazı sabit olduğuna göre, nikahı feshetmez. Öyleyse hadisteki "ayrılma emri" bu çeşit akdin, ebedîlik hakkı tanımadığına delildir. Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Muhammed böyle hükmeder." (123) Mut'aya terettüp edecek ceza, meseleyi değerlendirmedeki ihtilafla ilgilidir. Şöyle ki: Bu, batıl ve haram olduğuna göre, zina addedilip hadd-i zinanın uygulanması gerekir. Ancak alimler, bunu demekte ihtiyatı tercih etmişlerdir. Eğer mut'anın zina ve dolayısıyla haram olduğu hususunda eksiksiz bir icma olsaydı hadd-i zina gerekecekti. Fakat icma meselesi biraz ihtilaflıdır. Zira dinde kesin bir hüccet addedilen icmanın bumeselede tahakkukunda şüphe hasıl omuştur. Çünkü İbnu Abbas'ın bidayetine lehinde fetvası vardır. Ulemanın benimsediği umumi prensibe göre, herhangi bir meselede, selef müçtehidlerinden bir tanesinin de olsa muhalefeti, icmayı bozmaktadır.

Bu meselede icmayı bozmuş olan İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)' ın da sonradan evvelki görüşünden vazgeçip mut'anın haram olduğuna kail olduğu da bilinmekte, dolayısıyla icma tamamlanmış olmaktadır. Ancak bu noktada usulcülerin bir ihtilafı devreye girmektedir: "İhtilaftan sonra hasıl olan icma önceki hilafın hükmünü kaldırır mı?" Yani önce ihtilaf edildikten sonra icma hasıl olsa, bu icma gerçek bir icma olabilir mi? Önceki ihtilafın, icmayı bozucu bir tesiri, bir rolü yokmu?

İşte bu noktada görüş ayrılığı ortaya çıkmış, alimlerden bir kısmı önceki ihtilafın müessir olmayacağını söylerken, büyük kısmı önceki ihtilafın müessir olacağını, icmayı yaralayacağını söylemiştir. El-Kadı Ebu Bekr el-Bakıllânî bu görüştedir.(124) Dolayısıyla muta nikahının zina olacağı ve buna hadd-i zina terettüp edeceği hususu çok zayıf da olsa şüpheli hale gelmiştir. Resulullah'ın "Şüphe durumunda hadleri tatbik etmeyin" (125) emri hadlerin yani ağır cezaların tatbikinde ihtiyat emretmekte, suçun sübutu tam olarak kesinleşmezse haddin tatbik edilmemesini istemektedir. Bu durumları gözönüne alan alimler, mut'a nikahı yapanların zina suçuyla cezalandırılmasına fetva vermemiş ancak şiddetle cezalandırılmasına hükmetmiştir.(126) 804

Mut'anın Feci Mahzurlarından Bazıları

Şah abdülaziz mut'anın hasıl edeceği mahzurların çokluğuna dikkat çektikten sonra, şeriata ters düşen en önemli zararlarını sayar: **1)** Çocukların ziyan edilmesidir. Çünkü kişinin çocukları birçok memlekette yayılır ve kendi yanında olmazlarsa, adam, onların terbiyeleriyle ilgilenemez. Böylece onlar, evlad-ı zina gibi terbiyesiz yetişirler. Bir de bu çocukların kız olduklarını farzedecek olsak, ortaya çıkacak rezaletin daha da büyük olacağını anlarız. Çünkü onların kendi denkleriyle evlenmeleri hiç mümkün olmaz.

2) Babanın temas ettiği kadına oğlunun da mut'a yoluyla veya normal nikah yoluyla temas ihtimali var. Bu hal aksi surette de olabilir. Hatta, kızıyla, kızın kızıyla, oğlunun kızıyla, kızkardeşiyle, kızkardeşinin kızıyla yani meharim denen nikahı ebediyyen yasaklanmış bir kadınla şu veya bu suretle temasta bulunma ihtimali vardır. Zaman uzayınca bu ihtimal artar da artar. Böylesi bir hal, mahzurların en büyüğüdür. Zira, mut'a ile nikahlanan kadının hamilelik durumu bir aylık veya daha fazla müddet içerisinde hemen bilinemez. Bilhassa mut'anın sefer sırasında olması, seferin uzun çekip, her uğranılan yerde yeni bir kadınla mut'a yapılması, bunlardan her birinden bir çocuk olması, bu alâkalardan sonra doğanların kız olması, bu adamın mesela on beş yıl kadar sonra tekrar bu diyarlara uğraması veya buralardan kardeşlerinin veya oğullarının geçmesi, bu kızlarla onların mut'a yapmaları veya normal nikah yapmaları gibi ihtimaller düşünülebilir.

3) Birçok defalar mut'a yapan kimsenin mirasının taksim edilememesi. Çünkü bu kişinin varislerinin ne sayısı, ne isimleri, ne de yerleri bilinemez. Bundan miras işinin iptali gerekir. Keza mut'a nikahından olan çocuğa varis olmak da iptal olur. Çünkü böyle bir çocuğun baba, kardeş gibi varisleri de meçhuldür. Nitekim varisler sayıca sınırlanamazsa miras pay edilemez. Varislerin erkeklikkadınlığı, verasate hak sahibi olup olmadığı gibi vasıflar açıklıkla bilinmediği takdirde pay tayini yapılamaz.

Hülasa, mut'a nikahının getireceği mahzurlar gerçekten pek zararlıdır. Bilhassa nikah ve mirasa müteallık şer'î meselelerde. Bu sebeple Allah Teala hazretleri, temasın helal olmasını iki şeyle sınırlamıştır: Sahih nikah, milk-i yemin (cariye). Zira kadınlakoca arasındaki beraberliğin bu iki akidle sınırlandırılması, çocuğun muhafazası ve verasetin bilinmesi içindir..." (127) [805]

Bazı Sahabelerin Birkısım Hadisleri İşitmemiş Olmaları

Mut'a bahsinin hakkıyla anlaşılması için bilinmesi gereken hususlardan biri, sahabelerin bazı hadisleri Resulullah'ın sağlığında işitmemiş olmalarıdır. Nitekim, mut'a nikahının yasaklandığını İbnu Mes'ud, Hz. Ali, Hz. Muaviye, Hz. Esma gibi bazı büyük sahabilerin işitmemiş olduklarını, bunun Hz. Ömer'in hilafeti zamanında ta'mim edildiğini gördük. İlk nazarda, böyle bir yasağın duyulmamış olması garip karşılanabilir. Ama bir kısım hadisleri sonradan öğrenme hadisesinin mut'a nikahına has bir durum olmayıp, başka pek çok meseleye şamil olduğu düşünülürse şaşılacak bir şey kalmaz.

Filhakika, başta dört halife: Hz. Sıddik, Hz. Faruk, Hz. Zinnureyn, Hz. Ali el-Mürtaza radıyallahu anhüm ecmain hazeratı olmak üzere diğer birçok sahabenin, bir kısım hadisleri Resulullah'ın vefatından sonra işittiklerine dair hadis kitaplarımızda nice örnekler var. Biz burada, mevzuyu uzatmamak için hepsini kaydedecek değiliz. Ancak, şu kadarını söyleyeceğiz: Vereceğimiz örnekler bizzat Kur'an-ı Kerim'de es-Sabikun el-Evvelun diye yadedilen ilk Müslümanlardan Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ile ilgili olacak. Bu zatlar sadece üstelik Resulullah'la yakınlık ve beraberlikleri de fazla: Hz. Ebu Bekr Resulullah'ın eski bir dostudur, yâr-ı gârıdır yani hicret sırasında, mağarada bile beraberlikleri ayet-i kerime ile tescil edilmiştir (Tevbe 40). Resulullah her gün belli saatlerde bir akşam bir de sabah olmak üzere iki sefer muntazaman yanına uğramaktadır (128).

Hz. Ömeru'l-Faruk, Aleyhissalâtu vesselâm'ın en çok takdir ettiği, dirayet ve re'yine güvendiği biridir. Aynı zamanda kayınpederidir. Ayrıca Hz. Ömer, Resulullah'ın peşini hiç bırakmama hususunda azim, gayret ve şuurlu plan sahibidir. Buhârî'nin, bir rivayetinde anlattığına göre: "Bir ensarî kardeşiyle münavebe yapmıştır: Bir gün birisi Resulullah'ın yanında bulunmakta, diğeri de tarla işlerini yapmakta; akşam olunca Aleyhissalâtu vesselâm'dan görüp işittiklerini dinlemektedir. Ertesi günü öbürü tarla işlerine giderken, diğeri Resulullah'a mülazemet etmekte, akşam olunca Aleyhissalâtu vesselâm'dan görüp işittiklerini anlatmaktadır."(129) Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in Resulullah'tan hadisi daha çok, daha sağlıklı öğrenmelerine imkan tanıyan diğer bir durum, bu iki büyüğün, Aleyhissalâtu vesselâm'ın iki veziri durumunda olmalarıdır(130). Rivayetler Aleyhissalâtu vesselâm'ın sık sık onlarla -bazan sabahlara kadar de vam eden- istişareler yaptığını belirtir(131). Hz. Osman (radıyallahu anh) da Resulullah'ın yakınlarından ve çok takdir ettiği zatlardandır. İki kızını ona vermiş olması, aradaki kayınpederdamatlık münasebeti, beraberlik ve yakınlığı anlamaya yeterli bir durumdur. Hz. Ali, Resulullah'ın terbiyesinden geçen, yanında büyüttüğü, ilk çocuk Müslüman , amcaoğlu ve damadıdır. Kendi ihbarıyla

Aleyhissalâtu vesselâm ile daima biri gece biri gündüz olmak üzere, günde iki sefer muttarıd, hususi görüşme programı olmuştur(132).

İşte, Aleyhissalâtu vesselâm'la böylesine beraber, böylesine içli dışlı olan bu büyükler, bu ilkler, birçok hadisi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra işitmişlerdir. Rivayetler, yeni bir hadis işitince, Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'in, bazı durumlarda ihtiyatlı davranıp ikinci bir şahid istediklerini, Hz. Ali'nin ise yemin ettirdiğini belirtir.

Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'e "cedde", yani büyükanneye torundan düşecek mirasın miktarı hakkında sorulmuştu. Bu mesele hakkında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan birşey işitmediğini belirtti ve bir öğle namazından sonra cemaate sordu: "İçinizden kim ceddenin payı hususunda Aleyhissalâtu vesselâm'dan birşey işitti?"

Muğîre İbnu Şu'be kalkıp, Resulullah'ın ceddeye südüs (altıda bir) takdir buyurduğunu söylemiş, Hz. Ebu Bekr de: "Sizden kim buna şehadet edecek?" demiştir. Muhammed İbnu Mesleme kalkıp Muğîre'nin isabetli konuştuğunu te'yid etmiş, Hz. Ebu Bekr meseleyi buna göre hükme bağlamıştır(133). Hz. Ömer, kapıyı üç kere çalarak izin istemek gerektiğini ifade eden hadisi Ebu Musa el-Eş'ari'den işittiği zaman: "Ya şahit getirirsin, ya da elimden çekeceğin var" diye çıkışmıştır. Hz. Ömer'in hiddetinden betibenzi atmış olarak Mescide geldiği zaman Ebu Musa hazretlerine: "Neyin var, rengin niye uçtu?" diye sorarlar. Durumu anlatınca: "Bunu hepimiz biliyoruz, en küçüğümüz gitsin!" derler ve Hz. Ömer'e Ebu Saidi'l-Hudrî'yi gönderirler (134) Hz. Ömer'le ilgili rivayetler çoktur: Veba çıkan bir yere girilmemesi, vebanın çıktığı yerden ayrılınmaması ile ilgili hadisi(135) Mecusilere ehl-i kitapla ilgili ahkamın uygulanması gerektiğine dair hadisi(136), mescid inşa edilecek bir yerin sahibi razı olmadıkça istimlak edilemeyeceğini beyan eden hadisi (137), hamile kadında düşüğe sebep olana takdir edilecek ceza ile ilgili hadisi Hz. Ömer hep, Resulullah'ın vefatından sonra işitmiştir. Düşüğe bedel Resulullah'ın erkek veya kadın bir köleye hükmettiğini Muğîre İbnu Şu'be haber verdiği zaman Hz. Ömer, buna şahid talep eder. Muhammed İbnu Mesleme şahitlik yapar(138). Ehli nezdinde meşhur ve malum olan bu duruma başka misaller vererek asıl mevzumuzdan daha fazla uzaklaşmak istemiyoruz(139). Örneklerimize son verirken Hz. Ali'nin mevzuya giren bir beyanını kaydedeceğiz: "Ben, Resulullah'tan bir hadis işittim mi onunla amel ederek Allah'ın dilediği nisbette faydalanıyordum. Resulullah'tan bir başkası bana hadis nakledecek olsa yemin talep ediyordum. Yemin edince onu tasdik ediyordum. Ebu Bekir hadis rivayet edince (yemin talep etmiyordum, çünkü) Ebu Bekr, Sıddîk idi..."(140) Şarihler, yukarıda kaydettiğimiz hadisleri açıklarken, Aşere-i Mübeşşere'ye mensup olanlar dahil, Ashab'ın büyüklerinin bile birkısım hadisleri bilmemesinin normal olduğunu, bu çeşit bilgi eksikliğinin onların büyüklüğüne bir noksanlık getirmeyeceğini belirtirler. İbnu Battal: "Bu hal Hz. Ömer hakkında caiz olursa başkaları hakkında haydi haydi caizdir" demiştir. (141) Şu halde mut'a nikahını yasaklayan hadisi bazı sahabilerin Resulullah'ın sağlığında işitmeyerek sonradan işitmiş olması, normal, olağan bir hadisedir ve pek çok emsalinden sadece biridir. Ashab Resulullah'tan hadis bilmedikleri hususlarda ya eski bilgileriyle amel ediyorlardı, ya da içtihadlarıyla. Ama o meseledeki hadisi işittikleri taktirde, hadise uymayan tatbikatlarını derhal bırakıp sünnete rücu ediyorlardı. Buna da Hz. Ömer'den birkaç örnek verelim: O, parmakların diyetlerinin farklı olması gerektiği kanaatinde idi. Çünkü elde îfa ettikleri hizmet bir değildi. Öyleyse diyetleri de farklı olmalıydı. Fakat diyette parmaklara aynı değeri biçen hadisi işittiği zaman, derhal eski kanaatinden dönüp hadise göre uygulamaya geçmiştir (142). Keza zina yapan mecnuna had tatbik etmek isteyen Hz. Ömer, "Üç kişiden kalem kaldırılmıştır... kendine gelinceye kadar mecnundan..." hadisini işitir işitmez, kanaatinden vazgeçer (143). Keza Abdullah İbnu Ömer, kendisinden farenin yenilip Yukarıda belirttiğimiz üzere, Hz. Ömer (radıyallahu anh), mut'a nikahının Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından haram edilmiş olduğunu hatırlatınca Ashab'tan hiç kimse buna itiraz etmemiş, bil-icma hepsi emre uymuştur. 806

7- Şiî Kaynaklarına Göre Mut'a

Not:

1- Bu bahiste kullanacağımız kaynaklar Şiîlerin hadis kitaplarıdır: el-İstibsar, Men La Yahdaruhu'l-Fakih, Tehzibu'l-Ahkâm, el-Furu' mine'l-Kâfi.

2- Rivayetlerin kaynağı: Bunlar da Hz. Peygamber değil, Şiî'lerin masum dedikleri imamlardır. * Ebu Abdillah: Cafer es-Sadık rahimehullah (vefatı 148 hicri). * Ebu Cafer: Muhammed İbnu Ali el-Bakır rahimehullah (vefatı 114 hicrî). * Ebu'l-Hasen: Ali İbnu Musa er-Rıza rahimehullah (vefatı 203 hicrî). * 807 Emiru'l-Mü'minîn Hz. Ali (radıyallahu anh).

Tarif Ve Tavsif

Mut'a ile ilgili rivayetler Şiî kaynaklarında daha çok yer tutar ve sayıca sünnî kaynaklarda geçenlerle mukayese edilemeyecek kadar çoktur (145).

Öncelikle belirtelim ki, Şia da, mut'ayı belirlenen ücret karşılığında, belirlenen müddet için yapılan bir nikah olarak tarif eder (146).

Burada kastedilen müddet, akitte belirtilmelidir. Belirtilmezse normal nikah ahkâmı cari olur. Bu durumda talaku'ssünne ile boşanabilir, miras terettüp eder ve iddet arasında nafaka gerekir (147). Mut'a nikahında Şia veraset tanımaz (149). Ancak şart koşulursa karşılıklı miras olabilir diyen olmuşsa da, "Şart koşsa da koşmasa da miras almaz" görüşü vardır. "Çünkü kadın zevce değil, müste'cere (kiralanmış kimse)dir" (150). Ücret de anlaşılan miktardır, bir avuç buğday, bir dirhem nakit vs. olabilir (151). Şia, mut'a nikahında şahid gerekmediğine inanır ve "Allah ve melekleri şahid olarak yeter" der (152). Ehl-i Sünnet, "Nikahta Allah ve Resulü'nün şahit" kılınması halinde nikahın mün'akid olmayacağına ve yapanın da -fiilinde Resulullah'a gaybı bilme nisbeti bulunmasına binaen-"Gaybı Allah'tan başka kimse bilemez" (Neml 65) mealindeki ayete muhalefet ettiği için- küfre düşeceğini kabul eder(153). Şia'ya göre, normal nikahta şahid, zaten çocuğun nesebi, miras -ve bir rivayette de hudud- için gereklidir(154). Tûsî "Resulullah zamanında şahitsiz nikah yoktu" itirazına: "O, efdal olanı ifade eder" diye te'vil ederek cevazın asıl olduğunu belirtir.(155) Ehl-i Sünnet'in rivayetlerinde, Hz. Ömer'in yasaklamasına kadar, Ashab ve tabiinden, Resulullah'ın yasağını duymayanların mut'aya yer verdiğini belirtmiştik. Mut'a meselesine selefteki anlayışla Şia'nın anlayışını mukayese ederek bakınca, bazı ciddi farklar görülür: **1-** Sünnî kaynaklar ruhsat tanıyan rivayetleri de, yasak getiren rivayetleri de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e dayandırırken, Şiî kaynaklarda, pek nadir Resulullah'tan söz edilir. Onlar bu meseleyi hep imamlarına dayandırırlar. Mesela, İstibsar'da Hz. Peygamber'e nisbet edilen hemen hiçbir rivayet mevcut değildir.

2- Sünnî kaynaklarda cevaz, hep sefer haliyle ilgilidir, mukime de tecviz edildiğine dair rivayet yoktur. Halbuki Şiî kaynaklar bunu, mukim, misafir, evli, bekâr herkese "helal ve mübah" addederler (156). Kumî'de yer alan bir fetva söyle: "Kişi, dilerse mut'a yapar, hatta zevcesi olsa ve memleketinde zevcesiyle birlikte olsa bile" (157). 3- Bir kadınla pek çok erkek mut'a yapabildiği gibi, aynı erkek mükerrer seferler mut'a yapabilir. Kuleynî'nin bir rivayeti aynen şöyle: "Ebu Cafer Aleyhissalâtu vesselâm'a 808 sordum: "Kurbanın olayım! Bir adam mut'a yapsa, şartı sona erse, sonra o kadınla bir başka erkek evlense, sonra ondan ayrılsa, sonra önceki erkek evlense, sonra ayrılsa, bu üç sefer cereyan etse, kadın üç erkekle evlense, birinci ile tekrar evlenmesi caiz olur mu?"

Bana şu cevabı verdi:

"Evet kaç sefer dilerse. Bu kadın hür kadın gibi değildir, bu kirayla tutulmuş (müste'cere) biridir; cariye kadın mesabesindedir" (158).

Şia, prensip olarak mut'ayı benimseyince kendi vicdanının da kabul etmeyeceği birkısım ayıplara fetva vermiş, tezadlara düşmüştür. Şiî kaynaklarında bu çeşit rivayetlere sıkça rastlanır.

Bir kısım rivayetler, kadının kocasına sadakati emrettiği (159), erkekkadın herkesi zinadan men ettiği (160) halde mut'a bahsinde evli kadınla da mut'aya müsamaha gösteren bir üsluba rastlanır. Ebu Abdillah, bir soru üzerine mut'a yapmaktan kaçınılacak kadınları şöyle sayar: "Kevâşif, devâî, begâyâ ve zevâtu'l-ezvaçtan kaçın!" Soru sahibi, bu tabirlerle neyi kasdettiğini sorunca, Ebu Abdillah açıklar: "Kevâşif, açıktan zina yapan, herkesçe bilinen zani kadınlardır; devai: Nefislerine erkekleri davet eden ve fesadı bilinen kadınlardır; begâyâ: Zina ile ma'ruf olanlar (fahişeler); zevatu'l-ezvac: Sünnete uygun olmayan şekilde boşanmış olanlar" (161). Burada evlilerin zikredilmemesi dikkat çekicidir. Esasen mut'a yapacağı kadının evli bir kadın olduğundan şüphelenip, tahkik edince evli çıktığını, bu durumda ne yapması gerektiğini soran kimseye, Ebu Abdillah: "Niye araştırıyorsun?" cevabını vererek evliyle de mut'aya gözyumucu bir cevap verir (162). Meselede temel prensip, kadının evli olup olmadığını araştırmamaktır (163). Ebu Abdillah: "Kadının evli olup olmadığını sorman gerekmez. Sana düşen, nefsi hususunda kadının beyanını tasdik etmektir" der(164). Buna rağmen, bir başka tezada yer verir ve "mut'a yapılacak kadında iffet arar, güzel bile olsa zaniye ile mut'a yapılamaz" der (165). Ebu Abdillah'ın mut'a üzerine bir soruya cevap sadedinde "Helaldir, ancak afife kadınla nikahlan, Allah Teala hazretleri (mü'minleri tarif ederken): "Onlar ki ferclerini muhafaza ederler..." (Mü'minûn 5) buyurmuştur. Dirhemin hususunda itimadın olmayan yere fercini koyma" dediğini görürüz (166). Şiî kaynaklarda bu hususta kesin bir hüküm yok. Nitekim bazı rivayetlerde sadece iffet değil, iman da aranır, mü'mine ile mut'anın mümkün olduğu, diğer bazılarında Yahudi ve Hıristiyanlarla da caiz olacağı, Mecusilerle caiz olmayacağı, ama bulunmamaları halinde Mecusi ile caiz olacağı ifade edilir.(167) Mut'a nikahına bir hayız dönemi, 45 gün (ve bazılarına göre 4 ay 10 gün) (168) gibi bir iddet tanımaları (169), bir başka tezad olmaktadır. Gizlilik içinde mut'a yapan evli kadın mı iddete riayet edecek? Bir rivayette mut'a yapılmayacaklar arasında zevatu'l-ezvac (kocalılar) da zikredilir, ancak bunun tarifi de yapılır: "Sünnete uymaz tarzda boşananlar" (170). 809

Onlar Da Ayıbın Farkındalar

Şiî kitapların mut'a ile ilgili bahislerinde öyle pasajlara, fetvalara rastlanıyor ki, insanlık adına haya etmemek, iğrenmemek mümkün değil. Evli kadının bile, bir başka erkekle "Allah'ın kitabı ve Resulü'nün sünneti üzere (!)" mut'a yapmasına fetva verdirecek (171) ruh hali nedir diye insan sormadan edemiyor. Bırakın İslamiyet'i, evlilik müessesesinin kudsiyetine inanmış hangi din, fıtratı bozulmamış hangi insan böyle bir fetvayı verebilir? Aslında, bu fetvayı verenler de düştükleri ifratın, yaptıkları işin iğrençliğinin farkındalar: Abdullah İbnu Umeyr, mut'aya fetva veren (!) Ebu Ca'fer'e sorar: "Kendi kadınların, kendi kızların, kızkardeşlerin, amcanın kızları mut'a yapsalar bu seni memnun eder mi?"

Rivayet şöyle devam eder: "Ebu Ca'fer aleyhisselam kadınları ve amcasının kızları zikredilince yönünü çevirdi" (172).

Bir diğer rivayette Ebu'l-Hasen'in, bir kısım mevalisine (yardımcılarına) şöyle yazdığını görmekteyiz: "Mut'ada ısrar etmeyin, size sünneti ikame etmek düşer.[810] Odalıklarınız ve hür hanımlarınız varken mut'ayla meşgul olmayın; aksi takdirde, onlar sizleri inkar ederler, uzaklaşırlar, bunu emredene beddua ederler, bizlere lanet okurlar"(173).

Keza Ebu Abdillah'tan da: "Mut'ayı bırakın, ayıp iş yapmaktan haya etmiyor musunuz?" dediği rivayet edilmiştir.

Ancak Kuleynî te'vili yapıştırır: "Bu yasak, ashabından ve ihvanlarından salih olanlara hamledilir" (174). Yani havastan olanlara, salihlere ayıp; fakat avama, halka ayıp değil. Sünnî İslam'da, hadislerde böyle bir telakkiye rastlanmaz. "Ayıp" herkese ayıptır.[811]

Şia'nın Mut'ayı Tecviz Edişinin Bir Sebebi

Bazı rivayetler, Şia'nın bu utandırıcı ayıpta ısrarının sünnîliğe karşı yürüttüğü taassuptan ileri geldiğini göstermektedir. Öyle ki, onların kitabında da mut'a nikahının Hayber Seferi sırasında ehlî eşek etiyle birlikte haram edildiğine dair Hz. Ali'nin beyanı aynen yer alır(175). Hadisi kaydeden Tûsî, bunu takiyye[812] olarak yorumlar. Aynen şöyle der: "Bu rivayeti takiyyeye hamlederiz. Çünkü o, âmmenin mezhebine muvafıktır. (Mut'anın helal olduğuna delalet eden) önceki haberler ise, kitabın zahirine ve hakikat üzere olan(!) fırkanın bunun mucibiyle amel hususundaki icmaına muvafıktır. Böylece bu şazz rivayetle değil öbürleriyle amel etmek gerekir." (176) Bunun takiyye olduğunu Tehzibu'l-Ahkâm'da da tekrarlayan Tûsî orada "İmamlarımızın yolu, mut'anın ibahesidir. (Gerekçesini açıklamak için) sözü uzatmaya ihtiyaç yok" der.(177). Ebu Abdillah'a nisbet edilen: "Mü'min kadınla mut'a yapma! Onu zelil edersin" şeklindeki rivayeti bu meselede ısrarlı olan Tûsî şöyle te'vil eder. "Bu rivayet mürseldir, senedi kopuktur. Bu çeşit rivayetle sıhhati olana itiraz edilmez. Rivayetin sabit olduğunu kabul edecek olsan, ondan murad: "Kadın asaletli bir ailedense" demektir. Çünkü böyle bir kadınla mut'a uygun olmaz. Zira kadının ailesine ar gelir, kendisine de züll isabet eder, her ne kadar mahzuru yoksa da" (178).

Bazı fetvalarda "Mut'a, onu bilene helal, bilmeyene haramdır" denmiş olması (179) da Şia'nın bu meseledeki temelsizliğine bir delildir. Hele Ebu Abdillah'dan nakledilen: "Allah Teala hazretleri, bize sarhoşluk veren bütün içkileri haram kıldı. Buna bedel olarak mut'ayı helal kıldı" fetvası (180) da bir tezat olarak karşımıza çıkar. Keza, bazı rivayetlerde ailesine getireceği ar sebebiyle bakire kızlarla, babalarının izni olmadan, mut'aya cevaz verilmezken (181), diğer bazılarında izinsiz tecvizi (182) Şia'nın bu meseledeki tutarsızlığına bir başka delil olmaktadır.

Tûsî ve diğer Şia ulemasını bu meselede taassuba sevkeden esprinin geri planını görmede şu rivayet daha açıktır: "Kureyşli bir erkek anlattı: "Amcamın kızının çok malı vardı. Buna (mut'a nikahı yapmamız için) haber göndererek: "Bilirsin benimle evlenmek isteyen çok erkek var. Ben onlarla evlenmedim. Ben sana, erkeklere olan sevdam için talip değilim. Ancak bana ulaştı ki, mut'ayı Allah kitabında helal kılmış, Resulü de sünnetinde beyan etmiş. Fakat Züfer de (Züfer'le Hz. Ömer'in kastedildiği belirtilir) haram etmiş. Ben de Arşı'nın fevkinde aziz ve celil Allah'a itaat etmek, Resulü'ne itaat etmek, Züfer'e de isyan etmek istedim. Benimle mut'a nikahı yap!" dedi. Ben de kendisine: "Ebu Cafer'e gidip onunla istişare edeyim!" dedim. Sonra gidip haber verdim. Bana: "Yap! Allah ikinize de rahmet etsin!" dedi. (183) Hz. Ömer'e ve sünnîliğe muhalefetteki taassub, Şia'yı sadece ulemanın değil, bütün fıtrat-ı selime sahiplerinin "zina" demekte icma edecekleri bir ayıp için "Mü'min, mut'a yapmadıkça kemale ermez" dedirtecek (184), buna akidevî bir mahiyet kazandıracaktır.

Resulullah'a nisbet edilen bir iftiraya göre Aleyhissalâtu vesselâm, haşa şöyle demiştir: "Ben miractayken Cibril aleyhisselam bana geldi vededi ki: "Ey Muhammed! Allah Teala hazretleri buyurdular ki: "Ben ümmetinden mut'a yapan kadınları mağfiret ettim!" (185) İnsanlığın iftihar edeceği nadir dahilerden biri olan Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e muhalefet taassubu, Şia'yı mut'a yapmaya ibadet dedirtecek noktaya getirmiştir. Aynen kaydediyoruz: "Salih İbnu Ukbe, Ebu Cafer aleyhisselam'dan rivayet etmiştir: "Kendisine: "Mut'a için bir sevap var mı?" dedim. Bana şu cevabı verdi: "Eğer mut'a ile Allah rızasını ve O'nu inkar edenlere muhalefeti murad etmişse (mut'a yolunda) konuştuğu her kelime için Allah ona sevap yazar. Elini kadına uzatınca, Allah ona mutlaka sevap yazar. Kadına temas etti mi, bu sebeple, günahını affeder. Yıkandı mı saçından geçen su miktarınca Allah ona mağfiret eder! Ben tekrar: "Saçı adedince mi?" dedim. "Evet, saçı adedince!" dedi." (186) Ali es-Sibaî, iğrenç ve hayırsız bularak, "bir daha mut'a yapmayacağım!" diye Allah'a yemin eder. Durumunu Ebu'l-Hasan'a sorunca şu cevabı alır: "Sen itaat etmeyeceğim diye Allah'a söz vermişsin. Allah'a yemin olsun (mut'a yaparak) O'na itaat etmezsen isyan etmiş olursun." (187) Ve İslam uleması arasında meşhur olmuş bir sözü hatırlıyoruz: "Maksad Ali sevgisi değil, Hz. Ömer buğzudur." Evet mut'a meselesi de öyle: Hakkı ortaya çıkarmaktan ziyade, Ömer'e muhalefeti tahkim. Yani üzüm yemek değil, bekçiyi dövmek.

Taassub ve husumetin Şiî alimleri nerelere götürdüklerini görmek için bir başka örnek kaydedelim: "Ebu Ca'fer aleyhisselam dedi ki: "Aziz ve celil olan Allah, şehveti on cüz (parça) olarak yarattı. Bunun dokuzunu erkeklere birini kadınlara koydu. Bu hal Benî Haşim ve taraftarları için böyledir. Benî Ümeyye kadınları ve taraftarları için ise, şehvetin on cüzünden dokuzu kadınlara, biri erkekleredir." (188) Burada karalanan Benî Ümeyye, Şia'nın siyasî kavga yaptığı Emevîlerdir. Benî Haşim de Hz. Ali ve ahfadının geldiği hanedandır.[813]

Şiî Tavır

Burada bir noktayı okuyucuların insaf nazarlarına arzetmek isteriz. Yukarıda, mut'a nikahı bahsini sünnî kaynaklara göre incelerken gördük ki Ehl-i Sünnet uleması mesele üzerinde tamamen Hz. Peygamber'in hadislerine dayanmaktadır. Mut'anın Resulullah tarafından bir ara mübah kılındığını, bilahare yasaklandığını, son defa Mekke fethi sırasında yasaklanıp, Veda hutbesi sırasında yasağın bir kere daha hatırlatıldığını.. bu yasağı işitmemiş olan sahabi ve tabiinden bazılarının bunun lehinde fetva verdiğini, Hz. Ömer'in buna muttali olunca, Aleyhissalâtu vesselâm'ın haram kılma hadisesini hatırlatarak, meseleyi gündeme getirip yasağı ta'mim lehindeki fetva sebebiyle tam bir icma hususunda tereddüt hasıl olduğunu, Şia'dan bazılarının mut'aya fetva verdiğini vs. hep kaydetmektedirler.

Halbuki Şia'nın dayandığı muteber kaynakları, meseleyi açıklarken Ehl-i Sünnet'in dayandığı sahih rivayetleri hiç görmezden gelir. Onlara atıfta bile bulunmaz. Tûsî'nin şu açıklamasına dikkat edilince, Şia dışında Müslümanın varlığının bile kabul edilmediği görülür: "...Mut'anın mübah oluşuna Müslümanların Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onu bir zaman mübah kıldığı hususunda icmaları delalet eder. Onun bunu daha sonra yasakladığı hususunda kat'î bir delil getirilmemiştir. Öyleyse delil getirilinceye kadar önceki hali üzere mübah olması gerekir. Şeriatta ise buna delalet eden bir delil mevcut değildir. Buna keza Cenab-ı Hakk'ın şu kelamı da delalet eder..."

Tûsî, bundan sonra, yukarıda bilvesile zikrettiğimiz ayetleri, iddiasına delil olarak kaydeder (189). 814

Bir Soru Ve Cevabı

Şimdi şöyle bir soru mâkuldur: "Şia da esas itibariyle Kur'an ve sünnete dayandığına göre, mut'a nikahı meselesinde niye bu kadar zıt görüşler ortaya çıkmıştır? Onların hiç mi haklılık tarafı yok?" Bunun gerçek bir izahı uzun kaçar. Ancak kısaca bilinmesi gereken husus şudur: Ehl-i Sünnet bu meselede onların kendiliklerinden hadis uydurduğunu söylemiyor. Resulullah'ın mut'aya cevaz verdiğini, sağlığında bununla amel eden sahabilerin bulunduğunu kabul ediyor. Bu husus Ehl-i Sünnet nezdindeki sahih rivayetlerde sabittir. Ancak, diğer birçok meselede olduğu gibi Aleyhissalâtu vesselâm bunu sonradan yasaklamış, böylece neshedilmiştir. Ehl-i Sünnet, Resulullah'ın vefatından sonra, bu yasağı işitmemiş bulunan bazı sahabi ve tabiin tarafından da mut'a nikahının icra edildiğini de kabul eder. Ancak, Ehl-i Sünnet, bu tatbikatın Hz. Ömer'in meseleye müdahale edip yasağı ta'mim etmesiyle son bulduğunu ve Hz. Ömer'e hiçbir sahabinin itiraz etmediğini, böylece mut'anın haram olduğu hususunda icma hasıl olduğunu da kabul eder. Şia ile Ehl-i Sünnet, hadis anlayışında farklıdır. Aradaki ayrılık temelde bundan kaynaklanır. Şöyle ki: **1)** Ehl-i Sünnet sahabe arasında hiçbir ayırım yapmadan hepsinin rivayetini makbul addederken, Şia Al-i Beyt'e mensup çok az sayıda sahabenin rivayetini kabul eder, diğerlerini reddeder. **2)** Ravi meselesindeki tefrikleri sahabe tabakasında kalmaz, sahabeden sonra gelen tabiin ve etbauttabiin gibi diğer ravi tabakalarında da ayırım devam eder. Sahabeden sonraki ravilerdeki ayırım, ravinin makbul olabilmesi için ravide aradıkları şartlardan ileri gelir. Gerçi Ehl-i Sünnet de her raviden hadis almaz, ravinin mü'min, dindar, doğru sözlü mürüvvet sahibi vs. olmasını şart koşar. Şia da benzer vasıfları şart koşar. Ama "mü'min" deyince, ravinin İmamiye-İsnaaşeriye mezhebinden olmasını kasteder. Yani ravide aranan şart objektif olmaktan çok subjektif bir hal alır[815]. Halbuki Ehl-i Sünnet, ravinin "mü'min olması gerekir" derken, bununla İslam'ın iman esaslarını dil ile ikrar kalp ile tasdiki kasteder, başka bir kayıt koymaz. Hatta Ehl-i Sünnet'ten olmasını da şart koşmaz. Diyanet ve sıdk vasıflarını taşıyan Şiî ravilerden de hadis alır. Şia ise, değil Ehl-i Sünnet isnaaşere dışında kalan, Şiî mezheplerine mensup kimselerden bile hadis kabul etmez. **3)** [816] Şiîlere göre, hadis, masum imamların söz, fiil ve takrirleridir. Bir rivayetin hadis olabilmesi için mutlaka masum addettikleri bir imama ulaşması şarttır. Ona ulaşmadan gelen sözler hadis değildir, makbul değildir. Bu sebeple Şiîlerin hadis kitapları hep, masum olduğuna inandıkları imamların sözleriyle doludur. Resulullah'a nisbet edilen hadisler pek nadirdir.Hemen şunu belirtelim ki, masum imam inancı, Ehl-i Sünnet'te yoktur. Ne Kur'an, ne de sahih hadisler böyle bir akideye yer vermez, bu Şia'ya mahsus bir inançtır. Ehl-i Sünnet İsmet'i yani her çeşit hata ve günahtan korunmuş olma halini sadece peygamberlere tanır. Peygamberler dışında hiç kimse ismet sahibi yani günahsız ve hatasız olamaz, Allah namına hüküm beyan edemez. Şu halde Ehl-i Sünnet ile Şia arasında bir kısım farklar, objektiflik, subjektiflik noktasında başlar. Ehl-i Sünnet Kur'an ve hadiste gelen objektif kıstaslarla hareket eder. Şia subjektiviteyi esas alır, aklı ve sağduyuyu tatmin etmeyen bir kısım peşin kabullerden hareket eder. Kur'an'la ilgili açıklamalarda olsun, Kur'an'da olmayan meselelerin zuhurunda koyacağı hükümde olsun Ehl-i Sünnet hep sünnete dayanmayı esas aldığı halde, sahabileri reddetmesi sebebiyle Resulullah'ın hadislerinden kendini mahrum bırakan Şia, ortadaki boşluğu masum imamla doldurmayı denemiş, Hıristiyanlıktaki kilise müessesesi gibi bir masum imam otoritesi kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden onlar masum imamın sözlerine, fiillerine ve takrirlerine sünnet demeye mecbur olmuşlardır. İşin içerisine siyasî taassup ve garazkâr muhalefet de girince, yukarıda kadettiğimiz

---

814 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/578-579.

815 Tarif aynen şöyle: □ا٠“ ةَدَّدَعَتم ُنوُكَت ُثْيَح ِبا َقَبَّطلا ِعيِمَج يف ِهِلِثم نَع ِبماَمِ اَم اتَّصَلَ ِلاَب ِموُصْعَمْلا لْقَنِب ِلْدَعلا"Sahîh hadis, senedi bütün tabakalarda imamiye mezhebine mensub âdil râvinin âdil râviden masum imama kadar muttasıl suretle rivayet ettiği hadistir(Zeynûd-Dîn İbnu Ali İbnu Ahmed vefat 965, er-Riâye fi ilmi'd-Diraye s.77;el-Kahpâni, Mecma'u'r-Rical 7,195).)"

örneklerde görüldüğü üzere, mut'a meselesinde kendiliğinden bir ayrılık ve kemikleşme ortaya çıkmıştır. Ashab'ı reddetme, kendi mezheplerinden olmayanları mü'min saymama ve Hz. Ömer buğzunu her şeyin üstünde tutma gibi bazı prensipler, onları objektiviteden uzaklaştırmış, birçok sahih rivayetlerden mahrum bırakmış, ölçülerinden geçen ve fakat işlerine gelmeyen rivayetleri de keyfî te'villere sevkederek hatalı sonuçlara atmıştır. Nitekim mut'a nikahının Hayber Seferi sırasında yasaklandığına dair Hz. Ali'den gelen rivayeti "takiyye" diye nasıl te'vil ettiklerini gördük.

Ehl-i Sünnet ulemasının uydurma veya çok zayıf addettiği bir kısım rivayetler vardır ki, Şiî kaynaklarında masum imamlardan sünnet olarak rivayet edilmektedir. Kadın üzerine gelen birkaç örnek kaydediyoruz. Ebu Ca'fer kadınlar hakkında şöyle demiştir: "Kadınlarla hususi şekilde istişare etmeyin. Yakınlar hakkında onları dinlemeyin. Şurası muhakkak ki, kadın yaşlanınca onun iki yarısının da hayrı gider ve iki yarısının şerri kalır. Güzelliği gider, dili keskinleşir, rahmi kısırlaşır. Erkek ise, yaşlanınca iki yarısının da şerri gider, her iki tarafının hayrı baki kalır. Aklı sabitleşir, re'yi sağlamlaşır, cehaleti azalır."(190) "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) harbe çıkmayı irade edince kadınlarını çağırır, onlarla istişare eder, sonra onlara muhalefet ederdi."(191) "Ebu Abdillah demiştir ki: "Kadınlarla istişareden kaçının. Zira onlarda za'f ve acz ve düşüklük vardır."(192) "Emîru'l-Mü'minîn (Hz. Ali): "Kadınlara muhalefette bereket var" demiştir."(193) Ebu Abdillah demiştir ki: "Mü'min kadın, siyah öküzdeki benek mesabesindedir (sayıca azdır)." (194) 817 "Kadınlar arasında salih olanlar iki kanadı da beyaz olan karga gibidir (yani yok gibidir)." (195) DİPNOTLAR

(1) Fıkıh açısından "had cezası"nı gerektiren zinadan başka olarak, bu zinaya zemin hazırlayıcı davranışlarda hadislerde zina olarak tavsif edilmiş ve "el"in, "dil"in, "göz"ün, "kulak"ın zinasından bahsedilmiştir. (Buhari, İsti'zan 12, Kader 9; Müslim, kader 20).

(2) İbnu'l-Arabî, Ahkamu'l-Kur'an 3, 1311; Cessas, Ahkamu'l-Kuran 5, 92. (3) Küleynî, Füru 5, 364; Kumî, Menla 3, 297; Tusî, Tehzib 7, 240. (4) el-Müttaki el-Hindî, Kenzu'l-Ummâl, 16, 328.

(5) Abdurrezzak, Musannaf 6, 195.

(6) İbnu Hazm, Muhalla 11, 24; İbnu Mace, Nikah 15.

(7) Abdurrezzak, a.g.e., 6, 198-199.

8) Dârakutnî, Sünen 3, 229.

(9) Abdurrezzak 6, 197, ibnu Mâce'nin rivayetinde bu tavsif merfudur (Hz. Peygamber'in sözü). Sünen, Nikah 15.

(10) Darakutni 3, 229.

(11) Abdurrezzak, 6, 196.

(12) A.g.e., 6, 197. Dul kadın nikah işlerinde bakire gibi değildir. Velinin izni fıkhen bakireler hakkındadır. (13) Buharî, Nikah 50; Nesâî, Nikâh 72; Tirmizî, Nikâh 6; İbnu Mâce, Nikah 20. (14) İmam Malik, el-Müdevvene 2, 194.

(15) A.g.e., aynı sayfa

(16) A.g.e., aynı sayfa.

(17) Dârekutnî, Sünen 3, 228; İbnu Mâce, Nikâh 15.

(18) Dârekutnî, Sünen 3, 228.

(19) Fetvâyı Kadıhan, 1, 331.

(20) Zürkani, Şerhu Muvatta, Mısır 1962, 4, 45.

(21) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, Mısır 1959, 11, 70.

(22) Aynî, Umde 17, 246.

(23) Nevevî, Şerhu Muslim 9, 182.

(24) Ayni a.g.e., 17, 246.

(25) Kasani, Bedai 2, 272-273; Şerbîni, el-Muğnî 3, 142.

(26) İbnu Sad 1, 199.

(27) İbadetlerle ilgili tarihi gelişmeyi ve değişik safhaları Tahiru'l-Mevlevi merhum Müslümanlıkta İbadet Tarihi adlı eserinde göstermiştir (İstanbul 1963, 2 Baskı).

(28) Buhari, Fezailu'l-Kur'an 6.

(29) İbnu Sa'd, et-Tabakatü'l-Kübra, Beyrut 1960, 1, 263.

(30) Amidi, el-İhkam, 4, 142.

(31) Buhari, Nikah 36; ebu Davud, Talak 33.

(32) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, 11, 88.(33) Geri kalan beş çeşit nikaha gelince: **1-** İstibza nikahı: Daha asaletli bir nesil elde etmek gayesiyle, erkeğin hanımını, hayız halinden çıkınca, hamile **2-** Bedel Nikahı: Bu, iki erkeğin hanımlarını karşılıklı olarak değiştirmesidir. **3-** Hıdn Nikahı: Bu, kadınların gizlice dost edinmeleri şeklinde hasıl olan nikahtır. Kur'an-ı Kerim bu çeşit haram münasebete temas eder (Nisa 25, Maide 5).

4- Fahişeliği meslek yapan ve bunu kapısına diktiği bayrakla ilan eden kadınların nikahı: Çocuk sahibi olduğu takdirde kendisine temas eden erkekleri toplar, getirilen bir kaif'in hükmüyle onlardan biri baba tayin edilirdi. **5-** On kişiden az bir grup, kadınla, sırayla temasta bulunur, hamilelik halinde kadın bunları çağırır, en ziyade hoşuna gideni baba ilan eder, erkek buna itiraz edemezdi.

(34) Müslim, Nikah 11, (1404).

(35) Nevevî, Şerhu Müslim 9, 181.

(36) Beyhâki, es-Sünenü'l-Kübra 7, 207. İleride görüleceği üzere İbnu Hibban bunu Resulullah'ın sözü olarak kaydeder.

(37) Tahavi Şerhu Meani'l-Asar, 3, 24; Nesaî, Nikah 71.

(38) Beyhakî, a.g.e., 7, 205.

(39) Tirmizî, Nikah 28.

(40) Nevevî, Şerhu Muslim 9, 182.

(41) Beyhaki a.g.e., 7, 205.

(42) Hattabi, Mealimü's-Sünen (Ebu Davud'un hamisinde basılmıştır, Humus 1393/1973. Birinci Tab), 2, 559. (43) İbnu Hazım'ın rivayetinde bu sarahat mevcuttur (s. 179).

(44) Tirmizî, Nikah 28, (1122, 4).

(45) Mübarekfuri, Tuhfetu'l-Ahvezî 4, 269.

(46) Tahavi, a.g.e., 3,24.

(47) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 78.

(48) Razi, Tefsir 10, 49.

(49) Müslim Hac 213, Nikah 7.

(50) Müslim, Nkah 16; Bkz. Dârakutnî, a.g.e., 3, 242.

(51) F.B., 11, 78.

(52) Tahavi a.g.e., 3, 26.

(53) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, 11, 78.

(54) ibnu'l Arabî, Arızatü'l-ahvazi 5, 51.

(55) Buhari, Nikah 31,

(56) Müslim, Nikah 19, Nesai, Nikah 71.

(57) Müslim Nikah 21.

(58) Tahavî a.g.e., 3, 26.

(59) Müslim, Nikah 29; Nesai, Nikah 71.

(60) Müslim, Nikah 31.

(61) Beyhaki a.g.e., 7, 207.

(62) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 74.

(63) İbnu Hazım, a.g.e., s. 178.

(64) Müslim'de Sebre'den gelen sekiz rivayetten beşi (Nikah 20, 22, 23, 25, 26. hadisler) sarih olarak yasağın fetih gününde olduğunu belirtir, diğer üçünde (19,21, 24. hadisler) yer belirtmeksizin yasaklama zikreder. (65) Müslim, Nikah 29, (1407).

(66) Müslim, Nikah 18.

(67) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari11, 73.

(68) Bkz. Nevevî, Şerhu Müslim 9, 181.

(69) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 73.

(70) İbnu Hibban, a.g.e., 6, 178.(71) A.e., 11, 73-74.

(72) Ebu Davud, Nikah 13.

(73) Bkz. İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 74; Nevevi, Şerhu Müslim 9, 180. (74) ibnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 74.

(75) Nevevî, Şerh-u Müslim 9, 179.

(76) A.e., 9, 181.

(77) Nevevî, Şerh-u Müslim 9, 179.

(78) Zürkani a.g.e., 4, 48.

(79) ibnu Hibban, Sahih 6, 178.

(80) İbnu'l-Arabî, Arızatu'l ahvazi 5, 48.

(83) İbnu Hazım Ebu Bekr Muhammed el-Hemedani, Kitabu'l-İ'tibar fi Beyani'n-Nasih ve'l-Mensuh, Humus, 1386/1966, s. 177.

(84) Ayni, Umdetü'l-Kari 17, 246.

(85) Tahavi, a.g.e., 3, 24-25.

(86) Darakutni, 3, 259.

(87) Msuslim, Hacc, 162; Tahavi, a.g.e., 3, 26.

(88) Beyhaki, a.g.e., 7, 207.

(89) Beyhaki a.g.e., 7, 202.

(90) Tahavi, a.g.e., 3, 25.

(91) Heysemi, Mecmau'z-Zevaid 4, 265.

(92) Beyhaki, a.g.e., 7, 207.

(93) Daha önce Hz. Ali ile ilgili rivayetlerde kaydettiğmiz ürzere, Abdullah'ın tarizde bulunduğu bu zat İbnu Abbas olabilir.

(94) Müslim, Nikah 27.

(95) Nevevî, Şerhu Müslim, 9, 188.

(96) Aynî, umde 17, 246.

(97) İbnu Mace, Nikah 44.

(98) Muvatta, Nikah 41.

(99) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 76.

(100) A.e., 11, 77.

(101) İbnu Hazm, el-Muhalla 11, 141.

(102) Cessas, Ahkamu'l-Kur'an 5, 92.

(103) İbnu'l-Arabî, Ahkamu'l-Kur'an 3, 1311. İbnu'l-Arabinin bu üslubunu başka bazı meselede olduğu üzere Hanefilere karşı taşıdığı taassupla izah edebiliriz.

(104) İbnu'l-Arabî, Arızatu'l-Ahvazi 5, 49.

(105) Bu mevzuda daha geniş bilgi ve kaynaklar için Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımız görülmelidir (s. 330-333).

(106) Şah Abdülaziz, Tuhfe 228.

(107) A.e., aynı sayfa.

(108) Şah Abdulaziz, a.g.e., 229-230.

(109) Tusi, Tehzib 7, 249-250.

(110) Kasani, Bedai 2, 273.

(111) Söylediğimiz hususa en güzel örneği Muhammed el-Hüseyn, Aslu'ş-Şia ve Usulüna adlı eserde vermektedir (s. 93-116).

(112) Zürkani, Şerhu Muvatta 4, 47; Hattâbi, a.g.e., 2, 558.

(113) Tahavi, a.g.e., 3, 27.

(114) Buhari, Nikah 31.

(115) İbnu Hacer, Fethu'l Bari 11, 77.

(116) A.e., aynı sayfa.

(117) Zürkani a.g.e., 4, 36.

(118) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 74.

(119) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 77. Onun rivayet ettiği hadisler yukarıda kaydettiğimiz çeşitten mensuh hadisler olmalıdır.

(120) Bahari, Nikah 31. Bab.

(121) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 70.

(122) Nevevî, Şerhu Müslim 9, 182.

(123) Tahavi, a.g.e., 3, 27.

(124) Nevevî Şerhu Müslim 9, 182; Zürkani, Şerhu Muvatta 4, 47.
(125) Münavi, Feyzu'l-Kadir 1, 227.

(126) Nevevî a.g.e, 9, 182; Zürkâni a.g.e, 4, 47; Aynî a.g.e., 17, 246; İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, 11, 78. (127) Şah Abdülaziz, Gulam Hakim ed-Dehlevi Muhtasaru Tuhfeti'l-İsna Aşeriyye, s. 227 228. (128) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 13, 110.

(129) Buharî, İlim.

(130) İbnu Kesir, Tefsir, 3, 143.

(131) Hakim en Neysaburi, el-Müstedrek, Haydarabad-Deken 1335, 2, 227. (132) Nesâî, Sehv 17.

(133) Tirmizî, Feraiz 10; İbnu Mace, Feraiz 4, Ebu Davud Feraiz 5. Ashabın birbirlerinden şahid istemeleri (135) Buharî, Tıbb 30.

(136) Muvatta, Zekat 42; Şafii, er-Risale, Beyrut, Tarihsiz, s. 240.
(137) İbnu Sa'd, et-Tabakatü'l-Kübra 4, 21-22.

(138) Müslim,Kasame 39, Dehlevi, el-İnsaf'ta başka örnekler de kaydeder. (139) İmam Şafii hazretleri er-Risalesi'nde haber-i vahidle ihticac babından bu meseleye birçok örnek kaydeder. Orada topluca görmek mümkündür. Mezkur bab 401-471 sayfaları arasında yer alır. er-Risale Ahmed Muhammed Şakir merhum tarafından tahkik edildiği için rivayetlerin yaknağı bulunabilmektedir. (140) Müsnedu Ahmed İbnu Hanbel 1, 2.

(141) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 13, 268, Zürkani, Şerhu'l-Muvatta, Mısır, 1962, 5, 411. (142) Şafii, Risale s. 422.

(143) İbnu Mace, Talak 15.

(144) Şâtıbî, el-Muvafakat 4, 23.

(145) Mesela Tûsi'nin Tehzibu'l-ahkam'ında 32 sayfalık 57, 240-272 arası); İstibsar'da 14 sayfa (3, 141, 155 arası); Kuleynî'nin Fürû'da 20 sayfa (5, 448-468 arası) rivayet hep mut'a nikahı üzerinedir. (146) Küleynî, el-Fürû 5, 455.

(147) Tusi İstibsar 3, 151; Küleynî, Fürû 5, 455.

(148) Tusi, İstibsar 3, 515; Küleynî, Fürû 5, 455.

(149) Tusi, İstibsar 3, 147, 151; Furû 5, 460.

(150) Tusi, İstibsar 3, 147.

(151) Tusi, İstibsar 3, 149.

(152) Tusi, İstibsar 3, 149; Küleynî, fürû 5, 457.

(153) Azimabadi, Avnu'l-Mabud 11, 306. Fetâvâyı Kadıhan 1, 334.
(154) Kuleynî, Furû 5, 387.

(155) Tusi, İstibsar, 148-149.

(156) Kuleyni, Furu 5, 452.

(157) Kumi, Men la yahdarahu'l Fakih 3, 296.

(158) Kuleyni, Furu 45, 460.

(159) Tusi, İstibsar 3, 143.

(160) Tusi, İstibsar 3, 142, 168.

(161) İstibsar 3, 143; Menla 3, 292. Zevatu'l-Ezvac tabiri ibare yönüyle "kocaları olan kadınlar" manasını ifade eder ise de, rivayetin metninde, yukarıda kaydettiğimiz manada açıklanır: "Dedim ki: Zevatü'l-Ezvac ne demektir? Dedi ki: Sünnete uygun olmayan bir tarzda boşanan kadınlardır." (162) Tusi, Tehzibu'l-Ahkam 7, 453, 454.

(163) A.g.e, 7, 252.

(164) Kuleyni Furu 5, 462.

(165) Tusi, İstibsar 3, 143.

(166) A.e., 3, 142.

(167) İstibsar, 3, 144.

(168) Kumi, Men la Yahdarahu'l-Fakih 3, 296.

(169) Kuleyni, Furu 5 455.

(170) Tusi, Tehzib 7, 252.

(171) Kuleyni, Furu s. 462; Tusi İstibsar 3, 152.

(172) Tusi, Tehzibu'l-Ahkam 7, 250-251.

(173) Kuleyni Furu 5, 453.

(174) A.e. aynı sayfa.

(175) Tusi, İstibsar 3; Tehzibu'l Ahkam 7, 251.

(176) Tusi, İstibsar 3,142.

(177) Tusi, Tehzib 7, 251-252.

(178) Tusi, İstibsar 3, 143.

(179) Kumi, Men la 3, 292.

(180) A.e. 3, 298.

(181) Kuleyni, Furu 5, 393.

(182) Tusi, İstibsar 3, 145.

(183) Kuleyni, Furu mine'l-Ahkam 5, 465.

(184) Kumi, Men la Yahdarahu'l-Fakih 3, 297.

(185) A.e, 3, 295.

(186) A.e., 3, 295.

(190) Kumi, Men la 3 298.

(191) Kumi, a.g.e., 3, 299. Kadınlarla İstişare meselesini ayrı bir makalede inceledik (Sur dergisi, Şubat 1987, sayı 131).

(192) Kuleyni, Furu 5, 517.

(193) A.e., 5, 518.

(194) A.e., 5, 515.

(195) A.e., 5, 515.

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

Abdu'l-Vehhab Abdullatif, el-Mutasar min Mustalahatı Ehli'l-Eser min Ehli's-Sünne ve'ş-Şi'a ve'l-imamiyye Ve'z-Zeydiyye, 5. baskı Kahire, 1966.Abdurrezzak İbnu Muhammed es-San'ani (v. 211). Musannafu Abd'r-Rezzak, Beyrut (Ofset), 1970.Ahmed ibnu Hanbel (v. 241) Müsnedu Ahmedi'bni Hanbel, 1313. Kahre (baskısından ofset). Beyrut, tarihsiz. Amidi, Seyfuddin Ebu'l-Hasen Ali İbnu Ebi Ali (v. 631), el-İhkam fi Usuli'l-Ahkam Kahire, 1968/1387. Azimabadi-Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hakk, Tahkik: Abdurrahman Muhammed Osman, Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebi Davud, Medine, 1968.Ayni-Bedru'd-Din Ebu Muhammed Mahmud İbnu Ahmed (v. 855) , Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhari, 1348 (baskısından ofset, Beyrut).Beyhaki Ebu Bekr Ahmed ibnu'l-Huseyn (v. 958), es-Sünenü'l-Kübra Haydarabad Deken 1353.Buharî, Ebi Abdillah Muhammed İbnu İsmail (sv. 256) el-Ebedi'l-Müfred, Kahire, 1379.Canan İbrahim, Hz. Peygmaberin Sünnetinde Terbiye; 1979, Ankara.Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Şerhi, Ankara 1988.Cessas, Ebu Bekir Ahmed İbnu Ali (v. 370), Ahkamu'l-Kur'an Kahire, tarihsiz.Darakutnî, Ali İbnu Ömer (v. 358), es-Sünen Kahire, 1386/1966.Dehlevi, Şah Veliyyullah Ahmed İbnu Abdurrahim (v. 176) el-İnsaf fi beyan-ı Sebebi'l-İhtilaf fi'l-Ahkami'l-Fıkhiyye Kahire, 1398.Fetevayı Hindiyye (Bir Heyet tarafından hazırlanmıştır). 3. tab, Bulak 1310 baskısından ofset 1973.Fetevayı Kadıhan (fetavayı Hindiye ile basılmıştır).Hakim, Ebu Abdillah Hakim en-Neysaburi (v. 405), el-Müstedrek Ala's-Sahihayn, Haydarabad-Deken, 1335.Hattâbî, Ebu Süleyman Ahmed İbnu Muhammed (v. 388), Mealimu's-Sünen, Humus 1393/ 1973, Birinci Tab.Heysemi, Nureddin Ali ibnu Ebi Bekr (v. 807), Mecma'u'z-Zevaid, Beyrut, 1967.İbnu'l-Arabi, Ebu Bekr (v. 543), Ahkamu'l-Kur'an, Kahire, 1968.İbnu Hacer, Ahmed İbnu Ali el-Askalani (v. 852) Fethu'l-Bari, Mısır, 1959.İbnu Hazım, el Hemedani; Ebu Bekr Muhammed İbnu Musa (v. 584) Kitabu'l-İtibar fi Beyanı Nasih ve'l-Mensuh, Humus, 1386/1966.İbnu Hazm, Ebu Muhammed Ali İbnu Ahmed (v. 456), el-Muhalla, Tahkik: Hasan Zeydan Talebe Mısır.İbnu Hibban, Ebu Hatim Muammed İbnu Hibban el-Bustî, Sahihu İbnu Hibban Beyrut 1987.İbnu Kesir, İmamuddin Ebu'l Fida (v. 774), Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim Beyrut, 1966.İbnu Mace-Ebu Abdillah Muhammed İbnu Yezid el-Kazvini (v. 275), Sünenü İbni Mace, Kahire 1952, Tahkik; Muhammed Fuad Abdulbaki.İbnu Sa'd-Ebu Abdillah Muhammed (v. 230), et-Tabakatu'l-Kübra, Beyrut, 1960.Kasani, Alauddin Ebu Bekr İbnu Mes'ud (v. 587), Bedai'u's-Sanai fi Tertibi'ş-Şerai, Beyrut 1974/1394.Malik İbnu Enes (v. 179), el-Müdevvenetü'l-Kübra Naşir:

el-Hac Muhammed Efendi Beyrut (1323 Mısır baskısından) ofset.

el-Mübarekfuri-Ebu'l-Ali Muhammed Abdurrahman İbnu Abdirrahim (v. 1353). Tuhfetu'l-Ahvazi bi-Şerhi Cami't-Tirmizî, Kahire, 1963.el-Muttaki, Alaeddin Ali, Kenzu'l-Ummal, (v.

975), Haleb, 1969.Münavi-Şemsü'd-Din Muhammed Zeynü'd-Din Abdurrauf (v. 1031),

Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Cami'i's-Sağir, Beyrut, 1972.Müslim-Ebu'l-Hüseyin Müslim İbnu'l-Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi (v. 261) Sahihu Muslim Tahkik: Muhammed Fuad Abdul'lBaki Kahire, 1955.en-Nesai-Ebu Abdirrahman Ahmed İbnu Ali İbni Şuayb (v. 303), es-Sünen, Kahire 1930.en-Nevevî-Muhyi'd-Din Ebu Zekeriyya Yahya (v. 677), Şerhu Muslim, Mısır, Tarihsiz.er-Razi-Ebu Abdillah Muhammed İbnu Ömer İbni Hüseyn (v. 606), et-Tefsiru'l-Kebir, Naşiri: Abdurrahman Muhammed, Kahire, tarihsiz.Şafii, Muhammed İbnu Gulam Hakim ed-Dehlevi, Muhtasaru't-Tuhfetu'l-İsna Aşeriyye, İstanbul 1976/1396.eş-Şatıbi-Ebu İshak İbrahim İbnu Musa (v. 790), el-Muvafakat fi Usuli'l-Ahkam, Kahire, 1969, Tahkik: Muhammed Muhyi'd-Din Abdu'l-Hamid.Şerbini Muhammed eş-Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç,

Mısır 1958/1377.Tahavî Ebu Ca'fer Ahmed İbnu Muhammed (v. 321), Şerhu Me'ani'l-Asar Kahire, 1387/1968.Tahiru'l-Mevlevî, Müslümanlıkta İbadet Tarihi, İstanbul, 1963.Tirmizî, Ebu İsa Muhammed İbnu İsa İbni Sevre (v. 279), Sünenü't-Tirmizî, Humus, 1966.Zürkani-Ebu Abdillah Muhammed İbnu Abdilbaki İbnu Yusuf (v. 1122), Şerhu'l-Muvatta Kahire 1961.ŞİÎ KAYNAKLARAmili, Zeynü'd-Din İbnu Ali İbni Ahmed (v. 965), er-Ri'aye fi ilm-i'd-Diraye, Kum, 1408.Kahpani, Zekiyyü'd-Din Mevla İnayetullah İbnu Ali, Mecma'u'r-Rical, Kum, Tahrihsiz.Küleyni Ebu Ca'fer Muhammed İbnu Yakub (ö. 329), el-Furu Mine'l-Kafi, Tahran, 1391.Kumi, Ebu Cafer es-Sadık, Men La Yahdarahu'l-Fakih, Tahran, 1390, 5.

Tab.Muhammed el-Hüseyn Al-i Kaşifu'l-Gıta, Aslu'ş-Şi'a ve Üsuluha, 4. Tab, Beyrut, 1982-1402.Muhammed Şirazi, el-Mesailu'l-İslamiye, Tarihsiz, Yersiz.Tusi, Ebu Ca'fer Muhammed

İbnu'l-Hasen, (v. 460), el-İstibsar fima'htulife Mine'l-Ahbar, Tahran, 1390, 3. Tab.Tusi, Ebu Ca'fer Muhammed İbnu'l-Hasen, (v. 460). Tezihbu'l-Ahkam fî Şerhi'l-Mukni'a, Tahran, 1390, 3. Tab.

VELİLER VE ŞÂHİDLER 5

* KÜFÜVLÜK (DENKLİK) 8

Hükmî Ve Hakiki Akrabalık 10

Hakiki Anne: 10

Hakiki Baba: 11

Hakiki Evlad: 11

Kan Bağı Ve İman Bağı: 11

NİKÂHIN MANİLERİ 13

MÜEBBED HARAMLIK 13

Süt Devresiyle İlgili İki Mesele 21

MÜEBBED HARAM GEREKTİRMEYEN DURUMLAR 23

NİKÂHTA MÜTEFERRİK HÜKÜMLER 28

NİKÂHI FESHEDEN ŞEYLER, FESHETMEYEN ŞEYLER 28

KADINLAR ARASINDA ADALET 33

AZL VE GAYLE HAKKINDA 36

Çocuk Öldürme Yasağı 37

Hızır'ın Öldürdügü Oğlan 38

NÜŞÛZ (DİKBAŞLILIK) 39

NİKÂH MEVZUUNA GİREN BAŞKA MESELELER 39

NEZR (ADAK) BÖLÜMÜ 43

UMUMİ AÇIKLAMA 43

NEZİRDEN NEHİY 43

TAATE YÖNELİK NEZİR ....

45

* NAMAZLA İLGİLİ NEZİR 46

* ORUÇLA İLGİLİ NEZİR 47

* HACCLA İLGİLİ NEZİR 49

* MALLA İLGİLİ NEZİR 50

MASİYETLE İLGİLİ NEZİR 53

NİYET VE İHLAS BÖLÜMÜ 56

UMUMİ AÇIKLAMA 56

NASÎHAT VE MEŞVERET BÖLÜMÜ 60

UMUMİ AÇIKLAMA 60

İSTİŞARENİN EHEMMİYETİ 62

İstişare Emri:

.... 62

Telakki: 63

Teşvik: 64

Hz. Peygamber İstişareye Muhtaç Mı? 64

En Büyük Dahi De İstişareye Muhtaçtır: 65

Ashab Ve İstişare: 65

Hz. Peygamber'in Müşavirleri: 66

İstişare Mevzuları: 66

İstişare Dışı Mevzular: 67

İstişarenin Mekanizması 67

   1- Müşavirin Durumu: 67

   a. Liyakat:

....
67

b. Mûtemed Olmak:

....
67

c. Müslüman Ve Dindar Olmak:
.... 68

d. İlgili Olmak:

....
68

2. İstişarenin Şekli:

....
69

a. Doğrudan Re'ye Müracat:

....
69

b. Liyakatlinin Müdahalesi:

....
69

c. Yersiz Teklif:

....
69

3- Kararın Alınması:

....
70

a- Ekseriyetin Re'yi:

....
70

b- Görüşlerden birinin ihtiyarı:
.... 71

c- Kararı Tehir Etmek:

.... 71

d- İcbarî Karar: 71

4- Şahsî Kanaatında Direnmemek: 71

5- Müşavirleri Gücendirmemek: 72

6- Tatbikat Sırasında Azim: 72

Batı Demokrasisi: 72

1) Demokrasinin Tenkidi: 72

Teknokrasi 73

Demokrasinin Sonu Anarşidir: 74

2) İslam'da Kanun Koyma Mekanizması: 74

3) Hürriyet Telakkisi: 75

Peygamberler De Hür Değil: 76

Hürriyet Sahası: 76

Tahdidden Gaye: 77

İslam'da Kadınlarla İstişare 80

I- Kur'an'a Göre: 80

II. Sünnete Göre: 80

Bu Meselede Temel Prensip: 82

UYUMA VE UYANMA ADABI BÖLÜMÜ 83

DİNLENME VE İSTİRAHATIN VASITA, YER VE ZAMANLARI: 87

Dinlenme Vasıtası Uyku: 87

Gece ve Gündüz Uykuları: 87

Sükunet Ve İstirahat Zamanı Gece: 88

Dinlenme ve İstirahatin Mahalli Ev:

.... 88

NİFAK BÖLÜMÜ 88

YILDIZLAR BÖLÜMÜ 91

RUH ÇAĞIRMA MESELESİ 94

HİCRETLER BÖLÜMÜ 95

UMUMİ AÇIKLAMA 95

Din Ve Zaman 101

Kur'an'ın Zamanı İfade Şekli 101

Mutlak ve Mübhem Zaman: 101

Muayyen Belli Zaman: 101

Zamanın Sıkça Hatırlatılması: 102

Kur'an'da Zamanın Taksimi: Takvim 102

Bir Ayın Taksimatı: 102

Günlük Zaman Ve Taksimi: 103

TEBLİG, TERBİYE VE SİYASÎ TAKTİK AÇILARINDAN HİCRET 104

Giriş: 104

I. Tabye Ve Taktik Olarak Hicret 104

  a- Sabır: 105

  b- Hicret 106

  c- Cihad: 108

II. Siyasî Vak'a Olarak Hicret 108

III. İrşad Ve Tebliğde Metod Olarak Hicret 110

Netice Olarak: ....

114

HEDİYE BÖLÜMÜ 115

UMUMİ AÇIKLAMA 115

Hediye, Sadaka Değildir: 116

1) Hz. Peygamber'in Teşvikleri: 116

Hediye Kabul Edilmeli: 116

Hediyeye Mukabele Etmeli: 116

İhsanları Bende Kılmak: 117

Hediyeden Dönülmez: 117

Yasak Hediye 117

Hangi Hediye Temizdir: 118

Gelen Hediyeler

.... 118

Müşriklerden Hediye 118

Resulullah'ın Hediyeleri 119

HİBE BÖLÜMÜ 124

VASİYET BÖLÜMÜ 126

UMUMİ AÇIKLAMA 126

* VASİYETE TEŞVİK 126

* VASİYETİN ZAMANI 127

* SADAKANIN MİKTARI 128

* VARİSE VASİYET 129

* YETİMİN VASİSİ 130

VAAD BÖLÜMÜ 132

UMUMİ AÇIKLAMA 132

VAAD 132

VEKÂLET BÖLÜMÜ 134

VAKIF BÖLÜMÜ 134

İSLAMÎ VAKFIN MÜHİM BİR HUSUSİYETİ: 135

Sadaka-i Cariye: 135

Lamba Kimin? 136

YEMİN BÖLÜMÜ 138

UMUMİ AÇIKLAMA 139

YEMİN KELİMESİ VE KENDİSİYLE YEMİN EDİLENLER 140

KENDİSİYLE YEMİN EDİLMESİ YASAK OLANLAR... 141

YALAN YEMİN 143

YEMİNİN YERİ 144

YEMİNDE İSTİSNA 145

YEMİNİ BOZMAK 147

MÜTEFERRİK HADİSLER 148

* NİYYET 148

* LAĞV 148

* TEVRİYE 149

* İHLAS 149

* LİCÂC 150

KEFARET 150

İLAVELER BÖLÜMÜ 151

NEFİSLE İLGİLİ EDEBE GİREN HADİSLER 152

NEFSİN AFETLERİNE DE TEMAS EDEN HADİSLER 166

DİLİN AFETLERİ 181

Hadislere Göre Reklam 185

Söz Sanatı Kıyamet Alâmeti Mi? 186

İslam Aldatmayı Yasaklar 187

Tali Meselelerde Araştırma Sebebi 188

MUHTELİF NEVLER 194

Mesh Maddî Mi Manevî Mi? 212

Son Söz ....

226

Mütercimin Son Sözü
....
227

Not:
....
227

İKİNCİ FASIL

VELİLER VE ŞÂHİDLER

ثَث ،ٌلَطِاب اَهَحاَكِن َّنِإف اَهِيِل َو ِنْذِإ ِرْيَغِب ْتَحَكَن ٍةَأ َرْما اَمُّيأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ لاق] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ1 □6565ـ يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ اَهَل اَمِب اَلَحَتْسا َّنِم ْرَف ِج َهَا. نِإَف اوُرَجَتْشا اَنَاطْلُّسلاَف اوُرَجَتْشا نِإف .اَه ِج ْرَف ْنِم َّلَحَتْسا اَمِب اَهَل ُهَل َّيِل َو َ ْنَم ُّيِل َو ُناَطْلُّسلاَف او ُرَجَتْشا ِنِإف .اَه ِج ْرَف ِنم َّلَحَتْسا اَمِب اَهَل].
ُرْهَمْلاَف اَهِب َلَخَد ْنِإ َو .ٍتا َّرَم

.

1. (5652)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hangi kadın velisinin izni olmaksızın nikahlanırsa onun nikahı batıldır!" buyurdular ve bunu üç kere tekrar ettiler. Devamla: "Eğer kocası zifaf yaptıysa, kadının fercinden helal addetmiş olması sebebiyle mehir kadınındır. Eğer (veliler) ihtilafa düşerlerse, sultan, velisi olmayanların velisidir." [Ebu Davud, Nikah 20, (2083); Tirmizî, Nikah 14, (1102).][1]

انه « راجِتْشاِب» دارملاو.[ٍهِيِل َوِب َّاِإ َحاَكِن َ َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ] :هنَع ُ
هاللّ َي ِض َر سوم بأ نع ،امهل ةياور يفو ـ5 □6565□

. هيلإ قَبَّسلا يف ةحاشملا نود دقعلا نم عنملا

2. (5653)- Yine Ebu Davud ve Tirmizî'de Ebu Musa (radıyallahu anh)' dan gelen bir rivayette: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Velisiz nikah yoktur!" demiştir. [Tirmizî, Nikah 14, (1101); Ebu Davud, Nikah 20, (2085).][2]

AÇIKLAMA:

1- Veli, Hanefîlere göre, hür ve mükellef olmak şartıyla, tertibe göre asabedir, sonra anne, sonra zevil-erham -yakınlık tertibiyle- sonra mevla'lmüvalat, en sonda da kadı gelir.

Bunların herbiri teferruatı gerektiren ayrı bir mevzu teşkil eder. Sadece baba tarafından akrabayı ifade eden ve birinci derecede velayet hakkına sahip olan asabeyi açıklayacağız.[3] **Asabe veraset ve hacb tertibi üzere şu dört mertebeye ayrılır: 1)** Fürû, yani oğullar ve ilanihaye oğulların oğulları ve bunların erkek torunları. **2)** Usul, yani babalar, babaların ilanihaye babaları, dedeleri. **3)** Cüz'i eb yani anababa bir erkek kardeşler, baba bir erkek kardeşler ve bunların bu tertib üzere ilanihaye oğulları.

4) Cüz'i ced yani anababa bir amcalar, baba bir amcalar ve bunların bu tertip üzere ilanihaye oğulları. **2-** Hadis, nikahta kadın için velinin iznini şart koşarken, "hangi kadın olursa..." diyerek bütün kadınları buna dahil etmiş, hiçbirini müstesna kılmamıştır.

3- Hadiste, velilerin nikaha izin verip vermeme hususundaki ihtilaf durumlarına temas edilmektedir. Yani buradaki ihtilaf eşit seviyedeki velilerden birinin daha önce akde izin vermesinden gelen ihtilaf değildir. Çünkü bu durumda önceki akid esas alınır. Ayrıca, dereceleri farklı olan velilerin ihtilafı da mevzubahis olamaz. Çünkü kim akdemse söz onundur, yetki onundur.

4- Sultan, velisi olmayanın velisidir ibaresi hukuken veliye muhtaç olanların himayesinde mühim bir prensiptir. Hadiste, velilerin ihtilafı sebebiyle kadının evlenmeme durumunda veya kadının evlenmesini önleyecek bir ihtilaf durumunda o velilerin kadın üzerindeki velayetleri yok sayılır ve velayet hakkı sultana -ve onun temsilcisi kadıya- geçer demektir. Alimler: "Veli, kadını evlendirmekten imtina ederse, kadının velisi yok hükmündedir. Böylece sultan onun velisi olur" derler. Bu açıklama, normal şartlarda velisi olan kadına devletin müdahale edemeyeceğini, kişilerin velayet hakkını elinden alamayacağını ifade eder. **5-** Nikahın sıhhati için veli şart mıdır, değil midir mevzuunda ulema ihtilaf etmiştir. Cumhur, şart olduğunu söylemiştir. İbnu'l-Münzir'in: "Bu meselede sahabeden tek kişinin farklı düşündüğünü bilmiyorum" dediği nakledilmiştir. Ancak Hanefîler, veliyi şart koşmamıştır. Onlar İbnu Abbas'tan gelen "Dul kendi nefsine velisinden ehaktır" hadisi ile "Kız kendi nefsine velisinden ehaktır" gibi rivayetlere dayanmışlardır. Bazı alimler, hadisin kadına hak tanıyıp kendi meselesinde ehak kıldığını, kadının izin ve rızası olmadan velinin onu evlendirme hakkı olmadığını söylemiştir .

En doğrusu, evlenme hadisesini sadece kadını ilgilendiren bir hadise olarak görmeyip, kadının yakınlarını da ilgilendiren bir hadise olduğunu kabul etmektir. Nitekim -mevzuun başında belirttiğimiz üzere- velinin izni

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/5. meselesi sadece hadislerde gelmemiş, bizzat ayet-i kerimede de yerini almıştır. Cumhur da bunun gereğinde ısrar etmiştir. Velinin rızası, ilerde çıkacak problemlerde kadının himaye bulmasında avantajlar sağlar. 4

عاَب ٍلُج َر اَمُّيأ َو .اَمُهْنِم ِل َّو ُ ِل ِهِف ِنأَّيِل َو اَهَج َّو َز ٍةأ َرْما اَمُّيأ :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُهاللَّ َي ِض َر ة َرُمَس نعو ـ5 □6565□

نِسلا باحصأ هجرخأ .[اَمُهْنِم ِل َّو ُ ْلِل َوُهَف ِنْيَلُج َر ْنِم ًاعْيَب .

3. (5654)- Hz. Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hangi kadını, (seviyesi eşit) iki veli (iki ayrı şahsa) nikahlamışsa, kadın o iki veliden önce davranana aittir. Kim iki kişiye bir şey satmışsa, o satılan şey birinci kimseye aittir." [Ebu Davud, Nikah 22, (2088); Tirmizî, Nikah 19, (1110); Nesâî, Büyû 96, (7, 314).] 5

AÇIKLAMA:

Bir kadını, seviyece eşit olan iki veli ayrı ayrı şahıslara nikahla vermiş olması halinde, bunlardan hangisi daha önce nikahladığını delillendirebilirse veya onun evvelliği hususunda her ikisi de tasdikte bulunursa, öncekinin akdi sahih olur. İkisi de aynı anda vukua gelmişse veya hangisinin önce davrandığı bilinemezse, her iki akid de batıl olur.

Keza satış için de hüküm aynıdır: Hak, sabıkın (önce davrananın)dır. Aynı anda akid yapmışlar veya hangisinin önce yaptığı bilinmezse o zaman akid batıl olur. 6

دواد وبأ هجرخأ .[ٌرِهاَع ِهِيلا َوَم ِنْذإ ِرْيَغِب َج َّو َزَت ٍدْبَع اَمُّيأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ5 □6566□

يذمرتلاو .

4. (5655)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hangi köle, efendilerinin izni olmadan evlenirse zanidir." [Ebu Davud, Nikah 17, (2078); Tirmizî, Nikah 20, (1111, 1112).]7

اَهِسْفَن يف ُنَذأَتْسُت ُرْكِبْلاو .اَهِيِل َو ْنِم اَهِسْفَنِب ُّقَحأ ُمِهي‘ا َلاَق # ِ هاللّ□
َلوُس َر َّنأ] : امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ6 □6565□

يراخبلا إ ةتسلا هجرخأ .[اَهُتاَم ُ ص اَهُنْذإ َو .

5. (5656)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dul nefsine velisinden ehaktır. Bakireden nefsi hususunda izin alınır, onun izni sükutudur." [Müslim, Nikah 66, (1421); Muvatta, Nikah 4, (2, 524); Tirmizî, Nikah 12, (1108); Ebu Davud, Nikah 26, (2098); Nesâî, Nikah 31, 32, (6, 84).][8]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen eyyim kelimesinin buradaki manasında ulema ihtilaf etmiştir. Hicaz uleması ve büyük çoğunluğu ile fukaha bundan murad "dul"dur demiştir. Delil olarak bir başka rivayette eyyim kelimesinin seyyib (dul) kelimesi ile açıklanmış olarak geldiğini ve ayrıca bakire kelimesinin mukabili olarak kullanıldığını, lügat olarak da çoğunlukla seyyib manasında kullanıldığını göstermişlerdir. Diğer taraftan Kûfeliler ve Züfer rahimehullah: "Burada eyyim, bekâr veya dul, kocası olmayan her kadındır, esasen onun lügat açısından gereği de budur" demişlerdir. Kelimeye verilen bu manadan çıkan şu tabii sonuca hükmetmişlerdir: "Büluğa eren her kadın kendi nefsine velisinden ehaktır, kendisi için yaptığı akid sahih nikahtır." Şa'bî ve Zührî de böyle hükmetmişlerdir. Onlara göre, "Veli nikahın sıhhati için gerekli olan rükünlerden biri değil, nikahı tamamlayıcı unsurlardan biridir."

Evzâî, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed "Nikahın sıhati velinin iznine bağlıdır" demişlerdir. el-Kadi der ki: "Velisinden ehaktır" tabiri üzerinde de ihtilaf ettiler: "Yalnız izne mi ehaktır, yoksa izne ve nefsi üzerine akde mi ehaktır? Cumhur nazarında sadece izne ehaktır, sonuncular nazarında her ikisine de ehaktır." Resulullah'ın "kendi nefsine ehaktır" sözü lafz yönüyle Ebu Hanife ve Davud-u Zahirî'nin dediği üzere, akid vs. her şeyde velisinden ehaktır manasında olması muhtemeldir. Keza dulun, razı olmaya ehak olması da muhtemeldir. Yani, bakirenin hilafına iznini konuşarak söylemedikçe evlenmemeye de ehaktır. Lakin, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, nikahın sıhhati için velinin şart olduğuna delalet eden diğer hadislerle birlikte "Velisiz nikah yoktur" sözünün sıhhati sebebiyle ikinci ihtimal taayyün eder. Öyleyse buradaki ehakk kelimesi müşareke ifade etmektedir. Manası şudur: "Nikahta onun nefsi için bir hakkı var, velisinin de bir hakkı var. Ancak kadının hakkı velinin hakkından tekidlidir. Zira velisi onu bir dengiyle evlendirmek istese, o da imtina etse, veli izin vermeye icbar edilir. Kadın bir dengi ile evlenmek istese, veli buna imtina etse, veli izin vermeye icbar edilir, veli direnirse, kadını kadı evlendirir. Bu durum kadının

---

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/5-7. [5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/7. [6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/7.

hakkının tekidli olduğuna ve üstünlüğüne delildir." (Nevevî) 2- Hadiste, "Bakirenin sükutu onun iznidir" denmiştir. Yani bakire sarih bir izin vermeye muhtaç değildir, aksine sadece sükutu izin yerine geçer, ondaki haya bu meselede konuşmasına manidir. Nevevî: "Hadisin zahiri âmmdır, hükmü bütün kızlara ve bütün velilere şamildir, sükutu da mutlak olarak kâfidir, sahih olan da budur. Ancak ashabımız olan (Şafiîlerden) bazıları: "Eğer velisi babası veya dedesi ise, kızın iznini sormaları müstehabtır. İşte bu sormaya kızın sükutu, yeterli bir izindir. Velisi babadan ve dededen başkası ise kızın konuşması şarttır. Zira kız baba ve dededen, başkalarına nazaran daha çok utanır. Cumhurun benimsediği sahih görüşe göre, hadisin âmm olması kızda hayanın bulunması sebebiyle sükut bütün veliler için yeterlidir. "Dul"a gelince, onun konuşması gerektiği hususunda ihtilaf yoktur. Velisi baba olmuş başkası olmuş farketmez. Çünkü erkeklerle mümaresesi sebebiyle, ondaki haya, kemalini kaybetmiştir. Dulun bekareti sahih veya fasid nikahla veya şüpheli vaty veya zina ile izale olmuş farketmez. Bekareti hoplama sebebiyle veya parmakla veya uzun müddet kalmakla izale olmuş bulunsa veya dübüründen vaty olunsa, esah kavle göre o da [9] "dul" hükmündedir, ancak "bakire hükmündedir" diyen de olmuştur."

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ5 6565ـ . ةسمخلا
هجرخأ .[َتُكْسَت ْنأ َلاَق اَهُنْذإ َفْيَك ِ هاللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق . َنَذأَتْسُت ىتح
ُرْكِبْلا ُ َو ، َرمأَتْسُت ىتَح ُمِىي‘ا ُحَكْنُت

6. (5657)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Dul kadın kendisiyle istişare edilmeden nikahlanamaz, bakire de izni sorulmadan nikahlanamaz" buyurmuşlardı. Ashabı sordu: "Ey Allah'ın Resulü! Onun izni nasıl olur?"

"Sükut etmesiyle!" buyurdular." [Buharî, Nikah 41, Hiyel 3; Müslim, Nikah 64, (1419); Tirmizî, Nikah 17, 18, (1107, 1109); Ebu Davud, Nikah 24, (2092, 2093); Nesâî, Nikah 33, (6, 85).] [10]

AÇIKLAMA [11] önceki hadiste yapıldı.

اَه َرهيَخَف . ٌةَه ِرا ُ َك َىه َو اَهَج َّو َز اَهاَبأ َّنأ # ِ هاللّ ِلوُس َرِل ْت َرَكذ ًاركِب ًةَي
ِراَج َّنأ] :امهنَع ُ هاللّ َي ِضَر سابع نبا نعو ـ5 6565

. َر ُلوس هاللّ ِ #]. هجرخأ وبأ دواد

7. (5658)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bakire bir kız, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek, kendisi istemediği halde, babasının evlendirdiğini söyledi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bu nikahı) kabul edip etmemede kızı muhayyer bıraktı." [Ebu Davud, Nikah 25, (2096).]12

AÇIKLAMA:

Hadiste, babanın, bakire kızını, kızın istemediği kimseye zorla nikahlamasının haram olduğuna delalet var. Bu babaya haram olunca, diğer velilere evleviyetle haramdır.

* Hanefîler, bu hadise dayanarak, babanın kızı evlenmeye icbar etmesinin caiz olmadığına hükmetmiştir. * İmam Şafii, Ahmed ve İshak ise babanın büluğa ermiş bakire kızını evlenmeye icbar edebileceğine hükmetmişlerdir. Onlar bu hükme giderken "Dul, kendi nefsine veliden ehaktır" hadisinin mefhumuna dayanmışlardır. Zira derler, hadis şu manaya delalet eder: "Bakire, dulun aksinedir ve veli ona ehaktır." Hadisinin mefhumuna dayanmışlardır. "Zira derler, hadiste şu manaya delalet var: "Bakire, dulun aksinedir ve veli ona ehaktır."

Bu istidlali zayıf bulanlar, zaafını belirten açıklamalar kaydederler. Mevzuyu uzatmaya gerek görmüyoruz. 13

اَنأو ،ُهَتَسيِسَخ ِبب َعَف ْرَيِل ِهي ِخأ ِنْبا ْنِم ِبنَج َّو َز ِبأ َّنِإ # ِهِبَّنلِل ِبنْعَي ، ْتَلاَق
ًةاَتَف َّنأ] :اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةشئاع نعو ـ5 □6565ـ ْنأ ُتْد َرأ ْنِكَل َو ،ِبأ َعَنص
اَم ُت ْزَجأ ْدَق ِيهنإ : ِهاللّ َلوُس َر اَي ْتَلاَقَف .اَهْيَلإ ُرْم‘ا َلَعَجَف ،ءاَجَف ،اَهيِبأ ىلا
َ# ُّيِبَّنلا َلَس ْرأَف . ٌةَه ِراَك

---

9 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/8-9. 10 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/10. 11 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/10.

ةلاحلا: ةسيسخلاو، ةءاندلا: ةساسخلا «ُهتسيسخ يب عَفريل».يئاسنلا هجرخأ
ل َسْيَل َّنأ َءاَسِهنلا َمِلْعُأ□ Œ.] ٌءْىَش ِرْم‘ا َن ِم ِءاَب

ىب هعفريل نأ :ئندلا وهو ،سيسخلا اهيلع نوكي يتلا .

8. (5659)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir genç kız Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Babam beni kendisinin oğluna nikahladı, ta ki benimle onun alçaklığını gidersin. Ama ben istemiyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, babasına adam göndererek getirtti ve evlenme işini kıza bıraktı. Bunun üzerine kız: "Ey Allah'ın Resulü! Ben şimdi, babamın yaptığına izin verdim. Esasen ben kadınlara bu meselede babalara (icbar) yetkisi olmadığını göstermek istedim!" dedi." [Nesaî, Nikah 36, (6, 87); İbnu Mace, Nikah 12, (1874).] [14]

كِلذِب ُرْم‘او ،دواد وبأ هجرخأ .[ّنِهتاَنَب يف َءاَسِهنلا او ُرِمآ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
□6555□ 5ـ نعو ِنبا رَمُع رَ ضِ يَ هاللّ ُ امهنَع َلاق :[َلاَق

. باجثْسِل

9. (5660)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kızları hakkında kadınlarla istişare edin!" [Ebu Davud, Nikah 24, (2095).] [15]

AÇIKLAMA:

Hadis, kızların evlendirilmelerinde anneleriyle istişare etmeyi emretmektedir. Alimler bu emri vücuba değil, istihbaba hamletmişlerdir. Alimler, bu davranışın kadınların gönüllerini almaya yönelik olduğunu, kadınlarla ülfet ve samimiyetin artmasını sağlayacağını, annenin rızası olmadığı takdirde karıkoca arasına soğukluk gireceğini, zira kızların, annelerine babalarından çok meylettiklerini, annelerinin sözünü dinlemeye daha çok arzulu olduklarını, ayrıca kızda, annenin bilip babanın bilemeyeceği nikahın gerektirdiği hakkı yerine getirmeye mani bir sebep veya nikahı münasip kılmayacak bir illet olabileceğini, dolayısıyla bütün bu sayılan maslahatlar için babanın anneyle konuşmasının faydalı olacağını belirtirler. Aksi takdirde, kızın evlendirilmesinde meşru veli babadır, anne değil.[16]

* KÜFÜVLÜK (DENKLİK)

إ ،ُهوُجِهو َزَف ُهَقُلَخ َو ُهَنيِد َن ْوَض ْرَت ْنَم ُمُكْيَلاِإ َب َطَخ اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس□□
□6551□ 1ـ نع ىبأ هريرة رَ ضِ يَ هاللّ ُ هنَع لاق :[َلاَق َر

. ُهوُلَعْفَت ْنُكَت ٌةَنْتِف يف ا‘ ْر ضِ َو َدَاسَف َرعِ ضي[. هجرخأ يذمرتلا

1. (5661)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dini ve ahlâkı sizi memnun eden birisi kız talep ederse onu evlendirin. Böyle yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve geniş bir fesad çıkar." [Tirmizî, Nikah 3, (1084).] [17]

AÇIKLAMA:

Hadis: "Sizden birisi kızını veya bir yakınınızı evlenmek üzere isterse..." demektir. Hadis diyanet ve ahlak yönüyle takdir edilip beğenileni tercih etmeyi tavsiye etmektedir. Nitekim hadisin sonunda "Böyle yapmazsanız..." ifadesiyle "kızı diyanet ve ahlak yönüyle beğendiğinize vermeyip para, mal ve mevki yönüyle hoşunuza giden birini beklerseniz..." denmek istemiştir. Bu bekleyişten hasıl olacak fitne fesad çeşitlidir. Gayrımeşru ilişkiler ve zina yaygınlaşır, bekâr kızların sayısı artar, evlenme yaşı gecikir, yaşlı evlenmelerin birkısım mahzurları vardır; geçimsizlik, daha az sayıda çocuk yapma vs. gibi. Tîbî der ki: "Hadiste, İmam Maik'e delil var. Zira o; "Küfüvlükte sadece din aranmalıdır" diye hükmetmiştir." Cumhur şöyle der: "Küfüvlükte dört şeye müracaat edilir: Diyanet, hürriyet, neseb ve sanat. Dolayısıyla Müslüman kız kâfir erkekle evlenemez. Saliha da fasıkla evlenemez; hür kadın da köle ile evlenemez; nesebi meşhur olan kadın, tanınmamış bir erkekle evlenemez; tacirin kızı veya güzel bir mesleği olan kimsenin kızı kötü veya mekruh bir meslek sahibi ile evlenemez. Her halukârda, kadın veya velisi küfüvlük olmadığı halde rıza gösterip nikah yaparlarsa nikah akdi sahih olur" (Mirkat'tan). [18]

دْنِه اَبأ اوُحِكْنأ َةَضاَيَب ِنَب اَي :ُلوُقَي ُهُتْعِمَسَف ِه ِخوُفاَي يف # ِ هاللّ َلوُس□
َر ٍدْنِه وُبأ َمَجَح] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .[ُةَماَج ِحْلاَف ٌرْيَخ ِهِب َن ْو َواَدَت اَّمِم ٍءْيَش يف َناَك ْنإ : .
َلاَق َو .ِهْيَلإ اوُحِكْنا َو

---

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/11. [15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/11. [16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/11-12.

2. (5662)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebu Hind, Resulullah'ı bıngıldak kısmından hacamat etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm:"

Ey Benî Beyâza, Ebu Hind'i evlendirin, onunla evlenin!" buyurdu ve şunu ilave etti: "Eğer tedavi için başvurduğunuz şeylerin birinde hayır varsa bu hacamattır." [Ebu Davud, Nikah 27, (2102).] [19]

AÇIKLAMA:

Ebu Hind, Benî Beyâza'nın azadlısıdır, neseb itibariyle onlardan değildir. Azadlısı bir yabancı olmasına rağmen Aleyhissalâtu vesselâm'ın Beyazoğullarına: "Bunu evlendirin, onunla evlenin!" emretmesi evlilikte denklik (veya küfüvlük) için sadece "diyanet"i şart koşan Malikîlere bir delil olmaktadır. İbnu Ömer, İbnu Mes'ud ve tabiinden Muhammed İbnu Sîrin'in de bu meselede diyaneti esas aldıkları nakledilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi ulema, çoğunluk itibariyle, evlenmede aranan karı koca arasındaki "denklik" için dört şart ileri sürmüştür: Din, hürriyet, neseb, sanat. Bazıları, bunlara ilaveten ayıplardan, kusurlardan selamet ile zenginliği de zikrederek altıya çıkarmışlardır.

Cumhur, denklikte nesebe itibar etmiştir. Ebu Hanife: "Kureyş birbirine küfüvdür, Araplar da birbirlerine küfüvdürler. Hiçbir Arap Kureyş'e küfüv değildir. Nasıl ki Arap olmayanın hiçbiri Arab'a küfüv değilse" demiştir.

Süfyan Sevrî: "Bir azadlı, Arap kızıyla evlenirse nikahı feshedilir" demiştir. Bir rivayette Ahmed İbnu Hanbel de böyle söylemiştir.

Şafii hazretleri mutavassıt bir görüşle, "Küfüv olmayanların nikahı haram değildir" der. Buna dayanarak Şafiiler, denk biriyle evlenmenin ve evlendirmenin kızın ve velisinin hakkı olduğunu, onlar kendi rızalarıyla bu haklarından vazgeçerlerse kimsenin itiraza hakkı olmayacağını belirtirler (Muğni'l-Muhtaç). Alimlerin ittifak ettiği husus, diyanet denkliğinin aranmasıdır. Çünkü Kur'an'da mü'minlerin müşriklerle evlenmemesi emredilmiştir Öyle ise dini denklilikten hiç kimse vazgeçemez, bu takdirde nikah sahih olmaz. * Burada şunu da belirtelim ki, denklik meselesinde neseb şartı ile ilgili sahih hadis yoktur. Bezzar'da Hz. Muaz'dan merfu olarak rivayet edilmiş olan "Arap Araplara, mevaliler mevalilere denktir" hadisi hem zayıftır, hem de sahih senedle sünnete aykırıdır. Çünkü Hz. Peygamber Kureyşî olan Fatıma Bintu Kays'ı azadlısının oğlu Üsame'ye teklif etmiştir (Sahiheyn). Abdurrahman İbnu Avf'ın kızkardeşi Hale, Hz. Ebu Bekir'in azadlısı Bilal'in nikahı altında idi. Resulullah'ın halasının kızı Zeyneb Bintu Cahş'ı, Aleyhissalâtu vesselâm azadlısı Zeyd'e nikahlamıştı. Ebu Huzeyfe (radıyallahu anh), azadlısı Salim'i kardeşi Velid İbnu Utbe'nin kızıyla evlendirmişti. Sahiheyn'de el-Mikdad İbnu Amr'ın, Kureyşî olan Zıbaba Bintu Zübeyr İbni Abdilmuttalib ile evlendiği belirtilir. Halbuki Mikdad Kureyşî değildir, haliftir, Mekke'ye hariçten gelmiş birisidir. Örnekler daha da çoğaltılabilir.

Şu halde neseb şartı, içtimâî çevrenin insanlar üzerinde tesis edeceği bazı müessir alışkanlıklar, örfler, âdetler sebebiyle karıkoca arasındaki uyuşma, dirlik ve ahenk nokta-i nazarından medar-ı bahs edilmiş bir şart olarak değerlendirilmelidir. Yukarıda sünnette rastlanan örnekler hep Mekke-Medine muhitinde uzun müddet yaşayıp mahallî örfü temessül ederek ayniyet kazanmış kimselerle ilgili. Bu sebeple alimlerin neseb meselesine yer vermiş olmaları bu çerçevede değerlendirilmelidir. [20]

هجرخأ .[ُلاَمْلا ِهْيَلإِ َنوُبَهْذَي ِبذهلا اَيْنُّدلا ِلْهأ َباَسْحأ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَدْي َرُب نعو ـ5 □ 6555□:

يئاسنلا .

3. (5663)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dünya ehlinin değer verdiği, peşinden koştuğu şey maldır." [Nesâî, Nikah 9, (6, 64).] [21]

AÇIKLAMA:

Haseb, baba yoluyla veya insanların mefahirden saydıkları şeyler sebebiyle elde edilen şeref, itibar manasına gelir. en-Nihaye'de bazılarının "sadece baba yoluyla sahip olduğu şerefe haseb" dediğini, bazılarının ise "kişi babası olmasa da haseb ve kerem sahibi olabilir" dediğini kaydeder. Sadedinde olduğumuz hadiste dünya ehli için itibar edilen, kendisiyle şeref kazanılan, bu sebeple peşinden gidilen şeyin mal olduğu belirtilmekte, malı olana, kötü hallere sahip biri bile olsa kendisine itibar edileceği, değer verileceği belirtilmektedir. İslam, kişinin hasebini, diyanet ve takva gibi Allah nezdinde muteber olan hasletlerin teşkil etmesi gereğini tedris etmiştir. Ayet-i kerimede, Allah nezdinde, en muttakinin en değerli olduğu beyan edilmiştir. [22]

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/13. [20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/13-14.

دِهَش أَّمِم َناَك َو ،هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسْمَش ِدْبَع ِنْبا َةَعيب َر ِنْب َبْتُع َنْب□
َةَفْيَذُح اَبأ َّنأ] :اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □6555ـ # ِ هاللّ ُلوُس َر
َّنَبَت اَمَك ِراَصْن ًا َن ِم ٍةأ َرْم ً َل ْوَم َوُه َو ،َةَعيب َر ِنْب َةَبْتُع ِنْبا ِديِل َوْلا َتْنِب
ًادْنِه ِهي ِخأ َةَنْبا ُه َحَكْنأ َو ًامِلاَس َّنَبَت ًارْدَب

لاعَت َو ُهَناَحْبُس ُهَل ْوَق َل َزَن ىهتَح ِهِثا َريِم ْنِم َث ِر َوَف ،ِهْيَلإِ ُساَّنلا ُهاَعَد:
ِةَّيِلِهاَجْلا يف ُج َر َّنَبَت ْنَم َناَك َو ،هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًادْي َز

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ]. أخرجه البخاري والنسائي.

4. (5664)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ebu Huzeyfe İbnu Utbe İbni Rebia İbni Abdi Şems (radıyallahu anh) -ki bu zat Bedir Gazvesi'ne katılmıştı- Salim'i evlat edinmiş ve kardeşinin kızı Hind Bintu'l-Velid İbni Utbe İbni Rebia ile evlendirmişti. Salim ise, ensardan bir kadının azadlısı idi. Nitekim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Zeyd (radıyallahu anh)'i evlat edinmişti. Cahiliye devrinde kim bir adam evlat edinirse, halk bu adamı evlat edinen kimseye nisbet ederek çağırırdı. O, ayrıca yeni babasına varis de olurdu. Bu tatbikat Rab Teala'nın şu kavl-i şerifleri nazil oluncaya kadar devam etti. (Mealen); "Onları kendi babalarına nisbet edin. Allah katında doğru olan budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, zaten onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır..." (Ahzab 5). [Buharî, Nikah 15, Megazi 11; Nesai, Nikah 8, (6, 63-64); Ebu Davud, Nikah 10, (2061).][23]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, İslam'ın evlilik ve akrabalık anlayışlarına giren kıymetli düsturlar ihtiva etmektedir. Şöyle ki: * Bu hadiste, yukarıda 5662 numaralı hadisin izahında da yer verdiğimiz üzere evlenecek kız ve erkek arasında aranan denklik meselesinde, köle asıllı biri ile asaletli birinin evlenebileceği esasına güzel bir örnek var: Azad edilmiş bir köle olan Salim ile asaletli bir kadın olan Ebu Huzeyfe'nin yeğeni Hind Bintu'l-Velid evlenmiştir. * Hadiste geçen ikinci mühim bir mesele evlatlık meselesi. Cahiliye devrinde, evlat edinme ile bir nevi hakiki evlatlık tesis edilmekte, bu yolda kazanılan evlatlar, her hususta üvey babanın oğlu muamelesini göstermektedir. İslam bunu tadil etmiş, hakiki evlatla sonradan edinilen evladın bir olmayacağı prensibini getirmiştir.[24]

Hükmî Ve Hakiki Akrabalık[25]

İslam dini, insanlar arasında içtimâî bağları artırıp kuvvetlendirmek maksadıyla vazedilmiş olan birkısım sun'î ve hükmî akrabalık müesseselerine temelde karşı çıkmaz, bilakis taraftar olur. Bu sebeple İslam beldelerinde, halen, kan bağına dayanmayan çok farklı akrabalık bağlarına, yakınlık telakkilerine rastlanır, kirvelik, sağdıçlık, hısımlık, ahiret kardeşliği gibi.

Kan bağına dayanmayan akrabalık müesseselerine cahiliye devri Araplarında da rastlanmaktadır. Evlat edinme, ataka, müvâlat, civar[26] gibi müesseseler bunlardandır. Bu müesseseleri bidayette aynen benimseyen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) İslam'ın kuvvetlenmesinde bunlardan istifade cihetine de gitmiştir. Nitekim, hicreti müteakip vazedilen muâhat (kardeşleme) müessesesi bunun en güzel örneğidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bilhassa Mekke'den hicret eden muhacirler ile, Medineli ensar arasında kardeşleşme tesis ederek her Mekkeliye bir Medineliyi kardeş ilan etmişti. Bu kardeşlik bağına o kadar fazla ehemmiyet ve ciddiyet kazandırmıştı ki, ölüm halinde birbirlerine varis olabiliyorlardı.

Kur'an-ı Kerim'deki ةَ وْخِا َنوُنِم ْؤُمْلا اَمَّنِا "İnananlar kardeştir" hükmü ise inananlar arasında tesis edilmiş bulunan bir hükmî akrabalıktan başka bir şey değildir.

İşte gerek cahiliyye devrinden intikal eden, gerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tesis ettiği ve gerekse vahiy yoluyla tesis edilmiş olan "hükmî akrabalık"ların Kur'an-ı Kerim'de tanzim edilerek bazı esaslara bağlandığına, miras, evlenme gibi mühim mevzularda "kan"a ve "akide"ye dayanan bağların tesis ettiği "hakiki" yakınlıklarla, insanların telakki ve kararlarına dayanan bağların tesis ettiği "hükmî" yakınlıkların tefrik edildiğine şahit olmaktayız: "(Kan sebebiyle) akraba olanlar miras hususunda, Allah'ın Kitabı'nda birbirlerine, mü'minler ve muhacirlerden daha yakındırlar" (Ahzab 6) mealindeki ayet, bu mevzudaki vahiylerden biridir. Kur'an-ı Kerim'de ehemmiyetlerine binaen "usul"e giren yakınların "hakiki" olanlarının bizzat tavsif edilerek "hükmî" olanlardan tefrik edildiğini görürüz. 27

Hakiki Anne:

---

23 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/15. 24 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/15-16. 25 Bu meselelere Ahzâb sûresi ile ilgili tefsirde kısa kısa temas etmiş olmamıza rağmen (Bak. 4. cilt, 178. sayfa), ehemmiyetine binaen burada biraz daha genişçe temes etmeyi faydalı buluyoruz.3) Velâ-i Müvâlât: Nesebi meçhul birisi ile tes'sîs edilen yardımlaşma rabıtası (akrabalığı).Velâ-i Ataka : Azad edilen köle ile efendi arasında teessüs eden bir râbıta (akrabalık bağı). Ölüm halinde tevârüsü gerektirir.Civâr : Bir yabancıya tanınan himâye, eman.

26

Bir çocuk için en mühim unsur ve yakın "anne" olduğuna göre, bununla alâkalı açıklama ile mevzuya girebiliriz: Sosyolojik açıdan bakınca, cemiyetten cemiyete farklı sebep ve şartlara müstenid, değişik "anne"lere rastlamak mümkündür. Kur'an-ı Kerim'in bir kısım mühim emirlere ve teşriata menşe kıldığı "hakiki anne" ile örfen "anne" tesmiye edilen kadının belirtilmesi kaçınılmaz bir zarurettir. Kur'an'da her ikisi de zıharla ilgili olan

iki ayette ele alınmıştır. "İçinizde kadınlarını zıhar yapanlar (annelerine benzeterek haram sayanlar) bilsinler ki, karıları anneleri değildir. Anneleri, ancak, onları doğuranlardır" (Mücadele 2, Ahzab 4).[28]

Hakiki Baba:

Aynen anne gibi, baba da pek çok ciddi ve mühim Kur'anî hükümlerin sebebidir. Keza muhtelif cemiyetlerde mevcut olan hükmî "baba"larla "hakiki baba"ların tefrik edilmesi bu hükümler açısından ehemmiyet kazanmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, bu mevzuyu bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le alâkalı olarak ele almış ve vuzuha kavuşturmuştur: Hadis, tefsir, siyer gibi her çeşit İslamî kaynaklarda görüldüğü üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kölesi Zeyd İbnu Harise'yi: "Şahit olun, Zeyd benim oğlumdur, bana varis olacak, ben de ona varis olacağım" diyerek azad etmiş ve evladlık edinmişti. Bu vak'adan sonra Zeyd hep "Zeyd İbnu Muhammed" yani Muhammed'in oğlu Zeyd diye çağrılır olmuştu. Teferruatı, bizim mevzumuz açısından fazla ehemmiyet taşımayan bazı hadiseler ve bunları takip eden yanlış anlamalar üzerine, Cenab-ı Hak inzal buyurduğu bir ayetle durumu tavzih edip, yanlışlıkları önlemiştir: "Muhammed içinizden herhangi bir erkeğin babası değildir" (Ahzab 40).

Bu ayet, daha vazıh bir şekilde, Zeyd'le Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) arasında mevcut hükmî karabet sebebiyle Zeyd'in ve halkın Hz. Peygambere "baba" tabirini izafe etmelerinin, kan bağından gelen hakiki "baba-evlad" bağını tesis etmediğini açıklamış oldu. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine "baba" diye hitap edecek yaşta erkek çocuğu olmamıştır. Erkek olarak sadece Zeyd "baba" diye hitap etmiş, bu ayetle onun da "hükmî" babalıktan öte geçmediği belirtilmiştir. Bu kanunun başka vahiylerle daha da açıklığa kavuşturulacağını göreceğiz: [29]

Hakiki Evlad:

Yukardaki bahsi tamamlayan bir husus da "hakiki evlad"la "hükmî evlad" arasının tefrik edilmesiyle alâkalı vahiydir. Kur'an bu meseleye Ahzab suresinde temas ederek: (Allah) evladlıklarınızı da öz oğullarınız gibi saymanızı meşru kılmamıştır. Bunlar sizin dillerinize doladığınız boş sözlerinizdir. Allah gerçeği söylemiştir, doğru yola O eriştirir. Evladlıkları babalarına nisbet ederek çağırın, bu Allah katında daha doğrudur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, o takdirde onları dinde kardeşleriniz ve dostlarınız (mevaliniz) kabul edin" (Ahzab 4-5) buyurmuştur.

Rivayetler, bu ayet gelinceye kadar Zeyd İbnu Harise'ye Ashab'ın (radıyallahu anhüm) "Zeyd İbnu Muhammed" diye hitap ettiğini, bundan sonra, o tesmiyeden vazgeçildiğini belirtir. Ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak da bu tesmiye kaydedilir. Ebu Huzeyfe'nin mevlası Salim de aynen Zeyd (radıyallahu anhümâ)'in durumunda idi. Salim İbnu Ebi Huzeyfe diye çağırılıyor ve hakiki evlad muamelesi görüyordu. Yukardaki ayet inince, aile içerisine ihtilatı problem olmuş ve Ebu Huzeyfe'nin hanımı Sehle, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e başvurmuştur.

Görüldüğü üzere, vahiy evlatlıkların öz evlat tutulmalarını yasaklamakla kalmaz, onların nasıl isimlendirileceklerini de tesbit eder ki vahiyde yeralan bu ve diğer teferruat mevzunun taşıdığı ehemmiyeti ifade eder.

Aile ve akrabaların tarif ve tayini meselesinde anne, baba ve evladın kimler olduğu açıklık kazandıktan sonra bunlara bağlı olan diğerleri kendiliğinden anlaşılır.[30]

Kan Bağı Ve İman Bağı:

Akrabalık meselesinde Kur'an'ın nazar-ı dikkate arzettiği bir hususu daha belirtmede fayda var. Kur'an-ı Kerim'e göre, akrabalık bağının kamil manada gerçekleşmesi iman birliğine bağlıdır. Bu olmadığı takdirde arada gerçek akrabalık ve dostluk bağı teessüs etmez, mü'min kimse mü'min olmayan hakkında -oğlu veya babası bile olsa- Allah'tan mağfiret bile dileyemez.

Bu mevzuda Kur'an'da yer alan pek çok ayetten Hz. Nuh ve oğlu, Hz. İbrahim ve babası ile alâkalı olarak gelen birkaç ayeti hatırlatmak yeterlidir.

Hz. Nuh, oğlunun gemiye binmeyerek boğulanlar arasında kalması üzerine, karaya indikten sonra

"Ey Rabbim! Oğlum da benim ailemdendir. Senin va'din haktır..." diyerek mağfiretini talep eder. Ancak Cenab-ı Hak: Meâlen "O senin ehlinden sayılmaz, çünkü kötü bir iş işlemiştir, öyleyse bilmediğin şeyi benden isteme" cevabını verir (Hud 45-46) Keza babası için istiğfarda bulunan Hz. İbrahim de babasının "Allah' ın düşmanı olduğunu anlayınca ondan yüz çevirir".

Şu ayet, mü'minlere mutlak bir şekilde kâfirlerden dost edinmemeyi

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/17.

emreder: "Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp kafirleri dost edinmeyin. Allah'ın aleyhinize apaçık bir ferman vermesini mi istiyorsunuz?" (Nisa 144).

Şu gelecek ayet, kan yönüyle en yakın olanın bile "dost edinmeyin" yasağına girdiğini sarih olarak ifade eder: "Ey iman edenler! Babalarınızı, kardeşlerinizi, -küfrü imana tercih ediyorlarsa- dost edinmeyin. Sizden kim dost edinirse onlar zalimlerin ta kendileridir" (Tevbe 23).

Demek oluyor ki, inançlar ve dinî yaşayışlar birbirlerine zıd olunca kan yakınlığı fazla bir mana taşımıyor. Hz. Nuh'un inanmayan öz oğlunun O'nun ehlinden olmadığını ilan eden ayet-i kerimeye, hiçbir kan bağı olmayan Selman-ı Farisî'yi Ehl-i Beyt-i Nebevi'den sayan hadis-i şerifi ilave edebiliriz. Gerçek akrabalığın teşekkülü için kan bağının yetersizliği sebebiyle, İslam dini, -hısım ve akrabalık derecesi ne olursa olsun- farklı dine mensub olanların birbirlerine varis olmalarını yasaklamıştır. İslam'-da akrabalık telakkisinin, sosyolojik yönden kavranabilmesi için, yukarda kaydettiğimiz durumların ve mirasla ilgili bu kaydın bilinmesi gerekir. Mümin olmayanlara "mağfiret dileğinde" bulunmanın bile yasaklanması ile alâkalı örneği bizzat Hz. Peygamber'le ilgili olarak gelen ayetlerden kaydedeceğiz: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) meşhur münafık Abdullah İbnu Übey ölünce, çok samimi bir Müslüman olan oğlunun ricası üzerine, Hz. Ömer'in itirazına rağmen, gömleğini kefen olarak verip namazını kıldırmış ve Münafikun suresinin altıncı ayetine atıfta bulunarak "Allah onlar hakkında istiğfar edip etmemekte beni serbest bıraktı" diyerek istiğfar etmeye devam edeceğini ifade etmişti. Arkadan gelen vahiy: "Onlardan ölen kimsenin namazını sakın kılma, mezarının başında da durma" (Tebve 84) diyerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i şiddetle bundan menetti. Yeri gelmişken kaydedelim ki, fukaha, ehl-i zimmenin (gayr-i müslim vatandaş) meskenlerinin Müslümanların meskenlerinde, ilk bakışta tefrik edici bir alâmet taşıması şartını koşarken gerekçe olarak: "Dilencilere gelip, yanlışlıkla kapılarında durup mağfiret duasında bulunmasınlar" demişlerdir. [31]

دواد وبأ هجرخأ .[ُهَلْثِم ّاَّإ ُدوُل ْجَمْلا ِنا ّزلا ُحِكْنَي َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] .
□6556□ 6ـ نعو ىبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق:

5. (5665)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Celde ile cezalandırılmış zani kimse ancak kendisi gibi biriyle evlenebilir." [Ebu Davud, Nikah 5, (2052).] 32

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, alimlerimizin bir kısmı zahiri üzere anlayarak: "Kadının, zani olduğu ortaya çıkan bir erkekle evlenmesi haramdır" diye hükmetmiştir. Hadiste geçen meclud yani dövülmüşlük vasfı, çoğunluğa göre yapılan bir tavsiftir. Çünkü, kişi hakkında zina suçunun sübutu celde tatbikine yani dövülmesine bağlıdır. Zani muhsan olduğu takdirde recm cezası esas ise de, muhsan olmayana celde tatbik edilir. Hadiste muhsan olmayan zani kastedilmiş olmalıdır.

Alimler, yasağın erkek hakkında da cari olduğunu, ona da aynı şekilde zaniye bir kadınla evlenmenin haram kılınmış olduğunu belirtirler.

Hadis bu zahirî hükmü ile şu ayete muvafık düşmektedir. (Mealen): "Zina eden erkek, zina eden veya müşrik bir kadından başkasıyla evlenemez. Zina eden kadını da, zina eden veya müşrik bir erkekten başkası nikah altına alamaz. Böyle bir evlilik mü'minlere haram kılınmıştır" (Nur 3).

Ne var ki, alimlerimizin ekseriyeti, ayet ve hadisi zahiri ile anlamamış, başkaca te'villere tabi tutmuşlardır. Hadiste geçen "evlenmez" tabirini rağbet göstermez şeklinde anlamıştır. Bu durumda hadisin manası: "Celde tatbik edilen zani, kendisi gibi olan kadına rağbet duyar, ilgi gösterir, keza zaniye de kendisi gibi zani olan erkeğe rağbet gösterir, onunla evlenmek ister" olur. Yani ayet ve hadis, zani ve zaniyenin kendileri gibi olanlarla evlenmeyi arzu edeceklerini haber vermiş olmaktadır. Halbuki gerek ayet ve gerek hadis, zahiriyle, zani ve zaniyelerle evlenmeyi yasaklamaktadır, onların arzularını mücerred bir ihbar da kılmamaktadır. **2-** Münzirî mealini kaydettiğimiz ayetin anlaşılmasında ulemanın beş farklı görüş ileri sürdüğünü belirtir: **1)** Bir kısmı: "Ayet mensuhtur!" demiştir. Said İbnu'l-Müseyyeb bu görüştedir. Şafiî hazretleri de bu görüşü iltizam etmiştir. Bu ayeti, "Dullarınızı evlendirin" (Nur 32) ayetinin neshettiğini söylemişlerdir. "Çünkü derler, zaniye de eyâma'lmüslimîne (Müslümanların dullarına) dahildirler." Alimler, çoğunluk itibariyle bu manadan hareket ederek, "Kim bir kadınla zina yaparsa, o kimse bu kadınla evlenebilir, bir başkası da o kadınla evlenebilir" demiştir.

2) Bir kısım alimler: "Burada nikahın manası vaty (temas)dır. Öyleyse ayetten murad: "Zaninin fi'line ancak kendisi gibi bir zaniye veya bir müşrike rıza gösterir ve zinayı haram bilmeyerek onun istediği şeye iştirak eder" demiştir. Ayette geçen "Böyle bir evlilik mü'minlere haram kılınmıştır" ibaresi "Allah'ın emirlerine uyup nehiylerinden kaçan kamil manadaki mü'minler"i ifade eder" diye değerlendirilmiştir. **3)** Bir kısım alimler: "Celde uygulanan zani, celde uygulanan bir zaniye veya müşrike ile evlenir, keza zaniye de böyle bir zani ile evlenir" demiştir.

4) Bir kısım alimler: "Bu ayet, erkeğin zinadan kazandığından kendisine infak etmesi şartıyla evlendiği kadınla ilgilidir" demiştir. Bunlar ayetin böyle bir hadise ile ilgili olarak nazil olmasını kendilerine delil yaparlar. Nitekim Mersed İbnu Ebi'l-Mersed el-Ganevî, zina ile şöhret yapmış Anâk ile evlenmek için Resulullah'tan izin istediği vakit mezkur ayet nazil olmuş, Resulullah da bunun üzerine izin vermemiştir. **5)** [33] Bazılarına göre, ayet, zaniyenin iffetliye iffetlinin de zaniyeye nikahlanmasını haram kılmada âmmdır.

ÜÇÜNCÜ BAB

NİKÂHIN MANİLERİ

(İki fasıldır.)

*

BİRİNCİ FASIL

MÜEBBED HARAMLIK

مُكُتاَهَّمُأ ْمُكْيَلَع ْتَم ِهرُح :أ َرَق َّمُث ؛ٌعْبَس ِرْهِّصلا َنِم َو ،ٌعْبَس ِبَّسَنلا َنِم َمُرَح]
6555 1ـ نع نبا ساهبع ِ َر ِض َي هالّل ُ هنَع لاق:

. ةي]. هجرخأ يراخبلاŒI

1. (5666)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan nakledildiğine göre: "Nesebten yedi, sıhriyetten de yedi kişi haram edilmiştir" demiş ve şu ayeti okumuştur. (Mealen): "Size şu kadınları nikahlamak haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kızkardeşlerinizin kızları, sizi emzirmiş olan süt anneleriniz, süt kardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri, aranızdan zifaf geçmiş olan kadınlarınızdan doğan üvey kızlarınız. Eğer zifaf geçmemişse onların kızlarını nikahlamakta size günah yoktur. Öz oğullarınızın hanımlarını nikahlamanız ve iki kızkardeşi birden nikahınız altına almanız da size haram kılındı.." (Nisa 23). [Buharî, Nikah 24.]34

هَل ُّل ِحَي ُ َف اَهِب َلَخَدَف ًةأ َرْما َح ُكَن ٍلُج َر اَمُّيأ :#ِ هالّل ُلو ُس َر َلاَق]
6555 5ـ نعو َرْمَع و ُنب ُبْيَعُش نع هيبأ نع هدج هلاق:

ل ُخْدَي ْمَل ْوأ اَهِب َلَخَد اَهَّمُأ َحِكْنَي ْنأ ُه َل ُّل ِحَي ُ ُف ًةأ َرْما َح ُكَن ٍلُج َر].
اَمُّيأ َو ،اَهَتَنْبا ِحِكْنَيْلَف اَهِب َلَخَد ْنُكَي ْمَل ْنإ َو ،اَهِتَنْبا ُحاَكِن

. يذمرتلا هجرخأ

2. (5667)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir erkek bir kadınla nikah yapar ve temasta bulunursa, artık o kadının kızını nikahlaması ona helal olmaz. Eğer kadına temas etmemişse kızını nikahlayabilir. Bir erkek bir kadını nikahlarsa, kadına temas etmiş olsa da olmasa da kadının annesiyle artık nikahlanamaz." [Tirmizî, Nikah 25, (1117).] 35

إ ُةَنْبا ُم ُرْحَت ُ َو ِةَنْبا يف ِدْقَعْلا ِبلا ُءْط َوْلا ِمام َضْناِب ًّإ ِءاَسِهنلا ُتاَهَّمُا ُم
6555 5ـ نعو يلع َر ِض َي هالّل ُ هنَع لاق:]َ ُرْحَت

. ِبلاِدُخُّو لَع ِهُم“ا]. هجرخأ يذمرتلا

3. (5668)- Hz. Ali (radıyallahu anh) şöyle dediler: "Kadınların anneleri, kızla olan nikah akdine vaty (temas) inzimam etmedikçe haram olmaz. Anneye duhul (temas) olmadıkça da kız haram olmaz." (Hadisin kaynağı Teysir'de sehven Tirmizî olarak zikredilmiştir. Camiu'l-Usul'de Rezin'in ilavesi olduğu belirtilmiştir.] [36]

AÇIKLAMA:

Bu üç hadis, evlenilmesi ebedî şekilde haram kılınan kadınları beyan etmektedir. Birinci hadiste İbnu Abbas'ın neseben haram dedikleri "...kızkardeşin kızları"na kadar sayılanlardır. Sıhrdan haram diye saydıklarına da "sizi emzirmiş olan süt anneleriniz..." diye başlayıp "iki kızkardeşi birden nikahınız altına almanız da size haram kılındı..." ya kadar olan kısım girmektedir. Ancak, hadisin Taberani'de gelen bir veçhinde İbnu Abbas, bir önceki ayetin başında yer alan "Babalarınızın nikahlamış olduğu kadınlarla da evlenmeyin" ibaresini de okuyarak: "Bu da sıhrdır" der. Böylece iki rivayet birleştirilince haramların hepsi on beşe ulaşır. İbnu Abbas'ın bu rivayetinde süt emme yoluyla hasıl olan akrabalık da sıhriyetle ifade edilmektedir ki, bu caiz bir tesmiyedir.

Keza başkasının nikahlı hanımı da aynı şekilde, kişiye haramdır. Başkasının hanımı ve iki kızkardeşin bir nikahta birleşmesi hariç, bu sayılanların haramlığı ebedîdir.

Bu zikredilen haramlara şunlar da ilave edilmelidir:

* Dedenin mevtûesi (temas ettiği) ve bundan teselsülen yükselenler. * Annenin annesi ve bundan yükselenler.

* Babanın annesi de böyle.

* Oğulun kızı ve ondan inenler.

* Kızın kızı ve kızkardeşin kızının kızı.

* Oğlan kardeşin kızının kızı ve oğlan ve kızkardeşin oğlunun kızı. * Babanın halası, yükselse de.

* Annenin halası ve teyzesi, yükselse de.

* Babanın teyzesi de böyle.

---

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/20-22. [34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/23.

* Zevcenin büyükannesi, yükselse de,

* Üvey kızların kızları, inse de,

* Üvey oğlanın kızı da böyle.

* Oğulun oğlunun hanımı da böyle.

* Kızın oğlunun hanımı da böyle.

* Kadını, halası ve teyzesiyle bir nikahta birleştirmek. * 37 Nesebten haram olan, sütten de haramdır. Bu meselede istisnalar müteakiben açıklanacak.

.RADA' (SÜT EMME)

يذمرتلا هجرخأ .[بِسَّنلا َنِم َم َّرَح اَم ِعاَض هرلا َن ِم َم َّرَح َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نع ـ1 □6555□

.

1. (5669)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Aziz ve Celil olan Allah, nesebten haram ettiğini sütten de haram etti." [Tirmizî, Rada 1, (1146).]38

AÇIKLAMA:

1- Radâ' (reza' diye de okunduğu vardır): Süt çocuğunun (radî'in) mahsus bir vakitte bir insanın memesinden süt emmesi ve bunun mideye inmesidir. Cumhura göre, süt emme devresi içerisinde emmişse, eline az da olsa çok da olsa bazı haramlar getirir. İmam Şafii "Haramların tahakkuku için en az beş emme gerekir" demiştir. Emme müddeti Ebu Hanife'ye göre otuz aydır. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed emme müddeti için "iki yıldır" demiştir. Şafii ve Ahmed İbnu Hanbel ve diğerlerinin görüşü de böyledir. "Emmenin, haramı sağlayan emme olması için, Hanefîlere göre sütü, çocuğun memeden ağzıyla alması şart değildir. **Kadının sütü bir kaba sağıldıktan sonra biberona katılarak veya bardağa konularak içirilse veya memeden sıkılarak damlatılsa, ağız veya burun yoluyla mideye ulaşsa, hepsi sayılır. Suya, ilaca veya hayvan sütüne katılmış olan kadın sütü hakkında galibiyete itibar olunur, galib veya müsavi olursa onunla "emme" sabit olur. Taam ile karıştırılmış olan kadın sütü galib ve pişirilmemiş dahi olsa bununla "emme"**

tahakkuk etmez." Kadının sütü peynir, yoğurt, ayran yapılarak çocuğa verilse, yine emme hasıl olmaz. Şafiîlere göre, emmenin tahakkuku için kadın hayatta olmalı, süt en az beş ayrı seferde olmalı -her seferde az veya çok farketmez- Şafiîler, "Beş ayrı seferde olunca, kadının sütü peynir, kaymak, mahlut her ne surette olursa olsun çocuğun midesine geçince "emme" tahakkuk eder" derler. 2- Kurtubî, hadisin, "Süt emme ile doğan haramın, süt emen (radî) süt emziren (murdia) ve kocası arasında intişar ettiğine" delil olduğunu söyler. Buna göre: "Süt emene, süt emziren kadın haram olur. Çünkü annesi olmuştur. Sütannenin annesi de haram olur; çünkü o da büyükannedir ve böyle gider... Sütannenin kızkardeşi haramdır; çünkü teyze olmuştur, kızı da haramdır; çünkü kızkardeşi olmuştur. Kızın kızı da haramdır; çünkü kızkardeşinin kızı olmuştur. Kadının kocasının (başka hanımdan) kızı da haramdır; çünkü bu da kızkardeşi sayılır; kızının kızı -ve böyle inenler- haramdır; çünkü kızkardeşinin kızıdırlar. Kocanın annesi -ve böyle çıkanlar- da haramdır; çünkü babaannesidirler; kocanın kızkardeşi de haramdır; çünkü halasıdır. Tahrim (haramlık), süt akrabadan başkasına geçmez. Dolayısıyla süt emmekten hasıl olan kızkardeşi, emenin kardeşine kızkardeş olmaz, babasına da kız olmaz, çünkü aralarında emme yoktur. Emmeden haramlık doğmasının hikmeti şudur: "Tahrimin sebebi kadın ve erkekten ayrılmış olan şeyi -ki bu süttür- çocuk gıda olarak alınca, bu onun vücudunda, diğer ikisinin cüzlerinden alınma bir cüz olur. Böylece, tahrim üçünün arasında intişar eder, çocuğun yakınlarına sirayet etmez. Çünkü onlarla sütanne ve sütbaba arasında ne bir neseb ne de bir sebep vardır."

3- Alimler: "Nesebten haram olan sütten de haram olur" şeklinde âmm olan hükümden, nesebte mutlak olarak haram olan dört kadını, süt emmede bazı hallerde istisna ederler.

1) Oğlan kardeşin annesi nesebte haramdır; çünkü ya annedir, ya da babanın hanımıdır. Süt emmede ise bazı durumlarda yabancı olur, kadını kardeş emer de, onun kardeşine haram olmaz. **2)** Torunun annesi nesebte haramdır; çünkü o, ya kızıdır ya da oğulun hanımıdır; süt emmede ise, bazan yabancı olabilir. Böylece torun emer fakat kadın dedeye haram olmayabilir. **3)** Çocuğun büyükannesi nesebte haramdır. Çünkü o, ya annedir, yahut da zevcenin annesidir. Süt emmede ise, bazan yabancı olabilir, çocuğu emzirmiştir, çocuğun babasına onunla evlenmek caiz olur. **4)** Çocuğun kızkardeşi nesebte haramdır, çünkü o ya kızdır, yahut üvey kızdır, süt emmede ise, bu bazan yabancı olabilir. Böylece çocuk emer, fakat babaya haram olmaz.

Bir grup ulema bu dört istisnadan başka bir şey zikretmemiştir.

Nevevî der ki: "Ümmet, emen çocukla emziren kadın arasında "emme haramlığı" hasıl olduğunda icma etmiştir. Çocuk artık nikahı ebediyen haram olan oğlu olmuştur. Süt emenin kadına nazarı (bakması), kadınla halveti (başbaşa yalnız kalmaları), beraber yolculuk yapmaları helal olmuştur. Ancak, aralarında her yönden annelik ahkâmı terettüp etmez: Birbirlerine varis olamazlar, bunlardan hiçbirine diğerinin nafakası vacib olmaz, kadın lehine yapacağı şehadet reddedilmez, kadına bedel diyet alınmaz, çocuğu öldürdüğü takdirde kadın üzerinden kısas düşmez. Bu hükümlerde her ikisi de birbirine karşı yabancı gibidirler. 39

هَل ُنَذآ َ ِ هاللّ َو : ُتْلُق . ُباَج ِحْلا َل ِزْنُأ اَم َدْعَب ِسْيَعُقْلا ِبأ ُوخأ ُحَلْفأ َّنلَع□
َنَذأَتْسِا] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □6555□

هاللّ ُلوُس َر َّىلَع َلَخَدَف .ِسْيَعُقْلا ِبأ ُةأ َرْما يِنْتَعَض ْرأ ْنِكل َو ،ِبنَعَض ْرأ َوُه□
َسْيَل ِسْيَعُقْلا اَبأ ُهاَخأ َّنِاَف # ِ هاللّ َلوُس َر َنِذأْتْسا ىهتَح َنِيَنذأَت ْنأ ِكَعَنَم اَم َو :#
ُّيِبَّنلا َلاَقَف .َكَنِذأَتْسا ىهتَح َنَذآ ْنأ ُتْيَبأَف َنَذأَتْسا ِسْيَعُقْلا ِبأ اَخأ َحَلْفأ َّنِا ِ، هاللّ
َلوُس َر اَي :ُتْلُقَف ،# .ِكُني ِمَي ْتَب ِرَت ،ِكُّمَع ُهَّنِاَف ُهَل ِنَذْئا :َلاَقَف .ُهتأ َرْما
يِنْتَعَض ْرأ ْنِكل َو ،يِنَعَض ْرأ َوُه َسْيَل َلُج َّرلا َّنِا ! ِهاللّ َلوُس َر اَي :ُتْلُق ؟ِكَّمَع

ةتسلا هجرخأ .[ِبَسَّنلا َنِم َنوُم ِهَرَحُت اَم ِةَعاَض ِهرلا َنِم اوُم ِهَرَح ُلوُقَت .
ُةَشِئاَع ْتَناَك ِكِلذِلَف

2. (5670)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor "Ebu'l-Kuays'ın kardeşi Eflah, örtünmeyi emreden ayet indikten sonra yanıma girmek için izin istedi. Ben: "Allah'a yemin olsun, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan izin istemedikçe ben ona izni vermeyeceğim! Çünkü onun kardeşi Ebu'l-Kuays beni emziren kimse değildir, beni Ebu'l-Kuays'ın hanımı emzirdi! " dedim. Derken yanıma Aleyhissalâtu vesselâm girdiler.

"Ey Allah'ın Resulü dedim, Ebu'l-Kuays'ın kardeşi Eflah yanıma girmek için izin istedi. Ben sizden sormadıkça izin vermekten imtina ettim!" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Amcana izin vermekten seni alıkoyan sebep ne?" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! dedim. Beni emziren erkek değil. Beni onun hanımı emzirdi" dedim. Resulullah yine: "Sen onun girmesine izin ver. Zira o senin amcandır, Allah iyiliğini versin" buyurdular. (Urve devamla der ki): "İşe bu sebeple Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Neseb sebebiyle haram kıldıklarınızı emme sebebiyle de haram kılın!" derdi." [Buharî, Humus 4, Şehadat 7, Nikah 20, Müslim, Rada 2, (1444); Muvatta, Rada 2, (2, 601, 602); Tirmizî, Rada 1, (1147); Ebu Davud, Nikah 40 7, (2055);

Nesâî, Nikah 49, (6, 99).]

AÇIKLAMA:

1- **Hadis, süt kardeşliği yoluyla teessüs eden akrabalık bağlarının neseb yoluyla mevcut olan akrabalık bağlarının hasıl ettiği evlenme haramlarını aynen hasıl ettiğini belirtmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, emme yoluyla hasıl olan süt amcanın, normal amca gibi evlenme yasağı çerçevesine girdiğini zikretmektedir.**

2- Hadiste zikri geçen Eflah hakkında ihtilaf edilmiştir: İbnu Ebi'l-Kuays mı, Ebu'l-Kuays'ın kardeşi mi? Umumiyetle Ebu'l-Kuays'ın kardeşi olduğu kabul edilmiştir.

Bazı alimler, Hz. Aişe'nin iki tane süt amcası olduğunu söylemiştir; biri, babası Hz. Ebu Bekr'in süt kardeşi Ebu'l-Kuays'tır, bu zat Hz. Aişe' nin süt babasıdır da, Eflah da süt amcasıdır.

3- Hadiste geçen كُنيِمَي وْاَ كاَدَي تهب رَت□ tabiri lügat olarak "Ellerin, yahut sağ elin toprağa bulansın" demektir. Ancak kullanma durumu, zahir manasına göre değildir. Bizim "Allah iyiliğini versin" tabirimize denk bir kullanışa sahiptir. 41

مَعَن : ُتْلُق ؟ْنَش ْمُكَدْنِع َو : َلاَقف ؟اَنُعَدت َو ِشْي رُق يف ُقوُتَت َكَلاَم ِ هاللّ□ .
َلوُس َر اَي ُتْلُق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ5 □6551□

هيف ةبغرلاو ئشلا ىلا ليملا « ُقوَّتلا».يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ِةَعاَض َّرلا َنِم .
ي ِخأ ُةَنْبا اَهَّنإ يِل ُّل ِحَت َ اَهَّنإ : َلاَق . َة َزْمَح ُتْنِب

3. (5671)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Siz niye bizi bırakıp da Kureyş'e rağbet gösteriyorsunuz?" demiştim. Bana: "Yanınızda rağbet göstereceğim bir (kadın) var mı?" dedi. Ben:

"Elbette Hamza'nın kızı var!" dedim. Bunun üzerine:

"O bana helal olmaz. Çünkü o, benim süt kardeşimin kızıdır" buyurdular." [Müslim, Rada 11, (1446); Nesâî, Nikah 50, (6 , 99).] 42

بَضَغْلا ُتْيأ َرَف ،هْيَلَع َكِلذ َّدَتْشاَف . ُدِعاَق ُلُج َر ِبْدنع َو # ِ هاللّ ُلوُس َر هيل َع□

لَخَد] : تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □6555ـ َنِم ُةَعاَض ّرلا اَمَّنإَف ُةَعاَض ّرلا َنِم ّنُكناوَخإ ْنَم َن ْرُظْنا : َلاَقَف .ِةَعاَض ّرلا َنِم ي ِخأ ُهَّنإِ هاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف .ِهِهْج َو يف

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِةَعا َجَمْلا .

4. (5672)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Yanımda oturan bir erkek olduğu halde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) odama girdi. Bu hal, ona bir hayli ağır geldi [ve rengi değişti], öfkesini yüzünden okudum. Bunun üzerine: "Ey Allah'ın Resulü! Bu benim süt kardeşimdir!" dedim.

"Siz kadınlar süt kardeşlerinizi iyi düşünün! Çünkü süt kardeşliği, açlıktan dolayı hasıl olur!" buyurdular." [Buharî, Nikah 21, Şehadat 1; Müslim, Rada 32, (1455); Ebu Davud, Nikah 9, (2058); Nesâî, Nikah 51, (6, 102).][43]

AÇIKLAMA:

İslam açısından süt kardeşliği mühim bir husustur. Bir kısım haramları helal kıldığı gibi, diğer bir kısım helalleri de haram kılmaktadır. Bu sebepleResulullah kadınların süt kardeşlerini iyi tanımalarını emretmektedir. Emme, süt kardeşliğini sağlayacak bir emme midir, hangi yaşta bu emme vukua gelmiştir vs. Çünkü yaş haddini aşınca araya giren emmeden süt kardeşliği hasıl olmaz. Bu hadisi Hattâbi şöyle açıklar: "Manası: Haramlık hasıl olan süt emme, küçüklükte olan emmedir. Radî (süt emen), gücünü sütten alan ve açlığını onunla gideren çocuktur. Açlığını sütle gidermeyip, ekmek ve etle veya bunlar manasında bir şeyle doyan bir çocuğun emmesinden haramlık hasıl olmaz. Alimler, emme müddetini tesbitte ihtilaf etmiştir. Bir kısmı iki yıl demiştir, Süfyan-ı Sevrî, Evzai, Şafii, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Rahuye bunlardandır. Delil olarak "Anneler çocuklarını iki tam yıl boyunca emzirirler, bu hüküm emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir" (Bakara 233) ayetine dayanırlar. Ve "Ayet delalet eder ki, iki yıl müddeti dolunca hükmü de sona erer, müddet dolduktan sonar gelen zamana itibar edilmez" derler.

Farklı görüş sahibi olan Ebu Hanife: "İki yıl ve altı aydır" demiştir. Ancak iki talebesi İmam Muhammed ve Ebu Yusuf kendisine muhalefet eder. Züfer İbnu'l-Hüzeyl ise: "Üç yıldır" der. İmam Malik'ten rivayete göre, iki yılı taşan müddet azsa onu da iki yıla dahil etmiştir."[44]

يراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِناَتَّصَمْلا َو ُةَّصَمْلا ُم ِهرَحُت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر .
□6555□ 6ـ اهنعو َر ِض َي هاللّ ُ اهنَع تلاق :[لاَق َ

5. (5673)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir veya iki emme ile (süt kardeşliği) haramlığı hasıl olmaz." [Müslim, Rada 17, (1450); Tirmizî, Rada 3, (1150); Ebu Davud, Nikah 19, (2063); Nesâî, Nikah 51, (6, 201).][45]

AÇIKLAMA:

Bu sonuncu hadis ne miktar emmenin süt haramlığı getireceğini belirtmektedir. Hadiste bir emme tabiri, çocuğun, anne memesinden bir somurma ile çektiği sütü ifade eder. Değilse, bir emiş sırasında doyuncaya kadar emdiklerini anlamayacağız. Aksi takdirde, cumhura göre, hadis "bir veya iki yudum"u kastederken, bir veya iki doyumu anlamış oluruz ki bu yanlış olur.

Ancak Nevevî'nin belirttiği üzere haramı sabit kılan emme miktarında ihtilaf edilmiştir. * Bir kısım alimler: "Beş ayrı emmeden aşağı olursa haram sabit olmaz" demiştir. Hz. Aişe, İmam Şafii ve ashabı böyle hükmetmiştir.

* Cumhur-u ulema: "Tek emme ile de haram sabit olur" demiştir. İbnu Mes'ud, İbnu Ömer, İbnu Abbas, Tavus, İbnu'l-Müseyyeb, Hasan Basrî, Mekhul, Zührî, Katâde, Hammad, Malik Evzaî, Sevrî, Ebu Hanife radıyallahu anhüm ecmain bu görüştedir.

* Ashab ve sonrakilerden bir kısım alimler: "Mideye inen herşey, az da olsa çok da olsa haramı sabit kılar" demiştir.

İleri sürülen bütün görüşler, Aleyhissalâtu vesselâm'dan yapılan bir rivayete veya Kur'an'dan çıkarılan bir yoruma dayanır.[46]

دوُعْسَم َنْبا َو ًاهيِلَع َّنأ اَنَث َّدَح ًاحْي َرُش َّنإ َبَتَكَف .ِعاَض َّرلا ِنَع ُهُلأْسأ□
ِهِعْخَّنلا َميِها َرْبإ نلا ُتْبَتَك :[لاق ُةَداَتَق نعو ـ5 □6555ـ اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر
َةَشِئاَع َّنإ : َلاَق َّب ِراَحُمْلا ِءاَثْعَّشلا اَبأ َّنإ َو ،ُه ُريِثَك َو ُهُليِلَق ِعاَض َّرلا َنِم ُم
ِهرَحُي :ِن َوُقَي اَناَك امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر

---

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/28. [42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/29. [43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/29.

يئاسنلا هجرخأ .[ِناَتَفْطَخْلا َو ُةَفْطَخْلا ُم ِهرَحُت َ :َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ .
ْتَثَّدَح

6. (5674)- Katâde anlatıyor: "İbrahim en-Nehai'ye yazarak emme (rada') hakkında sordum. Bana: "Şureyh bize Hz. Ali ve İbnu Mes'ud radıyallahu anhüm'un, "Emmenin azı da çoğu da haramı sabit kılar" dediklerini yazdı." Ebu'ş-Şa'şa el-Muharibî ise: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den: "Resulullah'ın: "Bir iki emme harama sebep olmaz" dediğini rivayet etmiştir" dedi." [Nesâî, Nikah 51, (6, 102).] 47

□□[نُهَخَسَن َّمُث ،َنْم ِهرَحُي ٍتاَموُلْعَم ٍتاَعَض َر ُرْشَع ِناَرُقْلا َنِم َل َزَن اَميِف َناَك
□6556 □ 5ـ ةشئاع نعو َر ِض َي هاللّ ُ اهنَع تلاق:

يراخبلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِناَرُقْلا َنِم ُأ َرْقُي اَميِف َّنُه َو # ُّيِبَّنلا َيِهف ُوُتَف . .
ٍتاَموُلْعَم ِسْمَخِب

7. (5675)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Kur'an olarak inenler meyanında "Malum on emme ile haram sabit olur" ayeti de vardı. Sonra (Rab Teala) onları, malum beş emme ile neshetti. Bu (beş emme) ayetleri, Kur'an'ın okunan ayetleri arasında iken Aleyhissalâtu vesselâm vefat etti." [Müslim, Rada 24, (1452); Muvatta, Rada 17, (2, 608); Ebu Davud, Nikah 11, (2062); Tirmizî, Rada 3, (1150); Nesaî, Nikah 51, (6, 100).] 48

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe'nin bu rivayetine göre, süt emme ile ilgili ilk gelen vahiy, haramları sabit kılan emmeyi en az on emme ile tesbit etmiştir. Buna göre daha az sayıdaki emme ile emilmiş olan sütle haram sübut bulmaz. Bu hüküm, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatına yakın gelen bir ayetle neshedilmiştir. Bu yeni ayet haramın sübutu için beş emmenin kafi geleceğini bildirmiştir. Şu halde ayetlerin bilahare tilaveti neshedilmiş fakat hükmü baki kalmıştır. İşte bu sonuncu nesih, Resulullah'ın vefatına öylesine yakın bir tarihte olmuş ki, Ashab'tan bir kısmı henüz duymamış ve Kur'an ayeti olarak okumaya devam etmiştir. Sonradan, bunun neshedildiğini herkes duymuş ve onu okumaktan vazgeçmişlerdir. Nevevî bu vesile ile Kur'an'da neshin üç çeşit olduğunu açıklar: **1)** Hükmü de tilaveti de neshedilen (ayet)... Sadedinde olduğumuz "on emme" meselesi buna örnektir. İlgili vahyin metni de hükmü de kaldırılmıştır.

2) Tilaveti neshedilmekle beraber hükmü devam eden (ayet).... Bunun örneği "beş emme" ile ilgili vahiydir. Bir metin olarak neshedilip

Kur'an'dan çıkarılmış ise de hükmü bakidir. (İmam Şafii hazretleri emme meselesinde bu rivayeti esas almıştır.) Keza zina eden yaşlılara recmi emreden ayet de buna örnek gösterilmiştir. Kur'an'da metni yok ise de hükmü bakidir.

3) Hükmü neshedildiği halde tilaveti baki kalan (ayet). Bu çeşit nesh, miktarca öncekilerden çoktur. Bunun bir örneği "Sizden vefat edip de arkalarında hanımlarını bırakanlar, hanımlarının evlerinden çıkarılmamasını veya bir yıllık ihtiyaçlarını vasiyet etsinler" (Bakara 240) ayetidir. Bu açıklamayı yapan İmam Nevevî'nin Şafiî mezhebine mensup olduğunu unutmayalım. Hz. Aişe, Abdullah İbnu Zübeyr, Atâ, Tavus -bir rivayette Ahmed- gibi bir kısım ulema tahrim getiren emmenin beş kere olmasına hükmetmiştir. İshak, Ebu Ubeyde, Ebu Sevr, İbnu'l-Münzir, Davud-u Zahiri ve tabileri, -keza bir rivayette Ahmed - bu üç emmenin tahrim için gerekli olduğuna hükmetmişlerdir.

[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/30-31.

Ebu Hanife, İmam Malik, Sevrî, Evzai, Leys gibi bir kısım ulema da: "Tahrim için az ve çok birdir" diye hükmetmiştir. Ahmed İbn-i Hanbel'den meşhur olan kavl de budur. Bu sonuncular, مُكَنْعَض ْرَا يِتَّلا ُمُكُتاَهَّمُاو□ ayetinin âmm olan hükmünü ve hadislerde gelen âmm rivayetleri esas almışlardır. Cumhuru temsil eden bu görüş, rivayetlerin ihtilaf etmesi sebebiyle, "emme" denebilen asgarî miktarın esas alınmasının ihtiyata muvafık olacağını söylerler. Bu sebeple, haram tesbit edilen asgarî emme miktarını, mideye inen az miktardaki süt olarak tarif etmişlerdir. 49

كلام هجرخأ .[ُم ِهرَحُي َوُهَف ًةَد ِحا َو ًةَّصَم َناَك ْنإ َو ِنْيَل ْوَحلا يف َناَك اَم] : .
لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □6555□

8. (5676)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "İki yıl içerisindeki emme tek bir emmeden ibaret olsa bu, (evlenmeyi) haram kılar." [Muvatta, Radâ 4, (2, 602).] 50

AÇIKLAMA:

Bu hadis, 5673 numaralı hadiste kaydedilen Hz. Aişe rivayetine muhalif de olsa, cumhur-u ulemanın amelde bunu esas aldığını belirttik. Hz. Ali, İbnu Mes'ud, İbnu Ömer, Malik, Ebu Hanife, Evzai

Sevri, -meşhur kavlinde- Ahmed hep bu hadisi esas almışlardır. Ayetten delillerini de daha önce kaydettik. Bu hadisin, daha önce zikri geçen ve evlenmeyi haram kılan emmenin on -ve beş emme- olduğunu beyan eden hükümlerin neshinden sonra vürud etmiş olabileceği belirtilmiştir. Dinimizin bu meselede de tedricî bir yol takip ettiği anlaşılmaktadır.[51]

رَمُع ىلا ٌلُج َر َءاَج :َلاَقَف .ِريِبَكْلا ِةَعاَض َر ْنَع امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع نْبِا ٌلُج□
َر َلأَس] :لاق ٍراَنِيد نب ِ هاللّدبع نعو ـ5 □6555ـ َي ِض َر ُرَمُع ُهَل َلاَقَف
اَهُتْعَض ْرأ ِ هاللّ َو ْدَقَف ، َكَن َوُد :يِل ْتَلاَق َّمُث .اَهْتَعَض ْرأَف يِتأ َرْمِا اَهُؤَطأ.
ُةَديِل َو يِل ْتَناَك :َلاَقَف هنَع ُ هاللّ َي ِض َر

كلام هجرخأ .[ِرَغ ِهصلا يِف ُةَعاَض َّرلا اَمَّنإف ، َكَتَي ِراَج ِتْئا َو اَهع ِج ْوأ .
هنَع ُ هاللّ:

9. (5677)- Abdullah İbnu Dinar anlatıyor: "Bir adam İbnu Ömer(radıyallahu anhümâ)'e büyüğün emmesinden sormuştu. Şu cevabı verdi: "Bir adam Ömer (radıyallahu anh)'e gelip: "Benim, kendisine temasta bulunduğum bir cariyem vardı. Hanımım bunu önlemeye azmetti ve cariyeyi emzirdi ve bana da: "Sakın ha! Vallahi ben cariyeni emzirdim!" dedi. (Şimdi ne yapmalıyım?" diye) sordu. Babam Ömer ona şöyle cevap verdi: "Hanımını çatlat: Git cariyene temasta bulun. Çünkü (harama sebep olan) emme küçüklükte olan emmedir." [Muvatta, Rada 13, (2, 606).][52]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de açıklandığı üzere, evlenme yasağı getiren emme iki yaş içerisinde olan emmedir. Bu müddet hususunda sınırı en geniş tutan İmam Âzam Ebu Hanife rahimehullah bunu "otuz ay" olarak belirlemiştir. Öyleyse bu hududu taşan bir kimsenin emmesi, harama sebep olan emme değildir. Hz. Ömer "Git cariyene temasta bulun, hanımını çatlat!..." diye latifemsi bir cevapta bulunmuştur. "Çatlat!" diye tercüme ettiğimiz kelime "canını sık", "eleme boğ" diye tercümeye daha uygunsa da, siyak itibariyle çatlat tercümesini daha muvafık bulduk.

2-[53] Yaşlının emmesi meselesinde, hadislerde gelen bazı teferruatı müteakip rivayette kaydedeceğiz.

بَهَذَف ًانَبل يِتأ َرْما ِيْدَث ْنِم ُتْصَصَم يِهنِإ :َلاَقَف هنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم اَبأ ٌلُج□

َلاَقَف : اَم ُلوُقَت َتْنأ ؟ َلاَقف : َ ـ6555□ 15ـ نعو ىيْحَي ُنب ٍديِعَس لاق: [سَأَل رَ
سوُم َ: َأر اَها اَّإ ْقَد ُرَح تَم َكْيَلَع. َلاَقَف ُنْبا ُدوُعْسَم ٍ: اُنْظُر اَم تَفْتُن ِهِب َّرلا ُجِل؟
وُبأ َلاقف .يِنْطَب يف

دواد وبأو كلام هجرخأ .] ْمُك ِرُهْأ َنْيَب ُرْبَحلا اَذه َماَد اَم ٍءْيَش ْنَع يِنوُلأْسَت : َ.
سوُم وُبأ َلاقف .ِنْيَل ْوَحلا ِيف َناَك اَم اَّإ َةَعاَض َر

10. (5678)- Yahya İbnu Said anlatıyor: "Bir adam gelerek Ebu Musa (radıyallahu anh) hazretlerine şöyle bir soru sordu: "Ben hanımımın memesinden bir miktar süt emdim ve bu mideme kadar ulaştı. (Hanım bana haram mı oldu?)" Ebu Musa: "Ben hanımının sana haram olmasından başka bir şey görmüyorum!" dedi. Orada İbnu Mes'ud da vardır. Araya girip: "Adama verdiğin fetvaya bak!" dedi. O da:

49 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/32-33. 50 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/33. 51 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/33.

"Pekiyi, sen ne diyorsun?" dedi. İbnu Mes'ud:

"İki yaş içerisinde olan emme için haram vardır!" buyurdu. Bunun üzerine Ebu Musa (radıyallahu anh): "Şu alim, aranızda olduğu müddetçe bana bir şey sormayın!" dedi." [Muvatta, Rada 14, (2, 607); Ebu Davud, Nikah 213, (2059, 2060).] 54

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Hz. Ebu Musa el-Eş'ari şu ayetin zahirini esas alarak, soruyu soran adamın, sütünü emmiş olduğu hanımının kendisine haram olduğunu zannetmiştir: "Size şu kadınları nikahlamak haram kılındı: Sizi emzirmiş olan süt anneleriniz.." (Nisa 23). Ancak alim olan İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) mevzuya giren bir başka ayeti hatırlayarak Ebu Musa'ya bu hükmü teemmül etmesini söyler. Bunun dayandığı ayet "Anneler çocuklarını tam iki yıl boyunca emzirirler. Bu hüküm, emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir" (Bakara 233). Ayette, emme müddetinin iki yıl ile sınırlandırılmış olması, iki yılın hükmünü, bu ikiden sonrasının hükmünden farklı kılmaktadır. Böylece büyüğün emmesi küçüğün emmesinden ayrı tutulmuştur. **2-** Büyüğün emmesi ile nikah haramı hasıl olmayacağı hususunda ulema icma etmiş ise de, bunun da harama sebep olacağını ifade eden rivayet de mevcuttur: Muvatta'nın bir rivayetine göre, daha önce kaydettiğimiz oğullukların hakiki oğul gibi sayılmayacağını belirten ayet (Ahzab 5) nazil olduğu zaman, bundan önce edindikleri evlada öz evlad muamelesi yapanlar sıkıntıya düşer. Bunlardan Ebu Huzeyfe'nin oğulluğu Salim var. Bunun Muvatta'da gelen kıssasını aynen takip edelim: "...Ebu Huzeyfe'nin hanımı Sehle Bintu Süheyl, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Biz Salim'i oğlumuz biliyorduk. Başım ve göğsüm açıkken o benim yanıma rahat girip çıkıyordu. Zaten bizim tek evimiz var, başka bir evimiz de yok. Onun hakkında ne dersiniz?" diye sorar. Resulullah: "Onu beş kere emzir. Süt sebebiyle o size haram olur!" diye cevap verir. Böylece kadın onu süt evladı bilirdi. Bu fetvayı Nebevîyi Hz. Aişe de, yanına girmesini arzu ettiği erkekler hakkında uyguladı. O, kızkardeşi Ümmü Gülsüm Bintu Ebi Bekr'e ve oğlan kardeşinin kızlarına da, erkeklerden yanına girmesini arzu ettiklerine sütlerinden emzirmelerini emrederdi. Ancak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer zevceleri, bir emzirme yoluyla herhangi bir kimsenin yanlarına girmesine mümanaat gösterdiler ve: "Hayır! Vallahi biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Sehle Bintu Süheyl'e verdiği ruhsatın, sırf Salim'in emzirilmesi için Resulullah'ın hususi bir ruhsatı olduğu kanaatindeyiz! (Aynı usulü Salim'den başkasının tatbik etmesi helal değildir.) Vallahi, bu emzirme suretiyle yanımıza hiç kimse giremez!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri, büyüklerin emzirilmesi meselesinde bu kanaatte idiler. Görüldüğü üzere Resulullah'ın, Salim için verdiği emzirme cevazı var. Ümmühatu'l-Mü'minîn'den Hz. Aişe dışındakiler bu cevazın, sırf Salim'e mahsus bir ruhsat olduğu inancındadır. Bu sebeple hiç biri bununla amel etmemiştir. Hz. Aişe ise onu kendisi ve başkaları için de bir ruhsat bilmiş ve uygulamıştır. Bu meselede ulema da Hz. Aişe gibi düşünmemiş, diğer Ümmühatu'l-Mü'minîn gibi hareket etmiştir. Büyüklerin emzirilmesi süt kardeşliği te'sis etmez, nikahlanma haramlığı getirmez. **3-** Büyüğün kadını emmesi veya kadının büyük bir kimseyi emzirmesinin nasıl olacağına gelince, İbnu Abdilber bunu: "Sütün sağıldıktan sonra içirilmesi" diye açıklar. "Ulemadan hiçbiri kadının memesini erkeğe vermesini caiz görmemiştir" der. Kadı İyaz: "Sehle, sütünü sağmış, Salim de bunu, Sehle'nin memesine dokunmadan içmiş olmalıdır... Çünkü memeye bakması da, herhangi bir uzvuna değmesi de caiz değildir" der. İbnu Sa'd'ın Vakidî'den kaydettiği bir rivayete göre, "Sehle, sütünden bir kaba bir emişlik sağardı. Salim de onu her gün içerdi. Bu beş gün devam etti. Bundan sonra Salim, Sehle'nin yanına başı açık olduğu halde girerdi. Bu, Sehle için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir ruhsatı idi.

Zürkâni'nin bazı ulemadan kaydına göre, bu ruhsatla Hz. Aişe'den başka hiçkimse amel edilebileceğini söylememiş, bilakis, selef ve halef uleması, büyüğün emzirilmesiyle nikah haramının hasıl olmayacağı hususunda icma etmiştir. İhtilaf, görüldüğü üzere, bidayete aittir, sonradan hilaf kalkmış, tam bir icma husule gelmiştir.[55]

ناَك َو ،يْدَّثلا يف َءاَعْم‘ا َقَتَف اَم َّإ ِعاَض هرلا َنِم ُم ِهرَحُي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَمَلس ُّمُأ نعو ـ11 6555

. قَبْل َلاِفْطَام .[أخرجه الترمذي

11. (5679)- Ümmü Seleme, (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Evlenmeyi haram kılan emme, çocuk memede iken, barsağı yoracak kadar olan emmedir. Bu da, sütten kesmenin şer'î müddetinden önce olmalıdır." [Tirmizî, Rada 5, (1152).] [56]

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/34-35.

AÇIKLAMA:

Bu hadiste harama sebep olacak emmenin şartları belirtilmektedir: * Çocuk memede olmalıdır. Yani, Kur'an'ın belirlediği süt emme müddeti içerisinde, Bu da doğumdan itibaren iki yıldır. Ebu Hanife'nin altı aylık da ihtiyat payı koyarak bu müddeti otuz ay olarak tesbit ettiğini daha önce zikretmiştik.

* Miktar olarak, yemeğin yerini tutabilecek, karındaki gıda mahallini yorabilecek miktarda olmalıdır. Bazı alimlerimizce tek bir emmenin dahi bu manayı tahakkuk ettireceğine hükmedildiğini daha önce belirtmiştik. Hanefîlere göre mideye inen az miktardaki süt dahi haram getiren bir emme olur. [57]

تْعَض ْرأ يِهنإ : ْتَلاَقف ٌةأرْما ُهْتَتأف ؛ٍزي ِزَع ِنْبا ِباَهإ ِيب‘ ًاتْنِب َج َّو َزَت ُهَّنأ]
هنَع ُهاللّ َي ِض َر ث ِراَحْلا ُنْب ُةَبْقُع نعو ـ15 6555ـ َفْيَك :# َلاَقف
:ةَن يِدَمْلاِب # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا َبِك َرَف ،يِنِت ْرَبْخأ ُ َو يِنِتْعَض ْرأ ِكَّنأ ُمَلْعأ اَم :
ةَبْقُع َو َتهلا ِت َزَو َّج َب اِه. لاَقَف اَهل ُةَبْقُع

. يِلق؟ فَفاَر َقهَا ُةَبْقُع َو َنَكَحَت ْز َو ْجا ًغيَر َه ُ]. أخرجه الخمسة إ املسم
َو َقْد

12. (5680)- Ukbe İbnu'l-Haris (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "Ukbe, Ebu İhab İbnu Aziz'in kızı [Ümmü Yahya] ile evlenmişti. Kendisine [siyah] bir kadın gelerek: "Ben Ukbe'yi ve onun evlendiği kızı emzirmiştim!" dedi. Ukbe kadına: "Ben senin onu (gerçekten) emzirdiğini bilmiyorum. Bana (daha önce) söylemedin de!" dedi. [Ebu İhab ailesine gidip sordu. Onlar bilmediklerini söylediler. Ukbe bunun üzerine] bineğine atlayarak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görmek üzere Medine'ye gitti. Aleyhissalâtu vesselâm: "(Süt kardeşi olduğunuz) söylendikten sonra nasıl beraberliğiniz devam eder? [Onu derhal bırak!]" buyurdular. Ukbe hemen hanımından ayrıldı. Kadın da başka koca ile nikah yaptı." [Buharî, Şehadat 4, 13, 14, İlm 26, Büyu 3, Nikah 23; Tirmizî, Rada 4, (1151); Ebu Davud, Akdiye 18, (3603, 3604); Nesâî, Nikah 57, (6, 109).] 58

AÇIKLAMA:

Hadis burada, süt emme meselesinin sübutunda tek bir kadının şehadetinin kâfi geldiğini göstermek maksadıyla kaydedilmiştir. Halbuki, normal hallerde hadiseler iki erkek veya dört kadının şehadetiyle sübut bulur. Sadedinde olduğumuz hadisin zahiri siyahî köle bile olsa, emme meselesinde, tek kadının şehadetinin yeterli olacağını gösterse de, mesele ulema arasında ihtilaflıdır.

* Bazıları bu hadisle amel ederek, tek kadının şehadetiyle emmenin sübut bulacağına hükmetmiş ve böyle amel etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, Evzai bu görüştedir. Hz. Osman, İbnu Abbas, Zührî, Hasan Basrî İshak ve İbnu Cüreyc'in de aynı görüşte oldukları rivayet edilmiştir. Hz. Osman'ın siyahî bir kadının "emzirdim!" sözü üzerine birçok kimseyi hanımlarından ayırdığı rivayet edilir. İbnu Şihab: "Günümüzde bu meseleye Hz. Osman'ın kavli olarak sahip çıkılmaktadır" demiştir.

* ımam Şafi'i, bu meselede tek kadının şehadetinin caiz olmayacağını söylemiştir. * ıbnu Hacer, Cumhur'un: "Bu meselede süt emziren kadının şehadeti yeterli değildir. çünkü bu, kendi fiiline yaptığı bir şehadettir" diye hükmettiğini belirtir.

* Hz. Ömer, Mugire ibnu Şu'be, Ali ibnu Ebi Talib ve ıbnu Abbas'ın, böyle bir şehadetle karı-kocayı ayormanın caiz olmayacağını söylediklerini Ebu Ubeyd rivayet etmiştir. bazı selef büyükleri: Bu iddianın delille kabul edilip icra edileceğini, aksi halde delilsiz iddia ile karı-kocayı ayırma kapısı açıldığı takdirde, herhangi bir kadının dilediği taktirde, dilediği karı-kocayı birbirinden ayırabileceğini söylemiş, tek kadının iddiasıyla süt emme vak'asının sübut bulma prensibinin suistimal edilebileceğine dikkat çekmiştir. * Şa'bi: "İç kadınla olursa bu iddia kabul edilir. Ancak kadınlardan birinin ücret talebinde bulunmaması şartıyla" demiştir. mutlak olarak "kabul edilmez" de denmiştir.

* "Böyle bir iddia mahremiyetin sübutunda kabul edilir, kadına ücret sübutunda kabul edilmez" de denmiştir. * İmam Malik: "Başka biriyle

birlikte olursa kabul edilir" demiştir. * Ebu Hanife: "emme meselesinde, doğumu yakın hamilelerin şehadeti kabul edilmez" demiştir. * Vekî: "Emmeye hükmetmede tek kadının şehadeti yeterli değildir. Böyle bir durumda erkek, (vacib olarak değil) ihtiyaten hanımından ayrılır" demiştir.

Bu sonuncu yoruma karşı çıkan Şevkânî, hadisin zahirinin ihtiyata yönelik bir emir olmadığını, bunu ihtiyata hamletmek için karine gerektiğini, halbuki hadisin bazı vecihlerinde, bu hususta soran zatın (Ukbe' nin) sorusunu dört sefer tekrar ettiği, her seferinde Resulullah'tan aynı cevabı aldığı, hadisin bazı veçhinde ise, "bırak onu" dediğinin tasrih edildiğini, dolayısıyla tek kadının şehadetiyle emmenin sübut bulması gerektiğini söyler. 59

57 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/37.

ام ُغ ى َرْخ‘ا َو ،ةَي ِراَج اَمُهاَدْحإ ْتَعَض ْرأ ِناَتأ َرْما ُهَل ٍلُج َر ْنَع َلِئُس ُهَّنأ[□□
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ِنبا نعو ـ15 □6551□:

لحفلا ءام « ُحاَقِهللا».يذمرتلاو كلام هجرخأ .[د ِحا َو َحاَقِهللا ّ َن‘ َ: :َلاَق ؟ةَي .
أ ِحَي ُّل ِلِغُم ْنأ ِم ْكَنِي ِح َلاجاَر ِ

13. (5681)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre: "Kendisine, iki hanımı olan bir adamdan sorulmuş, "Bu adamın hanımlarından biri bir kızı, diğeri de bir oğlanı emzirmiştir. Acaba, bu kızla oğlan birbirlerine helal olur mu?" denmiştir. İbnu Abbas: "Hayır, çünkü erkeğin suyu birdir!" demiştir." [Muvatta, Rada 5, (2, 602, 603); Tirmizî, Rada 2, (1149).] 60

AÇIKLAMA:

Emme meselesinde mevzubahis olan sadece kadının sütü değildir, kocanın menisi de mevzubahistir. Hadiste bir olduğu belirtilen şey (likah) erkeğin suyudur. Dolayısıyla aynı kocaya sahip iki kadından birinin bir kızı, diğerinin bir oğlanı emzirmesi, bunlar arasındaki süt kardeşliğini önleyemiyor. Kadınları hamile bırakan su bir olduğu müddetçe, kadınların emzirdikleri farklı çocuklar süt kardeşi sayılmaktadırlar. İslam alimleri, kadınların emzirdiği sütün asıl itibariyle erkeğin suyundan olduğunu belirtirler. Hadiste erkeğin suyu olarak geçen likahın ilkah manasında olma ihtimaline dikkat çekilmiştir. İlkah "dölleme" demektir. 61

ةَّرُغ :َلاَق ؟ِعاَض َّرلا َةَّمَذَم يِنَع ُبِهْذُي اَم ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق] :لاق هنع ُ□
هاللّ َيِض َر ِهيبأ ْنَع ٌجاَّجَح ُنْب ُجاَّجَح نعو ـ15 □6555□

اهعيضم مذي يتلا هتمرحو هقح «ِعاَض َّرلا َةَّمَذَم َو».يذمرتلا هححصو ،ننسلا .
باحصأ هجرخأ .[ٌةَمأ ْوأ ٌدْبَع

14. (5682)- Haccac İbnu Haccac, babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, benden emmenin üzerimde kalan hakkını giderecek olan şey (kefaret) nedir?"

"Erkek veya kadın bir köle (azadı)dır!" buyurdular." [Ebu Davud, Nikah 12, (2064); Tirmizî, Rada 6, (1153); Nesâî, Nikah 56, (6, 108).][62]

AÇIKLAMA:

1- Mezemme, uyulmadığı takdirde zemmi, ayıplamayı gerektiren şeyi ifade eder. Süt emmenin mezemmesi deyince süt emme halinde emene terettüp eden borç kastedilmiş olmalıdır. Sanki, Haccac: "Tam olarak ödemiş olmam için, üzerimdeki sütanne hakkını nasıl, ne ile düşürebilirim?" diye sormuştur. Bu, bidayette pazarlıkla tesbit edilen emzirme ücreti değildir. Bu ücretten ayrı olarak verilen bir bahşiştir. Nitekim, sütten ayırma sırasında sütanneye ziyade bir şeyler vermek âdet idi. Hadiste sanki, sütü emmiş olan kimsenin, sütannesine minnettarlığının ifadesi olarak vereceği hediyeden sorulmaktadır. Resulullah köle bağışından bahsederek, bunun yüksek tutulması gereğine dikkat çekmiştir.

2- Gurre, beyaz "köle" manasına geldiği gibi "her şeyin en iyisi" manasına da gelmektedir. Gurre, asıl itibariyle dilimizde, hayvanın alnındaki sakar dediğimiz beyazlıktır. Buradan alınarak, herşeyin en değerlisi manasında kullanılmıştır. Mesela "Bir kavmin en kıymetli ferdi efendisidir" denmiştir. Kişinin en kıymetli malı, Araplar nezdinde, köle olduğu için köleye gurre denmiştir. [63]

İSTİDRAD:

Dinimizin süt kardeşliği meselesine verdiği ehemmiyetin ve buna bağlı olarak vazettiği evlenme yasağı bahsinin birazcık anlaşılabilmesi için, çocuğun ilk yıllarda aldığı gıdanın ehemmiyetiyle ilgili bir bahsi, şu şekilde özetlemek mümkündür: [64]

Süt Devresiyle İlgili İki Mesele

1) Gıda meselesi: Bu devrenin bilassa uzvî gelişme safhası olduğunu söyleyenleri sünnette te'yid eden bir durum, bu devrede çocuğun alacağı gıda ile ilgili olarak gösterilmesi gereken hassasiyetle ilgili talimattır. Sünnet, bariz bir şekilde süt devresi içerisinde verilen gıdanın çocuğun karakterine tesir ettiğini ifade etmektedir. Bu devre içerisinde aynı anneden emme sonucu vukua gelen süt kardeşliğinin hurmette (haram kılmada) veladet ve neseb yoluyla hasıl olan hakiki kan kardeşliğine eşit tutulması bu inancın bir sonucudur. Bu hususta ifade kesindir: "Süt kardeşliği doğum kardeşliğine mebni bütün haramları haram kılar." Bu kardeşliği kılan emme miktarında ihtilaf edilmişse de, cumhur çocuğun midesine inecek kadar emmeyi kâfi görmüştür. Buhârî'den gelen bir rivayette "açlığı örtecek miktar"dır. Bundan da maksad alınan sütün çocuğun bünyesine dahil olmasıdır: "Çocuğun kemiğini kuvvetlendirip etini bitirmedikçe "rada" yoktur." İslam alimleri bu hadise dayanarak 2 yaşına kadar alınan gıdanın et ve kemiğin yapısına girip, çocuktan bir cüz teşkil ettiğini, büyüğün aldığı gıdanın ise şariin koyduğu tahrime illet olan ba'ziyyete (çocuğun bir kısmı, parçası olma) sebep olmadığını söylemiştir."[65]

Süt devresi içerisinde verilecek gıdanın çocukta husule getireceği tesire inancın bir başka tezahürü, ihtiyaç anında aranacak süt annesi hususundaki tavsiyede kendini göstermektedir. Rivayetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, süt annesi olarak ahmak kadınların seçilmesini yasakladığını ve "alınan sütle benzeme hasıl olur" dediğini, "ehl-i emanet olmaları sebebiyle süt annesini Müzeyne kabilesinden seçmelerini tavsiye ettiğini" kaydetmektedir. Sünnetin bu husustaki umumi kaidesi şudur: "Süt devresinde verilen süt, tabiat ve karakteri değiştirir."

İslam ulemasının bu umumi prensibi kendisine rehber edinip, hükmüyle amel etmede titizlik göstererek süt annesinde tahir bünyeli, temiz asıllı, akıllı, dindar ve güzel ahlaklı olmak, helalden beslenmek gibi vasıflar aradıklarına şahit olmaktayız. İttifakla hepsi de haramdan hasıl olacak sütte bereket ve hayrın olmadığını, bu çeşit sütle beslenen çocuğun habis tinete sahip olacağını ifade ederler. Yukardaki hadisin şerhinde Münavi ve Sehâvi'nin kaydettiklerine göre, eş-Şeyh Ebu Muhammed el-Cüveynî merhum, bir gün evine girince, küçük çocuğun -ki

---

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/39.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/39-40.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/40.

istikbalin İmamu Ebi'l-Meali'sidir- annesinden başka bir kadını emer bulur. Cüveynî hemen çocuğu kapar, baş aşağı ederek karnını sıkar ve parmağını ağzına sokarak emdiği sütü tamamen kusturur ve: "Çocuğun mevti teshil edilse bile annesinden başkasının sütünü emdirmek suretiyle karakteri ifsad edilmemelidir" der. İmam büyüyünce, herhangi bir münazarada diline bir tutukluk gelse, bunu, o sütten midesinde baki kalan bulaşığın tesirinden bilirdi. İmam Malik'ten, nasrani sütannesi tutulup tutulamayacağı sorulunca menfi olan cevabını şu gerekçeye dayar: "Çünkü onlar şarap içerler, domuz eti yerler. Ben, çocuğu bu yedikleri şeylerle besleyeceklerinden korkarım..." Türkçe edeb ve terbiye kitaplarına da bu prensip aynen girmiştir. Mesela İznikî şöyle der: "Ve dahi sütanaya çocuğu verirse, bir saliha ve akile ve aslı pak ve ırkı tahire ve huyu güzel ve mûtia avretten emzire. Zira çocuğa huyu tesir eder. Hadiste varid oldu ki "evlad süte göredir." Harpûtî Ömer Nâimî ise: "Humkanın (ahmak kadının) sütü zarar verir. Gafletle emzirdi isen kustur" der. Gazâlî de haramla beslenen kadından hasıl olan sütle beslenen çocuğun, ilerde habis şeylere meyledeceğini söyler. 66 **2- Gıyle:** Henüz süt devresinde olan çocuğun fizikî gelişmesiyle ilgili olarak sünnette gelen ve bir kısım adab kitaplarına dahi girmiş olan bir husus da gıyel (veya gayle) meselesidir. Gıyle, zevcin, çocuk emziren zevcesi ile cima yapmasına dendiği gibi, hamile kadının çocuğunu emzirmesine de gıyle denmektedir. Bu durumda annesini emen çocuğa mugil, çocuğun emdiği süte de gayl denir. Bu süt, hastalık iras ettiği için Araplar gıyleyi kerih addederlerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir kısım hadislerde gıyleden nehyeder. "Gıyle yapmak suretiyle çocuklarınızı gizlice öldürmeyin. Zira, nefsimi kudret elinde tutan Allah'a kasem ederim ki gayl (çocuğun emdiği süt), atlıya (atının sırtında) ulaşır ve onu atından aşağı atar." Şarihler bu yasağın, kadının hamile kalma ihtimaline binaen konduğunu belirtirler. "Zira derler, çocuk emziren kadın, hamile kaldığı takdirde, sütün kimyevî yapısı bozulup, çocuk için zararlı bir hal alacağından, bu, onun zayıflamasına sebep olacaktır. Çocuk büyüyüp ata binince onu koşturduğu zaman, bu zehirli sütün tevlid ettiği zayıflık, birden tesirini göstererek, attan düşürüp ölmesine sebep olur. Bu ise bir nevi görülüp hissedilmeyen katle benzemektedir."

Ancak şunu hemen belirtelim ki bu yasak mutlak olmadığı gibi, tahrim de ifade etmemektedir. Zira diğer bir kısım hadisler gıyleye ruhsat vermektedir: "Gıyleden nehyetmek istemiştim, sonra hatırladım ki İranlılarla Bizanslılar bunu yapmaktalar ve çocuklarına da bir zarar olmamaktadır." Münavi, az önce zikrettiğimiz gıyleden men eden hadisle bu hadis arasında bir münafaat olmadığını İbnu'l-Kayyim'den naklen kaydeder. "Çünkü der, o hadiste çocuğu zayıflatıp öldüren şeyi terk hususunda irşad ve meşveret mevcuttur, tahrim yoktur. Bundan nehyetmiyor da, Çünkü bu durum her çocuk için vaki olan müstemir ve muttarıd bir hal değildir, bazı çocuklar için sözkonusudur."

Hülasa gıyle kesin olarak yasaklanmamış, hatta Arapların bu husustaki aşırı kerahetlerini tahrif için ruhsat bile verilmiş olsa da, yine de ortada bir kerahet gözükmektedir. Nitekim Ebu Davud'un İbnu Mes'ud'dan bir tahricinde de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in (hadd-i tahrime ulaşmaksızın) kerih addettiği on şeyin onuncusu olarak da يبصلا داسف zikredilmektedir ki, bundan da maksadın çocuk emziren kadınla cima olduğu belirtilmektedir. Bu keraheti te'yid eden diğer bir delil de Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme ile olan tezevvücü sırasındaki tutumudur. Eski kocasından yeni doğum yapan Ümmü Seleme ile evlenen Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'yi çocuğuna (Zeyneb) süt verir gördükçe gerdeğe girmez. Durumu anlayan Ammar İbnu Yasir (ki Ümmü Seleme'nin süt kardeşidir), Zeyneb'i alır götürür. Ancak bundan sonra Hz. Peygamber Ümmü Seleme ile gerdek yapar.

Dehlevî de sözkonusu hadise dayanarak, gıylenin hadd-i tahrime ulaşmaksızın kerahetine hükmeder. İznikî de "veledi meme emer iken cima etmek velede zarardır" der.

Son olarak şunu söyleyebiliriz: Hadiste kesin bir yasaktan çok, kerahet ifade eden bir nehiy mevcuttur. Şarihler de nehye illet olan fesadın muttarıd olmayıp, kısmî olduğunu beyan etmişlerdir. Ayrıca gıyle hem cimayı hem de hamile kadının çocuğunu emzirmeyi ifade etmektedir. Şu halde çocuğunu emziren kadın, bu durumda hamile kalacak olursa çocuğunu sütten kesmek veya bir süt annesine vermek suretiyle nehy ve kerahete illet olan sebebi ortadan kaldırmış olur. Günümüz tıbbı, "gebelikte meydana gelen fizyolojik ve diğer değişmeler" sonucu hem ceninin, hem annenin, hem de anneyi emmekte olan bebeğin zarar göreceğini kabul eder. [67]

İKİNCİ FASIL

---

[65] Bu hususta ileri sürülen farklı ve teferruatlı görüşlerden birine göre -ki Evzâ'î de benimser-radâ'süte bağlıdır, zamana değil, daha iki yıl dolamadan, meselâ birinci yıl içerisinde çocuk sütten kesilip yemeğe tam alışacak olsa, bundan sonra emilen sütle kardeşlik ve hurmet hâsıl olmaz. Diğer bir görüşe göre sütle yaşlılar için bile - en azından örtünmeyen gerektirmeyen-kardeşlik hâsıl olmaktadır. (Çeşitli münâkaşalar

MÜEBBED HARAM GEREKTİRMEYEN DURUMLAR

نْيَتَّمَعلا َو ِنْيَتَلاَخْلا َنْيَب َو ِةَلاَخْلا َو ِةَّمَعْلا َنْيَب َعَمْجُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر□].
□6555□ 1ـ نع ِنبا ٍساهبع َر ِض َي هاللّ ُ امهنَع لاق: [َه ِرَك

اَهِتَلاَخ ْوأ اَهِتَّمَع ىلَع ُةأ ْرَمْلا َج َّو َزُت ْنأ ىهَن» هظفلو.يذمرتلاو دواد وبأ » .
هجرخأ

1. (5683)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hala ile teyzenin veya hala ile halanın aynı adamın nikahında birleştirilmesini mekruh addetti." [Ebu Davud, Nikah 13, (2067); Tirmizî, Nikah 30, (1125).]

Bir rivayette: "(Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)) kadının halası veya teyzesi üzerine nikahlanmasını yasakladı" denmiştir.68

اَهِتَلاَخ ْوأ اَهِتَّمَع ىلَع ُةأ ْرَمْلا َحَكْنُت ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن : ُلوُقَي هنَع ُ هاللّ].
□6555□ 5ـ نعو ىبعهشلا لاق: [َسِمَع ُتْع ًارِباَج َر َض ِي َ

يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .

2. (5684)- Şa'bi anlatıyor: "Hz. Cabir (radıyallahu anh)'i dinledim, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının halası veya teyzesi üzerine nikahlanmasını yasakladı" demişti." [Buharî, Nikah 27; Nesaî, Nikah 48, (6, 98).] 69

اَهِتلاَخ ىلَع ُةأ ْرَمْلا َو ،اَهِتَّمَع ىلَع ُةأ ْرَمْلا َحَكْنُت ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] :لاق.
□6556□ 5ـ َو ِلِسهتِ َّةَ نع ِ بأ هريرة َر َض ِ َي هاللّ ُ هنَع

ةَل ِزْنَمْلا َكِلِتِب اَهيِبأ َةَلاَخ ى َرَتَف□] .

3. (5685)- Altı kitapta da Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den şu hadis kaydedilmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının halası üzerine, kadının teyzesi üzerine nikahlanmasını yasakladı." Ravi devamla dedi ki: "Biz, kadının babasının teyzesini de aynı makamda görürüz." [Buharî, Nikah 27; Müslim, Nikah 37, (1408); Muvatta, Nikah 20, (2, 532); Ebu Davud, Nikah 13, (2065, 2066); Tirmizî, Nikah 30, (1126); Nesâî, Nikah 47-48. (6, 96-98).] [70]

تْئِش اَمُهَتَّياأ قِهلَط :َلاَق ؟ِناَتْخُأ ِبْتَحَت َو ُتْمَلْسأ ِيهنإ ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق]□].
لاق هيبأ نع ْزو ُريِف ُنْب كاَّحَّضلا نعو ـ5 □6555□:

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

4. (5686)- Dahhak İbnu Fîruz babasından naklen diyor ki: "Ey Allah'ın Resulü, dedim. Ben Müslüman olduğum zaman nikahımda iki kızkardeş vardı (ne yapalım?)"

"Onlardan dilediğin birini boşa!" emrettiler." [Ebu Davud, Talak 25, (2245); Tirmizî, Nikah 34, (1129).][71]

لاَق ؟اَمُهَنْيَب ُعَمْجُي ْله ؛ِنْيَتَكوُلْمَم ِنْيَتْخُأ ْنَع هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَمْثُع ُلُج َر□ :
َلأَس] :لاق ٍبْيَؤُذ ُنب ُةَصيبَق نعو ـ6 □6555ـ ُهَلأَسَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ِباَحْصأ ْنِم
ُ ٌج َر ِيَقَلَف ،ِهِدْنِع ْنِم َج َرَخَف .َكِلذ َعَنْصأ ْنأ ُّب ِحُأ ُ َف اَنأ اَّمأ َو ؛ٌةَيآ اَمُهتَم َّرَحو
ُ،ةَيآ اَمُهْتَّلَحأ هيِلَع ُها َرُأ :ُهاللّ ُهَم ِح َر ٍباَهِش ُنْبا َلا ُ َق .ًاَكَن ُهُتْلَعَج ّاَ إ َكِلذ َلَعَف
ًادَحأ ْد ِجأ ْمَل ٌءْيَش ِرْم‘ا َن ِم ِيل َناَك ْوَلَف اَنأ اَّمأ :َلاَقف .َكِلذ ْنَع

اكلام هجرخأ .[َكِلذ ُلْثِم هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْيَب ُّزلا ِنَع. Œه امهتلحأ يتلا ةي:
يِنَغَلَب َو :ٍكِلاَم َلاَق .هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍبلاَط ِيبأ َنْب نيتخ‘ا نيب عمجلاو ؛
ناوهلاو ةرهشلاو ةبوقعلا « لاكِهنلا».نيتخ‘ا نيب اوعمجت نأو :اهتمرح يتلا
او ؛مكنامياأ تكلم اموŒةي

مارح كلملاب .

5. (5687)- Kabîsa İbnu Züeyb anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'a bir adam: "Köle olan iki kızkardeş, bir kişinin nikahı altında birleştirilebilir mi?" diye sordu. Hz. Osman: "Onların bu şekilde nikahlanmasını bir ayet helal, bir ayet de haram kıldı. Ben ise, böyle bir şeyi yapmayı sevmem!" dedi. Adam Hz. Osman'ın yanından çıktı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından bir kimseye rastladı. Bu meseleyi ona da sordu. O da:

"Bana gelince, yetki benim elimde olsa, bunu yapan birini bulduğum takdirde ona mutlaka ibaretamiz bir ceza veririm!" dedi.

---

67 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/42-43. 68 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/44. 69 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/44.

İbnu Şihab rahimehullah: "Bu cevabı veren zatın Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) olduğunu zannediyorum" dedi. İmam Malik: "Böyle bir sözü Zübeyr (radıyallahu anh)'in söylediği bana ulaştı" demiştir." [Muvatta, Nikah 34, (6, 538-539).][72]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen beş hadisin beşi de esas itibariyle aynı meseleye temas etmektedir: Bir erkeğin, aralarında yakın akrabalık bulunan iki kadını aynı anda nikahlamasının yasaklanmış olması; iki kız kardeş, teyzeyeğen, halayeğen gibi... Şu halde bir kadının halası veya teyzesi ile nikahlı olan bir erkek, bu kadın(lar) sağ olduğu müddetçe, onların kardeş çocuklarıyla yani yeğenleriyle evlenemez. Böyle bir nikah haramdır, kesinlikle yasaklanmıştır. Bu yasak hususunda ulema icma etmiştir. Sadece bir grup harici buna karşı çıkmış ise de ulemanın icması karşısında itibar edilmez. Keza, nikahı altında bulunan kadın sağ olduğu müddetçe onun halası veya teyzesi ile de nikah yapamaz. Bu yasaklık ebedî bir haramı ifade etmez. Kadın ölür veya boşanırsa erkek önceki hanımının kızkardeşi veya halası veya teyzesi veya yeğeni olan bir başka kadınla evlenebilir. **2-** Kişi Müslüman olmazdan önce bu yasağa giren iki kadınla evlenmiş ise, Müslüman olunca bu kadınlardan birini boşamak zorundadır, dilediğini boşamakta serbesttir. Şafii, Malik ve Ahmed İbnu Hanbel, "Bunlardan dilediğini seçer" derken, Ebu Hanife "hangisiyle önce evlendiyse onu seçer" demiştir. **3-** 5685 numaralı rivayette ilave edildiği üzere, alimler kıyas yoluyla kadının babasının halası ile teyzesinin dahi kendi halası ve teyzesi hükmünde olması sebebiyle onların da aynı nikah altında birleştirilemeyeceğine hükmetmişlerdir.

Bu zikedilen yasak, akraba kadınların birarada olmaları halinde birbirlerine karşı korumaları gereken sıla-i rahm kopacağı içindir. Zira kumalar arasında sılanın kopmasını önlemek mümkün değildir. Hatta İbnu Hibban'ın kaydettiği bir hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir kadının halası veya teyzesi üzerine kocaya varmasını yasakladıktan sonra "Siz bunu yaparsanız aradaki sıla-i rahmi koparırsınız" buyurarak, yasağın sebebini de açıklamıştır.

4- Normalde iki kızkardeş, bir nikah altında birleştirilemez. Ancak 5687 numaralı hadiste bunların hür değil de cariye olmaları halinde birleştirilip birleştirilemeyeceği mevzubahis edilmektedir. Hz. Osman, bunu bir ayetin helal kıldığını söylemektedir. Bazı şarihler, bu ayetin Nisa suresinin 24. ayeti olduğunu belirtirler. (Mealen): "Harp esiri olarak sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınları nikah etmek de size haram kılındı..." Ayet âmm olduğu için, kardeş de olsalar cariyeler bu ifadeye dahil edilirler denmiştir. Bunu haram kılan ayetle de yine Nisa suresinin 23. ayetinin kastedildiği belirtilmiştir. (Mealen): "... ve iki kızkardeşi birden nikahınız altına almanız da size haram kılındı."

Hz. Osman bu ihtilafı belirttikten sonra tercihini açıklar: "Ben bunu yapmayı sevmem." Yani "iki kardeş olan cariyeleri aynı nikah altında toplama işini yapmam" demek ister. Buna, delillerdeki ihtilaf sebebiyle ihtiyat için hükmetmiş olabileceği gibi, yasağı mübaha bir vecibe olarak takdim etmiş de olabilir. Ancak soru sahibi, tatminkâr, kesin bir cevap alamayınca, Ashab'tan bir başkasına daha aynı şeyi sorma ihtiyacı duymuş, bu sefer daha net cevap almıştır: "Yetki benim elimde olsa, sonra bunu yapanı görsem, başkalarına ibret olacak bir ceza verirdim." Bu ceza had cezası değildir. Çünkü müteevvil, zani sayılmaz, bu hususta icma edilmiştir. Burada ismi açıklanmayan sahabi zatın Hz. Ali olduğu tahmin edilmiştir. İbnu Abdilberr'e göre ravi Kabîsa, Hz. Ali'yi ismen zikretmekten kaçınmıştır. Çünkü halife Abdülmelik İbnu Mervan'la sohbeti mevcuttur. O sıralarda Emevî hanedanı Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin isminin zikrini istiskal etmekte, hele Hz. Osman'a muhalefet eden hususlarda hiç tahammül gösterememekte idi. 73

يِبَّنلا َلِئُسَف .ِسيِسَمْلا َلْبَق اَهَقَّلَط َّمُث ٌلُج َر اَهَج َّو َزَتَف ،ًاثَث ُهَتأ َرْمِا ٌلُج َر□□ #
َقَّلَط] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □6555□

ا َقوُذَي ىهتَح َ: َلاَقف .َكِلذ ْنَم .Œةتسلا هجرخأ .[ُل َّو ُا َقاَذ اَم اَهَتَلْيَسُع ُرَخ .
لسعلا ثنؤي نم برعلا نم هن‘ هثنأو ،عامجلا نع ةيانك « ُةليسُعلا»

6. (5688)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam hanımını üç talakla boşadı. Kadınla bir başka adam evlendi, ancak bu adam da kadını temasdan önce boşadı. (Kadın tekrar önceki kocasına dönmek istemişti.) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu hususta soruldu.

"Hayır! İkincisi kadının balcığından tatmadıkça önceki tadamaz!" buyurdular." [Buharî, Libas 6, Şehadat 3, Talak 4, 7, 37, Edeb 68; Müslim, Nikah 115, (1433); Muvatta, Nikah 18, (2, 531); Ebu Davud, Talak 49, (2309); Tirmizî, Nikah 26, (1118); Nesâî, Talak 9, 10, (6, 146, 147).] 74

AÇIKLAMA:

Farklı vecihleriyle gelmiş bulunan bu rivayet diğer bazı tariklerinde teferruatlıdır. Buna göre, Rifâa el-Kurazî hanımını boşar. Hanımı bir başka erkekle (Abdurrahman İbnu'z-Zübeyr ile) evlenir. Ancak bu ikinci kocanın cinsî yönden bir kısım eksiklikleri vardır. Öyle ki, koca kadınla bir kerecik dahi olsa cinsî temasta bulunamaz. Bu durum karşısında kadın eski kocasına dönmek arzusuyla Resulullah'a gelip durumu bütün açıklığı ile izah eder. Başkalarının huzurunda yapılan bu müracaatta, meselenin açık tabirlerle anlatılması dinleyenlerden bazılarını rahatsız eder. Hatta, Resulullah'ın huzurunda cinsî meselelerin bu derece açıklıkla konuşulmasını bazıları bir hayasızlık telakki ederler. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm kadının konuşmalarını tebessümle karşılar ve sonuna kadar dinler. Kadın neticeyi: "Önceki kocam helal olur mu?" diye noktalayınca, Efendimiz: "Sen önceki kocana, diğeri balcığından tatmadıkça, sen de onun balcığından tutmadıkça helal olmazsın!" buyurarak, mühim bir meselenin hükmünü beyan eder.

Yani boşanan eşlerin tekrar evlenebilmeleri İslam'da mümkündür. Ancak kadının bir başka erkekle evlenmiş olması ve bu evliliğin akit safhasında kalmayıp, fiilen duhul ve temasın vaki olması gerekmektedir. Sadedinde olduğumuz hâdisede ikinci koca hanımıyla temasta bulunamadığı için, evliliği akid safhasında kalmış olmakta, bu sebeple hanım eski kocasına dönememektedir.

Hemen belirtelim ki, böyle bir durumda, kadının eski kocasına dönmesini sağlamak maksadıyla kısa bir müddet için kadın nikahlamaya hulle denmektedir. Dinimiz bunu haram kılmıştır. Çünkü nikah müebbeten yapılır. Kısa vadeli mut'a nikahı bi'l icma haramdır. Resulullah hulle yapana da yaptırana da Allah'ın lanetini dilemiştir. Hulle, müessesenin suistimal edilmesi, yıpratılmasıdır. Bu sebeple, hulle yapanlar lanete müstehaktırlar. Buna caiz diyen de olmuştur.

2- Üseyle, "asıl" kelimesinin ism-i tasgiridir, balcık demektir. Cinsî temasın lezzeti bununla kinaye edilmiştir. 75 Hz. Aişe'den gelen bazı rivayetlerde bundan cima kastedildiği açıklanmıştır.

هالّ ِلوُس َر ِدْهَع يف ًاثَث ُهَتأ َرْما َقَّلَط ٍلاوَمَس َنْب َةَعاَفر َّنأ] :ى ِ ْرُقْلا □ #
َو َوُه َز ْو اَهُج 'ا َّو ُل ـ6555□ 5ـ نعو ُّزلا ِرْيَب ِنب ُدبع َّرلا نمح نب ُّزلا ِرْيَب
،اَهِحِكْنَي ْنأ ُةَعاَف َر َدا َرَأف .اَهَق َراَفَف ،اَهَّسَمَي ْنأ ْعِطَتْسَي ْمَلَف اَهْنَع َض
َرَتْعاَف ِرْيَب ُّزلا َنْب ِنَمْح َّرلاَدْبَع ُهَدْعَب ْتَحَكَنَف

كلام هجرخأ .[َةَلْيَسُعْلا َقوُذَت بهتَح َكَل ُّل ِحَت َ :َلاَق َو ،اَه ِجيِو ْزَت ْنَع .
ُهاَهَنَف ،# ِ هالّ ِلوُس َرِل َكِلذ َرَكَذَف

7. (5689)- Zübeyr İbnu Abdirrahman İbnü'z-Zübeyr el-Kurazî anlatıyor: "Rifâa İbnu Simval, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, hanımını üç talakla boşadı. Ondan sonra kadın

Abdurrahman İbnu'z-Zübeyr'le evlendi. Abdurrahman, kadına temasa muktedir olmadığı için, ondan yüz çevirdi ve ayrıldılar. Kadını boşamış olan eski kocası Rifaa kadınla yeniden nikahlanmak istedi. Arzusunu Resulullah'a açtı. Aleyhissalâtu vesselâm Rifâa'ya onunla evlenmesini yasakladı. "Kadın balcığı tadıncaya kadar, sana helal olmaz!" buyurdu." [Muvatta, Nikah 17, (2, 531).] 76

حِكْنَت بهتَح ُهَل ُّل ِحَت َ اَهَّنإ ،اَهي ِرَتْشَي َّمُث ًاثَث ةَم'ا ُقِهلَطُي ِلُج َّرلا يف□
ُلوُقَي َناَك ُهَّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِتباَث ُنب ِدْي َز نعو ـ5 □6555□

. ز َو ْجا ًغ َرْيَ ُه] . أخرجه مالك

8. (5690)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "kendisi bir cariyeyi üç kere boşayıp sonra satın alan bir adam hakkında "Bu cariye, bir başka kocaya varmadıkça ona helal olmaz" diyordu." [Muvatta, Nikah 30, (2, 537).]77

اَبأ َو ٍساهبَع َنْبا َّنأ] :ٍساَيا ِنْب دهمَحُم ِنبا نعو ـ 5 □6551□

اج ْو َز َحِكْنَت بهتَح ُهَل ُّل ِحَت َ :َلاَق ْمُهُّلُكَف .ِلوُخُّدلا َلْبَق ًاثَث اَهُج ْو َز□
اَهُقِهلَطُي ِرْكِبْلا ِنَع اوُلِئُس ْمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِصاَعْلا َنْبا َو َة َرْي َرُه

. غ َرْيَ ُه] . أخرجه مالك

9. (5691)- İbnu Muhammed İbni İlyas anlatıyor: "İbnu Abbas, Ebu Hureyre ve İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ)'dan kocası tarafından duhülden (temastan) önce üç talakla boşanan bakire kız (bu ilk kocası ile yeniden nikah yapmak istese nasıl olur? diye) soruldu. Hepsi de: "Bir başka zevce ile evlenmedikçe eskisine helal olmaz!" dediler." [Muvatta, Talak 37, (2, 570).] 78

باحصأ هجرخأ .[ُهَل َلَّلَحُملا َو َلِهلَحُمْلَا # ِ هاللّ ُلوُس َر َنَعَل] : اولاَق ْمُهنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم َنباو ٍرباج َو ٍّيلَع نعو ـ15 □6555□

. دوعسم نبا نع يذمرتلا هححصو ،ننسلا

10. (5692)- Hz. Ali, Hz. Cabir ve Hz. İbnu Mes'ud (radıyallahu

---

74 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/48. 75 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/48-49.

anhüm), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "hulle yapana da hulle yaptırana da lanet ettiğini" anlattılar. [Tirmizî, Nikah 27, (1119, 1120); Ebu Davud, Nikah 16, (2076, 2077); Nesâî, Talak 13, (6, 149).][79]

AÇIKLAMA:

1- Geçen hadislerin hemen hepsi, boşanan eşlerin, tekrar evlenmek istedikleri takdirde bunun İslamî adabını beyan etmektedir. Boşananlar tekrar evlenebilirler, ancak bu evlilikten önce, kadın bir başka kocaya gitmiş ve ondan da boşanmış olmalıdır. Bu evlenip boşanma olmadığı takdirde kadın eski kocasına helal değildir. Böyle bir müeyyide olmadığı takdirde boşanma hadisesinin ciddiyet ve manası ortadan kalkar, aklına esen hanımını boşar, tekrar döner. Fakat dinimizin koyduğu bu müeyyide, boşanma işini oyuncak ve eğlence olmaktan kurtarır. Kişiyi, ağzından çıkacak sözü tartmaya; hisle, öfkeyle değil, akılla, muhakeme ile, önünü arkasını düşünerek boşanma kararı vermeye zorlar.

2- Muhallil, tahlil (helal kılma)dan ism-i faildir. "Boşanan kadını kocasına helal kılan" manasına gelir. Bu manada muhill kelimesi de kullanılır. Muhallel aynı kökten ismi mef'ul olup "boşanan karısı kendisine helal kılınan" demektir. Şu halde muhallil, boşanmış olan bir kadınla evlenen kimsedir. Ancak bir kadınla ikinci sefer evlilik yapan herkese muhallil denmez. Eğer bu evliliği, kadını hemen boşayarak eski kocasıyla evlenmesini meşru hale getirmek kasdıyla yapmışsa ona muhallil denir. Muhallel leh de kadının eski kocasına denir, el-Kâdi der ki: ...Resulullah ikisini de lanetlemektedir. Çünkü bu muamelede mürüvvet ayaklar altına atılmış olmakta, hamiyyet azlığı, izzet-i nefsin yokluğu veya düşüklüğü ilan edilmiş olmaktadır. Bu davranışın muhallel leh hakkında ne kadar adice ve haysiyet kırıcı olduğu açıktır. Muhallil hakkında da, bir başkasının menfaati için cimaya tevessül etmekle nefsine yükleyeceği ayıp, öbürünün tezellülünden geri olmasa gerektir. Çünkü, kadına, onu başkasının vatyine arzetmek maksadıyla vatyde bulunmuş olmaktadır. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm böylelerini emanet alınan tekeye benzetmiştir."

Alimler, bu hadisi esas alarak, "evlenince boş olmak" kaydıyla veya "boşamak şartıyla" yapılan nikahların batıl olacağına hükmetmiştir. Hatta, İbnu Ömer'den gelen bir rivayette "Biz Resulullah zamanında bu çeşit muameleleri zina sayardık" buyrulmuştur.

* Sübülü's-Selam'da: "Bu hadis, tahlilin (hulle yapmanın) haram olduğuna delildir. Çünkü lanet ancak haram edileni işleyen hakkında kullanılır. Her haram edilen şey, yasaklanmıştır. Yasaklama akdin

fasid olmasını ve laneti iktiza eder. Bu fail için de olsa, hükme illet teşkil etmesi sahih olan bir vasfa bağlı kılınmıştır. Tahlilde yer verilen bazı suretler zikredilmiştir.

* Akidde muhallil: "Ben kadını helal kılınca artık (benimle) nikah yoktur" der. Bu şekil, mut'a nikahı gibidir, çünkü nikah müddetini sınırlamıştır.

* Muhallil akid de: "Kadını helal kıldım mı boşadım demektir" der. * Bunları söylemez ama, akid yaparken kadını helal kılmak niyetiyle temasta bulunacağına, asıl kasdının daimî bir nikah yapmak olmadığına niyet eder.

Lanetin zahiri bütün bu akid çeşitlerine şamildir. Akdin bütün bu çeşitleri de fasiddir." **3-** Bu mesele ile ilgili olarak şunu da kaydedelim: Hanefîler, tahlile fetva vermiştir. Bunun haram bir akid olmadığı söylenmiştir. Bu meselede Hanefîlere yapılan ta'riz, fetvalarını sahih bir rivayete dayandıramamalarında düğümlenir. Meselenin teferruatına girmeyeceğiz. [80]

ي ِض َر ُةَمطَاف ُهَدْنِع َو ِلْهَج يِبأ َتْنِب هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌّيِلَع بَطَخ] :لاق امهن□
َع ُ هاللّ َي ِض َر ةَمرخَم ِنْب ِر َوْسِملا نعو ـ11 □6555□

اهنَع ُ هاللّ.

دَّهَشَتَف # ٌّيِبَّنلا َماَقف .ٍلْهَج يِبأ َةَنْبا ُحِكاَن ٌّيِلَع اَذهو ، َكِتاَنَبِل ُبَضْغَت َ َكَّنأ َكُم□
ْوَق ُمُع ْزَي : َتلاَقف .# َّيِبَّنلا ِتَتأَف َكِلذب ْتَعِمَسَف

ع ِمَتْجَي َ ِ هاللّو ،اَهُبي ِرُي اَم يِنُب ي ِرَي ،يِهنَم ٌةَعْضِب َةَمِطاَف َّنإ َو ،يِنَقدَص□
َو يِنَثَّدَحَف ِعيِب َّرلا َنْب ِصاَعْلا اَبأ ُتْحَكْنأ يِهنِإف ُدْعَب اَّمأ :َلاَق َو

ةَبْط ِخْلا ٌّيِلَع َك َرَتَف :َلاَق ًادبأ ِ هاللّ ِهوُدَع ُتْنِب َو # ِ هاللّ ِلوُس َر ُتْنِب□] .

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/50.

11. (5693)- Misver İbnu Mahreme (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) nikahı altında Fatıma (radıyallahu anhâ) olduğu halde Ebu Cehl'in kızına talib oldu. Bunu işiten Hz. Fatıma, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Kavmin, kızları için senin hiç gadablanmayacağını zannediyor. İşte Ali, Ebu Cehl'in kızıyla evlenecek!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm kalktı [minbere çıktı] şehadet getirdi ve şu hitabede bulundu: "Emma ba'd! Ben Ebu'l-As İbnu'r-Rebî'e (kızımı) nikahladım. Bana konuştu ve doğruyu söyledi [vadetti ve vaadini tuttu. Şurası muhakkak ki ben helal olanı haram kılmıyorum, haramı da helal kılmıyorum]. Fatıma benden bir parçadır. Onu üzen beni de üzer. Allah'a yemin olsun Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Allah düşmanının kızıyla ebediyyen biraraya gelmeyecektir!

"Ravi der ki: "Ali istemekten vazgeçti." 81

نأ يِف يِنوُنَذأتْسا ِة َريِغُمْلا ِن ْب ِماَشِه يِنَب ّنأ : ِرَبْنِمْلا ىلَع َوُه َو ُلوُقَي # ِ هالّل□
□6555□ 15ـ يفو ىرخأ لاق: [ُتْعِمَس َر َلوُس

يِه اَمَّنإف ،ْمُهَتَنْبا َحِكْنَي َو يِتَنْبا َقِهلَطُي ْنأ ٍبلاَط يِبأ ُنبا َدي ِرُي ْنأ ّا إ ُنَذآ َ ّمُث ُنَذآ َ□
ّمُث ،ُنَذا ُ َف ٍبلاَط يِبأ َنْب ّيلَع ْمُهَتَنْبا اوُحِكْنُي حتفب «ينبيرُي»و.محللا نم
ةعطقلا « ُةَعْضَبلا».يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[اَهاَذآ اَم يِنيِذ ْؤُي َو اَهُبي ِر ُي اَم
يِنُبي ِرَي ،يِهنِم ٌةَعْضِب

. اهءاسام ينؤوسي يأ :هل هوأ

12. (5694)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minberde şöyle söylediğini işittim: "Benî Hişam İbnu'l-Mugire ailesi, kızlarını Ali İbnu Ebi Talib'le evlendirmek için benden izin istiyor. Ben izin vermedim, vermiyorum ve vermeyeceğim! Ancak, Ebu Talib'in oğlu kızımı boşayıp, kızlarını almak isterse o başka! Şunu iyi bilin, Fatıma benden bir parçadır. Onu üzen beni de üzer, ona eziyet olan bana da eziyet olur." [Buhârî, Fezailu'l-Ashab 16, 12, 29, Cum'a 29, Humus 5, Nikah 109, Talak 13; Müslim, Fezailu's-Sahabe 96, (2449); Ebu Davud, Nikah 13, (2071); Tirmizî, Menakıb, (3866).]82

AÇIKLAMA:

1- Hakim'in rivayetine göre Hz. Ali (radıyallahu anh), Ebu Cehl'in kızı [Cüveyre -veya Avra veya Cemileyi] kızın amcası el-Haris İbnu Hişam'dan ister. Bu sırada Resulullah'la da bu hususta istişare eder. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bana kızın hasebinden mi soruyorsun?" der. Hz. Ali: "Hayır! Ancak onu tavsiye ediyor musun, (öğrenmek istiyorum)" der. Resulullah: "Hayır! Fatıma benden bir parçadır. Bu işin onu hüzne boğup üzeceğine inanıyorum!" buyurur. Hz. Ali (radıyallahu anh): "Ben sizin hoşlanmayacağınız bir şey yapmam!" der ve o meseleyi kapar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kızı Fatıma'ya karşı duyduğu şefkat sebebiyle ona eziyet verecek bir evlenmeye müsaade etmemiş, "Onu üzen şey beni de üzecektir" demiştir. **2-** Resulullah'ın takdirle bahsettiği Ebu'l-As İbnu Rebi (radıyallahu anh), Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir diğer damadı, büyük kızı Zeyneb'in kocasıdır. Mekke'de iken evlendirmişti. Ahlakı mükemmel, sözünde duran, dürst ve mert bir kimse idi. Kureyş, Zeyneb (radıyallahu anhâ) ile evlenmesine karşı çıkmış ise de, bu onları dinlememişti. Bedir'de Müslümanlara esir düştü. Hz. Zeyneb kocasını esaretten kurtarmak üzere, annesi Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'nin düğün hediyesi olarak verdiği gerdanlığı göndermişti. Resulullah bunu görünce tanıdı ve Hz. Hatice'yi hatırlayarak duygulandı. Resulullah'ın talebi üzerine gerdanlık iade edildi. Ebu'l-As'ı da serbest bıraktılar. Ebu'l-As serbest bırakıldıktan bir müddet sonra Müslüman olmuştur. 83

ج ْو َز اَهَل َو ِة َرْصَبْلاِب اَها َرَتْشِا ًةَي ِراَج اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَمْثُعِل َنَدْهأ□□
ِرِما َع َنْب ِ هاللّ َدْبَع َّنأ] :ٍباَهِش ِنبا نعو ـ15 □6556□

كلام هجرخأ .[اَهَق َراَفَف اَهَج ْو َز ِرِماَع ُنْبا َنَض ْرأف .ٌج ْو َز اَهل َو اَهُب .
َرْقأ َ :ُناَمْثُع َلاقف

13. (5695)- İbnu Şihab anlatıyor: "Abdullah İbnu Amir, Hz. Osman (radıyallahu anh)'a bir cariye hediye etti. Bu cariyeyi Basra'da satın almıştı ve onun kocası da vardı. Osman: "Ben ona yaklaşmam, onun kocası var!" dedi. Bunun üzerine İbnu Amir, kocasını razı etti ve cariyeden ayırdı." [Muvatta, Buyu 7, (2, 617).] 84

AÇIKLAMA:

---

81 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/52. 82 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/52-53.

Hz. Osman, kendisine hediye edilen cariyeye kocası sebebiyle temasta bulunmuyor. Çünkü haramdır. Ancak, cariyeyi satın almış olan Abdullah İbnu Amir, boşanması hususunda kocayı razı ediyor. Bu durumda iddeti tamamlandı mı cariye efendisine helal olur. 85

ِحِكْنَي ْنأ َدا َرأف ٌةَّ َرُح ُهَتْحَت َناَك ٍلُج َر ْنَع ُِّس ْمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع َنْبا َو□
ٍساهبَع َنْبا َّنأ ُهَغَلَب ُهَّنأ] :ٍكلام نعو ـ15 □6555□

اَمُهَنْيَب َعَمْجَي ْنأ اَه ِرَكَف ،ًةَمأ اَهْيَلَع] .

14. (5696)- İmam Malik'e ulaştığına göre, "İbnu Abbas ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm)'e, nikahı altında hür bir kadın olduğu halde bunun üzerine bir cariye nikahlamak isteyen bir adam hakkında soruldu. Bunlar, adamın ikisini cemetmesini mekruh addettiler." [Muvatta, Nikah 31, (2, 536).] 86

AÇIKLAMA:

Bu rivayete göre, hür kadının üzerine köle bir kadının (cariye) nikahla alınması mekruhtur. İmam Malik'ten bu meselede farklı fetvalar rivayet edilmiştir. "Bunda bir beis yok" dediği gibi, "Hür kadın kendi nefsinde muhayyer bırakılır" da demiştir.

Bunda ihtilaf, cariyenin nikahlı olarak alınmasından ileri gelmektedir. Nikahlı olmadığı takdirde, hür zevcenin, kocasının cariye edinmesine itiraz etmeye hakkı yoktur.

Said İbnu'l-Müseyyeb: "Hür kadın müsaade etmedikçe, erkek hür üzerine cariyeyi nikahlayamaz!" demiştir. Ona göre, "Hür karısı rıza gösterdiği takdirde nikahlayacak olursa, günlerin taksiminde hürün hakkı üçte ikidir, cariyenin hakkı ise üçte birdir."

İmam Malik: "Hür erkek, mehir ödeyecek güçte olduğu takdirde, cariye ile evlenemez. Zinaya düşmekten korkmuyorsa, hür kadına ödeyecek mehir bulamadığı takdirde de cariye ile evlenemez" demiştir. Bu hükmüne delil olarak Nisa suresinin 25. ayetini göstermiştir. 87

DÖRDÜNCÜ BAB

NİKÂHTA MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

(Bu babta beş fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

NİKÂHI FESHEDEN ŞEYLER, FESHETMEYEN ŞEYLER

اَهَلَف اَهَّسَمَف ٌص َرَب ْوأ ٌماَّذُج ْوأ ٌنوُنُج اَهِب َو ًةأ َرْما َج َّو َزَت ٍلُج َر اَمُّيأ :َلاَق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع َّنأ] : ْبِّيَسُمْلا ِنْبا نع ـ1 □6555□

كلام هجرخأ .[اَهِيِل َو ىلَع ٌم ْرُغ اَه ِج ْو َزِل َكِلذ َو ، ٍماَك اَهُقاَدَص .

1. (5697)- İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) dedi ki: "Kim, kendisinde delilik veya cüzzam veya baras (alaten) bulunan biriyle evlenir ve temasta da bulunursa, mehir tamamiyle kadının olur. Ancak bu, kadının velisi üzerinde erkeğe bir borç olur." [Muvatta, Nikah 9, (2, 526).] [88]

AÇIKLAMA:

Evlilik sırasında kadında sayılan haller (delilik, cüzzam, baras (alaten) gibi hastalıklar) var ise, bu söylenmelidir. Zaten bu hallere rağmen kadını hiçbir erkek nikahı altına almaz. Bunlar söylenmez ve evlilikten sonra ortaya çıkarsa erkek kadını bırakabilir. Ancak kadına mehrini ödeyecektir. Kadın mehrini eksiksiz olarak alır, fakat bu halden erkeğin mağduriyeti de giderilir, kızın velisi erkeğe borçlanacaktır. Borçlanmaya mahkum edilecek veli, kızın babası veya oğlan kardeşi, kızın halini bilme durumunda olan bir başka yakınıdır. Eğer kızı evlendiren veli, amca oğlu veya bir azadlısı veya aşiretten -kızda bu halin varlığını bilmediğine hükmedilecek- biri ise bu takdirde veli borçlandırılmaz. [89][90]

---

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/54. [86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/54. [87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/54. [88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/55.

دُعْقَت َّمُث ،َنيِنِس َعَب ْرأ ُرِظَتْنَت اَهَّناِف ، َوُه َنْيأ ِرْدَت ْمَل ُـَف اَهَج ْو َز ْتَدَقَف□
ٍةأ َرْما اَمُّيأ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع َّنأ ُهنعو ـ5 □6555□

كلام هجرخأ .[ُّل ِحَت َّمُث ،ًارْشَع َو ٍرُهْشأ َةَعَب ْرأ .

2. (5698) Yine İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Bir kadın kocasını kaybeder, nerede olduğunu da bilemezse dört yıl bekler, sonra dört ay on gün oturur, sonra nikahı (başkasına) helal olur." [Muvatta, Talak 52, (2, 575).] 91

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Muvatta'da, Kocasını kaybeden kadının iddeti başlığını taşıyan bir babta kaydedilmiştir. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den kaydedilen bu fetvaya göre, kocası gurbete çıkıp da ondan dört yıl boyu haber alamayan kadın, iddet bekleme adabı çerçevesinde dört ay on gün daha bekler. Ondan sonra artık yeni bir evlilik yapabilir. Zürkânî, Hz. Osman ve Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'den benzer görüşlerin rivayet edildiğini, hatta bu meselede Ashab'ın icmasından bile bahsedildiğini, asırlarında buna muhalif bir görüş işitilmediğinin söylendiğini de not eder.92

اَهَّنأ نَلَع ًةأ َرْما تْج َّو َزَت] :لاَق # ِ هاللّ ِلوُس َر ِباَحْصأ ْنِم َمْتك‘ا ُنْب َة َرْضَن هَل ُلاَقُي ِراَصْن‘ا ن ِم ٍلُج َر ْنع هنعو ـ5 □6555□

تَعَض َو اَذإ َلاَق َو ،اَنْيَب َق َّرَف َو ، َكَل ٌدْبَع ُدَل َوْلا َو ،اَه ِج ْرَف ْنِم َتْلَلْحَتْسا□ اَمِب ُقاَدَّصلا اَهَل # َلاَقَف .ىَلْبُح َيِه اَذإَف اَهْيَلَع ُتْلَخَدَف ٌرْكِب هبشيو ، هرح ةرحلا نم بنزلا دلو ن‘ هب لاق ءاهقفلا نم ًادحأ ملعأ لسرم ثيدح اذه :يباطخلا لاق.دواد وبأ هجرخأ .[اه َوُّدُحَف ةعاطلا يف دبعلاك هل نوكيف غلب اذإ هتمدخب عفتنيل هئانتقاو هتيبرتب هرمأو ،ًاريخ هب هاصوأ هنأ :ربخلا تبث نإ هانعم نوكي نأ

اخوسنم نوكي نأ ثيدحلا حص نإ لمتحيو ،هناسحإ بلع هل ةأفاكم□ .

3. (5699)- Yine İbnu'l-Müseyyeb, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabından, Nadre İbnu'l-Ektem denen ensardan bir zattan naklen kaydettiğine göre, demiştir ki: "Ben bakire bildiğim bir kadınla evlendim, gerdeğe girince hamile olduğunu gördüm. (Durumu Resulullah'a arzettiğim vakit) Aleyhissalâtu vesselâm: "Fercinden istifaden sebebiyle mehir onundur, çocuk da sana köledir" buyurdu ve aramızı ayırdı. İlaveten: "Çocuğu doğurunca had uygulayın!" emretti." [Ebu Davud, Nikah 38, (2131, 2132).] 93

AÇIKLAMA:

Hattâbî der ki: "Bu hadisin hükmüyle fetva veren tek fakih bilmiyorum. Zaten hadis mürseldir. Hamile kadın hür olduğu takdirde, ondan doğacak zina mahsulü bir çocuğun hür olacağı hususunda ihtilaf eden tek alim de bilmiyorum. [Öyleyse bu nasıl köleleştirilir?]"

Hattâbî devamla der ki: "Eğer hadis sabit ise, manası şu olabilir: "Aleyhissalâtu vesselâm çocuk için hayır tavsiye etmiştir ve çocuğa sahip çıkıp yetiştirmesini, terbiyesini vermesini ve büyüyünce de hizmetinden faydalanmasını emretmiştir. Böylece çocuk, yapılan iyiliğe karşılık olarak göstereceği taatle köle olmuş gibi olur. Hadis şayet sabit ise mensuh da olabilir."[94]

هْيلَع تَم ُرَح ًةَعاَسِب اَه ِج ْو َز َلْبَق ِهِيهِمهذلا َتْحَت ُةَّيِنا َرْصَّنلا ِتَمَلْسأ اَذإ] □ [.
:لاق اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ُنْبا نعو ـ5 □6555□

يراخبلا هجرخأ .

4. (5700)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir Hıristiyan kadın, bir zımmînin nikahı altında iken, kocasından bir müddet önce Müslüman olsa, artık kocasına haram olur." [Buharî, Talak 20.] [95]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, karıkocadan biri Müslüman olduğu takdirde, nikah durumlarının ne olacağı meselesine açıklık getirmekte, farklı görüşlerden birini tesbit etmektedir. Bu meseleye temas eden ayet mealen şöyledir: "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret etmiş olarak size geldiğinde, onları imtihan edin. Onların imanını Allah hakkıyla bilir. Eğer mü'min olduklarına kanaat getirirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helal değildir, onlar da bunlara helal olmaz. Müşrik kocalarının onlara verdiği mehri iade edin.. kâfir kadınları da nikahınız altında tutmayın, onlara verdiğiniz mehri geri isteyin..." (Mümtehine 20).

2- Buhârî, aynı babta, sadedinde olduğumuz rivayetin devamı olarak İbrahim es-Saiğ'den şu rivayeti kaydeder: "Zımmîlerden evli bir kadın kocasından önce Müslüman olsa, sonra da kocası kadının iddeti içerisinde Müslüman olsa kadın yine kocasının hanımı mıdır?" diye Atâ merhumdan sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Hayır! Ancak kadın dilerse yeni bir nikah ve yeni bir mehirle (evlilik yapabilir)" Mücahid de şunu söylemiştir: "Adam, iddet içerisinde Müslüman olmuştsa, eski hanımıyla evlenir!" Hasan Basri ve Katâde, Müslüman olan iki Mecusi hakkında: "Bunlar eski nikahları üzeredirler. Ancak bunlardan biri daha önce Müslüman olmuş, diğeri de eski nikahın devamına itiraz etmiş ise, ayrılırlar, artık erkeğin kadın üzerinde bir hakkı kalmamıştır" der.

---

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/55. [92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/56. [93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/56.

3- İbnu Hacer, Kûfe fukahası (Hanefiler) başta olmak üzere Tavus, Sevrî, Ebu Sevr gibi birçok ulemanın sadedinde olduğumuz rivayette beyan edilen İbnu Abbas'ın görüşünü esas aldığını, ehl-i Kûfe ve onlara tabi olanların "Erkek hanımına İslam'ı teklif etmelidir" şartını koştuklarını belirtir. İbnu Hacer açıklamasına devam ederek, "Şafii, Malik, Ahmed, Katâde, İshak, Ebu Ubeyd gibi birkısım ulemanın da Mücahid'in fetvasını esas aldıklarını" belirtir. "İddeti içerisinde Müslüman olan erkek, eski hanımıyla evliliğini devam ettirir" şeklinde ifade edilen bu görüşe İmam şafii, Ebu Süfyan'la ilgili kıssadan delil getirmiştir: "Ebu Süfyan Mekke'nin fethi sırasında Merrî Zahran mevkiinde, Müslümanların Mekke'ye fetihle girdiği gecede Müslüman olmuştu. Ebu Süfyan Mekke' ye Müslüman olarak girince, hanımı Hind Bintu Ukbe, sakalından tutup Müslüman olduğu için çıkışmış, nefretini izhar etmiş, bir müddet sonra Hind de Müslüman olmuştu. Bu esnada aralarında bir ayrılık olmadığı gibi, nikahlarının yenilenmesi de mevzubahis olmamıştır. Bu şekilde kocalarından önce Müslüman olan nice sahabiyye vardır: Hakim İbnu Hizam, İkrime İbnu Ebi Cehl vs. gibi. Bunların nikah akidlerinin yenilendiğine dair bir rivayet mevcut değildir. Megazi yazarları bu meselede ihtilaf da etmezler. Ancak bu durum, çoğunluğun nezdinde, "erkeğin İslam'a girişi, kendisinden önce Müslüman olan hanımının iddetinin sona ermesinden önce vaki olduğuna" hamledilmiştir." 96

دَق اَهَّنإِ هاللّ َلوُس َر اَي :اَهُج ْو َز َلاَقَف .ًةَمِلْسُم ُهَدْعَب ُهْتأ َرْما ِتَءاَج َّمُث□
ًامِلْسُم َءاَجُ ُج َر َّنأ] : هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ6 □6551□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيَلَع اَهَّد َرَف ؛ِبَعَم ْتَمَلْسأ ْتَناَك .

5. (5701)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam önce kendisi Müslüman olup geldi, sonra da hanımı Müslüman olup geldi. Kocası: "Ey Allah'ın Resulü! Hanımım da benimle birlikte Müslüman olmuştu!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, hanımını kendisine iade etti." [Ebu Davud, Talak 23, (2238); Tirmizî, Nikah 43, (1144).] 97

دَق ْتُنُك يِهنإِ هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقَف # ِهيِبَّنلا ىلا اَهُج ْو َز َءاَجَف ، ْتَج َّو َزَتَف□
ٌةأ َرْما ِتَمَلْسأ] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □6555□

ا اَه ِج ْو َز ْن ِم اَهَعŒدواد وبأ هجرخأ .[ِل َّو ‘ا اَه ِج ْو َز ىلا اَهَّد َر َو ، ِرَخ .
َزَتْناَف .ي ِم ُ ْسإِب ْتَمِلَع َو ُتْمَلْسأ

6. (5702)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kadın, Müslüman oldu ve (yeni bir erkekle) evlendi. Bunun üzerine (eski) kocası Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Ben de Müslüman olmuştum. Hanımım Müslüman olduğumu da biliyor" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, kadını ikinci kocasından ayırıp eski kocasına iade etti." [Ebu Davud, Talak 23, (2239); İbnu Mace, Nikah 60, (2008).][98]

نيِنِس ِهتِس َدْعَب ِل َّو'ا ِحاَكِهنلاِب ِعيِب َّرلا ِنْب ِصاَعْلا يِبأ ىلَع َبْنَي َز ُهَتَنْبا□ □ □
□6555□ 5ـ هنعو َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق :[ر َد َّر َلوُس ُ هاللّ ِ #

. و َلَم ْيِح ْدِت ْيَش ًائ .[هجرخأ وبأ دواد والترمذي

7. (5703)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kızı Zeyneb'i Ebu'l-As İbnu'r-Rebî'e, altı yıl sonra eski nikahı ile geri verdi (ne nikah, ne mehir) hiçbir şeyi yenilemedi." [Ebu Davud, Talak 24, (2240); Tirmizî, Nikah 43, (1143).][99]

ديِدَج ٍحاَكِنب اَه ِج ْو َز ىلَع َبْني َز َّد َر اَمَّنإ # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي□
□6555□ 5ـ نعو َرْمَع و ُنْب ُشَعْي ٍب نع أبيه ِ نع ْجَدِه ِ َر َض ِ

. و َهْمَر ٍ ديِدَج].ِ أخرجه الترمذي

8. (5704)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (kızı) Zeyneb (radıyallahu anhâ)'i kocası (Ebu'l-As'a) yeni bir mehirle iade etti." [Tirmizî, Nikah 43, (1142); İbnu Mace, Nikah 60, (2010).] [100]

---

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/57-58. [97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/58. [98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/59.

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen son dört rivayet de daha önce 5700 numarada kaydedilen ve açıklaması yapılan İbnu Abbas rivayetinde olduğu gibi, Müslüman olan karıkocanın nikah durumları üzerinedir. Hemen hepsinde işlenen ana fikir; karıkoca her ikisi de Müslüman oldukları takdirde eski nikahları üzere devam edebilirler. Kadın, erkekten önce Müslüman olmuş ise, kadının iddeti içerisinde -ki bir iddet dört ay on gündür- erkek de Müslüman olduğu takdirde eski nikah üzere beraberlikleri devam eder, yeni bir nikah akdine, mehir tesbitine hacet yoktur. İmam Muhammed: "Kadın dar-ı İslam'da Müslüman olur, kocası kâfir kalırsa, erkeğe İslam teklif edilmeden araları ayrılmaz, kocası da Müslüman olursa, kadın onun hanımıdır; eğer Müslüman olmazsa araları ayrılır, bu ayırma bâin olan bir boşamadır" der. Bu İbrahim Nehai ve Ebu Hanife'nin de görüşüdür. **2-** Son iki rivayette, bu meseleye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendi kızı Zeyneb ile onun kocası Ebu'l-As örneği zikredilmektedir. Fakat, aralarında cereyan eden ayrılık müddetinde pek zahir farklılık ve dolayısıyla ihtilaf gözükmektedir. Ancak İbnu Hacer, "altı yıl"la Hz. Zeyneb'in hicreti ile Müslüman oluşu arasındaki zaman kastedilmiştir. "İki yıl" veya "üç yıl"la da "...Bunlar onlara helal değildir, onlar da bunlara helal değildir..." (Mümtehine 10) ayetinin nüzulü ile Ebu'l-As'ın Müslüman olarak gelişi arasında geçen müddet kastedilmiştir. Çünkü bu iki hâdise arasında iki yıl birkaç aylık müddet var" diyerek telif eder. Ne var ki, iki hadis arasındaki ihtilaf rakamdan ibaret değildir. Amr İbnu Şuayb hadisinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Zeyneb ile damadı Ebu'l-As arasındaki nikahı yeni bir akid yeni bir mehirle tecdid ettiğini ifade ederken, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) rivayetinde, bilakis ne nikahın ne de mehrin yenilenmediği ifade edilmektedir. Halbuki ulema, hanım Müslüman olduğu takdirde, kocasını ancak bir iddet müddeti bekleyebileceğini, bu müddet dolunca boşanma hasıl olacağını, bir iddet müddetinin dört ay on gün olduğu, halbuki Hz. Zeyneb ile Ebu'l-As'ın tekrar eski nikahla birleşmelerinin arasından iki yıl birkaç ay geçtiğini belirterek aradaki müşkilata dikkat çekerler. Bu müşkilatı gidermek için yapılan izahlardan bizce en mâkul olan bir tanesini burada kaydedeceğiz: "Zeyneb'in Müslüman olmasına ve kocasının küfürde devam etmesine rağmen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aralarını ayırmamıştır. Çünkü henüz "Bunlar onlara helal değildir, onlar da bunlara helal olmaz" (Mümtehine 10) ayet-i nazil olmamış idi. Ayet nazil olunca Aleyhissalâtu vesselâm kızına iddete başlamasını emretmiştir. Böylece başlayan iddetin müddeti dolmadan Ebu'l-As Müslüman olarak gelmiş, Aleyhissalâtu vesselâm)da eski nikahın devamına hükmetmiştir." Bu açıklama, aradaki işkali kaldırır.

Bu iki hadis arasındaki ihtilaf ulema arasında uzun tahlillere bâis olmuştur. Burada hepsine yer vermeyi gerekli görmüyoruz. Buhârî şerhlerinde görülebilir. İbnu Hacer şöyle bağlar: "Bu hadisle ilgli açıklamada benimsenecek en iyi görüş İbnu Abbas'ın hadisini tercih etmektir. Nitekim imamlar da onu tercih etmiş, (aradaki işkalin çözümünü de) Müslüman olan kadını kocasına haram kılan ayetin nüzulü ile Ebu'l-As'ın müslüman oluşu arasındaki müddetin uzamasına hamlederek yapmıştır. Bu çeşit bir te'life mani de yoktur."[101]

تا َر ِجاَهُم ُرْيَغ َّنُه َو َّنِه ِض ْرأب َنْمِلْسُي # ِ هاللّ ِلوُس َر ِرْدَهع بلَع َّنُكَءا َسِن َّنأ□
يِنَغَلَب] :لاق ٍباَهِش ِنْبا نعو ـ5 □ 6556□

نا َوْفَص َب َرَه َو ِحْتَفْلا َم ْوَي َتَمَلْسأَف .ُةَّيَمُأ ُنْبا َنا َوْفَص َتْحَت ْتَناَك َو ،ة□
َريِغُمْلا ِنْب ِديِل َوْلا ُتْنِب َّنُهْنِم .ٌراَّفُك َنْمَلْسأ َنيِح َّنُهُجا َو ْزأ َو نأ َو ِم ُ ْسِا َنلا # ِ
هاللّ لوُس َر ُهاَعَد َو ،ةهيَمأ ِنب َنا َوْفَص اًناَمأ ِهِئاَد ِرِب ٍرْيَمُع َنْب َبْه َو ِهِمَع َنْبا
ُّيِبَّنلا ِهْيَلإِ َثَعَبَف ،ِم ُ ْس"ا َن ِم

دهمَحُم اَي :ِهِت ْوَص َلْعأِب ُهاَداَن ِهِئاَد ِرِب # ِ هاللّ ِلوُس َر َلَع ُنا َوْفَص□□
َمِدَق اًّمَلَف ،ِنْي َرْهَش ُه َرِّيَس اَّلإِو ُهَلِبَق اًرْمأ َي ِض َر ْنإف ِهْيَلَع َمُدْقي َماَقَف .ِنْي
َرْهَش ى ِنَت ْرِّيَس اَّلإ َو ُهَتْلَبَق اًرْمأ ُتي ِض َر ْنإَف ،َكْيَلَع ِمُوُدُقْلا َىلا ِنَت ْوَعَد َكَّنأ
َمَع َز ُ َو َكِئاَد ِرِب ِنَءاَج ٍرْيَمُع ُنْبا ُبْه َو اَذه ،ٍنْيَنُحِب ِن ِزا َوَه َلَبِق # َج َرَخَف .
ٍرُهْشأ ِةَعَب ْرأ ُرِيِيْسَت َكَل ْلَب :# ُهَل َلاَقَف .ِيِل َنِهيَبُت ىهتَح ُل ِزْنأ َ ِ هللّآو َ :
ِزْنِا ْل اَبأ َو ٍبْه. َلاقَف :#

هِبَّنلا َعَم َعَج َر َّمُث ،َح ُ ِهسلا َو َةاَد"ا ُه َراَعأَف .اًع َوط ْلَب :َلاَقَف ؟ًاه ْرَك ْمأ□
اًع ْو َطأ : َلاَقَف .اًح ُ ِس َو َةاَدأ ُريِعَتْسَي َنا َوْفَص بلا َلَس ْرأو ْت َّرَقْتسا َو ُهنَع
ُهاللّ َي ِض َر ُنا َوْفَص َمَلْسأ ىهتَح اَمُهَنْيَب ْق ِهرَفُي ْمَل َو ٌةَمِلْسُم ُهُتأ َرْما َو
□# ٌرِفاَك َوُه َو ِفِئاَّطلا َو اًنْيَنُج َدِهَشَف ،ٌرِفاَك َوُه َو

كلام هجرخأ .[ِنْي َرْهَش ْنِم اًوْحَن ِهِتأ َرْما ِم ُ ْسإ َو ِهِم ُ ْسإ َنْيَب َناَك َو .
،حاَكِهنلا َكِلذب ُهُتأ َرْما ُهَدْنِع

9. (5705)- İbnu Şihab anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, bir kısım kadınlar, kendi yurtlarında Müslüman oldular. Bunlar hicret de etmediler. Bunlar İslam'a girdikleri zaman kocaları kâfir idiler. Bunlardan biri Velid İbnu'l-Mugire'nin kızıydı. Bu kadın Safvan İbnu Ümeyye'nin nikahı altında idi. Bu hanım Fetih günü Müslüman olmuş, kocası Safvan da İslam'dan kaçmıştı. Aleyhissalâtu vesselâm peşinden amcasının oğlu Vehb İbnu Umeyr'i, kendisine bir eman alâmeti olarak şahsî ridasıyla birlikte gönderdi. [Resulullah onu İslam'a çağırıyor ve] yanına gelmeye davet ediyordu: (Gelince bakacak), İslam hoşuna giderse kabul edecekti, gitmezse kendisine iki ay müsaade edecekti.

Safvan, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına ridasıyla birlikte gelince, yüksek sesle [halkın arasında] bağırırarak: "Ey Muhammed! İşte Vehb İbnu Umeyr! Senin ridanı bana getirdi ve senin beni yanına davet ettiğini, İslam hoşuma giderse kabul edeceğimi, gitmezse bana iki ay mühlet tanıyacağını söyledi" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalkıp: "Ey Ebu Vehb (devenden) in!" buyurdu. Fakat o: "Hayır, vallahi, meseleyi benim için açıklığa kavuşturmadıkça inmem!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sana, daha fazla, dört ay mühlet tanıyorum" buyurdular. Sonra Resulullah Havazin tarafına Huneyn Seferi'ne çıktı. (Sefer hazırlığı sırasında) Safvan'a adam göndererek çağırtıp, emaneten silah ve başka harp malzemesi vermesini talep etti. Safvan: "Zorla mı, gönül rızasıyla mı istiyorsun?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Gönül rızasıyla!" buyurdu. Safvan [yanında bulunan] silah vs.yi iâne olarak verdi. Sonra Safvan kâfir olduğu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte döndü. Huneyn Gazvesi'ne, Taif'in fethine katıldı. Bu esnada henüz kâfirdi. Ama hanımı Müslüman olmuştu. Aleyhissalâtu vesselâm aralarını ayırmadı. Bu hal Safvan (radıyallahu anh)'ın Müslüman oluşuna kadar devam etti. Müslüman olduktan sonra hanımı eski nikahıyla onun yanında kaldı. Safvan ile hanımının Müslüman oluşu arasında iki ay kadar bir zaman mevcuttur." [Muvatta, Nikah 44, (2, 543, 544).][102]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, daha önce belirtilen ahkâma canlı bir örnek teşkil etmektedir: Müslüman kadın, müşrik kocasından hemen ayrılmaz. Bir iddet müddeti beklenir. O sırada kocanın da Müslüman olması için gerekli teşebbüslerde bulunulur.

2- Hadis, İslam'ı benimsetme ve yaymada, Resulullah'ın takip ettiği siyaseti anlamada da mühim bir örnektir. İnsanlara İslam'ı gösterme imkanı tanımak, bilmeyenleri, anlayamayanları ürkütmeden, kalplerini kazanıp, yakınlıklarını, temaslarını sağlayarak anlamalarına imkan hazırlamak... Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safvan'a önce iki ay, daha sonra dört ay tanıma, anlama müddeti tanır. Bu esnada hep iyi davranır. İtimad telkin edecek davranışlarda bulunur ve Safvan İslam'a teslim olur.

3- Hadiste dikkatimizi çeken diğer bir husus Aleyhissalâtu vesselâm'ın Safvan'a verdiği ehemmiyettir. Bu onun daha önce ortaya koyduğu şahsiyete, Mekke cemiyeti içerisinde iktisab ettiği itibar ve şerefe denk bir alâka ve değer vermedir. Safvan, cahiliye devrinde fesahatıyla, insanlara yedirmesiyle ün yapmıştı. Kureyş'in en ilerideki eşrafından biriydi. Huneyn ganimetinden Aleyhissalâtu vesselâm ona bol bol verdi. O bu cömertlik karşısında hayran kalmış: "Vallahi böylesi bol vermeye ancak bir peygamberin gönlü razı olur!" demiş, Müslüman olmuştur. Şu söz de onundur: "Huneyn günü Resulullah bana o kadar çok verdi ki, kendisi o güne kadar nazarımda en çok buğzettiğim kimse iken, verdikçe nazarımda insanların en sevimlisi oldu." Safvan, mal tesiriyle Müslüman olmuştu ama Müslümanlığında pek samimi idi. Ömrünün sonuna kadar, samimiyetinden hiç eksilme olmadı. Kendisine bir ara "Hicret etmeyen helak olmuştur" denmişti. Hemen Medine'ye gelip Resulullah'tan hicret biatı almak istedi. Hatta bunu alabilmek için Resulullah'ın en çok sevdiği kimselerden biri olan amcası Abbas İbnu Abdulmuttalib'i araya koydu. Ancak Resulullah □ُحْتَفْلا َدْعَب َة َرْجِه□ diyerek Mekke'nin[103] fethinden sonra hicret üzere biat olmayacağını söyledi. Resulullah'ın irşadı üzerine Mekke'ye döndü ve orada vefat etti, (radıyallahu anh).[104]

اَهَّسَمي ْمَل اَم َراَي ِخْلا اَهَل َّنإ : ُقِتْعَتَف ِدْبَعْلا َتْحَت ُنوُكَت ِةَم'ا يف ُلوُقَي َناَك].
ُهَّنأ] :اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نعو ـ15 □6555□

كلام هجرخأ.

10. (5706)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), bir kölenin nikahı altında bulunan bir cariye, hürriyetine kavuşacak olursa, (bu azadlıktan sonra) kendisine kocası temas etmedikçe (bu evliliğe devam edip etmemede) muhayyer olduğunu söylerdi." [Muvatta, Talak 26, (2, 562).][105]

AÇIKLAMA:

Cariye şu veya bu şekilde hürriyetine kavuşunca köle olan kocasından boşanma hakkına sahiptir. Yani, hür statüsüne geçer geçmez bu hakkını hemen kullanmalıdır. Eğer kadın ayrılma tercihini ilan etmezden önce kocası temasta bulunursa hakkı düşer. Kadın sonradan "böyle bir hakkı olduğunu bilmediğini" söylese de mazereti kabul edilmez.[106]

اَهَج َّو َز َتَف ُةَّرُح اَهَّنأ اَهِسْفَنِب ُّج َر ْت َّرَغ ٍةَمأ يف ىضَق اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر
َناَمْثُع ْوأ َرَمُع َّنأ ُهَغَلَب ُهَّنأ] :ٍكِلاَم نعو ـ11 □6555□

نيزر هجرخأ .[ِدْنِع ُلَدْعأ ُةَمْيِقْلا َكْلِت َو : ُهاللّ ُهَم ِح َر ٌكِلاَم َلاَق . ِديِبَعْلا َنِم .
ْمِهِلْثِمِب ُهَد ُ ْوأ يِدْفَي ْنأ ،اًد ُ ْوأ ُهَل ْتَدَل َو َف

11. (5707)- İmam Malik rahimehullah'a ulaştığına göre, "Hz. Ömer - veya Hz. Osman- (radıyallahu anhümâ), bir erkeği "hürüm" diye nefsiyle aldatıp evlenen ve birçok çocuk doğuran cariye hakkında "adam, çocukların, köle emsalleriyle fidyelerini öder" diye hükmetmiştir." İmam Malik, "Bu kıymet, nazarımda en adildir"

---

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/62.
[103] Hicret üzere biatın mâna ve ehemmiyetini Hicretle ilgili bahsin sonunda tahlil edeceğiz (5797. Hadis).
[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/62-63.

demiştir. Rezin tahric etmiştir. [Muvatta, Akdiye 23, (2, 741).][107]

AÇIKLAMA:

İbnu Abdilberr, bu hükmün, Hz. Ömer ve Hz. Osman her ikisine de ait olduğunu söylemiştir. Hükme göre, aldatılan hür erkeğin cariyeden doğan çocukları köle mesabesindedir ve cariyenin efendisinin mülkündedir, hür babaya fidye ödeyerek çocuklarını kurtarmak düşmektedir. Ancak İbnu Abdilberr cumhurun "aldatılan kimsenin çocuğu hürdür" diye hükmettiğini belirtir. [108]

İKİNCİ FASIL

KADINLAR ARASINDA ADALET

ةَمايِقْلا َم ْوَي َءاَج ،اَمُهَنْيَب ْلِدْعَي ْمَل َو ِناَتأ َرْما ُهَل ْتَناَك ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هنع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ1 □6555□

ننسلا باحصأ هجرخأ .[ٌلِئاَم :ىر ْخُا يف َو ؛ٌطِقاَس ُهُّقِش َو .

1. (5708)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kimin iki hanımı olur ve aralarında adaletli davranmazsa kıyamet günü (vücudunun) yarısı düşük olarak gelir." Diğer bir rivayette "Bir tarafı eğri (mefluç) olarak" denmiştir." [Ebu Davud, Nikah 39, (2133); Tirmizî, Nikah 42, (1141); Nesâî, İşterü'n-Nisa 2, (7, 63).] 109

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, birden fazla hanımla evlenen kimsenin hanımlar arasında eşitliğe ve adalete riayet etmesinin vacib olduğunu ifade eder. Böyle olunca kişinin birine meyletmesi haramdır, kul hakkına girer, sorumluluğu büyük olur. Meselenin ehemmiyetine binaen Rab Teala "...bütün ilginizi birine verip de diğerini ortada bırakmayın" (Nisa 129) buyurmuştur.

2- Burada istenen eşitlik zahire akseden, maddî hususlardadır; gecelerin taksiminde, nafaka tahsisinde, vazife tevziinde vs. Şarihler, ayet-i kerimenin sevgide eşitlik talep etmediğini, bunun kulun elinde olmayan bir husus olduğunu belirtirler.

Müteakip hadis bu meseleye biraz daha açıklık, Nebevî örnek getirecektir. 110

ىِنْم ُلَت ُ َف ،ُكِلْمأ اَميِف يِمَسَق اَذه َّمُهّللَا :ُلوُقَي َو ُلِدْعَي َو ُمِسْقَي # ِ هاللّ ُلوُس
َر َناَك] : تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاَع نعو ـ5 □6555□

ننسلا باحصأ هجرخأ .[َبْلَقْلا ىِنْعَي ،ُكِلْمأ ُ َو ُكِلْمَت اَميِف .

2. (5709)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gece taksiminde adalete riayet eder ve derdi ki: "Ey Allahım! Bu taksim benim iktidarımda olanla yaptığım bir taksimdir. Senin muktedir olup benim muktedir olmadığım şeyden dolayı beni levmetme!" Benim muktedir olmadığım dediği şeyle kalbi kastederdi." [Ebu Davud, Nikah 39, (2134); Tirmizî, Nikah 42, (1140); Nesâî, İşretü'n-Nisa 2, (7, 64).][111]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise dayanan birkısım alimler, hanımları arasında adaletli davranmasının Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da vacib olduğunu söylemiştir. Bazı alimler de "Hanımlarından dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alabilirsin..." (Ahzab 51) ayetine dayanarak kadınları hususunda tesviyesinin (eşitlik) Resulullah'a bir vecibe olmadığını, bu durumun Resulullah'ın (hasaisinden biri) olduğunu söylemiştir.

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/64. [108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/64. [109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/65.

2- Hadis, muhabbet ve kalbî meylin, kişinin iradesine tabi olmayan bir emr, bir hal olduğuna, bunun bir Allah vergisi bulunduğuna delil olmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de:"Sen yeryüzünde bulunan herşeyi harcasan da mü'minleri kalplerini birleştirip kaynaştıramazdın" dedikten sonra "Fakat onların kalplerini Allah birleştirmiştir" (Enfal 63) buyurarak bu meseleye yer vermiştir.[112]

مِسْقَي # َناَكَف ،اَهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَعِل اَهَم ْوَي ْتَبَه َو :اَهْنَع ُ هاللّ َي ِض□
َر َةَعْم َز َتْنِب َةَد ْوَس َّنأ] :اهنع هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ5 □6515□

ناخيشلا هجرخأ .[َةَد ْوَس َم ْوَي َو اَهَم ُوَي َةَشِئاَعِل .

3. (5710)- Yine Hz. Aişe anlatıyor: "Sevde Bintu Zem'a (radıyallahu anhâ), gününü Aişe'ye hibe etti. Böylece Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Aişe'ye iki gün ayırıyordu. Bir kendi günü, bir de Sevde'nin günü." [Buharî, Nikah 98, Müslim, Rada 47, (1463).][113]

AÇIKLAMA:

İslam dini, erkeklere dörde kadar evlenme imkanı tanımıştır. Bu sebeple çok evliliğin getireceği meselelere de çözüm yolları vazetmiştir. Önceki hadiste günlerin hanımlara eşit şekilde taksim edilmesi prensibi vazedilmiştir. Burada hanımların kendi günlerini, diğerlerinden birine hibe edebileceği ifade edilmektedir. Bunun örneği

Hz. Sevde'nin kendi nöbetini Hz. Aişe'ye hibesidir. Bazı rivayetlerde geldiği üzere Hz. Sevde yaşlanınca, Resulullah'ın kendisini boşayacağı endişesiyle gecesini Hz. Aişe'ye hibe eder. Resulullah da bu hibeyi kabul eder. Böylece Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe'nin yanında daha fazla kalma imkanı elde etmiş olmaktaydı.

Alimler, kendi sırasını hibe eden bir kadının bu hibeden her zaman için rücu edebileceğini, ancak rücunun geçmişe raci olamayacağını, geleceğe raci olacağını belirtirler.

Hz. Sevde (radıyallahu anhâ) ile, Resulullah Mekke'de iken, Hz. Hatice'nin vefatından sonra evlenmişti. Resulullah Sevde validemize Mekke'de iken duhulde bulunmuş, onunla birlikte hicret etmişti. Rivayetler, Hz. Aişe'nin nikahının Sevde'nin nikahından önce kıyıldığını, ancak duhülün, Sevde'ye duhülden sonra olduğunu ifade eder.

Sevde Bintu Zem'a (radıyallahu anhâ) Hz. Ömer'in hilafetinin sonlarında vefat etmiştir, (radıyallahu anhümâ).114

روُدأ ْنأ ُعيِطَتْسأ َ يِهنِإ :َلاقَف .َنْعَمَتْجاَف ِهِئاَسِن ىلا ِه ِض َرَم يف # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َثَعَب] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ5 □6511□

دواد وبأ هجرخأ .[ُهَل َّنِذأف ؟ َّنُت ْلَعَف َةَشِئاَع َدْنِع َنوُكأ ْنأ يِل َّنَذأَت ْنأ َّنُتْيأ .
َر ْنإف َّنُكَنْيَب

4. (5711)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hastalandığı zaman kadınlarını çağırdı, yanında toplandık.

"Ben sizleri teker teker dolaşacak durumda değilim. Uygun görürseniz Aişe'nin yanında kalmama müsaade edin, orada kalayım" buyurdular. Kadınlar da kendisine izin verdiler." [Ebu Davud, Nikah 39, (2137).] 115

إ ىلو‘ا ِةأ ْرَملا ىلا يِهَتْنَي َّنُهَن ْيَب َمَسَق اَذإ َناك َو ،ُةَ َوْسِن ُعْسِت # ِ هاللّ□□
ِلوُس َر َدْنِع َناَك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ6 □6515ـ .اَهْيَلإ ُهَدَي َّدَمَف
ُبْني َز ْتَءاَجَف .اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع ِتْيَب يف َناَكَف ،اَهيِتأَي ِيتهلا ِتْيَب
يف ٍةَلْيَل ِهلُك يف َنْعِمَتْجَي َّنُكَف ٍعْسِت يف

تَمِيقُأ َو اَتْشَحَتْسا ىهتَح ًاتَل َواَقَتَف ُه َدَي # َّفَكَف ؟ ُبَنْي َز ِهِذه : ْتَلاَقَف□

ج ﺭَﺧَﻒ ُﺑﺎ ﺭَُّﺘﻼ ﺍَﻣِﻬﻬﺎ ﻭْﻓﺄ ﻳﻒ ُﺜْﺤﺎ ﻭَ ِ ﻫﺎﻟّﻠ ﻟَﻮُﺳ ﺭَ ﺍَﻱ ْﺝ ُﺭْﺨُﺎ : ﻟَﺎﻗَﻒ #].
ﺍَﻣُﻬَﺘﺎ ﻭَْﺼﺎﺃ ﻋَِﻤَﺴَﻒ ﻫﻨَﻊ ُ ﻫﺎﻟّﻠ ﻱَ ِﺽ ﺭَ ٍﺭْﻜَﺐ ﻭُﺑﺎﺃ َّﺭَﻤَﻒ ُﺓ ٌَّﺼﻼ.

ﺑﺎﺭﺗﻼ ﺍﻫﺘﺒﺤﺎﺻ ﻫﺠﻮ ﻳﻒ ﺍﻣﻬﻨﻢ ﺓﺪﺣﺎﻭ ﻟﻚ ﺗﻤﺮ ﺑﺄ «ﺍﺗﺜﺤﺘﺴﺎ».ﻣﻠﺴﻢ ﻫﺠﺮﺧﺄ .

5. (5712)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında dokuz hanım vardı. Kadınlara uğrama işini sıraya koyunca, birinci kadına ikinci bir uğrayışı dokuz gün sonra oluyordu. Kadınlar, her akşam, Resulullah'ın o gün geleceği odada toplanıyorlardı. (Bir gün) toplanma akşam, yeri Hz. Aişe'nin odasıydı. Zeyneb gelmişti. Resulullah ona elini uzattı. Hz. Aişe: “Bu Zeyneb'tir, (bilmiyor musun)? dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da elini geri çekti. Derken Hz. Aişe ile Hz. Zeyneb birbirlerine çıkıştılar. Karşılıklı çekişme birbirlerinin yüzüne toprak atmaya kadar gitti. (Bu esnada mescidde) ikamet getirildi. Bu sırada Hz. Ebu Bekir geçiyordu, onların seslerini işitti. "Ey Allah'ın Resulü! Çık ve şunların ağızlarına toprak saç!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm çıktı." [Müslim, Rada 46, (1462).] 116

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zevcelerinin yanında geceleme işini belli bir sıraya koyup sırasıyla uğramakla beraber, diğer hanımlarını, nöbetlerine kadar tamamen ihmal etmiş değildi. Bu rivayet, her akşam bütün hanımlarla birlikte geceleyeceği hanımının yanında toplanıp sohbet ettiklerini göstermektedir. Zaman zaman bu toplanmalarda, hanımlar arasında tartışmalar da olmaktadır. Sadedinde olduğumuz rivayet bu tartışmalardan şiddetli birisine şahitlik eder.

Diğer bazı rivayetler her gün ikindi namazından sonra Resulullah'ın hanımlarını sırayla kısa fasılalarla ziyaret edip bir müddet sohbet ettiğini gösterir. Bu hiç aksamayan bir ziyarettir. Alimler, bu rivayetlerden, kocanın hanımlarını kendi odasında kabul etmesinin değil, onların odalarına teker teker uğramasının müstehab olacağını istidlal etmişlerdir. 117

ﺪﺣﺈ َّﻧُﻪ ﻭَ ، ِﺭﺍَﻫَّﻨﻼ ﻭَ ِﻟْﻴَّﻠﻼ ﻧَِﻢ ﺓَِﺪﺣﺎ ﻭَْﻠﺎ ﺓَِﻋَّﺎﺳﻼ ﻳﻒ ﻫِِﺌﺎَﺳِﻦ ﺑﻠَﻊ ُﺭُﻭَﺪﻱ # ِ ﻫﺎﻟّﻠ

---

112 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/66. 113 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/66. 114 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/66-67.

لُوس ُرَ نَاكَ] :لاق هنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ هنعو ـ5 □6515□

. □ةَرْشَع

يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .[نَيثَث َة َّوُق يِطعُأ ُهَّنأ ُثَّدَحَتَن اَّنُك :َلاَق ؟ُهُقيِطُي .
َناكَو :ٍسَن َ‘لِيِق

6. (5713)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hanımlarına gece ve gündüzleyin aynı saatlerde ziyarette bulunurdu. Onlar on bir tane idiler. Enes'e: "Buna takat getirebiliyor muydu?" denmişti. O: "Biz ona otuz kişinin gücü verildiğini konuşurduk" diye cevap verdi." [Buhârî, Gusl 12; Nesâî, Nikah 1, (6, 53, 54).] 118

ماَقأ ِب ِهيَّثلا َج َّو َزَت اَذإ َو : َمَسَق َّمُث ًاعْبَس اَهَدْنِع َماَقأ ِبِهيِّثلا ىلَع َرْكِبْلا َج□
□6515□ 5ـ هنعو رَ ضِ يَ هاللّ ُ هنَع لاق :[مِن َالسنَّةُ ِإذا َتَز َو َّ

. اَهَدْنِع ًاثَث َّمُث َمَسَق [.أخرجه الستة إ لا النسائي

7. (5714)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bakire, dul üzerine nikahlanırsa, bakirenin yanında yedi gün kalınması, sonra taksimat yapılarak sıraya konması, dul nikahlandığı zaman, yanında üç gün kalıp sonra taksimat yapılıp sıraya konması sünnettir." [Buhârî, Nikah 100, 101; Müslim, Rada 44, (1461); Muvatta, Rada 15, (2, 530); Ebu Davud, Nikah 35, (2124); Tirmizî, Nikah 41, (1139).] 119

ِ# ةَّيِفَص َر َي ِض َي هاللّ ُ اهنَع َماَقأ اَهَدْنِع ًاثَث َو َتَناكَو ًابِهيَث .[أخرجه أبو
□6516□ 5ـ هنعو رَ ضِ يَ هاللّ ُ هنَع لاق :[َل أَّم َذَخأ َر ُلوُس هاللّ

. داود

8. (5715)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safiyye (radıyallahu anhâ)'yi aldığı zaman yanında üç gece ikamet etti. Safiyye dul idi." [Ebu Davud, Nikah 35, (2123).] 120

. □ر َض ِي َ هاللّ ُ اهنَع تلاق :[َلمَّا َتَز َو َّجنَي ر ُلوُس هاللّ ِ # َماَقأ َدْنِي ثَثا
ةَمَلَس ُّمُأ نع ِنمح هرلادبع ِنب ِرْكَب يبأ نعو ـ5 □6515ـ داود وبأو كلامو ملسم
هجرخأ .[ِيئاَسِنِل ُتْعَّبَس ُتعهبَس ِكَل ُتْعَّبَس ِتْئِش ْنإ ، ِكِلْهأ ىلَع ٌناَوَه ِكِب

وَ قَالَ: إنَّهُ لَيْسَ

والنسائي.

9. (5716)- Ebu Bekr İbnu Abdirrahman, Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) benimle evlendiği zaman, yanımda üç gün ikamet etti ve dedi ki: "Sana ehlinden bir tahkir sözkonusu değil. Dilersen senin yanında yedi gün ikamet ederim. Ancak seninle yedi gün kalırsam diğer hanımlarımın yanında da yedi gün kalırım." [Müslim, Rada 41, (1460); Muvatta, Nikah 14, (2, 529); Ebu Davud, Nikah 35, (2122).] 121

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Sevde'ye, yanında üç gün kalmasının ona bir takdirden ileri gelmediğini açıklıyor. Alimler o cümleyi bazı farklı şekillerde yorumlamışlardır. "Benim üç günle yetinmem sana bir hakaretten ileri gelmez" veya "Senin sebebinle kavmine bir hakaret ulaşmaz", "Üç günle yetinmem sana olan ilgimin azlığından değil, kaide ve hüküm icabıdır..." gibi.

Bu hadis, ikamette bakire için yediyi, dul için üçü aşıldığı takdirde, diğer zevcelere de aynı ölçüde zaman ayırarak eksiklikleri telafi etmenin vacib olduğuna delildir. Ancak bu, diğerlerinin izniyle olursa, fazlanın telafisi gerekmeyebilir. 122

ÜÇÜNCÜ FASIL

---

[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/68. [118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/69. [119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/69.

AZL VE GAYLE HAKKINDA

بِبَس نْمِ ًايبَسِ انَبصأف ِقِلَطْصُملا ِينَب ِة َو ْزَغ يف # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم انَج َرَخ]
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعَس ىبأ نع ـ1 □6515ـ . ُهانْلأَسَف ؟هَلأْسَن ْنأ َلْبَق اَن
ِزْه ُأ َنْيَب # ِ هاللّ ُلوُس َر َو ُل ِزْعَن انْلُقَف .َل ْزَعلا انَبْبَحأ َو ،ُةَب ْزُعلا انَيْلَع
ْتَّدَتْشا َو َءاَسِنلا انَيَهَتْشاَف ،ِب َرَعْلا

. َ اوُلَعْفَت ،ام ْنِم ٍةَمَسَن ٍةَنِئاَك ٍلا يَو ْمِ ةَمايِقلا ِ إَّ َو َيِه ٍةَنِئاَك .[ةتسلا هجرخأ
ْنأ ْمُكْيَلَع َ :َلاقَف

1. (5717)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte Beni'l-Müstalik Gazvesi'ne çıktık. Arap esirlerinden çokça esir ele geçirdik. Kadınlara karşı arzu duyduk. Çünkü üzerimizde bekârlık şiddet kesbetmişti. Hep azil yapmak istiyorduk ve: "Aramızda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) varken, ona sormadan azil yapmak olur mu?" dedik ve sorduk.

"Hayır! buyurdular. Bunu yapmamanız gerekir. Kıyamete kadar geleceği takdir edilen her canlı mutlaka yaratılacaktır (siz tedbirinizle önüne geçemezsiniz)." [Buharî, Nikah 96, Büyû 109, Itk 13, Megazî 32, Kader 4, Tevhid 18; Müslim, Nikah 125, (1438); Muvatta, Talak 95, Ebu Davud, Nikah 49, (2171); Tirmizî, Nikah 40, (1138); Nesâî, Nikah 55, (6, 107).][123]

AÇIKLAMA:

1- Azl, münasebet-i cinsiyede, meninin rahme ulaşmasını önlemek maksadıyla inzalin fercin haricine yapılmasıdır. Bu babta gelen hadisler, azl yoluyla hamileliğin başlıca iki maksatla önlenmesinin düşünüldüğünü ifade etmekteir: **1)** Cariyelerin ümmüveled olmasını önlemek. Çünkü cariye efendisinden hamile kalıp çocuk doğurunca ümm-ü veled olur, artık efendisi onu satamaz, efendisi ölünce hürriyetine kavuşur. **2)** Zevcenin emzirmekte olduğu çocuğu vardır, hamile kaldığı takdirde, sütün yapısı bozulacağı için çocuğa zararlı olacaktır, bu zararı önlemek gayesiyle kadının hamile kalmaması gerekmektedir, bu sebeple azle başvurulmaktadır.

3) Üçüncü bir gaye, geçim yükünü ağırlaştırmamak için, çocuk sayısını az tutmaktır. **2-** Azl meselesi İslam alimlerince çeşitli açılardan tahlil edilmiştir, dinen caiz mi değil mi, fayda ve zararı nelerdir? gibi. Bu babta Resulullah'tan muhtelif rivayetler gelmiştir.

İbnu Abdilberr: "Alimler arasında, hür hanımdan izin olmadıkça azl yapılamayacağı hususunda ihtilaf yok" der. Sebep olarak kadının da cimaya hakkı olduğunu, bunu kocasından talep edebileceğini belirtir, ayrıca bunun kemaliyle vukuunun azle yer vermemekle mümkün olacağına dikkat çeker. İbnu Hübeyre de benzer bir icmadan bahsetmiştir. Ancak Şafiîlerde farklı bir nokta-i nazar bulunması sebebiyle tam bir icmadan bahsedilemeyeceği de söylenmiştir. Bu sebeple Şafiîler arasında hür kadına da izni olmadan azl yapılabileceği münakaşa edilmiştir. **3-** Azlin yasaklanma sebebinde de ihtilaf edilmiştir: * Bazıları: "Kadının cima hakkı kaybolduğu için" demiştir. * Bazıları: "Kadere karşı gelme manası bulunduğu için" demiştir. Bu mevzuda gelen rivayelerin çoğu bunu te'yid eder.

Hülasa alimler, azl mevzuunda gelen hadislerin farklı ifadelerini gözönüne alarak buna haram dememiş, fakat terkinin evla olduğuna hadiste irşad bulunduğuna hükmetmiştir. Cariyenin izni alınmadan, hürrenin izni ile azlin yapılması haram değildir. 124

نإف ًا هرِس ْمُكَد ُ ُوأ اوُلُتْقَت َ : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :تلاق اهنَع ُ□□
هاللّ َي ِض َر ٍنَكهسلا ُنْب ُدي ِزَي ِتْنِب ءاَمْسأ نعو ـ5 □6515ـ لجرلا عماجي نأ «
ُلْيَغلا»و.همده اذإ «َض ْوَحْلا َرَثْعَد» لاقي.دواد وبأ هجرخأ .[ِهِس َرَف ْنَع ُه
ُرِثْعَدُيَف َس ِراَفْلا ُك ِرْدَي َلْيَغْلا ببسب رسكناو برحلا يف هريظن ةمواقم نع
فعض لاجرلا غلبم غلب اذإف عيضرلا ىوق كلذل فعضتف عضرت يهو هتأرما

كلذ .

2. (5718)- Esma Bintu Yezid İbnu's-Seken (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Çocuklarınızı gizlice öldürmeyin. Çünkü gayl, biniciye [atının üzerinde] ulaşır ve atından aşağı atar" dediğini işittim." [Ebu Davud, Tıbb 16, (3881); İbnu Mace, Nikah 61, (2012).] 125

122 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/70.

AÇIKLAMA:

Azl bahsini tamamlayan bir mevzunun gayle olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, her ikisi hakkında gelen yasak hükmü bir noktada birleşir: Çocuğun korunması, neslin sağlıklı olarak devamı endişesi... Gayle bahsine az yukarıda (5682- İstidrad) genişçe temas ettiğimiz için burada teferruata girmeden şu kadarını söyleyeceğiz: Gayle öncelikle emzikli kadınla cima yapmaya denir. Gayl ise, hamile kalan emzikli kadının emzirdiği süte denmektedir. Bu mesele Arap dilinde ayrı bir mastarla ele alınmıştır. Çünkü emzikli kadın hamile kaldığı takdirde kadının sütü yapı itibariyle bozulmakta ve çocuğun sağlığını bozmaktadır. Resulullah, sadedinde olduğumuz hadiste, emzikli kadınla cinsî teması "Çocuğu gizlice öldürmek" olarak tavsif etmekte, sebebini şu manada açıklamaktadır: "Çünkü, hamilelikte kimyevî yapısı bozulan ve zehir tesiri hasıl eden süt (gayl) çocukta uzun vadede zarar meydana getirmekte, atı üzerinde seferde iken bile bu zehirin tesiri aniden kendini göstermekte, evladının ölüp atından düşmesine sebep olmaktadır." Bu meselede daha geniş bilgi için 5682 numaralı hadise ve ilgili açıklamalara, istidrad'a bakılmalıdır. [126]

İSTİDRAD:

Dinimiz evliliğin en başta gelen gayelerinden birini tenasül, yani neslin devamı, yani sağlıklı evlad elde etmek olarak tesbit etmiş, bu maksatla evlenmeye ve çok çocuk sahibi olmaya teşvik etmiştir. Bu meyanda getirdiği birçok teşriat bu gayenin gerçekleşmesini hedefler. Sadedinde olduğumuz azl ve gayle bahisleri de neslin korunması ile ilgilidir. Gerek azlin ve gerekse gaylenin haram manasında olmasa bile yasaklanmış olması, bilhassa günümüzde haricî baskılarla doğum kontrolü, kürtaj serbestisi gibi neslin çoğalmasını ve sağlıklı olmasını önleyici müdahaleler Müslümanların, meselelerine sahip çıkması, bu meselenin ayet ve hadislerde gelen temel esprisini yasaklamaya ve ona göre fikir ve kanaat geliştirmeye ve bunları uygulamaya, aksettirmeye çalışmaları gerekmektedir. Meselenin, uzun vadede memleketimiz ve İslam ümmeti için arzettiği ehemmiyete binaen çocuk konusuna bu vesile ile bir kere daha temas etmeyi gerekli görüyoruz. [127]

Çocuk Öldürme Yasağı

Çocukların korunması hususundaki Kur'anî tahdid ve tedbirlerden biri de çocuk öldürme yasağıdır. Eski çağlardan beri bütün dünyada[128], çeşitli şekillerde mevcut olan bu meş'um gelenek, cahiliyye devri Araplarında da yaygın şekilde mevcuttu. Kur'an-ı Kerim bu müessif tatbikata birçok kereler temas eder. Bir kısım ayetler, bu âdetin tarihten çekildiğine dikkat çekerek ta Hz. Musa zamanında Firavun tarafından Yahudilere uygulandığını haber verir. Bu uygulamada yeni doğan erkek çocuklar öldürülüyor, kızlar sağ bırakılıyordu (Bakara 49; A'raf 127, 141) [İbrahim 6, Kasas 4; Mü'min 25).] Kur'an-ı Kerim, cahiliye devri Araplarında mevcut çocuk öldürme âdetine de ayetlerinde yer verir: "Böylece putlara hizmet edenler, puta tapanların çoğunu helake sürüklemek, dinlerini karmakarışık etmek için çocuklarını öldürmelerini, onlara iyi göstermişlerdir" (En'am, 137). Erkek ve kız her iki cinsten çocukları "fakirlik" korkusuyla öldürtüp, kızları da "ar" düşüncesiyle diri diri toprağa gömdüren bu geleneğin İslam'ın bidayetlerine kadar canlı ve de yaygın bir şekilde geldiğini gösteren pek çok rivayet mevcuttur. Bunlardan biri İslam'la şereflenmezden önce, kendi eliyle 12 kızını diri diri toprağa gömmüş bulunan Kays İbnu Asım'la ilgilidir. Müslüman olduktan sonra suçunu itirafla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bu günahtan kurtulma çaresi olup olmadığını sormuştur. Bir diğer durum Sa'sa'a İbnu Naciye'nin rivayetiyle sergilenmektedir: Bu hayırsever zengin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek, Müslüman olmazdan önce 360 tane çocuğu satın almak suretiyle ölümden kurtardığını, bu amelinin manevî mükafaatının ne olacağını sormuştur.

Kur'an-ı Kerim, çeşitli bahane ve şekiller altında kıyamete kadar devam edecek olan bu tatbikatla ciddi şekilde mücadele eder. Bunu bir-iki örnekle görelim: **1-** Şu ayet-i kerimede en büyük haramlar sayılırken, çocuk öldürme, üçüncü sırada gösterilmiştir: "De ki: Gelin size, Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anayababaya iyilik yapın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, -sizin ve onların rızkını veren biziz- "Gizli ve açık" kötülüklere yaklaşmayın, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye buyurmaktadır." (Enam 151)

[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/73.

[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/73.

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/73.

[128] Bir peygamberin rü'yada bile olsa gördüğünün vahya dayandığı ve binâenaleyh hak olduğu (bak. Râzî, a.g.e. 26, 153) kaziyyesi ve usulcülerin bir hüküm geldikte icra edilmeden neshedilip edilmeyeceği hususunu tartışmış olmaları (Râzî, a.g.e., 26, 155) gibi hususlar gözönüne alınırsa, Hz. İbrahim'in oğlunu kurban

etmeye tevessülüyle alâkalı âyetlere (Saffât 37, 101-102) dayanarak Hz. İbrahim zamanına

İsra suresinde de çocuk öldürme fiili "büyük hata" olarak tavsif edilmiştir (İsra 31). **2-** Çocuk öldürenlerin büyük hüsrana uğrayacakları haber verilir: "Beyinsizlikleri yüzünden körükörüne çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri - Allah'a iftira ederek- haram sayanlar mahvolmuşlardır. Onlar sapıtmışlardır. Zaten doğru yolda da değildirler" (En'am 140).

3- Kadın ve erkeklerle yapılan bey'atlarda çocuk öldürmeme şartı konur. "Ey Peygamber! İnanmış kadınlar Allah'a hiçbir ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sahiplenerek kocasına isnadda bulunmamak ve uygun olanı işlemekte sana karşı gelmemek şartıyla sana bey'at etmek üzere geldikleri zaman onları kabul et, onlara Allah'tan bağışlama dile. Doğrusu Allah bağışlayandır, acıyandır" (Mümtehine 12). **4-** Öldürme yasağını sıkça tekrar etmiştir: Gerek yukarıda kaydettiklerimiz ve gerekse "Kız çocuğun hangi suçtan ötürü öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman" mealindeki ayeti (Tekvir 8-9) ile iki ayrı yerde geçen ve "Fakirlik korkusu ile çocuklarınızı öldürmeyin, sizi de, onları da rızıklandıran biziz" (İsra 31; En'am 151) mealindeki ayetleri Kur'an-ı Kerim'in her tarafına serpiştirilmiş olarak, bu yasağı sıkça hatırlatmaktadır. Zamanımızda, birkısmı dahilî, birkısmı haricî sebeplerden hasıl olan iktisadî sıkıntıları ve -tamamen muhayyel olan- müstakbel açlık tehlikelerini önlemek bahanesi dile getirilmek suretiyle Malthuscu iddiaların rengine büründürülen ve aslında dıştan gelen siyasî baskılardan kaynaklanan ve dünyanın her tarafında tatbikatı yaygınlaştırılmaya çalışılan ve nüfus planlaması, aile planlaması, doğum kontrolü gibi değişik adlarla munis gösterilmeye ve meşru kılınmaya çalışılan "modern çocuk öldürme metodları" Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen yasak sınırının dışına çıkmaz. Ayetlerde Firavunlarca "mü'minleri zayıf kılmak" için işlendiği bildirilen bu cinayetlerin "fakirlik korkusu" kılıfına büründürülmüş şekliyle mü' minler tarafından benimsenebileceğine işaret edilmekte ve bu tuzağa düşülmemesi için "fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin" emri tekrar edilmiş olmaktadır. [129]

Hızır'ın Öldürdügü Oğlan

Mevzumuz icabı temas etmemiz gereken bir ayet, Hz. Hızır'ın öldürdüğü bir oğlanla ilgili. Daha önce de temas ettiğimiz üzere, Hz. Hızır' la Hz. Musa aleyhisselam beraberce seyahat ederlerken bir oğlana rastlarlar ve Hz. Hızır hiçbir zahirî sebep yokken oğlanı öldürür.

"...Yine gittiler; sonunda bir erkek çocuğa rastladılar. O hemen onu öldürdü. Musa: "Bir cana karşılık (kısas) olmaksızın masum bir cana mı kıydın? Doğrusu pek kötü bir şey yaptın" dedi. O: "Ben sana, yaptığım işlere dayanamazsın demedim mi?" dedi" (Kehf 74-75).

Zahiren bizce de "kötü bir şey" olan bu öldürme vak'asının sebebini Hızır aleyhisselam, arkadaşlığının sonunda Hz. Musa'ya şöyle açıklar: "Oğlana gelince, onun anababası inanmış kimselerdi. Çocuğun onları azdırmasından ve inkara sürüklemesinden korkmuştuk. Rablerinin o çocuktan daha temiz ve onlara daha çok merhamet eden birini vermesini istedik" (Kehf 80-81).

Ayette geçen gulam kelimesi, Arapça'da, büluğa ermemiş çocuk yani sabiy manasında kullanıldığı gibi, büluğa ermiş delikanlı manasına da kullanılır. Türkçemizde "oğlan" kelimesi de aşağı yukarı bu manadadır. "Oğlan çocuğu" demedikçe, büluğa ermiş kimse de oğlan kelimesi ile kastedilir. Ayette geçen gulam'ı her iki manada da anlayan alimler mevcuttur. Ancak "cumhur" denen çoğunluk, ayetteki gulam'la "büluğa ermemiş çocuk"un kastedildiği görüşüne zahib olmuştur. Buradaki gulam, büluğa ermiş bir kimse olduğu takdirde küfrü ve isyanı sebebiyle öldürülmüş olması problem çıkarmaz. Ancak, ekseriyetin anladığı üzerine, gulamdan murad, büluğa ermemiş biri ise, istikbalde işleyeceği cinayet sebebiyle öldürülmüş olması şer'î ahkâm bakımından son derece mahzurludur. Çünkü çocuk, âmmden öldürme cinayetinde bulunsa bile, kendisine kısas yoluyla ölüm cezası vermek mümkün olmadığı gibi, ilerde işleyeceği, muhtemel ve muhayyel bir suç sebebiyle onu öldürmek hiç mümkün değildir. Bu vak'anın izahı özetle şöyle yapılır: Şeriatın hakikatı Allah'ın emridir. Hızır da, Hz. Musa'nın sorusu üzerine, bunu kendiliğinden değil, Allah'ın emriyle yaptığını söylemiştir. Nitekim, bu izah karşısında, ilm-i zahire tabi insanların temsilcisi durumunda olan Hz. Musa ikna olduğu için sükut etmiş, itiraz etmemiştir. Hz. Hızır aleyhisselam ise, "ilm-i ledün", "ilm-i batın", "ilmü'lgayb" gibi değişik isimlerle ifade edilen geçmiş ve geleceğe şamil bir ilme sahiptir. Bu ilim, Hz. Musa gibi ilm-i zahir ehlince meçhuldür. Bu ilim, kesble elde edilemez, mevhibe-i İlahîdir. Hızır aleyhisselam bu ilme sahiptir. Kıssada kaydedilen diğer vak'alar da Hz. Hızır'ın hususiyetini göstermiştir.

Öyle ise, ilm-i zahire sahip şeriat tebliğcisi Hz. Musa nazarında çirkin addedilen bir amel, ilm-i batına sahip Hızır nazarında çirkin değildir. Üstelik, öldürme vak'asını anlatan Hızır "ben" zamirini kullanmıyor, "biz" diyor. Yani şahsî bir tasarrufu değildir. Yapılan izahın Hz. Musa'yı ikna etmiş olması da bu iki şeriatın aslında birbirine muhalif olmadığını ifade eder. [130]

DÖRDÜNCÜ FASIL

NÜŞÛZ (DİKBAŞLILIK)

يف ْتَل َزَن : ْتَلاَق . ًاضا َرْعإِ ْوأ ًازوُشُن اَهِلْعَب ْنِم ْتَفاَخ ٌةأ َرْما ِنإ َو] : بلاعت
هلوق يف اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ1 □6515ـ ٍهل ِح يف َت ْنأ َو ي ِرْيَغ
ْج َّو َزَت َّمُث يِنْقِهلَطُت َ يِنْكِسْمأ : ُلوُقَتَف اَه َرْيَغ ُج َّو َزَتَيَف اَهَق ًّط ُدي ِرُيَف
.اَهنِم ُرِثْكَتْسَي َ ،لُج َّرلا َدْنِع ُنوُكَت ِةأ َرْملا هجرخأ .[ٌرْيَخ ُحْلُّصلا َو ًاحْلُص
اَمُهَنْيَب اَحِلْصُي ْنأ اَمُهيَلَع َحاَنُج ُ َف :بلاعَت ُهُل ْوَق َكِلذف ،يل ُمْسَقْلا َو َّيَلَع
ِةَقَفَّنلا َنِم

. اهؤافجو اهبرض « ِجو َّزلا ُزوشن»و.هيلع اهؤاصعتساو اهجوز اهضغب
«ةأرَمْلا ُزوشُن».ناخيشلا

1. (5719)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, bazı fedakârlıklarla sulh olup aralarını düzeltmelerinde onlar için bir günah yoktur. Sulh ise daha hayırlıdır..." (Nisa 128) ayeti hakkında dedi ki: "Bu ayet, şöyle bir kadın hakkında inmiştir: "Bir erkeğin nikahı altındadır, ancak erkek onunla beraberliği fazla istememektedir, onu boşayıp bir başkasıyla evlenmeyi arzulamaktadır. Ona kadın: "Beni boşama, yanında tut, ama dilersen bir başkasıyla da evlen. Sen bana infak ve gece ayırma hususunda serbestsin" der. İşte ayette geçen şu meal bu manayadır: "Bazı fedakârlıklarla sulh olup aralarını düzeltmelerinde onlar için bir günah yoktur. Sulh ise daha hayırlıdır." [Buharî, Sulh 4, Mezalim 11; Tefsir, Nisa 23, Nikah 95; Müslim, Tefsir 14, (3021).] [131]

AÇIKLAMA:

Nüşuz, kelime olarak sivrermek, yükselmek, kabarmak gibi manalara gelen bir kökten gelir. Karıkoca arasındaki nüşuz geçimsizliktir, birbirlerinden hoşlanmamaktır. Kadının kocaya karşı nüşûzu itaat etmemesi, asi olması, dikbaşlılık etmesi, karşılık vermesi demektir. Kocanın karısına nüşuzu ise, kötü muamele etmesi, ona zarar vermesi ve dövmesidir (en-Nihaye).

Şarihlerin açıkladığı üzere, ayet-i kerime, kadına, kendisini kocasının boşamasından korktuğu takdirde, boşamaması ve nikahında tutması karşılığında mehrinden ve hatta gece beraberliğinden tavizler vermeyi tavsiye etmektedir. Hakim'in bir rivayetine göre "Rafi' İbnu Hadic'in nikahı altında bir kadın vardır. Buna rağmen genç bir kadınla daha evlenir. Bu genci, eski hanımına tercih eder. Bunun üzerine kadınla aralarında niza çıkar. Rafî hanımını bir talakla boşar, sonra kadına: "Dilersen talaktan rücu edeyim, ancak sen de sabredip tahammül edeceksin" der. Kadın "rücu et" der. Tekrar birleşirler. Fakat kadın bilahare verdiği sözde duramaz, sabırsızlık izhar eder. Bunun üzerine o da hanımını boşar. " Şu halde sadedinde olduğumuz ayetin tavsiye ettiği sulh böylesi bir anlaşmadır. Tirmizî'de İbnu Abbas'tan kaydedilen bir rivayete göre, "Hz. Sevde (radıyallahu anhâ), kendisini Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın boşayacağından korkarak: "Ey Allah'ın Resulü! Beni boşama fakat benim sıramı Aişe'ye ver!" diyerek müracaatta bulunur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kabul buyurur." İşte, sadedinde olduğumuz ayet bu vesile ile nazil olur.[132]

BEŞİNCİ FASIL

NİKÂH MEVZUUNA GİREN BAŞKA MESELELER

اَهَج ِرْخُي ْنأ ُهَل َسْيَلَف اَه ِرْصِم ْنِم اَهَج ِرْخُي َ ْنأ اَهَل َط َرَش َو َةأ َرْملا ُلُج َّرلا
َج َّو َزَت اَذإ] :َلاَق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع نع ـ1 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[اَهاَض ِر ِرْيَغِب .

1. (5720)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) demiştir ki: "Bir adam bir kadınla evlenir, nikah sırasında kadını kendi memleketinden dışarı çıkarmama şartını kabul ederse, bilahare kadın razı olmadıkça, onu dışarı çıkaramaz." [Tirmizî, Nikah 31, (1127).][133]

يذمرتلا هجرخأ .[اَهَل ُط ِرأَّشلا َو اَهِط ْرَش َلْبَق ىلاعَت ِ هاللّ ُط ْرَش :َلاَقَف .
َكِلذ ْنَع َلِئُس ُهَّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ5 □6551□

2. (5721)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre: "Bu meseleden (nikahta koşulan şarta uyma meselesinden) sorulmuştur da, o şu cevabı vermiştir: "Allah Teala hazretlerinin şartı kadının koştuğu şarttan da, onun şartını kabul edenden de önce gelir!" [Tirmizî, Nikah 31, (1127).] [134]

[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/78. [132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/78-79.

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen iki hadis, nikah akdi yapılırken ileri sürülecek şartlarla ilgilidir. Tirmizî bu hadisleri "Nikah akdi sırasında koşulacak şartla ilgili olarak gelen (rivayetler) babı" adını taşıyan bir babta kaydetmiştir. Tirmizî, bu babın ilk rivayeti olarak Ukbe İbnu Amir tarafından rivayet edilen Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu hadisini kaydeder: "Yerine getirilmeye en ziyade hakkı olan şartlar kendisiyle ferclerin helal kılındığı şartlardır."

Şarihler burada "şart(lar)"la kastedilen şeyin öncelikle mehir olduğunu, ancak zevciyetin yüklediği bütün vecibelerin anlaşılması gerektiğini söylemişlerdir. Bunlar dinimizin nikah müessesesinin meşruiyetine tabi kıldığı vecibelerdir. Mehir, nafaka, iyi geçim... Nikah akdi bunları erkeğe yüklemiş, sanki kadın bunları şart koşmuş gibidir.

Ancak, bir kısım alimler, bu hadiste zikredilen "şart"la, erkeğin, kadını evlenmeye razı edebilmek üzere, -dinen mahzurlu olmamak kaydıyla- önceden kabul ettiği bütün şartların kastedildiğini de söylemiştir. Nitekim İmam Şafii hazretlerinin: "Ulemanın çoğu, burada kastedilenin, nikahın muktezasına münafi olmayan şartlara hamledilmesi kanaatindedir" demiştir. Böylece, iyi muamele, nafaka, giyecek, mesken gibi temel hususlar da hadisin maksatları arasında yer alır.

Bunu sadece erkek tarafının vecibesi olarak düşünmek de yanlış olur. Çünkü nikah kadına da bir kısım meşru sorumluluklar getirmektedir. Öyleyse kadın da onlara uyacaktır: Kocanın izni olmadan evden çıkmaması, kocasının malında onun izni dairesinde tasarrufta bulunması, eve kocasının istemediği kimseyi almaması, davetine itiraz etmemesi gibi..

Nikahın muktezasına muhalif olan şarta gelince, kocanın kadına gece ayırmama, yeterince harcamama, infak etmeme, kadınla sefere çıkmama... gibi şartlar. Bunlara uymak gerekmez, bunların zikri akid sayılmaz, lağv (boş söz) kabul edilir. Nikah, mehr-i misil üzere sahih olur. Yalnız Ahmed İbnu Hanbel, "Her şarta uymak gerekir" demiştir.

2- Sadedinde olduğumuz iki hadisten birincisi Hz. Ömer'in, nikahta memleketinden dışarı çıkarmama hususunda kadının şartını kabul eden erkeğin bu şarta uyması gereği kanaatinde olduğunu ifade etmektedir. Bu kanaatini te'yid eden bakşa rivayetler de var. Ancak, yine Hz. Ömer'e atfedilen bazı rivayetlerde aksi görüşte olduğu, böyle bir şartla ihtilafa düşen bir karıkocanın davasına bakıp şartı kaldırdığı ve "Kadın kocasıyla birliktedir" dediği de rivayet edilmiştir.

Hz. Ömer'in bu husustaki görüşü ihtilaflı olsa da, önceki görüşte yalnız değildir: Ashab'tan Amr İbnu'l-As, tabiin ve etbauttabinden Tavus, Ebu Şa'şâ, Evzâî, Şafiî, Ahmed ve İshak da aynı görüştedirler. Hz. Ali'nin görüşünü çoğunluk (cumhur) benimsemiştir. Onlar: "Hatta derler, kadının mehr-i misli, mesela yüz dinar olsa o kendi diyarından çıkarılmamak şartıyla elli dinara razı olsa, kocası onu dilediği yere götürebilir, üstelik mehri de müsemma olan yani nikah sırasında mutabakata varılan miktardır -verilen misalde yüze bedel elli dinardır-." Hanefîler bu meselede: "Kadın, mehr-i misilden eksilttiği kısmı isteyebilir" demiştir. Şafii hazretlerinden şu görüş de rivayet edilmiştir: "Nikah sahihtir, şart lağvdır, erkek mehr-i misile mecbur edilir." Burada kaydı gereken değişik bir görüş Ebu Ubeyd'e aittir:

"Kadını almak üzere kabul ettiğimiz şartlara uyulmasını emrederim. Ancak erkeğin bu şartlara mahkum edilmesini emretmem" demiştir. İbnu Hacer, açıklamamızın bidayetinde kaydettiğimiz hadis hakkında şöyle der: "Ukbe'nin rivayet ettiği hadisi nedb'e hamletmek gerektiğini takviye eden bir husus, Hz. Aişe'nin Berire kıssasından naklettiği ibaredir: "Allah'ın kitabında bulunmadığı halde koşulan şartların hepsi batıldır." İbnu Hacer devamla: "Vaty, iskan, vs. erkeğin haklarındandır, bunlardan birini iskat edecek bir şartın kabulü, kitabullahta olmayan bir şartın kabulü olur. Taberâni, el-Mu'cemu's-Sagir'inde, Hz. Cabir'den hasen bir senetle şu hadisi kaydeder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ümmü Mübeşşir Bintu'l-Bera İbni'l-Ma'rur'a talip olmuştu. Kadın: "Ben zevceme, kendisinden sonra evlenmeyeceğim diye söz vermiştim" cevabını verdi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu uygun bir şart değildir" buyurdular." 135

سِمَ َدَي ٌّد ُرَت َ يِتأ َرْما َّنإ : ِ هاللّ َلوُس َر اَي :َلاَقَف # ِ هاللّ ِلوُس َر بلا ُلُج َر .
َءاَج] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنبا نعو ـ5 6555ـ بنعي «ٍسمَ َدَي ٌّد ُرَت
َ» :هلوق.يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَهِب ْعِتْمَتْساَف :َلاَق .يِسْفَن اَهَعَبْتَت ْنأ
ُفاَخأ يهنإ :َلاَقَف .اَهْب ُرْغأ :َلاَقَف ام ردقب اهكاسمإ نع ةيانك « اَهِب ْعِتْمَتْسا»
:هلوق.اَهُقَلَط يأ «اَهْب ُرْغَا» :هلوقو.ةشحافلاو ةبيرلا اهنم بلط نمل ةعواطم
اهنأ

. يقضن اهنم ةعتم سفنلا اهرطوو

3. (5722)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Hanımım değen eli reddetmiyor!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onu uzaklaştır!" emretti. Adam: "Nefsimin ona takılmasından korkuyorum" deyince: "Öyleyse ondan faidelen!" buyurdular." [Ebu Davud, Nikah 4, (2049); Nesâî, Nikah 12, (6, 67).] 136 **AÇIKLAMA: 1-** Hadiste geçen "değen eli reddetmemesi" iki manada anlaşılmıştır: * Nefsini, fuhuş talep edenlere karşı korumuyor, isteklere cevap veriyor, namusunu korumuyor. * Kocasının malından isteyenlere, her ne isterlerse veriyor, malı korumuyor. **2-** "Uzaklaştır"dan murad da "boşa!"dır.

3- Resulullah "Ondan istifade et!" emrini vermiştir. Zira, boşadığı takdirde adamın ondan tamamen kopamayarak, harama düşebileceğinden korkmuştur. Ancak, hadisin Nesai'de gelen veçhinde "Ondan faidelen" yerine "Onu alıkoy" denmiş olmasını esas alan alimler: "Onu zinadan veya israftan alıkoy" şeklinde yorumlamışlardır ki bunun da ya çok cima ile ya da malın muhafazası için ziyade tedbirlerle mümkün olacağına dikkat çekmişlerdir.

Bazı şarihler de: "Değen eli reddetmiyor" ifadesinin zahir manası: "Değerek lezzet almak için uzatılan eli reddetmiyor" demektir demişlerdir. Eğer Resulullah bundan cimayı kinaye ettiğini anlasaydı, adama kazf ahkâmı uygulardı veya "kocası, hanımının halinden, onun kendisinden fuhşiyat talep edildiği takdirde kaçınmayacağını anlamış, endişesini dile getirmiştir, kendisinden böyle bir hadise henüz vaki olmuş değildir" yorumu da yapılmıştır.

Allame Muhammed İbnu İsmail el-Emir, Sübülü's-Selam'da "değen el"le ilgili bu te'villeri kaydettikten sonra birinci te'vilin ihtimalden çok uzak olduğunu, zira Aleyhissalâtu vesselâm'in kişiye deyyus olmayı emretmeyeceğini söyler. İkinci te'vilin de ihtimalden uzak olduğunu, zira kadın kendi malından israf etse bunun önlenebileceğini, kocasının malından israf etse bunun da önüne geçebileceğini ve bu sebeplerle Aleyhissalâtu vesselâm'ın boşamayı emretmeyeceğini, zaten değen elle cömertliğin kinaye edilmesinin örfde görülmediğini söyler ve netice olarak "En kuvvetli ihtimal hiçbir düşük ve art niyet olmaksızın yabancıya karşı kaçgöçe yer vermeyen bir ahlak gevşekliğinin kastedilmiş olmasıdır, nitekim fuhuştan uzak olmasına rağmen birçok erkek ve kadının ahlakı böyledir. Eğer şikayet sahibi koca, kadının fuhşa düşmesini kasdetmiş olsaydı, kadına karşı kazıfta bulunmuş olurdu" der.

Bu kaydettiklerimiz, hadisleri anlamada, te'vilde isti'cal etmeyip etraflıca araştırma ve imân-ı nazar etme gereğine bir kere daha delil olmaktadır. 137

اَهْيَلاِإ ُرُظْنَي ُهَّنأَك اَه ِج ْو َزِل اَهَتَعْنَتَف َةأ ْرَملا ُةأ ْرَملا ِرشاَبُت َ :# ِ هاللّ ُلوُس].
َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍردوعْسم ِنبا نعو ـ5 □6555□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

4. (5723)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadın kadına [bir örtünün altında] mübaşeret etmemelidir, onu tutup kocasına vasfeder de adam görmüş gibi olur." [Ebu Davud, Nikah 44, (2150); Tirmizî, Edeb 38, (2793); Buharî, Nikah 118).] 138

AÇIKLAMA:

1- Bu yasak, sedd-i zerâî denen kötülüklerin sebeplerini yasaklamada mühim bir asıldır. Kadının kocasına, bir diğer kadını vasfetmesi, kocasını o kadınla fitneye düşmeye veya vasfeden hanımını boşamaya müncer olabilir. Nesâî'nin bir rivayetinde: "Kadın kadınla, erkek erkekle mübaşerette bulunmasın" buyrulmuştur. Bir diğer vecihde hadis daha şümullüdür: "Erkek erkeğin avretine bakmasın, kadın da kadının avretine bakmasın, erkek erkekle bir tek örtünün altına girmesin, kadın da kadınla bir tek örtünün altına girmesin" buyrulmuştur. Nevevî der ki: "Hadisten, erkeğin erkeğin avretine bakmasının, kadının da kadının avretine bakmasının haram olduğu anlaşılmaktadır. Bu ihtilaf edilmeyen bir husustur. Keza erkeğin kadının avretine, kadının da erkeğin avretine bakması bi'l-icma haramdır. Karıkoca bundan istisnadır. Bunlardan herbiri arkadaşının avretine bakabilir. Sadece ut yerlerine bakma hususunda ihtilaf edilmiştir, asıl olan cevazdır, fakat sebep yokken bakmak mekruhtur. Mahremler birbirlerine dizkapağı göbek arası hariç diğer yerlerine bakabilirler. Bahsedilen bu haramların hepsi hacet olmama durumuyla ilgilidir, cevaz da şehvetsiz olan nazaradır." **2-** Hadis, arada perde olmaksızın iki erkeğin bedenlerinin birbirine değmesinin haram olduğunu ifade etmektedir. Musafaha bundan istisna tutulmuştur. Keza başkasının avretine hangi yerde olursa olsun elle değmek bilittifak haramdır. Nevevî, bu meselede hamamların umumi bir belva olduğunu, oralarda çok kimsenin titizliğe riayet etmeyip gevşeklik gösterdiğini, herşeye rağmen oralara girenlerin başkalarının avretine karşı elini, gözünü vs.'sini koruması gerektiğini kendi avretini de başkasının nazarından koruması gerektiğini belirtir. Bu titizliği göstermeyenlere de gücü yettikçe müdahele icab ettiğini, karşı tarafın kabul etmeyeceğini zannetmenin bu vazifeyi üzerinden düşürmeyeceğini, şayet nefsi veya başkası hakkında fitneden korkarsa müdahale vazifesinin sakıt olacağını söyler.139

137 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/83.

رِخْذإ اَه ُوْشَح ٍةَداَسِو َو ٍةَب ْرِق َو ٍليِمَخِب اهنَع ُ هالّل َي ِض َر َةَمِطاَف # ِ] .
هالّل ُلوُس َر َزَّهَج] :َلاَق ٍراَسَي ِنْب ءاَطع نعو ـ6 6555

لمخ هل ءاسك «ُليِمَخْلا».يئاسنلا هجرخأ .

5. (5724)- Atâ İbnu Yesar rahimehullah anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)'ya çehiz olarak kadife bir örtü, bir su kabı ve içerisi izhirle doldurulmuş bir minder verdi." [Nesâî, Nikah 81, (6, 135).]140

أ ،هِب ُج َّو َزَتأ اَم ُد ِجاَ ُ َو َتنَعْلا ُفاَخأ َو ٌّباَش ُلُج َر يِهنإ ِ هالّل َلوُس َر اَي ُتْلُق]

لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6556ـ .] ٌرَذ ْوأ َك ِلَذ نَلع ِصَتْخاَف ٍقَ:
َتْنأ اَمِب ُمَلَقْلا َّفَج ة َرْي َرُه اَبأ اَي : َلاَق َّمُث ،يِهنَع َتَكَسَف ُهَل ُتْلُق َّمُث ،يِهنَع
َتَكَسَف ؟ي ِص َتْخأ

يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .

6. (5725)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, ben genç bir insanım, günahtan korkuyorum, evlenecek maddî imkan da bulamıyorum, hadımlaşmayayım mı?" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm bana cevap vermedi. Ben bir müddet sonra aynı şeyi tekrar söyledim. Yine cevap vermedi. Sonra: "Ey Ebu Hureyre! buyurdu. Senin karşılaşacağın şey hususunda artık kalem kurumuştur. Bu durumda ister hadımlaş ister bırak." [Buharî, Nikah 8; Nesâî, Nikah 4, (6, 59).] 141

AÇIKLAMA:

1- Hadisten geçen □تَنَعْلَا asıl olan şiddet demek ise de, günah, fücur, zina, kötü ve meşakkatli iş gibi manalara gelen bir kelimedir.

2- Hadis, ilk nazarda hadımlaşmayı yapıp yapmamada muhayyer bırakıyor intibaını vermekte ise de, aslında muhayyerlik mevzubahis değil, bilakis tevbih var. Başka rivayetlerde ihtisa talebi açıklıkla reddedildiği halde burada meselenin kaderle irtibatına atıf yapılmıştır. Ama dinimizde kadere inanma emri var, kaderde olanla amel emri yok. Kader bizim meçhulümüzdür, ne var bilemeyiz. Kaderde yazılan yazılmıştır diye hareket edecek olsak müsaade edilen, meşru olanları tercihen yapmamız gerekir. Öyleyse nice defalar ihtisa gibi tabiatı, yaratılışı bozan şeylerden yasaklama bilinip dururken, bekârlığın getireceği bazı sıkıntıları ihtisa yoluyla önlemek tecviz edilmez.

Hülasa hadiste o hususta muhayyerlik mevzubahis değildir. Bilakis ihtisanın zemmi mevcuttur. Ayrıca kaderin hükmettiğini beşerî çare ve tedbirlerle bozamayacağımız da ifade edilmiş olmaktadır. * Hadis, kişinin başına gelen bir hususu müstehcen de olsa, çirkince de olsa büyüğüne açabileceğini ifade etmektedir. Resulullah Ebu Hureyre'nin şikayetini dinlemiş, onu azarlamamıştır. * Hadiste mehir ve diğer evlenme masraflarını temin etmeyenin evlenmeye girişmemesi de ders verilmiş olmaktadır.

* Şikayet üç kere tekrar edilebilir, caizdir.

* İkna olmayacak kimseye sükutla cevap gerekir. * Mücerred sükuttan muradı anlayacağı zannedilen kimseye cevap yerine sükut etmenin cevazı vardır. * İhtiyacını talep eden kimsenin, sualde özrünü önce

beyan etmesi müstehabtır. * Bazı hadislerde Resulullah bekâr gençlere şehveti kırmak için oruç tavsiye etmiştir. Ebu Hureyre'ye oruç tavsiye edilmeyişini şarihler, Ebu Hureyre ehl-i suffeden olması hasebiyle zaten ömrünün çoğunu oruçlu geçirdiğini Aleyhissalâtu vesselâm bilmektedir. Bu sebeple oruç tavsiye etmemiş olabilir veya bu talep seferde vaki olmuştur diye açıklarlar. 142

ضْعَب ْوأ ْمِهِتَنَس َتوُق ِهِلْه‘ ُعَمْجَي ِلُج َّرلا يف َتْعِمَس ْلَه] : ُهاللّ ُهَم ِح َر ي ِر□
ْوَّثلا َنايْفُس يِل َلاَق :لاق ٍرَمْعَم نعو ـ5 □6555□

هاللّ َلوُس َر َّنأ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ْنَع ٍس ْوأ ِنْب ِكِلاَم ْنَع ٍباَهِش ُنْبا ِهِب □
اَنَثَّدَح ًاثيِد َح ُت ْرَكَذ َّمُث .ُلوُقأ اَم ِين ْرُضْحَي ْمَلَف ؟ِةَنَّسلا

نيزر هجرخأ .[ْمِهِتَنَس َتوُق ِهِلْه‘ ُسِبْحَي َو ِري ِضَّنلا يِنَب َلْخَن ُعيِبَي َناَك .

7. (5726)- Ma'mer anlatıyor: "Süfyan-ı Sevrî merhum (bir gün) bana: "Ailesinin bir yıllık -veya yarı yıllık- yiyeceğini cemeden kimse hakkında bir şey işittin mi?" diye sormuştu. O anda ne söyleyeceğim aklıma gelmedi. Ama sonradan İbnu Şihab'ın bize tahdis ettiği bir hadisi hatırladım. Hadis İbnu Şihab'a Malik İbnu Evs'ten, ona Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den gelmişti. Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm'ın, Beni'n-Nadir hurmalığını satıp ailesi için bir yıllık yiyeceklerini ayırdığı belirtilmekte idi." [Rezin tahric etti. Buharî, Nafakat 3; Müslim, Cihad 49, (1757).]143

140 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/85. 141 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/85.

AÇIKLAMA:

Ma'mer'in hatırladığı hadis, Buhârî ve Müslim'de bütün teferruatıyla kaydedilmiştir. Hadiste, Hz. Peygamber'in mirası meselesinde İbnu Abbas'la Hz. Ali arasında çıkan ve halife olması haysiyetiyle Hz. Ömer (radıyallahu anhüm ecmain)'e intikal eden ihtilaf anlatılır. Bu vesile ile Hz. Ömer, Resulullah'a Benî Nadir Yahudilerinin mallarından düşen ve şahsî malı durumunda olan hurmalığı Aleyhissalâtu vesselâm' ın nasıl tasarruf ettiğini açıklar. Hz. Ömer bu mesele ile ilgili olarak: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bundan ailesinin senelik nafakasını alır, geri kalanı Allah'ın malı kılıp beytulmale (hazineye) koyardı" der. Alimler, bu hadisi esas alarak, kişinin ailesi için bir yıllık ihtiyacını depolayabileceğine hükmetmişlerdir. 144

NEZR (ADAK) BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Dilimizde çoğunlukla adak kelimesiyle karşıladığımız nezr Arapça'da daha şümullü bir mana taşır. Nezrin cem'i nüzurdur; korkutma demek olan inzardan gelir. Râgıb el-İsfehanî, nezrin ıstılahî manasını "vacib olmayan bir şeyi bir emrin vukuu sebebiyle, vacib kılmak" diye tarif eder. Daha açık bir ifadeyle nezri "Allah Teala hazretlerine ta'zim için mübah olan bir fiilin yapılmasını üzerimize almak, îfasını kendi kendimize vacib kılmaktır" diye tarif edebiliriz. Kul, Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla ibadet sayılacak bazı şeyleri kendi kendine vacib kılabilir, bu dinen makbul bir davranıştır. Sözgelimi "yarın oruç tutacağım" veya "yarın şu kadar namaz kılacağım" diye nezirde bulunabilir. Kurtubî: "Nezr îfa edilmesi emredilmiş olan akidlerdendir. Yerine getirene sena edilmiştir" der.

Nezr kişinin bir şeyi yapmayı adaması olduğuna göre nezrin makbul olması, nezredilen şeyin, dinen makbul ve ibadet nevinden olması gerekir. Allah'a isyanı gerektiren haramı ve mekruhu işlemeyi gerektiren nezirler makbul değildir.

Nezr Allah rızası için olmalıdır. Dünyevî maksada yönelik nezirler, ibadette esas olan ihlasa münafi olduğu için değeri düşüktür. "Şu işim olursa şu kadar namaz kılayım" veya "...şu kadar malı tasadduk edeyim" şeklindeki nezirler gibi. Ancak İslam alimleri bu çeşitten nezir yapıldığı takdirde yine uyulması gerektiğini belirtmişlerdir. İbnu Hacer en muteber, en kıymetli nezrin herhangi bir şarta bağlamadan yapılan nezir olduğunu belirtir ve "hastalıktan afiyet bulanın "Allah için şu kadar oruç üzerime borç olsun" demesi gibi" der. İbnu Hacer devamla: "Allah şifa verirse..." gibi bir şartla ibadete nezretmenin ikinci sırada yer alan bir nezir olduğunu belirttikten sonra, Allah rızası gözetilmeyen nezirlerin değersiz olduğunu söyler. "İstiskal ettiği bir kölesinin sohbetinden kurtulmak için azab etmeye nezretmesi gibi" der. Kişiye yapmada meşakkate düşeceği nezirde bulunmanın mekruh ve hatta haram olacağı yine alimlerce belirtilmiştir.

Nezirlere uyulması gerektiği Kur'an-ı Kerim'de temas edilmiş olan bir husustur. Şöyle buyrulur: "Allah sizi yanlışlıkla veya yanılarak ettiğiniz yeminlerden dolayı mesul tutmaz, fakat kalbinizle kazandıklarınızdan, yalan yere ettiğiniz yeminle ve yeminlerinizi yerine getirmemekle kazandığınız günahtan mesul tutar. Allah gafurdur, günahları çok bağışlar, halimdir, hemen ceza vermeyip tevbe etmeniz için size fırsat verir" (Bakara 225). [145]

BİRİNCİ FASIL

NEZİRDEN NEHİY

نإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق ؟ِرْذَّنلا ِنَع اْوَهْنُت ْمَل َوأ] : ُلوُقَي اَمُهنَع ُ هاللّ َي□□
ِض َر َرَمُع ِنْبا ُتْعِمَس لاق ٍثراَحْلا نْب ِديعس نع ـ1 □6555□

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِلي ِخَبْلا َنِم ِهِب ُج َرْخَتْسُي اَمَّنإ َو ،ُه ُر ِهخَؤُي ُ .
َو ًائْيَش ُمِهدَقُي َ َرْذَّنلا

1. (5727)- Said İbnu'l-Haris anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'i şöyle söyler işittim: "Siz nezr etmekten yasaklanmadınız mı? Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) demişti ki: "Nezir, olacak bir şeyi ne öne alır ne de geriye bıraktırır. Ancak onunla cimriden mal çıkarılmış olur." [Buharî, Kader 6, Eyman 26; Müslim, Nezr 3, (1639); Ebu Davud, Eyman 26, (3287); Nesâî, Eyman 24, (7, 15, 16).] 146

هَل ُه َرَّدَق ُ هاللّ ْنُكَي ْمَل ًائْيَش َمدآ ِنْبا ْنِم ُب ِهرَقُي َ َرْذَّنلا َّنإ :#ِ هاللّ□ □
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6555□

ملسمل ظفللاو ةسمخلا هجرخأ .[َج ِرْخَي ْنأ ُدي ِرُي ُلي ِخَبْلا ْنُكَي ْمَلاَم ِلي .
ِخَبْلا َنِم َكِلذب ُج َرْخُيَف َرَدَقْلا ُقِفا َوُي ُرْذَّنلا ِنِكل َو

2. (5728)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nezir, ademoğluna, Allah'ın kendisine takdir etmediği hiçbir şeyi yakınlaştırmaz. Ancak nezir, kadere muvafık olur. Nezir sayesinde, cimrinin kendi arzusu ile çıkarmak istemediği, cimriden çıkarılır." [Buharî, Kader 6, Eyman 26; Müslim, Eyman 7, (1640); Ebu Davud, Eyman 26, (3288); Tirmizî, Nüzûr 10, (1538); Nesâî, Eyman 25, (7, 16).] 147

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz birinci hadis, bir soruya verilen cevap kısmı aksettirmekte, soru kısmını göstermemektedir. Hakim'in Müstedrek'inde ve başka bazı kaynaklarda geldiğine göre, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e Mes'ud İbnu Amr adında bir zat gelerek sorar: "Ey Ebu Abdirrahman! Oğlum, Ömer İbnu Ubeydullah İbni Ma'mer ile birlikte Fars diyarında idi. Oraya şiddetli bir veba ve taun salgını geldi. "Oğlumu Allah bu musibetten salim kılarsa Beytullah'a yaya gidip tavafta bulunacağım" diye nezirde bulundum. Oğlum da yanıma hasta olarak geldi, sonra da öldü. Bu hususta ne dersiniz (bana tavaf vacib oldu mu)?" diye sordu. İşte bu soru üzerine yukarıdaki cevabı verir: "Siz nezretmekten yasaklanmadınız mı?" Sonunda "...Nezrini îfa et!" der.

2- Alimler, bu hadiste ifade edilen yasaklama hususunda ihtilaf etmiştir.

* Bir kısmı, hadisin zahirini esas almış, nezrin mekruh olduğunu söylemiştir.

* Bir kısmı da hadisi te'vil etmiştir.

** İbnu'l-Esir en-Nihaye'de der ki: "Hadislerde, nezirden nehiy tekrarla gelmiştir. Burada hadis, nezri îfaya bir te'kiddir ve nezir yoluyla bir şeyi kendine vacib kıldıktan sonra bu vecibeyi küçümsemekten yasaklamadır (tahzir). Eğer hadisin manası, nezir yapmaktan zecr (yasaklama) olsaydı, hadiste nezrin hükmünü iptal ve nezri îfa etmenin lüzumunu iskat manası olurdu. Çünkü, nezir nehiyle masiyet olur ve uyulması gerekmez. (Halbuki nezre uymak ayetle sabit bir hâdisedir. Öyleyse) sadedinde olduğumuz hadisi şöyle anlamamız gerekmektedir: "Nezirin onlara peşin bir fayda getirmeyeceğini, onlardan bir zararı da bertaraf etmeyeceğini, keza Allah'ın kaderdeki takdirini de değiştirmeyeceğini onlara bildirmektedir. Diyor ki: "Sizler, Allah'ın size takdir etmediği bir şeye nezirle ulaşacağınız veya Allah'ın hakkıyla hükmettiği bir şeyi nezirle kendinizden bertaraf edeceğiniz inancıyla nezirde bulunmayınız. Böyle bir inanca düşmeden nezirde bulunursanız, nezrinize vefa gösterin, borcu üzerinizden atın. Zira nezrettiğiniz şeye uymanız gerekir."

İbnu Hacer, en-Nihaye'de kaydedilen bu görüşün, İbnu'l-Esir'den önce başka alimler tarafından da paylaşıldığına dair serdedilen görüşeri de kaydeder. Mesela Ebu Ubeyd şöyle demiştir: "Hadisin nezirden nehyedip şiddet göstermesindeki gaye nezrin günah bir fiil olduğunu söylemek değildir. Nezir, bu şekilde yasak ve günah olsaydı Allah

Teala hazretleri nezri yerine getirmeyi emretmez, nezrini tutanları da övmedi. Bilakis, bana göre hadisin manası nezrin şanını yüceltmek, onun ciddiyetini tesbit etmektir; ta ki o hafife alınmasın, onun yerine getirilmesinde laubaliliğe kaçıp vaadedilen şeyin yapılmasını terke, söz verilen şeyi îfadan kaçmaya yer verilmesin."

** İmam Malik, bir şeyi müebbeden yapmayı nezretmenin mekruh olacağına hükmetmiştir. Bu durumda o iş, gönül hoşluğu ile yapılmaz.

** İbnu'l-Mübarek: "Taate müteallik nezir hayırdır, masiyete götürecek nezir mekruhtur, haramdır" demiştir.

** **Bazı alimler: "Allah için şunu yapmak üzerime borç olsun" şeklinde şarta bağlanmadan yapılan nezirlerde mahzur görmemiş, bunun sevap olduğunu belirtmiştir. Çoğunluk nezirde keraheti şarta bağlamada görür: "Allah şifa verirse şu kadar namaz kılacağım" ifadesi gibi. Böyle bir nezirde bulunan kimsenin cehaletle: "Bu nezr, arzu ettiği şeyin olmasını sağlayacağı" veya bu vaadi ve nezri sebebiyle Allah'ın, onun dilediğini yerine getireceği inancına düşerse bunun büyük hata olacağı, hatta küfre yaklaşan bir hata olacağı ifade edilmiştir. Kurtubî bu endişededir.**

** **Hadisteki nehyin, nezrettiği şeyi yerine getirmeyeceği halinden belli olan kimselerle ilgili olduğunu söyleyenler de olmuştur.**

** Bazıları: "Hayra vesile olan şeyin de hayır, şerre vesile olan şeyin de şer olduğu" prensibinden hareket ederek hadisi yorumlamıştır.

3- İbnu'l-Arabî, hadiste, nezreden kimsenin nezrini yerine getirmesinin vacib olduğuna hüccet bulunduğunu söyler. Ona göre hadiste "Nezirle cimriden mal çıkarılmış olur" ifadesi, nezri yerine getirmenin vacip olduğunu ifade etmektedir. "Çünkü der, eğer cimri, bunda muhayyer olsaydı, cimriliği sebebiyle, malı çıkarmama hali üzere devam ederdi."

4- Bu hadisle "Sadaka kötü ölümü defeder" hadisi arasında zahirî bir tenakuz gözükmektedir. Bunu alimler şöyle açıklamıştır: "Sadaka kötü ölümün def'ine bir sebep olmaktadır. Sebepler de müsebbebat gibi mukadderdir (önceden belirlenmiştir, takdir edilmiştir). Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, kendisine: "Rukye Allah'ın kaderinden bir şeyi geri çevirir mi?" diye soran kimseye: "O da Allah'ın kaderindendir" diye cevap vermiştir. Nitekim Hz. Ömer'in vebalı yere girmeme kararı üzerine "Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?" itirazına verdiği "Allah'ın kaderinden Allah'ın kaderine kaçıyoruz" cevabı da Resulullah'ın cevabının bir benzeri olmaktadır."

5- İbnu'l-Arabî, nezri "dua"ya benzetir: "Dua da kaderi değiştirmez, ama dua kaderdendir" der. Bununla beraber, dua mendub kılınmış, nezir nehyedilmiştir. Bunun sebebi, dua peşin, acil bir ibadettir, duada Allah'a teveccüh, tazarru, hudu açıkça görülür. Nezirde böyle değildir, bunda ibadet, dileğin husulüne te'hir edilmektedir, amel zaruret anına terkedilmektedir.

6- Hadis, iyilik niyetiyle yapılan amellerin nezir suretiyle yapılanlardan efdal olduğunu göstermektedir. Bu sebeple hadiste hayır amelde ihlasa, sırf Allah rızası için yapmaya teşvik var.

7- Hadis cimriliği de kötülemektedir. Ayrıca emredilenleri yapıp, nehyedilenlerden kaçınan kimseye bahil (cimri) denemeyeceği anlaşılmaktadır. 148

İKİNCİ FASIL

TAATE YÖNELİK NEZİR

ي ِصْعَي ْنأ َرَذَن ْنَم َو ،ُهْعِطُيْلَف َ هاللّ َعيِطُي ْنأ َرذَن ْنَم : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس□
َر ُتْعِمَس] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َيِض َر ةشئاع نع ـ1 □6555□

املسم إ ةتسلا هجرخأ .[ِه ِصْعَي ُ َف َ هاللّ□ .

1. (5729)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim Allah'a itaat etmeye nezrederse hemen itaat etsin. Kim de Allah'a isyan etmeye nezrederse, sakın isyan etmesin." [Buharî, Eyman 28; Muvatta, Nüzur 8, (2, 476); Ebu Davud, Eyman 22, (3289); Tirmizî, Nüzûr 2, (1526); Nesaî, Eyman 28, (7, 17); İbnu Mace, Kefarat 16, (2126).] 149

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Allah'a itaatle ilgili nezirlerin yerine getirilmesini emretmektedir. Bu itaat hangileridir belli değil. Yani farz, vacib, mendub gibi farklı taatlerimiz var. Şu halde, nezredilmişse, taate giren bütün fiiller farz, vacib, mendub ayırımı yapılmaksızın yerine getirilecektir. Sözgelimi farzlarla ilgili bir vakit tayini yapılsa "ilk vaktinde kılacağım" gibi, buna da uyması vacib olur. Alimler, malî veya bedenî müstehab amellerle ilgili bir nezrin, o amelleri vacibe çevireceğini söylerler. Çünkü, hadis taate giren amellerde nezre uyulması hususunda pek açıktır, te'vile gitmeye gerek yok.

Keza masiyete giren ameller nezredilmişse bunun yerine getirilmemesi emri de hadiste açıktır. Alimler, bu ikinci durumda, bir noktayı münakaşa etmişlerdir. Masiyete nezreden kimse, bu nezrini yerine getirmeyecek, ama bu durumda kendisine yemin kefareti gerekecek mi gerekmeyecek mi? Bu hususta iki görüş ileri sürülmüştür: * Cumhura göre kefaret gerekmez.

* Bazı alimlere göre kefaret gerekir. Ahmed, Sevrî, İshak, Şafiîlerden bazıları ve Hanefîler böyle hükmetmiştir. Tirmizî, Ashab'ın da bu iki görüşte ihtilaf ettiğini kaydeder.

Ulema, masiyete nezretmenin haram olduğunda ittifak eder. İhtilaf edilen husus, böyle bir yemin durumunda kefaret vacib mi değil mi noktasındadır. Hz. Aişe'nin bir rivayetine göre "Masiyette nezir yoktur; bunun kefareti yemin kefaretidir" buyrulmuştur. "Kefaret gerekir" diyenler bunu esas almıştır, ancak hadisin illetli olduğu söylenmiştir.

2- Hadiste, yapılması mübah olan bir şeyle ilgili nezir hakkında bir şey söylenmemiştir. Bunu cevaplarken, alimlerden bazılarının, ibadetleri farz-ı ayn, farz-ı kifaye olarak ikiye ayırdıklarını bilmede fayda var. Farz-ı ayn olan bu ibadetin yapılması üzerine nezir, nezir sayılmaz, zaten yapmakla mükellef. Ama onunla ilgili bir sıfat üzerine nezir mümkün: İlk vaktinde kılmak gibi. Bu takdirde îfa etmesi gerekir. Farz-ı kifaye üzerine yapılan nezir yerine getirilir. Cihad gibi mendub ibadet için yapılan nezir de yerine getirilmelidir. İbadet sayılmayan mendublar için yapılan nezirler de böyledir. Cumhura göre yerine getirilmelidir; hasta ziyareti gibi. 150

* NAMAZLA İLGİLİ NEZİR

[أنَّ امْرَ أةً اشْتَكَتْ شَكْوى، فقَالَتْ : إنْ شَفَانِي اللّه ُ تَعَالي ‘خْرُ جَنَّ وَ‘ صَلَهِينَّت في
:عَنهُما اللّه ُ رِ ضِ يَ عبهاسِ رَ ابنِ عن ـ1 □6555ـ اجْلِسِي: لَهَا فقَالَتْ ، بذلِكَ تْهَا
تْ لِلخْرُوجِ، فـ ُ جَاءَتْ مَيْمُونَةَ رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنها تسُلَهِمُ عَلَيْهَا، فأخْبَرَ
أفْضَلُ مِنْ ألفِ صُ ةٍ فيما سِوَاهُ مِنَ المَسَاجِ دِ إ َّ بَيْتِ المَقْدِسِ. فَبَرَ أتْ فتَجَهَّزَ
فِيهِ ص ُ ةٌ: يَقُولُ هُتْ سَمِعْ فإنِهي # الرَّسُولِ مَسْجِ دِ في صَلِهي وَ صنَعْتِ
كُلِي مِمَّا

مسلم أخرجه .[الكَعْبَةِ دِ مَسْجِ .

1. (5730)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kadın hastalanmıştı. Şöyle bir nezirde bulundu: "Allah Teala hazretleri bana şifa verirse, buradan gidip Mescid-i Aksa'da namaz kılacağım." Sonra kadın iyileşmişti. Hemen yol hazırlığı yaptı. Hz. meymune (radıyallahu anhâ)'ye geldi, selam verip kararını anlattı. Meymune, kadına: "Hele otur, hazırladığını (burada) ye, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidinde namaz kıl. Zira ben Onun şöyle söylediğini işittim: "Şu mescidimde kılınan bir namaz, Ka'be Mescidi hariç bütün mescidlerde kılınan bir namazdan daha hayırlıdır." [Müslim, Hacc 510, (1396).]151

ةَّكَم َكْيَلَع َحَتَف ْنإ َّلَج َو َّزَع ِ هلّ ُت ْرَذَن يِهنإ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :َلاقَف ِحْتَفْلا َم□
ًاذإ] . هجرخأ ـ6551□ 5ـ نعو رباج َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق: [قَاَم َر َج ُلٌ يَوْ
َكُنأَشف :َلاقَف ِهْيَلَع َداعأ َّمُث .اَنُهه ِهلَص :َلاقَف ِهْيَلَع َداَعأ َّمُث .أنُهه ِهلَص
ْنأ َرِهلَصُأ ِنْيَتَعْك يِف ِتْيَب ِسِدْقَمْلا لاَقَف:

. دواد وبأ

2. (5731)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Fetih günü bir adam kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü dedi. Ben aziz ve celil olan Allah'a nezirde bulundum ve dedim ki: "Eğer Mekke'nin fethini sana müyesser ederse, Beytu'l-Makdis'te iki rekat namaz kılacağım." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama: "Sen şurada kıl!" cevabında bulundu. Adam talebini tekrar etti.

"Sen şurada kıl!" buyurdu. Adam bir kere daha tekrar edince:

"Öyleyse sen bilirsin" buyurdular." [Ebu Davud, Eyman 24, (3305).] 152

150 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/93-94.

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, yer tayin edilerek yapılan nezirlerde, nezrin yerine getirilmesi için o yerin aranmasının şart olmadığını göstermektedir. Namaz, sadaka veya benzeri bir başka şeyi şu veya bu yerde yerine getirmek için nezirde bulunan kimse, bu nezrini bulunduğu yerde veya bir başka yerde de îfa etse nezri yerine gelmiş olur.

Ancak, nezredilen yer, nezredenin bulunduğu yerden daha faziletli ise, oraya gitmek gerekir. Nezredilen yer, nezredenin bulunduğu yerle kıymet itibariyle eşitse veya dûnunda ise o zaman bulunduğu yerde nezrini yerine getirebilir. Önceki hadis bu meselede daha sarihtir. Hadislerde sadece üç mescidin faziletinden bahsedilmiştir: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebî, Mescid-i Aksa. Bunun dışındaki mescidler kıymet itibariyle eşit sayılırlar.[153]

* ORUÇLA İLGİLİ NEZİR

مِ ْوَي ِهْيَلَع َيِتأَي َ ْنأ رَذَن ٍلُجر ِيفأ : ُلوُقَي اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع َنْبا َعِمَس□
ُمُوصَي َم ْوَي َىحْضأ َو ُّ ٍرِطف ـ6555□ 1ـ نع ميكح نب يبأ ةرح ا‘يملس: [ُهَّنأ
َىحْضأ وأ ْ ٍرِطف :َلاَقَف ْدَقَل َناَك ْمُكَل ِيف َر ِلوُس هاللّ ِ ُأسْوَ ٌة ٌةَنَسح . ْمَل ْنُكَي
َم ْوَي َقفا َوَف . ُهَماَص ًّإ ُهاَّمَس

رَمأ :َلاَقَف ،ِهيلَع َداَعأف ،اَمُهمَاي ِص ى َرَي ُّ َو□

ناخيشلا هجرخأ .[اَذه بلَع ْ ِد َزَي ْمَلَف ِهْيَلَع َداَعأف ،ِنْيَديِعْلا ِم ْوَي ِماَي ِص .
ْنَع بهَن َو ِرْذَّنلا ِءاَف َوِب # ُّيِبَّنلا

1. (5732)- Hakim İbnu Ebi Hürre el-Eslemî'nin anlattığına göre "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in -önceden belirttiği bir günde oruç tutmaya nezreden bir kimsenin, nezrettiği o günü, Kurban veya Ramazan bayramlarına rastladığı takdirde, nezrini yerine getirip getirmeyeceği hususunda- şöyle dediğini işitmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'da sizin için güzel örnek vardır. O, ne Kurban ne de Ramazan bayramlarında oruç tutmamıştır. Üstelik o günlerde oruç tutmayı uygun da görmemiştir." Soru sahibi sorusunu tekrar edince İbnu Ömer: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezre uymayı emretmiştir, iki bayram gününde oruç tutmayı da nehyetmiştir" demiştir. Soru sahibi sorusunu yine tekrar edince eski cevabına ilavede bulunmamıştır." [Buharî, Eyman 32, Savm 67 ; Müslim, Siyam 142, (1139).] [154]

AÇIKLAMA:

Hadis, Buhârî'nin bir rivayetinde daha vazıh gelmiştir: "Ziyad İbnu Cübeyr der ki: "Ben İbnu Ömer'in yanında idim. Bir adam gelip sordu: "Ben, yaşadığım müddetçe her salı -veya çarşamba günü oruç tutmaya nezretmiştim. Bu günüm Kurban Bayramı'na rastladı ne yapayım?" İbnu Ömer: "Allah Teala hazretleri nezirlerimize sadık olmamızı emretmiştir, diğer taraftan Kurban Bayramı'nda oruç tutmaktan nehyedildik" diye cevap verdi. Adam (cevabı vazıh bulmayarak) sorusunu tekrar etti. İbnu Ömer ilave yapmaksızın cevabını tekrar etti."

Anlaşılacağı üzere soru sahibi oruç tutmak üzere nezrettiği gün oruç tutmanın yasaklanmış olduğu bayramlara rastlarsa ne yapacağını sormaktadır. Oruç tutmak caiz mi? Değilse bilahare bedelini tutacak mı, yoksa kefaret mi ödeyecek?

Ulema böyle bir kimsenin o günlerde oruç tutmayacağı hususunda icma etmiştir. Kurban veya Ramazan bayramlarında ne nafile, ne kaza ne de nezir orucu tutulamaz. Cumhura göre, o günlerde oruç tutmaya nezretse, bu nezri muteber bir nezir olmaz. Hanbelîlerin bir görüşüne göre kazası vacib olur. Ebu Hanife: "O gün oruç tutacak olsa nezrinden düşer" der.

İbnu Ömer'in cevabı farklı yorumlara bâis olmuştrur, teferruata girmeyeceğiz. Böyle bir durumda, o gün oruç tutmayıp bir başka gün kaza edilmesi esastır. 155

153 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/95.

هْنَع َلأَسَف ،ِسْمَّشلا يف ٍمِئاَق ٍلُج َرِب َوُه اَذإِ ُبُطْخَي # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنْيَب]□□
:لاق امهنَع ُ هاللّ َيِض َر ساهبع نبا نعو ـ5 □6555ـ َّمِتُيْل َو ْمَّلَكَتَيْل َو
يف ِسْمَّشلا َو َموُصَي َو ُ رِط ْفُي َو ُ ِّلَظَتْسَي َو َّمّلَكَتَي. لاَقف: ُمرُو ُهو فَلْيِسَتْظَلِ َّ
اوُلاَقف: اَذه وُبأ َرسإ َليِئا َرَذَن ْنأ َيُقوَم

دواد وبأو كلامو يراخبلا هجرخأ .[ُهَم ْوَص .

2. (5733)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hutbe verirken, güneşte ayakta duran bir adam gördü. Bunun niye orada durduğunu sordu.

"Bu Ebu İsrail'dir, güneşte durarak oruç tutmaya, yiyip içmemeye, gölgede oturmamaya ve konuşmamaya nezretmiştir!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ona söyleyin! gölgelensin ve konuşsun, ancak orucunu tamamlasın" buyurdular." [Buharî, Eyman 31, Muvatta, Eyman 6, 2, 475); Ebu Davud, Eyman 23, (3300).] 156

AÇIKLAMA:

Hadiste, şeriatın ibadet olarak talep etmediği meşakkatleri kendi nefsine çektirmeyi şart koşarak nezirde bulunmanın meşru olmadığı ifade edilmektedir. Şarihler: "Bu hadiste, insana eziyet veren yalın ayak yürümek, güneşte oturmak gibi Kur'an ve sünnette meşruluğuna dair beyan gelmemiş olan davranışların ibadet sayılmayacağına, bunlarla yapılan nezrin makbul addedilmeyeceğine delil vardır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Ebu İsrail'e nezrinin meşru olan kısmını yani orucunu tamamlamayı söylerken, diğer manasız eziyetlere son vermesini emretmiştir" der.

Kurtubî'ye göre, "Bu Ebu İsrail kıssasında, "masiyet veya takatinin yetmeyeceği bir şey nezreden kimseye kefaret gerekmez" diyen cumhura en büyük delil mevcuttur."

Hattâbî de şunu söyler: "Ebu İsrail'in nezrinde iki unsur var: "Biri taat, diğeri masiyet, Resulullah bundan taat olanın -ki bu oruçtur- yerine getirilmesini, güneşte durmak, konuşmamak, gölgelenmemek gibi taat olmayan hususların terkini emretti. Vücuda eziyet veren bu davranışlarda Allah'a yakınlık yoktur. Dinimiz, bu ümmetten, daha önceki ümmetlere teklif edilen bu çeşit meşakkatleri (ağlal) kaldırmıştır. Böylece, onlarda yapılan nezir masiyete dönüşür. Öyle ise, buna uymak gerekmediği gibi, terki sebebiyle kefaret de gerekmez."

Aynî, "hadiste, mübah veya zikrullaha sükut etmenin taat olmadığına delil var" der.

Bazı şarihler, bu hadiste cahil mutasavvıfların nefsin tezkiye vasıtası diye ihdas ettikleri Kur'an ve hadiste rastlanmayan meşakkatli meşguliyetlerin batıl olduğuna delil çıkarmışlardır. 157

فِكَتْعأ ْنأ ِةَّيِلِهاَجْلا يف ُت ْرَذَن يِهنإِ هاللّ َلوُس َر اَي :َلاَق ُهنَع ُ هاللّ َيِض َر□
□6555□ 5ـ وعن ابن عمر رَ ضِيَ اللّه ُعنَهما: [أنَّ عُمَرَ

ةسمخلا هجرخأ .[كَ رْذَنِب ِف ْوأ :َلاَق ِما َرَحْلا ِد ِجْسَمْلا يف ًةَلْيَل :ةياور يفو .
يَ ْوم ًا.

3. (5734)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Ömer (radıyallahu anh) (bir gün) dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! Ben cahiliye devrinde bir gün itikaf yapmayı nezretmiştim. -Bir rivayette Mescid-i Haram'da bir gece denmiştir.- [Bunu îfa etmem gerekir mi?]" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Nezrini yerine getir!" buyurdular." [Buharî, İ'tikaf 5, 15, 16, Humus 19, Megazî 54, Eyman 29; Müslim, Eyman 27, (1656); Ebu Davud, Eyman 32, (3325); Tirmizî, Eyman 11, (1539); Nesâî, Eyman 36, (7, 21 22).] 158

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kâfirken nezirde bulunan bir kimse Müslüman olduğu takdirde o nezrin gereğini yerine getirmesinin şart olduğunu ifade eder. Bazı Şafiî alimleri bu görüştedir. Ancak Hanefî, Malikî alimler ve Şafiilerin cumhuru "Kâfirin nezri mün'akid değildir. Dolayısıyla kâfirken yapılan nezre uymak vacib değildir" demiştir. Bu görüşte olanlar, sadedinde olduğumuz hadisi: "Resulullah Hz. Ömer'e bir vecibe olarak değil, istihbab olarak "nezrini îfa et" demiştir" diye te'vil etmişlerdir. 159

*** HACCLA İLGİLİ NEZİR**

يِتْفَتْسأ ْنأ يِنْت َرمأَف ،ًةَي ِفاَح ِما َرَحلا ِ هاللّ ِتْيَب ىلا َيِشْمَت ْنأ يِتْخُأ ْت َرذَن]￼
￼6556￼ 1ـ لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رماع نب ةبقع نع:

ةسمخلا هجرخأ .[ْبَك ْرَتْل َو ِشْمَتِل :َلاَقَف # ِ هاللّ َلوُس َر اَهَل .

1. (5735)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kızkardeşim, Beytullah'a yalın ayak yürüyerek gitmeye nezretmişti. Bu hususta Resulullah'a sormamı talep etti. Ben de sordum. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yürüsün ve binsin!" buyurdular." [Buhârî, Cezâu's-Sayd 27; Müslim, Nezr 11, (1644); Ebu Davud, Eyman 23, (3293, 3294, 3299); Nesâî, Eyman 32, (7, 19).]160

---

156 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/97.

ماهيأ َةَثَث ْمُصَتْل َو ْبَك ْرَتْل َو ِرِمَتْخَتْلَف اَهو ُرُم :َلاَقَف .ِة ِرَمَتْخُم َرْيَغ] .
ًةَيِفاَح] :يذمرتلل ةياور يف دازو ـ5 6555

2. (5736)- Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyade vardır: "...ayağı çıplak ve başı da örtüsüz olarak Resulullah: "[Allah, kızkardeşinin meşakkati sebebiyle bir şey yapacak değildir.] Ona emredin, başını örtsün, hayvanına binsin, (kefaret olarak) üç gün oruç tutsun" buyurdu." [Tirmizî, Nüzûr 16, (1544).] 161

كِلذ ُقي ِطُت َ اَهَّنأ # ِ هاللّ ِلوُس َرِل ُةَبْقُع َرَكَذ َو ،ًةَيِشاَم َّجَحْلا ِت َرَذَن َةَبْقُع .
َتْخُأ َّنأ] :امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ5 6555ـ .«ًائْيَش ِتْيَبْلا ىلا َكِتْخُأ
ِيْشَمِب ُعَنْصَي َ َ هاللّ َّنإ» :ةياور يفو .[ًةَنَدَب ِدْهُتَل َو ، ْبَك ْرَتْلَف ،َكِتْخُأ ِيْشَم ْنَع
ٌّيِنَغَل َ هاللّ َّنإ :# َلاَقَف

دواد وبأ هجرخأ .

3. (5737)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ukbe'nin kızkardeşi, yürüyerek hacc yapmaya nezretmişti. Ukbe onun bu işi yaya olarak yapamayacağını Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a söyledi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah, kızkardeşinin yayan yürümesinden müstağnidir. Binsin ve bir deve kurban etsin!" buyurdular."

Bir rivayette: "Allah, kızkardeşinin Beytullah'a yayan yürümesi sebebiyle bir şey yapacak değildir" buyrulmuştur. [Ebu Davud, Eyman 23, (3295, 3296, 3297).]162

ِيشْمَي ْنأ َرَذَن :اوُلاَق ؟اَذه ُلاَب اَم :َلاَقَف .ِهْيَنْبا َنْيَب ِيداَهُي ًاخْيَش # ِ هاللّ.
ُلوُس َر نأ َر] :لاق هن َع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 6555

امهيلع ًائكتم امهنيب يشمي يأ «ِهيَنبا نيب ِيداَهُي».ةسمخلا هجرخأ .[َبَك ْرَي
ْنأ ُه َرمأ َو ،ٌّيِنَغَل ُهَسْفَن اَذه ِبيِذْعَت ْنَع َ هاللّ َّنإ :َلاَقَف

هفعض نم .

4. (5738)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), iki oğlunun omuzlarına ardılmış olarak yürümekte olan bir ihtiyar görmüştü.

"Bunun derdi ne de böyle yürüyor" diye sordu.

"Yürümeye nezretmiş!" dediler.

---

159 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/98. 160 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/99.

"Şurası muhakkak ki, Allah bu bîçarenin kendine eziyet etmesinden müstağnidir" buyurdular ve hayvanına binmesini emrettiler." [Buhârî, Eyman 31, Sayd 27; Müslim, Nüzur 9, (1642); Ebu Davud, Eyman 23, (3301); Tirmizî, Nüzûr 9, (1537); Nesâî, Eyman 42, (7, 30).][163]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetler de, ayet ve hadiste zikri geçmeyip nefse meşakkat veren davranışların ibadet sayılmayacağını, dolayısıyla nezirde bunlara yer verilmemesi gerektiğini te'yid etmektedir.

2- Birinci rivayette görüldüğü üzere, Ukbe'nin kızkardeşi, Mescid-i Haram'a yapacağı ziyarette yayan yürümesi veya binekli olması hususunda serbest bırakılmıştır. Yaya gidebilenin yayan gitmesi efdal addedilmiş olmaktadır. Ama Enes'ten gelen dördüncü rivayette soru sahibinin yaşlı olduğu tasrih edilir. Aleyhissalâtu vesselâm bu zatın binerek ziyaret yapmasını cezmen söylemiş, yaya gitme muhayyerliği tanımamıştır. Çünkü, yaşlılığı sebebiyle yayan yolculuk yapmaya tahammülü yoktur.

3- Üç gün oruç emredilmesi, nezri, söylediği şekil üzere yapamamış olmanın kefaretidir. Dolayısıyla nezri bir nevi yemin kabul edilmiş, yerine getirilemeyen yemin için yapıldığı üzere, üç gün oruçla kefaret ödenmiş olmaktadır. Aliyyü'l-Kârî, "yemin kefaretinin öncelikle yapılması gereken diğer şartlarını yapmaktan âciz olduğu takdirde son şart olarak üç gün oruç tutar" der. Çünkü, yemin kefareti şöyledir: **1)** Gücü yeten, bir köle azad eder.

2) Bunu yapamayan, on fakiri sabah ve akşam olmak üzere doyurur.

3) Veya on fakire orta halde birer parça elbise giydirir.

4) Bu zikredilen üç şeyden birini yapamayan kimse üç gün muttasıl oruç tutar. Yemin kefareti ayet-i kerime ile sabittir (Maide 89).

4- Üçüncü hadiste, haccı yayan yapmaya nezrettiği halde yaya yapamayacak durumda olan Ukbe İbnu Amir'in kızkardeşi için verilen "binerek yapma ve bir deve kesme" hükmü hususunda ulema ihtilaf etmiştir. el-Kâdı şu açıklamayı sunar: "Haccda yürümek, Allah'a yakınlık vesilelerinden biri olduğu için bu husustaki nezre uyması vacib olmuş; bu, aciz olmadıkça terki caiz olmayan diğer amellere dahil olmuştur. Bunun terki fidyeyi gerektirir. Fidye için asgarî koyun kesilir. Devenin kesilmesi vacib değil, mendubtur. Dolayısıyla hadiste devenin zikri nedbe hamledilmiştir. Mamafih Hz. Ali başta olmak üzere bazı alimler deve kesmenin vacib olduğunu söylemiştir. Resulullah'ın bu emrini istihbaba hamledip "bir şey gerekmez" diyenin olduğunu da kaydedelim." 164

* MALLA İLGİLİ NEZİR

ةَقَدَص ُهلاَم َنَّيَع ْنَم َو ،ِني ِمَي ُة َراَّفَك اَهَّنإِف ِةَبْعَكْلا ِجاَت ِر يف يِلاَم َلاَق ْنَم]□
:تلاق اهنأ اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ1 □6555ـ دارأو ،بابلا « ُجاَت
ِهرلا».نيزر هلوطب هجرخأو ،نيمي ةرافك :هلوق بلا كلام هجرخإ .[ِثُلُّثْلا َن ِم
َرَثْكأ َناَك ْوَل َو ُهجا َرْخإِ ُهَم ِزَل

. ةبعكلا هب

1. (5739)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) demiştir ki: "Kim "malım Ka'be yolunda feda olsun!" diye nezrederse, ona yemin kefareti gerekir. Kim de bağışlayacağı malı tayin edip belirlerse, o malı çıkarması gerekir, hatta bu mal üçte bir den fazla bile olsa."

Bu hadisin "...yemin kefareti gerektirir" ibaresine kadar olan kısmını, Muvatta'da İmam Malik tahric etmiştir. Geri kalan kısmını ise Rezin tahric etmiştir. [Muvatta, Nüzûr 17, (2, 481).] 165

AÇIKLAMA:

163 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/100.

Rivayetin Muvatta'daki aslından da anlaşılacağı üzere, Hz. Aişe'ye bir adam hakkında sual edilir. Bu adam herhangi bir miktar tayin etmeden "malım Ka'beye sadaka olsun" demiştir. Bu ifade bütün malının bağış olmasını gerektiren bir nezirdir. Hz. Aişe "Bu, hakiki manada bir nezir sayılmamalı" kanaatindedir. Çünkü, bu durumda malsız kalacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi kişi, takatını aşan nezirde bulunduğu takdirde, onun sözüne kefaret-i yemin uygulanmıştır.

Rivayeti kaydeden İmam Malik, bu meselede başka görüştedir: "O kimse malının üçte birini tasadduk eder." Zührî ve İbnu'l-Müseyyeb de bu görüştedir. Bunlar, müteakiben kaydedilecek olan malını tasadduk etmeyi Resulullah'a teklif etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üçte birini kabul etti.

* İmam Şafii ve Ahmed: "Adama yemin kefareti gerekir" demişlerdir.

* Ebu Hanife: "Adam malının tamamını çıkarır, kendisine, avret yerini örtecek ve ayakta kalmasını sağlayacak miktar bırakılır" demiştir.[166]

رَمأ # ِ هاللّ َلوُس َر َّن ٬ ُهَثُلُث ُلَعْجَي : َلاَقف ،بلاعَت ِ هاللّ ِليِبَس يف ةَقَدَص□
يِلاَم لُك : َلاَق ٍلُج َر ْنَع َلِئُس ُهَّنأ] :كلام نعو ـ5 □6555□

بلاو ِ هاللّ بلا ًةقَدَص يِلاَم ْنِم ُعِلَخْنأ َو َك ُرِواَجُأ َو َبْنهذلا اَهيِف ُتْبَصأ يِتهلا يِم
ْوَق َراَد ُرُجْهأ : َلاَق َني ِح هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَبَاُبُل اَبأ

ثُلُّثلا َكِلذ ْنِم َكي ِزْجُي : َلاَقف ؟ِهلوُس َر□] .

2. (5740)- İmam Malik'ten rivayete göre, kendisine, "malım Allah yolunda sadakadır" diyen kimse hakkında sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Üçte birini sadaka yapar. Zira, Aleyhissalâtu vesselâm, Ebu Lübabe (radıyallahu anh): "Günah işlemiş bulunduğum kavmimin yurdunu terkedip, sana mücavir olacağım. Malımı da Allah ve Resulü'ne tasadduk edeceğim" dediği vakit: "Bu maldan üçte birinin bağışı sana kifayet eder" demişti." [Muvatta, Nüzûr 16, (2, 481).][167]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de kısmen geçtiği üzere, malının tamamını Allah yolunda bağışladığını söyleyen kimseye tatbik edilecek hüküm alimler arasında ihtilaflı olmuştur. Sadedinde olduğumuz rivayette, İmam Malik'in, Ebu Lübabe (radıyallahu anh) ile ilgili Nebevî tatbikatı esas aldığını görmekteyiz. Ebu Lübabe'nin affı hususunda, kaynaklarımız iki sebep kaydeder. Bu, ya onun, Tebük Seferi'ne katılmayışından üzülerek hakkında af gelinceye kadar mescidin direğine zincirlerle bağlaması sonucu idi, ya da Hendek Gazvesi sırasındaki ihanetleri sebebiyle Resulullah'ın cezalandırmaya hazırlandığı Benî Kureyza'ya maruz kalacakları cezanın mahiyetini işaret etmek suretiyle işlediği ciddî bir hata sonucu kendisini mescidin direğine bağlaması idi. Orada on sekiz gün kadar bağlı kalmıştı. Sadece zaruri ihtiyaç ve namaz zamanlarında zincirini kızı çözüyor, sonra tekrar bağlıyordu. Bu esnada ne yemiş ne de içmişti. Üzerine baygınlık çökmüş, kulakları duymaz olmuştu; gözlerini de kaybetmek üzere idi ki, affını ilan eden ayet nazil oldu (Tevbe 102). 168

كِسأ َر ىلَع َب ِرْضأ ْنأ ُت ْرَذَن يِهنإ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي : ْتَلاَق ًةأ َرْمإ َّنأ] :ههدج نع□
هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ5 □6551□

دواد وبأ هجرخأ .[َك ِرْذَنِب ِف ْوأ :َلاَق .ِهفُّدلاِب .

3. (5741)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir kadın (gelerek): "Ey Allah'ın Resulü! Ben senin yanıbaşında def çalmaya nezrettim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm.

"Nezrini yerine getir!" buyurdular." [Ebu Davud, Eyman 27, (3315).] 169

---

166 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/101-102. 167 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/102.

لاَق .ِهفُّدلاِب َكْيَلَع َب ِرْضأ ْنأ ًامِناَغ ًامِلا َس َكِت َو ْزَغ ْنِم َتْف َرَصْنا اَذإ ُت□ :
ْرَذَن يِهنإ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي ْتَلاَق] :نيزر دازو ـ5 □6555□

ف اهإ َو ِك ِرْذَنِب يِف َوأف ِت ْرَذَن ِتْنُك ْنإ□ □□] .

4. (5742)- Rezin şu ziyadeyi kaydetti: "Kadın dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! Çıktığın gazveden sağsalim ganimetle dönersen sana (zafer alâmeti olarak) def çalıvereceğim diye nezrettim!"

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu talep üzerine: "Eğer nezretti isen haydi nezrini yerine getir, yoksa böyle bir şey yapma!" buyurdular." [Rezin'in ziyadesi İbnu Hibban'ın Sahih'inde geçmektedir (6, 286-287).][170]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen son iki hadisin birincisi Ebu Davud'da mevcuttur. Rezin'in ilavesini ihtiva eden ikinci rivayet İbnu Hibban'ın Sahih'inde mevcuttur. Hatta, oradaki aslında bazı açıklayıcı ziyadeler de mevcuttur: "Abdullah İbnu Büreyde babasından naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazvelerinden birinden dönmüşü. Siyahî bir cariye gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Allah seni salimen geri getirirse yanıbaşında def çalmaya nezrettim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: **"Eğer nezretmişsen haydi yap, değilse yapma!" buyurdu. Kadın:**

"Evet ben nezirde bulunmuştum!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm oturdu, o da def çaldı."

2- Bu hadislerde def çalmanın cevazı da mevzubahistir. Mesele üzerine, Hattâbî şu açıklamayı kaydeder: "Def çalınması, nezri ilgilendiren taatlardan addedilmemiştir. Bu hususta söylenecek en muvafık söz, onun mübahlardan olduğunu söylemektir. Şurası da unutulmamalı ki, bu def çalma hadisesi Resulullah'ın gazvelerinden birinden salimen dönüşü fırsatında duyulan sevincin izharına muttasıl olması ve bu sevinç izharında küffarın yıldırılmasının ve münafıkların da sindirilmesinin bulunması sebebiyle def çalınması, Allah'a yakınlık vesilelerinden biri olmuştur. İşte aynı sebepledir ki, nikah sırasında da def çalınması müstehab addolunmuştur. Çünkü bunda da hem nikahın izharı ve hem de gizli yapılan zina manasından uzaklaşma var."[171]

ناكَم ،اَذك َو اَذك ِناكَمِب َحَبْذأ ْنأ ُت ْرَذَن ِيهنإ :# ِ هاللّ ِلوُس َرِل ٌلُج َر َلاَق] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر كاحضلا نب تباث نعو ـ6 6555ـ ؟ْمِهِداَيْعأ ْنِم ٌديِع ِهيِف َناَك

لْهَف : لاَقَ . َ : لَ اَق ؟دُبْعُي ِةهيِلِهاَجْلا ِناَث ْوأ ْنِم ٌنَث َو ِناَكَمْلا َكِلذِب َناَك ْله : لاَقف
. ِةهيِلِهاَجْلا ُلهأ ِهيف ُحَبْذَي

دواد وبأ هجرخأ .[َك ِرْذَنِب ِف ْوأ َلاَق . َ : لاَق .

5. (5743)- Sabit İbnu'd-Dahhak (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ben şu şu yerde bir kurban kesmeye nezrettim!" dedi. Zikrettiği yer cahiliye insanlarının kurban kestikleri bir yerdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Orada, kendisine ibadet edilen cahiliye putlarından biri var mı?" diye sordu. Adam:

"Hayır!" deyince:

"Pekiyi orada, onların bayramlarından bir bayram kutlanıyor mu?" diye sordu. Adam yine "hayır!" deyince: "Öyleyse nezrini yerine getir!" emrettiler." [Ebu Davud, Eyman 27, (3313).] 172

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin aslında, nezrin Resulullah'ın sağlığında yapıldığı, kurban kesmek üzere kasdettiği yerin Büvâne (adında, Mekke'nin altlarında Yelemlem'e yakın bir yer) olduğu belirtilir. Keza rivayetin devamında Resulullah

170 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/103.

Allah'a isyan olan şeylerle, insanoğlunun mülkünde olmayan şeylerde yaptığı nezirlere uymak yoktur" buyurmuştur.

2- Hadiste geçen vesen, kendisine ibadet etmek maksadıyla yapılan cüsseli putlardır. Bunlar madenlerden olabileceği gibi, ağaç, taş gibi başka maddelerden de olur. Bu manada olmak üzere sanem kelimesi de vardır. Bazı alimler "sanem"le cüssesi olmayan, resim şeklindeki tasvirlerin kastedildiğini söylemiştir. Ancak gerek vesen ve gerekse sanemin her iki çeşit put için kullanıldığını, aralarında teradüf bulunduğunu söyleyen alimler de mevcuttur. Adiyy İbnu Hatim'in bir rivayetine göre, Resulullah'ın yanına geldiğinde boynunda altından mamul bir haç vardı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şu putu boynundan çıkar at!" demiştir. Şu halde vesen, takdis edilen maddî eşya manasında daha umumi bir mana taşımaktadır.

3- Hadisin sonundaki ziyadeyi değerlendiren alimler, mübah şeylerde nezirde bulunmanın caiz olacağını söylemişlerdir. Çünkü, kaydettiğimiz üzere, Aleyhissalâtu vesselâm iki çeşit nezri yasaklamaktadır: **1)** Allah'a isyan olan, günah olan şeyler: Şarap içmeye, domuz eti yemeğe, yaksız yere cana kıymaya yapılan nezirler gibi. Hadiste masiyete müteallık nezrin yasaklığı zikredilince mübahlarda yapılacak nezrin sahih olacağı anlaşılır.

2) İnsanın mülkü ve gücü dışında olan şeylere nezretmesi: "Amerika mülkünü tasadduk etmek", "ölüyü diriltmek" gibi.

Bununla birlikte, Resulullah'ın "Kendisiyle Allah'ın rızası talep edilmeyen şeyde nezir yoktur" hadisini göstererek mübahta da nezir olmaz diyeceklere Beyhakî hazretleri, bazı mübah şeylerin Allah'ın rızası kastıyla yapılabileceğine örnek verir: "Kişi der, öğle uykusunu yani kayluleyi, geceleyin kalkıp ibadet yapmak maksadıyla yapabilir, sahur yemeğini, gündüzleyin tutacağı oruca güç kazanmak kasdıyla yiyebilir." 173

ÜÇÜNCÜ FASIL

MASİYETLE İLGİLİ NEZİR

باحصأ هجرخأ .[ٍنيِمَي ُةَراَّفَك ُهُتَراَّفَكَو ٍةَيِصْعَم يف َرْذَن َ :#ِ هاللّ ُلوُس
□6555□ 1ـ نع ةشئاع رَضِيَ هاللّ ُ اهنَع تلاق :[قَلاَ َر

. ننسلا

1. (5744)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ma'siyette (günan şeylerde) nezir yoktur. Bunun kefâreti de yemin kefâretidir." [Ebu Dâvud, Eymân 23, (3292); Tirmizî, Nüzûr 1, (1524); Nesâî, Eymân 41, (7, 26).] 174

و ،ىلاعَتَ ِ هاللّ ُهْجَوَ ِهِب ىَغَتْبُي اَميِف ّاَ إ َرْذَن َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□ □□
□6556□ 5ـ نعو نبا ورمع نب صاعلا رَضِيَ هاللّ ُ امهنَع لاق

. ٍمِحَرِ ِةَعيِطَق يف َنيِمَي .[دواد وبأ هجرخأ

2. (5745)- İbnu Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ancak, kendisiyle Allah Teâla hazretlerinin rızası talep edilen şeylerde nezir vardır. Sıla-ı rahmı koparma üzerine de yemin yoktur." [Ebu Dâvud, Eymân 15, (3273, 3274).]175

مدآ ُنْبا ُكِلْمَي َ اَميِف ُوٍ ٍةَيِصْعَم يف َرْذَن َ #ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع□]. □6555□ 5ـ نعو نارمع نب نيصح رَضِيَ هاللّ ُ

. يئاسنلا هجرخأ

173 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/105.

3. (5746)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ne bir masiyette ne de insanoğlunun malik olmadığı bir şeyde nezir yoktur." [Nesâî, Eymân 14, (7, 28); Müslim, Nezr 8, (1641); Ebu Dâvud, Eymân 28, (3316).]176

AÇIKLAMA:

Bu üç hadiste geçen hususlar önceki fasıllarda da geçtiği için burada teferruatlı açıklamaya girmeyeceğiz. Özetlemek gerekirse, bu rivayetlerde şu üç nokta belirtilmektedir: **1)** Allah'a isyana götüren, dinen günah addedilen bir işi yapmak için nezreden kimse bunu yerine getirmeyecektir: "Şu işim olursa şarap içeceğim!" demek buna bir örnektir.

2) Kişinin elinde olmayan, mâliki bulunmadığı bir şey üzerine nezirde bulunması halinde o nezrin icrası yoktur. Mesela "Hastalığımdan şifa bulunca falancanın kölesini azad edeceğim" demesi gibi. Köle azadı ibadet ise de, azad edeceği köle kendinin olmadığı için böyle bir nezir muteber bir nezir değildir, uygulanmaz. Ama adam "...bir köle azad edeceğim" deseydi, o an için kendisi bir köleye malik olmasa da, bu onun üzerine borç olurdu, nezrini icra ederdi.

3) Bu söylenen iki gruba giren nezirler, bir nevi yemin sayılmıştır. Bu sebeple, böylesi bir nezirde bulunan kimseye yeminini yerine getirmeyerek hanis olan kimselere terettüp eden kefâret gerekmektedir. Bu hususu 5738 numaralı hadisin açıklamasında kaydettik.

4) Yukarda kaydedilen İbnu Amr İbni'l-Âs rivayetinde, nezirlerin, kendisiyle Allah rızası talep edilebilecek şeyler üzerine olabileceği ifade edilmiştir. Bununla ilgili açıklamayı da az yukarıda (5743 numaralı hadisin açıklamasında) kaydettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.177

يِهنإِ : تَلاَقَف اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع نْبا بلا ُةَأ َرْما ِتَتأ : ُلوُقَي ٍدهمَحُم َنْب
َمِساَقْلا ُتْعِمَس] :لاق ديعس نب بيحي نعو ـ5 6555ـ َ هاللّ َّنِإ : ٍساهبَع ُنْبا
َلاَقَف ؟ٌةَ َرافَّك اَذه يِف ُنوُكَي َفْيَك : ُخْيَش َلاَقَف .ِكنيِمَي ْنَع ي ِرِهفَك َو ، ِكَنْبا ي

ِرَحْنَت َ :َلاَق ؟يِنْبا َرَحْنأ ْنأ ُت ْرَذَن

كلام هجرخأ .[َتْيأ َر اَم ِة َراَّفَكْلا َنِم ِهيِف َلَعَج َّمُث . ْمِهِئاَسِن ْنِم َنو ُرِهاَظُي .
َنيِذَّلا َو :َلاَق ىلاعت

4. (5747)- Yahya İbnu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kasım İbnu Muhammed'in şöyle söylediğini işittim: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a bir kadın gelip: "Ben oğlumu kurban etmeye nezrettim! (Ne dersin?)" dedi. İbnu Abbâs ona:

"Oğlunu kesme, yeminine karşı keffârette bulun!" diye cevap verdi. Bu cevap karşısında orada bulunan yaşlı bir zat: "Bu nezirde nasıl keffâret olur?" dedi. İbnu Abbâs açıkladı:

"Allah Teâla hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de: "Hanımlarına zıhâr yapanlarınız bilsin ki, bu sözleriyle hanımları onların anneleri olmuş olmaz. Gerçekten onlar çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar..." (Mücâdele 2) buyurmuş, sonra da gördüğün gibi, bu zıharda bulunanlara keffâret takdir etmiştir." [Muvatta, Nüzûr 7, (2, 476).] 178

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) çocuğunu boğazlamaya nezreden kadına yemin keffâretinde bulunma fetvasını verince, yanında bulunan bir zat bu fetvayı muvafık bulmayarak itiraz eder ve "Böyle bir nezre nasıl yemin keffareti gerekir?" demek ister. İtiraz, bunun masiyet için yapılan bir nezir olmasından ileri gelmiştir. Çünkü bazı rivayetlerde masiyet için yapılan nezrin muteber olmayacağı belirtilmiştir.

İbnu Abbas ise, Kur'an-ı Kerim'den örnek veriyor: "Ayet, "zıhar"ı (yani kişinin hanımını annesine, bacısına benzeterek, kendine haram kılması) önce "çirkin ve asılsız bir söz" olarak tavsif ettiği halde devamında: 176 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/106.

"Hanımlara zıhar yaptıktan sonra söylediklerinden vazgeçenler, onlarla temasta bulunmadan önce bir köle veya cariye azad etsinler" buyurarak, ceza tesbit etmiştir." İbnu Abbâs: "Öyleyse hadiste masiyet üzere yapılan nezir bâtıl ilan edilse de, buna yemin keffâreti gerekmektedir" demiş olmaktadır.

İbnu Abdilberr, "Zıharın bir yemin olmayışından hareketle bu meselede, zıhar keffaretine itibar edilmesinin bir manası yoktur" diyerek yaşlı adamın tirazına izah sadedinde İbnu Abbas'ın başvurduğu mukayeseyi zayıf bulduğunu söylemiştir. Nitekim masiyet üzerine yapılan nezirle ilgili merfu rivayetler gelmiştir. Bazıları geçti: 179

امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساَّبَع َنْبا َلأَسَف .ِهِهوُدَع ْنِم ُ هاللّ ُهاَجْنأ ْنإ ُهَسْفَن َر َحْنَي□ ْنأ َرَذَن ًُج َر َّنأ] :رشتنملا نب محمد نعو ـ6 □6555ـ بلا َت ْلَّجَعَت ًارفاَك َتْنُك ْنإو ،ةَنِم ْؤُم ًاسفَن َتْلَتَق ًانِم ْؤُم َتْنُك ْنإ َكَّنإف ، َكَسْفَن ْرَحْنَت َ : َلاَقف ُهَلأَسَف ،ُهَمِداَخ ًاقو ُرْسَم ْلَس : َلاَقف

اشْبَك ِرَتْشا َو ، ِرأَّنلا□

نأ ُتْد َرأ اَذكه : َلاَقف .اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع َنْبا َرَبْخأف . ِشْبَكِب ِيدُف َو ،□ َكْنِم ٌرْيَخ ُم ُّ َّسلا ِهْيلَع َقاَحْسإ َّنإف ،َنيِمِلْسُمْلِل ُهْحَبْذأف

نيزر هجرخأ .[َكَيِتْفُأ .

5. (5748)- Muhammed İbnu Münteşir anlatıyor: "Bir adam, Allah, düşmanından kurtardığı takdirde kendisini kurban etmeye nezretmişti. Durumu gelip İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a sordu. O da, hizmetçisi Mesruk'a sormasını söyledi. Adam ona sorunca, Mesruk: "Sen kendini kurban etme. Çünkü, eğer mü'min biriysen, mü'min bir canı öldürmüş olacaksın; yok eğer kâfirsen, cehenneme gitmede acelecilik etmiş olacaksın. En iyisi, bir koç satın al, bunu Müslümanlar için kes. Çünkü İshak aleyhisselâm senden daha hayırlıdır. O bir koç ile fidyelendi" diye cevap verdi. Adam bu cevabı İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)' a haber verdi. Bunun üzerine: "Sana, ben de böyle fetva vermeyi düşünmüştüm!" dedi" [Rezin tahric etmiştir.] 180

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz kişinin intihar etmesini yasaklamış, haram ilan etmiştir. Bu haramı hiçbir şey meşrulaştıramaz. Ancak Allah yolunda cihad makbuldür. Allah'ın meşru kıldığı maksadların tahakkuku için ölmenin muhakkak olduğu durumları göze almak intihar sayılmaz. Ama, kişinin kendisini Allah yolunda kurban etmek istemesi, meşru değildir. Böyle bir nezirde bulunmuş ise, bunu kurban keserek telafi edebilecektir. Sadedinde olduğmuz rivayette İbnu Abbas bunu Hz. İbrahim'in oğlu İshak ile delillendirir. Bilindiği gibi, Hz. İbrahim oğlunu Allah için kurban etmeyi nezrettiği zaman tam boğazlama anında Cenab-ı Hak, Hz. İbrahim'in oğluna fidye olarak bir koç göndermiş, oğlan yerine koç kurban edilmiştir.

2- Hz. İbrahim aleyhisselam'la ilgili bu kıssada Hz. İbrahim'in kurban etmeye kalktığı oğlu Hz. İsmail bilindiği halde, burada Hz. İshak'ın zikri geçmektedir. Bu mesele esas itibariyle Yahudilerle Müslümanlar arasında bir ihtilaf konusudur. Onlar, kendilerini Hz. İshak'tan gelme bildikleri için, Allah için kurban edilmek üzere yatırılmış olduktan sonra, Allah tarafından koçla fidyelenme şerefinin kendi cedlerine ait olduğunu söylemek gayesiyle, onun Hz. İshak olduğunu iddia ederler. İslam alimleri,daha mevsuk rivayetlere ve -daha önce açıklandığı üzere- başka delillere de dayanarak, kurban namzedinin Hz. İsmail olduğuna hükmeder. Bu bahis daha önce işlendi.[181]

هجرخأ .[ٍنيِمَي ُةَراهفَك ًائْيَش ِهِمَسُي ْمَل اَذإ ِرْذنلا ُةَراهفَك :َلاَق # ِ هاللّ
َلوُس َرَّنأ] :هنَع ُ هاللّ َيِضَر رماع نب ةبقع نعو ـ5 □6555□

يراخبلا إ ةسمخلا .

6. (5749)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhisselâtu vesselâm) buyurmuştur ki:

[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/108.

"Nezir keffâreti, başka bir şey zikredilmemişse yemin keffâretidir." [Müslim, Nüzûr 13, (1645); Ebu Dâvud, Eymân 31, (3323); Tirmizî, Nüzûr 4, (1528).][182]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen nezir şöyle olur: "...Allah için üzerime nezir olsun." dikkat edince, böyle bir nezirde kişi, neyi yapmaya azmettiğini zikretmemiştir. Şu halde, hadis, böylesi bir nezir için ödenmesi gereken keffâretin "yemin keffâreti" olmasına hükmetmektedir.

Nevevî der ki: "Ulemâ burada kastedilen şey hususunda ihtilaf etmiştir. Şâfiîlerin cumhuru bunu nezr-i lecâc'a hamletmiştir. Nezr-i lecâc, inad ve ısrar nezri demektir. Kişi, mesela "Zeyd" kelimesini kullanmak istemez de: "Eğer ağzımdan "Zeyd" çıkarsa Allah için haccetmek üzerime borç olsun" der. İşte bu çeşit nezre nezr-i lecac denmiştir. Bu kimse, bilahare "Zeyd" kelimesini sarfedecek olursa yemin keffareti ödemekle, söylediğini yapma arasında muhayyerdir. Şafiî mezhebinde esas olan hüküm budur. İmam Malik ve birçokları bu nezr-i lecâcı mutlak üzere hamletmiş ve sanki "Üzerime nezir olsun" şeklinde yapılan mutlak nezre benzetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve birkısım Şâfiî'ler de bunu, "içki içmeye" nezretmiş olan kimsenin yaptığı nezr-i masiyete hamletmiştir. Ashab-ı Hadis fakihlerinden bir cemaat de, bu nezr-i lecâcı nezir çeşitlerinin hepsine hamledip, "Bu nezri yapan kimse, nezrin bütün çeşitlerinde, kendine yüklediği şeyi yapmakla yemin keffâreti îfa etme arasında muhayyerdir" demişlerdir."

İmam-ı Azam'ın bu meseledeki son görüşüne göre, bir kimse nezrini, olmasını istemediği bir şarta bağlamışsa, ona bir yemin keffâreti kâfidir. Ancak nezrettiği şeyi yapmakla dahi borcunu ödemiş olur. Sözgelimi "Falan kimse ile konuşursam bir yıl oruç tutmak borcum olsun" diye nezreden kimse o şahısla konuşacak olsa, dilerse bir yemin keffareti verir, dilerse bir yıl oruç tutar. Fakat olmasını dilediği bir şarta bağladı ve meselâ: "Hastam iyileşirse bir yıl oruç tutmak bana borç olsun" dedi ise, mutlaka nezrini tutması gerekir. İmam Muhammed de böyle hükmetmiştir. Umumî belva sebebiyle bazı Hanefî fakihleri bu şekilde fetva vermişlerdir. 183

هاللّ ِةَعاَط يف ُه ُرْذَن َنا َك ْنَمَف ،نا َرْذَن ُرْذهنلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق □
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر نيصح نب نارمع نعو ـ5 □6565□

يئاسنلا هجرخأ .[َنيِمَيْلا ُرِهفَكُي اَمِب ُه ُر ِهفَكُي َو ،هيف َءاَف َو ُ َو .
ِناَطْيَّشلِل َكِلذَف ِ هاللّ ِةَي ِصْعَم يف ُه ُرْذَن َناَك ْنَم َو ،ُءاَف َوْلا ِهيِف َو ِ، هللّ
َكِلذف

7. (5750)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nezir iki çeşittir: Kimin nezri Allah'a taatla ilgiliyse bu nezir Allah içindir. Bunda vefa gerekir. Kimin nezri de Allah'a masiyetle ilgili ise işte bu nezir şeytan içindir, bunda vefa yoktur. Böyle bir nezirde bulunan kimse, nezri için, yeminde olduğu gibi keffarette bulunur." [Nesâî, Eymân 41, (7, 28, 29).] [184]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste geçen Allah'a taatle ilgili olan nezirle, Allah'a isyanla ilgili olan nezirler hakkında daha önce yeterli açıklama yapılmıştır, burada tekrar etmeyeceğiz (meselâ 5729, 5743. hadislerin açıklamaları görülmelidir.) [185]

NİYET VE İHLAS BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

İslam'ın en ziyade ehemmiyet verdiği hususlardan biri niyettir. Kişinin yaptığı işler niyete göre değer kazanır; Allah nazarında da kul nazarında da bu böyledir. Aynı fiili yapan iki ayrı kişi niyetlerindeki farklılık sebebiyle birbirine zıt karşılık görebilirler. Bu sebeple, gerek Kur'an' da ve bilhassa hadislerde niyetin ehemmiyetine dikkat çeken beyanlar çokça gelmiştir. Şu ayette, insanların niyetlerine göre hesaba çekilecekleri belirtilmiştir: 182 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/110. 183 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/110-111.

"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Siz içinizde olanı açıklasanız da, saklasanız da, Allah onu bilir ve onunla sizi hesaba çeker. (Sonra da ameline ve niyetine göre) dilediğinin günahını bağışlar, dilediğine azab verir. Allah'ın kudreti her şeye yeter" (Bakara 284). Kur'anda niyet kelimesi sarih olarak zikredilmiyor ise de, alimler bazı ayetlerin niyetle ilgili olduğunu göstermişlerdir. Bunlardan biri şu ayettir: "Halbuki onlar, ihlâs ile Allah'a kulluk etmekten.. başka bir şeyle emrolunmamışlardı" (Beyyine 5). Keza, "Nuh'a emrettiği şeyi Allah sizin için de dinin hükümlerinden kıldı ki, onu sana da vahyetmiştik. Aynı şeyi İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya da emretmiş ve "Dini dosdoğru muhafaza edin ve onda ayrılığa düşmeyin" buyurmuştuk..." (Şûra 13). Alimler, burada peygamberlere vahyedildiği bildirilen şeyin ibadette ihlâs olduğunu belirtirler. İhlas ise niyetle gerçekleşir, ameli Allah rızası için yapmak demektir.

Bu bölümde kaydedilen ilk hadiste Resulullah "Amellerin niyetlere göre değerlendirileceğini" haber veriyor. Bazı alimler bu niyet hadisinin İslam'ın üçte birini, bazıları da dörtte birini teşkil ettiğini söylemiştir. "Resulullah'ın ihbarları arasında, bundan "ahkâmca daha cami, manaca daha zengin, hasıl ettiği faideleri daha çok olan" bir başka hadis mevcut değildir" değerlendirmesi de niyet hadisi için yapılmıştır. Bu hadisin, Abdurrahman İbnu Mehdi otuz ayrı bahsi ilgilendirdiğini, Şafii hazretleri ise yetmiş bahsi ilgilendirdiğini söylemiştir.

Beyhaki hazretleri, niyet hadisinin, ilmin üçte birini teşkil ettiğini söylediktensonra şu açıklamayı yapar: "Çünkü, kulun kesbi ya kalbiyledir ya diliyledir, ya da cevârihi (uzuvları) iledir. İşte niyet, bu üç kısımdan biri ve en üstünüdür. Çünkü niyet bazan müstakillen bir ibadet olduğu halde, diğerleri ibadet olabilmek için ona muhtaçtır. Bu sebepledir ki, Resûlullah "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" buyurmuştur. Öyleyse, niyet üzerinde düşünecek olursan, onun iki emrden (yani amelden) hayırlısı olduğunu anlarsın." Ahmed İbnu Hanbel, niyete ilmin üçte biri derken, bütün ahkâmın, -onun nazarında- icra edildiği üç ana temelden biri olmasını kasdetmiştir. Ona göre diğer iki temelden biri "Bizim emrimize uymadan yapılan bir iş merduddur" hadisi, diğeri de "Helal açıklanmıştır, haram da açıklanmıştır..." diye başlayan hadistir. Bediüzzaman, niyeti, âdetleri ibâdete çeviren bir iksir olarak değerlendirir. Kırk yıl, hayatında öğrendiği dört hakikatten birinin niyet olduğunu beyan eder: "Kırk sene ömrümde, otuz sene tahsilimde yalnız dört kelime ile dört kelâm öğrendim: ... Kelimelerden maksad mana-i harfî, mana-i ismî, niyyet, nazardır.. Nazar ile niyet mahiyet-i eşyayı tağyir eder (değiştirir). Günahı sevaba, sevabı günaha kalbeder. Evet niyet âdi bir hareketi ibâdete çevirir. Ve gösteriş için yapılan bir ibadeti günaha kalbeder. Maddiyâta esbâb hesabıyla bakılırsa cehâlettir. Allah hesabiyle olursa mârifet-i İlahiyedir."

Birçok hadislerinde, Resûlullah, cephede ölenlerin şehidlik sevabının niyetlerine göre olacağını belirtmiştir. "Kim Allah yolunda cihat etmektedir?" mahiyetindeki bir soruya "Kim Allah'ın kelamı yüce olsun diye savaşırsa işte o kimse Allah yolunda cihaddadır" diye cevap vermiştir. Bir diğer hadiste "Karşılıklı savaşan iki cephe arasında nice maktuller vardır ki, gerçek niyetlerini ancak Allah bilir" buyrulmuştur. Bir diğerinde de: "Sırf ganimet niyetiyle savaşan kimse için sadece niyet ettiği vardır (cihad sevabı verilmez)." Bu hususun en güzel örneği, sahîh hadislerde geldiği üzere Kuzmân hadisidir. Müslümanlar safında herkesin dikkatini çekecek, takdirlerini celbedecek kadar kahramanca savaşan, pek çok müşriği öldüren Kuzmân, bu yiğitlikleri Allah'ın kelamını yüceltmek için yapmadığı için Resûlullah'ın ihbarı ve diğer mücahidlerin müşahedesiyle hayatını cehennemliklere yaraşır şekilde sona erdirmiş ve onun bu elîm akibeti üzerine Aleyhissalâtu vesselâm açıklamıştır: "İnsanlardan bazıları vardır ki, halka görünüşe göre ehl-i cennete yaraşan hayırlı işler yaparlar. Halbuki onlar (o işlerini yaparken taşıdıkları niyetleri sebebiyle) cehennemliktir..." [186]

تَنَاَكْ نَمَف ،ى َوَن اَم ٍئِرْما ِهلُكِل اَمَّنإ َو ِتاَّيِهنلاِب ُلاَمْع'ا اَمَّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق ُهنَع ُهاللّ َي ِض َر رمع نع ـ1 □ 6561ـ َرَجاَه اَم ىلا ُهُترْجِهَف اَهُحِكْن
َي ٍةأ َرْما ِوأ اَهُبي ِصُي اَيْنُد ىلا ُهُت َرْجِه ْتَناَك ْنَم َو ،ِهِلوُس َر َو ِ هاللّ ىلا ُهُت
َرْجِهَف ِهِلوُس َر َو ِ هاللّ ىلا ُهُت َرْجِه

. ِإِهْيَلا .[ةسمخلا هجرخأ

1. (5751)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ameller niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti Allah'a ve Resûlüne ise, onun hicreti Allah ve Resûlünedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlanacağı bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeyedir." [Buhârî, Bed'ü'l-Vahy 1, Itk 6, Menâkıbu'l-Ensâr 45, Nikâh 5, Eymân 23, Hiyel 1; Müslim, İmâret 155, (1907); Ebu Dâvud, Talâk 11, (2201); Tirmizi, Fedâilu'l-Cihâd 16, (1647); Nesâî, Tahâret 60, (1, 59, 60).] 187

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Muvatta dışında kalan muteber hadis kitaplarımızın hepsinde gelmiştir. Hadisin Muvatta'nın İmam Muhammed eş-Şeybânî nüshasında yer aldığını bazı ehl-i tahkik söylemiştir.

2- Niyetle ilgili hadis çok ise de, bu hadis, sahîh bir senetle tek tarikten gelmiştir. Sonradan ulemâ arasında fevkalâde şöhret yapmıştır. Bilhassa ihtiva ettiği hüküm, âlimlerce öylesine benimsenmiştir ki, Umumî Açıklama kısmında kaydettiğimiz üzere, Ahmed İbnu Hanbel gibi İslâm' ın mühim bir imamı, onu dinin üç temelinden biri kabul etmiştir. Bütün ameller, kıymetini niyete göre kazandığı için, İslâm müellifleri eserlerini bu hadisle başlatmayı âdet edinmiştir.

3- Hadisin vürud sebebiyle ilgili olarak, bazı kaynaklarda şu açıklamaya rastlanır: Resulullah'ın Medine'ye hicret etmesi üzerine Müslümanlar Mekke'yi terkederler. Resûlullah'ın emrine uyarak hicret edenlerden biri de Ümmü Kays adında bir kadındır. Bununla evlenmek düşüncesinde olan bir erkek, kadının: "Hicret etmezsen seninle evlenmem" demesi üzerine, onunla evlenmek için hicret eder ve Medine'de evlenirler. Herkes Allah ve Resulü'nün rızası için hicret ederken, sırf Ümmü Kays'la evlenmek için hicret eden bu şahısın niyeti herkesçe bilindiği için adama Ümmü Kays'ın muhâciri manasında "Muhâciru Ümmü Kays" lakabı takılmıştır. Gerçi rivâyette sarîh olarak "Resûlullah bu hâdise üzerine niyet hadisini îrad buyurmuştur" denmez ise de, geçen ibare, zihinlerde bir irtibata sebep olmuştur.

4- Âlimler, hicret için niyetin hâlis olmasının ehemmiyetini söylerken, hem evlenmek gibi dünyevî bir maksad, hem de hicret gibi bir niyetin beraber olabileceğini de belirtirler. Her ne kadar birincisi kâmil bir niyete sahip ise de ikincisi batıl bir iş yapmış sayılmaz, birinciye nisbetle niyetinde eksiklir var demektir. Zira evlenmek de meşru bir ameldir, o da niyete tâbi olarak mana ve ehemmiyetini değiştirebilir. Sevap yönüyle, elbette ki birinci üstün olacaktır. Hatta sırf evlenmeye niyet eden kimse, bunu, iffetini korumak, Resulullah'ın "çoğalın" emrini yerine getirmek gibi bir niyetle yapsa sevaba nail olacaktır. İslâm tarihinde bunun değişik örnekleri var. Ebu Talha, Ümmü Süleym'le evlenmek ister. Ancak daha önce Müslüman olan Ümmü Süleym, Müslüman olması kaydıyla evlenebileceğini söyleyince Ebu Talha Müslüman olur. Burada Ebu Talha'nın Müslümanlığı değersizdir denemez. Evlenmek, Müslüman olmaya teşvik unsuru olmuştur. Oruç tutup bununla hem ibadet ve hem de perhize niyet edenin hali de böyledir. Sırf perhiz için tutulan orucun sevabı yoksa da, her ikisine niyet eden, niyetinin derecesine göre sevap alır. Eğer perhiz niyete gâlip çalarsa Gazâlî'ye göre bunun sevabı yoktur. Bütün ameller böyledir, dinî niyetin galebesi halinde sevap alır, değilse alamaz. İbnu Cerir et-Taberî, dünyevî maksatların karıştığı ameller hususunda selef cumhûrunun, işin başına (iptidasına) itibar edileceği, hangi niyetle o ameli başlatmışsa ona göre değerlendirileceği, eğer sırf Allah rızası için başlamış idiyse, sonradan ârız olan başka maksatların zarar vermeyeceği görüşünde olduklarını nakletmiştir. **5-** Bu hadisle istidlal eden bazı âlimlerimiz, hükmü bilinmeden amele teşebbüs etmemek gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü hadis, amelde niyet olmadığı takdirde amelin değersiz olduğunu ifade etmektedir, nitekim bir amele terettüp edecek hüküm bilinmezden önce, o şeyin yapılmasına niyet etmek sahih olmaz. Keza hadisten gâfile (hiçbir niyeti olmayana) teklif olmayacağı, çünkü kasd, maksudun bilinmesini gerektirdiği, gâfilin ise kasıtsız olduğu hükmü de çıkarılmıştır.

6- 188 Hadisle ilgili bir kısım açıklamaya Umumî Açıklama kısmında yer verdik, oraya bakılsın.

مُث ْمِهيِف َناَك ْنَم ُباَذَعْلا َباَصأ ًاباَذَع ٍم ْوَقِب ُ هاللّ َل َزْنأ اَذإ :#ِ هاللّ ُلوُس□□
َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □6565□

ناخيشلا هجرخأ .[ْمِهتاَّيِن بلَع اوُثِعُب .

2. (5752)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kavme azap indirdi mi, o azab, kavmin içinde bulunan herkese isabet eder. Sonra, (kıyamet gününde) herkes niyetlerine [ve amellerine] göre diriltilirler." [Buhârî, Fiten 19; Müslim, Sıfatu'l-Cenne 84, (2879).] 189

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyissalâtu vesselâm), bu hadislerinde yaptıkları kötülükler sebebiyle, bir kavme İlâhî ceza geldiği takdirde, iyilerin bu cezadan hariç kalmayacaklarını, dünyevî azaba, kötülerle birlikte aynen iştirak edeceklerini; ancak ahirette, iyilerin dünyadaki niyet ve amellerine uygun olarak hayır üzere diriltileceklerini, iyiliklerinin zayi olmayacağını belirtmektedir.

Bazı rivayetlerde "niyetleri üzere" denilirken, bazılarında "amelleri üzere" denmiştir. Keza "amelleri ve niyetleri üzere" şeklinde her ikisini zikreden rivayet de mevcuttur.

İyilere isabet eden ceza, onların günahlarına bir keffaret, derecelerine bir yükselme vesilesi olacaktır. Beyhakî'nin Şuabu'l-İman'da kaydettiği bir rivayet bu bahsi biraz daha açmaktadır: "Yeryüzünde kötülük zuhûr etti mi Allah içlerine belasını indirir." "Ey Allah'ın Resûlü! İçlerinde ibadet ehli olduğu halde mi?" denildi de, "Evet! Ancak bilahere Allah'ın rahmetine göre diriltilirler" buyurdu." Zeyneb Bintu Cahş'tan gelen bir rivayet, cemiyette kötülüklerin galebe çalıp alenen işlenmeye başlanması durumunda İlahî cezanın geleceği belirtilir: "Ey Allah'ın Resûlü, aramızda sâlih kişiler olduğu halde helak mı olacağız?" diye sorunca: "Evet! Kötülükler çoğalınca!" cevabını alır. Bu hususu te'yîd eden bir diğer rivayet Sıddık radıyallahu anh'tan gelmiştir: Anlattığına göre Aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle buyurduğunu işitmiştir: "İnsanlar kötülüğü görünce müdahale edip düzeltmezlerse, Allah'ın, hepsini kuşatacak umumî bir ceza göndermesi yakındır."

Müslim'de gelen bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm buyurmuştur ki: "Şaşılacak şey! Hakikaten ümmetimden bir kısım insanlar Kureyş'ten Beyt'e sığınmış bir adam için, Beyt'e doğru hareket ederler. Çöle vardıklarında bunlar yere batırılacaklardır." Hz. Aişe der ki: "Ey Allah'ın Resûlü dedik, yol bazan farklı insanları biraraya getirir!"

"Evet buyurdular, onların arasında kasıtlısı, mecbur edileni, yolcusu var. Hepsi de toptan helak olurlar, ancak muhtelif yerlerden çıkarlar, Allah herbirini niyetine göre diriltir."

Alimler, bu hadislerden hareketle ölümde iştirakin sevap ve ikâbda da iştiraki gerektirmediği, Allah'ın gazabına uğramış milletler içerisinde sâlihlerin de bulunabileceği hükmünü çıkarmışlardır. İbnu Ebî Cemre, iyilere de musibetin gelişini, "onların emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i ani'l münkerden geri kalışlarına ceza" olarak yorumlar. Ve devamla: "Emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i ani'l münkerde bulunanlar hakiki mü'minlerdir. Allah onlara azab göndermez, bilakis onlar sebebiyle azabı defeder" der. İbnu Ebî Cemre'nin bu görüşünü "Ahalisi zulme sapmadıkça hiçbir memleketi biz helâk etmeyiz" (Kasas 59) ve keza: "Halbuki sen içlerinde olduğun halde onlara azab edecek değildir. Onlar bağışlanmalarını ister oldukları halde de Allah onlara azab edecek değildir" (Enfâl 33) gibi âyetler te'yid eder.

Diğer taraftan, münkerden men etmeyenlere de azabın şâmil olacağını te'yîd eden âyetler de mevcuttur: "Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar başka bir söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayın" (Nisa 140). Şu halde böylesi insanlarla oturmak nefsi tehlikeye atmak olacağından, küffârdan kaçmak meşru addedilmiştir. Bu emir, küffârın söz ve fiillerinden rahatsız olanlar içindir. Onlara yardımcı olan, onlardan razı olan, artık onlardan biri olmuştur.

Sadedinde olduğumuz hadiste, kötülüklere seyirci kalıp men etmeyenleri korkutma vardır. Seyirci kalmanın ötesinde, birkısım şahsi mütâlaalar, temelsiz yorumlar ve dünyevî menfaat hesaplarıyla zâlimlere ve kötülere müdâhanede bulunanların, kötülüklere kılıf uydurup razı ve hatta yardımcı olanların hali ne olur? Cenab-ı Hak mü'minleri böylesi fitnelerden siyânet buyursun![190]

ةَمْك ِحْلا ُعيِباَنَي ْت َرَهَ ًاحاَبَص َنيِعَب ْرأ هلّل َصَلْخأ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
6565 5ـ وعن ابن عباس َر َض ِي َ هاللّ ُ عنَهما قال :

. نِم ْقَلْبِه ِ علَى لِسانِه ِ]. أخرجه رزين

3. (5753)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kırk sabah Allah'a ihlâslı olursa, kalbinden lisanına hikmet çeşmeleri akmaya başlar." [Rezîn tahric etmiştir. Hadis Hilyetü'l-Evliya'da Ebu Eyyûb el-Ensârî'den merfu olarak kaydedilmiştir, (5, 189); keza hadisi Câmiu's-Sagîr'de de bulmaktayız(Feyzu'l-Kadir 6, 43).][191]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, Câmiu's-Sagir'deki veçhinde: "Kim kırk gün Allah'a ihlâslı olursa" şeklinde gelmiştir. Münâvi: "Kim kırk gün ibadetini Allah'a ihlâsla yaparsa..." diye açıklar ve ihlâslı olmayı "bedenini maddî pisliklerden temizlemek, zâhirî ve batınî duygularını, algılamaya ihtiyaç duyulmayan şeylerden berî tutmak, azalarını, aklî mizanlara ve şer'î ahkâmlara muvafık malum ve mutedil tasarrufların dışına çıkmaktan korumak, onları nebevî nasihatlar, hakimane tenbihler dairesinde kullanmak ve bilhassa lisan ve hayâlini fasid itikadlardan, bâtıl mezheplerden, düşük tahayyülâttan koruyup, onların boş emel ve dipsiz kuruntularla oyalanmasına meydan vermemek, zihnini alçak fikirlerden, gerçekleşmeyecek kuruntulardan uzak tutmak..." diye açıklar. Münâvi, kişinin manevî temizliğini sağlayacak daha pek çok tedbirleri saydıktan sonra, "kalpten lisana hikmet çeşmelerinin akmasını" izah sadedinde: "Çünkü, mânevî tahareti muhafaza ve mücâhedenin peşini bırakmamak, kişiyi müşâhedeye ulaştırır. Nitekim Cenab-ı Hak hazretleri "Ey Resûlüm, gece vakti de uyanıp sadece sana mahsus fazladan bir ibadet olarak teheccüd namazını kıl. Umulur ki Rabbin, seni övülmüş bir makam olan en büyük şefaat makamına kavuşturur" (İsra 79) buyrulmuştur. Varlığın gerçek maksudu olan Zât-ı Şerif aleyhissalâtu vesselâm Makam-ı Mahmud'a ancak rüku ve sücud ile ulaşabilirse, hiçbir mahsulü (muktesebatı) olmayan bir kimse nasıl vüsûl arzu edebilir? Bu hakikate binâen büyükler "Gayret et müşâhede et!" demişlerdir" der.

2- Hadiste "kırk gün"le kayıtlamanın hikmeti şöyle açıklanmıştır: "Bu, öyle bir müddettir ki, bir şeye, bu müddet boyunca devam edildiği takdirde o şey insanda fıtrî, tabiî bir huy haline gelir." Sûfîlerden bir grup, bundan hareketle, bir müridin halvetinin kırk gün olacağına hükmetmiştir.

3- Muhaddisler bu hadisin zaafına dikkat çekerler. Ancak ehl-i tasavvuf, hadis ilminde rastlanmayan bir metodla, hadisin sıhhatini tahkik ederler ve sıhhatine hükmederler. Münavî'nin kaydına göre Abdü'l-Hakk' ın Şerhu'l-Ahkâm'ında şöyle denmiştir: "Bu hadis, sened yönüyle sahih olmasa da atâ ve imdâd ehline has kılınan zevk, hadisin sahih olduğunu anlamıştır. Bunun anlaşılması, fethî ilme sahip olmayana zordur. Bu "fethî ilm"i elde etmenin yolu, Muhammedî ihlâs vasıtasıyla gelen Feyz-i Rabbânî'dir." [192]

NASÎHAT VE MEŞVERET BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Nush, öğüt, nasihat manasına gelir. Arapça'da kelimenin aslî manası, en-Nihaye'ye göre, kendisine nasihat edilenin hayrını istemek demektir, hayırhahlık en yakın kelimedir. Bu manayı tek bir kelime ile ifade etmek mümkün değildir. Arapça'da kullanılan manaca en zengin, en cami kelimelerden biri kabul edilmiştir. Kelimeyi dilimizdeki öğüt vermek manasında almak, manayı daraltır. Bu sebeple hayırhahlık manasını da zihnimizde canlı tutmamız gerekir.

İslam alimleri, nasihatin dinde mühim bir yer tuttuğunu belirtirler ve dinin mihver ve direğini nasihatın teşkil ettiğini söylerler. Görüleceği üzere, Resulullah "din"i nasihat olarak tarif etmiştir. Müslüman da Allah, peygamber, Kur'an, büyükler ve din kardeşleri için hayır dileyen kimsedir. 193

هِباَتَكِل َو ِ هلّ :َلاَق ؟ْنَمِل !ِهاللّ َلوُس َر اَي اَنْلُق .ُةَحي ِصَّنلا ُنيِهدلا :#ِ□□
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يرادلا ميمت نع ـ1 □6565□

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ْمِهِتَّماَع َو ،َنيِمِلْسُمْلا ِةَمِئ‘َو ،هِلوُس َرِل َو .

1. (5754)- Temimu'd-Dâri (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyissalâtu vesselâm): "Din nasihatten (hayırhahlıktan) ibarettir!" demişti. Biz sorduk: "Ey Allah'ın Resulü! Kimin için hayırhah olmaktır?"

"Allah için, Allah'ın kitabı için, Resulü için ve Müslümanların imamları ve hepsi için!" buyurdular." [Müslim, İman 95, (55); Ebu Davud, Edeb 67, (4944); Nesai, Bey'at 31, (7, 156).]194

AÇIKLAMA:

Hadiste, din nasihat olarak tarif edilmektedir. Hatta, ibarede nasihat kelimesinin marife gelmesini gözönüne alan şarihler, hadisin din nasihatten başka bir şey değildir şeklinde ifade edebileceğimiz kuvvetli, te'kidli bir mana taşıdığına dikkat çekerler. Bu ifade tarzı da dinden nasihatın ehemmiyetini tesbit etmeye yöneliktir. Nasihat, nush nedir? en-Nihaye, lügat olarak nushun hulus, yani saf olmak manasına geldiğini belirtir. Nitekim لَسَعْلا ُتْحَصَن□ "Bal süzdüm, mumundan ayırdım, halis kıldım" demektir. Bazıları bu kelimenin لُج َّرلا َحَصَن□ "kişi elbisesini dikti"هَب ْوَث kullanımındaki asıldan geldiğini söylemiştir. Lügavî tahlille fazla oyalanmadan , hadislerde yer verilen dinî bir tabir olarak nasihatın hayırhahlık yani hayrını ve iyiliğini istemek, bu sebeple hayrı ve iyiyi duyurup, hatırlatmak olduğunu anlayabiliriz ki, bu manayı dilimizde ifade eden en yakın kelimemiz öğüttür. Ancak öğüt kelimesinin her yerde her zaman nasihat kelimesiyle ifade edilmek istenen mana zenginliğini ifade etmekten çok geri kaldığını da bilmemizde fayda var. Nasihatin ne manaya geldiğini anlamamızda yardımcı olacak bir kelime nusuh tabiridir. Kur'an'da geçen tevbe-i nasuhun ne olduğu Resulullah'a sorulunca "Bu halis olan, ihlasla yapılan tevbedir ki, ondan sonra günaha bir daha dönülmez" diye açıklamıştır.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste, "Din nasihattir" yani din hayırhahlıktır dendikten sonra bu hayır isteme işinin kimler için olacağı sorulmuş, Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) da "Allah, Resulullah, Kitabullah, Müslümanların imamı ve Müslümanlar için hayırhahlık" diye açıklamıştır. İbnu'l-Esir kısa kısa şu açıklamaları yapar: * Allah için nasihat (hayırhahlık): Allah'ın birliği hususunda sıhhatli bir itikaddır. O'na yapılan ibadette niyeti halis tutmaktır.

* Kitabullah için nasihat (hayırhahlık): Onu tasdik ve onda olanlarla amel etmektir. * Resulullah için nasihat (hayırhahlık): Peygamberliğini tasdik, emir ve yasaklarına inkıyad etmektir. * İmamlar için nasihat (hayırhahlık): Hakta onlara itaat etmek, zulmettikleri zaman da onlara isyan etmemektir. * Bütün Müslümanlar için nasihat (hayırhahlık): Onları maslahatları doğrultusunda irşad etmek." Alimlerimiz, dinin "nasihat" olarak tarif edilmesinin, dinde nasihatin ne kadar ehemmiyetli bir yer tuttuğunu belirtmeye raci olduğunu söylerler. Nitekim hadiste "Hacc, Arafat'tır" denilerek hacc farizası Arafat vakfesi olarak tarif edilmiştir. Halbuki haccda vakfeden başka menasik de mevcut. Öyleyse Arafat Vakfesi ile tarif edilmesi, diğer menasik içinde vakfenin tuttuğu yerin ehemmiyetini ibrazdır. Aynen bunun gibi, "Din nasihattır" ifadesi de dinde nasihatın diğer meseleler arasında ne kadar mühim bir yer tuttuğunu göstermektedir. Nitekim, hadisin devamında nasihatın çerçevesine, dinin ana meseleleri dahil edilmiştir. Bazı alimler, bu hadisi 192 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/118-119.

"İslam'ın dörtte biri" olarak değerlendirmiştir. Yani İslam'ı özetleyen dört hadisten biri. Nevevî, buna itiraz edip: "Bilakis, bu hadis tek başına İslam'ın medarı (yani üzerine oturduğu zemin, temel)dir" demiştir. Münâvi der ki: "Selef büyükleri buna bakınca, tavsiyelerinin en büyüğünü nasihat yaptılar. Ariflerden biri dedi ki: "Ben sana nasihatı, köpeğin sahibine olan nasihatini tavsiye ederim. Çünkü sahipleri onu acıktırsalar, kapı dışarı atsalar da, onların etrafında dönmekten, onları korumaktan vazgeçmez."

Hadisin zahiri, nasihat edilen kimseye nasihatin fayda etmeyeceğini bilse bile, nasihatın vacib olduğunu ifade eder.

Ariflerden biri demiştir ki: "Nisah, iplik demektir; minsaha da iğne demektir. Nasih ise, diken (terzi) yani kumaş parçalarını birleştirip elbise yapan, böylece yaptığı birleştirmeler sonucu ortaya çıkan şeyden istifade edilen kimse demektir. Dinde nasih de buna benzer: Allah'ın kulları ile o kulların ahirette saadetlerine vesile olacak şeylerin arasını birleştirir. Allah'ın kullarının arasını birleştirir." el-Kâdı demiştir ki: "Din, asıl itibariyle taat ve ceza demektir, ama dinle şeriat kastedilir, çünkü şeri-atte de taat ve inkıyad vardır." 195

راَشأ ْنَم َو ،ُهاَتْفأ يِذهلا ىلَع ُهُمْثإِ َناَك ٍملِع ِرْيَغِب َيِتْفُأ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□6566□ 5ـ نعو يبأ ةريره ر َض ِي َ هاللّ ُ هنَع لاق:

دواد وبأ هجرخأ .[ُهَناَخ ْدَقَف ِه ِرْيَغ يف َدْش ُّرلا َّنأ ُمَلْعَي ٍرْمأِب ِهي ِخأ ىلَع .

2. (5755)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kime ilme müstenid olmayan bir fetva verilmişse, bunun günahı ona fetva verene aittir. Kim, bir kardeşine, gerçeğin başka olduğunu bile bile, farklı bir irşadda bulunursa ona ihanet etmiş olur." [Ebu Davud, İlm 8, (3657).]196

AÇIKLAMA:

Hadiste iki temel meseleye temas edilmektedir:

1- Birinci meseleye göre, fetva ile amel eden mukallide sorumluluk yoktur. Hatta fetva hatalı bile olsa bundan mukallid sorumlu değildir. Bu hatalı fetvanın sorumluluğu fetvayı verene aittir. Ancak fetva vereni sorumlu kılan husus, verdiği fetvayı cahilâne vermesidir, ilme dayandırmamış olmasıdır. Aliyyu'l-Kâri, hadisi şöyle açıklar: "Dendi ki: "Malum olduğu üzere, her cahil, bir mesele çıkınca alime sorar. Alim de ona fetva verir. Eğer alim batıl bir cevap verir, soran da onun batıl olduğunu bilmeden onunla amel ederse, işte bunun günahı müftü yani o fetvayı veren kimse üzerinedir, şayet içtihadında kusur etti ise." Alimler fetva veren kimsenin, fetvaya ehliyetsiz olmak, fetva için gereken itinayı göstermemek sebebiyle hata yapmış olmak gibi sebeplerle sorumlu düşeceğini belirtirler. Aksi takdirde, içtihad ve fetvaya ehil bir kimsenin, ehliyet sahasında, hakkı bulma hususunda elinden gelen gayret ve titizliği göstererek verdiği fetvada hakkı bulamayarak, hataya düşse bile sorumluluğunun olmayacağını, günaha girmeyeceğini belirtirler. Bu husus, yani içtihaddaki hatasından dolayı müçtehidin sorumlu ve günahkâr olmayacağı hususu bizzat Resulullah tarafından ifade buyrulmuştur. "Hakim içtihad edip hüküm verince isabet ederse iki ücret alır. (Biri içtihad, biri de isabet ücreti). Hükmünde hata ederse tek ücret alır (hüküm verme ücreti)." Şayet hakim verdiği hükümdeki hata sebebiyle sorumlu olsaydı hakimlik, müftülük, müçtehidlik gibi meslekler olmazdı. Çünkü, beşerî hüküm, binde bir gibi pek zayıf da olsa, daima hata ihtimali taşır. Gelişen içtimâî hayat insanları daima içtihad yapmaya, yeni hükümler vermeye mecbur etmektedir. Dinimizin yüceliklerinden biri de şüphesiz müçtehidi hatasından dolayı mes'ul etmemiş olmasıdır. Ama unutmayalım, bu ruhsat ehliyet sahiplerinedir. İçtihad ve hükme liyakatı olmayanlar verdikleri hükümdeki hatadan sorumludurlar. Hatta dinimiz, böylelerini sadece hatadan değil, hüküm vermekten sorumlu tutmuştur, hükmünde isabet etmiş olsa bile. Çünkü isabeti tesadüfen olmuştur. Burada şunu da belirtmekte fayda var: Hatalı fetvadan onunla amel edene sorumluluk yoktur, sorumluluk fetvayı verene aittir derken, fetvayı verenin ehliyetli olmasına bağlıdır. Kişi meselesini ehil olmayan, sorumluluk duygusu bulunmayan kimseden sorarsa, sorumluluktan kurtulamayacağı aşikârdır. Dinimiz doktorun tababetle ilgili tavsiyesine uymayı esas almıştır, ama nasihatine uyulacak doktorun hem Müslüman, hem de hazık yani mesleğinde ehliyetli olmasını şart koşmuştur. Hal böyle iken günümüzde, faiz, sigorta gibi bir kısım meşkuk meselelerde, Müslümanlar her sakallıyı dedesi sanan çocuklar gibi her ilahiyatçıyı fetvacı sanarak fetva istemektedirler. Böylesi ciddi bir ihtisas ve takva isteyen meselelerde rastgele kimsenin vereceği fetva ile amel, mukallidi mes'uliyetten kurtarmaz. Şüpheli şeylerde tevakkuf, ihtiyata uygun olan, dinin tavsiye ettiği temel prensiplerden biridir. Resulullah şüpheli şeylerden kaçınmamızı tavsiye buyurmuştur. **2-** Hadiste ifade edilen ikinci ana fikre göre kişinin kardeşini bile bile yanlışa sevketmesi ona ihanettir. Bir Müslüman, din kardeşi, herhangi bir hususu danıştığı, sorduğu takdirde, gerçek kanaatini söylemelidir. Bu, istişarenin gereğidir. Doğru, faydalı bildiğinin dışında birşey söylemesi ihanettir. Müteakip hadiste görüleceği üzere, müsteşarın mü'temen olması gerekir. Hadiste "Bizi aldatan bizden değildir" buyrulduğuna göre, bu tehdide masadak olmamak isteyenin, istişarenin hakkını vermesi gerekir. 197

نع دواد وبأ هجرخأ .[ٌنَمَت ْؤُم ُرَاشَتْسُم ُلا :# ِ هاللُّ لوُس َر َلاَق] :َاق امهنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ةريره يبأو ةملَس مأ نعو ـ5 □6565□

امهنع يذمرتلاو ةريره يبأ .

3. (5756)- Ümmü Seleme ve Ebu Hureyre (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müsteşar mü'temendir." [Tirmizî, Edeb 57, (2823, 2824), Zühd 39, (2370); Ebu Davud, Edeb 123, (5128); İbnu Mace, Edeb 37, (3745).][198]

AÇIKLAMA:

İstişare, kelime olarak işaret kökünden gelir, İstif'al babındandır, işaret istemek manasına gelir. Müsteşir, işaret isteyen demektir, müsteşar da kendisinden işaret istenen kimse demektir. İşareti burada fikir, nasihat olarak anlarsak, istişarenin bir fikir danışma, nasihat isteme ameliyesi olduğunu anlarız. Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, medenî hayatın vazgeçilmesi imkansız bir ihtiyacı olan fikir alışverişinin adabını belirtmektedir: Fikrine başvurulacak kimse (müsteşar), itimad edilen kimse olmalıdır. Bir başka ifade ile müsteşar ihanet etmemeli, sorulan hususta, kendine göre, gerçek ve doğru ve maslahat ne ise onu söylemelidir. Soru sahibinin maslahatı nede ise onu gizleyerek ihanette bulunmamalıdır. Hadis bir bakıma istişare yapacak kimseye de şöyle hitap etmektedir: "Meseleni, güven vermeyen, gerçeği olduğu gibi söyleyeceğinden emin olmadığın kimseye açıp onunla istişare etme, müsteşarın mü'temen yani itimada şayan olmalıdır."[199]

İSTİDRAD

İstişâre, İslam'ın üzerinde durduğu ehemmiyetli prensiplerinden biridir. Müslümanların sadece hususi hayatlarında karşılaşacakları meselelerin çözümünde değil, siyasî hayatın yürümesinde, idarî sistemin şekillenmesinde de başvurmaları gereken mühim bir esastır. İşlerin şûra ile yürütülmesi Allah'ın emridir. İslamî şûra, günümüz fikrî ve siyasî hayatında toz kondurulmayan beynelmilel bir değer olarak ısrarla medar-ı bahs edilen ve en ideal rejim diye müdafaası yapılan demokrasi ile karıştırılır. Bazı kimseler "İslam'da da demokrasi var, çünkü İlahî emir olan şûra, demokrasi demektir" manasına gelen beyanlarda bulunurlar. Her ne kadar mevcut sistemler içinde İslamî şûraya en ziyade benzerlik ve yakınlık arzedeni demokrasi olsa da, bu meselede, arada ayniyet görecek kadar sözü ileri götürmenin hatalı olduğu açıktır. Sadece memleketimizde değil, bütün dünyada cereyan eden hâdiseler, bilhassa 1991 yılının sonları ile 1992 yıllarının başında Cezayir'de demokratik seçimler suretiyle Müslümanlara iktidar şansı açan gelişmeler karşısında demokrasiperestlerin, askerî darbeyi davet eden çığlık ve fetvaları, demokratik prensiplerin ve demokratik rejimin İslam aleyhine kullanılabildiği ölçüde takdis edildiğini, İslam'ın lehine netice verecek bir uygulama halinde zerre kadar demokrasiye yanaşılmadığını göstermiştir. Bu sebeple, Müslümanların İslamî şûra ile Batı demokrasisini birbirine karıştırmamaları gerekir. Elbette şûranın, adaletin, kanun önünde müsavatın talibi olacağız, ama iki yüzlü, sömürge aleti demokrasinin müdafaası bize düşmez. Esasen, her iki sistem bazı benzerliklere rağmen birçok temel noktalarda birbirinden farklıdır. İkisini aynı görenler, bu sistemleri yeterince bilmeyenlerdir. Bize, öncelikle, kendi sistemimiz hakkında sağlıklı, tutarlı bir bilgi sahibi olmak düşer. Bu maksadla, aşağıda İslamî istişare üzerine yaptığımız iki tahlili kaydediyoruz. Bu meselede temas edilecek ana başlıkları öncelikle şöyle belirtebiliriz: İstişarenin ehemmiyeti ve istişareyi teşvik, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in kendi hayatında istişareye verdiği ehemmiyet, İslamî istiarenin işleyiş şekli (mekanizması).I.200

İSTİŞARENİN EHEMMİYETİ

İstişare Emri:

Kur'an-ı Kerim, beşeriyet kadar eskiliğini göstermek sadedinde Hz. Süleyman'ın mektubu üzerine, takip edilecek siyasetin tesbiti maksadıyla yakınlarını toplayan Belkıs'ın yaptığı istişare (1) başta olmak üzere Firavun'un Hz. Musa'ya karşı alınması gerekli tedbirleri tesbit için etrafındakilerle yaptığı istişareden (1, a), Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'le ilgili olarak, onun kurbanedilmesi hususunda gördüğü rüya üzerine, çocuk İsmail'le yaptığı istişareye

197 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/122-124. 198 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/124.

(1, b) varıncaya kadar kaydettiği misallerden başka, iki ayrı ayette Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e ve Müslümanlara istişareyi emreder. Birinci ayet, Müslümanların içtimâî meselelerini aralarında yapacakları istişare ile yürütmelerini emreder: "...Aralarında işleri şûra iledir." Bu ayetle alâkalı olarak belirtilmesi gereken bir husus şudur: Burada kaydedilen parçayı Kur'an-ı Kerim'deki ilgili metnin bütünü içerisinde görecek olursak "istişare emri"nin başta Allah'a iman olmak üzere, tevekkül, büyük günahlardan içtinab, namaz... gibi İslam'ın temel prensipleri meyanında zikredildiğini görürüz. Bu durum istişarenin ehemmiyetine parmak basmayı gaye edinir: "Size verilen şey hep dünya hayatının geçici (birer) faidesidir. Allah indinde olan(sevap) ise daha hayırlıdır, daha süreklidir. (Bu sevaplar) iman edip de ancak Rablerine güvenip dayanmakta, büyük günahlardan ve fahiş kötülüklerden kaçınmakta, öfkelendikleri zaman bizzat (kusurları) örtmekte (bağışlamakta) olanlara, Rablerinin (tevhid ve ibadete aid davetine) icabet edenlere, namaz(ların)ı dosdoğru kılanlara -ki bunların işleri daima aralarında müşavere iledir-, kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden (Allah'a taat uğrunda) harcamakta bulunanlara, kendilerine tagallüb ve zulüm vaki olduğu zaman elbirlik (mazluma) yardım eyleyenlere mahsustur."(2) Diğer ayet ise, doğrudan doğruya Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e müteveccihtir: "Onlarla iş hususunda istişare et" (3). Yani her hususta "en güzel örnek vermekle mükellef olan" Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'den içtimâî meselelerin cereyanında ve amme işlerinin tedvirinde de örnek olması, bu işlerde istişareyi müstekar bir esas yapması istenmektedir. Bizzat Resulullah: "Allah bana farzların ikamesini emrettiği gibi müdâretu'nnası da emretmiştir" (4) buyurur. Müdâretu'nnas ise, insanlara iyi davranmak, onlarla iyi geçinmek, onlara mültefit olmak, onları kazanmak, gönül alıcı olmak gibi içtimâî kaynaşmayı sağlayacak davranışların hepsine birden şamil olmuştur(5). Az sonra bu içtimâî kaynaşmada kesafeti artıracak en müessir vasıtanın müşavere olduğu ve müşaverenin bu maksadla Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e emredildiği hususunda alimlerin ittifak ettiğini göreceğiz.

Gerçekten bu mevzuyla alâkalı olarak gelen rivayetler, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ve ashabının (radıyallahu anhüm) hayatlarında istişare keyfiyetinin mühim bir düstur olarak yer etmiş bulunduğunu gösterir. Öyle ki, bu mevzuda gelen hadislere dayanarak Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in etrafındakilerle istişare etmeden bir karara varmadığı, bir icraatta bulunmadığı bile söylenebilir. Bir rivayette şöyle der: "Müslümanların fikrini almadan "emîr" tayin etseydim, İbnu Ümmi Abd'i tayin ederdim" (6). Hz. Enes: "Arkadaşları ile istişarede Hz. Peygamber kadar ileri giden bir başkasını görmedim" der(7). Hz. Ömer, Peygamberimiz aleyhisselam'ın Müslümanlarla alâkalı bir meselenin istişaresi için Hz. Ebu Bekir ile birçok geceler boyu başbaşa kaldıklarını bazan kendisinin de katıldığını belirtir(8).

Suyûti, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in diğer insanlardan farklı olan hususiyetlerini belirtirken bu hasaisden biri olarak "istişare yapma mecburiyeti"ni de zikreder. Bu mecburiyeti delillendirme sadedinde Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'den: "Allah bana farzları yapmamı emrettiği gibi, (istişare yoluyla) insanları iyi idare etmemi (müdaretu'nnas) dahi emretti" hadisini kaydeder.(9)201

Telakki:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'i meşverete bu kadar ehemmiyet vermeye sevkeden şey meşveretin tesiri hakkında taşıdığı inanç idi. İstişare edenin "asla pişman olmayacağını" belirten (10) Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e göre: "Bir millet istişare ettiği müddetçe zillete düşmez"(11). Bu inancı takviye eden diğer bir görüşüne göre, bir meselede ferdî görüşler yanılabilirse de cemaatin görüşü asla yanılmaz: "Allah, ümmetimi dalalet üzere birleştirmez. Allah'ın eli cemaat üzerinedir."(12) Öyle ise gerek ferdî ve gerekse içtimâî meselelerde mümkün mertebe çok kimsenin görüşleri müdahele edip kaynaşmalı, müşterek nokta bulunmalı ve buna da uyulmalıdır. "Gelip geçen bütün peygamberlerin ikisi sema ehlinden, ikisi de arz ehlinden olmak üzere istişare edeceği dört veziri olageldiğini ve kendisinin de aynı şekilde dört vezirle takviye edildiğini"(13) belirten Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) salih (liyakatli) bir müşavirin ehemmiyetini belirtme sadedinde bir başka hadislerinde şöyle buyururlar: "Sizden, üzerine mesuliyet yüklenen bir kimse için Allah hayır murad ederse, ona "salih" bir vezir nasib eder de unuttuğu şeyleri hatırlatır, hatırladığı şeylerde de yardımcı olur." (14) Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde: "Allah, bir lider (emîr) hakkında hayır murad ederse kendisine dürüst bir vezir nasib eder.. Allah onun için hayır murad etmezse kendisine kötü bir veziri musallat eder de unuttuğu şeylerde hatırlatmada, hatırladığı şeylerde de yardımda bulunmaz" (15) der. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), istişarenin içtimâî hayata getireceği huzur ve saadeti ifade için de: "Umeranız hayırlılarınızdan, zenginleriniz de cömertlerinizden olur ve işleriniz de aranızda istişare ile yürürse yerin üstü sizin için yerin altından daha hayırlıdır" (16) der. 202 **Allah'ın İstişaresi:** Müşaverenin ehemmiyetini te'yiden kaydedeceğimiz bir başka rivayet, her çeşit istişareden müstağni olduğu hususunda hiç kimsenin tereddüd etmeyeceği Cenab-ı Hakk'ın Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'le istişaresidir. Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned' inde gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Rabbim (tebareke ve teala) ümmetimin hakkında: "Onlara ne yapayım?" diye benimle istişarede bulundu. Ben: "Ey Rabbim, ne dilersen onu yap, onlar senin mahlukun ve kullarındır" dedim. Rabbim ikinci defa benimle istişare yaptı, ben yine aynı şeyleri söyledim. Bunun üzerine buyurdu ki: "Ey Muhammed, ben seni ümmetin hakkında mahzun edip üzmeyeceğim." Devamı mevzumuzu alâkadar etmeyen bu hadisten Cenab-ı Hakk'ın Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'le istişare etmek suretiyle ona verdiği makamın yüceliğini anlar, bundan da bir meselede idare edenlerin ve her çeşit büyüklerin, istişare suretiyle mâdunlarında (aslarında) hasıl edeceği teşerrüf hissinin ehemmiyetini takdir edebiliriz. 203

Teşvik:

İstişarenin içtimâî hayat için faydası hususunda böylesine bir telakkiden sonra âlemlere rahmet olmak" sıfatıyla mevsuf bir peygamberin (aleyhisselam) ümmetinin hayrı için, onu ısrarla istişareye teşvikten tabi ne olabilir? Müşkili olan herkesin meselesini bir bilenden sorması bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından: "Bilmiyorsanız bir bilenden (ehl-i zikr) sorun" (18) diye emredilmekten başka Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) de "Akıllara sorun, doğru yolu bulursunuz, (bu emrime) asi gelmeyin pişman olursunuz" (19) der. Bir tebliğinde: "Kardeşiniz birinizden bir şey soracak olursa ona mutlaka yol göstersin" (20) diye emrederken sorana verilecek bu cevabın bir vazife olduğunu da ayrıca belirtir: "Bir Müslümanın diğer bir Müslüman üzerindeki haklarından biri, ondan 204 tavsiye (nasihat) talep ettiği zaman kendisine tavsiyede (nasihatta) bulunmasıdır"(21) **Hz. Peygamber İstişareye Muhtaç Mı?**

Bu soru, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) hakkında kabul edilen umumi telakkiler muvacehesinde hatıra gelebilecek mühim bir sorudur. Zira, Resulullah'ın Kur'an'da ifadesini bulan vahiy dışındaki sözlerinde bile vahy-i gayr-i metluv denen bir nevi vahye, irşad-ı İlahiye mazhar olduğu, onun kendi hevasından bir şey söylemediği gerek Kur'an'da(22) ve gerek hadislerde (23) gelmiş bulunan nasslarla ifade edilmiştir. Abdullah İbnu Amr'dan gelen rivayet "öfkeli halinde bile ağzından sadece hak kelam çıktığını" ifade ederken (24), Ebu Hureyre'den gelen bir rivayet "şakalaşmalarında da haktan başka bir şey çıkmadığını" ifade eder. Bu sonuncu rivayet aynen şöyle: "Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), bir defasında: "Ben haktan bakşa bir şey söylemem" buyurdu. Orada bulunan Ashab'tan bazıları: "Ama siz, ey Allah'ın Resulü, bizimle şakalaşıyorsunuz" dediler. Cevaben: "(Şaka sırasında da olsa) haktan başka bir şey söylemem" dedi." (25) Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in her an İlahî murakabe altında bulunduğunu, kendisinden hususi içtihadına mebni meselelerde hata varid olacak olsa bile -az sonra açıklayacağız- bu hata üzerinde ilanihaye ibka edilmeyip İlahî tashih ve uyarıya mazhar olacağına en güzel, en ikna edici misal, Bedir esirlerine yapılacak muamele ile alâkalı istişareden sonra gelen vahiydir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in aldığı karar İlahî iradeye uygun gelmemesi sebebiyle müteakiben gelen vahy Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'i hüngür hüngür ağlatacak kadar şiddetli bir ifade ile tenbih ve tashih etmiştir. İstişarede Hz. Ebu Bekir fidye mukabili serbest bırakılmalarını, Hz. Ömer hepsinin öldürülmelerini, Abdullah İbnu Ravaha ateşte yakılmalarını teklif etmişti. Hz. Peygamber ise, Hz. Ebu Bekr'in görüşünü muvafık bularak, fidye mukabili serbest bırakılmalarını karar altına almıştı (26). Bu kararı şiddetle kınayan ayette şu ibare de mevcuttur: "...Daha önceden Allah'tan verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azab erişirdi" (27). Burada şunu belirtmemiz gerekmektedir: Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) her hususta en güzelin, en faydalının, en doğrunun örneğini vermek vazifesiyle muvazzaftır. İstişare hususunda da bu vazifeyle muvazzaftır. Öyle ise her seferinde, her işinde mucizeye, sarih vahye dayansaydı bu "örnek olma" vazifesi yerine gelmemiş olurdu. Öyle ise, peygamber ve elçi olmak haysiyetiyle Allah'la olan irtibatı açısından zuhur eden meselelerin hallinde insanlarla istişareye ihtiyacı olmamakla beraber, insanlara istişarenin lüzumu, ehemmiyeti ve nasıl yapılması lazım geldiğini öğretme vazifesiyle de muvazzaf olması sebebiyle istişareye yer vermek zorundadır. Nitekim, söylediğimiz bu hususu, te'yid eden bir rivayet İbnu Abbas'tan gelmektedir: "Onlarla iş hususunda istişare et..." ayeti nazil olduğu zaman Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) şunu söyledi: "(Şunu bilin ki) Allah ve Resulü istişareye muhtaç değildir.

Fakat, Cenab-ı Hakk, ümmetime bir rahmet olarak bunu emretmiştir"(28). Bunu te'yid eden bir başka rivayette: "Cebrail'in Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e Kur'an'ı indirdiği gibi sünneti de indirdiği" belirtilir(29) Şu halde Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) taşıdığı peygamberlik vasfının bir yönü icabı istişareye muhtaç değilse de, diğer bir yönü, yani örnek olmak, öğretmek yönüyle de istişare yapmakla muvazzaftır. Alimler meselenin bu yönünü tavzihte müttefiktirler. Hasan-ı Basri şöyle der: "Cenab-ı Hak: "İş hususunda onlarla istişare et" diyerek mahlukatın en kâmiline meşvereti emretti. Bu emir, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ashabına olan ihtiyacı sebebiyle değildir. Bu emirle Cenab-ı Hak, bize meşveretin fazilet ve ehemmiyetini öğretmek ve Müslümanların meşvereti hayatlarında tatbik etmelerini sağlamak; kişinin, alim bile olsa insanlarla meşverette bulunması gerektiğini öğretmek istemiştir."(30) Katâde de aynı ayeti açıklarken emrin Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ashabının fikirlerine olan ihtiyacından ziyade terbiyevî yönünü dile getirir: "Allah, müşavereyi Ashab'ın Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e ülfet ve yakınlığını artırmak ve onların (içlerinden geçebilecek her çeşit mülahazaları bertaraf ederek) nefislerini hoş kılmak için emretti" (31) Müşavere emrinin "kalplerin hoş kılınması" gayesine raci olduğu farklı alimlerce te'yid edilen bir husustur(32). İlk nazarda mübhem gibi gelen bu tabirin aydınlanması maksadıyla İbnu Kesir'in: "Böylece insanlar, yaptıkları işlerde daha şevkli (enşat) olurlar" izahını (33) kaydedebiliriz.

İstişareye ehemmiyet vermeyen diktatörlerin halet-i ruhiyesini inceleyen araştırmacılar onların son derece kuşkulu ve ürkek olduklarını, zaman zaman delilik derecesine varan ruhî bunalımlar geçirdiklerini ifade ederler.[205]

Siyasî tarihçiler, diktatör idarelerin, bizzat diktatörlerin ölümü ile sona erdiğini ifade ederken (34), sosyolog ve içtimaiyatçılar da temeli istişareye dayanan "demokratik" idare ve terbiyenin halktaki mesuliyet ve teşebbüs ruhunu artırdığını belirtirler.

Şu halde, istişarenin ehemmiyetinden bahsederken onun bu yönüne de hususen parmak basmak gerekmektedir: İstişare idare edenle idare edilenler arasında karşılıklı sevgi, saygı, itimad ve güvenin en mühim sebeplerinden biridir. Fikri alınan kimse, onlara karşı içinden geçebilecek kuşku, endişe, suizan, korku gibi hislerden kalbini temizleyerek kendisine değer verilmiş olma düşüncesinin de iştirakiyle samimi bir hürmet ve itaat duygusuyla bağlanacak, idare eden de bilmukabele ona karşı daha ziyade merhamet ve şefkatini ziyadeleştirecektir. Eslaf alimlerimiz bu durumu "ülfetin ziyadeleşmesi", "kalplerin hoş kılınması" gibi tabirlerle ifade etmişlerdir. 206

En Büyük Dahi De İstişareye Muhtaçtır:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), "İşleri, aralarında şûra iledir" ayetinin alimcahil, idare eden-idare edilen herkese şamil olan umumi emrine rağmen hiç kimsenin şu veya bu mülahaza ile, kendisini istişareden müstağni addetmemesi, mutlaka istişareye yer vermesi gereğini ifade zımnında: "Ben vahiy gelmeyen hususlarda sizden biriniz gibiyim" der (36) ve "Allahu Te-ala ikisi sema ehlinden: Cibril ve Mikail ve ikisi de arz ehlinden: Ebu Bekir ve Ömer olmak üzere dört vezirle beni takviye etti" diye ilave eder.(37) Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Müslümanları kendisiyle istişareye teşvik etmek, bilhassa dünyevî işlerin tedviriyle alâkalı hususlarda, herkesin şahsî fikrini söylemede, kendi nübüvvet otoritesi karşısında içlerinden geçebilecek tereddüd ve çekingenlikleri kırabilmek için daha da ileri giderek: "...(Şunu bilin ki) ben de bir insanım, söylediklerimde isabet de ederim, hata da ederim"(38), "...Siz dünyanızın işini benden daha iyi bilirsiniz" (39) gibi beyanlarda bulunmuştur.

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kendisinden sonra gerek ilmî ve gerek içtimâî vaziyeti ne olursa olsun herkesin mutlaka istişare ile hareket etmesi gereğini ifade eden bir beyanı Hz. Ali'nin bir sorusu üzerine varid olmuştur. Aslı uzun olan mezkur rivayette Hz. Ali, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e sorar: "Ey Allah'ın Resulü, hakkında Kur'an'da ayet gelmemiş, sizin sünnetinizde de bir benzeri hükme bağlanmamış (hakkında emir veya yasak beyan edilmemiş) (40) bir hâdise ortaya çıkarsa ne yapmamızı irşad buyurursunuz?" Resulullah (aleyissalâtu vesselâm)'ın cevabı şudur: "Onu (fukaha) (41) ve mü'minlerden abid olanlar arasında istişare edin. Fakat asla hususi bir kimsenin re'yi ile hükme bağlamayın..." (42). İbnu Teymiyye, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e Kur'an'da gelen istişare emrine dayanarak, "Hiçbir veliyülemrin (otoritenin) kendini, istişare etmekten müstağni addedemeyeceğini belirttikten sonra, Kur'an'da gelen mezkur emrin gayeleri hususunda alimlerin şu tadadı yaptıklarını kaydeder: **1-** Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ashabının radıyalahu anhüm kalplerini kazanma (te'lif). **2-** Hz. Peygamber'den sonra bu prensibe uyulması. **3-** 207 Hakkında vahiy gelmeyen harp, cizye, vesair her çeşit umurda onların reylerini elde etmesi(43).

Ashab Ve İstişare:

Ashab, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'den aldığı derse uyarak istişareye gerekli ehemmiyeti vermiştir. Hz. Ebu Bekr Kur'an-ı Kerim'in kitap haline konmasından (44), zekat vermemek için isyan eden bedevilerle savaşa (45) kadar bütün devlet işlerinde istişareye yer verdiği gibi, sağa sola tayin ettiği komutanlara bile istişare ile hareket etmeleri hususunda ta'mimler yollamıştır.(46) Bu hususta Hz. Ömer'in işgal ettiği mevki daha calib-i dikkattir. Hz. Peygamber'in kabr-i şerifleri ile minber arasında "meclisu'lmuhacirîn"in yer aldığını; Hz. Ali, Hz. Osman, Hz. Zübeyr, Hz. Talha, Hz. Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anhüm ecmain'in burada devamlı üye oldukları, zuhur eden her meseleyi onlara vazederek onlarla istişare ettiği (47), sorulan suallere sünnete uygun cevabı bulmak için istişarelere başvurduğu (48) rivayetlerde belirtilir. Hicri takvimin konmasıyla sonuçlanan tarih vazıyla ilgili istişare bunların mühimlerinden biridir (49). Onun, istişare meclisine gençleri de alıp, fikirlerini rahatça söylemeleri hususunda teşviklerde bulunduğu da rivayetlerde gelmiştir(50). Hatta onun, askerî komutanların yanına müşavirler tayin ettiği de bilinmektedir.(51) [208]

Hz. Peygamber'in Müşavirleri:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) istişareye son derece ehemmiyet verdiğini belirttikten sonra, şahsî hayatındaki tatbikatı göstermek bakımından, fiilen istişarede bulunduğu bazı şahsiyetleri belirtmede fayda var. Hemen kaydedelim ki, bu hususta ilk akla gelen kimseler Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'dir. İbnu Abbas onları Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in "iki havarisi ve iki veziri" olarak tavsif eder (52). Resulullah (aleyissalâtu vesselâm)'ın devlet işlerinin yürütülmesinde bu iki zata ne kadar ehemmiyet verdiğini: "Ebu Bekr ve Ömer benim nazarımda, bir baş için göz ve kulak mesabesindedir" hadisinden anlayabiliriz.(53) Hz. Peygamber bu kulak ve göz gibi kıymetli tuttuğu müşavirlerin görüşlerini ne kadar üstün tuttuğunu, "Ebu Bekr ve Ömer istişare sırasında bir meselede ittifak edip birleştiler mi asla itiraz etmem" sözüyle ifade eder (54) Hz. Peygamber'in "İkinizle beni takviye eden Allah'a hamd olsun" dediği de rivayetler arasında gelmiştir.(54/2) Gerçekten de bu iki müsteşar son derece nafiz görüşlü kimselerdir. Onların bu hususta liyakatlarını ifade eden rivayetler çoktur. Hz. Ömer için oğlu Abdullah: "Ömer'in birşey için: "Zannederim bu şöyle olmalıdır" deyip de onun zannettiği şekilde hasıl olmadığı vaki değildir" der.(55) Yine Abdullah İbnu Ömer'in ifadesiyle ortaya çıkan bir meselede herkes bir görüş beyan ederken Hz. Ömer bir başka görüş beyan edecek olsa

---

[205] Sözgelimi, meşhûr diktatör Stalin için bizzat Kuruşçef tarafından yapılan bir tasvîr bu husûsa canlı bir misâl olur. Kuruşçef, Stalin'in hastalık derecesine varan şüpheciliğini ifadeden sonra, şunu ilâve eder. "Stalin insana bakar ve şöyle derdi: "Gözlerininz bugün neden böyle aldatıcı?" veya "Bugün neden böyle etrafınıza bakıyorsunuz da gözlerimimn içine bakmıyorsunuz?" Stalin kuruntulu, hastalık derecesinde şüpheci bir insandı." (Lin Yutang, Gizli İsim, Çeviren: Suzan Akpınar, Işık Kitapları, İstanbul, 1962, s. 73.)

meseleyle alâkalı olarak gelen ayet her seferinde Hz. Ömer'i te'yid etmiştir(56). Nitekim bu durumlarda on beş kadarında Hz. Ömer'den "şöyle olsaydı" diye vaki olan temenniyi takiben, temennisine muvafık ayetler gelmiştir. Tesettür, münafıklara kılınan cenaze namazı, Bedir esirlerine uygulanacak muamele ile alâkalı vahiyler bunlardandır. Hz. Ömer'e vahy-i İlahî'nin muvafakatı olarak bilinen bu hadisler(57) onun ne kadar nafiz ve basiret ve ne kadar berrak bir fıtrat-ı selime sahibi olduğunun ve Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in: "Benden sonra bir peygamber gelseydi bu Ömer olurdu" (58) veya "Allah hakkı Ömer'in lisanına ve kalbine konmuştur"(59) iltifatlarının ne kadar doğru olduğunun en güzel delilleridir.

Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in bu husustaki kapasitesini dile getiren rivayetler de çoktur. Onların burada zikrinden sarf-ı nazar ederek, onun görüşlerindeki isabetlilik derecesini ifade eden Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in şu hadisini kayıtla yetiniyoruz: "Allah, Ebu Bekir'in (kararlarında) hata yapmasından, semasının fevkinde rahatsız olur"(60).

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in bu iki zat dışında başka müşavirleri de olmuştur. Az sonra belirtileceği üzere, istişare edilecek mesele kimi veya kimleri alâkadar ediyorsa, kadın-erkek, yaşlıgenç, hatta mü' minmünafık ve müşrik ayırımı yapmadan fikirlerine başvurmuş, lüzumuna inandığı ve fayda mülahaza ettiği herkesle istişarede bulunmuştur.

Bununla beraber, umumiyetle gerek Ensar ve gerekse Muhacirun'un temsilcileri durumunda olan büyükler, onun sıkça müracaat edip istişare yaptığı kimseleri teşkil etmekte idi. Bu meyanda Hz. Ebu Bekir ve Ömer (radıyallahu anhümâ)'den sonra bilhassa Hz. Osman, Hz. Ali, Talha, Zübeyr, Üseyd İbnu Hudayr, Sa'd İbnu Muaz ve Sa'd İbnu Ubade, Muaz İbnu Cebel vs. sıkça istişare ettiği kimseler arasında zikredilebilir(61). 209 **Münafık ve Müşriklerle İstişare**: Burada hususen zikre şayan iki isim Abdullah İbnu Ubey İbni Selül ve Abbas İbnu Abdilmuttalib'tir. Bunlardan birincisi Medine'deki münafıkların başı olarak birçok ızdıraplara sebep olduğu halde Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) zaman zaman kendisiyle istişare etmiştir. Bu meyanda Uhud Savaşı'nın nerede yapılacağı hususunda icra edilen istişaredeki tutumu ve neticeleri mühimdir(62). İbnu Abbas'a gelince, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Mekke' de iken, onunla henüz müşrik bulunmasına rağmen, "isabetli rey ve kuvvetli zeka sahibi" olması sebebiyle, hicret gibi en gizli, en kritik bir meselede bile istişare ederek fikrini almıştır.(63) 210

İstişare Mevzuları:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ashabıyla yaptığı istişareler gözönüne alınınca bunların çok çeşitli sahalara girdikleri görülür. Çoğunlukla harp ve askerlikle alâkalı iseler de sadece bunlara münhasır değildir. Nitekim namaz vakitlerini duyurma şekli ile alâkalı olan istişare, dinî olduğu gibi, ifk (Hz. Aişe'ye iftira) meselesinde yapılan istişare de tamamen dünyevî ve hatta hususi bir meselenin müşaveresi gibi gözükmektedir. Misallerden gelen bu tenevvü (çeşitli sahalarla ilgili olma) sebebiyle İslam alimleri, istişareye arzedilmesi gereken meseleler hususunda farklı iddialarda bulunurlar. "Bir kısmı harb ve düşmanla alâkalı meselelerde 208 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/131-132. gerekli derken, diğer bir kısmı dünya ve din işlerinde lüzumlu, bir başka grup da, insanları ahkâmın sebepleri ve içtihadın yapılış tarzı hususlarında uyarmak için dinî meselelerde yapılmalıdır" demişlerdir(64). 211

İstişare Dışı Mevzular:

Dinî mevzuların bile istişare şümulüne girdiği söylenirken, vahyin gelmediği hususlara giren dinî meselelerin kastedildiğini belirtmek gerek. Nitekim Ashab, Hz. Peygamber'in teklifleri geldikçe: "Bu vahiyse diyeceğimiz yok, ama şahsî re'yiniz ise kanaatimiz budur... Şöyle yapılırsa daha iyi olur... Biz bunu kabul edemeyiz.." şeklinde konuşmuşlardır. Şu halde vahiyle tavzih ve tesbit edilen meselelerde vahye ters düşen kanaatler ileri sürmek, münakaşa yapmaya kalkmak mü'minlik edebine aykırıdır, bu hususlarda tam bir teslimiyet gerekmektedir.

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Allah'a, ahirete, kadere iman gibi imana müteallik meselelerde münakaşa ve hatta mübahaseyi yasaklamıştır(65). Kısmen mevzumuzun dışına çıkan bu bahse bir örnek kaydedip geçeceğiz: Hz. Ali'nin rivayetine göre, bir gece kendilerine uğrayan Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm): "Namaz kılmıyor musunuz?" diye sorunca Hz. Ali: "Ey Allah'ın Resulü, bizim nefislerimiz Allah'ın kudret elindedir. O, bizim (namaza) kalkmamızı dilerse bizi kaldırır (biz de namaz kılarız)" cevabını verir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kaderle alâkalı bu meselede münakaşaya girmektense cevap bile vermeden geri döner, gider. Ancak, giderken kendi kendine şu ayeti telaffuz ettiğini Hz. Ali işitir: "İnsanın en çok yaptığı iş tartışmadır" (66-67).II. 212

İstişarenin Mekanizması

İslam'ın istişareye verdiği ehemmiyeti belirttikten sonra, İslamî istişarenin safhalarıyla alâkalı birkaç mühim noktayı açıklayabiliriz: 213

1- Müşavirin Durumu:

İstişarede en mühim hususlardan biri budur.

Sünnette kimlerle istişare edilebileceği hususunda gerek kavlî ve gerekse fiilî hadisler, örnekler bolca varid 214 olmuştur. Buna göre: **a. Liyakat:**

Müsteşar, fikri alınacak hususta akıl, tecrübe ve bilgi yönleriyle liyakatlı olmalıdır. Hadiste: "Akil olandan fikir alın ki, doğruyu bulasınız.." (68), "İşini bilmen, akıllı kişiye danışıp sonra da ona uymandır" (69) denir. Alimler, kendini beğenen, tecrübesiz gençle, aklına araz gelmiş yaşlılardan fikir almamayı tavsiye ederler(70). Liyakatlı ve tecrübeli kimse, güvenilebilir olduğu takdirde müşrik bile olsa fikrine başvurulabileceği hususunda yukarıda zikri geçen Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in amcası Abbas ile henüz Müslüman olmazdan önce yapmış bulunduğu istişare delil olarak gösterilebilir.

Ahlak kitaplarında kaydedilen: "Müsteşarın fikren gam ve kederden salim olması" şartını da liyakatla alâkalı bir husus olarak değerlendirebiliriz(71).215

b. Mûtemed Olmak:

Fikrine başvurulacak kimsenin liyakattan başka mûtemed olması aranmalıdır. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) mükerrer olarak: "Müsteşar güvenilir olmalıdır" der (72). Bir başka hadiste: "Müsteşar dürüst olmalıdır, bir kimseye bir şey danışılırsa kendisine yapılmasını arzu ettiği şeyi tavsiye etmelidir" (73) der, böyle hareket etmeyenin davranışını da "...kardeşine ihanet etmiştir" diyerek ihanet gibi ağır bir suçla suçlayarak takbih eder(74). Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) istişarede dürüstlükten ayrılanları kınayan hadislerden birinde de şöyle buyurur: "Kişi kendisinden fikir danışanlar hakkında hayırhah olduğu müddetçe görüşlerinde isabetli olmaya devam eder. Ancak, danışanı ne zaman aldatmaya kalkarsa Allah da onun fikirlerindeki sıhhati (isabetliliği) kaldırır" (75) **Dürüstlük Başta Gelir:** "Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) yukarıda kaydettiğimiz bazı hadislerde fikir danışana cevap vermenin bir vecibe olduğunu beyan etmekle beraber, kanaat beyan ederken dürüstlüğün şart olduğunu bilhassa tebarüz ettirir. Müracaat edenle müsteşar arasında mevcut hasmane düşünceler, menfi hisler sebebiyle dürüst olmayacaksa sükut etmesi, konuşmaması gereklidir: "Müsteşar güvenilir olmalıdır, sorulana dilerse cevap verir, dilerse sükut eder (cevap vermez)(76). Ancak cevap verecekse yapılacak iş kendisi için yapılıyormuşcasına (doğru) cevap versin" (77). Şu halde mesela Maverdi gibi bazı alimlerimizin: "Bir kimseye dost veya düşman kim müracaat ederse etsin fikrini gizlemede hiçbir özür yoktur" sözünü (78) bu hadisin ruhsatıyla ihtiyatla karşılamak gerekir.

Sorulara doğru cevap vermek hususunda delil olarak, normal durumda kişi hakkında medar-ı bahs edilmesi gıybet sayılabilecek bir açıklamayı, müracat ve sual üzerine yapılmış bulduğumuz şu hadisi gösterebiliriz. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), evlenmek niyetiyle Ebu Cehm ve Muaviye hakkında kendisine fikir danışan Fatıma Bintu Kays'a şu enteresan cevabı verir: "Ebu Cehm sopasını omuzunda taşır (yani dayak atıcıdır). Muaviye'ye gelince, o da fakir ve malsızdır, sen Üsame İbnu Zeyd ile evlen" (79). [216]

c. Müslüman Ve Dindar Olmak:

Bazı hadisler, istişare edilecek kimsenin Müslüman ve mütedeyyin olmasını şart koşar: "Kim bir işe girişmek ister de o hususta Müslüman biri ile müşavere ederse Allah onu işlerin en doğrusunda muvaffak kılar" (80). Ahlak kitaplarına "müttaki, mütedeyyin olmak" şeklinde girmiş olan bu şartın, keza "nasih ve muhib olmak", "sorulan hususta müsteşarın menfaati olmamak" gibi kaydedilen diğer şartlarda da olduğu üzere, esas gayesi [217] yukarıda kaydettiğimiz "güvenilir olmak" şartını gerçekleştirmeye racidir.(81) **d. İlgili Olmak:**

Bu vasıf liyakat maddesinde mütalaa edilebilirse de ayrıca ele alınmasında fayda vardır. Aslında ilgi, liyakattan oldukça farklı bir husustur. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in bir kısım sünnetini, hatıra gelebilecek bazı sualleri böylece daha rahat açıklığa kavuşturabileceğiz. Nitekim Uhud Seferi sırasıda, savaş şehrin içinde mi, yoksa dışında mı olmalı? diye müzakere yapılırken münafık Abdullah İbnu Übey İbni Selül'ün fikrinin alınması bu mesele ile olan alâkası sebebiyledir. Zira, üç yüz civarında bir grubun lideri durumunda idi. Bu cümleden olarak, kadınla istişare meselesi de mevzubahs edilebilir. Zaman zaman, bir kısım kitaplarda mutlak bir

[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/134.

[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/134.

[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/134.

ifade ile "kadınla istişare etmeyin" (82) şeklindeki tavsiyenin sünnete uymadığını söyleyebiliriz. Zira en azından kadını ilgilendiren meselelerde onunla istişare edilmesi hususunda Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'den çok net "emirler" varid olmuştur: "Kendilerini ilgilendiren hususta kadınlarla istişare edin" (82, a) "Kızları hususunda kadınlarla istişare edin." (83) "Bakire kızla, (evlendirmezden önce) babası müşavere etmelidir" (84) "Dul kadın, kendisiyle istişare edilmeden evlendirilmemeli, bakire kız da izni alınmadan nikahlanmamalı..." (84, a) gibi.

Evlenme gibi şahsını alâkadar eden bir mevzuda fikrinin alınması ve ona uyulması kesinlikle ifade edilir ve hatta "kızın arzusunun hilafına yapılan nikahın bizzat Resulullah tarafından iptal edilmesi" (85) vak'asına dayanan "cumhur" bu çeşit nikahın batıl olduğuna hükmeder(86).

Şüphesiz bir erkek, kadını veya kızı ile sadece evlenme meselesinde "istişare etmekle" kayıtlı değildir. Bu hususu te'yid eden bir rivayette: "Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kadınlarla bile istişare eder, onların beyan ettikleri görüşleriyle amel ederdi" denmektedir.(87) Bunun aksini ifade eden rivayete rastlamadık. Tirmizi'de "kızıl rüzgâr"la alâkalı hadiste geçen "kişi annesine bakmaz, kadınına itaat eder" cümlesinde kınanan husus, kadınla yapılan istişare değil, annenin ihmal edilmesidir. Nitekim aynı hadiste "...babasına bakmaz, arkadaşına rağbet gösterir" denmektedir.(88) Kadınla istişare meselesindeki tereddüdü izale edecek iki örneği Hz. Ömer'den kaydedebiliriz. Birincisi, umumiyetle bilinen bir vak'adır. Hz. Ömer bir cuma hutbesi sırasında, evlenmelerde kadınlara verilecek olan mihir için bir tahdid getirerek mübalağaya kaçılmasını önlemek istediği zaman cemaatte bulunan bir kadının, bizzat Kur'an'dan okuduğu ayetle bu kararın yanlışlığını hatırlatması üzerine Hz. Ömer: "Bir kadın isabet, bir erkek hata etti. Bir emîr (lider) cedelleşti ve cedeli kaybetti" diyerek kendi iddiasından rücu edip kadının görüşüne uyar(89).

İkinci misalimiz mevzumuz açısından daha dikkat çekicidir. Bir gece teftişinde Hz. Ömer, kocası cihad için askere gitmiş olan bir kadının "bekârlıktan yakındığını" işitince, kızı Hafsa'ya (ve kadınlardan tecrübeli olanlara) (90) müracaat ederek: "Kızım, (söyle bakalım) bir kadın kocasından ne kadar müddet ayrı kalmaya tahammül edebilir?" diye sorar ve onun verdiği cevaba dayanarak askerlik müddetini altı ay olarak tahdid eder.(91) Şu halde, kadını ilgilendiren şahsî, ailevî meselelerde fikri alınacağı gibi, ihtisasına giren meselelerde de fikri alınabilecektir. Zaten liyakat ve ilgisi olmayan hususlarda erkek de olsa kendisiyle istişare tavsiye edilmemiştir. Öyle ise, "kadınla istişare etmeyin" mealindeki mutlak tavsiyeler menşeini sünnetten almazlar, bazı ciddi kitaplarda (92) tasrih edildiği üzere "hükema" sözüdür. Ne var ki, dinî kitaplarımıza girmiş bulunan -darb-ı mesel, israiliyat, etibba ve hükema sözü nevinden- her şey, halk tarafından zamanla dinin kendisi zannedilerek, hadisle, Kur'an'la iltibas edilmiştir.218

2. İstişarenin Şekli:

İslamî istişarede müşavirlerin durumunu belirttikten sonra istişarenin cereyan tarzına da temas etmek isteriz. Burada karşımıza farklı şekiller çıkmaktadır: 219

a. Doğrudan Re'ye Müracat:

Karara bağlanacak bir mesele zuhur edince salahiyetli veya ilgili kimselere başvurarak fikirlerinin alınması demektir. Bunun misali Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in hayatında çoktur. Bedir'de harbe karar vermek (93), Bedir Harbi'nden sonra da elde edilen esir ve ganimetler mevzuunda takip edilecek tutum için (94), Hendek Harbi'nin hazırlık şekli için (95) yapılan istişareler umumiyetle bilinen örneklerdir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) bu durumda beyan edilen görüşlerden en uygununu ihtiyar ederdi.220

b. Liyakatlinin Müdahalesi:

Bazı durumlarda Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in şahsî müracaatı varid olmadan, ortaya çıkmış mesele ile alâkalı olarak hariçten müdahale vakaları olmuştur. Bu müdahaleler "liyakatli ağız"dan geldiği veya "makul" bulunduğu takdirde daima hüsn-ü kabul görmüştür. Bununla alâkalı örnekler de çoktur. Bu ikna edici örnekler Hubab İbnu'l-Münzir ile alâkalı olanlarıdır. Bedir Savaşı'na karar verildikten sonra Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) ordunun savaş vaziyeti alacağı yeri tayin ederek yerleşme emrini vermişti ki, Hubab huzura çıkarak harp mevziini seçme işini vahyin irşadı ile değil de kendi re'yi ile yaptı ise buranın uygun olmadığını Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e söyledi. Hz. Peygamber de: "Hayır, vahiy değil kendi reyimle seçmiş idim" der. Hubab'ın fikrine uygun olarak yeniden yerleşim yapılır. (96) Aynı Hubab'ın gerek Hayber (97), gerek Taif (98) seferleri sırasında, gerekse Benu Nadr ve Benu Kureyza gazvelerinde (99) Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) tarafından, her seferinde kabul edilen benzer tekliflerine rastlıyoruz. Fetih günü Mekke'nin haramiyetini ilan eden Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in bu meyanda "otlarını yolmanın da harama dahil olduğunu" söylemesi üzerine amcası Abbas tarafından izhir denen ve günlük hayatta muhtaç olunan bir otun bu yasaktan hariç tutulması için yapılan talebin kabul edilmesi (100) şarap yapılan (101), eşek eti pişirilen kapların kırılması için verdiği emre "kırmayıp yıkandıktan sonra kullanılması" (102) için yapılan teklifin kabul edilmesi gibi örnekler Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in çok farklı mevzularda muhataplarını dinleyip, görüşlerini değerlendirdiğini gösterir.[221]

c. Yersiz Teklif:

Şunu da belirtelim ki, münhasıran dini alâkadar eden meselelerde vaki olan telkin ve tavsiyeleri Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) ciddiye almamıştır. Nitekim O'nun kadın-erkek, yaşlıgenç herkese, her hususta düşünce ve kanaatlarını serbestçe söyleme hususundaki cesaret verdiren müsamahakâr davranışı sebebiyle, bazı kimselerin, zaman zaman "yersiz" ve "densiz" diyebileceğimiz davranışları ve teklifleri de olmuştur. Bunlardan biri, bir yolculuk sırasında vaki olur: Akşam vakti girince Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) orucunu açmak için su ister. Bunun üzerine muhatabı emri hemen yerine getireceği yerde: "Biraz daha bekleyin, ortalık kararsın" karşılığında bulunur. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), her seferinde aynı şekilde mukabelede bulunan muhatabının -ki Bilal-i Habeşî'dir- (103) mütalaasını nazar-ı dikkate almaksızın emrini üç defa tekrar ederek orucunu açtıktan sonra, iftar vaktiyle alâkalı açıklamada bulunur (104). İkinci bir misal, hacc menasikinin talimi sırasında meydana gelir. Peygamberimiz (aleyhisselam) hacc esnasında Zilhicce'nin dördüncü (veya beşinci) günü beraberinde kurbanlıklarını getirmeyenlere, ihramdan çıkmalarını emretmişti. Sahabeler, "ihramdan çıkmak için vaktin henüz gelmediğine" hükmederek bu emri tatbik etmek istemiyorlardı (105). Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) bu tutum karşısında o kadar öfkelenmişti ki, Hz. Aişe'nin yanına döndüğü zaman öfkesi hala yüzünden okunuyordu"(106) Gerek iftar vakti, gerek ihramdan çıkma günü gibi, tamamen dinî hususlarda, dünyada Hz. Peygamer'den başka kim daha liyakatlı ve selahiyetli olabilirdi ki, bu çeşitten itiraz ve teklifleri ciddiye alsın? [222]

d. Saygısız Müdahale: Her ne kadar normal istişare çerçevesinde mütalaa edilmesi zor da olsa, istişare mevzuu ele alındığı zaman temas edilmesinde fayda mülahaza edilecek bir husus da Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in "saygısızca" diye tavsif edeceğimiz bazı itiraz ve müdahaleler karşısındaki tutumudur. Zira insanlar arasında bir kısım ölçüsüz ve saygısız davranışlara sapan kimseler her zaman mevcuttur. Bunlar karşısında Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in davranışını ibret almamız için bilmekte

---

[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/136-137. [219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/137. [220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/138.

fayda vardır. Kısaca "sabır" ve "müsamaha" olarak tavsif edeceğimiz bu sünneti sergileyen bir iki misal kaydedeceğiz: Birinci misalimiz, Abdullah İbnu Zi'l-Huvaysira denen bir Temimlinin davranışıdır. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Huneyn'de elde edilen ganimeti (veya Hz. Ali'nin Yemen'den (107) göndermiş bulunduğu sadaka malını) (108) dağıtırken ortaya atılarak: "Ey Muhammed Allah' tan kork, adil ol, bu taksim Allah'ın rızası aranmayan bir taksim oldu" der. Bu söze fena halde öfkelenen Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) ona şu cevabı verir: "Eğer ben de asi isem, kim O'na muti olabilir? Yer, gök ve insanlar içerisinden Allah, beni seçip itimad eder de siz etmez misiniz?" Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in son derece üzüldüğünü gören Ashab'tan bazıları bu saygısızı şiddetli bir şekilde cezalandırmak, hatta öldürmek için izin isterlerse de Resulullah (aleyissalâtu vesselâm): "Ben müşriklerin "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" demelerini istemem" diyerek hiçbirisine müsaade etmez(109).

Bir başka vak'a, Hz. Zübeyr ile Medineli arasında çıkan su ihtilafının halli sırasında meydana gelir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) ihtilafı: "Ey Zübeyr (madem su, komşuna senin tarlandan geçiyor) tarlanı önce sen sula, sonra da suyu komşuna sal" diye hükme bağlamıştı. Karardan memnun olmayan Medineli: "Ya Resulallah sen kararı Zübeyr lehine verdin, çünkü o senin halaoğlundur" diye itiraz eder(110). Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'i yüzü renklenecek kadar öfkelendiren bu ölçüsüz itiraz üzerine gelen bir vahiy bu çeşitten zuhur edecek durumları şiddetle kınar: "Onlar senin hükümlerini içlerinden gelen hoşlukla karşılamadıkları müddetçe mü'min değillerdir" (111) Keza, zina suçunu işleyen kadınların cezalandırılabilmesi için dört şahit getirilmesini emreden ayetin (112) nüzulü vesilesiyle vaki bir sual üzerine Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in, karısı ile yabancı bir erkek yakalayan kimsenin zanileri öldüremeyeceğini, dört şahitle mahkemeye müracat edebileceğini beyan etmesi üzerine, Sa'd İbnu Ubade' nin: "Ey Allah'ın Resulü, hüküm böyle mi? (113) Yani ben karımla bir yabancıyı yakalayıp da dört şahid bulup gelinceye kadar dokunmayacağım ha?" sorusuna Hz. Peygamber: "Evet hüküm böyledir" demesi üzerine Sa'd itiraz ederek: "Hayır, seni hak ile gönderen Zat-ı Zülcelal'e kasem olsun böyle birini görürsem hemen kılıcımla kellesini uçururum" der. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) İlahî hükme karşı gelmeyi ifade eden bu ani feverana karşı: "Ey Ensar, ey Medineliler, efendiniz Sa'd'ın ne dediğini işitiyorsunuz. Evet Sa'd kıskançtır, ben ondan daha kıskancım, Allah ise benden daha kıskançtır" (114) cevabını verir. Cemaatten Sa'd'ın kıskançlığını te'yid eden bazı konuşmalardan sonra olacak, biraz yatışan Sa'd özür dileyerek şöyle der: "Ey Allah'ın Resulü, bu (söylediğiniz) haktır ve Rabb Teala'nın indinden gelmiştir. Fakat ben (ilk defa duyunca işte böyle bir) tuhaf oldum" der(115).

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in büyük bir sabır ve müsamaha ile karşıladığı feveranlar zaman zaman Hz. Ömer'den gelmiştir. Bunlar meyanında, bilhassa Hudeybiye Sulhü üzerine vaki olan itiraz kayda değdiği için az sonra etraflıca temas edeceğiz.

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in sert, haşin ve bazan rencide edici çıkışlara sabır, sükut, mülayemet ve mümkün mertebe güler yüzle mukabele edişi, etrafındaki insanların dağılmalarını önlemeye raci idi. Bu davranışın O'nun başarısındaki büyük rolünü bizzat Kur'an-ı Kerim te'yid etmektedir. Nitekim yukarıda kısmî olarak kaydetmiş olduğumuz Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e müşavere etmeyi emreden ayet şöyle der: "O vakit sen Allah'tan bir rahmet olarak onlara yumuşak davrandın. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi bile. Artık onları bağışla (Allah'tan da) günahlarının affını iste, iş hususunda onlarla müşavere et" (116).

Dilimizdeki "insanın yere bakanı ile suyun duru akanından kork" sözü de, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in sert ve hatta saygısızca itirazlara cesaret veren müsamahalı davranışındaki hikmet ve maslahatı anlamaya yardımcı olabilir. İnsanlar muhalefetlerini ifade edemezlerse bir kısım gizli telakkilerin gelişmesinden ve beklenmedik zamanlarda tehlikeli patlamalar halinde ortaya çıkmasından korkulmalıdır.223

3- Kararın Alınması:

İstişarenin mühim bir safhası, müzakere edilen mevzu üzerine değişik görüşler serdedildikten sonra kararın alınması safhasıdır. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in sünnetinde bunun çeşitli şekillerde yapıldığı görülür:224

a- Ekseriyetin Re'yi:

Uhud Harbi için yapılan istişarede karar böyle alınmıştır. Başta Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) olmak üzere yaşlılar düşmanın şehir içinde karşılanması fikrinde idiler. Ancak, çoğunluğu teşkil eden gençler bunu tezlil edici bularak erkekçe meydanda savaşmayı istiyorlar ve bunda ısrar ediyorlardı. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm): "Öyleyse siz bilirsiniz" diyerek kabul etti(117). 225

b- Görüşlerden birinin ihtiyarı:

"Bazı durumlarda Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) beyan edilen görüşlerden birini oylamaya başvurmadan, şahsen tercih etmiştir: Bedir esirlerine yapılacak muamelede öyle olmuştur. 226

c- Kararı Tehir Etmek:

Ortaya atılan görüşlerden hiçbirini kabul etmeksizin, durumun tavzihini zamana bırakma şekli de olmuştur. Namaz vaktini duyurmak için benimsenecek vasıta mevzuunda bu tarz uygulanmıştır. Sahabelerden bazısı çan çalmayı, bazısı ateş yakmayı, bazısı da boru öttürmeyi teklif ediyordu. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) hiçbirini uygun bulmayarak kararı tehir etti. Ertesi gün Abdullah İbnu Zeyd'in rüyada ezberlemiş olduğu bugünkü ezan şekli benimsendi(118).227

d- İcbarî Karar:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in hayatında, az da olsa müşavirlerin rağmına re'sen alınmış olan karara da rastlanır. Bunun en iyi misali Hudeybiye Anlaşması'dır. İstikbale matuf stratejik hedef ve gayelerini, zahirî ve peşin görüntüsü sebebiyle anlamayarak "tezlil edici" bulan "Ashab-ı Resul"ün hemen hemen tamamı (119) sulhtan memnun değildir. Öyle bir anlaşma yapmaktansa erkekçe savaşmak istiyorlardı, bu sulh ise zilleti kabullenmek gibi bir şeydi. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) anlaşmanın mündemiç bulunduğu maslahat ve mes'ut neticeleri o anda açıklamayı mahzurlu telakki ettiğinden olacak, bu sulhla alakalı ikna edici konuşma yapmaktansa, bu hususta sükutu ihtiyar edip, daha önce gerçekleşen vaadleri hatırlatarak bunda da hayır olduğu hususunda etrafındakileri iknaya çalışıyordu(120).

Hülasa, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Hudeybiye'de peygamberlik otoritesine dayanarak itirazları susturdu ve bu anlaşmayı kabul ettirdi. Hz. Ömer'le, Hz. Peygamber arasında geçen konuşma hem Ashab'taki memnuniyetsizliğin, hem de Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ısrarındaki kararlılığın derecesini kavramak için kayda değer: "Ey Allah'ın Resulü biz hak üzere onlar da batıl üzere değiller mi? "Şüphesiz öyle."

"Bizim ölülerimiz cennetlik, onlarınki cehennemlik değil mi?"

"Şüphesiz öyle."

"Öyleyse niye dinimizde bu zilleti kabulleniyoruz? Allah bizimle onlar arasında (savaşla belirlenecek) hükmünü vermezden önce geri mi döneceğiz? (Olmaz böyle şey)!"

"Ey Hattab'ın oğlu, ben Allah'ın elçisiyim (ve O'nun emrine muhalif de değilim) (121) ve Allah da ebediyyen bizi terketmeyecektir."

Hz. Ömer bundan sonra Hz. Ebu Bekr'in yanına giderek Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e söylediklerini ona da tekrar eder. Hz. Ebu Bekr de: "(Onun emrine uy, zira şehadet ederim ki)(122) O, Allah'ın Resulüdür ve Allah O'nu ebediyyen terketmeyecektir" cevabını verir. Arkadan Fetih suresi iner, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) sureyi baştan sona Hz. Ömer'e okur. Hz. Ömer, "Yani bu bir fetih mi?" diyerek hâlâ devam eden üzüntü ve endişesini dile getirir(123).

Isrardaki hatasını bilahare anlayarak keffareti için yıl orucu tutup, köleler azad edecek olan Hz. Ömer başta olmak üzere, Hz. Ebu Bekir ve diğer pekçok sahabe ittifakla Hudeybiye Sulhü'nün "İslam'ın en büyük zaferi olduğunu" ifade edeceklerdir(124).

Hülasa istişare sonunda kararın alınmasında yegâne prensip, bugünkü Batı parlamenter sisteminde cari olan parmak usulü değildir. Son söz nazar-ı âmm, bilgi ve vukufiyeti başkalarına nazaran daha geniş olan esas mes'ul kişinindir, yani Hz. Peygamber'indir. 228

4- Şahsî Kanaatında Direnmemek:

Sünnette gelen mühim müşavere örnekleri tetkik edilirse Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in müzakereye sunduğu meselelerde şahsî kanaatlerinin benimsenmesi için, Hudeybiye Sulhü hariç, çok ısrar etmediği görülür. Bedir'de seçmiş olduğu ilk savaş mevziini, Hubab'dan gelen teklif üzerine terkettiği gibi, Uhud Savaşı'nın Medine'nin içinde yapılması istikametindeki kanaatine rağmen gençlerin çoğunlukla "şehrin dışında" olmasını istemeleri üzerine de dışarı çıkmayı kabul etmiştir.

Bir başka ikna edici misal Hendek Savaşı sırasında, imza safhasında bozulan bir anlaşmadır. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) savaşın uzaması ve şehirde sıkıntının artması üzerine düşman cepheyi dağıtmak düşüncesiyle, bazı bedevi gruplarla cepheyi terketmeleri mukabilinde Medine hurma mahsulünden belli bir yüzdenin kendilerine verilmesi esasına dayanan bir anlaşma yapmak üzereydi. Mutabakat hasıl olan anlaşmaya Medineli liderlerin: "Ey Allah'ın Resulü, bu, itaat etmemiz gereken bir vahiy değil de şahsî re'yin ise

---

225 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/141. 226 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/141.

hayır...Onlar şimdiye kadar bizim hurmalarımızdan da parayla satın alarak veya ikramımız olarak yediler, bu ise bir zillettir. Allah seninle bize hidayet verdi, şerefimizi artırdı bunu kabul etmeyiz..." derler. Bunun üzerine Hz. Peygamer (aleyissalâtu vesselâm) "Bu İlahî bir emir değildir, şahsî fikrimdir, size arzettim" diyerek fikrinden vazgeçer ve mutabakat imza safhasında bozulur. Raviler, Hz. Peygamber'in bu itiraz karşısında üzüntü değil "memnuniyet" izhar ettiğini kaydederler (125).

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) fitne alâmetleri meyanında "Rey sahibinin kendi reyini beğenmesi"ni de zikretmek suretiyle (126) istişare meselesinde mühim bir prensibe dikkat çekmiş oluyor. 229

5- Müşavirleri Gücendirmemek:

İstişare mevzuunda mühim bir husus da farklı ve bazan da birbirine zıd fikirlerin ortaya atılması sırasında liderin alacağı tavırdır. Zira fikirlerden birinin kabulü, diğerlerinin reddi demek olacağından buradaki farklı bir kabul veya red şekli, reddedilen fikir mensuplarını gücendirip yersiz bir muhalefete sevkedebilir. Bu endişeyi Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in hayatında bariz bir şekilde görmekteyiz. Nitekim, Bedir esirlerine yapılacak muamele hususunda cereyan eden istişare sırasında müşavirlerden gelen farklı görüşleri teker teker dinlendikten sonra, bunlardan sadece Ebu Bekir'in görüşünü muvafık bulsa da diğerlerine de iltifat eder: "Ey Ebu Bekr senin misalin Hz. İbrahim'e benziyor. O, Allah'a kavmi hakkında şöyle demişti: "Rabbim bana uyanlar bendendir, uymayanlara gelince, sen af ve mağfiret edicisin" (127). "Ey Ömer senin de misalin Hz. Nuh gibidir. O, kavmi için şöyle demişti: "Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden tek canlı bırakma" (128). Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Hz. Ebu Bekir'i Hz İsa'ya (129), Hz. Ömer'i Hz. Musa'ya (130) benzetmeye devam ederek onların fikirlerine muvafık gelen ayetleri okur ve her ikisini de fikirleri sebebiyle doğrular, takdir eder (131).

Burada kaydı gereken bir durum Hz. Ömer'le alâkalı olarak rivayet edilmektedir. O da, istişare sırasında herkesin re'yini serbestçe söylemesi, rahatça münakaşa edilmesi, ileri sürülen fikirlerdeki farklılıklar sebebiyle müşavirlerin birbirine gücenmemesi gereğidir. Said İbnu'l-Müseyyeb der ki: "Ömer İbnu'l-Hattab ve Osman İbni Affan aralarındaki bir mesele için öyle bir nizaya girerlerdi ki, onları seyreden birisi: "Artık bunlar bir daha biraraya gelmezler derdi. Ancak, en güzel ve en tatlı bir şekilde ayrılırlardı" (132). 230

6- Tatbikat Sırasında Azim:

İstişarede karar alındıktan sonra tatbikat sırasında tereddüde yer vermemek İslamî istişarenin mühim bir vasfıdır. Bunun üzerine hassasiyetle ve ısrarla durulur. Karar safhasından sonra tereddüd ve çekingenlik kesin bir dille reddedilir. Bizzat Kur'an-ı Kerim'de istişarenin emredildiği ayette istişarenin bu vasfı da belirtilir. Ayet şöyle: "...iş hususunda onlarla müşavere et. Bir kere de azmettin mi artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah, kendine güvenip dayananları sever" (133) Uhud Harbi için gençlerin reyine uyularak şehir dışına çıkmaya karar verilip hazırlığa başlandıktan sonra bazı yaşlıların uyarısı sonucu gençler fikirlerinden caymışlardı, düşmanla şehir içinde karşılaşmayı kabullenmişlerdi. Zırhını giymiş bulunan Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e yeni gelişme intikal ettirilince, bu tereddüdü: "Bir peygamber giydiği zırhı savaşmadan çıkarmaz. Emrettiğim hususlara iyi bakın ve onlara uyun... Sabrettiğiniz takdirde zafer sizindir" diyerek reddeder.(134) Burada şu noktanın da belirtilmesinde fayda var: İstişare edilerek bir fikir benimsendikten sonra onun başarı veya başarısızlığına terettüp edecek mesuliyet sadece bu fikri teklif edene düşmez. Sorumluluk ortaktır. Nitekim Uhud Savaşı başarısızlıkla sona erince, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in "harbi şehrin dışında yapalım" diyen gençlere herhangi bir ayıplamada bulunduğunu görmüyoruz. [231]

Batı Demokrasisi:

1) Demokrasinin Tenkidi:

---

[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/143.

İslam'daki şûra ile Batı demokrasisini birbirine iltibas edenlere, içine düştükleri yanlışlığı göstermek için, demokrasiye bizzat Batılılar tarafından yöneltilen bazı tenkidleri hatırlatmada fayda umuyoruz. [232] René Guénon, Modern Dünyanın Bunalımı (La Crise du Monde Moderne) adlı eserinin altıncı bölümünde insanların Batı'da, birkısım telkin ve sahte fikirlerle teshir edilip aldatıldığını belirttikten sonra en ziyade laf kalabalığına getirilerek kitleleri aldatma vesilesi yapılan "demokrasi"ye sözü getirerek hülasaten şunları söyler: "Eğer "demokrasi", halkın kendi kendini idaresi şeklinde tarif edilirse, ortada gerçek bir imkânsızlık, fiiliyatta basit bir varlığı dahi görülmeyen bir şey kabul edilmiş olmaktadır. Bu şey sadece bizim zamanımızda değil, başka hiçbir devirde de vaki olmamıştır. Kelimeler bizi aldatmamalıdır. Esasen aynı adamların hem idare eden, hem de idare edilen kimseler olacağını kabul etmek aklen mütenakız bir düşünce olur. Zira Aristo mantığına göre, aynı bir varlık aynı zaman ve şartlarda bilfiil ve bilkuvve halinde olamaz. Halkın kendi kendini idare ettiğine dair boş hayalin kafalarda yer etmesi içindir ki "halk oyu" mefhumu icad edilmiştir. Bu icada göre, kanunu yapan şeyin ekseriyetin efkarı oduğu farzedilmektedir. Fakat burada gözden kaçan husus, efkâr-ı umumiyenin çok basit ve kolay bir şekilde yönlendirildiği ve şekillendirildiğidir. Her zaman, uygun telkinlerle önceden tesbit edilen şu veya bu istikamete onun tevcihi mümkündür. Biz şimdi efkar-ı umumiye tekvin etmek (kamuoyu oluşturmak) tabirini kim uydurdu bilemiyoruz, fakat bu, tam bir gerçeği ifade ediyor. Ancak şurası da muhakkak ki, görünürdeki idareciler efkar-ı umumiyeyi tekvin etmek için lüzumlu olan vasıtalara her zaman sahip değiller."

Herhangi bir meselede fikrini beyan etmeye çağrılan halk içerisinden ezici çoğunluğu meseleyi anlamayacak kimselerin teşkil ettiğini, anlayanların sayıca çok az kaldıklarını ve binaenaleyh o meselenin kanunlaşmasında anlamayanların, liyakatsizlerin rol oynadığını böylece kanunların meseleye vakıf olmayan kimselerce çıkarıldığını belirten Guénon: "Kanunu, ekseriyetin yapması gerektiği" fikrinin eşyanın tabiatı icabı fiiliyatta tamamen nazariyatta kalıp hiçbir tatbikî duruma tekabül etmemekten başka, temelden hatalı olduğunu söyler ve şöyle devam eder: "Bu fikrin en zahir kusuru az yukarda belirttiğimiz husustur, yani "ekseriyetin re'yi liyakatsizliğin ifadesidir ve bu da haddizatında zeka noksanlığından veya sırf cehaletten ileri gelir. Bu hususun daha iyi anlaşılması için "kitle psikolojisi" ile alâkalı bazı tesbitlerden istimdad edebiliriz: umumiyetle bilinen bir duruma göre, "bir kalabalık içerisinde nihai efkar, kalabalığı teşkil eden fertler tarafından ileri sürülen fikirlerden, vasat seviyede olanlara göre bile değil, en aşağı seviyede olan fikirlere göre teşekkül etmektedir." Guénon devamla, modern hükümetlerin ısrarla üzerinde durup, kendi meşruiyetlerinin yegâne kaynağı kabul ettikleri bu "en büyük çoğunluğun kanunu" prensibinin mahiyetçe ne olduğunu belirtmeye geçer ve şöyle der: "Bu sadece ve sadece maddenin ve ezici kuvvetin kanunudur. Öyle bir kanun ki, onu esas alarak ağırlığıyla sürüklenen bir kitle, güzergâhında rastladığı her şeyi ezer geçer. İşte bu noktadadır ki "demokratik" telakki ile "materyalist" telakki arasındaki telâki (ittisal, birleşme) noktası ortaya çıkar. Bu telâkiyi hal-i hazır zihniyete samimiyetle bağlayan şey de bu husustur. Bir başka ifadeyle bu, normal, tabii nizamın alt üst edilmesidir. Zira bu, çokluğun, çokluğu sebebiyle üstünlüğünü ilan etmektir, işte böylesi bir üstünlük sadece ve sadece madde dünyasında mevcuttur. Tersine, manevî âlemde, daha umumi olarak cihanşümul nizamda ise hiyerarşinin zirvesini birlik ve vahdet tutar. Zira vahdet, bütün çokluğun kendisinden çıktığı aslî prensiptir. Fakat, bu prensip bir kere inkâr edildi veya nazardan kaçtı mı artık geriye , kendini bizzat maddeye rabteden kesret-i mahz (sırf çokluk) kalır" (135).

Aslî vasfı azınlığı çoğunluğa, keyfiyeti kemmiyete ve binnetice havassı avama (yani seçkin zümreyi halk tabakasına) kurban etmek(136) olarak vasıflandırılan demokrasinin eşyanın tabiatına zıd olan ve "hiçbir devirde fiilî hayatta tatbikat bulamamış bir vehim ve hayal" ithamını yenmesine sebep olan yapısı sebebiyledir ki, bugün, her şeye rağmen demokrasiye hararetle taraftar olanlar tarafından belirtilen bir başka endişe mevzubahs olmuştur:

Teknokrasi

Zahirde demokrasi olsa bile fiiliyatta meselelere ve icraata yön veren, hakim olan o meselelerden anlayan -ve halkın temsilcisi olmaksızın iş yapan- mütehassıs şahıslardır, teknik ekiptir. Demokrasinin bu noktadaki zaafı şöyle ifade edilmiştir: "(İcraatta bir bakanlık müdürü, bugün, astığı astık kestiği kestik, mesuliyetsiz bir müstebittir, milleti temsil eden bir meb'ustan hatta bizzat bakandan çok daha güçlüdür. Zira bu, siyasî dalgalanmalarla onlar gibi değişmez. Ve bu, üstelik teknik bir maharete de sahiptir ve öbürlerinin çoğu zaman mahrum bulundukları siyasî cambazlıklara da alışmıştır. Demokrasi bu durumda Teknokrasi girdabında batma tehlikesiyle başbaşadır"(137) Diğer bazı alimler, devrimizde teknolojinin, "ani karar verme"ye daha da ehemmiyet kazandırdığını, bu işte, acemi temsilcilerden ziyade, "mütehassıs teknisyenler"in maharet ve selahiyet sahibi olduğunu belirterek, en ziyade demokrat bilinen Amerika Birleşik Devletleri'nde bile parlamenterlerin, fiilen ortadan kaldırılmamakla birlikte, sessizce hükümsüz hale getirildiklerini ifade ederler.(138) 232 Bu mevzunun etraflı olarak tahlilini görmek isteyenlere İslâm Işığında Anarşi kitabımızın beşinci bölümünü (Batıda Anarşinin Doğuşu Halk iradesinin gerçek manada hakimiyetine mani olan başka "baskı grupları" da vardır. Bunlardan birkısmı gizlidir, birkısmı açık. Açık olanlara ticarî, iktisadî teşekküller, meslekî cemiyetler (barolar, sendikalar, işverenler, emekliler vs. vs. cemiyetleri gibi) hususi menfaat gurupları misal olarak zikredilebilir. Bunlar "çoğu kere hükümete baskın çıkarlar" ve "kanun yapıcının iradesini kırarlar" (139). Hemen belirtelim ki, burada gayemiz demokrasi hakkında lehte veya aleyhte bir kısım nazariyeleri açıklamak değildir. Ancak, Batı'nın uzun asırlar boyunca çetin mücadelelerle elde ettiği ve zamanımızın en müstebit idarelerini bile "demokratik" vasfına hararetle sahip çıkmaya sevkedecek kadar fevkalâde bir revaç ve teshir gücü kazanmış bulunan demokratik idarelere rağmen Batılı cemiyetlerde bunu da reddedici anarşist görüşlerin çıkış sebebini belirtmeye çalışıyoruz.

Demokrasinin bütün güç ve haşmetiyle ehemmiyetinin avamdan havassa her tabakaya mensup kimseler nazarında muhafaza etmeye devam ettiği Türkiyemizde Batı dünyasında demokrasiyi de reddedip, bundan daha iyidir diye anarşiyi talep eden insanların ve hem de feylesofların varlığını anlamak bu çeşitten izahlar olmaksızın zordur. Üstelik, hal-i hazır Batılı sistemlerin en iyisi olarak benimsediğimiz ve elimizden gittiği takdirde hasıl olan boşluğu hangi felaketin dolduracağını kestiremeyeceğimiz demokrasimizin müessir şekilde muhafaza edilmesi de onun kusurlarını bilmemizi gerektiriyor.234

Demokrasinin Sonu Anarşidir:

Yeri gelmişken şunu da belirtmemiz gerekir: Siyasî tarih araştırıcıları, demokrasinin en eski yurdu sayılan kadim Yunanistan'dan zamanımıza kadar cereyan eden hadiseleri değerlendirince -her seferinde muttarıd ve kesin olmamakla beraber- umumiyet itibariyle demokratik idarelerin peşini anarşinin takip ettiğini, anarşinin yerini kan ve diktatör idarelere bıraktığını müşahede etmişlerdir.

Bazan da demokrasinin sosyalizme (ki anarşizm ile kardeş sayılacak kadar benzerlikler arzettiğini daha önce belirttik), komünizme zemin hazırladığı ifade edilir. (141) Mesela Hitler, kendisine has kaba üslubuyla şöyle der: "...Günümüz Avrupasında tatbik edilen şekliyle demokrasi, Marksizmin öncüsüdür. Birinci olmaksızın ikincinin gelmesi aklın alacağı şey değildir. Demokrasi, beynelmilel Marksizm ve basının mikroplarının gelişip yayılabildiği yegâne uygun ortamdır. Demokrasi, parlamenterizmi getirmek suretiyle yaratıcı ateşi söndüren necaset ve alevden bir piç hasıl etmiştir"(142) Evet, umumi görüş bu noktada düğümlenmektedir: "Anarşi (demokrasinin icabı olan) liberalizmin tabiatına bağlı tezadların bir ürünüdür, birbirine benzese de aralarında ayrılıklar bulunan birçok doktrinlerden doğmuştur" (143). Burada kastedilen farklı doktrinlerin eskiye aksülamel olarak ileri sürülen ve içtimâî hayatın muhtelif ihtiyaçlarını kapatan içtimâî müesseselerle alâkalı görüşler olduğunu hatırlatmaya lüzum yok kanaatindeyiz. 235

2) İslam'da Kanun Koyma Mekanizması:

Demokrasi ile şurayı ayıran temel noktalardan biri bunlara tanınan yetkinin çerçevesinde kendini gösterir: Demokrasi. Guénon'un da açıkladığı üzere, çoğunluk adına iddiasıyla, hakim (teknotrat) zümrenin -bu zümre üzerinde hakimiyet kurmuş görünürgörünmez baskı güçlerinin tesiriyle- her çeşit kanunu yapma oyunudur. Şu veya bu kanunu yapamaz diye bir sınır yoktur. İslam'da ise kanun koyma işi iktidarda olanlara tanınan bir hak değildir. Bu, farklı bir mekanizmadır. Şöyle ki: **1-** Temel hakların korunmasına yönelik bir kısım kanunlar var ki, bunlar Kur'an ve Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) tarafından tesbit edilmiştir; hiçbir devirde, hiçbir kimse tarafından kaldırılamaz, değiştirilemez, azaltılamaz, çoğaltılamaz. Zina, hırsızlık, katl, şarap içme, irtidad gibi ağır cürümlerin cezası böyledir. Bunlara hudud denir. Devlet bunları tatbikatla vazifelidir. Bunların tatbiki karşısında kimse kimseyi ittiham edemez. Şeriatın kestiği parmak acımaz sözü buradan gelir.

2- Yeni meseleler için kanun yapma işi, dindarlık ve ilmî yeterlilik gibi bir kısım zor şartları nefsinde cemeden kimselere aittir. Kanun yapacak kişide bulunması gereken zaruri sıfatlar arasında "iktidarda olmak", "resmî vazifeli olmak" gibi sıfatlar yoktur.

3- Otoriteye itaat keyfiyeti sınırlıdır. Allah'ın emirlerine isyanı emreden amire itaat yoktur. **4-** Dinin ferde tanıdığı tabii hakları ortadan kaldırıcı kanun yapılamaz. Böylesi bir icraat var ise, bu meşru olamaz, keyfîdir, zulümdür.

5- Din, ferde tanınmış olan tabii haklara uymayan, şahsî zararlara sebep olan zalimane icraatlar karşısında -ammeyi zarardîde edecek fitnelere sebep olmamak için- sabretmeyi tavsiye ederse de icraatcıyı zalim ilan eder. İktidarda olana hiçbir surette kanunsuz icraatta bulunma selahiyeti tanımaz. **6-** Sultan (iktidar sahibi, otorite) kanun önünde diğer fertler gibidir. Hiçbir hususi haktan istifade edemez. Mesela bugün mebuslara tanınan teşriî ma'suniyet (dokunulmazlık) İslamî sistemde yoktur. **7-** İslam, teşriat (kanun koyma) sistemiyle idare edilenleri, idare edenlere karşı koruduğu gibi, diğer bir kısım teşriatıyla da başka zümreleri korumuştur. Şöyle ki: **a)** Zekatı farz etmek, faizi haram kılmak, sadaka ve diğer hayır işlerine, sadaka-i cariyeye teşvik gibi emirleriyle fakirleri zenginlere karşı korumuştur.

b) Çocukların temyiz yaşına kadar terbiyesini anaya vermek, büluğ yaşına kadar: **1)** Nafakasını temin etmek.

2) Terbiye ve bir meslek öğrenimi dahil olan talimini vermek gibi vazifeleri veliye, velisi yok ise devlete -kaçınılması mümkün olmayan- bir vazife, bir vecibe yapmak.

3) Keza büluğ devresinden önce işlediği suçlar sebebiyle cezaî ehliyet tanımak. **4)** Te'dib için dövmelerde gerek ebeveyne ve gerekse muallim ve diğer büyüklere üçten fazla vurma hakkı tanımamak gibi teşriatıyla çocukları korumuştur. (Daha fazla bilgi için "İslam'da Çocuk Hakları" adlı kitabımıza bakılsın).

c) Kur'an-ı Kerim'in "anne ve babanızdan biri yanınızda ihtiyarlığa ererse onlara "öf" bile demeyin" ayetinde ifadesini bulan çeşitli teşriatıyla, "ihtiyarlarımıza hürmet etmeyen bizden değildir" gibi prensipleriyle yaşlıları korur.

d) Tarihte ilk defa çok evlenmeyi tahdid ve "biri tavsiye" etmek, kadınlara -bir iki hususi durum dışında- erkeklere tanınan hak ve vazifeleri aynen tanımak, miras, mülkiyet, boşanma gibi haklar tanımak, şahıslarına karşı işlenen suçların cezasını erkeklere karşı işlenen suçların cezasıyla bir tutmak ve hatta "cennet anaların ayağı altındadır", "sizin en hayırlınız eşine karşı en iyi davranandır" gibi teşriatıyla kadınları korur. e) İlme yaptığı mükerrer teşvikleri, tefekkür ve düşünceye verdiği ehemmiyetle ilmi, ilim adamını korumuştur. Kur'an-ı Kerim kalemi, satırı, okumayı övmekten başka, "Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" der. Hz. Peygamber alimle cahilin arasındaki farkı yıldızla güneş arasındaki , peygamberle peygamber olmayan bir kimse arasındaki farka benzetir. "İlim talep edenin geçtiği yere melekler kanatlarını gerer", "Bir saatlik tefekkür bin senelik nafile ibadetten daha hayırlıdır" der. Keza "Alim verdiği hükümde isabet ederse iki sevab kazanır, yanılırsa bir sevab kazanır. Zira hüküm vermek bir ibadettir, hüküm verme sevabını alır; yanılma (iradî olmadığı için) günaha sebep olmaz" diyerek hep ilme teşvik eder ve ilim adamını korur. Şimdi sorabilir miyiz: Acaba hangi zümrenin "İslam dini bizi ezmiştir" demeye hakkı vardır? Dinî kanunlar tarafından Batılı manada ezildiğini söyleyen bir zümre, bir kişi çıkabilir mi? Ancak şu da bir gerçektir: Müslüman cemiyetlerde de ezenler ezilenler olmuştur. Fakat bu durumu din tahsin edip hoş karşılamaz, bilakis takbih eder, reddeder. Zalimane iş yapan hiçbir kimse, zulmünü meşrulaştıracak bir fetvayı dinde bulamaz. Din hiçbir zümreye hususi imtiyaz tanımaz. Zulmeden kimse sultan bile olsa dinin bir hükmünü terketmiş olmaksızın yani günahkâr psikolojisine düşmeden herhangi bir zulme tevessül edemez. Şu halde devlet reisinden aile reisine; çobandan evdeki hizmetçiye kadar bütün icraatçılar, dindar oldukları nisbette, kendi sorumlulukları dairesinde zulümden, haksızlıktan uzak olacaklardır. Bu sebeple İslam tarihinde hakiki manada dindar fakat zalim ve müstebit sultan örneğine rastlanmaz. Dindar fakat hodfüruş, mağrur, benlik sahibi, raiyyetine karşı zalim bir tek örnek bulmak mümkün değildir. Bu söz, "İslam tarihinde kötü idareciler gelmemiştir" manasına alınmamalıdır. Öyle olsaydı medeniyet gerilemez, Müslümanlar bu hallere düşmezlerdi. Hatta dindarların dindar olmayanlara karşı sayıca azınlıkta olduklarını söyleyebiliriz.

Batı'da ise durum bunun tersidir. Orada din namına her zümre ezilmiştir. Çocuklar hususi himaye edici kanunlardan istifade etmedikleri gibi, 19. asrın sonlarına kadar büyüklerle bir muamele görmüşler ve ezilmişlerdir. Söz gelimi bir çocuğun işlediği suçun cezası idam gerektiriyorsa idam edilmiştir. Kadınlar yakın zamana kadar mülkiyet hakkına sahip olmadıkları gibi, asırlarca onlarda ruh var mı yok mu münakaşası yapılmıştır. Kilise "Allah namına icraatta bulunmak" selahiyetine dayanarak; asiller, kontlar ve krallar kanunlardan aldıkları hususi imtiyazlara dayanarak insanları ezmişlerdir. Bütün bu durumlar orada birbirine düşman kadın-erkek, devletvatandaş, kilisesivil, patron-işçi vs. ikiliklerini varedegelmiştir.

Bu meyanda, bütün insanlar kilisenin benimsediği bazı peşin hükümleri olduğu gibi benimsemeye, aklı kullanmamaya zorlandığı için, en ziyade ezilenler düşünen kafalar olmuş, ilim adamları olmuştur. Bu ezici durumlara karşı, ilk önce düşünen kafalardan gelmek ve kiliseye karşı olmak üzere muhalefet ve mücadeleler başlamış, kilisedevlet ayırımı (laiklik), insan hakları, kadın hakları, çocuk hakları gibi bir kısım haklar elde edilmiştir. Bütün bu mücadelelerin Batı şartları içerisinde belli bir haklılığı vardır, yapılması lazım olan şeyler yapılmıştır. Hatta, temelde isyan ve eskiye aksülamel yattığı için zaman zaman ifratlara kaçılmış olsa bile bu mücadeleleri Batı şartları içerisinde haklı görmemek mümkün değildir. [236]

3) Hürriyet Telakkisi:

Batı demokrasisi ile İslamî şûrayı ayıran temel noktalardan biri hürriyet telakkisinde yatar. Demokraside, fert her çeşit içtimâî değerlerin kaynağıdır. İslam'da ise, "hakk"ın ve değerlerin, hayırşer hükümlerinin kaynağı vahy-i İlahîdir. Kur'an ve peygamber diye de ifade edilir. Ancak, peygamberin de vahiyle konuştuğu kabul edilir. Dolayısıyla bu meselede esas, şu ayettir: "Allah ve Peygamberi bir meselede hüküm beyan ettikleri vakit, gerek mü'min olan bir erkek, gerek mü'min olan bir kadın (ona aykırı olacak) işlerde kendilerine muhayyerlik yoktur. Kim Allah ve Resulü'ne isyan ederse muhakkak ki o, apaçık bir sapıklıkla yolunu sapıtmıştır" (Ahzab 36). Öyle ise demokrasideki hürriyet anlayışı İslam'da abdiyete yerini bırakır. Bir başka deyişle, biri insanî, ferdî dışında her çeşit değerleri reddederek, ferdi bütün değerlendirmelerin yegâne selahiyetlisi yaparak insanın kıymet ve hürmetini bu değer koyma hürriyetinde ararken, İslamiyet bu selahiyeti sadece Allah'a verir, insan için en mümtaz kıymeti onun kulluk vasfında, yani Allah'ın koyduğu nizama uyma derecesinde arar. Esasen mü'min, İlahî nizama samimiyetle inanan, Müslüman da, o nizama "teslim olan, uyan" demektir. Ferdiyetci, hümanist bir espri ile kişinin kendi düşüncelerini tebcil etmesi, kendi kanaatlerine göre iyikötü, hayırşer hükümleri getirmesi Kur'an-ı Kerim ifadesiyle kişinin hevasını ilahlaştırmasıdır: "(Ey Muhammed) heva ve hevesini tanrı edinen, bilgisi olduğu halde Allah'ın şaşırttığı, kulağını ve kalbini mühürlediği kimseyi gördün mü? Onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir?" (Casiye 23). Ayette geçen "bilgisi olduğu halde" tabiri hususiyetle üzerinde durulması gereken bir noktaya dikkat çekmektedir: Hevasını tanrılaştıranlar, sıradan kimseler değil, "bilgisi olan" (entellektüel) kimselerdir, bu davranış o canibten gelecektir. Yine ayette, böylesi sapıkların irşadının çok zor olacağına işaret edilmektedir. Bir diğer ayette, hevaya uymak, yani dinî ölçülere ters düşen ölçüler, değerler koymak bir başka ifade ile yukarıda açıkladığımız muhtevada bir ferdiyetçilik, sapıklıkların en büyüğü ilan edilir: "(Ey Muhammed)... Allah'tan bir yol gösterici olmadan hevasına uyanlardan daha sapık kim vardır?.." (Kasas 50). Burada geçen "Allah'tan bir yol gösterici" ifadesini kabaca "dinî metod" olarak anlayabiliriz. Zira, ihtiyaç halinde, -izahı burada uzun kaçacak olan- belli şart ve kayıtlar tahtında ilim adamları da hüküm koyabilir, o taktirde bu hüküm de dinî olur. Dinin tesbit ettiği "metodoloji"ye uymadan konan hükümler "heva"dır, sapıklıktır. 237

Peygamberler De Hür Değil:

İslam'a göre, sıradan bir insanın değil, rehberlik vazifesi ile muvazzaf olan peygamberlerin de aslî vasıfları kulluktur. En büyük insan kabul edilen Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) bile herşeyden önce "kul"dur. Bizzat kelime-i şehadete dahil edilmiş olan O'nun "kul olmak" vasfı "elçi olmak" vasfından önde gelir (abduhu ve resulühü). Hatta Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) bu ifadedeki sırayı ters çeviren bir mübtediye müdahele ederek: "Hayır öyle değil, ben peygamber olmazdan önce kul oldum" der ve bu sıranın tesadüfî olmayıp, kasıtlı, düşünceli olduğunu ifade eder(144).

Elçilik vasfı dışında o da diğer insanlar gibi bir insandır. İnsanlara dinî tebliğde bulunurken Allah'tan aldığını bildirir, artırmaz, eksiltmez, kendi hevasından hiçbir şey söylemez, o her söylediğinde vahye dayanır, İlahî irşada istinad eder, İlahî iradeye uymayan hiçbir hükümde, değerlendirmede bulunmaz (Maide 67; Necm 3). Nitekim Hz. Peygamber müşriklerden ve Yahudilerden gelen birkısım sualleri anında cevaplamamış, vahiy beklemiştir. İslam dininin Peygamberi (aleyhisselam) İlahî tasvib olmaksızın, kendi hevasına göre dinî hüküm koyma selahiyetine sahip olmazsa, onun dışında kalan kimselerin böyle bir selahiyete sahip olmayacağı açıktır. Binaenaleyh hiçbir kimse, mesela ibadetlerin zaman, miktar, şekil ve tarzlarını değiştiremeyeceği gibi, insanlar arasındaki mülkiyet hakkını, insanların mal, can, ırz dokunulmazlığını (dinin belirttiği şartlar tahtında olmaksızın) kaldıramaz. Sözgelimi ayet-i kerimede "Rabbinin rahmetini onlar mı bölüyorlar? Onların bu dünya hayatındaki geçim rızıklarını aralarında biz böldük. Bir kısmını derecelerle diğerinin üstüne çıkardık ki, bir kısmı bir kısmını tutup çalıştırsın" (Zuhruf 32) denmiş iken, çıkıp içtimâî sınıfları kaldırmaya kalkmak, olmayacak bir şeyi talepten öte, tanrılığını ilan etmek olur.238

Hürriyet Sahası:

Hakkullah denen, münhasıran ibadetlere taalluk eden meselelerde, kul haklarına taalluk eden, ammeyi ve içtimâî münasebetleri alâkadar eden meseleler dışındaki dünyevî hayatı ilgilendiren ve dinin tahdid getirmediği meselelerde kul elbette ki serbesttir. Hz. Peygamber bunu: "Siz dünya işlerini benden iyi bilirsiniz" diyerek ifade etmiştir. Bizzat Kur'an'daki "aklınız yok mu?" "hiç düşünmez misiniz?" "tefekkür edin" gibi pek çok ayetlerle mü'miler ilmî keşiflere, tabiatın ve eşyanın sırlarını çözmeye teşvik edilirler. Şu halde dinin koyduğu tahdidler ibadat, değer hükümleri ve beşerî haklarla alâkalıdır. Bunlar dışında kalan ilmî keşifler, medenî ilerlemeler, teknik icadlar tahdidin dışındadır ve bu sahalarda yeniliklere, araştırmalara fazlaca teşvikler yapılmıştır(146). Nitekim dinî emirlere hakkıyla uyulan devirlerde Müslümanlar ilim, teknik ve medeniyette fevkalâde ilerlemeler kaydettiler, keşiflerde, icadlarda bulundular. Bütün dünyanın hayran kaldığı İslam medeniyeti, bu medenîleştirici ruhun tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Zamanımızdaki Batılı araştırıcıların ifadesiyle bugünkü Garp medeniyeti de İslam medeniyetinin bir eseri olarak vücuda gelmiştir.[239]

---

237 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/151-152.

Tahdidden Gaye:

Dinî sınırlamaların bir gayesi, fıtratında hayvanlarda olduğu şekilde bir kısım tahdidler bulunmayan insanlığı, ifrat ve tefritten koruyarak medeniyetin ilerlemesine en uygun bir vasatta tutmayı gaye edinmektir. Nitekim beşerî münasebetlerle alâkalı değerlendirmeler insanlara bırakılınca insanlar adedince farklı ve birbirine zıd değerlendirmeler ortaya çıkmış ve beşerî huzur zîr u zeber olmuştur. Aslında insanlık değerlerden boşaltılmış olmuyor, atılanların yerine yenileri, beşerî olanları konuyor. Sol kendine göre yeni değerler ikame edebilmek için eskiye hücum etmiştir.

İslam'ın ahkâm koyma işinde insanlara selahiyet tanımayışının mühim bir sebebi, üzerinde ısrarla durulması gereken bir gayeye matuftur. Bu gaye de insanların, insanlar tarafından sömürülmesini, en azından, idare edilenlerin, idare edenler tarafından sömürüldükleri hususunda, birçok içtimâî anarşilerin kaynağı olabilecek bir duyguyu "sömürülme kompleksi"ni önlemektir.

Batıdaki ihtilallerin, isyanların temelinde bu duygunun yattığını geçmiş bahislerde gördük. Batılı, her devirde idare edenler tarafından sömürüldüğüne inanmış, bu duygunun altında ezilmiş, onun sevkiyle idare edenlere karşı isyanlar etmiştir.

Sömürüden kurtulma yolunda kilise hakimiyeti, feodalite, krallık, demokrasi hepsini birer birer denemiş, hepsine isyan etmiş ve görmüştür ki, Batı'da iktidarı ele geçirenler kanunları kendi menfaatleri doğrultusunda yapmaktadırlar.

Bu Batılı tecrübe, Batı insanını "idarenin, otoritenin, hiyerarşinin olduğu yerde kaçınılmaz şekilde sömürme var, insanların şahsiyetini ezme var" müşahedesine götürmüş ve "her çeşit otoriteyi reddetme" noktasına, devlet, kilise, mektep, aile, baba, büyük gibi hiyerarşi ve otorite odaklarının tamamını ortadan kaldırma düşüncesine getirmiştir.

"Tabiat boşluğu sevmez" kanununca, nizamsız bir medenî hayat olamayacağına göre, Batının bu son talebi ya Batı'yı tamamen batıracak veya asırlardır aradığı manayı tabiatında taşıyan İslam'a gelmesine sebep olacaktır. Zira "gerçek İslam insanın insan tarafından sömürülmesi" değil, "insanların hepsinin yaratıcısı olan Allah tarafından hepsine eşit şekilde tatbik edilmesi için konan ahkâm" manasını taşımaktadır. 240 DİPNOTLAR: (1) Neml 29-33.(1/a) A'raf, 7, 109-112.(1/b) Saffat 37, 101, 102.

(2) Şûra 36 -38.

(3) Al-i İmran, 159.

(4) Münavi, Abdurrauf: Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Camii's-Sağir, Beyrut, 1972, 2, 159; İbnu Kesir, Tefsir, Tefsir, Beyrut, 1966, 2, 142.

(5) Münavi, a.g.e., 2, 215; 3, 205.

(6) İbnu Sa'd, Tabakatu'l-Kübra, Beyrut, 1960, 3, 154; Tirmizî, Humus, 1966, menakıb 380 H. (7) Tirmizi, Cihad 34.

(8) Hakim en-Neysaburi, el-Müstedrek, Haydarabad, Deken 1335 baskısından ofset, 2, 227. (9) Suyuti, Hasaisu'l-Kübra, Kahire, 1967, s. 125 .

(10) Heysemi, Nuruddin Mecmau'z-Zevaid, Beyrut, 1967 , 2, 280.

(11) Zemahşeri, Keşşaf 1, 332.

(12) Tirmizî, Fiten 7, 2168, H. bak, el-Acluni, Keşfu'l-Hafa, Beyrut, 1351, 1, 64-65. (13) Tirmizî, Menakıb 44, 3680. H. Hakim a.g.e., 2, 264.

(14) Nesai, Sünen, Kahire 1930, Bey'a 33.

(15) Ebu Davud, Sünen, Humus, 1969, Harac ve'l-İmare 4, 2932. H.
(16) İbnu Kesir, en-Nihaye Fi'l-Fiten, Kahire 1969, 1, 24.

(17) Müsned-i Ahmed İbn-i Hanbel, Kahire, 1313 baskısından ofset, 5, 393. (18) Nahl 43; Enbiya 7.

(19) İbnu Hacer, el-Metalibu'l-Aliye, Kuveyt, 1973, 3, 17.

(20) Ebu Davud, Edeb 114; Tirmizî, Zühd 39.

(21) İbnu'l-Hac el-Maliki, el-Medhal, yer meçhul, 1293, 4, 45; Maverdi, Edebü'd Dünya ve'd-Din, İstanbul, 1299, s. 239-40.

(22) Necm 3.

(23) Bak. Suyuti, ed-Dürrü'l-Mensur, Mısır, 1314, 6, 122.

(24) Ebu Davud, İlim 3, 3646. H.

(25) Müsned-i Ahmed, 2, 340; Tirmizî, Birr 57.

(26) İbnu Kesir, Tefsir 3, 346.

(27) Enfal 67-68.

(28) Suyuti, Hasaisu'l-Kübra 1, 257.

(29) Suyuti, ed-Dürrü'l-Mensur 6, 122.

(30) İbnu Ma'n ed-Dürrî, Temyiz, Yazma, Damat İbrahim Paşa, Nu. 945, 60/a. (31) Maverdi, a.g.e., s. 235.

(32) Bak. İbnu Kesir, Tefsir 2, 142, 143; Muhammed İbnu Allan, Delilu'l-Falihin, Mısır 1971, 3, 209. (33) İbnu Kesir, Tefsir, 2, 142.

(34) Parkinson, C. Northcote; L'Evolution de la Pensée Politique, Gallimard, Paris, 1965, 2, 211. (35) Méndras, Henri: Eléments de Sociologie, Collection U, Paris 1968, p. 56-57. (36) Heysemi, Mecmau'z-Zevaid 1, 178; 9, 46.

(37) Münavi, Feyzu'l-Kadir 2, 217.

(38) Heysemi, a.g.e., 1, 178.

(39) a.e., 1, 179.

(40) a.e, 1, 178; Alauddin Aliyyu'l-Muttaki el-Hindi, Kenzu'l-Ümmâl,

Haleb 1978, 3, 411. (41) Heysemi, a.g.e., 1, 178; Alauddin Aliyyu'l-Muttaki a.g.e., 3, 411. (42) Heysemi, a.g.e., 1, 180.

(43) İbnu Teymiyye, es-Siyasetu'ş-Şer'iyye s. 161.

(44) Tirmizî, Tefsir (Tevbe suresi), 3102. H.

(45) Buhari, Zekat 1.

(46) Heysemi, a.g.e., 5, 319.

(47) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 13, 624.

(48) Bak. Şafi, Risale, Mısır, 1940, s. 427; Müslim, es-Sahih, Kahire 1958, Selam 98. (49) Taberi, Tarih, Beyrut, tarihsiz (ofset baskı), 4, 188.

(50) Bak. Canan İbrahim: İslam'da Çocuk Hakları, Yeni Asya yayını, İstanbul, 1980, s. 53-55. (51) Heysemi, a.g.e., 5, 319.

(52) İbnu Kesir, Tefsir, 3, 143.

(53) Münavi, Feyzu'l-Kadir 1, 189.

(54) Heysemi, a.g.e., 9, 53.(54/a) Usdü'l-Gabe, 6, 10.

(55) Buhari, Menakıb 35.

(56) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, Kahire, 1959, 2, 51.

(57) Bak, İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 2, 51; Heysemi a.g.e., 9, 67-69. (58) Tirmizî, Menakıb ,48.

(59) Tirmizî, Menakıb 45; Heysemi a.g.e., 9, 66.

(60) Heysemi, a.g.e., 9, 46.

(61) Bak, Heysemi, a.g.e., 1, 178.

(62) İbnu Hişam, Siret, Mısır, 1955, 3-4, 63.

(63) Bak, İbnu'l-Esir, Üsdü'l-Gabe, Kahire 1970, 3, 165; İbnu Hacer, Tehzibu't-Tehzib, Haydarabad-Deken 1378 baskısından ofset, 5, 123; Taberi a.g.e, 2, 239.

(64) Bak. Suyuti, Rasaisu'l-Kübra 3, 258.

(65) Buhari, Bed'u'l-Halk 11; Müslim, İman 212-217.

(66) Kehf, 54.

(67) Buhari, İ'tisam 18.

(68) İbnu Hacer, el-Metalibu'l-Aliye 3, 17; Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 3, 409. (69) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, Kenzu'l-Ummal, 3, 110.

(70) İbnu'l-Hac, a.g.e., 4, 46.

(71) A.e., 4, 46.

(72) İbnu Mace, Sünen, Kahire 1952, Edeb 37, 3745-3746. H.; Tirmizî, Zühd 39, Edeb 57. (73) Alauddin Aliyyu'l-Muttkaki, a.g.e., 3, 409; Heysemi, a.g.e., 8, 96. (74) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 3, 411.

(75) A.e., 3, 409.

(76) Heysemi, a.g.e., 8, 97.

(77) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 3, 410.

(78) Maverdi, a.g.e., s. 240.

(79) Müslim, Talak, 36; Tirmizî, Nikah 38; Nesai, Nikah 22.

(80) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 3, 409.

(81) Bak. Abdullah Şevket İbnu Muhammed Hamdi, Ahlak-ı Dinî, İstanbul, 1328, s. 282; İbnu'l-Hacc, a.g.e., 4, 46.

(82) Bak. İbnu'l-Hacc, a.g.e., 4, 46.

(82/a) Ü.G. 4, 15.

(83) Ebu Davud, Nikah 24.

(84) Ebu Davud, Nikah 24, 26.

(84/a) Buhari, İkrah 3, Müslim, Nikah 64.

(85) Buhari, İkrah 4.

(86) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 15, 351; Azimabadi, Avnu'l-Mabud, Medine, 1968, 6, 119 ve devamı. (87) İbnu Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar, Mısır, 1963 (ofset) 1, 27.

(88) Tirmizî, Fiten 38.

(89) Bak. Bakillani, et-Tehmid, Beyrut 1957, s. 199.

(90) A.e.g, s. 198.

(91) Said İbnu Mansur, Sünen, Malegaon, 1967, 2, 186; Bakillani, a.g.e., s. 198, Bak, Canan İbrahim, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s. 326-27.

(92) İbnu'l-Hacc, a.g.e., 4, 46; Maverdi, a.g.e., s. 236.

(93) İbnu Sa'd a.g.e., 2, 14.

(94) Tirmizî, Cihad 34, Heysemi a.g.e., s. 6, 86.

(95) İbnu Sa'd a.g.e., 2, 66.

(96) İbnu Sa'd 2, 15; Hakim, a.g.e., 3, 427; Vakidi, Megazi Oxford, 1966, 1, 53. (97) Vakidi, a.g.e., 2, 645.

(98) Vakidî, a.g.e., 2, 325-26.

(99) Suyuti, Hasaisu'l-Kübra 3, 257-58.

(100) Buhari, Cenaiz 76; Müslim, Hacc 445-448.

(101) Buari, Eşribe 8.

(102) Buhari, Megazi 38.

(103) Ebu Davud, Savm 19, 2352. H.

(104) Buhari, Savm 44.

(105) Müslim, Hacc 111-144.

(106) Müslim, Hacc 130; Heysemi, a.g.e., 3, 233.

(107) Nesai, Zekat 78.

(108) İbnu Hacer bu farklılıktan hareketle aynı itirazcının iki ayrı yerde hadise çıkardığına hükmeder (Fethu'l-Bari 15, 321-22) Hatta Hakim'in bir tahricini de nazar-ı dikkate alacak olursak, aynı şahıs üçüncü kere de Hayber'de hurma taksimi sırasında aynı şekilde hadise çıkarmıştır (el-Müstedrek 2, 145). (109) Buhari, Enbiya 6, 26; İstitabe 7; Müsned-i Ahmed 3, 353, 354, 355; Müslim, Zekat 142. (110) Buhari, Tefsir 86.

(111) Nisa 65.

(112) Nisa 15.

(113) Müsned-i Ahmed 1, 238.

(114) Heysemi, a.g.e., 4, 328.

(115) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 232 (şerhte).

(116) Al-i İmran 159.

(117) Heysemi, a.g.e., 6, 107.

(118) Müslim, Salat 1; Beyhaki, es-Sünenü'l-Kebir, Haydarabad 1344, 1, 421; İbni Mace, Ezan 1. (119) Vakidi, a.g.e., 2, 607.

(120) A.e, 2, 609.

(121) A.e, 2, 609.

(122) A.e., aynı sayfa.

(123) Buhari, Fardu'l-Humus 36; Vakidi, a.g.e., 2, 608.

(124) Vakidi a.g.e, 2, 607, 609, 610.

(125) Heysemi, a.g.e, 6, 132, Üsdü'l-Gabe 2, 357.

(126) İbnu Mace, Fiten 21,

(127) İbrahim 36.

(128) Nuh 26.

(129) Maide 115.

(130) Yunus 88.

(131) Taberi, a.g.e., 2, 295; İbni Kesir, Tefsir 3, 346.

(132) Alaüddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 10, 186-187.

(133) Al-i İmran, 3, 159.

(134) Vakidi, a.g.e., 1, 214.

(135) Guénon, La Crise du Monde Moderne, pp 118-128.

(136) A.e., p. 123.

(137) Cuvillier, Manuelle du Sociologie, 2, 645.

(138) Parkinson, L'Evolotion de la pensee Politique, Fransızcaya çeviren: Louis Evrard, Gallimard, Paris 1964, 2, 305.

(139) Cuvillier, a.g.e., 2, 645.

(140) Parkinson, L'Evolution de la Pensée Politique, 1, 22; 2, 60, 211.
(141) A.e., 2, 60.

(142) A.e., 2, 240.

(143) Arvon, Henri: l'Anarchisme, P.U.F., Paris 7. edt, Paris 1977, p. 65. (144) Babanzade Ahmed Naim, Tecrid, Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara 1957, 2, 880, (Dipnotta) (145) Müslim, Fedail 141; Bak. Babanzade, Tecrid 2, 342.

(146) Peygamberimiz'in Hadislerinde Medeniyet, Kültür ve Teknik adlı kitabımızda (Cihan Yayınevi İst. 1984) bu bahsi genişçe tahlil ettik s. 154-165.

İslam'da Kadınlarla İstişare

"İslam'da istişare" mevzuu açıldığı vakit her seferinde, mevzu üzerine gelen suallerden biri "kadınla istişare" meselesidir, bunun da sebebi muhtemelen, bu mesele hakkında verilen ana fikrin, dinleyenler tarafından çoğunlukla bilinen ve bir bakıma umumi kültür halini almış bazı mevcut malumata ters düşmesidir. Umumiyetle şu soruyla karşılaşırız: "Kadınlarla istişare edin, fakat onların sözüne uymayın" diye sahih bir hadis var mı? Bu konuda esas nedir? Kadınlarla istişarenin hükmü nedir?"

Biz, ehemmiyetine binaen, bu mevzuyu müstakil bir başlık altında, biraz daha detaylı olarak incelemeyi uygun bulduk.

Hemen kaydedelim ki, kadınla istişareyi mutlak bir ifade ile reddetmek hem Kur'an ve hem de sünnette gelmiş bulunan bir kısım muhkem naslara aykırıdır. Açıklayalım.

I- Kur'an'a Göre:

Kur'an-ı Kerim'de, kadınla istişareyi ne sarahaten ne de zımnen men eden bir ayet vardır. Aksine bazı meselelerde kadınla istişare emredildiği gibi, muhtelif istişare örnekleri de vardır. **1-** Çocuğun süt emme müddeti Kur'an-ı Kerim tarafından iki yıl olarak tesbit edildikten sonra, aynı ayetin devamında, anne ile baba, aralarında istişare ederek, daha önce de sütten kesebilecekleri belirtilir: "Anababa aralarında istişare ederek ve anlaşarak (daha önce) sütten kesmek isterlerse ikisine de sorumluluk yoktur" (Bakara 233).

2- Boşanan kadın ve erkekle ilgili olarak gelen bir ayette, yine çocuğun emzirilmesi meselesinde bu işi bizzat annenin varılacak mutabakatla, ücretle yapabileceği belirtilir: "Çocuğu sizin için emzirirlerse, onlara ücretlerini ödeyin, aranızda uygun ber şekilde anlaşın, eğer güçlükle karşılaşırsanız, çocuğu başka bir kadın emzirebilir" (Talak 6).

3- Kadınla istişare bahsini münakaşa eden alimler tarafından da delil olarak zikredilen, daha ikna edici bir diğer Kur'anî delil Hz. Musa'nın çoban olarak tutulması için Hz. Şuayb Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e (1) , kızı tarafından yapılan teklifi muhtevi ayettir: "İki kadından biri: "Babacığım! Onu ücretli olarak tut; ücretle tuttuklarının en iyisi bu güçlü ve güvenilir adamdır" dedi" (Kasas 26). Hz. Şuayb, kızı tarafından yapılan bu teklifi kabul eder ve Hz. Musa çoban olarak tutulur. **4-** Kur'an-ı Kerim'de verilen muhtelif istişare örneklerinden biri Sebe Melikesi (Belkıs) ile alâkalı, Belkıs, Hz. Süleyman'dan tehdidkâr bir mektup alır. Bunun üzerine, askerî komutanlarının da hazır bulunduğu bir mecliste müzakere açar ve fikirlerini sorar: "Ey ileri gelenler! Ben Süleyman'dan mühim bir mektup aldım. Bismillahirrahmanirrahim diye başlıyor ve "Sakın bana asi olmayın, teslim olarak bana gelin" diyor. Ey ileri gelenler! Vermem gereken emir hususunda bana fikrinizi söyleyin. Siz benim yanımda hazır bulunmadıkça bir iş hakkında kesin bir hüküm vermedim"

İstişare adabı yönünden mühim bir örnek olan bu sahnenin devamını kaydetmede fayda var. Meclisteki komutanlar şu cevabı verirler: "Biz güçlü kimseler ve zorlu savaş adamlarıyız, (siyasetten fazla anlamayız) emir senindir, sen emretmene bak!" Hanım lider kararını verir: "Doğrusu hükümdarlar bir şehre girdikleri vakit orasını tahrib edip bozarlar, şerefli ahalisini de zelil kılarlar. (Süleyman'ın askerlerinin de) yapacakları budur. Ben onlara bir hediye göndereyim de, elçilerin ne ile döneceklerine bakayım" (Neml 27).242

II. Sünnete Göre:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in sünnetinde de durum Kur'andakine yakındır. Zira Resulullah da bir kısım meselelerde kadınlarla istişareyi mükerrer hadislerinde emretmiştir. Ayrıca birçok kereler kadınlara da başvurup, görüşlerini aldığı ve onlarla amel ettiği de Ashab tarafından rivayet edilmiştir. Ama ne var ki, kadınlarla istişareyi yasaklayan birkısım zayıf rivayetler de varid olmuştur. Nitekim, mevzuya girerken kaydettiğimiz soruda zikredilen muhteva, böyle bir rivayetin tercümesidir. "Kadınlarla istişare edin, fakat onlara muhalefet edin." (2).

Münavi tarafından "muteber bir aslının olmadığı" belirtilen bu rivayeti (3) genişçe tahlile tabi tutan Sehavi, el-Makasıdu'l-Hasene'de şu bilgileri kaydeder: "Ben bu sözün Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e nisbet edildiğine hiçbir yerde rastlamadım. el-Askerî, Hz. Ömer'e nisbet edilen, bu söze yakın şu rivayeti kaydeder: "Kadınlara muhalefet edin. Zira onlara muhalefette bereket vardır." İbnu Lâl, içinde çok zayıf raviden başka inkitanın da (yani kopukluğun) yer aldığı bir senedle -ki aynı senedle hadisi ed-Deylemi de rivayet etmiştir- şu rivayeti kaydeder: "Enes'in rivayetine göre, Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Sizden hiç kimse istişaresiz bir iş yapmasın. Şayet kendisine fikir verecek birisini bulamazsa, bir kadınla istişare etsin, ama ona muhalefet etsin. Zira kadına muhalefette bereket vardır."(4) Bu mevzuda kitaplarda rastlanan ve Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e nisbet edilen diğer bir rivayet de Hz. Aişe ve Zeyd İbnu Sabit'ten gelmektedir: "Kadınlara itaat pişmanlıktır." Ne var ki, alimler bunun da "sahih" değil, "zayıf" (ve bazısı da mevzu) olduğunu belirtirler(5).

Ancak, aynı manayı ifade eden, zayıf da olsa başka rivayetler de gösterilebilir.(6). Burada hatıra şöyle bir soru gelebilir: "Hadis ilminin umumi prensiplerinden birine göre, zayıf hadisle de amel edilebildikten başka, bir mevzuda birkaç tane zayıf hadis var ise, bunlar birbirlerini kuvvetlendirir ve ayrıca "sahih bir asla" dayandıklarını gösterir. Şu halde, bu meselede aynı prensip muteber olamaz mı?" 243 **Cevap:** Evvela, zayıf hadisle amel edilebilir, bu doğrudur. Ancak, zayıf bir hadisle amel edebilmek için, zayıf hadisin ayete veya sahih hadise muhalefet etmemesi, bir bakşa ifade ile, o mevzuda zayıf hadisten başka "nass"ın bulunması lazımdır. Yukarıda görüldüğü üzere, "Kadınla istişare etmeyin" ifadesi değil sahih hadislere, bizzat Kur'an'a aykırıdır.

Saniyen: Bu mevzudaki zayıfların birbirini destekleyip kuvvetlenmeleri ve bir "sahih asl"a delalet etmeleri meselesine gelince, sözkonusu rivayetlerin ifade ettiği manayı "mutlak" değil "mukayyed" olarak alırsak cevap müsbet olabilir. "Kadınlarla istişare edin ve fakat muhalefet edin" veya "kadınlara itaat pişmanlıktır", "kadınların re'yi ile amel kalbi ifsad eder" gibi rivayetler söylendiği şekilde yani mutlak olarak alınınca, "hiçbir meselede, hiçbir surette, hiçbir kadınla istişare etmeyin" manası çıkar. Halbuki en azından bazı meselelerde istişarenin bizzat Kur'an-ı Kerim'de emredildiğini gördük. Sünnette gelen deliller ise daha çoktur. **Sünnette Nazari Beyan**: Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in hayatında kadınlarla istişare örnekleri eksik değildir. Burada da, örneklere geçmeden önce, istişareyi mutlak bir tarzda nehyeden ifadeleri cerh ve reddedici mahiyette olan bazı rivayetleri kaydedeceğz. Bunlar birkısım meselelerde "kadınlarla istişare etmeyi" emretmektedir.

"Kendilerini ilgilendiren hususlarda kadınlarla istişare edin"(8)

"Kızları hususunda kadınlarla istişare edin."(9)

"Bakire kızla, (evlendirmezden önce) babası müşavere etmelidir." (10) "Dul kadın kendisiyle istişare edilmeden evlendirilmemeli, bakire kız da izni alınmadan nikahlanmamalı." (11) Görüldüğü üzere, bilhassa evlenme gibi şahsi bir meselede fikrinin alınması ve ona uyulması, tekrarla, ısrarla talep edilmektedir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kızın arzusu hilafına, babası tarafından gerçekleştirilen birkısım nikahları, şikayet üzerine, iptal etmiştir(12). Resulullah'ın bu çeşit tatbikatını esas alan cumhur, kızın rızası hilafına yapılan nikah akitlerinin batıl olacağına hükmetmiştir(13). Bir erkek şüphesiz, kadını veya kızı ile sadece evlenme meselesinde "istişare etmek"le kayıtlı ve me'mur değildir. Bu hususu te'yid eden bir rivayette "Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kadınlarla bile istişare eder, onların beyan ettikleri görüşleriyle amel ederdi" denmektedir(14). Bunun aksini ifade eden, yani kadınlarla istişare edip de beyan edilenin aksini yaptığını tespit eden rivayete rastlamadık. Tirmizi'de "kızıl rüzgâr"la alâkalı hadiste geçen "kişi annesine bakmaz, kadınına itaat eder" cümlesinde kılınan husus, kadınla yapılan istişare değil, annenin ihmal ve istiskal edilmesidir. Nitekim, aynı hadiste , ".. babasına bakmaz, arkadaşına rağbet gösterir" denmektedir.(15). 244

Sünnette Fiilî Örnekler: Kadınla istişare hususunda nazari beyanlardan başka, fiilî örnekler de mevcuttur: **1-** İlk örnek olarak, nübüvvetin bidayetlerine ait bir vak'ayı zikredebiliriz. Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) henüz peygamberliği hususunda bilgi ve yakin sahibi değilken, o safhaya hazırlayıcı mahiyette geçirmekte olduğu İlahî terbiye icabı, sık sık birkısım harika durumlara mazhar oluyor ve bunlardan ciddi şekilde korkuyordu. İlk vahiyden sonra, gördüklerini ve hissettiği korkuyu muhterem zevceleri Hatice-i Tahire validemize açtılar. Validemiz (radıyallahu anhâ), Resulullah (aleyissalâtu vesselâm)'ı şöyle teselli etti: "Korkma, Allah seni asla mahcup etmez. Zira sen akraba hukukunu gözetir, muhtaçlara yardım, fakirlere iyilik, misafirlere de ikram edersin..."(16) **2-** Değişik bir örnek "ifk (iftira)" hadisesiyle alâkalıdır. Ayet-i kerime ile iç yüzü ortaya konan ve kitaplarımızda teferruatıyla açıklanan ifk yani Hz. Aişe validemize (radıyallahu anhâ) münafıklarca yapılan iftira hâdisesi üzerine Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) zevce-i tahireleri hakkında geniş bir tahkikat açmıştı. Bu tahkikat sırasında, sadece Hz. Ali gibi ileri gelenlerin değil, Berire -ki Hz.Aişe'nin cariyesi idi- gibi cariye bir kadının da fikrine müracaat etmişti.(17) **3-** Üçüncü örnek, diğerlerinden hem daha meşhur, hem de mühim bir istişare hâdisesidir. Kadınla istişare meselesini ele alan alimler, istişarenin caiz olduğunu söylerken, delil olarak bunu kaydeder. Resulullah (aleyissalâtu vesselâm)'ın Hudeybiye Sulhü sırasında zevcesi Ümmü Seleme'nin tavsiyelerine uymasıyla ilgili vak'a. Kısaca özetleyelim: Hicretin altıncı yılında, Müslümanlar, başlarında Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) olduğu halde, umre yapmak kastıyla Mekke'ye müteveccihen yola çıkarlar. Ancak Mekkeli müşrikler, ziyarete müsaade etmezler. Fakat Müslümanlarla aralarında Hudeybiye sulh anlaşması yapılır. Anlaşma tamamlandıktan sonra, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) yanındakilere: "Kalkın, kurbanlarınızı kesin, ihramdan çıkın, başlarınızı traş edin" emrini verir. Ne var ki Ka'be'yi tavaf için gelmiş bulunan Ashab, sulh anlaşmasının muhtevasından memnun olmadığı için tavaf yapmadan umre ile ilgili traş olmak, kurban kesmek gibi diğer menasiki de yapmaktan imtina ederler. Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) emri üç kere tekrarlar.. Ashab yine de şaşkın şaşkın bakınmakla mukabelede bulunurlar.

Resulullah son derece öfkeli halde, çadırına, zevce-i pakleri Ümmü Seleme validemizin (radıyallahu anhâ) yanına girerler. Aralarında şu konuşma geçer: "Neyin var ya Resulallah?"

"Hayret ey Ümmü Seleme! Ben insanlara ısrarla "Kurbanlarınızı kesin, traş olun, ihramdan çıkın" diye emrettim, hiç kimse bu çağrıma cevap vermedi. Emrimi işittikleri halde sadece yüzüme bakıyorlar."

"Ya Resulullah, sen kalk, kurbanlığına git ve kes. Onlar mutlaka sana uyacaklar ve kurbanlarını keseceklerdir." Bu tavsiye üzerine Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) gider ve kurbanlık devesini keser. Aynen Ümmü Seleme validemizin (radıyallahu anhâ) dediği gibi, Resulullah'ı gören Ashab-ı Güzin de (radıyallahu anhüm ecmain) teker teker kalkıp kurbanlarını keserler (18).

İmamu'l-Harameyn, bu hâdiseyi yorumlarken: "Beyan ettiği fikirde isabet etmiş Ümmü Seleme'den başka kadın bilinmiyor" demiş ise de, kendisi yukarıda zikri geçen Hz. Şuayb'ın kızı örnek gösterilerek tenkid edilmiştir(19). Ashab'tan Örnek: Kadınla istişare meselesindeki ıtlakı kaldırıp, tereddüdü izale edecek birkaç örneği de Ashab'tan kaydedelim: **1-** Birincisi, umumiyetle bilinen bir vak'adır. Hz. Ömer, bir cuma hutbesi sırasında, evlenmelerde kadınlara verilecek olan mehir için, bir tahdid getirerek, mübalağaya kaçılmasını önlemek istediği zaman, cemaatte bulunan bir kadın ayet okuyarak: "Ey Ömer, Allah "Bir eşin yerine başka bir eşi almak isterseniz, birincisine bir yük altun vermiş olsanız bile, ondan bir şey almayın..." (20) diyerek tahdid yapmazken, sen nasıl yaparsın?" diye müdahale eder. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bir kadın isabet, bir erkek hata etti, bir emîr (lider) cedelleşti ve cedeli kaybetti" diyerek kendi iddiasından rücu edip kadının görüşüne uyar(21). **2-** Şu kaydedeceğimiz misal mevzumuz açısından daha dikkat çekicidir. Bir gece teftişinde, Hz. Ömer (radıyallahu anh), kocası cihada gitmiş olan bir kadının "bekârlıktan" yakındığını işitince, kızı Hafsa validemize (ve kadınlardan tecrübeli olanlara(23) müracaat ederek: "Kızım (söyle bakayım), bir kadın kocasından ne kadar müddet ayrı kalmaya tahammül edebilir?" diye sorar ve aldığı cevaba dayanarak askerlik müddetini altı ay olarak tahdid eder(24).

3- el-İsabe'de İbnu Hacer'in kaydettiği bir rivayet, istişareye son derece ehemmiyet veren Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, zaman zaman, akıl ve faziletce üstün, okuma yazma bilen bir kadın olan Şifa Bintu Abdillah'a da müracat ettiğini ve hatta onun re'yini başkalarının reyine tercih edip, uyduğunu belirtir(25). **4-** Halid İbnu Velid de, bazı meselelerde, kızkardeşi Fatıma Bintu'l-Velid ile istişare etmiştir.(26) 5- En mühim örneklerden biri, Abdurrahman İbnu Avf'ın Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den sonra halife tesbitindeki tutumudur. Hz. Osman'ı belirlerken üç gün herkesten fikrini sormuş bu meyanda kadınların da görüşünü almayı ihmal etmemiştir. İslam'da kadınların rey hakkı meselesine en mükni örnektir(23). Meselemizi rivayetler açısından hülasa etmek gerekirse, kadınla istişareyi kesinlikle yasaklayan muhkem bir nass mevcut değildir. Üstelik cevazına delalet eden rivayetler çoktur. Kur'anî örneklerden başka, bizzat Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ve bir kısım meşhur sahabilerin hayatlarında, kadınla istişarenin fiilî örnekleri vardır. Aleyhte gelen zayıf hadislerin sahih bir asla delalet edebilme ihtimaline karşı da "Yasağı mutlak değil, mukayyed olarak anlamak gerekmektedir" deriz.245

Bu Meselede Temel Prensip:

Kadınla istişare meselesini, istişare adabı üzerine, alimlerin sünnete dayanarak tesbit ettiği umumi prensipler muvacehesinde ele almak en doğru yoldur. Bu cümleden olarak, müşavirin "liyakat"ı üzerinde ısrarla, ittifakla durulmuştur. Öyle ise istişare etme ihtiyacı duyulan mesele kadının ihtisas, bilgi ve tecrübesiyle alâkalı değilse elbette ona müracaat fayda değil, zarar getirebilir. Nitekim Münavi, "Kadınlara itaat pişmanlıktır" rivayetini -zayıf olduğuna dikkat çekmekle beraber- "erkeklere ait işlerde" diye kayıtlar(27). Liyakat açısından erkek, kadından farklı değildir. Bilgi, görgü, ihtisas, tecrübe ve alâka gibi müracaatı meşru ve gerekli kılan bir vasfı taşımadıkça, sırf "erkek olduğu için" erkeğe müracat hiçbir alim tarafından tavsiye edilmemiştir. Yukarıda kaydedilen misallerde, Hz. Şuayb'ın kızının, o meselede bilgi ve dirayet sahibi olduğunu gösteren rivayetleri müfessirler kaydederler.(28) Şu halde liyakatli olan herkes, kadın veya erkek, istişareye layıktır. Olmayan da değildir, ölçü cinsiyet değil liyakattır.

Haklı Cihet: Şurası da bir gerçek ki, kadınlar, fıtrî durumları icabı, çoğunlukla, erkeklere nazaran daha hissî, daha acelecidirler. Binnetice, görüşlerinde objektivite ve hasbilik ihtimali daha zayıftır. Bu sebeple, onlarla istişare mevzuunda daha bir ihtiyatlı hareket etmek gerekir. Nitekim, beşerin tarihî tecrübesi, kadınların nüfuz ve hakimiyet kurduğu sarayların, çeşitli entrikalarla kaynayarak "devletleri ve saltanatları fesada götürdüğünü" tesbit etmiştir(29).

Öyleyse, kadınlarla istişareyi yasaklayan rivayet, bu beşerî tecrübenin, hadis formuna dökülmüş, öfkeli ve mübalağalı bir ifadesi olabilir, mutlak bir hakikat değil. Hadis olduğuna hükmedenler de mefhumunu kayıtlayarak almaya mecburdurlar, ıtlakı üzere değil. Doğruyu Allah bilir. 246

DİPNOTLAR

1) Kur'an'da mübhem olarak geçen bu zatın, bazı müfessirlerce Şuayb Peygamber olduğu (aleyhisselam) ifade edilmiştir. Daha kuvvetli açıklamalar, bunun Şuayb Peygamber olmadığını (aleyhisselam) te'yid ederse de (Bak. İbnu Kesir, Tefsir 5, 273) bu mesele, mevzumuz açısından mühim değildir. (2) Aslında bu rivayete ciddi hadis kitaplarında rastlanmaz.

(3) Münavi, Feyzu'l-Kadir 4, 263.

(4) Sahavi, el-Makaasıdu'l-Hasene s. 248-249.

(5) Keşfu'l-Hafa 2, 3; Geniş bilgi için, bak. Münavi, a.g.e., 4, 262-63.
(6) Üsdü'l-Gâbe 2, 205; 6, 275, Suyûti, el-Leali'de (2, 174): "Kadınlara itaat ettiği zaman erkekler helak olmuştur" rivayetini de kaydeder. Suyuti bu rivayeti, Taberani ve Hakim'in tahric ettiğini, Hakim'in hadise "sahih" hükmünü verdiğini belirttikten sonra şahsî kanaatini belirtmez ve bahsi "Allahu a'lem (doğruyu Allah bilir) sözüyle kapar.

(7) Aslında istişare ile itaat ayrı şeylerdir. Alimlerimiz bu çeşit

hadisleri iç içe zikrettikleri için itaatı, "istişarede beyan ettikleri fikirlerine uymak" manasında te'vil ederek anlayacağız. Aksi takdirde istişare ile itaatin aynı görülüp beraber mütalaa edilmesi doğru değildir.

(8) Üsdü'l-Gabe 4, 15.

(9) Ebu Davud, Nikah 24.

(10) Ebu Davud, Nikah 24, 25.

(11) Buhari, İkrah 3, Müslim, Nikah 64.

(12) Buhari, İkrah 4.

(13) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 15, 351; Azimabadi, Avnu'l-Mabud 6, 119. (14) İbnu Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar 1, 27.

(15) Tirmizî, Fiten 38.

(16) Buhari, Bed'ü'l-Vahy 1,

(17) Buhari, Şehadat 16.

(18) Vakidi 2, 613.

(19) Keşfu'l-Hafa 2, 3.

(20) Nisa 4, 20.

(21) Bak. Bakillani, et-Temhid s. 199.

(22) A.e. s. 198.

(23) Said İbnu Mansur, Sünen 2, 186 Bakillani, a.g.e. s. 198. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı eserimizde daha fazla bilgi mevcuttur. s. 526-27.

(24) İsabe 4, 341.

(25) Üsdü'l-Gabe, 7, 233.

(26) İbnu Kesir (v. 774), el-Baisu'l-Hasis, Beyrut, 1951, s. 183.

(27) Feyzu'l-Kadir 4, 262.

(28) İbnu Kesir 5, 273.

(29) Feyzu'l-Kadir 4, 263.

UYUMA VE UYANMA ADABI BÖLÜMÜ

ىر ْخ ُأا ىلَع ِهْيَلْج ِر ىدْحإ ًاعِفا َر ،دِجْسَمْلا يف ًاعِجَطْضُم # ِ هاللّ َلوُس َر].
َرَصْبأ ُهَّنأ]: همع نع ميمت نب ةدابع نع ـ1 □6565□

كِلذ ِن ًُعْفَي َناَك َناَمْثُع َو َرَمُع َّنأ ِبَّيَسُمْلا ِنْبا ِنَع ِينَغَلَب َو» :لاقف كلام□ « .
دازو.ةتسلا هجرخأ

1. (5757)- Abbad İbnu Temim'in amcasından naklettiğine göre, "amcası, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı mescidde, ayaklarından birini diğerinin üzerine koymuş vaziyette sırtüstü yatarken görmüştür." [Buharî, Salat 85, İsti'zan 44; Müslim, Libas 75, (2100); Muvatta, Kasru's-Salat 87, (1, 173); Ebu Davud, Edeb 36, (4866); Tirmizî, Edeb 19, (2766); Nesâî, Mesacid 28, (2, 50).]

İmam Malik şu ziyadeyi kaydetmiştir: "İbnu'l-Müseyyeb'ten bana ulaştığına göre Hz. Ömer ve Osman (radıyallahu anhümâ) da böyle yaparlardı."247

هجرخأ .[ىر ْخ ُأا ىلَع ِهْيَلْج ِر ىَدْحإ ُعَضَي َّمُث ْمُكُدَحأ ِقْلَتْسَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □6565ـ غوبس عم اماف .ةروعلا
فاشكنا نم ًافوخ ليوارسلا نود راز“ا هسابل ناك نإ كلذ نع يهنلاو.يذمرتلاو دواد
وبأو ملسم

هلبق يذلاو ثيدحلا اذه نيب عمجلا حصي هبو .ف ليوارسلا سبلو راز“ا .

2. (5758)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz sırtüstü uzanıp, sonra da ayak ayak üstüne atmasın." [Müslim, Libas 74, (2099); Ebu Davud, Edeb 36, (4865); Tirmizî, Edeb 20, (2767, 2768).] 248

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere birbirine muhalif iki hadisle karşı karşıyayız. Birincisinde Aleyhissalâtu vesselâm'ın sırtüstü yatıp ayak ayak üstüne yattığı ifade edilirken, ikincide bu şekilde yatmaktan yasaklandığı ifade edilmektedir. Bu mevzuda gelen rivayetleri değerlendiren alimlerimiz, sırt üstü yatıp ayak ayak üstüne atmanın mübah olduğunu, Cabir (radıyallahu anh) hadisindeki yasağın ise kıyafetle ilgili olduğunu söylemişlerdir. Yani, kıyafet bu şekilde yatıldığı takdirde avret mahallinin açılmasına müncer olacaksa bu, yasaktır.

Ama söz gelimi şalvar giymiş olmak gibi, avret mahallinin açılmasına meydan vermeyecek bir kıyafet taşınıyor ise yasak değildir. Kâdı İyaz, normal durumlarda, ashabının arasında Aleyhissalâtu vesselâm'ın bağdaş kurarak veya dizlerini dikerken oturduğunu, bu çeşit oturuşunun zaruret, yorgunluk veya istirahat arzusu gibi bir sebebe binaen olabileceğine dikkat çeker. Ancak Nevevî hazretleri, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu tarz yatışta bir mahzur olmadığını, ümmetine talim maksadıyla da böyle yatmış olabileceğini belirtir. Nitekim, müteakiben görüleceği üzere bazı yatış tarzlarını yasaklamıştır. 249

ةَعْجِض ِهِذه َّنإ :َلاَقف ،هِنْطَب ىلَع ًاعِجَطْضُم ًُج َر # ِ هاللّ ُلوُس َر ىأ َر] □ □
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ5 □6565□:

يذمرتلا هجرخأ .] ىلاعَت ُ هاللّ اَهُّب ِحُي .

3. (5759)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) karnı üzerine yatmış bir adam görmüştü; hemen müdahale edip: "Bu Allah Teala hazretlerinin sevmediği bir yatıştır!" buyurdular." [Tirmizî, Edeb 21, (2769).] 250

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, Aleyhissalâtu vesselâm yüzükoyun yatmayı yasaklamıştır. Bu yatışın keraheti "Allah'ın sevmediği bir yatış" olarak tavsif edilmek suretiyle belirtilirken, bir başka rivayette "cehennem ehlinin yatışı"na benzetilerek belirtilmiştir. Yaîş İbnu Tıhfe'nin babası, Tıhfe'den nakline göre, Tıhfe, Suffa ehlindendi ve mescidde yatıp kalkıyordu. Birgün Aleyhissalâtu vesselâm onu yüzükoyun yatarken görüp ayağıyla dürterek uyandırmış ve: "Bu Allah'ın buğzettiği bir yatıştır" buyurmuştur. 251

هجرخأ .[ِهْيَلَع ٍروُجْحَمِب َسْيَل ٍحْطَس ىلَع ُلُج َّرلا َماَني ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □ 6555□:

طوقسلا نم عنمي طئاح هل يذلا «هيلع ُروجحَملا».يذمرتلا .

4. (5760)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişinin korkuluğu olmayan damda uyumasını nehyetti." [Tirmizî, Edeb 82, (2858).] 252

AÇIKLAMA:

[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/167. [248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/167-168. [249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/168. [250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/168.

Resulullah burada tehlikeye karşı tedbirli olmaya davet etmektedir. Damda yatmak yasaklanmıyor, düşme ihtimali olan, düşmeye karşı tedbiri olmayandam da yatmak yasaklanıyor. Geceleyin yatmak yasaklanmış olması zihne gelse de, bu nevden bir kayıt olmadığı için ıtlakı üzere alıp, "gece ve gündüz" diyebiliriz. Çok genişliği sebebiyle büyük damları istisna ederek, dar olan küçük damlarla kayıtlamak bile mümkündür. Zira, Yahudilerin Hz. Ömer zamanında Hayber'den sürülüşleriyle ilgili kıssada geçtiği üzere, sürgün hadisesinin ele alınmasına, İbnu Ömer'in damda yatarken Yahudiler tarafından aşağıya düşürülmesi hadisesi sebep olmuştur. Şu halde, Ashab, ihtiyaç duydukça korkuluksuz da olsa damda yatmaya devam etmiş olmalıdır. Çünkü normalde damlara korkuluk yapmak âdet değildir. [253]

دْنِع ُد ِجْسَمْلا َناك َو ،ه ِرْبَق يف ُناَسْن“ا ُعَضُوي أَّمِم ًاوْحَن # ِ هاللّ ِلوُس َر ُشا□
َرِف َناَك] :لاق ةملس مأ لآ ضعب نعو ـ6 □6551□

دواد وبأ هجرخأ .]ِهِسْأ َر .

5. (5761)- Ümmü Seleme ailesinden biri rivayet etmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatağı, insanın kabrine konduğu şekildeydi, mescid de baş tarafındaydı." [Ebu Davud, Edeb 106, (5044).] [254]

AÇIKLAMA:

1- Alimler bu hadisi farklı şekillerde anlamıştır:

* Ebu Davud, "insan uyku sırasında yönünü nereye çevirmeli?" adını taşıyan bir bab başlığı altında kaydetmek suretiyle, hadisten Resulullah'ın yatağının istikamet olarak, kişinin kabre konuşuna uygun bir yönlendirmeye tabi tutulduğunu anlar.

* Bazıları, Resulullah'ın yatağı, ölenin kabrine konan yatak nevindendi. Nitekim daha önce kaydettiğimiz üzere (5412), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabrine, sağlığında uyku sırasında kullandığı kırmızı renkli kadife serilmiştir.

* Aliyyu'l-Kâri, Mirkat'ta: "Resulullah'ın uyumak için serdikleri, kabrine konanlara pek yakındı" der. **2-** Hadisin ikinci kısmında,

Resulullah uyumak üzere yattığı zaman, başının mescid istikametine geldiği ifade edilmektedir.[255]

□[قاَم َر ُسوُل اللّه ِ # مِن َاللاهيِل فقَضَى َحاجَتَه ُ«يِعْنِ بَاَل» فَغَسَل ًو َجهْهَ
□6555□ 5ـ وعن ابن عباس َر ِض َي اللّه ُ عنَهما قال:

َو يَدْي ِه ُث َّم ناَم]. أخرجه أبو داود .

6. (5762)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) geceleyin kalktı, kazayı hacette bulundu. Yani bevletti. Arkadan ellerini ve yüzünü yıkadı. Sonra, tekrar uyudu" [Ebu Davud, Edeb 105, (5043).][256]

AÇIKLAMA:

Birkısım hadislerinde Resulullah, yatmazdan önce abdest almayı ve böylece taharet üzere uyumayı tavsiye eder. Bu rivayette Aleyhissalâtu vesselâm'ın geceleyin uyanma adabı nakledilmektedir: Kalkıp kazayı hacet yapıyor, sonra yüz ve ellerini yıkayarak tekrar yatıyor. Bu yüz ve elleri yıkamada bir abdest tazelemesi yoktur. Şayet namaz abdesti almış olsaydı sarih olarak belirtilirdi.[257]

□حتْبَِاءŒأيْتُ َر َسوُل اللّه ِ # بفِنِاَء ِالكْعَبْةَ ِم ُحتْبَيِاً بيِدَيْهِ ِهكَذا، َو َو َصفَ ا
□6555□ 5ـ وعن ابن عمر َر ِض َي اللّه ُ عنَهما قال: [َر

َو َوهُ َالقُْر ُفصُاَء]. أخرجه البخاري .

7. (5763)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Ka'be'nin avlusunda gördüm, elleriyle şöyle ihtiba edip oturmuştu" dedi ve ihtiba oturuşunu (göstererek) tarif etti. Bu kurfusâ idi." [Buharî, İsti'zan 34.][258]

AÇIKLAMA:

İhtiba oturuşu Kamus'ta şöyle tarif edilir: "Bir adam ihramına sarınıp bürünmek, bir kavle göre dülbend ve kemer makulesi ile sırtını ve baldırlarını sarıp toparlamak manasındadır ki, dervişler ıstılahında kemende girmek [253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/169. [254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/169. [255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/169-170. [256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/170. tabir olunur." Buhârî, rivayetine ihtibayı kurfusâ ile tefsir ediyor. Kurfusâ, Kamus'un açıklamasına göre, çileye giren sufilerin oturması gibi, kabalarını yere koyup, uyluklarını karnına kasıp ve dizlerini dikip, ellerini kemer gibi inciklerinden kucaklayarak oturmağa denir. Bir kavle göre, dizleri üzere gergi gibi kapanarak karnını uyluklarına yapıştırıp, ellerini koltuklarını kastığı halde oturmaktır ki, bedevi oturuşudur. Bu oturuş çeşidi, kırda, bayırda dayanacak birşey bulamayan kimsenin, biraz dinlenmek için yaptığı bir oturuştur İbnu Ömer, Resulullah'ın bu oturuşunu bilfiil göstererek tarif etmiştir. İbnu Hacer'in kaydettiği bir başka rivayette, bu tarif sırasında sağ eliyle sol elin bileğinden tuttuğu belirtilir. Ayrıca, bazı rivayetlerde Resulullah'ın iki eliyle ihtiba ettiği belirtilir. Şu halde iki veya tek elle ihtiba yapılabilmektedir. Üzerinde ihramdan başka giyeceği olmayan kimse ihtiba tarzıyla oturunca avret yerlerinin açılma ihtimali vardır. Bu sebeple elleriyle halka yapıp üstten tutmak zorundadır. 259

دوُهَيْلا َّنإِ ُلوُقَت ْتَناَك َو ،هِت َر ِصاَخ ىل َع ُهَدَي ُلُج َّرلا َلَعْجَي ْنأ ُه َرْكَت ْتَناَك□
اَهَّنأ] : اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □ 6555□

ملعأ هاللّو ،ةمجرت يف يراخبلا هقلع َو :تلق .نيزر هجرخأ .[ُهُلَعْفَت .

8. (5764)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre, "Kişinin (namazda) elini boş böğrüne koymasını mekruh addederdi ve: "Bunu Yahudiler yapar" derdi." [Rezin tahric etmiştir. Ancak Buhari bunu bir bab başlığında muallak olarak kaydetmiştir (Buhârî, Enbiya 50).] 260

AÇIKLAMA:

1- Hadis, namazda ihtisarın mekruh olduğunu ifade eder. Bazı rivayetlerde: "Resulullah eli boş böğrü üzere koymayı yasakladı" denmiştir. Farklı rivayetlerde yasaklanan husus değişik kelimelerle gelmiştir; hasr, muhtasır, ihtisar gibi. Ulema çoğunlukla hep: "Namazda eli boş böğür üzerine koymak" diye tefsir etmiştir. Ancak Herevî, el-Garibeyn adlı eserinde, ihtisarı "namazın rekatlerinde bir veya iki ayet okuyarak namazı kısa tutmak" diye cezmen tefsir edenleri de hikâye etmiştir. Hatta bunu, namazda tu'manine denen rüku ve sücudda yer verilen fasılaları kaldırıp bunları kısaltmak olarak tefsir eden de çıkmıştır. İhtisar kelimesinin geçtiği vecihlerde bu manalar caiz ise de, tehassur ve hasr kelimelerinin geçtiği vecihlerde bu tevcih mümkün değildir. İhtisarı, kıraatte geçen secde ayetlerini hazfetmek şeklinde yorumlayan da olmuştur. 2- **Elin böğre konması sadece namaz halinde mekruh değil, namaz dışında da mekruhtur. Bazı rivayetler bunu namazla kayıtlarken, birçok rivayetler namazla kayıtlamaz, namaz dışında da mekruh**

olduğunu belirtir.

3- Eli boş böğür üzerine koymanın yasaklanışındaki hikmet ve sebep nedir? Bu hususta ulema ihtilaf eder. Çünkü farklı rivayetler gelmiştir.

* İblis mütehassır olarak yere indirildi, denmiştir. * Yahudiler bunu çokça yaptıkları için onlara benzemekten nehyedilmiştir, denmiştir. * Bu, cehennem ehlinin istirahatidir, denmiştir. * Nağme söyleyenler, ellerini böğürlerine koyarak söylerler, denmiştir. * Bu tarz tavrı mütekebbir olanlar takınır denmiştir. * Musibete düşenler böyle yapar denmiştir.

İbnu Hacer, bunlar arasında Hz. Aişe'nin söylediği "Yahudiler yapar" sebebini en kavi bulur. Ancak her görüşün bir haklılık yönünün olabileceğini de söyler.[261]

İstidrad

Kitabımızda uykuya müteallik bir bölüm ayrılmış olması üzerinde durmak icab eder. İslam uyku meselesine hem Kur'an'da hem de hadislerde yer vermiştir. Kur'an iki ayrı ayette uykunun istirahat için yaratıldığını belirtir. Gece uykusundan başka kaylûle denen gündüz uykusu da her iki temel kaynağımızda medar-ı bahs edilir. Uykunun vakitleri, miktarı, uyumanın adabı gibi pek çok teferruat hadislerde işlenir. Yorgun insanın, dinlenmek için eğlence, mükeyyifat ve uyuşturucu gibi, bünyeyi daha da yorup yıpratan vasıtalara kaçtığı bir devrede, uykunun dinlendirici yönüne dikkatleri çekmek, uykuyu en verimli kılmanın ilmî yollarını aramak gerekmektedir.

Burada böyle bir iddiada bulunmaksızın, konunun, dinimizde yukarıda kaydedilen sekiz hadis çerçevesinin dışında, çok daha geniş buutlar içerisinde işlendiğine dikkat çekmek istiyoruz: [262]

---

[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/170-171. [260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/171.

DİNLENME VE İSTİRAHATIN VASITA, YER VE ZAMANLARI:

"İslam, boş zaman kabul etmez" derken, istirahatı reddeder manası çıkarılmamalıdır. Bizzat Kur'an-ı Kerim'de dinlenme ve istirahate yer verilir. Hatta en iyi dinlenmenin nerede, ne zaman ve hangi şekilde yapılacağına dair birkısım teferruat bile açıklanır.[263]

Dinlenme Vasıtası Uyku:

Kur'an-ı Kerim'e göre, dinlenmenin en müessir vasıtası "uyku"dur. Uykunun, bir istirahat ve dinlenme vasıtası olduğu iki ayrı ayette ifade edilir: "Size geceyi örtü, uykuyu dinlenme (vasıtası), gündüzü de çalışma zamanı yapan Allah'tır" (Furkan 47; Nebe 9).[264]

Kur'an-ı Kerim, insan bedeninin muhtaç olduğu dinlenme için, öncelikle "uyku"dan söz ettiğine göre, dinlenmede en mükemmel vasıta uyku olmalıdır. Öyle ise dinlenmek maksadıyla tevessül edilen eğlence, oyun gibi başka vasıtaların, her zaman gayeye hizmet etmeyeceği gibi, uyku kadar müessir olamayacağı da anlaşılır.(10)[265]

Gece ve Gündüz Uykuları:

Yukarıda temas ettiğimiz ayetlerde uykunun dinlenme vasıtası olduğu açık olarak belirtilmiş ise de, uyku vakti tasrih edilmemiştir. Fıtrî ve ağlebî duruma göre, gece vakti uyku vaktidir. Ancak, Kur'an-ı Kerim, "Gündüz maişet vaktidir" dediği halde "gece de uyku vaktidir" diye bir ifadede bulunmaz. Hatta bir ayette: "Gece gündüz uyumanız ve onun fazlından nasib aramanız da onun ayetlerindendir" (Rum 23) buyrulur. Burada, uykunun, gündüz de olabileceği açık olduğu gibi, Allah'ın fazlından geceleyin de talepte bulunabileceği açık olarak ifade edilmiştir.

Hemen belirtelim ki, bu durum günümüzde, -bilhassa vardiyeli çalışma düzenine girmiş fabrika ve büyük işyerlerinde olmak üzere- gece mesaisi yapmak zorunda kalan muhitlerde büyük bir ehemmiyet arzetmektedir. Kur'an-ı Kerim'in bu meseleye atfettiği ehemmiyetin derecesini, öğle uykusu (kaylûle) ile alâkalı ayette daha açık olarak görmekteyiz. Nur suresinde yer alan bu ayete göre, -gerçek dinlenme fırsatı olarak tavsif edilmiş bulunan- uyku için, gün ortasında bir zaman ayrılmalıdır:"

(Ey iman edenler! Sağ elinizin malik olduğu (köle ve cariyeler) bir de sizden olup da henüz büluğ çağına girmemiş küçükler şu üç vakitte: Sabah namazından önce, öğle sıcağından elbiselerinizi çıkaracağınız zaman, bir de yatsı namazından sonra (odanıza girecek olurlarsa) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin için avret (ve halvet vakitleri)dir. Bunlardan sonra ise, birbirinizi dolaşmanızda ne sizin üzerinize, ne de onların üzerine bir vebal yoktur" (Nur 58).

Ayette işaret edilen "öğle sıcağında elbisenin çıkarılması zamanı" gündüzleyin nısf-ı neharda icra edilecek uykudur. Buna kaylûle denmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bilhassa gece kalkışına yardımcı olduğu için (İbnu Mace, Sıyam, 22) buna çok ehemmiyet vermiştir. Rivayetler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kaylûleyi normalde öğle namazından sonra yaptığını, ancak sıcak zamanlarda öğle namazından önceye aldığını (Fethu'l-Bari, 3/39, 80), cuma günleri ise, her defasında cum'a namazından sonraya bıraktığını belirtir.

Bu mevzuda gelen nasslar ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tatbikatı, bize birkaç prensip vazetmektedir: * Gecede kıyamu'lleyl yapılarak gecenin değerlendirilmesi gerektiği gibi, gündüzleyin de kaylûle yapılarak istirahata zaman ayırmak gerekmektedir. Kaylûle, bilhassa sıcak gün ve mevsimlerde ehemmiyetlidir. Ömrün azami verimliliği buna bağlıdır.[266]

263 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/173. 264 Türkçe meâllerde "dinlenme" , "istirahat" diye tercüme edilen kelimelerin Kur'ânî aslı sübâttır ve işten kesilme, çalışmayı terk mânalarına gelir (Müfredât: 220).10) Günümüzde, dinlenmek üzere başvurulan oyun, eğlence, içki gibi vasıtaların gayeye ne derece hizmet ettiği, iş hayatında verimliliğe ne ölçüde müessir olduğu, yukarıda bahsettiğimiz İslâmî vasıtaların müessiriyet derecesi gerçekten araştırmaya değer bir husustur. Şu kadarını hatırlatalım ki, Komünist Rusya, 1985 yılı içinde, içkinin iş hayatına olan menfi te'sirini gözönüne alarak içki yasağı getirmiştir. İlgili haberin bir pasajını 23 Mayıs 1985 tarihli Hürriyet Gazetesinden takip edelim: "...Sovyetler Birliği'nin bazı cumhuriyetlerinde, alkol yüzünden fabrikalardaki üretim, hafta sonu tatillerinin ardından yüzde 30'a indiği, iş kazalarının ise yüzde 50'lik bir artış gösterdiği gene istatistiklerin ortaya koyduğu sonuçlardan. Ülkedeki boşanmaların yüzde 50'si de eşlerden birinin alkolik olması nedeniyle gerçekleşiyor."

265 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/173. 266 Şu açıklama, kaylûlenin ehemmiyetini belirtmekten başka miktar hakkında da fikir verdiği için burada kayda değer: "...Bu uyku (kaylûle), hem ömrü, hem rızkı tezyîde medardır. Çünkü, yarım saat kaylûle, iki saat gece uykusuna muadil gelir. Demek, ömrüne her gün bir buçuk saat ilave ediyor. Rızkı için çalışmak müddetine, yine birbuçuk saati ölümün kardeşi olan uykunun elinden kurtarıp yaşatıyor ve çalışmak zamanına ilave ediyor" (Lem'alar, s.256).Şunu da belirtelim ki, müfessirler diğer bâzı âyetlerin delâletine dayanarak "kaylûle" deyince * Meseleye ayet-i kerimenin de yer vermesi, gündüz uykusunun çok yönlü olarak (sağlık, verimlilik, zaman disiplini, ailevî sohbet ve terbiye vs.) ehemmiyet taşıdığını gösterir. * Gündüz istirahati, uyku şeklinde, evde ve de öğle vaktinde olmalıdır. * Nun suresinde gelen ayette belirtilen üç vakit dışında istirahat zamanı ayırmayıp, değerlendirilmesi esastır. * Ev dahilinde istirahat zamanında kılık kıyafette serbestlik esastır. Bu anlarda, büluğ çağını aşmış aile efradının hususiyetlerinin korunması, birbirine "izin"le uğramaları esastır.

* 267 Gerçek istirahatin esas mahalli evdir, vakti gecedir, vasıtası da uykudur.

Sükunet Ve İstirahat Zamanı Gece:

Yukarıda kaydettiğimiz ayetlerde dinlenmenin en iyi vasıtasının uyku olduğu belirtilmektedir. Ancak, uyku, geceleyin de olabilir, gündüzleyin de. Bu sebeple, Kur'an ayetleri çerçevesinde 24 saatlik gün içerisinde istirahata tahsis edilmesi gereken asıl zaman bölümünü tesbitte bu ayetler tek başlarına yeterli değildir. Esasen, bu meseleye daha pek çok ayette temas edilmiştir. Üstelik diğer ayetlerde meseleye "dinlenme vasıtası" açısından değil, "istirahat zamanı" açısından temas edilir. Ve kullanılan kelime bile değişir. Bu gruptaki ayetlerde, tam tamına "işten kesilme, çalışmayı terk" yani dinlenme manasına gelen (Müfredat, 200) sübat kelimesiyle değil, "hareketlilikten sonra sabitleşme, yerleşme" manasına gelen seken kökünden gelen başka kelimelerle temas edilir ve gece vaktinin sükunet için yaratıldığı belirtilir. "O, geceyi, içinde sükun ve istirahat etmeniz için (karanlık), gündüzüde (çalışıp kazanmanız için) aydınlık olarak yaratmıştır"

(Yunus 67; Gafir 61).

"O sizin faidenize olarak, içinde sükun ve istirahat etmeniz için geceyi ve fazl u kereminden (rızkınızı) aramanız için gündüzü yaratmıştır. Bu, onun rahmetindendir. Belki artı şükredersiniz" (Kasas 73). Şu halde, Kur'anî nasslara göre, günlük zamanın tanziminde, dinlenme ve istirahat zamanlarının esas itibariyle geceye bırakılması gerekmektedir. Ancak bu mutlak bir gereklilik değildir. [268]

Dinlenme ve İstirahatin Mahalli Ev:

Kur'an-ı Kerim, en iyi dinlenme vasıtasının "uyku" olduğunu belirttiğine göre, en iyi dinlenme mahallini de belirtmiş olmaz mı? diye bir soru hatıra gelebilir. Esasen bu sorunun cevabı, aynı ayette zımnen verilmiş olmaktadır: "En iyi dinlenme mahalli, uyku uyunan yer, yani evdir." Nitekim, yorumla ulaşılan bu cevap başka ayetlerde sarih olarak ifade edilir: "Allah sizin için meskenlerinizi huzur ve sükun yeri kıldı" (Nahl 80). Kur'an'da ev manasına çokça kullanılan mesken kelimesi, sükunet bulunan yer manasını ifade eder. Aynı manada kullanılmayan beyt kelimesi de geceleyin sığınılacak yer demektir. Beyt kelimesi bilhassa müfred olarak yeryüzündeki insan meskeni manasında nadiren kullanılır. Aile manası galibtir. Bir de Kâbe manasında çokça kullanılmıştır.

Şu halde, Kur'an-ı Kerim, sükûnet ve dinlenme aranacak en mükemmel mahal olarak "evleri" göstermiş olmaktadır. Kişinin günlük hayatında, sükûn, huzur ve dinlenme maksadıyla evinden başka bir yer araması, bu düşünce ile kahveye, sinemaya veya diğer eğlence yerlerine gitmesi temelde bir aldanma olmaktadır. Nitekim İslam'ın bütün şa'şaasıyla yaşandığı devirlerde umumi eğlence yerleri ya yoktur veya son derece sınırlıdır. Bugün en ücra köylere kadar girmiş bulunan kahvehaneler, maddî ve bilhassa manevî bakımdan maruz kalınan tedenni durumlarıyla başlamış ve ona bağlı olarak sayıca artmıştır [269] [270] .

NİFAK BÖLÜMÜ

نَم َو . ًاصِلاَخ ًاقِفاَنُم َناَك ِهيف َّنُك ْنَم ٌعَب ْرأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نع ـ1 □6556□

اَذإ َو ، َرَدَغ َدهاَع اَذإو ، َبَذَك َثهدَح اَذإ َو ،َناَخ َنِمتْؤُأ اَذإ :اَهَعَدَي ىهتَح ِقاَفِهنلا َنِم
ٌةَلْصَخ ِهيِف ْتَناَك َّنُهْنِم ٌةَلْصَخ ِهيِف ْتَناَك

شحفلا انه هب دارملاو ،قسفلاو بذكلا « ُروُجُلا».ةسمخلا هجرخأ .] َرَجَف .
َمصاَخ

1. (5765)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dört haslet vardır; kimde bu hasletler bulunursa o kimse halis münafıktır. Kimde de bunlardan biri bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendinde nifaktan bir haslet var demektir: Emanet edilince hıyanet eder, konuşunca yalan söyler, söz verince sözünde durmaz, husumet edince haddi aşar." [Buharî, İman 24, Mezalim 17, Cizye 17; Müslim, İman 106, (58); Ebu Davud, Sünnet 16, (4688); Tirmizî, İman 14, (2634); Nesâî, İman 20, (8, 116).] 271

AÇIKLAMA:

Nifak, bâtının zâhire muhalefetidir. Eğer bu, imanî itikadda olursa buna nifaku'lküfr denir, eğer inanç esaslarına müteallik olmazsa buna nifaku'l-amel denir, buna bizzat yapmak da girer, terk de girer. Nifakın pek çok mertebeleri, dereceleri vardır. Esasen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada nifaka giren bütün vasıfları saymış değildir. Başlıcalarına dikkat çekmiştir. Nitekim bir başka rivayette nifakın dört değil üç alâmeti olduğu söylenir: "Konuşunca yalan söyler, söz verince döner, itimad edilince ihanet eder." Hatta bu sonuncu vechin izahında alimler: "Bu üç hasleti zikrederek diğer hasletlere bir uyarıda bulunmuştur" derler ve şu açıklamayı yaparlar: "Diyanetin aslı üç esasa inhisar eder: Kavl (söz), fiil (iş), ve niyet. Aleyhissalâtu vesselâm kizb ile kavlin fesadına, hıyanetle fiilin

---

267 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/173-175.

268 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/175.

269 Bugünkü kahvehanenin (veya daha kibar adıyla kıraathanenin) ilk çıkışını işaretleyen bir kayda Ebu'l-Ferec İsfehânî'nin (v. 356/966) el-Ağânî'sinde rastlarız. Şöyle der: "Abdülhakem İbnu Amr İbn-i Abdillah İbn-i Safvânel-Cumahî bir beyt (ev) tanzim etti. İçerisine santraç, tavla ve kırka (çocuklara mahsus bir oyun) takımları veiçerisinde her ilimden bahseden defterler koydu. Duvar üzerine de askılık olarak çiviler çaktı. Oraya gelenler, elbiselerinibunlardan birine astıktan sonra bir defter alarak okuyor veya bir oyun takımı alarak arkadaşlarıyla

fesadına, verdiği sözden dönme (hulf) ile de niyetin fesadına uyarıda bulunmuştur."

Nevevî der ki: "Ulemadan bir kısmı, zikri geçen hasletler bazan, tekfir edilemeyeceği hususunda herkesin icma ettiği, Müslümanlarda da bulunduğu için, bu hadisi müşkil bulmuştur. Aslında hadis müşkil değildir, bilakis manası da sahihtir. Muhakkik alimlerimiz derler ki: "Bu hadisin manası şudur: "Sayılan bu hasletler nifaktırlar. Bu hasletleri taşıyanlar, bu vasıflarda münafıklara benzerler ve onların ahlaklarıyla ahlaklanmışlardır." İbnu Hacer, Nevevî'nin bu açıklamasını daha da açar: "Derim ki: "Bu cevaptan çıkan netice, hadisteki münafık tesmiyesinin mecaza hamlidir, yani "Bu hasletleri taşıyan kimse münafık gibidir" demektir. Bu yorum da "nifak"tan kastedilen şeyin "nifaku'lküfr" olmasına binaendir. Nitekim, mezkur işkale cevap olarak şu açıklama da getirilmiştir: "Hadiste geçen "nifak"tan murad nifaku'l-ameldir. Bunu, daha önce de belirttik. Bu açıklama Kurtubî'nin de hoşuna gitmiş, hatta Hz. Ömer'den gelen şu rivayetle buna delil de getirmiştir. Hz. Ömer, Huzeyfe (radıyallahu anhümâ)'ye "Bende nifaktan bir şey biliyor musun?" demiştir. Hz. Ömer burada nifaku'lküfrü kastetmiş değildir, bilakis nifaku'l-ameli kastetmiştir.

Bazı alimler, "hadiste mezkur sıfatlara nifak denmesi, o hasletleri irtikab etmeye karşı korkutma ve sakındırma maksadını güder, zahir, kastedilenden farklıdır" demiştir. Bu açıklamayı da Hattâbî beğenmiştir. Hattâbî şu ihtimale de yer verir: "Bu sıfatla muttasıf olan kimse , o haslete iyice alışmış ve kendisinde sabit bir yol, değişmez bir huy halini almış olan kimsedir." Bu tahminini hadiste geçen اَذِإ edatıyla delillendirir. "Bu edat hangi fiilin başına getirilirse, onun tekerrürünü ifade eder" der.

Bazı alimler de: "Hadisteki nifak ıtlakı, o hasletlerin galebe çalması sebebiyle onları mühimsemeyen, hafife alan kimseye aittir" demiştir. "Çünkü, derler, kimin hali bu olursa umumiyetle o kimsenin itikadı da bozuk olur.” Bazıları bir başka nokta-i nazardan hadisi değerlendirmiştir. Bunlara göre, münafık kelimesinin başındaki eliflam, "ahd" içindir. Yani münafıkla kastedilen belli muayyen bir şahıs vardır veya Resulullah devrindeki münafıklar hakkındadır. Bu görüş sahiplerinin verdikleri örnekler hep zayıf hadislere dayanır." Özetleyerek aldığımız bu yorumları kaydeden İbnu Hacer yapılan bu açıklamalar arasında Kurtubî'nin hoşuna giden te'vilin en güzel te'vil olduğunu söyler.[272]

نَامي“ا َدْعَب ُرْفُكْلا َوُه اَمَّناِف َم ْوَيْلا اَّمأف ،# ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع ىلَع]. ُقاَفهنلا َناَك اَمَّنا] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ5 6555

يراخبلا هجرخأ .

2. (5766)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Nifak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde vardı. Şimdi ise, imandan sonra küfür vardır." [Buhârî , Fiten 21.] 273

AÇIKLAMA:

Burada Huzeyfe İbnu'l-Yeman (radıyallahu anh) ne demek istemiştir? Bunun izahında farklı yorumlar ileri sürülmüştür: * İbnu't-Tin der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde münafıklar, dilleriyle inanıyorlar, kalpleriyle inanmıyorlardı. Fakat Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra gelenler İslam içinde ve İslam fıtratı üzere doğdular. Öyleyse onlardan kim küfre düşerse mürteddir. Bu sebepledir ki, münafıkların tabi olduğu ahkâmla, mürtedlerin tabi olduğu ahkam farklı olmuştur."

* İbnu Hacer de şu yorumu yapar: "Huzeyfe (radıyallahu anh)'nin, nifaka düşmeyi nefyetmediği açık, her halukârda o, önceki münafıklarla sonraki münafıkların hükümlerinin aynı olmadığını söylemektedir. Çünkü nifak, küfrü gizleyip iman izhar etmektir. Bunun her asırda olması mümkündür. Hüküm farklılık kazanmıştır. Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), onlarla iyi geçiniyor, onların İslam diye izhar ettiklerini onlardan kabul ediyordu, hatta onlardan İslam'a muhaliflik ihtimali zuhur etse bile. Amma Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra, İslam'a muhalif bir şey izhar eden kimse, izhar ettiği bu şeyden dolayı derhal muaheze edilir, kendileriyle iyi geçinmeye ihtiyaç kalmadığı için iyi geçinme hatırına bu hatalar gözardı edilip terkedilemez." * Bazı alimler de şunu söylemiştir: "Hz. Huzeyfe'nin maksadı, İmama itaati terketmenin cahiliye işi olduğunu söylemektir. İslam'da ise cahiliye yoktur veya cemaate tefrika sokmak Cenab-ı Hakk'ın "Tefrikaya düşmeyin..." emrine aykırıdır. Bütün bunlar artık gizlikapaklı değildir. Öyleyse bu, imandan sonra küfür gibidir." 274

لاَق َّمُث ،َمهلَسَف ،اَنْيَلَع َماَق بهتَح ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَفْيَذُح َءاَجَف ُهنَع ُ : هاللّ َي ِض َر ِهاللِّدبَع ِةَقْلَح يف اَُنك] :لاق دوس‘ا نعو ـ5 6555

---

271 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/177.

ل ِزْنُأ ْدَقَل

دْبَع َمَّسَبَتَف .ِرأَّنْلا َنِم ِلَفْسَ ْلا ِكْرَّدلا يِف َنيِقِفاَنُمْلا َّنِإ :ُلوُقَي َّلَج َو َّزَع َ هاللّ
َّنِإ ِ هاللّ َناَحْبُس :ُد َوْسَ ْلا َلاَق .ْمُكْنِم ٍرْيَخ ٍم ْوَق ىلَع ُقاَفِهنلا ْن ِم ُتْب ِجَع :ُةَ
َفْيَذُح َلاَقَف .ُهْتَيَتأَف ،ِءاَبْصَحْلاِب ِنِام َرَف ُهُباَحْصأ َق َّرَفَتَف ِ هاللَُّدْبَع َماَقَف .ِد
ِجْسَمْلا ِةَي ِحاَن يِف ُةَفْيَذُح َسَلَج َو ِ، هاللّ دوصقمو.يراخبلا هجرخأ .[ْمِهْيَلَع ُ
هاللّ َباَتَف ،اوُباَت َّمُث ،ْمُكِنم ًارْيَخ اوُناَك ٍم ْوَق ىلَع ُقاَفِهنلا َل ِزْنُأ ْدَقَل ،ُتْلُق اَم َف
َرَع ْدَق َو ،ِهِك ِحَض ةبحصلا ناكمل مهبطاخ نيذلا نيعباتلا كئلوأ نم ًاريخ اوناكو
اوماقتساو اوحلص نيقفانملا نم ةعامج نأ :اذهب ةفيذح

بولقلا بلقت ىلا ثيدحلاب راشأ هنأكف ،امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رماع نب ةيراج .
ينبا عهمجمو ديزيك حصلاو ةبحصلاو

3. (5767)- Esved rahimehullah anlatıyor: "Hz. Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un ders halkasında idik. Huzeyfe (radıyallahu anh) geldi ve yanımızda durup bize selam verdi: "Nifak, sizden hayırlı bir kavme indirildi" dedi. Esved de (hayretle): "Sübhanallah, Aziz ve Celil olan Allah: "Münafıklar cehennemin en aşağı derekesindedir" (Nisa 145) buyuruyor" dedi. Bunun üzerine Abdullah tebessüm etti. Huzeyfe de mescidin bir kenarına oturdu. Derken Abdullah kalktı ve arkadaşları da dağıldılar. Huzeyfe beni çağırmak için bana bir çakıl attı, yanına geldim. Bana: "Abdullah'ın gülmesi tuhafıma gitti, halbuki o benim söylediğimi bilen birisi. Yemin olsun nifak, siz (tabiiler)den daha hayırlı bir kavme indirildi. Onlar (nifaktan) sonra tevbe ettiler. Allah da tevbelerini kabul etti" dedi." [Buharî,Tefsir, Nisa 25.] 275

AÇIKLAMA:

1- Alimler, ayete dayanarak "münafıkların azabı kâfirlerin azabından daha şiddetlidir. Çünkü onlar, dinle istihza etmektedirler" demişlerdir.

2- Hadiste sahabelerin tabiinden daha hayırlı olmalarına rağmen nifakın yani münafıklığın onlardan çıkmış olmasını söylemekle Hz. Huzeyfe muhataplarına ciddi bir uyarıda bulunmuş olmaktadır. İbnu Hacer der ki: "Münafıklıkla iptila edilenler sahabe tabakasından idiler. Sahabe ise tabiin tabakasından hayırlıdır. Lakin Allah onları nifakla iptila etti. Onlar irtidad ettiler ve münafık oldular, böylece onlardan hayırlılık gitti. Birkısmı tevbe etti ve hayırlılık onlara geri geldi. Sanki Hz. Huzeyfe, hitap ettiği kimseleri sakındırdı ve onlara gururlanıp aldanmamalarını hatırlattı. Çünkü kalp dönücüdür. Bugünkü hal üzere gidemeyebilir. Bu sebeple onları imandan çıkmaya karşı sakındırdı. Çünkü ameller sona göre değerlendirilecektir. Onlara, imanlarından son derece güven içinde olsalar bile, Allah'ın mekrine karşı emin olmamaları gereğini açıkladı. Nitekim onlardan önceki ve kendilerinden daha hayırlı olan sahabe tabakasında buna rağmen irtidad edenler ve nifaka düşenler olmuştur. Sahabeden sonra gelen tabakanın aynı şeye düşmesi haydi haydi imkan dahilindedir."

Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un tebessümünün , Hz. Huzeyfe'nin bu isabetli açıklaması karşısındaki taaccübünden ileri geldiği belirtilmiştir.

Hz. Huzeyfe, Hz. Abdullah'ın tebessümünün mahiyetini anlayamamış olmalı ki, niye tebessüm etti diye hayret etmiş ve hayretini el-Esved'e açıklama ihtiyacını duymuş ve: "Niye güldüğüne hayret etmekte haklıyım, çünkü o benim ne demek istediğimi tam anladı ve sözlerimdeki doğruluk ve isabetliliği de biliyor" manasında serd-i kelam etmiştir.

Hadisten, içine düştükleri nifak ve küfürden dönen zındıkların tevbesinin makbuliyetine delil çıkarmışlardır. [276]

هِسْفَن ىلَع َقاَفِهنلا ُفاَخَي ْمُهُّلُك ًارْدَب َدِهَش ْنَّمِم # ِ هاللّ ِلوُس َر ِباَحْصأ ْن ِم□□
□6555□ 5ـ نعو نبا يبأ ةكيلم لاق: [ًادْرَ ُكْث َنيِثَث

ةمجرت يف يراخبلا هجرخأ .[ُمَّسلا اَمِهْيَلَع َليِئاَكيِم َو َلي ِرْب ِج ِناَمْيأ ىلَع ُهَّنِإ : .
ُلوُقَي ٌدَحأ ْمُهْنِم اَم ،هِنْيِد ىلَع َرْكَمْلا ُنَمأَي ُ ُ َو

4. (5768)- İbnu Ebi Müleyke rahimehullah anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından olup da Bedir Gazvesi'ne katılanlardan otuz kadarına yetiştim. Hepsi de kendi hesabına nifaktan korkuyorlar ve dinlerinde fitneye düşmekten kendilerini emniyette hissetmiyorlardı." [Buharî, İman 36 (Bab başlığında kaydetti).] [277]

[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/179. [275] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/180.

AÇIKLAMA:

1- Hadis, mü'minin iman üzere son nefesini vereceğinden emin olmayıp, "nifaka düşer miyim endişesiyle her an tetikte olması gereğini te'yid ediyor. İbnu Hacer, hadisin açıklanması sadedinde İbnu Ebi Müleyke'nin karşılaştığı ve dolayısıyla imanından endişe içinde olan, nifaka düşmekten korku duyanları belirtme sadedinde Hz. Aişe, kızkardeşi Esma, Ümmü Seleme, Dört Addullahlar, Ebu Hureyre, Ukbe İbnu'l-Haris, Misver İbnu'l-Mahreme vs'nin ismini zikreder. Devamla der ki: "Bunların amelde nifaka düşmekten korktuklarını cezmen söylüyor. Esasen, başkalarından bunun aksine bir rivayet de mevcut değildir. Dolayısıyla sanki burada bir icma mevcuttur. Çünkü mü'mine amelinde, her an, ihlasa muhalif birşeyler arız olabilir. Onların böyle bir durumdan korkmaları illa da onlardan bunun vukuunu gerektirmez. Bu, onların vera ve takvadaki mübalağalarından ileri gelen bir haldir. Allah onlardan razı olsun, şefaatçilerimiz kılsın."

İbnu Battal der ki: "Onlar korktular, çünkü ömürleri uzadı ve beklemedikleri değişmelere şahit oldular, bunları bertaraf etmeye güçleri yetmedi. Sükut ile müdahene haline düşmekten korktular." **2-** Hadisin devamında İbnu Ebi Müleyke der ki: "Onlardan hiçbiri imanda, Hz. Cebrail ve Mikail imanı üzere olduğunu iddia etmedi. İbnu Müleyke, bu sözüyle o yüce sahabilerin kendilerine iman meselesinde nifakın arız olmadığını cezmen söylemediklerini belirtmektedir. Çünkü, bu husus, Cibril aleyhisselam'ın imanı mevzuunda cezmen ifade edilir.

3- Buhârî hazretleri, aynı rivayetin devamına Hasan Basri rahimehullah'ın şu sözünü ekler: "(Allah Teala'dan) ancak mü'min korkar, ondan kendini ancak münafık emniyette hisseder." Nitekim ayet-i kerimede "Rabbinin makamından korkana iki cennet vardır" (Rahman 46). Bir başka ayette de "Hüsrana düşmüş bir kavmden başka kimse Allah'ın mekrinden emin değildir" (A'raf 99) buyurulur.Dikkat edersek Hasan Basri'nin kelamında korkulacak şey mezkur değildir. Alimlerden bir kısmı, kastedilen şeyin "Allah" olduğunu söylemiştir. Diğer bir kısım alimler de nifak olduğunu söylemiştir. Siyak nifak görüşünü destekler ise de, her iki mefhum da muhtevaya uygundur. 278

YILDIZLAR BÖLÜMÜ

دَقَف ُ هالّلَ رَكَذ اَم ِرْيَغِل ِموُجُّنلا ِمْلِع ْنِم ًاباَب َسَبَتْقا ِنَم :# ِ هالّلَ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق امهنَع ُ هالّلَ يَ ِض َر سابع نبا نع ـ1 □6555□

نيزر هجرخأ .[ٌرِفاَك ُر ِحاَّسلاو ٌر ِحاَس ُنِهاَكْلا َو ،ٌنِهاَك ُم ِهجَنُمْلا ،ِرْحِهسلا .
َنِم ًةَبْعُش َس بَتْقا

1. (5769)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, Allah'ın zikrettiğinin gayrısı için yıldızlar ilminden bir bab iktibas ederse sihirden bir şu'be iktibas etmiş olur. Müneccim kâhindir; kâhin sihirbazdır, sihirbaz da kâfirdir." [Rezin tahric etmiştir.] 279

دواد وبأ هجرخأ .[َدا َز اَم َدا َز ،ِرْحِهسلا َن ِم ًةَبْعُش َسَبَتْقا ِموُجُّنلا َنِم ًامْلِع .
َسَبَتْقا ِنَم] :ةياور يفو ـ5 □6555□

2. (5770)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Kim yıldızlarla ilgili bir ilim iktibas etmişse sihirden bir şûbe iktibas etmiş demektir. (Yıldız ilmi) arttıkça (sihir ilmi de) artar." [Ebu Davud, Tıbb 22, (3905).] 280

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetlerde Resulullah kendi devrinde ilm-i nücumun bir nevi sihirbazlık olduğuna dikkat çekiyor. Yıldızlar ilmi diye tercüme ettiğimiz bu ilim şubesini müneccimlik ilmi diye de ifade edebiliriz. Şimdilerde gayr-ı ciddi gazetelerin meşguliyet sahasına giren yıldız falı nevinden bilgiler. Hadisin üslubundan bu ilimle meşguliyetin yasak olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), daha önce teferruatlı olarak sunduğumuz üzere, sihirle meşguliyeti haram kılmıştır. Müneccimliğin sihirden bir parça olduğunun söylenmesi onun da yasak kılındığının ifadesi olmaktadır. Bu yasağın mahiyeti müteakip hadiste daha iyi anlaşılacak ise de burada şunu belirtmede fayda var: Hadislerde yasaklanan ilim, bugünün tabiriyle astronomi denen yıldızlar ilmi değil, astroloji denen falcılık ilmidir. Astroloji'ye "ilim" denir mi diye zihne gelebilecek bir soruyu hemen cevaplandıralım: "İlim" kelimesinin günümüzde kullanılışı itibariyle astroloji, falcılık ve birkısım sanatlara "ilim" demek yadırgansa da İslam alimlerinin ilim kelimesini kullanma an'analerine göre yadırganmaz. Sözgelimi Taşköprüzade'nin mevzuatu'l-ulum adlı, ilimleri tasnif eden eseri tedkik edildiği zaman günümüzde "ilim" kelimesini izafede zorluk çekeceğimiz nice bilgi şubelerine hep ilim dendiğini görürüz. Resulullah tarafından yasaklanan yıldızlar ilmi hakkında şarihler şu açıklamayı yapar: Yasaklanan ilm-i nücum, yıldıza bakanların, henüz vukua gelmemiş olan yağmurun yağması, fiyatların değişmesi gibi hadisat ve vukuat[278] hakkındaki beyanlarıdır. Namaz vakitlerini hesaplamada, kıble tayinini yapmada lazım olan ilimler bu yasağa dahil değildir.

Begavî Şerhu's-Sünne'de der ki: "Yıldızlar ilminden yasaklanan, müneccimlerce, henüz vukua gelmeden gelecekte vukuunun bilindiği iddia edilen hadiseler ilmidir: Rüzgârların ne zaman eseceğine, yağmur ve karın ne zaman yağacağına, sıcak ve soğuğun ne zaman zuhur edeceğine, fiyatların (ne şekilde ne zaman) değişeceğine dair bilgiler gibi. O kimseler bunları, yıldızların yürümesi, toplanmaları ve ayrılmaları sayesinde bildiklerini iddia ederler. Bunlar, Allah'ın kendisine mahsus kıldığı bir ilimdir. Kendisinden başka kimse bunları bilemez. Nitekim ayet-i kerimede "Kıyamet vaktine dair bilgi Allah katındadır. Yağmuru O indirir, Rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse nerede öleceğini bilmez. Muhakkak ki Allah her şeyi hakkıyla bilir" (Lokman 34)buyurulur.

Begavî'nin bu saydıklarının bir kısmı günümüzde ilim ve araştırma mevzuudur. Hadis bunları yasaklıyor mu diye hatıra gelebilir. Dikkat edilirse yasaklanan husus, içtimâî araştırmalara, istatistik ve mukayeselere dayanarak yapılan yorum ve tahminler değildir. Mezkur meselelerin "yıldızların seyrine, toplanıp dağılmalarına" dayanarak ileri sürülen ilim iddiasıdır.

İslam alimleri bu hususu belirtmeyi de ihmal etmezler: "Müşahede ve rasat yoluyla anlaşılan ve zevalin ve kıble cihetinin bilinmesi gibi faydalı hususların bilinmesine yardımcı olan yıldızlar ilmi yasağa dahil değildir. Nitekim ayet-i kerimede: "Karanın ve denizin karanlıklarında yolunuzu bulasınız diye yıldızları sizin için var eden de O'dur. Bilen bir kavm için biz delillerimizi böyle açıkladık" (En'am 97) buyrulmuştur. Böylece Aziz ve Celil olan Allah vakitleri bilmede takip edilecek yolları tesbitte yegâne vasıtanın yıldızlar olduğunu haber vermektedir. Eğer yıldızlar olmasaydı kıble istikameti bilinemezdi." Aliyyu'l-Kâri, bu hsusta şu dikkat çekici rivayeti Hz.Ömer (radıyallahu anh)'den kaydeder: "Yıldızlar ilminden kıble ve yolları tanıtacak kadarını öğrenin (astrolojiye, kâhinliğe kaçan kısmında) durun."

2- Hadisin sonunda yer alan دَازَ أَمَ دَازَ ibaresi mübhemdir.

---

[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/182.

Bu sebeple farklı yorumlar yapılmıştır. Tercihimiz olan yorumu, tercümede parantez arasında kaydettik. Ayrıca şu tahmin de burada kayda değer: * Bu ravinin bir ilavesi de olabilir. Bu durumda mana şöyle olur: "Resulullah müneccimlik ilmini kötülemede anlattı da anlattı." 281

لْيهللا َنِم ْتَناَك ٍءاَمَس ِرْثإ يف ِةَيِبْيَدُحْلاِب َحْبُّصلا # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنَل بهلَص]□ .
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر دلاخ نب ديز نعو ـ5 □6551ـ ٌن ِم ْؤُم يِداَبِع ْنِم َحَبْصأ :
َلاَق ،َلاَق . ُمَلْعأ ُهُلوُس َر َو ُ هاللّ :اوُلاَق ؟ْمُكُّب َر َلاَق اَذاَم َنو ُرْدَت ْلَه : َلاَقَف
ِساَّنلا ىلَع َلَبْقأ َف َرَصْنا اَّمَل َف َكِلذف اَذَك َو اَذَك ٍء ْوَنِب اَن ْرِطُم :َلاَق ْنَم َو ؛ِبَك
ْوَكْلاِب ٌرِفاَك يِب ٌن ِم ْؤُم َكِلذف ِهِتَمْح َر َو ِ هاللّ ِلْضَفِب اَن ْرِطُم :َلاَق ْنَم اَّمأف ؛
ٌرِفاَك َو يِب ن‘ اهرمأ يف # يبنلا ظلغ امنإو ،رخآ بورغو مجن عولط وه « ُء
ْوَّنلا».يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِبَك ْوَكْلاِب ٌنِمْؤُم يِب ٌرِفاَك اذه وهو ،اذك تقو
يف يأ :اذك ءونب انرطم :هلوقب دارأو هاللّ لعف نم رطملا لعج نم امأف ،اهيلا
لعفلا بسنت تناك برعلا

. زئاج كلذف ينفلا ءونلا

3. (5771)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye'de, bize geceleyin yağan yağmurun peşinden sabah namazı kıldırmıştı. Namazı bitirince cemaatın önüne geçti ve: "Rabbiniz ne dedi biliyor musunuz?" buyurdu. Cemaat: "Allah ve Resulü bilir!" dediler. "Allah Teala hazretleri: "Kullarımdan bir kısmı bana mü'min, bir kısmı da kâfir olarak sabahladı. "Allah'ın fazlı ve rahmetiyle bize yağmur yağdırıldı" diyen bana mü'min, yıldızları da inkar edici olarak sabahladı. Kim de: "Falanca falanca yıldız sayesinde bize yağmur yağdırıldı" dediyse o da bana kâfir, yıldıza mü'min olarak sabaha erdi" dedi!" buyurdular." [Buharî, Ezan 156, İstiska 28, Megazi 35, Tevhid 35; Müslim, İman 125, (71); Muvatta, İstiska 4, (1, 192); Ebu Davud, Tıbb 22, (3906); Nesâî, İstiska 16, (3, 165).] 282

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, yağmurun yıldızların tesiriyle yağdığı inancına düşenler küfre nisbet edilmektedir. Bu hüküm sadece yağmurla sınırlı olmamalıdır. Kişi, maruz kaldığı nimetleri veya müşahede ettiği hadiseleri Allah'tan başka birşeyle açıkladığı takdirde küfre nisbet edilebilecektir.

Alimler buradaki küfürle iki ayrı küfrün kastedilmiş olabileceğini belirtirler. * Şirk koşma küfrü, İmanla mukayese yapılmış olması bu ihtimale bir karîne olmaktadır. * Nimete karşı küfr; buna küfân-ı nimet veya nankörlük de diyoruz. Bu ihtimalin verilmesine hadisin bir başka veçhinde gelen: "Kim, suyuvermiş olmamıza karşı bana hamd ü senada bulunursa, işte bu bana iman etmiştir" ibaresidir. Keza bir başka rivayette de: "...Bana veya nimetime küfretmiş olur" ibaresinin gelmiş olmasıdır. İbnu Abbas'tan gelen bir rivayette de: "...onlardan bir kısmı kâfir, bir kısmı şakir olarak sabaha ermiştir" ibaresi vardır. Şu halde, hadiste geçen "küfür"den maksadın imanî küfür olmayıp nimete nankörlük" olduğunu anlamayı haklı çıkaracak karineler mevcuttur.

O halde hadisin değerlendirilmesinde her iki muhtemel mananın nazar-ı dikkate alınması gerekir. Mü'min, zaten şiddetle tahzir edildiği şirk-i hafiye düşmemek için, hayır ve şer her şeyin yaratılış cihetiyle Allah'tan geldiğini bilecektir. Hele hayır, nimet, saadet gibi hoş şeylerin Allah'ın hem iradî olarak takdiri hem de yaratması olarak bilip hamdini, şükrünü eda etmesi gerekir. Belirtilen yanlış inançlara başkasında rastlandığı zaman, bu inancın küfran-ı nimet olabilme ihtimalini gözönüne alarak tekfir etme cihetine gitmemesi uygun olur. Nitekim bazı şarihler, Resulullah yıldızlar bahsinde şiddet göstermiştir. Çünkü Arapların hadisatı onlara nisbet etme âdetleri vardı. Ama, yağmuru Allah'tan bilen bir kimsenin o yıldızın doğduğu vakti kastederek: "Falanca yıldızda yağmura kavuştuk" 283 **demesi caizdir, demişlerdir.**

هَلَس ْرأ َّمُث َنيِنِس َسْمَخ ِهِداَبِع ْنَع َرْطَقْلا ُ هالّ َكَسْمأ ْوَل :#ِ هالّ ُلوُس َر□
لاَق] :لاق هنَع ُ هالّ َي ِضَر ديعس ىبأ نعو ـ5 □6555□

ةَفِئاَط ْتَحَبْص□ ‘

ةلمهم ءاح هرخآو ميجلا نوكسو ميملا رسكب «ُحدجملا».يئاسنلا هجرخأ .[:
ِحَدْجِمْلا ِء ْوَنِب اَنيِقُس :َنوُلوُقَي ، َني ِرِفاَك ِساَّنلا َنِم

ميملا مضي مهضعبو ،ناربدلا هل لاقي مجن .

4. (5772)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor:"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer Allah Teala hazretleri, kullarından yağmuru beş yıl tutup sonra gönderecek olsa, insanlardan bir grubu kâfir olur ve: "Micdeh yıldızı sebebiyle yağmura kavuştuk!" derdi." [Nesaî, İstiska 16, (3, 165).] 284

AÇIKLAMA:

Micdeh (veya mücdeh) yıldızı: Bu, eski Arap inancında yağmura delalet ettiği kabul edilen bir yıldızın adıdır. Bu yıldıza Deberan yıldızı dendiği de belirtilmiştir. 285

اَهِب نَدَتْهُي ٍتاَم ُّع َو ،نيِطاَيَّشلِل ًاموُج ُر َو ،ءاَمَّسلا َةَنْي ِز اَهَلَعَج :ٍث ُثَل□
َموُجُّنلا ِهِذه ُ هاللّ َقَلَخ] :لاق ةداتق نعو ـ6 □6555ـ ُةَكِئ ًُمْلا َو ُءاَيِبْن‘ا ِهِمْلِع ْنَع
َزَجع اَم َو ِهِب ُهَل َمْلِع اَم َو ِهيِنْعَي اَم َفَّلَكَت َو ُهَبي ِصَن َعاَضأ َو ُهَّظ َح َأَطْخأ
ْدَقَف اَذه َرْيَغ اَهِيف َل َّوأَت ْنَمَف

نيِعَمْجأ ْمِهْيَلَع ِ هاللّ ُتاوَلَص□] .

5. (5773)- Katâde rahimehullah demiştir ki: "Allah bu yıldızları üç şey için yaratmıştır: Onları semanın zineti kıldı, (semaya yükselip haber toplayan) şeytanlara atılacak taşlar kıldı, kendileriyle istikamet tayin edilen alâmetler kıldı. Kim yıldızlar hakkında başka yorumlar yapmaya kalkarsa hata eder ve nasibini zayi eder, kendisini ilgilendirmeyen ve bilgisi olmayan hatta bilmekte peygamberler ve meleklerin bile acze düştükleri bir hususta kendini külfete sokar."286

بِذَكْلا ِ هاللّ ىلَع َنو ُرَتْفَي اَمَّنإ ؛ُهَق ْز ِر ُ َو ُهَت ْوَم ُ َو ٍدَحأ َةاَيَح ٍمْجَن يِف ُ هاللّ□
َلَعَج اَم ِ هاللّ َو] :دازو هلثم عيبرلا نعو ـ5 □6555□

نيزر هجرخأ .[ِموُجُّنلاِب َنوُلَّلَعَتي َو .

ملعأ هاللّو ،هب هل ملع ام : هلوق ىلا هل هوأ نم يراخبلا هنم قلعو :تلاق .

6. (5774)- Rebî de aynısını rivayet etmiş ve şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Allah'a yemin olsun. Allah hiç kimsenin ne yaşamasını, ne ölmesini, ne de rızkını herhangi bir yıldıza bağlamıştır. Bunu söyleyenler Allah hakkında yalan düzüyorlar ve kendilerine bahaneler uydur(up avun)uyorlar." [Rezin tahriç etmiştir. Buhârî, önceki kısmı, başından "...bilgisi olmayan" ibaresine kadar muallak olarak kaydetmiştir (Bed'ü'l-Halk 3).] 287

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer, Buhârî'nin bu muallak rivayetini Abd İbnu Humeyd'in mevsul olarak kaydettiğini ve sonuna şu ziyadeyi eklediğini belirtir: "Allah'ın takdirinden cahil birkısım insanlar bu yıldızlarla ilgili olarak kehanet ihdas edip kim falan yıldızın doğmasında ağaç dikerse şöyle olur, kim feşmekan yıldızın doğmasında sefere çıkarsa böyle olur diye laflar ettiler. Ömrüme yemin olsun! Yıldızlardan hiçbir yıldız yoktur ki, onun doğması sırasında hem uzun boylu hem kısa boylu hem kızıl hem beyaz, hem güzel hem çirkin dünyaya gelmemiş olsun. (İnsanların olacak şeye alâmet kıldıkları) şu yıldızların, şu hayvanın, şu kuşun gayba hiçbir delaletleri yoktur."

---

283 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/186. 284 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/187. 285 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/187.

Görüldüğü üzere İslam, Kur'an'ıyla, hadisiyle, ulemasıyla falcılık, kehanet, ruh çağırma gibi gayptan haber vermeye yönelik her çeşit meşguliyeti temelden reddedip, derecesine göre küfürden bir şube addetmektedir. 288

Bir İstidrad:

RUH ÇAĞIRMA MESELESİ 289

Gaybtan haber verme nevine giren ve günümüzde, bir kısım sosyetik ve "ilimci" çevrelerde yaygınlık kazanan ruh çağırma hadisesiyle ilgili bir tahlili, bu meseleler -mahiyetini bilmediği için- bulaşma temayülü gösteren bir kısım dindarları ikaz için Bediüzzaman'dan kaydedeceğiz. Bediüzzaman burada birkaç noktaya bilhassa dikkat çekmektedir: **1)** Bunlarla uğraşanlar, esas itibariyle dinden uzak çevrelerdir. Bunların ruhçumaneviyatçı görünümleri Müslümanları aldatmamalıdır.

2) Bu işlerle uğraşanlar, haber getirenler habis ruhlardır; cinlerin kâfir takımıdır. Bu sebeple böylesi seanslarda İslam'a, şeriata, Kur'an ve sünnete aykırı haberler gelebilir. Bu sebeple zayıf ve cahiller imanlarını, İslamlarını zedeleyebilirler.

Bediüzzaman, ruhçuların haber alma hadisesini inkar etmiyor, fakat haber getirenlerin ulvi ruhlar, mü'min cinler olmadığı için, getirdikleri haberlerin yalan yanlış, imanları zedeleyici olduğunu söylüyor. **3)** Peygamber, veli gibi âli ruhlar, bu işlerle uğraşan mübtezel insanların ayağına gelmezler. Esasen, onları çağırmak edebe aykırıdır. Belki nefis tezkiyesi yoluyla, Suyûtî hazretleri gibi ruhen yükselmek suretiyle onlara yaklaşılabilir.

4) Her halukârda ruh çağırma gibi işlerle meşguliyet mü'min kişinin harcı ve meşguliyeti olmamalıdır, faydası yoktur, zararı çoktur.
امِئاَد ًادَبَا ُهُتاَكَرَب َو ِ هاللّ ُةَمْح َر َو ْمُكْيَل ُّع ُم ُّسَّلا□
ُهَناَحْبُس ِهِم ْساِب"Aziz, sıddık kardeşlerim!

Evvelen: Çok emarelerle ve bazı hadiselerle katiyyen tahakkuk etmiş ki, Nurun has talebelerinden bazılarının bir zaif damarını bulup Hizmet-i Nuriyeden vazgeçirmek veya zaifleştirmek için Nurun ve Nur talebelerinin düşmanlarının çok planları var. Medar-ı ibret bir-iki nümuneyi beyan ediyoruz: Birinci nümunesi: Nurlarla şiddetli alâkası bulunan birkaç has kardeşimizin nazarını, fikrini, başka tarafa çevirmek veya zevkli ve ruhani bir meşreb ile meşgul edip, hizmet-i imaniyeye karşı zaifleştirmek için bazı şahıslar ispirtizma denilen ölülerle muhabere namı altında cinnîlerle muhabere etmek gibi hatta bazı büyük evliyalarla, hatta peygamberlerle güya bir nevi konuşmak gibi eski zamanda kâhinlik denilen.. şimdi de medyumluk nam verilen bu mesele ile bazı kardeşlerimizi meşgul ediyorlar. Halbuki: Bu mesele, felsefeden ve ecnebiden geldiği için ehl-i imana çok zararları olabilir. Ve çok su-i istimalata menşe' olmakla beraber içinde bir doğru olsa on yalan karışıyor. Çünki, doğruyu ve yalanı tefrik edecek bir mihenk, bir mikyas olmadığından ervah-ı habise ve şeytana yardım eden cinnîlerin bu vesile ile hem onun ile meşgul olanın kalbine ve hem de İslamiyet'e zarar vermek ihtimali var. Çünkü: Maneviyat namına hakaik-ı İslamiyeye ve akide-i umumiyeye muhalif ihbarat oluyor. Ervah-ı habise iken kendilerini ervah-ı tayyibe zannettirip belki, kendilerine bazı büyük veliler namını verip İslamiyet'in esasatına muhalif sözlerle zarar vermeye çalışabilirler. Hakikatı tağyir edip, safdilleri tam aldatabilirler.

Mesela: Nasıl ki güneş, bir küçük cam parçasında ziyasıyla, hararetiyle, şekliyle görünüyor fakat, o küçücük camın içindeki güneşin o küçücük timsali, kendi namına eğer konuşsa ve dese: Benim ziyam dünyayı istila ediyor. Benim hararetim herşeyi ısıtıyor ve küre-i arzdan bir milyon defadan daha büyüğüm dese, ne derece hilaf-ı hakikat olduğu anlaşılır. Aynen bu misal gibi; bir peygamber, güneş gibi hakiki makamında iken o ispirtizmanın veyahut medyumluğun cam parçası hükmündeki istidadına göre bir cilvesinin tezahürü, o hakikat namına konuşamaz. Eğer konuşsa yüz derece muhalif olur. İspirtizmanın veya medyumluğun o mazhardaki cüz'î cilvesi, vahyin mazharı olan o manevî güneşin kudsî mahiyetine hiçbir cihetle kıyas olamaz. Çünki: Esfel-i safilindeki bir cam parçası manen a'layı illiyyinde olan o manevî güneşin hakikatını yanına getiremez. Getirmeye çalışmak da hürmetsizlikten başka bir şey değildir. Ancak onun makamına karib olmak için, Celaleddin-i Suyûtî ve bir kısım evliyalar gibi seyr ü sülûk ile terakki ederek o manevî güneşin sohbetine mazhar olunur. Fakat böyle terakki, Risale-i Nur'un isbat ettiği gibi, peygamberin velayetiyle bir nevi sohbeti.. kendi derecelerine göre ve kendi istidatları derecesinde olur.

Fakat Nübüvvet hakikatı, velayetten ne derece yüksek ise, ispirtizma vasıtasiyle veyahut terakkiyat-ı ruhiyye cihetiyle mazhar olunan sohbet ve muhabere dahi hiçbir cihette hakiki peygamberle muhabereye yetişemeyeceğinden yeni ahkâm-ı şer'iyyeye medar-ı ahkâm olamaz. Evet, dinden gelmeyen, belki felsefenin hassasiyetinden gelen celb-i ervah da; hem hilaf-ı hakikat, hem hilaf-ı edeb bir harekettir. Çünkü a'layı illiyinde ve kudsî makamlarda olanları esfel-i safilin hükmündeki masasına ve yalanların yeri olan oyuncak tahtasına getirmek tam bir ihanettir ve bir hürmetsizliktir. Adeta bir padişahı kulübeciğine çağırıp getirmek gibidir. Belki ayn-ı hakikat ve edeb ve hürmet ve istifade odur ki, Celaleddin-i Suyûtî, Celaleddin-i Rumî ve İmam-ı Rabbanî gibi zatların seyr u sülûk u ruhanîleri gibi seyr u sülûk ile yükselerek o kudsî zatlara yanaşmak ve istifade etmektir.

Rü'yayı sadıkada ervah-ı habise ve şeytan, peygamber suretinde temessül edemez. Fakat celb-i ervahta; ervah-ı habise, belki peygamberin lisanen ismini kendine takıp; sünnet-i seniyyeye ve ahkâm-ı şer'iyyeye muhalif olarak konuşabilir. Eğer bu konuşması şeriatın ahkâmına ve sünnet-i seniyyeye muhalif ise, tam delildir ki, o konuşan, ervah-ı tayyibe değildir. Mü'min ve Müslüman cinnî de değildir. Ervah-ı habisedir. Bu şekilde taklid ediyor. Saniyen: Şimdi Nur talebeleri böyle meselelerde derse muhtaç değildirler. Risale-i Nur, herşeyin hakikatını beyan etmiş. Başka izahata ihtiyaç bırakmamış. Risale-i Nur onlara kafidir. Fakat Nur talebesi olmayanların aynı muhaberede; ahkâm-ı şeriat ve sünnet-i seniyye esasatına muhalif telkinatı dinlememeleri lazım ve elzemdir. Yoksa büyük hata olur.

Bir ihtar: Bu mektuptaki ruhlarla muhabere meselesine karşı edilen şiddetli tenkid; ecnebiden, fen ve felsefeden ve manyetizma ve ispirtizmadan gelen ve manevî bir şekil giyen bir meşrebe karşıdır. Yoksa İslamiyet'ten ve tasavvuf ve ehl-i tarikattan gelen ve bir derece ruhlarla muhabereye benzeyen ve nâehillerin girmesiyle bir derece su-i istimal edilen ve pek az olan bir kısım sofuların sofiliğine karşı değildir. Gerçi onlarda da bir cihette bazılara zarar olabilir. Fakat öteki gibi hiçbir cihette aldatıcı değil ve İslamiyet'e hiçbir cihette zarar niyeti yok. Hem o ecnebiden gelen meşreb ise, hem tarikat ve hem İslamiyet aleyhinde olduğu gibi, o sofuların meslekini de sükut ettirmeğe çalışıyor ve adileştiriyor. Ehl-i tasavvufun zaif ve tam sünneti yerine getirmeyen kısmı dikkat etsinler, kendilerini onlara benzetmesinler." [290]

HİCRETLER BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Bu bölüm Kitabu'l-Hicreteyn yani İki Hicretler Kitabı adını taşır. İki hicretten maksad: Mekke'den Habeşistan'a yapılan hicretle, Mekke'den Medine'ye yapılan hicret kastedilir. Mutlak olarak hicret deyince Mekke'den Medine'ye olan hicret anlaşılır. Zira Fahr-ı Âlem Efendimiz de bu hicrete katılmıştır ve bu hicret İslam tarihinde çok ciddi bir dönüm noktasıdır. İslam'ın cemaatten devlete geçişi, sabırdan aksiyona; yani pasif aksiyondan fiilî aksiyona yani sabırdan, önce müdafaaya, sonra da fetihlere geçiş demektir. Manası ve hasıl ettiği neticeleri büyük olan bir hadisedir. İslam tarihinin belki de en mühim hadisesidir.

Bu bölümde, hicretle ilgili beş hadis yer almaktadır. Hadisler daha ziyade hicretin tarihî vak'a yönüne temas etmektedir. Halbuki hicret, İslam dininde derin manaları olan, günümüz Müslümanlarına bile yön veren, istikamet çizen, tercih amili olan, ufuk açan mesajlarla dolu bir mefhumdur, bir hayat görüşü, bir dava stratejisidir. Bu sebeple, hicretle ilgili gerekli açıklamaları bahsin sonunda dercedeceğimiz uzunca bir tahlile bırakarak, burada, hicretin siyasî yönüne rengini vuran bir anlaşma metnini kaydedeceğiz. İslam'ın İlk Anayasası olarak değerlendirilen bu vesika Medine'deki Müslümanlarla diğer gayr-i müslim cemaatlerin münasebetlerini, temel hak ve vazifelerini tesbit etmektedir. Resulullah, Medine'ye hicret eder etmez Medine'de mevcut, muhtelif dinî ve siyasî grupların temsilcilerini toplayarak bu metni hazırlamış, hepsinin Müslümanlarla ve kendi aralarında cereyan edecek münasebetlerini tanzim etmiştir. Hicretin siyasî ehemmiyetinin en bariz delillerinden biri olan bu vesikanın, Hicret Bölümü'nün giriş kısmında neşrini uygun buluyoruz. 291

Medine Site Devleti Anayasası:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla

Madde 1- Bu kitap (yazı), Peygamber Muhammed tarafından Kureyşli ve Yesribli mü'minler ve Müslümanlar ve bunlara tabi olanlara sonradan iltihak etmiş olanlar ve onlarla beraber cihad edenler için (olmak üzere tanzim edilmiştir).

Madde 2- İşte bunlar, diğer insanlardan ayrı bir ümmet (camia) teşkil ederler. **Madde 3-** Kureyş'ten olan muhacirler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, kan diyetlerini ödemeye iştirak ederler ve onlar harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre ödemeye iştirak edeceklerdir.

Madde 4- Benû Avf'lar, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye iştirak edeceklerdir ve (Müslümanların teşkil ettiği) her zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir. **Madde 5-** Benû Haris'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 6- Benû Sâide'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'miler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 7- Benû Cuşem'ler kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 8- Benu'n-Neccar'lar, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 9- Benû Amr İbn Avf'lar, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 10- Benu'n-Nebit'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 11- Benû'l-Evs'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 12-a) Mü'minler, aralarında ağır malî mesuliyetler altında bulunan hiç kimseyi (bu halde) bırakmayacaklar, fidye-i necat veya kan diyeti gibi borçlarını iyi ve makul bilinen esaslara göre vereceklerdir. **Madde 12-b)** Hiçbir mü'min, diğer bir mü'minin mevla(kendisi ile akdî kardeşlik rabıtası kurulmuş kimse)sına müracaat edemez. (Diğer okunuşa göre): Hiçbir mü'min diğer bir mü'minin mevlası ile onun aleyhinde olmak üzere bir anlaşma yapmayacaktır.

Madde 13- Takva sahibi mü'minler, kendi aralarında mütecavize veya haksız bir fiil ika'ını tasarlayan, yahut bir cürüm yahut bir hakka tecavüz veyahut da mü'minler arasında bir karışıklık çıkarma kasdını taşıyan kimseye karşı olacaklar ve bu kimse onlardan birinin evladı bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır. **Madde 14-** Hiçbir mü'min bir kâfir için, bir mü'mini öldüremez ve mü'min aleyhine hiçbir kâfire yardım edemez.

Madde 15- Allah'ın zimmeti (himaye ve teminatı) bir tektir: (Mü' minlerin) en ehemmiyetsizlerinden birinin (himayesi) onların hepsi için hüküm ifade eder. Zira, mü'minler diğer insanlardan ayrı olarak birbirlerinin mevlası (kardeşi) durumundadırlar.

Madde 16- Yahudilerden bize tabi olanlar, zulme uğramaksızın ve onlara muarız olanlarla yardımlaşılmaksızın, yardım ve müzaheretimize hak kazanacaklardır.

Madde 17- Sulh, mü'minler arasında bir ve tektir. Hiçbir mü'min Allah yolunda girişilen bir harpte, diğer mü'minleri hariç tutarak, bir sulh anlaşması akdedemez; bu sulh ancak onlar (mü'minler) arasında umumiyet ve adalet esasları üzere yapılacaktır.

Madde 18- Bizimle beraber harbe iştirak eden bütün (askerî) birlikler, birbirleriyle münavebe edeceklerdir. **Madde 19-** Mü'minler birbirlerinin Allah yolunda (uğrunda) akan kanlarının intikamını alacaklardır. **Madde 20-a)** Takva sahibi mü'minler en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar. **Madde 20-b)** Hiç bir müşrik, bir Kureyşlinin malını ve canını himayesi altına alamaz ve hiçbir mü'mine bu hususta engel olamaz. (Yani, Kureyşlilere tecavüz etmesine mani olamaz.) **Madde 21-** Herhangi bir kimsenin bir mü'minin ölümüne sebep olduğu kat'î delillerle sabit olur da, maktulün vesilesi (yani hakkını müdafaa eden) rıza göstermezse, kısas hükümlerine tabi olur; bu halde, bütün mü'minler ona karşı olurlar. Ancak bunlara sadece (bu kaidenin) tatbiki için hareket etmek helal (doğru) olur. **Madde 22-** Bu sahife(yazı)nın muhteviyatını kabul eden, Allah'a ve ahiret gününe inanan bir mü'minin bir katile yardım etmesi ve ona sığınacak bir yer temin etmesi helal (doğru) değildir; ona yardım eden veya sığınacak bir yer gösterene kıyamet günü, Allah'ın lanet ve gadabı nasib olacaktır ki, o zaman artık kendisinden ne bir para tediyesi ne de bir taviz bedeli alınacaktır.

Madde 23- Üzerinde ihtilafa düştüğünüz herhangi bir şey, Allah'a ve Muhammed'e götürülecektir, selam O'na olsun.

Madde 24- Yahudiler, mü'minler gibi muharebeye devam ettiği müddetçe (kendi harb) masraflarını karşılamak mecburiyetindedirler.

Madde 25-a) Benû Avf Yahudleri mü'minlerle birlikte -(İbn Hişam'da bu, "maa" (yani "ile") olarak; Ebu Ubeyd'de ise "min" (yani "den") olarak zikredilir)- bir ümmet (camia) teşkil ederler. Yahudilerin dinleri kendilerine, mü'minlerin dinleri kendilerinedir. Buna, gerek mevlaları ve gerekse bizzat kendileri dahildirler. **Madde 25-b)** Yalnız kim ki haksız bir fiil irtikab eder veya bir cürüm ika eder, o sadece kendine ve aile efradına zarar vermiş olacaktır.

Madde 26- Benû'n-Neccar Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. **Madde 27-** Benû'l-Haris yahudileri de Benû Avf yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. **Madde 28-** Benû Saide Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. **Madde 29-** Benû Cuşem Yahudileri de Benu Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. **Madde 30-** Benû'l-Evs Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. **Madde 31-** Benû Sa'lebe Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. Yalnız, kim ki haksız bir fiil irtikab eder veya bir cürüm ika eder, o sadece kendini ve aile efradını zarardîde etmiş olacaktır. **Madde 32-** Cefne (ailesi) Sa'lebe'nin bir koludur; bu bakımdan Sa'lebeler gibi mülahaza olunacaklardır. **Madde 33-** Benu'ş-Şuteybe de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. (Kaidelere) muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır.

Madde 34- Sa'lebenin mevlaları, bizzat Sa'lebeler gibi mülahaza olunacaklardır. **Madde 35-** Yahudilere sığınmış olan kimseler (Bitane), bizzat Yahudiler gibi mülahaza olunacaklardır. **Madde 36-a)** Bunlardan (Yahudilerden) hiçbir kimse (Müslümanlarla birlikte bir askerî sefere), Muhammed (s.a.v.)'in müsaadesi olmadan çıkmayacaktır.

Madde 36-b) Bir yaralamanın intikamını almak yasak edilmeyecektir. Muhakkak ki bir kimse bir adam öldürecek olursa, neticede kendini ve aile efradını mes'uliyet altına sokar; aksi halde haksızlık olacaktır. "Yani bu kaideye riayet etmeyen bir kimse haksız vaziyette olacaktır." Allah bu yazıya en iyi riayet edenlerle beraberdir.

Madde 37-a) (Bir harp vukuunda) Yahudilerin masrafları kendi üzerine ve Müslümanların masrafları kendi üzerinedir. Muhakkak ki, bu sahifede (yazıda) gösterilen kimselere harp açanlara karşı, onlar kendi aralarında yardımlaşacaklardır. Onlar arasında hayırhahlık ve iyi davranış bulunacaktır. (Kaidelere) muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareketler olmayacaktır.

Madde 37-b) Hiç kimse müttefikine karşı bir cürüm ika edemez. Muhakkak ki zulmedilene yardım edilecektir. **Madde 38-** Yahudiler Müslümanlarla birlikte, beraberce harp ettikleri müddetçe masrafta bulunacaklardır. **Madde 39-** Bu sahifenin (yazının) gösterdiği kimseler için Yesrib vadisi dahili (cevf), mukaddes (haram) bir yerdir.

Madde 40- Himaye altındaki kimse (car), bizzat himaye eden kimse gibidir; ne zulmedilir ve ne de (kendisi) cürüm ika edecektir.

Madde 41- Himaye verme hakkına sahip kimselerin izni müstesna, bir himaye hakkı verilemez. **Madde 42-** Bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler, arasında zuhurundan korkulan bütün öldürme yahut münazaa vakalarını Allah'a ve Rasulullah Muhammed (s.a.v.)'e götürmeleri gerekir. Allah, sahifeye (yazıya) en kuvvetli ve en iyi riayet edenlerle beraberdir.

Madde 43- Ne Kureyşliler ve ne de onlara yardım edecek olanlar, himaye altına alınmayacaklardır. **Madde 44-** Onlar (yani Müslümanlar ve Yahudiler) arasında, Yesrib'e hücum edecek kimselere karşı yardımlaşma yapılacaktır.

Madde 45-a) Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlar tarafından) bir sulh akdetmeye veya bir sulh akdine iştirake davet olunurlarsa, bunu doğrudan doğruya akdedecekler veya ona iştirak edeceklerdir. Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlara) aynı şeyleri teklif edecek olurlarsa, mü'minlere karşı aynı haklara sahip olacaklardır; din mevzuunda girişilen harp vak'aları müstesnadır.

Madde 45-b) Her bir zümre (gerek müdafaa ve gerekse sair ihtiyaçlar hususunda) kendilerine ait mıntıkadan sorumludurlar.

Madde 46- Bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler için ihdas edilen şartlar, aynı şekilde Evs Yahudilerine, yani onların mevlalarına ve bizzat kendi şahıslarına, bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler tarafından sıkı ve tam bir muhafazakârlık ile tatbik olunur. (Kaidelere) muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır. Ve haksız şekilde kazanç temin edenler, sadece kendi nefsine zarar vermiş olurlar. Allah bu sahifede (yazıda) gösterilen maddelere en doğru ve en mükemmel riayet edenlerle beraberdir. **Madde 47-** Bu kitap (yazı), bir haksız fiil ika eden veya cürüm işleyen (ile ceza) arasına engel olarak giremez. Kim ki, bir harbe çıkar, emniyette olur veya kim ki, Medine'de kalırsa yine emniyet içindedir; haksız bir fiil ve cürüm ikaı halleri müstesnadır. Allah ve Resulullah Muhammed (s.a.v.) himayelerini, (bu sahifeyi) tam bir sadakat ve dikkat içinde muhafaza eden kimseler üzerinde tutacaklardır.292

ج َر ُهْنِم ىرَتْشاَف ِهِل ِزْنَم يف يبأ ىلإ هنَع ُ هاللّ َيِض َر ِرْكَب وُبأ َءاَج]
:لاق هنَع ُ هاللّ َيِض َر بزاع نب ءاربلا نع ـ1 6556ـ اَبأ اَي : يِبأ ُهَل َلاَقَف .
ُهَنَمَث ُدِقَتْنَي ُهَعَم يِبأ َج َرَخ َو ُهُتْلَمَحَف ُهْلِمْحا :يِبأ َلاَقَف ،يِ ِل ِزْنَم ىلا ُهْلِمْحَي
َكَنْبا يِعَم ْثَعْبا :ٍب ِزاَعِل َلاَقَف

يِنْثِهدَح ٍرْكَب

هيف ُّرُمَي َقُي ِرهطلا ُّخ َو ِة َريِههظلا ُمِئاَق َماَق بهتَح ِدَغْلا َنِم َو اَنَتْلَيَل اَنْي
َرْسأ ،َمْعَن : َلاَق ؟# ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم َتْي َرَس ًةَلْيَل اَمُتْعَنَص َفْيَك ِهيف ُماَني
ًاناَكَم يِدَيِب ٌتْي َّوَس َو ٌة َرْخَّصلا ُتْيَتأَف ُهَدْنِع اَنْل َزَنَف . ُدْعَب ُسْمَّشلا اَهْيَلَع ِتأَت
ْمَل ٌّلِ اَهَل ،ٌةَليِوَط ٌة َرْخَص اَنَل ْتَعِفَرَف ،ٌدَحأ

اَم ُهَل ُضُفْنأ ُتْج َرَخ َو ،َماَنَف ،َكَل ْوَح اَم َكَل ُضُفْنأ اَنأ َو ِ هاللّ َلوُس َر اَي ْمَن :
ُتْلَق َّمُث ،ًة َو ْرَف ِهْيَلَع ُتْطَسَب َّمُث ،اَهِلْ يف # ِ هاللّ ُلوُسر

لْهأ ْنِم ٍلُج َرِل : َلاَقَف ؟ُم ُغ اَي َتْنأ ْنَمِل : ُتْلُقَف ،اَنْد َرأ يِذهلا ُلْثِم اَهْنِم ُدي ِرُي ِة
َرْخَّصلا ىلا ِهِمَنَغِب ِلِبْقُم ٍعا َرِب اَنأ اَذإَف ،ُهَل ْوَح ِرْعَّشلا َنِم َع ْرَّضلا ِضُفْنا : ُتْلُقَف
،ًةاَش َذخأَف . ْمَعَن : َلاَق ؟ ُبِلَحتُفأ : ُتْلُق . ْمَعَن : َلاَق ؟ ٌنَبَل َكِمَنَغ يِفأ : ُتْلُقَف
،ٌةَّكَم ْوأ ِةَنيِدَمْلا هيِبهنلا ُتْيَتأَف ،ُأَّضوَتَي َو ُب َرْشَي َو يِوَت ْرَي # هيِبَّنلِل اَهُتْلَمَح
ٌة َواَدإ يِعَم َو ،ٍنَبَل ْن ِم ٌةَبْثُك ُهَعَم ِبْعَق يف َبَلَح َو ،ٍلَعَفَف .َىذَقْلا َو ِبا َرُتلا َو ! ِهاللّ
َلوُس َر اَي ْب َرْشا ُتْلُقَف ُهَلَفْسأ َد َرَب بهتَح ِءاَملا َنِم ِنَبهللا ىَلع ُتْبَبَصَف . َظَقْيَتْسا
بهتَح ُتْفَق َوَف ،ُهَظِق ْوُأ ْنأ ته َرَكَف ٌمِئاَن َوُه َو # ِنب ِكِلاَم ُنْب َةَقا َرُس اَنَعَّبتا َو
ُسْمهشلا ِتَلا َز اَم َدْعَب اَنْلَحَت ْراَف ىَلَب : ُتْلُق ؟ِلي ِح َّرلِل ِنأَي ْمَلأ :ِيل َلاَق َّمُث ،
ُتي ِض َر بهتَح َب ِرَشَف : َلاَق ُدي ْتَمَطت ْراَف ،# ُّيبهنلا ِهْيَلَع اَعَدَف ،اَنَعَم َ هاللّ
َّنإ ْن َزْحَت َ : َلاَقَف .اَنيِتُأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف ،ِض ْر'ا َن ِم ٍدَلَج يِف ُنْحَن َو ،
ٍمَشْعُج َلَعَجَف ،# ُّيبهنلا ُهَل ا َعَدَف ،َبَلهطلا اَمُكَّنَع َّد ُرأ ْنأ اَمُكَل ُ هللاَف يِل
اوُعْداَف َّيَلَع اَمُت ْوَعَد اَمُكَّنأ ُتْمِلَع ْدَق يِنإ : َلاَقَف .اَهِنْطَب ىلا ِهِس َرَف

ناخيشلا هجرخأ .[اَنَل ىهف َو َو : َلاَق . ُهَّد َر َّإ ًادَحأ ىَقْلَي ُ َف ،اَنُه اَم ْمُتيِفُك .
ْدَق : َلاَق َّإ ًادَحأ ىَقْلَي . صلختت دكت ملو ضر'ا يف تبشن « ْتمطتراو».ةبلصلا
ُدلجلا « ا' ضر ةظيلغلا»

1. (5775)- Bera İbnu'l-Âzib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh), evinde babama uğradı. Ondan bir semer satın aldı. (Babam) Âzib'e: "Benimle oğlunu gönder, onu evime kadar götürüversin!" dedi. Babam bana: “Haydi onu götürüver!" dedi. Ben de götürüverdim. Babam onunla beraber çıktı, bedelini alacaktı. Babam, Ebu Bekr'e: "Ey Ebu Bekr! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la (hicret ettiğin) gece ne yaptınız?" diye sordu. "Evet o gece yürüdük. Ertesi günü de öğle vaktine kadar yürüdük. Yolumuz tenha idi, hiç kimseye rastlamadık. Önümüze uzun bir kaya çıktı. Kayanın henüz güneşin değmediği bir gölgesi vardı. Yanına konakladık. Ben kayanın yanına geldim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, duldasından uyuması için elimle bir yeri düzledim. Sonra ortaya bir post yayıp: "Ey Allah'ın Resulü! (Siz biraz istirahat buyurup şurada) uyuyun, ben etrafınızı gözetlerim!" dedim. Derken yatıp uyudu, ben de çıkıp etrafını gözetlemeye başladım. Kayaya doğru sürüsüyle gelmekte olan bir çobanla karşılaştım. O da bizim gibi gölgeye sığınmak istiyordu.

"Sen kimlerdensin ey delikanlı?" diye sordum. Medine veya Mekke' den bir adama aitti. Ben tekrar: "Koyununda süt var mı?" dedim.

"Evet!" dedi.

"Sağar mısın?" dedim.

Tabii dedi ve sağmak üzere bir koyun yakaladı.

"Memede kıl, toztoprak çerçöp olabilir, bunları bir çırp!" dedim. Dediğimi yaptı, beraberindeki bir kaba bir miktar süt sağdı. Benim de yanımda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) için taşıdığım bir kap vardı. İçmede, abdestte onu kullanırdı. (Sütü kendi kabıma aktararak) (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldim. Uyuyordu. Uyandırmak istemedim. Uyanıncaya kadar yanında durdum. Süte biraz su kattım, dibi serinledi. "Ey Allah'ın Resulü, buyurun için!" dedim. O içti ben de memnun oldum. Sonra: "Yola koyulma vakti gelmedi mi?" dedi.

"Evet!" dedim. Güneşin zevalinden sonra hareket ettik. Peşimize Süraka İbnu Malik İbni Cu'şem düştü. Biz sert bir arazide yürüyorduk.

"Ey Allah'ın Resulü, bize yaklaştı!" dedim.

"Üzülme! Allah bizimledir!" buyurdu. Aleyhissalâtu vesselâm, Süraka' ya beddua etti. Derhal atının ön ayağı karnına kadar yere saplandı. Süraka: "Anladım ki, siz bana ilendiniz. Ne olur benim için dua edin. Allah için ben de takipçileri sizden geri çevireceğim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm dua ediverdi, adam kurtuldu ve geri döndü. Yol boyu her kime rastladı ise: "Ben size bedel burada gereken (aramayı) yaptım (kimse yok)!" dedi. Böylece her kime rastladı ise geri çevirdi. Hülasa, bize verdiği sözü tuttu." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 45, Lukata 11, Menakıb 25, Eşribe 12; Müslim, Zühd 75, (2009).]293

اَي ُتْلُقَف . اَنِسؤُ ر بلَع ْمُه َو ،ِراَغْلا يِف ُنْحَن َو ،َنِيك ِرْشُمْلا ِماَدْقأ بلاِ ُت ْرَظَن]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ركب بأ نعو ـ5 □6555□:

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[؟اَمُهُثِلاَث ُ هاللّ ِنْيَنْثاِب َكُّنُ اَم ،ٍرْكَب اَبأ اَي .
لاَق َف اَن َرَصْب‘ ِهْيَمَدَق بلا َرَظَن ْمُهَدَحأ َّنأ ْوَل ! ِهاللّ َلوُس َر:

2. (5776)- Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz mağarada iken müşriklerin ayaklarını görüyordum. Onlar bu sırada başlarımızın üstünde idiler.

"Ey Allah'ın Resulü dedim, onlar ayaklarının aşağısına bir bakacak olsa bizi mutlaka görürler!" dedim. Bunun üzerine: "Ey Ebu Bekr! buyurdular, Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne zannediyorsun?" [Buharî, Fezailu'l-Ashab 2, Menakıb 45, Tefsir, Beraet 1; Müslim, Fezailu's-Sahabe 1, (2381); Tirmizî, Tefsir, Tevbe, (3095).] 294

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, birçok mucizelerin cereyan ettiği hicret hadisesinden bazı sahneleri anlatmaktadır. Birinci hadisin Ahmed İbnu Hanbel'deki veçhinde, Hz. Ebu Bekr'in semeri evine kadar taşıtma teklifine Hz. Azib (radıyallahu anhümâ), Ashab'ın sünnet rivayetine verdikleri ehemmiyeti aksettiren bir taleple cevap verir: "Sen bana, Resulullah'la beraber olduğun hicreti nasıl yaptığını anlatmazsan hayır!" Hz. Ebu Bekr bu talep üzerine anlatır.

2- Bazı rivayetlerde, Resulullah'ın Süraka'ya deriden mamul bir kâğıt üzerine yazılı bir eman vesikası verdiği belirtilir.

3- Rivayetler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın en tehlikeli anlarda bile sükunet ve tevekkülünden bir şey kaybetmediğini göstermektedir: Gerek müsellah vaziyette Süraka'nın saldırısı, gerekse, mağaraya kadar takip edilişleri ve içeriden dışarıdakilerin ayaklarını görme, seslerini duyma derecesinde düşmanlarının yaklaşmasına rağmen "Allah bizimledir" teslimiyetini izharı, onun imanının teslimiyetinin kuvvetini göstermeye yeterlidir. **4-** Hadiste, Hz. Resulullah ve Hz. Ebu Bekr'in çobanın sütünü içtikleri ifade edilmektedir. Başkasına ait olan bir koyunun sütünü nasıl içtikleri sorusuna muhtelif cevaplar verilmiştir:
* Araplar misafirperver oldukları için çobanlarına yolcuların ihtiyacını

görme yetkisi vermişlerdir. * Çoban Resulullah ve Hz. Ebu Bekr'in yakın dostlarından birine aitti. Bu takdirde caizdir. * Resulullah ve Hz. Ebu Bekr muzdar kaldıkları için içmiş olabilirler.

5- Hadiste ayrıca Resulullah'ın mucizeleri, Hz. Ebu Bekr'in fazileti, büyüğe, küçüğe hizmeti, eman dileyene 295 eman verilmesi gibi pekçok hususlar mevcuttur.

ن ِم ًام ْوَق ُتْك َرَت يهنإ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف ،# هِيبهنلا ىلَع اَنْدَف َو]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يدعسلا نب هاللّدبع نعو ـ5 6555:

يئاسنلا هجرخأ .[ُرافُكلا َلتوُق اَم ُة َرْجِهْلا َعِطَقْنَت ْنَل :َلاَقَف . ْتَعَطَقْنا ِدَق َة .
َرْجِهْلا َّنأ َنوُمُعزَي ْمُه َو ،يِفْلَخ

3. (5777)- Abdullah İbnu Sa'di (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına bir heyet olarak geldik. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Muhakkak ki ben, arkamda, artık hicretin sona erdiğini zanneden bir kavim bıraktım" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Küffarla kıtal edildiği müddetçe, hicret sona ermeyecektir!" buyurdu." [Nesâî, Bey'at 15, (7, 146).] 296

ىلَع ُهُعِياَبُأ :َلاَقَف .ِة َرْجِهْلا ىلَع يِبأ ْعِياَب ! هاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف ِحْتَفْلا َم ْوَي
َةَّيَمُأ يِبأِب ُت ْئ ِج] :لاق ةيمأ نب ىلعي نعو ـ5 6555

يئاسنلا هجرخأ .[ُة َرْجِهْلا ِتَعَطَقْنا ِدَق َو ،داَه ِجْلا .

4. (5778)- Ya'la İbnu Ümeyye anlatıyor: "Fetih günü babam Ümeyye'yi getirip: "Ey Allah'ın Resulü! Babamla hicret şartı üzere bey'at yap!" dedim. Ama O: "Onunla cihad etme şartı üzerine bey'at yaparım, artık hicret sona ermiştir" cevabını verdi." [Nesâî, Bey'at 15, (7, 297 145).]

AÇIKLAMA:

Bu iki rivayet hicretle ilgili birkaç temel telakkiyi vermektedir:

* Hicret bir ara zaruri idi. Bilhassa Medine'deki Müslümanların sayıca artması, güçlenmesi lazımdı. Hem de sağda solda münferid Müslümanlar ağır baskı altında kalarak İslam'ı yaşayamıyorlardı. Bu sebeple "hicret etmeyenin imanı makbul değildir" denecek derecede, Medine'ye hicret farz kılınmış, hicretin fazileti zihinlerde yer etmişti.

* Ama bu hal, Mekke'nin fethiyle sona erdi. Çünkü artık Müslümanlar güçlenmiş, fevç fevç insanlar ona dahil olmaya başlamıştı. Herkes dinini istediği yerde korkusuzca yaşayabilirdi. Resulullah, mükerrer beyanlarla Mekke'nin fethinden sonra hicretin sona erdiğini ilan etti. Fetihten sonra hicret üzere bey'at etmek isteyenleri geri çevirdi.

* Resulullah'ın "Fetihten sonra hicret yok" ifadesi zahirde mutlak ise de, "Medine'ye" diye kayıtlamak gerekmektedir. Çünkü Abdullah İbnu Sa'di rivayetinde de görüldüğü üzere düşmanla cihad yapıldığı müddetçe hicrete ihtiyaç duyulacak ve meşru varlığını kıyamete kadar devam ettirecektir.[298]

ةَنيِدَمْلا ِهِمَدْقَم ْنِم ًّاَإ اوُّدَع اَم ،ِهِتاَف َو ْنِم ُ َو # ِهِبهنلا ِثَعْبَم ْنِم اوُّدَع اَم]□].
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر دعس نب لهس نعو ـ6 □6555□

يراخبلا هجرخأ .

295 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/200-201. 296 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/201.

5. (5779)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Sahabiler İslamî takvimin başlangıcını tesbit ederken) ne Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bi'set zamanına ne de vefat zamanına itibar etmediler. Fakat Medine'ye gelişine itibar ettiler." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 48.][299]

AÇIKLAMA:

1- Cahiliye devrinde Arapların elbirlik kullandıkları sabit bir takvimleri yoktu. Mühim hâdiselere göre takvimler kullanılır, bir müddet sonra terkedilirdi.

Hicrî takvimi, duyulan ihtiyaç üzerine istişarelerle ilk defa kabul edip tatbikata koyan Hz. Ömer oldu. Cevherî, tarihte ilk takvimin Tufan'dan itibaren konduğunu belirtir. İslam'da ilk takvimin Hz. Peygamber devrinde, Medine'ye gelince konulduğuna, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu maksatla Rebiülevvel'i esas aldığına dair Zührî'den bir rivayet mevcut ise de, alimler bunu mu'dal bilir ve Hz. Ömer zamanında konduğunda ittifak ederler.

Süheylî, Ashab'ın, tarihi hicretle başlatma işini şu ayetten aldıklarını söyler: "...Senin namaz kılmana layık olan mescid, ilk günden beri takva üzerine kurulu bulunan mesciddir" (Tevbe 108). "Çünkü der, malum olduğu üzere, mutlak manada bir ilk gün yoktur. Öyleyse bu "ilk"lik muzmer olan bir şeye izafe edilecektir. Bu muzmer (kapalı) olan şeyde İslam'ın aziz olduğu, Resul-i Ekrem'in Rabbine emniyet içinde ibadet ettiği, mescidin yapılmasına başladığı zamandır, bu devrin ilk günüdür. Böylece, Ashab o günü tarih başlangıcı kabul etmede fikir birliğine vardılar. Onların fiilinden anlarız ki, Cenab-ı Hakk'ın "ilk günden beri" sözünü onlar, "İslamî tarihin ilk gününden beri" diye anladılar.

İbnu Hacer, Süheylî'nin bu yorumuna tamamen katılmayarak: "Hatıra öncelikle gelen, "İlk günden beri" kavl-i şerifinin manası Resulullah ve ashabının Medine'ye girdiği ilk gündür, doğruyu Allah bilir" der. **2-** Sadedinde olduğumuz rivayet, takvimin başlangıcını tesbitte Ashab'ın, farklı görüşleri müzakere edip, "hicret"te karar kıldıklarını göstermektedir. Rivayette Resulullah'ın bi'set ve vefat zamanlarına itibar edilmediğinin belirtilmesi bunu ifade eder. Nitekim bu maksatla Aleyhissalâtu vesselâm'ın doğumu, bi'seti, hicreti ve ölümünün esas alınması müzakere edilmiştir. Nitekim İbnu Abbas'tan gelen bir rivayatte şöyle denir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) takvim başlangıcı koymaya teşebbüs edince, sahabiler toplandı. Onlarla müzakere etti. Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefat zamanını esas almayı, Hz. Talha bi'setle başlatmayı, Hz. Ali hicretle başlatmayı, diğer bazıları da Resulullah'ın doğumunu esas almayı teklif ettiler. Hicretin on altı veya on yedinci yılında toplanan bu şûra, müzakereler sonunda Hz. Ali'nin teklifini kabulde ittifak etti. Ancak hangi ayın esas alınması hususunda da ihtilaf edildi. Abdurrahman İbnu Avf, haram ayların evveli olduğu için Receb'i, Talha da ümmetin mübarek ayıdır diye Ramazan'ı, Hz. Ali de sene başıdır diye Muharrem'i yıl başlangıcı olarak teklif ettiler. Bu meselede de Hz. Ali'nin görüşü kabul gördü." Hz. Ömer'i takvim meselesini ele almaya sevkeden amil hususunda kitaplarda muhtelif rivayetler var. Umumiyetle, Yemen'de mevcut olan tatbikatın, böyle bir şeye olan ihtiyacı hatırlattığını belirtir. İbni Sirin'den gelen bir rivayete göre: "Yemen'den gelen bir zat: "Ben Yemen'de tarih dedikleri bir şey gördüm. Şu yılda, şu ayda diye yazıyorlar" der. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Bu güzel bir şey, öyleyse siz de tarihleyin" der ve şûrayı toplar. Bir başka rivayete göre, Ebu Musa (radıyallahu anh) Hz. Ömer'e "Sizden bana tarihsiz mektuplar geliyor" diye yazar, bunun üzerine Hz. Ömer şûrayı toplar. Bir diğer rivayete göre, Hz. Ömer'e ödeme zamanı Şaban yazan bir borç senedinin davası gelir. "Bu hangi Şaban, geçen mi, içinde bulunduğumuz mu, gelecek Şaban mı? Şu halde insanlara bir şey (takvim) koyun ki bunu ona göre bilsinler" der. Öyle anlaşılıyor ki, gelişen medeni medeni hayat ve devlet hayatı müslümanlara pekçok yönden takvime olan ihtiyacı duyurmuş, takvimsizlikten doğan pekçok hâdiseye şahid olunmuştur. Ortaya çıkan birikim, meseleyi ele almaya itmiştir.

* Son olarak şu hususu daha açık olarak tebarüz ettirmek isteriz: Takvim başı olarak hicret yılı esas alınmış olmakla beraber, yıl başı olarak Resulullah'ın hicret ettiği ay esas alınmamıştır. Çünkü hicret, Rebiülevvel ayında vuku bulduğu halde takvim, biraz geri alınarak Muharrem'de başlatılmıştır. Bunun gerekçesi olarak yukarıda da kaydedildiği üzere Muharrem'in (eskiden beri) yılbaşı sayılması" gösterilmiş ise de, İbnu Hacer, şöyle bir yorumda bulunur: "Çünkü hicrete azmetme başlangıcı Muharrem'de olmuştu. Şöyle ki (Akabede yapılan ikinci) bey'at, Zilhicce ayında vukua geldi. İşte bu hicretin mukaddimesi idi. Bu beyatten sonra ilk doğan hilal, Muharrem oldu. Hicret etmeye azm, Muharrem hilalinde oldu. Böylece takvimin Muharrem ayında başlatılması uygun ve münasip oldu. Takvimi Muharrem ayından başlatmaları hususunda, vakıf olduğum açıklamaların en kuvvetlisi (bence) budur." [300]

I. İstidrad

Takvim meselesi, zaman anlayışının ortaya çıkardığı bir meseledir. Takvim, zamanı belli bir plana göre değerlendirme, amele tahvil etme endişesinin maddî ifadesidir, delilidir. Bidayetten beri büyük medeniyet kuran bütün cemiyetlerin takvimi vardır. Etiler, Sümerler, Mısırlılar gibi. Makro alanda takvim şeklinde ifadesini bulan zaman telakkisi sadece cemiyetin meselesi değil, aynı zamanda her ferdin meselesidir. Hayattaki başarılar zaman içinde gerçekleştirildiği için, gerek fertlerin ve gerekse milletlerin başarısını, kristalize olmuş, maddeye dökülmüş zaman olarak değerlendirebiliriz. Zamanını değerlendirme şuuruna eren, en büyük endişesi zamanı değerlendirme olan ferdler ve cemaatler terakki eder, bunu kaybedenler de tedennî. Dinimizin büyük hedeflerinden biri de mensuplarında zaman şuuru uyandırmaktır. Bu sebeple her söylediğinin, her yaptığının iki melek tarafından yazıldığı bildirilmiş, büluğdan ölüme, her anından hesap vereceği inancı Kur'an ve hadislerde tekrarla işlenmiştir.

Biz burada, zaman meselesini Kur'an-ı Kerim'in nasıl ele aldığını göstermek, bu mevzuya giren mesaildeki sistemi ve ısrarını ibraz etmek maksadıyla şu açıklamayı sunuyoruz: Ümidimiz ve duamız yeniden diriliş dönemimizde, bunun zenbereğini teşkil edecek olan İslamî zaman telakkisini, Rabbimizin bu ümmet-i merhumeden esirgememesidir.[301]

Din Ve Zaman

Bugün Müslümanlar çoğunluk itibariyle zaman konusunda kaygısız hale gelmiş ise de, dinimiz, ana kaynaklarında, zaman meselesi üzerinde ısrarla durur. Bizzat Kur'an-ı Kerim, zaman üzerinde dikkatleri canlı tutmak için zamanı hatırlatan tabirleri sıkça kullanır. Ayetleri hadislerle birlikte mütalaa edince, şu husus açıkça görülür: Dinin bu iki kaynağı, yıllık, aylık, haftalık ve bilhassa günlük hayatın tanzimiyle ilgili çok ince teferruatlara yer vermektedirler. Her çeşit farz, vacib ve nafile namazlar, zaman tanzimine de yönelik gayeler taşımaktadırlar. Bu açıdan, din emirlerinin büyük çoğunluğuyla, insana zamanını âzamî ölçüde değerlendirmeyi öğretmektedir, hatta asıl gayesi budur denilebilir.[302]

Kur'an'ın Zamanı İfade Şekli

Kur'an-ı Kerim'de zaman mefhumu, çok çeşitli kelime ve tabirlerle ifade edilir. Buna rağmen bizzat zaman kelimesine rastlanmaz. "Zaman", lügat açısından "uzun veya kısa olan vakit" manasına gelir, yani mutlak zamanı ifade eder. Kur'an, zaman yerine daha çok vakit kelimesini tercih eder ve kullanır. Bu kelime lügat yönüyle, "bir iş için belirlenen zamanın nihayeti" demektir. Yani belirli, sınırlı bir zaman ifade eden kelime, diğerine tercih edilmiştir. Bu tercihte, Kur'an-ı Kerim'in pratik gayesini görüyoruz. Yani fiilî hayatta, insan için pratik ve tatbikî olan mefhumlar daha mühimdir. Bunların hatırlatılması, nazarî, zihnî mefhumlara tercih ve takdim edilmiş olmaktadır. Zaman mes'elesi de böyle. Zamanla ilgili tabirlerin sayısı, insanın günlük hayatında arzettiği ehemmiyetle doğru orantılı olarak artmaktadır.[303]

Mutlak ve Mübhem Zaman:

Başka manaları yanında "zaman" manasını da taşıyan asr kelimesi 1 defa; başlangıcından nihayetine âlemi kucaklayan zaman manasına dehr kelimesi 2 defa; zamanda mübhem ve uzun bir müddet manasına hukub, ahkab 2 defa; yakın insanların yaşadığı devir manasına karn, kurun kelimeleri 20 defa geçer. Bu sonuncu kelime her defasında geçmiş devirleri kasteder.

Daha müşahhas, daha sınırlı zaman ifade eden kelimelerden "vakt" kökünden 13 ayrı kelime gelir. Vakt kelimesinden sonra saat kelimesine daha çok yer verilmiştir. 48 defa geçen bu kelime "zamanın bir cüz'ü, bir parçası" demektir. 40 yerde kıyamet manasınadır, 8 yerde de müddet ve sınırlı zaman manasında kullanılmıştır. Zamanın çok daha küçük cüz'ünü ifade eden an (ki dilimize de aynı manada girmiştir) çoğul olarak anâ şeklinde üç yerde geçer. Daha kısa bir müddet ifade eden lemhu'lbasar (göz açıp kapama vakti) tabiri de 2 yerde geçer. 35 kere geçen hîn de birşeyin husûl bulma vakti demek olup manaca mübhemdir, izafetle vuzuha kavuşur. Mutlak zaman Kur'an'da bazan da hînle ifade edilmiştir.[304] Ebediyet mefhumu 117 defa (ebed kökünden 28 defa, huld kökünden 87 defa ve sermed kökünden 2 defa) geçer. Bunun çokluğunu yine pratiklik yönünden açıklamak mümkündür. Zira, Kur'an-ı Kerim'in ana davalarından biri ahiret ve binaenaleyh, ebedî hayattır. Ebediyeti hatırlatan kelimelerin çokluğu tabii ve hatta zaruridir (Bak: Şema 1).[305]

Muayyen Belli Zaman:

---

[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/204-205. [302] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/205. [303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/205-206.

[304] Zamanla ilgili tâbirlerin târifleri, İsfehânî'nin Müfredâtu'l-Kur'ân'ından alınmıştır.

Mutlak manada veya mutlaka yakın mübhem, belirsiz müddette zamanı ifade eden kelimelerin azlığına mukabil, mutlak ve sonsuz zamanın yıl, ay, gün, gece, gündüz gibi çeşitli uzunlukta, fakat sınırlı, bölümlü, başlangıç ve sonuç hududları belli ve insan hayatı ile sıkı alâkalı muhtelif dilimlerini ifade eden tabirler çokça gelmiştir. Hatta bunlardan hangisi, bir ferd için daha ehemmiyetli ise o, diğerlerine nazaran, ehemmiyeti nisbetinde daha çok sayıda zikredilmiştir. Görüleceği üzere, yevm, yani "gün" kelimesi en çok zikredilen kelimedir.[306]

Zamanın Sıkça Hatırlatılması:

Kur'an-i Kerim'de zamanı hatırlatan kelimeler çoktur. Bunlardan direkt hatırlatanları çoğunlukla kaydettik. Sadece "gün", "gündüz", "gece" kelimeleri ile gündüz ve gecenin kısımlarına temas eden tabirlerin Kur'anda dağılımını gözönüne alacak olsak şu durumla karşılaşıyoruz: Kur'an-ı Kerim, ilk sayfalarından itibaren, en son sayfalarına kadar, hiç fasıla vermeden, okuyucusuna "zaman mefhumu"nu hatırlatmaktadır. Ve bu hatırlatmaların sayısı bir cüzden diğerine fazla fark etmemektedir. Sadece sonlarda bariz artış kaydeder ki, bu da sonlardaki surelerin kısalığından ve "namaz sureleri" olmaları hasebiyle en çok okuma şanslarına sahip olmalarından ileri gelir (Bak: Şema 2).[307]

Kur'an'da Zamanın Taksimi: Takvim

Söylediğimiz gibi, Kur'an, en ziyade "gün" kelimesi üzerinde durur ve zamandan münezzeh olan Allah nezdinde "gün"ün varlığından bahseder: "Rabbin katında bir gün, saydıklarınızdan bin yıl gibidir" (Hacc 47; Secde 5). Şu halde mahiyetçe ve uzunlukça çok farklı da olsa, Allah nezdinde bir İlahî günün varlığına dikkat çekilmiş olmaktadır. "İlahî gün"ün sarahaten zikri, dolaylı ve zımnî olarak İlahî yılın ve binnetice "İlahî takvim"in varlığını -ifham edip- hatıra getirir.

Kur'an'daki bu işaret, bizim için takvim meselesinin ciddiyet ve ehemmiyetini kavramada yardımcı olur. Pratik açıdan, mühim olan, arzî ve beşerî takvimdir. Bu mevzuda ise ayetler çoktur ve sarihtir: Yukarıda temas ettiğimiz şekilde geçmiş zamanlara delalet eden karn, kurun (çağ, çağlar) kelimelerine 20 yerde temas ettikten başka 21 yerde ay (şehr), 30 yerde de yıl (sene, âm, hıcec ve havleyn kelimeleriyle) mefhumlarına yer verir. Şu ayatte bir yılın 12 ay olduğu, takib edilecek takvimde, kamerî esasa müstenid sistemin esas olduğu belirtilir: "Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah'a göre, ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram ayıdır. Bu dosdoğru bir nizamdır. Öyleyse o (haram) ayları içerisinde nefsinize zulmetmeyin..." (Tevbe 36). Şu ayette ise, sarih olarak takvimde kamerî sisteme uyulması emredilir. "(Ey Muhammed), sana hilal halindeki ayları sorarlar. De ki: "Onlar insanlara vakitlerin ve bilhassa hacc zamanlarının ölçüsüdür" (Bakara 189). Dinî İşlerde Kur'anî Takvim Değişmemeli: Az önce kaydettiğimiz birinci ayet, esasları kamerî sisteme dayalı bir takvim ortaya koymakla kalmaz, başka çeşit takvim kullanmayı da bir manada yasaklar. Şöyle ki: Ayetin yukarıda "öyleyse o (haram) ayları içerisinde nefsinize zulmetmeyin" şeklinde meali kaydedilen kısmı, icazı sebebiyle, "O aylar hakkında nefsinize zulmetmeyin" şeklinde anlaşılmaya da müsaiddir. Bu mananın içinde -en azından dinle ilgili işleri tanzimde- bir başka takvime uyma yasağı açıktır. Zira bu davranış nefse zulüm olarak tavsif edilmektedir. Nitekim kaydedeceğimiz müteakip ayet nesî -denen ve mahiyet itibariyle kamerî takvimde oynayarak dinî meseleleri güneş takvimine uydurmaktan ibaret olan cahiliye devri-tatbikatını "küfürde ileri gitmek" olarak ilan etmiştir: "Haram ayları geciktirmek (yani nesî) küfürde bir artıştır. Onunla kâfirler saptırılır. İnkâr edenler, Allah'ın haram kıldığı aylara sayıca uymak için, onu bir yıl haram, bir yıl helal sayıyor, böylece Allah'ın haram ettiğini helal kılıyorlar. Kötü işleri kendilerine güzel gösterildi. Allah o kâfirler güruhunu hidayete erdirmez."[308] Şu halde dinî emirleri bir başka takvime bağlamak, Kur'an'da menedilmiştir.[309]

Bir Ayın Taksimatı:

Zaman şuurunun yerleşmesi ve hayatî faaliyetlerin zaman içinde daha pratik dağıtılması için yılın aylara bölünmesi yeterli değildir. Öyle ise bir ay da, daha küçük bölümlere ayrılmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de haftayı ifade eden Arapça "üsbû" kelimesi geçmez. Ancak cumartesi manasına gelen "sebt" kelimesi yedi sefer geçer. Her seferinde, Yahudilerle -ki, ashabu'ssebt (cumartesi güncüler) olarak tavsif edilirler (Nisa 47)- ilgili olarak kullanılan (Bakara 65; Nisa 47, 154; A'raf 163 (üç kere) Nahl 124) bu kelimenin Arapça'ya, bu manada İbranice'den geçtiği ve yedi günlük bir zaman dilimi yani hafta manasına da geldiği şarihlerce belirtilir. Hicretten sonra, Müslümanlar arasında, cahiliye devrinin arubesi yerine kullanılmaya başlayan ve hafta manasına da kullanılan "cuma" kelimesi, haftalık farz namazı tesbit vesilesiyle Kur'an'da bir kere geçer (Cuma 9). Böylece Kur'an-ı Kerim, tarihin kaydettiği bütün medenî milletlerde görülen yedili haftalık

306 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/206. 307 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/206-208. sistemi te'yid etmiş olmaktadır. Çünkü cum'a günü (eskinin yevmü'l-arûbesi) o zamanın mutad takvim sisteminde yedi günde bir kere gelmektedir. 310

Günlük Zaman Ve Taksimi:

Kur'an-ı Kerim zamanla ilgili olarak dikkat çekmede en büyük ağırlığı "günlük zaman"a verir. Bunu iki şekilde yapar: **1-** "Gün manasına gelen yevm kelimesini çok sık tekrar eder. Bu kelime çeşitli şekillerde (müfred, cemi, tesniye, marife, nekre) 475 defa zikredilir.

2- Bir gün önce "gece" ve "gündüz" olmak üzere iki ana, sonra da, bunlardan her biri daha teferruatlı birçok tali bölümlere ayrılır ve bu bölümler çokça zikredilerek bir günün "kısım"lara taksimatı ve her bir kısmın ehemmiyeti üzerine şuurlar ve dikkatler canlı tutulur.

Hemen şunu belirtelim ki, Arapça'da leyl (gece) kelimesi, güneşin batması ile, sabahleyin fecr-i sadık denen ikinci fecrin doğuşuna kadar geçen zamanı ifade eder. Geri kalan müddete de nehar (gündüz) denir. 311 **Gündüz ve Taksimi:** Günün bir yarısı olan gündüz (nehar) 57, diğer yarısı olan gece (leyl) 92 kere zikredilir. Gündüz ile gece kelimelerinin tekerrür sayılarında "gece"nin lehine yarıya yakın fark gözükmekte ise de, gündüzün kısımlarıyla ilgili zikirler aradaki farkı azaltır. Şöyle ki: Gündüzle ilgili olarak sabah vakti, "subh" kelimesiyle 7 kere (bu kökten fiillerle 41'i bulur, ancak fiil halinde sabaha ermek manasından başka, "olmak" manası da var), "gudüvv" kökünden gelen kelimelerle 15, "bükre" kelimesiyle 9, "fecr" kelimesiyle 6 kere zikredilir. Ayrıca gündüzün diğer kısımlarını ifade eden duha (kuşluk) kelimesi 6, Tulûu'şşems (güneşin doğması) tabiri 2, zahire (öğle sıcağı vakti) kelimesi 1, felak (tan yeri) kelimesi 1, tarafeynnehar (güneşin iki tarafı) tabiri 1, etrafu'nnehar tabiri 1; dülûku'şşems (güneşin batıya meyli) tabiri 1 defa zikredilir. Bunların toplamı 50'ye ulaşır. Bunu, neharın zikir sayısı olan 57'ye ilave edince, gündüz vaktini hatırlatan zikirler 107'ye ulaşır.[312]

Gece ve Taksimi: Gece deyince güneşin batma anından şafağın sökmesine kadar geçen müddetin kastedildiğini daha önce belirtmiştik. Gece müddeti, yıllık olarak ele alınınca günün tam yarısı eder. Şu halde, bunun da ihmal edilmemesi, âzamî şekilde değerlendirilebilmesi için, tedkik, tanzim konusu yapılması gerekir. Kur'an-ı Kerim, gündüz gibi, geceyi de birçok kısımlara ayırır ve herbirini çok sayıda zikreder: "İşa (yatsı) kökünden 13, asîl (akşam) kelimesi 7, ânâu'lleyl (gece saatleri) tabiriyle 3, gurûbu'şşems (güneşin batması) tabiriyle 2, ğasık (şiddetli karanlık) kelimesiyle 1, Gasaku'lleyl (gecenin ilk karanlığı) tabiriyle 1 kere, hîne tümsûn (akşam olunca) tabiriyle 1 olmak üzere, gecenin kısımları toplam 27 kere zikredilir. Bunu gecenin zikir adedi olan 92'ye ekleyince 117 rakamına ulaşırız (Bak: Şema 2). Gece manasına gelen beyat ile, bu kökten gelip gece geçirme manasına gelen fiiller bu rakamın dışındadır (onlar 8 adettir). Gerek gündüz ve gerekse gece ile ilgili kısımlar, umumiyet itibariyle namaz vakitlerini tesbit ve tavsif maksadlarına raci olarak Kur'an'da zikredilmektedir. Bir başka ifade ile, bir günün belli başlı dönüm noktaları, günlük farz namazlarla işaretlenmiş, müşahhas hale getirilmiş olmaktadır. [313] **Namaz Vakitlerinin Zaman Taksimindeki Yeri:** Yukarıdaki açıklamadan şu neticeyi çıkarabiliriz: Farz namazlarının mühim gayelerinden biri, Müslüman kimseye, günlük zamanını taksim ve programlama alışkanlığı kazandırmaktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fiilî tatbikatı ve emirlerinde göreceğimiz üzere, bu vakitler yatma, kalkma eve çekilme, istirahat, evi terketme, ziyaret, sohbet gibi günlük olarak yapmak zorunda olduğumuz bir kısım kaçınılmaz iş ve davranışların zamanlarını tesbit etmektedir. Her namaz, bir zaman tanzimi olunca, Kur'an'da, namazdan bahseden bütün ayetler aynı zamanda "zaman şuuru" vermeyi gaye edinen ayetler sınıfına dahil olur. Kur'an'da namaz, en çok salat kelimesiyle ifade edilmiştir ve 100'e yakın miktarda zikri mevcuttur. Rüku, sucud, kıyam gibi başka kelimelerle ifade edilen namaz manası bu rakamın içine dahil değildir.

Nafileleri de gözönüne alınca, gecede beş adet namaz sözkonusudur. Farzlar akşam ve yatsıdır, vacib olan yatsıdan sonra kılınan vitr; nafileler de akşamyatsı arasında kılınan evvabin namazı ile, sabah vaktinden önce kılınan teheccüd namazıdır.[314]

I1. İstidrad

Aşağıda sunacağımız yazı 21 Kasım 1979 tarihine müsadif 15. hicrî asrına giriş vesilesiyle yapılmış bir makaledir. Hicret hâdisesinin ehemmiyetini çok yönlü olarak kavramada yardımcı olacağı ümidiyle burada iktibasını uygun görüyoruz. 315

---

310 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/210. 311 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/210-211. 312 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/211. 313 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/211.

TEBLİG, TERBİYE VE SİYASÎ TAKTİK AÇILARINDAN HİCRET

Giriş:

Lügatta "kişinin başkasını el veya dil veya kalben terketmesi" manasına gelen (1) hicret kelimesi, İslam kültüründe çok zengin manalar taşıyan bir tabir, bir mefhum olmuştur. Hicret, "vak'a" ve "tabir" olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayat ve hadislerinde mühim bir yer tutar. Hatta "en mühim vak'a" ve "en mühim tabir"lerden biri olarak tavsif edilse mübalağa edilmemiş olur. Zira "hicret" , kuru bir tarihçinin iddia edeceği şekilde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında belli bir tarihî vak'anın isim ve ünvanı olmaktan ibaret değildir. Hicret, aynı zamanda, irşad ve tebliğde metod, düşmanla münasebette siyasî taktiktir.

Hz. Ömer devrinde sahabelerin, Müslümanlar için bir takvim vazetme ihtiyacını duydukları vakit, takvimin başlangıç noktası olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında yer eden diğer mühim hâdiseler meyanında Mekke'den Medine'ye hicret vak'asını seçmiş olmaları, vak'a olarak "hicret"e onlarca atfedilen ehemmiyeti noktalar (2). Nitekim Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın doğumu, ilk vahyin gelişi, ilk tebliğ emri, Bedir Savaşı, Hudeybiye Sulhü, Mekke'nin Fethi, Veda Haccı ve bu sırada "Bugün dininizi ikmal ettim" (37 ayetinin inişi) gibi hâdiseler gerçekten, Resulullah'ın hayatında cereyan eden, İslam tarihinin mühim hadiseleridir, her biri takvim başlangıcı olarak alınabilecek vak'alardır. Ama bunlar arasından sadece hicret vakasının icma ile (4) seçilmiş olması "Hicret"in onlar açısından -münhasıran hâdise olarak değerlendirilmiş olduğunu farzetsek bile- ne kadar ehemmiyetli olduğunu ifadeye kâfidir. Kaldı ki, Hz. Ömer (radıyallahu anh) hicreti, "hakla batılın arasındaki fark" olarak vasıflar(5).

Şu halde, bu yazımızda, muhtelif yönleriyle "hicret"in ehemmiyetini belirtmeye çalışacağız. Makalede temas edeceğimiz ana başlıklar şunlardır: **I.** Tabye ve Taktik Olarak Hicret: (Burada sabır, hicret ve cihadın birbirini tamamladığı açıklanacaktır.) **II.** Siyasî Vak'a Olarak Hicret.

III. İrşad ve Tebliğde Metod Olarak Hicret.

IV.[316] Terbiye Metodu Olarak Hicret.

I. Tabye Ve Taktik Olarak Hicret

Hicret kelimesi, herşeyden önce bir hadiseyi, İslam tarihinin en mühim hâdisesini hatırlatır. Kelimenin kazandığı ehemmiyet ve taşıdığı öbür manalar da menşeini bu vak'adan aldıkları için önce bu noktadan başlamak gerekecek.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), cahiliye kelimesi ile ifade edilen öyle bir devirde gelmişti ki, o günün Arap cemiyeti, tarihinin en karanlık, en vahşetli devresini yaşıyordu. İnsanlar ilah diye hevesatlarının timsali olarak kendi elleriyle yaptıkları putlara tapıyorlardı. Kanun diye uyulan şey, kuvvetlinin arzusu idi. Köle ve kadınlar insan olmanın hürmet ve kerametinden nasibi olmayan kimseler olarak eşya muamelesi görüyorlardı. Fakir fukara da himaye ve desteksizlik altında eziliyordu. Kısacası bir avuç kuvvetli ve zorba dışında kalan insanlık, bugünkü hiçbir değer ölçüsüne sahip olmayan anarşiste av olma durumuna düşmüş müdafaasız, bîçare bir kimsenin durumunda idi.

İşte böyle bir hengâmede Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'tan aldığı emirle insanların karşısına çıktı ve onlara şu mealde hitap etti: "Ey insanlar, elinizle yaptıklarınıza tapmak batıldır, hevesata uymak sapıklıktır. Başı boş değilsiniz, bu dünyada belli bir gaye için yaratılmışsınız, öbür dünya için imtihan olunmaktasınız. Hayır ve şer, iyi ve kötü yaptıklarınızdan sorumlusunuz. Öyle ise, zulümden vazgeçin, zayıfın hakkını çiğnemeyin, haklının hakkını iade edin. Haksız yere kan dökmeyin, kimseye zulmetmeyin. Zayıfları, yetimleri ezmeyin, onları himaye edin. Köle ve fakirlere yardım edin. Kadınlara kötü muameleden vazgeçin, onları anneleriniz, kızlarınız ve kızkardeşleriniz bilin... vs."

Hz. Peygamber'in bu davetine uymak, cemiyeti elinde tutan kuvvetli, zengin ve nüfuzlu azınlığın işine gelmiyordu. Rahatlarını bozmak istemiyorlardı. Hep istihkar edegeldikleri, zulmedegeldikleri zayıflar kitlesine değer vermek, insan muamelesi yapmak istemiyorlardı.

Menfaatlerinin devamını eski düzenlerinin devamında görüyorlardı. Bu sebeple, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şiddetle karşı koydular. Önceleri yalnız bırakmak, ciddiye almamak, alay etmek yolunu tuttular. Fakat etrafında köle, zayıf ve fakirlerin teşkil ettiği mü'minler halkasının gittikçe genişlemeye başladığını görünce taktiklerini değiştirerek zulüm ve işkenceye ve hatta mü'minleri öldürmeye başladılar.

İşte "hicret"i siyasî taktik olarak anlayabilmek için onu, müşriklerin mukavemet ve İslam'ı söndürme faaliyetlerine karşı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in dini "neşretmek" ve "yaşamak" için başvurduğu taktikleri tarihî sıra içerisinde incelemek gerekmektedir.

Bu noktayı ifade için, Hicret'i, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in İslam'ı neşirde, düşman tehdidine karşı başvurduğu üç ana taktikten biri olarak değerlendireceğiz. Öbür iki taktikten biri ve birincisi Sabır, diğeri Cihad'dır. Hicret ise, bu ikisinin ortasında yer alan mutavassıt safhanın ifadesidir. Öyleyse, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), dini "yaşama" ve "tebliğ etme" vazifesini ifade ederken, düşmandan gelen mukabil tehdid ve tehlikeye üç suretle karşı koymuştur: **a-** Sabır, **b-** Hicret,

c- Cihad.

Şu halde, zahiren birbirinden farklı ve hatta zıd görünen bu üç şey, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında hiç değişmeyen ve daima aynı kalan, "dini yaşama ve neşir" gayelerinin tahakkukunda, içinde bulunduğu şartlara muvafık olarak başvurmuş olduğu birer vasıtadan ibarettir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında bu üç unsuru birbirinden ayırmak mümkün değildir. Şimdi bunlara kısaca bir göz atalım: 317

a- Sabır:

Bildiğimiz üzere, hicretten önceki devre, Müslümanlar için, tahammülü zor bir devredir, her çeşit takip ve işkencelerle doludur. Müşrikler, alay (6), dayak (7) küfür (8), hakaretten (9) boykot (10) ve öldürmeye (11) varıncaya kadar işkencenin her çeşidine başvuruyorlardı (12). Bu yapılanlara dayanamayarak ölenler de eksik değildi(13).

İşte bu işkence ve takip devresinde Müslümanlar sayıca az, kuvvetçe zayıf idiler. Düşmandan gelen tehlikeye aynı şekilde fiilî bir mukabele derhal yok edilmelerine müncer olabilirdi. Bu sebeple, nazil olan ilk surelerde, sıkı sıkıya emredilen, ısrarla üzerinde durulan hususlardan biri de "sabır"dır. Mesela ilk nazil olan surelerden biri olan el-Asr suresinde: "Birbirlerine sabır tavsiye edenler" övülür (14). Bir diğer surede: "Sabredenlere ecirleri hesapsız ödenecektir" (15) denir.

Bir kısım ayetlerde İlahî hitap doğrudan doğruya Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'edir: "Sen (habibim) şimdi sabret. Şüphe yok ki, Allah'ın vaadi haktır. (Buna) kat'î iman beslememekte olanlar zinhar seni (sabırsızlıkla) hafifliğe götürmesinler." (16) "(Habibim) sen şimdilik güzel bir sabır ile katlan." (17) "Rabbinin rızası için katlan" (18) vs. Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'den önce gelip geçen peygamberler de, kâfirlere karşı birer sabır örneği olarak takdim edilirler: "İsmail'i, İdris'i, Zülkifl'i de yâdet. Bunların her biri de sabır ve sebat edenlerdendi." (19) Hülasa, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu İlâhî emir ve ikazların sonucu olarak Mekke devresinde kendisine yapılan muamelelere aynı şekilde cevap vermedi, mukabele-i bi'lmisilde bulunmadı, sadece sabretti. Mü'minlere de kendisi gibi hareket etmeyi, karşılık vermeyip sabretmelerini emretti (20). Rivayetler, zulme maruz bir Müslümana rastladığı vakit, her seferinde: "Ey falanca, sabret, mükâfaatın cennettir!" dediğini belirtir (21) Bu devrede Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) imanı, sabır olarak tarif edecek kadar "sabır"a önem vermiştir. Nitekim bazı rivayetlerde Müslüman olanların dördüncüsü olduğu belirtilen (22) Amr İbni Abese'nin: "İman nedir?" sorusuna Hz. Peygamber aleyhissalatu vesselâm: "Sabır ve müsamahadır" cevabını vermiştir (23). Bir hadiste de sabır, ziya ve nur olarak tavsif edilir (24). Yani uyulduğu takdirde mutlaka hidayet ve aydınlığa götüren bir nur (25).

Birkısım Müslümanların, kendilerine işkence yapan kâfirlere, hiç olsun beddua etmesi için müracaat etmeleri üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gayr-i memnûn olarak şu cevabı verdi: "Sizden önce yaşayanlar arasında öyleleri vardı ki, bazılarının vücutları kemiklerine kadar demir taraklarla tarandığı, bazılarının gövdeleri başlarının ortasından testerelerle ikiye bölündüğü halde, bu yapılanlara sabrettiler, imanlarından vazgeçmediler." (26) Hatta bazı rivayetlere bakılınca, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sabır hususundaki bu ısrarı -en azından bazıları nazarında- mutlak bir güçsüzlükten gelmiyordu. Bu belli bir mücadele vetiresinin kaçınılmaz bir safhasını teşkil ediyordu. Bu safhadan geçmek için, birkısım kimselerin nazarında mevcut nisbî bir güce rağmen, sabretmek gerekiyordu. Taberî'nin bir rivayeti bu hususu te'yid etmektedir. Der ki: "(Bir an oldu ki) Müslümanlar bu elîm vaziyete artık tahammül edemeyecek hale gelerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şöyle dediler: "Biz kendimizi müdafaa edebilecek durumdayız. Zira bizim de akrabalarımız, adamlarımız var. Biz senden sadece mukabele etmek için müsaade talep ediyoruz. Sizin hâlâ sabra gücünüz varsa sabredin, artık bizim sabrımız kalmadı, kendimizi müdafaa etmemiz için bize müsaade et. Eğer vuruşmak gerekiyorsa vuruşacağız." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevabı şu oldu: "Ben Allah'tan emir almadıkça size, kendiliğimden izin veremem, hiçbir şey söyleyemem." O gece, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususta aydınlatılması için Allah'a yalvardı. Bu dua üzerine şu âyet nazil oldu: "(Ey Peygamber), daha önceki peygamberlerden azim sahibi olanların (ulûl-azm) sabrettikleri gibi sen de sabret. Onların azabı için acele etme." (27). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ertesi gün mü'minlere, bu âyeti okuyarak tekrar sabır tavsiye eder. (28).

O safhada, müsbet ve kesin bir neticeye ulaşmak çok şüpheli gözüküyordu. Bu yüzden sonucu meçhul maceraya müsaade yoktu. Sık sık gelen âyetler sabır emrediyordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de bu emirlere uyarak sabrediyordu.

Bu davranışın başka neticeleri de vardı. Sabır, müstakim kalb ve gönüllerle bütün suçu "Rabbimiz Allah'tır" (29) demekten ibaret olan sabırlı ve sessiz mazlûmlar lehinde acıma ve şefkat gibi birkısım hisler uyandırıyordu. Bilhassa bunların yakınları ve akrabaları son derece hassaslaşıyor ve tahrik ediliyorlardı. Nitekim Allah'ın arslanı Hz. Hamza'nın İslâm'a girişine de böyle bir durum sebep olmuştur. Şöyle ki: Bir gün, Ebû Cehl, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e çok ağır hakâretler yapar ve bununla da yetinemeyerek mübarek vücutlarından kanlar akacak kadar yaralayıcı darbelerle saldırıda bulunur. Bu şen'i tecavüze karşı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sabır ve sükûttan başka bir mukabelede bulunmaz. Bu hal, hâdiseye şahit olan bir kadının kendini tutamayarak hüngür hüngür saatlerce süren ağlamalarına sebep olur. Kadına tesadüfen rastlayan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in amcası Hamza radıyallahu anh, kadının bu dokunaklı ağlayışlarının sebebini sorup öğrenince, hâdiseden son derece müteessir olur. İntikam hisleriyle dolu olarak harekete geçen Hz. Hamza, Ebû Cehl'i yaralamakla kalmayıp, Müslümanlığını da ilân eder (30). Kureyş müşriklerini, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir hayli kuvvet ve izzet kazandığına hükmettirerek tecavüzlerini frenlemeye sevk eden (31) bu mutlu hadise Resûlullah'ın zulme ve tecavüze karşı sabrının bir meyvesi idi.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zulüm ve işkencelere, bu safhada sabırla mukabele etmedeki, belirtmeye çalıştığımız gayesini, Hz. Hamza'ya bu vesile ile verdiği cevapta daha açık olarak görmekteyiz. İşkenceye şâhit olan kadının açıklaması üzerine yanına gelen amcası Hz. Hamza'ya, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der: "Amcacığım, bırak beni, ne babası, ne annesi, ne amcası, ne de bir kimsesi olan bir adamla meşgul olma."318

b- Hicret

Sabırdan sonra gelen ikinci safhadır. Sabrı gerektiren şartlarda lehte bir gelişme yok ise ve üstelik aleyhte olarak gittikçe artmış ve sabırla karşı konamayacak bir dereceye gelmişse, ya yok oluş kabûl edilecek veya orası terkedilecek, yani hicret edilecektir.

Burada en mühim husus, şartların hicreti gerektirecek dereceye ulaşıp ulaşmadığı hususunda verilecek karardaki isâbettir. Nasıl anlayacağız ki, artık hicret şartları tahakkuk etmiştir? Bu kararı verirken eldeki ölçümüz ne olacaktır?

Bu mühim noktanın çözümünde sosyolojiden istimdâd edebiliriz. Sosyologlar içtimâî şe'niyette tehdid ve baskı arttıkça mukavemet ve aksülamelin (reaksiyon) de artacağı, ancak tehdidin şiddeti belli bir haddi tecavüz ettiği takdirde mukavemetin kırılıp, gittikçe azalacağını ve hatta tamamen kaybolacağını müşahede ve tesbit etmişlerdir. Bu cümleden olarak A. Toynbee, yeryüzünde gelip geçen muhtelif medeniyetlerin terakkî ve tedennilerini bu tehdid -cevap (aksülamel), baskı- tepki kanunuyla izah ettikten sonra, tehdit arttıkça cevap ve tepkinin de ilânihâye artmayacağını, tehdidin belli bir derecesinden sonra azalıp tamamen söneceğini belirtir (32). Hatta kolaylık ve rahatın, medeniyet için zararlı olduğunu ifade eden (32/2) müellif terakkî için muhitin belli ölçüler dahilinde tehdid ve baskıda bulunmasının gereğinde israr eder. Terakkiye âmil olan tehdidli muhite o, "uygun vasat (=juste milieu)" der (33).

Şüphesiz, gayemiz burada Toynbee'nin nazariyesinin izahı değildir. İçtimâî şuûnatta câri olan ve âdetullah dediğimiz kanunlar yardımıyla sabır safhasından hicret safhasına geçmeyi gerektirip, meşru kılan hududu tesbite çalışıyoruz.

Şu halde hemen diyebiliriz ki, müşriklerin mü'minler üzerindeki tehdid ve baskısı, dini "yaşamak" ve "neşretmek" şartıyla hayatta kalmaya imkân veremeyecek bir dereceye ulaşınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hicrete izin ve karar vermiştir. Hz. Aişe'nin: "Mü'min, dini için Allah'a ve Resûlü'ne hicret etmek zorunda idi. Zira dinini tatbik etmekten alıkonmak korkusu vardı" sözü de bu durumu ifade eder (34). Nitekim, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minlere dinlerini, emniyet içerisinde tatbik edebilecekleri yerlere (Habeşistan ve Medine gibi) hicret hususunda izin vermesine rağmen, kendisi Mekke'de kalmaya devam etti. Zira âilevî pozisyonu sebebiyle kendisine dokunamıyorlardı. Ebu Cehl'in teklifiyle, öldürülmesi hususunda bütün müşriklerce uygun görülen bir plân kabul edilip tatbikata konunca bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de hicrete karar verdi.

Şu halde hicret, bazı kereler yanlış olarak ifade edildiği gibi bir kaçış değil, bir arayıştır. Dinin, tamamen yok edilme noktasına gelen tehdit ve tehlikelerden kurtarılarak yaşatılmasına müsait vasatın aranmasıdır. Nitekim İbnu İshâk'ın bir tasrihine göre, hicret, sadece -herkesce maruf ve meşhur olan- Habeşistan ve Medine'ye değil, hayat emniyetinin ve dini yaşama imkânının bulunduğu "her bir cihete" yapılmıştır (35). Bu cümleden olarak hemen kaydedebiliriz ki, Zekvân İbnu Abdi Kays, Birinci ve İkinci Akabe biatlarında hazır bulunmuş bir Medineli olmasına rağmen, Hz. Peygamber henüz Mekke'de iken, Mekke'ye hicret etmiş ve Ashab arasında "ensârî muhâcirî" diye tanınmıştır (35/2). Aynı ensârî muhâcirî lakabıyla tanınanlardan Abbas İbnu Ubâde'yi (35/3) ve Abdullah İbnu Umeyr'i (35/4), Ukbe İbnu Vehb İbni Kelde'yi (35/5) burada zikredebiliriz. Din, kendisine gaye olarak, fiilen yaşanmayı tesbit etmiştir. Bulunulan yerin şartları, bu gayenin tahakkukuna imkân vermeyecek duruma geldi ise, oradan hicret etmek şarttır, dinen vecibedir, vazifedir. Bu duruma düşen kimseleri, hicret etmediği takdirde Kur'ân-ı Kerîm mâzur addetmiyor ve kesinlikle sorumlu tutuyor. Bunlar, dinlerini yaşayabilecekleri uygun bir yer aramakla mükelleftirler. İşte âyet-i kerîme: "Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarını alacağı kimselere melekler derler ki: "Ne işte idiniz?" Onlar: "Biz yeryüzünde (dinin emirlerini tatbikten) aciz kimselerdik" derler. Melekler de: "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Siz de oradan hicret etseydiniz ya!" derler. İşte onlar (böyle). Onların barınakları cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir." (36) Kur'ân-ı Kerîm diğer birçok âyetlerinde hicrete yer verir ve dini tatbik edemeyecek kadar zulme maruz olanları hicrete teşvik eder. Bunlardan birinde: "Kim Allah yolunda hicret ederse yeryüzünde gidecek, barınacak birçok yerler de bulur, genişlik de bulur. Kim evinden, Allah'a ve O'nun peygamberlerine muhacir olarak çıkıp da sonra kendisine ölüm yetişirse muhakkak ki, onun mükâfaatı Allah'a düşmüştür..." (37) Şu âyette ise, muhitlerinin aşırı zulmü sebebiyle, çaresizlik içerisinde kalan kimselerin oradan çıkış yollarını aramaları ve bu duruma düşenler için de savaşmaya kadar varan yardım imkânlarının seferber edilmesi gereği ifade edilmektedir: "Size ne oluyor ki, Allah yolunda -ve acz ü ızdırap içinde bırakılıp: "Ey Rabbimiz bizi, ahalisi zalim olan şu memleketten (kurtarıp) çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardım yolla" diyen erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda- düşmanla çarpışmıyorsunuz?" (38) Hicreti, "dini yaşayıp neşredebilmek için müsait yer arama gayreti" olarak anlayınca, Hz. Peygamber'in hayatında bir değil, birçok "hicretler"e rastlarız. Şöyle ki: **1-** Peygamberliğin ilk yıllarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendi evini bırakarak Erkam'ın evine yerleşir. Kendi evinden Erkam'ın evine olan bu hicretin tek sebebi, Erkam'ın evinin durumu idi. Burası merkezî bir yer olan Safa üzerinde bulunması sebebiyle gerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatı, gerekse neşr-i din nokta-i nazarından çok daha emniyetli ve muvafık idi. Bilhassa hacılar ve yabancılar için uğrak yeri idi. Hz. Ömer radıyallahu anh dahil birçokları İslâm'a burada girdi. Hz. Ömer'in Müslüman olmasından sonra Müslümanlar, sayıca ve kuvvetce gizlenmeye hacet duymayacakları bir seviyeye ulaşarak buradan çıktılar (39). **2-** Mekke müşriklerinin işkence ve baskıları güçsüz aileden olan Müslümanlar için tahammülfersa bir hal alınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) böylelerine, Habeşistan'a hicret etmelerini tavsiye etti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) o zaman şöyle demişti: "Habeşistan'a gidin. Zira orada çok âdil bir melik var. Onun yanında kimseye zulüm edilmez, orası adalet ve doğruluk diyarıdır. Allah bu durumdan bir çıkış yolu yaratıncaya kadar orada kalın." (40) Habeşistan'a olan hicret iki dalga halinde gerçekleşir. Tarihçiler, bu hicretlerin sebebini Mekkelilerin Müslümanlara tatbik ettikleri ezici baskı ve bu baskı karşısında Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yardım etme imkânlarından mahrum oluşuyla izah eder (41). **3-** Ebû Tâlib'in ölümünden sonra, Kureyş'in tecavüzleri son derece artmıştı (42). Hz. Peygamber'i himaye eden Abdu Menafoğulları'na reis olan Ebû Leheb, Resûlullah'ı ailevî himayeye aldı ise de bu uzun sürmedi. Ebû Cehl'in dessas bir şekilde araya girmesiyle Ebu Leheb himayeyi kaldırdı (43). Hz. Peygamber'in durumu, aleyhinde artan bu gayretler sonunda son derece müşkil bir hal almıştı. Evinden nadiren çıkar olmuştu. Bu vaziyet karşısında dini neşretmek için Mekke'den daha emin bir yer te'min etmek maksadıyla Taif'e gitti (44). Ne var ki orada, yaptığı bütün temaslara rağmen istediği vasatı bulamayarak geri döndü. 4- Müslümanların emniyetini Medine'de garanti altına aldıktan sonra, bütün Müslümanlara, oraya hicret etmelerini, çok daha kesin bir dille emretti. Medine'ye şahsen hicret kararını -az önce de belirttiğimiz üzere- dini neşretmek ümidiyle birlikte, hayat emniyetini de tamamen kaybettiği bir anda verdi. Hicretin burada kayda değen müsbet neticelerinden biri, sabırla ilgili olarak söylediğimiz gibi, hissî plândadır, şefkat ve merhamet duygularının tahrikidir. Nitekim, Amir İbnu Rebia'nın annesi, henüz müşrik olan İbnu'l-Hattâb'a: "Biz sizin zulüm ve işkencenizden kurtulmak için yurdumuzu (Habeşistan'a gitmek üzere) terk ediyoruz" dediği zaman, sertlik ve merhametsizliğiyle meşhur olan muhatabının (yani Hz. Ömer'in) fevkalâde merhamete, rikkate geldiğini belirtir. İbnu Hişâm'da bu muhavere, Hz. Ömer radıyallahu anh'ın Müslüman oluşu anlatılırken -onun Müslüman oluşunu hazırlayan sebeplerden biri olarak- nakledilmektedir. (45) Hülâsa Mekke'de iken, müşriklerin, her çeşidiyle tatbike koydukları işkence ve zulümden ortaya çıkan tehdid ve tehlikeye mukavemette Müslümanların başvurdukları mütemmim iki silâh "sabır" ve "hicret"ti.319 **c- Cihad:** Sabır ve hicreti tamamlayan üçüncü safha cihaddır. Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselâm)'in hayatında cihad, şartların İslâm lehine geliştiği safhada düşman tehdidine karşı koymak için başvurulan bir vâsıtadır. Tıpkı sabır ve hicretin de başka şartlarda, aynı maksatla, başvurulan birer vasıta olmaları gibi. On üç yıl Mekke devrinde mü'minlerin silahı sabırdır. Maddî mukabele kesinlikle yasaktır. Cihad izninin hicretten sonraya ait olduğu alimlerce kabul edilen bir hussutur (46). Cihada izin veren ayeti ihtiva eden Hacc suresinin bir kısım ayetleri Mekke'de nazil olmuş ise de, diğer bir kısım ayetleri Medine'de nazil olmuştur. Mekke veya Medine'de nazil olan ayetler hususunda müfessirler ihtilaf etmişlerse de (47) cihada izin veren ayetin Medenî olması kuvvetle muhtemeldir.

Meselenin incelikleri bir tarafa, şurası kesin ki, İbnu Kesir'in "en uygun (elyak) bir vakitte" meşru kılındığını belirttiği (48) cihadla ilgili olarak gelen ilk vahiy müteahhirdir ve izin de mutlak değil, mukayyeddir. "Kendileriyle mukatele edilen (yani düşmanların hücumuna uğrayan mü'min)lere, uğradıkları o zulümden dolayı, (bilmukabele harbe) izin verildi. Şüphesiz ki, Allah onlara yardım etmeye elbette kemaliyle kadirdir. Onlar (o mü'minlerdir ki) haksız yere ve ancak "Rabbimiz Allah'dır" dedikleri için yurtlarından çıkarılmışlardır."(49) Dikkat edilirse burada cihad izni kayıtlıdır ve sadece "kendileriyle mukatele edilen ve zulme uğrayanlar" olarak tavsif edilen Mekkeli muhacirlere hastır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatı incelendiğinde, Bedir Savaşı'na kadar olan gazvelerde hep muhacirlerin istihdam edildiği görülür. Ancak Müslümanların siyasî durumu ve maddî gücü düzeldiği ve ilk şartların kaybolduğu nisbette cihad umumi bir vecibe halini alacaktır: "Size harp açanlarla, Allah yolunda , siz de döğüşün (müdafaa harbi yapın, ancak) aşırı gitmeyin. Şüphesiz ki Allah aşırı gidenleri sevmez. Onları (size harp açanları) nerede yakalarsanız öldürün, onları, sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) çıkarın. Fitne katilden beterdir." (50) Burada, Müslümanları Mekke'den çıkarmış olan Mekkeliler mevzubahs edilmektedir. Bu ayet Hudeybiye Sulhü'nden önceye aittir (51). Bu vahiyden sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisiyle savaşanlarla savaştığı, savaşmayanlara dokunmadığı belirtilir.(52) Daha muahhar bir vahiyde, "...O küfredenlerle (muharebede) karşılaştığınız vakit, boyunlarını vurun. Nihayet onları mecalsiz bir hale getirdiğiniz zaman artık bağı sıkı tutun" (53) denir. Bundan da sonra nazil olduğu anlaşılan bir diğer ayette daha kesin bir cihad emri vardır: "Ey peygamber, kâfirlerle, münafıklarla savaş, onlara karşı sert davran.." (54) Kur'an-ı Kerim'in, Mekke'nin fethinden sonra verdiği cihad emrine gelince bu öncekilere nazaran daha sert, daha umumidir: "Haram ayları çıktığı zaman, artık o müşrikler, onları nerede bulursanız öldürün. Onları (esir alarak) yakalayın, onları hapsedin, onların bütün geçit yerlerini tutun..."(55) Bu ayette de kastedilen kimselerin münhasıran müşrik Araplar olduğu anlaşılmaktadır. Fakat cihad emrini daha umumi, daha mutlak şekilde ifade eden ayetler de mevcuttur: "Kendilerine kitap verilenlerden, ne Allah'a ne ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Peygamberinin haram ettiği şeyleri haram tanımayan, hak dinini din olarak kabul etmeyen kimselerle, zelil ve hakir kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar muharebe edin."(56) "Yeryüzünde bir fitne kalmayıncaya ve din tamamiyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla muharebe edin..."(57) Hülasa etmek gerekirse; dinin tatbik ve neşrinde takip edilen İlahî tabye ve taktik, sabırla başlatılıp hicretten geçip müdafaa harbi yapma iznine ulaştıktan sonra, lehte gelişen siyasî şartlara ve elde edilen maddî ve kemmî insan gücüne paralel olarak cihad emirleri ağırlaşmış ve "yeryüzünde fitne kalmayıncaya, kâmil din İslam oluncaya kadar" olmak üzere mutlak bir şekil almıştır. Bu söylenen tedricî gelişmeyi, ölüm döşeğinde yatan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in en son ağzından çıktığı belirtilen bir kaç tavsiyesi arasında yer alan şu cümle noktalar: "Arap Yarımadası'ndan (Yahudileri ve Hıristiyanları) sürün, burada iki din beraber olmamalıdır."(58) Hülasa, sabır, hicret ve cihad, düşman tehdidine karşı koymada İslam'ın vazettiği aynı dinamik prensiptir. Birbirine zıdlık değil ayniyet sözkonusudur. Şartlara göre yağmur, kar, buz şeklinde değişik görünüşlerle karşımıza çıkmakla beraber hep aynı kalan su gibi, İslam'ın tehdide karşı kendisini muhafaza ve hedeflerine ulaşmada başvurduğu dinamik prensip, içtimâî şartlara göre sabır, hicret ve cihad şekillerine bürünmektedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin şartlarındaki terakkiye tabi olarak gelen ayetlerde nasih, mensuh aramak da bizim için isabetli bir davranış olmaz. Ayetlerin geldiği şartları iyi bilerek, içinde bulunduğumuz şartlara bunların hangisinin muvafık düştüğünün iyi hesaplanması gerekir.

II. Siyasî Vak'a Olarak Hicret

Hicret, bir başka açıdan dinin kurtarılışı manasına gelmektedir. Bilhassa Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'ye hicretinden ve Medine'nin İslamî merkez vaziyetini ihrazından sonra, civardaki Müslümanların Medine'ye merkez-i İslam'a hicretleri bir başka mana, bir başka ehemmiyet taşımıştır.

Medine'ye hicret eden Mekkeli Müslümanlar orada bir Müslüman cemaat meydana getirmişlerdi. Yerli halktan da himayeci mü'minler vardı. Ancak, herşeye rağmen oradaki Yahudi, münafık ve müşrik kesafeti içerisinde sayıca azınlıkta idiler. Bilhassa Hz. Peygamber'in gelişiyle birçok menfaatlerinin haleldar olduğuna kani olarak gizliden gizliye muhalefet yürüten münafıklar sayıca çok, nüfuzca ağır idiler. Küçümsenemeyecek bir tehlike olduklarını defalarca ortaya koyacaklardır. Üstelik Mekkeli müşrikler de Medine'ye sığınmış olan Müslüman hemşehrilerinin peşlerini bırakmış değillerdi. Hatta Yahudilerle münasebet halinde idiler. Sayılan bu tehlikelere, her an bunlarla işbirliği yapabilecek durumda olan civardaki, henüz tamamı müşrik olan kabileleri de ilave edebiliriz. Bunlar, Medine'ye sığınmış olan bir avuç Müslümana karşı ittifak yapabilecek durumda idi. Nitekim Hendek Harbi'nde bütün bunların anlaşarak yekvücut hale geldiği de görülmüştü. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu tehlikeyi görüyor ve önüne geçmek için, müşrik kabilelerle ittifak, saldırmazlık, yardımlaşma anlaşmalarına varıncaya kadar (59) her çeşit siyasî tedbirleri alıyor, fırsatları âzamî şekilde değerlendiriyordu.

İşte bu tedbirlerden biri, Medine'de Müslümanları sayıca çoğaltarak fiilen kuvvet kazanmaktı. Sayıca çoğalmanın bir vasıtası Medine ahalisi içerisinde mühtedilerin sayısını artırmak ise, bir diğeri de civar kabilelerde İslam'a girenleri Medine'ye celbetmekti. Bu açıdan, Medine'ye hicret eden her Müslüman, şahsında İslam'ı kurtarmış olmakla kalmıyor, aynı anda, Medine'de Hz. Peygamber'in kuvvetini, siyasî ağırlığını artırarak İslam'ı takviye etmiş oluyordu.

Gerek Kur'an'da ve gerek hadislerde hicrete teşvikle ilgili olarak gelen ifadelerde bu siyasî gayeyi görmemek mümkün değildir.

Her ne pahasına olursa olsun, mü'minleri Medine'de toplamak, sağda solda hiçbir siyasî ağırlık ifade etmeyen münferid kimseleri küfre karşı tartılmakta olan Müslümanlığın Medine'deki kefesinde mizana dahil etmek gerekiyordu. Bu sebeple hicret "her inanan kimseye" FARZ ilan edildi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "Hicret etmeyen kimsenin imanının makbul olmayacağını" ta'mim etti ve: "Bir müşrik, Müslüman olduktan sonra müşriklerden ayrılmadıkça Allah onun hiçbir amelini kabul etmez" (60) buyurdu. Bu hususu te'yid eden Kur'an-ı Kerim: "...İman edip de hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamana kadar, sizin onlara hiçbir şey ile velayetiniz yoktur..." (61) der. Birbaşka ayette de böylelerinin dost bile edinilmemesi emredilir: "...O halde, onlar Allah yolunda hicret edinceye kadar içlerinden dostlar edinmeyin. Eğer (aldırış etmeyip) yüz çevirirlerse onları nerede bulursanız yakalayıp tutun, onları öldürün." (62) İbnu Abbas, ayetin hicret etmeksizin Mekke'de kalan ve haklarında nasıl davranacakları hususunda Medine'de Müslümanlarca münakaşa edilmekte olan bir grup Müslüman hakkında nazil olduğunu belirtir(63).

Hz. Peygamber hicreti "göçebe olmayan (yerleşik) bir kimse için felaketlerin en büyüğü" olarak tavsif eder(64). Şu halde mü'minlerin bu felaketi göze alarak Medine'deki merkezin takviyesine koşabilmeleri için onlar bu hususta, ziyadesiyle teşvik edilmeli, emre uyup uymamalarına müeyyide getirilmeli idi. Kur'an ve hadislerde, hicret etmeyenlerin imanlarının kabul edilmeyeceğine dair gelen yukarıda kısmen kaydettiğimiz ifadeler bu maksada racidir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hicretin ehemmiyetini zihinlere nakşetmede o kadar muvaffak olmuştu ki, artık Ashab: "Hicret etmeyen kimseler cennete giremeyecek" diyebiliyordu. Diğer taraftan, bu hem meşakkatli ve hem de İslam'ın kurtarılması gibi büyük neticeli amele bir mü'min için arzu edilen manevî mükâfaatların en büyüğü vaadedilmişti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) en efdal amelin ne olduğunu soran kimseye: "Şu halde sana hicret gerekir, zira ondan daha efdal amel bilmiyorum" cevabını verir (66). Bir başka hadiste Resulullah, (Allah katında) en büyük mükâfaatın hicret edene verileceğini beyan eder(67).

Hicretin fazilet ve değerini Kur'an-ı Kerim birçok ayetleriyle mü' min kalb ve gönüllerde tesbit eder. Şu ayette faziletli ameller sayılırken, hicret, imandan sonra zikredilir: "İman edenlerin, hicret edenlerin, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşanların Allah yanında derecesi çok büyüktür. Kurtuluşa (dünya ve ahiret saadetine) erenler de işte onların ta kendileridir. Rableri onlara rahmetini, rızasını, onlara içlerinde tükenmez ve ebedî bir naim (nimet) bulunan cennetleri müjdeler. Onlar orada ebedî ve sermedî kalıcıdırlar. Çünkü Allah katında muhakkak büyük ecir (ve mükâfaatlar) vardır."(68) "İşte hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, andolsun suçlarını örteceğim ve andolsun Allah canibinden bir mükâfaat olmak üzere, onları altından ırmaklar akan cennetlere de sokacağım. (Daha büyük ve) güzel mükâfaat ise Allah'ın yanındadır."(69) Kur'an ve hadiste gelen, hicrete teşvik hususundaki tahşidat, bu zor ve meşakkatli ameli mü'minler nazarında son derce mergub ve aranan bir amel haline getirmişti. Öyle ki, hicretten elde ettikleri fazilet ve üstünlük noktasında Ashab'ın -birbirleriyle tefahur- ve münakaşalarına bile rastlarız: Buhârî, Müslim ve diğer kitaplarda gelen bir rivayet, Hz. Ömer ile, Habeşistan'a hicret edenlerden olan Esma Bintu Üneys arasında geçen bir hadiseyi sergiler. Rivayette belirtildiği üzere, Hz. Ömer (radıyallahu anh) bir defasında Esma'ya: "Biz hicret meselesinde sizden öndeyiz ve (bu sebeple) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde sizden daha efdaliz" demişti. Hz. Esma da bunun aksini iddia ederek kendilerinin (yani Habeşistan muhacirlerinin) daha önde ve daha efdal olduklarını iddia etti. Münakaşa ilerleyince meseleyi Hz. Peygamber'e vaz ederler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) anlaşmazlığı Hz. Esma (radıyallahu anhâ) lehine çözer: "Sizden, sadece bir hicret (Mekke'den Medine'ye) yapan birisi benim nazarımda , iki hicret (Mekke'den Habeşistan'a, Habeşistan'dan da Medine'ye) yapan birisinden daha efdal olamaz." Bu cevap, Habeşistan muhacirleri arasında büyük bir sevinç ve memnuniyet hasıl eder. O kadar ki, onlar yanında Resulullah'ın bu sözü, dünyanın her şeyinden daha sevgili olur.(70) Hicret, böylece mü'minler nazarında son derece değerli, son derece arzulanan, aranan kıymetli birşey durumuna geçince, bedeviler bile, geride mal, evlad, anne, baba, dünyalık her ne varsa hepsini terkederek "çok uzak yerlerden" (71) "hicret şartı" üzerine biat yapmak maksadıyla, Medine'ye, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e koşuyorlardı.(72) Nuaym İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'la ilgili fıkra hicretin ehemmiyetini takdirde bir başka örnektir: "Nuaym iyilik sever bir insandı. Kabilesinde ilk Müslüman olan kimse idi. Hicret etmek isteyince kabilesi senin dinin ne olursa olsun biz senden razıyız diyerek onu salmadılar. Böylece ilk iman edenlerden olduğu halde Hudeybiye'ye kadar hicret edemez.

Medine'ye geldiği zaman Resulullah fevkalâde iltifat eder, kucaklar, öper ve: "Senin kavmin sana benimkinden hayırlı!" buyurur. Nuaym: "Hayır! Bilakis, senin kavmin daha hayırlı ey Allah'ın Resulü!" der. Resulullah: "Kavmim beni memleketimden çıkardı. Senin kavmin seni salmadı" buyurur. Fakat Nuaym'ın cevabı cevapsız kalır: "Ama ey Allah'ın Resulü! Senin kavmin seni Hicret'e çıkardı. Benim kavmim beni ondan mahrum etti." (72/2) Resulullah bu cevaba sükut eder. Aleyhissalâtu vesselâm'ın sükutu ikrardır." Hicretin ve hicret üzerine biatın Müslümanlar nazarında kazanmış olduğu ehemmiyeti göstermek için, hicret üzere biatın kaldırılmış bulunduğu Mekke Fethi'nden sonra bile, bu vasıfta biat yapabilmek için bazı Müslümanların şefaatçilere bile başvuracak kadar ısrar ettiklerini (73) kaydetmekte fayda var. Bunlardan birinin hikâyesi aynen şöyle: Saffan İbnu Abdirrahman, Mekke'nin fethi günü, babasını Resulullah, (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzuruna çıkartarak: "Ya Resulullah babamı hicretten mahrum etme), ona da bir nasib ayır" diye ricada bulunur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Artık Mekke'nin fethinden sonra hicret kalkmıştır" diye menfi cevabı üzerine Saffan, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine karşı hürmet ve sevgi ile dolu olduğu amcası Abbas (radıyallahu anh)'ı bularak babasının "hicretten bir nasib" alabilmesi, muhacir vasfının manevî mükâfaatından hissemend olabilmesi için, Resulullah nezdinde şefaatçi olmasını rica eder. Abbas da kabul eder. Ancak, Arabistan müşriklerinin yegâne kal'a ve istinadgâhı olan Mekke'nin fethinden sonra İslam'ın artık takviye için muhacirlere ihtiyacı kalmamış olması ve Müslümanların da her yerde dinlerini istedikleri gibi tatbik edecek nüfuz ve pozisyonu elde etmiş bulunmaları sebebiyle, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "hicret müessesesi"ni kaldırmaya karar vermiştir, bu sebeple ricacı olarak gelen amcası Abbas'a cevabı menfidir ve şöyle der: "Mekke'nin fethinden sonra hicret mümkün değildir." (74) Benzer bir talebe Mücaşi' İbnu Mes'ud da Resulullah'tan: "Hayır! Artık seninle İslam üzere biat ederiz. Zira Fetihten sonra hicret yok" cevabını alır(74/2). Burada Hz.Peygamber'in ilga ettiği hicret, İslam'ın yaşanabildiği ahalisi Müslüman olan bir beldeden bir başka Müslüman beldeye olan hicret, daha hususi manasıyla, Resulullah'ın sağlığında Mekke ve havalisinden Medine'ye olan hicretti. Bu hususu gerek raviler ve gerekse alimler te'yid ederler (75). Daha umumi manada hicretin devam ettiğini açıklayacağız.321

III. İrşad Ve Tebliğde Metod Olarak Hicret

Bu noktanın kavranabilmesi için, "hicret" kelimesiyle, buraya kadar üzerinde durduğumuz, İslam tarihinde, Resulullah devrinde cereyan eden belli bir vak'a veya vak'aları kasdetmeyeceğimizi belirtelim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da buyurduğu gibi, vak'a olan hicreti, Mekke Fethi'nin gerisinde bırakacağız. Mekke Fethi'nden sonra, hicret, artık belli bir hâdise değil, bir mefhumdur, manadır. Her an, her yerde, her devirde, her gönülde, kıyamete kadar baki kalacak bir mefhum.

Öyle bir mefhum ki, -önceki izahlardan anlaşılacağı üzere- şe'ninde ferdî planda, İslamî yaşayışı arama, umumi planda, dini takviye ve kurtarma gibi iki mühim hakikat bulunduğu için şiddetle farz kılınarak, son derece övülerek değer ve muhteva kazandırılmış bir mefhum, imandan sonra en faziletli amel statüsü kazandırılmış; ehemmiyeti zihinlere, kalp ve gönüllere nakşedilmiş bir mefhum. Ondan bir hisse alabilmek için her çeşit dünyevî fedakârlıkları yaptıracak kadar, araya şefaatçılar koyduracak kadar, hakkında efdaliyet münakaşalarına ve Resul'ün hakemliğinde murafaaya tevessül edilecek kadar mü'minin ruhuna nakşolmuş; benliğinin herbir parçasına ehemmiyeti işlenmiş bir mefhum.

İşte Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minlerin derununda böyle mualla bir makam almış; sırça, fildişi, elmas gibi dünyanın en kıymetli cevherlerinden inşa edilmiş saraylarına değişilmeyecek kadar üstün tutulmuş olan bu mefhumun, bu "hicret müessesesi"nin Mekke'nin fethiyle yıkılmasını, mü'minin iç âleminin bu semavî, bu cennetî saraydan boşaltılmasını istememiştir.

Bunun hem mana ve mefhum olarak devamını, ila nihaye devamını, hem de kendinden sonra gelecek olan mü'minlerin dahi bundan nasibdar olmalarını sağlamak için, her sözü her devirde her mü'min kulakta aynı değeri taşıyan, her kelamı bir nevi vahy-i İlahî olan, mübarek ağızlarından haktan başka bir şey çıkmayan Allah elçisi şöyle tebliğ buyurdu: "Hakiki muhacir, Allah'ın yasakladığı şeylerden kaçan, onları terk eden kimsedir." (76) Diğer bir hadiste "Hicret ikidir, biri kötülüklerden hicret, diğeri de Allah ve Resulü'ne hicrettir" buyrulmuştur(76/2).

Aynı mana başka rivayetlerde daha farklı ifadelerle tebliğ ve te'yid edilmiştir: "...Hicret kötülüğü terk etmendir." (77) "Hakiki muhacir, hata ve günahları terk edendir." (78) "Hakiki muhacir, Allah'ın üzerine haram kıldığı şeyleri terk edendir."(79) Hicretin en efdalinin ne olduğunu soranlara Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiği cevap da söylediklerimizi te'yid eder: "...Rabbimin hoşlanmadığı şeyleri terk etmendir" (80) vs. Cenab-ı Hak'tan gelen ezelî hakikatları tebliğle muvazzaf olan selahiyetli makamın müjdelediği bu hicret, herkes için her zamanda mümkün ve vakidir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "hicret"in mefhum olarak devamını sağlamaktan başka, din açısından, gerçekten son derece mühim olduğu halde avam-ı nas tarafından ehemmiyeti hakkıyla kavranamayacak olan bir kısım amellerin ehemmiyetini vicdanlarda tesbit maksadıyla da değeri herkesçe malum ve müsellem, zihinlere iyice yerleşmiş bulunan "hicret mefhumu"ndan istifade etmiştir. Bu cümleden olarak, çeşitli ayet ve hadislerle üzerinde ısrarla durulan "iyi niyet", "cihada iştirak", "anne babaya iyilik" gibi birçok ameller, lisan-ı nübüvvetle "hicret" ayarında ameller olarak ifade edilmişir. Mesela bir hadiste: "Mekke fethinden sonra hicret yok, ancak (aynı derecede sevap olan) cihad ve iyi niyet var. Cihada çağırıldığınız zaman (severek) koşun" (81) buyrulur Nevevî'ninde ifade ettiği gibi, bu hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mesela niyeti hicretin yerine koymakla mutlak iyiliğe niyet etmeyi teşvik etmiş olmaktadır. (82) Bir diğer hadiste, zor şartlar altında (fitnede) dinin her tatbikinin bir "hicret" olduğu (83), bir diğerinde anne ve babaya îfa edilecek hizmetin hicretten daha ehemmiyetli olduğu (84) belirtilir. Füdeyk Ebu Beşir ez-Zebîdî (radıyallahu anh) Resulullah'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! İnsanlar zannediyorlar ki, hicret etmeyen helak olmuştur, (bu doğru mu?)" diye sorar. Resulullah şu cevabı verir: "Ey Füdeyk! Namazı kı, zekatı ver, kötülüklerden hicret et, ondan sonra yeryüzünde de dilediğin yerde otur!" (84/2).

Az önce kaydettiğimiz, Mekke Fethi'nden sonra hicretin kalktığını ilan eden hadisin açıklaması sadedinde Tıybî (v. 743 h.) söylediklerimiz te'yiden şunları söyler: "Hadisin manası şudur: Vatanından ayrılıp Medine'ye gitmekten ibaret olan hicret bitmiş, yerini cihad sebebiyle ayrılmaya bırakmıştır. Binaenaleyh cihad sebebiyle hicret bakidir. Küfür diyarından kurtulmak, okumak için gurbete çıkmak, fitneden kaçmak gibi bir niyetle yapılan hicret de öyledir. Bunların hepsinde niyet muteberdir."(85) Görüldüğü üzere, bu çeşit rivayetlerde hicret, tarihî vak'a değil, o vak'adan ehemmiyet ve muhteva kazanmış bir mefhumdur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dini insanlara tebliğ; kalb, gönül ve fiillere tesbitte başvurduğu vasıtalardan bir vasıtadır, belli şartlarda gönüllerde inşa edilmiş bir müessesedir. Hicreti konu edinen birçok hadislerin gayesi bu müesseseyi ihya ve ibkadır, dinin zindelik ve müessiriyetini artırmada her an bu müesseseden istifade etmektir. 322

IV. Terbiye Metodu Olarak Hicret

Hicretin bir diğer yönü terbiyevîdir. Bu yönüyle de hicret, ehemmiyetçe, diğer yönlerinden geri kalmaz. Yukarıda belirtilen ehemmiyetteki hicretlerle terbiye âlemimizde; günlük hayatımızda her vakit baş başa olduğumuzun bilinmesinde, her zaman belirtilen ehemmiyette hicretleri yapmakla imtihan edilmekte olduğumuzun idrak edilmesinde fayda var. Hicrî 15. asrı idrak edişimiz kutlanırken, İslam kültüründe yer etmiş bulunan hicret mefhumunun, sadece tarihî bir vak'a olarak belli bir takvime başlangıç noktası yapılması meselesi olarak ele alınmaması, mevzuun böylesine kısırlaştırılmaması için, hicretin bu yönünün de belirtilmesine ihtiyaç ve lüzum vardır.

Mevzuyu bu açıdan kavrayabilmek için, terbiyemuhit münasebetlerini belirtmemizde fayda var. Şunu hemen kaydedelim ki, fertlerde şahsiyeti inşa eden unsur ve amillerin başında içtimâî muhit gelir. Batıda, yakın zamana kadar, zengin aile çocuklarının fakir aile çocuklarına nazaran fıtraten daha zeki, daha kabiliyetli oldukları kabul edilir, hayattaki başarılı durumları bununla izah edilirdi. Bugünün batılı terbiyecileri, bu fikirden vazgeçmişlerdir. Onlara göre, zengin aileleri, çocuklarına doğumlarının ilk günlerinden itibaren sağladıkları maddî ve manevî imkanlar, çocuklarda mevcut fıtrî kaabiliyetlerin daha iyi gelişmesini sağlamaktadır (86). İşte bu haldir ki, asırlarca batı efkâr-ı umumiyesini aldatabilmiştir.

Artık bugün, gerek Doğulu, gerek Batılı bütün terbiyeciler, çocuğun gelişmesinde; kişinin iyi veya kötü, kâmil veya nakıs bir şahsiyeti kazanmasında en başta ailevî şartlar olmak üzere, muhitin kesin rolünü kabul etmektedir(87). Hiç kimse gayr-ı ilmîlik ve gayr-i ciddilik ithamına maruz kalmayı göze almadan aksini iddia edemez.

Hatta, toptan çevre şartlarını ele almadan her çeşit içtimâî ve kültürel değişimi okullar vasıtasıyla, okullarda istenen programı tatbik etmek suretiyle gerçekleştireceğine inanan acemi, yarı cahil, mütefelsif inkılabcılar, hatalarını, teşebbüslerinin kültürel tahrip ve fiyasko ile neticelendiğini gördükleri vakit anlarlar, fakat tashih veya ıslah için vakit çok geçmiş olur. Cezayirli mütefekkir Malik İbnu Nebi, bu hususta şunları söyler: "Ferd içtimâî vasıflarını mektepten almış olduğu formasyona değil, muhitine has şartlara borçludur. Kültür, mekteple ilgili bir hâdise olmaktan çok, muhite bağlı bir hâdisedir... Muhit kültürel değerlerin kalıbıdır... Mektep kültürün bir unsurudur, fakat kültür problemini mektebin halledeceği düşünülecek olursa, onun fonksiyonu hususunda aldanılmış olur."(88) Burada maksadımız, mektebin kültürel ve medenî hayattaki yerini tahlilden ziyade, muhitin terbiye nokta-i nazarından ehemmiyetine dikkat çekmek, ferd üzerinde muhitten gelen ve ferdî iradeyle yenilmesi hemen hemen mümkün olmayan birtakım emrivakilerin olduğuna dikkat çekmektir. Bu mühim noktayı belirtmede Üstad Bediüzzaman'ın görüşlerine de burada temas etmeden geçemeyeceğiz. Birçok vesilelerle muhitin kişi üzerindeki tesirlerine temas eden Bediüzzaman, bu meseleyi en güzel, en cami bir tarz ve vüs'atte içtihadla ilgili Yirmi yedinci Söz'de beyan eder. Sözkonusu risalede "İçtihad kapısı açık olmakla beraber oraya girmeye bazı maniler var" görüşünü izah sadedinde, büyük müçtehidlerin yetiştiği selef devrinde, içtihada kaabiliyetli olan kimselerin, o zamanki "içtimaiyat-ı insaniye ve medeniyet-i beşeriye"nin tesiriyle çabuk parladığını söyler ve devamla der ki: "İşte o zamanda; zihinler, kalbler, ruhlar bütün kuvvetleriyle yerler ve gökler Rabbinin marziyyatını anlamağa müteveccih olduğundan içtimaiyat-ı beşeriyenin sohbetleri, muhavereleri, vukuatları, ahvalleri ona bakıyordu. Ona göre cereyan ettiğinden her kimin güzelce bir istidadı bulunsa, onun kalbi ve fıtratı, şuursuz olarak herşeyden bir ders-i marifet alır. O zamanda cereyan eden ahval ve vukuat ve muhaverattan taallüm ediyordu. Güya herbir şey, ona bir muallim hükmüne geçip, onun fıtrat ve istidadına içtihada bir istidad izharını telkin ediyordu..."

Muhitin tesiriyle alâkalı tahliline devam eden Üstad, bu zamanda "Medeniyet-i Avrupa'nın tahakkümüyle, felsefe-i tabiiyyenin tasallutuyla, şerait-i hayat-ı dünyevînin ağırlaşmasıyla" başlamış olan muhitten ferdin aldığı tesirlerin, içtihada olan kaabileyetini gerileteceğini açıklayarak, Süfyan İbnu Uyeyne'yi misal verir: "İşte bunun içindir ki, şu zamanda birisi, dört yaşında Kur'an'ı hıfzedip, alimlerle mübahese eden Süfyan İbn-i Uyeyne olan bir müçtehidin zekasında bulunsa, Süfyan'ın içtihadı kazandığı zamana nisbeten, on defa daha fazla zamana muhtaçtır. Süfyan, on senede içtihadı tahsil etmiş ise, şu adam yüz seneye muhtaçtır ki tahsil edebilsin" der.(89). Bu ifadelerden, muhitin, kişinin şahsiyeti üzerindeki te'sirinin ağırlık ve miktarı meselesinde Bediüzzaman'ın yüzde doksan gibi büyük bir payı muhite ayırdığı sonucunu çıkarabiliriz. Şu halde alimlerin ittifakla ifade ettikleri husus şudur: İnsan, içinde bulunduğu, yaşadığı muhite tabidir. İyi muhitten iyi, kötü muhitten de kötü tesirler alacaktır.

İşte, insan fıtratına hakim olan bu hakikatten dolayıdır ki, birçok dinî nasslar mü'minin, herşeyden önce, Müslüman bir muhitte yaşamasını emretmekte, gayr-i müslim bir muhitte yaşamaktan men etmektedir. Vazedilen ölçüye göre, mü'min, müşrikten "ateşleri birbirini görmeyecek kadar" uzak evlerde ikamet etmelidir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben ateşleri birbirini görecek kadar müşriklerin arasında ikamet eden bir Müslümana (yardım etmek) (90)ten beriyim"(91) buyurur. Hadisin şarihlerinden Hattâbî (92), İbnu'l-Esir (93), Sindî ve Süyûtî (94) ittifakla bir Müslümanın evini, müşriklerden uzak tutması gerektiğini böyle davranmanın ona bir vecibe olduğunu belirtirler.

İbnu'l-Esir, sebep olarak müşriklerde ahde vefa ve emniyet olmadığını söylerse de, bizim açımızdan tatmin edici bir izah değildir. Çeşitli tedbirlerle onların ahd u emanı, kâmil manada gerçekleştirilse, garanti edilse bile, meselenin terbiyevî yönü halledilemez, terbiye için şart olan salih muhit kazanılamaz. Muhitin salih olma şartlarından biri Müslüman olmasıdır.

Hattâbî, bu hadisten, "bir Müslümanın ticaret maksadıyla dar-ı harbe gidip dört günden fazla orada ikamet etmesinin mekruh olduğu" hükmünü çıkarır. Hattâbî'nin rakam da vermesi, bu konudaki keraheti vurgulamaya raci olsa gerektir. Zira Münavî'nin de belirttiği üzere (95) bu ve benzeri hadisler kafirden akrabası olanı sıla-i rahimden men etmediği gibi, (uzun müddet ikamet olmadığı takdirde) ticaret, alışveriş gibi dünyevî işler için onlarla münasebetten de men etmiyor.

İbnu'l-Hacc el-Malikî, kâfir diyarına seyahat yasağını, "el-İslamu ya'lu vela yu'la aleyhi" yani "İslam daima galebe çalar, ona galib olunamaz" hadisinden çıkarır ve: "Eğer onların diyarına gidecek olursa, orada onların sözleri üstün olduğundan Müslüman seyyahın sözü kısık kalır, bu sebeple yasaklanmıştır" der(96). Küfür diyarında bulunmakla alâkalı olarak ifade edilen tahdid ve kerahetin çeşitli yönleri olmakla beraber, bizim burada tebarüz ettirmek istediğimiz en mühim yönü terbiyevîdir. İslam dini sözkonusu keraheti muhitin ferd üzerinde, ferde rağmen icra edeceği telkin gücünü nazar-ı itibara alarak vazetmiştir. Öyle ise, mü'min muhitten gelecek te'sirler, dini yaşayış ve tefekkürüne tesir edecek bir müddete ulaşmadan yabancı muhitten ayrılmalıdır. İkamette bu sınırı aşan bir kimse: "Kim müşrikle bir olur, (yani muvafakat, refakat, onunla beraber yürüme)(97) ve (onun diyarında)(98) onunla ikamet ederse, aynen müşrik gibi olur" (99) hadisinin tehdidine hedef olur. Böyle bir durumda ona orayı terk, yani hicret terettüp eder.

Yukarıda Kur'an'dan kaydetmiş bulunduğumuz ayet, bu çeşit hicreti yapmamaktan herkesi mesul tutmaktadır: "Nefislerine zulmedenler oldukları halde, meleklerin canlarını aldığı kimselere melekler şöyle derler: "Ne işte idiniz?" "Biz yeryüzünde zaif kimselerdendik, hicret etmekten acizdik" derler. Melekler de "Allah'ın arzı geniş değil miydi, siz de oraya hicret etseydiniz ya" derler."

Bu çeşit hicretin, "tevbeler kabul edilmeye devam ettiği (yani güneşin batıdan doğması gibi kıyametin büyük alâmeti zuhur etmediği) müddetçe" (100) "küffarla savaş edildiği müddetçe" (101) baki kalacağını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) beyan eder.

İçtimâî muhitin kötülüğü elle, dille değiştirilmediği gibi, kalbî buğuzla da tesirinden kurtulamayacak kadar icbarî bir durum aldığı takdirde Müslümanın yapması gereken bu hicrete de aynen Resulullah devrinde yapılan hicret gibi ehemmiyet verilmiş, teşvik edilmiştir: "Her kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer ve genişlik bulur. Kim Allah'a ve Resulü'ne itaatle hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse, onun ecri gerçekten Allah'a düşmüştür. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir." (102) Hz. Peygamber'in: "Hicret, Allah'ın yasakladığı şeyi... Allah'ın hoşlanmadığı şeyi... Allah'ın haram kıldığı şeyi terketmektir" gibi ifadeleri terbiyevî maksatla yapılacak bu hicretleri ifade eder.

Terbiyevî şartları haiz olmayan gayr-i salih içtimâî muhiti behemahal terketmekle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerin Mısır'dan çıkış hikâyesini (103) kavimlerinin küfründen dolayı onları terkederek mağaraya giren (104) Ashab-ı Kehf hikâyesini (105) görüyoruz. İbnu Haldun, Yahudilerle ilgili hikâyede, onların Mısır'dan çıktıktan sonra, Filistin'e geldikleri zaman, Hz. Musa'nın oradaki yerlilerle harbetme teklifine: "Ey Musa, o zalimler orada iken biz hiçbir zaman oraya giremeyiz. Artık sen ve rabbin beraber gidin de ikiniz harbedin, biz mutlaka burada otururucularız" (106) diye vaki itirazlarını, uzun zaman Mısır'da köle olarak yaşadıkları için şecaat, cesaret ve hamiyetlerini yitirmiş olmalarıyla izah eder. Onları, bu itirazına karşı Cenab-ı Hakk'ın cezalandırarak 40 yıl çölde "başıboş, şaşkın şaşkın dolaştırma" hadisesini de mevzumuz bakımından mühim bir izaha tabi tutar. Der ki: "Allah, onları başıboş oldukları yerde dönüp durmakla cezalandırdı. Mısır'la Şam arasındaki çölde kırk yıl dolaştılar. Bu esnada ne bir medenî beldeye (umran), ne de bir şehre uğradılar. Kur'an'ın anlattığı üzere Şam bölgesinde yaşayan Amalika ve Mısır'da yaşayan Kıbtîlerin kabalık ve sertliğinden dolayı başka insanlarla da karşılaşmadılar. Bu şaşkın dolaşmanın hikmeti ve maksadı, uzun müddet Mısır'da zillet, zulüm ve eziklik içinde yaşadığı için hamiyyeti gitmiş, tezellül ve meskenet kendine huy haline gelmiş olan eski neslin yok olup, onun yerine çölün hür havasında yetişen, tahakküm ve kahır çekmemiş izzet-i nefs ve hamiyyet sahibi yeni bir nesil yetişmesidir. Bundan anlarsın ki, kırk yıl bir neslin gidip, yeni bir neslin gelmesi için zaruri olan asgarî müddettir."(107).

Bugün içtimâî intibakta zorluk çeken çocuklara tatbik edilen ve uygulanmasında ya çocuğu daha elverişli bir muhite götürmek veya aile, okul, yakın çevre gibi çocuğun temas ettiği çevreyi uygun hale getirmek şıklarından birine başvurulan, "çevre terapisi"ni (108) andıran bu duruma Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde de enteresan misallere rastlarız. Başta Buhârî, Müslim olmak üzere, hadis kitaplarında (109) çeşitli vecihleriyle gelen bir hadiste Hz. Peygamber: "Sizden önce yaşayanlar arasında bir adam vardı, 99 kişi öldürdü..." diye hikâyeye başladıktan sonra bu adamın, bir gün yaptıklarından pişman olarak tevbe imkanı aradığını, tavsiye üzerine danışmak için gittiği birinci rahibin: "Buna tevbe mi olur!" cevabı üzerine onu da öldürdüğünü, adamcağızın soruşturmaya devam ettiğini ve kendisine, başvurmak üzere bir başka alim tavsiye edildiğini..." anlatır. Mevzumuz yönünden önemli olan, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu ikinci adamın ağzından naklen söylemiş olduğu sözlerdir. İbnu Mace'deki veçhinde aynen şöyle: "Bak hele! Seninle tebven arasına kim girebilir? (Ancak), yaşamakta olduğun bu habis köyden çıkacaksın, zira seni bu cinayetlere iten, köyün bozulmuş içtimâî şartlarıdır, oranın kötü ortamıdır (110). Falanca köye gideceksin, o salih bir köydür. Orada Rabbine ibadet et." Müslim'deki veçhinde: "...Falanca yere git, zira orada Allah'a ibadet eden insanlar yaşıyor, onlarla sen de ibadet et. Artık bir daha kendi beldene dönme, zira orası kötü bir yerdir" denmektedir.

Son olarak şunu belirtelim ki, terbiyevî endişeyle hicret edilmesi gereken içtimâî muhit tabiri içtimâî halkaların hepsini ifade eder. Yani, bu gayr-i salih muhit aile muhiti olabilir, arkadaş muhiti olabilir, meslektaşlar muhiti olabilir, komşular muhiti olabilir, köy, şehir veya en geniş şekliyle cemiyet muhiti olabilir. Şu halde dinin hicret emri hepsine şamildir.

Nitekim Hz. Peygamber: "Kişi dostunun dini üzerinedir, öyle ise her biriniz, dost edindiği kimselere dikkat etsin" (111) diye arkadaş meselesine dikkat çekerken, Kur'an-ı Kerim de kesin bir üslubla bu meseleyi nazara verir: "Mü'minler, mü'minlerden ayrılıp kâfirleri dost edinmesin. Bunu her kim yaparsa Allah'la ilişiği kesilmiş olur."(112) Bu içtimâî muhitlerden en mühimi, her çeşit içtimâî müessese ve diğer içtimâî halkaların hepsini kuşatan cemiyet muhitidir. İmam-ı Malik: "Münkerlerin açıkça işlendiği yerden göçmek gerekir. Eğer kötülükler gizli olursa sadece işleyene zarar verir, aleniyet kesbeder de bertaraf edilmezse herkese zarar verir" demektedir(113). 323

Netice Olarak:

Söylediklerimizi şöyle hülasa edebiliriz: Hicret, tarihî bir vak'a olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tebliğ vetiresi içerisinde başvurulan bir safhadır. Topyekun harp taktiğidir. Şartların, düşmandan gelen tehdid ve tehlikeyi sabırla bertaraf edilemeyecek kadar kötüleştiği, dini yaşama imkânı kalmadığı anda başvurulmuştur. Hicret kötü şartlardan kaçış değil, dini yaşatacak şartların aranışıdır. Taktik olarak tahammülü mümkün olmayan kötü şartların sabrıdır, cihadıdır. Bu açıdan sabır, hicret ve cihad birbirini tamamlayan İslamî intişar vetiresinin halkalarıdır.

Hicret mefhumunun tarihî vak'a yönünden ehemmiyetinin büyüklüğü, mü'minlerin zihinlerinde ona müstesna bir mevki kazandırmıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tebliğ ve terbiyede bundan istifade maksadıyla: "Hakiki hicret kötülükleri terk etmektir" demiş, dinin övdüğü mühim amelleri yapmanın bir nevi hicret olacağını hatırlatmıştır.

Şu halde mü'minin önünde, dudaklarından sadece hak kelam çıkan Fahr-i Âlem (aleyhissalâtu vesselâm)'in "amellerin en üstünü" olarak müjdelediği hicreti hergün yapma imkânı vardır. 15. hicrî asra girerken bunun şuuruna ermek ve başkalarını da erdirmek vazife olsa gerektir. 324

KAYNAKLAR

1. İsfehani, Ebu'l-Kasım el-Hüseyn ibnu Muhammed er-Rağıb (v. 502), el-Müfredat Fi Garibi'l-Kur'an, Mısır 1961, s. 53.2.

Bak. Taberi, Muhammed İbnu Cerir (v. 310),

Tarihu'l-Mülûk, ve'l-Umem Mektebetu Hayyat, Beyrut, tarihsiz (ofset), 2, 252, Hakim Ebu Abdi'l-İlah, en-Neysaburi (v. 405), el-Müstedrek Ala's-Sahibeyn, Haydarabad, Deken, 1335 (baskısından ofset), Beyrut

3, 14; Buharî, Menakıbu'l-Ensar 48.3.

Kur'an, Maide 3.4. Taberi, a.g.e., 2, 252.5.

Aynı eser, aynı sayfa.6. İbnu Hişam, Ebu Muhammed Abdü'l-Melik (v. 218), es Siretü'n-Nebeviyye, Mısır 1955, 1-2, 289, 408-409.7. A.e. 1-2, 318; Taberi, a.g.e., 2, 224.8.

İbnu Hişam, a.g.e., 1-2, 291;

İbnu Sa'd, Ebu Abdillah Muhammed (v. 230),

Tabakatu'l-Kübra, Beyrut, 1960, 1,211.9.

İbnu Hişam, a.g.e., 1-2, 291;

Buhari es-Sahih, Kahire 1313 (baskısından ofset), 1958;

Taberi a.g.e., 2, 223-24.10.

İbnu Sa'd, a.g.e., 1, 208;

Taberi, 2, 22511.

İbnu Hişam, 1-2, 318, 320.12. Bak. Taberi, a.e.g., 2, 229; İbnu Hişam a.g.e., 1-2, 317-321.13. İbnu Hişam 1-2, 320.

14. Kur'an, el-Asr 3.15. Kur'an, Zümer, 10.16. Kur'an, Rum 6.17. Kur'an, Mearic 5.18. Kur'an, Müddessir 7.19. Kur'an, el-Enbiya 85-86.20. İbnu Hişam,a.g.e., 1-2, 406.21. A.e., 1-2, 320.22. İbnu'l-Esir, İzzü'd-Din Ebu'l-Hasen Ali İbnu Muhammed el-Cezerî (v. 630), Üsdü'l-Gabe Fî Ma'rifeti's-Sahabe, Kahire, 1970, 4, 201.23. Ahmed İbnu Hanbel (v. 241) Müsnedu Ahmed, Kahire, 1313 (baskısından ofset), Beyrut, tarihsiz, 4, 385.24. Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim İbnu'l-Hacc el-Kuşeyrî (v. 261). Sahihu Müslim, Kahire, 1955, Taharet 1,25. Nevevî, Muhyi'd-Din Ebu Zekeriyya Yahya (v. 677), Şerhu Müslim, Mısır, Tarihsiz, 3, 101.26. Buhari, a.g.e., Menakıbu'l-Ensar 63, 29 (5, 56,57); Ebu Davud, Süleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistanî el-Ezdî (v. 202), Sünenü Ebi Davud, Daru İhyaı's-Sünneti'n-Nebeviyye, Tarihsiz, Cihad 106 (3, 47).27. Kur'an, Ahkaf 35.28. Taberi, a.g.e., 416.29. Kur'an, Hacc 39-40.30. Taberi, a.g.e., 2, 224; İbnu Hişam 1-2, 291-92.31. Taberi, a.g.e., 2, 224.32. Toynbee, Arnold J. L'Histoire (Fransızcaya çeviren: Elisabeth Julia), Gallimard, Paris 1951, p. 164.32. 2. A.e.g. p. 104.33. A.e., p. 158.34. Buhari, a.e., Megazî 53. (5, 194).35. İbnu Hişam, a.g.e., 1-2, 467.35-2. İbnu'l-Esir, Usdü'l-Gabe 2, 168.35-3. A.e., 3, 164.35-4. A.e. 3, 179.35-5. A.e., 3, 62.36. Kur'an, Nisa 97.37.

Kur'an, Nisa 100.38. Kur'an, Nisa 75.39- İbnu Sa'd, a.g.e., 3, 242-43; İbnu'l-Esir, a.g.e., 1, 74; İbnu Abdi'l-Berr, Ebu Ömer Yusuf (v. 463), e-İsti'ab Fî Ma'rifeti'l-Ashab, Kahire 1328 (baskısından ofset), 1, 108. 40. Taberi, a.g.e., 2, 222; İbnu Hişam, 1-2, 322.41. Taberi, a.g.e., 2, 222; İbnu Hişam, 1-2, 321.42. Taberi, a.g.e., 2, 229.43. İbnu Sa'd, a.g.e., 1, 211.44. İbnu Sa'd a.g.e., 1, 211-12; Taberi, a.g.e., 2, 229-30. 45. İbnu Hişam, a.g.e., 1-2, 342.46. bak. Ebu Bekr İbnu'l-Arabi (v. 543), Ahkamu'l-Kur'an, Kahire, 1968, 3, 1295-96; İbnu Kesir İmadü'ddin Ebu'l-Fida İsmail (v. 774), Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Beyrut, 1966, 4, 648-49.47. Bak, Suyuti, Celalü'd-Din Abdurrahman Ebu Bekr (v. 911) Tefsiru Celaleyn, Dımeşk, 1378, s. 438; Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili Türkçe Tefsir, İkinci Baskı, İstanbul, 1960, 5. 3379.48. İbnu Kesir, ag.e., 4, 648.49. Kur'an, Hacc 39-40.50. Kur'an, Bakara 190-91.51. Bak. İbnu Kesir, a.g.e., 1, 400-401.52. İbnu Kesir, a.g.e., 1, 400.53. Kur'an, Muhammed 4,54. Kur'an, Tahrim 9.55. Kur'an, Tevbe 5.56. Kur'an, Tevbe 29.57. Kur'an, Enfal 39.58. Malik İbnu Enes (v. 179), el-Muvatta, Mısır 1951, Medine 18, 19 (2, 204); İbnu Hişam, a.g.e., 3-4, 356.59. Hamidullah Muhammed, İslam Peygamberi, Tercüme: Said Mutlu, İstanbul 1966, 1, 286-293.60. İbnu Hacer el-Askalanî (v. 852), Selamet Yolları, Tercüme: Ahmed Davudoğlu, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1972, 4, 94.61. Kur'an, Enfal 72.62. Kur'an, Nisa 89.63. İbnu Kesir, a.g.e., 2, 352.64. Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed İbnu Ali İbni Şuayb (v. 303). Sünenün-Nesâî (el-Mücteba), Kahire, 1930 (Suyuti'nin şerhi ve Sindi'nin Haşiyesi ile birlikte), Bey'at 12 (7, 144).65. A.e., Bey'at 15 (7, 146).66. A.e., Bey'at 12 (7, 144).67. Nesai, Bey'at 12 (7, 144); Müsned-ü Ahmed, 2, 160, 191.68. Kur'an, Tevbe 20, 22; Bak Kur'an, Enfal 72, 75; en-Nahl 41, 110.69. Kur'an, Al-i İmran 195.70. Buhari, a.g.e., Megâzî 38 (5, 174-175); Müslim, Fedailu's-Sahabe 169.71. Nesâî, a.g.e., Bey'at 12 (7, 144).72. A.e. Bey'at 10-11 (7, 143); Müslim, İmaret 87; Müsned-u Ahmed 2, 160.72-2.Usdü'l-Gabe, a.g.e., 5, 346.

73. Nesai, Bey'at 15; Buhari, Megazi 53 (5, 193); Müslim, İmaret 83-87.74. İbnu Mace, Ebu Abdillah Muhammed İbnu Yezid el-Kazvini (v. 275). Sünenü İbnu Mace, Kahire, 1952; Keffarat 12; Üsdü'l-Gabe,a.g.e., 3, 280.74-2. A.e., 5, 61.75. Bkz. İbnu Mace, Keffarat 12; Nevevî, Şerhu Müslim 13, 8; İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, Mısır, 1959, 8, 229.76. Buhari, İman 4 (1, 9),Rikak 26 (8, 127); Nesaî, İman 9, (8, 105).76-2. Usdü'l-Gabe, a.g.e., 4, 185.77. Müsnedü Ahmed 4, 114.78. İbnu Mace, Fiten 2, (2, 1298). 79. Müsnedu Ahmed 3, 412; Ebu Davud, Vitr 12 (2, 69).80. Müsnedu Ahmed 2, 160, 191; 3, 391; 4, 385.81. Müslim, İmaret 85.82. Nevevî, Şerhu Müslim, 13, 8.83. Müslim, Fiten 130,84. Nesai, Bey'at 10 (7, 143).84-2. Üsdü'l-Gabe a.g.e., 4, 351.85. İbnu Hacer, Selamet Yolları 4, 95.86. Mialaret,

Gaston Introduction a'la Pedagogie, PUF, Paris, 1967, p. 37.87. Bak. Cahız Ebu Osman Amr İbnu Bahr (v. 250), Kitabu'l-Hayevan, Beyrut, 1969, 4, 71; 5, 370; 7, 100; Maverdi Eb'l-Hasen Ali ibnu Muhammed (v. 450), Edebu'd-Dünya ve'd-Din İstanbul 1299, s. 188; İbrahim Hakkı Erzurumi (v. 1194), Marifetname, İstanbul, 1330, s. 95-96; Kınalızade Ali Efendi, Ahlak-ı Alaî (v. 980), Bulak, 1248, 2, 46; Spengler, Oswald, İnsan ve Teknik, Tercüme; Kamil Turan, Ankara 1973, s. 80.88. Malik İbnu Nebi, Perspectives Algeriennes Cezair, 1964, p. 41, 43.89. Bediüzzaman Said Nursi, Sözler, İstanbul 1962, s. 471.90.Sindî, Ebu'l-Hazen Muhammed İbnu Abdil Hadi (v. 1138), Haşiyetu's-Sindi Ala'n-Nesaî, Mısır, 1349, 8, 36.91. Nesai, Kasame 25 (8, 36); Ebu Davud, Cihad 104, (3, 45).92. Hattabi, Ebu Süleyman Ahmed İbnu Muhammed (v. 388), Mealimu's-Sünen, Haleb, 1932, 2, 272.93. İbnu'l-Esir, Mecdü'd-Din Seadat el-Mübarek İbnu Muhammed el-Cezeri (v. 606), en-Nihaye Fi Garibi'l-Hadis, Kahire 1963, 2, 117.94. Suyuti, Zehrü'r-Rüba (Şerhu'n-Nesai), Sünenü Nesâî ile birlikte basılmıştır, 8, 36.95. Münavi, Şemsü'd, -Din Muhammed Zeynü'd-Din Abdurrauf (v. 1031), Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Cami'us-Sağir, Beyrut, 1972 (Ofset, 6, 112).96. İbnu'l-Hacc el-Maliki Ebu Abdillah Muhammed İbnu Muhammed (v. 737) el-Medhal, basıldığı yer meçhul, 1293, 3, 105.97. Azimabadi, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hakk, Avnu'l-Mabud, Medine, 1968, 7, 478.98. Münavi, a.g.e., 6, 109.99. Ebu Davud, Cihad 174 (3, 89).100. Müsnedü Ahmed 1, 192; 4, 62; Ebu Davud, Cihad 2, (3, 3).101. Nesai, Bey'at 15 (7, 146).102. Kur'an, Nisa 100.103. Kur'an, Maide 20.104. Kur'an, Kehf 16,105. Kur'an, Kehf 9-26.106. Kur'an, Maide 24. 107. İbnu Haldun Abdurrahman (v. 808), el-Mukaddime, Beyrut, tarihsiz, s. 141-142.108. Çağlar, Doğan, Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi. A.Ü. Eğitim Fakültesi yayını, Ankara, 1974. s. 218.109. Buhari, Enbiya 54; Müslim, Tevbe 46-47; İbnu Mace, Diyat 2, Müsnedü Ahmed 3, 20.110. Parantez içindeki sözler tarafımızdan konmuştur.111. Hakim, el-Müstedrek, 4, 171; Ebu Davud, Edeb 18.112. Kur'an, Al-i İmran 28,113. İbnu Ma'n ed-Dürrî Hüseyn İbnu Fahri'd-Din (v. 1109), Temyiz, Yzm. Damad İbrahim Paşa, Nu. 945, Varak 220/a.

HEDİYE BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Hediye, umumiyetle karşılık beklemeksizin iyi niyet, ilgi ve hatta sevginin ifadesi olarak insanların birbirlerine yaptıkları maddî bağışlara denir. Dilimizdeki karşılığı armağandır. Hediyede her ne kadar karşılık beklenmemesi esas ise de hediye alan taraf da elinden geldiği nisbette bir mukabelede bulunur, en azından teşekkür eder. Dolayısıyla "hediye"nin olduğu yerde hediyeleşme yani karşılıklı bir beşerî kaynaşma, hissî teati var demektir, en azından sevgi ve dostluk alışverişi başlıyor demektir. İnsanlar arasında sıcak ilişkiler kurulmasını kendisine gaye edinip, bunu teşvik eden, zeminini ve gerekli şartlarını hazırlayan İslam dini, hediye meselesine bigâne kalmamalı, hatta yer vermeli, en makul bir nizama bağlamalıdır.

Üzerinde çalıştığımız bu eserde hediyeye bir bölüm ayrılması, meselenin dinde nasıl mühim bir yer tuttuğunun ifadesi olmaktadır. Ancak, bu bahiste sadece beş hadise yer verilmiş olması, mevzuun ehemmiyet ve şümûlünü yeterince aksettirmeyebilir. Bu sebeple, hediye bahsine umumi açıklama kısmında biraz genişçe temas etmeyi gerekli buluyoruz.[325]

Hediye, Sadaka Değildir:

Hemen belirtelim ki hediye sadaka değildir. Resulullah hediye kabul ederdi, sadakayı almazdı. Bunun Al-i Beyt'e haram olduğunu söylerdi. Şöyle buyurmuştur: "Sadaka ile Allah rızası gözetilir, hediye ile Resulullah'ın rızası ve ihtiyacın giderilmesi gözetilir." Eve bir şey getiren olunca bunun sadaka mı, hediye mi olduğunu sorardı, hediye ise şahsen istifade edebilirdi, değilse istifade etmeden muhtaçlara dağıtırdı. [326]

1) Hz. Peygamber'in Teşvikleri:

Resulullah'ın hediyeleşmeye teşvik edici hadisleri çoktur. Bu teşviki yaparken, hediyenin hasıl edeceği mes'ud neticeleri de zikreder: "Hediyeleşin, çünkü hediye sevgiyi artırır, kalpteki kötü hisleri giderir."

"Hediyeleşin, birbirinizi sevin, "Birbirinize yiyecek hediye edin. Bu, rızkınızda genişlik hasıl eder."

"Hediyeleşin, sevgi yönüyle artın", "Hediyeleşin, çünkü hediye kalpte karalık olan (kin, buğz ve adavet) duygularını giderir" "Ziyaretleşin, hediyeleşin. Çünkü ziyaret sevgiyi perçinler, hediye de kalpteki (buğz, kin, adavet gibi) kötü duyguları söker atar."

Bazı rivayetler Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hediyeleşmeyi insanlar arasındaki sıla (irtibat) için emrettiğini belirtir: Hz. Enes'in de çocuklarına aralarında birbirlerine cömertçe harcamayı vasiyet ederken "Çünkü o, aranızda en iyi sevgi vasıtasıdır" demiştir.

Hediyeleşme ile sılanın nasıl hasıl olacağını da şu hadis açıklar: "Hediye işitmeyi, kalbi ve görmeyi giderir." Bunu tamamlayan bir rivayette "Hediye hakim kişinin gözünü kör eder" buyrulur. Münavi'nin açıkladığı üzere, Resulullah, bu ifadeleriyle insanda hakim olan bir kanuna dikkat çekiyor. O da şu: "İnsan nefsi, kendine iyilik yapanı sevme fıtratı üzere yaratılmıştır." Öyle ise, hediye verenin kalbinde, hediye edene karşı sevgi hasıl olduğundan, kim kendisine ihsanda, hediyede bulunursa, onun hakkında söylenen kötülükleri işitmeme, onun kusurlarını görmeme meylindedir. Bu sebeple bazı rivayetlerde "Hediye, ihtiyaçların önünde ne iyi anahtardır" dendiğini görürüz.[327]

Hediye Kabul Edilmeli:

Resulullah bir kısım hadislerinde, yapılan hediyeyi reddetmemeyi, kabul etmeyi emreder: "Kime bir kardeşinden taleb ve sündüklük etmediği halde bir iyilik gelirse, onu kabul etsin, geri çevirmesin. Zira o, kendine Allah'ın gönderdiği bir rızıktır. Hediye, değersiz bile olsa kabul edilmeli" der.[328]

Hediyeye Mukabele Etmeli:

Hediyeleşmeye teşvik eden bir kısım hadislerde, gelen hediyeye mukabele etmek emredilir. "Kim size bir iyilik yaparsa ona karşılığını verin, bir [karşılık] bulamazsanız, ona dua edin. Hatta bilin ki, dua ile onun karşılığını verdiniz." Bir kısım hadisler Aleyhissalâtuvesselâm'ın kendisine gelen hediyelere mukabelede bulunduğunu, çoğu kere kat kat fazlasını verdiğini belirtir. "Resulullah hediyeyi kabul eder, karşılığını da verirdi." 329

325 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/238. 326 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/238. 327 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/238-239.

İhsanları Bende Kılmak:

Kaydedilen hadisler insanın iyilik karşısındaki fıtrî durumlarını ortaya komaktadır. Bu bir bakıma beşerî zaaftır. Yani, hem iyi yolda, insanlar arası muhabbet ve sılayı artırmada kullanılabilecek bir deva, hem de insanları satın almada, kötü maksadlarla kendine bende etmede bir silah olmaktadır. Bu eskiden beri bilinen bir husustur. Hatta Ahlak-ı Alâiye'de kaydedilen bir fıkra mevzumuz açısından calib-i dikkat olduğu için buraya kaydetmeyi faydalı buluyoruz. Buna göre Büyük İskender, İran'ı fethettiği zaman çok sayıda ulema, hükema ve efadılla karşılaşır. Bunlara nasıl bir muamele takip edeceğini bilemez. Bunları toptan öldürüp öldürmeyeceğini Aristo'dan sorar. Meşhur Yunan feylesofu ona mektupla şu cevabı yazar: "Amma ekabir-i acem ve emsal-i İran hususunda buyurduğunuz, eğer onları cümle ihlak ve katle kadir isen, ab ve heva-ı İran zemini tağyir etmeğe hud kadir değilsin. Pes bunların emsali yine zahir olsa gerek, pes cehd eyle ki bunları ihsanla bende edesin. Belki ihsanı öyle eyle ki, kadimî bendelerinden rıbka-i ubudiyetine rakabeleri dahi efkende ola." "Sen her ne kadar İran büyüklerini toptan katletmeye kadir isen de, İran diyarının su ve havasını değiştiremezsin. O topraklar aynı insanları yine yetiştirir. Öyleyse onları ihsanla kendine kul et. Hatta ihsanı öyle yap ki, onların boyunları sana kulluk etmeye kendiliğinden uzansın."330

Hediyeden Dönülmez:

Hediye ile alâkalı olarak Resulullah'ın koyduğu adabtan biri de hediyeden geri dönmemektir. Hediyeden döneni, kustuğunu geri yiyen köpeğe benzetir.[331]

Yasak Hediye

Resulullah, hediyede gözü kör, kulağı sağır, kalbi bende kılan gücü gördüğü için adalete, dürüst icraata mani olacak hediyeleşmeyi yasaklamıştır: "İhsan sıla-ı rahme vesile olduğu müddetçe alın. Dine karşı bir rüşvete dönüşünce sakın hediye kabul etmeyin.

"Bazı hadislerde rüşvet olan hediyeler hakkında açıklamalar gelmiştir "Emîrin hediye alması haramdır. Kadı'nın rüşvet alması küfürdür."

"Umeraya hediyeler hırsızlıktır" "İmama hediye gulüldür (devlet malını yağmalama)."

Şu halde memurun hediye alması, memura hediye verilmesi rüşvet sayılmıştır, haram ilan edilmiştir.

Resulullah'ın zekat toplamak üzere gönderdiği memurlardan, dönüşte "şu zekat malı, şu da bana verilen hediye" diyen olmuştur. Aleyhissalâtu vesselâm, memurun aldıkları meyanında hediye sayılmayıp rüşvet olacakları anlamada muteber bir ölçü koyar: "Sen annenin evinde otursaydın bu sana verilir miydi?" Şu halde, memuriyet vasfı olmadan evinde oturduğu halde verilmeyecek olan bir şey memura verildi mi bu rüşvettir.

Şefaat mukabili alınan da ribadır: Yasak hediyelerden biri, biri lehinde şefaatçi olur, işinin olmasına yardımcı olursa, buna mukabil alınan ücret rüşvettir.

"Kim bir din kardeşine şefaatçi olur ve bu şefaatine karşı ücret alırsa riba kapılarından büyük bir kapıya gelmiş olur."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber Yahudilerinden, mahsuldeki İslam'ın payını kendileriyle yapılan anlaşma şartlarına uygun olarak alması için Abdullah İbnu Revaha'yı gönderir. Yahudiler buna rüşvet teklif eder. O: "Ey Yahudi cemaati, Allah'a yemin olsun siz nazarımda insanların en menfurusunuz..." der ve reddeder. Onlar bu manzara karşısında: "Ey İbnu Revaha! Sen bu yaptığın (dürüstlük) sebebiyledir ki semavat ve arz ayaktadır" diye takdirlerini ifade ederler. [332]

---

[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/240.

Hangi Hediye Temizdir:

Hibe ve hediyelerden bir kısmını almamız caiz olmadığı belirtilirken, bazı alimler, rüşvet dışında kalan hediyeyi üç grupta mütalaa ederler:
1- Kendi dûnunda (seviyesinin altında) olanlara yapılan hibe. Bu gerçek ikram ve lütuftur. Buna karşılık vermek gerekmez. İbnu Ömer "Umeradan gelen hediyeler fitnedir" demiştir.

2- Birbirine denk olanların hibesi.

3- Dûn (aşağı durumda) olanın (kendinden) üstün olana hibesi. Bunda karşılık gerekir. Esasen veren daha fazla bir karşılık bekler. Karşılığın miktarı örfe bağlıdır.

Resulullah'ın hayatında bu meselede farklı tatbikata rastlanır. Mevcut imkâna göre mukabele esas ise de, bazan "verilenden razı mısın?" diye sorduğu, muhatabı "Hayır!" dedikçe verdiği, sormaya devam edip "Evet!" deyinceye kadar verdiği olmuştur. Bazı rivayetlerde bir deve hediye eden bedevinin, mukabilinde verilen altı deveden razı olmayıp dedikodu yaptığı, hatta böylesi bir vak'aya üzülen Hz. Peygamber'in bir daha bedeviden hediye kabul etmeyeceğine dair yemin ettiğine rastlamaktayız.[333]

Gelen Hediyeler

Hz. Peygamber prensip olarak hediye kabul ettiği için kendisine yakın çevreden sıkça hediye gelmiştir. Ayrıca her zaman olduğu gibi, o devirde de liderlerin, şeflerin birbirlerine hediye göndermeleri âdet idi. Bu sebeple komşu kral ve şeflerden de hediyeler geldi.

Gelen bu hediyeler arasında her çeşidiyle yiyecek, giyecek (cübbe, takım bürde, mest) çadır, koku küpü, kılıç, deve, at, katır, dinar (para), cariye gibi o devrin kullanımında mevcut herşey vardı.

Hediye gönderen krallardan Habeş Kralı Necaşi (bir uft sade siyah mest, cam bardak, üç adet harbe, habeşi başlı altın bir yüzük), Kayser (dinar, zencebil dolu küp, ipek cübbe...); Mısır lideri Mukavkıs, (ipek hulle, Mariye, Mariye'nin kızkardeşi Sîrîn, Me'bur adında hadımlaştırılmış bir köle, bir katır, cam bardak, sürmedanlık, ayna, tarak); Melik-i Eyle (beyaz bir katır); Yemen Kralı Zu Yezen (otuz üç deve ödeyerek satın aldığı bir ipekli takım) ve İran Kralı Kisra'nın adı geçer.

Resulullah gelen hediyeleri kendi kullandığı gibi, yakınlarına ve diğer ihtiyaç sahibi Müslümanlara taksim eder veya hediye olarak gönderirdi. Yanında başkalarının da bulunduğu bir halde, dağıtımı mümkün bir hediye gelince hemen mevcutları dağıtırdı. "Kime bir hediye geldiğinde yanında başkaları varsa, onlar bunda ona ortaktırlar" buyurmuştur. [334]

Müşriklerden Hediye

Yukarıda ismi geçen krallar umumiyetle gayr-i müslimdir. Öyleyse bu hadisler, Resulullah'ın gayr-ı müslimden hediye kabul ettiğini, dolayısıyla bunun caiz olduğunu ifade eder. Ancak "Ben müşriklerin hediyesini almaktan yasaklandım" hadisinde daha açık ifadesini bulan bazı rivayetlerden müşriklerden hediye almanın caiz olmadığı belirtilmektedir. Bu mesele ile ilgili ulemanın açıklaması 5784 numaralı hadisin açıklamasında geleceği için burada teferruata girmeyeceğiz. Ancak Ahmed İbnu Hanbel ve Bezzar'ın kaydettikleri bir rivayete göre "Katîle Bintu Abdi'l-Uzza, kızı Esma Bintu Ebi Bekr'e bazı hediyelerle gelir. Fakat Esma, müşrik olduğu için hediyesini kabul edip evine sokmak istemez. Durum Resulullah'a sorulunca "Allah, ancak sizinle din hususunda savaşmış, sizi yurdunuzdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanları dost edinmekten sizi men eder..." (Mümtâhine 9) mealindeki ayet nazil olur. Bu vahiy üzerine Esma, Katîle'yi evine alır ve hediyesini kabul eder."

Bu vesile ile şunu belirtmede fayda var: Alimlerin büyük çoğunluğu (cumhur) gayr-ı müslimlerin bayramlarında hediyeleşmenin mekruh olduğunu söylemekte müttefiktir. Bu bayramlara Mihrican ve Nevruz, Milad (yılbaşı) bayramları örnek olarak zikredilir. [335]

---

[333] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/241-242.

Resulullah'ın Hediyeleri

Resulullah hediyeyi kabul ettiği gibi hediye de gönderirdi. Onun hediyesi, ya gelen hediyeye mukabele şeklinde, ya da doğrudan bir hediye şeklinde tezahür ederdi. Hanımlarına, yakınlarına, tavzif ettiklerine, kendisine gelen heyet mensuplarına vs. hediyeler verirdi. Bilhassa hey'et olarak gelen temsilcilerin hediyesine ayrı bir ehemmiyet atfeder, onlardan hiçbir ferdin hediyesiz kalmamasına dikkat ederdi. Hatta vefat ederken söylediği en son vasiyetlerinden biri de, gelen elçilerin hediyelerinin ihmal edilmemesi ile ilgili idi. İsteyenlere hiç "hayır!" demeyip verdiği, peşpeşe üç kere isteyene de her defasında verdiği rivayetler gelmiştir.

Resulullah'ın hediyesi, miktar olarak, şahsın içtimâî mevkiine ve itibar durumuna göre farklılıklar arzederdi. Bazan büyüğe iki bürde, çocuğa bir bürde; Hanif heyetine 50 okka verirken, Taylılara 5 okka, Zeydu'l-Hayl'a 12 küsur okka hediye vermiştir.

Resulullah'ın hediye olarak verdikleri arasında giyecek, yiyecek, koku, at, deve, et, arazi, maden, hurmalık vs. görülür.

Mevzu üzerine gerekli olan birkısım açıklamalar bu bölümde yer alan hadislerle ilgili olarak kaydedilecektir. 336

ن َرِقْحَت ُ َو ،ِرْدَّصلا َرَح َو ُبِهْذُت َةَّيِدَهْلا َّنإَف اوداَهَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □6555□

اهفلْ «ِةاهشلا ُنَس ْرِف»و.هسواسوو هشغ «ِرْدَّصلا ُرَح َو».يذمرتلا هجرخأ .[.
ٍةاَش ِنَس ْرِف َّقِش ْوَل َو اَهِت َراَجِل ٌة ُ َراَج

1. (5780)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hediyeleşin, zira hediye, kalpteki kuşkuları giderir. Komşu kadın, komşusu kadından gelen (hediyeyi) hakir görmesin, bir koyun paçası parçası olsa bile." [Tirmizî, Vela ve'l-Hibe 6, (2131).]337

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, hediyeleşmeye teşvik etmekte, hediyenin kalplerdeki bazı kötü duyguları gidereceğini belirtmektedir. Metinde geçen رْدَّصلا َّرَح َو□ tabirini kuşku diye tercüme ettik. Ancak alimler bunun muhtelif manalar ifade ettiğini belirtirler; vesveseler, kin ve gayz, adavet (düşmanlık), çok şiddetli öfke.

Yani bir insanın diğerine karşı besleyebileceği her çeşit menfi duyguların hediyeleşme suretiyle kalplerden temizleneceğini haber vermektedir. Hadisin devamında komşudan bahsedilmesi, hediyeleşmenin öncelikle komşular arasında cereyan etmesi gereğine bir irşattır. Öyle ki, az, maddî değeri küçük bir şeyle bile olsa hediyeleşmesini tavsiye buyurmaktadır.

Bu tavsiye, bilhassa apartman hayatı yaşayan ve bu sebeple komşudan gelecek gürültü, çocuk kavgası, koku, kirletme... gibi çeşitli rahatsızlıklara maruz olan günümüz insanına daha bir ehemmiyet arzetmektedir. Hediyeleşmeler, gittikçe birikim yaparak büyüyebilecek komşuluk rahatsızlıklarını küçültecek, azaltacak, ciddi tatsızlıkların çıkmasını önleyecektir.

Resulullah hediyenin "paça parçası olsa bile hakir görülmemesini" tavsiye eder. Bazı şarihler, "Aslında paça parçasının hediye edilmesi âdet değildir. Aleyhissalâtu vesselâm azlıkla mübalağa için bunu zikretmiştir" demiştir.

Bundan da anlaşılacağı üzere, hadis, ne kadar az ve değersiz bir şeyle de olsa hediyeleşmeye davet etmektedir. Çünkü bunda sevginin artması, kuşkuların gitmesi, maişet işinde yardımlaşma vardır. Hediyenin azı sevgiye daha çok delil olur, yükü daha hafifletici olur, hediye edene de daha kolay olur, çünkü külfet azdır. Çünkü çok olan hediyeye her zaman muktedir olunamaz. Azla devamlı yapılan da çok hükmüne geçer. 338

336 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/243.

دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[اَهْيَلَع ُبيِثُي َو َةَّيِدَهْلا ُلَبْقَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك]
6551 5ـ نعو ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهنع تلاق:

. يذمرتلاو

2. (5781)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hediyeyi kabul eder, ona karşılıkta bulunurdu." [Buharî, Hibe 11; Ebu Davud, Büyu 87, (3536); Tirmizî, Birr 34, (1954).] 339

AÇIKLAMA:

Bu hadis Resulullah'ın "hediyeleşme" düsturunu tatbik ettiğini göstermektedir. Kendisine gelen hediyeleri kabul ediyor ama mukabelede de bulunuyor. Birkısım Malikî alimleri bu hadisle istidlal ederek hibe eden kimse mislini talep edenlerden biriyse ve şart koşmaksızın mutlak bir tarzda hediyede bulunmuş ise, bu hediyeye mukabelenin vacib olduğunu söylemiştir. Fakirin zengine hediyesi gibi. Ama zengin fakire hediye ederse o karşılık beklemez, dolayısıyla onun hediyede bulunması vacib değildir. Hadisin, vücuba delaleti Resulullah'ın hediyeleşmeye devamından ileri gelir.

İmam Şafii yeni görüşünde Hanefîler gibi hükmeder: "Karşılık almak için hediye batıldır. Bununla bir akid meydana gelmez. Çünkü bu bedeli (semeni) belli olmayan bir satış akdidir. Ayrıca, hibenin mevzuu teberrudur. Bu manayı iptal etsek teberruluktan çıkar, muavaza (karşılıklı verişme) olur. Halbuki gerek şeriat ve gerekse örf, satışla hibeyi ayırdetmiştir. Karşılığı gerektiren akde satış denmiş, hibe denmemiştir. Bazı Malikîler, buna: "Eğer hibe asıl itibariyle karşılık gerektirmese bu takdirde sadaka manasını kazanırdı. Halbuki o sadaka değildir. Çünkü hediye edenlerin çoğunun durumu, karşılık bekler ve hususen fakir ise" diye cevap vermiştir. 340

هجرخأ .[ُتْبَج‘ ِهْيَلإِ ُتيِعُد ْوَل َو ، ُتْلِبَقَل ٌعا َرُك َّيلا َيِدْهُأ ْوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 6555

يذمرتلا .

3. (5782)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana bir koyunun inciğe kadar ayağı hediye edilse kabul ederim, böyle bir yemeği yemeye çağrılsam icabet ederim." [Tirmizî, Ahkam 10, (1338).]341

AÇIKLAMA

"Kürâ kelimesi farklı manalar taşısa da, şarihler burada koyunun inciğe kadar ayak kısmını ifade ettiğini belirtirler. Yani, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hediye olarak gelen her şeyi, kıymetine bakmadan kabul buyurmuşlardır. Bu hadis Buhârî'de Ebu Hureyre rivayeti olarak biraz farkla gelmiştir: "Eğer ben bir kol veya bir ayağa davet edilsem, giderdim, eğer bir kol veya bir ayak hediye edilse kabul ederdim."[342]

مُهْنِم لِبَقَف ِهْيَلإ ا ْوَدْهأ َكوُلُمْلا َّنإ َو ُهْنِم َلَبَقَف ًةَيِدَه # ِ هاللّ ِلوُس َر بلا].
برْسِك نَدْهأ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ5 6555

يذمرتلا هجرخأ .

4. (5783)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kisra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bazı şeyler hediye etti. Aleyhissalâtu vesselâm ondan bu hediyeleri kabul etti. Diğer krallar da ona hediyede bulundular, o da onlardan bunu kabul etti." [Tirmizî, Siyer 23. (1576).][343]

AÇIKLAMA:

[339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/245. [340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/245. [341] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/245.

Bu rivayet, Resulullah'a civar hükümdarlardan hediyeler geldiğini, Aleyhissalâtu vesselâm'ın da o hediyeleri kabul buyurduğunu göstermektedir. Şarih Aynî, bu konudaki rivayetleri değerlendirerek Resulullah'a gelen bir kısım hediyeleri şöyle kaydeder:

* Necaşî, cam bardak hediye eder.

* Eyle Meliki beyaz bir katır hediye eder, Resulullah da ona bir hırka hediye eder.

* Devmetu'l-Cendel'in Ukeydir'i sündüs bir cübbe hediye eder.

* Melik-i Rum (Herakliyus) sündüsten kızıla boyanmış bir giyecek hediye etti.

* Melik zi Yezen bir takım (hulle) hediye etti. Bunu otuz üç deveye satın almıştı.

* 344 Fedek lideri yiyecek ve giyecek hediye etti.

تيِهُن يِهناَف :َلاَق َ. : ُتْلُقَف ؟َتْمَلْسآ :َلاَقَف ،ًةَّيِدَه # ِ هاللّ ِلوُس َرِل ُتْيَدْهأ]□
□6555□ 6ـ نعو ضايع نب رامح َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق:

□نَع ْز َب ْد

ءاطعلاو دفرلا :ةدحوملا ءابلا نوكسب «ُ ْدب َّزلا».يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[.
َنيِك ِرْشُمْلا

5. (5784)- İyaz İbnu Himar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir hediyede bulunmuştum. Bana: "Müslüman mı oldun?" diye sordu.

"Hayır!" dedim.

"Ben müşriklerin hediyesini almaktan menolundum!" buyurdular (ve hediyemi almadılar)." [Ebu Davud, Harac 35, (3057); Tirmizî, Siyer 24, (1577).] 345

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı müşriklerden hediye aldığına dair rivayetler olduğu gibi, "müşrikten hediye almaktan yasaklandım" diyerek reddettiğini ifade eden rivayetler de var. Sadedinde olduğumuz hadis bunlardan biri. Tirmizî: "Bu imtina, serbestiden sonra vaki olan bir yasaklama sebebiyle olabilir" diye bir ihtimal yürütür. Bu ihtilafı farklı şekillerde te'lif edenler olmuştur: * İmtinası, hediyesi ile sevgi ve muvâlat (dostluk) arzu edenlere karşı idi; kabulü ise, hediyesini kabul ettiği takdirde ünsiyet ve İslam'a kalbini kazanmayı ümid ettiği şahıstandı.

* Ehl-i Kitap'tan olanların hediyesini kabul etti, putperestlerinkini kabul etmedi.

* Umera dışındakilerden imtina etti, ki bu Aleyhissalâtu vesselâm'ın hasaisindendi.

* Kabul hadisleriyle red hadisleri neshedildi.

* Red hadisleriyle kabul hadisleri neshedildi.

İhtimal ve zanla nesh sabit olmaz.

İbnu Hacer bu yorumları zayıf bulur. Şu yorum da bu ihtimalden uzak değildir: "Bu meselede, her ne kadar aslolan müşriğin hediyesini kabul etmemek ise de hususi veya umumi bir maslahat sebebiyle kabul edilebilir de."346

طَّخَسَتَف ٍتا َرَكَب َّتِس اَهْنِم ُهَض َّوَعَف ًة َرْكَب # ِ هاللّ ِلوُس َرِل نَدْهأ ًاهِيبا□□
َرْعأ َّنأ] : لاق هنَع ُ هاللّ َيِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6556□

غَلَبَف□

344 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/246.

تْمَمَه ْدَقَل ،اَهَل ًاط ِخاَس َّلَظَف ٍتا َرَكَب َّتِس اَهْنِم ُهُتْض َّوَعَف ًة َرْكَب يِل نَدْهأ□
ًان ُ ُف َّنإ : َلاَق َّمُث ،هْيَلَع نَنْثأ َو ُهاللَّدِمَحَف ، #َّيِبهنلا َكِلذ

نسلا باحصأ هجرخأ .[ٍهِيس ْوَد ْوأ ٍهِيفَقَث ْوأ ٍهي ِراَصْنأ ْوأ ٍهِيشرُق ْنِم َّإ .
ًةَّيِدَه َلَبْقأ َ ْنأ

6. (5785)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir bedevi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a genç bir deve hediye etti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona makubil altı genç deve verdi. Bedevi, memnun kalmadı. Bu hal, Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaştı. Allaha hamd ü senadan sonra: "Falan kimse bana bir deve hediye etti. Ben ona mukabil altı deve verdim. Buna rağmen memnun olmamış. [Allah'a] yemin olsun, [şu günden sonra Muhacirler], Kureyşliler, Ensarîler, Sakifliler veya Devsliler dışında kimseden hediye almamaya azmettim!" buyurdular." [Tirmizî, Menakıb, (3940, 3941); Ebu Davud, Buyû 82, (3537); Nesâî, Umra 5, (6, 280).] 347

AÇIKLAMA:

Teysir'in kaydettiği metin, hadisin Tirmizi'deki veçhidir. Ebu Davud'daki veçhinde yer alan tamamlayıcı ziyadeleri köşeli parantez içerisinde gösterdik. Yine Tirmizî'de yer alan bir diğer rivayet, vukua gelen bazı üzücü hallerin Resulullah'ı hediye kabulünde bazı tahdidlere sevkettiğini göstermektedir. Rivayet şöyle: "Benî Fezâre'den bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ormandan ele geçirdiği develerinden birini hediye etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm ona bir mukabelede bulundu ise de adam memnun olmadı. Arkasından Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minberde şöyle söylediğini işittim: "Araplardan bazıları var ki, biri bir hediyede bulunur, ben ona yanımda olan miktarınca karşılık veririm, fakat buna razı olmaz. Dahası onun sebebiyle bana karşı memnuniyetsizlik izhar eder. Allah'a yemin olsun (huzurunuzdaki) şu oturma anından itibaren, Kureyşî, Ensarî, Sakafî veya Devsî hariç hiçbir Araptan hediye almayacağım."

Bu hadislere dayanan alimler, daha çok istemeye bahane edilecek hediyenin kabulünün mekruh olduğunu söylemişlerdir. Resulullah'ın zikrettiği zümreleri hediyelerini kabul meselesinde istisna kılmasının sebebi onların tokgözlülük, cömertlik, sehavet, himmet yüceliği, hediyede karşılık beklememek gibi vasıflarla mümtaz olmalarından ileri geldiği de belirtilmiştir. 348

نَتأ ْدَقَف اَهَلِبَقَف اَهْيَلَع ًةهيِدَه ُهَل نَدْهأَف ًةَعاَفَش ٍدَح‘ َعَفَش ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةماماأ يبأ نعو ـ5 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .[اَب ِهرلا ِبا َوْبأ ْنِم ًاميِظَع ًاباَب .

7. (5786)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir kimse için şefaatçi olur, o da bu şefaatine karşı bir hediyede bulunursa hediyeyi kabul ettiği taktirde, riba kapılarından büyük bir kapıya girmiş olur." [Ebu Davud, Büyû 84, (3541).] 349

AÇIKLAMA:

Alimlerimiz, hadislerden hareketle, şefaat-i hasenenin mendub ve hatta bazı durumlarda vacib olduğunu belirttikten sonra, bu hizmete karşı hediye almanın caiz olmayacağını belirtirler. "Bu, hizmetin ecir ve sevabının ziyanına sebep olur, tıpkı ribanın, helal olanı ziyana uğrattığı gibi" derler. 350

مُهْنِم ٌلُج َر هيلا ىَدْهأَف َنآرُقْلا َو َباَتِكْلا ِةَّفُّصلا ِلْهأ ْنِم ًاساَن ُتْمهلَع] : لاق هنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر تماصلا نب ةدابع نعو ـ5 □6555ـ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف ،ُهُت
بلاعَت ِ هاللّ ِليِبَس يف اَهْيَلَع يِم□ Œيَتأَف .ُهَّنَلأْس‘ َف # ِ هاللّ َلوُس َر َّنَيِت
ْرأ َو ٍلاَمِب يِل ْتَسْيَل : ُتْلُقَف .ًاس ْوَق ْنأ ُّب ِحُت ُتْنُك ْنإ : َلاَقف .ِهاللّ ِلي ِبَس
يف اَهْيَلَع يِم ْرأ َو ِلاَمِب يِل ْتَسْيَل َو َنآرُقْلا َو َباَتِكْلا ُهُمِهلَعُأ ُتْنُك ْنَّمِم ًاس ْوَق هيلا
ىَدْهأ ٌلُج َر

دواد وبأ هجرخأ .[اَهْلَبْقاَف ٍراَن ْنِم ًاق ْوَط َق َّوَطُت .

347 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/248. 348 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/248.

8. (5787)- Ubade İbnu's-Samit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ehl-i suffadan bir kısım insanlara yazı ve Kur'an'ı öğretmiştim. Onlardan bir adam bana bir yay hediye etti. Ben de: "(Bu yay) benim için (büyük) bir mal değil , onunla Allah yolunda atış yaparım, gidip Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soracağım" dedim. Gidip sordum:

"Ey Allah'ın Resulü! dedim. Kendilerine yazı ve Kur'an öğrettiğim kimselerden biri bana bir yay hediye etti. Bu benim için bir mal da değil. Ben onunla Allah yolunda atış yaparım!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm bana: "Eğer ateşten bir takı takınmayı seversen kabul et!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Büyû 37, (3417).] 351

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebu Davud'daki aslında ibare لاَمِب تَسْيَل şeklindedir. Yukarıdaki metinde يِل ziyadesi var. Bunu koruduk. Manada ciddi bir fark hasıl etmiyor. "Yay, zaten bir mal değildir" yerine (Bu yay) benim için (büyük) bir mal değil" şeklinde tercüme ettik. Bu ifadeyi, bazı alimler hediye etti نَدْهَا fiilinin failine veya mütekellim zamirine müteallik bir hal olarak değerlendirip "Onunla "örfte yay ücret addedilmez" veya "O, satışını yapmak için edindiğim bir mal değil, o bir mühimmattır" demek istediğini söylemişlerdir.

2- Resulullah kitabet ve Kur'an öğretimine karşı ücret almaya karşı çıkıyor. Ulema bu hadisin yorumunda ihtilaf etmiştir: Dinî öğretim mukabili ücret alınmamalı mı? diye. Bu takdirde din öğretimi aksayabilecektir. Neticede bazı kayıtlarla ücret alınabileceğine hükmedilmiştir. İslam'ın kuruluş döneminde hiç kimse verdiği hizmete mukabil ücret almazdı, bir hizmet ehline ücret verilmesi değişik problemler hasıl edebilirdi.

Ancak, zaman zaman, her bir içtimâî meselede dinî kokudan şiddetle kaçınan zümreler, tatbikatı dinin aleyhine neticeler verebilecek bir kısım meselelerde dinî fetvadan kaçınmayıp hatta 1950'den öncesine kadar din adamlarına yeri geldikçe "din hizmetine karşı ücret almak günahtır" bahanesini ileri sürerek -devlet bütçesinden maaş vermeyenler- yarım yamalak ayet ve hadislerden delil getirenler bu meseleyi de gündeme getirdikleri için, hadis hakkındaki bazı açıklamaları kaydedeceğiz: Hattâbî der ki: "Ulemadan bir kısmı, bu hadisin manası hakkında ihtilaf etti:

* Bazıları: Hadisin zahirini esas aldı ve "Kur'an öğretimine karşı ücret almanın mübah olmadığına hükmeti. Zührî, Ebu Hanife, İshak İbnu Rahuye bu görüştedir.

* Bir kısmı: Bidayette ücret şart koşmadıkça verilen ücreti almada bir beis yok dedi. Hasan Basrî, İbnu Sîrin, Şa'bî bu görüştedir.

* Bir kısmı ise (herhangi bir şart ve kayıt koymadan) bunu mübah addetti. Atâ, Malik, Şafii, Ebu Sevr bu görüştedir.

Bu üçüncü grup, Sehl İbnu Sa'd'ın şu rivayetiyle amel ettiler: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir kadına evlenme teklif ettiği halde mehir olarak verecek hiçbir şeyi olmayan bir kimseye "Onu sana, Kur'an'dan bildiğin kısımları ona öğretmen mukabilinde nikahlıyorum" buyurdu." Bunlar, Ubade hadisini şöyle te'vil ederler: "O, teberru olarak öğretmişti, o işte Allah rızasına niyet etmişti, öğretme sırasında, karşılığında bir ücret, bir menfaat almayı hiç düşünmemişti. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) uhrevî ücretini iptal etmeyi ona yasakladı ve hatta vaidde (korkutmada) bulundu. Ubade'nin bu meseledeki durumu, bulduğunu sahibine geri veren veya denize batan malını teberru olarak hasbeten çıkarıveren kimsenin durumuna benzer, böyle bir kimse yaptığı hizmete mukabil bir ücret alamaz. Eğer o bunu hasbi olarak yapmazdan önce bir ücret talep edecek olsa, o zaman onun ücret alması caiz olurdu. Suffa ehli, halkın sadakasıyla yaşayan fakir kimselerdi. Onlardan mal almak mekruhtu, onlara mal vermek müstehabtı."

* Bazı alimler de şöyle demiştir: "Kur'an öğretimine karşı ücret almanın farklı durumları var: ** Müslümanlar arasında bu işi yapan başkaları da varsa, Kur'an öğretimine karşı ücret almak helaldir. Çünkü bu farz, onun üzerine taayyün etmez.

** Ama Müslümanlara Kur'an'ı öğretecek bir başkasının yokluğu halinde veya böyle bir yerde bu işi yapabilecek kimseye hizmetine mukabil ücret almak helal olmaz.

Haberle ilgili ihtilaf bu esas üzerine te'vil edilmelidir."

Tabii burada şöyle bir soru hatıra gelir: "Öğretebilecek kimsenin geçimini sağlayacak geliri yoksa?"

Şu halde Kur'an'ın öğretimini, dinin talimini aksatmayacak, kolaylaştıracak, esnek yorumlar ümmetin maslahatına daha uygundur. Bu işte niyet esastır. İktisad, kanaat, mütevazi hayat standardı gibi, asgarî bir hayat seviyesiyle yetinip hasbeten lillah Kur'an'ımızın ve dinimizin talimine bezl-i hayat, en doğru, en isabetli, rızayı İlahi'ye en uygun yoldur. Öyleyse aza kanaatle, Bediüzzaman'ın dediği gibi, "ehl-i ilmi, ilmi, vasıta-i cer etmekle itham edip "ilmi ve dini kendilerine medar-ı maişet yapıyorlar!" diyen insafsızları fiilen tekzib etmelidir. Esasen dine hizmet yolunu, Resulullah, Kur'an diliyle mükerrer ayetlerle "Ben ücretimi insanlardan değil, Allah'tan isterim" düsturunu vazederek göstermiştir. Yasin suresinde de ücret istemeyenlere, insanların daha çok itimat kesbedip alâka göstereceğine işaret buyrulmuştur: "Doğru yolda olan ve sizden bir ücret de istemeyen kimselere uyun" (21. ayet). [352]

HİBE BÖLÜMÜ

مُث ًةَبِه َبَهي ْوأ َةيطَع َيِطْعُي ْنأ ٍلُج َرِل ُّل ِحَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :اق□□
□6555□ 1ـ نع نبا ساهبع نباو رمع َر ِض َي هاللّ ُ مهنَع

هَدَل َو يِطْعُي اَميِف ُدِلا َولا ًّإ اَهيِف َع ِج ْرَي□] .

1. (5788)- İbnu Abbas ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse bir atiyyede bulunur veya bir hibede bulunursa, sonradan atiyye ve hibesinden rücu etmesi ona helal olmaz, sadece baba çocuğuna yaptığı bağıştan dönebilir." 353

نนسلا باحصأ هجرخأ .[ِهِئْيَق يِف ُدوُعَي ِبْلَكْلاَك ِهِتَبِه ْوأ ِهِتَّيِطَع يف ُع ِج ْرَي .
□6555□ 5ـ ةياور يفو :[يِذهلا

2. (5789)- Bir rivayette: "Atiyye veya hibesinden dönen, kusmuğuna dönen köpek, gibidir" denmiştir." [Ebu Davud, Büyû 83, (3539); Tirmizî, Büyû 52, (1299); Nesâî, Hibe 2, (6, 265); İbnu Mace, Hibe 2, (2377).] 354

AÇIKLAMA:

Nevevî'nin tasrih ettiği üzere, bu rivayet, kabzedilen hibe, sadaka gibi her çeşit bağıştan rücu etmenin haram olduğu hususunda açıktır. Sadece baba, çocuğuna yaptığı bağıştan dönebilir. Zevi'l-erhamdan kardeşler, amcalar vs.'ler de hibelerinden dönemezler, haramdır. İmam Şafii, Malik ve Evzai bu görüştedir.

* Ebu Hanife ve diğer bir kısım ulema, "hibeden dönmeyi maalkerahe caiz" addetmişlerdir. Bu görüşü Tahavi şöyle açıklar: "Hadisteki "kusmuğuna dönme" tabiri, kusmuk haram olduğu için, her ne kadar

tahrimi iktiza etse de kusmuğuna dönen köpeğe benzemesi adem-i tahrime delalet eder. Çünkü köpek kulluk vazifesiyle mükellef değildir ve dolayısıyla kusmuğu ona haram değildir. Öyleyse hadisten murad, köpeğin fiiline benzemekten kaçınmaktır." Tahavi'nin bu yorumunu bazı alimler tenkid etmişlerdir. 355

هِئْيَق يف ُع ِج ْرَي َّمُث ُءيِقَي ِبْلَك ْلاَك ِهِتَبِه يف ُدوُعَي يِذهلا ِءوُّسلا ُلَثَم□] .
اَنَل َسْيَل] :ًاعوفرم هنع ةسمخللو ـ5 □6555□

3. (5790)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan merfu olarak şu hadis kaydedilmiştir: "Kusmuğuna rücu eden köpek gibi hibesinden dönen kimsenin kötü örneği bize yakışmaz." [Buharî, Hibe 14, 30, Hiyel 14; Müslim, Hibat 5 , (1622); Ebu Davud, Büyû 83, (3538); Tirmizî, Büyû 62, (1298); Nesâî, Hibe 2, (6, 265).] 356

ام ُّغ اَذه يِنْبا ُتْلَحَن يِهنإ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي :َلاَقف # َّيِبهنلا ِهِب تتأ ُهاَبأ َّنأ]□ .
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريشب نب نامعنلا نعو ـ5 □6551□:

ةبهلاو ةيطعلا « ُةلِحهنلا».ةتسلا هجرخأ .[ُهْع ِج ْرأَف :َلاَق :َ :َلاَق ؟اَذه َلْثِم .
ُهَتَلْحَن َكِدَل َو َّلُكأ :# َلاَقَف

4. (5791)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre, "babası onu (Nu'man'ı) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirmiş ve: "Ey Allah'ın Resulü! Ben bu oğluma bir köle bağışladım! [Sen bu bağışıma şahid ol]" demiştir. Aleyhissalâtu vesselâm: "Her çocuğuna böyle bir bağışta bulundun mu?" diye sormuş, babası "hayır!" deyince: "Öyleyse bağışından dön!" emretmiştir." [Buharî, Hibe 2, 11, Şehadat 9; Müslim, Hibat 9, (1623); Muvatta, Akdiye 39, (2, 751); Ebu Davud, Büyû 85, (3542, 3543, 3544, 3545); Tirmizî, Ahkam 30, (1367); Nesâî, Nahl 1, (6, 558-261).] 357

AÇIKLAMA:

---

352 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/250-251. 353 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/252. 354 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/252.

1- Bu hadis, muhtelif tariklerden farklı ziyadelerle gelmiştir. Bazılarında, Beşir (radıyallahu anh)'in, oğlu Nu'man'a yaptığı bağışa şahid kılmak üzere Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldiği, Resulullah'ın onun meramını dinledikten ve diğer çocuklarına benzer bir bağışta bulunmadığını sorup öğrendikten sonra: "Hayır! Ben şahidlik yapmam. Onların sana karşı saygıda eşit olmaları seni mesrur etmez mi?" dedi. Beşir'den "Elbette eder!" cevabını alınca: "Öyleyse bu bağış olmaz!" buyurduğu nakledilir.

Bir diğer rivayette, Beşir'i Resulullah'a, onu bu hibeye şahid kılmak üzere gönderen Beşir'in hanımıdır. Resulullah'ın Beşir'e bir rivayetteki cevabı şöyledir: "(Diğer çocuklarına da bağışlamadı isen) öyleyse beni şahid kılma, zira ben zulme şahidlik edemem."

2- Babanın, çocuklarından birine, diğerlerine vermediği bir bağışta bulunabilir mi meselesi ulema arasında münakaşalıdır. Sadedinde olduğumuz hadisin zahiri haram olduğunu ifade etmektedir. Tavus, Atâ, Mücahid, Urve, İbnu Cüreyc, İbrahim Nehai, Ahmed, İshak ve bu meyanda Zahiriyye uleması, böyle bir bağışın batıl olacağını söylerler ve verilenin geri alınması gereğine hükmederler.

Ebu Hanife, Şafii -bir rivayette Ahmed, Ebu Yusuf, İmam Muhammed- böyle bir bağışın caiz olacağına kanidirler. Hadiste geçen "geri al" emri vücub ifade etmez, fazilet ve ihsan kabilindendir. Bu görüş mensupları görüşlerini Resulullah'tan yapılan başka rivayetlere dayandırırlar. 358

إ ٌةَّيِطَع ٍةأرْم ُ‘ زوجُي َ َأ : َلاَقف ًابيِط َخ َماَق ،َةَّكَم # هبَّنلا َحتَف اََّمَل] :لاق□□
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ6 □6555□

. [باِذْنِ َز َو ْج ِ اَه

5. (5792)- İbnu Amr İbni'l-As anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi fethettiği zaman şu hitabede bulundu: "Bilesiniz! Kocasının izni olmadan bir kadının (kocasının malından) bağışta bulunması caiz değildir." 359

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَهتَمْصِع اَهُج ْو َز َكَلَم اَذإ اَهلاَم يف ٍةأ َرْم ُ‘ زوُجَي .

□6555□ 5ـ ةياور يفو: [َ

6. (5793)- Bir başka rivayette de şöyle gelmiştir: "Kocasının nikahında olduğu müddetçe, bir kadına malından hibede bulunması caiz değildir." [Ebu Davud, Büyû 86, (3546, 3547).] 360

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Amr'dan gelen bu rivayetler, kadının kocasındaki tasarruf yetkisine temas etmektedir: Kadın bağış, hibe gibi tasarrufta bulunabilmesi için kocasından izin almalıdır. Bu izin olmadan yapacağı tasarruf caiz değildir. Fakihler, yasağın tahrimî olduğunu belirtirler.

İkinci rivayetin metninde geçen اَهِلاَم يف ibaresinde zamir müennestir. Dolayısıyla zahirî mana şöyle olur: "Kocasının nikahında olduğu müddetçe kadın, kendi malından hibede bulunamaz." Bu durumda, sadece kocasının malında değil, kendi malında da kadının, kocasından izin almadan tasarrufta bulunmaması gerekmektedir.

Fukahadan bazıları, bu zahiri esas alarak evli kadının kendi malında tasarrufta bulunabilmesi için kocasından izin alması gereğine hükmetmişdir. Bu görüş mensupları, bu kısıtlamaya, kadının aklı noksanlığını gösterirler. Tavus ve İmam Malik, kadının kendine ait malın üçte birinde dilediği gibi tasarruf hakkının varlığını söylemiştir. Üçte birden fazlayı taşacak tasarruf kocasıyla istişaresiz olamaz.

Ancak cumhur, hadisi başka rivayetlere dayanarak te'vil eder. Bu çoğunluğa göre, "Kadının elinin altında bulunan koca malı" maksuddur. "Kendi malından" diye kadına nisbeti, malın kadının tasarrufu altında bulunması sebebiyledir. Dolayısıyla kadın, kendi malında, dilediği gibi tasarruf edebilir, yeter ki sefihe olmasın. Eğer sefihe veya gayr-ı reşide olursa caiz değildir. Nitekim sahih rivayetlerde Resulullah'ın kadınlara hitap ederek: "Ey kadınlar cemaati! Allah yolunda sadaka verin!" demiş ve yardım talep etmiş, kadınlar yüzük, küpe, bilezik gibi... kıymetli eşyalarını Bilal'in eteğine atmışlar, bunu yaparken kocalarından izin almamışlardır. İbnu Hacer,

---

357 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/253. 358 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/253-254.

"Cumhurun kitap ve sünnette gelmiş pek çok delili vardır" der. 361

VASİYET BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Vasiyet lügat olarak, ulaşmak manasına gelir. Şer'an, kişinin ölümünden sonrasıyla ilgili ahdidir. Bu ahde vasiyet denmesi, ölen kişinin ölümden sonra, hayatında olana onunla kavuşmuş olmasından dolayıdır. Şer'an, menhiyattan zecr, emirlere teşvik için vaki olan beyanlara da vasiyet denir ise de, burada ölen kişinin vasiyetiyle ilgili teferruat maksuddur.

Dinimiz, gerek erkek ve gerek kadın için şahsî malı üzerinde vasiyet hakkı tanımıştır: Resulullah "Kişinin vasiyeti yanında hazır bulunmalıdır" buyurarak, vasiyet meselesinin ciddiyetine dikkat çekmiştir. Sahih bir vasiyetin olması için kadın-erkek, mü'minkâfir, evlibekâr farkı gözetilmez. Vasiyette kadın kocasından izin de almaz. Vasiyetin sıhhati için iki şart aranır: Akıl ve hürriyet. Mümeyyiz durumdaki çocuğun vasiyeti hakkında ihtilaf edilmiştir. Hanefîlere ve Şafiilerin ezher(galib) görüşüne göre çocuğun, mümeyyiz de olsa vasiyet yetkisi yoktur. Malik, Ahmed -ve bir görüşünde Şafii- "mümeyyizin vasiyeti sahihtir" demiştir. Mal üzerinde vasiyetin sahih olması için, kişinin mal bırakmış olması gerekir. Ayette "Sizden birisine ölüm yaklaştığı zaman, eğer ardında mal bırakacaksa vasiyet etmek farz kılınmıştır. O kimse anne ve babasına ve akrabasına uygun şekilde vasiyet yapsın" (Bakara 180) buyrulmuştur. Ayet-i kerimede zikri geçen hayırdan muradın mal olduğunda ittifak edilmiştir. Çünkü malı olmayanın vasiyeti de olmaz. Ancak hayırla çok malın kastedildiğini zannederek "az malı olana vasiyet hakkı yoktur" diyen de olmuştur. Her halukârda esas olan "az da olsa, çok da olsa malı olanın vasiyet edebilme hakkıdır" bu sabittir. Şafiiler, malda az çok tefriki yapmadan, "vasiyetin mendub olduğu"na hükmetmişlerdir.Vasiyet malsız da olabilir: Çocuğun işlerini tedvir edecek kimseyi belirlemesi veya çocuklarına dinî ve dünyevî ne gibi işler yapılması gerektiğini vasiyet etmesi gibi. Böyle bir vasiyetin mendubiyetini reddeden alim görülmemiştir.

Vasiyette az mal ile çok malın nisabı hususunda ihtilaf edilmiştir. Hz. Ali'ye göre yedi yüz dirhem azdır, bir rivayette de sekiz yüz dirhem mal azdır. İbnu Abbas'tan da benzeri bir rivayet gelmiştir. Hz. Aişe'ye göre çok iyal bırakan kimse için üç bin dirhem de bıraksa çok değildir. Hasılı bu, nisbî bir durumdur, şahıslara ve ahvale göre farklılıklar arzeder, kesin bir nisab söylenemez. [362]

* VASİYETE TEŞVİK

إ ِنْيَتَلْيَل َتيِبَي ْنأ ِهيِف ي ِصوُي ٌءْىَش ُهَل ٍمِلْسُم ٍئ ِرْما ُّقَحاَم :#ِ هاللّ ُلوُس□□
َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1 □6555□

ةتسلا هجرخأ .[ُهَدْنِع ٌةَبوُتْكَم ُهُتَّي ِص َو َو .

1. (5794)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hakkında vasiyet edebileceği bir malı bulunan Müslüman kimsenin, vasiyeti yanında yazılı olmaksızın iki gece geçirmeye hakkı yoktur." [Buharî, Vesaya 1; Müslim, Vasiyyet 4, (1627); Muvatta, Vasiyyet 1, (2, 761); Ebu Davud, Vesaya 1, (2863); Tirmizî, Cenaiz 5, (974); Nesâî, Vesaya 1, (6, 238, 239).] 363

AÇIKLAMA:

Hadis, vasiyete değen -az veya çok- bir malı olan herkesin beraberinde yazılı bir vasiyetname taşımasını tavsiye etmektedir. Hadisin üslubu vücub hükmüne uygun ise de, cumhur bunu vücub manasında anlamamış, buna uyulmasını tahsin etmek maksadıyla böyle bir üsluba yer verilmiş olduğunu söylemiştir. Zahirîler, buna dayanarak vacib demiştir. Cumhur "kişinin üzerinde emanet veya borç varsa" kaydını koyarak, borçluların bunu belirten bir vasiyetinin olması gereğine dikkat çekmiştir. Bu vasiyetin yazılı olması, durumunda değişiklik hasıl oldukça vasiyet metninin yazılı olarak değiştirilmesi ve bunun şahidlendirilmesi gereğine dikkat çekilmiştir. 364

ةَّي ِص َوْلا ِتَناَك َو ،نْيَب َرْق ‘ا َو ِنْيَدِلا َوْلِل ُةهي ِص َوْلا ًارْيَخ َك َرَت ْنإ] :بلاعت□
هلوق يف امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ5 □6556□

دواد وبأ هجرخأ .[ِثا َريِمْلا ُةَيآ اَهْتَخَسَن بهتَح َكِلذك.

2. (5795)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) "Ölen, mal bırakmışsa ebeveyn ve akrabalarına vasiyette bulunsun..." (Bakara 180) ayeti hakkında demiştir ki: "Miras ayeti neshedinceye kadar vasiyet bu şekilde vacib idi." [Ebu Davud, Vesaya 5, (2869).] 365

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen ve miras ayeti gelmezden önce vasiyeti farz kılan, miras ayeti ile de neshedilmiş bulunan ayetin meali şudur: "Sizden birisine ölüm yaklaştığı vakit, eğer ardında mal bırakacaksa, vasiyet etmek farz kılınmıştır. O kimse anne ve babasına ve akrabasına uygun şekilde vasiyetini yapsın. Bu Allah'tan sakınanlar üzerine bir borçtur" (Bakara 180). Tekrar ediyoruz: Bu ayet-i kerimenin hükmü Nisa suresinin baş kısımlarındaki miras paylarını belirleyen ayetlerle neshedilmiştir. Ayrıca bu ayeti neshedecek mahiyette olmak üzere: "Allahu Zülcelal hazretleri her hak sahibine hakkını vermiştir. Öyleyse artık herhangi bir varis lehine vasiyet yoktur" buyurmuştur. 366

* VASİYETİN ZAMANI

1. (5796)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Hangi sadaka efdaldir?" diye sorulmuştu: "Sağlıklı ve fakirlikten korkup, zenginliğe ümit bağladığın, mala karşı cimri olduğun halde tasadduk etmen! Bu şekilde tasadduku, can boğazına gelip de falana şu kadar, feşmekana bu kadar diyeceğin zamana kadar devam ettir. O sırada (yaptığın tasaddukun sana bir faydası yoktur, çünkü malın, artık) zaten birilerinin olmuştur." [Buharî, Vesaya 7, Zekat 11; Müslim, Zekat 92, (1032); Ebu Davud, Vesaya 3, (2865); Nesâî, Vesaya 1, (6, 237).] 367

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Allah Teala nezdinde hangi sadakanın daha makbul ve üstün olduğunubelirtmektedir: İnsan sağlıklı, henüz dünyevî arzular, dünyevî istikbal hesapları canlı ve galib, mesela zengin olma amelinde, fakirliğe düşme endişesini de yaşamakta, bu sebeple parayı cimrice harcamakta vs. İşte bu halet-i ruhiyeyi taşırken Allah rızası için para harcamak pek makbul bir ibadettir. Resulullah, bu suretle harcamayı can boğaza gelinceye kadar fasılasız devam ettirmeyi tavsiye etmektedir.

Böyle yapmaz da dünyadan el etek çekip ölüme yaklaştığı zaman falana şu kadar filana bu kadar diye yapacağı tasaddukun fazla bir kıymeti yoktur. Artık yemek istese yiyemez, giymek istese giyemez, sağlığı da eskisi gibi yeterli değil, dünyadan zevk alamıyor, ahireti düşünmeye başlamış ve bu esnada sadaka da veriyor. Resulullah bu sadakanın fazla bir kıymet arzetmeyeceğini bildiriyor. Ölüm sath-ı mailinde, mal da artık başkasının olmuştur: Mirasçılar. Öyleyse, bu maldan Allah rızası için yaşlılıktan önce, bir hayat boyu aralıksız harcanmalıdır. Esasen, hiç kimse, ani bir ölümle karşılaşmayıp yukarıda tasvir edilen fırsatı da elde edeceği

[363] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/257. [364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/257. [365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/258. hususunda garanti veremez. Her hal u kârda hayata bağlılık şartlarında sadaka vermek daha makbul,

daha sevaplıdır.368

*** SADAKANIN MİKTARI**

دَتْشا ٍعَج َو ْنِم ِعاَد َوْلا ِةهجَح َماَع يِنَدوُعَي # ِ هاللّ ُلوُس َر يِ ُنَءاَج] :لاق□□
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاقو يبأ نب دعس نع ـ1 □6555ـ : ُتْلُق . َ : َلاَق .يِلاَم
يْثُلُثِب ُقَّدَصتأفأ ،يِل ٌةَنْبا ّ َإ يِنُث ِرَي ُ َو ,ٍلاَم وُذ اَنأ َو ،ى َرَت اَم ِعَج َوْلا َنِم يِب َغ
َلَب : ِهاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقف :يِب ، َساَّنْلا َنوُنهفَكَتَي ًةَلاَع ْمُه َرَذَت ْنأ ْنِم ٌرْيَخ
َءاَيِنْغأ َكَتَثر َو َرَذَت ْنإ َكَّنإ ،ريِثَك ُثُلُثلا َو ، ُثُلُثلا : َلاَق ؟ ُثُلُّثلاَف : ُتْلُق . َ : َلاَق ؟
ُرْطَّشلاَف َدْعَب ُفَّلَخُأ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق ، َكِتأ َرْما يِف ُلَعْجَت اَم ىهتَح اَهِب
َت ْر ِجُأ ّ َإ َّلَج َو َّزَع ِ هاللّ َهْج َو اَهِب يِغَتْبَت ًةَقَفَن َقِفْنُت ْنَل َكَّنإو

□ ِإ ّ َا ْزا ْتَدَد َهِب ِرَد َج ًةَو َر ِ ًةَعْف ،و َ َكهلَعَل ْنأ َتخلهف َ حتَهب ي َ عَفْن َ هاللّ ُ بِك
هاللّ َهْج َو ِهِب يِغَتْبَت ًمَع َلَمْعَتَف َفهلَخُت ْنَل َكَّنإ : َلاَق ؟يِباَحْصأ

□‘ةَل ْوَح ُنْب ُدْعَس ُسِئاَبْلا ِن ِكل ،ْمِهِباَقْعأ ىلَع ْمُهَّد ُرَت ُ َو ْمُهَت َرْجِه يِباَحْص
ِضْما ّ َمُههللا .َني ِرَخا َكِب َّرُضَي َو ًاما َوْقأ . ثيدحلا يف جردم «ِهر ِخآ ىلا ُهَل
ىثري» :هلوق.ةتسلا هجرخأ .[َةَّكَمِب َتاَم ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ُهَل يِث ْرَي

1. (5797)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda Haccı senesinde, bende şiddet peyda eden bir ağrı sebebiyle yatmakta olduğum hastalığım için bana geçmiş olsun ziyaretine geldi.

"Ey Allah'ın Resulü dedim. Gördüğünüz gibi ağrım çok şiddetlendi. Ben mal mülk sahibi bir kimseyim. Bana varis olacak tek kızımdan başka kimsem yok. Malımın üçte ikisini tasadduk etmek istiyorum!" dedi. Hemen "Hayır, olmaz!" buyurdular.

"Yarısı?" dedim. Yine "olmaz!" buyurdular.

"Üçte biri?" dedim.

"Üçte birini mi? Üçte bir de çok. Senin varislerini zenginler olarak bırakman, halka ihtiyaçlarını açan fakirler olarak bırakmandan daha hayırlıdır. Sen aziz ve celil olan Allah'ın rızasını arayarak her ne harcarsan -hatta bu, hanımının ağzına koyduğun bir lokma bile olsa- mutlaka onun sebebiyle mükâfaatlanacaksın" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resulü dedim. Ben arkadaşlarımdan sonra burada kalacak mıyım?" dedim. "Eğer geri kalır, kendisiyle Allah'ın rızasını düşündüğün bir amel yapacak olursan bu ameller sebebiyle mutlaka derecen artacak, merteben yükselecektir. Şunu da söyleyeyim. Sen daha yaşayacaksın. Öyle ki Allah seninle bir kısım kavimlere hayır ulaştıracak, diğer bir kısımlarına da şer" buyurdular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonra şöyle dua ettiler: "Allahım! Ashabımın hicretini tamama erdir. Onları gerisin geri (başarısızlıkla) çevirme!" Ve sözlerini [Hicret evi olan] Mekke'de ölmüş olan Sa'd İbnu Havle hakkında sarfettikleri "Lakin zavallı, Sa'd İbnu Havle'dir!" mersiyesiyle tamamladılar." [Buharî Cenaiz 37, Vasaya 2, 3, Fezailu'l-Ashab 49, Megazi 77, Nafakat 1, Marza 13, 16, 43, Feraiz 6; Müslim, Vesaya 5, (1628); Muvatta 4, (2, 763); Tirmizî 6, (975); Ebu Davud, Vesaya 2, (2864); Nesâî, Vesaya 3, (6, 241, 243).] 369

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki hadisin metninden de anlaşılacağı üzere, Veda Haccı senesinde, Sa'd İbnu Ebi Vakkas hastalanmış, hastalığı şiddet kesbedince Aleyhissalâtu vesselâm geçmiş olsun ziyaretine uğramış, ancak bu ziyaret sırasında geçen konuşmalar, mühim teşriata vesile olmuştur. * Bir kimse malının üçte birinden fazlasını vasiyet edemez. Kişinin malında vasiyet ederek varisler dışında tasarruf edilmesini sağlayacağı miktar üçte birdir. Bu hususta fukaha ittifak eder. Hanefîler, Malikîler, Şafiîler, Evzaî, Sevrî, Leys, Ahmed, İshak ve bütün muhaddisler böyle hükmetmiştir. * Önceki hadiste varislerden herhangi biri lehine maddî vasiyet yapılamayacağı belirtilmişti. Çünkü varislerden herbiri belli, muayyen bir hakka sahiptir, bundan fazlasının verilmesi helal olmaz. **2-** Hadisin sonunda, Sa'd İbnu Havle'nin zavallı olduğu ifade edilmiştir. Onun niçin zavallı addedildiğini araştıran şarihlerimiz, onun Mekke'de ölümüyle izah ederler. Çünkü hicretle ilgili bahiste de gördüğümüz üzere, hicret faziletli bir ameldir. Hicret eden bir kimse, terkettiği eski diyarına artık dönmemeli, dönse de az kalıp, hemen hicret ettiği yere gitmelidir. Mezkur Sa'd, Mekke'de vefat etmekle pek çok manevî kayıplara uğramış, zavallı denmeye müstehak olmuştur. Bazı hadislerde, kişinin hicretle terkettiği eski yere geri gelmesi şiddet ifade eden tabirlerle yasaklanır ve bunun, bir nevi irtidad olduğu belirtilir. Bazı rivayetler, Habeşistan muhacirleri arasında da yer alıp, Bedir Savaşı'na da katılan Sa'd'ın, Hudeybiye Anlaşması sırasında Medine'yi terkederek Mekke'ye geldiğini ve Mekke'de öldüğünü belirtir. Resulullah'ın onu, bu hali sebebiyle zavallı addettiğinde ihtilaf edilmez.

3- Hadis, aile efradının her çeşit nafakası için harcanan şeylerin, niyet-i halise şartıyla sadaka sayılacağını ifade ediyor ki, mü'minlere bu büyük bir müjdedir. Böylece aile reisleri, ailenin fertleri için daha şevkli harcar, daha çok kazanma gayretine girer.

4- Ebu Zerr (radıyallahu anh) gibi bir kısım sûfimeşreb büyüklerimiz mal biriktirmeyi mekruh addetseler de, mal biriktirip zengin olmak caizdir. Zira Sa'd zü'lmal (mal sahibi) olarak tavsif edilmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm bunu yasaklamış olsaydı Sa'd İbnu Ebi Vakkas zü'lmal olmazdı. Hz. Osman, Abdurrahman İbnu Avf gibi başka örnekler de mevcut.

5- Mirasçıyı zengin etmeye çalışmak efdaldir. Bu hadis, zenginlik mi fakirlik mi efdaldir münakaşasında, zenginliğin efdaliyetine de bir delil olmaktadır.

6- Hayırlı ameller ve ibadetler yapmak için uzun ömür dilemek müstehabtır. **7-** Bu hadis Aleyhissalâtu vesselâm'ın ihbar-ı gayb nevinden bir mucizesidir. Çünkü aynen buyurduğu gibi, Allah, Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'a hem o hastalığından afiyet, hem de uzun ömür lutfetmiş, Sa'd da Irak valisi olmuş, birkısım savaşlara katılmış, kiminin hidayetine, kiminin öldürülmesine, kiminin de esir alınmasına vesile olmuştur. [370]

* VARİSE VASİYET

عَصْقَت َيِه َو اَهِنا َر ِج َتْحَت اَنأ َو ،هِتَقاَن بلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َبَطَخ] :لاق هنَع ُ □
هاللّ َي ِض َر ةجراخ نب ورمع نع ـ1 □ 6555ـ هجرخأ .[ٍث ِرا َوِل َةهي ِص َو ُ
َف ،ُههقَح ٍهقَح يِذ َّلُك ىَطْعأ ىلاعَت هاللّ َّنإ : ُلوُقَي ُهُتْعِمَسَف َّيَفِتَك َن ْيَب ُليِسَيَل
اَهَباَعُل َّنإ َو ،اَهِتا َّرَجِب ةدش « ُعصَقلا»و.ضر'ا يلي امم قنعلا نطاب «
ُنارجلا».ةماما يبأ نع دواد يبأ ةياور نكل ،ننسلا باحصأ

ةرجلا عطق ًائيش فاخ اذإف .ًانئمطم ناك اذإ ريعبلا كلذ لعفي امناو ،ُه .
هرتجيل هنطب نم ريعبلا هجرخي ام « ُة هرجلا»و.غضملا

1. (5798)- Amr İbnu Hatice (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devesinin üzerinde hitabede bulundu. Ben devenin boynunun altında idim. Deve durmadan geviş getiriyor, hayvanın salyası omuzlarımın arasında akıyordu. İşte bu esnada Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü işittim: "Allah Teala hazretleri her hak sahibine hakkını verdi. Bu sebeple varislerden biri lehine vasiyet yoktur." [Tirmizî, Vesaya 5, (2122), Nesai, Vesaya 5, (6, 247).][371]

بَتَك َفْيَكَف : ُتْلُق .َ : َلاَق ؟# ُّبهنلا َنص ْوأ ْلَه .هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َنف ْوأ يِبأ َنبا□
ُتْلَأَس] :لاق فرصم نب ةحلط نعو ـ5 □6555□

دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .]بلاع َت ِ هاللّ ِبأَتِكِب نَص ْوأ : َلاَق ؟ ِصوُيِ ْمَل .
َو اَهِب َرَمأ ْوأ ،ةَّيِص َوْلا ِسأّنلا بلَع

2. (5799)- Talha İbnu Musarrıf anlatıyor: "İbnu Ebi Evfa (radıyallahu anh)'ya: "Resulullah vasiyette bulundu mu?" diye sordum.

"Hayır" dedi. Ben tekrar:

"Öyleyse, kendi vasiyette bulunmaksızın halka nasıl vasiyeti farz kılar veya emreder?" dedim. "Kitabullah'ı vasiyet etti!" diye cevap verdi." [Buharî, Vesaya 1, Megazî 83, Fezailu'l-Kur'an 18; Müslim, Vasiyet 16, (1634); Tirmizî, Vesaya 4, (2120); Nesâî, 2 (6, 240).] 372

AÇIKLAMA:

İbnu Ebi Evfa vasiyetin mutlak manada nefyini kastedmiyor. Çünkü, zaten vasiyet Kur'an'la sabit bir müessese. Nitekim İbnu Ebi Evfa bu maksadını ortaya koymak, Resulullah'ın da vasiyete yer verdiğini göstermek için, sözünü: "Aleyhissalâtu vesselâm Kur'an-ı Kerim'i vasiyet etmiştir" cümlesiyle tamamlıyor. İbnu Ebi Evfa bu sözüyle Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Size, uyduğunuz takdirde sapıklığa düşmeyeceğiniz bir şey bırakıyorum: Kitabullah" hadisini kasdetmiş olabilir. Öyle ise sadedinde olduğumuz hadis, Resulullah'ın para, mal, köle nevinden şahsî bir varlık üzerinde vasiyet bırakmadığını kasdetmiştir. Bu ifadede mübalağa var mı sorusuna gelince, "yok!" demek gerekir. Çünkü Buhârî'de de kaydedilen bir rivayette: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldüğü zaman dirhem, dinar, köle veya herhangi başka bir şey bırakmamıştı. Bıraktığı şeyler beyaz katırı ile silahı ve (yolculara) bağışladığı bir arazi idi" denmektedir. Hz. Aişe de Aleyhissalâtu vesselâm'ın "dirhem, dinar, koyun, deve hiçbir şey bırakmadığını, vasiyette bulunmadığını" belirtmiştir.

Öyleyse, geride servet olabilecek herhangi bir mal bırakmayınca, bittabi olmayan mal üzerinde vasiyet de olmayacaktır. Nevevî, burda zikri geçen araziyi Resulullah'ın sağlığında bağışladığını, katır, silah ve benzeri şeylerin de miras malı kılınmadığını, Aleyhissalâtu vesselâm'ın geride bıraktığı her şeyin sadaka yapıldığını, bu sebeple bunlardan sonra vasiyet edebilecek malî değeri olan bir şey bırakmadığını belirtir.

370 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/260-262.

Son olarak bir husus daha belirtelim: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, vefat sırasında ifade ettiği birkaç vasiyeti mevcuttur.

Rivayetlerde bu bize intikal etmiştir. Müslim ve Nesai'de gelen bazı rivayetlere göre üç vasiyet-i Nebevi mevzubahistir: **1)** Arap Yarımadası'nda iki din olmamalıdır: "Arap Yarımadası'nda iki din baki kalmamalıdır." Bazı rivayetlerde bu şart, Yahudilerin Arap Yarımadası'ndan çıkarılması şeklinde ifade edilmiştir: "Yahudileri Arap Yarımadası'ndan çıkarın."

2) Heyetlere hediye verilmesi: "(Size taşradan gelecek heyetlere (hiçbir ferdini unutmaksızın) benim verdiğim gibi siz de hediye verin."

3) Namaz ve köleler: "Resulullah'ın en son medar-ı bahs edip tavsiye ettiği husus "Namaz ve sağ ellerinizin malik olduğu köleler ve cariyeler idi."

Esasen İbnu Ebi Evfa'nın "Kitabullah'ı vasiyet etti" ifadesinin içinde pek çok şey vardır. Çünkü dinin temel kaynağı odur, dinde olupda Kur' an'da olmayan ciddi bir mesele yoktur. Hatta Aleyhissalâtu vesselâm tarafından teşrî edilmiş bulunan her şey Kur'an'da mevcuttur denebilir. Çünkü Kur'an'da: "Resulumüz size her ne getirmişse onu alın, her ne yasaklamışsa ondan kaçının, terkedin" (Haşir 7) emredilmiştir. 373

□ هاللّ ِلوُس َرِل ًاهي ِص َو َناَك ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًاهيِلَع َّنأ اهنَع ُ هاللّ َي
ِض َر َةَشِئاَع َدْنِع اوُرَكَذ] :لاق ديزي نب دوسَ‘ا نعو ـ5 □6555ـ َنت َمَف ، َتاَم
ُهَّنأ ُت ْرَعَش اَم َو ،ي ِرْج ِح يف َثَنَخْنا ِدَقَلَف ،ِتْسَّطلاِب اَعَدَف ،ي ِرْدَص ىلا
ُهَتَدِنْسُم ُتْنُك ْدَق َو ،ِهْيَلاِإ َىص ْوأ َتَم : ْتَلاَق

هؤاضعأ تنثناف ىخرتسا هنأ تدارأ ،راسكناو ءانثنا «ُثاَن ِخْنِا».يئاسنلاو ناخيشلا .
أو ْص َىلاِإ ْهِ]. هجرخأ

3. (5800)- Esved İbnu Yezid anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yanında, Hz. Ali'nin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vasisi olduğunu söylemişlerdi: "Resulullah ona ne zaman vasiyette bulundu? Öleceği sırada o benim göğsüme yaslanmış vaziyette idi, bir leğen getirtti. Kucağımda bükülmüştü, öldüğünü bile hissetmedim. Öyleyse ona ne zaman vasiyet etti" diye itiraz etti." [Buharî, Vesaya 1, Megazî 83; Müslim, Vasiyyet 19, (1636); Nesâî, Vesaya 2, (6, 240).] 374

ْهنَع َقَتْعأَف .ٍةَبَق َر ُةَئاِم َقِتْعُي ْنأ َىص ْوأ ِيمْهَّسلا ِلئا َو َنْب َصاَعْلا َّنأ] :هدج نع□
هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ5 □6551ـ َلوُس َر َاي : َلاَقَف ُهَلأَسَف ُهاَتأف ِ،
هاللّ َلوُس َر َلأسأ ىهتَح : َلاَقف .ةَيِقاَبْلا َنيِسْمَخْلا ُهْنَع َقِتْعُي ْنأ و ٌرْمَع ُهُنْبا َدا َرأ َو
،َنيِسْمَخ ُماَشِه ُهُنْبا ْوَل ُهَّنِإ :# َلاَقف ؟ُهْنِع ُقِتْعُأَف أ ، َنوُسْمَخ َّيلَع ْتَيِقَب َو َنيِسْمَخ

هُنَع َقْتعأ ًاماَشِه َّنإ َو ،ِةَبَق َر ُةَئاِم ُهْنَع َقْتُعي ْنأ ىص ْوأ ِيبأ َّنإ ! ِهالّل

دواد وبأ هجرخأ .[َكِلذ ُهَغَلَب ُه َنع ْمُتجَجح ْوأ ،ُهْنَع ْمُتْقَّدَصَت ْوأ ،ُهْنَع .
ْمُتْقَتْعأَف ًامِلْسُم َناَك

4. (5801)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "As İbnu Vail es Sehmî [kendi adına] yüz kölenin azad edilmesini vasiyet etti. Oğlu Hişam, ona bedel, elli tanesini azad etti. Oğlu Amr da ona bedel geri kalan elliyi azad etmek istedi ve: "Hele Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir sorayım!" dedi, ona gelip: "Ey Allah'ın Resulü! Babam, kendi adına, yüz köle azad edilmesini vasiyet etmişti. Hişam onun adına elli köle azat etti! Benim üzerime de elli tanesi kaldı. Onun adına ben azad edebilir miyim?" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm, bana: "Eğer o Müslüman idiyse, ona bedel azad etseniz veya ona bedel sadaka verseniz veya ona bedel hacc yapıverseniz bu ona ulaşırdı" buyurdular." [Ebu Davud, Vesaya 16, (2883).]375

AÇIKLAMA:

Son rivayet, gayr-i müslim bir kimsenin vasiyetine uyulup uyulmayacağı meselesiyle ilgilidir. Çünkü As İbnu Vail, her ne kadar İslam devrini idrak etmiş ise de, Müslüman olmadan ölmüştür. Bu sebeple olacak ki, oğlu Amr, Müslüman olmadan ölmüş bulunan babasının vasiyetine uyarak köle azad etmesi caiz mi, değil mi diye tereddüt geçirerek Aleyhissalâtu vesselâm'a gidip sorar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabını değerlendiren alimler, sadakanın kâfire faydası olmayacağına hükmederler. Hadisten çıkan diğer hüküm de şudur: Müslümana malî ve bedenî ibadetler fayda sağlamaktadır.

Hülasa hadis, kâfirin Müslüman olan varislerine, kâfirin yaptığı, kurbiyete matuf vasiyetlerini infazın vecibe olmadığına delil kılınmıştır.376

*** YETİMİN VASİSİ**

373 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/264. 374 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/264-265.

يسْفَنِل ُّب ِحُأ اَم َكَل ُّب ِحُأ يِهنإ َو ،ًافيِعَض َكا َرأ يِهنإ ٍهرَذ اَبأ اَي :# ِ هالّل□ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هالّل َي ِض َر رذ يبأ نع ـ1 □6555□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍميِتَي َلاَم َّنَيّل َوَت ُ َو ِنْيَنْثا ىلَع َّن َرَّمأَت .

1. (5802)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey Ebu Zerr! Ben seni zayıf bir kimse görüyorum. Ben kendim için sevdiğimi senin için de aynen severim. Öyleyse iki kişi üzerine emîr olmayasın, yetim malına da velilik yapmayasın." [Ebu Davud, Vesaya 4, (2868); Nesâî, Vesaya 10, (6, 255).] 377

AÇIKLAMA:

1- Vasi, bir kimsenin ölümünden sonra, onun malları ve çocukları hakkında muhafaza ve tasarruf yetkisi olan kimsedir. Kayyim ile vasi arasında şöyle bir fark vardır: Vasi hem muhafaza ve hem de tasarrufla yetkili olduğu halde, kayyim, sadece muhafaza ile yetkilidir, tasarruf yetkisi yoktur. **2-** Sadedinde olduğumuz hadis, herkesin vasilik yapamayacağını, onun için bazı vasıfların bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Ebu Zerr (radıyallahu anh)'e nisbet edilen zayıflık, menfaaleri celb, mazarratı defle ilgili olmalıdır. Öyleyse vasi, yetimin menfaatini gözetebilecek dirayete sahip olmalıdır. Bu dirayetiyle lehine durumları tahkik edebilmeli, aleyhine durumlara karşı tedbirler düşünüp, icra edebilmelidir. Hz. Yusuf'un diliyle Cenab-ı Hakk veli olmanın iki mühim şartını belirtmiştir: □اِنِّهي حَفِيظٌ عَلِيمٌ a) **Hafiz (koruyucu, muhafaza edici) olmak, yani maslahatları celb, mazarratları def edecek kudrette olmak.**

b) Alîm: Veliliğin mahiyetini, sorumluluklarını bilmek. Meseleyi değerlendiren alimler bu iki şartı nefsinde taşımayan kimsenin vasi veya veli olmasının haram olduğunu söylemişlerdir. Taberanî'nin bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Zayıf imam mel'undur" buyurmuştur. 378

أتَن رَ جُلٌ رَ سُولَ اللّه ِ # فَقَالَ: اِنِّهي فَقِيرٌ وَ لَيْسَ لِي شَىْءٌ وَ لِي يَتِيمٌ [□ .
□6555□ 5ـ وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال:

وَ مُبَادِرٍ ، وَ مُتَأَثِّلهٍ ٍمَاً] . أخرجه أبو داود والنسائي.«المبادر» المسارع . ٍف
فَقَالَ: كُلْ مِنْ مَالِ يَتِيمِكَ غَيْرَ مُسْرِ

2. (5803)- Amr İbn Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Bir adam Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ben fakirim, hiçbir şeyim yok, üstelik bir de yetimim var!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yetimin malından ye! Ancak bunu yaparken ne israfa kaç, ne aceleci ol, ne de kendine mal et" buyurdular." [Ebu Davud, Vesaya 8, (2872); Nesâî, Vesâya 11, (6, 256).] 379

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, yanında yetim barındıran kimsenin, yetimin malından yemesine bazı kayıtlarla müsaade ediyor: Adam fakir olacak, yetimin malını israfa kaçmayacak şekilde tasarruf edecek, kendine has bir sermaye yapmayacak.

Yetim malının vasiye mübah kılınışının sebebi şöyle açıklanmıştır: "Velinin malın korunmasında, nemalandırılmasında çalışmış olması ve çocuğun işlerinin ıslahı için gayret göstermiş bulunması gibi sebeplerle ameline mukabil bir istihkak kesbetme manası vardır, bu sebeple ona mübah kılınmıştır. Ancak, maruf üzere ve ameline mukabil olacak miktarda almalıdır." Yetim malından yenilip yenilemeyeceği ihtilafında İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın "Vasi, bu maldan mal hususunda çalışması varsa yiyebilir" dediği rivayet edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir. Hasan Basrî ve İbrahim Nehai "yer, yediğini ödemez de"demişlerdir. Evzaî, Said İbnu Cübeyr: "Yer, fakat yediğini, yetim büyüyünce öder" demiştir.380

هجرخأ .[لِيَّللا ىلا مِ وْيَ تامُص ُوَ ، مٍتُحا دَعْب مْتُيَ : نِيَتَنْثا # هِبِّنلا نَم
□6555□ 5ـ نعو يلع رَ ضِ يَ هاللّ ُ هنَع لاق : [تُظِفَح

. دواد وبأ

3. (5804)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan iki şey öğrendim: "İhtilamdan sonra yetimlik kalmaz, geceye kadar gün boyu sessiz durmak yoktur" [Ebu Davud, Vesaya 9, (2873).]381

377 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/266. 378 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/266. 379 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/267.

AÇIKLAMA:

Yetim, anne ve babadan birini veya her ikisini kaybeden kimsedir. Sözgelimi babasını kaybeden bir çocuk ne zamana kadar "yetim"dir sorusuna bu hadis cevap vermekte: "İhtilam olma yani büluğa erme halinde yetimlikten çıkacağını, artık o kimsenin yetim sayılmayacağını" belirtmektedir. Hadisin devamı, bir cahiliye âdetini yasaklamaktadır: İster i'tikaf sırasında ister i'tikaf dışında gün boyu sükut etmek. İşte hadis bunu yasaklamaktadır. Böylesi manasız eziyetler ibadet değildir, bunlarda Allah'a yakınlık yoktur.

Şunu da kaydedelim ki, konuşmamak suretiyle oruç tutmak daha önceki şeriatlarda meşrudur. Hatta buna ayet-i kerimede bile işaret edilmiştir: Hz. Yahya ile müjdelenen Zekeriya aleyhisselam buna bir alâmet istediği zaman Cenab-ı Hakk "Alâmetin, üç gün işaretle anlaşma dışında insanlarla konuşmamandır; Rabbini çok an, akşam sabah hamd et" dedi" (Al-i İmran 41). Münavi der ki: "(Konuşmamak suretiyle tutulan oruç) bizden önceki ümmetlerde meşru olduğu gibi, bizde meşru değildir. Bunda, Hıristiyanlığa benzeme bulunduğu için yasaklanmıştır." 382

VAAD BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Vaad, dilimizde vaadetmek veya söz vermek diye ifade edilir. Dinimiz, mensuplarına vaadinde durmayı emreder. Kişinin İslamını tamamlayan hususlardan biri de budur. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsmail bu vasfıyla nazarlara arzedilir. "Kitapta İsmail'i de an. Muhakkak ki o, vaadinde sadıktı ve Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdi" (Meryem 54). Birkısım alimlerimiz, vaadini yerine getirmemeyi şu mealde ayette zikredilen duruma benzetmiştir: "Yapamayacağınız şeyi söylemeniz Allah katında pek büyük bir gazab sebebidir" (Saf 3). Kur'an'da ahidlerin yerine getirilmesiyle ilgili birçok ayet vardır. Bir tanesini mealen kaydediyoruz: "Ahdi de yerine getirin. Muhakkak ki ahidden dolayı mesuliyet vardır" (İsra 34). Hadiste de sözünü tutmamak, münafıklık alâmetlerinden bir olarak zikredilmiştir. Bazı alimler, kişinin vaadini, kendisi üzerine bir şehadeti olarak değerlendirmiştir. Vaadin yerine getirilmesini bütün ulema dinî bir emir olarak değerlendirmiş, fakat farz olmadığını söylemiştir. Ancak, şunu da belirtelim ki, bazı alimlere göre, mevzu üzerine varid olan ayet ve hadislerin delaleti, onun vacib olmasınadır. Böylesi şiddetli vaidlerle vaade riayet emredilirken, vaade uymamanın kerahet-i tenzihiyeye hamli, bazılarınca çelişki olarak değerlendirilmiş: "Hele bir bakılsın. Vaadden dönmeye haram derken vaade uymak vacib değildir denebilir mi, veya uyulması vacib olmayan bir vaadi tutmamakla günaha girilir denebilir mi?" denmiştir.

Şu halde vaadi yerine getirmenin vacib olduğunu söyleyen de olmuştur. Bazı Malikî alimler: "Vaad bir sebebe bağlı ise, o vaade uymak vacibtir, değilse değildir" demiştir. Sözgelimi kim: "Benimle evlenirsen sana şunu alacağım" dese, o da kabul etse bu vaadin yerine getirilmesi vacibtir." Hibe, kabzedildikten sonra mı daha önce mi kişinin mülküne girer, münakaşa edilmiştir.Vaad ile ilgili bazı vecizeler:[383]

VAAD

Bin kere va'dedeceğine bir kere va'dini yerine getir!

Verilen sözde durma, insan olmanın gereğidir.

Yüzüpgezen zeminde birşey bitmez.Va'dini yerine getirme hassasiyeti imandan, va'dinden dönme de nifaktan kaynaklanmaktadır.İnsanların bir kısmı bütün bir hayat boyu vicdanlarında akdettikleri muâhedenin gereğini yerine getirmeye çalışır; bir kısmı da böyle bir muâhededen habersiz yaşar. İşte bu noktada mü'min, münafıktan ayrılır.(26)

تْعَياَب] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َءاسمحلا بأ نب ِ هاللّدبع نع ـ1 □6556□□

يِف َوُه اَذإَف ُتْئ ِجَف ,ٍثَث َد ْعَب ُت ْرَكَذ َّمُث ُتيِسَنَف ،ِهِناَكَم يِف اَهِب ُهَيِتآ ْنأ ُهُتْدَعَوَف ،ٌةَّيِقَب ُهَل ْتَيِقَبَو ، َثَعْبُي ْنأ َلْبَق ٍعْيَبِب # ِ هاللّ َلوُس َر

دواد وبأ هجرخأ .[َك ُرِظَتْنأ ٍثَث ُذْنُم اَنُهه اَنأ َّيَلَع َتْقَقَش ْدَقَل ىَتَف اَي :َلاَقَف .
،ِهِناَكَم

1. (5805)- Abdullah İbnu Ebi'l-Hamsa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a daha bi'set (peygamberlik) gelmezden önce bir şey satın almıştım. O alışverişten ona hâlâ bir miktar (borç) bakiyesi kalmıştı. Ben o kalanı, kendisine yerinde vermeyi vaadettim. Ama bunu unuttum. Üç gün geçtikten sonra hatırladım, geldiğimde o hâlâ (sözleştiğimiz) yerindeydi.

"Ey genç bana meşakkat verdin, ben üç gündür burada seni bekliyorum!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 90, (4996).]384

AÇIKLAMA:

Hadis, sözünde durma meselesine fevkalâde çarpıcı bir örnek vermektedir: Buluşmak üzere anlaşılan yere zamanında gelip beklemek ve bu bekleyişi üç gün devam ettirmek. Şarihler bu uzun bekleyişi alacağını kurtarmak maksadıyla değil, vaadindeki sıdk sebebiyle yaptığını belirtirler. Nevevî der ki: "Ulema şu hususta icma etmiştir: "Bir kimse, bir başkasına dinen yasaklanmamış olan herhangi bir şey vaadetmişse, bu vaadini tutması gerekir. Bu, vacib midir, müstehab mıdır hususunda ihtilaf edilmiştir: * İmam Şafii, Ebu Hanife hazretleri ve cumhur "Müstehabtır, terkeden faziletten mahrum kalır, şiddetli bir mekruh işlemiş olur. Hulfu'lvaad yönüyle günah işlemez.

Ancak, eza vermek kastıyla bunu yapmışsa o zaman günahkâr olur" demiştir.

* Bir grup alim, bunun vacib olduğuna hükmetmiştir. Ömer İbnu Abdilaziz bunlardandır. * Bazı alimler: "Tafsil gerekir, şartlara göre yukarıda söylenen hükümlerden biri terettüp eder" demiştir. Birinci veçhi te'yid eden bir rivayete göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) söz verince "Umulur ki" derdi. İbnu Mes'ud'un bir rivayetine göre de inşaallah demedikçe vaadde bulunmazdı. Buna rağmen muhatap, vaadden cezm (kesinlik) anlamış ise, bir zorluk yoksa yine de vaadi yerine getirmek gerekir. Vaadettiği sırada, içinden, yapmama hususunda kesin kararlı ise, bu münafıklıktır." 385

مَدْقَي مَلَف .ًاثَث ،اَذَكه َو اَذَكه َكُتْيَطْعأ دَقَل ِنْي َرْحَبْلا ُلاَم َءاَج ْدَق ْو َل :# ِ□
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ5 □6555ـ ٌتْي َد ْوأ ٌةَدِع
ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع ُهَل َناَك ْنَم :َىدَانُف ًايِداَنُم َرَمأ ٍرْكَب ِيبأ ىلَع َمِدَق اَّمَلَف ،# ِ
هاللّ ُلوُس َر َضِبُق ىهتَح ِنْي َرْحَبْلا ُلاَم .ِيناَطْعأَف :َلاَق ًاثَث اَذَكه َو اَذَكه َكُتْيَطْعأ
ِنْي َرْحَبْلا ُلاَم َءاَج ْدَق ْوَل :َلاَق # ِّيبهنلا َّنأ ُهَت ْرَبْخأف رْكَب اَبأ ُتْئ ِجَف :ٌرِباَج
َلاَق .ِينِتأَيْلَف ْمَلَف َكُتْيَتأ ْدَق :ُهَل ُتْلُقَف . ِين ِطْعُي ْمَلَف َةَثِلاَّثلا ُهُتْيَتأ َّمُث .ِين
ِطْعُي ْمَلَف ُهُتْيَتأ َّمُث .ِين ِطْعَي ْمَلَف ُهُتْلأَسَف َكِلذ َدْعَب ٍرْكَب اَبأ ُتيِقَلَف :ٌرِباَج
َلاَق ُأ ْوَدأ ٍءاَد ُّيأ َو ؟ِيهنَع ُلَخْبَت َتْلُقأ :َلاَقَف .ِيهن َع َلَخْبَت ْنأ اَّمِإ َو ِينَيِطْعُت ْنأ
اَّمِإَف ،ِينِطْعُت ْمَلَف َكُتْيَتأ َّمُث ،ِينِطْعُت

ك ًيِطْعُأ ْنأ ُدي ِرُأ اَنأ َو ًّاِة َّرَم ْنِم َكُتْعَنَم اَم ؛ًاثَث اَهَلاَق ؟ِلْخُبْلا َنِم□] .

2. (5806)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bahreyn'in sadaka malı geldi mi sana şöyle şöyle (avuç avuç) vereceğim" dedi ve üç kere eliyle gösterdi. Bahreyn'in malı gelmezden önce Aleyhissalâtu vesselâm vefat etti. Mal Hz. Ebu Bekr'e gelince, bir münadi ile halka şöyle ilanda bulundu: "Kime Resulullah'ın bir vaadi veya bir borcu var idiyse bana gelsin!" Cabir der ki: "Ben hemen Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anhümâ)'e gittim ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bahreyn'in sadaka malı geldi mi ben sana şöyle şöyle vereceğim" deyip üç kere iki eliyle işaret yaptığını söyledim. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr bana derhal verdi.

Cabir der ki: "Bundan sonra da Ebu Bekr'e rastladım ve yine istedim. Ama bu sefer vermedi. Sonra tekrar ona geldim, yine vermedi, sonra üçüncü sefer geldim yine vermedi. Ben de: "Sana bir geldim vermedin, sonra bir daha geldim yine vermedin, bir kere daha geldim yine vermedin. Ya bana verirsin, ya da seni bana karşı cimri bileceğim"dedim. Bunun üzerine: "Bana karşı cimri bileceğim mi dedin? Cimrilikten daha kötü hangi hastalık var?" dedi ve bunu üç kere tekrar etti ve devam etti: "Ben seni reddettiğim her defasında (içimden) sana vermek istedim" dedi". [Bana bir avuç avuçlayıp verdi]. [386]

ةَئا ِمَسْمَخ اَهُتْدَج َوَف اَهُتْدَدَعَف اَهَّدُع :ٍرْكَب وُبأ ِيل َلاَقف .ُهُتْئ ِج :ُلوُقَي ِ□ .
هاللِّدْبَع َنْب َرِباَج ُتْعِمَس] :لاق يلع نب محمد نعو ـ5 □6555□

ناخيشلا هجرخأ .]ِنْيَت َّرَم اَهَلْثِم ْذُخ :َلاَقَف .

3. (5807)- Muhammed İbnu Ali anlatıyor: "Cabir İbnu Abdillah'ı dinledim. Diyordu ki: "Hz. Ebu Bekr'e geldim. Ebu Bekr bana [birkaç avuç avuçlayıp verdikten sonra] "Şunları bir say!" dedi. Ben de saydım. Hepsi beş yüz taneydi. Hz. Ebu Bekr: "Bunun iki mislini al!" dedi." [Buharî, Hibe 18, Kefalet 3, Şehadat 28, Humus 17; Müslim, Fezail 60, (2314).] [387]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ebu Bekr, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vaadini yerine getiriyor. Bunu yaparken Hz. Cabir'den herhangi bir delil istemiyor. Esasen, Hz. Cabir bunu, Resulullah'ın bir borcu değil, bir vaadi olarak istemiştir. Bu hâdise, İslam'da devlet reisinin hazineden tasarrufta geniş yetki sahibi olduğunu gösterir. **2-** Hz. Ebu Bekr, ikinci sefer talebi karşısında Cabir (radıyallahu anhümâ)'e ihsan etme işini geciktirmiş, üç sefer istedikten ve hatta "cimrilik" ithamını işittikten sonra vermiştir. Bu geciktirmenin sebebini İbnu Hacer: "Ya bundan daha mühim bir iş sebebiyle yahut da hemen verseydi, bu hal, Cabir'i tekrar isteme hırsına iter diye korkmuştur veya bu çeşit durumlarda isteyenler çok olmasın diye düşünmüştür, değilse mutlak şekilde vermemek düşüncesinden değildir. Nitekim Hz. Ebu Bekir de: "Ben seni reddettiğim her defasında (içimden) sana vermek istemiştim" dedi" diyerek açıklar.

3- [388] Hz. Ebu Bekr'in verdiği avuç, tek elin avucu değildir. ةيثح iki elle yapılan ve koç avuç dediğimiz avuçtur.

---

[384] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/270. [385] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/270-271.

VEKÂLET BÖLÜMÜ

رانَيِدِب ًاشْبَك ى َرَتْشاَف ًةَي ِحْضُأ ِهِب ُهَل َي ِرَتْشَي ٍرانَيدب ُهَعَم َثَعَب # ِ□
هاللّ َلوُس َر َّنأ] : هنَع ُ هاللّ َي ِض َر مازح نب ميكح نع ـ1 □6555ـ يف ُهَل َك
َرابُي ْنأ ُهَل اَعَد َو ،ِرانَيِهدلا َو ِةَي ُحْض‘اِب ُهَءاَجَف ، # َقَّدَصَتَف ،ِرانَيِهدلاِب
َو ُهَعاَب ِرانَيِدِب ًةَي ِحْضُأ ى َرَتْشاو َعَج َرَف ،ِنْي َرانَيِدِب ًةَي ِحْضُأ ى َرَتْشاو َعَج َرَف ،ِنْي َرانَيِدِب ٍرانَيِدِب

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .]ِهِت َراَجِت .

1. (5808)- Hakim İbnu Hizam (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine bir dinar vererek kurbanlık bir koç almaya gönderdi. Çarşıdan bir dinara bir kurbanlık satın aldı. Ancak onu (beriye gelince) iki dinara sattı. Geri dönüp bir dinara bir koç satın aldı. Böylece Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir dinar ve bir koçla geldi. Resulullah dinarı tasadduk etti. Hakim'e de bu ticaretinde mübarek kılması için Allah adua etti." [Ebu Dvud, Büyû 28, (3386); Tirmizî, Büyu 34, (1257).] 389

AÇIKLAMA:

1- Vekalet, şeriatte, kişinin bir başkasını kendinin yerine mutlak veya mukayyed olarak koyması, ikame etmesi demektir. Meşru amellerden biridir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Resulullah'ın kendi adına bir kurbanlık almak üzere bir dinarlık para vererek gönderdiği Hakim'in macerasını aksettiriyor: O bir dinarı vererek satın aldığı koçu iki dinara satıyor, bir dinara tekrar bir koç alıyor. Resulullah'a hem bir koç hem de bir dinarla dönüyor, olanları anlatıyor. Aleyhissalâtu vesselâm bu tarzın meşruluğunu ifade zımnında, Hakim'e bereketle dua eder. 3- Hadis, vekilin "bir dinara bir koç al" diyerek göndermesi halinde bir dinara veya yarım dinara bir koç almasının cevazını gösterir. Zira böyle bir alışverişte mal sahibinin dediği olmuş, ayrıca parasında artış da husule gelmiştir. Bu hadisi esas alan bir kısım alimler bey'i'lfuzûlinin cevazına hükmetmişlerdir. İmam Malik, iki görüşünün birinde, Ahmed kavl-i kadiminde, Şafii, Hz. Ali, İbnu Abbas, İbnu Mes'ud, İbnu Ömer hep bu görüştedirler.

İmam Şafii kavl-i cedidinde: "Bey-i mevkuf ve şira-ı mevkuf batıldırlar" demiştir. Ebu Hanife: "Bey-i mevkuf sahihtir, şira-i mevkuf sahih değildir" demiştir. Ona göre, bir malı, malikinin mülkünden çıkarmak, idhalin hilafına, malikin iznine tabidir.

İmam Malik'ten Ebu Hanife'nin sözünün tam aksi rivayet edilmiştir. 390

VAKIF BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA:

Vakf, kelime olarak durdurmak manasına gelir. Istılah olarak, İmameyn'in tarifine göre, "Bir mülkün menfaatini halka tahsis edip aynını Allah Teala'nın mülkü hükmünde olarak temlik ve temellükten müebbeden menetmektir" diye tarif edilmiştir. Bu tarif İslam fukahasının vakıf anlayışını ifade eder. Ancak herkesin istifadesine sunulan müessese manasında vakıf, insanlık kadar eskidir. Tarihî vesikalar, vakfın önce dinî olarak başladığını, sonradan insanî, medenî, içtimâî sahalara yayıldığını gösterir. İlk vakıfları, herkesin müştereken ibadet yaptığı mabedlerin teşkil ettiği söylenmektedir.

Vakıf İslam'la birlikte ayrı bir gelişme göstermiştir. Hiçbir medeniyette vakıf müessesesi, İslam'da olduğu kadar gelişme ve cemiyete küllî hizmet kaydetmemiştir. Bu durumda, dinin vakfa verdiği önem rol oynamıştır. Dinimiz vakfa ayrı bir kudsiyet atfetmiş, imkan sahiplerini vakıf yapmaya fevkalâde teşvik etmiş, vakıf yapacakların koyacakları şartları "şari'in hükmü" gibi addederek, istediği şartlarla vakıf yapma selahiyeti tanımış ve bu şartın kıyamete kadar değiştirilemeyeceği garantisini vermiştir. İslam'da ilk fiilî vakıf örneğini bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) vermiştir. Resulullah, önce Medine'de sahip olduğu yedi ayrı akarını, daha sonra da Fedek ve Hayber hurmalıklarından hissesine düşeni Allah yolunda vakıf buyurmuşlardır.

Peygamberlerinden gördükleri bu güzel sünnete imkanları ölçüsünde uymaya çalışan Ashap'tan pekçoğu, kıymetli akarlarını vakfetmişlerdir. Hz.Cabir (radıyallahu anh): "Muhacir ve ensardan imkan sahibi olup da vakıfta bulunmayan tek kişi bilmiyorum" der.

Bu meyanda, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Hayber'de sahip olduğu "Kasm" adındaki pek kıymetli hurmalıkla ilgili vakfı bilhassa meşhur olmuştur. İslam'ın neşrine hizmet eden Daru'l-Erkam da bu vakıflar arasında yer alır. İslam tarihinde vakıflar, çeşitli maksadlara hizmet eder. Fakirleri himaye etmek, yolcuların ihtiyaçlarını karşılamak, yetimleri büyütmek, talebelere burs, sükna vs. temin etmek, işsizlere iş bulmak, çırak yetiştirmek, müflis ve borçlulara yardımcı olmak, bekârları evlendirmek, hayvanları himaye etmek vs. Medrese, han, cami, çeşme, yol, köprü gibi ammenin menfaatine hizmet eden müesseseler kurmak, bunların ayakta kalmaları için gerekli

---

388 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/272.

masraflarını karşılamak gayesiyle de çok sayıda vakıflar kurulmuştur. Bu çeşit vakfın ilk örneğini hicrî 88 (miladî 706) yılında Velid Bin Abdülmelik vermiştir: Şam'da yaptırdığı meşhur Ümeyye Camii'nin masraflarını karşılamak üzere birkısım köy ve mezrayı vakfetmiştir. İçtimâî müesseselerin ihtiyaçlarını karşılamaya matuf bu çeşit vakıfların İslam tarihinde îfa ettiği hizmetin büyüklüğüne ayrıca parmak basmak gerekir. Zira, devletlerin dış ve iç gaileler sebebiyle maddeten zayıf ve yorgun düştükleri, me'murlarının maaşlarını bile ödeyemeyecek hale geldikleri dönemlerde bile, bu müesseseler, vakıfları sayesinde sarsılmadan hizmetlerini yürütebilmişler, böylece ilmî hayat ve dinî hizmetler en kritik, en fena şartlarda bile aksamadan devam edebilmiştir.

Günümüzde bilhassa maarif hizmetlerinin yürütülmesinde, devletimizin halkın katkılarını ısrarla teşvik etmeye başlaması, devlethalk işbirliği ile ortaya konmaya başlayan müesseselerin bir teşvik unsuru olarak bilhassa propaganda edilip tanıtılması, vakfın ehemmiyetinin tekrar anlaşılmasında oldukça manidar bir gelişmedir. [391]

İSLAMÎ VAKFIN MÜHİM BİR HUSUSİYETİ:

İslam'da vakfın gayesi Allah'ın rızasını kazanmaktır. Malını vakfeden Müslümanlar, bidayetten beri hep bu maksadı gütmüşler ve vakfiyelerinde bunu açık bir şekilde belirtmişlerdir. Halbuki, diğer dinlerde, yapılan hayrattan, her seferinde uhrevî mükâfaat düşünülmemiş, dünyevî maksad, re'fet (acıma) hissi, insaniyet fikri de ön plana alınmıştır. Müslümanlıkta ise "takarrüb ilallah" tabirinden vecizeleştirilen "Allah'a yaklaşmak, O'nun rızasını aramak" gayesi esas alınmış ve bu, İslamî manadaki vakfın sıhhat şartlarından biri addedilmiştir. Bu hususu, vakıf kurmak veya kurulmuş vakıflara bağışlarıyla yardım etmek isteyen Müslümanların iyi bilmeleri gerekir.

İslam alimleri, ehemmiyetine binaen, vakfı tarif ederken bu manayı zihne getirecek tabire yer vermeye bilhassa itina göstermişlerdir: Zira elbirlik kabul edilen tarife göre, "Vakıf: Menfaati ibadullaha ait olmak üzere bir aynı (malı) Cenab-ı Hakk'ın mülkü hükmünde olarak temlik ve temellükten ilelebet hapsetmektir." Tarifte görüldüğü üzere, Müslümanların yaptığı vakıf tarih boyunca hep malı Allah'ın kılma manasını taşımıştır. **Atalarımızın, mallarını vakfederken dünyevî başka maksadlar da güttüğü şeklinde ileri sürülen iddialar tamamen indîdir ve gerçeği aksettirmekten çok uzaktır.**

"Sevdiklerinizden İnfak Etmedikçe Hayra, Sevaba Eremezsiniz" (ayet): Şunu hemen belirtelim ki, İslam dünyasında mevcut her

hayırlı müessesenin esas kaynağını Kur'an ve sünnet teşkil eder. Vakıf müessesesinin kaynağı da böyledir. Resulullah devriyle ilgili çok sayıda rivayet gösteriyor ki: "Sevdiklerinizden infak etmedikçe hayra, sevaba eremezsiniz" ayeti indiği zaman, Ashab çoğunlukla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek en çok sevdikleri şeyleri Allah rızası için bağışladıklarını bildirmişlerdir. Bu bağışların bir kısmı sadaka, bir kısmı köle azadı şeklinde yapılırken, bir kısmı da vakıf şeklinde gerçekleşmiştir. On dört asırdan beri Cenab-ı Hakk'ın: "Sevdiklerinizden infak etmedikçe hayra, sevaba erişemezsiniz" hitabı, mü'min vicdanları çınlatarak hayır keselerini açık tutmalarını sağlamış, kıyamete kadar da aynı inançlı gönüllerde makes bulmaya, çınlamaya devam edecektir: Sevdiklerinizden infak etmedikçe hayra, sevaba ulaşamazsınız. 392

Sadaka-i Cariye:

Durmadan akan hayır çeşmesi: Bazı çeşmeler, pınarlar vardır, akar da akar; belki de dünyanın kurulduğu günde başlamıştır akmaya. O kadar bol, o kadar zengindir ki, kıyamete kadar serin suyu, tatlı şırıltısı, güzel manzarasıyla susamış ciğerlere hayat, kederli gönüllere haz ve ümit, aşık ruhlara ilham vereceğinden herkes emindir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Allah yolunda yapılacak bir kısım hayırları bu çeşmeye benzetir. Ancak bu çeşme, başka çeşmedir; bu çeşme hayır çeşmesidir, bu çeşme sadece insanlara dünyevî hizmet vermez, kurucularına da ebedî nur ve gıda akıtır. Bu, kıyamete kadar akacak, aktıkça sahibinin amel defterini, hayır havuzunu da dolduracak, onu ebedî nura boğacak bir çeşmedir, bu çeşme, SADAKA-İ CARİYE'dir. Nedir bu sadaka-i cariye? Bu Allah rızası için, insanlara hizmet veren bir eser bırakmaktır. Bu, ilimdir, ilmî müessesedir, yoldur, köprüdür, kütüphanedir, müessese kurarak, burs vererek yetiştirilmiş insandır, fedakârlıklara katlanarak hayırlı şekilde büyütülmüş evlattır. İşte Resulullah'ın müjdesi; kendi kelamlarıyla: "Kişi öldüğü vakit, üç sayfası hariç bütün amel defteri kapanır. Açık kalan amel sayfalarından biri sadaka-i cariyedir, biri insanların faydalanacağı bir ilimdir, üçüncüsü de kendine dua eden hayırlı evlattır." İslam alimleri çoklukla sadaka-i cariye ile vakfın kastedildiğini söylerler. 393

Lamba Kimin?

Bir babanın emriyle, beş kardeşten biri lambanın şisesini, diğeri camını, üçüncüsü gazyağını, dördüncüsü fitilini alsa, beşincisi de kibrit getirip yaksa.

Bu lamba kimindir?

Lambadan istifade edenler, lambanın sahibine dua etseler, dua ve teşekküre hepsi de hak sahibi değil midir? Evet Allah yolunda yapılan hayır işleri, vakıflar, müesseseler de böyledir. Biri düşünür, teşebbüsü başlatır. Diğer pekçokları yardımla müesseseyi kurarlar. Derken bir hizmet çarkı işlemeye başlar. Bir tuğla, bir civata ile de buna katkıda bulunan, niyetiyle o hayır fabrikasının manevî gelirine ortak olur. Hayır müesseselerine yardımın gerçek manası budur.

Cenab-ı Hak, hayır yolunda verilen bir tuğla veya cıvatanın bir bina veya fabrikaya dönüşebileceğini, atılan bir tohumun bir harman mahsül olabileceğini şu ayetle haber verir: "Mallarını Allah yolunda harcayanların hali, yedi başak bitiren, her başakta yüz tane bulunan bir tek tohumun hali gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir. Allah, ihsanı bol olan, hakkıyla bilendir." Resulullah da başta vakıf olmak üzere, dine hizmet etmek, Allah rızasını aramak maksadıyla başlatılan teşebbüslerin desteklenmesini teşvik maksadıyla: "Kim Allah rızası için bir bağırtlak kuşunun yuvası kadar bir mescid inşa ederse, Allah onun için cennette bir köşk inşa eder" buyurmuştur. Tek başına fitil, lamba olmayacağı gibi, kuş yuvası kadar mekanda tek başına mescid olamaz. Ama Allah'ın rızası niyetiyle teşkil edilen, harmana atılan imkan daneleriyle her şey olur. Hayır vakıflarını desteklemenin manası budur.394

هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقف # هيبهنلا نَتأف َرْبَيَخِب ًاض ْرأ ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر□ !
ُرَمُع َباَصأ] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1 □6555ـ : َلاَق اَهِب َتْقَّدَصَت
َو اَهَلْصأ َتْسَّبَح َتْئِش ْنإ : َلاَق ؟ِهِب يِن ُرُمأَت اَمَف ُهْنِم يِدْنِع ُسَفْنأ َوُه ُّطَق ًاَم ْب
ِصُأ ْمَل َرْبَيَخِب ًاض ْرأ ُتْبَصأ يهنإ

و ُتر ُوَت ُ َو ،ُعاَبُت ُ َو ،اَهُلْصأ ُعاَبُي ُهَّنأ ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع اَهِب□ □□
َقَّدَصَتف َ .ِفْيهضلا َو :ةياور يف دا َز .ِليِبَّسلا ِنْبا َو ِ هاللّ ِليِبَس يِف َو ،باَق ِهرلا
يِف َو ،َب ْرُقلا يِف َو ،ءا َرَقُفلا يف ُرَمُع َقَّدَصَتف : َلاَق .ُبه َوُت

لاملا رخهدي يذلا « ُلِهثأَتُملا».ةسمخلا هجرخأ .[ًاَم ِلِهثأَتُم ُرْيَغ ًاقيِدَص َمِعْط ُي
ْوأ ِفو ُرْعَمْلاِب اَهْنِم ُلُكأَي ْنأ اَهَيِل َو ْنَم ىلَع َحاَنُج

هينتقيو .

1. (5809)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) Hayber'de (ganimetten) bir arazi sahibi oldu. (Bunu tasadduk etmesini emreden bir rüyayı üst üste üç gün görmesi üzerine) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Ben Hayber'de bir tarlaya sahip oldum. Şimdiye kadar yanımda böylesine değerli bir arazim hiç olmadı. Bu tarla için bana ne emir buyurursunuz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Dilersen onun aslını (Allah için) hapset ve [gelirini] tasadduk et!" buyurdular. Bunu üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) araziyi tasadduk etti ve aslının satılamayacağını ve satın alınamayacağını, varis olunamayacağını, hibe edilemeyeceğini söyledi.

Ravi der ki: "Ömer bu araziyi fakirlere, akrabalara, kölelere, Allah yolunda harcamalara ve yolculara bağışladı. -Bir rivayette misafirlere de denmiştir-. Onun işlerini üzerine alanın ondan maruf üzere yemesinde veya bir dostuna yedirmesinde bir beis yoktur, yeter ki, malı kendine sermaye yapmasın." [Buharî, Şurût 19, Vesaya 28, İman 33; Müslim, Vasiyyet 15, (1632); Ebu Davud, Vesaya13 (2878); Tirmizî, Ahkam 36, (1375); Nesâî, Ahbas 1, (6, 230); İbnu Mace, Sadakat 4, (2396).][395]

AÇIKLAMA:

---

[393] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/277.

Hz. Ömer'in vakfettiği bu nefis arazi ganimet yoluyla kendisine intikal etmiş, ancak o yeni iştiralarla normal hissesini genişletmiştir. Araziyi vakfedince Hz. Ömer, gelirinin, şartına uygun olarak tasarruf yetkisini kızı Hz. Hafsa'ya bırakır, ondan sonra da Hz. Ömer ailesinden büyüklere verilmesini belirtir. Bazı rivayetlere göre, bu vakfiyenin metni şöyledir: "Emîru'lmü'minîn, Allah'ın kölesi Ömer'in, Semğ adlı arazi hakkında yazdığı namedir. Bunun tedviri yaşadığı müddetçe Hafsa'yadır. Hafsa onun gelirini Allah'ın gösterdiği yerlere infak edecektir. Hafsa vefat edince (arazinin tedviri) onun ehlinden re'y sahibi olan birine geçecektir." Hz. Ömer, üst üste üç gün gördüğü rüya üzerine bu değerli arazisini vakfetmeye karar verir. Rivayetler, rüyada onun Semğ'i tasadduk etme emrini aldığını belirtir. Şunu da belirtelim ki, Hz. Ömer'in vakfı sadece Semğ değildir. Değerce ondan geri kalmayan Sırma İbnu'l-Ekva arazisini de vakfetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetine göre "İslam'da vakıf şeklinde yapılan ilk sadaka Hz. Ömer'in sadakasıdır." İbnu Hacer, "Cahiliye devrinde vakıf var mı, bilmiyoruz" der. İmam Şafii, vakfın Müslümanlara ait bir hususiyet olduğunu söylemiştir.[396]

مُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِباهطَخلا ِنب َرَمُع ِنبا (ِهاللّ ِدْبَع ُنبا) ِ هاللّ ِدْبَع ُنب□
ِديِمَحْلا ُدْبَع يِل َخسَن] :لاَق ديعس نب ىيحي نعو ـ5 □6515□

□عِفاَن ِثيِدَح َوْحَن ِه ِرَبَخ ْنِم َّصقَف ٍغْمَث يِف ُرَمُع ُ هاللُّدْبَع َبَتَك اَم اَذه : ِمي
ِح َّرلا ِنَمْح َّرلا ِ هاللّ ِمْسِب :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع َة ُقَدَص َءاَش ْنإ َو :َلاَق
،ةَّصِقْلا َقاَس َو : َلاَق ، ِمو ُرْحَمْلا َو ِلِئاَّسلِل َوُهَف ٍة َرَمَث ْنِم ُهْنَع اَفَع اَمَف اَهيِف
َو ،اَم ِلِهثأَتُم ُرْيَغ : َلاَق َو َرَمُع ِنْبا ِنَع

□هِب َّنص َو اَم اَذه ، ِمي ِح َّرلا ِنَمْح َّرلا ِ هاللّ ِمْسِب َمَق ْر'ا ُنب ِ هاللُّدْبَع َدِهَش
َو ، ٌبِقْيَعُم َبَتَك َو ،ِهِلَمَعِل ًاقيِق َر ِه ِرَمَث ْنِم ى َرَتْشا ٍغْمَث ُّيِل َو

□هَقيِق َر َو َرْبَي َخِب يِذهلا َمْهَّسلا َةَئاَمْلا َو ،هيِف يِذهلا َدْبَعْلا َو ِع َوْكَ'ا َنْبا َةَم
َ ْرِص َو ًاغْمَث َّنأ َثَدَح ِهِب َثَدَح ْنإ َنيِنِمْؤُمْلا ُريِمأ ُرَمُع ِ هاللُّدْبَع ،ى َرَتْشي ُّ َو ُعاَبُي
َنأ ،اَهِلْهأ ْنِم ِيأ َّرلا ُوذ ِهيِلَي َّمُث . ْتَشاَع اَم ُةَصْفَح ِهيِلَت ،ِيِدا َوْلِاب # ٌدهمُحَم
ُهَمَعْطأ يِتهلا َةَئاِمْلا َو ،هيِف يِذهلا

□مو ِ َو يِذ ىِرُقْلا َب ى، َو ُ َرَح َج َلَع ْنَم َو ِهَيُل اَنإ َكَلأ َوأ َكَلآ َوأ ْرَتْشا َى َر اقيِق
ُرْحَمْلا َو ِلِئاَّسلا َنِم ِبأ َر ِثْيَح ُهَقِفْني ُنبا ُةمر ِصو ُغمث»و.قزرلا هنع فرص يذلا
عونمملا :«ُمورحَملا»و .لضفو داز ىأ «اَفع».دواد وبأ هجرخأ .] ُهْنِم

'امهفقوف هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمعل اناك نافورعم ةنيدملاب نام «ِعوك ا .

2. (5810)- Yahya İbnu Said anlatıyor: "Abdulhamid İbnu Abdillah (İbni Abdillah) İbni Ömer İbni'l-Hattab (radıyallahu anhümâ), Hz. Ömer'in sadaka (kıldığı arazinin vakfiyesini) bana istinsah ediverdi. Şöyle yazılıydı: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu, Allah'ın kulu Ömer'in Semğ (nam arazi) hakkında yazdığı (vakfiyename)dir." Burada (Ravi Yahya İbnu Said) Hz. Ömer'le ilgili haberinde Nafi'in İbnu Ömer' den naklettiğinin benzerini anlattı ve: "Bir malı kendinin kılmaksızın" dedi. Yine o vakfiyenamede şu da vardı: "(Mütevellinin ihtiyacından sonra) onun mahsulünden her ne artarsa, bu, (sayılan diğer ödeme mahallerinden başka) dilenciler ve yoksullar içindir."

Devamla der ki: "Kıssayı aynen nakletti ve dedi ki: "Semğ'in velisi dilerse, oranın mahsulünden ödeyerek köle satın alıp, arazinin işlenmesinde kullanır. Bunu Muaykib yazdı, Abdullah İbnu'l-Erkam şahid oldu." Bismillahirrahmanirrahim: Bu, Allah'ın kulu mü'minlerin emîri Ömer'in vasiyetidir. Eğer ona (Ömer'e) bir şey olursa (yani Ömer ölürse), Semğ, Sırma İbnu'l-Ekva ve orada(ki işleri yürütmek üzere) bulunan köle, Hayber'de bulunan yüz hisse ve orada bulunan köle, Vadi(l-Kura) da Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in bana taam olarak verdiği yüz (vask)ın idaresi, yaşadığı müddetçe Hafsa'ya aittir. (Hafsa'dan) sonra onun idaresi Hafsa'nın ailesinden re'y sahibi birine aittir, o şartla ki bu emval satılmaz, satın alınmaz. (Mütevelli, ihtiyaçtan artan mahsül) dilenci, muhtaç ve akrabalardan münasib gördüklerine infak eder. (Bu vakfın idaresini üzerine alan mütevellinin) bundan yemesinde, yedirmesinde veya o paradan köle satın almasında bir mahzur yoktur." [Ebu Davud, Vesaya 13, (2879).][397]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Davud merhum, burada Hz. Ömer'in vakfiyesi ile ilgili iki ayrı rivayet metnini birleştirerek kaydetmiş durumda. Birinci metin "Rahman, Rahim olan Allah'ın adıyla..." diyerek tercümesini verdiğimiz birinci besmele ile başlayıp "Abdullah İbnu'l-Erkam şahid oldu" ibaresine kadar devam eden kısımdır. İkinci metin ise "Bismillahirrahmanirrahim" diye başlayıp "...O paradan köle satın almasında bir mahzur yoktur" ibaresine kadar olan kısımdır.

Görüldüğü üzere ikinci vesikada, birincide olmayan bazı ziyadeler var. Meseleye temas eden eski ve yeni kaynaklar, umumiyetle her iki rivayete de yer vermektedirler. Rivayetin bidayetinde görüldüğü üzere Abdulhamid İbnu Abdullah, her iki vasikayı da Yahya İbnu Said için istinsah etmiştir. **2-** Vakfiyede biri Semğ semtinde, diğeri de Sırma İbnu'l-Ekva semtinde olmak üzere başlıca iki arazinin ismi geçmektedir. Hz. Ömer her ikisini de vakfetmiş olmaktadır. Bazı rivayetler Semğ arazisinin hurmalık olduğunu tasrih eder.

3- İslam'da ilk vakfiye mahiyetini taşıyan bu kıymetli vesikada, sonradan fevkalâde gelişecek olan vakfiyenamelerin hususiyetlerini rüşeym halinde bulmak mümkündür: * Mütevelli belirleniyor: Hz. Hafsa'dır. Demek ki bir vakfın birinci derecede sorumlusu (mütevelli, müdür, kayyim...) bir kadın olabiliyor.

* Mütevelli, vakıftan şahsî ihtiyaçlarını görecektir, bunda bir mahzur yoktur. * Masraf yani harcama yerleri belirleniyor. Bu, vakfa meşru olan, dilediği harcama yerlerini göstermede, vakfa gaye tayininde hürriyet tanıyor. Hz. Ömer'in vakfiyesinde, sadaka (devlet gelirleri)nin harcama yerlerini (masraflarını) gösteren ayete atıf yapılmaktadır (Tevbe 60). Nitekim vakfiyenin daha baş kısmında "dilenciler ve yoksullar" tabiri yine Kur'an'dan alınmış olmakla birlikte Tevbe suresi altmışıncı ayette sayılanlara bir ilave olmaktadır.

* Vakfedilen malın temellük edilemeyeceği, satılamayacağı, satın alınamayacağı da ayrıca belirtilen hususlar arasında yer almaktadır.

* Vakfın işletilmesi, geliştirilmesi için gerekli istihdamlar yapılacak,

bunun masrafı vakıftan karşılanabilecektir. * Vakıf belli bir müddet için değil, ebediyyen vakfedilmiştir * Vakıf, hukuki bir akiddir, şahidlerin huzurunda yazılan bir vesika ile tescil edilmiştir. Ancak burada şu hususu açıklamamız gerekmektedir. Bazı rivayetler vakfın Hz. Peygamber zamanında ve hatta "İslam'da ilk" olarak yapıldığını ifade ettiği halde yukarıda metinde Hz. Ömer kendisini emîrü'lmü'minîn olarak tavsif etmekte ve vakfiyenin katibi olarak, Hz. Ömer'in hilafeti esnasında resmî katipliğini yapmış olan Muaykib (radıyallahu anh)'in ismi zikredilmiştir. Bu durum, mezkur emvalin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında şifahî olarak vakfedildiğini, vakfiyenamenin hilafeti sırasında yazıya geçirildiğini ortaya koyar. Muaykib ilk Müslümanlardan biridir. Hem Habeşistan'a, hem de Medine'ye hicret eden bahtiyarlardandır. Resulullah'la birlikte gazvelere katılmıştır. Hz. Ömer zamanında hem katiplik hem de hazinedarlık yapmıştır. Abdullah İbnu'l-Erkam da meşhur sahabelerdendir, Hz. Ömer'in beytu'lmal memurlarındandır, radıyallahu anhüm ecmain. 398

YEMİN BÖLÜMÜ

(Sekiz fasıldır.)

BİRİNCİ FASIL

YEMİN KELİMESİ VE KENDİSİYLE YEMİN EDİLENLER

*

İKİNCİ FASIL

KENDİSİYLE YEMİN EDİLMESİ YASAK OLANLAR

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

YALAN YEMİN

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

YEMİN ETME YERİ

*

BEŞİNCİ FASIL

YEMİNDE İSTİSNA

*

ALTINCI FASIL

YEMİNİ BOZMAK

*

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

*

NİYET

*

LAGV

*

TEVRİYE

*

İHLAS

*

LİCAC

*

SEKİZİNCİ FASIL

KEFFARET-İ YEMİN

UMUMİ AÇIKLAMA

Dilimizdeki andın karşılığı olan yemin kelimesi Arapça'da, lügat olarak el manasına gelir. El (yemin) kelimesinin and manasına kullanılması, yeminleşme sırasında ellerinden tutuşma âdetlerinden ileri gelmiştir. Bize de geçen bu âdete, bilhassa alışveriş akdi sonuçlandırılırken halen başvurulur. Arap dilcileri şu tahmini de ileri sürerler. "Sağ elin şe'ni, bir şeyi korumaktır, and'a yemin denmiştir. Zira üzerine yemin edilen şey korunmuştur; elle olan telebbüsü sebebiyle üzerine yemin edilen şeye de yemin denmiştir." Yemin kelimesinin cem'i eymen veya eyman'dır.

Kelime şer'an, Allah'ın isim veya sıfatını zikrederek bir şeyi te'kid etmek manasına gelir. Yani bir şey yapmak veya yapmamak hususunda beyan edilen azme veya iddiaya kuvvet vermek, muhatabı ikna etmek maksadıyla Allah Teala'ya kasem veya talak veya itlak gibi bir şeye talik suretiyle yapılan bir akittir. Mesela "vallahi filan işi yaptım" veya "yapmadım" cümlesi kasem suretiyle yapılan bir yemin olduğu gibi "falan işi yaparsam kölem azad olsun" veya "hanımım boş olsun" şeklinde yapılan bir yemin de talik suretiyle yapılan bir yemin olur. Dilimizde and diye de ifade ederiz. Ancak yemin ve kasem kelimeleri de en az and kelimesi kadar, hatta ondan daha çok kullanılmaktadır. Hemen belirtelim ki nezir (adak) de bir nevi yemindir. Kitabımız nezir ve yemini ayrı ayrı ele aldı ise de, hadis kitaplarımızda, aralarındaki yakınlık sebebiyle, çoğu kere "Kitabu'l-Eyman ve'n-Nüzûr" adını taşıyan bölümlerle beraber mütalaa edilir.

Beşerî münasebetlerde akitlerin bir parçası, birkısım davâlarda iddianın sübut veya nefyi için delil olarak şahidin ifade ve yeminine başvurulduğu için, dinimiz yemin bahsine hususi bir ehemmiyet atfetmitşir. Ayet ve hadislerde yeminle ilgili beyanlara, açıklamalara yer verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayeti de orada zikrettik (5727. hadis), burada tekrar etmeyeceğiz.

Mevzuya giren şu kelimeleri bilmemizde fayda var: Berr yemini tutmaktır, Bârr yeminini tutana denir. Hânis yeminini tutmayan, bozan kimseye denir, hânis günahkârdır, yemin keffareti ve tevbe ile günahından kurtulmaya çalışır. [399]

BİRİNCİ FASIL

YEMİN KELİMESİ VE KENDİSİYLE YEMİN EDİLENLER

ءْيَش َكَدْنِع ُهَلاَم َوُه ّاَ إ َهلاِ َ يِذهلا ِ هللاِب ْفِلْحا :ُهَفَّلَح ٍلُج َرِل # ِ هالّ ُلوُس□□
َر َلاَق] :امهنَع ُ هالّ َي ِض َر ساهبع نبا نع ـ1 □6511□

. يِنْعَي ِلْمُدّ َ يِع]. دواد وبأ هجرخأ

1. (5811)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemin teklif ettiği bir kimseye şöyle söyledi: "Haydi! Kendinden başka ilah olmayan Allah'a kasem ederek o kimsenin yani iddia sahibinin sende hiçbir şeyi olmadığına yemin et!" [Ebu Davud, Akdiye 24, (3620).] 400

AÇIKLAMA:

İslam'da ihtilaflı davalarda, ispatlayıcı delil getirme işi, iddia sahibine (Müddei) düşer, davalı dediğimiz müddea aleyhe de yemin düşer. Sadedinde olduğumuz hadiste, Resulullah davalının nasıl yemin etmesi gerektiğini belirtmektedir. İslam yemin meselesini işlerken, muteber olan ve olmayan yeminlere de yer verir. Normal olarak yemin, Allah'ın ad ve sıfatlarıyla yapılır. Şeref, namus vs. üzerine yapılan yeminler, yemin değildir.401

إ ةسمخلا هجرخأ .[ِبوُلُقلا َبِهلَقُم َو ،َ :# ِ هالّ ُلوُس َر ُفِلْحَي َناَك اَم ُرَثْكأ] :لاق
امهنَع ُ هالّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □6515□

. □املسم

2. (5812)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığı yeminlerin çoğu şöyleydi: "Kalpleri çeviren Zat'a yemin olsun, hayır!" [Buharî, Eyman 3, Kader 14, Tevhid 11; Muvatta, Nuzur 14; Ebu Davud, Eyman 16, (3263); Tirmizî, Nüzûr 12, (1540); Nesâî, Eyman 2, (7, 2, 3).] 402

هِدَيِب ِمِساَقْلا ِبأ ُسْفَن ِيذهلا َو ،َ :لاق ِنيمَيْلا يف َدَهَتْجا اَذإ # ِ هالّ ُلوُس□].
َر َناَك] :لاق هنَع ُ هالّ َي ِض َر ديعس بأ نعو ـ5 □6515□

دواد وبأ هجرخأ .

3. (5813)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yeminde mübalağa edince: "Hayır! Ebu'l-Kasım'ın nefsini elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun ki..." derdi." [Ebu Davud, Eyman 12, (3264); İbnu Mace, Kefarat 1, (2090).] [403]

دواد وبأ هجرخأ .[َهاللّ ُرِفْغَتْسأوَ ، َ: َفَلَح اَذإ # ِ هاللّ ِلوُس َر ُنيِمَي ْتَناَك] :لاق .
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6515□

4. (5814)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yemin ettiği zaman Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yemini: "Hayır! Allah'a istiğfar ederim ki..." şeklindeydi." [Ebu Davud, Eyman 12, (3265).] [404]

ن ُودِهدَنُت ْمُكَّنإ : َلاَقَف ،# ِ هاللّ ِلوُس َرِل ٌّيِدوُهَي َنتأ] : تلاق اهنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ةنيهج نم ةأرما يفيص تنب ةليتق نعو ـ6 □6516ـ َّب َر َو :اوُلوُقَي ْنأ
اوُفِلْحَي ْنأ اوُدا َرأ اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس َر ْمُه َرَمأف .ِةَبْعَكْلا َو :َنوُلوُقَت َو ، ُتْئِش َو
ُ هاللّ َءاَش اَم :َنوُلوُقَت َو ،َنوُك ِرْشُت ْمُكَّنإ َو

يئاسنلا هجرخأ .[ُتْئِش َّمُث ُ هاللّ َءاَشاَم :ْمُهُدَحأ ُلوُقَي َو ؛ِةَبْعَكْلا .

5. (5815)- Katîle Bintu Sayfî -ki Cüheyne'den bir kadındır- (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir Yahudi uğradı ve: "Siz Müslümanlar Allah'a benzerler koşuyor ve şirke düşüyorsunuz ve diyorsunuz ki: "Allah istedi ben de istedim." Yine diyorsunuz ki: "Ka' be'ye yemin olsun!"

Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashab'a, yemin etmek istedikleri zaman "Ka'be'nin Rabbına kasem olsun!" demelerine ve: "Allah istedi sonra da ben istedim" demelerini emretti." [Nesaî, Eyman 9, (7, 6).] [405]

---

399 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/285. 400 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/286. 401 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/286. 402 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/286.

AÇIKLAMA:

Yemin, şanı yüce olan şeyler üzerine yapılır. Bu sebeple öncelikle dinen mukaddes olan şeyler üzerine yemin tecviz edilmiştir. Allah'ın zat ve sıfatları gibi. Cahiliye devrinde birkısım putlar üzerine de yemin edilirdi. Resulullah bunları yasaklamıştır.

Yukarıda, Resulullah'ın umumiyetle yaptığı yemin şekilleri görülmektedir. Bu örnekler bize, Aleyhissalâtu vesselâm'ın farklı şekillerde yemin etmiş olduğunu göstermektedir. 5814 numaralı Ebu Hureyre hadisinde "Allah'a istiğfarım olsun, hayır!" şeklindeki ifade, yeminden ziyade, yemine benzeyen bir tabirin yemin makamında kullanılmasıdır. Manası: "İş, söylediğimin hilafına olursa Allah'a istiğfar ederim" demektir. Görüldüğü üzere bu yemin değildir, ancak sözü te'kid maksadıyla yemin makamında söylenmiş bir sözdür. Aliyyu'l-Kâri, □ وَاسْتَغْفِرُ اللّه □ ifadesindeki vavın atıf vavı olabileceğinden hareketle mahzuf bir matuf aleyh olması gerekir der ve şöyle bir manaya tevcihini uygun bulur: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mübalağalı şekilde yemin ederek (Hayır!) kelamını kullanınca "Ve estağfirullah (Allah'a istiğfar ederim)" derdi. Yani bu, "Benden vaki ve sadır olup Allah'ın bildiği şeylere karşı Allah'a istiğfar ederim" demektir. Zira, her ne kadar bunda muaheze yoksa da, ebrarın hasenatı mukarrebinin seyyiatıdır." 406

İKİNCİ FASIL

KENDİSİYLE YEMİN EDİLMESİ YASAK OLANLAR

نأ ْمُكاَهْنَي َ هاللّ ّنَإ : َلاَقف ،هِيبِأب ُفِلْحَي هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع # ِ هاللّ□
□6515□ 1ـ نع نبا رمع َر ِض َي هاللّ ُ امهنَع لاق:]سَمِع َر َسوُل

ةتسلا هجرخأ .[ْتُمْصَيِل ْوأ ِ هللاِب ْفِلْحَيْلَف ًافِلاَح َناَك ْنَمَف ،ْمُكِئآبِآب .
اوُفِلْحَت

1. (5816)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, babasını zikrederek yemin ettiğini işitmişti: "Allah Teala hazretleri, sizleri babanızı zikrederek yemin etmekten nehyetti. Öyleyse kim yemin edecekse Allah'a yemin etsin veya sussun" buyurdu." [Buhari, Eyman 4; Müslim, Eyman 1, (1646); Ebu Davud, Eyman 5, (3250); Tirmizî, Eyman 8, (1534); Nesâî, Eyman 5, (7, 4, 5).] 407

AÇIKLAMA:

1- Hadis, yemin sırasında uyulması gereken en mühim edeblerden birini tesbit etmektedir: Yemin Allah'ın adıyla yapılmalıdır. Allah'a kasem olsun denmelidir. Babama kasem olsun şeklinde baba zikredilerek yemin yasaklanmış olmaktadır. Hadisin bir başka veçhi şöyledir: "Babalarınız, analarınız veya putlarla yemin etmeyin, sadece Allah'ın adıyla yemin edin."

Şarihler, hadisi açıklarken Kureyş'in, cahiliye devrinde, babalarını zikrederek yemin ettiklerini, bunun onlar arasında yaygın bir âdet olduğunu belirtirler. Rivayetler Hz. Ömer'in de "Babama kasem olsun, babama kasem olsun" diye yemin etmiş bulunduğunu tasrih ederler. İbnu Ebi Şeybe'nin kaydında Hz. Ömer kendisi anlatır: "Bir grupla konuşuyorduk. Bir ara "Hayır! Babama kasem olsun!..." demiştim. Arkamdan birisi: "Babanızın adına kasem etmeyin!" dedi. Geriye dönüp bakınca, o kimsenin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) olduğunu gördüm. Şöyle diyordu: "Biriniz Hz. İsa'nın adıyla kasemde bulunsa helak olur. Kaldı ki Hz. İsa babalarınızdan daha hayırlıdır."

Tirmizî'nin İbnu Ömer'den kaydettiği bir rivayette İbnu Ömer bir adamın: "Hayır! Ka'be'ye yemin olsun!" diye yemin ettiğini işitir ve: "Allah'tan başka bir şeyi zikrederek kasem etmeyin. Zira ben, Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Allah'tan başkasını zikrederek yemin eden kimse küfretmiş veya şirk koşmuş olur" dediğini işittim" der. Hemen belirtelim ki, buradaki "küfür ve şirk"le tehdid, zecrde mübalağa içindir. Mamafih Allah'tan başka şeyle yemin etmenin haram olduğuna hükmedenler bu hadisi esas almıştır. **2-** Bu yasağın sebebini alimler şöyle açıklamıştır: "Allah'tan başka şeyle yemin yasağındaki sır şudur: Bir şeyle kasem, ona tazimi gerektirir. Hakikat-ı halde azamet (büyüklük) sadece Allah'a mahsustur." Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hak tin (incir), zeytin, sema, Tur, duha (kuşluk vakti) gibi bazı mahlukata yemin etmektedir. Alimler bunu iki yoruma tabi tutarlar: **1)** Onların ehemmiyetine, şerefine dikkat çekmek, o hususta düşünmeye, araştırmaya sevketmek. **2)** Bu yeminlerde mahzuf bir kelime vardır, takdiri şöyledir: Tinin Rabbine kasem olsun, kuşluk vaktinin Rabbine kasem olsun!".. gibi.

405 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/287.

3- Hadisin zahiri her ne kadar, yeminin sadece Allah'la yapılacağını ifade ediyor ise de, fukaha, yeminin Allah'la zatı ile, yüce sıfatlarıyla da olabileceğinde ittifak etmiştir. Bir kimse "yeminim olsun" derse, ashab-ı rey ve fakihler bunu yemin kabul eder, gereğini tutmazsa hânis olur, kefaret gerekir. "Şu işi yaparsam kâfir olayım, Hıristiyan olayım gibi sözlerin yemin sayılıp sayılmayacağı ihtilaflı ise de "yemin kastetmişse yemindir, hânis olursa yemin kefareti gerekir" denmiştir.

"Allah canımı alsın", "helak olayım" gibi kendisine beddua sayılan sözlerle yemin eden kimsenin bu sözü yemin olur mu olmaz mı ihtilaf edilmiştir. Hanefilere göre yemin değildir. Bazı alimler hânis olursa bir kefaret gerekir demiştir. Rivayetlerde gelen Resulullah'ın "Babası hakkı için kurtuldu" sözünün yemin kastı olmaksızın, lisan-ı nebeviden çıkan bir cümle olduğu kabul edilmiş, bununla ihticac edilemeyeceği belirtilmiştir. **4-** Yasağın hükmüne gelince, bu meselede ulema ihtilaf etmiştir. * Malikîler, tahrim mi kerahet mi hususunda iki görüş ileri sürmüş ise de meşhur olan "kerahet"dir. * Hanbelîler de ihtilaf eder, ancak meşhur olan "tahrim"dir. * Zahirîler de "haram" demiştir.

* Şafiîler de bu meselede ihtilaf etmiştir. İmam Şafii: "Allah'tan başka bir şeyle yeminin masiyet olacağından korkarım" diyerek tereddüd izhar etmiştir. Ancak Şafiî'nin ashabının cumhuru buradaki kerahetin tenzihî olduğunda hemfikirdir. İmamu'l-Harameyn: "Şafii mezhebi bunun mekruh olduğuna kesin hükmeder" der. Bazıları şu tafsile yer verir: "Yemin eden kimse, yemin ettiği şeyin Allah hakkında inandığı şekilde tazime değdiği itikadıyla hareket etmişse, bu şekilde yapılan yemin haramdır, böylesi bir itikad küfür olur. Sadedinde olduğumuz

hadisin zahiri bu inançla yapılan yemini kasteder. Ama, böyle bir tazim inancına yer vermeden Allah dışında bir şeyle yapılan yemin küfre nisbet edilmez, ancak yemini de yemin değildir. Maverdî der ki: "Hiç kimseye, bir başkasına Allah'tan başka bir şeyle yemin teklif etmesi caiz olmaz, talakla, azadlıkla, nezirle teklif caiz olmadığı gibi. Eğer hakim bunlardan biriyle yemin teklif edecek olursa cehli sebebiyle derhal azli gerekir." Nevevî der ki: "Allah'ın isim ve sıfatları dışında bir şeyle yemin etmek mekruhtur. Bu Resulullah ile olmuş, Ka'be, melekler, emanet, hayat, ruh vs. ile olmuş farketmez, hepsi de mekruhtur. Kerahetçe en şiddetlisi emanet ile yapılan yemindir."408

دواد وبأ هجرخأ .[أَنِم َسْيَلَف ِةَنَامَ‘اِب َفَلَح ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع .
ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ5 □6515□

2. (5817)- **Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim emanetle yemin ederse bizden değildir!" [Ebu Davud, Eyman 6, (3253).]** 409

AÇIKLAMA:

1- Emanet, Kur'an'da geçen bir kelime olup onunla farz olan oruç, hacc, namaz gibi ibadetler, vedia (emanet), nakit, eman gibi şeyler kastedilir. Öyle ise, Allah'ın isim ve sıfatlarıyla yemin etmek emredilince, Allah'ın emirlerinden biri olan emanetle yemin etmek o emre aykırı bir davranıştır. Allah'ın sıfatları ile emirlerini eşit kılmak gibi yanlış bir davranış olur. Nitekim, diğer mahlukatla yemin de yasaklanmıştır. "Bizden değildir" ifadesini alimler "müttakilerden değildir", "bizim sünnetimiz üzere (üsve) gidenlerden değildir", "Müslüman büyükleri zümresinden değildir" diye yorumlamışlardır. Her şeye rağmen, İmam Şafii, "Allah'ın emaneti üzerime olsun şu işi yapacağım" cümlesini, yemin kasdıyla söyleyen bir kimsenin bu sözünü yemin kabul eder ve hânis olduğu takdirde kefareti vacib kılar. Yemin kastetmeden söylerse yemin olmaz. Malikîlerden Eşheb merhum: "Emanetle mahluk da kastedilir, Allah'ın zatının sıfatı da kastedilebilir, ikincisi kastedilince ağızdan çıkan söz yemin olur, birinci kastedilirse yemin olmaz" der. İmam Âzam'a göre de bir kimse: "Allah'ın emanetine yemin olsun!" derse bu sözü yemin sayılır. Şafii, kasıt olmazsa yemin saymaz. 410

يف يراخبلا هجرخأ .[ِدْهَعْلا َو ِةَداَهَّشلاِب َفِلْحَن ْنأ ،ٌناَمْلِغ ُنْحَن َو ،اَن ْوَهْنَي
اوُناَك] :لاق ىعخنلا ىنعي ،ميهاربإ نعو ـ5 □6515□

ةمجرت .

3. (5818)- İbrahim Nehaî merhum anlatıyor: "Biz çocukken, (büyüklerimiz) bizi şehadet ve ahd ile yemin etmekten menederlerdi." [Buharî, Eyman 10.][411]

AÇIKLAMA:

1- İslam uleması "eşhedu billahi", "şehidtu billahi" şeklinde sarfedilen sözün yemin sayılıp sayılmayacağı hususunda ihtilaf etmiştir. Hanefîler ve Hanbelîler bunun yemin olacağını kabul ederler. Nehaî ve Sevrî de bu görüştedir. Şafiîler "yemin kasdıyla olursa" şartını koşarak "yemin olur" demiştir. Şafii'ye göre eşhedü (şehadet ederim) sözüyle yemini değil, Allah'ın emrini, vahdaniyetini kastetmiş olabilir. Bazı alimler sadece "eşhedü (şehadet ederim)" demenin yemin olmayacağını, "eşhedu billahi" derse yemin olacağını söylemiştir. Hanbelîlerin racih görüşüne göre sadece eşhedu kelimesi de yemindir. Evzaî ve Rebia'nın kavli de budur. **2-** Şehadet ve ahd ile yeminden maksad "eşhedu billahi" veya "aleyye ahdullahi (Allah'ın ahdi üzerime olsun)" diyerek yemin etmektir.

Buhârî'nin Kitabu'ş-Şehadat'da kaydettiği veçhinde İbrahim Nehaî: "(Büyüklerimiz), şehadat ve ahdimiz sebebiyle bizi döverlerdi" diyerek gereksiz yerlerde yemin etmeye dillerinin alışmamasına hususi gayret gösterdiklerini belirtir. Muhtelif hadislerde, ciddi bir gerek yokken yemin etmek, taleb edilmeden şehadette bulunmak yasaklanmıştır. [412]

اَمَك َوُهَف ًابِذاَك َناَك ْنإَف ،ِم ُْس“ا َن ِم ٌئ ِرَب يِهنِإ :َلاَقَف َفَلَح ْنَم :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ5 □6515□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ًامِلا َس ِم ُْس“ا ىلإ َع ِج ْرَي ْنَلَف ًاقِداَص َناَك ْنإ .
َو . َلاَق

4. (5819)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim yemin eder ve "...İslam'dan berî olayım!" derse, eğer sözünde yalancı ise, dediği gibi olur, yalancı değil de gerçeği söylemişse İslam'a salim olarak dönemeyecektir." [Ebu Davud, Eyman 9, (3258); Nesâî, Eyman 8, (7, 6).][413]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yeminde başvurulmaması

---

[408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/289-291.
[409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/291.

gereken bir ibareye dikkat çekmektedir. Kişinin: "Şu işi yaparsam -veya yapmazsam- İslam'dan berî olayım" şeklindeki yemini münasib bir yemin değildir. "Eğer sözünde yalancı ise, yalan olduğunu bile bile böyle bir söz sarfederse söylediği gibi olur" buyuruyor Resulullah ki, bu, o kimse hakkında pek ciddi bir kayıptır. Alimler: "Şunu yaparsam kâfir olayım" veya buna benzer bir sözle yemin eden kimse o şeyi yapacak olursa bu kimse kâfir olmuş mudur? diye münakaşa etmiştir: * İbnu Abbas, Ebu Hureyre (radıyallahu anhüm), Atâ, Katâde ve cumhur-u fukaha: "Böyle bir kimseye yemin kefareti yoktur, kâfir de olmaz" derler. Ancak bunu kalbine yerleştirirse o zaman kâfir olur. * Evzaî, Sevrî, Hanefîler, Ahmed, İshak: "Bu yemindir, üzerine kefaret terettüp eder" demişlerdir. Her halukârda bu durumdaki bir kimseye tevbe gerekir. Kefaret gerekmez diyenler, işlenen cinayetin, yeminde hânis olmaktan öte bir günah olduğunu kastederler. Buna da tevbe kefaret olur, tabii ki Allah affederse. Allah, böylesi vartalardan mü'minleri muhafaza buyursun. 414

ÜÇÜNCÜ FASIL

YALAN YEMİN

أ ّ َوَبتَيَلَف ًابِذاَكٍ ِة َروُبْصم ٍنيِمَي ىلَع َفَلَح ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر نيصح نب نارمع نع ـ1 □6555□

مكحلا ةهج نم اهبحاصل ةمزلا يه « ُةروبصملا ُنيميلا».دواد وبأ هجرخأ .] .
ِرأَّنلا َنِم ُهَدَعْقَم ِهِهْج َوِب

1. (5820)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, (mahkeme gereği, yapması icabeden) bir yeminde yalan yere yemin ederse bu yemini sebbebiyle cehennemdeki yerini hazırlamış olur." [Ebu Davud, Eyman 1, (3242).] 415

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada rastgele bir yeminden değil, mahkemede bir hakkı tesbit veya nefyedecek bir davadaki yeminden söz etmektedir. İşte bir hak davasında karara müessir olacak yalan bir yemin, büyük bir mesuliyet sebebidir. O yalan yemini sebebiyle kişi, cehennemdeki yerini hazırlamaktadır. Hadiste sebebiyle diye tercüme ettiğimiz □ِهِهْج َوِب tabirinden "yüzünün üstüne" manası da çıkmaktadır. Bu durumda manayı: "Yalancı, yüzünün üstüne yıkılmış olarak kalacağı cehennemdeki yerini hazırlar" şeklinde anlayabiliriz. Hadiste geçen yemin-i masbure "hapsedilen yemin" demektir. Halbuki hapsedilen yemin değil, şahıstır. Şu halde esas maksad hapsedilen kişinin yapacağı yeminde yalan söylemeyi zikretmektir. İslamî muhakeme 412 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/292. 413 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/293. usulünde ispatlayıcı delil getirme işi dava sahibine aittir. Davalı da yemin eder. Öyleyse hadis "hapse girdiği bir dava sebebiyle yalan yere yemin ederek hakkında yapılan iddiayı çürütürse" demek istiyor. Biz, metnin tercümesinde kelimelere değil, manaya uygun bir meal verdik.

Begavî, Şerhu's-Sünne'de: "Hadiste, kim bir başkasının elindeki aynı (malı) iddia eder veya o kimsede alacağı olduğunu dava eder, adam da bunu inkar ederse, söz, yemin ettiği takdirde davalıya ait olduğuna, beyyine (ispatlayıcı delil) getirmek de davacıya ait olduğuna delil vardır" der.416

رَ لُوسُ هاللّ ُ #: نَمْ فَلَحَ ىلَع لاَمِ رْما ءٍ مِلْسُم رِيْغَب هِهقَح ىِقَل هاللّ َ ىَلاَعَت
لاَقَ] :لاق هنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ دوعسم نبا نعو ـ5 □6551ـ ىلإ ًيِلَق ًانَمَث مِهِناَمْيأ
وَ ِ هاللّ دِهْعَب نَو رُتَشْي نَيِذهلا نَّإ: نَلاَعَت ِ هاللّ بِاَتِك نِمْ هُقاَدْصِم # ِ هاللّ لُوُس
رَ انَيْلَع أ رَق مُّث ،نُاَبْضَغ هِيَلَع وُه َو

ا رِ خآŒيئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ةَي .

2. (5821)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah: "Kim Müslüman bir kimsenin malı hakkında yalan yere yemin ederse, (Kıyamet günü) Allah'la karşılaştığında O'nu kendisine karşı gadablanmış bulur!" buyurdular. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu sözlerini tasdik eden ayetleri Allah Teala'nın kitabından okudular: "(Ahirzaman peygamberine iman hususunda) Allah'a verdikleri ahdi ve ettikleri yemini, az bir dünya malı karşılığında değiştirenlere gelince, onların ahirette hiçbir nasibi yoktur. Kıyamet gününde Allah onlara ne bir hitapta bulunur, ne rahmetiyle nazar eder ve ne de onları temize çıkarır. Onların hakkı pek acı bir azabtır" (Al-i İmran 77). [Buharî, Eyman 17; Müslim, İman 234, (138); Ebu Davud, Eyman 2, (3243); Tirmizî, Tefsir, Al-i İmran, (2999).]417

دَقَف هِنِي مَيِب مِلْسُم ٍئِرْما قَّح عَطَتقا نِم :# ِ هاللّ لُوُس رَ لاَقَ] :لاق هنَع ُ □
هاللّ يَ ضِ رَ يثراحلا ةبلعث نب سايإ نعو ـ5 □6555ـ هجرخأ .[كِا رَأ نِمْ ًابي
ضِق نَاَك وْل وَ :لاَقَ ؟ِ هاللّ لَوُس رَ اَي ًاريِسَي ًائْيَش وْل وَ :اوُلاَق .ةَّنَجْلا هِيَلَع
ىلاعَت ُ هاللّ مَ رَّح وَ ، رَاَّنلا هُل بَجْ وَأ

يئاسنلاو كلامو ملسم .

3. (5822)- İyas İbnu Sa'lebe el-Hârisî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Müslüman bir kimsenin hakkını, yemini ile ele geçirirse artık onun için cehennem vacib olmuştur. Allah Teala ona cenneti de mutlaka haram kılmıştır."

"Ey Allah'ın Resulü! Az bir şey olsa da mı?" diye sormuşlardı.

"Misvak ağacından bir çubuk bile olsa!" cevabını verdi." [Müslim, İman, 218, (137); Muvatta, Akdiye 11, (2, 727); Nesâî, Kada 29, (8, 246).] 418

AÇIKLAMA:

Yemin vasıtasıyla bir Müslüman kardeşinin malını ele geçiren kimsenin cehennemlik olması iki suretledir: * Ya bu haramı helal addederek küfre düşmüş ve ebedî cehennem hayatını kazanmıştır. * Ya da, bu haramı işlemenin günahı sebebiyle cezasını çekmek üzere muvakkaten cehenneme girmiştir. Böylece cennete ilk girenler arasında yer almaz. [419]

DÖRDÜNCÜ FASIL

YEMİNİN YERİ

كا َوِس ىلَع ْوَل َو ,ةَمِثآ ِنيِمَي ىلَع اَذه ي ِرَبْنَم َدْنِع ٌدَحأ ُفِلْحَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
□6555□ 1ـ نع رباج َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق :[َلاَق

هظفل اذهو ،دواد وبأو كلام هجرخأ .[ِرانلا َنِم ُهَدَعْقَم َأ َّوَبَت َّإ ، َرَضْخأ .

1. (5823)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu minberimin yanında kim günaha sebep olan bir yemin ederse, hatta bu, yeşil bir misvak çubuğu için dahi olsa, mutlaka cehennemdeki yerini hazırlamış olur." [Muvatta, Akdiye 10, (2, 727); Ebu Davud, Eyman 3, (3246); İbnu Mace, Ahkam 9, (2325).] 420

AÇIKLAMA:

Bu hadis, minber-i şerifin hürmetini yüceltmektedir. Zira minberin yanındaki yemin ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır.

* Günaha sebep olan diye ifade ettiğimiz yemin-i âsimeyi şarihler yalan yemin diye açıklarlar. Aslında âsime vasfı yeminin değil, o yemini yapanın vasfı olması gerekir. Mecaz-ı mürsel nevinden yemine vasıf yapılmıştır. * Yeşil misvak tabiriyle ehemmiyeti ve değeri son derece düşük olan şey kastedilmiştir. Çünkü o, parayla satılmayacak kadar bol bulunan bir nesnedir.

* Alimler: "Hadis, minber-i Nebi'nin yanında yalan yere yemin eden kimsenin günahının büyüklüğüne delildir" derler. Keza, bu hadisle istidlal eden bazı alimler: "Harem, Aleyhissalâtu vesselâm'ın minberi ve mescidi gibi muayyen yerlerde yemin eden kimseye karşı sert davranmak caizdir" demiştir. İbnu Hacer, cumhurun bu görüşte olduğunu kaydeder. Hanefîler ise, böylelerine sert davranmanın caiz olmadığını söylemişlerdir. Sahabelerin bazısının, ihtilaflı durumlarda hasımlarından rükünmakam arasında ve Resulullah'ın minberi üzerinde yemin etmeye çağırdıkları, bazılarının da bu çeşit davete icabet etmediği, sahabelerden bazılarının da Kur'an üzerine yemin etmeye çağırdıkları rivayetlerde gelmiştir. 421

---

416 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/294-295. 417 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/295. 418 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/295-296.

BEŞİNCİ FASIL

YEMİNDE İSTİSNA

نأف ،نَنْثَتْسا ِدَقَف ُ هاللّ َءاَش ْنإ :َلاَقَف ٍنيِمَي ىلَع َفَلَح ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللَّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1 □6555□

ةعبر‘ا هجرخأ .]ٍثْن ِح ِرْيَغ ْنِم َك َرَت َءاَش ْنإ َو ،َعَج َر َءاَش .

1. (5824)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim yemin eder ve "inşaallah" derse istisna yapmış olur. Dilerse rücu eder, dilerse hânis olması mevzubahis olmadan terkeder." [Muvatta, Eyman 10, (2, 477); Ebu Davud, Eyman 11, (3261, 3262); Tirmizî, Eyman 7, (1531); Nesâî, Eyman 18, 39, (7, 12, 25); İbnu Mace, Kefarat 6, (2105- 2106).] 422

AÇIKLAMA:

Hadis, bir şeyi yapıp veya yapmayacağı hususunda yemin eden bir kimsenin yeminine "inşaallah" ibaresini ilave ettiği takdirde, yerine istisna getirdiğini, dolayısıyla o işi yapmadığı taktirde hânis olmayacağını, kendisine yemin kefareti gerekmeyeceğini belirtmektedir. 423

نيِعْسِت ىلَع َةَلْيَّللا َّنَفوُط‘ :ُم ُّ َّسلا ِهْيلَع ُناَمْيَلُس َلاَق :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6556ـ ْمَلَف ًاعيِمَج َّنِهْيَلَع َفاَطَف ،ُ
هاللّ َءاَش ْنإ ْلُقَي ْمَلَف ،ُ هاللّ َءاَش ْنإ ْلُق :ُهُب ِحاَص ُهَل َلاَقَف ، ِ هاللّ ِليِبَس
يف ٍلِتاَقُم ٍس ِراَفِب يِتأَت اَهُّلُك ٌةأ َرْما يف اوُدَهاَجَل ُ هاللّ َءاَش ْنإ َلاَق ْوَل
ِهِدَيِب يِسْفَن يِذهلا ُمْيا َو :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلا ُّقَف ،ٍلُج َر ِهقِشِب ْتَءاَجَف ،ٌةَد ِحا
َو ٌةأرْما َّا إ َّنُهْنِم ْلِمْحَت

.5825) .2 ِليِبَس هاللّ ِ ْرُف ْساَنا ًأعَمْجأ َنوُ .[هجرخأ ناخيشلا والنسائي)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Süleyman aleyhisselam (bir gün):

"Bugün, kesinlikle doksan kadınıma uğrayacağım. Hepsi de Allah yolunca cihad edecek bir yiğit doğuracak!" dedi. Arkadaşı (veya melek) ona: "İnşaallah de bari!" uyarısında bulundu. Ama Hz. Süleyman inşaallah demedi. Söylediği gibi, o gün, bütün hanımlarına uğradı. Kadınlardan sadece biri hamile kaldı. O da yarım insan doğurdu."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözüne devamla:

"Nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun! Eğer Süleyman aleyhisselam "inşaallah" demiş olsaydı hepsi de Allah yolunda atlı olarak cihad eden çocuklara sahip olacaktı" buyurdu." [Buharî, Enbiya 40, Eyman 3; Müslim, Eyman 23, (1654); Nesâî, Eyman 39, 40, (7, 25).] AÇIKLAMA: 1- Hz. Süleyman'ın mezkur kıssasına temas eden rivayet muhtelif vecihlerden, bazı noksan ve ziyadelerle gelmiştir. Bunlardan bir kısmını Buhârî kaydetmiştir.

* Rivayetler, Hz. Süleyman'ın hanımlarının sayısını değişik gösterir: Altmış, yetmiş, doksan, doksan dokuz, yüz. İbnu Hacer bu farklılıkları şöyle yorumlar: "Altmış kadın hür hanımlarıdır, daha fazlası cariyedir veya bilakistir. Yetmiş, mübalağa içindir. Doksan ve yüz'e gelince bu, doksandan fazla, yüzden az olduklarını ifade eder. Doksan diyen küsuru atmış olur, yüz diyen yuvarlak hesapla üste tamamlamış olur..." Vehb İbnu Münebbih'ten gelen bir rivayete göre Hz. Süleyman'ın bin adet hanımı mevcuttu. Bunlardan üç yüz tanesi mehîre (yani mehri yüksek hür kadın), yedi yüzü de cariyedir. Bunu te'yid eden ve el-Müstedrek'te kaydedilen bir rivayete göre, Hz. Süleyman'ın camdan mamul bin beyti (evi) vardır. Beytler ahşap üzerine inşa edilmiştir, içlerinde üç yüz asaletli hanımı, yedi yüz de cariyesi ikamet etmektedir.

* Hz. Süleyman aleyhisselam, hayır temennisi sadedinde her hanımından Allah yolunda cihad edecek bir evlad sahibi olacağını söylüyor. Fakat, ümidi ve arzusu çok fazla olduğu için temenni üslubunu aşarak cezmen söylüyor. Onun bu davranışında hayır kasdı, rızayı İlahî arzusu esastır, dünyevî bir düşünce mevcut değildir. Seleften bazı büyüklerimiz: "Resulullah bu hadislerinde, Allah'a tevfizden yüz çevirip temenniye yapışmanın afetine karşı uyarmaktadır" demiştir. Hz. Süleyman'ı, Resulullah'ın ifadesiyle büyük zarara uğratan, inşaallah demeyi unutmasına sebep olan şeyin, bu hal yani temenni duygusunun galebesi olduğunu da belirtirler. * Rivayetlerde Hz. Süleyman'a inşaallah demeyi hatırlatan arkadaşı mı, melek mi ihtilaflıdır. Bazı rivayette "arkadaşı veya melek" diye şekk ifade edilmiştir. Bazı rivayetlerde de, "arkadaşı yani melek" denmiştir. Bu durum arkadaştan muradın melek olduğuna dair gelen ibarenin Resulullah'ın bir açıklaması olmayıp, sonradan ravilerce yapılan tefsirî bir derc olduğunu gösterir. Öyleyse bazı alimlerce: "Bu, yanında kitaptan bir ilim olan Asıf İbnu Berhiya adındaki zattır" şeklinde yapılan tefsirlerin, sağlam bir karineye dayanmadığını söyleyenler daha haklı gözükmektedir.

---

421 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/297.

Aslında arkadaşı ile melek tabirleri arasında zıtlık yok, ancak arkadaşı daha umumi bir mana taşır. Esasen Hz. Süleyman'ın cinnî ve insî yardımcıları ve müşavirleri vardı.

* Hz. Süleyman'ın inşaallah dememesi, onun kalbinde olmadığı manasına gelmez. Bilakis, bir peygamber olarak inşaallah'ın ifade ettiği mana ve mefhumu kalbinde eksiksiz taşıyordu. Ancak, önce kalbindeki ile iktifa etti. Sonra da onu, -dendiğine göre kendisine arız olan bir sebepten dolayı- diliyle söylemeyi unuttu. Bunun cezası olarak da sakat bir çocuktan başka bir şey elde edemedi. Resulullah: "Eğer inşaallah deseydi hânis olmayacaktı" (yani sözü aynen vaki olacak, söylediği sayıda, Allah yolunda cihad edecek atlı yiğitleri olacaktı)" buyurmuştur. Bu mana rivayetlerde farklı ibarelerle ifade edilmiştir.

2- Ulema hadisten bir çok fevaid çıkarmıştır:

* Hayır işleri yapmak üzere esbabını hazırlamak fazilettir. * Birçok mübah ve lezzetli şeyler, niyet ve kasıtla müstehab derecesine yükselir. * İstikbale matuf olarak "şunu yapacağım" diyen kimsenin inşaallah demesi müstehabtır. * Yemine inşaallah takmak, yeminin hükmünü kaldırır. Ulema: "İnşaallah kelimesi yemine muttasıl olursa hükmü kaldırır" demekte ittifak eder. Bununla istidlal edenler yeminle inşallah arasına girecek az miktardaki kelamın ittisali bozmayacağını söyler.

* Hadis, yeminin hükmünü kaldırmada, inşaallah lafzınının telaffuzunun şart olduğuna, niyyetin, içinden geçirmenin yetmeyeceğine delildir. Ulema bu meselede de ittifak etmiştir. * Hadis, peygamberlerin ibadet ve ilimlerle meşguliyetlerinin çokluğuna rağmen, erkeklik ve cima yönüyle müstesna bir güç sahibi olma hususiyetini taşıdıklarını, Allah'ın onları bu meselede mümtaz kıldığını ifade eder. Nitekim bu durum, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında, inkârı kabil olmayan parlak mucizelerinden biri olarak karşımıza çıkar: Rabbine olan fazlaca ibadetlerine, ilim ve tebliğ faaliyetlerine, halka olan çeşitli meşguliyetlerine ve hatta bedenî zaafı gerektiren yiyip içmesindeki azlığa, darlığa rağmen çok cima ile mümtaz olmuştur. Bir gecede sayıları on biri bulan bütün hanımlarına tek gusülle uğradığı rivayetlerde gelmiştir. Bazı alimler bu rivayetlerden hareketle: "Allah'a karşı en ziyade takva sahibi olanların şehveti daha güçlü olur. Zira muttaki olmayan kimse, nazar ve benzeri yollarla tatmin bularak gücünü zayıflatır" demiştir. * Zann-ı galibe dayanarak istikbalde olacak şeyden haber vermek caizdir. Çünkü Hz. Süleyman, zannına dayanarak vahye dayanmadan, cezmen ihbarda bulunmuştur. Bunu vahye dayasaydı mutlak olurdu. *

Peygamberler de sehiv yapabilirler, bu haklarında caizdir. Sehiv onların makamlarının yüceliğine halel vermez.

* Yemin sırasında Allah'ın ismini zikretmemek caizdir. Çünkü Hz. Süleyman "bugün kesinlikle doksan kadınıma uğrayacağım..." derken yemin etmiştir, fakat Allah'a kasem olsun diyerek Allah'ın ismini zikretmemiştir. Bunun yemin olduğuna delil Aleyhissalâtu vesselâm'ın, hadisin bazı veçhinde "...İnşaallah deseydi hânis olmayacaktı" sözüdür. Zira hânis, yemininde durmayana denir. Öyleyse Hz. Süleyman'ın sözünde Allah ismi mukadderdir. Öyleyse yemin için ismullahı şart görmeyenler için hadis delildir ve "yemin olsun!" "kasem olsun", "ahdim olsun!" gibi ifadeler yemindir. Daha önce de kaydettiğimiz üzere Hanefîler bu görüştedir. Malikîler: "Niyeti yeminse" şartıyla yemin kabul ederler. Bazı Şafiîler "mutlak olarak yemin değildir" derler. * Söylemesi çirkin olan kelamı kinaye yoluyla ifade caizdir. Nitekim rivayette Hz. Süleyman cimayı kastederek: "Kadınlarıma uğrayacağım" demiştir. 424

ALTINCI FASIL

YEMİNİ BOZMAK

نَع ْرِهفَكُيْلَف اَهْنِم ًارْيَخ اَه َرْيَغ ىأ َرَف ٍنيِمَي ىلَع َفَلَح ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □6555□:

يذمرتلاو كلامو ملسم هجرخأ .[ُهْنِم ٌرْيَخ َوُه ِىذهلا ِلَعْفَيْل َو ِهِنيِمَي .

1. (5826)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir şey hususunda yemin eder, sonra da hilafını daha hayırlı görürse, derhal kefâret vererek yemininden vazgeçsin ve yemin ettiği husustan daha hayırlı olanı yapsın." [Müslim, Eymân 12, (1650); Muvatta, Eymân 11, (2, 478); Tirmizî, Eymân 6, (1530).]425

اَه َرْيَغ ى َرأَف ٍنيِمَي ىلَع ُفِلْحأ َ ُ هاللّ َءاَش ْنإ ِ هاللّ َو ِىهنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىسوم يبأ نعو ـ5 □6555□:

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ٌرْيَخ َوُه ِىذهلا ُتْيَتأ َو ِىنيِمَي ْنَع ُت ْرَفَك ًاّ إ اَهْنِم .
ًارْيَخ

2. (5827)- Hz. Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben, Allah'a yemin ederek söylüyorum: İnşaallah, herhangi bir şeye yemin edilince, yeminin aksini yapmayı daha hayırlı görecek olsam, yeminimi kefaretler, hayırlı gördüğüm şeyi yaparım." [Buharî, Eymân 14; Müslim, Eymân 10, (1649); Ebu Dâvud, Eymân 17, (3276); Nesâî, Eymân 15, (7, 9, 10), Sayd 33, (7, 206).] 426

لاَقَف ،َة َراَّفَك ُ هاللّ َل َزْنأ ىهتَح ٍنيِمَي ىف ُّطَق ُثنْحَي ْنُكَي ْمَل ُهنَع ُ هاللّ□ : □
اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □6555□ [ّنأ َاباَ ٍرْكَب َر ِض َي

ت ْرَّفَك َو ٌرْيَخ َوُه ِىذهلا ُتْيَتأ ًاّ إ اَهْنِم ًارْيَخ اَه َرْيَغ ُتْيأ َرَف ٍنيِمَي ىلع ُفِلْحأ .□
يراخبلا هجرخأ .[ِىنيِمَي ْنَع

3. (5828)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh, aziz ve celil olan Rabbimiz yemin kefaretini indirinceye kadar yaptığı yeminlerinde hiç hânis olmadı. Ayet inince dedi ki: "Artık, bir yemin edip, sonra aksini yapmanın daha hayırlı olduğunu görecek olsam, (yeminim yerini bulsun diye direnmem) derhal daha hayırlı gördüğüm hususu yapar, yeminim için de kefâret öderim." [Buharî, Eymân 1.] 427 **AÇIKLAMA: 1-** Kaydedilen üç hadis, herhangi bir hususta "şunu yapacağım!" veya ".yapmayacağım!" diye yemin edildikten sonra, yemin edilen şeyin fayda değil zarar getireceğinin anlaşılması halinde yeminin gereğini yapmaktan vazgeçmeye teşvik etmektedir.

Fayda getirmeyecek şeyi "yemin ettim" diye yapmada ısrarın bir manası yoktur, yemin kefaretinde bulunarak zararlıdan vazgeçmek en selametli yoldur. Bu hususun, yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'de ele alınıp, ders verilmiş olması meseleye bir başka ehemmiyet kazandırmaktadır. Daha önce de kaydettiğimiz ayet meâlini yeri gelmişken bir kere daha kaydetmek isteriz: "Allah yeminlerinizde kasıtsız olarak yanılmanızdan dolayı sizi mesul tutmaz, fakat ettiğiniz yeminleri bozmanızdan dolayı sizi mesul tutar. Bozulan bir yeminin kefareti ise, kendi âilenize yedirdiğinizin orta hallisinden on fakiri doyurmak veya on fakiri giydirmek, yahut bir köle veya cariyeyi hürriyetine kavuşturmaktır. Buna imkan bulamayan, üç gün oruç tutar. Edip de bozduğunuz yeminlerin kefareti budur. Her şeye yemin etmemek, ettiğiniz yemini unutmamak ve bozmamak, bozduğunuz yeminin de kefaretini vermek suretiyle yeminlerinizi muhafaza edin. Şükredesiniz diye, Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor" (Maide 89).

Kur'ân-ı Kerîm, bu meseleyi te'yiden bir başka yerde tekrar ele alır: "Allah adına ettiğiniz yeminleri, iyilik yapmaya, günahtan sakınmaya ve insanların arasını düzeltmeye mâni kılmayın..." (Bakara 224). Yukarıda, bilhassa 5828 numarada Hz. Ebu Bekir'le ilgili rivayet, yerine getirilmesi mahzurlu olan yeminlere uyulmayıp, kefaret ödeme ruhsatını veren bu vahiylerin İslâm cemiyetine nasıl bir rahatlama getirdiğini açıkca göstermektedir: Bu vahiy gelinceye kadar, zarar getirecek de olsa her yeminin gereğini yerine getiren Hz. Ebu Bekir, vahiyden sonra mahzurlu gördüğü işleri, yeminine rağmen yerine getirmiyor, kefaret ödeyip vicdanî huzursuzluktan kurtuluyor. Hz. Ebu Bekr, bu sözü, Hz. Aişe'nin ifk hadisesinde en çok rol sahibinin Mistah radıyallahu anh'ın olduğunun ortaya çıkmasıyla gelişen hadiseler üzerine söylemiştir. Şöyle ki: Hz. Aişe'ye iftira atanların başında Mistah'ın geldiğini öğrenen Hz. Ebu Bekr, Mistah'a yapmakta olduğu yardımı keseceğine yemin etmişti. Bunun üzerine şu mealdeki ayet nazil oldu: "Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar da, yakınlarına, yoksullara ve Allah yolunda hicret etmiş olanlara bir daha bağışta bulunmamak hususunda yemin etmesinler, affetsinler ve müsamaha göstersinler. Allah'ın sizi affetmesini sevmez misiniz? Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir" (Nûr 22). Bu vahiy üzerine Hz. Ebu Bekr, Mistah'a olan yardımı tekrar başlatır.

[425] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/302.

Kaydedilen ikinci hadis de, bu mevzuda Aleyhissalâtu vesselâm'ın nasıl hareket ettiğini göstermektedir: O da mahzurlu olan şeyleri, yeminine rağmen yapmıyor, daha hayırlı gördüğü işi yapıyor ve yeminini bozduğu için kefarette bulunuyor. Birinci hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, ümmete yemin sebebiyle şerri işlememesini, hayır nede ise onu yapmasını, ancak, yeminini bozduğu için kefaret ödemeyi de ihmal etmemesini emretmektedir. Bakara sûresinden kaydettiğimiz âyet, bu meselede ne kadar açık ve çarpıcı: Allah adına yapılan yeminler: * Hayır yapmaya mani olmamalıdır.

* Günahtan sakınmaya mani olmamalıdır.

* İnsanların arasını düzeltmeye mani olmamalıdır. Yemin, yeminde durmak, kişinin şahsiyetini güçlendiren, kendisine olan güveni artıran bir husustur. Yemininde duran insanlar, daha sıkı, daha güvenli dayanışmaya girebilirler, teşebbüs güçleri artar. İçtimâî yönü fazla olan yemin müessesesi, Kur'ân nazarında mühim bir hadisedir. Bu sebeple tekrar tekrar, değişik yönleriyle ele alınmıştır. Şu âyette, meselenin başka yönlerine temas edilmiştir: "Allah sizi, yanlışlıkla veya yanılarak ettiğiniz yeminlerden dolayı mes'ul tutmaz, fakat kalbinizle kazandıklarınızdan, yalan yere ettiğiniz yeminle ve yeminlerinizi yerine getirmemekle kazandığınız günahtan mesul tutar. Allah gafûrdur, günahları çok bağışlar; halîmdir, hemen ceza vermeyip tevbe etmeniz için size fırsat tanır" (Bakara 225).

Yemini tutmanın ehemmiyetini tesbitte şu ayet de ehemmiyetli bir yer tutar: "Hanımlarıyla cinsî temasta bulunmamak üzere yemin edenler için dört aylık bir bekleyiş vardır. Bu müddet içinde yeminlerini bozup, kefaretini verirlerse şüphesiz Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir" (Bakara 226). [428]

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

* NİYYET

اَم ىلَع َكُنيِمَي :ىرخأ يفو ،ِفِلْحَتْسُمْلا ِةَّيِن ىلَع ُنيِمَيْلا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □6555□

يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[َكُب ِحاَص ِهِب َكُقِهَدُصي .

1. (5829)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yemin, yemin isteyenin niyetine göredir"

Bir diğer rivayette: "Senin yeminin arkadaşının seni kendisiyle tasdik ettiği şeye göredir" denmiştir. [Müslim, Eymân 21, (1653); Ebu Dâvud, Eymân 8, (3255); Tirmizî, Ahkâm 19, (1354).][429]

AÇIKLAMA:

* Nevevî hadisin manasını şöyle açıklar: "Bu hadiste, hâkimin yemin talebi üzerine yapılan yemin kastedilmektedir. Şöyle ki: Bir adam birinde hakkı olduğunu ileri sürerek dava açarsa, hâkim davalıya yemin ettirecektir. İşte davalı hâkimin zikrettiği şeyden başka bir şeye niyet ederek yemin etse bile, adamın yemini hâkimin söylediği maksada göre mün'akit olur, niyetini gizleyip tevriyede bulunması adama (Allah katında) fayda vermez. Ulemâ bu meselede ittifak eder, delil de sadedinde olduğumuz hadis ve icmadır. Halbuki diğer hallerin tamamında yemin, yemin edenin niyetine bağlıdır. Bu umumî hükme istisna teşkil eden yemin, kendisiyle alâkalı bir davada hâkimin teklif ettiği yemindir, bu yeminde, yemin edenin değil, yemin isteyen hâkimin veya nâibin zikrettiği maksad esastır, yeter ki yemin isteyenin yemin isteme hakkı olsun." * Haksızlık halinde yemin, yemin edenin niyetine göredir. Burada tevriye (asıl niyeti gizleme) caiz ve faydalıdır. Bunun örneği 5831 numarada, az sonra gelecek olan rivayette görülür: Süveyd İbnu Hanzala anlatıyor: "Resûlullah'a gitmek üzere yola çıktık. Yanımızda Vâil İbnu Hucr da vardı. Yolda onu, bir düşmanı yakaladı. Halkı yemine zorladılar. Ben Vâil'in kardeşim olduğuna yemin ettim, böylece Vâil'i saldılar. Resûlullah'a gelip, bizi yemine zorladıklarını, ben de: "Vâil kardeşimdir" diyerek yemin ettiğimi söyledim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Doğru söyledin, Müslüman Müslümanın kardeşidir" buyurdular." Burada Süveyd, haksız muamele karşısında tevriye yapıp arkadaşını kurtarmış

ve Resulullah bunu te'yid etmiştir. * 430 Hadiste geçen "arkadaş"tan murad müddeî de denen davacıdır.

* LAĞV

428 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/303-304.

ŒIهاللّو َ :ِلُج ّرلا ِل ْوَق يِف . ْمُكِناَمْيأ يِف ِوْغَّللاِب ُ هاللّ ُمُكُذ ِخاَؤُي َ : ُةَي □□ □□
ِهِذه ّتَل ِزْنُأ] : تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ1 □6555□

دواد وبأو كلامو يراخبلا هجرخأ .[ِهاللّو ىلَب َو .

1. (5830)- Hz. Aişe anlatıyor: "Şu ayet kişinin kullandığı "Vallahi hayır!" "Billahi evet!" gibi sözler sebebiyle nazil olmuştur. (Meâlen): "Allah yeminlerinizde kasıtsız olarak yanılmanızdan dolayı sizi mes'ul tutmaz, fakat ettiğiniz yeminleri bozmanızdan dolayı sizi mesul tutar. Bozulan bir yeminin kefareti ise..." (Maide 89). [Buhârî, Eymân 14; Muvatta, Eymân 9, (2, 477); Ebu Davud, Eymân 28, (3254).] 431

AÇIKLAMA:

Lağv, lügatta itibar edilmeyen, değer verilmeyen söz manasına gelir. Yemin bahsinde lağv, Hz. Aişe'nin açıkladığı üzere, mükellefin dilinden kasıtsız olarak çıkan sözdür. "Bu, zann-ı galibe göre yapılan yemin" diye açıklayan da olmuştur. Binaenaleyh yanlışlıkla veya doğru zannıyla yalan yere yapılan yeminler yemin-i lağv olarak değerlendirilmiş ve buna bir hüküm terettüp etmeyeceği kabul edilmiştir. Bu nevi yemini yapanların Allah'ın affına mazhar olacağı umulur. Ayet-i kerîmenin de bunu ifade ettiği kabul edilmiştir. Dilimizi fuzulî yere yemine alıştırmamak en doğru yol ise de, yemin-i lağv sebebiyle kişinin hânis olmadığını, binnetice kefaret gerekmeyeceğini bilmemiz faydalıdır. 432

* TEVRİYE

هَذَخأَف ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْجُح ُنْب ُلِئا َو اَنَعَم َو ،# ِ هاللّ َلوُس َر ُدي ِرُن اَنْج□
َرَخ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةلظنح نب ديوس نع ـ1 □6551□

ُودَع□□

تْفَلَح َو اوُفِلْحَي ْنأ اوُج ّرَحَت َم ْوَقْلا ّنأ ُهَت ْرَبْخأَف # ِ هاللّ َلوُس َر اَنْيَتأَف□
ُهَليِبَس اوُّلَخَف ،ي ِخأ ُهّنأ اَنأ ُتْفَلَح َو اوُفِلْحَي ْنأ ُم ْوَقْلا َج ّرَحَتَف . ُهَل

مث“ا وهو جرحلا يف عوقولا نم برهلا « ج ُّرَحَّتلا».دواد وبأ هجرخأ .[.
ِمِلْسُمْلا وُخأ ُمِلْسُمْلا . َتْقَدَص :َلاَقف ،ي ِخأ ُهَّنأ اَنأ

1. (5831)- Süveyd İbnu Hanzala radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitmek üzere yola çıkmıştık. Beraberimizde Vâil İbnu Hucr radıyallahu anh da vardı. Yolda onu, bir düşmanı yakaladı. Herkesi yemin etmeye zorladılar. Ben, "o, kardeşimdir" diye yemin ettim. Bunun üzerine onu serbest bıraktılar. Resûlullah'a gelince olup biteni anlattım. "(Önümüzü kesen) grup herkesi yemine zorladı, ben de onun kardeşim olduğuna yemin ettim" dedim.

"Doğru söylemişsin, Müslüman Müslümanın kardeşidir!" buyurdular." [Ebu Dâvud, Eymân 8, (3256); İbnu Mâce, Kefârât 14, (2119).]433

AÇIKLAMA:

Tevriye, gizleme demektir. Yeminde asıl maksadı gizlemeye de tevriye denmiştir. Kişi muhatabını aldatarak hakiki maksadını gizleyecek bir muhtevada yemin edebilir. Bu çeşit bir yemin câiz midir, câizse hangi şartlarda caizdir? Ulemâ meseleyi rivayetlere dayanarak tahlil etmiştir. Önceden de belirttiğimiz gibi bunun caiz olduğu yer vardır. Nevevî der ki: "Elhasıl, yemin kâdı veya naibinin kendisini ilgilendiren bir davada talep ettiği yemin dışındaki bütün hallerde yemin edenin niyetine göre değerlendirilir". Nevevî devamla tevriye için der ki: "Tevriye ile kişi her ne kadar hânis olmaz ise de, yemin talep edenin hakkını iptal edecek ise böyle bir tevriyeyi yapmak caiz değildir. Bu hususta ulemâ icma etmiştir." Kadı İyâz şu hususta da icma vaki olduğunu kaydeder: "Yemin talep edilmediği ve yeminine bir hak taalluk etmediği halde yemin eden kimse için niyeti esastır, sözü de kabul edilir. Ancak, üzerinde bir başkasının hakkı varsa, talep üzerine veya kendiliğinden yaptığına bakılmaksızın yeminin zahiri ile hükmedilir, bu hususta ihtilaf yoktur. 434

*** İHLAS**

مَلَف َةَنِهيَبْلا َيِعَّدُمْلا # ِ هاللّ ُلوُس َر َلأَسَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ِن ُجُ َر□
َمَصَتْخا] :لاَق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نع ـ1 □6555□

هاللّ َّإ َهلإ َ ِل َوْق ِص ُخإِب َكَل َرِفُغ ْدَق ْنِكَل َو ، َتْلَعَف ْدَق ىلَب :# َلاَقف ،□].
َوُه هإ َهلإ َ ِبذهلا ِ هللاِب َفَلَحف َبوُلْطَمْلا َفَلْحَتْساَف ٌةَنْيَب ُهَل ْنُكَي

دواد وبأ هجرخأ .

1. (5832)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "İki kişi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda murâfaa olundular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müddeiden (davacıdan) beyyine (delil, şahid) talep etti. Adamın beyyinesi yoktu. Bunun üzerine davalıdan yemin talep etti. O, kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a kasem etti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hayır, sen (iddia edileni) yaptın. Velâkin Lâilahe İllallah sözündeki ihlas sebebiyle mağfiret olundun!" buyurdu" [Ebu Dâvud, Eymân 16, (3275).] [435]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), davalının bile bile yalan yere yemin ettiğini vahiy yoluyla öğrenmiş olmalıdır. Normalde, vahiy beklemeksizin hükmü hep zahire göre veren Resûlullah, burada davalının yalan yere yemin ettiğini yüzüne haykırmıştır. Bu hal, zaman zaman hükümleri vahye müsteniden verdiğine delil olmaktadır.

Ancak, Aleyhissalâtu vesselâm, burada mevzubahis olan davalının, yalan yemin etmekten hasıl olan günahının, yemin esnasında telaffuz ettiği kelime-i tevhidin bereketine mağrifet edildiğini söylüyor. Alimler, bu hadisi esas alarak büyük günahların "tevhid kelimesi'" ile affedilebileceğini söylemişlerdir. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel'in, İbnu Ömer'den kaydettiği bir hadiste şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adama: "Sen şu şeyi yaptın mı?" diye sormuştu. Adam: "Hayır! Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a kasem olsun yapmadım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cibril'in kendisine, "O, söylediğin şeyi yaptı. Ancak Allah, onu, "kendisinden başka ilah olmayan Allah" sözünden dolayı affetti" dediğini haber verdi." İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayette, benzer bir hadisin sonunda şu ziyade yer alır: "... Cebrail gelerek, adamın yalancı olduğunu, bunun nezdinde diğerinin hakkı bulunduğunu haber verdi. Aleyhissalatu vesselâm da davalıya, "davacının hakkını" vermesini emreder, yalan yere yaptığı yeminin kefaretine, Allah'tan başka ilah olmadığını bilmesinin veya şehadetinin yettiğini belirtir." Şunu hemen kaydedelim: Yalan yere yemin etmek büyük günahlardandır. Bu husus bir çok hadiste beyan edilmiştir. Yalan yere yeminin ıstılahî adı elyemînu'lgâmustur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemîn-i gâmusu: "Müslüman kişinin malına sahiplenmeye sebep olan yalan yemin" diye tarif etmiştir: اَهِب ُعِطَتْقَي يِذهلَا ٌبِذاَك اَهيِف َوُه ٍمِلْسُم ِئ ِرْما لاَم َ [436]

---

431 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/306. 432 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/306.

* LİCÂC

ا ُن ْحَن :#ِ هاللّŒيِف ِهِني ِمَيِب ْمُكُدَحأ َّجِلَي ْن‘ :َلاَق َو ؛َنوُقِباَّسلا َنو ُر ِخ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 6555ـ يف َّجلَتْسا َو
َّجِلَي َّجَل» :لاقي.ناخيشلا هجرخأ .[ِهْيَلَع بلاعَت ُ هاللّ َض َرَتْفا يِتهلا ُهَت
َراهفَك يِطْعُي ْنأ ْنِم َىلاَعَت ِ هاللّ َدْنِع ُهَل ُمَثآ ِهِلْهأ ميقيف اهنم ريخ اهريغ نأ
ىريو فلحي نأ وه ليقو .اهيف قداص هنأ ىأرو اهريفكت كرتو اهيلع رارمتسا يِف
ِمَي ِهِني« اذإ هحلأ

ريخ وه يذلا يتأي نأ نم ًامثإ رثكأ ىأ :هل مثآ كاذف ريخ وه ام ىلا عوجرلاو .
ةرافكلا كرت ىلع

1. (5833)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) : "Biz öne geçecek sonuncularız!" buyurdular. Keza: "Birinizin ailesine karşı yaptığı yemininde inadlaşması, Allah nazarında Rab Teâlâ'nın farz kıldığı kefareti ödemesinden daha ağır bir günahtır!" buyurdu." [Buharî, Eyman1; Müslim, Eymân 26, (1655).]437

AÇIKLAMA:

Licâc, yaptığı yemini yerine getirmede ısrar etmektir. Halbuki yeminde ısrar caiz değildir. Yeminin bozulması daha hayırlı gözüküyorsa yemin bozulur, hayırlı olan aksi yapılır. Ancak yemin kefareti ödenir. Öyleyse bilhassa ailesine karşı yapılan yeminden, kefaret ödeyerek hemen dönmek gerekir. Bu hadis, böyle bir yeminden dönmenin Allah nazarında daha büyük bir kusur teşkil edeceğini, yemin sahibini daha günahkâr kılacağını ifade etmektedir. Bu davranışa giren kimse, azîz ve celîl olan Allah'ı, böylesi yeminlerimizden kefaret ödeyerek dönmemizi taleb eden emirlerini dinlememiş olmaktadır. 438

SEKİZİNCİ FASIL

KEFARET

435 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/308. 436 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/308-309.

إ َهلاِ َ : ْلُقَيْلَف .ى َّزُعْلا َو ِتهلاِب : ِهِفِلَح يِف َلاَقَف ُمُكْنِم َفَلَح ْنَم :# ِ هاللّ□□
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ1 □6555ـ ردقب
قدصتيلف يأ :يباطخلا لاق.ةسمخلا هجرخأ .[ٍءْيِشب ينعي :دواد وبأ َلاَق .
ْقَّدَصَتَيْلَف َك ُرِماَقُأ َلاَعَت ِهِب ِحاَصِل َلاَق ْنَم َو ، هاللّ

رامقلا يف ًارطخ هلعج دق ناك ام .

1. (5834)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kim yemin eder ve yemininde: "Lat ve Uzza'ya kasem olsun!" derse hemen "Lailahe illallah!" desin. Kim de arkadaşına: "Gel seninle kumar oynayalım" derse hemen (birşeyler) tasadduk etsin!" [Buhâri, Eyman 5, Tefsir, Necm, Edeb 74, İsti'zan 52; Müslim, Eyman 5, (1647); Ebu Davud, Eyman 4, (3247); Tirmizî, Nüzur 17, (1545); Nesâî, Eyman 11, (7, 7).]439

ت ٍُهْلاِب ُتْفَلَحَف ِةَّيِلِهاَجْلاِب ٍدْهَع ُثيِدَح اَنأ َو ِرْم‘ا َضْعَب ُرُكْذَن اَّنُك] : لاق هنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر صاقو ىبأ نب دعس نعو ـ5 □6556ـ ُهَل َكي ِرَش َ ُهَدْح َو ُ هاللّ ّاَ إ
َهَلاِ َ ْلُق : َلاَقَف ، َكِلذ ُهَل ُت ْرَكَذَف ،# ِّبهنْلا ُتْيَتأَف ،ًارْجُه َتْلُق ، َتْلُق اَم ُ ُسْئِب
يِباَحْصأ ِيل َلاَقَف .ى َّزُعْلا َو هجرخأ .[ْدُعَت َ َّمُث ، ِمي ِج َّرلا ِناَطْيَّشلا َنِم ِ:
هللّاِب ْذ َّوَعَت َو ،ًاثَث َك ِراَسَي ىلَع ْثُفْنا َو ، ٌريِدَق ٍءْىَش ِهلُك ىلَع َوُه َو ُدْمَحْلا ُهَل
َو ُكْلُمْلا ُهَل

يئاسنلا .

2. (5835)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir grup kimse, bazı şeyleri tezekkür ediyorduk. Ben o sırada cahiliyeden yakın zamanda çıkmıştım. "Lat ve Uzza'ya kasem olsun!" diyerek yemin ediverdim. Arkadaşlarım bana: "Söylediğin şey ne fena! Çirkin bir söz ettin!" dediler. Ben hemen Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip durumu anlattım: "Allah'tan başka ilah yoktur, o tektir, şeriksizdir. Arz ve semanın mülkü O'na aittir. Bütün hamdler de onadır, O her şeye kadirdir!" de! Sol tarafına üç kere üfle. Taşlanmış şeytandan Allah'a sığın, sonra bir daha (bu çeşit yemine) dönme!" buyurdular." [Nesâî, Eyman 12, (7, 7-8).]440

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadis, Müslümanların yemin adabından en mühimini belirtmektedir: Yeminler Allah'ın adına olmalıdır, başka çeşit yeminlerden kaçınmalı ve bilhassa cahiliye putlarının adıyla yemin yapılmamalıdır. **2-** Lat ve Uzza, cahiliye Araplarının en büyük putlarından ikisinin ismidir. Kur'an-ı Kerim'de de zikirleri geçer. Bunlardan Lat, Taif'te Sakif kabilesine ait bir putun ismidir. Yeri hususunda bazı ihtilaflar gelmiştir. Bir kısım rivayetlere göre Mekke'dedir, bir kısmına göre de Nahl'dedir ve put Kureyş'e aittir. Uzza ise, Gatafan kabilesinin tapındığı bir ağaçtır. Bazı rivayetlerde ise put olduğu belirtilir. Gerek Lat ve gerek Uzza'nın birer mabed ismi olduğu da gelen rivayetler arasındadır.

3- İbnu Hacer şu açıklamayı yapar: "Ulema dedi ki: "Kim Lat ve Uzza'ya veya bir başka puta kasem ederse veya: "Şu işi yaparsam Yahudi olayım, Nasranî olayım veya İslam'dan dışarı çıkayım veya peygamberi reddetmiş olayım" derse bu yemin mün'akid olmaz, adamın Allah'a istiğfar etmesi gerekir, ona kefaret terettüp etmez. Lailahe illallah demesi müstehab olur." Hanefîlere göre kefaret gerekir, ancak: "Ben ehli bid'a olayım", "Peygamberi terketmiş olayım" gibi sözler hariç, bunlarda kefaret gerekmez. Bu sözü sarfeden küfre düşer mi düşmez mi ihtilaflıdır.

Nevevî, bu çeşit sözlerle yemin etmenin haram olduğunu, edene tevbe gerekeceğini söyler. Nevevî'den önce Maverdî ve başkaları da aynı şeyi söylemişlerdir.

Hattâbî, Bagavî bir kısım alimler: "Bu hadiste İslam dışı şeylere kasemde bulunanlara bununla günahkâr da olsalar kefaret gerekmeyeceğine, ancak tevbe gerekeceğine delil vardır" derler. Onlara göre, tevbe de, Resulullah'ın tevhid kelimesini emretmesi sebebiyle gerekmektedir. Böylece, Aleyhissalâtu vesselâm, yemin edenin cezasının günahıyla ilgili olacağına, malıyla ilgili bir şey terettüp etmeyeceğine işaret etmiş olmaktadır. Tevhidi emretmiş olması da Lat ve Uzza'ya kasemin kâfirlere benzemeyi getirmesindendir. Böylece, tevhidle telafi edilmesini emretmiş olmaktadır.

Tîbî der ki: "Lat ve Uzza ile yeminden sonra kumarın zikredilmiş olmasındaki hikmet şudur: "Bu yemini yapan, yeminde kâfirlere muvafakat etmiş olmaktadır, bu sebeple tevhid emredilmiştir, kumara çağıran da, oyunda onlara muvafakat etmiş olmaktadır, bunun kefareti için de sadaka verilmesi emredilmiş olmaktadır." Hadis, eğlenceye çağıran kimseye, sadaka vermenin kefaret olduğunu ifade eder, oynayan kimsenin kefaretinin te'kidli olacağı açıktır. [441]

İLAVELER BÖLÜMÜ

(Burada dört fasıl vardır)

439 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/310.

*

BİRİNCİ FASIL

NEFİSLE İLGİLİ EDEBE GİREN HADİSLER

*

İKİNCİ FASIL

NEFİSLE İLGİLİ AFETLERE GİREN HADİSLER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

LİSANIN AFETLERİYLE İLGİLİ HADİSLER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MUHTELİF NEVLERE GİREN HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

NEFİSLE İLGİLİ EDEBE GİREN HADİSLER

هْد ِجَت ِ هاللّ ِظَفْحا ، َكْظَفْحَي ِ هاللّ ِظَفْحا ! ُم ُغ اَي : َلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َر□
َفيِد َر ُتْنُك] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نع ـ1 □6555ـ ِ هللاِب ْنِعَتْساَف
َتْن َعَتْسِا اَذإو ،َىلاَعَت َ هاللّ ِلأَساَف َتْلأَس اَذإ ،ةَّد ِ ُشلا يِف َكْف ِرْعَي ِءاَخ َّرْلا يِف
ِ هاللّ َىلاِإ ْف َّرَعَت ،كَماَمأ َلاَق ْوأ ، َكَهاَجُت ْنأ ىلع اوُعَمَتْجا ِوَل َو ، َكِلذ ىلَع او
ُرِدْقَي ْمَل ، َكَل ىلاعَت ُ هاللّ ُهْبُتْكَي ْمَل ٍءْىَشِب َكوُعَفْنَي ْنأ ىَلَع اوُعَمَتْجا ِوَل
َدابِعْلا َّنإَف ،ىَلاَعَت ِ هللّ َلَمَعت ْنأ َتْعَطَتْسا ِنإف ، ُفُحُّصلا ِتيِوُط َو ُم ُ ْق ُا ِتَّفَج ،
َكِلذ ىلَع او ُرِدْقَي ْم َل ، َكْيَلَع ىلاعَت ُ هاللّ ُهْبُتْكَي ْمَل ٍءْىَشِب َكوُّرُضَي َّنأ َو ،ِر
ْبَّصلا َعَم َرْصَّنلا َّنأ ْم َلْعا َو ،ًاريِثَك ًارْيَخ ُه َرْكَت اَم ىلَع ِرْبَّصلا يف َّنإَف ْعِطَتْسَت
ْمَل ْنإف ،َلَعفاَف ِنيِقَيْلا يف اَض ِّرلاِب ىلاعَت

راصتخاب يذمرتلاو ،ظفللا اذهب نيزر هجرخأ .[ِنْي َرْسُي ٌرْسُع َبِلْغَي ْنَل َو .
،ًارْسُي ِرْسُعْلا َعَم َّنأ َو ،ب ْرَكْلا َعَم َج َرفْلا

1. (5836)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terkisinde idim. Bana şu nasihatta bulundu: "Yavrum! Allah'a karşı (emir ve yasaklarına uyarak edebini) koru, Allah da seni (dünya ve ahirette) korusun! Allah'ı(n üzerindeki hukukunu) koru ki O'nu karşında (dünya ve ahiretin fenalıklarına karşı hami) bulasın -veya önünde demişti-. Bollukta Allah'ı tanı ki, darlıkta da O, seni tanısın. (Dünya ve ahiretle ilgili) bir şey isteyince Allah'tan iste. Yardım talep edeceksen Allah'tan yardım dile. Zira kullar, Allah'ın yazmadığı bir hususta sana faydalı olmak için biraraya gelseler, bu faydayı yapmaya muktedir olamazlar. Allah'ın yazmadığı bir zararı sana vermek için biraraya gelseler, buna da muktedir olamazlar. Kalemlerin mürekkebi kurudu ve sayfalar dürüldü. Sen, yakinî bir imanla, tam bir rıza ile Allah için çalışmaya muktedir olabilirsen çalış; şayet buna muktedir olamazsan, hoşuna gitmeyen şeyde sabırda çok hayır var. Şunu da bil ki Nusret(i ilahî) sabırla birlikte gelir, kurtuluş da sıkıntıyla gelir, zorlukta da kolaylık vardır, bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır." [Rezun bu elfazla tahric etmiştir. Tirmizî'de muhtasar olarak kaydedilmiştir. Sıfatu'l-Kıyamet 60, (3518).][442]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin daha rahat anlaşılmasını sağlayacak açıklamalar imkan nisbetinde parantez içerisinde olmak suretiyle metine dahil edildi.

2- Burada biraz açıklama kaydedeceğimiz husus hadisin son kısmında geçen "bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır" ifadesidir. Bu ibare biraz kapalıdır. Buradaki "bir zorluk" ve "iki kolaylık"tan murad nedir?

İbnu Kesir, İnşirah suresinde geçen "Şüphesiz, zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır" (İnşirah 5-6) ayetlerini açıklarken ayetle ilgili olarak Katâde'nin bir yorumunu kaydeder: "Ayette zorluk manasına gelen رْسُعْلَا□ marife olarak iki sefer geçmektedir; keza kolaylık manasına gelen رْسُي□ sefer geçmektedir, ama bu nekredir. Dolayısıyla marife olan zorluk (el-usr) kelimeleri marife oldukları için aynı zorluk tek zorluk olmakta, kolaylık manasına gelen رْسُي□ ise nekre olduğu için her biri ayrı olan iki kolaylı sayılmaktadır. Böyle olunca, ayet-i kerimede bir zorluğa bedel iki kolaylık mevzubahis edilmiş olmakta ve Resulullah: "İki kolaylığa bir zorluk asla galebe çalamayacak" diye sevinçle müjdelemektedir. Rivayet aynen şöyle: "Hasan-ı Basrî (mürsel olarak) anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ferahlı ve mesrur bir çehle ile gülerek çıktı. Şöyle diyordu: "Bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır. Bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır. Zira şüphesiz zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır."

Mevzuyla ilgili olarak İbnu Kesir'in kaydettiği bir diğer rivayeti de burada kaydetmeyi faydalı görüyoruz: "Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) bir kayanın karşısında oturuyordu. Bir ara: "Zorluk gelip şu kayanın içine girse mutlaka kolaylık peşinden gelip içeri girer ve oradan zorluğu çıkarır" buyurdu. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah: "Şüphesiz zorlukla beraber bir kolaylık vardır, gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır" mealindeki ayetleri inzal buyurdu." Bir diğer rivayette Resulullah şöyle buyurmaktadır: "Semadan yardım, çekilen şiddet miktarınca iner, sabır da musibet miktarınca iner."

Öyle ise, ayet ve hadisler, mü'mine ümid ve metanet verme gayesini gütmektedir: Sıkıntımız ne kadar şiddetli, musibetimiz ne kadar büyük olursa olsun, ye'se düşmeye gerek yok. Cenab-ı Hak o nisbette sabır ve yardım indirecek, kolaylığını zorluğunun iki katı yapacaktır. Sabır ve metanetten vazgeçme, ye'se ve fütura düşme..." 443 İşte bu kadar kısa, öz cümleler içine; kadere, teslimiye ait en girift, en zor meseleler sığdırılmış ve en sade bir üslupla, bu derin mevzu vüzuha kavuşturulmuştur. Aynı zamanda aksiyon ve hamle adına; ibadet manasını da dahil ederek söylenebilecek pek çok şey bu birkaç cümlede hülasa edilmiştir".(H) ORJİNALDE BÖYLE BİR ŞEY YOK.

مِهلَعُي ْوأ َّنِهب َلَمْعَيَف ِتاَمِلَكْلا ِهِذه ُذُخأَي ْنَم :ِهِباَحْص ًام ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6555ـ ْن ُكَت َكَل ُ هاللّ َمَسَق
اَمِب َض ْرَا َو ،ِساَّنلا َدَبْعأ ْنُكَت َم ِراَحَمْلا ِقَّتا :َلاَق .ًاسْمَخ َّدَعَف ِيَدِيب َذخأَف ،ِ
هاللّ َلوُس َر اَي اَنأ :ُتْلُق ؟َّنِهب ُلَمْعَي ْنَم ِك َحَضلا َة َرْثَك َّنِإَف َك ِحَّضلا ِرِث ْكُت ُ
َو ،ًامِلْسُم ْنُكَت َكِسْفَنِل ُّب ِحُت اَم ِساَّنلِل َّب ِحأ َو ،ًانِم ْؤُم ْنُكَت َك ِراَج ىلاِإ ْنِسْحأ َو
َنْغأ ِساَّنلا ،ِ

يذمرتلا هجرخأ .[َبْلَقْلا ُتيِمُت .

2. (5837)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına: "Şu kelimeleri kim [benden] alıp onlarla amel edecek ve onlarla amel edecek olana öğretecek?" buyurdular. Ben hemen atılıp: "Ben! Ey Allah'ın Resulü!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm elimden tuttu ve beş şey saydı: * Haramlardan sakın, Allah'ın en abid kulu ol!

* Allah'ın sana ayırdğına razı ol, insanların en zengini ol! * Komşuna ihsanda bulun, mü'min ol.

* Kendin için istediğini başkaları için de iste, Müslüman ol! * 444 Fazla gülme. Çünkü fazla gülmek kalbi öldürür." [Tirmizî, Zühd 2, (2306); İbnu Mace, Zühd 24, (4217).]

ِبن َرَمأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □6555□

نَم َل ِصَا ْنأ َو ،َنِغْلا َو ِرْقَفْلا يِف ِدْصَقْلا َو ،ا َض ِهرلا َو ِبَضَغْلا يف ِلْدَعْلا ِةَمِلَك□
َو ،ةَيِن َُعلا َو ِهرِهسلا يف ِ هاللّ ِةَيْشَخ :ٍعْسِتِب يِهب َر ُرَمآ َو ،ًة َرْبِع ي ِر ُّظَن َو
ًارْكِذ يِقْطُن َو ،ًارْكِف يتْمَص ُنوُكَي ْنأ َو ،يِنَمَلَظ ْنَّمَع َوُفْعأ َو ،يِنَم َرَح ْنَم َيِطْعُأ َو
يِنَعَطَق ،

نيزر هجرخأ .[ِفو ُرْعَمْلاِب .

3. (5838)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rabbim bana dokuz şey emretti: * Gizli halde de aleni halde de Allah'tan korkma(mı), * Öfke ve rıza halinde de adaletli söz (söylememi), * Fakirlikte de zenginlikte de iktisad (yapmamı), * Benden kopana da sıla-ı rahm yapmamı, * Beni mahrum edene de vermemi,

* Bana zulmedeni affetmemi,

* Susma halimin tefekkür olmasını,

* Konuşma halimin zikir olmasını,

* Bakışımın da ibret olmasını,

* 445 Ma'rufu (doğru ve güzel olanı) emretmemi." [Rezin tahriç etmiştir.]

كَعَطَق ْنَم ْل ِص َو ، َكَمَلْ ْنَّمع ُفْعأ :# ِ هاللّ ِلوُس َر ِفْيَس ِمِئاَق بلَع اَنْدَج َو]□ □
: لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ5 □ 6555□

نيزر هجرخأ .[َكِسْفَن بلَع ْوَل َو ّقَحْلا ْلُق َو ، َكْيَلإ َءاَسأ ْنَم بلإ ْنِسْحأ َو .

4. (5839)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kılıncının kabzasında şu ibareyi bulduk: "Sana zulmedeni affet. Sana küsene git, sana kötülük yapana iyilik yap! Aleyhine de olsa hakkı söyle!" [Rezin tahric etmiştir.] 446

اَم َو ،ُهُدي ِرُي ْنَميِف ِ هاللّ ُةَم ًُع اَم يِهن َرَبْخُتَل ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريخلا ديز نعو ـ6 □6555ـ ُتْن ِزَح يِنَتاَف ْنإ َو ،ِهْيَلإ ُت ْرَداَب
ِهْيَلَع ُت ْرَدَق ْنإ َو ،ُهَلْهأ َو َرْيَخْلا ُّب ِحُأ : ُتْلُق ؟ُدْي َز اَي َتْحَبْصأ َفْيَك : َلاَقَف
ع ًُ ُهُتَم ُ ْنَميِف َ ِرُي ُهُدي؟

يذمرتلا هجرخأ .[اَهَل َكأَّيهَل اَه ِرْيَغِل َكَدا َرأ ْوَل َو ،ُهُدي ِرُي ْنَميِف ِ هاللّ ُةَم .
ع ًُ َكْلِتَف :# : َلاَقَف ،ِهْيَلإ ُتْنَنَح َو ِهْيَلَع

5. (5840)- Zeydu'l-Hayr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Alah'ın Resulü dedim, Allah'ın rızasını arzu eden kimselere ve Allah'ın rızasını arzu etmeyen kimselere Allah'ın koyduğu alâmet nedir, bana haber verin!" Cevaben: "Ey Zeyd sen nasıl sabahladın?" diye sordu.

"Hayrı ve hayır ehlini seviyorum: Eğer hayır yapmaya muktedirsem yapmaya koşuyorum. Eğer yapamaz, kaçırırsam bu sebeple üzülüyorum ve onu yapmaya şevkim daha da artıyor! " dedim. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "İşte bu söylediklerin Allah'ın rızasını arayanlara Allah'ın koyduğu alamettir. Eğer Allah senin başka bir şey olmanı isteseydi, seni ona hazırladı" buyurdular." [Hadisi Rezin tahriç etmiştir.] 447

ةَعَب ْر َا ْن ِم ٌء ْزَج ِتْمَّسلا ُنْسَح َو ُةَدَؤُتلا َو ُدْصَقلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ5 6551ـ ينأتلا « ُةَدَؤُّتلا»و .نيفرطلا
نيب طسولا « ُدْصَقلا».هل ظفللاو ،يذمرتلاو كلام هجرخأ .[ِة َّوُبُّنلا َنِم ًاء ْزَج
َني ِرْشِع َو اودتقاف مهلاعفا ءازجا نم مولعم ءزج اهناو .ءايبن‘ا لئامش نم
لاصخلا هذه نأ دارملاو ةنسحلا ةئيهلا « تمِهسلا»و.تبثتلاو ةمارك هب لب
بابس‘اب ةبلتجم و ةبستكم ريغ ةوبنلا ن ةوبنلا نم ءزج هيف ناك لاصخلا هذه
عمج نم نأ .مهوعباتو اهيف مهب

ىلاعت هاللّ نم .

6. (5841)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İtidal (orta yol üzere olmak), teenni(li davranmak), hal ve gidişi iyi olmak peygamberliğin yirmi dört cüzünden bir cüzdür." [Muvatta, Şi'r 17 (2, 954, 955); Ebu Davud, Edeb 2, (4776).] 448

AÇIKLAMA:

Burada sayılan mümtaz sıfatlar, Allah'ın bir lütuf ve ikramı olarak bütün peygamberlere verilmiştir. Ta ki, insanlar onlara uymak suretiyle bu hasletleri kendilerine mal etsinler. Bunların peygamberliğin yirmi dört cüzünden biri olması, peygamberliğin bölünebildiği, mukteseb olduğu manasına gelmze. Çünkü o, her şeyden önce Allah'ın bir lütfudur, iktisabla ulaşılamaz. Üstelik Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) son peygamberdir, ondan sonra yeryüzüne, kıyamete kadar peygamber gelmeyecektir. Bazı alimler hadisten şu manayı da anlamışlardır: "Kimde bu vasıflar toplanırsa, o kimse, halk onu ta'zim, tebcil ve tevkir ile karşılar. Allah da ona, peygamberlerin elbisesi olan takva elbisesini giydirir." 449

حاَكِهنلا َو ، ُرُّطَع َّتلا َو ،ُءاَيَحْلا :َنيِلَس ْرُملا ِنَنُس ْنِم ٌعَب ْرأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر بويأ يبأ نعو ـ5 6555

يذمرتلا هجرخأ .[ُكا َوِهسلا َو .

7. (5842)- Ebu Eyyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dört şey vardır, bunlar geçmiş peygamberlerin sünnetlerindendir: Haya, koku sürünme, evlenme, misvak kullanma." [Tirmizî, Nikah 1, (1080).][450]

---

[445] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/317. [446] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/317. [447] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/318.

AÇIKLAMA:

1- Dört şeyin eski peygamberlerin sünnetinden olması, bunları onların fiilen yapıp ümmetlerine de yapmaya kavlen teşvik ettiklerini ifade eder. Dolayısıyla "eski peygamberler"e nisbet edilen şeylerin, insanlığın bidayetine kadar gittiği ve hatta Hz. Adem aleyhisselam'a dayandığı söylenebilir. Bu ifade, zikredilen şeylerin insanlık için ehemmiyetli olduğunu da gösterir. Vahy-i İlahi, bidayetten beri, bazı mühim şeyleri insanlığa duyurmuş, hayata sokmuş, müesseseleştirmiş demektir. İslam'ın bu telakkisi, insanlık tarihini mutlak vahşet ve cehaletle ve hatta maymunla başlatan bir kısım Batıcı maddeperestlerin görüşünden tamamen ayrılır. **Hadisin şerhinde bazı alimler, Hz. İsa örneğinde olduğu üzere, bir kısım evlenmeyen peygamberler bulunduğunu göstererek, üslupta tağlibe yer verildiğini, ifade âmm da olsa istisnaların olabileceğini belirtirler. Bunu misvak, koku gibi diğer hasletler için de düşünmek mümkündür. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hadiste, esas itibariyle bunların ıttıradından çok, eskiliğini duyurmak istemektedir.**

2- Hadisin bazı vecihlerinde haya yerne hitan zikredilmiştir. Hitan erkek çocuklarının sünnet edilmeleridir. Bunun da eskiliğine dikkat çekilmiş olur. Nitekim bazı hadislerde hitanın Hz. İbrahim'den beri teşrî edildiği, ilk defa Hz. İbrahim'in sünneti olduğu belirtilmiştir.

3- Bazı şarihler, haya ile her insanda fıtrî ve cibillî olan hayanın kastedilmediğini, dinin muktezası olan hayanın kastedildiğini belirtirler. Çünkü dinin ısrarla üzerinde durduğu, hayaya giren edepler vardır: Avret yerlerinin örtülmesi, mürüvvete yakışmayan hallerden kaçınmak, fuhşiyat ve kabalıklardan, çirkin sözlerden uzak durmak gibi.

4- Haya yerine bazı rivayetlerde ءانح

yani kına kelimesi zikredilmiştir. Bunun tashif olabileceğine dikkat çekmiştir. Çünkü kına erkeklere haramdır, zira kadınlara benzeme vardır. Kına ile yaşlıların saçını boyaması, önceki

peygamberlerde olan bir sünnet değildir. Resulullah teşrî buyurmuştur, dolayısıyla bunun eski peygamberlere nisbeti sahih olmaz (Mirkat). 451

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هدج نع هيبأ نع يدعاسلا دعس □ #:
نب لهس نب ساهبع نب نميهملادبع نعو ـ5 □6555□

‘يذمرتلا هجرخأ .[ِناَطْيَّشلا َنِم ُةَلَجْعلا َو بلاعَت ِ هاللّ َنِم ُةاَن ا .

8. (5843)- Abdulmüheymin İbnu Abbas İbni Sehl İbni Sa'd es-Saîdî, babası tarikiyle dedesinden naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Teennî Allah Teala'dandır, acele de şeytandan." [Tirmizî, Birr 66; (2013).] 452

AÇIKLAMA:

Teenninin Allah'tan olması, Allah'ın teennili hareket etmekten razı olması, karşılığında sevap vermesi demektir. Acelenin şeytandan olması, şeytanın kişiyi vesvesesi ile acele davranmaya sevketmesi demektir. Acelecilik, kişiyi titizlik ve neticeyi düşünmekten alıkoyar, attığı adımın veya söyleyeceği sözün zarar mı, kâr mı, hayır mı, şer mi getireceğini hesaplamasına fırsat vermez. Pekçok ayet ve hadiste menfi işler hep şeytana nisbet edilmiştir. Amr İbnu'l-As: "Kişi acelenin meyvesi olarak hep nedamet devşirmiştir" der. 5846 numaralı hadiste de acele üzerine bazı ilave açıklama kaydedeceğiz. 453

بلاعَت ُ هاللّ اَمُهُّب ِحُي ِنْيَتَلْصَخ َكيِف َّنإ :ِسْيَقْلا ِدْبَع َّجَش ‘َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر
َّنأ] :امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ5 □6555□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُةاَن‘ا َو ،ُمْل ِحلا ُهلوُس َر َو .

9. (5844)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Eşeccü Abdi'l-Kays'a dedi ki: "Muhakkak ki sende Allah ve Resulünün sevdiği iki haslet var; hilm ve teenni." [Tirmizî, Birr 66, (2012); Müslim, İman 25, (17).] 454

AÇIKLAMA:

---

450 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/319. 451 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/319-320. 452 İbrahim Canan,

1- Eşecc izafetli olarak gelmiştir. Abdu'l-Kays'ın Eşecc'i demektir. Yani Abdulkays kabilesinin Resulullah'a gönderdiği heyetle gelen Eşecc olup, asıl adı Münzir İbnu Aiz'dir, Eşecc el-Abdî diye de tesmiye edilmiştir. **2-** Hilm, Nevevî'ye göre burada akıl demektir. Kadı İyaz da hilmi "aklın sıhhatine ve sonuçları düşünen iyi görüşün varlığına delalet eden kelam" olarak tarif eder. Enat ise yine Nevevî'ye göre tesebbüt (titizlik) ve aceleyi terk demektir; dilimizde teenni dediğimiz şey; önünü sonunu, ne getirip ne götüreceğini hesap ederek hareket etmektir.

Resulullah'ın Eşecc (radıyallahu anh)'e bu iltifatının sebebiyle ilgili olarak şu vak'a rivayetlerde gelmiştir: "Abdulkays heyeti Medine'ye gelince heyet mensupları Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir an önce görmek için acele ile huzuruna koşuşurlar. Eşecc ise, hayvanların başında kalır, onları biraraya toplar, devesini dağlar, en iyi elbisesini giyer, kendine çekidüzen verdikten sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın huzuruna çıkar. Aleyhissalâtu vesselâm onu kendine yaklaştırıp yanı başına oturtur. Sonra hey'ete: "Hem kendiniz hem de kavminiz adına biat etmeye mi geldiniz?" buyururlar. Cemaat: "Evet!" der. Eşecc ise: "Ey Allah'ın Resulü! Siz kişiyi, dininden daha ağır gelen bir şeyle techiz etmiyorsunuz. Biz size kendi adımıza biat edelim, kavmimize de onları davet edecek birini gönderelim, bu çağrı üzerine kim bize uyarsa o bizdendir, kim imtina eder de uymazsa onunla savaşalım!" der. İşte bu söz üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Doğru söyledin. Sende iki haslet var..." diyerek Eşecc'e iltifat buyurur." 455

لاَق أَّمَل # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ ، ِسْيَقْلا ِدْبَع ِدْف َو يف َناَك َو] :عراز نع ةليوط□
ةصق اهيف ركذ ةياور يف دواد وبأ دازو ـ15 □6556ـ ِينَلَبَج ِيذهلا ِ هللُّدْمَحْلا :
َلاَقَف .اَمِهْيَلَع َكَلَب ُّج ُ هاللّ ِلَب :َلاَق ؟اَمِهْيَلَع ِينلبَج ىلاعَت ُ هاللّ ِمأ اَمِهب
ُقهلَخَتأ اَنأ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي :َلاَق َكِلذ ُهَل

لوُس َر َو ىلاعَت ُ هاللّ اَهُّب ِحُي ِنْيَتَّل ِخ ىلَع□] .

10. (5845)- Ebu Davud merhum, Abdu'l-Kays heyetinde dahil olan Zâri'den naklettiği ve uzunca bir kıssanın da bulunduğu rivayetinde şu ziyadeye yer verir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine bunları söyleyince o (Eşecc): “Ey Allah’ın Resûlü! Bu iki hasletle ben (şahsi gayretimle) mi ahlâklandım yoksa Allah mı cibilliyetime (yaratılışıma, tabiatıma) koydu?” diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm da: “Allah Teâla Hazretleri seni o iki haslet üzere yarattı!” buyurdular. Bu cevap üzerine Eşecc: İKİ PARAGRAF ORJİNALDEN YAZILDI. BİLGİNİZE CD’DE YOK.

"Allah ve Resulü'nün sevdiği iki haslet üzere beni yaratan Allah'a hamd olsun!" dedi. [Ebu Davud, Edeb 161, (5225).]456

اِلَمَع يف ٍّإٍءْنَش ِهلُك يف ُةَدَؤُّتلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُŒةَ رِخ□].
هاللّ َي ِض َر صاقو يبأ نب دعس نعو ـ11 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .

11. (5846)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular 457 ki: "Teenni, ahiretle ilgili olanlar dışında her amelde güzeldir." [Ebu Davud, Edeb 11, (4810).]

AÇIKLAMA:

Teenni bazı hadislerde mutlak olarak istihsan edilirken, burada kayıtlanmakta, ahiretle ilgili ameller istisna edilmektedir. el-Kadı: "Ahiret amellerinde teenni gayr-ı mahmuddur. Allah'a yakınlığı artırmak, dereceyi yükseltmek içinahirete müteallik işlerde azim ve bütün gayretin sarfı gerekmektedir" demiştir. Tîbî de şöyle der: "Hadisin manası şöyle olmalıdır: "Dünyevî işlerin sonunun kesinlikle hayırlı veya hayırsız olacağı bilinemediği için acele etmeyip tehir edilmesi uygundur. Uhrevî işler bunun aksinedir. Zira Rabbimiz Teala hazretleri "Hayırda yarışın" (Bakara 148)."Rabbinizden size erişecek bir bağışlanmayı ve bir cenneti kazanmak için yarışın.." (Hadid 21) buyurmaktadır. Münavi, bu meseleye büyüklerden birinin menkıbesini örnek verir: "Beşinci helada idi, aceleyle hizmetçisini çağırdı ve: "Gömleğimi indir, falancaya ver!" emretti. Hizmetçisi: "Biraz sabretsen de heladan çıksan olmaz mı?" deyince: "Onu bağlamak hatırıma geldi, nefsimin bu karardan vazgeçmeyeceğinden emin değilim" cevabını verir."

Şunu da bilmekte fayda var: Bazı alimlerimiz hayırlı olduğu kesin olan işlerin acele yapılmasında bir beis görmemişlerdir. Buna delil olarak şu ayet gösterilir: "Gerçekten onlar daima hayırlı işlerde koşar ve rahmetimizi umup azabımızdan korkarak bize dua ederlerdi.." (Enbiya 90).

Aliyyu'l-Kâri bu meselede bir noktaya daha dikkatlerimizi çeker: "Allah'ın emirleri olan taatları yapma hususunda acele edip onlara koşma ile bizzat taatleri yerine getirirken acele etme arasında büyük bir mesafe vardır, bunlardan birincisi mahmud ikincisi mezmumdur." Yani ibadetleri vakti vaktinde yapmak için acele edeceğiz, ama ibadetleri alelacele bitirme telaşına düşmeyeceğiz, sindire sindire, ağır ağır yapacağız. 458

455 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/321-322. 456 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/322.

نَم َو ُهوُطْعأَف ِ هللاِب َلأَس ْنَم َو ،ُهوُذيِعأف ِهللاِب َذاَعَتْسا ِنَم :# ِ هاللّ ُلوُس□ َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ15 □6555ـ هجرخأ .[ُهوُمُتأفاَك ْدَق ْمُكَّنأ ا ْو َرَت بهتَح ُهَل اوُعْداَف ُهَنوُئِفاَكُت اَم اوُد ِجَت ْمَل ْنإف ،ُهوُئِفاَكَف ًافو ُرْعَم ْمُكْيَلاِإ َعَنص ْنَم َو ،ُهوُبي ِجاَأف ْمُكاَعَد

يئاسنلاو دواد وبأ .

12. (5847)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah adına sığınma talebinde bulunursa ona sığınma verin, kim Allah adına isterse ona verin, kim sizi davet ederse ona icabet edin, kim size bir iyilik yaparsa karşılıkta bulunun, şayet verecek bir şey bulamazsanız kendinizi, ona karşılığını vermiş görünceye kadar dua edin." [Nesâî, Zekat 72, (5, 82); Ebu Davud, Zekat 38, (1672).] 459

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde Allah'ın simini şefaatçi kılarak yapılan taleplerden hayra yönelik olanlarının yerine getirilmesini talep etmektedir.

* Allah'ın adını zikrederek sığınma talep edene sığınma vermeyi şarih Tîbî şöyle açıklar: "Kim size yardım talebiyle "sizin" veya "gayrınızın" şerrinden korunmak maksadıyla: "Allah için bana şerrini dokundurma" derse bunu kabul edin. Allah'ın ismine hürmeten şerrinizi ondan uzak tutun" demektir. Hadis şöyle takdir edilebilir: "Kim, Allah'a sığınıp onun adına merhamet dileyerek sizden sığınma talep ederse..." Kısacası dilimizde "Allah aşkına", "Allah için", "Allah rızası için", "Allahını seversen" gibi tabirler zikredilerek yapılan birkısım taleplere müsbet cevap verilmesi, böylesi durumlarda Rabbimiz Teala'nın yüce isminin hatırının gözetilmesi emredilmektedir. O ad adına yapılan istiaze kabul edilecek, o ad adına istenen sadaka verilecektir. Allah adının mü'minin gönlünde büyük yeri olmalı, o korunmalıdır. Bizim O'ndan olacak taleplerimizin kabulünün, O'nun gönlümüzde yer eden mevkiinin yüceliğiyle mütenasib olacağını bilmeliyiz. **2-** Hadiste istenen diğer bir husus davetlere icabettir. Bu mutlak gelmiştir. Ancak başka hadisleri göz önüne alan alimlerimiz, "Bu davete icabet etmede

Şer'î bir mani yoksa" diye kayıtlamışlardır. Sofrada içki bulunması gibi bir maninin olması halinde davete icabet edilmeyebilir.

3- Diğer bir talep, kavlî veya fiilî, maddî veya manevi bir iyilikte, ikramda bulunan imkan nisbetinde aynı ölçüde mukabelede bulunmaktır. Bu husus "İyiliğin mükafaatı iyilikten başka bir şey olur mu?" (Rahman 60); "Allah sana nasıl ihsanda bulundu ise sen de başkalarına ihsanda bulun" (Kasas 77) gibi ayetlerde dile getirildiği gibi, pekçok hadislerde de tekrar edilmiştir. Hadislerin bir kısmı daha önce kaydedildi (5780-5787 numaralı hadisler görülebilir).

4- Hadisin sonunda, Aleyhissalâtu vesselâm bize iyilik ve ihsanda bulunana, aynı ile mukabele edemediğimiz takdirde dua işini tekrarlamayı tavsiye etmektedir. Duanın tekrarı hakkını ödediğimize kani oluncaya kadar" devam edecektir. Bu hususta Resulullah şöyle buyurmuştur: "Kime bir iyilik yapıldığı zaman bu iyiliği yapana "Allah hayırlı mükafaatını versin!" derse en güzel senada bulunmuş olur." Bazı alimlerimiz bu hadise dayanarak: "Kim kendisine iyilik yapana bir kere □ارْيَخ ُ هاللّ َكا َزَج derse üzerindeki karşılığı ödemiş olur, öbürünün hakkı çok bile olsa!" demiştir. Bu sözüyle kişi, yapılan iyiliğe mukabeledeki aczini itiraf ederek ona (dünyevî ve uhrevî) mükâfaatını verme işini en iyi vekil olan Rab Teala'ya havele etmiş oluyor. Resulullah böylece senanın en iyisini yapıldığını söyleyerek, yapılan iyiliği en iyi vekil olan Allah'ın karşılıksız bırakmayacağını ifade etmiş olmaktadır. Bazı büyükler: "Elin karşılık vermede kısa ise, dilini şükür ve duada uzat" demiştir. [460]

ملسم هجرخأ .[ىلاعَت ِ هللاِّب ّنَظلا ُنِهسَحُي َوُه َو ّاِإ ْمُكُدَحأ َّنَتوُمَي َ :#ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َيِ ض َر رباج نعو ـ15 □6555□

دواد وبأو .

13. (5848)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sakın sizden kimse Allah hakkında hüsnüzanda bulunmadan son nefesini vermesin." [Müslim, Cennet 81, (2877); Ebu Davud, Cenaiz 17, (3113).] [461]

دْنِع اَنأ :ىلاعَت ُ هاللّ َلاَق :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : َلاق هنَع ُ هاللّ َيِ ض َر□
ةريره ىبأ نع ،يذمرتلاو نيخيشلل ىرخأ يفو ـ15 □6555□

يِناَعَد اَذإ ُهَعَم اَناأ َو] :يذمرتلاو ملسم داز.[يِب يِدْبَع ِهنُّ] .

14. (5849)- Sahiheyn ve Tirmizî'de Ebu Hureyre'den gelen diğer bir hadiste Resulullah şöyle buyurmuştur: "Allah Teala hazretleri şöyle buyurdu: "Ben, kulumun benim hakkımdaki zannına göreyimdir."

Müslim ve Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyade vardır: "O bana dua edince ben onunlayım." [Buharî, Tevhid 35; Müslim, Zikr 1, (2675); Tirmizî, Zühd 51, (2389).] 462

□نع ىبأ ةريره اًضيأ لاق ًلاق: [َق َلا ر َسوُل ُ هاللّ ِ #: إِنَّ حسُن َالظَّنِّ بِاللّه ِ ِ ت َعالل م ِن ,يذمرتلاو دواد يب‘ ةياور يفو ـ16 □6565□

.[□حسُن ِالعِْبَادَة

15. (5850)- Ebu Davud ve Tirmizî'de Ebu Hureyre'den gelen bir rivayette, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediği kaydedilmiştir: "Allah Teala hakkında hüsnüzan, güzel ibadettendir." [Tirmizî, Daavat 146, (3604); Ebu Davud, Edeb 89, (4993).]463

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen son üç rivayetin üçü de Allah hakkında hüsnüzanda bulunma hakkındadır. Hepsi de mü'minleri Allah hakkında hüsnüzanda bulunmaya teşvik etmektedir. Birinci hadiste, ölmezden önce Allah hakkındaki zannımızı mutlaka güzel kılmamız istenir. Bunun niçin gerekli ve ehemmiyetli olduğu müteakip hadislerde belirtilir.

* Çünkü Allah Teala hazretleri kullarına, kendisi hakında beslediği zanna uygun şekilde muamele edecektir. * Çünkü hüsnüzan da başlı başına güzel bir ibadettir. **2-** Allah hakkında hüsnüzanda bulunmak demek, istiğfar edince Allah'ın bizi affedeceği, mağfirette bulunacağı, dua edince icabet edeceği, ibadet edince mükâfaatta bulunacağı kanaatini beslemek demektir. Halbuki alimler, bu hususta beyne'rreca ve'lhavf tabiriyle ifade edilen ümid ve korkuyu beraber taşımanın esas olduğunu belirtmişlerdir. Yani hakkımızda adaletini tatbik edip layık olduğumuzu verdiği takdirde azaba düşeceğimiz endişesini yaşayıp devamlı tevbe istiğfar etmeliyiz, yaptığımız tevbe ve istiğfarları Allah'ın kabul edeceğini umarak şevklenmeli, rahatlamalıyız. Bunlardan sadece birinin içimizde galebesi İslamî edebe uymaz. Hatta, Nevevî'nin belirttiği üzere, gençlik ve sağlık halinde korkunun

---

459 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/323.

galebesi müstahsen addedilmiştir. Ancak sadedinde olduğumuz hadise göre, ölüme yakın, ümidin galebe çalmas gerekmekte, hüsnüzan galebe çalmadan son nefesin verilmemesi ısrarla tavsiye edilmektedir. Bu ısrarın bir sebebi yine Müslim'de kaydedilen bir diğer ihbardır: "Her kul, hangi hal üzere ölürse o hal üzere diriltilecektir." Yani Allah hakkındaki hüsnüzan üzere ölen, o hal üzere diriltilecektir.

Bu noktada Hattâbî'nin farklı bir yorumunu da hatırlatmak isteriz: "Amelleri iyi olan kimseler Allah hakkında hüsnüzanda bulunabilir. Bu sebeple (aleyhissalâtu vesselâm) hadiste sanki: "Amellerinizi güzel kılın da Allah hakkındaki zannınız güzel olsun, kiimin ameli kötü ise zannı da kötüdür" demek istemiştir." Rafii de şöyle bir açıklama getirmiştir: "Hadisten, tevbeye ve zulümden vazgeçmeye bir teşvik anlamak da caizdir. Zira bir kimse bunu yaparsa Allah hakkındaki zannı güzelleşir ve rahmetini ümid eder." Nevevî der ki: "Allah hakkında zannı güzelleştirmenin manası, Allah Teala'nın kendisine merhamet edeceğini zannetmesi ve bunu Allah'ın af ve rahmeti üzerine varid olan ayet ve hadisleri ve onlarda tevhid ehline vaadedilen af ve mağfireti ve kıyamet günü onların mazhar olacakları rahmeti düşünüp tedebbür ederek bu hususta ümit beslemesidir."

3- Hadis-i kudsi olarak gelen: "Ben kulumun benim hakkımdaki zannına göreyim..." hadisine gelince: "Bunun Buhârî'de kaydedilen bir veçhi şöyledir: "Ben, kulumun benim hakkımda yaptığı zanna göreyim. O , beni zikretti mi onunla beraberim. Eğer o beni nefsinde zikrederse ben de onu onunkinden daha hayırlı bir cemaat içerisinde zikrederim. O bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zira yaklaşırım, o bana bir zira' yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim." Bu hadiste ümidin korkuya galip kılınmasına bir teşvik görülmektedir. Bazı alimler buradaki zannı "ilim"le te'vil ederken, bazıları da "yakin" ile te'vil etmiştir. Böyle olunca mana: "Ben kulumun benim hakkımdaki yakinine, dönüşü bana, hesabı benim üzer ime olacağına dair ilmine, keza benim onun hakkında hayır veya şerden lehine veya aleyhinde vereceğim hükmün reddedilmeyeceğine, benim menettiğimi verecek, verdiğime mani olacak birisinin olmadığına dair kanaatine göreyim" olur. Kurtubî, el-Müfhim'de der ki: "Kulumun benim hakkımdaki zannı" ibaresinin manası: Vaadinde sadık olan Resulullah'a dayanarak dua edince icabet zannı, tevbe edince kabul zannı, istiğfar edince mağfiret zannı, şartlarına uyarak ibadet yapınca mükâfaat zannı beslemektir. Bu hususu bir başka hadis te'yid eder: "İcabetten emin olarak Allah'a dua edin." Kurtubî devamla der ki: "Bu sebepledir ki, kişiye, Allah'ın kabul edip, günahlarını affedeceğine, kani olarak, üzerindeki vecibeleri yerine getirmesi gerekir. Zira o bunu vaadetmiştir. O vaadinde dönecek değildir. Şayet, yaptığı ibadetleri

Allah'ın kabul etmeyeceğine: bu gayretlerinin kendisine fayda vermeyeceğine inanır veya öyle bir zanna düşerse, işte bu Allah'ın rahmetinden yeistir ve bu büyük günahlardandır. Kim bu hal üzere ölürse, bu hadisin bazı vecihlerinde geldiği üzere, kişi zannına havale edilir. Öyleyse kulum, hakkımda dilediği zanda bulunsun."

Kurtubî sözünü şöyle bağlar: "Kulun ısrarlı şekilde mağfiret zannında bulunması da halis cehalet ve aldanma olur. Bu inanç kişiyi Mürcie mezhebine götürür."464

قِلاَخ َو ،اَهُحْمَت َةَنَسَحْلا َةَئِهِّسلا ِعِبْتأ َو َتْنُك اَمُثْيَح َ هاللّ ِقَّتا :# ِهاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هرذ ىبأ نعو ـ15 □6561□

يذمرتلا هجرخأ .]ٍنَسَح ٍقُلُخِب َساَّنلا .

16. (5851)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her nerede olursan ol Allah'tan ittika et ve kötülüğün arkasından iyilik yap, bu onu yok eder. İnsanlara iyi ahlakla muamele et." [Tirmizî, Birr 55, (1988).]465

AÇIKLAMA:

Allah'tan ittika, takva sahibi olmak demektir. Onun azabından korkup bütün emirlerini yapıp nehiylerinden kaçınmak suretiyle kişi muttaki olabilir. Dinin temeli takvadır. Takvaya riayet etmeyen, dini hayatında kâmil olarak temsil edemez.

"Her nerede" diye çevirdiğimiz ثيح kelimesinden her ne halde olursan ol manası da anlaşılabilir. Böylece "yalnız, başkasının yanında, fakirlikte, zenginlikte, bollukta, darlıkta, hastalıkta, sağlıkta" gibi değişik haller zikredilebilir. Bütün hallerde takva esas alınmalıdır.

Seyyie'den daha ziyade, küçük günahlar haseneden de namaz, sadaka, istiğfar gibi hayırlar anlaşılmıştır. Bu halde küçük günahlardan sonra işlenecek bu nevi hayırlar onlara kefaret olacaktır. Hayır vesilesiyle Allah'ın günahı yok etmesi, hem kişinin kalbinden günahın lekesini silmesi, hem de kişinin amel defterinin günah safyasından günahı silmesi şeklinde gerçekleşir, kişinin her ikisine de ihtiyacı var. Çünkü küçük günahlardan hasıl olan lekeler çoğalarak kalbi tamamen kaplayıp karartabilir. Bu sebeple "küçük günahlarda ısrar etmek büyük günahtır" denmiştir. Mü'min küçük günahı da ciddiye alıp, tevbe, istiğfar, sadaka ve namaz gibi amellerle ondan kurtulma ve temizlenme gayretinde olmalıdır. Unutulmamalı ki: "Her bir günah içinde küfre giden bir yol vardır."

İnsanlara güzel ahlakla muamele çok farklı şekillerde olabilir, yerine göre tatlı dil, güler yüz, müsamaha, bağışlama, kusurlarını görmeme, hatasını yüzüne vurmama, ayıbını teşhir etmeme, eza ve cefasına katlanma, ihtilaf, hediye vs. Bunu yapabilen, hem dünyada hem ahirette mükâfaatını görecektir. Dünyada felah, başarı, sıhhat, takdir ve sevgi, ahirette Cenab-ı Hakk'ın mağfiretine mazhariyetle necat ve kurtuluş.466

؛جُ رْفَلا َو ،ُمَفْلا : َلاَق ؟ َراَّنلا َساَّنلا ُل ِخْدُي اَم ِرَثْكأ ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َلِئُس]
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ15 □6565□

يذمرتلا هجرخأ .[ِقُلُخْلا ُنْسُح َو ِ هاللّ ى َوْقَت : َلاَق ؟ةَّنَجلا َساَّنلا ُل ِخْدُي .
اَم َرَثْكأ ْنَع َلِئُس َو

17. (5852)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan ateşe insanları en çok atan şeyin ne olduğu soruldu: "Ağız ve ferc!" buyurdular. En ziyade neyin insanları cennete soktuğundan sordular: "Allah'a takva ve güzel ahlak!" buyurdular." [Tirmizî, Birr 62, (2005).] 467

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, insanların uhrevî kurtuluş ve felaketlerinde en ziyade müessir olan sebepleri açıklamaktadır. Cevami'u'lkelim ile mümtaz olan Efendimiz bu mühim meseleleri ana sebeplerine irca etmek suretiyle herkesin anlayacağı ve kabul edeceği bir basitlik içinde açıklıyor: Cennete götüren iki sebep var: **1)** Allah'a takva. Bu farzların ifası, haramların terkidir. Tabii ki bunun dereceleri var. Takvanın en aşağı derecesi şirkten kaçınmaktır.

2) Güzel ahlak. Güzel ahlak deyince öncelikle halka karşı davranışlar gözönüne alınacak. Abdullah İbnu'l-Mübarek, güzel ahlakı "güler yüz, bol iyilik, eziyetten kaçınmak" diye tarif etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel: "Kızmaman, kin bağlamaman, insanlardan gelene tahammül etmen" diye tarif etmiştir. Bazı alimler: "Güzel ahlakın en aşağı mertebesi insanlara ezayı terketmektir, en yüce mertebesi de kendisine kötülük yapanlara iyilik yapmaktır" demiştir.

464 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/326-327. 465 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/328.

Tîbî: "Allah'a takva, kulun, kendine olan bütün emirleri yapması, yasaklardan kaçması sebebiyle Yaratanla muamelesinin iyiliğine işaret olmaktadır; güzel ahlak da, halkla olan muamelesinin iyi olduğuna işarettir. İşte bu iki haslet cennete girmeyi gerektirir" zıtları da ateşe girmeyi gerektirir. Bu iki haslete mukabil olarak ağız ve ferc zikredilmiştir. Ağıza dil de dahildir. Dile hakimiyet dinin tamamının kurtuluş vesilesidir, helal yemek ise bütün mertebeleriyle takvanın başıdır. Fercin muhafazası diyanetin en yüce mertebesini teşkil eder. Cenab-ı Hak kurtuluşa eren mü'minlerin belli başlı vasıflarını sayarken: "ferclerini haramdan koruyanlar"ı da zikretmiştir. İslam alimleri ferc şehvetini, insana en ziyade galip olan ve harekete geçtiği zaman "aklı en az dinleyen şehvet" olarak tavsif ederler. Hakikat böyle olunca, kişi muktedir olduğu manileri bertaraf ederek bütün sebepleri hazırlayacak durumda bulunduğu halde Allah korkusuyla zinayı terkederse elbetteki yüce bir mertebe kazanacaktır. Nitekim Rab Teala hazretleri şöyle buyurmaktadır: "Kim Rabbinin makamından korkar ve nefsini hevaya uymaktan uzak tutarsa, cennet onun gideceği yerdir" (Naziat 40).

Hadiste gerek ebedî saadet ve gerekse ebedî şekavetin sebepleri içinde en mühimlerinin mezkur iki sebebin biraraya gelmesi olduğu belirtilmiştir. Saadet için takva ve güzel ahlakın biraraya gelmesi, şekavet için ağız ve fercin kötülükte birleşmesi. 468

نيِنِم ْؤُمْلا ُّيأف :َليِق ،ًاقُلُخ ْمُهُنَسْحأ :َلاَق ؟ُلَضْفأ َنيِنِم ْؤُمْلا ُّيأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلِئُس] :لاق هنَع ُ هاللّ َيِض َر سنأ نعو ـ15 □6565□

نيزر هجرخأ .[ْمِهب ِهِلو ُزُن َلْبَق ًادادْعِتْسِا ُهَل ْمُهُنَسْحأ َو ،ًارْكِذ ِت ْوَمْلِل ْمُه .
ُرَثْكأ :َلاَق ؟ ُسَيْكأ

18. (5853)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soruldu: "Mü'minlerden hangisi efdal (en faziletli)dir?"

"Ahlakça en güzelleridir!" cevabını verdi. Tekrar soruldu:

"Pekiyi, mü'minlerden hangisi en akıllıdır?

"Ölümü en çok zikreden ve kendilerine gelmezden önce onun için en iyi hazırlığı yapanlardır. İşte akıllılar bunlardır." [Rezin tahric etmiştir. (İbnu Mace, Zühd 31, (4259).]469

يذمرتلا هجرخأ .[ى َوْقهتلا ُم َرَكْلا َو ،ُلاَمْلا ُبَسَحْلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : .
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةرمس نعو ـ15 □6565□

19. (5854)- Hz. Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Haseb maldır, kerem takvadır." [Tirmizî, Tefsir, Hucurat, (3268).][470]

AÇIKLAMA:

Haseb, kişinin cemiyet içinde taşıdığı değer, kazandığı itibardır. Bazan "Baba ve dedeleri cihetinden gelen şeref ve haysiyet" diye tarif edilir. Resulullah sadedinde olduğumuz hadiste kişinin bu izafî ve içtimâî şerefinin esas itibariyle mal ve maddeye dayandığını ifade etmek için "Haseb, maldır" buyurmuştur. Hasebin insanlar tarafından izafe edilen itibari değer olduğunu belirtmiştir. İnsanlar yanında şeref ve itibar sahibi olan bir kimse Allah nezdinde kerim (değerli) addedilmeyebilir. Allah yanında değerli (kerim) olan, takva elbisesini giyendir, müttakidir.

Hadisin manası şöyle ifade edilebilir: "İnsanlar nezdinde, kişinin kıymetini artıran şey maldır. Allah nezdinde değerini artıran şey de takvadır."[471]

ُهُلَمَع َنُسَح َو ُه ُرُمُع َلاَط ْنَم :َلاَق ؟ٌرْيَخ ِساَّنلا ُّيأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلِئُس] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةركب ىبأ نعو ـ55 □6566□

يذمرتلا هجرخأ .[ُهُلَمَع َءاَس َو ُه ُرْمُع َلاَط ْنَم :َلاَق ؟ٌّرَش ِساَّنلا ُّيأف :َليِق .

20. (5855)- Hz. Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "Hangi insan daha hayırlıdır?" diye sorulmuştu: "Ömrü uzun, ameli de güzel olandır" buyurdular."

"Öyleyse insanların kötüsü kimdir?" diye soruldu:

"Ömrü uzun, ameli kötü olandır!" buyurdular." [Tirmizî, Zühd 22, (2331).][472]

اوُلاَق .ٍتا َّرَم َث ُ َث ؟ْمُك ِهرَش ْنِم ْمُك ِرْيَخِب ْمُك ُرِبْخأ َ أ :# ِ هاللّ ُلوُس َر:
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ51 □6565□

يذمرتلا هجرخأ .[ُه ُّرَش ُنَمْؤُي ُ َو ُه ُرْيَخ ىَج ْرُي َ ْنَم ْمُك ُّرَش َو ،ُه ُّرَش .

ُنَمْؤُي َو ُه ُرْيَخ َنجرُي ْنَم ْمُك ُرْيَخ :َلاَق ،بلَب

468 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/329-330. 469 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/330. 470 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/331.

21. (5856)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Size en hayırlınız ve en şerliniz kim olduğunu haber vermiyeyim mi?" buyurdular ve bunu üç kere tekrar ettiler. Cemaat: "Evet, haber veriniz!" dedi.

"En hayırlınız, kendisinden hayır umulan ve şerri dokunmayacağı hususunda emin olunandır; en şerliniz de kendisinden hayır ümit edilmeyen ve şerrinden de emin olunmaya kimsedir." [Tirmizî, Fiten, 76, (2264).] 473

بلاعَت ُ هاللّ ُهَبَتَك ِهيف اَتَناَك ْنَم ِناَتَلْصَخ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلا َق] : لاق امهنَع ُ
هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ55 □6565ـ يف َرَظَن ْنَم َو .ِهب
َنَدَتْقاَف ُهَق ْوَف َوُه ْنَم بلا ِهِنيِد يف َرَظَن ْنَم ،ًارِباَص ُ َو ًارِكاَش ِ ُ هاللّ ُهْبُتْكَي
ْمَل ِهيف اَنوُكَت ْمَل ْنَم َو ،ًارِباَص ًارِكاَش ُهَنوُد َوُه ْنَم بلا ِهِنيِد يف َرَظَن ْنَم َو
،ًارِباَص ًارِكاَش ُ هاللّ ُهَبَتَك ِهْيَلَع ِهِب ُهَلْضَف اَم بلَع بلاعَت َ هاللّ َدِمَحَف ُهَنوُد
َوُه ْنَم بلا ُهاَيْنُد

يذمرتلا هجرخأ .[ًارِباَص ُ َو ًارِكاَش ُهاللّ ُهْبُتْكَي ْمَل ُهْنَم ُهَتاَف اَم بلَع .
َفِساَف ُهَق ْوَف َوُه ْنَم بلإ ُهاَيْنُد يف َرَظَن َو

22. (5857)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki haslet vardır, bunlar kimde bulunursa allah onu şükredici ve sabrediciler arasına kaydeder: * Diyanette kendinden üstün olana bakıp, ona uymak.

* Dünyalıkta kendinden aşağı olana bakıp, Allah'ın kendine vermiş olduğu üstünlüğe hamdetmek. İşte böyle olan kimseyi Allah şükredici ve sabredici olarak yazar.

Kim de diyanette kendinden aşağı olana bakar, dünyalıkta da kendinden üstün olana bakar ve elde edemediğine üzülürse Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazmaz." [Tirmizî, Kıyamet 59, (2514).]474

؟ةاَجَّنلا اَم :ِهالَّل َلوُس َر اَي ُتْلُق] :لاق رماع نب ةبقع نعو ـ55 □6565ـ .
يذمرتلا هجرخأ .[َكِتَئيِطَخ ىلَع ِكْباَو َكُتْيَب َكْعَسَيْل َو ، َكَناَسِل َكْي َلَع ِكْسْمأ : َلاَق

23. (5858)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir gün): "Ey Allah'ın Resulü! Kurtuluşumuz nasıl olacak?" diye sormuştum, şöyle cevap verdiler: "Dilini tut, evini genişlet, günahlarına da ağla!" [Tirmizî, Zühd 61, (2408).] 475

اَم ُكْرَت َو ،ةَناَمَ‘ا ُءاَدأ َو ،ثيِدَحلا ُقْدِص َلاَق ؟ى َرَن اَم َكِب َغَلَب اَم :ِميِكَحلا□
َناَمْقُلِل َليِق ُهَّنأ ِينَغ َلَب] :لاق كلام نعو ـ55 □6565□

ْدِع َوْلاِب ُءاَف َوْلا َو ةياور يف َداز َو .[ِينِيْنْعَي□ .

24. (5859)- İmam Malik anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, Lokman Hekim'e: "Sende gördüğümüz bu (meziyetin mahiyeti) nedir?" diye sormuşlardı. [Bununla onun faziletlerini kastetmişlerdi]. Şu cevabı verdi: "Doğru sözlülük, emaneti yerine getirmek, beni ilgilendirmeyen şeyi terketmek. "Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "Vaadime vefakârlık etmek." [Muvatta, Kelam 17, (2, 990).] 476

ه ْيَلَع ُم ُرْحَت ْنَم َو ،ِراَّنلا ىلَع ُم ُرْحَي ْنَمِب ْمُك ُرِبْخُأ َأ :#ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هنَع ُ هالّل َيِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ56 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[ٍلْهَس ٍنِيَه ٍبيِرَق ِهلُك ىلَع ؟ ُراَّنلا .

25. (5860)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kendisi ateşe haram edilen ve kendisine de ateşin haram kılındığı kimseyi size haber vermeyeyim mi? Ateş, (halka) her yakın olana, yumuşak huylu ve insanlara kolaylık gösterene haram kılınmıştır." [Tirmizî, Kıyamet 46, (2490).] 477

لَخَد ِنْيَّدلا َو ،لوُلُغلا َو ،ِرْبِك ْلا :ٍثَث ْن ِم ٌءيِرَب َوُه َو َتاَم ْنَم :#ِ هالّل ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هنَع ُ هالّل َيِض َر نابوث نعو ـ55 □6551□

يذمرتلا هجرخأ .[َةَّنَجْلا .

26. (5861)- Hz. Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim şu üç şeyden berî olarak ölürse cennete girer: * Kibir,

* Gulûl,

473 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/332. 474 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/332. 475 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/333.

* 478 Borç [Tirmizî, Siyer 21, (1572, 1573).]

AÇIKLAMA:

1- Gulûl, savaşa katılan askerlerden birinin ganimet malından çalmasıdır. İslamî prensibe göre savaşta elde edilen ganimetlerin hepsi komutana teslim edilir. Komutan, bunu gaziler arasında adilane bir surette taksim eder. İşte, aldığı ganimeti getirmeme hadisesine gulûl denmiştir. Bu, hırsızlığın bir nevidir. Resulullah bir iğneye, bir ayakkabı bağına varıncaya kadar, değeri ne kadar düşük de olsa her bir nesnenin mutlaka getirilmesini emretmiştir. Getirmemek gulûldür, hırsızlığın bir nevidir. Üzerinde gulûl bulunan bir asker ölecek olsa şehitliği kaybeder.

Alimler, gulûlü izah ederken, devlet malına yönelik herçeşit suistimalleri, zimmetleri, hırsızlıkları buna dahil etmişlerdir. Savaş sırasında yiyecek, silah, binecek gibi ganimetlerin gulül olma durumu hangi şartlarda gulûldür, hangi şartlarda gulûl değildir, çokça münakaşa edilmiştir, daha önce temas ettiğimiz için tekrar etmeyeceğiz.

2- Hadiste dikkat çeken husus borç meselesidir. Bu mesele de daha önce genişçe açıklandı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), borçlanmanın israf kapısı olması haysiyetiyle, borçtan kaçınmayı emretmiştir. Hatta bidayetlerde borçlu olarak ölenlerin cenazesine bile katılmamıştır. Sonradan borç meselesindeki ısrarını kaldırmıştır. Yine de kişinin ödemekte zorlanacağı borçtan kaçınması esastır. Varislerine miras yerine borç bırakarak vefat etmek insanlar nazarında iyi olmayacağı gibi Allah nazarında da iyi olmadığını hadis ifade etmektedir.479

يذمرتلا هجرخأ .[ٍةَب ِرْجَت وُذ ّٓاِ َميِكَح ُ َو ِة َرْثَع وُذ هاِ َميِلَح َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردَخلا نعو ـ55 □6555□

.

27. (5862)- Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Halim olan zelle sahibidir, hakim olan tecrübe sahibidir." [Tirmizî, Birr 86, (2034).] 480

AÇIKLAMA:

Halim, hilm sahibi demektir, hilm de insanda tabiat yavaşlığı, ağırbaşlılık, teenni il edavranmak, ceza vermede acele etmemek gibi manalara gelir. Hais, halim kimselerin de zelleden yani hatadan, kusurdan, yanlış adım atmaktan uzak olmadığını ifade etmektedir. Bazı alimler hadisin, "Kâmil manada halinin ancak zelle (hata) yapan kimsenin olabileceği" manasını taşıdığına dikkat çekmişler, "Çünkü, hata yapıp, bundan dolayı mahçup olan insan affa mazhar oldu mu, ancak o zaman affetmenin nasıl bir yücelik olduğunu anlar, başkası bir kusur işlerse o zaman onlara hilmle davranır" demişlerdir.

Keza hadis, hakim kişinin de gerek nefsine de ve gerekse başkasında tecrübe sahibi olduğunu ifade eder. Ancak burada da hadisin "Kâmil manada hakim kişinin, hadiseleri tecrübe edenler, faydalı ve zararlıları, mesalih ve mefasidleri tecrübe edenler arasında bulunacağı" manasını taşıdığına dikkat çekilmiştir. 481

ساَّنلا َنَسْحأ ْنإ ِساَّنلا َعَم اَنأ ُلوُقَي ،ًةَعَّمإ ْمُكُدَحأ ْنُكَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ55 6555ـ هجرخأ .[ْمُهَتَءاَسإ اوُب:
ِنَتْجَت ْنأ اوُءاَسأ ْنإ َو اوُنِسْحُت ْنأ ُساَّنلا َنَسْحأ ْنإ ْمُكَسُفْنأ اوُنِهط َو ْنِكلو ، ُتأَسأ
اوُءاَسأ ْنإ َو ُتْنَسْحأ

هيأر فعضل بأر ىلع و دحأ عم تبثي يذلا « ةعَّم“ا».يذمرتلا .

28. (5863)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sakın sizden kimse kararsız olup da: "Ben insanlarla beraberim, eğer insanlar iyilik yaparsa ben de iyilik yaparım, kötülük yaparsa ben de kötülük yaparım" demesin. Aksine, nefsinizi sabit tutun, halka iyilik yaptı mı siz de iyilik yapın, kötülük yaparsa zulme yer vermeyin." [Tirmizî, Birr 63, (2008).] 482

AÇIKLAMA:

"Kararsız" diye çevirdiğimiz immea, rey sahibi olmayan zayıf karakterli kimselere denmektedir. Şahsiyet koyup, bir fikri, bir şahsı benimseyip sabit kalamadığı için herkese "seninleyim" diyebilmektedir. Resulullah, bu halin atılmasını, hep başkasına tabi olma yolları arayacağına kişinin iyilikte sabit kalmasını, ne olursa olsun şerrin yardımcısı, hamisi durumuna düşülmemesini tavsiye etmektedir. Kişinin iyilik yapamama [478] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/334. [479] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/334. [480] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/334. durumunda, başkasına kötülük yapması gerekmez. Kendini kötülükten tutmak da bir nevi iyilik yapmaktır ki, hadislerde bu tavsiye edilmiştir.[483]

لاَق ؟ُهَسْفَن ُّلِذُي َفْيَك َو :اوُلاَق ،ُهَسْفَن َّلِذُي ْنأ ِنِمْؤُمْلِل يِغَبْنَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس□ :
َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ55 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[ُقي ِطُي َ اَمِل ِء ُ َبْلا َنِم ُض َّرَعَتي .

29. (5864)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir mü'minin nefsini alçaltıp zelil kılması muvafık değildir.

"Orada bulunanlar: "Kişi nefsini nasıl zelil kılar?" dediler.

"Takat getiremeyeceği belaya karşı kendini ileri sürer!" buyurdular." [Tirmizî, Fiten 67, (2255).][484]

ي ِرِثْكُت ُ َو ِهيف ينى ِصوُت ًاباَتِك َّىلا يِبُتْكُأ ْنأ اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع ىلإ□
َبَتَك ُهَّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةيواعم نعو ـ55 □6556ـ ، ِساَّنلا َةَن ْؤَم ىلاَعَت ُ
هاللّ ُهاَفَك ِساَّنلا ِطَخَسِب ِ هاللّ اَض ِر َسَمَتْلا ِنَم :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس
يِهناَِف ،ُدْعَب اّمأ ، َكْيَلَع ُم ُ َس : َتبَتَكَف

يذمرتلا هجرخأ .[َكْيَلَع ُم ُ َّسلا َو ، ِساَّنلا ىلا ىلاعَت ُ هاللّ ُهَلَك َو ِ هاللّ .
ِطَخَسِب ِساَّنلا اَض ِر َسَمَتلا ِنَم َو

30. (5865)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'in anlattığna göre, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ya: "Bana bir mektupla vasiyetkini yaz, fakat çok şey yazma!" diye bir mektup yolladı. Hz. Aişe de cevaben şöyle yazdı: "Selam üzerine olsun! Emma ba'd: Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kim halkın öfkesini dinlemeden Allah'ın rızasını ararsa insanların sıkıntısına karşı Allah kifayet eder. Kim de Allah'ın öfkesini dinlemeden halkın rızasını ararsa, Allah onu insanlara havale eder" dediğini işittim, selam üzerine olsun!" [Tirmizî, Zühd 65, (2416).][485]

AÇIKLAMA:

Hadis, halkın çevremizin manevî baskısıyla Allah'ın rızasına uymayan hareketlerden kaçınmamızı irşad buyurmaktadır. Bu hadisi daha açık hale getiren Resulullah'ın bir diğer tavsiyesi şöyle: "Kim Allah'ın rızasını, halkın adem-i rızasında ararsa, Allah ondan razı olur, halkı da ondan razı kılar. Kim de Allah'ın adem-i rızasından halkın rızasını ararsa Allah ona buğzeder ve halkı da ondan soğutur." 486

وبأ هجرخأ .[ٌميِئَل ٌّب ِخ ُر ِجاَفْلا َو ،ٌمي ِرَك ٌّرِغ ُنِمْؤُمْلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ51 □6555ـ هعبط نم دومحملا نمؤملا: نأ ديري .ِهب ِخلا دض وهو ،هنيلو هدايقن عدخني وهف ركم يذب سيل يأ « ٌّرُغ».يذمرتلاو دواد

هج قلخ نسحو ًامرك هنع ثحبلا كرتو رشلل ةنطفلا هلقو ةرارغلا□ .

31. (5866)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min saftır, kerimdir. Facir, hilekârdır, leimdir (alçaktır)." [Ebu Davud, Edeb 6, (4790); Tirmizî, Birr 41, (1965).]487

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ِنْيَت َّرَم ٍرْحُج ْنِم ُنِمْؤُمْلا ُغَدْلُي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر . َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ55 □6555□

32. (5867)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min, bir (yılanın) deliğinden iki defa sokulmaz." [Buharî, Edeb 83; Müslim, Zühd 63, (2998); Ebu Davud, Edeb 34, (4862).]488

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadis mü'minin hile hurda düşünmediğini, kimsenin içini araştırmayıp, zahirine göre değerlendirdiğini ifade ediyor. Bunun için de iyi niyet, hayırhahlık, uysallık gibi vasıflar mevcuttur. Saf kelimesiyle bu mana ifada edilebilir. Ancak saf kelimesi bazı kullanışlarda safdil denen hakkını aramayacak, hemen herkes tarafından aldatılacak manasında da kullanılır. Gırrı bu manada anlamamız caiz değil. Çünkü müteakip hadis, mü'minin açıkgöz, dikkatli ve uyanık olmasını tavsiye etmekte, aynı yılan tarafndan iki kere sokulmaması gerektiğini irşad buyurmaktadır. Şu halde önceki hadiste ifade edilen saflık, bu hadiste ifade edilen

---

483 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/335-336. 484 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/336. 485 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/336. 486 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve

Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/336-337. uyanıklıkla beraber olacak. Başkasının zararını hiç aramamak, kötülük düşünmemek gibi bir iç temizliği, fakat bize gelecek kötülüklere karşı da uyanıklık, aldanmaya yer vermeme titizliği istenmektedir. Hattabi, hadisin ihbar sigasında olsa da emir ifade ettiğini, dolayısıyla Aleyhissalâtu vesselâm'ın gerek dünya ve gerek din işlerinde, Müslümanın uyanık, titiz ve kararlı olmasını, gafleti bırakıp fıtnatla hareket ederek peş peşe aldanmaya meydan vermemesini emrettiğini söyler.

Bazı alimler de: "Hadisin manası: Bir kimse bir günah işleyince dünyada cezasını çekerse ahirette ceza verilmez" demiştir.

Bazı alimler: "Bu hadisteki mü'minden murad kâmil mü'mindir. Kâmil mü'min, marifetinin yardımıyla hadisatın inceliklerine vakıf olur ve vukua geleceği önceden tahmin ederek tedbirini alır. Böyle olamayan gafil mü'minler, bir çok seferler sokulurlar" demiştir .Bazı alimler şu yorumu yapmışlardır: "Şahsiyetli, sırf Allah için gadablanan mü'min, gadreden mütemerrid zalimin zulmüne göz yummaz, ona karşı halim olmaz, ondan bilakis intikamını alır. Nitekim Hz. Aişe: "Resulullah, kendi nefsi için intikam almadı. Ancak Allah'ın haramlarını ihlal edenlerden Allah için intikam alırdı" der.

Bu hadisi değerlendiren bazı alimler: "Hilm, mutlak manada mahmud (güzel) bir haslet değildir, tıpkı cömertlik gibi. Nitekim Rabbimiz Teala hazretleri de Ashab-ı Güzin'i tarif ederken "Kâfirlere karşı yavuzdurlar, aralarında merhametlidirler" (Fetih 29) buyurmuştur.

Hadis hakkında ulemanın yürüttüğü bu yoruların, farklı çevre şartları, zaman şartları gözönüne alınacak olursa, hepsinin bir haklılık yönü olduğu anlaşılır. 489

مِغ َر َو ،ُهَل ْرَفْغُي ْمَل َو َخَلَسْنِا َّمُث ُنَاضَم َر ِهْيَلَع َلَخَد ٍلُج َر ُفْنأ َمِغ َر :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنع َو ـ55 □6555ـ هجرخأ .[َّيلَع ِهلَص
ُي ْمَلَف ُهَدْنِع ُت ْرِكُذ ٍلُج َر ُفْنأ َمِغ َر َو ،َةَّنَجْلا ُه ِخْد ُيُ ْمَل َو ٌّيح َوُه َو اَمُهَدَحأ ْوأ
ِهْي َوبأ َك َرْدأ ٍلُج َر ُفْنأ

يذمرتلا.

33. (5868)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ramazan girip çıktığı halde günahları affedilmemiş olan insanın burnu sürtülsün. Anne ve babasına veya bunlardan birine yetişip de onlar sayesinde cennete girmeyen kimsenin de burnu sürtülsün. Ben yanında zikredildiğim zaman bana salat okumayan kimsesinin de burnu sürtülsün!" [Tirmizî, Daavat 110, (3539).]490

AÇIKLAMA:

1- Burnu sürtülsün tabiri "zelil olsun" demektir. Resulullah'ın bu sözü öyle olacağına bir ihbar olduğu gibi, öyle olması için bir bedduadır da, ikisi de olabilir.

2- Hadis burada zikredilen üç durumun kurtuluş için fevkalâde ehemmiyetli fırsatlar olduğunu belirtiyor: * Anne ve babanın hukukuna riayet onların makbul dualarını celbedecektir. * Resulullah'a okunacak salavat makbul bir duadır, kolay bir mağfiret vesilesidir. * Ramazan ayının orucu, oruçlunun tevbe ve istiğfarı, bu ayda bulunan ve bin aydan hayırlı olduğu Kur'an tarafından müjdelenen Kadir gecesi gibi fevkalâde fırsatlar malumdur. Şu halde bu fırsatları değerlendirmeden Ramazan'ı geçiren kimsenin burnu sürtülecek, zelil kılınacak demektir. 491

َلاَق: اَي رَ َلوُس هاللّ ،ِ َنْيأ يِبأ؟ َلاَق: يف ِراَّنلا، اهمَلَف اهفَق ُهاَعَد، َلاَقف: َّنإ ِبأ
ُّج رَ َّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض رَ ٍسنأ نعو ـ55 6555

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِراَّنلا يف َكاَبأ َو .

34. (5869)- Hz Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü babam nerededir?" diye sormuştu.

"Cehennemde!" buyurdular. Adam (gitmek üzere) geri dönünce, Aleyhissalâtu vesselâm adamı çağırdı ve: "Muhakkak ki, benim babam da senin baban da ateşteler!" buyurdu." [Müslim, İman 347, (203); Ebu Davud, Sünnet 18, (4718).]492

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhterem peder ve validelerinin uhrevî durumları çokça münakaşa edilmiş bir mevzudur. Sadedinde olduğumuz rivayete göre cehennemliktirler. Ama mü'min gönüller, Aleyhissalâtu vesselâm'ın peder ve validelerinin ateşte olmasına razı olmuyor, dilleri bunu söylemeye varmıyor. Üstelik, onlar hakkında "ehl-i necattır, cennetliktir" demeye imkan veren kuvvetli karineler var. Bu karineleri 489 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/337-338. 490 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/339. esas alanlar onların ehl-i cennet olduğuna hükmetmişlerdir. Bu hususta en ziyade söz söyleyen Celaleddin Suyûtî hazretleridir. O, bu mesele üzerine bazısı nazım, bazısı nesir muhtelif risaleler te'lif etmiş ,orada deliller ve delillerle ilgili bazı yormları kaydederek Resulullah'ın ebeveynlerinin ehl-i cennet olduklarını cezmen beyan etmiştir. Bu risalelerden birinin adı: et-Ta'zim ve'l-Minnet fi enne Ebeveyni Resulullah fi'l-Cennret'dir. Onların imamnını teyid eden deliller şöyle özetlenir: **1)** Onlar Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'den intikal eden ve haniflik adıyla bilinen dinî bir an'aneye tabi idiler, bu dinin mü'mini idiler.

2) "Fetret devri mü'mini" idiler. Fetret devri demek, iki peygamber arasında geçen ve peygambersiz olan ara devredir. Bu durumda, İslam'dan önce her kavme müstakil peygamber gelme esasına binain iki peygamberin gönderilme müddetleri içinde yaşasa bile, önceki peygamber kendilerine Resul olarak gönderilmeyen, yeni gelene de yetişemeyen kimse fetret devri insanı sayılır. Resulullah'ın ebeveyni, Hazret-i İsa Araplara gönderilmediği ve Resulullah'ın nübüvvetine de yetişmedikleri için fetret devri insanı sayılırlar. Ayet-i kerimede kendilerine resul gelmeyen hiçbir kavmin sorumlu tutulmayacağı belirtilmiştir: "Peygamber göndermedikçe de Biz k imseye azab edici değiliz" (İsra 15). Kaldı ki, Hz. İbrahim'den bakiye kalan dini bir an'ane cahiliye devri Araplarında mevcut idi.

3) Zayıf da olsa, bir rivayette, Resulullah'ın duası ile, ebeveyninin dirilip, İslam'a iman edip tekrar öldükleri ifade edilmiştir.

Bu meselenin münakaşasına girmeden, mevzu üzerine Bediüzzaman'ın bir cevabını kaydedeceğiz: "Resul-u Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in peder ve valideleri, ehl-i necattır ve ehl-i cennettir ve ehl-i imandır. Cenab-ı Hak, Habib-i Ekreminin mübarek kalbini ve o kalbin taşıdığı farzedane şefkatini, elbette rencide etmez. Eğer denilse: Madem öyledir, neden onlar Resul-u Aleyhissalâtu vesselâm'a imana muvaffak olamadılar? Neden bi'setine yetişemediler?

Elcevap: Cenab-ı Hak, Habib-i Ekreminin peder ve validesini, kendi keremiyle, Resul-u Ekrem Aleyhissalâtu vesselâm'in farzedane hissini memnun etmek için, valideynini minnet altında bulundurmuyor. Valideynlik mertebesinden, manevi evlad mertebesine getirmemek için, halis kendi Minnet-i Rububiyeti altına alıp, onları mes'ud etmek ve Habib-i Ekremini de memnun etmekliği rahmeti iktiza etmiş ki, valideynini ve ceddini, ona zahiri ümmet etmemiş. Fakat ümmetin meziyeni, faziletini, saadetini onlara ihsan etmiştir. Evet, âli bir müşirin, yüzbaşı rütbesinde olan pederi huzuruna girmesi, birbirine zıd iki hissin taht-ı tesirinde bulunur. Padişah, o müşir olan Yaver-i Ekremine merhameten, pederini onun maiyetine vermiyor." 493

[قَالَ رَسُولُ اللّهِ # :رَ أى عِيسى عَلَيْهِ السّلاَمُ رَجُلاً يَسْرِقُ، فقَالَ: سَرَقْتَ؟ : قال عَنْهُ اللّهُ رَضِيَ هريرة أبي عون ـ56 □6555□

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[عَيْنَيَّ كَذّبْتُ وَ بِاللّه آمَنْتُ :عِيسَى فَقَالَ هُوَ إّلاَ إِلهَ .
قَالَ: كَّّ ، وَالهذي

35. (5870)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İsa aleyhisselam hırsızlık yapan bir adam görmüştü: "Hırsızlık mı yaptın?" dedi. Adam:

"Asla! Kendisinden başka ilah olmayan Zat'a yemin olsun" diye cevap verince Hz. İsa: "Allah'a inandım, gözlerimi tekzib ettim!" dedi." [Buharî, Enbiya 48; Müslim, Fezail 149, (2368); Nesâî, Kudat 36, (8, 249).]494

AÇIKLAMA:

Bu hadisin açıklanması, alimler arasında bazı münakaşaları, farklı tevilleri getirmiştir. Öncelikle şunu belirtelim: metinde geçen □سَرَقْتَ "çaldın" demektir. Biz, bunu siyaka uygun olarak soru tarzına döküp "Hırsızlık mı yaptın?" diye çevirdik. Kurtubî, hadisi şöyle yorumlar: "Hz. İsa'nın adama söylediği □سَرَقْتَ hırsızlık yaptın sözünün zahiri: Adamın yaptığı hırsızlık hususunda kesin bir haberdir. Çünkü adamı, gizlice, ihtiyatla malı alırken görmüştür. Adamın "Asla!" sözü bu ihbarı reddir, ayrıca yeminle de reddini te'kid etmiştir. Hz. İsa'nın: "Allah'a inandım, gözlerimi tekzib ettim" sözü: "Allah'ın adını vererek yemin eden kimseyi tasdik ettim, sözgelimi, adam, kendi hakkı da bulunan bir maldan almış olabilir veya malın sahibi, adama daha önce alma izni vermiş olabilir veya adam, malı karıştırarak bir bakmak üzere ondan almış olabilir, hırsızlık niyeti yoktur." Kurtubî, ayrıca der ki: "Hz. İsa'nın kesin bir hırsızlık iddiasında bulunmamış olması da muhtemeldir, bu sözüyle: "Sen yoksa hırsızlık mı yapıyorsun?" manasında, soru edatı kullanmaksızın sormuştur ki bu tarz soru yaygındır." Şurası açık ki, normal bir soru ihtimali uzaktır. Çünkü Hz. Peygamber, hadiseyi bir hırsızlık vak'ası olarak takdim etmiştir. Malın adama helal olma ihtimali de pek zayıftır, çünkü hırsızlık olduğu cezmen ifade edilmiştir. İbnu'l-Cevzî, bu çeşit yorumları tekellüflü bulur. Der ki: "Hz. İsa'nın kalbinde Allah öyle yüce bir mevki tutuyordu ki, hiçbir kimsenin O'nun adını kullanarak yalan yere yemin etmesine vicdanı razı olmadı. Böyle olunca yemin edenin itham edilmesiyle, gözlerini itham etme şıklarından birini tercihle başbaşa kaldı. İşte bu durumda töhmeti gözlerine tercih etti. Tıpkı, Adem aleyhisselam gibi; o da İblis kendisine hayır nasihatte bulunduğuna dair yemin ettiği zaman İblis'in doğru söylediğini zannetmişti." Hadisten, şüphenin arız olduğu hallerde hadd cezasının düşeceğine delil çıkarılmıştır. 495

اَهِب َنوُف َرْعُي ٍتاَم ًُع ى َوْقَّتلا ِلْه‘ َّنإ َأ :امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْيَب ُّزلا َنْبا بلإ□
َبَتك ُّج َر َّنأ ِينَغَلب] :لاق كلام نعو ـ55 □6551ـ ِدْع َوْلاِب َنف َو ُ َو ،ناَسِهللا يِف
َقَدص َو ،ء ُ َبْلا بلَع َرَبَص َو ،ءاَمْعَّنلا بلَع َرَكَش َو ، ِءاَضَقْلاِب يَضر ْنَم ،مِهِسُفْنأ ْنِم
اَهنُوف ِرْعَي َو ْن ِم َناَك ْنإ َو ،مُهَّقَح ِهقَحْلا ُلْهأ ِهْيَلإ َلَمح ِهقَحْلا ِلْهأ ْنِم َناَك ْنإف ،قا
َوْس‘ا َن ِم ٌقوُس ُمام“ا اَمَّنإ َو ،نآرُقْلا ِماَكْح‘ َناَد َو ،دْهَعْلا َو

نيزر هجرخأ .[ْمُهَلِطاِب ِلطاَبْلا ُلْهأ ِهْيَلإ َلَمح ِلطاَبْلا ِلْهأ .

36. (5871)- İmam Malik anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, bir adam İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'ye şöyle yazdı: "Haberiniz olsun: Takva ehlinin, birkısım alâmetleri vardır ki, bunlar sayesinde kendileri bilinebilir, onlar da bunları bilirler: Şöyle ki müttakî: * (İhtilaf halinde) verilen hükme razı olur,

* Nimetlere şükredr,

* Belaya sabreder,

* Dilinden doğru çıkar,

* Vaadine ve ahdine vefa gösterir,

* Kur'an'ın ahkâmını kendine yol yapar.

İmam, çarşılardan bir çarşı (gibi)dir, hak ehlinden ise, ehl- ihak, hak (yükünü) ona yıkar; batıl ehlinden ise, batıl ehli de batıl (yükün)ü ona yıkar." [Rezin tahric etmiştir.] 496

İKİNCİ FASIL

NEFSİN AFETLERİNE DE TEMAS EDEN HADİSLER

و ْمِهْيَلا ُرُظْنَي ُ َو ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ىلاَعَت ُ هاللّ ْمُهُمِهلَكُي َ ٌةَث ُ َث :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 6555ـ اَمك ى ٍلْضَف
َكُعَنْمأ َم ْوَيْلا : ُهَل ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُ هاللّ ُلوُقَي ِ،لِيبَّسلا َنْبا ُهُعَنْمَي ٍة ُ َفِب ٍءاَم
ِلْضَف ىلَع ٌلج َر : ٌمِيلأ ٌباَذَع ْمُهَل َو ْمِهيهك َزُي اَهَذَخأ َو ُهَقَّدَصَف اَذك َو اَذِكب
اَهَذَخأ ْدَق َل ىلاعَت ِ هللاِب ُهَل َفَلَحَف ِرْصَعْلا َدْعَب ٍةَعْلِسب ُ ًج َر َعياَب ٌلُج َر َو ،
َكاَدي ْلَمْعَت ْمَلاَم َلْضَف َتْعَنَم هجرخأ .[ُهَل ِفَي ْمَل ِهِطْعُي ْمَل ْنإ َو ،ُهَل يف َو
ُدي ِزُي اَم اَهْنِم ُهاَطْعأ ْنإف ،اَيْنُدِل ًاَّ إ ُهُعِياَبُي َ ًاماَمإ َعياَب ٌلُج َر َو ، َكِلذ ِرْيَغ ىلع
َوُه َو

. يذمرتلا إ ةسمخلا

1. (5872)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Üç kişi vardır ki, Allah kıyamet gününde onlarla ne konuşur, ne onlara nazar eder, ne de onları günahlarından arındırır, onlara elim bir azab vardır: * Sahrada, fazla suyu bulunduğu halde ondan yolcuya vermeyen kimse, kıyamet günü Allah onun karşısına çıkıp: "Bugün ben de senden fazlımı (lütfumu) esirgiyorum, tıpkı senin (dünyada iken) kendi elinin eseri olmayan şeyin fazlasını esirgediğin gibi" der.

* İkindi vaktinden sonra, bir mal satıp müştesirisine Allah Teala'nın adını zikrederek bunu şu şu fiyatla almıştım diye yalandan yemin ederek, muhatabını inandıran ve bu suretle malını satan kimse. * Sırf dünyevî bir menfaat için bir imama biat eden kimse; öyle ki, dünyalıktan istediklerini verirse biatında sadıktır, vermezse sadık değildir." [Buhari, Şirb 2, Hiyel 12; Müslim, İman 173, (108); Ebu Davud, Büyû 62, (3474, 3475); Nesâî, Büyû 6, (7, 247).] 497

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın kıyamet günü konuşmaması; rızasını, af ve mağfiretini ifade eden konuşma yapmamasıdır. O gün her insanın en ziyade muhtaç olduğu şey bu konuşmadır. Mevkıf denen hesap meydanında uzun ve pek sıkıntılı bekleyişten sonra, af ve mağfireti ilan eden İlahî hitaptan mahrumiyet kadar büyük ziyan olamaz. Öyleyse, hadis-i şerif bu mahrumiyetin ana sebeplerinden üç tanesini zikretmektedir. Müteakip hadisten de anlaşılacağı üzere, bu büyük hüsrana sebep olan başka sebepler de var.

Resulullah, bu hadislerinde kıyamet gününde büyük hüsrana sebep olan öyle üç şey zikrediyor ki, bunlar birçok kimseler nazarında pek büyük sayılmayan davranışlardır. Sözgelimi bunlar sıkça üzerinde durulan "büyük günahlar", haramlar arasında zikredilmemişlerdir.

---

[495] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/341-342.

Elbette mü'mini bu hadis şöyle bir muhakemeye sevkedecektir: Sıkça ele alınan kebairden olmayan, pek ciddi gözükmeyen bu davranışlar böylesi ciddi mahrumiyetlere sebep oluyorsa, ya kebairin işlenmesi, ya tekrarla, ısrarla emredilen feraizin terki? Ebedî hayatımda bunlar ne gibi kayıplarıma sebep olacak? **2-** Resulullah'ın dikkat çektiği üç şeyden biri, ihtiyaç fazlası sudur. Buhârî'nin bir rivayetinde "yolda fazla suyu bulunduğu halde bunu meneden" diyerek, meseleyi biraz daha açıklar. Yolda, kırda, sahrada, hayatî ehemmiyet taşıyan suyun fazlası ihtiyaç sahibine mutlaka verilmelidir, çünkü temin imkanı yoktur. * Yalan yere yemin ne zaman yapılırsa yapılsın meşru değildir, haramdır. Burada ikindi namazından sonra diye kayıtlanmasının hikmeti nedir? sorusu hatıra gelir. Şarihler bazı yorumlarda bulunmuşlardır. Aliyyu'l-Kâri'nin kaydına göre: ** Böylesi ağır yeminler o sıralarda yapılır.

** O vakit, kârsız olarak eve dönme zamanıdır, bu sebeple kâr etmek için yalan yemin yapılır. ** İkindiden sonranın zikri, o zamanın şerefi sebebiyledir, bu sebeple o şerefli vakitte yapılan yalan yemin daha galiz, daha çirkin bir yemin olur. Bu sebeple, Aleyhissalâtu vesselâm hüküm verme meclislerini ikindi namazından sonra teşkil ederdi.

Kastalânî, esasta aynı olsa da biraz farklı bir üslupla şunları söyler: "Hadis, ikindi sonrasıyla kayıtlama gayesi gütmez, bilakis çoğunluk duruma göre beyanda bulunmuştur. Zira, böylesi yeminler ekseriyetle günün sonunda yapılır, o sıralarda, herkes bir an önce işlerini bitirip evine dönmek ister." Be-tahsis ikindinin zikrini, bu vaktin, günlük amellerin Allah'a yükseltilme zamanı olması sebebine bağlayan alim de olmuştur.

Elbette her bir görüşün bir haklılık yönü vardır.

3- Hadiste geçen imamdan maksad, halife yani devlet reisidir. İmama itaat esastır. Ona Allah rızası için biat etmek, bu biattan dünyevî ve şahsî menfaat beklememek esastır. İmam, herkese onu tatmin ve memnun edecek menfaat dağıtamayacağına göre, bu maksatla biat edenler, aradıklarını bulamayınca itaatten yüz çevirecekler, dolayısıyla birlik ve dirlik bozulacaktır. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslam cemaatinin birliğini yaralayacak bir meseleye böylece dikkat çekmiş olmaktadır. İmamet meselesini daha önce işlediğimiz için burada teferruata girmeyeceğiz.

4- Hadiste geçen tezkiyeyi günahtan arındırma olarak tercüme ettik. Bazı alimler "medh u sena" olarak anlar ve "Allah onları medh u sena etmez" diye ifade eder. 498

مُهَل َو ْمُهيِهك َزُي ُ َو َةَمايِقلا َم ْوَي ْمِهيَلإِ ُرُظْنَي ُ َو ُ هاللّ ُمُهُمِهلَكُي َ ٌةَثَث :# ِ□
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رذ يبأ نعو ـ5 □6555ـ .[ِبِذاَكْلا
ِفِلَحْلاِب ُهَتَعْلِس ُقِفْنُمْلا َو ،ُناَّنَمْلا َو ،ُلِبْسُمْلا :َلاَق ؟ْمُه ْنَم ِ، هاللّ َلوُس َر اَي او
ُرِسَخ َو اوُباَخ :ٌتْلُق ،ًاثَث اَهَلاَق ٌميِلأ ٌباَذَع

هئاطعو هعينصب نمي يذلا «ُناَّنَمْلا َو».ًارخفو ًاربكت ىشم اذإ هرازإ لبسي .
يذلا وه «ُلبْسُملا».يراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ

2. (5873)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Üç işi vardır, kıyamet gününde Allah onlara ne konuşur ne nazar eder ne de günahlardan arındırır, onlar için elim bir azab vardır!" buyurdu ve bunu üç kere de tekrar etti. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Öyleyse onlar büyük zarar ve hüsrana uğramışlardır. Kimdir bunlar?" dedim. Şöyle saydılar: "(Elbisesini kibirle, yerlere kadar salıp) süründüren, yaptığı iyiliği başa kakan, malını yalan yeminlerle reklam eden kimseler!" [Müslim, İman 171, (106); Ebu Davud, Libas 28, (4087, 4088); Tirmizî, Büyu 5, (1211); Nesâî, Büyu 5, (7, 245).] 499

مِهيِهك َزُي ُ َو ِةَمايِقلا َم ْوَي ْمِهيَلإِ ُرُظْنَي ُ َو ُ هاللّ ْمُهُمِهلَكُي َ ٌةَثَث :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6555ـ لايع هل يذلا «
ُلِئاَعلا».هبامتب يئاسنلاو ،ًارصتخم ،ملسم هجرخأ .[ٌرِبْكَتْسُم ٌلِئاَع َو ، ٌباهذَك ٌكِلَم
َو ٍنا َز ٌخْيَش : ٌميِلأ ٌباَذَع ْمُهَل َو

مهرمأب موقي نأ جاتحي .

3. (5874)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi vardır, kıyamet günü Allah Teala hazretleri onlara konuşmaz, nazar etmez, günahlardan da arındırmaz, onlara elim bir azab vardır: * Zina eden yaşlı,

* Yalan söyleyen devlet reisi,

* [500] Büyüklenen fakir." [Müslim, İman 172, (107); Nesâî, Zekat 77, (5, 86).]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada üç farklı kişinin durumuna dikkat çekmektedir:

[498] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/345-346.

1) Zina eden yaşlı: Zina aslında herkese haram edilmiştir. Hatta cezaların en ağırı zina suçuna takdir edilmiştir. Fakat yaşlının zikri, bu cürmü işlemeye sevkeden sebeplerin onda son derece azalmasından ileri gelir. Gençlikteki cehalet artık onda yoktur. Gençleri zinaya zorlayan garizi ve fıtrî olan şehevî duygular onda sönmüştür veya son derece azalmıştır. Bu durumda zina İlahî emri hiç kaale almamak olmaktadır. **2)** Devlet reisinin yalanı da, aynı durumdadır. Kişiyi yalana sevkeden korkudur. Devlet reisinin korkacağı bir üst makam olmadığı, tebasına müdahane ve yaranmak gibi bir ihtiyacı bulunmadığı için o, kişiyi yalan söylemeye sevkeden sebeplerden tamamen uzaktır. Öyleyse, onun yalan söylemesi tıpkı yaşlının zinası gibi. Hak nazarında suçunu hafifletici hiçbir mazerete dayanmaz. Üstelik devlet reisinin yalanından hasıl olacak zarar ve falaket bütün milleti ilgilendirir. Devletin bekası kalem ve kılınç üzerinde bilinir. Kalem idarenin adalet ve dürüstlüğünü temsil eder. Devlet reisinin yalan kalemle sembolleşen idarî, adlî bütün mekanizma ve sistemlerin ihlali demektir. Bunun cezası elbette büyük olacaktır.

3) İslam'da her çeşit kibir yasaklanmıştır. Büyüklük Allah'a mahsustur. Bunun fakirde görülmesi daha da kötü olmaktadır. Çünkü zengin malı sebebiyle kibirlenince, ne de olsa bir sebebe dayanır. Ya fakir? Yok olan bir şeyle kibirlenmesi Allah nazarında daha kötü bir davranış olmaktadır. Fakirin istiğnası ile kibrini karıştırmamak gerekir. İstiğna ve izzet-i nefis elbette memduhdur. Ama, aralarında zahirî bir benzerlik olsa da izzet-i nefisle kibir aynı şey değildir. Resulullah'ın zemettiği şey, fakirdeki istiğna ve izzet-i nefis değil, kibirdir. Bu kibir onu dünyada pekçok şeyden mahrum bırakır, kendisinin ve yakınlarının sıkıntılarını daha da artırır. [501]

ةأرَمْلا َو ،هْيَدِلا َوِل ُّقاَعْلا :ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ْم ِهْيَلإِ ُ هاللّ ُرُظْنَي َ ٌةَثَث :# ِ هاللّ□
□6556□ 5ـ نعو نبا رمع ر َض ِي َ هاللّ ُ امهنَع لاق :[قَلاَ َر سُوَل ُ

يئاسنلا هجرخأ .[ثُوُيَّدلا َو ،ُةَل ِهج َرَتُمْلا .

4. (5875)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi vardır, kıyamet günü Allah onlara nazar etmez: Anne ve babasının hukukuna riayet etmeyen kimse, erkekleşen kadın ve deyyus kimse." [Nesâî, Zekat 69, (5, 80).] 502

يتلا يه « ةل ِهجرتملا».[نَط ْعأ اَمِب ُنأَّنَمْلا َو ،ِرْمَخْلا ُنِمْدُم َو ،هْيَدِلا َوِل ُّقاَعْلا :
ةَّنَجْلا َنوُلُخْدَي َ ُةَثَث] :نرخأ يف هلو ـ6 □6555□

ةهيمح و هل ةريغ يذلا لاجرلا نم « ثُوُّيَّدلاو».مهلاعفأو مهتئيه يف لاجرلاب .
هبشتت

5. (5876)- Yine Nesai'nin bir rivayetinde Resulullah şöyle buyurmuştur: "Üç kişi vardır, cennete girmeyecektir: Anne babasının hukukuna riayet etmeyen kimse; içki düşkünü olan kimse; verdiğini başa kakan kimse." [Nesâî, Zekat 69, (5, 81).] 503

AÇIKLAMA:

* Kadının erkekleşmesi, kılık kıyafetinde ve ef'alinde erkeğe benzemesidir. Dinimiz bu iki cinsin kılık kıyafette hatta hal ve tavırda birbirlerine benzemelerini yasaklamıştır. Yasak sadece kadının erkeğe benzemesiyle ilgili değildir. Başka hadislerde erkeğin kadına benzemesi de yasaklanmıştır. İslam alimleri ilim ve re'yde kadınların erkeğe benzemelerinin mahmud olduğunu belirtirler.

* Deyyus, dilimize de giren bir kelimedir. Kadınına karşı kıskançlık duymayan, hamiyyeti olmayan kimse demektir. Her insanda yaratılıştan gelen bu his, su-i irade ile zayıflatılabilir, tıpkı hayvanlara terbiye yoluyla bazı alışkanlıklar kazandırılabildiği gibi. Ancak fıtrî, tabiî, gerekli ve memduh olan bu kıskançlık hissinin zorlanarak zayıflatılması insanı hayvanlaştıran bir durum ortaya çıkarır. Dinimiz bunu reddeder. * İçki düşkünü, tevbe etmeden ölecek kadar içkiye devam eden kimsedir. Resulullah içki düşkününü, soru üzerine: "Senede bir defa (bile olsa) üç yıl içki alan kimse" diye tarif eder. * Allah'ın nazar etmemesi, rahmet ve mağfiretle bakmaması demektir. Değilse, hiçbir şey O'nun nazarından hariç kalamaz.

* Yapılan iyiliğin başa kakılması da dinimizin kötülediği bir husustur. İyilik Allah rızası için yapılır. Başa kakmak karşı tarafın şahsiyetini ezmektir. Ayet-i kerimede "Güzel sözün, başa kakılarak eza verilen sadakadan hayırlı olduğu" ifade edilmiştir (Bakara 263).

* Cennete girmemesi, ilk girenler arasında olmaması demektir. Ebediyen cennete girmeyecek demek değildir. Sayılan fiiller haram ise de, küfrü gerektirmezler. Fasığın cezası ebedî cehennem değildir. 504

نَطْعأ ُلُج َر : ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ْمُهُمْصَخ اَنأ ٌةَثَث :ى َلاَعَت ُ هاللّ َلاَق :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6555□

يراخبلا هجرخأ .[ُه َر ْجأ ِهِطْعُي ْمَل َو ُهْنِم نَف ُوَتْساَف ًاري ِجأ َرَجأَتْسا ُلُج .
َر َو ،ُهَنَمَث َلَكأَف ًا هرُح َعاَب ُلُج َر َو ، َرَدَغ َّمُث يِب

501 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/347-348. 502 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/348.

6. (5877)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri dedi: "Üç kişi vardır, kıyamet günü ben onların hasmıyım: "Benim adıma (yemin) edip sonra gadreden kimse, hür bir kimseyi satıp parasını yiyen kimse, bir işçiyi ücretle tutup çalıştırdığı halde, ücretini vermeyen kimse." [Buharî, Büyû 106.] 505

AÇIKLAMA:

* İbnu't-Tin der ki: "Allah bütün zalimlerin hasmı olduğu halde, burada bilhassa üç kişiyi zikrederek, bunlara husumetin eşed olduğunu ifade buyurmuştur. Bu üç kişiden biri Allah'ın adı ile yemin ettiği halde, sonradan cayarak gadreden kimsedir. Bir diğeri hür kimseyi köle olarak satan kimsedir. Bu satıştan elde edilen para yenilmeyip başka maksadla kullanılsa, hüküm yine aynıdır. "Yeme"nin zikri, paradan maksadın öncelikle "yeme" olması sebebiyledir. Ebu Davud'un bir rivayeti "Üç kişi vardır, onlardan hiçbir namaz kabul edilmez" diye başlar ve "Bir hür kişiyi köleleştiren kimse" diye devam eder. Mühelleb der ki: "Hür kimseyi satmanın günahı ağırdır. Çünkü, Müslümanlar hürriyette birbirlerine denktirler. Bu durumda kim bir hürrü satarsa, Allah'ın ona mübah kıldığı tasarruflardan onu men etmiş ve Allah'ın onu çıkardığı zillete atmış olur." İbnu'l-Cevzî şöyle der: "Hür kişi abdullahtır (yani Allah'ın kölesidir). Öyleyse, kim ona karşı cinayet işlerse, hasım olarak karşısında efendisini (yani Allah'ı) bulur. Şarihler, hürrün satılması meselesinde bazı teferruat kaydederler, onlardan sarf-ı nazar ederek borç meselesinde hürrün satılma an'anesini belirtmek isteriz. Borcunu ödemeyenler arasında

kendini satarak borcunu ödeyenler olmuştur. Bir başka ifade ile, borçlu kimseler bu sebeple satış muamelesine maruz kalmıştır. İbnu Hazm'ın kaydettiğine göre, borç sebebiyle hürün satılması görülen bir âdetti. Bu hal "Eğer borçlu kimse darlık içerisinde ise, ona, borcunu ödeyebilecek duruma gelinceye kadar mühlet verin" (Bakara 280) ayeti nazil oluncaya kadar devam etti. Tabiinden Zühre İbnu Evfa'nın borç sebebiyle bir hürrü sattığı bazı rivayetlerde gelmiş ise de, İmam Şafii hazretleri hürrün hangi suretle olursa olsun satılmasının yasak olduğu hususunda ümmetin icmaından bahseder.

* İşçiyi çalıştırıp ücretini vermemeyi, İslam alimleri, hür kimseyi köleleştirme olarak tavsif etmişlerdir. Hürrün satılması haramsa, karşılığını vermeden insanı çalıştırmak da onun gibi haramdır. 506

لوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر دعس نب لهس نعو ـ5 □6555ـ .□
يذمرتلا هجرخأ .[َةَّنَجْلا ُهَل ْنَمْضأ ِهْيَلْج ِر َنْيَب اَم َو ِهْيَي ِحَل َنْيَب اَم يِل
ْنَمْضَي ْنَم :#ِ هاللّ

7. (5878)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: Kim bana çeneleri ile bacakları arasındaki şeyler hususunda garanti verirse, ben de ona cennet hususunda garanti veririm." [Buharî, Rikak 23, Hudud 19; Tirmizî, Zühd 61, (2410).]507

AÇIKLAMA:

Çene diye tercüme ettiğimiz lıhye, gerek altta ve gerekse üstte, üzerinde dişlerin bitmiş olduğu kemiktir. Çeneleri arasındaki şeyden murad dil ve konuşmada işe yarayan diğer unsurlardır. Bacakları arasındakinden murad da ferçtir. Bunlar hakkında istenen garanti, onlarla günah işlemeyi terk garantisidir. Veya onların üzerine düşen hakkın edasıdır. Böyle olunca hadisin manası: "Kim diline terettüp eden vacibeleri yaparsa, yani konuşma, malayaniyatta sükut etme nevinden hakkı eda ederse, keza, fercini de helalden faydalanma, haramdan sakınma gibi kendine terettüp eden hakkı yerine getirirse, ben de ona cenneti garanti ederim" demek olur. Böylece hadis, dünyada kişiye en büyük belanın dil ve fercinden geleceğini beyan etmiş olmakta, dikkatini bu organlara çekmektedir.

Cennetin garantilenmesi, öncelikle oraya girme garantisini, sonra da orada yüksek derecelere ulaşma garantisini ifade eder. Tirmizî'nin bir rivayetinde bu hadisin meali bir başka üslubla ifade edilmiştir: "Allah kimi, çeneleri ile bacakları arasındaki şeylerin şerrinden korumuş ise, o kimse cennete girdi demektir."[508]

نَنِغْلا ِتا َوْهَش ْمُكْيَلَع ُفاَخأ اَم َرَثْكأ ّنَإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر يملس‘ا ةزرب يبأ نعو ـ5 □ 6555□

نيزر هجرخأ .[ِنَتِفْلا ُت ُّ ه ِضُم َو ،ْمُك ِجو ُرُف َو ،ْمُكِنوُطُب َو .

8. (5879)- Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizin hakkınızda en ziyade korktuğum şey, zenginlik hırsı ile karınlarınızın ve ferçlerinizin şehvetleri bir de [505] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/349-350. [506] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/350. fitnelerin şaşırtmalarıdır." [Rezin tahric etmiştir. (Hadis Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelmiştir. 4, 420, 423. [509] [510]]

ق ِرْسَي ُّ َو ،ٌنِم ْؤُم َوُه َو ِين ْزَي َني ِح ِينا َّزلا ِين ْزَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □ 6555ـ ِهْيَلِإ َسأَّنلا ُعَف ْرَي ٍف َرَش
َتاَذ ًةَبْهُن ُبِهْتَني ُّ َو ،ٌنِمْؤُم َوُه َو اَهُب َرْشَي َني ِح َرْمَخْلا ُب َرْشَي ُّ َو ،ٌنِمْؤُم َوُه َو ُق
ِرْسَي َني ِح ُق ِرأَّسلا مظعل اهيلإ مهراصبأ سانلا عفريف ردق اهل يأ « ٍف َرَش
َتاَذ» :هلوق.ةسمخلا هجرخأ .[ٌن ِم ْؤُم َوُه َو اَهُبِهَتْنَي َني ِح ْمُه َراَصْبأ اَهيِف

اهردق .

9. (5880)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zani bir kimse, zina yaptığı sırada mü'min olarak zina yapmaz, hırsız da çaldığı sırada mü'min olarak hırsızlık yapmaz, içkici, içki içtiği sırada mü'min olduğu halde içki içmez; insanların, onun yüzünden gözlerini kendine kaldıracakları kadar nazarlarında kıymetli olan bir şeyi mü'min olarak yağmalamaz." [Buharî, Mezalim 30, Eşribe 1, Hudud 1, 20; Müslim, İman 100, (57); Ebu Davud, Sünnet 16, (4689); Tirmizî, İman 11, (2627) Nesâî, Sarık 1, (8, 64).][511]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, mezmum olan ve haram edilen zina, hırsızlık, içki ve yağmalamanın tahrimi, farklı bir üslubla ifade edilmiştir: "Bunlar işlenirken kişide iman yoktur." İfadenin zahirî manası bu ise de, Nevevî'nin de belirttiği üzere, alimler "haram işleyenler kâfir olmazlar, fasık olurlar" mealindeki Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat prensibini gözönüne alarak, "mü'min"i kâmil kelimesiyle kayıtlayarak "...kâmil mü'min olduğu halde hırsızlık yapmaz.." diye tefsire tabi tutarlar. Mü'mine, imanî tehlike endişesini hatırlatarak daha müessir olmak gayesiyle bu üslubun tercih edildiği anlaşılmaktadır. Pek çok meselenin tesbitinde bu çarpıcı üslubun takip edildiği görülür. Şu halde, nefiy, zatla ilgili değil, kemaliyle ilgilidir, tıpkı "ancak faydalı ilim ilimdir" "sadece ahiret hayatı vardır" tabirlerinde olduğu gibi. Öyle ise, bu hadis "Lailahe illallah diyen cennete gider, hırsızlık da yapsa, zina da yapsa" veya Ubade tubnu's-Samit'in: "Biz Resulullah'a zina etmemek, hırsızlık yapmamak... üzere biat ettik. Kim bunlardan birini yapar ve dünyada cezalandırılırsa bu ona kefarettir; kim de cezalandırılmazsa, onun işi Allah'a kalmıştır. O dilerse affeder, dilerse azab eder" hadisi; "Allah kendine şirk koşanı affetmez, bunun dışındaki bütün günahları dilediğinden affeder" (Nisa 48) ayeti ve bu manadaki başka ayet ve hadisler esas alınarak, sadedinde olduğumuz ve benzeri hadisler te'vil edilmiştir. Ehl-i Sünnet büyük günah işleyenin kâfir olmayacağı hususunda icma etmiştir. Bütün bu durumlar, sadedinde olduğumuz hadisin ve benzerlerinin te'vil edilip "kâmil manada" ibaresiyle kayıtlanmasını zaruri kılmıştır." **2-** Burada biraz açıklama gerektiren husus yağma meselesidir: Nehb'i kısaca yağma diye ifade ettik. Bu bir şeyi göz göre göre zorla almaktır. Nühbe yağmalanan maldır. Hadiste yasaklanan yağma, sahibinin, alınmasına razı olmayacak derecede, nazarında maddî veya manevî bir şerefi olan ve bu şeref sebebiyle alan kimseye gözlerini diktiği malın göz göre göre alınmasıdır. Bu, gizlice yapılan hırsızlıktan farklı bir alıştır. Zaten hadiste hırsızlık ayrıca zikredilmiştir. Yağmanın hırsızlıktan daha şedid bir durum olduğu belirtilir. Çünkü bunda fazla bir cür'et ve her çeşit değerlere kıymet vermeme, aldırmama hali mevcuttur. Kadı İyaz der ki: "Bazı alimler bu hadiste her çeşit günaha karşı bir uyarı ve tahzir olduğuna işaret etmiştir: Zina ile bütün şehvetlere, hırsızlıkla dünyaya rağbete ve harama karşı hırsa, içki ile Allah'tan sadır olup Allah'ın hukukuna karşı gaflet veren şeylere, vasfı yapılan yağma ile Allah'ın kullarına karşı istihfaf ve onlara hürmet ve onlardan hayanın terki ve meşru olmayan şekilde dünyalık cem'inde uyarıda bulunulmuştur." Kurtubî'ye göre "bu hadis, kötülüklerin üç büyük temeline dikkat çekmektedir, bunların zıddı da iyiliğin üç ana esasını teşkil etmektedir. Bunlar: Haram olan ferçlerin mübah addedilmesi, aklî bozukluğa götüren şey, bu sadedde en ziyade yer verilen ve en çok zarar veren şey, şarab mevzubahis edilmiştir. Üçüncüsü de hırsızlıktır. Bu da başkasının malını haksız olarak almanın en çok görülen yoludur." 512 **3-Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:** * Zina eden -ister bakire, ister muhsan olsun, ister yabancı, ister mahrem olsun farketmeksizin hepsi- hadiste zikredilen tehdide maruzdur. Bu tehdide, zina ismi verilen haram değme, keza öpme ve bakma girmez. Çünkü bunlara, şeriat örfünde her ne kadar zina dense de, buraya girmez. Çünkü başka deliller muvacehesinde bunlar küçük günahlara girer.

* Az çalan da çok çalan da, hatta yağmalayan da tehdidin altına girer. Ancak bir kısım alimlerin burada "nisab miktarını bulan mal" kaydını koyduğunu belirtmekte fayda var. Nisabın altında kalan miktarı çalmak dahi haram ise de, kesmeyi gerektiren nisaba girmeyen miktarın bu tehdide girmeyeceğini söylemişlerdir. * Başkasının malını haksız yere almanın şe'nini büyütmek var. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm yeminle ifade etmiştir, yeminde ta'zim vardır.

509 Hadis, Müsned'de... مهنوطب يف فلا تاوهش

şeklinde biraz farkla gelmiştir.

510 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/351.

* İçki alan -içtiği miktar az da olsa, çok da olsa- bu tehdide maruzdur. Çünkü hamrın içilmesi kebairdendir. * Bazıları, düğünde saçılan şekerlemeye varıncaya kadar her çeşit yağmanın haramlığına bu hadisten delil çıkarmış ise de, çoğunluk, sahibinin rızası olan, örfte bulunan yağmalamanın bundan hariç olduğu hükmünü benimsemiştir. 513

ُعَنه قال: [قَالَ رَسُولُ اللّه ِ# :إذاَ زَ نى الرّجُلُ خَرَجَ مِنْهُ ا“يمَانُ وَكَانَ عَلى
نع أبي هريرة رَضِيَ اللّه ُعَنه قال: عن أبي جعفر البارق محمد بن 6551□ 15 ـ
فإذاَ نَزَعَ أعَادَ الِإيْهِا ا“يمَانُ]. أخرجه وأبو داود والترمذي.وزاد الترمذي، وروى
رَأسِهِ كالظُّلَّةِ،

أنه قال: في هذا خروج عن ا“يمان الى ا“سم.»نَزَعَ« أي أقلع عن الذنب وفارقه
علي

10. (5881)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi zina edince iman ondan çıkar ve başının üstünde bir bulut gibi muallak durur. Zinadan çıkınca iman adama geri döner." [Ebu Davud, Sünnet 16, (4690); Tirmizî, İman 11, (2627).] Tirmizî, şu ziyadede bulunmuştur: "Ebu Cafer el-Bâkır Muhammed İbnu Ali'nin: "Bunda imandan çıkıp İslam'a geçiş vardır" dediği rivayet edilmiştir." 514

AÇIKLAMA:

1- Bir önceki hadis üzerine alimler birçok yorumlarda bulunmuştur. Biz onlardan sadece bir kısmını ve umumiyetle benimsenenleri kaydettik. Yukarıdaki hadis, bu mevzuya getirilen Nebevî bir açıklamadır: Zaniden, zina esnasında iman ayrılmakta, geri dönmek üzere başının yukarısında beklemektedir. Bu ifadede iman, maddî bir teşbihe kavuşturulmuş olmaktadır. Buhârî'de gelen bir rivayette İkrime der ki: "İbnu Abbas'a zaniden iman nasıl çıkar diye sordum, bana: "Şöyle!" dedi ve parmaklarını kenetledi, sonra parmaklarını ayırıp, "Tevbe edince geri döner!" dedi ve tekrar parmaklarını kenetledi." Hakim'de Ebu Hureyre'den gelen bir açıklama kaydedilir. Bu açıklama şöyledir: "Kim zina eder veya içki içerse Allah ondan imanı çıkarır, tıpkı bir insanın gömleğini başından çıkarması gibi."

2- Tirmizî'nin ziyadesi şu yoruma sebep olmuştur : "Ebu Ca'fer merhum, imanı İslam'dan ayrı tutup ona daha hususi bir hüviyet tanımıştır. Böylece kişi imandan çıksa da İslam'da baki kalmaktadır. İbnu Hacer, bu yorumun, cumhurun: "Hadisteki imandan murad kâmil manadaki imandır, imanın kendisi değildir" sözüne muvafık olduğunu belirtir.515

هجرخأ .[ِهِب ُ هاللّ نئا َر نئا َر ْنَم َو ،هِب ُ هاللّ َعَّمَس َعَّمَس ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس
رَ َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر بدنج نعو ـ11 6555ـ فشكيو هكهتني نأ :هلثم
هب هاللّ لعف سانلاب كلذ لعف نمو ،هرتسي ناك ام هبويع نم رهْأو هحضف اذإ
نفب «َع َّمَس».نايخشلا

او ايندلا يف سانلل هبويعŒةرخ .

11. (5882)- Hz. Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (başkalarının kusurlarını teşhir edip herkese) duyurursa, Allah da (onun kusurlarını) duyurur. Kim de riya yaparsa Allah da onun riyasını ortaya çıkarır." [Buhârî, Rikak 36; Müslim, Zühd 48, (2987).] 516

AÇIKLAMA:

Hadisin kelime kelime tercümesi "Kim işittirirse Allah da onu işittirir. Kim riya yaparsa Allah da ona riya yapar" şeklinde olmalıdır. İşittirmek, alimlerce , iki surette anlaşılmıştır: **1)** İnsanların herkesçe bilinmeyen kusurunun teşhiri, başkalarına duyurulması. Bu dinin reddettiği bir davranıştır. Resulullah: "Kim bir mü'minin kusurunu dünyada örterse, Allah da onun kusurunu ahirette örter" buyurmuştur.

2) İkinci mana riyakârlıktır. Yani "kim, insanlara gösteriş olsun, onların aferini gelsin diye fazilet ve iyiliklerini izhar etmeye, duyurmaya çalışırsa..." demektir. Bu da süm'a denen dinin reddettiği bir başka huydur. Kişi hayrını, sevabını insanlara duyurmak için değil, Allah'ın rızası için yapmalıdır. Hele başkalarına yapılan iyiliklerin duyurulması pek mezmumdur.

Cevami’u'l-kelîme mazhar olan Aleyhissalâtu vesselâm burada birkaç kelimelik hadisleriyle İslam'ın temel meselelerini vazetmiş olmaktadır.

Kişi birkısım yasakları işleyince, maksudunun tersiyle cezalandırılmaktadır: "Ceza, amel cinsindendir." [517]

[513] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/353-354. [514] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/354. [515] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/354-355.

هجرخأ .[ىلاعَت ُ هاللّ ُهُمَح ْرَي ََساَّنلا ِمَح ْرَي َْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس ىبأ نعو ـ15 □6555□

يذمرتلا .

12. (5883)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlara merhametli olmayana Allah Teala merhamet etmez." [Tirmizî, Birr 16, (1923).] [518]

AÇIKLAMA:

Hadis, insanlara karşı merhametli olmaya teşvik etmektedir. Bir başka rivayette bütün canlılara şamil olacak bir üslubla: "Yerde olanlara merhamet etmeyenlere gökte olanlar merhamet etmez" buyrulur. İbnu Battal bu hadislerle Müslümanın bütün mahlukata; mü'min, kâfir, hayvan, merhametli olmaya teşvik edildiğini belirtir. "Merhamet, canlılara yiyecek içecek vermek, hayvanlara ağır yük yüklememek, dövme, acıktırma, yorma gibi vasıtalarla onlara karşı haddi aşmamak şeklinde tezahür etmelidir" der. Bir başka hadiste "Rahmet sadece şaki (bedbaht) olandan çıkarılmıştır" buyurularak merhametsizliğin ebedî hüsran alâmeti olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayet-i kerimede "İyilik yaparsanız kendi nefsiniz için yaparsınız" (İsra 7) buyrularak mahlukata yapılan merhametin de, netice itibariyle kişinin kendine yaptığına dikkat çekilmiştir. [519]

م ْوَي ُتاَم ُلُ َمْلُّظلا َّنإف ،َمْلُّظلا اوُقَّتأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر يراصن‘ا هاللّدبع نب رباج نعو ـ15 □6555□

ملسم هجرخأ .[ْمُهَم ِراَحَم اوُّلَحَت ْسا َو ْمُهَءاَمِد اوُكَفَس ْنأ ىلَع ْمُهَلَمَح .

القِيَامَةِ، وَ اتَّقُوا الشُّحَّ فَإنَّ الشُّحَّ أهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ،

13. (5884)- Cabir İbnu Abdillah el-Ensarî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zulümden kaçının. Zira zulüm, kıyamet günü karanlıklar olacaktır. Cimrilikten de kaçının, zira cimrilik, sizden öncekileri helak etmiş, onları birbirlerinin kanlarını dökmeye, haramlarını helal addetmeye sevketmiştir." [Müslim, Birr 56, (2578).] 520

AÇIKLAMA:

1- Bazı alimler, hadisin zahirî manasının esas olduğunu söylemiş, dolayısıyla yapılan zulümlerin, kıyamette zalimin karşısına karanlıklar şeklinde çıkacağını, mü'minlerin önü ve yanları nurlu ve aydınlık olduğu halde, zalimin karanlık içinde kalıp yolunu bulamayacağını belirtmiştir. Nevevî, bunun kıyamet gününün şiddetleri olması ihtimalinden de bahseder ve: "Karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır." (En'am 63) ayetinin bu şekilde tefsir edildiğini belirtir.

İbnu'l-Cevzî,zulmün iki şekilde yapılabileceğini belirtir ve bu konuda şu açıklamayı yapar: "Biri haksız yere başkasının malını almaktır. Diğeri de adaleti emreden kimseye karşı gelmektir. İkincisi birincisinden daha kötüdür."

İbnu'l-Cevzî, zulmün kalpteki kararmanın sonucu olduğunu, iman nuruyla aydınlanan bir kalbin, zulmün akibetini düşünerek zulme meydan vermeyeceğini söyler.

2- Cimriliğin sebep olduğu helakin, hem dünya hem de ahiret helaki olabileceğini söylemiştir. Zaten hadis, dünya helakini, dünyada bu sebeple birbirlerinin kanını döktüklerini, haramları bu yüzden, helal addettiklerini belirtmektedir. Bu tasvir, sadece dünya helakinin değil, ahiret helakinin de tasviridir. 521

[قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: شَرُّ مَا فِي الرَّجُلِ شُحٌّ هَالِعٌ، وَ جُبْنٌ خَالِعٌ]. أخرجه أبو
:قال عنهما اللّهُ رَضِيَ عمر ابن وعن ـ15 6556ـ يخرج أو يفوته درهم على
ويحزن شديداً جزعاً يجزع الشحيح أن والمراد ،الجزع أشد «الهَلَعُ»و.البخل
أشد «الشُّحُّ».داود

. وفزعه خوفه لشدة فؤاده خلع كأنه الذي «الخَالِعُ»و.يده من

14. (5885)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanda bulunan en şerli şey aşırı cimrilik ve şiddetli korkudur." [Ebu Davud, 22, (2511).] 522

AÇIKLAMA:

518 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/356. 519 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/356. 520 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/357.

Hattâbî, "cimrilik" diye çevirdiğimiz "şuhh"u buhl'un aşırı şekli diye tarif eder. Buhl zaten: "Kişiyi üzerinde bulunan başkasına ait vacib bir hakkı vermekten mani olan, bu hak verildiği taktirde hırsa ve korkuya düşüren hal" olarak tarif edilmiştir. Şu halde şuhh bundan da ileri bir cimrilik mertebesi olmaktadır. 523

هجرخأ .[ِهِب َرَكَم ْوأ ًانِمْؤُم ّرَاَض ْنَم ّنوُعْلَم :#ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ
هالّل َي ِض َر قيدصلا ركب يبأ نعو ـ16 □6555□

. يذمرتلا

15. (5886)- Ebu Bekr es- Sıddîk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'mine zarar veren veya hile yapan mel'undur." [Tirmizî, Birr 27, (1942).] 524

AÇIKLAMA:

Mel'un, Allah'ın rahmetinden uzak manasına geldiğine göre, mü'mine zarar ve hile yapmanın, Allah katında nasıl ciddi bir günah olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim müteakiben kaydedilen hadiste: "Kim (mü'mine) zarar verirse Allah da onu zarara uğratır. Kim de (Müslümana) meşakkat verirse, Allah da ona meşakkat verir" buyrulmuştur. Zarar ve meşakkat mâna bakımından birbirine yakın ise de, zarar daha ziyade malın telef edilmesine, meşakkat ise şahsın kendisine ulaşan eziyete denir. Şu halde Müslümana bunların şu veya bu suretle, açıktan veya aldatma suretiyle gizlice yapılması haramdır. Allah'ın intikamını alacağı davranışlardır. 525

انِم ْؤُم ّقاَش ْنَم َو ،ِهِب ىلاعَت ُ هالّل ّرَاَض ًانِمْؤُم ّرَاَض ْنَم :#ِ هالّل ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هنَع ُ هالّل َي ِض َر ةمرص يبأ نعو ـ15 □6555□

. هالّل ّقاَش ُ ىلاعَت ِهْيَلَع .[هجرخأ يذمرتلا.«ةُ ّرَاَضُملا» ةرضملا

عازنلا «ةُهقاَشُمْلا»و .

16. (5887)- Ebu Sırma (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim mü'mine zarar verirse Allah da onu zarara uğratır. Kim de mü'mine meşakkat verirse, Allah da ona meşakkat verir." [Tirmizî, Birr 27, (1941).] 526

ل ّوأ ّنإ :َلاَقَف ،اَن ِص ْوأ :# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنَع ْمُهَثَّدَح ْدَق َو ،ُهَل اوُلاَق□
ُهَباَحْصأ ّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةميمت يبأ نعو ـ15 □6555□

يراخبلا هجرخأ .[ْلَعْفَيْلَف ًابِهيَط ّإ ُهَنْطَب َل ِخْدُي ْ َنأ َعاَطَتْسا ِنَمَف ،ُهُنْطَب .
ِناَسْن“ا َن ِم ُنِتْنَيام

17. (5888)- Ebu Temîme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Arkadaşları kendisine "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) size çok şeyler söyledi, öyleyse bize de bir tavsiyede bulunun!" demişlerdi. "İnsanda ilk (çürüyüp) kokacak olan yeri karnıdır. Öyleyse, kim, karnına temiz olandan başka bir şey girdirmeyebilirse mutlaka bunu yapsın!" tavsiyesinde bulundu." [Buhârî, Ahkam 9.] 527

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Buhârî'deki aslı uzuncadır. Müellif bir kısmını tayetmiştir. Ancak çıkarılan bu kısımlar, daha önceki hadislerde zikredilmiş durumda.

2- İnsanda ilk kokacak yerin karnın olması, ölümden sonrayla ilgilidir. Hadisin bazı veçhinde bu, tasrih edilmiştir.

Hadiste yapılan nasihat mevkuftur. Rivayetin başka vecihlerinde de hep mevkuf olarak gelmiştir, ref zannını veren de vardır. 528

يف َةَبوُقُعْلا ِهِب ِحاَصِل َل ِهجَعُت ْنأ ْنِم ُرَدْجأ ٍبْنَذ ْنِم اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةركب يبأ نعو ـ15 □6555□:

ا يف ُهَلŒيذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِم ِح ّرلا ِةَعيِطَق َو ِيْغَبْلا َنِم ِة َر ِخ .
ُرَخَّدُي اَم َعَم اَيْنُّدلا

18. (5889)- Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İşleyene daha dünyada cezası çarçabuk gelmeye en layık günah zulüm ve sıla-ı rahmin koparılmasıdır, bu cezanın

523 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/358. 524 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/358. 525 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/358. 526 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/359. dünyada gelmesi, ahiretteki cezaya kefaret değildir." [Ebu Davud, Edeb 51, (4902); Tirmizî, Kıyamet 58, (2513).][529]

AÇIKLAMA:

Dünyada cezası gecikmeden gelmeye en layık iki günah zikredilmektedir: 1) Bağy: Bu her çeşit zulüm, haksızlık manasına geldiği gibi, sultana isyan, kibir manalarına da gelmektedir. 2) Kat'urrahm, bu, sıla-i rahmin koparılması yani akrabalık, yakınlık, arkadaşlık, komşuluk gibi insanlara karşı olan beşerî vazifelerimizin yerine getirilmemesidir. Bunlar arasında en mühimmi anne ve babaya karşı olan vazifelerimizdir. Hadiste ayırım yapılmadan, mutlak bir üslupla hepsi birden ifade edilmiş olmaktadır. Hadis, bu iki günahın cezasının çabuk geleceğini belirttiği gibi, dünyevî cezanın uhrevî ukubete kefaret olmayacağına da ayrıca yer verir.[530]

دَحاَ يِغْبَي َ ىهتَح اوُعَضاَوَت ْنأ َّيلِإ َىح ْوأ َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رامح نب ضايع نعو ـ15 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .[ٍدَحاَ ىلَع ٌدَحاَ رُخْفَي ُ َو ٍدَحاَ ىلَع .

19. (5890)- İyaz İbnu Hımar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri, bana: "Mütevazi olun, öyle ki, kimse kimseye zulmetmesin, kimse kimseye karşı böbürlenmesin" diye vahyetti." [Ebu Davud, Edeb 48, (4895).] [531]

يفو ؛ٍناَّنَم ٍلي ِخَب ٍهب ِخ ِهلُك ْنِم ٌةَبي ِرَق ُراَّنلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر قيدصلا ركب يبأ نعو ـ55 □ 6551□

يذمرتلا هجرخأ .[ٌناَّنَم ُ َو ٌلي ِخَب ُ َو ، ٌّب ِخ َةَّنَجْلا ُلُخْدَي َ :ةَيا َو ِر .

20. (5891)- Hz. Ebu Bekr es-Sıddîk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem, bozguncu, cimri ve başa kakıcı her insana yakındır."

Bir rivayette de şöyle buyrulmuştur. "Cennete ne bozguncu, ne cimri, ne de başa kakıcı giremez." [Tirmizî, Birr 41, (1964).] 532

فا َرْسإِ رْيَغ يف اوُسَبْلا َو اوُقَّدَصَت َو اوُلُك :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ
هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ51 6555

باب ةمجرت يف يراخبلا هجرخأو ،يئاسنلا هجرخأ .[ٍةَلي ِخَم ُ َو .

21. (5892)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yiyiniz, tasadduk ediniz, giyiniz. Fakat bunları yaparken israfa ve tekebbüre kaçmayınız." [Nesaî, Zekat 66, (5, 79). Hadisi buhari, bab başlığında kaydetmiştir (Libas 1).]533

AÇIKLAMA:

Resulullah, hoşa giden yeme içme gibi hususların israf ve tekebbüre kaçmamak kaydıyla helal olduğunu belirtiyor. Aslında ayet-i kerimede de meseleye bu şekilde temas edilmiştir. "Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz. Allah israf edenleri sevmez" (A'raf 31). Çünkü "müsrifler şeytanların kardeşleridir" (İsra 27). İsraf, gerek iş ve gerekse sözde haddi aşmak olarak tarif edilmiştir. Bu infakta daha belirgin olduğu için ayet ve hadiste öncelikle infaktaki israf medar-ı bahs edilmiştir.534

نوُكَي ْن َ ءِ ْيَّشلاِب ُض ِهرَعُي ِهِسْفَن يف ُد ِجَي اَنَدَحأ َّنإ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي :
َليِق] : لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ55 6555

دواد وبأ هجرخأ .[ِةَس َوْس َوْلا بلا ُهَدْيَك َّد َر يِذهلا ِ هللُّدْمَحْلا ،ُرَبْكأ ُ .
هاللّ ،ُرَبْكأ ُ هاللّ :لاَقف ،ِهِب َمَّلَكَتَي ْنأ ْنِم ِهْيَلإِ ُّبَحأ ًةَمَمَح

22. (5893)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dendi, herbirimiz içinde, (bazan öylesine çirkin) bir şeyin arız olduğunu görür ki, bunu söylemektense o şeyin bir kor parçası olup (kendisini) yakması ona daha sevimli gelmektedir!"

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu söze şöyle mukabelede bulundu:

---

529 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/359-360. 530 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/360. 531 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/360-361. 532 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/361.

"Allahuekber, Allahuekber, [Allahuekber!] Şeytanın hilesini vesveseye çeviren Allah'a hamd olsun!" [Ebu Davud, Edeb 118, (5112).]535

اَم ِ هاللّ َو : ُتْلُق ؟ َوُهاَم : َلاَقَف ؟يِ ُرْدَص يف ُهُد ِجاُ ٌءْىَشاَم :امهنَع ُ هاللّ َي
□6555□ 55ـ ِض َر ٍساهبَع ِنْب ُتْلُق] :لاق ليمز ىبأ نعو

□مَّلَكَتأ

□كْي َلِإ اَنْل َزْنأ اَّمِم ٍهكَش يف َتْنُك ْنإَف :ىلاَعَت ُ هاللّ َل َزْنأ ىهتَح َكِلذ ْنِم ٌدَحأ
اَجْنَام : َلاَق َّمُث ؛َك ِحَض َو َلاَق ؟ ٍهكَش ْنِم ٌءْىَشأ :يِل َلاَقَف .ِهِب َوُه َو ُنِطاَبْلا َو
ا َو ُل َّو'ا َوُه : ْلُقَف ًائْيَش َكِسْفَن يف َتْدَج َو اَذإ :يِل َلاَقَف َلاَق .Œُرِهاَّظلا َو ُر ِخ
َكِلْبَق ْنِم َباَتِكْلا َنوُء َرْقَي َنيِذهلا ِلأْساَف

. ِهلُكِب ٍءْىَش ٌميِلَع]. هجرخأ وبأ دواد

23. (5894)- Ebu Zümeyl rahimehullah anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a (bir gün): "İçimde duyduğum bu (fena) şeyler de ne?" diye sormuştum. Bana: "Ne hissediyorsun ki?" dedi. Ben:

"Vallahi (onlar çok fena!) dilime alamam!" dedim.

"Şekk nevinden bir şey mi?" dedi ve güldü. Sonra açıkladı:

"Bu (çeşit vesveseler)den hiç kimse kurtulamaz. Nitekim Allah Teala hazretleri (Resulüne) şu ayeti inzal buyurmuştur. (Mealen): "Eğer sana indirdiğimiz (kitapta anlatılan bu kıssalar) hakkında bir şüphen varsa, senden evvel indirilmiş olanları okuyanlara sor. Andolsun ki, sana Rabbinden hak (olan kitap) gelmiştir, sakın şüphe edenlerden olma!" (Yunus 94).]

İbnu Abbas bana dedi ki: "Eğer içinde herhangi bir vesvese bulursan şöyle de: "O (Allah), hem evveldir, hem ahirdir, hem zahirdir, hem batındır. O herşeyi bilendir" (Hadid 3). [Ebu Davud, Edeb 118, (5110).]536

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis Ebu Davud'da "Vesveseyi Red" adını taşıyan bir babta kaydedilmiştir. Hadislerin muhtevasından da anlaşılacağı üzere her insana arız olan vesveseler hakkında mü'mine bir bilgi verilmek istenmektedir. Bu bilginin özü şudur: "Her insan, gayrı ihtiyarî olarak bazı vesveselere düşmektedir. Bu vesveseler, iradeye tabi olmadan geldiği ve vicdanda bir tasdik bulmadığı için insana herhangi bir zararı yoktur. Bu çeşit imana, edebe muhalif vesveseler geldiği zaman telaşlanmadan imanı takviye edici, iman esaslarını hatırlatıcı ayetlerden okumalıdır.

İbnu Abbas'ın vesvese anında okunmasını tavsiye ettiği ayet Rabb Teala'nın zatî vasıflarıyla ilgili: "O, evveldir, ahirdir, zahirdir, batındır, herşeyi bilicidir." Ayetin manasını şöyle anlamamız münasibtir: "O, evveldir: Başlangıcı olmadığı gibi, bütün varlıkların başlangıcı da O'nun ilim ve kudretine bağlıdır. O, ahirdir: Sonu olmadığı gibi, bütün varlıkların neticesi O'na bakar ve dönüşü O'nadır. O, zahirdir: Varlık ve birliğinin delilleri herşeyde apaçık görünür ve bütün varlıklar dış görünüşleri ve san'atlı yapılışlarıyla O'nun kudret ve sanatına şahidlik eder. O batındır. Herşeyin hakikatine vakıftır ve herşeyin içyüzü O'nun kudret ve hikmetine şahidlik eder. O herşeyi hakkıyla bilendir."

2- Vesvese hususunda sorulunca İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), ayeti okuyarak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da benzer vesveselere maruz kaldığını, bunun üzerine Efendimiz'i takviyeye matuf o ayetin indiğini ifade etmek istiyor.

Müfessirler, ayette muhatap Resulullah mı başkaları mı ihtilaf etmiştir. Resulullah olduğunu söyleyenlerden bazısına göre: "Zahirde Resulullah ise de asıl murad edilen başkasıdır ve bu muhtevada başka örnekler vardır: "Ey peygamber! Allah'a muttaki ol, kâfirlere ve münafıklara itaat etme" (Ahzab 1) mealindeki ayette, "...Allah sorar: "Ey Meryemoğlu İsa! İnsanlara beni ve annemi Allah'tan başka ilahlar edinin diyen sen misin.?" (Maide 116) ayetlerinde olduğu gibi." Meseleyi açıklayan Razi, buna bizim "kızım sana söyledim gelinim sen anla!" tabirinin karşılığı olan Arapça'daki ةراجاي يعمساو ينعا كايِا deyimini örnek verir. Müfessirlerin yer verdikleri bir diğer görüşe göre, "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) bir beşerdir. Bu sebeple onun kalbine de, diğer insanlara olduğu üzere müşevves hatıraların ve sıkıntı veren fikirlerin gelmesi caizdir. İşte bu çeşit vesveseler bir kısım delillerin getirilmesi, beyyinelerin takriri ile bertaraf edilebilir. İşte Rab Teala hazretleri bu maksatla zaman zaman ayetler inzal buyurarak Resulünün benzer vesveselerini izale etmiştir. Sadedinde olduğumuz hadisten İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın da bu kanaatte olduğu anlaşılmaktadır." Bu meselede ileri sürülen farklı görüşleri, toptan büyük müfessirimiz Fahreddin-i Razi'nin tefsirinde bulabiliriz. 537

نَل َو ،نْيَت َرِعَش َنْيَب َدِقْعَي ْنأ َفهلُك ُه َرَي ْمَل ٍمْلُحِب َمَّلَحَت ْنَم :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ55 □6556□

ا ِهْيَنُذُأ يِف َّبُص َنوُه ِراَكŒبِهذُع ًة َروُص َر َّوَص ْنَم َو ،ةَماَيِقْلا َم ْو َي ُكُن□
ُهَل ْمُه َو ٍم ْوَق ِثيِدَح ىلإ َعَمَتْسا ْنَم َو ؛لَعْفَي

535 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/361.

ا».دواد وبأو يراخبلا هجرخأŒدوس‘ا صاصرلا :نونلا مضو ةزمهلا دمب «ُكن .
َو َفِهلُك ْنأ َخُفْنَي َهِيف ِرلا ُّحو َ، َو َسْيَل َبِناَفِخٍ].

24. (5895)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim görmediği halde rüya görme iddiasına kalkarsa (kıyamet günü) arpa daneciğine düğüm atması teklif edilir. Kim de kendisinden hoşlanmadıkları halde, bir grubun konuşmasını dinleme gayretine düşerse kıyamet günü kulağına erimiş kurşun dökülür. Kim bir sureti tasvir ederse (kıyamet günü) azaba uğrar ve bu yaptığına ruh üflemesi emredilir, ama üfleyemez." [Buharî, Ta'bîr 45; Ebu Dâvud, Edeb 96, (5024); Tirmizî, Rü'ya 8, (2284).][538]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, dinen yasaklanan bazı şeylere cür'et edenlerin azablarının şiddet ve devamını ifade için birkısım teşbihlere başvurmuştur: * Rüya hususunda yalan söylenmemelidir. Yani görmediği rüyayı, görmüş gibi anlatmamalıdır. Böyle bir davranışın cezası, âhirette büyük olacaktır. Arpa danesinin düğümlenmesinin teklifi bunu ifade eder. Çünkü, arpanın iki ucu bir araya getirilemez ki düğüm yapılabilsin. Bu yapılamadığı müddetçe azabı devam ettirilecek demektir.

* Kişi, kendisini sevmeyen, konuşmalarını dinlemesini istemeyen kimselerin konuşmalarını dinlememelidir. Bu yasağa uymayıp, merak sâikasıyla onların konuşmasını gizlice dinlemeye çalışan kimse kıyamet günü şiddetle cezalanacaktır.

* Canlı tasviri yapılmamalıdır. Bunu yapanlara, yaptıkları heykel ve resim nev'indeki şeylere ruh üflemeleri gibi, yapmaları imkânsız bir teklifte bulunulacak, yapamadıkları müddetçe azaba uğrayacaklardır. Resim mevzuunu daha önce genişçe işlediğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. [539]

ىلاِإ ُلُج َّرلا ىعْدُي ْنأ ى َرِفْلا ِمَظْعأ ْنِم َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي
ِض َر عقسا نب ةلثاو نعو ـ56 6555

يهو ،ةيرف عمج «رِفْلا».يراخبلا هجرخأ .[ْلُقَي ْمَل ًائْيَش # ِ هاللّ ِلوُس َر بلَع
َلوُقَي ْوأ ، َرَت ْمَل اَم ِهْيَنْيَع َي ِرُي ْوأ ،هيِبأ ِرْيَغ

بذكلا .

25. (5896)- Vâsıle İbnu'l-Eska' radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, en büyük yalanlardan biri, kişinin kendisini babasından başka birisine nisbet etmesi veya görmediği bir şeyi gözlerinin gördüğünü iddia etmesi, yahut da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylemediği bir şeyi O'na söyletmesidir." [Buhârî, Menâkıb 5.]540

AÇIKLAMA:

Dinimiz, neseb meselesine ehemmiyet vermiştir. Nikâh, miras gibi pekçok hukuki ve hassas meselelerin odak noktasını teşkil eden nesebin tağşîşi, bu meselede insanların yanıltılması, arkadan birçok haramlara, haksızlıklara kapı açmak demektir. Bu sebeple olacak ki basit bir hadise gibi görülen yabana neseb iddiası ehemmiyetli bir hâdisedir. Hatta, hadisin Buhârî'deki aslında "Kişi, bu iddiayı bile bile yaparsa, Allah'a küfretmiş olur" ziyadesi mevcuttur. Bazı âlimler de bu ibareye: "...Haram olduğunu bildiği halde kendisini bir yabancıya nisbet etmeyi helal addederse..." diye kayıt koymuştur. Şunu da belirtelim ki çoğunluk, buradaki "küfr"ü, küfran-ı nimet ile te'vil etmiş, bu ifadenin, tağlîz ve zecr maksadıyla ağır bir üslûba yer verdiğini söylemiştir. mutlak ifade ile "Bunu yapan, ehl-i küfrün fiiline benzeyen bir fiilde bulunmuştur" demenin kastedildiği de söylenmiştir. Hadisin bir diğer veçhi de zecri ifade eder: "Aralarında nesebi bulunmayan bir kavme kendisini nisbet eden, cehennemdeki yerini hazırlasın" denmiştir.

Hadis, açık bir şekilde, kişinin bilinen nesebini inkar ederek bir başka nesebi iddia etmesinin haram olduğunu belirtiyor. Ancak "bilerek" kaydı, bilmeden yapanı tehdidden hariç tutmuştur. İslâm'da sorumluluk bilme ve niyete tabidir.

Hadis, zecr maksadıyla herhangi bir günahı küfre nisbet etmenin caiz olduğunu da ifade eder. Hadisin bazı vecihlerini de gözönüne alan bazı alimler, müddeinin kendine ait olmayan bir şeyi "benimdir" diye iddia etmesinin haram olduğuna hükmetmiş ve hatta mal, ilim, taallüm, neseb, hâl, salâh, nimet, velâ vs. hangi çeşitten olursa olsun bâtıl iddiaların hepsini buraya dahil etmiştir.

Herhangi bir bâtıl fiile terettüp eden mefsedelerin miktarca artması nisbetinde onun tahrîmi şiddet kazanmaktadır.[541]

538 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/364. 539 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/364.

ي َ هالّ ُ هنَع لاق: [قَالَ ر َ لوُس ُ هالّ: ِ نَم ْ حَلَف َ علب يِمَين ِ بِمِلَّة ٍ غيَرْ ِ ا “ س ْ ُ م
، و َ نُعَل ُ المُؤْمِن ِ كقَتَلِه، ـ6555 □ 55ـ وعن أبي قبة أن ثابت بن الضحاك ر َ ض ِ
قَتَل َ نفَسْه ُ بشِيَء ٍ عذُبَ ِ بهِ يوَ ْم َ القِياَمَة، و َ ليَس َ علَى ر َ ج ُ ل ِ نذَرْ ٌ فيما َ لا يمَلْك ُ
ة َ كاذَبِة ً ليِسَتْكَثرِ َ بهِا َ لمَ ْ يزَِد ُ هْ اللّه ُ إ ّ ً كاذَبِا ً متُعَمَدِا ً فهَوُ َ كمَا َ قاَل، و َ من ْ
وهَوُ َ كقَتْلِه، و َ من ْ ذ َ حَب َ نفَسْه ُ بشِيَء ٍ ذبُحِ َ بهِ يوَ ْم َ القِياَمَة، و َ من ادَّعَى دَ ْو
و َ من ْ ر َ مى َ موُ ْمنِا ً بكِفُرْ ٍ

. قِلَّة ً]. أخرجه الخمسة وفي رواية أبي داود والترمذي اختصار

26. (5897)- Ebu Kılâbe merhum anlatıyor: "Sabit İbnu Dahhâk radıyallahu anh anlatmıştı: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, bile bile, yalan yere İslâm'dan başka bir din ile yemin ederse, bu kimse dediği gibidir. Kim kendisini bir şeyle öldürüp (intihar ederse) kıyamet günü o şeyle azab verilir. Kişinin gücü dışında olan bir şey üzerine yaptığı nezir muteber değildir. Mü'mine lanet etmek onu öldürmek gibidir. Bir mü'mine küfür nisbet etmek onu öldürmek gibidir. Kim kendisini bir şeyle keserse kıyamet günü onunla kesilir. Kim malını çok göstermek için yalan bir iddiada bulunursa, Allah onun azlığını artırır." [Buhârî, Eymân 7, Cenâiz 84, Edeb 44, 73; Müslim, İman 176, (110); Tirmizî, İman 16, (2638); Ebu Dâvud, İman 9, (3257); Nesâî, Eymân 7, (7, 5, 6).] [542]

AÇIKLAMA:

1- İslâm'dan başka bir din ile yemin: "Bu işi yaparsam Hıristiyan olayım" veya "Hıristiyanlık hakkı için bu işi ben yapmadım" şeklindeki yeminlerdir. Yemin, yemin edilen şeyin şanını yücelttiği için, İslâm'dan başka bir din ile yemin yasaklanmıştır. Resûlullah bir başka hadiste: "Ben İslâmiyet'ten berîyim" derse, bakılır, eğer bunu yalan olarak söyledi ise, o kimse dediği gibidir. Ama doğru söyledi ise, yine de İslâm'a salim olarak dönemez." buyurur. Şu halde sadece yalan yemin değil, doğru da olsa kendisini başka dine nisbet ederek yemin etmek yasaklanmıştır. Bu bahis daha teferruatlı olarak daha önce geçtiği için teferruata girmeyeceğiz (5819-5835 numaralı hadisler).

2- Nezirle ilgili bahiste daha önce geçtiği üzere (5746. hadis), kişinin mülkünde olmayan bir şeyi zikrederek yaptığı nezir muteber değildir. Söz gelimi "Şu işi yapmazsam Boğaz Köprüsü senin olsun" gibi. **3-** Lanet Allah'ın rahmetinden uzak kılmaktır. Mü'mine lanet dileğiyle bedduada bulunmak olsun, mü'mine küfür nisbet etmek olsun her ikisi de mü'mini öldürmek gibi ciddi bir varta ilan edilmektedir. Bu davranış, o mü'minle olan her çeşit "sıla"yı kökten kesecek, derin bir yara açacaktır. Resûlullah, tekfirin boşta kalmayacağını, tekfir edilen kimse kâfir değilse, hükmün tekfirde bulunanın üzerine rücu edeceğini söylemiştir. Mü'minler, Resûllerinin sözüne kulak verip, birbirlerine karşı bu tabirleri kullanmamalıdırlar. 4- İntihar da yasaklanmakta, müntehir ne suretle canına kıymışsa, âhiret hayatında ilânihaye aynı sûret çerçevesinde azab göreceği belirtilmektedir. Müntehirin imanı ve cenaze namazının cevazı münakaşa konusu olmuştur. Daha önce açıklama geçti. 543

اَش َف ُ َو ، َبْع ُّرلا ْمِهبُوُلق يِف بلاعَت ُ هاللّ بقْلأ َّإ ٍم ْوَق يِف ُلوُلْغلا َرَهْ اَم] : لاق
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ55 □6555ـ .ُمَّدلا ُمِهيِف اَشَف َّإ ٍهقَح
، َو ُّ َنقَص َ ْم ٌوَق ْم ٌلاَيْكِمْلا َو َنازيِمْلا َنا َّإ َعَطَق ْمُهنَع ْمُهرلا ِز ْق َ، َو ُّ َحكَم َوَق ْم ٌرْيَغِب
َت ْوَمْلا ُمِهيِف َرُثَك َّإ ٍم ْوَق يِف اَن ِهزلا

دهعلا ضقنو ردغلا « ُرْتَخلا».كلام هجرخأ .[َّوُدَعْلا ُمِهيَلَع يلاعَت ُ هاللّ َطَّلَس َّإ .
ِدْهَعْلاِب ٌم ْوَق َرَتَخ ُّ َو

27. (5898)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir kavimde gulûl (denen devlet malından hırsızlık) zuhûr ederse, Allah o kavmin kalplerine korku atar. Bir kavim içinde zina yayılırsa orada ölümler artar. Bir kavim, ölçü ve tartılarda (hile yaparak) miktarı azaltırsa Allah ondan rızkı keser. Bir kavmin (mahkemelerinde) haksız yere hükümler verilirse, o kavimde mutlaka kan yaygınlaşır. Bir kavm ahdinden dönüp gadre yer verirse, Allah onlara mutlaka düşmanlarını musallat eder." [Muvatta, Cihâd 26, (2, 460).] 544

AÇIKLAMA:

1- Hadis zahiren mevkuftur. Yani İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın sözü gözükmektedir. Ancak içtihadla söylenemeyecek meselelere temas edildiği için bu, hükmen merfu (Resûlullah sözü) kabul edilmiştir. **2-** Resûlullah bu hadislerinde cemiyeti ayakta tutan temel ahlâkî umdeleri zikretmektedir. Böylece, İslâm nazarında, içtimâî saadet ve medenî terakki ile ahlakî yapının yakın ilgisinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu içtimâî dinamikler: * Devlet malının yağmalanmaması,

* Namus ve iffet,

* Ölçü ve tartılarda dürüstlük,

* Mahkemelerde adalet,

---

542 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/366.

* Ahde vefa.

3- 545 Bu hususlarla ilgili olarak Zürkânî'nin kaydettiği bazı açıklamalar şöyle: **1) Gulûl:** Ganimete yapılan hıyanettir. [Bunun her çeşit devlet malına yönelen hırsızlık ve yağmayı ifade ettiğini daha önce açıkladık. Ganimetten çalma mukabilinde kalbe atılan korku için: "Çünkü mal kalbi takviye eder, haram yolla alınca korkarlar" denmiştir. İbnu Abdilberr der ki: "Bu korku, düşmanlarındandır, onlardan korkarlar ve bir daha karşılaşmak istemezler, düşman da onlara galebe çalar. Şu da bilinmeli ki, bu korku sadece hırsızlığı yapanlara mahsus değildir, yapmayanlar ve onu uygun bulmayanlar da bundan hariç kalmazlar. Durumu düzeltmeye güç olduğu halde müdahale etmezler, kalpleri bu işi reddetmezse, korku herkese şâmil olur. Nitekim ayette Rabbimiz Teâla hazretleri (meâelen): "Keşke sizden önceki nesillerden, yeryüzünde fesadı önlemeye çalışan ilim ve fazilet sahipleri bulunsaydı. Ancak onlardan kurtardığımız pek azı bunu yaptılar. O nesillerden zulmedenler ise zevklerinin peşine düştüler ve mücrimler olup çıktılar" (Hud 116). Keza şu ayet var: "Onlar kendilerine verilen öğüdü unuttuklarında, biz de kötülükten sakındıranları kurtarıp, zulmedenleri ise Allah'a itaatten çıkmakta ısrar etmeleri yüzünden şiddetli bir azabla yakaladık" (A'raf 165). **2)** Zinayı, gücü yetenler müdahale edip önlemezlerse o cemiyette ölümler artar. Bununla ilgili olarak Benî İsrail'den kıssa gelmiştir.

3) Ölçü ve tartıda hile, rızkı kökten kaldırmaz, bereketi kaldırır, darlığa sebep olur. Dolayısıyla bu hadisle "Kul işlediği günah sebebiyle rızıktan mahrum kalır" hadisi veya "Rızkı, ne taat artırır, ne de masiyet eksiltir" hadisi arasında münafaat yoktur. (Çünkü birincide rızıktaki bolluk maksuddur, ikincide ise rızkın aslı yani zaruri olan, hayatın idamesine lüzumlu olan miktardaki hakiki rızıktır. Öteki ise mecazidir, onda artma eksilme olabilir. Ayetle garanti altında olduğu bildirilen rızık da bu ikinci rızıktır).

4- Hadis haksız yere verilen hükme yani adaletsizliğe, ceza olarak kanın yaygınlaşmasını gösteriyor. Yani adaletsizliğin hakim olduğu cemiyetlerde anarşi olacak, isyan olacak, mahkemelere güvenini kaybeden insanların, haklarını kendileri alma veya koruma gayretine düşeceklerini, bütün bu durumların cemiyeti yıkıma götüren kan dökme (=anarşi) hadiselerini yaygınlaştıracağını ifade ediyor. Bu sebepledir ki bütün İslâm cemiyetleri "adalet"i mülkün yani devletin temeli bilmiştir.

5- Son husus ahde vefadır. Kur'ân mükerrer ayetleriyle ahde vefayı, verilen sözün tutulmasını emretmektedir. Resûlullah bu hadiste vefasızlığın cezasını ve müeyyidesini hatırlatmaktadır: "Düşmanın tasallutu." Bu içtimâî marazların bir hadiste ve belli bir sıraya göre zikri tesadüfen olmayabilir. Yani devlet malından hırsızlıkla başlayan tefessüh zina, ölçütartıda hile, adaletsizlik muhtelif safhalardan geçerek ahde vefasızlık noktasına ulaşmakta, Cenab-ı Hak düşmanlarını musallat ederek büyük bir ceza vermektedir: Bu cemiyet ya esarete düşecek, ya da dağılıp yok olacak. Musibetlerin tokadıyla uyanıp kendine gelmek, yeniden kurtuluş vetiresine girmek de bir başka ihtimal. Zira ayet-i kerimede, kendinde olan kötülükleri bertaraf eden kavme kurtuluş vaadedilmektedir (Ra'd 11).546

يِف غَتْبُم َو ،ِم َرَحْلا يِف ُدَحْلُم :ُةَثَث ىلاعَت ِ هاللّ ىلإ ِساَّنلا ُضَغْبأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُهاللّ َي ِض َر هنعو ـ55 □6555ـ يف دحلأو ،قحلا نع لئاملا « ُد ِحلُمْلا».يراخبلا هجرخأ .[ُهَمَد َقي ِرْهُيِل ٍهقَح ِرْيَغِب ٍئ ِرْما َمَد ٌبِلَّطُم َو ،ِةَّيِلِهاَجْلا َةَّنُس ِم ُ ْس“ا

. ىدعتو هيف ملْ اذإ مرحلا

28. (5899)- Yine İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"İnsanlar arasında Allah'ın en çok buğzettiği üç kişi vardır: * Harem'de sapıtıp haktan ayrılan,

* İslâm'a girdiği halde cahiliye sünnetini arayan, * 547 Haksız yere, kanını dökmek için bir adamdan kan talep eden." [Buharî, Diyât 9.]

AÇIKLAMA:

1- İlhad haktan sapma manasına gelir. Büyük günaha ilhad dendiği gibi küçük günaha da ilhad denilebilir. Bu durumda Harem'de işlenen küçük günahın Allah indinde başka yerde işlenen büyük günahtan daha kötü olduğu manası çıkar. Buna "müşkil" diyen İbnu Hacer, ilhadla hadiste büyük günahın kastedilmiş olması gerektiğini belirtir.

2- İslâm'da cahiliye sünneti aramaktan murad, kişinin, birinde bir hakkı olduğu takdirde onu bizzat kendisinden talep etmesi gerekirken onunla müşterekliği olan evlad, kardeş, akraba gibi kendisi dışında birinden o hakkını almaya çalışmasıdır. Bununla, cahiliye âdetlerinin devamı, onların yayılıp infaz edilmesini arzu edenlerin kastedildiği de söylenmiştir. Cahiliye sünnetinin içine cahiliye devrinin her çeşit örf, âdet ve tatbikatları girer. **3-** Allah'ın buğzuna sebep olan kan talebi normal bir talep değildir. Haksız yere, haddi aşan bir taleptir. Zaten haksız tabiri de bu talebin meşru bir kısas talebi olmadığını göstermektedir. 548

545 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/367-368.

ةَيِواَعُم ِهْيَلِإ َبَتَك َو] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةبعش نب ةريغملا نعو ـ55□
□6555□

ةَعاَضِإو ،َلاَق َو َليِق :ًاثَث ْمُكَل َه ِرَك ىلاعَت َ هاللّ َّنِإ :ُلوُقَي # ُهُت ْعِمَس :□
ِهْيَلِإ َبَتَكَف ؛# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنم ُهَتْعِمَس ٍءْىَشِب ىلإ ْبُتْكا ِنأ

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ِلاَؤُّسلا َةَ ْرْثُك َو ،ِلاَمْلا .

29. (5900)- Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh'ın anlattığına göre "Hz. Muâviye radıyallahu anh kendisine: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğin bir şeyi bana yaz" diye mektup yazmıştır. O da Hz. Muâviye'ye şunu yazmıştır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Allah Teâla hazretleri, sizin için üç şeyi mekruh addetti: * Dedikodu,

* Malın ziyâı.

* 549 Çok sual!.." [Buhârî, Zekât 53, Edeb 6; Müslim, Akdiye 35, (539).]

لوُس َر ِدْهَع ىلَع اَهُّدُعَن اَّنُك ،ِرَعَّشلا َنِم ُّقَدأ ْمُكِنُيْعأ يف َيِه ًاَمْعأ َنوُلَمْعَتَل ْمُكَّنإ]□
□6551□ 55ـ لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو:

تاكلهملا «ِتاَقِبوُمْلا».يراخبلا هجرخأ .[ِتاَقِبوُمْلا َنِم # ِ هاللّ .

30. (5901)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Siz birkısım ameller işliyorsunuz ki, onlar sizin nazarınızda kıldan daha ince (daha ehemmiyetsiz)dir. Halbuki biz onları, Resulullah zamanında helake atıcılardan addederdik." [Buharî, Rikak 32.]550

AÇIKLAMA:

1- Hadis, daha sahabe hayatta iken, Müslümanlar arasında dinî hassasiyetin bir hayli zaafa uğradığını ifade etmektedir. Hz. Aişe ve diğer sahabilerden bu paralelde yakınmalar çoktur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da muhtelif hadislerinde insanlarda görülecek olan bu gevşemeyi haber vermiştir. Bir Buhârî hadisi şöyle: "İlk salihler birer birer gider. Geriye insanların adileri kalır. Onlar tıpkı arpa döküntüsü veya hurma atıntısı gibidirler. Allah onlara beş paralık değer vermez." Yine Buhârî'de gelen bir başka hadiste, zaman içinde alim ve fazıl kalmayıp, insanların, cahilleri kendilerine reis yapacakları ifade edilir. **2-** Hz. Enes (radıyallahu anh), ehemmiyetsiz gibi görülen günahlardan kaçınmayı tavsiye etmiş olmaktadır. Resulullah devrinde, insanların Aleyhissalâtu vesselâm'dan aldıkları dersin feyziyle küçük günahlardan bile ciddi şekilde kaçındıklarını beyan ediyor. Nitekim Resulullah: "Küçük günahlardan sakının. Zira küçük günahların meseli, bir vadiye inen bir cemaate benzer. Onlardan herkes bir çöp getirir. Bu çöplerle yemeklerini pişirirler. Küçük günahlar da böyledir, birikince sahibini helaka atar. "İbnu Battal: "Küçük günahlar çoğalınca büyük olur" demiştir. Bazı rivayetlerde, küçük günahları da, Ashab'ın, Resulullah zamanında "büyük" addettikleri belirtilmiştir. Ebu Eyyub el-Ensarî hazretlerinin şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Kişi vardır, güzel amellerde bulunur ve buna güvenerek küçük günahları unutur. Allah'a kavuştuğu zaman bu küçükler etrafını sarmış olur. Kişi vardır günah işler, fakat bu günahından devamlı korkar. Öyle ki Allah'a kavuştuğunda azabtan emin olur."551

كَيِلَتْبَيَ وَ ُ هاللّ ُهَيِفاَعُيَف َكي ِخأِب َةَتاَمَّشلا رِهْظُت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ [.
: لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر عقس‘ا نب ةلثاو نعو ـ51 □ 6555□

. يذمرتلا هجرخأ

31. (5902)- Vâsıle İbnu'l-Eskâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kardeşine karşı şamata yapma. Allah ona afiyet sana da belayı verir." [Tirmizî, Kıyamet 55, (2508).] 552

AÇIKLAMA:

Şamata dilimize de geçen bir kelimedir; düşmanlık ettiğin veya sana düşmanlık eden kimsenin maruz kaldığı musibet karşısında sevinmektir. Resulullah mü'minin mü'mine şamata yapmasını menetmekte ve bu durumun tersine dönüp, şamata yapanın müsibete düşebileceğini hatırlatmaktadır. Şu halde şama, bir başka hadiste tavsiye edilen "düşmana karşı davranışta ölçülü olma" prensibine aykırı düşmektedir. 553

548 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/370. 549 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/370. 550 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/371. 551 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/371-372.

دواد وبأ هجرخأ .[ُّم ِصُي َو يِمْعُي َءْنَّشلا َكُّبُح :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع .
ُ هاللّ َي ِض َر ءادردلا يبأ نعو ـ55 □6555□

32. (5903)- Ebu'd Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir şeye karşı sevgin seni kör ve sağır eder (de onun eksiklerini görmez, kusurlarını işitmez olursun" [Ebu Davud, Edeb 125, (5130).]554

AÇIKLAMA:

Bu hadis Ahmed İbnu Hanbel'de hem merfu ve hem de mevkuf olarak rivayet edilmiştir, merfu olması daha muvafık gözükmektedir. Hadis, kalbe hakim olan sevginin, mahbubun kusurunu göremeyecek kadar gözü kör ve kulakları sağır edeceğini belirtiyor. Dinimiz bu fıtrî zaaf sebebiyle, pek yakınların şehadetini makbul addetmiştir, çünkü doğruyu söyleyemez. 555

وبأ هجرخأ .[ِمَّدلا ى َرْجَم َمَدآ ِنْبا ِنِم ى ِرْجَي َناَطْيَّشلا َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ55 □6555□

دواد.

33. (5904)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şeytan insanoğlunda, kanın cereyanı gibi cereyan eder." [Ebu Davud, Sünnet 18, (47819).] 556

AÇIKLAMA:

el-Kâdı ve bazılarının kaydına göre birkısım alimler hadisin zahirini esas alıp, şeytanın insanın içinde dolaştığını kabul etmek gerektiğini, Allah Teala hazretlerinin ona, insanın içinde, kanın dolaştığı gibi dolaşma güç ve kuvveti verdiğini söylemiştir. Bir kısmı da: "Bu, şeytanın saptırma ve vesveseyi çokça yapması sebebiyle yapılan bir istiaredir, şeytanın insandan, tıpkı kanın ayrılmadığı gibi hiç ayrılmadığını ifade etmektedir" demiştir. 557

رُثَك اَذإ ،ْمَعَن :َلاَق ؟َنوُحِلاَص اَنيِف َو ُكِلْهَنأ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي :ْتَلاَق اهنَع ُ□ هاللّ َي ِض َر َةَمَلس َّمُأ َّنأ ُهَغَلَب ُهَّنأ] :كلام نعو ـ55 □6556□

انزلا « ُثَبَخْلا» .[ُثَبَخْلا .

34. (5905)- İmam Malik rahimehullah'a ulaştığına göre, "Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ), Efendimiz'den sormuştur: "Ey Allah'ın Resulü! Aramızda salihler mevcut iken bizler helak mi olacağız?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet, buyurmuşlardır, pislik (zina) artarsa!" [Muvatta, Kelam 22, (2, 991).]558

ىلَع ًادْبَع ْوأ اَه ِج ْو َز ىلَع ًةأ َرْما َبَّبَخ ْنَم اَّنِم َسْيَل :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ56 □6555□

عدخو دسفأ يأ « َبَّبَخ».دواد وبأ هجرخأ .[ِهِدهيَس .

35. (5906)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hanımını kocasına karşı, köleyi efendisine karşı ayartan bizden değildir!" [Ebu Davud, Talak 1, (2175), Edeb 135, (5170).] 559

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kadınla bizzat evlenmek veya bir başkasıyla evlenmesini sağlamak maksadıyla kocasından boşanmaya teşvik etmeyi, çeşitli yollara başvurarak boşanma hususunda kadını aldatmayı yasaklamaktadır. Keza, bir efendinin kölesi veya cariyesini, zina veya livataya sevketmek veya kaçmasını sağlamak veya efendisini, onu satmaya zorlamak için hilelere başvurmayı yasaklamaktadır. Şu halde, kadınlakoca, köle ile efendi arasına sokulacak her türlü fitne ve fesad dinen yasaktır, pek büyük manevî mesuliyeti mucibtir.560

---

554 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/372. 555 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/372. 556 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/373. 557 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/373. 558 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/373.

هَدْف ِر ُعَنْمَي َو ،ُهَدْبَع ُدِلْجَي َو ،ُهَدْح َو ُلُكأَي يِذهلا ؟ْمُك ِرا َرِشب ْمُكُئِهبَنُأ َأ□].
□6555□ 55ـ هنعو َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق:]َلاَق َر ُلوُس هاللّ ِ #:

نيزر هجرخأ .

36. (5907)- Yine Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size şerlilerinizi haber vereyim mi? Onlar, tek başlarına yiyenler, kölelerini dövenler, yardımı esirgeyenlerdir." [Rezin tahriç etmiştir.] 561

ÜÇÜNCÜ FASIL

DİLİN AFETLERİ

قَّتا : ُلوُقَتَف َناَسِهللا ُرِهفَكُت اَهَّلُك ءاَضْع‘ا َّنإف َمدآ ُنبا َحَبْصأ اَذإ] :لاق هعفري□
هنَع ُهاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نع ـ1 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[اَنْجَج َوْعا َتْجَج َوْعا ِناِ َو اَنْمَقَتْسا َتْمَقَتْسا ِنإ ، َكِب ُنْحَن .
اَمَّنإف ،اَنيِف َ هاللّ

1. (5908)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan anlatıyor: "Ademoğlu sabaha erdi mi, bütün azaları, dile temenna edip: "Bizim hakkımızda Allah'tan kork. Zira biz sana tabiyiz. Sen istikamette olursan biz de istikamette oluruz, sen sapıtırsan biz de sapıtırız!" derler." [Tirmizî, Zühd 61, (2409).] 562

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen tekfir, kişinin tezellülâne eğilmesi, başını indirmesidir. Daha ziyade Yahudilerde görülen ve dilimizde temenna denen, kişinin hürmeten arkadaşının önünde eğilerek başını aşağı indirmesidir. Bu rüku değildir, ancak rükuya yakın bir eğilmedir.

Azaların dile konuşması, hakikat olabileceği gibi lisan-ı halle bir mecaz da olabilir denmiştir. Hadis, bütün azaların iyilik ve kötülükte dile tabi olduğunu ifade ediyor. Bazı şarihler bir diğer hadise atıf yaparak demiştir ki: "Eğer dersen ki: "Resulullah: "Vücudda bir et parçası var, eğer o düzelirse bedenin tamamı düzelir, eğer o bozulursa bedenin tamamı bozulur, bilesiniz o kalptir" buyurmuştur. Bu hadisle arada bir zıtlık yok mu?" Biz de deriz ki: Arada zıtlık yoktur. Çünkü dil, kalbin tercümanıdır ve bedenin dışındaki halifesidir. Öyleyse iş dile nisbet edilmişse bu, mecaz yoluyla yapılan bir nisbettir." 563

ثْلُق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هاللّدبع نب نايفس نعو ـ5 □6555□□

هِناَسِلِب َذَخأَف ؟َّيلَع ُفاَخَت اَم ُف َوْخأ اَم ! ِهاللّ َلوُس َراَي ُتْلُق ،ِمِقَتْسا َّمُث ُ،□□
هاللّ يِهب َر ْلُق :لَاق ،ِهِب ُم ِصَتْعأ ٍرْمأِب يِنْثِّدَح ! ِهاللّ َلوُس َر اَي

يذمرتلا هجرخأ .[اَذه : َلاَق َّمُث .

2. (5909)- Süfyan İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, uyacağım bir amel tavsiye et bana!" Şu cevabı verdi: "Rabbim Allah'tır de, sonra doğru ol!"

"Ey Allah'ın Resulü dedim tekrar. Benim hakkımda en çok korktuğunuz şey nedir?" Eliyle dilini tutup sonra: "İşte şu!" buyurdu." [Tirmizî, Zühd 61, (2412).] 564

ا ِم ْوَيْلا َو ِ هللّاِب ُنِم ْؤُي َنَاك ْنَم :#ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق]Œوأ ًارْيَخ ْلُقَيْلَف ِر ِخ□
□6515 □ 5ـ لاق هنَع ُ هالّل َي ِض َر ةريره يبأ نعو :

ا َجَن َتَمَص ْنَم :#ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق» :لاق رمع نبا نع ،برخأ يف هلو.يذمرتلا » .
هجرخأ .[ْتُمْصَيِل

3. (5910)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse ya hayır konuşsun ya da sussun." [Tirmizî, Kıyamet 51, (2502).] Tirmizî'nin İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den yaptığı diğer bir rivayette, Resulullah: "Kim susarsa kurtulur" buyurmuştur. 565

AÇIKLAMA:

İnsanın her sözü kaydedilip yazıldığı ve kıyamet gününde her kelamdan hesap verileceği için, ahirete inananların , hesabı kolay olan hayır konuşmaları tavsiye edilmektedir. Yani, kişi konuşmak isteyince önce bir düşünmeli, 561 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/374. 562 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/375. 563 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/375. söyleyeceği zarar getirmeyecekse konuşmalı, zarar getirecekse susmalıdır. Zarar getirmesi, harama, mekruha götürmesi veya fesada sebep olmasıdır. Öyle ise bu ihtimallerin bulunmayacağı veya hayrın açık ve belirgin olduğu söz söylenebilir. Hatta mübahda dahi sükut tavsiye edilmiştir. Çünkü o da mekruh ve hatta harama müncer olabilir.566

اَم ُهُك ْرَت ِء ْرَمْلا ِم ُ ْسا ِنْسُح ْنِم :#ِ هالّل ُلو ُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هالّل َي□
□6511□ 5ـ وعن يلع نب نيسحلا نع يبأ ةريره َر ِض

وصوم يذمرتلاو ًسرم كلام هجرخأ .[ِهيِنْعَي□ .

4. (5911)- Ali İbnu'l-Huseyn, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin malayani şeyleri terki İslam'ının güzelliğinden ileri gelir."

[Tirmizî, Zühd 11, (2318, 2319); Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 3, (2, 903).]567

هاللّ ُلوُس َر َل اَقَف .ِةَّنَجْلاِب ْرِشْبأ :ُعَمْسَي #ِ هاللّ ُلوُس َر َو ،ُهَل ُرَخآ □ #:
ُلُج َر َلاَقَف ُلُج َر َيِهف ُوُت] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ6 □6515□

يذمرتلا هجرخأ .[ِهيِنْغُي َ اَمِب َل ِخَب ْوأ ،هيِنْعَي َ اَمِب َمَّلَكَت ُهَّلَعَل ؟ َكي .
ِرْدُي اَم َو

5. (5912)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam ölmüştü, diğer biri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın işiteceği şekilde onun için şöyle söyledi: "Cennet mübarek olsun!" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu: "Nereden biliyorsun? Belki de o malayani konuştu veya kendisini zengin kılmayacak bir miktarda cimrilik etti!" [Tirmizî, Zühd 11, (2217).]568

AÇIKLAMA:

Malayani, dilimize de girmiş olan kelimelerdendir. Kısaca "dünya ve ahiret için zaruri olmayan şey" diye tarif edilir. Alimlerimiz, malayaniyi açıklamada bazı incelikleri beyan ederler. Pekçok hadiste buna temas edildiği için, şümulunu bilmemizde fayda var: İbnu Receb'e göre malayani hem fiil ve hem de sözlerimizde olabilir. Kişinin malayaniden uzaklaşması, haramları, şüpheleri, mekruhları, fuzuli olan mübahları terkiyle gerçekleşir. Fuzuli mübah, gerekli olmayan her şeydir. Müslümanlığın kemalini arayan kimseye bunların hepsini terketmesi gerekir.

Aliyyu'l-Kâri, tahlili biraz daha derinleştirerek: "Kişiyi fiil, söz, nazar ve fikrî olarak ilgilendirmeyen herşey malayanidir." Yani, sadece davranış ve sözde değil, baktığımız, düşündüğümüz, hayal ettiğimiz şeylerde de lüzumsuz ve gereksiz şeylerden kaçınmak gerekmektedir: "Malayani'nin hakikatı der, din ve dünyasının zaruretinde muhtaç olmadığı şeydir. Mevlasının rızasını kazanmada ona faydası olmayan şeydir; bunun da ölçüsü, onsuz hayatının devam etmesidir." Şu halde hayatımızın idamesinde muhtaç olunmayan şeyler malayanidir. Bu nokta-i nazardan fazla söz, ziyade davranış hep malayaniye girer. Gazâlî'ye göre malayaninin tarifi: "Kişi, şuküt ettiği takdirde günaha girmediği, haline ve maline bir zarar vermediği her sözdür; sözgelimi bir grupla oturup seyahatinden bahseden, bu seyahati sırasında gördüğü dağlar ve nehirlerden ve başından geçen hadiselerden, hoşuna giden yiyecek ve içeceklerden, kılık kıyafetten, karşılaştığı zatlar ve onların hallerinden anlatan bir kimse, eğer bu hususları anlatmayıp da sükut etseydi, ne günaha girerdi ne de bir zarara uğrardı. O kimse bu işte ileri gitse, ister istemez anlattıklarına bazı mübalağalar, ilaveler, çıkarmalar yapar ve kendini satmalar, değişik şeyleri görmüş olmakla böbürlenmeler, hava atmalar, şunun bunun gıybetini yapmalar, Allah'ın yarattıklarından bazı şeyleri tahkirler araya girer. Halbuki insan bu esnada pek kıymetli olan ömrünü zayi etmiştir. Zikir, tefekkür gibi daha kıymetli şeyler yapmak varken bu faydasız ve hatta zararlarla dolu şeyleri anlatmakla faydalıyı zararlı ile değiştirmiştir. Oysa insanoğlu, dilinin amelinden hesaba çekilecektir."

Şu halde malayaniyi, İslam'ın insana getirdiği mesuliyet telakkisi çerçevesinde anlamak gerekmektedir. Kalbinin, dilinin ve göz, kulak, akıl, hayal gibi bütün azalarının amellerinden hesap verecek olan insanın, bu hesapta terazinin sevap kefesine girmeyecek şeylerden kaçınması gerekir. Böylesi bir malayani anlayışı, insanı, hayal kurarken bile iradî olmaya, iradesiyle faydalı şeyleri hayal etmeye, her meselede şuurlu ve iradeli şekilde hayır aramaya ve bu alışkanlığı kazanmaya sevkeder. Nitekim ayette, "...Siz içinizde olanı açıklasanız da, saklasanız da, Allah onu bilir ve onunla sizi hesaba çeker..." (Bakara 284) buyrulur. Bu ayet, söz ve fiil ötesinde, hayal, duygu ve düşüncelerin bile kayda geçirildiğini, zayi olup gitmediğini ifade etmektedir. 569

566 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/376. 567 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/377.

اَهَل يِقْلُيِ َ ىلاعَت ِ هاللّ ِناوْض ِر ْنِم ِةَمِلَكْلاِب ُمَّلَكَتَيَل َدْبَعْلا َّنإِ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6515ـ .[ًافي ِرَخ َنيِعْبَس ِراَّنلا يِف اَهِب يِوْهَي ًاَب اَهَل يِق ْلُي َ ِ هاللّ ِطَخَس ْنِم ِةَمِلَكْلاِب ُمَّلَكَتَيَل َدْبَعْلا َّنإِ َو ًاَب يَر ْ هُعَف ُ هاللّ ُ اَهِب َرَد ٍتاَج يِف ةَّنَجْلا،

يذمرتلاو ةثلا هجرخأ .

6. (5913)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kul (bazan), Allah'ın rızasına uygun olan bir kelamı, ehemmiyet vermeksizin sarfeder de Allah onun sebebiyle cennetteki derecesini yükseltir. Yine kul (bazan) Allah'ın hoşnutsuzluğuna sebep olan bir kelimeyi ehemmiyet vermeksizin sarfeder de Allah, o sebeple onu cehennemde yetmiş yıllık aşağıya atar." [Buharî, Rikak 23; Müslim, Zühd 49, (2988); Muvatta, 4, (985); Tirmizî, Zühd 10, (2315).]570

مَّلَكَتَت َ اَهآ َرَف ، ُبَنْي َز اَهَل ُلاَقُي ٍسَمْحأ ْنِم ٍةأ َرْما ىلَع ُهنَع ُ هالَّل َي ِض َر□ .
ٍرْكَب ُوبأ َلَخد] :لاق مزاح يبأ نب سيق نعو ـ5 □6515ـ ؟ َتْنأ ْنَم : ْتلاَقَف .
ْتَمَّلَكَتَف ِةَّيِلِهاَجْلا ِلَمَع ْنِم اذه ،ُّل ِحَي َ اَذه َّنِإَف ،يِمَّلَكَت :اَهَل َلاَقَف ،ًةَتِمْصُم ْتَّجَح
اوُلاَق ؟ُمَّلَكَتَت َ اَهلاَم : َلاَقَف .ٍرْكَب ُوبأ اَنأ ،ٌلوُئَسَل ِكَّنإ : َلاَق ؟ ٍشْيَرُق ِهيأ ْنِم :
ْتلاَق .ٍشْيَرُق ْنِم : َلاَق ؟ َني ِر ِجاَهُمْلا ِهيأ ْنِم : ْتلاَقَف ، َني ِر ِجاَهُمْلا َنِم ٌؤ ُرْما
: َلاَقَف : َلاَق ؟ِةَمِئَ‘ا اَم َو : ْتلاَق . ْمُكُتَّمِئأ ْتَماَقَتْساَم ْمُكُؤاَقَب : َلاَق ؟ِةَّيِلِهاَجْلا
َ ْدَعَب ِهِب ُ هالَّل َءاَج ِيذهلا َحِلاَّصلا ِرْمَ‘ا اَذه ىلَع اَنُؤاَق َب اَم : ْتلاَق

يراخبلا هجرخأ .[َكِئَلوُأ ْمُهَف : َلاَق .ى َلَب : ْتلاَق ؟ُمِهنوُعيِطُيَف ْمُهَنو ُرُمأَي .
ٌفا َرْشأ َو ٌسوُؤ ُر ِهِم ْوَقِل َناَك اَمأ

7. (5914)- Kays İbnu Ebi Hâzım rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh), Zeyneb adında Ahmesli bir kadının yanına girmişti. Onun için hiç konuşmadığını gördü: "Nesi var, niye konuşmuyor?" diye sordu. Oradakiler: "Hiç konuşmadan hacc yapıyor!" dediler. Hz. Ebu Bekr kadına:

"Konuş. Zira bu yaptığın helal değil, bu cahiliye işidir" dedi. Kadın da konuşmaya başladı. Önce: "Sen kimsin?" diye sordu. Hz. Ebu Bekir: "Muhacirlerden biriyim!" dedi.

"Hangi muhacirlerdensin?"

"Kureyş'ten."

"Kureyş'ten kimlerdensin."

"Oo! Sen çok soru sordun! Ben Ebu Bekr'im."

"Allah'ın cahiliyeden sonra bize lutfettiği bu güzel din üzerine ne kadar baki kalacağız?"

"İmamlarınız müstakim (doğru yolda) olduğu müddetçe bakisiniz."

"İmamlar ne demek?"

"Kavmindeki reisler ve eşraflar var ya, halka emrederler, halk da onlara itaat eder?"

"Evet!"

"İşte onlar imamlardır." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 26 .]571

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hiç konuşmadan hacc yapmanın caiz olmadığını göstermektedir. Hadis, Hz. Ebu Bekr'in sözü imiş gibi gözükse de merfu yani Resulullah'ın sözü kabul edilmiştir. Çünkü, Hz. Ebu Bekr'in ifade ettiği dinî hükmü ancak Resulullah verebilir, öyle ise Hz. Sıddık, o hükmü Aleyhissalâtu vesselâm'dan işitmiş olmalıdır. Hadisin başka veçhinde, adı geçen kadının bir nezir sonucu hiç konuşmadan haccetmekte olduğu tasrih edilir. Hz. Ebu Bekr, kadına konuşmasını emretmiş fakat kefarette bulunmasını emretmemiştir. Üstelik böylesi bir haccın "cahiliye işi" olduğunu söylemiştir. Birkısım alimler cahiliye usulünce aktedilen nezirlerin mün'akid olmayacağını, binaenaleyh, öylesi bir nezirden vazgeçmek gereğinden başka, herhangi bir kefaret terettüp etmeyeceğini söylemiştir.

2- Hattâbî, cahiliye menasiki arasında samt (sükut)un da bulunduğunu, mesela kişinin, gece ve gündüz hiç konuşmamak üzere itikaf yaptığını, İslam'ın bunu yasaklayıp itikaf sırasında hayırlı şeyleri konuşmalarını emrettiğini kaydeder. İbnu Kudâme, el-Muğnî'de: "İslam şeriatında konuşmayı terk yoktur. Hatta rivayetlerin zahiri, bunun haram olduğuna delalet eder" diye hükmeder ve: "Böyle bir nezirde bulunana o nezre uyması gerekmez. Şafii ve ashab-ı re'y de böyle hükmetmiştir. Bu hükme muhalefet edeni bilmiyoruz" der. **3-** Hadis, en sonunda cemiyetin istikamet üzere olmasında baştakilerin, eşrafın ehemmiyet ve rolünü te'yit etmektedir. Zaten başka rivayetlerde "İnsanlar krallarının dini üzeredirler" buyrulmuştur. Baştaki dinin dışına çıksa kendisi sapmakla kalmaz, halkı da saptırır. 572

---

570 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/379.

ىلاعَت َ هاللّ ُمُتْطَخْسأ ْدَقَف ًادِهيَس ُكَي ْنإ ُهَّنإف ٌدِهيَس ِقِفاَنُمْلِل او ُلوُقَت َ :#[.
ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ5 □6516□

دواد وبأ هجرخأ .

8. (5915)- Hz. Büreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Münafığa "efendi" demeyin. Zira eğer o, seyyid olursa Allah'ı kızdırırsınız." [Ebu Davud, Edeb 83, (4977).]573

AÇIKLAMA:

Seyyid: Efendi, sahib manasına gelir. Bu sebeple, bir gruba veya bir köleye veya bir emvale sahip olan kimseye seyyid denmektedir. Bunun dilimizdeki en yakın karşılığı efendidir. Yerine göre ağa kelimesi de kullanılabilir. Seyyid kelimesi, birisi hakkında kullanmak tazim, yani o kimseyi büyüklemek manasını ifade ettiği için Allah'ın gadabına sebep olmaktadır. Çünkü İlahî ölçüler nazarında, münafık ta'zime müstehak olmayanlardandır. Çünkü o kendisine yalan ve nifakı prensip edinmiştir, hiç böyle birisi saygıya, efendiliğe müstehak olur mu? Hadisin şu manaya geldiği de söylenmiştir: "Eğer münafık, size efendi olursa, ona itaat etmeniz gerekecek, ona itaat edecek olursanız Rabbinizi kızdırmış olacaksınız" veya: "Münafığa efendi demeyin, eğer ona efendi derseniz Rabbinizi kendinize kızdırmış olursunuz." 574

نَع ٌنْهَن ْوأ ،ٍفو ُرْعَمِب ٌرْمأ ّاَإ ،ُهَل َ ِهْيَلَع َمدآ ِنْبا ِم ُ َك ُّلُك :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□6515□ 5ـ وعن أم حبيبة رَ ضِ يَ اللّه ُ عنَها قالت:

يذمرتلا هجرخأ .[ىلاعَت ِ هاللّ ُرْكِذ ْوأ ،رَكْنُم .

9. (5916)- Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ademoğlunun, emr-i bi'lma'ruf veya nehy-i ani'lmünker veya Allah Teala hazretlerine zikir hariç bütün sözleri lehine değil, aleyhinedir." [Tirmizî, Zühd 63, (2414).]575

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kâri der ki: "Hadisin zahiri, istisna edilen; emr-i bi'lma'ruf, nehy-i ani'lmünker ve zikrullah dışında bütün konuşmaların kişinin aleyhinde olduğunu, mübah bir nev bulunmadığını gösteriyor. Ancak, bunu mübalağaya ve istikametli olmayan kelamdan zecrde (yani caydırmada) te'kide hamletmek gerekir. Şurası muhakkak ki, mübah söz, ahirette ona bir fayda sağlayacak değildir. Şu da söylenmiştir: "Hadisin takdiri şöyledir: "Ademoğlunun, zikri geçenler ve benzerleri dışında kalan her sözü, onun için bir üzüntü ve pişmanlıktır. Onda menfaatine bir yön yoktur. Bu sadedde gelen diğer birçok hadis de bunu te'yid eder. Sadedinde olduğumuz hadisin şu ayetten iktibas edilmiş olması muhtemeldir, (mealen): "İnsanların birbirleri arasında gizlice konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak sadaka vermeyi, bir iyilik yapmayı veya insanların arasını düzeltmeyi teşvik eden kimselerin bu maksatla yaptıkları gizli konuşmalar bundan müstesnadır. Kim bunu Allah rızası için yaparsa, elbette biz ona pek büyük bir mükâfaat vereceğiz" (Nisa 114).] Şu hade gerek ayetlerde ve gerek hadislerde gelen hayra müteallik konuşmak çeşitleri dışındaki konuşmalar kişinin lehine değildir. Hadiste sadece üç tane istisnanın zikri, hem o üç kısma giren kelamın ehemmiyetini tebarüz ettirir, hem de bunlar dışında kalan mübah kelamlarda son derece dikkatli olmaya uyarı teşkil eder. Alimler, mübah kelamın aleyhte olmayacak hududda kalsa bile ahirette faydasının olmayacağına dikkat çekerler. Normal bir sohbet mübahtır, ama gıybete, dedikoduya, malayaniye bulaşma tehlikesi her an mevcuttur. Bütün mübahlar böyledir. Dolayısıyla, Aleyhissalâtu vesselâm, Allah'ın rızasına, ahiret ekimine âzamî ölçüde muvafık bir hayat tarzının yollarını gösterirken, telaffuz ettiğimiz kelam meselesinde, mü'minleri âzamî ihtiyatlı olmaya çağıran bir üslub takip etmiştir, mücazefe yoktur. 576

يِذهلا ِلاَج ِهرلا َنِم َغيِلَبلا ُضِغْبُي ىلاَعَت َ هالّل ّنِإ :# ِ هالّل ُلو ُس َر َلاَق] :لاق
هنَع ُ هالّل َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ15 □6515□

يذمرتلا هجرخأ .[ُة َرَقَبْلا ُلَّلَخَتَت اَمَك ِهِناَسِلِب ُلَّلَخَتَي .

10. (5917)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri, insanlardan, sığırların dilleriyle toplamaları gibi, dilleriyle toplayan belagat sahiplerine buğzeder." [Tirmizî, Edeb 82, (2857).] 577

AÇIKLAMA:

Tahallül, sığırın dilini dişi üzerinde dolandırmasıdır. Fakat sığırlarda otu diliyle toplayıp, ağızlarına verme hadisesi ifade edilmektedir. Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, belagat sahibi insanları sığırların bu yiyiş tarzlarına teşbih etmekle geçimini diliyle sağlayan belagat yani güzel söz sahibi insanları dikkatlere arzetmektedir. Bu kimseler çoğunlukla erkek olduğu için "erkek" diye tahsis etmiştir. Aslında aynı tarzda meslek icra eden herkes, kadın veya erkek, hadisin tehdidinin şümulüne girer. Bu sebeple tercümede "insanlar" kelimesini tercih ettik. Alimler, fıtrî olan belagatın zemmedilmediğini, bunun şu veya bu tarzda insanları aldatma vasıtası yapılmasının zemmedildiğini belirtirler. Siyasî, iktisadî, ideolojik, askerî her çeşit propaganda belagata dayanır ve bunlar maalesef insanları ladatma ve istismar etmeyi hedeflemektedir. Resulullah buna alet olan "beliğ"leri tehdid etmektedir. 578

مَل ِلاَج ِهرلا َبوُلُق ِهِب َيِبَتْسَيِل ِم ُكْلا َف ْرَص َمَّلَعَت ْنَم :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق]□

---

573 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/381. 574 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/381. 575 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/381.

:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ11 □6515ـ بلع هيف ةدايزلا نم ُناسن“ا
هفلكتي ام ،مكلا فرصب «ُدارُمْلاو».دواد وبأ هجرخأ .[ًُدَع ُ َو ًاف ْر َص ِةَماَيِقْلا
َم ْوَي ُهْنِم ُ هاللّ ِلَبْقَي بهني هنأك يبسلا نم لاعتفا «ُءابتسا»و.ديزتلاو بذكلا نم
هطلاخيو عينصتلاو ءايرلا نم هلخدي امل كلذ # هرك امنإو ةجاحلا

نيعماسلا بولق همكب .

11. (5918)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, insanların kalbini çelmek için kelamın kullanılışını öğrenirse, Allah kıyamet günü, ondan ne farz ne nafile hiçbir ibadetini kabul etmez!" [Ebu Davud, Edeb 94, (5006).][579]

AÇIKLAMA:

Hattâbî, hadis metninde geçen sarfu'lkelam tabirini ihtiyaç fazlası kelam diye ifade etmiştir. Bu durumda mana: "Kim insanların kalbini çelmek için ihtiyaç fazlası söz öğrenirse..." olur. Halbuki sarf kelimesinin çevirmek, kullanmak gibi daha geniş bir kullanımı var. Sözgelimi ayet-i kerimede "Allah kalplerini çevirdi" (Tevbe 127) tabiri geçer. Sarraf kelimesi altını gümüşe, gümüşü altına, parayı dövize çeviren manasında halen kullanılmaktadır. Keza tasarruf da sarfın mübalağalı kullanımıdır. Yani demek istiyoruz ki, sadedinde olduğumuz hadiste geçen sarfu'lkelam tabirini kelamı kulllanma manasında anlamak da mümkün olacaktır. Öyleyse hadisten : "İnsanların kalplerini çelmek (veya esir etmek) için kelamı kullanmayı öğrenmenin yasaklandığını" anlayabiliriz. Böylece günümüzde geliştirilen propaganda, reklam gibi, insan tabiatının birkısım zaaflarını istismara dayalı meslek ve sanat ve hatta geçim dallarının din nokta-i nazarından değerlendirilmesi daha kolay bir hal alır.

Esasen, Hattâbî'nin açıklamasının devamı da hadisten anladığımız bu manayı dolaylı olarak te'yid eder. Der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sarfu'lkelamı mekruh addetmiştir. Çünkü (bu ziyade sebebiyle) kişi, sözüne riya ve yapmacıklık sokmakta, yalan ve fazlalıklar karıştırmaktadır. Bunu önlemek için sözün ihtiyacı görecek kadar olmasını, ilavede bulunmamasını, zahirinin batınına, sırrının aleniyetine muvafık olmasını emretmiştir." Resulullah'ın bu yasağında reklam ve propagandanın ferdî, ailevî ve içtimâî zararlarının da maksud olduğu söylenebilir.

Hadiste geçen mevzumuzu tamamlayan ikinci kilit kelime, çelme diye tercüme ettiğimiz يِبْتَسِيل deki istiba kelimesidir. Bu kelime düşmanı esir etmek manasına gelen seby mastarından gelir.

Yani kalpleri çelme tabiri yerine kalpleri esir etme tabirini kullansak asla daha uygundur. Şu halde hadiste, kalpleri esir etmek maksadıyla belagat ve fesahatin kullanılması yasaklanmaktadır.

Yukarıda kaydedilen son birkaç hadis reklamcılıkla yakından ilgilidir. Bu sebeple reklam üzerine bir istidrad kaydediyoruz:[580]

İSDİDRAD:

Hadislere Göre Reklam

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le reklamcılık arasında irtibat, ilk nazarda yadırganabilir; "Reklam günümüzün hadisesi, hadislerle irtibat kurmak bir zorlanma, bir tekellüf olmaz mı?" diyen bile çıkabilir. Böyle düşünmek, herşeyden önce Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrini yeterince tanımamaktan kaynaklanır. O devir içtimâî hayatında, günümüzdeki sosyal müesseselerden pek çoğuna tekabül eden karşılıklarına rastlamak mümkündür. Reklamcılık bunlardan biridir. Belki bugünkü kadar yaygın, bugünkü kadar kesif değildir, ama mevcuttur. Hatta bugünkü gibi tamamen müstakil bir endüstri, bir geçim dalı da olmayabilir, ama her şeye rağmen reklamcılık vardır, reklam faaliyetleri mevcuttur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde reklam işlerini daha ziyade şairler, hatipler ve kâhinler yürütüyorlardı. Meşhur bir hatibin veya şairin bir mal üzerine sarfedeceği bir cümle, bir beyit malı mergub yapıyor, değerini artırıyordu. Evlenmekte zorluk çeken kızların bile, böyle bir övgü ile mergub hale gelmesi, taliplerinin artması olağan hadiselerdendi.

Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) şair ve kâhinlerin insanlar üzerindeki çoğunlukla istismar edilen ve kötüye kullanılan bu müessiriyetini gördüğü için, henüz peygamber olmamışken bile şair ve kâhinlerden hoşlanmazdı. Peygamberliğin başlangıcında mazhar olduğu olağanüstü haller, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı tecessüse değil, korkuya atmıştı. Bazı rivayetlerde, açık şekilde kâhin ve şair olmaktan korktuğunu ifade eder.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadisinde mealen "Beyanda sihir vardır" diyerek sanatlı sözün insan üzerindeki kesin tesirini belirtmiştir. Bu hadis beyanın akıl ve kalpler üzerinde -aynen sihirde olduğu gibi- irade dışında yön verici bir tesire sahip olduğunu belirtir. Yani nasıl ki sihirbaz, sihri ile, gözleri sihirleyerek batılı hak gösterdiği gibi, mahir bir hatip, sanatkârâne bir konuşmasıyla akılları çelip, muhakeme ve idrakini meşgul etmek suretiyle batılı hak veya hakkı batıl diye gösterebilir.

Şu halde belagatlı söz, insan fıtratında müessir bir silahtır. Bu hayırda da, şerde de kullanılabilir. Hz. Peygamber, bunun şerde kullanılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Resulullah'ın müşrik şairlerle amansız mücadelesi, ayrı bir konudur.

---

578 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/382-383.

Bugün reklam, aynen cahiliye kâhin ve şairlerinin tarzındaki secili sözlere ve aldatıcı üsluba dayandığı için, yukarıdaki hadislerle reklam arasında kurulan irtibatın garip karşılanmayacağını ümid ederiz. Kaldı ki doğrudan konuya temas eden hadisler de var. Bir hadis mealen şöyle: "Kim, kelamı kullanma sanatını, insanların kalbini (istediği istikamete) meylettirmek maksadıyla öğrenirse Allah, kıyamet günü, onun ne farz, ne de nafile hiçbir hayrını kabul etmez."

Şüphesiz bu hadis sırf reklamcıları hedefleyerek söylenmiş değildir. Ancak, söz sanatını kötüye alet eden her çeşit faaliyetleri buna sokabiliriz. Bugün reklamların, israfı artırma, zorla ihtiyaç uyandırma, zaruri olmayan birkısım istihlak maddelerini zaruri ihtiyaç maddeleri sınıfına sokma, talebi artırarak fiyatların yükselmesine sebep olma gibi pek çok zararları en iyimser çevreler bile kabul etmektedir. Reklamın zararları bizzat iktisatçılar tarafından kabul edilen bir keyfiyettir. Her zararlı şeye karşı olan İslam'ın başta israf pek çok zararlara analık yapan günümüzün reklamcılığına karşı olması pek tabiidir.

Mamafih, yukarıdaki hadis meseleye dolaylı olarak temas ederse de, daha doğrudan temas eden hadisler de var. Resulullah birinde şöyle buyurur: "Allah nazarında, insanların en menfuru (rızkını) sığırlar gibi diliyle toplayan belagatlı kimsedir."

Bu hadis, fevkalâde bir teşbihle geçimini aldatıcı reklamcılığa bağlayan kimselere işaret etmektedir. Nitekim şarihler hadisi söylediğimiz şekilde açıklarlar: "Burada derler, geçimini teminde dilini kullananlar kastedilmektedir" ve şöyle devam ederler: "Nasıl ki, sığırlar, yerden dilleriyle yiyeceklerini toplarken yaşkuru, yumuşaksert, yoncadiken ayırımı yapmazlar, bazı insanlar da kazançlarını temin ederken ,tıpkı onlar gibi hareket ederek, hakbatıl, faydalızararlı, haramhelal ayırımı yapmaksızın dilleriyle insanları aldatarak kazanırlar." 581

Söz Sanatı Kıyamet Alâmeti Mi?

Her çeşit gayrımeşru kazancın haram edilmiş olduğu dinimizde, görüldüğü üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yiyeceğini diliyle toplayanlara ayrıca dikkat çekmesi, bunların farklı bir zümre olduğunu söylememize daha da haklılık kazandırmaktadır. Mamafih kaydedeceğimiz şu üçüncü hadis bu zümrenin, kıyamete doğru, yani belli bir zamandan sonra zuhur edeceğini belirtmektedir: "Tıpkı sığırların dilleriyle yemesi gibi, dilleriyle yiyen bir zümre çıkmadıkça kıyamet kopmaz."

Burada da aynı teşbih sözkonusu, Resulullah, istikbalde çıkacak ve geçimini "söz sanatı"na bağlayacak bir zümreyi, en bariz vasfıyla nazarlara arzetmektedir. Kıyamet alâmetleri arasında zikredilmiş olması, kötülenenlerin de ikinci bir unsurudur. Çünkü içtimâî bozukluklar, lisan-ı nübüvvette, hep kıyamet alâmeti olarak ifade edilmiştir.

Tekrar edelim: Hz. Peygamber, belagata, beliğ insana karşı değildir. Belagatın kötüye kullanılmasına karşıdır. Ayrı şekilde tüccarın veya müstahsilin malını tanıtmasına, pazara arzetmesine de karşı değildir. Medenî bir cemiyette ihtiyaç duyulan herhangi bir şeye İslam'ın karşı olmasını söylemek mümkün değildir. Biz yukarıdaki hadislerden reklamcılığın aleyhine bir mana çıkardı isek, bununla temelde insan fıtratındaki birkısım zaafları istismara dayanan günümüz reklamcılığını kastediyoruz. Mesela meşrubat reklamı yapılırken şehevî yönleriyle nazara verilen kadının araya sokulması tanıtma değil, beşerî zaafın istismarıdır. Hatta, kadının reklama sokulmasını, günümüz reklamcılığını İslam açısından gayr-ı meşru kılan bir başka amil olarak belirtmek isteriz. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Benden sonra kadınlardan daha büyük fitne bırakmıyorum" derken, kadının bu çeşit istismarlarını da kastetmiş olmalıdır. Modern reklamdan kadın çıkarılsa, onun zararlılığı yarı yarıya azalır. Reklamın söz kısmından da aldatıcı, iğfal edici unsurlar çıkarılsa geriye meşru tanıtma kalır.[582]

İslam Aldatmayı Yasaklar

Şunu da kaydetmek isteriz: Kanaatimizce bugünkü sesli ve görüntülü reklamı İslam nokta-i nazarından değerlendirirken sadece kadın ve istismarcı belagat yönüyle değerlendirmek yeterli değildir. Reklama giren aldatıcı (yalan) unsurlar da ciddiyetle gözden geçirilmelidir. İslam dini aldatmayı şiddetle yasaklar. Bu hususta pek çok hadis var. Birinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Bir Müslümanı aldatan veya zarar veren, ona hile yapan bizden değildir." Şu halde, bu nokta-i nazardan reklamlarda aldatıcı, zarar verici bir yön bulunduğu müddetçe onun tecvizi mümkün değildir. Televizyon ve radyolardan çıkan hal-i hazır reklamların "aldatıcı"lıktan "zararlı"lıktan uzak olduğu söylenemez.

Meseleye İslam açısından bakınca bir başka hususa daha temas etmek gerekecektir; ahlakî yön. Şüphesiz bu çok su götüren bir noktadır. Hele ahlakî değerler meselesinde ölçüyü, miyarı kaybetmiş bir ortamda olunursa. Ben teferruata girmeden İslam'ın adaba giren bir inceliğini hatırlatacağım: Dinimiz, canı çekip de bulamayacakları daha fazla rahatsız etmemek gerekçesiyle sokakta aleniyet vasfını taşıyan şartlarda bir şeyler yemeyi edeb dışı ilan etmiş, mürüvvet (insaniyet) noksanlığına alâmet kabul etmiştir. Hatta böyle kimselerin şahitliği makbul mu, değil mi münakaşa bile edilmiştir.

Demek istediğimiz şu ki, büyük çoğunluğuyla milletimiz peynir-ekmeği bulmakta zorluk çekerken, bilmem hangi malın reklamını yapacağız diye sadece bin bir hile ile milleti soyan bir avuç zümrenin sofrasına girebilecek yemekleri televizyonda teşhir etmeyi fevkalâde kabalık ve milletimize karşı saygısızlık olarak görüyoruz. Ahlak meselesinde gerisi buna kıyas edilsin.

Şu halde, insan fıtratındaki bazı zaafların istismarına yönelik belagat, seks, aldatma ve millî ahlakımıza uymayan unsurlara yer veren reklama İslam fetva veremez, çünkü zararlıdır. Sigara, içki, muzır neşriyat gibi zararlıların reklamına ise hiçbir surette fetva vermeyeceği açıktır. Bir avuç zümrenin menfaati için topyekün milletin zararına göz yummak medenilik sayılamaz. [583]

وبأو ملسم هجرخأ .[ًاثَث اَهَلاَق ،َنوُعِهطَنَتُمْلا َكَلَه :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ15 6515

حصافتلاو هيف قمعتلا :مكلا يف «عُطنَّتلا».دواد.

12. (5919)- İbnu Mesud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kelamda ileri gidenler helak oldular! Kelamda ileri gidenler helak oldular! Kelamda ileri gidenler helak oldular!" [Müslim, İlm 7, (2670); Ebu Davud, Sünnet 6, (4609).][584]

AÇIKLAMA:

Mütenatti, muteammik ve mütekaır, yani derinleşen manasındadır. İbnu'l-Esir lügat yönüyle boğazının gerisinden konuşan manasına geldiğini, kelimenin ağızın gerisindeki üst mağara (yutak kısmı) manasına gelen nita' kelimesinden geldiğini, sonradan gerek kelam ve gerekse fiildeki her çeşit derinleşmeye dendiğini belirtir. Kelimenin kazandığı kullanım genişliğine etraflıca yer veren Münavi, hadiste mütenattiun ile kelama kazandırılan güzellik vasıtasıyla kalpleri esir etmeye çalışanların kastedildiğini belirttikten sonra, Zemahşeri'nin hadiste muhtelif kıraatlerde mücadele ve münakaşanın yasaklandığını, çünkü hepsinin (Resulullah tarafından öğretilmeleri sebebiyle) güzel ve doğru olmakta birleştiğini anladığını belirtir. Sonra açıklamasına devam eder: "Nevevî der ki: "Hadis, avama hitap ederken fesahat yapmaya zorlanarak, lügat parçalayarak veya söze i'rab inceliklerini doldurarak kelamda derinliğe yer vermenin mekruh olduğunu ifade etmektedir." Münavi, diğer birkısım alimlerin de: "Hadiste nehyedilen mütenattiundan muradın "kendisini ilgilendirmeyen şeylerde mübalağaya kaçanlar" olduğunu söylediğini kaydeder. Keza bazı alimler de mütenattiun ile vukuu nadir ve halli zor meselelerden soru soran kimselerin kastedildiğini belirtmişlerdir. Çok sual sormanın yasaklanmasıyla ilgili bahiste hadisin bu manasını esas alarak mütenattiunu dırdırcılar diye tercüme etmiştik. Diğer bazı alimler ise bununla "İbadetlerinde, şeriatın kanunlarından da dışarı çıkacak kadar aşırılıklara düşerek şeytanın vesveselerine alet olanların kastedildiğini" söylemiştir. [585]

---

[582] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/386-387. [583] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/387.

Tali Meselelerde Araştırma Sebebi[586]

Mütenattıun kelimesinden alimlerin anladığı farklı manaların beyanı, alimlerimize mühim bir hususun aydınlatılması lüzumunu hissettirmiştir. İbnu Hacer, bazı alimlerin şöyle dediğini kaydeder: "Gerçek şu ki: "Hakkında nass olmayan bir mesele hususunda araştırma iki kısımdır: **1)** Bu, meselenin nassın delaletine girip girmediğini araştırmaktır. Nassın delaletine giriş veçhi ihtilaflı da olsa, bunun ortaya çıkarılması müstahsendir, matlubdur, mekruh değildir. Hatta bazı durumlarda bu iş, kendisine terettüp eden kimseye farzdır.

2) Farklılıklar üzerine dikkati teksif edip birbirine denk olan iki şeyi, bunların arasını birleştirecek bir vasıf bulunduğu halde, şeriata müsbet veya menfi bir tesiri olmayan bir fark sebebiyle ayırmak veya bilakis, iki farklı şeyi mesela reddedilecek bir vasıfla birleştirmek. İşte selef, bu çeşit tedkikat ve derinleşmeyi zemmetmiştir. Mütenattiun helak oldu hadisi de bunların haline mutabıktır. Alimler, bu söylenen derinleşmede zaman kaybı görmüşlerdir. Çünkü elde edilen neticede bir fayda yoktur. Bunun misali kitapta veya sünette veya icmada bir aslı olmayan vukuu nadir bir meselede teferruata inmektir. Kişi böyle bir meselede neticeye ulaşmak için zaman ayırmıştır. Halbuki o zamanı bir başka şeye ayırsa idi onun için daha iyi olacaktı. Hele bu meşguliyet, onu, vukuu olan meselelerde geniş açıklama yapmaktan gaflete sevketmişse zararı daha büyüktür. Bundan da fenası, şeriatın, keyfiyetini araştırmadan iman etmeyi emrettiği bir kısım meselelerdeki araştırmadır. Sözgelimi mahsusat yani duyularla algılanan âlemde bir benzeri, şahidi olmayan mesela kıyamet, ruh, bu ümmetin ömrünün müddeti gibi meselelerden sualler bu gruba girer. Çünkü bunlar veya benzerleri sadece nakille bilinebilir. Bunların çoğuna, araştırma yapmaksızın iman gerekir.

Bazı alimler, tenattuun misalinin, sorulan şey hakkında müsaade fetvası verildikten sonra, yasak fetvasını verdirecek şekilde soruyu çoğaltmak olduğunu söylemiştir. Şöyle ki: Bir kimse, çarşıda satışa arzedilen malın, satanın eline nasıl ulaştığını araştırmadan satın almasının mekruh olup olmadığını sorsa, buna "caizdir, mekruh değildir" diye cevap verilir. Ama o tutup: "Ben o malın yağma veya gasb yoluyla satıcının eline ulaşmasından korkuyorum" diyecek olsa, o zaman bu meselede bir endişe araya girer ve kendisine şöyle cevap verilir: "Eğer bu paralelde sabit bir delil varsa onu satın almak haramdır, tereddüd varsa mekruhtur veya en azından evla olana muhaliftir." Eğer soru sahibi bu dırdıra yer vermeseydi müftü "caizdir" fetvasına bir eklemede bulunmayacaktı. İbnu Hacer, sıkça vukua gelen hadiselerle ilgili sual kapısını kapamanın da iyi olmayacağına dikkat çektikten sonra, vukuu nadir meselelerde tefurruata inmenin de mezmum olacağını belirtir. Sadedinde olduğumuz hadisi 587 böyle anlamamızda isabet vardır.

□ رَجُلَانِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَخَطَبَا، فَعَجِبَ النَّاسُ لِبَيَانِهِمَا؛ فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ

َمِدَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ15 □6555□

#: يذمرتلاو دواد وبأو كلامو يراخبلا هجرخأ .[ًارْحِسَل ِناَيَبْلا َنِم َّنإ .

13. (5920)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Meşrık cihetinden iki adam geldi ve bir hitabede bulundular. Onların beyanlarındaki güzellik herkesin hoşuna gitti. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Beyanın bir kısmında mutlaka bir sihir var!" buyurdular." [Buharî, Tıbb 51; Muvatta, Kelam 7, (2, 986); Ebu Davud, Edeb 94, (5007); Tirnmizî, Birr 81, (2029).] 588

AÇIKLAMA:

Bu hadisin geniş açıklamasını daha önce kaydettiğimiz için burada teferruata girmeyeceğiz. Şu kadarını tebarüz ettirebiliriz: Aleyhissalâtu vesselâm güzel sözde insanı teşhir eden bir güç olduğunu te'yid etmektedir. Bazı alimler, bu hadiste sözün güzelleştirilmesinin medhi ve buna teşvik olduğunu söylerken, bazıları da hadiste, kelamı güzelleştirme özentisinin zemmedildiğini söylemiştir. En doğrusu, beyan ve güzel sözün hakta kullanılmasının memduh, batıl ve aldatmada kullanılmasının mezmum olduğudur. 589

ءا َرِمْلا َك َرَت ْنَمِل ِةَّنَجْلا ِضَب َر يف ٍتْيَب ُميِع َز اَنأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةماما يبأ نعو ـ15 □6551□

وبأ هجرخأ .[ُهُقُلُخ َنُسَح ْنَمِل ِةَّن َجْلا َنلْعأ يف ٍتْيَبِب َو ،اح ِزاَم َناَك ْنإ َو َبِذَكْلا َك
َرَت ْنَمِل ِةَّنَجْلا ِطَس َو يِف ٍتْيَب َو ،ًاهق ِحُم َناَك ْنإ َو

ماصخلاو لادجلا « ُءا َرِمْلا»و. ِة َراَمِعلا نم اهلوح ام « ِةَّنَجلا ُضْب َر».هانعمب .
سنأ نع يذمرتلاو ،ظفللا اذهب دواد

586 Sual bahsine daha önce de temas ettiğimiz halde burada bir kere daha temas edip meselenin bir başka buudunu belirtmeye bizi sevkeden sebeplerden biri, zamanımızda, gizli şer güçlerin, okuyan gençlerimizi, gerçek meselelerden uzaklaştırmak, dinlerini, millî kültürlerini, memleketimizin gerçek problemlerini ve sağlıklı çözüm yollarını öğrenmelerine mâni olmak, kafalarını karıştırarak dinlerinde şüphelere sevketmek için, her yıl, ciddiyet ve faideden uzak bir kısım sualleri piyasaya sürerek, onlarla meşgul etmeyolunu tutmalıdır. Bu ince husus iyi anlaşılmalı, soru geldiği zaman, soru meselesinin iç yüzü açıklanmalıdır.

587 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/389-390.

14. (5921)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben, haklı bile olsa münakaşayı terkeden kimseye cennetin kenarında bir köşkü garanti ediyorum. Şaka bile olsa yalanı terkedene de cennetin ortasında bir köşkü, ahlakı güzel olana da cennetin en üstünde bir köşkü garanti ediyorum." [Ebu Davud, Edeb 7, (4800).] 590

يذمرتلا هجرخأ .[ًام ِصاَخُم لا َزَت َ ْنأ ًامْثإ َكِب نَفَك :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] .
:لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ16 □6555□

15. (5922)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sana günah olarak, husumeti devam ettirmen yeterlidir (çünkü bu, gıybete kapı açar). [Tirmizî, Birr 58, (1995).]591

لاَق ،ُهَّلُك ُهُتْمُص َو ،ُهَّلُك َناَضَم َر ُتْمُق ْمُكُدَحأ َّنَلوُقَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ :
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةركب يبأ نعو ـ15 □6555□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍةَدْق َر ْوأ ٍةَم ْوَن ْنِم َّدُب َ :َلاَق ْوأ ؟ةَيِك ْزَّتلا َه .
ِرَكأ ،ى ِر ْدأ ُ َف

16. (5923)- Hz. Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse: "Ramazan'ın tamamında (namaza) kalktım, tamamında orucumu tuttum" demesin." (Hadisi Ebu Bekre'den rivayet eden Hasan Basri der ki): "Bilemiyorum, Aleyhissalâtu vesselâm bu sözüyle kişinin nefsini tezkiye etmiş olmasını mı mekruh addetti veya "uyumak da lazım yatmak da" mı de(mek iste)di?" [Ebu Davud, Savm 47, (2415); Nesâî, Sıyam 6, (4, 130).] 592

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen dercin sahibi ihtilaflıdır. Ahmed İbnu Hanbel'e göre Hasan Basri'dir, bazı rivayetlerde Katâde'dir.

2- "Ramazan'ın tamamında kalktım, tamamında oruç tuttum" demek niçin yasaklanmıştır? Bu da farklı yorumlara sebep olmuştur. Görüldüğü üzere, Hasan Basrî hazretleri, bu sözde kişinin nefsini tezkiye etme havasını sezmiş, bu tezkiye için Resululah'ın yasak koymuş olabileceğini söylemiştir. Sindî der ki: "Şurası açık ki, uyku oruca mani değil. Buradaki yasaklamaya beyan edilen sebep, "Ramazan'ın tamamında kalktım, tamamını tuttum" demeyi yasaklamakta ise de "Ramazanı tuttum" demeyi yasaklamıyor. Bu durumda yasaklama sebebi, kalkma ve tutmanın medarı olan kabulle ilgilidir, bu ise meçhuldür." Sindî, hadisin Nesai'deki veçhinde geçen "gaflet de, uyku da vardır" cümlesindeki gaflet kelimesini de bu açıklaması istikametinde şöyle yorumlar: "Kişi bu gaflet hali sırasında, oruç edebine uymayacak bir şekilde asi olup günah işleyebilir, bu durumda oruç tutma iddiasına nasıl kalkabilir?" 593

تَسِقَل : ْلُقَيِل ْنِكَل َو ،يِسْفَن ْتَثُبَخ ْمُكُدَحأ َّنَلوُقَي َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر فينح نب لهس نعو ـ15 □6555□

ثبخلا نم ًابره « ْتَثِبَخ» هرك امنإو ،تثغ يأ :فاقلا رسكب « ْتَسِقَل».ناخيشلا .
هجرخأ .[يِسْفَن

17. (5924)- Sehl İbnu Hanif (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sakın biriniz: "Nefsim pis oldu!" demesin, aksine: "Nefsim kötü oldu" desin." [Buharî, Edeb 100; Müslim, Elfaz 17, (2251); Ebu Davud, Edeb 84, (4978).] 594

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada aynı manaya gelen iki kelimeden birini, kişinin kendisi için kullanmasını yasaklamaktadır. Yasaklanan kelime hubuset (= habis olmak) dilimize de girmiştir. Alimler hubuset kelimesinin Arapça'da itikad olarak batıl için, söz olarak yalan, fiil olarak çirkin için, hülasa gerek kavlî ve gerekse fiilî olan bütün haram ve mezmum olan sıfatlar için kullanıldığını belirtirler. Öylle ise Aleyhissalâtu vesselâm, kişinin nefsini kötülerken kötülük ifade etmekle birlikte nezaheti taşmayan kelimelerin seçilmesini tavsiye etmiş olmaktadır. Hubuset kelimesinin aynı manaya gelen lakisete nazaran çirkin ve kaba olduğu belirtilir.

Hattâbî: "Böylece Aleyhissalâtu vesselâm, ashabına, edeb ve mantık öğretmiş olmakta; güzeli kullanmaya, çirkini terketmeye irşad etmiş bulunmaktadır" der. 595

590 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/391. 591 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/391. 592 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/391-392. 593 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/392.

م ُ َسِب ْذُفْنا : ُهَل َلاَقف ،قي ِرَّطلاِب ِري ِزْنخِب َّرَم ُم ُ َّسلا ِهْيَلَع سيِع َّنأ] □ .
:ديعس نب بيحي نع هغلب هنأ كلام نعو ـ15 □6556□

ءوٌّسلاِب َقْطُّنلا ِبناَسِل َدِهوَعأ ْنأ ُفاَخأ ِبهِنإ :َلاَقف ؟ِري ِزْن ِخلل اَذه□] .
ُلوُقَت : ُهَل َليِقَف

18. (5925)- İmam Malik'e Yahya İbnu Said'den ulaştığına göre "Hz. İsa yolda bir domuza rastlar. Ona: "Selametle yoldan çekil!" der. Yanında bulunanlar: "Bunu şu domuz için mi söylüyorsun.?" diye sorarlar. (O ise domuz kelimesini diliyle telaffuz etmekten çekindiğini ifade eder ve): "Ben, dilimin çirkin şeyi söylemeye alışmasından korkuyorum!" cevabını verir." [Muvatta, Kelam 4, (2, 985).]596

AÇIKLAMA:

Burada da bir nezahet örneği görmekteyiz. Hz. İsa aleyhisselam çirkin addedilen ve hakaret için kullanılan hınzır (=domuz) kelimesini ağzına almaktan çekiniyor. Şarih Zürkânî der ki: "Edebi Allah tarafından verilen o yüce zatta bu inceliği görmede şaşılacak bir şey yoktur."597

لوُقَي ِن ُ ُف ُلاَب اَم : ْلِقَي ْمَل ٌءْىَش ِلُج َّرلا ِنَع ُهَغَلَب اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس َر□ :
□6555□ 15ـ نعو ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهنَع لاق: [َناَك

دواد وبأ هجرخأ .[اَذَك َو اَذَك َنوُلوُقَي ٍما َوْقأ ُلا َب اَم :ُلوُقَي ْنِكل َو .

19. (5926)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamdan kendisine menfi bir söz ulaştığı vakit: "Falan niye böyle söylemiş?" demezdi. Fakat: "İnsanlara ne oluyor da şöyle şöyle söylüyorlar?" derdi." [Ebu Davud, Edeb 6, (4788).] 598

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hiç kimseyi kötü yönüyle teşhir etmediğini, yüzüne ayıbını vurmadığını, herhangi bir kimseden gördüğü veya duyduğu menfi bir duruma "İnsanlar niye şöyle söylüyorlar, niye şöyle yapıyorlar" diyerek umumi bir üslubla temas ettiğini belirtmektedir. Resulullah'ın insanlara af ve müsamaha ile davranması için şu ayet inmiştir: "Kolaylık göster, affa sarıl, iyiliği tavsiye et, cahillerden yüz çevir" (A'raf 199), Rivayetlerde Cenab-ı Hakk'ın bu ayetle Resulüne, insanlara davranışında bu ahlak esaslarına göre hareket etmesini emrettiği sarih olarak belirtilir. 599

م ُ َكْلا ِة َرْثَك ّنَإَف ،ىَلاَعَت ِ هاللّ ِرْكِذ ِرْيَغِب َم ُ َكْلا اوِ ُرْثُكت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ55 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[ِبْلَقْلا يِساَقْلا ىلاَعَت ِ هاللّ َنِم ِساّنلا َدَعْبأ ّنِإ َو ،ِبْلَقْلا ُةَ .
َوْسَق ىَلاَعَت ِ هاللّ ِرْكِذ ِرْيَغِب

20. (5927)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın zikri dışında kelamı çok yapmayın. Zira, Allah'ın zikri dışında çok kelam, kalbe kasvet (katılık) verir. Şunu bilin ki, insanların Allah'a en uzak olanı kalbi katı olanlardır." [Tirmizî, Zühd 62, (2413).] 600

نُهَنوُك ُرْتَي َ ،ةَّيِلِهاَجْلا ِرْمأ ْنِم ِتَّمُأ يِف ٌعَب ْرأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□□ :
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يرعش‘ا كلام بأ نعو ـ51 □6555ـ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُماَقُت اَهِت
ْو َم َلْبَق ْبُتَت ْمَل اَذإ ُةَحِئاَّنلا :َلاَق َو ؛ُةَحاَيِهنلا َو ، ِموُجُّنلاِب ُءاَقْسِتْس“ا َو
،ِباَسْن‘ا يِف ُنْعهطلا َو ،ِباَسْح‘ِاب ُرْخَفْلا

ملسم هجرخأ .[ٍب َرَج ْنِم ٌع ْرِد َو ٍنا َرِطَق ْنِم ٌلاَب ْرِس اَهْيَلَع َو .

21. (5928)- Ebu Malik el-Eş'ari (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimde dört şey vardır, cahiliye işlerindendir, bunları terketmeyeceklerdir: * Haseble iftihar, * Nesebi sebebiyle insanlara ta'n,

* Yıldızlardan yağmur bekleme,

* (Ölenin ardından) matem!"

Resulullah sözlerine şöyle devam etti: "Matemci kadın, şayet tevbe etmeden ölecek olursa, kıyamet günü üzerinde katrandan bir elbise, uyuzlu bir gömlek olduğu halde (kabrinden) kaldırılır." [Müslim, Cenaiz 9, (934).]601

596 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/393. 597 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/393. 598 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/393. 599 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/394.

AÇIKLAMA:

Haseb, kişinin mal, mevki, zenginlik gibi dünyevî maddî sebeplerle sahip olduğu itibara denir. Dinimiz bu sebeple övünmeyi, böbürlenmeyi yasaklamıştır. Üstünlük takvadadır. Ehl-i takva Allah karşısındaki, insanlar karşısındaki haddini hududunu bileceği için, ne kadar zengin de olsa mütevazi olur, böbürlenme olmaz, olsa zaten müttaki değildir.

Niyâha yas etmek, ölünün arkasından yüksek sesle feryad u figan etmektir. Hadis, sayılan ve cahiliye devrine nisbet edilen bu hasletlerin haram olduğuna delildir. Hadis, ayrıca son nefese kadar tevbelerin makbul olacağına bir müjdedir. [602]

طَسَبْنا لَخَد أَّمَلَف ،ةَرِيشَعْلا وُخأ َسْئِب :َلاَقَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلَع ُلُج َر□
َنَذأَتْسا] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َيِض َر ةَشئاع نعو ـ55 □6555ـ :َلاَقَف ؟ِهْيَلإِ
َتْطَسَبْنا َو ِهِهْج َو يِف َتْقَّلَطَت َّمُث ،اَذَك َو اَذَك َتْلُق َلُج َّرلا َتْعِمَس َني ِح ِ هاللّ
َلوُس َر اَي :ُتْلُق َج َرَخ أَّمَلَف .َل َوْقلا ُهَل َنَأ َو ِهْيَلإِ ةتسلا هجرخأ .[ِهِشْحُف
َءاَقِهتا ُسأَّنلا ُهَك َر َت ْنَم ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ًةَل ِزْنَم ىلاعَت ِ هاللّ َدْنِع ِسأَّنلا ِهَرَش ْنِم
َّنإِ ؟اًش ِحاَف يِنَتْدِهَع َتَم ُةَشِئاَع اَي

. إ يئاسنلا

22. (5929)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girmek için izin istemişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir aşiretin kardeşi ne kötü!" buyurdu. Ama adam girince ona iyi davrandı, yumuşak sözle hitap etti. Adam gidince: "Ey Allah'ın Resulü! Adamın sesini işitince şöyle şöyle söyledin. Sonra yüzüne karşı mültefit oldun, iyi davrandın" dedim. Şu cevabı verdi: "Ey Aişe! Beni ne zaman kaba buldun? Kıyamet günü, Allah Teala hazretlerinin yanında mevkice insanların en kötüsü, kabalığından korkarak halkın kendini terkettiği kimsedir." [Buharî, Edeb 38; 48; Müslim, Birr 73, (2591); Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 4, (2, 903, 904); Ebu Davud, Edeb 6, (4791, 4792, 4793); Tirmizî, Birr 59, (1997).][603]

AÇIKLAMA:

1- Bazı rivayetlerde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelen kimse Uyeyne İbnu Hısn İbnu Huzeyfe el-Fezari'dir. Kendisine el-Ahmaku'l-Muta' (itaat edilen ahmak) denmiştir. Yanına geldiği zamanki Resulullah'ın iltifatını, birkısım şarihler, onun kalbini kazanarak kavminin Müslüman olmasını sağlama ümidiyle izah etmiştir. Çünkü U-yeyne, kavminin reisi idi.

2- Alimler, Resulullah'ın davranışının mezmum olan gıybete girmediğini, dış güzelliğine aldanan bir kısım insanlara ondan herhangi bir zarar gelmesinden korkan kimseye, insanları onun şerrinden kurtarmak için, muttali olduğu bu durumu haber vermesi gerektiğini belirtirler. Ancak bunu paraya binaen değil, hayırhahlık niyetiyle yapmalıdır.

3- Kurtubî: "Hadiste, fısk ve fuhşu bilinen her kimsenin, keza verdiği hükümde adaletsizlik yapan, insanları bid'alara çağıran kimselerin de gıybetlerinin caiz olduğu hükmü vardır, ne var ki, şerlerinden korunmak için bunları idare etmek (müdara) da caizdir, yeter ki bu idare Allah Telanın dininde müdahaneye müncer olmasın." Sonra der ki: "Müdahane ile müdara arasında şu fark vardır: Müdara dünyanın veya dinin veya her ikisinin de salahı için dünyalığın harcanmasıdır, bu mübahtır, bazan da müstehabtır. Müdahane ise dünyanın salahı için dinin terkidir. Aleyhissalâtu vesselâm, Uyeyne için, dünyalık harcadı, münasebetini güzel kıldı, konuşmasında rıfka yer verdi. Bununla birlikte onu sözleriyle övmedi, böylece kavli ile fiili arasıda tenakuz girmedi. Zira onun hakkında söylediği söz doğrudur, ona olan davranışı iyi münasebettir." **4-** İyaz der ki: "Allah bilir ya, o sırada Uyeyne henüz Müslüman değildi, bu sebeple onun hakkındaki söz gıybet sayılmaz veya Müslümandı ama Müslümanlığı samimi değildi. Aleyhissalâtu vesselâm bu durumu açıklamak istedi. Ta ki, onun batınını bilmeyenler aldanıp zarara uğramasınlar. Nitekim, ondan, gerek Resulullah'ın sağlığında ve gerekse vefatından sonra, imanının zaafına delalet eden bazı işler sadır olmuştur. Böylece, onun hakkında Resulullah'ın söyledikleri, peygamberliğine delil teşkil eden mucize olur. Huzuruna girince onu yumuşak sözle karşılaması, onu kazanma gayesine matuftur."

5- [604] Bu hadis müdarada, kâfir ve fasıkların gıybet edilmesinin cevazında asıldır.

نم َو ،َدَش َر ْدَقَف ُهَلوُس َر َو َ هاللّ ُعِطُي ْنَم :َلاَقف # ِهيَّبِنلا َدْنِع ٌلُج َر َبَطَخ]□
لاق هنَع ُ هاللّ َيِض َر متاح نب يدع نعو ـ55 □6555□:

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهَلوُس َر َو َ هاللّ ِصْعَي ْنَم َو ْلُق ، َتْنأ .
ُبيِطَخْلا َسْئِب :# َلاَقف .ى َوَغ ْدَقف اَمِه ِصْعَي

602 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/395.

23. (5930)- İbnu Hatim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bir adam bir hitabede bulundu ve dedi ki: "Kim Allah ve Resulü'ne itaat ederse doğru yolu bulmuştur, kim de o ikisine isyan ederse doğru yoldan sapmıştır."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen ne kötü hatipsin. Şöyle söyle: "...Kim Allah ve Resulüne isyan ederse..." buyurdular." [Müslim, Cum'a 48, (870); Ebu Davud, Edeb 85, (4981), Salat 229, (1099); Nesâî, Nikah 40, (6, 90).] 605

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hatibin: "Allah ve Resulü" tabirini zikredeceği yerde, onlar yerine "ikisi" diyerek kısaltmış olmasını tenkid etmiştir. Nevevî, bu yasağın sebebini şöyle izah eder: "Hutbenin şe'ni meseleyi açmak ve izah etmek, imkan nisbetinde remz ve işaretlerden kaçınmaktır. Nitekim bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir şey söylediği vakit anlaşılsın diye onu üç kere tekrarladığı rivayetlerde sabittir." Bir kısım alimler de: "Resulullah, hatib eşitlik gerektiren bir zamirde Allah'la Resulü'nü beraberce zikrettiği için müdahale etmiş, tazim için Allah'ın ismini önce zikredip, ona atfen kendi ismini zikretmesini emretmiştir" demiştir. Müteakiben kaydedilecek hadiste de görüleceği üzere, Resulullah: "Sizden kimse "Allah'ın istediği ve falan kimsenin istediği" demesin, aksine Allah'ın istediği, sonra da falanın istediği desin" buyurmuştur. Bunlar birkısım kelimelerin kullanılmasında bile dikkatli olmanın gereğine işaret ederler. Hülasa, Resulullah Allah'la peygamber arasında bir eşitlik anlayışının doğması muhtemel olan bir ifade tarzına karşı uyarmış, böyle bir itikadın yanlışlığının bilinmesi için Allah'ın isminin, Resulü'nün isminden önce zikredilmesini emretmiş olmaktadır. 606

مُث ُ هاللّ َءاَش اَم اوُلوُق ْنِكَل َو .ٌن ُُف َءاَش َو ُ هاللّ َءاَشاَم اوُلوُقَت َ :#ِ□□
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َيِض َر ةفيذح نعو ـ55 □6551□

دواد وبأ هجرخأ .[ٌن ُُف َءاَش.

24. (5931)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın istediği ve falanın istediği" demeyin, lakin şöyle deyin: "Allah'ın istediği , sonra da falanın istediği." [Ebu Davud, Edeb 84, (4980).] 607

AÇIKLAMA:

Yukarıda Hattâbî'den kaydettiğimiz üzere, cümlede iki şeyi "ve" ile birleştirdiğimiz zaman o iki şeyin müsaviliği ve söylenende ortaklığı ifade eder. Halbuki sümme eşitlik ve ortaklığı değil, biri önce biri sonra olmak üzere yan yana dizilmeyi ifade eder. Böylece, sadedinde olduğumuz hadis, İlahî meşietin başka meşietlere tekaddüm ettiğini, diğerlerinin onun peşinden geldiğini ifade etmektedir.608

نم مهسأيأ يذلا وه هنأ حتفلابو ،ًاكه مهدشأ مضلاب هانعمو .اهحتفو فاكلا مضب «ْمُهَكلهأ» ىورو.دواد وبأو كلامو ملسم

ىصاعملا ةفراقمو بونذلا باكترا ىلع مهتئرجتب ةمحرلا .

25. (5932)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimsenin "İnsanlar helak oldu!" dediğini duyarsanız, bilin ki o, kendisi, herkesten çok helak olandır." [Müslim, Birr 139, (2623); Muvatta, Kelam 2, (2, 989); Ebu Davud Edeb 85, (4983).] 609

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen كَلْهَا kelimesi كَلْهَا şeklinde de okunmuştur. Birinci okunuş daha yaygın olduğu için manada onu esas aldık. İkinci okunuşta mana, "insanları, böyle söyleyen kimse helak etmiştir" olur. Her iki mana da doğrudur. Şöyle ki: "İnsanlar helak oldu, iyi kalmadı" sözünün içinde, herkesi kötülerken kendisini övme manası vardır. Bu mana hem ye'si, hem ucbu , hem de zulüm ve gıybeti ifade eder. Dolayısıyla böyle söyleyeni, Resulullah, herkesin kötüsü olarak ilan edip, zemmetmektedir. Aslında kimin kimden üstün olduğunu Allah bilir. Alimler, kişi bu sözü, din hususundaki kendi hatalarını ve diğer insanların eksikliklerini gördüğü vakit üzüntüsünü ifade etmek maksadıyla söylemişse, bunun bir mahzuru olmayacağını belirtirler. İkinci okunuşa göre de mana doğrudur. Çünkü: "İnsanlar helak oldu" diyen kişi bu sözüyle insanları kendisi helake mahkum etmiştir, onları helak eden Allah değildir. Allah'ın rahmeti geniştir, dilediğine rahmetiyle muamele edecektir. Öyleyse herkesin helak olduğunu söyleyen kimse, herhangi bir delile dayanmadan, zannıyla, zu'muyla bu hükmü vermiştir, böyle bir hükme itibar edilmez. Ayrıca böyle hükmeden kimse, bu sözüyle insanları ye'se atarak taati terketmeye ve günahlara girmeye sevkedebilir. Bu da onların helaka atılmasıdır" (en-Nihaye)." 610

لُج ّرلا َلَمْعَي ْنأ ِة َرهاَجُمْلا َنِم ّنإ َو ،َنو ُرِهاَجُمْلا ّاَ إ َنفاَعُم ِتَّمُأ ُّلك :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ55 6555ـ ُحِبْصُيَف ،ُهُّب َر ُه ُرُتْسَي
َتاَب ْدَق َو ،اَذَك َو اَذَك ةَح ِراَبْلا ُتْلِمَع ُن ُ ُف اَي : ُلوُقَيَف ِهْيَلَع ىلاعَت ُ هاللّ ُه

---

605 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/397. 606 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/397. 607 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/398.

بالِلهيِ عَمً ثُمَّ يصْبِحُ وقدْ سَتَرَ

فكَيْشِفُ سِتْرَ اللّه عَلَيْهِ]. أخرجه الشيخان.

26. (5933)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimin hepsi affa mazhar olacaktır, günahı alenî işleyenler hariç. Kişinin geceleyin işlediği kötü bir ameli Allah örtmüştür. Ama, sabah olunca o: "Ey falan, bu gece ben şu şu işleri yaptım!" der. Böylece o, geceleyin Allah kendini örtmüş olduğu halde, sabahleyin, üzerindeki Allah'ın örtüsünü açar. İşte bu, günahı alenî işlemenin bir çeşididir." [Buharî, Edeb 60; Müslim, Zühd 52, (2990).] 611

AÇIKLAMA:

Hadis, bu ümmetten herkesin aff-ı İlahî'ye mazhar olacağını, bu umumi aftan sadece günahını aşikâr yapıp ilan edenlerin hariç kalacağını ifade etmektedir. Bazı alimler mananın: "Ümmetimden herkesin gıybeti terkedilir, alenî işleyenler (mücahir) hariç" olduğunu söylemiştir. Bu manayı verenler muafa kelimesinin metruk manasında olduğunu, bunun aslı olan afvın terk manasına geldiğini söylerler.

"Günahı alenî işleyen" diye tercüme ettiğimiz mücahir, "günahını izhar eden, Allah'ın üzerine çektiği örtüyü kaldırıp günahını başkasına anlatan" diye tarif edilmiştir.

Nevevî: "Fıskını veya bid'asını açığa vuran kimsenin, açığa vurduğu günahlarıyla yadedilmesi caizdir, diğerleriyle yadedilmesi caiz değildir" der.

Günahın izhar edilmesini bazı alimler: "Allah, Resulü ve salih mü'minlerin hakkını istihfaftır (hafife almak)" diye değerlendirmişlerdir.

Günahların setri, istihfaftan selamettir. Çünkü günahlar kişiyi alçaltır. Ayrıca, işlenen günah, haddi gerektiriyorsa, örtme haddi önler, had gerektirmiyorsa tazirden kurtarır. Eğer günah sırf Allah'ın hakkına müteallik bir günah ise, Allah'ın rahmeti gadabını getirdiği için, Ekremü'l-ekremin olduğu için onları evleviyetle affeder. Bu sebeple Allah, dünyada örttüğü bir günahı ahirette de teşhir etmeyecek demektir. Şu halde günahını açığa vuran kimse bu imtiyazdan mahrum kalacaktır.

Resulullah bütün bu faziletleri sebebiyle günahların gizli kalmasını, açığa vurulmamasını emretmiştir: "Allah'ın yasakladığı şu pisliklerden kaçının. Kim de bunlardan bir şey işleyecek olursa onu Allah'ın örtmesiyle örtsün" buyurmuştur.

Resulullah başka hadislerinde de sarih olarak dünyada günahını açığa vurmayıp gizleyen kimseyi Allah'ın kıyamet günü affedeceğini müjdeler.612

لاَت ْخُم ْوأ ٌروُمأَم ْوأ ٌريِمأ ٌّإ ِساَّنلا ىلَع ُّصُقَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق] .
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر كلام نب فوع نعو ـ55 6555ـ يلوأ نم دحأ هرمأي نأ ريغ
نم ةسايرلل ابلط كلذب ًادبتسم هسفنب سانلا بطخو ريم‘ا هبصني مل نم نأ
دارأ.دواد وبأ هجرخأ

‘ءارم يأ :لاتخم وهف كلذب رم ا .

27. (5934)- Avf İbn Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Halka kıssa (mevize, nasihat) anlatma işini emîr veya (emîrin tayin edeceği) memur veya tekebbür sahibi yapar." [Ebu Davud, İlm 13, (3665).] 613

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen kıssa anlatmadan murad halkı irşad etmek üzere yapılan konuşmalardır. Va'z, nasihat gibi. Bazıları "Bundan murad sadece hutbedir" demiştir.

2- Hadis bu işin rastgele insanlara bırakılamayacağını, öncelikle emîrin hakkı olduğunu belirtir. Emîr, her yerde her hutbeye (veya va'z u nasihata) yetişemeyeceğine göre, o işi yapacak kimseleri tayin eder, kendi adına o memurları konuşur. Me'mur kelimesiyle: "Allah tarafından memur edilen bazı alim ve velilerin kastedildiği" de söylenmiştir.

3- Muhtal ile, makam talib eden mütekebbir, müftehir kimsenin kastedildiği belirtilmiştir. Va'zetmeye, kimse onu tavzif etmediği halde o, kendi kendine bu işe girişmiştir.

4- en-Nihaye'de şöyle denir: "Hadisin manası şudur: "Bu iş, ya emîre mahsustur, ki ibret alsınlar diye halka va'zeder ve geçmiş şeyleri onlara haber verir, yahut da bu işle memur kimseye mahsustur. Bunun

---

610 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/398-399. 611 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/399.

hükmü de emîrin hükmü gibidir, kendiliğinden anlatmaz. Kıssacı bunlardan biri değilse, bu işi insanlara karşı kibirlenmek, kendini satmak veya söz ve davranışıyla halka mürailik yapmak için riya olarak yapar, bunun vaazı ve sözleri gerçek vaaz değildir."

5- Hattâbî'ye göre, hadisten şu mana da çıkarılmıştır: "Halka konuşanlar üç kısımdır: "Müzekkir, vaiz ve kass (kıssacı): * Müzekkir: İnsanlara Allah'ın nimetlerini hatırlatıp bunlarla onları şükre sevkeden kimsedir. * Vaiz: İnsanları Allah'la korkutan, Allah'ın cezalarını hatırlatan bununla onları measiden caydıran kimsedir. * Kass (kıssacı): İnsanlara geçmiş insanların haberlerini anlatan kimsedir. Bunlar kıssalar anlattıkları için bunların gerçekle ilgisi olmayan şeyleri ilave edeceklerinden, eksiklikler bırakıp bırakmayacaklarından emin olunmaz. Ama, müzekkir ve vaiz hakkında bu endişe yoktur." 614

DÖRDÜNCÜ FASIL

MUHTELİF NEVLER

عَدَي ْمَلَف ،ًابيِطَخ ماَق َمُث .ِرْصَعْلا َة ُص ًام ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنب
بهلَص] :لاَق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نع ـ1 6556ـ َ هاللّ َّنإ َو ّة
َوْلُح ٌة َر ِضَخ اَيْنُّدلا َّنإ :لاَق اَميِف َناَك َو ،ُهَيِسَن ْنَم ُهَيِسَن َو ،ُهَظَفَح ْنَم ُهَظِفَح
ِهِب اَن َرَبْخأ ّ َّا ِ ةَعاَّسلا ِماَيِق ىلإ ُنوُكَي ًائْيَش :َلاَق .ُهَمِلَع اَذإ ِهقَحِب َلوُقَي ْنأ
ِساَّنلا ُةَبْيَه ٌج َر َّنَعنْمَي َ َأ ،َءاَسِهنلا اوُقَّتا َو اَيْنُّدلا اوُقَّتاَف َأ ؟نوُلَمْعَت َفْيَك ٌرِٰاَنٰف
اَهيِف ْمُكَفِلْخَتْسُم ِرْدَقِب ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ٌءا َوِل ٍرِداَغ ِهلُكِل ُبَصْنُي ُهَّنإ َأ : َلاَق
اَميِف َناَك َو ،اَنْيِهَف َءاَيْشأ اَنْيأ َر ِ هاللّ َو ْدَق :َلاَق َو ُ، هاللّ ُهَم ِح َر ٍديِعَس وُبأ
ِتَكَبَف ىلَع اوُقِلُخ َمَدآ ِينَب َّنإ َأ ،ِذِئَم ْوَي اَنْظِفَح اَميِف َناَك َو ،ِهِتْسا َدْنِع ُهُؤا َوِل ُزَك
ْرُي ،ِةهماَع ِماَمإ ِة َرْدَغ ْنِم ُمَظْعأ َة َرْدَغ ُ َو ،ِهِت َرْدَغ ُدلوُي ْنَم ْمُهنِمو ؛ًارِفاَك ُتوُمَي
َو ؛ًانِم ْؤُم اَيْحَي َو ،ًانِم ْؤُم ُدلوُي ْنَم ْمُهِنم َو ؛ًانِم ْؤُم ُتوُمَي َو اَيْحَي َو ،ًانِم ْؤُم
ُدلوُي ْنَم ْمُهنِمَف َّتَش ٍتاَقَبَط َعي ِرَس ِبَضَغْلا َئِطَبْلا ُمُهنِم َّنإ َو َأ ؛ًارِفاَك ُتوُمَي َو
،ًارِفاَك اَيْحَي َو ًارِفاَك ُدلوُي ْنَم ْمُهنِم َو ؛ًانِم ْؤُم ُتوُمَي َو ،ًارِفاَك اَيْحَي َو ًارِفاَك َأ
،ِبَضَغْلا َعي ِرَس ِءْيَفلا ِئ ِطَب ْمُهنِم َّنإ َو َأ ، َكِلِتِب َكِلَتف ِءْنَفلا َئِطَب ِبَضَغْلا
َئِطَبْلا َو ،ِءْيَفلا َعي ِرَس ِبَضَغْلا َعي ِرَّسلا َو ،ِءْيَفلا ْمُهنِم َو ،ِبَلَّطلا َنَسَح ِءاَضَقْلا
َنَسَح ْمُهَنم َّنإ َو َأ ، ِءْيِفلا ُئِطَب ِبَضَغْلا ُعي ِرَس ْمُه ُّرَش َو ،ِءْيَفلا ُعي ِرَس ِبَضَغْلا
ُئِطَب ْمُه ُرْيَخ َو

ءاَضَقْلا ُءِهيَس

نَسَحْلا ْمُه ُرْيَخ َو َأ ؛ِبَلَّطلا َءهيَّسلا ِءاَضَقْلا َءهيَّسلا ْمُهَنم َّنإ َو َأ ، َكِلِتَف َكِلَتف
،ِءاَضَقْلا ُنَسَح ؛ِبَلَّطلا ُءِهيَس ْمُهِنم َو ،ِبَلَّطلا ُنَسَح ِهِيَنْيَع ِة َرْمُح ىلإ ْمُتيأ َر اَمأ ؛َمَدآ
ِنبا ِبْلَق يف ٌة َرْمَج َبَضَغْلا َّنإ َو َأ ،ِبَلَطلا َءهيَس ِءاَضَقْلا ُءِهَس ْمُه ُّرَش َو ،ِبَلَّطلا
ُنَسَحْلا ِءاَضَقْلا

لاَقَف ؟ٌءْيَش ِراَهَّنلا َنِم َيِقَب ْلَه ، ِسْمَّشلا ىَلا ُتِفَتْلَن اَنْلَعَج َو : َلاَق .ِض ْر ُاِب
ْقَصْلَيْلَف َكِلذ ْنِم ٍءَنْشِب َسَحأ ْنَمَف ؛ِه ِجاَد ْوأ ِخاَفِتْنا َو

عوجرلا «ُءْنَفلا».يذمرتلا هجرخأ .[ُهْنِم َن َضُم اَمِف اَذه ْمُكِم ْوَي ْنِم َيِقَب .
#: اَمَك ِإ اَهِنم َنَضَم اَميِف اَيْنُّدلا َنِم َقْبَي ْمَل ُهَّنإ َأ

1. (5935)- Ebu Saidil-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize ikindi namazı kıldırdı. Sonra bir hutbede bulundu. Bu hutbede, kıyamet vaktine kadar olacak her şeyi bize haber verdi. Bunu belleyen belledi, unutan unuttu. Söyledikleri arasında şu da vardı: "Dünya caziptir, tatlıdır. Allah sizi buraya halife olarak göndermiştir, nasıl amel edeceğinize bakmaktadır. * Aman uyanık olun! Dünyadan kaçının, kadından kaçının. * Aman uyanık olun! Kimseyi, insanların korkusu, bildiği bir hakikati söylemekten alıkoymasın!" Ravi der ki: "(Bunu söyleyince) Ebu Said merhum ağladı. Sonra sözlerine devam etti: "Vallahi öyle şeyler gördük ki, korktuk. Resulullah'ın söyledikleri arasında şu da vardı: * Haberiniz olsun! Kıyamet günü, her bir vefasız için vefasızlığı nisbetinde bir bayrak dikilecektir. Baş imamın (devlet reisinin) vefasızlığından daha büyük bir vefasızlık olmayacaktır. Onun bayrağı kıçının yanına dikilir." O günkü bellediklerimiz meyanında şu da vardı: * Haberiniz olsun! İnsanoğlu çok çeşitli tabakalar halinde yaratılmıştır: * Kimisi vardır, mü'min olarak doğar, mü'min olarak yaşar, kâfir olarak ölür. ** Kimisi vardır, kâfir olarak doğar, kâfir olarak yaşar, mü'min olarak ölür. ** Kimisi vardır, kâfir olarak doğar, kâfir olarak yaşar, kâfir olarak ölür. ** Haberiniz olsun kimisi vardır yavaş öfkelenir, (öfkesinden) çabuk döner; kimisi vardır çabuk öfkelenir, çabuk döner; kimisi vardır, yavaş öfkelenir, yavaş döner. İşte bunlar birbirlerini dengeler. ** Haberiniz olsun onlardan bir kısmı vardır; çabuk döner, çabuk kızar. Bilesiniz bunların en hayırlısı ağır öfkelenen, çabuk dönendir; en şerlileri de çabuk öfkelenip yavaş dönendir.

* İnsanlardan borcunu iyi ödeyen, (başkasındaki alacağını) iyi talep eden vardır. Kimisi de kötü öder, iyi talep eder; kimi de kötü talep eder, iyi öder, bunlar birbirlerini dengeler. Bilesiniz birkısmı vardır kötü öder, kötü talep eder. Bilesiniz bunların en hayırlısı iyi ödeyen, iyi talep edendir; en kötüleri de kötü ödeyen, kötü talep edendir. * Bilesiniz! Öfke ademoğlunun kalbinde bir kordur. Gözlerinin kızarmasını, avurtlarının şişmesini görmüyor musunuz! Kim, öfkeden bir başlangıç hissederse, yere yaslansın, (öfkesi geçinceye kadar öyle kalsın)." Ebu Said dedi ki: "Biz (bu sırada) gündüzün aydınlığı devam ediyor mu diye güneşe bakmaya başladık. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Haberiniz olsun! Dünyanın ömründen geçmiş kısmına nisbeten geri kalan kısmı, şu gününüzden geçen kısma nazaran geri kalan kısmına nisbeti gibidir." [Tirmizî, Fiten 26, (2192).] 615

؛اَذه يِم ْوَي يِنَمهلَع اَّمِم ْمُتْلِهَج اَم ْمُكَمِهلَعُأ ْنأ يِن َرَمأ يِهب َر َّنإ :# َلاَق] : َلاَق هنَع
ُ هاللّ َي ِض َر رامح نب ضايع نعو ـ5 □6555□

مِهْيَلَع ْتَم َّرَحو ْمِهنِيد ْنَع ْمُهْتَلاَتْجاَف َنيطاَيَّشلا ُمُهْتَتأ ْمُهَّنإ َو ،ْمُههلُك َءاَفَنُح□
يِدابِع ُت ْقَلَخ يِهنإ َو ،ٌل ُح ًادبَع ُهْتَلَحن ٍلاَم ُّلُك إ ،ْمُهَمَجَع َو ْمُهب َرَع ،ْمُهتَقَمَف ِض
ْنأ ْرِشُي ِكْوُا بِب ْمَلاَم ُأنْزِه ِل ْبِه ِسلْطَاناً ،َو َّنإ هاللّ َ تَعالى نَظرَ َلإ ْأها ِل اْ'ر
ْمُهت َرمأ َو ،ْمُهَل ُتْللْهأ ام

هاللّ َّنإ َو ;َناَطَقي َو ًامِئاَن ُهُؤ َرْقَت ،ُءاَملا ُهلِسْغَي َ ًاباَتك َكْيَلَع ُتْل َزْنأ َو ، َكِب□
َيِلَتْباو َكَيِلَتْب ُ َكُتْثَعَب اَمَّنإ : َلاَق َو ،باَتِكلا ِلْهأ ْنِم اَياَقَب .َك ِزْغُن ْمُه ُزْغا َو ، َكوُج
َرْخأ اَمَك ْمُهْج ِرْخَتْسا : َلاَقَف .ًة َزْبُخ ُهوُعَدَيف يِسأ َر اوُلَغْثَي ًاذإ ِهب َر : ُتْلُقَف .
ًاشْي َرُق َق ِهرَح ُأ ْنأ يِن َرَمأ َنلاَعَت ٌطِسْقُم ٍناَطْلُس وُذ : ٌةَثَث ِةَّنَجْلا ُلْهأ َو : َلاَق
.كاَصَع ْنَم َكَعاَطأ ْنَمِب ِلتاَق َو ،ُهَلْثِم ًةَسْمَخ ْثَعْبَن ًاشْي ِج ْثَعْبا َو . َكْيَلَع ْقِفْنُنَسَف
ْقِفْنأ َو ُفيِعَّضلا : ٌةَسْمَخ ِراَّنلا ُلْهأ َو : َلاَق .ٍلاَيِع وُذ ٌفِفَعَتُم ٌفيِفَع َو ،ٍمِلْسُم َو بب
ْرُق يِذ ِهلُكِل ِبْلَقْلا ُقيِق َر ٌمي ِح َر ٌلُج َرو ،ٌقَف َوُم ٌقِهدَصَتُم ٌُو ُحِبْصُي َ ٌلُج َر َو
،ٍةَناَخ هاِإ ،ٌّقَد ْنإ َو ،ٌعَمَط ُهَل بِفْخَي َ يِذهلا ُنِئاَخلا َو ،ًاَم ُ َو ٌّهأ َنوُعَبْتَي َ ًاعبَت
ْمُكيِف ْمُه َني ٍُذ هلا ،ُهَل َرْب َز َ يِذهلا اوُعَضا َوَت ْنأ َّيَلإ ىَح ْوأ َ هللا َلاَعَت َو َّنإ هاللّ َ ،
َشا هحَفْلا َريِظْنَّشلا َو ، ِبِذَكْلا َو َلْخُبْلا َرَكَذ َو ، َكِلاَم َو َكِلْهأ ْنَع َكُعِداَخُي َوُه َو ًّاإ
يِسْمُي اولاجف مهتفختسا يأ :ميجلاب « ُنيِطاَيَّشلا ُمُهْتَلاَتْجا».ملسم هجرخأ .]
ٍدَحأ ىلَع ٌدَحأ يِغْبَي ُ َو ،ِدَحأ ىلَع ٌدَحأ َرَخْفَي َ ىهتح َ»و.كسامت و لقع يأ « ُهَل َرْب
َز َ»و.هوخدشي يأ «ي ِسأ َر اوُلَغْثَي»و.لاتقلا نع ةيانك وه « ًاشْي َرُق َق ِهرحأ ْنأ»
هلوقو.مهعم

افيفخ ًاناعمل عمل اذإ قربلا يفخ نم ،رهظي يأ :رسكلاب «ىفخي . شحفلا□ .
يف غلابملا « شاهحفلاب»و.قلخلا ءيسلا « ُريِظْنَّشلا»و

2. (5936)- İyaz İbnu Hımar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rabbim, bugün bana öğrettiği şeylerden bilmediklerinizi size öğretmemi emretti. (Ve buyurdu ki): "Benim bir kula verdiğim bir mal helaldir. Ben bütün kullarımı hanif (=Müslüman, hakka taraftar) olarak yarattım. Ancak şeytanlar onlara gelip, (fıtrî) dinlerinden alıp götürdüler, kendilerine helal kıldığım şeyleri haram kıldılar. Kendisine bir güç vermediğim şeyi bana şirk koşmalarını emrettiler." Allah Teala hazretleri arz ehline baktı ve Ehl-i Kitap'tan bir kısmı hariç onların Arap, acem hepsine öfkelendi ve dedi ki: "Ben seni imtihan etmek ve seninle de (başkasını) imtihan etmek üzere gönderdim. Sana, suyun yıkayıp (yok edemeyeceği) bir kitap gönderdim. Ta ki sen onu uyurken de uyanıkken de okuyasın!" Allah Teala hazretleri bana, Kureyş'i ateşe vermemi (onlarla savaşmamı) emretti. Ben: "Ey Rabbim, bu durumda onlar başımı yararlar ve bir ekmek parçasına çevirirler!" dedim. "Öyleyse, seni çıkardıkları gibi sen de onları (Mekke'den) çıkar! Onlara karşı gazada bulun da biz de sana yardım edelim; infakta bulun biz de sana infak edelim. Sen bir ordu gönder, biz de sana onun beş misli (yardımcı melek ordusu) gönderelim. Sana itaat edenlerle birlik ol, asilere karşı savaş!" buyurdu. Cennetlikler üç kısımdır: * Kuvvet sahibi, adaletli, sadaka veren ve muvaffak olanlar. * Bütün yakınlarına ve Müslümanlara karşı merhametli ve yumuşak kalpli olanlar. * İffetli, namuslu ve çoluk çocuk sahibi olanlar." Resulullah devamla dedi ki: "Cehennem ehli de beş kısımdır:

* Aklı olmayan zayıflar. Bunlar, aranızda tabi olarak bulunurlar, hiçbir ehle ve mala tabi değildirler. * Tamahkârlığını izhar etmeyen hain kişiler. Böylesi, bir kapıyı çalsa mutlaka ihanet eder. * Akşam, sabah her fırsatta malın ve ehlin hususunda seni aldatan adamlar. * Cimrilik ve yalanı da zikretti.

* Bir de kötü huylu kaba sözlü insan."

Resulullah devamla buyudular ki:

"Allah Teala hazretleri, bana mütevazi olmanızı emretti. Öyle ki, hiç kimse hiç kimseye karşı böbürlenmesin, hiç kimse hiç kimseye karşı tecavüzde bulunmasın." [Müslim, Cennet 63, (2865).] 616

ث ِرا َوِل َةَّي ِص َو ُ َف ُهَّقَح ِهقَح ِيذ َّلُك َنَطعأ ْدَق َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةماما يبأ نعو ـ5 □6555ـ ُةَعِباَّتلا ِ هاللّ ُةَنْعَل
ِهْيَلَعَف ِهيِلا َوَم ِرْيَغ ىلاِ َىَمَتْنا ْوأ ِهيِبأ ِرْيَغ ىلاِ َىَعَّدا ِنَم َو ِ؛ هاللّ ى َلَع ْمُهُباَس ِح َو
، ُرَجَحْلا ِرِهاَعْلِل َو ، ِشا َرِفْلِل ُدَل َوْلا : َلاَق َو .اَنِلا َوْمأ ِلَضْفأ ْن ِم َكِلذ : َلاَق
؟ماَعَطلا ُ َو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : َليِق ،هِنْذِإب َّاِ اَه ِج ْو َز ِتْيَب ْنِم ٌةأ َرْما ُقِفْنُت َ
ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلاِ

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٌم ِراَغ ُميِع َّزلا َو ٌّي ِضْقَم ُنْيَّدلا َو ،ٌةَدوُد ْرَم .
ُةَحْنِمْلا َو ،ٌةاَّدَؤَم ُةَي ِراَعلا

3. (5937)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri her hak sahibine hakkını verdi. Öyleyse varis lehine vasiyet yoktur. Çocuk yatağa aittir. Zani için mahrumiyet617 vardır. Gerçek hesapları Allah'a aittir. Kim kendisini babasından başkasına nisbet eder veya hakiki velisinden başkasını veli gösterirse, kıyamet gününe kadar Allah'ın laneti üzerine olsun." Resulullah devamla dedi ki: "Kadın, kocasının evinden onun izni olmadan (başkasına) infak edemez!" Kendisine: "Ey Allah'ın Resulü! Yiyecek de mi?" denildi."

Bu, mallarınızın en kıymetlisidir!" buyurdular. Sonra sözlerine şöyle devam ettiler: "Ariyet (olarak alınan sahibine) ödenir. Minha (olarak alınan sahibine) geri verilir. Borç ödenir, kefil olan borçlu sayılır." [Tirmizî, Vesaya 5, (2121); Ebu Davud, Büyû 90, (3565).] 618

AÇIKLAMA:

Bu hadis, birçok hükmü beraberce teşrî etmektedir:

* Variseye vasiyet yapılamaz. Allah varislere murisin malından muayyen bir hak ayırmıştır. Öyle ise vasiyette de bulunarak bu miktar artırılamaz.

* Çocuk kimin yatağında doğmuşsa neseb itibariyle ona aittir. Yani anneye aittir. Burada anne, firaş (=yatak) olarak tesmiye edilmiştir. Hadis, çocuğun yatağa kim sahipse ona ait olduğunu ifade ediyor. Yatağın sahibi koca, efendi veya vatiu'şşüphe (kadına temas ettiği şüphesini taşıyan kimse) bu hususta birdir. Ancak zaniye neseb hakkı yoktur. Onun fiili ona hadd tatbikini gerekli kılmıştır. Çünkü hadiste zani için taş var" buyrulmuştur. * Nesebini inkâr etmek, hakiki nesebini bildiği halde bir başkasına nisbet etmek haramdır. Neseb bağı veraset gibi birkısım hukuk getirdiği gibi evlenme yasakları gibi daha başka ahkâma da kaynaktır. Dolayısıyla bilerek nesebini inkâr veya yabancı bir nesebe intisab, İslam'ın üzerinde hassasiyetle durduğu birçok haramların işlenmesine, mahzurların vukuuna zemin hazırlayacaktır.

* "Gerçek hesapları Allah'a aittir" sözüyle şu kastedilmiştir: "Biz zanilere hadd uygularız, hesapları Allah'a kalmıştır, Allah dilerse onları affeder, dilerse günahları sebebiyle cezalandırır." Sadedinde olduğumuz hadisin manası bu olmakla beraber, bir başka hadiste: "Kime dünyada hadd tatbik edilmişse, ahirette bu günahı sebebiyle azab edilmez. Zira Allah Teala hazretleri, üzerine hadd vurulan bir kimseye cezayı iki sefer yapmaz, onun keremi buna müsaade etmez." Mamafih, hadisteki ibare ile, bir başka zinası veya günahı olup da hadd tatbik edilmeyen kimsenin kastedilmiş olması da muhtemeldir. İşte bunun hesabı Allah'a kalmıştır, dilerse affeder, dilerse azab verir. Aliyyu'l-Kâri der ki: "Şöyle demek de mümkündür: "Biz şer'î ahkâmı zahire göre icra ederiz, sırları ise Allah bilir, öyleyse hesapları Allah'adır, hak ettikleri cezayı da Allah verir." Veya: "Cezalarının mütebakisi veya bu günahta ısrar etmelerinin cezası veya diğer günahlara girmelerinin cezası Allah'ın meşieti (dilemesi) altındadır." * Kadın kocasının izni olmadan asgari değerde bir şey tasadduk edemez. Yiyecek gibi kıymetli olan bir şeyi hiç edemez. Bu ifade, kadının evdeki maldan tasarrufta kocaya ne kadar bağımlı olduğunu ifade eder. Çünkü malın sahibi kocadır.

* Alimler, ariyetin, sahibine ödenmesi meselesinde ihtilaf etmiştir. Bu ihtilaf "zaman" mevzuundaki ihtilaflarıyla ilgilidir. Zamana hükmedenler "mevcutsa aynen öder, telef olmuşsa kıymetini öder" demiştir. Muhalif görüşte olanlara göre, ödeme esası iane alan kimsenin, aldığı malı sahibine geri vermeye mecbur edilmesidir. * Minha: Kişi başkasına -sütünden istifade etmesi için- sütlü bir hayvanı veya meyvesinden istifade etmesi için meyveli bir ağacı ekmesi için

tarlayı geçici olarak bağışlamış ise, bu mala minha denmektedir. Böylece minhanın malın aslının değil, ondan elde edilen menfaatin temliki olduğu ifade edilmiş olmaktadır. * 619 Son olarak hadis, kefilin, kefil olduğu borcu ödemesi gerektiğini ifade ediyor.

هاللّ َّنإف ،ِرْهَّدلا َةَبْيَخ :اوُلوُقَت ُ َو ،َم ْرَكْلا َبَنِعْلا اوُّمَسُت : # ِ هاللّ ُلوُس َر □
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع َو ـ5 □6555□

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ُرْهَّدلا َوُه .

4. (5938)- Hz.Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üzümü kerm diye isimlendirmeyin. "Vay şu dehrin mahrumiyet ve hüsranına!" diye kahırlı söz söylemeyin. Zira Allah'ın kendisi dehrdir." [Buharî, Edeb 101; Müslim, Elfaz 516, (2246, 2247); Ebu Davud, Edeb 81, (4974); Muvatta, Kelam 3, (2, 984).] 620

617 Hadisteki hacer mahrumiyetten başka taş manasına da geldiği için "zâniye taşlama ile öldürme (recm) var" manası da analşılmıştır. 618 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/407-408.

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kısım hadislerinde dilin kullanılışı ile ilgili edebe dikkat çekmektedir. Günlük konuşmalarda mü'min kullandığı kelimelere bile dikkat etmelidir. Cemiyette geçmişten intikal eden veya bir moda esintisi ile lisana sokuşturulan bir kısım ifadeler, kelimeler, teşbihler vs. itikad inceliklerine muhalif olabilir, edebi rencide edebilir, imanî bir teyakkuzla bunlara karşı dikkatli ve hassas olmalıdır. Bu meselenin aslını Kur'an-ı Kerim'de geçen (mealen): "Ey iman edenler! Raînâ (bizi gözet) demeyin, unzurna (bize bak) deyin ve peygambere kulak verin.." (Bakara 104), veya "Yahudilerden bir kısmı vardı ki, kelimelerin yerlerini değiştirirler, dillerini eğip büğerek, dini tahkir maksadıyla, sana: "İşittik ve isyan ettik. Dinle işitmez olasıca, bize hürmet et ki, bizden istifade edesin" derler. Eğer onlar, "işittik ve itaat ettik. Dinle ve bizi gözet" demiş olsalardı elbette onlar için daha hayırlı ve daha doğru olurdu..." (Nisa 46) gibi ayetler teşkil eder. **2-** Sadedinde olduğumuz hadis, üzüme "kerm" denmesini ve dehre hakaretamiz söz sarfedilmesini yasaklamaktadır. Bu hususlarda ulemanın şu açıklamalarına rastlamaktayız: * Kerm lafzı, cahiliye Arapları tarafından hem ıneb yani üzüm (ve asması), hem de üzümden yapılan şarab için kullanılıyordu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm kelimenin hem üzüm ve hem de şarap manasında kullanılmasını yasaklamış, kermin "üzüm" manasının zaman içinde unutulmasını arzu etmiştir. Çünkü kerm, şarabı hatırlatarak, onun içilmesine bir iştiyak uyandırarak harama teşvik vesilesi olabilir. * Dehre sebbetme yasağına gelince, dehri lügatçiler "kâinatın ezelden ebede kadar devam eden bekası müddetinin ismi" diye tarif etmiştir. Cahiliye devrinde, bütün hadisler bütün musibetler gece ve gündüzden ibaret olan "dehr"e nisbet edilirdi. İnancı bu olan cahiliye adamları iki kısımdı. Bir kısmı, Allah'a iman etmez, dehirden ve hadiselerin mahalli olan gece ve gündüzden başka bir müessir tanımazlardı. Bunlar her fenalığı dehre nisbet ederlerdi. Dehriye denen bu fırkanın: "Bizi ancak dehr öldürür" dedikleri Kur'an'da hikâye edilmiştir (Casiye 24). İkinci kısmı ise bir yaratıcıya inanır, fakat kötü şeyleri ona nisbet etmezler, dehre nisbet ederlerdi, ve: "Vay dehrin mahrumiyet ve hüsranına!" diye sebbederlerdi. Şu halde, sadedinde olduğumuz hadis, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu akideyi ortadan kaldırdığını, yasakladığını göstermektedir. Öyleyse hadiste, kâinatta cereyan eden bütün hadiselerin Allah tarafından yaratıldığı ifade edilmiş olmaktadır. Kötü ve şer olan hadiselerin dehre nisbet edilerek dehre küfredilmesi yanlıştır. Bu inanç bir nevi şirktir. Halbuki İslam hayır ve şer her şeyi Allah'ın yarattığı inancını getirmiştir. Aslında şerri dehre nisbet işini Allah'ı tenzih için yaparlardı. İslam'a göre şerri yaratmada bir kusur yoktur. Kusur, şerri kesbetmededir. Cenab-ı Hak hayır dileyene hayır, şer dileyene şer yaratıyor. İmtihan için yaratılan insan için bundan başkası zaten düşünülemez.

Hadiste geçen "Allah'ın kendisi dehrdir" sözüne gelince; bu bütün varlığın hasıl olduğu mutlak zamanı tasarruf eden zatın Allah olduğunu, dehrin Allah'ın kontrol ve tasarrufunda olduğunu ifade eder. 621

هجرخأ .[ةَلَبَحْلا َو َبَنِعْلا اوُلوُق ْنِكَل َو َم ْرَكْلا اوُلوُقَت َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رجُح نب لئاو نعو ـ6 □6555□

بانع'ا رجش نم بيضقلا تنكس امبرو ،ءابلاو ءاحلا حتفب « ُةلبحلا»و.ملسم .

5. (5939)- Vâil İbnu Hucr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kerm demeyin, fakat ıneb ve habele (asma) deyin." [Müslim, Elfaz 12, (2248).]622

AÇIKLAMA:

Önceki hadis vesilesiyle yapılan açıklamaya ilaveten şunu ilave edeceğiz: Habele (veya hable) üzümün kütüğüne denmektedir.

Dilimizde asma kelimesi, üzüm ağacının adıdır. Dolayısıyla habeleyi asma olarak tercüme edebiliriz. Aleyhissalâtu vesselâm, üzümü ifade için, şarap manasına da gelen kerm (üzüm) kelimesini kullanmaktansa, aynı manayı ifade eden ıneb (üzüm) veya habele (asma) kelimelerinden birini kullanmayı emretmektedir.

Bu yasaklamayı zahiri manası olan üzümle ilgili olarak ele alırsak, muhtevanın sadece Arapça konuşanlarla ilgili olduğunu, lakin dilde kelimelerin kullanılmasındaki bazı inceliklere dikkat gerektiği nokta-i nazarından ele alırsak bütün mü'minleri ilgilendirdiğini görürüz. [623]

رأَّنلا يف ُهَسْأ َرِ هاللّ َب ّوَص ًة َرْدِس َعَطق ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□].
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يشبح نب هاللّدبع نعو ـ5 □ 6555ـ ًامْلُ َو ًاثَبَع ُمِئاَهَبْلا َو
ِليِبَّسلا ُنْبا اَهِب ُّلِظَتْسَي ٍة ُ َف يِف ًة َرْدِس َعَطَق ْنَم] :ينعي .رصتخم ثيدحلا اذه
لاقو.دواد وبأ هجرخأ:

لوسغ ةقرووو قبنلا رجش «ُرِدهسلا». [ِرأَّنلا يف ُهَسْأ َر ُ هاللّ َب ّوَص ،اَهِيف .
ُهَل ُنوُكَي ٍهق َح ِرْيَغِب

6. (5940)- Abdullah İbnu Habeşî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir sidre ağacını keserse, Allah onun başını cehenneme uzatır." [Ebu Davud, Edeb 171, (5239).] [Bu hadis hakkında kendisine sorulunca] Ebu Davud şu cevabı vermiştir: "Bu hadis muhtasardır. Manası şudur: "Kırda bayırda yolcuların ve hayvanların gölgesinden istifade ettikleri bir sidre ağacını, o ağaçta herhangi bir hak sahibi olmayan bir kimse, haksız olarak keserse Allah onun başını cehenneme uzatır" demektir." [624]

برَتأ : َلاَقَف . َة ُ َو ْرُع ِرْصَق بلاِ ٌدِنَتْسُم َوُه َو ،ِرْدِهسلا ِعْطَق ْنَع َة َو ْرُع َنْب َماَشِه
□6551□ 5ـ لاق ميهاربإ نبا ناسح نعو :[ُتْلأَس

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِب َسأَب َ : َلاَق َو ؛ه ِض ْرأ ْنِم ُهَعَطْقَي ُة ُ َو ْرُع َناَك َة َو .
ْرُع ِرْدِس ْنِم َيِه اَمَّنِإ ؟اَهَّلُك َعي ِراَصْملا َو َبا َوْب‘ا ِهِذه

7. (5941)- Hasan İbnu İbrahim anlatıyor: "Hişam İbnu Urve'ye sidre

---

621 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/409-411.

ağacının kesilmesi hakkında (caiz mi, değil mi diye) sordum. Bu sırada Urve'nin kasrına dayalı vaziyette idi, şöyle cevap verdi: "Şu kapıları, kapı kanatlarını hep görmüyor musun? Bunların hepsi Urve'nin sidre ağacındandır. Urve onu tarlasından kesmiş ve: "Bunda bir beis yok!" demişti." [Bir başka rivayete göre, Hişam, soru sahibi Hasan İbnu İbrahim'e cevabında şöyle devam etmiştir: "Ey Iraklı! Bu (yasak hikâyesi, senin getirdiğin bir bid'adır." Hasan İbnu İbrahim, Hişam'a: "Hayır bid'a sizin canibinizden geldi. Ben Mekke'de şöyle söyleyeni işittim: "Allah sidre ağacını kesen kimseye lanet etsin!" [Ebu Davud, Edeb 171, (5241).] 625

AÇIKLAMA:

Son iki rivayet sidre ağacının kesilmesinin yasak olup olmaması ile ilgilidir. Öncelikle şunu belirtelim; sidre ağacı, dilimizde Arabistan kirazı626 diye bilinen bir ağaçtır. Kur'an'da bir kaç kere zikri geçer. Yaprakları kurutulup dövülür ve yıkanma esnasında sabun gibi temizleyici olarak kullanılırdı. Bu ağacın durumu, kaydedilen iki rivayetten de anlaşılacağı üzere münakaşa edilmiştir. Hatta İmam Suyuti hazretleri, Keşfu'z-Zünûn'un kaydına göre Ref'u'l-Hazer an Katıı's-Sidr adlı bir de risale te'lif etmiştir. Meseleyi münakaşa eden alimler, bu ağacın kesilmesinin caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Kesimini mutlak şekilde yasaklayacak bir kudsiyeti yoktur. Yasak, hadisi kitabına alan Ebu Davud merhumun da not ettiği üzere, ağacın taşıdığı kudsiyetten ziyade, onun insanlara olan faydalılık durumundan ileri gelmektedir. Binaenaleyh, hadisi, devre ve şartlara göre, devlet yetkililerinin birkısım ağaçların kesimine tahdid ve yasak koyabileceklerine şer'î bir delil olmaktadır.

Şerhlerde mesele üzerine daha geniş açıklama var ise de bize bu kadarı yeterlidir. 627

بهَن َو ،ُهَمَس َو ْنَم ُ هاللّ َنَعَل :َلاَقَف ،هِهْج َو يِف َمِس ُو ْدَق ٍرامَ ِحِب # ِ هاللّ
ِلوُس َر ىلَع َّرُم] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ5 □6555□

يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِهيِف ِمْس َوْلا ِنَع َو ،هْج َوْلا يف ِب ْرَّضلا .
ِنَع

8. (5942)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yanlarında yüzü dağlanarak en vurulmuş bir merkep olduğu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğrayanlar oldu: "Bunu böyle enleyenlere Allah lanet etsin!" buyurdular ve yüze vurmaktan ve yüze enlemekten nehyettiler." [Müslim, Libas 106, (2116); Ebu Davud, Cihad 56, (2564); Tirmizî, Cihad 30, (1710).][628]

AÇIKLAMA:

Vesm, Arapça'da nişan vurmak, işaret koymak gibi manalara gelir. Dilimizde enlemek deriz. Köylerde, her ailenin kendine mahsus bir eni vardır, onu hayvanlarına vurur. Böylece, hayvanların hangi aileye ait olduğu bilinir. Umumiyetle kulaklara dağlama, delme, dilme ve yarma suretlerinden biriyle bu en vurulur Sadedinde olduğumuz hadiste, böyle bir damganın yüze vurulması yasaklanmaktadır. Çünkü en, sabit kalan bir damgadır. Bu, hayvanın tabii güzelliğini bozar.

2- Nevevî der ki: "İnsan olsun hayvan olsun muhterem olan bütün canlıların yüzlerine vurmak yasaktır. Merkep, at, deve, katır, koyun vs. bu hususta birdir. Yasak insan hakkında daha şiddetlidir. Çünkü yüz, güzelliklerin toplandığı yerdir. Ayrıca yüz hassas bir uzuvdur, vurmadan iz kalabilir, bu onu çirkinleştirir veya duyu organlarından birine zarar verir.

Yüze en vurmaya gelince, bu bi'l-icma yasaktır. İnsan dışındaki hayvanların yüz hariç herhangi bir yerine en vurmak ise caizdir."

---

[624] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/412. [625] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/412. [626] Bu ağaç, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın neşreddiği mealde sedir olarak tercüme edilmiştir (Sebe 16, Vâkı'a 28), yanlıştır, sidre ağacı sedir ağacı değildir.

Hayvanların kulağına Aleyhissalâtu vesselâm'ın bizzat en vurduğuna dair rivayetler vardır. Müteakip iki rivayet bu sadeddedir. Mamafih dağlama yoluyla en vurmanın mekruh olduğunu söyleyen alim de olmuştur. [629]

إ ُهُمِسأ َ ِ هاللّ َوَف : َلاَق . َكِلذ َرَكْنأَف ِهْج َوْلا َموُس ْوَم ًارَام ِح # ِ هاللّ□□
ُلوُس َر بأ َر] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ5 □6555ـ « ِنَات
َرِعاَجْلا».ملسم هجرخأ .[ِنْيَت َرِعاَجْلا ى َوَك ْنَم ُل ّوأ َوُهَف ،هْيَت َرِعاَج ِيِف
َيِوَكَف ٍراَمِحِب َرمأ َو ،هْج َوْلا َنِم ٍءْنَش َنَصْقأ ىلع نيفرشملا نيكرولا افرح امه :ليقو
موضع القرمتين من أست الحمار، وهو مضرب الفرس بذنبه على فخديه،

. نيذخفلا

9. (5943)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yüzünden enlenmiş bir merkeb görmüştü, bunu uygun bulmadığını belirtti ve: "Allah'a yemin olsun! (Ben olsaydım) eni bu hayvanın yüzünün en uzak noktasına vururdum!" buyurdu. Sonra emir verdi, kendi merkebinin sağrılarına en vuruldu. Böylece sağrıları ilk dağlayıp (en vuran) Aleyhissalâtu vesselâm oldu." [Müslim, Libas 108, (2118).]630

مَسيِمْلا ِهَدَي يف َو ُهُتْيأ َرَف ُهَكِهنَحُيِل # ِ هاللّ ِلوسر ىلإ َةَحْلَط ِبيأ ِنْب ِ هاللّ□ □6555□ 15ـ نعو سنأ َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق: [غَدَو ْت ُت َبِعْبَد ِ

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ِةَقَدَّصلا َلِبإ ُمِسَي .

10. (5944)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Abdullah İbnu Ebi Talha'yı, tahnik ediversin diye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdüm. Onu elinde en vurma şişi olduğu halde zekat develerini enlerken buldum." [Buharî, Libas 22, Zekat 69, Zebaih 35; Müslim, Libas 112, (2119); Ebu Davud, Cihad 57, (2563).] 631

AÇIKLAMA:

Enleme ile ilgili açıklama yukarıda geçti. 632

نإف ،ْمُكَناَيْب ِص اوُّفُكَف ِلْيَّللا ُحُنُج َناَك ْوأ ،ُلْيَّللا َحَنجَتْسا اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس□□ □6556□ 11ـ نعو رباج َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق : [َلاَق َر

نيِطاَيَّشلا□

ك ْوأ َو ِ، هاللّ َمْسا ِرُكْذا َو َكَحاَبْصِم ِفْطأ َو ِ، هاللّ َمْسا ِرُكْذا َو َكَباَب ْقِلْغأ َو□ ،ْمُهوُّلَخَف ِءاَشِعْلا َنِم ٌةَعاَس َبَهَذ اَذإف .ٍذِئَني ِح ُرِشَتْنَت اوُئِفْطأ َو ،اًقَلْغُم اًباَب ُحَتْفَي َ َناَطْي َّشلا َّنأف ًائْيَش ِهْيَلَع َض ُرْعَت ْنأ ْوَل َو ِ، هاللّ َمْسا ِرُكْذا َو َكَئاَنإ ْرِهمَخ َو ِ، هاللّ َمْسا ِرُكْذا َو َكَءاَقِس ةدش ليقو ،همْ لابقإ « ِلْيَّللا ُحْنُج».يئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِتْيَبْلا َلْهأ َتَق َرْحأف َةَليِتَفْلا ِت َّرَج اَمَّب ُر َةَقِسْيَو ُفْلا َّنإف َحيِباَصَمْلا

ةيطغتلا « ُريِمْخَّتلا»و.اهوحنو ةدازملا هب دشي طيخ « ُءاَكِولا»و.هتملْ .

11. (5945)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Karanlık çöktüğü zaman çocuklarınızı dışarı salmayın. Çünkü şeytanlar bu esnada her tarafa yayılırlar. Yatsı vaktinden bir müddet geçince, onları serbest bırakın. Kapını kapa, Allah'ın ismini zikret. Kandilini söndür, Allah'ın ismini zikret. Yemek kabının ağzını kapa ve Allah'ın ismini zikret, (kapayacak birşey bulamadığın takdirde [çubuk gibi] herhangi bir şeyi üzerine uzatıp koymak suretiyle de olsa (bunu yap)! Zira şeytan, kapalı kapıyı açamaz. Kandilleri söndürün, zira fasıkçık (fare), olur ki, fitili çeker de ev halkını yakar." [Buhari, Bed'ü'l-Halk 11, 14, Eşribe 22, İsti'zan 49, 50; Müslim, Eşribe 96, (2012); Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 21, (2, 928, 929); Ebu Davud, Eşribe 22, (3731, 3732, 3733, 3734); Tirmizî, Et'ime 15, (1813).]633

AÇIKLAMA:

Sadedinde olduğumuz hadiste Resul-ü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), terbiye, emniyet, sağlık gibi farklı sahalara giren hayatî tavsiyelerde bulunmakta, pratik bilgiler sunmaktadır. * İbnu'l-Cevzî, akşam karanlığında çocukların dışarı salınması ile ilgili ifadeyi şöyle açıklar: "Bu saatte, çocuklar hususunda korkulur. Çünkü şeytanların girdikleri pislik umumiyetle çocuklarda vardır. Diğer taraftan, şeytana karşı korunmayı sağlayacak zikir çocuklarda yoktur. Şeytanlar ise, yayılmaları esnasında, takılıp kalmaları mümkün olan şeylere takılıp kalırlar. Bu sebeple o vakitte çocuklar hususunda korkulur. Şeytanların o vakitte yayılmalarındaki hikmete gelince, onlar için geceleyin yayılmak gündüzleyin yayılmaktan daha kolay, daha çok mümkündür. Çünkü karanlık, şeytanî kuvvetler için aydınlıktan çok daha müsaittir. Sadece

629 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/413-414. 630 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/414. 631 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/414. karanlık değil, bütün siyahlar bu şekildedir. Bundandır ki, bir Ebu Zerr rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm namazı bozan şeyler arasında "şeytan olan siyah köpek"in de yer aldığını söylemiştir. Hadiste, şeytanın verebileceği şerlere karşı çeşitli tedbirler zikredilmektedir: Kapların, kapıların iyi kapanması, bu işleri yaparken besmele çekilmesi, çocukların ve hayvanların akşamyatsı arasında rastgele ortalığa bırakılmaması. Bir başka hadiste: "Kul evine girerken besmele çekerse, şeytan: "Biz bunların yanında geceleyemeyiz" der" buyrulmuştur." 634

فأر َة ٌة تَجُر ُّفتَيِلة ًفأَلقْتَها َبيْن َيدَي ْر َسوُل ِ اللّه # عَلَى الخْمُر َة ِالتهي
ِمثْل َهذِه ِعلَى هذا َ6555ـ 15 وعن ابن عباس ِر َض ِي اللّه ُعنهما قال: [جاَءتْ
ِمثْل َم ْو ِض ِع َد ِر ٍهم. فَقاَل َ#: إذا َنِمتْمُ فأَطفِئُوا ُس ُرجَكمُ فإنَّ الشَّيْطاَن َيدُلُّ
َكاَن قاِعداً َعلَيْها، فأَحر َقتْ ِمنْها

. قَكمُ]. أخرجه أبو داود.«الخُمْرَة» حصير صغير من سعف النخل أو نحوه
فَتَحْر ِ

12. (5946)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir fare gelerek çektiği bir fitili Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önüne, üzerinde oturmakta olduğu hasır minderin üstüne bırakıp gitti. Fitil, hasırdan bir dirhem kadar bir yer yaktı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Uyuyacağınız zaman kandillerinizi söndürün. Zira şeytan, böylelerine rehberlik edip böylesi işler yaptırarak sizi yakar" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 173, (5247).] 635

نا : َلاَقف . ْمِهنأَشِب # ُّيِبهنلا َرِبْخُأَف ِلْيَّللا َنِم ِهِلْهأ ىلَع ِةَنيِدَمْلاِب ٌت ْيَب َق□□
َرَتْحا] :لاق هنَع ُ هالّل َي ِض َر ىسوم ىبأ نعو ـ15 □6555□

ناخيشلا هجرخأ .[ْمُكنَع اَهوُئِفْطأَف ْمُتْمِن اَذإف . ْمُكَل ٌّوُدَع َرانلا ِهِذه .

13. (5947)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Medine'de bir ev, geceleyin aile halkı içinde olduğu halde yandı. Durumları Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verilmişti: "Bu ateş var ya! Sizin düşmanınızdır. Uyuduğunuz zaman onu söndürün de size zarar vermesin!" buyurdular." [Buharî, İsti'zan; Müslim, Eşribe 101, (2016).] 636

ْدَعَب َجو ُرُخلا اوُّلمأ :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق] :لاق مهنَع ُ هالّل َي ِض َر يلع نب□
نيسحلا نب يلع نب رمع نب يلع نعو ـ15 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .[ِةَعاَّسلا َكْلِت يف ِض ْر'ا يف َّنُهُّثُبَي َّبا َوَد ِ هللّ َّنإف ِلْج .
ِهرلا ِةأْدَه

14. (5948)- Ali İbnu Ömer İbni Ali İbni'l-Hüseyin İbni Ali (radıyallahu anhüm) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ayaklar çekildikten sonra (evlerden dışarı) çıkmayı azaltın. Çünkü Allah Teala hazretlerinin birkısım hayvanatı vardır, bu saatten sonra (yuvalarından çıkıp) ortalığa yayılırlar." [Ebu Davud Edeb 115, (5103).] 637

AÇIKLAMA:

Hadis, geceleyin herkes evine çekilip ortalık sükunete erdikten sonra evlerden dışarı çıkmayı azaltmayı tavsiye etmektedir. Burada bir tahrim mevzubahis değildir, bir tavsiye, bir irşad, daha evla olana bir işaret vardır. Münavi, sebep olarak, sokakların tenhalaşma saatinde sokağa çıkıldığı takdirde, bu sükûnette ortaya çıkan birkısım hayvanlara eza verilebileceğini veya hayvanlardan ezaya maruz olunabileceğini belirtir. "Öyle ise der, ihtiyata uygun olanı o zamanlarda dışarı çıkmamaktır." Ancak hadiste gerekli hallerde çıkmaya ruhsat da mevcuttur. 638

[قَدِمَ رَسُولُ هاللّ ِ # المْدَيِنةَ وَ هُمْ يأَبِرُونَ النخَّلْ، فقَاَلَ: مَا تصَنْعَوُنَ؟
إذا أَمرْ تُكُمْ بشِيَْءٍ۔ 6555 ⃞ 16۔ وعن رافع بن خديج رَ ضِ يَ اللّه ُ عنَهْ قال:
مَلْ تصَنْعَوُهُ لكََانَ خيَرْاً فتَرََكُوهُ فنَفَضَتَْ تَضفُنَ فذََكُرَ ِلهَُ ذلِكَ فقَاَلَ: إِنَّمَا أَناَ بشََرٌ
وَلْ مُكَّلَعَل : فقَاَلَ نصَعَنْهُ أَنُّك ًائْيَش :اوُلاَق ِتَضفَنَ وَ».هحصإو هحيقلت «لخنلا
رُيِبأَت».ملسم هجرخأ .[ُرَشَب اَنأ اَمهنإف ىأ َر ْنِم ٍءْيَشِب ْمُك ُت ْرَمأ اَذإ َو ،هِب
اوُذُخَف ْمَكِنيِد ِرْمأ ْنِم

.الشَّجَرَ ةُ حمَلْهَاَ » إذا الأقلته من آنه باه

15. (5949)- Rafi İbnu Hadic (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiğinde Medineliler hurma telkih ediyorlardı: "Ne yapıyorsunuz?" diye onlara sordu. Medineliler:

"Bu, eskiden beri yapmakta olduğumuz bir şey! deyip (açıkladılar). Aleyhissalâtu vesselâm da: "Eğer bunu yapmasanız belki de sizin için daha iyi olur!" buyurdular. Bunun üzerine Medineliler o işi bıraktılar. Hurma ağaçları (o yıl çağla) döktü (ve meyve tutmadı).

---

634 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/415-416. 635 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/416. 636 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/416-417.

Durum Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verilince şöyle buyurdular: "Bilin ki, ben bir beşerim. Size dininizle ilgili bir emirde bulunursam onu derhal alın. Eğer kendi re'yime dayanan bir şey emredersem, bilin ki ben bir insanım!" [Müslim, Fezail 140, (2362).] 639

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dinî emirleri ile dünyevî meselelerle ilgili beyanları arasında bir tefrik yapılabileceğini ifade eder. Çünkü hurma telkihi işini terketmeleri istikametindeki tavsiyesinden bilahare rücu etmiştir.

Hâdise şudur: Bilindiği üzere, incir ağacı gibi hurma ağacı da erkek veya dişidir. Meyve dişi ağaçta hasıl olur. Ancak, dişi ağacın meyve tutabilmesi için, erkek ağacın çiçeklerinden hasıl olan tozun dişi ağacın çiçeklerine kadar ulaşarak telkih etmesi (döllenmesi) gerekmektedir. Eğer bu döllenme olmazsa, meyve rüşeymi daha çağla iken dökülür ve meyve hasıl olmaz.

Erkek ağaçtan çıkan tozların dişi ağaca ulaşmasını rüzgârlar, arılar, kelebekler tabii olarak yapmakta ise de, bunun insan eliyle, daha şuurlu ve sistemli olarak yapılması halinde daha garantili ve dolayısıyla ürün daha bol olacağından, Medineliler bu işi her yıl eskiden beri yapmakta imiş. Aleyhissalâtu vesselâm bu tatbikata muttali olup mahiyetini de öğrenince, bunun bir faydası olmayacağını, terkinin evla olacağını söyler. Ama ağaçlar yeterince meyve tutmaz, kendi kendine döllenebildiğince bir ürün verir ve tabii ki düşük olur. Durum Resulullah'a söylenince: "Ben bir insanım, dünyanızın işini benden iyi bilirsiniz!" buyurur. Burada şöyle bir soru hatıra gelebilir: "Her sözü vahye dayanan Resulullah gerçeğe mutabık olmayan, sırf hevaya dayanan söz de sarfeder mi?"

Biz bu soruya iki suretle cevap vereceğiz:

1) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), her hususta rehberimizdir. Izdırap, öfke, keder, neşe, musibet hallerinde de rehberdir. Musibete uğrayan insan nasıl davranmalı, hastalanan ne yapmalı, ızdırabı olan, öfkelenen ne şekilde hareket etmeli vs. Hayatımızın mühim bir yönünü de yanılmalarımız, hatalarımız, isabetsiz karar ve hükümlerimiz teşkil eder. Rehber-i ekmelimiz (aleyhissalâtu vesselâm), yanılma örnekleri de vererek, çekinmeden hatadan dönme sünnetini va'zetmiştir. Bilhassa mevkii, makamı, rütbesi yüksek olan kimselerin hatalarını itiraf etmeleri zor olur ve yanlış hükümleri büyük çapta zararlara sebep olur. Halbuki mü'min kişi, böyle bir durumda kolayca: "Peygamberim bile hatalı karardan rücu etmiştir" diyerek kolayca derhal dönüş yapabilir.

Binaenaleyh bu çeşit yanılmaları, hatalı içtihadlarda bulunarak rücu etmeleri, Peygamberimiz'in kâmil manada rehberlik vazifesinin gerekli olan bir parçasıdır. Nitekim Muvatta'da gelen bir hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, unutma, yanılma gibi hadiselerin İlahî iradenin sonucu olarak vuka geldiğini ifade etmiştir: "Ben unuturum veya unutturulurum, ta ki sünnet koyayım."

Bu hadisle Resulullah gerçekten pek feyizli bir sünnet koymuştur. Kişi, yanlış karar verince, bundan dönmelidir, mevki, makam, ünvan hatadan dönmeye mani olmamalıdır.

Rehber-i ekmel olabilmesi için Resulullah'ın bazan da yanılması zaruri idi, aksini düşünmemiz mümkün değildir. Böylesi bir yanılma ve hata Resul-i Ekrem'in yüceliğini daha da artıran bir yanılmadır. **2)**

Meseleye ikinci nokta-i nazar, vahyin farklı derecelere sahip olması, Resulullah'ın Kur'an-ı Kerim dışında mazhar olduğu vahyin de bir kısım mertebeleri bulunmasıyla ilgilidir: "Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem, denizler de mürekkep olsa, arkasından buna yedi deniz daha ilave edilse, Allah'ın kelimeleri yazmakla tükenmezdi..." (Lokman 27) ayetinde de ifade edildiği üzere, Allah'ın kelamı Kur' an veya diğer semavi kitaplardan ibaret değildir. Elbette Kur'an Kelamullah olarak en yüce mertebededir. Ancak, bilhassa zîşuur ve zîhayat mahlukatın (ins, cin, melek, hayvanat) bütün tekellüm ve ilhamatları, İlahî irade ve yaratma ile olmakta, her birinde kabiliyetlerine göre Allah'ın kelam sıfatının farklı tecellileri meydana gelmektedir. Bu tecelli olmasaydı tekellüm ve muhabere olamazdı.

Şu halde Resulullah'ın peygamberlikten ayrı olarak sahip olduğu beşerî şahsiyeti itibariyle de farklı veçheleri, durumları olacaktır. Öyleyse onun sözleri arasında birkısım mertebelerin olacağını kabul etmemiz gerekecektir. Aksi takdirde "hepsi vahy-i İlahîdir" diye, bütün sözlerini Kur'an mertebesinde görmemiz bizi hataya sevkeder. Kur'an ve sünnet ayrımın bizzat Aleyhissalâtu vesselâm yapmış, Ashab yapmış, Tabiun ve Etbauttabiin uleması yapmış.

Bize düşen, ulemanın yolundan gidip herşeyin hakkını vermektir, ifrat ve tefritten kaçınmaktır. Zira zamanımızda Kur'an'la sünneti karıştıracak müfritlere rastlanabileceği gibi, -bilhassa sadedinde olduğumuz hadisi örnek vererek- Kur'an dışında herşeyi inkâra kalkan, hadisi tanımayan kimselere de çokça rastlanmaktadır. Resulullah'ın sözlerindeki bu mertebeye Bediüzzaman şöyle dikkat çekmiştir: "Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), hem beşerdir, beşeriyet itibariyle beşer gibi muamele eder; hem resuldür, risalet itibariyle Cenab-ı Hakk'ın tercümanıdır, elçisidir. Risaleti, vahye istinad eder. Vahiy iki kısımdır: Biri: "Vahy-i sarîhî"dir ki, Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) onda sırf bir tercümandır, mübelliğdir (tebliğ edicidir), müdahalesi yoktur. Kur'an ve bazı ehadis-i kudsiye gibi... İkinci kısım: "Vahy-i zımnî"dir. Şu kısmın mücmel ve hülasası vahye ve ilhama istinad eder, fakat tafsilatı ve tasviratı, Resul-ü Ekrem(aleyhissalâtu vesselâm)'e aittir. O vahiyden gelen mücmel hadiseyi tafsil ve tasvire Zat-ı Ahmediyye (aleyhissalâtu vesselâm), bazen yine ilhama ya vahye istinad edip beyan eder, veyahud kendi ferasetiyle beyan eder. Ve kendi içtihadıyla yaptığı tafsilat ve tasviratı ya vazife-i risalet noktasında ulvi kuvve-i kudsiyye ile beyan eder veyahut örf ve âdet ve efkâr-ı amme seviyesine göre, beşeriyeti noktasında beyan eder. İşte her hadiste bütün tafsilatına, vahy-i mahz noktasiyle bakılmaz. Beşeriyetin muktezası olan efkâr ve muamelatında, risaletin ulvi asarı aranılmaz. Madem bazı hadiseler mücmel olarak mutlak bir surette ona vahyen gelir. O da kendi ferasetiyle ve tearüf-ü umumi cihetiyle tasvir eder. Şu tasvirdeki müteşabihata ve müşkilata bazen tefsir lazım geliyor, hatta tabir lazım geliyor. Çünkü: Bazı hakikatlar var ki, temsil ile fehme takrib edilir. Nasıl ki bir vakit huzur-u Nebevî'de derince bir gürültü işitildi. Ferman etti ki: "Şu gürültü, yetmiş senedir yuvarlanıp, şimdi cehennemin dibine düşmüş bir taşın gürültüsüdür." Bir saat sonra cevap geldi ki: "Yetmiş yaşına giren meşhur bir münafık ölüp, cehenneme gitti." Zat-ı Ahmediye (aleyhissalâtu vesselâm)'nin beliğ bir temsil ile beyan ettiği hadisenin te'vilini gösterdi." 640

ا َهَّنإف ،ِهِلْضَف ْنِم َ هاللّ اوُلأْسَاف ِةَكَيِهدلا َحاَي ِص ْمُتْعِمَس اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ15 □6565□

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ًاناَطْيَش ْتأ َر اَهَّنإف ،ناَطْيَّشلا َنِم ِ هللّاِب اوُذ .
َّوَعَتَف ِراَم ِحْلا َقيِهَن ْمُتْعِمَس اَذإ َو ًاكَلَم ْتأ َر

16. (5950)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Horozların öttüğünü işittiğiniz vakit, Allah'tan lütuf ve ikramını talep edin. Zira onlar bir melek görmüştür. Merkebin anırmasını işittiğiniz zaman şeytandan Allah'a sığının. Çünkü o da bir şeytan görmüştür." [Buharî, Bed'ü'lhalk 15; Müslim, Zikr 82, (2729); Ebu Davud, Edeb 115, (5102); Tirmizî, Da'avat 58, (3455).] 641

هللّاِب اوُذ َّوَعَتَف ِلْيَّللاِب ِريِمَحْلا َقيِهَن َو ِب ُ ِكْلا َحاَبُن ْمُتْعِمَس اَذإ :# ِ هاللّ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ15 □6561□

دواد وبأ هجرخأ .[َن ْو َرَت اَم َن ْو َر َي ْمُهَّنإف ِناَطْيَّشلا َنِم .

17. (5951)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Geceleyin köpeklerin havlamasını ve merkeplerin anırmasını işittiğiniz zaman, şeytandan Allah'a sığının. Çünkü onlar, sizlerin görmediklerinizi görürler." 642

AÇIKLAMA:

Bu iki hadiste birkaç hayvanın sesleriyle ilgili açıklama yapılmaktadır. **1)** Horoz diğer hayvanlardan farklı bir hususiyet taşır: Bilhassa geceleri ötüşünü belli periyodlarla yapar ve bunu hiç değiştirmez. Her gün fecirden önce ve fecirden sonra muntazam ötüşleri vardır. Gecelerin uzayıp kısalması onun fecir öncesi ve fecir sonrası periyodik ötüşlerini aksatmaz. Şafiîler, sabah vaktinin tayininde horozların ötüşünü esas almayı hükme bağlamışlardır. Nitekim bir başka rivayette "Horoza sövmeyin. Çünkü o, namaza çağırır" buyrulmuştur.

Resulullah, horozların bu muntazam ötüşlerinin tesadüfî olmadığını, İlahî irade ile melek tarafından uyarıldıklarını nazar-ı dikkate arzetmektedir. Onlar madem ki bu işe müekkel bir meleği görerek ötmektedirler. Öyleyse o sırada yapılacak duaya meleğin "amin"i kazanılabilir. Böylece yapılan duanın kabul görme şansı artar. Ayrıca bu duayı yapan meleklerin, kendisi için istiğfarını ve ihlasına şehadetlerini de kazanmış olur. Bu yorumu yapan İyaz devamla der ki: "Bu hadisten hareketle, salihlerin huzurunda, teberrüken duada bulunmak müstehab addedilmiştir." Halimî, yukarıda kaydettiğimiz horoza sövmeyi yasaklayan hadisten: "Her ne ki, kendisinden bir istifade, bir hayır elde edilir, ona sövmek veya hakaret etmek caiz değildir, bilakis hürmet ve tekrim gerekir" hükmünü çıkarmıştır. Şarih Davudî, "horozdan beş şey öğrenilir" der ve sayar: "Güzel ses, seherde uyanma, kıskançlık, sehavet ve kesretü'lcima."

2) Köpek havlaması ve merkeb anırmasına gelince; bu da şeytanın şerrinden Allah'a sığınmaya sevketmelidir. Bazı alimler bu hadisten hareketle, günahların yanına Allah'ın gadabının indiğine, dolayısıyla öyleleri görülünce istiaze etmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir.

Şu halde günlük hayatını kulluk edebi içerisinde geçirmekle mükellef olan insan, şahid olduğu farklı tezahürlerin her birini Allah'ı hatırlamaya vesile kılıp zikir edecektir: Horoz sesiyle Allah'tan lütfunu isteyecek, merkeb ve köpek sesiyle şeytandan istiazede bulunacaktır. Başka hadislerde yıldız kayması, rüzgâr esmesi vs. başka zikirlerin vesile ve fırsatları kılınmıştır.[643]

[640] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/418-420. [641] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/421.

مُتي ِض َر َو ، ِرَقْبلا َبَأنْذأ ُمْتُذَخأ َو ،ةَنيِعْلاِب ْمُتْعَيابَت اَذإ :#_ ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ15 □6565ـ رجاتلا عيبي نأ
«ةنيِعْلا».دواد وبأ هجرخأ .[ْمُكِنيِد ىلإ اوُع ِج ْرَت ىهتَح ْمُكْنَع ُهُع ِزْنَي َ ًّذ ْمُكْيَلَع ُ
هاللّ َطهلَس َداَه ِجْلا ُمُتْك َرَت َو ،ِع ْر َّزلاب تيمسو ،ةيهاركلا عم اهزاوج ىلع
ءاهقفلا رثكأو .هب اهعاب يذلا نمثلا نم لقأب هنم اهيرتشي مث مولعم نمثب
ةعلس لجر نم

رضاحلا دقنلا وهو ،نيعلا نم اهقاقتشا ن‘ ةنيعلا بحاصل دقنلا لوصحل ةنيع .

18. (5952)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İyne usulüyle alışverişte bulunur, sığırların peşine düşer, ziraate razı olur ve cihadı da terkederseniz, Allah size öyle bir zillet verir ki, dininize tekrar rücu etmedikçe o zilleti kaldırmaz." [Ebu Davud, Büyû 56, (3462).] 644

AÇIKLAMA:

1- İyne usulüyle satışı şarihler şöyle tarif etmiştir: Tüccar, malını veresiye olarak belli bir vade ile müşteriye satar. Sonra bu malı müşteriden daha ucuz bir fiyatla satın alır. Bu tarz alışveriş caiz mi, değil mi münakaşa edilmiştir. İmam Malik Ebu Hanife, Ahmed İbnu Hanbel gibi bir kısım fukaha "caiz değil" derken, İmam Şafii ve ashabı "caizdir" demiştir.

2- Hadis, esas itibariyle, insanların ticaret ve ziraate kendilerini vererek cihadı ihmal etmelerini yasaklamaktadır. İlk nazarda, hadisten ticaret ve ziraatin kötülendiği anlaşılabilir. Aksine hadis, cihadın terkinden gelecek zillete dikkat çekmektedir. Daha önce de zikredildiği üzere Aleyhissalâtu vesselâm aslî meslekler olarak "ticaret, ziraat ve san'atı" saymıştır. Ama ne ticaret, ne ziraat ne de san'at cihad gibi mühim bir meşguliyeti ihmale sevketmemelidir. Şevkânî'nin dediği gibi "İslam'ın izzet ve diğer dinlere üstünlüğünü izhar vesilesi olan "Allah yolunda cihad"ın terki halinde Allah, Müslümanlara, düşüncelerinin aksiyle muamele ederek zillet verir: Atların sırtında olduktan sonra sığırların peşlerine takar, halbuki at sırtı, sığırın peşinden makamca daha üstün, daha izzetlidir."645

ORJİNALİNDE BÖYLE BİR ŞEY YOK!

"Zannediyorum bu hadisin bize anlattığı, işaret ettiği hususları ancak, sanayî inkılâbı ve sanayî hareketlerinden sonra anlayabildik.. onu da doğru anlayabildi isek.. cihadı, zaten unutmuştuk; sanayî derken ziraat ve hayvancılığı da ihmal ettik ve kendimizi bir başka dengesizliğin berzahında bulduk. Oysaki, yapılacak şeyi, hem de 14 asır evvel Allah Rasûlü haber veriyordu. Ve O, her meselede olduğu gibi, bu meselede de fevkalâde dengeliydi. Elbette ki, ziraat ve hayvancılık olacaktır. Nitekim bu tür çalışmaları teşvik eden hadis-i şerifler de vardır. Ancak, bütün himmeti bunlara hasretmek, işte doğru olmayan budur.Şehir hayatına karışmadan, bir dağa çekilip, kendi füyuzât hisleriyle baş başa kalmayı arzulayan insandan tutun da, teşebbüs gücünden mahrum ziraatçı ve hayvancıya kadar şümulü olan bu ifade, bize mühim bir iktisat ve ekonomi dersi vermektedir. Ayrıca, devletler muvazenesinde yerinizi almak için, gerekli caydırıcı gücü elde tutmadığınız, cihadı terkettiğiniz veya cihadı terkedip de, devletler muvazenesindeki yerinizi kaybettiğiniz zaman Allah, size altından kalkamayacağınız bir mezellet musallat edeceğini..

tegallüpler, esaretler, tahakkümler altında kalıp ezileceğinizi de hatırlatmaktadır ki, bu durum, yeniden dine dönüp, İslâm'ı hayata hayat kılacağınız âna kadar da devam edecektir. Verdiğimiz misâl, -anlatma darlığı da mahfuz- deryadan bir katredir ve Allah Rasûlü'nün bu hususta daha nice sözleri var. Ne var ki biz, bu biricik misâlle iktifa edeceğiz. Allah Rasûlü, nasıl ki, istidat ve kabiliyetleri tahdid edip sınır altına almamış, öyle de bedenî güç ve kuvvetleri dahi hakir görmemiştir. Görmemiş ve aksine şöyle buyurmuştur: "Kuvvetli bir mü'min, (beden sıhhatine sahip olan bir mü'min) Allah indinde zayıf mü'minden daha hayırlı ve sevimlidir."(109)Allah indinde sevimli olmak isteyenler, kalb sıhhatiyle beraber beden sıhhatine, cisim sıhhatiyle beraber ruh sıhhatine de sahip olmalıdırlar. Görülüyor ki, Allah Rasulü (sav): "Zayıflayacaksınız, perhize girecek, bedenî güç ve kuvvetinizi kıracaksınız ki Allah indinde makbul olasınız" demiyor. Belki ruhbanlığa, keşişliğe ve papazlığa karşı realiteyi, fıtrî ve tabiî olmayı öne çıkarıyor ve meselelere, tabiatı içinde bir mecra araştırıyor; ve bizi o istikamete kanalize ediyor.(110)

إ ِم ْوَق َتْيَب اَذه ُلُخْدَي َ :َلاَقَف ،ث ْرَحْلا ِةَلآ ْنِم ًائْيَش َو ًةَّكِس # ِ هاللّ ُلوُس□□ ر َ بأُ َر] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةماماُ بأ نعو ـ15 □6565□

امهوحنو رشعلاو جارخلا نم هب نوبلاطي امل ةلذلا مهلانت ثرحلا لها نأ . نعملاو.يراخبلا هجرخأ .[َّلُّذلا ُ هاللّ ُهَلَخْدأ

19. (5953)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saban ve diğer bir ziraat aleti görünce: "Bunun girdiği bir eve, Allah mutlaka zillet de sokar!" dediğini işittim." [Buharî, Hars 2.] 646

AÇIKLAMA:

Bu hadis de ziraatin girdiği yere zilletin gireceğini ifade etmektedir. Bazı şarihler, buradaki "zillet"le tarladan verilecek verginin kastedildiğini belirtirler. "Çünkü derler, idareciler, arazi hukuku olarak vergi talep ederler." Arazide çalışma, ehl-i zimmetin karşısına çıkan ilk meşguliyet idi. Sahabe araziye bağlanmaktan hoşlanmıyordu. İbnu't-Tin bu hadisin, Resulullah'ın gaybtan haber verme nevine giren bir mucizesi olduğunu belirtir ve "Zira der, şimdi müşahede edilen şu ki, zulmün çoğu ziraatle meşgul olanların başında patlamaktadır." İbnu't-Tin'i te'yiden şunu ilave edebiliriz: Yirminci asırda müşahede edilen de aynıdır: İktisadî hayatı ziraate bağlı olan ve hele ziraatte

---

644 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/422.

iptidailiği temsil eden "saban"a bağlı olan memleketler "üçüncü dünya" denen geri memleketlerdir. Sanayîleşen, ziraatini de yeni tekniklerle yapan memleketler ilerlemiş, kalkınmış memleketlerdir. İleri memleketlerde umumi nüfus içerisinde ziraatle uğraşanların nisbeti % 15 ile % 10 arasındadır. Zillete mahkum geri milletlerin halkı ise, büyük çoğunluğu ziraatle meşguldür ve ziraatleri de iptidaidir; "saban"a bağlıdır. Ama ziraat ihmal mi edilmeli. Hayır! Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm ziraate teşviklerde de bulunmuştur: "Hangi Müslüman bir dikim veya ekimde bulunur, ondan da bir kuş veya insan veya hayvan yerse, bu onun için bir sadaka yerine geçer." Bu hadiste arazinin imar edilmesine, ekilip dikilmesine fevkalâde bir teşvik var. Bu paralelde başka hadisler de var. Öyleyse, hadislerde ziraate hem teşvik var ve hem de ziraatin mahzurlarına uyarı var. İmam Buhârî, sadedinde olduğumuz hadisi, rivayetlerde gelen bu ihtilaflı durumu te'lif edip bağdaştıran bir başlık altında kaydeder. Bab başlığı şöyle: "Ziraat aletiyle meşgul olmanın akibetlerinden yahud ziraatte, emredilmiş olan sınırın geçilmesi nevinden sakınılacak şeyler babı"

Buhârî'nin başlığı, ziraat aleyhine gelen rivayetlerin ziraatten hasıl olacak kötü sonuçlara hamledilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Yani, kişi ziraatle meşguliyeti sebebiyle kendisine emredilmiş olan birkısım vecibeleri ihmal ederse bu mahzurludur veya ziraatle meşguliyette haddi aşarak gerekli olan başka meşguliyetleri ihmal ederse bu da mahzurludur. Meseleyi bir millet seviyesinde ele alacak olursak, akıllı idarecilerin, bir zamanlar memleketimizde görüldüğü üzere "Türkiye bir ziraat memleketidir" diye yanlış politikalar takip yerine, "Türkiye sanayileşmelidir", "Beynelmilel ticarette yeri olmalıdır" gibi ziraatin de dışına çıkan hedefler tesbit ederek, nüfusunun bir kısmını ziraatın dışına çıkarıp başka sahalara kaydırması gerekir. Hadisten alimlerimiz bunu anlamıştır. Ziraat hususunda farklı beyanlarda bulunan Resulullah da bunu kastetmiş olmalıdır. 647

هِيشاَجَّنْلاِب َسْيَل َو ،هِيشاَجَّنلا ىلإ َو َرَصْيَق ىلإ َو ى َرْسِك ىلإ # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َبَتَك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ55 □6565□

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[َّلَج َو َّزَع ِ هاللّ ىلإ ْمُهوُعْدَي ٍدِينَع ٍراَّبَج ِهلُك ىلإ َو .
،هْيَلَع ىهلَص يِذهلا

20. (5954)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kisra'ya ve Necâşî'ye -bu Necâşî, üzerine cenaze namazı kıldığı Necâşî değildir- ve bütün inatçı cebbarlara, onları aziz ve celil olan Allah'a davet eden mektuplar yazdı." [Müslim, Cihad 75, (1774); Tirmizî, İsti'zan 23, (2717).] 648

AÇIKLAMA

Burada, Resulullah'ın, komşu devletlerin reislerine gönderdiği İslam'a davet mektuplarından bahsedilmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm mezkur mektupları Hudeybiye Sulhü'nden dönünce yazmıştır. Bir anda altı ayrı lidere elçiler çıkararak mektuplar göndermiştir. Bu bahis teferruatlı olarak daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.

Sadedinde olduğumuz hadiste ilave bir açıklama yer almaktadır: Resulullah'ın mektup gönderdiği Necâşî, öldüğü vakit gıyabında cenaze namazını kıldırdığı Necâşî değildir. Esasen Necâşî, isim olmayıp ünvandır. İlk Müslümanlarda halife veya emîru'lmü'minîn, Osmanlılarda padişah, İran'da şah.. dendiği gibi Habeşliler'de de o devirlerde devlet reisine Necâşî denmekte imiş. Muhammed Hamidullah'ın tahkikine göre, Resulullah'ın sağlığında Habeşistan'da iki ayrı Necâşî yaşamıştır, bir üçüncünün de yaşamış olması ihtimal dahilindedir. Bu hususta kesin konuşmaya vesikalar yeterli değildir (İslam Peygamberi 478-515 numaralı paragraflar). 649

□6566□ 51ـ وعن ابن عباس رَ ضِ يَ اللّهِ عَنهما قال :]بعَثَ رَ سُولُ اللّهِ # بِكِتَابِهِ إلى كِسْرَ ى، فلَمَّا قَرَ أهُ مَزَّ قَهُ، فدَعَا عَلَيْهِمْ أن□

. يمَزَّ قوُا كُلَّ مُمَزَّ قٍ]. أخرجه البخاري

21. (5955)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kisra'ya mektubunu göndermişti. Kisra, mektubu okuyunca yırttı. Aleyhissalâtu vesselâm da "paramparça olmaları için" beddua etti." [Buharî İlm 7.] 650

AÇIKLAMA:

---

647 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/423-424. 648 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/425.

Hadis, Buhârî'deki aslından özetlenerek alınmıştır. Orada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mektubu Bahreyn'in idarecisine gönderdiği, onun da Kisra'ya yolladığı ifade edilir. Başka rivayetler, Bahreyn'deki idarecinin, bilahere İslam'la şereflenen Münzir İbnu Savâ olduğunu, İran kisrasının da Ebreviz651 **İbnu Hürmüz İbnu Enuşirevan olduğunu belirtir. Rivayetler, mektubu okutan Kisra'nın daha bidayetteki üslub hoşuna gitmediği için öfkelenerek, okumayı tamamlatmadan**

kibir ve öfkeyle yırttığını belirtir. Onu kızdıran husus, mektuba kendi ismiyle değil, Allah Resulü'nün ismiyle başlamış olmasıdır. Mektup şöyle: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla!

Allah'ın Resulü Muhammed'den İranlıların büyük reisi Kisra'ya: Hidayet yoluna girip ona tabi olana, Allah'a, O'nun kulu ve Resulü' ne iman edene, Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun bir tek ve ortaksız bulunduğuna, Muhammed'in O'nun resulü ve kulu olduğuna şehadet edip kabul edene selam olsun! Buna göre ben seni, tam bir İslam daveti ile (İslam'a) çağırıyorum. Zira ben, kim olursa olsun can taşıyan herkese belli bir tehlikeyi haber verip uyandırmak ve inanmayanlar üzerinde Allah'ın sözünü gerçekleştirmek için istisnasız bütün insanlara gönderilmiş bir Allah Resulüyüm. O halde sen İslam'a gir de emniyet ve selameti bul! Şayet kaçınacak olursan bu halde hiç şüphesiz Mecusilerin günahı senin üzerinde toplanacaktır." Mektubun saygısızca karşılanıp yırtıldığı haberi Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşınca: "Allah da onun mülkünü paramparça etsin!" diye beddua eder.

Meselenin kaynaklarda gelen devamına göre, Kisra Perviz, bu mektup üzerine, Yemen'deki valisine yazarak, Resulullah'ın derhal merkeze gönderilmesi için emir verir. Yemen valisi bu maksadla Medine'ye bir heyet çıkarır. Heyet mektubu verince Aleyhissalâtu vesselâm, ertesi güne cevap yazacağını söyler. Ertesi gün heyete: "Bu gece benim efendim (Rabbim) senin efendini Seroeh eliyle öldürttü!" der. Heyet Yemen'e geri döner. Orada, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bildirdiği günde Kisra'nın öldürüldüğünü tahkik edince Müslüman olurlar.

Resulullah'ın Kisra'ya yazdığı mektubun aslı günümüze intikal etmiştir. 652

فَد ْرأ َو ٌةَّيِكَدَف ٌةَفيِطَق ُهَتْحَت ٌفاَكاِإ ِهْيَلَع ٍراَم ِح ىلَع # ٌّيِبَّنلا َبِك َر] :لاق امهنَع□
ُ هاللّ ي ِض َر ديز نب ةماسأ نعو ـ55 □6565ـ ا هرَم بهتَح ا َراَسَف ٍرْدَب ِةَعْق
َو َلْبَق ِج َر ْزَخْلا ِنْب ِث ْرَحْلا ِينَب يف هنَع ُ هاللّ ي ِض َر ةَداَبُع ِنْبا َدْعَس ُدوُعَي
ُهَءا َر َو هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَماَسُأ َنيك ِرْشُمْلا َو َنيم ِلْسُمْلا َنِم ٌط ُخأ ِسِلْجَم ْلا
يف اَذإف ٍهيَبُأ ُنْبا ِ هاللّْدبَع َمِلْسُي ْنأ َلْبَق َكِلذ َو ٍلوُلَس ُنْبا ْيَبُأ ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع ِهيف
ٍسِلْجَمِب َرهمَخ ِةَّباَّدْلا ُةَجاَجَع َسِلْجَمْلا ِتَيِشَغ اَّمَلَف ،ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَحا َو َر
ُنْب ِ هاللّْدبَع ِسِلْجَمْلا يفو ،نَيِمِلْسُمْلا َو ِدوُهَيلا َو ِناَث ْو'ا ِةَدبَع أَ َرَق َو ،َنلاَعَت ِ
هاللّ َنلاِإ ْمُهاَعدَف َل َزَن َو ، َفَق َو َّمُث ْمِهْيَلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َمَّلَسَف ،اَنْيَلَع او
ُرِهبَغَت َ : َلاَق َّمُث ،ِهِئاَد ِرِب ُهَفْنأ ٍ هيَبُأ ُنْب ِ هاللّْدبَع َنلاِإ ْ ع ِج ْرا . اَنِسِلاَجَم يِف
ِهِب اَنِذ ْؤُت ُ َف ًاهق َح َناَك ْنإ ُلوُقَت اَّم ِم َنَسحأ َ ُهَّنإ ُء ْرَمْلا اَهُّيأ :ٍهيَبُأ ُنْب ِ

هاللّ ُدْبَع ُهَل َلاَقَف . َنآرُقْلا ْمِهْيَلَع َّبتْساَف َكِلذ ُّب ِحُن َأَّناِف ،اَنِسلاَجَم يِف ِهِب
اَنْشَغاَف ِ، هاللّ َلوُس َر اَي َىلَب :ُةَحا َو َر ُنب ِ هاللّدْبَع َلاَقَف ،هْيَلَع ُصْقاَف
َكءاَج ْنَمف ، َكِلح َر َراَس َّمُث ،ُهَتَّباَد # ُّيِبَّنلا َبَك َر َّمُث ،اوُتَكَس ىّتَح ْمُهِضِفَخُي
ُّيِبَّنلا ِل ِزَي ْمَلَف َنو ُر َواَثَتَي اوُداَك ىّتَح ُدوُهَيْلا َو َنوُكِرْشُمْلا َو َنوُمِلْسُمْلا

هاللُّدْبَع ُدي ِرُي ؟ٍباَبُح وُبأ َلاَق ا َم ىلإ ْعَمْسَت ْمَلأ ! ُدْعَس اَي :# ُّيِبَّنلا ُهَل □
َلاَقَف ،ةَدابُع ِنبا ْدعَس ىلع َلَخَد ىّتَح ُ هاللّ َءاَج ْدَقَل َباَتِكلا َكْيَلَع َل َزْنأ يِذهلا َوَف
ُهْنَع ْحَفْصا َو ،ُهْنَع ُفْعا ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : َةَدابُع ُنبا ُدْعَس َلاَقَف :اَذك َو اَذك َلاَق
،ِهيَبُأ ُنبا يِذهلا ِهَقْحَلاِب َكِلذ ى َلاَعَت ُ هاللّ َىبأ أَّمَلَف ،َةَباَصْعِلاِب ُهوُب ِهَصُعَيَف
ُهوُجِهَوُتي ْنأ ىلع ِة َرْيَحُبلا ِهِذَه ُلْهأ َعَمَتْجا ْدَقَل َو َكْيَلَع َل ِزْنُأ يِذهلا ِهَقْحَلاِب ِنَع
َنوُفْعَي ُهُباَحْصأ َو # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك َو ،# ِ هاللّ ُلوُس َر ُهْنَع اَفَعَف . ْتَيأ َر اَم
ِهِب َلَعَف يِذهلا َكِلذَف ، َكِلذِب َق َرَش ُ هاللّ َكاَطْعأ ْمُكِلْبَق ْنِم َباَتِكلا اوُتوُأ َنيِذهلا
َنِم َّنُعَمْسَتَل َو :ىَلاَعَت ُ هاللّ َلاَق .ىذ‘ا ىلع َنو ُرِبْصَي َو ىَلاَعَت ُ هاللّ ُمُه َرَمأ اَمَك
ِباَتِكلا ِلْهأ َو َنيِك ِرْشُمْلا ْمُكَّنُد ُري ْوَل ِباَتِكلا ِلْهأ ْنِم ٌريِثَك َّد َو :ىَلاَعَت َلاَق َو ؛
ِروُم‘ا ِم ْزَع ْنِم َكِلذ َّنِاَف اوُقَّتَت َو او ُرِبْصَت ْنا َو ًاريِثَك ًىذأ اوُك َرْشا َنيِذهلا َنِم َو
ُّيِبَّنلا َناَك َو ،ِه ِرْمأِب ُ هاللّ َيِتأي ىّتَح اوُحَفْصا َو اوُفْعاَف ُّق َحلا ُمُهَل َنَّيَبَت اَم
ِدْعَب ْنِم ْمِهِسُفْنأ ِدْنِع ْنِم ًادَسَح ًاراَّفُك ْمُكِناَميِإ ِدْعَب ْنِم

هاللّ ُلوُس َر َلَفَق َو ،ٍشْي َرُق ِديداَنَص ْنِم اَهيِف ىلاَعَت ُ هاللّ َلَتَق َو ،ًارْدَب□
ا َزَغ اهمَلَف ،ْمِهيِف ُ هاللّ َنِذأ ىّتَح ِهِب ُ هاللّ ُه َرَمأ اَم ِوْفَعلا يف ُل َّوأَتي
َةَدبَع َنيِك ِرْشُمْلا ْنِم ُهَع َم ْنَم َو ٍلوُلَس ُنبا ٍهيَبُأ ُنبا َلاَق ،ٍشْي َرُق ِديداَنَص ْنِم ى
َراَسُأ ْمُهَعَم ،َنيِمِناَغ َني ِروُصْنَم ُهُباَحْصأ َو # موقلا راث لاقي «َنورواَثتي»
هلوق.ناخيشلا هجرخأ .[اوُمَلْسأَف ِم ُ ْس“ا ىلَع # َ هاللّ َلوُس َر اوُعَياَبَف ،هَّج
َوَت ْدَق ٌرْمأ اَذه ِناَث ْو ا‘ ريغصت «ُة َرْيَحُبلا»و.مهتكسيو مهيوهي يأ
«مُهضِفخي»و.هنم اولعافت اوراثتو ،ةنتفلا عاقي“ نيعرسم اوهضقنا اذإ
ماصخلل

ةفيرشلا ةنيدملا اهب دارملاو ،ةدلبلا يهو ةرحب .

مهدحاو ناعجشلا ةداسلاو فارش ا‘ « ديداَنَّصلا»و.ةصغلاب ةسايرلا تاوف نم
هباصأ ام هبش ،هب صغ يأ « َكلذب َقرَش»و

هتلازإ يف عمطم ف رمتسا دق يأ « هَّجوَت ْدَق ٌرمأ اَذه» هلوقو.ديدنص .

22. (5956)- Üsame İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), üzerinde semer bulunan bir merkebe bindi, altında Fedek kadifesi vardı. Üsameyi de arkasına aldı. Beni'l-Haris İbnu'l-Hazrec'te oturan Sa'd İbnu Ubade (radıyallahu anh)'ye, Bedir Savaşı'ndan önce geçmiş olsun ziyaretine gitti. Beraberce giderken, aralarında Abdullah İbnu Ubey İbnu Selül'ün de bulunduğu bir cemaate rastladılar, oturuyorlardı. Abdullah İbnu Ubey o sırada henüz Müslüman olmamıştı. Cemaatte Müslümanlar, müşrikler, putperest olanlar, Yahudiler, Müslümanlar karışık vaziyette idi. Bu cemaatte Abdullah İbnu Ravaha (radıyallahu anh) da vardı. Onlara Resulullah'ın bindiği merkebin kaldırdığı toz isabet edince, Abdullah İbnu Ubey burnunu örtüsüyle sarıp: "Bizi toz içinde bırakma!" diye homurdandı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cemaate selam verip durdu. Merkepten inip onları Allah'a davet etti, onlara Kur'an okudu. Abdullah İbnu Ubey, Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Be adam! Bundan daha güzel birşey yok. Eğer söylediğin hak ise, bizim cemaatimizi rahatsız etme, evine dön! Kim sana gelirse ona anlat!" dedi. Bunun üzerine Abdullah İbnu Ravaha da: "Evet ey Allah'ın Resulü! Sen bizim toplantılarımıza gel! Zira biz bunu istiyoruz!" dedi. Bundan sonra Müslümanlar, müşrikler ve Yahudiler aralarında atıştılar. Nerdeyse birbirleriyle kapışacaklardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları yatıştırmak için gayret sarfetti ve sustular. Resulullah da bineğine atlayarak yoluna devam etti ve Sa'd İbnu Ebî Vakkas'ın yanına gelip evine girdi. Aleyhissalâtu vesselâm ona: "Ey Sa'd! Ebu Hubab'ın ne dediğini işittin mi?" dedi. Ebu Hubab'la Abdullah İbnu Ubey'i kastediyordu. "Şöyle şöyle söyledi" buyurdu. Sa'd İbnu Ubade: "Ey Allah'ın Resulü! Onu affet, Sana Kitab'ı gönderen Zat-ı Zülcelal'e kasem olsun, Allah'ın sana indirdiği Hak geldiği zaman, bu beldenin ahalisi, ona taç giydirmeye, sarık sarmaya ittifak etmişlerdi. Allah Teala hazretleri sana verdiği bu hakikatla onun başa geçmesini engelleyince, bu onun boğazına takıldı. İşte, şahid olduğun densizliği ona yaptıran da budur!" dedi. (Bu açıklama üzerine) Resulullah onu bağışladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabı, müşrikleri ve Ehl-i Kitabı Allah'ın emrettiği üzere bağışlıyorlar, onların eza ve cefalarına sabrediyorlardı. Allah Teala hazretleri şöyle buyurmuştu: "Muhakkak siz, malınızda ve canınızda imtihan olunacaksınız ve sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlardan ve Allah'a ortak koşanlardan pek çok incitici sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve takvaya sarılırsanız, işte bu, uğrunda azim ve sebat edilmeye değer işlerdendir" (Al-i İmran 186). Rab Teala bir başka ayet-i kerimede de şöyle buyurmuştur: "Kitap ehlinden çoğu, imanınızdan sonra sizi tekrar inkara döndürmek isterler. Bu, kendilerine hak iyice belli olduktan sonra nefislerinde duydukları kıskançlık yüzündendir. Allah'ın emri gelinceye kadar onlara aldırış etmeyin ve onları kınamayın. Muhakkak ki, Allah her şeye hakkıyla kadirdir" (Bakara 109). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın buradaki emrini afla te'vil ediyordu. Bu hal Allah'ın onlarla (savaşa) izin vermesine kadar devam etti. (İzin gelince) Aleyhissalâtu vesselâm Bedir Gazvesi'ni yaptı. (Bu savaşta) Allah Teala hazretleri Kureyş'in ileri gelenlerinin canlarını aldı. Aleyhissalâtu vesselâm ve ashabı zafer ve ganimet elde ederek ve Kureyş'in ileri gelenlerini de esir alarak döndüler. Abdullah İbnu Ubey İbni Selül ve beraberindeki putperest müşrikler: "Bu (İslam) hadisesinin artık talihi döndü!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a İslam üzere biat ettiler ve Müslüman oldular." [Buhari, Cihad 127, Tefsir, Al-i İmran 15, Marda 15, Libas 98, Edeb 115, İsti'zan 20; Müslim, Cihad 116, (1798).] 653

AÇIKLAMA:

Hadis, münafıkların Müslüman oluşlarını anlatmaktadır. Onlar, Müslümanlara karşı esas itibariyle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın bineğinin ayaklarından kalkan tozu bahane ederek izhar ettikleri hasmane tavrı taşıdıkları halde, İslam'ın Bedir zaferinden sonra güçlenen Müslümanlar karşısında ayrı bir cephe almaktansa araya karışmayı, İslam safında görünmeyi menfaatlerine daha yakın görürler ve Müslüman olurlar. Zaman içinde birçok vesilede samimiyetsizliklerini izhar edeceklerdir.

* Hadis, Abdullah İbnu Ubey'i nifakla muhalefete iten sebebi de açıklıyor: "Resulullah'ın hicretinden önce, Medine halkı, kendilerine lider olarak Abdullah İbnu Ubey'i seçmeye karar vermiş, hatta giydirilecek taç, başının ölçüsü alınarak sipariş bile edilmiştir. Ne var ki Resulullah'ın hicretini müteakip o mesele askıya alınır ve Adullah'ın riyaseti suya düşer.

Resulullah'ın münafıklara karşı takip ettiği siyaseti daha önce muhtelif vesilelerle açıkladık. * Hadiste açıklanan diğer bir husus, müslümanların, Allah’ın emri ile Bedir savaşına kadar kâfir ve münâfıkların eziyetlerine sabırla mukabele etmiş olmalarıdır. Müşriklerle savaş, Mekke döneminde kesinlikle yasaktır. Hicretten sonra ilk defa muhacirlere olmak üzere mukabele etme izni verilmiştir. Bedir savaşına Muhacir ve Ensâr her iki grup da katılmıştır. Bu savaştan, müslümanlar Allah’ın nusret ve izniyle az kayıpla çok sayıda esir ve ganimetlerle dönerler. Ayrıca azılı İslâm düşmanı Kureyşli liderlerin pek çoğu öldürülür. 654 Cd’de daha kısa yazılmış, kitabdakinin aynısını yazdım. Bilginize.

َدَف ُماَدْقِمْلا ُنْب يِدْعَم َب َرَك ، َو ُرْمَع و ُنْبا ‘ا دوُس، َو َر ُلُج ْنم يِنَب دَسأ ٍنِم ْلْهأ□
َو] :لاق نادعم نب دلاخ نعو ـ55 □ 6565□

يِهف ُوُت اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهيِلَع َنْب َنَسَحْلا َّنأ َتْمِلَعأ : ِماَدْقِمْلِل ُةَيِواَعُم□□
َلاَقَف ،اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َنايْفُس يِبأ ِنْب َةَيِواَعُم َنلاِ َني ِرْسَّنِت ،ه ِرْج ِح يف #
ِ هاللّ ُلوُس َر ُهَعَض َو ْدَق َو ،ًةَبي ِصُم اَها َرأ َ َمِل َو : ُماَدْقِمْلا َلاَقَف ؟ًةَبي ِصُم
اَهُّدُعَتأ :(1)ـ ٌن ُ ُف ُهَل َلاَقَف . ُماَدْقِمْلا َعَّج َرَف ُح َرْبأ ُ َف اَنأ اَّمأ : ُماَدْقِمْلا
َلاَقَف ،َنلاَعَت ُ هاللّ اَهأَفْطأ ٌةَرْمَج : ٌّيِدَس‘ ا َلاَقَف ؟اَمُهْن ٍُع ُ هاللّ َي ِض َر ِهيِلَع
ْنِم ٌني َسُح َو يِهنِم اَذه : َلاَقَف : َلاَق : ُلَعْفأ َلاَق ،يِنبهذَكَف ُتْبَذك اَنأ ْنإ َو ،ي

ِنقِهدَصَف ُتْقَدَص اَناَ ْنإ ُةَيِواَعَم اَي :َلاَق َّمُث ،ُه َرْكَت اَم َكَعِمْسُأ َو َكَظيِغُأ ىِهتَح َم ْوَيْلا ْنَع ىَهَن # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ ُمَلْعَت ْله ِ هللاِب َكُدُشْناُف :َلاَق .ْمَعَن :َلاَق ؟ِبَهَّذلا ِسْبُل ْنَع ىَهْنَي # ِ هاللّ َلوُس َر َتْعِمَس ْله ِ، هللاِب َكُدُشْناُف

مَعَن :َلاَق ؟اَهْيَلَع ِبوُكُّرلا َو ِعاَبِهسلا ِدوُلُج ِسْبُل ْنَع ىَهَن # ِ هاللّ ُلوُس َر َّنأ□ . ْمَلْعَت ْله ِ، هللاِب َكُدُشْناُف :لاَق .ْمَعَن :َلاَق ؟ِريِرَحلا ِسْبُل

كِتْيَب يف ُهَّلُك اَذه ُتْيأ َر ْدَقَل ِ هاللّ َوَف :ُماَدْقِمْلا َلاَق□

رُماَأي ْمَل اَمِب هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِماَدْقِمْلِل ُةَيِواَعُم َرَماَأف :ٌدِلاَخ َلاَق ُماَدْقِم اَي□ َكْنِم َوُجْناَ ْنَل يِهناَ ُتْمِلَع ْدَق :ُةَيِواَعُم َلاَقف ،ُةَيِواَعُماَي :َلاَقف ،ةَيِواَعُم ِكِلَذ َغَلَبَف ،َنيِئَمْلا ِ،َذَخاَ اَّمِم ًائْيَش ًادَحاَ هيِدَس'ا ِطْعُي ْمَل َو ِهِباَحْصاَ ىَلَع ُماَدْقِمْلا اَهَق َّرَفَف يِف ِهِنْب'َض َرَف َو ،ِهْيَب ِحاَصِل

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهِئَيَشِل ِكاَسْم"'ا ُنَسَح ٌلُج َرَف هيِدَس'ا اَّماَ َو ُهَدَي . َطَسَب ٌمي ِرَك ٌلُج َرَف ُماَدْقِمْلا اَّماَ

23. (5957)- Halid İbnu Ma'dan anlatıyor: "Muaviye İbnu Ebi Süfyan (radıyallahu anhümâ)'a (hilafeti esnasında) Mikdam İbnu Ma'dikerb, Amr İbnu'l-Esved ve Kınnesrin ahalisinden Benî Esedli bir adam bir heyet halinde geldiler. Hz. Muaviye, Mikdam'a: "Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhümâ)'nin vefat ettiğini biliyor musun?" dedi. Haberi işiten Mikdam "İnna lillah ve inna ileyhi raciun!" diyerek (üzüntüsünü ifade etti.) Ona falan (Muaviye): "Bunu bir musibet mi addediyorsun?" dedi. Mikdam: "Niye musibet addetmiyeyim? Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu kucağına almış "Bu bendendir. Hüseyin ise Ali (radıyallahu anhümâ)' dendir!" buyurmuştu dedi. Benî Esed'den olan adam da (Hz. Muaviye'ye yaranmak için, Hz. Hasan'ın ölümünü bir fitnenin sönmesine teşbihen): "Allah bir ateşi söndürdü!" diye söze karıştı. Mikdam:

"Bugün ben, seni kızdırmaya ve hoşlanmadığın şeyleri sana duyurmaya devam edeceğim!" dedi. Sonra şöyle seslendi: "Ey Muaviye! Eğer doğru söylersem beni tasdik et, yalan söylersem beni tekzib et!" Hz. Muaviye (radıyallahu anh): "Pekâla öyle yapacağım" dedi. Mikdam: "Allah aşkına söyle! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın altın takınmayı yasakladığını işittin mi?" dedi. Hz. Muaviye: "Evet!" dedi.

Mikdam:

"Allah aşkına söyle! Resulullah'ın ipek giymeyi yasakladığını biliyor musun?" diye sordu. Hz. Muaviye: "Evet biliyorum!" dedi. Mikdam tekrar sordu: "Allah aşkına söyle! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vahşi hayvan derisini giymeyi, üzerlerine binmeyi yasakladığını biliyor musun?" Muaviye yine: "Evet biliyorum!" diye cevapladı. Hz. Muaviye'nin bu sözü üzerine Mikdam dedi ki: "Allah'a kasem olsun ey Muaviye, bütün bunları ben senin evinde gördüm." Hz. Muaviye şu cevabı verdi: "Ey Mikdam, anladım ki senin elinden bana kurtuluş yok (söylediklerinin hepsi doğru)!" Halid (İbnu Velid) der ki: "Hz. Muaviye, Mikdam (radıyallahu anhümâ)'a diğer iki arkadaşına (Amr İbnu'l-Esved ve Esedli adam) nazaran daha çok ihsan ve atada bulunulmasını emretti. Ayrıca (Mikdam'ın) oğluna (beytü'lmalden) iki yüz (dirhem) tahsisatta bulundu. Mikdam ise (Hz. Muaviye'nin verdiği) ihsanları arkadaşlarına dağıttı. Esedli ise aldıklarından kimseye birşey vermedi.Bu durum Hz. Muaviye'ye ulaşınca: "Mikdam kerem sahibi cömert birisidir. Elini açmıştır. Esedli adam ise malik olduğu şeyi iyi tutan birisidir" dedi." [Ebu Davud, Libas 43, (4131); Nesâî, Fere' ve'l-Atire 12, (7, 176).] 655

AÇIKLAMA:

1- **Hadis, Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'nin Hz. Hasan vefat edinceye kadar, onun hilafeti elde etmek maksadıyla bir harekette bulunur diye korktuğunu ve teyakkuz içinde olduğunu göstermektedir. Halbuki, Hz. Hasan (radıyallahu anh), babası Hz. Ali vefat edince, büyük bir çoğunluğun teveccühü ile halife seçilmiş olmasına rağmen Müslümanlar arasında masum kanı dökülmesin diye halifelikten feragat ederek Hz. Muaviye ile anlaşmıştı. Hz.Muaviye'nin hilafetten olma endişesi, sadece Hz. Hasan sebebiyle değil, Hz. Hüseyin ve hatta başka güçlü zatlar sebebiyle idi. Nitekim, bir gün oğlu Yezid'e şöyle tavsiyede bulunmuştur: "Ben senin için, hilafet hususunda Kureyş'e mensup şu dört kişiden başkasından korkmuyorum: Hüseyin İbnu Ali, Abdullah İbnu Amr, Abdullah İbnu Zübeyr, Abdurrahman İbnu Ebi Bekr." 2-** Burada bildiği hakikatleri hiç çekinmeden ve pervasızca Hz. Muaviye'ye haykıran Mikdam, sahabidir ve meşhurlardandır. Şam'a yerleşmiştir.

3- Hadis, Hz. Muaviye'nin hakşinaslığını, hakkı söyleyen kimselere karşı takdirkârlığını da ifade etmektedir. Müdahenede bulunan Esedli adama fazla itibar etmediği halde, gerçekleri dobra dobra söyleyen Mikdam'a bol ihsanda bulunmuştur.

4- Hadis, yırtıcı hayvanların derisinin kullanılmasının haram olduğunu göstermektedir. Sebebini şarihler, onda zinet ve kibirlenme bulunması ile açıklarlar. Nehy kesilene de kesilmeyene de şamildir. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de kaplan derisiyle ilgili olarak der ki: "..Aleyhissalâtu vesselâm, bunun kullanılmasını, bunda zinet ve tekebbür bulunduğu ve ayrıca, onun acemlerin ziyyi olduğu için veya onun tüyleri debbağlanma kabul etmediği için nehyetmiştir. Hiçbir imam, kesilmemiş olan bir kaplan derisini debbağlamakla tüyünün temizleneceğini söylememiştir. Esasen avlanması zor olduğu için kaplanın derisi çoğunlukla kendiliğinden öldüğü zaman alınır." Hadiste geçen "binme", oturma manasınadır. Kaplan vs. vahşi hayvanların derisi, hayvanların sırtına bağlanıp üzerine oturulurdu. Aleyhissalâtu vesselâm bu çeşit kullanımlarını yasaklamış olmaktadır. Şafiîlere göre nehiy mutlaktır, çünkü debbağlamak vahşi hayvanların derisi için temizlik değildir. Debbağlamanın temizleme sağlayacağını söyleyenlere göre yasak, debbağlanmasından önceye aittir. Bunu kullanmanın gayr-ı müslimlerin âdeti olması sebebiyle, yasağın her halukârda mutlak olduğu da ifade edilmiştir. [656]

ىلاإ ٍلاَمِب ِينَثَعْبَي ْنأ َدا َرأ َو # ِ هاللّ ُلوُس َر ِيناَعَد] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيبأ
نع يعازخلا ورمع نب ِ هاللّدبع نعو ـ55 □6565ـ َكّنأ ِينَغَلب : َلاَقف ،ُّي ِرْمَّضلا
َةَّيمُأ ُنب و ُرْمَع ِينَءاَجَف ،ًاب ِحاَص ْسِمَتْلا : َلاَقف . ِحْتَفْلا َدْعَب ٍشْي َرُق يف
ُهَمِهسَقُيِل َةَّكَم ىلاِإ َناَيْفُس ِيبأ : َلاَق ،ًاب ِحاَص ُتْدَج َو ْدَق : ُتْلُقَف ،# ِ هاللّ َلوُس
َر ُتْئ ِجَف ، ٌب ِحاَص َكَل اَنأَف : َلاَق ،ْلَجأ : ُتْلُق ،ًاب ِحاَص ُسِمَتْلَت َو َةَّكَم ىلاِإ َجو
ُرُخْلا ُدي ِرُت اَذإ ىهتَح اَنْج َرَخَف ،ُهْنَمأَت َ ُّىرْكَبْلا َكوُخَأ : ُلِئاَقْلا َلاَق ْدَق ُهَّنِإف ،ُه
ْرَذْحاَف ِهِم ْوَق َدِ ُب َتْطَبَه اَذإ : َلاَقف ،َةَّيَمُأ ُنبا و ُرْمَع : ُتْلُق ؟ ْنَم

□لوُس َر َل ْوَق ُت ْرَكَذ ىل َو أَّمَلف ،ًادِشا َر ْف ِرَصْنا : ُتْلُق ،ًيِلَق ِيل َتْبَلَت ْنأ ُتْدِد َو
َو ،ِيم ْوَق ىلاِإ ًةَجاَح ُدي ِرُأ يِهنِإ : َلاَقف ، ِءا َوْب ِ‘اِب َأّنُك

□ □أ ْو ِض ِهَع ُ،ىهتَح اَذإ ُتْنُك ‘اِب اَفِر ِ اَذإ ُه َوْ ِيعَاِر ِضْنِي فِي َر هِطْ ٍفَأو ْضَعْت
ُتْج َرَخَف ى ِريِعَب ىلَع ُتهدَدَشَف ،# ِ هاللّ ىَلاِإ َلاَمْلا ُتْعَفَدَف .َةَكَم اَنْمِدَق ىهتَح
اَنْيَضَم َو .ْلَجأ : ُتْلُق ،ٌةَجاَح ِيم ْوَق ِىلاِإ ِيل َتْناَك ْدَق : َلاَقَف ،ِينَءاَج ُهُّتُف ْدَق ِىنآ
َر أَّمَلف ُهُتْقِبَسَف

عيرس ريسلا نم برض عاضي“او ،ريسلا ىلع اهثَح اَذإ « ُهَتَقاَن َعَض ْوأ».دواد .
وبأ هجرخأ .[هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَيْفُس ِيبأ

24. (5958)- Abdullah İbnu Amr el-Huzâî, babası (radıyallahu anh)' tan naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Fetih'ten sonra beni çağırdı ve benimle, Mekke'ye Ebu Süfyan'a, Kureyşliler arasında dağıtması için, biraz mal göndermek istedi. Bana: "Kendine bir arkadaş ara!" buyurdu. Derken bana Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî geldi ve: "Duydum ki, sen Mekke'ye gidecekmişsin ve yanına bir arkadaş arıyormuşsun!" dedi. "Evet!" dedim.

"Ben sana arkadaşım!" dedi. Ben hemen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip: "Kendime bir arkadaş buldum!" dedim.

"Kim?" buyurdular.

"Amr İbnu Ümeyye'dir!" dedim.

"O, kavminin yöresine gelince ona karşı muteyakkız ol! Çünkü evvel adam 657 şöyle demiş: "Bekrî arkadaşına güvenme!" buyurdular! Derken yola çıktık. Ebva'ya kadar geldik. Amr: "Benim, kavmimle bir işim var. Beni burada biraz beklemeni arzu ediyorum!" dedi. Ben de: "İşin rastgelsin!" dedim. Ayrılınca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözünü hatırlayıp devemi hızlandırdım. (Ebva'dan) çıkıp deveyi hızlı yürümeye zorladım. Ezafir'e gelince, Amr'ın bir grup adamla karşımdan geldiğini gördüm. Devemi daha da hızlandırdım ve onu geçtim. Kendine hedef olmaktan kurtulduğumu anlamıştı, yanındakiler geri döndü. Amr (tek başına) bana yetişti ve: "Kavmimle bir işim vardı! (İşimi görüp bitirdim)" dedi. Ben de:

"Pekâla!" dedim. Yolumuza devam edip Mekke'ye geldik. Ben emanet malı Ebu Süfyan (radıyallahu anh)'a teslim ettim." [Ebu Davud, Edeb 34, (4861). Hadisin senedi zayıftır).]658

لُج َر ى َرَتْشا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق اَهْنِم ، َثيِداَحأ ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة□
َرْي َرُه وُبأ اَنَثَّدَح] :لاق هِهبنم نب ماممه نعو ـ56 □6565□

ثْيَرَتْشا اَمَّنِاف َكَبَهَذ ْذُخ : ِعِئاَبْلِل َلاَقف . ٌبَهَذ اَهيِف ٌة َّرَج ِراَقَعلا يِف َراَقْعلا ى□
َرَتْشا يِذهلا َدَج َوَف ٍلُج َر ْنِم ًاراَقَع ْمُكَلْبَق َناَك ْنَّمِم :اَمُهَدَحأ َلاَقف ؟ٌدَل َو اَمُك َلأ :
ُلُج َّرلا َلاَقف .ٍلُج َر ىلاِ اَمَكاَحَتَف ،اَهيِف اَم َو َض ْر'ا َكُتْعِب اَمَّنِا : ُعِئاَبْلا َلاَقف .
َبَهَّذلا َكْنِم ْغَتْبأ ْمَل َو َراَقْعلا

ناخيشلا هجرخأ .[اَقَّدَصَت َو ،ُهْنِم اَمِهْيَلَع اَقِفْنأ َو ،ٌةَي ِراَجلا َم ُغْلا اَحِكْنأ : .
ا : َلاَق َو ،ٌم ُغ يِلŒلاَقف ،ٌةَي ِراَج يِل ُرَخ

25. (5959)- Hemmam İbnu Münebbih anlatıyor: "Ebu Hureyre (radıyallahu anh) bize pekçok hadis söylemişti. (Bir defasında) şöyle dedi: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden önce yaşayanlardan bir adam bir kimseden bir akar satın aldı. Bu akarı satın alan kimse, orada, içinde altın bulunan bir küp buldu. Satana gelip: "Altınını al! Ben senden akarı satın aldım, altını satın almadım!" dedi. Satan da: "Ben sana araziyi içinde bulunan herşeyiyle birlikte sattım!" dedi. (Anlaşamayınca) bir adamı hakem

656 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/433-434. tayin ettiler. Adam (onları dinledikten sonra): "Sizin çocuklarınız var mı?" dedi. Onlardan biri: "Oğlum var", diğeri de "kızım var!" dedi. Hakem: "Oğlanla kızı evlendirin! Bu paradan ikisi için harcayın ve tasaddukta bulunun" dedi." [Buhari, Enbiya 50; Müslim, Akdiye 21, (1721).] 659

AÇIKLAMA:

1- Akar, lügatte ev ve çiftliğe denmiştir. Sadedinde olduğumuz hadiste akarla tarlanın kastedildiği tasrih edilmiştir.

2- Alıcı ile satıcı arasında akid yönüyle bir ihtilaf mevzubahis değil. Fakat, bulunan altının akde dahil olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir. İbnu Hacer der ki: "Böyle bir durumda, bizim şeriatimizin hükmü şudur: "Söz müşterinin sözüdür, altın da satanın mülküdür." Hadisteki ihtilafın akdin suretiyle ilgili olma ihtimali var; yani; müşteri: "Akidde arazi ve içindekilerin satıldığının tasrih edilmediğini, sadece arazinin satıldığını söylemiş, satan da: "İçindekilerin satıldığı da tasrih edildi" demiş olabilir" denmiştir. Hadisin bir başka veçhinde "müşterinin bir ev satın aldığı, onu tamir ettiği, bu sırada bir hazine bulduğu, bu hazineyi teslim alması için eski sahibini çağırınca, onun: "Bunu ben görmedim, bundan haberim de yok" dediği ve her ikisinin kadıya başvurarak: "Bunu teslim alacak birini gönder, o dilediğin yere koysun" dedikleri, kadı'nın buna yanaşmadığı" belirtilir. İbnu Hacer devamla şu yorumu kaydeder: "Bu durumda bulunan bu malın hükmü, o şeriatte -bilinirse ki mal cahiliye devrinde gömülmüştür- rikaz hükmüne tabidir; aksi halde, bilinirse ki Müslümanlar tarafından gömülmüştür, bu durumda lukata hükmüne tabidir, şayet ne zaman gömüldüğü bilinemezse, malın hükmü yitik mal hükmündedir, beytulmale konur veya belki de şeriatlerinde böyle bir tafsilat yoktu, bu sebeple kadı mal üzerine belirtilen şekilde hükmetti."

3- Hadiste, aralarında hükmetmek üzere "bir adam"ı hakem yaptıkları ifade edilmiştir. Bu adamın kadı olduğu belli değildir. Ancak hadisin bir başka veçhinde bu zatın halk için tayin edilen hakim olduğu belirtilmiştir. Bu durumda, hadis iki dava sahibinin rastgele bir adam çağırarak aralarında hükmettirmelerinin ve bu hükmün de infaz edilmesinin caiz olacağını söyleyenlere delil olmaz. Bu husus alimler arasında ihtilaflıdır. İmam Malik ve Şafii: "Caiz olur yeter ki adamda hüküm verme ehliyeti bulunsun ve aralarında hakla hükmetsin, hükmün belde kadısının hükmüne muvafık olup olmaması birdir" demişlerdir. Şafiî sadece hududu bundan müstesna kılar. Ebu Hanife, verilen hükmün belde kadısının hükmüne muhalif olmamasını şart koşmuştur. Kurtubî, "adamdan, bunlardan biri için hüküm çıkmadığını, adamın kendine zahir olan duruma göre mezkur malın hükmü, yitik malın hükmüne tabi olması gereğini esas alarak bu iki zatta müşahede ettiği, vera ve iyi hal sebebiyle bunların o mala bir başkasından daha ehak olduklarını görüp, bunların neslinin iyi olacağını, çocuklarının salih olacaklarını ümid ederek aralarında sulh yapmaya hükmetti" diye cezmen beyanda bulunur. Bazı alimler, buna dayanarak, "İki kişinin arasını bulup ihtilaflarını tatlıya bağlamak için hakim olmaya, resmen bu işle vazifeli olmaya gerek yok, herkes bunu yapabilir" demiştir. 660

هجرخأ .[ةَّل ِحا َر اَهيِف ُدَجوُت َ ٍةَئاِم ِلِباِك َسأَّنلا َنوُد ِجَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ۔ 55 □6555□

ناخيشلا

لب“ا نم ريثك يف دجوي يذلا لب“ا نم بيجنلاك هدوجو هزع يف سانلا نم .
بختنملا نضرملا نأ كلذب دارملاو.يذمرتلاو

26. (5960)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanları, içinde binmeye mahsus tek hayvan olmayan yüz develik bir sürü gibi bulursun." [Buharî, Rikak, 35; Müslim, Fedailu's-Sahabe 232, (2547); Tirmizî, Emsal 7, (2876).] 661

AÇIKLAMA:

1- Râhile binmeye mahsus devedir. Bunlar, develerin iyi cinsini teşkil eder, muti ve uysaldırlar. İnsanların sohbete, güvene elverişli olanının azlığı böyle ifade ediliyor: "Yüz develik sürüde bir tane iyi bulunmadığı gibi, yüz insan içerisinde de bir tane iyi bulmak zordur" denmek isteniyor. **2-** Hattâbî der ki: "Bu hadisi alimler iki surette te'vil ettiler: * İnsanlar dinî ahkâmda eşittirler, ahkâm onlardan şerefce, makamca üstün olanlara bir imtiyaz tanımaz, düşük olanlara nazaran üstünlük vermez. Hepsi de, içinde tek râhile bulunmayan yüz develik sürü gibidirler. Râhile seyahat esnasında üzerine binilen devedir. Öyleyse hepsi hamule gibidir, yani yük vurulan deve gibidirler, seyahate ve üzerine binmeye elverişli değildirler.

* İnsanların çoğu eksikliği olan kimselerdir, fazilet sahipleri pek nadirdir. Bunlar yük develeri arasında binek develeri (râhile) gibi nadirdirler. Bu hususa şu ayet de işaret buyurur: "Lakin insanların çoğu bilmezler."

659 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/436.

Müteakip alimler, her iki yoruma da açıklamalarında yer vermişlerdir.662

بِنَب ْنَع َّطُح اَم ُهنَع ُّطَحُي ُهَّنِإَف ِرا َرُمْلا َةَّيِنَث َةَّيِنَّثلا ِدَعْصَي ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس
رَ َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر رباج نعو ـ55 □6551ـ ُهاَنْيَتأَف ، ٍرَمْح'ا ِلَمَجْلا
ُب ِحاَص ّاَلِإ ُهَل ٌروُفْغَم ْمُكُّلُك :# َلاَقَف ، ُساَّنلا َّماَتَت َّمُث ،ِج َر ْزَخْلا يِ ِنَب اَنْلَيَخ
اَهَدِعَص ْنَم ُل َّوأ َناَكَف ،َليِئا َرْسإ

يِتَّلاَض َد ِجأ ْن' :َلاَقَف .ًةَّلاَض ُدُشْنَي َناَك َو ،# ِ هاللّ ُلوُس َر َكَل ْرِفْغَتْسَي
َلاَعَت :اَنْلُقَف دنع يهو ،رهشأ مضلاو ،اهرسكو ميملا مضب « ِرارُمْلا ُةَيِنَث».ملسم
هجرخأ .[ْمُكُب ِحاَص ِيل َرِفْغَتْس َي ْنأ ْنِم ِيل ٌرْيَخ

اومتو مهلك اوءاج نأ « ُساَنلا َّماتت»و.ةيبيدحلا .

27. (5961)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mürar yoluna kim çıkacak? Gerçekten ondan, günah olarak, Benî İsrail'den affedilen kadar günah affedilecek!" Oraya ilk çıkan Benî Hazrec'ten bizim süvarimiz oldu. Sonra herkes peşpeşe oraya geldi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kızıl devenin sahibi [olan bedevî] hariç hepiniz mağfirete erdiniz!" buyurdular. Biz adamın yanına gelip: "Gel! sana da Resulullah istiğfarda bulunuversin!" dedik. O ise bir yitiğini arıyordu. "Yitiğimi bulmam, benim için, arkadaşınızın istiğfarından hayırlıdır!" dedi." [Müslim, Münafık 12, (2880).]663

AÇIKLAMA:

Seriyye, sarp dağ yolu manasına gelir. Resulullah'ın oraya çıkma mukabilinde büyük sevap vaadetmesi oranın düşmana yakın ve tehlikeli, çıkılması da zor bir yer olması sebebiyledir. Rivayette belli değil ise de, bunun bir sefer sırasında söylendiği anlaşılmaktadır. Bu sefer Hudeybiye Seferi olabilir. Kızıldevenin sahibinin Ced İbnu Kays adında bir münafık olduğu belirtilmiştir. 664

وأ َنيِثَث َو ٍهتِس ْوأ َني ِثَث َو ٍسْمَخِب ِم ُ ْس"ا َنح َر ُروُدَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر دوعسم نبا نعو ـ55 □6555ـ اَّمِم : َلاَق ؟َنَضَم اَّمِم
ْوأ َيِقَب اَّمِم : ُثُلُق ،ًاماَع َنيِعْبَس ْمُهَل ْمُقَي ْمُهنيِد ْمُهَل ْمُقَي ْنإ َو ، َكَلَه ْنَم ُليِبَسَف
اوُكِلْهَي ْنإف ،َنيِثَث َو ٍعْبَس

دواد وبأ هجرخأ .[نَضَم .

28. (5962)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İslam'ın değirmeni otuz beş veya otuz altı veya otuz yedi (yıl) döner. Eğer, (dini terkederek kendilerini) helak ederlerse, daha önce helak olanların yolunu tutmuş olurlar. Dinleri ayakta kalırsa, onlar için yetmiş yıl ayakta kalır!"

Ben dedim ki: "(Bu yetmiş yıllık müddet) zikri geçen (otuz beş yıllık müddet)ten sonra mı başlayacak, yoksa geçen kısım buna dahil mi?"

"Mezkur müddet buna dahildir!" buyurdular." [Ebu Davud, Fiten1, (4254).][665]

AÇIKLAMA:

Hadis bazı farklı yorumlara tabi tutulmuştur. İbnu'l-Esir'in, Camiu'l-Usul'de kaydettiğine göre, hadisin manası şudur: "İslam bidayette tam doğru bir istikamet takip edecek ve zalimlerin çıkaracağı fitne hadiselerinden uzak olacaktır. Bu istikametli hal 35 yıl devam edecektir. Resulullah bu sözü, vefatına beş veya altı yıl kala söylemiş olmalıdır. Bu, Hülefa-i Raşidîn'in 30 yıl olan hilafet müddetine eklenince, hadiste geçen 35 rakamı ortaya çıkar. Eğer "otuz beş" rakamı hicretten itibaren hesap edilirse, o tarih de Mısırlı ihtilalcilerin, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın evini muhasara ettikleri zamana müsadif olur. 36 rakamını esas alırsak Cemel Vak'ası'na, 37 rakamını esas alırsak Sıffîn Vak'ası'na müsadiftir.

"Yetmiş yıl ayakta kalır" ifadesini Hattâbî şöyle izah eder: "Mana muhtemelen: "Emevilerin saltanat müddetidir. Bundan sonra Abbasilere geçmiştir. Zira, hükümranlığın Benî Umeyye'de kesinleşmesi ile Horasan'da Abbasi Devleti'nin dailerinin zuhur etmesi arasında yetmiş yıl kadar bir müddet mevcuttur." Bu açıklama önceki açıklama ile uyuşmadığı için su götürür."

Türbüştî, bu tenkide katılır ve şöyle bir açıklama kaydeder: "Resulullah bu rakamlarla Emevilerin ve de başkalarının saltanatını kastetmemiştir. Aksine bununla, ümmetin idarecilere itaat; hududu ve şer'î ahkâmı tatbik etme müddetini kastetmiştir. Bunu da hicretle başlatmıştır. Ashab'a, 35 veya 36 veya 37 yıl aynı hal üzere devam edeceklerini, sonra aralarına ihtilaf girip birliklerinin bozulacağını, eğer helak olurlarsa önceden helak olan milletlerin yolunu takiben helak olacaklarını, eğer halleri eskiden olduğu gibi, itaat ve hakka yardım etme esaslarına dönerse, iyi hal üzere yetmiş yıl kadar devam edeceklerini haber vermiş olmaktadır."

662 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/438. 663 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/439.

Bu açıklamada da vak'aya mutabık olmayan bazı hususların varlığı gösterilmiştir. 666

نأ اَهِهب َر َدْنِع يِتَّمأ ُ هاللّ َز ِجْعُي َ ْنأ وُج ْر ُ‘ يِهنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق□
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاقو بأ نب دعس نعو ـ55 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .[ٍةَنَس ِةَئاَمُسْمَخ :َلاَق ؟ ٍم ْوَي ُفْصِن ْمَك : ٍدْعَسِل َلي ِق ، .
ٍم ْوَي َفْصِن اَه ُر ِهخَؤُي

29. (5963)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümid ederim ki Allah, ümmetimi Rabbinin nezdinde yarım gün te'hirden aciz kılmayacaktır." Sa'd'a: "Yarım gün ne kadardır?" diye sorulmuştu. "Beş yüz yıl" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Mehalim 18, (4350).]667

AÇIKLAMA:

1- Şarihler hadisin yorumunda ihtilaf etmişlerdir. En ziyade yer verilen açıklamaları kaydedeceğiz: **1)** Bir yoruma göre Resulullah: "Ben ümid ederim ki, ümmetimin Allah yanındaki mevkii, onun ömrünün, şu içinde bulunduğum zamandan beş yüz yıl geçinceye kadar uzamasına yetecektir. Yani kıyamet en az beş yüz yıl sonra kopacaktır."

2) Bir diğer yoruma göre, Resulullah, dünyada beş yüz sene dininin bakî kalacağını ve milletinin nizam üzere devam edeceğini kastetmiştir. Yani, ümmeti ayıplardan ve günahları irtikabtan salim olarak beş yüz yıl tehir edilecek, ümmet bu müddet boyunca salah-ı halini muhafaza edecektir. **3)** Bir de şu söylenmiştir: "Ümmetimin zenginleri, kıyamet günü kendilerinden önce cennete girmiş olan fakirlere orada kavuşmak üzere, mevkıfta hesap vermek üzere beş yüz sene beklemekten aciz değildir." **2-** Hadiste geçen "yarım gün" tabirini Hz. Sa'd (radıyallahu anh) "Beş yüz yıl" diye açıklar. Onu bu yoruma sevkeden husus ayette gelen rakamdır. (Mealen): "Rabbinin katında bir gün sizin hesabınıza göre bin yıl gibidir" (Hacc 47). 668

ِبتَّم‘ ُتْلَل ْحأ ْدَقَف ٍةَئا ِم َو َنيِناَمَث ُةَنَس ْتَناَك اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ

هاللّ َي ِض َر دقاو نب سيع نعو ـ55 □6555□ . (1)ـنيزر هجرخأ .[ِلاَب ِجْلا
ِسوُؤ ُر يف َبُّه َرَّتلاو َةَب ْزُعلا

30. (5964)- İsa İbnu Vâkid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yüz seksen (hicrî) yılı gelmiş olsaydı, ümmetime bekârlık ve dağların başlarında ruhbanlığı helal kılardım." [Rezin tahric etmiştir.] 669

AÇIKLAMA:

Bu hadisin sahih olmadığına dikkat çekilmiştir. Çünkü sahih hadislerde Resulullah hep evlenmeye teşvik etmiş, bekârlığa teşvikte bulunmamıştır. Sahih hadislere muhalefet eden rivayetler merduddur. Öyle ise bekârlığa teşvik edici rivayetlere itibar edilemez.670

خوُسْمَمْلا َنِم ٍّ إ اَها َرأ َ : َلاَق َو ،ةَقِسْيُ َوُفْلا َة َرأَفلا ِهيمَسُي # ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َناَك] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةملس مأ نعو ـ51 □6556ـ ،يراخبلا حيحص
يف وهو :تلق.نيزر هجرخأ .[ُتَب ِرَش ِءاهشلا ُناَبْلِإ اَهَل َلِعُج اَذإو ، ْب َرْشَت ْمَل
َلِب“ا ُناَبْلأ اَهَل َلِعُج اَذإ اَهَّنِإَف

ملعأ هاللّو .

31. (5965)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) fareye fuveysika der ve şunu ilave ederdi: "Ben bunu meshe uğramışlardan biliyorum. Çünkü o, kendisine (içmesi için) deve sütü konulsa onu içmez. Ama koyun sütü verilse onu içer." [Rezin tahriç etmiştir. Buhârî'de kaydedilmiştir (Bed'ü'l-Halk 15; Müslim, Zühd 62, (2997).]671

AÇIKLAMA:

---

666 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/440. 667 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/441. 668 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/441. 669 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/442.

1- Fuveysika, fasık kelimesinin ism-i tasğîridir, fasıkcık demek olur. Fasık haddi aşan asi manasına gelir. Şeriat ıstılahı olarak fasık, haramları işleyen, farzları terkeden demektir.

2- Mesh: bir şeyin daha kötü bir surete çevrilmesidir. insanın sureten hayvan olması gibi. Nitekim sadedinde olduğumuz hadiste farenin meshe uğramış insan olma ihtimaline yer verilmektedir. Bu husus müteakip hadiste hınzır ve maymun hakkında cezmen beyan edilmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, Müslim'de Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den kaydedilen veçhinde bu yönüyle daha açıktır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İsrailoğullarından bir ümmet kaybedildi. Ne olduğu bilinemiyor. Ben onların fareden başka bir şey olmadıkları kanaatindeyim. Görmüyor musunuz, onlara deve sütü konsa içmezler, koyun sütü konsa içerler." Ebu Hureyre devamla der ki: "Bu hadisi Ka'b'a rivayet ettim. Bana "Bunu sen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittin mi?" dedi. Ben: "Evet!" dedim. O birçok defalar aynı soruyu tekrarlayınca, kendisine: "Tevrat mı okuyorum? (Elbette, Resulullah'tan işittiğimi anlatıyorum. Bana vahiy gelmiyor, Ka'bu'l Ahbar gibi daha önceki semavî kitapları da bilmiyorum, öyleyse anlattıklarımın kaynağı sadece Hz. Resulullah'tır, ondan işittiklerimdir!)" dedim." **3-** Mesh mevzuunun anlaşılması için, bu meseleye Kur'an-ı Kerim'de temas edildiğinin de bilinmesi gerekir. Cenab-ı Hak muhtelif ayetlerde, Allah'ın emirlerini dinlemeyip nefislerine uyan ve peygamberlerine asi olan geçmiş kavimlere, ibretlik olmak üzere gelen ceza çeşitlerinden birinin de mesh olduğunu belirtir. Ezcümle, Benî İsrail, "deniz kenarında bulunan bir karyede cumartesi gününün hurmetine riayet etmeyerek dinin hududunu tecavüz etmişlerdi de, biz de onlara maymun olunuz, sürününüz dedik. Ve bu kıssayı o zaman hazır olanlara ve arkalarından gelen ve gelecek haleflerine (bütün insanlara) ibret-i müessire ve müttakilere de bir mev'ize ve muhtıra yaptık" (Bakara 65-66).

Bir başka ayette meshe uğrayanlara verilen cezanın en büyük ceza olduğu ifade edilmiştir: "(Ey Muhammed, o Ehl-i Kitab'a) şöyle de: "Sizin şer dediğinizden, Allah katında bir ceza olarak daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın lanet edip gazabına uğrattığı ve içlerinden bir kısmını maymun ve domuz yaptığı, tağuta kulluk eden kimselerin ahiretteki yeri pek kötü bir mekandır ve onlar dosdoğru yoldan ayrılmakta herkesten ziyade sapkın kimselerdir" (Maide 60).

Burada zikredilen maymun ve domuza çevrilme hadisesinin yorumunda müfessirler bazı farklılıklara yer verirler. Bir kısmı, bu ayette kastedilenlerin önceki ayette zikredilen ashab-ı sebt (=cumartesinin hurmetini ihlal edenler) olduğunu, gençlerinin maymun, ihtiyarlarının hınzır suretine çevrildiklerini söyler. Bazıları da, -Hıristiyanlarda da mevzubahis olan maide-i İsa ashabının meshini gözönüne alarak- "Ayette geçen maymuna çevrilmeden murat ashab-ı sebt, hınzıra çevrilmeden murad da "maide-i İsa ashabıdır" demiştir. 672

Mesh Maddî Mi Manevî Mi?

Müfessirler, bu mesele üzerinde de ayrıca durmuşlardır. Bir kısmı meshin sadece manevî olduğunu, birkısmı da hem maddî hem de manevî olduğunu söylemiştir. Aslında ikisini de kabul etmek gerekir. Zira ayet ve hadislerin zahirleri maddî ve manevî mesh hususunda açıktır. Ancak günümüzün, imanı zayıf veya hiç yok bir kısım insanları, insanların maymundan geldiğine dair batıl bir iddianın saplantısı ve maddeciliğin şaşkınlığı içinde insandan maddî olarak maymun veya domuz yapılacağını aklına zor sığdırırlar. Bunlara mesh hadisesinin manevî de olma yönü öncelikle medar-ı bahsedilebilir. Her iki meshin varlığına da inanan Elmalılı Hamdi merhum mevzuyu tahlil eder ve der ki: "(Ayette zikredilenler) zahiren ve batınen kuyruklu maymuna mı döndüler? Yoksa, zahiren ve sureten insan, batınen ve manen maymun gibi mi oldular? Bunun tefsirinde iki kavil vardır. Bir hayli müfessirîn zahire nazaran mesh-i tamme kail olmuşlardır. Fakat mücahid ve ona peyrev (tabi) olan diğer müfessirîn bu hükmün temsilî olduğuna ve binaenaleyh mesh-i manevîye kail olmuşlardır ki, zamanımızın zihniyetine bu daha karib (yakın) görünüyor."

Mevzunun tamamlanması için müteakip açıklama da okunmalıdır. 673

نإ : َلاَقف ؟ىلاعَت ُ هاللّ َخَسَم اًَّمِم َيِه ،ُري ِزاَنَخلا َو ُةَد َرِقْلا ِ، هاللّ َلوُس َر□□
□6555□ 55ـ نعو نبا دوعسم َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق: [َليِق اَي

نيزر هجرخأ .[َكِلذ َلْبَق ْتَناَك َري ِزاَنَخْلا َو َةَد َرِقْلا َّنإو ،ًَسن ْمُهَل َلَعَجف ًام .
ْوَق ْكِلْهُي ْمَل ىلاعَت َ هاللّ

32. (5966)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! Maymun ve domuzlar Allah Teala'nın mesh ettiği insanlardan mı?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Allah Teala hazretleri bir kavmi helak etti mi ona nesil (devam) vermez. Maymun ve domuzlar daha önce de vardı." [Müslim, Kader 33, (2663).] 674

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de belirtildiği üzere, mesh, insanın maymun, domuz gibi çirkin hayvanlar şeklinde suretinin değiştirilmesidir. Bu hal, ceza olarak, Benî İsrail'den bir grubun başına gelmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis, bu suretle cezalandırılan kimselerin neslinin devam etmeyeceğini, onların ölümleriyle o neslin tükeneceğini ifade

---

672 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/442-443.

etmektedir. Hadis ayrıca, maymun ve domuz cinslerinin hayvan olarak, Benî İsrail'in başına gelen mesh hadisesinden önce de mevcut olduğunu te'yid etmektedir. Dolayısıyla bugün yeryüzünde mevcut maymun ve domuzların, mesh suretiyle cezalandırılan o insanlarla hiçbir ilgisi yoktur. Ancak, her devirde olduğu gibi günümüzde de manevî meshten bahsedilebilir. İnsanoğlu Rabbi'nin emirleri çerçevesinde hareket etmeyip, nefsanî temayülleri istikametinde yoldan çıkar, içgüdü denen insiyaklarının doğrultusunda hareket ederse, kazandığı manevî şahsiyeti, kendisinde galebe çalan vasfa göre, domuz, köpek, sırtlan, ayı, yılan, maymun vs. suretlerinden birini kazanır. Çünkü hayvanlardan herbiri mezmum olan bir vasfı temsil eder: Sözgelimi: Maymun taklitçilik ve şahsiyetsizliği, yılan hıyaneti, domuz pislik ve deyyusluğu temsil ederler.

Batı medeniyetinin insandaki hevayı teşcî ederek, insanları manen meshe attığı kanaatini, eserlerinde tekrar tekrar işleyen Bediüzzaman'dan birkaç pasaj kaydediyoruz:"

(Mimsiz Batı medeniyetinin) cazibedar hizmeti, heva ve hevesi teşcî ve arzularını tatmin ve metalibini (talep ettiği şeyleri) teshildir. O heva ise, şe'ni, insaniyeti derece-i melekiyeden, dereke-i kelbiyete indirmektir. İnsanın mesh-i manevîsine sebep olmaktadır. Bu medenilerden çoğu, eğer içi dışına çevrilse kurt, ayı, hınzır, maymun postu görülecek gibi hayale gelir."

Bir başka ifadesi şöyle: "Ey kâfirlerin çokluklarından ve onların bazı hakaik-i imaniyenin inkârındaki ittifaklarından telaşa düşen ve itikadını bozan biçare insan! Bil ki, kıymet ve ehemmiyet, kemiyette ve adet çokluğunda değil, çünkü insan, eğer insan olmazsa, şeytan bir hayvana inkılab eder. İnsan, bazı frenkler ve frenkmeşrebler gibi ihtirasat-ı hayvaniyede terakki ettikçe, daha şiddetli bir hayvaniyet mertebesini alır. Sen görüyorsun ki, hayvanatın kemmiyet ve adet itibariyle hadsiz bir çokluğu varken, ona nisbeten insan gayet az iken, umum enva-ı hayvanat üstünde sultan ve halife ve hakim olmuştur. İşte muzır kâfirler ve kâfirlerin yolunda giden sefihler, Cenab-ı Hakk'ın hayvanatından bir nevi habislerdir ki, Fatır-ı Hakim, onları dünyanın imareti için halk etmiştir. Mü' min ibadına ettiği nimetlerin derecelerini bildirmek için, onları bir vahid-i kıyasî yapıp, akıbetinde müstehak odukları cehenneme teslim eder."

İnsanın maruz kaldığı manevî meshle ilgili bu açıklama, insanın hayvandan da aşağı derekelere düşeceğini haber veren şu mealdeki ayetin güzel ve muknî bir tefsiri olmaktadır: "Andolsun ki, cinlerden ve insanlardan pek çoğunu biz, cehennem için yarattık. Onların kalpleri vardır, onunla anlamazlar. Gözleri vardır, onunla görmezler.

Kulakları vardır, onunla işitmezler. Onlar hayvan gibi, hatta hayvandan da aşağıdırlar. Onlar gafillerin ta kendileridir." (A'raf 179).675

لاَق ؟نَوُب ِرْغُمْلا اَم َو :ُتْلُق ؟نَوُب ِرْغُمْلا ْمُكيِف َيِؤ ُر ْلَه :#ِ هاللّ ُلوُس َر :
َلاَق] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ55 6555ـ ةلخادمل ءابرغلا هبش
مهيف دجوو بيرغ قرع مهيف لخد هن‘ .نيبرغم اوعمس امنإ.دواد وبأ هجرخأ .]
ُّن ِجلا مِهيِف ُك ِرَتْشَي َنِيذهلا ُمْهُدوأ ءاجف مهل هنيسحتو ىنزلاب ُمهايإ مهرمأ
مهيف نجلا ةكراشمب دارا ليقو ،مهلكشو مهعابط ىلع و مهسنج نم سيل نم

دُ ْو ‘ا َو ِلا َوْم ‘ا يِف ُمْهُك ِرَاش َو :ىلاعت هلوق هنمو ،ةدشر ريغ نم .

33. (5967)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Aranızda muğarribler görüldü mü?" diye sordu. Ben: "Muğarribler de ne?" dedim.

"Onlar kendilerine cinlerin iştirak ettikleri kimselerdir!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 116, (5107).]676

AÇIKLAMA:

Muğarrib, dilimizde de mevcut garib kelimesi ile aynı kökten gelmektedir; garb. Bu, uzak demektir. Nitekim ailesinden uzakta olana garib denmiştir. Muğarrib, asıllarından kopmuş, neseblerinden uzaklaşmış manasına gelir. Hattâbî, hadiste zikredildiği şekilde cinin iştirak ettiği kimselere muğarrib denmesini, kendi cinsinden olmayan şekil ve tabiatça farklı varlıkların müdahalesi ile herhangi garib bir damarın bulunma veya uzak bir nesebten gelme şüphesi sebebiyle açıklar.

Bazı şarihler "onlara cinin iştiraki" ifadesiyle cinlerin onlara "zinayı emredip güzel göstermesi, böylece çocuklarının rüşd üzere olmaması"nın kastedildiğini söylemiştir. Nitekim bu manayı te'yiden ayet-i kerimede "Allah ona (şeytana): "Çık git" buyurdu. "Onlardan (insanlardan) her kim sana uyarsa, kâfi bir ceza olarak cehennem hepinizin cezasıdır. Onlardan kime gücün yeterse sesinle kandırıp yoldan çıkarmaya çalış. Onlara süvarilerin ve piyadelerinle, bütün yardımcılarınla davette bulun. Mallarına ve evlatlarına ortak olup onları harama yönelt. Onlara vaadlerde bulun..." (İsra 64).

Fethu'l-Vedud'da muğarrib ile, cima sırasında Allah'ın zikrinden uzaklaştırıldığı için kendilerine bu işte şeytanın da iştirak ettiği kimsenin kastedildiğini söyleyen alimden de bahsedilmiştir. Bazıları:

"Muğarrib insan: "İnsan ve cinnin suyundan 677 müştereken yaratılan insandır. Çünkü böylece o insana yabancı bir damar girmiş, veya uzak bir nesebten gelmiştir. Böylece kendi cinslerinden olmayan bir şeyin müdahalesi ile asıllarından kopmuş, neseblerinden uzaklaşmış olurlar. Nitekim hadiste "Ey kadınlar! Sizden biri, cinlerin kendisiyle cima yaptığını hissediyor mu?" ibaresi gelmiştir. Burada Aleyhissalâtu vesselâm'ın, insanlar arasında maruf olan şu hususu kastetmiş olabileceğine dikkat çekilmiştir: "Bazı kadınlara birkısım cinler aşık olur ve onlarla cima yaparlar."

İlmî açıklaması, günümüz ilminin kayıtlı ve sınırlı şartları içinde şimdilik zor olan bu mesele dinî nokta-i nazardan ehemmiyet taşımalı ki, Resulullah münasebet-i cinsiyeye başlarken okunacak duanın, şeytanın iştirakini önleyeceğini ve kadın o temastan hamile kaldığı takdirde şeytanın çocuğa zarar veremeyeceğini belirtmiş, yeni doğan çocuğun kulaklarına ezan ve ikamet okunmasına ehemmiyet vermiştir. Mü'min hikmetini anlamasa da, aklî izahını yapamasa da vahye göre konuşan Peygamberimiz'in tavsiyelerini elinden geldikçe yapma gayretine girer. Bu onun Rabbine kulluk, Peygamberi'ne ümmetlik edebinin gereğidir.678

نَم َو ،َلَفَغ َدْيَّصلا َعَبَّتا ْنَم َو ،اَفَج َةَيِداَبْلا َنَكَس ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق□
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ55 □6555□

نسلا باحصأ هجرخأ .[اًدْعُب ِ هاللّ َنِم َداَد ْزا َإ ا ًّوُنَد ِناَطْلُّسلا َنِم ٌدْبَع َداَد ْزا.
اَم َو ،َنَتَتْفا ِناَطْلُّسلا َبا َوْبأ َتأ

34. (5968)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Badiyede (kırda, sahrada, köyde) yaşayan kabalaşır, av peşinden koşan gaflete düşer. Sultanın kapısına gelen fitneye düşer. Kişi sultana yakınlığı artırdığı nisbette Allah'tan uzaklaşır." [Ebu Davud, Sayd 4, (2859, 5860); Tirmizî, Fiten 69, (2257); Nesâî, Sayd 24, (7, 195).] 679

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, çevre şartlarının ve meslekî meşguliyetin ruh hayatı ve ahlakı üzerine derin tesirler bırakacağını belirtmektedir. Badiye çöl demektir. Bizim dilimizdeki kır ve köy kelimeleri de yerine göre badiyenin karşılığıdır. Bedevi daha ziyade çölde yaşayan, göçebe hayatı yaşayan kimseye denir. Bunlar görgü yönüyle kaba ve eksiklikleri olan insanlardır. Tefekkür hayatları da nakıstır. Dinin inceliklerini anlamazlar, oldukça maddeperesttirler. Onların dinî durumları Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir. (Mealen): "Bedeviler, küfür ve nifakta insanların en şiddetlisidirler. Allah'ın Resulü'ne indirdiği emir ve yasakları bilmeye daha müsaid kimselerdir" (Tevbe 97). el-Kâdı, bedevilerin insanlarla münasebetlerinin azlığı ve aralarında ilim ehlinin yokluğu sebebiyle sıla-ı rahmla ifade edilen beşerî ve insanî inceliklerin çoğunlukla onlarda gelişmediğini, tabiatlarının böylece vahşileştiğini belirtir. Namazda konuşmak, mescide akıtmak gibi nice davranışlarını, Aleyhissalâtu vesselâm müsamaha ve afla karşılamış, onların saf olan kalplerini kolayca kazanmıştır . **2-** Hadiste belirtilen diğer bir husus avcıların gafil olacağıdır. Burada avcılık kısmen tavsiye edilmemiş olmaktadır. Gaflet, taat ve ibadetten, cuma ve cemaate katılmaktan geri kalmak olarak açıklanmış, ayrıca hayvanları öldürme işiyle vahşi hayvanlara benzediği için, zamanla avcının kalbinden şefkat ve merhamet duygularının azalacağı da belirtilmiştir. Alimler bunu oyun ve eğlence için avlananlara hamlederler. Şu halde av mübah ise de, bunu ihtiyaç halinde yapmalıdır, ihtiyaç yokken sırf eğlence için, zevk için avlanmak mekruhtur. **3-** Hadiste sultanın huzuruna çıkmamak tavsiye edilmiş, sultanla görüşmenin kişiyi fitneye atacağı belirtilmiştir. Alimler bunu "zaruri olmayan görüşmeler" diye kayıtlarlar. Zaruret olunca mekruh olmamalıdır. "Çünkü derler, sultana uyacağı ve müdahaneye mecbur kalacağı için dinine zarar verir, muhalefet edecek olsa sultanın hışmına uğrayarak dünyasına zarar verir. Buna rağmen, sultanla temas kurup müdahane etmeden, nasihat edip emr-i bilma'ruf ve, nehy-i anilmünkerde bulunabilen kimsenin en üstün cihadı yapacağı bizzat Resulullah tarafından müjdelenmiştir." [680]

□[قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُوشِكُ إنْ طَالَتْ بِكَ مُدَّةٌ أنْ تَرَى قَوْمًا فِي أيْدِيهِمْ مِثْلُ
قَوْمٌ مَعَهُمْ سِيَاطٌ كأذْنَابِ ـ6555□ 56ـ وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عنه قال:
اللّهِ وَيَرُوحُونَ فِي سَخَطِ اللّهِ، وَقَالَ: صِنْفَانِ مِنْ أهْلِ النَّارِ، وَلَمْ أرَهُمَا
رُؤُوسُهُنَّ كأسْنِمَةِ الْبُخْتِ، يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ، وَيَرِحْنَ أذْنَابِ الْبَقَرِ يَغْدُونَ فِي غَضَبِ
الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ، وَنِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَاتٌ مَائِلاَتٌ مُمِيلاَتٌ

كَذَا]. أخرجه مسلم.قوله «كاسيات» أي بنعم اللّه. «عَارِيَاتٌ» من شكره، وقيل
في اْهر ا‘مر عاريات في رِيحَهَا، وَإنه رِيحَهَا لَتُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ كَذَا وَ
ويكشفن بعضها، وقيل يلبسن ثيابا رقيقاً تصف ما تحتها، فهن كاسيات
يسترن بعض أجسامهن

---

677 Hadiste gelen, "cinin iştiraki" meselesinin, cinin suyu ile insanın suyunun karışması şeklinde maddileştirilmesi "bazı" şârihlerin şahsi kanaatidir. Bunlar, lafzın zahirinden ayrılamayan yorumculardır. Belirtmek isteriz: Hadisin medninde böylesine bir maddileştirme mevcut değildir. Meselenin bu kadar maddileştirilmesine katılamadığımızı belirtmek isteriz.

678 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/446-447.

تئام ليقو ،كلذ نهريغ نلمعي «تيمُم».جورفلا ظفح نم نهمزلي امو هاللّ ةعاط
نع تاغئاز :يأ «تٌ ُئِاَم»و.ةقيقحلا وأ ،مئامعلاو رمخلاو عناقلا نم اهنوربكي يأ «
ِت ْخُبْلا ةمِنسأك ّنَهُسُؤ ُر» هلوقو.كلذ ريغ ليقو ،ةنتفلا ىلا لاجرلل تيمم رشلل

تخبلا ةمنسأك اهريصي امب رعشلا ةلصب .

35. (5969)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ömrün biraz uzarsa ellerinde sığır kuyruğu gibi birşeyler taşıyan birtakım insanları çok geçmeden göreceksin. Onlar Allah'ın gadabına uğrayarak sabaha ererler, Allah'ın nefretine uğrayarak akşama ererler." Resulullah bir başka rivayette de: "Ateş ehlinden iki sınıf vardır, henüz onları görmedim: Yanlarında sığır kuyruğu gibi birşeyler taşıyıp onu insanlara vuran insanlar; giyinmiş, çıplak kadınlar ki bunlar Allah'a taatten dışarı çıkmışlardır. Bunlar, başkalarını da baştan çıkarırlar. Başları deve hörgücü gibidir. Bu kadınlar cennete girmek şöyle dursun, kokusunu dahi almazlar. Halbuki onun kokusu şu şu kadar uzak mesafeden duyulur" buyurdular." [Müslim, Cennet 53, (2857), 52, (2128).] 681

AÇIKLAMA:

1- Teysir iki ayrı rivayeti birleştirerek tek bir rivayet gibi sunmuştur. Biz iki paragraf şeklinde ayırdık. Her iki hadisi de Ebu Hureyre rivayet etmiş olmakla birlikte Müslim, bunları kitabına ayrı ayrı almıştır. Hatta, ikinci paragrafta yer alan rivayet Kitabu'l-Cennet'te daha önce yani 52 numarada kaydediliyor, birinci paragraftaki hadis ise daha sonra yani 53 numarada kaydediliyor. Dahası, bu hadis, Müslim'in az sayıdaki mükerrerlerinden biridir, daha önce Kitabu'l-Libas'ta 2128 müteselsil numara ile 125. hadis olarak kaydedilmiştir. **2-** Alimlerimiz bu hadisleri, Resulullah'ın gaybtan haber verme nevine giren mucizelerinden olarak değerlendirmişlerdir. Çünkü hadislerde zikri geçen ihbarlar az bir zaman sonra vukua gelmeye başlamıştır. Sığır kuyruğuna benzeyen şey, zabıta memurlarının kamçıları ile yorumlanmıştır. Resulullah'tan bir müddet sonra, bilhassa Emeviler devrinde halka zulmeden idareciler eksik olmamıştır. Mesele çoğu durumda "kamçılama seviyesi"nde kalmayıp idama kadar ulaşmıştır. İmam Malik, Ahmed İbnu Hanbel, İmam Âzam gibi nice büyükler bile bu zulümlerden nasiplerini almışlardır. Resulullah halka zulmeden insanların akşam ve sabah Allah'ın hışım, gadab ve nefretlerine maruz kaldıklarını belirterek onların davranışlarını tel'in ediyor. **3-** Kâsiyat "giyinmiş kadınlar" demektir, âriyat da "çıplak kadınlar" demektir. Kadın, hadiste iki zıt vasıfla tavsif edilmektedir: "Giyinmiş fakat çıplak kadın." Alimler, bunu farklı yorumlara tabi tutarlar: * Bazıları kâsiyatı Allah'ın nimetine bürünmüş fakat şükür yönüyle çıplak yani nimetlerin şükrünü eda etmeyen kadınlar diye yorumlamıştır.

* Bir kısmı: Kadın kadınlık yönünü ortaya koymak, dikkatleri çekmek için, vücudunun bir kısmını örttüğü halde, diğer bir kısmını açar diye yorumlamıştır.

* Bir kısmı da bedenini gösteren şeffaf elbiseler giyenler kastedilmiş demiştir. Bu açıklamaların hepsi doğrudur. İslamî tesettüre aykırı olan bütün giyimler bu hadiste ifade edilmiş durumdadır. İslamî tesettür sadece "giyinmek" aramaz, giyinmenin tarzını da ister. * Belirlenen hududu örtecek büyüklükte olmalıdır; el, ayak ve yüz hariç bütün beden örtülmelidir. * Vücud hatlarını gösterecek darlıkta olmamalıdır. Çok dar giyinen "giyinmiş çıplak" hükmündedir. Batı menşeli modaları takip edenler bu hallere düşmektedirler.

* Elbise bedeni göstermemelidir. Çok ince naylon ve şeffaf elbise giyenler de giyinmiş çıplak durumundadır. * Hadislerde yasaklanan bir başka kıyafet şöhret elbisesidir. Yani dikkatleri üzerine çekmek gayesini güden kıyafetler. İslam elbiseyi örtünmek için emrettiği halde günümüzde birçok çevreler elbiseyi örtünmeden çok dikkatleri üzerine çekme vasıtası olarak kullanıyorlar. Şu halde bu nev'e giren giyimler de giyinmiş çıplak manasına dahildir.

4- Mâilat: Lügat olarak eğilen, meyleden kadın demektir. Alimler umumiyetle Allah'ın gösterdiği istikametten ayrılan, yanlış istikametlere meyleden diye anlamışlardır. Bazı alimler de bu tabirle sağını solunu oynatarak, kırıtarak yürüyenlerin kastedildiğini söylemiştir. Mümilat da başkasını baştan çıkaran, başkasına salınarak yürümeyi öğreten kadın manasına gelir.

5- Başlarını deve hörgücü gibi yapacak kadınlar tabiri bilhassa günümüzün kadınlarını tasvir ediyor gibidir. Kadınlar, değişik saç modaları uygulayarak saçlarını muhtelif şekillerde bağlayarak tepelerinde hotos denen çıkıntılar teşkil etmektedirler. Mü'min kadınlar, gerek giyecekte ve gerekse baş tuvaletinde bu hadislerin tehdidini dikkatle gözönüne alıp cennetin kokusundan bile mahrum kalmaktan korkmalıdırlar.[682]

دواد وبأ هجرخأ .[ِنْيَعَبْصإَ نْيَب ُرْيَّسلا َّدَقُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىَهَن] :لاق هنَع .
5970) .36 □6555□ 55ـ نعو ةرمس نب بدنج َر ِض َي هاللّ ُ)**-** Semüre İbnu Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) derinin iki parmak arasında dilinmesini yasakladı." [Ebu Davud, Cihad 74.] [683]

AÇIKLAMA:

Deriyi boydan boya dilim dilim bölerken bunun iki parmak arasında yapılması, bıçağın kayarak parmağı kesme ihtimali bulunduğu için yasaklanmış olmalıdır. Tıpkı kınından çıkarılmış vaziyette kılıç teatisini yasaklamış olması gibi, çünkü bu da bir kısım muhatarayı (riski) beraberinde getirmektedir. Bu hadisten hareketle, bazan görülen, kumaş ve bez kesimlerindeki iki parmak arasından bıçak veya makas yürütme işi de yasak telakki edilebilir. Çünkü aynı tehlike burada da vardır. Dolayısıyla, kazaya sebep olması kuvvetle muhtemel iş ve uygulamalarda emniyet tedbirini dinî bir emir olarak telakki etmeliyiz. [684]

دواد وبأ هجرخأ .]ِنيِهدلا ىلإ ًاّدَحأ ُبُسْنَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس اَم[:تلاق .
□6551□ 55ـ نعو ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهنَع

37. (5971)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Resulullah'ın kimseyi dinden başka bir şeye nisbet ettiğini görmedim." [Ebu Davud, Edeb 86, (4987).] [685]

AÇIKLAMA:

Cahiliye devrinde insanlar kavim ve kabilelerine, hanedanlarına nisbet edilerek tanıtılırdı. Bu onlar için iftihar vesilesi idi. İslam iftihar edilecek intisabı dinde göstermiştir. İnsanları ayıran en mühim unsur dindir. Aynı dinde olan insanlar aynı değerleri paylaştıkları için müştereklik arzederler. Bu sebeple en mühim intisab dindir. Zamanımızda, bu mühim prensip unutulduğu için, kabrin öbür tarafına geçince Allah nazarında hiçbir değer taşımayan yeni intisablar öncelik kazanmıştır. Kardeş olmaları gereken bütün mü'minler bilhassa ırkî ve mahallî intisablara öncelik kazandırdıkları için geçmişte yekvücut olan İslam âlemi bir yamalı bohça gibi parça parça olmuş ve kendini yutacak düşmana hazır lokmalar haline gelmiştir. Bu da yetmiyormuş gibi, aynı ırka mensup olanlar da yeni oyunlarla çağdaş, ilerici, gerici, devrimci, Batıcı... gibi daha tali intisab kutuplarına bölünerek millî birlikler atomize edilmiş, iyice tecezziye uğratılmıştır. Düşmanlarımızın iktisadî, siyasî birliklerle bütünleşmeye başladığı yeni safhada, Müslümanlar da dinden başka intisabları atarak dinde birleşmeye gitmelidirler. Varlığımızın devamı buna bağlıdır. [686]

دَقَل َو ،اًهيِسَن َكُّب َر َناَك اَم َو ،َرِمُأ اَميِف َتَكَس َو َرِمُأ اَميِف # ِ هاللّ ُلوُس َر َأ□
َرَق] : لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ55 □6555□

يراخبلا هجرخأ .[ٌةَنَسَح ٌة َوْسُأ ِ هاللّ ِلوُس َر يِف ْمُكَل َناَك .

38. (5972)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (namazda) emrolunduğu yerde açıktan okudu, emrolunduğu yerde sükut etti (gizli okudu). "Ve senin Rabbin unutkan değildir" (Meryem 64); "Andolsun ki, Allah'ın Resulü'nde sizin için (her hususta) güzel bir örnek vardır" (Ahzab 21). [Buharî, Ezan 105.] 687

AÇIKLAMA:

Bu rivayette İbnu Abbas, akşam, sabah ve yatsı namazlarında açıktan yapılan kıraat ile, öğle ve ikindi namazlarında gizli yapılan Kur'an tilavetinin bir tesadüf, bir unutma işi olmayıp, Cenab-ı Hakk'ın Resulü'nü irşadıyla olduğunu, Hz. Peygamber'e her hususta İlahî emrin geldiğini, kıraat meselesinin de böyle olduğunu ifade etmektedir.

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), bu fikrine şahit olarak kaydettiği iki ayetin birincisiyle Rab Teala'nın herşeyi bildiğini, ikincisiyle de bütün Müslümanların, Resulullah'ta gelen örneğe uymak zorunda olduklarını, zira her hususta en güzeli O'nun temsil ettiğini söylemektedir. 688

رُومأَم ٌّإ اَنأ ْنإ ،ُهومُكُعَنْمأ ُ َو ٍءْىَش ْنِم ْمُكيِطْعُأ اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□ □
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ55 □6555□

دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[ُت ْرِمُأ ُثْيَح ُعَضأ ٌمِساَق اَنأ :ةياور يفو .

39. (5973)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Ben size (kendiliğinden) ne bir şey veriyor, ne de sizi bir şeyden menediyorum. Ben sadece bir memurum (Allah'ın emrine göre veriyorum).

"Bir rivayette de şöyle demiştir: "Ben (sadece, emre uygun şekilde) taksim ediyicim, emredildiğim yere koyarım." [Buharî, Humus 7; Ebu Davud, Harac 13, (2949).] 689

---

683 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/451. 684 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/451-452. 685 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/452. 686 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/452.

AÇIKLAMA:

Resulullah bunu ganimet ve fey gibi malların taksiminde söylüyordu. Ta ki, herkes kendisine verilene razı olsun, ashabının içine, noksan ve ziyade sebebiyle, yanlış düşünceler girmesin. Nitekim bazı kereler taksimde tam bir eşitliğe riayet etmiyordu. Bazı kereler samimi, eski Müslümanlara hiç vermezken, müellefe-i kulûb denen kalpleri kazanılacaklara veriyor, bazan da samimilere az veriyor, öbürlerine daha çok veriyordu. Bunun en güzel örneği Huneyn Savaşı'nda Havazinlilerden elde edilen ganimetin taksimi idi. Burada yeni Müslüman olan Mekkelilere bol bol verirken, Ensar'a az vermiş veya hiç vermemişti. Hatta Medineliler: "Resulullah artık hemşehrilerine kavuştu, bize ihtiyacı kalmadı, bizi terkediyor..." gibi karamsar düşüncelere saplanmışlardı. Duruma muttali olan Aleyhissalâtu vesselâm, onların gönüllerini alıcı açıklamalar yaptı. Kendisi taksimde olsun, ahkâmın tatbikinde olsun, heva ve şahsî arzusuyla hareket etmiyor, kimseyi kayırmıyor, kimseyi herhangi bir ahkâmın tatbikinden istisna tutmuyordu. Böyle bir yetkisi, imtiyazı yoktu. O sadece bir memurdu. Her işi İlahî emir tahtında yürütüyordu. Nitekim ayet-i kerimede de: "Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni insanlara bildir. Bunu yapmazsan elçiliğini yerine getirmemiş olursun..." (Maide 67) buyrulmuştur. 690

إ ٍءْىَشِب ِساَّنلا ِنوُد ْنِم اَنَّصَتْخا اَم ،اًروُمأَم ًادْبَع # ِ هاللّ َلوُس َر َناَك] : لاق□□
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ55 □6555□

يئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .[ٍس َرَف ىلَع ًارامِ ح َي ِزْنُن ُ َو ،َةَقَّدَّصلا َلُكأَن َ نأ َو .
ٍثِب : َرمأ َان ْنأ َغِبْسُن ْوُلا ،َءوُض

40. (5974)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ eden) me' mur bir kul idi. Bize (Al-i Beytine) insanlardan ayrı olarak üç şey dışında hiçbir tefrikte bulunmadı. O üç şey de şunlardır: * Abdesti mükemmel yapmamızı emretti.

* Sadaka yemememizi emretti.

* Merkebi at üzerine aşırmamamızı emretti." [Tirmizî, Cihad 23, (1701); Nesâî, Taharet 106, (1, 89).] 691

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbas'ın bu ifadesi Şia'nın: "Resulullah Al-i Beyt'e hususi bir ilim ve vasiyet bırakmıştır" şeklindeki ileri sürdükleri iddialara cevap sadedindedir. Şia, Hz. Ali'ye de, Resulullah'ın hususi bir ilim ve kendinden sonra halife olması için vasiyet bıraktığı şayiasını çıkarmıştır. Hz. Ali bu meselede sıkça suale maruz kalmış, o da verdiği cevapta bu iddiaları reddetmiş, Kur'an-ı Kerim dışında hususi bir ilim almadığını belirtmiş, "sadece kılıncımın kabzasındaki şu tomar hariç" demiştir. "Tomarda ne var?" sorusuna cevap sadedinde belirttiği hususlar bilinen şeylerdir. Daha önce geçtiği için tekrar etmeyeceğiz. Bu hadiste zikredilen üç istisnadan ikisi dahi herkese tavsiye edilmiş hususlardır: Abdestin mükemmel alınması bütün ümmete mendubtur; merkebin at üzerine aşırılmaması da öyle... Bazı alimlere göre bütün ümmete mekruhtur. Maksad da hayvan neslinin korunmasıdır. Böyle hükmedenlere göre merkeb ve at karışımından hasıl olan katır melezdir ve ata nazaran değeri düşüktür: Katırda, savaş esnasında atın ortaya koyduğu manevra mahareti -ki kerr u ferr denir- mevcut değildir. Bu sebeple ganimetten ata ayrıca pay ayrılırken, katıra uygun bir şey ayrılmaz vs. Aksi görüşte olanlar, katırla ilgili tahdidin geçici olduğunu belirterek, atı merkebe aşırmada kerahet görmezler. Geriye kalan "sadaka malından yememe" tefriki Al-i Beyt'in izzet ve hürmetini muhafazaya matuftur. Çünkü Resulullah sadaka ve zekatı insanların malını temizleyen kir olarak tavsif etmiş ve Al-i Beytine yasaklamıştır. Hediye kabul edip zekat ve sadaka kabul etmemek O'nun hasaisinden, mümeyyiz vasıflarından biridir. Kendisine gelen hediyelere de fazlasıyla mukabelede bulunurdu. Şunu da kaydedelim ki bazı alimler sayılan bu hususların Al-i Beyt hakkında vücud ifade edebileceğini söylemişlerdir.

2- Merkebin ata aşırılma yasağı üzerine yürütülen münakaşada, bunda mahzur görmeyenlerin delilleri üzerinde bir nebze durmada fayda görüyoruz.

Tahavi bu mesele üzerine yaptığı tahlilde, cevaz taraftarlarının birkaç delilini zikreder. Özetleyerek sunacağız: * Eğer merkebi ata aşırmak mekruh olsaydı katıra binmek de mekruh olurdu Halbuki, katıra binmenin cevazında ümmet icma etmiştir. Resulullah'ın da katıra bindiği rivayetlerde gelmiştir. Resulullah'ın kerahet ifade eden hadisi, at besleyenler hakkında sevap vaadeden teşvikkar hadislerin katır besleyenler hakkında beyan edilmemesinden ileri gelir.

* Yasağın Al-i Beyt'e mahsus olarak ifade edilmesine gelince, Tahavi bunu İbnu Abbas'tan kaydettiği şu rivayette açıklar: "Abdullah İbnu'l-Hasen (radıyallahu anh)'e rastladım, Ka'be'yi tavaf ediyordu. Al-i Beyt'e, merkebi ata aşırmakla ilgili hadisi okudum. Şunu söyledi:

---

689 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/453.

"Doğru söyledi. O zaman Benî Haşim'de at çok azdı. Atın aralarında çoğalmasını arzu etti." Abdullah İbnu'l-Hasen bu tefsiriyle, merkebi ata aşırma yasağının sadece Benî Haşim hakkında geldiğini belirtmiş oldu. Ayrıca, belirtti ki bu yasak tahrim için değildir. Bunun sebebi aralarında atın azlığı idi. Böyle olunca o illet kalktı, ellerinde at çoğaldı mı onlar da diğerleri gibi olur. Yasağın Al-i Beyt'e mahsus olduğu ortaya çıkınca, diğer Müslümanlara yasak mevzubahis olmadığı anlaşılır. Atı çoğaltmaya her ne kadar sevap vaadedilmiş, bunun efdaliyeti belirtilmiş ise de, katır çoğaltma hakkında yasak konmamış olmalıdır." Tahavi, Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in böyle hükmettiklerini belirtir. 692

نَاك] : لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ51 □6556□□

هب دارأو ،هربكأ «ِئشلا ُمظُع».دواد وبأ هجرخأ .[ٍة ُ َص َمْظُع َّإ ُموُقَي اَم
َحِبْصُي ىهتَح َليِئا َرْسإ يِنَب ْنَع اَنُثِهدَحُي # ِ هاللّ ُلوُس َر

ةضيرفلا انه .

41. (5975)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize (bazan) sabah oluncaya kadar Benî İsrail kıssası anlatırdı. Anlatma işini farz namaz için kalkınca bırakırdı." [Ebu Davud, İlm 11, (3663).]693

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî İsrail'den rivayet edilen ibretli kıssaların anlatılmasını tecviz etmiştir. Bunların hakikatı tahkik edilemez. Çünkü asıl kaynağından Resulullah dönemine kadar senet mevcut değildir. Birçoğunun uydurma olma ihtimali de vardır. Buna rağmen faydalılık yönü ağır bastığı için cevaz verilmiş olmalıdır. Alimlerimiz, bu cevazdan yalana cevaz manasının çıkarılmaması gerektiğini belirtirler. Resulullah hiçbir surette yalana cevaz vermemiştir. Hele, Resulullah'a nisbet edilen rivayetlere çok dikkat etmek, hatırda kalan yarım yamalak sözleri Resulullah'a nisbet etmemek gerekir.

Sadedinde olduğumuz hadis, zaman zaman Resulullah'ın İsrailî kıssalardan bizzat anlattığını, hem de uzun müddet anlattığını ifade etmektedir.

Şarihler, bu hadis vesilesiyle, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bidayette, Ehl-i Kitab'ın kitaplarını okumayı yasakladı ise de, ahkâm-ı İslamiye iyice yerleşince, fitne korkusu kalktığı için yasağı kaldırdığını belirtirler. Ancak kizb olduğu bilinenlerin, herşeye rağmen rivayetinin caiz olmadığını açıklarlar. 694

سأب ْنِم ّاَ إ ْمُهَنْيَب ُة َزِئاَجْلا َنيِمِلْسُمْلا ُةَّكِس َرَسْكُت ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىَهَن]□]. ل:اق هيبأ نع هاللّدبع نب ةمقلع نعو ـ55 □6555ـ ،ىلاعت هاللّ ركذ نم اهيف امل اهضيرقت هرك امنإو ،ةكسلاب ةبورضملا ريناندلاو مهاردلا «ِةَكِهسلاِب» دارملاو.دواد وبأ هجرخأ

مس“ا ردص يف تناك ليقو ،اهتميق عيضي كلذ ن‘و

ىضتقي رمأ نم ىأ «ٍسأب ْنِم ّاَ إ» :هلوقو.اسخبو اهل ًاصيقنت ضارقملاب اهذخأيف اهفارطأ ىلإ مهدحأ دمعَي ناكف ،ًانزو و ًاددع

اهدقن ةحص يف كش وأ اهتءادرل امإ اهرسك .

42. (5976)- Alkame İbnu Abdillah babasından naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Müslümanlar arasında (tedavülü) caiz olan sikke (dökülmüş paraların) bir kusur olmadan kırılmasını yasakladı." [Ebu Davud, Büyû 50, (3449).] 695

AÇIKLAMA:

1- Sikke, esas itibariyle madenî para üzerine işlenen nakşa denir ise de, madenî paraya da sikke denmiştir. Gerek altından (dinar) ve gerekse gümüşten (dirhem) darbedilen (dökülen) bütün paralara da sikke denir. **2-** Hattâbî, bu yasağın illet ve sebebi hususunda alimlerin ihtilaf ettiklerini belirtir. Buna göre: * Bazıları: "Üzerinde Allah'ın ismi olduğu için yasakladı" demiştir. * Bazıları: "Kırmada malın ziyan olması var, bu sebeple yasakladı" demiştir. * Bazıları da: "Dirhemleri kırpıp etrafını alıyorlardı, bu yasaklandı" demiştir. Çünkü kırpma artınca, para olarak kullanılmaz olur. Yeniden dökümü pahalıya mal olur.

* Bazı ilim adamları, paranın kırılmasını, ağırlığının düşme endişesiyle, hileyi önlemek için yasakladı demiştir.

---

692 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/454-455. 693 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/456.

3- Paranın kırılmasını tecviz eden "kusur" (be's) paraya hile karıştırılmış olması, ayarının düşürülmesi, sahte basılmış olması gibi durumlardır. Bazı alimler, "sultan, kendinden önceki sultanın bastırdığı sikkeleri iptal edip, kendi adına sikke bastırmak istediği takdirde eskileri kırmak caiz olur" demiştir. Ancak bunun pahalıya malolan bir iş olduğu belirtilir.

Son olarak şunu kaydedelim: Hadiste gelen yasağa Kur'an'da şahid gösterilmiştir. Cenab-ı Hak: "...Halkın malından eksiltip de kimsenin hakkını yemeyin..." (A'raf 85) mealindeki ayet-i kerimede, -bazı yorumculara göre- paradaki eksiltme kastedilmiştir.[696]

هاللّ ِلوُس َرِل ٌلُج َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ55 □6555ـ . □
يذمرتلا هجرخأ .[ْلَّك َوَت َو اَهْلِقْعا : َلاَق ؟لَّك َوَتأ َو اَهُقِلْطُأ ْوأ ُلَّك َوَتأ َو اَهُلِقْعُأ
:#

43. (5977)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Hayvanımı bağlayarak mı yoksa serbest bırakarak mı Allah'a tevekkül edeyim?" diye sormuştu. Ona: "Bağla ve tevekkül et!" buyurdu." [Tirmizî, Kıyamet 61, (2519).][697]

AÇIKLAMA:

Hadis, hayvanı bağlamanın tevekküle aykırı olmadığını ifade etmektedir. Yani, bize terettüp eden tedbiri aldıktan sonra tevekkül etmemiz esastır. Tedbire tevessül etmeden tevekkül adına tedbir almamak İslam'ın tevekkül anlayışına zıddır. Bediüzzaman: "Tertib-i mukaddematta "tefviz" tenbelliktir, meyl-i sa'yi kuvvetlendirir. Mevcudla iktifa dûnhimmetliktir" der.[698]

ن ِم ٌج َر ُلِمْعَتْسَتأ : ُةَبْقُع ُنب ُة َراَمُع ُهَل َلاَقف ،اًقو ُرْسَم لِمْعَتْسَي ْنأ ٍسْيَق ُنب□
□6555□ 55ـ لاق ميهاربإ نعو :[أر َدا َلاضَّحَّاَك ُ

□: كِيبأ َلْتَق َدا َرأ َّاَمَل # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوُعْسَم ُنْبا اَنَثهدَح
ُهاللّ ُهَم ِح َر ٌقو ُرْسَم َلاَق َف ؟هنَع ُ هاللّ َي ِض َر نامْثُع ِةَلَتَق اَياَقَب

دواد وبأ هجرخأ .[# ِ هاللّ ُلوُس َر َكَل ي ِض َر اَم َكَل ُتي ِض َر ْدَق َو ، ُرانلا .
َلاَقف ؟ِةَيْب ِهصلِل ْنَم : َلاَق ،ةَبْقُع:

44. (5978)- İbrahim Nehai anlatıyor: "Dahhak İbnu Kays, Mesruk'u işçi olarak kullanmak istemişti. Umare tu'bnu Ukbe ona: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın katillerinden baki kalmış bir adamı isti'mal mi edeceksin?" dedi. Mesruk rahimehullah da ona: "Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) bana rivayet etti: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) baban Utbe'yi öldürmek istediği zaman, (baban): "Çocuklara kim hami olacak?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Ateş" buyurdular.

Senin için Resulullah'ın (münasib görüp) razı olduğuna ben de razıyım!" dedi." [Ebu Davud, Cihad 128, (2686).] 699

AÇIKLAMA:

1- Umâre'nin babası Ukbe İbnu Ebi Muayt insanların en bedbahtlarından biridir. Resulullah, Ka'be'nin avlusunda namaz kılarken, secde esnasında, hakaret için deve karnı atmıştır. Utbe'yi İbnu Mes'ud sabren öldürmüştür. **2-** "Çocukları ateş himaye edecektir" şeklindeki Nebevî cevap iki suretle anlaşılmıştır: **1)** Zayi olma: Yani eğer ateş, çocuklara kefil olmaya elverişli ise, işte kefil odur. **2)** Cevap hakimane bir üslubla: "Sana ateş var" demektir. Yani: "Sen kendi işine bak, seni bekleyen ateş, problem olarak sana yeter, çocukların meselesini bırak, onlar sahipsiz değil. Allah onlara kefildir" demektir. Bazı alimlere göre hadiste esas olan mana budur. Diğer bazılarına göre önceki mana esastır. Bu kanaatte olan Aliyyu'l-Kâri: "Eğer ikinci mana esas olsaydı "ateş"e bedel "Allah" derdi" der. Görüldüğü üzere Mesruk, Umare'nin kendine attığı taşa, taş atarak cevap vermiş olmakta, mukabele etmiş bulunmaktadır.700

لاَق ،ُهاَنِعُ ي ْنأ ِنَادي ِرُي # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلإ َنا َرْجَن َاب ِحاَص ُبِقاَعْلا َو□ :
ُدْيَّسلا َءاَج] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ56 □6555ـ ،اَنْثلأَس اَم
ِ ْنإ َناَك ًاهيِبَن َف ُ اَنَع َ ُحِلْفُن ًادبأ ُنْحَن َو ُ اَنُبِقَع ْنَم اَنِدْعَب ،َاَق ُهَل : اًَّنإ َكيِطْعُن
ُهَل َف ُباَحْصأ َر ُلوُس ِ هاللّ َلاَقف اُمُهَدحأ َ ِصَل ِحاَب ِهِب َ ْلَعفَت ،ْلَعَف َو هاللّ
َرْشَتْساَف ،نِيمأ َّقَح ،ًانِيمأ ُ جَر ْمُكَعَم َّنَثَعْب' :# َلاَقف ًاني ِمأ َّاإ اَنَعَم ْثَعْبَت ُ َو ،ًانيمأ
َو ْثَعبا اَنَعَم َر جُ

ي ِض َر ةريره ىبأ نعو.ىراخبلا هجرخأ .[ِةَّم'ا ِهِذه ُنيِمأ اَذه :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق َماَق اَّمَلَف ،حا َّرَجْلا َنْب َةَدْيَب ُع اَبأ اَي ْمُق : َلاَقف

---

696 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/457. 697 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/458. 698 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/458.

ة َرَشَع يِب َنَمآ ْوَل ةياو َر يف َو ،َم َلْسأ َّاإ هيِدوُهَي اَه ِرْهُ ىلَع َقْبَي ْمَل ِدوُهَيْلا□
َنِم ٌة َرَشَع يِنَعَياب ْوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ

دوُهَيْلا َنِم□ Œناخيشلا هجرخأ .[ُدوُهَيْلا َيِب َنَم .

45. (5979)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Necran'ın iki sahibi Seyyid ve Âkıb, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldiler. Onunla mülâane yapmak istiyorlardı.

Bunlardan biri arkadaşına:

"Bunu yapma! Eğer (Muhammed gerçek) bir peygamberse ve bize lanette bulunursa biz bir daha felah bulamadığımız gibi, bizden sonra gelecek nesiller de iflah olmazlar!" dedi. Resulullah'a gelip: "Biz sana istediğini vereceğiz, bizimle emin birini gönder. Bizimle emin olmayanı gönderme!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben sizinle gerçekten hakkıyla emin bir adam göndereceğim" buyurdu. Bunun üzerine Resulullah'ın ashabı (bu övülen şahıs olabilmek için) ona yaklaştı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah, sen kalk!" emretti. Ebu Ubeyde kalkınca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İşte şu, bu ümmetin eminidir!" buyurdular." [Buhârî, Fedailu'l-Ashab 21, Megazî 72, İcazetu Haberi'l-Vahid 1.] 701

AÇIKLAMA:

1- Necran, Mekke'den Yemen cihetine giderken yedi merhale uzaklıkta genişçe bir bölgenin adıdır, yetmiş üç karyeye sahiptir, sür'atli bir atlı için bir günlük yürüme mesafesindedir. İbnu İshak, halkı Hıristiyan olan bu bölgeden yirmi kişilik bir heyetin, daha Mekke'de iken Resulullah'a geldiğini, Medine'de de uğradığını kaydeder. Böylece onların iki sefer heyet gönderdiklerine hükmedilir. Farklı rivayetlerde sayıları 14, 24 olarak geçer, hatta isimleri dahi zikredilir. Seyyid'in adı Eyhem'dir -Şurahbil de denmiştir- bu heyetin başkanıdır. Âkıb'ın ismi Abdülmesih'dir.

Resulullah bunları İslam'a davet eder, onlara Kur'an tilavet eder. Fakat teklifi kabul etmezler. Resulullah bunun üzerine: "Benim söylediklerimi inkar ederseniz, gelin mübahele edelim" der. Mübahale: "İhtilaf eden her iki tarafın "Haksız olanlara Allah lanet etsin!" diye beraberce bedduada bulunmasıdır. Resulullah'ın bu teklifi şu mealdeki ayetle Kur'an'da ebedîleşir: "Sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle mücadele edecek olursa de ki: "Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimiz ve kendinizi çağırıp toplanalım. Sonra niyaz edelim ki, Allah'ın laneti yalancılar üzerine olsun!" (Al-i İmran 61). Ayet üzerine Resulullah, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Fatıma'nın ellerinden tutup, lanetleşmek üzere yürür, ciddiyet ve kararlılığını gösterir. Necranlılar, böylesi ciddi bir mübahale teklifi karşısında duraklarlar. Müsaade isteyip kendi aralarında istişare ederler. Sözü dinlenen büyükleri (ki rivayetlerde bazan Seyyid, bazan Âkıb, bazan Şurahbil Ebu Meryem diye ihtilaflıdır): "Allah'a kasem olsun, eğer bu peygamber ise, lanetleşme yaptığımız takdirde ebediyen ne biz felah buluruz, ne de arkadan gelen nesillerimiz iflah olur" der ve bunu kabul etmeyip Müslümanların istediklerini vererek sulh yapmayı kabul ederler. Bazı rivayetlerde iki bin hulle (takım elbise) üzerine sulh yaparlar. Bunlardan bin takımı Receb ayında, bin takımı da Safer ayında teslim edilecek ve her hulle ile birlikte bir okiyye (gümüş) verilecek. İbnu Sa'd, Seyyid ve Âkıb'ın bundan sonra dönüp Müslüman olduklarını kaydeder. **2-** Necranlılarla ilgili bu kıssadan bazı fevaid çıkarılmıştır: * Kâfirin, Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu itiraf etmesi iman sayılmaz, İslam'ın ahkâmını iltizam şarttır. * Ehl-i Kitap'la mücadele caizdir, maslahat gerektirirse vacib de olabilir. * Hüccet zahir olduktan sonra, ısrar ettiği takdirde muhalefet edenle lanetleşme caizdir. İbnu Hacer der ki: "Tecrübe ile sabittir, haksız olduğu halde mübahaleye katılan kimse, mübahale ettiği günden itibaren bir yıl geçmeden musibete uğrar. Ben mülhidlerden bu hususta taassuba düşen birinin iki ay geçmeden helak olduğuna şahid oldum."

* İmamın uygun göreceği mal mukabilinde zımmîlerle sulh yapılabilir. Bu mal cizye yerine geçer. * İmam, İslam'ın maslahatı için müsalaha yaptığı gayr-ı müslimlere emin bir alimi göndermelidir. * Hadis, Ebu Ubeyde hakkında fevkalâde bir menkîbe ihtiva etmektedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Necran'a Hz. Ali'yi de gönderdiğine dair başka rivayetler bir diğer vak'a ile ilgili olmalıdır. Çünkü Ebu Ubeyde'nin onlarla gidip, Hıristiyanlardan cizyelerini, Müslüman olanlardan da zekatlarını toplayıp getirdiği rivayetlerde açıktır.702

دَقَف ِنيِطاَيَّشلا ُلِبإ اَّمأف ِنيِطاَيَّشلِل ٌتوُيُب َو ،نيِطاَيَّشلِل ٌلبإ ُنوُكت :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ55 □6555ـ ٌتوُيُب اَّمأ َو ،هُلِمْحَي ُ
َف ِهِب َعَط َقْنا ِدَق ِهي ِخَأِب ٌّرُمَي َو ،اَهْنِم اًريِعَب وُلْعَي ُ ُف اَهَنَمْسأ ْدَق ُهَعَم
ٍتاَبي ِجَنب ْمُكُدَحأ ُج ُرْخَي ،اَهُتْيأ َر

صاَفْق‘ ا ِهِذه ًّإ اَها َرأ ُ َف ِنطاَيَّشلا□

دواد وبأ هجرخأ .[ِجاَبِيهدلاِب ُساَّنلا ُرُتْسَت يِتهلا .

46. (5980)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şeytanlar için develer vardır. Şeytanlar için evler vardır. Şeytanlara ait develere gelince, ben, onları gördüm. (Şöyle ki): Biriniz, yedeğinde, iyi beslediği seçkin develerle (yola) çıkar, bunlardan hiçbirine binmez. Yol esnasında yürümekten kesilmiş (bir din) kardeşine rastlar, devesine onu da almaz (işte bu develer şeytana aittir, çünkü gösteriş ve tefahur için beslenmiştir). Şeytana ait evlere gelince, onların, (müreffeh) insalar tarafından (seyahata çıkınca kullanılan ve) ipeklerle örtülmüş kafeslerden (hevdeç) başkası olmadığını zannediyorum." [Ebu Davud, Cihad 62, (2568).] 703

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ciddi bir ihtiyaç olmadığı halde sırf gösteriş ve tefahur için veya aşırı lüks ve tereffüh için yapılan harcamaları şeytana nisbet etmektedir. Burada bu söylenen hususa iki mühim örnek zikredilmiştir. Kullanılmayan ve ihtiyaç sahibi çıktığı zaman da ariyet olarak verilmeyen develer, yine tereffüh için edinilen ipek perdelerle örtülü hevdeçler. Hevdeç, yol sırasında develerin üzerine yerleştirilen küçük hücredir. Yolcu bunun içine girer. Onun sayesinde güneş, rüzgâr, kum gibi çölün birkısım zararlarından kendini korur. Aslında hevdeç yasaklanmış değildir. Resulullah'ın zevcelerinin, seyahat sırasında hevdeç içinde oldukları rivayetlerde açıktır. Hadiste reddedilen hevdeç, ipekle örtülmüş olanıdır. Bu, gösteriş ve tereffüh (lüks) alâmetidir. Bu iki örneğe kıyasen hayatımıza giren diğer lüks ve israf çeşitlerini de şeytana nisbet etmemiz mümkündür. Nitekim daha önce de geçtiği üzere, Resulullah evde gösteriş için bulundurulan ihtiyaç fazlası yatağın da "şeytana ait" olduğunu söylemiştir. 704

و او ُرَطْمُت َو او ُرَطْمُت ْنأ ُةَّنُّسلا ِنِكَل َو ،او ُرَطْمُت َ ْنِأب ُةَّنُّسلا ِتَسْيَل :#ِ□ □□
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ55 □6551□

ملسم هجرخأ .[ًائْيَش ُض ْر ‘ا ُتِبْنُت .

47. (5981)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Kıtlık) senesi, yağmurun yağmadığı (sene) değildir. Asıl kıtlık senesi, yağmur bol bol yağdığı halde yerin hiçbirşey bitirmediği senedir." [Müslim, Fiten 44, (2904).]705

AÇIKLAMA:

Hadis, gerçek kıtlığın yağmursuzluktan olmayacağını belirtmektedir. Nitekim yağmur yağmadığı takdirde, belli bir ölçüde akarsulardan istifade olur. Fakat düzensiz çok yağışın hasıl edeceği durum daha da kötü olabilir. Ekinler, sebzeler fazla yağıştan da zarar görür, mahsuller olgunlaşamaz ve çürür. Günümüz şartlarında, hadisi, arazinin kirlenmiş olması sebebiyle yağmura rağmen otun bitmemesi veya havanın aşırı kirlenmiş olması sebebiyle yağmurun zehirlenmesi ve arazideki bitkilere ve ağaçlara yaramaması ve araziyi çoraklaştırması olarak anlayabiliriz. Bu suretle, arazinin müteakip yıllarda kullanılma şansı da kalmamaktadır. Ekim sahalarının böylesi bir çevre kirlenmesine maruz kalması, o memlekete gerçek kıtlığı getirecek demektir. Hadisi, bu ikinci manada anlayıp, arazilerin kimyevî kirliliklerden korunmasına Nebevî bir ihtar kabul edilmesi kanaatindeyiz.706

ةَّيِنَم َنوُعْسِت َو ٌعْسِت ِهِبْنَج ى لإ َو َمدآ ِنْبا ُلَثَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هيبأ نع ريخشلا نب هاللّدبع نب ف ّرطم نعو ـ55 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[َتوُمَي ىتَح ِم َرَهْلا يِف َعَق َو ايانَمْلا ُهْتَأَطْخأ ْنإف .

48. (5982)- Mutarraf İbnu Abdillah İbni'ş-Şıhhîr, babasından naklen diyor ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ademoğlunun misali, yanıbaşında doksan dokuz tane (öldürücü) belanın bulunmasına benzer. Bu belalardan kurtulmuş olsa bile, sonunda ölünceye kadar çekeceği düşkünlük hali yakalayacaktır." [Tirmizî, Kader 14 (2151).]707

AÇIKLAMA:

Alimler, hadisten insanın musibetlerle karşılaşmasının kaçınılmaz bir kader olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Etrafı her an isabet etmesi muhtemel ciddi belalarla çevrilidir. Bu belaların ,"ölüm" manasına gelen meniyye kelimesinin cem'i (çoğulu) olan menaya ile ifadesi, belaların öldürücü vasıfta ciddî olduğunu ifade etmek içindir.

703 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/462. 704 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/462. 705 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/462-463.

Hastalıklar, yangınlar, boğulmalar, kazalar, trafik kazaları, anarşi, serseri kurşun vs. çeşitleriyle musibetler o kadar çoktur ki, kişi bunları fazla düşünecek olsa hayat iyice bir çekilmez hale gelir. Öyleyse hadis, bunların herkes için kaçınılmaz kader olduğunu düşünüp, tevekküle ve Allah'a itimat etmeye teşvik etmektedir. Bu musibetlerden sıyrılıp çıkanları muhakkak olan düşkünlük ve ölüm beklemektedir. Herem'i düşkünlük diye ifade ettik. Dilimizde pîr-i fani kelimesi de bu manada kullanılır. Ayet-i kerime düşkünlüğü erzel-i ömür diye ifade eder ve "Bildiği şeyi bilmez hale gelme" (Nahl 6) olarak tavsif buyurur. Kişiye ölümü aratan bir hal, bir musibet de budur. Alimler buna devasız hastalık da demişlerdir.

Hülasa mü'min "dünyayı mü'min hapishanesi, kâfirin cenneti" bilmeli, Allah'ın takdir ettiği bu yazgıya razı olmalı, musibetlere sabrederek imtihanını başarıyla tamamlamalıdır. Mülk suresinde dünya hayatının zevk u sefa için değil, bir imtihan için yaratıldığı belirtilmektedir. Bu imtihanın soruları musibetlerdir, başarılma şartı da sabır ve rızadır.708

ةَح ِهصلا :ِسانلا َنِم ٌريِثَك اَمِهيِف ٌنوُبْغَم ِناَتَمْعِن :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ55 □ 6555□

يذمرتلاو يراخبلا هجرخأ .[ُغا َرَفْلا َو .

49. (5983)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki (büyük) nimet vardır. İnsanların çoğu onlar hususunda aldanmıştır: * Sıhhat, * Ve boş vakit!" [Buharî, Rikak 1; Tirmizî, Zühd 1, (2305).]709

AÇIKLAMA:

İbnu Battal der ki: "Hadisin manası şudur: "Muhakkak ki kişi, ihtiyaçları görülmemiş halde bedenen sıhhatli olursa, "boş" olur. Kimde bu iki husus tahakkuk ederse, aldanmama hususunda hırs göstermelidir. Bu durumda aldanması Allah'ın kendine verdiği nimetlerin şükrünü edayı terketmesidir. O'nun şükrü, Allah'ın emirlerine uyması ve yasaklarından kaçınmasıdır. Bundan geri kalan aldanmıştır. "İnsanların çoğu" tabiri ile Resulullah aldanmışlıktan kurtulanların azlığına işaret etmiştir."

İbnu'l-Cevzî der ki: "İnsan, bazan sıhhatlidir fakat geçim meşguliyeti sebebiyle boş değildir; bazan geçim derdi yoktur fakat sağlıklı değildir. İkisi birleşince, Allah'a taat hususunda kişiye tenbellik galebe çalarsa o zaman "aldanmış" olur. Şöyle ki: Dünya ahiretin tarlasıdır, burada kârı ahirette ortaya çıkacak ticaret yapılır. Kim boş vaktini ve sağlığını Allah'a taatte kullanırsa işte bu, gıbta edilecek (mağbut) kimsedir, kim de bunları Allah'a isyanda kullanırsa işte bu, aldanmıştır (mağbun). Çünkü boş vakti, meşguliyet; sağlığı hastalık takip eder." Tîbî der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mükellefe, bir tüccarı misal olarak zikretmiştir: "Bu tüccarın sermayesi var, ana para zayi olmadan kâr etmek istiyor. Bunun yolu da alışveriş yapacak adam aramaktan geçer, aldanmaması için hem doğruluğa hem de maharete ihtiyacı var. İşte sağlık ve boş vakit sermayedir. Kişinin iman ederek nefsiyle ve din düşmanlarıyla mücahedede bulunarak Allah'la alışveriş muamelesine girişmesi gerekir, ta ki o dünya ve ahiret kârlarını elde etsin. Rabb Teala'nın şu sözü bu söylenene yakındır. (Mealen): "Ey iman edenler! Pek acı bir azabtan kurtaracak kârlı bir yolu size göstereyim mi? Allah'a ve Resulü'ne iman eder, Allah yolunda mallarınız ve canlarınızla cihad edersiniz. Eğer bilseniz, bu sizin için daha hayırlıdır" (Saff 10-11). Kişinin, elindeki sermaye ve kârı kaybetmemek için, nefse uymaktan, şeytanla muameleye girmekten kaçınması gerekir. Hadiste geçen "o iki şeyde insanların çoğu aldanmıştır" sözü, Cenab-ı Hakk'ın şu sözüne benzer. (Mealen): "Kullarımdan hakkıyla şükredenler ne kadar az" (Sebe 13). Hadiste geçen "çok", ayette geçen "az"ın mukabilindedir.

Ebu Bekr İbnu'l-Arabî der ki: "Allah'ın kul üzerindeki ilk nimetinin hangisi olduğunda ihtilaf edilmiştir: * Bazıları: "İman!" demiştir, * Bazıları: "Hayat!" demiştir.

* Bazıları: "Sıhhat" demiştir.

Ama doğru olanı öncekidir, çünkü o, mutlak bir nimettir. Hayat ve sıhhat ise dünyevî nimetlerdir, hakiki nimet değillerdir. Onlar, imanla birlikte olursa nimettirler. İşte bu durumda insanların çoğu onlarda aldanırlar. Yani kârları ya tamamen gider veya azalır. Kim kendini devamlı olarak kötüyü emreden nefsine kaptırarak rahat peşinde koşar ve Allah'ın koyduğu hududa riayet etmez ve ibadete devamı bırakırsa, işte bu aldanmıştır. Boş olan adamın durumu da böyledir. Çünkü meşgul kimsenin, boş kimsenin aksine umumiyetle bir mazereti olur, boştan ise mazeret kalkar ve boşluğu, aleyhine bir delil teşkil eder."[710]

دْهَع ىلَع ُبأَّذَكلا ُةَمِلْيَسُم َمِدَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ65 □6555□□

[708] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/463-464.

□ هاللّ ُلوُس َر ِهْيَلإِ َلَبْقأَف ،هِم ْوَق ْنِم ٍريِثَك ٍرَشَب يف َةَنيِدَمْلا َمِدَق َو ،ُهَتْعَبِتا
ِهِدْعَب ْنِم َرْم‘ا ُدهمَحُم يِل َلَعَج نإِ :ُلوُقَي َلَعَجَف # ِ هاللّ لوُس َر ِهِذه يِنَتْلأَس
ْوَل :َلاَقَف ،ِهِباَحْصأ يف ِهْيَلَع َفَق َو بهتَح ٍدي ِرَج ُةَعْطِق # ِ هاللّ ِلوُس َر ِدَي
ِف َو ،ٍساهمَش ِنْبا ِسْيَق ُنْب ُتِباَث ُهَعَم َو # : سأَّبَع ُنْبا َلاَق .ُتي ِرُأ اَم َكِف ُتي
ِرُأ يِذهلا َكا َر‘ يِهنإِ َو ُ، هاللّ َكهن َرِقْع يِل َت ْرَبدأ ْنِئَل َو ،َكيِف ِ هاللّ َرْمأ ُوْدعَت
ْنَل َو ،اَهَكُتْيَطْعأ اَم َةَعْطِقْلا

ا َنْيَب :َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر َنّأ ،هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرْي َرُه ُوبأ يِن َرِبْخأف ،ُتي
ِرُأ اَم َكِف ُتي ِرُأ يِذهلا َكّنإِ َو ،# ِ هاللّ ِلوُس َر ِل ْوَق ْنَع ُتْلأَسَف َنِباَّذَك اَمُهْتَل

وَّأَف ا َرَاَطف ،اَمُهَتْخَفَنَف ،اَم ُهْخُفْنا ِنأ َّيَلإ َىلاَعَت ُ هاللّ َىح ْوأَف ،اَمُهُنأَش
يِنَّمَهأَف ٍبَهَذ ْنِم ِنْي َرا َوِس َّيَدَي يِف ُتْيأ َر ُمِئاَن اَنأ دارملاو.ناخيشلا هجرخأ .[
ا َو ،ءاَعْن َص َب ِحاَص َّيِسَنَعْلا اَمُهُدَحأ َناَك َوŒِةَماَمَيْلا َب ِحاَص َةَمَليِسُم ُ َرَخ
،يِدْعَب ْنِم ِنَاَج ُرْخَي

. رقعلاب « انه كهلا»

50. (5984)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Müseylime-i Kezzab, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında [Medine'ye] geldi ve: "Eğer Muhammed bu işi (hilafeti) kendinden sonra bana bırakırsa ben ona tabi olurum" demeye başladı. Sonra kavminden kalabalık bir cemaatle Medine'ye geldi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Sabit İbnu Kays İbni Şemmas ile birlikte ona uğradı. Bu sırada Aleyhissalâtu vesselâm'ın elinde bir dal parçası vardı. Arkadaşlarının arasında oturmakta olan Müseylime'ye yaklaştı ve: "Sen benden şu parçayı istemiş olsan dahi bunu sana vermem! Sen, Allah'ın senin hakkındaki emrini asla tecavüz edemeyeceksin. (Şayet bana itaatten) yüz çevirecek olursan Allah mutlaka senin hakkından gelecektir. Öyle zannediyorum ki, sen hakkında bana ne gösterilmiş ise, o gösterilmiş olan kimsesin! [İşte Sabit, bana bedel sana cevap verecek!" buyurup, oradan ayrıldı.]

İbnu Abbas der ki: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Öyle zannediyorum ki, sen hakkında bana ne gösterilmiş ise, o gösterilmiş olan kimsesin" sözü ile neyi kastettiğini sordum. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) bana şu hususu haber verdi: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştu ki: "Ben bir gün rüyamda, elimde iki altın bilezik gördüm. Yine rüyamda onlara fazla bir ilgi göstermiştim. Allah Teala hazretleri: "Onlara üfle!" diye vahyetti, ben de üfledim, derken uçup gittiler. Ben bunları, benden sonra çıkacak iki yalancı ile yorumladım." [Ravi, Ubeydullah der ki]: "Bunlardan biri, San'a'nın sahibi el-Anesî, diğeri de Yemame'nin sahibi Müseylime'dir." [Buharî, Menakıb 25, Megazî 70, 71, Tevhid 29; Müslim, Rü'ya 21, (2273).][711]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Ebubekir zamanında isyan bayrağı kaldıran iki yalancı peygamberden söz etmektedir. Kitaplarda Müseylime ile ilgili rivayetler, teferruatta bazı farklılıklar arzeder. Ancak en sahih olanı Sahiheyn'de gelen şeklidir.

Müseylime, rivayetten de anlaşılacağı üzere, Yemame'nin sahibiydi. Kendisi aynı zamanda edipti. Halkı arasında itibarı fazla olduğu için Rahmanu'l-Yemame lakabıyla anılırdı. Onu isyana, peygamberlik iddiasına sevkedecek olan husus da , bu itibarı ve kavminin desteğine olan güveni olmalıdır. **2-** Bu rivayet, Resulullah'ın Müseylime'ye kadar geldiğini ifade etmektedir. Sabit İbnu Kays'la birlikte gelmiş ve Yemamelilerin huzurunda, peygamberliğe ortaklık, Resulullah'tan sonra idareye varislik, -bazı rivayetlere göre arzın ortaklaşa paylaşılması- gibi taleplerini reddedip, bu çeşit düşüncelerle hareket ettiği takdirde bir çöp bile istese vermeyeceğini kesin bir dille ifade etmiştir.

3- Resulullah'ın onun yanına gelmesi bazı farklı yorumlara sebep olmuştur. Müseylime'nin büyüklük taslayarak, kibrinden, Resulullah'ın huzuruna gelmekten imtina etmiş olarak ağırlıkların başında kalmış olabileceğini, ama Resulullah'ın önce, bütün heyetlere yaptığı gibi nezaketle muamele edip diplomasinin gereğini yerine getirdiği, iyi muamele ve tatlı sözle heyetin kalbini kazanmayı esas aldığı, sonra da Müseylime'de anlayış göremeyince, hakkındaki azimkâr kararını ve hüccetini adamlarının huzurunda kendisine duyurmak üzere yanına gelmiş olabileceği belirtilmiştir. Resulullah'ın bu davranışından, imamın, küffardan görüşme arzusu ile gelen bir heyete, Müslümanların maslahatı gerektiriyorsa, bizzat gidebileceği hükmü çıkarılmıştır. **4-** Sabit İbnu Kays Resulullah'ın hatibi idi. İhtiyaç halinde onu bu maksatla istihdam ederdi. Müseylime'nin sözcülüğünü ettiği heyete, talepleri hususunda kesin cevabını veren Aleyhissalâtu vesselâm, heyetin arzulayacağı teferruatı konuşma hususunda onu vekil bırakıp ayrılmıştır. Kendisi cevamiu'lkelimdi. Özür ifade etmişti: "Bir çöp bile vermeyecekti." Gerisini hatibiyle konuşabilirlerdi. Resulullah'ın bu davranışı da, Müslüman diplomasisine bir kaide kazandırmıştır. İmam, ihtiyaç duyduğu taktirde, bu çeşit temaslarda bir başkasını vekil tayin edebilir, hatipten istifade edebilir, inatçılara karşı belagat sahiplerinin yardımını talep edebilir. Müseylimetu'l-Kezzab Resulullah'ın haber verdiği gibi, Hz. Sıddîk (radıyallahu anh) zamanında Müslümanlar tarafından öldürülecek ve fitnesi defedilecektir. Müseylime'nin, Hz. Hamza'yı şehid eden Vahşi tarafından, aynı harbe ile öldürüldüğü rivayetlerde gelmiştir.

5- Resulullah rüyada gördüğü altın bilezikleri, yalancılarla te'vil etmiştir. Çünkü yalan, bir şeyi asıl yerinden bir başka yere koymaktır. Kolunda altın bilezik görmesini, altın erkeğe haram ve yasak olması sebebiyle, onu olmaması gereken yerde görmekle yalancı ile te'vil etmiş; kendinin olmayan şeyi iddia edecek adamın çıkacağını söylemiştir. Üflemekle uçmalarını da, her ikisinin de tepelenip, ortadan kaldırılacaklarıyla te'vil etmiştir. Üflemekle ortadan kalkan şeyin adiliği, düşüklüğü ve değersizliği ayrıca ifade edilmiş olmaktadır. **6-** Hadiste zikri geçen ikinci yalancı el-Esved el-Anesi'dir. Buna Zü'l-Hımar da denirdi. Çünkü yüzünü örterdi. Hımar, örtü manasına gelmektedir. Resulullah'ın San'a'daki İran asıllı amili Bâzan vefat edince, San'a'ya adamlarıyla gelen Zü'l-Hımar oralara hakim olur ve Bâzan'ın hanımı el-Merzübane ile evlenir. Ancak, Merzubane'nin bir gece ona halis şarap içirerek sarhoş etmesi sonucu, duvarı delerek sarayına giren takipçi yiğitler, Zü'l-Hımar'ı öldürürler. Duvarı delerek girmeleri, kapısını bin kadar muhafızın beklemesi sebebiyledir. Kadın ve sarayda bulunan bazı kıymetli eşyalar kaçırılır. Derhal Medine'ye haber uçurulur. Resulullah'ın vefatı sırasında haber gelir. Bazı rivayetler, onun Resulullah'ın ölümünden bir gün bir gece önce öldürüldüğünü, Resulullah'ın vahiy yoluyla durumdan haberdar olduğunu ve ashabına bildirdiğini, sonra haberin Hz. Ebu Bekr'e geldiğini belirtir.

Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in ridde denen bu irtidad hareketlerine karşı azimkâr davranışı, ciddiyet ve ısrarla üzerlerine giderek onları anında bertaraf etmesi İslam'a sebkat eden mühim hizmetlerinden biridir. Bilhassa Müseylime'nin hareketi genç İslam devletini epeyce uğraştırmıştır. **7-** Şunu belirtmede fayda var: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın sağlığında başlayan bu irtidad ve isyan hareketlerine karşı nasıl bir yol takip edileceğini bizzat Aleyhissalâtu vesselâm tesbit etmiştir: Resulullah derhal aktif şekilde mukabele etmiş, çevredeki devlete sadık Müslüman idarecilere talimatlar göndererek, isyancıların gerek savaş ve gerekse suikast yoluyla ortadan kaldırılmalarını emretmiştir. Taberi Tarihi bu çeşit Nebevî mektuplardan 19 tanesinin metnini nakletmektedir.712

أ رَق نَي ِح اَمُهَل ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :َلاَق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيبأ نع
يعجش‘ا دوعسم نب ميعن نب ةملس نعو ـ61 □6556ـ وبأ هجرخأ .[اَمُكَقاَنْعأ
ُتْب َرَضَل ُلَتْقُت َ ُلُس ُّرلا َّنأ َ ْوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقَف ،َلاَق اَمَك ُلوُقَن :َلاَق ؟
اَمُتْنأ ِن َوُقَت اَم :ِهْيَلإ ِ ةَمِلْيَسُم َباَتِك

دواد .

51. (5985)- Seleme İbnu Nuaym İbnu Mes'ud el-Eşcaî, babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Müseylime'nin kendisine yazdığı mektubu okuyunca, mektubu getiren iki elçiye şöyle söylediğini işitmiştir: "Bu yazdığı meselede siz ne diyorsunuz?" Elçiler: "Biz de onun söylediğini söyleriz!" dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer elçileri öldürmemek kaide olmasaydı boyunlarınızı muhakkak uçururdum!" buyurdular." [Ebu Davud, Cihad 166, (2761).] 713

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Müseylime'nin Resulullah'a yazdığı bir mektubu mevzubahis etmektedir. Ancak, mektubun muhtevasını vermemektedir. Başka kaynakların kaydına göre Müseylime'nin mektubu şöyledir: "Allah'ın Resulü Müseylime'den Allah'ın Resulü Muhammed'e, Selam üzerine olsun. Emma ba'd: Din meselesinde ben sana ortak kılındım. Arzın yarısı bizimdir, yarısı da Kureyş'indir. Ne var ki Kureyş mütecavizdir."

Resulullah bu mektuba şu cevabı vermiştir:

"Bismillahirrahmanirrahim,

Allah'ın Resulü Muhammed'den yalancı Müseylime'ye,

Selam hidayete tabi olana olsun. Emma ba'd: Arz Allah'ındır, onu kullarından dilediğine miras kılar. Akibet ise muttakilerindir."

Görüldüğü üzere Müseylime kendini resulullah olarak takdim etmekte ve arzın yarısını talep etmektedir. Elçiler de buna inanmış olduklarını ifade etmişlerdir. Resulullah bu sebeple "elçiye zeval yok" prensibi olmasaydı sizi öldürürdüm" demiştir.

Alimler Resulullah'ın bu sözünden hareketle küffardan imama gelecek elçi küfür ifade eden sözler de sarfetse, ona dokunmanın haram olduğuna hükmetmiştir.

2- Bu vesile ile şunu da ilave edelim: Hicrî 11. yılda ortaya çıkan irtidad ve isyan eden ve hatta tıpkı Müseylime gibi mektup yazarak "ittifak anlaşması" yapmayı teklif eden Tuleyha da burada zikredilebilir. Resulullah'ın vefatından sonra ortaya çıkan isyankârlardan Zu't-Tac, Lakit İbnu Malik, el-Eş'as el-Kindî, Ümmü Zemil Bintu Ümmü Kirfe, Secâhî de burada zikredilebilir. Gatafanlılar arasında zuhur eden bu sonuncusu kendisinin dişi peygamber olduğunu da iddia etmiştir. el-Eş'asu'l-Kindî, el-Esved'in öldürülmesinden sonra Yemen'de zuhur etmiştir. Zu't-Tac, Umman'da, Ümmü Zemil de Gatafan'da zuhur etmiştir. Bu mevzuyu tahlil eden Muhammed Hamidullah, açıklamalarını şöyle noktalar: "Gerek Resulullah Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) ve gerekse onun yerini alan Halife Ebu Bekr (radıyallahu anh) sükunet içinde fakat enerjik bir şekilde davranmışlardır. Sonunda elde edilen başarı, insanlık tarihinde cereyan eden bu büyük inkılab ve ıslahat hareketini yok olup gitmekten kurtarmış ve bu İlahî hareketin bütün dünyaya hitap edebilmesi için gereken yolu açmıştır. [714]

ُ امهنَع :لاق]َلاَق َر ُلوُس هاللّ ِ # ِح َني َرَخ اَنْج ُهَعَم ىلإ ِفِئاهطلا َرَمَف ْر اَن
ْوَق ُهَم اَذِهب ِناَكَملا َنِفُدَف ـ6555 65ـ نعو نبا ورمع نب صاعلا َر ِض َي هاللّ
ِيبأ ِر ٍلاَغ َناَكَف اَذه َرَحلا ُم ُعَفْدَي ،ُهْنَع اَّمَلَف َرَخ َج ُهْتَباَصأ ُنْلا ُةَمْق ِبتهلا ْتَباَصأ
َرَدَتْباَف ُساَّنلا َرْخَتساَف اوُج َنْصُغلا]. هجرخأ وبأ ،ٍرْبَقِب َلاَقَف : اَذَه ُرْبَق
هِيف، َو ُةَيآ َكِلذ ُهَّنأ َنِفُد ُهَعَم ٌنْصُغ ْنِم ٍبَهَذ. ْنإَف ْمُتنأ ْمُتْشَبَن ُهْنَع ِصأ ُهوُمُتْب

دواد .

52. (5986)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beraberindekilerle Taif'e giderken bir kabre uğrayınca şunu söylemişti: "Bu kabir, Ebu Riğal'in kabridir. Şu Harem mıntıkası sebebiyle (kavmine gelen musibetten) masun kalmıştı. (Harem'den harice) çıkınca kavmini çarpan bela onu da burada yakaladı ve buraya defnedildi. Söylediğimin delili, altından bir dalın beraberinde gömülmüş olmasıdır. Eğer kabri açacak olsanız, onu bulup çıkarırsınız!" Bunun üzerine halk, alelacele orayı kazıp mezkur altın dalı çıkardı." [Ebu Davud, Harac 41, (3088).] [715]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Riğal'in şahsiyeti ihtilaflıdır. Bir rivayete göre Ebu Sakif'tir. Yani Taiflilerin ecdadı. Semud kavminden idi. Harem bölgesi ondan belayı kırk gün bertaraf etmişti, ancak Mekke'deki işi bitip Harem'i çıkınca bela ona da çarpmıştır. Bir başka açıklamaya göre, "Mekke'yi basmaya gelen Ebrehe komutasındaki Habeş ordusuna delil olmuş yol gösteriyordu, yolda ölmüştür." Diğer bir açıklamaya göre Salih Peygamber'in öşür tahsildarıdır, zalimane davranmıştır. Vergi için geldiği bir kabilede annesi ölen bir bebeğe süt veren tek koyunu zorla almıştır. Allah da onun belasını vermiştir.

Hülasa kötülüğe, uğursuzluğa misal olarak zikredilen bir kimsedir. Mekke ile Taif arasında kabri mevcuttur. Hacıların onun kabrini taşlaması âdet olmuştur.

2- Dal diye tercüme ettiğimiz gusn'dan muradın bir çırpı, baston yerine kullanılan uzunca bir çubuk olduğu tahmin edilmiştir. Ancak bu çubuk altındandır. Dendiğine göre yirmi küsur rıtl ağırlığındadır.
3- Hattâbî der ki: "Bunun hükmü rikâzın hükmü gibidir. Çünkü cahiliye devrinde gömülmüş olan bir mal durumundadır, sahibi bilinmemektedir. Ebu Riğal ise, Allah'ın helak ettiği Semud kavminin bakiyesindendi. Onlardan bir nesil, bir devam kalmadı. Böylece bu mal rikaz hükmüne girmiştir. Hadiste, Müslümanlar için bir faide bir maksad mevcut olduğu takdirde müşrik kabirlerinin açılabileceğine, onların kabirlerinin, Müslüman kabirleri gibi bir hürmet taşımadığına

delil vardır."716

اَمِيف َ هاللّ اوُقَّتا ،َة ُ ّصلا َة ُ ّصلا :# ِ هاللّ ِلوُس َر ِم ُ َك ُر ِخآ َناَك] : لاق هنَع ُ
هاللّ َي ِض َر بلاط بأ نب يلع نعو ـ65 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .[ْمُكُناَمْيأ ْتَكَلَم .

53. (5987)- Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın son sözü: "Namaz! Namaz! Sağ ellerinizinsahip olduğu (köleler) hakkında Allah'tan korkun!" olmuştu." [Ebu Davud Edeb 133, (5156); ibnu Mace, Vesaya 1, (2698).]717

AÇIKLAMA:

1- Burda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en son tavsiyesini görmekteyiz. En son tavsiye bir bakıma, bir dinin peygamberi olarak onun nazarında en mühim şeyin ne olduğunu ifade eder. Bu namazdır. Nitekim başka hadislerde namaz dinin direği olarak ifade edilmiş, namazı gereğince kılanın dini ayakta tutacağı, kılmayanın da dini yıkmış olacağı belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de de namazın insanı her çeşit kötülüklerden koruyacağı ifade edilmiştir (Ankebut 45). Resulullah'ın namazdan sonra dikkat çektiği şey insan hukukuna müteallikti̇r: Kölelere karşı Allah'tan korkmak. Yani kölenin haklarına riayet etmek. Yapamayacağı iş vermemek, gündüz çalıştı ise gece çalıştırmamak, ma'ruf üzere yedirip içirmek, dövmemek, hakaret etmemek... gibi köle hakkında beyan edilen esaslara 718 riayet. Türbüştî, "köle haklarının namazla birlikte zikri ile Resulullah bu hakların da namaz 714 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/469-470. 715 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/470-471. 716 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/471. 717 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/472. 718 Resûlullah'ın köleye iyi muamele mevzuunda ne kadar hassasiyetle durduğunu göstermek için birkaç hadis kaydedeceğiz: "Resûlullah: "Kölelerine kötü muamelede bulunan cennete giremez" buyurmuştu ki "Ey Allah'ın Resulü! Bu ümmetin en çok köle ve yetimi olan ümmet olduğunu siz haber vermemiş miydiniz? Dediler. "Evet!" buyurdu. Öyleyse siz kölelerinize, aynen çocuklarınıza olan davranışınız gibi iyi davranın, yediğinizden yedirin." Tekrar sordular: "Dünyada bize en faydalı şey nedir?" Şu cevabı vartdi: "Allah yolunda cihad etmek üzere gibi mutlaka uyulması gereken bir vecibe olduğunu beyan etmeyi kastetmiştir" der. Bazı alimler kişinin malik olduğu hayvanların da buraya dahil olduğunu söylemiştir. Nitekim -daha önce kaydettiğimiz üzere- hadislerde hayvan hakları da medar-ı bahs edilmiştir **Köle haklarıyla ilgili olarak bu dikkat çekmenin gerisinde hür insanın hukuku mevcuttur. Yani, bir kısım haklardan mahrum ölenlerin hakkı ehemmiyet arzederse, hür insanların hakları daha çok**

ehemmiyet arzeder: Malı, canı, ırzı haramdır. Bu haramlar hususunda Allah'tan korkmak gerekir. Bazı alimler, "sağ elin sahip olduğu" tabiriyle -belirtildiği üzere- kölelere ihsanı (iyi muameleyi) anlarken, diğer bazıları da "sağ ellerin sahip olduğu emvalin zekat hakkını" anlamıştır. 2- Resulullah "Namaz! Namaz!" buyurmuştur, ifadeyi mutlak bırakmıştır. Bu ifade veciz olmakla birlikte manası geniştir, ölüm anında olan lisan-ı nübüvvete yaraşan bir özlülüğe sahiptir. Şu manaları takdir edebiliriz: * Namazları, hakkını vererek kılın: Farzları, vecibeleri, sünnetleri, ta'dil-i erkanı üzere kılın. * Namazlarınızı vakti vaktinde devamlı kılın.

* Namazın yeni nesillere öğretilmesini ihmal etmeyin. * Namazları cemaatle kılın! vs.

3- [719] Resulullah'ın son söyledikleri hususunda başka teferruat da var, daha önce geçti (5405).

Son Söz

Bu eserin müellifi -ki Allah onu gayesinde muvaffak kılsın ve rahmetinden ümit ettiği şeye ulaştırsın- der ki: İşte hadislerden cemedip özetleyerek, seçip kısaltarak telif ettiğim eserin sonuna geldim.. Altı ana kitap böylece birleştirilmiş oldu. Bu eser sayesinde inşaallah, Kütüb-i Sitte'nin muhtevasına yeterince kavuşulmuş olacak. Şimdiye kadar böylesi bir çalışma kimseye nasib olmadı. Bu eseri, sırf Cenab-ı Hakk'ın rızası için te'lif ettim. Ne riya, ne gösteriş, ne böbürlenme niyetime yaklaşmadı. Rivayetlerin tekerrür edenlerinden en kısa, en cami olanlarıyla uzun hadislerden hacimce en az, en faydalı olanlarla yetindim. Bununla Rab Teala hazretlerinden bol sevap ümid ediyorum. O, öylesine cömertir ki kendi hakkında beslenen ümitleri boş çevirmez. Kapısını çalıp isteyenlere hemen icabet eder.

Bu eseri İmam Ebu Abdillah Muhammed İbn İsmail el-Buhârî'nin Sahih'inde vurduğu mühürle mühürlemek istiyorum. Onun mühür makamında kitabına koyduğu şey, bütün hayırların ve sarih beşaretlerin esbabını cemeden pek ehemmiyetli bir hadistir. Ben bu hadisi, benden Resulullah aleyhissalatu vesselam'a kadar uzanan muttasıl senediyle kaydediyorum. Allah Teala hazretlerinden, halka ulaşmada onu bu dünyada bana sebep kıldığı gibi, ahirette rızasına ulaşmamda da sebep kılmasını talep ediyorum. Günah ve kusurlarımı itiraf edip, latif ve habir olan Rabbime güvenerek diyorum ki: Bize şeyhimiz el-İmam el-Allametu'l-Asil vel-Muhaddisu's-Salih Zeynü'd-Din Ebu'l-Abbas Ahmed İbn Zeyni'l-Abidin Ahmed İbni Abdillatif eş-Şerci rahimehullah, 886 yılında Zebid şehrindeki evinde -ki bu şehri Allah imanla mamur eylesin- tarafımdan kendisine okunmak suretiyle haber verdi ve dedi ki: "Bize şeyhimiz el-imam Muhaddisu'd-Diyari'l-Yemeniyye ve İbnu Muhaddisiha Nefisü'd-Din Ebu'r-Rebî Süleyman İbnu İbrahim İbni Ömer el-Alevî rahimehullah Teala 823 yılında (Yemen'in) Taizz şehrinde -sema değilse de- icazeten bize haber verdi ve dedi ki: "Babam el-İmam Burhanu'd-Din icazeten, şeyhimiz el-imam el-Allame Şeyhu Ôl-Muhaddisin Şerefu'd-Din Musa İbnu Mürri İbnu Muhammed İbni Ali el-Gazûlî ed-Dımeşkî semaan bize haber verdi ve dedi ki: "Bize eş-Şeyh el-Ma'mer Müsnidü'd-Dünya Ebu'l-Abbas Ahmed İbnu Ebi Talib el-Haccar es-Salihî öncekine icazeten, ikincisine semaen haber verdi ve dedi ki: “Bize eş-Şeyh es-Salih Ebu Abdillah el-Hüseyin İbnu'l-Mübarek ez-Zebidî semaen haber verdi ve dedi ki: "Bize Ebu'l-Vakt Abdu'l-Evvel İbnu İsa İbni Şuayb es-Siczî el-Herevî semâen haber verdi ve dedi ki: "Bize el-İmam Ebu'l-Muzaffer Abdu'r-Rahman İbnu Muhammed İbnu Muzaffer ed-Davudî, semaen haber verdi ve dedi ki:

"Bize el-İmam Ebu Muhammed Abdullah İbnu Ahmed İbni Hamuye es-Serahsî semaen haber verdi ve dedi ki: "Bize Ebu Abdillah Muhammed İbnu Yusuf el-Firebrî semaen haber verdi ve dedi ki: "Bize İmamu'l-Muhaddisin Ebu Abdillah Muhammed İbni İsmail İbni İbrahim el-Buhârî rahimehullah Teala semaen haber verdi ve dedi ki: "Bize Ahmed İbnu Eşkab tahdis etti ve dedi ki: "Bize Muhammed İbnu Fudayl, İmaretu'bnu'l-Ka'ka'dan o da Ebu Zürâa'dan, o da Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den haber verdi ki, o şöyle demiştir. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

çekmiştir). Öyleyse yanına oturtup onunla birlikte yesin. Eğer yemek azsa hiç olsun eline bir veya birkaç lokmalık koysun." (Sahiheyn).Yine Ebu Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah aleyhisselâtu vesselâm buyurdular ki: "Kölenin yemek, içmek (efendi üzerindeki) hakkıdır. Ona gücü yeten iş verilmelidir" (Müslim).Ebu Hüreyre diyor ki: "Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular: "Salih bir kölenin ecri (Allah indinde) iki kattır." Ebu Hüreyre'nin ruhunu kudret elinde tutan Allah'a yemin olsun "Şayet Allah yolunda cihad, hacc ve anneme hizmet olmasaydı köle olarak ölmeyi tercih ederdim" (Müslim).Ebu Mûsa el-Eş'arî, Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü nakletmiştir: "Rabbine ibadetini iyi yapan, "Dilde hafif, mizanda ağır, Rahman'ın yanında sevgili iki kelime vardır: Sübhanallahi ve bihamdihi, Sübhanallahi'l-azim (Allah'ı hamdederek tenzih ederim yüce Allah (noksan sıfatlardan) müberradır." Teysiru'l-Vüsul ila Camiil-Usul min Hadisi'r-Resul (sallallahu aleyhi ve sellem) burada sona ermiştir. *** Eserin müellifi -ki Allah onun günahlarını affetsin ve ona hayatta da ölünce de hususi lütfuyla muamele etsin- der ki: Bu ihtisar işini Hicret-i Nebeviye'nin 916 yılında Haram aylarında Zilkade ayının ilk gününe müsadif mübarek cuma günü kuşluk vaktinde tamamladım. Tashih ve mukabele işini de 917 yılının başında Allah'ın haram aylarından Muharrem ayının ilk gününde tamamladım. Hamdimiz, izzet ve celalinin bereketiyle sahih amellerin tamamlanmasını müyesser kılan Allah'adır.

Bu kitabın benden rivayetine, Müslümanlardan hayatımı idrak edenlerin hepsine izin verdim. Allah bunu da kerim olan rızasına halis kılsın, cennât-i naimine vesile kılsın.

Rabbimiz bunu bizden kabul et! Sen işiten ve bilensin.

Mütercimin Son Sözü

Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi adı ile neşrettiğimiz eserin aslını teşkil eden Teysiru'l-Vüsul ila Camiil-Usûl adlı İbnu Deybe'nin eseri burada sona ermiştir. Bu değerli eserin açıklamalı şekilde tamamlanmasını bu aciz ve pürkusur kuluna müyesser kılan Rabbimize hamdimiz sonsuzdur. Eserin her bir harfi adedince elhamdülillah, okuyanların ve kıyamete kadar okuyacak olanların telaffuz edecekleri harfler adedinde elhamdülillah.

Rabbimizden, eserin hazırlanması sırasında ve tab'ı sırasında beşerî eksikliklerimiz sebebiyle kasda makrun olmadan südûr eden hatalarımızın affını diliyor, eksikleriyle birlikte rızasına ve sevgili Resulü'nün dar-ı bekada beraberliğine vesile kılmasını niyaz ediyoruz.

Cenab-ı Hak, ihlasla bu eseri okuyup, bizlere dua edecek mü'minlerden de razı olsun, onlara da dar-ı bekada Resul-i Ekrem'iyle beraberlik nasib etsin. Amin.

السَّمِيعُ الْعَلِيمُ اللّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ كَمَا
رَبَّنَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ

صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ[721] Erzurum, 28.3.1992 Pazar **Not:**

1- [722] Bu eserin aslı olan Teysiru'l-Vüsul ortalama 400'er sayfalık dört ciltten mürekkeptir. Tercüme ve şerhinin 15 cilde tamamlanacağını tahmin ve böyle ilan etmiş olmamıza rağmen Mukaddime olarak esere koymayı gerekli bulduğumuz Usul-ü Hadis ve birkısım hadis meseleleriyle ilgili bahisler eserin tahminî hacmini taşırmış oldu.

2- Ayrıca bu eserin aslı, her ne kadar Kütüb-i Sitte'nin bir ihtisarı ise de, altıncı kitabını, İmam Malik merhumun Muvatta nam meşhur ve muteber eseri teşkil etmektedir. Halbuki günümüzde Kütüb-i Sitte deyince, altınıcı kitap olarak İbnu Mace'nin Sünen'ini kastederiz. Bu değerli çalışmamızdaki mezkur eksikliği gidermek için İbnu Mace'de yer alıp da diğer beş eserde (Buhârî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizî, Nesai) yer almayan ziyade hadisleri, İbnu Mace'deki fıkhî tertip üzere en sona aynen ilave etmeyi uygun gördük. Böylece hem Teysiru'l-Vüsul'ün orijinalitesi korunmuş oldu, hem de İbnu Mace'nin ziyadelerinden mahrum kalınmamış oldu. Çalışmamız bu haliyle altı değil, yedi kitabı ihtiva etmektedir.

İbnu Mace'den ilave edeceğimiz ziyade hadislerin takriben iki cilt tutacağını tahmin ediyoruz. **3-** Esere bir de Fihrist cildi ilave edeceğiz.

Burada öncelikle, kitapta yer verilen mevzuların alfabetik sıraya göre listesini yapıp, kitabın nerelerinde geçtiğini cilt ve sayfa numaralarıyla göstereceğiz. Böylece, eser bir ansiklopedi mahiyetini kazanacak, istediğimiz dinî bir bahsin nerelerde işlendiğini anında bulup kolayca istifade edeceğiz.

Fihrist cildinde ıstılahlar ve anlaşılması zor kelimelerle ilgili lügatçeye, hayatı işlenen sahabe ve diğer şahıslar, ayet ve hadislerle ilgili başka fihristlere de yer vereceğiz.

Bu mütemmim çalışmaların da bir an önce tamamlanmasını Cenab-ı Hakk'ın rahmetinden Resul-ü Ekrem'ini şefaatçi kılarak talep ediyor, okuyucularımızın dualarını bekliyoruz.

وَالسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَكَاتُهُ[723] İbrahim CANAN

---

[720] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/473-475. [721] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/475-476.

FERAİZ VE MEVARİS (MİRASLAR) BÖLÜMÜ 6

MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ 6

UMUMİ AÇIKLAMA 8

FERAİZİN AHKÂMI VE VARİSLER 8

* DEDE VE NİNE 9

* KIZLAR VE KIZKARDEŞLER 9

* ERKEK KARDEŞLER 10

* CENİN 11

* MÜLÂANE ÇOCUGU 12

* MU'TEDDE (İDDET BEKLEYEN KADIN) 14

* KELÂLE (NE EVLAD NE DE BABA BIRAKMADAN ÖLEN) 14

* ZEVİL ERHAM 17

* DİYETİN MİRASI 17

* SADAKANIN MİRASI 18

* VARİSLER CEMAATİ 20

* VELA'NIN MİRAS OLMASI 20

* ASABE'NİN MİRASI 21

RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM VE GERİDE BIRAKTIKLARININ MİRASI 22

* RESULULLAH'IN GERİDE BIRAKTIGI MALLAR 25

SAHABİLERİN FAZİLETLERİ BÖLÜMÜ

* EBU MUSA EL-EŞ'ARÎ (RADIYALLAHU ANH)

تيِطْعُا ْدَقَل ؟ َكِتَءا َرِقِل ُعِمَتْسَا اَنأ َو َةَح ِراَبْلا يِنَتْيأ َر ْوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم ىبأ ْنَع ـ4 □6644ـ ِ هاللّ َلوُس َر اَي ِ هاللّو
ُتْمِلَع ْوَل» :ملسم نع ىِناَقْرَبلا ةياور يف دازو.يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[َد ُواَد
ِلآ ِريِما َزَم ٌ ْنِم ًارامَ ْزِم

نِيْسَح تلا « ُريِبْح تلا» :هَل ْوَق.«ًاريِبْحَت َكَل ُهُت ْر بَحَل ِبتاءا َرِقِل□ .
ُعِمَتْسَت َك نأ

1. (4461)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdularki: "Keşke dün akşam senin kıraatini dinlerken beni bir görseydin! Gerçekten sana, Hz. Dâvud'un mizmarlarından bir mizmâr verilmiş." [Buhârî, Fezâilu'l-Kur'ân 31; Müslim, Müsâfirin 236, (793); Tirmizî, Menâkıb, (3854).]Müslim'in Berkânî'den kaydettiği bir rivayetteki ziyadede Ebû Musa demiştir ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Bilseydim ki sen beni dinliyorsun, kıraatimi senin için daha da güzelleştirirdim." [1]

AÇIKLAMA:

1- Bir başka rivayet, hadisin vürud sebebini belirtir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Aişe ile Ebû Musa'ya uğramışlardı. O ise evinde Kur'an okuyordu. Durup onun kıraatını dinlediler. Sonra da yollarına devam ettiler. Ertesi gün Ebû Musa, Resûlullah'la karşılaştı. O zaman Aleyhissalâtu vesselâm yukarıda rivayet edildiği gibi buyurdu."

Hadis muhtelif vecihlerden gelmiştir. Bir kısmında Ebû Musa'nın sesinin güzel olduğu teyid edilir. **2-** Hadiste Âl-i Dâvud tabiri geçer. Biz bunu Hz. Dâvud diye tercüme ettik. Çünkü şârihler, burada Âl-i Dâvud tabiri ile Hz. Dâvud aleyhisselâm'ın kendisinin kastedildiğini, Hz. Dâvud'un aile efradının veya diğer yakınlarının da seslerinin güzel olduğuna dair hiçbir rivayet bulunmadığını belirtmektedirler. **3-** Hadiste geçen mizmar'dan maksad güzel sestir. Gerçi mizmâr, çalgı aleti manasına gelir. Ancak çalgı aletinin verdiği ses güzel olduğu için, insanlardaki güzel sese de aradaki benzerlik sebebiyle mizmâr ıtlak olunmuştur ve burada o mânada kullanılmıştır.

4- Ebû Musa el-Eş'arî'nin adı Abdullah İbnu Kays el-Eş'arî'dir. Kavminden bir grupla Mekke'ye gelmiş, orada Saîd İbnu'l-As ile müttefik (halif) olmuş, İslâm'a da girerek tekrar memleketine dönmüştür. Dolayısıyla müslümanlığı eskidir. Bazı rivayetler müslüman olup Habeşistan'a hicret ettiğini kaydeder. Ancak İbnu Abdilberr'e göre, o, elli kişilik bir grup Eş'arî ile gemiye biner. Fırtınaya tutulan gemileri bunları Habeşistan'a götürür. İşte bu geminin Habeşistan'dan dönüşü ile, Habeşistan' daki müslümanların Ca'fer İbnu Ebî Tâlib başkanlığında dönüşleri birbirine tevafuk eder. Bunlar beraberce Hayber'in fethi sırasında dönerler. Bunlara Ashâb-ı Sefineteyn denmiştir: Eş'arilerin sefînesi, Caferin sefînesi, (Sefîne, gemi demektir.) İbnu İshak'ın Ebû Musa'yı Habeşistan muhacirleri arasında zikretmesi, bu Eş'arî grubunun Habeşistan'da bir müddet ikametten sonra müslümanlarla beraber dönmelerinden ileri gelmiştir. Resûlullah, Ashâb-ı Sefîneteyn'e Hayber ganimetinden pay ayırmıştır.

Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallâhu anh), Hicrî 17 yılında Basra'ya, Muğîre'nin yerine vali olmuştur. Hz. Ömer'in (radıyallahu anh) emri ile Ahvâz, İsfahân gibi bellibaşlı merkezleri fethetmiştir. Hz. Ömer'den sonra Hz. Osman (radıyallahu anh) da onun Basra vâliliğini teyid etmiş, ancak bir müddet sonra oraya İbnu Ömer'i tayin ederek Ebû Musa'yı azletmiş, Ebû Musa da Kûfe'ye gidip yerleşmiştir. Halkın ısrarlı talebi üzerine Hz. Osman, Said İbnu'l-As'ın yerine O'nu Kûfe'ye vali yapmıştır. Hz. Osman (radıyallahu anha) şehid edilinceye kadar Kufe valisi olmuştur. Hz. Ali halife olunca, azledecektir Ebû Musa el-Eşarî, Hakemeyn hadisesinde Hz. Ali'nin hakemi olmuştur. İbnu Abbâs (radıyallahu anhüma), hakem olarak Hz. Muaviye' nin hakemi Amr İbnu'l-Âs'a denk birinin ve meselâ Ahnef'in olmasını teklif eder. Ancak Hz. Ali Yemenlilerin ısrarlı istekleri üzerine Ebû Musayı hakem tayin eder. Amr ve Ebû Musa'ya Hz. Ali: "Sizi Allah'ın kitabına muvafık olarak hüküm vermeniz şartıyla hakem tayin ediyorum. Allah'ın Kitabı ise tamamiyle benimle beraberdir. Allah'ın kitabıyla hükmetmezseniz hüküm yetkiniz yoktur" der. Bilindiği üzere Amr İbnu'l-Âs (radıyallâhu anh), Hz. Ali ve Hz. Muâviye'yi her ikisini de hilafetten uzaklaştırıp şura yoluyla halife seçme işini müslümanlara bırakma"yı teklif eder. Ebû Musa da kabul eder. Varılan mutabakat üzerine yaşça büyük olan Ebû Musa (radıyallahu anh) önce söz alır ve Amr İbnu'l-As'ın telkini ile: "Ey insanlar biz bu ümmetin meselesini görüştük, en uygun çözümde fikirlerimiz birleşti. Ali ve Muâviye'yi azledip, halife seçme işini halka bırakmaya karar verdik. Ben Ali ve Muâviye'yi azlediyorum. Siz dilediğinizi seçin!" der ve huzurdan ayrılır.

Huzura gelen Amr: "Bu zâtın söylediklerini işittiniz, müvekkilini azletti. Onun müvekkilini ben de tıpkı onun gibi azlediyorum, kendi müvekkilim olan Muâviye'yi yerinde sabit tutuyorum. Çünkü Hz. Osman'ın yerini alan kimsedir ve Hz. Osman'ın kanının peşindedir. Bu makama da insanların en ziyade hak sahibi olanıdır" der. Ebû Musa (radıyallahu anh) oyuna getirildiğini anlar ama iş işten geçmiştir. İbnu Abbas: "Burada senin kabahatin yok! Kabahat bu işi sana verende! der.

Biz burada, İslam alemini, müteakip bir kısım ızdıraplara atacak olan hadisenin teferruatına girmeyeceğiz. Ashab hakkındaki hürmet ve hüsn-i zannımıza halel verecek bazı münakaşalara da yer vermeyeceğiz. Kader-i ilâhînin bir cilvesi olarak, katıldıkları siyasi ihtilafta her biri İslam'ın menfaatini kendi nokta-i nazarının galebesinde görerek ihlasla, ısrarla, samimiyetle üzerine düşeni yapmıştır. Arkadan gelen ümmet de: "Hz. Ali haklı ve reyinde isabetli idi" demekte itttifak etmiştir.

Bu ciğersuz hadiselere Hakemeyn (veya Tahkim de denir) hadisesi sebebiyle, ismi karışmış olan Ebû Musa (radıyallahu anh), Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okuyuşu ile tanınmıştı. Sesi güzeldi. Sadedinde olduğumuz hadis, o yönünü aksettirmektedir.

Ebû Musa 63 yaşında olduğu halde Kufe'de vefat etmiştir. Hicrî 42 yılında Mekke'de öldüğü de söylenmiştir. Ölüm tarihi ihtilaflıdır. Hicri 44, 49, 50, 52, 53 seneleri de söylenmiştir. 2

* ABDULLAH İBNU SELAM (RADIYALLAHU ANH)

لْهأ ُه نإ ،ِض ْر ًا ىلَع ِيشْمَي ٍدَح ُ لُوقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس اَم] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ٍصاهقو ىبأ نب ديعس نع ـ4 □6644ـ . ناخيشلا هجرخأ .[ِهِلْثِم
ا ِتَل َزَن ِهيف َو ؛ٍم ّ َس ِنْب ِ هاللّŒىلَع َليِئا َرْسإ ِنَب ْنِم ِدهاَش َدِهَش َو : ُةَي
ِدْبَعِل إ ِة نَجلا

1. (4462)- Sad İbnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yeryüzünde yürüyen hiç kimseye Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Cennetliktir" dediğini duymadım. Ancak Abdullah İbnu Selam müstesna. Onun hakkında şu âyet indi. (Meâlen): "(De ki: Söyleyin bana, eğer bu Kur'ân Allah tarafından gönderildiği halde onu inkar ettiyseniz ve) İsrailoğullarından bir şahit de, Tevrat'a dayanarak onu hak kitap olduğuna şahidlik edip iman ettiği halde, siz iman etmeyi büyüklüğünüze yediremezseniz, zalim olmaz mısınız? Muhakkak ki Allah zalimler gürûhuna yol göstermez" (Ahkaf 10). [Buharî, Menâkibu'l-Ensâr 19; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 147, (2483).] 3

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Selâm'ın cahiliye devrindeki adı Husayn'dı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu Abdullah diye tesmiye buyurmuştur.

Kendisi Hazreç ile halif (müttefik) olmuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye gelir gelmez müslüman olmuştur. Abdullah İbnu Selam, yahudi âlimi idi. Resûlullah'ın simasını görünce: "Bu simada yalan olmaz" diyerek İslam'a girmiştir. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği zaman onu görmek için ben de çıktım. Yüzünü görür görmez hemen bu yüzün, yalancı yüzü olmadığını anladım. Aleyhissalâtu vesselâm'dan ilk işittiğim şu: "Selamı yayın, yemek yedirin, sıla-i rahim yapın, insanlar uyurken gece namaz kılın, selametle cennete girin" demesi olmuştu."

2- Sadedinde olduğumuz rivayete göre, Resûlullah, Abdullah İbnu Selam'dan başkasına "cennetlik" olduğunu söylememiş olmalı. Halbuki başta Aşere-i Mübeşşere olmak üzere nicelerine cennetlik olduğunu tebşir buyurmuştur. Sa'd'ın da bunu duymamış olması mümkün değil denilerek tenakuza dikkat çekilmiş ise de, "Kendi nefsini tezkiyeyi hoş bulmadı, nitekim kendisi de Aşere-i Mübeşşere'dendir" diye açıklık getirilmiştir. Ancak bu izah tatminkar bulunmayıp: "Kendi hakkındaki tevazusu, aynı meselede başkası hakkında işittiğini de inkâr etmeyi gerektirmemeli" diye itiraz edilmiştir. İbnu Hacer şöyle bir izah teklif eder: "Sa'd, bunu, Aşere-i Mübeşşere'nin vefatından sonra söylemiş olmalı. Çünkü Abdullah İbnu Selam, onların vefatından sonra da yaşadı. Zira Abdullah'la birlikte Aşere-i Mübeşşere'den müteahhiren yaşayan sadece Sa'd ve Saîd var. Bu manayı "yeryüzünde yürüyen" ifadesi de te'yid eder."

3- Abdullah İbnu Selam (radıyallahu anh) şu ayetin de kendi hakkında indiğini söylemiştir. (Mealen): "İnkâr edenler: "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Sizinle benim aramızda şahid olarak, Allah ile O'nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter" (Ra'd 43). Abdullah İbnu Selam, Hicrî 43 yılında vefat etmiştir, (radıyallâhu anh). 4

*** CERÎR İBNU ABDİLLAH EL-BECELÎ (RADIYALLAHU ANH)**

هْيَلاِإ ُت ْوَكَش ْدَقَل َو ِهْجَو يِف َم سَبَت إِ ِنآَر ّ ُ َو ُتْمَلْسأ ُذنُم # ِ هاللّ ُلوُس رَ□
ِنَبَجَح اَم] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍريرج ْنَع ـ4 □6644□

أَنِّي لاَ أَثْبُتُ عَلى الْخَيْلِ، فَضَرَبَ فِي صَدْرِي وَقَالَ: اللّٰ
هُمَّ ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِياً مَهْدِيّاً]. أخرجه الشيخان واللفظ لهما، والترمذي.

1. (4463)- Cerîr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müslüman olduğum günden beri beni yanına girmekten men etmedi. Beni görüp de yüzüme karşı tebessüm etmediği de olmadı. Ona at üzerinde duramamaktan dert yandım. Bunun üzerine eliyle göğsüme vurdu ve: "Allahım, bunu (atın üzerinde) sabit kıl, onu hidayete eren ve hidayete erdiren kıl!" buyurdu." [Buharî, Menâkıbu'l-Ensâr 21; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 35, (2475); Tirmizî, Menâkıb, (3822).][5]

AÇIKLAMA:

Cerîr İbnu Abdillah İbni Câbir el-Becelî: Müslüman olduğu yıl ihtilaflıdır. İbnu Hacer: "Sahih olanı, Vüfûd senesi olan dokuzuncu senedir" der. İbnu'l-Esîr'in: "Resûlullah'ın vefatından kırk gün önce vefat etti" hükmünü vehim olarak değerlendirir. Delil olarak Resûlullah'ın ona Veda Haccında "İnsanları sustur" demesine dair Buhârî'de gelen rivayeti gösterir. Veda Haccı ise Resûlullah'ın vefatından seksen günden fazla önce vukua gelmiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cerîr'e, Zü'l-Halasa denen ve içinde put bulunan bir evin yakılması vazifesini verir. Bu maksadla emrine verilen yüzelli atlı ile sefere çıkar. Vazifeyi yapar gelir. Dönüşte Resûlullah kendilerine dua buyurur.

Cerîr, Resûlullah'ın huzuruna girince ona ikram etmiş ve "Size bir kavmin kerîmi (kıymetlisi), büyüğü gelince ona ikram edin (değer verin)" buyurmuştur.

Rivayetler, Resûlullah'ın Cerire iltifatta bulunduğunu, ayrı bir alaka gösterdiğini ifade eder. Cerîr daha huzuruna gelmezden önce onun geleceğini medihkâr sözlerle Ashab'a haber verir: "Yanınıza uğurlu, hayırlı bir zât gelecek, yüzünde melek meshinin izi vardır" buyurur. Bu sebeple Medine'ye yaklaşınca halkın etrafını sarıp dikkatle kendisine nazar ettiklerini müşahede eder ve "Yoksa Resûlullah benim geleceğimden mi bahsetti?" diye sormak zorunda kalır. Hakim'in bir rivayetinde, Ashabıyla oturmakta olan Resûlullah'a gelen Cerîr, her tarafı dolu bularak kapının eşiğine oturur. Aleyhissalâtu vesselâm, üzerinden ridasını çıkararak üzerine oturması için Cerîr'e atar. Ridayı alıp öpen Cerir (radıyallahu anh) duygulanıp ağlar ve: "Ridanıza oturmak bana yaraşmaz" diyerek geri atar. Resûlullah ona bir yer verilmesini iş'âren, sağa sola nazar edip: "Size bir kavmin büyüğü gelince ona hürmet edin" buyurur.

Cerir (radıyallahu anh) Irak'ta cereyan eden savaşlarda müessir roller oynamıştır. Kadisiye ve diğer fetihlerde büyük hizmeti geçmiştir. Dağınık halde bulunan Becîle kabilesini Hz. Ömer derleyip toparlar ve başlarına Cerîr'i koyar.

Cerîr Hicrî 50 yılında vefat etmiştir. 51 ve hatta 54 yılında vefat ettiği de söylenmiştir. 6

* CÂBİR İBNU ABDİLLAH İBNU HARÂM (RADIYALLAHU ANHÜMA)

يذمرتلا هجرخأ .[ًة رَم َني ِرْشِع َو ًاسْمَخ ِريِعَبْلا َةَلْيَل # ِ هاللّ ُلوُس َر ِلِب
َرَفْغَتْسا ْدَقَل] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نع ـ4 6646

. هححصو

---

4 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/8-9.

1. (4464)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (kendisine devemi sattığım) Leyletu'l-Baîr'de yirmibeş kere benim için istiğfar ediverdi." [Tirmizî, Menâkıb, (3851).] 7

م ْوَي ِبأ َدِهْشُتْسا : ُتْلُقَف .ًارِسَكْنُم َكا َرأ ِيلاَم : َلاَقف ٌّمَتْهُم اَنأ َو ًة رَم # ِ هاللّ
ُلوُس َر ِنَيِقَل] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 6644ـ اَيْحأ ُه نإ َو ٍ،باَج ِح ِءا
َر َو ْنِم ٍإ ُّطَق ًادَحأ ُ هاللّ َم لَك اَم : َلاَق َىلَب : ُتْلُق ؟ َكاَبأ ِهِب ُ هاللّ َيِقَل اَمِب َك
ُرهشَبُا َأ : َلاَقف :اَنَيَد َو ًايِع َك َرَت َو ٍدُحُأ ِبهِنِم َقَبَس ْدَق ُه نإ :ىلاعَت َو ُهَناَحْبُس
َلاَقف . َةَيِناَث ُلَتْقأَف يِنِيْيِحُت ب َر اَي : َلاَق . َكِطْعُأ يلَع نَمَت !ِيدْبَع اَي : َلاَقف .
ًاحاَفِك ُهُم لَكَف َكاَبأ ْن ِم َ ًةَهَجا َوُم ياَ« ًاحاَفِك ُهَم لَك».يذمرتلا هجرخأ .
ا ًاتاَوْمأ ِ هاللّ ِليِبَس يف اوُلِتُق َنيِذ لا نَبَس ْحَت ٌ َو : ْتَل َزَنَف ، َنوُع ِج ْرَيŒ]ةَي
َ ْمُه نأ

. وَ را ِء ِح َباَج

2. (4465)- Yine Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir defasında ben üzgün bir halde iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la karşılaşmıştık. Bana: "Seni niye böyle üzgün görüyorum." buyurdu.

"Babam Uhud'da şehid düştü. Geriye bakıma muhtaç horanta ve bir de borç bıraktı" dedim. Bunun üzerine: "Allah'ın babana hazırladığı nimeti sana müjde edeyim mi?" dedi. Ben: "Evet!" deyince: "Allah, hiç kimse ile yüz yüze konuşmuş değildir, daima perde gerisinde konuşur. Ancak, babanı ihya etti ve perdesiz konuştu: "Ey kulum, dedi. Ne dilersen benden iste vereyim!"

"Ey Rabbim dedi baban, beni dirilt, senin yolunda ikinci sefer bir daha öldürüleyim!" Allah Teâla hazretleri: "Ama ben daha önce şu hükmü koymuşum: "Ölenler artık geri dönmeyecekler!" buyurdu. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu. (Meâlen): "Allah yolunda şehid edilenleri ölü sanma. Onlar, Rabblerinin katında hayat sahibidirler ve O'nun nimetleriyle rızıklanırlar" (Âl-i İmrân 169). [Tirmizî, Tefsir Al-i İmran, (3013).] 8

AÇIKLAMA:

1- Birinci hadiste temas edilen Leyletü'l-Baîr (= deve gecesi) tabiri ile, Hz. Câbir'in bir sefer sırasında devesini Resûlullah'a satma hadisesine işaret edilmektedir. Mezkur hadise 276-280 numaralı rivayetlerde teferruatlı olarak geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz. Özeti şu: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir gazve dönüşü, Hz. Cabir'in devesini, sırtı, yol boyu Câbir'e ait olmak üzere satın alır. Cabir deveye sefer ve antlaşma gereği Medine'ye gelinceye kadar biner. Medine'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devenin parasını verir, deveyi de Câbir'e iade eder.

İkinci rivayetten anlaşılacağı üzere Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Câbir'e, ihtiyacına binaen bu yolla maddi bir yardımda bulunmuş olmaktadır.

2- Hz. Cabir İbnu Abdillah İbni Harâm, Medinelidir, Ensardandır. Babasıyla birlikte ikinci Akabe Biatı'na katıldığı zaman henüz çocuktu. Bedir ve Uhud gazvelerine katıldığı söylenmiştir. Aksi de iddia edilmiştir. Bir rivayette kendisi, Aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte 17 gazveye katıldığını söyler; Bedir ve Uhud'a katılmadığını, buna da babasının mâni olduğunu, Uhud'da babası şehid düşünce hiçbir gazveden geri kalmadığını belirtir. Sıffin'e, Hz. Ali'nin yanında yer alarak iştirak etmiştir. Ömrünün sonlarında gözleri görmez olmuştur. Akabe'ye katılanlardan Medine'de vefat edenlerin sonuncusu olmuştur.

Hz. Câbir, hadiste müksirun grubundandır. Sünneti iyi bilenlerdendir.

94 yaşında olduğu halde Hicrî 74 yılında vefat etmiştir, (radıyallahu anh).

Hz. Câbir hakkında daha önce (1. cilt, sayfa 88) genişçe bilgi verdiğimiz için ortaya ediyoruz. [9]

*** HZ. ENES İBNU MÂLİK (RADIYALLAHU ANH)**

لاَقف .ُهَل ىلاعَت َ هاللّ ُعْدا ُسنأ َكُمِداَخ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :اهْنَع ُ هاللّ َي ِض□ :
َر ٍمْيَلُس ُّمُأ ْتَلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ4 □6644□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُهَتْيَطْعأ اَميِف ُهَل ْك ِراَب َو ،ُهَدَل َو َو ُهَلاَم .
ْرِثْكأ ُمُه للا

1. (4466)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ) dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Hadimin Enes için Allah Teâla Hazretlerine dua ediver!" Bunun üzerine şu duayı yapıverdi: "Allahım, onun malını, çocuklarını çoğalt ve ona verdiklerini hakkında mübarek kıl!" [Buhârî, Da'avât 19, 26, 47, Savm 61; Müslim, Mesâcid 268, (660), Fezâilu's-Sahâbe 141, 142, (2480, 2481); Tirmizî, Menakıb, (3827, 3828).][10]

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/10. [8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/11-12.

نيِنِس َرْشَع ُهَمَدَخ َلاَق ؟# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم َسَنأ َعِمَس :َة ّيِلاَعْلا ِبَ‘ ُتْلُق]□ □
:َلاَق ٍراَنيِد ِنْب ِدِلاَخ ٍةَدْلَخ بأ نعو ـ4 □6644□

يذمرتلا هجرخأ .[ِكْسِمْلا ُحي َر ُهْنِم ُئ ِجَي نَاحْي َر ِهيِف َناَك َو ،ِنْيَت رَم .
ِةَهِكاَفلا ِةَن سلا يف ُلِمْحَي ناَتْسُب ُهَل َناَك َو ،ُهَل اَعَد َو

2. (4467)- Ebû Halde Hâlid İbnu Dinâr anlatıyor: "Ebû'l-Aliye'ye: "Enes, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan hadis işitti mi?" diye sordum. Ebû'l-Âliye: "(Bu nasıl soru?) Hz. Enes on yıl Resûlullah'a hizmet etti, Resûlullah onun için duada bulundu. Enes'in bir bahçesi vardı, yılda iki sefer meyve verirdi. Bahçede bir reyhanı vardı, ondan misk kokusu gelirdi" diye cevap verdi." [Tirmizî, Menakıb, 3832).] [11]

AÇIKLAMA:

Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh), Ümmü Süleym'in oğludur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la hususiyeti olan bir aileye mensuptur. Okuma yazma da bilen Enes, Resûlullah'ın hizmetçiliği gibi şerefli bir hizmeti on yıl yürütme bahtiyarlığına ermiştir. Hadisleri yazmış, çokça rivayet edip müksirûn arasında yer almıştır. Birinci ciltte (sayfa, 75) yeterince tanıttığımız için burada kısa kesiyoruz. 12

*** BERÂ İBNU MALİK (RADIYALLAHU ANH)**

مَسْقأ ْوَل ؛ُهَل ُهُبْؤُي َ ِنْي َرْمِط ِيذ َرَبغأ َثَعْشأ ْنِم ْمَك :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍكلام نب ِسنأ نع ـ4 □6644□

يذمرتلا هجرخأ .[ٍكِلاَم ُنْبا ُءا َرَبْلا ُمُهْنِم ،ُه رَب‘ ِ هاللّ ىلَع .

هلوقو. ِهِت َراَقَحِل ِهِب ُمَلْعَي ٌ َو ُف َرْعُي َ ْنأ « ُهَل ُهَب ْؤُي َ» َو. ُقِلَخْلا ُب ْو ثلا
«‘» ُر ْمِهطلا». ِلْسَغْلا َو ِحي ِرْس تلا َو ِنْهُّدلِاب ُدْهَعْلا ُديِعَبْلا « ُثَعْش ا

«‘ثِنْحَي َ ًا هراَب ُهَلَعَج َو ُهَق دَص ْيأ : ُهَمَسَق ر بأ يأ « ُه رَب□ .

1. (4468)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Saçı sakalı birbirine karışmış, eski püskü elbiseler içinde, kimsenin itibar etmediği niceleri vardır ki, Allah'a kasemde bulunsa, Allah onun yeminini boşa çıkarmaz. İşte Berâ İbnu Mâlik öylelerindendir." [Tirmizî, Menâkıb, (3853).]13

AÇIKLAMA:

1- Bera İbnu'n-Nadr el-Ensârî, Hz. Enes'in anababa bir kardeşidir, (radıyallahu anhümâ). Bedr hariç, bütün gazvelere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte katılmıştır. Son derece şecaatli ve gözü kara idi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) onun müslüman askerlere komutan yapılmamasını ilgililere yazmış, komutan olması halinde tehlikeli olacağına dikkat çekmiştir. Yemâme savaşında, Müseylime'nin bulunduğu bahçe çerçevesinde çarpışmaların fevkalâde kızıştığı bir anda: "Ey müslümanlar! Beni bahçenin içine, onların üzerine atın!" demiş, duvarın üzerine kadar taşınmış ve duvardan içeriye atlamıştır. İçeride bahçe kapısı önünde mürtedlerle çarpışmış ve kapıyı açmaya da muvaffak olmuştur. Açılan kapıdan içeri dalan müslümanlar Müseylime'yi öldürerek nihai sonucu almışlardır. O gün Bera (radıyallahu anh) 80 küsur yara almıştır. Halid İbnu Velid (radıyallahu anh) bir ay kadar tedaviye tabi tutmuş ve yaraları iyileşmiştir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Berâ'nın bir başka yönünü nazara vermektedir: Duasının makbuliyeti, yani Cenâb-ı Hakk'ın onun kasemini boş çevirmemesi. İran şehirlerinden Tüster'in fethi sırasında askerler arasında bir dağılma olur. Müslümanlar Berâ'ya: "Ey Berâ! Rabbine kasemde bulun!" derler. O da, düşmanın hezimeti ve Resûlullah'a kavuşma hususunda Allah'a kasemde bulunur ve düşmana atılır. Askerler de onunla birlikte saldırıya geçerler. Fars büyüklerinden Merzûbanu'z-Za're'yi öldürür ve onun selebini alır. Fars askerleri bozguna uğrar. Ancak, Hürmüzan da onu öldürür. Tüster'in fethi sırasında Bera'nın teke tek çarpışma ile yüz kişi öldürdüğü, onun iştirakiyle öldürülenlerin bu sayının dışında olduğu belirtilir.

Berâ güzel sesli idi. Resûlullah sefer sırasında develerin yürüyüş ritmini onun nâmeleriyle ayarlatıyordu. Bazı rivayetler seferde erkekler için Bera'nın, kadınlar kafilesi için de Enceşe'nin nâme okuduğunu belirtir. Berâ'nın ölüm yılı Hicrî 20'dir. Hicrî 19, 23 olduğu da söylenmiştir. 14

11 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/13. 12 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/13.

* SABİT İBNU KAYS İBNU ŞEMMÂS (RADIYALLÂHU ANH)

كَل ُمَلْعأ اَنأ :ِهاللّ َلوُس َر اَي لُج َر َلاَقف َسْيَق َنْب َتباَث #ِ هاللّ ُلوُس َر□
ْدَقَتْفا] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍكلام ِنب سنأ نع ـ4 □6644ـ ْدقف ،# ِب نلا ِت
ْوَص َق ْوَف ُهَت ْوَص ُعَف ْرَي َناَك ،ٌّرَش :َلاَق ؟َكُنْأَش اَم :َلاَقف .ِبكْبَي ُهَسأ َر
ًاس ِهكَنُم ِهِتْيَب يف ًاسِلاَج ُهَدَج َوَف ُهاَتأَف .ُهَمْلِع ِلْهأ ِنم َك ِنكل َو .ِرا نلا ِلْهأ
ْن ِم َتْسَل َك نإ ُهَل ْلُقَف ِهْيَلإ ْبَهْذا :َلاَقف .ُه َرَبْخأَف # ِب نلا ُلُج رلا َتأَف .ِرا
نلا ِلْهأ ْنِم َوُه َو ُهُلَمَع َطِبَح

ناخيشلا هجرخأ .[ِة نَجْلا .

1. (4469)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Sabit İbnu Kays'ı sormuştu. Bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben onun yerini biliyorum!" dedi ve gidip evinde oturmuş, başı önde ağlıyor vaziyette buldu.

"Neyin var, (niye ağlıyorsun)?" dedi.

"(Sorma), Şerr var! Sesim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sesinin üstüne çıkıyordu, bütün amelim gitti, cehennemliğim" dedi. Adam, Sâbit'in bu sözlerini işitince doğru Aleyhissalâtu vesselâm'a geldi ve durumu haber verdi.

"Ona git ve söyle buyurdular, sen cehennemlik değilsin, bilakis sen cennetliksin!" [Buhârî, Menâkıb 25, Tefsir , 15 Hucurat 1; Müslim, İmân 187, (119).]

اِهسب نلاِت ْوَص َقوَف ْمُكَتا َوْصأ اوُعَف ْرَت َ اوُنَمآ َنيِذ لا اَهُّيأ اَيŒسَلَج :ةَي□
□6644□ 4ـ يفو ةياور ملسمل: [مَل ا نَز َل وَق ْهُل ُتَعَلاب:

ثيِدَحْلا َرَكَذ َو ، #ُّبهنلا ُهَسَمَتْلاَف ِهِتْيَب يف بِكْبَي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□] .
تِباَث

2. (4470)- Müslim'in bir rivayetinde: "Allah Teâla'nın şu ayeti indiği zaman (meâlen): "Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin!..." (Hucurat 2), Sabit (radıyallahu anh) evinde oturup ağlamaya başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu aradı..." şeklindedir." [Müslim, İman 187, (119).]16

AÇIKLAMA:

1- Sabit İbni Kays İbnu Şemmâs, Ensâr'ın ve Resûlullah'ın hatibi idi, tıpkı Hassan İbnu Sâbit'in Resûlullah'ın şairi olduğu gibi. Uhud'a ve diğer bütün gazvelere iştirak etti. Yemame savaşında şehid düştü. **2-** Sadedinde olduğumuz rivayetler, Hucurât suresinde mü'minlere hitab edilerek, seslerini Hz. Peygamberin sesinden daha fazla yükseltmemelerini, aksi takdirde amellerinin heba olacağı bildirilince, Sabit'in üzüldüğünü ve ağladığını göstermektedir. Çünkü Sâbit gür seslidir ve onun sesi Resûlullah'ın sesini bastıracak kadar güçlü çıkmaktadır". Onun bu üzüntüsüne muttali olan Hz. Peygamber, âyette bunun kastedilmediğini, bilakis ehl-i cennet olduğunu müjdeler. Burada kastedilen, haddini bilmemek, sünnette beyan edilen ölçülere uymayan ölçüler, değerler ortaya koymak, bid'ayı seyyieye girmektir. 17

* ADİYY İBNU HÂTİM (RADIYALLÂHU ANH)

يف ٍءِيهيَط ْنِم ٍلُج رلل ُض ِرْفَي َلَعَجَف ِيِم ْوَق ْنِم ٍرَفَن يف ِبا طَخْلا َنْب َرَمُع ُتْيَتأ]
:َلاَق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍهِيدَع نع ـ4 □6644ـ ؟ِينُف ِرْعَتأ : َنين ِم ْؤُمْلا َريِمأ اَي
ُتْلُقَف ِيهنَع َض َرْعأَف ِهِهْج َو ِلاَي ِح ْنِم ُهُتْيَتأ مُث .ِيهنَع َض َرْعأَف ُهُتْلَبْقَتْساَف
ِيهنَع ُض ِرْعُي َو ِنْيَفْلأ

تَض يَب ٍةَقَدَص َل وأ نِا َو ،او ُرَدَغ ْذِإ َتْيَف َو َو ،او ُرَبْدأ ْذِإ َتْلَبْقأ َو ،او ُرَف َك□
ْذِإ َتْنَمآ .َكُف ِرْع ُ ِيهنِإ ِ هاللّو ؛ْمَعَن : َلاَق َو ،َك ِحَضَف َتَفْحَجأ ٍم ْوَقِل ُتْض َرَف اَم
نإ : َلاَق مُث .ُرِذَتْعَي َذَخأ مُث ،# ِ هاللّ ِلوُس َر َلاِإ اَهِب َتْئ ِج ٍءِيهيَط ُهَقَدَص
ِهِباَحْصأ َهوُج ُو َو # ِ هاللّ ِلوُس َر َهْج َو اَذه ُهَل ُب ِجْوُي يأ « ُض
ِرْفَي».ناخيشلا هجرخأ .[ًاذإ ِيلاَبُأ َ ف : ُتْلُق .ِقوُقُحْلا َنِم ْمُهبُوُنَي اَمِل ْمِه ِرِئاَشَع
ُةَداَس ْمُه َو ُةَقاَفْلا ُمِهب ِلاإ ًاجاتحم هتلعجو هلام تبهذأو هترقفأ اَذإ « ُة َقاَفلا
ِهِب َتَفْحجأ»و.ههجاوي امو هؤاقلت « ِءْى شلا ُلاَي ِح»و. ِءاَطَعْلا يف ُراَدْقَمْلا

اَهِيف ِقْف“ا ِلا َنوُجاَتْحَي ِبت لا ِثِدا َوَحْلا َنِم ْمُهَل ُد دَجَتَي اَم « ْمُهبُوُنَي .
اَمِل» : ِهِل ْوُقِب َدا َرأ َو. ُةَجاَحْلاو ُرْقَفْلا « ُةَقاَفلا»و.هتريشع

1. (4471)- Hz. Adiyy (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kavmimden bir grupla Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'ın yanına geldim. Tayy kabilesine mensup her bir adam için ikibin (dirhem) tahsisat ayırdı, benden ise yüz çevirdi. Ben karşısına geçtim, yine benden yüz çevirdi. Ben tekrar karşı tarafına geçtim. O yine bana tersini döndü. Bu durumda, ben: "Ey mü'minlerin emiri! Beni tanıyor musun?" dedim. Güldü ve: "Evet! Vallahi seni tanıyorum!" dedi ve ilave etti:

"Onlar kâfirken sen iman etmiştin. Onlar yüz çevirirken sen gelmiş (teslim olmuş)tun. Onlar ahdinden cayarken sen ahdinde sadık kalmıştın. Ayrıca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzünü ve Ashab'ının yüzlerini ağartan ilk zekat parası da, senin Tayy kabilesinden Resûlullah'a getirdiğin zekât parası olmuştu." (Hz. Ömer bu sözlerinden) sonra, (bana vermeyişinin) özrünü beyana geçti ve dedi ki: "Ben, fakirlik sebebiyle yoksul duruma düşenlere tahsisat ayırdım. Onlar aşiretlerinin seyyidleridir. Temsil ettikleri adamlarının (arız olacak kıtlık hallerinde onlara infak gibi) hukuklarını üzerlerinde taşımaktadırlar. (Bu sebeple, geride kalan adamları adına onlara tahsisat verdim.) Bu açıklama üzerine Adiyy, Hz. Ömer'e:

"Öyleyse tamam, bana vermemeni normal karşılarım" dedi."

[Bu rivayeti müellif, Buhârî ve Müslim'e nisbet etmektedir. Buhârî'de

---

15 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/15.

mevcut değildir. Müslim'de muhtasar olarak gelmiştir (Fezailu's-Sahabe 196, (2523), Rivayet, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır. (1, 45).][18]

AÇIKLAMA:

1- Adiyy İbnu Hâtim İbni Abdillah et-Tâî, Sehâveti ile meşhur olmuş Hâtim-i Tâî'nin oğludur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Tayy kabilesine yaptığı seferde, Suriye'ye kaçmış idi. Yakalanan esirler arasında Adiyy'in yaşlı kızkardeşi Seffâne de vardı. Resûlullah bütün esirlere iyi muamele yapmış, hususen Adiyy'in kızkadeşine, -babasının şöhreti ve kavminin ona olan sevgi ve saygısı sebebiyle- çok daha farklı bir muamele yapmıştı: Deriden mamul müstakil bir çadırda ağırlamak, bütün ihtiyaçlarını görmek, dilediği zaman en iyi şartlarda memleketine göndermek gibi. Şan ve şereflerine muvafık bu muamelelerden memnun kalan Seffane müslüman olmuş, kardeşi Adiyy'i, Resûlullah'la anlaşması için Medine'ye göndermiş idi. O da, ilk mülakatta hıristiyanlığı bırakıp müslüman olmuştur. Bu hadise hicretin dokuzuncu senesinde cereyan eder. Mamafih onuncu yılda olduğu da söylenmiştir. Adiyy, bu gelişini ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la mülakatını, aralarında geçen konuşmaları ve müslüman oluşunu anlatır. Bazı mühim tesbitleri şöyle: * Medine'ye gelince müslümanlar kendisini ilgiyle karşılayıp: "Adiyy geldi! Adiyy geldi!" diye sevinç izhar ederler, halbuki henüz hıristiyandır.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Adiyy'i ilgiyle karşılar. Evine götürür. Tek minderini Adiyy'e verir, kendisi yerde oturur. Bu davranışlar Adiyy üzerinde fethedici tesirler hasıl eder. * Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müslüman olmasını teklif eder. Adiyy: "Benim dinim var, hıristiyanım" der ise de, Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben senin dinini senden iyi bilirim" der ve hıristiyanlıkta yasak olan bazı şeyleri sayar ve bunları Adiyy'in yaptığını söyler. Sonra: "Ey Adiyy İslam'a gir, selameti bul!" diye İslâm teklifini tekrarlar. Adiyy'in tereddüdü üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "İslam'ı benimsemene mâni olan, etrafımdakilerin zayıflığı ise, şunu bil ki az bir müddet sonra bütün insanların tek bir cemaat olduğunu... Hir'den devesine binen bir kadının hiçbir himayeye muhtaç olmadan korkusuzca tek başına Beytullah'ı tavaf edeceğini göreceksin... Yine göreceksin ki yakında Kisra' nın hazineleri bize açılacak! Kisra'nın hazineleri bize açılacak! Kisrâ'nın hazineleri bize açılacak! Öyle ki kişi, "kime zekatımı vereyim?" diye sıkıntıda kalacak..." buyurur. Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu sözlerini anlatan Adiyy: "Resûlullah'ın ihbarlarından ikisini gördüm: Kadın, korkusuzca seyahat edip Beytullah'ı ziyaret edebilmektedir. Kisra'nın hazinelerine sefere çıkan ilk gazveye bizzat

katıldım. Resûlullah'ın söylediği üçüncü şeyin de gerçekleşeceğine yemin ederim" diyecektir. * Adiyy, bu konuşmaların akabinde müslüman olur. **2-** Adiyy, Resûlullah'ın vefatından sonra bir kısım bedevilerin irtidadı zamanında hiç sarsılmamış, Hz. Ebû Bekr'e kavminin zekatını getirip vermiştir. Kavmi de kendisi gibi İslam'da samimi ve sabit kalmıştır. Resûlullah'tan çok sayıda hadis rivayet etmiş olan Adiyy, babası gibi cömert ve şerefli bir insandı. Kavmi ve başkaları nezdinde daima hürmet görmüş, sayılmış ve büyüklenmiştir. Yanına girdiği zaman Aleyhissalâtu vesselâm'da ona ikram etmiş, değer vermiştir. Hazır cevaplılığı da onun menkîbeleri arasında yer alır. **3-** Adiyy (radıyallahu anh) Irak'ın fethine iştirak eder. Kadisiye, Mihran, Yevm-i Cisr vs. mühim savaşlarda Ebû Ubeyde ile birlikte olur. Suriye'nin fethinde de Halid İbnu'l-Velid ile birlikte olur, bir kısım savaşlara katılır. Hâlid (radıyallahu anh), alınan ganimetlerin humus' larını Hz. Ebû Bekr'e onunla gönderir. **4-** Adiyy, Kûfe'ye yerleşir. Şa'bi der ki: "Eş'as İbnu Kays, Adiyy İbnu Hâtim'e adam göndererek, baba Hatim'i Tâî'nin tencerelerini iareten ister. Adiyy tencereleri doldurup adamlarla gönderir. Eş'as geri çevirip: "Biz bunları boş istiyorduk!" der. Adiyy tencereleri tekrar dolu yollayıp: "Biz bunları hiç boş olarak iare etmeyiz!" der. Adiyy karıncalara ekmek parçalayıp atar: "Bunlar komşularımızdır, bunların, üzerimizde hakları var!" derdi. Adiyy Sıffin'de Hz. Ali'nin yanında yer almıştır.

Adiyy (radıyallahu anh) Hicrî 67 yılında Kufe'de vefat etmiştir. Hicrî 68, 69 da denmiştir. Öldüğü zaman 120 yaşındaydı. [19]

*** HZ. EBÛ HUREYRE (RADIYALLAHU ANH)**

كَءاَد ِر ْطُسْبا :َلاَقف .اَهُظَفْحأ ُ َف َءاَيْشأ َكْنِم ُعَمْسأ ، هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق]□ .
لاق هْنَع ُهاللّ َي ِض َر ةريره بأ ْنَع ـ4 □6644□:

هظفل اذهو ،يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِهِب بِنَث دَح ًاُئَيش ُتيِسَن اَمَف .
ًاريثَك ًاثيِدَح بِنَث دَحف . ُهُتْطَسَبَف

1. (4472)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlu! dedim, senden çok güzel şeyler işitiyorum, fakat ezberimde tutamıyorum!"

"Ridanı aç!" emrettiler. Ben de açtım [Dua buyurdu, sonra topladım]. Bundan sonra bana çok hadis söyledi. Ben söylediklerinden hiçbirini unutmadım." [Buhârî, İlim 42; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 159, (2492); Tirmizî, Menâkıb, (3833, 3834).][20]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Ebû Hureyre'nin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dualarına nasıl mazhar olduğunu ve mazhariyetin bereketine, hâfızasına güç geldiğini, öyle ki, bundan böyle Resûlullah'tan dinlediği hiçbir hadisi unutmadığını göstermektedir.

Esasen Ebu Hüreyre hakkında birinci ciltte (s. 62-71) geniş bilgi verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. 21

*** CÜLEYBİB (RADIYALLAHU ANH)**

لَه :ِهِباَحْص‘ َلاَقف .ِهْيَلَع ُ هاللّ َءاَفأَف ُهَل ٍزْغَم يِف # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك]□
لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر همَلْس‘ا َةزرب بأ نع ـ4 □6644ـ ْلَه :َلاَق مُث .ًان ٌ:
ُف َو ًانُف َو ًان ٌ ُف ؛ْمعَن :اوُلاَق ؟ٍدَحأ ْنِم َنوُدِقْفَت ْله :َلاَق مُث .ًان ٌ ُف َو ًان ٌ
ُف َو ًانُف ؛ْمَعَن :اوُلاَق ؟ٍدَحأ ْنِم َنوُدِقْفَت

□ .َلاَق :َ بِهنِكَل ُدِقْفأ ًابيِبْيَلُج .ُهوُبَلَطف َوف ُهوُدَج ىلا بْنَج ِةَعْبَس ٍقد
اوُلاَقف ؟ٍدَحأ ْنِم َنوُدِقْفَت ىلَع ُهَعَض َو مُث .ُهْنِم اَنأ َو بِهنِم اَذه ،ُهْنَم اَنأ َو بِهنِم:
اَذه ،ُهوُلَتَق مُث ًةَعْبَس َلَتَق :َلاَق مُث .ِهْيَلَع َفَقوَف # ُّىِب نلا َتاأَف .ُهوُلَتَق
مُث ْمُهَلَتَق

□ هاللّ َءاَفأ َف» :هلوق.ملسم هجرخأ .[ٍّ ُسْغ ْرُكْذَي ْمَل َو ِه ِرْبَق يِف َع ِض ُو َو
ُهَل َرِفُحَف :َلاَق .# ِهبنلا َدِعاَس إ ريِرَس ُهَل َسْيَل ِهْيَدِعاَس

. □ُل ِلِمْلُسَن َنِم ْوَأم َلاِ ُفْكلا ِرا َو ْمِهلْهأ َو ِراَيِد ْمِه ِرْيَغِب ِلاَتِق ٍو ّ َرْح ب
ِصْحَي اَم : ُءْنَفَلا « ِهْيَلَع

1. (4473)- Ebû Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazvelerinden birinde idi. Allah Teâla Hazretleri ganimet nasib etti. Ashab'ına: "Arkadaşlarınızdan herhangi bir kayıp verdiniz mi?" diye sordu.

"Evet! dediler. Falanca, falanca ve falanca!" Resûlullah yine sordu: "Başka bir kaybınız var mı?" Ashab: "Evet! Falanca, falanca, falanca! dediler. Aleyhissalâtu vesselâm yine sordu: "Başka bir kaybınız yok mu?"

"Hayır! Yok! dediler.

"Ama ben Cüleybib'i kaybettim [Onu arayın!]" emretti. Ashab onu aradı ve öldürmüş olduğu yedi kişinin yanında bulundu. Düşmanlar da onu öldürmüşlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm gidip başucunda durdu ve: "O, yedi kişiyi öldürmüş, onlar da onu öldürmüşler! Bu bendendir, ben de ondanım. Bu bendendir, ben de ondanım!" buyurdu. Sonra Cüleybib'i kolları arasına aldı. Ona, Resûlullah'ın kollarından başka yatak olmamıştı. "Ravi devamla der ki: "Ona bir mezar kazıldı. Kabrinin içine konuldu." Gusledildiğini zikretmedi." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 131, (2472).] [22]

AÇIKLAMA:

1- Cüleybib (radıyallahu anh) Ensârî'dir. Kısa boylu çirkince bir zattı. Resûlullah'ın, Ensar'dan bir zâtın kızıyla bunu evlendirmesi hikayesi kitaplarageçmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cüleybib'i dilediği bir kızla evlendirmek üzere araya girdiği vakit, kızın annesi ve babası bu evlendirmeye razı olmak istemezler. Ancak kız, Aleyhissalâtu vesselâm arzusunu işitir işitmez şu ayeti okur: "Allah ve Resulü bir meselede hükmünü verdiği zaman, bir mü'min erkeğin yahut bir mü'min kadının, artık işlerinde bir başka yolu seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne isyan ederse, apaçık bir sapıklığa düşmüştür" (Ahzâb 36) ve ilave eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın benim için münasip görüp razı olduğuna ben de razıyım ve kabul ediyorum" der. Bu davranıştan memnun kalan Aleyhissalâtu vesselâm, bu bahtiyar kıza dua buyurur: "Allahım, ona hayrı bol bol ver, geçimini de dar kılma!"

Bu duay-ı nebevî bereketine, kızın, Ensar kadınları arasında mal ve nafakaca en zengini olduğu belirtilir.

2- Sadedinde olduğumuz rivayet, Cüleybib'in bir başka menkîbesine yer vermekte, şehid oluşunu anlatmaktadır. 7 kişiyi öldürdükten sonra şehid edilir. Resûlullah'ın kolları arasında defnedilmek gibi bir bahtiyarlığa erer, (radıyallahu anh).

3- Rivayetin sonunda yer alan: "Gusledildiğini zikretmedi" sözü, Cüleybib'e şehid muamelesi yapıldığını ifade eder. Çünkü şehidler kabirlerine yıkanmadan konulurlar. [23]

* HÂRİSE İBNU SÜRAKA (RADIYALLAHU ANH)

---

[20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/20.

ةَث□ يبنلا َةَث #؛ فقاَلتَ : اَي نَبِ هاللّ ِ حَدهِتْنِب نَع ْحاَر ِثَة، وكاَن َقتُل ِيَو ْمَ بَدْر
ثَ َة إن اَه ج ِنَان فِي 6646ـ □ 4 ـ عن أَنس ِرَ ضِيَ هاللّ ُعَنْه قال :]اَتْت أُمُّ حاَر ِ
الجَنْة ِصَبْر ُت، و َإن ْكاَن غَيْر َذلِك اجتَهَدْتُ عَلَيْه ِفي البُكْاء ِ. فقاَل: يا اَم ُه ِحاَر
أَصاَبُه سَهْم ُغَر ْب ٍ، فَإ ْن كاَن َفي

. أَي ْن َأتاَه ُ. الجَنْة ِ،و َإن ا بْن ِكَ أصاَب َالفِرْ دَو ْس َا'‘علْيِ]. أخرجه البخاري والترمذي
سَهُم ْ غَر ْب ٍ« اِب”ضاَفَة ِ وَ ت ْرَك اَهو َ تَحَر ُّك ِ الار ِء وَ تَسُكْن ُ : إذا َلَم ْيَدْر ِ مَن ْ
أَصاَب ُه» يَقاَل ُ

1. (4474)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ümmü Hârise (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü! Bana Hârise'den haber ver!" dedi. -Harise, Bedir günü isabet eden serseri bir ok sebebiyle ölmüştü.- (Kadın devamla): "Eğer cennetteyse sabredeceğim, değilse (dünya evinde olduğum müddetçe) ağlamaya devam edeceğim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ümmü Hârise! [Cennetin tek bir bahçe olduğunu mu sanırsın?] Cennette bahçeler var. Senin oğlun ise, Firdevs-i a'lâ'ya kondu" buyurdular. [Bunun üzerine kadın gülerek geri döndü.]" [Buhârî, Cihad 14, Megâzî 9, Rikâk 51; Tirmizî, Tefsir, Mü'minun, (3173).][24]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka veçhinde şu ziyade gelmiştir: "Oğlun Firdevs-i A'lâ cennetindedir. Onun tavanı Arş-ı Rahmân'dır. Cennetteki nehirler buradan kaynar. Allah yolunda -Sabah veya öğleden sonra- atılan bir adım, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır. Sizden birinin yay veya okunun dünyada işgal ettiği yer kadar cennetteki bir yeri, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.[25] Cennet ehlinin kadınlarından biri dünyada görünecek olsa, nuruyla yeryüzünü ve onda bulunan her şeyi aydınlatırdı. Kadının başörtüsü, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."

2- Hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ölenin arkasından matem tutmaya cevaz verdiği hükmü çıkmaktadır. Zira matem tutacağını söyleyen kadını tevbih etmemiş, bu sözü sebebiyle onu tenkid etmemiş, zecrde bulunmamıştır. Bu bir nevi takrir olmaktadır. Alimler, bu davranışın mensuh olduğunu, matem yasağının konmasından önceye ait olduğunu belirtirler. Nitekim hâdise Bedir gazvesinin akabinde vukûa gelmiştir. Halbuki matem yasağı Uhud savaşından sonra teşrî edilmiştir.

3- Hadiste cennetin çeşitli dereceleri olduğu belirtildiği gibi, Firdevs cennetinin en üst tabakayı teşkil ettiği belirtilmektedir. Başka hadislerde cennetin yüz derecesi olduğu, iki derece arasında arzla sema arasındaki mesafe kadar seviye farkı bulunduğu belirtilmiştir.

4- Hârise İbnu Süraka Medinelidir ve Hazrecîdir. Annesi, Rebî Bintu'n-Nadr'dır. Hz. Enes'in halasıdır. Annesine karşı son derece saygılı ve hayırhah idi, hukukunu elinden geldikçe yerine getiriyordu. Bu sebeple annesi onu çok seviyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben cennete girdim, Hârise'yi gördüm..." demiştir. Resûlullah'tan, şehid olması için dua talep etmiştir. Bedir savaşının bidayetlerinde, havuzdan su içerken atılan bir ok isabet eder ve şehid olur. Ensar'dan ilk şehidin o olduğu söylenmiştir, (radıyallahu anh). 26

* HALİD İBNU'L-VELİD (RADIYALLAHU ANH)

نَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر ُلوُقَيَف .َنو ُّرُمَي ُسا نلا َلَعَجَف ٌ ِزْنَم # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم□
اَنْل َزَن] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ4 □6644□

رَم بهتَح .اَذه ِ هاللُّدْبَع َسْئِب :ُلوُق َيَف . ن ّ ُف :ُلوُقأَف ؟اَذه ْنَم ُلوُقَي َو ؛اَذه ِ
هاللُّدْبَع َمْعِن :ُلوُقَيَف . ن ّ ُف :ُلوُقأَف ؟ة َرْي َرُه اَبأ اَي اَذه

ىلاعَت ِ هاللّ ِفوُيُس ْنِم فْيَس اَذه ِ، هاللّ ُدْبَع َمْعِن :َلاَق .ِديِل َوْلا ُنْب ُدِلاَخ :].
ُتْلُقَف ؟اَذه ْنَم :َلاَقف .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِديِل َوْلا ُنْب ُدِلاَخ

يذمرتلا هجرخأ .

1. (4475)- Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte bir yere indik. Halk geçmeye başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

23 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/21-22. 24 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/23. 25 Burada mübalağa yoktur. Çünkü o ebedîdir, dünya fânidir. Ebedî akan bir çeşme büyük bir denizden daha zengindir. Öyle ise ebedî olan "Ey Ebû Hureyre bu kim?" diye soruyordu. Ben de: "Falanca!" diyordum.

"Bu, Allah'ın ne iyi kulu!" diyordu. Sonra tekrar soruyordu: "Peki şu kim?"

"Falanca" diyordum.

"Bu Allah'ın ne kötü kulu!" diyordu. Bu hal, Halid İbnu'l-Velid (radıyallahu anh) geçinceye kadar devam etti. O zaman: "Bu kim?" diye yine sordu. Ben:

"Hâlid İbnu'l-Velîd!" dedim.

"Bu Allah'ın ne iyi kulu! Bu Allah'ın kılınçlarından bir kılınç!" buyurdu." [Tirmizî, Menakıb, (3845).] 27

AÇIKLAMA:

1- Konuşma, hangi gazvede olduğu belirtilmeyen bir sefer sırasında cereyan eder. Bazı şarihlere göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çadırda olmalıdır. Zira, aksi halde Halid İbnu Velîd gibi birisini tanıması gerekirdi. **2-** Resûlullah burada, takdir edilecekleri "Ne iyi kul!" diye takdir ederken, kötülere de "Ne kötü kul" diyerek takbih etmiştir. Alimler bunu, yasak olan gıybet addetmezler. Çünkü insanlara gelecek zararından onları korumak için, fıskının, kötülüğünün beyan edilmesi tecviz edilmiştir. Buradaki takbih bu nevdendir. **3-** Hz. Hâlid İbnu Velid (radıyallahu anh) üzerine gerekli açıklamayı, Hudeybiye Sulhü vesilesiyle 4269 numaralı hadisin akabinde yaptık. Burada tekrara hacet görmüyoruz. 28

*** AMR İBNU'L-AS (RADIYALLAHU ANH)**

هجرخأ .[ِصاَعْلا ُنْب و ُرْمَع َنَمآَو ، ُسا نلا َمَلْسأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع
ُ هاللّ َيِض َر رماع نب ةبقع نع ـ4 □ 6644□

. يذمرتلا

1. (4476)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar teslim oldu, Amr İbnu'l Âs ise iman etti." [Tirmizî, Menâkıb, (3843).] 29

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke fethinde müslüman olan Mekkelilerin durumunu belirtmektedir. en-Nâs'dan murad, fetih sırasındaki Mekkelilerdir. Resûlullah hadiste: "Mekkeliler, gücümüz karşısında teslim oldular, Amr ise, kalbinden gelen bir tasdikle kendiliğinden gelip müslüman oldu. Onun İslam'a girişinde kuvvetin, maddenin bir rolü olmadı" demektedir. Böylece Amr'ın imanındaki ihlası övmektedir. Nitekim Amr, Mekke fethinden bir veya iki yıl önce kendi arzusuyla Medine'ye hicret ederek İslam'a girmiştir. Onun İslam'a girmesinde herhangi bir şahsın teşviki veya daveti müessir olmamıştır. Habeşistan'da Necâşî'nin Hz. Peygamber'in nübüvvetini te'yid etmesi ile kalbine iman zuhur etmiş, oradan dosdoğru Resûlullah'a gelerek müslüman olmuştur. Resûlullah da onu, aralarında Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer gibi büyüklerin de bulunduğu bir cemaate komutan yapmıştır. Bunun sebebi şöyle izah edilir: "O, müslüman olmadan önce Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a adavette ve Ashab'a zarar vermede aşırı idi. İman edince, Resûlullah, onu kalbindeki kadim hasmane duyguların eserini izale etmeyi, eski yaptıklarından dolayı içinde yeredebilecek her çeşit korku ve endişeleri tamamen yok etmeyi arzulamış olmalıdır." Bu davranışta, Amr'ın Rahmet-i İlahiyeden ye'se düşmesini önlemek endişesini gören şârih de mevcuttur.

2- Amr İbnu'l-Âs İbni Vâil el-Kureşî: Annesi Nâbiğa Bintu Harmele' dir. Habeşistan'a sığınan müslümanları kendilerine teslim etmesi için Kureyşliler, Necâşî'ye elçi olarak Amr'ı göndermişlerdi. Necâşî, talebi reddetmekle kalmamış, Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu söylemiş, Amr'a da müslüman olmasını tavsiye etmişti. Oradan ayrılan Amr, doğru Medine'ye gelir ve müslüman olur. Bu hadise Hayber'in fethedildiği senede cereyan eder. Bir başka rivayete göre de fetihden altı ay kadar önce, Halid İbnu'l-Velîd, Osman İbnu Talha el-Abderî üçü birlikte gelip müslüman olurlar. Hâlid, bey'at yaparken "Daha önceki fiillerinin affı" şartını koşar. Resûlullah: "Müslüman olmak ve hicret etmek, daha önceki günahların hepsini örter" der. Resûlullah, Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh)'ı babasının dayıları tarafına İslam'a davet etmek ve asker toplamak üzere gönderir. Bu sefere Zât-ı Selâsil seriyyesi denmiştir. Üçyüz kişilik seriyye hedefe varınca, Amr, Resûlullah'tan yardım kuvveti ister. Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh komutasında ilk muhacirlerden Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer gibi büyüklerin de bulunduğu bir birlik daha gönderir.Resûlullah, Amr'ı Umman'a vali yapar ve

27 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/24-25.

Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatına kadar orada kalır. Sonra Hz. Ebû Bekr, onu Şam'a gönderir. Hz. Ömer önce Filistin'e, daha sonra ordu komutanı olarak Mısır'a gönderir. Mısır'ı fetheder ve Hz. Ömer'in hilafeti sırasında Mısır valisi olarak kalır. Hz. Osman da dört yıl kadar orada emir olarak bırakır, sona onu azlederek, yerine Abdullah İbnu Sa'd İbni Ebî Sarh'ı tayin eder. Amr Filistin'e çekilir. Hz. Osman'ın vefatından sonra Hz. Muaviye'ye gider ve destekcisi olur. Sıffin'de yardımcı olur. Hakemeyn hadisesinde Hz. Muâviye'nin temsilcisi olarak oynadığı rolü, Hz. Ebû Musa el-Eş'arî'yi anlatırken açıkladık, burada tekrar etmeyeceğiz. Hz. Muâviye, Tahkîm hadisesinden sonra onu Mısır'a gönderir. Mısır' da Hz. Ali'nin valisi olan Muhammed İbnu Ebî Bekr'den valiliği alır. Hz. Muâviye onu oraya vali tayin eder ve

Hicrî 43 yılında ölünceye kadar valiliğini sürdürür. Ölüm tarihi olarak Hicrî 47, 48, 51 rakamları da zikredilmiştir. Vefatı ramazan bayramı gecesine rastlar. Cenaze namazını, bayram namazı için gelen kalabalık cemaat bayramdan önce kılar. Amr (radıyallahu anh), Arab'ın dahi, şecî, kahraman olanları arasında zikredilir. Sadedinde olduğumuz hadiste Aleyhissalâtu vesselâm onun imanını takdir etmiştir.

Amr, ölüm yaklaşınca ağlar. Oğlu Abdullah:

"Niye ağlıyorsun, ölümden ürktüğün için mi?" der.

"Hayır! der, ölümden sonrasından korkarak ağlıyorum!"

Oğlu teselli etmek için: "Sen hayır üzere yaşadın" der ve hayırlarını sayar. Resûlullah'la sohbetini, Şam ve Mısır'ı fethini vs. zikreder. Amr: "Bunlardan daha hayırlı olanı terkettim: Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdetim!" Amr, en değerli amelinin kelime-i tevhidi ikrar olduğunu belirttikten sonra sözlerine şöyle devam eder: "Ben üç hal yaşadım: Önce kâfirdim ve Resûlullah'ın en azılı düşmanı idim. O zaman ölüverseydim ateş bana vacib olmuştu. Resûlullah'a biat edince, (eski yaptıklarım sebebiyle) insanların ondan en çok haya edeni oldum. O zaman ölseydim, insanlar: "Amr'a ne mutlu, müslüman oldu, hayır üzere de yaşadı ve öldü, onun için cennet umulabilir" derlerdi. Sonra idarecilik ve başka şeylerle iştigal ettim. Bunlar lehime mi oldu aleyhime mi bilemiyorum. Bu halde ölsem kimse üzerime ağlamaz, matem tutmaz...." 30

*** EBÛ SÜFYAN İBNU HARB (RADIYALLAHU ANH)**

ملسم هجرخأ .[ْمَعَن َلاَق إ ًائْيَش # ِ هاللّ َلوُس َر َنَايْفُس وُبأ َلأَس اَم] :لاَق .
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نع ـ4 6644

1. (4478)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Ebû Süfyan, her ne taleb etti ise, mutlaka "Tamam!" diye müsbet cevap almıştır." [Müslim, Fezailu's-Sahabe 168, (2501).] 31

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin Müslim'deki aslı uzuncadır. Müellifimiz buraya ihtisar ederek almış. Aslını aynen kaydediyoruz: "Müslümanlar Ebû Süfyân'a bakmıyor, onunla oturmuyorlardı. Bunun üzerine Ebû Süfyan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resûlü! Üç şey var, onları bana ver (de şerefleneyim)!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Pekâla!" buyurdu. Ebû Süfyan (radıyallahu anh): "Bende Arab'ın en iyi ve de en güzeli olan Ümmü Habibe Bintu Ebi Süfyan var, onu sana nikahlıyorum!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Pekâla (aldım!) buyurdu. Ebû Süfyan devamla: "Bir de (oğlum) Muâviye var. Onu kendine katip yap!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm buna da "Pekâla! buyurdu. Ebû Süfyan: "Bir de beni emîr yap da vaktiyle müslümanlarla çarpıştığım gibi, kâfirlerle çarpışayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm buna da: "Pekâla!" buyurdu."

Ravi Ebî Zümeyl der ki: "Eğer bunu, Ebû Süfyan, Resûlullah'tan taleb etmeseydi ona vermezdi. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, kendisinden bir şey istenilecek olsa mutlaka "Pekâla!" derdi. **2-** Bu hadis, tarihî vakalara zıt düştüğü için "müşkil" kabul edilmiştir. Şöyle ki: 1) Resûlullah Ümmü Habîbe ile evlendiği zaman Ebû Süfyân kâfirdi. Ümmü Habibe, Habeşistan'da muhacir hayatı yaşarken Hicrî altıncıveya yedinci- yılda Resûlullah'a nikâhlanmıştır. Bu husus daha önce geçti. Halbuki Ebû Süfyan'ın müslüman oluşu Fetih esnasında meydana gelmiştir hatta müellefe-i kulubtandır. Hadisteki bu zıtlık sebebiyle bazı alimler, hadisin mevzu olduğuna hükmetmiş, senedde yer alan İkrime İbnu Ammâr'a vaz'la itham etmiştir. Ancak bu zâtın sika birisi olduğu belirtilmiştir. Hadisi te'vil sadedinde bazı açıklamalar yapılmış ise de hiçbiri tam bir itminân vermiyor. Biz de müşkil deyip bırakacağız. **3-** Ebû Süfyan Sahr İbnu Harb İbni Ümeyye: Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'ın ve Yezid'in babasıdır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâkleri Ümmü Habîbe de Ebû Süfyan'ın kızıdır. Fil yılından on yıl kadar önce doğmuştur. Kureyş'in eşrafındandı ve tüccardı. Kureyş'in ticaret kervanını Suriye, İran vs. yerlere götürür getirirdi. Sırf kendisi için de gittiği olurdu. el-Ukâb denilen bayrak onda idi, reisleri temsil ederdi. Savaş çıkınca Kureyş toplanır bu bayrağı reise teslim ederlerdi. Cahiliye devrinde Kureyş'in reyce en güzel olan üç kişisinden birinin Ebû Süfyan olduğu söylenmiştir. Diğer ikisi Ebû Cehl ve Utbe'dir. İslâm gelince reyleri tersine dönmüştür. Uhud savaşında Kureyş'in tamamını o sevketmiştir.

Ebû Süfyan Hz. Abbas'ın dostu idi. Huneyn seferine katıldı. Aleyhissalâtu vesselâm, ganimetten ona 100 deve ve 40 okiyye verdi. Oğulları Muâviye ve Yezid'e, her birine bir mislini verdi. Ebû Süfyan, Resûlullah' ın bol miktardaki bağışını görünce: "Vallahi sen kerimsin, anem babam sana feda olun, vallahi seninle savaştım, sen ne iyi hasım idin; seninle sulh da yaptım, en iyi sulh yapılan kimse idin; Allah sana hayırlı mükâafât versin" der. Taif seferine Resûlullah'la katılan Ebû Süfyân'ın bir gözü isabet aldı. Yermük savaşında da diğer gözü isabet aldı. Yermük seferinde İslâm ordusunun kâss'ı (teşvikci) olduğu ve askerleri şu sözleriyle teşcî ettiği belirtilir: "ey Allah'ın nusret ve yardımı, yaklaş! "Allah! Allah! Sizler Arab'ın hâmileri ve İslâm'ın yardımcılarısınız, karşınızdakiler ise Rumun hamileri ve müşriklerin yardımcılarıdır. Allahım, bu gün senin günlerinden biridir. Allahım kullarına yardım ve nusretini indir." Her iki gözünü de kaybedince, onu bir azadlısı yedmiştir. Resûlullah onu Necrân'a vali tayin etti. Aleyhissalâtu vesselâm vefat ettiğinde o burada vali idi. Bilahare Mekke'ye dönmüş, oradan Medine'ye geçerek orada ölmüştür. Bazı tarihçiler, Resûlullah'ın vefatı sırasında Ebû Süfyan'ın Mekke'de olduğunu, Necran'da vali olarak Amr İbnu Haym'ın bulunduğunu söylemiştir. Ebû Süfyan hicrî 31 yılında 88 yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Hicrî 32, hatta 34 yılında vefat ettiği, yaşının 93 olduğu da söylenmiştir.

Boyunun kısa, başının iri olduğu söylenir. Cenaze namazını Hz. Osman kıldırmıştır. İslam'a sonradan da girmiş olsa, müellefe-i kulûb arasında da yer alsa, müslümanlığı samimi olmuş, İslâm için ciddi çalışmıştır. Yermük'te gözünden isabet alması, bizzat savaştığına delil kabul edilmiştir, (radıyallahu anh). [32]

*** HZ. MUÂVİYE (RADIYALLAHU ANH)**

□□6644□ 4ـ نع ىبأ ِسيِرْدإ ِىنَلاْوَخْلا َلاَق :]مَل ا َزَع َل َرَمُع

رْيَمُع َلاَقف ؟ةَيِواَعُم بهل َو َو ًارْيَمُع َل َزَع :ُسا نلا َلاَقف .َةَيِواَعُم ى ل َو َصْم ِح ْنَع ٍدْعَس َنْب َرْيَمُع هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ِبا طَخْلا ُنْب

يذمرتلا هجرخأ .]ِهِب ِدْها مُه للا :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس ِهِناَف ، . ٍرْيَخِب إ َةَيِواَعُم او ُرُكْذَت َ :هْنَع ُ هاللّ َيِض َر

1. (4478)- Ebû İdris el-Havlânî anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh), Umeyr İbnu Sa'd'ı Humus valiliğinden azledince yerine Hz. Muâviye (radıyallahu anh)'ı tayin etti. Halk: "Umeyr'i azledip Muâviye'yi mi tayin etti?" diye mırıldandı. Umeyr (radıyallahu anh): "Muâviye'yi hayırla yâdedin. Zira ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Allahım, onunla (insanlara) hidayetini ulaştır!" dediğini duydum!" dedi. [Tirmizî, Menâkıb, (3842).] [33]

AÇIKLAMA:

1- Tirmizî'de gelen ve müteakiben 4480 numarada kaydedilen bir başka rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Muâviye'ye şöyle dua etmiştir: "Allahım, onu (İnsanlara) hidayet edici ve kendisini de hidayete ermiş kıl, onunla (insanları) doğru yola sevket."

Hz. Muâviye radıyallahu anh'ı tafdil eden bu hadislerin sıhhati hususunda bazı şârihler şekke düşmüştür. **2-**Hz. Muâviye (radıyallahu anh) Ebû Süfyân'ın oğludur. Annesi Hind Bintu Utbe'dir. Hz. Muâviye, babası, kardeşi Yezid ve annesi, Mekke Fethi'nde müslüman olmuşlardır. Kendisi, Umretu'l-Kaza yılında müslüman olduğunu, annesinden ve babasından müslümanlığını gizlediğini, dolayısıyla Fetih senesinde Resûlullah'la müslüman olarak karşılaştığını söylemiştir.

Hz. Muâviye, Huneyn gazvesine Resûlullah'la birlikte katılmıştır. O da müellefe-i kulubtan sayılmış, babası gibi 100 deve ve 40 okiyye almıştır. İslam'a daima sadık kalmış ve Hz. Peygamber'e katiplik de yapmıştır. Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh) Suriye cihetine ordu sevkedince Hz. Muâviye de kardeşi Yezid'le orduya katıldı. Yezid vefat edeceği zaman üzerindeki Dimeşk valiliğini kardeşi Muâviye'ye bıraktı, Hz. Ömer de bunu teyid etti. Hz. Osman halife olunca, Şam valiliğine ilaveten bütün Suriye bölgesinin valiliğini aldı. Hz. Osman'ın vefatından sonra Hz. Ali'ye biat etmedi ve Suriye bölgesinin müstakil hakimi durumuna geçti. Hz. Osman'ın kanını taleb etti. Böylece taraftar topladı. Sıffîn savaşı Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında cereyan etmiştir. Hz. Ali şehid edilip yerine oğlu Hasan halife olunca Hz. Muâviye Irak'a yürüdü. Hasan da onun üzerine yürüdü. Ancak Hz. Hasan fitne çıkıp kan döküleceğini görünce hilafeti Hz. Muâviye'ye terketti ve Medine'ye döndü. Hz. Muâviye Kufe'ye geldi. Halktan biat aldı. O seneye Âmu'l-Cemaat (cemaat yılı) dendi. Hz. Muâviye 20 yıl vali, 20 yıl da halife olarak idarecilik yapmıştır. Hz. Muaviye (radıyallahu anh), hastalandığı zaman, Resûlullah'ın kendine giydirdiği bir gömleği kefeninin altına giydirilmesini, Resûlullah' ın kesilmiş tırnaklarından muhafaza ettiklerini, iyice öğütülerek gözlerine ve ağzına konmasını vasiyet eder. Ölüm gelince: "Keşke Mekke'nin Zû-Tuva semtinde yaşayan sıradan bir Kureyşli olsaydım da, hiçbir idarecilik almasaydım" der.

Hz. Muâviye Hicrî 60 yılında 78 yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Hicrî 59 yılında öldüğü, 86 yaşında olduğu da söylenmiştir.

3- Hz. Muâviye'nin Resûlullah'tan sonra en sehâvetli kimse olduğu söylenmiştir. Debdebeye de yer verdiğinden olacak, zühde ehemmiyet veren Hz. Ebû Zerr (radıyallahu anh) ile araları açılacak ve hatta, Hz. Ömer Şam'a geldiği zaman Hz. Muâviye'yi görünce "Bu, Arapların Kisrası olmuş" diyecektir. Müteakip rivayette görüleceği üzere Aleyhissalâtu vesselâm çocuk olan İbnu Abbâs'ı göndererek Hz.

Muâviye'yi çağırtır. İbnu Abbâs gider, onu yemekte bulur, dönüp: "Yemek yiyor" der. Aleyhissalâtu vesselâm İbnu Abbâs'ı ikinci, üçüncü sefer gönderir, dönüşte yine yemek yediğini söyler. Bunun üzerine: "Allah onun karnını doyurmasın" der. İmam Müslim, bu rivayeti, Resûlullah'ın, haketmeyen bir kimseye bedduasının o kimse hakkında rahmet olacağını belirten bir babta kaydeder. Bu babta Resûlullah'ın bazı "haksız beddua"larına örnekler kaydeder. Şu halde Müslim'e göre, Hz. Muâviye hakkındaki bu beddua da aynı mahiyettedir. Hz. Peygamber der ki: "Ben Rabbime şart koşup dedim ki: "Ben bir insanım; insan razı olduğu gibi ben de razı olurum, insanın kızması gibi, kızarım da. Ümmetimden kime haksız bedduada bulunursam, bunu, onun hakkında bir temizlik vesilesi, bir paklanma ve Kıyamet günü Allah'a yakınlığa bir vasıta kıl." **4-** Hz. Muâviye (radıyallahu anh), İslâm'ın seçime dayalı hilafet sistemini babadan oğula geçen saltanata çevirmekle tenkid edilmiştir. Günümüzde, bu tenkidde ifrata kaçıp, Sahâbe hakkında caiz olmayan suizan ve ithamlara kadar ileri gidenler var. Biz ifrat görüşlere katılmıyoruz. Geçmiş hadiseleri değerlendirirken kader'in payını da ihmal etmemek gerekir. Hele Ashab'la, Resûlullah'la ilgili meselelerdeki değerlendirmelerde, çeşitli vesilelerle belirttiğimiz 34 temel prensipleri daima gözönüne almalıyız. Unutmayalım ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hiçbir ayırıma yer vermeden bütün Ashab'ı tebrie etmiş, hangisi olursa olsun herhangi birine dil uzatanı tel'in etmiştir. Bütün Ehl-i Sünnet ulemâsı, bunu mühim bir esas olarak kabul etmiştir. Bu meselede teferruâta girmeden, Hz. Muâviye vefat ettiği zaman Dahhâk İbnu Kays'ın, minbere çıkarak yaptığı bir konuşmayı kaydedeceğiz. Bu konuşmada Hz. Muâviye'nin hizmetleri belirtilmektedir: "Emîru'l-Mü'minîn Hz. Muâviye (radıyallahu anh) Arab'ın gücü ve Arab'ın dahisi idi. Allah onunla fitneyi önledi ve onu kulları üzerine hakim kıldı. Ordularını karada ve denizde ilerletti. Allah'ın ibadete düşkün kullarındandı. O dua etti, Allah da duasına icabette bulundu. Artık vefat etmiştir. İşte kefenleri. Biz kefenini sarıp, kabrine koyacağız. Allah'la kendi arasında ameli var. Dilerse rahmet eder, dilerse azab eder. 35 "Hz. Muâviye devri İslâmî fetihlerin devam ettiği bir devirdir.

ءاَجَف ٍباَب َفْلَخ ُتْي َرا َوَتَف ،# ِ هاللّ ُلوُس َر َءاَجَف ِناَيْب ِهصلا َعَم ُبَعْلأ ُتْنُك]□
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ4 □6644ـ ُتْئ ِجَف :َلاَق . َةَيِواَعُم ِل
ُعْداَف ْبَهْذِا :َلاَق مُث .ُلكْأَي َوُه :ُتْلُقَف ُتْئ ِجَف :َلاَق ِل ُهُعْداَف َةَيِواَعُم بلا
ْبَهْذِا :َلاَق َو ًةأْطَح ِبناَطْحَف «ِناَطْح».ملسم هجرخأ .[ُهَنْطَب ُ هاللّ َعَبْشأ َ :
َلاَقَف .ُلكْأَي َوُه ُتْلُقَف ُتْئ ِجَف :َلاَق ،َةَيِواَعُم ِل ُعْداَف ْبَهْذِا :َلاَق مُث .ُلكْأَي َوُه
ُتْلُقَف

افقلا لبق نم فكلا طسبب سأرلا عفص :دفقلاو ،بِندفق : لاق .بنأطخ ام :تلق.
ثيدحلا يف ًارسفم ءاج ةلمهملا ءاحلاب.

2. (4479)- İbnu Abbâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben çocuklarla birlikte oynuyordum. Derken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) geldi. Ben hemen bir kapının arkasına saklandım. (Beni orada bulup) enseme dokundu. "Muâviye'ye git! Onu bana çağır!" dedi. (Ben derhal gittim ve) geldim: "O yemek yiyor! dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tekrar: "Git Muâviye'yi bana çağır!" emrettiler. Ben (yine gidip) döndüm ve: "O yemek yiyor!" dedim. Resûlullah tekrar: "Git! Muâviye'yi bana çağır!" emrettiler. Ben yine gidip geldim ve: "O yemek yiyor!" dedim. Bunun üzerine: "Allah onun karnını doyurmasın!" buyurdular." [Müslim, Birr 96, (2604).][36]

مُه للا] :َةَيِواَعُمِل َلاَق ُه نأ # هِبِهنلا ِنَع # هِبِهنلا باحصأ ْنِم َناَك َو ،هْنَع ُ هاللّ
□6644□ 4ـ نعو رلادبع نمْح نب ِأ بب َرْيَمُع َرَ ة َرِ ض ِيَ

يذمرتلا هجرخأ .[ِهِب ِدْهاو ًاهيِد ْهَم ًايِداَه ُهْلَعْجا .

3. (4480)- Abdurrahman İbnu Ebî Umeyre (radıyallahu anh) -ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabından idi- Resûlullah'ın Muâviye için şöyle dua ettiğini rivayet etmektedir: "Allahım, onu hidayet edici ve hidayeti bulmuş kıl ve onunla (insanlara) hidayet ver." [Tirmizî, Menâkıb, (3841).] [37]

AÇIKLAMA:

[34] Birinci cilt, s.518-530'a bakılsın.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/30-32.

Son iki hadisle ilgili açıklamaya, babın birinci hadisini (4478) açıklarken yer verdik. [38]

KADIN SAHABİLERİN FAZİLETLERİ

* HATİCE BİNTU HUVEYLİD (RADIYALLAHU ANHÂ)

تَتاأ ْدَق ُةَجيِدَخ ِهِذه ُ، هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقف # ُّبِ نلا ُم ّ سلا ِهْيَلَع ُلي ِرْب ِج□
□6644□ 4ـ نع ِبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق : [تَتاأ

□ إاَنا ء فيِه ِإاَدام وأ ْ ماَعَط وأ ْ شَر ْ اب . فاَذِا اَهَب ِتَتاأ ْكَتَ فاَقْر َ أ عَلَيْها اَ سلا ّ م
ِنم ْقَصَب ٍ صَخَب فيِه ِو ّ نَصَب]. أخرجه الشيخان.«القْصَب ُ» هاه انلا لؤلؤ و َ مَعَها َ
ِنم ْرَ بهاِ و َ بَشهرِ ْ اه بيَبِت ٍ فِي الجنَة ِ

. المجوف.و«الاص خَبُ» الضجة والجلبة. و«النا صَبُ» التعب

1. (4481)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Cebrâil aleyhisselâm Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, dedi. İşte Hatice geliyor. Beraberinde bir kap var, içerisinde katık -veya yiyecek, veya içecek- mevcut. O yanınıza ulaştığı vakit, ona Rabbinden [ve benden] selam söyleyin ve onu gürültü ve yorgunluk bulunmayan cennette, içerisi oyulmuş inciden mamul bir evle müjdeleyin!" [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Tevhîd 35; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 71, (2432).][39]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Hz. Hatice'nin fazileti beyan edilmektedir. Allah Teâla Hazretleri'nin Cebrail'le gönderilen hususî selâmına mazhar olmak, bir kul için şereflerin, menkibelerin en yücesine ermek olmalıdır. Hatta Ebû Bekr İbnu Dâvud gibi bazı âlimler, bu hadise dayanarak, Hz. Hatice'nin, Hz. Aişe'den faziletce üstün olduğuna hükmetmiştir. "Çünkü derler, Hz. Aişe, Hz. Cibril'in selamına mazhar olmuşsa da Allah'ın selamına olmamıştır." Hatice validemiz (radıyallahu anhâ)'nın Allah'ın hususi selamına mazhar olmakla ulaştığı şeref, yaratılıştan beri acaba kaç kula nasib oluştur? Onu hakiki bir valide bilip sevenlerin bu şereften nasibedar olacaklarını rahmet-i ilahiyeden umarız.

2- Rivayetin buradaki üslûbu, Hz. Hatice'nin, vak'a sırasında Resûlullah'ın zevceleri değilmiş gibi bir mübhemlik taşımaktadır. Ama gerçek öyle değil. Bu sebeple dilimize aktarırken şârihlerin dikkat çektikleri manayı aksettirecek bir üsluba yer verdik.

3- Hadis muhtelif vecihlerde bazı farklı ziyadelerle gelmiştir. Bir ziyadeye göre Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) bu ilahi selâma şöyle mukabele eder: "O (şanı yüce Rab Teâla) Selâm'ın kendisidir, selâm ondandır, Cebrâil'e (de bizden) selam olsun."

Bir başka vecihte buna ilaveten "...Ey Allah'ın Resûlü, sana da selam ve Allah'ın rahmet ve bereketi olsun." Birbaşka veçhinde ise: "Şeytan hariç selamı işitenlere de (selam olsun)" demiştir. Alimler bu cevaptan hareketle Hz. Hatice'nin derin ve vüs'atli bir anlayış sahibi olduğunu belirtirler. Çünkü, Allah'tan gelen selama mukabele ederken "Selam Allah'a olsun" dememiş, aksine "Allah selamın kendisidir" demiştir. Nitekim, teşehhüdde Ashab'tan bazıları esselâmu alallâhi demiş, Resûlullah bunu yasaklamış ve: "Allah'ın kendisi selamdır, öyleyse "ettahiyyatu lillahi (tahiyyât Allah) içindir" deyin" emretmiştir. Şu halde Hz. Hatice anlayışlı olması haysiyetiyle, Cenab-ı Hakk'a selam verilmeyeceğini, selamın mahlukata verileceğini anlamış olmaktadır. "Selam" Allah'ın isimlerinden bir isimdir. Ayrıca bir selamet duasıdır. Öyleyse her iki noktadan da Allah'a selam söylenmesi muvafık değildir.

* Şu halde, hadis Allah'a senânın muvafık düşeceğini göstermektedir. Hz. Hatice, selam makamında Allah'a senada bulunmuş, Rab'la mahluk arasını tefrik ederek Hz. Cebrail'e ve Resûlullah'a selam etmiştir. * Hadisten çıkarılan diğer bir faide şudur: Selam gönderene selamla mukabele edildiği gibi, selamı getirene de selamla mukabele edilir.

* Hz. Hatice'nin Cebrâil'e iki sefer selam verdiği görülmektedir: Birinciyi ismen zikrederek hususî surette, ikinciyi de "işitenler" diyerek umumî bir üslubla söylemiştir. Umumî selamdan şeytanı hariç tutmuştur. Çünkü şeytan selamet duasına müstehak değildir.40

اهْنَعُ هاللّ َيِض َر َةَجيِدَخ بلع ُت ْرِغ اَم # ِهسب نلا ءِاَسِن ْنِم ٍدَحأ بلَع ُت ْرِغ□
اَم] :تلاق اهْنَعُ هاللّ َيِض َر ةشئاع نعو ـ4 □6644ـ ُه نأك : ُهَل ُتْلُق اَم ب ُر َو
اَه َو ُر ب اَم َحبَذ َالش َةا ُث مُ اَهُعِهطقَي ًءاَضْعأ ُث مُ اَهُثَعْبَي يف ِقِئاَدَص ةَجيِدَخ؛
: َو وزَت ِبْنَج اَهَدْعَب ِبُث ّ ِث َنيِنِس]. َو اَم َر اَهُتْيأ طَق ُّ، َو ْنِكل َناَك ُرِثْكُي َرْكِذ
تَلاَق . دَل َو اَهْنِم بل َناَك َو ، تَناَك َو تَناَك اَه نا : ُلوُقَيف ؟ةَجيِدَخ إ ةأ َرْما اَنْيُّدلا
يف ْنُكَي ْمَل

. يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ

[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/33.

2. (4482)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımlarından hiçbirine, Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'ya karşı duyduğum kıskançlığı hiç duymadım. Halbuki onu hiç görmüşlüğüm de yok. Ancak, aleyhissalâtu vesselâm) onun yâdını çok yapardı. Ne zaman bir koyun kesip parçalara ayırsa Hatice'nin dostlarına da gönderirdi. Bazan ona: "Sanki dünyada Hatice'den başka kadın yok!" derdim de bana: "(Onun gibisi var mıydı!) o şöyleydi, o böyleydi...! [Öbür kadınlar beni çocuktan mahrum ederken] benim çocuklarım ondan oldu" diye karşılık verirdi. [Hz. Aişe der ki: İçimden "Bir daha Hatice hakkında kötü söz söylemeyeceğim" dedim.].

Hz. Aişe devamla der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hatice'den üç yıl sonra benimle evledi." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Nikâh 108, Edeb 73, Tevhîd 32; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 73, 74, 77, 78, (2434, 2435, 2436, 2437); Tirmizî, Menâkıb, (3885, 3886).] [41]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette Hz. Aişe, Hz. Hatice (radıyallahu anhümâ)'yı kıskanış sebebini anlatıyor: "Buna göre, Resûlullah'ın onu çok zikretmesiyle ortaya çıkan fazla sevgisi.. Tirmizî'nin rivayetinde bir başka sebep daha kaydeder: "Hz. Hatice'nin, cennette inciden mamul bir evle müjdelenmiş olması." **2-** Hz. Aişe, Hz. Hatice'yi görmediğini söyler. Aslında Hatice (radıyallahu anhâ) vefat ettiği zaman Hz. Aişe altı yaşında idi. Görmemesi söylenemez. Ancak "görmedim" sözüyle, "idrak haline ulaşmış yaşta görmedim" demeyi kastetmiş olacağı gibi, "Resûlullah'ın nikâhında beraber olmadık" manasını kastetmiş olması da mümkündür. Gerçekten de Resûlullah Hz. Hatice hayatta olduğu müddetçe başka bir kadınla evlenmemiştir. Nitekim hadisin bir vechinde Hz. Aişe "Hatice, Resûlullah benimle evlenmezden önce vefat etti" der. **3-** Hz. Hatice'nin Resûlullah tarafından yâdedilmesiyle ilgili bir rivayette şu ziyade yer alır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Haticeyi anınca artık ne onu sena etmekten, ne de ona istiğfarda bulunmaktan usanırdı." Nitekim "Onun gibi var mıydı?"diye tercüme ettiğimiz تَنَاكَ وَتْنَاكَ اَه نِا□ ibaresi "O şöyleydi, o böyleydi... diye faziletlerini sayardı" şeklinde anlaşılmalıdır. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayeti bu hususu tavzih eder. Ona göre Aleyhissalâtu vesselâm bir seferinde: "İnsanlar beni inkâr ederken, o inandı, herkes beni tekzib ederken o tasdik etti. Herkes bana haram ederken, o malıyla benim için harcadı. Allah onun vesilesiyle bana çocuk nasib etti, diğer kadınlardan çocuğum olmadı" buyurmuştur. Şurası muhakkak ki Resûlullah, Hz. Hatice hakkında daha nice faziletler saymıştır: "O akıllı idi, o faziletli idi, o ferasetli idi..." gibi. Nevevî, bu çeşit hadislerin, zevce olsun, arkadaş olsun kişinin sevdiklerine karşı ahdini, muhabbetini ve hürmetini, dostu hayatta da olsa ölmüş de olsa devam ettirmesi gereğini ifade ettiğini belirtir. 42

تْنِب ُةَجيِدَخ اَهِئاَسِن ُرْيَخ َو ،َنا َرْمِع ُتْنِب ُمَي ْرَم اَهِئاَسِن ُرْيَخ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ4 □6644□

لاَج ِهرلا َنِم َلُمَك :# َلاَق] ةياور يف نيزر دازو.يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[□
ِض ْر ّا َو ِءاَم سلا ىلا ىوا رلا َراَشأ َو ،ِدِلْي َوُخ َةَشِئاَع ُلْضَف َو ،ِد مَحُم ُتْنِب
ُةَمِطاَف َو ،ِدِلْي َو ُخ ُتْنِب ُةَجيِدَخ َو ،َن ْوَع ْرِف ُةأ َرْما ُةَيِسآ َو ،َنا َرْمِع ُةَنْبا ُمَي ْرَم
إ ِءاَسِهنلا َنِم ْلُمْكَي ْمَل َو ريِثَك

هاللّ َي ِض َر ةمطافو ةجيدخ ركذ نودب يراخبلا هجرخأ نيز َر ُهَدا َز اَم َو : □
تْلُق .[ِماَع طلا ِرِئاَس ىلَع ِدي ِر ثلا ِلْضَفك ِءاَسِهنلا ىلَع

ملعأ هاللّو .امهْنَع .

3. (4483)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Ahiretin) en hayırlı kadını Meryem Bintu İmrân'dır. (Dünyanın) en hayırlı kadını Hatice Bintu Huveylid'dir." Ravi bunu söylerken, eliyle semaya ve arza işaret etti. [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 20, Enbiya 45; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 69, (2430); Tirmizî, Menâkıb, (3887).]

Rezîn bir rivayette şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkeklerden pek çokları kemâle ermiştir. Kadınlardan ise İmrân'ın kızı Meryem, Firavun'un karısı Asiye, Huveylid'in kızı Hatice ve Muhammed'in kızı Fâtıma'dan başka kimse kemâle ermemiştir. Hz. Aişe'nin kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yiyeceklere üstünlüğü gibidir." Bu rivayet Buhârî'de Ebû Musa hadisi olarak gelmiştir (Enbiya 45). [Müslim, Fezâuilu's-Sahabe 70, (2431); Tirmizî, Et'ime 31, (1835).]43

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste اهءاس tabirindeki zamir nereye râci, ihtilaf edilmiştir. Hadisin, Hz. Hatice'nin sağlığında vürud etmiş olması halinde birinci zamirin "semâ"ya, ikinci zamirin "dünya"ya ait olması muhtemeldir.

Tevili şöyle olur: "Ölüp ruhu semaya yükselen kadınların en hayırlısı Meryem'dir. Yeryüzünde yaşamakta olan kadınların en hayırlısı da Hatice'dir." "Eliyle işaret etti" ziyadesi bu te'vili te'yid eder. Ancak Buhârî'nin rivayetinde bu ziyade mevcut değilir. Biz bu te'vili esas alarak (semâ) ve (dünya) kelimelerini parantez arasında kaydettik. Ancak bazı âlimler o zamirleri zamanlarıyla tevil ederek: "Meryem zamanının en hayırlı kadını Hz. Meryem'dir", "Hatice de kendi devrinin en hayırlı kadınıdır" şeklinde manayı tevcih etmişlerdir. İbnu Hacer, şârihlerin çoğunlukla bu ikinci te'vilde cezmettiklerini belirtir.

2- Rezin ilavesi olarak kaydedilen rivayette kadınlardan sadece dört tanesinin kemale erdiği belirtilmektedir. Hadisin Buharî ve Müslim'deki veçhinde ise kemâle erenler olarak sadece Hz. Asiye ile Hz. Meryem zikredilir, diğer ikisi zikredilmez. İslâm âlimleri bu hadisteki "kemâl"den murad nedir? münakaşa etmiştir. Bazıları bunu "nübüvvet" olarak yorumlayarak, kadınlardan da peygamber geldiğini ileri sürmüştür. "Çünkü derler, insan nevinin en kâmilleri peygamberlerdir; sonra veliler, sıddikler ve şehidler gelir. Asiye ile Meryem, peygamber olmasalar, kadınlar içerisinde hiçbir velî, sıddîk ve şehid bulunmamak lazım gelir. Hakikatte ise bu sıfatlar birçok kadınlarda bulunmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde Asiye ile Meryem'den başka peygamber olan yoktur buyurmuşa benziyor."

Bu istinbatın oldukça su götüreceği açıktır. Peygamber bir tebliğ getiren insandır. Ne âyetlerde ve ne de hadislerde bunların tebliğ sahibi oldukları ifade edilmemiştir. Onların peygamber olma delili, yorumdan öte bir dayanağa sahip değildir. Nitekim bazı alimler de: "Kemâl sözünden onların peygamber olması lazım gelmez. Çünkü bu söz, birşeyin tamamını ve kendi nev'inde son dereceye ulaştığını ifade eder. Öyle ise burada murad, Asiye ile Meryem'in, kadınlar arasında faziletlerde, en üstün mertebeye ulaştıklarını anlatmaktır" demiştir. Kirmanî: "Kadınlardan peygamber gelmediğine icma naklolunmuştur" der. Ancak Eş'arî hazretleri kadınlardan altı peygamber gelmiştir der ve sayar: "Havva, Sâre, Hz. Musa'nın annesi, Hacer, Asiye ve Meryem." Kurtubî: "Sahih kavle göre Hz. Meryem, Peygamberdir. Çünkü ona melek vasıtasıyla vahiy gelmiştir. Asiye'ye gelince onun peygamberliğine delalet eden bir rivayet yoktur" diyor. Asiye Bintu Müzahim, Firavun'un karısıdır. Rivayete göre, Hz. Musa, Firavun'un sihirbazlarına galebe çalınca Asiye iman etmiştir. Firavun bunu anlayınca onun el ve ayaklarını kazıklarla yere çaktırarak güneşe karşı

---

[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/35-36.

üzerine büyükbir kaya konmasını emretmiştir. Kaya getirildiği vakit Asiye: "Ya Rabbi, benim için cennetinde bir ev yap" (Tahrim 11) diye niyazda bulunmuş, o anda cennette inciden mamul evi kendisine gösterilmiş ve ruhu kabzedilmişti. Böylece getirilen kaya ruhsuz cesedinin üzerine konmuştu. Hz. Meryem, İmran'ın kızıdır ve Hz. İsa'nın annesidir. Kur'ân bir çok defa ondan bahseder. Herhangi bir erkek kendisine temas etmeden mucize olarak Hz. İsa'yı dünyaya getirmiştir. Yahudiler onu bakire olduğu halde çocuk doğurduğu için iffetsizlikle itham etmişlerse de, beşikteki çocuk bir mucize eseri olarak konuşup annesini tebrie[44] etmiştir.

3- HZ. HATİCE'NİN EFDALİYETİ'NE GELİNCE: İlgili hadislerin şerhi sırasında alimler birkaç mesele üzerinde dururlar. Çünkü ilgili hadisler bir kaç probleme birden temas eder: **1-** Fazilette Hz. Hatice, Hz. Fatıma veya Hz. Aişe'den (radıyallahu anhünne) hangisi mukaddemdir? **2-** Kadınlardan peygamber gelmiş midir?

3- Hangi kadınlar peygamberdir? gibi. Şu halde nasların tabiatından çıkan bu meselelere burada yer vereceğiz. Bezzâr'ın Ammâr İbnu Yasir'den kaydettiği bir rivayette: "Hatice, ümmetinin kadınlarının hepsinden üstündür, tıpkı Meryem'in cihan kadınlarına üstün olduğu gibi" buyrulmuştur. Âlimler bu rivayete dayanarak Hz. Hatice'nin Hz. Aişe'den üstün olduğunu söylemişlerdir. Ancak İbnu't-Tîn der ki: "Hz. Aişe'nin bu hadise dahil olmama ihtimali var, çünkü o, Hatice (radıyallahu anhâ) vefat ettiği zaman üç yaşlarında idi. Hadiste büluğa ermiş kadınların kastedilmiş olmaları muhtemeldir." İbnu Hacer bu yorumu zayıf bulur: "Çünkü der, nisâ kelimesi büluğa eren-ermeyen bütün kadınlara şâmildir. Ayrıca hadis, mevcut olan kadınları da, sonradan gelecekleri de içine almaktadır." İbnu Hacer devamla: Nesâî ve başka kaynaklarda İbnu Abbâs'tan gelen şu merfu rivayeti kaydeder: "Cennet kadınlarının en hayırlıları Hatice, Fatıma, Meryem ve Asiye'dir" ve der ki: "Bu hadis sarih bir nasstır, tevile de ihtimali yoktur." Kurtubî, bu dört kadından Meryem hariç hiçbiri hakkında peygamber olduğuna dair sabit bir delil mevcut olmadığını, hadisin bir başka vechinin bu mevzudaki işkâli bertaraf edecek bir açıklıkta geldiğini belirtir: "Cihan kadınlarının efendisi Meryem'dir, sonra Fatıma, sonra Hatice, sonra Asiye gelir." Arkadan şu neticeye varır: "Kim Meryem, peygamber değildir" derse bu hadisi ve başkasını hadiste mevcut olmadığı halde baziyyet ifade eden "min" var diye yoruma tabi tutmak zorunda kalır. Bu durumda mana: "Cihan kadınlarının efendilerinden biri Meryem'dir..." olur." Görüldüğü üzere Kurtubî, efdaliyet meselesinde hep Hz. Meryem'i öne çıkarma, onun peygamber olduğuna dair kanaatini ispatlama cihetine gitmektedir. Kadın peygamberin varlığına meylettiği sezilen İbnu Hacer, Kurtubî'nin dayandığı delili kabul etmese de vardığı neticeye başka delillerle ulaşmaya çalışır. Şöyle ki: O önce Kurtubî'nin "işkali bertaraf edecek bir üslubta" olmamakla değerlendirdiği ikinci hadisin sabit olmadığını, hadisin Ebû Davud ve Hâkim'deki aslının tertib sigası ile gelmediğini belirtir. Sonra der ki: "Hz. Meryem'in, sadedinde olduğumuz babta Hz. Hatice ile fazilet yönüyle eşit olduklarını ifade eden bir üslubla zikredilmiş olmasını esas alarak: "Hz. Meryem peygamber değildir, çünkü Hz. Hatice ulemânın ittifakıyla peygamber değildir" diyenlere şu cevap verilir: "İkisinin hayırlılıkta eşitlikleri bütün sıfatlarda eşit olmalarını gerektirmez. Nitekim Ehâdisu'l-Enbiya bölümündeki tercüme-i halinde bu babta söylenenlere yer verdik." İbnu Hacer'in atıf yaptığı bahsi yukarıda kısmen vermiş isek de burada aynen alıyoruz: "Âyet-i kerîmede Hz. Meryem'le ilgili olarak geçen "Hani melekler Meryem'e şöyle demişlerdi: "Ey meryem, muhakkak ki Allah seni seçkin kıldı, tertemiz yaptı ve dünya kadınlarına üstün tuttu..." (Âl-i İmran 42) ayetine dayanarak Hz. Meryem'in peygamber olduğuna hükmettiler. Ancak, ayet bu hükmü vermede çok sarih değil. Fakat Meryem Sûresinde onun peygamberlerle zikredilmiş olması bu hükmü te'yid eder. Onun sıddîka olarak tavsif edilmesi de peygamber olmasına mani değildir. Nitekim Hz. Yûsuf da sıddîk olmakla da mevsuftur. Eş'ârî'den nakledildiğine göre, birçok kadın peygamber mevcuttur. İbnu Hazm onları altıya münhasır kılmıştır: Havva, Sâre, Hacer, Musa' nın annesi, Asiye ve Meryem. Kurtubî, Sâre ve Hacer'i iskât eder. İbnu Abdilberr bunu el-Tenkîd'de fukahanın çoğunun görüşü olarak nakleder. Kurtubî der ki: "Sahih olan şu ki Hz. Meryem, peygamberdir." Kadı İyaz der ki: "Cumhur, bu görüşün hilafını söylemiştir." Nevevî, el-Ezkâr'da der ki: "el-İmam, Hz. Meryem'in peygamber olmadığı hususunda icma nakleder. Hasan Basrî'den nakle göre: "Ne kadınlardan ne de cinlerden peygamber gelmemiştir." es-Sübki el-Kebir der ki: "Benim nezdimde bu mesele ile ilgili hiçbir sabit rivayet yoktur." Bu görüşü Süheylî Ravzu'l-Unf'un sonunda fakihlerin çoğundan nakleder."[45]

* HZ. HATİCE (RADIYALLAHU ANHÂ)

Babası Hüveylid İbnu Esed'dir. Meşhur Kusay'da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'la nesebi birleşir. Hanımları arasında nesebce Aleyhissalâtu vesselâm'a en yakın olan Haticedir. Resûlullah, Kusay'ın zürriyetinden Hatice dışında bir Ümm-i Habîbe ile evlenmiştir.

Cumhura göre, Resûlullah, Hz. Hatice ile yirmibeş yaşında iken evlenmiştir. Hz. Peygamber'den önce Ebû Hâle İbnu'n-Nebas'ın nikâhında idi. Cahiliye devrinde kendisine Tahire deniyordu. Ebû Hale'den önce de Atik İbnu Abid'in nikâhında idi.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), evlilikten önce Hz. Hatice adına mudarib olarak Suriye cihetine ticarete gitmiş idi. Bu vesile ile Hz. Hatice, Aleyhissalâtu vesselâm'ı daha yakından tanıma fırsatı bulmuş ve bu, evlenmelerine zemin hazırlamıştı.

Resûlullah Hz. Hatice ile evlendiğinde yirmibeş yaşında idi. Yirmibeş yıl süren beraberlikleri sırasında (aleyhissalâtu vesselâm) başka bir kadınla evlenmemiştir. İbnu Hacer: "Bu, Hatice'nin Resulullah nezdinde ne kadar kıymetli olduğunu ve faziletçe üstünlüğünü gösterir" der ve ilave eder: "Çünkü, o Resûlullah'ı başka kadınlardan müstağni kıldı." Resûlullah'ın 38 yıl süren evlilik hayatının üçte ikisi Hz. Hatice ile geçmiştir. Bu uzun süre içinde, Hz. Hatice'nin gönlünü kıskançlık ızdırabından korumuştur. Bu fazilete öbür hanımları iştirak edemezler.

Hz. Hatice, Resûlullah'ın peygamberliğine ilk iman eden kimsedir. Bu hadiseyi Hz. Hatice'nin yetişilemeyecek bir fazileti gören İbnu Hacer der ki: "Böylece kendisinden sonra İslam'a girecek bu tür kadınlar için çığır açmış oldu ve bu yolla Kıyamete kadar imana girenlerin sevabına iştirak etti. Bu hususta onun benzeri, erkeklere nisbetle de Ebû Bekir'dir. Bu sebeple o ikisinin kazanacağı sevabın miktarını Allah'tan başka kimse bilemez." Hz. Hatice Resûlullah'ın hayatında cereyan eden hadiselerde hiçbir zaman sarsılmayarak büyük bir sebat, azim ve imanda yakîn örneği vermiştir. Sıkıntılı anlarda Resûlullah'a sağladığı teselli, ondaki akıl ve ferasetin derecesini göstermeye yeterlidir. İbnu İshak: "Resûlullah, kendisini üzen bir söz işitince Hz. Hatice'ye döndümü, o mutlaka teselli verir, takviye eder, kederini unutturundu" der.

Kadınların efdali hususunda ihtilaf edilmiş ise de, râcih görüşe göre Ümmühâtu'lmü'minîn arasında en efdali Hz. Hatice'dir. Hz. Peygamber'in Mısırlı cariyesi olan Mariye'den doğan İbrahim dışındaki bütün çocukları Hz. Hatice'dendir. Bu çocuklar: Kasım, Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Külsüm, Fatıma, Abdullah -buna Tâhir ve Tayyib de denmiştir. Bunların Abdullah'ın kardeşleri olduğu da söylenmiştir- Erkekler küçükken ölmüşlerdir. Hz. Hatice, Ebû Talib'ten üç gün sonra, Hicretten üç yıl önce Ramazan ayında vefat etmiştir. Ebû Tâlib ve Hatice'nin vefatından sonra Resûlullah'ın musibetleri artmıştır. Hz. Aişe: "Hatice namaz farz kılınmazdan önce vefat etti" der. Öldüğü zaman 65 yaşında idi, radıyallahu anhâ.[46]

* HZ. FATIMA (RADIYALLAHU ANHÂ)

بلا بَحأ َناَك ِءاَسِهنلا ُّيأ : ْتَلِئُسَف اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع ىلَع ِت َم َع َعَم ُتْلَخَد]
□6646□ 4ـ نع عيمج ِنْب ِرْيَمُع تلا َهِمْي ِقَال:

يذمرتلا هجرخأ .[ًاما هوَق َو ًاما هوَص ُتْمِلَع اَم َناَك ْنإ ،اَهُج ْو َز ْتَلاَق ؟ِلاَج .
ِهرلا َنِم َليِقَف .َةَمِطاَف : ْتَلاَق ؟# ِ هاللّ ِلوُس َر

1. (4484)- Cemî' İbnu Umeyr et-Teymî anlatıyor: "Halamla birlikte Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın yanına gittim. Hz. Aişe'ye: "Hangi kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a daha sevgili idi?" diye soruldu. "Fâtıma!" dedi.

"Ya erkeklerden?" dendi.

"Fâtıma'nın kocası! Zîra bildiğim kadarıyla Ali (radıyallahu anh) çok oruç tutar, çok namaz kılardı." [Tirmizî, Menâkıb, (3873).]47

تَك ِحَضَف اَهاَجاَن مُث . ْتَكَبَف ،اَهاَجاَنَف ِحْتَفْلا َماَع َةَمِطاَف # ِ هاللّ ُلوُس َر□
اَعَد] : ْتَلاَق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمَلَس ِهمُأ نعو ـ4 □6644ـ ِبهنأ ِبن َرَبْخأ مُث .
ُتْيَكَبَف ،ُتوُمَي ُه نأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ى ِنَ َرَبْخأ ْتَلاَق .اَهَك ِحَض َو اَهِئاَكُب ْنَع
اَهُتْلأَس # ِ هاللّ ُلوُس َر ِبهف ُوُت ا مَلَف : ْتَلاَق

يذمرتلا هجرخأ .[ُتْك ِحَضَف ، َنا َرْمِع ْتَنِب َمَي ْرَم إ ِة نَجْلا ِلْهأ ِءاَسِن ُةَدِهيَس.

2. (4485)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih senesinde Fatıma'yı çağırarak hususi konuştular. Fatıma ağladı. Sonra tekrar hususî olarak konuştular. Fatıma bu sefer güldü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince, Fatıma'dan o ağlama ve gülmesi hususunda sordum. Dedi ki: "Önce, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana öleceğini haber verdi, ben de ağladım. İkinci konuşmamızda benim, İmrân kızı Meryem hariç diğer kadınların cennette efendisi olacağımı müjdeledi, bunun üzerine güldüm." [Tirmizî, Menâkıb, (3872).]48

AÇIKLAMA:

1- Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızıdır. Annesi Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'dır. Hz. Fatıma İslam'dan sonra doğmuştur, ancak "Bi'setten önce doğdu" diyen de olmuştur. Bedir savaşından sonra Hicretin ikinci yılında Hz. Ali (radıyallahu anh) ile evlenmiştir. Evlendiği zaman 15 yaşında idi.

Hz. Fâtıma'nın gerek muasırların ve gerekse kendinden sonra gelecek kadınların hepsinden faziletce üstün olduğu kabul edilir. Bu hususa en kavi delil şu hadistir: "Fâtıma, Meryem hariç cihan kadınlarının efendisidir." Resûlullah'ın diğer kızları, Aleyhissalâtu vesselâm daha hayatta iken vefat ettikleri halde; Fatıma Resûlullah'tan sonra vefat etmiştir ve Resûlullah'ın nesli Hz. Fâtıma'nın evlatları yoluyla devam etmiştir. Diğer kızlarından Rukiyye (radıyallahu anhâ)'dan doğan Abdullah küçükken ölmüş, Ümmü Külsüm'den doğum olmamış, Zeyneb (radıyallahu anhâ)'dan doğan Ali küçükken ölmüştür. Zeynep'ten doğan Ümâme'den de çocuk olmamıştır. Resûlullah'ın en ziyade sevdiği kimse Fatıma idi. Resûlullah'ın kızlarına olan sevgisi, onları kuma üzerine nikahlamaktan alıkoymuş, hatta, kızlarına kuma gelmesine de izin vermemiştir. Hz. Ali'ye kız vermek isteyenler olmuş, izin için başvurdukları vakit onlara izin vermemiş, hatta minberde alenen şöyle ilan etmiştir: "Benî Hişâm İbnu'l-Muğîre, kızlarını Ali'ye vermek için benden izin taleb ettiler. İzin vermiyorum! İzin vermiyorum! İzin vermiyorum! Eğer Ali arzulu ise kızımı boşar, ondan sonra onların kızlarını nikahlar. Çünkü Fâtıma benden bir parçadır. Onu ikrah ettiren şey beni de ikrah ettirir, ona eza veren şey bana da eza verir." Resûlullah Fatıma'ya: "Senin gadab ettiğin şeye Allah da gadab eder, razı olduğun şeyden Allah da razı olur" demiştir.

Resûlullah seferden dönüşte kızı Fâtıma'yı öperdi.

Fâtıma (radıyallahu anhâ) tesettüre son derece ehemmiyet verirdi. Vefat ettiği zaman cenazesinin yıkanmasında iki kişinin bulunmasını (Esmâ Bintu Umeys ve Hz. Ali) ve küçük bir çadır içinde yıkanmasını, cenazesinin kimse tarafından görülmemesi için geceleyin defnedilmesini vasiyet etmiş ve öyle yapılmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun bu hassasiyetine muvafık olarak: "Kıyamet günü olunca, perde gerisinden bir münâdi şöyle seslenecek; "Ey mahşer halkı, gözlerinizi kapayın Fâtıma Bintu Muhammed geçecek." Namazını Hz. Ali kıldırmıştır. Vefatı Hicrî 11. yılda Ramazan'ın üçündedir. Resûlullah'ın vefatından 6 ay sonradır. 8, 2, 1 ay sonra da denmiştir. Öldüğü zaman 24 yaşında idi. 25, 29, 30 ve hatta 35 yaşında olduğu da söylenmiştir.[49]

* HZ. AİŞE (RADIYALLAHU ANHÂ)

م ّ سلا ِهْيَلَع َو ُتْلُقَف .َم ّ سلا ِكُئ ِرْقُي ُلي ِرْب ِج اَذه ُةَشِئاَع اَي # ِ هاللّ ُلوُس□
□6644□ 4ـ نع ةشئاع ر َض ِي َ هاللّ ُ اهْنَع تلاق :]لاَق َ ِل ر َ

ةسمخلا هجرخأ .[ى َرأ َام ى َري َوُه َو :ْتَلاَق .ُهُتاَك َربو ِ هاللّ ُةَمْح َر َو .

1. (4486)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Aişe! İşte Cebrail! Sana selam ediyor" dedi. Ben de: "Ve aleyhisselâmu ve rahmetullâhi ve berakâtuhu!" dedim. Resûlullah benim görmediğimi görürdü." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab 30, Bed'ül-Halk 6, Edeb 11, İsti'zân 16, 19; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 91, (2447); Ebû Dâvud, Edeb 166, (5232); Tirmizî, Menâkıb, (3876); Nesâî, İşretu'n-Nisa 3, (7, 69).][50]

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/42. [48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/43.

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de belirttiğimiz üzere, alimler, bu rivayette de Hz. Hatice'nin Hz. Aişe'ye nisbetle efdal olduğu hususunda delil bulurlar. Zîra hadiste Hz. Aişe'ye Cebrail'in selamı mevzubahistir. Halbuki Hz. Hatice ile ilgili rivayette, hem Cebrail'in ve hem de Hak Teâla'nın Hz. Hatice'ye selamı mevzubahistir. 4483 numarada Rezîn'in ziyadesi olarak kaydedilen ve esasen Buharî'de dahi yer alan Ebû Musa rivayetinde geçen "Âişe'nin kadınlara karşı fazileti, tiridin diğer yemeklere karşı fazileti (üstünlüğü) gibidir" ibaresini alimler kayıtlayarak anlarlar. Derler ki: "Bu ve benzeri hadisler "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımları" diye kayıtlıdır. Öyle ki bunlara Hz. Fatıma dahi girmez."[51]

اَنْدَج َو إ ُهْنَع َةَشِئاَع اَنْلأَسَف ٌّطَق ثيِدَح # ِ هاللّ ِلوُس َر َباَحْصأ اَنْيَلَع َلَكْشأ اَم]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم ِبأ ْنَع َو ـ4 □6644□:

هححصو يذمرتلا هجرخأ .[ًاملِع ُهْنِم اهدنع .

2. (4487)- Hz. Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı olan bizlere her ne zaman bir hadis müşkilat arzedecek olsa, hemen Hz. Aişe'ye sorardık, o bize bu hususta mutlaka bir bilgi sunardı." [Tirmizî, Menâkıb, (3877).][52]

AÇIKLAMA:

Hadisin müşkilat arzetmesinden maksad, onu anlamakta karşılaşılan zorluk veya düşülen tereddüt gibi hususlardır. Karşılaşılan mühim bir meseleye açıklık getirecek bir hadisin bulunmayışı da buradaki müşkil zımnında kabul edilmiştir. Hadiste geçen: "Nezdinde bir ilim bulurduk" ifadesini: "O hususta bize bir bilgi sunardı" diye daha açık bir ifadeye döktük. Hz. Aişe'nin nezdinde bulunan "ilim"den maksad, sorulan hadisi açıklayan "bir başka hadis" veya, tarafından yapılan "bir te'vil", yahut da "meseleyle ilgili bir hadis"dir. Bu ifade Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın hadis sahasındaki gücünü ve malumatının vüs'atini gösterir. 53

مُه َرِفْنَتْسَيِل ِةَفوُكْلا ىلا امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرِهيَلَع َنْب َنَسَحْلا َو ٍرِساَي ِنْب□□
□6644□ 4ـ نعو ىبأ لِئاو ْلاَق: [لَم ا ثَعَب َّيِلَع مَع ار َ

ا َوŒيراخبلا هجرخأ .[اَها ياإ ْوأ ُهوُعِب تَتَل ْمُك ُّتْبا َ هاللّ نِكَل َو ،ةَ َر ِخ .
اَيْنُّدلا يف # ْمُكِهيِبَن ُةَج ْو َز اَه نأ ُمَلْع‘ ىِهنإ : َلاَقف ار مَع َبَطَخ

3. (4488)- Ebû Vâil anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh), asker toplamak için Ammâr İbnu Yâsir ve Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhüm)'yi Kufe'ye gönderince, Ammâr halka şöyle hitab etti: "Ben de biliyorum. O (Hz. Aişe), dünyada da âhirette de Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesidir. Velâkin Allah sizleri imtihan ediyor. Kendisine mi, yoksa, Aişe'ye mi tabi olacaksınız?" [Buhârî, Fezâilu'l-Ashâb 30, Fiten 17.] 54

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Cemel vak'ası arefesinde cereyan eden bir hadiseyi aksettirmektedir: Hz. Ali için asker toplamaya Kûfe'ye gelen Ammâr'ın halka hitabını görmekteyiz. Konuşmasında Ammâr, Hz. Aişe'nin Resûlullah'a dünyada da âhirette de zevce olmak gibi yüce makamını, erişilmez faziletini dile getirmekle birlikte, halife olan ve itaat edilmesi farz olan Hz. Ali'ye karşı isyan etmesini de tasvib etmemekte bunu da Allah'a karşı gelmek olarak değerlendirmektedir. Yani burada, Allah'a uymaktan murad, şeriatın "İmâma itaat etmek, isyan etmemek" hükmüne itaattir. Şârihler, bu sözle Ammâr'ın "Evlerinizde oturun" (Ahzâb 33) âyet-i kerîmesine işaret etmiş olabileceğini de söylerler. Zira ayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine müteveccih gerçek bir emir mevcuttur. Nitekim, Ümmü Seleme (radıyallahu anh) öyle anlamış ve "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kavuşuncaya kadar, beni devenin sırtı kımıldatamaz" (Ahzab, 33) diyerek evini terketmemiştir. Hz. Aişe, Hz. Talha ve Zübeyr âyeti te'vil etmişlerdir. Fakat yaptıkları te'vilde nefsânî hareket etmemişlerdi, İslâm'ın menfaatini güttükleri inancıyla ortaya çıkmışlardı. İbnu Hacer'in deyimiyle: "Muradları, insanlar arasına düzeltme (ıslah) getirmek, Hz. Osman'ı şehid edenleri kısasla cezalandırmaktı. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın görüşü ise itaat ederek birliği tesis ve Hz. Osman'ın yakınlarının, katledilmeleri kesinlik kazananlardan usulünce kısas taleb etmeleri" istikametindeydi.

2- Ammâr (radıyallahu anh)'ı, Hz. Aişe hakkında "Dünyada da ahirette de Peygamberimizin zevcesidir" demeye sevkeden husus, Aleyhissalâtu vesselâm'ın İbnu Hibbân'da gelen: ا َو اَيْنُّدلا يف بِتَج ْو َز َنوُكَتŒة َر ِخ□ اَمَا ْتَر ِض يِن َأ ْن"(Ey Aişe) sen, dünyada da âhirette de zevcem olmaya razı değil misin?" sözü olabilir. "Ammâr (radıyallahu anh)'ın, bu hadisi Resûlullah' tan işitmiş olması muhtemeldir" denmiştir.

51 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/44-45. 52 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/45.

3- Hz. Aişe ile ilgili geniş bilgiyi birinci ciltte kaydettik, ona havale ederek kısa kesiyoruz. (1. cilt, sayfa 76-80) 55

* SAFİYYE BİNTU HUYEY İBNU AHTAB (RADIYALLAHU ANHÂ)

ِبه َو # ُّبِ نلا اَهْيَلَع َلَخَد . ْتَكَبَف ,ِهِدوُهَي ُتْنِب اَه نإ : ْتَلاَق َةَصْفَح نأ َة□ يِفَص َبَلَغ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ4 □6644ـ َمِبَف ,ِهِبَن ْتَحَت ِك نإ َو ،ٌّبِنَل ِكِهمَع نإ َو ,ِهِبَن ُةَنْبَ ِك نإ :# ُّبِ نلا َلاَقف . ِيدوُهَي ُةَنْبا ِتْنأ : ُةَصْفَح ِيل ْتَلاَق ؟ ِكيِكْبُي اَم : َلاَقف . ِبكْبَت

يئاسنلاو ،هححصو يذمرتلا هجرخأ .[ُةَصْفَح اَي َ هاللّ ِقِب تا : َلاَق مُث ؟ ِكْيَلَع . ُرَخْف َت

1. (4489)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Safiyye'ye, Hz. Hafsa (radıyallahu anhümâ)'nın "Yahudi kızı" deyip (istiskâl ettiği) ulaşıyor. Bu sözü işiten Safiyye ağlıyor. Tam o ağlarken Aleyhissalâtu vesselâm yanına giriyor ve: "Niye ağlıyorsun?" diye soruyor. Safiyye: "Hafsa bana "Sen Yahudi kızısın!" dedi"der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen bir peygamber kızısın. Senin amcan da bir peygamberdir, ayrıca bir peygamerin de nikâhı altındasın. Öyleyse o sana karşı neyi ile iftihar ediyor ki?" diyerek onu teselli etti. Sonra da öbürüne: "Ey Hafsa! Allah'tan kork!" dedi." [Tirmizî, Menâkıb, (3891); Nesâî'de bulunamamıştır. Belki de Nesâî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sında mevcuttur. Hadise Tirmizî "sahih" demiştir.56

AÇIKLAMA:

1- Ümmühâtu'l-Mü'min'în arasında zaman zaman kıskançlığın sevki ile, kumalar arasında her yerde görülen tatsızlıklar olmuştur. Sadedinde olduğumuz rivayet bunlardan biridir. İnsan fıtratını çok iyi bilen Aleyhissalâtu vesselâm bu çeşitten yaratılış ve kadınlık gereği haller ve hadiseleri fazla büyütmemiş ise de müdahalede bulunmuştur. Rivayette de görüldüğü üzere hem bed muameleye uğrayan mazlum tarafa gönül alıcı sözler söyleyerek onu takviye ve teselli etmiştir, hem de o muameleyi yapanı bundan zecretmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aile hayatına temas eden siyer bahislerinde bunun farklı örnekleri mevcuttur. Aleyhissalâtu vesselâm hemen her gün ikindi namazından sonra, zevcelerini teker teker ziyaret eder, bu ziyaret sırasında onların bu çeşit mesele ve şikayetlerini de dinler ve ilgilenirdi. Bu hadise farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Bir vechine göre, Hz. Safiyye (radıyallahu anhâ)'ya böyle söyleyeceklere şu cevapta bulunmasını tavsiye etmiştir: "Babam Hârun, Amcam Musa de!" Bir başka rivayette, Safiyye, Hz. Aişe ve Hafsa her ikisinden şikayet eder. Aleyhissalâtu vesselâm da şöyle teselli eder: "Sen onlara: "Siz nasıl benden daha hayırlı olabilirsiniz? Kocam Muhammed, babam Hârun, amcam Musâ!" demedin mi?" der. Bir sefer sırasında Zeyneb Bintu Cahş'ın da Safiyye'ye "Yahudi!" diyerek istiskaline şâhid olan Resûlullah kızar ve sefer boyu onunla konuşmaz. Hac sırasında, Mekke'den, Medine'ye dönüşte konuşmayan Resûlullah, küslüğü Muharrem ve Safer aylarında da devam ettirir.

2- Safiyye Bintu Huyey İbnu Ahtab, Hayber yahudilerinden Sellâm İbnu Mişkem'in karısı idi. Sonradan Kinâne İbnu Ebi'l-Hukayk'a zevce oldu. Hayber'in fethi sırasında Kinâne öldürüldü. Hz. Enes, Resûlullah'ın Safiyye (radıyallahu anhâ) ile evlenmesini şöyle anlatır: "Hayber fethedilip esirler toplanınca, Dıhye İbnu Halife (radıyallahu anh), Resûlullah'a gelerek esirlerden kendisine bir cariye verilmesini taleb etti. Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Git bir cariye seç!" demesi üzerine, o da gidip Safiyye'yi seçti. Derken Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resulü! O, Kureyza ve Nadir yahudilerinin seyyidesi (efendisi)dir! O size münasibtir! dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm Safiyye'yi kendisi aldı, tesettüre soktu, azad etti, kendine nikâhladı ve ona da bir gece ayırdı. Hz. Safiyye, akıllı kadınlardan biriydi.

"Resûlullah'ın Safiyye'yi tesettüre sokması, onu kendine zevce seçmesinin alâmeti idi. Safiyye'nin hicab'a girip örtündüğünü gören müslümanlar onun ümmühât'a dahil edildiğini anladılar. Safiyye, bu hadiseden bir müddet önce rüyasında, ayın kucağına düştüğünü görür ve bunu babasına anlatır. Babası: "Sen Arap melikine eş olacaksın!" diyerek yüzünü yaralayıp iz bırakan şiddetli bir tokat atar. Bu izi gören Resûlullah sebebini sorar. Safiyye vak'ayı anlatır.

Resûlullah, Safiyye'nin yahudilerle ilgili ricalarını yerine getirmiştir. Yahudi cemaatle Aleyhissalâtu vesselâm arasında râbıta rolü oynamıştır.

Hicrî 36 yılında vefat etmiştir. Vefat yılının 50 olduğu da söylenmiştir, radıyallahu anhâ. 57

* SEVDE BİNTU ZEME'A (RADIYALLAHU ANHÂ)

ليقَف َدَجَسَف .اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَد ْوَس ْتَتاَم :ِحْبُّصلا ِة ّ َص َدْعَب امهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ٍسا بَع ِنْب َليِق] :َلاَق ًةَم َرْكِع نع ـ4 □6644ـ دواد وبأ هجرخأ [؟
ِ هاللّ ِلوُس َر ِجا َو ْزأ ِباَهَذ ْنِم ُمَظْعأ ٍةَيآ ُّيأ َو ،اوُدُجْساَف ًةَيآ ْمُتْيأ َر اَذإ :#ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَقف .َكِلذ يف ُهَل

اهامسو ةياور نيزر ركذو ؛اهايمسي ملو يذمرتلاو .

1. (4490)- İkrime anlatıyor: "(Bir gün) Sabah namazından sonra, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ya, Hz. Sevde'nin vefat ettiği söylenmişti, hemen secdeye kapandı. Niye böyle davrandığı sorulunca şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(Allah'ın âyetlerinden) bir âyet gördüğünüz vakit secde edin!" buyurmuştu. İmdi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinin gitmesinden daha büyük bir âyet var mıdır?" [Ebû Dâvud, Salât 269, (1197); Tirmizî, Menâkıb, (3889).] "Ebû Dâvud ve Tirmizî, hadisi kaydederler, ancak Resûlullah'ın zevcelerinden hangisinin vefat haberinin geldiğini zikretmezler. Sevde diye tesmiye, Rezin'in ilavesinde gelmiştir. 58

AÇIKLAMA:

1- Hadise, Mizzî'nin Tehzibu'l-Kemâl adlı eserinde İkrime tarafından şöyle anlatılır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden biri Medine'de vefat etmişti. -İshâk İbnu Rahûye der ki: "Zannedersem onu Safiyye Bintu Huyey diye tesmiye etmişti- ben hemen gidip İbnu Abbas'a haber verdim. O, haberi duyunca secdeye kapandı. Kendisine: "Güneş daha doğmadan secde mi ediyorsun?" dedim. İbnu Abbâs: "Anasız kalasıca! Sen Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bir ayet gördüğünüz zaman hemen secdeye kapanın!" dediğini bilmiyor musun" dedi.

2- Hadisteki "ayet"ten murad, korkutan bir alâmettir. Tîbî der ki:

---

55 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/46.

"Alimlere göre, bundan murad, bela ve sıkıntıların inişini haber veren inzar edici alametlerdir ki, Allah bunlarla kullarını korkutur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinin vefatı da bu çeşit ayetlerden sayılmıştır. Çünkü onlar zevcelik şerefine, sahabelik şerefini de eklediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben ashabıma garantiyim, ben gittim mi, ashabıma vaadedilen (musibet ve fitneler) gelecektir; ashabım da arz ehline garantidir, onlar da gitti mi ümmetime vaadedilen gelecektir" buyurmuştur."[59] Resûlullah'ın zevceleri bu manaya, diğerlerine nazaran daha çok hak sahibidirler, öyleyse onların vefatları mezkur garantiyi ortadan kaldırıcıdırlar, garantinin kalkması ise korkuyu gerektiren bir durumdur.

Resûlullah'ın zevcelerinin gitmesi en büyük âyet telakki edilmiştir. Çünkü onlar bereket sahipleri idiler. Hayatlarıyla halktan azabın define sebep oluyorlardı. Şu halde onların gitmesiyle azabın gelmesinden korkulmuş ve bereketlerinin kesilmesiyle Allah'ın zikrine iltica edip secde etmek gerekmiştir. Ta ki zikir ve namaz bereketine gelecek azab defedilmiş olsun" (Aliyyü'l-Kârî).

3- "Hadisteki secde emrine gelince, "Burada secde mutlaktır. "Ayet"le ay ve güneş tutulması murad edilmişse, secdeden maksad küsuf namazıdır. "Ayet" bir başka şeyse -söz gelimi şiddetli bir fırtınanın kopması, zelzelenin olması gibi- murad bilinen secdedir, ancak, korku veren bir hadise ile karşılaşıldığı zaman namaza yönelmeyi irşad eden rivayet sebebiyle namaza hamli de caizdir" (Tîbî).

4- Sevde Bintu Zeme'a İbnu Kays: Ümmühâtu'lmü'minîndendir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onunla, Hz. Hatice'nin vefatından sonra Mekke'de evlenmiştir. Bu evlilik Hz. Aişe ile olan evliliğe tekaddüm eder. Hz. Aişe'den sonra diyen de olmuştur. Sevde, daha önce amcasının oğlu Sekrân İbnu Amr'ın nikahında idi. Sekrân (radıyallahu anh) Habeşistan muhacirlerinden olup, orada vefat etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm onu, İslâm'a bağlılığına mükâfaaten yalnızlıktan kurtarmak gayesiyle nikahlamış idi. Sevde yaşlı bir kadın idi. Bir ara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisini boşayacağı endişesine kapılarak, müracaat edip: "Beni boşama, nikahın altında tut, ben kendi günümü Aişe'ye vereyim" talebinde bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm da kabul etti. Bunun üzerine şu meâldeki âyet nazil oldu: "Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, bazı fedakârlıklarla sulh olup aralarını düzeltmelerinde onlar için bir günah yoktur. Sulh ise daha hayırlıdır." (Nisa 128). Hz. Sevde, nöbetindeki gününü Hz. Aişe'ye vermiş olarak ümmühâtu'lmü'minîn arasındaki yerini muhafaza etmiş, Hz. Ömer'in hilafetinin sonuna kadar yaşamıştır, (radıyallahu anhâ).[60]

* ÜMMÜ EYMEN (RADIYALLAHU ANHÂ)

نَمْيأ ِهمُأ ىلا اَنِب َقِل َطْنا :# ِ هاللّ ِلوُس َر ِةاَف َو َدْعَب ،امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
َرَمُعِل ٍرْكَب وُبأ َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ4 □6644□

رْيَخ ِ هاللّ َدْنِع اَم نأ َنيِمَلْعَت اَمأ ؟ ِكيِكْبُي اَم :اَهَل َاقف . ْتَكَب اَهْيَلإِ اَيَتأ ا
مَلَف .اَه ُرو ُزَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك اَمَك اَه ُرو ُزَن اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىلَع ا
َمُهْتَج يَهَف ،ءاَم سلا َنِم َعَطَقْنِا ْدَق َنْح َوْلا نأ ِيكْبأ ْنِكل َو ِ، هاللّ ِلوُس َرِل رْيَخ ِ
هاللّ َدْنِع اَم نأ ُمَلْع' ِيهِنإ ىلَب : ْتَلاَق ِ، هاللّ ِلوُس َرِل

ملسم هجرخأ .[اَهَعَم ِناَيِكْبَي ًّعَجَف ،ءاَكُبْلا .

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/49.

1. (4491)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra, Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh)'a:

"Gel beraber Ümmü Eymen (radıyallahu anhâ)'ya gidip ziyaret edelim, tıpkı Aleyhissalâtu vesselâm'ın onu ziyaret ettiği gibi" dedi ve gittiler. Ümmü Eymen onları görünce ağladı. "Niye ağlıyorsun? Resûlullah'ın Allah nezdinde bulacağı (mükâfaatlar)ın daha hayırlı olduğunu bilmiyor musun?" dediler. Ümmü Eymen: "Evet bilmez olur muyum? Allah indinde olan, Resûlullah için elbette daha hayırlıdır. Velâkin beni ağlatan, semadan gelen vahyin kesilmiş olmasıdır" dedi. Bu sözleri onları da hüzünlendirdi. Ümmü Eymen'le birlikte onlar da ağladılar." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 103, (2453).[61]

AÇIKLAMA:

Ümmü Eymen (radıyallahu anhâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hem azatlısı hem de hadine'sidir, yani Resûlullah çocukken onun himayesinde büyümüştür. Onun bu hizmetine telmihen, Aleyhissalâtu vesselâm "Ümmü Eymen annemden sonra annemdir" diyecek, sıkça ziyaretine gidecektir. İslâm'ın başında ilk müslüman olanlar arasında yer alır. Habeşistan'a da, Medine'ye de hicret etmiştir. Bir rivayete göre, Hz. Hatice'nin kızkardeşine ait bir köle idi. Resûlullah'a hibe etmiştir. Diğer bir rivayete göre ise, Resûlullah'ın annesine aitti. Amine hâtun Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dünyaya getirinceye, büyüyünceye kadar yetişmesi ile ilgilenmiştir. Bilahare Aleyhissalâtu vesselâm onu azad etmiş ve Zeyd İbnu Hârise ile evlendirmiştir. Bu mutlu evlilikten Üsâme İbnu Zeyd doğacaktır. Üsâme, Resûlullah'ın en ziyade sevdiği kimselerden ve ordu komutanlarından biri olması haysiyetiyle Ümmü Eymen, Üsâme (radıyallahu anhümâ)'nın annesi olmaktan da şereflenmiştir.

Ümmü Eymen, Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından beş ay kadar sonra vefat etmiştir, (radıyallahu anhâ). 62

EHL-İ BEYT'İN FAZİLETİ

هاللّ ِهبُحِل ِبنوُّب ِحأ َو ،هِمَعِن ْنِم ِهِب ْمُكوُذْغَي اَمِل َ هاللّ اوُّب ِحأ :# ِ هاللّ□ . ُلوُس َر َلاَق] :َلاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسا بع ِنْبا نع ـ4 □6644□

يذمرتلا هجرخأ .[ِيهبُحِل ِبتْيَب َلْهأ اوُّب ِحأ َو .

1. (4492)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nimetleriyle sizi beslediği için Allah'ı sevin. Beni de Allah sevgisi için sevin. Ehl-i Beytimi de benim sevgim için sevin." [Tirmizî, Menâkıb, (3792).] 63

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), fıtrî ve tabiî bir sevgiden hareketle, Ehl-i Beyti'nin sevilmesi gereğini ifade ediyor. Şöyle ki İslâm ulemâsı, insan fıtratındaki "sevgi"nin üç şey sebebiyle hasıl olacağını belirtirler: **1-** Kemâl,

2- İhsan,

3- Menfaat (4356. hadise bak).

Bu hadiste Resûlullah, hayatımızın devamını sağlayan gıdamızı Allah'ın verdiğini hatırlatarak, ihtiyaçlarımızı gören Rabbimizi sevmenin fıtrî ve tabiî birşey olduğunu bildiriyor. Allah'ı sevdik mi ister istemez kendisini yani Hz. Peygamber'i seveceğiz, çünkü O, Habîbullah'tır. Dostun dostu sevilir. Ayrıca Kur'an'da Allah'ı sevenlere, Resûlullah'a ittiba ve onu sevmek emredilmiştir. (Bu hususlar da 4356. hadiste açıklandı). Resûlullah'ı sevince, onun sevdikleri ve sevilmesini emrettikleri de sevilecektir. Âl-i Beyt bunlardandır: Resûlullah hem sevmiştir, hem de sevmemizi emretmiştir. Âl-i Beyt Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu alâkası, akrabalık gayretinin bir sonucu olmayıp, risalet vazifesinin icabı olduğunu, ileride sayıca çok artacak ümmetinin, yeryüzünün her tarafına dağılarak İslâm'a fıtrî bağlarla bağlı ve ciddi taraftar bir cemaat teşkil edeceğini; ilim, maneviyat, cihad gibi cemiyetlerin dinamiği olan, milletlerin ayakta kalmasını sağlayan ve devamları için şart olan hususlarda onların daima önde olacakları ve onların sevilmesi ve sayılmasının ümmetî birliğe temel teşkil edeceği hikmetine dayandığını Bediüzzaman merhumdan kaydettiğimiz bir pasajda göstermiştik, burada tekrar etmeyeceğiz (4434. hadis). [64]

[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/51. [62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/51-52.

ا ِهذه ْتَل َزَن اŒمُكَءاَسِن َو اَنَءاَسِن َو ْمُكَءاَنْبأ َو اَنَءاَنْبأ ُعْدَن اوُلاَعَت : ُةَي
مَل] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاهقو بأ ِنْب دعس نعو ـ4 6644

هححصو يذمرتلا هجرخأ .[ِيلهأ ِء ُؤه مُه للا :َلاَقو ًانْيَسُح َو ًانسَح َو َةَمِطاَف َو .
اŒاهيِلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر اَعَد ؛ةَي

2. (4493)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu âyet indiği zaman, (meâlen): "Sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle bu hususta mücadele edecek olursa de ki: "Gelin, çocuklarımızı ve çocukarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendinizi ve kendimizi çağırıp toplanalım, sonra niyaz edelim ki, Allah'ın laneti yalancılar üzerine olsun!" (Âl-i İmrân 61), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Aliyi, Fatıma'yı, Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhüm ecmaîn)'i çağırdı ve: "Allah'ım, bunlar da benim ehlim (âilem)" buyurdu." [Tirmizî, Tefsir, Âl-i İmrân, (3002).] [65]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetle ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz (4407. hadis). [66]

ا ِهذهŒبِهْذُيِل ُ هاللّ ُدي ِرُي اَم نإ :# ِهِب نلا ِتْيَب ِباَب ىلَع َةَسِلاَج اَنأ َو ُةَي
ْتَل َزَن] : ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمَلس ِهمُأ نعو ـ4 6646

مُكْنَع

نإ مُه للا : َلاَقو ٍءاَسِكِب ْمُهَل َلَجَف ُنْيَسُحْلا َو ُنَسَحْلا َو ُةَمِطاَف َو ٌّيِلَع َو # ِ
هاللّ ُلوُس َر ِتْيَبْلا يِفو ؛ًاريِهْطَت ْمُك َرِهَطُي َو ِتْيَبْلا َلْهأ َسْج ِرلا ِتْنأ . ٍرْيَخ بلا ِك
نإ : َلاَقف ؟ِتْيَبْلا ِلْهأ ْنِم ُتْسَلأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف .ًاريِهْطَت ْمُه ْرِهَطَو َسْج
ِهرلا ُمُهْنَع ْبِهْذأَف ،ِتْيَب ُلْهأ ِء ٌّؤه

مث‘ا ليقو ،رذقتسم لكو ،سجنلا «ُس ْج ِهرلا».يذمرتلا هجرخأ .[# ِهِب نلا .
ِجا َو ْزأ ْنِم

3. (4494)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evinin kapısında iken şu âyet nazil oldu: "...Ey peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzab 33). Evde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin vardı. Onlara bir örtü bürüdü ve: "Allahım, işte bunlar benim ehl-i beytimdir, bunlardan günahı gider ve bunları kirlerden tertemiz kıl!" buyurdu. Ben atılıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben ehl-i beytten değil miyim?" dedim. Bana: "Sen (yerinde dur, sen zaten) hayırdasın, sen Resûlullah'ın zevcesisin!" diye cevap verdi." [Tirmizî, Menâkıb, (3870).][67]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ehl-i beyt'in, ümmet arasındaki mümtaz yerini tesbit etmektedir. Ancak, Kur'an'da teşrif edilen bu "Ehl-i Beyt"e kimler dahildir? hususu âlimler arasında ihtilaflıdır.

* İbnu Abbâs, İkrime, Atâ ve Kelbî, Mukâtil, Sa'îd İbnu Cübeyr (radıyallahu anhüm)'e göre ayette mezkur olan Ehl-i Beyte, hassâten Aleyhissalâtu vesselâm'ın zevceleri dahildir. Derler ki: "Beyt'ten murad, beytu'n-Nebî ve zevcelerinin meskenleridir. Zira ayette: "Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini, ilim ve hikmeti tefekkür edin" (Ahzab 34) buyurulmaktadır. Keza Kur'an'da Resûlullah'ın zevceleri ile ilgili gelen şu kısımdaki âyetlerin siyakı da zevcât-ı tâhîrât'ın ehl-i beyte dahil olduğunu gösterir: "Ey Peygamber! Hanımlarına de ki..." den... "Şüphesiz ki Allah'ın lütfu geniştir, O herşeyden haberdar" (Ahzâb 28-34. âyetler) âyetine kadar." * Ebû Sâidi'l-Hudrî, Mücâhid, Katâde ise Kur'ân'da mezkur olan Ehl-i Beyt'i hassâten Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhüm)'ün teşkil ettiğini söylemişlerdir. Onların bu hükme varmada delillerinden biri, ayetteki hitabın kadınlara değil, erkeklere yapılması sahih olacak şekilde gelmiş olmasıdır. Zira ayette erkekleri ifade eden □مُكْنَع ve □مُك رِهْطِيلَ وَ denmiştir. Bu hitap sadece kadınlara olsaydı نُك َرِهَطُي وَ نُكْنَع denmesi gerekirdi. Ancak önceki görüşte olanlar, bu iddiaya: "İfadenin müzekker muhataba göre gelmesi ehl kelimesini esas

almaktan dolayıdır. Nitekim âyet-i kerîmede Cenab-ı Hak □ هُتاَكَ رَب َو ِ هاللّ ُتَمْح َر ِ هاللّ ِرْمأ ْنِم َنيِبَجْعَتَا ِتْيَبْلا َلْهَا ْمُكْي َلَع buyurmuştur. Arapçada kişi arkadaşına, zevcesine veya zevcelerini kastederek □كُلْهَا َفْيَك der, o da □مُه ْرَيَخِب der, kastedilenler kadın olduğu halde erkek zamiri kullanılır" diye karşılık vermişlerdir. Bu iki görüş sahiplerinin getirdikleri delilleri burada serdetmeye gerek görmüyor, bunlar arasında üçüncü mutavassıt bir görüş daha var, onu kaydediyoruz: * Kurtubî, İbnu Kesîr gibi bir kısım muhakkik ulemâya göre, âyette mezkur olan Ehl-i Beyt'e Resûlullah'ın zevceleri, Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin dahildirler. Bunlara göre, zevcât-ı tâhirat dahildir, çünkü işaret edilen ayetlerle kastedilenler onlardır, onlar Resûlullah'ın evlerinde sakindirler. Bu hususu te'yid eden bir kısım rivayetler İbnu Abbas ve başkaları tarafından rivayet edilmiştir. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin hazerâtının da

65 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/53. dahil olması ise, neseb yönüyle yakınlıklarından ve ailesine dahil olmalarındandır. Keza âyetin onlar sebebiyle indiğini te'yid eden rivayetlerde bu görüşe delil kabul edilmiştir. Bu durumda ayet-i kerîmenin bu iki zümreden sadece birini kasdetmiş olduğunu iddia edenler, yapılması gereken bir şeyi yaparken, ihmali câiz olmayan bir hususu da ihmal etmiş olmaktadırlar.

2- Resûlullah'ın Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'ya söylediği: "Sen yerinde (dur, sen zâten) hayırdasın..." sözü hususunda iki te'vil yapılmıştır.

* Birine göre mana şudur: "Sen (zaten) hayırlısın. Benim ehl-i beytimden olman sebebiyle, bir de örtümün altına girmeye ihtiyacın yok." Onu girmekten men edişinin sebebi Hz. Ali'nin oradaki varlığıdır. * Diğer te'vile göre, mana şöyledir: "Sen ehl-i beytimden olmasan da sen hayırlısın." Mübârekfûrî, önceki görüşün râcih ve hatta muteber görüş olduğunu belirtir. 68

ا ِهِذه ْتَل َزَن َني ِح # ِŒلْهأ َسْج ِهرلا ْمُكْنَع َبِهْذُيِل ُ هاللّ ُدي ِرُي اَم نإ : ُةَي□
هاللّ ُلوُس َر َناَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ْسنأ نعو ـ6 □6644□

□ ُة ِة َرَق ِ ابي ً نِم ْ تِس ِة ُأشْهُر ٍ. فيَقُول : صلا ٌ ة َ أهْل َ البيتِ ، إن ما َ يُرِي ُ د ُ هاللّ
البيتِ ِ يمَرُ ُّ بباب ِ فاطِمَة َ ر َ ض ِ ي َ هاللّ ُ عنهْا إذا َ خَر َ ج َ ال ى صلا

يذمرتلا هجرخأ .[ًاريِهْطَت ْمُك َرِههَطُي َو ِتْيَبْلا َلْهأ َسْج ِهرلا ُمُكْنِع َبِهْذُيِل .

4. (4495)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu âyet indiği zaman (meâlen): "...Ey peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzâb 33), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazına giderken, altı aya yakın bir müddette, Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ)'nın kapısına uğrayıp: "Namaz(a kalkın) ey Ehl-i Beyt "Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor!" buyurdu." [Tirmizî, Tefsîr, Ahzâb (3204).]69

ءاَج مُث ،ُهَلَخْدأَف ُنَسَحْلا َءاَجَف ، د َوْساَأ ل ح َرُم ط ْرَم ِهْيَلَع َو # ِ هاللّ ُلوُس□
َر َج َرَخ] : ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4 □6644ـ ِتْيَبْلا َلْهأ َسْج ِهرلا
ُمُكْنَع َبِهْذُيِل ُ هاللّ ُدي ِرُي اَم نإ : َلاَق مُث . ُهَلَخْدأَف ُّيلَع َءاَج مُث ،اَه َلَخْدأَف
ُةَمِطاَف ْتَءاَج مُث ،ُهَلَخْدأَف ُنْيَسُحْلا هيف يذلا شوقنملا بشوملا « ُل ح
َرُملا»و.هب بطغتي فوص وأ زخ نم ءاسك « ُط ْرِملا».ملسم هجرخأ .[ًاريِهْطَت
ْمُك َرِهَهُطَي َو

معأ هيف زخ رازإ وه :يرهوجلا لاقو ،لاجرلا روص .

5. (4496)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), üzerinde siyah (yünden) nakışlı bir kumaş olduğu halde sabahleyin (evden) çıktı. O sırada Hasan geldi, onu örtünün altına soktu. Sonra Hüseyin geldi onu da soktu. sonra Fatıma geldi, onu da soktu. Sonra Ali geldi onu da örtünün altına soktu. Sonra da: "Ey Ehl-i Beyt Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzâb 33) buyurdu" [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 61, (2424).]70

اَمُهَدَحأ ،نْيَلْقِث ْمُكيِف ك َراَت بِهناِ َو َأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ٍمَقرأ نب ديز نع ناهيح نب ديزي نعو ـ 4 □6644ـ ْنِم :اَنْلُق .ِبْتَيَب ُلْهأ :ِبت
َرْتِع َو ،ِةَل ٌ ضلا ىلَع َناَك ُهَك َرَت ْنَم َو ىدُهْلا ىلَع َناَك ُهَعِب تا ِنَم ِيذ لا هاللّ ُلْبَح
َوُه ،ىلاعَت ِ هاللّ ُباَتِك ُهُلْصأ :ِهتْيَب ُلْهأ . اَهِم ْوَق َو اَهيِبأ ىلا ُع ِج ْرَتَف
اَهُقِهلَطُيَف ِرْه دلا َنِم َرْصَعْلا لُج رلا َعَم ُنوُكَت َةأ ْرَمْلا نا ِ هاللّ ُميأ َ َلاَق ؟ُهُؤاَسِن
ِهتْيَب ِلْهأ امب لمعلاو امهب ذخ‘ا ن‘ نيلقث هتيب لهأو زيزعلا نآرقلا # ىبنلا
ىمس.ملسم هجرخأ .[ُهَدْعَب َةَقَد صلا اوُم ِرُح َنيِذ لا ُهُتَبَصَع َو لهأ «
ُةبصَعلا»و.امهنأشل اميخفتو امهردقل ًاماظعإ نيلقث امهلعجف ،لقث ريطخ سيفن
لكل لوقت برعلا ليقو .ليقث امهل بجي

ا لبق نم لجرلاŒدادج‘او ءاب .

6. (4497)- Yezid İbnu Hayyân, Zeyd İbnu Erkâm (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Haberiniz olsun! Ben size iki ağırlık bırakıyorum. Bunlardan biri Allah Teâlâ'nın Kitabı'dır. O, Allah'ın (sema-arz arasına uzanmış) ipi olup, kim ona tutunursa hidayet üzere olur, kim de onu terkederse dalâlete düşer. İkincisi itretim, Ehl-i Beytim'dir." Biz, Zeyd İbnu Erkam'a sorduk: "Kadınları da Ehl-i Beyt'inden midir?"

"Hayır! dedi, Allah'a yemin olsun, kadın bir müddet erkekle beraber olur. Sonra (kocası) onu boşar, o da babasına ve kavmine döner. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ehl-i Beyt'i aslı ve kendinden sonra sadaka haram olan asabesi'dir." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 37, (2408).][71]

AÇIKLAMA:

1- Kur'an ve Âl-i Beyt için sakaleyn (ağırlık) denmesi, onun kıymetce, şerefceüstünlüğündendir. Bazı rivayetlerde iki ağır halife ثَقَلَيْن خَلِيفَتَيْن diye gelmiştir. **2-** Münâvî, Âl-i Beyt'le Ashâb-ı Kisâ'nın kastedildiğini belirtir. Zekat haram edilenlere ehl-i beyt diyenlerin zayıf görüşte olduklarına işaret eder. Hanefilere ve Şâfiîlere göre, bu hadiste zikri geçen Âl'den murad, Benî Hâşim'dir. Yani, Hz. Ali, Akîl, Ca'fer ve Abbas hazerâtının sülaleleri ve onların azatlılarıdır; bunlara zekât verilmez. İmam Mâlik yalnız Benî Hâşim'e zekat verilmeyeceği görüşündedir. Bütün Kureyş'e zekat verilmeyeceğini söyleyenler de olmuştur. Bu rivayette, Hz. Zeyd'in, Ezvâc-ı Tâhirât'ı Al-i Beyt'ten saymaması bütün Kureyş kabilesini Ehl-i beyt kabul edenlerin sözünü reddetmeye müteveccihtir. Gerçi onlardan Hz. Aişe, Hafsa, Ümmü Habîbe, Ümmü Seleme, Sevde, Zeyneb Bintu Cahş gibi bir kısımları Kureyş'e mensup idiler. **3-** Kurtubî, hadiste Kur'ân'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınmak, itreti'nin sîretine uymak, hayatı onların istikametine göre yönlendirmekle hidayete erilebileceğinin belirtildiğine dikkat çeker. Sonra der ki: "Bu vasiyet ve bu büyük te'kid, Resûlullah'ın ehline ihtiram, onları tebrie, tâzime ve sevginin vacib olduğuna, müekked farzların da vacib olduğuna, bunları terke hiçbir kimseye bir özür tanımadığına delalet eder." 4- Bu hadisin Zey İbnu Sabit (radıyallahu anh)'tan gelen bir başka vechi şöyle devam eder: "Bu iki şey (Ehl-i Beyt ve Kur'ân), (Kıyamet günü, Kevser) havuzunun başında toplanıncaya kadar birbirlerinden ayrılmayacaklar."

---

[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/54-55. [69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/56.

Bir kısım alimler, bu ve benzeri ifadelere dayanarak, Kıyamete kadar, dünyanın her tarafında Kur'ân'la amel etmeyi terketmeyecek Ehl-i Beyt'e mensup kimselerin bulanacağına hükmetmişlerdir. Böylece onlar Arz ehline bir garanti teşkil etmişlerdir. Onların tamamen tükenmesi, Arz ehlinin sonu demektir. 5- Asabe, kişinin baba cihetinden gelen akrabalarına denir. 72

هجرخأ .[ِهِتْيَب ِلْهأ يف #ًاد مَحُم اوُبُق ْرِا :َلاَق هْنَع ُ هاللّ َيِض َرِ ْرَكَب اَبأ
نأ] :امهْنَع ُ هاللّ َيِضَر رَمُع نبا نعو ـ4 □ 6644□

يراخبلا .

7. (4498)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebû Bekr (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Ehl-i beytinde gözetin." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashâb, 12, 22.] 73

AÇIKLAMA:

Hz. Ebû Bekr, bu sözüyle halka hitabederek, Resûlullah'ın hatırını akrabalarında gözetmeleri, Aleyhissalâtu vesselâm'ın gönüllerde yüce olan hatırı ve sevgisi sebebiyle, O'na neseben yakın olanlara hürmet etmeyi, onları incitip üzecek, gücendirecek söz ve davranışlardan kaçınmayı tavsiye etmektedir. "Gözetin" diye ifade ettiğimiz murâkabe "korumak ve kollamak" manalarına gelmektedir. Buhârî, Hz. Ebû Bekr'in bu tavsiyesinin peşinden, bunu açıklar ve tamamlar mahiyetteki şu hadisi kaydeder.

"Fâtıma benden bir parçadır, onu öfkelendiren beni öfkelendirmiş olur." 74

DÖRDÜNCÜ FASIL

ENSAR'IN FAZİLETİ

راَصْن‘ا َيِدا َو ُتْكَلَسَل ًابْعِش ْوأ ًايِدا َو اوُكَلَس َراَصْن‘ا نأ ْوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ةريره ىبأ نع ـ4 □6644ـ .]ى َرخأ ًةَمِلَك ْوأ ،ُهو
ُرَصَن َو ُه ْو َوآ : َمَلَظ اَم يِهمُأ َو ُوَه يِبأِب :َة َرْي َرُه ُوبأ َلاَق .ِراَصْن‘ا َن ِم ًاؤْرما
ُتْنُكَل ُة َرْجِهْلا ٌ ْوَل َو ،ْم ُهَبْعِش َو

يراخبلا هجرخأ .

1. (4499)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şayet Ensar vadiye veya geçide sülûk etse ben de mutlaka Ensar'ın gittiği vadiye ve geçide sülûk ederim. [Eğer hicret olmasaydı ben Ensâr' dan biri olurdum.]"

Ebû Hureyre der ki: "Ona annem ve babam feda olsun. (Bu sözüyle haddi aşmış, Ensarın hakkından fazlasını onlara vererek) zulmetmiş değildir. (Zira) onlar O'nu barındırdılar ve O'na yardım ettiler veya bir başka kelime (ile ifade edilecek) yardımlar yaptılar. Mallarıyla kendisine ve Ashabına muâvenette bulundular." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 2, Temennî 9.]75

ِبش ِرَك نإ َو ِبتْيَب ُلْهأ :اَهْيَلإِ ِيوآ ِبت لا ِيتَبْيَع نإ َأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : َلاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس ىبأ نعو ـ4 □ 6444□

‘يذمرتلا هجرخأ .]ْمِهِنِسْحُم ْنِم اوُلَبْقا َو ْمِهِئيِسُم ْنَع اوُفْعاَف ،ُراَصْن ا .

72 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/57-58. 73 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/58.

2. (4500)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benim kendisine sığındığım sırdaşım ehl-i Beyt'imdir, dayanağım da Ensâr'dır. Öyleyse onların (Ehl-i Beyt ve Ensâr'ın) kusurlularını affedin, faziletli olanlarına da sarılın." [Tirmizî, Menâkıb, (3900).]76

ا ِم ْوَيْلا َو ِ هللاِب ُنِمْؤُي َدحأ َراَصْن‘ا ُضِغْبُي َ :# ِ هالّ ُلوُس َر َلاَق]Œرِخ□].
:َلاَق امهْنَع ُ هالّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ4 □6444□

هححصو يذمرتلا هجرخأ .

3. (4501)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'a ve ahirete iman eden kimse Ensâr'a buğzetmesin." [Tirmizî, Menâkıb, (3903).]77

اوُلَبْقاَف ، َنوُّلِقَي َو َنو ُرُثْكَيَس َسا نلا نإ َو ،يِتَبْيَع َو يِش ِرَك ُراَصْن ا‘ :# ِ هالّ
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر سنأ نعو ـ6 □6444ـ َنوُّلِقَي َو» :هلوق
دعب سابع نبا نع ،ربخأ يف يراخبلا داز.يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ْمِهِئيَسُم ْنَع
او ُز َواَجَت َو ْمِهِنِسْحُم ْنِم

يف هفلع عمجي هرتجملا ن‘ امهراعتساف ،يتنامأو ي هرس عضوم يأ « يِتَبْيَع َو
يِش ِرَك» هلوق.« ِماَع طلا يف ِحْلِمْلاَك اوُنوُكَي ىتَح مهب نيذلا يتباحصو
يتعامج دارأ هنأك ،شرك :سانلا نم ةعامجلل لاقي : َدْيَبُع وبأ لاقو.هتبيع يف
هبايث عضي لجرلاو ،هشرك

دمتعأ مهيلعو ،قثأ .

4. (4502)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ensâr dayanağımdır, sırdaşımdır. İnsanlar sayıca artarken onlar azalacaklar. Öyleyse onların iyilerine yapışın, kusurlularını da affedin." [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 11; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 176, (2510); Tirmizî, Menâkıb, (3901).]

Buharî, İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan kaydettiği bir diğer rivayette: "Onlar azalacaklar" lafzının peşinde şu ziyadeye yer verir: "...Öyle ki yemekteki tuz gibi olacaklar." 78

BEŞİNCİ FASIL

BEDİR, AKABE ve BEY'ATU'R-RIDVAN'A KATILANLARIN FAZİLETİ

رْدَب َلْهأ َنوُّدُعَت اَم :َلاَقف :#ِهبـ نلا ىلا ُم ّ سلا ِهْيَلَع ُلي ِرْب ِج َءاَج] :لاق□
هْنَع ُ هالّل َي ِض َر نقرزلا عفا َر ِنْب ةَعاَف ِر نع ـ4 □6444ـ عِفا َر َناَك َو ، ٍرْدَب
ِلْهأ ْنِم ُةَعاَف ِر َناَك َو . ُم ّ سلا ُمِهْيَلَع ِةَكِئ ّملا َنِم ًارْدَب َدِهَش ْنَم َكِلَذَك َو :َلاَق .
َنيِمِلْسُمْلا ِلَضْفأ ْنِم :َلاَق ؟ْمُكيِف

يراخبلا هجرخأ .[ِةَبَق َّعلاِب ًارْدَب ُتْدِهَش يِهنأ ِبِن ُّرُسَي اَم ِهِنْب ُلوُقَي .
َناَكَف ،ةَبَقَعْلا ِلْهأ ْنِم

1. (4503)- Rifâ'a İbnu Râfi' ez-Zürakî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cibril aleyhisselâm, Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "İçinizdeki Bedir ehlini ne addediyorsunuz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Müslümanların en faziletlisi!" buyurdu. Cebrail: "Biz de Bedir'e katılan melekleri öyle (en faziletlimiz) biliyoruz!" dedi. Rifâ'a (radıyallahu anh) da Bedir ehlindendi. Râfi' ise Akabe ehlindendi ve oğluna: "Akabe bey'atlerinde hazır bulunmam yerine Bedirde hazır bulunmuş olmam beni sevindirmez!" derdi." [Buharî, Meğâzî 11.] 79

ت ْرَفَغ ْدَقَف ْمُتْئِش اَم اوُلَمْعِا :َلاَقف .ٍرْدَب ِلْهأ ىلَع ُ هاللّ َعَل طِا :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ4 □6446□

دواد وبأ هجرخأ .[ْمُكَل .

2. (4504)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ Hazretleri, Bedir Ehli(nin yaptığı fedakârlık ve ihlâsları)na muttali oldu da: "Artık ne isterseniz yapın. Ben sizi affetmişim!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Sünnet 9, (4654).] 80

وبأو ملسم هجرخأ .[ِة َرَج شلا َتْحَت َعَياَب ْن مِم دَحأ َرا نلا ُلُخْدَي َ :#ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ4 □6444□

يذمرتلاو دواد .

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/60-61. [77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/61. [78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/61-62.

3. (4505)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Hudeybiyede) ağaç altında Bey'at edenlerden hiç kimse ateşe girmeyecektir." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 163, (2496); Ebû Dâvud, Sünnet 9, (4653); Tirmizî, Menâkıb, (3859).] [81]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce birkaç fırsatta temas edip açıkladığımız üzere, bazı vakitlerde yapılan ameller Allah nezdinde fevkalâde kıymetli olmakta ve amel sahibine tecelli ettirdiği feyiz ve bereket, o kimsenin geçmiş ömründe işlediği günahların affına yettiği gibi, gelecek hayatında işleyeceği günahların affına da yetebilmektedir. Ulemâmız meseleyi öyle değerlendirmiştir. İşte bu babta zikredilen gazveler, İslam tarihinin dönüm noktalarını teşkil edecek ehemmiyette olduğu için o gazvelere katılanların böylesi bir mağfiret ve berekete mazhar oldukları âyet ve hadislerde belirtilmiştir. Akabe Bey'atı: Ensar'ın Resûlullah'a ve müslümanlara himaye verdikleri bir akittir. Medine'ye hicret hadisesi bunun meyvesidir. İslâmî inkişafa hicretin katkısı, bu Akabe bey'atinin bir semeresidir. Bedir gazvesi neşvünema halinde olan İslâm filizinin koparılıp yok edilmesini önlemiştir. Bey'atu'r-Rıdvan, Feth-i Mübîn olan ve insanların fevc fevc İslâm'a girişini sağlamada zemin hazırlayan Hudeybiye Sulhü'ne sebep olmuştur. Bunlar Resûlullah'ın hayatında mühim dönüm noktalarıdır. Cenab-ı Hakk'ın rahmeti, bu gazvelere katılanları -ne yaparlarsa yapsınlar-bağışlayıp, ateşe girmeden cennetine koyacak vüs'attedir. Madem ki, Allah adına konuşan, hizb ve mücâzefe hakkında muhal olan Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) öyle haber vermiştir, dediği gibi, olacaktır. Nitekim Hâtıb İbnu Ebî Beltea ve başka bazı vak'alarda Resûlullah bu espriye uygun olarak onların hatalarını değerlendirme örneği de vermiştir." [82] **2-** Bu husus, sadedinde olduğumuz son hadisin Müslim'deki veçhinde daha açık görülmekte ve daha iyi anlaşılmaktadır. Rivayet şöyle: Ümmü Mübeşşir (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın birgün Hz. Hafsa'nın yanında: "Ashab-ı şecereden hiç kimse inşaallah ateşe girmeyecektir" buyurduğunu işittim. Hz. Hafsa bu söze itiraz etmek isteyerek: "Hayır, olamaz! Ey Allah'ın Resûlü! dedi. Resûlullah (bu çıkışı sebebiyle) onu azarladı. Ama Hafsa (kanaatinde ısrarlı idi. Kendisine delil olarak şu ayeti okudu): "Sizden herkes mutlaka cehenneme gelecek" (Meryem 71).] Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Hz. Hafsa'ya ayetle cevap verdi: "Allah Teâla Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Allah: "Sonra Allah'tan korkan muttakileri kurtaracağız ve zâlimleri orada diz çökmüş halde bırakacağız" (Meryem 72)" buyurdu."

Alimler burada Hz. Hafsa'nın istirşâd yani o babtaki hükmün Resûlullah tarafından açıklanmasını taleb maksadıyla itiraz ettiğini; gerçekte itiraz etmediğini belirtirler. Bu meselede gerçek bir itiraz haddi aşmak olur. Zira uhrevî gaybî meselelerde Resûlullah'tan başka hiç kimsenin söz hakkı ve yetkisi yoktur. Ashabın hele Hz. Hafsa gibi bir büyük şahsiyetin bunu bilmemesi düşünülemez. Ayetteki "cehenneme gelmek"ten murad Sırat'a gelmek denmiştir. Zira üstünden geçmek üzere herkes Sırat köprüsüne gelecektir. O ise cehennemin üzerindedir. 83

DÖRDÜNCÜ BAB

İSLÂM ÜMMETİNİN FAZİLETİ

رَجاأْتسا ٍلُج َر ِلَثَمك ى َراَص نلا َو ِدوُهَيْلا َو َنيِمِلْسُمْلا ُلَثَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم بأ نع ـ4 □6444ـ ،اَنَل َتْط َرَش ِبذ لا َك ِرْجا أ
ىلا اَنَل َةَجاَح َ :اوُلاَقف .ِراَه نلا ِفْصِن ىلا ُهَل اوُلِمَعَف .ٍموُلْعَم ٍرْجا ىلَع ِلْي للا ىلا
ٌّمَع ُهَل َنوُلَمْعَي ًام ْوَق :َلاَقف ،مُهَدْعَب َني ِرَخآ َرَجأَتْسا َو اوُكَرَت َو ا ْوُبأَف . ٌّ
ِماَك ْمُك َرْجأ اوُذُخ َو ْمُكِلَمَع َة يِقَب اوُلِمْكأ ،اوُلَعْفَت َ : ْمُهَل َلاَقف . ل ِطاَب اَنْلِمَع
اَم َو ، ل ِطاِب اَنلِمَع اَم َكَل :اوُلاَق ،ِرْصَعْلا ِة ّ َص َني ِح َناَك اَذإ ىهتَح اوُلِمَعَف .
ِرْج'ا َن ِم ْمُهَل ُتْط َرَش ِىذ لا ُمُكل َو اَذه ْمُكَم ْوَي َة يِقَب اوُلِمْكأ

ة يِقَب َنوُلَمْعَي ًام ْوَق َرَجأَتْساَف اوُبأَف ، ريِسَي ءْىَش ِراَه نلا َنِم َيِقَب اَم ناِف□
ْمُكِلَمَع َة يِقَب اوُلِمْكأ : ْمُهَل َلاَقف ِهيِف اَنَل َتْلَعَج ىذ لا ُرْج ا' َكَل َو .[ِروُّنلا اذه ،
َنِم اوُلِبَق اَم ُلَثم َو ْمُهُلَثم َكِلذف .اَمِهيَلِك ِنْيَقي ِرَفلا َرْجا اوُلَم ْكَتْساَف ُسْم شلا
ِتَباَغ ىهتَح ْمِهم ْوَي َة يِقَب اوُلِمَعَف ْمِهم ْوَي

يراخبلا هجرخأ .

1. (4506)- Hz. Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman, yahudi ve hıristiyanların meseli şuna benzer: Bir adam var, bir grup kimseyi ücretli olarak tutmuş; kendisi için belli bir ücret mukabilinde, geceye kadar çalıştırıyor. Bunlar gündüzün yarısına kadar çalışıp: "Bize şart koştuğun ücrete ihtiyacımız yok. (Biz gideceğiz) Şu ana kadar yaptığmız iş için de para istemiyoruz" derler. Adam onlara: "Böyle yapmayın, işin geri kalan kısmını da tamamlayın ve ücretinizi tam olarak alın!" diye rica eder. Ancak onlar buna yanaşmazlar ve terkedip giderler.

Adam onlardan sonra işi için başkalarını ücretle tutar. Onlara: "Şu gününüzü tamamlayın, öncekilere vaadettiğim ücreti size tam olarak vereyim!" der. Bunlar ikindi vaktine kadar çalışırlar. O zaman: "İşin senin olsun, yaptığımız çalışmanın ücretini de istemiyoruz. (Çalışmayı terkediyoruz)!" derler. Adam onlara da: "İşinizin geri kısmını tamamlayın, şurada az bir zamanınız kaldı" diye rica eder, ancak onlar dinlemeyip giderler. Adam geri kalan zamanda çalışmaları için yeni

---

81 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/64.

işçiler tutar. Bunlar da geri kalan zamanda güneş batıncaya kadar çalışırlar ve önceki iki grubun ücretini de alırlar. İşte bu, onların ve bu nurdan kabul ettikleri miktarın meselidir." [Buharî, İcâre 11, Mevâkitu's-Salât 17.][84]

ة ّ َص َنْيَب اَمَك ِمَمُا َنِم ْمُكَلْبَق َفَلَس اَميِف ْمُكُؤاَقَب اَم نِإ # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :َلاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرْمُع ِنْبا نعو ـ4 □6444ـ مُث ،ًاطا َريِق ًاطا َريِق
اوُطْعُأَف او ُز ِجَعَف .ُراَه نلا َفَصَتْنِا يهتَح اَهِب اوُلِمَعَف َةا َر ْو تلا ِةا َر ْو تلا ُلْهأ
َيِتوُأ ،ِسْم شلا ِبوِ ُرُغ ىلا ِرْصَعْلا ِسْم شلا ِبو ُرُغ ىلا اَنْلِمَعَف َنآرُقْلا اَنيِتُأ مُث
،ًاطاريِق ًاطاريِق اوُطْعُأَف او ُزَجَف ِرْصعْلا ِة ّ َص ىلا اوُلِمَعَف َلي ِجْن“ا ِلي ِجْن“ ا
ُلْهأ َيِتوُأ ُن ْحَن َو ،ًاطاريِق ًاطا َريِق اَنْيَطْعَأ َو ،ِنْيطا َريِق ِنْيطا َريِق ِء ُّؤَه َتْيَطْعأ
،هب َر ْبأ :ِنْيَباَتِكْلا ُلْهأ َلاَقف .ِنيِطا َريِق ِنْيَطا َريِق اَنْيَطْعُأَف

هجرخأ .[ُءاَشأ ْنَم ِهيِتوُأ ى ٍّلْضَف َوُهَف :َلاَق َ :اوُلاَق ؟ًائْيَش ْمُك ِرْجأ ْنِم
ْمُكُتْمَلَظ ْلَه : لَج َو زَع ُ هاللّ َلاَق ؟مُهْنِم ًٌمَع َرَثْكأ ا نُك

يذمرتلاو يراخبلا .

2. (4507)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden önce geçen ümmetlere nazaran sizin bekânız, ikindi vakti ile güneşin batması arasındaki müddet gibidir. Tevrat ehline Tevrat verildi, onlar gün ortasına kadar onunla amel ettiler. Daha fazla devam etmekten aciz kaldılar. Onlara kîrat kîrat ücretleri verildi. Sonra Ehl-i incil'e incil verildi. Onlar da ikindi namazına kadar çalıştılar. O zaman onlar da âciz kaldılar, kîrat kîrat onlara da ücretleri verildi. Sonra bize Kur'ân verildi. Biz güneşin batmasına kadar çalışacağız. Bize ücretimiz ikişer kîrat, ikişer kîrat verildi. İki kitap mensupları: "Ey Rabbimiz, sen bunlara ikişer kîrat, ikişer kîrat olarak verdin. Halbuki bize birer kîrat, birer kîrat vermiştin. Halbuki biz, amel yönüyle onlardan ileriyiz!" dediler. Allah Teâla Hazretleri: "Ben ücretlerinizde bir haksızlık yaptım mı?" buyurdu. Onlar "Hayır!" dediler. "Öyleyse, bu benim lütfumdur, onu ben dilediğime veririm" buyurdu." [Buhârî, İcâre 8, 9, Mevâkitu's-Salât 17, Enbiya 50, Fezâilu'l-Kur'ân 17, Tevhîd 31, 47; Tirmizî, Emsâl 7, (2875).] [85]

ى َرْخُأِب رُم مُث .ْتَبَج َو :َلاَقف .ًارْيَخ اَهْيَلَع ا ْوَنْثأَف ٍة َزاَنَجِب :# ِ هاللّ□
ِلوُس َر ىلَع رُم] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ4 □6444ـ ُهَل ْتَبَج َوَف ًارْيَخ
ِهْيَلَع ْمُتْيَنْثأ اَذه :َلاَق ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي ْتَبَج َو اَم :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقف

فأَثْنَوْ ا عَلَيْهَا شَرًا. فقَالَ: وَ جَبَتْ.

دواد اَبأ إ ةسمخلا هجرخأ .[ِضْرَا يف ِ هاللّ ُءاَدَهُش ْمُتْنأ .ُرا نلا ُهَل ْتَبَج .
َوف ًا هرَش ِهْيَلَع ْمُتْيَنْثأ اَذهو ،ُة نَجْلا

3. (4508)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanından bir cenaze geçti. Oradakiler, cenaze hakkında hayırlı senada bulundular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Vacib oldu! [Vâcib oldu! Vacib oldu!]" buyurdular. Sonra bir cenaze daha geçti. Bunu kötü sözlerle yâdettiler. Resûlullah yine: "Vâcib oldu!" buyurdular. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resûlü! Vâcib olan nedir?" diye sordu.

"Öncekini hayırla yâdettiniz ona cennet vacib oldu. İkincisini kötülükle yadettiniz ona da cehennem vâcib oldu. Sizler Allah'ın yeryüzündeki şâhidlerisiniz!" buyurdu. [Buhârî, Cenâiz 86, Şehâdet 6; Müslim, Cenâiz 60, (949); Tirmizî, Cenâiz 63, (1058); Nesâî, Cenâiz 50, (4, 49, 50); Ebû Dâvud, Cenâiz 80, (3233).] 86

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerde rivayet edilmiştir. Hayatta olanların aksine ölmüş olanların senâ edilmesinin caiz olduğunu ifade etmektedir. Hadisin bazı vecihlerinde, yapılan sena da gelmiştir: "Ne iyi adamdı"; "İffetliydi, müslüman kişiydi"; "Annem, babam sana fedâ olsun" gibi. Şu halde hadis, bu çeşit sözlerin söylenmesini tecviz etmektedir.

2- Hadiste geçen vâcib oldu sözü, kesinlik ifade eder; değilse Allah hakkında hiçbir şey vacib değildir. Gerçek şu ki sevaplar O'nun fazlı, ikablar da adaletidir. Rab Teâla yaptığından kimseye hesap verecek değildir, kimse de O'na niçin yaptın? diye sual soracak değildir.

3- "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz" sözüne muhatap olanlar Sahabiler ve imanda onlarla aynı evsafı paylaşan kimselerdir. Hadis insanların verdiği hükme, bir kıymet atfediyorsa da âlimler bu insanların mü'min olması kaydını getirmiştir. Şârih Dâvudî der ki: "Bu meselede muteber olan, ehl-i fazl ve sıdk'ın şehadetidir, fâsıkların değil. Çünkü onlar kendileri gibi olanlara senada bulunurlar. Keza, ölenle arasında düşmanlık olan 84 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/66-67. kimsenin sözlerine de itibar edilmez, çünkü düşmanın şehadeti makbul değildir." Nevevî bazılarının "cenaze arkasından yapılan övgünün müessir olması için söylenenin ölünün haline mutabık olmalıdır, o takdirde cennete girer, değilse giremez" dediğini nakleder. Ancak kendisi hükmün âmm olmasının daha muvafık olduğunu söyler. Bazı alimler ise, buradaki hitabın sadece Sahabe'ye has olduğunu söylemiştir. "Çünkü, derler, onlar daha sonra gelenlerin aksine, hep hikmetle konuşurlardı." Ancak çoğunluk, burada kadın ve erkek bütün müttakilerin kastedildiğini kabul etmiştir. Nitekim bir başka Buhârî rivayetinde Mü'minler Allah'ın yeryüzündeki şâhidleridir" denmiştir. Keza Ahmed, Hâkim ve İbnu Hibbân'ın bir rivayetinde: "Bir müslüman ölünce, yakın komşularından dört tanesi, ondan hayırdan başka bir şey görmediklerini söyleyerek lehinde şehadette bulunurlarsa Allah Teâla'nın da: "Sözlerinizi kabul ettim, sizin bilmediğiniz günahlarını da ben affettim" diyeceği belirtilmiştir.

4- Nevevî, aleyhinde kötü vasıfları zikredilen cenazenin münafık olduğunu belirtir. Bunu te'yid eden bu husus, Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetidir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) medh u sena edilenin cenazesine namaz kıldırmış, öbürüne kıldırmamıştır.

5- Hadis, bu ümmetin faziletini ifade etmekte ve zâhire göre amel etmek gerektiğini vurgulamaktadır. **6-** Hadis, ihtiyaç halinde, kişinin lehine ve aleyhine olan her iki halinden de bahsedilebileceğini, bunun gıybet olmayacağını ifade eder.87

م ْوَي ِدوُهَيْلِل َناكَف ،اَنَلْبَق َناَك ْنَم ِةَعُمُجْلا ِنَع ىلاعَت ُ هاللّ لَضأ :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ6 □6444ـ َم ْوَي اَنَل عَبَت ْمُه َكِلذك
َو ،َدح‘او َتْب سلا َو َةَعُمُجْلا َلَعَجَف ،ِةَعُمُجْلا ِم ْوَيِل اَنادَهَف اَنِب ىلاعَت ُ هاللّ
َءاَجَف ِدَح‘ا ُم ْوَي ى َراَص نلِل َناَك َو ،ِتْب سلا

يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ِقِئ َّخْلا َلبَق ِةَمايِقْلا َم ْوَي ْمُهَل ُّي ِضْقَمْلا ،ِةَماَيِقْلا .
ا ُن ْحَن .ِةَمايِقْلاŒم ْوَي َنوُل و‘ا ،اَيْنُّدلا ِلْهأ ْن ِم َنو ُر ِخ

4. (4509)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ hazretleri, bizden öncekileri cum'ayı bulma işinde şaşırttı. Bu sebeple cumartesi yahudilerin, pazar günü de hıristiyanların oldu. Allah Teâlâ hazretleri bizi yarattı ve bizlere cuma gününü bulma hususunda hidayet nasib etti: Cumayı da, cumartesiyi de, pazarıda (ibadet günleri) kıldı. Onlar Kıyamet günü de bize tabidirler. Biz, dünya ehli arasında sonuncuyuz, fakat Kıyamet günü birinciler olacağız ve bütün mahlukattan önce hesapları görülüp bitirilecekler olacağız." [Müslim, Cum'a 22, (856).] 88

AÇIKLAMA:

Ulemâ hadisi farklı şekillerde yorumlamıştır. İbnu Battâl ve Kadı İyaz gibi bir kısmı, hadisten maksadın, cuma belirlendiği halde, bizden öncekilerin o günü benimsemeyip başka bir günü seçtikleri manasına gelmez derler. Onlara göre, "Böyle bir tayinden sonra bir başka günün seçilmesi isyan olur. Ama, Allah, onları bu günü bulmada muhayyer bırakmıştır da onlar cum'aya isabet edemeyip, yahudiler cumartesine, hıristiyanlar da pazara isabet ettiler. Allah cum'ayı bulma hususunda bize yardımcı oldu, biz isabetle cum'ayı bulduk ve o günü ibadet günü yaptık..." Nitekim Abdurrezzak'ın Musannaf'ında gelen bir rivayet isabetli içtihadı gösterir. İbnu Sîrîn anlatıyor: "Medineliler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) daha Medine'ye gelmeden ve Cum'a ayeti de inmeden önce, bir yerde toplandılar. Ensâr: "Yahudilerin haftada bir kere toplandıkları hususi bir günleri (cumartesi) var, hıristiyanların da öyle, (pazarları var); o halde biz de toplanıp Allah'ı zikredeceğimiz, ona şükürde bulunacağımız bir gün tayinedelim!" derler ve sonunda Arûbe gününü toplanma günü tayin ederler ve o gün Es'ad İbnu Zürâre'nin yanında toplanırlar. O gün ilk defa, onlara namazı Es'ad kıldırır (ve o güne cum'a derler). Sonra Cum'a suresi inerek, o günde eda edilen namazı farz kılar" 89 90 .

كْي بَل :ُلوُقَيَف .ُمَدآ اَي ِةَماَيِقْلا َم ْوَي لَج َو زَع ُ هاللّ ُلوُقَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس ىبأ نعو ـ4 □ 6444ـ ِهلُك ْنِم :َلاَق ؟ ِرا نلا
َثْعَب اَم َو ،هب َر اَي :َلاَق .ِرا نلا ىلا ًاثْعَب َج ِرْخُت ْنأ َك ُرُمأَي َ هاللّ نإ :ٍت
ْوَصِب ىداَنُيَف .َكْيَدَي يف ُرْيَخْلا َو َكْيَدْعَس َو

بَاَذَع نِكَل َو ىراَكُسِب ْمُهاَم َو ى َراَكُس َسا نلا ى َرَت َو ،ُديِل َوْلا ُبيِشَي َو□
اَهَلْمَح ُلِماَحْلا ُعَضَت ٍذِئَني ِحَف .َنوُعْسِت َو ةَعْسِتو ٍةَئاِمُعْسِت ٍفْلأ ٍةَئاَمُعْسِت،
َجوُجاَم َو َجوُجْأَي ْنِم # َلاَقف ؟َكِلذ اَنُّيأ َو .ِهاللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَقف .ْمُهوُج ُو
ْت َر يَغَت ىهتَح ِسا نلا ىل َع َكِلذ قَشَف . ديِدَش ِ هاللّ .[ِد َوْس‘ا ِر ْو ثلا يف
ِءاَضْيَبْلا ِة َرْع شلاَك ْوأ ،ِضَيْب‘ا ِر ْو ثلا يف ِءاَد ْو سلا ِة َرْع شلاَك ِسا نلا يف
ْمُتْنأ مُث . د ِحا َو ْمُكْنِم َو َنوُعْسِت َو ةَعْسِت َو

. ناخيشلا هجرخأ

5. (4510)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü Azîz ve Celîl olan Allah: "Ey Adem!"diye seslenir. Adem: "Ey Rabbim buyur, emrindeyim, bütün hayırlar senin elindedir!" der. Şöyle bir nidada bulunulur: "Allah sana, cehennem hey'etini çıkarmanı emrediyor!"

Adem sorar: 87 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/69-70. 88 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/70.

"Ey Rabbim, cehennem hey'eti ne kadardır?"

"Her binden dokuzyüzdoksandokuzu!"

İşte "hamilelerin çocuğunu düşürdüğü, çocukların ihtiyarladığı, insanların sarhoş olmadıkları halde, azabın şiddetinden sarhoşa döneceklerini göreceğin zaman bu zamandır." 91 Bu haber Ashab'a çok ağır geldi. Öyle ki yüzlerinin rengi değişti.

"Ey Allah'ın Resûlü! dediler, bu binde bir içine hangimiz gireceğiz?"

"Ye'cuc ve Me'cuc'dan binde dokuzyüzdoksandokuz, sizden ise bir olacak. Şunu da bilin: Siz insanlar arasında, beyaz bir öküzde siyah bir kıl veya siyah bir öküzde beyaz bir kıl durumundasınız." [Buhârî, Tefsîr, Hac 1, Enbiya 7, Rikak 46, Tevhid 32; Müslim, İman 379, (222).] 92

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste cennete girecek mü'minlerin binde bir olacağını, cehennemliklerin de binde dokuzyüzdoksandokuz olacağını görmekteyiz. Cennete gideceklerin bu azlığı Ashâb'ı fevkalâde korkutmuş ve renklerinin uçmasına sebep olmuştur. Ancak Kirmanî, rivayette geçen rakama itibar edilmemesi gerektiğini, verilen sayının ziyadeye mâni olmadığını belirtir ve "Burada zikredilen iki sayıdan birincisi, yani "bir" ile azlık, ikincsi yani "dokuzyüzdoksandokuz" ile çokluk kasdedilmiştir" der. İbnu Hacer de, "Bütün Âdem evlatları nazarı itibara alındıkta mü'minlerin sayısı o kadar az olabilir" der. İkinci bir te'ville: "Cehennem hey'eti"nden muradın kâfirler ve ateşe girecek âsiler olabileceğini, bunların da binde dokuzyüzdoksandokuza ulaşabileceğini" belirtir. **2-** Hadiste bir ifade müşkil bulunmuştur. Kıyamette çocukların ihtiyarlayacağı, hamile kadınların çocuk düşüreceği meselesi. Kıyamet günü kadınların hamile olmayacakları, çocukların ihtiyarlamayacağı gözönüne alınırsa ifadenin nasıl bir müşkil ortaya çıkardığı anlaşılır. Hatta bu müşkil sebebiyle bazı müfessirler, bu hadisenin Kıyametten önce olacağını söylemiştir. Fakat Kirmanî bu mütalaaya şu cevabı verir: "Hadisin ifadesi bir korkutma ve temsilden ibarettir." Kirmânî'den önce Nevevî de şunu söylemiştir: "Hadiste ulemâ için iki vecih var: Birine göre şöyle takdir etmek gerekir: Kıyametin hali öyle bir dehşette olacak ki, o esnada eğer kadınlar hâmile olsalardı çocuklarını düşürürlerdi. Netekim Araplar: “Bize öyle bir musibet vurdu ki, coğu ihtiyarlandıracak derecedeydi.”

İkinciye göre: Hadîs, lafzın zahirine göre de anlaşılabilir. Şöyle ki herkes, Kıyamette, nasıl öldü ise öyle diriltilecektir. Bu durumda hamilelik üzere ölenler hamile olarak diriltilecek demektir, çocukken ölenler de çocuk olarak, süt emdirenler süt emdirici olarak diriltilecek demektir. Kıyametin zelzelesi vâki olup, hadiste belirtilen sözün Hz. Adem'e söylendiğini insanlar işitince, onlara hamilenin düşük yapmasına, çocuğun ihtiyarlamasına sebep olan korku çökecek. Bu hâl birinci nefhadan sonra ikinci nefhadan önce olacaktır."[93]

باَس ِح َ ًافْلأ َنيِعْبَس َة نَجْلا ِبت مُأ ْنِم َل ِخْدُي ْنأ ِيهب َر ِينَدَع َو :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةمَاَمُأ ىبأ نعو ـ4 6444

فكلاب ةفرغلا « ُةيثحلا»و.يذمرتلا هجرخأ .[ِيهب َر ِتاَيَثَح ْنِم ٍتاَيَثَح َث ٌ َث َو .
ًافلأ َنوُعْبَس ِفْلأ ِهلُك َعَم َو ، َباَقِع ٌ َو ْمِهيَلَع

6. (4511)- Ebû Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rabim bana, ümmetimden yetmişbin kişiyi hesab ve ceza olmaksızın cennete koymayı vaadetti. Her bin ile birlikte yetmişbin ve Rabbimin avucuyla üç avuç daha." [Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme 13, (2439); İbnu Mâce, Zühd 34, (4286).][94]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî burada verilen sayının hakikat olabileceği gibi, kesretten kinaye de olabileceğini söyler. Zerkeşî'ye göre, "üç avuç" ibaresi yetmişe atıf olursa, bir defa olmak üzere üç avuç miktarını ifade etmektedir. Her bin ile birlikte yetmiş bin'e atıf olursa, yetmiş kere üç avuç manasına gelmektedir.[95]

ريِسَي ُهُض ْرَع َة نَجْلا ُهْنِم َنوُلُخْدَي ِىذ لا ِبت مُأ ُباَب :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
َلاَق امهْنَع ُهاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نعو ـ4 6444

.[ِهْيَلَع ِهتَح ىهتَك َداَكَت مُهَبِكاَنَم ْمُهُزُت ُلو ،ُلو َو ْمُه َرُش َك اُء نلا ِسا يف ِرِئاَس ا‘ ْوَب َبا
َنوُطَغاَضَتَي ْمُه نإ مُث ،ًاثَث ُدِهوَجُمْلا ُع ِرُسْمْلا ُّد ِجُمْلا ُبِكا رلا

. هجرخأ يذمرتلا ىوس :هلوق مهو ُءاكرُش ساهنلا... ِإلخ، فهُو َم ِن ْزيادة رزين

7. (4512)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

[91] Bu kısım ayetten muktebestir (Hacc 2). Birine göre şöyle takdir etmek gerekir: Kıyametin hali öyle bir dehşette olacak ki, o esnada

eğer kadınlar hamile olsalardı çocuklarını düşürürlerdi. Nitekim Araplar: □دِيل َوْلا ُهْنِم ُبِشُي□ رْمَا اَنباَصا 92 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/71-72. 93 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/72-73.

"Ümmetimin cennete gireceği kapının genişliği, iyi bir atlının üç gün (veya yıl) yürüme mesafesidir. Onlar (cennet ehli) kapıdan girerken sıkışırlar da omuzları ezilecek hale gelir. Mü'minler diğer kapılarda insanlarla ortakdırlar." [Tirmizî, Cennet 14, (2551).]96

AÇIKLAMA:

Alimler, burada geçen "üç" sayısını da mübalağaya hamletmenin daha muvafık olacağını belirtmişlerdir. Dolayısıyla "gün" yerine "yıl"la kayıtlamak da caizdir. Çünkü bir başka rivayette, "Cennetin kapı kanatlarının genişliği kırk yıl yürüme mesafesi" olarak ifade edilmiştir. 97

نوُعَب ْرأ َو ،ة مُا ِهِذه ْنِم َنوُناَمَث ،ٍهفَص ُةَئاِم َو َنو ُرْشِع ِة نَجْلا ُلْهأ] :هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر َةَدْي َرُب ْنَع ىرْخُأ يف يذمرتلِلو ـ4 □6444□

ماحدزا «طغاضتلا».[ِمَمُا ِرِئاَس ْنِم .

8. (4513)- Tirmizî'nin bir diğer rivayetine Büreyde (radıyallahu anh) (Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü) nakleder: "Cennet ehli yüz yirmi saftır. Bunlardan seksen safı bu ümmetten, kırk safı da diğer ümmetlerdendir." [Tirmizî, Cennet 13, (2549).] 98

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Muhammed ümmetinin çokluğunu ifade etmektedir ki, verilen rakamlara göre cennet ehlinin üçte ikisine tekabül etmektedir. Tîbî der ki: "Bu hadisle Resûlullah'tan varid olan: "Ruhumu kabza-i tasarrufunda tutan Zât-ı Zülcelal'e yemin olsun, cennet ehlinin dörtte biri olmanızı ümid ederim" demişti. (Biz az bularak) tekbir getirdik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ehl-i Cennetin üçte biri olmanızı ümid ederim" dedi. Biz yine tekbir getirdik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cennet ehlinin yarısı olmanızı ümid ederim" dedi" hadisi arasındaki ihtilaf nasıl giderilir? dersen şunu söyleriz: "Resûlullah'a ikramen sayı yönüyle kırk safa eşit olan seksen saf olması ve dörtte bir ve üçte bire galebe çalması gibi yarıya da galebe çalması muhtemeldir." Şeyh Abdullah merhum Lemeât'da demiştir ki: "Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cennet ehlinin yarısı olmanızı ümid ederim" hadisine münafi değildir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümit şeklinde ifade ettiği temennisini Cenab-ı Hakk'ın kabul edip, ümmetin sayısını artırıp neticeyi Resûlullah'a müjdelemiş olması muhtemeldir." Tîbî'nin "Kırk safa eşit seksen saf olması muhtemeldir" sözü uzak bir te'vildir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Cennet ehli yüzyirmi saftır" hadisinin zahirine göre bu safların aralarında tesâvî (eşitlik) olması gereğini ifade eder.99

وأ ًاهيِدوُهَي َرا نلا ُهَناَكَم ُ هاللّ َلَخْدا إ مِلْسُم لُج َر ُتوُمَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
□6446□ 4ـ نعو بأ سوُم َر ضِ َي هاللّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق

. نَصْر َاهيِنا ً]. هجرخأ ملسم

9. (4514)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman bir kimse öldü mü, Allah ona bedel bir yahudi veya hıristiyanı cehenneme koyar." [Müslim, Tevbe 50, (2767).] 100

AÇIKLAMA:

Bu hadis ilk nazarda "Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez" (En'âm 164) ayetine muhalif gözükmektedir. Rivayetin uzun olan aslında Ömer İbnu Abdilaziz'in bu hadisi işitince, kendisine rivayet eden Ebû Bürde'ye, onu babasının Resûlullah'tan işittiğine dair üç sefer yemin ettirmiş olduğunun tasrih edilmesi mânidardır.

Şarihler, buradaki yüklemenin mecaz olduğunu söylemişlerdir. Yahudi ve hıristiyanların üzerlerine yüklenecek günah müslümanlarınki değil, kendilerininkidir. Bu günah da küfür ve zulümlerinden gelmektedir. Bu hususu anlamada, hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhine bakalım: "Kıyamet gününde müslümanlardan birtakım kimseler dağlar kadar günahlarla gelecekler. Fakat Allah onların bu günahlarını bağışlayacak ve -zannıma göre- yahudilerle hıristiyanların üzerine yükleyecektir."

Burada yahudi ve hıristiyan milletlerinin çeşitli entrikalarla müslümanları idlâl edip günahların her çeşidine attırdıklarını düşünmek gerek. İslâm âlemi asırlardır, onların tasallutu altındadır. Dâhildeki bir kısım fitne ve fesad komitelerinin gerilerinde onların destekleri, teşvik ve tahrikleri, teşkilatları ve sermayeleri vardır. Onların

---

96 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74. 97 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74. 98 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/74. doğrudan veya dolaylı olarak bizzat kendilerinin veya satın aldıkları uşakları olan uzantılarının içki, kumar, müstehcen neşriyat ant-i İslam propagandalarla hazırladıkları bozuk ve mütefessih zeminde iman ve İslamına rağmen nice müslümanlar had ve hesaba gelmeyen günahlara, masiyetlere, gayr-i İslamî yaşayışa itiliyorlar.

□سلاَ بُب كَلاَفْعالِ sırrınca, □نَم ْ نَس نُس ةً ئِيَسهَ fehvasınca, bu mü'minlerin günahları bir mislince onlara gitmektedir. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), mü'min olarak kabre girenlere, Cenâb-ı Hakk'ın mağfiretini pek çok hadisleriyle müjdeler. Âyet-i kerîmelerde de Allah'ın mü'minlere karşı rahim olduğu belirtilir. Şu halde sadedinde olduğumuz hadisten, yahudi ve hıristiyanların hile ve iğfalatıyla günaha itilen müslümanların çoklukla affedileceği, günahlarının bir misli, sebep olanların sırtında kalacağı ifade edilmiş olmaktadır. Hadisi böyle anlamadığımız takdirde, haklı olarak ىَ رْخُأ َر وَ ٌ تَرِ ُرو َ ازِ َر ة ِوزْ ayetiyle müteârız bularak hakikatını 101 görmekte zorluk çekebiliriz.

؟بَأي ْنَم :اوُلاَقف .بَأ ْنَم إ َة نَجْلا َنوُلُخْدَي ِت مُأ لُك :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
□6444□ 44ـ لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو

. َلاَق: ْنَم أ َطاَعنِب َلَخَد َنَجْلا ةَ، و َنَم ْ عصَانِب دَقَف ْ أَبَن]. أخرجه البخاري

10. (4515)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İmtina edenler hariç, bütün ümmetim cennete girecektir!" buyurmuşlardı. "İmtina edenler de kim?" dediler.

"Kim bana itaat ederse cennete girer, kim asi olur (itaat etmezse) o imtina etmiş demektir!" buyurdular." [Buharî, İ'tisam 2.]102

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), cennete girecekleri, "bütün ümmet" dedikten sonra, "imtina edenler hariç" diye kayıt koyuyor. Ancak, ister istemez cennete girmeyi kim istemez, kim bundan imtina eder, kaçınır? sorusu akla gelir. Bu sebeple ashab sormuştur: "Kim bu imtina edenler?"

Resûlullah'ın verdiği cevaptan, cennete girmekten imtinanın mecaz olduğunu, asıl maksadın, sünnete uymaktan imtina olduğunu anlamaktayız. Nitekim Resûlullah "Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, bana isyan eden de Allah'a isyan etmiş olur" buyurarak, sünnetine isyan etmenin nereye varacağını, ne manaya geleceğini daha açık bir üslubla beyan etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve Hakim'in bir tahricinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Develer gibi kaçıp imtina edenler dışında, herkes mutlaka cennete girecektir" buyurarak, sünnete uymamakta ısrar edenlerin cennete giremeyeceklerini vurgulamıştır.

Bu hadiste kâfirler mevzubahis değildir, zira kafir asla cennete girmeyecektir. Müslüman mevzubahis ise, murad, ilk girenlerle girmeyecek demektir, günahların cezasını çekerek temizlendikten sonra girecektir. Allah dilediği mü'mini günahına rağmen bağışlar ve ilk girenlerle cennetine koyar. 103

وُعْدَي َ ْناأ :ٍل ّ َخ ِث ّ َث ْنِم ُ هاللّ ُمُك َراَجأ ْدَق :# ِ هاللّ َلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ى ِرَعْش‘ا ٍكِلاَم ىبأ ْنَع َو ـ44 □6444ـ دواد وبأ هجرخأ .[ٍةَل ّ َض
ىلَع اوُعِم َتْجَت َ ْنأو ،هقَحْلا ِلْهأ ىلَع ِلِطاَبْلا َلْهأ ىلاعَت ُ هاللّ َرِهظُي َ ْنأ َو ،اًعيِمَج
اوُكِلْهُتَف ْمُكِّيِبَن ْمُكْيَل َ ع

.

11. (4516)- Ebû Malik el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah sizi üç hasletten himaye etti: "Hepinizi helak edecek olan peygamberinizin bedduasından, batıl ehlinin hak ehline (nurunu söndürecek kesin) bir galebesinden, dalalet üzerine birleşmenizden." [Ebû Davud, Fiten 1, (4253).]104

ا يف باَذَع اَهْيَلَع َسْيَل ةَموُح ْرَم ة ُمأ ِبت ُمأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]Œ؛ة َر ِخ
□6444□ 44ـ نعو ِبأ سوُم َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

دواد وبأ هجرخأ .[ُلْتَقْلا َو ُل ِز ّ زلا َو ُنَتِفْلا اَيْنُّدلا يف اَهُباَذَع.

12. (4517)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu ümmetim rahmete mazhar olmuş bir ümmettir. Ahirette azaba maruz kalmayacaktır. Onun azabı dünyadadır: Fitneler, zelzeleler ve katl." [Ebû Davud, Fiten, (4277).]105

AÇIKLAMA:

101 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/75-76. 102 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/76. 103 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/76-77.

1- "Şu ümmetim" diye kayıtlaması kendi devrindeki ümmetin yani sahabelerin kastedilmiş olması esastır. Ancak, hükmün bütün ümmete teşmili de muhtemeldir.

2- Ümmet-i merhum, rahmet mazhar olan ümmet demektir. Muhammed ümmetinin ümmet-i merhume oluşu birkaç noktadan tezahür eder: * Ziyade bir rahmet mazhardır.

* Nimet onda tamamlanmıştır.

* Daha önceki ümmetlere yükletilmiş olan ağır teklifler hafifletilmiştir. Tevbede nefsin katli yoktur, zekat olarak malın dörtte biri değil kırkta biri verilmektedir. Temizlik için necaset bulaşan yer kesilip atılmaz yıkanması yeterlidir.

3- Ahirette azabın olmaması, kafirlerin maruz kalacağı şekilde bir azabın olmaması ile ifade edilmiştir. Sözgelimi ebedi azab yoktur, vücudun tamamına azab yoktur, nitekim abdest uzuvlarının azab görmeyeceği hadislerde gelmiştir." Aliyyü'l-Kari, Mirkatta: "Ümmetin çoğu, günahlarından dünyada temizlenir, sıkıntılar, hastalıklar, çeşitli bela ve musibetler onların günahlarını temizler. Nitekim bu husus ayetle sabittir." "...Kim bir kötülük işlerse onun cezasını görür..." (Nisa 123) der.

4- Günahlarından dolayı dünyada ceza da bir rahmettir, çünkü, dünyevi ceza ahirettekine nazaran pek hafif kalır. Üstelik bu cezalar çeşitli şekilde tezahür eden musibetlerdir. Hastalıklar, maddi sıkıntılar, belalar, birbirleriyle olan kavgalar. Münavî: "Daha önceki ümmetlerin cezalandırılmasında esas adalet ve rububiyet olmuştur. Bu ümmette ise fazl ve cûd-u ilahidir" der. Aliyyu'l-Kari bu hadisin büyük günah işlememiş olanlara has olma ihtimalinden de bahseder ve hatta daha has bir cemaate işaret edilmiş olabileceğini, bu cemaatin de Ashab'tan cennetlik olmakla haklarında şehadet vaki olanlar cemaati, yahut da "Allah'a şirk koşanlar dışında, dilediklerini affeder" (Nisa 48) ayetinde belirtilen meşîet-i ilahiyeye mazhar olanlar cemaatinin kastedilmiş olabileceğini söyler. Bazı alimler, Resûlullah'ın büyük ve hatta küçük günah işleyenlerin ceza göreceğini beyan eden hadisleri nazar-ı dikkate alarak bu hadisin mutlak bir üslubla kimsenin azab görmeyeceğini ifade etmesini müşkil olarak değerlendirmiştir. Bu görüş: "Ümmetten murad Resûlullah'ın emirlerini tam olarak yapıp yasaklarından tam olarak kaçan" diye tevil yapılarak cevaplandırılmıştır. Tîbî merhum da: "Bu hadisin, Muhammed ümmetinin medhini ve bu ümmetin diğer ümmetler arasında Allah'ın inayet ve rahmetine mazhar olmadaki hususiyetini, dünyada bir diken batmasına kadar maruz kaldığı her musibetin günahlarına kefaret olduğunu, Allah'ın bunlarla ahirete intikal eden bir günahını affettiğini, bu hususiyetlerin diğer ümmetlerde bulunmadığını, ümmetin merhume olarak tavsifinin bu söylenenleri teyid ettiğini" söyler ve islam ümmetinin mazhar olduğu bu hususi fazlın "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır, onu, emir ve yasaklarımıza karşı gelmekten sakınan, zekatlarını veren ve ayetlerimize iman edenlere nasib edeceğim. O kimseler ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de vasıflarını yazılı buldukları ümmi peygamber olan Resûlullah'a uyarlar..." (Araf 156-157) ayetinde dile getirildiğini belirtir. Aliyyu'l-Kari, bu nakilleri yaptıktan sonra bütün bu açıklamalara rağmen hadisteki "İşkal"in kalkmadığını söyler ve hadiste asıl söylenmek istenen şeyin bu ümmetten de bir grubun ahirette ceza çekeceğini, ancak cezadan sonra gerek şefaat ve gerekse afv-ı ilahi ile cehennemden çıkacaklarını belirtmek olduğuna dikkat çeker. Hadis üzerinde başkaca mütalaalar da yapılmıştır, kısa kesiyoruz. 106

اَم َو ،ْم ِهيِف َتْنأو ْمُهَبِهذَعُيِل ُ هاللّ َناَك اَم َو ؛ِبت مُ ِنْيَناَمأ يلَع ُ هاللّ َل َزْنأ :#ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ44 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا َراَفْغِتْس“ا ،ْمهِيف ُتْك َرَت ُتْيَضَم اَذإف . .
َنورِفْغَتْسَي ْمُه َو ْمُهَبِهذَعُم ُ هاللّ َناَك

13. (4518)- Yine Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala Hazretleri (şu ayetle) ümmetim için bana iki eman indirdi: 1) Sen aralarında olduğun müddetçe Allah onlara (umumi bir) azab vermeyecektir. 2) Onlar istiğfarda bulundukları müddetçe, Allah onlara azab vermeyecektir" (Enfal 33). Ben aralarından ayrıldım mı, (Allah'ın azabını önleyecek ikinci eman olan) istiğfarı Kıyamete kadar aralarında bırakıyorum." [Tirmizî, Tefsir, Enfal (3082).] 107

AÇIKLAMA:

Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir ayeti açıklıyor. Bir önceki ayet nazar-ı dikkate alınınca, muhatabın Mekkeli müşrikler olduğu görülür. Çünkü sadedinde olduğumuz ayet, onların önceki ayette belirtilen bir taleplerine cevap vermektedir. Taleb şu: "Ey Allahımız, eğer bu Kur'an senin katından gelmiş olan hak bir kitap ise, üzerimize gökten taş yağdır veya bize acı bir azap getir" (32. ayet) Resûlullah, Mekke müşriklerine verilen cevabın, ümmeti için Kıyamete kadar muteber olduğunu, ümmeti, günahlarına tevbe ettiği müddetçe Allah'ın azab göndermeyeceğini müjdeliyor. 108

106 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/78-79.

نْيَتعْك َر ِهيِف َعَك َرَف َةَيِواَعُم ِنَب َد ِجْسَم #ِ هاللّ ُلوُس َر َلَخد] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ِهيبأ نع دعس ِنْب رماع نعو ـ46 □6444ـ بِت مُأ َكِلْهُي َ ْنأ ُهُتْلأَس
.ًةَد ِحا َو ِن َعَنَم َو ِنْيَتْنِثا ِنِاَطْعأَف ،ًاثَث ِهِب َر ُتْلأَس :َلاَقف .اَنْيَلاِ َف َرَصْنا مُث
،ًيِوَط ُه ب َر اَعَد َو ُهَعَم اَنْي لَص َو هجرخأ .[اَهيِنِعْنَمَف ْمُهَنْيَب ْمُهَسأَبِ َلَعْجَي َ
ْنأ ُهُتْلأَس َو اَهيِناَطْعأَف ِق َرَغلاِب بِت مُأ َكِلْهُي َ ْنأ ُهُتْلأَس َو .اَهيِناَطْعأَف ٍةَمَاع
ٍةَنَسِب

طحقلاو بدجلا « ُةَن سلا».ملسم .

14. (4519)- Amir İbnu Sa'd babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Beni Muaviye Mescidine girdi. Orada iki rek'at namaz kıldı, biz de onunla berber kıldık. Sonra Rabbine uzun uzun dua etti. Sonra yanımıza döndü. Dedi ki: "Rabbimden üç şey taleb ettim. İkisini verdi, birini geri çevirdi: Rabbimden ümmetimi umumi bir kıtlıkla helak etmemesini talep ettim, bunu bana verdi. Ümemtimi suda boğulma suretiyle helak etmemesini diledim, bana bunu da verdi. Ümmetimin kendi aralardında savaşmamalarını da talep etmiştim, bu geri çevrildi." [Müslim, Fiten 20, (2890).]109

نَم ْمُهْنِم َو ،ِسا نلا َنِم ِماَئِفْلا يِف ُعَفْشَي ْنَم بِت مُأ ْنِم نإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□6444□ 44ـ نعو بأ ديعس َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

يذمرتلا هجرخأ .[َة نَجلا اوُلُخْدَي ىهتَح ِد ِحا َوْلا يِف ُعَفْشَي ْنَم ْمُهْنِم َو .
،ةَبْصُعْلا يِف ُعَفْشَي ْنَم ْمُهْنِم َو ،ةَليِبَقْلا يِف ُعَفْشَي

15. (4520)- Ebû Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden (alim, şehid, salih) bazıları var; bir(çok kabilelere şamil bir) cemaate şefaat eder, bazıları var bir kabileye şefaat eder; bazıları var bir bölüğe şefaat eder; bazıları da tek bir ferde şefaat eder ve cennete girmelerini sağlar." [Tirmizî, Kıyâmet 11, (2442).]110

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadisleriyle, şefaatin hak olduğunu ifade buyurmaktan başka, bunun peygamerlere has bir hususiyet olmayıp, bu ümmetten herkese böyle bir imtiyaz verildiğine dikkat çekiyor. **2-** Ümmete verilen şefaat yetkisi, kişinin manevi ağırlığıyla paralellik taşımaktadır.Şefaati birçok kabilenin kurtuluşunu vesile olan yüce şahıslar olduğu gibi, ancak bir kişiyi kurtarabilen şahıslar da vardır. Hadiste bu tedrice en yüceden başlamak suretiyle yer verilmektedir.

3- Cenette girecekler hususunda iki tevil yapılmıştır. **1)** Şefaate mazhar olanlar cennete girinceye kadar şefaat ederler. **2)** 111 Bütün ümmet cennete girinceye kadar şefaat ederler.

ةَب ْرَش ُهاَقَس ْدَق ٍلُج َرِب ٌرُمَيَف ِرا نلا بلا ٍلُج َرِب ُرَمْؤُيَل ُه نإ َو ،ِبت مُأ ْنِم□
ِرِئاَبَك ْلا ِلْهأ يف ِبَتعاَفَش اَم نإ َو] :نيزر دازو ـ44 □6444□

هُف ِرْعَيَف ٍإَمَظ بلَع ٍءاَم□

هجرخأ .[ِة نَجْلا بلا ِرا نلا َنِم د َرُيَف ُهَل َعَفْشَيَف .ُه ُف ِرْعَيَف ؟اَذَك َو اَذَك َم
ْوَي َءاَمْلا َكُتْيَقَس اَنأ ُتْسَلأ ؟ َتْنأ ْنَم :ُلوُقَيَف ؟بل ُعَفْشَت َأ :ُلوُقَيَف

. يذمرتلا

16. (4521)- Rezin şunu ilave etmiştir: "Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir. Bir adamın ateşe atılması için emir verilir. Giderken, (dünyada) susadığı zaman su vermiş olduğu adama rastlar, onu tanır ve ona: "Benim için şefaat etmeyecek misin?" der. Adam: "Sen de kimsin?" diye sorunca:

"Ben sana falan gün su içirmedim mi?" der. Öbürü bunu tanır ve (Allah nezdinde) onun lehinde şefaatte bulunur. Adam da böylece geri çevrilir ve cennete gider." [Tirmizî, Kıyamet 11, (2437).] 112

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin ilk cümlesi yani: "Şefatim, ümmetimden büyük günahlar işleyenler içindir" kısmı Tirmizî'de ve ayrıca Ebû Dâvud'da da [Sünnet, 23, (4739)] gelmiştir. Hadisin geri kısmı bu kaynaklarda mevcut değildir. **2-** Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:

"Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir" buyurmuş olması, izah gerektiren bir durum ortaya koymaktadır. Zira başka rivayetlerde gelen bazı beyanlara teâruz arzetmektedir. Münavi merhumdan bazı açıklamalar kaydediyoruz:

[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/80-81. [110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/81.

* Hadiste geçen "şefaat"ten murad: Allah'ın Resûlullah'a verdiği ve vaadettiği şefaat olup, Kıyamet günü kullanmak üzere saklamaktadır.

* "Büyük günah sahibi" ile, işlediği kebireler sebebiyle cehennem kendisine vacib ve kesin hâle gelmiş büyük günah sahipleri kastedilmektedir.

* Hadiste büyük günah işleyenlere şefaatin vaadedimesi "Allah, mü'min kimseyi katleden hakkındaki şefaatimi kabul etmedi" şeklinde gelen hadîse münafi değildir. Çünkü burada mü'minin öldürülmesini helal addeden kastedilmiştir veya bu hadisten asıl maksad o fiilden zecr ve tenfîr etmektir. Hakîmu't-Tirmizî müttaki ve verâ sahiplerine, istikametleri doğru olanlara, kurtuluşları için hayatta iken gönderdikleri hayırlı amellerin kafi geleceğini, ahirette onlara kavuşacaklarını söyler. Ancak, onlar da derecelerinin yükselmesi suretinde şefaatten istifade edeceklerdir.[113]

3- ŞEFAAT HAKTIR: Eskiden beri şefaat mevzuu münakaşa edilmiştir. Bazı sapık fırkalar herhangi bir şer'î delile dayanmadan, şahsî te'villerle şefaati inkar cihetine gitmişlerdir. Ehl-i Sünnet ülemâsı şefaatın hak olduğunda ittifak eder. Bu polemik mevzuu üzerine Nevevî, Kâdı İyaz'dan şu açıklamayı kaydeder: "Ehl-i Sünnet'e göre şefaat aklen câizdir. Nakli deliller açısından da vacibtir, çünkü "O gün Rahmân'ın izin verip sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez" (Tâhâ 109) âyeti ile "Allah'ın razı olduğu kimseden başkasına şefaat edemezler.." (Enbiya 28) âyeti ve emsali âyetler açık bir surette şefaatten bahsetmektedir. Ayrıca Resûlullah da pek çok hadiste şefaatten bahsetmiş, haber vermiştir. Ahirette günahkâr müslümanlar hakkında şefaatin sıhhati hususunda gelen rivayetlerin toplamı tevatür derecesine ulaşır. Selef-i Salih ve ondan sonra gelen ehl-i sünnet ülemâsı bu hususta icma etmiştir. Ancak Mutezile'den bazıları ile Hâricîler şefaati inkar etmiştir. Onlar günahkârların cehennemde ebedî kalacakları görüşündedirler. Bu hükme giderken "Onlara şefaat edicilerin şefaati fayda vermez" (Müdderissir 48) "Artık zalimler için ne bir candan dost vardır, ne de sözü dinlenir bir şefaatçi" (Mü'min 18) gibi âyetlerle ihticac etmişlerdir. Halbuki bu âyetler kâfirler hakkındadır. Onların, şefaat hadislerini derecelerin ziyadeleşmesi ile te'vil etmeleri bâtıldır. Hadislerin elfazı, onların görüşlerinin bâtıl olduğu ve kendilerine ateş vacib olanların şefaatte ateşten çıkarılacağı hususunda pek sarihtir." Kâdı İyaz bu açıklamadan sonra şefaatin beş kısım olduğunu belirtir: **1)** Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a has olan şefaat: Bu, Kıyamet günü Mevkif denen hesap bekleme yerinin korkusuna karşı rahatlama ve hesabın te'ciline müessir olan şefaat. **2)** Birkısım mü'minlerin hesap görmeden cennete girmelerinde müessir olan şefaat. Bu da Resûlullah'a verilen bir şefaat yetkisidir.

3) Ateşe girmeleri vacib olanlara karşı şefaat. Bu şefaatı Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) ve bir de Cenab-ı Hakk'ın dilediği kimseler yapacaktır.

4) Günahkârlardan cehenneme girenler hakkındaki şefaat. Bunların, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın meleklerin, mü'min kardeşlerinin şefaatiyleateşten çıkacaklarına dair hadisler gelmiştir. Sonra Allah, Lâilahe illallah diyen herkesi cehennemden çıkaracaktır, bu hususta da hadis gelmiş, "Cehennemde sadece kâfirler kalır" diye haber vermiştir.

5) Cennete gidenlerin cennetteki dereclerinin yükselmesi için şefaat. **4-** Şefaatle ilgili birkaç hadis: "Ebû'd-Derdâ'ya rağmen, ümmetimden günâhkarlara şefaatim olacaktır. Onlar zâni de olsa, hırsız da olsa."

"Ümmetimden Ehl-i Beytimi sevenlere şefaatim vardır."

"Ashabıma kötü söz sarfedenler dışında, herkese şefaatim mübahtır."

"Kıyâmet günü şefaatim haktır. Kim şefaatime inanmazsa ona layık olmaz." 114

َر ُلوُس هاللّ ِ #: أ مُ تِب ُلْثِم ِرَطَمْلا َ يِدْرَي ى آخِر ُ ه خَيْرٌ أ مْ أ و لهُ]. أخرجه
َلاَق] : َلاق ْهُنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ ْنَع َو ـ44 □ 6444□

هححصو يذمرتلا .

17. (4522)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim yağmur gibidir, evveli mi, ahiri mi daha hayırlıdır bilinemez." [Tirmizî, Emsâl 6, (2873).]115

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ümmeti yağmura benzeterek, ilk asır müslamanları mı, yoksa Kıyamete yakın gelecek olanlar mı daha hayırlı bilinemez buyurmaktadır. Yani arkadan gelenlerin de hayırlı olacağını belirtmektedir. Türbüştî der ki: "Bu hadis, ilk asırda gelenlerin, sonradan gelenlere efdaliyeti hususunda tereddüde hamledilmemelidir. Zira, ilk asrın sonradan gelenlere efdal olduğu hususu hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde beyan edilmiştir. Sonra takib eden iki nesil daha tafdil edilmiştir. Dördüncü nesilde râvi şüpheye düşmüştür. Övülen evvelkilerden murad da İslâm'ın yayılması ve hakikatın küfre karşı korunmasında hizmeti geçenlerdir." Bu hususta el-Kâdi de şu izahı yapar: "Hayırlı oluşta, ümmetin hangi neslinin öne geçtiği hususunun bilinmediği söylemedeki asıl maksad, nesiller arasında farklılığın olmadığını söylemektir, tıpkı şu âyette olduğu gibi: "...Sen de ki: "Göklerde ve yerde Allah'ın bilmediği bir şeyi mi O'na bildiriyorsunuz?" Allah onların ortak koştuğu şeylerden münezzeh ve yücedir" (Yunus 18). Yani ârz ve semavatta olmayan bir şeyi mi Allah'a bildiriyorsunuz? demektir. Sanki: "Eğer olsaydı bilirdi, çünkü olan bir şey ondan gizli kalmaz" demektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ümmetinden her tabaka, hayırlı olmayı gerektiren ayrı bir hususiyete sahip oduğu için bu hususî fazilette hangisinin önde olduğunu bilemediğini söylüyor. Tıpkı yağmurda olduğu gibi: Her yağmur nöbeti, bitkilerin neşv-ü nemâsında faydalıdır. Bunu inkar edip faydasızlığını söylemek mümkün değildir. Bunun gibi ümmetin evvelkileri, gördükleri mucizelerle iman ettiler ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın davetini imanla icabetle kabul ettiler. Sondakiler ise kendilerine gelen mütevâtir âyetlerle gaybî olarak (görmeden) iman ettiler ve kendiliklerinden iyilikle ittiba ettiler. Keza öncekiler şeriatı tesis ve genişletmek için çalıştılar, sonrakiler ise, imkânlarını, şeriatın telhis ve tecrîdi yolunda harcadılar, ömürlerini takrîr ve te'kidi için tükettiler. Hepsinin (evvelkiler ve âhirkiler) günahları mağfurdur, gayretleri meşkûrdur, ecirleri boldur." (el-Kâdî'nin açıklaması bitti.) Tîbî der ki: "Ümmetin yağmurla temsili, hidayet ve ilimle olur. Tıpkı yağmurun hidayet ve ilimle temsil edilmesi gibidir. Böylece, yağmura teşbih edilen bu ümmet, bazısı mükemmel, kâmil alimlerle kendi dışındakilere karşı hususiyet arzeder. Bu açıklama, hadiste geçen "hayır'dan muradın "faydalı"lık olduğunu gösterir. Bundan fazilette eşitlik olduğu mânası çıkmaz. (Yani her nesil faydalı olmuştur, bu yönden hangisi daha faydalı oldu denemiyebilir.) Eğer "hayırlılık" meselesinin kastedildiğine

---

[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/82-83.

hükmedilecek olsa, asıl muradın şu olduğu söylenir: Bu ümmetin tamamı, -geçenleriyle, gelecekleriyle, evvelkileriyle, sondakileriyle- hayırlıdır, her nesli birbiriyle kaynaşıp bir bütün ortaya koymuştur, tıpkı başı neresi olduğu bilinemeyen dökme bir halka halini, örülmüş bir bina vaziyetini almıştır. Bu sözün üslubuna uygun olarak Enmâriye der ki: "Onlar mükemmel olan", ucu bilinemeyen dökme bir halka gibidirler. Şairin şu sözü de bu mânaya telmihte bulunur: "Kabilelerden hayırlı olanı bir tanedir, Benî Hanîfe'den herkes hayırlıdır."

Hülasa: Ümmet hayırlılıkta birbiriyle yekvücut haldedir. Öyle ki, hangisinin daha hayırlı olduğu mübhemdir, aralarında bir tefrik mümkün değildir. Nefsülemirde biri diğerinden şayet efdal ise, bu, çok kapalı bir üslubla[116] beyan edilmiştir ve hangisinin efdal olduğunu bilmek zordur."

مُه َو ِ هاللّ ُرْمأ ْمُهَيِتأَي ِهتَح َني ِرِهاَظ ِيت مأ ْنِم ساَن ُلا َزَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َريِغُمْلا نعو ـ44 □6444□

مْلِعْلا َلْهأ ْمُهو :يراخبلا َلاق.ناخيشلا هجرخأ .[َنو ُرِهاَظ□ .

18. (4523)- Hz. Muğire (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden bir grup, (hak üzerine) gâlip olmaktan hiç geri kalmaz. Allah'ın emri (Kıyamet) gelince de onlar galibtir." [Buhârî, İ'tisâm 10, Menâkıb 27, Tevhid 29; Müslim, İmâret 171, (1921).] Buhârî: "Bu grup, âlimlerdir" demiştir.[117]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, müslaman ümmetin, Kıyamete kadar düşmanın kesin bir zaferiyle mağlup düşmeyeceği müjdesini vermektedir. Kısmen mağlub duruma düşse bile, en azından diğer bir kısmın, bir zümrenin (bir bölgenin) daima İslâm üzere, galib olarak varlığını Kıyamete kadar devam ettireceğini müjdelemektedir. Bu paralelde gelen hadisler bazı farklı ziyadeler ihtiva eder: "...Onlara yardım kesenler onlara zarar veremezler, onlar bu halde iken Allah'ın emri (kıyamet) gelir."

"...Onlar hak için, galibâne kıyamete kadar savaşırlar."

"Bu din ilelebet ayakta kalacaktır. Bir grup müslüman, onun için Kıyamet kopuncaya kadar savaşmaya devam edecektir."

"Ümmetimden bir grup Allah'ın emri üzerine savaşmaya devam eder. Bunlar düşmanlarına galiptirler. Muhalifleri onlara zarar veremez, bu hal Kıyamete kadar devam eder."Bu hadisler "Kıyamet insanların şerîrleri üzerine kopacaktır." hadisi ile zıdlık arzederse de alimler: "Allah'ın emrinin gelmesi'nden muradın: Mü'minlerden bâki kalanların ruhlarının Şam cihetinden esecek bir rüzgârla kabzedilmesi, geriye sadece kâfirlerin kalması, onların tepesine de Kıyametin kopması" diye te'vil yaparlar. Bu hadise ise, güneşin batıdan doğmasından, Dabbetu'l-arz ve diğer büyük âlemetlerin zuhurundan sonra vukua gelecektir.118 Hemen kaydedelim ki Kıyametle ilgili büyük alametler, bir rivayete göre altı, diğer bir rivayete göre sekiz ay içerisinde olup bitecektir. 119

بهتَح ِهقَحْلا ىلَع َنيرِهاَظ ِب ْرَغْلا ُلْهأ ُلا َزَي َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ٍصاهقو ِبأ نب دعس ْنَع َو ـ44 □6446□

ملسم هجرخأ .[ُةَعا سلا َموُقَت .

19. (4524)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ehl-i garb hak üzere galib olmaya, kıyamet kopuncaya kadar devam ederler." [Müslim, İmâret 177, (1925).] 120

AÇIKLAMA:

Bu hadiste geçen Ehl-i garb'ın kimler olduğu hususunda âlimler farklı tahminler ileri sürmüşlerdi: * Ali İbnu'l-Medinî'ye göre bunlar Araplardır. Garb'tan maksad iri kova'dır. Araplar çoğunlukla bunu kullandıkları için onlar, hadiste ehl-i garb olarak tesmiye edilmiştir. * Hz. Mu'az: "Şam'da yaşayanlar" der.

* el-Kâdî: Ehl-i Garbtan murad'ın şiddet ve sertlik ehli olduğunu söyleyenler oldu" der. * Bazıları: "Bu tabirle, arzın batısı kastedilmiştir" demiştir. * Bazıları: "Şam'da ve hatta Beytu'l-Makdis'te yaşayanlar" demiştir. * 121 "Onlar Şam ve gerisinde yaşayanlardır" diyen de olmuştur.

و .ْمُكيِف َرْيَخ ُ َف ِما شلا ُلْهأ َدَسَف اَذإ #ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ□ □□
هاللّ َي ِض َر هيبأ نع ةَرُق نب ةيواعم نعو ـ44 □6444ـ باحصأ مه : هاللّ
همحر يندملا نب يلع َلاق .[ُةَعا سلا َموُقَت بهتَح ْمُهلَذَخ ْنَم ْمُه ُّرُضَي َ َني
ِروُصْن َم ِبت مُأ ْنِم ةَفِئاَط ُلا َزَي

يذمرتلا هجرخأ ،ثيدحلا .

20. (4525)- Muâviye İbnu Kurre, babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şam (Suriye) halkı fesada uğradımı artık (orada) sizin için hayır yoktur. Ümmetimden bir grup, Kıyamet kopuncaya kadar mansur (Allah'ın yardımına mazhar) olmaya devam edecek, onları mahrum bırakanlar onlara zarar veremeyecekler."

Ali İbnu'l-Medinî: "Bunlar hadis ashabıdır" demiştir. [Tirmizî, Fiten 27, (2193).] [122]

AÇIKLAMA:

1- Şam'da hayrın olmayışı "Orada ikamet etmenizde" veya "oraya teveccüh etmenizde hayır yoktur" şeklinde tevil edilmiştir.

2- Hadiste geçen mansurin kelimesi "din düşmanlarına galibler olarak" şeklinde anlaşılmıştır. **3-** Buradaki Kıyamet kopması, Kıyametin yaklaşması, bu da mü' minlerin ruhunu kabzedecek olan hoş kokulu bir rüzgarın çıkması olarak izah edilmiştir.

4- Hadisin sonunda Ali İbnu'l-Medinî'nin, Kıyamete kadar kafirlerle muzafferane mücadeleye devam edecek olan cemaatın hadisçiler olduğuna dair yorumu kaydedilmiştir. Bu sözün sahibi Ali İbnu'l-Medinî, hakkında Nesai'nin: "Allah onu hadis için yaratmıştı" dediği, ilel ve hadisi çok iyi bilen meşhur bir muhaddistir. Buhari'nin hocalarındandır. Hocası Süfyan İbnu Uyeyne: "Onun benden öğrendiğinden çok ben ondan öğrendim" demiştir. O Allah'ın yardımına uğrayacak mansur cemaat hakkında, Buhârî "Ehl-i ilim'dir" diye yorumda bulunmuştur. O devirde ehl-i ilim tabiri umumiyetle ehl-i hadis manasında kullanıldığı için Buhârî ile Ali İbnu'l-Medinî'nin aynı şeyi dedikleri de söylenebilir.Ahmed İbnu Hanbel'in de "Bu cemaat ehl-i hadis değilse, başka hangi cemaat olabilir bilemiyorum" dediği rivayet edilir. Kadı İyaz: "

Ahmed İbnu Hanbel, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaa'at ile ehl-i hadisin mezhebine itikad edenleri kastetmiştir" der. Bu cemaat hakkında, Nevevî de şöyle der: "Bu taifenin mü'min gruplar arasında dağılmış olmaları da muhtemeldir. Şecaatle savaşanlar, fukaha, muhaddisler, zahidler, emr-i bi'lma'ruf yapanlar, münkerden nehyedenler ve diğer hayır grupları. Bunların bir arada toplanmaları da gerekmez. Yeryüzünün bütün kıt'alarına dağılmışlardır."

Bazı tamamlayıcı açıklamalar önceki hadiste geçti.[123]

118 Kıyamet alametleri, Kıyametin vukû'u gibi meseleler kitabımızın Kıyamet Bölümünde gelecektir (5004-5056. Hadisler). 119 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/86-87. 120 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/87. 121 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/87-88.

هقَحْلا ىلَع َنوُلِتاَقُي ِبت مُأ ْنِم ةَفِئاَط ُلا َزَت َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر نْيَصُح ِنْب ِنارْمِع نعو ـ44 □6444□

ةاداعملا « ُةأ َوانملا».دواد وبأ هجرخأ .[َلا ج ْدلا َحيِسَمْلا ْمُه ُر ِخآ َلِتاَقُي ىتَح .
ْمُهأ َوآن ْنَم ىلَع َنيرِهاَظ

21. (4526)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden bir grup (taife), hak üzerine savaşmaya devam edeceklerdir. Onlar kendilerine meydan okuyanlara karşı muzafferdirler. Öyle ki, bunların sonuncuları Mesih-Deccal'le de savaşırlar." [Ebû Davud, Cihad 4, (2484).] 124

AÇIKLAMA:

Hattabî der ki: "Bu hadiste, cihadın ebediyyen kesilmeyeceğinin beyanı vardır. Bütün imamların adalet ve diyanet sahibi olmayacakları makul ise, demektir ki, küffara karşı zalim imamla da savaşmak vacibtir, tıpkı adalet sahibi imamlarla olduğu gibi. Onların zulmü, cihadda onlara itaati ortadan kaldırmaz, keza diğer maruf olan işlerle ilgili emirlerine de itaat gerekir." 125

د َوَي ،ِىدْعَب َنوُنوُكَي سان ًاهبُح ِىل ِىت مُأ ِهدَشأ ْنِم نا :#ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444□

ملسم هجرخأ .[ِهِلاَم َو ِهِلْهأِب ِىنآ َر ْوَل ْمُهُدَحأ .

22. (4527)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim içinde beni en çok sevenlerden bir kısmı benden sonra gelenler arasından olacak: Mallarını ve ailelerini feda pahasına, beni görmeyi arzu edecekler." [Müslim, Cennet (2832).] 126

ِنم َنوُل جَحُم ِدوُجُّسلا َنِم ُّرُغ ِةَمايِقْلا َم ْوَي ِىت مُأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□

هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رسُب نب ِ هاللّدبع نعو ـ44 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِءوُض ُوْلا .

23. (4528)- Abdullah İbnu Büşr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet gününde, ümmetimin (iki alameti olacak: Biri) secde sebebiyle alnındaki parlaklık, (diğeri de) abdest sebebiyle kollarındaki parlaklıktır." [Tirmizî, Salat 427, (607).] 127

اطرَف ُهَلَعَجَف اَهلْبَق اَه يِبَن َضبَق ٍة مُأ َةَمْح َر َدا َرأ اَذإ َ هاللّ نإ :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىسوُم ىبأ نعو ـ46 □6444ـ ملسم هجرخأ
ُهوُب ذَك َني ِح اَهِك َّهِب ُهَنْيَع رَقأَف ،ُرُظْنَي ٌّيَح َوُه َو اَهَكَلْهأَف ٌّيَح اَه يِبَن َو [.
اَهَب ذَع ٍة مُأ َك َّه َدا َرأ اَذإ َو ،اَهيَدَي َنْيَب ًافَلَس َو

.

24. (4529)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir ümmete rahmet diledi mi, peygamberlerini kendilerinden önce kabzeder ve onu ümmete bir öncü ve hazırlayıcı yapar. Bir ümmetin helakini de diledi mi, onları peygamberleri hayatta iken cezalandırır da onun gözünün önünde onları helak eder. Böylece, o ümmetin, inkâr ve tekzibleri sebebiyle- helakleriyle peygamberin içi rahatlar." [Müslim, Fezail 24, (2288).]128

AÇIKLAMA:

İbnu'l-Kemal, hadiste temas edilen, "peygamberin önceden kabzedilmesi" hadisesinin rahmet olarak tavsifini, o ümmet hakkında cezanın ihmali (geriye bırakılması) ve tehiri olarak açıklar. Bu tehir onlara tevbe, istiğfar için imkan hazırlar. Bu ümmet, peygamberin davetine icabet eden ümmettir. Öbürü ise, peygamberi dinlemediği için cezalandırılan ümmettir. Nuh ve Lut kavmi bu ikinci gruba girer.

Bu hadiste Ümmet-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şerefine dikkat çekilmiş olmaktadır. Çünkü peygamberlerinin sağlığında herhangi bir ceza gelmemiştir. Ayrıca ümmetin ömrü uzundur, tevbe ve istiğfar imkânı mevcuttur. 129

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/89. [125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/89-90. [126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/90. [127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/90.

BEŞİNCİ BAB

FARKLI CEMAATLERİN FAZİLETLERİ

(Bu babta beş fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

KUREYŞ'İN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FASIL

BAZI ARAP KABİLELERİNİN FAZİLETLERİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAPLARIN FAZİLETİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ACEM VE RUMLARIN FAZİLETİ

*

BEŞİNCİ FASIL

SAHABE DIŞINDA BİR GRUBUN FAZİLETİ

BİRİNCİ FASIL

KUREYŞ'İN FAZİLETİ

ملسم هجرخأ .]ِهر شلا َو ِرْيَخْلا يف ٍشْي َرُقِل عبَت ُسا نلا :#ِ هاللّ ُلوُس َر .
□6444□ 4ـ نع ٍرباج َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق: [َلاَق

1. (4530)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar hayırda da şerde de Kuryeş'e tabidir." [Müslim, İmâret 3, (1819).][130]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhi şöyledir: "İnsanlar bu (emirlik) işinde Kuryeş'e tabidir. Müslümanları onların müslümanlarına, kafirleri de onların kafirlerine tabidirler." Şarihler, bu hadislerde Resûlullah'ın, Kureyşin İslam öncesi durumu ile İslam sonrası durumunu da zikrettiğine dikkat çekerler. Araplar cahiliye devrinde, Kureyş'in Ka'be'ye olan hizmetleri ve Mekke'nin merkezi oluşu gibi sebeplerle hep Kureyş'e tabi ola gelmişlerdi. İslam'da da bu durum değişmemiştir. Resûlullah bir Kureyşîdir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Muaviye vs. hep Kureyş asıllıdır. İslam daveti başladığı zaman bütün taşra kabileleri hemen icabet etmemiş, Kureyş'in tavrını beklemiştir. Mekke'nin fethiyle Kureyş'in İslam'a tesliminden sonra bütün Araplar, Kur'an'ın tabiriyle fevç fevç gelip İslam'a dehalet etmiştir.

Hadiste geçen şer'den murad cahiliye devri, hayırdan murad da islam devresidir. İslam'dan önce olduğu gibi İslam'dan sonra da Kureyşlilerin hilafette kalmaları Resûlullah'ı fiilen tasdik etmiştir.

Nevevî der ki: "Bu hadiste, hilafetin Kureyş'e ait olduğunda delil vardır. Onu Kureyş'ten başkalarına vermek caiz değildir. Bunun üzerine sahabe ve onlardan sonra gelenler zamanında icma mün'akid olmuştur. Ehl-i Bid'a'dan Hariciler gibi bazıları buna itiraz etmişse de icma karşısında mağlub olmuştur. Nitekim Resûlullah bir başka hadiste insanlardan iki kişi kaldığı müdetçe bu hilafet işinin Kureyş'te olacağını beyan etmiştir. Bu hadis hilafetin Kıyamete kadar Kureş'te kalması gerektiğine parmak basar. Söyledikleri, zamanımıza kadar zuhur etmiştir. Her ne kadar Kureyş'ten olmayanlar mütegallibe bir kısım beldelere hakim olmuş ve kulları kahretmişlerse de, yine hilafetin Kureyş'te olduğunu itiraf etmişlerdir. Hadisten murad müstakillen hükmetmek değil, sadece hilafet ismidir."

Kâdı İyaz: "Halife'nin Kureyş'ten olmasının şart kılınması, bütün ulemanın mezhebidir" demiştir. İbnu Hacer, hilafete liyakat için Kureyşî olmanın yegane şart olmadığını, halifede aranacak şartlardan biri olduğunu, dolayısıyla adaletle hükmetmeyen, müttaki olmayan Kureyşî'nin hilafete de layık olmayacağını söyler. 131

هجرخأ .[ًا َوَن اَه ُر ِخآ ْقَذأَف ًاَكَن ٍشْي َرُق َل وأ َتْقَذَا مُه للا :# ِ هاللّ ُلوُس َر
□6444□ 4ـ نعو نبا ساهبع َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع لاق : [َلاَق

ءاطعلا «ُلا َو نلا» .ُة قَشْملا َو ُباَذَعْلَا «ُلاَك نلا».هححصو يذمرتلا .

2. (4531)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey Allahım, Kureyş'in ilkine azab tattırdın, hiç olsun, ahirine ihsanı tattır." [Tirmizî, Menakıb, (3904).]132

AÇIKLAMA:

Bazı alimler hadisteki nekal (azab) ile İslam'ın bidayetinde, kafirlerin muhalefeti sebebiyle ilk müslümanların çektiği sıkıntıların ve öldürülmelerin vs. kastedildiğini, neval ile de, sonradan gelenlerin izzet, mülk, hilafet, imamet (komutanlık, başkanlık, amirlik) gibi dünyevi nimetlerin kastedilmiş olabileceğini belirtirler. 133

يِف ٍلْفِط ىلع ُهاَنْحأ ،َلِب“ا َن ْبِك َر ِءاَسِن ُرْيَخ ٍشْي َرُق ُءاَسِن :# ِ هاللّ ُلوُس َر
□6444□ 4ـ نعو بأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق: [َلاَق

□□ص ِرَغ ه

هاَنْحأ».ناخيشلا هجرخأ .[ُّطَق ًاريِعَب َنا َرْمِع ُتْنِب ُمَي ْرَم ْبَك ْرَت ْمَل َو :□ »
ُلوُقَي َة َرْي َرُه وُبأ َناَك َو ،ِهِدَي ِتاَذ يِف ٍج ْو َز ىلَع ُهاَع ْرأ َو ُتاَذ»و.هنع لاقث‘او
فلكْلا ُفيِفْخَت َو ِهِب ِقْف ِهرلا َو ِطاَيِتْحِا َو ِظْفحْلا َو ِةاَعا َرُمْلا َنِم «ُهاَع ْرأ»و.
ُةَقَف شلا َو ُفْطَعلا َوُه َو ،هوَنُحْلا َنِم

. □ِهِدَي « اَم ُكلْمَي ْنِم ٍلاَم َو ُرْيَغ ه

3. (4532)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kureyş kadınları, deveye binen kadınların en hayırlılarıdır: Onlar küçük çocuklara karşı daha şefkatli, kocalarının mallarına karşı daha muhafızlardır."

Ebû Hureyre (radıyallahu anh): "Meryem Bintu İmran hiçbir zaman deveye binmedi" derdi." [Buharz, Nikah 12, Enbiya 46,l Nefahat 10; Müslim, Fezailu's-Sahabe 10, (2529.)][134]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah bu hadisi, evlenme teklif ettiği zaman "çocuklarım olmasaydı sizinle evlenmekten pek memnun olurdum" diye, ölen kocasından kalan beş altı tane çocuğu sebebiyle bu mutlu teklife müsbet cevap veremeyen Sevde [veya Ümmü Hânî Bintu Ebi Talib] adında bir kadının sözü üzerine takdiren irad etmiştir. **2-** Hadiste deveye binenlerle "Araplar" kastedilmiştir. Çünkü , o devirde deveye çoklukla Araplar binmekte idiler. Şu halde hadis: "Arap kadınlarının en hayırlıları Kureyş'e mensup olanlardır" demiş olmaktadır. **3-** Daha şefkatli diye tercüme ettiğimiz ahna kelimesi, haniye'nin ism-i tafdilidir. Bunu, Nevevî, "Yetimlik halinde, çocuğu büyüyünceye kadar evlenmeyen kadın" olarak açıklar ve bu durumda evlenene anha denmeyeceğini belirtir. Kocası ölen bir kadının, küçük çocuğu olduğu halde evlenmesi, çocuk için bir felakettir. Çünkü, annenin üzerinden hidane hakkı düştüğü gibi, yeni koca, kadının eski kocasından yetim kalan çocuğun, ailesine girmesini kabul etmeyebilir. Böylece anne himayesinden de olan çocuk, yabancı ellerde kalır ve terbiyesi ciddi şekilde aksar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yetim çocuğu varken evlenmemeyi ananeleştirmiş olan Kureyşli kadınları takdir ve tafdil etmekle, bu adeti teşvik etmiş olmaktadır. Kureyşli kadınların vasfı olarak takdir ve tebcil edilen kadınlara mahsus ikinci bir vasıf, kocanın malını tasarrufta dikkatli olmak, israftan, saçıp savurmaktan kaçınmaktır.

---

[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/93-94. [132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/94.

Bu hadiste eşraf olanlarla ve bahusus Kureyşli olan kadınlarla evlenmeye teşvik mevcuttur. Bundan hareketle, evlenmelerde nesebce yüksek olanı aramanın müstehab olduğu söylenmiştir. Hadisten, nikahta itibar edilmesi gereken denklik'i (küfüv olmayı), öncelikle nesebte aramak gerektiği, diğer kadınların bu hususta Kureyşî olanlara yetişemeyecekleri hükmü de çıkarılmıştır.

Rivayet, çocuklara karşı şefkatli ve merhametli olmayı, onlara yakın ilgi gösterip bizzat anne tarafından terbiye edilmelerini, kocanın malının korunup idareli ve ölçülü harcanmasını tafdil etmektedir. [135]

اَذه َدْعَب ًارْبَص ٍّبِش َرُق ْلَتقُي َ :َة كَم ِحْتَف َم ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيبأ نع ٍعيِطُم نب ِ هاللّدبع نعو ـ6 □6444ـ .[ًاعي ِطُم # ِ
هاللّ ُلوُس َر ُها مَسَف ،َي ِصاَعْلا ُهُمْسا َناَك َو ٍعيِطُم َرْيَغ ٍشْي َرُق ِةاَصُع ْنِم َدحأ
َمْلسأ ْنُكَي ْمَل َو .ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا ِم ْوَيْلا ه ج َو َو ،ةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا ًاربص ىش
َرُق َلُتقَي ْنأ ىهَن # ُه نأ َم ْزَجْلا َهج َو َو ،اَهِمَضِب َيو ُر َو ،م لا ِم ْزَجب « ْلُتْقَي َ»
هلوَق.ملسم هجرخأ

رفكلا ىلع دترم وهو ةمايقلا موي ىلا ًاربص موىلا اذه دعب ىشرق لتقي هانعم .
نأب همضلا ىديمحلا

4. (4533)- Abdullah İbnu Mûtî, babası (radıyallahu anh)'tan naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'nin fethedildiği gün buyurdular ki: "Bugünden sonra hiçbir Kureyşli, Kıyamete kadar sabren öldürülemez."

[Ravi der ki:] "Kureyş'in Âsi (isim)lerinden Mûti'den başka kimse müslüman olmadı. Mûti'nin ismi de Âsi idi. [136] Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona Mûti ismini taktı." [Müslim, Cihad 88-89, (1782).]

AÇIKLAMA:

1- Sabren öldürmek, kişiyi esir aldıktan sonra öldürmektir. Savaş sırasında öldürülene sabren öldürüldü denmez. Esir edildikten sonra boynunu vurmak sabren öldürmektir. Günümüzdeki, kurşuna dizmek, kılıçtan geçirmek, boynunu vurmak gibi, esir durumdaki kimseye tatbik edilen öldürme usulüdür. Sabr, lügat olarak habs manasına gelir ise de, sabren öldürmek, öldürülünceye kadar hapsetmek manasına gelmez. **2-** Bu hadis Kureyşlilerin tamamen müslüman olacağını, Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra müslümanlara karşı savaş cephesi açmaları gibi bir durum olmayacağını ilan etmektedir. Zulüm veya ceza olarak sabren öldürülmeleri bu ihbarın dışında kalır. Nitekim, Resulullah'ın vefatıyla, bir kısım Araplar irtidad etmiş, fakat Kureyşlilerde isyan ve irtidad olmamıştır. İnşaallah olmayacaktır da. **3-** Kadı İyaz, hadiste geçen "Âsî"lerin sıfat olmayıp isim olduğunu belirtir. Yani hadis demek ister ki: "İslam'dan önce Kureyş kabilesinden Âsi ismini taşıyanlardan sadece biri müslüman olmuştur, diğerleri İslam'a girmemiştir. Müslüman olan As İbnu Esved'in ismini, Resûlullah, Mûtî diye değiştirmiştir. İslam'a girmeden ölen diğer Âsi ismini taşıyanlardan As İbnu Hişam, As İbnu Saîd vs. var. [137]

İKİNCİ FASIL

BAZI ARAP KABİLELERİNİN FAZİLETİ

ناخيشلا هجرخأ .[اَهَل ُ هاللّ َرَفَغ : راَفِغ َو ُ، هاللّ اَهَمَلاَس ُمَلْسأ :#ِ هاللّ .
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ةريره ىبأ نع ـ4 6446

1. (4534)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eslem kabilesini Allah selametli kılsın, Gıfar kabilesine de mağfiret buyursun!" [Buharî, Menakıb 6; Müslim, Fezailu's-Sahabe 183, (2515, 2516).]138

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Gıfar kabilesine mağfiret duasında bulunmaktadır. İbnu't-Tin bunu, Gıfar'ın cahiliye devrindeki haline bağlar: Onlar, hacıların yolunu kesip soygunlar icra ederlerdi. Müslüman olduktan sonra, eski günahlarının arından kurtulmaları için mağfiretle dua etmiştir. **2-** İbnu Hacer'in açıklamasına göre, duayı nebeviye'ye mazhariyetleri, onların İslam'a girişteki önceliklerinden ileri gelmektedir. Eslem, Gıfar, Müzeyne, Cüheyne ve Eşca kabileleri cahiliye devrinde, kuvvet ve itibar yönüyle Beni Amir İbnu Sa'sa'a ve Beni Temim gibi diğer bir kısım kabilelerden daha geri planda idiler. İslamiyet gelince, bunlar, belki de mezkur zaaflarının sevkiyle İslam'ı daha önce benimsediler ve böylece şeref onlara geçti.139

135 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/95-96. 136 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/96-97. 137 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/97.

سْيَل . يِلاوَم راَفَغ َو ُعَجْشأ َو ُمَلْسأ َو ُةَنْي َزُم َو ُةَنْيَهُج َو ُراَصْن‘ا َو شْي َرُق
:#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر هنعو ـ4 6444

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[#ِهِلوُس َر َو ِ هاللّ َنوُد نل ْوَم ْمُهَل .

2. (4535)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kureyş, Ensar, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Eşca' ve Gıfar benim dostlarımdır. Onların da Allah ve Resulünden başka dostları yoktur." [Buharî, Menakıb 6; Müslim, Fezailu's-Sahabe 189, 190, (2520-2521); Tirmizî, Menakıb, (3945).]140

AÇIKLAMA:

Resûlullah burada öncelikle Kureyş ve Ensar'ı tafdil etmektedir. Zira İslam'ın ilk nüvesi Kureyş içerisinde atılmıştır: Öncelikle kendisi, Hz. Ebû Bekr Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali gibi, sonradan halifeliği de deruhte edecek olan ilk büyükler ve ilk müslümanlar Kureyşî'dir. Ayrıca Mekke'nin fethinden sonra da İslam'a hizmette önde gidenler, küfür diyarlarını fetihte baş çekenler hep Kureyşli olmuşlardır. Bu sebeple takdir-i nebeviye'ye hakkıyla layıktırlar. Gerçi Resûlullah'ı en ziyade uğraştıranlar da Kureyş kafirleri olmuştur. Ancak o devre fetihle kapanmıştır.

Ensariler ise, Mekke müşriklerine karşı Resûlullah'a ve İslam'a himaye veren insanlık tarihinin bir daha görülmesi mümkün olmayan alicenab, fedakar bir neslidir. Rabbülalemin onları kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile muhacir kardeşlerini nefislerine tercih eden kimseler olarak tavsif ve takdir etmektedir. Ensar (radıyallahu anhüm), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İnsanlar bir vadiye, Ensar bir vadiye gitse, ben Ensar'ın gittiği vadiye giderim" diyerek tafdil ettiği, takdir ettiği insanlardır.

Diğer kabileler hakkındaki övgünün, onların İslam'a girişteki acele ve çabukluklarından ileri geldiği belirtilmiştir. Onların savaşmadan, mağlup olmadan, esaret altına girmeden, kendiliklerinden gelip müslüman olmaları sebeiyle "Allah'ın dostu olmak" gibi bir şerefe erdikleri de söylenmiştir. Bazı alimler, "Bu hadisten murad, onların esir edilmelerini nehyetmektir" demiş ise de, bu görüş zayıf bulunmuştur. 141

ني ِح ِنآرُقْلاِب َنيِهي ِرَعْش‘ا ِةَقْف ُر َتا َوْصأ ُف ِرْع‘ ِبهنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□6444 □ 4ـ نعو ِبأ سوُم َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع َلاَق:

ناخيشلا هجرخأ .]ِراَه نلاِب ْمُهَل ِزاَنَم َرأ ْمَل ُتْنُك ْنإ َو ،نآرُقْلاِب ِلْي للاِب.
ْمِهتا َوْصأ ْنِم ْمُهَل ِزاَنَم ُف ِرْعأ َو ،ِلْي للاِب َنوُلُخْدَي

3. (4536)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben Eş'arî cemaatinin geceleyin evlerine girerkenki Kur'an okuyuşlarını seslerinden tanırım. Gündüzleyin girerlerken evlerini görmemiş de olsam, geceleyin Kur'an okuyuşları sebebiyle seslerinden evlerini tanırım. Onlardan biri Hakim'dir. Atlılara -yahut düşmana dedi- rastlayınca, onlara: "Arkadaşlarım, kendilerini beklemenizi söylediler!" dedi." [Buharî, Megazî 38; Humus 15, Menakıbu'l-Ensar 37; Müslim, Fezailu's-Sahabe 166, (2499).][142]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Eşarilerin mescid veya iş için geceleyin çıktıkları zaman eve dönüşte yüksek sesle Kur'an okuduklarını belirtmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu takdir makamında söylemesi, bunun caiz olduğunu ifade eder. İbnu Hacer: "Riyadan emin olmak" ve "Kimseyi rahatsız etmemek" kaydıyla bunun müstahsen olacağını belirtir.

2- Hadiste geçen Hakim'in Eş'arilerden birinin ismi olduğu söylenmiştir, ancak bir zatın sıfatı olabileceği de söylenmiştir. Bu zat, düşmanla karşılaşınca, aşırı cesareti sebebiyle kaçmayıp onlara: "Askerlerimiz geliyor, bekleyin de boyunuzun ölçüsünü alın!.." manasında onlara tek başına morallerini bozucu hitapta bulunmuştur. Bu yorum, şekk'li olan ifadenin ikinci şıkkına yani düşmanla karşılaşmış olma haline uygundur. Şayet birinci şık sahih ise, yani karşılaşanlar atlılar ise mana şöyle olur: "Ey atlılar, bekleyin de geride kalan yayalar da gelsin, düşmanın karşısına beraber çıkın." Bu takdirde Hakim'in karşılaştığı atlılar müslümandır. İbnu Hacer bu yorumun daha doğru gözüktüğünü belirtir. İbnu't-Tin: "Hakîm'in sözünün manası şudur: Onun arkadaşları Allah yolunda savaşmayı severler, bu uğurda kendilerine gelecek musibete kıymet vermezler, aldırmazlar."[143]

□إذا أَرْمَلُوا في الغَزْوِ وَ قَلَ طَعامُ عِيالِهِمْ بِالمَدِينَةِ جَمَعُوا مَا كَانَ عِنْدَهُمُ
□6444□ 6ـ وَ لَهُمَا في رِوايَةٍ عنهُ: [قَالَ# :إن ا'شْعَرِ يِيهِنَ

مُهْنِم أنَاَ وَ بِهنِم ْمُهَف .ِة يو سلاِب ِد ِحا َو ٍءاَنإِب ْمُهَني َب ُهوُمَسَتْقا مُث□] .
في ثَوْبٍ وَاحِدٍ،

140 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/99. 141 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/99.

«مهداز دفن ىنعي » اوُلَم ْرأ .

4. (4537)- Yine Buhari ve Müslim Ebû Musa'dan şu hadisi kaydetmişlerdir. "Resulllah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eş'ariler, gazve sırasında azıkları tükenir, Medine'de de ailelerinin yiyecekleri azalırsa, yanlarında bulunanları bir yaygının üzerinde toplarlar sonra onu tek bir kabla eşit olarak paylaşırlar. Onlar bendendir, ben de onlardanım." [Buharî, Şirket 1; Müslim, Fezailu's-Sahabe 167, (2500).]144

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada Eş'arilerin, memduh bir hasletlerini zikrederek övmektedir. Darlık zamanlarında seferde ve hatta hazerde yiyeceklerin birleştirilmesi, Resûlullah: "Onlar benden, ben de onlardanım" demekle onlardaki dayanışmayı övmüş, aynen benimsemiş ve dolayısıyle ümmetine de tavsiye etmiş olmaktadır. Nevevî: "Birbirinden olmanın manası "Yollarında birlikte ve Allah yolunda harcamadaki benzerlikte" mübalağadır" der.

2- Alimler bu rivayetten, kişinin kendi menkibesini zikretmesinin caiz olduğu, hibe-i meçhulun cevazı, dayanışma ve başkasını tercihin fazileti gibi başka faideler de çıkarmışlardır. 145

مِهيِف اَهُلوُقَي # ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم اَهُتْعِمَس ٍث ّ َث َدْعَب ٍمِيمَت يِنَب ُّب ِحُأ ُلا□□
َزأ َ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ4 □6444ـ َي ِض َر َةَشِئاَع َدْنِع
ْمُهْنِم ة يبَس ْتَناَك َو ،اَنِم ْوَق ُتاَقَدَص ِهِذه :# َلاَقَف ،ْمُهُتاَقَدَص ْتَءاَج َو .ِلا ج
دلا بلَع يِت مُأ ُّدَشأ ُمُه : ُلوُقَي ُهُتْعِمَس

ناخيشلا هجرخأ .[َليِعاَمْسإ ِدَل َو ْنِم اَه نإف اَهيِقَتْعا # َلاَقف .اهْنَع ُ هاللّ .

5. (4538)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Benî Temim'i, haklarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ôdan işittiğim üç şeyden sonra hep sever oldum. Demişti ki: "Onlar Deccal'e karşı ümmetimin en şiddetlisidirler." Onların zekatları gelmişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu, kavmimizin zekatlarıdır!" buyurdular. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın yanında onlardan bir esire kadın vardı.

"Onu azad et, çünkü o, Hz. İsmail evlatlarından!" buyurdular. " [Buharî, Itk 13, Megâzî 67; Müslim, Fezailu's-Sahabe 198, (2525).] 146

AÇIKLAMA:

Rivayette, Arapların büyük kabilelerinden olan Benî Temim onlarda bulunan üç güzel hasletle övülmüş olmaktadır. Bu üç hasletle onların Aleyhissalâtu vesselâm tarafından övüldüğünü işiten Ebû Hüreyre, Temîmlileri sevmeye başlar. Hadisin Ahmed ibnu Hanbel'de gelen vechindeki ziyade "Kabilelerden hiçbir kavme onlar kadar nefret duymuyordum, böylece onları sevmiş oldum."Bu nefretin Cahiliye devrinde aralarında cereyan eden düşmanlıktan ileri geldiği belirtilir. Şu halde, bu rivayet Resulullah'ın bir kelamıyla eski kinlerin nasıl süngerlendiğine, Aleyhissalâtu vesselâm'ın gönüllerde sevilen ve nefret edilen şeyleri bile nasıl yönlendirdiğine güzel bir örnek olabilmektedir.Mezkur üç hasletten biri onların Deccal'e karşı şiddetle mücadele edeceğidir. Bu vasıf bir başka rivayette "Onların savaşta insanların en şiddetlisi olduğu" şeklinde gelmiştir. Bu iki rivayet te'vil edilerek: "Deccal'e karşı yapılacak savaşta en şidetli savaşçılar olacaklar" denmiştir.İkinci hasletleri, zekatlarının gelmesi vesilesiyle Resûlullah'ın nesebini onlarla birleştirip onlara "kavmimiz" demesidir. Şarihler Benî Temimle, Kureyş'in İlyas İbnu Mudar'da birleştiklerini belirtirler. Resûlullah, Benî Temim'in bir kolu olan, Beni Sa'd'ın zekatı geldiği zaman da "İşte kavminin zekatı" buyurmuştur.Üçüncü faziletleri de Temimlilerin nesebce Hz. İsmail'e dayanmış olmasıdır. Bu hususla ilgili muhtelif rivayetler var. Şarihler bu rivayetlere dayanarak Hz. İsmail ahfadının azad edilmesinin efdal olacağına hükmetmişlerdir. [147]

لاَقف . ِهْيَلَع َداَعأف . ُهْنَع َض َرْعأف ًارَيْم ِح ْنَعْلا # ِ هاللّ َلوُس َر اَي َلاَق□ #:
ِسْيَق ْنِم ٌّج َر نإ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِناَميإ َو ِنمأ ُلْهأ ْمُه َو ، ماَعَط ْمِهيِدْيأ َو ، م ٌَس ْمُهُها َوْفأ .
ًارَيْم ِح ُ هاللّ َم ِح َر

6. (4539)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kays'tan bir adam:"Ey Allah'ın Resulü! Hımyer'e lanet et!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ondan yüzünü çevirdi. Adam aynı talebi tekrar edince, Aleyhissalâtu vesselâm:

[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/101. [145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/101.

"Allah Hımyer'e rahmet kılsın. Onların ağızları selam, elleri yiyecek, kendileri de emniyet ve iman ehli kimseler!" buyurdu." [Tirmizî,Menâkıb, (3985).] [148]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah burda Hımyer halkını bazı mümtaz taraflarıyla tafdil ediyor: * Rastladıkları herkese selam veriyorlar, bunu terketmiyorlar. * Muhtaç, yolcu, misafir herkese yemek veriyorlar: * Onlardan kötülük beklenmez, güvenilen emniyetli kimselerdir: * Kalpleri de nur-u imanla doludur.

2- 149 Hımyer, Yemen'deki kabilelerden birisidir.

نأ إ ُ هاللّ َنبأَي َو ْمُهوُعَضَي ْنأ ُسا نلا ُدي ِرُي ،ِض ْرَا يف ِ هاللّ ُد ْزأ ُد ْز ا‘ # ِ□
هاللّ ُلوُس َر َلا َق] : لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ4 □6464ـ :لاقو.يذمرتلا
هجرخأ .[ِة يِد ْزأ ْتَناَك يِهمُأ ْتَيل اَي َو ،اًهيِد ْزأ َناَك ِيبأ ْتَيلاَي : ِهيِف ُلُج رلا ُلوُقَي
نَام َز ِسا نلا ىلَع نَيِتأَيَل َو ْمُهَعَف ْرَي

حصأ اندنَع َوُه َو ،ٍسَنأ ىلع ًافوُق ْوَم َيِو ُر ْدَق .

7. (4540)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ezd kabilesi, Allah'ın yeryüzündeki ordusu (ve dininin yardımcıları)dır. Halk onları alçaltmak ister, Allah ise onları yüceltir. İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o zaman kişi: "Keşke babam Ezdi olsaydı! Keşke anem de Ezdi olsaydı!" diye temennide bulunacak." [Tirmizî, Menâkıb, (3933).]150

AÇIKLAMA:

1- Ezd, Yemen'de bir kabile adıdır. Ezd-i Şenue denir. Bir başka rivayette (4544. hadis) Ezd kelimesinden sonra "yani Yemen" ibaresine yer verilerek, hadiste geçen Ezd kelimesiyle Aleyhissalâtu vesselâm'ın Yemen'i kasdettiğine işaret edilir. Ezd'le ilgili olarak el-Kadi şu açıklamayı sunar: "Ezd'le Aleyhissalâtu vesselâm Ezd-i Şenu'e'yi murad eder. Bu, Yemen'de bir kabiledir.Ezd İbnu'l-Gavs, İbnu Leys, ibni Malik, İbni Kehlan, İbni Sebe'nin evladlarıdır. Onları Allah'a nisbet edişi , onların Hizbullah'tan ve Resulüne yardım edenlerden olmaları sebebiyledir." Tibi de şu açıklamayı sunar: "Ezdullah tabiri birkaç manaya muhtemeldir. Şöyle ki: * Bu isimle iştihar etmiş olanları. Çünkü onlar savaşta sebatkâr kimselerdir, asla kaçmazlar. * Onların Allah'a nisbeti, husisiyetlerini ortaya koyarak teşrif etmek içindir; Beytullah (Allah'ın evi), Nâkatullah (Allah'ın devesi) tabirlerinde olduğu gibi. Nitekim hadisin devamında halkın onları alçaltma arzuları ifade edilmiştir. Öyleyse buna karşı, onların teşrifi (şereflendirilmeleri) için Allah'a nisbet etmişlerdir. * Ezd kelimesi ile şecaat ifade edilmek istenmiştir. Bu durumda kelam teşbih olarak kullanılmıştır. Yani el-Esed (aslan), esedullah demektir. Bu durumda "Esed"în Ezd olarak gelmesi ya şekil benzerliğindendir veya sin harfinin ze harfine kalbolmasındandır." Aliyyu'l-Karî, Tîbî' nin bu açıklamasını kaydettikten sonra der ki: "Bu yoruma, el-Mesabih şarihlerinden Sahibu'l-Ezhar da tabi oldu. Ne var ki bu yorumun sağlam olması için, el-Ezd kelimesinin lügat itibariyle el-Esed'den gelmesi gereklidir. Ancak, Kamus'tan anlaşıldığına göre mesele böyle değil."151

تَكَلَه ْدَق ًاس ْوَد نإ : َلاَقف :# ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ُّيِس ْو دلا وٍ رْمَع ُنْب ُلْيَفُّطلا□ □
َءاَج] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ4 □6464□

ناخيشلا هجرخأ .[ْمِهِب ِتْأ َو ًاس ْوَد ِدْها مُهللا : َلاَقف . ْمِهْيَلَع وُعْدَي ُه نأ .
ُسا نلا نَظَف ْمِهْيَلَع ُهاللّ ُعْداَف ، ْتَبأ َو ْتَصَع

8. (4541)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Tufeyl İbnu Amr ed-Devsî, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ôa gelerek: "Devs kabilesi helak oldu. (Allah'a) asi oldu (ve İslam'a girmekten) imtina etti. Onlara bir bedduada bulunun!" dedi. Orada bulunanlar, Aleyhissalâtu vesselam'ın beddua yapacağını zannetti. Ama O: "Allah'ım, Devs'e hidayet ver, onları imana getir!" buyurdu." [Buharî, Megazî 75, Cihad 100, Da'avat 59; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 197, (2524).] 152

AÇIKLAMA:

1- Devs, Hz. Ebû Hüreyre'nin mensup olduğu kabiledir. Yemen'dedir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a müracaatta bulunan Tufeyl İbnu Amr (radıyallahu anh) da Devslidir. Mekke'de müslüman olmuş, memleketine dönerek Medine'ye hicret edinceye kadar, kabilesini İslam'a sokmaya çalışmıştır. Ancak yeterince dinleyen olmamış, bunun üzerine Resûlullah'a müracaat ederek onların faiz yediklerini, zina ettiklerini söylemiş ve beddua taleb etmiştir. Fakat Aleyhissalâtu vesselâm insanlara beddua ederek helaklerini değil, niyaz ve tazarru ile hidayetlerini taleb etmek için peygamberdi, Rahmeten li'l-alemin idi. Her seferinde olduğu üzere bu seferde onların hidayeti için Allah'a duada bulunmuştur. Dua kabul edilecek ve Devs İslam'a girecektir. 153

مِهْيَلَع َ هاللّ ُعْداف ، ٍفيِقَث ُلاَبِن اَنْتَق َرحأ : ِهاللّ َلوُس َر اَي اوُلاَق مهْنَع ُ□ .
هاللّ َي ِض َر ةَباَح صلا نأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ4 □6464□

يذمرتلا هجرخأ .[ًافيِقَث ِدْها مُهللا : َلاَقف .

---

148 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/102-103. 149 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/103. 150 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/103.

9. (4542)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sahabeler (radıyallahu anhüm), Aleyhissalâtu vesselâm'a mürâcat ederek: "Ey Allah'ın Resulü! Taiflilerin okları bizleri yaralayıp parçaladı. Aleyhlerine Allah'a bir bedduada bulunuverseniz! " dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allahım, Taiflilere hidayet ver!" buyurdular!" [Tirmizî, Menakıb, (3937).] 154

AÇIKLAMA:

1- Taif şehrinde yaşayan halkın ismi, Benî Sakif veya kısaca Sakif'dir. Daha önce (4295. hadis) Taif Gazvesi bahsinde geçtiği üzere Taif'in kuşatılması sırasında müstahkem kalelerden atılan oklar şehrin müdâfasında müessir olmuş, müslümanlardan bazılarının ölümüne, birçoğunun da yaralanmasına sebep olmuştu. İşte bu başarısızlık üzerine, askerlerden bazıları Resûlullah'a mürâcatla beddua taleb ederlerse de Aleyhissalâtu vesselâm, sadedinde olduğumuz hadiste görüldüğü üzere, beddua yerine Allah'tan hidayet talebinde bulunur. 155

ثَعَب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هملْس‘ا ةز ْرَب ِبأ نعو ـ44 □6464□□

ثْيَتأ َنامُع َلْهأ نأ ْوَل :# َلاَقف .ُه َرَبْخأَف # ِ هاللّ ِلوُس َر بلا َءاَجَف .ُهوُب□
َرَض َو ُهوُّبَسَف ٌّج َر ِبرَعْلا ِءاَيْحأ ْنِم ٍهَح بلا # ِ هاللّ ُلوُس َر

ملسم هجرخأ .[َكوُب َرَض ٌ َو َكوُّبَس اَم .

10. (4543)- Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir sahabiyi Arap kabilelerinden birine irşad vazifesiyle gönderdi. Ancak kabile halkı ona hakaretler edip bir güzel dövdüler. Sahabi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek durumu haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer Umman ahalisine gitmiş olsaydın onlar ne söverler ne de seni döverlerdi" buyurdu." [Müslim, Fezâilu's-Sahabe 228, (2544).]156

AÇIKLAMA:

Bazı şarihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözleriyle, Umman halkının tahkik ehli ve araştırıcı kimseler olduğunu, Yemenliler gibi ince kalpli ve nazik kimseler olduğun söylemek istediğini belirtirler. Hadiste Umman halkının fazileti ifade edilmiştir.157

يف ُناَذ‘ ا َو ،ِراَصْن‘ا يف ُءاَضَقْلا َو ،ٍشْي َرُق يف ُكْلُملا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِبأ نعو ـ44 □6466□

يذمرتلا هجرخأ .[َنَمَيْلا ِبنْعَي ،د ْز‘ا يف ُةَنَام‘ا َو ،ةَشَبَحْلا .

11. (4544)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mülk (saltanat, idare) Kureyş'tedir. Keza (davaları hükme bağlama) Ensar'dadır. Ezan Habeşlilerdedir, emanet (güven) Ezd'dedir, yani Yemen'dedir." [Tirmizî, Menâkıb, (3932).][158]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste mülk yani hilafet, yani saltanatın Kureyş'e ait olduğu ifade edilmiştir. Bu bahis daha önce geçtiği için tekrar etmeyeceğiz (4530-4533).

2- Resûlullah Ensar'ın gönlünü hoş etmek için kaza işlerinin onlar vasıtasıyla yürüyeceğini ifade etmiştir. Ensar bu çeşit teşriflere fazlasıyla layık idi. Zira, İslam direğini kuranlar onlardı. Onların himaye ve fedakarlıkları olmasaydı, zahir hale göre, sayıca az ve zayıf olan ilk müslümanlar, ceberrut, zalim ve insafsız Kureyş müşrikleri karşısında yok olmaya mahkum idiler. Ensar (radıyallahu anhüm) himayesi İslam meşalesinin yanıp güçlenmesine gönülleri aydınlatıp, insanlığa ilahi hidayetin ulaşmasına vesile oldu. **3-** Kaza'dan murad nedir? Bu hususta farklı görüşler ileri sürülmüştür. * Hüküm-ü cüz'idir. Nitekim Resûlullah "Helal ve haram en iyi bileniniz Muaz'dır" buyurmuştur. Muaz ise Ensar'dandır.

* Nikâbettir, çünkü nâkibler onlardandı. Nâkib, bir cemaatin işlerinde, ahvaline nezaret eden mümessilleridir. Akabe bey'atında Resûlullah, kendisiyle hayatta bulunan müslüman gruplar için hepsi Ensar'dan olmak üzere birer nakib seçmişti. Bunların sayısı 12 idi. Şu halde bazı alimler, sadedinde olduğumuz hadiste "Kaza Ensar'dadır" buyrulmakla nikabet (nâkiblik işleri) Ensar'ın elindedir" dendiğini kabul etmiştir.

---

[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/105. [154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/105. [155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/105. [156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/106.

□ Kaza ile, mahkemelerde dava halletme işinin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Nitekim Hz.

Muaz kadı olarak Yemen'e gönderilmiştir.

□ Aliyyu'l-Kari bu son görüşün daha uygun olduğunu söyler.

4- Ezanın Habeşlilere ait olması, Resûlullah'ın baş müezzininin Bilal-i Habeşi olmasından ileri gelen bir keyfiyettir.

5- Emanetin Ezd'de olması, Ezd'le Yemen'in kastedilmiş olduğunu ifade eder. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, insanlığın ilk medeniyetinin beşiklerinden biri olması kuvvetle muhtemel olan bu belde ahalisini, muhtelif hadislerinde övmüş, ilmin, irfanın, yumuşak kalplilik ve sükunetin Yemenlilerde bulunduğunu ve hatta ilmin ve hikmetin Yemenli olduğunu söylemiştir. Bir rivayet şöyle: "Size Yemenliler geldi. Onlar kalpçe en zayıf, gönülce en hassas kimselerdir. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir." Bir müslim hadisinde "...Fıkıh da Yemenlidir" ziyadesi gelmiştir. İmanın Yemen'e nisbeti bazı farklı yorumlara sebep olmuştur. İbnu Hacer'in açıklamasına göre, İman Yemen'e nisbet edilmiştir. Zira, mebdei orasıdır. Mekke, Medine'ye nisbeten Yemenlidir.. "Murad-ı İmanı Mekke ve Medine'ye nisbettir", zîra bu iki yer Şam'a nisbetle Yemenlidir. Zîra, Resûlullah bu hadisi Tebük'te sarfetmiştir. Bu durumda Suriye'ye nisbetle Hicaz, Yemen'den sayılır. Nitekim bu tevili teyid eden bir rivayet Müslim'de gelmiştir: "İman Hicaz ahalisindedir."

"Bir başka açıklamaya göre, bundan Ensar maksuddur, çünkü Ensar aslen Yemen'den gelmedir ve Yemenli sayılırlar. İman'ın onlara nisbeti pek muvafıktır, çünkü onlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği şeriata yardımda asıl ve temel oldular."

İbnu Salah Ebû Ubeyde'nin Garibu'l-Hadis'te yer verdiği bu açıklamaya katılmaz ve: "Kelamı zahiri üzere anlamaya bir mani yok! Hadisten murad Yemenlileri, Meşrik ehlinden olanlara tafdildir. Bunun da sebebi imana olan iz'an (ve yakinleridir). Çünkü onlar İsam'a girerken müslümanlara büyük bir müşkilat çıkarmadılar. Halbuki meşrik ahalisi ve başkaları böyle yapmadılar. Kim bir şeyle muttasıf olur ve o şeyin izharında ciddi davranırsa, o şeydeki kemalini göstermek için o kimsenin ona nisbet edilmesi adettendir. Öyleyse, imanın Yemenlilere nisbeti, başkalarından onu nefyetmemizi gerektirmez. Ayrıca, hadisin elfazında, bu hadisle muayyen şahısları kasdettiğini gösteren karineler de var. Aleyhissalâtu vesselâm bu sözüyle beldenin tamamını kasdetmemiş, onlardan kendisine gelenlere işaret buyurmuştur. Bunu söylerken hadisin bazı tariklerinde gelen: "Size Yemenliler geldi. Onlar kalpçe en yumuşak, gönülce en hassas kimselerdir. İman Yemenlidir. Hikmet de Yemenlidir. Küfrün başı da şark cihetindedir." Kelamı zahirine göre anlamaya ve ehl-i Yemen tabirini hakikatına hamletmeye bir mani yok. Şurası da var: Bu sözle murad edilen, o zaman Yemenlilerden mevcut olanlardır. Heramanda yaşayacak olan bütün Yemen halkı değil, zira lafız böyle bir tamimi gerektirmiyor. "Fıkıh"dan kastedilen şey de dinde anlayıştır, "hikmet"ten murad da Allah'ın marifetine götüren ilimdir." Böylece, İbnu Salâh hadisin anlaşılmasına daha pratik bir yorum kazandırmış olmaktadır. 159

(عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النبِ #ِ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللّه ِ #: دَعُوا الحَبَشَةَ مَا
َنيِ رِ رَحُمْلا َنِم ٍلُج َر) ةَنيِكس بأ نعو ـ44 6464

وَدَعُوكُمْ، وَاتْرُكُوا التُّرْكَ مَا تَرَكُوكُمْ .[أخرجه أبو داود

12. (4545)- Ebû Sekîne (ki Muharrerler'den bir kimsedir.) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir sahabesinden naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizi bıraktıkları müddetçe siz de Habeşîleri bırakın. Sizi terkettikleri müddetçe Türkleri terkedin." [Ebû Dâvud, Melâhim 8, (4302).]160

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, "Habeşiler sizi bıraktığı müddetçe onları bırakın" ifadesini: "onlar size saldırmadıkça siz de onlara karşı savaşı ilk başlatan olmayın" şeklinde anlamışlardır. Keza Türklerle ilgili cümleyi de: "Türkler sizi terkettiği, size savaş açmadığı müddetçe siz de onlara taarruz etmeyin, Türkler size taarruz etmede önce davranırsa siz o zaman onlara mukabele edin" şeklinde anlamışlardır. Hattabî (radıyallahu anh) der ki: "Bu hadisin "Müşriklerle topyekün savaşın..." (Tebve 36) âyetiyle te'lifi şöyledir: Âyet mutlaktır, hadis ise mukayyeddir, mutlak mukayyede hamlonulur ve hadisle âyetin âmm olan hükmü tahsis edilir. Nitekim mecusiler hakkında da böyle yapılmıştır. Zira onlar da kâfir oldukları halde "Mecusilere Ehl-i Kitap muamelesi uygulayın" hadisi esas alınarak onlara ehl-i kitap muamelesi tatbik edilerek cizye alınmıştır." Tîbî merhum; nesh ihtimaline yer vererek: "Hadis İslâm'ın zayıflığı sebebiyle varid olmuştur da âyet onu nesh etmiş olabilir" der. **2-** Habeşlilerin ve Türklerin terkedilmeleri ve savaş dışı bıkakılmalarının sebebini âlimler şöyle açıklamıştır: "Müslümanlarla Habeşliler arasında korkunç çöller, susuz sahralar var. Onlara ulaşmak yorucu, zor ve pek meşakkatli olduğu için, müslümanları bununla mükellef tutmadı. Türklere gelince; onların gücü şiddetlidir, memleketleri soğuktur. İslâm'ın ordusu olan Araplar ise sıcak iklimin insanlarıdır, bu sebeple onları buralara gitmekle mükellef tutmadı. Bu iki sır sebebiyle onları diğer milletlerden ayrı mütâla etti. Ancak onlar zorla İslâm memleketlerine girerlerse, el-iyâzubillah hiçkimseye (hadis yasaklıyor diye) kıtali terketmek câiz olmaz. Zira böyle bir durumda cihâd farz-ı ayn olur. Önceki durumda ise farz-ı kifayedir." Âlimlerin bu görüşünü kaydeden Aliyyu'l-Kâri der ki: "Aleyhissalatû vesselâm, bu mânaya "Onlar sizi terkettikçe..." cümlesiyle işaret [161] buyurmuştur.

ةَفيِنَح ىِنَب َو ،اًفيِقَث :ٍءاَيْحأ َةَثَث ُه َرْكَي َوُه َو # ِ هاللّ ُلوُس َر َتاَم] :َلاَق□□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َنيصَح ِنْب ِنا َرْمِع نعو ـ44 □6464□

يذمرتلا هجرخأ .[َة يَمُأ ىِنَب َو .

13. (4546)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç kabileye ikrah eder halde vefat etti: Sakif, Beni Hanife, Beni Ümeyye." [Tirmizî, Menâkıb, (3938).] [162]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu rivayete göre, üç kabileden hoşnutsuz olarak vefat etmiştir. Bunlardan Benî Ümeyye hânedanı Kureyş'e bağlı bir koldur. Şârihler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Benî Ümeyye'ye duyduğu nefretin Ubeydullah İbnu Ziyâd sebebiyle olduğunu belirtir. Daha önce de açıkladığımız üzere Fahr-i Âlem efendimizin reyhanesi olan Hz. Hüseyin (radıyallahu anh)'ın kesik başını bir leğen içerisine koyarak elindeki çubukla dürterek hakaret etmişti (4433, 4434. hadisler). Öldürülüp kellesi getirilince ilahî bir ceza olarak zuhûr eden ince bir yılan, herkesin göreceği şekilde İbnu Ziyâd'ın ağzına burnuna girmiş, çıkmıştı (4433, 4434. hadisler).

Resûlullah'ın Sâkif'ten nefreti, oradan zuhur eden Haccâc-ı Zâlim sebebiyledir. Bu herif de nice masumların kanına girmiş, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashab-ı güzîne, İslâm'ın o mübarek bânilerine etmedik hakaret ve işkence bırakmamıştı. Daha da ileri giderek mancınıklarla attığı taşlarla Kâ'be'yi yıkmaktan çekinmemişti.

Efendimiz Aleyhissalâtu vesselâm'ın Benî Hanîfe'ye iğbirarı da, oradan çıkan Müseylime adındaki yalancı sebebiyledir. Resûlullah'ın hayatının son demlerinde peygamberliğini ilan ederek irtidad etmiş, Hz. Ebû Bekir zamanında onun bertaraf edilmesi için müslümanlar epeyce bir uğraşmışlardır. Aleyhissalâtu vesselâm bu sonuncuya sağlığında fiilen müşâede etti ise de, önceki ikisini Allah'ın bildirmesi ile keşfen görmüştür. 163

ÜÇÜNCÜ FASIL

ARAPLARIN FAZİLETİ

اَي كَُضِغْبُأ َفْيَك َو : ُتْلُق . َكَنيِد َق ِراَفُتَف بِنُضِغْبُت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر ِل َلاَق] :
َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُّبِس ِراَفلا ِناَمْلس نع ـ4 □6464□

يذمرتلا هجرخأ .[بِنُضِغْبُتَف َب ٌ َرَعْلا ُضِغْبُت :َلاَق ُ؟ هاللّ بِناَدَه َكِب َو ِ؟ هاللّ .
َلوُس َر

1. (4547)- Selman'ı Farisî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Bana buğzetme, dinini terketmiş olursun!" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resulü, ben size nasıl buğzederim? Allah hidayeti bana sizin elinizden ulaştırdı" dedim, "Araba buğzedersin, böylece bana buğzetmiş olursun" buyurdular." [Tirmizî, Menâkıb, (3923).] [164]

161 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/109. 162 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/110.

هَلْنَت ْمَل َو بِتَعاَفَش يف ْلُخْدَي ْمَل َب َرَعلا شَغ ْنم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ناهفع نب نامثع نعو ـ4 □6464□

يذمرتلا هجرخأ .[بِت د َوُم .

2. (4548)- Osman İbnu Affân (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Arab'ı aldatırsa şefaatime giremez ve sevgim de ona ulaşmaz." [Tirmizî, Menâkıb, (3924).] [165]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, Arap milletine karşı kötü his beslemenin tehlikesine dikkat çekmektedir. Müslümanlar kerdeştirler, birbirlerini sevecekler, aralarında buğz ve adavete yer vermeyecekler, birbirlerini aldatmayacaklar. Müslümanlar arasında bunlar haram olmakla birlikte, Araplara karşı yapılması daha büyük bir günahı gerektirmektedir. Zîra Resûlullah da Arap'tır. Şu halde meşru bir sebep olmadan Arab'a karşı alınan tavır İslâm'a karşı alınmış bir tavırdır. İkinci hadis böyle bir durumda kişinin kalbinde Resûl sevgisinin hasıl olmayacağını, dolayısıyla da Resûlullah'ın kendisini sevmeyeceğini haber vermektedir. Bunlar bir mü'min için büyük kayıptır. Allah korusun! [166]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ACEM VE RUM'UN FAZİLETİ

مِهِب اوُقَحْلَي ا مَل ْمُهْنِم َني ِرَخآ َو :َغَلَب ا مَلَف ،ةَعُمُجْلا َة َروُس # ِ هاللّ□ .
ُلوُس َر ّ َت] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ةريره ىبأ نع ـ4 □6464ـ ِهِدَيِب ِيسْفَن ِيذ لا
َو :َلاَق َو هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَمْلَس ىلَع ُهَدَي # َعَضَوَف ؟اَنِب اوُقَحْلَي ْمَل َنيِذ
لاَق َلاَق ُهَل َر لُج : اَي َر َلوُس هاللّ ، ِم ْنَم ءُّؤه ِ لا

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[َس ِراَف ْنِم لُج َر :ى َرْخُأ يفو ،ءَؤُه ْنِم لاَجِر ُهَل .
َواَنَتَل اهي َرُّثلاِب ُنامي“ا َناَك ْوَل

1. (4549)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cum'a sûresini tilavet buyurdu: "Onlardan diğer bir grup gönderdi ki (faziletçe) birincilere yetişememişlerdir" (Cum'a 3) âyetine gelince, bir sahabe: "Ey Allah'ın Resûlü! Bize kavuşamayacak olan bunlar kimlerdir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm elini Selman (radıyallahu anh)'ın üzerine koyarak: "Ruhumu kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun, eğer iman Süreyya yıldızında olsaydı, ona, bunun kavminden bazı kimseler yine de ulaşacaklardı." -Bir diğer rivayette: "Fars'tan bazı kimseler"- buyurdu. [Buharî, Tefsir, Cum'a 1; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe (2546); Tirmizî, Menâkıb, (3229).]167

AÇIKLAMA:

Acem kelimesi Arapçada, Arap olmayanlar için kullanılır ise de, sadedinde olduğumuz hadiste Farslar kastedilmektedir. Resûlullah eski bir imparatorluğa dolayısıyla köklü bir kültüre ve ilim an'anesine sahip bulunan İran milletini o yönüyle takdir etmektedir. Bu hadisin mefhumuna ilk mazhar olan zât Selmân-ı Fârisi'dir. Resûlullah'ın en güzide Ashabındandır. Hatta Efendimiz: "Selman bizden, Ehl-i Beyt'tendir" buyurmuştur. Ancak bir kısım şârihler, bu hadiste İmâm-ı Âzam'a da işaret edildiğini söylemiştir. İslâm'ın gelişmesinde ilmî katkıları olan daha nice İran asıllıların hadisin şümûlüne girdiğini söyleyebiliriz. Nevevî: "Hadiste Acemlerin faziletlerine ve yerine göre mecazla mübalağanın kulanılmalarının câiz olduğuna açık delil vardır" demiştir. 168

وأ ْمُكِب ِهِنم ُقَث ْوأ ْمِه ِضْعَب ْوأ ،ْمِهبَاَن‘ :# َلاَقَف # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع ُم□
ِجاَع‘ا ِت َرِكُذ]: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □ 6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ْمُك ِضْعَب .

2. (4550)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında Acemler zikredilmişti, şöyle buyurdular: "Ben onlara -veya bazılarına- sizden -veya bazınızdan- daha çok güven duyuyorum!" [Tirmizî, Menâkıb, (3928).]169

---

165 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/111. 166 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/111-112. 167 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/113.

AÇIKLAMA:

Hadiste Resûlullah'ın "siz" diye hitap ettiği muhataplarının muayyen belli kimseler olduğuna dikkat çekilmiştir. Bunlar, Allah yolunda infak etmeye çağrıldıkları halde bundan geri durmuşlar, bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm onlara: "Ben Acemlere sizden daha çok güveniyorum...." demiştir. Bu sözle: muhataplarına bir te'dib ve ta'yib (ayıplama) mevcuttur. Buna delalet eden şu âyti de kaydedebiliriz: "İşte siz Allah yolunda harcamanıza davet edilmekte olanlarsınız. İçzinizde cimrilik edenler var... Eğer yüz çevirirseniz Allah sizin yerinize bir başka kavim getirir" (Muhammed 8). Zira bu âyet şu âyetin akabinde gelmişti. "Eğer sizden onları(n tamamını) ister, bu suretle (talebte) ileri giderse cimri bulursunuz..." (Muhammed 37). Yani: "Siz, çeşitli hallere bunca mümârese yaptınız ve Allah yolunda harcamanın kendiniz için daha hayırlı olduğunu bilen kimseler olduğunuz halde infaka çağırılınca ağır davranan, kaçınan kimselersiniz. Bu kaçkınlığınız devam ederse Allah sizin yerinize bir başka kavim getirir. Onlar Allah yolunda mallarıyla canlarıyla fedakârlıklarda bulunurlar, bol bol harcarlar, onlar aşırı cimrilikte sizin gibi olmazlar." Bu ifade onları infak etmeye teşvik ve tahrîk gayesini güder, bundan bir tafdil manası çıkmaz. Aliyyu'l-Kârî de şunu söyler: "Bu hadisten murad, mutlak sürette tafdilin olmayacağını söylemek olsa, hadisin vürûdunun hususî sebebi değil, lafzın umûmiliği dikkate alındıkta, kitap ve sünnete aykırılık çıkar. Eğer murad, mutlak tafdilin gerekmediğini söylemek ise bu mâna sahihtir. Zira hadis, onların (Acemlerin), bazı vasıflarda Araplardan efdal olduklarına delalet ede. Nitekim mefdulde (faziletçe düşük olanda), fâzıldaki bazı faziletlere nisbet edilince üstünlük bulunmasında şaşılacak bir husus yoktur. Öyleyse Arap cinsinin Acem cinsinden efdal olduğunda şüphe yoksa da, hadise göre, bazı münferid faziletlerde Acem'in Arab'a üstünlüğü vardır." Bu meselede ercah olan Kur'an'ın üstünlükte takvayı esas alan nassıdır. 170

لاَقَف .ِسا نلا ُرَثْكأ ُمو ُّرلا َو ُةَعا سلا ُموُقَت ُلوُقَي :#ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر بشرقلا دروتسملا نعو ـ4 □6444ـ ُمَلْحُ‘ ْمُه نإ ،ًةَعَب ْرأ
ًاَص ِخَل ْمِهيِف نإ َكِلذ ُتْلُق ْنإ :َلاَق :#ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم ُتْعِمَس اَم ُلوُقأ :َلاَق .
ُلوُقَت اَم ْرِ صْبأ :ِصاَعْلا ُنْب و ُرْمَع ًةَنَسَح ًةَسِماَخ َو ،ٍفيِعَض َو ٍميِتَي َو ٍنيِك ْس
ِمِل ْمُه ُرَبْجاَ و ٍة َرَف َدْعَب ًة َرَك ْمُهُكَش ْوأ َو ٍةَبيِ صُم َدْنِع ًةَقاَفإ ْمُهُع َرْسأ َو
ٍةَنْتِف َدْنِع ِسا نلا

ملسم هجرخأ .]ِكوُلُمْلا ِمْلُظ ْنِم ْمُهُعَنْمأ َو ،ًةَليِمَج .

3. (4551)- Müstevrid el-Kureyşî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, diyordu ki: "Rumlar insanların ekserisi olduğu bir sırada Kıyamet kopar." (Bunu işiten) Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) atılarak: "Söylediğine dikkat et!" dedi. Müstevrid:

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğimi söylüyorum! diye te'yid etti. Amr: "Sen bunu söylersen (bil ki) onlarda dört haslet vardı: Fitne sırasında, insanların en halîmidirler. Musibete uğrayınca da onu en çabuk atlatanıdırlar. Kaçtıktan sonra geri dönmede insanların en çabuğudurlar. Miskin, yetim ve zayıflara en hayırlı olanlarıdır. Beşinci olarak hoş ve güzel bir hasletleri de kralların zulümlerine en fazla karşı koyan kimseler olmalarıdır." [Müslim, Fiten 35, (2898).] 171

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde Kıyamet sırasında Rumların insanların eksiriyetini teşkil edeceğini haber vermektedir. Bu hadiste Rum kelimesini, dilimizdeki "Yunanlı" manasında anlamamız isabetli bir te'vil olmaz. O zaman için Rum, Roma devletini, bir başka ifade ile hıristiyan âlemini ifade ediyordu. Bu mânadan hareketle hadisteki "Rum'dan Batı âlemini, hıritiyan dünyayı anlayabiliriz. Amr İbnu'l-Âs'ın Rum'a nisbet etitiği bir kısım hasletleri Batı âleminde bugün bile görmek mümkündür. Bu hadis, bizi islâm düşmanlarını yakından tanımaya, iyi taraflarını, kendilerine has hususî yönleriyle birlikte araştırmaya, öğrenmeye tevşvik etmektedir.

Hatta güzel hasletleri sebebiyle onları takdir etmeye de, rivayet örnek teşkil etmektedir. 172

BEŞİNCİ FASIL

SAHABE DIŞINDA BAZI KİMSELERİN FAZİLETİ

* ÜVEYS EL-KARANÎ

170 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/114-115.

مُكيِفأ ،مُهَلأَس ِنَمَيْلا ِلْهأ ُدادْمأ ِهْيَلَع َتأ اَذإ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع َناَك] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباَج ِنْب ريسأ نع ـ4 □6444ـ . ْمَعَن : َلاَق . ٍن َرَق ْنِم مُث
ٍدا َرُم ْنِم َلاَق ،ْمَعَن : َلاَق ؟ ٍرماَع ُنْب ُسْي َوُأ َتْنأ : َلاَقف . ٍرماَع ِنْب ِسْي َوُأ بلع
نتأ بهتَح ؟ ٍرماَع ُنْب ُسْي َوُأ بِتأي : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : َلاَق . ْمَعَن
لاَق ؟ ةَدِلا َو َكَل : َلاَق . ْمَعَن : َلاَق . ٍمَه ْرَد َع ِض ْوَم إ ُهْنِم َتْأ َرَبَف صرَب َكِب:
َناَكَف : َلاَق ْوَل . ٌّرَب اَهِب َوُه ، ةَدِلا َو ُهَل ،ٍمَه ْرِد َع ِض ْوَم إ ُهْنِم َأرَبَف ص َرَب
ِهِب َناَك ٍن َرَق ْن ِم مُث ٍدا َرُم ْنِم ِنَمَيْلا ِدادْمأ َعَم ٍرِماَع ُنْب ُسْي َوُأ ْمُكْيَلَع

أ : َلاَق . َةَفوُكْلا : َلاَق ؟ ُدي ِرُت َنْيأ : ُرَمُع ُهَل َلاَقف ُهَل َرَفْغَتْساَف .بِل□
ْرِفْغَتْساَف ،لَعْفاَف َكَل َرِفْغَتْسَي ْنأ َتْعَطَتْسا ِنإَف . ُه َرَب' ِ هاللّ بلع َمَسْقأ ، َرَمُع
َقَفوَف ْمِهِفا َرْشأ ْنِم لُج َر جَح ِلِبْقُمْلا ِماَعْلا َنِم َناَك ا مَلَف : َلاَق يلا ٌّبَحأ ِسا نلا ِءا
َرْبَغ يف ُنوُكأ : َلاَق ؟اَهِلماَع بلا َكَل ُبُتْكأ

َنتأ ُلج رلا َعَج َر ا مَلَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم َعِمَس اَمِب ُرَمُع ُه َرَبْخأَف . ِعاَتَمْلا
َليِلَق ِتْيَبْلا ث َر ُهُتْك َرَت : َلاَق . ُهاللّ ُهَم ِح َر ِسْي َوُأ ْنَع ُهَلأَسَف

مَعَن : َلاَق ؟ َر َمُع َتْيقَل : َلاَقف .بِل ْرِفْغَتْسا : َلاَقف . ٍحِلاَص ٍرَفَسِب ًادْهَع□ .
ُتْدحأ َتْنأ : َلاَقف .بل ْرِفْغَتْسا : َلاَقف . ًاسْي َوُأ اوناك نيذ لا َناوع‘ا مهو ،دَدم عمج
«ُدادَم ا“».ملسم هجرخأ .[ُهاللّ ُهَم ِح َر ِهِجْه َو بلع َقَلَطْناَف . ُسا نلا ُهَل َنَطَفَف
ُهَل َرَفْغَتْساَف .

نيروهشملا نيمدقتملا نم ،نيرخأتملا عم نوكي نأ دارأو ؛مهاياقب « ِسا نلا .
ُءاَرَبَغ»و.مس“ا رصنل َنوُئيجي

1. (4552)- Üseyr İbnu Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a Yemenlilerin takviye kuvveti geldikçe her defasında onlara: "Aranızda Üveys İbnu Âmir var mı?" diye sorardı. Nihayet Üveys İbnu Âmir'e rastladı. Aralarında şu konuşma geçti: "Sen Üveys İbnu Âmir misin?"

"Evet!"

"Murad'dan, sonra da Karan'dan?"

"Evet!"

"Sende alaca hastalığı vardı, bir dirhem kadar bir yer hariç tamamını atlattın, deği mi?"

"Evet!"

"Senin bir annen olacak?"

"Evet!"

"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittim. Şöyle diyordu: "Size, önce Muradî sonra da Karanî olan Üveys İbnu Âmir, Yemen imdat kuvvetiyle gelecek. Onun alaca hastalığı vardı, dirhem kadar yer hariç atlattı. Onun bir annesi var. O annesine karşı saygılıdır. O, (bir şey için) yemin edecek olsa Allah (dilediğini yerine getirmek suretiyle) onun yeminden halâs eder. Eğer ondan kendin için istiğfar talep edebilirsen et." Benim için istiğfar ediver" dedi. O da istiğfar ediverdi. Bunun üzerine Hz. Ömer ona: "Nereye gidiyorsun?" diye sordu.

"Kûfe'ye!"

"Senin için vâlisine mektup yazayım mı?"

"Ben (hususî muamele istemem, herkesle bir olmayı), avamdan biri olmayı tercih ederim." Ravi der ki: "Müteakip sene Kûfe'nin eşrafından biri hacc yaptı ve Ömer'le karşılaştı. Ona Üveys rahimehullah'ı sordu.

"Ben onu, dedi, evi perişan, eşyası az bir halde bıraktım!"

Hz. Ömer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğini ona da söyledi. Adam hacc'dan dönünce Üveys'e geldi ve: "Benim için istiğfar ediver!" dedi.

"Sen hayırlı bir seferden yeni döndün, sen benim için istiğfar et" dedi ve: "Ömer'e mi rastladın?" diye sordu.

"Evet!" dedi. Bunun üzerine Üveys ona da istiğfarda bulundu. Böylece halk onun ne olduğunu anladı. Bir müddet sonra da (Kûfe'yi terkedip) geri gitti, (rahimehullah)." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 225, (2542).][173]

AÇIKLAMA:

1- Üveys İbnu Âmir el-Karanî, halkımız tarafından Veysel Karanî olarak bilinen zâttır. İsmi, zaman içerisinde biraz değişikliğe uğramış.

2- Tâbiîn'in büyüklerindendir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında müslüman olmuştur. Annesine olan saygısı Resûlullah'la karşılaşmasına mâni olmuştur. Bu hususta menkîbeleri var. Resûlullah onu önceden haber vermiş, "Tabiîn'in en hayırlısıdır, duası makbuldür, gören, ondan istiğfar edivermesini talep etsin" şeklinde takdirlerini ifade etmiştir. Zühdü ile şöhret bulmuştur. Üstü başı öylesine perişan haldedir ki, arzettiği garâbet sebebiyle dikkatleri üzerine çekmiş, birçoklarının istihzasına sebep olmuştur. Hacc sırasında Hz. Ömer'in karşılaşıp Üveys hakkında bilgi sorduğu kimsenin de onunla alay edenlerden olduğu, Üsdü'l-Gâbe'nin rivayetinde belirtilir. Hatta o zât, Hz. Ömer'den Resûlullah'ın Üveys hakkındaki söylediklerini işitince, Kûfe'ye dönüşte, kendi evine uğramadan Üveys'e uğrar ve kendisi için istiğfar talep edivermesi ricasında bulunur. Üveys, bir daha alay etmeyeceği ve Hz. Ömer'den işittiğini kimseye söylemeyeceği hususlarında söz alarak, istiğfar ediverir.

Yine Üsdü'l-Gâbe'nin bazı rivayetlerinde görüldüğü üzere, sonradan kedisine bir bürde giydirildiği halde, onunla alay etmekten vazgeçilmez. Görenler "Üveys kim, bu bürdeyi giymek kim!" diye alay ederler. Resulullah'tan merfu bir rivayete göre: "Ümmetimde öyleleri var ki, mescide ve musallaya elbise bulamadığı için gelemezler. Hayaları sebebiyle halktan da isteyemezler. İşte böylelerinden biri de Üveys el-Karanî'dir" buyurmuştur. Üveys, Sıffin savaşında Hz. Ali'nin cephesinde savaşmış ve bu savaşta şehid olmuştur, (rahimehullah). Sadedinde olduğumuz hadis, Üveys'in Allah'a yakınlığı ermiş hal sahibi bir zât olduğunu, ancak halini halktan gizlemeye itina gösterdiğini ifade etmektedir. Salih kimselerden istiğfar taleb etmek müstehaptır; talep eden, Hz. Ömer gibi mertebece öbüründen üstün bile olsa. Hadis ayrıca anne ve babaya itaatin, iyi muamelenin kişiye kazandıracağı yüce mertebeye de delil olmaktadır. 174

* NECAŞİ (REHİMEHULLAH)

روُن ِه ِرْبَق ىلَع ى َرُي ُلا َزَي َُه نأ ُث دَحَتَن ا نُك ُ هاللّ ُهَم ِح َر ُّ ِشاَج نلا َتاَم ا].
مَل] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ4 □ 6444□

دواد وبأ هجرخأ .

1. (4553)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Necaşi (rehimehullah) öldüğü zaman biz onun kabrinin üzerinde uzun müddet bir nur görüldüğünü konuşurduk." [Ebû Dâvud, Cihâd 29, (2523).] 175

AÇIKLAMA:

Necaşi, kelime olarak Habeşce'de kral demektir. Tıpkı, dilimizde hâkan, sultan, padişah, devlet reisi kelimeleri gibi. Ancak İslâmî kaynaklarda, Resulullah devrindeki Habeş kralı kastedilir. Asıl adı Ashame' dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında müslüman olmuş, kendisine iltica eden müslümanları himaye etmiştir. Mekkeli müşriklerin, mültecileri iade taleplerini reddetmiştir.

Mekke fethinden önce vefat etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm, o öldüğü gün, "Bugün sâlih bir kul vefat etti. Adı Ashame'dir, kalkın Asham'e üzerine namaz kılın!" buyurur ve gıyabında, Medine'de dört tekbir getirerek cenaze namazı kıldırır. Bilahere gelen haber, onun namazı kılındığı günde vefat ettiğini te'yid etmiş, bu vesile ile Efendimizin bir mucizesi zâhir olmuştur.

Bazı rivayetler şu âyetin Necaşi hakkında nâzil olduğunu belirtir. "Şüphesiz ehl-i kitaptan öyleleri var ki, Allah'a da, size indirilmiş olana da, kendilerine indirilmiş olana da iman ederler. Onlar Allah huzuruda tevazu ve teslimiyet içindedirler. Allah'ın âyetlerini az bir menfaatle değiştirmezler. İşte onların Rableri katıda mükâfaatları vardır. Muhakkak ki Allah pek çabuk hesap görür" (Âl-i İmran 199).176

*** ZEYD İBNU AMR İBNU NÜFEYL**

حَدْلَب ِلَفْسأِب ٍلْيَفُن ِنْب ِرْمَع َنْب َدْي َز َيِقَل ُه نأ :# ِ هاللّ ِلوسر نَع ُتِهدَح ُي□□
َناَك ُه نأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع نبا نع ـ4 □6446ـ َلاَق مُث .بأ َف ٍدْي َز بلا
اَهَم دَقَف اَهْنِم َلُكأَي ْنأ بأَف مْحَل اَهيِف ة َرْفُس # ِ هاللّ ِلوُس َر بلا َمِهدُقَف .#
ِهِب نلا بلَع ُنْح َوْلا َل ِزْنَي ْنأ َلْبَق َكِلذ َو ُةاا شلا :ُلوُقَي َو ُمُهَحِئاَبَذ ٍشْي َرُق بلَع
ُبِيعَي َناَك َو ،هْيَلَع ِ هاللّ ُمْسا َرِكْذ ا مِم إ ُلُكآ ٌ َو . ْمُكِباَصْنأ بلَع َنوُحَبْذَت ا مِم ُلُكآَ
بهنإ : دْي َز

كِلذل ًاراَكْنإ .ِهاللّ ِمْسا ِرْيَغ بلَع اَهَنوُحَبْذَت ْمُتْنأ َو ،ِض ْر ّا َن ِم اَهَل َتَب□] .
اَهَقَلَخ هاللّ ُ، َو َزْنأ َل اَهَل َنِم سلا ِءاَمْلاَء، َو ْنأ

1. (4554)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan anlatarak der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl'e, Beldah'ın aşağı kısmında rastladı. Bu karşılaşma, Aleyhissalâtu vesselâm'a hünez vahiy gelmeye başlamazdan önce idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir sofra ikram edildi, sofrada et de vardı. Aleyhissalâtu vesselâm sofradan yemekten kaçındı ve onu Zeyd'e sundu. O da yemekten kaçındı. Sonra Zeyd şunları söyledi: "Ben sizin putlarınıza kestiğiniz etten yemem. Ben sadece Allah'ın ismi zikredilerek kesilenden yerim." Zeyd, Kureyş'i kestikleri sebebiyle ayıplar ve şöyle derdi: "Koyunu Allah yarattı. Onun için gökten yağmur indirdi, yerden de bitki çıkardı. Ama siz onu Allah'ın ismini zikretmeden kesiyorsunuz."

Böylece, Zeyd onların bu davranışlarının münker olduğunu ortaya koyuyordu." [177]

[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/119-120. [175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/120.

□نَع ُهَلأَسَف ِدوُهَيْلا َنِم ًامِلاَع َيِقلَف . ُهُعَبْتَي َو ِنيهدلا ِنَع ُلأْسَي ِما شلا ىلا َج َرَخ
ٍلْيَفُن ِنْب و ِرْمَع َنْب َدْي َز نأ] : ٍةَياور يفو ـ4 □6444ـ َبَضَغ ْن ِم إ ُّرِفأ اَم : دْي َز
َلاَق . ِهاللّ َبَضَغ ْنِم َكِبي ِصَنِب َذُخأَت ىهتَح اَنِنيد ىلَع ُنوُكَت َ : َلاَقف . ْمُكَنِيد َنِيدأ
ْنأ يِهلَعَل : َلاَق َو ؛ِمِهنِيد اَم َو : دْي َز َلاَق . ًافيِنَح َنوُكَي ْنأ إ ُهُمَلْعأ اَم : َلاَقف ؟ِه
ِرْيَغ ىلَع ِنُّلُدَت ْلَهَف ،ُهُعيِطَتْسأ اَنأ َو ،ًادَبأ ًائْيَش ِ هاللّ ِبَضَغ ِنم ُلِمْحأ ٌ َو ِ، هاللّ

□ءاَمَلُع ْنِم ًامِلاَع َيِقلَف دْي َز َج َرَخف . َهاللّ إ ُدُبْعَي ُّ َو ًاهيِنا َرْصَن ُّ َو ًاهيِدوُه َي
ْنُكَي ْمَل ،ُم ٌّ سلا ِهْيَلَع َميِها َرْبإ ُنِيد َلاَق ؟ ُفيِنَحْلا ٌ َو ِ، هاللّ ِةَنْعَل ْنِم ٌهِا ُّرِفا اَم :
َلاَق . ِهاللّ ِةَنْعَل ْنِم َكِبي ِصَنِب َذُخأَت ىهتَح اَنِنيد ىلَع َنوُكَت ْنَل : َلاَقف . َكِلذ َلْثِم
ُهَل َرَكَذف ،ى َراَص نلا ُنِيد : َلاَق ؟ ُفيِنَحْلا اَم َو : َلاَق . ًافيِنَح َنوُكَي ْنأ إ ُهُمَلْعا َ :
َلاَقف ؟ِه ِرْيَغ ىلع ِنُّلُدَت ْلَهَف ُعيِطَتْسأ اَنأ َو ًادَبأ ًائْيَش ِ هاللّ ِةَنْعَل ْنِم ُلِمْحا

ِبهنإ مُهِهللا : َلاَقف . ِهْيَدَي َعف َر َز َرَب ا ملَف . َج َرَخ َميِهاَرْبإ يِف ْمُهَل ْوَق دْي َز
بأ َر ا مَلَف . َهاللّ إ ُدُبْعَي ُّ َو ًاهيِنا َرْصَن ُّ َو ًاهيِدوُهَي ْنُكَي ْمَل ،َميِها َرْبإ

□نِع ُلِئاَمْلَا :ىِع ْر شلا ِعَض َوْلا يف َوُه َو ،ُلِئاَمْلَا « ُفيِنَحْلَا».يراخبلا هجرخأ .[ُم ٌ
سلا ِهْيَلَع َميِهاَرْبإ ِنيِد ىلَع ِبهنأ َكُدِهْشأ

. □ ا ِنَاْيد ِكُل اَه ىلا ِنيد ا"ْس ٌّ م'

3. (4555)- Bir başka rivayette ise şöyle gelmiştir: "Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl hakiki dini sorup, ona tabi olmak üzere [Varaka İbnu Nevfel ile birlikte] Şam'a gitti. Orada bir yahudi âlimine rastladı. Ona dinleri hakkında sordu ve: "Belki de dininize gireceğim, (bana onu tanıtın)!" dedi. Yahudi: "Sen, Allah'ın gadabından nasibini almadıkça bizim dine giremezsin!" diye cevap verdi. Zeyd: "Ben Allah'ın gadabından kaçarak buralara geldim, (gadap değil, rıza ve rahmet arıyorum), elimden geldiğince, Allah'ın gadabından herhangi bir pay almaya asla niyetim yok. Sen bana bir başkasını göster (de ona gideyim)!" der. Yahudi âlim: "Ben haniflikten başka bir şeyi tanımıyorum!" cevabını verir. Zeyd: "Haniflik nedir?" der. Yahudi âlim açıklar: "Hz. İbrahim aleyhisselam'ın dinidir. O, ne yahudi ne de hıristiyandı, Allah'tan başka bir şeye tapmıyordu." Zeyd onun yanından çıkınca hıristiyan âlimlerden biriyle karşılaşır. Ona da aynı şeyleri söyler. O da: "Sen Allah'ın lânetinden nasibini almadıkça bizim dinimize giremezsin!" der. Zeyd ona da: "Ben zaten Allah'ın lanetinden kaçarak bu diyarlara geldim. Elimden geldiğince, ebediyyen Allah'ın lanetinden bir şey yüklenmeyeceğim. Sen bana bir başkasını gösterebilir misin?" der. O âlim de: "Hayır ben haniflikten başka bir şey bilmem!" cevabını verir. Zeyd ona da: "Haniflik nedir?" diye sorar. Âlim: "Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın dinidir. O ne yahudi ne de hıristiyandı, o sadece Allah'a tapardı" cevabını verir. Zeyd onların Hz. İbrahim hakkındaki sözlerini işitince, oradan ayrılır. Dışarı çıkınca ellerini kaldırıp: "Allahım, seni şahid kılıyorum: Ben İbrahim aleyhisselâm'ın dini üzereyim!" der." [Buhari, Menâkıbu'l-Ensâr 24, Zebâih 16.]178

لوُقَي ِةَبْعَكْلا ىلا ُه َرْهَظ ًادِنْسُم ًامِئاَق ٍلْيَفُن ِنْبا و ِرْمَع َنْب َدْي َز ُتْيأ َر] :□ :
ْتلاَق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكب ُتْنِب َءاَمْسأ نعو ـ4 □6444ـ اَناَ ،اَهلُتْقَت َ : ُهَتْنبا
َلُتْقَي ْنأ َدا َرأ اَذإ ِلُج رلِل ُلوُقَي . َةَدُؤ ْوَملا يِيْحُي َناَك َو ،ى ِرْيَغ َمِيها َرْبا ِنيِد ىلَع
ْمُكْنِم اَم ِ هاللّو ،ٍشي َرُق َرَشْعَم اَي « ُةَدُؤ ْوَمْلَا».يراخبلا هجرخأ .[اَهَتَن ْؤُم
َكُتْيَفَك َتْئِش ْنإ َو َكْيَلاِ اَهُتْعَفَد َتْئِش ْنإ :اَهيِب‘ َلاَق ْتَع َرْع َرَت اَذإف اَهُذُخأَيَف
اَهَتَن ْؤُم َكيفْكأ،

ِكلذ ُ هاللّ َم رَحَف ،ًةَفْنأ َو ًة َرْيَغ ة ي ِح َبِه َو اَهَنَفَد َو ًة َرْفُح اَهَل َرِفَح□ .
ْتنِب ِمِهدَح‘ َد َل َو اَذإ اوُناَك ،ٍةَلْفُّطلا

3. (4556)- Esma Bintu Ebi Bekr (radıyallahu anhumâ) anlatıyor: "Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl'in ayakta dikilip sırtını Ka'be'ye dayayarak şöyle söylediğini işittim: "Ey Kureyş topluluğu! Vallahi ben hariç hiçbiriniz Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın dini üzere değilsiniz!" Zeyd diri diri toprağa gömülecek kızları (kurtarıp) hayatını bağışlardı. Kızını öldürmek isteyen adama: "Onu öldürme, onun külfetini ben üzerime alıyorum" der ve kızı alırdı. Kız büyüyüp serpilince, babasına: "Dilersen sana teslim edeyim, dilersen külfetini ben çekeyim" der, (bakımına devam eder)di". [Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr 24.] 179

AÇIKLAMA:

1- Zeyd İbnu Amr İbnu Nüfeyl, Aşere-i Mübeşşere'den Saîd İbnu Zeyd'in babası, Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh)'ın da amcasının oğlu idi. Nüfeyl, Hz. Ömer ve Amr her ikisinin de ceddi olması hasebiyle onda birleşirler. Kaydedilen rivayetlerden de anlalışacağı üzere, Zeyd Resûlullah'la Mekke'nin Beldah denen vadisinde karşılaşmış, ancak peygamberlik gelmezden önce vefat etmiştir. Bazı rivayetlerde Şam'da iken Hz. Peygamber'in nübüvvetini işitmiştir. Ona iman etmek niyetiyle yola çıkar, fakat yol sırasında öldürülür. Diğer bazı rivayetlere göre henüz peygamberlik gelmezden beş yıl önce, Kureyş'in Ka'be'yi inşaası sırasında vefat eder. Zeyd, cahiliye devrinde Haniflik denen Hz. İbrahim aleyhisselâm' dan intikal eden bir din üzere yaşıyordu. Onun gibi aynı ananeyi devam ettirmeye çalışan başkaları da vardı. Zeyd cahiliye devrinde Allah'ı bir bilir, ona ibadet eder, putlara kesilen hayvanların etini yemez, faizi de yasaklardı. "Faizden kaçının, fakra sebeptir" der; sonra "Benim ilahım, Hz. İbrahim'in ilahı, dinim Hz. İbrahim'in dini"derdi. Resûlullah onun hak dini arayışını, elinden geldikçe tevhid ve taabbüd izharını bilahere takdir edecek ve onun "Kıyamet günü Hz. İsa ile kendi arasında tek başına bir ümmet olarak diriltileceğini" söyleyecektir.

2- Yukarıda kaydedilen birinci hadis (4555), Buhârî'deki aslına tıpa tıp uymuyor. Ancak İbnu Hacer'in şerhte kaydettiği başka vecihlere daha muvafık. Rivayetlerde: Resûlullah mı ona sofra sundu, yoksa Resûlullah'a mı sofra sunuldu? İfadeler ihtilaf eder. Sadedinde olduğumuz rivayette Zeyd'e, Resûlullah'ın etde bulunan bir sofra sunduğu, Zeyd'in bu sofrayı kabul etmediği ve: "Ben sizin putlarınıza kestiğiniz etten yemem" dediği görülmektedir.

Bu ifadeden Resûlullah'ın, peygamberlikten önce putlara kesilen hayvanlardan yediği hükmü çıkar. Bu mâna da peygamberlerin ismetine ters düşmekle müşkilata sebep olmaktadır. Hattâbi der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kâ'be'nin etrafına yerleştirilen ve ensab denen taşlar üzerinde putlar için kesilen etlerden yemezdi, ama bunlar dışındaki etlerden, Allah'ın adını zikretmeksizin kesseler de yerdi. Zira şeriat henüz gelmemişti, dahası, üzerine Allah'ın ismi anılmaksızın kesilen şeylerden yeme yasağı Resûlulah'a peygamberlik geldikten uzun müddet sonra teşrî edilecektir."

İbnu Hacer, Hattâbî'nin bu açıklamasını, "O sofrayı Resûlullah'a Kureyş hediye etmişti, Resûlullah yemekten imtina edip Zeyd İbn-i Amr'a hediye etti, o da imtina edip Kureyşlilere hitaben: "...." dedi" şeklindeki yoruma nazaran da makul ve muvafık bulur. Öbürünü de

"Rivayetlerde, böyle kesin bir üslub kullanmaya imkân verecek karine yok" diyerek reddeder. Ancak kendi yorumu biraz daha farklı: "Resûlullah'ın sofrasındaki eti, Aleyhissalât vesselâm'ın hizmetçisi Zeyd İbnu Harise (radıyallahu anh)'ın Ka'be'nin etrafındaki taş (ensab) üzerinde kesmiş olduğu takdirine göre, bu hali, onun putlar için kesilmediğine hamlederiz. Ayet-i kerime'de gelen: "... dikili taşlar üzerinde kesilen hayvanların etinden yemek de... size haram kılındı" (Maide 3) âyetindeki yasaktan murad "bu taşlar üzerinde putlar adına kesilenlerdir." Hattâbî devamla, bazı âlimlerin: "Bu taşlar üzerinde putlar adına kesilmeyen hayvanlar hakkında hiçbir vahiy inmemiştir" dediklerini kaydeder. Mevzu üzerine gelen başka hadisleri kaydederek tahlili derinleştiren İbnu Hacer, Dâvudî'nin sadedinde olduğumuz müşkille ilgili şu yorumunu da kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bisetten önce, müşriklerin adetlerinden kaçınırdı. Ancak kesim meselesiyle ilgili olan hükmü bilmiyordu. Zeyd İbnu Amr ise, bunu karşılaştığı Ehl-i Kitap'tan öğrenmişti." Süheylî der ki: "Eğer "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) bu fazilete sahip olmaya Zeyd'den evladır" denecek olsa cevabımız şudur: "Hadiste Resûlullah'ın bu etten yediğine dair bir sarahat yok. Yemiş olma takdirinde: "Bunu, kendine ulaşan bir şeriatla değil, şahsî re'yi ile yapmıştır" diye açıklarız" der ve devam eder: "Cahiliye halkı nezdinde Hz. İbrahim'in dininden bazı bekaya vardı. Hz. İbrahim'in şeriatında meyte' nin (yani leş'in) yenmesi haramdı, ama üzerine Allah'ın ismi zikredilmeden kesilen hayvanın etini yeme haramı yoktu. Bunun tahrimi İslam'da indi. Gerçek şu ki, her ne kadar, kesilenlerin helal olduğuna dair (eski) şeriatta bir aslın bulunmasına ve bunun Kur'an'ın nüzulune kadar devam etmesine rağmen, şeriat gelmezden önce bir şey helal veya haram diye tavsif edilemez. Bi'setten sonra, ayet ininceye kadar herhangi bir kimsenin, kesilenleri yemekten vazgeçtiğine dair rivayet gelmemiştir." İbnu Hacer bu noktada: "Davudi'nin, "Zeyd bunu Ehl-i Kitap'tan öğrendi" iddiasını ileri sürünceye kadar "Zeyd bunu şahsî re'yi ile yaptı" demek evladır" der. Buradan, Hz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın henüz peygamber değilken, kendisinden önce gelen herhangi bir şeriata tabi olmamış bulunmasına atıf yapılarak "(kesilenlerle ilgili) yasaklar henüz yok olduğuna göre bu, onun hakkında muteber demektir" neticesine varır. İbnu Hacer, Zeyd İbnu Harise (radıyallahu anh)'tan kaydettiği "Ensabtan biri üzerinde bir koyun kestik" ifadesini de şöyle tevil eder: "Burada ensab taş demektir. Bu taş put değildir, ona ibadet de yapılmaz. Bu, (kesimde kulanılan) kasap aletlerinden biridir. Üzerinde kesim yapılır. Zira nusub, aslında büyük taş demektir. Bir kısmı vardır, müşriklerin tapındığı putlardır, onun için ve onun adına kurban kesilir. Bir kısmı var onlara ibadet edilmez, kesim aleti olarak kullanılır: Kurban kesecek kimse putu adına bunun üzerinde kurbanını keser. Zeyd İbnu

Amr da meseleyi kökten kesmek için bu meselede imtina göstermiş olabilir." **3-** Zeyd İbnu Amr'ın fazileti meyanında babası tarafından diri diri toprağa gömülecek kız çocuklarını (mev'ude) kurtarması zikredilmektedir. Bu Arapların eski bir geleneği idi. İki maksadla yapılıyordu: * Kızlara karşı duyulan kıskançlık. Araplar birbirlerine yaptıkları baskında kızları kaçırıp köleleştirerek istifraşda bulunurlardı. Kızın babası fidye-i necatla kızını kurtarmak istediği vakit, kız muhayer bırakılırdı. Babasını veya kendini kaçırmış olan efendiyi tercih. Kız çoğu kere efendiyi tercih ederek babaya büyük bir ar getirirdi. İşte babalar, bu duruma düşmek korkusuyla kızlarını diri diri gömmeyi adet haline getirmişlerdir. * İkinci sebep de geçim korkusuydu. Kızların aile bütçesine yük olacağı korkusu, onların diri diri gömülmesine sebep oluyordu. Sadedinde olduğumuz hadiste Zeyd'in, bu maksadla gömülecek kızları kurtardığını görmekteyiz. Hatta hadiste, tenbihli bir üslubla "Zeyd mev'udeleri (toprağa diri gömülen kızları) diriltirdi" denmşitir. Bundan maksad, onların gömülmesine mani olmasıdır.

Kur'an-ı Kerim, Arapların bu çocuk öldürme adetlerine birçok ayette temas eder ve yasaklar: (Tekvir 8-9, En'am 151, İsra 31).

4- Zeyd İbnu Amr'ın, Hak dini aramasıyla ilgili menkibeler kitaplarda gelmiştir. Varaka İbnu Nevfel ile birlikte bu maksadla Suriye'ye yaptıkları bir seyahatta Varaka hıristiyan olur ise de, Zeyd olmaz. O'nun bir peygamber beklediği, bazı yakınlarına "Ömrünüz kalırsa siz göreceksiniz" dediği belirtilir. Bir rivayette Zeyd'in "Allahım, sana en iyi ibadet tarzını bilsem öyle ibadet ederdim, ancak bilmiyorum" deyip avuçlarını yere koyarak içine secde ettiği belirtilir. 180

* EBU TALİB

اَبا ٍبِلاَط وْلا ُةاَف رُهَءاَج رَ ُلوُس هاللّ ِ # فَوَ دَجَ ُهَدْنِع اَبا لْهَج وِ َعبْدُّللاه ِ بْنَ بِأ
ُغبَ ُعنَ ْمل ِة َعبْدِ ِلاطُمْ ِلبِ؟ ـ6444□ 4 ـ نع لاسمي ِبِ نْبِ نَحزِ قاَل:]لَم ا حَضَرَ تْ
، قُلْ ـ إلاهَ إ هاللّ ُ كلِمَة أُحاجّ ُ لَك بِهَا عنْدَ هاللّ. فقاَل أبُو جَهلِ وَ َعبْدُّللاه ِ: أتَرْ
أخَ ر َم اَك لَك مَهُمْ: أنَا َعلى ِملَة َعبْدِ ِلاطُمْ ِلبِ، أمَيِ ة َبنْ ِ لا مُغِير ة ِ. فقاَل: أ ْن عَمِه ِ
رَ سُولُ هاللّ ِ # يعْرِ ضهَا عَلَيْه ِ، وَ يَعُودَانِ لِتِلْكَ َالم قاَلةَ، حتَى قاَل أبُو طَالِبٍ
فَلمْ يَزَ لْ

كَلَ مَالمْ أُنَهْ َعنَكْ؛ فأنزْ َل هاللّ ُ عزَ وَ جَل: مَا كاَنَ لِلنبِ ِيِ وَ ال ذِينَ آمَنوُا أن□
وَ َأبا أنْ يقُوَل: َ إلاهَ إ هاللّ ُ. فقاَل #: وَ هاللّ ُ ‘سْتَغْفِرَ ن

ا .بَ رْقُ أولُوِا كاَنوُا وَل َو كيِن ِلِمُشْرِكِ وا Œك نأ ِ: بِلاَط بِأ يف َل نَزْأ َو ؛ةِي□
يسْتَغْفِرُ

ا ُءاَشَي ْنَم يِدْهَي َ هاللّ نِكلو َتْبَبْحأ ْنَم يِدْهَتŒيئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .]ةَي .
□□

1. (4557)- Müseyyeb İbnu'l-Hazn anlatıyor: "Ebû Talib'in ölüm anı gelince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanına geldi. Başucunda Ebû Cehil ile Abdullah İbnu Ebi Umeyye İbni'l-Muğîre'yi buldu. "Ey Amcacığım! bir kelimelik Lailahe illallah de! Onunla Allah indinde senin lehine şehadette bulunayım!" dedi. Ebû Cehil ve Abdullah atılarak (Ebû Talib'e): "Sen Abdulmuttalib'in dininden yüz mü çevireceksin?" diye müdahale ettiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (kelime-i şehadeti) ona arzetmeye devam etti. Onlar da kendi sözlerini aynen tekrara devam ettiler. Öyle ki bu hal Ebû Talib'in son söz olarak, onlara: "Ben Abdulmuttalib'in dini üzereyim!" demesine kadar devam etti. Ebû Talib Lâilahe illallah demekten kaçınmıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yasaklanmadığı müddetçe senin için istiğfar edeceğim!" dedi. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah şu vahyi indirdi. (Mealen): "Akraba bile olsalar, onların cehennemlik oldukları ortaya çıktıktan sonra müşrikler hakkında Allah'tan af dilemek ne Peygmaber'e ve ne de iman edenlere uygun düşmez" (Tevbe 113). Cenab-ı Hak şu ayeti de Ebû Talib hakkında indirmiştir. (Mealen): "Sen, sevdiğin kimseyi hidayete erdiremezsin. Ancak Allah dilediğine hidayet verir. Doğru yolda olanları en iyi bilen de O'dur" (Kasas 56). [Buharî, Menâkıbu'l-Ensar 40, Cenaiz 81, Tefsir, Beraet 16, Kasas 1, Eyman 19; Müslim, İman 39, (34); Nesâî, Cenaiz 102, (4, 90, 91).]181

نأِب ِةَم اَيِقْلا َم ْوَي ِبتَعاَفَش ُهعَفْنَت ُههلَعَل :َلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع ٍبِلاَط□
وُبأ َرِكُذ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر ٍديعس ىبأ نعو ـ4 □6444ـ هبشو رانلل
ةراعتسا ،ليلقلا ءاملا « ٍحاَضْح ضلا».ناخيشلا هجرخأ .[ُهَغاَمِد ُهْنِم يِلْغَي
ِهْيَبْعَك ُغُلْبَي ٍراَن ْنِم ٍحاَضْحَض يف َلَعْجُي

ةليلقلا رانلا نم بلاط وبأ هيف نوكي ام ةلقلا يف هب .

2. (4558)- Ebû Sa'id (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebû Talib Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında zikredilmişti.

"Umulur ki, Kıyamet günü şefaatim ona fayda eder de, böylece ateşten, topuklarına kadar yükselen sığ bir yere konur, yine de beyni kaynar." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 40, Rikak 51; Müslim, İman 360, (210).] 182

لاَق .َكَل ُبَضْغي َو َكُطوُحَي َناَك ُه نإف ؟ َكِهمَع ْنَع َتْيَنْغأ ْله .ِهاللّ َلوُس َر اَي□ :
ُتْلُق] :َلاَق ْهَنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِسا بَعْلا نعو ـ4 □6444ـ َكَنوُصَي َو َكُفْحَي «
َكُطوُحَي».ناخيشلا هجرخأ .[ِرا نلا َنِم ِلَف ْس‘ا ِك ْر دلا يف َناَكَل اَنأ ٌ َوَل َو ، ِراَن
ْنِم ِحاَضْحَض يف َوُه ْمَعَن

كحلاصم بلع عرفتَي َو َكْنَع هبُذَي َو .

3. (4559)- Hz. Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, amcana (istiğfarla yardım)dan seni alıkoyan nedir? O seni koruyor, senin için kafirlere kızıyordu."

"Evet! dedi, olacak. O ateşin sığ bir yerindedir. Eğer ben olmasaydım cehenemin en derin yerinde olacaktı." [Buhârî, Menakıbu'l-Ensar 40, Edeb 115, Rikak 51; Müslim, İman 357, (209).] 183

AÇIKLAMA:

1- Ebû Talib, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cedd-i emcedleridir. Künyesi ile meşhur olmuştur. Adı Abdu Menaf'tır. Rafizilerden bazıları □ َنا َرْمِع َلآ َر َميِها َرْبِا َلآ َو ًاحوُن َو َمَدآ َنفَطْصا َ هاللّ َنِا ayetindeki Âl-i imran tabiriyle Âl-i Ebi Talib'in kastedildiğini iddia edebilmek için pek fahiş bir teville Ebû Talib'in adının İmran olduğunu iddia etmiştir. Halbuki ulema onun Abdu Menaf olduğunda hiç ihtilaf etmemiştir.

Ebû Talib, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhterem pederleri Abdullah'ın annebaba bir kardeşi idi. Bu sebeple babaları Abdulmuttalib ölürken yetim Muhammed'in himayesini Ebû Talib'e vasiyet etmiş idi. Ebû Talib bu himayeyi, o büyüyünceye kadar en iyi şekilde yapmıştır. Peygamberlik geldikten sonra da yardım ve desteğini devam ettirmiş, ölene kadar elinden gelen himayeyi vermiş, bu uğurda nice sıkıntılara katlanmıştır. Bu meyanda en büyük sıkıntıyı, Kureyş'in Beni Haşim'e üç yıl boyu uyguladıkları boykot sırasında çekmiş idi. Resûlullah'ı kendilerine teslim edinceye kadar sürdürmek kararıyla başlatılan bu boykotu bir yazıya da dökerek Ka'be'ye asarlar. Beni Haşim her çeşit beşeri münasebetlerden tecrid edilir: Alışveriş, evlenme, konuşma vs. hepsi durur. Onların çekildikleri Şı'b'tan sıkıntı büyük olur. Fevkalede kıtlık yaşanır. Ebû Talib, müslüman olmadığı halde, aile kaygusuyla Resûlullah'ı sonuna kadar himaye eder. Boykotun kaldırılmasından birkaç gün sonra Ebû Talib, arkasından da Hz. Hatice vefat ederler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın üzüntüsü büyük olur. O yıla Resûlullah,

---

180 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/124-127. 181 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/128.

hüzün yılı manasında amu'lhüzn der. Bu yıl bi'set'in onuncu senesine müsadiftir. İbni Hacer, Ebû Talib'in Resûlullah'a himayesini belirtme sadedinde şu rivayeti kaydeder: "...Ebû Talib vefat edince, Kureyş, Ebû Talib'in sağlığında yapamadıkları kötülükleri yaptı. Öyle ki, Kureyş'in sefih takımını Resûlullah'ın üzerine saldılar. İstihkar etmek için başına toprak saçtılar." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir seferinde): "Kureyş, Ebû Talib vefat edinceye kadar hoşlanmadığım bir şeyi bana yapamamıştı, (onun vefatından sonra yaptı)" demiştir.

Resûlullah'a ve dolayısıyla İslam'ın kuruluşuna böylesine hizmeti sebkat eden bir zatın ömrünün küfür üzerine kapanması bütün mü'min gönülleri üzen bir hadisedir. Resûlullah da üzülmüştür. Hatta bir kısım alimler bu meselenin fazla medar-ı bahs edilmemesini temenni etmiştir. Resûlullah'ın sevgisine mazhar olması gibi hususi durumları sebebiyle "

Cenab-ı Hakk'ın, rahmetinden ona, cehenem içinde bir cenneti yaratabileceği umulur" şeklinde Resûlullah'ı ve onun sevdiğini seven gönülleri rahatlatıcı yorumlar yapmıştır.Cenab-ı Hak, Ebû Talib kıssası ile insanlığa mühim bir hakikatı ders vermektedir: Allah rızası için yapılmayan hiçbir amelin, insanlığa fevkalade fayda sağlayacak çeşitten bile olsa, Allah nazarında hiçbir değeri yoktur. İlahi ölçüler açısından, iman ve rıza yolunda bir zerrecik amel, nefis ve heva yolunda yapılan dünyalar dolusu hayırlı amelden daha üstündür. Kurtuluş için peygambere kan yakınlığının da insana bir faydası olmayacağını bu hadis açık olarak göstermektedir. 184

*** MALİK İBNU ENES (RAHİMEHULLAH TEALA)**

اَمَف ِمْلِعْلا ِبَلَط يف ِلِب“ا َدَاَبْكَأ ُسا نلا َب ِرْضَي ْنَأ ُكِشوُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريرُه ىبأ نع ـ4 □6444□:

ةَنيِدَمْلا ِمِلاَع ْنِم َمَلْعأ َنوُد ِجَي□] .

يذمرتلا هجرخأ ٍسَنأ ُنْب كلام وه : هثيدَح يف قاز هرلادبَع َلاَق .

1. (4560)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanların ilim taleb etmek üzere seferlere çıkacakları zaman yakındır. (O zaman) Medine aliminden daha bilginini bulamazlar."

Abdurrezzak, rivayetinde: "Bu (hadiste haber verilen alim) Malik İbnu

Enes'dir" demiştir. [Tirmizî, İlim 18, (2682).][185]

AÇIKLAMA:

İmam Malik hakkında geniş bilgi, birinci cilltte geçti (s. 150-154). [186]

ALTINCI BAB

BAZI ZAMANLARIN ve MEKANLARIN FAZİLETİ

(Bu babta iki fasıl var)

BİRİNCİ FASIL

ZAMANLARIN FAZİLETİ

* BAYRAM

184 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/129-130.

وبأ هجرخأ .[ِرْف نلا ُم ْوَي مُث ِرْح نلا ُم ْوَي ِ هاللّ َدْنع ِما ي‘ا َمَظْعأ نإ :#ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق طرق ِنْب هاللّدبع نع ـ4 □ 6444□

قيرشتلا مايأ نم يناثلا مويلا وه «ِرْف نلا «ُم ْوَي».دواد .

1. (4561)- Abdullah İbnu Kurt anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah indinde günlerin en büyüğü Kurban bayramı günüdür, bunu, fazilette Nefr günü (teşrik günlerinin ikinci günü) takib eder." [(Ebû Davud, Menâsik 19, (1765).][187]

ا نُك :اوُلاَق ؟ِنام ْوَيلا ِناَذه اَم :َلاَقَف اَمِهيِف َنوُبَعْلَي ِناَم ْوَي ْمُهَل َو #ِ هاللّ
ُلوُس َر َمِدَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ضَ ر ٍسنأ نعو ـ4 □6444□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِرْطِفْلا َم ْوَي َو ىحْض‘ا َموَي :اَمُهْنِم ًارْيَخ ُ هاللّ .
ُمُكَلَدْبأ ْدَق :# َلاَقف .ِة يِلِهاَجْلا يف اَمِهيِف ُبَعْلَن

2. (4562)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiğinde Medinelilerin iki (bayram) günleri vardı. O günlerde oynayıp eğlenirlerdi. "Bu iki gün(ün mana ve mahiyeti) nedir?" diye sordu.

"Biz cahiliye devrinde bu günlerde eğlenirdik!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah, bu iki bayramınızı onlardan daha hayırlı diğer iki günle değiştirdi: Kurban bayramı, Fıtır bayramı" buyurdu." [Ebû Davud, Salât 245, (1134); Nesâî, Iydeyn 1, (3, 179).] [188]

AÇIKLAMA:

Hadiste temas edilen "Medine'ye geliş"ten murad Hicrettir. Medinelilerin kutlayıp eğlendikleri iki bayram da Nevruz ve Mihrican bayramlarıdır. Nevruz, Farsça olup, yeni gün demektir. Güneş o gün, Haml burcuna girer. Eski şemsî takvimde yılbaşıdır.

Mihrican ise, nevruzun mukabilidir, son bahara tekabül eder. Güneş mizan burcuna o gün girer. Gece ile gündüz bu günlerde eşittir. Bu günler hava yönüyle de mutedildir, ne fazla soğuk ne de sıcak. Eski astronomların bu iki günü bayram seçmiş oldukları, müneccimlerin halk üzerindeki itibarları sebebiyle diğer insanlara da taklid edilip benimsendikleri, böylece o iki günün bayram olarak kutlanmasının umumi bir gelenek haline geldiği tahmin edilmiştir.

İslam dini, her bir medeni müessesesinde istiklâliyeti, orijinaliteyi esas alması haysiyetiyle bu cahiliye adetini de kaldırıp, bütün mü'minlerin ilahi menşeli iki bayram getirmiştir. Bayramların daha hayırlı olanlarla değiştirilmesi ayrı bir ehemmiyet taşır. Böylece o günlerin kutlanış ve o günlerdeki eğlence tarzı kökten değiştirilmiş oluyor. Resûlullah, eski kutlamalardan ayrı olarak İslamî bir kutlama teşrî etmiştir. Böylece mü'minlerin eğlencesi de bayramı da İslamca olmuştur. Mü'minlerin bayramı ibadetle başlar. Zira hakiki sürur ibadettedir. Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak mü'minlere lütf-i ilahi ile ferahlanmalarını emreder: "Onlara söyle ki, ancak Allah'ın lütfuyla ve rahmetiyle ferahlansınlar..." (Yunus 58). Bazı alimler: "Ayette, Nevruz, Mihrican ve diğer kâfir bayramlarının kutlanmasının yasak kılındığına delil vardır" demiştir. Hanefi fukahadan Ebû Hafsı'l-Kebir: "Bir mü'min nevruz bayramında, o günü tazimen bir müşriğe bir yumurta hediye etse Allah'a küfretmiş olur, bütün amelleri düşer" görüşündedir. Yine Hanefi fukahadan el-Kadı Ebû'l-Mehasin el-Hasan İbnu Mansur der ki: "O günde kim, başka vakit satın almadığı bir şeyi satın alır veya kafirlerin yaptığı gibi o günü ta'zimen bir başkasına bir şey hediye ederse küfretmiş olur. Eğer kendisi yemek veya tenezzüh etmek için satın almış ise bu mekruhtur. Keza adet olduğu için gönül almak maksadıyla hediye olarak bir şey satın alsa o da mekruhtur. Çünkü bu davranışta kefereye benzeme vardır." 189

* ZİLHİCCEDE ON GÜN

هِذه ْنِم ِ هاللّ ىلا بَحأ نِهيِف ُحِلا صلا ُلَمَعْلا ِما يأ ْنِم اَم # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ٍساهبع نبا نع ـ4 □6444□

‘ماهي ا□

هجرخأ .[ٍءْىَشِب ْع ِج ْرَي ْمَلَف ِهِلاَم َو ِهِسْفَنِب ُرِطاَخُي َج َرَخ لُج َر إ ؛ُداَه ِجْلا ٌ
َو :َلاَق ِ؟ هاللّ ِليِبَس يف ُداَه ِجْلا ٌ َو :اوُلاَق .ِرْشَعْلا

يذمرتلاو دواد وبأو يراخبلا .

1. (4563)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Salih amellerin Allah'a en ziyade sevgili olduğu günler bu on gündür!" buyurmuştu. Cemaatten: "Allah yolundaki cihaddan da mı?" diye soran oldu.

187 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/132.

"Cihaddan da! buyurdu. Ancak bir kimse, canını, malını muhataraya atarak çıkar, hiçbir şeyle dönmezse (yani cihad arasında ölürse) o kimse hariç." [Buharî,l Iydeyn 11; Ebû Davud, Savm 61, (2438); Tirmizî, Savm 52,l (7577.]190

ةَلْيَل ِهلُك ُماَيِق َو ،ٍةَنَس ِماَي ِصب اَهْنِم ٍم ْوَي ِهلُك ُماَي ِص ُلِدْعَي] : هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ،ىرخأ يف يذمرتلا داز ـ4 □6446□

رْدَقْلا ِةَلْيَل ِماَيِقب اَهْنِم□] .

2. (4564)- Tirmizî, bir diğer rivayette Ebû Hureyre (radıyallahu anh)' tan şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Ondaki her bir günün orucu bir yıllık oruca (sevabca) eşittir. Ondaki bir gece kıyamı (ibadetle ihya edilmesi) Kadir gecesinin kıyamına (ihyasına) eşittir." [Tirmizî, Savm 52, (758).]191

AÇIKLAMA:

1- Hadiste bahsi geçen on gün, Zilhicce ayının ilk on günüdür. Bu on günün efadliyeti belirtilmektedir. Ulema hadisle ilgili olarak birkaç noktada ihtilaf etmiştir: 1) Zilhicce'nin on günü mü efdal, yoksa Ramazan'ın son on günü mü? Zira, Ramazan'ın son on gününü tafdil eden hadisler de var. Bazı alimler bu hadise dayanarak Zilhicce'nin on günü daha hayırlı derken, diğer bazıları: "Ramazan'ın on günü, -içinde Kadir gecesi ve oruç da bulunması sebebiyle, daha hayırlıdır" demiştir. Bu ihtilaf şöyle bir telife kavuşturulmuştur: "Zilhicce'nin on günü içerisinde arafe günü sebebiyle, Ramazan'ın son on günü de oruç ve Kadir gecesi sebebiyle efdaldir." Bu makul te'life göre, mü'mine düşen bu on günlere kavuştukça, onlarda vadedilen sevab ve mağfiret nevinden feyiz ve bereketlere ermek için onları ibadetlerle, istiğfarlarla ihya etme gayretine girmesidir. İman ve ihtisabla yapılan ameller makbuldür, zira Cenab-ı Hak, bir kudsî hadiste: "Kulum hakkımda nasıl bir zanla hareket ederse ona öyle muamele ederim" vâdetmiştrir. 2) Zilhicce'nin on günü ile ilgili bir ihtilaf, eyyam-ı teşrik'in ve hatta yevm-i îd denen bayram gününün buna dahil olup olmadığıdır. Burada teferruata girmeden şu kadarına dikkat çekelim: "Alimler Kur'an'da ziyade zikrullah'ın teşvik edildiği, eyyamu'lma'dudat (Bakara 203) ile eyyamu't-Teşrik'in eyyamu'lma'lumat (Hacc 38) ile de eyyamu'l-aşr'ın kastedilip kastedilmediği hususunda farklı yorumlar yapmışlardır. İbnu Abbas'tan gelen bir açıklamaya göre: Eyyamu'l-Malumat terviye gününden önceki günle başlayıp terviye gününü ve arafe gününü de içine alan günlerdir. Eyyamu'lma'dudat ise eyyamu teşrik'dir, bu durumda bayram günü teşrik günlerine dahil olmaktadır.

İbnu Abbas'tan gelen bir başka veche göre "Eyyamu'l ma'lumat Kurban günü ve bunu takib eden üç gün"dür. Kur'an'da eyyamu'lma'lumat' ta ziyade zikir talep edildiğine göre, bu zikir teşrik tedbirleri olmaktadır. İbnu Ebi Cemre, sadedinde olduğumuz hadisin teşrik günlerinde yapılacak amelin, başka günlerde yapılacak olanlardan üstün olduğunun beyan ediliğine dikkat çekerek, bu hususu kabulde zorluk çekenlere karşı şu açıklamayı yapar: "Hadis, teşrik günlerindeki amelin başka günlerde yapılan amellerden efdal olduğuna delalet eder. Teşrik günlerinin bayram günleri olması ve bayram günlerinin de "yeme ve içme günleri" olarak tarif edilmiş bulunması bu söylenene aykırı düşmez. Çünkü, bayramın öyle tarif edilmesi, o günlerde hayırlı amel yapmaya mani değildir. Bilakis, o günlerde ibadetlerin en alası teşrî edilmiştir, bu da Allah'ın zikridir. Bayramda sadece oruç yasaklanmıştır. Bayram gününde ibadetin diğer günlerdekinden efdal oluşunun sırrı şuradan ileri gelir: "Gaflet vakitlerinde ibadet, diğerlerinden üstündür. Teşrik günleri ise umumiyetle gaflet günleridir. Bu sebeple o günlerde ibadet yapana, diğer günlerde yapana nazaran ziyade bir sevap vardır. Bu tıpkı, insanların çoğunluğu uykuda iken geceleyin kalkıp ibadet yapan kimse gibidir. Teşrik günlerinin efdaliyeti meselesinde bir başka nükte var: O da şudur: "Hz. İbrahim'e oğlu sebebiyle imtihan bu günlerde vaki oldu ve sonunda Rab Teala oğluna bedel bir kurbanlık gönderdi. Bu sebeple o günler faziletli kılındı." **2-** Zilhicce'nin on gününde tutulacak bir günlük orucun bir yıllık oruca bedel olması meselesinde alimler iki hususa dikkat çekerler: "Bu "bir yıl"a "Zilhicce'nin on günü" dahil olmadığı gibi "Ramazan ayı" da dahil değildir. Aksi takdirde hesap yönüyle tezad çıktığı gibi farzla nafile karıştırılmış olur. Halbuki farzın yerini hiçbir nafile -ne kadar çok, ne kadar faziletli olursa olsun- tutamaz." 192

*** ARAFE GÜNÜ**

م ْوَي ْنِم ِرا نلا َنِم ًادبَع ِهيِف ُ هاللّ َقِتْعَي ْنأ َرَثْكأ ٍم ْوَي ْنِم اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َيِ ضَ ر ةشئاع نع ـ4 □6444□

يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ِءُّؤَه َدا َرأ اَم :ُلوُقَيَف .َة َّكِئ َلَمْلا ُمِهب ِهاَبُي .
مُث ،وُنْدَيَل َ هاللّ نإ َو ،َةَف َرَع

1. (4565)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

190 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/134.

"Allah, hiçbir günde, arefe günündeki kadar bir kulu ateşten çok azad etmez. Allah (mahlukata rahmetiyle) yaklaşır ve onlarla meleklere karşı iftihar eder ve: "Bunlar ne istiyorlar?" der." [Müslim, Hacc 436, (1348); Nesâî, Hacc 194,l (5, 251, 252).] 193

.□هْنَع لاق: [َلاَق َر ُلوُس ُ هاللّ ِ # ُلَضْفأ ا‘ي ما ِيَو ْم ُ رَع َفَة َو افقَ َيو ْم َ جُمْعَة
ُ هاللّ َيِ ضَ رٍ زْيُرُك نب هاللّديبع نب ةحلط نعو ـ4 □6444ـ إ َهَلا َ :بلْبَق ْن ِم
َنوِّيِب نلا َو اَنأ ُتْلُق اَم ُلَضْفأ َو ،َةَف َرَع ِم ْوَي ُءاَعُد ِءاَعُّدلا ُلَضْفأ َو ،ِةَعْمُج ِم ْوَي
ِرْيَغ يف ًة جَح َنيِعْبَس ْنِم ُلَضْفأ َوُه َو

.].اخرجه مالك من قوله: أفضلُ الدُّعَاءِ الى آخِرِ هِ. واخرجه بطوله رزين
ُهَل َكي ِرَش َ ُهَدْح َو ُهاللّ

2. (4566)- Talha İbnu Ubeydillah İbni Keiz (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Günlerin en efdali arafe günüdür. (Faziletçe) cuma'ya muvafakat eder. O, cum'a günü dışında yapılan yetmiş haccdan efdaldir. Duaların en efdali de arefe günü yapılan duadır. Benim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en efdal söz de: "Lailahe illallah vahdehu lâşerikelehu" (Allah birdir, ondan başka ilah yoktur, O'nun ortağı da yoktur) sözüdür."

İmam Malik "Duaların en efdali..." ibaresinden sonraki kısmını Muvatta'da tahric etmiştir. Rezin ise rivayeti baştan sona kadar tam olarak tahric etmiştir. [Muvatta, Hacc 246, (1, 422.] 194

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadis Müslim'de muhtasar olarak kaydedilmiştir. Abdurrezzak, bu hadisi İbnu Ömer'den daha mufassal olarak kaydeder: "Şüphesiz ki Allah(ın rahmeti) alt semaya iner de Allah hacılarla meleklere iftihar eder ve "Bunlar benim kullarımdır. Bunlar hakir bir kıyafetle toz toprağa bulanmış olarak geldiler, rahmetimi umuyorlar, azabımdan da korkuyorlar. Halbuki onlar beni görmüş de değiller. Acaba görseler ne yaparlardı!" der.

Âlimler bu hadisin arefe gününün faziletine delil teşkil ettiğini belirtirler. Hatta Nevevî merhum: "Bir adam "en faziletli günde karım boş olsun" diye talak verse, Şâfiî ulemasının bir kavline göre, hanımı arefe günü boş olur. Diğer bir kavline göre cum'a günü boş olur" der.

2- İkinci hadis, arafe gününü cum'a ile kıyaslar. Cum'a'nın da fazileti teyid edilir. 4568 numaralı hadiste de görüleceği üzere, bir kısım hadislerde cum'a gününün fazileti de hadislerde teyiden, tekiden beyan edilmiştir. Bazı alimler haftanın en efdal günü cum'adır diye "hafta" ile kayıtlamak suretiyle bu iki hadis arasını telif etmiştir.

Cum'a günü le ilgili bir kısım açıklamayı, az ileride yer verilecek olan cum'a günü ile ilgili bahse bırakıyoruz. 195

*** NISF-U ŞA'BAN**

رِفْغَيَف اَيْنُّدلا ِءاَمَس ىلا َناَبْعَش ْنِم ِفْصِهنلا َةَلْيَل ىلاعَت ُهاللّ ُل ِزْنَي # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ4 □6444□

‘ن ِم َرَثْك□

را نلا هقَحَتْسا ِن مِم» :نيزر دازو ؛يذمرتلا هجرخأ .[ٍبْلَك ِمَنَغ ِرْعَش ِدَدَع□ » .

1. (4567)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla Hazretleri, Nısf-u Şa'ban gecesinde dünya semasına iner ve Kelb Kabîlesinin koyunlarının tüyünün adedinden daha çok sayıda günahı affeder." [Tirmizî, Savm 39, (739); Rezin bu rivayete "Ateşe müstehak olanlardan" ziyadesini kaydetmiştir.] 196

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis nısf-ı Şaban gecesinin faziletini beyan etmektedir. Nısf, "yarı" demek olduğuna göre, nısf-u Şa'ban, Şa'ban ayının ortasındaki günün gecesi demek olur. Bu gece Şaban'ın onbeşinci gecesidir, Bereat gecesi de denir.

2- Hadis metin olarak: "...Kelb kabilesinin koyunlarının tüyünden daha çok sayıda insana mağfiret eder" şeklinde anlaşılmaya elverişlidir. Hatta Rezin'in ibaresi de bu manayı teyid eder. Ancak alimler o miktarda Ashabın bulunmayışını gözönüne alarak tercümede kaydettiğimiz üzere "Kelb kabilesinin koyunlarının tüyünün adedinden daha çok sayıda günahı affeder" şeklinde anlamayı tercih etmişlerdir. Kelb kabilesinin koyunlarının

193 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/136. 194 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/137. zikri, "Onlar, koyun beslemede diğer kabilelerden ileri oldukları içindir" denmiştir. Böylece Allah'ın rahmet ve mağfiretinin çokluğu daha iyi ifade edilmiş olmaktadır.197

*** CUMA GÜNÜ**

هْيَلَع ُمَدآ َقِلُخ ِهيِف ،ةَعُمُجْلا َم ْوَي ْمُكِما يأ ِلَضْفأ ْنِم نإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
ةَضو هيلَع . اوُلاَق: َو َكْيَف ـ6444□ 4ـ نع سوأ نب سوأ َر َض ِي هاللّ ُ هْنَع لاق
ُرْعَم ْمُكَت ّ َص نإف ،هيف ِة ّ صلا َنِم هيلَع او ُرِثْكأف ،ةَقْع صلا ِهيِف َو ،ُةَحْف نلا
ِهيِف َو ، َضِبُق ِهيِف َو ،ُم ّ سلا

: نإ هاللّ َ بلاعت َرح َم بلَع ا‘ر ْض ِنأ ْتَأك ُلَأ جاسَد ا‘ا نْبِيَا ِء] . أخرجه أبو داود
َلاَقف [َتيِلَب ْنأ] َتْم ِرأ ْدَق َو ؟اَنُت ّ َص َكْيَلَع ُض َرْعُت

.يئاسنلاو

1. (4568)- Evs İbnu Evs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cum'a, en hayırlı günlerinizden biridir. Hz. Adem aleyhisselam(ın toprağı) o gün yaratıldı, o gün kabzedildi. (Kıyamette Sur'a) o gün üflenecek, sayha da o günde olacak. Öyleyse o gün bana salavatı çok okuyun. Zira salavatlarınız bana arzedilir."

Orada bulunanlar:

"Salavatlarımız size nasıl arzedilir? Siz çürümüş olacaksınız!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah Teala Hazretleri, Arz'a peygamberlerin cesetlerini yemeyi haram kıldı!" buyurdular." [Ebû Davud, Salat 207, (1047); Nesaî, Cum'a 5, (3, 91, 92).]198

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, cum'a gününün, en hayırlı günlerden biri olduğu ifade edilir, "en hayırlı gündür" denmez. Aliyyu'l-Karî, bu ifadeye dayanarak: "Hadiste, arafe gününün en efdal veya cum'a'ya müsavi olduğuna bir işaret vardır" der.

2- Bazı alimler, hadiste geçen nefha (üfleme)dan muradın ikinci nefha, yani iyileri ebedi cennete ulaştıracak olan nefha olduğunu söylemiştir. Bazıları da "Birinci nefhadır, çünkü o, Kıyametin başlangıcı, ikinci yaratılışın bidayetidir" denmiştir.

3- Sayha'dan maksad, insanları korkudan öldürecek bir çığlıktır. Bu çığlık birinci nefhanın adıdır. Bir bakıma az önce "nefha" diye söylenen hadise sa'ka (sayha) diye tekrar edilmiş olmaktadır. Önceki, ikinci nefha kabul edilince sa'ka ile birinci nefhayı anlamak muvafık olur. Resûlullah cum'a gününün faziletli oluşunun sebebini açıklama sadedinde, o gün cereyan etmiş ve edecek başka durumlar da zikreder: "Onda duaların mutlaka kabul gördüğü bir saat var. Cum'a Resûlullah'ın vakfe yaptığı gündür. O gün dünyanın her tarafında insanlar hutbe ve namaz için toplanırlar, bu haccdaki toplanmaya ve Kıyamet günündeki hesap vermek üzere vukua gelecek toplanmaya da muvafık düştüğünden cum'a günü bayram günüdür. Bu sebeple cuma günü toplanmak, hutbe okumak teşri edilmiştir. Ta ki, o vesile ile mebde' ve meâd, cennet ve cehennem hatırlanmış olsun. Bu sebeple, cum'a sabahı Secde ve Hel etaâ (insan) surelerinin okunması sünnettir. Çünkü bu surelerde bu günde olmuş ve olacak olan şeylerinzikri var: Hz. Adem'in yaratılışı, mebde ve mead gibi. Bu sebeple cum'a'da yapılan ibadetler diğer günlerde yapılanlardan efdaldir. Hatta, facir kimseler bile cum'a gününe ve gecesine hürmet ederler. Ayrıca cum'a günü, cennetteki Yevmü'l-Mezid'e dahi muvafakat etmektedir. [Bu gün cennet ehlinin misk tepeleri üzerinde toplanacakları müstesna bir gündür.] Bu sebeplerle cum'a vakfesi diğer vakfelere üstündür. Ne var ki "cum'a'ya rastlayan vakfenin 72 hacca bedel olduğu" şeklinde şüyû bulan haber batıldır, hadiste bir dayanağı yoktur. "Allah indinde ünlerin en hayırlısı cum'a günüdür" hadisi haftanın en hayırlı gününü tesbit eder. Yılın en efdal günü arafe ve kurban günüdür. Şâfiî'ye göre bunlardan en efdali arafe'dir. Zira o gün tutulan oruç iki yıllık günaha kefaret olur. Ayrıca Allah o gün en fazla azadda bulunmakta ve vakfede duranlarla melâikeye iftihar etmektedir. Bazıları da: "Kurban günü efdaldir, o gün tazarru ve tevbe edilir, ziyaretler, gidipgelmeler icra edilir" demiştir." [Münavî]

4- Salâvatın Resulullaha'a arzı, onun cum'a günü makbul olarak arzedilmesi demektir. Cum'a günü ve gecesi salavat okumanın faziletli ile igili rivayetler çoktur. Aslında salavat her zaman için makbul bir duadır, melekler vasıtasıyla Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşmaktadır. Cum'a günü bu amel daha çok fazilet kazanmaktadır. **5-** Hadisin sonunda Resûlullah peygamberlerin kabirlerinde çürümediğini ifade etmektedir. Alimler bu mesele üzerinde tahkike dayalı olarak: Peygamberlerin, tıpkı melekler gibi yiyip içmeye muhtaç olmaksızın kabirlerinde diri olduğunu, ibadet ve namazla meşgul bulunduklarını kabul ederler. Bu cümleden olarak resulullah da kabrinde sağdır ve ümmetinin taatiyle sürur duymaktadır. Alimler, diğer ölülerin de kabirlerinde ilim ve işitme gibi mutlak bir idrak sahibi olduklarını söylerler. Nitekim İbnu Abbâs, Resûlullah'ın şu sözünü rivayet etmiştir. "Bir kimse, dünyada iken tanıdığı mü'min bir kardeşinin kabrine uğrayıp selam verse kabirdeki onu mutlaka tanır ve selamına mukabele eder." Resûlullah'ın, Baki mezarlığına sıkça uğrayıp ölülere selam verdiği bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim şehidlerin bile diri olduklarını, rızıklandırıldıklarını söylemektedir. Bu durumda peygamberlerin kabirdeki hayatlarını istib'ad etmek abes olur. Resûlullah "Peygamberler kabirlerinde diridirler" hadisi sabit rivayetlerdendir. 199

هاَق َو إ ِةَعُمُجْلا َم ْوَي ْوأ ِةَعُمُجْلا َةَلْي َّل ُتوُمَي ٍمِل ْسُم ْنِم اَم # ِ هالّ ُلوُس َر□
َلاَق] : َلاَق امهْنَع ُ هالّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نعو ـ4 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِرْبَقْلا َةَنْتِف ُ هالّ .

2. (4569)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cum'a gecesi veya cum'a günü vefat eden hiçbir müslüman yoktur ki, Allah onu kabir fitnesinden korumamış olsun." [Tirmizî, Cenaiz 72, (1074).]200

AÇIKLAMA:

1- Fitne kelimesi ayet ve hadislerde pekçok manada kullanılmıştır: Kargaşa, fesad, azab, sual ve imtihan, cünun gibi. Sadedinde olduğumuz hadiste azab ve sual manası daha muvafık gözükmektedir. **2-** Hadis, Tirmizî'nin diğer Kütüb-i Sitte imamlarına teferrüd ettiği bir rivayet ise de bu manayı te'yid eden şevahid dediğimiz başka rivayetler diğer kaynaklarda gelmiştir. Aliyyu'l-Karî, Mirkat'da hadisi açıklarken ulemanın bazı yorumlarına yer verir. Kurtubî'den kaydedilen bir açıklama şöyle: "Bu (ve bunu te'yid eden) ve kabir sualini nefyeden hadisler, kabir suali üzerine daha önce kaydettiğimiz hadislere muaraza etmez. Yani bunlar onlara zıtlık arzetmezler, belki tahsis ederler ve kabrinde kimlerin hesaba çekilmeyeceğini ve azab görmeyeceğini, kimlere sual icra edilip sıkıntılı hallere maruz kalacağını açıklar. Bu meselelerin hiçbiri kıyasa girmez, içtihadla, ferdi mülahaza ile hükme medar edilemez, (sadece vahiyle söz söylenebilir). Öyleyse o hususlarda Sadıku'l-Masduk olan Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylediğini aynen kabul ve tasdik etmek gerekir." Hakimu't-Tirmizî de şöyle demiştir: "Kim cum'a günü vefat ederse, onun Allah indinde mevcut olan (esrarındaki) kapak açılır. Çünkü cum'a günü cehennem yakılmaz, kapıları kapatılır, o gün ateşin sultanı, diğer günlerde yaptığını yapmaz. Öyleyse Allah bir kulunun ruhunu Cum'a gününde kabzederse bu onun saadetine ve iyi bir âkibete erdiğine delil olur. Zira Allah Teala Hazretleri bu günde, yanında ehl-i saadet diye yazdığı kimselerin ruhunu kabzeder. Bu sebepledir ki onu kabir fitnesinden korur. Bunun da sebebi, münafığı mü'minden ayırdetmektedir." Suyutî buna ilaveten der ki: "Cum'a günü ölene şehid ecri verilecektir. Şehidlerle ilgili kaideye göre onlara sual yoktur, nitekim hadiste: "Kim cuma günü veya gecesi ölecek olsa kabir azabından korunur, kıyamet günü de, üzerinde şehid mühürü olduğu halde gelir" buyrulmuştur."

Cum'a günü ölenin şehid sayılacağı, kabir fitnesinden korunacağı hususunda başka rivayetler de var. Bu kadarı ile yetiniyoruz.[201]

مِئاَق َوُه َو مِلْسُم دْبَع اَهُقِفا َوُي َ ةَعاَس ِهيف :َلاَقف ِةَعُمُجْلا َم ْوَي # ُّبِب نلا
6444 4ـ وعن أبا هريرة ر َض ِي اللّه ُ عَنْهُ قال: [ذَكَر َ

يئاسنلاو ةثثلا هجرخأ .[اَهُلِلَقُي ،هِدَيِب َراَشأ َو ُهاهيإ ُهاَطْعأ إ ًائْيَش بلاعَت .
َ هاللّ ُلأْسَي بِهلَصُي

3. (4570)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cum'a gününden bahis açıp dedi ki: "Onda bir saat vardır; müslüman bir kul namaz kılar olduğu halde, o saate erse, Allah'tan her ne istemişse onu Allah kendisine mutlaka verir." Bunu söylerken [Resûlullah] eliyle o vaktin azlığını işaretliyordu." [Buharî, Cum'a 37, Talak 24, Da'avat 61; Müslim, Cum'a 13, (852); Muvatta, CUm'a 15, (1, 108); Nesaî, Cum'a 45, (3, 115, 116).][202]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis cum'a gününün en mümtaz yönlerinden birini nazara vermektedir: Duaların kabul edildiği bir saat. O saat yakalandığı takdirde kişi, "hayır nevinden" veya "Allah'tan talep edilmesi meşru olan", "günaha, harama girmeyen" her ne isterse Allah o duayı yerine getirecektir.

Bu kıymeti ve bereketi büyük vaktin kısalığına hadiste dikkat çekilmiştir. Esasen hadis metninde geçen saat kelimesi, bugün anladığımız gibi altmış dakikalık bir zaman dilimini ifade etmez. "Müddet, "kısa bir zaman" manasına gelir. Kısalığına ayrıca dikkat çekilmesi, o anı yakalamak için son derece dikkatli ve uyanık olması gereğini tebarüz ettirir.

---

199 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/139-140. 200 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/141.

2- Diğer bir husus, bu vaktin yirmidört saatlik günün hangi vakitlerine rastlamaktadır. O da belli değil; gecede mi, gündüzde mi, bunların hangi vakitlerinde? Seherde mi, kuşluk, öğle, ikindi, akşam veya yatsıda mı? Belli değil.

İbnu Hacer, bu hususta -bir kısmı merdud olan- tam 42 ayrı görüşü kaydeder ve münakaşasını yapar. Gece ve gündüzün nerdeyse belli başlı bütün vakitlerine yer veren bu görüşlere burada yer vermeyeceğiz. Umumiyetle kabul gören iki rivayetten birine göre bu saat hatibin minbere oturması ile namazdan çıkması arasında geçen müddettir; diğerine göre ise, ikindi vaktinden sonra güneşin batmasına kadar geçen zamandır. Bu ikinci görüşte olan Ebû Hureyre, Abdullah İbnu Selam'ın: "O saat namaz vakti değildir. Halbuki "namaz halinde olan mü'minin duası makbuldür" şeklinde yaptığı itiraza bir başka nassla cevap vermiş, "namaz bekleyen kişinin, namaz kılan (musalli) hükmünde olacağı"nı hatırlatmıştır.

Hutbe esnasında "namazda olunmadığı" ileri sürülerek, birinci görüşe de itiraz yapılmıştır. Ancak bu itiraza da "namaz" manasına kullanılmış olan salat kelimesinin dua manasına da geldiği belirtilerek cevap verilmiştir. Keza metinde geçen kıyam (namaza durmuş olma hali) tabiri de devam'a hamledilmiştir. Böyle olunca "kaim"le "musalli"nin ifade edilme hadisesi bir parça ile onun bütününün (cüz ile küllü) ifade edilmesi nevinden bir hadise olmaktadır. Çünkü kıyam hali de namazın bir parçasıdır; tıpkı, rükü, sücud ve teşehhüdün de namazın diğer halleri olması gibi.

Kayda değer bir görüşe göre, bu saat cum'a gününün tamamına gizlenmiştir, tıpkı, Kadir Gecesi'nin son onda gizlenmesi, İsm-i A'zam'ın esmau'l-Hüsna'da gizlenmesi gibi, İbnu Ömer: "Bir hacetin bir gün içinde talebi kolay bir iştir" der ve ilave eder: "Bunun manası, cum'a gününün tamamında duaya devam gereğidir; duanın kabul edildiği ana rastlamak için bütün gün dua edilmiş olur." Ka'b İbnu Malik, "bir grup, anlaşarak cum'a gününü dua etmek üzere taksim etseler, bu saate daha kolay erişirler der. Birçok alim de hadisi: "Cum'a günü, icabet saatine tesadüf etme ümidiyle çok dua etmek müstehabtır" diye yorumlamıştır. **3-** İbnu Hacer, yapılabilecek bir itirazı kaydeder ve cevaplandırır: "Şayet: "Hadisin zahiri, her duaya, zikri geçen şartlar tahtında icabet edileceğini ifade ediyor. Halbuki, vakit, beldeden beldeye değişmektedir. Bu durumda namaz kılanların bir kısmı diğerine nazaran erken davranacaktır. Dualara icabet saati ise vakte bağlıdır. Öyleyse bu zaman ihtilafı ile farklı beldelerdeki duaların makbuliyeti nasıl tahakkuk eder?" denirse cevabımız şudur: "İcabet saatini her musallinin kendi fiiline bağlı olması muhtemeldir. Nitekim benzer hüküm mekruh vakitler için de söylenir." 203

نأ َنْيَب اَم َبِه :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر برَعْش‘ا□
نعو بأ ُرْب َةَد نع هيبأ بأ سوُم ـ6 □6444□

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُةّ ٌ صلا ى ِضَقْنَت ْنأ بلا ُماَم“ا َسِلْج َي .

4. (4571)- Ebû Bürde, babası Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)' tan naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cum'adaki icabet saati imamın minbere oturduğu anla, namazdan çıkması anına kadar geçen vakittir" dediğini işittim." [Müslim, Cum'a 16, (853); Ebû davud, Salat 208, (1049).]204

هجرخأ .[ِقَف شلا ِةَبوُبْيَغ بلا ِرْصَعْلا َدْعَب ِةَعْمُجْلا َم ْوَي بجرُت بِت لا َةَعا سلا
اوُسِمَتْلَا] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ4 □6444□

يذمرتلا .

5. (4572)- Hz. Enes (radıyallahu anh) demiştir ki: "Cuma günü, (duaların kabul edileceği) ümit edilen saati, ikindi namazından sonra güneşin ufuktan kaybolması anına kadar arayın." [Tirmizî, Salat 354, (489).]205

AÇIKLAMA:

Cuma günündeki saat-i icabenin hangi vakitte olduğu hususunda ileri sürülen kırkı mütecaviz görüş içerisinde iki tanesinin en meşhur ve en makbul addedildiğini yukarıda kaydetmiş idik. Yukarıda kaydedilen iki hadis mezkur iki görüşün delillerini teşkil ederler. İbnu Hacer bu iki görüş haricinde kalanların ya bunlara muvafık olduğunu, yahut da isnadının zayıf olduğunu, yahut da görüş sahibinin, onu merfu hadise dayandırmadan şahsî içtihadına nisbet ettiğini belirtir. Ebû Said (radıyallahu anh)'ın bir rivayetinde, Aleyhissalâtu vesselâm, soru üzerine bu saat-i icabenin kendisine öğretildikten sonra unutturulduğunu söylemiştir. Şarihler sadedinde olduğumuz bu iki hadisle Ebû Said hadisi arasında tearuzdan bahsedilemeyeceğini belirtirler. "Çünkü der Beyhakî, bu iki hadisin ravileri, o vakti, Aleyhissalâtu vesselâm'dan unutturulmazdan önce öğrenmiş olmaları mümkündür." Selef ulamâsı, ayrıca bu iki vakitten hangisinin müreccah olduğu hususunu da araştırmıştır. İmam Müslim: "Ebû Musa hadisi, bu babtaki rivayetlerin en sahihidir" demiştir. Bayhakî, İbnu'l-Arabî, Kurtubî, Nevevî vs. pek çok alim bu görüşü tercih etmiştir.

Bir kısım alimler de Abdullah İbnu Selam'ın tercihini kabul etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, İbnu Abdi'l-Berr, Said İbnu Mansur, İshak İbnu Rahuye bunlardandır. İbnu Abdilberr, bu saat-ı icabeyi yakalama şansını kuvvetlendirmek için mezkur iki vaktin her ikisinde de dua hususunda gayret göstermek gerekir kanaatini beyan etmiştir. Buna muvafık olarak bazı alimler: "Saat-i icabet bu iki vakitten birindedir. Bunlar birbirlerine muarız da değiller. Zîra Aleyhissalâtu vesselâm'ın, o iki sahabiden her birine, ayrı ayrı vakitlerde, mezkur irşadda bulunmuş olması ihtimalden uzak değildir" demiştir. 206

*** MUHARREM**

لَضْفأ َو ،ُم رَحُمْلا ِ هاللّ ُرْهَش َناَضَم َر َدْعَب ِماَي ِهصلا ُلَضْفأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
□6444□ 4ـ نع بأ ةريره رَض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق : [لَاَق َ

يراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِلْي للا ُة ّ َص ِةَبوُتْكُمْلا َدْعَب ِة ّ صلا .

1. (4573)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) enlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ramazan ayından sonra en faziletli oruç (ayı) şehrullah olan Muharrem ayıdır. Farz namazdan sonra en efdal namaz da gece namazıdır." [Müslim, Sıyam 202, (1163); Ebû Davud, Savm 55, (2429); Tirmizî, Salat 324, (438); Nesâî,

203 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/142-143.

Kıyamu'l-Leyl 7, (3, 207, 208).][207]

AÇIKLAMA:

1- Muharrem ayına, Şehrullah yani Allah'ın ayı denmesi, onun şanını yüceltmek ve tazim içindir. Tîbî, şehrullah orucu ile kastedilen şeyin, Aşura orucu olduğunu söyler. Ancak Aliyyu'l-Karî, bununla Muharrem ayının tamamının kastedildiğini ileri sürer. Hadisin ıtlâkı Aliyyu'l-Kari'nin haklı olduğunu göstermektedir. **2-** Bu hadis, ayrıca geceleyin kılınan teheccüd namazının diğer nafilelerden ve hatta farz namazlarla birlikte kılınan revatib nafilelerden daha faziletli olduğunu ifade etmektedir. Şafiî alimlerinden Ebû İshak el-Mervezî ve ona tabi olan bir grup alim, sadedinde olduğumuz hadisin zahirini esas alarak bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak çoğunluk "Revatib nafileleri efdaldir" demiştir. Nevevî, bu hadisin hükmüne göre önceki görüşün akva ve evfak olduğunu söyler.Tîbî de Nevevî'yi teyid eden bir değerlendirme ile der ki: "Hayatıma yemin olsun, teheccüt namazının hiçbir fazileti olmasa bile, ona fazilet olarak şu ayetlerdeki ifade kâfidir. (Meâlen): "Gece vakti de uyanıp, sadece sana mahsus fazladan bir ibadet olarak teheccüd namazını kıl. Umulur ki, Rabin, seni övülmüş bir makam olan en büyük şefaat makamına kavuşturur" İsra 79). "Onlar ibadet etmek için gece vakti yataklarından kalkar. Rablerinin azabından korkarak ve rahmetini ümid ederek O'na dua ederler..." (Secde 16). Teheccüd namazına daha önce temas ettik (3002-3015. hadisler. En sonda genişçe açıklama yapıldı). [208]

لأْسَي ًادَحأ ُتْعِمَس اَم :َلاَقف ؟َناَض َّم َر َدْعَب َمُوصأ ْنأ ِبن ُرُمأَت ِرْهَش ُّأ] لُج□
َر ُهَلأَس َو ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ4 □6446ـ َتْنُك ْنإ :َلاَقف .َناَضم َر
َدْعَب َمُوصأ ْنأ ِبن ُرُمأَت ٍرْهَش ُّأ :ِهاللّ َلوُس َر اَي َلاَقف .ُهَدْنِع اَنأ َو # ِ هاللّ
َلوُس َر َلأَس ٌّج َر إ اَذه ْنَع هجرخأ .[َني ِرَخآ ٍم ْوَق بلَع ِهيف ُ هاللّ ُبوُتَي َو ،ٍم
ْوَق بلَع ِهيف ُ هاللّ َباَت م ْوَي ِهيف ِ، هاللّ ُرْهَش ُه نإف َم رَحُمْلا ِمُصَف َناَضم َر
َدْعَب ًامِئاَص

يذمرتلا .

2. (4574)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre bir adam ona sorar: "Ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı tavsiye edersiniz?"

Ali (radıyallahu anh) şu cevabı verir:

"Ben bu soruyu Resûlullah'a soran kimseye rastlamamıştım. Nihayet bir adam sordu. O zaman ben de yanlarında idim. Dedi ki: "Ey Alah' ın Resulü! Ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı tavsiye edersiniz?" Şu cevabı lutfettiler: "Ramazan dışında da oruç tutmak istersen Muharrem ayında tut. Çünkü o Şehrullah (Allah'ın ayı)dır. O ayda bir gün vardır ki, Allah onda bir kavmin günahlarını affetti, bir başka kavmin günahını da affedecek." [Tirmizî, Savm 40, (741).][209]

AÇIKLAMA:

Burada, Allah'ın mağfiret ettiği belirtilen kavim, Hz. Musa (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kavmidir. Beni İsrail'in Firavun'dan kurtarılışı, Firavun ve ordusunun denizde boğulması maksuddur.[210]

---

[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/144-145. [207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/145. [208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/145-146.

* GECE

ارْيَخ َ هاللّ ُلأْسَي ملْسُم لُج َر اَهُقِفا َوُي َ ًةَعاَس ِلْي للا يف نإ :ُلوُقَي # ِ هاللّ□
َلوُس َر ُتْعِمَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نع ـ4 □6444□

ا ِوأ اَيْنُّدلا ِرْمأ ْنِمŒملسم هجرخأ .[ٍةَلْيَل لُك َكِلذو ،ُها يإ ُهاَطْعأ إ ِة َر ِخ .

1. (4576)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gecede bir saat vardır ki, müslüman bir kimsenin Allah'tan, dünya veya ahirete müteallik bir hayır talebi, o saate rastlarsa, Allah dilediğini ona mutlaka verir. Bu saat her gecede vardır." [Müslim, Müsafirin 166, (757).][211]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, her gecede bir saat-ı icabe olduğunu ifade etmektedir. Bir saatin vakti belli değildir. Ancak bazı rivayetlerde, bu saatin gecenin yarısından sonra veya son üçte birinde olduğuna karine teşkil eder. Zira Aleyhissalâtu vesselâm bu zamanlarda gece ibadeti yapmıştır. Kimin duası bu saate rastlarsa mutlaka kabul edileceğini hadis garanti etmekte ve gece ibadetine teşvik buyurmaktadır. Gecenin gündüzden efdal olduğunu söyleyen alimlerin delillerinden biri de bu hadistir. Müzzemmil sûresi de mü'minleri gece ibadetine teşvik etmekte, değişik şartlara göre gece ibadetinin zamanını, miktarını belirtmektedir. Gündüzde saat-ı icabe sadece cum'a günü mevzubahis olduğuna göre, ibadet açısından gecenin efdaliyeti inkar edilemez. 212

İKİNCİ FASIL

FAZİLETLİ MEKANLAR

(Bu fasılda üç fer' vardır.)

BİRİNCİ FER'

MEKKE'NİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FER'

MEDİNE-İ MÜNEVVERE'NİN FAZİLETİ

*

KUBA MESCİDİ

*

UHUD DAGI

*

AKİK VE ZÜ'L-HULEYFE

*

ÜÇÜNCÜ FER'

YERYÜZÜNDE FAZİLETLİ YERLER

*

HİCAZ

*

ARAP YARIMADASI

*

YEMEN-ŞAM

*

BEYTU'L-MAKDİS (KUDÜS)

*

VECC (TAİF)

*

MESCİDÜ'L-İŞÂR

*

BAZI NEHİRLER

BİRİNCİ FER'

MEKKE'NİN FAZİLETİ

ةَبْعَكْلا ِهيف يهلَصُي ًاك َراَبُم َة كَبِب يذ لِل ِسا نلِل َع ِض ُو ٍتيَب َل وأ نإ :#ِ .
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهرذ يبأ نع ـ4 6444

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ًاماَع َنوُعَب ْرأ َلاَق .؟اَمُهَنْيَب َناَك ْمَك : ُتْلُق .
يصْق‘ا ُد ِجْسَمْلا : َلاَق .؟ٌّيأ مُث : ُتْلُق.

1. (4576)- Hz. Ebû Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şurası muhakkak ki, (yeryüzündeki) ilk ev, mübarek olsun ve içinde namaz kılınsın diye Mekke'de inşâ edilen Kâ'be' dir" buyurdular. Ben: "Sonra hangisi?" diye sordum. "Mescid-i Aksa" buyurdular. Ben: "İkisi arasında ne kadar fark var?" dedim. "Kırk yıl!" buyurdular." [Buharî, Enbiyâ 8, 40; Müslim, Mesâcid 2, (520); Nesâî, Mesâcid 3, (2, 32).] 213

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Kâ'be'nin, yeryüzünde inşâ edilen ilk mâbed olma hususiyetini taşıdığını belirtmektedir. Bu mânâ hadisin sadedinde olduğumuz veçhinde sarîh olarak görülmez ise de, İshak İbnu Râhuye ve İbnu Ebî Hâtim'in rivayetlerinde sarahatle ifade edilmişti: "Kâ'be'den önce evler vardı. Ancak Kâ'be, ibadet için yapılan ilk ev idi." **2-** Mescid-i Aksa, Beyt-ü Makadîs'in adıdır. Aksâ, uzak mânâsına gelir. Kâ'be'ye uzaklığı sebebiyle ona bu isim verilmiştir. "Ondan sonra ibadet mahalli olmadığı için de böyle tesmiye edildiğini" söyleyen de olmuştur. Kezâ: "Kazurât ve pisliklerden uzak olduğu için de bu adı aldığı" söylenmiştir. Nitekim, makdis "pislikten arınmış" mânasına da gelir.

3- Kâ'be'nin inşaatı ile Beytu'l-Makdis'in inşaatı arasnıda kırk yıl olmasını İbnu'l-Cevzî müşkil bulur. "Zira der, Kâ'be'yi Hz. İbrahim, öbürünü Hz. Süleyman inşâ etmiştir. İkisi arasında ise bin yıllık zaman farkı vardır." Âlimler, başka rivayetlerdeki sarahatleri de değerlendirerek, Kâ'be'nin Hz. Âdem aleyhisselâm, Mescid-i Aksa'nın da Adem'in oğuilları tarafından yapıldığını ve ikisi arasında kırk yıl bulunduğunu söylemişlerdir. Öyleyse Hz. İbrahim ve Hz. Süleyman'ın inşaatları muahhardır ve önceki temel üzerine bir imar veya bir genişletme ameliyesidir, seferden başlama ameliyesi değildir. Bu yoruma ihtimal verdikçe Hz. İbrahim'le Hz. Süleyman arasında varlığı söylenen bin yıllık fark, ehemmiyetini kaybeder. Kâ'be'nin inşaatı meselesine daha önce genişçe yer verdik. 214

ن ِم ًاضاَيَب ُّدَشأ َوُه َو ،ة نَجْلا َنِم ُد َوْس‘ا ُرَجَحْلا َل َزَن :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنْبا نعو ـ4 □6444ـ ُد َوْس‘ا ُرَجَحلا» يئاسنلا
ُظفلو .يذمرتلا ُظفل اذهو ،يئاسنلاو هححصو يذمرتلا هجرخأ .[َمَدآ ِنَب اَياَطَخ
ُهْتَد َوَس اَم نإ َو ،ِنَبهللا

ة نَجْلا َنِم□ » .

2. (4577)- İbnu Abbâs (radıyallahu anümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Haceru'l-Esved, cennetten indi. İndiği vakit sütten beyazdı. Onu insanların günahları kararttı." [Tirmizî, Hacc, 40, (877).]215

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, hadisin zahirine hamledilmesi gerektiğini belirterek, "Hacerü'l-Esved'in, kendisine değen insanların günahları sebebiyle siyahlaştığını" söyler ve "Buna ne aklî ne de naklî yönden bir engel yok" der. Ancak bazı Hanefî âlimleri de şöyle demiştir: "Bu hadisle, Hacerü'l-Esved'in şânını yüceltme, hata ve günahları da kötülemede mübalağa murad edilmiş olması muhtemeldir. Öyleyse mana şöyledir: "Hacerü'l-Esved, kendisinde bulunan şeref, keramet, uğur ve bereketle cennetin cevâhirine iştirak etmiş olmaktadır. Sanki o, cennetten bu hal üzere indi. İnsanoğlunun günahları cansızlara tesir ederek, beyazı siyaha çevirecek durumdadır. Durum böyle olunca insanların kalplerine ne yapmaz?" Veya: "Madem ki o taş hataları örtücü, günahları mahvedicidir, öyleyse sanki cennettendir. Keza insanoğlunun günahlarını çokça yüklenmesi sebebiyle, sanki aslen şiddetli beyaz olduğu halde, hatalar onu karattı. Bu söylenen durumu teyid eden hususlardan biri şudur: Onda beyaz noktalar vardı. Siyahlar birikerek galebe çaldı. Hadiste gelmiştir ki: "Kul günah işleyince kalbinde siyah bir leke hasıl olur. Günah işledikçe başka siyah noktalar meydana gelir. Bu hal böyle devam eder ve kalbi tamamen siyahlaşır ve o kimse şu âyetin haber verdiği takımdan olur: "Asla! Doğrusu onların kazandıkları günahlar, birike birike kalplerini kaplayıp karartmıştır" (Mutaffifin 14). Velhasıl, Hacerü'l-Esved, son derece saf, beyaz ayna menzilesindedir. Eşyadan münasib olmayanların temasıyla hemen değişikliğe uğrayıp bütün cüzlerini siyahlaştırmaktadır. Akıl sahiplerini icmaı ile sohbet bile Hacerü'l-Esved'e tesir etmektedir." İbnu Hacer der ki: "Bazı mülhidler bu hadise itiraz ederek: "Nasıl olur da müşriklerin hatası bu taşı siyahlandırırken, ehl-i tevhidin taatı beyazlatmıyor?" Bu itiraza İbnu Kuteybe'nin sözüyle cevap verilir:" Allah dileseydi bu da olurdu. Allah âdetini şöyle icra ediyor: "Siyah, boyuyor, beyazla bilakis boyanıp beyazlaşmıyor?" Muhibbu't-Taberî de şöyle demiştir: "Onun siyah olarak kalmasında basiret sahiplerine ibret var. Zira, eğer hatalar sert taş üzerinde tesir halkederse, kalp üzerindeki tesiri daha şiddetli olur. İbnu Abbâs'tan rivayet edilir ki, o siyaha çevrilmiştir; ta ki, dünyada ehl-i cennet zinetine bakmasınlar. Eğer bu rivayet sâbit (sahîh) ise gerçek cevap budur."216

تيِقاوَي ْنِم ِناَتَتوُقاُي َماَقَمْلا َو َنْك ُّرلا نإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ□
□6444□ 4ـ نعو ِنْبا ِرمع و ِنْب ِلاَعْاَص ِر َض ِي َ

يذمرتلا هجرخأ .[ِب ِرْغَمْلا َو ِق ِرْشَمْلا َنْيَب اَم اَتَءاَض‘ اَمُه َروُن ْسِمْطَي .
ْمَل ْوَل َو ،اَمُه َروُن ُ هاللّ َسَمَط ِة َنَجْلا

3. (4578)- İbnu Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rükn ve makam iki cennet yakutu idiler. Allah onların nurlarını aldı. Eğer onların nurlarını almamış olsaydı, o ikisi mağrible maşrık arasını aydınlatırdı." [Tirmizî, Hacc 49, (878).] 217

AÇIKLAMA:

1- Rüknden maksad Hacer-i Esved'dir. Makamdan maksad da Makam-ı İbrahîmdir. Hadis bu iki mukaddesin cennet yakutlarından olduğunu ifade etmektedir.

Bunların nurunun alınmasını, Aliyyu'l-Kârî "Müşriklerin onlara temasları sebebiyle" diye izah eder ve "Buradaki hikmet de imanın aynî değil, gaybî olması için" der.218

هجرخأ .[َجوُجاَم َو َجوُجاَي َدْعَب نرَمَتْعُيَل َو ُتْيَبْلا اَذه ن جَحُيَل :# ِ هاللّ ُلوُس
□6444□ 6ـ نعو ىرْدُخلا ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق َر

يراخبلا .

4. (4579)- el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu Beyt'e Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da hacc yapılacak umre icra edilecek." [Buharî, Hacc 47).] 219

215 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/150. 216 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/150-151. 217 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/151.

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Kıyamet alametlerinden olan Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhurundan sonra da Kâ'be'ye hacc ve umre ziyaretlerinin devam edeceğini, Kâ'be'nin Kıyamete kadar ziyaret edilmekten mahrum kalmayacağını belirtmektedir. Ancak "Kıyamet, Beyt'e haccın terkine kadar kopmaz" hadisi ile bu hadis tearuz eder. Bunu İbnu Hacer: "Halkın, Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra da haccetmesi, kıyametin kopmasına yakın haccın terkedilmesine mâni değil" diyerek açıklığa kavuşturur. 220

وأ ًارِمَتْعُم ْوأ ًاهجاَح ِءاَح ْو رلا ِهجَف ْنِم َمَي ْرَم ُنْبا ن لِهُيَل :# ِ هاللّ َلوُس َر□
□6444□ 4ـ نعو ربأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق

ملسم هجرخأ .[ًاعَم اَمُه نَيِهنَثُيَل .

5. (4580)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Vallahi Meryem oğlu (Hz. İsa aleyhisselâm), Feccu'r-Ravhâ nam mevkide, hacc yapmak veya umre yapmak yahut da her ikisini de yapmak için telbiye getirecektir." [Müslim, Hacc 216, (1252).] 221

AÇIKLAMA:

İslâmî nasslara göre, Hz. İsa aleyhisselâm hayattadır, cism-i dünyevîsi semadadır. Ahir zamanda Deccal'i öldürmek üzere yeryüzüne inecek ve adaleti tesis edecektir Onun getireceği adaletle bolluk artacak, insanlığa refah ve sul-ü umumî gelecektir. Öyle ki zekât alacak fakir kalmayacaktır. Şu halde, Hz. İsa o zaman hacc yapacaktır. Onun telbiye getireceği Feccu'r-Ravha Mekke-Medine yolu üzerinde, Mekke'ye altı mil kadar uzaklıkta bir yerin adıdır. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), Bedir gazvesi, Fetih gazvesi ve Veda haccına giderken buradan geçmiştir. 222

فِسْخُي ِض ْر'ا َن ِم َءاَدْيَبِب اوناَك اَذإف ةَبْعَكْلا شْيَج و ُزْغَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4 □6444ـ ْمِه ِر ِخآ َو ْمِهِل وأِب
ُفَسْخُي :َلاَق . ْمُهِنِم َسْيَل ْنَم َو ْمُهُقا َوْسأ ْمِهيِف َو ْمِه ِر ِخآ َو ْمِهِل وأب ُفَسْخُي

نأ دارُملا هب ءاَدْيَبْلا ُ لا بِت وأب مِهِل وْ َاخآ ِرِه مْ . قُلْثُ: يَا رَ سَوُلَ هاللّ ِ كَيْفَ
أخرجه الشيخان. واللفظ للبخاري.«البَيْداَءُ » 'ا رض الواسعة القفر، وقد جاء .[
ثُمَ يُبْعَثُوَنَ علَى نِيَاتِهِمْ

بالقرب من المدينة، وهو معروفة بقرب ذي الحليفة .

6. (4581)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kâ'be'ye karşı bir ordu, saldırı tertipleyecek. Yerin bir çölüne geldikleri vakit en öndekileri de en sondakileri de (tamamiyle) yere batıracak!" Ben söze girip: "Ey Allah'ın Resûlü, onların içerisinde çarşıpazar (ehli) olanlar, onlardan olma(dığı halde katılan)lar da var. Nasıl olur da hepsi birden yere batırılıp (cezalandırılır)?" dedim. Aleyhisselâtu vesselâm: "Öndekileri de, arkadakileri de batırılır. Ancak, herbiri niyetlerine göre diriltilir" buyurdular." [Buharî, Büyu 49; Müslim, Fiten 8, (2884).] 223

AÇIKLAMA:

1- Beydâ çorak, geniş arazi demektir. Ayrıca Beydâ, Medine civarında bir yerin adıdır ve Zü'l-Huzeyfe'ye yakındır. Müslim'in bir rivayetinde, Ebû Ca'fer el-Bâkır hadiste geçen beydâ kelimesiyle Medine yakınlarındaki el-Beydâ'nın kastedildiğini söyler. Müslim'in Hz. Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'dan kaydettiği bi rivayet, bu hadisin Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ) hadisesineişaret eder. Muhteva da anlaşılmaya muvafık olduğunu göstermektedir. Üstelik o hâdise sırasında Ümmü Seleme'den hadis sorulmuştur. Ümmü Seleme, Resûlullah'ın şöyle söylediğini anlatır: "Kâ'be'ye biri sığınacak ve ona karşı bir ordu gönderilecek. Bu ordu (bütün efradıyla), yerin bir çölüne gelince, yere batırılacaktır." Yine Müslim'de Hz. Hafsa'nın rivayetinde farklı bir ziyade yer alır: "...Yerin bir çölüne geldikleri zaman, ortada olanlar batırılacaklar, öndekiler sondakilere bağıracaklar bilahare onlar da batırılacaklar ve onlardan haber veren serseriden başka kimse sağ kalmayacak..." Yine Müslim'in aynı babta zikrettiği bir başka rivayetten, birkısım insanların İbnu Zübeyr'in üzerine yürüyen Şam ordusunun, hadiste haber verilen ordu olduğunu ileri sürdüğü anlaşılmaktadır. Çünkü rivayette şu ziyade var: "...Yusuf İbnu Mâhhek dedi ki: "Şamlılar o gün Mekke'ye yürüyorlardı. Bunun üzerine Abdullah İbnu Safvân: "Vallahi o, bu ordu değildi" dedi." İbnu't-Tîn der ki: "Yere batırılacak olan bu ordunun, Kâbe' yi yıkacak olanların olması muhtemeldir. Onlardan intikam alarak yere batırılır." Ancak bu görüşe itiraz edilerek: "Kâ'be'yi

220 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/152. 221 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/152. yıkacak olanların

Habeşliler olduğu hadislerde gelmiştir. Halbuki bu hadisin Müslim'deki bir veçhinde yere batırılacak olanlar hakkında: "Ümmetimden bir grup..." demiştir. Ayrıca, İbnu't-Tîn'in sözünden yere batırma hadisesinin, Kâ'be'yi yıkıp döndükten sonra vukua geleceği anlaşılmaktadır. Halbuki haberin zahiri, daha yıkmadan yolda giderken batırılacaklarını ifade etmektedir." 224 **2-** Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid: * Ameller niyetlere göre değerlendirilir.

* Zulüm ehli ile beraberlikten, onlarla düşüp kalkmaktan ve onların sayısını artırmaktan yasaklama var. Ancak buna mecbur olanlar hariç.

* Günah işleyen bi kavme iradî olarak katılıp onların sayısını artıran kimse -o günahı bizzat işlemese bile- onlarla birlikte cezaya hak kazanır.

* Tüccarın fitne ehline katılması, yaptıkları zulümde onlara bir yardım mıdır, yoksa beşerî bur zaruret midir? Bu hususta tereddüt hasıl olmuştur.225

ج ُرْخأ َ : َلاَقف .ِلاَمْلا َنِم اَهيِف اَم بأ َرَف َةَبْعَكْلا هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع□□□
َلَخَد] :لاق نامثع نب ةبيش نأ ٍقيقش نعو ـ4 □6444□

لِعاَفِب َتْنأ اَم : ُتْلُق .َلب : َلاَق .ٍلِعاَفِب َتْنأ اَم : ُتْلُق .ِةَبْعَكْلا َلاَم َمِسْقأ□ .
بهتَح هجرخأ .[َجرَخَف َماَقف . ُهاَج ِرْخُي ْمَل َو ِلاَمْلا بلا َكْنِم ُج َوْحأ اَمُه َو ،
ٍرْكَب وُبأ َو ُهَناَكَم بأ َر ْدَق # ِ هاللّ َلوُس َر نأب : ُتْلُق ؟مِل : َلاَق

دواد بأ ظفل اذهو ،دواد وبأو يراخبلا .

7. (4582)- Şakîk'in bir riayetine göre Şeybe İbnu Osman şöyle anlatmıştır: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) Kâ'be'ye girdi. Orada bulunan emvali görünce: "Kâ'be'nin malını taksim etmedikçe çıkmayacağım" dedi. Ben de: "Sen bunu yapamazsın" dedim. O: "Hayır, yaparım!" dedi. Ben tekrar: "Sen onu yapamazsın!" dedim. O: "Niye?" diye sordu. Ben de: "Çünkü onun yerini Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, Hz. Ebû Bekir de gördü. Onlar mala senden daha fazla muhtaç idiler. Buna rağmen o malı çıkarmadılar" dedim. Bunun üzerine kalkıp çıkıp gitti." [Buhârî, İ'tisam 2, Hacc 48; Ebû Dâvud, Menâsik 96, (2031).]226

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın taksim etmeyi düşündüğü Kâ'be' deki mal hususu biraz münakaşalıdır: * Bazıları: "Bundan murad, Kâ'be'deki ziynet eşyalarıdır" demiştir. * Bazıları: "Onun içindeki hazine kastedilmiştir. Bu, oraya bağışlanan maldan, ihtiyaçlar için harcandıktan sonra artanlardan hasıl olan meblağdır" der."

* İbnu'l-Cevzî der ki: "Kâ'be'ye tazimen Cahiliye devrinde bağışlarda bulunulurdu. Bunlar orada birikip büyük bir yekün tutuyordu."

İşte, Hz. Ömer bu malı (fakir) müslümanlara dağıtmayı düşünür. Kendisine, Resûlullah ve Hz. Ebû Bekr gibi seleflerinin bunu yapmadıkları, binaenaleyh onun yapmasının da muvafık olmayacağı hatırlatılır. O da bundan vazgeçer.

2- Bazı âlimler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Kâ'be'de biriken emvali vakıf sayarak, vakfın başka maksatla kullanılmasının câiz olmayacağı gerekçesiyle harcamadığını ileri sürmüştür. Ancak İbnu Hace bunu mâkul bulmaz ve "hadisin zahirinde böyle bir mâna mevcut değildir" der ve Müslim'de gelen bir rivayete dayanak Resûlullah'ın Kureyşlilerin düşünce ve aksülamellerini gözönüne alarak bu hazîneye dokunmamış olacağını belirtir. Nitekim Hz. Aişe'den gelen bir rivayette, kavminin, tamir sırasında Ka'be'yi Hz. İbrahim'in attığı temellerin üzerine inşa etmediğini, şirkten yeni çıkmış olmaları sebebiyle, (onlarla cedelleşmeye düşmek endişesiyle) eski temelleri üzerine yeniden inşaata teşebbüs etmediğini belirtir. Bu hadisin bir veçhinde: "Eğer kavmin küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı, Ka'be'nin hazinesini Allah yolunda harcardım ve kapısını da yer seviyesine indirirdim" denmiştir.

İbnu Hacer bu açıklamanın mutemed (güvenilebilir) olduğunu belirtir. 227

دِجْسَم َو ،ما َرَحْلا ِد ِجْسَمْلا :َد ِجاَسَم ِةَثَث ىلا إ ُلَاَح ِهرلا ُّدُشَت َ # ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس ىبأ نعو ـ4 6444ـ ىلا ب هرقتلاو
ةدابعلا ةينب عضاوملا نم عضوم ُدصقي :ُدا َرُمْلاو.يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .
[نصق‘ا ِد ِجْسَمْلا َو ،# ِلوُس رلا

افيرشتو اهنأشل ًاميظعت ةثلا نكام‘ ا هذه هاإ ِ هاللّ .

9. (4583)- Ebû Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

---

224 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/153-154. 225 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/154.

"(Ziyaret için) sadece üç mescide seyahat edilebilir: Mescid-i Haram, Mescid-i Resûlullah, Mescid-i Aksa." [Buharî, Fezâilu's-Salât 6, Hacc 26, Savm 67; Müslim, Hacc 288, (827); Tirmizî, Salat 243, (326).] 228

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadece üç mescid için seyahat yapılabileceğini ifade buyurmakta ve bu üç mescide seyahat yapmayı teşvik etmektedir. Alimler, bu hadisten başka mescidlere seyahat etme yasağı bulunduğunu belirtirler. Hatta Tîbî: "Bu tarz yasaklamanın sarih olarak "Başka mescidler için seyahat etmek yoktur" şeklindeki bir yasaklamadan daha baliğ olduğunu" belirtir. **2-** Hadiste seyahat, "şeddü'rrihâl" tabiriyle ifade edilmiştir. Bu, deve semeri bağlamak manasına gelir. Zira rihal "rahl"ın cem'idir ve binek devesine vurulan semere ıtlak olunur. O devirde Araplar seyahati çoğunlukla deve ile yaptıklarından, ekseriyet gözönüne alınarak deve semerlemek denmiştir. Değilse at, katır, merkeb vs. yol vasıtalarıyla da ifade edilebilirdi veya günümüzde olduğu gibi uçak, otomobil vs. her çeşit vasıtalar aynı değerdedir.

3- Hadis, üç mescidin mübarek, mukaddes ve kıymetli yerler olduğunu ifade etmektedir. * Mescid-i Haram: Bununla Harem bölgesinin tamamının kastedildiği kabul edilmiştir. Ancak, bazı alimler: "Harem içerisindeki namaz kılınabilen yerler maksuddur. Harem'de yer alan evler vesair, ibadet dışı yerler hariçtir" demiştir. Bazı alimler de: "Mescid-i Haram'dan maksad Ka'be'dir" demiştir ve delil olarak, hadisin Nesai'deki veçhinde إ الكَعْبَة denmiş olması gösterilmiştir. Hatta İbnu Huzeyme der ki: "Allah Teala'nın "...Yerli yahut taşradan gelen bütün insanlar için müsavi kıldığımız Mescid-i Haram'ı ziyaretten alıkoyanlara..." (Hacc 25) kavlinde Harem bölgesinin tamamı kastedilmiş olsa ve Mescid-i Haram ismi Harem'in bütününe denmiş olsa, orada ne bir kuyu ne de bir kabir kazmak, ne bir büyük ve küçük abdest bozmak, ne de bir pislik atmak caiz olmazdı." Devamla: "Bu söylediklerimizi yasaklayan bir tek alim bilmiyoruz. Keza, Mekke'ye hayızlı kadın veya cünüb erkeğin girmesini, orada münasebet-i cinsiyenin yasak olduğunu söyleyen bir fakih de bilmiyoruz. Böyle olsaydı, Mekke evlerinin hepsinde itikaf caiz olurdu. Bunu da iddia edene rastlamadık." İbnu Hacer, İbnu Huzeyme'nin bu mütalaasını kaydettikten sonra: "el-Mescidü'l-Haram'la, Harem bölgesinin tamamının kastedildiği görüşünün İbnu Abbâs, Ata ve Mücahid'den varid olduğunu" belirtir. Ancak, Harem'in tamamı mescid olması haysiyetiyle, kaydettiğimiz ilk görüş esas kabul edilmiştir. * Mescid-i Resûlullah: Bu, Medine'de Resûlullah Muhammed Mustafa tarafından inşa edilen mesciddir. Hadisin bazı vecihlerinde "benim mescidim" şeklinde de ifade edilmiştir.

Yeri gelmişken şu hususu belirtmede fayda var: "Mescidim" tabiri sadece, Resûlullah zamanında namaz kılınan makamı ifade etmez. Alimler, delile dayanarak, genişletmelerle sonradan mescide dahil edilen kısımların da aynen mescid olduğunu belirtirler. Ebu Hureyre'nin bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu mescide sonradan ilave yapılacak olsa, o da mescidim olur" buyurmuştur. Bir başka rivayette "Bu mescid San'a' ya kadar uzatılsa da benim mescidim olur" buyrulmuştur.

* Mescidü'l-Aksa: Bu Kudüs'teki mesciddir. Aksâ diye sıfatlanmıştır. Aksa uzak demektir. Niye uzak (aksa) dendiği hususunda farklı yorumlar yapılmıştır: * Mescid-i Haram'dan mesafe itibaryle uzak olması sebebiyledir. * Mescid-i Haram'dan inşaatındaki zaman itibariyle uzak olması sebebiyledir. Bu görüşe itiraz edilmiş ve: "Salih haberler ikisi arasında kırk yıl fark olduğunu söylemiştir. Bu ise, fazla sayılmaz" denmiştir. * Zemahşerî: "Aksâ denmesi, o vakit onun geri tarafından başka mescidin olmamasından ileri gelmiştir" demiştir.

* Her çeşit kir ve pisliklerden uzaklığı sebebiyle Aksâ denmiştir.

* Medine mescidine nisbetle, Mescid-i Haram’a daha uzak olduğu için Aksâ denmiştir. Beytu'l-Makdis'in başka isimleri de var. Bunlar yirmiye ulaşır: İlya, Beytu'l-Mukaddes, Beytu'l-Kuds, Şellem, Şelam, Selim Evri, Kure, Beytâil gibi.

5- Alimler, belirtilen bu üç yer dışında, başka mukaddes yerlere, ölü veya sağ salihlere namaz ve teberrük maksadıyla ziyarette bulunmak üzere seyahata çıkılıpçıkılamayacağı hususunda ihtilaf etmiştir. * Eş-Şeyh Muhammed el-Cüveyni: "Bu hadisin zahiriyle amel edince, bu üç mescid dışına seyahat etmek haramdır" der. el-Kadı Hüseyn bu görüşü tercih ettiğine işarette bulunmuştur. İyaz ve başka bir grup alim de bunu benimsemiştir. Bazı alimler hadisteki yasağın, sadece mescidlerle ilgili hükmü tesbit ettiğini, ilim talebi, ticaret, tenezzüh, salihleri ve meşhedleri (şehitlikler) ziyaret, arkadaşarı ziyaret gibi maksadlarla yapılan seyahatleri ilgilendirmediğini belirtirler.

Nevevî, cumhurdan naklen bu hadise göre, zikri geçen üç mescid dışındaki mescidlere seyahat etmede hiçbir fazilet olmadığını söylemiştir.

* İbnu Battal'a göre bu hadis, ülema nazarında nezirle ilgili olarak varid olmuştur. Yani, bir kimse, bu üç mescidin dışında kalan herhangi bir mescidde namaz kılmak üzere nezretse, bu nezre uymak

gerekir mi? İşte bu meseleyi sadedinde olduğumuz hadis halletmektedir: ** İmam Malik der ki: "Bir kimse ancak seyahatle ulaşabileceği bir mescidde namaz kılmak üzere nezretse, gitmesine gerek yok, bulunduğu yerin mescidinde kılar. Ancak, adı geçen üç mescidden birinde namaz kılmak üzere nezretmişse, onlara gitmesi vacip olur."

** İbnu Battal der ki: "Kim salihlerin mescidinde namaz kılıp onlarla tatavvu olarak teberrükte bulunmak arzu ederse bu mübahtır." İbnu Battal ilave eder: "Dendi ki: "Bu üç mescidden başka bir mescide namaz veya bir başka şey (İtikaf) yapmak için gitmeyi nezretse, bu nezre uymak gerekmez. Çünkü, diğer mescidlerin birbirine üstünlüğü yoktur. Herhangi bir mescidde kılacağı namaz ona kafi gelir. "Nevevî: "Bu hususta ihtilaf yok" demişse de, Leys'den: "Nezre uymak vacip olur" dediği rivayet edilmiştir. Hanbelilerden bir rivayete göre, "Bu kimseye kefaret-i yemin gerekir, nezri mün'akid olmaz."

** Bir kimse mezkur üç mescidden birinde namaz kılmaya nezretse, oraya gitmek İmam Malik, Şafii ve Ahmed'e göre vaciptir. Ebû Hanife'ye göre vacip değildir. Şafiî, el-Ümm'de "sadece Mescid-i Haram'la ilgili nezir vacip olur. Çünkü, hacc menâsiki onunla ilgilidir" demiştir. İbnu'l-Münzir: "Harameyn'le ilgili nezirler vacib olur, Mescid-i Aksa ile ilgili olanlar vacib olmaz" demiştir. Bu meseleyle ilgili bir hadisi Hz. Cabir rivayet etmiştir: "Bir adam Resûlullah'a: "Allah size Mekke'nin fethini müyesser ederse, Beytu'l-Makdis'te namaz kılmayı nezrettim" demişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Burada kıl!" buyurdular." ** İmam Şafii, Mescid-i Hayf'ta namaz kılmayı nezredene de oraya gitmenin vacip olacağını söyler. Çünkü, orası da Harem'e dahildir. Ancak Mekke'ye diyerek nezretse vacip olmaz. Haccı kasdetmişse vacip olur. Bazı alimler Harem'e dahil olan her tarafı bir bütün kabul ederek, böyle bir ayırımı uygun görmezler. er-Rafii: "Bir kimsenin "Harem'e gideceğim veya Mescid-i Haram'a gideceğim veya "Mekke'ye" veya "Harem içinde bir yer olan "Safa", "Merve", "Mescid-i Hayf" gibi herhangi bir noktaya gideceğim" demesi arasında fark yoktur. Tıpkı "Beytullahı'l-Haram'a gideceğim" demesi gibidir. Hatta "Ebû Cehil'in evine gideceğim" dese de hüküm aynıdır" der. Ebû Hanife bu meselede: "Beytullah'a veya "Mekke"ye veya "Ka'be"ye veya "Makam-ı İbrahim'e diye açıkça menasike dahil yerleri zikretmedikçe, oralara gitmek vacip olmaz" demiştir. **6-** [229] Bu mescidlerin diğer mescidlere üstünlük nisbeti, müteakip hadiste rakamla belirtilecektir.

ن ِم رْيَخ :ةياور يفو ،لَضْفأ اَذه يِد ِجْسَم يف ة ٌّ َص # ِ هاللّ َلوُس َر َلاَق] : لاق□

6446 4ـ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو

دواد ابأ إ ةتهسلا هجرخأ .[َما َرَحْلا َد ِجْسَمْلا إ ِد ِجاَسَمْلا َنِم ُها َوِس اَميِف ٍة ٌ . َص ِفْلأ

9. (4584)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu mescidimdeki namaz efdaldir." -Bir başka rivayette- "Bu mescidimdeki bir namaz), Mescid-i Haram hariç bütün mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır." [Buharî, Fazlu's-Salât 1; Müslim, Hacc 505, (1394); Muvatta, Kıble 9, (1, 196); Tirmizî, Salât 243, (325); Nesâî, Mesâcid 7, (2, 35).]230

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer'in şerhte kaydettiği başka hadislerde Mescid-i Haram ve hatta Mescid-i Aksa'da kılınan namazların üstünlük miktarları da rakamlarla ifade edilmiştir. Müsned'de gelen bir rivayete göre: "Bu mescidimdeki bir namaz, Mescid-i Haram hariç diğer bir mescidde kılınan bin namazdan hayırlıdır. Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz bu mescidde kılınan yüz namazdan hayırlıdır" buyrulmuştur. Bezzar'ın bir rivayetinde: "Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz, yüzbin namaza bedeldir. Mescidimde kılınan bir namaz bin namaza bedeldir. Beytü'l-Makdis'te kılınan bir namaz beşyüz namaza bedeldir." 231

اَهُّيأ ِبل َنْذئا :َة َكم ىلا َثوُعْبَلا ُثَعَبي َوُه َو ٍديِعَس ِنْب و ِرْمَعِل ُتْلُق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىودعلا حيرش ىبأ نعو 44ـ 6444 ـَمَل َو ىلاعَت ُ هاللّ اَهَم رَح َة كَم نإ :ِهْيَلَع ِءاَن ثلا َو ِ هاللِّدَمَح َدْعَب ُلوُقي ُهُتْعِمَس ،حْتَفْلا ِم ْوَي ِنَم َدَغْلا # ِ هاللّ ُلوُس َر ِهِب َماَق ٌوَق َكْتِهدَح ُأ ُريِم ا ُ ِلاَتِقِل َص خ َرَت َدَحأ َناِف .ًة َرَجَش ا ِم ْوَيلا َو ِ هلاِلِب ُنِمْؤُي ٍءى ِرْمُ ُلŒاَهِب َد ِضْعَي وأ ،ًامَد اَهِب َكِفْسَي ْنأ ِر خ ِحَي ٌ َف . ُسا نلا اَهُم ِهرَحُي

م ْوَيْلا اَه َتَم ْرُح ْتَداَع مُث ،ٍراَهَن ْنِم ًةَعاَس اَهيِف ِبل َنَذأ اَم نإ َو ،ْمُكَل ْنَذأَي َمَل َو ِهِلوُس َرِل َنِذأ ْدَق َ هاللّ نإ :اوُلوُقَف ،اَهِيف # ِهاللّ ِلوُس َر

حْي َرُش اَبأ اَي َكْنِم َكِلذب ُمَلعأ اَنأ َلاَق :َلاَق ؟و رْمَع َكَل َلاَق اَذاَم :ِحْي َرُش ِبِب ُ َليِقف .ِبِئاَغْلا ُمُكْنِم ُدِها شلا ِغِهلَبُيْل َو ِسَم ِإِب اَهِتَم ْرُحَك « ٌرافلا»و.ةديدحلاب عطقْلا « ُدْضَعْلا».دواد ابا هإ ةسمخلا هجرخأ .[ٍةَب ْرَخِب ًاهرَاف ٌ و ،ٍمَدِب ًا هراَف ٌ و ًاي ِصاَع ُذيِعُي َ َم َرَحلا نإ ثيدحلا قايس يف ءاج دقو ،ةعيرشلا هزيجت امم هيلع بلغتلاو ئشلاب د هرفتلا انهاه اهب دارملاو

بيعلا «ةبرخلا»و.براهلا،

ةيلبلاو ةيانجلا :ةبرخلا نأ يراخبلا نع .

10. (4585)- Ebû Şüreyh el-Adevî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Mekke' ye asker sevkeden Amr İbnu Sa'id'e dedim ki:

[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/156-159.

"Ey emir, bana müsaade et. Fethin ferdası gününde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylemiş bulunduğu bir hadisi hatırlatayım: Allah'a hamd ve senadan sonra şöyle buyurmuştu: "Mekke'yi insanlar değil, Allah haram kılmıştır. Allah'a ve ahirete inanan hiçbir mü'mine orada kan dökmek helal olmaz. Ağaç sökmek de helal olmaz. Eğer biri çıkıp da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın oradaki savaşını göstererek kan dökmeye ruhsat vermeye kalkarsa kendisine şunu söyleyin: "Allah, Resulüne izin vermişti, ama size izin vermiyor!" Mekke'de bana bir gündüzün bir müddetinde [gün doğumundan ikindiye kadar] izin verildi. Sonra bugün tekrar eski hürmeti (haramlığı) ona geri döndü. Bu hususu, sizden burada hazır olanlar, hazır olmayanlara ulaştırsın." Ebû Şüreyh'e: "Amr sana ne dedi?" diye soruldu.

"Ey Ebû Şureyh bunu ben, senden daha iyi biliyorum. "Harem", asi olana, kan döküp kaçana, cinayet işleyip kaçana sığınma tanımaz!" diye cevap verdi" dedi. [Buharî, İlm 37, Cezau's-Sayd 8, Megazî 50; Müslim, Hacc 446, (1354); Tirmizî, Hacc 1, (809), Diyat 13, (1406); Nesâî, Menâsik 11, (5, 205, 206).] [232]

AÇIKLAMA:

1- Amr İbnu Said, İbnu'l-Âsî İbnu Said İbni'l-Âsî İbni Ümeyye'nin oğludur. Sahabi değildir. Sahabeye "ihsan"la tabi olanlardan da değildir. Yezid'in Medine valisi idi. Mekke'de halifeliğini ilan edip, Şam'da hilafete geçen Yezid İbnu Muaviye'ye beyat etmeyi reddeden Abdullah İbnu Zübeyr'e karşı Mekke'ye askeri birlikler göndermekte idi. Meşhur hadisenin özeti şudur: "Hz. Muaviye (radıyallahu anh) vefat ederken, yerine oğlu Yezid'i halife ilan etmişti. Hz. Hüseyin İbnu Ali ile Abdullah İbnu Zübeyr dışında pekçokları Yezid'e biat ettiler. Ashabın büyüklerinden Abdullah İbnu Ömer de Yezid'e biat etmişti. Kûfe halkı, kendisine biat etmek üzerez. Hz. Hüseyin'i çağırınca, o , Kûfe'ye gitti. İşte bu gidiş onun katledilmesine sebep olacaktır. [233] İbnu'z-Zübeyr ise Mekke'nin hurmetine sığındı ve ona Âizu'l-Beyt (Beytullah'ın mültecisi) denildi. Mekke'de duruma hakim oldu. Yezid İbnu Muaviye Medine'deki yetkililerine haber göndererek Abdullah

İbnu'z-Zübeyr'e karşı asker göndermelerini emretti.234 Bunun sonucu olarak Medineliler Yezid'in hilafetten azli hususunda görüş birliğine vardılar.

2- Amr, Ebû Şureyh'e verdiği cevapta "Mekke haramdır ama hadd suçu işleyeni hadd tatbik etmeye karşı korumaz. Abdullah İbnu Zübeyr kan döküp oraya sığınmış, kısastan kurtulmak istemiştir. Onun cezalandırılması gerekir" demek istemiştir. Aslında Amr'ın sarfettiği sözün zahiri haktır. Ama o, hak sözle batıl bir gayeye delil getirmiştir. Şöyle ki: Sahabî, onun Mekke'ye harp açmasını uygun bulmamış ona "Mekke'nin haram olması orada kısas uygulanmasını önlemez" demiştir, bu doğrudur. Ancak Abdullah İbnu Zübeyr, kısası gerektiren bir fiilde bulunmamıştır. O sahabi olmanın ötesinde ilim ve takva gibi mümtaz sıfatları nefsinde cem ettiği için Ehl-i Sünnet üleması hilafete Yezid'den elyak ve ehak olduğunu söylemiştir. Üstelik ona ötekilerden önce bey'at edilmişti. Dolayısıyla hilafete o layık idi.

3- Harem'de savaş meselesi münakaşa edilmiştir. Orada savaşın haram olduğunu söyleyenlerin delillerinden biri de bu hadistir. Bunu teyid eden başka rivayetler de var. Birkısım fukaha Mekke'de yaşayanların adil hükümdara isyan etmeleri halinde bu asilere silahla mukabele ederek, Mekke'de savaş yapmanın haram olduğuna hükmetmiştir. Onlara yapılacak meşru muamele, taate dönünceye kadar tazyiktir; abluka edip sıkıntıya düşürüp taate mecbur bırakmak gibi; Ancak fukahanın cumhuru, harpsiz taate dönmemeleri halinde savaşın caiz olacağına hükmetmiştir. "Çünkü derler, asilerle savaşmak, terki caiz olmayan Allah haklarındandır. Bu hakkı Harem-i Şerif'te de olsa müdafaa etmek, terkinden evladır." Nevevî bu hükme iştirak eder. **4-** Harem'e iltica ayrı bir konudur. İdamını gerektiren bir suç işleyerek Mekke'ye iltica eden kimse orada öldürülmez. İmam A'zam, sadedinde olduğumuz hadisle istidlal ederek, Harem'e iltica eden kimsenin orada öldürülmemesi gereğine hükmetmiştir. İbun Abbas, Ata, Şa'bi gibi bir kısım ulema aynı kanaattedirler. Bunlar ayet-i kerimede geçen "..O'na giren (her türlü tecavüzden) emniyette olur" (Al-i İmran 97) ibaresine dayanarak, "Mekke'ye girene Cenab-ı Hakk'ın emniyet vaadettiğini" söyleyerek, bir had suçu işleyen kimse Mekke'ye iltica ettiği takdirde, had vurulamaycağına hükmederler. Bunlar mezkur imtiyazın, "sadece oraya girenlere" tanındığını belirterek, Mekke'de had işleyenlere ceza verileceğini belirtirler.

* Bazı alimler, "Mekke dışında hadd işleyip oraya iltica edenler, dışarı çıkarılarak cezalandırılır" diye hüketmişlerdir. Abdullah İbnu'z-Zübeyr, Hasan Basrî, Mücahid bu görüştedir. * İbnu'l-Cevzînin kaydına göre, Harem dışında cinayet işleyen bir kimseye hadd tatbik

edileceğinde icma mevcuttur. Dışarıda cinayet işledikten sonra Harem'e sığınan kimseye Ebû Hanife ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre hadd tatbik edilemez. Malik ve Şafii'ye göre ise, böylelerine hadd tatbik edilir. İbn Hazm, sahabeden bir cemaatin böylelerine had tatbik edilmeyeceğine hükmettiğini, diğer sahabelerin de bunlara muhalefet etmediğini, Tabiin'den bir cemaatin de aynı hükme katıldığını belirttikten sonra, aksi hükümde bulunan Şafii ve Malik hazretlerine müteşeddid üslubuyla hücumda bulunmuş, onları ashaba, kitaba ve sünnete muhalefet etmekle itham etmiştir.

232 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/161-162.

Bazı alimler, İmam Şafii ile İmam Malik'in görüşlerini, hadiste birkısım tatbikatı göstererek müdafaa etmek istemişlerdir. Bunlara göre Aleyhissalâtu vesselâm, Fetih günü herkesi affederken, bazılarını af dışı tutarak Ka'be'nin örtüsü arsında bile olsa nerede yakalanırsa öldürülmelerini emretmiştir. Nitekim İbnu Hatal, Harem dahilinde yakalanmış ve öldürülmüştür. Öyle ise canilere harem dahilinde hadd tatbik edilebilir. Bu iddiaya şu cevaplar verilmiştir: * İbnu Hatal hem mürted ve hem de katildi. Ayrıca, Resûlullah'ı hicvediyordu. * Bu herif, eman dışında tutulmuş, bizzat Şari tarafından Ka'be örtüsü arasında yakalansa da öldürülmesi emredilmişti.

* 235 İbnu Hatal muhariblerdendi.

َر َلوُس هاللّ ِ # ْوَي َم ِحْتَفْلا : َ َرْجِه َة َدْعَب ،حْتَفْلا ْنِكلو ِج داَه َو يِن ة ، اَذإو
ِم ،ةَمايِقْلا نإو ُه ْمَل □6444ـ ـ44 نع نبا ساهبع َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع :لاق َلاَق]
َرَح ُهَم هاللّ ُ ْوَي َم َقَلَخ سلا ِتاوَم َو ْرَا ،ِض َو َوُه َرَح ما ْرُحِب ِةَم هاللّ ِ بلا ْوَي
ْوَي ِم ،ةَمايِقْلا َ ْدَضْعُي َوش ،هُك َو ُ ْرِفْنُتْسا مُت رِفناَف .او مُث َلاَق : نإ اَذه َدلَبْلا
،ِلْبَق َو ْمَل ِحَي ل ِلِ إ ًةَعاَس ْنم .ٍراَهَن َوُهَف َرَح ما ْرُحِب ِةَم هاللّ ِ بلاعَت بلا
َر َلوُس هاللّ ِ إ ِخْذ“ا .َر َلاقف :# إ ِخْذ“ا َر .[هجرخأ ِحَي ل ُلاَتِقْلا ِهيف ٍدَح‘
ُر و ،ُهُدْيَص َو ُ ُطَقَتْلُي ُهَتَطَقُل إ ْنَم رَع اَهَف َو ُ بلَتْخُي .ُهَخ َلاَق ُساهبَعْلا اَي
فَنُي

ةَد ِحا َو ٍةَنَسِب دو دحم ُه نإف اَه ِرْيَغ ِف ِّخِب ِماودلا بلَع ْبأ «ٍف رَعُمِل إ□ .
اَهُتَطَقُل ُّل ِحَت ُ َو» :هلوق.يذمرتلا اِه ةسمخلا

11. (4586)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fetih günü buyurdular ki: "Fetihten sonra artık hicret yoktur. Ancak cihad ve niyet vardır. Öyleyse askere çağrıldığınız zaman hemen asker olun!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözlerine şöyle devam etti: "Allah, bu beldeyi semavat ve arzı yarattığı zaman haram kıldı. Burası, Kıyamete kadar Allah'ın haramıyla haramdır (onu insanlar haram kılmamıştır). Benden önce kimseye orada kıtal helal olmadı. Bana da günün bir müddetinde helal kılındı. Burası Kıyamete kadar Allah'ın haramıyla haramdır. [Allah'a ve ahirete inanan hiçkimseye, orada kan dökmesi helal değildir]. Ayrıca onun dikeni koparılmaz, av (hayvan)ı ürkütülmez, buluntusu da alınmaz (yerinde bırakılır). Ancak ilan edip sahibini arayacak olanlar alabilir. Mekke'nin otu da biçilmez!" Abbas (radıyallahu anh) atılarak: "Ey Allah'ın Resûlü! İzhir otu hariç olsun" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "İzhir hariç!" buyurdu." [Buharî, Cezau's-Sayd 9, Hacc 43, Cenâiz 77, Büyû 28, Megazî 52; Müslim, Hacc 445, (1353); Nesâî, Hacc 110, (5, 203, 204); Ebû Davud, Menâsik 90, (2017, 2018).] 236

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi fethettiği gün bazı temel prensipleri vazetmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis, Mekke fethinden sonra hicretin sona erdiğini ilan etmektedir. Yani, burada yasaklanan hicret Medine'ye hicrettir. Zira bu hicret her müslümana farz idi. Müslüman olduğu halde hicret etmeyenlerin imanı makbul değildi. Bu husus ayet-i kerime ile ilan edilmişti (Enfal 72, Nisa 89). Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, bu manadaki hicretin kaldırıldığını ilan etmekte, hicret üzerine en son biatı Hz. Abbas İbnu Abdilmuttalib ile yapmış olmakta idi. Fetih gününden sonra "hcret üzere biat etmek üzere yapılan müracaatlar" kabul edilmemiştir.237

Öyleyse, bazı hadislerde de ifade edildiği üzere, düşmanla cihad edildiği müddetçe Kıyamete kadar diyar-ı küfürden daru'l-İslam'a muhaceret devam edecektir ve meşrudur.

2- Mekke'nin haram kılınması, muhtelif rivayetlerde ifade edilmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet, bunun semavat ve arzın yaratıldığı an, ilahi irade ile kesinleştiğini ifade etmektedir. Bazı hadislerde ise Mekke'yi ilk defa haram ilan eden kimsenin Hz. İbrahim olduğu tasrih edilir. Bu rivayetler arasında tearuz olmadığını belirten İbnu Hacer der ki: "Bunun manası, "Hz. İbrahim Mekke'yi şahsî içtihadıyla değil, Allah'ın emriyle haram etti" demektir. Veya: "Allah semavat ve arzı yarattığı gün, Hz. İbrahim'in onu haram edeceğine hükmetti" demektir. Veya mana: "Hz. İbrahim, Mekke'nin haram kılındığı insanlara ilan eden kimsedir. Bundan önce Allah nezdinde haramdı" demektir. Veya "Tufandan sonra bunu ilk ilan eden Hz. İbrahim'dir" demektir." Kurtubî ise şöyle bir açıklama dermeyan etmiştir: "Hadisin manası: "Allah Teala Hazretleri, Mekke'yi bidayette herhangi bir sebebe dayanmaksızın herhangi bir kimsenin bunda bir medhali, bir rolü olmaksızın haram kılmıştır." Kurtubî devamla der ki: "Bu sebeple, bu manayı tekiden Resûlullah: "Onu insanlar haram kılmadı" demiştir." İbnu Hacer'e göre, "Onu insanlar haram kılmadı" ibaresinden murad: "Mekke'nin tahrimi şeriatle sabittir. Aklın bunda bir rolü yoktur" veya "Bu, Allah'ın haramlarındandır. Bu yasağa riayet gereklidir; bu Cahiliye devrinde insanlar tarafından hevaya uyarak vazedilen haramlardan değildir; öyleyse mezkur yasağın terki istikametinde içtihad yapmak caiz değildir" demektir." İbnu Hacer bu hususta şöyle denmiş olduğunu da kaydeder: "Bunun manası, onun haramlığı ilk yaratılıştan itibaren devam etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şeriatına mahsus bir yasak değildir."

3- Fakihler, kesilmesi yasak olan ağaçları "hüday-ı nabit olanlar" veya Allah tarafından bitirilenler diye kayıtlamışlardır. Yani insan emeğiyle yetiştirilenlerin kesileceğinde ihtilaf edilmiş, cumhur cevazına kail olmuştur.

* İmam Şafii Harem bölgesinden kesilen bütün ağaçlar için ceza terettüp ettiğini söylemiştir. İbnu Kudame de bu görüşü tercih etmiştir. Hüdayı nabit olanı kesenin cezası nedir, bu da ihtilaflıdır. ** İmam Malik "cezası yoktur, ama günah işlemiş olur" demiştir. ** Atâ: "İstiğfar etmesi gerekir" demiştir.

** Ebû Hanife: "Kesilen şeyin kıymeti alınır" demiştir. ** Şâfiî: "Büyük ağaçlar için sığır keser, küçükler için davar" demiştir. ** İbnu'l-Arabî: "Harem bölgesinin ağacını kesmenin haram olduğu hususunda ülemâ ittifak etmiştir. Ancak Şafii, misvak kesmenin caiz olacağını söylemiştir. Keza, Şâfiî, ağaca zarar vermemesi halinde yaprak ve meyvesinin koparılmasını caiz görmüştür. Atâ, Mücahid ve başkaları da bu görüştedir" der. ** Bazıları zarar verdiği için dikenin koparılabileceğine hükmetmiştir. Cumhur bunu reddeder. ** İbnu Kudâme, "kendiliğinden kopup dökülen dallardan veya yapraklardan istifade etmede bir beis yok" demiştir.

** İmam Şâfiî ve ona uyanlar, Harem'de hayvan otlatmada mahzur görmezlerse de, İmam A'zam Ebû Hanife ve İmam Muhammed caiz bulmazlar. Üstelik bunlar nazarında ot yaş da olsa kuru da olsa hüküm aynıdır. **4-** Resûlullah'a Mekke'nin helal kılınması Fetih gününde olmuştur: "Güneşin doğuşu ile ikindi namazına kadar. Amr İbnu Şuayb

[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/162-164.

[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/164-165.

an ebini an ceddihi tarikinden gelen bir rivayette denir ki: "Mekke fethedilince Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdu: "Benî Bekr'e karşı Huza'a hariç, silahları durdurun." Huza'alılara ikindi namazını kılıncaya kadar izin verdi. Sonra onlara da: "Silahları durdurun!" emretti. Ertesi gün Huzâ'a'dan bir kişi, Benî Bekr'den birine Müzdelife'de rastladı ve onu öldürdü. Hadise Resûlullah'a ulaşınca kalkıp şu hitabede bulundu: "Allah'a karşı adavette en ileri giden kimse, Harem bölgesinde düşmanlık yapan kimsedir.." Huzâ'alılara verilen, 4269 numaralı hadiste Hudeybiye Sulhü'nün Bozulması ile alakalı açıklamada geçtiği üzere, Benî Bekr'in, Hudeybiye Sulhü'nü bozarak Huzâ'alılara saldırmış olmaları idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), müttefiki olan Huzâ'alıların, bu fırsatta Benî Bekr'den intikam almasına müsaade etmiştir. **5-** Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcası Hz. Abbas'ın yasaktan istisna kılınmasını istediği izhir otu, Mekke'de yetişen bir bitkidir. Geniş yapraklı ve güzel kokulu bir ot olup, hayvanlara yem olarak verildiği gibi, evlerde ve kabirlerde günlük olarak kullanılmaktadır. 238

ملسم هجرخأ .[ةَ كَمِب َح ُ ِهسلا َل ِمْحَي ْنأ ٍدَح ُّل ِحَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ44 □6444□

12. (4587)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mekke'de silah taşımak hiç kimseye helal değildir." [Müslim, Hacc 449, (1356).]239

AÇIKLAMA:

Hadisin zahiri, mutlak olarak Mekke'de silah taşımayı yasaklamakta ise de, Nevevî'nin açıklamasına göre, cumhur ihtiyaç halinde orada silah taşınabileceğine hükmetmiştir. Hiçbir ihtiyaç yokken silah taşımak caiz değildir. Hasan Basrî, hadisin zahirini esas alarak "mutlak kerahet"e kail olmuştur.240

ى ِم ْوَق نأ ّ ْوَل َو ، بلا ِك بَحأ َو ٍدَلَب ْنِم ِكَبَيْطأ اَم :ةَ كَمِل # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنْبا نعو ـ44 □6444□:

بِنوُج َرْخأ

يذمرتلا هجرخأ .[ِك َرْيَغ ُتْنَكَس اَم ِكْنِم .

13. (4588)- İbnu Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye hitaben şöyle buyurdular: "Sen ne hoş beldesin. Seni ne kadar seviyorum! Eğer kavmim beni buradan çıkmaya mecbur etmeseydi, senden başka bir yerde ikamet etmezdim." [Tirmizî, Menakıb, (3922).241

238 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/165-167. 239 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/167.

]قَالَ رَسُولُ اللّهِ ِ: #احْتِكَارُ الطعَامِ فِي الحَرَمِ إلْحَادُ فِيهِ.[أخرجه أبو
الميل والعدول عن ـ6444□ 46ـ وعن يَعْلَن بْنِ أُمَيَّةَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:
الطعام والأقوات لتغلو أسعارها وتباع على المسلمين.و«الإلحَادُ» الظلم، وأصله:
داود.«احْتِكَارُ» ادخار

الشئ .

14. (4589)- Ya'la İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Harem'de mal ihtikarı orada işlenen bir zulümdür." [Ebû Davud, Menâsik 90, (2020).] 242

AÇIKLAMA:

İhtikar, dilimize girmiş bir kelimedir; fiyatını artırmak üzere mal toplamaktır. Bir bakıma, ucuzken malı alıp satışa sürmemek, fiyatlanmasını bekleyip, piyasada hasıl olan kıtlık sebebiyle fiyatlar yükselince satışa arzetmek diye de tarif edilebilir. Bu davranış, bi'l-icma haramdır. Hadis, bunu ilhâd olarak tavsif etmektedir. İlhâd ise, haktan ayrılıp, bâtıla sapmaktır, zulümdür. Ayet-i kerimede: "..ve orada haktan saparak zulme yeltenen kimseye pek acı bir azabı taddırırız" (Hacc 25) buyrulmuştur. Aslında ihtikar, sadece Mekke'de değil, her tarafta aynı şekilde haramdır. Hadi, aynı fiilin Mekke'de daha şiddetli bir haram olduğunu ifade etmektedir. Orası, ekime elverişli olmayan bir yer olması sebebiyle, ihtikarın hasıl edeceği zarardan daha çok etkileneceği zahirdir.243

]قَالَ لِي النَّبِيُّ # أَلَمْ تَرَيْ أَنَّ قَوْمَكِ حِينَ بَنَوُا الكَعْبَةَ اقْتَصَرُوا عَنْ قَوَاعِدِ□
□6444□ 44ـ وعن عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْهَا قالت:

إبْرَاهِيمَ. فَقُلْتُ□

تَناَكَ نِئَل امهْنَع ُ هاللّ يَ ِض رَ رَمُع نَبا َلاَقف . ُتلَعَفل ِرْفُكْلاِب ِكِم ْوَق ُنَاث َدَح ُ□
ْوَل : َلاَقف . َميِهارْبِإ ِدعا َوَق بلَع اَهْد ُرَت َأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي ْم مَتُي َمل َتْيَبْلا هنأ
إ َرْج ِحْلا ِنايِلَي ِنْيَذ للا ِنْيَنْك ُّرلا َم ِتْسا َك َرَت # ِ هاللّ َلوُس َر نأ ىرأ اَم # ِ هاللّ
ِلوُس َر ْنِم اَذه ْتَعِمَس ُةَشِئاَع نكمتي مل مس“ا نأو ةيلهاجلاب مهدهع برق هب
دارملاو ،هل هوأ « َءْبهشلا ُناَثَدَح».دواد ابأ اهإ ةهتسلا هجرخأ .[َميِها َرْبإ ِدعاَوَق
بلَع

اهتئيه تريغو ةبعكلا تمده ول نورفني اوناك مهنأكف ،دعب .

15. (4590)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biliyor musun, senin kavmin Ka'be'yi yeniden inşa ederken Hz. İbrahim'in atmış bulunduğu temellere (tam riayet etmeyip) inşaatı kısa tuttu."

Ben: "Ey Allah'ın Resulü dedim, inşaatı Hz. İbrahim'in temellerine oturtmayacak mısın?" dedim. "Kavmin küfre yakın olmasa mutlak yapardım!" buyurdu.

İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nın, bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işitmesine göre, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Hıcr'ı takip eden iki rüknün istilâmını terketmesini Ka'be'nin inşaatının Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm)'ın temelleri üzerine tamamlanmamış olmasıyla izah ederim." [Buharî, İlm 48, Hacc 42, Enbiya 8, Tefsir, Bakara 10, Temenni 9; Müslim, Hacc 399, (1333); Muvatta, Hacc 104, (1, 363, 364); Nesaî, Hacc 125, (5, 214-216); Tirmizî, Hacc 47, (875).]
244

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ka'be'nin Cahiliye devrindeki tamiri sırasında, Hz. İbrahim'in temelleri üzerine oturtulmayıp, biraz kısa tutulduğunu ifade etmektedir. Hatta, yine Müslim'de gelen bir başka rivayette Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Aişe, eğer kavmin şirkten yeni çıkmış (yani henüz İslam kalplerine yeterince yerleşmemiş) olmasaydı, Ka'be'yi yıkar, yere yakın (alçak) olarak inşa eder, biri doğu biri de batı tarafında olmak üzere iki kapı koyardım. Ayrıca Hıcr tarafından da altı arşın genişliği ona katardım. Çünkü Kureyş, Ka'be'yi (tamir sırasında yeniden) inşa ederken onu küçültmüştür" buyurmuşlardır. Bu rivayet, Abdullah İbnu Zübeyr'e, Şam ordusunun attığı taşlarla harab olan Ka'be'nin tamiri sırasında yön vermiştir. Çünkü o, "yıkılan yerleri tamir" ederek önceki şekline getirmekle, tamamen yıkıp yeni baştan inşa etme hususlarında tereddüt etmiş, hatta İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) "yıkılan yerlerin tamiri"ni tavsiye etmişir. Ancak İbnu Zübeyr, üç gün istihare yaptıktan sonra tamamen yıkıp yeni baştan, Resûlullah'ın tavsifine uygun şekilde inşa etmeye karar verir ve öyle yapar. Abdullah'ı bu karara sevkeden başka nebevi irşadlar da mevcuttur. Bunlardan Müslim'in kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm Hz. Aişe'ye şunu da söyler: "...Şayet benden sonra kavmin Ka'be'yi yeniden inşa etmeyi düşünürlerse, gel onların bıraktığı yeri sana göstereyim." Sonra Hz. Aişe'ye yedi arşına yakın bir kısmı gösterir. Resûlullah, Ka'be' nin kapısının yüksekte bırakılışının sebebini de şöyle açıklar: "O'na istediklerinden başka kimseyi sokmamak için. Bir kimse Ka'be'ye girmek istese, onun kapıya kadar çıkmasına müsaade ederler, (girmesi istenmiyorsa) tam gireceği sırada adamı iterek düşürürlerdi."

242 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/168.

Abdullah İbnu'z-Zübeyr, bu rivayetleri nazar-ı dikkate alarak Ka'be' yi Resûlullah'ın tavsifine uygun olarak inşa eder. Zemin seviyesindeki iki kapı açar: Biri giriş, diğeri çıkış kapısı olur ve içeride izdiham olmaz. Hıcr'ı Ka'be'ye dahil eder, boyunu da uzatır. Bu inşaata geçmeden önce hafriyat yaptırır. Hz. İbrahim'in temellerine kadar inilir. Temelde devenin arka kısmını andıran birbirine merbut taşlar görülür. İbnu Zübeyr hafriyatı ziyarete açar. Halk günlerce gelip o taşları seyredip giderler. Ata'nın rivayetinde bu temelin onsekiz zirâ olduğu görülür. İbnu'z-Zübeyr uzunluğa on arşın daha ilave eder.

İbnu'z-Zübeyr, Ka'be'nin harabesinden artan enkazı Kabe'nin iç kısmına açtırdığı çukura gömer. Şunu da kaydedelim: İbnu'z-Zübeyr, hacıların vaziyeti görerek Emevilere karşı nefret ve gayrete gelmeleri için, Ka'benin inşaatını hemen ele almaz. Hacc mevsimi boyunca harab halde bırakır. Mevsim'den sonra Hicri 64 tarihinde inşaat başlar, 65'te tamamlanır.

Abdullah İbnu'z-Zübeyr'in şehadetiyle neticelenen savaşı Emeviler kazanıp Mekke'ye hakim olunca, Haccâc, Ka'be'nin durumunu Halife Abdülmelik'e rapor eder. Abdulmelik: "İbnu'z-Zübeyr'in kirletmesine razı olamayız" mealinde tamim göndererek Ka'be'nin yıkılıp eski haline göre yeniden inşâ edilmesini emreder. Bunun üzerine Haccâc, Ka'beyi yıkar. Kapının birini iptal eder, diğerini eskiden olduğu gibi yükseltir. Hıcr'ı tekrar duvarın dışına alır, İbnu'z-Zübeyr'in ilavesini iptal eder.

Müslim'in bir rivayetine göre, İbnu'z-Zübeyr'in Ka'be ile ilgili icraatının gerçek bir rivayete dayandığı hususunda ikna olan Halife Abdülmelik, Ka'be'yi yıktırdığına pişman olur. Rivayet aynen şöyle: Ebû Kaza'a anlatıyor: "Abdulmelik İbnu Mervan, bir gün Beytullah'ı tavaf ederken birden şöyle dedi: "Allah İbnu'z-Zübeyr'in belasını versin! Hz. Aişe'yi yalanına alet ediyor ve: "Ben Aişe'nin şöyle söylediğini işittim" deyip şu yalanı söylüyor: "Aişe dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Aişe buyurdular. Eğer kavmin küfürden yeni çıkmış olmasaydı Ka'be'yi yıkar, ona Hıcr'ı dahil ederdim. Zira kavmin, onu inşa sırasında kısalttı." Abdülmelik'e (yanında bulunan) el-Haris İbnu Abdillah İbni Ebi Rebia müdahale edip: "Ey mü'minlerin emiri, bunu söyleme! (Bu söz yalan değildir.) Ben de aynı şeyleri Hz. Aişe'den işittim" dedi. Bunun üzerine Abdülmelik: "Keşke bunu Ka'beyi yıktırmadan önce işitseydim; onu İbnu'z-Zübeyr'in yaptırdığı şekilde bırakırdım" der."245 **2-** HADİSTEN ÇIKARILAN FEVAİD

* Bu hadis, fitne ve fesad ve daha büyük zararı önlemek için maslahattan vazgeçmeye örnektir. Zira, Aleyhissalâtu vesselâm, Ka'be'nin inşaatında bazı eksiklikler bulunmasına rağmen, onunla ilgili bir tadilatın, Cahiliye devrinden intikal eden Ka'be'ye karşı aşırı hürmet sebebiyle Kureyşlilerde hasıl edeceği menfi aksülamelleri düşünerek durumunu düzeltme cihetine gitmiyor.

* İdareciler, halkın durumlarını gözönüne alarak icraatlarında tezaddan kaçınmalıdır. Yapılan işin doğruluğu kafi değildir. Halk da onun doğruluğuna ikna edilmelidir.

* Halkın memnun edilmesi esastır. Onun zıddına, rağmen icraat akilâne değildir. * İmam halkın salahı için haram olmadıkça mefdûlü (az iyiyi), efdale (çok iyiye) tercih edebilir. * 246 Daha kötüye düşme korkusuyla, kötünün varlığı sineye çekilebilir.

هاللّ ُلوُس َر َبهَذ ُةَبْعَكْلا ِتَيِنُب ا مَل ُلوُقَي امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِ هاللّ ِدْبَع َنْب □
َرِباَج ُتْعِمَس] :لاق ٍرانيِد ُنْب ورمع نعو ـ44 □6444ـ ، َثَعْبُي ْنأ َلْبَق َكِلذ ناكو
َلَعَفَف . َة َراَج ِحْلا َكيِقي َكِتَبَق َر ىلَع َك َرا َزإ ْلَعْجا :# ِهِب نلِل ُسا بَعْلا َلاَقف . َة،
َراَج ِحْلا ِن ُقْنَي ُسا بَعْلا َو ًاهيِشْغَم َطَقَسَف» :ةياور يفو.ناخيشلا هجرخأ .[ِهْيَلَع
ُه دَشَف ىرا َزإ ىرا َزا : َلاَقف . ِءاَم سلا ىلا ُهاَنْيَع ْتَحَمَطَف ، ِض ْر ًا ىلا رَخَف

. » □هْيَلَع ، اَمَف ُر ِؤَي ُدْعَب ْرُع اناَي

16. (4591)- Amr İbnu Dinar anlatıyor: "Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'ı işittim. Demişti ki: "Ka'be inşâ edilirken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve (amcası) Abbas taş taşımakta idiler. Bir ara Abbas (radıyallahu anh), Aleyhissalâtu vesselâm'a: "İzarını omuzuna koy da taşın incitmesine mani olsun" dedi. O da öyle yapmıştı. Bu hadise peygamberlik gelmezden önce idi. Birden yere yığıldı. Gözleri semaya dikilmiş kalmıştı. "İzarım! İzarım! dedi ve derhal onu üzerine bağladı."

Bir rivayette şu ziyade var: "...Bayılıp düştü. Bundan sonra hiç üryan görülmedi." [Buharî, Hacc 42, Salât 8, Menakıbu'l-Ensar 25; Müslim, Hayz 76, (340).]247

AÇIKLAMA:

1- Hz. Cabir hadisenin müşahidi gibi vak'ayı anlatmaktadır. Halbuki o vakte erişememiştir. Bu çeşit rivayetlere sahabe mürseli denir. Bu vak'ayı kimden işittiğini belirtmemektedir. Resûlullah'tan işitmiş olması kuvvetli ihtimaldir. Mamafih Ka'be'nin inşa hadisesine şahid olan ashabtan birini de dinlemiş olabilir. **2-** Hadiste, bi'setten bazı rivayetlere göre 5, bazılarına göre de 15 yıl önce, Ka'be'nin tamiri sırasında cereyan eden bir hadise anlatılmaktadır. Bir rivayete göre Ka'be'nin yakınlarında ateş yakan bir kadından sıçrayan kıvılcım Ka'be'nin örtüsünü tutuşturur. Bina bundan ziyade zarar görür. Kureyş Ka'be'yi yıkıp yeniden yapmaya karar verir. O sıralarda Cidde yakınlarında karaya vuran bir geminin enkazı bu maksadla taşınır. Rumi bir de usta temin edilir. Herkes, bu arada Resûlullah da Ecyad mevkiinden omuzlarında taş taşır. İşte sadedinde olduğumuz rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, omuz üzerine konan taşların omuzlarını incitmemesi için, vücudun göbekten aşağısını örten ve izar denen peştemalini belden çıkartarak katlayıp, omuzu üzerine koyması mevzubahistir. Bu sıralarda henüz peygamberlik gelmemiş olsa da ilahi murakabe altında olan genç Muhammed'in avretinin açılmasına müsade edilmez ve aniden üzerine çöken bir baygınlıkla yere düşer ve derhal izarını isteyerek avret yerlerini örter. Bazı rivayetlerde gaybtan bir tokat yediği, üzerini örtmesi emredildiği vs. ifade edilmiştir.

Bu vak'a Hz. İbnu Abbas'ın ve Resûlullah'ın ağzından da değişik şekillerde rivayet edilir. 248

□نوُّلَصُي اوُناَك ، طِئاَح # ِ هالّ ِلوُس َر ِد ْهَع ىلَع ِد ِجْسَمْلِل ْنُكَي ْمَل] :َاَق َدي
□6444□ 44ـ نعو ورمع ِنْب ِدانير َو ِدْيَبُع ِ هالّ ِنْب ِبأ ِزَي

. يراخبلا هجرخأ .[ِرْيَب ٌّزلا ُنْبا ُه عَف ري ِصَق ُه َرْدَج ًاطِئاَح ُهَل ْوَح نَنَبَف
ْهنَع ُ هالّ َي ِض َر ُرَمُع َناَك ىهتَح ِتْيَبْلا َل ْوَح

17. (4592)- Amr İbnu Dinar ve Ubeydullah İbnu Ebi Yezid dediler ki: "Resûlullah zamanında Ka'be'nin (etrafında ihata) duvarı yoktu. İnsanlar Beytullah'ın etrafında namaz kılıyorlardı. Bu hal, Hz. Ömer

---

245 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/169-171.

zamanına kadar devam etti. Ömer (radıyallahu anh) etrafına duvar çektirdi. Bu davarın boyu alçaktı. İbnu'z-Zübeyr yükseltti." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 25.]249

[قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: يُخَرِّبُ الكَعْبَةَ ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الحَبَشَةِ]. أخرجه
□6444□ 44ـ وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:

الشيخان والنسائِ .

18. (4593)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ka'be'yi, Habeşlilerden bacakları ince bir adam tahrip edecektir." [Buhari, Hacc 49 Müslim, Fiten 57, (2909); Nesaî, Hacc 125, (5, 216).]250

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen suveykateyn iki bacakcık demektir; zü'ssuveykateyn, bacakları ince olan kimseye denir. Bundan murad, zayıf bir Habeşlidir. Yani zayıf bir Habeşlinin Ka'beyi yıkacağını ifade eder.Bu hususa temas eden başka hadisler de var. Bunlara göre, Ka'be'yi, Kıyamete yakın, yani Hz. İsa da indikten sonra, başlarında ince bacaklı şiş karınlı bir kimsenin yer aldığı Habeşliler gelip yıkacaklar, müteakip hadiste de görüleceği üzere taş taş sökecekler, taşlarını da denize atacaklardır.251

عباس: [كأنهِ بِهِ أسْوَدَ أفْحَجَ يَقْلَعُهَا حَجَراً حَجَراً]. يعني الكعبة. إنما صغر
□6446□ 44ـ وفي أخر للبخاري عن ابنِ

والسوقيتين ’نه أراد ضعفهما
. وقدتهما، وذلك غالب في سوق الحبشة.و«الفحجُ» بعد ما بين الساقين

19. (4594)- Buhâri'nin İbnu Abbas'tan kaydettiği diğer bir rivayete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Kâ'be'yi yıkacak olan o ayrık iri ayaklı, güdük kafalı (koyu siyah) Habeşli'yi Kâ'be' nin taşlarını birer birer söker halde görür gibiyim!" [Buharî, Hacc 49.]252

قال: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: اتْرُكُوا الحَبَشَةَ مَا تَرَكُوكُمْ فَإنَّهُ لاَ يَسْتَخْرِجُ□
اهل من النذور ـ6444□ 44ـ وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما

اهدعم ناك يذلا ةبعكلا لام هب دارملاو ،ءوبخملا لاملا «ُزنكلا».دواد وبأ هجرخأ
ِنْيَتَقْي َوُّسلا وُذ إِ ةَبْعَكْلا َزْنَك].

اهريغو ةميدقلا .

20. (4595)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Habeşliler sizi terkettikçe onları terkedin. Zira, Kâ'be'nin hazinesini sadece zü'ssüvaykateyn (ince bacaklı olan kimse) çıkaracaktır." [Ebû Dâvud, Melâhim 11, (4309).][253]

AÇIKLAMA:

Burada, Habeşliler müslümanlara dokunmadıkça onlara dokunulmaması tavsiye edilmektedir. Onlara dokunmamak, şerlerinden azâde kalmak içindir. Zira hadisin devamı onlardan gelecek şerre dikkat çekiyor: "Kâ'be'de gömülü olan hazineyi Habeş asıllı ve Zü's-Suveykateyn lakabında biri çıkaracaktır." Süveyka'nın "ince bacaklı" demek olduğunu yukarıda kaydettik.

Suyutî der ki: "Halîmî ve başka bazı âlimlerin zikrine göre, Süvaykateyn'in zuhuru, İsa aleyhisselâm'ın zamanında, Ye'cüc ve Me'cüc'ün helâkinden sonradır. Hz. İsa ona bir öncü kuvvet gönderir. Bu birlik yedisekizyüz kişiliktir. Birlik ona doğru yürürken Allah Teâla Hazretleri Yemânî olan güzel kokulu bir rüzgâr gönderir. Bu rüzgârla bütün mü'minlerin ruhu kabzedilir."[254]

İKİNCİ FER'

MEDİNE'NİN FAZİLETİ

هاللّ ُةَنْعَل ِهْيَلَعَف ًاثَدَح اَهيِف َثَدْحأ ْنَمَف .اَذَك ىلا اَذَك َنْيَب اَم َةَنيِدَمْلا # ِ □
هاللّ ُلوُس َر َم رَح] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ4 □6444□

ناخيشلا هجرخأ .[ٌدَع ٌ َو ًاف ْرَص ِةَمايِقْلا َم ْوَي ُهْنِم ُ هاللّ ُلَبْقي َ . َنيِعَمْجأ .
ِسا نلا َو ِةَكِئ َّمْلا َو

---

[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/172-173. [249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/173. [250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/173-174. [251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/174.

1. (4596)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'yi şu şu yer arasında kalan kısımlarıyla haram ilan etti. "Kim bu haramı ihlâl edecek bir davranışta bulunursa, Allah'ın meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah Kıyamet günü o kimseden ne farz ne nafile (hiçbir hayır) kabul etmesin" (buyurdu)." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 1, İ'tisâm 6; Müslim, Hacc 462, 463, 464, (1365, 1366, 1367).]255

مُههللا :َلاَق ِةَنيِدَمْلا بلَع َف َرْشأ ا مَلَف .ُهُّب ِحُن َو اَنُّب ِحُي لَبَج اَذه :َلاَقف .
دُحأ ُهَل اَدَب بهتَح َلَبْقأ # ُه نأ] :امهل ٍةياور يفو ـ4 □6444□

بذهلا ركنمْلا ُتداَحْلا ُرْم ا' « ُثَدَحْلا».[ْمِهِعاَص َو ْمِهِهدُم يف ْمُهَل ْك ِراَب مُههللا .
ِبهنإ َم ِهرَحُأ اَم ُم ِهرَح اَم َلْثِم اَهْيَلَبَج َنْيَب َرْبإ ُميها َة كَم َة

ةنهسلا يف ٍفورعم و داتعمب سيل .

2. (4597)- Yine Sahiheyn'in bir rivayetinde anlatıldığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Medine'nin dışına doğru) yürüdü. Önünde Uhud görünmüştü: "Bu dağ var ya, o bizi çok seviyor, bizde onu seviyoruz" buyurdular. Medine'ye yönelince de: "Ey Allahım! Hz. İbrahim Mekke'yi haram kıldığı gibi, ben de [Medine'yi] iki dağı arasıyla haram kılıyorum. Allahım, (Medine halkını) müdd ve sa'larınla mübarek kıl" buyurdular." [Buhâri, Fezâilu'l-Medine 6; Müslim, Hacc 462, (1365).]256

هاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق .ِةَفيِ ِح صلا ِهِذه يف اَم َو َنآرُقْلا إ # ِ هاللّ ِلوُس □ #:
َر ْنَع اَنْبَتَك اَم] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ4 □6444ـ ُ هاللّ ُلَبْقي َ ،
َنيِعَمْجأ ِسا نلا َو ِةَكِئ َّمْلا َو ِ هاللّ ُةَنْعَل ِهْيَلَعَف ًاثِدْحُم ى َوآ ْوأ ًاثَدَح اَهيِف َثَدْحأ
ْنَمَف .ٍر ْوَث بلا ٍرْيَع َنْيَب اَم ما َرَح ُةَنيِدَمْلا ِسا نلا َو ِةَكِئ َّمْلا َو ِ هاللّ ُةَنْعَل
ِهْيَلَعَف ِهِت مِذ يف ًامِلْسُم َرَفْخأ ْنَمَف .ْمُهاَنْدأ اَهِب بعْسَي ، ةَد ِحا َو َنيِم ِلْسُمْلا ُة
مِذ .ٌُدَع ٌ َو ًاف ْرَص ُهْنِم ،اَهُدْيَص ُرهفَنَي ٌ َو ،اَه َّخ بلَتْخُي َ] :دواد وبأ
داز.نيخيشلا ظفل اذهو ،ةسمخلا هجرخأ .[لْدَع ٌ َو ف ْرَص ُهْنِم ُلَبْقُي َ ،َنيِعَمْجأ
ُلج رلا َفِلْعَي ْنأ إ ًة َرَجَش اَهْن ِم ُعَطْقَي ٌ َو ،ِلاَتِقل َح ٌ ِهسلا اَهيِف َلِمْحَي ْنأ ِلُج
رلِل ُحُلْصَي ٌ َو ،اَهَداَشأ ْنَم إ اَهُتَطَقُل ُطَقَتْلُت ٌ َو اهب نأ حيحصلاو ،دحأ بلا ريع
نيب ام ثيدحلا لعلو ،َة كَمِب ُه نِكل َو روث اَهِب َسْيَل َليِق َو ،ةَنيِدَمْلا ِن ٌ َبَج « ر
ْوَث َو رْيَع».[ُه َريِعَب تضقن اذإ :هترفخأو ،هتنمأ اذإ « َلُج رلا ُت
ْرَفَخ»و.عدتبملا رم ا' :اهحتفبو ،ثدحلا لعاف :لادلا رسكب « ُثهدَحُملا»و.اروث

ةضيرفلا « ُلْدَعلا»و.ةلفانلا « ُف ْر صلا»و.هدهع .

اهؤاشفاو ةطقللا فيرعت دارملاو ،ئشلاب توصلا عفر « ُةدَاش“ا»و .

3. (4598)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan Kur'ân-ı Ker'îm ve bir de şu sahifede olandan başka bir şey yazmadık.. (Bu sahifede bulunana gelince) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştu ki: "Medine Ayr dağı ile Sevr dağı arasında kalan hudud içerisinde haramdır. Kim orada bir bid'atte bulunur veya bid'atçiyi himaye ederse, Allah, melekler ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah onun farz, ne nafile hiçbir hayrını kabul etmesin. Müslümanların garantisi birdir, en düşükleri de bu garantiye sahiptir. Kim bir müslümana garantisinde ihanet ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun. Onun (Kıyamet günü) ne farz ve ne nafile hiçbir hayrı kabul edilmez." [Buhârî, Fezâilu'l-Medine 1, Cizye 10, 17, Ferâiz 21, İ'tisam 5; Müslim, Hacc 467, (1370); Ebû Dâvud, Menasik 99, (2034, 2035), Tirmizî, Vela ve'l-Hibe 3, (2128). Bu rivayetin metni Sahiheyn'e uygundur.

[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/175.

Ebû Dâvud'da şu ziyade var: "Otu yolunmaz, av hayvanı ürkütülmez, yitik malı, onu ilan edecek olan alabilir. Hiç kimseye kıtal maksadıyla orada silah taşımak caiz olmaz. Oradan ağaç kesilmez. Kişi devesini otlatabilir."][257]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayet, Medine'nin Resûlullah tarafından haram kılındığını belirtmekte ve kabaca sınırını da vermektedir: Ayr dağı ile Sevr dağı arasında kalan kısımlar. Ayr dağı güney, Sevr dağı ise kuzey hududu teşkil eder. Başka rivayetlerde doğuda Lâbetu Şarkiyye'nin, batıda da Lâbetu Garbiyye'nin diğer hudutları teşkil ettiği belirtilmiştir.

Ağaçlarının kasilmekten, hayvanlarının öldürülmekten yasaklanması ile çevrenin canlı örtüsünü koruma altına alma işi, Mekke'ye has olan bir tatbikattır. Mekkeliler buna Hz. İbrahim aleyhisselâm'dan beri rivayet etmekte idiler. Resûlullah bunu Medine için de aynen ilan etmiş ve bunun müesseseleşmesi için maddi ve manevî müeyyideler koymuştur. Medine'nin haram kılınmasıyla ilgili açıklamayı bu bahsin sonuna yani 4615 numaralı hadisten sonra müstakilen koyacağımız için, burada fazla açıklamaya girmeyeceğiz. Ancak şunu belirtmekte fayda var: "İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe Hazretleri, Medine'nin haram kılınması meselesinde, Hz. Enes'in kardeşi Ebû Umeyr'in bir kuşla oynaması ve o kuşun ölmesiyle ilgili □ُرْيَفُّنلا ؟ اَي اَبَا ِرْيَمُع اَم لَعَف hadisi ile ihticac ederek Medine'nin haram olmadığına hükmetmiştir. Şâfiî ve Mâlik başta olmak üzere cumhur ise haram olduğuna hükmetmiştir. Şâfiî'ler, Hanefî görüşe iki suretle cevap verirler: * Ebû Umayr'la ilgili hâdise tahrimden önceye ait olabilir. * O kuş, haram bölgeden değil, helal bölgeden tutulup getirilmiş olabilir. Bu ikinci cevap Hanefîleri ilzam etmez. Çünkü, onlara göre helal bölgenin hayvanı haram bölgeye geçti mi o da haram olur. Bir diğer husus da şu: Şâfiî, Mâlik ve cumhura göre Medine'nin hayvan ve ağacı haramdır. Fakat bu haram ihlal edilecek olsa, Mekke'deki ihlâl gibi ağır bir ceza gerekmez. Tazminatı olmayan bir haramdır. İbnu Ebî Zi'b ve İbnu Ebi Leylâ "tıpkı Mekke gibi buna da ceza gerekir" demişlerdir. Mâlikî ve Şâfiî fukahâdan bazıları da böyle hükmetmiştir. Şâfiî' nin kavl-i kadîmine göre Sa'd İbnu Ebi Vakkas'ın -ilerdeki açıklamamızda kaydedilen- bir rivayeti mucibince bu yasağı ihlal edenin giyecek dahil bütün malzemesi müsadere edilir. 258

تْنُك إ ِبت مُأ ْنِم ُدَحأ اَهِت دِش َو ِةَنيِدَمْلا ِءا َو‘ بلع ُرِبْصَي َ :# هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ6 □6444□

رْيَخ َوُه ْنَم اَهِيف ُ هاللّ َلَدْبأ إ اَهْنَع ًةَب ْغ َر دَحأ اَهُعَدَي َ] :ملسم
دازو.يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ًاديِهَش َو ًاعيِفَش ُهَل . هوحنو
فوخ وأ طحق وأ قيض نم ناسن“ا بلع هتقشم مظعت امو ةدشلا « ُءا َولا».[
ُهْنِم

4. (4599)- Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Medine'nin sıkıntı ve meşakkatlerine ümmetimden sabır gösteren herkese, Kıyamet günü şefaatçi ve (hayır 259 ameline) şahid olacağım." [Müslim, Hacc 484, (1378); Tirmizî, Menâkıb, (3920).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Medine'de mücavir kalmaya teşvik etmektedir. Yani birkısım sıkıntılara katlanarak Medine'de kalmak büyük bir fazilet kaynağıdır. Öyle ki Resûlulah Kıyamet günü, ona şefaat edecek ve lehinde şahidlik yapacaktır. Aslında Resûlullah bütün ümmete şefaat edeceğini belirtmiştir. Medinelilere hususî bir şefaat vaadi, şefaatinin bunlara daha çok olacağı veya hesaplarının kolay olacağı mânasında anlaşılmıştır. Şunu da belirtelim ki âlimler, Mekke ve Medine'de mücavir kalmanın cevazı hususunda ihtilaf ederler. Meselâ Ebû Hanîfe ve diğer bazı alimler mekruh olduğu görüşündedirler. Sebep olarak orada fazla kalanın ülfet ve alışkanlıkla oralara karşı hürmette kusur edeceğini ve günaha gireceğini söylerler. Zira orada yapılan hatalar başka yerlere nazaran daha çok günaha vesiledir. Ahmet İbnu Hanbel ve bir kısım âlimler de orada mücâveretin bilakis müstehab olduğunu söylemişlerdir. Sadedinde olduğumuz rivayet de bu görüşü teyid etmektedir. Ayrıca Mekke ve Medine'de yapılacak ibadetin sevabının çok olacağını ifade eden rivayetler de onlara delil olmaktadır. Bu durumda buralarda kaldığı taktirde günah işlemekten korkanların kalmamaları evladır. Kalanlar günahtan kaçındıkları takdirde manevî kazançları büyük olacaktır.[260]

مِهيِلْهاِب َنُول مَحَتَيَف َنوُّسُبَي م ْوَق بِتاَأَيف ُنَميْلا ُحَتْفُي # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْيَه ُز ِبأ ِنْب ِناَيْفُس نعو ـ4 □6444□

رْيَخ ُةَنيِدَمْلاو ،مُهَعاَطأ ْنَم َو ْمِهِلْهأب َنُول مَحَتَيَف َنوُّسُبَي م ْوَق ِتأَيَف ُما شلا
ُحَتْفُت َو . َنوُمَلْعَي اوُناَك ْوَل ْمُهَل رْيَخ ُةَنيِدَمْلا َو ،مُهَعاَطأ ْنَم َو

نوُمَلْعَي اوُناَك ْوَل م ُهَل رْيَخ ُةَنيِدَمْلا َو ْم ُهَعاَطأ ْنَم َو ْمِهيِلْهاَب َنوُل مَحَتَيَف□].
َنوُّسُبَي م ْوَق بِتاَأَيف ُقا َرِعْلا ُحَتْفُت َو ،َنوُملعَي اوُناَك ْوَل ْمُهَل

لبل رجز ةملك :سَب ْسِب نأ هيف لص‘او ،اهريغ ىلا ةنيدملا نع نيرِئاَس .
ْمُهَمِئاَهِب َنوُقوُسَي «َنوُّسُبَي» ىنعمو.ةثلا هجرخأ

5. (4600)- Süfyân İbnu Ebi Züheyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yemen fethedilecek. Bir grup insan, Medine'den oraya aileleri ve kendilerine tâbi olanlarla gidecekler. Halbuki bilselerdi, Medine onlar için hayırlıydı. Şam da fethedilecek. Bir kavim Medine'den aileleri ve kendilerine tâbi olanlarla oraya göç edecekler. Bilselerdi Medine onlar için hayırlı idi. Irak da fetholacak. Bir grup kimse ailesi ve kendilerine tâbi olanlarla Medine'den oraya taşınacaklar. Halbuki bilselerdi Medine onlar için hayırlı idi." [Buharârî, Fezailu'l-Medine 5; Müslim, Hacc 497, (1388); Muvatta, el Câmi' 7, (2, 887, 888).][261]

AÇIKLAMA:

Resûlullah bu hadislerinde bir mucize oarak, fethedilecek yerleri

---

[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/178. [258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/178-179.

haber vermiştir. Nitekim dediği şekilde aynı tertiple, zikredilen yerler birer birer İslâm'a kazandırılmıştır. Yine Aleyhissalâtu vesselam'ın haber verdiği üzere, Medine'den bir grup insan her seferinde bu fethedilen yerlere aileleriyle göç edip yerleşmişlerdi. Bu göçlerin temelde yatan sebebi, oralarda Medine'ye nazaran daha parlak maddî imkanların zuhurudur. İşte Aleyhissalâtu vesselâm, Medine'nin maddî mülâhazalarla terkedilmemesi gerektiğini hatırlatıyor. Fazileti sebebiyle seyahat edilmeye layık üç mescidden biri Medine'dedir.

Hadîse verilen bu mânada bazı ihtilaflar olmuş ise de, âlimleri bu tevcihi esas almaya sevkeden Ahmet İbnu Hanbel'in Hz. Câbir'den kaydettiği şu rivayettir: "Öyle bir zaman gelecek ki Medine halkı, zenginliğe ermek için civar karyelere dağılacak, oralarda gerçekten bolluk bulacaklar. Sonra geri dönüp ailelerini de oraya götürecekler. Halbuki bilselerdi Medine onlar için daha hayırlı idi." Resûlullah sadedinde olduğumuz hadiste, Medine'de kalmayı, sırf servet çoğaltmak için Medine'yi terketmemeyi tavsiye etmektedir. Alimler ticarî maksatla veya cihad maksadıyla yapılacak ayrılmaların bu yasağa girmediğini belirtirler. Öyleyse hadis, darlık, açlık gibi maddî sıkıntıları sineye çekerek Medine'de kalmayı tavsiye etmiş olmaktadır. [262]

ةَنيِدَمْلا َيِه َو ،ُب ِرْثَي :َنوُلوُقَي .ى َرُقْلا ُلُكأَت ٍةَي ْرَقِب ُت ْرِمُأ :# ِ هاللّ□□
ُلوُس َر َلاَق] :َلاق هْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ةريره ىبأ نعو ـ4 □6444□

ةثلا هجرخأ .[ِديِدَحْلا َثَبَخ ُريِكْلا ىفْنَي اَمَك َسا نلا ىِفْنَت .

مهيديأ ىلع ىرقلا حتفت َو ُراَصْن'ا ْمُه َو اَهِلهاًب َمْس"ا رصْنَي َ هاللّ نأ «ى َرُقْلا ُلُكأَت» :ىنعمو.[ِة ِضفلا َثَبَخ] :ملسمل ةياور يفو مسا # رهيغو .ىرقلا لاوما اهلهأ لكأي ريدقتلاو ،فاضملا فذحو راصتخاو عاستا باب نم اذهو ،اهنولكأيف اها ىإ ْمُهَمِنغيو

رييعتلاو فينعتلاو مولال يف ةغلابملا وهو ،بيرثتلا ةهارك ةباطو ةبيطب برثي .

6. (4601)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben karyeleri yiyen karye(ye hicret)le emrolundum. Buna Yesrib diyorlar. Burası Medine'dir. Medine, tıpkı körüğün curufu ayırması gibi insanları(n kötüsünü) defedip ayırır." [Buhârî, Fezâilu'l-Medine 2; Müslim, Hacc 488, (1382); Muvatta, el-Câmi' 4, (1, 886).] [263]

AÇIKLAMA:

1- Medine'nin "Karyeleri yiyen bir karye" olarak tavsifi, bir kısım mahzufları ihtiva eden teşbihli bir ifadedir. Bu ifadede Allah'ın, Medine halkı ile İslâm'a hizmet sunacağını, onların eliyle karyelerin yani pekçok memleketlerin fethedilip İslâm'a dahil edileceğini, Medine ahalisinin bu fethedilen yerlerdeki ahaliye galebe çalarak malını ganimet vs. şeklinde yiyeceğini haber verir. Hadiste "yemek" fiili ile galebe çalmak ifade edilmiştir. İbnu'l-Münîr Medine'nin, diğer şehirlerin faziletine galebe çalacağı da anlaşılabilir. Çünkü faziletler onun büyük fazileti karşısında öylesine söner ki, sanki yok hükmünü alır." Ancak bazı âlimler "en faziletli olma" iddiasını Medine hakkında reddederler ve Mekke'nin Ümmü'l-Kurâ diye vasfedilerek faziletçe en önde olduğunu belirtirler. **2-** Medine'nin eski ismi Yesrîb idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ismi önce Taybe ve Tâbe diye değiştirdi. Sebebi de tesrîb, levm ve ayıplamada mübalağa mânasına gelmesidir. Hadisten hareketle, bazı âlimler Medine'ye Yesrib demenin mekruh olduğunu, Kur'ân'daki bu şekilde tesmiyesinin, gayr-i müslimlerdenöyle dediklerini hikaye etme sebebinden ileri geldiğini söylerler. Bir rivayette Resûlullah "Kim Medine'ye Yesrib derse Allah'a istiğfar etsin. O Medine'dir, o Medine'dir" buyurmuştur. **3-** İbnu Hacer, hadisin iki kısım ihtiva ettiğini, birinci kısmı Aleyhissalâtu vesselâm'ın Mekke'de iken söylemiş olacağını; ikinci kısmı da Medine'de söylemiş olacağını belirtir.

---

261 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/180-181.

4- Hadiste Medine'nin kötüleri dışarı attığı ifade edilmektedir. Tıpkı körüğün madenin cevheriyle curufunu birbirinden ayırması gibi. Bazı âlimler bunu zâhiri üzere alırlar. Zira Resûlullah, Medine'nin havası sebebiyle hastalandığı için uğursuzluk verdiği inancıyla yaptığı beyât akdini bozmak üzere gelen bedevi vesilesiyle: "Medine körük gibidir. İnsanların kötüsünü atar (ve sinesinde barındırmaz), iyisini tutar" buyurmuştur. Hadisteki bu hükmün Deccal'ın zuhuru zamanıyla ilgili olduğu da söylenmiştir. Zira Resûlullah başka hadislerinde ahir zamanda Deccal'ın Medine civarına ineceğini, Medine'nin ahalisini üç kere titreteceğini, bu vesileyle Allah'ın oradaki kâfir ve münafık herkesi Medine'den çıkaracağını, bunların Deccal'e giderek Medine'yi terkedeceğini haber vermiştir. 264

□رَسُولُ اللّهِ #: مَنِ اسْتَطَاعَ أنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلْيَمُتْ بِهَا فَإنِّي أشْفَعُ لِمَنْ
□6444□ 4ـ وعن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهمَا قَالَ: [قَالَ

هححصو يذمرتلا هجرخأ .[اَهِب ُتوُمَي .

7. (4602)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Medine'de ölmeye muktedir olan orada ölsün. Zira ben, orada ölene şefaat ederim." [Tirmizî, Menâkıb, (3913).]265

AÇIKLAMA:

Hadiste, ölünceye kadar Medine'de ikamet etmek tavsiye edilmektedir. Çünkü orada ölmeye muktedir olmak demek, ölünceye kadar orada ikamete muktedir olmak demektir. Bu, orada ikamete teşviktir. Orada oturanlara ikram olarak, Resûlullah, bütün ümmetine yapacağı umumî şefaatinde ayrı olarak hususî bir şefaatte bulunacağını belirtmektedir.266

تْلَخَدَف امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ل ِّب َو ِرْكَب وُبأ َكِع َو ِةَنيِدَمْلا # ُّبِ نلا َمِدَق ا□
مُحلا ى ُلوُقَي :ُّلُك ِرْما ِيئـ 6444□ 4ـ نعو ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع تلاق:]مَل
َكُد َو ؟ يأ ِّب ُل، َكيْفَ تَجِ ُدكَ ، َو َكاَن وُبأ َبكْر ِر َض ِي َ هاللّ ُهنَع. اذإ َاذَختْه ُ
هنْع ُ يرْفَع ُ َع قيِر َته ُ، َو يِقوُل ُ: أ ًليَت ّ شِعْز ِ ى َعلَيْهِمأ . فَقلُت ُ: يا أبَت، َكيْفَ تَجِ
يف اَهلِه َو اَلمْو َ ت ُ أدنْ َن منْ َ شرِ َاك ِ نَعلِه َو َكاَن ِّب ِل ر َ ض ِ ي َ هاللّ ُ عَنْه إذا َ أقْلَع َ
ِة َو َ هل ْ يِبدْ وُ َ ن ْ لِي شَامة َو َ طفِيلُ قَاَلت: ْ فأَخبْرَ ْ ت ُ ر َ سوُل َ هاللّ ِ # مصُب َ ح
َو اجعْلَه َا لَه ُ أبيِتن َ ليلَْة ً بِو َ اد ِ و َ حوْ لِ إذخْ ِ ر َو َ جليِل َو ِ له ْ أرِد ْ َن يَوْ َم ً ميِاَه َ جمِن َ
وأ ْ شاد َ . اللهم ُ و َ صحِّح ْ ها َ و َ باِر ْ ك لَنا َ في مدُهِا َ و َ صاعهِا َ، و َ انقُلْ ح َمّ اها،
بذِلَك . فَقاَل َ: اللهمُ حبَبِّ ْ إليَناَ المْديِنَ َة كحُبِّناَ ِ مكَّ َة

« ا ُ لم، وقيل: هو الأمل والحمى. «والصوت» العقيرة ُ «والمثام الجليل» وهو من نبت
وَ طفِيل » جَب َ ّ ن ِ بأرض مكة بالجحفَه ِ . أخرجه الثلاثة «والَ ك ُ
ة « موضع معروف ِ بينه وبين مكة ستة أميال، وكان للعرب فيه سوق «وشامة
نَجِم» والبادية

. اوما اهاو

8. (4603)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği vakit Ebû Bekr ve Bilâl (radıyallahu anhümâ) hastalandılar. Ben yanlarına gittim: "Ey babacığım, dedim. Kendini nasıl hissediyorsun? Ey Bilâl sen nasılsın?" diye sordum. Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh) hummaya yakalanınca: "Her insana "sabahın hayırlı olsun" denmiştir. Halbuki ölüm ona ayakkabısının bağından daha yakındır" derdi. Hz. Bilal (radıyallahu anh) da humma nöbetinden çıkınca sesini yükseltir ve (Mekke'ye hasretini ifade eden şu beyitleri) terennüm ederdi: "Bilmem ki! Mekke vadisinde etrafımı izhir ve celil otları sarmış olarak bir gece daha geçirebilecek miyim? Macenne suyuna ulaşacağım bir gün daha gelecek mi? (Mekke'nin) Şâme ve Tafil dağları bana bir kere daha görünecek mi?"

[Sonra Bilâl şöyle beddua etti: "Allahım, bizi yurdumuzdan çıkarıp bu vebalı diyara süren Şeybe İbnu Rebî'a, Utbe İbnu Rebî'a ve Umeyye İbnu Halef'e lanet et!]

Hz. Aişe der ki: "(Ben gidip, bunlardaki Mekke hasretini) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verdim. O, şöyle dua buyurdu: "Allahım bize Medine'yi sevdir. Tıpkı Mekke'yi sevdiğimiz gibi, hatta fazlasıyla! Allahım onun havasını sıhhatli kıl. Onun müddünü, sâ'ını hakkımızda mübarek eyle. Onun hummasını al, Cuhfe'ye koy!" [Buhâri, Fezailu'l-Medine 11, Menakıbu'l-Ensâr 46, Mardâ 8, 22, 43; Müslim, Hacc 480, (1376); Muvatta, Câmi' 14, (2, 890, 891).][267]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Mekke'den Medine'ye hicret eden muhacirlerden bazılarının, Medine'de hava değişikliği sebebiyle hastalandıklarını ve bu halin onlarda dâussıla denen memleket hasretini tahrik ettiğini göstermektedir. Mekke dağlarında bir gece geçirmek Hz. Bilâl'e büyük bir hayal olur. Hasret ateşi sadece Mekke için değil, Mekke'nin civar yöreleri ve oralarda yetişen bitkiler için de tutuşur: İzhir: Daha önce geçtiği üzere bir ottur.

Celîl: Bu da bir kır otudur.

Mecenne: Mekke'ye altı mil mesafede bir yer olup, Cahiliye devrinde orada panayır kurulurdu. Şâme ve Tafîl: Mekke civarında iki dağ adıdır.

Müdd ve sa' daha önce mükerrer seferler geçtiği üzere iki hacim ölçeğidir. **2-** Hz. Aişe'nin durumdan Resûlullah'ı haberdar etmesi üzerine, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, meseleleriyle ilgilendiğini görmekteyiz: O hususta yaptığı dua buna delalet eder. Sadedinde olduğumuz hadisin Buhârîdeki veçhinin devamında, Hz. Aişe'nin: "Biz Medine'ye hicret edip geldiğimizde, Medine Allah'ın en vebalı, en hastalıklı arazisi idi. Medine'nin Buthân sahrasındaki vadiden acı bir su akardı" demesi, Aleyhissalâtu vesselam'ın duasından sonra Medine'nin havasının düzelerek sağlıklı bir yere dönüştüğü

[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/182-183.

[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/183.

anlaşılmaktadır. **3-** Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın humma hastalığının Medine'den Cuhfe'ye havâlesini talep ettiğini göstermektedir. Bunun sebebi, o sıralarda Cuhfe'nin müşriklerle meskûn olmasıdır.Hattabî, orada yahudilerin yaşadığını söyler. Şarihler bu duanın indallah kabul gördüğünü, Medine bereket ve sağlığa kavuşurken Cuhfe'nin humma yatağı haline geldiğini, o günden beri Cuhfe'nin bu hastalıktan kurtulamadığını söylerler. Mesela Nevevî der ki: "Bu duada Resûlullah'ın zâhir bir mucizesi var. Zira Cuhfe o günden beri herkesin kaçındığı bir yer olmuştur. Onun suyundan kim içerse hummaya (sıtmaya) yakalanır." **4-** Hadis, bazı sufîlerin: "Velayette kemale ermek için kadere razı olma gerekir. Musibetlerin, hastalıkların def'i için dua edilmez" şeklideki iddialarının sünnete aykırı olduğunu gösterir. Keza, Mutezile'den bazılarının "dua ezelî kadere tesir etmez" şeklindeki iddialarını da bu hadis reddeder. Çünkü dua ile Medine'de istenen değişiklikler hasıl olmuştur.268

ةَك َرَبْلا َنِم َة كَمِب َتْلَعَج اَم ْنَفْع ِض ِةَنيِدَمْلاِب ْلَعْجا مُه هُّهللا :# ِ هاللّ ُلوُس□].
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ4 □6446□

ةثلا هجرخأ.

9. (4604)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua buyurdular: "Allahım! Mekke'ye verdiğin bereketi iki katıyla Medine'ye de ver!" [Buhârî, Büyu' 53, Kefâret 5, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 465, (1368); Muvatta, Câmi' 1, (2, 884, 885).] 269

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Medine'nin Mekke'den daha fazla faziletli olacağını ifade eder. Ancak âlimler başka hisleri de gözönüne alarak, bu bereket ve üstünlüğün dünyevî berekete yönelik olduğunu, uhrevî amellerde Mekke'nin üstünlüğünün esas olduğunu belirtirler. "Medine'nin bir cihetle efdal olması, her cihette Mekke'den efdal olmasını gerektirmez" derler. Nevevî, bereketin ölçekte fiilen hasıl olduğunu, başka yerlerde bir müdd zâhirenin az geldiği pek çok kimseye, Medine'de ölçülen bir müdd zahirenin kâfi geldiği sıkça görülüp tecrübe edildiğini, bu durumun Mekke'de yaşayanlarca bilmüşahede malum bulunduğunu söyler. 270

يف َو اَنِتَنيِدَم يف اَنَل ْك ِراَب مُههللا :َلا َق .ِرَم ثلا ِل وأب َِتُأ اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس
َر َناَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444ـ ،َة كَمِل َكاَعَد ُه نإ َو .
َكيِّبَن َو َكُدْبَع ِبهنإ َو ، َكُليِلَخ َو َكيِّبَن َو َكُدْبَع َميِها َرْبإ نإ مُههللا .ٍةَك َرب َعَم ًةَك
َرَب اَنِعاَص يفو اَنِهدُم يفو اَن ِراَمِث كلامو ملسم هجرخأ .[ِناَدْلِوْلا َنِم َرُض ُحَي
ْنَم َرَغصأ ِهيِطْعُي مُث ُهَعَم ِهِلْثِم َو َة كَمِل َكاَعَد اَم ِلْثِمِب ِةَنيِدَمْلِل َكوُعْدأ اَنأ َو

يذمرتلاو .

10. (4605)- Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (yılın turfanda) ilk meyvesi getirildiği zaman şöyle buyururlardı: "Allahım, bize Medine'mizi, meyvelerimizi, müddümüzü, sa'ımızı bereket üzerine bereketle mübarek kıl. Allahım, İbrahim senin kulun, peygamberin ve halîlindir. Ben de senin kulun ve peygamberinim. O sana Mekke için dua etti. Ben de Medine için, onun Mekke hakkında yaptığı duayı bir misli ziyadesiyle aynen yapıyorum" Resûlullah bu şeklide dua ettikten sonra getirilen meyveyi, orada hazır olan çocuklardan en küçüğüne veerirdi." [Müslim, Hacc 473, (1373); Muvatta, Câmi' 2, (2, 885); Tirmizî, Da'avât 55, (3450).] 271

هجرخأ .[ُلا ج دلا ّ َو َنوُعا طلا اَهُلُخْدَي َ ةَكِئ َّم ِةَنيِدَمْلا ِباَقْنأ ىلَع # ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ44 □6444ـ ُف ِرْصَت مُث ٍدُحُأ َرُبُد َل
ِزْنَي ىهتَح ُةَنيِدَم ْلا ُهُت مِه َو ِق ِرْشَمْلا لَبِق ْنِم ُلا ج دلا ُحيِسَمْلا ىِتأَي :# َلاَق]
ةثلا يذمرتلاو.دازو ملسم:

كِلْهَي َكاَنُه َو ،ِما شلا لَبِق ُهَهْج َو ُةَكِئ َّمْلا□].

«هفلخ يأ «ٍدُحا َرُبُد ُلِزْني» هلوقو.نيلبجلا نيب قيضملا « ُبْق نلا .

11. (4606)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Medine'ye geçit veren dağ gediklerinde [birbiriyle kenetlenmiş] melekler var. [Her gedikte (kınından çekilmiş) kılıçlarıyla bekleyen iki meleğin korumaları sebebiyle] Medine'ye ne veba ve ne de Deccâl giremez." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 9, Tıbbı 30, Fiten 27; Müslim, Hacc 485, 486, (1379), 1380); Muvatta, Câmî' 16, (2, 892); Tirmizî, Fiten 51, (2244).]

Müslim'in rivayetinde şu ziyade var: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mesih Deccal, doğu tarafından gelir. Kasdı Medine'dir. Uhud'un arka tarafına iner. Derken (Medine'yi bekleyen)

---

268 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/185-186. 269 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/186.

melekler, onun yüzünü Şam tarafına çevirirler ve orada helak olur." [272]

AÇIKLAMA:

Medine'nin melekler tarafından Deccal ve tâuna karşı korunduğu hususu Fatıma Bintu Kays, Mihcen, Üsema İbnu Zeyd, Semüre İbnu Cündeb gibi başka sahabeler tarafından rivayet edilen hadislerde de teyid edilmiş, güç kazanmıştır. Müslim'in kaydettiği Fatıma Bintu Kays (radıyallahu anhâ)'nın rivayetinde, Deccal kendisinden bahseder: "...Ben Mesih Deccal'ım. Yeryüzünü dolaşırım. Kırk günde Mekke ve Medine hariç inmediğim köy bırakmaksızın hepsine uğrarım." [273]

نِم بْقَن َسْي َل ،ةَنيِدَمْلا َو َة كَم إ ُلا ج دلا ُهُؤُطيَس إ ِدَلَب ْنِم َسْيَل :# ِ هاللّ□ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ44 □6444ـ .[ٍقِفاَنُم َو ٍرِفاَك ُّلُك ِهْيَلإ ُج ُرْخَيَف ٍتاَفَج َر َثَث اَهِلْهأب ُةَنيِدَمْلا ُفُج ْرَت مُث َةَخِب سلا ُل ِزْنَيَف اَهنُوس ُرْحَي َنيِهفاَص ُةَكِئ ًَمْلا ِهْيَلَع إ اَهِباَقْنأ.

. ناخيشلا هجرخأ

12. (4607). Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mekke ve Medine hariç Deccal'ın çiğnemeyeceği memleket yoktur. Mekke ve Medine'ye geçit veren yolların herbirinde saf tutmuş melekler var, buraları korurlar. (Deccal) es-Sebbiha nâm mevkie iner. Sonra Medine ahalisini üç sarsıntı ile sarsar. Bunun üzerine (şehirde bulunan) bütün kâfir ve münafıklar (şehri terkederek Deccal'e) gelirler." [Buhâri, Fezailu'l-Medine 9; Müslim, Fiten 123, (2943).] [274]

ة نَجلا ِضاَي ِر ِنم ةَض ْو َر ى ِرَبْنِم َو ِتيَب َنْيَب اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□□ :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ44 □ 6444□

. و َرَبْنِم ى ِرَبْنِم َو ى ِض ْوَح ىلَع ى ِرَبْنِم َو .]ى ِض ْوَح ىلَع ى ِرَبْنِم َو ةثثلا هجرخأ

13. (4608)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim havuzumun üzerindedir." [Buharî, Fazlu's-Salât 5, Fezâilu'l-Medine 11, Rikak 53, İ'tisam 16; Müslim, Hacc 502 (1392); Muvatta, Kıble 10, (1, 197).] [275]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, Medine Mescidi'nin faziletini beyan etmekte, ancak mescidin bazı kısımlarının diğer yerlere nazaran efdal olduğunu belirtmektedir.

Bazı rivayetlerde "hücrem" ve hatta "kabrim" denmiştir. Şarihler kabr kelimesinin "ev"in tefsiri olduğunu belirtir. Çünkü Resûlullah evine gömülmüştür.

2- Âlimler bu hadisi iki surette açıklamıştır: * Belirtilen bu yer, olduğu gibi cennete nakdelilecektir. * Orada yapılan ibadet, sahibini cennete götürecektir. **3-** Alimlerden bazıları, bir başka yerin, hadislerde cennetin bir parçası olarak tavsif edilmemiş olmasından hareketle, bu hadisi, "Medine'nin en faziletli yer olduğu" hususunda delil kılmıştır. **4-** Havuzdan murad, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a verilmiş olan Kevser havzı'dır. Şu halde, minberi ahirette onun üzerinde kurulacaktır. Bâtıl fırkalardan Mutezile ve Hariciler havz, şefaat ve Deccal'e inanmazlar ise de Ehl-i Sünnet'e göre bunlar haktır ve inanmak farzdır.

Hadis, Medine'de yaşamaya teşvikte bulunmaktadır. 276

272 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/188. 273 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/188.

د ِجْسَم َوُه : لُج َر َلاقف .بوْق تلا بلَع َسِهسُأ بِذ لا ِد ِجْسَمْلا يف ِن ُّج َر ى□
َرامَت] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيردخلا نعو ـ46 □6444□

يئاسنلاو هظفل اذهو ،يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[اَذه يِد ِجْسَم َوُه :# َلاَقف .# ِ .
هاللّ ِلوُس َر ُد ِجْسَم َوُه : لُج َر َلاق َو .اَبُق

14. (4609)- el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi "takva üzerine kurulmuş olan mescid" hakkında münakaşa ettiler. Biri: "Bu Kuba mescididir!" derdi. Diğeri de: "O, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescididir!" dedi.

(Bu münakaşayı işiten) Aleyhissalâtu vesselâm:

"Şu benim mescidimdir!" buyurdular." [Müslim, Hacc 514, (1398); Tirmizî, Tefsir, Tevbe, (3098); Nesâî, Mesâcid 8, (2, 36).]277

AÇIKLAMA:

Burada, Kur'ân-ı Kerîm'in takva üzerine kurulmuş olmakla tebcil ettiği mescidin Medine Mescidi olduğu takrir edilmektedir. Ayet şöyle: "...Senin namaz kılmana layık olan mescid, ilk günden beri takva üzerine kurulu bulunan mesciddir" (Tevbe 108).

İşte iki sahâbî bu mescidle hangi mescidin kastedildiğini münakaşa etmiştir. Çünkü, Resûlullah'ın Medine'ye gelir gelmez yaptırdığı mescid Kuba Mescidi'dir. Zira önce oraya inmiş, bir müddet orada ağırlanmış, sonra Medine'nin içerisine gelinmiştir. Kuba, o zaman Medine'nin dışında idi. Resûlullah oradaki ikameti sırasında derhal Kuba Mescidi'ni inşâ ettirmişti. Medine'ye yerleştikten sonra da cumartesi günleri Kuba'ya gidip orayı ziyaret ettiği, mescidinde iki rek'at namaz kıldığı rivayetlerde belirtilmiştir. Bu hadis de Medine'nin ve Mescid-i Nebev'inin faziletini teyid eden rivayetlerdendir.[278]

هجرخأ .[ُةَنيِدَمْلا ًابا َرَخ ِم ّ ْس“ا ى َرُق ِنْم ٍةَي ْرَق َر ِخآ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□6444□ 44ـ نعو ىبأ ةريره َر َضِ َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

يذمرتلا.

15. (4610)- Hz. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İslâm şehirlerinden en son harap olacak olan Medine'dir." [Tirmizî, Menâkıb, (3915).][279]

دي ِرُي ،ِبفاوَعْلا إ اَهاَشْغَي ، ْتَناَك اَم ِرْيَخ ىلَع َةَنيِدَمْلا َنوُك ُرْتَي :# ِ هاللّ ُلوُس□
□6444□ 44ـ هنعو َر َضِ َي هاللّ ُ هْنَع لاق :[َر َلاَق

اَذإ بهتَح ًاشوُح ُو ُتَئِلُم اَهِناَد ِجَيَف اَمِهمَنَغِب ِناَقِعْنَي َةَنيِدَمْلا ِنَادي ِرُي َةَنْي َزُم ْن
ِم ِناَيِعا َر ُرَشْحُي ْنِم ُر ِخآ َو ، ِرْي طلاو ِعاَبِهسلا َبِفا َوَع كلذ ريغو ةبادو ريطو
عبس نم بِلاَط لُك : َبِهو ،َةَيِفاَع َعَمَج «بِفا َوَعلا».ةثلا هجرخأ .[اَمِههوُج ُو بلَع
رَخ ِعاَدوْلا َة يِنَث اَغَلَب

هيلع دوعتل اهاعد اذإ « ِمنغلاب ِبعا رلا َقَعَن»و.ريطلاو عابسلا بلع بلغو .
هلامعتسا رثك هنأ إ

16. (4611)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Medine'yi, taşıdığı yüce hayra rağmen terkedecekler. Onu rızık arayanlar yani kuşlar ve kurtlar istila edecek. Oraya [en son gelecek] iki çoban bu maksadla Müzeyne'den çıkıp koyunlarını azarlayacaklar. Fakat Medine'yi vahşî hayvanlarla dolmuş bulacaklar. Seniyyetü'l-Vedâ'ya ulaştıkları vakit yüzüstü düşe(rek ölecek)ler." [Buharî, Fezâilu'l-Medine 5, Müslim, Hacc 499, (1389); Muvatta, Câmî 8, (2, 888).] 280

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetin bazı vecihlerinde تتركونها yani "...tekredeceksiniz" şeklinde gelmiştir. **2-** Hadis hakkında İbnu Hacer, İyaz'dan naklen şu açıklamayı kaydeder: "Bu ihbar aynen görülmüştür. Şöyle ki Medine bidayette hilafet merkezi olmuş, bu suretle çok kimseleri kendine celbetmiş, bir toplanma yeri olmuştur. Yeryüzünün serveti âdeta oraya akmış en mamur beldelerden biri olmuştu. Hilafet merkezi oradan alınıp önce Şam'a, sonra da Irak'a nakledilince oraya bedeviler hakim oldu ve fitneler kol gezdi. Sakinleri birer birer orayı terkettiler. Derken şehir, vahşi kuşların ve yırtıcı hayvanların istilasına uğradı." Hadiste geçen "avâfî", âfie'nin cem'idir; gıdasını arayan hayvan mânasına gelir.

Nevevî, bu terke uğrama halinin, Medine'nin başına Kıyamete yakın, ahir zamanda geleceği kanaatindedir ve "Medine'ye en son gelecek ve orada vahşi hayvanlarla karşılaşacak iki çoban"la ilgili ihbarın da bu hususu te'yid ettiğini söyler.

Nevevî'yi haklı bulan İbnu Hacer, İmam Mâlik'in Ebû Hureyre'den kaydettiği şu hadisi de delil gösterir:

"Medine, üzerinde bulunduğu şu en güzel haline rağmen terkedilecek. Öyle ki ona kurtlar [veya köpekler] girerler ve mescidin bazı sütunları üzerinde veya minberi üzerinda gıdalanırlar [ulurlar]." Ashab sordu: "[Ey Allah'ın Resûlü!] Bu durumda (Medine'nin) meyveleri kime kalacak?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Yiyecek arayanlara: Kuşlara ve vahşi hayvanlara!" cevabını verdi."

İbnu Hacer'in Ebû Hureyre'den kaydettiği bir başka rivayet, Medine ile ilgili olarak zikri geçen iki çobanın, en son haşredilecek kimseler olacağını belirtir. Şu halde Medine'nin vahşiler tarafından istilası âhir zaman alametleri meyanında anlaşılmalı diyenlere bu hadis destek vermektedir: "En son haşredilecek iki kişi var. Bunların biri Müzeyne'den, diğeri de Cüheyne'dendir. Bu iki şahıs acaba insanlar nereye gitti diye arayarak Medine'ye gelecekler. Fakat orada tilkilerden başka birşey görmeyecekler. Bunların yanına iki melek iner, onları yüzleri üzerine yere yatırır ve canlarını alarak diğer insanlara kavuştururlar." Şu halde bunların haşri ölümlerinden sonra meydana gelir.

---

276 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/189-190. 277 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/190. 278 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/190.

Mühelleb, bu hadisten, Medine'nin Kıyamete kadar meşhur bir yer olarak kalacağına delil bulur. 281

اَه ِرْحُج ىلا ُة يَحْلا ُز ِرْأَت اَمَك ِةَنيِدَمْلا ىلا ُز ِرْأَيَل َنَامي“ا نإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر]. ؐ6444 ؐ 44ـ هنعو َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق: [َلاَق

. أخرجه الشيخان.«يأرز» أي ينضم ويلتجئ

17. (4612)- Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İman Medine'ye çekilecek, tıpkı yılanın deliğine çekilmesi gibi." [Buhârî, Fezailu'l-Medine 6; Müslim, İman 233, (147).] 282

AÇIKLAMA:

İslâm'ın ilk neşir merkezi Medine olması haysiyetiyle teşbihe yer verilmiştir. Yılan, yiyecek aramak üzere çıkıp dolaşır. Herhangi bir şey onu korkutunca kaçıp deliğine girer. İslâm da bunun gibi Medine'den intişar etmiştir. Bütün mü'minler Medine'ye gitmek hususunda içlerinde bir müşevvik, bir sâik bulurlar. Çünkü bu, Resûlullah sevgisinin bir neticesidir. Sağlığında zât-ı şeriflerini görmek, kendisinden İslâm'ı öğrenmek için; vefatından sonra da mescidini, kabrini ve bıraktığı diğer maddî hatıralarını görmek için Medine'ye gelmek isterler. Kurtubî, bu hadiste, Medine halkını gittiği yolun doğruluğuna delil görür. Nitekim İmam Malik'in mezhebinin esası da bu görüşe dayanır; Medine ehlinin yaşayışı, sünneti temsil eder, haber-i vahide tercih edilir, onların ameli hüccettir.

İbnu Hacer, Kurtubî'nin bu umumî hükmünü "Resûlullah'ın devri ve Hülefa-i Râşidin'in devri" ile kayıtlayarak benimser. "Fitnelerin zuhurundan ve sahabelerin her tarafa dağılmasından ve hususan ikinci Hicri asrın sonlarından itibaren doğru olmayacağını, bizzat müşahadenin bu kaydı getirmeyi gerektirdiğini" söyler.283

ملسم هجرخأ .[َةَباَط َةَنيِدَمْلا ى مَس َ هاللّ نإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق . ؐ6444ؐ 44ـ هنعو رباج نب ِ سمرَة َ ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع

18. (4613)- Cabir İbnu Sümere (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri Medine'yi Tâbe diye tesmiye buyurdu." [Müslim, hacc 491, (1385).][284]

هَتَل ِحا َر َعَض ْوأ َةَنيِدَمْلا ِنا َرْدُج ىلا َرَظَنَف ٍرَفَس ْنِم َمِدَق اَذإ # ِ هاللّ□□
ُلوُس َر َناَك] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ44 □6446□

يراخبلا هجرخأ .[اَهِبُح ْنِم اَهَك رَح ٍة بَاد ىلع َنا َك ْنإو .َع َرْسأ ْنأ « َعَض
ْوأ».يذمرتلاو

19. (4614)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönünce, Medine'nin duvarlarına bakar, develerini hızlandırırdı. Eğer bir bineğin üzerinde ise, onu tahrik ederdi. Bu davranışı Medine'ye sevgisinden ileri gelirdi." [Buhâri Fezâilu'l-Medine 10, Umre 17; Tirmizî Da'avâtı 44, (3437).][285]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine sevgisini ve ona bir an önce kavuşmak için izhar ettiği aceleyi görmekteyiz. Alimler buna dayanarak vatan sevgisinin ve ona duyulan hasretin meşru olduğuna delil bulmuşlardır.

---

[281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/191-192. [282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/193. [283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/193.

Resûlullah'ın Medine sevgisi, Medine'nin kendisi veya Medine ahalisi için olabilir. Her iki sevgi de mümkündür ve meşrudur denmiştir. [286]

ر مَخف ًارابَغ اوُ رَاثأَف َنيِفِهلَخَتُمْلا َنِم لاَج ِر ُهْت قَلَت َكوُبَت ْنِم # ُّبِ نلا َعَج□
َر ا مَل] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس نعو ـ44 □6444ـ ُها َرأ َو ٍءاَد ِهلُك ْنِم
ءاَفِش اَه َرابُغ نإ ِهِدَيِب ِسْفَن ِيذ لا َو :َلاق َو ،ِهِهْج َو ْنَع ِماَثِهللا # ِهاللّ ُلوُس َر
َلا َزاَف ،ُهَفْنأ ُهَعَم َناَك ْنَم ُضْعَب

نيزر هجرخأ .[ِص َرَبْلا َو ِماَذُجْلا َنِم َو ، َرَكَذ .

20. (4615)- Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Tebük'ten dönünce, (sefere katılmayıp Medine'de kalmış olan) mütehallifînden bazıları onu karşıladılar. Bu sırada toz kaldırdılar. Bunun üzerine beraberinde bulunanlardan bazıları burunlarını sardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzündeki sargıyı çıkardı ve: "Nefsimi kudret elinde tutan zâta yemin olsun. Medine'nin tozu, her hastalığa şifadır!" buyurdu ve O'nun devamla "Cüzzamdan, barastan (ala terlikten)" diye saydığını gördüm." Rezîn tahric etmiştir.[287]

İLAVE

MEDİNE'NİN HARAM İLAN EDİLMESİ

MAHİYETİ, MÂNÂSI

Mekke, Hz. İbrahim aleyhisselâm'dan bu yana haram ilan edilmiştir. Resûlullah da Medine'yi haram ilan etmiştir. Bir yerin haram ilan edilmesi demek, öncelikle ot, ağaç her çeşit bitkinin koparılıp kesilmesinin yasak edilmesi, yabanî hayvanlarının öldürülüp avlanmasının yasaklanması demektir. Mukaddes beldeler için düşünülmüş olan bu tarihî tatbikat, günümüzde "millî park", "yeşil kuşak", "yeşil saha" gibi farklı telakkilerle daha yaygın bir şekilde gündeme gelmiş ve uygulanmaya konmaya başlamıştır. Bu durum, tarihî tatbikatın aktualite kazanmasına ve gündeme gelmesine sebep olmuştur. Bu sebeple Medine'nin tahrîmiyle ilgili tatbikatı açıklamayı gerekli ve faydalı mülahaza ettik ve meseleye burada müstakillen temas etmeyi uygun bulduk. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mezkur yasağıyla ilgili hadisler, noksan ve ziyade farklarıyla başta Ebû Hüreyre ve Câbir radıyallahu anhüma olmak üzere, Abdullah İbnu Zeyd, Asım İbnu Ahvâl, Râfi İbnu Hudeyc, Enes İbnu Mâlik, Ebû Saîdi'l-Hudrî, Ali İbnu Ebi Talib, Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Ka'b İbnu Mâlik (radıyallahu anhüm ecmâin) gibi pek çok sahabe tarafından rivayet edilmiştir. Bu hadislere başta Sahiheyn olmak üzere bütün hadis kitapları yer verir.

Enes'ten gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber seferinden dönerken, Medine'ye yaklaşınca, şehre işaret ederek: "Yâ Rabbi! Hz. İbrahim'in Mekke'yi haram kıldığı gibi, ben de Medine'yi haram kıldım. Onun iki kayalığı arası haramdır, ağaçları kesilemez, hayvanları avlanamaz, otu yolunamaz, ağaçlarının yaprağı silkilemez..." der. Hadis muhtelif vecihleri (varyantları) çerçevesinde çok daha uzun olmakla beraber, bizi alâkadar eden kısmı, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Medine'nin civarında belli bir sahayı haram ilân ederek, "hayvanlarını öldürmekten, otunu yolmaktan, ağaçlarını kesmekten ve hattâ yapraklarını koparmaktan" Müslümanları men etmiş olmasıdır.

Buharî'nin rivayetinde haram (yasak) ilân edilen bu yerler hususu oldukça mübhemdir. En açık ifâde "iki siyah kayalık (harrateyn) arası" tâbiridir. Bu haram bölge, Ebû Dâvud'un bir rivayetinde "Air dağı ile Sevr dağı arası" diye tayin edilir. Müslim'in Ebû Hüreyre'den yaptığı bir rivayette "Medine'nin etrafında oniki millik bir kısmı koruluk (Himâ) kıldı" denir ki, bu, Adiyy İbni Zeyd'in "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin her cihetinden bir berîdlik[288] [289] sahayı koruluk (haram) bölge ilân etti" sözüyle daha da sarâhat kazanmış olmaktadır. Rivâyetler bu bölgenin ana sınırlarını belirtecek sarâhati hâizdir. Müteakip haritada görüldüğü üzere, kuzeyde Sevr, güneyde Air dağları ile, doğuda Lâbetu Şarkiyye (Harratu Vâkım), batıda Lâbetu Garbiyye (Harratu'l-Vebere) dağları ile sınırlanmaktadır. Rivayetlerin farklı isimler zikrederek bazı mübhemliklere yer vermesinin hiçbir ehemmiyeti yoktur.[290] Her halukârda, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Medine'yi dört bir yandan ihâta eden bir yeşil kuşağın muhafazası için emir vermiş olması mühimdir ve bu husus da kesindir.

[286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/194. [287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/194. [288] Bir berîd: Dört fersah; bir fersah dört mil; bir mil dört bin zirâ'dır. Yani bir berid altmışdörtbin (64.000) zirâ'dır. 1 zirâ'da 50-70 cm uzunluğuna tekabül eden bir ölçü birimidir (el-Müncid- Beyrut. 1960. S. 234).

[289] Belâzurî'deki bir rivâyette "Ancak saka devesi ile ekin ve bağlarını sulayan kimseye sabanını ve (bozuk) sulama âletini onarmak üzere dağdağan ve seksek ağaçları mâkulesinden faydalanmaya müsâade etti" denir.

[290] Muhtelif rivâyetlerde, haram kılınan bölgenin hududlarını tesbit maksadıyla, çok sayıda yer isimleri zikredilir. Bunlardan bir kısmı sarihtir, mâlum yerlerdir. Bir kısmı mübhemdir (Lâbiteyhâ, Me'zemeyhâ, Cebeleyhâ gibi). Bir kısmı da münâkaşalıdır (Sevr dağı gibi ki, bâzı selef âlimleri, Medine civârında bu isimde bir yer olmadığını, Sevr'in hicret sırasında Resûlullâh aleyhissalâtü vasselâm'ın sığındığı mağaranın bulunduğu dağ olduğunu, bu dağın ise Mekke yakınlarında bulunduğunu söylemişlerdir. Ancak başta İbn-i Hacer el-Askalâni Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu yasağın ciddiyet ve ehemmiyetini belirtmek için, onu ihlâl edenlere karşı vicdânî ve amelî olmak üzere gayet sert müeyyideler vazetmiştir. Vicdânî müeyyideyi şu hadis ifade eder: "Medine, Air ve Sevr dağları arasında kalan kısımlarıyla haramdır. Orada kim bir yasak işlerse veya işleyeni himâye ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Allah, kıyamet gününde, onun ne tevbesini ve ne de fidyesini (ne farzlarını, ne de nafilelerini) kabul eder. "Mü'min bir vicdan için bundan daha ağır, daha müessir müeyyide olamaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin haramiyetinin fiilen korunması için de, yasağı işleyenlere karşı pratik ve tatbikî tedbirler vazetmiş, suçlunun maddeten tecziyesini emretmiştir; dövülmesi, soyulması ve malzemesinin müsaderesi. Bu hususla ilgili bir vak'ayı kaydedeceğiz: Müslim, Ebû Dâvud ve Belâzurî'de birbirini tamamlayan rivayetlerde belirtildiğine göre, Akîk'deki[291] kasrına gitmekte olan Sa'd İbni Ebi Vakkâs, haram bölgede bir köleyi, bir ağacı kesmekte veya yaprağını düşürmek için silkelemekte (Belâzurî'de, ot biçmekte) iken yakalar. Sa'd, kölenin elbisesini soyar, (Belâzurî'de, orağını da elinden

alır). Sa'd dönünce, kölenin efendisi gelip, köleden müsâdere etmiş olduğu şeyleri iade etmesini ister. (Belâzurî'de, Hz. Ömer'e şikayet ederler ve Hz. Ömer, Sa'd'a "Aldıklarını iade et" emrini verir.) Sa'd: "Resûlullah'ın bana ganimet kıldığı bir şeyi geri vermekten Allah'a sığınırım" der ve talebi reddeder. Ebû Dâvud ve Belâzurî'nin rivayetlerinde Sa'd şu cevapta bulunmuştur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), burayı haram kıldı ve: "Kim, burada avlanan (ve ağaçlarını kesen) birini yakalarsa onu dövsün, elbise ve malzemelerini de elinden alsın" buyurdu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bana ganimet kıldığı bir şeyi asla vermem, isterseniz fiyatını vereyim." Belâzurî'de belirtildiğine göre, Sa'd, bu oraktan kendisine bir çapa yapar ve ölünceye kadar tarla işlerinde kullanır.

Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh) -belki de yukarıdaki hâdiseden sonra- Osman İbni Maz'ûn'un Harra'daki arazisini elinde tutan azadlı kölesine (mevlâ) gelerek: "Sen yerinden ayrılma, ben seni buralara idare memuru (amil) tayin ettim. Medine'deki ağaçları kesmeye ve yapraklarını silkelemeye, kimseye müsaade etme. Bunu yapan birini yakalarsan baltasını ve ipini elinden al" diyerek mezkûr koruluğun himayesi için hususî bir de bekçi tayin eder.

Haram bölgenin korunmasında, sadece kasdî ihlallere ceza ve müeyyide konmakla kalmamış, hatâen vukû bulacak ihlallere karşı da müeyyide getirilmiştir. Muâviye İbni Kurre'nin anlattığına göre, hacc sırasında, ihramlı bir kimsenin atı, bir deve kuşu yuvasına basarak ezer. Durum Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e intikal edince, her bir yumurta için bir gün oruç ile bir fakir doyurmasını emreder. Bu rivayet yumurtanın bile müeyyideye bağlanması bakımından ayrı bir ehemmiyet taşır. Böylece, haram bölgede, tahribin asgariye düşmesi için hacılar son derece dikkatli olmaya çağırılmış olmaktadırlar. Abdullah İbni Ubade'nin bir rivayeti, haram sahası içerisinde çocukların bile kuş yakalamasına mani olunduğunu göstermektedir. Zira Ebi İhab kuyusu yakınlarında bir kuş yakalamış olan Abdullah'ın elinde kuşu gören babası Ubade, onu elinden alıp salıverir ve şu açıklamayı yapar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin "lâbite"si (iki siyah kayalığı) arasında kalan kısmını haram kıldı. Tıpkı Hz. İbrahim aleyhisselam'ın Mekke'yi haram kıldığı gibi."

Kaynaklarımız, Medine'nin haram bölgesiyle ilgili başka tamamlayıcı bilgiler de verirler. Buna göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), adamlar göndererek, haram bölgenin nihaî hudutlarını her cihette işaretletmiştir. Ka'b İbni Malik'ten kaydedilen rivayetlerde Ka'b'ın 7-8 tepeyi işaretlediği anlaşılmaktadır. Muhammed

Hamidullah'ın el-Vesaik'te kaydettiği bir hatıradan, Resûlullah devrinde dağ zirvelerine inşâ edilmiş bulunan bu işaret yapılarından (alem) bazılarının, günümüze kısmen de olsa ulaştığını anlamaktayız. Kayıt aynen şöyle: "Bana, Medine'deki Arif Hikmet Bey Kütüphanesi Müdürü eş-Şeyh İbrahim Hamdi Harputlu'nun açıklamasına göre, Harputlu, Medine civarında, mevzuu geçen dağlara yaptığı gezintiler sırasında bu işaret yapılarının kalıntılarına rastlamıştır. Bunlar Resûlullah devrinden kalmış olmalıdır. Zira, bildiğimiz kadarıyla, Resûlullah'tan sonra kimse bunları yenilememiştir."292

MEKKE VE MEDİNE DIŞINDA YASAK BÖLGE:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den gelen rivayetlere göre, ikamet edilen meskun mahallin civarında, her çeşit kesim ve tahribe karşı korunması gereken ağaçlık bir bölge bulundurmak fikri, sadece Mekke ve Medine şehirlerine mahsus değildir. Bunu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bütün mü'minlere tecviz ve hatta tavsiye ettiğini kesinlikle söylememize imkan verecek yeterli delil mevcuttur. Bu cümleden olarak, Taiflilerle yapılan bir müâhede (anlaşma) metnini zikredebiliriz

neşrini yaparken bu mevzuya geniş açıklama ayırmıştır, oraya bakılsın (2/995-998). Biz, şerh kitaplarında yer alan uzun münâkaşa ve tahlillere burada yer vermeyi gerekli bulmadık. Mevzuya ilgi duyacak okuyucularımıza, bu meseleye geniş şekilde yer vermiş bulunan Semhûdî'yi de tavsiye ederiz (el-Vefâu'l-Vefâ: 1/89-117).

291 Akik: Medine'de Harra'dan sonra gelen (...) bir yer. Yâkut'un açıklamasına bakılırsa, haram bölge (koruluk)'nin dışında kalmaktadır Taif şehri, etrafını saran surların himayesiyle, müstahkem bir vaziyet arzediyordu. Bu sebeple, Müslümanlarca kırk gün kadar kuşatılmasına rağmen fethedilmemiş, civardaki diğer kabilelerin İslam'a duhulundan sonra, dokuzuncu hicrî yılda kendiliklerinden Müslüman olmak ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e biat etmek üzere bir heyet göndermişlerdi. Bu sebeple onlar, anlaşma sırasında biraz nazlı idiler. Öyle ki, namaz kılmamak, zekat vermemek, fuhşa ve alkollü içkilere devam etmek, putlarının yıkılmaması vs. gibi son derece tuhaf, kabulü gayr-i mümkün şartlar ileri sürüyorlardı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu şartlardan bir kısmını şiddetle reddederken, bazılarını kabul ediyordu.

İşte onların, mevzuunu ettiğimiz tekliflerinden biri de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu teklif karşısındaki tutumu, esas mevzumuz açısından ehemmiyetlidir. Onlar, Taif şehrinin mukaddes şehir olarak kabul edilmesini de talep etmişlerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), onların bu isteğini kabul etmiş ve anlaşma metnine şu maddeyi koymuştur: "....Vadileri, bütünü ile mukaddestir (haramdır) ve yasak, orada, Allah adına, vahşi ağaçlar ve av hayvanları üzerinde, her baskı, her tecavüz ve her fenalığa karşı tatbik edilir..." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), metinde Taif vadisindeki ağaçların kesilmesini, hayvanların öldürülmesini yasaklayan yukarıdaki maddenin yer aldığı anlaşma ile de yetinmeyip, bu istikamette neşrettiği umumi bir beyannamede, bunun ihlaline karşı "müeyyideler" koymuştur. Bütün mü'minlere hitaben yazılan bu beyannamenin metni aynen şöyledir: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Peygamber Muhammed'den mü'minlere: Vacc vadisinin ne dikenli ağaçları ne de çalıları tahrip edilmeyecektir. Av hayvanları da öldürülmeyecektir. Bu yasaklardan birini yapmaya tevessül eden bir kimse yakalanacak olursa, kamçı ile dövülecek ve elbisesi de soyulup alınacaktır. Eğer biri haddi aşacak olursa o, yakalanıp Peygamber Muhammed'e getirilecektir. Bu emir Peygamber Muhammed' dendir. Bunu Allah'ın elçisi Muhammed'in emri ile Halid İbni Said yazdı. Bu emri kimse ihlal etmesin, aksi takdirde Muhammed'in emrettiği şeyde nefsine zulmetmiş olur."

Taifliler dışında başka kabilelere de benzeri berâetler verildiğine şahit olmaktayız. Bunlardan biri Cüreyş halkıdır. Yazıda şöyle denir: "(Cüreyşlilerin) Müslüman oldukları sırada tasarruflarında bulunan arazi kendilerine aittir. Cüreyşlilerin izni olmadan orada hayvan otlatan, haram iş yapmıştır."

Bir diğer vesika da Tayylılar lehine tanzim edilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Benî Esed kabilesine yazdığı mektupta Tayylıların arazi ve sularından izinsiz istifade etmemelerini emreder. "Tayy kabilesinin sularına ve arazilerine yaklaşmayın. Zira onların suları size helal değildir. Arazilerine de Taylıların izin verdiklerinden başka kimse girmeyecektir. Emrine uymayanlara Muhammed'in zimmeti (himaye ve garantisi) yoktur."

Şurası muhakkak ki, Hz. Peygamber'in diğer kabile ve şehirlere tanıdığı imtiyazlardan maksad, onların da, kelimenin tam manasıyla Mekke ve Medine'de olduğu gibi haram kılınması değildir. Sözgelimi Taif şehri, tanınan bu nebevî imtiyaza rağmen, tarih boyunca Müslümanlar nazarında Mekke ve Medine gibi, mukaddes bir şehir sıfatını taşımamıştır. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından verilen bu vesikanın asıl gayesi de buraya böyle bir hüviyet kazandırmak değildir. Bu vesika, bize her beldede yerli ahalinin, yakın çevrelerini hususi bir disipline sokabileceklerini, ağaçların kesilmesini, hayvanların öldürülmesini yasaklayabileceklerini, bunun dini açıdan meşru olduğunu göstermektedir. Tarih boyunca, belki de ihtiyaç duyulmadığı için tatbik edilemeyen bu prensibin, zamanımızda tatbiki zaruridir. Bu, her hareketinde dinden bir fetva arayan Müslüman halkların nazarında, İslâm diyarının yeniden ağaçlandırılmasının ehemmiyetini tesbitte, fazlasıyla istifade edebileceğimiz bir husus olmalıdır.[293]

* KUBA MESCİDİ

هيف بِهلَصُي َو ًايِشاَم َو ًابِكا َر ٍتْبَس لُك َءاَبُق َد ِجْسَم ُرو ُزَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َناَك] :َلاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نع ـ4 □6444□

يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِنْيَتَعْك َر .

1. (4616)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her cumartesi günü Kuba Mescidini binekli ve yaya olarak ziyaret ederdi ve içinde iki rek'at namaz kılardı." [Buharî, Fazlu's-Salât 3, 4, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 516, (1399); Muvatta, Salat fi's-Sefer 71, (1, 167); Nesâî, Mesacid 9, (2, 37); Ebû Davud, Menasik 99, (2040).][294]

AÇIKLAMA:

1- Kuba, Medine'nin güneyinde iki mil mesafede bir köy idi. Bugün Medine ile birleşmiş durumda. Resûlullah'ın bizzat taş taşıyarak inşa ettiği bu mescid, mübarek ve faziletli mescidlerden biridir. İnşâası Mescid-i Nebevî'den önce gerçekleştirilmiştir. Çünkü, hicretle Medine'ye gelen Resûlullah, önce Kuba'ya inmiş, orada Külsûm İbnu Hidm (radıyallahu anh)'ın evinde on dört gün kadar kalmıştır. İşte bu sırada ilk iş olarak Mescid-i Kuba yapılmıştır. Taberânî'nin Bintu Nu'man'dan kaydettiği rivayet, onun inşaatında Resûlullah'ın nasıl çalıştığını gösterir. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kuba'ya geldiğinde, şu mescidi yani Kuba mescidini bina ettiği zaman kendisini gördüm. Bizzat taş taşıyordu. (Öyle irilerini kucaklıyordu ki) aldığı taş onu çökertiyordu. Karnının veya göbeğinin üzerinde beyaz toprak izi görüyordum. Ashabından biri gelerek: "Annem babam sana kurban olsun ey Allah'ın Resûlü! O taşı bana ver de, senin yerine ben taşıyayım!" derdi. Fakat Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen de bunun gibi başka bir taş al" diye mukabele eder, taşı vermezdi. Aleyhissalâtu vesselâm mescidi böyle bina etti."

Ulemâ bu hadise dayanarak, Mescid-i Kuba'nın ziyaret edilmesini, orada namaz kılınmasını hatta bu ziyaretin cumartesiye rastlatılmasını müstehab addetmiştir. Nesai'nin müteakiben kaydedeceğimiz rivayeti bu hususu te'yid eder: "Kim gidip şu Kuba mescidinde namaz kılarsa umreye bedeldir." Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'ın da: "Kuba mescidinde iki rek'at namaz kılmam, benim nazarımda Mescid-i Aksa'ya iki kere gitmemden daha iyidir" dediği rivayet edilmiştir.

2- Alimler bu hadisten: * Kuba ve mescidinin fazileti, * Kuba mescidinde namaz kılmanın müstehab oluşu, * Bazı günleri ibadete tahsis etmenin cevazı, 295 * Ziyaretleri binekli veya yaya yapmanın caizliği gibi hükümler çıkarmışlardır.

نْيَتَعْك َر ِهيف هلَصَف َءاَبُق َد ِجْسَم ِيتأَي هتَح َج َرَخ ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر فينح ِنب لهس نعو ـ4 □6444□

يئاسنلا هجرخأ .[ٍة َرْمُع ِلْدَعك ُهَل َناَك .

2. (4617)- Sehl İbnu Huneyf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim evinden çıkıp Kuba mescidine gelir ve orada iki rek'at namaz kılarsa bu ona bir umreye bedel olur." [Nesaî, Mesacid 9, (2, 37).] 296

*** UHUD DAGI**

يذمرتلاو ةثلا هجرخأ .[ُهُّب ِحُن َو اَنُّب ِحُي لَبَج ًادُحُأ نإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ4 □6444□

1. (4618)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Uhud öyle bir dağdır ki biz onu severiz, o da bizi sever." [Buhârî, Cihad 71, 74, Enbiya 8, 27, Et'ime 28, Da'avât 36, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 504, (1393); Muvatta, Câmî 10, (2, 889); Tirmizî, Menakıb, (3918).] 297

AÇIKLAMA:

Bazı alimlere göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye ve Medinelilere olan sevgisini, Medine'nin bir parçası sayılan Uhud dağına olan sevgisi ile de ifade etmiştir. Nevevî, dağı sevme hadisesini mecaza değil hakikate hamleder. "Sahih ve muhtar olan, Uhud'un bizi hakikaten sevdiğidir. Allah ona temyiz ve idrak vermiştir. O da bu temyizle bizi sevmektedir." Şarihler, cansız eşyada şuur ifade eden Kur'an ve sünetten bir kısım deliller kaydeder. Mesela ayet-i kerimede

"..Öyle taşlar var ki, Allah'ın korkusundan yuvarlanır" (Bakara 74) buyurulmuştur. Resûlullah'ın avucunda taşların tesbih etmesi, camideki kuru hurma kütüğünün mufarakat-ı Nebi sebebiyle inleyerek ağlaması gibi... Keza ayette "kafirin ölümünde arz ve semanın ağlamadığı" (Duhan 29) ifade edilir. Kısacası İslam inancı, insanı saran fizik çevrenin (hava, su, toprak ve semâvat) insanla şuurdarane alaka içinde olduğunu ifade eder. Şu halde, Uhud'un Resûlullah'a karşı sevgi izhar etmesi, yadırganmaması gereken bir husustur. Görmediğimiz, duymadığımız bir şeyi inkâra yeltenmek, tereddütle karşılamak mü'minin edebine yakışmaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her ne söylemişse, o haktır. Aynen kabul eder, teslim oluruz. Kur'an-ı Kerim, mü'mini tarif ederken "gayba inanmayı" öncelikle zikreder (Bakara 3).[298]

* AKÎK VE ZÜ'L-HULEYFE

هَل َليقَف .بِدا َوْلا ِنْطَب ِةَفْيَلُحْلا ِبذ ْنِم ِهِسرعُم يف َوُه َو # ِ هاللّ ُلوُس َر□ :
َيتُأ] :لاق امهْن َع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نع ـ4 □6444□

ك نإ□

---

295 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/200-201. 296 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/201.

ى رَحَتَي ،هِب ُخيِنُي ِ هاللُّدْبَع َناَك ِبذ لا ِد ِجْسَمْلا َنِم ِخاَنُمْلاِب ُ هاللّ ُهَم ِح َر
ِملاَس اَنِب َخاَنأ ْدَق َو : َةَبْقُع ُنْبا سوُم َلاَق ٍةك َرابُم ءاَحْطَبِب ناخيشلا هجرخأ .]
َكِلذ ْن ِم ًاطَس َو ،ةَلْبِقْلا َنْيَب َو ُهَنْيَب ِبدا َوْلا ِنْطَب ِبذ لا ِد ِجْسَمْلا َنِم ُلَفْسأ َوُه َو
:# ِ هاللّ ِلوُس َر َس رَعُم ليللا رخا رفاسملا لوزن :وهو سيرعتلا عضوم « ُس
رَع َملا»و.بولطملا ضرغلا قيقحتل دامتعاو دصقلا «ى ِهرَح تلا».يئاسنلاو

. مونلاو ةحارتسلل ةلزن

1. (4619)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zü'lhuleyfe'de, vadinin içinde istirahatgâhında iken yanına gelip kendisine: "Sen mübarek Batha'dasın!" diyen olmuş. Musa İbnu Ukbe der ki: "Salim rahimehullah, Abdullah'ın devesini ıhdırdığı mescidin yanına bizim de devemizi ıhdırdı. Abdullah İbnu Ömer orada Resûlullah'ın istirahat ettiği yeri araştırmak gayesiyle devesini ıhtırırdı. Orası, vadinin dibindeki mescidin aşağısında, mescidle kıble arasında orta bir yerdir."

[Buhârî, Hacc 16, Hars 15, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 434, (1346); Nesâî, Hacc 24, (5, 126, 127).][299]

AÇIKLAMA:

1- Gece istirahatı sırasında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, bulunduğu Batha bölgesinin mübarek olduğunu haber verenin Cebrail aleyhisselam olduğu bazı rivayetlerde belirtilmiştir. Buharî'nin İbnu Ömer'den kaydettiğine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu mubarekiyet sebebiyle, Mekke dönüşlerinde Batha'ya uğrar, orada namaz kılar, geceyi de orada geçirdikten sonra sabahleyin yola çıkıp, Medine'ye gündüzleyin girermiş.

Batha, lügat olarak vadilerin bitimindeki düzlüğe denir. Sellerin getirdiği ince kumlarla kaplı geniş düzlük manasına gelir; vadi ağzı diyebiliriz. Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Batha Zü'lhuleyfe'dekidir. Zülhuleyfe, Medine'ye 6 veya 7 mil mesafede bir köy adıdır. Medine halkının mîkat mahallidir. Hacca gidenler orada ihrama girerler. Bazı hadislerde başka mevkilere de Zülhuleyfe dendiği vâriddir. [300]

ن ِم ِتآ ِيناَتأ : ُلوُقَي ِقيِقَعْلا ِيداَوِب َوُه َو :#ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :لاق مهْنَع ُ□
□6444□ 4ـ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ْنَع ٍسا بَع ِنْبا نعو

دواد وبأو هيراخبلا هجرخأ .[ة جح َو ة َرْمُع :ْلُق َو ِيدا َوْلا اذه يف ِهلَص : .
َلاَقف .ِيهب َر

2. (4620)- İbnu Abbas, Hz. Ömer (radıyallahu anhüm ecmain)'den naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Akîk vadisinde olduğu sırada şöyle söylediğini işittim: "Bana Rabbimden bir elçi geldi ve "Bu vadide namaz kıl ve "Hacc için de umre(ye niyet ediyorum) de!" emretti." [Buharî,l Hacc 16, Hars 15, İ'tisam 16; Ebû Davud, Menasik 24, (1800).][301]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Medine'ye dört mil mesafede olan Akîk vadisinin ve orada kılınacak namazın faziletini belirtiyor. Mu'cemu'l-Büldan'da Akîk adıyla tanınan birçok mevki olduğuna dikkat çekildikten sonra, mübarek olduğu belirtilen Akîk'in Zülhuleyfe vadisinde yer alan Akîk olduğu tasrih edilir.

2- Hadiste geçen ةَجحو ةرمَع ibaresi, bazı rivayetlerde ةجح بِف ة َرْمُع şeklinde gelmiştir. Bu sebeple manayı tevcihte farklı görüşler ileri sürülmüştür.

* "Hacc sırasında umreyi de gerekli kıldım de!" Bu manadan hareketle Resûlullah'ın hacc-ı kıran yaptığına hükmedilmiştir.

* "Umre, hacca dahildir. Yani umre ameliyesi, hacc ameliyesine girer. Dolayısıyla, ikisine de tavaf yeter." Bu mana uzak bulunmuştur.

* Bundan daha uzak bir manaya göre, bu ibare "O sene, Aleyhissalâtu vesselâm, haccdan çıktıktan sonra umre yapacaktır" demektir. Bu çok uzak bir tevildir. Çünkü Resûlullah, o yıl böyle bir umrede bulunmamıştır. * Resûlullah'ın bunu ashabına söylemekle emrolunması muhtemeldir. Maksad hacc-ı kıran yapmanın meşruluğunu öğretmektir. 302

ه ن‘ . ُهَل اَدبَام ْوأ ِنْيَتَعْك َر ِهيف بِهلَصُي بهتَح ِةَنيِدَمْلا بلا َلَفَق اَذإ َس رَعُمْلا□
َزِواَجُي ْنأ ٍدَح‘ بِغَبْنَي] :لاق ُههنأ ٍكلام نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .[ِةَنيِدَمْلا َنِم َلاَيْمأ ِة تِس بلَع َوُه َو ،هِب َس رَع :#ِ هالّ.
َلوُس َر نأ بِنَغَلب

3. (4621)- İmam Mâlik'ten nakledildiğine göre, şöyle demiştir: "Medine'ye giden hiç kimseye, en az iki rekat namaz kılmadan Mu'arras'ı geçmesi muvafık olmaz. Çünkü bana ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), orada gecelemiştir. Orası Medine'ye altı mil mesafededir." [Ebû Dâvud Menâsik 100, (2045).] 303

299 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/203. 300 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/203.

AÇIKLAMA:

Muarras, konaklama yeri demektir; ta'ris kökünden gelir. Ta'ris ise gecenin sonunda istirahat için konaklamak demektir. Hadisteki muarrasla Zülhuleyfe'de Resûlullah'ın hacc dönüşü konakladığı yer kastedilmiştir. el-Kâdî: "Zülhuleyfe'nin Batha kısmında hacc dönüşünde konaklamak hacc menasikinden değildir. Bunu Medine ehlinden yapan kimse (bir vecibe olarak değil), Resûlullah'ın sünnetiyle teberrük için yapar. Çünkü Batha mübarek bir yerdir" der. el-Kâdî devamla bazı alimlerin: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), orada haccdan dönerken, geceyi geçirmek için konaklamıştır. Ta ki, kafilede bulunanlar gecenin kör vaktinde Medine'ye girerek, ailelerini rahatsız etmesinler. Nitekim yolculuktan gece dönmeyi birçok hadisleriyle yasaklamıştır. Bu husus meşhurdur" dediğini belirtir. Muarras'ı bazı alimlerimiz: "Medine'ye altı mil mesafedeki Zülhuleyfe mescididir" diye açıklamıştır. [304]

ÜÇÜNCÜ FER'

YERYÜZÜNDE FAZİLETLİ YERLER

* HİCAZ

ىلا ُةّ ي ِحْلا ُز ِرأَت اَمَك ِزاَج ِحْلا ىلا ُز ِرأَيَل َنيهدلا نإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
َلاق ُهْنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍف ْوَع ِنْب ورمع نع ـ4 □6444ـ ِءاَب َرُغْلِل ىبوُطَف أَدَب
اَم َك ًابي ِرَغ ُدوُعَيَس َو ًابي ِرَغ أَدَب َنيهدلا نإ .ِلَبَجْلا ِسأ َر ْنِم ِة يِو ْرُ‘ا َلَقْعَم ِزاَج
ِحْلا َنِم ُنيهدلا نَلِقْعَيَل َو اَه ِرْحُج «ةيور ا‘»و.يمتحيو ئجتليو مصعتيل يأ « َنيهدلا
نَلِقْعَيَل».يذمرتلا هجرخأ .[ِينُنُس ْنِم ُسا نلا َدَسْفأ اَم َنوُحِل ْصُي َنيِذ لا ُمُه َو

لبجلا هايش نم ةدحاولا .

1. (4622)- Amr İbnu Avf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu din Hicaz'a çekilecek. Tıpkı yılanın deliğine çekildiği gibi. (Allah'a kasem olsun!) Yaban keçisinin dağın tepesine sığınması gibi, din de Hicaz'a sığınacaktır. Bu din garip olarak başladı, tekrar garipliğe dönecektir.

Gariplere ne mutlu. O garipler ki, benden sonra insanların sünnetimden bozdukları şeyi ıslah edecekler." 305 [Tirmizî, İman 13, (2632).]

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kârî, bu hadisi şöyle anlamıştır: "İman ehli, imanlarını orada korumak için Medine'ye imanlarıyla iltica ederler. Çünkü Hicaz, imanın asli vatanıdır; orada zuhur etmiş, orada kuvvetlenmiştir. Bu hadis ahirzamanda İslam'ın azalacağını ihbardır." Aliyyu'l-Kârî'nin bu yorumu 20. asırda gelişen vak'aya mutabıktır. Batılıların veya Batıcıların istilasına uğrayan pek çok İslam memleketindeki şuurlu ve münevver Müslümanlar, İslamî hayatlarından taviz vermek istemeyince, Suudî A-rabistan'a göç edip sığınmak zorunda kalmıştır. Halen bu maksadla oraya sığınmış Orta Asya Müslümanları, Mekke ve Medine'de ticari hayatta dikkat çekecek bir kesafete ulaşmıştır. Keza Mısır ve Kuzey Afrika mültecileri, Suriye, Irak ve Türkiye mültecileri de mevcuttur. Cenab-ı Hak, Resûlü'nün bu ihbarına uygun siyasi bir zemini orada ihzar etmek suretiyle, dininden dolayı her tarafta sıkıntıya düşen Müslümanlara bir teselli ve bir ümid kapısını açık tutmuş olmaktadır. Hadisten, günümüzdeki bazı yorumcular kıyamete yakın, İslam dini, tıpkı bidayette olduğu gibi garip yani akıl almaz bir başarı ve inkişaf kaydedecek diye anlamışlardır. Gerçekten İslam'ın bidayetteki inkişafı akılla izahı olmayan bir hadisedir; tam manasıyla bir mucizedir. Kıyamete yakın benzer bir hamle yapması da Allah'ın rahmetine ve adetine uzak değildir.[306]

زَاج ِحْلا ِلْهأ يف ُنامي“ا َو ،ق ِرْشَمْلا يف ُءاَفَجْلا َو ِبوُلُقْلا ُظَلِغ :#ِ هاللّ□ [.
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ4 □6444□

ملسم هجرخأ .

2. (4623)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kabalık ve kalp katılığı şarktadır. İman ise Hicaz ahalisi içerisindedir." [Müslim, İman 92, (53).][307]

AÇIKLAMA:

Hadiste, imanın Hicaz'a nisbeti vak'aya mutabıktır. Çünkü İslam, Mekke ve Medine şehirlerinde doğup gelişmiştir. Hicaz denince öncelikle onun iki şehri; Mekke ve Medine kastedilir. Resûlullah'ın hadislerinde bazan, "iman" Yemen'e nisbet edilir. Çünkü Yemen de esas itibariyle Hicaz'ın bir uzantısıdır. 4627 numaralı hadiste açıklama gelecek.

Kabalık, kalp katılığı ve küfür, henüz şirk üzerine devam eden kabilelerin bulunduğu şark cihetine nisbet edilmiştir.[308]

*** ARAP YARIMADASI**

ة َري ِزَج يف َنوُّلَصُمْلا ُهَدِبْعَي ْنأ َسِئَي ْدَق َناَطْي شلا نإ : ُلوُقَي :#ِ هاللّ َلوُس□
َر ُتْعِمَس] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نع ـ4 □6446□

يف ْنِكلو ِب َرَعْلا

كلذ وحنو سانلا نيب نتفلا عاقياو ءارغا « ُشي ِرْح تلا».ملسم هجرخأ .] .

---

[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/205. [304] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/205. [305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/206.

ْمُهَنْيَب ِشي ِرْح تلا

1. (4624)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle diyordu: "Şeytan artık Arap yarımadasında namaz kılanların kendisine ibadet etmelerinden ümidi kesti. Ancak onları aldatacaktır." [Müslim, Münâfikûn 65, (2812).] 309

AÇIKLAMA:

Hadis, Arap yarımadasında İslam'ın tam olarak hakim olacağını haber vermektedir. Nevevî'nin ifadesiyle bu ihbar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerindendir. Gerçekten o günbugün Arap yarımadası, bütün ahalisiyle Müslümandır. Ancak şeytan zaman zaman bazı fitneler çıkarmıştır ve çıkarmaya çalışacaktır. 310

رَمُع َكِلذ نَع َصَحَفَف :ٍباَهِش ُنْبا َلاَق .ِب َرَعْلا ِةَري ِزَج يف ِناَنيِد ُعِمَتْجَي َ :# ِ□
هاللّ َلوُس َر َلاَق] :َلاَق ٍباَهِش ِنْبا نعو ـ4 □6444□

دَق َو :لاقو .كلام هجرخأ .[َرَبْيَخ َدوُهَي َنَلْجأَف َكِلذ َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر نأ□
ُنيِقَيْلا َو ُجْل ثلا ُهاَتأ بهتَح هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبا َطَخْلا ُنْب َكَدَف ُدوُهَي اَمأو ،
ءْىَش ى ِضا َر‘ا َن ِم ٌ َو ِرَم ثْلا َنِم ْمُهَل َسْيَل اَهْنِم اوُج َرَخ َرَبْي َخ ُدوُهَي اَمأ َو
َكَدَف َو َنا َرْحَب َدوُهَي ُرَمُع َنَلْجأ ْمُه ٌجأ َو َةَميِقْلا ُمُهاَطْعأ مُث ٍ,باَتْقأ َو ٍلاَب ِح َو .
ٍلِبإ َو ٍق ِر َو َو ٍبَهَذ ْنِم ةَميِق ِض ْر‘ا ُفْصِن َو ِرَم ثلا ُفْصِن ْمُهَل َناَكَف

نيقيلا « ُجَل ثلا»و.هفشكو رْم‘ا ةَقيقَح ْنَع ُثْحَبْلا « ُصحَفلا».اَهْنِم .

2. (4625)- İbnu Şihab anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ceziretü'l-Arap'ta iki din içtima edemez."

İbnu Şihab devamla der ki: "Hz. Ömer bu meseleyi, kesin bir kanaat ve yakin elde edinceye kadar araştırdı. Gördü ki, Resûlullah gerçekten bunu söylemiş. Bunun üzerine Hayber Yahudilerini sürgün etti." [Muvatta, Cami' 18, (2, 892, 893).]

Malik der ki: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Necran ve Fedek Yahudilerini sürgün etti. Hayber Yahudilerine gelince, onlar kendilerine meyve ve arazi gelirlerinden herhangi bir hak tanımadan orayı terkettiler. Fedek Yahudilerinin [durumu farklı idi; meyvenin yarısı, arazinin yarısı onlarındı. Çünkü Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onlarla meyve ve arazinin yarısı üzerine sulh yapmış idi.] Hz. Ömer onlara meyvenin yarısını, arazinin yarısını; altın, gümüş, ip ve semer nevinden kıymet biçti ve onlara değerini vererek onları da oradan sürdü."311

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ölüm döşeğinde iken yaptığı bir kaç vasiyetten biri, Arap yarımadasında İslam'dan başka din mensubunun bulundurulmaması idi. Hz. Ömer halife olunca, bu vasiyetin sıhhatini araştırır ve gereğini yerine getirir. Bunu yaparken Resûlullah'ın onlarla yaptığı antlaşma şartlarına uyar: Fedek Yahudileri ile mal ve mahsul, yarı yarıya sulh yapıldığı için, onların hakları hesaplanır, paraya tahvil edilir ve ödenir. Böylece onlar hisseleri satmaya mecbur edilir ve paraları ödendikten sonra sürülür. 312

و ِب َرَعْلا ِة َري ِزَج ْنِم ىراَص نلا َو َدوُهَيْلا نَج ِرْخ ُ‘ : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس□ □□
َر ُتْعِمَس] : لاَق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع نعو ـ4 □6444ـ ىلا ِقارِعْلا ِموُخُت ىلا
ِنَمَيْلا ىصْقأ ىلا يداوْلا نيب اَم ِب َرَعْلا ُة َري ِزَج» : ِزي ِزَعْلا ِدْبَع ُنْب ُديِعَس َلاَق.[
ًامِلْسُم إ اَهيِف ُك ُرْتأ

يذمرتلاو دواد وبأو ملسُم هجرخأ .«ِر ْحَبْلا .

---

308 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/207. 309 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/208. 310 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/208.

3. (4626)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

"Arap yarımadasından Hıristiyan ve Yahudileri mutlaka çıkaracağım, orada Müslüman olmayanı bırakmayacağım."

Said İbnu Abdilaziz der ki: "Arap yarımadası, el-Vadi'(l-Kura)dan Yemen'in uzak kısmına, Irak sınırına, denize kadar olan kısımdır." [Müslim, Cihâd 63, Ebû Dâvud, Harâc 28, (3030); Tirmizî, Siyar 43, (1606).]313

AÇIKLAMA:

1- Yahudi ve Hıristiyanların Arap yarımadasından sürülmesi birçok rivayette ele alınmıştır. Sadedinde olduğumuz rivayet dahi onlardan biridir; Hz. Ömer'dendir.

2- Arap yarımadasını eski kaynaklarımız kuzeyde Suriye ve Irak sınırlarına kadar uzanan, Cidde ve Kızıldeniz, Yemen kıyıları-Aden arasında kalan, bilinen yarımadayı tarif eder. Arap yarımadası Cezîretu'l-Arap diye tesmiye edilmiştir. Yani Arap adası, aslında ada olmadığı halde ada denmesini el-Ezheri doğu, batı ve güneyinin denizlerle çevrili olmasından başka, kuzeyden de Dicle ve Fırat nehirleriyle çevrili olmasıyla izah eder. el-Kamus'ta da "Ceziretu'l-Arap; Hind Denizi, Şam Denizi, Dicle ve Fırat'ın ihata ettiği arazi" diye tarif edilmiştir.314

*** YEMEN**

نامَي ُنامي“ا ،ًابوُلُق ُنَيْلأ َو ًةدِئْفأ ُّق َرأ ْمُه ِنَمَيْلا ُلْهأ ْمُكاَتأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر □
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ4 □6444ـ ةثلا هجرخأ .[ِمَنَغْلا
يف ُراَق َوْلا َو ُةَنيك سلاو ،ِلب“ا ِلْهأ يف ُءَيخْلا َو ُرْخَفْلا َو ،ق ِرْشَمْلا َلَبِق ِرْفُكْلا
ُسأ َر ّ َو ،ُة ٍينامَي ُةَمْك ِحْلا َو

بجعلاو ربكلا « ُءيُخلا»و.داؤف عمج «ةدئْف ا‘».يذمرتلاو .

1. (4627)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size Yemenliler geldi. Onlar, ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir. Küfrün başı şark cihetindedir. Böbürlenme ve kibirlenme deve besleyenlerdedir. Sükûnet ve vakar koyun (besleyenler)dedir." [Buharî, Menakıb 1, Megazî 74, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, İman 84, (52); Tirmizî, Fiten 61, (2244).] 315

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah, Yemenlileri ince ruhlu ve yufka yürekli olmakla övmektedir. Bu onların şehirleşmiş, yerleşik hayata geçmiş olmalarının bir neticesidir. Yemen eski bir medeniyet an'anesine sahiptir. Nitekim Kur'anda zikri geçen Sebe kavmi Yemen'de yaşamakta idi. Hz. Süleyman'la Sebe Melikesi Belkıs'ın macerası, orada gelişen ziraat hayatı, yaptıkları su bentlerinin (baraj) yıkılmasıyla hasıl olan Arim seli ve bunun getirdiği çölleşme Kur'an-ı Kerim'de anlatılır (Sebe 16). Bu gelişen medeniyet ve yerleşik hayat elbette beşerî münasebetlerde nezaket, kalplerde incelme getirecektir. Nitekim aynı hadiste, Resûlullah kalp yönüyle kabalık, anlayış yönüyle kıtlığın deve besleyenlerde, yani bedevilerde olduğunu görüyor. Deve besleyenlerden maksad bedevilerdir. Bunların sabit bir merkezleri yoktur. Mevsime göre değişen otlakları takip ederler. Bu sebeple seyyardırlar. Araplarda, bedevi denen kısım bunlardır. Bunlar, görgü ve beşerî münasebetler yönüyle şehirleşmiş, yerleşmiş olanlara nazaran henüz yeterince incelmemiştir, kabadır. Onların hakikatı anlamada çektikleri zorluğa Kur'an-ı Kerim dahi yer vermiş, imandan çabuk dönecek bir kavrayışsızlığa sahip olduklarına dikkat çekmiştir (Tevbe 97, Fetih 11, Hucurât 14). Nitekim, Resûlullah'ın vefatından sonra "namaz kılarız, zekât vermeyiz" diyerek isyan edenler, bu kaba, sert, anlayışsız bedevi takımlarıdır. **2-** İmanın hadiste Yemen'e nisbeti, onun Yemenli olduğunun beyanı, şarihleri farklı yorumlara sevketmiştir: * "İman Mekke'de doğdu. Mekke Medine'ye nazaran Yemenli sayılır, o cihettedir. Medine dahi Yemen'e nisbet edilebilir. Çünkü Şam'a nisbetle Mekke de Medine de Yemenli sayılabilir." Bu söz Resûlullah'tan Tebük'te sadır olmuştur. Öyle ise bu nisbet doğrudur. Nitekim Hz. Câbir'in bir rivayetinde "İman Hicaz ehlindedir" buyrulmuştur.

* Ensar aslen Yemenlidir. Dolayısıyla bu hadisteki "Yemenli" sözüyle Ensâr kastedilmiştir. İmanın onlara nisbeti caizdir. Çünkü Resûlullah'a yardım edip destek verdiler. İslam'ın inkişafını onlar sağladı. * İbnu Salah, bu tevilleri tenkid ederek, hadisi zahirine göre anlamaya bir mani olmadığını söyler. Ona göre, burada Resûlullah Yemenlileri tafdil etmekte, övmektedir. Sebebi de onların imanı zahmetsizce, kalpten kavrayıp benimsemeleridir. İslam'ı kabulde ciddi bir problem çıkarmamışlardır. Halbuki başka diyarların insanları, Müslümanları epeyce bir sıkıntıya soktuktan sonra, İslam'ı kabule mecbur kalmışlardır. Kim bir şeyle muttasıf olur ve onu ciddi bir şekilde izhar ederse o meseledeki kemalini ifade için bunun ona nisbeti makuldur ve bu nisbet o şeyin başkasında da varlığını reddetmeyi gerektirmez. Öyleyse imanı Yemenlilere nisbet de bunun gibidir. Başkalarından imanı nefyetmek manası çıkmaz. Yine İbnu Salah'a göre, hadisin bazı vecihlerinde gelen tasrihattan anlaşılıyor ki, Aleyhissalâtu vesselâm muayyen bir beldeyi kasdetmemiş, onları temsilen gelen heyet mensuplarını, zatlarını kasdetmiştir. İbnu Salah bu görüşüne delil olarak, hadisin sadedinde olduğumuz veçhini kaydeder: "Size Yemenliler geldi. Onlar ince ruhlu ve yufka yürekli insanlardır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir..." "Hadisten muradın o zaman onlardan orada mevcut olanlar olduğu da söylenebilir, yani her devirde yaşamış veya yaşayacak olan bütün Yemenliler değil. Çünkü lafız bunu gerektirmez." İbnu Salah devamla "Fıkıh"la kastedilen şey, dinde anlayıştır. "Hikmet"le kastedilen şey Allah'ın marifetini de içine alan ilimdir" der.

* Hakim et-Tirmizî: "Bu hadiste bir tek şahıs kastedilmiştir; o da Üveys el-Karanî'dir" demiş ise de, bu tevil pek uzak, pek zayıf bulunmuştur.

---

313 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/209-210.

3- Küfrün bazı şark cihetinde olmasından murad, öncelikle Mecusilerdeki küfrün şiddetidir. O zaman Mecusi olan İranlılar onlara tabi durumdaki Araplar, Medine'ye nisbetle doğu sayılan bölgelerde yaşıyorlardı. Ayrıca hakimiyetleri sebebiyle son derece kibir, gurur ve ceberrut içerisinde idiler. Nitekim Resûlullah, İran kralına İslam'a davet mektubu göndermiş, kral bu mektubu gururundan yırtmış, Yemen valisine, "Peygamberim diye ortaya çıkan bu adamı bağla, bana yolla" diye emir göndermişti.

4- Deve besleyenlerden maksat bedevilerdir. Bunlara ehl-i veber de denmektedir. Nitekim hadisin başka vecihlerinde bedevilerin ehl-i veber, yerleşiklerin ehl-i meder316 tabirleriyle ifade edildiği görülür. Hattabi'ye göre, göçebeler hayat şartlarının galebesi sebebiyle günlük geçim meşgalesini öne alıp, umur-u diniyelerini ihmal etikleri veya geri planlara attıkları için hadiste zemmedilmişlerdir. Bazı alimlerce, hadiste, koyun besleyenlerden maksadın -yerleşik hayat sahibi- Yemenliler olabileceğine dikkat çekilmiştir. Yine denmiştir ki: "Koyun besleyenler servet ve çokluk yönüyle deve besleyenlerden geri oldukları için bunlarda öbürlerinde servet ve çokluğun hasıl ettiği kibir ve gurur yoktur, tevazu hakimdir." 317

*** ŞAM**

ض ْر ّ'ا ِلْهأ ُرأَي ِخَف ءِة َرْجِه َدْعَب ةرْجِه َنوُكَتَس :# ِ هاللّ لوُس َر َلاَق] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِصاَعْلا ِنْب ورمع ِنْبا نع ـ4 □6444ـ َعَم ِرا نلا ىلا ْمُه
ُرُشْحَي َو لَج َو زَع ِ هاللّ ُسْفَن ْمُه ُرَذْقَت .ْمُهوُض َرأ ْمُهُظِفْلَت اَهِلْهأ ُرا َرِش ِض
ْر ّ'ا يف ىقْبَي َو ،َمِيها َرْبإ َر ِجاَهُم ْمُهَم َزْلأ هاللّ هركي هانعم « هاللّ سفن
مهرذقت» هلوقو.مفلا نم ةظافللا ىمرت امك مهفذقت يأ «مهظفلت».دواد وبأ
هجرخأ .[ِري ِزاَنَخْلا َو ِةَد َرِقْلا

هلبقت ف سفنلا هرذقت يذلا ئشلاك لوبقلا كرتو درلاب اوريصيف كلذل .
مهقفوي ف اهب مهماقمو اهيلإ مهجورخ

1. (4628)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir hicretten sonra bir hicret daha olacak. Arz ehlinin hayırlılarına Hz. İbrahim'in hicret ettiği yer (Şam) gereklidir. Arzda, ahalisinin şerirleri kalır. Arzları, onları (öbür dünyaya) atar. Allah Teala da onlardan hoşlanmaz. Onları ateş, maymunlar ve hınzırlarla birlikte haşreder." [Ebû Davud, Cihad 3, (2482).] 318

AÇIKLAMA:

Şam deyince, Suriye bölgesini anlamamız gerekecektir. Çünkü bugün Şam deyince sadece Suriye'nin başşehri olan Şam'ı anlarız. Halbuki eski kitaplarda bu şehrin adı Dımeşk'tir. Mu'cemu'l-Büldan'da Şam bölgesinin sınırı Fırat'tan başlatılıp Mısır diyarındaki el-Ariş'e kadar, kıble cihetinden Tayy dağları ile Rum denizi arası diye çizilir. Başlıca şehirleri olarak Menbec, Haleb, Hama, Humus, Dımeşk, el-Beytu'l-Makdis, Antakya, Trablus vs. sayılır. Belli başlı bölgeleri olarak da Kınnesrîn, Dımeşk, Ürdün, Filistin, Humus bölgeleri zikredilir. Bu açıklamaya göre, eski kitaplardaki Şam kelimesi, sadece bugünkü Suriye'yi kasdetmiyor. Filistin, Ürdün, Lübnan topraklarını da içine alıyor. Bu meyanda, Mu'cemu'l-Büldan'ın Şam'dan saydığı giriş noktaları olarak, Masisa, Tarsus, Ezene, Antakya, Maraş, Hades, Bağras ve Belka isimleri de zikredilir. Şu halde hadislerde tafdil edilen Şam'ın, geniş bir saha olduğunu, yurdumuzun güneydoğu kısmını da içine aldığını bilmemizde fayda var. Yine Mu'cemu'l-Büldan'da Abdullah Amr İbnu'l-As'ın şu söz kaydedilir: "Hayır on kısma bölündü. Bunun onda dokuzu Şam'a verildi, onda biri arzın diğer yerlerine. Şer de ona taksim edildi. Bunun onda biri Şam'a, onda dokuzu arzın diğer yerlerine verildi."

---

316 Veber: Deve yünü demektir. Ehl-i veber'le bedeviler kastedilir. Çünkü onlar evlerini bu yünden yaptıkalr çadırlar şeklinde inşa ederlerdi, yani çadırlarda yaşarlardı. Meder: Yapışkan toprak demektir. Ehl-i meder tabiriyle şehirliler, yerleşikler ifade edilir. Çünkü evlerini topraktan inşa ederler.

Bu, sahih bir rivayet olması halinde hükmen merfu sayılması gerekir. Çünkü bu açıklama içtihadla olamaz, vahiyle olabilir. Rivayetin sıhhati meşkuk olması halinde, Şam hakkındaki yaygın kanaati aksettirmesi bakımından yine de kıymet taşır. Hayat hikayeleri Kur'an'da geçen bütün peygamberlerin bu bölgede gelipgeçmeleri, bu bölgenin manevi bir berekete mazhar olduğunu anlamada kafi bir durumdur. Ayrıca medeniyetin bu bölgelerde doğup her tarafa buradan geçtiği de ciddi bir nazariye olarak benimsenmiştir. Muhammed İbnu Amr İbnu Yezid es-Sağânî der ki: "Kitaplarda Şam isminin o kadar çok zikrine rastladım ki, bende, Cenab-ı Hakk'ın arzı yaratmaktan maksadı sanki Şam'ı yaratmakmış gibi bir düşünce hasıl oldu." Yakut el-Hamevi merhum, Resûlullah'tan da şu rivayeti kaydeder: "Şam, Allah'ın beldeleri arasında Safvetullahtır (yani en temiz yeri). Kullarından temiz olanları da oraya seçer. Ey Yemenliler, size Şam'ı tavsiye ederim. Çünkü arzda Safvetulallah Şam'dır. İmtina eden bilsin ki Allah Şam'ı bana tekeffül etmiştir." Gerçekten o diyar bidayetten beri İslam'a merkezlik etmiş; büyük alimler oralarda yetişmiştir. Bugünkü tezebzüb ve tedenninin geçici olduğuna inanıyor, Rabb-i Rahim'den bu diyarların tekrar eski misyonuna bir an önce dönmesini niyaz ediyoruz. [319]

نَبوُط :# َلاَقف .ِعاَق ِهرلا َن ِم َنآرُقْلا ُفِهلَؤُن # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع ًام ْوَي ا نُك]
□6444□ 4ـ نعو َز ِدْي ِنْب ٍتِباَث َر َض ِي هاللّ ُ هْنَع لاق:

يذمرتلا هجرخأ .[اَهْيَلَع اَهتَحِنْجأ ةَطِساِب َةَكِئ َّمَلا ن‘ :َلاَقف ِ؟ هاللّ َلوُس َر.
اَي َكاذ َمِل :ُتْلُقَف .ِما شلِل

2. (4629)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında idik. Parçalar üzerinde Kur'an (ayetlerini) tanzim ediyorduk. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şam'a ne mutlu!" buyurdular. Ben: "Bu mutluluk nereden geliyor ey Allah'ın Resûlü?" diye sordum. "Çünkü, buyurdular. [Rahmân'ın] melekleri onun üzerine kanatlarını geriyorlar!" [Tirmizî, Menâkıb, (3949).] [320]

AÇIKLAMA:

1- Kur'an ayetlerini tanzim etmek olarak çevirdiğimiz te'lifu'l-Kur'an' dan murad şudur: "Kur'an-ı Kerim'in nüzulünde ne sûre olarak, ne de ayet olarak belli bir sıra yoktu. Her bir vahiy ayrı ayrı parçalara yazılıyor, sonra Resûlullah bu ayetlerin hangi sûreye ve sûrenin neresine konacağını belirtiyordu. İşte, ayetlerin bu tanzim işine te'lif denmiştir. Bazı rivayetlerde sahabiler: "Biz Resûlullah zamanında Kur'an'ı telif ederdik" diyerek bu vak'ayı dile getirirler. Ulemâ sûrelerin tanzimi içtihadî mi, tevkifî mi diye ihtilaf etmişse de, ayetlerin tanziminin tevkifi yani Resûlullah'a vahyen bildirmek sûretiyle olduğu hususunda icma etmiştir. **2-** Meleklerin kanat germesini, alimlerimiz Şam ahalisinin küfürden korunması olarak anlamıştır. Bazı rivayetlerde Melaiketu'r-Rahman şeklinde kayıtlı olarak ifadesi, bu meleklerin rahmet melekleri olduğu hususunda kanaat vermiştir. Münavi, bunu "bereket ve rahmetin inmesi, bela ve ezanın önlenmesi" olarak anlar. [321]

ما شلاِب دْنُج :ًةَد نَجُم ًادوُنُج اوُنوُكَت ْنأ ىلا ُرْم‘ا ُري ِصَيَس :# ِ هاللّ□ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةلاوح ِنْبا نعو ـ4 □6444ـ ِبَتْجَي ِه ِض ْرأ
ْنِم ِ هاللّ ُة َري ِخ اَه نإف ِما شلاِب َكْيَلَعف :َلاَق .َكِلذ ُتْك َر ْدأ ْنإ ِ هاللّ َلوُس َر
اَي ِل ْر ِخ :ُتْلُقَف ِقا َرِعلاِب دْنُج َو ،نَمَيْلاِب دْنُج َو :هلوق.دواد وبأ هجرخأ .[
ِهِلْهأ َو ِما شلاِب ِل َل ك َوَت َ هاللّ نإف ،ْمُك ِرُدُغ ْنِم اوُقْسا َو ،ْمُكِنَمَيِب ْمُكْيَلَعف

مُتْيَبأ ْذإ ا مأَف .ِهِدابِع ْنِم ُهَت َرْيَخ اهيلإ

«حلص‘ا بلرتخا يأ :ةَمَجْعُمْلا ِءاَخْلا ِرْسَكِب «ِبل ْر ِخ .

«ءافطصاو رايتخا « ُءاَبِتْج“او .

3. (4630)- İbnu Havale (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu iş, sizin birkısım toplu gruplara ayrılmanıza müncer olacak: Şam'da bir grup, Yemen'de bir grup, Irak'da bir grup!"

Ben: “Ey Allah’ın Resûlü! Dedim. O güne erdiğim takdirde (bunlardan en hayırlısı hangisi ise şimdiden) bana seçiverin!” dedim.

"Öyleyse dedi, sana Şam'ı tavsiye ederim! Çünkü orası, Allah'ın, arzında mümtaz kıldığı yerdir. Allah kulları arasında seçkin olanları oraya tahsis eder. Ancak (oraya gitmekten) imtina ederseniz, size Yemen'inizi tavsiye eder, (oradaki) havuzlarınızdan için derim. Zira Allah, Şam ve ahalisini (fitnelerden koruma hususunda) bana garanti verdi." [Ebû Davud, Cihad 3, (2483).] 322

بِناَج بلا ِةَطوُغْلاِب ِةَمحْلُمْلا َم ْوَي َنيِمِلْسُمْلا َطاَطْسَف نإ :# ِ هاللّ ُلوُسر َلاق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِءاَد ْر دلا بأ نعو ـ6 6444ـ « ُةَمَحْلَملا»و.سانلل
ةماجلا دلبلا :انه «ِطاَطْسُفلاب» دارملا.دواد وبأ هجرخأ .[ِما شلا ِنِئاَدَم ِرْيَخ ْن
ِم ُقْشَمِد اَهَل ُلاَقُي ٍةَنيِدَم

قشمد ةطوغ يهو قشمد دنع يتلا هايملاو نيتاسبلل مسا «ةطوغلا»و.لاتقلاو . برحلا

319 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/213-214. 320 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/215.

4. (4631)- Ebû'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gûta'daki savaş sırasında Müslümanların sığınağı, Şam şehirlerinin en hayırlısı olan Dımeşk denen şehrin yakınındadır." [Ebû Dâvud, Melâhim 6, (4298) Sünet 9, (4639).] 323

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Dımeşk'in (bugünkü Şam şehrinin) faziletini ifade etmektedir. Ecdadımız Resûlullah'tan gelen bu çeşit övgüler sebebiyle olacak, o mübarek şehrimizi Şam-ı Şerîf diye yâdetmişlerdir. Hadis, Dımeşk ahalisinin ahirzamandaki faziletini de ifade etmektedir. Fitnelerden uzak kalacağı belirtilmiştir. Alimler Dımeşk'in faziletlerini sayarken şunlara da dikkat çekerler. * Ona Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gören on bin göz girmiştir. * Resûlullah oraya peygamberlikten önce de, sonra da girmiştir. Peygamberlikten önce ticarî maksadlarla, peygamberlikten sonra Tebük seferi sırasında ve Miraç gecesinde.

* Aleyhissalâtu vesselâm: "Savaşlar sırasında Müslümanların ilticagâhı Dımeşk'tir" buyurmuştur. **2-Gûta:** Dımeşk yakınlarında sulak bağbahçelerin adıdır. Gûta-i Dımeşk diye bilinir. Müslüman askerlerinin burada karargâh kurup toplanacaklarının ihbarı anlaşılmıştır.[324]

وبأ هجرخأ .[َقْشِمِد إ اَهِلُك ِنِئاَدَملا بلَع ُرَه ْظَيَف ِمَجَعْلا ِكوُلُم ْنم كِلَم ِبتأَيَس]
6444 4ـ نعو رلادبع ِنمْح ِنب َنامْيَلُس لاق:

دواد .

5. (4632)- Abdurrahman İbnu Süleyman anlatıyor: "Acem krallarından bir kral gelecek, Dımeşk hariç bütün şehirler üzerinde hakimiyet kuracak." [Ebû Davud, Sünnet 9, (4639).][325]

*** BEYTU'L-MAKDİS**

تَناَك َو ،هيف اوُّلَصَف ُهوُتْئا :َلاَقَف .ِسِدْقَمْلا ِتْيَب يف اَنِتفأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي
6444 4ـ نع َةَنوُمْيَم َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع تلاق : [ٌتْلُق

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِليِداَن َق يف ُج َرْسُي ٍتْي َزِب اوُثَعْباَف ِهيف اوُّلَصُت َو .
ُهوُتأَت ْمَل ْنإف ،ًاب ْرَح َكاَذ ْذإ ُد ِّبْلا

1. (4633)- Meymune (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim, bize Beytu'l-Makdis hakkında fetva verin!"

"Ona gidin, içinde namaz kılın!" buyurdular. -O zaman her tarafta savaş vardı. (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu durumu nazar-ı itibara alarak sözlerini şöyle tamamladılar):- "Gidip, içinde namaz kılamıyorsanız, hiç olmassa kandillerinde yanacak zeytinyağı gönderin!" [Ebû Dâvud, Salât 14.][326]

AÇIKLAMA:

Beytu'l-Makdis, bugün Mescid-i Aksa da denilen Kudüs'teki, İslam'ın üçüncü mabedidir. Resûlullah, yeryüzünde sadece üç mescid için seyahat yapılabileceğini söylemiştir. Ka'be, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksa, dünyanın diğer bütün camileri aynı değerde olurken, Kudüs mescidinin ayrıca zikri, onun faziletini ifade eder. O, bu fazileti tarihinden almaktadır. Zira Ka'be'den sona Allah'a ibadet için inşâ edilen ikinci mesciddir. Sahih rivayetlerde geldiğine göre, inşâ bakımından aralarında kırk yıllık zaman farkı mevcuttur.[327]

* VECC

وبأ هجرخأ .[ىلاعَت ِ هللّ م رَحُم م َرَح ُهَهاَضع َو ٍهج َو َدْيَص نإ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْيَب ُّزلا نع ـ4 6446ـ عفانم نم عونل
ىمحلا ليبس ىلع نوكي نأ إ ىنعم هميرحتل ملعأ و :ىباطخلا لاق .ةكمو فئاطلا
نيب داو «ُّج َو».دواد مث :فيقث راصحل فئاطلا هلوزن لبق لوص‘ا عماج يف
هلوق كلذ ىلع لدي هلحأ مث ًاصوصخم ًاتقو مرح هنأ وأ ،نيملسملا

ةحاب“ا ىلا هيف رم‘ا داع .

1. (4634)- Hz. Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Vecc (vadisin)in avı ve ağaçları haramdır. Allah için haram kılınmıştır." [Ebû Davud, Menâsik 97, (2032).] [328]

[323] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/216. [324] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/216-217. [325] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/217. [326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/217.

AÇIKLAMA:

1- Vecc, Mekke ile Taif arasında yer alan bir vadinin ismidir. Medine'nin haram ilan edilmesiyle ilgili açıklamanın sonunda belirttiğimiz üzere, Taifliler, sulh yoluyla gelip, İslam'a girme şartlarını pazarlık ederken, bir kısım kabul edilmesi imkansız olan birçok teklifleri ileri sürmüşlerdi. Bu tekliflerden biri de Taif'in haram ilan edilmesi idi. Resûlullah, onların makul tekliflerini kabul etmiş idi. İşte onlardan biri de bu idi. Hattabî: "Bu tahrimden bir mana çıkaramadım. Ancak, Müslümanların menfaatine bir davranış olan koruluk tesisi gayesini gütmüş olabilir" dedikten sonra şu yorumu da ilave eder: "Yahut da belli bir müddet haram kıldı, sonra bu yasağı kaldırıp helal kıldı." Hattabî, kendisini bu ikinci ihtimali söylemeye sevkeden şeyin, hadisin sonunda yer alan bir açıklama olduğunu belirtir: "Vecc'in haram kılınma hadisesinin Taif'in muhasara edilmesinden önceye ait olduğu"dur. Buna dikkat çektikten sonra Hattabi: "Sonra oranın durumu tekrar mübahlığa rücû etmiştir" der. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Taif'i kuşatması sırasında Taiflilerin morallerini bozmak için ağaçların kesilmesi hususunda verdiği emri delil gösteren bazı şarihler, Vecc vadisinin, Taif'in muhasara edilmesinden önce haram edilmiş olma kaydını ihtiyatla karşılarlar. Zira, bu kayıt önce kaydettiğimiz üzere bilahare İslam'a girmek üzere gelen heyetin getirdiği tekliflerden bahseden rivayetlere de muhalefet etmektedir. İmam-ı Şafii, Vecc vadisine "haram" demese de, av ve ağaç kesimine mekruh demiştir. Bazı Şafii fakihler bunu kerahet-i tahrimiye olarak yorumlamıştır. Fukaha umumiyetle sadece Mekke ve Medine'nin haram olduğuna hükmetmiş, hatta Ebû Hanîfe, Medine hakındaki haram hükmünü de kabul etmemiştir. 329

*** MESCİDÜ'L-AŞŞÂR**

ةَمايِقْلا َم ْوَي ِرا شَعْلا ِد ِجْسَم ْنِم ُثَعْبَي ىلاعَت َ هاللّ نإ : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس□ □6444□ 4ـ نع ىبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق: [ُتْعِمَس َر

ْزه نلا ِلَي ا ِمم ِه لُب‘اب ُد ِجْسَمْلا» :لاقو.دواد وبأ هجرخأ .[ْمُه ُرْيَغ ٍرْدَب□ » . ِءاَدَهُش َعَم ُموُقَي َ َءاَدَهُش

1. (4635)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Buyurmuştu ki: "Allah Teala Hazretleri, Mescidu'l-Aşşâr'dan, kıyamet günü bir kısım şehidleri ba's eder (yeniden diriltir) ki, Bedir şehidleriyle sadece onlar kalkar." [Ebû Davud, Melahim 10, (4308).] Ebû Dâvud der ki: "Mescidu'l-Aşşâr, Übülle'de (Fırat) nehrinin hemen yanındaki mesciddir." 330

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Ebû Dâvud'daki aslı biraz daha uzuncadır. Şöyle ki: İbrahim İbnu Salih İbni Dirhem babasından nakledyior: "Hacc yapmak niyetiyle gelmiştik. Bir adamla karşılaştık. (Tanışıp nereli olduğumuzu öğrenince): "Size yakın Übülle denen bir karye var değil mi?" dedi.

"Evet!" dedik. Bunun üzerine: "Sizden kim, oradaki Mescidü'l-Aşşâr' da benim adıma iki veya dört rek'at namaz kılıp: "Bu Ebû Hüreyre içindir!" deme hususunda bana garanti verebilir" dedi ve açıkladı: "Ben Halilim Ebû'l-Kasım (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Demişti ki: "Allah, kıyamet günü Aşşâr mescidinde öyle şehidler diriltecek ki, Bedir şehidleriyle onlardan başkası kalkamaz!" **2-** Übülle, Basra'ya yakın deniz cihetinde bir karyedir. Mescid-i Aşşâr da, görüldüğü üzere kendisiyle teberrük edilen meşhur bir mesciddir. 331

*** BAZI NEHİRLER**

ة نَجْلا ِراَهْنأ ْنِم ٌّلُك ،ُلِيهنلا َو ِتارُفْلا َو ُناَحْيَج َو ُناَحْيَس :# ِ هاللّ ُلوُس َر□].
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بىأ نع ـ4 □6444□

ملسم هجرخأ .

1. (4636)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil cennet nehirlerindendir." [Müslim, Cennet 26, (2839).] 332

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen dört nehirden üç tanesi sevgili vatanımız Anadolu'dan çıkar ve kendi hudutlarımız dahilinde Akdeniz'e dökülür ve yurdumuza büyük bereket sağlar. Fırat, Doğu Anadolu topraklarından çıkarak Basra Körfezi'ne ulaşır. Nil-i mübarek Mısır topraklarına çöl ortasında hayat verdikten sonra Akdeniz'e ulaşır. Şârihlerimiz bunların "cennetten çıkmaları"nı iki surette açıklarlar: * İslamiyet bu nehirlerin havzalarına ulaşmış, oralar İslam toprağı olmuştur. Dolayısıyla o nehirlerden içenler, istifade edenler, ehl-i iman olarak cennetliktirler.

* Diğer tevil, hadisin zahirine bakar. Bir başka yoruma hacet bırakmaz. Ehl-i Sünnet akidesine göre cennet, tıpkı cehennem gibi halen yaratılmış olarak mevcuttur. Ayrıca bir başka hadiste Resul-i Ekrem, bu mübarek nehirlere cenetten her an birer damla karıştığını ifade buyurmuştur.

Bediüzzaman bu meseleye "Öyle taşlar vardır, bağırlarından nehirler çağlar" (Bakara 74) ayetini açıklama sadedinde, bir başka açıklık getirir ve der ki: "Bu fıkra ile dağlardan nebean eden Nil-i mübarek,

329 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/218-219. 330 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/219.

Dicle ve Fırat gibi ırmakları hatırlatmakla, taşların evamir-i tekviniyeye karşı ne kadar harikanuma ve mucizevari bir surette mazhar ve musahhar olduğunu ifham eder ve onunla böyle bir manayı müteyakkız kalplere veriyor ki: "Şöyle azim ırmakların elbette mümkün değil, şu dağlar hakiki menbaları olsun. Çünkü, faraza o dağlar tamamen su kesilse ve mahruti birer havuz olsalar, o büyük nehirlerin şöyle sür'atli ve kesretli cereyanlarına muvazeneyi kabetmeden, birkaç ay ancak dayanabilirler ve kesretli mesarife karşı galiben bir metre kadar toprakta nüfuz eden yağmur, kafi varidat olamaz. Demek ki, şu enharın nebeanları, âdi ve tabiî ve tesadüfi değildir. Belki pek harika bir surette Fatır-ı Zülcelâl, onları sırf hazine-i gayb'tan akıttırıyor.

İşte bu sırra işareten bu manayı ifade için hadiste rivayet ediliyor ki: "O üç nehrin herbirine cennetten birer katre her vakit damlıyor ve ondan bereketlidirler" Hem bir rivayette denilmiş ki: "Şu üç nehrin menbaları cennettendir." Şu rivayetin hakikatı şudur ki, madem esbab-ı maddiye, şunların bu derece kesretli nebeanına kabil değildir. Elbette menbaları, bir alem-i gaybtadır ve gizli bir hazine-i rahmetten gelir ki, masarif ile vâridatın muvazenesi devam eder." 333

YEDİNCİ BAB:

MÜTEFERRİK AMEL VE FİİLLERİN FAZİLETLERİ

(Bu babta üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

HUSUSİ SALAVATLARIN FAZİLETİ

*

İKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİNİN FAZİLETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

BAZI MÜŞTEREK VE MÜTEFERRİK HADİSLERLE FAZİLETİ BELİRTİLEN AMEL VE SÖZLER

BİRİNCİ FASIL

HUSUSİ SALAVATLARIN FAZİLETİ

4ـ 6444 عن أب هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الصَّلَوَاتُ الخَمْسُ، وَالجُمُعَةُ إلى الجُمُعَةِ، وَرَمَضَانُ إلى

رَمَضَانَ: كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا لَمْ تُغْشَ الكَبَائِرُ]. أخرجه مسلم والترمذي.

1. (4637)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Beş vakit namaz, bir cuma namazı diğer cuma namazına, bir Ramazan diğer Ramazana hep kefarettirler. Büyük günah irtikab edilmedikçe aralarındaki günahları affettirirler." [Müslim, Taharet 14, (223); Tirmizî, Salat 160, (214).]334

AÇIKLAMA:

Bu ve benzeri pekçok hadis, kişinin abdest almak, günlük farzları eda etmek, cum'a namazlarını kılmak, Ramazan orucunu tutmak gibi amellerin arada işlenen küçük günahları affettireceğini beyan ediyor. Burada şöyle bir sual hatıra gelir: Günlük namazlar aradaki küçük günahları yevmî olarak affettirdiğine göre cumadan cumaya veya Ramazandan Ramazana günah kalmaz? Veya hiç günah işlemeyen kimse olursa durum nedir? Hadisi nasıl anlamalıyız? Ulemâ, Nevevî'nin açıklamasına göre şöyle cevap vermiştir: Bu zikredilenlerden her biri, günah işlenmesi halinde kefaret olmaya elverişlidir. İşlenmediği takdirde kişinin sevabını artırır, büyük günahların cezasını hafifletir, kulun Allah nezdindeki derecesini yüceltir. 335

#: مَنْ صَلّى الصُّبْحَ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللّهِ، فَلا يَتْبَعَنَّكُمُ اللّهُ بِشَيْءٍ مِن
4ـ 6444 وعنه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ

ذِمَّتِهِ]. أخرجه الترمذي.

وزاد رزين: [فإنَّهُ مَنْ يَطْلُبْهُ يُدْرِكْهُ ثُمَّ يَلْفِتْهُ].

2. (4638)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sabah namazını (cemaatle) kılan, Allah'ın garantisi altındadır. Sakın Allah, (ona verdiği garantisi sebebiyle) size bir ceza vermesin."

Rezîn şunu ilave etti: "Kim bu garantiyi talep ederse onu elde eder ve bir daha da kaçırmaz." [Tirmizî, Fiten 6, (2165).]336

AÇIKLAMA:

Garanti diye tercüme ettiğimiz kelime zimmettir; uhde, eman gibi başka manalara da gelir. Hadis, "sabah namazını cemaatle kılan kimseye şu veya bu sebeple eza verilmemesini âmirdir. Siz ona eza verirseniz, karşınızda, onu garanti altına almış bulunan Allah'ı bulacaksınız" demektir. Hadis, şu şekilde de anlaşılmaya uygundur: "Allah sabah namazını (cemaatle) kılana garanti vermektedir. Öyleyse sakın (namazı terketme sebebiyle) bu garantiden mahrum kalmayın, musibete maruz kalmayın." 337

ةٌ َص يف َنوُعِمَتْجَي َو ،ِراَه نلاِب ةَكِئَّم َو ِلْي للاِب ةَكِئَّم ْمُكيِف َنوُبَقاَعَتَي□
ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □6444ـ َنوُّلَصُي ْمُه َو
ْمُهاَنْك َرَت : َنوُلوُقَيَف ِبداَب ِع ْمُتْك َرَت َفْيَك ،ْمُكِب ُمَلْعأ َوُه َو ،ْمُهُلأْسَيف ْمُكيف
اوُتَاب َنيِذ لا ُج ُرْعَي مُث ِرْصَعْلا ِةٌ َص َو ِرْجَفْلا ةكئم لزنتو دعصت ليللا ةكئم نإ
يأ :ةفئاط دعب ةفئاط ئجت يأ « َنوُبَقاَعَتَي».يئاسنلاو ةثثلا هجرخأ .[َنوُّلَصُي
ْمُه َو ْمُهاَنْيَتأ َو

سكعلابو راهنلا .

3. (4639)- Yine Ebu Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gece ve gündüzde birkısım melekler nöbetleşe aranızda bulunurlar. Bunlar sabah namazı ile ikindi namazında toplanırlar. Sonra sizi geceleyin takip eden melekler (hesabınızı vermek üzere huzur-u İlahiye) yükselir. Sizi çok iyi bilen Allah, bu meleklere sorar: "Kullarımı nasıl bıraktınız?"

"Biz onları namaz kılıyorlarken bıraktık, biz onlara namaz kılarlarken vardık!" derler." [Buharî, Mevâkitu's-Salat 16, Bed'ü'l-Halk 6, Tevhid 23, 33; Müslim, Mesacid 210, (632); Muvatta, Kasru's-Salat 82, (1, 170); Nesaî, Salat 21, (1, 240, 241).]338

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, birkısım meleklerin insanları gece ve gündüz nöbetleşe takip ettiklerini, insanı hiç yalnız bırakmadıklarını belirtmektedir. Ulemâ çoğunlukla bu meleklerin hafaza melekleri olduğunu söylemiştir. Başka melekler olabileceğini söyleyenler de olmuştur; Kurtubî bunlardandır. Bu meleklerin ayrı olduğunu söyleyenlere göre, hafaza melekleri insanın iyi ve kötü her hallerini yazarlar. Halbuki bu melekler insanların iyi hallerine muttali olmakta, namaz durumlarını Allah'a götürmektedirler. Böylece Cenab-ı Hakk'ın mü'min kullarına bir lütfu ve kerameti olarak o meleklerden insanların kötü halleri saklı kalmaktadır. Bu ifadede hafaza melekleri ile

334 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/223. 335 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/223. 336 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/224. yazıcı meleklerin aynı melekler olduğu görüşü çıkmaktadır. Halbuki bunların aynı değil, ayrı olduklarını ifade eden hadisler var.

2- Meleklerin ikindi ve sabah vakitlerinde toplanmaları da mü'min kullara bir lütuf olmaktadır. Çünkü her seferinde namaz halinde görerek Allah'ın huzurunda öyle şehadette bulunurlar. **3-** Meleklerin münavebesi şöyle açıklanmıştır: Bir kısım melekler ikindileyin iner. Bunlar ertesi sabaha kadar kalırlar. Sabahleyin ikinci grub iner ve her iki grup biraraya gelirler. Sonra geceyi mü'minlerle geçiren grup semaya çekilir. İkinci gelenler ikindiye kadar yeryüzünde kalırlar. İkindi olunca başka bir melek taifesi iner ve yeryüzündeki meleklerle ikindi namazında buluşurlar. Her iki grup bir müddet beraber olurlar. Sonra biri sabah namazında semaya çıkar. Bu suretle ikindide iniş, sabahda da çıkış olmak suretiyle münavebe devam edip gider. **4-** Meleklerin sabah ve ikindi vakitlerinde gelmeleri, onların vakitli geldiğini ifade eder. Öyleyse ilk vakitlerinde gelmeleri esastır. Hadislerde en efdal namazın ilk vaktinde kılınan namaz olduğu belirtildiğine göre, bu namazların meşhûd olması için ilk vaktinde ve cemaatle kılınmaya teşvik vardır. **5-** 339 Sabah ve ikindi vakitleri daha şerefli; o vakitte kılınan namazlar daha sevaplıdır.

لْبَق َو ِسْم شلا ِعوُلُط َلْبَق بهلَص دَحأ َرا نلا َجِلَي ْنَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□6464□ 6ـ نعو ةراهمَع ِنْب ةبيؤر َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[َرْصَعْلا َو َرْجَفْلا ِينْعَي اَهِبو ُرُغ .

4. (4640)- Ammâre İbnu Rueybe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Güneşin doğmasından ve batmasından önce namaz kılan hiç kimse ateşe girmeyecektir. -Burada sabah ve ikindi namazları kastedilir.-" [Müslim, Mesacid 213, (634); Ebu Davud, Salat 9, (427); Nesâî, Salat 21, (1, 241).] 340

AÇIKLAMA:

Bu hadis hakkında Azîmâbâdî şu açıklamayı sunar: "Resûlullah sabah ve ikindiyi zikretti. Zira sabah uyku zamanıdır, ikindi de ticari meşguliyet vaktidir. Kim bu iki namaza, söylenen meşguliyetlere rağmen devam ederse, diğerlerine de devamlı olacağı anlaşılır. Namazın insanı kötülüklerden menedeceği Kur'anî ihbardır. Keza bu iki vakit meleklerce meşhuddur; gece melekleri ve gündüz melekleri o namazlarda hazır olarak şehadette bulunurlar ve kulun amellerini Allah'a çıkarırlar. Böylece bunlar, başka günahlara da kefaret teşkil edip kişinin mağfur olmasını ve cennete gitmesini temin etmiş olur."341

ة ٌَص ْنِم ُف ِرَضْنَي َني ِح ُه ٌ صُم يف َدَعَق ْنَم # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع□ ُ هاللّ َي ِض َر بِنَهُجلا سنأ نب ذاعم نعو ـ4 □6464ـ وبأ هجرخأ .[ِرْحَبْلا ِدَب َز ْنِم َرَثْكأ ْتَناَك ْنإ َو ُهاَياَطخ ُهَل ُ هاللّ َرفَغ ًارْيَخ إ ُلوُقَي َ ،بحُّضلا ِتَعْك َر َحِهبَسُي بهتَح ِحْبُّصلا

ةلفانلا ةص :انهاه « ُحيِبْس تلا».دواد .

5. (4641)- Muaz İbnu Enes el-Cühenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sabah namazından çıkınca, iki rekatlik kuşluk namazını kılıncaya kadar hayırdan başka bir şey söylemeden namaz kıldığı yerde oturur beklerse, Allah onun günahlarını, denizin köpüğü kadar çok da olsa bağışlar." [Ebu Davud, salat 301, (1287).] 342

AÇIKLAMA:

Rivayette Ebu Davud'un teferrüd ettiği bu hadiste, sabah namazını kıldıktan sonra kuşluk vaktine kadar yerinde kalmak tavsiye edilmektedir. Bilhassa amelde bulunmamak ve hayırlı olmayan sözlerden kaçınmak esastır. Sadece sevap terettüp edecek sözlerle iktifa edilecektir.

Alimler, affı vaadedilen günahların küçük günahlar olduğunu, büyük günahların affının da muhtemel bulunduğunu belirtirler. 343

ن ِم ًةَعْك َر َة َرْشَع ْتَنِث م ْوَي لُك ِ هللّ بهلصُي ملسم ٍدْبَع ْنِم اَم :# ِ هاللّ□ ُلوُس َر َلاق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةبيبح مأ نعو ـ4 □6464□

يراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .]# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم اَهُتْعِمَس ُذْنُم اَهُتْك َرَت .
اَمَف : ْتَلاَق ِة نَجْلا يف ًاتْيَب ُهَل ُ هاللّ نَب إ ِةَضي ِرَفْلا ِرْيَغ

6. (4642)- Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim hergün farzlar dışında on iki rekat (nafile) kılarsa Allah onun için cennette mutlaka bir ev inşa eder.

"Ümmü Habibe der ki: "Bunu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğim günden beri bu namazları terketmedim." [Müslim, Müsafirin 103, (728); Ebu Davud, Salat 290, (1250); Tirmizî, Salat 306, (415); Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 66, (3, 261).][344]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen on iki rekat, farzlarla birlikte kılınan nafilelerdir. Bunlara revatib denir. Tirmizî ile Nesâî'nin rivayetlerinin sonunda: "Öğleden önce dört, sonra iki; akşam namazından sonra iki, yatsı namazından sonra iki, sabah namazından evvel iki" diye döküm yapılır.

Bu sayılanlar biz Hanefilerin kılmakta olduğumuz revatibten biraz ayrılmaktadır. Çünkü biz ikindiden önce dört, yatsıdan önce de dört daha kılmaktayız. Hemen belirtelim ki revatib nafileleri hususunda farklı rivayetler gelmiştir. Ebu Hanife'nin tercihi başka rivayetlere dayanır. Bu hususlar kitabımızın namazla ilgili bölümünde yeterince açıklandığı için burada teferruata girmeksizin kitaplarda gelen farklı rivayetlere dikkat çekeceğiz: * Taberânî'nin Mucemu'l-Kebir'inde gelen bir rivayette "ikindiden evvel iki, yatsıdan sonra da iki" denmiştir. * Ebu Davud ve Sahiheyn'in bir rivayetinde ikindiden önce iki rekatin zikri geçer. * Ebu Davud'la Tirmizî'nin bir tahricinde "İkindiden evvel dört rek'at namaz" tavsiye edilmiştir. * Yine Ebu Davud ve Tirmizî'nin bir başka tahriclerinde "öğleden önce dört, öğleden sonra dört rek'at nafile" mevzubahis edilmiştir.

* Buharî'nin bir rivayetinde, akşamdan önce nafile kılmak tavsiye edilmektedir. * Bir başka rivayette ezanla kaamet arasında bir nafile kılınması irşad-ı nebevî olmaktadır. Nevevî'nin belirttiği üzere, akşamdan öneki nafile hususunda münakaşa edilmişse de, diğerleri

---

[339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/225. [340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/226. [341] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/226.

ulema tarafından amele esas yapılmaktadır. Revatib sünnetlerinde farklı rakamların varlığı, bu meselede ruhsata hamledilmiştir. Dileyen fazla kılar, dileyen asgari ile yetinir. En az miktarındakini yapmakla sünnet yerine gelirse de, kemal isteyen fazlasını yapar.345

وُهْسَيِ ِنْيَتَعْك َر بهلَص مُث ُهَءوُض ُو َنَسْحأف َأهضوَت ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دلاخ نب ديز نعو ـ4 □6464□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِبْنَذ ْنِم َمهدَقَت اَم ُهَل ُ هاللّ َرَفَغ اَمِهيِف .

7. (4643)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim güzelce abdest alır, sonra da iki rek'at namaz kılar ve namazında gaflete yer vermezse Allah, (seğâirden olan) geçmiş günahlarını mağfiret buyurur." [Ebu Davud, Salat 162, (905).] 346

حْبُّصلا َو ِءاَشِعْلا ُدوُهُش َنيِقِفاَنُمْلا َنْيَب َو اَنَنْيَب :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□□ □ □
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بيسملا نب ديعس نعو ـ4 □6466□

كلام هجرخأ .[اَمُهَنوُعيِطَتْسَي.

8. (4644)- Said İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bizimle münafıklar arasında yatsı ve sabah namazlarında hazır bulunma farkı vardır. Onlar bu iki namaza muktedir olamazlar." [Muvatta, Salatu'l-Cema'a 5, (1, 130).]347

ِبد ِجْسَم يف ِهِت ّـَص ْنِم ُلَضْفأ ِهِتْيَب يف ِء ْرَمْلا ُةّـَص :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍتباث نب ديز نعو ـ4 □6464□

يئاسنلا إ ةعبر'ا هجرخأ .[َةَبوُتْكَمْلا إ اذه .

9. (4645)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin evindeki namazı, benim şu mescidimde kılacağı namazdan efdaldir; tabii ki farzlar hariç." [Ebu Davud, Salat 205, (1044), 340, (1447); Tirmizî, Salat 331, (450); Muvatta, Salatu'l-Cemâ'a 4, (1, 130).]348

AÇIKLAMA:

1- Kişinin evindeki nafilenin başka yerde, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî, Mescid-i Aksa bile olsa, kılacağı namazdan efdal olması şu hususlardan ileri gelir: * Riyadan uzaktır, öbürüne riya karışabilir.

* Ev halkının görüp namaza teşvik ve tedribi var. * Ev böylece mübarek kılınır ve rahmetin inmesine vesile olur.

* Eve melekler iner, şeytan kaçar.

2- Ancak ashabu'ş-Şafiî, hadisin âmm hükmünden bazı nafileleri istisna tutarlar ve onların evin haricinde kılınmasının efdal olacağını söylerler: Cemaatle kılınması gereken bayram namazları, küsuf ve hüsuf namazları, istiska namazı, tahiyyetu'lmescid, tavafın sonunda kılınan iki rek'at, keza ihram giyilince kılınan iki rek'at namaz. **3-** Alimler bu hükmün erkeklerle ilgili olduğunu da belirtirler. Çünkü farz da olsa kadınların namazlarını evlerinde kılması efdal kabul edilmiştir; "...kendilerine bazı cemaatlere katılma izni verilmiş olsa bile" denir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Kadınlarınız, gece bile mescide gitme izni isteseler izin verin. Ancak evleri onlar için daha hayırlıdır."[349]

ةَعاَمَجْلا يف ِهِت ّ َص ىلَع ُفعاَضُت اَه مَتأ اَذإِ ةِ ّ َفلا يف ِلُج رلا ُة ّ َص] :لاق□].
□6464□ 44ـ نعو دبع دحاولا نب دايز هعفري

نيزر هجرخأ .

10. (4646)- Abdülvahid İbni Ziyad merhum, merfu olarak şunu rivayet etmiştir: "Kişinin çölde kılacağı namazı, tamamladığı takdirde cemaatle kılacağı namazdan efdaldir." [Rezin tahric etmiştir. Hadis, Ebu Davud'da gelmiştir. (Salat 49, (560).]

Ebu Davud bu hadisi, Ebu Saidi'l-Hudrî'den kaydettiği şu hadisin arkasından rivayet eder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cemaatle kılınan namaz yirmi beş namaza bedeldir. Kişi (cemaatle yolculuk sırasında) çölde kılar da rükû ve secdelerini tam yaparsa, o zaman (sevabı) elli misline ulaşır."[350]

AÇIKLAMA:

---

[344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/227 [345] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/227-228. [346] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/228.

Bu hadis, yolculuk sırasında cemaatle namaz kılmanın faziletini nazara vermektedir. Çünkü meşakkat sebebiyle yolcudan namazını cemaatle kılması ısrar edilmemiştir. O, buna rağmen cemaatle kılar ve tadil-i erkana da riayet ederse, normal zamanki cemaatten bir kat fazla sevaba nail olacaktır. Hadiste, rükû ve sücudun üzerinde durularak tam yapılmasının hatırlatılması, yolculuk halinde biraz acele ile hafifletme durumu olduğundandır. Acele yapıldığı takdirde ta'dil-i erkana riayet edilmeyerek rükünler eksik kalacak ve gerçek sevab elde edilemeyecektir. Şu halde namazda ta'dil-i erkan ve cemaat, hangi şartlarda olursa olsun, namazın kıymetini artıran hususlardır.351

نيرْشِع َو ٍعْبَسِب ِهذَفْلا ِة ٌ َص ْنِم ُلَضْفأ ِةَعاَمَجْلا ُة ٌ َص :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع نبا نعو ـ44 □6464□

دواد اباأ إ ةتسلا هجرخأ .[َني ِرْشِع َو ٍسْمَخِب َيِو ُر َو ،ًةَج َرَد .

11. (4647)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cemaatle kılınan namaz münferid kılınan namazdan yirmi yedi derece üstündür." -"Yirmi beş derece" diye de rivayet edildi.-" [Buharî, Ezan 30, 31; Müslim, Mesacid 249, (650); Muvatta, Cemâ'a 1; Tirmizî, Salat 161, (215); Nesâî, İmamet 42, (2, 103).] 352

دَق إ ُة ٌ صْلا ُمِهِيف ُماَقُت ٍوْدَب ٌ َو ٍةَي ْرَق يف ٍةَث ٌ َث ْنِم اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِءادر دلا يبأ نعو ـ44 □6464ـ ِهِب ٌَخ اَذإ ،ُناَطي
شلا ِناَسْن“ا َبْئِذ نإ َو] :نيزر دازو.يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِةَعاَمَجْلاِب
ْمُكْيَلَعَف ،ُناَطْي شْلا ُمِهْيَلَع َذ َوْحَتْسا

ةبلغلاو ئشلا ىلع ءيتسا « ُذاوحتس“ا».[ُهَلَكأ .

12. (4648)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Köyde olsun, kırda olsun üç kişi olur da orada cemaatle namaz kılınmazsa, şeytan onlara galebe çalmış demektir. Size cemaatle namaz kılmanızı tavsiye ederim." [Ebu Davud, Salat 47, (547); Nesâî, İmamet 48, (2, 106).]

Rezîn şu ziyadede bulunmuştur: "Zira insanın kurdu şeytandır. Onu yalnız yakaladı mı yer." 353

أ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقَف . يِهلَصُي َماَقَف ،#ِ هاللّ ُلوُس َر يهلَص ْدَق َو ، لُج َر□
َءاَج] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس يبأ نعو ـ44 □6464ـ ناكسابو تحت ةانثملا
حتفب « ُرجتَي».يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُهَعَم يهلَصَف لُج َر َماَقَف . ُهَعَم
يِهلَصُيَف اَذه يَلَع ُرُجْتَي لُج َر

باوثلا نم ًابسكم هعم ةصلاب هسفنل لصحي يأ :ميجلا مضو قوف ةانثملا .

---

[349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/229-230.
[350] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/230.
[351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/230.

13. (4649)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), namazı kılıp bitirdikten sonra bir adam gelip namaza durdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şununla namaza durup ticaret yapacak kimse yok mu?" buyurdular. Bunun üzerine bir adam kalkıp onunla (ona uyarak) namaz kıldı." [Tirmizî, Salât 164, (220); Ebu Davud, Salat 56, (574).] [354]

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Şu adamla namaz kılıp ona tasaddukta bulunacak yok mu?" buyurmuş olmalı. Böylece onun cemaat sevabına kavuşmasını sağlayarak bir nevi sadakada bulunmuş olacağı ifade ediliyor. Zira yalnız kılsaydı tek sevab elde edecekken, cemaatle kılınca yirmi altı kat daha ilave etmiş olacaktır.

Bu hadisten, bir kısım ulemâ, cemaatle namaz kılınan bir mescidde tekrar cemaat yapılabileceğine hükmetmiş; bunun caiz olduğu hükmünü çıkarmıştır. Şafiî, Malik, Süfyan, İbnu'l-Mübarek ise, bir camide cemaat yapılmışsa, ondan sonra münferid kılmak gereğine hükmetmişlerdir. [355]

فْصِن َماَق اَم نأكَف ٍةَعاَمَج يف ِءاَشَعْلا َة ّ َص يهلَص ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□6444□ 46ـ لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر نامثُع نعو:

يذمرتلاو دواد وبأو كلامو ملسم هجرخأ .[ُه لُك َلْي للا َماَق اَم نأَك َف ٍةَعاَمَج .
يف َحْبُّصلا يهلَص ْنَم َو ،لْي للا

14. (4650)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim yatsı namazını cemaatle kılarsa sanki gecenin yarısını ihya etmiş gibidir. Kim de sabahı da cemaatle kılmışsa gecenin tamamını ihya etmiş gibidir." [Müslim, Mesacid 260, (5656); Muvatta, Cema'at 7, (1, 132); Ebu Davud, Salat 18, (555); Tirmizî, Salat 165, (221).] 356

AÇIKLAMA:

1- Geceyi ihya etmek, namazla, zikirle ibadetle geçirmektir. İlmî meşguliyetle geçirmek de ihyadan sayılmıştır. Hatta ibadetle geçirmekten de efdal olacağı söylenmiştir.

2- Sabah ve yatsı namazlarını cemaatle kılmanın geceyi ihya yerine geçmesi, yatsı ve sabahın cemaatle kılınmasında hasıl olacak sevabın gece boyu kılınacak namazla elde edilecek sevaba eşit olduğunu ifade eder. Hem cemaate katılan, hem de geceyi ihya eden, elbette kat kat sevaba nail olur. Şu halde yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmak gece ihyasının bir nevi sayılmalıdır. 357

بِتُك ِما َرْحِا ُةريبكَت ُهْتُفَت ْمَل ٍ،ةَعاَمَج يف ًام ْوَي َنيِعَب ْرأ هلَص ْنَم :# هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ44 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِقاَفِهنلا َنِم ةَءا َرَب َو ، ِرا نلا َنِم ةا َرَب :ِناَتَءا َرَب ُهَل .

15. (4651)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kırk gün, iftitah tekbirini kaçırmadan cemaatle namaz kılarsa, kendisine iki berâet yazılır; ateşten berâet, nifaktan berâet." [Tirmizî, Salat 178, (241).] 358

ة مِئ ‘ا ِدِش ْرأ مُهللا . نَمَتؤُم ُنِهذَؤُمْلا َو ، نِماَض ُماَم “ا :# ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ44 □6444ـ ةحصب ةنورقم
اهتحصو ،هتدهع يف هب نيدتقملا ةص نإ نا « ن ِماَض» هلوق.يذمرتلاو دواد
وبأ هجرخأ .[َنيِنِهذَؤُمْلِل ْرِفْغا َو

مهمايصو مهتص تاقوأ بلع نونمتأيو هب نوقتي نيذلا موقلا « نَمَت ْؤُم .
ُنِهذَؤُمْلا»و.مهتص ةحص مهل نماض وهف هتص

16. (4652)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İmam zâmin, müezzin de mü'temendir. Allahım, imamları irşad et, müezzinlere de mağfiret buyur." [Ebu Davud, Salat 32, (517); Tirmizî, Salat 153, (207).] 359

AÇIKLAMA:

1- İmamın zamin olması, kendine uyanların namazı onun uhdesindedir. Namazların sıhhati, onun namazının sıhhatine tabidir. Öyleyse imam, cemaatinin namazlarının sıhhatini garanti etmiş olmaktadır. Müezzin mü'temen olması, cemaatin namaz vakitlerinde ona güvenmesidir. Öyleyse onlar da oruç ve namazların vakitlerinde halkın itimad ettiği kimselerdir. 360

هِقوُس يفو ِهِتْيَب يف ِهِتَص بلَع ُف عَضُت ٍةَعاَمج يف ِلُج رلا ُةَ ّ َص :# ِ هالّ□ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ44 □6444ـ ْتَعِف ُر إ ًةَ َوْطَخ ُطْخَي ْمَل ،ُةَ ّ صلا إ ُهُج ِرْخُي َ ،د ِجْسَمْلا ىلا َج َرَخ مُث َءوُض ُوْلا َنَسْحأف أض َوَت اذإ ُه نأ َكِلذ، . ًافْع ِض َني ِرْشِعو ًاسْمَخ

همَح ْرا مُههللا ،هْيَلَع هلَص مُه للا ُه ّ صُم يف َماَد اَم ِهْيَلَع بهلَصُت ُةَكِئ َّمْلا ِل□ . َزَت ْمَل بهلَص اَذإف . ةَئيِطَخ اَهِب ُهْنَع هطُح َو ةَج َرَد اَهِب ُهَل اَم ٍةَ ّ َص يف ْمُكُدَحأ ُلا َزَي ّ َو ،ط ُرْضَي ْوأ ُسْفَي ْمَلاَم :ةَرْيَره ُوبأ َلاَق ُثِدْحُي اَم َلِيق ، ْثِدْح ُي ْمَلاَم ،هيف ِذ ْؤُي ْمَلاَم .هْيَلَع ْبُت مُههللا

. يئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .[َةَ ّ صلا َرَظَتْنا .

17. (4653)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin cemaatle kıldığı namaz, evinde ve işyerinde kıldığı namazından yirmi beş kat daha sevablıdır. Çünkü, güzelce abdest alır, mescide gider. Bu gidişte gayesi sadece ve sadece namazdır. Her adım atışında bir derece yükseltilir, günahından da biri dökülür. Namazını kılınca, namazgahında kıldığı müddetçe melekler ona mağfiret duasında bulunur ve: "Allahım ona mağfiret et, Allahım ona rahmet et, Allahım onun tevbesini kabul et" derler. Bu kimseye, orada eza vermedikçe, hadeste bulunmadıkça böyle devam eder." Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'a: "Hadeste bulunması ne demek?" diye sorulmuştu: "Sesli veya sessiz yel bırakmadıkça!" diye açıkladı. "Sizden biri, namazı beklediği müddetçe namazdadır." [Buharî, Ezan 30, Salat 87, Büyû 49; Müslim, Mesâcid

---

354 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/231-232. 355 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/232. 356 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/232. 357 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/232.

246, (649); Muvatta, Taharet 33, (1, 33); Ebu Davud, Salat 49, (559); Tirmizî, Salat 423, (603).] 361

> ابَاسِتْحا إ ُهوُمُكْتِهدَحُأ اَم ًاثيِدَح ْمُكُثِهدَحُم يِهنِإ :َلاَقف .ِراَصْن'ا َن ِم لُج َر□ .
> َرَضَتْحا] :لاق بهيَسُمْلا نب ِديعس نعو ـ44 □6446□

اَهِب ُهَل ُ هاللّ َبَتَك إ نمُيْلا ُهَمَدَق ْعَف ْرَي ْمَل ِة ّ صلا ىلا َتأ ُمث .َءوُض ُوْلا
َنَسْحأَف ْمُكُدَحأ أهض َوَت اَذإ :ُلوُقَي #ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس َتأ ْنِا َو ،ُهَل َرِفُغ
ٍةَعاَمَج يف بهلَصَف َد ِجْسَمْلا َتأ ْنإف .َدِهعَب ُيِل ْوأ ْب ِهرَقُيْلَف ًةَئِهيَس ُهْنَع
طَح إ ى َرْسُيْلا ُهَمَدَق َعَض َو ّ َو ،ًةَنَسح

ة ّ صلا مَتأ َو بهلَصَف اوهلَص ْدَق َو َد ِجْسَمْلا َتأ ْنإف .َكِلذَك َناَك ،َيِقَب اَم مَتأ□
َو َك َرْدأ اَم بهلَص َضْعَب َيِقب َو ًاضْعَب اوهلَص ْدَق َو َد ِجْسَمْلا

دواد وبأ هجرخأ .[َكِلذك َناَك .

18. (4654)- Said İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Ensardan biri ölmek üzere idi. Dedi ki: "Size bir hadis rivayet edeceğim. Bunun da sadece sevap ümidiyle yapacağım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle buyurmuştu: "Biriniz abdest alır ve abdestini güzel yapar sonra da namaza giderse, sağ adımını her atışta, bu adım sebebiyle Allah mutlaka ona bir sevap yazar; sol adımını attıkça da her seferinde mutlaka bir günahını döker. -Öyleyse (mescide) yaklaşsın veya uzaklaşsın- mescide gelir ve cemaatle namazını kılarsa mağfirete mazhar olur. Mescide geldiğinde namazın birkaç rek'ati kılınmış; birkaç rek'ati kalmış ise yetiştiğini cemaatle kılıp, kaçırdıklarını da tamamlamışsa, keza mağfirete mazhar olur. Eğer mescide geldiğinde namazı kılınmış bulur ve tek başına tamamlarsa yine mağfirete mazhar olur." [Ebu Davud, Salat 51, (563).]362

نَاك ِةَب وُتْكَمْلا ِة ّ صلا ىلا ًارِههَطَتُم ِهِتْيَب ْنِم َج َرَخ ْنَم :#ِ هاللّ ُلوس َر َلاَق]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةماَمُأ ىبأ نعو ـ44 □6444ـ َوْغَل ٍة ّ َص ِرْثإ ىلع ة ّ َص َو:
،ِرَمَتْعُمْلا ِرْجأك َناَك َكلذ إ ُهُب ِصْنُي َ ىحُّضلا ِةَحيِبْسَت ىلا َج َرَخ نَم َو ، ِم ِرْحُمْلا
ِهجاَحْلا ِرْجأَك ُهُرْجأ

> بعتلا « ُبْص نلا».دواد وبأ هجرخأ .[َنيِهيِهلِع يف باَتِك اَمُهَنْيَب . ةنجلا يف.
> ناكم ىلعأ « َنيِهيِهلِع»و .لوقلا نم رذهلا « ُوْغ للا»و

19. (4655)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim evinden temizlenmiş olarak farz namaz için çıkarsa, onun ecri, tıpkı ihrama girmiş hacının ecri gibidir. Kim de kuşluk namazı için çıkar ve sırf bu maksadla yorulursa onun ücreti de umre yapanın ücreti gibidir. Namaz kıldıktan sonra araya lağv (dünyevî kelam) sokmadan kılınan ikinci namaz, İlliyyîn (denen cennetin yüce makamın)da yazılıdır." [Ebu Davud, Salat 49, (558).] [363]

AÇIKLAMA:

1- Aliyyu'l-Kârî, namaza gidenle hacca giden arasındaki benzerliğin, sevabın azlığı, çokluğu veya kemiyet ve keyfiyet cihetiyle olmadığını, bilakis bu benzerliğin evden çıkıştan itibaren geri dönünceye kadar her ikisinin de ibadet sayıldığı ve geçirilen her anın sevaba vesile olduğu cihetiyle olduğunu belirtir. Çünkü, daha önce de kaydedilen bazı hadislere göre, kişi eve dönünceye kadar geçen vaktin belli bir cüzünde namaz kılsa da bütün vakit ibadet etmiş gibi vesile-i sevabtır. Hacc da böyle; hacı adayı asıl haccını Arafat'ta geçrekleştirmiş olsa bile, evden çıktıktan dönünceye kadar geçen zamanı hep hacc sevabına vesiledir. **2-** Hadiste, keza ihramla temizlik arasında da benzerlik kurulmaktadır: Bu benzerlik haccın ihramsız, namazın da abdestsiz sahih olmaması sebebiyle. Keza hacı ihramlı oldu mu sevabı daha çok olmaktadır. Namaza giden de abdestli çıktı mı, sevabı çok olmaktadır.

3- Hadiste, kuşluk namazı, tesbîhu'dduha yani kuşluk tesbihi olarak ifade edilmiştir. Başka hadislerde de nafile namazlarının tesbih veya sübha kelimesiyle ifade edildiği görülür. Bunun sebebi farz ve nafile namazlarda tesbihlerin sünnet olması sebebiyledir. Sanki, nafileye tesbih denmesi, vacib olmamakla zikre benzemesi sebebiyledir.

4- Aliyyu'l-Kârî'ye göre, bu rivayetin sahih olması halinde, hadis metni, kuşluk namazı için çıkmanın efdaliyetine değil, cevazına delalet eder. Yahut hadis, evi olmayana veya meskende meşguliyeti olana hamledilir. Hadiste asla "mescid" kelimesinin zikredilmemiş olması gözönüne alınınca, mananın şöyle olması gerekir. "Kim, kuşluk namazına gitmek üzere dünyevî meşguliyetini terkederek evinden veya işyerinden veya meşguliyetinden çıkarsa... ecri, umre yapanın ecri gibidir."

5- Kuşluk namazının İlliyîne yazılması, onun sevab ve derecesinin yüceliğine alamettir. Çünkü İlliyîn, ebrar olanların amellerinin yazıldığı divanın alem ve ünvanıdır. Nitekim ayet-i kerimede: "İhlas ile kulluk edenler ise İlliyînde kayıtlıdır, İlliyyînin ne olduğunu bilir misin? O apaçık yazılmış bir kitaptır" (Mutaffifin 18-20) buyrulur.

---

[360] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/233.

[361] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/234.

İlliyyîn (veya illiyyûn) kelimesi yükseklik manasına gelen ulüvv'den gelir; iliyy kelimesinin cem'idir. Cennetteki en yüce makamın ismidir. Mezkur divanın da böyle tesmiyesi, namazın tekrimen yedinci semaya yükseltilmiş olmasından ve bir de en yüce derecelere çıkmaya sebep olmasındandır. Bazı alimler: “Hadiste, namazların arasına namaza münafi bir şey sokmadan kılmaya devam etmenin kişiye en yüce, en şerefli mertebeyi kazandıracağı ifade edilmektedir. Bu durum İlliyyûn kelimesiyle kinaye edilmektedir” demiştir.

Bazı alimler İlluyyûn için: "Yedinci semanın ismidir" derken, diğer bazıları: "Salihlerin amellerinin yazıldığı hafaza meleklerinin divanıdır" demiştir.364

نوُبِسَت ْحَت َأ :# ِ هاللّ ُلوس َر َلاَقف . ِد ِجْسَمْلا ِب ْرُق ىلا اوُل وَحَتَي ْنأ□
َةَمِلَس وُنَب َدا َرأ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ44 □6444□

ا»و .ريخلا لعفب ِ هاللّدنع رج‘ا راخهدا « ُباَسِتْحِا».يراخبلاŒمهيشم راثآ «راث .
هجرخأ .[اوُماَقأَف ْمُك َراَثآ

20. (4656)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Benî Selime yurtlarını bırakarak Mescid-i Nebeviye yakın bir yere gelip yerleşmek istediler. (Durumdan haberdar olan) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "(Yürüdüğünüz zamanki) adımların sevabını hesaba katmıyor musunuz?" dedi. Bunun üzerine yerlerinde kaldılar." [Buharî, Fezâilu'l-Medine 11, Ezan 33.] 365

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, İbnu Hacer tarafından kaydedilen muhtelif vecihleri, Ensardan Benî Selime denen oldukça büyük bir grup, evlerinin mescidden bir mil kadar uzaklığı sebebiyle namaza gidipgelme hususunda ortaya çıkan zorluğu bertaraf etmek için, mescide yakın bir yere gelip oraya yerleşmek isterler. Resûlullah: "Medine'nin evlerinin boş terkedilmesini istemediği için" buna izin vermez. Aksi takdirde kenar mahalleler, evlerini terkederek merkeze yaklaşacak, böylece bir kısım yerler harabe ve viraneye dönecekti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu önlemek maksadıyla, mescide gelebilmek için ne kadar çok adım atılırsa o kadar fazla sevap kazanılacağını hatırlatarak bunu önlüyor. Hadiste geçen asar (= izler) kelimesiyle adımların kastedildiği belirtilmiştir. Buhârî, sadedinde olduğumuz hadisi, İhtisabu'l-âsar (adımlardan sevabını hesaba katmak) şeklinde bir başlık altında sunmakla "Onların sağken yaptıkları ile arkadan bıraktıklarını (âsarlarını) zayi etmeyip kaydeden biziz" (Yasin 12) ayetinin Benî Selime hadisesi üzerine nazil olduğu kanaatini izhar etmiştir. **2-** Bu hadis, iyi ameller ihlasla yapıldığı takdirde o amelin icrası için atılan her adımın sevap vesilesi olduğuna delalet etmektedir. Hadiste, bir başka menfaat olmadığı takdirde mescide yakın oturmanın müstehab olduğu hükmü de görülmüştür. Nitekim Resûlullah Benî Selime'yi niyyetleri sebebiyle reddetmemiş, bir başka maslahat zikretmiştir. Mescide gidişgelişte attıkları adımlar, uzaklıktan doğan mahzuru telafi edecek ve hatta yakınlığın faziletini geçebilecektir. Alimler, mescide yakın olan mı, uzak olan mı efdal diye ihtilaf etmiştir. Taberî, müsavat olduğu kanaatindedir.[366]

م ْوَي ِهما تلا ِروُّنلاِب ِد ِجاَسَمْلا ىلا ِمَلُّظلا يف َنيِئا شَملا ِرِهشَب :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍةديرُب نعو ـ44 □ 6444□

. ِةَماَيِقْلا]. يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ

[364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/236-237.

21. (4657)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Karanlıkta mescide gidenlere kıyamet günü tam bir nura kavuşacaklarını müjdele!" [Ebu Davud, Salat 50, (561); Tirmizî, Salat 165, (223).] [367]

İKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİNİN FAZİLETİ

اِيسْمُم ًاضي ِرَم ُدوُعَي ٍل ُج َر ْنِم اَم] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع ٍثيدح هيف□] .
□6444□ 4ـ

1. (4658)- Hz. Ali (radıyallahu anh) diyor ki: "Bir hastayı akşamleyin ziyaret eden hiçbir kimse yok ki beraberinde kendisine sabaha kadar istiğfar edecek yetmiş bin melekle çıkmış olmasın. Ayrıca onun cenette bir bahçesi de vardır. Kim de hasta ziyaretine sabahleyin gelirse onunla birlikte yetmiş bin melek çıkar, akşam oluncaya kadar ona istiğfar ederler. Onun da cennette bir bağı vardır." [Ebu Davud, Cenaiz 7, (3098, 3099), 3100).] 368

م ِلْسُمْلا ُهاَخأ َداَع َو َءوُض ُوْلا َنَسْحأَف أهض َوَت ْنَم] :ٍسنأ َثيدحو ـ4□] .
□6444□

2. (4659)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim güzel bir şekilde abdest alır, Müslüman kardeşine, sevap düşüncesiyle hasta ziyaretinde bulunursa, cehennemden yetmiş yıllık yürüme mesafesi uzaklaştırılır."

Sabit dedi ki: "Ey Ebu Hamza, harîf nedir?" diye Enes'ten sordum. Bana: "Yıl!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Cenaiz 7, (3098).] 369

فرح نم ةبحصلا باتك يف ثيداحا هذه تمدقتو.[ِهاللّ يف ُهَل ًاخأ َرا َز ْوأ ًاضي
ِرَم َداَع ْنَم] :ةريره يبأ َثيدحو ـ4 □6444□

اهلضفو ضيرملا ةدايع يف هنم رشع يناثلا لصفلا يف داصلا.

3. (4660)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir hastaya veya bir din kardeşine Allah rızası için ziyarette bulunursa, bir münadi ona nida eder: "(Dünyada da ahirette de) iyi olasın, (ahiret yolculuğun da) iyi olsun. (Bu davranışınla) cennette bir ev hazırladın!" der." [Tirmizî, Birr 64, (2009); İbnu Mâce, (Cenâiz 2, (1443).] 370

ÜÇÜNCÜ FASIL

BAZI MÜŞTEREK VE MÜTEFERRİK HADİSLERLE FAZİLETİ BELİRTEN AMEL VE SÖZLER

ريِسَن ُنْحَن َو ُهْنِم ًابي ِرَق ًام ْوَي ُتْحَبْصأف ِرَفَس يف :#ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم□ .
ُتْنُك] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍلبج نب ذاعم نع ـ4 □6444ـ ُ هاللّ ُه َر َسَي ْنَم
ىلَع ريِسَيَل ُه نإو ،ٍميِظَع ْنَع َتْلأَس ْدَقَل :لاَقف .ِرا نلا َنِم يِنُدِعاَبُي َو َة نَجْلا ِنُل
ِخْدُي ٍلَمَعِب ِن ْرِبْخأَ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :ُتْلُقف ِبا َوْبأ ىلَع َكُّلُدأَ ًأ : َلاَق مُث .َتْيَبْلا
ُّجُحَت َو ،َناَضَم َر ُموُصت َو ،َةاَك زلا يِتْؤُت َو ،َة ّ صلا ُميِقُت َو ،ًائْيَش ِهِب ُك
ِرْشُت ّ َ هاللّ ُدُبْعَت .ِهْيَلَع ِف ْوَج ْنِم ِلُج رلا ُة ّ َص َو ، َرا نلا ُءاَمْلا ُئِفْطُي اَمَك
َةَئيِطَخْلا ُئِفْطُت ُةَقَدَصلا َو ، ة نَج ُم ْو صلا : َلاَق .ِهاللّ َلوُس َر اَي ىلَب : ُتْلُق ؟
ِرْيَخْلا

□سأ َرِب َك ُرِبْخُأ َأ :لاَق مُث .ناوُلَمْعَي اوُناَك اَمِب ًءا َزَج :ِهِلوَق ىلا .ِع ِجاَضَمْلا
ِنَع ْمُهُبوُن ُج ىَفاَجَتَت : ّ َت مُث .َني ِحِلا صلا ُراَعِش ِلْي للا مُث ُداَه ِجْلَا ِهِماَنَس
ِة َو ِرْذ َو ،ُة ّ صلا ُهُدوُمع َو ،ُم ّ ْس“ا ِرْم‘ا ُسأ َر : َلاَق .ِهاللّ َلوُس َر اَي ىلَب :
“ُتْلُق ؟ِهِماَنَس ِة َو ِرْذ َو ،ِهِدوُمَع َو ِرْم ا

□مهلَكَتَن اَمم َنوُذَخاَؤُمَل ا نإ َو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق .ِهِناَسِل ىلإ َراَشأو ،اَذه
َكْيَلَع ُفك َلاَق .ىلَب : ُتْلُق ؟ِهِلُك َكِلذ َك ّ ِمِب َك ُرِبْخُأ َأ : َلاَق هجرخأ .] ْمِهَتِنِسْلأ
ُدِئاَصَح إ ْمِه ِر ِخاَنَم ىلَع َلاَق ْوأ ،ْمِهِهوُج ُو ىلَع ِرا نلا يف َسا نلا ُّبُكَي ْلَه َو ،ُذاَعُم
اَي َكُّمُأ َكْتَلِكَث : َلاَقف ؟ِهِب

. يذمرتلا

متي امو هماوق :اهرسكو ميملا حتفب « ِرم‘ا ُكم»و.هفرشأو ةنجلا يف عضوم
ىلعأ « ِهمانس ةورذب» دارملاو.ةمعلا « ُراعشلا» نم هب عطقي امو لجنملا
هدحب لوقلا نم هب عطتقي امو ناسللا هبش ،عرزلا نم دصحي ام ىهو ،ةديصح
عمج « ُدئاصحلا»و.هب

. تابنلا

1. (4661)- Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir seferde Resûlullah'la beraberdik. Bir gün yakınına tesadüf ettim ve beraber yürüdük.

---

367 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/238. 368 İbrahim

"Ey Allah'ın Resûlü, dedim. Beni cehennemden uzaklaştırıp cennete sokacak bir amel söyle!"

"Mühim bir şey sordun. Bu, Allah'ın kolaylık nasib ettiği kimseye kolaydır; Allah'a ibadet eder, Ona hiçbir şeyi ortak koşmazsın, namaz kılarsın, zekat verirsin, Ramazan orucunu tutarsın, Beytullah'a hacc yaparsın!" buyurdular ve devamla: "Sana hayır kapılarını göstereyim mi?" dediler. "Evet ey Allah'ın Resûlü" dedim.

"Oruç (cehenneme) perdedir; sadaka hataları yok eder, tıpkı suyun ateşi yok etmesi gibi. Kişinin geceleyin kıldığı namaz salihlerin şiârıdır" buyurdular ve şu ayeti okudular. (Mealen): "Onlar ibadet etmek için gece vakti yataklarından kalkar, Rablerinin azabından korkarak ve rahmetini ümid ederek O'na dua ederler. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeyden de bağışta bulunurlar" (Secde 16).

Sonra sordu: "Bu (din) işinin başını, direğini ve zirvesini sana haber vereyim mi?"

"Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dedim. "Dinle öyleyse" buyurdu ve açıkladı: "Bu dinin başı İslam'dır, direği namazdır, zirvesi cihaddır!"

Sonra şöyle devam buyurdu: "Sana bütün bunları (tamamlayan) baş amili haber vereyim mi?"

"Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedim.

"Şuna sahip ol!" dedi ve eliyle diline işaret etti. Ben tekrar sordum: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz konuştuklarımızdan sorumlu mu olacağız?"

"Anasız kalasıca Muâz! İnsanları yüzlerinin üstüne -veya burunlarının üstüne dedi- ateşe atan, dilleriyle 371 kazandıklarından başka bir şey midir?" buyurdular." [Tirmizî, İman 8, (2619).]

ائْيَش ِ هللاِب ُك ِرْشُي َتاَم َو ،َةاَك زلا ِتآ َو ،َة ٌ صلا َماَقأ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِءاَد ْر دلا بأ نعو ـ4 □6444ـ : َلاَق ؟ َنو
ِض ِه ِ لا ِت ُو َدل اَهيف. اَنْلُقَف: اَي َر ُلوُس هاللّ ِ أ َ ُنخْبِر اَهِب َسا نلا َفيَسْتَبْشِرُ
ِهلِيِبَس ،ِ َو َلو ٌ ْنأ ْأشُق َلع بلَع ًاهقَح َناَك هاللّ بلَع ِ نأ ْيِغْفُرَ ِلَه ُ ،هاَجَر َ وأ ْتاَم َ فيِ ْرأ
اَم َنْيَب ُكلْه ِد َرَ جَتَيْن ِ كَمَا نْيَب سلا َماَء ِو َا ْ ر ِض ْأعَد اَه هاللّ ُ ِلمْجُ اَهِديِن َفي
ُقعَدُت ٌ خَلْف َ سَرِ ي ِة ُ و َلو ْدُت ٌ ْانهِب ُقْتِل ُ ثُم ُ اَحْيَا ُ ثُم ُ ِإن في الجنَة ِ ِةَمِئاَ ة َدَر َ ةَج ِ

اَم ِبد ْعَب اوُفهلَخَتي ْنأ ْمُهسُفْنأ ُبيِطَت ٌ َو ِهْيَلَع ْمُهلِمْحأ اَم ُد ِجأ ٌ َو َنيِنمْؤُمْلا

ى ٍّئاسهنلا هجرخأ .[ُلَتْقُأ .

2. (4662)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim namazı kılar, zekatı verir ve Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölürse, ona mağfiret etmek Allah üzerine bir hak olur. Hicret etse veya doğduğu yerde ölse de!"

Dedik ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz bunu halka anlatsak da sevinseler olmaz mı?"

"Cennette yüz derece var. Her iki derece arasında arzla sema arasındaki kadar mesafe var. Allah onu kendi yolunda cihad edenlere hazırladı. Ben mü'minleri bindirebileceğim bir şey bulamamam sebebiyle onlar da (bu yüzden cihada iştirak edemedikleri için) benden geri kalmalarına üzülmeleri suretiyle mü'minlere meşakkat vermemiş olsaydım, hiçbir seriyyeden geri kalmaz, (her birine) iştirak ederdim. Ben (cihad esnasında) öldürülüp, sonra tekrar diriltilmeyi, tekrar öldürülmeyi isterim" buyurdular." [Nesâî, Cihad 18, (6, 20).] 372

اَم َو ٍب ْرَحِب ُهُتْنَذآ ْدَقَف ًاهيِل َو يِل َداَع ْنَم :ىلاعَت ُ هاللّ َلاَق :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ضَ ر ةريره ىبأ نعو ـ4 □6444ـ ُهُتْبَبْحأ اذإف ،ُهَّب ِحُأ
بهتَح ِلفاو نلاِب هيلا َب رَقَتي ِيدْبَع ُلا َزَي ٌ َو ،ِهْيَلَع ُتْض َرَتْفا اَم ِءاَدأ ْنِم ىلا ىَحأ
ٍءْىَشِب يِدْبَع هيلا َب رَقَت ِنإو ،ُهَتْيَطْعأ ىِنَلأَس ْنإو ،اَهِب ىِشْمَي ِىت لا ُهُلْج ِر َو
.اَهِب ُشِطْبَي ِىت لا ُهَدَي َو ِهِب ُه ُر ِصْبُي ىذ لا ُه ُرَصَب َو .ِهِب ُعَمْسَي ىِذ لا
ُهَعْمَس ُتْنُك هجرخأ .[ُهَتَءاَسَم ُه َرْكأ َو َت ْوَملا ُه َرْكَي ،ِنِمؤُمْلا ىِدْبَع ِسْفَن ِضْبَق
ْنَع ىِدُّد َرَت ُهُلِعاَف اَنأ ٍءْى َش ْنَع ُتْد د َرَت اَم َو ،ُهُتْذَعأ ىِنَذاعَتْسا

نمؤملا سفن ضبق يف مهايإ يديدرتك هلعاف انأ ئش يف بلسر تددرت ام .
هانعمو ،لاحم هاللّ قح يف «دهدرتلا».يراخبلا

3. (4663)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri şöyle ferman buyurdu: "Kim benim veli kuluma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım (aynî veya kifaye) şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı [aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden birşey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum. Ben yapacağım bir şeyde, mü'min kulumun ruhunu kabzetmedeki tereddüdüm kadar hiç tereddüte düşmedim: O ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem." [Buhârî, Rikak 38.][373]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Rabbinden rivayet ettiği hadis-i kudsilerden biridir.

[371] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/242-243.

2- Hadiste geçen veliyyullah tabiri ile, Allah'ı bilen, ibadetlerine eksiksiz, muntazam ve ihlasla devam eden kimse kastedilmiştir.

İbnu Hacer der ki: "Böyle bir kimseye düşmanlık yapacak birinin varlığı olamaz" denilerek hadis müşkil bulundu. "Zira, dendi, düşmanlık iki tarafın varlığı ile vukua gelir. Halbuki velinin taşıması gereken vasıflarından biri de hilm ve kendisine karşı cehalette bulunan kimseye müsamaha göstermektir." Bu müşkile şu açıklama getirilmiştir: "Düşmanlık sadece husumete ve dünyevi muamelelere münhasır değildir. Bilakis bazı kereler buğz, taassubtan doğar; tıpkı bir Rafizinin Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'e buğzu gibi; bid'atçinin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a buğzu gibi. Her iki örnekte de buğz, tek taraftan vaki olmuştur. Veli tarafının buğzu ise Allah rızası içindir ve Allah adınadır. Fâsık-ı mütecahire, yani fıskını alenen yapan kimseye, veli Allah adına buğzeder. Öbür taraf da veliye, gittiği yolun kötülüğünü söyleyip, şehevatına uymaktan kendisini men ettiği için buğzeder. Buğz bazı kereler, bir tarafta bilfiil olup, diğer tarafta bilkuvve bulunsa da buna düşmanlık denir."

3- Bazı alimler demiştir ki: "Veliyyullah, takva ve taatla Allah'ın dostluğuna talip olduğu için, Allah da onu, muhafaza ve ona yardımını garanti ederek dostluğa kabul eder. Allah'ın cereyan eden bir sünnetine göre düşmanın düşmanı dosttur, düşmanın dostu da düşmandır. Öyleyse veliyyullahın düşmanı Allah'ın da düşmanıdır. Bu durumda veliyyullaha düşmanlık eden ona harp açmış gibi olur. Ona harp açan da sanki Allah'a harp açmış gibi olur."

4- Kulun Allah'a yaklaşması ile ilgili olarak Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî demiştir ki: "Kulun Allah'a yakınlığı önce imanı ile, sonra ihsanı ile vukua gelir. Allah'ın kuluna yakınlığı dünyada, ona lutfedeceği irfan ile, ahirette de, rıdvan ile vukua gelir. Bu ikisi arasında Allah'ın çeşitli nimetleri, ikramları ayrıca tecelli eder. Kulun hakka yakınlığı halktan uzaklığı ile kemalini bulur." Kuşeyrî devamla der ki: "Allah'ın ilim ve kudretiyle yakınlığı bütün insanlara şamildir. Lütuf ve nusretiyle yakınlığı ise havassa mahsustur. Ünsiyetiyle yakınlığı ise velilere hastır."

5- Hadisin zahiri, Allah'ın, kula olan sevgisinin, kulun nafile ibadetlere devamı ile tahakkuk edeceğini, buna bağlı olduğunu ifade etmektedir. Hadisin evvelinde en sevgili ibadetin farzlar olduğu ifade edildikten sonra, nafilelerle Allah'ın sevgisine erişebileceğinin ifade edilmiş olması müşkil bulunmuş ise de, şu açıklama yapılmıştır: "Nafilelerden murad, farzların ihtiva ettiği, farzları ikmal eden nafilelerdir." Bunu, Ebu Ümame rivayetinde gelen bir açıklık te'yid eder: "Ademoğlu! Sen, benim yanımda olana, sana farz kıldıklarımı eda etmedikçeulaşamazsın." Fâkihânî der ki: "Hadisin manası şudur: "Kul farzları eda eder, namaz, oruç vesaireye bağlı nafileleri yapmaya devam ederse, bununla Allah'ın muhabbetine ulaşır." Bu hususta İbnu Hübeyre'nin bir notu da kayda değer: Der ki: "Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder..." sözünden, nafilenin farzın önüne geçmeyeceği hükmü çıkar. Zira nafileye, nafile denmesi, farzlara ziyade olarak gelmesindendir. Öyleyse farz eda edilmedikçe nafile hasıl olmaz. Kim farzı eda eder, üzerine nafileyi de ziyade kılar ve bunu da devam ettirirse, işte bundan (Allah'a) yaklaşma iradesi tahakkuk eder." İbnu Hacer ilave eder: "Nitekim, câri adete göre, yakınlaşmalar çoğu kere, yakınlaşmayı sağlayanın üzerine vacip olmayan şeylerle hasıl olmaktadır; hediye, bağış gibi. Üzerindeki haraç veya bir para borcunu ödeyen kimse, kalplerde, hediye kadar yakınlık sağlayamaz. Keza Resûlullah'a teşri edilen şeyler arasında, farzları ikmal etmek üzere nafileler de var. Bu husus Müslim'in bir hadisinde şöyle ifade edilmiştir: "...Bakın araştırın, kulumun, farzdaki eksikliğini tamamlayacak nafilesi var mı?.."

Öyleyse, "nafilelerle Allah'a yaklaşmak"tan murad, öncelikle farzı mükemmel yapmaktır; farzı ihlal ve ihmal etmek değildir. Nitekim bazı büyükler de şöyle söylemiştir: "Kim nafile yerine farzla meşgul ise mazurdur, kim de farz yerine nafile ile meşgulse mağrur (şeytan tarafından aldatılmış)tır." **6-** Hadiste açıklama gerektiren bir husus, Allah Teala hazretlerinin kulun kulağı, gözü, eli, ayağı, kalbi vs. olması meselesidir. Evet bu nasıl olur? Meseleye değişik açılardan izah getirilmiştir: **1)** Bu bir temsildir, zahiri murad değildir. Manası şu olmalıdır: "Benim emrimi tercihte ben onun gözü ve kulağı oldum. O taatimi sever, bana hizmeti tercih eder, tıpkı bu organlarını sevdiği gibi." **2)** Mana şudur: "O kulum, her şeyiyle benimle meşguldür. Beni razı etmeyecek şeye kulak vermez, gözüyle de sadece emrettiğime bakar..."

3) Mana şudur: "Ben, ona gözüyle ve kulağıyla ulaşacağı maksadlar kılarım." **4)** "Ben ona, düşmanına karşı yardımda tıpkı gözü, kulağı eli, ayağı gibi oldum." **5)** Fâkihânî demiştir ki: "Bana öyle geliyor ki bu hadiste mahzuf bir ibare var. Takdiri şöyledir: "Ben, işittiği kulağın koruyucusu olurum da dinlenmesi helal olmayan şeyi dinlemez, gözünü ve diğer organlarını da öyle korurum."

6) Fakihani ve İbnu Hübeyre'ye göre mana şöyledir: "Öncekinden daha ince bir başka mana da muhtemeldir; bu da "kulağı" ibaresinin manasının "işittiği şey" demek olmasıdır. Zira Arapçada mastar, meful manasına kullanılır. Bu durumda hadisin manası şöyle olmak gerekir: "O benim zikrimden başka birşey işitmez. Kitabımın tilavetinden başka bir şeyden lezzet almaz, bana münacaattan başka bir şeyle ünsiyet edip teselli elde edemez. Benim melekutumun acaiblerinden başka bir şey de tefekkür etmez. Ellerini ancak benim rızamın bulunduğu şeye atar, ayağı da böyle."

Hattâbî der ki: "Bunlar misallerdir. Maksud olan mana ise: "Kulun, bu azalarla mubaşeret ettiği işlerde Allah'ın ona yardımı ve o ameller hususunda muhabbetin onun için kolaylaştırılmasıdır. Bu da, maddi organlarını korumakla, kişiyi Allah'ın hoşlanmayacağı şeyleri kulağıyla dinlemekten, Allah'ın yasak ettiği şeylere gözleriyle bakmaktan, helal olmayan şeye eliyle yapışmaktan ayaklarıyla batıla gitmekten korumak suretiyle, onu Allah'ın memnun olmayacağı şeylere düşmekten korumaktır..."

Hattâbî, ayrıca Allah'ın kulu sevmesi halinde, hoşlanmayacağı şeyden kulu nefret ettirerek onu yapmasına mani olacağını ilaveten belirtir.

7) Yine Hattâbî'ye göre: "Bu hadisten murad, duaların süratle karşılık görüp, talepte netice alındığını ifade etmektir. Çünkü, insan mesaisinin hepsi bu sayılan organlarla yapılır. Bazıları, -kaydedilen mütâlaadan alınmış olarak- şöyle demiştir: "Bu hadis, nafileleri işleye işleye insan öyle bir mertebe kazanır ki, artık onun organlarının hepsi Allah yolunda ve Allah'ın rızasına uygun şekilde hareket etmeye başlar." Beyhakî Kitabu'z-Zühd'de Ebu Osman el-Cizi'den naklen şu yorumu kaydeder: "Hadiste Cenab-ı Hak: "Ben, kulumun kulağıyla ilgili dinlemedeki, gözüyle ilgili nazardaki, tutmayla ilgili eldeki, yürümeyle ilgili ayaktaki ihtiyaçlarını süratle görürüm" buyurmaktadır.

7- Hadiste geçen "Kulum benden bir şey isteyince onu veririm" ibaresi müşkil bulunmuştur. "Zira, abid ve saliklerden pekçoğu dua etmiş ve hatta duasında ısrar etmiş fakat dilekleri yerine gelmemiştir" denmiştir. Bu hususa şöyle cevap verilmiştir: "Allah'ın duaya icabeti çeşitli şekillerde vukua gelir: * Bazan matlub, anında aynıyla hasıl olur.

* Bazan, bir hikmete binaen gecikerek hasıl olur. * Bazan da matlub, istenenden farklı şekilde hasıl olur: Matlubta işe yarayan bir maslahat yoktur da vaki olan şeyde bu vardır. Yani kişi hırsla zararına netice verecek bir şeyi talep etmiştir. Allah rahmetiyle onu değil, neticesi hayırlı olacak bir başka şeyi verir."

8- Hadis, namazın kadrinin yüceliğini ifade etmektedir. Zira namaz, Allah'ın kula sevgisini hasıl etmektedir. Çünkü o, münacat ve yakınlık mahallidir; kul namazda, araya bir vasıta girmeksizin Rabbiyle başbaşadır. Kulu memnun kılacak namaz kadar müessir bir başka şey mevcut değildir. Bu sebeple hadiste "Gözümün nuru (en ziyade sevdiğim şey) namazda kılındı" denmiştir. Bu da namaz kılmada sabırlı olmakla mümkündür. Bu hususta sabır ve devamlılık üzerinde bilhassa durulmuştur. Çünkü salik bir kısım afetlere ve fütura maruzdur, şeytan rahat bırakmaz. Öyleyse sabır ve devamlılıkla bunu yenmesi gerekir. Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette namazın neticesiyle ilgili bir ziyade şöyle: "...Kulum, evliyalarımdan, asfiyalarımdan biri olur. Nebiler, sıddıklar ve şehidlerle birlikte cennette komşum olur." **9-** İlahi tecelli arayan riyazet sahiplerinden bazı cahillerin bu hadise dayanarak: "Eğer kalp Allah'ın hıfzına mazhar olmuşsa, hatıratı hatadan ma'sum olur" diyerek, ölçüyü aşan iddialara düştüklerini belirtir ve tahkik ehli olan tarikat mensuplarının verdiği şu cevabı kaydeder: "Bu hatırattan Kur'an ve sünnete uyanlara itibar edilir, uymayan hiçbir şeye iltifat edilmez. İsmet peygamberlere mahsustur; onların dışında kalanlar hata yaparlar. Nitekim Hz. Ömer (radıyallahu anh) mülheminin başı olmasına rağmen, sahabeler, zaman zaman onun beyan ettiği görüşe aykırı olan beyanlarda bulunurlardı da, o da kendisininkini bırakıp, öbürlerine uyardı. Bu durumda, kim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiği hususlarda kalbine gelenle amel etmenin kifayet edeceği zannına düşerse, hataların en büyüğünü irtikab etmiş olur. Bu bakımdan bazıları daha da ileri giderek "Kalbim bana Rabbimden haber veriyor" demesi daha şedid bir hatadır. Zira kalbinin şeytandan haber vermiş olabileceğinden garantisi yoktur."

10- Süleyman et-Tûfî demiştir ki: "Bu hadis, Allah'a sulûk ve O'nun marifet, muhabbet ve yoluna vasıl olmada mühim bir asıldır. Çünkü dahili farzlar olan iman, harici farzlar olan İslam ve bunların ikisinden hasıl olan her ikisinde de ihsan, -tıpkı Cibril hadisinde beyan edildiği şekilde- bu hadiste yer almaktadır. İhsan ise, salikinin zühd, ihlas, murakabe vs. nevinden bütün tabakatını ihtiva etmektedir." **11-** Hadis, bir kimsenin üzerine vacip olan amelleri yaptığı ve nafilelerle Allah'a yakınlık hasıl ettiği takdirde -hadiste yeminle tekid edilmiş bu sadık vaadin varlığı sebebiyle- duasının reddedilmeyeceğini ifade eder. Bununla ilgili bazı ihtirazî kayıdlar az yukarıda kaydedildi.

12- Hadis, ayrıca, kul en yüce mertebelere ulaşsa, Allah'ın sevdiği bir insan olma şerefine erse bile Allah'tan talepte bulunma halinden kopamayacağını, zira talepte hudu ve kulluğun izharı bulunduğunu ifade etmektedir. **13-** Hadiste geçen son bir husus, Allah'ın tereddüt etmesi meselesidir. Hattabî: "Allah hakkında tereddüt caiz değildir" dedikten sonra iki tevil sunar: **1)** "Kul hayatı sırasında, herhangi bir hastalığa maruz kalarak ölümle burun buruna gelir veya fakirliğe duçar olur. Bunun üzerine Allah'a dua eder. Allah da ona sıhhat verir, fakirliği bertaraf eder. İşte bu Allah'ın mütereddin olan fiilidir; tıpkı bir işi arzu eden kimsenin, bilahare ondan vazgeçmesi gibidir. Ancak, eceli geldi mi ölüme kavuşması kesindir. Çünkü Cenab-ı Hak kendi hakkında beka, kul hakkında fena yazmıştır." **2)** "Mâna şudur: "Ben yaptığım bir şeyde elçilerimi, mü'minin nefsi hakkında geri çevirdiğim gibi geri çevirmedim. Nitekim Hz. Musa kıssasında böyle olmuştur. Hz. Musa ölüm meleğinin gözüne tokat vurmuş ve melek ona birkaç kere gidip gelmiştir. "Bu tereddüt manasının hakikatı, Allah'ın kuluna karşı duyduğu şefkat ve merhamet ve ona gösterdiği lütuf ve ikramdır" diye de izah edilmiştir." 374

لِيبَس يف ًاي ِزاَغ َج َرخ لُج َر :ِهاللّ ىلع نِماَض ْمُهُّلُك ةَث ٌ َث :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ةَماَما ىبأ نعو ـ6 □6446ـ ىلا َحا َر لُج َر َو ،ةَمِينَغ َو
ٍ رْجأ ْنِم َلاَن اَمِب ُه د ُرَي ْوأ ،ُهَل ِخْدُيَف ىلاعَت ُ هاللّ ُهاهف َوَتي ىهتَح ىلاعَت ِ
هاللّ ىلع نِماَض َوُهَف ،ىلاعَت ِ هاللّ .[ِهاللّ ىلَع نِماَض َوُهَف ،ٍم ّ َسِب ُهَتْيَب
َلخَد لُج َر َو .َة نَجلا ُهَل ِخْدُيَف ىلاعَت ُ هاللّ ُهاهفوَتَي ىهتَح ىلاعَت ِ هاللّ ىلَع
نِماَض َوُهَف ،د ِجْسَمْلا

ىلاعت ِ هاللّ ىلع نومضم هانعمو ،لوعفَم ىنعِمب ل ِعاَف « ن ِماَض» :هلوق.دواد .
وبأ هجرخأ . ةطلخلا ليلقتو ةلزعلا يف ًابيغرت نتفلا نم ةمسلا بلطو تيبلا موزل
هِب دارأ «ٍم ّ َسِب ُهَتْيَب َلَخد» :هلوقو

4. (4664)- Hz. Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç şey vardır; her birine Allah garanti vermiştir: "Allah yolunda cihad etmek üzere yola çıkan kimse: Bu öldüğü takdirde cennete koyma hususunda, ölmeyip döndüğü takdirde ganimet ve sevapla gelme hususunda garantilidir. Mescide giden kimseye, öldüğü takdirde, Allah cennete koyma hususunda garanti vermiştir. Kişi (fitne zamanında bulaşmayıp) evine çekildiği takdirde Allah ona da garanti vermişti." [Ebu Davud, Cihad 10, (2494).]375

يف ِةَقَف نلا ىلع ُفعَاضُي رْكِذلا َو َماَي ِهصلا َو َة ٌ صلا نإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□6444□ 4ـ نعو ذاعم نب ٍسنأ َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

دواد وبأ هجرخإ .[ٍقْع ِض ِةَئِامعْبَسِب ِ هاللّ ِليِبَس .

5. (4665)- Muaz İbnu Enes (radıyallahu anh) anlatıyodr: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namaz, oruç ve zikir Allah yolunda infak üzerine yedi yüz misli katlanır." [Ebu Davud, Cihad 14, (2498).] 376

AÇIKLAMA:

1- Allah yolunda infak üzerine tabiri, Allah yolunda maddi harcama demektir. Şu halde hadis, zikr'in Allah yolunda yapılacak maddi harcamalardan çok kereler üstün olduğunu ifade etmektedir **2-** Burada geçen zikrden murad, tesbih, tehlil, tahmid, tekbir, Kur'an tilaveti gibi taabbüdlerin hepsidir. Hadis, cihad esnasında bunlardan hasıl olan sevabı Cenab-ı Hakk'ın yüzlerce kere katlayacağını ifade etmektedir. Münâvî bu katlanmanın miktarının, kişinin izhar edeceği niyetteki ihlas ve huşuya bağlı olduğunu belirtir. Bu katlanmaya, ihlastan başka, ferdin içinde bulunduğu fizik ve şartlar da müessir olacaktır. Kışta, soğuk gecede, ölüm tehlikesi içinde icra edilen bir cihadla, daha hafif şartlar içerisinde icra edilen bir cihadın sevabı da aynı olmayacağı açıktır.

İbnu'l-Kayyim bu babta gelen başka rivayetleri de değerlendirdikten sonra der ki: "Bu meselede üç mertebe var: Birinci mertebe: Hem zikir ve hem de cihad. Bu, en yüce mertebedir. Ayet-i kerimede (mealen): "Ey iman edenler, düşman bir grupla karşılaştınız mı sebat edin ve Allah'ı zikredin, Ola ki, felâha erersiniz" (Enfal 45) buyurulmuştur.

İkinci mertebe: Cihad etmeksizin zikretmek. Bu önceki mertebeden düşüktür. Üçüncü mertebe: Zikretmeden cihad etmek. Bu, her ikisinden de düşüktür. Zakir olan bundan hayırlıdır. Çünkü, cihad, zikir sebebiyle vazedilmiştir. Cihaddan maksad Allah'ın zikri ve ibadetin sadece Ona yapılması, O'nun bir bilinmesi, O'nun zikri, O'nun mabud kılınmasıdır. Zikir, mahlukatın yaratıldığı gayeyi teşkil etmektedir." Bu yorumda İbnu'l-Kayyim rahimehullah'ı teyid etmemek mümkün değildir. Çünkü, İslam açısından cihad, öncelikle Müslümanların ibadet hürriyetini kulluk hüriyetini garantilemek için meşrudur. Zira kafir işgali altında din hürriyeti yoktur. Kafir işgalinin girdiği yerde ilk tahrip edilen yerler mabedler olmaktadır. Tarihi veya mimari değeri sebebiyle korunanlarda kapılar kilitli, minareler suskundur. Balkanların hali böyledir. Eskiden yüzlerce camisiyle büyük bir İslam merkezi olan Sofya'da bugün tek cami kalmıştır. Yugoslavya'nın meselâ Mostar'da ayakta kalanların kapıları kilitlidir. Yurdumuzda, Birinci Cihan Harbi'nin sonunda İstanbul ve İzmir'in işgalleriyle başlayan kafir hakimiyetinin ızdırabı, daha ziyade ibadet edenler nezdinde canlı olarak hissedilmiştir.Mezkur işgali müteakip tahrip edilen, minaresi yıkılan, depo olarak kullanılan, tamamen yıkılıp yok edilen mabedlerimizin binleri geçen kesin sayısını bugün kimse bilmiyor. Bir yerde İslam hakimiyetinin en bariz alemi zikirhaneler ve mabedlerdir. Hürriyetin alemi de zikir hürriyeti ve hayatın farz zikirlere göre tanzimidir. Hür olan Batı milletleri tatillerini dini günlerine göre ayarlamışlardır. Fatih İstanbul'u fethedince, Ayasofya'yı cami yapmıştır. İspanyollar Endülüs'ü fethedince Kurtuba Camii'nde ezanı susturmuşlar, içine kilise inşa etmişlerdir. Bu açıdan Ayasofya Camiinin mabedlikten çıkarılışı fevkalâde manidardır. Ebu'd-Derdâ hazretlerinin bir rivayetinde geldiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:

[374] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/244-249.

"Size, amellerinizin en hayırlısını, melikiniz Rab Teala nezdinde en temizini ve derecenizi yükseltmede de en önde geleni ve sizin için altın ve gümüş bağışından, hatta düşmanla karşılaşıp sizin onların boyunlarını veya onların sizin boyunlarınızı uçurmasından daha hayırlı olanını haber vereyim mi?"

"Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dediler.

"Zikrullahtır!" buyurdular."

Bir başka rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorulur: "Kıyamet günü Allah nezdinde en hayırlı ibadet hangisidir?"

Resûlullah şu cevabı verir: "Allah'ı çok zikredenler!"

Hadisin ravisi Ebu Said der ki: "Ey Allah'ın Resulü, Allah yolundaki gazilerden de mi?" diye sordum. Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Gazi, kırılıncaya ve kana bulanıncaya kadar, kılıcını kafir ve müşriklerin boyunlarına indirse de, Allah'ı zikredenler, derece itibariyle ondan üstündür." 377

تْمُص َو ،ةَبوُتْكَمْلا ُتْي لَص اَذإ َتْيأ َرأ ِ، هاللّ َلوُس َر اَي :ٍلَف ْوَن ُنْب ُناَمْعُّنلا□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ4 □ 6444ـ .[ًائْيَش َكِلذ ىلَع ُدي ِزأ َ ِ
هاللّو :َلاَق . ْم َعَن :َلاَق ؟ةَ نَجْلا ُلَخْدأ ،ًائْيَش َكِلذ ىلَع ْد ِزأ ْمَل َو َما َرَحْلا ُتْم رَح
َو َل ًّحَلا ُتْلَلحأ َو ،ناَضَم َر

ملسم هجرخأ .

6. (4666)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Nu'man İbnu Nevfel (bir gün) dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Farz namazlarımı kılsam, Ramazan orucumu tutsam, helali helal bilip haramı da haram tanısam ve bunlara hiçbir ilave (hayır ve ibadet)de bulunmasam cennete gider miyim?" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Evet!" buyurdular. Nu'man: "Vallahi (bu farzlara) hiçbir ilavede bulunmayacağım!" dedi." [Müslim, İman 16, (15).] 378

اَمِهْيَلَع اهي ِرَك َز ْنَب ىيْحَي َرَمأ ىلاعت َو َك َراَبَت َ هاللّ نإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□6444□ 4ـ لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىرَعْش'ا ُث ِراَحْلا نعو:

اَهِب اوُلَمْعَي ْنأ َليِئا َرْسإ ِنَب َرُمأَي ْنأ َو اَهِب َلَمْعَي ْنأ ،ٍتاَمِلَك ِسْمَخِب ُم ٌ□
سلا اوُلَمْعَي ْنأ َليِئا َرْسإ ِنَب َرُمأت َو اَهِب َلَمْعَت ْنأ ٍتاَمِلَك ِسْمَخِب َك َر َمأ َ هاللّ نإ
:ُم ٌ سلا ِهْيَلَع ىسيِع ُهَل َلاقف .اَهِب َئِطْبُي ْنأ َداَك ُه نإ َو َع َمَجَف .َب ذَعُأ ْوأ ِب
َفَسْخُي ْنأ اَهِب ِنَتْقَبَس ْنإ ىشْخأ :ُم ٌ سلا ِهْيَلَع ىيْحَي َلاَقف .اَهِب اَنأ ْمُه َرُمآ ْنأ ا
مِا َو ،اَهِب ْمُه َرُمأَت ْنأ ا مإف اَهِب ْنأ ْمُك َرُمآ ْنأ َو نِهِب َلَمْعأ ْنأ ٍتاَمِلَك ِسْمَخِب ِن
َرَمأ َ هاللّ نإ :َلاَقف .ِف َرُّشلا ىلَع اوُدَعَق َو ُد ِجْسَمْلا َ' َتْماَف ِسِدْقَمْلا ِتْيَب يف
َسا نلا ْوأ ٍبَهَذ ِهِلاَم ِصِلاَخ ْنِم ًادْبَع ىرَتْشا ٍلُج َر ِلَثَمَك ِ هللاِب َك َرْشأ ْنَم َلَثَم نإف
ًائْيَش ِهِب اوُك ِرْشُت َ َ هاللّ اوُدُبعَت ْنأ نُهَل وأ : نِهِب اوُلَمْعَت.

؟َكِلذك ُهُدْبَع َنوُك َي ْنأ ىض ْرَي ْمُكُّيأَف ،هِدِيَس ِرْيَغ ىلا ِهيدَؤُي َو ُلَمْعَي َناَكَف
، ىلا ِهدأ َو ْلَمْعاف ،ِىلَمَع اذه َو ،ى ِراَد ِهذه :لاقو ٍقر َو ْمُك َرَمأ َو ، ِتَفَتْلَي ْمَل اَم
ِهِت ًَّص يف ِهِد ْبَع ِهْج ِوِل ُهَهْج َو ُب ِصْنَي َ هاللّ نإَف ،اوُتِفَتْلَت ًَّف ْمُتْي لَص
اَذإف ،ةٌ صلاِب ْمُك َرَمأ ىلاعَت َ هاللّ نِا َو ْنِم ِ هاللّ َدْنِع ُبَيْطأ ِمِئا صلا َحي ِر نإو
،اَهحي ِر ُهُب ِجْعُي ْمُهُّلُك َو كْسِم ا َهيف ةٌ رُص ُهَعَم ٍةَباَصِع يف ٍلُج َر ِلَثَمَك َكِلذ
َلَثَم نإف :ِماَي ِهصلاِب

اَنأ :َلاَقف .ُهَقُنَع اوُب ِرْضَيِل ُهوُم دَق َو ِهِقُنُع ىلا ِهْيَدَي اوُقَث ْوأف ٌّوُدَعْلا ُه

َرسأ ٍلُج َر ِلَثَمَك َكِلذ َلَثَم ناِف :ِةَقَد صلاِب ْمُك َرمأ َو ،ِكْسِملا ِحي ِر ِه ِرَثأ يِف
ُوَدْعلا َج َرَخ ٍلُج َر ِلَثَمَك َكِلذ َلَثَم ناِف :َهاللّ اوُرُكْذَت ْنأ ْمُك َرمأ َو ،ْمُهِنم ُهَسْفَن
َدَفف ِريِثَكْلا َو ِليِلَقْلاِب ْمُكْنِم ِبِسْفَن ِدْفأ :#َلاَق َو ؛ِىلاعَت ِ هاللّ ِرْكِذِب ِإ ِناَطي
شلا َنِم ُهَسْفَن ُز ِرْحَي ُدْبَعْلا َكِلذكو ،ْمُهِنم ُهَسْفَن َز َرْحأف ٍني ِصَح ٍنْص ِح ىلَع
َتأ ىهتَح ًاعارِس

َو اَنأ اَمآ ُرَمأ ْمُك ِبِخَمْس ،ٍهاللّ ُ ىلاعَت َرمأ ِن ِبِهِن : اَلس ْمَغ

اَعَد ْنَم َو ،َع ِجا َرُي ْنأ ِإ ِهِقُنُع ْنِم ِم ّْس“ا َةَقْب ِر َعَلَخ ْدَقَف ٍرْبِش َدي ِق َةَعاَمَجْلا
َق َراَف ْنَم ناِف ِةَعاَمَجْلا َو ِةَرِجْهلا َو ِداَه ِجْلا َو ِةَعا طلاو

ِبذ لا ِ هاللّ ىوْعَدِب اوُعْداَف . ىهلَص َو َماَص ْنإ َو :َلاَق ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي ىهلَص
َو َماَص ْنإ َو : ٌلُج َر َلاَقف . َم َنَهَج يف َوُهَف ِة ِيِلهاَجْلا ى َوْعَدِب

هححصو يذمرتلا هجرخأ .[ىلاعَت ِ هاللّ َداَبِع َنيِنِم ْؤُمْلا َو َنيِمِلْسُمْلا ُمُكا َمَس .

7. (4667)- El-Hâris el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri, Yahya İbnu Zekeriyya aleyhimâsselam'a, beş kelime söyleyip bunlarla amel etmesini ve onlarla amel etmelerini Benî İsrail'e de söylemesini emir buyurdu. Ancak O, bu hususta ağır aldı. İsa aleyhisselâm kendisine: "Allah sana beş kelime öğretip onlarla amel etmeni ve Benî İsrail'e de onlarla amel etmelerini emretmeni söyledi. Ya sen bunları onlara emredersin veya bunları onlara ben emredeceğim" dedi. Yahya aleyhisselâm: "Onları emretmede benden önce davranacak olursan yere batırılmam veya azab görmemden korkarım!" dedi ve halkı Beytu'l Makdîs'te topladı. Mescid ağzına kadar doldu. Mahfillere de oturdular. (Söz alıp): "Allah bana beş kelime gönderdi ve onlarla amel etmemi ve size de amel etmenizi emretmemi bana emretti: * Bunlardan birincisi Allah'a ibadet etmeniz, ona hiçbir ortak koşmamanızdır. Allah'a ortak koşanın misali şudur: Bir adam, kendi öz malından altın veya gümüş mukabilinde bir köle satın alır ve: "Bu benim evim, bu da işim (çalış kazandığını) bana öde!" der. Köle çalışır, fakat kazancını efendisinden başkasına öder. Kölenin böyle yapmasına hanginiz razı olur? Aynen bunun gibi, Allah da size namazı emretti. Namaz kılarken (sağasola) bakınmayın. Zira Allah yüzünü, namazda bulunan kulunun yüzüne karşı diker, o sağa sola bakmadığı müddetçe. * Allah size orucu emretti. Bunun misali şu insanın misaline benzer: O bir grup içerisindedir. Beraberinde bir çıkın içinde misk var. Herkes onun kokusundan hoşlanmaktadır. Oruçlunun (ağzında hasıl olan) koku, Allah indinde miskin kokusundan daha hoştur.

* Allah size sadakayı emretti. Bunun misali de şu adamın misâline

benzer: Düşmanlar onu esir edip ellerini boynuna bağlamışlar ve boynunu vurmaları için cellatlara teslim etmişlerdir. Adam: "Ben az veya çok (bütün malımı) vererek kendimi fidye mukabilinde kurtarmak istiyorum" der ve nefsini fidye ödeyerek kurtarır. * Allah size, Allah'ı zikretmenizi de emretti. Bunun da misali, peşinden hızla düşmanın geldiği bir adamdır. Bu adam muhkem bir kaleye gelip, düşmandan kendini korur. Kul da böyledir. Şeytana karşı kendisini sadece zikrullahla koruyabilir."

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (buraya hikayeyi tamamlayarak) dedi ki: "Ben de size beş şeyi emrediyorum: Allah onları bana emretti. Dinlemek, itaat etmek, cihâd, hicret ve cemaat. Zira, kim cemaatten bir karışçık ayrılırsa boynundaki İslâm bağını çıkarıp atmıştır, geri dönen hariç. Kim de cahiliye davası güderse o cehennem molozlarından biridir!"

Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! O kimse namazını kılar, orucunu tutar idiyse (yine mi cehennemlik)?" diye sordu. Aleyhisselâtu vesselâm: "Evet, namaz kılsa, oruç tutsa da! Ey Allah'ın kulları! Sizi Müslümanlar, mü'minler diye tesmiye eden Allah'ın çağrısı ile çağırın!" buyurdular." [Tirmizî, Emsâl 3, (2867).]379

AÇIKLAMA:

1- Hadîse göre, Cenab-ı Hakk yüzünü namaz kılanın yüzüne karşı tutmaktadır. Bu ifade müteşabih olup, zahiriyle anlamamak gerekir. Aksi takdirde Allah'a yön ve mekan izafesi gibi küfrü gerektiren yanlış mânalar ortaya çıkar. Bir kelamın zahiri, umumî prensiplere ters düşünce, mecaz kastedildiğine hükmedilerek teviline gidilir. Burada asıl kastedilen şey Allah'ın rızası ve buna bağlı olarak rahmetin tecellisi olmalıdır. Çünkü ibare, namazda, iltifat denen ve nazarı sağasola çevirmekten ibaret olan davranıştan men etmek gayesiyle sadır olmuştur: Kişi namazda iltifatta bulunmadığı müddetçe karşısında vech-i İlahiyi bulacak, yani namazı edebiyle kılmış olarak bol rahmete mazhar olacaktır.

2- Hicretten murad, fetihten önce ise Mekke'den Medine'ye göçtür. Fetihten sonra ise dâr-ı küfürden dâr-ı İslam'a, dâr-ı bid'a'dan darı'ssünneye, masiyetten tevbeye intikaldir. Nitekim bir hadiste: "Muhacir, Allah'ın yasakladığı şeyden hicret edendir" buyrulmuştur.

3- Cemaatten murad, Tîbî'ye göre sahabe ve onlardan sonra gelen tabiun ve etbauttabiundur. Bunlara Selef-i Salihin de denir. Hadis, bunların tabi oldukları hidayeti benimsemeye ve gittikleri yola gitmeye, onların zümresine dahil olmaya teşvikte bulunmaktadır.

Manayı şöyle anlamak gerekmektedir: "Kim, sünneti terkedip, bid'aya bulaşmak ve az bir miktar da olsa taattan elini çekmek suretiyle cemaatin takip ettiği yoldan ayrılırsa, boynundaki İslam bağını çıkarmış olur."

İslam bağından maksad İslam dinidir. Yani, kişinin İslam'ı benimsemekle, nefsine iradesiyle bağladığı İslamî bağlardır; hudud, ahkam, emirler, yasaklar vs. hepsi İslam'ın bağlarıdır. Hadis, cemaate uymanın ve onlardan ayrılmanın mü'minlerde bulunması gereken temel vasıflardan biri olduğunu, cemaati terketmenin de cahiliye huylarından biri olduğunu ilan etmektedir. Nitekim bir başka hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim elini itaatten çekerse, kıyamet günü hüccetsiz olarak Allah'a kavuşur. Kim de boynunda bey'at olmadığı halde ölürse, cahiliye ölümü ile ölmüş olur." **4-** Sadedinde olduğumuz hadiste geçen cahiliye çağrısı tabirini, bu son hadisin ışığında cahiliye sünnetiyle diye ıtlakı üzere açıklamak gerekir. Çünkü yapılan çağrı cahiliye devrinin sünnetinedir. İkinci bir yoruma göre, da'va, dua, yani çağırma, nida etme demektir. Mana şu olur: "Kim Müslüman olduğu halde, cahiliye devrinin nidası (yani çağırma üslubuyla) çağıracak olursa..." demektir. Yani, cahiliye devrinde, bir kimseye hasmı galebe çalınca, avazı çıktığı kadar yüksek bir sesle "Yâ âl-i fülân!" diye bağırırdı. Artık bu sesi işiten kavmine mensup kimseler, asabiyetin sevki ve cehaletleri sebebiyle, zalim veya mazlum olduğuna bakmaksızın onun yardımına koşarlardı. Aslında bu ikinci yorum da neticede birinci yoruma kavuşur. 380

يف بِهب َر بِناَتأ :ٍةَيا َو ِر يف َو ،بِهب َر ْنِم ٍتآ َةَلْي للا بِناَتأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِسا بَع ِنْبا نعو ـ4 □6444ـ بِفتَك َن ْيَب ُهَدَي َعَض َوَف
َ. :ُتْلُق ؟ىلْع ا'' ُمَلا ُم ِصَتْخَي َميِف ى ِرْدَت ْله :َلاَق .َكْيَدْعَس َو بِهب َر َكْي بَل :
ُتْلُقَف .ُد َمَحُم اَي َلاَقف .ٍة َروُص ِنَسْحأ

ض ْر'ا يف اَم َو ِتاوم سلا يف اَم ُتْمِلَعَف .بَيْدَث َنْيَب اَهَد ْرَب ُتْدَج َو بهتَح□ .

غاَبْسإ َو ،ِتاَعاَمَجلا ىلا ِماَدْق'ا ِلْقَن َو ِتارا فَكْلا َو ِتاَج َر دلا يف ،ْمَعَن :ُتْلُق ؟ىلْع□
ا'' ُمَلا ُم ِصَتْخَي َميِف ى ِرْدَتأ ! ُد َمَحُم اَي :َلاَق مُث ُهَتْدَل َو َم ْوَيك ِهِبوُنُذ ْنِم
َناَك َو ٍرْيَخِب َتاَم َو ٍرْيَخِب َشاَع نِهْيَلَع َطَفاَح ْنمو ،ٍة ّ صلا َدْعَب ِة ّ صلا ِراَظِتْنِا َو
ِتارْب سلا يف ِءوُض ُوْلا،

بُح َو ،ِتا َرَكْنُمْلا َك ْرَت َو ِتا َرْيَخلا َلْعِف َكُلأْسأ بِهنِإ ُمه للا :ِلُقَف َتْي لَص اَذإ :
َلاَق .َكْيَدْعَس َو َكْي بَل :ُتْلُق .ُد َمَحُم اَي :َلاَق مُث ُهُمُأ ِلْي للاِب ُة ّ صلا َو ِماَع
طلا ُماَعْطِإو ِم ّ سلا ُءاَشْفإ ُتاَج َر دلا َو :َلاَق .ٍنوُتْفَم َرْيَغ َكْيَلإِ بِنْضِبْقاَف ًةَنْتِف

َكِدابِعِب َثْد َرأ اَذإ َو ،نيِكاَسَمْلا ،ةفص نسحأ يف هاتأ هنأ ثيدحلا يف ءاجِ امب دارملاو ،زوجي بلاعت ِ هالّل بلع «ِةروُّصلا» قطا..يذمرتلا هجرخأ .[ماَيِن ُسا نلا َو «تاربسلا»و.نوبرقملا ةكئملا «بلْع ا' ُ' َمْلاو».ةروص نسحأ يف انأو ببر يناتأ يأ :# يبنلا بلا ًادئاع بنعملا نوكي وأ

تاهوركملا :خسنلا ضعب يفو .دربلا ةدش بهو ،ةربس عمج :ةدحوملا ناكسإب .

8. (4668)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu gece Rabbimden bir (melek, elçi olarak) geldi. -Bir rivayette ise şöyle demiştir: "Rabbim bana en güzel bir surette geldi"- ve: "Ey Muhammed!" dedi.

"Buyur Rabbim, emrindeyim!" dedim.

"Mele-i A'la(da bulunanların) nelerde yarıştıklarını biliyor musun?" dedi. "Hayır!" dedim. Bunun üzerine elini omuzlarımın arasına koydu. Hatta onun serinliğini göğüslerimde hissettim. Derken semavat ve arzda olanları öğrendim. Sonra: "Ey Muhammed! Mele-i A'la (efradı) nelerde yarışır biliyor musun?" dedi.

"Evet! Dereceler(i artıran ameller)de, keffaretlerde. [Keffaretler ise] 381 yaya olarak cemaatlere gitmek, şiddetli soğuklarda abdesti tam almak, namazdan sonra namaz beklemektedir. Kim bunlara devam ederse hayır üzere yaşar, hayır üzere ölür, günah mevzûunda da annesinden doğduğu gündeki gibi olur" dedim. Sonra tekrar: Ey Muhammed!" dedi.

"Buyurun emrinizdeyim!" dedim.

"Namaz kıldığın vakit, dedi, şunu oku: "Allahım, senden hayırları yapmamı, kötü şeyleri de terketmemi ve fakirleri sevmemi talep ediyorum! Kullarına bir fitne arzu edersen, beni fitneye düşmeden, yanına al!" (Gece bana gelen elçi -veya Rabbim- son olarak) dedi ki: "Dereceler ise, selamı yaymak, yemek yedirmek, insanlar uyurken gece namaz kılmaktır!" [Tirmizî, Tefsir, Sad, (3231, 3232).]382

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, çok çarpıcı bir üslubla birkısım amellerin ne derece ehemmiyetli olduklarını, feyiz ve bereketçe ne kadar faziletli olduklarını ifade buyurmaktadır: **1)** Aleyhissalatu vesselam, rüyasında Rab Teala'yı en güzel bir surette görmüş, beyan edeceği hakikatı ondan taallüm buyurmuştur .

2) Mele-i A'la, yüce cemaat demektir. Cenab-ı Hakk'a yakınlığı olan büyük meleklerin teşkil ettiği cemaattir. Hadis, işte bu yüce cemaate mensup olanların bazı ameller hususunda aralarında yarış yaptıklarını bildirmektir. Ehemmiyetini anlamakta eksik kaldığımız birkısım amellerde bu büyük meleklerin yarışması mesele üzerinde mukni bir kanaat verir.

Yarışmanın mahiyeti nedir? Bu hususta alimler birkaç ihtimal üzerinde durmuştur. * Bu amelleri tesbit edip, semaya getirmede tebâdür, yani önce ve çabuk davranma gayreti olabilir. * Bu, amellerin fazilet ve şereflerini sayıp dökme gayreti olabilir.

* Bu amellere insanların gıbtasını tahrik ederek, onları bu amelleri iktisaba ve onlar sebebiyle -şehvet yönünden farklı olmalarına rağmen- faziletçe meleklere galebe çalmaya teşvik gayreti de olabilir. 3) Meleklerin bu husustaki davranışı muhaseme olarak ifade edilmiştir. Zira, hadis sualcevap zımnında varid olmuştur. Bu ise, muhaseme ve münazaraya benzer. Biz bunu yarışma kelimesiyle Türkçeye aktardık. 4) Kıymeti belirtilmek istenen amellere gelince, bunlar iki kısımda sunulmuştur: 1) Dereceleri artıranlar; 2) Kefaretler.

Dereceleri artıranlar meyanında şunlar var:

* Selamın yaygınlaştırılması.

* Yemek yedirilmesi.

* Herkes uyurken geceleyin namaz kılmak.

Kefaretler, yani günahları örtenler:

* Yaya olarak cemaate katılmak.

* Soğuk günlerde bile abdesti tam almak.

* Namazdan sonra namaz beklemek (ve namazı ilk vaktinde kılmak). Bu hususlara riayeti esas alan bir hayat tarzı, İslam'ın istediği tarzdır. Bunu yapan, annesinden doğduğu gündeki gibi hiçbir lekesi olmadan Allah'a kavuşacaktır.

2- Hadiste, Allah'ın en güzel şekilde görülmesi gibi kelami münakaşalara giren unsurlar var. Ancak, ulemâ, bunun bir rüya olduğuna dikkat çekerek, tevil yapmaya bile gerek görmemiştir. Mesela Aliyyu'l-Karî: "Bu, rüyada olduğuna göre, yadırganacak bir husus olmamalıdır. Çünkü, kişi rüyasında olmayacak şeyler görür;

şekilsiz şeyi şekilli görebilir, şekilliyi de şekilsiz görebilir" der.

يذمرتلا هجرخأ .[مايِن ُسا نلا َو ِلْي للاِب بهلَص َو ،َماَي ِهصلا َماَدأو .

9. (4669)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette bir takım odalar vardır. Dışları içlerinden, içleri de dışlarından görülür." Bunu işiten bir bedevi ayağa kalkıp: "Bu odalar kim(ler)e ait ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sözü güzel yapan, yemek yediren, oruca devam eden, gece herkes uyurken namaz kılan kimse(lere) ait!" buyurdu." [Tirmizî, Birr 53, (1985).][383]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadiste temas edilen bazı faziletli amellere bir yenisini ilave ederek ona dikkat çekip, teşvikte bulunmaktadır: "Tatlı söz sahibi olmak." Alimler bunu insanlara karşı iyi olmak, onlarla malâyânî konuşmamak, kırıcı olmamak, kaba, yakışıksız, edebe sığmayan sözlerden kaçınmak olarak anlarlar. Ayet-i kerimede "Rahman'ın has kuları... kendilerine cahiller hitap edince "selametle!" deyip geçerler, (onlara bulaşıp kalmazlar)" buyrulmuştur. Böylece, yeryüzünde tevazu ile yürüyen Rahman'ın has kulu olur ve birkaç ayet ilerde vaadedilen mükafaata ererler: "İşte onlar sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek köşkleriyle mükâfatlandırılırlar..." (Furkan 63-75).

Böylece hadis, bir bakıma kaydedilen ayeti tefsir etmiş olmaktadır. Zira, ayette Rahman'ın has kulları diye tercüme ettiğimiz ibadu'r-Rahman'ın bir kısım amelleri sayıldıktan sonra gurfe vâdedilmektedir. Böylece ayette vâdedilen gurfenin, hadiste tavsifi yapılan gurfeler şeklinde, yani dışından içini, içinden de dışını gösterir mahiyette olduğu söylenebilir.

2- Yemek yediren tabiriyle, öncelikle bakımıyla mükellef olduğu iyali, diğer yakınları, fakirler, yolcular, misafirler vs. yani Allah'ın rızasını düşünerek yapılan meşru yedirmeler anlaşılacaktır. **3-** Oruca devam eden tabiriyle farz dışında oruç tutan anlaşılmıştır. Arası kesilmeden tutulacak nafile oruçlar buraya girer. Bunun kesin bir miktarını söylemek uygun olmaz. Resûlullah'ın sünnetine bakmak gerekir. Aleyhissalâtu vesselâm savm-ı Davud dediği bir gün yiyip bir gün tutmayı en güzel oruç tarzı olarak beyan eder. Ancak kendisinin hep bu tarz oruç tuttuğu rivayet edilmemiştir. Bazı hadislerde pazartesi, perşembe olmak üzere haftada iki gün oruç tavsiye eder. Bazı hadislerde ayda üç gün tavsiye edilir. Rivayetlerdeki bu farklılığa binaen "Ayda en az üç gün oruç tutan bu hadisin hükmüne girer" diyen alim olmuştur. Ayette gurfe, sabredene vâdedildiği için, hadisteki oruca devam eden tabiriyle irtibatlı görülmüş ve sabırdan maksadın sarih olarak oruca devam olduğu belirtilmiştir.

Hadiste temas edilen gece namazının ehemmiyetine mükerrer yerlerde temas ettik (3003-3015. hadisler ve bilhassa 3015 numaralı hadisten sonraki müstakil açıklama görülmelidir: 9. cilt, 318-325. sayfalar). [384]

هَعَم اَناَ َو ،ب بِدْبَع ِهِنَظ َدْنِع اَناَ : لَج َو زَع ُ هاللّ ُلوُقَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ44 □6444ـ ًارْبِش يلا َب َرَتْقا ِنإف .
ُهْنِم ٍرْيَخ ٍ‘َم يف ُهُت ْرَكَذ ٍ“َم يف ى ٍّن َرَكَذ ْناِو ،ِبسْفَن يف ُهُت ْرَكَذ ِهِسْفَن يف
بِن َرَكَذ اَذإف .بِن َرُكْذَي َني ِح

ناخيشلا هجرخأ .[ًةَل َو ْرَه ُهُتْيَتأ ًايْشَم بِناَتأ ْنإو ،ًاعاَب ُهْنِم ُتْب َرَتْقا ًاعارِذ .
هيلا َب َرتْقا ِنإ َو ًاعارِذ ِهْيَلإ ُتْب َرَتْقِا

10. (4670)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri diyor ki: "Ben, kulumun hakkımdaki zannı gibiyim. O, beni andıkça ben onunla beraberim. O, beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. O, beni bir cemaat içinde anarsa, ben de onu daha hayırlı bir cemaat içinde anarım. O, şayet bana bir karış yaklaşacak olursa, ben ona bir zira yaklaşırım. Eğer o, bana bir zira yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim. Kim bana şirk koşmaksızın bir arz dolusu günahla gelse, ben de onu bir o kadar mağfiretle karşılarım." [Buharî, [385] Tevhid 15; 35; Müslim, Zikr 2, (26 75), Tevbe 1, (2675).]

AÇIKLAMA:

1- Hadise göre, Allah, kulun Allah hakkındaki zannına göredir. Yani Allah, kul ne şekilde tasavvurda bulunursa onu yapabilecek güçtedir. İbnu Hacer, bu ifadede kulu, Allah hakkında hüsn-ü zanda yani ümid içinde olmaya teşvik bulur. Kişi Allah'ın kendisini cezalandıracağını düşününceye kadar, affedeceğini düşünmesi daha muvafıktır. Bir başka ifade ile dinimizde Allah'a karşı takip edilecek edebte beyne'rreca ve'lhavf (ümid ve korku ortasında olmak) Allah'ın af, mağfiret ve rahmetinden ümid ettiğimiz kadar da celalinden, gadabından, azabından korkmak gerekmektedir. Allah telakkimizde mühim bir esastır ve bu

[383] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/260.

muvazeneyi iki taraftan birinin lehine bozmak caiz değildir.

İşte sadedinde olduğumuz hadis, muvazeneyi ümid lehine bozmaya teşvik etmektedir. Çünkü Allah'ın, hakkındaki zannımıza göre bize davranması esas olunca, her insan iyi zanda bulunmayı tercih eder, buna meyyaldir.

Nevevî, İslam ulemasının şu görüşte olduğunu kaydeder: "Allah hakkında hüsn-ü zannın manası O'nun kendisine merhamet ve afla muamele edeceğine inanmasıdır." Kişi sıhatli halde korku ve ümid içindedir. Her iki duygu eşittir. Bazısı: "Korku galiptir" demiştir. Ancak ölüm emareleri yaklaştıkça ümid galip olur veya sırf ümid hakim olur. Zira korkudan maksad measiden, çirkinliklerden sakınmak; taat ve hayırlı amelleri çok yapmada hırstır. Yaşlılık halinde bunların veya çoğunluğunun yapılması zorlaşır. Bu sebeple artık hüsn-ü zannda bulunmak müstehab olur. Yeter ki bu, Allah'a karşı iftikarı tazammun etsin, kişiyi O'ndan istemeye sevketsin." Esasen Müslim'in bir rivayetinde "Sizden kimse Allah hakkında hüsn-ü zannda bulunmadan ölmeyecektir" buyrulmuştur. Bu hadis ölüme yakın Allah'ın rahmetinden ümidin galebe çalacağını ifade eder. Bu hususu, yine Müslim'de kaydedilen bir diğer hadis dahi teyit etmektedir: "Her kul ne üzerine ölürse o şey üzerine diriltilir." Öyleyse yaşlılıkta ümidin galebe çalması, Allah hakkında hüsn-ü zann, Rabb-ı Rahim'in rahmetine itimad İslamî edebe aykırı olmamakta, bilakis müstehab olan edebi teşkil etmektedir. **2-** Bazı alimler, sadedinde olduğumuz hadiste geçen zan kelimesinin "bilmek" manasına geldiğini söylemişlerdir. Bu durumda mana: "Kişi Allah'ı nasıl bilirse, Allah kendisine öyle muamele eder" olur. Kurtubî, hadisle ilgili bir başka yorum kaydeder: "Bazıları "Kulumun hakkımdaki zannı"ndan muradın, "Dua sırasında duaya icabet edileceği zannı, tevbe sırasında tevbenin kabul edileceği zannı, istiğfar sırasında mağfiret zannı, şartlarına uygun yapılan ibadet sırasında mükafaat verileceği zannı" olduğunu söylemiştir. Böyle düşünenlere göre Cenab-ı Hak sadıku'lva'd'dır. Yani o vaadinde sadıktır, doğrudur. Madem ki Resulü bu vaadi haber vermiştir, bizim buna inanmamız, hüsn-ü zannı esas almamız gerekir. Nitekimbir başka hadiste "Size icabet edileceğine inanarak Allah'a duada bulunun" buyurur. Kurtubî devamla der ki: "Bu sebeple, kişiye kendisine terettüp eden vacipleri, Allah'ın onları kabul edeceği ve kendisini mağfiret buyuracağı hususunda muknî olarak yapmaya gayret etmesi gerekir. Çünkü Allah böyle vaadetmiştir. O vaadinden dönmez. Eğer kişi, yaptığını Allah'ın kabul etmeyeceğine, bunun kendisine fayda getirmeyeceğine inanırsa bu, Allah'ın rahmetinden yeis yani ümidi kesmek olur. Bu ise, büyük günahlardan biridir. Kim de böyle düşünerek ölürse kendisine, düşündüğü şekilde muamele edilir. Nitekim mezkur hadisin bazı tariklerinde "durum budur, artık kulum, hakkımda nasıl isterse öyle zannda bulunsun" demiştir."

Buna rağmen alimlerimiz mağfiret zannında ısrarın, halis cehalet ve aldanma olduğunu, böyle bir durumun kişiyi Mürcie mezhebine götüreceğini belirtirler.

3- Hadiste geçen "Kişi beni zikredince ben onunla beraberim" ibaresindeki beraberlik, zatî beraberlik değil, ilmî beraberliktir. Yani Cenab-ı Hakk: "İlmimle beni zikredenin yanındayım, beni zikrettiğini bilirim" demiş olmaktadır; şu ayette geçtiği üzere "Allah: "Korkmayın" buyurdu. Şüphesi Ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm" (Ta-Ha 46). Bu beraberlik şu ayette ifade edilen beraberlikten daha hususidir. "Üç kişi arasında gizli bir konuşma geçmez ki dördüncüsü Allah olmasın. Beş kişi olmaz ki, altıncısı Allah olmasın. Bundan az da olsalar, çok da olsalar farketmez; nerede olurlarsa olsunlar Allah onlarla beraberdir" (Mücadele 7).386

4-Zikrin çeşitleri: Bu hadisi açıklama sadedinde alimler, dört çeşit zikirden bahsederler: * Lisanla olan zikr.

* Kalple olan zikr.

* Hem lisan ve hem de kalple olan zikr.

* Emre uymak, nehiyden kaçınmakla olan zikr.

5- Hadiste, kulun "Allah'ı içinde zikretmesi", gizlice O'nu tenzih ve takdis etmesidir. Allah'ın kulu zikretmesi de sevap ve rahmetle gizlice anmasıdır. 387

6-Melek mi Üstün, İnsan mı?

Hadiste geçen "Kulum beni bir cemaat içerisinde anarsa, ben de onu ondan daha hayırlı bir cemaat içerisinde anarım" ibaresini bazı alimler meleklerin insanlardan efdal oldukları hususunda nass kabul etmişlerdir. İbnu Battal: "Bu cumhurun görüşü" der. Ancak ehl-i sünetin cumhuru, insanlardan salih olanların diğer cinslerin hepsinden efdal olduğuna hükmetmiştir.

* Meleklerin mutlak üstünlüğünü iddia edenler, felsefeciler olmuş, bunları Mutezile takip etmiş, mutasavvıflardan bazı kimseler de bu görüşü benimsemiştir. Keza az sayıda Zahiri de aynı iddiaya düşmüştür. * Bazıları da her ikisinin ayrı ayrı faziletlere sahip olduğunu söylemiştir. Bunlar şöyle derler: "Meleğin hakikatı insanın

hakikatından üstündür. Çünkü o, nûrânidir, hayırlıdır, latifdir; ayrıca geniş bir ilme, büyük bir kudrete ve saf bir cevhere sahiptir. Ancak bu durum melek sınıfına giren her bir ferdin, insan sınıfına giren her bir ferde üstün olmasını gerektirmez. Çünkü insanların bazı fertlerinde melekteki vasıflar fazlasıyla bulunabilir, bu caizdir."

* Bazı alimler aradaki ihtilafı, salih insanlarla melekler arasında sınırlar. Bir kısmı bunu peygamberlerle sınırlar. * Bazı alimler de, meleklerin peygamberler dışındaki insanlardan üstün olduğunu ileri sürmüştür. * Bazıları da meleklerin Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) hariç, bütün peygamberlerden de üstün olduğunu iddia etmiştir.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın melekten üstün olduğunu söyleyenlerin bir delili, Allah'ın meleklere emredip, Hz. Adem aleyhisselam'a secde ettirmesidir. Bu secde Adem'i büyükleme gayesine matuftur. Bu sebeple İblis, bunu kibrine yediremeyip Kur'an'da muhtelif ayetlerde geçtiği üzere bahaneler ileri sürüp secde etmemiştir.

* Ayette Cenab-ı Hakk Adem için "ellerimle yarattığım" (Sad 75) tabirini kullanır. * Bir başka Kur'anî delil "Allah Adem'i, Nuh'u, Âl-i İbrahim ve Âl-i İmran'ı alemler üzerine seçip çıkardı" (Âl-i İmran 33) ayetidir.

* Keza bir diğer delil şu ayettir: "Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini kendi tarafından bir lütuf olarak sizin hizmetinize verdi..." (Casiye 13). "Ayette geçen "hepsi" içerisine melekler de girer. Kendisine teshir edilen, kendisi teshir edilenden efdaldir" denmiştir.

* Ayrıca: "Melaikenin taati yaratılışı gereğidir. Beşerin taati ise nefis mücadelesiyledir. Çünkü insan tabiatına şehvet, hırs, heva, gadab gibi duygular konmuştur. Bu duygularla birlikte ibadet meşakkatlidir." * Ayrıca meleklerin taati kendilerine Allah'tan gelen emir iledir. Beşerin taati ise, bazısı nassla, bazısı içtihatla bazısı istinbatladır ve meşakkatlidir.

* Melekler, şeytanların vesveselerinden, atacakları şüphelerden ve saptırmalardan selamette oldukları halde, bunlar insanlar hakkında caizdir. Melekler melekûtî hakikatları görebilirler. İnsanlar ise bunları göremez. Allah'ın bildirmesiyle bilgi sahibi olabilir.

Bu meselede değişik görüşler arasında delillerle yapılan münakaşa uzundur. Bahsi burada keserek, hadiste geçen diğer bir meseleye temas edeceğiz .

7- Kulun Allah'a, Allah'ın da kula yaklaşması, bu yaklaşmayı "yürüyerek" veya "koşarak" yapma meselesi: İbnu Battal der ki: "Bunlardan her biri hakikate de mecaza da hamledilebilir; ikisi de muhtemeldir. Hakikata hamli, mesafe katetmeyi ve cisimlerin birbirine yaklaşmasını gerektirir. Ancak bu, Allah Teala hakkında muhaldir. Arap dilinde meşhur olduğu üzere, bir sözün hakikate hamlinin muhaliyeti ortaya çıkınca mecaz olması kesinlik kazanır. Öyleyse kulun Allah'a karışla, zira ile yaklaşma sıfatının ve Allah'a gelmesinin, yürümesinin manası, O'na yaptığı itaatiyle, farz ve nafilelerden eda ettikleriyle elde ettiği (manevi) yakınlıktır. Allah'ın kuluna yaklaşması, ona gelmesi, yürümesi de kulun taatine sevap vermesi, rahmetiyle yakınlaşmasıdır. Böylece Cenab-ı Hakk'ın "Ona koşarak gelirim" demesinin manası: "Ona sevabım süratle gelir" demektir." Taberi'den nakledildiğine göre, "az bir ibadet "karış"la temsil edilirken, Cenab-ı Hakk'ın sevab ve ikramında bolluk "zira" ile temsil edilmişir. Bu hal, Cenab-ı Hakk'ın, ibadete tevessül eden kuluna olan sevap ve ikramının bolluğuna bir delil kılınmıştır."

Râğıb'ın açıklaması biraz daha farklı: "Kulun Allah'a yakınlığı, sadece Allah'ı tavsifte kullanılması caiz olan birkısım sıfatları -Allah'ı tavsif ölçüsünde olmasa da- kullara da tahsis etmektir; hikmet, ilm, hilm, rahmet vs. gibi sıfatlar bu gruba girer. Bunlar kulda, cehl, hafiflik, gadab vs. bir kısım manevi pisliklerin izalesiyle beşeri takat ölçüsünde hasıl olur. Bu yakınlık bedenî değil, ruhanî bir yakınlıktır." 388

ُلوُسر هاللّ ِ #: ُلوُقَي هاللّ ُ زَع َو لَج : نَم ْءاَج ِب َلاْحَسنَة ِةَفَل ُهَشْعُر أْمثاَلاِهَا؛
ب َيلا ذِراعاً تَقَرَ ّبُت ـ6444 44 ـ وعن أبا ذرهِ ر َضِ ي َ هاللّ ُ عَنْهُ ق لا:]قَالَ
سَيِهئَةً ِمثْلَهاَ؛ و َأغفُرِ ، و َمنْ تَقَرَ ب َيلا شِبْراً تَقَرَ ّبُت مِ ْنهُ ذراِعاً، و َمنْ تَقَرَ
شَيْئاً لَقِيتُهُ بِمثْلِهَا مَغفِر َة ً]. أخرجه و َأزِ يدُ، و َمنْ جاَء َبالِس يهِئَة ِفَجَز َاءُ
مَنْ جاَءِ بِنَمْشِي أَتَيْتُهُ َهرْ َو ّ َلةً، و َمنْ لَقِيَنِي بِقُر َابا ِا ْر ضِ خَطِيئَةً َ َ يُشْر ِك ُبِ
مِنْهُ بَاعاً، و َ

ُبارُق ا ْر ِض» ما اقيرب م‘اه». ملسم .

11. (4671)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri demiştir ki: "Kim bir hayır işlerse ona sevabının on katı verilir veya arttırırım da. Kim bir günah işlerse bunun cezası, misli kadardır, veya affederim. Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zira yaklaşırım. Kim bana bir zira yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim. Kim bana hiçbir şeyi şirk koşmaksızın arz dolusu hata ile kavuşursa ben de onu bir o kadar mağfiretle karşılarım." [Müslim, Zikr 22, (2687).] 389

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Cenab-ı Hakk'a izafe edilen cümlelerden bazıları Kur'an-ı Kerim'de mevcuttur. En'am suresinde 160. ayet şöyledir. (Mealen): "Kim bir hayır işlerse ona sevabının on katı verilir, kim de bir günah işlerse onun cezası da mislidir."

2- 390 Gerekli diğer açıklamalar önceki hadiste geçti.

نا َزيِمْلا ُ“ ْمَت ِ هللُّدْمَحْلا َو ،نامي“ا ُرْطَش ءوُض ُوْلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ □
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىرعْش‘ا ِكِلام ىبأ نعو ـ44 □6444ـ ْوأ َكَل ة جُح ُنآرُقْلا :
َو ، ءاَي ِض ُرْب صلا َو ، ناَه ْرُب ُةَقَد صلاو ، روُن ُة ّ صلاو ،ِض ْر‘ا َو ِءاَم سلا
َنْيَب اَم ِن‘مَت ِ هلل ُدْمَحْلا َو ِ هاللّ َناَحْبُس َو

لُك ، َكْيَلَع□□

اهكلهم يأ «اهقبوم».ىئاسنلاو يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[اَهُقِبوُم ْوأ اَهُقِتْعُمَف .
ُهَسْفَن عِياَبَف ،وُدْغَي ِسا نلا

12. (4672)- Ebu Malik el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Abdest imanın yarısıdır. Elhamdülillah mizanı doldurur; sübhanallah velhamdülillah arz ve sema arasını doldurur; namaz nurdur; sadaka bürhandır; sabır ziyadır; Kur'an ise lehine veya aleyhine bir hüccettir. Herkes sabahleyin kalkar, nefsini satar; kimisi kurtarır kimisi de helak eder." [Müslim, Taharet 1, (223); Tirmizî, Da'avat 91, (3512); Nesaî, Zekat 1, (5, 5-6).]391

AÇIKLAMA:

1- Abdestin imanın yarısı olması ile ilgili olarak Nevevî ulemanın muhtelif yorumlarını kaydeder: * Temizliğin sevabı katlanarak imanın sevabının yarısına ulaşır. * İman, önceki günahları sildiği gibi, abdest de önceki günahları siler, ancak abdestin sahih olması imanın varlığına bağlı. Bu sebeple onun, imana bağlı olma durumu "onu imanın yarısı" şeklinde değerlendirmeyi gerekli kılmıştır.

* Burada "iman" kelimesi ile namaz kastedilmiştir.Nitekim "Allah sizin imanınızı zayi edecek değildir" (Bakara 143) ayetinde de iman kelimesiyle namaz kastedilmiştir. Malum olduğu üzere namazın

sıhhati için taharet şarttır. Bu sebeple taharet namazın yarısı durumunda olmuştur. Burada yarı olmak, hakiki bir yarım olmayı gerektirmez."

Nevevî, bu sonuncuyu en doğru tevil olarak yorumlar ve der ki: "Şu mana da muhtemeldir.: "İman kalple tasdik, zahirle inkıyaddır. Bu ikisi ise imanın iki yarısını teşkil ederler. Temizlik, namazı tazammun ettiği için o da zahiri azanın inkıyadı demektir."

2- Elhamdülillah mizanı doldurur demenin manası, bunu söylemedeki sevabın büyüklüğüdür. Yani onun sevabı mizanı dolduracaktır. Kur'an ve sünnette pek çok nass, amellerin tartılacağından; bazılarının ağır, bazılarının hafif geleceğinden bahseder. Şu halde elhamdülillah diyerek yapılan zikir ağır gelecek amellerdendir. **3-** Sübhanallah ile elhamdülillah'ın yergök arasını doldurması, elhamdülillahla ilgili olarak söylediğimiz manadadır. Bunlarla zikir fevkalade kıymetli amellerden olmaktadır. Esasen sübhanallah kelimesi Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih, hamd de mazhar olduğumuz nimetlerin Allah'tan geldiğinin itiraf ve ifadesidir. Ubudiyetin özü de bunlara dayanır. Namazın her tarafında bu kelimeler sıkça tekrarlanır. Sonda da bunlar otuz üçer kere tekrarlanır. Elbette bu kelimelerin sevabı, ifade ettikleri mana gereğince fazladır. Bunlarla Allah'ın sıkça, çokça zikri, kişiyi her çeşit şirkten uzaklaştırır, gerçek tevhide ve ihlasla muvaffak eder. Sadedinde olduğumuz hadiste bu iki kelimeyi tamamlayan tekbir medar-ı bahs edilmemiş ise de hadisin Tirmizî'de gelen bir başka veçhinde ona da yer verilmiştir: "Tesbih mizanın yarısıdır; elhamdülillah mizanı doldurur; tekbir ise gökle yer arasını doldurur; oruç sabrın yarısıdır; temizlik imanın yarısıdır."

4- Namazın nur olmasından murad, insanın nurla yolunu aydınlatıp tehlikelerden kurtulduğu gibi, namaz da insanı, Kur'an'ın müjdesiyle, kötülüklerden koruduğuna göre, insan hayatında nurun fonksiyonunu icra etmiş olmaktadır.

* Bazı alimler: "Namaz kıyamet günü bir nur olacak" demiştir. * Bazıları: "Namaz marifet nurlarını parlatır kalbe inşirah verir, hakikatların kalple inkişafını ve idrakini sağlar, kulun zahiriyle de batınıyla da Allah'a yönelmesine zemin hazırlar" demiştir. * Bazıları: "Namaz kılanın yüzünde dünyada da ahirette de bir nur vardır, hadis bunu beyan ediyor" demiştir. Nitekim bir başka hadiste Resûlullah mü'minlerin kıyamet günü namaz sebebiyle alınlarındaki abdestleri sebebiyle de abdest uzuvlarındaki bir nurla haşrolunup, diğer ümmetler arasında bu nurla temayüz edeceklerini haber vermiştir.

5- Sadakanın bürhan olması, "Kıyamet gününde kişiye malını nereye harcadığı sorulunca, sadakayı delil gösterip, Allah rızası için harcadığını ispatlayabilecektir" manasında açıklanmıştır. Bazı alimler de: "Sadaka vermek, verenin imanına hüccettir. Çünkü kafir ve münafık zekata inanmadığı için sadaka ve zekat vermez. İnsanî duygularla verse bile Allah onu kabul etmeyecektir. Sadakanın makbuliyeti Allah rızası için verilmiş olmasına bağlıdır. Bu düşünce ile verilen sadaka onun imanına delil olacaktır" demişlerdir. **6-** Sabır ziyadır: Şer'an makbul olan sabrı alimler, -hadislerden hareketle- üçe ayırırlar: * Allah'a taatte sabırdır: Ömür boyu taatte hiç fütur göstermeden, usanmadan, emredilenleri yapmak. * Masiyete karşı sabırdır: Bu, Allah'ın yasakladığı şeyleri işlememekte sabretmek, direnmektir.

* Musibetlere sabırdır: "Bize düşen, aklın gösterdiği tedbirleri aldıktan sonra sabretmek, başımıza gelen musibetleri kaderden bilmek, insanları acındırmak gibi bir düşünceyle bağırıp çağırmamak, şikayet etmemek. İlla da şikayet edeceksek nefsimizi Allah'a şikayet etmek, halimizi Allah'a açmak, O'na arzetmektir. Mü'minin en bariz vasıflarından biri sabırlı ve mütevekkil olmasıdır. Bazı alimler sabrı "Kur'an ve sünnet üzerine sebat etmektir" diye açıklamıştır.

Mü'min meşru hudutlar içerisinde sabır gösterdiği takdirde, doğru olana, isabetli olana yol bulacaktır. Hadiste, namaz için nur denirken, sabır için ziya denmesi, alimlerin bu hususta im'an-ı nazar etmesine vesile olmuştur. Pratik kullanışta nur ve ziya aynı manayı ifade ederler. Ancak ayette geçen "Biz güneşi ziya, ayı da nur kıldık" ifadesini esas alarak, ziyayı kaynaktan çıkan birinci ışık, nuru da birinci ışığın yanmasıyla hasıl olan ikinci ışık olarak değerlendirmişlerdir. "Her nur ziyadır, ama her ziya, nur değildir" derler. "Öyleyse ziya ehastır. Bu sebeple sabır, ehas olan ziya ile tavsif edilmiştir. Sabır, nefsi taat ve meşakkatlere hapsetmek olunca, sabır, namazdan önce gelir. Öyleyse sabrın ehas olan ziya ile tavsifi ve bunun neticesi olan namazın nur ile tavsifi uygundur" denmiştir.

7- Kur'an'ın lehte veya aleyhte hüccet olması açık bir husustur. Okuyup gereğiyle amel edene Kur'an lehte hüccettir, onu okumayıp mucibiyle amel etmeyen onu mehcur bırakan Hz. Peygamber de şikayet edecektir. (Furkan 30). Şu halde amellerin mizanı sırasında, aykırı amelde bulunanların değerlendirilmesinde Kur'an aleyhte bir hüccet olacaktır.

8- Kişinin sabaha erip nefsini satması şöyle açıklanmıştır: "Herkes kendi kendine birşeyler yapar. Kimisi nefsini Allah'a satar, yani onu ibadete harcar ve mukabilinde ateşten kurtarır. Kimisi de şeytana ve hevaya ve onlara uymaya satar ve helak eder.

Şu halde günlük hayatı yaşayıp da nefsini bu iki yoldan birine satmayan yoktur: Eğer Allah'a satılmamış, hayırla geçirilmemişse şeytan ve heva yolunda bad-ı heva harcanmış demektir. Hayatın Allah'a satılması, şuurlu taatte, hayırda geçirilmesi demektir. Bu şuuru kaybeder, otomat veya insiyaki bir tarzda cereyana bırakırsak şeytan yoluna gitme tehlikesi büyük ihtimaldir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu tehlikeye dikkat çekmektedir. Şuurla şeytan yolunu tercih edenler hakkında bir şey söylemeye zaten gerek yok." 392

ي ِض َر ِرْكَب وُبأ َلاَق ؟ًامِئاَص ْمُكْنِم َم ْوَيْلا َحَبْصأ ْنَم :ًام ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444ـ ْنَمَف :َلاَق اَنأ :ٍرْكَب
وُبأ َلاَق ؟ًانيِكْسِم َم ْوَيْلا ُمُكْنِم َمَعْطأ ْنَمَف :َلاَق اَنأ :ٍرْكَب وُبأ َلاَق ؟ًة َزاَنَج َم ْوَيْلا
ُمُكْنِم َعبَت ْنَمَف :َلاَق .اَنأ :هْنَع ُهاللّ

ملسم هجرخأ .[َة نَجْلا َلَخَد إ ٍلُج َر يف َنْعَمَتْجا اَم # َلاَق اَنأ :ٍرْكَب وُبأ َلاَق .
؟ًاضي ِرَم َم ْوَيْلا ُمُكْنِم َداَع

13. (4673)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün: "Bugün sizden kim oruçlu olarak sabahladı?" diye sordular. Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Ben!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bugün kim bir cenazeye katıldı?" dedi. Yine Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh): "Ben!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: “Bugün kim bir fakire yedirdi?” dedi. Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh: “Ben!” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bugün kim bir hastayı ziyaret etti?" dedi. Bu sefer de Hz. Ebu Bekir: "Ben!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunlar bir kimsede biraraya geldi mi, o kimse mutlaka cennete girer!" buyurdu." [Müslim, Zekat 87, (1028).] 393

AÇIKLAMA:

Bu hadisten hareketle, bazı alimlerin dikkat çektiği bir husus, kişinin "ben" demesinin bir mahzur teşkîl etmeyeceğidir. Çünkü "Ben demek İblis'e mahsus bir haldir, bu onun lanetlenmesine vesile olmuştur" mütâlaasını ileri süren bir kısım alimlere karşı, bu hadis başta olmak üzere Kur'ân ve hadisten gösterilen delillerle ben demenin mekruh olmadığı belirtilmiş, İblis'in lanetlenmesi de ben demesinden dolayı olmayıp, Allah'ın emrine isyan ederek "Ben Âdem'den daha hayırlıyım!" demesinden ileri geldiği söylenmiştir.394

نوُموُصَي َو يِهلَصُن اَمَك َنوُلَصُي ، ِروُج‘اِب ِروُثُّدلا ُلْهأ َبَهذ ِ هاللّ َلوُس َر اَي
وُلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرهذ ىبأ نعو ـ46 6446ـ ٍة َريِبْكَت ِهلُك َو:
ًةَقَدَص ٍةَحيِبْسَت ِهلُكِب نإ ،ِهِب َنوُق َدَصَتَت اَم ْمُكَل ُ هاللّ َلَعَج ْدَق َسْيَل َوأ :
َلاَق . ْمِهِلا َوْمأ ِلْضَفِب َنوُق َدَصَتَي َو ،ُموُصَن اَمَك

اَي :اوُلاَق . ٌةَقَدَص ْمُكِدَحأ ِعْضُب يف َو ، ٌةَقَدَص ِرَكْنُم ْنع ْيَهن َو ، ٌةَقَدَص ِفو
ُرْعَمْلاِب ْرمأ َو ،ًةَقَدَص ٍةَليِلْهَت ِهلُك َو ،ٍةَديِمْحَت ِهلُك َو ،ًةَقَدَص َكِلَذك : َلاَق .
ْمَعَن :اوُلاَق ؟ ر ْزِو ِهْيَلَع َناَكأ ٍما َرَح يف اَهَعَض َو ْوَل ْمُتْيأ َرأ : َلاَق ؟ رْجأ اَهيِف
ُهَل ُنوُكَي َو ُهَت َوْهَش اَنُدَحأ ِيتأَيأ ، هاللّ َلوُس َر

ملسم هجرخأ .[رْجأ ُهَل َناَك ِل َّحْلا يف اَهَعَض َّو اَذإ .

392 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/267-270.

14. (4674)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Ashabtan bazıları): "Ey Allah'ın Resûlü! Zenginler ücretleriyle gittiler. Onlar da bizim gibi namaz kıldılar, bizim gibi oruç tuttular, mallarının artanından da sadaka verdiler!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah size de tasadduk edeceğiniz şeyler verdi: Her bir tesbih sadakadır, her bir tekbir sadakadır, her bir tahmîd sadakadır, her bir tehlil sadakadır, emr-i bi'lma'ruf sadakadır, nehy-i ani'lmünker sadakadır, herbirinizin (hanımıyla) ciması sadakadır!" buyurdu. Derken cemaatten: "Ey Allah'ın Resûlü! Yani birimizin şehvetine mübaşeret etmesine ücret mi var?" diye soranlar oldu. Aleyhissalâtu vesselâm: "İhtiyacını haramla görmüş olsaydı bundan ona bir vebal var mıydı, yok muydu ne dersiniz?" diye sual ettiler. "Evet vardı!" demeleri üzerine: "Öyleyse, ihtiyacını helal yolla gördü mü bunda onun için ücret vardır!" buyurdular." [Müslim, Zekât 53, (1006).] 395

AÇIKLAMA:

1- Hadis, İslâm'ın bazı umumî prensiplerini müşahhas hale getirmektedir. Bunlardan biri mükellef kişinin her anından hesap prensibidir. Böyle olunca yaptığı fiiller de ya lehine ya aleyhinedir. Hanımıyla cinsî mübaşereti bile sadaka sayılıp, ücrete vesile olunca, geri kalan fiillerinin nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulacağı anlaşılır. İslâm'ın sorumluluk anlayışının şumûlünü, derinlik ve inceliğini kavramada bu hadis mühim bir değer taşır. **2-** İslâm'da sadaka anlayışı da burada vüs'at kazanmaktadır. Sevap getiren herbir amel sadaka mefhumuna girebilmektedir. Bu açıdan fakirliği sebebiyle maddi sadaka veremeyenler, zenginlerden daha fazla sadaka sevabı kazanabilecek durumdadırlar. Hele riya ile verme tehlikesi, minnet etme tehlikesi, ihlaslı verememe tehlikesi, ucba düşme tehlikesi gibi birkısım muhâtaraları beraberinde getiren maddî sadakaya nazaran tesbih, tahmid, emr-i bi'lmaruf, ihtiyaçlarını meşru yoldan, helal yoldan giderme gibi mecazî sadakalar çok daha selametli, garantili ve kıymetli bir sevap kaynağı olmalıdır. Kişi bu inançla, boş zamanlarını, an be-an, birkısım ezkarlarla kelime kelime zaman ipliğine ebedî nur pırlantaları olarak dizebilir. Müteakip hadis, sadaka mefhumunun hangi meselelere kadar uzandığını kavramada daha sarihtir ve bu hadisi tamamlar. 396

3- Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:

* Hanımla münasebet-i cinsiyeye varıncaya kadar, bütün mübah fiiller iyi bir niyetle ibadet olabilir. * Hadisten kıyasın cevazına delil çıkarılmıştır. Zira Resûlullah, Ashabtan haram cima ile helal cima arasında kıyas yapıp netice çıkarmalarını istemiştir ki, bu, kıyastan başka bir şey değildir. Ehl-i Sünnet ulemâsı bi'l-ittifak kıyası caiz görmüş, meşruluğuna hükmetmiştir. Zâhîriler buna muhalefet ederse de, itibar edilmemiştir. 397

كُداَش ْرإو ، ةَقَدَص ِرَكْنُمْلا ِنَع َكُيْهَنو ِفو ُرْعَمْلاِب َك ُرْمأ َو ، ةَقَدَص َكي ِخأ ِهْج□
□6444□ 44ـ وللترمذي في رواية:]ت َبَسُّمَك يف َو

قي ِر طلا ِن َع َمْظَعْلا َو َك ْو شلاو َرَجَحْلا َكُتطاَمإ َو ، ةَقَدَص ِرَصَبْلا ِهِد رلا□
ِلُج رلِل َك ُرَصَب َو ، ةَقَدَص َكَل ِل ٌ ضلا ِض ْرأ يف َلُج رلا

كِوْلَد ْنِم َكُغا َرْفإ َو ، ةَقَدَص□

ةَقَد ٌ َص َكي ِخأ ِوْلَد يف] .

15. (4675)- Tirmizî'nin bir rivayetinde şöyle buyurulmuştur: "Kardeşine karşı izhar edeceğin tebessümün bir sadakadır. Emr-i bi'lmâ'rûfun ve nehy-i ani'lmünkerin sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yolu gösterivermen sadakadır; gözü sakat kimse için görüvermen sadakadır; yoldan taş, diken, kemik (gibi şeyleri) kaldırıp atman sadakadır; kovandan kardeşinin kovasına su boşaltman sadakadır." [Tirmizî, Birr 36, (1957).]398

قْف ِر :َة نَجْلا ُهَلَخْدأ َو ُهَفَنَك ِهْيلَع ُ هاللّ َرَشَن ِهيف نُك ْنَم ُث ٌ َث :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ44 □6444ـ هيلإ يوأي يذلا

هامحو ُه ل ِظ :«ِنا َسْن“ا ُفَنك» .يذمرتلا هجرخأ .[ِكوُلْمَمْلا ىلا ُناَسْح“ا َو ،ِنْيَدِلا
َوْلا ىلَع ُةَقَف شلا َو ،ِفيِع ضلاِب

. فئاخلا

16. (4576)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç şey vardır, bunlar kimde bulunursa, Allah onun üzerine himayesini açar ve onu cennete koyar: "Zâyıflara rıfk, annebabaya şefkat, kölelere ihsan." [Tirmizî, Kıyâmet 49, (2496).] 399

هاللّ ِلِيبَس يف ُدِهاَجُمْلا : ْمُهُن ْوَع ِ هاللّ ىلَع ٌّقَح ةَث ٌ َث :# ِ هاللّ ُلوُس َر □□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِبأ نعو ـ44 □6444□

ىئاس نلاو يذمرتلا هجرخأ .[َفاَفَعْلا ُديري ِيذ لا ُحِكا نلا َو ،َءا َدَا ُدي ِرُي ِيذ لا .
ُبَتاَكُمْلا َو

395 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/271. 396 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/271. 397 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/272.

17. (4677)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kimse vardır ki, bunlara yardım Allah üzerine bir haktır: Allah yolunda cihad eden; borcunu ödemek isteyen mükâteb, iffetini korumak niyetiyle evlenen kimse." [Tirmizî, Fezâilu'l-Cihâd 20, (1655); Nesâî, Nikâh 5, (6, 61).] 400

ةَث ٌ ثلا ا مأف :ُهاللّ ْمُهُضِغْبُي ةَث ٌ َث َو ُ، هاللّ ْمُهُّب ِحُي ةَث ٌ َث :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرهَذ ِبأ نعو ـ44 □6444ـ ُمَلْعَي َ ًا هرِس
ُهاَطْعأف ْمِهباَقْعِأب لُج َر َفهلَخَتَف ،ُهوُعَنَمَف ْمُهَنْيَب َو ُهَنْيَب ٍةَبارَقِب ْمُهلأْسَي
ْمَل َو ِ هللاِب ْمُهلأَسَف ًام ْوَق ىَتأ لُج َرَف ْمُهُّب ِحُي َنيِذ لا

وُلْتَي َو ِنُق لَمَتي لُج َر َماَقف .اوُلزَنَف ِهِب ُلَدْعُي ا مِم ْمِهْيَلإ َبَحأ ُم ْو نلا َناَك اَذإ
ىهتَح ْمُهَتَلْيَل اوُرَاس م ْوَق َو ،ُهاَطْعأ ِيذ لا َو ُ هاللّ إ ِهِت يِطعب

هاللّ ُمُهُضِغْبُي َنيِذ لا ُةَث ٌ ثلا ا مأ َو ،ُهَل َحَتفُي ْوأ َلَتْقُي ىهتَح ِه ِرْدَصِب َلَب□ :
ْقأف اوُم َزَهناَف وُدَعْلا َيِقَلف ٍةي ِرَس يف َناَك لُج َر َو ،ِيتاَيآ

يئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .[ُموُل ظلا ُّيِنَغْلا َو ،ُلاَتْخُمْلا ُريِقَفْلا َو ،ِنا زلا ُخْي .
شلاَف

18. (4678)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi vardır, Allah onları sever, üç kişi de vardır Allah onlara buğzeder. Allah'ın sevdiği üç kişiye gelince: "Bir adam bir cemaate gelir, onlardan Allah adına birşeyler ister, kendisiyle onlar arasında mevcut bir karâbet sebebiyle istemez. Onun başvurduğu kimseler, istediğini vermezler. İçlerinden biri cemaatin arkasına kayıp, isteyen kimseye gizlice ihsanda bulunur. (Öyle gizli verir ki) onun verdiğini sadece Allah'la ihsanda bulunduğu adam bilir.

(İkinci adam ise:) Bir cemaat yoldadır. Gece boyu da yürürler. Derken (yorulurlar ve) uyku herşeyden kıymetli bir hal alır. Konaklarlar, [başlarını koyup yatarlar.] Bir adam kalkıp bana karşı tevazu ve tazarruda bulunur, ayetlerimi okur.

(Üçüncü adama gelince:) Seriyyeye katılmıştır. Seriyye düşmanla karşılaşır, hezimete uğrarlar. Ancak o ilerler, öldürülünceye veya başarıncaya kadar savaşmaya devam eder.

Allah'ın buğzettiği üç kişiye gelince: Bunlar zâni ihtiyar, kibirli fakir, zâlim zengindir." [Tirmizî, Cennet 25, (2571); Nesâî, Zekât 75, (5, 84).] 401

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah, burada kulluk edebine yaraşan üç iyi vasıfla, kulluk edebine hiç yakışmayan üç kötü vasfı anlatmaktadır. İyi vasıflar: * Sadakayı Allah rızası için ve gizli vermek.

* Yolculukta bile olsa gece ibadeti yapmak.

* Düşman karşısında tek başına bile kalsa savaşmaya devam etmek. Bu tavrın bilhassa bozgun esnasında büyük ehemmiyeti olmalıdır,. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), gerek Uhud'da ve gerekse Huneyn' de bu çeşit davranışıyla, dağılan İslâm askerlerinin etrafında toplanmasını sağlamıştır. Böylece Uhud'da hem moral çöküntüsünü hem de daha kötü sonuçları önlemiştir. Huneyn'de de büyük zaferin sebebi olmuştur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, bozgun hengâmında cesurâne davranan tek bir kişinin bile savaşın seyrini değiştirebileceğine parmak basmış olmaktadır.

2- Şarihler, hadiste kötü fiillerden olarak zikredilen "şeyhin zinası" tabiri ile muhsan olanın zinasının kastedilme ihtimalinden bahsederler. Zira, dinimiz evli ile hiç evlenmemiş bakire kimsenin zinasını bir tutmaz. Bâkirenin zinası, muhsan olanın zinasına nazaran daha hafif bir cürümdür. Çünkü birinin cezası ölüm iken, diğerinin seksen sopadır. Keza bu tabirle, gence mukabil olan "ihtiyar ve yaşlanmış kimse"nin zinasını kastetmiş olabileceği ihtimalini de belirtirler. Bu mânada anlaşılınca, çirkin işlerin herkeste aynı değerde kötü olmayacağı dersi verilmiş olmaktadır. Zina kötü bir fezâhet ama, buna yaşlanmış insan teşebbüs ederse çok daha kötü bir hal olmaktadır. Manayı muhalifi ile, edeb ve iffet güzeldir ama gençlerde olursa daha güzeldir. Çünkü gençlikte edeb ve iffetlilik güzel bir alışkanlık îras eder ve bütün hayatın iyi bir istikamette gitmesini sağlar. Sonradan -şayet nasib olursa- ulaşılan iyilik, bir yama veya aşı durumundadır, gençlikten tevarüs edilen kadar feyizli ve bereketli olmayabilir.402

ماَما : ُهُّل ِظ ِ إ لِظ َ َم ْو َي ِه ٌِ هُّلِظ يف ُ هاللّ مُهُّلِظي ةَعْبَس :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ44 □6444ـ اَق رَفَت َو َكِلذ بلع
اَعَمَتْجا ِ، هاللّ يف اهباَحَت ِن ُّج َر َو ،هْيَلِإ َدوُعَي بهتَح ِد ِجْسَمْلاِب ق لَعُم ُهُبْلَق
لُج َر َو ِ، هاللّ ِةَداَبِع يف أَشَن ٌّباَش َو ، لِداَع

اَهاَفْخأف ٍةَقَدَصِب َق دَصَت لُج َر َو َ، هاللّ ُفاَخأ بِهنإ : َلاَقف ٍلاَمَج َو ٍب ِصْنَم
ُتاَذ ةأرْما ُهْتَعَد لُج َر َو ،هْيَلَع

دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .[ُهاَنْيَع ْتَضاَفف ًايِلاَخ هاللّ َرَكَذ لُج َر َو ،ُهُنيِمَي .
ُقِفْنُت اَم ُهلاَمِش َمَلْعَت َ بهتَح

400 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/273.

19. (4679)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yedi kişi var, Allah onları hiçbir gölgenin olmadığı kıyamet gününde kendi gölgesinde gölgeler: * Adil imam, * Allah'a ibadet içinde yetişen genç, * Tekrar dönünceye kadar kalbi mescide bağlı olan kimse * Allah için birbirlerini seven, Allah rızası için biraraya gelip, Allah rızası için ayrılan iki kişi, * Güzel ve makam sahibi bir kadın tarafından davet edildiği halde: "Ben Allah'tan korkarım" de(yip icabet etmey)en kimse, * Sağ eliyle verdiğini sol eli görmeyecek kadar gizli bir şekilde sadaka veren kimse, * Allah'ı tek başına zikrederken gözlerinden yaş boşanan kimse." [Buhârî, Ezân 36, Zekât 16, Rikâk 24, Hudûd 19; Müslim 91, (1031); Muvatta 14, (952, 953); Tirmizî, Zühd 53, (2392); nesâî, Kudât 2, (8, 222, 223).] 403

صُقْنَي َ ُهَعَب تا ِنَم َروُجأ ُلْثِم ِرْج'ا ْن ِم ُهَل َناَك ًىدُه ىلا اَعَد ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ44 □6444ـ ملسم هجرخأ .[ًائْيَش
ْمِهماَثآ ْنِم ُصُقْنَي َ ُهَعَب تا ِنَم ِماَثآ ُلْثم ِمْث“ا ْن ِم ِهْيَلَع َناَك ِةَل ّ َض ىلا اَعَد ْنَم َو
ًائْيَش ْمِه ِروُجأ ْنِم َكِلذ،

. يذمرتلاو دواد وبأو كلامو

20. (4680)- Yine Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir hidayete davette bulunursa, buna uyanların sevaplarının bir misli ona gelir ve bu durum, onların ücretlerinden hiçbir şey eksiltmez. Kim bir dalâlete çağrıda bulunursa, buna uyanların günahlarından bir misli de ona gelir ve bu onların günahlarından hiçbir eksiltme yapmaz." [Müslim, İlm 16, (2674); Tirmizî, İlm 15, (2676); Ebu Dâvud, Sünnet 7, (4609); Muvatta, Kur'ân 41, (1, 218).] 404

يذمرتلا هجرخأ .[ِهِلِعاَفَك ِرْيَخلا ىلَع ُّلا دلا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق هْنَع ُ .
هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ44 □6444□

21. (4681)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hayra delâlet eden onu yapan gibidir." [Tirmizî, İlm 14, (2672).]405

ةَئِهيَس ٍلَمَعِب يِدْبَع مَه اَذإ :ِهِتَكِئ ّمِل لَج َو زَع ُ هاللّ ُلوُقَي :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444ـ ْمَل َو ٍةَنَسَح ٍلَمَعِب مَه
اَذإو ،ًةَنَسَح ُهَل اَهوُبتْكاف ىِلْج' اَهك َرَت ْنإو ،ٍةَد ِحا َو ِهْيلَع اَهوُبُتْكاف اَهلِمَع
اَذإف ،اَهَلَمْعَي ىهتَح اَهوُبُتْكَت ّ َف

. يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ٍفْع ِض ِةَئاِمِعْبَس ىلا اَهِلاَثْمأ ِرْشَعِب ُهَل اَهوُبُتْكاف
اَهلِمَع ْنإف ،ًةَنَسَح ُه َل اَهوُبُتْكاَف اَهْلَمْعي

22. (4682)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri meleklerine şöyle emreder: "Kulum kötü bir amel yapmak isteyince, onu yapmadıkça yazmayın, Yapınca, onu aleyhine bir günah olarak yazın. Eğer benim rızamı düşünerek terketti ise bunu onun lehine bir sevap yazın. Kulum iyi bir iş yapmak arzu edince, yapmasa bile onu, lehine bir sevap yazın. Eğer onu yaparsa en az on misli olmak üzere yedi yüz misline kadar ona sevap yazın." [Buhârî, Tevhed 35; Müslim, İmân 203, 205, (128, 129); Tirmizî, Tefsîr, Enâm (3075).] [406]

لْيَل ْنِم ٍدْبَع ِلَمَع ْنِم اَظِفَح اَم ِ هاللّ ىلا اَعَف َر ِنْيَظِفاَح ْنِم اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ44 □6444□

راَهَن ْوأ□

هجرخأ .[ِةَفي ِح صلا ي َف َرَط َنْيَب اَم ِدْبَعِل ُت ْرَفَغ ْدَق ِهنأ ْمُكُدِهْشُأ : ِةَكِئ
ًةَلِم َلاَق إ ،ًارْيَخ اَه َرِخآ َو ِةَفي ِح صلا ِل وأ يف ُ هاللّ ُد ِجَيَف

. يذمرتلا

23. (4683)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kulun gündüz veya gece amelini yazan hafaza melekleri, yazdıklarını Allah'a yükseltirler. Allah sahifenin baş ve son kısmını hayırlı bulursa, meleklere şöyle der: "Sizi şahid kılıyorum, ben kulumun sahifesinin iki tarafı arasında kalan kısmını mağfiret ettim." [Tirmizî, Cenaiz 9, (981).] [407]

م ْوَي ًاروُن ُهَل ْتَناَك ِم ّْس“ا يف ًةَبْيَش َباَش ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةسبع ِنْب و ِرْمَع نعو ـ46 □6446ـ ِرا نلا َنِم ُهَءاَدِف ْتَناَك
ًةَنِمْؤُم ًةَبَق َر َقَتْعأ ْنَم َو ،ٍةَبَق َر ُقْتِع ُهَل َناَك ْمُهْغُلْبَي ْمَل ْوأ ُوَدَعْلا َغَلَبَف ِ هاللّ
ِليِبَس يف ٍمْهَسِب نَم َر ْنَم َو ،ِةَماَيِقْلا

. اًعْضَو اًعْضَو .[ئاسهنلا ُظْفَل اذهو ،ننسلا َباَحْصأ هجرخأ

403 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/276. 404 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/276-277. 405 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/277.

24. (4684)- Amr İbnu Abese (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Müslüman olduğu halde, saçından bir kıl beyazlarsa, bu, kıyamet günü onun için bir nur olur. Kim Allah yolunda bir ok atarsa, bu düşmana değse de değmese de, atan için bir köle azadı yerine geçer. Kim mü'min bir köleyi azad ederse bu onun için cehennemden bir azadlık vesilesi olur: Her bir uzuv için bir uzvu ateşten kurtulur." [Tirmizî, Fezâilu'l-Cihad, (1634); Nesaî, Cihad 26, (6, 26); Ebu Daud, Itk 14, (3966).] 408

مَلَف ُتْض ِرَم : َمدآ َنبا اَي :ِةَماَيِقْلا َم ْوَي لَج َو زَع ُ هاللّ ُلوُقَي :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ44 □6444□

تْمِلَع اَمأ : َلاَق ؟ َنيِمَلاَعْلا ُّب َر َتْنأ َو َكُدوُعأ َفْيَك ِهب َر اَي : ُلوُقَيَف .ِبْنُدَعَت□

فْيَك ِهب َر اَي : َلاَق .ِينْمِعْطَت ْمَلَف َكُتْمَعْطَتْسِا : َمدآ َنْب اَي ؟ُهَدْنِع ِنَتْدَج□
َوَل ُهَتْدُع ْوَل َك نأ َتْمِلَع اَمأ ؟ُهْدُعَت ْمَلَف َض ِرَم ًانُف ِيدْبَع نأ َتْباَي . ِيدْنِع َكِلَذ
َتْدَج َوَل ُهَتْمَعْطأ َك نأ ْوَل َتْمِلَع اَمأ . ُهْمِعْطُت ْمَلَف َكَمَعْطَتْسِا ًان ٌُف ِيدْبَع هنا :
َلاَق ؟ َنيِمَلاَعْلا ُّب َر َتْنأ َو َكُمِعْطُأ َتْمَلَع اَمأ ؟ِهِقْسَت ْمَلَف َكاَقْسَتْسا ًانُف ِيدْبَع نإ :
ُلوُقَيَف ؟ َنيِمَلاَعْلا ُّب َر َتْنأ َو َكيِقْسأ َفْيَك ِهب َر اَي : َلاَق .ِبنِقْسُت ْمَلَف َكُتْيَقْسَتْسا
َمدآ :

ملسم هجرخأ .[ِيدْنِع َكِلذ َتْدَج َوَل ُهَتْيَقَس ْوَل َك نأ .

5. (4685)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü aziz ve celil olan Allah şöyle buyuracak: "Ey ademoğlu! Ben hasta oldum beni ziyaret etmedin." Kul diyecek: "Ey Rabbim, sen Rabbülâlemin iken ben seni nasıl ziyaret ederim?" Rab Teala diyecek: "Bilmedin mi, falan kulum hastalandı, fakat sen onu ziyaret etmedin, bilmiyor musun? Eğer onu etseydin, yanında beni bulacaktın?"

Rab Teala diyecek:

"Ey ademoğlu ben senden yiyecek istedim ama sen beni doyurmadın!" Kul diyecek: "Ey Rabbim, ben seni nasıl doyururum. Sen ki Alemlerin Rabbisin?" Rab Teala diyecek: "Benim falan kulum senden yiyecek istedi. Sen onu doyurmadın. Bilmez misin ki, eğer sen ona yiyecek verseydin ben onu yanımda bulacaktım." Rab Teala diyecek: "Ey ademoğlu! Ben senden su istedim bana su vermedin!" Kul diyecek: "Ey Rabbim, ben sana nasıl su içirebilirim, sen ki Alemlerin Rabbisin!" Rab Teala diyecek: "Kulum falan senden su istedi. Sen ona su vermedin. Bilmiyor musun, eğer ona su vermiş olsaydın bunu benim yanımda bulacaktın!" [Müslim, Birr 43, (2569).] 409

AÇIKLAMA:

Hadiste, hasta ziyareti, aç doyurmak, susuza su vermek gibi amellerin fazileti farklı bir üslubla takrir edilmiş olmaktadır. Kulun, ziyaret edilenin yanında veya karnı doyurulanların yanında Allah'ı bulması demek, o fiiline mukabil Allah'ın bol sevabını, rahmetini bulması demektir. 410

لَخَد ُهَقِئا َوَب ُسا نلا َنِمأ َو ٍة نُس يف َلِمَع َو ًابِهيَط َلَكأ ْنَم :# ِ هالّل ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ٍديعس بأ نعو ـ44 □6444ـ دارملاو.يذمرتلا
هجرخأ .[يِدْعَب ٍنو ُرَق يف ُنوُكَيَسَف :َلاَق . ريِثَك ِسا نلا يف َم ْوَيلا اَذه نإ !
ِهالّل َلوُس َر اَي : لُج َر ُهَل َلاَق .َة نَجْلا

«شغلاو ملظلاو رورشلاو لئاوغلا :انه «قئاوبلاب .

26. (4686)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim temiz rızık yer ve sünnete uygun amelde bulunur, halk da kendisinden bir kötülük gelmeyeceği hususunda güven duyarsa cennete girdi demektir."

Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Bugün insanlar arasında böyleleri çoktur!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Benden sonraki zamanlarda da olacaklar!" buyurdu." [Tirmizî, Kıyamet 61, (2522).]411

AÇIKLAMA:

Resûlullah helal rızıkla beslenip, söylediği sözler veya yaptığı işler sünnet veya Kur'an'da mevcut nasslardan birine uygunluk arzeden bir kimseye, cennet hususunda garanti vermektedir. Yeter ki, halk da ondan gelecek her çeşit kötülükten kendini emin hissetsin.

Resûlullah her asırda bu çeşit iyi insanların çokça olacağını müjdelemektedir. 412

---

408 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/278. 409 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/279-280. 410 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/280.

ىمْعأ ْوأ ،ًاقي ِرَط ًاَض ىدَه ْوأ ٍقر َو ْوأ ٍنَب َل َةَحْنِم َحَنَم ْنَم :# ِ هالّل ُلوُس َر
َلاَق] :َلاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ءاربلا نعو ـ44 □6444□

داعت مث اَهِنَبَلِب عفتنيل راعت ةاشلاو ةقانلا :ةحنملاو .ةيطعلا « .
ُةحنِملا».يذمرتلا هجرخأ .[ًةَبَق َر َقَتْعأ ْنَم ُلْثِم ُهَل َناَك ،ًاقاق ُز

27. (4687)- Hz. Bera (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sağmal bir hayvanı veya parayı (karz-ı hasen olarak) iâreten verirse veya yolunu kaybedene yolunu gösterirse veya amayı sokağına koyarsa kendisine bir köle azad edenin sevabı verilir." [Tirmizî, Birr 37, (1958).]413

كِلذ ُهَبَجْعأ ِهْيَلَع َعِل طا اَذإف ًا هرِس َلَمَعْلا ُلَمْعَي ُلُج رلا :ِهاللّ َلوُس َر اَي□ .
َليِق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444ـ ُ هاللّ َءاَدهُش ْمُتْنَا
:# هلوقل ريخلاب هيلع سانلا ءانث هبجْعأ ىنعملا.يذمرتلا هجرخأ .[ِةَيِن َّعْلا
ُرْجأ َو ِهرِهسلا ُرْجأ :نا َرْجأ ُهَل :# َلاَقف لمعي نأ ءاجر هيلع سانلا عطا هبجعأ
هانعم ليقو .ءاير اذهف كلذب مظعي وأ مركيل هب سانلا ملع هبجعأ اذإ امأ
ضر'ا يف

اهب لمع نم ُرجأو اهرجأ هل ناك ًةنسح ةنس هنس نم :# هلوقل لمع نم رجأ .
لثم هل نوكيف هلمع لثمب

28. (4688)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e soruldu: "Ey Allah'ın Resûlü! Bir adam gizli olarak hayırlı ameller yaparken bir de bakarsın halk buna muttali olmuştur da bu onun hoşuna gitmiştir?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu kimsenin iki ücreti vardır: Gizli yapmanın ücreti ve aleni yapmanın ücreti." [Tirmizî, Zühd 49, (2385).] 414

AÇIKLAMA:

Tirmizî bu hadis hakkında şu açıklamayı kaydeder: "Bu hadisi, alimlerden bir kısmı şöyle açıkladı: "Yaptığı işe muttali olununca hoşuna gider" ibaresinin manası şudur: "Halkın kenisini bu işi sebebiyle hayırla sena etmesi onun hoşuna gider, zira Aleyhissalâtu vesselâm: "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz" buyurmuştur. Bu hadisin müjdesi sebebiyle (halkın övgüsü Allah'ın rızasının alameti olduğu için) övgü adamın hoşuna gider. Ancak o kimse, bu hayrı kendinden bilsinler de hayrına mukabil kendine ikram etsinler, büyüklensinler diye, bilinmiş olmaktan hoşlanırsa bu riyadır. Bazı alimler de şöyle demiştir: "Kendisine muttali olununca, kendi yaptığı örnek alınarak başkasının yapmasına da vesile olur" ümidiyle hoşlanırsa, bu durumda onların sevaplarının bir misli ona gelir. Çünkü hadiste : "Kim iyi bir yol açarsa, ona bunun ecri ve bu yolda gidenlerin ecrinin bir misli vardır" buyrulmuştur.[415]

ل ِجاَع َكْلِت : َلاَقف . ِهْيَلَع ُسا نلا ُهُدَمْحَي َو َرْيَخْلا ُلَمْعَي لُج رلا : ِهاللّ َلوُس َر□
اَي َلِيق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهرَذ بأ نعو ـ44 □6444□

ملسم هجرخأ .[ن ِم ْؤُمْلا رْشُب .

29. (4689)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah'a soruldu: "Ey Allah'ın Resûlü! Kişi hayır yapsa halk da bu sebeple onu övse (bunun hükmü nedir?)"

"Bu mü'mine (Allah'ın razı olduğuna dair) peşin bir müjdedir" buyurdular." [Müslim, Birr 166, (2642).][416]

AÇIKLAMA:

Nevevî, kulun övülmede dahli olmadığı takdirde, gıyabında halkın yaptığı övgünün Allah'ın rızasına alâmet olacağını, aksi takdirde kendi iradesiyle, arzusuyla övgünün hasıl olması halinde bunun rıza müjdesi olmayacağını belirtir.[417]

هجرخأ .[ُرِمَتْعُمْلاو ُّجاَحْلا َو ،ى ِزاَغْلَا : ةَث ٌ َث ِ هاللّ ُدْف َو :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ44 □6444□

يئاسنلا .

30. (4690)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah için sefer yapanlar üçtür: Gazi, hacı, umreci." [Nesâî, Hacc 4, (5, 113).][418]

وأ رْيَط ُهْنِم ُلُكأَيَف ًاع ْر َز ُع َر ْزَي ْوأ ًاس ْرَغ ُس ِرْغَي ٍمِلْسُم ْنِم ام :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ44 □6444□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ةَقَدَص ِهِب ُهَل َناَك إ ةَميِهَب ْوأ نَاسْنإ .

---

413 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/281. 414 İbrahim

Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/281. 415 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/282. 416 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/282.

31. (4691)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir Müslüman bir ağaç diker veya bir tohum eker de bunların mahsulatından bir kuş veya insan veya hayvan yiyecek olsa, bu onun için bir sadaka olur." [Buharî, Hars 1, Edeb 27; Müslim, Müsâkat 12, (1553); Tirmizî, Ahkam 40, (1382).][419]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi Buharî: "Yenilen şeyleri ekmenin ve dikmenin fazileti" adını taşıyan bir babta kaydeder: "Ekme" ve "dikme"nin faziletine Kur'anî delil olarak da "Onu siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitirenler Biz miyiz? Eğer dileseydik, muhakkak ki onu (tohumsuz) bir ot kırıntısı yapardık da siz de şaşakalırdınız" (Vakıa 64-65) ayeti zikredilir.

2- Buhârî'nin bab başlığından da anlaşılacağı üzere ulemâ, hadisin, ekip dikmenin faziletli ameller arasında yer ettiğine delil olduğunu ve arzın imar edilmesine teşvik teşkil ettiğini söylemiş, ayrıca hadisten çiftlik kurmanın ve onunla meşgul olmanın caiz olduğu hükmünü de çıkarmıştır. İbnu Hacer der ki: "Bu hadis, zahid geçinenlerden bazılarının ziraatle meşgul olmanın faziletini reddeden sözlerinin batıl olduğuna ve ziraatle meşguliyetten uzaklaştırmayı ifade zımnında gelen rivayetlerdeki asıl maksadı, dinî işlere mani olacak derecesine hamletmek gerektiğine de delildir."

Burada İbnu Hacer'in kasdettiği yasaklayıcı hadislerden biri şudur: "Çiftlik edinmeyin, dünyaya rağbet edersiniz." Kurtubî bu iki hadisi şöyle cemeder: "Bu ikinci hadisteki yasaklama aşırı çokluğun peşine düşüp o yüzden dinî vazifeleri ihmal etmeye hamledilir. Sadedinde olduğumuz hadiste ziraat da ihtiyaç nisbetinde veya Müslümanların ondan istifadesini düşünerek veya sevap elde etmek maksadıyla yapılan ziraate hamledilir." Hadisin Müslim'deki veçhinde sebeb-i vürud da mevcut: Buna göre Resûlullah, bir bahçede çalışmakta olan Ümmü Ma'bed'in yanına gelip: "Bu hurmaları kim dikti, kafir mi Müslüman mı?" diye sorar. Ümmü Ma'bed: "Müslüman!" deyince Fahr-i Kainat (aleyhissalâtu vesselâm): "Müslüman bir kimse ağaç diker de ondan bir insan veya hayvan yahut kuş yerse bu mutlaka onun için kıyamet gününe kadar bir sadaka olur" buyurur. **3-** Müslim'in bir ziyadesi bilhassa kaydetmeye değer: "...kıyamet gününe kadar kendisi için sadaka olur." Demek ki iyi bir niyetle atılan bir tohum veya dikilen bir ağaçtan istifade edildiği müddetçe kıyamete kadar sevap hasıl olmaktadır. Bu ziyadeden, ekilen o tohumun, müteakip tohumlarından veya ağacın müteakip çekirdek ve filizlerinden hâsıl olacak ve kıyamete kadar müteselsilen elde edilecek menfaatlerden, eken kimsenin sevap cihetiyle istifade edeceği mânasını dahi anlamak mümkün ise de, Nevevî, İbnu Hacer "Sevap elde etme işi, ekilen veya dikilen şeyden yenilmeye devam edildiği müddetçe, kişi ölmüş bile olsa, hatta mülkiyeti başkasına intikal etmiş bile olsa" diyerek "bizzat dikilenin varlığının devamı müddetince" diye bir sınırlama getirirler. Her halükârda bu hadis ziraatçiliğe, mü'min gönüllerde fevkalâde bir teşvik hâsıl eder. **4-** İbnu Hacer, "Müslüman" kelimesinin mutlak gelmiş olmasından hareketle, "hür, köle, fasık, müttaki, erkek, kadın her Müslümanın bu ekim sevabından istifade edeceğine" dikket çeker. "İstifade edecek kimse"de mutlak gelmiştir: "İnsan." Bu durumda onun milliyeti, diyaneti, müşteri veya hırsız olması mevzubahis değildir. Hadisteki bu ıtlaka binaen Bediüzzaman bu hadisin mealini, "Hem bu bağdan çıkan mahsulattan kim yese -hayvan olsun, insan olsun, inek olsun, sinek olsun, müşteri olsun, hırsız olsun- sana bir sadaka hükmüne geçer" şeklinde verir.

Bu çeşit hadislerin, zamanımızda ortaya çıkan ve pek çok insanımıza musallat olan ve insanları belli yaşlardan sonra müstahsil olmaktan alıkoyup, sadece müstehlik olmaya atan emeklilik anlayışının zararlılığını kavramada önemi büyüktür. Bu maksadla, yetiştirilen ağaç ve diğer bitkilerden hasıl olan mahsulatın sadaka yerine geçmesinin namaz kılma şartına bağlı olduğu görüşünde olan Bediüzzaman'dan bir pasajı aynen aktarıyoruz: "Eğer sen, istirahat ve teneffüs vaktini ruhun rahatına, kalbin teneffüsüne medar olan namaza sarfetsen, o vakit, bereketli nafaka-i dünyeviye ile beraber, senin nafaka-i uhreviyene ve zâd-ı ahiretine ehemmiyetli bir menba olan, iki mâden-i mânevi bulursun: Birinci Maden: Bütün bağındaki yetiştirdiğin -çiçekli olsun, meyveli olsun- her nebâtın, her ağacın tesbihatından, güzel bir niyyet ile, bir hisse alıyorsun.

İkinci Maden: Hem bu bağdan çıkan mahsûlattan kim yese -hayvan olsun, insan olsun, inek olsun, sinek olsun, müşteri olsun, hırsız olsun- sana bir sadaka hükmüne geçer. Fakat o şart ile ki: Sen, Rezzak-ı Hakikî nâmına ve izni dairesinde tasarruf etsen ve O'nun malını, O'nu mahlûkatına veren bir tevziat memuru nazariyle kendine baksan...

İşte bak, namazı terkeden, ne kadar büyük bir hasâret eder. Ne kadar ehemmiyetli bir serveti kaybeder ve sa'ye pek büyük bir şevk veren ve amelde büyük bir kuvve-i manevî temin eden o iki neticeden ve o iki madenden mahrum kalır, iflas eder. Hatta ihtiyarlandıkça bahçecilikten usanır, fütur gelir. "Neme lazım der. Ben zaten dünyadan gidiyorum. Bu kadar zahmeti ne için çekeceğim?" diyerek, kendini tenbelliğe atacak. Fakat evvelki adam der: "Daha ziyade ibadetle beraber sa'y-i helale çalışacağım. Tâ, kabrime daha ziyade ışık göndereceğim. Ahiretime daha ziyade zahire tedarik edeceğim." [420]

SEKİZİNCİ BAB

HASTALIK, ÖLÜM VE MUSİBETLERİN FAZİLETİ

(Bu babta üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE MUSİBETLER

*

İKİNCİ FASIL

EVLADIN ÖLÜMÜ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜM VE ALLAH'A KAVUŞMA SEVGİSİ

BİRİNCİ FASIL

HASTALIK VE MUSİBETLER

و ٍبَص َو ْنِم َنِمْؤُملا ُبي ِصُي اَم :لوُقَي # ِ هاللّ َلوُسر اعمس اَمُه نأ]□ □□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس بأو ةريره بأ نع ـ4 □6444ـ :«ُبَصولاو ُبص نلا»
يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِهِتاَئِيهَيس ْنِم ِهِب ُ هاللّ َر فَك إ ُهُّمِهُي ُّمَهْلا بهتَح.
ٍن َزَح ٌ َو ٍمَقَس ٌ َو ٍبَصَن

ضرملاو عجولا .

1. (4692)- Ebu Hüreyre ve Ebu Said (radıyallahu anhüma)'nın anlattıklarına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Mü'min kişiye bir ağrı, bir yorgunluk, bir hastalık, bir üzüntü hatta ufak tasa isabet edecek olsa, Allah onun sebebiyle müÔminin günahından bir kısmını mağrifet buyurur." [Buhârî, Marda 1; Müslim, Birr 52, (2573); Tirmizî, Cenâiz 1, (966).]421

تَلاَقف .َنِيف ِزْف َزُت ِكلاَم :َلاَقف .اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبِئا سلا ِهمُأ ىلَع # ِ□ :
هاللّ ُلوس َر َلَخد] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ4 □6444ـ هجرخأ .[
ِديِدَحْلا َثَبَخ ُريِكْلا ُبِهْذُي اَمَك َمدآ ِنَب اَياَطَخ ُبِهْذُت اَه نإف ىهمُحْلا ِىِبُسَت َ :
َلاَقف .اَهيف ُ هاللّ َك َراَب َ !ىهمُحلا ىوريو ؛ىمحلا ةدعر نم اهل ضرع ام عمس
هنأك ةديدشلا ةكرحلا :فيفزلا لصأو .ةرركملا يازلاب «َنيفي ِزْف َزُت».ملسم

ملعأ ُ هاللّو ،رثكأ لو‘او ،هب اهتدعر ةكرح هبشف .ناريطلا دنع هكيرحت ىهو .
رئاطلا حانج ةفرفر نم ،ةلمهملا ءارلاب،

2. (4693)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ümmü's-Saib (radıyallahu anhâ)'in yanına girdi ve: "Niye zangırdıyorsun, neyin var?" dedi. Kadın: "Humma (sıtma)! Allah belasını versin!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Sakın hummaya sövme! Çünkü o, insanların hatalarını temizlemektedir, tıpkı körüğün demirdeki pislikleri temizlediği gibi!" buyurdular."422

ى ِراَن َىِه :ُلوُقَي ىلاعَت َ هاللّ نإف ْرِشْبأ :ُهَل َلاَقف ًاموُمْحَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َداَع] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ4 □6446□

نيزر هجرخأ .[ِرا نلا َنِم ُه ظَح َنوُكَتَل ِنِمْؤُملا ِدْبَع ىلَع اَهُطِلَسُأ .

3. (4694)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hummalıyı ziyaret etmişti. Hastaya: "Müjde! Zira Allah Teâla hazretleri diyor ki: "Humma benim ateşimdir, ben onu mü'min kuluma musallat ederim, ta ki, ateşten tadacağı nasibini dünyada tadmış) olsun."

[Rezîn tahriç etmiştir. (Ahmet İbnu Hanbel'in Müsned'inde mevcuttur: 2, 440).] 423

دا َرأ اَذإو ،اَيْنُّدلا يف َةَبوُقُعْلا ُهَل َل جَع ًارْيَخ ٍدْبَعِب ُ هاللّ َدا َرأ اَذإ # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ6 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِهِب َيِفا َوُي ىهتَح ِهِبْنَذِب ُهْنَع َكَسْمأ ر شلا .
ِهِدْبَعِب

4. (4695)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kuluna hayır murad ettimi onun cezasını tacil edip dünyada verir; bir kulu hakkında da kötülük murad ettimi onun günahlarını tutar, kıyamet günü cezasını verir." [Tirmizî, Zühd 57, (2398).] 424

ام ْوَق بَحأ اَذإ ىلاعَت َ هاللّ ناِإو ،ءٍ ّ َبْلا ِمْظُع َعَم ِءا َزَجْلا َمْظُع نإ :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ُطَخ سلا ُهَلَف َط ِخَس ْنَم َو ،اَض ِهرلا ُهَلَف َي ِض َر .
ْنَمَف ،ْمُه ّ َتْبا

5. (4696)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mükâfatın büyüklüğü belânın büyüklüğü ile (orantılıdır). Allah bir cemaati sevdi mi onları musibete müptela eder. Kim bundan razı olursa Allah da ondan razı olur, kim de razı olmazsa Allah da ondan razı olmaz." [Tirmizî, Zühd 57, (2398).]425

وَل َبا َو ثلا ِء ّ َبْلا ُلْهأ ىطْعُي َني ِح ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِةَيِفاَعْلا ُلْهأ ُّد َوَي :# ِ هاللّ□

ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ4 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ِض ي ِراَقْملِاب اَيْنُدلا يف ْتَض ِرُق ْتناَك ْمُهَدوُلُج نأ .

6. (4697)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, afiyet ehli kimseler, bela ehline sevapları verilince, dünyada iken derilerinin makaslarla kazınmış olmasını temenni edecekler." [Tirmizî, Zühd 59, (2404).] 426

هِلاَم َو ِهِدَل َو َو ِهِسْفَن يف ِةَنِم ْؤُملا َو ِنِمْؤُملِاب ُء ّ َبلا ُلا َزَي اَم :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نعو ـ4 □6444□

يذمرتلاو كلام هجرخأ .[ةَئي ِطَخ ِهْيَلَع اَم َو َ هاللّ ىَقْلَي ىتح .

7. (4698)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min erkek ve kadının nefsinde, çocuğunda, malında bela eksik olmaz. Tâ ki hatasız olarak Allah'a kavuşsun." [Muvatta, Cenâiz 40, (1, 236); Zühd 57, (2401).] 427

مُث ،ُءاَيِبْن ا ُ' :َلاَق ؟ء ّ َب ُدَشأ ِسا نلا ُّيأ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق] :لاق هْنَع ُ هاللّ
َي ِض َر هيبأ نع دعس نب بعصم نعو ـ4 □6444ـ ُ هاللّ ُه ّ َتْبا ة ق ِر ِهِنيِد يف
َناَك ْنإو ،ُهُؤ ّ َب دَتْشِا ًابْلُص ِهِنيِد يف ًاديَدَش َناَك ْنإف ِهِنيِد ِبَسَح ىلَع ُلُج رلا
ُلَثْبُي ،ُلَثم'اَف ،ُلَثم ا '

ح َرْبَي اَمَف ،ِهِنيِد ِبَسَح ىلَع□

ءاج ْنأ «َلَثم'اَف َلَثمَا ُم ْوَقلا َءاج» :لاقي.يذمرتلا هجرخأ .[ةَئيِطَخ ِهْيَلَع َسْيَل َو
ِض ْرَ'ا ىلَع ِيشْمَي ُهَك ُرْتَي ىتَح ِدْبَعلِاب ُء ّ َبلا

ةلزنملاو ةبترلا يف دحاو دعب ًادحاو مهريخو مهلجاأو مهفارشأ .

8. (4699)- Mus'ab İbnu Sa'd, babası radıyallahu anh'tan naklediyor: Der ki: "Ey Allah'ın Resulü! dedim, insanlardan kimler en çok belaya uğrar?"

"Peygamberler, sonra büyüklükte onlara ve bunlara yakın olanlar. Kişi diyaneti nisbetinde belası da şiddetli olur. Şayet dininde zayıflık varsa, Allah onu da diyaneti nisbetinde imtihan eder. Bela kulun peşini bırakmaz. Tâ o kul, hatasız olarak yeryüzünde yürüyünceye kadar." [Tirmizî, Zühd 57, (2400).] 428

دي ِرُأ اَيْنُّدلا َنِم ًادَحأ ُج ِرْخأ ِبل ًّج َو ِبت زِع َو ، لَج َو زَع ُ هاللّ َلاَق :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ4 □6444ـ ناسن“ا يلع قييضتلا
يف هِقُنُع ِهِقَسِب ٍمَقِس يف ِهِنَدَب َو ِراَتْقإ يف ِر ْزِقِه .[هجرخأ نيزر.«ا“قتار ُ»
نأ ْ أفْغِر َ لَه ُ حتهب أستْو َ يف ِ كلُ خطَيِئَة ٍ

هقزر يف .

9. (4700)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

423 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/288. 424 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/288. 425 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/289. 426 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/289.

"Allah Teâla hazretleri ferman etti: "İzzetim ve celalim hakkı için, mağfiret etmek istediğim hiç kimseyi, bedenine bir hastalık, rızkına bir darlık vererek boynundaki günahlarından temizlemeden dünyadan çıkarmayacağım." [Rezîn tahriç etmiştir."429

ض َرَم ُهْنَع ُهَلَغَشَف ًاحِلاَص ًمَع ُلَمْعَي ُدْبَعْلا َناَك اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوم بأ نعو ـ44 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .[ميِقُم حيحَص َوُه َو ُلَمْعَي َناَك اَم ِحِلاَصك ُهَل ُ هاللّ َبَتَك .
وأ ْرَفَس

10. (4701)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kul, salih amel işlerken araya bir hastalık veya sefer girerek ameline mani olsa, Allah ona sıhhati yerinde ve mukim iken yapmakta olduğu salih amelin sevabını aynen yazar." [Buhârî Cihâd 134; Ebu Dâvud, Cenâiz 2, (3091).] 430

İKİNCİ FASIL

ÇOCUK ÖLÜMÜ

نِم ًام ْوَي اَنَل ْلَعْجاَف ،ُلاَج ِهرلا َكْيَلَع اَنبَلَغ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :# ِهِب نِلِل□
ُءاَسهنلا َلاَق] : َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس ىبأ نع ـ4 □6444ـ َن ِم ًاباَج ِح
اَهَل اوُناَك إ اَهَدَل َو ْنِم ًةَث ّ َث ُمِهدَقُت ةأ َرْما نُكْنِم اَم : نُهَل َلاَق اَميِف َناك َو ،
نُه َرمأ َو نُهَظَع َوف ،ًام ْوَي نُهَدَع َوف َكِسْفَن

ناخيشلا هجرخأ .[ِنْيَنْثا َو :َلاَق ؟ِنْيَنْثا َو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : ةأ َرْما ِتَلاَقف .
ِرا نلا .

1. (4702)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kadınlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a dediler ki: "Ey Allah'ın Resulü! Sizden (istifade hususunda) erkekler bize galip çıktı (yeterince sizi dinleyemiyoruz). Bize müstakil bir gün ayırsanız!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine onlara bir gün verdi. O günde onlara vaaz u nasihat etti, bazı emirlerde bulundu. Onlara söyledikleri arasında şu da vardı: "Sizden kim, kendinden önce üç çocuğunu gönderirse, onlar mutlaka kendisine ateşe karşı bir perde olur!" Bir kadın sormuştu: "Ey Allah'ın Resûlü! Ya iki çocuğu ölmüşse?"

"İki de olsa!" buyurmuşlardı." [Buharî, İlm 36, CEnâiz 6, İ'tisâm 9; Müslim, Birr 152, (2633).] 431

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste sahabe hanımlarının dinlerini öğrenme hususunda hırsları gözükmektedir. Zira Mescid-i Nebevî'nin arka kısmında yer alan kadınların, araya giren erkek cemaati sebebiyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işitmeleri zorlaşmış olunca daha yakından dinleme imkanı sağlayacak hususî bir gün talep ediyorlar. **2-** Bazı rivayetlerde Resulullah'ın "Falanca hanımın evinde toplanın" diyerek, kadınlara mahsus vaaz gününü hususî bir evde yaptığı belirtilir.

3- Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kadınların dinlerini öğrenmeleri meselesine ehemmiyet verip hususî şekilde ilgilendiğini göstermektedir.

4- Hadis, keza Müslüman çocuklarının cennette olduğunu, çocukların ebeveynleri için ateşe karşı perde olacaklarını ifade etmektedir.

Bu rivayette iki çocuğu ölen kimsenin cennete gideceği ifade edilmiştir. Bir başka rivayette "Ya tek çocuğu ölmüşse?" sorusu da sorulmuş, Resûlullah bir müddet sükût buyurduktan sonra: "Tek de olsa!" diye cevap dermeyan etmiştir. Bir başka hadiste "Kim büluğa ermemiş üç çocuğu önden gönderirse bunlar kendisi için ateşe karşı muhkem bir kal'a olurlar" buyurulmuştur. Bir çocuk gönderene de cennet verileceğini teyid eden muhtelif rivayetler var. İbnu Hacer, bunlardan en sahih olanını, Buhârî'nin Rikâk'ta kaydettiği şu rivayetin teşkil ettiğini söyler: "Allah Teâla hazretleri buyurmuştur: "Ben, dünya ehlinden sevdiğini aldığım bir kulum, onun sevabını umarak sabreder, rıza gösterirse mükâfatı ancak cennettir." İbnu Hacer, "Bu rivayete tek çocuk da dahildir" der. Bu çeşit rivayetlerin bir kısmı ihtisab yani "sevap niyetiyle sabır" kaydını ihtiva etmez, mutlak gelir. Bunlara göre, çocuğu ölen her mü'min bu sevaba dahildir. Ancak İbnu Hacer der ki: "Şeriatın bilinen kaidelerindendir: "Sevap niyete terettüp eder." Öyleyse mutlak hadisleri "ihtisab"la kayıtlamak gerekir. Öyleyse mutlak hadisler mukayyed olanlara hamledilecektir." 432

َر ُلوُس هاللّ ِ :# َ يُموُت ‘ ٍدَح َنِم َنيِمِلْسُمْلا َث ّ ةَث ْنِم َوْلا ِدَل سَمَتَف ُه نلا ُرا إ
« نأ تمسه النار إ مسة ـ6444 4 ـ وعن أبي هريرة َر ِضَي هاللّ ُ َعْنه قال: [َلاَق
ُلِسَتلا ة إ أبا داود.وفي أخرى للترمذي: «واثْنَاِن َو ا َحِد » .ومعن «تَحِ ل ِة الْقَسَمِ
تَحِل َة الْقَسَمِ.] أخرجه

فلاحلا مسق ليلحت لثم ةريسي .

2. (4703)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'minlerden birinin üç çocuğu ölür ve ona da ateş değerse, bu çok hafif bir alev yalamasıdır." [Buharî, Cenâiz 6, Eymân 9; Müslim, Birr 150-154, (2632-2635); Muvatta, Cenâiz 38, (1, 235); Tirmizî, Cenâiz 64. (1060); Nesâî, Cenâiz 25, (4, 25).]433

َلاَق َر ُسوُل هاللّ ِ :# َمن َكاَن َلُه َفَر َطاِن ِمن أُمِ تي َد َخَل الجن َة ِبِه َبَم ا. َقاَلت :
َفَر َط ِمن أُمِ تَك ؟ َقاَل: أنا ـ6446 4 ـ وعن ابِن َعبا ِس َر ِضَي هاللّ ُ َعْنهما قال
َلُه َفَر َط . َقاَل: َو َمن َكاَن َلُه َفَر َط أي َمو َف قَة. َقاَلت : َفَمن َلم َيُكن
َو َمن َكا
على القوم في طلب الماء والنمزل، وإذا مات َعاِشَئة َر ِضَي هاللّ ُ َعْنها: َو َمن
َفَر َط أُم تِي، َلن ُيَصاُبوا ِبِمْثِلِي.] أخرجه الترمذي.«الفرُط » السابق المقدم

---

429 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/290. 430 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/291.

هل طرف وهف ريغص دلو ناسن“ل .

3. (4704)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden kimin iki öncüsü varsa, onlarla birlikte cennete girer!" Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) sordu: "Bir öncüsü olan?"

"Bir öncüsü olan da, ey (hayırda) muvaffak olan!" buyurdular.

Hz. Aişe tekrar sordu: "Ümmetinden hiç öncü göndermeyen?"

"Ben, ümmetimin öncüsüyüm, (şefaatimle onları cennete ben sevkedeceğim. Hatta ben bütün öncülerin en büyüğüyüm. Çünkü ücret, çekilen meşakkate göre büyür). Benim ki gibisine de hedef olmayacaklar. (Onların beni önden göndermekten daha büyük bir kayıpları, daha acılı bir musibetleri yoktur ve olmayacak da. Zira vahiy kesilmiş oldu.)" [Tirmizî, Cenâiz 64, (1062).] 434

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜM VE ALLAH'A KAVUŞMA SEVGİSİ

ءاَقِل َه ِرَك ْنَم َو ،ُهَءاَقِل ُ هاللّ َبحأ ِ هاللّ َءاَقِل َبحأ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍتِما صلا ِنْب ِةَداَبُع نع ـ4 □6444ـ ِرهشُب ُت ْوَملا ُه
َرَضَح اَذإ َنِم ْؤُملا ِنِكل َو ؛َكِلذ َسْيَل :َلاَق .َت ْوَملا ُه َرْكَنَل ا نإ :اهْنَع ُ هاللّ َي
ُرِفاَكْلا اَذإ َرَضَح ُه ْوَملا ُت َرهشُب ِ هاللّ َه ِرَك ُ هاللّ ُهَءاَقِل. ْتَلاَقف ُةَشِئاَع َر ِض
َسْيَلَف ءْيَش َبحأ ِهْيَلإ ِمم ا ُهَماَمأ، َبحأف َءاَقِل ِ هاللّ َو َبحأ ُ هاللّ ُهَءاَقِل، نإو
،هِتَما َرَك َو ِ هاللّ ِنا َوْض ِرب

دواد اَبأ إ ةسمخلا هجرخأ .[ُهَءاَقِل ُ هاللّ َه ِرَك َو ِ، هاللّ َءاَقِل َه ِرَكَف .
،ُهَماَمأ ا ِمم ِهْيَلإ َه َرْكأ ءْيَش َسْيَل َف ِهِتَبوُقُع َو ِ هاللّ ِباَذَعِب

1. (4705)- Ubâde İbnuÔs-Samit (radyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz!

"Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Biz ölmekten hoşlanmayız" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kasdımız bu değil. Lâkin, mü'mine ölüm gelince, Allah'ın rızası ve ikramıyla müjdelenir. Ona, önünde (ölümden sonra kendisini bekleyen) şeyden daha sevgili birşey yoktur. Böylece o, Allah'a kavuşmayı sever, Allah da ona kavuşmayı sever. Kâfir ise, ölüm kendisine gelince Allah'ın azabı ve cezasıyla müjdelenir. Bu sebeple ona önünde (kendini bekleyenlerden) daha menfur bir şey yoktur. Bu sebeple Allah'a kavuşmaktan hoşlanmaz, Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz." [Buhârî, Rikâk 41; Müslim, Zikr 14, (2683); Tirmizî, Cenâiz 67, (1066); Nesâî, Cenâiz 10, (4, 10).] 435

AÇIKLAMA:

1- Hadiste kulun Allah'a olan sevgi ve nefreti ile Allah'ın da kula olan sevgi ve nefreti mevzubahis edilmektedir. Kulun sevgi ve nefretini anlamak o kadar zor değildir. Ama Allah'ın sevgi ve nefreti izah gerektirir. Bu sebeple alimler: "Allah'ın kullarına muhabbeti, onun hayır ve hidayetini irade etmesidir. Kula in'amda bulunmasıdır. Nefreti de bunların zıddıdır. Yani kulun hayrını ve hidayetini irade etmemesi, in'amda bulunmamasıdır."

Hadiste gelen □نَم (kim) kelimesi şart değil de haber olarak telakki edilince şöyle bir mana çıkacağına da dikkat çekilmiştir: "Allah'a kavuşmayı seven, Allah'ın kendisine kavuşmasını sevdiği kimsedir." Bu durumda, Allah'ın, kula kavuşmayı sevmesinin sebebi kulun Allah'a kavuşmayı sevmesi değildir. Keza kerahat ve nefret de böyle.

---

433 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/294.

2- Hadisin son kısmını anlamada Müslim ve Nesâî'de Şureyh İbnu Hânî tarikinden gelen veçhinde geçen ziyadeyi kaydediyoruz: "...Ebu Hüreyre'yi dinledim... (hadisin aslını zikreder ve der ki:) "Sonra Hz. Aişe'ye geldim. Dedim ki: "Bir hadis işittim, eğer öyleyse hepimiz helak olduk" -Hadisi zikreder ve der ki:- "Aramızda ölümden hoşlanan kimse yok, herkes onu sevmiyor."

Bunun üzerine Hz. Aişe: "Onun mânası senin hatırına gelen şey değil. (Hadiste ölüm hali anlatılıyor. Ölmek üzere olan insanın) gözü belerdi mi yani can çekişen kimse, gözünü açıp yukarıya dikti mi artık etrafa bakamaz, göğsü daralır, ruh gidip gelmeye başlar, derisi titrer ve büzülür. İşte bu can çekişme halidir" der." Bu hadisin Abda İbnu Humeyd'de gelen bir veçhinde Hz. Aişe şöyle demiştir: "Allah bir kul hakkında hayır murat etti mi, onun ölümünden bir yıl önce bir melek göndererek onu takviye edip hayırlı işlerde muvaffak kılar. Hakkında: "Hayır üzere öldü" denir. İşte bu kimse ölüm gelince sevabını gördü mü nefsi ona kavuşma arzusu duyar. Bu onun Allah'a kavuşmayı sevmesi, Allah'ın da ona kavuşmayı sevmesidir. Allah bir kul hakkında şer murad etti mi, ölümünden bir yıl önce ona bir şeytan musallat eder. Bu onu saptırır ve fitneye atar. Öyle ki: "İçinde bulunduğu şer üzere öldü" denir. Ölüm geldiği zaman, Allah'ın kendisine hazırladığı azabı görür ve nefsi bundan korkar. İşte bu onun Allah'a kavuşmaktan, Allah'ın da ona kavuşmaktan hoşlanmamasıdır." **3-** Hattabî'ye göre, hadiste geçen lika (kavuşma)dan farklı manalar muraddır: * Muayene, (birkısım gaybî hakikatleri ölüm anında görmek). * Ba's yani ölümden sonra dirilme; şu ayette olduğu gibi: "Allah'ın huzuruna varacaklarını inkâr edenler hüsrana uğramışlardır..." (En'âm 31).

* Ölüm; şu ayette olduğu gibi: "Kim Allah'a kavuşmayı ümit ederse, Allah'ın vaadettiği o an mutlak gelecektir..." (Ankebut 5). Keza şu ayette olduğu gibi: "De ki: Kaçtığınız ölüm, mutlaka gelip sizi bulacaktır. Sonra da görünür ve görünmez alemleri hakkıyla bilen Allah'a döndürüleceksiniz..." (Cum'a 87). * İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de

şöyle der: "Burada likâullah (Allah'a kavuşmak)tan murad Ahiret yurduna dönüş ve Allah'ın indindeki şeylerden taleptir. Bundan gaye ölüm değildir. Çünkü herkes ondan nefret eder. Öyleyse kim dünyayı terkeder ve ona buğzederse Allah'a kavuşmayı sever, kim de dünyayı tercih edip ona kendini verirse Allah'a kavuşmayı sevmez, çünkü bu kimse, ona ölümde vasıl olur." * Hattabî der ki: "Kulun Allah'a kavuşmayı sevmesinin manası, ahireti dünyaya tercih etmesidir. Böylece kul, dünyada ikametin devam etmesini sevmez, bilakis oradan göçe hazırlık yapar. Allah'a kavuşmaktan nefret, bunun zıddıdır."

* Nevevî der ki: "Hadisin manası şudur: "Şer'an itibar edilen, muhabbet ve nefret, hayatının sonuna gelmiş kimseye birkısım gaybî ahvalin açılıp, sonunun ne olacağı gösterilen, bu sebeple, artık tevbesinin kabul edilmediği can çekişme anında vaki olan muhabbet ve nefrettir." 436 **4-Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:**

* Hayır ehli, şerefleri sebebiyle önce zikredilir, şer ehli sayıca çok olsa da ikinci planda mevzubahis edilmelidir. * Cezalar amel cinsindendir. Hadiste muhabbet muhabbetle, nefret nefretle karşılık görmektedir. * Bazı alimler lika'yı rü'yet olarak tevil ederek hadisten ahirette hayır ehlinin Allah'ı göreceğine delil bulmuş ise de bu zayıf addedilmiş ve lika ile Allah'ın sevabına kavuşmanın kastedilmiş olmasının da mümkün ve makul olduğu ileri sürülmüştür.

* Can çekişen kimsede sürur ve ehemmiyet alameti zuhur ederse, bu onun hayır üzere olduğuna delildir. Aksi zuhur ederse şer üzerine olduğuna delil olur.

* Allah'a kavuşma sevgisi, ölümü temenni etme yasağına girmez. Çünkü bu, ölümü temenni etmediği halde kişide bulunabilir. Nitekim Allah'a kavuşma muhabbeti hasıl olan kişide bu hal, ölümün gelmesi veya gecikmesiyle ortadan kalkmaz. Halbuki can çekişme ve gaybî halleri görme anı, ölümü temeni yasağına girmez. Bilakis o anda temeni müstehabtır.

* Sıhhat halinde ölümden nefret etmenin farklı şekilleri var: ** Bazı insanlar, ölümden sonraki ahiret nimetlerine, dünyayı tercih ederek ölümden nefret eder. Bu, mezmumdur.

** Bazıları, kendisini bekleyen hesaptan korkarak ölümden nefret eder. Bunlar yeterli amelde bulunamadığını, hazırlığı olmadığını idrak eder de gerekli şekilde Allah'ın emrini yerine getirmek arzusuyla ölmemek ister. Bunlar ölümden nefret etmede mazurdur. Bu gruba girenlerin çok ciddi şekilde uhrevi hazırlığa girişmeleri ve ölüm gelinceye kadar bu hali terketmemeleri gerekir. Ölüm geldi mi, bunların Allah'ın rahmetinden ümidvar olarak ölümü nefretle değil, muhabbetle karşılamaları icab eder.

* Dünyada, sağlardan hiç kimse Allah'ı göremez. Bu görme işi, mü'minlere ölümden sonra vaki olur. Zira, hadisin bir başka veçhinde: "Ölüm, Allah'a kavuşmadan öncedir" ibaresi gelmiştir. Lika, rü'yetten daha âmm bir tabirdir. Öyleyse lika ortadan kalkınca rü' yet (görme) de ortadan kalkar. Nitekim bir Müslim hadisinde, buradakinden daha sarih olarak şöyle buyrulmuştur: "Siz, ölmedikçe Rabbinizi göremeyeceksiniz." 437

FERAİZ VE MEVARİS (MİRASLAR) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ

*

İKİNCİ FASIL

FERAİZİN AHKAMI VE VARİSLER

*** Dede, Nine**

*** Kızlar, Kızkardeşler**

*** Erkek Kardeşler**

*** Cenin**

*** Veled-i Mülâane**

*** Mutedde (İddet Bekleyen Kadın)**

*** Kelâle (ne evlad ne de baba bırakmadan ölen)**

*** Zevi'l-Erhâm**

*** Miras-ı diyet**

* **Miras-ı sadaka**

* **Cemaat-ı varis**

* **Miras-ı vela**

* **Miras-ı asabe**

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESULULLAH (ALEYHİSSALATU VESSELAM)'IN MİRASI VE GERİDE BIRAKTIKLARI

FERAİZ BÖLÜMÜ

BİRİNCİ FASIL

MİRASIN SEBEPLERİ, MANİLERİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Ferâiz kelimesi farizanın cem'idir. Fariza, mefrûza manasında yani ism-i mef'ul olarak kullanılmaktadır. Kesmek manasına gelen farz kökünden gelir. Arap أَذَكـ ِن ٌ ُفِل تَضْ رَف deyince "Ona maldan bir miktar kesip (ayırdım)" demiş olur. Bu yorum Hattabi'ye göredir. Bazı alimler, bu kelimenin yayın iki ucuna kiriş yerleştirmek maksadıyla oyuk açmak manasına gelen farzdan geldiğini iddia etmiştir. Ancak, "Bu ikinci manada Allah'ın farzettiği şeyler kastedilir. Bunlar, Allah'ın kullara mecbur ettiği şeylerdir (kul onun dışına çıkamaz)" denmiştir.

Ragıp der ki: "Farz, sert bir şeyi kesmek, onda iz meydana getirmektir. Mevaris şu ayette feraiz kelimesiyle hususileştirilmiştir: □ابيً اضو ُرْفَم ِصَن "takdir edilmiş pay" (Nisa 7). Burada "miktar" veya "malum" veya "başkalarından kesilip ayrılmış" manalarına gelir. İbarenin geçtiği ayetin meali şöyle: "Erkekler için anne ile babanın ve yakın akrabanın bıraktığı mirastan bir pay vardır. Kadınlar için de anne ile babanın ve yakın akrabanın bıraktığı mirastan bir pay vardır. Miras olarak kalan mal az olsun çok olsun, "onlar için takdir edilmiş birer pay vardır"; hiçbiri bundan mahrum bırakılamaz" (Nisa 7)."

Şu halde feraiz kelimesi mirastan varislere düşen hakları, payları ifade etmektedir. Bu paylar meselesi, ölen kimsenin bıraktığı malların çeşidine, geride bıraktığı şahısların akrabalık derecesine, onların kadın-erkek şeklindeki cinsiyetine, borç bırakıpbırakmadığı, vasiyette bulunupbulunmadığı gibi farklı durumlara bağlı olduğu için hesaplanması karmaşık bir konudur. Bu hususi bir ilim ister. Bu sebeple buna ilm-i feraiz denmiştir. Bu ilmi iyi bilenlere de ferazi denilir. Resûlullah ferâiz ilminin ihmal edilmemesine, zamanla bunu bilenlerin pek azalacağına dikkat çekmiştir. [438]

ةتسلا هجرخأ .[َمِلْسُمْلا ُرِفاَكْلا ٌَو ، َرِفاَكْلا ُمِلْسُمْلا ُث ِرَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِدْي َز ُنْب ُةَماَسُأ نع ـ4 □6444□

ملسملا رفاكلا و :كلام ركذي ملو ،بِئاَسهنلا إ .

1. (4706)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Müslüman kimse kafir kimseye varis olamaz; kâfir de Müslümana varis olamaz." [Buharî, Feraiz 26; Müslim, Feraiz 1, (1614); Muvatta, Feraiz 10, (2, 519); Ebu Davud, Feraiz 10, (2909); Tirmizî, Feraiz 15, (2108).] [439]

AÇIKLAMA:

"İslam dini farklı dinlere mensup olanların birbirlerine varis olamayacağını teşrî etmiştir. Yukarıdaki hadisi aynen bab başlığı yapan Buharî hazretleri, başlığın devamı olarak, İslam ulemasının ittifak ettiği bir hususu kaydeder: "...Mirasın taksiminden önce Müslüman olan kimseye miras yoktur."

Ancak, hadis metninden bu hükmün çıkarılması ihtilaflı bir meseledir. Bir kısım alimler bu hükme giderken, diğer bir kısmı: "Bunun için başka delile ihtiyaç var" demiştir.

"Mirasın taksiminden önce Müslüman olan kimseye miras yoktur" diyenlere karşı çıkanlar der ki: "Kişi, mirasa, ölümle istihkak kesbeder. Öyleyse ölümle mal, sahibinin mülkiyetinden çıktı mı, artık varislerin hak sahibi olması için taksim beklenmez. Ölüden kendilerine intikal eden mala müstehak olmuşlardır; mal henüz taksim edilmemiş bile olsa." İbnu'l-Münir burada şöyle bir temsil getirir: "Ölen bir Müslümanın, biri kafir biri Müslüman iki oğlu olsa, kafir olan oğlu, mal taksim edilmezden önce Müslüman olsa, cumhura göre bu oğlan mirastan pay alır. Buna sadedinde olduğumuz Üsame İbnu Zeyd (radıyallahu anh) hadisinin amm olan hükmü delalet eder. Ancak Hz. Muaz'dan gelen hadise göre Müslümanın varis olma nokta-i nazarı değişmektedir: Müslüman, kafire varis olabilmekte, kafir Müslümana olamamaktadır. Hz. MuazResûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "İslam artar, eksilmez" [440] hadisine dayanır."

Birkısım alimler Ebu Davud'da (Feraiz 10) da gelmiş olan bu hadisin, ihticac edilmeyecek kadar zayıf olduğunu ileri sürmüştür. Müsedded'in bir tahricine göre, "biri Müslüman diğeri Yahudi iki kardeş, Yahudi olan babalarının ölümüyle miras hususunda ihtilafa düşerler ve Hz. Muaz İbnu Cebel'e başvururlar. İhtilafa göre Yahudi kardeş malın tamamına el koymuştur. Müslüman kardeş buna itiraz ederek, Hz. Muaz'a çıkmıştır. Hz. Muaz, Müslümanı da varis kılmıştır."

İbnu Ebi Şeybe'nin, Abdullah İbnu Ma'kul tarikinden yaptığı rivayete göre, Hz. Muaviye "Biz Ehl-i Kitaba varis oluruz, onlar bize varis olamaz; tıpkı onların kızlarını nikahlamak helal olduğu halde, bizim kızlarımızın onlara helal olmadığı gibi" demiştir. Mesruk, Said İbnu'l-Müseyyeb, İbrahim Nehai ve İshak İbnu Rahuye de böyle hükmetmiştir.

Aksi görüşte olan cumhur der ki: "Bu hüküm, nassa muarız olan bir kıyastır. Halbuki nasstaki murad, (kıyasa gitmeye hacet bırakmayacak kadar) sarihtir. Böyle bir nass varken kıyasa gidilmez. Mezkur hadise gelince, maksud olan murad da nass değildir. Bilakis Müslümanın diğer din mensuplarına üstün olacağını ifade etmektedir. Bu üstünlüğün miras meselesiyle bir alakası yoktur. Nitekim bu hükme bir başka kıyas muaraza eder. Buna göre, tevarüs yani varis olma hadisesi, velayetle ilgilidir. Müslümanla kafir arasında Rab Teala'nın şu ayeti mucibince velâyet (dostluk) yoktur: "Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin; onlar birbirlerinin dostudur. Sizden kim onları dost edinirse, şüphesiz onlardan olur" (Maide 51). Ayrıca, zımmî bir erkek harbî bir kadınla evlense, kadına varis olamaz. Böyle bir durumda zımmînin: "Ben Müslümana varis olurum. Çünkü onlar bizimle nikahlanıyorlar" demesi halinde delil ters dönmüş olur."

Bu meselede, İbnu Hacer'in kaydına göre üçüncü bir görüş, "mirasın taksimini esas almaya" dayanır. Bu husus, Hz. Ömer, Hz. Osman, İkrime, Hasan ve Cabir İbnu Zeyd'den rivayet edilmiştir. Ancak Hz. Ömer'den bunun aksi görüş de rivayet edilmiştir. 441

وبأ هجرخأ .[ِنْيَت لِم ُلْهأ ُث َراوَتَي : # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : َلاَق مهْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ِرِباَج َو ِصاَعْلا ِنْب و ِرْمَع ِنْبا نعو ـ4 □6444□

رِباج ْنع يذمرتلاو .ورْمَع ِنْبا نع دواد□ .

2. (4707)- İbnu Amr İbni'l-As ve Hz. Cabir (radıyallahu anhüm) anlatıyorlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki farklı din mensupları birbirlerine varis olamazlar." [Ebu Davud, Feraiz 10, (2911); Tirmizî, Ferâiz 16, (2109). Ebu Davud'un rivayeti İbnu Amr'dan, Tirmizî'nin rivayeti Hz. Cabir'dendir.] 442

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, farklı dine mensup olan kafirlerin birbirlerine varis olamayacağına hükmedenler esas almışlardır. Ancak cumhur, hadiste geçen iki dinden biriyle "İslam"ın, diğeriyle "küfr"ün kastedildiğine hükmetmiştir. Böyle olunca bundan çıkacak hüküm, önceki hadisle müsavi olur.

Şafi, Hanefî başta olmak üzere ulâmanın çoğunluğuna göre, kafirler kendi aralarında birbirlerine varis olabilirler. Müslümanla aralarında tevarüs cereyan etmez.

2- Alimler zımmî ile harbî arasında fark gözetmişlerdir. Ebu Hanife zımmî ve harbî kafirlerin birbirlerine varis olamayacaklarını söylemiştir. Harbîler, Ebu Hanife'ye göre aynı diyarda olurlarsa tevarüs ederler. Şafii mezhebine göre böyle bir şart aranmaz.

440 Bu hadisin geniş açıklaması 4711 numaralı hadiste gelecek.

3- Bir kısım alimler (Sevrî, Rebîa vs.) ise kafirleri üçe ayırmıştır: * Yahudiler, * Hıristiyanlar * Diğerleri, Bu üç dinden biri diğerlerine varis olamaz.

4- Medine ve Basra ulemâsından bir grup da şöyle demiştir: "Kâfirlerden her grup ayrı bir dindir. Öyleyse Mecusi, putpereste varis olamaz, Yahudi Hıristiyana varis olamaz." Bu görüşte olan Evzâî daha da ifrata kaçarak; Aynı dine mensup iki farklı fırka, birbirlerine varis olamaz" demiştir.

5- Mürted hususunda ihtilaf edilmiştir: * Şafiî ve Ahmed: "Mürted öldü mü malı bütün Müslümanlara fey' (ganimet) olur" demiştir.

* Malik: "Malı fey' olur. Ancak, irtidadıyla, Müslüman varislerini malından mahrum kılmayı kastetti ise, mal varislerinin olur" demiştir. Zındık hakkında da hükmü böyledir.

* Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre "Mürtedin malı Müslüman varislerinin olur."

* Ebu Hanife'ye göre: "İrtidatdan önce kazandıkları, Müslüman varislerindir. İrtidatdan sonraki kazandıkları devlet hazinesine gider."

* Alkame gibi bazıları: "Onun malı, geçmiş olduğu din mensuplarına intikal eder" demiştir.

* 443 Davud-u Zahiri: "Girdiği dine mensup varisleri bu mala müstehak olur" demiştir.

نِم لِيقَع اَنَل َك َرَت ْلَه َو : َلاَق ؟ةَ كَمِب َك ِراَد يف ًادَغ ُل ِزْنَت َنْيأ ! ِهاللّ َلوُس َر□
اَي] : َلاَق ُه نأ هْن َع ُ هاللّ َي ِض َر َةَماَسُأ نعو ـ4 □6444ـ َناَك َو ،َنيِمِلْسُم اَناَك
اَمُه ن' اَمُه ْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌّيِلَع ٌ َو رَفْعَج ُهْث ِرَي ْمَل َو ، بِلاَط َو َوُه ٍبِلاَط اَبأ َث
ِر َو لِيقَع َناَك َو ،ٍروُد ْوأ ٍعاَب ِر

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ِنْي َرِفاَك بِلاَط َو لِيقَع .

3. (4708)- Hz. Üsâme (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre [haccı sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'a] denmiştir ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Yarın nereye ineceksin, Mekke'deki evine mi?""Akil bize evbark bıraktı mı ki?" buyurdular.

“Akil ile Talip, Ebu Talib'e varis olmuşlardı. Ne Ali ne de Cafer (radıyallahu anhüma) ona varis olamamışlardı. Çünkü bu ikisi Müslüman idiler. Akil ve Talib ise kafirdiler." [Buharî, Hacc 44, Cihad 180, Megazî 48; Müslim, Hacc 439, (1351); Ebu Davud, Feraiz 10, (2910).] 444

AÇIKLAMA:

1- Hadisle ilgili fıkha müteallik açıklamaya geçmeden önce, hadiste geçen isimler hakkında bilgi verelim: Akîl, Talip ve Cafer, Hz. Ali'nin kardeşleridir; yani Ebu Talib'in oğulları. Bir başka deyişle Resûlullah'ın amcaoğulları. Talip, hepsinin büyüğüdür, babaları künyesini ondan almıştır. Talip, Akil'den, Akil Cafer'den, Cafer de Ali'den onar yaş büyüktür. Şu halde en küçükleri Ali'dir. Hz. Cafer, Mute Savaşı'nda şehit olmuştur. Cafer-i Tayyar ve Zülcenâheyn diye de meşhurdur. Babalarının vefatında Akil ve Talip müşrik iseler de Akil, Hudeybiye'de Müslüman olacak, Tâlip ise küfrü üzerine ölecektir. Hadisin İbnu Mace'deki veçhinde Talip ve Akil'in Ebu Talip'e varis oldukları, Müslüman olmaları sebebiyle, Cafer ve Ali'nin varis olamadıkları ifade edilir.

2- Hadiste geçen ribâ kelimesi rab'ın cem'idir. Rab beytler (aile meskeni) ihtiva eden menzil demektir. Dar (mahalle) manasına geldiği de söylenmiştir.[445] Öyleyse dar ve riba kelimesinin yan yana kullanılmış olması ya tekid ifade eder veya ravinin "bu kelimelerden hangisi hadiste gelmişti" diye düştüğü şekki ifade eder. Tercümede evbark diyerek te'kid şıkkını esas aldık.

3- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Veda Haccı sırasında Hz. Üsâme'nin bir sorusuna cevabını aksettirmektedir. Üsâme (radıyallahu anh), Mekke'deki ikamet sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'ın nerede ikamet edeceğini merak etmektedir. Eski doğup büyüdüğü evinde mi, başka bir yerde mi? Çünkü, orası Akil tarafından çoktan satılmış durumdaydı. Rivayetler, hicretle birlikte Mekke'de olduğu gibi terkedilmiş olan Hz. Ali, Hz. Cafer ve Resûlullah'a ait akarları Akil'in sattığını ifade eder. Keza diğer muhacirlerin malları da müşrik yakınları tarafından yağmalanıp satılmıştı.

Şu halde Üsâme (radıyallahu anh)'nin sorusu, harp halinde yapılmış bu haksız tasarrufların meşruiyyet durumuna yönelik olabilir. Bu emrivakiyi Resûlullah kabulmu edecek, yoksa kabul etmeyip, o gün elinde tutanlardan geri mi alacak?

Şarihler, bu hadisle ilgili açıklamalarında bir başka soruyu gündeme getirip münakaşasını yaparlar: Dini bakımdan ayrı bir statüye sahip bulunan ve haram olan Mekke'deki evlerin durumu nedir? Satılabilir mi, satılamaz mı? Orada şahsî mülk edilebilir mi, edilemez mi?

Yine bu hadisle ilgili olarak üzerinde durulan bir husus, Kur'an'da geçen el-Mescidü'l-Haram'la kastedilen hududtur. Mekke'nin her tarafı mı, muayyen bir kısım mı?

Hadisten, bir Müslümanın dar-ı harpte mülk edinmesi halinde, burası fethedilecek olsa o mülkün eski Müslüman sahibine ait olacağı hükmü de çıkarılmıştır.

Bu meseledeki ihtilaf, mevzu üzerine gelmiş bulunan farklı hadislerden ve farklı tatbikatlardan ileri gelir.

* Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Resûlullah'ın "Akil bize evbark bıraktı mı?" sözü ile Efendimiz'in, Akil'in tasarrufunu meşru addettiği manası çıkarılmıştır. Bu telakkiye göre, Akil'in tasarrufu cahiliye

---

[443] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/303-304.

[444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/304.

devrinde yapılmış olmasına rağmen, sonradan meşru addedilip kabul edilen bir kısım tasarruflar sırasına girer. Nitekim cahiliye devrinde nikahlananların sonradan nikahları yenilenmemiştir.

* Cumhur, bu hadise dayanarak Mekke'deki evlerin miras olacağına, alınıp satılacağına hükmetmiştir.

* Öte yandan Alkame İbnu Nadla'dan İbnu Mace'nin kaydettiği bir hadiste şöyle denir: "Resûlullah, Ebu Bekr ve Ömer öldükleri zaman Mekke'nin evlerine, sevâib (Allah için bağışlanan, bedava istifade edilen şey) deniliyordu. ihtiyaç duyan oturur, ihtiyaç duymayan da başkasını oturturdu."

Bu hadisin munkatı ve mürsel olması sebebiyle zayıflığına dikkat çekilmiş olmakla beraber, İbnu Ömer, Mücahid ve Ata bu hadisin zahiriyle hükmetmişlerdir.

İbnu Hacer'in açıklamasını takip edelim: "Abdurrezzak, İbnu Cüreyc' ten naklen der ki: "Ata, Harem bölgesinde kirayı nehyeder, "bana Hz. Ömer'in, Mekke'deki evlerin kapılanmasını yasakladı. Çünkü hacılar, evlerin arsalarına inmekte idi" derdi. Evine ilk kapı koyan kimse Süheyl İbnu Amr oldu ve bu hususta Hz. Ömer'e özür beyan etti."

Tahavî'nin İbrahim İbnu Muhacir tarikiyle Mücahid'den nakline göre, Mücahid: "Mekke mübahtır; orada evbarkın satılması, evlerinin kiraya verilmesi haramdır" demiştir. Sevrî ve Ebu Hanife de aynı hükme varmıştır. Ebu Yusuf, Hanife'ye bu meselede muhalefet etmiştir. İmam Muhammed'in görüşünde ihtilaf edilmiştir. Cumhur caiz olduğuna hükmeder, Tahavî de cevaz hükmüne uyar, Alkame hadisinin bilfarz sahih olduğu kabul edilse bile az ilerde belirtilen tevile dayanılarak zahirine uyulmayış sebebi belirtilmiştir.

Şafiî hazretleri, Buhari'nin Kitabu'l-Hacc'da tahric ettiği Üsâme hadisiyle ihticac etmiştir. Şafiî merhum der ki: "Resûlullah, hadiste mülkü, hem kendine hem de satana (Akil'e) izafe etmektedir." Şafiî'nin bu meselede bir diğer hücceti Resûlullah'ın fetih senesinde sarfettiği şu sözüdür: "Kim Ebu Süfyan'ın evine girmişse emniyettedir." Burada evi Ebu Süfyan'a izafe etmiştir.

Şafiî gibi düşünen İbnu Huzeyme, ayetten delil getirmiştir: "O mallarda bir de evlerinden çıkarılıp mallarından mahrum bırakılmış fakir muhacirlerin hakkı vardır.." (Haşir 8). Allah Teala hazretleri, bu ayet-i kerimede Mekkeli muhacirlere evlerini nisbet etmektedir; tıpkı mallarını nisbet ettiği gibi. Eğer evler kendilerinin olmasaydı, kendilerinin olmayan evlerden çıkarılmış olmakla mazlum sayılmayacakladı." İbnu Huzeyme devamla der ki "Eğer Akil'in sattığı evler mülk edinilmeyecek mahiyette olsaydı, o evlere Müslüman olmaları hasebiyle Ali ve Cafer evleviyetle müstehak olacaktı." Büyu bölümünde görüleceği üzere, Hz. Ömer Mekke'de hapishane yapmak üzere bir ev satın almıştır. Abd İbnu Humeyd'in bir tahricinde Hz. Ömer'in, hacc sırasında Mekke evlerinin kapılarını kapamayı yasakladığına dair Nafi'in İbnu Ömer'den rivayet ettiği haber, bu söylediğimizle muaraza etmez. Abdurrezzak'ın Mücahid'den yaptığı bir tahrice göre, Hz. Ömer: "Ey Mekkeliler, evlerinize kapı koymayın, ta ki, uzaktan gelenler diledikleri yere insinler" demiştir. Bu rivayetin, Hz. Ömer'den bir başka veçhini de daha önce kaydettik. Bunların arasını şöyle cemetmek mümkündür. Hz. Ömer, dışardan gelenlere merhameten, onlardan kira alınmasını hoş karşılamamış olmalı. Bundan Mekke'deki evlerin alınıp satılmasını yasaklama hükmü çıkmaz. Ahmed İbnu Hanbel ve başkaları da bu görüşe meyletmiştir. İmam Malik'in bu meseledeki tutumu hususunda ihtilaf edilmiştir: * el-Kadı İsmail der ki: "Kur'an'ın zahiri, bundan kastedilen şey içerisine, menasik ve namaz icra edilen mesciddir. Mekke'nin diğer evleri değil."

* el-Ebheri der ki: "Malik ve ashabının kavli Mekke'nin savaşla fethedildiği hususunda ihtilaf etmez. Onların ihtilafı "Mekke'yi Resûlullah, hurmetinin büyüklüğü sebebiyle Mekke ahalisine bağışladı mı, yoksa Müslümanlara mı bıraktı?" hususundadır. Bu ihtilaf da, evlerinin satılması, kiraya verilmesi meselesindeki ihtilafa bais olmuştur. "Mekke savaşla fethedildi" diyenlerce racih olanı, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'nin evlerini eski ahalisine bağışladığı"dır. Böylece Mekke'nin hükmü, savaşla fethedilen diğer beldelerin hükmünden farklı olmaktadır." Süheylî ve başkaları bunu zikretmiştir.

* el-Mescidu'l-Haram'la kastedilen nedir? Bu husustaki münakaşaya daha önce yer verdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz (4583. hadis).

4- Hadiste mevzubahis edilen darın (yani evin) Haşim İbnu Abdi Menaf'a ait bulunan dar olduğu, bunun Haşim'den sonra oğlu Abdulmuttalib'e geçtiği, bunu Abdulmuttalib'in, hayatında oğulları arasında taksim ettiği, böylece Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da, babasının hissesi sebebiyle bir hak düştüğü, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu evde dünyayı şereflendirdiği belirtilir. İbnu Hacer, Resûlullah'ın evindeki, Akîl ve Talib'in tasarruflarını şöyle açıklar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hicret edince, Akil ve Talib, "dar"ın tamamına, Müslüman olmamaları ve Resûlullah'ın da hicretle hakkını terketmiş olması haysiyetiyle tevarüs ettiler. Talib, Bedir'de öldürülünce, Akîl darın tamamını sattı." el-Fakihî, bu darın Akil'in evladlarının elinde devam ettiğini, Haccac-ı Zalim'in kardeşi Muhammed İbnu Yusuf'a yüz bin dinara sattıklarını kaydetmiştir.

ed-Dâvudî ve başkası, hadisle ilgili farklı bir açıklama sunarlar: "Hicret eden mü'minlerin evini kafir yakınları satmışlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), -onlardan İslam'a girenlerin kalplerini kazanmak için- bu cahiliye tasarruflarını te'yid etti."

Hattabî der ki: "Bana göre, bu ev Akil'in mülkünde baki kalmış olsaydı bile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), o eve yine de inmezdi. Çünkü o evler artık, Allah yolunda terkedilmiş evlerdi, bir daha onlara geri gelmezlerdi." Ancak, Hattabî'yi bu görüşünde tenkid etmişler ve: "hadisin siyakı Akil'in evi sattığını ifade etmektedir. Hadisten şu mana çıkmaktadır: "Eğer Akîl satmasaydı Resûlullah ona inecekti" demişlerdir.

Şarihler, ilgili hadislerin şerhinde başka teferruata da inerler. 446

يذمرتلا هجرخأ .[ُث ِرَي َ ُلتاَقْلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض .
َر ةريره بأ نعو ـ6 6444

4. (4709)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Katil varis olamaz." [Tirmizî, Ferâiz 17, (2110).]447

AÇIKLAMA:

Hadis, katilin maktule varis olamayacağını ifade etmektedir. Ulemâ çoğunluk itibariyle bu görüştedir. Katil hataen veya kasten de öldürse hüküm böyledir. Hz. Ömer, Ali ve Şureyh gibi meşhur kadılar, Şafiî, Ebu Hanife ve ashabı gibi imamlar hep aynı görüşü paylaşırlar. Maldan da diyetten de pay alamayacağını söylerler.

İmam Malik ve Nehâî, hataen katilin diyetten olmasa da maldan miras hissesi alacağını söylemişlerdir. Ancak alimler tahsis, delilsiz makbul değil demişlerdir.

Cabir İbnu Zeyd'den gelen bir rivayette daha sarih olarak: "Hangi erkek, bir erkek veya kadını âmden veya hataen öldürecek olsa onlardan buna miras yoktur; hangi kadın, bir erkek veya bir kadını âmden veya hataen öldürecek olsa o kadına bunlardan miras yoktur" denmiştir. 448

أنْ يُوَرِّثَ أحَدًا مِنَ ا‘عَاجِمِ إ أحَدًا وُلِدَ في العَرَبِ]. أخرجه مالكِ .وزاد
عُمَر أبِي] : قالَ المُسَيِّبِ بنِ سعيدِ وعن ـ4 6444

فَهُوَ يَرِثُهَا إنْ مَاتَتْ وَتَرِثُهُ إنْ مَاتَ، وميرَاثُهُ في كِتَابِ اللّهِ تعالى « .
العَرَبِ في فَوَلَدَتْ حَامِلًا جَاءَتْ امْرَأةً وَ» :رزين

5. (4710)- Said İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Arap (memleketinde) doğmadıkça, Acem'den birini varis kılmaktan imtina etmiştir." [Muvatta, Feraiz 14, (2, 520).]

446 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/304-308.

Rezîn şu ilavede bulundu: "Hamile olarak gelip Arap (memleketinde) doğuran kadını da hariç kıldı. Bu durumda erkek, eğer ölürse kadına varis olur. Eğer erkek ölürse, kadın da ona varis olur. Erkeğin miras(taki pay nisbet)i Allah'ın kitabında vardır." 449

AÇIKLAMA:

Zürkânî'nin açıklamasına göre, İmam Malik'in İbnu'l-Müseyyeb'ten yaptığı bu rivayet, Arap olmayanlardan birinin, ölen bir kimse hakkında delil ve hüccete dayanmadan: "Ben onun yakınıyım, malına varisim" şeklinde bir iddiada bulunacak olsa, Acemler kendi aralarında bunu ikrar da edecek olsalar, Hz. Ömer'in bu iddiayı kabul etmediğini fade etmektedir. Ancak, bunun gerçek olduğu bilinir ve adil Müslümanların şehadetiyle sübut bulursa, bu durumda İslam memleketinde doğmuş biri gibi verâset hakkı doğar ve birbirlerine varis olurlar.

İmam Malik der ki: "Hamile bir kadın düşman diyarından gelse, Arap memleketinde doğum yapsa bu çocuk belli ki onundur; kadın ölse, çocuk ona varis olur; çocuk ölse, kadın ona varis olur. Kadının alacağı miras payı da Allah'ın kitabında belirtilmiştir; altıda veya üçte bir." 450

لوُس َر َلاَق :َلاَق َو ًاملْسُم ُهَل ًانبا ُهَث ر َوَف ٍهيِدوُهَي ِثا َريِمِب هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ذاَعُم ى ٍّتُأ] :َلاَق ِلَؤُّدلا ِد َوْس‘ا ِبأ نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .[ُصُقْنَي ٌَو ُدي ِزَي ُم ٌْس“ا :#ِ هاللّ .

6. (4711)- Ebu'l-Esved ed-Düelî anlatıyor: "Hz. Muaz'a bir Yahudinin miras meselesi getirildi. Onun Müslüman oğluna da mirastan pay verdi ve dedi ki: "İslam [galebe çalar, ona galebe çalınmaz], artar eksilmez." [Ebu Davud, Feraiz 10, (2912, 2913).] 451

AÇIKLAMA:

1- 4706 numaralı hadiste geçtiği üzere Hz. Muâz, Müslüman kafirden miras alabileceği görüşünde idi. Bu sebeple, kendisine intikal eden -biri Yahudi, diğeri Müslüman- iki kardeşin, Yahudi babalarının mirasıyla ilgili ihtilaflarında, Müslüman kardeşin de mirasa iştirak etmesine hükmetmiştir. Kullandığı delil de yukarıda kaydedilen, Resûlullah'ın □ا ِس ْ ٌم يِزَي ُدي َو ٌ يَنْقُص sözüdür. Şarihler bu ibareye muhtelif manalar vermişlerdir.

* İslam, (kendisine dahil olanlarla) artar, (irtidad edenlerle) eksilmez.

* İslam, (fethedilen memleketlerle) artar, (keferenin galebe çalacağı diyarlarla) eksilmez.

* İslam'ın hükmü galebe çalar. Onun galebe çaldığı hususlardan biri, ebeveyninden biri Müslüman olan kimseye İslam hükmünün verilmesidir. Hz. Muâz bu manayı esas alarak, hadisten Müslüman

kafire varis olacağına, fakat kafirin Müslümana varis olamayacağına hükmetmiştir.

2- Hadisin bazı vecihlerinde "İslam üstün olur, ona üstün olunamaz" ibaresi yer eder. Teysir'in metninde yok ise de köşeli parantez içine alarak bu ziyadeyi dercettik.452

ث ِرَي َ ًان ِز ُدَل َوْلاَف ٍ،ةَمأ ْوأ ٍة رُحِب َرهاَع ٍلُج َر اَمُّيأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
َلاَق ِهِهدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع نعو ـ4 □6444ـ بِنز اذإ « اَهِب َرهَع»و
.ينازلا « ُرِهاَعُمْلا»و .انزلا « ُة َرهاَعُملا». ُهُث ِرَي ٌ َو :ركذي ملو يذمرتلا هجرخأ .
[ُهْث ِرَي ٌ َو ِهيِبأ ْنِم

. اهب

7. (4712)- Amr İbnu Şuayb, an ebihi an ceddihi tarikiyle anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hür veya cariye bir kadınla kim zina yaparsa, bundan hasıl olacak çocuk veled-i zinadır, ne o babasına, ne de babası ona varis olamaz." [Tirmizî, Feraiz 21, (2114).] 453

AÇIKLAMA:

İslâm uleması, bu hadise dayanarak veled-i zinanın babaya varis olamayacağına hükmetmiştir: "Çünkü derler, verasette asıl, nesebtir. Veled-i zina ile zani arasında nesep yoktur. Böyle olunca verasete hak kazanamaz." Bu çocuğa da ne zani ne de yakınları varis olamazlar.

Tirmizî, ilim ehlinin bu hadisle amel ettiğini belirtir. 454

---

449 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/309. 450 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/309. 451 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/309-310.

İKİNCİ FASIL

FERAİZİN AHKÂMI VE VARİSLER

* DEDE VE NİNE

وَل :#ِ هاللّ ُلوُس َر ِهيف َلاَق يِذهلا ا مأ :َلاَقَف ِهدَجْلا يِف ِةَفوُكْلا ُلهأ ِهْيَلإ□
َبَتَك ُه نأ] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريبزلا ِنْبا نع ـ4 □6444ـ لعج :هانعمو .
يراخبلا هج َرْخأ .[ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْكَب اَبأ يِنْعَي .ِب‘ا َةَل ِزْنَم ُهَل َزَن ُه
نإف ُهُتْذَخ تَ ًيِلَخ ِة م‘ا ِه ٍِذه ْنِم ًاذ ِخ تُم ُتْنُك

ثاريملا نم ب‘ا ذخأي ام هاطعأو ،ب‘ا ةلزنم يف هدجلا.

1. (4713)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre: Ehl-i Kûfe, kendisine yazarak dede hakkında sormuşlardı. O da şu cevabı vermişti: "Hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ben bu ümmet içerisinde birini kendime halil seçseydim, onu seçerdim" dediği kimse, yani Ebu Bekr, dedeyi (miras meselesinde) baba yerine koymuştu." [Buhârî, Fezâilu'l-Ashab 5.]455

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, Abdullah İbnu Zübeyr'e dedenin mirastan alacağı pay sorulmuş, o da Hz. Ebu Bekr'in bu meseledeki kanaatini yazarak cevap vermiştir. Bu cevaba göre, Hz. Ebu Bekr: "Dede, baba gibi mirastan pay almalıdır. Büyük babanın varlığı halinde kardeşler mirasa iştirak etmemelidir, miras tamamiyle dedeye kalmalıdır" diye fetva vermiştir.456

نِم يِلاَمَف ، َتاَم يِنْبا َنْبا نإ :لَاقف :# ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا لُج َر َءاَج] : َلاَق اَمُهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر نيَصُح ِنْب ِنا َرْمِع ْنَع َو ـ4 □6446□

؛رَخآ سُدُس َكَل : َلاَقَف . ُهاَعَد ى ل َو ا مَلَف ، ُسُدُّسلا َكَل :لاَق ؟ِهِثا َريِم

هيأ عم نوردَي ٌ َف : ُةَداَتَق َلاق :دواد وبأ لاقو.يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .]
ا َسُدُّسلا نإ : َلاَق َو ُهاَعَد بهل َو ا مَلَفŒةَمْعُط َرَخ

ائيش هاطعأ وأ ،هقح بلع ًادئاز هاطعأ اذإ « ًةَمْعُط» ئشلا اذه هاطعأ□
لاَقُي.سدسلا هدجلا ثرو ٍئش هلقأو :ةداتق لاق .هثرو ئش

هلثم هريغ بطعي .

2. (4714)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelerek: "Oğlumun oğlu vefat etti. Ondan miras hakkım nedir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sana altıda biri var!" buyurdu. Adam dönüp gidince geri çağırdı ve: "Sana diğer bir altıda bir daha var!" buyurdu. Adam dönüp gidince tekrar çağırdı ve: "Diğer altıda bir, (hak değil) fazladan bir ikramdır!" buyurdu." [Ebu Davud, Feraiz 6, (2896); Tirmizî, Feraiz 9, (2100).]

[454] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/311.

Ebu Davud der ki: "Katade şunu söyledi: "(Sahabe, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu kimseyi, başka) hangi varisler olduğu halde varis kıldığını bilmiyor." Katâde devamla der ki: "Dedenin tevarüs ettiği en az miktar, altıda birdir."[457]

AÇIKLAMA:

Şarihler, bu taksim sırasında, ölen torunun herkesçe bilinen iki kızı olması gerektiğini belirtirler. Böylece o iki kız evlada üçte iki düşecek, geriye üçte bir kalacaktır. Bu üçte birin yarısı -ki altıda bir ederbüyükbabaya kalmıştır. Bu altıda bir, büyükbabanın normal hissesidir. Geriye ikinci altıda bir kalmaktadır. Resûlullah, başka ehl-i feraiz (hisse düşen varis) olmadığı için bunu da dedeye tahakkuk ettirmiş. Ancak bunu, kanuni bir hisse sayılmasını önlemek için ikinci kere çağırarak vermiş; onun asabelikten gelen ziyade bir bağış olduğunu da ayrıca belirterek: "Diğer altıda bir tu'medir (ikramdır)" demiştir.

Tîbî der ki: "Bu meselenin şekli şöyledir: "Ölen kimse, geride iki kızla bu soru sahibini bırakmıştır. İki kıza üçte iki düşer, geriye üçte bir kalır. Aleyhissalâtu vesselâm, soru sahibine miras payı olarak altıda biri verdi. Çünkü o, ölenin dedesi idi. Adam bıraktı, o da çekip gitti. Sonra adamı geri çağırıp, ona diğer altıda biri de verdi. Böyle yapması, adamın kendisine düşen payın üçte biri olduğu zannına düşmesin diye idi. Hadiste geçen tu'menin burada, manası ta'sibdir, yani asabe olmaktan düşen bir ikram, yani "sana farz suretinde pay olmayan bir rızk"dır. Diğer altıda bire tu'me demiş, birinci altıda bire dememiştir. Çünkü birincisi "farz", yani sabit miras payı idi. Pay, ikram gibi değildir. Muayyen olan miktarı değişmez, hep sabit kalır. Halbuki ikram sabit bir nisbet üzere değildir, değişir. Bu sebeple ona tu'me denmiştir."

2- Katâde, "dedenin torundan en az altıda bir alacağını, bu altıda birin, onun normal payı (farz) olduğunu, duruma göre kanuni hakkı dışında bazı ikramlarda daha fazla olabileceğini" belirtiyor. Nitekim sadedinde olduğumuz hadiste Resûlullah ikinci bir altıda bir daha vermiştir.458

هدَجلا ِنَع بِنُلأْسَت َتْبَتَك : ِهْيَلإ َبَتَكَف . ِهدَجلا ْنَع ُهُلأْسَي ٍتِباَث ِن ْب ِدْي َز□□
ىلا َبَتَك ُه ّ هٌّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةيواعم نعو ـ4 □6444□

خ‘ا َعم َفْصِهنلا ِهِناَيِطْعُي َكَلْبَق ِنْيَتفِيلَخْلا ُت ْرَضَح ْدَقو ،ُءافلخلا ِنْعَي□
،ُءارَمُ‘ا إ ِهيف ى ِضْقَي ْنُكَي ْمَل ا ِمم َكِلذ ْنإف . ُمَلْعأ ُ هاللّو

كلام هجرخأ .[ُة َوْخ“ا َرُثَك ْنإ َو ِثُلُّثلا َنِم ُصُقْنَي َ ،اًدِعاَصَف ِنْيَنْث“ا َعَم ُثُلُّثلا .
َو ،ِد ِحا َوْلا

3. (4715)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre: "Kendisine dedenin miras payından soran Zeyd İbnu Sabit'e şöyle yazmıştır: "Bana yazarak dededen soruyorsun. Doğruyu Allah bilir. Bu mesele, ancak umeranın -yani halifelerin- hükmedeceği meselelerden biridir. Ben sizden önce iki halifeyi gördüm. Onlar ölenin tek bir kardeşi ile verasete iştirak eden dedeye malın yarısını veriyorlardı. İki ve daha fazla kardeş olması halinde üçte bir veriyorlardı. Erkek kardeşler çok da olsa dedenin payı üçte birden aşağı düşmezdi." [Muvatta, Feraiz 1, (2, 510).][459]

دواد وبأ هجرخأ .[ٌّمُأ اَهَنوُد ْنُكَي ْمَل اَذإ َسُدُّسلا ِة دَجْلِل :# ٌّبِ نلا َلَعَج] .
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍةَدْي َرُب نعو ـ4 □6444□

4. (4716)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), büyükanneye, önünde, (ölenin) anne(si) olmadığı takdirde, altıda bir pay koydu." [Ebu Davud, Feraiz 5, (2895).] [460]

AÇIKLAMA:

Ölen torunun annesi olmadığı takdirde büyükanneye torundan altıda bir miras düşmektedir. Eğer ölen torunun annesi hayatta ise, büyükanneye mirastan pay düşmemektedir. Burada büyükanne anneanne veya babaanne olmuş farketmez, hükümleri birdir. [461]

---

[457] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/313. [458] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/313-314. [459] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/314.

* KIZLAR VE KIZKARDEŞLER

ةَنْبا َكَرَت َو يَف ُوُت ٍلُج َر ْنَع ُهآَنْلأَسَف . ًاريِمأ َو ًامِهلَعُم ِنَمَيْلاِب هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ذاَعُم اَناَتأ] :لاق ديزي ِنْب دوس‘ا نع ـ4 □6444□

دواد وبأو ،هظفل اذهو ،ٌّيراخبلا هجرخأ .[ٌّيَح # ِ هاللّ ُلوُس َر َو ، ُفْصِهنلا ِتْخُ‘ .
ِل َو ، ُفْصِهنلا ِةَنْب‘ل نَضَقف . ًاتْخُأو

1. (4717)- Esved İbnu'l-Yezid anlatıyor: "Bize (Yemen'e), Muaz (radıyallahu anh), muallim ve emir olarak geldi. Ona, bir kızla bir kızkardeş bırakarak ölen kimse(nin veraset durumu) hakkında sorduk. O, kız için yarım, kızkardeşi için de yarıma hükmetti. O sırada Aleyhissalâtu vesselâm sağdı." [Buhârî, Ferâiz 6 12; Ebu Davud, Feraiz 4, (2893).]462

AÇIKLAMA:

Hadiste, Hz. Muaz'ın hükmü belirtildikten sonra, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatta olduğu belirtilir. Bundan maksad Hz. Muaz'ın verdiği hükümlerde Aleyhissalâtu vesselâm'dan bir delile dayandığını; delil olmayan, yeni karşılaştığı meselelerde karar vermeyip, Efendimizden sorduğuna dikkat çekmektir. Böylece bu hükmün Hz. Mu-az'ın şahsî bir fetvası değil, sünnet-i nebeviyeye dayanan bir hüküm olduğu anlaşılır. 463

تْخُ‘ ِل َو ، ُفْصِهنلا ِتْنِبْلِل : َلاَقَف .ٍتْخُأ َو ِنْبا ِتْنِب َو ٍتْنِب نَع سوُم وبأ َلِئُس] :لاق□
ليبحرُش ِنْب ليزُه نعو ـ4 □ 6444□

مُث . َنيِدَتْهُمْلا َنِم اَنأ اَم َو ًاذإ ُتْلَلَض ْدَقَل :ه ْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِدوُعْسَم ُنْبا َلاَقف ؛
سوُم يِبأ ِل ْوَقِب َرِبْخُأ َو ٍدوُعْسَم ُنْبا َلِئُسَف ؛ ُفْصِهنلا

ءاَضَقِب اَهيِف ى ِضْقأ : َلاَق□

لا َقف .ٍدوُعْسَم ِنْبا ِل ْوُقَب سوُم وُبأ َرِبْخُأف .ِتْخُ‘ ِل َيِقَب اَم َو ،نْيَثُلُّثلا□ : □
َةَلِمْكَت ُسُدُّسلا ِنْبِا ِةَنْب‘ َو ، ُفْصِهنلا ِةَنْب‘ ِل # ِ هاللّ ِلوُس َر

ملاعلا :اهرسكو ءاحلا حتفب « ُرْبَحلا».يذمرتلاو دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[.
ْمُكيف ُرْبَحْلا اَذه َماَد اَم ِنوُلأْسَت

2. (4718)- Hüzeyl İbnu Şurahbil anlatıyor: "Ebu Musa (radıyallahu anh)'ya "Ölenin bir kızıyla kızkardeşinin oğlu ve [anababa bir] kızkardeşinin miras payından soruldu. Dedi ki: "Kız için yarı, [anne baba bir] kızkardeş için de yarı. [İbni Mes'ud'a gidin, ondan da sorun. O da benim söylediğime muvafakat edecektir!] [Ebu Musa, fetvasında oğlan kardeşin kızına mirastan pay vermemişti.] Bunun üzerine doğru İbnu Mes'ud'a sorulmaya gidildi ve Ebu Musa'nın söylediği de kendisine haber verildi. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) dedi ki: "(Eğer ben onun fetvasına uyarsam) dalalete düşmüş olurum ve hidayetten ayrılanlara katılırım!"

Sonra ilave etti: "Onlar hakkında, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın verdiği hükümle hükmedeceğim: "Kız için yarı, oğulun kızı için- üçte ikiyi tamamlamak üzere- altıda bir,[464] geri kalan da kızkardeş içindir!"

Ebu Musa'ya İbnu Mes'ud'un sözü haber verildi. Bunun üzerine: "Bu derin alim aranızda olduğu müddetçe (müşkillerinizi) bana sormaya gelmeyin!" dedi. [Buhârî, Feraiz 7, 12; Ebu Davud, Feraiz 4, (2890); Tirmizî, Feraiz 4, (2094).][465]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin anlaşılmasını sağlayacak bazı ilave ibareleri tercüme zımnında parantez içerisinde dercettiğimiz için onları tekrar etmeyeceğiz.

2- Hadis, İbnu Mes'ud'un, miras meselesini Ebu Musa'dan daha iyi bildiğini, Ebu Musa'nın onun bu faziletini tasdik ve kabul ettiğini göstermektedir.

3- Hadisin Ebu Davud ve Tirmizî'deki veçhinde, soru sadece Ebu Musa'ya değil, Süleyman İbnu Rebia'ya da sorulur. Soru sahibine Ebu Musa ve Süleyman birlikte cevap verirler.

[462] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/315. [463] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/315.

4- İbnu Mes'ud, oğulun kızına altıda bir nisbetinde pay ayırıyor.

5- "Geri kalan, kızkardeş içindir" ifadesinin gerekçesi: "Kızkardeş kızlarla birlikte asabedir" diye açıklanmıştır. Şöyle ki: Normalde kızların hakkı üçte ikidir. Tek olan kız çocuğu, bunun yarısı olan bir hisseyi alınca, geriye kızların hakkında altıda bir kalır. Bunu da oğulun kızı (veya kızları) alır. Terekeden geri kalan ise en yakın asabeye gider. Oğulun kızları "pay sahipleri" arasında yer almıştır. Öyleyse geriye kalan (üçte bir) da kızkardeş içindir.

Ebu Musa'yı, mirasın yarısını kızkardeşe vermeye sevkeden husus ayet-i kerimede: "Bir kimse ölür ve kendisinin çocuğu olmayıp da bir kızkardeşi bulunursa, mirasın yarısı onundur" (Nisa 176) buyrulmuş olmasıdır. Muhtemelen, ayette geçen veled (çocuk) kelimesinin kız-erkek her ikisini de ifade etmesi durumu nazardan kaçmıştır veya veled kelimesinin sadece erkek çocuğa has olduğunu irade etmiştir. Mamafih "kızkardeş için yarısı" hükmünü "pay" manasında değil, ikram manasında söylemiş olabileceği de ifade edilmiştir.

Hattâbî der ki: "Hadiste, kızkardeşlerin kızlarla birlikte asabe olduğu beyan edilmektedir. Bu görüş sahabeden bir cemaatin, tabiinin ve değişik beldelerin fukahasının umumunun görüşüdür. Ancak sahabeden İbnu Abbas bu meselede bütün ashaba muhalefet etmiştir. Ona göre, bir adam ölür ve geride bir kız ve anababa bir bir kızkardeş bırakırsa, mirasın yarısı kıza aittir. Kızkardeşe hiçbir şey düşmez." 466

* ERKEK KARDEŞLER

ا ِهِذه َنوُءŒهاللّ َلوُس َر ناإو ٍ,نْيَد ْوَا اَهِب َنوُصوُت ٍة ي ِص َو ِدْعَب ِنم :ةي #
َرْقَت ْمُك نا] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع نع ـ4 6444ـ .[ِهيِب" ِهي ِخأ َنوُد
ِهِمُأو ِهيِب ُهاَخأ ُث ِرَي ُلُج رلا .ِت ّ ُعلا يِنَب َنوُد َنوُث َراوَتَي ِهم'ا يِنَب َناَيْعأ
ناإو ،ة ي ِص َوْلا َلْبَق ِنْي دلاِب َنَضق

نتش مهتاهمأو دحا َو ْمُهوُبأ نيذلا «ُت ّ علا»و. ُّمُا َو ِبَا َنم ُة َوْخِا « .
ُناَيْعَا».يذمرتلا هجرخأ

1. (4719)- Hz. Ali (radıyallahu anh) buyurmuştur ki: "Sizler şu ayeti okuyorsunuz: "...Bu hisseler, onların borçları ödendikten ve vasiyetleri yerine getirildikten sonradır..." (Nisa 12). Bilesiniz ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vasiyyetin yerine getirilmesinden önce borçlarının ödenmesine hükmetti. Annebaba bir kız ve erkek kardeşler, baba bir, anne ayrı kız ve erkek kardeşlerden önce birbirlerine varis olurlar. Erkek, annebaba bir erkek kardeşine, baba bir erkek kardeşinden önce varis olur." [Tirmizî, Feraiz 5, (2095).][467]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallahu anh) "şu ayeti okuyorsunuz, ama manasını, hükmünü yeterince biliyor musunuz?" demek istemiştir. Çünkü ayette önce vasiyet zikrediliyor, sonra da borç zikrediliyor. Halbuki, ehemmiyet yönüyle Resûlullah, borcu öne almıştır. Yani ölen kimsenin önce borçları tesviye edilecek, sonra vasiyetleri yerine getirilecektir.

2- Hz. Ali, ikinci olarak anababa bir kardeşlerle, baba bir-anne ayrı kardeşler mirasta birleşince, anababa bir kardeşler, yakınlık bağlarının daha güçlü olması sebebiyle varis olacaklarını, öbürlerinin varis olamayacağını ifade eder. [468]

*** CENİN**

تَيِهف ُوُت مُث .ِةَمأ ْوأ ٍدْبَع :ٍة رُغِب ًاتْيَم َطَقس ِةأ َرْما ِنيِنَج يف :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر ىضَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نِع ـ4 □6444ـ ناخيشلا
هجرخأ .[اَهِتَبَصَع ىلَع َلْقَعْلا نأ َو ،اَه ِج ْو َز َو اَهِينَبَل اَهِثا َريِم نأ # ىضَقَف ِة
رُغْلاِب اَهَل ىضَق يِت لا ُةأ ْر َمْلا « ُلقعلا»و.ةيهدلا رشع فصن ديبعلا نم هنمث
غلب ام ءاهقفلا دنعو .ةم‘ا وأ دبعلا برعلا دنع « ُة رُغلا».يذمرتلاو

ةيدلا نم همزلي ام هنع نودؤي نيذلا لجرلا براقأ « ُةَلِقاعلا»و.ةيدلا .

[466] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/316-317.

1. (4720)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölü olarak düşürülen bir cenin için köle veya cariye bir gurreye hükmetti. Sonra lehine bir gurreye hükmedilen kadın ölmüştü. Aleyhissalâtu vesselâm, kadının mirasının oğullarına ve kocasına kalacağına, diyetinin de asabesine kalacağına hükmetti."

[Buhârî, Feraiz 11, Tıbb 46, Dyiat 25; Müslim, Kasame, 35, (1681); Tirmizî, Diyat 15, (1410), Ferâiz 19, (2112).] 469

AÇIKLAMA:

1- Hadise muhtelif tariklerde bazı açıklayıcı ziyadelerle rivayet edilmiştir. Buna göre, Hüzeyl'e bağlı Benî Lihyan'dan bir kadın, hamile olan kumasıyla ağız kavgası yapmış, sonra da çadır direği ile vurup önce karnındaki ceninin düşmesine, daha sonra da annenin ölmesine sebep olmuştur. Kavga eden bu kadınlar Hamel İbnu Malik'in hanımlarıdır.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), düşen cenin için bir gurreye hükmetmiştir. Gurre, köle demektir, kadın da olabilir, erkek de. Düşük yapan kadın da ölünce, öldüren kadının âkilesinin, yani baba tarafındaki akrabalarının diyet ödemelerine hükmetmiştir. Diyetin, cinayeti bizzat işleyene değil de âkilesine hükmetmesi, ortadaki vakanın gerçek bir cinayet olmamasındandır. İslam şeriatine göre, amden öldürme ile şibh-i amd'ın hükmü farklıdır. Amden öldürme, cinayetin öldürme aletiyle vuku bulmasıyla tahakkuk eder; kesici, yaralayıcı silahlarla yapılan öldürmeler bu sınıfa girer. Böyle olmayanlara şibh-i amd denir. Nitekim sadedinde olduğumuz rivayette çadır direğinin vurulması mevzubahistir. Amden öldürme ile şibh-i amd'le öldürmenin müeyyidesi de farklıdır. Ammde kısas esastır, şibh-i amde âkile'ye diyet terettüp eder.

3- Ulema, düşürülen ceninin diyetinin bir gurre olduğunda ittifak eder. Cenin erkek olmuş, kız olmuş, azaları belli olmuş olmamış farketmez, hüküm aynıdır.

Ancak, cenin canlı doğar da sonra ölürse buna gurre değil, normal bir insanın diyeti gerekir. Bu durumda erkek için yüz deve, kız için elli deve vermek icap eder.

Gurreyi cani vermez, âkilesi öder. Hanefiler ve Şafiiler böyle hükmetmiştir. İmam Malik ve Basra ulemasına göre gurreyi cani öder.

İmam A'zam'la İmam Malik'e göre caniye kefaret lazım gelmez ise de, Şafii'ye ve bazı alimlere göre kefaret de lazımdır.470

ف لِهَتْسَي ْمَل اَذإو .َث ِهر ُو َو َث ِر َو َتاَم مُث لَهَتْسا اَذإ َدوُل ْوَمْلا نأ :# ِ□ □□
هاللّ ُلوُس َر نَضَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □6444ـ لدت ةراماأ هنم
دجو نإ اذكو ،يح نم إ كلذ نوكي و هتدو دنع نكب اذإ «ُدوُل ْوَمْلا لَهَتسا».دواد
وبأ هجرخأ .[ُث ِهر َوُي ٌ َو ُث ِرَي

. ةايحلا نلع

2. (4721)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), doğan çocuk ağlar sonra ölürse, varis olur ve ona varis olunur. Ağlamazsa (ölü doğarsa), ne varis olur ne de ona varis olunur." [Ebu Davud, Feraiz 15, (2920).] 471

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de geçtiği üzere ölü doğan çocukla, diri doğup ölen çocuk arasında terettüp edecek ahkam yönüyle büyük fark var. Doğan çocuğun ağlaması, onun diri olarak doğmuş olduğunu tesbit eden alametlerden biridir; nefes alması, hapşırması, kımıldaması gibi başka alametler de canlılığa delil kılınabilir. Bir kimsenin vefatı sırasında varisi hamile ise, doğuma kadar miras taksimi yapılmaz. Çünkü ölü mü doğacak, diri mi; kız mı olacak erkek mi? Bunlar miras taksimine müessir olacak amillerdir. Resûlullah'ın ağlamayı zikretmesi, doğum sırasında anneden ayrılır ayrılmaz, çocuklar çoğunlukla ağlarlar. Şu halde ağlama en belirgin canlılık alametidir. 472

469 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/318. 470 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/318-319.

* MÜLÂANE ÇOCUGU

وبأ هجرخأ .[اَهِدْعَب ْنِم اَهِتَث َر َوِل مُث ِهِهمُ' ِةَنَع ُمْلا ِنْبا َثا َريِم # ِ هاللّ ُلوُس
َر َلَعَج] :لاق لوحكم نع ـ4 □ 6444□

اهدلو نم ىفتناو اهجوز اهنع يتلا « ُةَنَع ُمْلَا».دواد .

1. (4722)- Mekhul anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mülâane (ile ayrılan karıkocanın) çocuğunun mirasını annesine kıldı, anneden sonra da annenin varislerine kıldı." [Ebu Davud, Ferâiz 9, (2907).][473]

AÇIKLAMA:

Hadis, mülâane ile boşanan ailenin çocuğunu anneye vermekte, mirasını da anneye ve ondan sonra, belli bir tertip ve sıraya göre gelen annenin asabesine havale etmektedir.[474]

اَهَطِيقَل َو ،اَه َّقِيتَع :َتي ِرا َوَم َةَث ُّ َث ُةأ ْرَمْلا ُزوُحَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□6444□ 4ـ لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر عقس‘ا نب ةلثاو نعو:

هوبأ فرعي قيرطلا ىلع ايمرم دجوي يذلا لفطلا « ُطيق للَا».يذمرتلاو دواد وبأ
هجرخأ .[ِهْيَلَع ْتَنَعَ ِبذ لا اَهِدَلو َو

دنع ةجحب سيلو ثيدحلا اذهب جتحاو ،هطقتلمل طيقللا َءو نأ ىلا مهضعب
بهذو ،ءاهقفلا رثكأ دنع هيلع َءو هرح وهو همأ و

لقنلا لهأ رثكأ دنع تباث و ،رثك ا .‘

2. (4723)- Vasile İbnu'l-Eska (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadın üç mirası toplar. Azadlısı(nın mirası), buluntusu(nun mirası), üzerine mülâane bulunduğu çocuğu(nun mirası)." [Ebu Davud, Feraiz 9, (2906); Tirmizî, Feraiz 23, (2116).] [475]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kadının üç ayrı mirasa hak sahibi olduğunu belirtir: * Azadlısının mirası: yani bir kadının azad ettiği köle ölecek olsa, eğer başka varisi yoksa, azad eden kadın, onun mallarına varis olur. Azadlığa rağmen arada vela denen bir bağ devam eder.

* Buluntunun mirası: Bu umumî yerlerde, cami yol, park, dağ gibi yerlerde bulunup büyütülen çocuk, (bunlara lakit de denir). Bunların babaları belli değildir.

* Mülâane çocuğu: Yani kadının mülâane yoluyla kocasından ayrılmasına sebep olan çocuk. Şarihler, "Bu çocuğu baba nefyettiği için çocukla baba arasında nesep yoktur. Dolayısıyla birbirlerine varis olamazlar" derler. Ama anne cihetinden nesebi sabittir. Bu sebeple anneyle çocuk birbirlerine varis olurlar. [476]

* MU'TEDDE (İDDET BEKLEYEN KADIN)

بِه َو ،َة ي ِراَصْن'ا َق لَطَف ، ةهي ِراَصْناأ َو ، ة يِمِشاَه : ِناَتأ َرْما َنا ب ِح بِهدَج□
َدْنِع َناَك] : َلاق ِنا ب ِح ِنب بيْحَي ِنْب دهمَحم نع ـ4 □6446ـ اَهَل ىضَقف هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر َناَمْثُع ىلا اوُمَصَتْخاَف .ْض ِحأ َمل ،ُهْثرأ اَنأ : ْتَلاَقف .ْض ِحَت ْمَل
َو َكَلَه مُث ، ةَنَس اَهِب ْت رَمَف .ُع ِض ْرُت

كلام هجرخأ .[هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًاهيِلَع ِنْعَي .اَذهب اَنْيَلَع َراَشأ َوُه ، ِكِهمَع.
ِنْبا ُلَمَع اَذه : َلاَقف .ُة يِمِشاَهْلا ُهْتَم ّ َف ِثا َريِمْلاِب

1. (4724)- Muhammed İbnu Yahya İbni Hibban anlatıyor: "Dedem Hibban'ın iki hanımı vardı. Biri Haşimiye, diğeri Ensariye idi. Dedem, Ensariye'yi, çocuğu meme verir halde boşadı. Kadının üzerinden bir yıl geçti, sonra dedem öldü, kadın hala hayız olmadı. Bunun üzerine:

"Ben kocama varis olurum, çünkü hayız olmadım!" dedi. Dava Hz. Osman (radıyallahu anh)'a intikal etti. Hz. Osman kadının mirasa iştirak etmesine hükmetti. Haşimiye kadın, bu kararı sebebiyle Hz.

---

[473] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/320. [474] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/320.

Osman'ı levmetti. Hz. Osman: "Bu, senin amcaoğlunun işidir. Böyle hükmetmemize o işaret etti!" dedi. "Amcaoğlun" sözüyle Hz.Ali (radıyallahu anh)'yi kasdetmişti." [Muvatta, Talak 43, (2, 572).][477]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, boşanan bir kadının, aradan bir yıl geçmesine rağmen hayız görmediğini belirtir. Bu hal, kadının çocuğunu emzirmesinden ileri gelmiş olmalıdır. Hz. Osman, bu kadının, ölen kocasına varis olacağına hükmeder.

Hz. Osman: "Amcaoğlun" tabiriyle Hz. Ali'yi kasdetmiştir. Haşimi kadının Hz. Osman'ın kararından memnuniyetsizlik izhar etmesi üzerine Hz. Osman'ın "Bu senin amcaoğlunun işi" demesi, bu hükmü Hz.Ali'nin vermiş olduğunu gösterir. Bilindiği üzere Hz. Ali, halifelere hep kadılık yapmıştır.

2- Hz. Osman'ın kadına: "Bu senin amcaoğlunun işi" demekle, kadını yatıştırmayı, gönlünü almayı düşünmüş[478] olmalıdır.

ناَك َو ،ُهْنِم ِلِهَمَكُم ِنْبا َءاَسِن َث ر َو هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِنا فَع ِنْب َناَمْثُع نأ] :ِج□
َرْع‘ا ُزُم ْرُه ِنْب ِنمح رلادبع نعو ـ4 □ 6444□

كلام هجرخأ .[ضي ِرَم َوُه َو نُه قَلَط .

2. (4725)- Abdurrahman İbnu Hürmüz el-A'rac anlatıyor: "Osman İbnu Affan (radıyallahu anh) İbnu Mükemmil'in hanımlarını kendisine varis kıldı. İbnu Mükemmil hasta iken hanımlarını boşamıştı." [Muvatta, Talak 41, (2, 572).][479]

AÇIKLAMA:

İbnu Mükemmil'in ismi Abdullah'tır. Kaynaklar onun üç hanımı olduğunu, Zühri'nin şeyhi bulunduğunu kaydeder. Abdurrezzak'ın belirttiğine göre, İbnu Mükemmil hasta olduğu halde hanımlarını boşadıktan sonra iki sene daha hayatta kalır. Ölümünden sonra, kadınların iddeti dolar dolmaz, Hz. Osman, kadınları kocalarının malına varis kılar. Hz. Osman'ın varis kılma sebebi, boşama hadisesinin hastalık sırasında yapılmış olmasıdır. Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın bu hükmüne ashabtan kimse itiraz etmemiştir.480

اَذإ : َلاَقف . ُهْنِم َقِّ طلا هْنَع ُ هاللّ َيِ ض َرِ ف ْوَع ِنْب ِنمْح رلاِدْبَع ُةأرْما ِتْلأَس] :لاق نمحرلا دبع نبأ نب ةعيبر نعو ـ4 6444ـ َدْعَب اَهَثا َريِم اَه ِج ْو َز ْنِم ُناَمْثُع اَهث ر َوف ٍذِئَم ْوَي ضي ِرَم َوُه َو ا َهَل ْتَيِقَب ْتَناَك ًةَقِلْطَت ْوأ . َة تَبْلأ اَهَق لَطَف ُهْتَنَذآف .بِنيِنِذآف ِت ْرُهَط

كلام هجرخأ .[اَهِت دِع ِءاَضِقْنا .

3. (4726)- Rebîa İbnu Ebi Abdirrahman anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Avf'ın hanımı, ondan kendisini boşamasını talep etti. Abdurrahman: "Adetten temizlenince bana haber ver!" dedi. Kadın haber verdi. O da talak-ı bette ile (üç talakla) -veya baki kalan tek bir talakla- boşadı. Ne var ki Abdurrahman o gün hasta idi. Hz. Osman, kadının iddeti tamamlanınca kocasının malına onu da varis kıldı." [Muvatta, Talak 40, (2, 571, 572).]481

AÇIKLAMA:

477 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322. 478 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322. 479 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/322.

Bu kadının adı Tümadır Bintu'l-Esbağ el-Kelbiyye'dir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Abdurrahman İbnu Avf'ı Kelb kabilesine gönderir ve: "Davetine icabet ederlerse meliklerinin kızıyla evlen!" emir buyurur. İslamî daveti kabul etmeleri üzerine bir müddet orada ikamet eder ve bu esnada Tümadır ile evlenir. Medine'ye dönüşte, onu beraberinde getirir. Bir Kureyşli ile evlenen ilk Kelbî kadının bu olduğu belirtilir.

Kaynaklarımız, kadının geçimsiz olduğunu, Hz. Abdurrahman'ın onu daha önceden iki talakla boşadığını, tek talak kaldığı halde geçimsiz davranışlarını devam ettirdiğini, Hz. Abdurrahman (radıyallahu anh), hastalanınca böyle bir durumda: "Allah'a yemin olsun. Eğer boşanma istemeye kalkarsan seni boşayacağım" dediğini, kadının da: "vallahi talep edeceğim" dediğini Abdurrahman'ın da: "Öyleyse hayız olup temizlenince bana haber ver!" dediğini kadının durumunu bildirdiğini, Abdurrahman-'ın da onu son defa boşadığını, sadedinde olduğumuz hadiste görüldüğü üzere, Hz. Osman'ın kadını Abdurrahman'a varis kıldığını belirtir.

Hz. Osman'ın varis kılış sebebi, kadını boşadığı sırada Abdurrahman (radıyallahu anh)'ın hasta bulunması ve bu hastalıktan hiç kurtulmadan ölmüş olmasıdır.

Şu halde, ölüme götüren hastalık sırasındaki boşama hadisesi muteber değildir. 482

* KELÂLE (NE EVLAD NE DE BABA BIRAKMADAN ÖLEN)

ا َكِلذ ْنِم َكيِفْكَت : ُهَل َلاَقف .ِةَل ُّ َكْلا ِنَع :# ِ هاللّ َلوُس َر هْنَع ُŒِبت لا ُةَي
هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلأَس] :لاق ملسأ ِنْب ديز نع ـ4 6444ـ َكِلذك : َلاَق ؟ًادِلا َو ُّ
َو ًادَل َو ْعَدَي ْمَل َو َتاَم ْنَم َوُه َو : َقاَحْسإ ِبِ ‘ ُتْلُق :هيوَار َلاَق. ِءاَسهنلا ِة َروُس
ا « ِءاَتِهشلا ُةَيآ»و. ِةَل ُّ َكْلا يف ْمُكيِتْفُي ُŒِر ِخآ يف ِفْي صلا يف ْتَل ِز ْنُأ ةَي
هاللّ ِلُق َكَنوُتْفَتْسَي :ءاسنلا ةروس رخآ يف ِبت لا « ِفْي صلا ُةَيآ».كلام هجرخأ .
اوُّنَظ]

ا ْمُكِد ّ ُْوأ يف ُ هاللّ ُمُكي ِصوُي :اهلوأ يف ِبتهلاŒةي .

1. (4727)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kelâle'(nin miras hissesin)den sormuştu.

"Bu yaz nazil olan, Nisa suresinin sonundaki ayet, bu meselede sana yeterlidir" buyurdular.

Hadisin ravisi der ki: "Ebu İshak'a sordum: "Kelâle, ne çocuk ne de baba bırakmadan ölen kimse değil mi?" Bana: "Böyle zannettiler!" diye cevap verdi." [Muvatta, Feraiz 7, (2, 515); Müslim, Feraiz 9, (1617).]

Yaz mevsiminde indiği için "Yaz ayeti" denen ayet şudur: (Mealen "Senden fetva istiyorlar. De ki: "Varis olarak babası ve çocuğu bulunmayan kimsenin mirası hakkında Allah size hükmünü bildiriyor: Eğer bir kimse ölür ve kendisinin çocuğu olmayıp da bir kızkardeşi bulunursa, mirasın yarısı onundur. Eğer kadın ölür de çocuğu olmayıp geride sadece erkek kardeşi varis olarak bulunursa, mirasın tamamını alır. Varisler iki kızkardeş ise, mirasın üçte ikisi onlara aittir. Eğer varisler hem erkek, hem de kızkardeşler ise, erkeğe iki kız hissesi vardır." Allah şaşırırsınız diye hükümlerini size böylece bildiriyor. Allah herşeyi hakkıyla bilir" (Nisa 176).

Kış mevsiminde indiği için kış ayeti denen ayet de, Nisa suresinin baş tarafındadır: "Allah, miras taksimini size şöyle emrediyor: Size varis olan çocuklarınızdan erkeğe iki kız hissesi vardır. Çocuklar, hepsi kız olmak üzere ikiden fazla iseler, o zaman mirasın üçte ikisi onlarındır. Eğer çocuk sadece bir kızdan ibaretse ona mirasın yarısı verilir. Eğer ölenin çocuğu varsa, ölenin anne ve babasından herbirine altıda bir hisse vardır. Ölenin çocuğu olmayıp da sadece anne ve babası onun mirasçısı ise, o zaman annenin hakkı üçte birdir. Eğer ölenin kardeşleri de varsa, annenin hakkı yine altıda birdir. Bu hükümler ölünün borçları ödendikten ve usulü dairesinde vasiyeti yerine getirildikten sonra kalan mal içindir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size menfaatçe daha yakın olduğunu siz bilemezsiniz; bu yüzden de onlar arasındaki miras taksimini size bıraktığımız takdirde adaletsizlik edersiniz. Bu hisseler ise, Allah katından birer hak olarak size emrolunmuştur. Muhakkak ki Allah herşeyi hakkıyla bilir ve her işini hikmetle yerine getirir" (Nisa 11). 483

AÇIKLAMA:

Kelâle ile ne kastedildiği hususunda pekçok görüş ileri sürülmüştür. Hz. Ebu Bekr', kelâleyi "Varisleri arasında babası ve oğlu olmayan kimse" diye tarif etmiştir. Bu tarif, sahabe, tabiin ve arkadan gelen nesillere mensup ulemanın cumhuru tarafından benimsenmiştir.

Ancak, Kur'an'da iki ayrı ayette gelen bu kelime, farklı anlamlara müsait olduğu için ihtilaflara yol açmıştır. Nisa suresinin evvelindeki ayet, el-Vahidi'ye göre kışta inmiştir, sonundaki ayet ise yazda inmiştir. Kelâlenin zikredildiği evvelki ayetle, sondaki ayetlerde zikredilen diğer varisler farklıdır. Evvelki ayette, (Nisa 11) sözgelimi anne bir kardeşler mezkurdur, sondaki ayette (Nisa 176) annebaba bir kardeşler veya baba bir kardeşler mevzubahistir.

Sadedinde olduğumuz rivayetten anlaşılmakta ise de, Müslim'de gelen bir rivayet daha sarih olarak, kelâleyi anlamakta Hz. Ömer'in kesin bir neticeye varamayarak Resûlullah'a müracatta bulunduğunu gösterir. Resûlullah, Hz. Ömer'i ayetten anlayacağı hususla başbaşa bırakarak, ayete havale etmiştir.

"Hz. Ömer der ki: "Ben size, kendimden sonra nazarımda, kelâle kadar ehemmiyetli bir şey bırakmıyorum. Hiçbir şeyde Resûlullah'a kelâlede olduğu kadar çok başvurmadım. Resûlullah da bana kelâle meselesinde olduğu kadar hiçbir şeyde sert olmadı. Sonunda parmağıyla göğsüme dürttü ve: "Ey Ömer! Nisa suresinin son ayeti sana yetmiyor mu?" dedi. Eğer ben yaşarsam kelâle hakkında (kesin bir hükümle) hükmedeceğim. Kur'an'ı okuyan da okumayan da onunla hükmedecek."

Bu ayet, hasta yatağında yatan Hz.Cabir'in bir sorusu üzerine nazil olmuştur: Cabir İbnu Abdillah'ı Aleyhissalâtu vesselâm geçmiş olsun ziyaretine gelmişti.

"Ey Allah'ın Resulü, ben kelaleyim, mirasım nasıl olacak?" diye sordu. İşte bunun üzerine mezkur ayet nazil oldu. Ahkamla ilgili nazil olan son ayetin bu olduğu söylenir.484

*** ZEVİL ERHAM**

ة مَعْلِل ًابَجَع :ُلوُقَي ام ًاريِثَك هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َناَك :ُلوُقَي ًاريِثَك□□
□6444□ 4ـ نع دهمحم نب أبب رْكَب ِنْب مْزَح :م]نأ ه ُسَمِع َأَباَه ُ

كلام هجرخأ .[ُث ِرَت ٌ َو ُث َروُت .

1. (4728)- Muhammed İbnu Ebi Bekr İbni Hazm'ın anlattığına göre babasının sıkça şöyle söylediğini işitmiştir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) pek çok defalar şöyle derdi: "Halanın haline hayret ediyorum! Kendisine varis olunur, fakat o varis olmaz." [Muvatta, Feraiz 9, (2, 517).][485]

AÇIKLAMA:

1- Zevil erham zirahm'ın cem'idir. Zirahm lügat olarak, karabet sahibi, yani akrabalığı bulunan kimse demektir. Istılah olarak terikeden üçte bir, dörtte bir gibi muayyen bir hissesi olmayan herhangi bir akraba demektir. Halbuki asabeden olanın terikede belli bir payı vardır.

2- Muvatta'nın bir başka rivayetinde, Hz. Ömer'in, bazı şartlarda yeğeni kendisinden miras aldığı halde, hiçbir halde yeğeninden miras alamayan hala hakkında bir mektup bile yazdığını, sonra mektubu getirtip: "Eğer halanın yeğenden miras almasını Allah dileseydi ayette buna yer verirdi!" diyerek ve bu sözü iki kere terar ederek mektubu suda yıkadığını görmekteyiz. [486]

ءاسهنلا هجرخأو ،دواد وبأ هجرخأ .[ْمُهْنِم ِم ْوَقْلا تْخُأ ُنْبا :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم بأَ نعو ـ4 □6444□

مِهِسُفْنأ ْنِم ِم ْوَقْلا ِتْخأ ُنْبا» هدنعو.ٍسنأ نع□ » .

2. (4729)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu, kendilerindendir." [Ebu Davud, Edeb 121, (5122); Nesâî, Zekat 96, (5, 106); Buharî, Feraiz 24.]

Nesâî'de şu ibare de gelmiştir: "Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu, kendi nefislerindendir." [487]

---

[484] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/325-326. [485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/326.

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kızkardeşten olan yeğenlerin, kendilerinden biri addedilmesini gerektiriyor. Ona terettüp edecek hüküm, kendilerine terettüp edecek hüküm gibidir. Böyle olunca, mesela zekatın haram olduğu Haşimiler hususunda onların yeğenlerine de bu hurmet sirayet ettirilmiş, Haşimîlerin kızlarının çocuklarına da zekat haram addedilmiştir.

Nevevî der ki: "Zevil erhamın da varis olması gereğine inananlar bu hadisle istidlal ettiler. Ancak cumhur şu cevabı verdi: "Bu hadiste, onların varis kılınmasının gerektiğini ifade eden bir açıklık mevcut değildir. Hadis yeğenlerle dayılar arasında bir bağın ve akrabalığın varlığını beyan etmektedir; veraset meselesine temas etmemektedir. Hadisin siyakı, ondan muradın, yeğenin yanında, sır ifşası ve benzeri meselelerde onun kendilerinden biri gibi olmasını iktiza etmektedir."

Başka alimler de, yeğenin dayılardan biri olması meselesini, mirasla ilgili bulmaz. Yardımlaşma, dayanışma, iyilik, şefkat, ilgi gibi hususlardaki birlik ve beraberliğin kastedildiğini söylemiştir.

İbnu Ebi Cemre bir başka sebep görür: "Resûlullah'ın bunu söylemiş olmasındaki hikmet şudur: Cahiliye devrinde, kızkardeşlerinin çocukları şöyle dursun, kız evladlarının çocuklarına bile itibar edilmez, iltifatta bulunulmazdı. Aleyhissalâtu vesselâm bu kötü adeti iptal etmek istemiştir." 488

* DİYETİN MİRASI

ن ِم ُةأ ْرَملا ُث ِرَت ّ َو ،اَهَنوُث ِرَي ْمُه َو ِةَلِقاَعْلا ىلع ُةَيِهدلا : ُلوُقَي هْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ُرَمُع َناَك] : َلاق ْب يَسُمْلا نْب ِديعس نع ـ4 □6444ـ ِةَيِد ْنِم ِهيِبَا ضلا
َمَيْشأ َةأ َرْما َث ِهر َوُأ ْنأ هيلاِ َبَتَك :# ِ هاللّ َلوُس َر نإ : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر
َنايْفُس ُنْب ُكا ح ضلا ُهَل َلاَقف .اَه ِج ْو َز ِةَيِد

هححصو يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َعَج َرَف . َني .
ِرَخآ ٍم ْوَق ِنم ْتناَك َو ،اَه ِج ْو َز

1. (4730)- Said İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) diyordu ki: "Diyet âkile üzerinedir. Öyle ise akile(yi teşkil edenler) diyete varis olurlar; kadın (âkileden olmadığı için) kocasının diyetine varis olamaz." Dahhak İbnu Süfyan (radıyallahu anh) kendisine (itiraz ederek) dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana Eşyem ed-Dıbâî'nin hanımını kocasının diyetine varis kılmamı yazmıştı. Kadın bir başka cemaatten idi." Bunun üzerine Hz. Ömer, önceki tatbikatından hemen vazgeçti." [Ebu Davud, Feraiz 18, (2927); Tirmizî, Feraiz 18, (2111).][489]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin tam anlaşılabilmesi için âkile diye kime dendiğini hatırlamamız gerekecek. el-Mecma'da âkile: "Kişinin hataen öldürdüğü kimsenin diyetini ödemeye iştirak eden baba cihetinden gelen asabe ve akrabalarıdır" diye tarif edilmiştir. Istılahat-ı Fıkhiyye'de, Ömer Nasuhi Bilmen'in etraflıca açıkladığı üzere, âkile, İslam hukukuna has bir tabirdir: "Bir şahsın mensup olduğu ehl-i divanıdır veya onun asabesi ile aşiretidir veya beytu'lmaldir veya azad edilmiş bir şahsın mevlasıdır" diye açıklanmıştır. Bunların arasında yardımlaşma ve dayanışma vardır. Binaenaleyh böyle bir akile kendi efradından birinin, hata suretiyle veya şüpheli amd ile yaptığı cinayetin diyetini veya gurre denilen damânı usulü dairesinde te'diye etmekle mükelleftir. Şunu da kaydedelim ki, âkile tatbikatı divan ve aşiret hayatı cari olan Araplar için akvam-ı İslamiyeye mahsus olagelmiş, bu gibi teşkilatı olmayan diğer İslam kavimlerinde tatbik edilmemiş, cinayetlere terettüp eden diyeti cani bizzat tesviye etmişti" (Istılahat-ı Fıkhiyye 3, 53-59).

2- Şu halde, sadedinde olduğumuz rivayete göre, Hz. Ömer, öldürülen bir kimsenin diyetine kimler varis olacak? meselesini, "diyet ödeme durumunda kimler iştirak edecekse onlara ödemek gerekir" şeklinde bir kıyasla çözmüş, erkeğin karısını diyetten hisse alacakların dışında tutmuştu. Çünkü kadın, kocanın âkilesi sayılmazdı.

Hz. Ömer'in bu tatbikatına, Resûlullah zamanında bedeviler arasında amil olarak vazife yapmış, icraatta bulunmuş olan Dahhak İbnu Süfyan muttali olunca itiraz etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm bu meseleyle ilgili olarak kendisine yazdığı bir talimatı hatırlatmıştır.

Bu hatırlatmaya göre, öldürülen koca için ödenen diyete onun karısı da varisdir. Hz. Ömer, şahsî kıyasına dayanan önceki tatbikatından derhal rücu eder.

Bu rivayet de gösteriyor ki, Hz. Ömer gibi ilklerden ve Resûlullah'ın yakınlarından olan bir sahabe bile bir kısım sünnetleri bilmemektedir, daha sonra öğrenmiştir. Hz. Ömer ve hatta Hz. Ebu Bekir ve diğer bir kısım sahabiler için bunun örnekleri var.

3- Hadis, maktul için diyet ödeneceğini göstermekte, ayrıca diyetin, maktulün diğer malları gibi verasete dahil edileceğini ifade etmektedir. Ulemâ çoğunluk itibariyle böyle hükmetmiştir.

Ancak Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin "diyetin varisleri arasında anne bir kardeşlerin, kocanın, karının yer almayacağı görüşünde olduğu" belirtilmiştir. 490

*** SADAKANIN MİRASI**

□تَتاَم اَه نإ َو ٍةَديِل َوِب يِهمُأ ىلَع ُتْق دَصَت ُتْنُك : ْتَلاَقف # ِ هاللّ َلوُس َر ةأ َرْما
□6444 □ 4ـ نع ةديرب َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق : [تَتأ ِ

يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُثا َريِمْلا ِكْيَلَع اَه در َو ،ِك ُرْجأ َبَج َو ْدَق .
َلاَقف .ةَديِل َوْلا ِتَك َرَت َو :

1. (4731)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip: "Ben anneme bir cariye tasadduk etmiş idim. Şimdi annem, cariyeyi bırakarak vefat etti" (deyip, hükmünü sordu). Aleyhissalâtu vesselâm: "Sana onun sevabı vacip olmuştur. Miras yoluyla da cariye sana geri gelmiştir!" buyurdular." [Müslim, Sıyâm 154, (1149); Tirmizî, Zekât 31, (667); Ebu Davud, Vesaya 12, (2877); Zekat 31, (1656).]491

AÇIKLAMA:

Bu (ve müteakip) hadis, kişinin yakınlarına yapacağı bağışla, "bağış sevabı"nı aynen kazanacağını ifade ettiği gibi, bağış yapılan kimsenin vefat etmesi halinde, bağış yapan kimseye veraset yoluyla geri gelebileceğini ifade etmektedir. Veraset yoluyla geri gelen mal "bağış olma" vasfını artık kaybetmiştir. Dolayısıyla hadislerde şiddetle yasaklanmış olan "bağışından rücu etmek" fiiline girmez. Alimler büyük ekseriyetiyle veraset yoluyla geri gelen bu bağışın helal olduğuna hükmetmiştir. Ancak, "Bunun fakirlere sarfedilmesi gerekir. Çünkü artık 492 bu, Allah'ın hakkı olmuştur" diyen de olmuştur.

لأَسَف .ٌّخَن َناَك َو َلاَمْلا اَمُهْنبا َث ِر َوَف ا َكَلَهَف ٍةَقَدَصِب ِهْي َوَبأ ىلَع َق دَصَت□
ِرَاْصن‘ا َن ِم ٌّج َر نأ ُهَغَلَب ُه نأ] :ٍكلام نعو ـ4 □6444□

ثا َريِمْلا َكْيَلَع اَه د َر َو َكِتَقَدَص يف َت ْر ِجُأ ْدَقَل :ُهَل َلاَقف .َكِلذ ْنَع #ِ□] .
هاللّ َلوُس َر

2. (4732)- İmam Malik'e ulaştığına göre, "Ensardan bir zat, ebeveynine bir bağışta bulundu. Bilahare ebeveyni vefat etti. Oğulları tekrar bu mala veraset yoluyla sahip oldu. Bu bir hurmalıktı. Oğlan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu hususta sual etti. Aleyhissalâtu vesselâm ona: "Şurası muhakkak ki tasadduk sevabını aldım. Şimdi o malı (Allah) sana miras olarak geri gönderdi" buyurdu." [Muvatta, Akdiye 54, (2, 760).] 493

* VARİSLER CEMAATİ

---

490 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/328-329. 491 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/330.

لَع َجَف بَحاَ اَم َكِلذ ْنِم ُ هاللّ َخَسَنَف ،نْيَدِلا َوْلِل ُة ي ِص َوْلا َو ،دَل َوْلِل ُلاَمْلا□
َناَك] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنْبا نع ـ4 □6444□

لْثِم ِرَك ذلِل□

هجرخأ .[َعْبُّرلا َو َرْط شلاِج ْو زلِلو ،َعُبُّرلا َو َنْمُّثلا ِةأ ْرَمْلِل َلَعَج َو ، ُثُلُّثلا َو
َسُدُّسلا اَمُهْنِم ٍدِحا َو ِهلُكِل ِنْي َوَب‘ ِل َلَعَج َو ،ِنْيَيَثْن‘ا ِهظَح

يراخبلا .

1. (4733)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Cahiliye devrinde ölen babanın) malı oğluna kalırdı. Vasiyet de valideyn için yapılırTdı. Allah Teala hazretleri bundan dilediği kısmı neshedip erkeğin hissesini kadının hissesinin iki misli kıldı, ebeveynden herbiri için (eğer çocuk varsa) altıda bir, üçte bir kıldı. Kadına (çocuk varsa) dörtte bir kıldı. Zevc'e, (çocuk yoksa) yarı, (çocuk varsa) dörtte bir miras payı kıldı." [Buharî, Vesâyâ 6, Tefsir, nisa 5, Feraiz 10.]494

AÇIKLAMA:

1- Hadis cahiliye döneminin veraset ve vasiyet usulü ile, İslam'ın yaptığı tadilatı belirtmektedir. Buna göre, Resûlullah, cahiliye devrinde, ölen babanın malının sadece oğluna kaldığını, vasiyetin de sadece anne ve baba lehine yapıldığını belirtmektedir. Bu durum, mirasla ilgili ayetler (Nisa suresi 11-12. ayetler) nazil oluncaya kadar devam eder. Resûlullah, Arap örfünü, İlahî bir müdahale olmadan değiştirmez. Mevzu üzerine bir vahiy gelinceye kadar onu uygulardı. Miras meselesinde de öyle yapıldığı, vahyin gelişine kadar eski sistemin aynen tatbik edildiği sadedinde olduğumuz hadiste geçen "Allah Teala hazretleri bundan dilediği kısmı neshedip.." ibaresinden anlaşılmaktadır.

Hatta hadisin Taberi'de geçen veçhi, hem eski sistemin ruhunu kavramak, hem de yeri gelince hasıl olan istiğrabı anlamak bakımından burada kayda değer: İbnu Abbas anlatıyor: "(Miras ayeti) nazil olunca, Ashab: "Ey Allah'ın Resulü! Ata binemeyen, düşmana karşı savaşmayan, küçücük kız çocuğuna mirasın yarısını mı vereceğiz?" dediler.

İbnu Abbas devamla der ki: "Cahiliye devrinde, mirası ancak düşmanla savaşanlara verirlerdi."

2- Bu hadiste çok sarih değilse de İmam Şafiî'ye "mütevatir" dedirtecek kadar yaygın rivayetlerde geldiğine göre, İslam şeriatı, mirasta hissesi olanlar lehine vasiyette bulunmayı yasaklamıştır. İlerde (5793-5804 numaralar arası hadisler) açıklanacağı üzere İslam, vasiyeti malın üçte bir nisbetini aşmayacak şekilde tecviz etmiş ve hatta vasiyette bulunmaya teşvik etmiştir. Ancak bu, varislerden biri lehine olmamalıdır.

3- Hadiste geçen "Ebeveynden herbiri için.." "üçte bir var" tabiri, Buharî'de, sadece hadisin Tefsir bölümündeki veçhinde geçer. Bu ziyadeyle ilgili olarak İbnu Hacer: "...Anne ve babadan herbirine, bir halde altıda bir, bir başka halde anneye üçte bir hisse vardır" şeklinde açıklar 4- Ölenin çocuğu veya (erkek kardeşi) olması halinde anne ve babasına eşit olarak altıda bir düştüğü halde, çocuk (veya oğlan kardeş) olmadığı takdirde babaya, -anneye nesbetle- daha çok verilmektedir. Süheylî bunu, “babanın infak ve yardım gibi hususlarda evlad üzerinde hukuku fazladır” diye açıkladıktan sonra: “Buradaki farklılığın, hayatta kaldığı müddetçe annesine daha çok saygı ve hürmette bulunması için oğlana yapılan emirle telafi edildiğini” söyler. Abd İbnu Humeyd, bazı alimlerin, evlad olduğu durumda babanın aldığı faazlalığı: “Baba erkek kardeşleri örter ve onların hisselerini alır. Zira evlenme masraflarını, nafakalarını, -anneler değil- babalar çeker” demiştir. 495

Son satır cd’de yoktu. Elden yazıldı. Kontrol ediniz.

□ا‘بْنَاءِ بِمَنْزِ لَةِ ا‘بْنَاءِ إذا لَمْ يَكُنْ دُونَهُمْ أبْنَاءِ : ذَكَرَ هُمْ كَذَكَرِ هِمْ، وَ أُنْثَاهُمْ
ابْنٍ ذَكَرًا فَلِلْبِنْتِ ـ6446□ 4 ـ وعن زيد بن ثَابِتٍ رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهُ قال: [وَ لَدُ
وَ يَحْجُبُونَ كَمَا يَحْجُبُونَ، وَ ّيَرِ ثُ وَ لَدُ ابْنِ مَعَ ابْنِ ذَكَرٍ. فإنْ تَرَ كَ ابْنَةً وابْنَ
كَأُنْثَاهُمْ، يَرِ ثُونَ كَمَا يَرِ ثُونَ

ألاَحْ قِ وُا الفَرَ ائِضَ بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ ‘ وْ لَ رَ جُلٍ ذَكَرٍ]. أخرجه البخاري
النهصِفُ ، و ‘بِنْ ابِنْ مَا بَقِيَ؛ لِقَوْ لِ رَ سُولِ اللّه ِ #:

ترجمة .

2. (4734)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Oğulların çocukları, kendileriyle ölü arasında başka bir erkek çocuk olmadığı takdirde, ölenin çocuğu menzilesindedir: Oğlanların erkek çocukları, ölenin erkek çocukları gibidir. Oğulların kız çocukları da ölenin kız çocuğu gibidirler. Oğulların çocukları, oğullar gibi miras alırlar. Oğullar kendilerinden aşağıdakilerden mirasına mani oldukları gibi, oğulların oğulları da kendilerinden aşağıdakilerin miras almasına mani olurlar. Oğulun çocuğu, oğulla birlikte miras alamaz.

Ölen kimse, bir kızla, bir oğulun oğluna bıraksa, kız yarı alır, geri kalanı da oğulun oğlu alır. Zira Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Miras paylarını (Kur'an'da zikredilen) hak sahiplerine verin. Geri kalan, (baba tarafından) en yakın erkeğe aittir." [Buhârî, Feraiz 7.][496]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin birinci paragrafı Buharî'de bab başlığı olarak kaydedilmiştir ve mevkuf gözükmektedir. İkinci paragrafı ise İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın merfu bir rivayetidir.

2- Hadiste, ölen kimse ile oğlundan hasıl torununun -arada başka erkek çocuk olmaması halindeki- miras durumu açıklanmaktadır. Kendi öz oğlundan hasıl erkek torun bu durumda öz oğlu menzilesinde olmaktadır.

3- İbnu Abbas'ın sözünde (ikinci paragrafta) geçen feraizden -ki "miras payları" diye çevirdik- maksad Kur'an'da zikredilen paylardır. Bu paylar: Yarım, yarımın yarısı, yarımın yarısının yarısı: üçte iki (sülüsan), bu ikinin yarısı, bu ikinin yarısının yarısı. Bunlardan da murad belirtilen hisselere nass-ı Kur'an'la hak sahibi olanlardır. Nitekim bir başka rivayette "Malı, Allah'ın kitabında belirtildiği nisbetlere uygun olarak taksim edin" buyrulmuştur.

4- "En yakın erkeğe" tabiri, "ölene neseb itibariyle en yakın olan erkek" demektir. Burada ehak manasına değildir. Buradaki hadiste söylenen mana (evlâ) kelimesi ile ifade edilmişse de, bazı hadislerde اَدْنَى kelimesi kullanılmıştır ki, "en yakın" manasını ifade eder. Hattabi bunun "asabede en yakın erkek" manasına geldiğini belirtir. Bu, "asabe arasında farz ehli -yani mirasa iştirak edecekler- dışında ölene en yakın kim varsa hak sahibi olur. daha uzak olan değil" diye açıklanmıştır. Eğer eşit uzaklıkta birden fazla kimse varsa, hepsi eşit şekilde o paya iştirak ederler. Keza, bu hadiste ayrı anne ve ayrı babalardan gelenlerin kastedilmediği, -zira bunlar menzile itibariyle eşit olmaları sebebiyle aralarında evla yoktur- kastedilen şeyin amca ile hala, oğlan kardeşin kızı ile oğlan kardeşin oğlu; amcanın oğlu ile amcanın kızı olduğu belirtilmiştir. Buradan aynı annebabadan veya aynı babadan olan erkek kardeşle kız kardeş hariç tutulmuştur. Zira bunlar şu ayet gereğince mirasa iştirak ederler: "Eğer mirasçılar erkek veya kız kardeşler ise o zaman erkek için kızın iki hissesi vardır..." (Nisa 176). Bundan annebaba bir kız ve kızkardeşle beraber olan erkek kardeşte olduğu gibi daha kuvvetliyle örtülen de istisna kılınır. Keza şu ayet gereğince anne bir kız ve erkek kardeş de bundan hariç kalır: "...Ve bir erkek veya kız kardeşi varsa, onlardan herbiri için altıda bir hisse vardır" (Nisa 12). Bundan muradın, anne bir kardeşler olduğu hususunda icma nakledilmiştir. 497

ا َو ٍهم‘ خأ اَمُهُدَحأ ٍهمَع ْيَنْبا ِنَعŒخ‘ ِلو ، ُفْصِهنلا ِج ْو زِلل :َلاَقف . ج ْو َز ُرَخ□
َلِئُس ْدَق َو] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع نعو ـ4 □6444□

نيزر هجرخأ .[ِناَفْصِن اَمُهَنْيَب َيِقَب اَم َو ، ُسُدُّسلا ِهم‘ ا َن ِم .

3. (4735)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den biri anne bir erkek kardeş, diğeri koca olan iki amca çocuğu hakkında sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Koca için yarı, anne bir erkek kardeş için altıda bir, geri kalan da aralarında ikiye bölünür." [Rezin tahric etmiştir. (Buharî'de muallak olarak gelmiştir: Feraiz 15).]498

AÇIKLAMA:

Bu vak'a şöyle olmuştur. Bir adam bir kadınla evlenir. Kadın buna bir oğlan doğurur. Sonra kadın diğer biriyle evlenir, ona da bir oğlan doğurur. Sonra, ikinciden boşanan kadını bunun erkek kardeşi alır, buna da bir kız doğurur. Bu kız, ikinci oğlanın anne bir kardeşi ve aynı zamanda amcasının kızıdır. Bu kız, birinci oğlanla evlenir. Bu oğlan, kızın amca oğludur. İşte bu kız, iki amca oğulu bırakarak ölmüş olan kızdır.

Hz. Ali'nin fetvasından çıkan husus şudur: Kocaya koca olması haysiyetiyle mirasın "yarı"sı verilir. Diğerine, anne bir kardeş olması sebebiyle altıda bir verilir. Geriye üçte bir kalır, bu da asabe olmaları haysiyetiyle ikisi

496 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/332. arasında taksim edilir. Böylece birinci için üçte ikisi "farz" ve asabelik sebebiyle sahih olur, diğerine de farz ve asabelik sebebiyle üçte bir sahih olur. 499

نأ # رَمأف . نِهِل زِاَنَم قَيِض :# ِ هاللّ لِوُس رَ بلا تِا رَ جِاَهُمْلا نَ مِ ءاَسِن□
نَكَتْشا] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ يَ ِض رَ ٍبني زَ نعو ـ6 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .[ِةَنيِدَمْلاِب ًاراَد ُهتأ َرْما ُهْتَث رِ َوف ٍدوُعْسَم ُنْبا َتاَمَف .
ُءاَسِهنلا َني رِ جِاَهُمْلا َروُد َث ر َوُت

4. (4736)- Zeynep (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Muhacir kadınlardan bir kısmı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a evlerinin darlığından ve kendilerinin evlerden çıkarıldıklarından şikayet ettiler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kadınların muhacir evlerine varis kılınmalarını emretti." [Ebu Davud, Harac 7, (3080).] 500

AÇIKLAMA:

1- Fethu'l-Vedûd'da Sindî'nin kaydına göre, "o zamanlar bir kadının kocası vefat edince evi varisler alıyor, kadıncağız diyar-ı gurbette iyice yalnız kalıyor, başını sokacak bir mesken bulamıyor, sıkıntıya düşüyordu." Şu halde sadedinde olduğumuz hadis bu sıkıntıyı aksettirmektedir. Bundan sonra Aleyhissalâtu vesselâm'ın emriyle muhacir kadınlar veraset yoluyla kocalarının evlerine sahip oluyorlar, orada yerleşip kalıyorlardı. Muhacir kadınları Medine'de yabancı olmaları haysiyetiyle, Resûlullah, miras taksimi esnasında kocalarının evlerini onlara vermeyi emretmiş olmaktadır. Hadis bunu ifade ediyor.

Hattabî, bir başka açıklama sunar: Buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'de muhacirlere ev tahsis etmiş olmasıyla ilgili rivayet iki suretle tevil edilmiştir.

* Bu tahsis arsa tahsisidir, ta ki o arsalara herkes oturacağı evi yapsın. Bu duruma göre, herkes verilen o arsa üzerinde inşa ettiği binanın sahibidir.

* Muhacirlere ariyet olarak evler tahsis edildi. Bu durumda evlere sahip olmamaları gerekir. Zira miras, ancak gerçek şekliyle malik olunan mal üzerinde caridir.

Bazı alimler, bir başka ihtimale de yer vermiştir: "Evler, hayatları müddetince bu kadınlara verilmiş olabilir. Bu tam bir temlik değildir; tıpkı Aleyhissalâtu vesselâm'ın evleri gibi. Ezvac-ı Tahirat, Efendimiz'in vefatından sonra hücrelerinde baki kaldılar. Ama evler onlara miras olmadı. Nitekim Resûlullah "Biz miras bırakmayız, bizden kalan sadakadır" buyurmuştur. 501

* VELA'NIN MİRAS OLMASI

لاَمْلا ُث ِرَي ْنَم َء ّ َوْلا ُث ِرَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض□].
□6444□ 4ـ َر ِهِهدَج نع هيبأ نع ٍبيعُش نب رمع نع

يذمرتلا هجرخأ .

1. (4737)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mala kim varis olursa vela'ya da varis olur." [Tirmizî, Feraiz 22, (2115).] 502

AÇIKLAMA:

Vela, burada verasete sebep olan hükmî bir akrabalık demektir. Bu akrabalık karşılıklı akidle teessüs edebileceği gibi köle azad etme sonucu da teessüs eder. Öncekine vela-i muvalat; sonuncuya da vela-i ataka denir.

Öyle ise hadiste denmek istenen şudur: "Erkek asabelerden kim mala varis olursa, aynı şekilde arada vela bağı olan kimsenin -mesela azadlının- malına da varis olur." Asabe'ye kadınlar dahil olamayacağı için, velaya 499 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/334. 500 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/334. kadınların varis olamayacağı; ancak, köleyi kadın azad etmişse veya kadının azad ettiği azad etmişse, o takdirde varis olabileceği belirtilmiştir. 503

و ،ِروُكُّذلا َنِم ِرَبْك‘ ِل ُء ّ َوْلا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض□ □□ □□
َر ِهِهدَج نع هيبأ نع ٍبيعش نب ورمع نعو ـ4 □6444□

نيزر هجرخأ .[َنْقَتْعأ ْنَم َقَتْعأ ْوأ َنْقَتْعأ ْنَم َء ّ َو إ ِء ّ َوْلا َنِم ُءاَسهنلا ُث ِرَي .

2. (4738)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) anlatıyor: "Velâ, erkeklerden en büyüğe aittir. Kadınlar, velaya (iki durum dışında) varis olamazlar. Bu iki durum şudur: Bizzat azad ettikleri veya azad ettiklerinin azad ettikleri." [Rezin tahriç etmiştir.] 504

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de geçtiği üzere, kadınlar asabeye dahil olmadıkları için vela sebebiyle doğacak mirasa varis olamıyor. Buna iki istisnai durum var: Köleyi bizzat azad etmişse; bu takdirde velâ şahsına aittir. Çünkü, daha önce geçtiği üzere velâ, azad edene aittir. Azad eden kadınsa vela onundur, azadlısının bıraktığı -varissiz- malına varis olur. Yahut da kadının azad ettiği kimsenin azad ettiği kimse aynı durumda başka varis bırakmadan ölürse bu mala o kadın varis olabilir. 505

نأ إ اَهُلْهأ َبأف اَهَقَتْعَتِل ًةَي ِراَج َي ِرَتْشَت ْنأ اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَشِئاَع ْتَدا َرأ]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِبأ نعو ـ4 □6444□:

ملسم هجرخأ .[َقَتْعأ ْنَمِل ُء ّ َوْلا اَم نإف ،ِكِلذ ِكُعَنْمَي َ :َلاَقف #ِ هاللّ .
ِلوُس َرِل َكِلذ ْت َرَكَذَف .ُء ّ َوْلا ُمُهَل َنوُكَي

3. (4739)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), azad etmek niyetiyle bir cariye satın almak arzu etti. Ancak, kölenin sahibi velânın kendilerine ait olmasını şart koşdu. Hz. Aişe durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a söyledi. Efendimiz: "Bu şart sana mani olmasın, (zira batıldır); velâ, köleyi kim azad etmişse ona aittir!" buyurdu." [Müslim, Itk 15, (1505).]506

AÇIKLAMA:

Velâ, yukarıda belirttiğimiz gibi azad edilenle azad eden arasında devam eden hukuki bağ, bir akrabalıktır. Ölüm halinde birbirlerine veraset hakkı doğuran bir bağ. İslam, bu bağın köleyi satana değil, azad edene ait olduğunu teşrî etmiştir. Bu sebeple azad edilmek kaydıyla satın alınacak kölenin velâsının kendine ait olacağını söyleyen ve bu şartla satmayı kabul eden köle sahibinin böyle bir şart koşmaya hakkı olmadığı Resûlullah 507 tarafından belirtilmiş olmaktadır.

□ □ثِ بْنِ هِشَامٍ قَالَ: [إنّ الْعَاصَ بْنَ هِشَامٍ هَلَكَ، وَتَرَكَ ثَلَثَ بَنِينَ: ابْنَانِ لأُمٍّ
□6464□ 6ـ وعن أبا بكر بْنِ عِبْدِالرّحْمنِ بْنِ الْحَارِ

□فَوَرِثَ أخُوهُ لأَبِيهِ وَأُمِّهِ الْمَالَ وَوَلاَءَ مَوَالِيهِ، ثمّ هَلَكَ الّذِى وَرِثَ الْمَالَ
وَوَلاَءَ الْمَوَالِى، وَتَرَكَ ابْنَهُ وَأَخَاهُ لأَبِيهِ، فَقَالَ ابْنُهُ: أَحْرَزْتُ مَا أَحْرَزَ أَبِى. فَقَالَ أخُوهُ: لَيْسَ كَذلِكَ إنّمَا أَحْرَزْتَ الْمَالَ
وَأمّا وَلاَءَ الْمَوَالِى فَلاَ. أرَأَيْتَ لَوْ هَلَكَ أَخِى الْيَوْمَ أَلَسْتُ أرِثُهُ أَنَا، فَاخْتَصَمَا إلَى عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ فَقَضَى لأَخِيهِ
بِوَلاَءِ الْمَوَالِى

كلام هجرخأ .[تِهِيَمْلا نِب“ لِاَمْلاِب َو .

503 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336. 504 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336. 505 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/336.

4. (4740)- Ebu Bekr İbnu Abdirrahman İbni'l-Haris İbni Hişam anlatıyor: "As İbnu Hişam ölmüş, geride üç oğlan bırakmıştı.

Bunlardan ikisi bir anadan, biri de bir başka anadandı. Aynı anadan olan iki oğlandan biri daha öldü. Bu da mal ve azadlılar bıraktı. Aynı anadan olan kardeşi mala ve azadlıların velâsına varis oldu. Sonra da mal ve velaya varis olan kardeş de öldü, geriye bir oğlanla, baba bir kardeşini bıraktı. Oğlu: "Ben babamın sahip olduğu şeylere sahibim!" dedi. Kardeşi de: "Durum böyle değil. Sen sadece mala sahip olursun, azadlıların velasına sahip lamazsın! Bilmez misin, kardeşim bugün ölseydi, ben ona varis olmayacak mıydım?" dedi ve Hz. Osman (radıyallahu anh) nezdinde dava açtılar. O, velanın ölen kardeşe; malın da ölenin oğluna ait olduğuna hükmetti." [Muvatta, Itk 22, (2, 784).]508

*** ASABE'NİN MİRASI**

مَل َو نيد ِهْيَلَع َو َتاَم ْنَمَف . ْمِهِسُفْنأ ْنِم َنيِنِمْؤُمْلاِب َىل ْوأ اَنأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِيبأ نع ـ4 □6464ـ إ ةسمخلا هجرخأ . [اوُناَك ْنَم ُهُتَبَصَع ُهْث ِرَيْلَف ًاَم َك َرَت ْنَم َو :ٍةياو ِر يفو .ِهِتَث َر َوِلَف ًاَم َك َرَت ْنَم َو ،ُهُؤاَضَق اَنْيَلَعَف ًءاَف َو ْك ُرْتَي

ِبئاَسهنلا .

1. (4741)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben mü'minlere, kendi nefislerinden evlayım. Öyleyse kim üzerinde borcu olduğu halde ölür, bunu ödeyecek mal bırakmazsa, onu ödemek bana aittir. Kim de mal bırakarak ölürse bu mal varislerine aittir. -Bir rivayette- Kim bir mal bırakmışsa, buna, kim olursa olsun asabesi varis olur." [Buharî, Feraiz 4, 15, 25, Kefalet 5, İstikra 11, Tefsir, Ahzab 1, Nafakat 15; Müslim, Feraiz 16, (1619); Tirmizî, Feraiz 1, (2091); Cenaiz 69, (1070); Ebu Davud, Harâc 15, (2955).]509

نَم ُث ِرا َو اَنأ َو ،ِهِتَث َر َوِلَف ًاَم َك َرَت ْنَم َو ، ِيلإف ٌ ك َك َرَت ْنَم :# ِ هاللّ□ □ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ماَدْقِملا نعو ـ4 □6464□

ُكَف َي َو ،ُهْنَع ُلِقْعَي . ُهَل َث ِرا َو َ ْنَم ُث ِرا َو ُلاَخْلا َو ُهُث ِرأ َو ُهْنَع ُلِقْعأ□□

ُهَل َث ِرا َو

دواد وبأ هجرخأ .[ُهُث ِرَي َو ُهَيِناَع ِهْيَلَع .

2. (4742)- Mikdam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim külfet bırakırsa yükü banadır. Kim de mal bırakırsa bu varislerinedir. Ben varisi olmayanın varisiyim. Onun yerine diyet öderim, ona varis de olurum. Dayı da varisi olmayanın varisidir, ona bedel diyet de öder. Esirine de ona (fidye ödeyerek) kurtarıverir, ona varis de olur." [Ebu Davud, Feraiz 8, (2900).] 510

AÇIKLAMA:

1- Külfet diye çevirdiğimiz □لَك hem "borç" ve hem de "evlad u iyâl" manasına gelir. Öyleyse manası: "Bakıma muhtaç kimseler bırakarak ölen kimse gamlanmasın. Onların bakımı, himayesi bana aittir, bana sığınabilirler. Borç bırakmışsa borcunu da öderim" demek olur. Bir rivayette "...banadır" yerine "Allah ve Resûlüne'dir" şeklinde gelmiştir.

2- Resûlullah, varisi olmayana varis olacağına ve varisine, hîn-i hacette terettüp edecek, diyetini vermek, esirinin esaretten kurtulmasına maddi katkıda bulunmak gibi hizmetleri yerine getireceğini ifade ediyor. Bu ifadeler, Resûlullah'ın devlet reisi şahsiyeti gözönüne alındıkta, İslam devletinin, Müslüman vatandaşı karşısındaki hukuki vaziyetini ortaya koyar.

3- Dayının verasetine gelince: Normal olarak dayı varis olamaz. Ancak, hadis hiçbir asabesi olmayana dayının varis olacağını, diyetini ödeyeceğini belirtmektedir. Zevil erhamın varis olacağını söyleyenler bu hadisle ihticac etmişlerdir. Ancak hadisin zayıf olduğu, bu babta kavi bir hadis gelmediği kabul edilmiştir. Ulemâ, Resûlullah'ın, bu hadiste, başka varis olmama hallerinde dayıya ikram (tu'me) nev'inden verdiğini, bunun bir miras olmadığını söylemiştir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın, dayıya, malda noktalanacak şekilde ölüye halef kılması

508 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/338. ve buna miras demesi, mecaz nev'indendir. Tıpkı şu deyimlerde olduğu gibi;

"Açlık, yiyeceği olmayan kimsenin yiyeceğidir" sabır, hilesi olmayanların hilesidir."511

لقثلاو لايعلا «ُّلَكلا» .[ْطَقف ُهَل َث ِرا َو َنْم ُثرا َو ُلاَخلا] :اًعوفرم ةشئاع نع.
يذمرتللو ـ4 □6464□

3. (4743)- Tirmizî'de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den merfu olarak şu rivayet gelmiştir: "Dayı, sadece varisi olmayana varis olur." [Tirmizî, Ferâiz 12, (2105).] 512

AÇIKLAMA:

Hadisi kaydeden Tirmizî, hadis hususunda Ashab'ın ihtilaf ettiğini, bir kısmının dayı, teyze, hala ve amcayı varis kıldığını belirtir. "Ulemanın çoğu bu hadisle amel ederek zevilerhamı ehl-i ferâiz ve asabenin bulunmaması halinde varis kıldı" der. Zevil erham burada asabe ve ehl-i ferâiz dışındaki yakınlar mânasına gelir. Ashabın çoğu (Hz. Ömer, Ali, İbnu Mes'ud, Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah, Muâz İbnu Cebel, Ebu'd-Derda, İbnu Abbas ve başkaları) zevil erhamın varis olacağı görüşündedirler. Tâbiînden Alkame, Nehâî, Şureyh, Hasen, İbnu Sîrîn, Atâ, Mücâhid, Ebu Yusuf, Muhammed, Züfer vs. de bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak Zeyd İbnu Sabit ile sazz bir rivayette İbnu Abbâs: "Zevil erhama miras yoktur, ehl-i ferâiz ve asabe yoksa mal beytulmale konur" demişlerdir. Tabiînden Said İbnu Müseyyeb ve Said İbnu Cübeyr bu görüşü benimsemiştir. İmam Mâlik, Şâfiîde bunu tercih etmişlerdir. Birinci görüş sahipleri sadedinde olduğumuz hadisten başka واوُلوُا اَرْ ماَح ِبَعْضُهُمْ اَوْ لَن

نوُب َرْقَا َو ِناَدِلا َوْلا ك َرَت ا مِم بي ِصَن ِءاَسهنلِل َو َنوُب□ . ayeti ile ضْعَبِب□
رْقَا َو ِناَدِلا َوْلا ك َرَت ا مِم بي ِصَن ِلاَج ِهرلِل َ ayetlerine 513 dayanırlar. Zira burada akrabaların terekedeki hakkı mutlak olarak ifade edilmektedir.

لاَقَف .اًدَل َو ٌ َو اًميِمَح ْعَدَي ْمَل َو اًئْيَش َك َرَت َو # ِ هاللّ ِلوُس َرِل نل□ #:

ْوَم َتاَم] : ْتَلاَق اَهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَشِئاع نعو ـ6 □6466□

بيرقلا :«مِيَمْحلا» .يذمرتلاو دواد وبأ هج َرخأ .[ِهِتَي ْرَق ِلْهأ ْنِم ٍُّج َر ُهَثا َري ِم .
اوُْطعأ

4. (4744)- Tirmizî'de Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den merfu olarak, şu rivayet edilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir azadlısı vefat etti ve mal bıraktı. Geride ne evladı ne de bir yakını yoktu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Mirasını köyünden bir adama verin!" emretti." [Ebu Dâvud, Ferâiz 8, (2902); Tirmizî, Ferâiz 213, (2106).] 514

AÇIKLAMA:

Ölen kimse, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın azadlısı olması haysiyetiyle, geride hiçbir yakınını da bırakmayınca, malın Resûlullah'a kalması gerekir. Ancak, peygamberler miras bırakmadıkları gibi hiç kimseye varis de olmazlar. Bu durumda malın beytülmale gitmesi gerekir. Ancak Resûlullah, azadlı adına bir sadaka olması düşüncesiyle, bir fakire verilmesini, bu fakirin de azadlının köy halkından olmasını uygun görmüş olmalıdır (el-Kâdî). Neylü'l-Evtar'da Şevkânî der ki: "Bunda, malum bir varisi olmayanın mirasını, kendi memleketinden birine vermenin cevazına delil var."515

اهيِد ْزأ ُد ِجاُ ْتَسَل َو ،د ْز‘ا َن ِم ٍلُج َر َثا َريِم ِبِدْنِع نإ : َلاَقف # ِ هاللّ َلوُس َر لُج□
َر َنَتأ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ4 □6464ـ َل وأ ْرُظْناَف ْقِلَطْنَاف :
َلاَق .ِهْيلا ُهُعَفْدأ ًاهيِد ْزأ ْد ِجاَ ْمَل : َلاَقف ِل ْوَحلا َدْعَب ُهاَتأف : َلاَق .ٌّ ْوَح
ًاهيِد ْزأ ْ ِسمَتْلاَف ْبَهْذاف : َلاَق .ِهيلا ُهُعَفْدأ

وبأ هجرخأ .[ِهْيَلإ ُهْعَفْداَف ةَعا َزُخ َرْبُك ْرُظْنُا : َلاَق ُهَءاَج ا مَلَف .ِلج رلاِب يلَع
: َلاَق بهل َو ا مَلَف .ِهْيَلإ ُهْعَفْداَف ُهاَقْلَت ٍهيَعا َزُخ اذهب جتحا دقو ،نسلا ربك
درُي ملو ،لوا دلجلا بلا مهبرقأ هب دارأ ليقو ،خياشملا مهو ،ربك‘ا عمج فاكلا
مضب « ُرْبُكلا».دواد رهبلاب راتي“ا ثيدحلا بنعم اولعجو ،ءاهقفلا .رثكأ مهفلاخو
ثيدحلا موق بلع تيروت لجرلا نمن ملسي بلع هدي نم رافكلا،

ثيدحلا اذه اوفعضو ،كلذ وحنو ةلصلاو مامذلا يعرو .

511 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/339. 512 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/340. 513 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/340.

5. (4745)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi ve: "Bende Ezd'den birisinin mirası var. Ben onu verecek bir Ezdli bulamıyorum (ne yapayım?)" dedi. Aleyhisselâtu vesselâm:

"Git bir yıl bir Ezdli ara!" emretti. Adam bir yıl sonra tekrar geldi ve "Mirası verecek bir Ezdli bulamadım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Git bak; karşılaşacağın ilk Huzâî'ye malı ver!" buyurdu. Adam geri dönünce: "Adamı bana çağırın" emretti. Adam çağırıldı. Gelince: "Huzâa'nın en yaşlısına bak, malı ona ver!" buyurdu." [Ebu Dâvud, Ferâiz 8, (2903, 2904).] 516

AÇIKLAMA:

Ezd, Yemen'de bir kabile adıdır. Kabilenin ecdadı Ezd İbnu Gavs'a dayandığı için bu ismi almıştır. Ensarın aslı da buna dayanır.

Ezdli birisi olmayınca, Huzâa'dan birinin tavsiye edilişinin sebebi, Huzâanın Ezd'in bir kolu olmasındandır.

Hadiste kavmin en yaşlısı (رُنْك) 'ndan murad, en-Nihaye'de açıklandığına göre, kabilenin ceddine, diğer efrada nazaran en yakın olan kimse demektir. Bir bakıma en büyük olan manasına gelir.

Bazıları hadisten, kişinin, küffardan İslam'a girmesine vesile olduğu kimseye varis olabileceği hükmünü çıkarmıştır. Ancak çoğunluk, hadisin zaafına hükmederek bu istidlali benimsememiştir. 517

دَحأ ُهَل ْلَه :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف . ُهَقَتْعأ َناَك ُهَل ًام ُّغ إ ْعَدَي ْمَل َو لُج َر َتاَم]
: لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ِنْبا نعو ـ4 □6464□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُهَل ُهَثا َريِم # َلَعَجَف . ُهَقَتْعأ َناَك ًام ُّغ إ َ. :اوُلاَق .

6. (4746)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kişi ölmüş, geride azad ettiği bir köleden başka [varis] bırakmamıştı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu adamın geride bıraktığı bir adamı var mı?" diye sordu.

"Hayır yok! Sadece azad etmiş olduğu bir kölesi var!" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mirasını azadlısına verdi." [Ebu Davud, Ferâiz 8, (2905); Tirmizî, Ferâiz 14, (2107).] 518

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın buradaki tavrı da 4743 numaralı hadistekinin aynısı olmaktadır; varisi olmayan kişinin mirasını beytülmale değil, ona en yakın kimseye vermektedir. Şurehy ve Tavus: "Azadlı"ya (başka varis olmayınca) "azad eden" varis olduğu gibi, "azadlı" da (başka varis yoksa) "azad eden"e varis olur" demiştir.519

نيزر هجرخأ .[ُةَبِئا سلا اَذَك َو ،لاَمْلا ِتْيَبِل ُهُلا َم َو ، ٌّرُح ُطيِق للَا] : لاق هْنَع ُ.
هاللّ َي ِض َر ُرَمُع نعو ـ4 □6464□

7. (4747)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Lakit (buluntu) hürdür (ölünce) malı da beytülmale aittir. Saibe de böyledir [hürdür]" buyurdu. " [Rezin tahric etmiştir. (Hadisi Buhari mullak olarak kaydetmiştir: Feraiz 19.)]520

---

516 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/341. 517 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/342. 518 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/342.

AÇIKLAMA:

Lakit, mükerrer sefer açıkladığımız üzere sahipsiz olarak bulunan çocuklardır. Cami veya kilise avlusuna, sokağa, kıra terkedilen çocuklar gibi. Bunlara devlet sahip çıkmak zorundadır. Hukuken hürler ahkamına tabidirler.

Saibe: Cahiliye Arabı, bazan köleyi azad ederken şöyle derdi: "Sen saibe olarak hürsün!" Bu şekilde azad edilen köle üzerinde hiçbir kimsenin vela hakkı olmazdı. Saibe, lügat olarak, hayvanın dilediği şekilde otlaması manasına gelen bir kökten gelir. İslam'da bu şartla aza etmek mekruh addedilmiştir, ama batıl değildir. Mübah diyen şaz kalmıştır. Velanın varlığı hususunda ihtilaf edilmiştir. Teferruata girmeyeceğiz. 521

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM VE GERİDE BIRAKTIKLARININ MİRASI

هالّل ُلوُس َر ك َرَت ا مِم اَهَثا َريِم اَهَل َمِسْقَي ْنأ امهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ٍرْكَب اَبأ □
ُةَمِطاَف ْتَلأَس] :تلاق اهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ةشئاع نع ـ4 □6464ـ ِ هالّل ِلوُس َر
َدْعَب ْتَشاَع َو ، ْتَيِهف ُوُت بهتَح َكِلذك ْل َزَت ْمَلف . ُهْت َر َجَهف ْتَب ِضَغف .
#. ةَقَدَص اَنْك َرَت اَم ُث َروُن َ :َلاَق # ِ هالّل َلوُس َر نإ : َلاَقف

رَبْيَخ َكَسْمأ َو ، ٍسا بَع َو ٍ هيِلَع بلا ُرَمُع اَهَعَفَدَف ِةَنيِدَمْلاِب ُهُتَقَدَص ا مأف .هْنَع□
ُ هالّل َي ِض َر ُرَمُع َكِلذ َلَعَف مُث . َبِلاَيَل إ ٍرُهْشأ َة ِتس # بلَع اَمُه َو : َلاَق .
ُهَدْعَب ُرْم‘ا َيِل ُو ْنَم بلا اَمُه ُرْمأ َو ،هِبِئاَون َو ُهو ُرْعَت بِت لا ِهِقوقُحِل اَتَناَك # ِ
هالّل ِلوُس َر ُةَقَدَص اَمُه :لاقو ، َكَدَف َو

رصتخم يراخبلا ظفلو ،يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .]ِم ْوَيْلا بلا َكِلذ .

1. (4748)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ), Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'den, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bıraktığı maldaki hissesini taksim edivermesini talep etti. Hz. Ebu Bekr, ona şu cevabı verdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bize varis olunmaz, bıraktığımız sadakadır" buyurmuştu."

Hz. Fatıma bu cevaba öfkelendi ve Hz. Ebu Bekr'e küstü, ölünceye kadar da konuşmadı. Zaten Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra altı ay kadar hayatta kalmış (ve rahmet-i Rahman'a kavuşmuştu.) Sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh) bunu yaptı: Medine'deki sadakasını Hz. Ali ve Abbas (radıyallahu anhümâ)'ya verdi. Hayber ve Fedek'teki (sadakasını) kendi elinde tuttu ve: "Bu iki arazi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın karşısına çıkan hakları ve hadiseleri içindi. (Şimdi) bu iki arazinin işi, Resûlullah'tan sonra devlet işini eline alan halifenin tasarrufuna kalmıştır" dedi. Ravi devam eder: "Bu iki yer, bugüne kadar aynı minval üzere devam etmiştir." [Müslim, Cihad 52, (1759); Ebu Davud, Harac 18, (2968, 2969); Nesâî, Kasmu'l-Fey 1, (7, 132); Buharî, Ferâiz 4, -Buharî muhtasar olarak almıştır.]522

فاَطِمَةُ ال بأ بكْرٍ رَ ضِ يَ اللّه ُ عنَهْما فقاَلتَْ : مَنْ يَرِ ثُكَ . فقاَلَ : أهلِْ
وَ أنُْفِقُ علَ ىَ مَنْ كاَنَ ـ6464□4 ـ عن أبى هريرة رَ ضِ يَ اللّه ُ عنَهْ قال: [جاَءتَْ
؟ فقاَلَ سَمِعتُْهُ يقَوُلُ : َ نوُرَ ثُ ، وَ لكنِْ أعوُلُ مَنْ كاَنَ رَ سوُلُ اللّه ِ # يعَوُلهُُ،
وَ وَلدَِ. قاَلتَْ : فمَاَلِي َ أرِ ثُ أبِي

. ينُفِْقُ علَيَْهِ]. أخرجه الترمذي

2. (4749)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ), Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'in yanına gelip: "Sana kim varis olacak?" diye sordu.

"Ehlim ve çocuğum!" cevabını alınca: "Öyleyse ben niye babamın bıraktığına varis olamıyorum?" dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bize varis olunamaz!" dediğini işittim. Ancak ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geçimini sağladıklarının geçimlerini sağlarım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nafaka verdiklerine ben de nafakalarını veririm!" dedi." [Tirmizî, Siyer 44, (1608).]523

521 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/343.

□ رَ سوُلِ اللّه ِ # حِ ينَ توُُفيَِّ أنْ يبَعْثَنَْ عثُمْاَنَ الى أبي بكْرٍ رَ ضِ يَ اللّه
□6444□ 4 ـ عن عائشة رَ ضِ يَ اللّه ُ عنَهْا قالت: [أرَ ادَ نسِاَءُ

. قاَلَ رسوُلُ اللّه ِ #: َ نوُرَ ثُ مَ اَرَ كنْاَ صَدقَةَ]. أخرجه الثلاثة وأبو داود
عنَهُْما يسَأْلَنْهَُ ميرَ اثهَنُْ . فقاَلتَْ عاَئشِةَُ: ألَيَسَْ قدَْ

3. (4750)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımları, Resûlullah vefat ettiği zaman Hz. Osman'ı, Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anhümâ)'e gönderip miras hisselerini talep ettirmek istediler. O zaman ben onlara: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bize varis olunmaz, bıraktığımız sadakadır!"

demedi mi (nasıl miras talep edebilirsiniz?" dedim ve onları, bu niyetten vazgeçirdim.)" [Buharî, Feraiz 3; Müslim, Cihad 51, (1758); Muvatta, Kelam 27, (2, 993); Ebu Davud, Harac 19, (2976, 2977).] 524

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sadedinde olduğumuz hadislerde, sadece kendisinin değil, peygamberler cemaatinden hiçbirinin malına varis olunmadığını, peygamberlerin bıraktığı bütün malların sadaka olduğunu belirtiyor. Şu halde peygamberlerin mirasçıları olmamıştır.

2- Ulema, bunun hikmetini şöyle belirtir: "Peygamberlerin malları miras yoluyla helal olsaydı, mirasçıları arasında onların ölmesini bekleyip mirasına konmak isteyenler bulunabilir, hatta mirasçılarına mal topladığını zannedenler de çıkabilirdi. Bu suretle su-i zanda bulunanların hali harap olur; insanlar da peygamberlerden nefret ederdi. Bu açıdan Neml suresinde geçen "Süleyman, Davud'a mirasçı oldu" (16. ayet) ifadesi müşkilat arzeder ise, de buradaki "miras"tan muradın mal değil peygamberlik, ilim ve hikmet olduğu belirtilmiştir."

Resulullah'ın varis olunamaz olmasının hikmetleri meyanında, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmetine "baba" gibi olması da gösterilmiştir. Eğer ona varis olunsaydı bütün ümmet onun varisi durumunda olacaktı ki bu da o malın umumi bir sadaka durumunda olduğu manasını ifade eder. Birçok alim, Resûlullah'ın varis olunamaz oluşunu onun hasaisinden addetmiştir.

3- 525 Hz. Fatıma'nın Hz. Ebu Bekir'le miras hussundaki ihtilafı daha önce açıklandı.

*** RESULULLAH'IN GERİDE BIRAKTIGI MALLAR**

ةَمأ ٌَو ًادْبَع ٌَو ًامَه ْرِد ٌَو ًارانيِد :# ِ هاللّ ُلوُس َر ك َرَت اَم] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي□
□6444□ 4ـ نع ورمع ِنْب ثراَحْلا ىعازخلا َر ِض

يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .[ًةقَدَص ِليِب سلا ِنْب' اَهَلَعَج اًض ْرأ َو ،ُهَح ٌ ِسو .
َءاَضيَبْلا ُهَتَلْغَب إ ًائْيَش ٌ َو

1. (4751)- Amr İbnu'l-Haris el-Huzâî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (öldüğü vakit geride) ne dinar, ne dirhem, ne öle, ne cariye ne de başka bir şey bıraktı. Onun bıraktıkları beyaz katırı, silahı ve yakınları için tasadduk ettiği bir tarladan ibaretti." [Buhârî, Vesaya 1, Cihad 61, 86, Humus 3, Megazî 83; Nisâî, Ahbas 1, (6, 229).] 526

نَص ْوأ ٌ َو ًاريِعَب ٌ َو ًةاَش ٌ َو ًامه ْرِد ٌ َو ًارانِيد # ِ هاللّ ُلوُس َر َك َرَت اَم] :تلاق
□6444 □ 4ـ نعو ةشئاع ر َض ِي َ هاللّ ُ اهْنَع

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ٍءْىَشِب .

2. (4752)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (öldüğü vakit) ne dinar, ne dirhem, ne koyun ve ne de deve bıraktı. Hiçbir vasiyette de bulunmadı." [Müslim, Vasiyyet 18, (1635); Ebu Davud, Vsaya 1, (2863); Nesâî, Vesaya 2, (6, 240).]527

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, ölünce parapul nevinden miras bırakmadığını ifade etmektedir. Bıraktığı şey, bir beyaz katırla silahıdır. Arazi de bırakmış ise de bunu yolcuların ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere tasadduk etmiştir.

2- Hadiste köle de bırakmadığı belirtilir. Bu, Resûlullah'ın hiç köle

---

524 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/345-346. 525 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/346.

kullanmadığı manasına gelmez. Sağlığında azad etmiş olduğunu ifade eder.

3- Hz. Aişe hadisinde, ilaveten Resûlullah'ın herhangi bir vasiyette de bulunmadığı belirtilir. Bu "vasiyet"ten maksadın ne olduğu, hadisin Buharinin megazi bölümünün sonlarında da dercedilen veçhinde görülmektedir: Resûlullah'ın Hz. Ali'ye hususi bir vasiyette bulunup bulunmadığı Hz. Aişe'ye sorulur. O da bu soruya cevap sadedinde, Resûlullah'ın, son nefesini kendi kucağında verdiğini, bu halde iken Ali'ye nasıl vasiyette bulunabileceğini söyleyerek reddeder.

Daha önce vasiyette bulunmuş olabileceği iddiasına karşı alimlerimiz: "Bu da olamaz. Çünkü bizzat Hz.Ali'nin, Resûlullah'tan Kur'an ve bir de kılıcının kabzasına asmış olduğu bir tomar kağıttan başka hususi bir talime mazhar olmadığını itiraf eden beyanlar gelmiştir" derler. Bu beyanlar pek çok rivayette te'yid ve te'kid edilmiştir. Şu halde, böyle bir iddia Şia'nın ifratkar iddialarından biri olmaktan öte bir değer taşımamaktadır.

Hattabî, burada kastedilen vasiyetten bilhassa maddi şeyleri anlamak gerektiğine dikkat çeker. Resûlullah bu çeşitten mal ve bunlara müteallik vasiyet bırakmamıştır. Ama bunun dışında bazı vasiyetlerde bulunmuştur: * Namazın vaktinde kılınması.

* Kölelere iyi muamele edilmesi.

* Yahudi v e Hırıstiyanların Arabistan'dan çıkarılması.

* 528 Medine'ye taşradan gelen heyetlere hediye verilmesi.

امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِب ِزاَع ِنْب ِءا َرَبْلا نبلا ِمساَقْلا ُنْب ُدهمَحُم بِنَثَعب] :لاق
مساَقلا ِنْب دهمَحُم بل ْوَم ِدْيَبُع ِنْب ِسُنوُي نعو ـ4 □6444ـ نم ةدرب « ةر ِم
نلا».يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍة َرِمَن ِنم ًةَع ب َرُم َءادوَس ْتَناَك : َلاَقف ؟
ْتَناَك اَم # ِ هاللّ ِلوُس َر ِةَيا َر ْنَع ُهُلأْسأ

بارع‘ا اهسبلي فوص .

3. (4753)- Yunus İbnu Ubeyd Mevla Muhammed İbnu'l-Kasım anlatıyor: "Muhammed İbnu'l-Kasım, beni Bera İbnu Azib (radıyallahu anh)'e gönderip, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sancağının neden yapılmış olduğunu sormamı emretti. (Ben de gidip sordum). Şu cevabı verdi: "Sancağı siyahtı. Kaplan alacası şeklinde olacak bezden dört köşeli idi." [Ebu Davud, Cihad 76, (2591); Tirmizî, Cihad 10, (1680).]529

يذمرتلا هجرخأ .[ضَيْبأ َة كَم َلَخد َم ْوَي # ِ هالّ ِلوُس َر ُءا َوِل َناَك] : لاق .
هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ6 □6446□

4. (4754)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'ye girdiği gün bayrağı beyaz renkliydi." [Tirmizî, Cihad 9, (1679); Ebu Davud, Cihad 76, (2592).] 530

يذمرتلا هجرخأ .[ُضَيْبأ ُهُؤا َوِل َو َءاَد ْوَس # ِ هالّ ِلوُس َر ُةَيا َر ْتَناَك] : لاق .
امهْنَع ُ هالّ َي ِض َر ٍساهبع ِنْبا نعو ـ4 □6444□

5. (4755)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayrağı siyah, sancağı beyazdı." [Tirmizî, Cihad 10, (1681).] 531

وبأ هجرخأ .[َءا َرفَص # ِ هالّ ِلوُس َر َةَيا َر ُتْيأ َر] :لاق مهنم رخآ نع هموق نم
لجر نع ب ْرَح ِنْب ِكامس نعو ـ4 □6444□

دواد .

528 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/347-348. 529 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/348.

6. (4756)- Simak İbnu Harb, -kavminden bir adamdan, bu da onlardan bir başkasından naklen- anlattığına göre, adam: "Resulullah'ın bayrağını sarı gördüm!" demiştir. [Ebu Davud, Cihad 76, (2593).]532

AÇIKLAMA:

Son üç rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bayrak ve sancakları hakkındadır. Önce liva ve raye kelimelerini açıklayalım. Türbüşti: "Raye, harbin sorumlusunun taşıdığı alemdir. Savaşı bunun altında yürütür, savaşanlar bunu merkez alıp ona yönelirler" der. Livayı da şöyle tarif eder: "Emir nereye giderse beraberinde giden birliğin alametidir." Müslim şerhinde Nevevî: "Raye küçük alemdir, liva büyük alemdir" der. İbnu'l-Arabî, livayı "Mızrağın ucuna bağlanan ve üzerinde olan şey; rayeyi de, rüzgarın dalgalandırmasına terkedilmek üzere bağlanan şey" diye tarif eder. Ahteri, livayı sancak, rayeyi de sancak kelimesiyle karşılar. Şu halde biri diğeri yerine kullanılabilen iki kelimedir.

Kadı İyaz, "bayrağın renginin siyah olması, uzaktan bakınca galib ve hakim görüntünün siyah olmasını ifade eder, halis, saf siyah olmasını değil" der. Delil olarak bir diğer rivayetteki nemire kelimesini gösterir. Bu, kaplan rengindeki alaca renkli kumaş demektir. Yani kaplanda olduğu gibi siyah ve beyaz çizgilerin bulunduğu alaca renkli kumaş. Kumaş bu haliyle kaplana (nemr) benzediği için nemre denmiştir.

Rivayetlerdeki farklılık, İbnu Hacer'e göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın farklı zamanlarda değişik renkli sancaklara yer verdiğini ifade eder. Rivayetler, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Beni Süleym'e kırmızı, Ensar'a sarı bayrak bağladığını kaydeder. Bir rivayete göre Resûlullah'ın bayrağının üzerinde Lailahe illallah, Muhammedun Resûlullah yazılıdır. Sa'd İbnu Malik el-Ezdi'ye verdiği bayrak ise siyah renkli ve üzeri beyaz hilallidir. Bazı alimler İslam'ı temsil eden hilalin buradan geldiğini söyler. 533

وُه َو : َلاَق .ٍة ِضِفب ُهَلَسْلَسَف َعَدَصْنا ِدَق َنا َك َو ،ٍكِلاَم ِنْب ِسنأ َدْنِع # ِ هاللّ□
ِلوُس َر َحَدَق ُتْيأ َر] :لاق لوْح‘ا مصاع نعو ـ4 □6444□

حَدَق

لاَق .ى ِصْحُأ َام ِحَدَقْلا اذه يف # ِ هاللّ َلوُس ُ َر ُتْيَقَس ْدَقَل : َسنأ َلاَق َو□
ٍدْجَنِب َرَجَش ُراَضُّنلا َو : َرْمَعَم َلاَق .ٍراَضُن ْنِم ضي ِرَع ْوأ ٍة ِضِف ْنِم ًةَقْلَح
اَهناَكَم َلَعْجَي ْنأ َسَنأ َدا َرأف ٍديِدَح ْنِم ةَقْلَح ِهيف َناَك َو َحَدَقْلا َكِلذ ُتْيأ َر ْدَق َو :

ُهاللّ ُهَم ِح َر َني ِريِس ُنْب ُد مَحُم

هاللّ َلوُس َر ُتْيَقس ْدَقَل :هْنَع ُ هاللّ َيِض َر َسنأ َلاَق َو ؛هَك َرَتَف # ِ هاللّ □
ُلوُس َر ُهَل َّعَف ًائْيَش ِرهيَغُت َ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَحْلَط وُبأ َلاَقف .ٍبَهَذ

روغلاب نوكي لثأ بشخ وه :ليِق « ُراَضُّنلا».يراخبلا هجرخأ .[َنْب للا َو ،َءاَمْلا .
َو ،َذيِب نلا َو ،َلَسَعْلا : ُههلُك َبا َر شلا اَذه ي ِحَدَقِب

7. (4757)- Asım el-Ahvel anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın su bardağını Enes İbnu Malik (radıyallahu anh)'in yanında gördüm; bardak çatlamıştı. Enes onu gümüş (halkalar) ile bağlayıp tutturmuştu." Asım ilaveten dedi ki: "O nudâr ağacından yapılmış geniş, [güzel] bir bardaktı."

Ma'mer der ki: "Nudar, Necid'de yetişen bir ağaç çeşididir."

Enes der ki: "Ben bu bardakla, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sayamayacağım kadar çok su verdim!"

Muhammed ibnu Sirin rahimehullah der ki: "Ben bu bardağı gördüm. Onun demirden bir halkası vardı. Enes onun yerine gümüşten veya altından bir halka koymak istemişti. Ebu Talha kendisine: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yapmış olduğu bir şeyi değiştirme!" dedi. O da bundan vazgeçti.

Enes (radıyallahu anh) der ki: "Ben bu kadehimle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a her çeşit meşrubat içirdim: Bal, nebiz, su ve süt!" [Buharî, Eşribe 30, Humus 5, (Hadis bu veçhiyle Buhari'de mevcut olmayıp Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelmiştir: 3, (247).] 534

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahsî eşyalarından olan tahta bir bardağı mevzubahis edilmektedir. Arapçada kadeh olarak ifade edilen bu kap, dilimizde tahtadan olması haysiyetiyle çanak veya kap

[532] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/349.

kelimeleriyle çevrilmesi daha uygun olabilir. Günümüzde, küçük çapta böylesi eşyalar ahşaptan mamul olduğu takdirde tahta çanak veya su kabı demeyi tercih ederiz. Bardak öncelikle camdan mamul olanlar için kullanılır.

2- Kurtubî, eski bir Buharî nüshasında Ebu Abdillah el-Buharî'nin: "Ben bu bardağı Basra'da gördüm, ondan su içtim" dediği ve Nadr ve İbnu Enes'in mirası arasından sekiz yüz bin dirheme satın aldığı notuna rastladığını kaydetmiştir.

3- Hadiste bazı fevaid mevcuttur.

* Gümüşten sap, parça gibi kakma kullanılması caizdir. Keza zincir, halka da kullanılabilir. Ancak bu meselede ulemâ ihtilaf etmiştir. Hattabi şu açıklamayı sunar: ** Sahabe ve tabiinden bir cemaat gümüşten mamul sap, halka vs. kakma kullanmayı mutlak olarak men etmiştir. İmam Malik ve Leys bu görüştedir. Malik merhumun, az bir gümüşün caiz olacağını söylediği de rivayet edilmiştir.

** İmam Şafii mekruh addetmiştir ve: "Gümüş üzerinden içmiş olmaması için" demiştir.

** Bazıları bu hadisten hareketle: "Kerahet, gümüş kakmanın su içerken ağza değecek yerde olmasına mahsustur" demiştir. Hanefiler bu şekilde tasrihte bulunurlar. Ahmed, İshak ve Ebu Sevr de bu görüştedir.

** Gümüş kakmalı kabın kullanılmasının caiz olduğuna inananlardan İbnu'l-Münzir: "Gümüşlenmiş kap "gümüş kap" değildir" der.

** Şafii mezhebinde takarrur eden görüş şudur: "Kaptaki kakma iri olur ve zinet maksadı taşırsa haramdır. Ama bir ihtiyaca mebni olursa mutlak surette caizdir."

** [535] Bazı alimler bu meselede altın kakma ile gümüş kakmayı bir addederler.

FİTNELER, HEVALAR VE İHTİLAFLAR BÖLÜMÜ

(Bu bölümde altı fasıl vardır.) BİRİNCİ FASIL

FİTNE PATLAK VERİNCE YAPILACAK TAVSİYE

*

İKİNCİ FASIL

ZAMAN İÇİNDE ÇIKACAK FİTNELERDEN ZİKRİ GEÇENLER

*

İSMİ GEÇEN FİTNELER

*

İSMİ GEÇMEYEN FİTNELER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ASABİYYE VE EHVA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

FİTNENİN GELECEGİ CİHET VE FİTNEYİ ÇIKARACAKLAR

*

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞLARI *

ALTINCI FASIL

SAHABE VE TABİİN ARASINDA ÇIKAN KAVGA VE İHTİLAFLAR

*

HZ. OSMAN'IN ŞEHİD EDİLMESİ

*

CEMEL VAK'ASI

*

HARİCİLER

*

HAKEMEYN HADİSESİ VE YEZİD İBNU MUAVİYE'YE BİAT

*

İBNU'Z-ZÜBEYR DEVRİ

*

HACCAC

*

BENÎ MERVAN

FİTNELER, HEVALAR VE İHTİLAFLAR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Fitne, insanlık tarihinin, Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)' den sonra kıyametin kopmasına kadar geçecek zaman içerisinde en bariz kaderlerinden biri olduğu için Resûlullah pek çok hadisleriyle uyarıda bulunmuştur. Hadis kitaplarında mutlaka yer alan bölümlerden biri Kitabu'lfiten'dir. Ebu'l-Fida İbnu Kesir, bu hadisleri en-Nihaye ev el-Fiten ve'l-Melahim adlı bir kitapta toplamıştır. [536] Zamanımız, hadislerde haber verilen bütün fitnelerin yaşandığı bir devredir. Çünkü fitneyi kısaca dahilî kargaşa olarak anlarsak, artık İslam âlemi dış oyunların tuzağına düşerek, cihad mânasında, küffara karşı savaş dönemini hemen hemen kapamış, Müslümanların birbirleriyle kavgasına dönüşen dahilî kargaşalar vetiresine girmiştir. Şu halde, fitne nedir ve ne değildir, fitne sırasında takip edilecek tavır hususunda ne gibi İlahi düsturlar varid olmuştur? bilmek her zamankinden daha büyük, daha zaruri bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu sebeple, bu bölümde açıklamaları biraz daha geniş tutacağız. [537]

FİTNE:

Din alimlerince, dinimize umumiyetle sınama ve imtihan olarak aktarılan bu kelime aslında altın ve gümüşü, yabancı maddelerden temizleyip saf olarak elde etmek için ateşe sokup eritmeye denmiştir. İyiliği ve kötülüğü belli olmak için insana edilen muamele ve ibtilaya da bu asıldan alınmış olarak fitne denir. Kelime zamanla çok daha geniş mânalar kazanarak iptila, imtihan, tecrübe mânalarına, insanın ateşe atılıp azap edilmesi vs. mânalarına da kullanılmıştır.

İbnu'l-Arabî bu kelimenin "tecrübe" (ihtibar), mihnet, mal, evlad, küfür, insanların fikir ayrılıklarına düşmeleri, ateşte yakmak gibi çeşitli mânalara geldiğini belirtir.

Fitne kelimesinin, gerek Kur'an'da gerekse hadislerde, söylenenlere ilaveten günah, saptırma, sapıtma, cünun (delilik) rezalet (faziha), insanların birbirlerini öldürmesi, katl, ateşte yakarak azab vermek gibi çok değişik mânalarda kullanıldığı muteber kaynaklarda şahitleriyle belirtilir. Aliyyü'l-Kârî, bozuk akideye de fitne dendiğini ayrıca belirtir.

Hülasa bu kelime, lügat açısından bidayette, tecrübe ve mihnet mânalarını taşıdı ise de, zamanla her çeşit fena ve mekruh şeye ıtlak edilmiştir.

Bu kelime üzerine İmam Birgivî'nin kaydettiği açıklama, onun ifade ettiği mânanın genişliğini daha iyi gösterir. Der ki: "Fitne, insanları meşru bir faide olmaksızın ızdıraba, ihtilale, ihtilafa, mihnet ve belaya düşürmektir. Kalbin afetlerinin 48'incisidir. Cemaat imamının namazı uzatması, halka anlayamayacağı çapraşık ve kapalı dil ile hitap etmesi fitnelerdendir.

"Fitne kelimesinin buraya kadar sayılan mânaların birçoğuna delalet ettiğini Kur'an-ı Kerim'de görmekteyiz, mesela:[538]

Saptırma: "İşte kalplerinde eğrilik bulunanlar, sırf fitne aramak (ötekini berikini saptırmak) için (Kur'an'ın) müteşabih âyetlerine tabi olurlar" (Âl-i İmran 7, İsra 73).[539] **İmtihan:** "Biz onlardan (insanlardan) kimini kimi ile.. işte böyle imtihan ettik" (En'am 53. Ayrıca Bak. Taha 85; Sâd 34, Ankebut 3.) [540]

AZAB: "Davud sandı ki, biz kendisine bir azab hazırladık..." (Sad 24) [541] **Yakmak:** [542] "Mü'minler, münafıklara: "...Siz kendinizi kendiniz yaktınız" derler" (Hadid 14). **İşkence:** [543] "Rabbin, işkence edildikten sonra hicret edip sonra cihad ve sabır edenlerin lehindedir" (Nahl 110).

Fenalık Yapmak: [544] "Kafirlerin size fenalık yapmalarından korkuyorsanız..." (Nisa 101). **Belaya Uğratmak:** [545] "Hakikat, erkek mü'minlerle kadın mü'minleri belaya uğratanlar..." (Bürûc 10). **Delilik:** [546] "Delilik hanginizde imiş?" (Kalem 6).

Şirk Ve Tefrika: "Fitneden yani (şirk ve tefrikadan) eser kalmayıncaya din de (şunun bunun değil, yalnız) Allah'ın (dini tanınmış) oluncaya kadar onlarla savaşın..." (Bakara 193).[547] **Kargaşa (Ölümü Temenni Ettiren Hal):** "Onları (size harp açanları) nerede bulursanız öldürün, onları, sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) çıkarın. Fitne (ölümü temenni ettiren hal) katilden beterdir" (Bakara 191). [548] **İman Zayıflığı-Küfür:** "Kafir olanlar bile birbirlerinin yardımcılarıdır, eğer siz bunu yapmazsanız, yeryüzünde bir fitne (iman zayıflığı, küfür) ve büyük bir fesad olur" (Enfal 73). [549] **İsyan-Muhalefet:** "Onlardan kimi de: "...Bana izin ver, beni fitneye (isyana, muhalefete) düşürme" diyecektir. Haberin olsun ki, onlar zaten fitne çukuruna düşmüşlerdir" (Tevbe 49). [550]

KİŞİNİN FİTNESİ:

Fitne kelimesinin taşıdığı bu çeşitli mânalar, aslında, birbirinden tamamen uzak değildir. Birçoğu birbirine yakındır ve ebedî bir hayat içinde ve tekamülden geçmek üzere yaratılmış bulunan insanın imtihanında düğümlenmektedir. Yani insan bir imtihan için yaratılmıştır (Mülk 2). O, çeşitli şekillerde, hayırlaşerle (Enbiya 35); bollukladarlıkla, hastalıklasağlıkla (Bakara 155), dünyevî derece ve nimetlerde üstünlük ve alçaklıkla (En'am 165) vs. imtihan edilmektedir. Maruz kaldığı imtihanların hepsi, Kur'an ve hadisin dilinde "fitne"dir, yani imtihandır. "(Ey iman edenler) mallarınız, evladlarınız herhalde sizin için bir fitnedir (imtihandır) ..." (Tegâbün, 15). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de şöyle buyurur: "Kişinin fitnesi, ailesinde, malında, nefsinde, çocuğunda ve komşusundadır. Bu fitneyi, oruç, namaz, sadaka, emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker (yani iyiliği emir, kötülükten men etmek) yollarıyla örter (telafi eder)."

538 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/353-354. 539 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. 540 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. 541 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. 542 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. 543 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. 544 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. 545 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. 546 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354. 547 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354-355. 548 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/354.

Burada fitne olarak tavsif edilen mal, nefis, evlad gibi şeyler diğer hadislerde düşman ve hatta en büyük düşman olarak tavsif edilir: "Öldürdüğün takdirde, senin için bir nur olan, seni öldürdüğü takdirde (şehadetine sebep olarak) cennete gönderen düşman değildir. Hakiki ve en büyük düşmanın kendi sulbünden gelen evladın, sonra tasarrufun altında bulunan malındır."

Şu hadiste ise bu sayılanlar arasında birinci planda nefsin yer aldığı, kişinin afaki, dış hadisatta boğularak kendini unutmaması, ruhunu güzel ahlak, iyi niyet, hayırhahlık gibi faziletlerle tezyin edip, kötü huylarını baskı ve kontrol altına alması için mücadeleye çağırır: "Senin en büyük düşmanın, içindeki nefsindir." Allah'ın verdiği her çeşit nimet (sağlık, mal, mülk, evlad...) mü'minin vermekte olduğu imtihanı kazanmasına vesile olursa, bunlar gerçek mânada nimet olur. Aksi takdirde, düşmandır. İnananların bu mühim hakikattan gafil olmamaları için, Kur'an ve hadiste çok çarpıcı ifadelerle dikkatler çekilir. Mesela bir ayette: "Ey iman edenler, eşlerinizin, evlatlarınızın içinde hakikaten size düşman (olanlar) da var. O halde onlardan sakının" (Tegâbün, 14) denmektedir.

Şu ayet de mal ve evladın nasıl düşman olabileceğini açıklar: "Ey iman edenler, sizi ne mallarınız, ne evladlarınız Allah'ın zikrinden alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir" (Münafıkûn 9).

Bu bahsi, Abdullah İbnu Ömer'in bir sözü ile noktalayabiliriz: "Sizden hiç kimse "Ya Rabbi, fitneden (imtihandan) sana sığınıyorum" demesin. Zîra, sizden hiç kimse fitnenin (imtihanın) dışında kalmaz. Ancak istiazede bulunan kimse fitnenin şerrinden (muhtemel maddî ve manevî zararlarından) istiazede bulunsun. Nitekim Cenab-ı Hak: "Mallarınız ve evlatlarınız sizin için bir fitnedir" buyuruyor." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu hadisinde de kaçınılması mümkün olmayan, ancak alınacak tedbirlerle zararı asgariye düşürülebilecek bir fitneden söz edildiği görülmektedir: "Ben, arkamda, erkekler için kadından daha zararlı bir fitne bırakmıyorum."

Kişinin nefsî meseleleriyle alakalı bu açıklamalar, esas mevzumuzdan uzaklaşma sayılmamalıdır. Zîra ileriki bahislerde daha iyi görüleceği üzere, cemiyeti kasıp kavuran asıl fitnenin sebebini, kişinin ailesindeki fitneyi (imtihanı) hafife alması ve bu küçük dairedeki imtihanı kaybetmesi teşkil etmektedir. 551

İÇTİMÂÎ KARGAŞA (ANARŞİ) OLARAK FİTNE:

Fitne kelimesinin lügat ve örf yönünden taşıdığı mânalara kısa bir dikkat çektikten sonra, asıl mevzumuzu teşkil eden içtimâî kargaşa yönünü ele alacağız.

Fitne kelimesi dilimizde daha ziyade içtimâî bozuklukları ifade eder. Arapça aslında mevcut olan delilik, günah, imtihan, ateşe atma gibi bizzat Kur'an'da kullanılmış olan birkısım mânalarını dilimize geçerken kaybetmiştir. Fitne deyince ilk akla gelen mâna, beşerî huzursuzluk, bozgun, kavga, kargaşa, birbirine girme, dedikodu, fesad gibi insanlar arasında cereyan eden menfî hâdiselerdir.

Meşhur dilcimiz Hüseyin Kâzım Kadri, Türk Lügatinde bu kelimeye, Arapça lügatlerde belirtilen -ki yukarıda kaydettik- mânaları verir. Ancak fiiliyatta, Arapça aslında bütün mânalarıyla kullanılması Türkçemizde pek yaygın değildir. Nitekim diğer bir lügatta "azdırma, baştan çıkarma, karışıklık, ara bozma" gibi birbirine yakın mânalara yer verilir.

Kur'an ve sünnetin mükerrer beyanlarla üzerinde durup reddettikleri fitne, bu fitnedir, bütün cemiyetin ferdlerine sirayet edip kardeşlik, yardımlaşma, birbirini sevip sayma gibi iyi münasebetleri bozup, bunların yerine düşmanlık, kin, husumet, kavga, katl gibi, içtimâî huzuru, ümmet ve millet bütünlüğünü bozucu mahiyette olan fitnedir.

Hemen kaydedelim ki, yeri geldikçe belirtileceği üzere, alimlerimizce ehl-i kıble tabir edilen ve Ehl-i Sünnet dışında kalan diğer fırkalarla düşülen ihtilaflar da "fitne" mefhumunun şümûlüne girer. Fitneye karşı beyan edilen her çeşit yasak, tahdit ve tehditler bu çeşit ehl-i bid'a fırkaları için de muteberdir. Yine ileriki bahislerde görüleceği üzere, hadislerde ısrarla bulaşılmaması istenen ve fıkıh açısından bir kısım ahkama menşe ve merci olan fitnenin daha has bir mânası vardır. Burada onu da belirtmemiz gerekir. Vereceğimiz bu mâna, mesele üzerinde ortaya atılan değişik görüşlerden, cumhur denen ekseriyetin görüşüdür: "Fitne, dünyevî iktidar talebiyle düşülen ihtilaf olup, bu ihtilafta kimin haklı kimin haksız olduğu belli değildir." Bu tarifle içtimâî kargaşalardan bir kısmı -teknik tabiriyle bağy (isyan), irtidat (dinden dönme) ve kat'u'ttarik (yol kesme) denen- diğer bir kısım kargaşalardan ayrılmış oluyor. Bunlardan her birine terettüp eden ahkam farklı olmaktadır, yeri geldikçe göreceğiz.

Şu halde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde geliş şartları ve evsafı belirtilen, çıktığı zaman nasıl hareket edilmesi gerektiği mü'minlere bildirilen, önleme ve ortadan kaldırma çareleri bütün teferruatıyla açıklanan asıl fitne bu fitnedir. Keza Kur'an-ı Kerim'de: "Öyle bir fitneden sakının ki (geldiği zaman) içinizden yalnız zulmedenlere çatmaz (ammeye de sirayet eder ve hepsini perişan eder)" (Enfal 25) ayetinde kastedilen fitne de bu fitnedir.

İşte bu sebepledir ki, müteakip hadislerde bu fitne mevzubahis olacak, bu fitneyle alâkalı tahliller yapılacaktır. 552

FESAD:

Bu kelime lügat açısından bir şeyin itidal ve ölçüden dışarı çıkmasını ifade eder. Bu çıkış az da olsa çok da olsa fesad diye ifade edilir. Zıddı salahdır, düzeltme ve ıslah etmedir. Kelime sadece mânevî sahada değil, maddî sahada da kullanılır. Nefis olsun, beden olsun, eşya olsun istikametten ayrılan her şeyi ifade için bu kelime kullanılır.

Kur'an-ı Kerim'de bu kelimenin ve bu kelimeden türeyen başka kelimelerin, fitne gibi çeşitli mânalarda olmasa bile sıkça kullanıldığına şahit olmaktayız. Bir-iki misal verelim: "Kendilerine yeryüzünde fesat yapmayın denildiği zaman "biz ancak ıslah edicileriz" derler" (Bakara 11).

"Yeryüzünde -o, ıslah edildikten sonra da- fesadçılık etmeyin. O'na (Cenab-ı Hakk'a) korkarak ve umarak dua edin" (A'raf 56).

"Eğer (yer ve gök) her ikisinde Allah' tan başka tanrılar olsaydı, bunların ikisi de muhakkak ki fesada uğrar, (harap olur) giderdi" (Enbiya 22).

"O, yeryüzünde iş başına geçti mi, orada fesat çıkarmaya, ekini ve zürriyeti kökünden kurutmaya koşar. Allah fesadı sevmez" (Bakara 205).

"Eğer Hak onların heva (ve heves)lerine tabi olsaydı, göklerde, yerde ve bunların içinde bulunanlar muhakkak 553 ki fesada uğrardı" (Mü'minûn 71).

HERC:

Bazı rivayetlerde aslen Habeşçe olduğu ve katl (öldürme) mânasına geldiği (Buharî, Fiten 5) belirtilen bu kelime için, Cevherî: "Herc kelimesi, lügat açısından, bir şeyde çokluk mânasına gelir" der. İbnu Hacer, bu kelimenin kullanıldığı mânaların dokuza çıktığını el-Muhkem'den naklen belirttikten sonra hepsini kaydeder. Fitne kelimesi ile alakasını anlamamıza yardım edecek olan bu dokuz mânaya bir göz atalım: **1-** Katlde şiddet, **2-** Katlde çokluk, **3-** İhtilat (kargaşa) **4-** Ahirzamanda ortaya çıkacak fitne, **5-** Nikahda çokluk, **6-** Yalanda çokluk, **7-** Uykuda çokluk, **8-** Uykuda görülen düzensiz, karmakarışık rüyalar, **9-** Bir şeyde düzgünlük, sağlamlık gibi mükemmelliğin bulunmayışı. Buharî şarihlerinden Aynî, bu kelimenin Arapça ihtilât (kargaşa) mânasına geldiğini belirttikten ve kelimedeki bu mânayı tebarüz ettirip vurguladıktan sonra, herç kelimesinin katl mânasındaki tefsirini Habeşçe'ye nisbet edenlerin hata ettiklerine temas eder ve kesin bir dille: "Bu kelime hakiki Arapça bir kelimedir" der. Teferruat bir tarafa, gerçek olan şu ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu kelimeyi, kendisinin ölümünden sonra, İslam cemiyetinde çıkacak ve galip vasfıyla mü'minlerin birbirlerini çokça öldürmeleri şeklinde tezahür edecek olan içtimaî bozuklukları haber vermek maksadıyla sıkça kullanmıştır. Bir başka ifadeyle, fitne kelimesi ile, katl dahil her çeşit içtimâî bozukluklar kastedilirken; herç kelimesiyle de, içtimâî bozuklukların dahilî kırım halini alacak kadar ilerleyen had safhası kastedilmiş oluyor. Herç kelimesinin bilhassa mü'minin mü'mini öldürmesi şeklindeki kargaşaları ifade etmek maksadıyla kullanılma keyfiyeti, bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözlerinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, kıyametten önce ortaya çıkacak içtimâî bozuklukları sayarken, bu bozuklukların bir neticesi olarak "herç"in de artacağını mükerrer olarak ifade eder. Dinleyiciler tarafından umumiyetle müphem bulunan "herç"in ne olduğu sorulunca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bazan bizzat sözle: "Herç ölüm demektir, ölüm demektir, ölüm demektir" diye vurgulayarak açıklarken, bazan da eliyle boyun uçurma işareti yaparak, bu kelime ile katletmeyi kasd ettiğini belirtir.[554]

HERÇTEN MURAD ANARŞİDİR:

Birkısım rivayetlerden, Ashab'tan bazılarının "çokça katl" olarak tesbit edilen herçten düşmanla cihad sırasında ölme veya öldürmenin artması şeklinde yanlış anladığını, ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu anlayışı tashih ettiğini görmekteyiz. Ebu Musa'dan gelen bir rivayete göre, Hz. Peygamber: "Kıyametten önce mutlaka herç vardır" buyurması üzerine: "Ey Allah'ın Resûlü herç nedir?" diye sordum. "Katldir" cevabını verdi. Bunun üzerine orada bulunan Müslümanlardan bazıları: "Ey Allah'ın Resûlü (bunu belirtmeniz de niye?) Biz şimdiden bir yılda şu kadar bu kadar çok müşrik öldürüyoruz!" derler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) muhatablarının yanlış anladıklarını görerek, şu tavzih ve açıklamada bulunur: "(Benim kastım) müşriklerin öldürülmesi değildir. (O gün gelince) birbirinizi öldüreceksiniz, o kadar ki, kişi komşusunu, amcaoğlunu ve akrabalarını öldürecek." Cemaatten bazıları tekrar sorar: "Ey Allah'ın Resulü, o zaman aklımız başımızda olduğu halde mi bunu yapacağız (yoksa delirmiş mi olacağız?)" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verir: "Hayır, bu esnada akıl kalmaz. (Aşırı hırs ve cehalet sebebiyle) o devir insanlarının ekseriyetinin aklı ortadan kalkar. Bu durumda, halk içinde ortaya çıkan akıldan mahrum bir ayak takımı, öncekilerin yerine geçer." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Davaları aynı olan iki büyük grup arasında büyük bir savaş vukua gelmedikçe kıyamet kopmaz" diyerek herçle alâkalı hadislerde ifade edilen dahilî öldürmeleri teyid eder.[555]

FİTNEYİ İHBAR:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisinden sonra ortaya çıkacak mühim hadisatı, "onlara karşı ümmetin her an müteyakkız olması için" haber vermiştir. İstanbul'un fethi, Kıbrıs'ın fethi, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şehadetleri vs. gibi, Resûlullah tarafından haber verilen hadisat çoktur. Bunlar Hz. Peygamber'in siyerinde ayrı bir mevzudur, teferruatı vardır, fakat inceliklerine inmek bizim gayemizin dışında kalır. Ancak şunu hemen kaydedelim ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gelecekte vukuunu haber verdiği pek çok meseleden, âhirzaman fitnesi ile alâkalı olanları mühim ve hususi bir yer tutar. Bu çeşit rivayetler, diğerlerine nisbetle sayıca pek çoktur. O kadar ki, ilk tedvin edilen kitaplar başta olmak üzere, hemen hemen bütün hadis mecmualarında "Kitabu'l-Fiten", "Kitabu'l-Melahim" adları altında müstakil bölümlere yer verilerek bunlarda o hadisler zikredilmiştir.

Bu hadislerden birinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ümmeti beş tabakaya ayırır: "Ümmetim beş tabakadır: Kırk seneye kadar olanlar birr (iyilik) ve takva ehlidir. Bundan sonra 120 yılına kadar, birbirlerine karşı merhamet duyan, sıla-i rahmi yerine getiren kimselerdir. Sonra 160 yılına kadar olanlar, bunlar birbirlerinden yüz çeviren, (her çeşit beşerî bağları koparanlar) gelir. Bundan sonra gelecek olan "herç"tir, herç. Bunun çabuk geçmesini talep edin."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, kimlerin münafık olduğuna dair bilgileri sır olarak tevdi etmiş bulunduğu Huzeyfe tu'bnu'l-Yeman (radıyallahu anh)'dan gelen rivayetler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in vukua gelecek fitnelere dikkat çekmekle kalmayıp, -sır olarak tevdi edilmiş bile olsa- en azından birkısmını, bazı şahıslara birer birer haber vermiş olduğunu gösterir. Şöyle der: "Allah'a kasem olsun, ben, benimle kıyamet arasında vaki olacak bütün fitneleri bilmede insanların en malumatdarıyım. Bunları size bildirmeme mani olan şey, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunları bana sır olarak tevdi etmiş olmasıdır. Ancak şu da var ki, içerisinde benim de bulunduğum bir mecliste fitne hakkında (sır olmaması gereken) açıklamalarda bulunmuştu. Fitneleri tadad ederken şunu da söyledi: "Bu fitnelerden üç tanesi var ki, hemen hemen hiç bir şey bırakmaz. Bunlardan bazıları da var ki, yaz mevsiminde esen rüzgar gibidir. Bu fitnelerden küçük olanları var, büyük olanları var."

Huzeyfe'nin Ebu Davud'da yer alan açıklamasına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), zamanında kıyamete kadar gelecek fitneleri tadad etmekle kalmıyor, etbaı üç yüzden fazla olacak fitnebaşılarını isimleriyle, baba ve kabile isimleriyle söylüyor. Hatta bu bilgiler verilirken yanında başkalarının da bulunduğunu kaydeden Huzeyfe (radıyallahu anh) ilave eder: "Kasem olsun, anlamıyorum. Bunları arkadaşlarım gerçekten unuttu mu, yoksa kasden unutur mu gözüküyorlar?"

Nitekim Üsame (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, bir gün Medine'deki eski kalelerden (Ütm) birine çıkarak: "Benim gördüğümü görüyor musunuz? Ben, evleriniz arasında fitnelerin vaki olacağı yerleri görüyorum..." dediğini belirtir. Buharî'de kaydedilen bir rivayette, "Kahtan kabilesinden birisi çıkıp insanları deyneğiyle idare etmedikçe kıyamet kopmaz" denir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), ümmetinin kıyamete kadar devam edecek ana vasıflarından birinin dahilî fitne ve kargaşalar olacağını çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Şöyle ki: **1-** Bir grup rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Cenab-ı Hakk'tan üç şey talep ettiği, bunlardan ikisinin kabul edilip, birisinin reddedildiği, reddedilenin de: "Kendi aralarında savaş olmasın talebi" olduğu belirtilir. Bu rivayetlerden Müslim'de kaydedileni şöyle: "Rabbimden üç şey talep ettim. Bunlardan ikisini bana verdi, birini vermedi. Rabbimden ümmetimi kıtlıkta helak etmemeni istedim, bunu kabul etti. Keza ümmetimin (Nuh kavminin başına geldiği şekilde) suda boğularak helak edilmemesini istedim, bu da kabul edildi. Rabbimden ümmetimin birbirini belaya atmamasını istedim; bu reddedildi." Şunu hemen kaydedelim ki, bu hadisin farklı rivayetlerinde reddedilen şey hep aynı kaldığı halde kabul edilen diğer iki talepte değişikliklere rastlanmaktadır. Nitekim yine Müslim'de kaydedilen diğer bir rivayette, kabul edilenlerden biri Cenab-ı Hakk tarafından şöyle cevaplandırılır: "Ben sana, senin ümmetin için... onlara kendilerinden başka bir düşmanın musallat olmasını veriyorum..."

Bu hususu teyid eden bir diğer rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der: "Benim ümmetim, ümmet-i merhumedir (yani diğer ümmetlerden farklı ve ziyade bir lütf-i İlahîye mazhardır). Ahirette (ebedî) azap görmeyecektir; onun azabı (daha ziyade) dünyadadır. Dünya hayatında (aralarında çıkacak harp suretinde) fitneler, (bir kısım şiddet ve korku) çalkantıları ve kıtaller suretinde azap ve ibtila olunacaklar." Bir diğer rivayette: "Allah bu ümmet üzerinde iki kılıcı birleştirmeyecektir: Kendi kılıçları ve düşmanlarının kılıcı." Alimler bunu, "Müslümanların ortadan kalkmasıyla sonuçlanacak böyle bir durumun olmayacağı, dışa karşı birleşecekleri, ancak dış düşman tehlikesi kalkınca birbirlerine düşecekleri" şeklinde anlamışlardır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendisinden sonra zuhur edecek ihtilaf ve gruplaşmaları haber verirken bilhassa menfi olanların hususiyetlerini belirtmeye ayrı bir gayret gösterir. Bunladan birinde şöyle der: "Ümmetimde ihtilaf ve iftiraklar olacak. Bunlardan bir zümre sözlerinde çok güzel, amellerinde çok kötü olacak. Kur'an'ı okurlar da gırtlaklarından öte geçmez. Okun hedefi delip geçmesi gibi dini terkederler, bir daha da geri dönmezler. Onlar insanların ve mahlukatın en şerlisidirler..."

2- Diğer bir kısım rivayetlerde ümmet-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in 73 fırkaya ayrılacağı, bunlardan 72'si sapık olup, sadece birinin hidayet üzere olacağı belirtilir: "Muhammed'in nefsini elinde tutan zata kasem ederim ki, ümmetim 73 fırkaya ayrılacak. Bunlardan biri cennetlik, geri kalan 72'si cehennemliktir..." Bu rivayetlerde, ayrıca Hıristiyanların 71, Yahudilerin de 72 fırkaya ayrılmış olduklarının ifade edilmiş olmaları dikkate alınırsa, Müslümanların onlara nazaran daha çok tefrikalara düşeceğinin ifade edilmek istendiği anlaşılır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu çeşit rakamlarla çokluğu kasteder, bizzat rakamın gösterdiği sayıyı değil.

3- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bazı kereler, ümmetin sadece fırkalara bölünmekle kalmayıp, birkısmının irtidat bile ederek tamamen İslam dairesinden dışarı çıkacağını haber verir. "İnsanlar bu dine kitleler halinde (fevç fevç) girdiler, ondan tekrar kitleler halinde çıkacaklar."

"Ümmetimden bazı kabileler (irtidat edip) müşriklere iltihak etmedikçe kıyamet kopmaz." **4-** Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitneyi haber verirken, bunun fasılalarla kıyamete kadar devam edeceği hususunu bilhassa tebarüz ettirir, vurgular. Bu noktanın anlaşılmasında en güzel örnek, Huzeyfe tu'bnu'l-Yeman'dan gelen bir rivayettir, aynen kaydediyoruz: "İnsanlar, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e hep hayırdan sorarlardı. Ben ise, bana da ulaşır korkusuyla hep şerden sorardım. Bir defasında dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, biz bir cahiliyet ve kötülük devrinde yaşadık. Allah bizi bu hayırla, İslam'la müşerref kıldı. Bu hayırdan sonra tekrar herhangi bir şer var mı?"

"Evet var" dedi. Tekrar sordum: "Bu şerden sonra tekrar hayır gelecek mi?"

"Evet dedi, gelecek. Ancak, bu hayır bulanık olacak (yani önceki şerrin kalplerde bıraktığı kin, husumet ve itimadsızlık gibi fenalıklar belli bir ölçüde devam edecek.)"

Tekrar sordum: "Bu bulanıklık da ne?" Dedi ki: "(Önceki şerle ortaya çıkan) bir zümre (varlığını devam ettirecek. Bunlar) benim sünnetimden, benim getirdiğim hidayetten ayrılacaklar, başka bir sünnete, başka bir itikada tabi olacaklar. Sen bunların bazılarını (veya bazı davranışlarını güzel bulur) tasvip edersin, bazılarını (veya bazı davranışlarını kötü bulur) reddedersin.

"Ben tekrar sordum: "Pekala, bu hayırdan sonra da şer var mı?" Cevaben: "Evet, dedi ve devam etti: "Bunlardan sonra cehennem kapısında durup (bid'ata, küfre) çağıranlar (yani emîrler, reisler, gizli açık teşkilatlar, militanlar, hatipler, yazarlar vs.) var. Çağrılarına uyanları oraya (cehenneme) atarlar." Tekrar dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, bu çağırıcıların vasıflarını bana bildir (de onları tanıyayım ve çıktıkları zaman uymayayım)." Dedi ki: "Onlar bizim bedenimizdendir, soydaşlarımızdır, dindaşımızdır, milletimizin efradındandır." Tekrar dedim ki: "Onlar bana ulaşacak olsa ne yapmamı emredersin?" Cevaben: "Müslümanların cemaatlerinden ve imamlarından ayrılma" dedi.

Ben tekrar sordum: "Onların cemaatleri ve bir imamları yoksa (ne yapayım?)" Dedi ki: "O zaman mevcut fırkaların hepsini terket. Hatta bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş vaziyette bile olsan, ölüm sana ulaşıncaya kadar öyle kal, (yine de onlara katılma)."

Esma'dan gelen şu rivayet bize Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in çıkacak fitnelere karşı, ashabını uyarmada değişik üsluplara başvurduğunu göstermektedir: "Ben (cennette bana has olan) havuzumun başında yanıma gelecekleri beklerken, bir bölük insan (cehenneme atılmak üzere) yakalanıp getirilir. Ben: "Bunlar benim ümmetimdir" diyerek müdahale ederim. Ancak, "Sen bunların arkandan yüz geri olup, dinden çıktıklarını bilmiyorsun" derler."

Son olarak şunu belirtmede fayda var: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Benden sonra" veya "Kıyamete yakın", "Kıyamet kopmazdan önce" gibi çeşitli tabirlerle zamanlayarak haber verdiği hadiseler, daha Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hayatta iken ortaya çıkan ve ölümünden sonra Hz. Ebu Bekir zamanında gelişen yalancı peygamber Müseylime-i Kezzab hadisesi ile başlar. Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şehadetleri ile, Cemel, Sıffîn, Nehrevan vakaları ile devam eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ihbar ettiği fitnelere, İslam dünyasının her tarafında günümüzde şahit olduğumuz ve gelecekte şahit olacağımız fitneler de dahildir. Hadislerdeki tasvirlerle bunların herbiri arasında mutabakat görülebilir. Her devirde yaşayan Müslümanlar, bu mutabakatı görerek, devirlerindeki fitnenin, Hz. Peygamber tarafından haber verilen fitne olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlardan biri, Resûlullah'ın arkadaşlarından (Ashab) Huzeyfe'ye aittir. O, şöyle der: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bize: "Bana Müslümanların sayımını yapın" deyince, biz: "Ey Allah'ın Resulü, sayımız altı yedi yüze ulaştığı halde, yoksa korkuyor musunuz?" dedik. Bunun üzerine: "Siz bilmezsiniz, belki de imtihan ve (ibtila) olunacaksınız" cevabını verdi. Biz gerçekten imtihan olunduk. Öyle ki, bizden bir kimse, namazı bile gizlice kılmak durumunda kaldı."[556]

BİRİNCİ FASIL

FİTNE PATLAK VERİNCE YAPILACAK TAVSİYE

ا ِهِذه يف ُلو ُقَت َفْيَكŒلاَقف . ْمُكَسُفْنأ ْمُكْيَلَع اوُنَمآ َنيِذ لا اَهُّيأ اَي :ةي□ :
َةَبَلْعَث اَبأ اَي ُتْلُق] :َلاق ِنبَاَبْعهشلا َة يَمُأ ِبأ نع ـ4 □6444ـ ْمُتْيأ َر اَذإ ىهتَح ،
ِرَكْنُمْلا ِنَع اْوُهَتْنا َو ،ِفو ُرْعَمْلاِب او ُرِمَتْئا ِلَب :َلاَقف .# ِ هاللّ َلوُس َر اَهْنَع
ُتْلأَس .ًارِيبَخ اَهنَع َتْلأَس ْدَقَل ِ هاللّ َو اَمأ ْمُكِئا َر َو ْنِم نإف .ِهما وَعْلا َرْمأ َكْن
َع ْعَدو ، َكِسْفَنِب َكْيَلَعَف ،ِهِيأ َرِب ٍيأ َر ِذ ِهلُك َباَجْعإ َو ،ًة َرِثْؤُم اَيْنُد َو ،ًاعِب تُم
ًىوه َو ،ًاعاَطُم ًاهح ُش دواد وبأ هجرخأ .[ْمُكِلِمَع َلْثِم َنوُلَمْعَي ٌجُ َر َنيِسْمَخ ِرْجأ
ُلْثِم نِهِيف ِلِماَعْلِل ،ِرْمَجْلا ىلَع ِضْبَقْلاَك نِهِيف ُرْب صلا ًاما يأ ةبوبحم نأ « ًة َرَث
ْؤُم ايْنُد» :هلوقو.هل هدايقناو هلخبل هسفن ىوه ناسنا عابتا « ُهُتَعاَط»و.ديدشلا لخبلا « ُحُّشلا».يذمرتلاو

ةاهتشم .

1. (4758)- Ebu Ümeyye eş-Şa'bânî anlatıyor: "Ey Ebu Sa'lebe, dedim, şu ayet hakkında ne dersin?" (Mealen): "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda oldukça sapıtmış olanlar size zarar vermez.." (Maide 105).

Bana şu cevabı verdi:

"Gerçekten bunu, iyi bilen birine sordun. Zira ben aynı şeyi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sormuştum: Demişti ki: "Ma'rufa sarılın, münkerden de kaçının! Ne zaman uyulan bir cimrilik, takip edilen bir heva, (dine, ahirete) tercih edilen dünyalık görür, rey sahiplerinin (selefi dinlemeden) kendi reylerini beğendiklerini müşahede edersen, o zaman kendine bak. İnsanlarla uğraşmayı bırak. Zîra (bu safhaya gelince) arkanızda sabır günleri var demektir. O günler avuçta ateş tutmak gibi (sıkıntılı)dır. O günlerde, sizin kadar amel yapabilen bir kimseye elli kişinin ecri verilecektir." [Ebu Davud, Melahim 17, (4341); Tirmizî, Tefsir, Mâide, (3060); İbnu Mace, Fiten 21, (4014).]557

AÇIKLAMA:

Hadis, kişinin kendisiyle meşgul olmasını, başkasının sapıklığının kişiye zarar vermeyeceğini ifade eden bir ayeti (Maide 105) açıklama sadedinde varid olmuştur. Ayetin zahirine bakılınca emr-i bi'lmarufa yer vererek başkalarıyla meşgul olmayı değil, kendi işiyle meşgul olmayı emrediyor gözükmektedir. Ayet suale vesile olmuştur. Çünkü mü'min kişiyi emr-i bil marufta bulunmaya, münkerden nehyetmeye teşvik eden ayetler ve hadisler var. Bu ayetle öbür ayetler arasında zahirî bir tezad gözükmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beyan buyurdukları açıklama ile "Marufa sarılın..." emretmektedir. Ma'ruf, güzel kabul edilen, meşru olan, şeriatın yapılmasını tecviz ve teşvik ettiği her şeydir. Bunlar arasında emr-i bi'lmaruf ve nehy-i anil münker de yer alır. Şu halde mü'min buna ara vermeden devam edecek. Ancak cemiyette zuhur edecek bazı alametler var. Onlar görüldü mü, artık emr-i bil maruf ve nehy-i ani'lmünkeri terketmek evladır. Çünkü, bu safhada emr-i bil'maruf, fayda değil zarar verebilecektir. Hadiste bu alametler şöyle sayılır: * İtaat gören cimrilik. Bazı alimler aşırı, hırsla karışık cimrilik diye açıklamıştır. * Hevaya uyulması, yani şeriatın emirlerinin terkedilmesi. * Dine tercih edilen dünya.

* Rey sahiplerinin kitaba, sünnete, icma-ı ümmete, sahabe akvaline bakmadan kendi görüşünü beğenip ona tabi olması.

Bu sayılanlar, haricî bir düşmanın hakimiyeti değil, İslam cemiyeti içerisinde gayr-ı İslamî, beşerî değerlerin hakimiyetidir, fitnedir, dahili kargaşanın had safhaya ulaşmasıdır. Bu derece bozulan insanlara emr-i bil maruf fayda vermez, zararı daha da artırır mânasında olmak üzere Aleyhissalâtu vesselâm, kişiye, cemiyeti terketmesini, kendini kurtarmayı düşünmesini tavsiye etmektedir. Çünkü arkada sabrın övüleceği sıkıntılı günler gelecektir.558

نْب وِرْمَع ِنْب ِ هاللّدبع نع ِهيبأ نع ٍدهمحُم ِنْب ِدِقاو نعو ـ4 □6444□□

556 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/360-364.

دَق ٍةَلاَثُح يف َتْيِقَب اَذإ وٍرْمَع َنْبا ِ هاللَّدْبَع اي َتْنأ َفْيَك :َلاَق َو . ُهَعِباَصأ # ِ□
هاللّ ُلوُس َر َك بَش] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاَعلا بلَع ُلِبْقَت َو ، ُرِكْنُت اَم
ُعَدَت َو ، ُف ِرْعَت اَم ُذُخأَت :َلاَق ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي َفْيَكف :َلاَق ؟اَذكه او
ُراَصَف اوُفَلَتْخا َو ،ْمُهُدوُهُع ْتَج َرَم ريعشلا رشق نم طقسي ام « ُةلاثحلا».خسنلا
رثكأ يف وه سيلو : هيديمحلا لاق .يراخبلا هجرخأ .[ْمُه ما َوَع َو ْمُهُعَدَت َو ،
َكِت صاَخ

تفلتخا َو ْتَطَلَتْخِا نأ « ْمُهُدوُهُع ْتَجرَم»و.ئش لك نم ئدرلا ُههنأكو ،بهقن اذإ .
هوحنو

2. (4759)- Vakid İbnu Muhammed babasından, o da Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'dan anlattığına göre demişti ki:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bir gün) parmaklarını kenetledi ve dedi ki: "Ey Abdullah İbnu Amr! Ahidleri bozulup şöyle karmakarışık hale gelen bir kısım ayak takımı (hezele) kimselerle başbaşa kalırsan ne yaparsın?"

"Ne yapmamı tavsiye edersiniz, Ey Allah'ın Resulü!" dedim. Buyurdular ki: "Güzel bulduğun şeyi yaparsın, kötü bulduğun şeyi de terkedersin. Kendi yakınlarının (hallerini düzeltmeye) yönelirsin. O hezele takımı (ile de), onların cemaatı ile de (uğraşmayı) terkedersin." [Buhârî, Salat 88, Fiten 13; Ebu Davud, Melâhim 17, (4342); İbnu Mace, Fiten 10, (3957).] 559

AÇIKLAMA:

1- Ahdin bozulması, güven ve emniyetin kalkmasıdır. İster mal, ister can, isterse ırz emniyeti olsun, hepsinin kalkması, halel görmesi, ahdin bozulması ile ifade edilmiştir. Irz emniyeti deyince vicdan hürriyeti, din hürriyeti gibi kişinin şahsiyetine giren hususları da anlamamız gerekir. Ahdin bozulmasıyla cemiyette bunlar da kalmaz, vicdanlara baskı artar, inançları sebebiyle dindarlara taarruz ve tasallut tahammül edilmez hale gelir. Önceki hadiste de kısmen geçtiği üzere dindarlığın, ahirzamanda, elde ateş tutmak gibi zorlaşması, ahdin bozulmasıyla din ve vicdan hürriyetinin de ortadan kalkacağını ifade eder.

2- Şarihler bu hadisi açıklarken, hadisin "parmakların kenetlenmesini yasaklayan" bir başka hadisle arzettiği tenakuza dikkat çekip, aralarını telif ederler: "Resûlullah buyurmuştur ki: "Biriniz namaz kılınca parmaklarını kenetlemesin. Zira, kenetleme işi, şeytandandır. Biriniz mescidde olduğu müddetçe, oradan çıkmadıkça namazdadır." Şarihler, umumiyetle bu iki rivayet arasında tearuz görmezler. Çünkü bu sonuncu hadiste, namaz esnasında veya namaz beklerken parmakların kenetlenmesi yasaklanmaktadır. Halbuki, sadedinde olduğumuz hadis, hadisenin namazla ilgisinden bahsetmez. Hadisin mescidde vürud etmesi de muhtemeldir. Bu takdirde cevap şöyledir: Yasak, gayesiz bir şekilde boş yere kenetlemekle ilgilidir. Halbuki Resûlullah bir temsil vermek, kapalı bir mânayı daha anlaşılır kılmak için parmaklarını kenetlemiştir. Öyle ise, namaz dışında müsbet, faideli bir maksatla parmakların kenetlenmesinde bir mahzur yoktur.

Kenetlenme yasağının hikmeti üzerine: "Çünkü "şeytandandır", "uykuyu getirir", "kenetlemenin arzettiği manzara, ihtilafın manzarasıdır, bu manzara namazda veya namaz hükmündeki bir halde bulunan kimse hakkında mekruh görülmüştür. Çünkü bir başka hadiste "Karışık olmayın; kalplerinize ihtilaf girer" buyrulmaktadır" gibi yorumlar getirilmiştir.

3- Hadisin, fitne sırasında Müslümanın takip edeceği yolla ilgili mesajı izah gerektirmeyecek kadar açıktır: Fitneye bulaşmamak, ateşi avuçta tutmak kadar zor bir iş dahi olsa fitneden kaçmak; öyle ki, icabında emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'l münkeri de terkedip, sözünü dinleyecek yakınlarla meşgul olup, onları kurtarmaya çalışmak. Müteakiben kaydedilecek ilk iki hadiste (4760, 4761) fitneden kaçmanın gereği ve hayrı daha açık olarak ifade edilecektir.560

تْنأ فْيَك :َلاَق .َكْيَدْعَس َو ِ هاللّ َلوُس َر اَي َكْي بَل :ُتْلُق ٍهرَذ اَبأ اَي # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهرذ بأ نعو ـ4 □6444□

□ هاللّ بِل َراَخ اَم :ُتْلُق ؟ِفي ِص َوْلاِب ِهيف ُتْيَبْلا ُنوُكَي ت ْوَم َسا نلا َباَصأ
اَذإ ُتْيأ َر اَذإ َتْنأ َفْيَك .لاَق َكْيَدْعَس َو ِ هاللّ َلوُس َر اَي َكْي بَل :ُتْلُق .ٍهرَذ اَبأ اَي
بِل َلاَق مُث ْر بَصَت َلاَق ْوأ ،ِرْب صلاِب َكْيَلَع :َلاَق .ُهلوُس َر َو بفْيَس ُذُخآ َّ َفأ:
ِهاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق .ُهْنِم َتْنأ َنمِب َكْيَل َع َلاَق .ُهلوُس َر َو ِ هاللّ بِل َراَخ اَم :
ُتْلُق ؟ِم دلاِب ّتَق َرَغ ْدَق ِتْي زلا َراَجْحأ

نأ َتْيِشَخ ْنإ :َلاَق ؟ِبتْيَب ًَّلَع َل ِخُد ْنإف :ُتْلُق .َكَتْيَب ُم َزْلَت :َلاَق ؟ِبن ُرُمأت□
اَمَف :ُتْلُق .نذإ َم ْوَقْلا َتْك َراَش :َلاَق .ِبقِتاَع بلَع ُهَعَضأ « ُفيص َولا»و.ربقلا اَنُهه
«تيبلاب» دارملاو.دواد وبأ هجرخأ .[ِهِمْثإو َكِمْثإب ُءوُبَي َكِهْج َو بلَع َكَب ْوَث
ِقْلأف ِفْي سلا ُعاَعُش َك َرَهْبَي لاغتش هن‘ وأ ،مهنع ناكملا قيضل دبعب تيملا
هيف نفدي ربق عضوم برتشي بتح نتفلا ةرثكل رثكت بلتقلا نأ بنعملاو ،دبعلا

هتميق وأ افيصو يطعي نأ إ هنفديو تيم ربق رفحي نم دجوي ضعبب مهضعب .

3. (4760)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) seslendiler: "Ey Ebu Zerr!"

"Buyurun, Ey Allah'ın Resulü, emrinizdeyim!" dedim.

"İnsanlara (kitle halinde) ölüm isabet edip, kabirlerin (ücretli) hizmetçiler tarafından kazılacağı zaman ne yapacaksın?" buyurdular.

"Benim için Allah ve Resulü neyi ihtiyar buyurursa onu yaparım!" dedim. "Sabrı tavsiye ederim!" buyurdular -veya, sabredersin! dediler- ve sonra bana tekrar seslendiler: "Ey Ebu Zerr!"

"Buyurun ey Allah'ın Resûlü, sizi dinliyorum!" dedim.

"Zeyt mıntıkasının taşları kanda boğulduğunu gördüğün zaman ne yapacaksın?"

"Allah ve Resûlü benim için neyi ihtiyar buyurursa onu!" dedim "Sana kendilerinden olduğun yakınlarını tavsiye ederim!" dedi. Ben sordum: "Ey Allah'ın Resulü! (O zaman) kılıcımı alıp omuzuma koymayayım mı?"

"Böyle yaparsan (fitneci) kavme ortak olursun!" buyurdular.

"Bana ne emredersiniz!" dedim."Evine çekil!" buyurdular.

"Evime girilirse?" dedim.

"Eğer kılıcın parıltısının seni şaşırtacağından korkarsan, elbiseni yüzüne ört. Gelen hem senin günahınla, hem de kendi günahıyla dönsün!" buyurdular." [Ebu Davud, Fiten 2, (4261); İbnu Mace, Fiten 10, (3958).] 561

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis fitneye karışmayı yasaklayan hadislerden biridir. Hadisin, Begavî tarafından Mesabih'te kaydedilen veçhi biraz daha teferruatlıdır; şöyle ki: "Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben bir gün, bir merkep üzerinde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terkisinde idim. Medine'nin (dış) evlerini geçtiğimiz sırada bana:"Ey Ebu Zerr! Medine'ye açlık hakim olduğu; öyle ki, yatağından kalkınca açlıktan bitkin düşüp mescide kadar gidemediğin zaman ne yapacaksın?" dedi" diyerek başlayan hadis, Resûlullah'ın şu tavsiyesi ile noktalanır: 562 "Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (dayanamayıp kılıca sarılıp fitneye katılmaktan) korkarsan elbisenin kenarını yüzüne çek, ta ki, (haksız yere öldürerek) senin günahınla ve kendi günahlarıyla geri dönsünler."

2- İnsanlara (kitle halinde) ölüm nisbeti kıtlık, veba, savaş gibi sebeplerle gelecek umumi ölüm hadisesi olarak anlaşılmıştır.

3- Hadiste geçen beyt ve vasif kelimelerini anlamada şarihler bazı farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şöyle ki: * Mezar olarak tercüme ettiğimiz (beyt) kelimesini bazı alimler mezar olarak anlamıştır. Hattabî der ki: "Beyt, burada "mezar" demektir, vasif de hizmetçi. Murad olan mâna şudur: "İnsanlar, öylesine meşguldürler ki öleni gömmeye fırsat bulamazlar da onu gömmesi için hizmetçiye verirler, yahut ücretle gömdürürler." * Buradan şöyle anlayanlar da olmuştur: "Mezar yerleri öylesine dardır ki, herbir ölüleri için bir kabir yerini bir köle vererek satın alırlar." Ancak bu ikinci te'vil tenkit edilmiş ve: "Ölüm, sağlar arasında devam etse ve fevkalade yayılarak artsa da yine böyle bir darlık hasıl olmaz. Çünkü arz geniştir" denmiştir. Ancak, hadisin Mesabih'ten kaydettiğimiz veçhinde ikinci mânayı teyid eden ibareler mevcuttur. Hadisin şerhinde imkan varsa hadisten istifade en evla yoldur. Burada o imkan mevcuttur.

* Bu ibareden şu mâna dahi çıkarılmıştır: "O zaman evler, ölümlerin çokluğu ve ikamet edeceklerin azlığı sebebiyle çokça ucuzlar. Öyle ki bir ev, aslında normal olarak bir köleden pahalı olduğu halde, bir köle mukabilinde satılır."

* Şu mâna da çıkarılmıştır: "Evlerde önceleri çok insan mevcut olduğu halde, bu evin işini görmeye sadece bir köle kalır."

4- Zeyt'in Medine'nin bir mahallesi veya Medine civarında bir yer adı olduğu söylenmiştir. Türbüşti: "Burası, Yezid zamanında cereyan eden meşhur hadisenin vukua geldiği Harra'da bir noktanın adıdır. Orada savaşan zalim orduların komutanı da Müslim İbnu Ukbe el-Mürri'dir. Resûlullah'ın koyduğu haramları mübah kılan heriftir. Karargahı Medine'nin batısında yer alan Harre-i garbiyye idi. Medine'nin hurmetini ihlal etti, erkekleri hep öldürdü. Orada üç gün -beş de denmiştir- talanda bulundu."

5- "Kendinden oldukların" tabiriyle kişinin ailesi, yakınları, kavmi kastedilmiştir. Bununla "İmam"ın yani biat etmiş olduğu imamının kastedildiği de söylenmiştir. Bu durumda mâna: "İmamına ve bey'at ettiğin kimseye tabi ol" demek olur.

6- Hadiste, kişinin kılıcı alıp omuza koyması halinde, günahta fitnecilere ortak olacağı ifade edilmiştir. Öyleyse fitne şartlarında fitnecilere iştirak etmemek, günahlarına ortak olmamak için silaha sarılmamak gerekir. Aliyyu'l-Kârî der ki: "(Fitnede) hasım Müslümansa, fesad terettüp etmeyecek ise, müdafa-i nefis caizdir. Ancak hasım kafir ise, imkan nisbetinde müdafaa etmek vacib olur."

7- "Kılıcın parıltısının galebe çalması", kılıcı kullanmaktan kinayedir. "Elbisenin kenarıyla yüzünü örtmek", düşmanı görüp, korkmamak içindir. Bundan maksad, "Onlar seninle savaşsa da sen onlarla savaşma, ölmeyi tercih et" demektir.

---

[561] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/369-370.

Bu taktirde, gelenler "seni öldürmüş olmanın günahı ve diğer günahlarıyla dönerler" mânası anlaşılır. 563

حِبْصُي ، ِملظُمْلا ِلْي للا ِعَطِقَك ًانَتَف ِةَعا سلا َدَي َنْيَب نا إ :# ِ هالّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر سوُم بأ نعو ـ6 □6444ـ .بِعا سلا َنِم رْيَخ اَهيِف
بِشاَمْلا َو ،ِمِئاَقْلا َنِم رْيَخ اَهيِف ُدِعاَقْلا ًارِفاَك ُحِبْصُي َو ًانِم ْؤُم يِسْمُي َو ،ًارِفاَك
يِسْمُي َو ًانِم ْؤُم اَهيِف ُلُج رلا

وبأ هجرخأ .[َمَدآ نَبا ِرْيَخَك ْنُكَيْلَف ْمُكْنِم ٍدَحا َلَع َل ِخُد ْناِف .ِة َراَج ِحْلاِب
ْمُكَفوُيُس اوُب ِرْضا َو ،ْمُك َراَت ْوأ اوُعِهطَق َو ،ْمُك يِسِق او ُرِهسَكَف دارأو ،هنم
ةفئاط «ِلْي للا ُعَطِق».[ْمُكِتوُيُب َس ُحأ اوُنوُك :َلاَق ؟اَن ُرُمأت اَمَف :اوُلاَق]
دواد يذمرتلاو.وزاد وبأ دواد دعب ىعاسلا:

لاق اممو ،ليباق هوخأ هلتق يذلا ليباه هبلصل مدآ نبا « َمَدآ ْنَبا ِرْيَخَك ْنُك َيْلَف»
انتف ةملظم ءادوس اًميظعت اهنأشل.وأراد هلوقب:

ا يِنَلُتْقَتِل َكَدَي يلإ َتْطَسَب ْنِئَل :امهرمأ يف ىلاعت ُ هاللّŒةي .

4. (4761)- Hz. Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyametten hemen önce karanlık gecenin parçaları gibi fitneler var. Kişi o fitnelerde mü'min olarak sabaha erer, akşama kafir olur; mü'min olarak akşama erer, sabaha kafir çıkar. O fitnede oturan, ayakta durandan hayırlıdır. Yürüyen koşandan hayırlıdır. Öyleyse yaylarınızı kırın, kirişlerinizi parçalayın, kılıçlarınızı da taşa vurun. Sizden birinin evine girerlerse Hz. Adem'in iki oğlundan hayırlısı olsun (ölen olsun, öldüren değil)" [Ebu Davud, Fiten 2, (4259, 4262); Tirmizî, Fiten 33, (2205).]

Ebu Davud, "koşandan" kelimesinden sonra şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Yanındakiler, "Bize ne emredersiniz (ey Allah'ın Resulü)?" dediler. "Evinizin demirbaşları olun!" buyurdu." 564

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah, kıyamete yakın çıkacak fitnelerin dehşetini belirtmek için, zifirî karanlık gecenin parçalarına benzetmiştir. Yani peşpeşe fitneler olacak, her biri, gece parçası gibi karanlık, yani doğruyanlış, haklıhaksız, isabetlihatalı vs. şekilde tefrik etmek imkanı tanımayacak, son derece dehşetli olacak demektir. Bu teşbihten maksat fitnenin büyüklüğünü ifadedir.

2- Hz. Adem'in iki oğlundan hayırlısı Hz. Habil'dir. Kardeşi Kabil onu öldürmek istediği vakit ayet-i kerimenin ifadesiyle kardeşine: "Sen beni öldürmek için elini bana kaldırsan da , ben seni öldürmek için elimi sana kaldırmayacağım" (Maide 28) demiştir. Bu ayette, Cenab-ı Hakk fitne sırasında Müslümanların takip edeceği siyaseti vaz' etmiş olmaktadır: "Fitneden kaçmak, öldürmektense ölmeyi tercih etmek." İslam'da bunun ilk örneğini Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın verdiği belirtilir: O fitnenin büyümemesi için öldürmeyi değil, öldürülmeyi tercih etmiştir.

3- Evin demirbaşı olmaktan maksad, evden ayrılmamak, dışarı çıkıp fitneye bulaşmamaktır. Nasıl ki demirbaş denen halı, kilim gibi bir kısım eşyalar devamlı evde kalırlar; fitne sırasında da o eşyalardan biri gibi olmak yani evden dışarı çıkmamak tavsiye edilmiştir. Bundan da maksad, fitneye katılmamaktır. [565]

فَعَش اَهِب ُعَبْتَي مَنَغ ِملْسُمْلا ِلاَم َرْيَخ َنوُكَي ْنأ ُكِشوُي :# ُ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس بأ نعو ـ4 □6444□

يتلا عضاوملا «ِرْطَقْلا ِعِقا َوَم».يئاسنلاو دواد وبأو كلامو يراخبلا هجرخأ .]
ِنَتِفْلا َنِم ِهِنيِدِب ُّرِفَي ،ِرْطَقْلا ِعِقا َوَم َو ِلاَب ِّجْلا

رطملا اهب لزني .

5. (4762)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin en hayırlı malının peşine takılıp dağ geçitlerini ve yağmur düşen yerleri takip edeceği koyunu olacağı zaman yakındır. Böylece dinini fitnelerden kaçırmış olur." [Buhârî, İman 12, Bed'ü'l-Halk 14, Menakıb 25, Rikak 34, Fiten 14; Muvatta, İsti'zan 16, (2, 970); Ebu Davud, Fiten 4, (4267); Nesâî, İman 30, (8, 123, 124).] [566]

ج ْرَهْلَا».يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[يلا ِةَ رْجَهَك ِج ْرَهْلا يف ُةَداَبِعْلا :# ِ□ «
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق راسي نب ْلِقْعَم نعو ـ4 □6444□

نتفلاو فتخا :انه .

6. (4763)- Ma'kıl İbnu Yesar anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Herc (fitne) zamanında ibadet, tıpkı bana hicret gibidir." [Müslim, Fiten 130, (2948); Tirmizî, Fiten 31, (2202).][567]

[563] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/370-372. [564] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/372-373. [565] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/373.

رَبَصَف َبِلُتْبا ِنَمَل َو َنَتفْلا َبِهنُج ْنَمَل َديِع سلا نإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□ □
هْنَع ُ هاللّ َيِ ضَ ر دوس‘ا نب دادقْملا نعو ـ4 □6446□

هنم بجعتملاو ئشلا بلع فسأتملا اهلوقي ةملك «ًاها َو».دواد وبأ هجرخأ .[ًاها .
َوَف

7. (4764)- Mikdad İbnu'l-Esved (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bahtiyar, fitneden kaçınan kimse ile, belalarla karşılaşınca sabreden kimsedir. Ne mutlu ona!" [Ebu Davud, Fiten 2, (4263).] [568]

هَدَي فَك ْنَم َحَلْفأ ، َب َرَتْقا ِدَق ٍهرَش ْنِم ِب َرَعْلِل لْي َو :#ِ هاللّ ُلوُس َر□].
َلاَق] :لاق امهْن َع ُ هاللّ َيِ ضَ ر ٍساهبع ِنْبا نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .

8. (4765)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yaklaşan bir şerden yazık Araplara! Elini çeken ondan kurtulur." [Ebu Davud, Fiten 1, (4249).] [569]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen son hadisler, özet olarak fitneye bulaşmamayı ve imkan nisbetinde fitneden kaçmayı tavsiye etmektedir. Kapıya kadar gelen fitneye, öldürülmeyi tercih edecek kadar bulaşmama emri, üzerinde durulması gereken bir husustur. Zîra ulema, çeşitli nokta-i nazarları ve mukabil delilleri de gözönüne alarak, mesele üzerinde ziyadesiyle durmuş ve enine boyuna tartışmıştır. Fitne şartlarında yaşamamız haysiyetiyle bu hususların daha sistemli ve teferruatlı olarak bilinmesinin gerekli ve faydalı olacağına inanıyoruz. Bu sebeple mevzuyu biraz açıklayacağız.

Fitnede herkese ferdî olarak terettüp edecek vazifeleri şöyle sayabiliriz: **1-** Fitnenin getireceği sıkıntılara sabır.

2- Fitnecileri yalnız bırakmak, **3-** Uzlet; eve çekilmek, dağa çekilmek, terk-i diyar etmek, **4-** Öldürmektense ölmeyi tercih etmek. Fitnede müdafa-i nefis meselesi, **5-** Dilini tutmak, **6-** Kalben kerahet, **7-** Mal ve evlatça hıffet, **8-** 570 Silah edinmemek,Şimdi bunları açıklayalım: **1- Fitnede Sabır:**

Hangi çeşitten olursa olsun, iradesi dışında gelen her çeşit musibet karşısında Müslümanın başvuracağı mühim bir silah olarak ifade edilen "sabır", fitne karşısında daha da ehemmiyet kazanan, ısrarla tavsiye edilen en mühim silah hüviyetini kazanmaktadır. Bu hususu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bazan tek tek fertlere, bazan umumi bir ifade ile herkese duyurmuştur.

Müslim'de gelen bir rivayette, Hz. Peygamber, kendisine memuriyet vermesini isteyen Ensar'dan bir zata şu cevabı verir: "Siz benden sonra bencillik (ve fitneyle) karşılaşacaksınız. Havz(-ı Kevser)in başında bana kavuşuncaya kadar sabredin." Tirmizî'nin rivayetinde, "..fitne ve dine muhalif bulacağınız icraatlar göreceksiniz" ibaresi vardır. Ensârinin "Ey Allah'ın Resulü, bize ne tavsiye edersiniz?" sualine karşı: "İcraatcılara olan vazifelerinizi (onların hakkını) eda edin, haklarınızı Allah'tan talep edin" cevabını verir. Bu mevzuda Ebu Zerr'den gelen bir rivayet daha geniş, daha açıktır; aynen kaydediyoruz: Ebu Zerr anlatıyor: "Bir gün Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bineğinin terkisinde idim. Medine'nin evlerinden dışarı doğru çıkmıştık ki bana: "Ey Ebu Zerr, Medine'de açlık bulunduğu ve hatta sen yatağından kalkıp da açlık sebebiyle mescide kadar gidecek gücü kendinde hissetmediğin zaman halin nedir?" dedi Ben de: "Allah Resulü daha iyi bilir" dedim. Resûlullah: "Ey Ebu Zerr! İffetini koru (söz ve fiillerde haramdan kaçın)" dedi ve ilave etti: "Ey Ebu Zerr! Medine'de kıtal olsa ve bir mezarın ücreti bir köle fiyatına ulaşsa, o kadar ki, bir kabir bile bir köle karşılığında satılsa, senin durumun ne olur?" "Allah ve Resulü daha iyi bilir" cevabını verdim. "Sabret ey Ebu Zerr" dedi ve ilave etti: "Ey Ebu Zerr! Medine'de kıtal olsa ve kan (Medine dışında yer alan) Zeyt mıntıkasının taşlarını sulayacak kadar çok aksa ne yaparsın?" Ben yine: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedim. Resûlullah: "Mensup olduğuna (yani aile ve akrabana veya biat ettiğin imama) dön" dedi. Ben sordum ve: "Silahımı kuşanayım mı?" dedim. Resûlullah: 568 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/374.

"(Hayır) o takdirde insanlara (kötü amellerinde) iştirak etmiş olursun" cevabını verdi. "Öyleyse ne yapayım ey Allah'ın Resulü?" diye sordum. Cevaben: "Evinde kal, çıkma" dedi. Ben tekrar: "Ya evime de gelirlerse?" dedim. "Kılıcın parıltısının galebe çalmasından (kullanmaktan) korkarsan elbisenin kenarını yüzüne ört, ta ki (gelen kimse) hem senin günahınla hem kendi günahıyla dönsün.

"Hz. Enes, Haccac'ın zulmüden çok ızdırap çekerek, ne yapacağız? diye şikayete gelenlere: "Sabredin, Rabbinize kavuşuncaya kadar sabredin. Zira artık her gelen yeni gün, gidenden daha kötüdür" der ve bunu Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den işittiğini ilave eder.

Mikdad İbnu'l-Esved ise, yeminle te'kid ederek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den şunu işittiğini söyler: "Bahtiyar kimse (lütf-i İlahî olarak) fitnelere karışmaktan uzak tutulan kimsedir. Bahtiyar kimse fitnelerden uzak tutulan kimsedir. (Çeşitli belalarla) imtihan edildiği zaman sabırla karşı koyana ne mutlu!" Tabiinden meşhur Hasan-ı Basrî de burada zikre değer. Zîra o da fitneye karşı hararetle sabır tavsiye eder ve ortalığın tevbe ile, insanların kendilerini düzeltmesi ile iyiye döneceğini söyler. Kendisine Haccac'la alâkalı sorulduğu zaman da hep şu mealde tavsiyede bulunurdu: "Ben onunla mukatele edilmemesi görüşündeyim. Zîra, eğer o Allah'tan bir ceza ise, siz kılıcınızla Allah'ın cezasını geri çeviremezsiniz. Şayet bir bela ise, sabredin, Allah hükmünü versin. Zîra O, en hayırlı şey üzere hükmedicidir." Ona göre fitne sırasında hiçbir gruba iltihak etmemelidir.[571]

2- Fitnecileri Yalnız Bırakmak:

Çıkan fitnenin büyümesini önlemede ve ondan gelecek zararlara karşı korunmada en isabetli tedbirlerden biri, fitneciyi yalnız bırakmaktır. Haklı ve haksız tarafların belli olduğu durumlarda, haklı tarafın desteklenmesi tavsiye edilmiş olmakla beraber, haklı veya haksızın belli olmadığı durumlarda, hiçbir tarafa destek vermemek, bütün tarafları terketmek esastır. Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerden bu anlaşılmaktadır. Müslim'de gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Ümmetimi Kureyş'ten şu kabile helak edecektir" diye istikbalde gelecek bir fitneden haber verir. Yanındakiler: "O vakit ne yapmamızı, nasıl davranmamızı emredersiniz?" diye sorarlar. Cevap şudur: "İnsanlar onları terketmelidir." Muhtelif tariklerden gelen şu rivayet, fitne çıkaranların yalnız bırakılmalarının lüzumunu ve fitneye karışmamanın gereğini herkesin anlayacağı bir üslubla, çok vazıh bir şekilde ifade eder: Ebu Hüreyre, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini bildirir: "Haberiniz olsun (benden sonra) fitne çıkacak. O fitne sırasında uyuyan uyanıktan [yatan oturandan]; oturan ayakta olandan; ayakta olan yürüyenden, yürüyen koşandan daha hayırlıdır. Kim böyle bir fitneye rastlarsa hemen geri dönsün. Kim de fitne anında sığınacak bir kuytu bulursa oraya girsin." İbnu Hacer, ed-Davudî'den naklen şu açıklamayı sunar:

"Hadisin zahirine göre, fitneye uzak veya yakından muhtelif derecelerde teması olan kimseler burada dile getirilmektedir. Yani bu işte bazıları bazılarına rağmen çok daha ileridir. Bunlardan en ileride olanı, fitnenin artmasına sebep olacak şekilde koşandır. Sonra fitnenin sebeplerini hazırlayacak şekilde ortaya çıkandır ki, hadiste bu, "yürüyen" diye ifade edilmektedir. Sonra fitne ile alakadar olan gelir ki, ona da: "ayakta olan" denmiştir. Ondan sonra fitneyi seyretmekle beraber mücadele etmeyen (karışmayan) gelir, bu da "oturan" diye ifade edilmiştir. Sonra da kendisinden bu hususta hiçbir ilgi, alâka sadır olmayan, ancak razı (ve memnun) olan gelir ki, bu da "uyuyan" diye ifade edilmiştir." İbnu Hacer, fitneye karışma hususunda niyetlenenleri üç gruba ayırarak mesuliyet durumlarını belirtir: **1)** Arzu geçirenler: Bunlar fiilen karışmadıkça günaha girmezler. **2)** Arzuda kalmayıp fiile dökenler: Bunlar günahkârlardır. **3)** Azmedenler, iyice niyetlenenler: Bunların durumu münakaşalıdır. İbnu Hacer'in bu açıklamasının ışığında, "uyuyandan" maksadın fitneden hiç haberi olmayacak kadar kendi işine gücüne dalmış, çolukçocuğunun rızkı ve terbiyesi ile meşgul kimse olduğunu söyleyebiliriz. Nevevî de bu hadiste, "fitnenin zararının büyüklüğüne dikkat çekildiğini, fitneden son derece çekinip kaçmaya, fitneye götürecek herhangi bir şeye teşebbüsten imtina etmeye teşvik edildiğini, zira fitnenin zararı ve şiddeti onunla olan alaka nisbetinde arttığını" belirtir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), diğer birkısım hadislerinde de, dahilî birliğin kaybolduğu, ortaya çeşitli hiziplerin çıktığı hallerde -ki hadiste Müslümanların cemaat ve imamı yoksa diye ifade edilir- bu fırkaların hepsinin terkedilmesi emredilir.

Fitnecinin yalnız bırakılmasının fiilen gerçekleşmesi için, Hz. Peygamber'in bunu tamamlayıcı başka tavsiyelerine de rastlarız. Şimdi onları görelim:572

3- Uzlet:

Bu, kısaca inziva diye de ifade edilebilir. Uzlet veya inzivanın tahakkukunda Resûlullah'ın farklı tavsiyelerini görmekteyiz: Eve çekilmek, dağa çekilmek, terk-i diyar etmek gibi. Kişi, kendi şartlarına hangisi muvafıksa onu tercih edecek ve uzleti ihtiyar edecek. Şimdi bunları açıklayalım: 573

* *Eve Çekilmek:*

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), gelecek fitneyi haber verip, insanları dehşete düşüren vasıflarıyla tavsif ettiği zaman dinleyicilerden vaki olan: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz o zaman ne yapalım.?" sualine, Hz. Peygamber'in verdiği cevaplardan bir kısmı "evlerinize çekilin" mealindedir. Ebu Musa'dan gelen bir rivayet aynen şöyle: "Önümüzde karanlık gece parçaları gibi fitneler var. O fitneler geldiği zaman kişi, mü'min olarak sabaha erer de akşam oluncaya kadar kafir olur. Orada oturan ayakta durandan; ayakta duran yürüyenden; yürüyen de koşandan hayırlıdır.." Dinleyenler: "Bize ne emredersiniz?" dediler. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Evinizin demirbaşları olun" cevabını verdi." Aynı tavsiye İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayette: "Elinizi ve dilinizi tutun, evin demirbaşlarından biri olun" şeklinde az bir farkla tekrar edilir.Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitne çıktığı zaman dökülecek kanların çokluğuyla alakalı -daha önce Ebu Zerr'den kaydettiğimiz- tasviri sırasında Ebu Zerr'e yapılan tavsiye daha vazıhtır: "...Evinde otur, kapıyı üzerine kilitle..."

Keza, bir başka hadiste, fitne tasvir edilirken, emniyetin, insanlara güven ve itimadın kaybolması, iyi, kötü fark edilemeyecek derecede insanların her an değişeceği belirtildiği sırada, ne yapılması gerektiği sorulunca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Evine kapan, diline sahip ol, iyi bildiğin şeyi yap, kötü bildiğin şeyi de terket, kendi yakınlarınla meşgul ol, ammenin işini terket" der.

Şarihler eve kapanma emrini, zaruri olmayan işler dışında, halkla irtibatı kesmek şeklinde anlarlar. Zaruri temaslardan vazgeçilmemesi gerektiğini de belirtirler.

Yukarıdaki rivayette de görüldüğü üzere, mücerred bir eve çekilme yeterli değildir. Bir başka rivayette: "(Göze batıcı, dikkat çekici davranışlardan kaçınarak) kendinizden az bahsettirin" denmektedir. 574

** Dağa Çekilmek:*

Fitneye karışmamak, dışında kalabilmek için hadislerde ifade edilen bir tedbir de dağa çekilmektir. Fitneye karışmamaya teşvik hususunda beyan edilen: "...Fitne sırasında yatan oturandan; oturan ayakta durandan... daha hayırlıdır..." hadisinin Ebu Bekre tarafından rivayet edilen veçhinde, bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorar: "Ey Allah'ın Resulü, bu durumda ne yapmamızı emredersin?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ona verdiği cevap şudur:

"Kimin dağda develeri varsa onların peşine düşsün, kimin de davarı varsa, davarlarının yanına gitsin. Kimin de (ekim) arazisi varsa o da çiftinin başına çekilsin...." Buharî ve Müslim tarafından kaydedilen bir rivayette "dağa çekilme" keyfiyeti te'yid edilir: "Müslüman kimseye, en hayırlı malın davar olacağı zaman yakındır. fitnelerden kaçarak, dinini kurtarmak için dağların yağmur düşen otlak yerlerini takip etmek üzere peşine takıldığı davar onun en hayırlı malıdır." Müslim'de Ebu Bekre'den gelen rivayette daha vazıh olarak: "...Haberiniz olsun, fitne iner veya vukua gelecek olursa, devesi olan, devesine; davarı olan davarına; arazisi olan arazisine iltihak etsin..." denir. Fitne sırasında inzivayı teşvik eden hadislerden biri de taarrüb ile alakalı rivayettir. Göçebe Araplara katılarak onlar arasında ikamet mânasına gelen taarrüb daha ziyade, hicret ederek Medine'ye yerleştikten sonra, geldiği kabileye geri dönerek tekrar göçebeleşmek durumuna düşenler için kullanılan bir tabirdir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), göçebe hayattan sonra şehirlileşen bu kimselerin tekrar eski hayata dönmelerini kesinlikle yasaklamış, ancak fitne anında müsaade etmiştir: "Hicret ettikten sonra tekrar bedeviyete (eski göçebe hayata) dönen kimseye Allah lanet etsin, fitne zamanında dönenler bundan hariçtir. Zîra göçebelik (bedeviyet), fitne bulunan yerde ikametten hayırlıdır." Hz. Peygamber'den bu maksadla izin alanlar meyanında Seleme tu'bnu'l-Ekva'ın ismi geçer.

Bu bahsi kaparken şu noktayı belirtmede fayda var: İmam Azam tarafından da fitne sırasında karışmayıp eve çekilme gereği hususunda te'yid edilen hükme Bedayi'de Kâsânî tarafından şu ihtirazi kayıt konmaktadır: "Bu hüküm, hususi bir vakitle alakalıdır. Bu da, fitnecilerle savaşa çağıran imamın bulunmadığı vakittir. Böyle bir imam varsa ve (cihada) çağırıyorsa icabet etmek farzdır."[575]

* *Terk-i Diyar Etmek:*

Bir kısım hadisler, fitne çıktığı vakit eve, dağa, tarlaya çekilmekten daha öte, terk-i diyar etmeyi tavsiye etmektedir. Bu tavsiyeye uyarak Şam'a göç eden Ebu'd-Derda ile alakalı rivayet şöyle: "Yezid İbnu Ebî Hubeyb anlatıyor: "İki kişi Ebu'd-Derda'ya gelerek bir parça tarla için birbirlerini şikayet ettiler. Ebu'd-Derda onlara: "Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Sen bir yerde bulunduğun sırada bir parça tarla için iki kişinin husumet ettiklerini işitecek olursan orayı terket"

[573] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/378.

dediğini işittim" der ve Ebu'd-Derda Şam'a gider." Terk-i diyar umumi bir emir olarak anlaşılmasa bile, fitne sırasında buna tevessül etmenin istihbab edileceği bu rivayetten anlaşılmaktadır. Nitekim, yukarıda kısaca temas ettiğimiz Selemetu'bnu'l-Ekva (radıyallahu anh) da Ebu'd-Derda gibi fitneye bulaşmak korkusuyla terk-i diyar edenlerden biridir. "Hicretten irtidat mı ettin?" şeklinde maruz kaldığı ağır ithamlara rağmen, Mekke ile Medine arasında yer alan Rebeze'ye göç eder. Hadisi şerh eden Aynî fitne korkusuyla seleften birçoğunun terk-i diyar ettiklerini belirtir. (1. cilt, s. 163) 576

İnziva Ve Uzletin Fazileti:

Yukarıda kaydettiğimiz hadisler bize fitne sırasında uzlet ve inzivanın tavsiye edildiğini ifade eder. Esasen fitne olmayan normal zamanlarda alimlerin ekseriyeti tarafından cemiyete karışmak (muhalata), inzivaya çekilmeye tercih edilmiş, üstün tutulmuş ise de, bu üstünlük mutlak değildir. Birkısım şartların ortaya çıkması halinde inziva tercih edilmelidir. Bu mühim mevzunun aydınlanması için fitne sırasında hayvanlarını alarak dağa çekilmeyi veya arazinin başına geçerek ekimle meşgul olmayı tavsiye eden hadisi açıklama zımnında İbnu Hacer'in sunduğu veciz açıklamayı burada kaydetmeyi gerekli bulduk. Der ki: "Selef alimleri, uzlet hususunda ihtilaf etmişlerdir. Cumhur (ekseriyet) şunu söylemiştir: "İhtilat (cemiyete karışma) uzletten evladır. Zîra İslamî şeâirin devamı için lüzumlu olan dinî bilgiler bu sayede öğrenilir. Cemiyete karışmada Müslümanların sayıca artması da mevzubahistir. Onlara, maddî ve manevî yardımda bulunmak, hastalarını ziyaret etmek gibi çeşitli hayırlar bu sayede ulaştırılır."

Bazı alimler şunu söylemişlerdir: "Uzlet, üzerine düşeni bilmek şartıyla, ihtilattan evladır. Zîra uzlette selamat tahakkuk eder, gerçekleşir." Nevevî der ki: "Muhtar olan (yani farklı görüşlerden tercih edileni), günaha düşmeyeceği hususunda zann-ı galib olan kimse için cemiyete karışmak daha iyidir." Bazıları da şu görüştedir: "Burada verilecek hüküm şahıstan şahısa değişir. Bazıları için bunlardan biri şarttır. Bazıları için de tercih vesilesidir. Bu iki husus açıktır. Ancak, inziva ile ihtilat eşit olurlarsa birini diğerine tercih hususunda verilecek hüküm zamanın ve ahvalin değişen şartına bağlıdır." Kendisine muhâlata (yani cemiyete karışma) gereken kimseler meyanında kötülüğü bertaraf etme gücüne sahip olan kimse vardır. Böyle birisine cemiyete karışmak farzdır. Bu farz, ahval ve imkânlara tabi olarak, farz-ı kifâye nev'indendir.

Kendisine muhâlata şâyan-ı tercih olan kimseler meyânında, iyiliği emir, kötülükten men ettiği (emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunduğu) takdirde kendisi fitneye maruz kalmayacağı hususunda zann-ı galibi hasıl olan kimse vardır.

İnzivaya çekilme ile cemiyete karışma şıklarından her ikisi de kendisine eşit olanlara misal olarak şöyle bir adam gösterilebilir: Kişi fitneye düşmeyeceği hususunda kendinden emindir. Ancak, kesinlikle bilmektedir ki, sözü tutulmayacak, kendisine itaat edilmeyecektir. Bu duruma, umumî bir fitnenin mevcut olmadığı hallerde rastlanır. Fitne çıkacak olursa, uzleti tercih etmek gerekir. Zira bu durumda umumiyetle zarara düşülmektedir. Fitneye girenlere (İlâhî) belalar gelir ve fitneye katılmayanlara da sirayet eder. Bu hususu şu ayet haber vermektedir: "Öyle bir fitneden kaçının ki geldiği zaman sizden sadece zalim olanları çarpmaz..." Sunduğumuz açıklamayı Ebu Saîd'in rivayet ettiği şu hadis de te'yid eder: "İnsanların en hayırlısı o kimsedir ki, nefsiyle ve malıyla cihad eder, keza o kimsedir ki dağ başlarında Rabbına ibadet eder ve böylece insanlara kötülük yapmaktan uzak olur."

Cemiyete karışıp karışmama, yani inziva ve ihtilat hususlarında Hattâbî'nin bir izahı da klasik alimlerimizin görüşlerini anlamada bizim için faydalı olacağı kanaatindeyiz. Der ki: "İnziva ve ihtilat, kendileriyle alâkalı şeylere tabidir. Onlar değiştikçe bunlardan birini tercih durumu değişir. İhtilâta ve cemiyete karışmaya teşvik sadedinde gelen deliller, imamlara itaatla ve bir kısım dinî meselelerle alâkalıdır. İnzivaya teşvik sadedinde gelen deliller de, bunlar dışında kalan meselelerle alâkalıdır. Mesela bedenen insanlara karışmayı veya onları terketmeyi ele alalım. Tek başına geçimi te'min ve dinini muhafaza edebileceğine kâni olan bir kimse için, bir şartla, insanlara karışmaktansa uzak dursa daha iyi olur. O şart da (namaz için) cemaate devam, selam vermeye ve almaya devam, hasta ziyareti, cenaze teşyii gibi Müslümanların hukukunu edaya devamdır. Matlub olan, lüzumsuz sohbetleri terketmektir. Zîra sohbetin fazlası, zihnimizi meşgul ve vaktimizi zâyi ederek mühim işlerimizi ihmal ettirir. En iyisi ihtilat ve insanlarla görüşme işini, kendisinden tamamen vazgeçilmeyen, sabah ve akşam yemekleri menzilesinde tutup, zarûrî olanıyla iktifa etmektir. Böyle yapmak beden için ve kalp için de çok daha rahatlatıcı, çok daha uygundur."

Buhârî şarihlerinden Aynî de hadislerden, fitne sırasında, inziva ve uzleti ihtiyar etmenin lüzumunu anlamıştır. İbnu Hacer'den sunduğumuz açıklamanın yapılmasına sebep olan aynı hadisin şerhi sadedinde Aynî de şu kıymetli açıklamayı yapar: "Bu hadiste, fitne zamanında uzletin fazileti ifade edilmektedir. Ancak fitneyi izale edecek güçte olan kimse bu hükme tâbi değildir. Zîra bu durumda olan kimseye, fitneyi izâle etmek için, üzerine yürümesi farzdır. Bu farz, ahvâl ve imkâna tâbi olarak ya farz-ı ayn ya da farz-ı kifâye sûretlerinden biriyledir." Fitne bulunmayan zamanlarda uzlet ve ihtilattan hangisinin efdal olduğu hususunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Nevevî'nin sunduğu izaha göre: "İmam Şâfiî ve âlimlerin ekserisi ihtilatın efdal olduğu görüşündedirler. Zîra derler, ihtilatta bir kısım faydalı ameller îfa edilir, çeşitli İslâmî tezahürlere (şeâir-i İslâmiyye) katılır, Müslümanların sayısını artırır, hasta ziyareti, cenaze teşyii, selam vermek, emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunmak, iyi ve hayırlı işlerde yardımlaşmak, muhtaçlara yardım, cemaatlere katılmak gibi herkesin muktedir olabileceği amellerle onlara birkısım hayır ve menfaat ulaştırır." Bilhassa, âlimler ve zühd sahipleri hakkında, ihtilatın fazileti te'kidli olarak beyan edilmiştir. Birkısım âlimler de, uzlette kesinlikle selâmet bulunduğu için, onun daha efdal olduğuna hükmetmişlerdir. Ancak bu, kendisine terettüp eden ibadet vazifelerini ve mükellef olduğu şeyleri bilmek şartına bağlıdır. Muhtar olan (tercih edilen) görüş şudur: "Günaha düşmeyeceği hususunda zann-ı galib hasıl olan kimse için cemiyete karışmak (ihtilaf) efdaldir."

Kirmânî ise şunu söyler: "Asrımızda muhtar olan inzivadır. Zîra uğranacak meclisler (mehâfil) arasında günahlardan hâlî ve uzak olanlar nadirdir." Aynî ilave eder: "Ben Kirmânî'nin sözüne iştirak ederim. Zîra bu devirde insanlara karışmak birtakım şeylerden başka bir şey celbetmez." Daha uzlaştırıcı bir neticeye varan Kastalânî ise: "Kişinin kemâli hem uzlet ve hem de sohbet (karışma) ile gerçekleşir. Sohbetle dinini salim kılamayan fakihe uzlet, hakkını veren kimseye de sohbet gereklidir" der.[577]

4- Öldürmektense Ölmeyi Tercih Etmek:

Dahilde fitne çıktığı zaman dağa çekilmek, eve kapanmak -ve az sonra temas edileceği üzere- silah edinmemek gibi emirler, aslında bozulmuş olan içtimâî durumun daha da kötüye gitmesini önlemek içindir. Fitne ateşinin yandığı yerde sönmesi, onun üzerine gitmemeye bağlıdır. Söndürmeye gücü yetmeyenlerin, hususi eşhasın buna katılmaları, karışmaları, bulaşmaları onu daha da artıracaktır. İslam'ın bu konudaki görüşünün özü budur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitneye bulaşmamanın ehemmiyetini vurgulayabilmek, tebarüz ettirebilmek, ami, cahil herkese duyurabilmek için "Fitne sırasında, seni öldürmeye gelseler bile karşılık verme, öldürmektense ölümü tercih et" mealindeki beyanlarda, emirlerde bulunmuştur. Daha önce zikri geçen ve eve çekilmeyi emretmekle alâkalı rivayetlerin devamında umumiyetle şu sual sorulmaktadır: "Fitneciler eve de gelirse ne yapalım?" Bu sual Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitnede takınılacak tavırla alakalı emir ve tavsiyelerinin mantıkî silsilesi içerisinde mukadder, kaçınılmaz bir sualdır. Suale verilen cevap, fitneye karışmamak için yapılması gereken gayret ve gösterilmesi gereken fedâkârlıkların neler olabileceğini ifade eder, hiçbir hal ve şartta fitneye bulaşmanın meşru olmayacağını, dinin buna cevaz vermeyeceğini gösterir.

Sual mükerrer olarak sorulmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de her seferinde aynı cevabı vermiştir.

Cevap kısaca şu mealdedir: "Fitnede öldürülmeye razı ol, fakat öldürme." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), tebliğ ettiği her mühim meselede olduğu gibi bunu da tebliğ ederken, şartlara, muhatablara göre değişik üsluplara yer vermiştir. Kısmen daha önce söylediklerimizi tekrar mahiyetinde olmakla beraber, onlardan daha şümullu, daha cami olan bir rivayeti tam olarak görelim. Rivayeti yapan Abdullah İbnu Mes'ud'dur. Der ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim: "İleride fitne çıkacak, o zaman uyuyan yatandan hayırlıdır; yatan oturandan hayırlıdır; oturan ayakta durandan hayırlıdır; ayakta duran yürüyenden hayırlıdır; yürüyen koşturandan (atlı) hayırlıdır. Fitnede savaşanların hepsi ateştedir." Ben: "Ey Allah'ın Resulü, bu söylediğin fitne ne zaman olacak?" dedim. "Bu, dedi, eyyamu'lherçtir (dahilî kıtal zamanıdır)." Ben takrar: "Eyyamü'lherç ne zaman olur?" diye sordum. Dedi ki: "Kişi arkadaşına itimat etmediği zaman." O güne erişecek olsam bana ne emredersin?" dedim. "Nefsini, elini geri tut ve mahallene gir" dedi. Tekrar sordum: "Ey Allah'ın Resulü, eğer mahalleme de girerse ne yapayım?" "Evine gir" dedi. Ben tekrar : "Ya evime de girerse?" dedim. "O takdirde mescidine gir ve şöyle yap" -dedi ve sağ eliyle bileğinden tutarak- ilave etti: "Bu halde ölünceye kadar, "Rabbim Allah'tır" de."

Burada sırayla mahalleye, eve ve en sonunda evin daha kuytu bir köşesi olan mescid odasına sığınmanın tavsiye edilmiş olması, fitneden en son imkana kadar kaçılması gerektiğini ifade eder. Sığınılan son melceye kadar takip edildiği takdirde ise, elini tutmak, müdahale etmemek tavsiye edilir. Başka rivayetler, o andan yani sığınılması mümkün son kuytu yere de düşman geldiği andan itibaren, yapılması gerekecek davranışı daha açık olarak ifade etmektedir. Sa'd İbnu Ebi Vakkas'dan gelen rivayette Sa'd: "..Ey Allah'ın Resulü, düşman evime kadar girip beni öldürmek için elini kaldıracak olursa ne yapayım?"

diye sorar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Hz. Adem'in oğlu (Habil) gibi ol" der ve Hz. Adem aleyhisselam'ın oğulları Kabil ile Habil arasında geçen hadiseyi hülasa eden -ve Habil'in söylediği sözleri nakleden- şu ayeti okur: "Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim. Çünkü ben, kainatın Rabbi olan Allah'tan korkarım. Şüphesiz dilerim ki, sen kendi günahınla birlikte benim günahımı da yüklenesin de o ateş yârânından olasın. İşte zalimlerin cezası budur" (Maide 28-29). Bir başka rivayette bu duruma düşecek olan bir kimseye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), daha açık bir ifade ile şu emri verir: "Elini tutsun, Allah'ın öldürülen kulu (Abdullahi'l-Maktul) olsun, Allah'ın öldüren kulu (Abdullahi'l-Katil) olmasın. Zîra kişi, İslam cemaatinde bulunur da, kardeşinin malını yer, kanını döker, Rabbine isyan eder ve böylece cehennem kendisine vacip olur."

İbnu Ömer'den gelen bir rivayette ise Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şunları söyler: "Sizden birine, bir adam -yani ehl-i kıbleden biri- öldürmek kastıyla geldiği zaman (iki elinden birini diğeri üzerine koyarak) (Kur'an'da Habil'in Kabil'e söylediği sözü) söyleyip Hz. Adem'in iki oğlundan en hayırlısı olmaktan aciz mi? Zira bu taktirde o, cennetliktir. Böyle yapmaz da geleni öldürecek olursa cehennemliktir." Fitnede kıtalden men etmek maksadıyla bir başka sahabiye Resûlullah şu mealde vasiyette bulunmuştur: "İnsanların iki ayrı emîre (lidere) biat ettiklerini gördüğün zaman, benimle birlikte katıldığın cihadlarda kullanmış olduğun kılıcını al, kırılıncaya kadar Uhud dağına vur. Sonra evinde otur. Günahkar bir el veya ölüm sana gelinceye kadar (evinden çıkma)."

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Ebu Zerr'e yaptığı bir tavsiyede, buraya kadar söylenenlerin ötesinde bir tedbirin emredildiği görülmektedir. "Fitne zamanında eve giren düşmana karşı yüzünü örtmek." Rivayetin bizi alâkadar eden kısmı aynen şöyle: "... Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, ya evime de girecek olurlarsa?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi: "Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (yani eve giren düşmana mukabele etmekten) korkarsan, giyindiğin ridanın bir kenarı ile yüzünü ört, (seni öldürse de karşılık verme). Böylece hem kendi günahıyla ve hem de senin günahınla geri dönsün ve ateş ashabından (cehennemlik) olsun."

Aynı rivayette, evine gelen düşmana karşı silahına davranma hususunda soran Ebu Zerr'e şu cevabın verildiğini görmekteyiz: "O taktirde, sana gelen kimsenin içinde bulunduğu şeyde (yani fitnede) ona ortak olursun." Nitekim Ebu Bekre'nin: "Benim üzerime düşmanlar girecek olsalar, kendimi müdafaa için elimi silahıma uzatmam" dediği rivayet edilmiştir.

Eyyûbu's-Sahtiyani'nin de ifade ettiği üzere, Hz. Osman kendini öldürmek için gelen katillerine mukabele etmemiştir. O, yukarıda kaydettiğimiz, Hz. Adem'in oğlu Habil'in, kendini öldürmek isteyen kardeşine, "Andolsun ki, beni öldürmek için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim" dediğini haber veren ayetle, bu ümmetten amel edenin ilki olduğu belirtilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, fitne esnasında öldürmektense, ölmeyi tercih edecek kadar fitneden uzak durma hususundaki tavsiyelerine harfi harfine uymayı kendilerine şiar edinerek, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehadetiyle teselsül eden fitnelerde Hz. Ali'nin haklı olduğunu, muhaliflerinin haksız olduğunu kabul etmesine rağmen, Hz. Ali safında yer almaktan kaçınan Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Abdullah İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebu Bekre ve diğerleri (radıyallahu anhüm ecmain) şu kanaati izhar etmişlerdir: "Fitneden uzak durmak şarttır. Öyle ki, biri gelip kendisini öldürmek istese, ona karşı müdafa-i nefis de yapılmaz" (İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 16, 142). 578

* *Fitnede Mudafa-i Nefis:*

Fitne zamanında kişi, evine kadar gelen düşmana bile mukabele etmekten men edilince, karşımıza mütenakız bir durum çıkmaktadır. Zîra, İslam'da tecavüz haram olmakla beraber, müdafa-i nefis helal addedilmiş ve hatta buna teşvik edilmiştir. O kadar ki, malını, canını, namusunu müdafaa sırasında öldürülen kimsenin manen şehid olacağı belirtilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Kim malı(nı koruma) için dövüşürken öldürülürse (manevî) şehittir. Kim kanı(nı, canını malını korumak) için dövüşür ve öldürülürse (manevî) şehittir. Kim ehli(nin korunması) için dövüşürken öldürülürse (manevî) şehittir. Kim din için dövüşürken öldürülürse o da şehittir."

Bir seferinde, bir adam gelerek malına tecavüz eden kimseye nasıl davranacağı hususunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e sorar. Aralarında geçen konuşma mal ve can müdafaasının meşruiyetini görmekte burada kayda değer: "Ey Allah'ın Resulü, bir adam gelerek malıma saldırsa ne yapmamı tavsiye edersin?"

"Ona Allah'ı hatırlat." Müteakip hadiste: "Allah'ı üç kere hatırlat" denir.

"Allah'tan korkmazsa?"

"Etrafındaki Müslümanlardan ona karşı yardım iste."

"Yanımda Müslümanlardan kimse yoksa?"

"Ona karşı sultandan yardım iste."

"Sultan beden uzaksa?"

"Ahiret şehitlerinden biri oluncaya veya malını koruyuncaya kadar onunla dövüş."

Rivayetin bir başka veçhinde: "...Dövüş. Öldürülsen cennetliksin, öldürürsen öbürü cehennemliktir" denir. Kur'an-ı Kerim'de de -haddi aşmamak kaydıyla- yapılacak kötülüğe denk bir kötülük yapmaya cevaz verilmiştir: "Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülük (bir misilleme)dir. Fakat kim affeder, barışı sağlarsa mükafaatı Allah'a aittir. Kim kendisine yapılan zulmün ardından herhalde hakkını alırsa, artık bunlar aleyhinde (me'suliyete) bir yol yoktur" (Şura 40, 41, 42). Ayet ve hadislerde gelen bu müdafa-i nefis hakkı ile, daha önce zikrettiğimiz yasak alimler arasında medar-ı münakaşa olmuştur. İmam Nevevî, bu münakaşaları şöyle hülasa eder: "Bu ve benzeri hadisler fitne zamanında hiçbir hal ve şartta kıtali caiz görmeyenlerin hücceti olmaktadır. Alimler fitne sırasında yapılacak kıtal üzerine farklı görüşler ileri sürdüler. Onlardan bir grub: "Müslümanlar fitneye düştüğü zaman, düşman evin içine girmiş ve öldürmeye teşebbüs etmiş bile olsa onunla kıtal edilmez; ona karşı müdafayı nefiste bulunmak caiz değildir. Zîra eve gelen düşman (kafir değil) mütevvildir (ayetleri inkar etmiyor, tevil ederek herkesçe benimsenmeyen bir mânayı benimsiyor.) Bu görüş, Ashabtan Ebu Bekre ve diğer bazılarının (radıyallahu anhüm) görüşüdür.

İbnu Ömer, İmran İbnu'l-Husayn ve diğer bazılarının (radıyallahu anhüm) görüşüne göre, "fitneye karışılmaz, ancak, ölüm tehlikesi karşısında nefis müdafaası yapılır."

Bu iki görüş, Müslümanlar arasında çıkan fitnelerin hiçbirine girmemek hususunda müttefiktir. Sahabe ve Tabiinin büyük çoğunluğu ve İslam âlimlerinin tamamı, "fitnede haklı tarafa yardım etmek ve onlarla birlik olarak asilere karşı mükatele etmek gerekir" demişlerdir. Nitekim ayet-i kerimede de: "Eğer mü'minlerden iki zümre birbiriyle dövüşürlerse aralarını (bulup) barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa, siz, o tecavüz edenle, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın..." denir. Bu mevzuda sahih olan budur.

Hadisler ise, kendisine haklı tarafın karşı çıktığı kimseyle veya her ikisi de zalim olan iki grupla alâkalıdır, şeklinde izah ve tevil edilir. Bunlardan sadece biriyle tevil edilemez. Eğer birincilerin dediği gibi hareket edilecek olursa fesad ortalığı kaplar, baği ve sapık olanların hakimiyeti devam eder gider. Doğruyu Allah bilir." Fahreddin-i Razi de, müdafa-i nefsin meşruiyyetini te'yid etmekle beraber, bunun mütecaviz tarafa mümkün olan asgari bir zarar vermek suretiyle yapılması hususunda ehl-i ilmin ittifak ettiğini kaydeder. Aliyyu'l-Kârî, Ebu Zerr'den gelen: "...Eğer kılıcın parıltısının sana galebe çalmasından (yani eve seni öldürmek için giren düşmana mukabele etmekten) korkarsan, giyindiğin ridanın bir kenarı ile yüzünü ört.." mealindeki hadisin şerhini yaparken, Tîbî'den şöyle bir görüş kaydeder: "...Doğrusu şudur: Eğer eve gelen düşman Müslüman ise ve kendisine bir fesad da terettüp etmeyecek ise, onu defetmesi caizdir. Eğer düşman kafir ise, mümkün mertebe def'i vacibtir."

Fitne sırasında mütecavize -eve kadar gelmiş bile olsa- mukabele edilmemesi görüşünde olanların delil olarak gösterdikleri ayet-i kerime de ayrıca üzerinde durulması gereken bir ayettir. Mevzubahs olan ayette Hz. Adem (aleyhissalâtu vesselâm)'in oğlu Habil, kardeşi Kabil'e şunu söyler: "Kasem ederim ki, sen beni öldürmek için bana el uzatsan da ben, seni öldürmek için sana el uzatacak değilim. Ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben isterim ki sen, benim günahımı da kendi günahını da yüklenip varasın da, o ateşe layıklardan olasın..." (Maide 28).

Bu ayetle alâkalı olarak, müfessir Hamdi Yazır, şu açıklamayı yapar: "Burada iki sual vardır: Birincisi: "Bir başka ayette mealen: "Hiç kimse başkasının günahından sorumlu değildir" (Fatır 18) dendiği halde, katil maktulün günahını nasıl yüklenir? Bu nokta birkaç veçh ile izah edilmiştir. Bir hadis-i şerifte: "Birbirine küfreden iki kişinin bütün söyledikleri, mazlum, haddi aşmadıkça ilk başlayana aittir" denmektedir. Yani ilk başlayan hem aynen kendisinin günahını, hem de sebep olduğundan dolayı arkadaşının bir mislini yüklenir. Fakat mazlum tecavüz edip daha ileri gitmedikçe."

Ayrıca ayette geçen: "Benim günahımı da..", sözü "şayet sana karşı mukabeleten el uzatırsam gireceğim günahın bir misli" demektir.

Binaenaleyh biri tecavüz eder, diğeri de mukabele eyler de ikisi de maktul düşecek olursa, ilk başlayan iki cinayet, öbürü de bir cinayet yapmış olur.

Beriki mukabele etmeyecek olursa bu, bir cinayetten de kurtulur. Fakat katil yine iki cinayet yapmış ve iki günah yüklenmiş bulunur ki, birisi mazlumu katletmek, diğeri kendini ukubete müstehak kılıp ateşe atmak cinayetidir. Bundan başka, "benim günahımı..." sözü, "beni öldürmek günahını..." mânasına geldiği gibi, "kendi günahını.." sözü de "bundan evvelki günahın (Kabil'le ilgili olarak) ezcümle kurbanının kabul edilmemesine sebep olan günahın" demek de olabilir. Nitekim bu ikinci mânayı İbnu Abbas, İbnu Mes'ud, Hasan-ı Basrî gibi selefin büyükleri ayetten anlamışlardır.

Eyyubu's-Sahtiyanî, bu ayetle ilk amel eden Müslüman kimsenin Hz. Osman olduğunu, kendini basanlara mukabele etmektense onlar tarafından öldürülmeyi tercih ettiğini söyler. Burada hemen kaydedelim ki, birbirini takip eden fenalıkların çıkmasına sebep olan fitneci kimseye sadece ilk yaptığının günahı değil, arkadan teselsül edecek fenalıkların da günahından bir misli gelecektir. Nitekim, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kıyamete kadar işlenecek cinayetlerin günahından bir mislinin Hz. Adem (aleyhissalâtu vesselâm)'in oğlu Kabil'e geleceğini, çünkü yeryüzünde bu menfur işi onun başlattığını ifade eder. İbnu Hacer'in bir kaydını nazar-ı dikkate alacak olursak, "fitneye karışmak mı, karışmamak mı, fitne sırasında müdafa-i nefis caiz mi, değil mi?" gibi ihtilaf ve münakaşaların, aslında bir ıstılah karışıklığından ileri geldiği söylenebilir. Zîra, onun kaydettiği üzere, alimlerin bir kısmına göre, "fitne" tabiriyle sadece dünyevî maksatlarla çıkartılan kargaşaları anlamak gerekir. Bağy tabir edilen ve meşru devlete, haksız bir teville karşı gelen isyancıların eylemi, karışmaktan men edilen fitne değildir, bertaraf edilinceye kadar bunlarla savaş gerekir. Bu duruma göre, Nevevî'nin az önce sunduğumuz açıklamalarında rastlanan -ve belli bir ölçüde, tenakuz olarak değerlendirilmesi mümkün olan- müphemlik böylece ortadan kalkmış oluyor. Haklı tarafa yardım veya ayet-i kerimede ifade edilen "birbiriyle dövüşen iki mü'min zümreden mütecaviz olanla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaş" emri de, meşru devlete karşı bir te'vile dayanarak, haksız olarak isyan edenlere karşı devletin yanında yapılacak savaşı ifade eder. Değilse, devlete karşı isyan eden muhtelif fırkalardan birini desteklemek mânasına gelmez. İlerde bu bahse tekrar döneceğiz. 579

5- Dilini Tutmak:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir kısım hadislerine göre, fitne yoksa çıkaran, çıkmış ise büyütüp geliştiren ve fertleri fitnenin getireceği şerlerin içine atan en mühim amillerden biri de "dil"dir. Fitneye karşı mü'minleri uyarmak maksadıyla varid olan bir kısım hadislerde dilin rolüne dikkat çekilerek, dilin kılıç gibi, hatta kılıçtan da beter olduğu ifade edilmiştir.

Ebu Davud'da gelen Ebu Hüreyre rivayetinde: "Sağır, dilsiz ve kör fitne gelecek. Fitneye azıcık meyledenin üzerine o, süratle gelir (kendine çeker). Fitnede dilini oynatmak aynen kılıç oynatmak gibidir" denir. Abdullah İbnu Amr'ın rivayetinde ise, dilin kılıçtan daha beter tesir icra edeceği ifade edilir: "Haberiniz olsun ki, ilerde Arapları darmadağın edecek fitne çıkacak. O yüzden ölenlerin hepsi ateştedir. O zaman dil(i kullanmak) kılıç kullanmaktan beterdir."

Yine Abdullah İbn-i Amr'dan gelen bir rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in gelecek fitne ile alâkalı tasvir ve ihbarları üzerine, "O çıktığı zaman ne yapalım?" diye soranlara: "Evine çekil, diline sahip ol, maruf ile amel et, münkeri terket, kendi çolukçocuğunla ilgilen, başkasıyla meşgul olma" şeklinde cevap verdiğini görmekteyiz.

Hadiste yasaklanmış bulunan "fitnede dil oynatmak" tan maksad nedir? Aliyu'l-Kârî'nin Mirkat'ta naklettiği açıklamalara göre, halkın dedikodusunu yapmak, fitneye karışanların lehinde veya aleyhinde konuşmak, bir tarafı kötülerken bir tarafı övmek suretiyle iki gruptan birini ta'n etmek, hep bu yasağa girmektedir. Hatta zalim idarecilere haber götürüp (ispiyonculuk yapmak) da bu yasağın tahtındadır. Zîra bu davranış idarecinin öfkesini kabartarak öldürme, hapis, sürgün vesair pek ciddi öyle fenalıklara sebep olur ki, kılıç kullanmak bu kadarını yapamaz.

Münâvî, "dilini tutmak" emrinden, "konuşmazdan önce iyice düşünerek sadece lehine olacak hususlarda konuşup, kendini ilgilendirmeyen hususlarda hiç konuşmamayı" anlar. Yukarıda kaydettiklerimizden öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Hz. Muaz'a bir vesileyle söylemiş bulunduğu: "Ey Allah hayrını veresice Muaz, insanları yüzüstü ateşe atan şeyin, dilleriyle haset etiklerinden başkası olduğunu mu zannediyorsun?" sözü fitne hakkında da aynen doğrudur: İnsanı fitneye atacak veya fitneden koruyacak en mühim amillerden biri dildir.[580]

6- Kalben Kerahet

Fitnenin maddî ve manevî şerrinden kurtuluşun mühim şartlarından biri, kalben fitneye buğzetmektir. Aslında münker olarak ifade edilen her çeşit şer ve kötülüğün izalesi için eliyle, diliyle müdahale bir vecibe kılınmış ise de, gerek şerrin büyüklüğü, gerek şahsın aczi gözönüne alınarak "gücü yetiyorsa", "fitneyi artırmayacaksa" gibi kayıtlar konmuştur. Güçsüzlüğü sebebiyle şer ve fitneye eli ve diliyle müdahele edemeyecek durumda olan kimselerden, ortadaki kötülüğe karşı, en azından kalben kerahet istenmiştir. Buna da gücü yetmeyen kimse düşünülemez. Dinimizin yasakladığı şeyleri , devrin icabı, modanın icabı, bulunduğumuz cemiyetin icabı diyerek meşru görmek mümkün değildir. Kişi birkısım münkerleri işlemek durumunda olsa bile, onun kötülüğünü kabul etmek, kalben nefret etmek zorundadır.

Hadiste kesin bir dille şöyle denir: "Yeryüzünde bir hata işlendiği vakit, bunu görüp de ikrah eden sanki orada bulunmayan birisi gibidir. Orada bulunmadığı halde, işlenen fenalığı hoş görüp razı olan kimse de sanki fenalığa şahit olmuş gibidir." Evet hadiste, "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" buyrulmuştur. 581

7- Mal Ve Evlatça Hiffet

Gerek dağa çekilmek ve gerekse eve çekilmek suretiyle fiile konması tavsiye edilen fitneden kaçma ve inzivanın gerçekleşmesine yardımcı olacak durumların da ayrıca tavsiye edildiğine şahit olmaktayız. Bu cümleden olarak, mal ve evlad azlığı zikredilmektedir. Bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "İkinci asrın başında 579 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/386-390. sizin en hayırlınız hissece hafif olanıdır" der. "Hissece hafiflik nedir?" diye sorulunca: "Ehil ve malı olmayandır" diye cevap verir.

Bir başka rivayet de şöyle: "Öyle bir devir gelecek ki, o zaman bekarlık helal olacak. O zaman dindar kişi, civciviyle kaçan bir kuş, yavrusuyla kaçan bir tilki gibi, diniyle birlikte bir dağdan öbür dağa, bir inden öbür ine kaçmadıkça selamet bulamaz. Bu meyanda namazını kılar, zekatını verir ve hayır işleri dışında insanlardan uzak durur." 582

8- Silah Edinmemek:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitneyi önleyici, şümûlünü azaltıcı tedbirler meyanında "fitne sırasında silah satışını yasaklamakla" kalmaz, elde herhangi bir silah bulundurulmasını kesinlikle yasaklar. Rivayetlerde bu yasak "mevcutların kırılması", "taşa çalınması", "tahtadan kılıç kuşanılması" şeklinde ifade edilir. Şu noktayı bilhassa belirtmeliyiz: Silah edinmeme emri, hassaten evinde kalanlara yapılmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz üzere fitneye karışmamak için ilk tavsiye edilen husus deve, koyun gibi hayvanlarını alarak dağlara çekilmek veya ekim arazisinin başına geçmek, meskun mahalden uzaklaşmaktır. Bu imkânlardan mahrum kişiye de evine kapanması emredilir.

İşte bu sonuncu durumda olan kimsenin peşi takip edilebilir, fitneye düşürülebilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu ihtimali asgariye düşürebilmek için bu durumdaki kimselere silah edinmemeyi emretmektedir.

Söylenen bu hususu az yukarıda kaydettiğimiz Ebu Bekre hadisinin devamında görmekteyiz: "...Fitne vaki olduğu zaman devesi olan devesine, davarı olan da davarına iltihak etsin, kimin de arazisi varsa, arazisine gitsin." Bir adam sordu: "Ey Allah'ın Resulü! Ne devesi, ne davarı ve ne de arazisi olmayan kimse ne yapacak?" Cevaben: "Kılıcına gitsin, keskin tarafını taşa vursun, sonra da gücü yettiğince fitneden kaçsın" dedi." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu emrin ehemmiyetini vicdanlarda tesbit için: "Ey Allahım, tebliğ vazifemi yaptım mı, ey Allahım, tebliğ vazifemi yaptım mı, ey Allahım "tebliğ vazifemi yaptım mı?" diye üç kere tekrar eder.

Hadisin bir başka veçhinde: "Kılıcını alsın, keskin tarafını kara taşa vursun" denir. Muhammed İbnu Mesleme'ye de: "Kılıcını al, Uhud dağına git, kırılıncaya kadar dağa vur" demiştir. Nevevî: "Kılıcını taşa çalsın" emri ile hakikaten kılıcın kırılması mı, yoksa bununla mecaz mı kastedildiği hususunu ele alarak bazı alimlerin: "Hadisin zahirine göre, kişinin kendisine fitne kapısını kapaması için, gerçekten kılıcı kırması gerekir" derken, bazılarının da: "Bu mecazdır, asıl maksad kıtalin terkidir" dediğini belirtir. Ancak birinci görüşün muteber görüş olduğunu kaydeder. Bu görüş başka alimlerce de paylaşılmıştır. Fitne çıktığı zaman kırılması gereken silah sadece kılıç değil, silahın her çeşididir. Nitekim bir başka rivayette, fitne hakkında gerekli bilgi verildikten sonra: "Yaylarınızı kırın, kirişlerinizi parça parça edin, kılıçlarınızı taşa vurun (ve evlerinizin içine girin). Buna rağmen birinizin üzerine gelirlerse, Hz. Adem'in iki oğlundan hayırlısı (Habil) gibi olun" buyurur.

Yayın kırılmasından sonra kirişin bir işe yaramayacağı bedihi olduğu halde, kirişin de parçalanmasının emredilmesinde, bazı alimler, yasaktaki mübalağanın vurgulanma gayesini görmüşlerdir. Fakat başkasının istifade etmesini önleme gayesine de matuf olduğu söylenmiştir.

Birçok durumlarda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabına: "Müslümanlar arasında fitne çıktığı vakit tahtadan bir kılıç edinin" diyerek öldürücü silah bulundurma yasağını dile getirdiğini görmekteyiz. Hadis kitapları, bu yasağa da harfiyyen uyup tahtadan kılıç taşıyanların örneklerini zikreder. Bunlardan biri Ebu Müslim'dir, bir diğeri Ühban İbnu Sayfi'dir. Ebu Müslim ile alâkalı rivayet aynen şöyle: "Hz. Ali, Hz. Muaviye ile olan mücadelesi sırasında hazırlık yapmak üzere Basra'ya gelir ve Ebu Müslim'e uğrayarak: "Bana yardım et" der. Ebu Müslim "hayır" diye kestirip atmaktansa lisan-ı hal ile bunu ifade etmeyi tercih ederek kılıcını getirir. Kınından bir karış kadar sıyırır. Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye bunun tahtadan olduğunu gösterdikten sonra şu açıklamayı yapar: "Can dostum ve senin amcaoğlun (aleyhissalâtu vesselâm) benden, "Müslümanlar arasında fitne çıktığı zaman tahta kılıç edinmem" hususunda söz aldı (ve ben de yaptım. Buna rağmen) seninle harbe çıkmamı istersen yine de çıkarım." Hz. Ali şu cevabı verir: "Ne sana, ne de kılıcına ihtiyacım yok."[583]

İKİNCİ FASIL

ZAMANLA VUKÛA GELECEK FİTNE VE HEVÂLARDAN ZİKREDİLENLER

UMUMÎ AÇIKLAMA

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), fitne hadislerinde, kıyamete kadar Müslümanlar arasında cereyan edecek pek çok hadisatı haber vermiştir. Hz. Huzeyfe'nin ifadesiyle etrafında üç yüz kişi toplayabilecek fitne başlarını adları, baba adları, kabile adlarıyla bildirmiştir.

Yani fitne ile ilgili oldukça teferruata inen ihbarlarda bulunmuştur. Bugün bize rivayet edilebilen hadisler, Hz. Huzeyfe'nin dediği açıklıkta bir fitneler listesi çıkarmamıza imkan tanımaz. Ancak, Teysir müellifinin koyduğu başlıktan, bu hadislerin iki kısımda mütalaa edilebileceğine inanıyoruz: **1-** İsmi zikredilen sarih fitneler.

2- İsmi zikredilmeyen, umumî vasıfları zikredilen fitneler. İsmi zikredilenleri, şarihler hadiseler vuku buldukça "bu fitne falan hadiste haber verilen fitnedir" diye belirtmişlerdir. İkinci kısmı, izmi zikredilmeyen, vasfı zikredilen fitneler teşkil eder. Kıyamete kadar, İslam aleminin her köşesinde her devirde vukua gelecek hadiselere bunları tatbik etmek mümkündür. Ancak, hadis sarih olmadığı için, bu çeşit tatbiklerde ve yorumlarda kesin ifadeden kaçınmak gerekir, ihtimalli konuşmak ihtiyata muvafık olur.

Biz burada, hadislere geçmezden önce fitnelerin çeşitleriyle ilgili umumi bir açıklamada bulunacak, sonra hadisleri ve -gereken yerlerde- açıklamalarını kaydedeceğiz: 584

FİTNENİN ÇEŞİTLERİ:

Bir hadiste, giderek ağırlaşacak olduğu bildirilen dört ayrı fitneden bahsedilmektedir: "Dört (büyük) fitne vukua gelecek. Birinci fitnede kan dökmek helal addedilecek; ikincisinde hem kan hem de mal helal addedilecek; üçüncüsünde kan, mal ve ferc (ırza tecavüz) helal addedilecek. Dördüncüsü ise Deccal fitnesidir." Ebu Davud'da yer alan bir rivayet de dikkat çekicidir. İbnu Ömer anlatıyor: "Biz bir grup kimse, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanında idik. Bize fitnelerden bahsetti ve ısrarla üzerinde durdu. Bu meyanda "demirbaş fitne"yi (fitnetu'l-ahlas) mevzubahs etti. Derken dinleyenlerden birisi: "Ey Allah'ın Resulü, demirbaş fitne de nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "O, (kin, husumet ve düşmanlık sebebiyle insanlardan) kaçmaktır, (mal ve ehil yağmalandığı için) açıkta kalmaktır. Sonra refah fitnesi (fitnetu'sserra) var. Bunun dumanı Ehl-i Beytimden bir adamın ayaklarının altından (gelir). O, kendisini benden zanneder, o benden değildir. Benim dostlarım müttaki kimselerdir. Sonra insanlar, ilmi ve fikri nakıs olduğu için ehil olmayan, kararsız bir kimsenin etrafında toplanırlar. Sonra yaygın (yani herkese bulaşan) fitne (fitnetu'dduheyma) gelir. Bu fitne ümmetimden kimseyi istisna etmez, hepsine bir darbe vurur. Her ne zaman bittiğine hükmedilse, yine başlar ve temadi eder gider. Bu fitne zamanında kişi, mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar. Bu zamanda insanlar iki ayrı gruba ayrılır: **1)** İman grubu ki, burada nifak yoktur.

2) Nifak grubu ki burada da iman yoktur.

İşte siz bu durumda iken, artık sabah-akşam Deccal'ın gelmesini bekleyin." Bu hadiste sözkonusu edilen fitne çeşitleri birbirini takiben ortaya çıkacak fitneler olabileceği gibi, birbiriyle öncelik, sonralık irtibatı olmayan fitneler de olabilir.

Kur'an-ı Kerim'de, bilhassa geldiği zaman, sadece zalimlere değil, herkese çarpan fitneye karşı dikkat çekilmiş olması da (Enfal 25), fitnelerin çeşitli olacağını te'yid etmektedir. Hatta ayette geçen fitnenin yukarıda zikri geçen "yaygın fitne (fitnetu'dduheyma) olduğu da söylenebilir.

Bir başka hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) fitneden daha değişik kelimelerle bahseder: "Şurası muhakkak ki, benden sonra henat ve henat (yani şerler ve fesatlar) olacak. Cemaatten ayrılan veya Muhammed ümmetinin birliğini bozmak isteyen birisini gördünüz mü, bu herifi kim olursa olsun öldürün. Zîra Allah'ın (yardım) eli cemaat üzerindedir. Şeytan ise cemaatten ayrılanla birliktedir." 585

DECCAL FİTNESİ:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde yeralan fitne çeşitlerinden bahsederken Deccal fitnesinden ayrıca bahsetmemiz gerekmektedir. Zîra, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bilhassa bu fitneye karşı mükerreren uyarıda bulunmuştur. Hadislere göre, bu fitne, insanlığın en büyük fitnesidir. Hz. Nuh'tan bu yana bütün peygamberler aleyhimüsselam, ümmetlerini Deccal fitnesine karşı uyarmışlardır. Deccal'in iki gözünün arasında kafir yazılıdır, okuma yazmayı bilen de bilmeyen de bunu okur. Deccal'ın beraberinde ateş ve cennet beraber bulunur, onun ateşi cennet, cenneti ateştir. Onun iki akan nehri vardır. Bakınca biri tatlı sudur, diğeri yakıcı ateştir. Fakat kim buna kavuşursa ateş olan nehre gelmeli, ondan içmelidir. Zîra o aslında tatlı sudur. Deccal Medine ve Mekke haricinde her beldeye ayak basacaktır. Çıkacak olan Deccal sayıca otuzu bulacak, hepsi de

Allah ve Resulü hakkında iftiralar düzerek küfre düşecek vs. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, Deccal fitnesine karşı vaki uyarıları tebligatında mühim bir yer tutar. Bu husus, Deccal'le alâkalı rivayetlerin çokluğundan anlaşılabileceği gibi, bilahare bunun, selef tarafından mahalle mekteplerinde muallimler tarafından çocuklara öğretilecek bilgiler arasında yer verilmesi gerektiğine hükmedilecek kadar ehemmiyet verilmiş olmasından da anlaşılmaktadır. Esasen Heysemi tarafından sıhhati te'yid edilen bir hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Deccal fitnesine karşı halkı devamlı uyarmayı tavsiye etmekte bunun terkini hoş karşılamamaktadır: "İnsanlar Deccal'ı zikrettiği, imamlar minberlerden bunu duyurmaya devam ettiği müddetçe Deccal çıkmaz." Öyle ise, bazı hadislere göre, namazların arkasında istiaze edilecek, Allah'ın yardımı talep edilecek dört şeyden biri "Deccal fitnesi" olmalıdır.

Fitne üzerine gelen ve bazan birbirine zıd olan tavsiflerin, farklı zaman ve farklı mekanlarda zuhur edecek, mahiyetçe birbirinden farklı fitnelerle alâkalı olduğuna şarihlerce de dikkat çekilmiştir. Nitekim Buhari şarihi aynî, muhtelif hadislerde kıyamet alâmetleri olarak beyan edilen "cimriliğin artması" ile, yine muhtelif hadislerde ifade edilen "bolluğun artması" gibi zıt durumları, dediğimiz şekilde te'lif zımnında şunları söyler: "Her ikisi de (yani bolluğun artması da, cimriliğin artması da) kıyamet alâmetlerindendir. Fakat, her biri başka başka zamanlara aittir." [586]

DEVLETE İSYAN:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde mevzubahs edilen fitneleri, başta Ashab olmak üzere, her devir âlimleri kendi zamanlarındaki huzursuzluklara tatbik etmişlerdir. Zamanımızın Müslümanları da tabii olarak aynı şeyi yapmak isteyecektir. Ancak, kıyamete kadar gelecek her devre hitap eden Resulullah'ın sözlerini belli bir asırda yorumlarken, hataya düşmemek için son derece dikkat etmek gerekir. Bu sebeple "imtihan"dan "isyan"a kadar pek çok mânaları ihtiva eden fitne ve müteradifi tabirlerle alâkalı açıklamalarda yanlış anlamalara, tehlikeli ve ters yorumlara düşmeyi önlemek için, devlete karşı gelmek şeklinde ifadesini bulan dahilî fitneler hususunda fukahanın taksimat ve değerlendirmesini burada kaydetmeyi lüzumlu görüyoruz. Esasen gayemiz, bugünkü fiilî durumu teker teker ele alarak tahlil etmekten ziyade, İslamî ölçüyü, sünnette, Kur'an'da ve alimlerin değerlendirmelerinde yer almış olan zaman ve mekanüstü endazeyi okuyucunun eline vermeye çalışmaktır. Ölçme işini, miyara vurma işini okuyucunun ferasetine bırakacağız. Fakihler, meşru otoriteye (veliyyü'l-emr'e) itaat etmemek, karşı gelmek şeklinde tezahür eden davranışları adi suçlardan ayrı mütalaa etmişlerdir. Günümüzde de bu çeşit cürümlere kısaca "siyasî cürüm" diyoruz. İslam fakihleri bu siyasî cürmü işleyenleri dört grupta mütalaa etmişlerdir: [587]

1- Bugat:

"Ulu'l-emrin haklı olan emirlerine haksız olarak isyan edip, bir bölgeyi zorbalığı altına alanlardır." Bunları diğer isyankâr gruplardan ayıran vasıflar şunlardır: **a)** Bunlar otoriteye (Veliyyü'l-emr'e) karşı bir te'vile (haklı gibi görünen bir bahaneye) dayanarak haksız yere isyan ederler.

b) İsyan etmiş olmakla beraber, kendilerinden olmayan Müslümanların kanlarını, mallarını helal ve zürriyetlerinin esir edilmesini mübah görmezler.

Bunlar esas olarak bir te'vile dayanarak isyan ettikleri, yağma vs.'yi mübah görmedikleri için, bunlarla yapılan savaşta, bunların telef ettiği mal ve can sebebiyle, kendilerine ceza terettüp etmez. Fukaha bu hükmü Zührî'den gelen şu rivayete istinad ettirmiştir: "Hz. Peygamber'in ashabının çokca bulunduğu bir zamanda fitne çıktı. Ashab şu hususta ittifak ettiler: "Kur'an'ın te'vili ile helal addedilen her kan bırakılmıştır. Kur'an'ın te'vili ile helal addedilen her mal bırakılmıştır, Kur'an'ın te'vili ile helal addedilen her ferc bırakılmıştır (bunlar için ceza verilmez)." Bu hususta Sahabe'nin icmaı hasıl olmuştur. Bağiler desteksiz ise esirler öldürülmez, kaçanlar kovalanmaz. Arkaları varsa esir edilirler veya hapsedilirler.

İmam, bağilerin oyalama nevinden olmayan sulh teklifini, durumlarını görmek için kabul edebilir. Ancak, buna mukabil para alamaz. [588]

2- Kutta-ı Tarik (Yol Kesenler):

Bunlar otoritenin (veliyyü'l-emr'in) itaatinden bir te'vile müstenid olmaksızın çıkarak yolları kesen halkın can ve malına kasteden kimselerdir.Bunların geride güvenip dayandıkları bir şey (teşkilat, kuvvet, teşvikçi gibi bir nokta-i istinad) bulunsa da bulunmasa da bu ismi alırlar. [589]

3- Kutta-ı Tarik Mesabesinde Olanlar:

---

[586] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/395-396. [587] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/396-397.

Bunlar da veliyyü'l-emrin (otoritenin) itaatinden bir te'vile müstenid olarak çıkan, geride güvenip dayandıkları bir şey bulunmayan kimselerdir.

Bu iki gruba "yolkesenler"le alâkalı ahkâm uygulanır. 590

4- Havariç:

Bunlar kendilerince haklı olan bir te'vile dayanarak isyan edenlerdir. Ancak te'villerine dayanarak, **a)** Otoritenin kâfir olduğunu ileri sürerler.

b) Otorite ile savaşmanın farz olduğunu kabul ederler. **c)** Kendilerine muhalif olan Müslümanların öldürülüp, mallarının gasbedilmesini ve zürriyetlerinin de esir edilmesin helal addederler.

d) Bunlar, geride güvenip dayanacakları bir şeye de sahiptirler. Hariciler cumhur-u fukahaya ve ehl-i hadisin ekserisine göre bugat (asiler) hükmündedirler. Bazı ehl-i hadise göre bunlara mürted ahkâmı tatbik edilir. 591

*** İSMİ ZİKREDİLEN FİTNELER**

؟ةَنْتِفْلا يف # ِ هاللّ ِلوُس َر َثيِدَح ُظَفْحَي ْمُكُّيأ :لاقف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع دنِع ا نُك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذُح نع ـ4 □6444ـ ،ُماَي ِهصلا اَه ُرِهفَكُي ِه ِراَج َو ِهِسْفَن َو ِهِدَل َو َو ِهِلاَم َو ِهِلْهأ يف ِلُج رلا ُةَنْتِف :ُلوُقَي ُهُتْعِمَس :ُتْلُق َلاَق ؟ َفْيَك َو ؛ ئ ِرَجل َك نا إ :َلاَق .اَنأ :ُتْلُقَف

□جوُمَت ِيت لا ُديرُأ اَم نا إ ُدي ِرُأ اَذه َسْيَل :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقف ِرَكْنُملا ِنَع ُنْه نلا َو ،فو ُرْعَملِاب ُرْم ّا َو ،ُةَقَد صلا َو ،ُةٌ صلا َو

□لاَق ِرْح َبْلا ِج ْوَمك

□كِلذ :َلاَق .ُرَسْكُي ْلَب َ: ُتْلُق :َلاَق ؟ُحَتْفُي ْوأ ُبَاَبْلا ُرَسْكُيَف :َلاَق .ًاقِلْغُم ًاباَب اَهنْيَب َو َكَنْيَب نا إ !َنين ِم ْؤُملا َريِمأ اَي اَهَل َو َكَلاَم :ُتْلُقَف َسيَل ًاثيِدَح ُهُتْث دَح يِهنا إ ،َةَلْي للا ٍدَغ َنوُد نا أ ُمَلْعَي اَمك ،ْمَعَن :َلاَق ؟ ُبَاَبْلا ِنَم ُمَلْعَي ُرَمُع َنا َك ْلَه : َةَفْيَذُحِل اَنْلُقَف .ًادبأ َقَلْغُي َ ْنأ ى َرْحأ

.ِ باَ‘غَلاِيط .َليِقَف َةَفْيَذُحِل :ُبَاَبْلا َنِم ؟َلاَق :ُرَمُع]. أخرجه الشيخان والترمذي

1. (4766)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in yanında idik: Bize: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fitne hakkındaki hadisini kim hafızasında tutuyor?" dedi. Ben atılıp: "Ben biliyorum!" dedim.

"Sen iyi cür'etlisin, nasılmış söyle bakalım!" dedi. Ben de anlattım: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Demişti ki: "Kişinin fitnesi ehlinde, malında, çocuğunda, nefsinde ve komşusundadır. Oruç, namaz, sadaka, emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünker bu fitneye kefaret olur!" Ömer (radıyallahu anh) atılıp: "Ben bu fitneyi kastetmemiştim. Ben öncelikle denizin dalgaları gibi dalgalanacak (bütün cemiyeti sarsacak) fitneyi kastetmiştim!" dedi. Bunun üzerine ben: "Ey mü'minlerin emîri! O fitne ile sizin ne alâkanız var! Sizinle onun arasında kapalı bir kapı mevcut!" dedim. "Bu kapı kırılacak mı, açılacak mı?" dedi.

"Hayır açılmayacak bilakis kırılacak!" dedim. Hz. Ömer (hayıflanarak): "(Eyvah) Öyleyse ebediyen kapanmayacak!" buyurdu." Ravi der ki: "Biz Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye sorduk: "Ömer bu kapının kim olduğunu biliyor muydu?"

"Evet, dedi. Yarından önce bu gecenin olacağını bildiği katiyyette onu biliyordu. Ben hadis rivayet ettim; boş söz (ve efsane) anlatmadım.

"Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye soruldu:

"O kapı kimdir?"

"Ömer (radıyallahu anh)'dir!" buyurdu." [Buharî, Mevakitu's-Salat 4, Zekat 23, Savm 3, Menakıb 25, Fiten 17; Müslim, Fiten 17, (144); Tirmizî, Fiten 71, (2259).]592

اد ْوَع ًاد ْوَع ِري ِص َحْلاَك ِبوُلُقْلا ىلَع ُنَتِفْلا ُض َرْعُت : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر . ُتْعِمَس] :لاق هاللّ همحر ملسلم ةياور يفو ـ4 6444ـ ِلْثِم َضَيْبأ ِبْلَق : ِنْيَبْلَق ىلَع َري ِص َي ىهتَح َءاَضْيَب ًةَتْكُن ِهيف ْتَتِكُن اَه َرَكْنأ ٍبْلَق ُّيأ َو ،ءاَد ْوَس ًةَتْكُن ِهيِف ْتَتِكُن اَهَب ِرْشأ ٍبْلَق ُّيأف اَم إ ًارَكْنُم ُرِكْنُي َ ّو ًافو ُرْعَم ُف ِرْعَي َ ًاهي ِخْجَم ا َو ُض ْر ّا َو ُتاوم سلا ِتَماَد اَم ةَنْتِف ُه ُّرُضَي َّ َفŒزوُكْلاَك ُّداَب ْرُم ُد َوْسأ ُرَخ اَف صلا

ه نأ ْوَلَف ؟ َكلاَبأ َ ًار ْسَكأ : ُرَمُع َلاَق ُرَسْكُي ْنأ ُكِشوُي ًاقَلْغُم ًاباَب اَهَنْيَب َو َكَنْيَب نإ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَفْيَذُح َلاَق ِهيف َو ؛ُها َوَه ْنِم َب ِرْشُأ ُد َوْسأ اَم : ٍق ِراَط ِنْب ِدْعَسِل ُتْلُقَف .ِطيِلاَغ ّاِب َسْيَل ًاثيِدَح ُتوُمَي ْوأ ُلَتْقُي لُج َر َباَبْلا َكِلذ نأ ُهُتْث دَح َو : َلاَق .ُداَعُي ُه لَعَل َناَك ،َحِتُف « ُطيلاغ ا'»و.ميظعلا رم'ا ىلع مادق"ا « ُةأرجلاو».[ًاسوُكْنَم : َلاَق ؟ًاهي ِخْجُم ُزوُكْلا اَمَف : ُتْلُق . ٍدا َوَس يف ِضاَيَبْلا ُة

دِش :َلاَق ؟ًّداَب ْرُم بولقلا نأ هانعم «ًاد ْوَع ًاد ْوَع ري ِصَحْلاَك» :هلوقو.بيذكتلل
ركذت يتلا ثيداح ْلاو ،اهب طلغي يتلا لئاسملا بهو ،ةطولغأ عمج

590 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/398.

اد ْوَع ًاد ْوَع» :هلوقو.هيلع اوقيضو هب اوطاحأ اذإ :موقلا هرصح لاقي »
سوبحملاو روصحملا اهيف نوكت ىتح نتفلا اهب طيحت،

اهيلإ نكسو اهلبقو هيف تلخد بأ «اهبرشأ»و.ةرم دعب ةرم يأ :نيعلا حتفب .

لادتعاو ةماقتسا نع لئاملا «ُّيخجملا»و.ةربغلاو داوسلا نيب نول بهو ،ةدبر هنول
يف يذلا «ُّدابرملا»و.رث ا ْ «ةتكنلا»و

انهاه .

2. (4767)- Müslim rahimehullah'ın bir rivayetinde (Huzeyfe radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Demişti ki: "Fitneler, tıpkı (kamışlardan örülen) hasır gibi, (insanların kalbine) çubuk çubuk atılır. Hangi kalbe bir fitne nüfuz ederse onda siyah bir leke hasıl olur. Hangi kalp de onu reddederse onda beyaz bir benek hasıl olur. Böylece iki ayrı kalp ortaya çıkar: Biri cilalı taş gibi bembeyazdır; dünyalar durdukça buna hiçbir fitne zarar vermez. Diğeri ise, alaca siyahtır. Tepetaklak duran testi gibidir; bu kalp, ne iyiyi iyi bilir, ne de kötüyü kötü. O, hevadan (beşerî değerlerden) kendisine ne yutturulmuşsa, onu (hak veya batıl) bilir. "Bu rivayette Huzeyfe (radıyallahu anh) der ki: "(Ey Ömer!) Seninle o fitne arasında kapalı bir kapı vardır kırılması yakındır!"

Hz. Ömer atıldı: "Ey babasız kalasıca! O kırılacak mı? keşke açılsaydı. Böylece tekrar (kapatılarak eski normal hale) dönülürdü!"

Huzeyfe der ki: "Ben ona bu kapı ile öldürülecek veya ölecek bir şahsın kinaye edildiğini bildiren bir hadis söyledim. Mugalata (ve efsane anlatıp boş laf) etmedim."

Ravi der ki: "Sa'd İbnu Tarık'a (hadiste geçen) "esvedü mürbad" tabiri ne demektir?" diye sordum. "Siyah üzerine şiddetli beyazlıktır" dedi. Ben tekrar "elkûzu mechıyy" nedir?" dedim. "Tepetaklak (ters çevrilmiş) testi!" diye cevap verdi." [Müslim, İman 231, (144).][593]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, istikbalde olacakları ihbar sınıfına giren mucizelerdendir. Aslında gaybı sadece Allah bilir. Ancak Allah'ın bildirmesiyle insanlar da bilebilir. Peygamberler, Allah'ın gaybı bildirme nimetine en ziyade mazhar olan kimselerdir. Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), en kamil mertebede bu nimete mazhar olmuştur. Şarihler, bu hadisle Hz. Ömer'in şehit olacağının ihbarı ile Hz. Osman fitnesinin haber verildiğini belirtirler.

2- Bizim dikkat çekeceğimiz bir mucize de fitneye düşenlerin psikolojik halleriyle ilgili beyanlardır. Bunu da bir mucize olarak değerlendirmemize hiç bir mani yoktur. Fitneye tam olarak düşmüş olan kimsede herkesçe müsellem olan değerlerin kaybolduğu, kendisine "içirilen" -ki yutturulan diye tercüme ettik- dışında bir değer tanımadığı belirtilmiştir. [594] Günümüzde bu tip insanları fiilen gördüğümüz için hadisin demek istediği gerçeği daha iyi anlama şansına sahibiz. Aksi takdirde inayet-i İlahiyeye mazhariyet dışında bir imkânla bu hadisin mesajını anlamamız mümkün olmayacaktı.

Hadisin anlaşılması için ma'ruf ve münker tabirlerine dönelim: Ma'ruf, şeriatın ve aklın güzel bulduğu şeydir. Ma'rufla, insanlarca elbirlik takdir edilen şeriatça te'yid edilen müşterek değerler sistemi; bir başka ifadeyle iyi olan şeylerin ifade edildiğini, münkerle de yine insanlarca elbirlik reddedilen, takbih edilen, şeriatça da çirkinliği, kötülüğü, zararlılığı te'yid edilen değerlerin ifade edildiğini bilmek gerekir. Bu değerler ferdî değildir, beşerî değildir. Bu sebeple hadis, bunların heva olmadığına dikkat çeker. Hadis, fitneye düşen kimsenin, insanlarca ma'ruf kabul edilmiş bir şeyi maruf addetmediğini; münker bilinen şeyi de münker görmediğini buna mukabil kendisine yutturulan yeni değerler sistemine göre hükmettiğini belirtir. Yeni değerler sistemine hadis heva demektedir. Bir ayet, İlahi değerler yerine "heva"nın konulmasını halis şirk ilan etmektedir: "Gördün mü o heva (ve heves)ini tanrı edinen kimseyi? Şimdi onun üzerine (habibim) sen mi bir bekçi olacaksın? Yoksa onların çoğunu hakikaten (söz) dinlerler, yahut akıllanırlar mı sanıyorsun? Onlar başka değil, dört ayaklı hayvanlar gibidir. Belki yolca daha sapıktır" (Furkan 43-44).

Ayet-i kerime, beşerî hevaya saplanarak İlahî menşeli marufu "iyi"; münkeri de "kötü" kabul etmeyenleri dört ayaklıdan beter ilan etmektedir.

Böylece sadedinde olduğumuz hadiste, günümüzde çağdaşlık, hümanizm, laisizm gibi yaftalarla nikah, edeb, tesettür, haya, ibadet gibi marufları gericilik diye reddeden; fuhuş, içki, kumar, açıksaçıklık, ahlaksızlık, hayasızlık gibi her çeşit münkeri de ilericilik diye hoş göstermeye, müdafaalarını yapmaya kalkan insanların hem yetişme vetirelerinin ve hem de ruhî yapılarının en beliğ bir tasvirini görmüş olmaktayız. **3-** 595 Hadisle ilgili ilave yorumları müteakiben kaydedeceğiz.

هَل ُلاَقُي ٍرْهَن َدْنِع َة َرْصَبْلا ى مَسُي ِطِئاَغِب ِت مُأ ْنِم ٍساَن ُأ ُل ِزْنَي :# ِ هاللّ□ ُلُوس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكب بأ نعو ـ4 □6444ـ ُضا َرِع َءا َروُطْنَق وُنَب َءاَج ِنَام زلا ِر ِخآ يف َناَك اَذإَف .َني ِر ِجاَهُمْلا ِراَصْمأ ْنِم ُنوُكَت َو اَهُلْهأ ُرُثْكَي رْس ِج ِهْيَلَع ُنوُكَي .ُةَل ْجِد اَهُلْهأ ُرُثْكَي رْس ِج ِهْيَلَع ُنوُكَي .ُةَل ْجِد،

593 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/401.

ةَق ْرِف َو ،اوُكَلَه َو ِةَي ِهرَبْلاو ِرَقَبْلا َباَنْذأ َنوُذُخأَي ةَق ْرِف :ٍق َرِف َث َث اَهُلْهأ ُق رَفَتَيَف ،ِرْه نلا هطَش ىلَع اوُل ِزْنَي ىهتَح ،ُنْيَع' ا ُراَغ ِص ِهوُج ُوْلا «طئاغلا».دواد وبأ هجرخأ .[ُءاَدَهُّشلا ُمُه ،ُمُهَنوُلِتاَق ُي َو ْمِه ِروُهُظ َفْلَخ ْمُه ي ِرا َرَذ َنوُلَعْجَي ةَق ْرِف َو ،او ُرَفَك َو ْمِهِسُفْن'َنوُذُخأَي نإ لاقي ،كرتلا مُه « َءا َروُطْنَق وُنَب»و.ةرصبلا تيمس اهبو ،ةوخرلا ضيبلا ةراجحلا «ةرصبلا»و.ضر'ا نم نئمطملا

كرتلا مهلسن نم ءاج ًادوأ هل تدلو ،مسلاو ةصلا هيلع ليلخلا ميهارب“ تناك . ةيراج مسا ءاروطنق

3. (4768)- Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden bir kısım insanlar Dicle denen bir nehir yanında, Basra denen geniş bir düzlüğe inerler. Nehrin üzerinde bir köprü vardır. Oranın halkı (kısa zamanda) çoğalır ve muhacirlerin [Müslümanların596] beldelerinden biri olur. Ahirzamanda geniş yüzlü, küçük gözlü olan Benî Kantûra gelip nehir kenarına inerler. Bundan böyle (Basra) halkı üç fırkaya ayrılır: * Bir fırka sığır ve kır develerinin peşlerine takılıp (kır ve ziraat hayatına dönerler, bunlar) helak olurlar. * Bir fırka nefislerini(n kurtuluşunu esas) alırlar (ve Benî Kantûra ile sulh yolunu) tutarlar. Böylece bunlar küfre düşerler.

* Bir fırka da çocuklarını geride bırakıp onlarla savaşırlar. İşte bunlar şehit olurlar." [Ebu Davud, Mehalim 10, (4306).]597

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, henüz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zamanında

mevcut olmayan, Hz. Ömer zamanında, hicrî 27 yılında, Utbe İbnu Gazvan tarafından kurulan ve içerisinde hiç puta tapılmamış olan Basra şehrinden bahsetmektedir. Ancak bazı alimler başka görüştedir. Aliyyu'l-Kari şu açıklamayı kaydeder: "El-Eşref der ki: Aleyhissalâtu vesselâm bu şehirle, Medinetu's-Selam olan Bağdat'ı kastetmiştir. Zîra Dicle hadiste geçen kırdır. Köprü de Bağdat'ın ortasında mevcuttur. Basra'nın ortasında köprü yoktur. Resulullah Bağdat'ı Basra diyerek tanıtmıştır. Çünkü Bağdat'ın dışında kapısına pek yakın bir yer vardır; Babu'l-Basra denir. Aleyhissalâtu vesselâm böylece, Bağdat'ı, ya bir kısmının ismiyle isimlendirmiş olmaktadır; yahut da muzafın hazfedilmesiyle[598] tıpkı ayet-i kerimede □وَاسا ِلأْ لاقْ رَ ْيَّ ة dendiği gibi. Bağdat dahi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde bugünkü şekliyle kurulmuş değildi. Keza Aleyhissalâtu vesselâm devrinde, şehirlerden bir şehir de değildi. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Müslümanların beldelerinden biri olur" demiş, geleceğe matuf konuşmuştur. Aleyhissalâtu vesselâm zamanında bilakis (o civarda), Kisra'nın Medain şehri çıktıktan sonra Basra'ya mensup, onun nahiyeleri sayılan bir kısım köyler vardı (büyük bir şehir yoktu). Ayrıca, meselenin bir başka yönü daha var: Zamanımızda, Türklerin Basra'ya savaş suretiyle girdiğine dair kimse bir şey işitmiş değildir. Hadisin mânası şu olmalıdır: "Ümmetimden bir kısmı, Dicle yakınlarına inecek ve orada yerleşecektir. Burası Müslüman beldelerden biri olacaktır." İşte burası Bağdat'tır." (Aliyyu'l-Kârî'den.)
2- Benî Kantûra ile Türklerin kastedildiği kabul edilmiştir. Hattâbi, "dendiğine göre" diyerek şu açıklamayı kaydeder: "Kantûra Hz. İbrahim'in cariyesinin ismidir. Hz. İbrahim'in bundan çocukları dünyaya geldi. Türkler bu çocuklardan çoğalmadır." Bazı açıklamalara göre Kantûra, Türklerin atasının ismidir. Bazı âlimler bu açıklamaları reddeder ve "Türklerin, Hz. Nuh'un oğullarından Yafes'ten çoğaldıklarını ileri sürer. Hz. Nuh aleyhisselam, Hz. İbrahim'den çok önce yaşadığına göre Türklerin Hz. İbrahim'le bir irtibatı olmamalıdır. Görüşlerdeki bu zıtlığı, "Cariyenin, Yafes evladından olması mümkündür" veya "Cariye ile, -Hazreti İbrahim'in evladlarından gelmesi haysiyetiyle- Hz. İbrahim'e mensup, Yafes'in evladlarından biriyle evlenmiş bir kızın kastedilmiş olması, Türklerin mezkur evlilikten hasıl bulunması da mümkündür" gibi uzlaştırıcı açıklamalarla kaldırmaya çalışanlar da olmuştur.

Şunu kaydetmek isteriz: Yeryüzündeki ırkların menşei bugün dahi ilmî kesin bir çözüme kavuşmuş değildir. Sadece bazı nazariyeler mevcuttur. Kaydedilen açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, eski kitaplarımız da, çok sağlam ve kesin bir kaynağa dayanmaksızın, malumat-ı mütearife şeklinde yaygınlık kazanmış olan birkısım rivayeti, bütün farklılıklarıyla birlikte tekrar etmektedirler. İlerde

Kıyamet'le ilgili bölümde, Kıyamet Öncesi Fitneler Faslında (5018. hadis) açıklayacağımız üzere ulemanın ekseriyeti tarafından Benî Kantûra'dan maksadın Türkler olduğu kabul edilmiş bulunduğu halde bununla başkasının ve mesela Sudanlıların kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

3- Basralıların ayrılacağı üç fırka hususunda şarihler şu açıklamayı kaydederler: **1)** "Sığırların ve kır develerinin kuyruklarını yakalarlar"dan murad, "Savaştan kaçınırlar, canlarını ve mallarını kurtarmayı düşünürler ve sığırlarının peşine düşerek kırlara, çöllere çekilirler. Ancak oralarda helak olurlar" veya "Savaştan kaçınıp ziraatle meşgul olurlar. Ekip kaldırmak maksadıyla sığırların peşine takılarak muhtelif yerlere dağılırlar, oralarda helak olurlar."

2) "Can derdine düşenler"den maksad, Benî Kantûra ile sulh yapmayı prensip edinen zümredir. Bunlar sulh elde edecek ama dinden, sünnetten, şahsiyetten fedâkârlıkla, zilletle bunu yapabilecektir. Bu da helakın bir başka şekli, cesedden önce ruhun öldürülmesidir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu da te'yid etmiyor. **3-** Üçüncü grup, kadın ve çocuklarını arkada bırakarak Benî Kantura'ya karşı çıkıp mertçe savaşanları teşkil edenlerdir. Bunlar Resulullah'ın te'yid ve tasvibindedir. Zîra bunlardan ölenlerin şehit olacaklarını haber vermektedir.

Aliyyu'l-Kârî der ki: "Bu hadis Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerindendir. Çünkü, hâdise Aleyhissalâtu vesselâm' ın haber verdiği tarzda aynen, 656 yılında Safer ayında vukua gelmiştir." Aliyyu'l-Kârî'nin temas ettiği bu hâdise, Hülagu tarafından Bağdat'ın zaptıdır. Bağdat'ın düşmesiyle noktalanan İslamî tezebzüb ibretlerle dolu bir hâdisedir. Hülagu, Bağdat'ı zaptettikten sonra Halep Hükümdarı el-Meliku'n-Nasır'a yazdığı bir mektupta, Müslümanların uğradığı bu mağlubiyet ve zilletin sebebini şöyle özetler: "Sizler haram yediniz ve imanınıza sadık kalmadınız. Birçok bid'atları meydana koydunuz. Sabi çocukları kullanmayı adet ettiniz, şimdi buyurun zillet ve hakareti! Bugün yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz. "Zulmedenler nereye gideceklerini ve hangi deliğe tıkılacaklarını yakında görür ve bilirler" (Şuara 227). Siz bize kafir diyorsunuz. Biz de size fasık ve facir diyoruz." Mezkur mektubu, dipnotlar da düşerek bazı yorumlar katarak nakleden Ahmed Hilmi'den aynen kaydetmeyi, Resulullah'ın hadisinin anlaşılması ve tarihten ibret alınması için gerekli görüyoruz: "Bu arada (Hicrî 657'de) Hülagu, Halep Hükümdarı el-Meliku'n-Nasır'a

---

[596] Ebu Ma'mer'in rivayetinde "müslümanların..." denmiştir.

elçilerle bir mektup gönderdi. Bu mektup, Hülagu'nun davranışı ve zihniyetini göstermesi bakımından çok alakabahştır. Bu sebeple Ebu'l Ferec'den aynen alıyoruz: "el-Meliku'n-Nasır bilir ki biz (Hicrî 656'da) Bağdat üzerine inip tanrının kılıncı ile orayı aldık ve oranın sahibini yanımıza çağırarak kendisine iki sual sorduk. Suallerimize cevap veremedi. Bundan dolayı sizin Kur'anınızda "Tanrı hiç bir kavmin elindeki nimeti, o kavim kendi kendisini bozmadıkça bozmaz" (Rad suresi 2) denildiği gibi, bizim azabımıza kendisinin yapmış olduğu işler yüzünden müstehak oldu. Mallarını kıskandığı için, malına gelecek olan, canına geldi ve tatlı canlarını adi madenlere değiştiler. Bunun sonucu yine Tanrının dediği "her ne yaptılarsa orada hazır buldular" (Kehf 49) gibi oldu. Çünkü biz, Tanrının kuvvetiyle kalktık ve O'nun kuvvetiyle muvaffak olduk ve olmaktayız. Hiç şüphe yoktur ki biz, yeryüzünde Tanrının askerleriyiz. 599 Kendisi gazabına uğratmak istediği kimseler üzerine bizi gönderir. Olup biten vakalar size ibret ve nasihat olsun. Bizim önümüzde kale para etmez ve karşımıza geçen ordular bir işe yaramaz ve hakkımızda yaptığınız kargışlar (beddua) bize geçmez. Başkalarına bakıp onların başlarına gelenlerden ibret alın ve örtü açılıp altındakiler meydana çıkmadan ve size bir hata gelmeden önce işlerinizi bizim elimize verin; biz sonradan ağlayanlara ve şikayet feryatları koparanlara acımayız. Nice şehirleri yaktık ve nice kimseler yok ettik ve nice çocukları atasız bıraktık ve yeryüzüne fesat saldık. Size kaçmak varsa, bize de kaçanları yakalamak var. Sizin için bizim kılıncımızdan kurtuluş yoktur. Oklarımız size nerede olsanız yetişir. Atlarımız her attan ziyade koşar ve oklarımız her şeyi yarar geçer, kılıçlarımız yıldırım gibi iner. Akıllarımız dağlar gibi sağlamdır. Sayımız kumlar kadar çoktur. Bizden aman dileyen selamete erer. Bizim ile savaş etmeye yeltenenler sonunda pişman olurlar. Eğer siz bizim emrimize itaat ile şartlarımızı kabul edecek olursanız canlarınız bizim canlarımız ve mallarınız bizim mallarımız gibi olur. Yok, emrimize karşı gelir ve muhalefette ayak dilerseniz, başlarınıza gelecekler geldiği zaman bizi değil kendinizi kınayın, ey zalimler! Tanrı sizin aleyhinizedir. Gelecek musibet ve belalara hazırlanın! Sonucun fena geleceğini önceden söyleyen kimsede şüphe yoktur ki, hiç bir kabahat kalmamıştır. Sizler haram yediniz ve imanınıza sadık kalmadınız. Birçok bid'atları meydana koydunuz. Sabi çocukları kullanmayı adet ettiniz, şimdi buyurun zillet ve hakareti! Bugün yaptıklarınızın cezasını göreceksiniz! "Zulmedenler nereye gideceklerini ve hangi deliğe tıkılacaklarını yakında görür ve bilirler" (Şuara 227). Siz bize kafir diyorsunuz. Biz de size fasık ve facir diyoruz. Bütün işleri takdir ve tedbir eden kimse tarafından biz size musallat edildik. Sizin azizleriniz bizim katımızda zelil ve hakirdirler. Sizin zenginleriniz bizim katımızda yoksuldurlar. Yeryüzünün batı ve doğusu bizim elimizdedir. Yeryüzünde ne kadar mal sahipleri varsa onların hepsinin ellerindeki mallar ve kendileri bizim demektir. istediğimiz vakit o malları onların ellerinden alırız ve her gemiyi gasbederiz.[600] Kâfirler ateşlerini alevlendirmeden, kıvılcımlarını saçmadan ve sizin hepinizi yok edip yeryüzünde sizden bir kimseyi bırakmadan, akıllarınızı başlarınıza devşirin; doğruyu eğriden ayırın. Bu mektubumuz ile biz sizi uykudan uyandırdık. Apansız başınıza ateşler yağmamasını istiyorsanız hemen bu mektubumuza cevap verin. Sonrasını siz bilirsiniz."

Hülagu, bu mektubunda, kendilerinin Tanrı te'yidine mazhar oldukları, hatta Tanrı kudretinin kendilerine tecelli ettiği, kendilerinin onun takdirini icra eden memurlar olduklarını, zalimlere, facirlere karşı gönderilmiş bulunduklarını söylemektedir. Cengiz'den itibaren hep böyle konuşmuşlardır. Bu onların bu vazifelerine hakikaten inandıklarını gösterir. "Sizin azizleriniz bizim katımızda zelil ve hakirdirler..." derken de makam-ı uluhiyetten konuşur gibidir. Eski Türk hakanları (Tanrı kulu)durlar, yani (Zillullahi fil-arz)dırlar. Tanrının yeryüzünde mümessilidirler ki, bu ibare de ona işaret etmektedir. Diğer taraftan kendi vücudunu ve zuhurunu Kur'an'la da te'yit etmektedir ki, bu kalplere hoş görünmek içindir denilebilir. Halep Meliki bu mektubu alınca, umerâsıyla müzakere ederek yerine oğlunu gönderdi. Hülagu bunu izaz etmekle beraber, babasının gelmesini şu cümle ile bildirdi: "Onun gönlü bize karşı doğru ise kendi gelir; yoksa biz, ona gideriz." Bu sözler üzerine Melik, Hülagu'ya gitmek istedi ise de beyleri döndürdüler."[601]

---

[599] Hülâgû burada Hz. Peygamber'in, rivayet edilen bir hadisine işaret etmektedir. Bu hadis şöyledir: "Benim bir takım askerlerim vardır, onları doğu tarafına yerleştirdim ve onlara Türk adını verdim. Onları hiddet ve gazap arasında yarattım. Herhangi bir kul, bir ümmet benim emrimi yapmazsa, bunları onların üzerine musallat ederim ve bunlar vasıtasıyle onlardan intikam alırım..." bu tip hadislerin hem ilm-i rivayet-ül hadis, hem de dirayet-ul-hadis yönünden muallel ve mevzu bulundukları, muhaddislerce kabul edilmektedir. Fakat bu hadisler mevzu olsalar bile, bize devirlerindeki telâkkiyi anlatırlar ve zamanlarının, muhitlerinin bir bakıma aynası hükmündedirler. Hülâgû mektubunda, Moğolların nasıl göründüğünü, müslümanlarca nasıl karşılandığını pek mükemmel gösterdiği gibi, kendisinin sebeb-i vücudunu da bu görüşe istinat ettirmektedir. Cengiz'in Buhara'daki konuşması, Hülâgû'nun bu mektubu, Papaların ve hıristiyanların görüşleri hep aynı noktada düğümlenmektedir: Moğollar insanların günâhları dolayısıyla Tanrı tarafından gönderilmiş bir ceza makinesidir. Moğollar bunu bilhassa işlemişler ve kendilerini diğer milletleri yola getirmek için Tanrı tarafından gönderilmiş, İkab-ı ilahîyi icraya memur, bir kavim olarak görmüşler ve göstermişlerdir. Bu, onlara karşı mukavemeti kırdığı gibi, kendilerinin de gayrete getirmiş; kuvvetlendirmiştir.

[600] Kur'an'da buyrulduğu veçhile Musa (A.S.), Hızır'la yoldaşlık ederken, Hızır binmiş oldukları gemiyi delmiş, Musa (A.S.) buna itiraz

هالّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ربخم وذ هل لاقي # يبنلا باحصأ نم لجر نع رْيَفُن □ #
نب ريبُج نع ةهيطَع ِنْب ناهسح نعو ـ6 □6444□

اوُل ِزْنَت بهتَح َنوُع ِج َرت مُث ،َنوُمَلْسَت َو َنوُمَنْغَت َو َنو ُرَصْنُت َف ْمُكِئا َر َو ِنم
ًا هوُدَع ْمُه َو ْمُتْنأ َنو ُزْنَتَف ًانِمآ ًاحْلُص َمو ُّرلا َنوُحِلاَصُتَس َدْنِعَف . ُهُّقُدَيَف ،
َنيِمِلْسُمْلا َنِم لُج َر ُبَضْغَيَف ،ُبيِل صلا َبَلَغ : ُلوُقَيَف ؛َبيِل صلا ِة ِينا َرْص نلا ِلْهأ ْنِم
لُج َر ُعَف ْرَيَف ،لوُلُت ِيذ ِج ْرَمِب وبأ هجرخأ .[ِةَداَه شلاِب َةَباَصِعْلا َكْ ِلت ُ هاللّ
ُم ِرْكُيَف ،َنوُلِتَقَيَف ْمِهتَحِلْسأ ىلا َنوُمِلْسُمْلا ُروُثَي َو ِةَمَحْلَمْلِل ُعِمَتْجَت َو ُمو ُّرْلا
ُرِدْغ َت َكِلذ ةعفترملا نكام ا' :«ُلوُل ُّتلا»و.تءاش فيك ةطلتخم حرست يأ
:باودلا اهيف جرمت تابنلا تاذ ةعساولا ضر ا' «ُج ْرَمْلا».دواد

لاتقلا مظعم «ُةمحلملا»و .ضر'ا نم.

4. (4769)- Hassan İbnu Atiyye, Cübeyr İbnu Nüfeyr'den, o da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Zi-Mihber denen bir sahabisinden naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rumlarla güvenilir bir sulh yapacaksınız. Onlar arkanızda (başkalarına) düşman olacaklar, sizler (de diğer düşmanlarınızla) savaşacak ve (Allah'ın keremiyle) yardıma mazhar olacaksınız; ganimet elde edecek, selamete ereceksiniz. Sonra dönüp tepelikli bir çayıra ineceksiniz. Hıristiyanlardan biri salibi kaldıracak ve: "Salib galebe çaldı!" diyecek. Müslümarlandan bir adam öfkelenip onu (salibi) kıracak. Bunun üzerine Rum, (antlaşmasına) ihanet edip büyük bir savaş için toplanacak. Müslümanlar da silaha sarılıp savaşacaklar. Allah bu orduya şehadet lutfedecek." [Ebu Davud, Melahim 2, (4292, 4293).] 602

ج ْرُخَيَف .ٍةَفيِلَخ ِت ْوَم َدْنع ف ٌتْخا ُنوُكَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :تلاق اهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر # يبنلا جوز ةَمَلس ُّمأ نعو ـ4 □6444ـ ُثَعْبُي َو ،ِماَقَمْلا َو ِنْك ُّرلا
َنْيَب ُهَنو ُعِياَبُيَف ، ه ِراَك َوُه َو ُهَنوُج ِرْخُيَف َة كَم ِلْهأ َنِم ساَن ِهيِتأَيَف َة كَم ىلا
ًابراَه ِةَنيِدَمْلا ِلْهأ ْنِم ل ُج َر قا َرِعْلا ِلْهأ ُبِئاَصَع َو ِما شلا ُلاَدْبأ ُهاَتأ َكِلذ ُسا نلا ىأ َر
اَذإَف .ِةَنيِد َمْلا َو َة كَم َنْيَب ِءاَدْيَبْلاِب ْمِهب ُفِسْخُيَف ِما شلا َنِم ثْعَب ْمِهْيلا
َةَمينَغ ْدَهْشَي ْنَمِل ُةَبْيَخْلا َو ِب ْلَك ُثْعَب َكِلذ َو ْمِهْيَلَع َنو ُرَهْظَيَف ًاثْعَب ِهْيَلإِ
ُثَعْبَيَف بْلَك ُهُلا َوْخأ ،شْي َرُق ْنِم لُج َر ُأَشْنَي مُث .ُهَنوُعِياُبَيَف :ِةا َو ُّرلا ُضْعَب
َلاَق َو ،َنيِنِس َعْبَس ُثَبْلَيَف ،ِض ْر'ا ىلا ِهِنا َرِج ُم ّ ْس"ا ىقْلُي َو ْمِهيِبَن
ِةهنُسِب ِسا نلا يف ُلَمْعَي َو َلاَمْلا ُمِسْقَيَف .ٍبْلَك امك :ميقتسيو هرارق هرقي ىأ
«ِهِنا َرِج ُم ّ ْس"ا ىقِلُي َو» هلوق.دواد وبأ هجرخأ .[َنوُمِلْسُمْلا ِهْيَلَع ىهلَصُي
َو ى ف َوَتُي مُث ،َنيِنِس َعْسِت

ضر'ا ىلع هنارج هدم حارتساف كرب اذإ ريعبلا نأ.

5. (4770)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir halifenin ölümü anında (ehl-i hal ve akd arasında) ihtilaf olacak. (O zaman) Medine ahalisinden bir adam (Mehdi) kaçarak Mekke'ye gidecek. Mekke halkından bir kısmı ona gelecek ve (fitne çıkar korkusuyla) istemediği halde onu (evinden) çıkaracaklar. Rükn ile Makam arasında ona biat edecekler. Onları (ortadan kaldırmak için) Şam'dan bir ordu gönderilecek. Ordu Mekke-Medine arasındaki el-Beyda'da yere batırılacak. İnsanlar bu (kerameti) görünce Şam'ın ebdalı ve Irak ahalisinin velileri ona gelip biat ederler. Sonra Kureyş'ten dayıları Kelb kabilesinden olan bir adam zuhur eder ve (Mehdi ve adamlarına) karşı bir ordu gönderir. Ama onlar bu orduya galebe çalarlar. Bu ordu, Kelbî'nin (ihtirasıyla çıkarılmış) bir ordudur. Bu Kelbî'nin ganimetine iştirak edemeyen zarara uğramıştır. (Mehdi, malı taksim eder. Halk arasında peygamberlerinin sünnetini (ihya eder ve onun) ile amel eder. İslam yeryüzünde yerleşir. Yedi yıl hayatta kalır. -Bazı raviler dokuz yıl demiştir.- Sonra ölür ve Müslümanlar cenaze namazını kılarlar." [Ebu Davud, Melahim 1, (4286, 4288, 4289).] 603

AÇIKLAMA:

Bu hadis, birkaç meseleye birden temas etmektedir: 604

601 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/404-408. 602 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/409.

1- Mehdi Meselesi:

Medine'den çıkıp kaçarak Mekke'ye giden zatı, bazı alimler Mehdi olarak değerlendirmiştir. Bu kanaatte olan Tîbî, delil olarak bu hadisi Ebu Davud'un Kitabu'lmehdî bölümünde kaydetmiş olmasını gösterir. Hadisten anlaşıldığına göre, bir halifenin ölümü üzerine, yerine seçilecek kimse meselesinde seçiciler (ehlü'lhal ve'l-akd) arasında ihtilaf çıkar. Zikri geçen zat (Mehdi), emîrlik makamının mes'uliyetinden veya fitne çıkmasından korkarak Mekke'ye kaçar. Ne de olsa orası, kendisine iltica edenlere emniyet sağlayan, içinde yaşayanlara mabet olan mukaddes yerdir.

Mekke halkı onun halini anlayarak yalnız bırakmaz: Onu evinden çıkarıp Ka'be'nin önünde Haceru'l-Esved Rüknü ile Makam-ı İbrahim arasında biat eder. Ancak Şam'dan bir ordu gönderilerek bunlar tenkil edilmek istenir. Fakat ordu Mekke-Medine yolu üzerinde el-Beyda'da yere batırılır. Bu kerametle kıymeti ve makamı ortaya çıkan zatın etrafında, civarın salihleri toplanır; Şam'ın ebdalları, Irak'ın sulehası vs. yanına gelip biat ederler.

Sonra, annesi Kelb kabilesinden olan Kureyşli birisi buna (Mehdi'ye) karşı çıkar ve hatta bir ordu hazırlar. Mehdi ve adamları bu orduyu bertaraf ederler, bol miktarda ganimet elde ederler. Mehdi yedi veya dokuz yıl hayatta kalır. Sünneti ihya eder ve halk arasında sünnetle amel edilmesini sağlar. İslam böylece sağlam bir şekilde yeryüzüne yerleşir.

Hadis, bu şekilde Mehdi'nin yapacağı icraatı özetler.

Mehdi hakkında yegane hadis bu değildir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), pek çok hadisiyle, ahirzamanda çıkacak Mehdi'den bahsetmiş, icraatını ve diğer birkısım evsafını bildirmiştir. Mehdi ile ilgili açıklamayı ileride (5004-5008. hadisler) yapacağımız için burada teferruata girmeyeceğiz. [605]

2- Ebdal Meselesi:

Hadiste temas edilen diğer bir husus Şam'ın ebdallarıdır.

Ebdal, "bedel" kelimesinin cem'idir. Dilimizde abdal şeklinde kullanılır. Kelime cemi olmasına rağmen müfred gibi kullanırız. Arapça aslında da müfredi olan bedel pek kullanılmamaktadır. en-Nihaye'de şu açıklama yapılır: "Bunlar evliyalar ve abidlerdir; bedelin cem'idir. Ebdal diye isimlenmişlerdir. Çünkü, her ne vakit bunlardan biri ölecek olsa, bir başkası onun yerini alır." Suyûtî Mirkatu's-Suud'da der ki: "Kütüb-i Sitte'de Ebdal'dan bahseden bir başka hadis mevcut değildir. Sadece Ebu Davud'un bu hadisi onların zikrine yer vermektedir. Ancak Hakim bu hadisi el-Müstedrek'te tahric etmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir. Kütüb-i Sitte dışında, ebdallar hakkında pek çok hadis gelmiştir. Bunları müstakil bir kitapta topladım." İbnu'l-Cevzî, Ebdal'la ilgili bütün rivayetlere "mevzu" demiştir. Ancak Suyûtî, ona karşı çıkmıştır. Suyûtîye göre, ebdalle ilgili haber sahihtir. Hatta mütevatir de denilebilir. "Çünkü der, rivayetler manevî mütevatir haddine ulaşmıştır. Öyle ki, ebdalların varlığına kesinlikle hükmetmek zaruret halini almıştır." İbnu Hacer, Fetava'sında: "Ebdallah hakkında kimisi sahih kimisi gayr-i sahih bir çok hadis gelmiştir. Kutub'un zikri bazı âsarda gelmiştir. Sufiler arasında meşhur olan evsafıyla Gavs hakkında hiçbir rivayet sabit değildir" der.

Ebdallarla ilgili birkaç hadisi mealen kaydediyoruz:

* Ahmet İbnu Hanbel, Ubade İbnu's-Samit'ten merfu olarak naklediyor: "Bu ümmette ebdallah otuz tanedir. Kalpleri, Halilu'r-

Rahman Hz. İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzeredir. Bunlardan biri ölünce Allah onun yerine bir başkasını koyar."

* Yine Ubâde'nin bir başka rivayeti şöyledir: "Ümmetimde ebdallar otuz tanedir. Arz onlar sebebiyle ayaktadır, onlar sebebiyle yağmura mazharsınız, onlar sebebiyle yardıma mazharsınız." Bu iki hadisin senedine "sahih" denmiştir.

* Avf İbnu Malik'in Taberani'deki rivayeti şöyle: "Ebdallar Şam ehli arasındadır. Onlar sebebiyle yardım görürler, onlar sebebiyle rızka mazhar olurlar."

* Hz. Ali'nin rivayeti: "Ebdallar Şam'dadır. Onlar kırk erkektir. Bunlardan biri öldü mü, Allah yerine birini koyar, yağmur onlar sebebiyle sular, düşmanlara karşı onlar sebebiyle yardım edilir, Şam ehlinden azap onlar sebebiyle bertaraf edilir."

Bu son iki rivayetin hasen olduğu söylenmiştir.

Hilyetü'l-Evliya'da Ebu Nuaym'ın İbnu Ömer'den rivayeti şöyle: "Her nesilde ümmetimin en hayırlıları 500 kişidir. Ebdallar da kırk kişidir. Ne 500'ler için ne de 40'lar için eksilme vardır. Bunlardan bir kimse ölünce Allah yerine 50'den birini alır, kırklara koyar." Yanındakiler: "Ey Allah'ın Resulü! Bize onların amellerini söyle!" dediler. Buyurdu ki: "Onlar kendilerine zulmedenleri affederler. Kendilerine kötülük yapanlara iyilik yaparlar. Allah'ın kendilerine verdiği şeylerde başkalarına pek cömert davranırlar." Yukarıda kaydedilen hadislerde Ebdalların miktarı hakkında bazan otuz bazan kırk sayısı zikredilmiştir. Şarihler arada bir tenakuz belirtirler ve: "Çünkü derler, hadisin birinde "kırk erkek" denirken, diğerinde "Hz. İbrahim'in kalbi üzerine otuz" denmiştir. Şu halde otuzu Hz. İbrahim'in kalbi üzerinedir, on adedi öyle değildir." Münâvi, arzın ebdallah sayesinde ayakta kalması, yağmur ve nusretin onlar vasıtasıyla gelmesi hususunda şu açıklamayı kaydeder: "Peygamberler arzın direkleri idi. Peygamberlik kesilince, Allah onların yerine bunları koydu. Bunların bir kısmı arz ehline yardım eder, feyzin gelmesini artırır. Bazı âsarda gelmiştir ki: "Arz, peygamberlerin gidişinden Allah'a şikayette bulunur. Allah Teala: "Senin sırtına otuz tane sıddîk koyacağım" cevabını verir. Arz da sükunete erer." Ubade hadisinde geçen: "..Onlar sebebiyle arz ayaktadır..." ibaresi, yine Hilye'nin bir başka rivayetinde: "Onlar sebebiyle ihya edilir ve öldürülür, yağmur yağar, nebat biter, belalar defedilir." Ravi der ki: "Haberi rivayet eden İbnu Mes'ud'a denildi ki: "Nasıl, onlar sebebiyle ihya ve öldürme olur, yağmur yağar...?" Şu cevabı verdi: "Çünkü onlar, Allah'tan ümmetlerin çoğalmasını taleb ederler ve çoğalırlar, cebbarlara beddua ederler, onlar azalır. Yağmur talep ederler, yağmur yağar. Onlar dilerler, onlar için arz nebat verir, dua ederler, bu dua sebebiyle nice belalar defolur." Hakimu't-Tirmizî, şu rivayeti kaydeder: "Arz Allah'a nübüvvetin kesilmesinden şikayette bulundu. Allah Teala: "Senin sırtına kırk tane sıddîk koyacağım. Onlardan biri ölünce, yerine bir başkasını bedel kılacağım. Bu sebeple onlara bedel dediler. Allah onların ahlaklarını tebdil etti. Onlar arzın direkleridir, onlar sebebiyle arz ayaktadır, onlar sebebiyle yağmur yağar. "Bu ümmette ebdallar otuz kişidir. Hepsinin kalbi Hz. İbrahim Halilurrahman'ın kalbi üzerinedir. İçlerinden biri ölünce, Allah onun yerine bir başkasını bedel kılar" hadisini açıklayan Münavi şu bilgileri kaydeder: "Bunların kalbine, Allah'a gitmede, Hz. İbrahim aleyhisselam'ın yolu açılır. Bir rivayette: "Kalpleri bir kişinin kalbi üzeredir" ibaresi gelmiştir. el-Hakim (et-Tirmizî) der ki: "Onlar böyle tek bir kalp gibi oldular. Çünkü kalpleri Allah'tan başka herşeyle meşguliyeti terkeder, hepsinin tek meşguliyeti Allah olunca kalplerde tam bir birlik hasıl olur." Futuhat-ı Mekkiyye'de İbnu Arabî der ki: "Hadisteki "Hz. İbrahim'in kalbi üzeredirler" sözü; bir başka hadiste geçen "Hz. Adem'in kalbi üzeredirler" şeklindeki, beşer büyüklerinden birinin veya bir meleğin kalbine izafe eden ifadelerin mânası şudur: Onlar İlahî marifetleri kazanmada bu şahsın kalbiyle tekallüb eder (haşir neşir olur). Çünkü İlahî ilimlerin varidatı, kalplere varid olur. Her bir ilim, melek ve peygamberden bir büyüğün kalbine varid olur. O da bunu, kalbi kendi kalbi üzere olan bu kalplere ifaza eder. Bu sebeple, bazı büyükler der ki: "Falan kimse falan kimsenin izi üzeredir." Bunun mânası zikrettiğimiz şekildedir." el-Kayserî er-Rumî, el-Arif İbnu Arabî'den naklen der ki: "Hadiste: "İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzeredir" denmiştir. Çünkü velayet ikidir: Mutlak velayet, mukayyed velayet. Mutlak olan, küllî olan velayettir, bütün cüz'î velayetler onun fertleridir. Mukayyed olan ise, hadiste geçen (Hz. İbrahim'in yolu, Hz. Adem'in yolu... gibi) münferid velayetlerdir.

Küllî olsun, cüz'î olsun bu velayetlerden her biri marifetin zuhurunu talepeder. Bu ümmet içerisinde, veraset yoluyla bütün peygamberlerin velayetleri zuhur etmiştir. Bu sebeple bu hadiste "İbrahim aleyhisselam'ın kalbi üzere" denmiştir; bir başka hadiste "Musa aleyhisselam'ın kalbi üzere" denmiştir. Değişik hadislerde başka isimler de sayılmıştır. Peygamberimiz Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm), velayet-i külliye dairesinin sahibi olması haysiyetiyle velayet-i külliye sahibidir. Çünkü, bu küllî nübüvvetin bâtını küllî velayet-i mutlakadır. Bu ümmet içerisinde, peygamberlerden herbirinin velayetinin bir mazharı olunca, bu ümmette büyük peygamberlerden herbirinin kalbi üzere olan kimseler bulunacaktır." Münâvî ebdal diye tesmiye edilişlerine: "Çünkü onlar kötü huylarını tebdil ettiler, nefislerini buna razı ettiler, böylece güzel ahlak amellerinin zineti oldu" şeklinde bir yorum getirir. Münâvî, otuz rakamıyla ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Ehl-i hakikatın sözlerinin zahirine göre "otuz, onların muhtelif mertebeleridir." el-Arif el-Mürsî der ki: "Melekût âleminde dolaştım. Ebu Medyen'i, arşın tavanında muallak gördüm. Kızıl tenli, mavi gözlü birisiydi. Kendisine: "İlimlerin ve makamın nedir?" dedim. "Yetmiş bir ilim biliyorum. Makamım da halifelerin dördüncüsü, yedi ebdalin başıdır" dedi. "Ya Şazelî'nin durumu?"dedim. "O bir denizdir, onu ihata etmek mümkün değildir!" dedi." el-Arif el-Mürsî der ki: "Üstadım Şazelî'nin önünde oturuyordum. Yanına bir cemaat girdi. Bana: "Bunlar ebdaldır" dedi. Ben de basiretimle baktım. Onları ebdal olarak görmedim ve hayrette kaldım. Şeyhim dedi ki: "Kim günahlarını hasenata tebdil ederse, o kimse bedeldir."[606] Böylece anladım ki ebdallığın ilk mertebesi günahların sevaba tebdilidir." İbnu Asakir'in tahricine göre, İbnu'l-Müsennâ, Ahmed İbnu Hanbel'e: Bişru'l-Hafi İbni'l-Haris hakkında sorunca: Ahmed İbnu Hanbel "Yedi Ebdal'in dördüncüsüdür" diye cevap vermiştir. Münâvî, İbnu Arabî'nin Hilyetu'l-Ebdal kitabından şunu kaydeder: "Bir arkadaşımız anlattı ki; "Bir gece ben o günkü virdimi tamamlamış olarak seccademde oturuyordum. Başım dizlerimin arasında Allah'ı zikrediyordum. Derken bir şahsın altımdaki seccademi çekip, ona bedel bir hasır yaydığını hissettim. "Bunun üzerinde namaz kıl" dedi. Halbuki odamın kapısı üzerime örtülü idi. Bu durum bana bir korku verdi. Ama adam: "Allah'a dost olan korku hissetmez" dedi ve arkadan ilave etti: "Her halinde Allah'tan kork!" Sonra içimden bir ses geldi ve: "Ey Efendim! Ebdallar ne ile ebdal oluyorlar?" diye sordum.

"Dört şeyle, dedi ki, bunları Ebu Talib, el-Kut'da zikretmiştir. Samt (konuşmamak), uzlet, açlık, geceleyin uyumamak." Adam sonra çekilip gitti. Odama nasıl girdi, nasıl çıktı bilemiyorum. Çünkü kapım kapalıydı." el-Arif İbnu Arabî der ki: "Bu ebdallardan biridir, ismi, Muaz İbnu Eşres'dir. Mezkur olan dört şey de bu yüce yolun temelleri ve esaslarıdır. Kimin bu yolda ayağı ve sebatı yoksa, o kimse Allah'ın yolundan sapmış demektir." İbnu Arabî devamla der ki: "Bir ebdal, bir yeri terketti mi, yerine oraya ruhani bir hakikati koyar. Bu velinin göç ettiği bu yer ahalisinin ervahı onun etrafında toplanır. Bu yerdeki insanlardan birinde, bu şahsa karşı şiddetli bir şevk ve arzu zuhur etse, o şahsın yerine, bedel kıldığı bu ruhanî hakikat cesed giyer ve onlarla konuşur. Onlar da kendilerine gaib olduğu halde buna konuşurlar. Bu hal, bazan ebdaldan olmayan kimse hakkında da cereyan eder. Ancak bu ikisi arasında fark vardır: Ebdal olan gitmiştir ve yerine başkasını bıraktığını bilir. Ebdal olmayan ise, onu bıraksa da bunu bilmez. Çünkü bu dört şeye onun hakkında hükmedilemez."

Bazı rivayetlerde ebdalların evsafıyla muttasıf olmanın yolu çok namaz, çok oruçtan ziyade, ahlâkî kemalden geçtiği belirtilir. Hakimu't-Tirmizî, Ebu'd-Derda'dan kaydettiği bir rivayette şunu ziyade etmiştir: "Onlar insanları ne çok namaz kılarak, ne çok oruç tutarak, ne de çok tesbih çekerek geçmiş değillerdir. Fakat onları öne geçiren husus güzel ahlak, vera ve takvada sıdk, halis niyet, iç temizliği gibi ahlakî düsturlardır. (Bunlar(a uyanlar) hizbullahtır. Hizbullah olanlar kurtuluşa erecek olanlardır)" (Mücâdile 22). Bunlara ebdal denmiştir. Çünkü onlar, önceki yerlerinde kendilerine benzeyen bir başkasını bedel bırakarak başka bir yere göçerler. Cinler hakkında muhtelif suretlere bürünmek caiz olunca, melekler ve evliyalar hakkında bu evladır. Sufiyye mesleğine göre, cisimler âlemi ile ruhlar alemi arasında orta bir âlem mevcuttur; buna âlem-i misal derler. Onlara göre bu âlem, cesedler âleminden daha latif, âlem-i ervahtan daha kesiftir. Ruhların cesed giyme ve muhtelif şekillerde zuhur etme hadisesini bu âlem-i misale bina ederler. Bir velinin tavırdan tavıra geçmek (suretiyle terakki etmesi) üç şekilde husul bulur: **1)** Cinlerde olduğu gibi, temsil ve teşekkül yoluyla birçok sureti alma hali. **2)** Farklı suretlere bürünmeden arzın dürülmesi, mesafenin tayyedilmesi suretiyle farklı yerlerde görünme hali. Bunun sonucu olarak onu iki ayrı şahıs, aynı bünye ve şekil içinde ayrı ayrı yerlerde görebilir. Allah bunu, arzı dürmek ve görmeye mani perdeleri kaldırmak suretiyle gerçekleştirir. Kişi aslında bir yerde olduğu halde iki yerde zannedilir. Bunun en iyi örneği, (Mirac dönüşü Mekkelilerin dileği üzerine) Beytu'l-Makdis'le Resulullah arasındaki perdelerin kalkması ve Aleyhissalâtu vesselâm'ın onu tasvir etmesidir. **3)** Velinin cüsse itibariyle kevni dolduracak kadar azamet ve büyüklük kesbetmesi ve bu yolla her tarafta müşahade edilmesidir.

Gazâlî der ki: "Ebdallar insanların ve halkın gözünden saklıdırlar. Çünkü bunlar, devrin alimlerine bakmaya tahammül edemezler. Çünkü bunlar, onlar nazarında Allah'ın cahilidirler. Onlar ise, nefisleri yanında ve cahiller nazarında ulemadırlar."[607]

Sonuç:

İbnu Arabî der ki: "Allah'ın kendileriyle alemi muhafaza buyurduğu direkler dörttür. Bunlar ebdallardan daha hastırlar. İki imam ise bunlardan daha hastırlar. Kutup ise hepsinden ehastır. Ebdal, kötü vasıfları iyileriyle tebdil eden herkes için kullanılan müşterek bir lafızdır ve bunu muayyen bir miktar hakkında kullanırlar. Bu muayyen miktar kırktır; otuz da denmiştir, yedi de denmiştir. Her birinin, dört direk (veted)den bir direği, Beyt'in rükünlerinden bir rüknü vardır. Hz. İsa'nın kalbi üzere olanlara Rükn-i Yemanî, peygamberlerden bir peygamberin kalbi üzere olanla, Hz. Adem'in kalbi üzere olan kimseye Rükn-i Şamî; Hz. İbrahim'in kalbi üzere olana, Rükn-i Irâkî; Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in kalbi üzere olana da Rükn-i Hacer-i Esved vardır. Bu, Allah'a hamdolsun bizimdir."[608]

3- Asaib Meselesi:

Asaib, en Nihaye'nin açıkladığı üzere "İsabe"nin cem'idir. Miktarı, on'dan kırk'a kadar olan cemaat demektir. Hadiste, hayırlılar cemaati mânasınadır. Hz. Ali'nin bir rivayeti şöyle: "Ebdallar Şam'dadır; Nücebâ Mısır'dadır; Asa-ib de Irak'dadır." Şu halde, asaib salihler, iyiler mânasına gelir. Hadiste, ıstılah olarak kullanılmış olup Irak'da bulunan salihleri ifade etmektedir.

Anlaşılacağı üzere hadis, ebdal, nüceba, asaib gibi kelimelerle ifade edilen salih, zahid ve veli kulların Mehdi'ye delalet edeceklerini ifade etmektedir. [609]

اَهِتِعْصَق بلا ُةَلَك‘ا نَعاَدَتَت اَمَك ْمُكْيَلَع بِعاَدَت ْنأ ُمَم اُ‘ ُكِشوُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر.
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِناَب ْوَث نعو ـ4 □6444ـ َةَباَهَمْلا ُمُكِهوُدَع ِروُدُص
ْنِم ُ هاللّ نَع َزْنَيَل َو ،لّي سلا ِءاَثُغَك ءاَثُغ ْمُك نِكل َو ، رِيِثَك ٍذِئَم ْوَي ْمُتْنأ ْلَب .َ :
َلاَق ؟ٍذِئَم ْوَي ُنْحَن ٍة لِق ْنِم : لِئاَق َلاَقف نا :عباتتلا « يِعاَد تلا».دواد وبأ هجرخأ .
[ِت ْوَمْلا ُةَها َرَك َو اَيْنُّدلا ُّبُح :َلاَق ؟ ُنه َوْلا اَم َو :َليِق .نْه َوْلا ُمُكِبوُلُق يف
نِفِذْقَيلو ،ْمُكْنِم

ليسلا هيقلي ام « ُءاَثُغلا»و.لكآ عمج « ُةَلَك ا‘»و.بيجتف ًاضعب اهضعب وعدي .

6. (4771)- Hz. Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: 607 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/411-416.

"Size çullanmak üzere, yabancı kavimlerin, tıpkı sofraya çağrışan yiyiciler gibi, birbirlerini çağıracakları zaman yakındır.

"Orada bulunanlardan biri: "O gün sayıca azlığımızdan mı?" diye sordu: "Hayır, buyurdular. Bilakis o gün siz çoksunuz. Lakin sizler bir selin getirip yığdığı çerçöpler gibi hiçbir ağırlığı olmayan çerçöpler durumunda olacaksınız. Allah, düşmanlarınızın kalbinden size karşı korku duygusunu çıkaracak ve sizin kalplerinize zaafı atacak!"

"Zaaf da nedir ey Allah'ın Resulü?" denildi.

"Dünya sevgisi ve ölüm korkusu!" buyurdular." [Ebu Davud, Melahim 5, (4297).] 610

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), düşmana karşı gerçek gücün ve gerçek zaafın ne olduğunu iki kelime ile ifade etmektedir: * Dünya sevgisi * Ölüm korkusu Bunların zıddı da gerçek gücü ifade eder.

Sadece ekonomik gücün değil, her çeşit insanî ve medenî kıymetlerin bile rakama dökülüp kemiyetle ifade edildiği günümüz telakkisinden ne kadar farklı? İslam'ın bidayetteki kemmî azlık ve ekonomik hiçliğe rağmen şehit olmak hırsı ve Allah yolunda ölmek aşkıyla doluluk sebebiyle elde edilen başarıları ve ulaşılan iktisadî zenginliği delil kılarak, hadisin İslam âleminin günümüzdeki problemlerine de çözüm formülü olabilecek bir hakikatı dile getirdiğini söylemek istiyoruz.611

هَعاَبِهتِا اَنْق ُز ْرا َو اهقَح قَحْلا اَن ِرَا مُهل لَا□

دِئاَق ْنِم # ِ هاللّ ُلوُس َر َك َرَت اَم ِ هاللّو ؟ا ْوَساَن َت ْمأ يِباَحْصأ َيِسنأ ى ِرْدأ□
اَم ِ هاللّو] :لاق ُههنأ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِتَلي ِبَق َو ِهيِبأ ِمْساو ِهِمْسِاب اَنَل ُها مَس إ ًادِعاَصَف .
ٍةَئاِمَث ُهعَم ْنَم ُغُلْبَي اَينُّدلا ِءاَضِقْنا ىلا ٍةَنْتِف

7. (4772)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) diyor ki: "Vallahi bilemiyorum! Arkadaşlarım gerçekten unuttular mı yoksa unutmuş mu gözüküyorlar? Allah'a kasem olsun, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kıyamete kadar gelecek fitne başılardan üç yüz ve daha fazla etbaı bulunan herkesi, hiçbirini bırakmadan, bize ismiyle, babasının ismiyle, kabilesiyle söyleyip haber verdi." [Ebu Davud, Fiten 1, (4243).] 612

*** İSMEN ZİKREDİLMEYEN FİTNELER**

لُج رلا ُحِبْصُي ِمِلْظُمْلا ِل ْي للا ِعَطِقَك ًانَتِف ِلاَمْع‘اِب او ُرِداَب :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ4 □6444□

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[اَيْنُّدلا َنِم ٍض َرَعِب ُهَنيِد ُعيِبَي ًارِفاَك ُحِبْصُي َو ًانِم .
ْؤُم يِسْمُي َو ًارِفاَك يِسْمُي َو ،ًانِمْؤُم

1. (4743)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Karanlık gecenin parçaları gibi olan fitnelerden önce, hayırlı ameller işlemede acele edin. O fitne geldi mi kişi mü'min olarak sabaha erer de kâfir olarak akşama girer. Mü'min olarak akşama erer de kafir olarak sabaha ulaşır; dinini basit bir dünya menfaatine satar." [Müslim, İman 186, (118); Tirmizî, Fiten 30, (2196).] 613

هجرخأ .[ُءاَنَفْلا اَه ِر ِخآ يف ٍۥنَتِف ُعَب ْرأ ِة مُّ'ا ِهِذه يف ُنوُكَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوُعْسَم ِنْبا نعو ـ4 □6446□

. دواد وبأ

2. (4774)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: 614 "Bu ümmette dört (büyük) fitne olacak. Sonuncusunda kıyamet kopacak!" [Ebu Davud, Fiten 1, (4241).]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde kıyamete kadar vukua gelecek dört mühim dahilî fitneden bahsetmektedir. Bu fitnelerin umumi vasfı Taberânî'nin İmran İbnu Husayn'dan yaptığı bir rivayette belirtilmiştir:

610 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/417. 611 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/417-418. 612 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/418.

"Dört (büyük) fitne olacak. Birincide kan helal addedilecek; ikincide hem kan hem de mal helal addedilecek; üçüncüde hem kan, hem mal, hem de fercler helal addedilecek; dördüncü fitne Deccal fitnesidir." 615

ِبه َو ِة مُا ِهِذه َرْمأ َق ِهرَفُي ْنأ َدا َرأ ْنَمَف ، تاَنَه َو تاَنَه ُنوُكَتَس :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَجَف ْرَع نعو ـ4 □6444ـ يهو ،ةنه عمج
«تانهلا».يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهوُلُتْقاَف :ٍةياور يف َو . َناَك ْنَم
ًانِئاَك ِفْي سلاِب ُهوُب ِرْضاَف عيِمَج

ريخلا نود رشلا نم ةلصخلا .

3. (4775)- Arfece (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şerler ve fesadlar olacak. Kim, birlik içinde olan bu ümmetin işinde tefrika çıkarmak isterse, kim olursa olsun kılıçla boynunu uçurun." -Bir rivayette: "...onu öldürün!" denmiştir-" [Müslim, İmaret 59, (1852); Ebu Davud, Sünnet 30, (4762); Nesâî, Tahrim 6, (7, 93). 616

بلَع اوُقرَتْفا ِباَتِكْلا ِلْهأ ْنِم ْمُكَلْبَق َناَك ْنَم نإ َأ :َلاَقف # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنيِف َماَق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةيواعم نعو ـ6 6444ـ َبِه َو ،ة نَجلا يِف ةَد ِحا َو َو ،
ِرا نلا يِف َنوُعْبَس َو ِناَتْنِث :ةَق ْرِف َنيِعْبَس َو ٍث ًَث ىلَع ُق ِرَتْفَتَس ِة مُا ِهِذه نإ
َو ،ةً لِم َنيِعْبَس َو ِنْيَنْثا نقْبَي َهِب ِحاَصِب ُب َلَكْلا ى َراَجَتي اَمَك ُءا َوْه ْا ُمِهِب ى
َراَجَتَت ما َوْقأ يِت مُأ ْنِم ُج ُرْخَيَس» :ةياور يف دازو.دواد وبأ هجرخأ .]
ُةَعاَمَجْلا اهيبشت ،اهيف «ى ِعاَد تلا»و.ةدسافلا ءاوه‘ا يف عوقولا وهو برجلا نم
لَعاَفَت «ى ِراَج تلا»و.« ُهَلَخَد إ ل ِصْفَم ًَو ق ْرِع ُهْنِم ،ةلتاق ةدساف ةئيدر
ضارعأ هل تضرع ًاناسنإ ضع اذإ ،بلكلل ضرعي فورعم ءاد :ملا كيرحتب «
ُبَلَكلا».سرفلا برجب

كله هب بدامتو ناسن“اب براجت اذإف .

4. (4776)- Hz. Muâviye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) aramızda doğrulup buyurdular ki: "Haberiniz olsun! Sizden önce Ehl-i Kitap, yetmiş iki millete (dine) bölündüler. Bu ümmet ise yetmiş üç fırkaya bölünecek. Bunlardan yetmiş ikisi ateşte, sadece biri cennettedir. Bu da (Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaattir." [Ebu Davud, Sünnet 1, (4597).]

Bir rivayette şu ziyade var: "Ümmetimden bir kısım gruplar çıkacak, bunları bid'alar istila edecek, tıpkı kuduzun, buna yakalanan kimsede hiç bir damar, hiçbir mafsal bırakmayıp her tarafını sardığı gibi, bu bid'a da onların her hallerine sirayet edecek." 617

AÇIKLAMA:

Bid'a, daha önce618 açıkladığımız üzere sünnette olmayan, sonradan çıkan her şey mânasına gelir. Bunlardan bir kısmı hayatın gelişmesi sebebiyle ortaya çıktığı için, İslam alimleri normal karşılamış hatta ةَنَسَح ًة نُس نَس ْنَم hadisi açısından, bu çeşit bid' aya teşvik bile etmiştir. Bunlara bid'ayı hasene demişlerdir. Burada mevzubahis edilen, kötülenen bid'a bu değildir. Reddedilen bid'a, sünnete aykırı olan, alındığı takdirde bir sünnetin terkini gerektiren bid'attir. Bu bid'ate bid'at-i seyyie denmiştir.

Şunu da belirtmede fayda var: Halkımızın bid'at deyince anladığı şey, davranışlarla ilgili olan, maddî olan bid'attir. Halbuki hadiste bid'at deyince sadece maddî şeyler kastedilmez. İnançlar, telakkiler ve anlayışlarda da bid'at olabilir. Hatta bu çeşit bid'at önce gelir. Zîra kişinin inançlar telakkiler dünyasında, yani ruh âleminde bid'at yer etmeden, fiillerine, eşyalarına yani yaşayışına bid'at girmez. Nitekim ulemâ nezdinde ehl-i bid'at tabiri öncelikle Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dışında kalan sapık mezhepleri ifade eder. Bu mezhep mensupları, Ehl-i Sünnetten kılık kıyafetle, kullandığı eşyalarla ayrılmazlar; sadece bazı temel meselelerdeki nokta-i nazarlardan ayrılırlar. Yani belirtmek istediğimiz husus, bid'at deyince itikada, inanca, telakkiye müteallik farklılıkların, sünnete aykırılıkların kastedildiğini tebarüz ettirmektir. Bilhassa geçmiş dönemlerde, kılıkkıyafet, kullanılan eşya ve hatta hayat tarzları ve davranışlarıyla birbirinin aynısı olan insanlardan bir kısmı Ehl-i Sünnet, bir kısmı ehl-i bid'at idiyse, aradaki fark sadece inanç cihetinden gelmekte idi. Ehl-i Sünnet, Kur'an-ı Kerim'in açıklamasında sünneti esas alanlardır. Ehl-i bid'a veya ehl-i heva denenler de sünneti reddedip, onun yerine beşerî hevayı koyanlardır. Beşerî hevâ fertten ferde değişebileceği için, onlar sayıca çoktur. Hadiste ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılacağı belirtildikten sonra bunlardan sadece birinin yani sünnete uyanlar fırkasının kurtuluşa ereceği, geri kalanların ateşte olacağı belirtilmiştir. Aslında heva fırkalarının sayısı yetmiş ikiden pek çok kereler fazladır. Alimler hadisteki "yetmiş iki"den muradın, çokluk ifade ettiğini belirtirler. Ehl-i Sünnet, sünnete dayandığı için onun fırkaları yoktur. Bazı meselelerde ihtilaf ve farklılıklar olsa da bu yine bir sayılır. Çünkü, bu ihtilaflar da sünnete dayanır. Aynı meselede iki veya üç farklı sünnet, iki veya üç ayrı görüşe sebep olmuştur. Ancak bunlardan hiçbirine "sünnet dışı" denemez.

[615] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/419. [616] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/419-420.

2- Hadiste, tıpkı vücudun her bir organına sirayet edip tesirini gösteren kuduz gibi, bid'anın da buna giren kimsenin hayatının her veçhesine, her safhasına gireceği beyan edilmektedir. Bu, "sünneti terk" prensibinin getireceği tabii neticeyi nazara vermektir. Sünneti terketme, kişinin ruh dünyasına bir mikrop gibi girdi mi, sünnetin taalluk ettiği her hususta neticesi hasıl olacak demektir.

Hayatımızda sünnetin müdahale etmediği, yönlendirmediği hangi husus var? Kılık kıyafetten yeme-içme, oturmakalkma, uyuma, konuşma... âdabına, dost veya düşmanla, komşuyla münasebetlerimize, canlı ve cansız tabiatta tasarrufa, Kur'an ayetlerinin tefsirine varıncaya kadar sayılamayacak kadar çok hususlarda sünetin yeri var, nuru var. Öyleyse "süneti terk" prensibi benimsenince, tıpkı kuduz hastalığının vücudun her tarafına sirayet etmesi gibi bid'a da mü'min kişinin hayatını her meselede sararak, belli bir duruş noktası, hudud tanımayacaktır.[619]

لِيئا َرْسإِ يِنَب بلَع َنتأ اَم ِبت مُأ بلَع نَيِتأَيَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ□
هاللَّ َي ِض َر صاعلا و ِرْمَع ِنْبا نعو ـ4 □6444ـ بلَع ْتَق رَفَت َلِيئا َرْسإِ يِنَب نإ َو ،
َكِلذ ُعَنْصَي ْنَم ِبت مُأ يف نَنوُكَيَل ًة َيِن َّع ُه مُأ َنتأ ْنَم ْمُهِنم َناَك ْنإِ بهتَح ،لْع نلاِب
ِلْع نلا َوْذَح

اَم بلَع َنا َك ْنَم :َلاَق ؟ِبه ْنَم اوُلاَق .ًةَد ِحا َو ًة لِم إِ ِرا نلا يف اَهُّلُك ؛ًة لِم َنيِعْبَس
َو ٍث ٌ َث بلَع ِبت مُأ ُق ِرَتْفَتَس َو ،ًة لِم َنيِعْبَس َو ِنْيَنْثا لعنلا وذح بلع هدقتو
عطقت نيلعنلا بدحإِ ن‘ لعنلا لثم بأ «ِلْع نلاِب ِلْع نلا َوذَح».يذمرتلا هجرخأ .
[ِباَحْصأ َو ِهْيَلَع اَنأ ذإ نيدلاو ةلملا نع ةجراخ ريغ قرفلا هذه نأ بلع ةلد ،بتمأ
‘قرتفتس :# هلوق يف :بباطخلا لاق .ريدقتلا :وذحلاو ،برخ ا

. هتمأ نم مهلعج

5. (4777)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benî İsrail üzerine gelen şeyler, aynıyla ümmetimin üzerine de gelecektir. Öyle ki onlardan alenî olarak annesine gelen olmuşsa, ümmetimden de bu çirkin işi mutlaka yapan olacaktır. Nitekim, Benî İsrail yetmiş iki millete (dine, fırkaya) bölünmüştü. Benim ümmetim de yetmiş üç millete bölünecektir. Bunlardan bir tanesi hariç hepsi ateştedir."

"Bu fırka hangisidir?" diye soruldu.

"Benim ve ashabımın üzerinde olduğu şeyden ayrılmayanlardır!" buyurdular." [Tirmizî, İman 18, (2643).] [620]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), her fırkayı burada millet olarak isimlendirmektedir. Millet, aslında insanların Allah'a yakınlık sağlayabilmeleri için Allah tarafından peygamberleri diliyle teşri edilen şey, yani din mânasına gelir. Bütün şeriatler için kullanılır. Herhangi bir şeriati ifade etmek için izafet yapılır; millet-i İbrahim, millet-i Muhammed gibi. Ulema kelimeyi daha sonra öncelikle batıl fırkaları ifade etmede kullanmıştır. Çünkü bunlar, aradaki farklılıkları büyüterek, herbiri diğerinden ayrı bir dinmiş gibi ortaya çıkmış ve mecazî olarak da millet diye isimlendirilmiştir. Bazı alimler, hak da olsa batıl da olsa bir cemaatin müştereken benimsediği her bir fiil ve kavle millet demiştir.

Öyleyse hadis, ümmet efradının, biri diğerinden farklı düşünce ve davranışları benimseyen birkısım fırkalara ayrılacağını ifade etmiş olmaktadır. Bu farklılıklar hevadan geleceği için hepsi batıl olup , sadece bir fırka sünnetten ayrılmayacağı için haktır.

Mirkat'ta Aliyyu'l-Kârî Mevakıf'tan naklen belli başlı İslamî fırkaları sekiz kısma ayırır: **1)** Mu'tezile: Bunlar "Kul, fiilinin halıkıdır" derler, rü'yeti reddederler, sevap ve ikabın vacip olduğunu söylerler. Başlıca 20 fırkaya ayrılmışlardır.

2) Hz. Ali muhabbetinde ifrata kaçan Şia. Bunlar 22 fırkaya ayrılmıştır. **3)** Hz. Ali'yi ve büyük günah işleyenleri tekfirde ifrata kaçan Haricîler. Bunlar 20 fırkaya ayrılmıştır. **4)** İman olunca günah zarar vermez, tıpkı küfür varsa amelin fayda vermediği gibi diyen Mürcie. Bunlar 5 fırkadır.

5) Fiillerin yaratılması meselesinde Ehl-i Sünnet gibi düşünmekle birlikte, Allah'tan sıfatları nefyetmede ve kelamın hadis olduğunu iddiada Mu'tezile gibi düşünen Neccâriye. Bunlar 3 fırkadır. **6)** İnsanda ihtiyar yoktur, fiilinde mecburdur diyen Cebriyye. Bunlar tek fırkadır. **7)** Allah'ı cisim yönüyle insana benzeten ve hulul iddia eden Müşebbihe. Bir fırkadır. **8)** Ehl-i Sünnet. Bu da tek fırkadır. Hepsinin toplamı 73 yapar. Bunların tali fırkaları mevzubahis edilmemiştir.

2- Burada şu hususu da belirtmemiz gerekir: Bu hadisi açıklayan alimlerimiz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada, fıkhî meselelerdeki haram helal şeklindeki ihtilafları kastetmediğini belirtirler. Öyleyse hadiste zemmedilen fırkalar tevhid esaslarında hayır ve şerrin takdirinde, risalet ve peygamberliğin şartları, sahabenin müvalatı gibi, daha çok itikada giren meselelerde haktan ayrılıp hevaya sapan fırkalardır. Çünkü bu meselelerde ihtilaf edenler birbirlerini tekfir etmişlerdir. Halbuki ahkâm-ı fer'iyye ve fıkhiyyede ihtilafa düşenler arasında birbirlerini tekfir ve tefsik yoktur. Bu sebeple sadedinde olduğumuz hadiste temas edilen ümmetin fırkalara ayrılma işinden muradın, bu itikadi meselelerdeki ayrılıklar olduğu kabul edilmiştir. Bu tefrikalar, daha Sahabe hayatta iken, Sahabe devrinin sonlarına doğru, Ma'bedu'l-Cühenî ve ona tabi olanlar tarafından çıkarılmaya başlanmış, zaman içinde inkişaf kaydetmiş, belli başlı yetmiş üç fırkayı bulmuştur. 621

اَي :ٌتْلُقَف .ى زُّعْلا َو ُت لا َدَبْعُت ىهتَح ُراَه نلا َو ُلْي للا ُبَهْذَي َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4 6444ـ َكِلَذ نأ . ِهِلُك ِنيِهدلا ىلع
ُه َرِهْظُيِل ِهقَحْلا ِنيِد َو ىَدُهْلاِب ُهَلوُس َر َلَس ْرأ ِىذ لا َوُه :ىلاعَت ُ هاللّ َل َزْنأ َني
ِح ُّنُظ ُتْنُك ْنا ِ؟ هاللّ َلوُس َر ْن ِم ِلَد ْرَخ ْنِم ِة ىَح ُلاَقْثِم ِهِبْل َق يف َناَك ْنَم ُّلُك
ىهف َوَتُيَف ًةَبِهيَط ًاحي ِر ُ هاللّ ُثَعْبَي مُث ىلاعَت ُ هاللّ َءاَش اَم َكِلذ ْنِم ُنوُكَيَس
ُه نإ : َلاَق . ٌّماَت

ملسم هجرخأ .[ْمِهِئاَبآ ِنيِد ىلا َنوُع ِج ْرَيَف ِهيف َرْيَخ َ ْنَم ىقْبَيَف ٍ,ناَميإ .

6. (4778)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Lât ve Uzza'ya (tekrar) tapılmadıkça gece ile gündüz gitmeyecektir!" buyurdular. Ben atılıp: "Ey Allah'ın Resulü! Allah Teala Hazretleri "O Allah ki Resulünü hidayet ve hak dinle göndermiştir, ta ki onu bütün dinlere galebe kılsın" (Saff 9) ayetini indirdiği zaman ben bunun tam olduğunu zannetmiştim!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm cevaben: "Bu hususta Allah'ın dediği olacak. Sonra Allah hoş bir rüzgar gönderecek. Bunun tesiriyle kalbinde zerre miktar imanı olanın ruhu kabzedilecek. Kendisinde hiçbir hayır olmayan kimseler dünyada baki kalacaklar ve bunlar atalarının dinlerine dönecekler!" buyurdular." [Müslim Fiten 52, (2907).] 622

يف ُفْي سلا َع ِض ُو اَذإ َو ،َنيِهل ِضُمْلا َة ِمِئ‘ا ِىت مُأ ىلَع ُفاَخأ اَم نإ :#ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ناَب ْوَث نعو ـ4 6444ـ ِىت مُأ ْنِم ُلِئاَبَق
َدُبْعَت ىهتَح َو ،َنيِك ِر ْشُم ْلاِب ِىت مُأ ْنِم ُلِئاَبَق َق ِحَتْلَت ىهتَح ُةَعا سلا ُموُقَت ٌ َو
,ةَمايِقْلا ِم ْوَي ىلا اَهْنَع ْعَف ْرُي ْمَل ِىت مُأ ِىت مُأ ْنِم ُةَفِئا طلا ُلا َزَت ٌ َو ،يِدْعَب
يِبَن َ َنيِهيِب نلا ُمَتاَخ اَنأ َو ،ٌّيِبَن ُه نأ ِىع دَي ْمُهُّلُك ًاباهذَك َنوُث ٌ َث ِىت مُأ يف
‘نوُكَيَس ُه نإ َو ،َناَث ْو ا

باحصأ مه :ىلاعت هاللّ همحر ىنيدملا نب يلع َلاَق.[َكِلذ ىلَع ْمُه َو ِ هاللّ ُرْمأ
َىِتأَي ىهتَح ْمُهَفَلاَخ ْنَم ْمُه ٌّرُضَي َ ِهقَحْلا ىلَع

ظفللا اذهب نيزر هجرخأو ،اقرفم يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .ثيدحلا .

7. (4779)- Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim için saptırıcı imamlardan korkarım. Ümmetimin arasına kılıç bir kere girdi mi, artık kıyamet gününe kadar kaldırılmaz. Ümmetimden bir kısım kabileler müşriklere iltihak etmedikçe, ümmetimden bir kısım kabileler putlara tapmadıkça kıyamet kopmaz. Ümmetimde otuz tane yalancı çıkacak hepsi de kendisinin peygamber olduğunu iddia edecek. Halbuki ben peygamberlerin mührüyüm (sonuncusuyum) ve benden sonra peygamber de yoktur. Ümmetimden bir grup hak üzerinde olmaktan geri durmaz. Onlara muhalefet edenler onlara zarar veremezler. Allah'ın (Kıyamet) emri, onlar bu halde iken gelir." Ali İbnu'l-Medînî: "Bunlar ashabu'lhadistir" demiştir." [Müslim, İmaret 170, (1920); Ebu Davud, Fiten 1, (4252); Tirmizî, Fiten 32, (2203, 2220, 2230). Hadisi, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizî parça parça rivayet etmişlerdir. Rezin ise bu lafızla (kaydettiğimiz şekilde tek bir rivayet halinde) tahriç etmiştir.] 623

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, kıyamete yakın hakim olacak fitne ahvaliyle ilgili olarak muhtelif durumları zikretmektedir. Teysir müellifinin de belirttiği üzere, kaynaklarda farklı rivayetler halinde parça parça rivayet edilmiş olduğu halde, Rezîn bunları tek bir rivayet olarak kaydetmiştir. Ulema sıhhat yönünden eşit olan hadislerin bu suretle rivayetinde beis görmez. Ancak aralarında sıhhat açısından farklılıklar bulunan rivayetlerin birleştirilmesi kesinlikle caiz olmaz.

2- Saptırıcı imam, ümmetin haktan ayrılarak batıla, sapıklığa, fıskafücura gitmesine sebep olandır. Saptırma inanç ve fikirlerde olduğu gibi, yaşayışta da olabilir. Hadiste "İnsanlar önderlerinin dini üzeredir" denmiştir. Bazı hadislerde bu saptırıcıların cahil olacakları, Allah'tan korkmayacakları da belirtilir. Bir Müslim hadisi şöyle "Allah... insanlara cahil başlar bırakır. Bunlar ilme dayanmayan fetvalar vererek dalalete düşerler. Halkı da dalalete atarlar." Bu rivayet Buharî'de gelmiştir.

3- Ümmet arasına kılıç girmekten maksad, fitnedir. Yani Müslümanların, kendi aralarında ihtilaf ederek birbirlerini öldürmeleri, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehit edilmesiyle başlayan bu hal günümüze kadar ortadan kalkmış değildir. Böylece, bu hadisi de Resulullah'ın mucizelerinden biri olarak değerlendirebiliriz. **4-** Ümmetten bir kısmının puta tapması, müşriklere iltihak etmesi de açık bir durumdur. Bazı şarihler burada işaret edilen putun manevi olabileceğini söylemiştir. Nitekim bir başka hadiste "Dinar ve dirheme (paraya) kul

621 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/423-424. olanlar helak olmuştur" buyrularak sadece puta değil, parayapula da kul olunabileceğine dikkat çekilmiştir. Günümüzde, İslam beldelerinde her iki çeşit putçuluktan bahsedilebilir. **5-** Resulullah, bu hadislerinde kıyamete kadar çok sayıda yalancı peygamberlerin çıkacağını haber vermektedir. Bunlar sayıca otuzu bulacaktır.

6- Hadis, kıyamete kadar İslam'ı yaşayan, İslam için açıktan açığa mücadele eden bir grubun varlığını devam ettireceğini ifade eder. Ahmed İbnu Hanbel'e göre bunlar ehl-i hadistir. Buhari'ye göre ehl-i ilimdir. Nevevî daha geçerli bir yorumla bunların ümmetin her taifesinde olabileceğine dikkat çeker: "Askerler arasında cengâver yiğitlerdir, ulema arasında haktan taviz vermeyen , gerçeği canı pahasına söyleyen kimselerdir. Halk arasında her çeşit levme, ta'yibe rağmen zühd ve takvayı elden bırakmayan, emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünkeri şiar edinen kimselerdir." Dindarlığın pek çok sıkıntı ve meşakkati peşinden getirdiği günümüz şartlarında, İslam'a hasbî ve samimi bir surette her memlekette gönül verip çilesini çeken, işten atılan, hapse tıkılan, terfi ve makamından olan, karakollarda dayak yiyen, işkence çeken, hayatını kaybeden her zümreden insan bu gruptan sayılmalıdır. Hiçbir zümre bunu kendine mal edemez.

7- "Allah'ın emri, onlar bu halde iken gelir" ifadesi, kıyamet onların başına kopar demek değildir. Çünkü, başka hadisler, kıyametin mü'minlerin değil, kafirlerin başına kopacağını haber vermektedir. Öyle ise ibare, kıyametin kopacağı en son vakte kadar yeryüzünden dindarların, Rabb Teala'ya ihlasla kulluk yapanların eksik olmayacağını ifade etmektedir. Kıyametin kopmasına az kala Yemen cihetinden esecek hoş kokulu bir rüzgar 624 bunların ruhunu kabzedecek, kıyamet kafirlerin, facirlerin başına kopacaktır.

لَتَق ٍءْنَش ِهيأ يف ُلِتاَقْلا نرْدَي َ نام َز ِسا نلا ىلَع نَيِتأَيَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ4 □6444□

ملسم هجرخأ .[ِرا نلا يف ُلوُتْقَمْلا َو ُلِتاَقْلا ُج َرْهلا :َلاَق ؟َكِلذ َفْيَك َو :َليِق .
َو ٌ لوُتْقَمْلا يف ىأ ءْنَش ٍلِتُق َ.

8. (4780)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar öyle günler görecek ki, katil niçin öldürdüğünü, maktul de niçin öldürüldüğünü bilemeyecek."

"Bu nasıl olur?" diye soruldu. Şu cevabı verdi:

"Herçtir! Öldüren de ölen de ateştedir." [Müslim, Fiten 56, (2908).] 625

؟ی َرأ اَم َن ْو َرَت ْلَه : َلاَقف .ِةَنيِدَمْلا ِماَطآ ْنِم ٍمُطُأ ىلَع # ٌّيِب نلا َف َرْشأ] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدي َز نب ةَماَسُأ نعو ـ4 6444

ماطآ هعمجو ،عفترم ءانب « ُمط ا‘».ناخيشلا هجرخأ .[ِرْطَقْلا عِقاوَمَك .
ْمُكِتوُيُب َل ٌخ ِن َتِفْلا َعِقا َوَم ى َر‘ يِهنإف :لاق ، :اوُلاَق

9. (4781)- Üsame İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine'nin Ütüm denen (eski ve yüksek) binalarından birine yaklaşmıştı: "Benim gördüklerimi siz de görüyor musunuz?" buyurdular. Yanındakiler: "Hayır" deyince, açıkladı: "Ben, şu evlerinizin arasında bir kısım fitnelerin yerlerini görüyorum, tıpkı yağmur yerleri gibi." [Buhârî, 626 Fezailu'l-Medine 8, Mezalim 25, Menakıb 25, Fiten 4; Müslim, Fiten 9, (2885).]

AÇIKLAMA:

1- Ütüm, Medine'de taştan yapılmış müstahkem binalara denir; bir nevi kaledir. Bazı tariflere göre Batı'daki şatoyu andırırlar.

2- Medine'ye fitnelerin çokça gelmesini yağmura teşbih buyurmuştur. Şarihler, Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle başlayıp arkası kesilmeden devam eden fitne hareketlerini hatırlatarak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ihbarını onun mucizelerinden biri olarak zikrederler.

Hadiste geçen rü'yet (görme) hadisesi için de: "Ya ilmî bir rü'yettir, yahut da aynî (gözle olan) bir rü'yettir. Bu da fitnelerin, onun göreceği şekilde temessül ettirilmiş olmasıyla mümkün olur. Nitekim kıble cihetinde cennet ve cehennem de ona temessül ettirilmiş, namaz kılarken görmüştür" denilmiştir. Resulullah'ın bunu ihbarı, ashabını fitneyi sabırla karşılamaya hazırlamak içindir. Fitneyi haber verdiği hadislerde, soru üzerine, o esnada nasıl davranmaları gerektiği hususunda açıklamalar yapmıştır: Konuşmamak, bulaşmamak, sıkıntılara katlanmak, fitne çıkan yerden uzaklaşmak vs. 627

ىل ْوأ اَهُلُتْقَي َنيِمِلْسُمْلا َنِم ٍةَق ْرِف َدْنِع ةَق َرِاَم ُق ْرُمَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس ىبأ نعو ـ44 6444ـ نع جراخلا « ُقرامْلا:

أبو داود.«تمرقُ» أن تخرج طائفة من الناس على المسلمين فتحاربهم.و«وَ
الط ائِفَتَيْنِ بِالْحَقِّهِ]. أخرجه

الطاعة المفارق للجماعة .

---

624 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/426-427. 625 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/427.

10. (4782)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslümanlar arasına tefrika girip (iki fırkaya ayrıldıkları) zaman dinden çıkan bir taife zuhur edecek. Onları, iki taifeden hakka en yakın olanı öldürecektir." [Müslim, Zekat 150, (1065); Ebu Davud, Sünnet 13, (4467).] 628

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerinden biridir. Zîra, haber verdiği gibi çıkmıştır. İhtilaflar çıktığı zaman, kendini gösteren iki fırkadan biri Hz. Ali ve taraftarları, diğeri de Hz. Ali (radıyallahu anh) ile savaşan muhalifleridir. Bu sırada zuhur eden sapık zümre ise Haricîlerdir. Haricîleri, Hz. Ali fırkası öldürmüştür. Nevevî der ki: "Bu (meseleye temas eden) rivayetler, ilk ihtilaflarda Hz. Ali ve taraftarlarının haklı, muhaliflerinin yani Hz. Muaviye ve taraftarlarının haksız ve müteevvil olduklarını gösterir. Yine bu rivayetlerden her iki tarafın da mü'min olduklarını anlamaktayız. Bunlar, aralarında savaş yapmakla dinden çıkmış değillerdir, fâsık da olmuş değillerdir."

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, Ashab-ı Güzîn arasında cereyan eden bu savaşlarda iyi niyetle, rıza-ı Bari için hareket edildiğni, her iki taraf da içtihad etmiş olmakla birlikte Hz. Ali'nin içtihadında musib olduğunu, öbür tarafın isabet edemediğini; ancak, "müçtehid müçtehidi nakzedemez", "müçtehid hata ederse günahkâr olmaz, sadece içtihad sevabı alır" gibi temel prensipler icabı, her iki tarafın da Allah indinde mükafaat göreceği neticesini çıkarmıştır.

Hadiste de görüldüğü üzere sapık oldukları tebeyyün eden Haricîlerin Hz. Ali'yi tekfir etmeleri, onların sapıklığına delil olmaktadır. 629

قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذا مَشَتْ أُمّتِي الْمُطَيْطَاءَ وَخَدَمَتْهَا أَبْنَاءُ الْمُلُوكِ [قال□: :

امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع نبا نعو ـ44 6444ـ ُةَيْشِم بهو ،رُتخبتب بشملا دملاو ميملا مضب « ُءاَطيَطُملا».يذمرتلا هجرخأ .[اَه ِراَي ِخ ىلَع اَه ُرا َرِش: َطِهلُس ،ُمو ٌرلا َو س ِراَف

نيربجتملا نيربكتملا .

11. (4783)- İbnu Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim çalımlı çalımlı yürüdü ve meliklerin evladları, Rumlar ve İranlılar hizmetini yaptı mı, şerirleri hayırlılarına musallat edilecektir." [Tirmizî, Fiten 64, (2262).] 630

AÇIKLAMA:

1- Şarihler bu hadisi de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerinden sayarlar. Zîra, Bizans ve İran toprakları fethedilip onların hazine ve malları ganimet kılınıp, insanları esir edilince iç fitneler başlamış, ilk defa Hz. Osman'a saldırılmış, daha sonra Emevîler Haşimîlere saldırmış ve böylece başlayan fitneler günümüze kadar aralıksız devam edip gelmiştir.

2- Çalımlı çalımlı yürümek, kibir ve gurura düşmek, kulluk haddinin dışına çıkmaktır. Kibir, bir nevi şirk ve inkârdır. 631

مو ٌرلا َو َس ِراَف ُنِئا َزَخ ْمُكْيَلَع ْتَحِتُف اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب و ِرْمَع نبا نعو ـ44 6446ـ َنو ُرَباَدَتَت ُمث َنوُدَساَحَتَت َو َنوُسَفاَنَتَت ْلَب :# َلاَقف .َىلاَعَت ُ هاللّ اَن َرَمأ اَمَك ُنوُكَن :ِف ْوَع ُنْبا ِنَمْح رلا ُدْبَع َلاَق ؟ْمُتْنأ ٍم ْوَق ُّيأ :ئشلا ىلع « ُةَسَفاَنُملا».ملسم هجرخأ .[ٍضْعَب ِباَق ِر ىلَع ْمُهَضْعَب َنوُلَمْحَتَف َني ِر ِجاَهُملا َنيِكاَسَم ىلا َنوُقِلَطْنَت ُمث ،َنوُضَغاَبَتَت َو

قارتفاو فتخا نع ةيانك « رُباَد تلا»و.هب دارفناو هيلع ةبلاغملا .

12. (4784)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün: "Size İran ve Bizans'ın hazineleri açılınca, nasıl bir kavim olacaksınız?" diye sormuştu. Abdurrahman İbnu Avf: "Allah'ın emrettiği şekilde oluruz!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bilakis, sizler birbirinizle münafese (menfaat yarışı) edecek, hasedleşecek sonra da birbirinizden yüz çevirecek ve kinleşeceksiniz. Daha sonra da muhacirlerin miskin (ve zayıf olan)larına gidip bir kısmını diğeri üzerine valiler yapacaksınız." [Müslim, Zühd 7, (2962).] 632

مُلكَءاَحَمُس ْمُكُؤاَيِنْغأ َو ،ْمُك َراَيِخ ْمُكُؤا َرَمُأ ْتَناَك اَذإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444ـ ىلا ْمُك ُروُمُأ َو ْمُكَء ًّخُب
ْمُكُؤاَيِنْغأ َو ،ْمُك َرا َرَش ْمُكُؤا َرَمُأ ْتَناَك اَذإ َو ؛اَهِنْطَب ْنِم ْمُكَل رْيَخ ِض ْر ّ‘ا ُرْهَظَف
ْمُكَنْيَب ى َروُش ْمُك ُروُمُأ َو

يذمرتلا هجرخأ .[اَه ِرْهَظ ْنِم ْمُكَل رْيَخ ِض ْر ّ‘ا ُنْطَبَف ْمُكِئاَسِن .

628 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/429. 629 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/429. 630 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/430.

13. (4785)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Umerânız hayırlı olanlarınızdan iseler, zenginleriniz sehâvetkâr kimselerse, işlerinizi aranızda müşavere ile hallediyorsanız, bu durumda yerin üstü (hayat), altından (ölümden) hayırlıdır. Eğer umeranız şerirlerinizden, zenginleriniz cimri ve işleriniz kadınların elinde ise, yerin altı üstünden, (ölmek yaşamaktan) daha hayırlıdır. (Çünkü artık dini ikame imkanı kalmaz.)" [Tirmizî, Fiten 78, (2267).][633]

لوُس َر اَي :اوُلاَق .ْمُكُؤاَسِن نَغَط َو ،ْمُكُناَيْتِف َقَسَف اَذإ ْمُكِب َفْي َك #ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ46 □6444□

كِلذ نإ َو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق ؟ ِرَكْنُمْلا ِنَع ا ْوَهْنَت ْمَل َو ِفو ُرْعَمْلاِب اوُ□
ُرمأَت ْمَل اَذإ َفْيَك .ُّدَشأ َو ْمَعَن :َلاَق . نِئاَكَل َكِلذ نإ َو ِ؛ هاللّ

اوُلاَق ؟ ِفو ُرْعُمْلا ِنَع ْمُتْيَهَن َو ِرَكْنُمْلاِب ْمُت ْرَمأ اَذإ ْمُكِب َفْيَك .ُّدَشأ َو ْمَعَن :
:َلاَق ؟ نِئاَكَل

نإ َو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي اوُلاَق ،ًافو ُرْع َم َرَكْنُمْلا َو ًارَكْنُم َفو ُرْعَمْلا ْمُتْيأ َر اَذإ
ْمُكِب َفْيَك .ُّدَشأ َو ْمَعَن :َلاَق ؟ نِئاَكَل َكِلذ ناِو ِ، هاللّ َلوُس َر اَي

نيزر هجرخأ .[ْمَعَن :َلاَق ؟ نِئاَكَل َكِلذ .

14. (4786)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Gençlerinizin fıska düştüğü, kadınlarınızın azdığı zaman haliniz ne olur?" diye sormuştu. (Yanındakiler hayretle): "Ey Allah'ın Resulü, yani böyle bir hal mi gelecek?" dediler.

"Evet, hatta daha beteri!" buyurdu ve devam etti:

"Emr-i bi'lma'rufta bulunmadığınız, nehy-i ani'lmünker yapmadığınız vakit haliniz ne olur?" diye sordu. (Yanındakiler hayretle): "Yani bu olacak mı?" dediler.

"Evet, hatta daha beteri!" buyurdular ve sormaya devam ettiler: "Münkeri emredip, ma'rufu yasakladığınız zaman haliniz ne olur?" (Yanında bulunanlar iyice hayrete düşerek): "Ey Allah'ın Resulü! Bu mutlaka olacak mı?" dediler.

"Evet, hatta daha beteri!" buyurdular ve devam ettiler:

"Ma'rufu münker, münkeri de ma'ruf addettiğiniz zaman haliniz ne olur?" (Yanındaki Ashab): "Ey Allah'ın Resûlü! Bu mutlaka olacak mı?" diye sordular.

"Evet, olacak!" buyurdular." [Rezin tahric etmiştir. Bu rivayet daha muhtasar olarak Ebu Ya'lâ'nın Müsned'inde ve Taberanî'nin el-Mucemu'l-Evsat'ında tahric edilmişir. Heysemî, Mecmau'z-Zevaid'de kaydetmiştir (7, 281).][634]

AÇIKLAMA:

İslam'ın en şa'şaalı şekilde yaşandığı bir anda, zamanımızdaki içtimâî bozukluğu olduğu gibi görüp tasvir etmek, gerçekten lisan-ı nübüvvete has bir hadisedir, tam bir mucizedir.

Resulullah tedricen şu hallerin vukua geleceğini haber vermektedir: **1)** Gençlerin taşkınlığı, kadınların azması.

2) Emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünkerin terki. **3)** Münkerin emredilmesi, ma'rufun yasaklanması. **4)** Ma'rufun münker münkerin ma'ruf addedilmesi. Hadisin siyakından şu husus anlaşılmaktadır: Bu içtimâî ve dinî bozuklukların ilk halkasını, gençlerin ve kadınların ihmal edilerek İslamî terbiye ile yeterince terbiye edilmemesi teşkil etmektedir. Bu hal zamanla emr-i bi'lma'rufun terkine müncer olmaktadır.

Emr-i bi'l-ma'rufun terki, zamanla münkerin emrine, ma'rufun nehyine sebep olmaktadır. Bozulmanın son halkasını ma'rufun münker bilinmesi, münkerin de ma'ruf sayılması teşkil etmektedir. Bu hal, değerler sisteminin alt-üst olması, tersine dönmesidir. Günümüzde ilericilik, çağdaşlık, laiklik yaftası altında ta'mime çalışılan beşerî değerler sistemi, dinî açıdan ma'rufun münker addedilmesinden başka bir şey değildir. Keza çağdışılık, gericilik, yobazlık, anti laisizm şeklinde ifade edilen hususlar da ma'rufun münker addedilmesinden başka bir mâna taşımaz.

Resulullah'ın gerçek bir mucizesi olarak değerlendirdiğimiz bu hadisinin bir başka dikkat çeken yönü, bu hallere düşecek kimselerin ümmet mefhumuna dahil olmasıdır. Yani İslam'ın dışında, gayr-ı müslimlerin kafalarında gelişip, hayatlarında yaşanacak bozukluklar olmayıp, bizzat Müslümanlara intikal edeceğinin bu hallerin Müslümanlarca benimseneceğinin ifade edilmiş olmasıdır. Dediğimiz gibi, en azından memleketimizde bu halleri son zamanlarda iyice müşahede eder hale geldik. 635

633 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/431.

نوُّل ِحَتْسَي م ْوَق ِبت مُأ ْنِم نَنوُكَيَل :#ِ هاللّ ُلو ُس َر َلاَق]:لاق هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ىرعش‘ا ِرماَع ىبأ وأ ٍكلام ىبأ نعو ـ44 □6444ـ : َنوُلوُقَيَف ،هِتَجاَحِل لُج َر
ْمِهيِتأْيَف ْم ُهَل ةَح ِراَس ْمِهْيَلَع ُحورَت ،مَلَع ِبْنَج ىلا ما َوْقأ نَل ِزْنَيل َو ، َف ِزاَعَمْلا
َو َرْمَخْلا َو ، َري ِرَحْلا َو َر ِحْلا

ري ِزاَنَخ َو ًةَد َرِق َني ِرَخآ ُخَسْمَي َو ،َمَلَعْلا ُعَضَي َو ،ىلاعَت ُ هاللّ ُمُهُتِهيَبُيَف□
ًادَغ اَنْيَلإ ْع ِج ْرا لبجلا « ُمَلَعلا»و.انزلا :انه هب دارملاو ،ةلمهم ءار اهدعبو
ةلمهملا ءاحلا رسكب «ر ِحلا».يراخبلا هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا اذإ « ٌودعلا
ُمُهَت يَب»و.ىشعلاب اهلهأ ىلا حورتو ،ىعرملا ىلا حرست ىشاوملا :ةحراسلا « َةَح
ِرا سلا ْمِهْيَلع ُحورَت»و.ةمعلاو

نولفاغ مهو يل مهقرط .

15. (4787)- Ebu Malik veya Ebu Amir el-Eş'arî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden bir kavim, ferci (zinayı), ipeği, içkiyi, çalgıyı helal addedecektir. Bir kısım kavimler de bir dağın eteğine inecekler. Onların sürüsünü, çoban sabahları yanlarına getirecek. (Fakir) bir adam da bir ihtiyacı için yanlarına gelecek. Onlar adama: "Bize yarın gel!" derler. Bunun üzerine Allah onları geceleyin yakalayıverir ve dağı tepelerine koyarak bir kısmını helak eder. Geri kalanları da mesh ederek kıyamete kadar maymun ve hınzırlara çevirir." [Buhârî, Eşribe 6.]636

AÇIKLAMA:

Hadiste zikredilen belanın hakikatı üzere olacağı gibi, mecaz olacağı da kabul edilmiştir. Hakikatı üzere olması mümkündür. Zîra geçmiş milletlerde, benzer hâdiseler vaki olmuştur. Mecaz olması halinde insanların ahvalinin değişmesinden kinayedir. İbnu Hacer: "Hakikat olması esastır" der. 637

نأ َةَفاَخَم ،ِهر شلا ِنَع ُهُلأْسأ ُتْنُك َو ،ِرْيَخلا ِنَع # ِ هاللّ َلوُس َر َنوُلأْسَي ُسا نلا□
َناَك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ44 □6444ـ ْلَهَف :ُتْلُق :ْمَعَن :َلاَق .
ِهرَش ْنِم ِرْيَخْلا اَذه َدْعَب ْلَهَف ،ِرْيَخْلا اَذهب ُهاللّ اَنَءاَجَف ٍهرَش َو ٍة ِيِلِهاَج يف
ا نُك ا نإ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :ُتْلُقَف .ِبَنَك ِرْدُي

لاَق ؟ُهُنَخَد اَم َو46ـتْلُقَف . نَخَد ِهيِف َو ،ْمَعَن :َلاَق ٍرْيَخ ْنِم ِهر شلا َكِلذ□ :
َدْعب ىلع ةَاَعُد . ْمَعَن :َلاَق ؟ ٍهرَش ْنِم ِرْيَخلا َكِلذ َدْعَب ْلَهَف :ُتْلُق . ُرِكْنُت َو
ْمُهْنِم ُف ِرْعَت ي ِيْدَه ِرْيَغِب َنوُدَتْهَي َو ِيت نُس ِرْيَغِب َنوُّنَتْسَي م ْوَق

نيِمِلْسُمْلا َةَعا َمَج ُم َزْلَت :َلاَق ؟ َكلذ ِبَنك َرْدأ ْنا ِإ ِن ُرُمأَت اَمَف ِ، هاللّ َلوُس َر□
اَي :ُتْلُق .اَهيِف ُهوُفَذَق اَهْيَلِإ ْمُهَباَجأ ْنَم ،َم نَهَج ِبا َوْبأ ُت ْوَمْلا َكَك ِرْدُي ىهتَح ٍة،
َرَجَش ِلْصِأب ضَعَت ْنأ ْوَل َو اَهلُك َق َرِفْلا َكْلِت ْل ِزَتْعاف :َلاَق ؟ ماَمِإ ٌ َو ةَعاَمَج
ْنُكَي ْمَل ْنإف :ُتْلُق . ْمُهماَمإو

. َكِلذ ىلَع ْتنأو [. دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ

16. (4788)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a halk hayırdan sorardı. Ben ise, bana da ulaşabilir korkusuyla, hep şerden sorardım. (Yine bir gün): "Ey Allah'ın Resulü! Biz cahiliye devrinde şer içerisinde idik. Allah bize bu hayrı verdi. Bu hayırdan sonra tekrar şer var mı?" diye sordum.

"Evet var!" buyurdular. Ben tekrar: "Pekiyi bu şerden sonra hayır var mı?" dedim. "Evet var! Fakat onda duman da var" buyurdular. Ben: "Duman da ne?" dedim. "Bir kavim var. Sünnetimden başka bir sünnet edinir; hidayetimden başka bir hidayet arar. Bazı işlerini iyi (maruf) bulursun, bazı işlerini kötü (münker) bulursun" buyurdular. Ben tekrar: "Bu hayırdan sonra başka bir şer kaldı mı?" diye sordum.

"Evet! buyurdular. Cehennem kapısına çağıran davetçiler var. Kim onlara icabet ederek o kapıya doğru giderse, onlar bunu ateşe atarlar" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Ben (o güne) ulaşırsam, bana ne emredersiniz?" dedim.

"Müslümanların cemaatine ve imamlarına uy, onlardan ayrılma.

[İmam sırtına (zulmen) vursa, malını (haksızlıkla) alsa da onu dinle ve itaat et!]" buyurdular.

"O zaman ne cemaat ne de imam yoksa?" dedim.

"O takdirde bütün fırkaları terket (kaç)! Öyle ki, bir ağacın köküne dişlerinle tutunmuş bile olsan, ölüm sana gelinceye kadar o vaziyette kal!" buyurdular." [Buharî, Fiten 11, Menakıb 25; Müslim, İmaret 51, (1847); Ebu Davud, Fiten 1, (4244, 4245, 4246, 4247).] [638]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten ulema, İbnu Hacer'in açıklamasına göre, Müslümanların cemaatine uymanın şart olduğu, asi bile olsalar sultanlara itaatin gerektiği hükmünü çıkarmışlardır.

Beyzâvî der ki: "Mânası şudur: "Eğer yeryüzünde halife yoksa, sana uzlet ve zamanın sıkıntılarına sabır gerekir. "Ağacın köküne dişlerle tutunmak" tabiri meşakkate tahammülden kinayedir. Şu sözde olduğu gibi: "Falan elemin şiddetinden taşı ısırıyor." Veya maksad "uymak"tır. Nitekim bir başka hadiste "Ona dişlerinizle tutunun" denmiştir. Önceki mânayı bir başka hadisteki "Sen bir köke dişinle tutunmuş vaziyette ölsen, o (fitne cemaatlerinden) birine uymandan hayırlıdır" ifadesi teyid eder."

İbnu Battal der ki: "Müslümanların cemaatine uyup, zalim imamlara isyanı terk etmek gerektiği görüşünde olan fakihler cemaatine bu hadiste hüccet vardır. Çünkü, hadis sonuncu taifeyi, "Cehennem kapılarına davet ediciler" olarak vasfetti. Onlar hakkında, "Bazı işlerini iyi (maruf) bulursun, bazı işlerini de kötü (münker) bulursun" demedi. Bunlar öyle olmazlar, bunlar hak üzere değildirler. Buna rağmen cemaate uymayı emretti." Taberî der ki: "Bu emir ve cemaat hususunda ihtilaf edilmiştir. Bir grup alim: "Bu emir vacip ifade eder. "Cemaat"ten murad da, sevad-ı azam (yani ekseriyet)tir" demiştir." Taberî, sonra İbnu Mes'ud'dan bir fetva kaydeder: "Hz. Osman katledildiği zaman kendisine vaki olan bir sual üzerine: "Sana cemaate uymayı tavsiye ederim. Zîra Allah Teala hazretleri, ümmet-i Muhammed'in hepsini dalalete atıcı değildir" diye tavsiyede bulunur. Bir grup da şöyle der: "Cemaat"ten murad Sahabe'dir; sonraki nesiller değil." Bir grup da: "Onlardan murad ehl-i ilimdir. Zira Allah Teala hazretleri alimleri halk için bir hüccet kılmıştır. İnsanlar din

---

[636] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/434.

meselesinde onlara tabidirler" demiştir.

Taberî, bu farklı görüşleri kaydettikten sonra der ki: "Doğru olanı şudur: "Hadisten murad, emir tayininde (ehl-i hal ve akdin) içtima etmiş bulunduğu kimseye itaat etmekte olanların cemaatine uymaktır. Kim biatını bozarsa cemaatten ayrılmış olur." Devamla der ki: "Hadiste şu hüküm de var: "İnsanlar imamsız kalır ve insanlar bu yüzden fırkalara ayrılırsa, kişi şerre düşmek korkusuyla elinden gelirse bu fırkalardan hiçbirine katılmaz. Diğer hadislerde gelen ifadeler de bu hükme uyarlar. Bu hüküm esas alınınca zahirinde ihtilaf olan hadisler de telif edilmiş olur."

İbnu Ebî Cemre hadisten başka incelikler çıkarır:

* "Bu hadiste, kullardan herbirini dilediği şekilde istihdam edişinde kullar hakkındaki Allah'ın hikmeti gözükmektedir. Şöyle ki: Ashab'ın çoğuna, bizzat amel etmeleri ve başkalarına da tebliğ etmeleri için, hayırdan sual etmeleri sevdirildiği halde, Huzeyfe (radıyallahu anh)'ye de bizzat çekinmesi ve Allah'ın kurtuluşunu irade ettiği kimselerden de def'ine sebep olması için şerden sual etmesi sevdirilmiştir. * Hadisten, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadırının genişliği ve herkese her ne sorarsa uygun cevap verebilecek kadar her hususa müteallik ahkâmı bildiği de görülmektedir. * Hadisten şu netice de çıkarılmaktadır: Her kime bir şey sevdirilirse, o kimse, bu hususta başkasını geçer. Bundandır ki, Hz. Huzeyfe, başkasının bilmediği şeyleri bilen sahib-i sır idi. Öyle ki, münafıkların ismini ve müstakbel hadiselerin birçoğunu bilmekte idi.

* Hadisten elde edilen bir diğer nafi prensip ta'lim edebine girmektedir; talebeye, çeşitli mübah ilimlerden hangisine meyletmişse onu öğretmek esas alınmalıdır. Çünkü, talebenin onda başarılı olma ve hakkından gelme şansı daha kuvvetlidir.

* Hadis, hayır yolunu gösteren her şeye hayır, şerre sevkeden herşeye de şer dendiğini de ifade eder. * Kim, Kur'an ve sünnet varken bir başka şeyi din için asıl yapar da Kur'an ve sünneti ikinci plana atar ve bu ihdas ettiği şeye tabi kılarsa, yapılan bu iş zemmedilir, kabul edilmez. * Bâtılı ve nebevî hidayete muhalefet eden her şeyi reddetmek vaciptir. Sünnete muhalif olan şeyi, makamı yüksek veya alçak her kim söylemiş olursa olsun, hükmü birdir, merduddur." 639

قَالَ: [دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فإذَا عَبْدُاللّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُمَا .

6444 44ـ ِةَبْعَكْلا ِهب َر ِدبع نب ِنمح هرلادبع نعو

سِلاَج

نَم ا نِمَف ٌ ِزْنَم اَنَل َزَنَف ،ِرَفَس يف # ِ هالّ ِلوُس َر َعَم ا نُك :َلاَقف .ِهْيَلِإ
ُتْسَلَجَف ِهْيَلِإ َنوُع ِمَت ْجُم ِةَبْعَكْلا ِهلِظ يف ُسا نلا َو ،ِةَبْعَكْلا ِهلِظ يف .ِهْيَلِإ
اَنْعَمَتْجاَف ،ةَ َعِماَج ُةَ ّ صلا :# ِ هالّ ِلوُس َر ِيدانُم َىدانَ ْذإ ،ه ِرَشَج يف َوُه ْنَم ا
نِم َو ،ُهَلِح َر ُد ِهضَتُنِي ْنَم ا نِم َو ُهءاَب ِخ ُحِلْصُي ِلَعج ِهذِه ُمكِت مُأ نإ َو ،ُمهَل
ُهمَلْعَي اَم رَش ْمه َرِذْنُي َو ،ْمُهَل ُهمَلْعَي اَم ِرْيَخ ىلَع ُهَت مُأ لُدَي ْنَأ ِهْيَلَع َناَك إ
يِلْبَق ٌّيِبَن ْنُكَي ْمَل ُه نإ :َلاَقف .ِيتِكلُهم ِهذِه :ُن ِم ُؤْملا ُلوُقَيَف .ًاضْعَب اَهُضْعَب
ُقِل َزيَف ةَنْتِف ُئجَتَف ،اَهنو ُرِكْنُت رومُأ َو ، ء ّ ّب اه َر ِخآ ُبي ِصُيَس َو ،اَهِل وأ
يف اَهُتيِفاَع ِ هللاّب ُنِمْؤُي َوُه َو ُهَت ينَم ِهتأتْلَف ،ةَ نَجلا َلَخْد ُي َو ِرا نلا َنَع َح
َزْح َزُي ْنأ َبحأ ْنَمَف .ِهذِه ِهذه :ُن ِم ُؤْملا ُلوُقَيَف .ُةَنْتِفلا ُئ ِجَت َو ُفِشَكْنَت مُث
ْنإف .َعاَطَتْسا اَم ُهِعِطُيْلَف ِهب ْلَق ةَ َرَمث َو ِهدَي ةَقْفَص ُهاَطعأف ًاماَمإ َعياَب
ا ِمَ ْوَيلا َو للاِ َو نوهاَفŒنَم َو ،هْيَلإ ىت ِؤي ْنأ ٌّب ِحُي اَم ِسا نلا ىلا ِتأَيْل َو ،ِر ِخ
ِ هالّ ِلوُس َر ِنم اَذه َتْعِمَس َتْنأأ ،َ هالّ َكُدُشنأ :ُتْلُقَف .ُهنِم ُت َوْنَدَف :َلاَق .
ا َقُنُع اوُب ِرْضاَف ُهَع ِزاَنُي ُر َخآ َءاَجŒرَخ ِر

ُتْلُقَف :نإ ْنَبا ُهمَع ِك َمُهاَوِيةَ يأَمُر ْنَا نأ ْنأَكُلَ ْوَمأ اَنلا َبيَنَنا ِلِطاَبلاِب ،و ْنَقُتُل
.ِبلَق ُهاَع َو َو ،َناَذُأ ُهتْعِمَس :َلاَق َو ؛ِهَدَيب ُهَبلَق َو ِهنُذُأ اوُلْتُق َت ّ َو ْم ُكَنِم ِضا
َرَت ْنَع ةَ َراَجِت َنوُكَت ْنأ ِإ ِلِطاَبلاِب ْمُكَنْيَب ْمُكَلا َوْمأ اوُلُكأَت َ اوُنمآ َنيِذ لا اَهُيأ اَي
:ُلوُقَي ىلاعَت ُ هاللو ،اَنَسُفنأ ملسم هجرخأ .[ِهالّ ِةَي ِصْعَم يف ِه ِضْعا َو ،ِ هالّ
ِةَعاَط يف ُهِعِطأ :َلاَق مُث ؛ةَعاَس ِهَنَع َتَكَسَف .ًاميِ ح َر ْمُكِب َناَك َ هالّ نإ
ْمُكَسُفْنأ

حورت و ،تيبلا لوح ىعرت يتلا شاوملا نم لاملا :انه «رَشَجْلَا».ىئاسهنلاو

لاجعا «ُقاهز"ا»و.ملا لدب ءاهلاب .«ُقه ْزَي» ىورو.هيلع هدور ُو ةعرسب .
هعفدي ىأ «ًاضْعَب اَهُضْعَب ُقِل ْز َي»و.يل اهلهأ ىلا

17. (4789)- Abdurrahman İbnu Abdi'l-Ka'be anlatıyor: "Mescide girmiştim. Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'yı gördüm, Ka'be'nin gölgesinde oturuyordu. Ka'be'nin gölgesinde birçok kimse ona müteveccih olarak oturmuştu. Ben de ona doğru oturdum. Şunu anlattı: "Bir seferde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberdik. Bir yerde konakladık. Kimimiz çadırını tamir ediyor, kimimiz yerini düzlüyor,(29) kimimiz hayvanlarını güdüyordu. Derken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın münadisi seslendi: "es-Salatu câmia: Haydin namaza!" Resulullah'a gittik, yanında toplandık. Şöyle buyurdular:

"Benden önce her peygamber, ümmeti için hayır bildiği şeyi onlara öğretmekle mükellef idi. Onlar için şer bildiği şeyden de onları inzar etmesi (korkutması) gerekli idi. Bilesiniz, şu ümmetinizin afiyeti önce gelenler hakkında kesin kılınmıştır. Sonrakiler belaya ve kötü addedeceğiniz birkısım hallere maruz kalacaklardır. Birbirini takip eden fitneler gelecek. Mü'min: "Bu fitne helakimdir" diyecek. Sonra bu kalkacak, başka bir fitne gelecek. "Helakim işte bundan, işte bundan" diyecek. Öyleyse, kim ateşten uzak kalmayı ve cennete girmeyi dilerse, Allah'a ve ahiret gününe inanır olduğu halde ölümü karşılasın. İnsanlara, onların kendisine nasıl muamele etmelerini dilerse öyle muamelede bulunsun. Kim bir imama biat edip samimiyetle sadakat sözü vermiş ise, elinden geldikçe ona itaat etsin. Bir başkası gelip, önceki ile münazaaya girişecek olursa sonradan çıkanın boynunu uçurun.

"Ravi (Abdurrahman) der ki: "Abdullah İbnu Amr'a yanaştım ve: "Allah aşkına söyle. Bu anlattıklarını bizzat kendin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittin mi?" dedim. Sorum üzerine eliyle kulak ve kalbini tutarak:640

"Evet kulaklarım işitti, kalbim de belledi" dedi. Ben:

"Ama, amcaoğlun Muaviye, bize mallarımızı aramızda batıl bir şekilde yememizi, birbirimizi öldürmemizi emrediyor. Halbuki Allah Teala hazretleri (mealen): "Ey iman edenler! Birbirinizin malını haram şekilde yemeyin; ancak karşılıklı rıza ile yaptığınız ticaret başkadır. Birbirinizi ve kendinizi öldürmeyin. Canlarınızı da boşu boşuna tehlikeye atmayın. Şüphesiz ki Allah size merhametlidir" (Nisa 29) buyuruyor" dedim. Biraz sustu sonra: "Allah'a itaatte ona itaat et, Allah'a isyanda ona isyan et!" dedi. " [Müslim, İmaret 46, (1844); Nesâî, Bey'at 25, (7, 153); Ebu Davud, Fiten 1, (4248); İbnu Mace, Fiten 9, (3956).] 641

AÇIKLAMA:

Hadis, izah gerektirmeyecek kadar açık. Ancak son kısımdan, konuşmanın Hz. Muaviye (radıyallahu anh) zamanında geçtiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, icraatı ve hatta meşruiyeti bazı dedikodulara sebep olan halife Hz. Muaviye'ye itaat hususunu gündeme getirmektedir. Anlaşılan, hadisin ravisi Abdurrahman, Hz. Muaviye'nin emirlerine itaatın caiz olup olmayacağı hususunda mütereddittir. Bu tereddütünü, yeri gelmişken Abdullah İbnu Amr İbni'l-As'a, Hz. Muaviye aleyhinde ayet-i kerimeyi de delil kılarak sorar. Ancak yüce sahabi İbnu Amr, fitne hususundaki İslam'ın fetvasını verir: "Allah'a itaat etmeyi tazammun eden emirlerinde itaat edin. Allah'a isyan mânasını taşıyan emirlerinde isyan edin!"

Hadiste geçen "isyan etmek"ten murad "Allah'a isyanı mucip olan emirlere uymayın, o çeşit emirlerini icra etmeyin!" mânasındadır. Çünkü, ulema zalim imamı devirme mânasındaki isyana çok kayıtlarla fetva vermiştir. Bu hususa daha önce temas etmiş idik. (2. cilt, 287-300. sayfalar).[642]

ن ِم :َلِيق . مَه ْرِد ٌ َو زيِفَق ْمِهْيَلِإ َئ ِجَي َ ْنأ ِقا َرِعْلا ُلْهأ ُكِشوُي :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ44 □6444ـ ْنِم :َلاَق ؟ َكِلذ َنْيأ ْنِم :
َلِيق . يْدُم ٌ َو رانَيِد ْمِهْيَلِإ َئ ِجَي َ ْنأ ِما شلا ُلْهأ ُكِشوُي :َلاَق مُث . َكِلذ َنوُعَنْمَي
ِمَجَعْلا ِلَبِق ْنِم :َلاَق ؟ َنْيأ عسي ماشلا له‘ لايكم « ُيْدُمْلا»و.كيكاكم ةينامث وهو
قارعلاب لايكم « ُزيِفَقلا». ملسم هجرخأ .[ًةَهْيَنُه َتَكَس مُث . ِمو ُّرلا ِلَبِق

ةيزجلا ِءادأ نم نوعنتمي ةمذلا لهأ نأ ىنعملاو ،طر نيعبرأو ةسمخ .

18. (4790)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Irak ehline bir ölçeklik yiyecek ve tek dirhemlik paranın gelmeyeceği zaman yakındır!" buyurmuşlardı. "Nereden?" diye soruldu.

"Acem diyarından. Onlar bunu yasaklayacak" buyurdu ve devamla: "Şam ehline de tek dinarlık paranın ve bir ölçeklik yiyeceğin gelmeyeceği zaman yakındır!" buyurdular. Yine: "Bu nereden gelmeyecek?" diye soruldu.

"Rum cihetinden!" buyurdular. Sonra (Hz. Cabir) bir müddet sustu (ve ilave etti: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki: 640 "Kimimiz yerini düzlüyordu" ibaresi, zikrettiğimiz kaynaklarda mevcut değil.

"Ümmetimin sonunda bir halife gelecek; malı sayı ile değil, avuç avuç dağıtacak!]" [Müslim, Fiten 67, (2913).][643]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, ehl-i zimmenin yani İslam memleketinde yaşayan gayr-ı müslim vatandaşların cizye (vergi) vermekten imtina edeceklerini ifade eder. Bu, iki sebebe dayanır: * Gayr-ı müslimlerin Müslüman olmaları: "Bu durumda cizye vermezler, zekat verirler." * Onlar gayr-ı müslim kaldıkları halde, devletin zayıflaması sebebiyle vergi alamaz veya o diyarlar şu veya bu şekilde İslam hakimiyetinden dışarıda kalır.

Hadis bu ihtimallerin hangisi olacağını tasrih etmiyor.

2- Hadisin Müslim'deki aslı daha uzundur. Teysir'in hazfettiği kısmın tercümesini köşeli parantez içerisinde kaydettik.

3- Hadiste geçen kafiz ve müdy kelimelerini ölçek olarak ifade ettik; miktarları üzerinde durmadık. Zîra, hadiste bir miktar tesbiti mevzubahis değil. Kafiz Irak'ta kullanılan, müdy de Suriye'de kullanılan bir hacim ölçeğidir. 644

ِب ‘َليق . ًاهدَع ُهُّدُعَي َ ًايْثَح َلاَمْلا يِثْحَي ةَفيِلَخ ِبت مُأ ِر ِخآ يف ُنوُكَي :#ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ44 □6444□

ملسم هجرخأ .[:َاَق ؟ ِزي ِزَعْلا ِدْبَع ُنْب ُر َمُع ُه نأ ِناَي َرَتأ :ِء َّعْلا ِبأ َو َة .
َرْضَن

19. (4791)- Yine Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimin sonunda bir halife gelecek, malı sayarak değil, avuçlayarak dağıtacak." Hadisi (Hz. Cabir'den rivayet eden) Ebu Nadre ve Ebu'l A'la'ya: "Bunun Ömer İbnu Abdilaziz olmasına ne dersiniz?" diye sorulmuştu. Onlar: "Hayır, (değildir)!" dediler. [Müslim Fiten 67, (2913).] 645

AÇIKLAMA:

Ömer İbnu Abdilaziz'in hayatından bahsederken belirttiğimiz üzere, onun devlet idaresine getirdiği adalet, tatbik ettiği sıkı iktisad, israfla mücadele ve sünnetin tam tatbiki gibi müsbet icraatları sonunda her sahada fevkalade düzelmeler olmuş, kısa zamanda iktisadî hayat değişmiş; Mısır gibi birkısım beldelerde zekat verilecek adam bulunamayacak kadar bolluk müşahede edilmiştir. Bu sebeple bazı hadislerde, ahirzamanda çıkacağı haber verilen Mehdî, Müceddid gibi müsbet şahsiyetin Ömer İbnu Abdilaziz olduğu, daha onun sağlığında ulema tarafından söylenmiş, halk tarafından tasvip görmüştür. Mudakkik âlimlerimizden Suyutî merhum, kendi zamanına kadar, İslam âleminin her sınıf insanında görülen mehdileri zikrederken ikinci hicrî asrın mehdisi olarak Ömer İbnu Abdilaziz'i kaydeder.

Şu halde sadedinde olduğumuz rivayet, Hz. Cabir'in rivayetinde "malı sayarak değil, avuç avuç verecek olan" ahirzaman halifesinin Ömer İbnu Abdilaziz olduğu hususunda bir kanaatin ortaya çıktığını göstermektedir. 646

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ44 □6444□□

مُتأَدَب ُثْيَح ْنِم ْمُتْدُع َو ،اَه َرأنِيد َو اَه بَد ْرأ ُرْصِم ْتَعِنُم َو ،اه َرأنِيد َو اَهَيْدُم ُما□□ شلا ِتَعِنُم َو ،اَهَمَه ْرِد َو اَه َزيِفَق ُقا َرِعْلا ِتَعِنُم :# ةعبرأ عسي :رصم له' لايكم « ٌبَدر ا'»و.دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهُمَد َو ُةَريره ىبأ ُمْحَل َكِلذ ىلَع َدِهَش ,ِتا رَم َث ٌ َث نكي مل امب # يبنلا نم رابخإ ثيدحلا اذه يفو.ثلثو لاطرأ ةسمخ عاصلا نأ ىلع ًاعاص نيرشعو ةعبرأو ًانم نيرشعو ،ةوبنلا لئد نم ليلد هعوقو لبق هب همعإ يفو ،هثودحو هعوقول ًاقيقحت ىضاملا ظفل ىلع هظفل جرخف نئاك هاللّ ملع يف وهو

هل « ْتَعِنُم» هلوقو.اهرادقمو ةيزجلا نم ىراصنلا نم ةرفكلا ىلع هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر باطخلا نب رمع هفظو ام ىلع ليلد هيفو يف ام نوعنميف ةعاطلا نع نوعجري مهنأ يناثلاو ،مهمسإب مهيلع فظو ام مهنع طقسيو نوملسيس مهنأ امهدحأ نايانعم:

مهيديأ .

20. (4792)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Irak'a ölçeği ve dirhemi verilmeyecek. Şam'a da ölçeği ve dinarı verilmeyecek. Mısır'a da ölçeği ve dinarı verilmeyecek. Başladığınız yere döneceksiniz" buyurdu ve üç kere tekrar etti. Buna Ebu Hüreyre'nin eti ve kanı şahit oldu." [Müslim, Fiten 33, (2896); Ebu Davud, Harac 29, (3035).] 647

AÇIKLAMA:

643 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/441. 644 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/441-442. 645 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/442.

1- Son üç hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), üç beldede cari olan ölçü ve para birimlerini zikretmektedir: * Kafiz: Irak bölgesinde kullanılan ölçeğin adıdır. Sekiz mekkuk miktarındadır. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de Mekkuk'un müdd mânasında kullanıldığını, miktarı hakkında ihtilaf edildiğini belirtir. * **Müdy:** Şam, yani Suriye bölgesinde kullanılan ölçeğin adıdır. Hacminin 45 rıtl tuttuğu belirtilir.* İrdebb: Bu da Mısır'da kullanılan ölçeğin adıdır. Bir sa' rıtl olma hesabıyla yirmi dört sa' miktarında bir hacme sahiptir. * **Rıtl:** Bazı hesaplaşmalara göre 2564 gram bir ağırlığa tekabül etmektedir. * **Dirhem:** Gümüş paranın adıdır.

* **Dinar:** Altın paranın adıdır.

2- İbnu'l-Esir, el-Camiu'l,Usul'da hadisle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Hadisin iki mânası var: **1)** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, onların (Irak, Şam, Mısır ahalisinin) Müslüman olacaklarını haber vermiş olmaktadır. Böylece onlar üzerindeki borçlar Müslüman olmalarıyla düşecektir. Müslümanlıkları, üzerlerindeki borçları ödemelerine mani olacaktır. Buna hadiste geçen: "Başladığınız yere döneceksiniz" ibaresiyle istidlal edilmiştir. Çünkü, onların bidayeti Allah'ın ilminde, kazasında ve kaderinde: "Onlar Müslüman olacaklar" şeklindedir. Böylece başlamış oldukları yere dönmüş oldular. **2)** İkinci mâna şudur: "Onlar taatten yüz çevirecekler." Bu mânayı Buharî'nin Sahih'inde tahric ettiği şu hadis te'yid eder: "Siz, dirhem ve dinar toplayamadığınız zaman ne yapacaksınız?" demişti. Kendisine: Bunun olacağını nereden biliyorsun? denildi.

"Evet, nefsim yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, bunu sadık ve masduk (doğru söyleyen ve söylediğinde İlahî tasdike mazhar olan) zatın sözünden naklediyorum!" dedi. Kendisine yine soruldu: "Bu niye olacak?"

"Allah'ın haramı, Resulü'nün zimmeti (garantisi) ihlal edilir. Allah da ehl-i zimmenin kalbine katılık verir. Onlar da ellerindekini vermezler."

Sadedinde olduğumuz hadisle ilgili olarak, İbnu Deybe de şunu kaydeder: "Bu hadiste henüz vukua gelmemiş, fakat ilm-i İlahî'de mevcut olan şeyin ihbarı var. Resulullah, istikbalde olacak vak'ayı, olmuş bir hadiseyi haber verme üslubuyla (mazi fiiliyle) beyan etmektedir. Bu üsluba, hadisenin kesin şekilde vukuunu ifade etmek için başvurulur. Hadisenin vukuundan önce bildirilmesinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peygamberliğinin delili mevcuttur. Keza bu hadiste, Hz. Ömer'in Hıristiyan kâfirlerine cizye borcu yüklediği ve miktar tayin ettiği 648 hususunda da delil mevcuttur."

سا نلا َنوُنِتْفَيَف ُهاَيا َرس ُثَعْبَيَف ،ِرْحَبلا ىلَع َسيِلْبإ َش ْرَع نا :# ِ هاللّ ُلوُس□ □ □
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ44 □6444ـ اَم :ُلوُقَيَف .ُرَخأ ُئ ِجَي
مُث .ًائْيَش َتْعَنَص اَم :لوُقَيَف .اَذكو اَذك ُتْلَعف ُلوُقَيَف ْمُهُدَحأ ُئ ِجَي ،ًةَنْتِف
ْمُهُمَظْعأ ًةَل ِزْنَم ُه َدْنِع ْمُهُمَظْعأ َو

ملسم هجرخأ .[َتْنأ ْم َعَن :ُلوُقَيَف .ُهُم ِزَتْلَي َو ُهْنِم ِهيِنْدُيَف ِهِتأ َرْما َنْيَب .
َو ُهَنْيَب ُتْق َرَف ىهتَح ُهُتْك َرَت

21. (4793)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İblis'in arşı deniz üzerindedir.

Oradan askerlerini gönderip insanları fitneye atar. Bunlardan, yanında mertebece en yüksek olanı en büyük fitneyi çıkarandır. Askerlerinden biri gelip: "Şunu şunu yaptım!" der. İblis: "Hiçbir şey yapmamışsın!" der. Sonra bir diğeri gelip: "Ben falanı(n peşini) hanımıyla arasını açıncaya kadar bırakmadım!" der." [Müslim, Münafikûn 66-67, (2813).][649]

وأ ،ا ُورُذْعَي بهتَح ُسا نلا َكِلْهَي ْنَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق # يبنلا عمس□ نم بِنث دَح لاق .برتخبْلا بأ نعو ـ44 □6446ـ مهيلع ةجحلا موقتف مهبويعو ْمُهَبوُنُذ رثكت ىتح هاللّ مهكلهي نأ «او ُرِذْعَي» ىنعمو.دواد وبأ هخرخأ .[ْمِهِسُفْنأ ْنِم او ُرِذْعُي

مهبقاعي نم رذع مهل حضتيو .

22. (4794)- Ebu'l-Bahterî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinleyen bir zatın bana anlattığına göre Resulullah demiştir ki: "İnsanlar, günahları çoğalmadıkça helak olmayacaklardır." [Ebu Dâvud, Melahim 17, (4347).] [650]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, sahabi müphem kalmış ise de, İbnu Cerîr et-Taberî'nin tefsirinde Abdullah İbnu Mes'ud olduğu belirtilmiştir. Hadisin bu ikinci veçhinde, Abdullah bu hadisi Resûlullah'tan nakledince, "Bu nasıl olur?" diye sorulmuş, o da şu ayeti okumuştur: (Meâlen:) "Kendilerine azabımız geldiği zaman çağırışları "Biz hakikaten zalimlerdendik" demelerinden başka (birşey) olmadı" (A'raf 7).

[648] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/443-445.

2- Hadiste, özür fiilinin iki farklı kullanışı sebebiyle ravinin tereddüdüne yer verilmiştir. Ancak mânaya farklılık tesir etmemektedir.[651]

ملسم هجرخأ .[ا نِم َسْيَلَف َفْي سلا اَنْيَلَع لَس ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق . هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر عوك‘ا نب ةملس نعو ـ44 □6444□

23. (4795)- Seleme İbnu'l-Ekva radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bize kılıç kaldırırsa bizden değildir." [Müslim, İman 162, (99).] [652]

هجرخأ .[ا نِم َسْيَلَف َح ٌ ِهسلا اَنْيَلَع َلَمَح ْنَم : # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :اق مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نباو سوُم بأ نعو ـ46 □6444ـ سيلف ًاملسم هنوكل ملسملا ىلع هلمح اذإ نأ « انم َسيلف» :هلوق.طقف رمع نبا نع يئاسنلا هجرخأو .يذمرتلاو ناخيشلا

انلاعفأو انقخأب ًاقلختم سيلو انلثم سيل هانعمف كلذ ريغل هلمح اذإ امأف . ملسمب.

24. (4796)- Ebu Mûsa ve İbnu Ömer radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bize karşı silah taşırsa bizden değildir." [Buharî, Fiten7; Müslim, İman 163, (100); Tirmizî, Hudûd 26, (1459).]653

هجرخأ .[رَدَه ُهُمَدَف ُهَعَض َو مُث ُهَفْيَس َرَهَش ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريبزلا ِنب ِ هاللِّدْبع نعو ـ44 □6444□

هرأثب بلطي يذلا « ُرَدَهلا».يئاسنلا .

25. (4797)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kılıcını çeker sonra koyarsa kanı hederdir." [Nesâî, Tahrîm 26, (7, 117).] 654

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadis birbirine yakın hükümler taşımaktadır: Bir mü'minin, bir başka mü'mine silah çekmesi haramdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu yasağı farklı üsluplarla ifade buyurmuşlardır. Zira silah çekmek, silah taşımak, silah kaldırmak gibi tabirler umumiyetle vuruşmayı, mukateleyi ifade ederler. **2-** "Bizden değil" ifadesi iki suretle açıklanmıştır: **1)** Silahı, Müslüman kişiye" "Müslüman olduğu için kaldıran" Müslüman değildir. Burada Müslümana silah çekmeyi helâl addetme vardır. Haramı helal addetmek küfürdür. Bu mânada silah çeken tekfir olunur. Sırf silah çekmesi sebebiyle tekfir olunmaz.

2) Bizim yolumuzda değil, bizim sünnetimiz üzere değil; çünkü bizim sünnetimizde Müslümanın Müslümana silah çekmesi yoktur, helal değildir. Müslümanın Müslümandan yardım görme hakkı vardır. Müslüman kişi, Müslüman kardeşi yolunda mukâtele etmekle mükelleftir, onu öldürmek veya onunla kavga yapmak için silah çekerek korkutma hakkına sahip değildir.

Selef uleması, bu çeşit haberlerin te'vilsiz olarak, ıtlakı üzere beyan edilmesini, zecrin daha beliğ, daha müessir olması için gerekli görür. Süfyân İbnu Uyeyne, bu çeşit hadisleri, zahirinden başka mânaya tev'il etmeye karşı çıkarak: "Onun mânası bizim yaptığımız gibi değil" derdi. Ona göre, zikredilen vaide, ehl-i haktan bağî (eşkiya) olanlara karşı silah çekenlerin girmez. Bağîlere ve haksız kavgayı başlatanlara silahla karşı koymak caizdir. 655

FİTNENİN VASIFLARI:

Buraya kadar kaydettiğimiz hadislerde, muhtelif fitnelerin vasıfları dağınık olarak zikredilmiştir. Ancak, bunların birkısım açıklamalarla birlikte sistemli olarak topluca zikrinde fayda umuyoruz. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendisinden sonra ortaya çıkacak fitneleri haber verirken bunların ana vasıflarını belirtmiştir. Daha önce de söylediğimiz gibi, fitne, fesat, anarşi gibi beşerî münasebetlerde ortaya çıkan bozulmalar, içtimâî hayatta gelişmiş olan birtakım kötü şartların tabî bir sonucudur, içtimâî bir marazdır. Öyle ise bu şartlar cemiyette gelişip hakim duruma geçince bunların ferdî davranışlarda tahrîk edeceği menfî tezahürleri önceden tahmin edilebilir neler olacağı söylenebilir. Bu sebeple fıtrat kanunlarına, insanların tâbi olduğu beşerî ve içtimâî kanunlara marifet ve vukuf kesbeden kimseler, bunları önceden söyleyebilirler. İnsanlar şöyle yaparlarsa arkadan şu durumlar ortaya çıkar, böyle yaparlarsa bu durum ortaya çıkar diyebilirler. Kur'ân ve hadiste bunun pek çok örnekleri vardır. Kur'ân-ı Kerim'de "sünnetullahın tebdil edilip değiştirilemeyeceğini" (Ahzâb 62, Fâtır 43, Feth 23) belirten ayetler bunu ifade ederler. Cemiyetlerin ve insanlığın geleceğine dair isabetli tahminler yapan hakîm ve feylesofların varlığı bu söylediklerimizin doğruluğuna yeterli bir şahittir. İşte, vahye mazhar olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), insan fıtratını bizzat yaratmış, belli kanunlara bağlamış olan Cenab-ı Hakk'ın irşad ve ilhamıyla bunları beyan etmiştir. Vefatından günümüze kadar geçen 1400 yıllık zaman içerisinde cereyan eden hadiseler onun hiçbir sözünü tekzib etmemiştir. Sözü daha fazla uzatmadan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in, kendisinden sonra çıkacak fitnelerin sıfatlarıyla alâkalı ihbaratına geçebiliriz. Ancak, şu hususu bir kere daha belirtelim ki, kaydedeceğimiz evsafın hepsini, her fitnede tam olarak aramak

---

651 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/445-446. 652 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/446. 653 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/446.

gerekmez. Zîra, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde "elfitne" değil "el-Fiten" yani sadece bir fitne değil, fitneler mevzubahistir. Öyle ise bu sıfatlardan bazan biri, bazan birkaçı, bazan da hepsi görülebilir.[656]

1- Fitne Yavaş Gelişir

Yer yer temas ettiğimiz üzere, fitne içtimâî bir hadisedir. Hiçbir içtimâî hâdise fevrî ve ani bir şekilde zuhur etmez. Belli bir gelişme devresinden geçtikten, belli bir vetireyi takip ettikten sonra ortaya çıkar. Tıpkı bir bitki gibi, onun da bir tohumu vardır. Bu tohumun gelişip meyve vermesi için toprak, su, ısı, ışık gibi çevre şartlarına ihtiyaç vardır. İşte itikadî, ahlakî, iktisâdî, her çeşit beşerî ve içtimâî bozukluklarla beslenip gelişen fitne de kemaline erdiği zaman basit bir sebeple ortaya çıkar. Onun bu zuhuru, yevmî birkısım amillere bağlanabilir. Bu amiller fitneye sebep olmakla suçlanıp mücrim ilan edilebilir. Halbuki, aslında "bu mücrim amil" bardağı taşıran son damla rolü oynamıştır. Fitne ile "o mücrim amil" arasındaki münasebeti, belli bir ölçüde mukarenet veya beraberlik tabirleriyle ifade edebiliriz. Ama sebep ve illet olarak ileri süremeyiz. Bunu söylemek ya -günümüz siyasî hayatında yapıldığı gibi- tecahül veya mualata (demagoji) veya gerçekten içtimâî hadisata yön veren temel prensibi bilmemekten ileri gelir. Eğer yıllarca, çeşitli hocaların hizmetiyle, feyziyle kendini yetiştirip mühendis olan bir kimsenin bu payeyi elde etmesindeki bütün şeref ve minnetin, mezuniyet töreninde kendisine mühendislik diplomasını veren en son şahsa ait kabul edilmesi makul bir davranış mıdır diye sorsak, herkesin "hayır" diyeceği şüphesizdir. İşte, o mücrim amilin içtimâî kargaşadaki rolü, bu kimseye diplomayı veren son merciin rolü gibidir.

4767 numarada kaydettiğimiz hadis bu söylediğimizi te'yid eder. Mevzubahs olan rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitnenin gelişmesini şöyle açıklar: "Fitne insanların kalbine (birden atılmaz). Hasır misali çöp çöp konur, örülür. Hangi kalbe bundan içirilse (yani ferdin istek ve iradesi ile tam bir şekilde girerse, bulaşırsa,) onda siyah bir nokta hasıl olur. Hangi kalp de bunu reddederse onda beyaz bir leke hasıl olur. "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), fitnenin amillerinden olan "emanetin kalkışı" ile alâkalı bir açıklamasında, kalpteki bu tedricî değişmeyi daha vazıh bir üslubla tekrar ele alır ve bazı temsillerle zihinlere yerleştirmeye çalışır. Huzeyfe'nin naklettiği bu rivayet Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği hadislerdendir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurur ki: "Emanet (din duygusu, adalet, emniyet) insanların kalplerinin derinliklerine iner (fıtrî olarak onlarda vardır). Sonra Kur'an ve sünnetten aldıkları bilgilerle bunu beslerler, kuvvetlendirirler. Emanetin kaldırılmasına gelince, (bu da yavaş yavaş olur, şöyle ki:) Kişi uyur (fesada bulaşma nispetinde emanet(ten bir miktarı) kalbinden alınır. Öyle ki, emanetin yeri, rengi uçmuş bir yanık izi gibi küçük bir lekeye döner. Kişi bir kere daha uyur, (cemaatten geri kalan da) alınır. Bu sefer geride, senin ayağının üzerinden yuvarlanan kor taneciğinin hasıl ettiği kabarcık gibi bir iz kalır. Bu kabarcık nasıl ki boştur, sana te'sir etmeden söner gider, (aynen öyle de emanetten kalan iz de yaşayışa hiç bir tesir icra etmez). Böylece insanlar alışveriş (ve günlük yaşayışlarına) gitmek üzere müşkil bir günün) sabahına erişirler. Hemen hemen hiç kimse emaneti eda etmez (dinin istediği şekilde yaşamaz). Zamanla iyiler o kadar azalır ki) parmakla gösterilmeye başlanır ve "Falanca yerde emin bir adam varmış" denir. Bir kimse lehinde "Ne akıllı, ne nezaketli, ne civanmert kişi" diye medh ü sena edilir de o adamın kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunmaz." Aynî, bu hadisi izah ederken hadiste, emanetin önce bir zümreden (kavm), sonra bir başka zümreden, azar azar, kısım kısım, bir zamandan öbür zamana -dindeki fesat derecesine göre- alınacağının ifade edildiğini dile getirir ve açıklamasını şu şekilde noktalar: "Emanetin azar azar gitmesiyle kalp ondan tamamen boşalır. Emanetten bir parça gidince, nurunu da alır götürür, onun yerini yanık izi gibi zulmetten (karanlıktan) bir benek alır. Bundan bir parça daha gidince, oradaki karanlık (büyüyerek) yanık kabarcığı gibi olur. Bu hemencecik kaybolmayan, kısmen sabitleşen bir izdir. Hadiste, kalpte yerleşen nurun bilahere birbiri ardınca kısım kısım çıkarak kaybolup gitmesi, ayak üzerine yuvarlanan kor parçasına benzetilir. Kor gider, fakat yerinde yanık kabarcığı bırakır."[657]

2- Fitne Bir Kere Çıktı Mı Sonu Gelmez

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, fitneye karşı fazlaca uyarıda bulunmasının sebeplerinden biri de herhalde onun ortadan kalkmayan bir vasfa sahip olmasıdır. Hadislerin beyanından anlaşıldığına göre, herhangi bir yerde, herhangi bir sebeple ne çeşitten olursa olsun bir fitne çıktı mı artık onun açtığı yara bir daha kapanmayacaktır. Fitne, yatışsa, heyecanını yitirse ve sönse bile içtimâî bünyede açılan yaranın izi silinmemekte, kalpler eski berraklık ve sâfiyetine bir daha kavuşamamaktadır. Resulullah, bunu bir hadislerinde: "Ümmetim arasına kılıç girdi mi, artık kıyamete kadar bir daha kaldırılmaz" diye ifade eder. Fitne ile hasıl olacak fenalığın -küllenmesine rağmen sönmeyen bir kor gibi- sulh ve sükunete rağmen devam edeceğini Huzeyfe tu'bnu'l-Yemân'ın bir rivayetinde açık olarak görmekteyiz. Daha önce tam olarak kaydettiğimiz bu rivayette, Huzeyfe, bu şerden sonra tekrar hayır mı diye sorunca Hz. Peygamber, mevzumuzu alâkadar eden şu ilgi çekici cevabı verir: "Evet gelecek. Ancak bu hayır bulanık olacak." Rivayetin Ebu Dâvud'daki bir veçhinde: "Bu yerden sonra bulanık bir sulh (hüdne) var" denilir. Hadisin bütün vecihlerinde yer eden "bulanık" kelimesiyle tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "dahan"dır.

Şârihler, aslen küdûred, yani bulanıklık mânasına gelen bu tabirin açıklanmasına ayrı bir yer verirler. Aliyyu'l-Kâri, şerden sonra gelecek hayrın, diğer bir ifade ile fitneden sonra teessüs edecek sulh ve sükûnun hile, nifak ve hiyanet içerisinde devam edeceğini ifade eder ve devamla: "Şu mâna dahi muhtemeldir; fitneden sonra insanların, emîr olarak başa geçirilen kimsenin etrafında toplanmaları kerhendir, gönül rızasıyla değildir, isteyerek değildir" der.

Zemahşerî, el-Fâik'da Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zahirî salâh altında bâtınî fesadın devam edeceğini ifade etmek maksadıyla böyle bir misal verdiğini söyler. İbnu Hacer, dahan kelimesine kin (hıkd), kusur, kalpdeki fesad mânalarının verildiğini ve her üç mânanın da birbirine yakın olduğunu belirttikten sonra şunu söyler: "Hadis, şerden sonra gelen hayrın halis bir hayır olmayacağına, bilakis nakıs ve bulanık bir hayır olacağına işaret etmektedir." İbnu Hacer açıklamalarına devamla, Ebu Ubeyd'in şöyle dediğini kaydeder: "Bu hadisteki muradı bir başka hadis açıklamaktadır: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir diğer sözü şudur: "İnsanların kalpleri bir daha eski halleri üzerine rücû etmez."

İbnu Hacer, bu açıklamalardan sonra: "Sanki mâna, "insanların kalbi artık birbirine karşı halisâne olamaz" gibidir" der.

Nevevî'nin açıklamaları da İbnu Hacer'den kaydettiklerimize benzer. 658

3- Giren Çıkamaz

Birkısım hadisler, mü'mini fitneye karşı uyarma vazifesini yapmak için, onun ölümü aratacak kadar kötülüğünü ortaya koyarken, bir de, bir girenin bir daha çıkamayacağı yönünün bulunduğunu belirtmektedir. Bu artık o fitnenin iradeleri yenen menhûs zevkinden midir, yoksa fitne teşkilatının (zîra az ilerde bir teşkilat olma durumuna temas edilecektir) baskısı sebebiyle midir, daha başka sebeplerden midir, bu nokta belirtilmiyor. Ama netice şudur: Fitneye giren çıkamıyor. Ebu Hüreyre haber vermektedir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Sağır, dilsiz, kör bir fitne olacak. Kim ona yaklaşırsa, o da bunu kendine çekecek..." Şarihler, bu hadisten fitneye girenlerin hakla bâtılı ayırmaktan uzak kalacaklarını, kendilerine yapılan nasihata, emr-i bi'lma'rûf ile nehy-i ani'lmünkere kulak vermeyeceklerini, hakkı söyleyenlerin bela ve cefalara mâruz kalacağını, fitneye bir parça meyledenleri kendisine şiddetle çekeceğini vs. anlamaktadırlar. 659

4- Fitne , Fikrî Gruplaşmadır

Bazı hadislerden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ümmetin dikkatini çekmeye çalıştığı büyük fitnelerin dine zıt olan fikrî cereyanlar sebebiyle ortaya çıkacağı anlaşılmaktadır. Burada "dine zıt" kaydını bilhassa tebarüz ettirmek isteriz. Zîra, gayesi Allah'ın rızasını tahsil, hedefi dine hizmet, sünneti ihya olan ve davranışlarında, düşüncelerinde Kur'an ve sünnetin düsturlarından ayrılmayan bir kısım dinî gruplaşmalar her devirde olagelmiştir ve olacaktır da. Hak mezhepler, hak tarikatlar bu söylediğimize misaldir. Birbirlerine hasmane tavır almadıkları, hayırda yarışma vasfını kaybetmedikleri müddetçe bu çeşit gruplaşmaların Kur'an ve sünnetin ruhuna aykırı olmayıp, bilakis muvafık düştüğünü belirterek mevzumuzla alâkalı hadisi kaydediyoruz: Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Fitne insanların kalbine hasır misali çöp çöp konur. Hangi kalbte, bundan içirilirse onda siyah bir nokta hasıl olur, hangi kalp de bunu reddederse onda da beyaz bir leke hasıl olur. Böylece (cemiyetin fertleri) iki gruba ayrılır. Bir grubun kalbi düz (ve parlak) bir taş gibi beyazdır. Bunlara arz ve semavat baki kaldıkça fitne zarar vermez. Diğer grubun kalbi siyahtır, bulanıktır, tıpkı (ateşte) kararmış tencere gibidir. Ne iyiyi iyi, ne kötüyü kötü kabul eder (cemiyetin hiçbir mânevî değerlerini tanımaz). Hevayı nefsinden kendisine ne telkin edilirse onu bilir..."

Burada, belli bir fikir sistemi, belli bir görüşe şartlanan insanların tasvir edildiği pek açıktır. Zîra batıl gruplaşmalara dahil olan kimseler için, kendi sistemlerinin, kendi teşkilatlarının iyi dediği dışında iyi, kötü dediği dışında kötü mevcut değildir. Veya bunun dışında bir değer kabul etme hürriyetine sahip değildirler. Hadisteki "hevayı nefsinden ne telkin edilirse" cümlesini, "teşkilattan ne telkin edilirse" şeklinde anlamamıza hiçbir mani yoktur. Çünkü, İlahî ölçülerle değerlendirilmeyen ve ona zıt düşen her şey "heva"dır, bu kimden gelirse gelsin farketmez. Hatta Kur'an-ı Kerim'de böylelerinin "hevasını ilahlaştırmakla" itham edildiğini görürüz 660 661 .

5- Yalan Artar

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), zina, hırsızlık, içki gibi fenalığı herkesçe müsellem olan içtimâî afetlerden de beter ilan edip mü'-min ve Müslümanlık vasfı ile bağdaştıramadığı yalan (ve iftiranın) fitne zamanında son derece artacağına dikkat çekiyor. Yüzde doksanı yalana dayanan günümüz siyasî hayatının hakiki değerlendirmesini mü'minlerin isabetle yapabilmesi için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ikazına da muhtacız. Zîra hemen hemen yalan ve iftira üzerine oturtulmuş olan günümüz siyasetinin girmediği Müslüman aile kalmamıştır.

Hz. Peygamberin kıyamet fitnesi zuhur ettiği zaman artacağını haber verdiği "herc"in ne olduğu sorulunca, İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı vermiştir: "el-Katlu ve'lkizbu" yani "artacak olan herc'ten maksad haksız yere adam öldürmek ve yalan söylemektir." 662

6- Gerçeklerin İstismarı

Fitne hakkındaki bazı hadislerde, fitne hengâmında, fitnecilerin hep yalan dolanla, batıl sözlerle hareket etmeyip, birkısım gerçeklere de yer verecekleri, daha doğrusu, birkısım hakikatları suret-i haktan görünerek kendi batıl davaları lehine istismar edecekleri beyan edilmektedir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu noktayı, ümmeti için en ziyade korktuğu üç şeyden birini "Kur'an-ı Kerim'i bilen münafık" olarak ifade ederek tebarüz ettirir. Bu hususu işleyen muhtelif hadislerden biri şöyledir: "Ben ümmetim için ne mü'minden ne de müşrikten korkarım. Zîra mü'mini, onun imanı kötülük yapmaktan alıkoyar müşriği de küfrü durdurur. Fakat bütün korkum, âlim olan münafıktandır. Hoşunuza gidecek, te'yid edeceğiniz şeyleri söylerler, size zarar verecek işler yaparlar." Hz. Peygamberin mükerreren ifade ettikleri endişe, saf Müslümanların, masum ve iyi niyetli kimselerin, cazip ve parlak sözlerle münafık, ikiyüzlü, tahripkâr, fitneci kimselerce aldatılmasıdır. Bu meseleye en canlı misal, Hz. Ali ile Haricîler arasında cereyan eden bir konuşmadır. Haricîler, halife ve hükümdarın varlığına lüzum olmadığı hususundaki akidelerine delil olarak, Kur'an'dan iktibas ederek "Lâ hükme illâ lillah" yani "Hüküm ancak Allah'ındır" cümlesini kendilerine slogan yapmışlardır. Hz. Ali, bunu işitince şu cevabı verdi: "Bu, doğru bir sözdür. Ancak bâtıl adına söylenmiştir."

Sadece Haricîler değil, ta Abdullah İbnu Sebe ile başlayıp Karmatîler, Rafizîler, İsmailîler vs. günümüze kadar devam eden bütün fitne hareketleri dinî sloganlarla ortaya çıkmışlardır. Kur'an'ı inkâr değil istedikleri şekilde te'vil ederek cahilleri aldatmışlardır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "Kur'an'ı bilen münafık" tehlikesine karşı yaptığı uyarı ile, bu canipten gelecek fitnelere parmak basmış olmaktadır. Dindarlığı laftan ibaret kalıp, amele intikal etmeyenlerin durumundan az ileride ayrıca söz edeceğiz. [663]

7- Herkes Kendi Görüşünü Beğenir

Hadislerde zikredilen fitne alametlerinden biri de, herkesin kendi görüşünü benimsemesidir. 4758 numaralı hadiste geçtiği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minin cemiyet hâdiselerine karışmayarak, kendi hanesine çekilmesini gerektiren durumları sayarken, bilhassa rey sahiplerinin sadece kendi reylerinden (görüşlerinden) hoşlanmasını (yani -ulemanın açıklamasıyla- Kitap, sünnet ve icma tarikiyle gelen hükümlere bakmaksızın, Sahabe ve Tabiin gibi selef-i salihine uymayı terkederek, kendi hevasına göre hüküm yürütmesini) de zikreder.[664]

8- Cehalet Artar

"Oku" emri ve kalemin övülmesiyle başlayan İslam'ın en ziyade ehemmiyet verdiği şeylerden biri ilimdir. Mü'min için, imandan sonra ilim gelmelidir. Dini yaşamak, korumak, düşmana galebe çalmak, vs. hep ilimle mümkündür. Hakiki ilmin olduğu yerde din vardır. İman vardır. Allah korkusu vardır. Kur'an-ı Kerim: "Kullar arasında Allah'tan en ziyade korkanların ilim sahipleri" (Fatır 28) olduğunu bildirir. İçki, kumar, ihtikar, zina, yalan, sefalet, fakirlerin ezilmesi gibi bütün içtimâî bozuklukların temelinde Allah korkusunun yokluğunun yatmakta olduğunu kim inkâr edebilir? Ayet, Allah korkusunu ilme bağladığına göre, düzensizliğin olduğu yerde ilmin kalkmış, cehaletin artmış olması gerekir. Nitekim, muhtelif hadislerde bu husus, herhangi bir tekellüf ve dolaylı ifadeye ihtiyaç bırakmayacak şekilde açık olarak beyan edilir: "Kıyametten önce gelecek fitne devrinde ilim gider, cehalet gelir..." [665]

9- Şaşkınlık

4767 numarada kaydettiğimiz Huzeyfe hadisinden çıkaracağımız bir diğer hüküm, fitne zamanında insanların hakkı batıldan ayırma hususunda geçirecekleri şaşkınlıktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından fitnenin kör ve sağır olarak tavsifi, alimlerin, birkısım fitne esnasında insanların şaşkınlık içerisinde kalarak sağduyuları ile hareket edemeyecekleri yorumuna varmalarına sebep

---

[660] Bu hadis 4767 numarada daha geniş açıklandı.

[661] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/452. [662] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/452-453.

olmuştur. Hatta Huzeyfe' den Üsdü'l-Gâbe'de gelen bir başka rivayette, Huzeyfe'nin sözkonusu durumu "fitnenin en dehşetlisi" olarak tavsif ettiğini görürüz: "Bir adam Huzeyfe'ye "hangi fitne daha fenadır?" diye sorunca şu cevabı verdi: "Sen hayır ve şer her ikisine birlikte maruz kaldığın zaman hangisini tercih edeceğini bilememendir." Aslında insanlar mükerremdir, fıtratı icabı hakkı, doğruyu arar. Üstelik Müslümanların ferasetleriyle, imanın verdiği sağduyu ve sezgi hakkı ile temyizde zorluk çekmeyecekleri Hz. Peygamber tarafından müjdelenmiştir: "Mü'minlerin ferasetinden kaçının. Zîra onlar, Allah'ın nuru ile görür." Bu hadisin, bir ayeti (Hicr 75) tefsir sadedinde irad edildiği de gözönüne alınınca, insanlardaki sağduyunun ehemmiyeti anlaşılır. Bütün bunlara rağmen, fitnenin vasıflarından biri olarak hakla batılı tefrik ettirmeyecek umumî bir şaşkınlığa dikkat çekilmesi, o sırada yaşanacak şartların ağırlığını vurgulamayı gaye edinmiş olmalıdır. Söylediğimiz gibi bu şaşkınlık, bu mefluciyata fitnenin, insanın iradesini elinden alan bir baskı ve korku gücüne sahip disiplinli bir teşkilat eliyle yürütülmesinden midir, yoksa büyük güce sahip propaganda merkezlerinin efkâr-ı umumiyeyi iğfal etmesinden midir kesin bir şey söylenemez. Zamandan zamana mekandan mekana bunlardan biri veya bir başkası veya hepsinin birden rol oynayabileceği açıktır. [666]

10- Din-Sultan Ayrılığı:

İslam dini, dünya işleriyle ahiret işlerini birbirinden ayrı mütalaa etmez. Mü'minin beşerî hayatını ilgilendiren her şey, aynı zamanda dini de ilgilendirir. Bu sebeple şu ameller dinî, şu ameller gayr-ı dinî denemez. Fıkıh kitapları mü'minin amellerini dinî ameller dünyevî ameller diye ayırmaz; ibadat, muamelat vs. şeklinde ayırır ve muamelât zımnında zikrettiği ticaret, ziraat, nikah gibi meseleleri de, ibadat zımnında zikrettiği namaz, oruç gibi meselelerle aynı değerde dinî kabul eder. Zîra hepsi hususunda İlahî emirler, İlahî ölçüler gelmiştir.Sözgelimi, sathî bir nazarla, namaz ve oruca nisbetle gayr-ı dinî olduğu söylenebilecek bir nevi vergi olan zekat ile namazı Kur'an-ı Kerim, çoğu kere yan yana ve beraber zikreder: "Namaz kılın, zekat verin" der. [667] Hz. Pegyamber daha da ileri giderek, farzlara riayet eden bir Müslümanın, haram olmayan her çeşit günlük muamelâtının, uyumak, yemek yemek ve hatta zevcî muamelede bulunmak nevinden olsun, hepsinin ibadet olacağını söylemiştir.

Bu dünya-ahiret ayrılmazlığının sonucu olarak İslam'da devlet reisliği müessesesi aynı zamanda dinî reisliği de temsil eder. Devlet reislerinin dinin tatbikatına müteallik vazife ve mesuliyetlerden kendilerini uzak tutmaları din açısından bir fitne olarak değerlendirilmiştir. Nitekim

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bir hadiste şöyle buyurur: "İhsan ihsanlık vasfını korudukça kabul edin. Fakat bu, dine karşı rüşvet mahiyetini alınca reddedin, almayın. (Maalesef) bunu terketmeyeceksiniz. Dine karşı rüşveti terketmekten sizi alıkoyan şey korku ve fakirliktir. Haberiniz olsun, iman çarkı (ilelebed) dönecektir. Bu çark her nerede dönüyorsa Allah'ın kitabına uygun olarak dönderin. Haberiniz olsun sultan ve kitap birbirinden ayrılacaktır. Sakın sakın siz Kitap'tan ayrılmayın. Haberiniz olsun başınıza öyleleri reis (emîr) olarak geçecek ki, (kendileri için hükmettiklerini sizin için hükmetmeyecekler), onlara itaat etseniz sizi dalalet ve sapıklığa atarlar, itaat etmeyip isyan etseniz, sizi öldürürler." Cemaatten bazıları sordu. "Ey Allah'ın Resûlü! Pekâla ne yapalım?" Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Hz. İsa'nın ümmeti gibi yapın. Onlar, ateşe atıldılar, testerelerle biçildiler (fakat dinlerinden dönmediler). Allah'ın taati uğruna ölmek Allah'a isyan içinde yaşamaktan daha hayırlıdır." Bu ihbarlar, İslam tarihinde, değişik beldelerde, farklı zamanlarda kerratla vaki olmuştur. Ahirzamanda çıkıp dinden kopacak umerayı (idarecileri) tanıtma maksadıyla irad buyrulan bir diğer hadiste şöyle buyurulur: "(Benden sonra) birkısım umera gelecek. Onların batıl sözlerine itiraz edilemez. Bunlar kendilerini şapır şapır ateşe atarlar. Dalalet ve ateşe gitmede birbirlerini takip ederler." Hadisi rivayet eden Hz.Muaviye (radıyallahu anh), halkın itiraz etmesi gereken gayr-i adil bir hükmü, aynı camide aynı cemaate üç cuma üst üste hutbede tekrar eder. Üçüncü seferinde bir itiraz yükselince, kendisinin o zümreden olmadığına hükmederek sevinir ve itiraz eden kimseye iltifatta bulunur.[668]

11- Din Lafta Kalır

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in haber verdiği fitne devri gelince din bir isim, resim ve şekilden ibaret kalacaktır. Bir kısım rivayetlerden anlaşılan budur. Dinî emirlerin talim, tatbik ve icralarının gerçekleşmesi için gerekli olan vazifelerin ihmali ve hazırlanması icabeden şartların terki halinde lüzumlu olan müeyyide ortadan kalkınca dinin şekilden ve laftan ibaret kalacağı açıktır ve tabiî bir sonuçtur. Nitekim hadisler birkısım fitneleri çıkaranların talim ve terbiye gibi her çeşit dinî formasyondan mahrum gençlerden oluşacağını haber verir. Bunlardan, Hz. Ali'nin rivayet ettiği mühim bir tanesinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), şöyle haber verir: "Ahirzamanda öyle bir zümre zuhur edecek ki, bunlar yaşça genç, akılca kıttırlar. Bunlar konuştukları zaman mahlukatın en hayırlı sözünden (yani Kur'an-ı Kerim'den ve hadis-i şeriften) bahsederler.

---

[665] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/454. [666] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/454-455.

Kur'an-ı Kerim'in kendi lehlerine olduğunu zannederler. Halbuki kendilerinin aleyhinedir. Ancak imanları gırtlaklarından öte geçmez. Okun hedefi delip geçmesi gibi, dine girip çıkarlar." Yani bugünün tabiratına dökecek olursak, hadisin haber verdiği güruh, sistemli ve köklü bilgilerden mahrum, bir kısım sloganlar ezberletilmiş, akıldan çok his ve heyecana tabi, düşüncesi kıt gençlerdir. Bunlar kendilerine telkin edilip ezberletilen sloganlarla heyecana gelip, tahrik edilirler. Sloganlar ise, en dindar kimselerin bile hoşuna gidecek güzel sözlerdir. Kur'andan bir ayet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bir hadistir. Ancak, bu sloganların yaşayışlarına tesiri yoktur. Şarihlerin belirttiği üzere, bunlar lafta inandıklarını söylerler, kalpleriyle inanmazlar. Zahiren güzel sözler söylerler, hakikat-ı halde söylediklerine muhalif hareket ederler. Şu hadiste ise bunların asıl maksatlarının dünyalık (mal, mevki, şöhret, iktidar vs.) olduğu, dini ise, bu maksatla istismar için ağızlarına aldıkları daha sarih olarak ifade edilmektedir: "Ahirzamanda bir grup insan türeyecek ki, bunlar dinle dünyayı talep edecekler. İnsanlara karşı yumuşak (dindar, dünyayı terketmiş) görünmek için koyun postuna bürünürler. Dilleri şekerden tatlıdır. Kalpleri ise, canavarların kalbi gibidir. Allah onlara şöyle der: "Bana karşı laubalilikte mi bulunuyorsunuz! Şanıma ve azametime kasem olsun ki, ben onlara, kendilerinden (çıkaracağım) öyle bir fitne göndereceğim ki, (değil fiilen fenalıkları işleyenler) içlerindeki iyiler bile şaşkına dönecekler (ne def edebilecekler, ne de ondan paçalarını kurtarabilecekler)." [669]

12- Dinin Tatbikatı Zorlaşır

Ahirzaman fitnesinin, hadislerde ifade edilen en bariz ve en mühim vasıflarından biri, dine karşı olmasıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geleceğe ve bilhassa Deccal fitnesine ait ihbarlarda kullandığı teşbihli üslup ve ifadelerden şöyle bir mâna çıkarmak mümkündür: Ahirzamanda ortaya çıkacak birkısım beşerî (hümanist) görüşler ve değerler, dinin yerini almaya çalışacaktır. Kendisine resmen din demese bile ortaya atacağı sistemi, kurmaya çalışacağı nizamıyla akide nokta-i nazarından aynen bir din hüviyetini alacaktır. Öyle bir din ki, kendi dışında kalanlara hayat hakkı tanımayan, diğer dinlerde mevcut olan kendini hak başkalarını batıl ilan eden kıskançlık ve taassuba fazlasıyla sahip yeni bir din. Bu yeni din beşer üstünde mevcut her çeşit İlâhî sultayı kaldırmak amacıyla inkar-ı uluhiyeti akidesine temel yapar. Her çeşit dinî değerin yerine beşerî bir put (heva) dikmeye çalışır. Temel ma'budu madde ve insan olan ladinî bir dindir. Nitekim, komünizmin bu mahiyette olduğu birçok müellifce vurgulanmıştır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu beşerî, bu ârızî ve materyalist sistemin, beşerin hevayı nefsini putlaştırıp ilahlaştırmakla kalmayıp, İlahî dinle, İslamiyet ile de mücadele edip, ortadan kaldırmaya çalışacağını mü'min ile Müslüman olanları, çeşitli hakaretlere maruz bırakacağını ifade ediyor ki, bunların geçmiş zamanlarda ve hatta günümüzde aynen çıktığını söyleyebiliriz. Komünizmin girdiği yerlerde başta Müslümanlar olmak üzere bütün klasik dinlere inananların çektikleri cümlenin malumudur. İşte Hz. Peygamber, dinini tatbik edebilmek için hakim durumdaki düşman güçlerle mücadele gibi fevkalade, fevkalbeşer şartlara maruz bu "çetin şartlar devri Müslümanı"nı takviye ve teşvik etmeye tebliğatında hususi bir yer vermiştir. "İnsanlar öyle bir devir yaşayacaklar ki, o devirde dini üzerine sabretmek, elinde ateş tutmak gibi zordur. Çünkü o devirde mü'min (öyle hakaretlere maruz kalır ki) davarından daha zelil, (daha haysiyetsiz) bir duruma düşer. Bu hakaret ve baskıya birçok insan dayanamaz. Zayıf olanlar, fire vererek, beş paralık menfaat için din ve mukaddesatından rüşvet verme durumuna düşer. Gündüz ve gecelerin akması öyle devir getirecektir ki, o zaman biri kalkıp alenen: "Bir avuç menfati için bize din (ve mukaddesatını) kim satacak?" diye sorar. Bu soruş boşa değildir de: "Birçokları dinlerini çok az bir dünya malı karşılığında satar." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu zor şartlar alında dini tatbikatın diğer zamanlardakine nazaran çok daha değerli olduğunu ifade eder: "Herc, fitne ve insanların ahvalindeki ihtilat ve karışıklıklar zamanında ibadet tıpkı bana hicret etmek gibi büyük sevaba vesiledir." Bir başka rivayette Hz. Peygamber, fitne devrindeki şartların ağırlığını ifade için Ashabına şu hitapta bulunur: "Siz öyle bir zamanda yaşıyorsunuz ki, sizden biri emredilenlerin onda birini terketse helak olur. Fakat arkadan öyle bir devir gelecek ki, her kim, emredilenlerin onda birini yapsa kurtuluşa erecek."

4758 numarada kaydedilen hadiste, zor fitne şartlarında dinî salabetini muhafaza edebilenlere normal şartlarda yapılan ibadetin sevapça elli misli vaadedilir: Hz. Peygamber: "Siz kendi nefislerinizi (ıslah etmeye) bakın" ayetiyle alâkalı bir soru üzerine Ebu Sa'lebe'ye yaptığı açıklama sırasında sözlerini şöyle bitirir: "...Zira, önünüzde "sabır günleri" var. O zaman sabır, elde ateş tutmak gibidir. O vakit, dini tatbik eden bir kimsenin (amilin) ücreti, onun gibi çalışan elli kişinin ücretine denktir..."" "Bu onlardan elli kişinin ücreti mi?" diye bir kişi sorunca, Hz. Peygamber: "Bizden elli kişinin ücreti" diye tasrih eder.[670]

13- İrtidat Artar

Dinin ta'lim, tedris ve tatbiki resmî himaye ve müeyyideden mahrum kalmaktan öte dindarlar baskı ve hakaretlere de maruz kalınca bunun tabii bir sonucu olarak din hususunda bilgisizlik ve sathîlik ortaya çıkacaktır. Şüphesiz, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in haber verdiği bu durumlar tesadüfi, arizî durumlar değildir. Dine karşı yürütülen bütün bu menfi durumlar, şuurlu, sistemli ve planlıdır. Öyle ise, dine karşı cehaletle birlikte, dini insanlar nazarında düşürmek maksadıyla dine karşı aleyhte propaganda da yapılacaktır. Şu halde gerçek din bilgisinden mahrumiyete, dinle alâkalı kasıtlı yanlış bilgiler, aleyhte propaganda ve dindarlara baskı ve istihkar da eklenince insanların dinle olan bağı son derece zayıflayacak demektir. O kadar ki, bazan ferdî, bazan da kitle halinde irtidatlar, dinden çıkma vakaları olacaktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitne ile alâkalı bir kısım beyanları bu söylediklerimizi tasvir eder. Hz. Cabir (radıyallahu anh), Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "İnsanlar bu dine kitleler halinde girdiler ve kitleler halinde de çıkacaklar" dediğini ağlayarak anlatır. Hz. Aişe'nin Müslim'de gelen bir rivayetinde de Hz. Peygamber: "Gece ve gündüzün akışı Lat ve Uzza'ya ibadeti getirecektir" der. Müslim'in diğer bir rivayetinde Devslilerin "Zülhalasa" adındaki cahiliye putlarını ihya edecekleri belirtilir. Lat, Uzza, Zülhalasa adlarındaki meşhur cahiliye putlarının Resulullah devrinde param parça edildiği gözönüne alınırsa, bu hadisle, insanların elleriyle yapıp diktikleri putlara, perestiş, ibadet mânasını taşıyan ta'zim ve hürmet göstereceklerinin ifade edildiği anlaşılır. Bu mânayı teyid eden bir başka hadiste: "Putlar tekrar dikilmedikçe kıyamet kopmaz. Bunu ilk yapacak olan da Tihâme'den bir kal'a ehlidir" denilir.

Şu rivayet, kıyamete yakın çıkacak bu dinî gerilemeleri cehle bağlar: "Öyle fitneler olacak ki, o zamanda birkimse, mü'min olarak sabahladığı halde, kafir olarak akşamlar. Allah'ın ilim (vermek sureti) ile ihya edip hayatlandırdıkları müstesna (onlar imanlarını kolay kolay kaybetmezler)." Hadiste geçen "Allah'ın ilim ile ihya ettikleri müstesna" tabiri, bu irtidatların asıl sebebinin cehalet olduğuna dair yukarıda söylemiş bulunduğumuz hususu te'yid eder.

Keza, şu müteakip rivayette zikredilen: "Dini fiilen tatbik etmede acele davranın.." kaydı da fitnenin çıkış sebebinin dindeki gevşeklik olduğu, fiilen, ciddî şekilde tatbik eden fertlere fitnenin zarar vermeyeceğini ifade etmektedir. "Zifiri gece karanlığı gibi çökecek fitneler gelmeden dini fiilen tatbik etmede acele davranın. (Fitne gelince) kişi mü'min olarak sabahlar da kâfir olarak akşamlar, mü'min olarak akşamlar da kafir olarak sabahlar. Bir kısmı, çok az bir dünya menfaati mukabilinde dinini satar."

Akşamdan sabaha veya sabahtan akşama insanlarda meydana gelen bu süratli değişmelerin sadece dinî temel nasslarda, akidelerde kalmayıp beşerî vicdanlarda bulunması gereken her çeşit değerlere sirayet ettiğini muhtelif rivayetler te'yid eder. Bunlardan birinde: "...Kişi kardeşinin kanını, ırzını ve malını haram bilerek sabahlar da, kardeşinin kanını, ırzını ve malını helal addederek akşamlar" buyrulur. 671

14- Zenginlik Artar

Bazı hadislerden kıyamete yakın bütün insanlara şamil fevkalade bir zenginliğin geleceği ifade edilir. Ancak bu zenginlik kıyamet alâmeti olması sebebiyle bir fitnedir, en azından bir fitnenin sebebidir. Belki de daha önce zikri geçen "refah fitnesi"dir.

Her halukarda mükerrer hadislerde kıyamete yakın, zekat kabul edecek bir kimse bulunmayacak derecede umumi bir bolluk mevzubahistir: "Ahirzamanda ümmetim içerisinde bir halife zuhur edecek. Bu halife malı öyle dağıtacak ki, hesabını bile tutmayacak." Buharî'nin bir rivayetinde malı hesapsızca dağıtacak olan kimse Hz. İsa'dır: "Hz. İsa çıkınca malı cömertçe dağıtır, ama kimse bunu kabul etmez." Bir diğer rivayette de "Sizden birinin sadaka vermek üzere çıkıp, kabul edecek kimseyi bulamayacağı gün gelmezden önce kıyamet kopmaz" denir. 672

15- Cimrilik Artar:

670 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/457-459.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), insanoğlunun madde karşısında hususi bir zaafı olduğuna fazlaca dikkat çeker. Yaratılışından gelen bir hırsla, ölünceye kadar bu tamahkârlığın devam edeceğini belirtir: "İnsanoğlu ne kadar yaşlansa da ondaki iki arzu genç kalır. Yaşamak arzusu ve madde arzusu." "İnsana iki vadi dolusu altın verilse bir üçüncüyü ister, onun iç boşluğunu ancak toprak doyurur." Ondaki bu zaaf şer'î ölçülerle disiplin altına alınmaz, terbiyeden geçirilmezse birkısım içtimâî bozukluklara sebep olur. Bu mal hırsının marazî tezahürlerinden biri cimriliktir. Cimrilik ve mal düşkünlüğüne, bazı fertlere has münferid vak'alar olarak her devirde her cemiyette rastlanır ise de, bunun bir cemiyette umumi ve yaygın bir hal alması normal değildir. Böyle bir durumun bir cemiyette zuhuru, bir kısım içtimâî bozuklukların had safhaya ulaştığının delili ve alâmeti olmalıdır. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), cimriliğin yaygınlaşma halini, emr-i bi'lmarufun fayda yerine zarar vereceği ve bu sebeple onu da terk etmeyi gerektiren bir mi'yar olarak değerlendirir: "..İrşad işini bırakmayın. Aksine ma'rufa uyun, münkeri nehyedin. Ancak, ne zaman mucibiyle amel edilen bir cimrilik peşinden gidilen hevesat görür, inanların (mal, mevki gibi menfaatlere aldanarak) dünyayı ahirete tercih ettiklerine, rey sahiplerinin (Kur'an, hadis ve icmayı bir tarafa iterek) kendi rey ve düşüncelerini beğendiklerine şahit olursan sen o zaman, kendi başının çaresine bak, başkasıyla uğraşmaktan vazgeç." 4758 numarada geçen bu hadisten, daha önce temas ettiğimiz sebeplerden ileri gelen içtimâî bozukluklarla birlikte cimriliğin de yaygınlaşacağını anlamaktayız. 673

16- Asiller Öldürülür, Meydan Adilere Kalır

Bir kısım hadisler, fitnede rol oynayacak kimselerin, birinci derecede gençler olduğunu ifade ederken, diğer bir kısım hadisler dahi asaletli, emin, dindar kişilerin helak olacağını bunların yerini gayr-ı mûtemed, hain, çapulcu ve sefih kimselerin alacağını vurgular. Dinsultan ayrılığı, dinin devlet himayesinin dışında bırakılması, dindarlığın elde ateş tutmak kadar zorlaşması gibi birbirini tamamlayan ve takip eden vakaların gelişmesinin tabii bir sonucu olarak cemiyette ortaya çıkacak olan bu durum, 5036 numarada kaydedeceğimiz bir Tirmizî rivayetinde şöyle ifade edilir: "Dünyada insanların en bahtiyarlarını (malca en zengin, yaşayışça en müreffeh, makamca en üstün, nüfuzca en kavi) en adi kimseler teşkil etmedikçe kıyamet kopmaz." Hadiste mevzubahs edilen adiliğin neseb ve haseb yönünden olduğu, kullanılan kelimenin nesebi bilinmeyen ahlakî kemâli duyulmayan kimse mânasını da ifade ettiği şarihlerce belirtilir. Taberânî'nin bir tahricinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Fuhuş ve cimrilik ortalığı sarmadıkça, emin ve güvenilir kimseler aşağılanıp, hainlere itimat edilmedikçe, "vuûl" olanlar helak olup, "tuhût" olanlar zuhur etmedikçe kıyamet kopmaz." Dinleyenler sorar: "Ey Allah'ın Resûlü, "vuûl" ve "tuhût" da ne demek?" Cevaben: "Vuûl, insanların ileri gelenleridir, eşrafıdır. Tuhût ise, insanların en düşük olanlarıdır, ayak altında bulunan (adı sanı duyulmamış) bilinmeyen kimselerdir" der. Hadisin bir başka veçhinde tuhut, adi, düşük ailelerden gelen kimseler olarak açıklanır.

Müslim'de kıyamete yakın vukua gelecek hâdiseleri tasvir eden bir rivayette, şu açıklamaya da rastlarız: "Geriye insanların şerirleri kalır. Bunlar (şerlere ve şehvani hedeflere koşmada) kuşlara, (birbirlerine zulüm ve düşmanlıkta) vahşi hayvanlara benzerler."

Hadis kitaplarında "Cibril hadisi" olarak şöhret kazanan meşhur rivayette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine kıyamet alametlerini soran Cebrail aleyhisselam'a, diğer bazı alametler meyanında şunu da zikreder: "..Yalın ayak başı kabak (halktan gelme, asaletsiz) kimselerin insanlara baş olmaları kıyamet alâmetlerindendir."

Daha önce fitnenin çeşitlerinden bahsederken kaydettiğimiz bir hadiste, refahtan hasıl olan fitneden sonra insanların, ilmi ve fikri nakıs olduğu için gayr-ı ehil, kararsız bir kimsenin etrafında toplanarak, sulha kavuşacaklarının beyan edildiğini görmüştük. Bu rivayet de fitneden sonra ehliyetsizlerin, zorla, hile ile başa geçeceklerini ifade eder.

Rivayetlerin hepsini zikretmeye gerek yok. Kaydedilenler bize gösteriyor ki, ahirzamanda çeşitli içtimâî bozuklukların neticesi olarak insanlar umumiyetle bozulacak ve kendilerine uygun olarak, bozuk kimseler başlarına geçecektir; "Her bir kabileyi (milleti) o kabilenin münafıkları sevk ve idare etmedikçe kıyamet kopmaz." 674

17- Fitnede Gençler Rol Oynar

Yukarıda kaydedilen bir hadiste, en azından bir kısım mühim fitnelerde, tecrübesiz ve kıt düşünceli gençlerin birinci derecede rol oynayacağı, bunların herkesçe makbul ve müsellem olan güzel sözler, ayet ve hadisten alınma parlak düsturlarla ortaya çıkacakları, ancak sözleriyle amellerinin bir ilgisinin olmayacağı belirtilmiştir. Daha başka hadislerde de, içtimâî ve siyasî hayatta gençlerin birinci planda yer aldıkları devirlerde fitne ve fesadın, emr-i bi'lmaruf gibi şartlara göre farz-ı ayn sayılacak kadar değer kazanmış, son derece mühim bir vazifenin "terkini gerektirecek", defalarca yasaklanmış olan "ölümü isteme"yi meşru kılacak kadar ileri ölçülere varacağı ifade edilmekte, "umera çocuklardan olduğu müddetçe yeryüzünden lanetin kalkmayacağı" belirtilmektedir. Bu mânayı te'yid eden şu hadis de ziyadesiyle manidardır: "Kıyamet alametlerinden biri de ilmin gençler nezdinde aranmasıdır." Şu rivayet de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' in bu mevzudaki mühim uyarı ve tenbihlerinden biri olmalıdır: "Hz. Peygamber bir defasında "Çocukların emîrliğinden Allah'a sığınırım" der. Yanındakiler: "Çocukların emîrliği de nedir?" diye sorarlar. Şu cevabı verir: "Onlara itaat etseniz (dininizde) helak olursunuz? Şayet isyan etseniz sizi(n dünyanızı) helak ederler; ya malınızı, ya canınızı ya da her ikisini almak suretiyle."

Bizzat Buhârî'de gelen bir rivayette, ümmet-i Muhammed'in helakının Kureyş kabilesinden emîrliğe geçecek çocuklar (gençler) yüzünden geleceği belirtilmiştir. Şarihler aynıyla vaki olduğunu misallerle te'yid ederler. [675]

18- Katl (Öldürme) Vakaları Artar

Bidayette de belirttiğimiz üzere, fitnede artacağı belirtilen "herç" ölüm demektir. Şu halde fitnelerin en bariz vasıflarından biri öldürme vakalarının artmasıdır. Fitne sırasında kardeş kardeşi öldürecek demektir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanların bu davranışlara düşmemeleri için, fitnenin bilhasa bu yönüne fazlaca dikkat çekmiştir. Pek çok hadiste görüldüğü üzere, fitneye karışmamayı ısrarla tavsiye edişten maksad, haksız yere kan dökme amellerinden korumayı sağlamaktır. "...Zîra kişi Müslüman cephesinde olduğu halde, kardeşinin malını yer, kanını döker ve Rabbine isyan eder, hâlıkını inkâr eder ve kendisine cehennem şart olur."

Fitnede, haksız yere katl vakalarının, kardeşin kardeşi öldürme hâdiselerinin çokca artacağını ifade eden hadisler çoktur. Burada daha önce 4760 numarada zikrettiğimiz hadisin bir parçasını hatırlamakla yetiniyoruz: "Ey Ebu Zerr, haberin ola. Ölüm insanlara öylesine çok gelecek ki, kabirler hizmetçi ve köleler tarafından inşa edilecek." Bir Sahiheyn hadisinde "herc artmadıkça kıyamet kopmaz" buyuran Resulullah, "Herc nedir?" sorusuna, "Öldürme, öldürme (katl)!" diye cevap verir. [676]

19- Teşkilatlar Adına Öldürme

Fitneyi tasvir zımnında ifade edilen en enteresan hadislerden biri 4780 numarada kaydedilen hadistir: "Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a kasem ederim ki, insanlar öyle bir devir yaşayacaklar ki, katil niçin öldürdüğünü, maktul niçin öldürüldüğünü bilmeyecek." "Bu nasıl olacak?" diye sorulduğu zaman Hz. Peygamber şu açıklamayı yapar: "İşte bu herçtir. (Buna bulaştıktan sonra) ölen de öldüren de ateştedir." Biz bu hadisi, fitne üzerine söylenen enteresan hadislerden biri olarak tavsif ettik. Çünkü, bilhassa memleketimizin yaşamış bulunduğu durumu tasvir etmektedir. Birtakım gizli teşkilatlar tarafından yürütülen anarşik hadiselerde kullanılan şahıslar, kendilerine verilen vazifeyi yapmak zorundadır, sebebini, niçinini soramaz. Mesela halkı yıldırmayı hedef alan bir çok vakada, gelişigüzel kalabalık üzerine, otobüs durağında bekleyenlere yaylım ateşi açılmaktan çekinilmemiştir.

Teşkilatlar adına işlenen ve para mukabili adam öldüren klasik tipteki kiralık katillerden daha gayesiz katiller tarafından sahneye konan bu cinayetleri Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Öldüren niçin öldürdüğünü, ölen niçin öldüğünü bilemez" şeklinde ifade etmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu hadiste, hassaten teşkilatlarca tertiplenen anarşist cinayetleri tasvir ettiğini te'yid etmek için bu çeşit cinayetleri tahlil eden bir Batılının şu satırlarına göz atalım: "Anarşist cinayet, siyasî cinayetlerden farklıdır. Kurbanın katil nazarında gerçekten suçlu olması mühim değildir. Hatta kurban suçsuz olduğu nisbette anarşik cinayetin daha mükemmel olduğu söylenebilir. Nitekim bu cinayetlerde mühim olan, tedhiş vasıtasıyla halk üzerinde yılgınlık hasıl etmektir. Kurban edilen kimsenin mevki-i içtimâîsi yüksek olduğu nisbette bu gayeye daha iyi ulaşılır. Zaten tedhişçiler, içtimâî bünyede gedik açabilmek için başa vurmak gereğine inanırlar."[677]

20- Emniyet Ve Güven Kalmaz:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in mükerrer hadislerinde, fitne, anarşi devrinde emniyetin kalkacağı, kimsenin kimseye itimat edemeyeceği, emin kimselerle hain kimselerin tefrik edilemeyeceği vs. belirtilir. Bu hususla alakalı olarak Abdullah İbnu Amr'dan gelen bir rivayette, fitnenin çıkacağı devre, "(İnsanlar arasında emin ve güvenilir kimselerle hain kimseler, salihlerle facirler birbirinden tefrik edilemeyecek kadar) insanların ahde vefaları bozulduğu, itimadın kalktığı zaman.." olarak tasvir edilir. Bir başka rivayette, fitneden haber veren Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a İbnu Mes'ud sorar: "Ey Allah'ın Resulü, bu fitne ne zaman gelecek?"

"Bu herc (insanların birbirini kırdığı) devirdir."

[675] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/462-463.

"Bu kırım devri ne zaman gelir?"

"Bu, kişinin arkadaşına bile itimad edemediği zamandır."

İbnu Mes'ud, bu hadisi Vabısa'ya anlatırken, Vabısa da İbnu Mes'ud'a eyyâmu'lhercin (kırım zamanının) ne vakit geleceğini sorar. O da muallliminden aldığını belirttiği cevabı tekrar eder: "Kişinin arkadaşlarına bile itimad edemeyeceği zaman."

Bir başka rivayette, cemiyet fertlerinin maruz kaldıkları içtimâî bozukluklar sonunda, dinin "ahidlerinizi tutun" (Nahl 91, İsra 34), "verdiğiniz sözlerde durun", "yalan söylemeyin" gibi emirlerini unutarak itimat edilmez davranışlara düşecekleri belirtilir: "Sen, ahidlerini bozan, güvenirliklerini kaybeden mübtezel (ayak takımı) insanların arasında kaldığın zaman ne yapacaksın? O insanlar düzenleri bozulmuş (biri diğerine benzemeyen) her biri her an değişen, ahidlerini bozan, itimad ve emniyetleri suistimal eden kimselerdir." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu açıklamadan sonra parmaklarını birbirine geçirerek: "İşte böylesine karışık" der. 678

21- Ölüm Aranır:

Büyük fitnenin hususiyetlerinden biri ölümü aratmasıdır. Yukarıda söylediğimiz gibi fitne; içtimâî hastalıkların artması sonucu kargaşanın fiile geçmesidir. Her çeşit dinî ahlakın, aklî ve vicdanî prensiplerin mağlup ve makhur edilip hissiyatın, içgüdülerin, beşeriyetin kemali için daima baskı altında tutulması gereken hevayı nefsin hakim olmasıdır. Mal ve can emniyetini kaldırıp, katl, hırsızlık ve soygunları artırmaya müncer olan iktisâdî ve içtimâî bozuklukların böylesine artması, hayatın da mânasını kaybettirecektir. Böyle bir ortamda ölenlere gıpta edilmesi mucib-i hayret olmalıdır. Buhari ve diğer kaynakların kaydettikleri bir rivayette Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu durumu şöyle ifade eder: "Bir insan, ölmüş bir kimsenin kabrine uğrayınca: "Bunun yerinde keşke ben olsaydım" diye temenni etmedikçe kıyamet kopmaz." Müslim ve İbnu Mace'de gelen bir rivayette bu temenninin dindarlık sebebiyle olmayıp, maruz kalınan belalar, çekilen sıkıntılar sebebiyle olduğu tasrih edilir. Daha başka rivayetlerde insanların, sabredilmesi, elde ateş tutmak kadar zor olan musibet dolu devirler yaşayacakları belirtilir. Bir başka rivayette, ölümü arattıran bu fitnenin maddî imkanların darlığı ile bir alakasının bulunmadığı, bilakis zenginlik sebebiyle arttığı, hatta bu yüzden insanların fakirliği temenni bile edecekleri tasrih edilir. Daha çok zengin başların derde düşmeye başladığı günümüz ahvaline oldukça yakınlık arzetmesi sebebiyle hadisi aynen kaydediyoruz: "Siz öyle zaman göreceksiniz ki, o vakit kişi, nasipçe (malca) hafif olmaya gıpta eder, tıpkı şimdi sizin mal ve evlat çokluğuna gıpta ettiğiniz gibi. O kadar ki, biriniz kardeşinin mezarına uğrar da, hayvanın yerde yuvarlanması gibi yuvarlanarak: "Keşke senin yerinde ben olsaydım" der. Bu davranışı (Hz. Yusuf gibi bir an evvel) Allah'a kavuşmak arzusuyla veya önceden işlediği iyi ameller sebebiyle değil, maruz kaldığı belalar sebebiyledir."679

22- Ganimet (Devlet Malı) Helal Addedilir:

"Devletin malı deniz yemeyen domuz" diyerek devlet malını çeşitli yollardan yağmalamayı helal addeden fasıklarla, "burası dâr-ı harptir, dar-ı harpte zekat verilmez" diyerek başta vergi kaçakçılığı olmak üzere çeşitli haramları helal addeden cahillerin halini beyan etmeye de Hz. Peygamber ehemmiyet vermiş, bu durumun ahirzaman fitnesinin alâmetlerinden birini teşkil ettiğini belirtmiştir. Hz. Ali'den gelen rivayete göre, "Kıyamet ne zaman?" diye soran bir kimseye, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) cevaben kıyamet alametlerini sayarken: "..emanet ganimet sayıldığı, sadaka (yani zekat ve vergi) bir yük addedildiği... zaman" demiştir. Aynı fikre, Ebu Hüreyre'den gelen "rihu'lhamra (kızıl rüzgâr) hadisinde de yer verilerek: "Emanet ganimet addedilince, zekat ise (dini bir borç değil, zorla alınan) bir ceza telakki edildiği zaman.. kızıl rüzgârı bekleyin" denmiştir. 680

23- Fitnenin Girmedigi Ev Kalmaz:

Bazı rivayetlerden, kıyametten önce, gelecek bir fitnenin girmeyeceği evin kalmayacağı, istisnasız her eve gireceği ifade edilir. Abdullah İbnu Amr tarafından rivayet edilen bir hadiste kıyamet alâmetleri, bir ipe dizilmiş bulunan boncukların, ipin kırılmasıyla birbirini takip etmesi gibi, peşpeşe gelecekleri ifade edilir. İşte birbirini takip edecek bu alâmetlerden altı tanesi tadad edilir. Bunlardan birinin: "Bilâistisna her Arabın evine girecek olan bir fitne" olduğu belirtilir. Hadisin Müsned'de gelen iki veçhinden birinde "sizden her bir kimsenin evine" şeklinde; diğerinde "her bir yün ve toprak eve" şeklinde ifade edilerek bu hususta şehir ve köy farkının da kalmayacağı belirtilmiştir. 681

---

678 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/464-465. 679 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/465-466.

ÜÇÜNCÜ FASIL

ASABİYET VE EHVA

رُصْنَي ْوأ ٍة يِبَصَعِل وُعْدَي ٍة يِهمِع ٍةَيا َر َتْحَت َلِتُق ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هاللّدبع نب بدنُج ْنَع ـ4 □6444ـ « ُبي ِصع تلا»و.بمعلا:
نم ةليهعِف بهو ،ةلضلاو ةلاهجلا نهيب :ديدشتب « ُةهي ِمِعلا».يئاسنلاو ملسم
هجرخأ .[ًة يِلِهاَج ُهُتَلْتِقَف ًة يِبَصَع

يلهاج لتق هلتقف بأ ،لتقلا ةلاح فاقلا رسكب « ُةَلتِقلا»و.ضرغل همزتلت وأ .
هرمأ كمزلي يذلا ناسن“ا نع ةعفادملاو ةاماحملا

1. (4798)- Cündeb İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim ummiyye (gayesi İslam olmayan) bir bayrak altında bir asabiyete çağırırken veya bir asabiyete yardım ederken öldürülürse onun ölümü, cahiliye ölümü üzeredir." [Müslim, İmaret 57, (1850); Nesâî, Tahrîm, 28, (7, 123).][682]

مَثأَي ْمَلاَم ِهِت َريِشَع ْنَع ُعِفاَدُمْلا ُمُك ُرْيَخ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ□].
هاللّ َي ِض َر بمشعجلا كلام نب ةقارُس نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .

2. (4799)- Sürâka İbnu Mâlik el-Cu'şemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "En hayırlınız, (zulme düşerek) günah işlemedikçe aşiretini müdafaa edendir." [Ebu Davud, Edeb 121, (5120).] [683]

مْلُّظْلا ىلَع َكَم ْوَق َنيِعُت ْنأ :َلاَق ُة يِبَصَعْلا اَم :ِهاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق] :لاق□].
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر عقس‘ا نب ةلثاو نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .

3. (4800)- Vâsile İbnu'l-Eska (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, asabiyet nedir?"

"Asabiyet, buyurdular, zulümde kavmine yardım etmendir." [Ebu Davud, Edeb 121, (5519).][684]

[َناَك ُةَفْيَذُح ِنِئاَدَمْلاِب ُرُكْذَي َءاَيْشأ اَهَلاَق َر ُلوُس هالّل ِ# :‘ٍساَن ْنم ِهِباَحْصأ يف
:لاق ةرق ِيبأ ِنْب ورَمع نعو ـ6 □ 6444□

ةَفْيَذُح : ُلوُقَيف . ُهَل َكِلذ َنو ُرُكْذَيف امهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ِّسُي ِراَفْلا َناَمْلَس□
َنوُتْأَي َف ةَفْيَذُح ْنِم َكِلذ َعِمَس ْن ِمم ساَن ُقِلَطْنَيف . ِبَضَغْلا ُ هالّل َي ِض َر
َناَمْلَس ُة َفْيَذُح ىَتأف . َكَب ذَك ٌو َكَق دَص اَمَف ،َناَمْلَسِل َكَل ْوَق اَن ْرَكَذ ْدَق :
ُهَل َنوُلوُقَيف َةَفْيَذُح ىلا َنوُع ِج ْرَيف . ُلوُقَي اَمِب ُمَلْعأ يف ُلوُقَيف ُبَضْغَي َناَك #ِ
هالّل َلوُس َر نإ : َناَمْلَس َلاَقف ؟#ِ هالّل ِلوُس َر ْنِم ُتْعِمَس اَميِف ِنْقِّدَصُت ْنأ
َكُعَنْمَي اَم : َلاَقف :امهْنَع بهتَح َو ،ِلاَج ِر َضْغُب ًاَج ِر بُح ًاَج ِر ث ِهر َوُت
بهتَح ِبِهْتَنَت اَمأ ! ُةَفْيَذُح اَي : َلاَق مُث .اَض ِهرلا يف ُلوُقَيف َنَض ْرَي َو ،ِبَضَغْلا
ْوأ ًة بُس ُهُتْبَبَس ِيت مُأ ْنِم ٍلُج َر اَمُّيأ ًادْهَع َكَدْنِع ُذ ِخ تأ ِيهنِإ مُه للا : َلاَقف َبَطخ
ِ هالّل َلوُس َر نأ َتْمِلَع ْدَقَل َو ؛ًةَق ْرُف َو ًاف ِّتْخا َعِق َوُت

ةَمايِقلا َم ْوَي ًة َّص ْمِهْيَلَع اَهْلَعْجاَف . َنيِمَلاَعْلِل ًةَمْح َر ِنَتْثَعَب اَم نإ َو□□
َنوُبَضْغَي اَمَك ُبَضْغأ َمدآ ِدَل َو ْنِم اَنأ اَم نإف ِبَضَغ يف ُهُتْنَعَل

دواد وبأ هجرخأ .[هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ِبا َطْخلا ِنْبا َرَمُع ىلا َنبُتْك‘ ِوأ ُةَفْيَذُح.
اَي َنيِهَتْنَتَل ُ هالّل َو

4. (4801)- Amr İbnu Ebî Kurre anlatıyor: "Huzeyfe (radıyallahu anh) Medâin'de iken, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öfke halinde, ashabından bazılarına sarfettiği sözleri anlatıyordu. Huzeyfe'den bunları işitenlerden bir kısmı Selman (radıyallahu anh)'a gelip, Huzeyfe'nin anlattıklarını kendisine söylüyorlardı. Selman da onlara: "Huzeyfe söylediğini daha iyi bilir!" diyordu. Onlar da tekrar Huzeyfe'nin yanına dönüp kendisine: "Biz senin söylediklerini Selman'a soruk. Ne tasdik etti ne de reddetti" dediler. Bunun üzerine Huzeyfe (sebze tarlasında bulunan) Selman (radıyallahu anhümâ)'nın yanına gidip: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğim şeyler hususunda beni niye tasdik etmedin?" diye sordu. Selman da: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelenir ve öfkeli iken konuşurdu. Razı olur ve rıza halinde de konuşurdu!" cevabını verdi ve sonra devamla: "Ey Huzeyfe! dedi. Sen, kalplerde, bir kısım insanlara sevgi, bir kısım insanlara buğz hasıl edip aralarında ihtilaf ve ayrılıklara sebep olan bu konuşmalardan vazgeçsen olmaz mı! Nitekim biliyorsun ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) hutbesinde şöyle buyurmuştu: "Allahım! Ben senin katından bir garanti talep ediyorum: Ümmetimden kimi öfkeli halimde (haksız yere) sebbetmiş veya lanet etmiş [veya vurmuş veya incitmiş] isem -ki ben de ademoğluyum, tıpkı onların öfkelenmeleri gibi öfkelenirim. Halbuki sen beni âlemlere rahmet olarak gönderdin- bu (haksız sözümü) o kimseler için kıyamet günü rahmet, [zekat, ecir, yakınlık vesilesi, tuhur] kıl. [Ta ki o vesile ile sana yaklaşsın!]"

Ey Huzeyfe! Allah'a yemin olsun, ya bu konuşmalardan vazgeçeceksin, yahut da seni Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'a yazıp şikâyet edeceğim!" [Ebu Davud, Sünnet 11, (4659).] [685]

[682] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/468.

DÖRDÜNCÜ FASIL

FİTNELERİN GELDİĞİ CİHET VE FİTNELERİN ÇIKTIĞI KİMSELER

لْيَخْلا ِلْهأ يف ُءَيَخْلا َو ُرْخَفْلا َو ،ق ِرْشَمْلا ُوْحَن ِرْفُكْلا ُسأ َر :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ـ4 □6444□

ةثثلا هجرخأ .[ِمَنَغْلا ِلْهأ يف ُةَنيِك سلا َو ،رَب َوْلا ِلْهأ :َنيِدا دَفْلا َو ِلب“ َوا .

1. (4802)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Küfrün başı doğu cihetindedir. Övünme ve çalım satma işi at, deve, sığır besleyenler, çadırda oturanlar arasındadır. Sükûnet de koyun besleyenlerdedir."[686]

ناَطْي شلا ُن ْرَق ُعُلْطَي ُثْيَح اَنُهه ُةَنْتِفْلا َو ،ِناَمَي ُناَمي“ ا :# ِ هاللّ ُلوُس َر□] .
َلاَق] :لاق يراخبلل ىرخأ يفو ـ4 □6444□

2. (4803)- Buhârî'nin bir diğer rivayetinde denir ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İman Yemenlidir. Fitne şu tarafta, şeytanın boynuzunun doğduğu yerdedir."[687]

لْيَخْلا ِلْهأ :َنيِدا دَفْلا يِف ُء ّيَُخْلا َو ُرْخَفْلا َو ِمَنَغْلا ِلْهأ يِف ُةَنيِك سلا َو ،ق□
ِرْشَمْلا لَبِق ُرْفُكْلا َو ،ِناَمَي ُناَمي“ ا] :ملسملو ـ4 □6446ـ ةافج مهو ،لب“ا نم
نورثكملا مهو ،ىلو‘ا لادلا ديدشتب وه ةديبع وبأ َلاَق « َنوُدا دفلا»و.بجعلاو ربكلا
َو َلْو َبِر].«ءُ ّيَُخلا» «

ءيخ لهأ .

لصأ ن‘ نميلا ىلا نامي“ا فاضأو ،ردملا لهأ دض ،رادج ىلا ىوأي نمو ةيدابلا يف
نيذلا بارع‘ا مه «ِرب َوْلا ُلهأ»و

هت هوق ليقو ،هتمأ «ِناَطْي شلا ُنرَق»و.ةينامیلا ةبعكلا ىمست ةبعكلاو ،ةكم .
نم هروهظ

3. (4804)- Müslim'in rivayetinde şöyledir: "İman Yemenlidir. Küfür de şark cihetindedir. Sükûnet koyun besleyenlerin yanındadır. Övünmek ve çalım satmak feddadların, yani at besleyip çadırda kalanların yanındadır." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 15, Menakıb 1, Megâzî 74; Müslim, İman 85, (52); Muvatta, İsti'zan 15, (2, 920).] 688

AÇIKLAMA:

1- Bu üç rivayetin üçü de Ebu Hüreyre'den gelmektedir. Aslında bir olan hadis, bazı farklı ziyadelerle rivayet edilmiş.

2- Hadis, daha önce de geçti. İzahı gereken bir iki noktasını kısaca kaydedeceğiz; a) Küfrün başı şarktadır ifadesiyle Mecusîlere ve onlardaki küfrün şiddetine işaret edilmektedir. Zîra o sıralarda Mecusîler ve onlara tabi olanlar Medine'nin doğu cihetinde idi. Bunlar eski bir imparatorluğa, muntazam bir ordu ve devlete sahip oldukları için fevkalade kibir ve gurur içinde idiler. Hele devletsiz, teşkilatsız olan, aşiret hayatı yaşayan Arapları hakir görüyorlardı. Bu haletleri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gönderdiği mektubu yırtmaya sevketmişti. Resulullah da onlara paramparça yırtılmaları için beddua buyurmuştu. Neticede Bizans'tan sonra ikinci süper devlet olan Sasanî İmparatorluğu Hz. Ömer zamanında param parça olmuştu. **3-** Hadiste geçen fahr, kibr ve huyelâ tabirleri kendini beğenmek, başkasını hakir görmek gibi kötü bir ruh halini ifade eden, birbirine yakın mânalar taşıyan kelimelerdir. Feddâdîn kelimesi feddanın cem'idir. Birkaç mânaya geldiği belirtilmiştir: 1) Ziraat işlerinde kullanılan öküze denmektedir.

2) Hattâbî, ekimde kullanılan alete feddan dendiğini belirtir. Bu durumda saban demek olur. **3)** Bazı açıklamalarda deve, sığır, at gibi hayvanlara, ekim sırasında ve diğer fırsatlarda yüksek sesle bağıran kimseye feddan denmektedir. Fedid, şiddetli ses mânasına gelir.

4) Bazıları Feddâdun kelimesinin çöllerde yaşayanlar mânasına geldiğini çünkü kelimenin çöl demek olan fedted'den geldiğini ve fedtedde oturan demek olduğunu ileri sürmüştür. İbnu Hacer, bu te'vilin uzak olduğuna dikkat çeker.

5) Ma'mer İbnu'l-Müsenna ise, "Feddâdin'le iki yüz ile bin arasında devesi olan kimselerin kastedildiğini" söylemiştir.

685 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/470. 686 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/471.

6) Buhârî'nin bir başka rivayetinde "Kasvet ve kalp katılığı develerin kuyruklarının dibinde bas bas bağıranlardadır" denmektedir. Buradaki feddâdîn kelimesini, "yüksek sesle bağıranlar" olarak anlamak suretiyle hadis daha açık bir mâna kazanmakla kalmıyor, diğer rivayetlerde, bu kelimenin hangi mânada kullanılmış olabileceğine de ışık tutuyor.

Hattâbî der ki: "Çölde yaşayanların zemmedilmesi, çöl hayatında insanı kuşatan şartlar icabı, o insanların din işlerine ayıracak vakit bulamamaları sebebiyledir. O, gayr-ı dinî meşguliyetlerin kesâfeti kişiyi kalp katılığına atar."

4- Ehl-i veber, çadırda yaşayanlar demektir. Çünkü veber deve yünü mânasına gelir. Araplar çölde, kırda göçebe hayatı yaşayanlara ehl-i veber der. Buna mukabil ehl-i meder tabiri vardır. Bununla da yerleşik hayat yaşayanlar, şehirliler kastedilmiştir.

5- Sükûnet, diye açıkladığımız sekîne kelimesinin tuma'nîne (itminan), sükûn, vakar ve tevazu mânalarını ifade ettiği belirtilmiştir. Sükûnetin koyun besleyenlere nisbet edilmesi, onların deve besleyenlere nazaran servet ve bollukça daha geri olmalarındandır. Servet arttıkça kibir, gurur gibi mezmum hallerin insanlar üzerinde galebe çaldığı bilinen bir husustur. Böylece Resulullah bu beşerî zaafa dikkat çekerek servet sahiplerini uyarmayı gaye edinmiş olmalıdır.

Şunu da belirtelim ki, bazı şarihler koyun sahipleri tabiriyle Resulullah'ın Yemenlileri kastettiğini; zîra onların Mudar ve Rebîa kabilelerinin aksine koyun beslediklerini söylemiştir. Rebîa ve Mudar ise deve besicileridir. Bir İbnu Mâce rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm, Ümmü Hani' ye "Koyun edin. Zîra onda bereket var!" tavsiyesinde bulunmuştur.

6- İkinci rivayette geçen "Şeytanın boynuzu" tabirine gelince, Hattâbî, beğenilmeyen, kötü şeylerin şeytan boynuzu diye ifade edildiğini belirtir. Fitnenin şeytan boynuzunun doğduğu yerde olması, fitnenin, kötülüklerin, küfrün hakim olduğu yerlerde çıkacağını ifade eder.

Karnu'ş-Şeytan tabiriyle, şeytanın ümmeti, şeytana tabi olanlar, şeytanın kuvveti gibi başka mânaların kastedildiği de belirtilmiştir. Netice itibariyle hepsi aynı mânada birleşir ve hadisten, fitnenin şeytana uyanların çok olduğu, şeytanın güçlü bulunduğu, bu sebeple kötülüklerin galebe çaldığı yerlerde çıkacağı anlaşılır. 689

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİYLE SAVAŞLARI

فَنْحأ اَي ُدي ِرُت َنْيأ : َلاَقَف .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرْكَب وُبأ بِنَيِقَلَف َلُج رلا اَذه□ .
ُدي ِرُأ ُتْج َرَخ] :لاق سيق نب فنح‘ا نع ـ4 □6444ـ ُلِتاَقُْلاَف ،اَمِهيَفْيَسِب ِنا
َمِلْسُمْلا َهَجا َوَت اَذإ : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس بِهنإف ،ْع ِج ْرا : َلاَقَف .# ِ
هاللّ ِلوُس َر ِهمَع ِنْبا َة َرْصُن ُدي ِرُأ : ُتْلُق :ةياور يفو . ِهِب ِحاَص لَْتَق بلع ًاصي
ِرَح َناَك ُه نإ : َلاَق ؟ِلوُتْقَمْلا ُلاَب اَمَف ُلِتاَقْلا اَذه ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : َلِيقف . ِرا نلا
يف ُلوُتْقُمْلا َو

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِهِب ِحاَص َلْتَق َدا َرأ ْدَق ُه ّ هٌهنأ .

1. (4805)- Ahnef İbnu Kays (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu adamı kastederek (evden) çıkmıştım. Yolda Ebu Bekre (radıyallahu anh)'ye rastladım.

"Ey Ahnef nereye gidiyorsun?" dedi.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcaoğluna yardım etmeyi arzu ediyorum!" dedi. "Dön! dedi. Zîra ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "İki Müslüman kılıçlarıyla birbirlerinin üzerine yürürlerse öldüren de ölen de ateştedir!" (Bu söz üzerine Resul-i Ekrem'e): "Ey Allah'ın Resûlü! Katili anladık ama maktul niye ateşte?" diye sorulmuştu.

"Çünkü o da kardeşini öldürme hırsı taşıyordu!" cevabını verdi. -Bir başka rivayette ise: "O da kardeşini öldürmek istemişti" demiştir.- [Buhârî, Diyât 2, Fiten 10; Müslim, Fiten 14, (2888); Ebu Davud, Fiten 5, (4268); Nesâî, Tahrim 29, (7, 125).] 690

AÇIKLAMA:

1- Burada kastedilen vaka Hz. Ali ve taraftarları ile Hz. Aişe ve taraftarları arasında cereyan eden Cemel vakasıdır. İlerde (4810-4812. hadisler) bu hadise müstakilen tahlil edileceği için burada açıklama yapmayacağız. **2-** Hadis, iki Müslümanın birbirlerini öldürmek niyetiyle silaha sarılmalarını yasaklamaktadır. İbnu Hacer hadisle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Ulema der ki: "Her ikisinin de ateşte olmasının mânası şudur: "Onlar bunu hak ederler. Ancak işleri Allah'a kalmıştır. Dilerse her ikisini de cezalandırır. Sonra diğer muvahhidler gibi onları da ateşten çıkarır, dilerse her ikisini de affeder ve onlara hiçbir ceza vermez." Bazıları: "Hadis, bunu helal addedenlere hamledilir. Hadiste ne Haricîler için ne de Mu'tezile'den: "Masiyet ehli ateşte ebedî kalıcıdır" diyenler için hüccet mevcut değildir. Çünkü, hadiste geçen "Her ikisi de ateştedir" ibaresi, onların ateşte ebedî kalacaklarını ifade etmez" demiştir.

3- Fitneye karışmamak gerekir görüşünde olanlar, bu hadisle de ihticac etmişlerdir. Bunlar, Ashab'tan, savaşlarda Hz.Ali'nin yanında yer almaktan kaçanlardır: Sa'd İbnu Ebî Vakkas, Abdullah İbnu Ömer, Muhammed İbnu Mesleme, Ebu Bekre, Üsâme, Ebu Berze el-Eslemî vs. Bunlar özetle: "Savaştan geri durmak gerekir. O kadar ki, biri öldürmek istese, nefis müdafaası da yapılmaz" demişlerdir. Mamafih: "Fitneye girilmez, ancak birisi öldürmek isterse nefis müdafaası yapılır" diyen de olmuştur. İbnu Hacer Sahabe ve Tabiinin cumhurunun "Hak tarafa yardımcı olup bağî tarafa karşı mücadele vermenin vacip olduğu"na hükmetmiştir. Bunlar fitneye karışmamayı emreden bu hadisleri, savaşacak güçte olmayan veya hak sahibini teşhisten aciz kalan kimselere hamletmişlerdir. Ehl-i Sünnet, aralarında meydana gelen hâdiseler sebebiyle -haklı taraf bilinse dahi- Ashab'tan birini ta'n etmeyi men etmenin vacip olduğunda ittifak etmiştir. Çünkü onlar, bu harbi içtihadları sonucu yaptılar. Resulullah'ın haber verdiği üzere, Allah Teala hazretleri içtihadda yapılacak hatayı affetmiştir. Dahası, hatalı içtihad yapana da bir sevap verileceği sabittir. İçtihadında isabet eden ise iki ücret alacaktır" demiştir. Hadiste gelen mezkur vaid, meşru bir te'vile dayanmaksızın, sırf saltanat için savaşan kimselere hamledilmiştir.

Taberî der ki: "Müslümanlar arasında vukua gelen her hâdisede, evde kalarak kavgadan kaçmak ve kılıçları kırmak, vacip olsaydı ne hak ikame edilir ne de bâtıl iptal edilirdi. Dahası fasıklar, Müslümanlarla savaştığı zaman, onlar; "Bu fitnedir, biz fitnede onlarla savaşmaktan men edildik" diyerek ellerini fasıklardan çekecek olsalar, malları yağmalamak, masum kanları dökmek, iffetleri payimal etmek gibi haramları irtikaba yol bulurlardı. Bu davranış, sefihlere mani olmakla ilgili emirlere muhalif olurdu." Hadisin Bezzar'da gelen veçhinde yer alan bir ziyade, bu hadisteki maksada vuzuh getirmektedir: "Eğer dünya ile savaşırsanız ölen de öldüren de ateştedir." Bu hususu 4780 numarada kaydedilen bir Ebu Hüreyre rivayeti de te'yid eder. Orada Resulullah, Müslümanların, ölenin niçin öldüğünü, öldürenin niçin öldürüldüğünü bilemeyeceğini haber verir. Bu nasıl olur? diye sorulunca: "Herctir, ölen de öldüren de ateştedir" buyurur. Kurtubî der ki: "Bu hadis açıkça ortaya koyuyor ki, eğer kıtal (kavga) dünyayı talep eden veya hevaya uyan taraf bilinmediği halde yapılırsa öldüren de ateştedir" ve "ölen de öldüren de ateştedir" hadisinden maksad da bu durumdur." Bu temel prensibi, sahabeler arasındaki ihtilafa tatbik eden İbnu Hacer der ki: "Bundandır ki, Cemel ve Sıffîn savaşlarına katılmaktan kaçınanlar, sayıca katılanlardan daha azdır. İnşaallah bunların hepsi de mütevvildir mecurdur (Allah'tan mükafaata mazhar olacaklardır). Sonradan gelenler, bunların hilafına dünya için savaşmışlardır." Nitekim Buhârî'de gelen yüce sahabe Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh)'nin bir rivayeti bunu teyid etmektedir. Der ki: "...Sizler, ey Araplar, cahiliye devrinde bildiğiniz gibi, zillet, fakirlik ve dalalet içinde idiniz. Allah sizi İslam ve Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'le o halden kurtardı, bugünkü duruma geldiniz. Ne var ki şu dünya sizi ifsad etti, aranızı açtı. Şu Şam'da bulunan [Mervan] var ya, Allah'a yemin olsun sırf dünya için savaşıyor." Hadisin başka veçhinde, "O sıralarda ortaya çıkan fırkalardan hangisi hayırlı?" diye gelen bu suale Ebu Berze, "Hiçbir taraf!" mânasına gelen şu cevabı verir: "Bana insanların en sevimli olanları şu gruptur: Onların karnı, halkın malından boştur, sırtları masumların kanlarının günahından azadedir.

"İbnu'l-Arabî der ki: "Demirle işaret eden lanete müstehak olursa, ya onu Müslümana vuran neye müstehaktır? Kişi, ciddi veya şaka olarak, tehditle işaret etti mi lanete layık olur. Şaka ile bunu yapan da, kardeşini korkuttuğu için muaheze olunur. Ancak, ciddi olanla şaka yapanın günahları bir değildir. Yalın kılıcın teati edilmesinin yasaklanması, yakalama sırasında gafil davranılarak, kazaya sebep olma korkusundandır."691

[قَالَ رَسُولُ اللّهِ ِ #: َ يُشِرْ أَحَدُكُمْ الى أَخِيهِ بِالسلاحِ ،فإن ه ُ َ يَدْرِي ى لَعَل
:بالغين المعجمة: الفساد . ـ6444□ 4ـ وعن أبى هريرة رَ ضِ يَ اللّهُ عَنْهُ قال
غُ في يَدِهِ، فَيَقَعُ في حُفْرَ ةٍ مِنَ النا رِ]. أخرجه الشيخان والترمذي.«النزْ غ»
الشي طَانَ يَنْزَ

2. (4806)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah buyurdular ki: "Sizden kimse kardeşine silahla işarette bulunmasın. Zîra, o bilemez, belki de şeytan elinde bir fesatta bulunur da ateşten bir çukura düşer." [Buharî, Fiten 7; Müslim, Birr 126, (2617); Tirmizî, Fiten 4, (2163).]692

AÇIKLAMA:

Resulullah burada, ister ciddi ister şaka olsun yasak olan, mahzurlu olan bir neticeye götürmesi muhtemel olan davranışı men etmektedir. Hadis mutlak olduğu için, şaka kasdıyla da olsa zarara götürme ihtimali olan davranış yasaklanmaktadır. Nitekim, silah şakasıyla vukua gelen kazaları sık sık işitiriz. Silah korku veren bir nesne olduğu için, hadisten Müslümanı korkutmaktan yasaklama hükmü çıkarılmıştır. "Ateş çukuruna düşmek", ateşe götürecek günaha düşmekten kinayedir. Bir başka hadiste: "Bir kimse kardeşine bir demirle işaret etse, muhakkak melekler ona lanet eder, onu bırakıncaya kadar. İsterse annebaba bir kardeşi olsun" buyrulmuştur. Resulullah bu hususta dikkat çekmeye ehemmiyet vererek bir başka hadislerinde kınından sıyrılmış vaziyette silah teatisini de yasaklamıştır. Bu husustaki rivayetlerden biri şöyle: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir yerde, bir grupa uğradı. Kılıçlarını yalın halde birbirlerine teati ediyorlardı. "Bundan yasaklamadım mı? Kim kılıcını sıyırmışsa tekrar kınına koysun. Sonra arkadaşına versin. [Allah bunu yapana lanet etmiştir...] buyurdular"693

هجرخأ .[رْفُك ُهُلاَتِق َو ، قوُسف ِمِلْسُمْلا ُبابِس :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر دوعسم نب هاللّدبع نعو ـ4 □ 6444ـ نع جرخي رفك هلاتق نأ
ظيلغتلا ةهج ىلع هلاق :ليقو ؛ليوأت ريغ نم كلذ لعف نم ىلع لومحم اذه
ليقو.دواد ابأ هإ ةسمخلا

. ةلملا

3. (4807)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslümana sövmek fısktır, onunla çarpışmak da küfürdür." [Buharî, Fiten 8, İman 36, Edeb 44; Müslim, İman 116, (64); Tirmizî, İman 15, (2636); Nesaî, Tahrim 27, (7, 132).] 694

AÇIKLAMA:

1- Sibab: Sövmek olarak tercüme ettiğimiz bu kelime, Arapçada kişinin namusunu lekeleyecek sözler sarfetmektir. Sebb ile sibab aynı mânaya gelir ise de sibaba sövüşmek mânası veren de olmuştur. İbrahim Harbî, sibabı "Kişiyi ayıplamak maksadıyla kendine olan olmayan kusurları sayıp dökmek" diye açıklar. Fısk, "Allah ve Resulü'ne itaatten çıkmak" mânasına gelir. Şer'î örfte fısk, isyandan eşeddir. Ayeti kerimede "...Size küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi..." (Hucurat 7) buyrulmuştur.

2- Mü'minle çarpışmanın küfür olduğunu ifade eden hüküm biraz ihtilafa sebep olmuştur. Çünkü, hadisin zahirinde Haricîlerin iddiasını teyid var. Onlar "Büyük günah işleyen kâfir olur" iddiasındadırlar. Ehl-i Sünnet alimleri, mü'minle mukatele hâdisesini dinden çıkma mânasında küfür kabul etmezler. * "Resulullah'ın "küfür" olarak ifade etmesinden murad tahzirde mübalağadır" derler. Çünkü bu çeşit durumlarda kişinin dinden çıkmayacağı umumi bir kaide olarak herkesçe malum ve müsellemdir. Bunu te'yiden şefaat hadisi, ayrıca "Allah'ın şirk dışındaki bütün günahları dilediğinden affedeceğini" (Nisa 48) ifade eden ayeti kerime gösterilmiştir.

* Hadisi te'vil zımnında: "Katl hâdisesinin küfre benzemesi sebebiyle Resulullah böyle buyurmuştur. Çünkü, mü'mini öldürmek kafirlerin şanıdır" da denmiştir.

* Bazı âlimler de: "Burada maksad küfr kelimesinin lügat mânasıdır; bu da örtmektir. Çünkü Müslümanın, Müslüman üzerindeki hakkı, onun kendisine yardım etmesi, desteklemesi, eza vermekten kaçınmasıdır. Kendisini silahla öldürmeye yani silah kuşanmaya kalkınca, sanki bu hakkı örtmüş olur" denmiştir. * "Buradaki küfürden murad Allah'a küfürdür" diyen de olmuştur. Bunlara göre hadis, hiç te'vile yer vermeden Müslümanla mukateleyi helal addedenler hakkında varid olmuştur. **3-** Hadiste mü'minin hukuku ta'zim edilmektedir. Müslime sebbeden kimseye fasık demeye cevaz da gelmiş olmaktadır. 695

ضْعَب َباَق ِر ْمُكُضْعَب ُب ِرْضَي ًارا فُك ِيدْعَب اوُع ِج ْرَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□].
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِساهبع نبا نعو ـ6 □6444ـ ُلُج رلا ُذَخ ْؤُي ٌ َو]
دوعسم نبا نع ةياور يف يئاسنلا دازو.رمَع نبا نع يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأو:
يذمرتلا هجرخأ لتقي رافكلا نوهبشتف ًاضعب مكضعب لتقي ةفلتخم ًاقرف نأ »،
ًارا فُك ِيدْعَب اوُع ِج ْرَت َ» نعم ليق.[ِهيخأ ِة َري ِرَج ِب ٌ َو ،هيبأ ِة َري ِرَجِب

بنذلا « ُةري ِرَجلا»و .ةوادعلاب ًاضعب مهضعب .

4. (4808)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olarak (dinden) dönmeyin." [Tirmizî, Fiten 28, (2194); Buhârî, Fiten, 8, Diyat 2; Ebu Davud, Sünnet 16, (4686); Müslim, İman 66, (119); Nesâî, Tahrim 28, (7, 127).] Nesâî, İbnu Mes'ud'dan yaptığı bir rivayette şu ziyadeye yer verir: "Kişi ne babasının ne de kardeşinin cinayetinden sorumlu tutulmaz." 696

AÇIKLAMA:

Hattâbî, küfre dönme tabirini ulemanın iki suretle te'vil ettiğini belirtir: **1)** Resulullah, hadiste küfürle, silahla örtünmeyi kastetmiş olmalı. Çünkü küfrün aslı, lügat olarak örtmektir. **2)** Hadisin mânası: "Benden sonra birbirlerini öldürmeye kalkan fırkalara ayrılmayın. Aksi taktirde kâfirlere benzersiniz. Çünkü, kâfirler adavet sebebiyle birbirlerini öldürürler. Müslümanlar böyle değildir. Çünkü bunlar kan dökmemekle, birbirleriyle kavga yapmamakla emrolunmuşlardır" şeklindedir.

* Hadiste, Hz. Ebu Bekr'in hilafeti sırasında irtidat edip, Müslümanları öldüren ehl-i riddenin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

İbnu Hacer, aynı cümle için sekiz görüş ileri sürüldüğünü kaydeder: * Haricîler: "Bu hadis zahirî mânasında vürud etmiştir" derler. * Bu hüküm Müslümanın kanını helal addedenler içindir. * Kan hurmetini, Müslümanların hurmetini, dinin hukukunu örtenlerdir. * Birbirinizi öldürmekle kafirlerin fiillerini yapmış olursunuz. * Silah kuşananlar, silahla örtünenler kastedilmiştir. * Allah'ın nimetini örten (inkar eden).

* Hadisin zahiri murad değil, öldürme fiilinden zecretme muraddır. * [697] Birbirinizi tekfir etmeyin, birbirinize "ey kâfir" demeyin.

---

[693] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/478. [694] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/479.

ALTINCI FASIL

SAHABE VE TÂBİÎN ARASINDA ÇIKAN KAVGA VE İHTİLAFLAR

* HZ. OSMAN'IN ŞEHİD EDİLMESİ

هَل َلاَقف . ُهُلَتَق َدي ِرُأ ا مَل هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َنَامْثُع ىلا َءاَج ُه نأ] :هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر هِهمَع نع ٍم ّ َس ِنْب ِ هاللّدبع ى ِخأ نبا نع ـ4 □6444ـ َج َرَخَف .
ٍّخاَد َكْنِم يِل رْيَخ ًاج ِراَخ َك نإف يِهنَع ْمُهُد ُرْطاَف ِسا نلا ىلا ْجُرْخا :َلاَق .َكِت
َرْصُن يف ُتْئ ِج :َلاَق ؟َكِب َءاَج اَم :ُنَامْثُع ِ هاللّ ِباَتِك ْنِم تاَيآ يف َل َزَن َو ِ،
هاللّ َدْبَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ِنا مَسَف ًانُف ِة يِلِهاَجْلا يف يِمْسا َناَك ُه نإ ، ُسا نلا
اَهُّيأ :َلاَقف ٍم ّ َس ُنْب ِ هاللُّدْبَع ْنَم َو ْمُكَنْيَب َو يِنْيَب ًاديِهَش ِ هللاِّب ىَفَك ْلُق :
يف َل َزَن َو ؛ْمُت ْرَبْكَتْسا َو َنماَف ِهِلْثِم ىلَع َليِئا َرْسإ يِنَب ْنِم دِهاَش َدِهَش َو : ِيف
َل َزَن .ىلاعَت

اَذه يف َ هاللّ َهللاَف ،ْمُكِّيِبَن ِهيف َل َزَن ِيذ لا اَذه ْمُكِدَلَب يف ْمُكَت َر َواَج ْدَق
َةَكِئ َّمْلا ناِو ،ْمُكَنَع ًادوُمْغَم ًافْيَس ِ هلل نإ ؛ِباَتِكْلا ُمْلِع ُهَدْنِع .ِةَمايِقْلا ِم ْوَي ىلا
ُدَمْغُي ّ َف ،ْمُكْنَع ُدوُمْغَمْلا ِ هاللّ ُفْيَس ن لَسَيل َو ،ُةَكِئ َّمْلا ُمُكَنا َري ِج َند ُرُطَتَل
ُهوُمُتْلَتَق ْنإ ِ هاللّ َوَف ،ُهوُلُتْقَت نأ ِلُج رلا

. اوُلاَقَف: اوُلُتْقا ِدوُهَيْلا اوُلُتْقا َو ِنَامْثُع.] أخرجه الترمذي

1. (4809)- Abdullah İbnu Selam'ın kardeşioğlu, amcası (Abdullah İbnu Selam) (radıyallahu anh)'tan naklediyor. "Hz. Osman (radıyallahu anh) öldürülmek istendiği zaman yanına geldim. Osman bana: "Sen niye geldin?" diye sordu.

"Sana yardım edeyim diye geldim" dedim.

"Öyleyse halka çık. Onları benden uzaklaştır. Zîra sen bana hariçte olursan, yanımda olmaktan daha faydalı olursun!" dedi. Ben de çıkıp: "Ey insanlar! Bilirsiniz, benim adım cahiliye devrinde falandı. Ama Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Abdullah diye tesmiye buyurdu. Benim hakkımda Kitabullah'ta birkısım ayetler nazil olmuştur. Şu ayet benim hakkımda nazil olanlardan biridir: "De ki: "Söyleyin bana, eğer bu Kur'an Allah tarafından gönderildiği halde, onu inkar ettiyseniz ve İsrailoğullarından bir şahit de Tevrat'a dayanarak onun hak kitap olduğuna şahitlik edip iman ettiği halde siz iman etmeyi büyüklüğünüze yediremezseniz, zalim olmaz mısınız?

Muhakkak ki, Allah zalimler güruhuna yol göstermez" (Ahkaf 10). Keza şu ayet de benim hakkımda nazil oldu: "İnkar edenler "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Sizinle benim aramızda şahid olarak Allah ile O'nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter" (Ra'd 43). Allah'ın size karşı kınına konmuş bir kılıcı var. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın inmiş olduğu bu beldenizde melekler size mücavir oldular. Öyleyse bu adamı öldürmekten Allah'tan korkun! Allah'tan korkun! Allah'a yemin olsun eğer onu öldürürseniz, komşularınız olan melekleri buradan tardetmiş olacaksınız ve Allah'ın size karşı kında tuttuğu kılıcı kınından çıkartacaksınız ve artık o kıyamete kadar kınına girmeyecek!" Bu sözlerim üzerine: "Şu Yahudiyi öldürün! Osman'ı öldürün" diye bağrıştılar." [Tirmizî Tefsir, Ahkaf.] 698

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Selam, İslam'a giren meşhur Yahudi alimlerinden biridir. İslam olmazdan önceki ismi Husayn idi. Zikrettiği ayette mevzubahis edilen şahidin Abdulah İbnu Selam olduğu biraz münakaşalıdır. Çünkü Ahkaf suresi, bi'l-icma Mekkîdir. Abdullah ise hicretten sonra Müslüman olmuştur. Bu durumda ayette mevzubahis olan şahid, Mekke' de Müslüman olan bir ehl-i kitaptır. Hicretten önce İslam'a girmiş ve Kur'an'ı tasdik etmiş olmalıdır. İbnu Cerir et-Taberî bu görüştedir. Ancak ekseriyet, ayette zikri geçen bu şahidin Abdullah İbnu Selam olduğunda müttefiktir. Hasan Basrî, Mücahid, Katâde vs. birçokları. Bunlar surenin Mekkî olduğunu, ancak mezkur ayetin Medenî olduğunu söylerler. Bu şahitle Abdullah İbnu Selam'ın kastedildiğini te'yid eden İbnu Hibban'da Avf İbnu Malik, İbnu Merdûye'de İbnu Abbas hadisleri mevcuttur. Netice itibariyle racih görüş o şahidden maksadın Abdullah İbnu Selam olduğudur. 699

*** CEMEL VAKASI**

رِس اَي َنْب َرا مَع ُّيِلَع َثَعب ِة َرْصَبْلا ىلا مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَشِئاَع َو ُرْيَب ُّزلا□
َو ُةَحْلَط َراَس ا مَل] :لاق َداَي ِز ِنْب ِ هاللّدبع نع ـ4 □6444ـ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر
را مَع َو ،ُه ُّعاَ يف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُنَسَحْلا َناَكَف ، َرَبْنِمْلا ادَعَصَف َةَفوُكْلا اَنْيَلَع
ا َو اَيْنُّدلا يف ْمُكِهيِبَن ُةَج ْو َزَل اَهاŒاَمِدَقَف ،مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًانَسَح َو ،ة َر ِخ
نا ،ة َرْصَبْلا ىلا ْت َراَس ْدَق َةَشِئاَع نإ : ُلوُقَي ًارا مَع ُتْعِمَسَف .اَمِهْيَلإِ اَنْعَمَتْجاَف
،ُهْنِم َلَفْسأ

َو نِكَل هاللّ َ ٌتْبا ْمُك ْمُلَعِيل َمَ يإ اه ُ تطُيِعوُن َأ ْم هيِ َ] . أخرجه البخاري .

1. (4810)- Abdullah İbnu Ziyad anlatıyor: "Hz. Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe (radıyallahu anhüm) Basra'ya yürüyünce, Hz. Ali, Ammar İbnu Yasir ve Hasan'ı (radıyallahu anhüm) gönderdi. Bu ikisi Kûfe'ye yanımıza geldiler ve minbere çıktılar. Hz. Hasan (radıyallahu anh) minberin yukarısında idi. Ammar (radıyallahu anh) da ondan aşağıda idi. Biz onların etrafında toplandık. Ammar'ın şöyle konuştuğunu işittim: "Aişe, Basra'ya yürüdü. Muhakkak ki o, dünyada da ahirette de Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zevcesidir. Ancak Allah sizi imtihan ediyor: Kendisine mi itaat edeceksiniz, yoksa ona (Hz. Aişe'ye) mi?" 700 [Buhârî, Fezailu'l-Ashab 30, Fiten 17.]

هاللّ َي ِض َر ِرا مَع َو ،هى ِراَصْن‘ا دوُعْسَم ِبأ َو ،هرَعْش‘ا سوُم ِبأ َعَم □
ًاسِلاَج ُتْنُك] :لاق ِ هاللّدبع ِنْب قيقش نعو ـ4 □6444□

هاللّ َلوُس َر َتْبَحَص ُذْنُم ًائْيَش َكْنِم ُتْيأ َر اَم َو ،َك َرْيَغ ِهيف ُتْلُقَل ُتْئِش ْوَل إ□
ٍدَحأ ْنِم َكِباَحْصأ ْنِم اَم :ٍرا مَعِل ٍدوُعْسَم وُبأ َلاَقَف مُهْنَع َبْيَعأ

هاللّ َلوُس َر اَمُتْب ِحَص ُذْنُم ًائْيَش اَذه َكِب ِحاَص ْنِم ّ َو َكْنِم ُتْيأ َر اَم ٍدوُعْسَم اَبأ
اَي : را مَع َلاَقَف .ِرْم‘ا اَذه يِف َكِئا َرْسَتْسا َنِم يِدْنِع ،سوُم اَبأ اَمُهاَدْحإ َنَطْعأف
ْنِم اَمُكِئاَطْبإ يِف اَذه ِرْم‘ا َلاَقَف وُبأ ُدوُعْسَم: َناَكو ًارِسوُم: اَي ُّغ ُم ! ِتاَه لُح ِنْيَت
يِدْنِع َبْيَعأ

يراخبلا هجرخأ .[ِةَعُمُجْلا ىلا اَمِهيِف احو ُر :َلاَق َو ،ًارا مَع برْخ‘ا َو .

2. (4811)- Şakik İbnu Abdillah anlatıyor: "Ben, Ebu Musa el-Eş'arî, Ebu Mes'ud el-Ensârî ve Ammar (radıyallahu anhüm) ile oturuyordum. Ebu Mes'ud, Ammar'a: "Senin arkadaşlarından herkese dilediğim takdirde bir kulp takabilirim. Ama sen hariçsin. Senin hakkında bir şey söyleyemem. Senin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arkadaş olduğun günden beri şu işteki aceleciliğinden başka bir kusurunu görmedim!" dedi. Ammar da ona şu cevabı verdi: "Ey Ebu Mes'ud! Ben de ne senden ne de şu arkadaşından, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arkadaş olduğunuz günden beri, ikinizin şu işteki ağırlığınızdan başka bir kusurunuzu görmüş değilim! "Ebu Mes'ud -zengin birisiydi- şu karşılıkta bulundu: "Ey oğlum! İki hulle (takım) getir. Birini Ebu Musa'ya ver, diğerini de Ammar'a!" Ve ilave etti: "Bunların içinde ikiniz cumaya gidin." [Buhârî, Fiten 18, Fezailu'l-Ashab 30.]701

AÇIKLAMA:

1- Hadiste zikri geçen Ebu Mes'ud, Ukbe İbnu Amr olup, o gün için Kûfe'de Hz. Ali'nin valisi bulunuyordu. **2-** Hadisin bir başka veçhi daha teferruatlı: "Belirtildiği üzere, Ammar (radıyallahu anh), Hz.Ali için asker toplamak üzere Kûfe'ye gelmiştir. Bu sırada yanına gelen Ebu Musa ile Ebu Mes'ud el-Ensarî, Ammar'ı heyecanlı savaş taraftarı olmakla itham ederler. Ammar da onları bu savaşta (haklı olan) Hz. Ali'yi yeterince desteklemeyip ağırdan almakla itham eder. Neticede zengin olan Ebu Mes'ud iki takım elbise getirip arkadaşlarına giydirir ve beraberce cum'a'ya giderler.

3- İbnu Hacer, İbnu Battal'dan hadisle ilgili olarak şu açıklamayı kaydeder: "Ebu Mes'ud zengin ve cömert birisi idi. Bir cum'a günü Ebu Mes'ud'un yanında toplanmış idiler. Ammar'a cum'aya kıyafetle katılması için bir takım hediye etmiş olmalı. Çünkü Ammar, yoldan gelmişti ve yolcu kıyafeti ve savaş teçhizatı içerisindeydi. Bu haliyle cum'a namazına katılmasına gönlü razı olmamıştır. Ebu Musa'nın yanında sadece ona elbise hediye etmeyi muvafık bulmadığı için, Ebu Musa'ya da bir takım hediye etmiştir." **4-** Hadisten şu da anlaşılmaktadır: Savaşa katılma hususunda içtihadları farklıdır: Ammar (radıyallahu anh) ağır davranmayı mekruh addederken, diğer ikisi aceleci olmayı mekruh addetmişlerdir. Şüphesiz her iki taraf da görüşünde haklıdır. Aceleciliği mekruh addedenler Resulullah'ın fitneden sakınmayı emreden hadislerini esas almış olmalıdırlar. Ammar da bağilerle savaşmayı emreden ayet-i kerimeyi esas almış olmalıdır. (Mealen): "Mü'minlerden iki grup birbirleriyle çarpışacak olursa aralarını düzeltin. Onlardan biri diğerine karşı

699 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/483-484.

tecavüzünde ısrar ederse, saldıran tarafla, onlar Allah'ın hükmüne dönünceye kadar savaşın. Eğer dönerlerse siz de aralarını adaletle düzeltin ve doğruluktan ayrılmayın" (Hucurat 9). 702

مأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َكْيَلإ ُهَدِهَع دْهَعأ :اَذه َك َريِسَم ْنَع ِنِ ْرِبْخأ :هْنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ٍهيِلَعِل ُتْلُق] :َلاَق ٍداهبَع ِنْب سْيَق نعو ـ4 □6444□

دواد وبأ هجرخأ .[ُهُتْيأ َر بأ َر ُه نِكَل َو ٍءْىَشِب :#ِ هاللّ ُلوُس َر ًّىلا َدِهَع اَم .
َلاقف ؟هُتْيأ َر بأ َر :

3. (4812)- Kays İbnu Abbad (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali (radıyallahu anh): "Söyle bize! (Savaş için) şu yürüyüşünü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın bir emrini yerine getirmek üzere mi yapıyorsun, şahsî bir içtihadın olarak mı?" diye sordum.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana bu yürüyüşü yapmam için herhangi bir emirde bulunmadı. Ben bunu şahsî reyimle yapıyorum!" cevabını verdi." [Ebu Davud, Sünnet 13, (4666).][703]

AÇIKLAMA:

Buradaki yürüyüşten maksad, Hz. Ali'nin Hz. Muaviye ile savaşmak üzere Irak'a yaptığı veya Cemel Vakası diye meşhur, Hz. Zübeyr'le savaşmak üzere Basra'ya yaptığı yürüyüştür. İbnu Sa'd'ın Tabakat'ında anlatıldığı üzere Hz. Osman'ın şehid edilmesinin ferdasında Hz. Ali'ye Medine'de biat edilmişti. Medine'de bulunan bütün sahabeler Hz. Ali'ye biat etmiş idiler. Ancak Hz. Talha ile Zübeyr'in istemeyerek biat ettikleri söylenir. Bunlar biattan sonra Medine'den ayrılıp Mekke'ye Hz. Aişe'nin yanına giderler. Hz. Aişe'yi oradan alıp Basra'ya geçerler. Bu hal Hz. Ali'ye ulaşır. O da Irak'a geçer. Basra'da Talha, Zübeyr, Aişe (radıyallahu anhüm) ve beraberindekilerle karşılaşır ve Cemel Vakası vukua gelir: Yıl 36 hicrî, Cemadiyü'l-ahire ayı. Hz. Talha, Zübeyr ve başka birçokları şehit olurlar. Ölü sayısı on üç bine ulaşır. Hz. Ali on beş gün kadar Basra'da kalır. Oradan Kûfe'ye geçer. Sonra Hz. Muaviye ve beraberindekiler Şam'da Hz. Ali'ye kıyam ederler. Bu haber kendisine ulaşınca o da ordusuyla yürür. Sıffîn'de karşılaşırlar. Yıl: Hicrî 39 senesi, Safer ayı. Savaşla ilgili bazı açıklamalara az ilerde yer vereceğimiz için kısa kesiyoruz.[704]

*** HARİCÎLER**

لاَقف ِج ِرا َوَخْلا نلا َراَس َني ِح هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهيِلع َعَم اوُناَك َنيِذ لا□
ِشْيَجْلا يف َناك َو] :بنَهُجلا بهو نب ديز نع ـ4 □6444ـ َنلا ْمُكُتَءا َرِق ْتَسْيَل
َنآَرُقْلا َن ُوأ َرْقَي ِبت مُأ َنِم م ْوَق ُج ُرْخَي :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس ِبهنإ ُسا
نلا ا َهُّيأ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِّيِلَع ْمُهَل ُه ٌ هُّهنإ َنوُبِسْحَي َنآَرُقْلا َنوأ َرْقَي ٍءْنَشِب
ْمِهماَي ِص نلا ْمُكماَي ِص ّ َو ٍءْنَشِب ْمِهت ّ َص نلا ْمُكُت ّ َص َو ٍءْنَشِب ْمِهتَءا
َرِق اَم ْمُهَنوُبي ِصُي َنيِذ لا ُشْيَجْلا ُمَلْعَي ْوَل ،ةهيِم رلا َنِم ُمْه سلا ُق ُرْمَي اَمَك
ِنيهدلا َنِم َنوُق ُرْمَي ،ْمُهِيقا َرَت ْمُهُت ّ َص ُزِواَجُت َ ،ْمِهيَلَع َوُه َو

ْيد ثلا ِةَمَلَح ُلْثِم ِهِدُضَع ىلع ، عا َرِذ ُهَل َسْيَل َو دُضَع ُهَل ٌّج َر ْمِهيِف نأ َكِلذ□□
ُةَيآ َو ،لَمَعْلا ِنَع اوُلَكَتَل ْمِهيِبَن ِناَسِل ىلَع ْمُهَل َي ِضُق ْنأ ُوَج ْر ُ ِبهنإ ِ هاللّ َو ،ْمُكِلا
َو ْمأ َو ْمُكِهي ِرا َرَذ يف ْمُكَنوُفُلْخَي ِء ٌؤُه َنوُك ُرْتَت َو ِما شلا ِلْهأ َو َةَيِواَعُم ىلا
َنوُبَهْذَتَف ؛ ضيِب تارَعَش ِهْيَلَع

ٌء ٌؤُه اوُنوُكَي□

ج ِراوَخْلا ىلع َو ،اَنْيَقَتْلا ا مَلَف :لاَق .ىلاعَت ِ هاللّ ِمْسا ىلَع او ُريِسَف .ِسا نلا□
ِح ْرَس يف اوُراَغأ َو ،َمارَحْلا َم دلا اوُكَفَس ْدَق ْمُه نإَف ,ِم ْوَقْلا َم ْوَي ْمُكوُدَشاَن
اَمَك ْمُكوُدِشاَنُي ْنأ ُفاَخأ ِيناِف اَهنوُفُج ْنِم ِفوُيُّسلا اوهلَس َو َحاَم ِهرلا اوُقْلأ :
ْمُهَل َلاَقف .ِبيسا رلا ِبْه َو ُنْب ِ هاللّدْبَع ٍذِئَم ْوَي ِذِئَموَي ُبي ِصُأ اَم َو .ٍضْعَب ىلَع
ْمُهَضْعَب اوُلَت َق َو ،ِمِه ِحاَم ِرِب ُساهنلا ْمُه َرَجَش َو َفوُيُّسلا اوُّلَس َو ْمُه ِحاَم
ِرِب اوُش ح َوَف اوُعَج َرَف .َءا َر ْو َرَح

لِتُق ْدَق ًاسانُأ َتأ ىهتَح ِهِسْفَنِب ُّيِلَع َماَقف َلاَق .ُهوُد ِجَي ْمَلَف َجَدْخَمْلا ِمهيف□
اوُّسِمَتْلا :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌّيِلَع َلاقف .ِن ٌّج َر ِإ َلاَج ِهرلا َنِم ِبناَمْل سلا ُةَديِبَع
ِهْيَلاِإ َماَقَف .ُهلوُس َر َغ لَب َو ُ هاللّ َقَدَص :َلاَق َو َر بَكَف .ِض ْر ْا ىِلَي ا ِمِم
ُهوُدَج َوَف ْمُهوُر ِهخأ :َلاَقف .ٍضْعَب ىلَع ْمُهَضْعَب ىهتَح ،َوُه ِإ َهلاِإ َ ىِذ لا ِ هاللّو
اِإ َلاَقَف :# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم َثيِدَحْلا اَذه َتْعِمَس َوُه ِإ َهلاِإ َ ىِذ لا ِ هاللّ َو
َلاَقف : اَي ريِمأ َنيِنِمْؤُمْلا؛

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهَل ُفِلْحَي َوُه َو ًاثَث ُهَفَلْحَتْسا .

1. (4813)- Zeyd İbnu Vehb el-Cühenî -ki bu zat, Hz. Ali (radıyallahu anh) Haricîlerle savaşmak üzere yürüdüğü zaman beraberindeki orduda bulunuyordu- anlatıyor: "Hz. Ali dedi ki: "Ey insanlar, ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Ümmetimden bir grup çıkar. Kur'an'ı öyle okurlar ki, sizin okuyuşunuz onlarınkinin yanında bir hiç kalır. Namazınız da namazlarına göre bir hiç kalır. Orucunuz da oruçları yanında bir hiç kalır. Kur'an'ı okurlar, onu lehlerine zannederler. Halbuki o aleyhlerinedir. Namazları köprücük kemiklerinden öteye geçmez. Okun avı delip geçmesi gibi dinden hemen çıkarlar. Onlarla harb eden ordu(nun askerlerine) peygamberlerinin diliyle ne (kadar çok ücret)ler takdir edilmiş olduğunu bilselerdi (başkaca) amel yapmaktan vazgeçerlerdi. Onların alâmeti şudur: Aralarında pazusu olduğu halde kolu olmayan bir adam olacak. Pazusu üzerinde meme ucu bir çıkıntı bulacak. Bunun üzerinde de beyaz kıllar bulunacak. Sizler Muaviye ve Şamlıların üzerine gidecek, buradakileri terkedeceksiniz. Onlar da sizin (yokluğunuzdan istifade ile) çolukçocuğunuza ve mallarınıza sizin namınıza halef olacaklar!"

(Hz. Ali ilave etti): "O vallahi! Ben, onların bu kavim olacağını kuvvetle ümit ediyorum. Çünkü onlar haram kan döktüler. Halkın meradaki hayvanlarını gasbettiler. Öyleyse Allah adına bunlar üzerine yürüyün!" Ravi der ki: "Haricîlerin başında o gün, Abdullah İbnu Vehb er-Rasibî olduğu halde, onlarla karşılaşınca Hz. Ali (radıyallahu anh) askerlerine: "Mızraklarınızı bırakın, kılıçlarınızı kınlarından çıkarın.

702 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/485-486.

Çünkü ben, onların Harura günü size yaptıkları gibi yine size sulh teklif edeceklerinden korkuyorum!" dedi. Bu emir üzerine döndüler, mızraklarını bertaraf ettiler ve kılıçlarını sıyırdılar. Askerler onlara mızraklarını sapladı. Öldürüp üst üste yığdı. O gün cengâverlerden sadece iki kişi isabet alıp şehit düştü. Ali (radıyallahu anh): "Aralarında o sakat herifi arayın!" emretti. Aradılar, fakat bulamadılar. Bizzat Ali kalkıp üst üste öldürülmüş insanların yanına geldi: "Bunları geri çekin!" dedi. Sonra yere gelen cesetler arasında onu buldular. Onun bulunması üzerine Hz. Ali (radıyallahu anh) tekbir getirdi ve: "Allah doğru söyledi, Resulü de doğru tebliğ etti" dedi. Ubeyde es-Selmânî, Hz. Ali'ye doğrulup: "Ey mü'minlerin emîri! Kendisinden başka ilah olmayan Allah aşkına söyle. Sen bu hadisi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bizzat işittin mi?" diye sordu. Ali (radıyallahu anh): "Kendinden başka bir ilah olmayan Allah'a yemin ederim, evet!" dedi. Ubeyde Hz.Ali'ye üç sefer yemin verdi. O da ona üç sefer yemin etti." [Müslim, Zekat 156, (1066).] 705

بِلاَط بِيأ ِنْب ِهيِلع بلع ْتَج َرَخ ا مَل َة ي ِرو ُرَحْلا نأ] :ِهِل وأ يفو ،هِوْحَنِب .
ٍعفا َر بِيأ ِنْب ِ هاللِّديبُع نع ملسم هجرخأو ـ4 6446ـ رحنلا ةرغث نيب يذلا
مظعلا ىهو ،ةوقرت عمج « ٌيِقا َر تلا».[ل ِطاَب اَهِب ُدي ِرُأ ٍهقَح ُةَمِلَك : ٌيِلَع
َلاَقف .ِهلّ إ َمْكُح َ :اوُلاَق ةق ْرِف مهتلض بلع جراوخلا نأ بلع نيملسملا ءاملع
عمجأ دق :يباطخلا لاق هوحن وأ ديص نم ىمري ام «ة ي ِم رلا»و.قتاعلاو

مهتداهش اوزاجأو ،مهحئابذ لكأو ،مهتحكانم اوأرو ،نيملسملا قرف نم .

يخرجون عن طاعة ا“مام المفترض طاعته ويسلخون منها.و«نَكَلوُا عِن َ الْعَمَلِ» أن
قال: ومعنى «يَمُر ُقو َن مِ َن الدهيِن» أن

حاَم هرلِاَب ُرجاَش تلا»و.مهيديأ نم اهوقلأو اهب اومر نأ « ْمُهَحام َر »
ا»و.اونبجو اورتفŒاوٌشحو»و.اهب لدتسي يتلا ةمعلا «ةي

صقانلا « ُجَدْخملا»و.اهب نعاطتلا .

2. (4814)- Müslim, (bu hadisi) Abdullah İbnu Rafi'den de aynı şekilde tahriç etmiştir. O rivayetin baş kısmında şu ziyade var: "Haruriyye, Ali İbnu Ebî Talib (radıyallahu anh)'e karşı huruc ettikleri zaman: "Hüküm Allah'ındır" dediler. (Bu ibare Kur'an'dan bir iktibas olması hasebiyle) Hz. Ali de: "Kendisiyle batıl murad edilen hak bir söz" dedi." [Müslim, Zekat 157, (1066).] 706

AÇIKLAMA:

1- Haricîler, Cemel Vakası'yla başlayan iç karışıklıkların sonunda ortaya çıkan bir fitne grubunun adıdır. Bunlar Sıffîn Savaşı'ndan sonra, aradaki ihtilafın iki hakem tarafından Kur'an'a göre halledilmesi şeklinde bir karara varılınca, bu kararı beğenmeyerek hem Hz. Muaviye'ye hem de Hz. Ali'ye karşı gelmişlerdir. Fiilen halife Hz.Ali (radıyallahu anh) olması haysiyetiyle Hz. Ali onların üzerlerine gitmiş, itaate getirmek için onlarla savaşmıştır. Hz. Ali'ye karşı, siyasî bir eylem olarak ilk toplandıkları yerin adı Harura olduğu için bunlara Haruriye de denmiştir. Haricîler büyük günah işleyen kâfir olur diye ortaya attıkları bir prensiple hareket ettikleri için, zamanla kelamî bir mezhep mahiyetini de kazanmıştır.

Haricîler, bidayetten itibaren Muhakkime-i ûlâ, Ezârika, Necedat, Sufriyye, Acâride, İbâziye gibi değişik kollara ayrılmıştır. Zamanımıza kadar varlığını sürdüren kolu İbâziye'dir. Tunus'ta, Cezayir'de bunlara rastlanır. Zengibar'ın resmî mezhebinin İbâziye olduğu bilinmektedir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Nehrevan Savaşı'nı anlatmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanlarla savaşacak bir fitne grubunun evsafını beyan buyurmuş, Hz. Ali bu vasıfları Haricîlerde görmüştür. Resulullah'ın kendisine verdiği bilgilere dayanarak, bu zümre içerisinde Zü's-Südye isminde bir kimsenin bulunması gerekeceğinde ısrar eder. Gerçekten, ölüler arasında Hz. Ali'nin "peygamberin ihbarı"na dayanarak yaptığı tasvire uygun bir adam bulununca nebevî bir mucize daha ortaya çıkar. Hz. Ali (radıyallahu anh) bu mucize karşısında heyecanlanır ve tekbir getirir: "Allah doğru söyledi. Resulü doğru söyledi" demesi, Allah'ın bildirmesiyle konuşan Hz. Peygamber'in sözünün doğrulandığını, te'yid gördüğünü ifade buyurmasıdır. Şarihler, Ubeyde es-Selmânî'nin, bu hadisenin itibarını Resulullah'tan işittiğine dair Hz. Ali' ye üç kere yemin ettirmesini, bunu herkese duyurma maksadıyla yaptığını belirtirler. **3-** Hz. Ali onların Lahükme illa lillah Kur'ânî cümlesini "Batıla alet edilen hak bir söz" olarak değerlendirir. Hatta Haricîler, aşırı dindarlıklarıyla da meşhurdurlar. Çok ibadetten alınları yara olan kimselerdir. Onun için hadiste "onların namazı yanında sizinki bir hiçtir..." cümlesine rastlanır. Ne var ki ne çok ibadet, ne Kur'an ve hadiste gelen ibarelerin slogan olarak kullanılması gidilen yolun meşruluğu için kafi değildir. Siyasi görüşü kendine muvafık olmayan, Müslümanları tekfir, halifeye isyan gibi davranışlar onları ve benzerlerini Resulullah'ın ifadesiyle "İnsan ve hayvanların en şeriri" olmaktan kurtaramıyor. Haricîlerin "Hüküm Allah'ındır" diye pek sık kullandıkları slogan, Kur'an'dan muktebestir. Birçok ayette bu mâna ifade edilmiştir (En'am 57, 62, Yusuf 40, 67, Kasas 70, 88, Gafir 42), Hz. Ali buna itiraz etmemiş, fakat söyleniş gayesinin batıl olduğunu belirtmiştir.

4- Bu hadis, mü'minler arasında cereyan edecek kıtallerin ahkâmını tesbitte esastır. Ulema bu ve diğer benzeri hadislerden sonra Sahabe'nin tatbik ettiği ahkâmdan hareketle şu esasları tespit etmiştir: * İmama isyan edenler önce hakka çağrılır, tehdid edilir, saldırmadıkları müddetçe saldırılmaz. * Saldırmaları halinde onlarla savaşılır.

* Yaralılarına dokunulmaz. Bozguna uğradıkları takdirde, destek görmeleri melhuz değilse takip edilmezler. * Malları ganimet değildir yağma edilmezler.

* Tevbe edenlerin tevbesi kabul edilir.

* İsyan sebebiyle dinden çıkmış sayılmazlar. Ancak inkarları sebebiyle isyan etmişlerse o zaman mürted muamelesi yapılır.

* Onlardan esir alınanlara da, esir muamelesi yapılmaz; öldürülmezler. * Devlete karşı isyan eden bağîlere ve Haricîlere karşı savaşmak caizdir, sevaptır, bu savaşta ölenler şehittir. Fitnenin çeşitleri ve herbirine karşı uygulanacak ahkâm hakkında geniş bilgiyi daha önce kaydettik. 707

ن' ِ هاللّ َوَف ،ًاثيِدَح # ِ هاللّ ِلوُس َر ْنَع ْمُكُتْث دَح اَذإ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌّيِلَع□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةلفغ نب ديوس نعو ـ4 □6444ـ ِ هاللّ َلوُس َر
ُلْقي ،َو اَذإ دَح ْمُكُتْث اَميِف يِنْيَب َو ْمُكَنْيَب ناِف َلا ْرَح َب ِخ ْدَعَة ، َو اِنهِب ِسَمْعُت
يِ ةَ، يِقْرَ وُا نَ َلاقُرْآن، َ يِجُاوِز ُأخا ِر م ِن َلاس ماَء ِ اَحبُّ لاب نِم اَقُوَل َعَلْيِه ِ ما اَم ْلَم
قَوْ م يف أخا ِر لاز ماَن ِ حُدَثاَء ُ ا'سنَان ِ سُفَهاَء ُ ا'حُّ م ِ، يقوُلُون َمن ِخيَر ِ قَوْل ِ البْرَ ِ
قاَف ْ تُلوُهمُ ْ فاِن يف قَتلِهِمْ ْ أجرا ًلمِن َ قتَل َ همُ ْ عِنَدْ # يقُوُل: سيَخْرُ ُ ج
ر َ همُ ْ، يمَرُ ُ قوُن َ من ْ الدهين ِ كماَ يمَرُ ُ ق السلا ه ُم نِ الرلا مِي ةِ، فأيناَمَ لقيتمُوُهمُ ْ
» أ ب شباب لم يكبروا حتى يعرفوا الحق.«سفهَاَء ُ ا'حُّ م ِ» السفه إيماَنهُ ُم ْ حناَج ِ
اللّه ِ يوَْم َ القْيِاَمة ِ]. أخرجه الخمسة إ الترمذي.«حدُثَاَء ُ ا'سنْ ُ

. الخفة في العقل والجهل.«ا' حمُ » العقول

3. (4815)- Süveyd İbnu Gafle (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali (radıyallahu anh) dedi ki: "Ben size Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' dan bir hadis söyleyince, Allah'a yemin olsun Aleyhisselâtu vesselâm'ın söylemediği bir şeyi söylemektense gökten atılmayı tercih ederim. Ancak benimle sizin aranızda cereyan eden şeyler hakkında konuşunca, bilesiniz harp hiledir. Zîra ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Ahirzamanda yaşça küçük, akılca kıt birtakım gençler çıkacak. Yaratılmışın en hayırlısının sözünü söylerler, Kur'ân'ı okurlar. İmanları gırtlaklarından öteye geçmez. Okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkarlar. Onlara nerede rastlarsanız onları gebertin. Zîra, onları öldürene, kıyamet günü, Allah'ın vereceği ücret var." [Buhârî, Fezâilu'l-Kur'ân 36, Menakıb 25, İstitâbe 6; Müslim, Zekât 154, (1066); Ebu Davud, Sünnet 31, (4767); Nesâî, Tahrîm 26, (7, 119).][708]

AÇIKLAMA:

1- Eslâf uleması, burada yaşça genç, akılca kıt gençlerle Haricîlerin kastedildiğini anlamışlardır. Nitekim, Teysîr'in bu hadisi, Haricîlerle ilgili fitne başlığı altında kaydettiğine göre, aynı anlayışı görmek mümkün. Ancak Resûlullah'ın hadisleri, aynen Kur'ân gibi her devre baktığı için, kıyamete kadar gelecek zaman içinde her devir insanı, kendi zamanına tatbik etme hakkına sahiptir. Nitekim, bizde Fitnenin Evsafı ile ilgili bahiste, günümüzün fitnelerinde gizli ve münafık güçlerin cahil gençlerimizi, İslâmî sloganlarla aldatıp istismar edeceklerine dikkat çekmiştik.

2- خير قول البرية tabirinde bazı alimler "kalb mevcuttur, قول خير البرية şeklinde olmalıdır" demiştir. "Yaratılmışın en hayırlısının sözü" demek olur. Bununla Kur'ân ve hadisin kastedildiği belirtilmiştir. **3-** Kur'ân okumalarına rağmen imanlarının gırtlaklarından öteye geçmemesi Kur'ân'ı anlamadıklarına, ahkâmını hayatlarında tatbik etmediklerine, halkı aldatmak için, slogan olarak onları zikrettiklerine delalet eder. Bunlar, bir avı delip, ondan hiçbir bulaşık almadan öbür tarafa geçen ok gibi, İslâm'dan hiçbir pay kapmamış olarak dinden çıkarlar. İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de bu insanların dine giriş ve çıkışlarını "ok"un bir ava giriş çıkışına benzetmesini, oka avdan hiçbir şeyin takılmaması sebebine bağlar. **4-** Hadisin Ebu Dâvud'daki bir veçhinde "Onlar Müslümanları (büyük günah işleyince kâfir olurlar diyerek) öldürürler. Fakat put ehlini bırakırlar. Eğer ben onlara yetişecek olsam, vallahi Ad kavminin ölümleriyle öldürürüm" buyurulmuştur. Ad kavminin ölümü tabiriyle, "Köklerinin kesilmesi"nin kastedildiği belirtilmiştir. Çünkü o kavim helak olmuş, arkası kesilmiştir.

Eski âlimler bu hadisi Haricîlere tatbik edip büyük günah işleyenleri kâfir addederek diye kayıtlamıştır. Ancak günümüzde benzeri davranışlara düşen kitlelerin davranışlarını aynı tabirlerle kayıtlamak gerekmez. Üstelik İslam âlemi şimdilerde ne kadar geniş. Müslümanlara musallat olacak bu heriflerin ileri sürecekleri bahaneler her köşede bir başka şey olabilir. Ama onların sonunu da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) haber vermektedir: "Âd kavminin ölümüyle ölmek." "Âd kavmi öldürülmedi, (atom bombasından hasıl olan fırtınayı hatırlatan) bir rüzgâr ile toptan helak edildi" der, şârihimiz... 709

نوُنِسْحُي م ْوَق : ةَق ْرُف َو ف ِّتْخا بِت مُأ يف ُنوُكَيَس # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
اق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ َو ٍديعس بأ نعو ـ6 □6444ـ دَت ْرَي بهتَح َنوُع ِج:
ْرَي َ مُث .ِة ي ِم رلا َنِم ُمْه سلا ُق ْرَمي اَمَك ِنيِهدلا َنِم َنوُق ُرْمَي ،مُهَيِقا َرَت
ُزِواَجُي َ َنآرُقْلا َنوُأ َرْقَي ،لْعِفْلا َنوُئيِسُي َو َليِقْلا ِ هللّاِب بل ْوأ َناَك ْمُهَلتاَق ْنِم .
ٍءْىَش يف ُهْن ِم اوُسْيَل َو ِ هاللّ ِباَتِك بلا َنوُعْدَي ،هُوُلَتَق َو ْمُهَلَتَق ْنَمِل َبوُط
،قْلَخْلا ُّرَش ْمُه .ِهِقوُف بلَع

هوحن ديعس بأ نع نيخيشللو ،دواد وبأ هجرخأ .[ُقيِلْح تلا :َلاَق ْمُهاَميِس اَم .
!# ِ هاللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق .ْمُهِنم

4. (4816)- Ebu Said ve Enes radıyallahu anhümâ anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimde ihtilâf ve ayrılıklar meydana gelecek. (Onlardan) bir grup lafıyla güzel, ameliyle kötü olacak. Bunlar Kur'ân'ı okuyacaklar, ancak köprücük kemiklerinden aşağı geçmeyecek. Bunlar, dinden tıpkı okun avı delip geçmesi gibi çıkarlar. Onlar, ok, kirişine dönmedikçe bir daha dine geri gelmezler. Bunlar mahlukatın en şeriridir. Onları öldürene ve onlar tarafından öldürülene ne mutlu! Onlar insanları Kitabullah'a çağırırlar, fakat Kitap'tan zerre kadar nasipleri yoktur."

Yanında bulunan Ashab:

"Ey Allah'ın Resûlü onların alâmeti nedir?" diye sordular da: "Tıraş olmak!" buyurdular." [Ebu Dâvud, Sünnet 31, (4765).]

Benzer bir rivayeti Ebu Saîdi'l-Hudrî'den Sahiheyn kaydetmiştir. [Buhâri, Fezailu'l-Kur'ân 36, Menâkıb 25, Edep 95, İstitabe 6, 7; Müslim, Zekât 143-148, (1064); Muvatta, Kur'ân10, (1, 204, 205); Nesâî, Zekât 79, (5, 87). Tahrîm 26, (7, 119).]710

عوقو عضوم « ّ ُقو ُفلا َو ُةقوُفلا».[ْمُهوُمِيناَأف ْمُهوُمُتْيأ َر اَذإف .ُديِبْس تلا َو
ُقيِلْح تلا ْمُهاَميِس] :لاق ٍسنأ نع ٍةياور يفو ـ4 □6444□

مهسلا نم رتولا .

5. (4817)- Hz. Enes'ten gelen bir rivayette (Resûlullah şöyle) buyurmuştur: "Onların alâmeti tıraş ve saçın yolunmasıdır. Onları gördüğünüz zaman öldürün." 711

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadiste geçen dalalet fırkasıyla ilgili mütemmim bilgi sunmaktadır. Dinden çıkan bu yaşça genç, aklı kıt, lafı güzel, ameli kötü gürûhun bir daha kazanılamayacağı ifade edilmektedir. Onların geri gelmesi, okun kirişine geri gelmesine bağlanmıştır. Yani olması muhal olan şeye dilimizde böylesi makamda "balık kavağa çıkınca" deyimini kullanırız. Maksad muhal olan şeyi ifade etmektir. Keza bunların okuduğu Kur'ân'dan zerre miktar bir tesir, bir iz kalmayacağı, kalplerine hiçbir şey inmeyeceği hakikatı da, okuduklarının köprücük kemiklerinden aşağı gitmeyeceği tabiriyle ifade edilmiştir. Başka rivayetlerde köprücük kemiği yerine boğaz, hançere, gırtlak gibi başka tabirler kullanılmıştır. Şarihlerimiz bu tabiri "Kıraatleri Allah'a yükselmez. Allah kabul buyurmaz" şeklinde de anlamıştır.

2- Hadis, böylesi insanlarla cihad gereğine dikkat çekmektedir. Çünkü, dinî sloganlarla, Kur'ân tilavetiyle meydana çıktıkları için mü' minler arasında tereddüt çıkabilecektir. Aleyhissalâtu vesselâm bu tereddütü yenmek ve izale etmek maksadıyla onları öldüren gazi, onlar tarafından öldürülen şehit olur mânasında olmak üzere "Onları öldürene ve onlar tarafından öldürülene ne mutlu!" buyurmuştur. **3-** Onların alâmeti başı tıraş etmek olarak belirtilmiştir. Nevevî der ki: "Alimlerden bazıları bu hadisten hareketle başı tıraş etmenin mekruh olduğuna hükmettiler. Ancak, hadiste buna delalet yoktur, tıraş onların alâmetidir. Alâmet, bazan da mübah olur. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm: "Onların alâmeti bir pazusu kadın memesi gibi olan siyah bir adamdır" buyurmuştur. Malum olduğu üzere, bu haram değildir. Ayrıca Ebu Dâvud'un Sünen'inde Buhârî ve Müslim'in şartına uygun sahih bir rivayette "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) başının birkısmı tıraş edilmiş bir çocuk görmüştü: "Ya tamamını tıraş edin ya tamamını kesmeyin" buyurdu" denmiştir. Bu rivayet başın tıraş edilmesinin mübahlığı hususunda sarihtir, te'vile ihtimali yoktur. Ulemâ der ki: "Her durumda başın tıraş edilmesi caizdir. Kişiye yağlanması ve bakımı meşakkat getirecekse tıraş etmesi müstehab olur. Eğer meşakkat getirmiyorsa kesilmesi müstehab olur."

İkinci hadiste, tıraş olarak tercüme ettiğimiz tahlik kelimesini te'kîden tesbîd, (bazı nüshalarda tesmîd şeklindedir) kelimesi gelmiştir. Lügatte aynen deriden saçın tıraş edilmesi mânasına gelirse de Ebu Dâvud, saçın kökten yolunması diye açıklar.[712]

---

[709] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/493.

هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِل ّٖب ِب ْوَث يف َو ,ٍنْيَنُح ْنِم ُهَف َرَصْنُم # ِ هاللّ َلوُس َر لُج
َر نَتأ] :لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ4 □6444ـ ُت ْرِسَخ َو ُتْب ِخ ْدَقَل
؟ِلْدعأ ْمَل اَذإ ُلِدْعَي ْنَمَف َكَلْي َو :لاَقَف ْلِدْعا ،ُد مَحُم اَي : َلاَقَف .َسا نلا ِيطْعُي َو
ِ نأ ْ يَتَحَد َث نلا ُسا نأ مَحُم ًاد ُلُتْقَي ُف ِضَة ، َو َر سُول ُ هاللّ ِ # َي قبُض ِمنْهَا
هاللّ َذاَعَم :# َلاَقَف .ِقِفاَنُمْلا اَذه َقُنُع ْب ِرْضأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي ِينْعَد : ُرَمُع َلاَقَف
.ِلْدعأ ْمَل ْنإ هجرخأ .[ِة يم رلا َنِم ُمْه سلا ُقرْمَي اَمَك ِنيهدلا َنِم َنوُق ُرْمَي ،ُمْه َر
ِجاَنَح ُزِواَجُي َ َنآَرُقْلا َنوُأ َرْقَي ُهَباَحْصأ َو اَذه نإ َو ،ُهَباَحْصأ

. ملسمل ظفللاو ،ناخيشلا

6. (4818)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Huneyn dönüşünde bir adam yanına geldi. Bu sırada Hz. Bilâl'in eteğinde gümüş (para) vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bundan avuç avuç alıp insanlara dağıtıyordu. Gelen adam: "Ey Muhammed! Adil ol!" dedi. Aleyhissalâtu vesselam (öfkeli olarak): "Yazık sana! Ben de adil olmazsam kim adil olabilir? Eğer adil olmazsam zarara ve hüsrana düşerim!" buyurdular. Hz. Ömer atılıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Bana müsaade buyurun şu münafığın kellesini uçurayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Halkın "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" diye dedikodu yapmasından Allah'a sığınırım. Bu ve arkadaşları Kur'ân okurlar (ama okudukları) hançerelerinden aşağı geçmez. Dinden, okun avı delip geçtiği gibi çıkıp giderler!" buyurdular." [Buhârî, Humus 16; Müslim, Zekât 142, (1063). Metin Müslim'inkidir.] 713

AÇIKLAMA:

1- Hadis birçok vecihten rivayet edilmiştir. Müslim'in Zekât bölümündeki 140-160 arasındaki hadisler bu vak'a ile alakalı. Bazı rivayetlerdeki ziyadelerden anlaşıldığına göre, hâdise, Huneyn Savaşı'ndan elde edilen ganimetin Ci'râne'de dağıtımı sırasında cereyan etmiştir ve bu itirazcının adı Zülhüveysıra'dır. Bir rivayette adam tasvir de edilir: "Gür sakallı, elmacıkları çıkık, gözleri çukur, alnı yüksek, başı traşlı." Bir rivayete göre, "Sağında ve solunda olanlara verdi. (Henüz) arkadakilere vermemişti. Arkadakilerden bir adam kalkarak: "Ey Muhammed, taksimde adil olmadın" der. Resulullah bu söze çok öfkelenir. Ancak: "Vallahi, benden sonra, benden daha adil olacak birini bulamazsınız" demekle yetinir. Sonra şu açıklamayı yapar: "Ahirzamanda bir kavim çıkacak. Sanki bu, onlardan biridir. Onlar, Kur'an okurlar fakat okudukları köprücük kemiklerini geçmez. İslam'dan okun avdan geçtiği gibi geçip giderler.

Alametleri tıraştır. Bunların arkası kesilmez; sonuncuları Mesih Deccal'le birlikte çıkar. Onlara rastladığınız zaman bilin ki, onlar halkın ve hayvanların en şerirleridir." **2-** Havazinliler, askerlerinin daha fedakârane savaşmaları düşüncesiyle mallarını ve hatta çocuk ve kadınlarını da cephe gerisine getirdiklerinden savaşta mağlup olunca Müslümanlara çok miktarda ganimet intikal etmişti; 6.000 kadın ve çocuk, 4.000 okiyye gümüş, 24.000 deve, 40.000'den fazla koyun. Vakidî, o gün her bir gaziye dört deve ile kırk koyun ganimet isabet ettiğini belirtir. Ayrıca müellefe-i kulub denen kalpleri kazanılacak, şair, hatip, kabile reisi gibi nüfuzlu kimselere, durumuna göre 50'şer, 100'er deve verilmiştir. **3-** Bazı rivayetlerde, Resulullah'tan bu adamı öldürme müsaadesi isteyen Halid İbnu Velid'dir. Dahası, hâdisenin Ci'rane'de değil Medine'de cereyan ettiğini ifade eden rivayet de var. İbnu Hacer el-Askalânî, bu rivayetlerin arasında zıtlık olmadığını, hâdisenin birkaç sefer cereyan etmiş olabileceğini söyleyerek zahirî zıtlığı te'lif eder. **4-** Bu hadisler, Haricîlerle ilgili olması haysiyetiyle, bunların şerhi zımnında, Haricîlerin tekfir edilip edilmeyeceği hususuna da yer verilir. Hemen belirtelim ki, onların tekfiri hususunda ihtilaf edilmiştir. Şâfiîlerden cumhur-u ulemâya göre Haricîler tekfir edilemez. Bakillânî, onların sarih küfre düşmediğine, fakat küfre müeddi olan söz söylediklerine dikkat çekmiş ise de bu, tam bir tekfir sayılmamıştır. Kadı İyaz, "tekfir hususunda, ulemanın, muteber tek delili olduğunu, bunun da, onların kendi dışındaki Müslümanları tekfir etmeleri bulunduğunu, zîra bir hadiste mü'mini tekfir eden kimsenin sözünün havada kalmayıp, haksız yere tekfirde bulunan kimseye geri döneceğini bildirdiğini" söyler. Aslında bu hüküm, diğer fırâk-ı dâlle için de geçerlidir.

Ehl-i Sünnet uleması, tekfir hâdisesi, dinde çok nazik bir bahis olması sebebiyle, tekfir etme hususunda fazlaca dikkatli ve ihtiyatlı davranmışlardır. Dolayısıyla onların kestiklerinin yeneceğine, kadınlarıyla evlenilebileceğine, cenazelerine iştirak edileceğine, şehadetlerinin makbul olacağına hükmetmişler ve bu hususta icma etmişlerdir. Hz. Ali'ye : "Onlar kâfir midirler?" diye sorulmuş: "Küfürden kaçtılar!" demiştir.

"Münafık mıdırlar?" denilmiş, "Münafıklar Allah'ı pek az zikrederler. Halbuki onlar akşam sabah zikrediyorlar!" demiştir. "Onlar kimdir?" denilmiş, "Fitneye maruz kalıp, bu yüzden hakka karşı körleşen, sağırlaşan kimselerdir!" demiştir.[714]

* HAKEMEYN HÂDİSESİ VE YEZİD İBNU MUAVİYE'YE BİAT VAKASI

مَل وَ ،نْي رَت اَم سِا نلا نَم نَاك دْق : تُلُقَف اهْنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ ةَصْفَح بلع□
تُلَخَد] :لاق امهْنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ رَمُع نِبْا نع ـ4 □6444ـ بهتَح هُعَدَت مْلَف ، ةَق
رُف مْهُنَع كِسابِتْحا يف نَوُكَي نْأ سْشخأ وَ ، كَنو رِظَتْني مْهَف سَا نلا قِحْلا : تَلاَقَف
. ءَش رِمْ‘ا نَ مِ لِب لَعْجي نَم وَ هُنِم هِب قُّحأ نُحْنَلَف ،هَن رْق انَل عِلْطُيْلَف رِمْ‘ا
اَذه يف مَ لَكَتَي نْأ دُي رُي نَاك نَم : لاَق وَ ةُيواَعُم بَطَخ سُا نلا قَ رَفَت ا مَلَف .
بَهَذ بلع كَابأ وَ كَلتاَق نَم كْنِم رِمْ‘ا اذهِب قُّحأ لَوُقأ نْأ تُمَمَه دْقل : لاَقف ؟هَتْبَجأ ّ
هَف ، هاللّدْبَعِل تُلُقَف : ةَمَلْسَم نُب بُيِبَح لاَق . هِيبأ

تْلُق . نِاَن جِلا يف ُ هاللّ دَعأ اَم تُ رْكَذَف ، كِلذ رُيْغ بِهنَع لَم حْيِ وَ مَ دلا□ :
كِفْسُت وَ عِيمَجلا نَيْب قَ رَفُت ةًمِلَك لَوُقأ نْأ تُيِشَخَف ،م ّس“ا

يراخبلا هجرخأ .[تَم صِعُ وَ تْظِفُح .

1. (4819)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın yanına girdim ve: "(Ali ile Muaviye (radıyallahu anhümâ)'nin Sıffîn'deki hâdiseleri sebebiyle) halka gelenleri görüyorsun. (Şimdi Harameyn ve başka yerde hayatta kalan sahabeleri toplayıp fikirlerini almak istiyorlar.) Bu hilafet ve emîrlik meselesinde bana hiçbir hak tanımadılar (bu sebeple gitmek istemiyorum, ne dersin?)" dedim. "Katıl. Çünkü onlar seni bekliyorlar. Onlardan geri durmanı, onların bir muhalefet saymalarından korkarım!" dedi ve Abdullah, oraya gidinceye kadar Hafsa onu bırakmadı. (Hakemlerin hüküm vermesinden sonra) Hz. Muaviye bir hutbe irad etti ve (Abdullah'la babası Ömer'i kastederek) dedi ki: "Kim bu hilafet meselesi hakkında bizimle konuşmak isterse kendini bize göstersin (meydana çıksın). Şurası muhakkak ki biz, halifeliğe ondan da babasından da ehakkız."

Habib İbnu Mesleme der ki: "Abdullah'a: "Ona cevap vermedin mi?" dedim. Abdullah cevaben: "Bu işe senden daha ehak olan, İslam adına sana ve babana karşı (Uhud'da, Hendek'te) mücadele vermiş olan Ali (radıyallahu anh)'dir!" demek istedim. Fakat, herkesin arasına tefrika sokup, kan akıtacak ve istemediğim bir mânaya çekilecek bir kelime sarfetmekten korktum. Allah'ın (sabredene) cennette hazırladığı mükafaatları da hatırlayarak (Muaviye'ye) karşılık vermedim" demiştir. Habib İbnu Mesleme: "Bu tavrı takdir ederek: "Sen bir fitneden (inayet-i İlahî ile) korunmuş ve (ciddî) bir felaketten muhafaza edilmişsin!" dedim" der. [Buharî, Megazî, 29.][715]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer'den alarak koyduğumuz parantez arası açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Hz. Abdullah İbnu Ömer, Sıffîn Savaşı'nda, ihtilafın çözümü Hakemeyn'e yani biri Hz. Ali, diğeri de Hz. Muaviye (radıyallahu anhümâ) tarafından seçilecek iki hakemin tesbit edeceği ortak görüşe havale edildikten sonra, hayatta kalan sahabelerin fikirlerini almak üzere yapılan bir davete icabet edip-etmeme hususunda Resulullah'ın zevcelerinden ve aynı zamanda kızkardeşi bulunan Hafsa ile istişare etmiştir. Kendisi kırgın bir hava taşımakta, bu sebeple de davete icabet etmemek istemektedir. Ancak Hz. Hafsa, katılmasını tavsiye etmektedir. Abdullah katılır. Hz. Muâviye'nin kulağına Abdullah'tan bir şeyler ulaşmış olmalı ki, ilk hutbesinde ta'rizkâr ve hatta tehditkar bir üslupla Hz. Abdullah'a laf atar. Abdullah, Hz. Ali lehine konuşup, bidayetten beri İslam için çalıştığını, Hz. Muâviye ve babası Ebu Süfyan'a karşı Uhud'da, Hendek'te İslam'ı korumak için savaş verdiğini, bu sebeplerle onun hilafete kendisinden ehak olduğunu söylemeyi düşünür. Fakat, fitne çıkmasın diye sükut eder. Said İbnu Mansur'un kaydettiği munkatı bir rivayette Hz. Abdullah, Muâviye'ye şöyle söylemek istemiştir: "Hilafete, İslam adına sana ve babana karşı savaşmış olanlar ehaktır." Ancak kan dökülmesi ve sözünün yanlış anlaşılması korkusuyla susmayı tercih eder, (radıyallahu anh).

2- Hadiste, Hz. Abdullah'a bu davranışı sebebiyle takdirlerini ifade eden Habib İbnu Mesleme, küçük sahabelerdendir. Şam'a yerleşmiştir. Babasının Resulullah'la sohbeti mevcuttur. Aslında Hz. Muaviye taraftarlarındandır. Muaviye (radıyallahu anh) onu, kuşatma altındaki Hz. Osman'a yardım etmesi için bir askerî birliğin başında Şam'dan Medine'ye göndermiş, ancak o gelmeden Hz. Osman şehid edilmiş olduğu için geriye, Hz. Muâviye'nin yanına dönmüştür. Şam'da Hz. Muâviye ile beraberdir. Hz. Muâviye onu Rumlara karşı yapılan gazvelerin başına komutan tayin etmiştir. Sıkça Rumlarla karşılaştığı için Habibu'r-Rum lakabıyla şöhret bulmuştur. Hz. Muâviye'nin hilafeti sırasında vefat etmiştir.

Habib İbnu Mesleme'nin Hz. Abdullah'a "Allah seni fitne ve felaketten himaye etmiş" sözü, o sırada Hz. Muâviye aleyhine sarfedeceği bir sözün mutlaka bir kavgaya sebep olacağını ifade eder. Çünkü hâdiselerin içinde, hatta yetkili bir şahsiyettir, havayı gayet iyi bilmektedir.

3- İbnu Hacer'in açıkladığına göre, Hz. Muâviye, hilafet meselesinde şu görüşte idi: "Kuvvet, re'y ve marifette üstün olanın, İslam'da öncelik, diyanet ve ibadet yönleriyle üstün olana takdim edilmesi gerekir." İşte bu görüş gereğince kendisinin hilafete ehak olduğunu ileri sürmüştür. İbnu Ömer ise aksi görüşte idi ve fitne korkusu olmadıkça mefdula biat edilmeyeceği kanaatini taşıyordu. İşte bu sebeple sonradan Hz. Muâviye'ye ve daha sonra da oğlu Yezid'e biat etti, çocuklarına da biatlarını bozmayı yasakladı. Aynı düşünce ile, Yezid'den sonra da Abdülmelik İbnu Mervan'a biat etmiştir.716

ًادَحأ ٍرْدَب ِباَحْصأ ْنِم ِقْبُت ْمَل هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَمْثُع َلَتْقَم ِينْعَي ،ىلو ُلا ُةَنْتِفْلَا ْتَعَق َو ا مَل] :َلاَق ِب يَسُمْلا ِنْبا نعو ـ4 6444ـ هجرخأ .[خاَبَط ِسا نلِل َو ْعِفَت ْرَت ْمَلف ُةَثِلا ثلا ِتَعقو مُث ؛ًادَحأ ِةَيِبْيَدُحْلا ِباَحْصأ ْنِم ِقْبُت ْمَلَف ،َة رَحْلا ِينْعَي ُةَيِنا ثلا ُةَنْتِفْلا ِتَعَق َو مُث

. يراخبلا

ادحأ ةباحصلا نم سانلا يف قبت مل اهنأ دارملاو ،هدنع ريخ و هل لقع بأ «. ُهل َخاَبَط » نف لاقي

2. (4820)- İbnu'l-Müseyyeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "İlk fitne yani Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehid edilmesi vukua geldiği zaman Ashab-ı Bedr'den kimseyi hayatta bırakmadı. Sonra ikinci fitne yani Harra hâdisesi vukua geldi. Bu da Hudeybiye ashabından kimseyi hayatta bırakmadı. Sonra üçüncüsü vukua geldi. O da insanlar arasında akıl ve kuvvet (sahabe) barakmadı." [Buhârî, Megazî 11.] 717

AÇIKLAMA:

1- Hadiste üç fitneye temas edilmektedir. Bunlardan ilki Hz. Osman'ın şehid edilmesi hâdisesidir. Bu vak'a hicrî 35 senesinde vukua gelmiştir.

İkinci fitne Harre vakasıdır. Bu vaka Hicri 63 yılında vukua gelmiştir. Üçüncü fitnenin hangi hâdise olduğu tasrih edilmemektedir. Kastalânî Irak'ta vukua gelen Ezârika fitnesi, Haccac tarafından İbnu Zübeyr (radıyallahu anh)'in şehid edilmesi ve Kâbe'nin yıkılmasıyla sonuçlanan hicri 74 yılındaki fitne; Mervan İbnu Muhammed'in hilafeti sırasında 130 yılında Medine'de cereyan eden Ebu Hamza el-Haricî fitnesinin kastedilmiş olabileceğinin ileri sürüldüğünü kaydeder. İbnu Hacer, üçüncü fitnenin Ezârika fitnesi olduğunu söyleyen Davudî'ye itiraz eder ve katılmayış sebebini iki sebebe bağlar: **1)** Hadisin ravisi Yahya İbnu Said burada Medine'de vukua gelen fitneleri kastedmiştir, diğerlerini değil. **2)** Ezârika fitnesi ise Yezid İbnu Muâviye'nin vefatını müteakip vukua gelmiş; yirmi seneden fazla devam etmiştir. 718

İbnu Hacer üçüncü fitnenin hangisi olduğunu belirleme maksadıyla İmam Malik'in Yahya İbnu Said'den kaydettiği şu açıklamaya yer verir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidinde iki gün namaz terkedilmiştir: **1)** Hz. Osman'ın şehid edildiği gün, **2)** Harra günü."

İmam Malik: "Üçüncüyü unuttum" demiştir. İbnu Hacer devam eder: "İbnu Abdü'l-Hakim: "Haricî Ebu Hamza'nın huruc ettiği gündür" der. Bu ise Mervan İbnu Muhammed İbnu Mervan İbni'l-Hakem'in hilafeti zamanında 130 yılında cereyan etmiştir. Bu hâdise Yahya İbnu Said'in vefatından bir müddet önce vukua gelmiştir. Ben, Dârakutni'nin Garaibu Malik nam eserinde, kendisine Yahya İbnu Said'den sahih bir senetle ulaşan buna benzer bir rivayete rastladım. Sonunda şöyle diyordu: "Üçüncüsü vaki olursa insanlarda akıl ve güç bırakmaz." İbnu Ebî Hayseme'nin tahricinde "Şayet üçüncü vaki olsaydı" şeklinde gelmiştir. Bu ifade, sadedinde olduğumuz hadiste üçüncü fitne hakkındaki cezme muhaliftir (yani hâdisenin henüz vukua gelmediğini beyandır). Aralarını bulmak ve te'lif etmek mümkündür. Şöyle ki: "Yahya İbnu Said bu sonuncu ifadeyi önce söylemiştir, sonra da mezkur üçüncü fitne, o daha sağ iken vaki olmuştur. Hâdiseden sonra Yahya İbnu Said, Leys İbnu Sa'd'ın kendisinden naklettiği ifadeyi söylemiştir." **2-** Hadiste geçen Tabah kelimesi kuvvet, akıl, hayır gibi mânalara gelir. İbnu'l-Esir, Camiu'l-Usul'de bundan maksadın Sahabe olduğunu belirtir. Rivayetten, mezkur üç fitneden birincide Bedir Ashabı, ikincide Hudeybiye Ashabı, üçüncü de Ashabın geri kalanı öldürülecek gibi bir mâna anlaşılmaktadır. Fakat mâna öyle değil. O sıralarda onların kalmamış olacağı ifade edilmiştir. Yani, "Bedir Ashabı'nın tükenme sıralarında Hz. Osman katledildi, birinci fitne husule geldi; Hudeybiye Ashabı'nın tükenmesi zamanında Harra hadisesi vukua geldi, Ashab'ın tükendiği sıralarda da üçüncü fitne vukua geldi" denmektedir. **3-** Burada bir noktaya dikkat çekmek isteriz: Sadedinde olduğumuz rivayet Said İbnu'l-Müseyyeb'ten bir nakil gözükmektedir. Yapılan açıklamalara göre bu eser Yahya İbnu Said'e aittir. Nitekim Said İbnu'l-Müseyyeb hicrî

716 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/499-500. 717 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/501. 718 Yezîd İbnu Mûaviye Hicrî 64 yılında vefat etmiştir. O sıralarda ortaya çıkan Ezârike fitnesi, hâricîlerin çıkardığı bir huzursuzluktur. Bu 94 yılında vefat etmiştir. Halbuki üçüncü fitne olarak yorumu yapılan hâdise hicrî 130 yılında cereyan etmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, hadisin baş kısmı Said İbnu'l-Müseyyeb'e aittir. Ravi Yahya İbnu Said, Said İbnu'l-Müseyyeb'in sözlerini naklettikten sonra kendisi şu ilavede bulunmuştur: "...Sonra üçüncü bir fitne daha vukua geldi, o da insanlarda akıl ve kuvvet bırakmadı." Ne var ki bu derc'e raviler dikkat çekmemişlerdir. Yahut bu söz, Buharî, rivayetinin zahirine göre müdrec değildir. Gerçekten Said İbnu'l-Müseyyeb'e aittir.

Bu durumda üçüncü fitne hususunda yapılan ve İbnu Hacer tarafından da benimsenmiş olan yorum yanlıştır. Üçüncü fitneyi Said İbnu'l-Müseyyeb'in ölümünden önce cereyan eden bir fitne ile izah etmek gerekecek ki bu da Davudî'nin yaptığı izahtır: Ezarika fitnesi. [719]

* HAKEMEYN HÂDİSESİ VE HARİÎİLER

Bu iki hadise birbirine bağlı olduğu için ikisini birlikte kısaca Suyutî'nin anlatımından kaydedeceğiz: "Hz. Ali'ye Osman'ın şehit edilmesinin ertesi günü, Medine'de bulunan sahabeler (radıyallahu anhüm) biat ettiler. Aşere-i Mübeşşere'den Talha ve Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in istemeyerek biat ettikleri söylenmiştir. Bu sebeple o ikisi Mekke'de bulunan Hz. Aişe'nin yanına giderler. Üçü beraber, Hz. Osman'ın kanını talep etmek üzere Basra'ya giderler. Haber Hz. Ali'ye ulaşınca o da Irak'a hareket eder. Basra'da Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe (radıyallahu anhüm) ve beraberindekiler ile karşılaşırlar. Cemel Vakası vukua gelir. Hicrî 36 yılında cereyan eden bu hâdisede Talha ve Zübeyr'in de aralarında yer aldığı 13.000 kişi hayatını kaybeder. Bunlardan 2.000 kadarı Hz. Ali saflarından, geri kalan da Hz. Aişe saflarındandır.

Hz. Ali, 15 gün kadar Basra'da kaldıktan sonra Kûfe'ye geçer. Bu esnada Şam'dan da Hz. Muaviye, beraberindekilerle birlikte Hz. Ali'nin üzerine yürür. Sıffîn'de karşılaşırlar. Tarih hicrî 37 Safer ayı. Aralarında başlayan savaş birkaç gün neticesiz devam eder. Şamlılar Mushafları kaldırarak onun hakemliğine başvurmayı teklif ederler. Bunun, Amr İbnu'l-As tarafından teklif edilen bir harp hilesi olduğu söylenmiştir. Hz. Ali'nin askerleri Kur'an'a karşı savaşmak istemezler. Sulh talep ederler. İki hakem tayin edilir. Daha önce belirttiğimiz üzere, Hz. Ali, Ebu Musa el-Eş'arî'yi, Hz. Muaviye de Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhüm ecmain)'ı hakem tayin eder.

Aralarında yazılı bir vesika tanzim ederek yılbaşına Ezruh'ta bir araya gelip ümmetin meselesini halletme hususunda görüş birliğine varırlar.

Herkes dağılır. Hz. Muaviye Şam'a, Hz. Ali de Kûfe'ye dönerler. Bu sırada Hz. Ali'nin saflarından, Haricîler denecek olan bir zümre ayrılır. Bunlar hakem hâdisesine karşı çıkarlar. "Hüküm Allah'a aittir" derler. Harura'yı kendilerine karargâh yaparlar. Hz. Ali bunlara İbnu Abbas'ı nasihatçi olarak gönderir. Onlarla bazı münakaşalar yapar, açıklamalarda bulunur. Bir kısmı nasihat dinler; gidilen yolun yanlış, şeriate aykırı olduğunu kabul edip rücu eder. Bir kısmı da batılda ısrar eder. Bu ısrarcılar Nehravan'a giderler, orada başkaldırırlar. Hz. Ali oraya gidip, onlarla savaşır ve -önceki rivayette (4813. hadis) açıklandığı üzere- Zü's-Südye başta olmak üzere pek çokları öldürülürler; yıl hicrî 38.

Aynı senenin Şa'ban ayında Ezruh'ta hakemlerin hükmünü dinlemek üzere toplanırlar. Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, İbnu Ömer ve diğer pekçok sahabe -4819 numaralı hadiste de açıklandığı üzere- oraya gelirler. Amr İbnu'l-As, kurnazlık yaparak ilk önce Ebu Musa el-Eş'arî'yi konuşturur. Aralarındaki antlaşma gereği o, Hz. Ali'yi azleder. Arkadan Amr konuşur, hilafette Hz. Muâviye'yi sabit tutar ve ona biat eder. Halk bu kargaşa ile ayrılır. Hz. Ali askerlerinin ihtilafına muhatap olur. İşte bu kargaşa sırasında Haricîlerden üç kişi, ortaya atılıp: Abdurrahman İbnu Mülcem el-Murâdî, Bürek İbnu Abdillah et-Temîmi ve Amr İbnu Bekr et-Temîmi. Bunlar Mekke'de biraraya gelip, Hz. Ali, Hz. Muâviye ve Hz. Amr İbnu'l-Âs radıyallahu anhüm'ü öldürmek ve ümmeti bunların fitnesinden huzura kavuşturmak hususunda antlaşma yaparlar.

İbnu Mülcem: "Ben Ali'yi halledeyim" der. el-Bürek: "Ben Muâviye'yi halledeyim" der. Amr İbnu Bekr de: ÔBen de Amr İbnu'l-Âs'ı halledeyim" der.

Ehl-i Sünnet ulemâsı hürmet ve sevgi ile mükellef olduğumuz Ashab-ı Kiram hazeratının aralarında cereyan eden elim vukuatı naklederken, hürmet ve muhabbeti zedeleyerek teferruata inmekten içtinab etmişler kısaca hülasa etmişlerdir."

Bu bahsin sonunda Ashab arasında cereyan eden hâdiselerin mahiyeti hakkında Bediüzzaman'ın bir yorumunu kaydedeceğiz. 720

*** İBNU'Z-ZÜBEYR DEVRİ**

رَمَت ُسا نلا َو شي َرُق ْتَل َعَجَف ،ةَنيِدَمْلا ِةَبَقَع بلع امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْيَب□□ ُّزلا َنْب ِ هاللَّدْبَع ُتْيأ َر] : َلاَق ْلَف َوْن بأ نع ـ4 □6444ـ َكاَهْنأ ُتْنُك ْدَقَل ِ هاللّ َو اَمأ ،ًاثَث ِبْيبُخ اَبأ َكْيَلَع ُم ّ سلا : َلاَقف .ِهْيَلَع َفَق َوَف امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ُنْبا ِ هاللُّدْبَع ِهْيَلَع رَم بهتَح ،هْيَلَع ِنْبا ِ هاللِّدْبَع ُفِق ْوَم َجا جَحْلا َغَلَبَف .ٍرْيَخ ُة مُ‘ اَه ُّرَش َتْنأ ة مُ‘ ِ هاللّ َو اَمأ ،ِم ِح رلِل ًوُص َو ًاما وَق ًاما وَص ُتِمَلَع اَم َتْنُك ْنإو اَذه ْنَع

ءاَمْسأ ِة مُأ بلا َلَس ْرأ مُث .ِدوُهَيْلا ِروُبُق يف َبِقْلُأَف ِهعْذ ِج ْنَع َل ِزْنُأف□ ِهْيَلإ َلَس ْرأف .ُهل ْوَق َو َرَمُع : ْتَلاَقف ْتَبأف .ِكنورُقِب ِكُبَحْسَي ْنَم ِكْيَلإ ّنَثَعْب‘ ْوأ ِيهنيِتأتل َلوُس رلا اَهْيَلإ َداَعأف ،هَيِتأَت ْنأ ْتَبأف ،امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب ِبأ ِتْنِب َفْيَك : َلاَقف اَهْيَلَع َلَخَد بهتَح ُف ذ َوَتي َقَلَطْنا مُث ِهْيَلْعَن َذَخأف يَت ِيِتْبَس

ِينور ُأ : َلاَقف ِنورُقَب ِنُبَحْسَي ْنَم َثَعبَت ىهتَح َكَيلإ ِتأ َ ِ هاللّو ِ هاللّو اَنأ ،
ِنْيَقاَطِهنلا َتا َذ َنْيا اي : َلوُقَت َك ناَ ِنَغَلب . َكَت َرَخآ َكَيَلَع َدَسفأ َو ُهاَيْنُد ِهْيلَع
َتْدَسْفأ َكُتْيأ َر : ْتَلاَق ِ؟ هاللّ ِهوُدَعِب ُتْعَنص ِنُتْيأ َر

ا ا مأ َو ،هبا َو دلا َنِم ِبأ َماَعَط َو # ِ هاللّŒِنغَتْسُت َ ِبذ لا ِةأ ْرَملا ُقاَطِنَف ُرَخ
ِلوُس َر َماَعَط ِهِب ُعَف ْرأ ُتْنُكَف اَمُهُدَحأ ا مأ . ِنْيَقاَطِهنلا ُتاذ َمَل َو اَهْنَع َماقف .
ُها ِيإ إ َكُلاَخإ ٌ َف ُرِيبُمْلا ا مأ َو ،ُهاَنْيأ َر ْدَقف ُبا ذَكْلا ا مأ . ًارِيبُم َو ًابا ذَك ٍفِيقَث
ِيف نأ اَنَث َدح # ِ هاللّ َلوُس َر ناِ اَمأ . ُهْنَع « ِةأرَملا ُنورق»و.[ِنْتَن َزْحاأف اَهَن
ِزْح‘ اَهْيَلإ ُتْلَخَد] :لاق جاجحلا نأ نيزر دازو.ملسم هجرخأ .[اَهْع ِجا َرُي ظرقلاب
ةغوبدملا رقبلا دولج وهو ،تبسلا نم هلصأو ،نعنلا « ِناَت ِيتْبِهسلا»و.عارس“ا
ليقو ،رتخبتلا « ُفذ ْو تلا»و.اهرئافض « ُرِيبُمْلا»و.لاعنلا اهنم لمعت مث اهنع
ىمرت دولجلا رعش ن‘ رعشلا قلح وهو تبسلا نم ليقو .اهيلإ تبسن لاعنلا اهنم
لمعي

. كلهملا

1. (4821)- Ebu Nevfel anlatıyor: "Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'i (Mekke'deki) Akabetü'l-Medine (denilen yerde) (asılmış) gördüm. Kureyş ve diğer halk onun yanına gelmeye başlamıştı. Derken Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) de geldi. Yanında durdu. "es-Selâmu aleyke ey Ebu Hubeyb!" dedi ve bu selamı üç kere tekrar etti. Sonra sözlerine devamla [üç kere de] "Vallahi seni bu işten men etmiştim (ama beni dinlemedim)" deyip şunları söyledi: "Vallahi, benim bildiğime göre sen, çok oruç tutan, çok namaz kılan, yakınlara çokca yardımcı olan bir kimseydin. Vallahi, en kötüsü sen olan bir ümmet mutlaka en hayırlı bir ümmettir!"

Haccâc'a, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in İbnu'z-Zübeyr karşısındaki tavrı ve söylediği bu sözleri ulaştı. Derhal adam göndererek İbnu'z-Zübeyr'in cesedini asılı olduğu kütükten indirtip, Yahudilerin kabirlerine attırdı. Sonra annesi Esma Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhâ)'i de bir adam gönderip çağırttı. Fakat kadıncağız gitmekten imtina etti. Haccâc ikinci bir elçi daha gönderdi ve: "Ya bana kendi rızanla gelirsin ya da, sana saç örgülerinden sürüyerek getirecek birisini gönderirim!" dedi. Esmâ yine imtina edip: "Sen, örgülerimden tutup beni sürükleyecek birini gönderinceye kadar vallahi gelmeyeceğim!" dedi. Haccâc: "Bana ayakkabılarımı gösterin!" dedi. Papuçlarını alıp, çalımla koşup Esmâ'nın yanına girdi. "Allah düşmanına ne yaptığımı gördün mü?" dedi.

"Ona dünyasını berbat ettiğini, onun da senin ahiretini berbat ettiğini gördüm. Bana ulaştığına göre ona: "Ey iki kuşaklının oğlu" demişsin. Vallahi iki kuşaklı benim. Onlardan biriyle ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Ebu Bekr'in (hicret sırasındaki) yiyeceklerini bağladım. Diğeri de, kadının belinden ayırmadığı kuşağıdır. Şunu ilave edeyim ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sakif'te bir yalancı, bir de zalim var!" demişti. Yalancıyı gördük. Zalime gelince; bunun da ancak sen olacağını zannediyorum!" dedi. Haccâc, hiç cevap vermeden yanından ayrıldı." [Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 229, (2545).] Rezîn şu ilavede bulundu: "Haccâc (bilahare) demiş ki: "Ben Esmâ' nın yanına onu üzmek için girmiştim, ama o beni üzdü." [721]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce (4454-4455) açıkladığımız üzere Hz. Abdullah İbnu'z-Zübeyr, Hz. Muâviye radıyallahu anh'ın vefatından sonra oğlu Yezîd'e biat etmeyip Mekke'de halifeliğini ilan etmiş idi. Sadedinde olduğumuz hadis, Haccâc'la yaptığı savaşta, şehid düşen Abdullah'ın cesedine yapılan bed muameleyi aksettirmektedir. Haccâc, hakaret maksadıyla Akabatu'l-Medine denen mahallede [722] bir ağaca tepesi aşağı astırıp teşhîr etmiştir. Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) cesedi hürmetle karşılayıp selam vermiştir. O sırada sarfettiği sözlerden, İbnu Ömer'in, Abdullah İbnu Zübeyr'e halife olma hususunda arzu izhar edip Emevîlerle nizaya girmemesini tavsiye etmiş olduğunu anlamaktayız. Ama İbnu'z-Zübeyr, onu dinlememiş, sonu elemle biten bir kararda ısrar etmiştir. **2-** Abdullah İbnu Ömer'in, İbnu Zübeyr hakkında ifade ettiği savvam, kavvam övgüsünü anlamamıza Taberânî'nin bir rivayeti yardımcı olur: "İbnu'z-Zübeyr bütün sene oruç tutar, bazan hiç iftar etmeden birkaç gün üst üste oruç tutardı. Geceleri de namazla ihya eder, çoğu kere vitir namazında Kur'ân'ı hatmederdi. Haccâc, bütün bu haline rağmen onu, "ümmetin en kötüsü" diyerek asmıştır. Abdullah İbnu Ömer'in: "Vallahi en kötüsü sen olan bir ümmet en hayırlı ümmettir" sözü, Haccâc'a bir cevap olmaktadır. **3-** Hz. Esmâ'nın Zâtunnitakeyn, iki kuşaklı lakabı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından verilmiş bir lakaptı. Hicret hazırlığı sırasında, deve hazırlanırken, yol azıklarının deveye yüklenmesi anında birkısım eşyanın (yiyecek ve içeçecek malzemelerinin) bağlanması gerekmiş, şartlar icabı zaman darlığı olduğu için Esmâ (radıyallahu anhâ), zekasını kullanıp, kuşağını çıkararak ikiye bölmüş, bir yarısı ile eşyalar bağlanmış, diğer yarısını da tekrar beline bağlamıştır. Onun bu pratik zekasından memnun kalan Fahr-ı Kâinat, muhterem baldızlarına Zatunnitakeyn (iki kuşaklı) lakabını takarak iltifat buyurmuşlardır. Esmâ validenin, o fırsatta Haccâc'a bunu açıklama ihtiyacını duymasından anlıyoruz ki, Haccâc, İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'e "İbnu Zatunnitakeyn" diyerek hakaret etmiştir.

---

[721] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/505-506.

[722] Akabe, lügat olarak dağ yolu demektir. Hadiste geçen akabetu'l-Medine tabirini Medine dağ geçidi şeklinde anlamak yanlıştır. Çünkü Hz. Abdullah İbnu'z-Zübeyr Medine'de değil Mekke'de şehid edilmiştir. Nevevî'de şerhinde, Akabetu'l-Medine'nin Mekke'de bulunan bir akabe

Hz. Ebu Bekri's-Sıddîk'in kızı olmaya bihakkın layık Zâtunnitakeyn Esmâ radıyallahu anha validenin cesaret ve fetâneti karşısında hayran kalmamak mümkün mü?

4- Hadis, Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhüma)'in o savaşta haklı olduğunu göstermektedir. İslâm uleması da bu hususta ittifak eder. Halifeliğini ilan edince kendisine biat edilmiş, Haccâc ve diğer Emevî taraftarları ona isyan edip şehit olmasına müncer olan hâdiselere sebep olmuşlardır. Abdullah İbnu Ömer, ona olan takdirlerini ifade etmekten çekinmemiş, Haccâc'ın kulağına gideceğine aldırmamıştır. **5-** Ulemâ, hadisten hareketle, kabirdekilere selam vermenin, bunu üç kere de tekrar etmenin, ölenleri hayırlı yönleriyle yadetmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir. 723

*** HACCAC**

لاَقف .ِجا جَحْلا َن ِم نَقْلَن اَم ِهْيَلإِ اَن ْوَكَشَف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر كِلاَم ِنْب□ :
ِسَنأ بلَع اَنْلَخَد] :لاق يدع نب ريب ُّزلا نع ـ4 □ 6444ـ يذمرتلاو يراخبلا هجرخأ
إ َو لا ِذ بِ َعْدَه ُ شَر ُّمِنْه ُحَتَه بهت َلْقَو ْا َر ب ْكُم . سَمَعِت ُ هذا َمن ِنَبِيِهِكُم ْ#].
اصبْرِ ُ او، فإن ه َ ُ يأتي ِ بِلَعيكُم ْ ز َ مان

.

1. (4822)- Zübeyr İbnu Adiy (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh)'in yanına girdik. Haccâc'ın bize yaptıklarını şikayet ettik.

"Sabredin, buyurdu. Zîra öyle günlerle karşılaşacaksınız ki, her yeni gün, gidenden daha kötü olacak. Bu hal Rabbinize kavuşuncaya kadar devam edecek. Ben bunu, Resûlünüz (aleyhissalâtu vesselâm)'den işittim." [Buhârî, Fiten 6; Tirmizî, Fiten 35, (2207).] 724

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Haccâc'ın zulmünü belirtmeye ayrılmıştır. Haccâc, Emevî halifelerinden Abdülmelik İbnu Mervân ve oğlu Velid zamanında Irak ve Horasan valiliği yapmış, sert ve zalimâne muameleleri sebebiyle zalim lakabıyla meşhur olmuştur. Taiflidir ve Benî Sakîf'tendir. Bu sebeple Sakafî diye nisbeti de vardır. Hicrî 75 yılında 54 yaşında ölmüştür. Şa'bî, onun sert muamelesini belirtme sadedinde şu kıymetli bilgiyi sunar: "Hz. Ömer ve kendinden sonra gelenler, asi olan kimseyi tutup, sarığını çıkararak halka teşhir ederlerdi. Bu hal Ziyâd'a kadar devam etti. O, cinayetlere kamçı ile vurma cezası getirdi. Daha sonra Mus'ab İbnu Zübeyr buna sakalı traş etmeyi de ilave etti. Bişr İbnu Mervan, caninin elini çivi ile çakmaya başladı. Haccâc gelince: "Bütün bu cezalar (ciddiyetten uzak) eğlencedir!" dedi ve kılıçla öldürme cezası getirdi." Müteakip hadiste görüleceği üzere Haccâc'ın kılıçla ölüm cezasına mahkûm ettiklerinin sayısı 120 bini bulmuştur. **2-** Hadiste her gelen günün giden günü aratacağı ifade edilmekte ve karşılaşılan menfi durumlar karşısında en çıkar yolun sabretmek olduğu belirtilmektedir. İbnu Mes'ud'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Dün bugünden hayırlıdır, bugün yarından hayırlı olacak. Bu hal kıyamete kadar devam edecek." İbnu Battâl der ki: "Bu hadis, Resûlullah'ın nübüvvetinin delillerinden biridir; bir mucizedir. Zîra, ümmetin halinin bozulacağını haber vermektedir. Bu ise gayba ait bir haldir, re'y ile bilinemez, vahiyle bilinebilir. Hadiste her gelen günün bir öncekine nazaran kötü olacağı mutlak bir üslupla ifade edilmiştir. Halbuki zaman zaman eskiye nazaran iyi günler yaşanmıştır. Bu hal bir tezad olarak görülmüştür. Nitekim, Ömer İbnu Abdilaziz, Haccâc'dan az sonra gelmiş ve gerçekten ümmete hayırlı günler yaşatmıştır. Onun günlerinin önceki günlerden daha kötü olduğunu söylemek mümkün değildir. Hatta onun zamanında şerrin kalmadığını bile söylemek mümkündür. Bu durumu nazar-ı dikkate alan Hasan Basrî hazretleri, hadisin hükmünü ekser ve ağleb duruma göre diye te'vil etmiştir. Haccâc'dan sonra Ömer İbnu Abdilaziz'in gelmesi sorulunca da: "İnsanların bir nefes alması gerekir!" diye cevap vermiştir.

Temas edilen müşkile bazı alimler: "Tafdilden murad, asırların mecmuunun asırların mecmuuna tafdilidir. Zîra Haccac asrında çok sayıda Sahabe vardı. Ömer İbnu Abdilaziz'in asrında, onlar münkariz oldular. Sahabenin yaşadığı zaman, kendinden sonra gelen zamandan hayırlıdır. Nitekim "Asırların en hayırlısı benim asrımdır. Bundan sonra onu takip eden asır gelir. Onu da daha sonraki asır takip eder" hadisi bu hususu te'yid eder. Şu hadis de bu hususta kayda değer: Ashabım ümmetimin güvencesidir. Ashabım gitti mi vaadedilen (fitneler) ümmetimin başına gelecektir." İbnu Hacer'in İbnu Mesud'dan kaydettiği bir hadiste yer alan tasrihat, mevzuyu daha açık hale getiriyor. Gelecek kötülükten murad ilmin gitmesidir: "Size artık gittikçe daha kötü olan günler gelecek. Bu hal kıyamete kadar devam edecek. Burada, yaşayışınıza gelecek sıkıntıları kasdetmiyorum, hadis bunu ifade etmez. Lakin, size her gelen gün ilim cihetiyle gidenden daha düşük olacaktır. Alimler gittimi insanlar müsavileşir, ma'rufu emretmezler, münkerden yasaklamazlar. İşte bu durumda helak olurlar." İbnu Mes'ud'un, bir başka tarikten şöyle dediği rivayet edilmiştir. "...Biz bereketli bir yıl yaşamıştık. Dedi ki: "Bunu kasdetmiyorum. Kasdettiğim şey ulemanın gitmesidir." Bir başka hadiste de: "...Size daima eskisinden daha kötü günler gelecek. Ancak bu kötülükle emîrlerinizin kötülüğünü kasdetmiyorum. Fakat alimlerinizi, fakihlerinizi kastediyorum. Bunlar gidiyorlar, sizler onların yerine yenisini bulamayacaksınız. Bunlar yerine kendi reyleriyle fetva verecekler geliyor." Bu hadisin bir başka veçhinde: "...Ben bununla yağmurun bolluk veya darlığını kasdetmiyorum, fakat ulemanın gitmesini kastediyorum. Bunlar gidince kendi reyleriyle fetva verecek bir kavim gelecek. Bunlar İslam'ı delip helak edecekler."

Deccal'den sonra İsa aleyhisselam'ın gelme hâdisesi de hadise zıt bulunmuştur. Ancak Kirmânî bu müşkili şöyle cevaplar: "Hadisten murad, Hz. İsa'dan sonra gelecek zamandır veya içinde umeranın bulunacağı zaman cinsidir. Aksi takdirde, dinimizde zaruri olarak bellidir ki, masum peygamber devrinde şer yoktur."İbnu Hacer, bu nakillerden sonra ilave eder: "Zamanlardan murad Deccal ve ondan sonrakiler gibi kıyametin büyük alâmetlerinin zuhurundan önceki zamanlar olması da muhtemeldir. Böylece, şerde üstün olan zamandan murad, Haccâc'dan Deccal'e kadar geçecek zaman olur. Hz. İsa'nın zamanı ise, ayrı bir hükme tabidir. Doğruyu Allah bilir." Mezkur zamanlarla kastedilen şey Sahabelerin devri de olabilir. Zîra, bunun muhatabı onlardır, hüküm onlara has olur. Böyle olursa, onlardan sonra gelecekler mezkur haberde kastedilmemiş olur. Ancak, Ashab bunu kendilerine mahsus olarak değil, bütün ümmeti ilgilendiren bir hüküm olarak anlamıştır. Bu anlayış sebebiyledir ki, Hz. Enes, kendisine Haccâc' dan şikayet edene bu tarzda cevap vermiş ve sabır tavsiye etmiştir. Onların tamamı veya çoğunluğu Tabiin'dendi.

İbnu Hibban, Sahih'inde, "Yeryüzü zulümle dolduktan sonra adaletle dolacağını ifade eden Mehdi hadislerini gözönüne alarak, Enes hadisini âmm hükmüyle almamak gerektiğini" istidlal eder. Ancak ben, sadedinde olduğumuz hadisi tefsirde işe yarayacak olan ve de İbnu Mes'ud'dan gelen bir kaydı, Darimi'nin Müsned'inde hasen senedle gelen bir rivayette buldum. Der ki: "Size her yeni gelen yıl öncekinden daha kötüdür. Ancak ben bu sözümde bir tek yılı kastedmiyorum."725

يذمرتلا هجرخأ .[ريبُم َو با ذَك ٍفيِقَث يف :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق امهْنَع ُ .

هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نعو ـ4 □6444ـ . فسوي نب جاجحلا ريبملاو ،ديبع بأ
نب راتخملا بأَذَكلا : ُلاَقُي لاقو

2. (4823)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sakif'ten bir yalancı, bir de zalim çıkacaktır." [Tirmizî, Fiten 44, (2221).][726]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis 4821 numarada geçen uzun bir hadisin parçasıdır. Orada gerekli izah yapıldığı için, burada iki noktaya temas edeceğiz: 1) Mübir: Yıkıcı, helak edici mânasına gelir ise de zalim olarak tercüme ettik. Çünkü yıkma, helak etme de zalime mahsus bir haldir, zalimin vasfıdır. Üstelik bununla kastedilen şahıs da Haccâc'dır ve ümmet ona zalim demekte, onu bu vasıfla anmakta ittifak etmiştir.

2) Yalancıya gelince; onun da Muhtar İbnu Ebî Ubeyd es-Sakafî olduğu kabul edilmiştir. Bu herif, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra zuhur etmiş, halkı onun kanının intikamını almaya çağırmıştır. Bu işte asıl maksadının, insanların yüzünü kendine çevirmek, bu suretle emîrlik ele geçirmek olduğu anlaşılmıştır. Dünyayı talep ettiği halde, asıl maksadını başka bahanelerle gizlemeye çalışmıştır. Babası büyük sahabelerdendi. Hicret yılında doğan Muhtar'ın sohbeti yoktur, rivayeti de yoktur. Abdullah İbnu İsmet, hakkında: "Bu, Resulullah'ın: "Sakif'ten bir yalancı çıkacak" hadisiyle haber verdiği yalancıdır" demiştir. Önceleri fazilet, ilim ve hayırla meşhur idi. Bu hali Abdullah İbnu Zübeyr'i terkedinceye kadar devam etti. O andan itibaren gizlediği hali ortaya çıktı. Emîrlik talep etti ve içinde gizlediği bozuk fikirlerini, sapık inançlarını, hevâsını açığa vurdu. Böylece dine muhalif pek çok yönleri ortaya çıktı. Sahtekârlıklarını, kendisine Cebrail'in vahiy getirdiğini söyleyecek kadar ileri götürdü. Bu halini hicrî 62 yılında öldürülünceye kadar sürdürdü. [727]

هلوق.يذمرتلا هجرخأ .[ًافلأ َنو ُرْشِع َو ٍفْلأ ُةَئاِم َد ِج ُوَف ًارْبَص ُجا جَحْلا َلَتَق
اَم َى ِصْحُأ] : َلاق ِناَس ِح ِنْب ماشِه نعو ـ4 □6446□

برضت نمك ستخا و برح ريغ يف لتق نم لك هب دارملا «ًارْبَص» .ًاربص لوتقم
وهف لتقلا َتائْيه نم كلذ وحن وأ بلصي وأ تومي نأ بلا سبحي وأ هقنع

---

[725] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/508-510.

3. (4824)- Hişam İbnu Hısan rahimehullah anlatıyor: "Haccâc'ın hükmen öldürttüğü insanların miktarı sayılmış, 120 bin kişiye ulaştığı görülmüştür." [Tirmizî, Fiten 43, (2221).]728

AÇIKLAMA:

Sabran öldürme; savaş ve kavga sırasında veya hataen olmaksızın icra edilen öldürmeye denir. Buna hükmen diyebiliriz. Harp esirleri ve suçlulara uygulanan öldürme vakaları sabran öldürmedir. Sadedinde olduğumuz rivayet Haccâc'ın zulmünün büyüklüğünü göstermeye kafidir.729

*** BENÎ MERVAN**

يف هْنَع ُهاللّ َي ِض َر َة َرْي َرُه ِبأ َعَم ًاسِلاَج ُتْنُك :َلاَق ِيهدَج ِين َرَبْخأ] :َلاَق
َصاَعْلا ِنْب ِديعس ِنْب و ُرْمَع ِنْب ديعس نع ـ4 □6444ـ ْيَدَي ىلع ِبت ُمأ ُةَكَله :
ُلوُقَي # َقوُدْصَمْلا َقِدا صلا ُتْعِمَس :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرْي َرُه ُوبأ َلاَقف .ُنا َو
ْرَم اَنَعم َو ِةَنيِدَمْلا ِد ِجْسَم ُهَم ِح َر دِيعَس َلاَق .ُتْلَعَفَل ُن ًُ ف َو ُن ًُ ف َلوُقأ ْنأ
ُتْئِش ْوَل :َة َرْي َرُه ُوبأ َلاَقف ؛ْمِهْيَلَع ِ هاللّ ُةَنْعَل :ُنا َو ْرَم َلاَق .ٍشْي َرُق ْنِم
ٍةَمِلْيَغُأ ُوبأ َنَع َنيِذ َلا ِء ُؤَه َنوُكَي ْنأ َسَع :َلاَق ًاثاَدْحأ ًاناَمْلِغ ْمُهآَر اَذإف ،َنا َو ْرَم
ُوَنَب ُهَكَلَم َني ِح ِما شلا ىلا ِيهدَج َعَم ُتْج َرَخف :ُهاللّ

هب ربخأ امو هلوق يف قدص ،# يبنلا وه « ُقوُدْصَمْلا َو ُقِدا صلا».يراخبلا□
هجرخأ .[ُمَلْعأ َتْنأ : ُتْلُقَف .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َر ْي َرُه

ةملغ ريغصت « ةمليغُأ»و.يحولا نم هيلإ هب ئج اميف قِهدُصو .

1. (4825)- Said İbnu Amr İbni Said İbni'l-As anlatıyor: "Ceddim bana dedi ki: "Ben Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) ile beraber Medine mescidinde oturuyordum. Yanımızda Mervan da vardı. Bir ara Ebu Hüreyre (radıyallahu anh): "Ben, sadık ve masduk olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurduklarını işittim: "Ümmetimin helak olması Kureyş'e mensup [aklı kıt] bir grup çocukcağızın elleriyledir!" Mervan: "Allah onlara lanet etsin!" dedi. Ebu Hüreyre der ki: "Eğer ben dileseydim falan falan diye onları teker teker ismen sayardım." Said rahimehullah dedi ki: "Ben, Benî Mervan iktidar olduğu zaman dedemle birlikte Şam'a gittim. Orada onları genç oğlanlar olarak görünce: "Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'nin kastettiği bunlar olmasın?" dedi. Ben de: "Sen daha iyi bilirsin" dedim." [Buhârî, Fiten 3, Menakıb 25.] 730

AÇIKLAMA:

1- Bir rivayette: "Ben Resulullah'tan iki dağarcık ilim aldım. Birini rivayet ediyorum. Diğerini de rivayet etsem boynumu vurursunuz" diyen Ebu Hüreyre'nin bu ikinci dağarcığı hakkında bir ipucu veren rivayetiyle karşı karşıyayız. Bu ve bunu açıklama sadedinde kaydedeceklerimizden anlaşılacaktır ki Ebu Hüreyre, Aleyhissalâtu vesselâm'dan fitnelerle ilgili teferruatlı bilgiler edinmiş, fakat rivayet etmede çok ihtiyatlı davranmıştır. Bu rivayet, fitnecileri Ebu Hüreyre'nin ismen bildiğine delalet etmektedir. **2-** Hadiste geçen uğaylime, "ğılme" kelimesinin ism-i tasğîridir. Gılme ise ğulâmın çoğuludur. Gulam, doğumbüluğ arası çocuğa denir. Şu halde, çocukcağızlar demek olur. Ancak İbnu Hacer, büluğa ermiş bile olsa akıl, tedbir ve diyanet yönüyle zayıf olan kimselere de sabiy (çocuk) veya guleym dendiğini, hadiste bu kelimenin bu mânada kullanıldığını belirtir. "Çünkü, der, Benî Ümeyye halifelerinden hiçbiri büluğa ermeden halife olmuş değildir. Keza işbaşına koydukları arasında da büluğa ermemiş çocuk yoktur. Öyleyse uğaylime'den murad hilafete getirilen bazılarının, fesada sebep olan evladlarıdır." **3-** Hadiste geçen ümmetten murad, kıyamete kadar gelecek olan ümmet değil, sadece o asırdaki ümmettir. Bu hadisi daha iyi anlamada, Ebu Hüreyre'nin bir başka merfu rivayeti İbnu Ebî Şeybe'de gelmiştir: "Çocukların emîrliğinden Allah'a sığınırım." Sordular: "Çocukların emîrliği de nedir?" dedi ki: "Onlara itaat edecek olsanız (dininizde) helak olursunuz, isyan edecek olsanız sizi helak ederler (yani dünyanızı mahvederler; ya canınıza kıyarlar veya malınıza yahut da her ikisine)." Yine İbnu Ebî Şeybe, Ebu Hüreyre ile ilgili olarak şu rivayeti kaydetmiştir: "Ebu Hüreyre çarşı pazar gezerken: "Allahım bana ne altmış senesini ne de çocukların emirliğini gösterme" diye dua ederdi.

İbnu Hacer der ki: "Bu rivayette, çocukların ilkinin altmış senesinde iktidar olacağına işaret vardır. Nitekim öyle de olmuştur. Zîra Yezid İbnu Muâviye o yılda hilafeti ele aldı ve altmış dört yılına kadar devam etti. Ölünce oğlu Muaviye halife oldu. Birkaç ay içinde öldü. Ebu Hüreyre'nin ihbarını Yezid'in hali te'yid eder mahiyettedir. Çünkü, büyük merkezlerdeki yaşlıları azlederek, kendi yakını olan gençleri iş başına getirip, idari kadroyu gençleştirmiştir.

---

728 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/512.

4- Bu rivayet, Ebu Zür'a'nın Ebu Hüreyre'den rivayet ettiği "Halkı Kureyş'ten şu kabile helak edecek" hadisini tahsis eder. Zîra burada Kureyş'in tamamı değil, bazısı kastedilmiştir. Bunlar da gençlerdir, tamamı değil. Öyleyse hadisten murad şudur: "Bu gençler, iktidar talep ederek bu yolda savaşlar yaparak halkın ahvalini bozup insanları helake atarlar, fitnelerin peşpeşe devamı suretiyle zarardide olanlar çoğalır." Nitekim fiiliyat, aynen Aleyhissalâtu vesselâm'ın haber verdiği şekilde cereyan etti. Yukarıdaki hadisin devamında "İnsanlar onları terkederlerse (kendileri için daha iyi olur)" buyrulmakta. Resulullah o çeşit fitnelerde kenara çekilmeyi tavsiye etmiştir. İbnu Hacer kenara çekilmeyi "Onlara müdahale etmemek, onlarla kavgaya girişmemek, dinini fitneden kaçırmak" diye açıklar ve "Bu hadisten masiyetin alenen işlendiği yerden göç etmenin müstehab olduğu hükmü çıkarılmıştır. Çünkü bu, umumi felaketin gelmesine sebep olan fitneye düşmeye sebeptir."der. İmam Malik: "Bir yerde münker alenen işlenirse orası terkedilir" diye hükmetmiştir.

5- İbnu Battal demiştir ki: "Bu hadiste de zalim bile olsa sultana isyan etmemek gerektiğine delil vardır. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'ye bunların ve babalarının ismini öğretmiştir. Fakat, -ümmetinin helaki onlar eliyle olacağını haber vermiş olmasına rağmen- onlara isyan etmelerini emretmemiştir. Çünkü isyan, helak yönüyle itaat etmeye nisbetle daha çok helak edici ve tamamen yok olmaya daha yakındır. Böylece iki fenalıktan daha hafifini iki zorluktan daha kolayını tercih etmiş olmaktadır." İbni Hacer son olarak der ki: "Zahirde kendi evlatları olmasına rağmen Mervan'ın bu "oğlancağızlar"a lanet etmesi hayret veren bir husustur. Sanki Cenab-ı Hak Hazretleri, bunu onun diliyle icra etti. Ta ki, aleyhlerine daha şiddetli bir delil teşkil etsin; ola ki ibret alırlar." İbnu Hacer, Mervan'ın babası Hakem'in de lanette bulunduğuna dair Taberanî ve diğer kitaplarda rivayet geldiğini kaydeder. 731

فَاخَتأ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي :اَنْلُق .ِم ّ ْس“اِب ُظَفْلَي ْمَك يِل اوُصْحا :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذُح نعو ـ4 □6444ـ هإ يِهلَص ُي َ ا نِم
ُلج رلا َلَعج يهتَح اَنيِلُتْباَف :َلاَق .اوُلَتْبُت ْنأ ْمُك لَعَل ،َنو ُرْدَت َ ْمُك نإ : َلاَق
؟ةَئاِمْعِب سلا ىلا ِةَئاِمِهتِهسلا َنْيَب اَم ُنْحَن َو اَنْيَلَع

ناخيشلا هجرخأ .[ًارِس .

2. (4826)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Bana İslam telaffuz eden kaç kişi olduğunu sayıverin" buyurdular. Biz: "Ey Allah'ın Resulü! Bizim sayımız altıyedi yüze ulaşmış olduğu halde hakkımızda korku mu taşıyorsunuz?" dedik. "Siz bilemezsiniz, (çokluğunuza rağmen) imtihan olunabilirsiniz!" buyurdular. Gerçekten öyle (belaya maruz kalıp) imtihan olunduk ki, içimizden namazını gizlice kılanlar oldu." [Buhârî, Cihad 181; Müslim, İman 235, (149).][732]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, nüfus sayımı ile alakalıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, hayatî korku mevzubahis olmadan bile sayım emrettiğini göstermektedir. Hadisin Buharî'de gelen bir veçhinde; "sayın" şeklinde değil اكتبواyani "yazın!" şeklindedir. Demek ki teker teker yazıya dökülen bir sayma mevzubahistir. Hudeybiye ile ilgili rivayetlerde, oraya iştirak edenlerin sayısı 1500, 1400, 1300 kişi arasında değişmektedir. Bir Buharî rivayetinde "Muhacirlerin sekizde birini Eslem kabilesinden olanların teşkil ettiği" belirtilir. Buradan hareketle Muhacirlerin sayısını vermeye çalışan İbnu Hacer, Vâkidî'nin bir rivayetinde Eslemlilerin 100 kişi olduğunun belirtildiğini söyleyerek Muhacirlerin orada 800 kişi olduklarına hükmeder. **2-** Huzeyfe (radıyallahu anh)'nin bahsettiği ibtila ve imtihan ne zaman oldu? Bu, alimleri muhtelif görüşler ileri sürmeye sevketmiştir: * İbnu't-Tin, bunun Hendek kazma sırasında yaşandığında cezmetmiştir. * Davudî şu ihtimali hikaye etmiştir: "Müslümanlar Hudeybiye'de iken olmuştur. Çünkü sayıları hususunda bin beş yüz mü idiler, bin dört yüz mü idiler, ihtilaf edilmişti."

* Huzeyfe'nin "imtihan olunduk..." sözüyle Hz. Osman'ın hilafetinin sonlarında, Kûfe emîrlerinden Velid İbnu Ukbe gibi bazılarından vaki olan hallere işaret de olabilir. Onlar zamanında namaz te'hir edilmiş veya icap ettiği tarzda kılınmamıştır. Bu sebeple bir kısım vera sahipleri namazlarını tek başlarına ve gizlice kılmışlar, sonra da fitne korkusuyla mescidde emîrle birlikte kılmışlardır.

* Şöyle diyenler de olmuştur: "Bu korku hali, Hz. Osman'ın sefer namazını dört kıldığı zaman olmuştur. Çünkü bazıları gizlice tek başına iki kılıyorlardı, tenkid edilir korkusuyla alenen kılamıyorlardı." * "Bu, Hz. Osman'ın şehid edildiği sıraya rastlar" diyen de olmuştur. Ancak İbnu Hacer, "O esnada Huzeyfe (radıyallahu anh) Medine'de değildi" der ve bunun bir vehim olduğunu söyler ve ilave eder: ** "Bu hadiste, Resulullah'ın istikbali ihbar nevine giren bir mucizesi vardır. Nitekim Huzeyfe'den sonra Haccâc ve diğerleri devrinde belirtilenden çok daha şiddetli korkularla dolu zamanlar yaşandı."[733]

---

731 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/513-515.

ك نا : ُلاَقُيَف .بِاَحْصأ : ُلوُقأَف .َنوُجَلَتْخُيَف ما َوْقأ ى ِض ْوَح ىلَع نَد ِرَيَل□ □

:# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : َلاق هنع اَمُهَل ىرخأ يفو ـ4 □6444□

نوُع َزَتْنُي َو َنوُبَذْجُي ْنأ :« َنوُجَلَتْخُيَف».[َكَدْعَب اوُثَدْحأ اَم ي ِرْدَت□ .

3. (4827)- Sahiheyn'de yine Huzeyfe (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayet şöyledir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Kıyamet günü, havz-ı kevserime bir kısım gruplar da gelecekler ki, onlar oradan uzaklatşırılacaklar. Ben: "Onlar benim ashabımdır!" diyeceğim. Fakat: "Sen, onların arkandan neler işlediklerini bilmiyorsun!" denilecek." [Buhârî, Rikâk 53; Müslim, Fezail 32, (2297).]734

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Ashab'tan bir kısmının Resulullah'tan sonra bozulacağı mânası çıkmaktadır. Kabisa: "Bunlar, Hz. Ebu Bekir zamanında irtidat edip, Hz. Ebu Bekir'le mukatele edip, küfür üzerine öldürülenler" demiştir. Ancak Hattabî der ki: "Sahabeden kimse irtidat etmemiştir. İrtidat edenler, dinde nasipleri olmayan kaba bedevîlerdir. Dolayısıyla bunlara bakarak meşhur sahabeyi ketmekmek caiz olmaz." Hattâbî, bu hükmüne, hadisin bazı vecihlerinde gelen يباَحْيَصا "Ashabcıklarım" tabirini delil göstererek: "Onların sayıca azlığına bu tabir delildir" der. Başka alimler, meseleye farklı yorumlar getirmişlerdir: * "Bu zahirî küfürdür. Ancak murad, kendisine icabet eden ümmet (ümmetü'l-icabe) değil, davetine muhatap olan ümmettir (ümmetu'dda've)" diyen de olmuştur.

* İbnu't-Tin: "Bunların münafıklar veya kebîre işleyenler olma ihtimali var" demiştir. * Bazıları: "Bunlar ölüm korkusu, dünyaya erme ümidiyle İslam'a giren kaba bedevîlerdir" demiştir. * Davudi: "Kebîre işleyenlerin, bid'ata düşenlerin buna dahil olması muhal değildir" demiştir. * Nevevî der ki: "Bunlar münafıklardır, mürtedlerdir" dendi. Öyleyse onların da mü'minlere mahsus alındaki ve abdest uzuvlarındaki nurdan beneklerle haşrolunmaları caizdir, ama sonradan nurları söndürülür." * Dendi ki: "Onların üzerinde alâmet bulunması gerekmez, Müslüman bilinmeleri sebebiyle onlar da çağrılır." * "Onlar, İslam üzere ölen kebîre ve bid'atler ashabıdır. Böyle olunca onların cehenneme gidecekleri kesinlikle söylenemez. Zîra, ceza olarak önce Havz'dan tardedilip, sonra merhamet görmeleri de caizdir." * Onların alın ve diğer abdest uzuvlarında nurdan parlaklıklar olması, bu alâmetleriyle Resulullah'ın onları -ister muasırı olsunlar, isterse kendisinden sonra yaşayanlardan olsunlar- bu alâmetleriyle tanıması da imkan harici değildir.

* İyaz ve el-Bâci ve diğer bir kısım âlimler, hadisin ravisi Kabîsa' nın yukarıda kaydettiğimiz "Bunlar, Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra irtidat edenlerdir" şeklindeki görüşünü müreccah bulmuşlardır. Resulullah'ın onları tanımış olması, onların üzerlerinde Müslümanlara has olan alâmeti taşımalarını gerektirmez. Çünkü bu alâmet, Müslüman amelini izhar eden İlahî bir ikramdır. Mürtedin ameli ise düşmüştür. Öyleyse Resulullah'ın onları tanıması irtidatlarından önce taşıdıkları alametleri itibariyle değil, şahısları itibariyledir. Keza, bu nokta-i nazardan, onların, Aleyhissalâtu vesselâm zamanındaki münafıkların da buraya dahil olmaları uzak bir ihtimal değildir. Şefaat hadisinde de geçtiği üzere "Bu ümmet, içerisinde münafıkları olduğu halde varlığını sürdürecektir." Öyleyse bunlar bu işaretleri olmasa da ümmetle birlikte haşrolunacaklar ve fakat zatları bilinecektir. Kim onun suretini tanırsa, dünyada onu kendinden ayıran haliyle birlikte ona nida ederek belli edecektir.

Bid'a ehlinin oraya girmesine gelince: Aleyhissalâtu vesselâm'ın, kendinden sonra bid'alar işlemelerine rağmen onları, "Ashabım" diye ifade etmesi uzak bulundu. Bu müşkil, sohbet kelimesinin umumi mânasına hamliyle cevaplandırılmıştır.735

هاللّ لوُس َر َتْب ِحَص ، َكَل نَبُوط : ُتْلُقَف . امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍب ِزاَع □ #□
َتْب َءا َرَبْلا ُتيِقَل] :لاق عفا َر ِن ْب ِبْيَسُمْلا نعو ـ6 □6444ـ اوناك بشوح نب فلخ
لاق :لاقو.يراخبلا هجرخأ .[ُهَدْعَب ُهاَنْثَدْحأ اَم ى ِرْدَت َ َك نإ ى ِخأ َنْبا اَي :
َلاَقف .ِة َرَج شلا َتْحَت ُهَتْعَياَب َو

بَش َو ْتَلَعْشا اَذإ بهتَحِلوُهَج ِهلُكِل اَهِتَني ِزب نَعْسَتَّةيِتف ُنوُكَت ام ُل وأ
ُبرَحلا:نتفلا دنع تايب‘ا هذهب اولثمتي نأ نوبحتسي

لِيبْق تلا َو ِهم شلِل ًةَهو ُرْكَمْت َر يَغت َو اَهن ْوَل ُرَكْنُي ُءاَطْمَشِلِيلَح ِتاَذ َرْيَغ□
ًازوُجَع ْت ل َواَهُما َر ِض

4. (4828)- Müseyyeb İbnu Râfi anlatıyor: "Bera İbnu Âzib (radıyallahu anhümâ)'e rastladım. Kendisine: "Sana ne mutlu! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbet şerefine erdin. O'na (Hudeybiye'de) ağaç altında biat ettin!" demiştim. Bana şu cevapta bulundu: "Ey kardeşimoğlu! Biz ondan sonra ne bid'alar işledik sen bilemezsin." [Buhârî, Megâzî, 35.] 736

---

734 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/516-517.

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Tabiin'in Ashab'a olan gıptasını göstermekte, Resulullah'ı görmenin, Sahabi olmanın şerefini takdir ettiklerini ifade etmektedir. Sahabinin cevapta tevazu yolunu ihtiyar ederek, izhar ettiği kemali, üstelik cereyan eden birkısım dahilî hâdiseler sebebiyle, Allah'a iltica ve tazarrularını ve akibetlerinden endişelerini göstermektedir ki, bu bir başka kemalin ifadesidir.

2- Sadedinde olduğumuz hadisin sonunda, fitne zamanında okunmasının müstehap addedildiği belirtilen şiir, Buharî'de yer almaktadır. mânası şöyledir: "Harp, başlangıçta her cahil erkeğin gözüne zinetiyle koşan genç bir kız olur. Nihayet tutuşup, yakacaklarını yaktığı zaman, Talibi olmayan ihtiyar bir karıya döner.

Saçları kırçıllaşmış, çirkin, koklanıp öpülmek istenmez."

İbnu Hacer, bu beytin bazı nüshalarda İmru'l-Kays'a nisbet edildiğini, ancak tahkikte Amr İbnu Ma'dikerb'e ait olduğunun anlaşıldığını belirtir.

Bu beyti sunan bir rivayette Hz. İsa'dan şu tavsiye kaydedilir: "Krallar size hikmeti bıraktıkları gibi, siz de dünyayı bırakın (onlarla dünya kavgası yapmayın.)" 737

* SAHABE VE FİTNE HAREKETLERİ

Fitne ile ilgili olan bu bölümü mütemmim iki parça ile kapatacağız: Birincisinde fitne hâdiselerinde Sahabe'nin tutumu tahlil edilecek, fitne hâdiselerine iradî olarak girmedikleri, hâdiselerin onlar dışında bir tezgahlama olduğu gösterilecektir.

İkincisinde, fitne hâdiselerinin hikmeti açıklanmaktadır. 738

Fitnede Sahabe'nin Tutumu

Bilindiği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vukua geleceğini haber verdiği fitneler, daha Sahabe devrinde çıkmaya başlamıştır. Hz. Ömer'in şehadetiyle başlayan ilk kımıldamalar, esas itibariyle el-Fitnetü'l-Kübrâ denen Hz. Osman'ın şehadetiyle şiddet ve vüs'at kazanmıştır. Pekçok Müslümanın ölümüne sebep olan Cemel, Nehrevan ve Sıffîn vakaları bu fitne hareketlerinin sebep olduğu mühim hâdiselerdir. Şüphesiz burada o hâdiselerin tarihini anlatacak değiliz. Ancak bu hâdiselerle alâkalı olarak bilinmesinde bizim için ibretler, faydalar bulunan bazı durumlar, teferruatlar var ki onlar dikkatten kaçmaktadır. Biz mühim addettiğimiz birkaç noktaya dikkat çekmeye çalışacağız.[739]

1- Fitne Hâdiselerini Sahabeler Çıkarmadı

Sahabe zamanında cereyan eden hâdiseler mevzubahis olunca dikkatten kaçan mühim hususlardan biri budur. Bu nokta iyi ve net bilinmezse Sahabeler hakkında yanlış birkısım kanaatler beslemek, hatalı sözler söylemek mümkündür ve bugün Müslümanlar arasında bu çeşit durumlar, maalesef, fiilen mevcuttur. Halbuki, fitnenin çıkışı ile Ashab'ın hiçbir alâkası yoktur. Ashab dışındaki birkısım münafıklar hâdiseleri tezgahlayıp tahrik etmişler, Ashab da ister istemez kendini bu vakaların içinde bulmuştur. Şöyle ki: Kısa zamanda, İslam'ın kaydettiği fütuhatlar, kazandığı zaferler sebebiyle, İslam'ın gittiği Mısır, İran, Suriye gibi yerlerde pekçok kimseler eski düzenlerinin bozulması sonucu menfaatlerini kaybetmişlerdi. Bunlar Müslümanlara karşı intikam hisleri ile dolu idiler. Ne var ki, açıktan açığa Müslümanlara karşı çıkmak mümkün değildi. Müslüman gözükerek ortalığı karıştırmak daha uygun bir metoddu ve öyle yaptılar. O devirde vukua gelen hâdiselerin çıkışından gelişmesine, tahrikçilerinden karşı koyanlarına ve karşı koyuşta takip ettikleri tarz ve metodlara varıncaya kadar bizim için ibret olabilecek yönleri var. Ashab'ın, hâdiselere alâkası bunlardan biridir. Onların, hâdiselerin çıkışından itibaren pek az hisse sahibi olduklarını, hep gayr-i iradî olarak sürüklendiklerini birkaç meseleye parmak basarak göstermeye çalışacağız:[740] **a- Fitneyi Çıkaranlar:** Söylediğimiz gibi, Ashab devrinin hâdiselerinin gerçek müsebbibleri, İslâm'ın getirdiği yeni idare sebebiyle menfaatleri haleldâr olan, İslâm'a karşı kin ve hasetle dolan kimselerdir. Bu işleri tezgahlayan baş mürettibin Abdullah İbnu Sebe adında bir Yahudi dönmesi olduğunu bilmek bile mesele hakkında kabaca bir bilgi verir. Onun faaliyetlerini ve fitnedeki rolünü biraz detaylı bilmek ise, mevzumuzu oldukça aydınlatır.

---

[737] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/519. [738] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/519-520.

Abdullah İbnu Sebe kimdir? İslâm tarihinde Hz. Osman'dan bu yana akan kardeş kanlarında asıl hissenin sahibi olan bu adam bir Yahudidir. Onun attığı fitne bugün bile tesirini icra etmektedir. Hakkında şahsî yorumdan ziyade, büyük alim Taberî'nin (vefatı hicrî 311) sunduğu geniş malumattan bir parçayı aynen sunuyoruz. Der ki: "Abdullah İbnu Sebe, San'alı bir Yahudi idi. Annesi siyah bir kadındı. Abdullah, Hz. Osman'ın hilafeti sırasında Müslüman oldu. Sonra İslâm memleketlerini dolaşarak halkı baştan çıkarmaya gayret etti. Bu faaliyetlerine Hicâz'da başladı. Sonra sırayla Basra'ya, Kûfe'ye ve oradan da Şam'a geçti. Fakat Şam ahalisi nezdinde arzularından hiçbirine muvaffak olamadı. Hatta Şamlılar onu Şam'dan sürüp çıkardılar. İbnu Sebe, Şam'dan çıkarılınca Mısır'a geldi. Burada yerleşerek faaliyetlerine devam etti. Ora halkına söyledikleri arasında şu da vardı: "Hz. İsa'nın geri döneceğine inanıp da Hz. Muhammed'in döneceğini reddedenlere şaşmak gerek. Cenab-ı Hakk Kur'ân-ı Kerîm'de "Herhalde o Kur'ân'ı senin üzerine farz kılan (Allah) seni (tekrar) dönülecek yere döndürecektir" (Kasas 85) buyurmaktadır. Öyle ise, Hz. Muhammed geri gelmeye Hz. İsa'dan daha çok hak sahibidir."

Taberî'den naklimize burada kısa bir ara vererek hemen şunu belirtelim ki, bu âyet, hicret sırasında nazil olmuştur. Dehhâk'tan gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'den Medine'ye müteveccihen hicret ederken el-Cuhfe denen, Mekke'den dört merhalelik mesafede bir mahalle geldiği zaman Mekke'den ayrılışın üzüntüsünü duyar ve Mekke'ye, doğum yerine karşı bir iştiyak duyar. Cenab-ı Hakk Resûlünü teselli için bu ayeti inzal ederek tekrar buraya geleceğini haber verir. Şimdi tekrar Taberî'den nakle dönüyoruz: "İbnu Sebe'nin bu sözleri kabul gördü. Böylece o, ric'at (tekrar hayata dönüş) inancını Mısır ahalisi arasına sokmuş oldu. Bu mevzuda pek çok münakaşalar oldu. İbnu Sebe başka görüşler sokmaya devam etti. Bu meyanda diyordu ki: "Şimdiye kadar bin kadar peygamber geldi geçti. Her peygamberin bir vasisi vardı. Ali de Hz. Muhammed'in vasisidir."

İbnu Sebe bu görüşünü telkin ettikten sonra şunu ileri sürdü: "Hz. Muhammed Hatemü'l-Enbiya'dır. Ali de Hatemü'l-Esfiya'dır."

İbnu Sebe bunu da telkin ettikten sonra şunu ileri sürdü: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vasîsine tecavüz ederek ümmetin işini eline alan ve Hz. Peygamber'in vasiyetini yerine getirmeyen kimseden daha zalim kim vardır?"

Bu teşvişleri de piyasaya sürdükten sonra (yakınlarına) şöyle dedi: "Hilafeti Osman haksız olarak aldı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vasisi ise meydandadır. Öyle ise ey insanlar bu işin tashihi için kalkın, meseleyi uyandırın. Bu maksatla, umerâyı (idarecileri) kötülemekle işe başlayarak kendinizi emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerle meşgul gösterin ki, halkın alâka ve taraftarlığını kazanın ve sonra onları asıl meseleye çağırın..."

Bu şekilde yeterli sayıda adam ayarladıktan sonra dâilerini (militanlarını) her tarafa gönderdi. Gittikleri yerlerde fesat işlerini yürüten bu ajanlarla sıkı bir yazışma yaptı. Bunlar görüşlerini çok gizli bir şekilde yayıyorlardı. Dışa karşı da emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünker yapıyormuş görünümünü veriyorlardı. Bunlar da kendi aralarında mektuplaşıyorlardı ve birbirlerine mektup gönderirken ajanlarının yol dağarcıklarının içerisine iyice gizliyorlardı.

Her bölgede bulunan kimseler aynı titizlik ve gizlilik içerisinde karşılıklı olarak, diğer bölgelerde bulunan adamlarıyla mektuplaşarak herbiri kendi bölgelerinde yapılanları (yeni gelişmeleri) bildiriyorlardı. Her biri mektup geldikçe, bunu bölgesindeki bütün hempalarına okuyordu. Bu şekilde çalışmalarla propagandaları her tarafa ulaştı ve hatta Medine'ye kadar dayandı. Bunlar açıkça söylediklerinden başka şeyler peşinde koşuyorlar, gizlediklerinden başka şeyler izhar ediyorlardı. (Yapılan propagandalarla başka yerler ahalisi o kadar kargaşa ve huzursuzluk içinde gösterilmişti ki) her bölge halkı (bu haberleri duydukça): "Çok şükür, diğer yerlerdeki belalardan ve keşmekeşlerden azadeyiz, afiyetteyiz" diyorlardı. Medine'ye her taraftan bu huzursuzluk haberleri geliyordu. Onlar da bu durum karşısında: "Çok şükür, başka yerleri kasıp kavuran belalardan azadeyiz" diyerek hallerine şükrediyorlardı. Medine'de bu durumla karşılaşan Muhammed ve Talha, Hz. Osman'a çıkarak: "Ey mü'minlerin emîri, insanların huzursuzluğu hakkında bize ulaşmış olan haberler size de geldi mi?" dediler. Hz. Osman "Hayır, ben onlardan sadece selamette oldukları hususunda haber almaktayım" dedi. Onlar, hayır diyerek kendilerine ulaşan huzursuzluk vs. haberlerini anlattılar.

Hz. Osman, onlara "Siz benim yardımcılarım ve mü'minlerin de şahidlerisiniz, ne yapmam gerekiyorsa söyleyin" der. Onlar da: "Biz sana, itimat ettiğin kimselerden bazılarını diğer bölgelere göndererek durumu tahkik ettirmeni tavsiye ederiz" dediler.[741]

Tahkîk Heyeti: Hz. Osman, yapılan tavsiye üzerine bir tahkik heyeti teşkil ederek, başta Kûfe, Basra, Mısır, Şam olmak üzere her tarafa muhakkikleri gönderir. Taşra ahalisine hitaben şu tamimi de yollar: "Ben her yıl hacc mevsiminde valilerimle karşılaşırım. Başa geçeliden beri ümmete emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerin hakim kılınmasına gayret ettim. Şimdiye kadar bana intikal eden bir sızlanmada haklı hakkını almıştır. Âmillerime (valilerime) intikal eden haksızlıklara da el konmuş, haklıya hakkı verilmiştir. Ne ben, ne ailem raiyyetten fazla bir hakka sahip değiliz. Herhangi bir haksızlık oldu ise, hemen terkedilecektir. Medine halkı bana, insanlardan bir kısmının haksız yere hakarete uğrayıp dövülmekte olduklarını söylediler. Kim bizim gıyâbımızda gizlice dövülmüş, hakarete uğramış ise, kim böyle bir haksızlık iddia ediyorsa, hacc mevsiminde Medine'ye gelsin, hakkını benden veya amillerimden alsın veya bağışlasın. Zîra Allah bağışlayanları mükaafatlandıracaktır." Bu mektup taşra vilayetlerde okununca herkesi ağlattı. Halk Hz. Osman'a hayır duada bulundu."742

Valilerle İstişare: Hz. Osman bununla da yetinmeyip, kendileriyle istişarede bulunmak üzere valileri merkeze çağırır. Abdullah İbnu Âmir, Muâviye, Abdullah İbnu Sa'd (radıyallahu anhüm ecmain) gelirler. Bunlarla birlikte Saîd İbnu'l-Âs ve Amr'ı da istişare meclisine alır.

Yine Taberî'den aynen takip edelim:

"Hz. Osman (valilere): "Söyleyin, nedir bu şikayet, bu şayia, vallahi aleyhinize kabul görmesinden korkuyorum. Bunu tasdik etmek benim nazarımda zor görünse de başkaları kolay kapılır" dedi. Valiler, cevaben ona şunu söylediler: "Sana biz halktan haber getiriyoruz. Tahkikçiler de çıkardın, onlar da getirdiler. Halktan kimse bizzat temas kurarak, şifahen herhangi bir şikayette bulunmamaktadır. Hayır, Allah'a kasem olsun, (dedikoducular) doğru söylemiyorlar, dürüst hareket etmiyorlar. Biz, bu duruma hiçbir sebep göremiyoruz. Sen, bununla alâkalı bir kimseyi getirip kesin bir tavır alacak durumda da değilsin. Ortada boş bir şayiadan başka bir şey yok. Bu şayia ile amel etmek, onu ciddiye almak doğru olmaz."

Bunun üzerine Hz. Osman "Öyleyse ne yapalım, bana yol gösterin" dedi. Said İbnu'l-Âs söz alarak: "Bu uydurma bir şeydir, gizlice uydurulup el altından yayılıyorlar. Hususî meclislerde bunlar konuşulup büyütülüyor" dedi. Hz. Osman tekrar sordu: "Buna karşı tedbir ne olmalı?" Saîd İbnu'l-Âs: "Bu kimseler araştırılmalı. Bu şayiaları çıkaranlar öldürülmeli" dedi. Abdullah İbnu Sa'd da şunu söyledi: "İnsanlara verilmesi gerekeni verince onların eda etmeleri gerekeni de onlardan al. Zîra bu, onları bırakmandan hayırlıdır." Hz. Muâviye de şunu söyledi: "Sen beni vali tayin ettin ve ben de onların işlerini üzerime aldım. Onlardan sana sadece hayır haberi geldi. İki kişi onların bölgesini daha iyi bilir." Hz. Osman ona da: "Ne yapmamız gerekir, fikrin ne?" dedi. Hz. Muâviye: "İyi muameleye devam" dedi. Hz. Osman: "Sen ne dersin ey Amr?" dedi. Amr da şu (enteresan) beyanda bulundu: "Ben görüyorum ki, sen insanlara çok yumuşak davranıyor ve ağır alıyorsun. Bu davranış Hz. Ömer'de yoktu. Ben senden önce geçen iki arkadaşının yolundan gitmeni tavsiye ederim. Şiddet gösterilmesi gereken yerde şiddet, yumuşak davranılması gereken yerde yumuşaklık göster. İnsanlara kötülükten başka bir şey yapmayanlara şiddet gerekir. Yumuşak davranış başkalarına karşı hep hayırhah olanlar içindir. Sen hiçbir ayırım yapmadan iki grup için de hep yumuşak davrandın."

Bu konuşmalardan sonra Hz. Osman kalkarak Allah'a hamd ve senâda bulundu: "Bana söylediklerinizin hepsini dinledim. Her meseleye girmek için kendine has bir kapısı vardır. Ortada ümmet için endişe duyduğumuz şu iş vardır. Bunun üzerine örtülen ve kendileriyle korunacağımız kapı ise, Allah'ın tayin ettiği hudud yumuşaklık, anlaşma ve uzlaşmadır" dedi.

Görüldüğü üzere, son derece sinsi ve hesaplı bir şekilde hazırlanan fitne ve huzursuzluklara Sahabeler tedbir bulmakta zorluk çekmekteler. Zîra görünürde hiçbir meşrû ve mâkul sebep yok, üzerine gidilecek açık hedef yok. Ama tek gerçek şu ki, bu gelişen hâdiselerde Ashab'ın hiçbir dahli yok. 743

2- Sahabeler Fitneye Katılmadı:

Sahabenin fitne karşısındaki tutumunu belirtmek maksadıyla nazar-ı dikkate arzetmemiz gereken mühim bir nokta da, çıkmış bulunan fitneye katılmaktan Ashab'ın kaçmış bulunduğu, fiilen girenlerin, daha doğru bir ifade ile girmek zorunda kalanların sayıca çok az olduğu keyfiyetidir. Bu maksadla, İbnu Sebe'nin Hz. Osman tarafından temsil edilen İslâm devletinin alacağı bütün tedbirleri bozarak Halife'nin şehid edilmesine müncer olan dalaverelerini ve teselsül eden hadiseleri atlayarak, ikinci mühim hâdise olan Cemel Vakası'na geçip onunla alakalı bazı gelişmeleri belirteceğiz. 744

Cemel Vakası:

Bu hadise, bilindiği üzere, Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılması meselesinde ortaya çıkan görüş ayrılığı sebebiyle vukua gelmiştir. Bir tarafta Hz. Ali, bir tarafta da Hz. Aişe ve onun maiyetinde Hz. Zübeyr ve Hz. Talha vardır.

Hz. Osman'ın şehid edilmesinden beş gün sonra halife olan Hz. Ali, sayısı iki bini geçen ve Mısır, Kûfe ve Basra'dan gelmiş bulunan ihtilalcilerin kalabalık oluşları ile, vaka sırasında Medine halkının suskun davranışı gibi hususları nazar-ı dikkate alarak cezalandırma işinde acele davranma taraftarı değildi.

[742] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/523.

Buna karşılık, Mekke'de bulunan Hz. Aişe ve aralarında Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'in de bulunduğu diğer birkısım Müslümanlar Hz. Osman'ın katillerinin hemen cezalandırılmasını istiyorlardı. İşe Basra'da başlamaya karar verdiler.

Hz. Ali, bunların niyetini ve Basra'ya hareket ettiklerini duyunca herhangi bir hâdiseye meydan vermemek, onlarla anlaşmak niyetiyle o da harekete geçerek Rebeze'ye gelir. Hz. Aişe ve taraftarlarının Basra'ya vardıklarını öğrenince Kûfe'den te'min ettiği kuvvetlerin başına geçerek Basra'ya yürür. Taberî'nin rivayetlerinden aynen takip edeceğimiz üzere her iki taraf da sulhtan başka bir şey istememektedir. Ancak araya giren gizli oyunlar burada da muvaffakiyetler elde ederek iki Müslüman kitleyi savaşa sokarlar. "Askerler konaklayınca Hz. Ali çıktı. Öbür taraftan da Talha ve Zübeyr çıktılar. Bunlar oturup, ihtilaf ettikleri hususlarda konuştular. Sulh etmekten ve harbi terketmekten daha uygun bir şey görmediler. Birbirlerinden bu anlaşma ile ayrıldılar. Hz. Ali karargahına, Hz. Talha ve Zübeyr de kendi karargahlarına çekildiler. Her iki taraf da geceyi sulhle geçirdiler. Çoktandır, aradaki ihtilaf ve yaklaşmakta olan savaş sebebiyle böylesine huzurlu bir gece geçirmemişlerdi." [745]

İhtilalciler Sulhten Rahatsız: Taberî, bundan sonra orduya karışan İbnu Sebe ve adamlarının iki tarafı nasıl tutuşturup, harbe soktuklarını anlatır: "...Hz. Osman hadisesini tahrik edenler de çok fena bir gece geçirdiler. Zîra başlarına gelmekte olan felaketi görmüşlerdi. Bütün gece aralarında müzakere yaptılar. Sonunda, gizlice harbi kızıştırmaya karar verdiler. İşlemeye çalıştıkları şerrin duyulmaması için çok gizli yapılmasını istediler. Alacakaranlıkta harekete geçecekler, bundan yakın komşuları bile haberdar olmayacaktı." [746] **İbnu Sebe'nin Sözleri:** Hâdiseleri takip ederken, atlanmaması, ibretle okunması gereken bir husus, Yahudi dönmesi İbnu Sebe'nin, daha önce, henüz iki ordu karşılaşmadan, yukarıda anlaşma vaki olmadan önce verdiği bir talimattır. Bu talimat bize, fitnecilerin, her iki tarafın da iyi niyetlerini akim bırakacak, çok önceden hazırlanmış bir tertiple her iki tarafın da ordusuna katılmış olduklarını gösterecektir. Hatta hemen hatırlatabiliriz ki, onların bu katılışı rastgele bir katılış değil, hin-i hacette, alınacak kararlara kendi istekleri istikametinde yön vermede müessir olacak şekilde, en kritik noktalarda yer alacak şekilde bir katılış, bir sızmadır. İşte İbnu Sebe'nin sözleri: "Ey kavm, sizin hayat ve şerefiniz insanların birbirine düşmesine bağlıdır. Öyle ise onları birbirine düşürün. Yarın bunlar karşılaştıkları vakit harbi kızıştırın. Onları başka şeylerle meşgul olmaya bırakmayın. Öyle ise kendileriyle beraber olduğunuz kimseler, sizin istemediğiniz şeyden (yani sulhtan) yüz çevirmenin ve Allah'ın Ali'yi, Zübeyr'i ve Talha'yı ve onlar gibi düşünenleri (birbirleriyle savaştırarak) meşgul etmesinin zaruri olduğunu bilsinler..." Bu talimatı alan kurmay heyeti orduya dağılarak, sulh yapılmamasının, her iki ordunun birbiriyle çarpıştırılmasının lüzumu hususunda, diğer adamlarını ikna edeceklerdir. [747] **Fitneciler Müslümanları Vuruşturuyor:** Şimdi, tekrar Taberî'nin Cemel Vakası'nın başlangıcı ile alâkalı açıklamalarına dönelim. Yukarıdaki fitnecilerin sabaha kadar müzakere ederek alacakaranlıkta harekete geçme kararlarını belirtmiştik. İstişareye katılan yönetici ekip, ortalık henüz karanlıkken şafakla birlikte harekete geçerler. "Mudar kabilesinden olanlar, diğer Mudarlı arkadaşlarının yanına, Rebia kabilesinden olanlar diğer Rabialı adamlarının yanına, Yemen'den olanlar da diğer Yemenli adamlarının yanına gittiler ve aniden baskına geçtiler. Basralılar harekete geçerek karşılık verdi. Bütün ordu harekete geçti. İleri gelenleri arasında, onları aniden basanlar da vardı. Zübeyr ve Talha, Mudar'dan olan ileri gelenlerle ortaya çıktılar ve sağ cenaha -ki Rebialılardır- Abdurrahman İbnu'l-Haris'i, sol cenaha da Abdurrahman İbnu Attab İbni Esid'i gönderdiler. Kendileri de merkezde kaldılar ve "Ne oluyor?" diye sordular. Onlar (Abdullah İbnu Sebe'nin oradaki adamları): "Kûfeliler bize gece baskını yaptı" dediler. Bunun üzerine Zübeyr ve Talha: "Anlaşıldı; Ali harbi kesme sözünde samimi değilmiş; kan dökmek, haramları helal addetmek istiyormuş; bizimle sulh meselesinde mutabık değilmiş" dediler ve Basralıların yanına geldiler.

Basralılar kendilerine saldıranları geldikleri yere geri püskürttüler. Hz. Ali ve Kûfeliler, bunların gürültüsünü işitmişti. (Fitneciler casus olarak) adamlarından birini, diledikleri şeyi (Hz. Ali'ye) haber olarak sunulmak üzere Hz. Ali'nin yakınlarına yerleştirmişlerdi. Hz. Ali gürültüyü işitince: "Ne oluyor?" diye sordu. İşte bu adam, hemen cevap verdi: "Biz ani baskın yapmadık. Ancak onlardan bir grup gece baskını yaptı. Biz de geldikleri yere geri püskürttük. Askerler hemen harekete geçtiler. Hz. Ali sağ ve sol cenah komutanlarına "Yerlerinizi alın" dedi ve ilave etti: "Anlaşıldı; Talha ve Zübeyr harbi kesme sözünde samimi değillermiş; kan dökmek, haramları helal addetmek istiyorlarmış, bizimle sulh meselesinde mutabık değillermiş." Böylece akşamdan sulh üzerine anlaşan iki İslam ordusu birbirine girer ve her iki taraftan beşer binin üzerinde olmak üzere, tarihin on binden fazla ölüye mal olan Cemel Vakası meydana gelir. [748]

Fitneye Karışan Sahabeler:

[745] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/525. [746] İbrahim

Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/525.

Fitne çıktığı zaman Ashab'tan kahir bir ekseriyet, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fitneye karışmamayı sıkı sıkıya tavsiye eden hadislerini -ki bunlardan birkısmını geçen bahislerde kaydetmiş bulunuyoruz- hatırlayarak karışmamıştır. Esasen karışanlar da çok azdır. Bir Cemel Vakasında on bin kişi şehid oldu dendiği vakit gafletle, bunların Sahabi yani bizzat Hz. Peygamber'i görmüş bulunan kimseler olduğu zihne gelir. Halbuki meseleye, tarih ve rivayet kitaplarının verdiği bilgiler ışığında bakıldığı zaman insanı hayrette bırakan bir gerçekle karşılaşılmaktadır; o da bu savaşa katılanlar arasında, idareciler dışında pek az sayıda Sahabe'nin bulunmuş olmasıdır.

Sözü fazla uzatmadan, bu ilk devirdeki fitnelere, çok az sayıda Sahabe'nin katıldığı hususunda bizi ikna edecek bir tahkiki, değerli hocalarımızdan Talat Koçyiğit'ten aynen sunacağız. Hadiscilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar adlı kitabında der ki: "Sahabenin en fazla bulunduğu senelerde zuhur eden fitneler gözönünde bulundurulacak olursa, bu fitnelere Sahabeden hemen hemen hiç kimenin iştirak etmediği görülür. Mesela Cemel Harbi'ne iştirak eden Sahabilerin sayısı hakkında gelen bir rivayette eş-Şa'bî: "Cemel'e, Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in ashabından Ali, Ammar, Talha ve ez-Zübeyr'den başka hiç kimse iştirak etmemiştir. Eğer beşincisini bulurlarsa ben yalancıyım!" demektedir. Ahmed İbnu Hanbel ise, "Ehl-i Bedr"den Sıffîn Harbi'ne iştirak edenlerin yetmiş kişi olduğuna dair ileri sürülen bir haberi, Şu'be'nin nasıl yalanladığını ve Huzeyme İbnu Sabit'ten başka hiç kimsenin bu harbe katılmadığını nasıl kat'î bir ifade ile belirttiğini zikreder." Şüphesiz, bu vakalara katılan Sahabeler, sayıca yukardaki rivayette zikredilen rakamlarla tahdid edilemez. Şa'bî'nin rivayetini nakleden Zehebî de, Şa'bî'nin kesin ifadesine "Sanki Şa'bî, burada ilk muhacirleri kastediyor" kayd-ı ihtirâzisini koyarak Sahabeden daha başka katılanların da olduğunu ima ediyor. Nitekim, yukarıda ismi geçenler dışında Abdullah İbnu Zübeyr, Muhammed İbnu Ebi Bekr gibi birkısım meşhurların da Cemel Vakası'na iştiraklerini muteber kitaplar te'yid eder. Şu halde, ifade edilmek istenen gerçek, on bini mütecaviz maktul arasında Sahabeden olanların tahmin edilecek kadar az olduğudur. Bunlar da hâdiseleri isteyerek çıkarmış değil, zoraki sürüklenmişler, adeta kendilerini bu vak'aların içinde bulmuşlardır. 749 **Sahabenin Fitneye Girişmeyişinin Sebebi:** Sahabeleri, bu dahilî hâdiselere girmekten alıkoyan şey, mükerrer olarak temas ettiğimiz üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu husustaki uyarı ve tenbihleri idi. Birçok ısrar ve teşebbüslere rağmen bu harplere katılmama hususunda sistemli direniş gösterenlerden Seleme tu'bnu'l-Ekva, Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Muhammed İbnu Mesleme, Abdullah İbnu Ömer, Ebu Bekre, Ühban İbnu Sayfi meşhurdur.

Bunlardan birkısmı: "Bu fitnelere karışmamak gerekir. Öyle ki, birisi öldürmek niyetiyle gelecek olsa, müdafa-i nefis de yapılmaz" demiştir. Hz. Osman'ın birinci görüşün kurbanı olduğunu daha önce belirtmiştik. Şimdi bazılarının tutumuyla alâkalı bir iki misal göreceğiz.

Ahnef İbnu'l-Kays'ın Ebu Bekre ile alâkalı bir rivayeti şöyle: "Ben bu adama (Hz. Ali'ye) yardım etmek için çıkmıştım, yolda Ebu Bekre'ye rastladım. Nereye gidiyorsun?" dedi. Şu adama yardım etmeye dedim. Dön dedi, zîra ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şunu söylediğini işittim: "İki Müslüman silahla birbirlerinin karşısına çıkacak olurlarsa katil de maktul de ateştedir..."

Ühbân ise, Hz.Ali'nin yardım teklifini: "Benim dostum, senin de amcaoğlun olan Hz. Peygamber, insanlar arasında kargaşa çıkınca tahtadan bir kılıç edinmem hususunda benden söz aldı..." diyerek reddeder ve Hz. Ali de normal karşılar, ısrar etmez.

Üsâme İbnu Zeyd, "La ilahe illallah" diyen bir kimse ile ebediyyen mukatele etmeyeceği hususunda yemin eder. Fitneden kaçanların mühimlerinden biri olan Abdullah İbnu Ömer'e iki kişi gelerek: "İnsanların yaptığını görüyorsun. Sen ki, Hz. Ömer'in oğlusun, Hz. Peygamber'in ashabındansın, seni bu savaşa katılmaktan alıkoyan şey nedir?" derler. O: "Allah bana Müslüman kardeşimin kanını haram etti" der. Onlar: "Allah: "Fitnenin olmaması ve dinin tamamı Allah için olsun diye onlarla savaş" (Enfal 39) demedi mi?" diye bir ayet hatırlatırlar. İbnu Ömer şu cevabı verir: "Biz savaştık, hatta fitne kalktı, dinin tamamı da Allah için oldu. Siz de fitne olsun, din de Allah'tan başkası için olsun diye harp ediyorsunuz."

Sa'd İbnu Ebî Vakkas da aynı mealde bir ifade ile fitneye girmeyişinin sebebini açıklar. Muhammed İbnu Mesleme'nin de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tavsiyesine uyarak tahtadan bir kılıç yaptırdığını ve Hz. Ali'nin davetine rağmen fitneye karışmadığnı daha önce belirtmiştik.[750]

3- Ashab'ın Katıldıgı Fitneler Üzerine Birkaç Mütalaa:

Şurası muhakkak ki, sayıca az da olsa, arzu ve rızalarının hilafına da olsa, Ashabtan bazılar fitne hareketlerine bulaşmamışlardır. Bu durum Müslümanları Ashab hakkında birkısım yersiz düşünce ve hükümlere götürebilir. Bu ise, Ehl-i Sünnet akidesi açısından son derece mahzurludur. Gerek ferdî gerek içtimâî hiçbir amelî faydası olmayan bu hatalı değerlendirmelere düşemek için Ehl-i Sünnet alimlerinin bu meselelerle alâkalı olarak beyan ettikleri birkaç mütalaayı burada kaydetmede fayda var: [751]

[749] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/527-528. **a) Ashab'tan Katılan da Katılmayan da Haklıdır:** İbnu'l-Arabî, Ashab'tan bazıları bu dahilî harbe katılırken diğer bazılarının katılmayışını, cihadın farz-ı kifaye oluşuyla izah eder. İbnu Hacer de bu mealde olmak üzere şunları söyler: "Bu meselede hakikat şudur: Mezkur sahabeden herbirisi amelinin doğru olduğuna hükmetmiş olmalıdır. Kıtale bulaşanlar nezdinde, bağiler grubu ile harp etme emrini ifade eden delil vuzuh kazanmıştır ve kendisinde de bu işi yapacak kudret mevcuttur. Katılmayanlar için de, iki gruptan hangisinin bağî addedileceği hususu vuzuh kazanmamıştır. Nitekim Huzeyme tu'bnu Sabit, Hz. Ali tarafında olmakla beraber savaşmamıştır. Ne zaman ki Ammar'ı savaşır gördü o da mukateleye katıldı ve "Ammar'ı bağî bir grup öldürecek" hadisini rivayet etti." [752]

b) Fitnenin Bir Hikmeti: İbnu'l-Arabi'ye göre, "Ashab arasında cereyan eden bu savaşlarda Allah'ın güttüğü hikmetlerden biri, ehl-i te'vil ile yapılacak harbin ahkâmını öğretmektir."[753] **c) Fitneye Karışan Sahabeler Hakkında Verilen Hüküm:** "Sahabeler arasında cereyan eden vakalara temas ederken bir noktanın belirtilmesi gerekmektedir. O da, Sahabeler hakkında bu mesele ile alakalı olarak gelişigüzel söz etmemektir. Bu husus, Ehl-i Sünnet ile diğer fırkaların ayrıldığı mühim noktalardan biridir. Haricîler, Şiîler vs. bu meselede birkısım sahabeleri tekfire kadar giden ifratlara düşerler. Nevevî, Ehl-i Sünnet'in itidal üzere olan ve nasslara uygun düşen görüşünü şöyle hülasa eder: "Bil ki, Ashab arasında akan kanlar, hadiste gelen "...ölen de öldüren de ateştedir" tehdidine dahil değildir. Ehl-i Sünnet ve ehl-i hakk olan mezhebimizin görüşü "Ashab hakkında hüsn-i zanda bulunmak ve onların aralarında cereyan eden hâdiseler hususunda gelişigüzel söz etmekten çekinmek ve onların mukatelelerini te'vil ederek iyiye yormaktır. Şöyle ki: Onların hepsi müteevvil ve müçtehid kimselerdi. Allah'a isyan ve dünyevî bir maksatla hareket etmediler. Aksine her bir fırka, hak yolda olduğuna inanıyordu. Şurası muhakkak ki, bu içtihadlarında bir kısmı musib (isabet etmiş) bir kısmı da muhti (hataya düşmüş) idi. Hataya düşenler, bu hatalarında mazur idiler. Zîra içtihad meselesinde, müçtehide hatasından dolayı günah yoktur. Hz. Ali bu hareketlerde içtihadında musib ve haklı idi. Mevcut vaziyet karşısında verilecek hükümler şaşırtıcı idi, doğrusunu bulmak zordu.

Bu sebeple Ashab kararda mütehayyir kaldı ve üç gruba ayrıldı. İki grub birbirine zıd içtihadlarla karşı karşıya gelirken, bir üçüncü grup bunlardan her ikisini de terketti, savaşlara katılmadı, doğru olanın hangisi olduğu hususunda kesin kanaat edinemediler."

İbnu Hacer, bu mücadelelerde, kimlerin muhik olduğu bilinse bile, Sahabelerden hiçbirine, bu meselelerden dolayı ta'nda bulunmamanın bir vecibe olduğunda Ehl-i Sünnet'in "ittifak ettiğini" belirttikten sonra: "Zîra onlar bu harplerde, içtihadları sebebiyle mukatele ettiler" der.

Nevevî'nin -ve veciz olarak da İbnu Hacer'in yukarıdaki açıklamalarında- atıfta bulunduğu "hata da yapsa müçtehidin günahkâr olmayacağı" prensibi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in şu hadisidir: "Bir hakim, içtihad ederek hüküm verince isabet ederse, kendisine iki sevap vardır; içtihad ederek verdiği hükümde hata ederse kendisine bir sevap verilir."

Öte yandan alimler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "İki Müslüman birbirine silah çekecek olursa, ölen de öldüren de ateştedir..." hadisini şerhederken burada mevzubahis olan, "ölen ve öldüren"lerin -dine hizmeti gaye edinen bir te'ville değil- dünyevî bir maksat arama veya heva ve cehaletinin sevkiyle mukatelede bulunanlar olduğunu belirtirler. Sahabenin ise, sırf dinî gayretle bu mücadelelere girmiş bulunduğu her çeşit şüpheden uzak bir keyfiyettir. [754]

Sahabelerde Ölçü:

Burada belirtilmesi gereken bir diğer mühim nokta da, amme meselelerinde zıt içtihad ve görüşleri sebebiyle birbirlerine muhalif düşen ve hatta aralarında savaş cereyan eden Ashabın, savaş dışı meselelerde birbirlerine karşı olan münasebetlerindeki ölçü ve hakkaniyettir. Onlar birbirlerini hataya düşmekle itham etmişler, ancak rencide edici, şahsî faziletlerini inkar edici sözler sarfetmemişler, hele asla tekfir cihetine gitmemişlerdir. Buna en iyi örnek, Hz. Aişe ile ona muhalefet edip Hz. Ali tarafında yer almış olan Ammar İbnu Yasir arasında geçen bazı tarizler, konuşmalardır. Hülasa edelim: Söylediğimiz üzere Ammar İbnu Yasir, Hz. Ali ile Hz. Aişe arasındaki ihtilafta, Hz. Ali'nin haklı Hz. Aişe'nin haksız olduğuna inanıyordu. Bu meselede halkı ikna etmek maksadıyla mescitte yaptığı konuşma tam bir insaf örneğidir. Der ki: "Aişe Basra'ya yürüdü. Allah'a kasem olsun, o dünyada da ahirette de Peygamberimizin (aleyhisselam) zevcesidir, bunda şüphemiz yok. Ancak, Allah sizi imtihan ediyor; Kendisine mi (celle celaluhu), yoksa O'na mı (radıyallahu anhâ) itaat edeceksiniz?"

Burada, ahirette de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi olduğunun kasemle te'yidi, Hz. Aişe'nin asla tekfir edilmediğini gösterir. Fakat görüşlerinde yanıldığı kesinlikle ifade edilmektedir. Kendisine yöneltilen bu çeşitten şiddetli tenkitler karşısında Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin aksülameli de burada zikre değer. İbnu Hacer'in Taberânî'den naklen kaydettiğine göre, yine aynı Ammar, Cemel Vakası'nın akabinde Hz. Aişe'ye gelerek: "Sizin bu askerî şerefiniz Allah'ın sizinle yaptığı ahde (anlaşmaya) ne kadar[752] aykırı" der ve bu sözleriyle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleriyle alâkalı olarak gelmiş bulunan "(vekar ile) evlerinizde oturun. Evvelki cahiliyet yürüyüşü gibi yürümeyin" (Ahzâb 33) ayetine işaret eder. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin cevabı şu olur: "Allah'a kasem olsun sen hakkı söyledin." Ammar da "Senin lisanınla hakkında bu hükmü veren Allah'a hamd olsun" der.

İbnu Hübeyre bu konuşmayı şöyle değerlendirir: "Bu rivayetten anlıyoruz ki, Ammar doğru sözlüdür. Kezâ husumet onu, hasmının faziletlerini inkâra da sevketmemiştir. Zîra aralarında cereyan eden harbe rağmen Hz. Aişe'nin tam bir fazilete mazhar olduğuna şehadette bulunmaktadır.[755]

Sahabeler Arasındaki Muharebelerin Mahiyeti Ve Hikmeti

Bediüzzaman Hazretleri ise Mektubat'ında bu konuyla ilgili şunları söyler:" İkinci sualinizin meali: Hz. Ali (radıyallahu anh) zamanında başlayan muharebelerin mahiyeti nedir? Muhariplere ve harpte ölen ve öldürenlere ne nam verebiliriz?

Elcevap: Cemel Vak'ası denilen Hz. Ali ile Hz. Talha ve Hz. Zübeyr ve Aişe-i Sıddîka radıyallahu teala aleyhim ecmain arasında olan muharebe; adalet-i mahza ile, adalet-i izafiyenin mücadelesidir. Şöyle ki: Hz. Ali, adalet-i mahzayı esas edip, Şeyheyn (yani Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer) zamanındaki gibi o esas üzerine gitmek için içtihad etmiş. Muarızları ise, Şeyheyn zamanındaki safvet-i İslamiye, adalet-i mahzaya müsait idi, fakat mürur-u zamanla İslamiyetleri zaif muhtelif akvam hayat-ı içtimaiye-i İslamiyeye girdikleri için, adalet-i mahzanın tatbikatı çok müşkil olduğundan, "ehvenüşşerri ihtiyar" denilen adalet-i nisbiye esası üzerine içtihad ettiler. Münakaşa-i içtihadiye, siyasete girdiği için, muharebeyi intaç etmiştir. Madem sırf "Lillah" için ve İslamiyetin menafii için içtihad edilmiş ve içtihaddan muharebe tevellüd etmiş; elbette hem katil, hem maktul, ikisi de ehl-i cennettir, ikisi de ehl-i sevaptır diyebiliriz. Her ne kadar Hz. Ali'nin içtihadı musib ve mukabilindekilerin hata ise de, yine azaba müstehak değiller. Çünkü; içtihad eden hakkı bulsa, iki sevap var. Bulamazsa, bir nevi ibadet olan içtihad sevabı olarak bir sevap alır. Hatasından mazurdur. Bizde gayet meşhur, sözü hüccet bir zat-ı muhakkik Kürtçe demiş ki: □ ِز ِهرش َباَحَص ْنا هَكَم ُناَق َو ْليق ْوَل َر نَجا َنْيَت ُلِتاَق ْمه لِيتَق Yani Sahabelerin muharebesinden kıyl ü kâl etme. Çünkü hem katil ve hem maktul ikisi de ehl-i cennettirler.Adalet-i mahza ile adalet-i izafiyenin izahı şudur ki: □ ْوَا ٍداَسَف يف ا'ْر ِض نأَكَف اَم َلَتَق نلا َسا اعيِمَج ْنَم َلَتَق ًاسْفَن َغِب ِرْي ٍسْفَن"Ayetin mânayı işarîsiyle: "Bir masumun hakkı, bütün halk için dahi iptal edilmez. Bir ferd dahi, umumun selameti için feda edilmez. Cenab-ı Hakk'ın nazar-ı merhametinde hak, haktır; küçüğüne, büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için iptal edilmez. Bir cemaatin selameti için, bir ferdin rızası bulunmadan hayatı ve hakkı feda edilmez. Hamiyyet namına rızasiyle olsa, o başka meseledir."

---

[752] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/529.

Adalet-i izafiye ise; küllün selameti için, cüz'ü feda eder. Cemaat için, ferdin hakkını nazara almaz. Ehvenüşşer diye bir nev'i adalet-i izafiyeyi yapmağa çalışır. Fakat, adalet-i mahza kabil-i tatbik ise, adalet-i izafiyeye gidilmez, gidilse zulümdür.

İşte İmam-ı Ali (radıyallahu anh), adalet-i mahzayı Şeyheyn zamanındaki gibi kabil-i tatbiktir deyip, hilafet-i İslamiyeyi o esas üzerine bina ediyordu. Mukabilleri ve muarızları ise, "kabil-i tatbik değil, çok müşkilatı var" diye adalet-i izafiye üzerine içtihad etmişler. Tarihin gösterdiği sair esbab ise, hakikat-i sebep değiller, bahanelerdir.

Eğer desen: Hilafet-i İslamiye noktasında İmam-ı Ali'nin fevkalade iktidarı, harikulade zekası ve yüksek likayatiyle beraber seleflerine nisbeten muvaffakiyetsizliği nedendir? Elcevap: O mübarek zat, siyaset ve saltanattan ziyade daha çok mühim başka vazifelere layık idi. Eğer tam muvaffakiyet-i siyasiye ve tamam saltanat olsaydı, "Şah-ı Velayet" ünvan-ı manidarını bihakkın kazanamayacaktı. Halbuki zahirî ve siyasî hilafetin pek çok fevkinde mânevî bir saltanat kazandı ve Üstad-ı Kül hükmüne geçti. Hatta kıyamete kadar saltanat-ı mânevîsi baki kaldı. Amma Hazret-i İmam-ı Ali'nin Vak'a-i Sıffin'de, Hazret-i Muaviye' nin taraftarlarıyla muharebesi ise, hilafet ve saltanatın muharebesidir. Yani: Hazret-i İmam-ı Ali, ahkâm-ı dini ve hakaik-i İslamiyeyi ve ahireti esas tutup, saltanatın birkısım kanunlarını ve siyasetin merhametsiz mukteziyatlarını onlara feda ediyordu. Hazret-i Muaviye ve taraftarları ise, hayat-ı içtimaiye-i İslamiyeyi, saltanat siyasetleriyle takviye etmek için azimeti bırakıp, ruhsatı iltizam ettiler, siyaset âleminde kendilerini mecbur zannedip ruhsatı tercih ettiler, hataya düştüler.

Amma Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in Emevilere karşı mücadeleleri ise, din ve milliyet muharebesi idi. Yani: Emevîler, Devlet-i İslamiyeyi, Arap milliyeti üzerine istinad ettirip; rabıta-i İslâmiyeti, rabıta-i milliyetten geri bıraktıklarından, iki cihetle zarar verdiler.

Birisi: Milel-i saireyi rencide ederek tevhiş ettiler.

Diğeri: Unsuriyet ve milliyet esasları, adaleti ve hakkı takip etmediğinden zulmeder. Adalet üzerine gitmez.

Çünkü; unsuriyetperver bir hakim, milletdaşını tercih eder, adalet edemez. □ ق ْرَف ــَة يِلهاَجْلا ـَة يِبَصَعْلا ـِت بَج ُة يِمْس ِٱ

اَم َلْسَا اَذِا ٍهِشْي َرُق ِدِهيَس َو ٍهِشَبَح ِدْبَع َنْيَبferman-ı kat'isiyle, rabıta-i diniye yerine rabıta-i milliye ikame edilmez; edilse adalet edilmez; hakkaniyet gider.

İşte Hazret-i Hüseyin, rabıta-i diniyeyi esas tutup, muhik olarak onlara karşı mücadele etmiş, ta makam-ı şehadeti ihraz etmiş.

Eğer denilse: Bu kadar haklı ve hakikatlı olduğu halde, neden muvaffak olmadı? Hem neden kader-i İlahî ve rahmet-i İlahiyye onların feci bir akibete uğramasına müsaade etmiş? Elcevap: Hazret-i Hüseyin'in yakın taraftarları değil, fakat cemaatine iltihak eden sair milletlerde, yaralanmış gurur-u milliyeleri cihetiyle, Arap milletine karşı bir fikr-i intikam bulunması Hazret-i Hüseyin ve taraftarlarının safi ve parlak mesleklerine halel verip, mağlubiyetlerine sebep olmuş. Amma kader nokta-i nazarında feci akibetin hikmeti ise, Hasan ve Hüseyin ve onların hanedanları ve nesilleri, mânevî bir saltanata namzet idiler. Dünya saltanatı ile mânevî saltanatın cem'i gayet müşkildir. Onun için onları dünyadan küstürdü, dünyanın çirkin yüzünü gösterdi. Ta, kalben dünyaya karşı alâkaları kalmasın. Onların elleri muvakkat ve surî bir saltanattan çekildi; fakat parlak ve daimî bir saltanat-ı maneviyeye tayin edildiler, adi valiler yerine, evliya aktablarına merci oldular.756 **Üçüncü sualiniz:** O mübarek zatların başına gelen o feci gaddarane muamelenin hikmeti nedir? diyorsunuz. Elcevap: Sabıkan beyan ettiğimiz gibi, Hazret-i Hüseyin'in muarızları olan Emevîler saltanatında, merhametsiz gadre sebebiyet verecek üç esas vardı: Birisi: Merhametsiz siyasetin bir düsturu olan: "Hükümetin selameti ve asayişin devamı için, eşhas feda edilir." İkincisi: Onların saltanatı, unsuriyet ve milliyete istinad ettiği için, milliyetin gaddarane bir düsturu olan: "Milletin selameti için herşey feda edilir."

Üçüncüsü: Emevîlerin, Haşimîlere karşı an'anesindeki rekabet damarı, Yezid gibi bazılarda bulunduğu için, şefkatsiz bir gadre kabiliyet göstermişti.

Dördüncü bir sebep de: Hazret-i Hüseyin'in taraftarlarında bulunuyordu ki, Emevîlerin, Arap milliyetini esas tutup, sair milletlerin efradına "memalik" tabir ederek köle nazariyle bakmaları ve gurur-u milliyelerini kırmaları yüzünden, "milel-i saire" Hazret-i Hüseyin'in cemaatine intikamkârane ve müşevveş bir niyetle iltihak ettiklerinden, Emevîlerin asabiyyet-i milliyelerine fazla dokunmuş, gayet gaddarane ve merhametsizcesine meşhur faciaya sebebiyet vermişlerdir.

Mezkur dört esbab, zahirîdir. Kader noktasından bakıldığı vakit, Hazret-i Hüseyin ve akrabasına o facia sebebiyle hasıl olan netaci-i uhreviye ve saltanat-ı ruhaniye ve terakkiyat-ı mâneviye, o kadar kıymetdardır ki, o facia ile çektikleri zahmet, gayet kolay ve ucuz düşer. Nasıl ki bir nefer, bir saat işkence altında şehit edilse, öyle bir mertebeyi bulur ki, on sene başkası çalışsa ancak o mertebeyi bulur. Eğer o nefer şehid olduktan sonra ona[757] sorulabilse, "az bir şey ile pek çok şeyler kazandım" diyecektir."

KADER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde beş fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

KADERE İMAN

*

İKİNCİ FASIL

KADERLE AMEL

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KADERE RIZA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÇOCUKLARIN HÜKMÜ

*

BEŞİNCİ FASIL

KADERİYE FIRKASININ ZEMMİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Kader İslam itikadının altı esasından biridir. Hayır ve şer her şeyin Allah'ın takdiri ve bilgisi tahtında cereyan ettiğini, tesadüfün olmadığını ifade eder. Ragıb, lügat açısından bu kelimenin kudret ve ilimle olan makdura delalet ettiğini söyler.

Kaza kelimesine gelince, bu da kadere yakın bir mânada kullanılmıştır. Alimler değişik ifadelerle ikisi arasındaki farkı belirtmeye çalışırlar.

* Kirmani'ye göre kaderden murad, Allah'ın hükmüdür. * Ulema çoğunluk itibariyle, "Kaza: Allah'ın ezelde verdiği küllî icmalî hükmüdür. Kader ise, bu külliyatın tafsilatı ve cüziyyatıdır" demiştir.

* Ebu'l-Muzaffer İbnu's-Sem'ani der ki: "Bu meselenin bilinmesi sırf kıyas ve akılla olmaz, Kitap ve sünnetle olur. Dolayısıyla tevkifîdir. Öyleyse kim tevkiften (yani Kitap ve sünnetin açıklamasından) dışarı çıkar, şahsî yoruma kaçarsa dalalete düşer ve şaşkınlıklar deryasında boğulur. Aklını ve kalbini tatmin edecek doyurucu bir neticeye ulaşamaz. Çünkü kader, Allah'ın sırlarından biridir. O'nun ilmini alîm ve habir olan Zat-ı Zülcelal kendine mahsus kılmış kaderin önüne perdeler koymuştur. Sadece Allah tarafından bilinen hikmetler sebebiyle, kader bilgisi insanların akıl ve irfanlarından uzak tutulmuştur. Kaderi bu sebeple, ne mürsel bir peygamber ne de mukarreb bir melek bilemez. Bazı alimler: "Kaderin sırrı onlara da cennete girdikleri zaman açılır, cennete girmezden önce onlara da açılmaz" demiştir."

İbnu Hacer'den kaydettiğimiz bu açıklamaların her zaman için canlılığını muhafaza eden bir meselede bazı sorularımızı çözmede yetersiz olacağı açıktır. Bu sebeple, bu mesele üzerine, günümüz insanını aydınlatma maksadıyla kaleme alınmış Kader Nedir? adlı bir kitaptan, kaza ve kaderin ne olduğunu açıklayan bir pasajı okuyucularımıza aynen aktarıyoruz. Eserin tamamı, bu meseleyi etraflıca tahlil etmede ve bütün meselelerde ikna edici açıklamalar sunmaktadır. Eser, halk için hazırlanmış olması sebebiyle, eski alimler tarafından yapılan açıklamaların zorluğu bunda yoktur. Her mesele misallerle zenginleştirilmiş ve kolaylaştırılmıştır[758] [759] .

KADER VE KAZA

* Kader ve Kaza Ne Demektir?

Kader ve kaza meselesi, bütün İslam alimlerinin ve felsefecilerinin fikirlerini uzun zaman meşgul etmiştir. Fıkıh ilminin hikmet ve esaslarını ortaya koyan büyük müçtehidler de bu mesele ile yakından ilgilenmişler ve kadere imanın, iman ve İslamiyet'in bir kalesi hükmünde olduğunu belirtmişlerdir. Bu zatlar ilim, irade, kudret gibi kemal sıfatlara sahip olan Allahü Azimüşşan'a iman eden her bir mü'minin, bu iman hakikatini de kabul etmesinin zaruri olduğunu ifade etmişlerdir.Kader ve kaza, Cenab-ı Hakk'ın irade ve kudret sıfatlarının zaruri bir lazımıdır. Zîra şu kainatın ve içinde cereyan eden hâdiselerin tamamı bir ilme dayandığı gibi, meydana gelmeleri de bir kudretle gerçekleşmiştir. Onları bilen ve yaratmaya kudreti yeten zat, onların yokluktan varlığa çıkmalarını irade etmiştir. İşte, Hazret-i Allah'ın ilmi, kudreti, iradesi ve diğer sıfatlarıyla yarattığı bu kainat ve şu hadiseler, elbette ki bir tayin ve takdire, bir plan ve esasa dayanmaktadır. En kısa ifadesiyle, kader bu planın takdir edilmesi, kaza ise icra edilmesi, yani yerine getirilmesi demektir. Kader ve kaza daha geniş olarak şöyle tarif edilmektedir: Kader, varlıkların ve hâdiselerin bütün halleri ve vasıflarıyla sebepleri ve şartlarıyla, haiz olacakları kuvvet ve kabiliyetleriyle, varlık âlemine gelecekleri zaman ve mekanlarıyla Cenab-ı Hak tarafından ezelde tayin buyurulması ve bir tertip ile kaydedilmesi demektir.

Kaza ise, ezelde takdir olunan her şeyin Cenab-ı Hakk'ın halk ve icadıyla vücud sahasına çıkması demektir. Bu tariflere göre, kader ilim sıfatına, kaza ise kudret sıfatına dayanmaktadır ve kader, kazadan öncedir. Diğer taraftan, kader, kazadan daha şümullüdür. Çünkü, her kaza olunen şey kaderde vardır, fakat kaderde olan herşey kaza olmamıştır. Yani, bir şeyin varlık sahasına gelmesi hem kaza, hem kaderdir. Yaratılmayan şeyler ise kaderdedir, fakat kaza edilmemiş, yani meydana gelmemişlerdir.

Kaderin kazadan daha geniş ve etraflı olmasının diğer bir yönünü misallerle açıklamaya çalışalım: Bir insan, Cenab-ı Hakk'ın yasakladığı fiilleri işlerse isyankâr olur. Aynı insan Allahu Azimüşşan'ın emirlerini yerine getirirse, salih bir kul ve makbul bir insan olur. İşte, birbirine zıt olan bu iki netice de kaderdir. Yani, Cenab-ı Hakk asi ve salih olmanın yollarını ezelde böylece tayin ve takdir buyurmuştur. Buna göre, bir kimse bu iki sebepten hangisine teşebbüs eder veya bu iki yoldan hangisinde giderse onun neticesine varır. İşte, bu neticenin yaratılması kazadır ve aynı zamanda İlahî takdirin gereği olduğu için de kaderdir. Diğer bir misal verelim: İnsanlar terakki ve refahın sebepleri olan ilim, fen ve sanatta faaliyet gösterirlerse huzur ve saadate kavuşurlar. Aksi yolda gidenlerse, cehalet ve yoksulluğun hükmü altında hayatlarını mahvederler. İşte, bu iki netice de kaderdir. Yani, Cenab-ı Hak ilerleme ve gerilemenin yollarını yukarıda ifade ettiğimiz tarzda takdir etmiştir. Bir milletin, birinci yolu seçerek ilerlemesi halinde bu netice hem kaza hem kaderdir. Aksi yolu tutarak geri kalması durumunda ise kaderi, zillet ve sefalet olacaktır. Bu ikinci halde, terakki kaza edilmemiştir.

Bu mevzuyu biraz daha açıklayalım: Siz arazinizi ağaçlandırmaya teşebbüs ederek gerekli bütün sebepleri yerine getirdiğinizde, O Mukaddir-i Hakim'in size ağaç ve meyve ihsan etmesi hem kader, hem de kazadır. Arazinize ağaç dikmediğiniz zaman kaderiniz, ağaçsız kalmaktır, lakin bu durumda kaza bahis konusu değildir. Zîra, ağaç yaratma olayı vuku bulmamıştır. Aynı şekilde, bir ailenin çocuğa sahip olması hem kader, hem kazadır. Çocukları olmaması ise kaderdir, fakat kaza değildir. İşte, bu yönden de kader kazadan daha ihatalıdır. İnsanla ilgili kaderi ikiye ayırabiliriz. Birincisi, insanın kendi irade ve kudretiyle işlediği fiil ve amellere bağlıdır. İkincisi ise, onun irade ve kudreti dışında meydana gelen hâdise ve hallere aittir. Birincisinin meydana gelmesine, insanlar irade ve arzuları ile kendileri sebep olmaktadırlar. Şöyle ki: Cenab-ı Hakk fertlerin ve cemiyetlerin dünya ve ahiret saadetleri için takip etmeleri gereken yolu tayin ve takdir etmiştir. Bu yolda gidenler saadet ve selamete ererler; aksi halde felaket ve yoksulluğa düşerler. Çünkü, O Hakim-i Adil, saadet sebeplerine tevessül edenlere saadet, felaket sebeplerine teşebbüs edenlere de felaket takdir buyurmuştur. Kur'an-ı Kerim'de, "Bir kavmin fertlerinin kendi safvet ve ahlaklarını fesada tebdil etmedikçe, Allah'ın o kavmin nimet ve saadetini tağyir etmeyeceği" beyan edilmektedir. Yani, herkesin, fert olsun cemiyet olsun kendi mukadderatına kendisinin sebep olduğu ifade buyurulmaktadır. İnsanın kendi kaderini tayin etmesi bu mânaya göredir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Allahu Teala dünya ve ahiret nimetlerinin birtakım sebeplerle meydana gelmesini ezelde takdir etmiş ve şarta bağlamıştır. Öyle ise, onların sebepsiz meydana gelmesini arzu etmek İlahî kanunlara zıttır. Allah'tan herhangi bir nimeti istemenin yolu, onun sebeplerini yerine getirmektir. Halık-ı Zülcelal'dan çocuk istemenin yolu evlenmek, meyve istemenin yolu ağaç dikmek olduğu gibi, cennet istemenin yolu da İlahi emirlere uymak ve yasaklardan kaçınmaktır. Bunların hepsi Allah'ın takdiridir. Bizler, kadere iman eden kimseler olarak, bu İlahî takdire boyun eğmek ve istediğimiz nimetlerin sebeplerine teşebbüs etmek durumundayız. Ağaç dikmeksizin meyve istemek gibi, ibadet etmeksizin ebedî saadet beklemek de takdire karşı gelmektir ve cezası, o nimetten mahrum kalmaktır.

İşte, bizim bilhassa üzerinde duracağımız kader, insanın kendi iradesiyle ilgili olan kısımdır. İkinci kısım olan ve insan iradesi dışında meydana gelen kaderin ise sebepleri insanlarca bilinmemektedir. "Akıl mahluktur, halıkını (yaratıcısını) ihata edemez" kaidesince, insan aklı kaderin bu ikinci kısmına ait hikmet ve sırlara vakıf olamaz. Bir insanın erkek veya kadın olması, dünyaya geldiği asır ve belde, ömür süreceği müddet, anne ve babasının kim olacağı gibi hususlar bu kısma misal olarak verilebilir. Bu ve benzeri meselelerdeki İlahî takdirin sırrını anlamaya zorlanmak insanı helake götürür. Bu sırlar ahirette, adalet gününde bütün incelikleriyle görünecektir. İşte Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) "Kader hususunda konuşmayın. Zîra kader, Allah'ın sırrıdır (sırrullah), Allah'ın sırrını faş etmeye kalkmayın" [760] hadis-i şerifleriyle bizi uğraşmaktan men ettiği kader, bu kısımdır. Yoksa, kaderin birinci kısmı üzerinde akaid alimleri büyük mesai sarfetmişler ve eserler yazmışlardır. [761]

BİRİNCİ FASIL

KADERE İMAN

اَم نأ َمَلْعَي يهتَح َو ،ه ِهرَش َو ِه ِرْيَخ ِرَدَقْلاِب َنِمؤُي يهتَح دْبَع ُنِمْؤُي َ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نع ـ4 □6444□

يذمرتلا هجرخأ .[ُهَبي ِصُيِل ْمُكَي ْمَل ُهأَطْخأ اَم َو ،ُهَئِطْخُيِل ْنُكَي ْمَل .
ُهَباَصأ

1. (4829)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kul, hayrıyla, şerriyle kadere inanmadıkça, kendine (hayır ve şerden) isabet edecek şeyi atlatmayacağını, (hayır ve şerden) kaçacak olan şeyi de yakalamayacağını bilmedikçe iman etmiş olmaz." [Tirmizî, Kader 10, 2145).] 762

760 Alâuddin Aliyyü'l Muttaki İbn-i Hüsâmeddin el-Hindî, Kenzü'l-Ummâl, 1:132.

يهتَح ِنَامي“ا ِةَقيِقَح َمْعَط َد ِجَت ْنَل َك نإ َنُب اَي] :تومال دنع هنب لاق هنأ هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ْتِما صلا ِنْب ِةَداَبُع نعو ـ4 □6444ـ . َمَلَقْلا ُ هاللّ َقَلَخ اَم َل وأ نإ :
ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس يِهناِف ، َكَبي ِصُيِل ْنُكَي ْمَل َكأَطْخأ اَم َو ، َكَئِطْخُيِل
ْنُكَي ْمَل َكَباَصأ اَم نأ َمَلْعَت ْنَم :ُلوُق َي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس َنُب اَي . ِةَماَيِقْلا
ِم ْوَي يهتَح ٍءْيَش ِهلُك َريِداَقَم ْبُتْكا :َلاَق ؟ ْبُتْكأ اَم َو ِهب َر اَي :َلاَق . ْبُتْكا :ُهَل
َلاَقف

يذمرتلاو هظفل اذهو :دواد وبأ هجرخأ .[ِيهِنم َسْيَلَف اذه ِرْيَغ ىلَع َتاَم .

2. (4830)- Ubade İbnu's-Samit (radıyallahu anh) oğluna ölümü sırasında demiştir ki: "Oğulcuğum, başına gelecek olan şeyin asla atlatılamayacağını, kaçırdıklarını da yakalayamayacağını bilmedikçe sen, imanın hakikatının tadını asla bulamazsın. Zîra ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Kalemi yarattı ve: "Kıyamete kadar olacak şeylerin miktarlarını yaz!" dedi. "Oğulcuğum, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan şunu da işittim: "Kim bu inanç dışında olarak ölürse benden değildir." [Ebu Davud, Sünnet 17, (4700); Tirmizî, Kader 17, (2156).]763

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, kadere imanın farz olduğunu, hayır olsun, şer olsun her şeyin kaderle, yani Allah'ın takdiriyle olduğunu; bunların önceden yazılmış olduğunu, bunun hiçbir suretle değişmeyeceğini kabul etmedikçe kişinin mü'min sayılmayacağını ifade etmektedir.

Bu, vukua gelen her şeyin Cenab-ı Hakk tarafından önceden bilindiğini ve bu bilginin yazılmış olduğunu ifade eder. Nitekim bir ayet-i kerimede Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: "De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası başımıza gelmez. Bizim dostumuz ve gözeticimiz O'dur. Öyleyse mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler" (Tevbe 51).

Sadedinde olduğumuz hadis, ayet-i kerimeyi daha açık hale getirmekte ve dolayısıyla rıza ve tevekküle teşvik etmektedir. Kaza ve kader bahsi, eskiden beri bazı münakaşalara menşe' olmuş, bu hususlarda müstakil te'lifler, tahliller yapılmıştır. Hattabî, kaza ve kaderle ilgili olarak şu kısa açıklamayı yapar: "İnsanlardan birçoğu zanneder ki, kaza ve kaderin Allah'tan olmasının mânası, Allah'ın takdir ve kaza buyurduğuna kulu icbar ve zorlamasıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Hz. Adem ve Musa münakaşa ettiler..." hadisinin de(36) buna delil olduğu vehmine düştüler. Ama gerçek öyle değil. Bunun mânası: "Kulun yapacağı, kesbedeceği şeyleri Allah'ın önceden bildiğini, onların İlahî takdirle meydana geldiğini, hayır ve şer, her şeyin onun yaratmasıyla olduğunu ihbardır." Kader, Kadir'in fiili ile mukadder (miktarı belirlenmiş) olarak ortaya çıkan şeyin ismidir; tıpkı hedm, neşr, kabz gibi, bunlar da hadim, naşir ve kabızın fiilinden hasıl olan şeye isimdirler. Arapça'da takdirle kader aynı mânayı ifade eder.

Kaza da, bu meselede halk (yaratmak) mânasına gelir. Nitekim ayet-i kerimede "Yedi kat semavatı iki günde yarattı" (Fussilet 12) buyrulmuştur. Durum böyle olunca mahlukat hakkındaki İlahî ilmin gerisinde insanların kasıd ve irade ile yaptıkları irade ve ihtiyarı kullanarak işledikleri işler, iktisablar ve eşya ile olan mübaşeret ve münasebetler var ki, bunlar insanlar üzerinde kalmaktadır."

Hattâbî'nin açıklamasına göre, insanların iradî fiillerini, iradelerinden ayrı mütalaa etmemek gerekir; tıpkı temel ile, bunun üzerine inşa edilen bina gibi. Temelsiz bina olmayacağı gibi beşerî irade olmadan da beşerî fiil olmaz. Bunları ayırmak isteyen, binayı yıkmayı dilemiş olur. Hz. Adem, Hz. Musa aleyhimasselam münakaşasında, Hz. Adem'in kullandığı delilin mânası şudur: "Allah Teala Hazretleri, Hz. Adem'in cennette ağaçtan alıp yiyeceğini ilmiyle bilmiştir. Allah'ın

Adem hakkındaki bu ilmi inkar edilip, ibtal edilmesi mümkün değildir. Bu husus, şu ayette beyan edilmiştir: "Hani Rabbin, meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" dediğinde..." (Bakara 30) burada Cenab-ı Hak, Adem'in varlığından önce, onu arz için yaratacağını, onu cennette bırakmayacağını, oradan arza nakledeceğini haber vermektedir. Hz. Adem'in cennette ağaçtan alıp yemesi, Adem'in içindeki diğer mahlukata bir halife ve vali olmak üzere asıl yaratılış hedefi olan arza gönderilmesine bir sebep kılınmıştır. Münakaşada Hz. Adem bu mânayı hüccet olarak kullanmış ve Hz. Musa'nın levmedici delilini kendinden reddetmiştir. Bunun içindir ki şöyle demiştir: "Sen, benim yaratılmamdan önce Allah tarafından takdir edilen birşey sebebiyle mi beni kınıyorsun?"[764]

İKİNCİ FASIL

KADERLE AMEL

اَم َنو ُرْدَتأ : َلاَقَف .ِنَاباَتِك ِهِدَي يف َو # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنْيَلَع َج َرَخ] :لاق امهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نع ـ4 □6444ـِة نَجْلا ِلْهأ ُءاَمْسأ ِهيف
،َنيِمَلاَعْلا ِهب َر ْنِم باَتِك ا َذه :َنْمُيْلا ِهِدَي يف ِذ لِل َلاَقَف .اَن َرِبْخُت ْنأ إ ِ هاللّ
َلوُس َر اَي َ :اَنْلُقَف ؟ ِنَاباَتِكْلا ِنَاذه ِهب َر ْنِم باَتِك اَذه : ِهِلاَمِش يف ِذ لِل َلاَق َو .
ًادَبأ ْمُهْنِم ُصَقْنُي ّ َو ْمِهيف ُدا َزُي ّ َف ،ْمِه ِر ِخآ ىلَع َلَمْجأ ُمث : ْمِهِلِئاَبَق َو ْمِهِئاَبآ
ُءاَمْسأ َو َلاَقَف .ًادَبأ ْمُهْنِم ُص َقْنُي ّ َو ْمِهيف ُدا َزُي ّ َف ْمِه ِر ِخآ ِىلَع َلَمْجأ ُمث
ْمِهِلِئاَبَق َو ْمِهِئاَبآ ُءاَمْسأ َو ِرا نلا ِلْهأ ُءاَمْسأ ِهيف ، َنيِمَلاَعْلا

لْهأ ِلَمَعِب ُهَل ُمَتْخُي ِة نَجْلا َب ِحاَص نإف ،اوُب ِراَق َو اوُدِهدَس : َلاَقف ؟ُهْنِم□
َغ ِرُف ْدَق ُرْم‘ا َناَك ْنإ ِ، هاللّ َلوُس َر اَي ُلَمَعْلا َميِفَف : ُهُباَحْصأ : ِهْيَدِيب # ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق ُمث ٍلَمَع يأ َلِمَع ْنإو ، ِرا نلا ِلْهأ ِلَمَعِب ُهَل ُمَتْخُي ِرا نلا َب ِحاَص نإ َو
ٍلَمَع يأ َلِمَع ْنإ َو ،ِة نَجْلا لوقلا يف باوصلا « ُداَد سلا».يذمرتلا هجرخأ .[ِريِع سلا
يف قي ِرَف َو ِة نَجْلا يف قي ِرَف ،داَبِعْلا َنِم ْمُكُّب َر َغ َرَف : َلاَق ُمث .اَمُهَذَبَنَف

امهيف دصقلا « ُةَب َراَقُملا»و.لمعلاو .

1. (4831)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), elinde iki kitap olduğu halde yanımıza geldi ve: "Bu iki kitap nedir biliyor musunuz?" buyurdular. Cevaben: "Hayır, ey Allah'ın Resulü! bilmiyoruz. Ancak bildirmenizi istiyoruz!" dedik. Bunun üzerine sağ elindekini göstererek: "Bu Rabbülalemin'den (gelmiş) bir kitaptır. İçerisinde cennet ehlinin isimleri mevcuttur. Hatta onların babalarının ve kabilelerinin isimleri de mevcuttur ve sonunda da icmal yapmıştır. Bunlara asla ne ilave yapılır, ne de onlardan eksiltmeye yer verilir. Hiç değişmeden ebedî olarak sabit kalır" buyurdular. Sonra sol elindekini göstererek: "Bu da Rabbülalemin'den bir kitaptır. Bunun içinde de ateş ehlinin isimleri, onların atalarının isimleri ve kabilelerinin isimleri vardır. En sonda da icmallerini yapmıştır. Bunlara asla ne ziyade yapılır, ne de eksiltmeye yer verilir!" buyurdular. Ashabı sordu: "Öyleyse ey Allah'ın Resulü, niye amel ediliyor? Madem ki her şey önceden olmuş bitmiş, yazılmış ve artık yazma işinden fariğ olunmuş (bir daha yapma gayreti de niye)?"

Resulullah şu cevabı verdi:

"Siz amelinizle doğruyu ve istikameti arayın! İtidali koruyun. Zîra, cennetlik olan kimsenin ameli, cennet ehlinin ameliyle sonlanır; (daha önce) ne çeşit amel yapmış olursa olsun. Keza cehennemlik olanın ameli de cehennem ehlinin ameliyle sonlanır, hangi çeşit amel ile amel etmiş olursa olsun!" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sonra elindeki kitapları atıp, elleriyle işret ederek dedi ki: "Rabbiniz kullardan artık fariğ oldu, bir kısmı cennetlik, bir kısmı da cehennemliktir." [Tirmizî, Kader 8, (2142).]765

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Cenab-ı Hakk'ın ezelden herşeyi bilmesi sebebiyle, insanların ne yapacağını önceden bilip iyi amel işleyerek cennete gidecekleri bir deftere, kötü amel işleyerek cehenneme gidecekleri de ikinci bir deftere yazdığını, ilm-i İlahînin sabit olması sebebiyle bu yazıların hiç değişmeyeceğini belirtiyor. Ashab bu açıklama üzerine: "Madem ki herşey önceden yazılmış, bunun değişmesi de mümkün olmayacağına göre, sanki kendimize kader tayin ediyormuş gibi gayrete düşmemizin, amel işlememizin ne gereği var?" mânasında, tabii olarak herkesin içine gelen soruyu soruyorlar. Resulullah bu soruya: "Siz, sizce meçhul olan kaderdeki yazınızla amel etmeye kalkmayın. Siz sizden isteneni yapmaya gayret edin. Allah sizi sizden istenene uyup uymadığınıza göre hesaba çekecek. Öyleyse siz ifrat ve tefrite gitmeden emredilen doğruyu işlemeye çalışın, cennetlik ve cehennemlikler, en sonunda kaderlerindeki amele muvaffak edileceklerdir. Hüküm, en son amellerine göre olacaktır. Bilmediğiniz kaderi düşünmeden, size öğretilen bu esasa uygun olarak çalışın, sonunuzun iyi amelle kapanması için gayret sarfedin!" mânasında olmak üzere "Siz amelinizle doğruyu ve istikameti arayın, i'tidali koruyun. Zîra cennetlik olanın ameli cennet ehlinin ameliyle sonlanır.." buyurur. **2-** Bazı alimler eldeki iki kitabı "iki maddi kitap" olarak anlarken diğer bazıları bunun mecaz olduğuna hükmetmiştir. Ancak, mecaza hamletmeyi gerektiren bir suubet mevcut değildir. 766

هِدَيِب َو ُهَل ْوَح اَنْدَعَق َو دَعَقَف ،# ِ هاللّ ُلوُس َر اَناَتأف ،دَق ْرَغلا ِعيِقَب ٍةِ□
َزاَنَج يف ا ُنك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ4 □ 6444ـ َلوُس َر اَي
:اوُلاَقَف .ِة نَج ْلا َن ِم ُهُدَعْقَم َو ِرا نلا َنِم ُهُدَعْقَم َبِتُك ْدَق َو ٍإ ِدَحأ ْنِم ْمُكْنِم اَم :
َلاَق مُث .َض ْر‘ا اَهِب ُتُكْنَي َلَعَجَف ، ة َرَصْخِم ،ةَداَع سلا ِلَمَع بلا ُري ِصَيَسَف
ِةَداَع سلا ِلْهأ ْنِم َناَك ْنَم ا مأ .ُهَل َقِلُخ اَمِل ر سَيُم ُّلُكَف اوُلَمْعا :َلاَقف ؟اَنِباَتِك بلع
ُلِك تَن ّ َفأ ِ، هاللّ ى َرْسُيْلِل ُه ُرِهسَيُنَسَف بنْسُحْلاِب َق دَص َو ىَق تا َو ىَطْعأ ْنَم ا
مأف :أ َرَق مُث .ِءاَق شلا ِلَمَع بلا ُري ِصَيَسَف ِءاَق شلا ِلْهأ ْنِم َناَك ْنَم ا مأ َو
برض « ُتَك نلا».اهوحنو اصع نم هديب ناسن“ا هكسمي امم هوحنو طوهسلاك

اŒ«ُة َرصخملا».يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .]ةي

هيف رثؤيل ديلاو اصعلاب ئشلا .

2. (4832)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz bir cenaze vesilesiyle Bakiu'l-Garkad'da idik. Derken yanımıza Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi ve oturdu. Biz de etrafında (halka yapıp) oturduk. Elinde bir çubuk vardı. Çubuğuyla yere birşeyler çizmeye başladı. Sonra: "Sizden kimse yok ki, şu anda cennet veya cehennemdeki yeri yazılmamış olsun!" buyurdular. Cemaat: "Ey Allah'ın Resulü, dedi. Öyleyse hakkımızda yazılmasına itimad edip ona dayanmayalım mı? ""Çalışın, buyurdular. Herkes kendisi için yaratılmış olana erecektir. Cennetlik olanlar, saadet(e götüren) amelde (muvaffak) olacaktır. Şekavet ehli olanlar da şekavet(e götüren) amelde (muvaffak) olacaktır!" Sonra şu ayeti tilavet buyurdular. (Mealen): "Kim bağışta bulunur, günahtan kaçınır ve dinin en güzelini tasdik ederse, biz de ona hayır ve kolaylık yolunu kolaylaştırırız" (Leyl 5-7), [Buharî, Tefsir, Leyl, Cenaiz 83, Edeb 120, Kader 4, Tevhid 54; Müslim, Kader 6, (2647); Ebu Davud, Sünnet 17, (4694); Tirmizî, Kader 3, (2137) Tefsir, Leyl, (3341).]767

اَنيِد اَنل نِهيَب ِ هاللّ َلوُس َراَي :َلاَقف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍمَشْعُج ِنْب ِكِلاَم ُنْب
ُةَقا َرُس َءاَج] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ4 □6444ـ ُم ّ ْق ُا ِهِب ْتهفَج
اَميف ْلَب .َ :َلاَق ؟ُلَبْقَتْسُي اَميِف ْمأ ، ُريِداَقَمْلا ِهِب ْت َرَج َو ُم ّ ْق ُا ِهِب ْت فَج
ا اَنْقِلُخ ا ناكŒا ُلَمَعْلا َميِف .َنŒاَميفأ ؟ن

ملسم هجرخأ .[ِهِلَمَعِب لِماَع ٌّلُك َو ،ُهَل َقِلُخ اَمِل ر سَيُم ٌّلُكَف اوُلَمْعا :َلاَق .
ُلَمَعْلا َميِفَف :َلاَق . ُريِداَقَمْلا ِهِب ْت َرَج َو؟

3. (4833)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sürâka İbnu Malik İbnu Cu'şem (radıyallahu anh) gelerek sordu: "Ey Allah'ın Resulü! Bize dinimizi açıkla. Sanki yeni yaratılmış gibiyiz. Şimdi amel ne husustadır: Kalemlerin kuruduğu, miktarların kesinleştiği şeylerde mi, yoksa istikbale ait şeylerde mi çalışacağız?"

"Hayır (istikbale ait şeylerde değil). Bilakis kalemlerin kuruduğu, miktarların cereyan ettiği (kesinleştiği hususta!" buyurdular. Sürâka tekrar: "Öyleyse niye amel edelim (boşa zahmet çekelim)?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Çalışın! Herkes yaratıldığı şeye erecektir! Herkes, (yazıldığı) ameliyle amil olacaktır!" buyurdular." [Müslim, Kader 78, (2648).] 768

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen iki hadis, birbirini tamamlar. İbnu Hacer'e göre, bunlar aynı hususta farklı kimselerin sorularıdır. Tîbî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın soruya hakimane bir üslupla cevap verdiğini belirttikten sonra, bu cevapta muhatapların, ameli terketmekten men edildiğini, kula vacip olan ibadetlerin yapılmasının emredildiğini, gayba müteallik durumlarla tasarruftan zecredildiğini; netice olarak da ne ibadetin ve ne de ibadeti terketmenin cennete veya cehenneme girmeye yegane sebep olmayacağının, bilakis bunların sadece birer alâmet olacaklarının ifade edildiğini söyler.

2- Hadisten alimler başka hükümler de çıkarmışlardır: * Mezarın yanında oturmak caizdir.

* Mezarın yanında ilim konuşulabilir, mev'ize yapılabilir. * Ehl-i Sünnete göre, şekavet ve saadet, Cenab-ı Hakk'ın ezeldeki takdiri ile cereyan eder. * Cebriye'nin "vukuat cebirle, kerhen olur" iddiası yanlıştır. Çünkü, müyesser olmada (erme'de) cebir yoktur. Kişinin teysir yoluyla bir şeyi yapmasında ikrah yoktur.

* Bu hadisten hareketle, dünyada şaki ve saidin bilinebileceğine hükmedilmiştir. Tıpkı bir kimsenin doğru sözlülükle veya aksiyle iştihârı gibi. Çünkü amel, bu hadisin zahirine göre, cezaya emaredir. Ancak, bazı rivayetler, takdirin gereği, bu zahirî amelin, bazan aksine inkılab edeceğini ifade etmektedir. Ancak esas olan şudur: Amel alâmet ve emaredir, zahire göre hükmedilir, batınî durum Allah'a bırakılır. Hattabî der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm vukua gelen hâdiselerin önceden yazıldığnı haber verince kadere yapışıp ameli terketmek isteyenler bu takdiri kendilerine hüccet yapmak istediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, burada biri diğerini iptal etmeyen iki şeyin varlığını onlara bildirdi: **1) Batın:** Bu Rububiyyetin hükmünde ille-i mucibedir (gerekli kılan sebep) **2) Zahir:** Kulluk hakkında alâmet-i lazimedir (gerekli alâmet). İşte bu, neticeleri bilmede bir emaredir. Ancak kesin durumu ifade etmez. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm herkesin yaratıldığı şeye müyesser olacağını (ereceğini), peşin yaptığı (acil) amelinin ileride kavuşacağı şeye delil olduğunu beyan etmiştir. Bunun benzeri rızıktır. Kesbi emretmiş olduğu halde rızkın Allah tarafından verildiği, garantilendiği ifade edilmiştir. Ecel bir başka örnektir: "Tedaviye izin verildiği halde ecelin değişmeyeceği belirtilmiştir." **Not:** Bazı alimler, Kaderiye mezhebinin kalbe atacağı şüpheden kurtulmak için şöyle muhakeme etmek gerektiğini belirtirler: "Allah bize amel etmeyi emretti ve bize, bu emre imtisal etmek vacip oldu. Allah'ın takdirleri bize gaib kılınması

sebebiyle onları delil yapmak da mümkün değil. Meşietinde geçmiş şeye, amel bir alâmet kılınmıştır. Öyleyse, kim ondan yüz çevirirse dalalete düşer ve sapıtır. Çünkü kader, Allah'ın esrarından bir sırdır. Kendinden başka kimse ona muttali olamaz." 769

---

767 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 13/546-547.

يف ُعَمْجُي ْمُكِدَحأ َقْلَخ نإ . ُقوُدْصَمْلا ُقِدا صلا َوُه َو # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنَث دَح]
□6446□ 6ـ لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنْبا نعو:

هَلَجأ َو ،ُهَق ْز ِر ُبُتْكَي : ٍتاَمِلَك ِعَب ْرأب ًاكَلَم ُ هاللّ ُثَعْبَي مُث ،َكِلذ َلْثِم□□
ًةَغْضُم ُنوُكَي مُث . َكِلذ َلْثِم ًةَقَلَع ُنوُكَي مُث ًام ْوَي َنيِعَب ْرأ ِهِمُأ نْطَب إ اَهْنِيَب
َو ُهَنْيَب َنوُكَي اَم ىتَح ِة نَج ْلا ِلْهأ ِلَمَعِب ُلَمْعَيَل ْمُكَدَحأ نإ ُه ُرْيَغ َهلإ َ يِذ لا َوف
،ُحو ُّرلا ِهيف ُخَفْنُي مُث ؛ ديِعَس ْمأ ٌّيِقَش َو ، ُهَلَمَع َو عا َرِذ إ اَهْنَيَب َو ُهَنْيَب
َنوُكَي اَم ىتَح ِرا نلا ِلْهأ ِلَمَعِب ُلَمْعَيَل ْمُكَدَحأ نإ َو ،اَهُلُخْد َيَف ِرا نلا ِلْهأ ِلَمَعِب
ُلَمْعَيَف ُباَتِكْلا ِهْيَلَع ُقِبْسَيَف عا َرِذ ْت َراَط ُةَفْطهنلا ِتَعَقو اَذإ] :لاقف :نيزر
دازو.ىئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[اَهُلُخْدَيَف ِة نَجلا ِلها ِلَمَعِب ُلَمْعَيَف ُباَتِكْلا ِهْيَلَع
ُقِبْسَيَف ًاكَلَم ُ هاللّ َثَعَب ًاسْفَن َقُلْخَت ْنأ َتَغَلَب اَذإف ًام ْوَي َنيِعَب ْرأ ًةَغْضُم
َنوُكَت مُث . ًام ْوَي َنيِعَب ْرأ ًةَقَلَع َنوُكَت مُث . ًام ْوَي َنيِعَب ْرأ ِم ِح رلا يف ،ىثنُأ
ْمأ رَكَذأ : ُلوُقَيَف . ُرَم ْؤُي اَمك اَه ُرِهوَصُي مُث ،ُهُن ِجْعَي مُث ،ِةَغْضُمْلا يف
ُهُطِلْخَي َف ِهِعَبْصُأ َنْيَب ٍبا َرُتِب ُكَلَمْلا ِبتأَيَف !اَه ُرِهوَصُي

هاللّ ُلوُقَيَف ؟ُهُبِئاَصَم اَم َو ،ُه ُرَثأ اَم َو ،ُهُق ْز ِر اَم َو ،ُه ُرْمُع اَم َو ، ديِعَس □□
ْمأ ٌّيِقَشأ « ُةَقَلَعلا»و. هنملا اَنُهه هب دارملاو ،ريثكلاو ليلقلا ُءاملا « ُةَفْطُنلا.« ُبا
َرُّتلا َكِلذ َذ ِخُأ ُثْيَح َنِفُد ُدَسَجلا َتاَم اَذإف . ُكَلَمْلا ُبُتْكَيَف

عضمي ام ردقب محللا نم ةريسيلا ةعطقلا « ُةَغْضُملا»و.دماجلا مدلا .

4. (4834)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sadık ve Masduk olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddette "alaka" olur. Sonra bu kadar müddette "mudga" olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: (Bu melek) rızkını, ecelini, amelini, şaki veya said olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir. Kendinden başka ilah olmayan Zat'a yemin olsun, sizden biri, (hayatı boyunca) cennet ehlinin ameliyle amel eder. Öyle ki, kendisiyle cennet arasında bir ziralık mesafe kaldığı zaman ona yazısı galebe çalar ve cehennem ehlinin ameliyle amel ederek cehenneme girer. Aynı şekilde sizden biri (hayatı boyunca) cehennem ehlinin amelini işler. Kendisiyle cehennem arasında bir ziralık mesafe kalınca yazısı ona galebe çalar ve cennet ehlinin amelini işleyerek cennete girer."

[Buharî, Kader 1, Bed'ü'l-Halk 6, Enbiya 1, Tevhid 28; Müslim, Kader 1, (2643); Ebu Davud, Sünnet 17, (4708); Tirmizî, Kader 4, (2138).]

Rezin şu ziyadede bulundu: "Resulullah şunu da buyurdular: "Nutfe düştü mü, kırk gün rahimde uçar. Sonra kırk günde alaka olur. Sonra kırk günde mudga olur. Bir nefis olarak yaratılma safhasına gelince, Allah onu tasvir edecek (şekillendirecek) bir melek gönderir. Melek iki parmağının arasında toprak olduğu halde gelir. Onu mudgaya karıştırır. Sonra onu yoğurur, sonra da emredildiği üzere onu tasvir eder."[770]

KADER (13. Ciltten Devam)

İKİNCİ FASIL

KADERLE AMEL

نَم ُديِعَّسلا َو ،ِهِمُأ ِنْطَب يِف ُّيِقَّشلا : ُلوُقَي ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوُعْسَم ِنْب ِ□
هاللَّدْبَع ُتْعِمَس] :لاق ةلثاو ِنْب رماع نعو ـ4 □5384ـ ُّلَج َر ِيقَش َفْيَك : َلاَقف .
ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوُعْسَم ِنْبا ِل ْوَقِب ُهَثَّدَحَف : ُةَفْيَذُح ُهَل ُلاَقُي # ِهِيَّبَنلا
ِباَحْصأ ْنِم ٍج َر َىتأَف .ِه ِرْيَغِب َظِع ُو اكَلَم اَهْيَلإِ ُ هاللّ َثَعَب ةَلْيَل َنوُع َب ْرأ َو
ِناَتْنِث ِةَفْطُّنلاِب َّرَم اَذإ : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس ِهِناَف ؟ َكِلذ ْنِم ُبَجْعَتأ :
َلاَق ؟ٍلَمَع ِرْيَغِب ُبُتْكَي َو ،َءاَش اَم َّكُب َر ى ِضْقَيَف ؟ثْنُأ ْمأ ٌرَكَذأ ِهب َر اَي : َلاَق
َّمُث .اَهَماَظِع َو اَهَمْحَل َو اَهَدْل ِجو اَه َرَصَب َو اَهَعْمَس َقَلَخ َو اَه َر َّوَصَف . ُكَلَمْلا
ُبُتْكَي َو ،َءاَش اَم َّكُب َر ي ِضْقَيَف ُهُق ْز ِر ِهب َر اَي : ُلوُقَي َّمُث ُكَلَمْلا ُبُتْكَي َو
،َءاَش اَم َّكُب َر ي ِضْقَي َف ُهُلَجأ ِهب َر اَي : ُلوُقَي َّمُث . ُكَلَمْلا

ملسم هجرخأ .[ُصُقْنَي ًَو اًئْيَش َكِلذ ىلَع ُديِزَي ًَف ِهِدَي يِف ِةَفي ِحَّصلاِب .
ُكَلَمْلا ُج ُرْخَي َّمُث

5. (4835)- Amr İbnu Vasıla anlatıyor: "Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'u dinledim. Demişti ki: "Şakî, annesinin karnında iken şakî olandır. Said de başkasından ibret alandır." (Bunu işittikten sonra) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından Huzeyfe denen zata uğradı ve İbnu Mes'ud'un söylediğini anlattı ve sordu: "Kişi amelsiz nasıl şakî olur?" Huzeyfe (radıyallahu anh): "Buna hayret mi ediyorsun? Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Nutfenin (rahme düşmesinden sonra) kırk iki gece geçti mi, Allah ona bir melek gönderir (ve onun vasıtasıyla) nutfeyi şekillendirir; işitmesini, görmesini, derisini, etini, kemiğini yaratır. Sonra melek sorar: "Ey Rabim! Bu erkek mi, dişi mi?" Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Sonra sorar: "Ey Rabbim! Eceli nedir?" Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Tekrar sorar: "Ey Rabbim! Rızkı nedir?" Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Sonra melek elinde sahife olduğu halde çıkar. Artık buna ne bir şey ilave eder ne de eksiltir." [Müslim, Kader 3, (2645).]1

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir vasıf olarak İbnu Mes'ud'un zikrettiği es-Sadıku'l-Masdûk: Doğru sözlü ve sözünde tasdike mazhar olan mânasına gelir. Tîbî, sâdıkı: "Hak sözü haber veren" diye açar. Masduk'u da: "Sözünde tasdik gören" veya "Allah'ın vaadini tasdik ettiği kimse" diye açıklar. **2-** Yaratılışın anne rahminde cemolması, farklı şekillerde yorumlanmıştır. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de buradaki "cemolma"yı nutfenin rahimde kalması olarak anlamanın caiz olduğunu söyler ve: "Yani, nutfe, kırk gün kalır, orada tasvir'e (şekillemeye) hazırlanmak üzere tahammur eder (mayalanır), bundan sonra yaratılır"der. İbnu Mes'ud rivayetinde Rezin'den yapılan ilavede, sanki hadis metni gibi kaydedilen "meninin rahimde kırk gün uçması" ifadesini -bazı ilavelerle- kaydeden İbnu'l-Esir, bunun İbnu Mes'ud'a izafe edilen bir yorum olduğunu belirtir. Yani, İbnu Mes'ud hadisi şöyle yorumlamış olmalı: "Nutfe, rahme düştü mü, Allah ondan bir insan yaratmak isteyince, nutfe kadının bedeninde, herbir tırnağın, saçın altına varıncaya kadar kırk gün uçar. Sonra kırk gece durur. Sonra rahme kan olarak iner. İşte bu, onun cemolmasıdır."

İbnu Hacer "işte bu onun cemolmasıdır" ibaresinin İbnu Mes'ud'a ait olmayıp, hadisi ondan rivayet edenlerden A'meş gibi birine ait olabileceğini tahmini olarak söyler ve İbnu'l-Esir'in bunu İbnu Mes'ud'un kelamının tetimmesi zannederek dercetmiş olabileceğini şahsî zannı olarak kaydeder ve te'yid edici bazı notlar düşer; İbnu Mes'ud'dan gelen birkısım rivayetlerde bu ziyadenin yer almadığını belirtir. Tîbî, hadisi anlamada sahabiden gelen bu yorumu esas almak gerektiğini, "çünkü onların, işittiklerini tefsirde daha bilgili, hadisleri tefsir etmeye daha çok hak sahibi olduklarını, kendilerinden rivayet edilenin de kabule evla olduğunu" belirtir. İbnu Hacer, bu yoruma itiraz etmez. Ancak bir başka merfu rivayetin bu tefsire muhalefet ettiğini söyleyerek, aynen katılmamak gerektiğini ima eder. Malik İbnu Huveyris'ten gelen bu rivayette ezcümle: "Allah, bir kul yaratmak isteyince, erkek kadınla cima yaptı mı, erkeğin suyu, kadının herbir damarında ve uzvunda uçar. Yedinci gün olunca Allah onu cemeder..." denmektedir. Şu halde bu hadise göre cemolma hâdisesi yedinci günde başlamış olmaktadır. [2]

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/5-6. [2] Bugünün tıbbı, cemolma tabirini derlenme-toparlanma olarak ifade etmektedir. Mevzuun mütehassısı Prof. Dr. Alpaslan Özyazıcı, Hücreden İnsana adlı (6. Baskı, 1979, Yeni Asya Yayınları) kitabında, ceninin ana rahminde geçirdiği safhaları resimlerle anlatırken, bu ilk insan rüşeyminin 6,5 veya 7. günde rahim duvarına yerleştiğini belirtir: "6,5 veya 7. günde ise bu cisim rahim duvarına gömülmeye başlar" der (s.6). Müellif, hadiste gelen 40'ıncı günle ilgili açıklamaların da bugünki ilmî tahkîke uygunluğunu te'yîd eder ve şöyle der: "Buraya **3-** Rahime meleğin inme müddeti ile alâkalı rakamlar da farklı gelmiştir:* Bazan kırk gün denir, mutlak bırakılır.

* Bazan kırk iki.

* Bazan kırk üç.

* Bazan kırk beş, * Bazan kırk küsur gibi farklı müddetler

zikredilmiştir. Kadı İyaz bu farklılıkları iki suretle cemeder: **1)** Bu hadisler, kesin olarak kırkın ilk yarısının sonları ve ikinci yarının başı demeye müsait değil, kırk deyip mutlak bırakmaya daha muvafık. Ancak kırkın ikinci yarısının başlarının kastedilmiş olması muhtemeldir. **2)** Ziyade rakamlardaki farklılıklar, bu müddet ceninden cenine değişebilir ihtimaliyle de izah edilmiştir. İbnu Hacer der ki: "Hadislerin mahreçleri (sahabî raviler) farklı olsaydı bu ikinci telif güzeldi. Ne var ki mahreçler müttehid. Hepsi Huzeyfe'nin İbnu Esid'e raci: Bu onun, kırk'a zaid olan küsuratı tam zabtedemediğine delalet eder."

4- Hadislerde meleğin bazan batna, bazan rahme inmesi mevzubahistir. Şarihler, bunda ihtilaf olmadığını, batnla da rahmin kastedildiğini, zîra rahmin batnın içinde bulunduğunu belirtirler. Çocuğun yaratılışı ile ilgili bir ayette onun üç karanlık içinde olduğu zikredilmiştir: "Annelerinizin karnında sizi üç karanlık içinde bir yaratılıştan diğerine çevirerek yaratıyor..." (Zümer 6). Buradaki üç karanlıktan maksad, çocuğun iç içe bulunduğu üç ayrı muhittir. Bunlar içten dışa şöyledir: **1)** Çocuğun içinde bulunduğu meşîme (içi su dolu torba.) **2)** Meşîmenin içinde yer aldığı rahim.

3) Rahmin içinde yer aldığı karın. Bunlar iç içe üç ayrı karanlık teşkil etmektedir. **5-** Ceninin teşekkülünde nutfeden sonra alaka safhası gelmekte ve hadis bu safhanın da kırk gün devam ettiğini belirtmektedir. Zayıf olduğu belirtilen bir rivayette nutfe herhangi bir değişikliğe uğramadan kırk gün rahimde kalmaktadır. Ancak, şarihler sübûtu farzedilmesi halinde alaka denen safhanın tam olarak henüz teşekkül etmemiş olmasına hamledilmesi gerekeceğini belirterek, ifadeyi ihtiyatla karşılarlar. Yani: "Alaka vasfını kırk günü tamamlamadan almaz demektir" derler. Öyleyse meni rahme düşer düşmez istihaleye başlar. Kırk gün sonunda alaka olur. Alakayı şarihler dem yani "kan"la açıklarlar. Yani meni kana dönüşünce alaka vaziyetini almış olmalı. Halbuki Kur'ânî bir tabir olan alaka kelimesinin maddesi, onu daha geniş bir muhtevada anlamamıza imkan verecek mahiyettedir. Alaka, lügat açısından asmak, asılmak, takılmak gibi manalar ifade eden bir asıldan gelir. Dilimizde muallak kelimesi havada asılı olan şeyi ifade eder. Tâlik etmek; asmak, ilgi kurmak gibi manada kullanılır. Şu halde, mûtad olarak "kan pıhtısı", "bir damla kan" şeklinde anlaşılmış ve dilimize öyle aktarılmış olan bu Kur'ânî tabiri anne rahmine inen meninin, anne yumurtasıyla birleştikten sonra geçirdiği istihale ile ilk insan rüşeymi olarak rahmin cidarına asılıp kalması şeklinde anlamamız da mümkündür. Nitekim İbnu Hacer bu safhaya alaka denmiş olmasını iki sebeple açıklayarak: "Alaka, sert camid kandır. Böyle tesmiyesi, içinde ihtiva ettiği rutubet ve bir de geçtiği yere takılıp kalması sebebiyledir" der. Şu halde alaka, tıpkı toprağa atılan bir tohumun uygun şartlarda çimlenip, kök atarak toprağa tutunması gibi, yumurtayla birleşen meninin rahmin cidarında izn-i İlahî ile kök atıp asılma halinin adıdır. Bir başka ifadeyle, insan tekevvününde bu yerleşme, kök atma vetiresini Rabbimiz alaka (asılma) safhası olarak ifade buyurmuştur. Şu halde tabirin, sadece alışılagelen "kan pıhtısı" şeklindeki tercümesindeki mana eksikliğini bilmek gerekmektedir. Ancak bu ilk insan rüşeymi, şeklen hiçbir hareketi olmayan bir kan damlasını andırmaktadır.

Nitekim İbnu Abbas'ın taze kan manasına طيِبَع مَد dediği belirtilir. İbni Kesir, bu alakanın kırmızı renkli ve uzunca (müstatil) olduğunu söyler.

Vefat tarihi miladî 1448 olan İbnu Hacer, Buharî Şerhinde tabiplerin bir husustaki ittifakını, Tabip Ali İbnu'l-Mühezzib el-Hamevi'den naklen kaydeder. "Ceninin ana rahmindeki yaratılışı, kırk gün içerisinde kadına nazaran öncelikle erkeklerde -mizaçlarının harareti ve kuvvetleri sebebiyle- uzuvları taayyün edip belirecek bir safhaya ulaşmakta, sonra tekrar azaların kendisinden tekevvün etmiş bulunduğu meni kıvamına dönüp, şekil ve tasviri en alıcı bir hale gelmekte, bundan sonra kırk günlük alaka safhasına geçmektedir. Alaka ise camid bir kan parçasıdır. ةَدِماَج ٍمَد ُةَعْطِق ُةَقَلَعلا َو□

Bu ifade, alakanın sadece "kan pıhtısı" olarak anlaşılmasında geçmiş devir tabiplerinin de katkısı olduğunu gösterir. Tabiplerin, birkısım temel görüşlerinin, tıbbî bir an'ane halinde eski Yunan'a dayandığını kitabımızın Tıbla ilgili bölümünde göstermiştik.

Alakanın "camid (cansız) bir kan parçası" şeklindeki etıbba tarifini herhangi bir tenkide tabi tutmadan kaydeden şarihimiz, açıklamasının bidayetlerinde, tabiplerden bir başka nakil daha kaydeder ve fakat hadisin zahirine aykırı bulduğu için, arkadan tenkidini hemen kaydeder. Kendisini dinleyelim: "Teşrih (anatomi) ehlinden çoğunun zu'muna göre "erkeğin menisinin çocuk üzerinde, (anne yumurtasını dölleme) akdi dışında hiçbir tesiri yoktur. Çocuk hayız kanından tekevvün etmektedir." Halbuki sadedinde olduğumuz hadisler, bu iddianın batıl olduğunu ortaya kor." 3

Demek istediğimiz şudur: Kur'anî alaka tabirinin kan pıhtısı olarak tefsir edilip tabire dökülmesinde kadim Yunan tıbbının bu meseledeki anlayışının payı vardır. O zamanın şartlarında, din alimleri, ihtisaslarının dışında kalan böyle meselelerde gerekli açıklamaları -günümüzde olduğu gibi- ihtisas ehlinden nakletmeyi esas almışlardır. Bu nevi bir sahaya giren yorumları red ve tenkid işinde de araştırma ve dirayetten ziyade, rivayet esas alınıyordu. İmdi, şarihler rivayetlerde alakanın açıklanmasına temas eden bir sarahata rastlamayınca, etıbbanın bununla ilgili açıklamasını sevap ve hatasıyla nesilden nesile aynen tekrar etmeyi an'aneleştirmişlerdir. Şu halde bu çeşit meselelerde, zamanla ortaya çıkabilecek dikkat çekici bir aksaklık, Kur'an'dan veya hadisten bilinmemelidir.

Yeri gelmişken bir kere daha tekrar edelim: Eşya ilmine dayalı Kur' an ve hadis metinlerinin açıklamalarında, her devrin eşya hakkındaki bilgisinin rengini görmemiz mümkündür. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Rabbim eşyanın hakikatlarını gerçeğiyle bana göster" niyazının işareti de ifade eder ki, eşya hakkındaki beşer ilmi çoğu kere izafidir, devirden devire değişir, gitgide kemale erer, tamamlanır. Bu durum, bize eşyaya temas eden dinî metinlerin geçmişte yapılmış yorumlarını ihtiyatla karşılamak gereğini ifade ettiği gibi, o çeşit metinleri bugün yeni baştan açıklarken günümüzün ilmini iyi bilmemiz gereğine de dikkat çeker ve bilhassa iyice kesinleşmemiş, henüz nazariye kokan kevnî bilgileri, dinî kaynaklarımızı yorumlarken kullanmada son derece dikkatli olunması gerektiğini de ders verir.

Bu kısa istidrattan sonra, İbnu Hacer'in Etibba'dan kaydettiği açıklamanın devamını kaydediyoruz: "Dediler ki: "Ceninin hareketi, yaratıldığı bu müddet içerisinde zayıftır. Sonra aynı müddet içerisinde mudga olur. Mudga küçük bir et parçasıdır. Üçüncü kırk olan bu mudga safhasında cenin hareket eder." Tabib Ali İbnu'l-Mühezzib devamla der ki: "Ulema, ruh üflenme hadisesinin dördüncü aydan sonra olduğunda ittifak ederler." eş-Şeyh Şemsüddin İbnu'l-Kayyim zikreder ki: "Rahmin iç kısmı sünger gibi serttir. Ona meniyi kabul etme hassası verilmiştir; tıpkı susamış toprağın suyu talebi gibi. O tabiatı icabı meniye müştak ve onun talibidir. Bu sebeple meniyi tutar ve üzerine sarınır, kaydırıp atmaz. Bilakis, havanın onu ifsad edip bozmaması için onu kucaklar vaziyetini alır. Allah da rahim meleğine, kırk günde döllemesi ve olgunlaştırması iznini verir. İşte bu ilk kırk günde yaratılışı cem olur." Dediler ki: "Rahm, meniyi sarıp, onu dışarı atmadı mı, meni kendi etrafında döner ve altıncı günün sonuna doğru şiddet peyda eder. Bu esnada onda üç nokta belirir: Bunlar kalp, dimağ ve ciğerin yerleridir. Sonra bu üç nokta arasında üç gün içerisinde beş çizgi meydana gelir. Sonra (bidayetten) on beşinci günün sonuna kadar ona demeviyet nüfuz eder ve üç uzuv belirgin hale gelir, sonra on iki gün (içinde) nihayetine kadar omurilik rutubeti uzanır. Sonra dokuz günde, baş iki omuzdan, kollar kaburgalardan, karın yanlardan ayrılır. Sona bu ayrılmalar, dört günde hissen görülecek şekilde tamamlanır ve böylece kırk gün tamam olur. Bu hal, Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kırk günde yaratılışı cemolur" hadisinin manasıdır." Bu açıklamada hadiste mücmel olan hususlar tafsil edilmiştir. Bu açıklamada: "Bu kadar müdette de alaka olur" kavline aykırılık yoktur. Zira, alaka, her ne kadar kan parçası ise de, bu ikinci kırkta meni suretinden çıkar ve tedrici olarak birkısım hatlar gizlice belirmeye başlar. Sonra kırk günde sertleşir ve bu yaratış, yavaş yavaş artarak bir et parçası halini alır. (Bundaki değişmeler) hissen görülecek hale gelir, artık kapalılık kalmaz. Üçüncü kırkı tamamlanıp dördüncü kırka girilince, bu sahih hadiste geldiği üzere ruh üflenir. Bu durum vahiyden başka bir yolla bilinemez. Hatta bazı büyük tabipler ve felsefede hazık olanlar: "Bu, tevehhüm ve pek uzak bir zanla bilinebilir" demişlerdir.

Alimler, ceninde beliren bu üç noktadan hangisinin ilk olduğunda ihtilaf etmiştir: Çoğunluk: "Kalp noktası" demiştir. Bazıları: "İlk yaratılan göbektir. Çünkü onun gıda almaya ihtiyacı, kuvvelerinin âletlerine olan ihtiyaçtan daha fazladır. Cenin gıdasını göbekten alır, cenin üzerindeki perdeler, göbekte, sanki birbirine bağlı gibidir; ortalarında göbek yer alır. Cenin oradan nefes alır, oradan gıda temin eder, oradan büyür" demiştir. Kalbin ilk ortaya çıkan uzuv olduğunu iddia edenler, "Çünkü derler, kalp esastır, garizî hareketin menbaıdır." Dimağı söyleyenler de: "Çünkü, demişlerdir, bütün hislerin toplandığı merkez orasıdır, oradan intişar ederler."

"Ciğer" diyenler, büyümenin ve bedene kıvam veren gıdalamanın ciğerden olduğunu söylerler. Bu sonuncu görüşü tercih edenlere göre, bu tabii nizamın da muktezası olmalıdır. Çünkü ilk matlub olan şey büyümedir. Bu esnada ceninin ne hisse ne de iradî harekete ihtiyacı vardır. Zîra bu esnada o bir nebat durumundadır, onun his ve irade kuvvesi, cenine nefsin taallukundan (yani ruhun üflemesinden) sonra gelir. Öyleyse önce ciğer, sonra kalp, sonra da dimağ teşekkül eder."

6- Meleğin cenine inmesi meselesine gelince; bazı rivayetlerde meleğin hangi melek olduğu belli değil ise de, Rebîa İbnu Külsûm'un rivayetinde rahme müekkel melek diye tasrih edilmiştir. A'meşten gelen bir rivayete göre: "Nutfe rahimde istikrar bulduktan sonra melek onu avucuna alarak: "Ey Rabbim! Kız mı oğlan mı?" diye sorar..." Hadiste ziyade yer alır: "Meleğe: "Ümmü'l-Kitab'a git, zîra sen onda bu nutfenin (hayat) kıssasını bulacaksın" denilir. O da gider ve aradıklarını bulur." Buradaki Ümmü'l-Kitap'tan maksad Levh-i Mahfuz da denilen Cenab-ı Hakk'ın kader defteri olmalıdır.

Meleğin yazdığı hususlar muhtelif hadislerde bazı farklılıklar arzeder. Hepsini nazar-ı dikkate alacak olursak: * Cinsiyeti: Erkek mi kız mı?

* Akibeti: Şakî mi, said mi?

* Rızkı: Az mı, çok mu; helal mi, haram mı?

* Eceli: Uzun mu, kısa mı; tam mı, eksik mi?

* Ameli: Salih mi, fasit mi; eseri, musibeti?

* Yaratılışı: Düşük mü, tam mı olacak?

* Sayısı: Tek mi ikiz mi?

* Huyu: İyi ahlaklı mı, kötü ahlaklı mı?

* Mekanı: Yatağı (nerede)?

* Sağlığı: Sakat mı, sağlıklı mı?

Meleklerin kişiyle ilgili bu bilgileri yazma keyfiyeti, mutad, bilinen yazma tarzında tasvir edilmiştir. Zîra, Müslim'in bir rivayetinde "Sonra sahife dürülür (kıyamete kadar) bir daha açılmaz" buyrulmuştur. Ebu Bekr İbnu'l-Arabî'nin hadisten çıkardığı bir inceliği burada kaydetmede fayda var. Der ki: "Bunları meleğin yazmasındaki hikmet, bunların neshe mahv ve isbata kabil olmasıdır. Eğer bunları Allah yazmış olsaydı değişmezdi."

Terbiye ile, beşerî ve iradî müdahale ile insan üzerinde iyiye ve kötüye tesir hasıl etme meselesi muvâcehesinde İbnu'l-Arabî'nin bu yorumu ufuk açıcıdır.

7- Ruh üfleme meselesinde alimler, üflemeyi "lügat olarak nefesin üfleyenin karnından çıkıp üflenene girmesi" olarak tarif ettikten sonra bunun meleğe nisbetini: "Onun, bunu Allah'ın emriyle yapmasıdır" diyerek; Allah'a nisbetini de: "Allah'ın ol demesiyle o şeyin olması" diyerek açıklarlar. Bazı alimler bu iki mânayı şöyle birleştirmişlerdir: "Kitabet işi iki sefer olmuştur: Birincisi semada, ikincisi anne karnında. Bunların birinin sahifeye, diğerinin çocuğun alnına olması muhtemeldir." **8-** Hadiste zira' tabiriyle ölüme yakınlık ifade edilmiştir. Böylece tevbenin kabul edilmeyeceği ana kadar, kişinin hali değişebilir denmektedir. Öyleyse, son andaki durum gaybî olduğu için daha önceki ameliyle kesin hükme varmak caiz değildir.

Hadiste hep iyi amel işleyenle, hep kötü amel işleyen mevzubahis edilmiş, ikisini birlikte yapan zikredilmemiştir. Çünkü hadisten gaye, mükelleflerin ahvalini beyan değil, en son amele göre hükmedileceğini beyandır.[4]

9- HADİSTEN ÇIKAN BAZI FEVAİD: * İyi veya kötü, bütün ameller, sadece emarelerdir. Kesin hüküm için yeterli değildir. * Sonuçtaki durum, kaza ve kaderin belirlediği şeye göredir. * Doğru bir şey söylenirken, dinleyeni ikna için te'kiden yemin caizdir. * Mebde ve meadın, insanı ilgilendiren saadet ve şekavet halinin bilinmesine işaret vardır. * Said bilinen, bazan şakî olur; şakî bilinen de bazan said olur. Buradaki said ve şakî olma durumu zahirî amellere göredir. Allah'ın ilmindeki şakîlik ve saidlik değişmez.

* İtibar, sonuçlaradır.

* İbnu Ebî Cemre der ki: "Bu hadis, iyi amel işleyen insanların ucbunu kırmaktadır. Çünkü nasıl bir sonla ömürlerini kapayacaklarını bilemezler."

* Hadis: "Erkek olsun, kadın olsun mü'min olanlara, hayır amel işleyenlere (dünyada) temiz bir hayat yaşatırız. (Ahirette ise) onlara amellerinin daha iyi karşılığını vereceğiz" (Nahl 97) mealindeki âmm mâna taşıyan ayetleri, "iyi amel üzere ölenler" kaydı ile tahsis etmiş olmaktadır.

* Hadis, ömrü boyu saadet ameli işleyip de son anda hayatını şekavet ameliyle hitama erdiren kimsenin Allah nezdinde, ömrü boyunca şaki olduğunu ifade eder. Aksi de, aksi.

10- Bu meselede Hanefîlerle Eş'ariler îhtilaf etmiştir. Eş'arîler bu ve benzeri hadisle ameli esas almıştır. Hanefiler ise, "Allah dilediğini yok eder, dilediğini sabit bırakır" (Ra'd 39) şeklindeki ayetleri esas almıştır. Gerçek şu ki, aradaki niza lafzidir. Allah'ın ilminde geçmiş olan ne değişir ne tebdile uğrar. Değişme ve tebdilin caiz olduğu husus, kişinin insanlarca görülen amellerindedir. Bunun hafaza meleklerinin ilmiyle ilgili olması da akla uzak değildir. Böylece onların ilimlerinde de mahv ve isbat vaki olabilir; tıpkı ömürde uzama kısalma gibi. Ama Allah'ın ilminde olana gelince; bunda mahv ve isbat olmaz.

* Alimler, ba'su ba'de'lmevtin sıdkına bu hadiste delil bulurlar. Şöyle ki: Bir damla adi sudan (مِنْ مَاءٍ مَهِين) insanı safha safha yaratıp kemale erdiren Zat-ı Zülcelal, ölüp toprak olduktan sonra yeniden diriltip ruh üflemeye ziyadesiyle muktedirdir.

* Hadis, amellerin biri geçmişte biri gelecekte iki suretle takdir edildiğini ifade eder: Geçmişteki Allah'ın ilmindekidir, gelecekteki anne karnında cenin halindekidir, bu , nesh kabul eder. Sadedinde olduğumuz hadis bu takdiri mevzubahis eder. Allah nezdindeki takdir,

4851 numaralı hadiste geleceği üzere, arz ve semavatın yaratılışından elli bin yıl önce gerçekleştirilmiştir. Bu, "ilm-i İlahîye muvafık olarak levh-i mahfuza yazılma * Bazı alimler, hadisle istidlal ederek dört aydan sonra düşen çocuklara namaz kılınacağına hükmetmiştir. Çünkü ona ruh üflenmiştir. Şafiî'nin kavl-i kadimi budur. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak'tan meşhur olan görüş de budur. Ancak Ahmed İbnu Hanbel, "dört ay on gün" der. Ona göre, ruh, dört aydan sonraki bu on gün içinde üflenir. Böyle olunca namaz kılınır. Şafiîlere göre racih görüş, düşükte ruh olmalıdır, düşüğün ağlaması, kımıldaması, nefes alıpvermesi ruha delildir. Bu alâmetler gürülür, sonra ortadan kalkarsa düşüğe namaz kılınır. Şafii'nin kavl-i cedidi de böyledir. Bu hükmün aslı şu hadise dayanır: "Çocuk doğunca ağlar (sonra ölürse) varis olur ve namazı kılınır."

Bu hadisin sıhhati hususunda muhaddisler münakaşa etmiş iseler de, fukaha amelde esas tutmuş ve: "Çocuk yüz yirmi günlük oldu mu yıkanır, kefenlenir ve namaz kılınmadan defnedilir. Bu müddetten önce düşmüşse yıkama ve kefenleme meşru değildir" demiştir.

* Hadisten hareketle, ceninin tahlik denen uzuvlarının belirgin duruma gelme halinin üçüncü kırktan sonra olacağına hükmedilmiştir: "Çocuğun hilkatinin (yani insan şeklini almasının) hamileliğin 81'inci gününden önce olmayacağı" söylenmiştir. Bu müddet, üçüncü kırkın başıdır. Ancak bazı durumlarda bu halin, üçüncü kırkın sonlarında tebeyyün ettiği olmuştur.

* Hadiste, saadet ve şekavetin, bazan ömürsüz ve amelsiz vaki olabileceği de görülmüştür. * Hadiste kanaatkârlığa kuvvetle teşvik edilirken, hırstan da şiddetle zecredilmektedir. Zîra rızkın takdiri önceden yapılmış ise, bunun talebi için yırtınmak gereksizdir. Meşru dairede meşru şekilde talep edilmelidir. Rızık talebi için ibadetin terki, aile efradının terbiye ve sohbetinin ihmali meşru değildir. Dinimiz kesbi yani rızk için çalışmayı meşru kılmıştır. Çünkü o, dünya hayatında cari olan hikmetin gerektirdiği sebeplerden biridir. * Ameller cennet veya cehenneme girmede sebeptir. Bu hükme, "Sizden hiçbirini ameli cennete sokmayacaktır" hadisi muhalif değildir. Çünkü, ulemanın açıkladığı üzere, amel cennete girmeye sebep ise de, orada elde edilecek mertebeler amellere göredir.

* Hadis, hiç kimsenin dünyada iken uhrevî halini bilemeyeceğini; mesela şakînin ind-i İlahî'de şakî olarak yazıldığının bilinemeyeceğini de ifade etmektedir. Ancak emarelerle zann-ı galib ifade edilebilir. Hakkında hayır ve salah hususunda halkta şüyû bulan şöhret de bu zann-ı galibi takviye eder. Resulullah'ın "Sizler Allah'ın yeryüzündeki

şahitlerisiniz" hadisleri, hayır üzere tanınan ve o hali bozmadan ölen kimsenin akibetinin iyi olacağına zann-ı galib hasıl eden bir emare kabul edilmiştir.

* Kötü neticeye uğramamak için Allah'a istiaze etmeye teşvik de mevcuttur. Selef ve halef büyükleri hadisin bu dersiyle hakkıyla amel etmişler, kötü bir sonuçla hayatlarını kapamamak için Allah'a hep istiaze etmişlerdir. Abdu'l-Hak merhum, Kitabu'l-Akibe'de şu rahatlatıcı açıklamayı yapar: "Kötü son (sui'lhatime) batını istikamet, zahiri salah üzere olana vaki olmaz. Bu içi fesad veya hilelerle dolu olan kimselere vaki olur. Büyük günahlarda ısrar edip, bunlarda cüretkârlık gösterenlerde de çokça vaki olur. Böylelerine ölüm aniden gelir. Bu sadve anında şeytan ona musallat olur ve kötü sonuca sebebiyet verir. Allah bu durumdan ehl-i imanı muhafaza buyursun. Amin."

Alimler, bunun da belirtilen evsaftaki herkese değil, çoğunluğa geleceğini belirtirler. * Hadis, Allah'ın kudretini meşiet-i İlahî dışında hiçbir sebebin mecbur edemiyeceğini de ifade etmektedir. Çünkü, Cenab-ı Hak çocuk için cimayı bir illet kılmamıştır. Çünkü cima olduğu halde çocuk olmayabilmektedir. Öyleyse Allah dilerse cimayı çocuğun olmasına bir sebep ve illet kılmaktadır. * Kesif şeyler, latif hilafına, tekamül için uzun müddete muhtaçtır. Bu sebeple ceninin insan şeklini almasına kadar geçen tavırlar uzundur. Halbuki ruh üflemesi kısa zamanda olmaktadır. Bunu hariçte de görmekteyiz. Cenab-ı Hak arzı yaratınca önce semaya yönelip, onu tanzim etmiş; arzı, kesafeti sebebiyle semaya yapışık bırakmış, sonra ikisi birbirinden ayrılmıştır. Adem'i su ve topraktan yaratıp şekilleyince, bir müddet bırakmış, bilahare ruh üflemiştir.

* Hadis, Allah'ın külliyatı bildiği gibi cüz'iyatı da bildiğine delildir. Zira, Allah'ın, dünyaya gelecek kimsenin her meselesine mufassalan ilgi gösterdiğini ifade etmektedir.

* Allah var olan herşeyin yaratıcısı ve mukaddiri mânasında müriddir (olmasını isteyeni); burada mürid, "herşeyi seviyor, herşeyden razı" manasına değildir.

* Hayır ve şerlerin tamamı, Allah'ın takdiriyle ve icadiyle meydana gelmektedir. Kaderîler ve Cebrîler bu hükme muhalefet ederler. Kaderiye: "Kulun fiili kendindendir, yaratıcısı kendisidir" demiştir. Bunların birkısmı hayır ve şer arasında fark görüp: "Hayrı Allah yaratır" demiş ve şerrin yaratılmasını Allah'tan nefyetmiştir. Bu söz meşhur olmakla beraber, Mutezilî alimlerden hangisinin söylediği de belli değildir. Bu iddia esas itibariyle Mecusîlerin telakisidir.

Cebriye'ye mensup olanlar: "Herşey Allah'ın fiilidir. Mahlukun cereyan eden şeylerde hiçbir tesiri yoktur" demişlerdir. Ehl-i Sünnet, orta bir yol tutmuş; birkısmı: "Fiilin aslını Allah yaratır. Kulun ortaya konanda (makdur) müessir olmayan bir kudreti vardır" derken, bir kısmı: "Kulun, fiilde kesb denen bir tesiri vardır" demiş uzun uzadıya deliller serdetmişlerdir. Burada teferruata girmeyeceğiz. * Hadis akdârın yani İlâhî takdirlerin galib ve değişmez olduğunu, akibetin gaib bulunduğunu, hiç kimsenin zevahirle aldanmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bundandır ki, dinimiz, diyanette sebat ve hüsn-i hatime için Muhtelif rivayetleri değerlendiren şarihler, çoğunluk itibariyle iyi amel yapanların cennete kötü amel işleyenlerin de cehenneme gideceğini, son anda durumlarının tersine dönmeyeceğini, ancak az da olsa, son anda değişme hallerinin olacağını; Resulullah'ın kötü akıbetle korkutup her an dikkate, tevbeye, duaya sevketmek için bu azınlıktaki durumu da hatırlattığını belirtmişlerdir.

İbnu Hacer'in rivayetine göre, "Ömer İbnu Abdilaziz: "Hayatı boyu iyi amel işleyen kimsenin, kötü akibetle cehenneme gidebileceği"ni beyan eden hadisi işitince, istiğrab etmiş ve "Ömrü boyu itaat eden bir kulun sonunda cennete girmemesi nasıl sahih olur?" demiştir. İbnu Mulakkin, Ömer İbnu Abdilaziz'in böyle bir söz sarfetmesini ihtiyatla karşılamış, rivayetin sıhhatinden şüpheye düşmüştür. 5

ا َي : ِبا َرْعأ َلاَقف . ائْيَش ٌءْيَش يِدْعَي َ :َلاَقف . اماَقَم # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنيِف
َماَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنْبا نعو ـ4 □5384ـ َ هاللّ َّنإ . َرَفَص ً َو
ىوْدَع َ ؟ل َّو'ا َب َرْجأ ْنَمَف :# لاقف .اَهُّلُك اَهُب ِرْجُيَف ِهِبْنَذِب ُةَفَشْحلا ُب َرْج'ا
ُريِعَبْلا اَهِيتأَي ِلِبا ُلَاَب اَم ِ، هاللّ َلوُس َر

يذمرتلا هجرخأ .[اَهَبِئاَصم َو اَهَق ْز ِر َو اَهَت ْوَم َو اَهَتاَيَح َبَتَك َو ٍسْفَن َّلُك .
َقَلَخ

6. (4836)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) aramızda doğrulup: "(Hastalık nev'inden) hiçbir şey hiçbir şeye sirayet etmez!" buyurmuşlardı ki bir bedevi: "Ey Allah'ın Resulü! Nasıl olur? Bir deve sürüsüne, kuyruğu ile haşefesini uyuzlamış bir deve gelince hepsini uyuzlu yapar!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Pekâla, birincisini kim uyuzladı? Ne sirayet, ne safer (inancınızda hakikat) vardır. Şurası muhakkak ki, Allah her nefsi yaratmış, onun hayatını, ölümünü, rızkını ve uğrayacağı musibetlerini yazmıştır." [Tirmizî, Kader 9, (2144).]6

AÇIKLAMA:

1- Resulullah, bu hadislerinde hastalıkların bir canlıdan diğer bir canlıya sirayet etme (bulaşma) hadisesini reddetmektedir. Halbuki sirayeti te'yid ve bu maksatla karantina denen tedbiri emrettiği de vakidir. Aradaki tearuzu alimler şöyle giderir: "Cahiliye Arapları, hastalığın kendi kendine sirayet ettiği inancında idiler. Resulullah, hadiste görüldüğü üzere, bu inancı reddederek hastalığı indirenin, canlıları hasta edenin Cenab-ı Hak olduğunu, onun izni ve iradesiyle hastalığın geldiğini ve başkasına bulaştığını tebliğ etmiştir." **2-** Haşefe, hitanın (yani sünnet edilen mahallin) dış kısmıdır. Bazı lügatcilere göre, cinsiyet uzvunun baş kısmıdır. Şu halde, hadiste cinsiyet uzvu uyuzlu deve mevzubahistir. Hadisin Teysir'deki veçhine göre, deve kuyruğu vasıtasıyla haşefesini uyuzlamakta, sonra bu diğer develere sirayet etmektedir. Hadisin Tirmizî'deki veçhi biraz farklıdır. Kuyruğu ile manasına gelen تَنَذِب yerine "ağıla soktuğumuzda" manasına gelen □هُنِبْدُن kelimesi yer alır. Manada dikkat çeken bir değişme mevzubahis değildir. **3-** Resulullah cahiliye inancını yıkmak ve sirayetin Allah'ın bilgisi tahtında cereyan ettiği hususunda, muhatabını ikna için: "Birincisini kim uyuzladı?" sorusunu sorar. Doğru ya, sirayet hadisesinin başlaması için bir bidayete ihtiyaç var. Her şeyi yaratan Allah değil mi?

4- Hadiste inkar edilen bir husus da saferdir. Safer nedir? Bunun farklı yorumları var: * Buharî "Karında bir hastalık" diye açıklar.

* Ebu Ubeyde Ma'mer İbnu'l-Müsenna, Garibu'l-Hadis'inde: "Karında bulunan bir yılan olup hayvan ve insanlara musallat olur. Araplar bunun uyuzdan daha bulaşıcı olduğuna inanır" demiştir. Bu durumda hadis, bu sirayet hâdisesini de reddetmiş olmaktadır.

* Bazı rivayetlere göre safer karında bulunan bir kurtcuktur. Kaburgayı veya ciğeri ısırıp insanın ölümüne sebep olmaktadır.

* Bazılarınca safer, yılandır. Nefyedilen de "Yılan ısırınca ölüme sebep olduğu"na dair inançtır. Böylece, Şarî, ölüm hâdisesinin ecelle vukua geldiğini tesbit etmekte, aksi inancı reddetmiş olmaktadır. * Bazılarınca saferden maksad Safer ayıdır. Çünkü Araplar Safer ayını haram bilir, Muharrem ayını helal addederlerdi. İslam onların bu inancını reddetmiştir. Resulullah bu maksadla "Safer ayı yoktur (yani haram değildir)" demiştir. 7

هاللّ ِ #: إذا أَرَ ادَ هاللّ ُ تَعالى بِعَبْدٍ خَيْرا اسْتَعْمَلَهُ. قِيلَ: كَيْفَ يَسْتَعْمِلُهُ ؟
4ـ وعن أنسٍ رَ ضِ يَ هاللّ ُ عَنْهُ قال: [قَالَ رَ سُولُ □5384□

يذمرتلا هجرخأ .]ِت ْوَمْلا َلْبَق ٍحِلاَص ٍلَمَعِل ُهُقِهف َوُي :َلاَق .

7. (4837)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Allah Teâla hazretleri bir kulun hayrını diledi mi onu isti'mal eder!" buyurmuştu. Kendisine: "Onu nasıl istimal eder?" diye soruldu.

"Ölümden önce salih amel işlemede muvaffak kılar!" buyurdu." [Tirmizî, Kader 8, (2134).] 8

AÇIKLAMA:

1- Bir başka rivayette hadis şöyle devam eder: "....Sonra kişiyi bu hayır amel üzerine kabzeder." **2-** Kişi niyeti, iyi bir davranışı gibi rızayı Bariyi celbedecek bir fiille, hakkında Allah'ın hayır murad etmesine istihkak kazandı mı "kişiyle kalbi arasına giren" (Enfal 24) Hak Teala onu hayra yönlendirmekte, hayır ameller yapmaya muvaffak etmekte, o bu hal üzere iken ruhunu kabzetmektedir. İyaz merhumun "Sizden hiçbirini ameli cennete sokmayacaktır. Cennete Allah'ın rahmetiyle gireceksiniz" hadisini açıklarken kaydettiği şu mülahazalar, sadedinde olduğumuz hadisi aydınlatır: "Allah'ın taate hidayeti, (imkan, sağlık, şuur vs. vererek) amelde bulunmasına yardımı Allah'ın rahmetindendir. Hayır işleyen kimse, bunlara kendi ameliyle müstehak olmaz. Bunlar hep Allah'ın fazlı ve rahmetiyledir."

İbnu'l-Cevzî der ki: "Bundan dört cevap ortaya çıkar: **1)** Amel için tevfik (yardım), Allah'ın rahmetindendir. Eğer Allah'ın sebkat eden rahmeti olmazsa, kurtuluşa sebep olan iman ve taat hasıl olmaz: **2)** Kölenin hasıl ettiği menfaatler efendisine aittir. Öyleyse, onun ameline efendisi hak sahibi olur, kendisi değil. Öyleyse efendi ona, ameline ücret olarak her ne verirse, bu onun fazlındandır. **3)** Bazı hadislerde, cennete girişin kendisi Allah'ın rahmetiyledir, derecelerin elde edilmesi amellerledir. **4)** Taatle ilgili ameller kısa bir zaman (mesela 50-100 yıllık dünya hayatını) işgal eder. Halbuki sevap (ebedî olarak) tükenmeyecektir. Öyleyse mahdud bir amel için verilen tükenmez ücret amelin karşılığı değil, fazl-ı İlâhîdir."9

مُث ،ةَّنَجْلا ِلْهأ ِلَمَعِب َليِوَّطلا َنم َّزلا ُلَمْعَيَل َلُج َّرلا َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□□
لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ3 □5383□:

هُلَمَع ُهَل ُمَتْخُي□

ملسم هجرخأ .]ِةَّنَجْلا ِلْهأ ِلَمِعب ُهُلَمَع ُهَل َمَتْخُي يتَح ،ِراَّنلا ِلْهأ ِلَمِعَب .
َليِوَّطلا َنَم َّزلا ُلَمْعَيَل َلُج َّرلا َّنإ َو ،ِراَّنلا ِلْهأ ِلَمِعب

8. (4838)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi vardır, uzun müddet cennet ehlinin amelini işler, sonra da ameli cehennem ehlinin ameliyle hitam bulur. Yine kişi vardır, uzun müddet cehennem ehlinin ameliyle amel eder de sonunda cennet ehlinin ameliyle hitam bulur." [Müslim, Kader 11, (2651).]10

AÇIKLAMA: 4834. hadiste geçti.

ِمْهيَلَع َنْقلأ َّمُث ،ِةَمْلُظ يف ُهَقْلَخ َقَلَخ َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
امُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ِصاَعْلا ِنْب ورْمَع ِنْبا نعو ـ4 □5384□

يذمرتلا هجرخأ .]ِبلاعَت ِ هاللّ ِمْلِع ىلَع ُمَلَقْلا َّفَج :ُلوُقأ َكِلذِلف .َّلَض ُهأَطْخأ .
ْنَم َو ،ىَدَتْها ِروُّنلا َكِلذ ْنِم ُهَباَصأ ْنَمَف .ِه ِروُن ْنِم

9. (4839)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah (cin ve ins dahil) mahlukatını bir karanlık içinde yarattı. Sonra üzerlerine kendi nurundan serpti. Bu nur, kimlere isabet ettiyse hidayeti buldular, kimlere de isabet etmediyse sapıttılar. Bu sebeple diyorum ki: "Kalem, Allah Teala'nın ilmi hususunda kurumuştur." [Tirmizî, İmam 18, (2644).]11

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen ve karanlıkta yaratıldığı belirtilen mahlukatla sakaleyn de denen cinler ve insanlar kastedilmiştir. Çünkü meleklerin nurdan yaratıldığı tasrih edilmiştir. **2-** Cin ve insin zulmette yaratılması demek, onların kötülükleri emreden ve alçaltıcı şehvetler, saptırıcı hevalarla mecbul olan nefsin karanlığında bulunması demektir.

3- İlahî nurdan isabet eden kimse, cennetin yolunu bulmakta, kim de bu İlahî nurdan nasip alamazsa hak yoldan dışarı çıkmaktadır.

4- Hadisin sonunda "Allah'ın ezelde bilip hükmettiği şey, artık değişmez, değiştirilmez" mânasında olmak üzere: "Allah'ın ilmi hususunda kalem kurumuştur" buyrulmuştur. Resulullah'ın bu son cümlesi şöyle de yorumlanmıştır: "İman, tâat, küfür ve masiyetle ilgili olarak ezelde cereyan eden yazma işinin değişmezliği sebebiyle ben "Kalem kurudu" diyorum."[12]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KADERE RIZA

ىلاعَت ُ هاللّ ىضَق اَمِب ُهاَض ِر َمَدآ ِنْبا ِةَداَعَس ْنِم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍصاهقو ِيبأ ِنب دعس نع ـ1 □5354□

يذمرتلا هجرخأ .[ىلاعَت ُ هاللّ ىضَق اَمِب ُهُطَخَس َمَدآ ِنْبا ِة َواَقَش ْنِم َو .
،ىلاعَت ِ هاللّ َة َراَخِتْسا ُهُك ْرَت َمَدآ ِنْبا ِة َواَقَش ْنِم َو

1.(4840)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ademoğlunun saadet (sebepleri)nden biri de Allah Teala'nın hükmettiğine rıza göstermesidir. Şekavet (sebepleri)nden biri de Allah Teala'ya istihareyi terketmesidir. Keza şekavet (sebepleri)nden bir diğeri de Allah'ın hükmettiğine razı olmamasıdır." [Tirmizî, Kader 15, (2152).] 13

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Tirmizi'deki aslında "...Allah'ın "kendisi için" hükmettiğine rıza göstermesidir" şeklinde "kendisi için" ziyadesi vardır. Böyle olunca mâna: "Ademoğlunun Allah'a istiharede bulunup, sonra da istiharede, hakkında hükmedilene razı olması ademoğlunun saadetindendir" şeklinde daha muvafık düşer. İstihare, hayır talep etmek demektir. Ancak burada, yapılacak bir iş için, hayırlı olup olmadığı hususunda Cenab-ı Hak'tan bir işaret talep etmektir. Daha önce açıkladığımız üzere bunun belli bir adabı vardır. Resulullah istiharede bulunmaya ehemmiyet verip buna teşvik etmiştir: **2-** Hadiste Allah'ın kazasına rıza, saadet alâmeti olarak değerlendirilmiştir. Tîbî bunu iki sebebe bağlar. * "Biri: Kazaya rıza kişiyi ibadet için boş bırakır. Zîra kişi, kazaya razı olmazsa, gam içinde kalır ve kalbi cereyan eden hadiselerle devamlı meşgul olur: "Bu niye oldu, o niye olmadı" der durur. * Diğeri: Kazaya razı olan kimse, kazaya razı olmayan kimseye Allah'tan gelecek gazaptan kurtulur. Kulun rızasızlığı, Allah'ın kendine takdirinden başka bir şeyi zikrederek: "Şöyle olsaydı, bu daha iyi, daha uygun olacaktı" der. Halbuki o işin iyi veya kötü olduğu kendisine tebeyyün etmiş değildir." Tîbî açıklamasına şöyle devam eder: "Eğer dersen ki: "(Ademoğlunun saadetinin Allah'ın kazasına rızada olduğunu söyledikten sonra buna mukabil olarak da): "Ademoğlunun şekaveti Allah'tan istihareyi terketmesidir" demiştir. Bu iksinin arasında mütekabillik nerededir?" Cevaben deriz ki: İstiharede dahi tevekkül ve tevfiz var. Kişi istihareye uydu mu işini tamamiyle

Allah'a tefviz etmiş olmaktadır. (Şu halde bunun terki, kazaya rızanın terki demektir.)" 14

فيِعَّضلا ِن ِم ْؤُمْلا َنِم ِ هاللّ بلإ ُّبَحأ َو ٌرْيَخ ُّيِوَقْلا ُنِمْؤُمْلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ □
َلاَق] :لاَق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 □5351ـ ،اَذك َو اَذك َناَكَل ُتْلَعَف
يِهنأ ْوَل :ْلُقَت ً َف ٌءْىَش َكَباَصأ ْنإ َو ، ْز ِجْعَت ً َو ِ هللاِب ْنِعَتْسا َو ، َكُعَفْنَي اَم بلع
َو يف ُهلُك ٍرْيَخ ٌ. رْحا ِص ْ

ملسم هجرخأ .[ِناَطْي َّشلا َلَمَع ُحَتْفَت ْوَل َّنإف .َلَعَف َءاَش اَم َو ُ، هاللّ .
َو ْنِكَل ْلُق : َرَّدَق

2. (4841)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kuvvetli mü'min, Allah nazarında zayıf mü'minden daha sevgili ve daha hayırlıdır. Aslında her ikisinde de bir hayır vardır. Sana faydalı olan şeye karşı gayret göster. Allah'tan yardım dile, acz izhar etme. Bir musibet başına gelirse: "Eğer şöyle yapsaydım bu başıma gelmezdi!" deme. "Allah takdir etmiştir. Onun dilediği olur!" de! Zira "eğer" kelimesi şeytan işine kapı açar." [Müslim, Kader 34, (2664).] 15

AÇIKLAMA:

1- Nevevî, "Kuvvetli mü'min" tabirindeki kuvvetten muradın "nefsin azimet ve niyeti ve ahiret hususundaki düşüncesi" olduğunu söyler ve devam eder: "Bu vasıfta olan bir kimse cihadda cesaretle düşmana karşı ileri atılır ve onu karşılamada ve peşine düşmede daha hızlı davranır, emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünkere daha kararlıdır ve bütün bu amellerinde daha sabırlı ve metanetlidir. Namaz, oruç ve diğer ibadet ve zikirlere daha rağbetli ve onlara devamda daha şevkli ve musır olur."

2- "Her ikisinde de hayır vardır" sözüyle, zayıf olanda da kuvvetli olanda da hayır bulunduğu te'yid edilmiş oluyor. Zîra ikisi de imanda müşterektirler, her ne kadar ibadette biri zayıf olsa da.

3- "Faydalı olana gayret göster"den maksad, ibadete karşı hırslı ol demektir. Faydalı denince Allah nazarında faydalı olan kastedilmiştir. Allah'tan talep edilecek yardım da bununla ilgili olmalıdır. Ne ibatette ne de ibadet için yardım talep etme hususlarında tembellik göstermemeli, acz izhar edilmemelidir" (Nevevî). **4-** Kadı İyaz'ın nakline göre, ulema: "Eğer şöyle yapsaydım bu başıma gelmezdi" demekten nehyin, buna kesinlikle inanıp: "Onu yapsaydım bu başıma gelmeyecekti" diye cezmen söyleyen kimse hakkında olduğunu söylemiştir. İlaveten: "Onu yapsaydım bu değil, Allah'ın dileyeceği bir başka şey başıma gelirdi" diyene, yasak olmayacağını belirtirler. Böyle bir yasaktan maksat, "eğer.." şeklindeki ifadede kaderi tenkid manası bulunduğu içindir.

Kadı İyaz der ki: "Buna göre, hadisteki nehiy zahiri üzeredir ve umumi bir nehiydir. Üstelik bu nehiy tenzihîdir. Buna, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Zîra "eğer" kelimesi şeytan işine kapı açar" sözü delalet eder. Bunun manası "şeytan, kadere çatmayı kalbe atar ve vesvese verir" demektir." Nevevî der ki: "Mazi sigası ile eğer (=lev) kelimesinin kullanılışı hadiste sıkça gelmiştir. Zahir olan şu ki, bunu kullanmaktan nehiy boş şeylerle ilgili olarak kullanmalarıdır. Bu da tahrimî değil, tenzihî bir nehiydir. Ama kişi ibadet hususundaki taksiratından üzüntülerini ifade zımnında söylemişse bunda bir beis yoktur. Hadiste gelen "eğer"li benzer ifadelerin çoğu bu manaya hamledilmiştir." 16

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÇOCUKLARIN HÜKMÜ

هاللّ ُلوُس َر َلاَقف .ِةَّنَجْلا ِريِفاَصَع ْنِم ٌروُفْصُع ،ُهَل ىبوُط : ُتْلُقَف . ِيبَص َيِهف □
ُوُت] : ْتلاق اَهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةشئاع نع ـ1 □5352□

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ٌهأ ِهِذهلو ،ٌهأ ِهِذهل َقَلَخَف ،َرأَّنلا َقَلَخ َو .
َوأ ً ْرَدَت ِني َأ َّن هاللّ َ َقَلَخ َةَّنَجْلا َ:#

1. (4842)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir çocuk ölmüştü. Ben: "Ne mutlu ona! Cennet kuşlarından bir kuş oldu!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen Allah'ın cenneti de cehennemi de yarattığını, beriki için de öteki için de ahali yarattığını bilmiyor musun?" buyurdular." [Müslim, Kader 30, (2662); Nesaî, Cenaiz 58, (4, 57); Ebu Davud, Sünnet 18, (4713).] 17

AÇIKLAMA:

Bu hadis, büluğa ermeden vefat eden Müslüman çocukların ahiretteki durumu hakkında bir hüküm getirmektedir: Cennetlik mi, cehennemlik mi olcakları Allah'ın meşietine bağlıdır. Bir sonraki hadiste müşrik çocuklarının durumu hakkındaki münakaşayı genişçe kaydedeceğiz. Burada şunu belirtelim ki, Müslüman çocuklarıyla ilgili hüküm de münakaşa edilmiştir. Çünkü sadedinde olduğumuz hadis, "cennetliktir!" hükmüne ihtiyat getirmektedir. Bu sahih hadisi esas alanlar, bu meselede ihtiyatı tercih etmiş olurlar. Ancak mevzuya temas eden tek hadis bu değildir. Alimlerin büyük çoğunlukla hükme esas ittihaz ettikleri bir Ebu Hüreyre hadisine göre, mü'min çocukları cennetliktir.

"Kimin büluğa ermezden önce üç çocuğu vefat ederse bunlar o kimseye ateşe karşı bir perde olurlar. Yahut o kimse cennete girer." Kurtubî, bazılarının "Müslüman çocukların cennete gidecekleri hususunda ulemânın ihtilafı yoktur, icma ederler" dediğini kaydeder. Ancak Nevevî, bu meselede, kaydetmiş olduğumuz Ebu Hüreyre rivayetine itibar edenlerin icmaından bahsedilebileceğini belirtir.

Sadedinde olduğumuz Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) hadisini esas alanlar bu hususta tevakkufu tercih etmişlerdir. Nevevî, bunlara şu cevabı verir: "Resulullah'ın Hz. Aişe'yi o hükümden men etmesi belki bu meselede delilsiz kesin hükme gitmiş olmasındandır veya, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslüman çocukların cennetlik olduklarını bilmezden önce bu müdahaleyi yapmıştır." Maziri: "İhtilaf peygamber çocuklarının dışında kalanlar hakkındadır" demiştir. Müsned-i Ahmed'de gelen bir rivayette "Müslümanların çocukları cennetliktir, müşrikler ve çocukları cehennemliktir." Sonra şu ayeti okudu. (Mealen): "İman edip de zürriyetleri de kendilerine tabi olanlar (var ya), biz onların nesillerini de kendilerine kattık" (Tur 2).18

رَ سُولُ هاللّ ِ # نَعْ أوَ دِ المْشُرِ كينَ. فقاَلَ: هاللّ ُ إذْ خَلَقَهُمْ أعْلَمُ بِمَا اوُناَك
لِئُسَ] : لاق امُهْنَع ُ هاللّ يَ ِض رَ ٍساهبَع ِنْبا نع َو ـ2 5358

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .] نَيِلماَع .

2. (4843)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan müşriklerin çocukları hakkında sorulmuştu.

"Allah onları yarattığı zaman ne yapacaklarını iyi biliyordu!" buyurdular." [Buhârî, Kader 3, Cenaiz 93; Müslim, Kader 28, (2660); Ebu Davud, Sünnet 18, (4711); Nesâî, Cenaiz 60, (4, 59).] 19

AÇIKLAMA:

Kaydedilen iki hadisten birincisi, Müslüman çocukların cennete gideceği hususunda tevakkuf etmeyi, kesin hükme gitmeyi ders verirken, ikinci hadis de müşrik çocuklar hakkında aynı şekilde kesin hükümden kaçınmaya irşad etmektedir.

Çocukların, yani büluğa ermeden ölenlerin durumları hakkında ihtilaf edilmiştir. Mesele üzerine birçok rivayetler var. Alimler rivayetlerdeki farklılıklar yüzünden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. **1)** Hammad İbnu Seleme, Hammad İbnu Zeyd, İbnu'l-Mübarek, İshak İbnu Rahuye hazeratı, çocuklar hakkında: "Allah'ın meşietindedir. Dilerse cennete koyacak, dilerse cehenneme" diye hükmederler ve bu mevzuda gelen nasslardan bu hükmü çıkarırlar. Bilhassa müşrik çocukları hakkında Şafiî hazretlerinin de böyle hükmettiğini, Beyhakî, el-İ'tikad'ında kaydetmiştir. İbnu Abdilberr: "İmam-ı Malik'ten bu hususta sarih bir hüküm intikal etmedi ise de, onun nokta-i nazarından çıkarılacak hüküm de böyledir. Ancak ashabı, Müslüman çocukların cennete, kâfir çocuklarının meşiet-i İlahiye'de olduğunu sarih olarak beyan etmiştir" der. Bu görüş sahiplerinin delili: "Allah onların ne yapacağını daha iyi biliyor" hadisidir. **2)** İkinci görüşe göre, "Çocuklar babalarına tabidir, Müslümanların çocukları cennette, kâfirlerin çocukları cehennemde olacaktır." Bu görüş, Haricîlerden Ezarika'nın görüşüdür. Bunların delili şu ayettir: "Nuh: "Ey Rabbim! dedi. Yeryüzünde kafirlerden tek bir kişi bırakma!" (Nuh 26). Ancak bu ayetin Nuh kavmiyle ilgili olduğu söylenerek karşı çıkılmış. Hz. Nuh'un bu bedduayı, Cenab-ı Hakk'ın ona: "Kavminden, (hal-i hazır) inananlar dışında kimse sana iman etmeyecektir" (Hud 36) diye vaki olan vahyinden sonra yaptığı belirtilmiştir. "Onlar babalarındandır veya onlardandır" şeklindeki hadis, harbîlerle ilgili ahkâm zımnında varid olmuştur. Bu görüşe karşı çıkanlar, müşrik çocukların cehennemde olacağını tasrih eden ve Hz. Aişe'den gelen bir rivayetin zayıf olduğunu belirtirler.

3) Üçüncü görüşe göre, çocuklar cennetle cehennem arasında orta bir yerde, bir berzahtadırlar. Çünkü, onların cennete girmesini sağlayacak amelleri mevcut olmadığı gibi, cehenneme girmelerine sebep olacak da günahları yoktur.

4) Cennet ehlinin hizmetçileri olacaklar. Bazı kaynaklarda gelen zayıf bir hadise göre Aleyhissalâtu vesselâm: "Müşriklerin çocukları cennet ehlinin hizmetçileridir" buyurmuştur. **5)** Beşinci görüşe göre, toprak olurlar. Bu görüş Sümame İbnu Eşres'ten mervidir. **6)** Bu görüşe göre ateştedirler. İyaz, bunu Ahmed İbnu Hanbel'e nisbet etmiş ise de, İbnu Teymiyye, İyaz'ın burada hata ettiğini, bu görüşün Ahmed İbnu Hanbel'e ait olmayıp, ashabından birine ait olduğunu söyler. **7)** Yedincisine göre çocuklar ahirette imtihan olunacaklar: Kendilerine ateş yükseltilecek, kim içine girerse, o soğuk ve selametli olacak, imtina eden ise azaba duçar olacak. Bazı sahih rivayetler, mecnunlar ve fetret devrinde ölenler hakkında imtihan olduğunu belirtmiştir. Beyhakî, el-İ'tikad'ında bu görüşün sahih görüş olduğunu söylemiş ise de, "Ahiret teklif yeri değildir. Orada ne amel ne imtihan hiçbir şey yoktur" denilerek tenkid edilmiştir. Ancak bu tenkidcilere de: "Bu hal, cennet ve cehennemde istikrar peyda ettikten sonrası için camidir, amma Arasat'ta, buna bir mani yoktur. Nitekim ayette "Her hakikatın bütün çıplaklığıyla ortaya çıktığı gün onlar secdeye çağrılırlar. Fakat güçleri yetmez" (Kalem 42) buyrulmuştur" diyerek cevap verilmiş ve bir Sahiheyn hadisi gösterilmiştir: (Kıyamet günü) insanlara secde etmeleri emredilir. Münafığın sırtı o zaman yekpare bir tabakaya döner ve secdeye güç yetiremez."

8) Çocuklar cennetliktir. Nevevî der ki: "Muhakkak ulemânın seçtiği sahih mezhep budur. Bunlar şu ayeti delil kılmışlardır: "Biz bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz." (İsra 15). **9)** Tevakkuf: Hiçbir hükümde bulunmamak.

Buhârî, müşrik çocuklarının durumu üzerine söylenenler hakkında açtığı babda üç hadis kaydeder: Birincisinde tevakkuf ifade edilmiştir; ikincisinde cennette olacakları görüşünü müreccah kılan bir hadis kaydedilir; üçüncü hadiste ise cennetlik olacaklarını tasrih eden bir hüküm mevcuttur.20 Şarihler bunda hem üç ayrı görüşe delil ve hem de Buhari'nin tercihini görürler: Ona göre esas olan kafir çocuklarının cennetlik olduğudur. 21

تْنأ :ىسوُم ُهَل َلاَقف . ُم ًَّسلا ا َمِهْيَلَع ىسوُم َو ُمَدآ َّجاَحَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ8 □5355ـ ىلع يِنموُلَتأ ،هِم ًَكِب َو
ِهِتَاَس ِرِب ُ هاللّ َكاَفَطْصا يِذَّلا َتْنأ :ىسوُمِل ُمَدآ َلاَقَف . ْمُهَتْيَقْشأ َو َكِبْنَذِب ِةَّنَجْلا
َنِم َساَّنلا َتْج ًَرْخأ يِذَّلا

□ هاللّ ُهبَتَك ٍرْمأ

ةمصاخُمْلاو ةلداجملا «ةجاحملا».يئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .]ىسوُم ُمَدآ َّجَحَف□ .
4844) .3 َّيلَع َلْبَق ْنأ يِنَقُلْخَي ؟ َلاَق َر ُلوُس هاللّ ِ #)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. Adem ve Musa aleyhimasselam münakaşa ettiler. Musa, Adem'e: "İşlediğin günahla insanları cennetten çıkaran ve onları şekavete (bedbahtlığa) atan sensin değil mi!" dedi. Adem de Musa'ya: "Sen, Allah'ın risalet vermek suretiyle seçtiği ve hususi kelamına mazhar kıldığı kimse ol da, daha yaratılmamdan [kırk yıl] önce Allah'ın bana yazdığı bir işten dolayı beni ayıplamaya kalk (bu olacak şey değil)!" diye cevap verdi." Resulullah devamla dedi ki: "Hz. Adem Musa'yı ilzam etti!" [Buhârî, Kader 11, Enbiya 31, Tefsir, Taha 1, 3, Tevhid 37; Müslim, Kader 13, (2652); Muvatta, Kader 1, (2, 898); Ebu Davud, Sünnet 17, (4701); Tirmizî, Kader 2, (2135).] 22

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette mevzubahis olan münakaşa hâdisesinin zamanı ve yeri hususunda farklı mütalaalar ileri sürülmüştür: * Bazı alimler: "İstikbale matuftur. Yani ahirette cereyan edecektir. Vukua geleceği kesin olduğu için mazi sigasıyla vürud etmiştir" demiştir.

* Bazı alimler, dünyada ve Hz. Musa devrinde cereyan ettiğini, Cenab-ı Hak, Hz. Musa'nın Adem aleyhisselam'ı görme talebi üzerine, onu dirilterek karşılaştırmış olabileceğini söylemiştir. * Bazı alimler, bu iki peygamberin berzah aleminde karşılaşmış olabileceklerini söylemiştir. Bu durumda Hz. Musa'nın vefatından sonra ruhları semada karşılaşmış olmalıdır.

* İbnu'l-Cevzî, bunun bir darb-ı mesel olabileceği ihtimali üzerinde de durmuştur. Bu durumda mâna şudur: "Eğer onlar karşılaşsalardı, aralarında böyle bir tartışma geçecekti. Bu temsilde Hz. Musa'nın zikredilmiş olması, ağır tekliflerle gönderilen ilk peygamber olması sebebiyledir."

Haberin izhar ettiği müşkilatı gözönüne alan İbnu'l-Cevzî der ki: "Bu haber, sahih bir hadisle sabit olması sebebiyle, mahiyetine muttali olunamasa bile, inanılması gereken hususlardandır. Mânasının hakikatını kavrayamamış olsak bile kabul etmemiz gereken meselelerin ilki bu değildir. Kabirdeki azab ve nimetle ilgili haber bunlardan bir diğeridir. Herhangi bir meselenin izahını yapmakta müşkilat çekecek olsak geriye teslim olmak kalır." İbnu Abdilberr der ki: "Buna göre bu çeşit meselelerde teslim esastır. Tahkik etmek için üzerinde durulmaz. Zîra bu çeşit meselelerde bize pek az bir ilim verilmiştir." **2-** Sadedinde olduğumuz rivayette, Hz. Adem'in kaderinin yaratılmazdan önce yazıldığı mevzubahistir. Bir başka rivayette 40 yıl önce sarahati vardır. İbnu't-Tîn: "Kırk yıldan murad, her ayet-i kerimede geçen "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" (Bakara 30) ifadesi ile Hz. Adem'e ruhun üflenmesi arasında geçen müddettir." Bazıları: "Bu müddetin başlangıcı levhalara yazılma zamanıdır. Sonu da Hz. Adem'in yaratılma zamanıdır" demiştir. İbnu'l-Cevzî der ki: "Allah'ın kadim olan ilmi, ma'lumatın tamamını mahlukatın hiçbiri yaratılmazdan önce kuşatmış idi. Ancak bunları farklı zamanlarda yazdı. Nitekim Sahih-i Müslim'de gelmiştir ki: "Allah miktarları, arz ve semavatı yaratmazdan elli bin yıl önce takdir etmiştir." Öyleyse, bilhassa Hz. Adem'in kıssasının, yaratılışından kırk yıl önce yazılmış olması caizdir. Bu miktar, ona ruh üflenmezden önce toprak olarak bekleme müddeti de olabilir, bu da caizdir. Nitekim yine Sahih-i Müslim'de geldiğine göre, Hz. Adem'in toprak halinde şekillenmesi ile ona ruhun üflenmesine kadar kırk yıl müddet geçmiştir. Bu hal, bir küll olarak miktarların semavat ve arzın yaratılışından elli bin yıl önce yazılmış olmasına muhalefet etmez." Mâzirî de şunu söyler: "Zahir o ki: Bundan murad Allah bunu, Hz. Adem'in yaratılışından kırk yıl önce yazmış olmasıdır. Fakat bundan şunun kastedilmiş olması muhtemeldir; "Allah bunu meleklere izhar etti veya bu tarihi izafe ettiği bir fiilde bulundu. Aksi takdirde Allah'ın meşieti ve takdiri kadimdir." En doğrusu da şudur: Hz. Adem'in "Allah bunu, beni yaratmazdan önce bana takdir buyurdu" şeklindeki sözü ile "Tevrat'ta bunu yazdı" demeyi kastetmiş olmasıdır. Çünkü bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Adem, Musa'ya sordu: "O yaptığın işin üzerime yazılması işinin, Tevrat'ta yaratılmamdan kaç yıl önce vuku bulduğunu gördün?" Hz. Musa: "Kırk yıl!" diye cevap verdi."

Nevevî der ki: "Onun takdirinden murad Levh-i Mahfuz'a veya Tevrat'a veya Elvah'a yazılmasıdır. Kaderin kendisinin kastedilmesi caiz değildir. Çünkü o, ezelîdir. Hak Teala hazretleri, vukua gelecek hadiseleri ezelden beri murad etmiştir."23

3- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER: * Kadı İyaz der ki: "Hadiste, Ehl-i Sünnet'in "Hz. Adem'in çıkarıldığı cennet, müttakilere vaadedilmiş olan ve ahirette girecekleri ebediyet cennetidir" iddiasına hüccet var. Mu'tezile ve başka bazıları ise, o cennetin başka bir cennet olduğunu iddia ederler. Onlardan bazıları daha da ileri gidip, o cennetin yeryüzünde olduğunu ifade etmiştir.

* Hadis, hakkın ortaya çıkması için yapılacak münazarada delil ve hüccetler getirmenin, bunların açıklık kazanması için tevbih ve ta'rizde bulunmanın meşru olduğunu; levmin, bilen ve anlayan kimseye kendisinde bu * Kişi kendinden büyükle, evlad babasıyla münazara edebilmektedir. Ancak bunun meşru olması için, münazarada hakkın ortaya çıkması veya ilmin artması veya meselenin inceliklerine vukufiyet kazanılması gayesi güdülmelidir.

* Ehl-i Sünet için kaderin varlığı ve kulların fiillerinin yaratılması gibi hususlara hüccet mevcuttur. * Kişinin normalde hoş karşılanmayacak bazı davranışları, öfke ve üzüntü gibi bazı hallerinde hoş karşılanabilir. Bilhassa, öfkeli ve hiddetli bir tabiata sahip olanlar daha çok müsamaha ile karşılanır. Nitekim hadiste münazara esnasında inkarcılık hali galebe çalmış olan Hz. Musa'ya, Hz. Adem aleyhisselam, babası olmasına rağmen, sadece ismiyle hitap etmiş, ona bu halin dışında yer vermeyeceği şeylerle hitap etmiş, bununla birlikte Hz. Musa'nın faziletini ikrar etmiş, sonra münazarasına devam edip, onun şüphesini bertaraf edecek kendi hüccetlerini beyan etmiştir. 24

□]هَسْفَن َو اَنَج َرْخأ بِذَّلا َمَدآ اَن ِرأ ِهب َر اَي :سوُم َلاَق :# ِ هاللّ لوُس َر َلاَق
:لاَق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِباَّطَخْلا ِنْب رمُع نعو ـ5 □5354ـ َكَمَّلَع َو ،ه ِحو ُر ْنِم
َكيِف ُ هاللّ َخَفَن بِذَّلا َتْنأ :َلاَقف . ْمَعَن :َلاَقف ؟ُمَدآ انوُبأ َتْنأ :َلاَقف ُم ًّسلا ِهْيَلَع
َمَدآ ُهاَبأ ُ هاللّ ُها َرأف ،ةَّنَجْلا َنِم

اَنْتَج َرْخأ ْنأ ىلَع َكَلَمَح اَمَف :َلاَق . ْمَعَن :َلاَق ؟ َكَل اوُدَجَسف َةَكِئ ًَلمْلا َرَمأ َو
،اَهَّلُك َءاَمْس ا ُ بِذَّلا َليِئا َرْسإ ِنَب ُّبِبَن َتْنأ ،ِهتَاَس ِرب ُ هاللّ َكاَفَطْصا بِذَّلا َتْنأ :َلاَق
.بسوُم اَنأ :َلاَق ؟ َتْنأ َنَم َو :ُمَدآ َلاَقف ؟ِةَّنَجْلا َنِم ًكَسْفَن َو ِلْبَق ِ هاللّ ِباَتِك يف
َناَك َكِلذ َّنأ َتْدَج َو اَمَف :َلاَق . ْمَعَن :َلاَق ؟ِهقْلَخ ْن ِم وُس َر ُهَنيَب َو َكَنْيَب
ْلَعْجَي ْمَل َو ،باَج ِحْلا ِءا َر َو ْنِم ُ هاللّ َكَمَّلَك

سوُم ُمَدآ َّجَحَف ،سوُم ُمَدآ َّجَحَف : َكِلذ َدْنِع # َلاَق .ِيلْبَق ُءاَضَقْلا ِ هاللّ َنِم
َقَبَس ٍءْىَش يِف ؟ِنُموُلَت َميِف : َلاَق .ىَلَب : َلاَق ؟ َقَلْخُأ ْنَأ

دواد وبأ هجرخأ .[ُم ًَّسلا اَمِهْيَلَع سوُم ُمَدآ َّجَحَف .

4. (4845)- Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Musa aleyhisselam: "Ey Rabbim! bizi ve kendisini cennetten çıkaran Adem'i bize bir göster!" diye niyazda bulundu. Hak Teala ve Tekaddes hazretleri de babası Adem aleyhisselam'ı ona gösterdi. Bunun üzerine Hz. Musa: "Sen babamız Adem misin?" dedi. Adem: "Evet!" deyince: "Yani sen, Allah'ın kendi ruhundan üflediği kimsesin. Sana bütün isimleri öğretti, meleklere emretti ve onlar da sana secde ettiler öyle değil mi?" diye sordu. Adem yine: "Evet!" dedi. Hz. Musa sormaya devam etti: "Öyleyse sen niye bizi ve kendini cennetten çıkardın?"

Bu soru üzerine Hz. Adem:

"Sen kimsin?" dedi. O: "Ben Musa'yım!" deyince:

"Yani sen, Allah'ın risalet vererek mümtaz kıldığı kimsesin. Sen Benî İsrail'in peygamberi, perde gerisinde Allah'ın konuştuğu kimsesin. Allah seninle kendi arasına mahlukatından bir elçi de koymadı değil mi?" dedi. Hz. Musa "Evet!" deyine; Hz. Adem: "Öyleyse sen, (bu söylediğin şeyin) ben yaratılmazdan önce Allah'ın (kader) kitabında yazılmış olduğunu görmedin mi?" dedi. Hz. Musa "Evet!" deyince: "Öyleyse Allah'ın kazası (hükmü) benden önce cereyan etmiş bir şey hakkında beni niye levmediyorsun?" dedi." Aleyhissalâtu vesselâm, devamla: "Hz. Adem, Musa'yı ilzam etti. Hz. Adem Musa'yı ilzam etti. Hz. Adem, Musa aleyhimesselam'ı ilzam etti" buyurdular." [Ebu Davud, Sünnet, 17, (4702).] 25

AÇIKLAMA 26 , önceki hadislerde geçti.

BEŞİNCİ FASIL

KADERİYE'NİN ZEMMİ

رَدَق َ ْنأ َنوُلوُقَي َنيِذَّلا ِةَّمُ‘ ا ِهِذه ُسوُجَم َو ، ٌسوُجَم ٍةَّمُأ ِهلُكِل :# ِ هالّل ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر ةفيذُح نع ـ1 □5354ـ .] ِلاَّجَّدلاِب ْمُهَق ِحْلُي ْنأ ِ
هاللّ ىلَع قَح َو ،لاَّجَّدلا ُةَعيِش ْمُه َو ؟ْهوُدوُعَت ًَف ْمُهنِم َض ِرَم ْنَم َو ،ُهَت َزاَنَج
اوُدَهْشَت ًَف ْمُهنِم َتاَم ْنَمَف

دواد وبأ هجرخأ .

1. (4846)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her ümmetin Mecusileri vardır. Bu ümmetin Mecusileri "kader yoktur!" diyenlerdir. Bunlardan kim ölürse cenazelerinde hazır bulunmayın. Onlardan kim hastalanırsa ona ziyarette bulunmayın. Onlar Deccal bölüğüdür. Onları Deccal'e ilhak etmek Allah üzerine bir haktır." [Ebu Davud, Sünnet 17, (4692).] 27 **AÇIKLAMA:**

1- Bagavî, Şerhu's-Sünne'sinde kader meselesini şöyle özetler: "Kadere iman farzdır. Bu, kulların hayır ve şer bütün fiillerini Allah'ın yarattığına, bunları yaratmazdan önce Levh-i Mahfuz'da yazdığına, her şeyin O'nun kazası ve kaderiyle, irade ve meşietiyle olduğuna; ancak iman ve taate razı olduğuna ve bunlara sevap vaadettiğine, küfre ve masiyete razı olmadığına ve bunlar için ikab vaadettiğine inanmaktır. Kader, Allah'ın sırlarından bir sırdır. Buna ne mukarreb bir melek, ne de mürsel bir peygamber muttali olmamıştır. Bu meseleye akıl yoluyla gidip araştırma yapmak caiz değildir. Gerekli olan, bütün mahlukatı Allah'ın yaratıp onları iki gruba ayırdığına inanmaktır; bu gruplardan birini cennet için yaratmıştır ki, bu, fazlındandır, bir grubu da cehennem için yaratmıştır, bu da onun adaletindendir."

2- Kaderiye fırkası Mecusilere benzetilmiştir. Hattabi'ye göre bunun sebebi, onların iki asıl meselesindeki sözlerinin Mecusilerin sözlerine benzemesidir. Çünkü onlar hayrı nurun fiilinden, şerri de zulmetin (karanlığın) fiilinden bilirler.

Kaderiyeciler de hayrı Allah'a, şerri de O'nun gayrına izafe ederler.

Halbuki hayrı da şerri de yaratan Allah'tır. O'nun meşieti olmadan ne hayır ne de şer meydana gelir. Allah hikmetiyle şerri şer olarak yaratmıştır, tıpkı hayrı da hayır olarak yarattığı gibi, zira her ikisi de halk ve icad cihetiyle Allah'a; fiil ve kesb cihetiyle de failine muzaftır. 28 Hadis, ittisal yönüyle munkatı' bulunmuş, zayıf olduğuna dikkat çekilmiştir, mevzu diyen de olmuştur.

□□ □: [ةُّي ِرَدَقْلا ُسوُجَم ِهِذه ِا'ُمَّة ، ْنإ ِرَم اوُض َف ً ْتَعوُدوُهُم، َو ْنإ ْمَات اوُت ف
□5354□ 2ـ ولَه ُيف ةياور نع ِنْبا َعُمَر ْرَم اعوُف

مُهوُدَهْشَت□] .

2. (4847)- Ebu Davud'un İbnu Ömer'den gelen merfu bir rivayetinde şöyle buyrulmuştur: "Kaderiye fırkası, bu ümmetin Mecusileridir. Eğer hastalanırlarsa ziyaret etmeyin, ölürlerse cenazelerine katılmayın." [Ebu Davud, Sünnet 17, (4691).]29

م ً َكلاِب ْمُهوُحِتاَفُت ً َو ،ِرَدَقْلا َلْهأ اوُسِلاَجُت َ] : اعوُف ْرَم ُهْنَع ِةياور□] .
□5353□ 8ـ َو ُهَل اضْيأ يف

3. (4848)- Yine Ebu Davud'da İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den gelen merfu bir rivayette: "Kader ehli ile düşüp kalkmayın, onlara dava açmayın" buyurulmuştur. [Ebu Davud, Sünnet 17, (4720).] 30

AÇIKLAMA:

1- Teysir, bu hadisin İbnu Ömer rivayeti olduğunu söylüyor. Ancak, Ebu Davud'da hadis Hz. Ömer'den rivayet edilmektedir.

2- "Onlara dava açmayın" demek, "İhtilaflarınızın çözümü için onların hakimlerine başvurmayın" demektir. Bazı alimler de: "İtikadla ilgili meselelerde onlarla münakaşa ve münazara başlatmayın. Ta ki içinize yersiz şekler girmesin. Çünkü onlar haksız mücadelede münazara ve güç sahibi kimselerdir (size yersiz şek atabilirler)" diye anlamışlardır. Ancak "Rabbimiz, kavmimizle bizim aramızda hak ile sen hüküm ver. Hakkı açığa çıkaranların en hayırlısı sensin" (A'raf 89) ayetini esas alan alimler, önceki te'vilin daha münasip olduğunu söylerler. Mamafih, o ibareyi "Onlara ilk selamı siz vermeyin" şeklinde anlayanlar da olmuştur. 31

ةَئِج ْرُملا :ٌبي ِصَن ِم ً ْس"ا يف ْمُهَل َسْيَل يِتَّمأ ْنِم ِناَفْن ِص :#ِ هاللّ□□
ُلوُس َر َلاَق] :امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ِنْبا نعو ـ5 □5354ـ لاعفأ ديري هاللّ

نأو ،ناسن“ا نم رشلاو ، هاللّ نم ريخلا :نولوقي نيذلا « ُةيردَقلا».يذمرتلا هجرخأ
.[ُةَّي ِرَدَقْلا َو يف ةريبكلا بحاص ديلخت مهبهذم نم نإف ،ةيردقلا دادضأ مهو
،ةيصعم نامي“ا عم رضي نولوقي نيذلا « ُةَئ ِجرُمْلا»و.ةاصعلا

ةعامجلاو ةنسلا له‘ فلاخم امهكو .انمؤم ناك نإو اهنم بتي مل اذإ رانلا .

4. (4849)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimde iki sınıf vardır ki, onların İslam'dan nasipleri yoktur: Mürcie ve Kaderiye." [Tirmizî, Kader 13, (2150).][32]

AÇIKLAMA:

Mürcie, fırak-ı dalleden biridir. Temel görüşlerini "İman olunca günahın bir zararı yoktur; tıpkı küfür oldukça, taatin faydası olmadığı gibi" diyerek ifade etmişlerdir. Gerçi küfür olduktan sonra amelin, taatin faydası yoktur, bu doğru. Ancak buna kıyasla "İman olunca günah zarar etmez" şeklinde çıkarılan hüküm batıldır. Böyle bir iddiayı benimsemek her çeşit haramın helal sayılması demek olan ibahe'ye kapı açar. Bu düşüncedeki bir insan, "Ben mü'minim günah zarar vermez" diyerek her aklına gelen haramı işleyebilir. Bu düşünce Kaderiye düşüncesinin tam zıddında yer alır. Onlar: "Büyük günah işleyen kimse bu günahtan tevbe etmeden ölürse ebediyen cehennemde kalır" derken, bunlar "büyük de olsa günahın insana, -imanı olduğu takdirde- zarar vermeyeceğini" iddia etmişlerdir.

Görüldüğü üzere batıl mezhepler ifrat ve tefrit arasında bocalamaktadır. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, orta yolu tercih eder.

2- Bu fırkaya Mürcie denmiş olmasının sebebi hususunda ihtilaf edilmiştir: * Bazılarına göre: Bu fırka, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehadeti üzerine Müslümanlar arasında çıkan gruplaşmalardan doğmuştur. Şöyle ki: Medine'de Müslümanlar: **1-** Hz. Osman'ı mazlum bilip onun intikamının alınmasını isteyenler. **2-** Hz. Ali'yi hilafete layık görenler, olmak üzere başlıca iki gruba ayrılmışlardır. Bunlar dışında üçüncü bir grup, her iki tarafla da münasebetlerini devam ettiriyordu. Bu gruba mensup olanlar aradaki ihtilafta bir taraf tutmuyorlar, hükmü Allah'a bırakıyorlardı. Geriye bırakma manasına gelen irca'dan, bunlara Mürcie denmiştir.

---

28 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/34-35.

* Bir başka tahmine göre, Hz. Ali'nin hilafette birinci sıradan dördüncü sıraya düşmesine onlar sebep olduğu için, onlara Mürcie denmiştir. Bu manada Mürcie, Şia'nın zıddıdır. * Bir başka açıklamaya göre, bunlar büyük günah işleyenler hakkındaki hükmü kıyamete bıraktıkları için bunlara Mürcie denmiştir. Yani onlara göre günah işleyen cennetlik mi cehennemlik mi bu dünyada bilinemez, hükümlerini ahirete bırakmak gerekir.

* Bir başka izaha göre, Mürcie, ümit vermek mânasına gelen ircadan gelmektedir. Yani onlar, "iman sahibine büyük günah zarar vermez" diyerek böylelerine ahirette cennete gitme hususunda ümit verdikleri için kendilerine Mürcie denmiştir.

* Son bir tahmine göre, bunlar ameli imandan te'hir ettikleri, yani imana çok ehemmiyet verip, ameli imandan ayırarak onun değerini ve ehemmiyetini çok gerilerde bıraktıkları için bunlara te'hir eden manasında Mürcie denmiştir. 33 Bütün bu Mürciî iddialar Kur'an ve sünneti esas alan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşüne aykırıdır.

لْهاأ ْنِم ٍلُج َرِل ،َم ًَّسلا َكْيلَع ُأ َرْقَي ان ًُف َّنِإ : َلاقف امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع
ِنْبا ىلا ٌلُج َر َءاَج] :لاق ٍعفان نعو ـ4 5344ـ ِهْيَلَع يهِنم ْأ َرْقَت ًَف َثَدْحأ ْدَق َناَك
ْنإف ،ِرَدَقْلاِب َبيِذْكَّتلا َثَدْحأ ْدَق ُهَّنأ ِنَغَلَب ُهَّنِإ :امُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ُنْبا
َلاَقف .ِماَّشلا

لوُس َر ُتْعِمَس ِيهنإف ،َم ًَّسلا

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِرَدَقْلاِب َنيِبهذَكُمْلا يف َكِلذو ،ٌخ ْسَم ْوأ ٌفْسَخ ِةَّمُ‘ا .
ِهِذه يف ُنوُكَي : ُلوُقَي # ِ هاللّ

5. (4850)- Nafi rahimehullah anlatıyor: "Bir adam İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e gelerek: "Falan kimse sana selam ediyor!" diyerek, Şamlı birisinden selam getirdi. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Bana ulaştığına göre, o kimse kaderi inkar ediyormuş. Eğer o böyle bir bid'a fikre saplandı ise, sakın ona benden selam söyleme! Zîra ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim: "Bu ümmette hasf (yere batırma), mesh (suret değişmesi) [ve kazf= (taş yağması)] olacak. Bu musibetler kaderi inkar edenlere gelecek." [Ebu Davud, Sünnet 7, (4613); Tirmizî,Kader 7, (2153, 2154).] 34

AÇIKLAMA:

1- Ebu Davud'un bir rivayetinde, İbnu Ömer'e selam gönderen Şamlı zatın, İbnu Ömer'le mektuplaşan tanış birisi olduğu belirtilir. İbnu Ömer ona şöyle yazmıştır: "Kulağıma geldiğine göre sen kader hakkında (rastgele) konuşuyormuşsun. Bundan böyle sakın benimle mektuplaşmaya yeltenme. Zîra ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ümmetim içinden kaderi inkar eden kimseler çıkacak!" dediğini işittim." Hadiste musibetler sayılırken bazı rivayetlerde "veya" mânasına gelen "ev" denmiştir. Alimler umumiyetle, bunu "ve" mânasına anlamışlardır.

2- Bid'ayı çeşitli vesilelerle açıkladık. Tekrar etmek gerekirse: Dinde olmadığı halde sonradan ihdas edilip, dine sokulan şeydir. Kamus'ta: "Din tamamlanmış olduktan sonra onda ihdas edilen şeydir" dendikten sonra şu açıklama yapılır: "Bid'at küfürden küçük, fıskdan büyüktür. İlim ve amel gerektiren bir delile muhalefet eden bir bid'at "küfür"dür. Zahiren amel gerektiren bir delile muhalefet eden bid'a ise küfür değil, fakat dalalettir." Cürcânî, et-Ta'rifat'da: "Sünnete muhalif olan fiildir. Buna bid'at denmesi, bunu söyleyen kimse, dinde örneği **3-** 35 Taş yağması diye tercüme ettiğimiz kazftan murad, Lut kavminin maruz kaldığı çeşitten bir beladır.

قُل ْخَي ْنأ َلْبَق ِقِئ ًخْلا َرِيداَقَم ُ هاللّ َبَتَك :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امُهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ِصاَعلا ِنْب و ِرْمَع ِنْبا نعو ـ4 □5341□

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ِءاَمْلا ىلَع ُهُش ْرَع َو ٍةَنَس َفْلأ َنيِسْمَخِب َض ْر‘ا َو ِتا .
َومَّسلا

6. (4851)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah mahlukatın miktarlarını, semavat ve arzı yaratmazdan elli bin sene evvel, arşı da su üzerinde iken yazdı." [Müslim, Kader 16, (2653); Tirmizî, Kader 18, (2157).]36

ةَجاَح اَهِب َلاَق ْوأ اَهْيَلإ ُهَل َلَعَج ٍض ْرَأِب َتوُمَي ْنأ ٍدْبَعِل ىلاعَت ُ هاللّ ىَضَق].
اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ةزع وُبأ نعو ـ4 □5342□

يذمرتلا هجرخأ .

7. (4852)- Ebu Azze anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kulunun bir memlekette ölmesini takdir etti mi, onu oraya -veya orada bulunan bir şeye dedi- muhtaç kılar." [Tirmizî, Kader 11, (2148).] 37

AÇIKLAMA:

Hadis, kişinin nerede öleceğinin bilinemeyeceğini takrir etmektedir. Kaderinde nerede ölmek varsa, Allah onu o memlekete muhtaç kılmakta veya oraya bir ihtiyaç hasıl etmekte; bu hacetini görmek üzere oraya giden kimse, eceline orada kavuşmakta ve vefat etmektedir. Bu hususu ifade eden ayette Rab Teala "Hiç kimse nerede öleceğini bilmez" (Lokman 34) buyurmaktadır.[38]

ب َرْضِي َناَك َو . ُهاللّ َّ إِ ُه هرِس ُمَلْعَي َ ُدي ِرُي .يِتَنْبا ُنْأ َر : َلاَقف .؟ ِرَدَقْلا يف□
َكُيأ َر اَم : ٍساَي "َليِق ُهَّنأ ُهَغَلَب ُهَّنأ] : ٍكِلام نعو ـ3 □5348ـ ِهيِبأ ْنَع ٍنْيَسُح ُنْب
ٌيِلَع يِنَثهدَح ، َكُبْسَحَف : َلاَق .َىلب : َلاَق ؟ِهِب ُنِمْؤُت َتْسَلأ : َلاَقف ِرَدَقْلا ِنَع ٌلُج َر
ُهَلأَس َو ، ِمْهَفْلا يف ُلَثَمْلا ِهِب

□ ر َض ِي َ هاللّ

ءاَدأ َلاَق ؟ىرَت اَم َك ِب َغَلَب اَم : َناَمْقُلِل َليِق ُهَّنأ اضْيأ ُهَغَلَب َو ،هيِنْعَي َ اَم□
ُهُكرَت ِء ْرَمْلا ِم ًسإ ِنْسُح ْنِم َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ امُهْنَع

‘نيزر هجرخأ .[يِنيِنْعَي َ اَم ىكرَت َو ،ثيِدَحْلا ُقْد ِص َو ،ةَنَام ا .

8. (4853)- İmam Malik'e ulaştığına göre, İyas İbnu Muaviye'ye, "Kader hakkında fikrin nedir?" diye sorulmuş da o şu cevabı vermiştir: "(Benim fikrim) kızımın fikridir!" Bu sözle, onun sırrını ancak Allah'ın bildiğini söylemek istemiştir. İyas, anlayışta darb-ı mesel olmuştu. (Bir gün) bir adam ona kader hakkında sordu: "Kadere inanmıyor musun?" dedi. Adam: "Elbette inanıyorum!" deyince:

"Bu kadarı sana yeter! (Fazlası senin için mâlâyanidir). Zîra Ali İbnu Hüseyin, babası (Hz. Ali İbnu Ebi Talib) (radıyallahu anhümâ)'dan bana nakletti ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuşlardır: "Kişinin mâlâyani şeyleri terketmesi, onun Müslümanlığının güzelliğindendir!" Yine ona ulaştığına göre Lokman'a: "Sende gördüğümüz (bu fazilet)in sebebi nedir?" diye sorulunca şu cevabı vermiştir: "Emaneti eda, doğru söz ve beni ilgilendirmeyen şeyleri terketmem!" Rezin tahric etmiştir. (Rivayette geçen "Kişinin mâlâyaniyi terketmesi İslam'ının güzelliğindendir" şeklindeki Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözü şu kaynaklarda geçer: [Muvatta, Hüsnü Hulk 3, (2, 903); Tirmizî, Zühd 11, (2318, 2319); İbnu Mace, Fiten 12, (2976); Rivayetin sonundaki "Yine ona ulaştığına göre Lokman'a..." kısmı da, Muvatta'da gelmiştir (Kelam[39] 17, 2, 990).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, Hz. Lokman'ın zikri geçmektedir. Kur'anda zikri geçen bu zatın şahsiyeti, milliyeti, peygamber midir, değil midir, hangi devirde yaşamıştır gibi pekçok yönü ihtilaflıdır. Bazısını Zürkani'den aynen kaydediyoruz. Der ki: "Lokman'ın Habeşi olduğu, Nubi olduğu söylenmiştir. Çoğunluk der ki: "Lokman salih bir kimseydi. Kendisine hikmet verilmiştir, peygamber değildi." Katade: "Lokman hikmetle nübüvvet arasında muhayyer bırakıldı. O hikmeti tercih etti. Sebebi sorulunca: "Peygamberlik yükünü taşımaktan acze düşerim diye korktum" cevabını verdi" der.

Süheylî der ki: "Babasının ismi Anka İbnu Şirvan'dır: "Başkası: "O, Lokman İbnu Baura İbni Nasır İbni Azer'dir. Hz. İbrahim'in kardeşinin oğlu" der. Vehb, Mübtede'de, "Onun Hz. Eyub'un kızkardeşinin oğlu olduğu"nu zikretmiştir. "Teyzesinin oğlu" da denmiştir. Gerçek olanı, onun Hz. Davud aleyhisselam'ın muasırı olmasıdır. Denir ki: "Lokman (nebi olarak) gönderilmezden önce fetva verirdi." Hz. İbrahim'in muasırı olduğu da söylenmiştir. "Bin sene yaşamıştır" diyen galata düşmüştür, zira Lokman İbnu Ad'la iltibas etmiştir." [40]

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/38.

KANAAT BÖLÜMÜ

*

KANAATİN MEDHİ VE ONA TEŞVİK

*

TOKGÖZLÜLÜK

*

AZA KANAAT

*

DİLENCİLİĞİN ZEMMİ

*

İHSANI KABUL

* KANAATİN MEDHİ VE ONA TEŞVİK

نفاَعُم ،هِب ْرِس يف انِمآ ْمُكْنِم َحَبْصأ ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق ُهْنَع ُ ,
هاللّ َي ِض َر يمطخلا نصحم نب ِ هاللّديبُع نع ـ1 □5345□

يف يأ «ِهِب ْرِس يف انِمآ» هلوق.يذمرتلا هجرخأ .[اَه ِريِفاَذَحِب اَيْنُّدلا ُهَل ْت
َزي ِح اَمَّنأَكَف ،هِم ْوَي ُتوُق ُهَدْنِع ،هِنَدَب يف

اهرسأب نأ :اهريفاذحب ايندلا هاطعأ لاقي رافذح اهدحاو ،هيحاونو ئشلا بِلاعأ .
«ُريِفاَذَحْلَا»و. ِهسفن

1. (4854)- Ubeydullah İbnu Mihsan el-Hutamî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kim nefsinden emin, bedeni sıhhatli ve günlük yiyeceği de mevcut ise sanki dünyalar onun olmuştur." [Tirmizî, Zühd 34, (2347); İbnu Mace, Zühd 9, (4141).] [41]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen برس kelimesi, meşhur şekliyle sirb diye okunmuştur. Bu durumda nefis demek olur. Serb diye de rivayet edilmiştir. Bu durumda meslek manasında olur. Ayrıca sereb şeklinde de rivayet edilmiştir ki, bu durumda beyt (ev, aile) manasına gelir. Yani kişinin can, iş ve aile emniyetlerini ifade eder. **2-** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayat denen dünya yaşayışının "gün" denen bölümlerden meydana geldiğini, ecel gizli olması hasebiyle , ömrü bir günlük kesit halinde değerlendirmek gerektiğini, bu bir günlük kesitin mes'udane olması için başlıca üç şartın aranması gerektiğini belirtiyor. Bu üç şart şunlardır: **1-** Can (veya meslek veya mesken) emniyeti.

2- Sağlık.

3- Günlük gıda (sabah ve akşam yiyeceği) Bunlardan birinin eksikliğini, diğerlerinin fazlalığı ile telafi edemiyeceğimizi düşünürsek, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu hadislerindeki hikmetin büyüklüğünü anlarız. Sözgelimi, çok zenginiz ama sağlığımız yok veya can emniyetimiz yok. O zenginlik ne işe yarar? Sağlığımız, zenginliğimiz yerinde, fakat can emniyetimiz yok; her an ölüm ve düşman tehlikesi içinde hayatımız zehir olur. Devlet ve içtimâî nizamın gayesi, fertlere mal, can Bu şartlardan birinin eksik olduğu yerlerde ve zamanlarda hayat tatsızdır, insanlar mutsuzdur. Münâvî: "Hadis, fakrı gınaya efdal bulanlara hüccettir" der.42

□ِ#: ب ْوَث َو ،هُنُكْسَي ُتْيَب :ِلاَص ِخْلا ِهِذه ي َوِس يف قَح َمَدآ نْبِ َسْيَل
□5344□ 2ـ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر نَامْثُع نعو

سبايلا ظيلغلا زبخلا وه ليقو ،هعم مادإ هدحو زبخلا « ُفْل ِجلا».يذمرتلا .
هجرخأ .[ِءاَمْلا َو ِزْبُخْلا ُفْل ِج َو ،هُت َر ْوَع ِهِب ي ِرا َوُي

2. (4855)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ademoğlunun şu üç şey dışında (temel) hakkı yoktur. İkamet edeceği bir ev, avretini örteceği bir elbise, katıksız bir ekmek ve su." [Tirmizî, Zühd 30, (2342).] 43

AÇIKLAMA:

1- Alimler, hadiste geçen hisâl (şey) ile, kazanmak için peşinden koşması gereken temel ihtiyaçlarının kastedildiğini belirtir. Bunlar: İkamet edeceği mesken, avretini örteceği giyecek ve kuru ekmek ile sudur. Mesken ve giyeceğin de sade ve asgarî ölçüde olacağı açıktır. Çünkü, gıda kuru ekmek ile ifade edilmiştir. Resulullah gıdayı ifade ederken kuru ekmek veya katıksız ekmek mânasına gelen cilf kelimesini kullanmakla, bu zaruri maddelerin asgarî ölçülerini ifade etmiş olmaktadır. Nitekim mesken veya ev deyince gecekondudan villaya kadar çok farklı mertebeleri var; giyecek de öyle. Şu halde hak olarak ifade edilen nisab, hayatın devamını konforsuz olarak sağlayacak asgarî miktardır.

Münavi, bazı alimlerin şu mütalaasını kaydeder: "Dünyadan mal edinmek maksadıyla mesken, giyecek, binecek gibi şeylerden, bu miktardan fazlasına sahip olan kimse, bu fazlalığı, ona kendisinden daha fazla muhtaç olan Allah'ın diğer kullarına karşı yasaklamış olur." el-Kâdi der ki: "Resulullah, hak ile, Allah'ın kişiye -ahirette bir mükafaat veya suali olmadan- vermesi gereken şeyi kasteder. Bundan dolayı kişiye ahirette mükâfaat veya mücazaat yoktur. Çünkü bunlar, nefsin yaşayabilmek için mutlaka muhtaç olduğu şeylerdir. Bu zikredilen miktardan fazlası sorumluluğu olan nasiblerdir."

Hakkı açıklama zımnında şöyle de söylenmiştir: "Onunla, insanın müstehak olduğu şey kastedildi. Çünkü insan, o miktara muhtaçtır ve hayatının devamı ona bağlıdır. Maldan gerçek mânada kastedilen de o (hak olan) miktardır. Zemahşerî der ki: "Mesken, giyecek, yiyecek ve içecek, insana zaruri olan ana unsurlardır." [44]

عِنَق َو افاَفَك ُهُشْيَع َناَك َو ِم ًٍ ْس“ ِل َيِدُه ْنَمِل ىبُوط :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ [.
لاق ُه ْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دْيَبُع ِنْب ِةَلاَضُف نعو ـ8 □5344□:

. يذمرتلا هجرخأ

3. (4856)- Fadale İbnu Ubeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İslam hidayeti nasip edilen ve yeterli miktarda maişeti olup, buna kanaat edene ne mutlu!" [Tirmizî, Zühd 35, [45] (2350).]

AÇIKLAMA:

Yeterli miktar diye tercüme ettiğimiz kefaf'ı en-Nihaye'de İbnu'l-Esir şöyle açıklar: "Bu, kendisine muhtaç olunan miktarı karşılayıp, artmayan şeydir. Bir başka ifadeyle asgarî ölçüde ihtiyaca yeten miktardır. Kefaf miktarda tereffüh, tefahur yoktur."

Şu halde hadis, İslamî hidayetle müşerref olduktan sonra muhanete muhtaç kılmayacak en az miktarda maddî ihtiyaçlarını temin edebilen kimseyi tebrik etmekte, "ne mutlu ona" demektedir. Çünkü fazlasının hesabı var, o fazlalığın şevkiyle şımarma, harama kaçma, "hakkını verememe" tehlikesi var. 46

هوُلأَس َّمُث ُهوُلأَس اَم ْمُهاَطْعأف # ِ هاللّ َلوُس َر ِراَصْن‘ا َن ِم ٌساَن َلأَس]□□
□5344□ 5ـ نعو يبأ ديعس هيرْدُخلا َر ِض َي هاللّ ُ َهْنَع ُلاق:

مُهاَطْعأف□

فِفْعَتْسَي ْنَم َو ،ْمُكْنَع ُه َر ِخهدأ ْنَلَف ٍرْيَخ ْنِم ِيدْنِع ُنوُكَي اَم :َلاَق ُهَدْنِع اَم َذِفَن□
اَذإِ بهتَح .ُهوُلأَس اَم ْمُهاَطْعأف ُهوُلأَس َّمُث .ُهوُلأَس اَم هجرخأ .[ِرْبَّصلا َنِم
ُعَس ْوأ َو ُهَل ٌرْيَخ َوُه ءاَطَع ٌدَحُأ يِطْعُأ اَم َو ُ، هاللّ ُه ْرِهبَصُي ْرَّبَصَتَي ْنَم َو ُ،
هاللّ ِه ِنْغُي ِنْغَتْسَي ْنَم َو ُ، هاللّ ُهُّفِعُي ملسم اهجرخأ نيزر ةَدا َي َز : ُتْلُق.[ُهاَتآ
اَمِب ُ هاللّ ُهَعَّنَق َو افاَفَك َق ِز ُر َو َمَلْسأ ْنَم َحَلْفأ ْدَق َو] :ىلاعت هاللّ همحر
نيزر دازو.ةتسلا

صقني و ةجاحلا نع لضفي يذهلا «ُفاَفَكلا».ملعأ هاللّو صاعلا نب ورمع نبا .
ةياور نم يذمرتلاو

42 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/43-44.

4. (4857)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensar (radıyallahu anhüm)'dan bazı kimseler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' dan bir şeyler talep ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm da istediklerini verdi. Sonra tekrar istediler, o yine istediklerini verdi. Sonra yine istediler, o isteklerini yine verdi. Yanında mevcut olan şey bitmişti; şöyle buyurdular: "Yanımda bir mal olsa, bunu sizden ayrı olarak (kendim için) biriktirecek değilim. Kim iffetli davranır (istemezse), Allah onu iffetli kılar. Kim istiğna gösterirse Allah da onu gani kılar. Kim sabırlı davranırsa Allah ona sabır verir. Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir ihsanda bulunulmamıştır." [Buharî, Zekat 50, Rikak 20; Müslim, Zekat 124, (1053); Muvatta, Sadaka 7 , (2, 997); Ebu Davud, Zekat 28, (1644); Tirmizî, Birr 77, (2025); Nesaî, Zekat 85, (5, 95).]

Rezin rahimehullah şu ziyadede bulunmuştur: "İslam'a girip, yeterli miktarla rızıklandırılan ve verdiği bu miktara Allah'ın kanaat etmeyi nasip ettiği kimse kurtuluşa ermiştir."47

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın gani kılması, kalp zenginliği vermesidir. Zîra bir hadiste "Hakiki zenginlik kalp zenginliğidir, (gözütokluktur)" buyrulmuştur. 48

2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD

* Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sehavetini ve Allah' ın, isteyenlere verme husufundaki emrini infazını göstermektedir. Hatta bir kere değil, üst üste isteyene ikinci, üçüncü sefer verdiğini de görmekteyiz. * Hadiste isteyene özür beyan etmenin, iffetli olmasını tavsiye etmenin cevazı da gözükmektedir. * Sabretmek, istememek evla olmakla beraber, ihtiyaç durumunda istemenin caiz olduğu hükmü de çıkarılmıştır.

* Sabır, insana verilen en hayırlı ihsan ve en bol sermayedir. İbnu'l-Cevzî demiştir ki: "İffetli olmak için halini halktan gizlemek ve onlara karşı istiğna izhar etmek gerektiği için, iffet sahibi batında Allah için muamelede bulunuyor demektir. Böylece, bu husustaki sıdkı nisbetinde maddî ve mânevî kâra mazhar olur. Resulullah sabrı, ihsanların en hayırlısı olarak ifade buyurdu. Çünkü o, nefsi, sevdiği şeylerden alıkoyar ve peşin yapılması hoşuna gitmeyen şeyleri yapmaya mecbur kılar. Halbuki, herkes yaptığı bu şeyleri terketse veya işlese ahirette eza ile karşılaşacaktı."

* Allah'ın müstağni kılması, ya maddî olarak rızık vermesi şeklinde, yahut da kalbine kanaat atması şeklinde 49 tecelli eder.

رَش ُهْكِسْمَت ْنإ َو ، َكَل ٌرْيَخ َلْضَفْلا ِلُذْبَت ْنإ َكَّنإ َمدآ َنْب اَي :#ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر َةَماَمُا ِبأ نعو ـ4 □5343ـ يه «اَيْلُعْلا
ُدَيْلا».يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ىَلْفُّسلا ِدَيْلا َن ِم ٌرْيَخ اَيْلُعْلا ُدَيْلا َو ،ُلوُعَت ْنَمِب
ْأَدْبا َو ،ٍفاَفك ىلَع َم ُت ًَو ، َكَل

ىنعمو ةروص لئاسلا دي ىلع ولعت ةقيقحلاب اهن يطعملا .

5. (4858)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resululllah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey ademoğlu! Eğer fazla malını Allah yolunda harcarsan bu senin için daha hayırlıdır. Kendine saklarsan senin için zararlıdır. Kefaf (yeterli miktar) sebebiyle levm edilmezsin. (Harcamaya), bakımları üzerinde olanlardan başla. Üstteki el (yani veren), alttaki elden (yani alandan) daha hayırlıdır." [Müslim, Zekat 97, (1036); Tirmizî, Zühd 32, (2344).]50

AÇIKLAMA:

1- Burada Resulullah, İslam'ın ideal ahlakını tebliğ buyurmaktadır; ihtiyacı normal görecek kefaf miktarla yetinmek ve fazlasını Allah yolunda, O'nun rızası için harcamaktır. Kişi böylece, uhrevî mesuliyetten kurtulmaktan başka, onun sevabına mazhar olacaktır.

2- Kefaf miktarla yetinen, levm edilmez. Çünkü hayatının devamı için gerekli olan mesken, libas, yiyecek ve içecek için hesap sorulmayacaktır. Kefafı taşan istihlak ve mülkiyet, hesaba bais olacaktır. **3-** Kişi malını harcarken, önce bakmakla mükellef olduğu yakınlarına öncelik vermelidir. Kendi yakınları ihtiyaç içinde iken, sevap düşüncesiyle yabancılara harcamak, tasaddukta bulunmak caiz değildir. Resulullah, kişinin ailesine harcadıklarının da sadaka olduğunu beyan buyurmuştur. **4-** [51] Hadis, "veren el alan elden üstün" demekle, "zenginlik fakirlikten üstündür" diyenlere delil olmaktadır.

رْيَّطلا ُق ُز ْرَي اَمَك ْمُكَق َز َرَل ِهِلُّك َو َت َّقَح ِ هاللّ بلَع َنوُلَّك َوَتَت ْمُكَّنأ ْوَل
:# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمُع نعو ـ4 5344ـ تائلتمملا
عابشلا « ُناَطِبلا»و.ءاذغلا نم نوطبلا تايلاخلا عايجلا « ُصام ِخلا».يذمرتلا
ُودْغَت خ ِ اصاَم َو ُحوُرَت َو اناَطِب .[هجرخأ

. نوطبلا

6. (4859)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Siz Allah'a hakkıyla tevekkül edebilseydiniz, sizleri de, kuşları rızıklandırdığı gibi rızıklandırırdı: Sabahleyin aç çıkar, akşama tok dönerdiniz." [Tirmizî, Zühd 33, (2345) .] [52]

*** TOKGÖZLÜLÜK**

سْفَّنلا َنِغ َنِغْلا ََّنِكَل َو ،ِض َرَعْلا ِة َرْثَك ْنَع َنِغْلا َسْيَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر].
َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِبأ نع ـ1 5344

. هريغو لاملا نم هينتقيو ناسنا هلومتي ام « ُضرَعَلا».يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ

1. (4860)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah

---

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/46.

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zenginlik mal çokluğuyla değildir. Bilakis zenginlik göz tokluğuyladır." [Buhârî, Rikak 15; Müslim, Zekat 120, (1051); Tirmizî, Zühd 40, (2374).][53]

AÇIKLAMA:

1- Göz tokluğu diye tercüme ettiğimiz ibarenin aslı سْفَّنلا يَنِغ dir, yani nefis zenginliği, Bazı hadislerde ىَنِغ ِبْلَقلاkalp zenginliği şeklinde gelmiştir. Dilimizde bunu en güzel ifade eden tabir göz tokluğu tabiridir. Bunun zıddı da aç gözlülüktür.

2- Hadisin İbnu Hibban'da gelen bir veçhi şöyle: "Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (bir defasında) bana: "Ey Ebu Zerr! Zanneder misin ki mal çokluğu zenginliktir?" buyurdular. Ben: "Evet!" dedim. Tekrar: "Mal azlığının da fakirlik olduğunu mu sanırsın?" buyurdular. Ben yine: "Evet! Ey Allah'ın Resulü!" dedim. Bunun üzerine: "Şurası muhakkak ki gerçek zenginlik kalp zenginliğidir, gerçek fakirlik de kalp fakirliğidir!" buyurdular. İbnu Battal der ki: "Hadisin mânası şudur: "Zenginliğin hakikatı mal çokluğu değil. Çünkü Allah'ın bol mal verdiği pekçok kimse, kendisine verilene kanaat etmez, daha da artırmak için gayret sarfeder; haram mı, helal mi nereden geldiğine aldırmaz. Hırsındaki şiddete bakınca fakir zannedersin. Ancak zenginliğin hakikati ise nefis zeginliği, göz tokluğudur. Gözü tok olan da, kendisine verilenle müstağni olan, ona kanaat getiren, rıza gösteren, artırmak için hırsa kaçmayan, talepte ısrarlı olmayandır. İşte bu zengin gibidir." Kurtubî der ki: "Hadisin mânası: "Faydalı veya büyük veya memduh olan zenginlik nefis zenginliğidir. Şöyle ki: Kişinin nefsi müstağni oldu mu tamahkârlığı bırakır, izzet ve büyüklük kazanır. Böyle bir kimsenin elde ettiği itibar, saygı, şeref ve övgü, hırsı sebebiyle aç gözlü olan bir kimsenin elde ettiği zenginlikten fazladır. Çünkü hırs onu, cimriliği ve düşüklüğü sebebiyle rezil işlere, hasis ve adi fiillere atar. Halktan onu kınayanlar çoğalır, insanlar nazarında itibarı düşer, herkesten daha hakir, daha zelil duruma düşer. Hülasa, nefis zenginliği ile muttasıf olan kimse, Allah'ın kendine verdiği rızka kanaatkârdır, ihtiyaç dışı olan şeyleri artırmak için hırs etmez, talepte ısrarlı olmaz; istemek, dilenmek alçaklığını göstermez, bilakis Allah'ın verdiği nasibine razı olur. Sanki ebedî bir zenginliğe kavuşmuş gibidir. Aç gözlülükle muttasıf olan kimse, öbürünün zıddınadır. Herşeyden önce Allah'ın verdiğine razı değildir, durmaksızın habire bir arayış ve talep içindedir. Onun gayesi mal elde etmektir, haramhelal nasıl geldiği pek mühim değil, yeter ki kazansın. Bu hırs içinde kaybedecek olursa çok üzülür, adeta yıkılır. O sanki mal yönüyle fakirdir. Çünkü kendisine verilene istiğna göstermez ve sanki zengin değildir. Şurası da var:

Tokgözlülük, Allah'ın indindeki mükafaatın daha hayırlı ve ebedî olduğunu bilerek Allah Teala'nın hükmüne rıza ve emrine teslim olmaktan neş'et eder. Bu kimse hırs ve talepten yüz çevirmiştir." Tîbî der ki: "Hadiste tokgözlülükle ilmî ve amelî kemalatın husûlünün murad edilmiş olması da mümkündür. Öyleyse akil kişi, vaktini kemalatı tahsilden ibaret hakiki zenginliği kazanma yolunda harcamalıdır. Mal toplamak için değil; zîra bu fakrı artırmaktan öte bir işe yaramaz."

İbnu Hacer der ki: "Nefs zenginliği, kalp zenginliğiyle, bütün işlerinde Allah'a karşı fakrını idrakle hasıl olur. Böylece, yakin kesbeder ki bütün ihtiyaçları gören, maddî ve manevî zenginlikleri veren O'dur. Bunları alan ve engelleyen de O'dur. Bu yakine eren kimse, Allah'ın kazasına razı olur, nimetlerine şükreder. Sırrı ortaya çıkınca O'na iltica eder. Kalbin, Rabbine duyduğu iftikârdan Rabbi dışındakilere karşı istiğna (tokgözlülük) neş'et eder."[54]

□لَيْسَ المِسْكِينُ الذِي تَرُدُّهُ اللُّقْمَةُ وَ اللُّقْمَتَانِ، وَ التَّمْرَةُ وَ التَّمْرَتَانِ، وَ لَكِن
□5341□ 2ـ وعنه رَ ضِ يَ اللّه عَنْهُ قال: [قَاَل رَسُولُ اللّه ِ #:

. بِه فَيُتَصَدَّقَ عَلَيْه، وَ لاَ يَقُومُ فَيَسْأَلَ النَّاسَ]. أخرجه الستة إ التّرمذي
المِسْكِينُ الذِي َلاَ يَجِدُ غِنًى يُغْنِيهِ، وَ ًلاَ يُفْطَنُ

2. (4861)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Hakiki) fakir, kapı kapı dolaşırken verilen bir iki lokmanın veya bir iki hurmanın geri çevirdiği kimse değildir. Fakat gerçek fakir, ihtiyacını giderecek bir şey bulamayan ve halini anlayıp kendisine tasaddukta bulunacak biri çıkmayan, (buna rağmen) kalkıp halktan birşey istemeyen kimsedir." [Buhârî, Zekat, 53, Tefsir, Bakara 48; Müslim, Zekat 102, (1039); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy 7, (2, 923); Ebu Davud, Zekat 23, (1631, 1632); Nesaî, Zekat 76, (5, 85).][55]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Kur'an-ı Kerimde, kendisine zekat verilecekler bahsinde (Tevbe 60) zikri geçen miskini açıklamaktadır. Miskin kelimesi kısaca fakir demektir. Bu kelimenin örfî mânası izafîdir, herkesçe kabul edilmiş kesin bir ölçüsü ve tarifi yoktur. Öyleyse, şerî ölçünün belirtilmesi gerekmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm, sadedinde olduğumuz hadiste bu meseleyi ele almakta, kapı kapı dolaşanların hakiki fakir olmadıklarını belirtmekte, insanlara halini açamayan gerçek fakirlerin araştırılması gereğine irşad buyurmaktadır. Bazı alimler, kapı kapı dolaşanların şerî manada miskin olmadığını söyler ve "Çünkü derler, böyle birisi yiyeceğini tahsile muktedirdir." Öyleyse hadis, muzdar kalmadıkça, kapı kapı dolaşanları zemmetmektedir. Tîbî, hadisten "Bu kimselerin zekata müstehak olmaları gerektiği" hükmünü çıkarır. Ancak bazı alimler: "Murad, onların müstehak olmalarını nefyetmek değil, gerçek fakirliğin bu bilinen fakirliğin dışında olduğunu ve onların zekata müstehak olduklarını takrirdir" demiştir. Hadisle ilgili olarak Nevevî de şunları söyler: Hadisin mânası şudur: "Sadakaya ehakk ve ona muhtaç olan kâmil mânadaki fakir miskin, kapıları dolaşanlar değildir. Hadis böylelerinden fakirliği nefyetmiyor, kâmil mânada fakirliği reddediyor."

Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak da gerçek fakirleri, iffetinden insanlara açamayan ihtiyaç sahipleri olarak tanıtır: "Sadakalar kendilerini Allah yolunda hizmete adamış fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolaşıp hayatlarını kazanmaya fırsat bulamazlar. Onların hallerini bilmeyen kimse, istemekten çekindikleri için, onları zengin sanır. Ey Habibim, sen onları yüzlerinden tanırsın. Yoksa onlar insanlardan ısrarla birşey istemezler..." (Bakara 173.) Şu halde ayet ve hadis, gerçek mânada fakirlik için iki şart beyan etmiş olmaktadır; 1) Zengin olmamak, 2) İffet sebebiyle ihtiyacını kimseye açmadığı için zengin zannıyla halk tarafından fakirliği bilinmemek. Başta Şafiî bir kısım alimler, bu delilden hareketle, fakir ve miskin arasında bir fark görürler ve derler ki: "Fakirin hali miskinden daha kötüdür. Miskin, birşeyleri olan fakat kendisine kafi gelmeyen kimsedir. Fakir ise, hiçbir şeyi olmayan kimsedir." Bu açıklamaya şu ayetten de delil gösterilmiştir: "Gemiye gelince o, denizden çalışan miskinlere aitti" (Kehf 79). Ayette, içinde çalıştıkları gemileri olduğu halde, birkısım insanlar miskin diye yadedilmiştir.

Ebu Hanife ve diğer birkısım alimlere göre tam tersine miskin, fakire nazaran durumu daha kötü olan kimsedir. Bunların delili, "veya toprağa atılmış bir miskine" (Beled16) ayetidir. Bunlara göre miskin, toprağa çıplaklık sebebiyle atılmıştır.

İbnu'l-Kasım ve Ashab-ı Malik: "Fakir ve miskinin aralarında bir fark yoktur, ikisi de halen birbirlerine müsavidir" demiştir. Böyle hükmedenlere göre: "Meskenet (miskinlik) fakrın ayrılmaz vasfıdır ama, zillet ve alçaklık mânasına gelmez. Zîra, öyle miskin vardır ki, nefis zenginliği sebebiyle büyük krallardan daha izzetlidir. Öyleyse miskinin manası, dünyevî ihtiyaçlarını teminde aciz kimse demektir. Aciz kimse, ihtiyaçlarını temine kalkmaz, yerinde sakin kalır.[56] [57] ”

*** AZA RIZA**

قْلَخلا َو ِلاَمْلا يف ِهْيَلَع َل ِهضُف ْنَم ىلا ْمُكُدَحأ َرَظن اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريرُه ِيبأ نع ـ1 □5342ـ :ةياور يف نيزر دازو
.يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .] ْمُكْيَلَع ِ هاللّ َةَمْعِن اوُرَد ْزَت َ ْنأ ُرَدْجأ َكِلذف ،ُهْنِم
ُلَفْسأ َوُه ْنَم ىلا ْرُظْنَيْلَف ،يتباد نم اريخ ةباد رأ تنك ؛يهنم اهمه رثكأ ٌدحأ ناك
امف ،ءاينغ‘ا بحصأ تنك : هاللّ همحر ةبتع نب هاللّدبع نب نوع لاق

صاقتناو بيعلاو راقتحا «ءاردزا».تحرتساف ءارقفلا تبحص ثيدحلا اذه تعمس .
املف .يبوث نم اريخ ابوثو

1. (4862)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri, mal ve yaratılışça kendisinden üstün olana bakınca, nazarını bir de kendisinden aşağıda olana çevirsin. Böyle yapmak, Allah'ın üzerinizdeki nimetini küçük görmemeniz için gereklidir." [Buhârî, Rikak 30; Müslim, Zühd 8, (2963); Tirmizî, Kıyamet 59, (2515).]

Rezin bir rivayette şu ziyadede bulundu: "Avn İbnu Abdillah İbnu Utbe rahimehullah dedi ki: "Ben zenginlerle düşüp kalkıyordum. O zaman benden daha heveslisi yoktu. Bir binek görsem benimkinden daha iyi görürdüm; bir elbiseye baksam, benimkinden daha iyi olduğuna hükmederdim. Ne zaman ki bu hadisi işittim, fakirlerle düşüp kalktım ve rahata erdim."[58]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Müslümanda bulunması gereken mühim bir edebi dile getirmektedir. Daima kendimizden aşağıda olana bakmak. Kendimizden aşağı deyince, sadece malmülk yönüyle aşağı olanlar anlaşılmamalıdır. Nitekim, hadiste halk tabiri de geçmektedir; yaratılış diye tercüme ettik. Alimler bunu suretce (yani dış görünüşce) diye açıkladıkları gibi, evlad, iyal, yakınlar, akrabalar gibi dünya hayatının zinetine girebilecek herşey diye de anlamışlardır.

Sadedinde olduğumuz hadis mânasında olmak üzere, Resulullah bir başka rivayette: "Zenginlerle az düşüp kalkın. Zîra böyle yapmanız, Allah'ın (size olan) nimetini küçük görmemenize yardımcı olur" buyurmuştur. Bazı alimler şöyle demiştir: "Bu hadiste mühim bir hastalığın ilacı var; zîra bir kimse, kendinden üstün kimseye bakınca, bu halin onda hased uyandırmayacağından emin olamaz. Bu haset hastalığının ilacı da kendinden aşağıda olana bakmasıdır. Baktığı takdirde kendi haline şükretmeye tevessül eder." Mevzumuzu bütünleyecek bir başka hadis de şöyle: "İki haslet var ki, bunlar kimde bulunursa Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazar. Kim dünya işlerinde durumu kendisinden düşük olana bakarsa, kendisindeki ona olan üstünlük sebebiyle Allah'a hamdeder. Kim de, dinî meselelerde kendinden üstün olanlara bakarsa ona uyar. Kim de dünya işlerinde kendinden üstün olana bakarsa, elinde olmayanlar için esef eder, üzülür ve böylece şükredici ve sabredici olarak yazılmaz."59

*** DİLENCİLİGİN ZEMMİ**

ةَع ْزُم ِهِهْج َوِب َسَيِل َو ُ هالّل ىقْلَي ىهتَح ْمُكِدَحأِب ُةَلأْسَمْلا ُلازَت َ :# ِ هالّل
ُلوُس َر َلاَق] :لاق امُهْنَع ُ هالّل َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نع ـ1 5348

ئشلا نم ةفتلاك ةريغص محللا نم ةعطقلا « ُةعزملا».يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .
ٍمْحَل].

1. (4863)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri dilenmeye devam ettiği takdirde yüzünde bir parça et kalmamış halde Allah'a kavuşur." [Buhârî, Zekât 52; Müslim, Zekat 103, (1040); Nesâî, Zekât 83, (5, 94).] 60

ءاَش ْنَمَف ،ُهَهْج َو ُلُج َّرلا اَهِب ُحَدْكَي ٌحوُدُك ُلِئاَسَملا :# ِ هالّل ُلوُس َر َلا َق]
لاق ُهْنَع ُ هالّل َي ِض َر بدنج نب ةرمس نعو ـ2 5345ـ « ُحوُدُكلا».ننسلا:
باحصأ هجرخأ .[ادُب ُهْنِم ُد ِجَي َ ٍرْمأ يف ٍناَطْلُس اَذ ُلُج َّرلا َلأَسَي ْنأ َّاِإ . ُهَك َرَت
ءاَش ْنَم َو ،ِهِهْج َو ىلَع ىقْبأ َ

لاملا تيب نم هقح بلطي نأ هب دارأ ليق « ِناَطْلُّسلا ُلاُؤُس»و.شومخلا .

2. (4864)- Semüre İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İstemeler bir nevi cırmalamalardır. Kişi onlarla yüzünü cırmalamış olur. Öyle ise, dileyen (hayasını koruyup) yüz suyunu devam ettirsin, dileyen de bunu terketsin. Şu var ki, kişi, zaruri olan (şeyleri) iktidar sahibinden istemelidir." [Ebu Davud, Zekat 26, (1639); Tirmizî, Zekat 38, (681); Nesâî, Zekat 92, (5, 100).] 61

نوُمَلْعَت ْوَل :# َلاَق ِباَبْلا ِةَّفُكْسُأ ىلَع ُهَلْج ِر َعَض َو اهمَلَف ُهاَطْعأف # ِ هالّل
َلوُس َر ُلُج َر َلأَس] :لاق و ُرَمُع ِنْب ِذئاع نعو ـ8 5344

يئاسنلا هجرخأ .] ائْيَش ُهلأْسَي ٍدَحأ بلا ٌدَحأ بشَم اَم ِةَلأْسَمْلا يف اَم .

3. (4865)- Aiz İbnu Amr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan birşeyler istedi. Aleyhissalâtu vesselâm da verdi. Adam dönmek üzere ayağını kapının eşiğine basar basmaz, Aleyhissalâtu vesselâm: "Dilenmede olan (kötülükleri) bilseydiniz kimse kimseye birşey istemek için asla gitmezdi!" buyurdular." [Nesâî, Zekat 83, (5, 94, 95).]62

58 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/53.

بَطَح ْنِم ٍةَم ْزُحِب ِبتأَيَف َلَبَجْلا ِبتأَي َّمُث ُهَلُبْحأ ْمُكُدَحأ َذَخأَي ْن‘ :# ِ هاللّ□
□5344□ 5ـ ونع ريبزلا ر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع ُ لاق :[قَلاَ ر َ سوُل

يراخبلا هجرخأ .[ُهوُعَنَم ْوأ ُهوُطْعأ ، َساَّنلا َلأْسَي ْنَا ْنَم ُهَل ٌرْيَخ ،اَه ُعيِبَيَف ِه . ِرْهَظ بلَع

4. (4866)- Hz. Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin iplerini alıp dağa gitmesi, oradan sırtında bir deste odun getirip satması, onun için, insanlara gidip dilenmesinden daha hayırlıdır. İnsanlar istediğini verseler de vermeseler de." [Buhârî, Zekat 50, Büyû' 15.] 63

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz dilenme meselesine de yer vermiş, onunla ilgili bazı teferruatı teşri etmiştir. Zaruret haline gelen bir durumda, insanlara halini açmak meşru kılınmış ise de, dilenmeyi kazanç vasıtası veya meslek haline getirmeyi haram kılmıştır. Yukarıda kaydedilen hadisler bu hususu ifade etmektedir. Bu mevzuda müteakiben gelecek başka hadisler de mevcuttur. Alimlerimiz Kim, insanlara (mal) artırmak için talepte bulunursa ateş talep etmiş olur" hadisine dayanarak ihtiyacını görecek miktar dışında istemeyi haram addetmiştir. **2-** Hattabî'ye göre, dilencinin, kıyamet günü yüzünün eti ve derisi dökülmüş olarak hesap vermeye gelmesi, onun itibarını, değerini, mevkiini kaybederek, iyice düşüp alçaldığını ifade eder. Hattâbî devamla der ki: "Veya dilencinin azabı, yüzüne tatbik edilecektir; bu sebeple yüzünün eti dökülecektir. Çünkü, ceza prensip olarak cinayetin işlendiği azaya uygulanır. Dilenci de, dilenmek suretiyle yüzünü alçaltıp zelil etmiştir. Veya dilenci, yüzü tamamen kemik olduğu halde ba's olunur. Böylece bu hal ona, kendisini tanıtan bir alâmet olur." İbnu Ebî Cemre, yüzden etin dökülmesini, "Kişide hiçbir güzellik kalmaz, çünkü yüz güzelliği yüzde mevcut etle tahakkuk eder" der.

Mühelleb, zahirî mânayı esas almak ister. Ona göre, burdaki sır şudur: "Kıyamet günü, güneş yaklaşacaktır, eğer kişi yüzünde et olmaksızın gelirse, güneş ona daha çok eziyet verir. Hadisle, zengin olduğu halde malını artırmak düşüncesiyle dilenene sadakanın helal olmadığı murad edilmiştir. Amma, muzdar kalıp isteyen kimseye herhangi bir ikab yoktur, onun istemesi mübahtır."

3- 4866 numarada kaydedilen Hz. Zübeyr (radıyallahu anh), rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm, "kişinin rızkını temin için dilenmektense, nefsini en meşakkatli işte yormasının daha hayırlı olacağını" ifade etmektedir. Bu da şeriat-ı garramız nazarında dilenmenin ne kadar çirkin olduğunu ifadeye kafidir. Kişi isteyince, istemenin zilletini çektiği gibi, verilmeyince de reddedilmenin zilletini çeker, bu esnada sarfedilecek kınamalar haysiyet kırıcı hakaretler de caba. Kendisinden istenen kimse her isteyene vermeye kalksa, zamanla o da darlığa düşer. İstemek meşru, her isteyene vermek vacib olsa, bedava geçime alışan insanlar çoğalır, iktisadî hayat bozulur. Bu sebeple dinimiz istemeyi çok dar kayıtlarla meşru kılmış, kazanmaya gücü yetene dilenmeyi haram etmiştir. [64]

لاَقف .ِةَّنَجْلاِب ُهَل ُلَّفَكَتا َو ائْيَش َساَّنلا َلأْسَي َ ْنأ يِل ُلَّفَكَتَي ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِناَب ْوَث نعو ـ4 □5344□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ائْيَش ادَحأ ُلأسَي َ َناَكَف .اَنأ :ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر .
ُناَب ْوَث

5. (4867)- Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Cenneti garanti etmem mukabilinde, insanlardan hiçbir şey istememeyi kim garanti edecek?" buyurdular. Sevban (radıyallahu anh) atılıp: "Ben, (Ey Allah'ın Resulü!)" dedi. Sevban (bundan böyle) hiç kimseden birşey istemezdi." [Ebu Davud, Zekat 27, (1643); Nesâî, Zekat 86, (5, 96).][65]

AÇIKLAMA:

Burada istemek kelimesi, dilenmeden daha geniş bir mânada kullanılmıştır. Çünkü hiçbir şey istememek talep edilmektedir. Nitekim, Ashab'tan gelen rivayetler, onların Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu nevi tavsiyelerini, söylediğimiz manada anladıklarını te'yid etmektedir. Zîra Ebu Davud'un aynı babtaki bir başka rivayetinde "(Bu hadisi işitenlerden bazıları vardı ki, yere kamçısı düşse "şunu bana ver!" demez (bineğinden inip kendisi alır)dı" denmektedir. Nevevî: "Bu hadiste, istemek denebilen bir şey ne kadar basit de olsa ondan kaçınmaya teşvik var" der. Ancak alimler, nefse ölüm getirecek bir darlık karşısında talebin meşru olduğuna hükmederler. Çünkü derler, "Zaruretler haramı mübah kılar." Hatta bazıları: "Böyle bir durumda istemez ve ölürse, asi olarak ölmüş olur" demiştir.66

هَل ُج ِرْخُتَف اُئْيَش ْمُكْنِم ٌدَحأ ِينُلأ ْسَي َ ِ هاللّ َوَف ،ِةَلأْسَمْلا يِف اوُف ِحْلُت َ□
ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةيواعَم نعو ـ4 □5343□

اهنم راتك“او ةلأسملا يف حاحل“ا «ُفاحل“ا».يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[.
ُهُتْيَطعأ اَميِف ُهَل ُك َراَبُيَف ٌه ِراَك ُهَل اَنأ َو اُئْيَش ُهُتَلأْسَم

6. (4868)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İstemede ısrar etmeyin. Vallahi, kim benden bir şey ister, ben ona vermek arzu etmediğim halde, ısrarı (sebebiyle) bir şey kopartırsa, verdiğim o şeyin bereketini görmez." [Müslim, Zekat 99, (1038); Nesâî, Zekat 88, (5, 97, 98).] 67

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), normalde yasaklanmış olan istemeyle, mecbur kalındığı taktirde istemenin mühim bir edebini öğretmektedir: Israr etmemek... Sadedinde olduğumuz hadiste ilhafla ifade edilen bu hali ısrar etmek diye tercüme ettik. Ancak bir kısım dilencilerin bu husustaki halini ifade için sırnaşmak kelimesi de kullanılabilir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Nesâî'de gelen bir başka hadislerinde ilhafın ne olduğunu açıklar; "Ebu Saidu'l-Hudrî anlatıyor: "Annem beni Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gönderdi. Yani ondan ciddi bir ihtiyacımız için birşeyler isteyecektim. Yanına varıp oturdum (ihtiyacımı söyleyemedim). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana yöneldi ve (niyetimi anlamışcasına): "Kim (başkasına ihtiyaç arzından) istiğna ederse, Allah onu müstağni kılar. Kim iffetini korumak isterse Allah onun iffetini korur. Kim (azla) yetinmek isterse Allah ona kifayet verir. Kim bir okiyye değerinde malı olduğu halde başkasından isterse "ilhaf"ta bulunmuş olur" buyurdular. Ben (kendi kendime): "Bakûte adındaki devem bir okiyye (=40 dirhem)den daha değerli!" deyip geri döndüm ve Aleyhissalâtu vesselâm' dan istekte bulunmadım."

Şu hade, bu rivayete göre, ulemanın ısrar diye açıkladığı ilhaf, 40 dirheme tekabül eden bir malı olduğu halde dilenmektir. 4870 numaralı hadis bu miktarın altın cinsinden olduğunu tasrih edecektir. Ebu Said rivayeti, ayrıca Ashab'ın, bu kırk dirheme sahip olmaktan ne anladığını da göstermektedir: Bundan maksad 40 dirhemlik nakid para değil, bu değerde, paraya tahvil edilebilecek bir maldır. Sözgelimi bir devesi olmak, bağı bahçesi olmak gibi.68

ني ِحِلاَّصلا لأْساف َّدُب َ َتْنُك ْنإ َو َ :َلاَق ؟ُلأْسأ ِ، هاللّ َلوُس َر اَي :َلاَق ُهْنَع ُ□].
هاللّ َي ِض َر ُهاَبأ َّنأ] :ي ِ ًِسارَفلا ِنْبا نعو ـ4 □5344□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .

7. (4869)- İbnu'l-Firâsî'nin anlattığına göre, babası (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü! (ihtiyacımı başkasından) isteyeyim mi?" diye sormuş, Aleyhissalâtu vesselâm da: "Hayır, isteme! Ancak istemek zorunda kalmışsan, bari salihlerden iste!" buyurmuşlardır. [Ebu Davud, Zekat 28, (1646); Nesâî, Zekat 84, (5, 95).]69

AÇIKLAMA:

Burada salih, ihtiyacı görmeye muktedir olan demektir. Hayırlı kimse mânasına da gelir. Salihler, isteyeni boş çevirmezler ve gönül rızası ile verirler. Ayrıca salihlerin ihsanı helal maldandır, kıymetli, haysiyetlidir, rencide edici değildir. Salih olan Allah rızası için verir, minnet etmez, hayır duada bulunur. 70

ةَماَيِقْلا َم ْوَي َءاَج ِهيِنْغُي اَم ُهَل َو َساَّنلا َلأَس ْنَم :# ِ هاللّ ُلو ُس َر َلاَق]□
لاَق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنْبا نعو ـ3 □5344ـ َباَحْصأ هجرخأ .[ِبَهَّذلا ْنِم:
اَهُتَميِق ْوأ اَمه ْرِد َنوُسْمَخ :َلاَق ؟ِهيِنْغُي اَم َو :َليِق ٌحوُدُك ْوأ ٌشوُدُخ ْوأ ٌشوُمُخ
ِهِهْج َو يف ُهُتَلأْسَم َو

. □نَنُّسلا

8. (4870)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, kendisini müstağni kılacak miktarda malı olduğu halde isterse, kıyamet günü, istediği şey suratında bir tırmalama veya soyulma veya ısırma yarası olarak gelir!" Yanında bulunanlar: "Kişiyi müstağni kılan (miktar) nedir?" diye sordular.

"Kırk dirhem altın veya o kıymette bir başka şey!" buyurdular." [Ebu Davud, Zekat 23, (1626); Tirmizî, Zekat 22, (650); Nesâî, Zekât 87, (5, 97); İbnu Mace, Zekat 26, (1840).] 71

67 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/58.

AÇIKLAMA:

1- Hadiste dilenciliğin cezası olarak kıyamet günü suratta hasıl olacak yaralar humuş, huduş ve küduh kelimeleriyle ifade edilmiştir. Bunlar bir bakıma müterâdif kelimelerdir. Mânayı te'yiden üçü de söylenmiştir. Bazı alimler, kelimeler arasında mâna farkı olduğunu söylemiştir. Buna göre az isteyen, çok isteyen ve aşırı isteyen herbirinin mertebesine göre yara farklıdır, tercümede tırmalama, soyma, ısırma diye bu derecelemeyi belirtmeye çalıştık.

2- Hadiste zenginliğin ölçüsüne temas edilmekte ise de, İmam Malik ve Şafii rahimehumallah: "Zenginliğin malum bir sınırı, tarifi yoktur, insanların haline itibar edilir" demişlerdir. Kişi kazanabiliyorsa, Şafii'ye göre, tek dirhemle de zengindir. Çalışmaktan aciz kimse, iyali de çoksa, bin dirhemi de olsa fakirdir. Alimlerden bir kısmı, bu hadise dayanarak 50 dirhemi olan kimsenin zengin sayılacağına ve sadakanın ona haram olacağına hükmetmiştir (Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed, İshak). Ebu Hanife ve ashabı sadakayı haram kılan miktarın 200 dirhem olduğunu söylemişlerdir. Bu onlara göre aynı zamanda zekatı farz kılan nisabtır. 72

وأ ًّلِقَتْسَيَلَف ارْمَج ُلأْسَي اَمَّناِف ، ارُّثَكَت َساَّنلا َلَأَس ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يِبأ نعو ـ4 □5341□

ملسم هجرخأ .[ْرِثْكَتْسَيِل.

9. (4871)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (malını artırmak için) insanlardan dilenirse, o mutlak surette ateş talep etmiş olur. Öyleyse ister azla yetinsin isterse çoğaltmayı istesin, (artık kendisi bilir)!" [Müslim, Zekat 105, (1041).] 73

اَنِيتأَت بهتَح مِقأ : َلاَقف .اَهيف ُهلأسأ # ِ هاللّ َلوُس َر ُتيِقَلف ةَلاَمَح ُتلَّمَحَت]
:لاَق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر قراخم نب ةصيبق نعو ـ14 □5342ـ َّمُث .اَهبِي ِصُي
بهتَح ُةَلأسَمْلا ُهَل تهلَحَف ، ةَلاَمَح َلَّمَحَت ٌلُج َر :ٍةَثَث ِدَح‘ َّإ ُّل ِحَت َ َةَلأسَمْلا َّنإ
،ُةَصيِبَق اَي : َلاَق َّمُث .اَهنِم َكِل َرُماَنَف ُةَقَدَّصلا ُلَج َر َو ؛ٍشيَع ْنِم اداَدِس َلاَق ْوأ ،
ِشْيَع ْنِم اما َوِق َبي ِصُي بهتَح ُةَلأسَمْلا ُهَل تهلَحَف ُهَلاَم ُت ًحاَتجاَف ُةَحِئاَج
ُهَتبَاَصأ ُلُجر َو ،ُكِسْمُي ْنِم اما َوِق َبي ِصُي بهتَح ُةَلأسَمْلا ُهَل ْتَّلَحَف ،ٌةَقاَف ان ً
ُف تَباَصأ ْدَقَل :ِهِم ْوَق ْنِم َنج ِحْلا يِوَذ ْنِم ُةَث ً َت َلوُقَي بهتَح ،ٌةَقاَف ُهتَباَصأ
دواد وبأو ملسم هجرخأ .[اتْحُس ُهُب ِحاَص ُهُلكأَي ،ٌتْحُس ُةَصيِبَق اَي ِةَلأسَمْلا
َنِم َّنُهاَوِس اَمَف ،ِشْي َع ْنِم اداَدِس َلاَق ْوأ ،ٍشْيَع ابلط هدنع نم بلتقلا تايد يدؤي
نأ لجر مزتليف بلتق مهنيب عقتف نيموق نيب برح عقي نأ ءاحلا حتفب «
ُةلامحلا».يئاسنلاو

هب موقي ام «ُما َوِقلا»و.سانلا بلا اجاتحم هعدتو هلام لصأتستف ناسن“ل
ا «ُة َحِئاجلا»و.ةنتفلا ءاقتاو حلصلل وأ ،اهبهذي يأ ،ةكربلاŒضرعت يتلا ةف
تحسي هن‘ هب يمس ،مارحلا «ُت ْحُّسلا»و.يفكي ام نيسلا رسكب «
ُدادهسلا»و.هوحنو هلام نم ناسن“ا رمأ

‘هلكآ كلهي هن.

10. (4872)- Kabisa İbnu Muharik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sulh için diyet (hamâle) ödemeyi kabullenmiştim. Bu hususta yardım istemek için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı aradım ve karşılaştık. (Meseleyi açınca): "Bekle, bize sadaka malı gelecek. O zaman ondan sana da verilmesini emrederim" buyurdular. Sonra da: "Ey Kabisa! İstemek, üç kişi dışında hiç kimseye helal olmaz: * Sulh diyeti (hamale) kabullenen kimse. Buna, gereken miktarı buluncaya kadar, istemesi helaldir. Ama o miktara ulaşınca, artık istemez.

* Afete uğrayıp malını kaybeden kimse. Buna da maişetini temin edecek miktarı elde edinceye kadar istemesi helaldir.

* Fakirliğe uğrayan adam. Eğer kavminden üç kişi, "Falancaya fakirlik isabet etti" diye ittifak ederlerse, geçimine yetecek miktarı elde edinceye kadar istemesi helaldir. Bunlar dışında istemek, ey Kabisa haramdır." [Müslim, Zekat 109, (1044); Ebu Davud, Zekat 26, (1640); Nesâî, Zekat 86), (5, 96, 97).] 74

AÇIKLAMA:

1- Hamale, aralarında çıkan iki kabilenin veya kimselerin arasını bulup sulhü temin etmek için bir tarafa ödenecek meblağa denir. Şu halde hadiste Kabisa (radıyallahu anh) böyle bir vazifeyi üzerine almış ve yüksek meblağ sebebiyle borçlu duruma düşmüştür. Bu durumda olan kimse başkasından para isteyebilir. **2-** Hadiste, dilenmesi caiz olan bir kimse fakirliğe uğrayan adamdır. Ancak bunun fakirleştiğine dair, kendi kavminden aklı başında üç kişinin şehadeti şart koşulmaktadır. Nevevî bu şehadet meselesiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Resulullah, şahidin kavminden olmasını şart koştu. Çünkü onlar, adamın iç halini, mal durumunu, gizli olan ibadet durumunu bilecek ehl-i hibredirler. Bu söylenenleri arkadaşlık sebebiyle yakından tanıyanlar bilebilir. Akıl şartı zikredilmiştir. Çünkü şahitte teyakkuz (uyanıklık) gerekli bir vasıftır, gaflet sahibinin şehadeti makbul olmaz.

Şahidin üç olması şartına gelince: Bu hususta ashabımızdan (Şafiilerden) bazısı der ki: "Fakra düşmüş olmanın sübûtunda beyyine budur." Böyle düşünenler, hadisin zahirini esas alarak, bu meselede az sayıda şahidin kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Ancak cumhur, zina hariç diğer şahidliklerde olduğu gibi, bu meselede de iki adil kimsenin yeterli olacağını söylemiş, hadiste geçen "üç"ü, istihbaba hamletmiştir. Bu şart ayrıca, kendisinin malı olduğu bilinen kimseye hamledilmiş; dolayısıyle, zengin kimsenin malından telef olduğu, fakirleştiği husustaki şahsî beyanının makbul olmayacağına hükmedilmiştir. Malı olmadığı bilinen kimse için beyyine yani şehadet şart değildir, kendi beyanı esas alınır."

Şu halde, hadiste zikredilen bu üç hal dışında dilenmek haramdır.[75]

؛بلَب : َلاَق ؟ْءَش َكِتيَب يف اَمأ : َلاَقف # ِ هاللّ َلوُس َر ُلأَسي ِراَصْن‘ا َن ِم ٌلُج َر
َتاأ] : لاَق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسَنأ نعو ـ11 5348ـ ي ِرَتْشَي ْنَم : َلاَق َو ،ِهِدَيِب
اَمُهَذَخأَف .اَمِهِب ُهاَتأَف .اَمِهِب ِنِتْئا : َلا َقف . َءاَمْلا ِهيِف ُب َرْشَن ٌبْعَق َو
ُ،هَضْعَب ُطُسْبَن َو ُهَضْعَب ُسَبْلَن ٌسْل ِح .ِن ْيَمَه ْرِدِب اَمُهُذُخآ اَنأ : ٌلُج َر َلاَق . اث
ًٍَت ْوأ ِنْيَت َّرَم ٍمَه ْرِد ىلَع ُدي ِزَي ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق .ٍمَه ْرِدِب اَمُهُذُخآ اَنأ :
اب ِرَتْشا َو ، َكِلْهأ ىلا ُهْذِبْناَف اَمَاعَط اَمِهِدَحأِب ِرَتْشاŒُلج َر َلاَق ؟ِنْيَذه اموُدَق ِرَخ
: َلاقو ،ي ِراَصْن‘ ِل اَمُهاَطْعاَف ِنْيَمَه ْرِهدلا َذَخأ َو ،ُهاَّيِإ اَمُهاَطْعأَف َّمُث َلَعَفَف . ام
ْوَي َرْشَع َةَسْمَخ َكَّنَي َرأ ًَو ،ِعَب َو ْبِطَتْحاَف ْبَهْذا : ُهَل َلاَق َّمُث .ِهِدَيِب ادوُع # ِ
هاللّ ُلوُس َر ِهيِف َّدَشَف ِهِب ُهاَتأَف .ِهِب ِنِتْئاَف

يف َةَتْكُن ُةَلأَسْملا ىَ ءِجَت ْنأ ْنِم َكَل ٌرْيَخ اَذه :# ُهَل َلاَقف اماَعِط اَه ِضْعَبِب َو
اب ْوَث اَه ِضْعَبِب ى َرَتْشاَف َمِها َرد َة َرَشَع َباَصأ ْدَق َو ،َءاَج ،هظفل اذهو ،دواد
وبأ هجرخأ .[ٍع ِجوُم ٍمَد يِذِل ْوأ ،ِعِطْقُم ٍم ْرُغ يِذِل ْوأ ،ِعِقْدُم ٍرْقَف يِذِل ّاَ إ
ُحُلْصَت َ َةَلأَسْملا َّنِإ ،ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َكِهْج َو

. راصتخاب يذمرتلاو

11. (4873)- Hz.Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensârî bir zat gelip Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan birşeyler istemişti.

"Evinde hiçbir şey yok mu?" buyurdular. Adam:

"Evet, dedi. Bir çulumuz var. Bir kısmıyla örtünüp, birkısmını da yaygı olarak yere seriyoruz! Bir de su içtiğimiz kabımız var."

"Onları bana getir!" diye emrettiler. Adam gidip getirdi. Aleyhissalâtu vesselâm eşyaları eline alıp: "Şunları satın alacak yok mu?" buyurdular. Bir adam: "Ben bir dirheme satın alıyorum" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bir dirhemden fazla veren yok mu?" dedi ve iki üç sefer tekrarlayarak (açık artırmaya çıkardı). Orada bulunan bir adam: "Ben onlara iki dirhem veriyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm eşyaları ona sattı. İki dirhemi alıp Ensariye verdi ve: "Bunun biriyle ailen için yiyecek al, ailene ver. Diğeriyle de bir balta al bana getir!" buyurdular. Adam gidip bir balta alıp getirdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ona eliyle bir saplık geçirdi. Sonra: "Git, odun eyle, sat ve on beş gün bana gözükme!" buyurdu. Adam aynen böyle yaptı, sonra yanına geldi. Bu esnada on dirhem kazanmış, bunun bir kısmıyla giyecek, bir kısmıyla da yiyecek satın almıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bak, bu senin için, kıyamet günü alnında dilenme lekesiyle gelmenden daha hayırlıdır!" buyurdu ve sözlerine şöyle devam etti: "Dilenmek, sersefil, fakra düşmüş veya rüsvay edici borca batmış veya elem verici kana bulaşmış inanlar dışında, kimseye caiz değildir." [Ebu Davud, Zekat 26, (1641); Tirmizî, Büyû 10, (1218); İbnu Mace, Ticârât 25, (2198).][76]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen elem verici kan tabiriyle katil ve yakınları kastedilmiştir. Çünkü diyet ödeyerek sulha bağlanan kan meselesinde, katilin ödeyecek yeterli miktarda parası olmadığı taktirde, katil ve yakınları sıkıntı ve elem içerisinde kalır. Resulullah bu durumda katil tarafın dilenerek de olsa, malum meblağı temin etmeye ruhsat tanımıştır.

Hadis, fukaralık probleminin çözümünde en müessir, en muteber yolu da göstermiştir: En zaruri eşyalardan bile olsa ucuzpahalı satıp basit bir sermaye teşkil edip, bu parayı meşru olan bir iş, bir ticarete maya yapmak. Bu tarzda hiçbir kimseye minnet mevcut değildir. Kişi ailesi içerisinde daha sade, maddî teçhizattan daha mahrum bir vaziyette yaşayabilir. Başkasına borç pahasına lüks hayatı Resulullah tavsiye etmemektedir. Zahmetli bile olsa çalışarak kazanmak, minnetli yaşamaktan pek çok evladır.[77]

□ُ عَنْهُ قَالَ: [أتَنْ أعْرَابِيّ رَسُولَ اللّهِ # وَهُوَ وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ فَأَخَذَ بِطَرَفِ
وَ لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ. 5345□ 12 ـوعن حبشي بن جنادة السلولي رَضِيَ اللّهُ
بِهِ مَعَهُ. فَعِنْدَ ذَلِكَ حرِمَتِ المَسْأَلَةُ. فَقَالَ #: إنَّ الصَّدَقَةَ َ تَحِلُّ لِغَنِيٍّ،
رِدَائِهِ، وَسَأَلَهُ إيَّاهُ. فأَعْطَاهُ إيَّاهُ. فَذَهَبَ

عِ، وَمَنْ سَأَلَ النَّاسَ لِيُثْرِيَ بِهِ مَالَهُ كَانَ خُمُوشاً فِي وَجْهِهِ يَوْمَ القِيَامَةِ□
وَإنَّهُ يعطِ الرَّجُلَ وَ ً تَحِلُّ لَهَا ً لِذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ، أوْ غُرْمٍ مُفْظِعٍ، أوْ دَمٍ مُوجِعٍ
فَمَنْ شَاءَ فَلْيُقِلَّ، وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْثِرْ]. أخرجه الترمذي.وزاد رزين رحمه اللّه.
وَرَضْفاً يأكُلُهُ مِنْ جَهَنَّمَ

□إنَّ رَفَقَال لَهُ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: فَلِمَ تُعْطِيهِ يَا رَسُولَ اللّهِ مَا هُوَ
مَا يُغْدِقُهُمُ أوْ الْعُلْوِيَّةَ فَيَنْطَلِقُ بِهَا تَحْتَ إبْطِهِ أوْ جَعَلَهَا فِي بَطْنِهِ وَمَا هِيَ
لِي الْبُخْلَ وَأبَوْا إ ًّ مَسْأَلَتِي. قَالُوا: وَمَا الغِنَى الَّذِي َ يَنْبَغِي مَعَهُ المَسْأَلَةُ؟ قَالَ قَدْرُ
فات»والفقْرُ المُدْقِعُ« هو الذي يلصق .ًرَانِ. فَقَالَ: أبَنْ اللّه Œالسلام من ا
يُعْشِهِي.«المرهِ ةُ« بكسر الميم: الشدة والقوة.«والسهوِه » الاتام الخلق
وقيل هو سوء احتمال الفقر.«والغرُمُ« أداء ما تكلفت به.«والمفظعُ« الشديد
صاحبه بالدقعاء، وهو التراب لشدته،

المُوجِع ُ« أن يتحمل إنسان دية فيسعى فيها حتى يؤديها الى أوليائه
والشنيع.«الدهمُ

وهو ونسيبه أو حميمه فيجوعه قتله.«والرَّضْفُ« جمع رضفة، وهو الحجارة
المقتول، وإن لم يؤدها قتل المتحمل عنه

. المحماة

12. (4874)- Habeşî İbnu Cünâde es-Selûlî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arafat'ta vakfede iken bir bedevi gelerek ridasının bir ucundan tutup, ondan bunu istedi. Aleyhissalâtu vesselâm da onu ona verdi. Adam ridayı beraberinde alıp gitti. Tam o sırada dilenmek haram kılındı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sadaka zengine helal değildir; sağlığı yerinde güç kuvvet sahibine de helal değildir. O, sersefil edici, fakre düşen, haysiyeti kırıcı borca giren, eleme boğan kana bulaşan kimseler dışında hiç kimseye helal değildir. Öyleyse, kim malını artırmak için insanlara el açarsa, bu, kıyamet günü suratında cırmalama yaralarına ve cehennemde yiyeceği kızgın taşlara dönüşür. Öyleyse (buyursun) dileyen azla yetinsin, dileyen de çoğaltmaya çalışsın." [Tirmizî, Zekat 23, (653).]

Rezin merhum şu ziyadede bulunmuştur: "Ben, bir adama ihsanda bulunurum. Adam da onu koltuğunun altına koyarak alıp gider veya yiyip midesine indirir. Halbuki bu, (eğer layık değilse) o adam için ateşten başka bir şey değildir.

Resulullah'ın bu sözü üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü! Öyleyse ateş olan bir şeyi niye veriyorsunuz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah benim cimri olmamı kabul etmedi, insanlar da benden istememeyi kabul etmedi!" cevabını verdi. Orada bulunanlar: "Dilenmeyi haram kılan zenginlik nedir?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sabah veya akşam yetecek kadar yiyecektir!" buyurdular." 78

□ هاللّ ِ #: نَم ْنَز تَل ْهِب فَاقَةٌ فَأْنَز لَهَا ا بِالنَّاس ِلَم ْتَسُدَّ فَاقَتُهُ، وَ نَم
□5344□ 18ـ وعن ابْن ِمسْعُود ِر َض ِي َاللّه ُ عَنْه قال: [قَال َر َسُولُ

. هاللّ ُ لَهُ ْبِر ِز ْقٍ ِعَاج ِل ٍأو ْآج ِل]. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه
نَز َل ْتَ ِبه ِفَاقَةٌ فَأَنْز َل َهَا ِبِاللّه ِ فَيُوشِكُ

13. (4875)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kendisine gelen bir fakirliği hemen halka intikal ettirirse (yani onlara açarak dilenmeye kalkarsa), onun fakirliğinin önüne geçilmez. Kime de fakirlik gelir, o da bunu Allah'a açarsa, Allah ona er veya geç rızkıyla imdat eder." [Tirmizî, Zühd 18, (2327); Ebu Davud, Zekat 28, (1645).] 79

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), herhangi bir sebeple maddî sıkıntıya düşen, fakr u zarurete maruz kalan kimsenin, insanlara şekvâ etmeyip Allah'a yönelmesini tavsiye etmektedir. Tîbî, hadiste, "İçine düştüğü fakirliğin giderilmesinde insanlardan dilenmeyi esas alan" kimsenin kastedildiğini söyler. Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde "Kim fakrını Allah'a açarsa, Allah'ın ona acil bir ölüm veya acil bir zenginlikle imdat etmesi yakındır" buyrulmuştur. Şarihler, acil bir ölümden yakınlardan zengin birinin ölümüyle mirasa konması diye yorum çıkarmışlardır. 80

□ : □هاللّ ِ #: شَر ُّالناَّس ِالذَّ ِي يَسْأَلُ ب ِوَج ْه ِ اللّه ِ و َ ًيُعْطَن بِه ِ. و َقَال
□5344□ 15ـ وعن ابْن ِعَبَّاس ٍر َض ِي َاللّه ُ عَنْهما قال: [قَال َر َسُولُ

. تَسَألُو ابِوَ جهْ ِاللّه ِإ ّمنهُ]. أخرجه رزين

14. (4876)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanların en şerlisi, "Allah rızası için" diyerek dilenip de, istediği verilmeyen kimsedir."

İbnu Abbas derdi ki: "Allah rızası için" diyerek istekte bulunmayın. Bu tabiri sadece Allah'tan isterken kullanın." [Rezin tahric etti. Hadis Suyutî'nin elCamiu's-Sagîr'inde mevcuttur. (Feyzu'l-Kadir şerhi 4, 159); Nesâî'de de, hadisin birinci kısmı, uzun bir rivayetin bir parçası olarak geçer. (Zekat 74, (5, 83-84).]81

AÇIKLAMA:

Bu hadis, belirtilen iki kaynakta farklı şekilerde harekelenmiş ve mana da biraz farklı şekillerde tevcih edilmiştir. el-Camiu's-Sagir'de şöyle: "İnsanların en şerlisi, kendisinden "Allah adına" denilerek istenir de buna rağmen vermeyen kimsedir." Şarih Münavî, manayı belirttiğimiz şekilde tevcih eder. Nesâî'de ise şöyle "Size insanların en şerlisini haber veriyorum.. "Allah adına" diyerek ister, fakat "Allah adına" diyerek istenince vermez." Şarih Sindî: "Bu kimse iki çirkinliği birleştirmiştir. Biri: Allah'ın adını vererek istemesidir, diğeri de Allah'ın adını vererek isteyene vermemesidir" demek suretiyle, hadiste ortaya çıkan iki mühim edebe dikkat çeker.

1) İstemelerde "Allah adına", "Allah aşkına", "Allah rızası için" gibi tabirlerden kaçınma gereği. **2)** 82 Bu gibi tabirler kullanılarak talepte bulunulduğu takdirde, imkan nisbetinde isteneni yerine getirme gereği.

□ر َج ٍُيسْألُ النَّاسَ يَو ْم َعَر َفَة . فقَاَل: أفِي هذا اَليْوِم يفو هذا اَلمكَاَن تَسْأل
□5344□ 14ـ وعن علي َر ِضَي اللّه ُ عنْه:]أنَّه ُ سَمَعَ

. مِن ْغيْرِ ِاللّه ؟ ِو َخفَقَه ُبالِدِره ّة ِ]. أخرجه رزين

15. (4877)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre, arafe günü (dilenerek) insanlardan (sadaka) isteyen bir adam görür ve: "Yani şu günde, şu yerde Allah'tan başkasından mı istiyorsun?" der ve adama çubuğunu vurur. [Rezin tahric etmiştir.] 83

نِم َسِيأ اَذإ َء ْرَملا َّنإو ، ىنِغ َسْأَيْلا َّنإ َو ، ٌرْقَف َعَمَّطلا َّنِإ ُسا َّنلا اَهُّيأ اوُمَلْعَت]□
□5343□ 14ـ نعو رمُع َر َض ِي َاللّه ُ هْنَع لاق:

نيزر هجرخأ .[ُهْنَع َنغَتْسا ٍءْىَش .

16. (4878)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle hitap etmiştir: "Ey insanlar! Bilin ki tamahkârlık fakirliktir, yeis (tamahkâr olmamak) zenginliktir. Kişi bir şeye tamah göstermezse ondan müstağni olur."

Rezin tahric etmiştir. 84

*** İHSANI KABUL ETMEK**

هْيَلإِ ُرَقْفأ َوُه ْنِم ِهِطْعأ : ُلوُقأف ،َءاَطَعْلا ينيِطْعُي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك] : َلاَق□
َرمُع َّنأ امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1 □5344ـ ،هِب ْقهدَصَتَف َتْئِش ْنإو
،ُهْلُكَف َتْئِش ْنإف ،ُهْل َّوَمَتَف ُهْذُخَف ٍلِئاَس ً َو ٍف ِرْشُم ُرْيَغ َتْنأ َو ِلاَمْلا اَذه ْنِم
َكَءاَج اَم َو ،ُهْذُخ : ُلوُقَيَف ،يهنِم ناخيشلا هجرخأ .[ِهَيِطْعُأ ائيَش ُّد ُرَي ً َو ائْيَش
ادَحأ ُلأَسَي َ ِ هاللّ ُد ْبَع َناَك َكِلذ ِلْج‘ َف : ٌمِلاَس َلاَق . َكَسْفَن ُهْعِبْتُت ً َف َ اَم َو
نوكي امو يأ « َكَسْفَن ُهْعِبْتُت ً َف َ اَم َو» :هلوقو.هل بلاط و هيف عماط ريغ نا «
ٍف ِرْشُم ُرْيَغ َتْنأو» :لوقب دارملاو.يئاسنلاو

هكرتاف هيلإ تلامو كسفن هترثأ لب ةفصلا هذه ىلع .

1. (4879)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babası) Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (zaman zaman) bana ihsanda bulunuyordu. (Her seferinde ben): "(Ey Allah'ın Resûlü!) bunu, buna benden daha muhtaç olan birine verseniz!" diyordum. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Al bunu! Bu maldan, sen istemediğin ve gelmesini bekler durumda olmadığın halde gelen birşey olursa onu al ve temellük et (yani kendi malın kıl, malın olduktan sonra) dilersen ye, dilersen sadaka olarak bağışla. (Bu vasıfta) olmayan mala nefsini bağlama!" buyurdular.

(Hadisi İbnu Ömer'den rivayet eden) Salim der ki: "Bu (hadis) sebebiyle Abdullah, kimseden bir şey istemezdi, (kendiliğinden) gelen bir şey olursa onu da reddetmezdi." [Buhârî, Ahkam 17, Zekat 51; Müslim, Zekat 110, (1045); Nesâî, Zekat 94, (5, 105).] 85

AÇIKLAMA:

81 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/67.

1- Bu hadis, yapılacak ihsanları kabul edip etmemesi hususunda mü' minlere bazı ölçüler verme gayesini gütmektedir. Hadisin Buhari'deki bir veçhi, mevzuyu daha iyi anlamamıza imkan tanıyacak bazı ziyadeleri havidir. Şöyle ki: "[Hz.Ömer'in memurlarından olan] Abdullah İbnu's-Sa'di'-nin anlattığına göre, Hz. Ömer halife iken, yanına gelmiştir. Hz. Ömer ona: "Bana anlatıldığına göre, sen bazı devlet işlerini üzerine alıp yaptığın halde, mukabilinde verilen ücreti kabul etmiyormuşsun, bu doğru mu?" diye sorar. "Evet!" cevabını alınca, Hz. Ömer: "Bundan maksadın ne?" diye tekrar sorar. Abdullah İbnu's-Sa'dî: "Benim atlarım, kölelerim var. Hayır üzereyim (ihtiyacım yok). Ben ücretimin Müslümanlara sadaka olmasını arzu ediyorum!" der. Bu açıklama üzerine Hz. Ömer şunu söyler: "Öyle yapma. Ben de (Resulullah zamanında) senin düşündüğünü düşünmüştüm. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [beni amil olarak istihdam ediyor, mukabilinde ücret olarak bana] bir ihsanda bulunuyordu. Ben kendisine "[Ey Allah'ın Resulü!] Onu ona benden daha muhtaç olanlara verin!" diyordum. Bir seferinde yine bana mal vermişti. Ben yine: "Onu, ona benden daha muhtaç olana verin!" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Bunu al, kendi malın yap. Sonra da tasadduk et. Sen bu mala muntazır değilken ve istemiş de değilken gelmişse al, böyle değilse ona gönlünü bağlama" buyurdular" der.

Aynı meseleye temas eden başka rivayetlerde Hz. Ömer'in Abdullah İbnu's-Sa'di'ye 1000 dinar gönderdiği, Abdullah'ın bu parayı: "Benim ihtiyacım yok" diyerek iade ettiği, bunun üzerine Hz. Ömer'in mezkur açıklamayı yaptığı vs. şeklinde bazı kıymetli teferruata da rastlanmaktadır.

İbnu Battal, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Hz. Ömer'e bu meselede tutulacak yolun en güzelini gösterdiğini belirtir: "Çünkü der, her ne kadar, kendisine verilen ihsan için, ona kendinden daha muhtaç olanı kendi nefsine tercih etmesi sevap gerektiren bir amel ise de, onu alıp, bizzat tasadduk etmek üzere mübaşeret etmesi, sonra da vermesi sevapça daha üstündür. Bu hadis, nefislerde mala karşı mevcut cimrilik sebebiyle, herhangi bir şeyi kendi malı yaptıktan sonra tasadduk etmenin faziletinin büyüklüğüne delildir." **2-** Nevevî, der ki: "Hadiste, dilenme yasaklanmaktadır. Ulema, zaruret olmadıkça dilenmenin yasak olduğu hususunda ittifak etmiştir. Kesbe muktedir olan kimse hakkında ihtilaf edilmiştir. Ancak esahh olan, tahrimdir. Ancak bazı alimler üç şart altında mübahtır demiştir. Mezkur şartlar şunlardır: * Nefsini zelil etmemelidir.

* İsterken ısrar etmemelidir.

* Sadaka istediği kimseye herhangi bir eziyete sebep olmamalıdır. Bu şartlardan biri yerine gelmezse, dilenmek bilittifak haramdır."

3- "Bu vasıfta olmayan mala nefsini bağlama" ibaresini, alimler: "Mal sana kendiliğinden gelmezse, talibi olma, terket onu" diye anlarlar. Bu ibareden çıkabilecek "îsardan, yani daha muhtacı kendine tercihten de men" gibi bir mânanın maksud olmadığını; çünkü alınıp mübaşeret edildikten sonra kendi eliyle tasaddukta bulunmasının daha fazla ücrete vesile olacağına işaret buyrulduğunu da ayrıca belirtirler. **4-** Nevevî, hadiste Hz.Ömer'le ilgili olarak zühd, îsâr ve faziletinin beyanı gibi birkısım menkibelerin bulunduğuna da dikkat çeker. Aynı mümtaz vasıflar Abdullah İbnu's-Sa'dî hakkında da söylenebilir.86

نيذّلا ّنأ ُهَغَلَبَف .َني ِرَخآ َك َرَت َو اَج ِر َنْطعأَف ُهَمَّسَقف ٍءْيَش ْوأ ٍلاَمِب # ِ□
هاللِّ ُلوُس َر َيِتُأ] :لاق بلغت نب ورمع نعو ـ2 □5334ـ َنِم َّيلإ ُّبَحأ ُعَدأ يِذَّلا َو
،َلُج َّرلا ُعَدأ َو ،َلُج َّرْلا يِطْع' يِهناِ ِ هاللّ َوَف ،ُدْعَب اَّمأ .َلاَق َّمُث ِهْيَلَع َنْثأ َو َ
هاللَّدِمَحَف .ِهْيَلَع اوُبَتَع ْمُهَك َرَت

َنِغْلا َنِم ْمِهبوُلُق يف ُ هاللّ َلَع َج اَم ىلا اما َوْقأ ُلِكأ َو ،ِعَلَهْلا َو ِع َزَجْلا َنِم ْمِهبوُلُق
يف ى َرأ اَمِل اما َوْقأ يِطْعُأ ينِكَل َو ،يِطْعُأ يِذَّلا « ُعَلَهلا».يراخبلا هجرخأ .[ِمَعَّنلا
َرْمُح # ِ هاللّ ِلوُس َر ِةَمِلَكِب يِل َّنأ ُّب ِحُأ اَم ِ هاللّ َوَف :و ُرْمَع َلا َق .َبِلْغَت ُنْب
و ُرْمَع ْمُهِنم :ِرْيَخلا َو

فوخلاو عزجلا ةدش .

2. (4880)- Amr İbnu Tağlib anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir mal -veya bir şey- getirilmişti. Hemen onu taksim edip dağıttı. (Ancak, bunu yaparken) bir kısmına verdi, bir kısmına vermedi. Kendilerine verilmemiş olan kimselerin, sonradan hakkında dedikodu yaptıkları kulağına geldi. Bunun üzerine, (uygun bir fırsatta, halka hitap etmek üzere doğruldu). Allah'a hamd ve sena ettikten sonra: "Sadede gelince; vallahi ben, birine verip diğerine vermediğim olur (bu doğrudur, ancak) vermediğim, nazarımda, verdiğimden daha çok sevgiye mazhardır. Ben birkısım insanlara, kalplerinde gördüğüm sabırsızlık ve hırs sebebiyle veririm; birkısmını da, Allah Teala'nın kalplerine koymuş bulunduğu zenginlik ve hayra havale eder (ve onlara bir şey vermem). İşte bunlardan biri Amr İbnu Tağlib'dir!" buyurdular. Amr devamla der ki: "Vallahi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (hakkımda telaffuz buyurduğu) bu kelamına bedel kırmızı develerim olsaydı bu kadar sevinmezdim." [Buhârî, Cum'a 29, Humus 19, Tevhid 49.] 87

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı kereler mal dağıtımını birkısım siyasî mülahazalarla yaptığını göstermektedir. Bu mülahazalara galebe çalan niyet onların kalplerini kazanmak, İslam'a ısındırmaktır. Nitekim hadisin bir veçhinde: "Ben birkısımlarına, kalplerinin eğilmesinden ve sabırsızlığından korkarak veririm.." şeklinde gelmiştir. Bu çeşit kimselere müellefe-i kulub (= kalpleri kazanılanlar) denmiştir. **2-** Hadiste insanın fıtrat ve mahiyetiyle ilgili kıymetli açıklama var: "İnsan kalbi sabırsızlık ve tamahkârlıkla yoğrulmuştur. İbnu Battal, alimlerin, hadiste Allah Teala'nın insanı sabırsabırsızlık, cimrilikcömertlik ahlakları üzerine yarattığının delilini bulduklarını belirttikten sonra der ki: "Allah Teala hazretleri namazlarına devam eden musallileri istisna kılmış, onların, namazın tekerrür etmesiyle sabırsızlık edip sızlanmayacaklarını, mallarından Allah'ın hakkını vermekte cimrilik göstermeyeceklerini belirtmiştir. Zîra onlar, bu emirleri sevap umarak yaparlar ve böylece ahiret için çok kârlı bir ticarette bulunduklarına inanırlar. 88 İşte bundan anlaşılır ki, kim ahlâkındaki sıkılık ve cimrilik, fakirlikten sızlanma ve Allah'ın takdirine sabırsızlık göstermesine rağmen, kendisinin güç kuvvet sahibi olduğunu iddia ederse, bu kimse ne alim ne de abiddir. Zîra, kendi menfaatini celb ve zararlarını defetmeye gücü yettiğini iddia eden kimse, iftira etmiş, (yalan söylemiş) olur." **3-** Hadis, dünyadaki rızkın, rızka mazhar olan kişinin ahiretteki derecesiyle orantılı olmadığını ifade etmektedir. Çünkü, dünyada herhangi bir rızkın verilip verilmemesi, dünyevî siyasete bağlıdır. Nitekim, hadiste de görüldüğü üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), vermediği takdirde sabırsızlık ve hırsın galebe çalmasından korktuğu kimselere vermiş; sabrına, tahammülüne ve ahiret sevabına kanaat edeceğine inandığı kimselere vermemiştir.

4- Hadis, insanın fıtratında ihsana karşı sevgi, ihsansızlığa karşı da buğz olduğunu; verilmeyince Allah'ın korudukları dışında kalan insanların çabuk aksülamel göstereceklerini de ifade etmektedir. **5-** Hadis, bazı durumlarda ihsanda bulunmamış olmasının, bundan mahrum edilen kimse için hayırlı olduğunu göstermektedir. Nitekim, ayet-i kerimede, Rabbimiz Teala hazretleri "Bir şeyden hoşlanmadığınız olur, ama o sizin için hayırlıdır..." (Bakara 216) buyurmuştur. Bundandır ki, yüce sahabi, Resulullah'ın bir kelamının, kendi nazarında kırmızı develerden hayırlı olduğunu beyan etmiştir.

6- Hadiste gözüken mühim bir hüküm, sabırsızlığından korkulan veya ihsan sebebiyle taate geleceği ümit edilen kimsenin bu yolla kalbinin kazanılmasının caiz olduğudur.

7- Sadedinde olduğumuz hadiste temas edilen insan fıtratıyla ilgili hususlara Mearic suresinde de temas edilmiştir. (Mealen): "Muhakkak ki insan hırslı ve sabırsız yaratılmıştır. Ona bir kötülük dokunduğunda feryad eder. Bir hayır eriştiğinde ise cimrilik eder. Ancak namazlarını kılanlar müstesnadır. Onlar namazlarında devamlıdırlar. Mallarında isteyen ve istemeyen yoksullar için belli bir hak vardır. Onlar hesap gününe iman ederler. Onlar Rablerinin azabından korkarlar."(Mearic 19-27). 89

KAZA (DAVA) VE HÜKÜM BÖLÜMÜ

(Bu bölümde on fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

KAZANIN KERAHETİ

*

İKİNCİ FASIL

ADİL VE ZALİM HAKİM

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

MÜÇTEHİDİN SEVABI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

RÜŞVET HAKKINDA

*

BEŞİNCİ FASIL

KAZANIN ÂDABI

*

ALTINCI FASIL

HÜKMÜN KEYFİYETİ

*

YEDİNCİ FASIL

İDDİALAR VE BEYYİNELER YEMİNİN ŞEKLİ

*

SEKİZİNCİ FASIL

ADALET VE ŞEHADET

*

EHL-İ KİTAB'IN ŞEHADETİ

*

DOKUZUNCU FASIL

HAPİS VE MÜLAZEMET

*

ONUNCU FASIL

RESULULLAH'IN HÜKMETTİGİ KAZALAR

UMUMÎ AÇIKLAMA

Kazâ (veya kadâ), dilimize girmiş bir kelimedir. Aynı kökten kazıyye, kadı, kudât gibi başka kelimeler de dilimize girmiş durumdadır. Asıl itibariyle bir şeyi muhkem ve sağlam yapmak ve bitirmek mânasına gelir ise de; hüküm, icra, ilzam... mânalarına da gelir. Kur'ân'da geçen "Yedi göğün yaratılmasını iki günde tamamladı" (Fussilet 12); "İsrailoğullarına Tevrat'ta şöyle hükmettik" (İsra 4) "Rabbin şunu da hükmetti: Ondan başkasına ibadet etmeyin..." (İsra 23) gibi ayetler, kazâ kelimesinin farklı mânalarına örnektir. Hukukî bir tabir olarak hükmü tenfiz mânasına da kullanılmıştır. Hâkim'e, hükmü delillere dayanarak muhkem şekilde verdiği ve sonra da icra ettiği için kâdı denmiştir. Kazâ, şer'î bir ıstılah olarak iki ve daha çok sayıdaki hasım arasındaki husumeti Allah Teâla'nın hükmüyle fasletmek (çözmek) mânasına gelir.

Bu bahis, bugünkü tabiriyle muhakeme ve bununla ilgili meselelere yer verir. Dinî kitaplar bu meselelere kitâbu'lkazâ, kitâbu'l-akdiye, kitâbu'l-ahkâm gibi farklı başlıklar altında yer verirler. Hepsi aynı mânaya gelir. Bu sahanın günümüzde usûl-i muhakemât birkısım meseleleri edebu'lkâdı adını taşıyan bazı kitaplarda müstakillen ele alınmıştır. [90]

BİRİNCİ FASIL

KAZANIN KERAHETİ

َر ُلوُس ِهاللّ: ْنَم َلِعُج ِضاَق اي َنْيَب ِساَّنلا ْدَقف َحِبُذ ِرْيَغِب ٍنيكِس]. هجرخأ وبأ
َلاَق: [لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 5331ـ فاخي امع ةيانك »
َءاضقْلا َو صرح هيلع دقف ضرعت حئابذلل هرذحيلف.هلوقو: «ِريغب ٍنيكِس
َبَلَط ْنَم: هانعمو.يذمرتلاو دواد ريذحتلا يف غلبأ نوكيل لثملا هب برضف ،
نم هك هنيد نود هندب، دارملاو هب نأ ام حبذ ريغب نيكس نوكي هحبذ ابيذعت
هيلع

هنم يقوتلا يف دشأو، هيف عوقولا نم .

1. (4881)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim insanlar arasında kâdı tayin edilmiş ise, bıçaksız boğazlanmış demektir." [Ebu Dâvud, Akdiye 1, (3571, 3572); Tirmizî, Ahkâm 1, (1325).][91]

AÇIKLAMA:

İbnu Salâh'ın açıklamasıyla, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste, kadılık mesleğinin zorluğuna ve mesûliyetinin ağırlığına işaret buyurmaktadır. Kesilmekten murad, mânevîdir. Çünkü kadı, dürüst olursa dünya azabına, dürüst olmazsa ahiret azabına maruzdur ve iki sıkıntı arasındadır." Hattâbî'nin yorumu biraz daha farklı: "Burada bıçakla kesilme mevzubahis edilmemiştir; tâ ki, korkulan şeyden muradın dinî helak olduğu, bedenî helak olmadığı bilinmiş olsun. Bu, hadisin bir veçhidir. Diğer veçhi ise şudur: Bıçakla kesmede kesilen şeye bir rahatlık vardır. Ama boğma, yakma vs. suretlerle öldürme işinde eziyet çok fazladır. Böylece, çok daha müessir bir metodla kadılıktan tahzirde bulunulmuş olmaktadır."

İbnu Hacer, el-Telhîs'de der ki: "İnsanlardan birkısmı kadılık arzusuyla fitneye düşmüş ve hadisi, siyakından ilk akla gelen normal mânasının dışına çıkarıp "bıçaksız kesilme" ile kadılıktaki rıfka işaret etmiştir." Eğer bıçakla kesilseydi bu daha meşakkatli olurdu" demiştir. Ancak bu te'vilin fasid olduğu açıktır." Sübülü's-Selâm'da şöyle denmiştir: "Hadiste, kadılığı deruhte etmekten ve o mesleğe girmekten tahzîre delil var. Sanki şöyle denmektedir: "Kim kazâ (kadılık) işini üzerine alırsa, nefsini boğazlanmaya mâruz bırakmıştır. Öyleyse ondan sakınsın, kaçınsın. Çünkü, bile bile veya cehâletle hüküm verdi mi cehennemliktir." Nefsini boğazlamasından murat onu helâkete atmaktır. Yani, "Kadılığı, üzerine almakla nefsini helâka atmıştır" demektir. Ayrıca "bıçaksız kesilme"den bahsetmiştir; tâ ki, buradaki boğazlamadan maksadın, çoğunlukla bıçakla yapılan damarların kesilmesi olmayıp, bilakis uhrevî azapla nefsin helâk edilmesi olduğu bildirilmiş olsun." [92]

يف يِذَّلا اَّمأف .ِراَّنلا يف ِناَنْثِا َو ،ةَّنَجْلا يف ٌدحا َو :ٌةَثَث ُةاَضُقْلَا :#ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْن َع ُ هاللّ َي ِض َر ةَدْي َرُب نعو ـ2 □5332ـ َوُهَف ٍلْهَج ىلَع
ِساَّنلِل ى َضَق ٌلُج َر َو ،ِراَّنلا يف َوُهَف ِمْكُحْلا يف َراَج َو ّقَحْلا َف َرَع ٌلُج َر َو
هب،ىضقف ّقَحْلا َف َرَع ٌلُج َرَف ِةَّنَجْلا

دواد وبأ هجرخأ .[ِراَّنلا يف .

2. (4882)- Büreyde radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadı üçtür: Biri cennetlik, ikisi cehennemliktir. Cennetlik olan, hakkı bilip öyle hükmedendir. Hakkı bilip hükmünde (bile bile) adaletsiz davranan cehennemliktir. Halka câhilâne hükümde bulunan da cehennemliktir." [Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3573).][93]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hakkı bilen ve hakla amel eden kadının cehennemden kurtulabileceğini belirtir. Diğerleri ise kutulamayacaktır. Şu halde burada esas, sadece bilmek değil, onunla amel'dir. Zîra hakkı bilip de onunla amel etmeyenin, aynen cehaletle hükmeden gibi cehennemlik olduğu belirtilmiştir. Hadiste mühim bir husus şudur: Cehaletle hükmedenin hükmü hakka muvafık olsa da cehennemliktir. Hadisin zâhiri bunu ifade etmektedir. Çünkü mutlak gelmiştir. Böylece hadis, cehaletle hükmetmekten veya hakkı bildiği halde haksız hükmetmekten şiddetle tahzîrde bulunmuş olmaktadır. Hatîb Şerbînî: "Hükmü infaz edilecek kadı birinci kadıdır, diğer iki sinin hükümlerine itibar edilmez" demiştir. [94]

نْيَب ِضْقاَف ْبَهْذِا :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبُ َلاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَّفَع□
َنْب َناَمْثُع َّنأ] :ٍبَه ْوَم ِنب ِ هاللّدبع نعو ـ8 □5338ـ :#ِ هاللّ ُلوُس َر ُتْعِمَس
يِهن‘ :َلاَق . اهِي ِضاَق َكوُبأ َناَك ْدَق َو ،َكِلذ ْنِم ُه َرْكَت اَم َو :َلاَقف ؟َنين ِم ْؤُمْلا
َريِمأ اَي ي ِنيِفْعُت َوأ :َلاَق .ساَّنلا نأ « هيرحلاب» نف لاقي.يذمرتلا هجرخأ .[
َكِلذ َدْعَب ُوج ْرأ اَمَف افاَفَك ُهْنِم َيِلَقْنَي ْنأ ى ه ِرَحلاِبَف ِلْدَعْلاِب ىضقف اي ِضاَق

َناَك ْنَم : ُلوُقَي

هب قيقحو كلذل لهأ وه يأ :مركي .

3. (4883)- Abdullah İbnu Mevhib anlatıyor: "Osman İbnu Affan, İbnu Ömer radıyallahu anhüm'e: "Git insanlar arasında hükmet!" dedi. Abdullah: "Ey mü'minlerin emîri, beni bu vazifeden affetmez misiniz?" diye ricada bulundu. Hz. Osman radıyallahu anh: "Bundan niye kaçıyorsun? Senin baban da kadı idi" diye ısrar etmek istedi. Ancak Abdullah dedi ki: "Doğru da, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kim kadı olur ve adâletle hükmederse, bu kimse başabaş (sevap ve günahı eşit) ayrılmaya liyakat kazanmıştır" dediğini işittim. Artı (Resûlullah'ın bu sözünden) sonra ne ümid edebilirim?" [Hz. Osman bunun üzerine İbnu Ömer'e teklifte bulunmadı.]" [Tirmizî, Ahkâm 1, (1322).] 95

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer'in Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan yaptığı rivayete göre, kişi iyi niyetle hareket ederek, hakkı bulma hususunda gayret edip hükme varsa, ne sevap ne ikab başabaş kurtaracaktır. Bu durumda kazanılan ne? İnanan insan amelinin sevap getirmesini ister. Kadılıkta bu yoksa niye kadılık yapsın ki? İbnu Ömer bunu belirterek kadılık vazifesini kabul etmiyor. Hz. Osman da ısrar etmiyor, radıyallahu anhüm. Hadis, et-Tergîb'te biraz farkla rivayet edilmiştir. "Osman İbnu Affân, İbnu Ömer radıyallahu anhüm'e: "Git kadı ol!" diye emreder. İbnu Ömer: "Beni bundan affetmez misiniz ey emîre'lmü'minîn?" der.

"Git insanlar arasında hükmet!" diye emri yeniler Hz. Osman. İbnu Ömer tekrar eder: "Ey emîre'lmü'minîn! Beni affedin?"

Hz. Osman: "Kararım kesindir, gidip kadılık yapacaksın!" der. İbnu Ömer: "Acele etmeyin. Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kim Allah'a sığınırsa, bir sığınağa girmiş demektir" dediğini işittim!" der. Hz. Osman, "Evet!" deyince, İbnu Ömer: "Ben kadı olmaktan Allah'a sığınırım!" der. Hz. Osman sorar: "Seni bundan engelleyen nedir, baban da kadı idi."

"Çünkü der İbnu Ömer, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü işittim: "Kim cehaletle hükmederse cehennemliktir. Kim de kadı olup zulm ile hükmederse o da cehennemliktir. Kim de kadı olur ve hakla -veya adaletle- hükmederse başabaş kurtulmayı talep eder." Öyleyse bu sözden sonra (kadılıktan) ne bekleyebilirim?" 96

İKİNCİ FASIL

ÂDİL VE ZÂLİM HÂKİM

ه ِرْكُأ ْنَم َو ،ِهِسْفَن ىلا َلِك ُو َءاَعَفُش ِهيِف َلأَس َو َءاَضَقْلا ىَغَتْبا ِنَم :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسَنأ نع ـ1 □5335□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُهُدِهدَسُي اكَلَم ِهْيَلاِإ ُ هاللّ َل َزْنأ ِهْيَلَع .

1. (4884)- Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kadılık talep eder ve bunun gerçekleşmesinde şefaatçilere baş vurursa (iş) kendisine yıkılır (Allah'ın yardımı olmaz). Kime de o iş zorla verilirse, Allah onu doğruya sevkedecek bir melek gönderir." [Ebu Dâvud, Akdiye 3, (3578); Tirmizî, 1, (1323, 1324).]97

ه َر ْوَج ُهُلْدَع َبَلَغ َّمُث ُهَلاَنَي ىتح َنيِمِلْسُمْلا َءاَضَق َبَلَط ْنَم :َلاَق # ِ هاللّ□
َلوُس َر َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 □5334□

دواد وبأ هجرخأ .[ُرأَّنلا ُهَلَف ُهَلْدَع ُه ُر ْوَج َبَل ًغ ْنإو .َةَّنَجلا َلَخَد .

2. (4885)- Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Müslümanların kadılık hizmetini talep edip elde etse, sonra adaleti zulmüne galebe çalsa cennete girer. Zulmü adaletine galebe çalsa, ateş onundur". [Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3575).]98

هْنَع ىهلَخَت َراَج اَذإف ،ْرُجَي ْمَل اَم ي ِضاَقْلا َعَم ىلاعَت ُ هاللّ :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىَف ْوأ يبأ ِنْبا نعو ـ8 □5334□

يذمرتلا هجرخأ .[ُناَطْيَّشلا ُهَم ِزَل َو .

3. (4886)- [Abdullah] İbnu Ebî Evfa anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadı zulmetmedikçe, Allah Teâla hazretleri onunla birliktedir (yardımcısıdır). Zulme yer verdiği zaman onu terkeder, artık şeytan onunla beraber olur." [Tirmizî, Ahkâm 4, (1330).] 99

AÇIKLAMA:

1- Bu üç hadis, kadılıkta adaletli olmaya teşvik etmektedir. Adaletin gerçekleşmesinde, mühim amillerden biri, hâkimin liyâkatine binaen, aranan kişi olmasına bağlıdır. Kendi talebi ile ve hele şefaatçilerin yardımıyla kadılık elde eden kimse, adaleti tam bir bîtaraflıkla yürütemeyeceği için, Resûlullah bunu takbih etmektedir. Kadı, o işin talibi olmamalı, sultan tarafından aranmalıdır. Aranma işi, layık olduğuna dair şöhret kazanmış olmasına bağlı olduğu için, burada kadılık arzulayanların liyaketliliğine hazırlanmalarına zımmî bir teşvikten de bahsedilebilir. Adil olan kadıya Allah'ın melek göndererek yardımcısı olması, yüce bir şereftir. Zalim olan, bilerek insanların haklarını payimal eden kadıya şeytanın arkadaşlık edip, zulme teşvikte yardımcı olması büyük bir hüsrandır, ebedî cehenneme gitmesine vesiledir.

2- 4885 numaları Ebu Hüreyre hadisi ile az yukarıda 4883 numarada kaydedilen Abdullah İbnu Mevhib hadisi arasında tearuz görülmektedir. Zîra birinde adil kadıya cennet vaadedilirken, diğerinde kefâf yani başabaş kurtulur, ne sevap ne de günah vaadedilmektedir. Önceki hadis adalet müessesesinin hassasiyetine, ehemmiyetine, sorumluluğunun büyüklüğüne dikkat çekmeye matuftur. Sonuncu hadis ise, adil olmanın adaletle hükmetmenin mükâfaatının büyüklüğüne dikkat çekmeye matuftur diye te'lif edilebilir. Nitekim, müteakiben kaydedilecek Amr İbnu'l-Âs radıyallahu anh hadisi (4887), iyi niyetle hükmeden kadıya hakkı bulamasa bile mükâfaat vaadetmekte, hatasından dolayı sorumluluğun olmadığını belirtmektedir. Normalde bu mâna esastır. Aksi takdirde adalet mekanizmasının işlememesi veya o müessesenin uhrevî mesuliyetten korkusu olmayan kimselerin elinde kalması gerekir. Dinimiz buna fetva vermez. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), 4897 numaları hadiste göreceğimiz üzere, zahire, delile göre hükmetmeyi prensip edinmiş, sahte delillerle lehinde hüküm istihsal etmeyi ateşten parça koparmak olarak tavsif etmiştir. Hadiste: "Ola ki biriniz, diğerine nazaran getireceği delili ile daha ikna edici olur. Ben de işittiğime dayanarak lehine hükmederim..." denmekle zahire göre hükmetmek, nefsü'l-emri aramamak teşri edilmiş olmaktadır. Öyleyse, kadı, hakkı bulmak arzusu ile zâhire göre hükmedince kararından dolayı sorumlu olmamalıdır. 100

ÜÇÜNCÜ FASIL

MÜÇTEHİDİN SEVABI

دَهَتْجا ِنإ َو ،نا َرْجأ ُهَلَف َباَصأَف ُمِكاَحْلا َدَهَتْجا اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍصاَعلا ِنْب و ُرْمَع نع ـ1 □5334□

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .] ٌرجأ ُهَلَف أَطْخأف .

1. (4887)- Amr İbnu'l-Âs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah buyurdular ki: "Hâkim içtihad eder ve isabet ederse kendisine iki ücret (sevap) verilir. Eğer içtihad eder ve hata edese ona bir ücret vardır." [Buhârî, İ'tisâm 21; Müslim, Akdiye 15, (1716); Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3574); Tirmizî, Ahkâm 2, (1326); Nesâî, Kazâ 3, (8, 224).) 101

AÇIKLAMA:

1- Alimler bu hadisten, alim kimsenin âdabına uygun şekilde içtihad yaptıktan sonra, isabet edemeyip, hataya düştüğü için hükümünün veya fetvasının reddedilmiş olmasından günaha girmeyeceği hükmünü çıkarmışlardır. "Bilakis, derler, eğer iyi niyetle bütün gayretini ortaya koymuşsa ücrete mazhar olur, eğer isabet etmişse ecri katlanır. Ancak hakkında ilmi bulunmayan bir meselede cüret edip, ileri atılır, hüküm veya fetva vermeye kalkarsa günahkâr olur."

İbnu'l-Münzir der ki: "Hâkim, içtihadı bildiği halde içtihad ederek hata yaparsa ücrete mazhar olur. Ama alim olmazsa ücret almaz." İbnu'l-Münzir, bu hükmü verirken 4882 numarada kaydettiğimiz Büreyde hadisine dayanır. Orada: "Kadı üçtür" dendikten sonra, "Haksız yere hükmeden kadı cehennemliktir, câhilâne hükümde bulunan da cehennemliktir" buyrulmuştur.

Hattâbî, kadı'nın hata yapsa bile ücrete mazhar olma şartını açıklama sadedinde şöyle der: "Müçtehid, içtihad için şart olan vasıfları nefsinde cem'etmiş ise, (içtihadın usulünü, kıyasın çeşitlerini vs. biliyorsa) ücrete mazhar olur. Böylesi müçtehid hatasından mâzurdur. Ama mütekellif (yani içtihad için gerekli evsafı nefsinde cem'etmeden yersiz bir cüretle içtihada tevessül etmiş biri) ise onun sorumluluğundan korkulur. Ayrıca, âlim kimseye ücret verilmesi, hakkı aramada gayret sarfetmenin ibadet olmasındandır. Bu hüküm isabet etme haline bağlıdır. Ama isabet etmezse, hatalı hükmüne ücret yoktur, fakat günahından eksiltilir." Hattâbî'nin bu sözünden onun, hadiste geçen "...ona bir ücret vardır" ibaresini, günahın eksiltilmesini ifade eden bir mecaz kabul ettiği anlaşılmaktadır.

2- Hadiste geçen isabet etmekten murad, nefsü'l-emirdeki Allah'ın hükmüne tesadüftür. Hata etmekten murad da, müçtehidin "hak, şu cihettedir" diye verdiği hükmün nefsü'l-emirdekinin hilafına tesadüf etmiş olmasıdır. **3-** İsabet edene verilen iki ücretten biri içtihad ücreti, diğeri de isabet ücretidir. İsabet edemeyen ise sadece içtihad ücreti alır. 4897 numarada içtihadda hata meselesine temas edilecektir. Muhtasar-ı Şerhi's-Sünne'de denir ki: "Müçtehid olmayanın kaza (hüküm verme) işine girmemesi gerekir. İmamın böyle olmayanı kaza işlerine tayin etmesi de caiz olmaz."

Devamla müçtehid hakkında şu bilgi verilir: "Müçtehid, şu beş ilmi nefsinden cem'eden kimsedir: * Kitabullah ilmi, * Resûlullah'ın sünnetinin ilmi, * Selef ulemâsının icma ve ihtilaflarına ait ilim, * Lügat ilmi, * Kıyas ilmi...

Kıyas: Kur'ân, sünnet veya icmada sarih olarak görülemeyen bir meselenin Kur'ân ve sünnetten hükmünün çıkarılması yoludur. Bu sebeple kitap ilmi olarak, Kur'ân'ın nasihini, mensuhunu, mücmel ve müfesserini, hâs ve âmm olanını, muhkem ve müteşâbihini, kerahet ve tahrimini, mübâh ve mendubunu bilmek gerekir. Sünnet ilmi olarak da bu sayılanların bilinmesi gerekir. İlaveten sünnetin sahihini, zayıfını, müsned ve mürselini, sünnetin Kur'ân'a karşı, Kur'ân'ın sünnete karşı durumu nedir bilmek gerekir. Sözgelimi zâhiri Kur'ân'a muvafık düşmeyen bir hadisle karşılaşınca ne yapacaktır? Çünkü temel prensip şudur: Sünnet, Kur'ân'ı beyan eder, ona muhalefet etmez. Müçtehidin, sünnette varid olan şer'î ahkâmı, kısas, ahbâr ve mevâizden ayrı olarak bilmesi gerekir.

Keza müçtehid lügat ilminden bütün Arapçayı olmasa da, Kur'ân ve sünnette gelen ahkâmla ilgili lügatı bilmesi gerekir.

Keza müçtehid, sahâbe ve tâbiînin ahkâmla ilgili akvâlini (sözlerini) ve ümmetin gelip geçen fakihlerinin fetvalarını çoğunluk itibariyle bilmelidir ki, vereceği bir hüküm onların akvâline muhalif düşmesin; böylece icmayı delmeyeceğinden emin olunur.

Şu halde sayılan bu ilim çeşitlerini bilen kimse müçtehidtir. Bilmediği takdirde ona düşen (önceki müçtehidleri) taklid etmektir.

Burada katılmakta zorluk çekilecek bir husus, taklid etme tavsiyesidir. Çünkü taklid, mevcut bir hükme uymaktır. Halbuki, asıl meselemiz, yeni çıkan bir meselenin hükmünü araştırmaktır. Bu durumda neyi, kimi taklid edeceğiz? Belki şöyle söylemek daha uygun düşecektir: İçtihad için gerekli şartları haiz olmayanlar, eslâfın içtihad edip hükme bağladığı meselelerde yeniden içtihada gitmeyip taklidi esas almalı, yeni meselelerde de ehliyetli olanlar söz söylemelidir. Ehliyetli olmayıp da hevesli olanlar, önce kendilerini yetiştirerek gerekli şartları nefislerinde cem ettikten sonra, mesele çözümüne tevessül etmelidir; dinle oynanmaz." **4-** Mevzu ile ilgili olarak, ulemânın bir münakaşasına da burada temas edeceğiz: Her müçtehid hakka isabet eder mi, yoksa sadece biri mi isabet eder? Bu meselede Hanefî ve Şâfiî ulemâya göre bir mesele hakkında muhtelif hükümler veren ulemadan yalnız biri hakka isabet etmiştir. Diğerleri hata etmiştir. Ancak mâzur oldukları için günahkâr sayılmazlar. Yukarıda belirtildiği üzere hatalı hükme varanlar birer ecir alırlar. Diğer birkısım ulemaya göre, her müçtehid hakka isabet eder; aralarında farklılıklar olsa da. Mâzirî, her iki görüşü temsil eden ulemanın sadedinde olduğumuz aynı hadise dayandıklarını söyler. "Sadece biri hakka isabet eder" görüşünü benimseyenler buna dayanır. "Çünkü derler, eğer herkes hakka isabet etseydi, onlardan birine hata ıtlak olunmazdı. Zîra bir tek halde iki zıt cem olmaz, muhaldir." Herkes hakka isabet eder diyenler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "herkesin ücrete mazhar olacağı"nı söylemesini delil yaparlar. "Eğer isabet olmasaydı ücret de olmazdı" diye istidlâl ederler ve hadisteki hata ıtlakını, nassdan gâfil olarak veya içtihada gidilmesi câiz olmayan kat'iyyât ve icmaya muhalif olan hususlarda içtihadda bulunanla izah ederler. Zîra böyle birisi, içtihadında hata edecek olsa, vardığı hüküm ve verdiği fetva nesholur, icma ile içtihad etse bile. İşte hata ıtlakı bunun hakkında sahih olur.

Ama "nass veya icma bulunmayan bir meselede içtihadda bulunan kimseye hata ıtlak olunmaz..." tahlilini bu şekilde derinleştiren Mâzirî sözlerini şöyle noktalar: "Her iki tarafta da hak vardır diyenler, fukaha ve mütekellimînin ekseriyetini teşkil eder. Her birinden bu meselede ihtilaf rivayet edilmiş de olsa Eimme-i Erbaa (dört imam) da bu görüştedir."

İbnu Hacer der ki: "Şâfiî merhumdan maruf olan, birinci görüştür. Kurtubî, el-Müfhim'de der ki: "Mezkûr hükmün, iki hasım arasında hükmeden hâkime mahsus olması daha uygundur. Zira burada, tek bir meselede iki husustur. Her müçtehidin musib (doğruyu bulmuş) olması hasebiyle, musib birdir şeklindeki ihtilafın, hakkın delalet yoluyla kendilerinden çıkarıldığı meselelere has olması uygunluk arzetmektedir. İbnu'l-Arabî der ki: "Bu hadiste alimlerin, etrafında dönüp yakalayamadıkları ziyade bir faide görüyorum. O da şudur: "Kâsır (kişide kalan) amelin ücreti tek bir amiledir. Ama müteaddi (başkasına sirayet eden) amele mukabil ücret kat kattır. Çünkü kendi nefsinde ücret gördüğü gibi, aynı cinsten ona müteallik olan başkalarının ücreti de kendine müncer olur. Böylece hakka hükmetti ve hakkı sahibine verdi mi ona hem içtihad ücreti gelir, hem de hakka müstehak olanın ücreti gelir. İki hasımdan biri hüccet beyanında daha açıkgöz çıkarak, haksız olduğu halde onun lehinde hükmetse hâkime sadece içtihad ücreti gelir."

İbnu Hacer der ki: "Bu sözü şöyle tamamlamak uygundur: "Hâkim, hakkı, haksız olan tarafa verecek olsa, onu kasten yapmadığı için muâheze olunmaz. Lehine hükmolunan kimsenin günahı kendinde kalır, hâkime geçmez. Şurası açıktır ki, bu durum, liyakatli kimsenin, hakkı bulmak için samimiyetle bütün gücünü harcamış olma şartına bağlıdır. Aksi taktirde, bu şartları ihlal etti mi hâkime de vebal gelir." Son olarak tekrar edelim ki: "İslâm uleması şu hususta icma etmiştir: "Sadedinde olduğumuz hadis, hüküm vermeye ehliyetli müçtehid hakkındadır. Böyle bir hâkim, içtihadda bulunur da isabet ederse, biri içtihadına, biri de isabetine mukabil olmak üzere kendisine iki ecir verilir. Hata ederse yalnız içtihadına mukabil bir ecir verilir." İçtihada ehil olmayan kimsenin hüküm vermesi hiçbir surette helal değildir. Bu kimse içtihadla verdiği hükümden dolayı sevap değil, günah kazanır. Verdiği hüküm hakkı bulsa da bulmasa da, hiçbir değeri yoktur. İnfaz edilmez. Verdiği hüküm isabetli bile olsa şer'î bir esasa değil, tesadüfe dayandığı için Allah'a asi olmuştur, dini hafife almıştır. Binaenaleyh günahkârdır. Bir mü'mini böylesi cinayetlerden Allah korusun. 102

ةَسهدَقُمْلا ِض ْر‘ا ىلا َّمُلَه ْنأ :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيِس ِراَفْلا َناَمْلَس ىلا ِءاَد□ .
ْرَّدلا وُبأ َبَتَك] :َلاَق ٍديعَس ِنْب ىيْحَي نعو ـ2 □5333ـ اًَمِعَنَف ُئ ِرْبُت َتْنُك ْنإَف
يِواَدُت ابيِبَط َتْلَعُج َكَّنأ يِنَغَلَب ْدَق َو ،ُهُلَمَع َناَسْن“ا ُسهدَقُي اَمَّنِإ ادحأ ُسِهدَقُت َ.
َض ْر‘ا َّنإ : ُناَمْلَس ِهْيَلإ َبَتَكَف

رَظَنِ ُهْنَع ا َرَبْدأ َّمُث ِنْيَنْثا َنْيَب ىضَق اَذإ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِءاَد ْرَّدلا وُبأ َناَكَف□
.َراَّنلا َلُخْدَتَف َلُتْقَت ْنأ َرَذْحاَف اِبهبَطَتُم َتْنُك ْنإ َو ، َكَل يضاقلا ةَلزنم ن‘ ءاضقلا
نع «اَنُه ِهِبهِطلاِب ىهنَك».كلام هجرخأ .[اَمُكتهصِق هيلَع اديِعأَف هىلا اَع ِج ْرا ِ
هاللّ َو ٌبهبَطَتُم :َلاَق َو اَمِهْيَلإِ

هتفرعم ديجي و بطلا ىناعتي يِذَّلا وه « ُببطَتُمْلا»و.ندبلا حصإ نم بيبطلا .
ةلزنمب مهنيب مكحلا لصفو ،موصخلا نم

2. (4888)- Yahya İbnu Saîd anlatıyor: "Ebu'd-Derdâ, Selman-ı Fârisî radıyallahı anhüma'ya: "Arz-ı Mukaddese'ye gel!" diye yazmıştı. Selman ona şöyle cevap yazdı: "Arz kimseyi takdis etmez. İnsanı mukaddes kılan şey amelidir. Bana ulaştığına göre, sen orada tabîb kılınmışsın ve hastaları tedavi ediyormuşsun. Eğer tedavi edebiliyorsan ne mutlu sana. Eğer mütetabbib isen, insanları öldürüp cehennemlik olmaktan sakın!"

Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh iki kişi arasında hükmedince, onlar yanından ayrıldıkları vakit onlara bakar ve: "Vallahi mütetabbibdir. Bana geri dönün. Kıssanızı bana iade edin (meselenizi iyice tetkik edeyim)!" derdi." [Muvatta, Vasiyyet 7, (2, 769).] 103

AÇIKLAMA:

1- Şârih Zürkânî, hadiste geçen tabîb kelimesini kadı olarak anlar ve hadisi: "Bana ulaştığına göre sen orada kadı nasbedilmişsin" şeklinde mânalandırır. Ebu'd-Derdâ'nın Şam'a kadı tayin edilmiş olduğunu ve orada kadılık vazifesini ilk alan kimsenin o olduğunu belirtir. Ebu'd-Derdâ' nın tabîb şeklinde isimlendirilmesini mânevî hastalıkları tedavi etmesiyle izah eder.

2- Mütetabbib, tabib olmadığı halde tedaviye yeltenen demektir; sahte tabib de denebilir. Burada kadılıkta yetersiz mânasında anlamak gerekecek. Nitekim hadisin sonunda, kendisine dava arzeden iki kişi arasında hükmetmesi mevzubahis olmakta ve onlara; "hükümden sonra geri dönün, kıssanızı yeniden anlatın (daha iyi araştırayım)" dediği mevzubahis olmaktadır. Bu sözler tabib kelimesinin kadı mânasında kullanıldığına delil olmaktadır. 104

DÖRDÜNCÜ FASIL

RÜŞVET HAKKINDA

مْكُحْلا يف يِشَت ْرُمْلا َو يشا َّرلا # ِ هاللّ ُلوُس َر نَعَل] :اق مهْنَع ُ هاللّ َي□].
ِض َر ٍصاَعْلا ِنْب ورْمَع نباو ةريره يبأ نع ـ1 □5334ـ ،ملظ بلا اهب لصوتي وأ
طاب اهب لانيل ةوشرلا يطعم « ي ِشا هرلا».امهنع يذمرتلاو ،هدحو ورْمَع ِنبا نع
دواد وبأ هجرخأ هيلع يهف اهذخآ «يشترملا»و.ديعولا اذه يف لخاد ريغف هسفن
نع اهب ملظلا عفدي وأ ،قحلا بلا اهب لصوتيل اهيطعم امأف

طاب اهب عفد وأ اقح اهب لطبأ ءاوس مارح .

1. (4889)- Ebu Hüreyre, İbnu Amr İbni'l-Âs radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hükümde rüşvet alan ve rüşvet veren [ve aracılık eden] kimseyi lanetlemiştir." [Tirmizî, Ahkâm 9, (1336); Ebu Dâvud da bu hadisi sadece İbnu Ömer radıyallahu anh'tan tahric etmiştir (Akdiye 4, (3580).] 105

AÇIKLAMA:

Rüşvet lügat açısından, müdâhene (yağcılık) ile gayeye ulaşmak mânasına gelir. Kelime dilimize girmiştir. Öncelikle devlet kapısında olmak üzere, gayeye ulaşmak için yetkiliye gayr-ı meşru olarak verilen paraya denir. Râşi, rüşvet veren, mürteşî de rüşvet alan demektir. Bazı rivayetlerde râiş de zikredilmiştir ki, bu işte aracılık yapan demektir.

İslâm'ın üzerinde titrediği adalet müessesesini yerle bir edecek en mühim âmil olan rüşvet, hadiste de görüldüğü gibi şiddetle yasaklanmıştır. Kişinin, gasbedilen hakkını almak için başka yol kalmadığı taktirde- veya maruz kaldığı zulmü defetmek için verdiği rüşvetin haram kısma dahil olmadığı söylenmiştir. Mirkât'da rüşvet şöyle tarif edilmiştir: "Rüşvet: Bir hakkın iptali veya bir bâtılın hak kılınması için verilen şeydir." Mevzu üzerinde daha önce genişçe durulduğu için burada teferruata girmeyeceğiz. 106

لاقف . ُتْدِد ُرَف يرَثأ يف َلَس ْرأ ُت ْرِس اهمَلَف ِنَميلا بلا # ِ هاللّ ُلوُس َر
يِنَثَعب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر لبِج نب ذاعم نعو ـ2 □5344ـ ِضما َف َكُت
ْوَعَد اذهل ،ةَمايِقْلا َم ْوَي َّلَغ اَمِب ِتأَي ْلُلْغَي ْنَم َو ،ٌلوُلُغ ُهَّناِف ينْذإ ِرْيَغِب ائْيَش
َّنَبي ِصُت َ :لاق ؟ َكْيَلإ ُتْثَعب َمِل يرْدَتأ

لِعَمَلِكَ]. أخرجه الترمذي .

2. (4890)- Muâz İbnu Cebel radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Yemen'e göndermişti. (Hareket edip) yürüdüğüm zaman arkamdan birini göndererek geri çağırdı. (Yanına varınca): "Sana niye adam gönderip (geri çağırdığımı) biliyor musun?" buyurdular ve ilave ettiler: "Benim iznim olmadan hiçbir şey almayacaksın. Zîra bu gulûldür (hırsızlık). Kim gulûl yaparsa, aldığı şeyle kıyamet günü (Allah'ın huzuruna gelir). İşte bu (hususu tenbih etmek için) seni çağırdım, artık işine gidebilirsin." [Tirmizî, Ahkâm 8, (1335)].107

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Muâz'ı tam yola çıktığı sırada tekrar geri çağırtarak rüşvetle ilgili hatırlatmada bulunuyor. Bu davranış, rüşvet meselesinin zihinde canlı kalması gayesini gütmelidir. Öyle ki, bu hususu, yaptığı başkaca tenbihler, nasihatler meyanında söyleseydi, Hz. Muâz bu kadar canlı şekilde hatırlayamaz, zaman içinde unutabilirdi. Fakat bu tarzla meselenin tebliği, onun hafızasında canlı olarak kalmasında müessir olmuştur.

2- Hadisin son kısmı, âyet-i kerimeden muktebesdir: "Kim emânete hıyanet ederse kıyamet gününde hıyanetinin günahıyla birlikte Allah'ın huzuruna gelir..." (Âl-i İmran 161). 108

BEŞİNCİ FASIL

KADILIK ÂDÂBI

نا إ : َلاَقف . ِءاَضَقْلاِب ِيل َمْلِع َ هنهسلا ُثي ِدَح اَنأ َو اي ِضاَق ِنَميلا ىلا # ِ □□
هاللّ ُلوُس َر ِينَثَعَب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع نع ـ1 □5341ـ ِل هو'ا َم ً َك
ا َم ً َك َعَمْسَت ىهتَح ّنَي ِضْقَت ً َف ِناَمْصَخْلا َكْيَدَي َنْيَب َسَلَجŒتْعِمَس اَمَك ِرَخ
اَذإف َكَناَسِل ُتهبَثُي َو َكَبْلَق ِيدْهُيَس َ هاللّ

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُدْعَب ِءاَضَق يف ُتْكَكَش اَم َو اي ِضاَق ُتْل ِز اَمَف .
: َلاَق . ُءاَضَقْلا َكَل َنهيَبَتَي ْنأ ى َرْحأ ُهَّنإف

1. (4891)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "'Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Yemen'e kadı olarak gönderdi. O sıralarda henüz yaşım küçüktü, kazayı (hüküm vermeyi) bilmiyordum (Beni takviye için): "(Sen tereddüt etme, git! Bu vazife için) Allah kalbine hidayet koyacak ve delili de sâbit kılacak. Yanına iki hasım geldiği vakit, birinciyi dinlediğin gibi, diğerini de dinlemeden sakın hüküm verme. Böyle yapman (daha isabetli) karar vermen için gereklidir!" buyurdular.

Hz. Ali devamla der ki: "Ondan sonra hep kadılık yaptım. Henüz, bir kerecik olsun hükümde tereddüde düşmedim." [Ebu Dâvud, Akdiye 6, (3582); Tirmizî, Ahkâm 5, (1331); İbnu Mâce, Ahkâm 1, (2310).][109]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, muhâkemenin en mühim şartlarından birini beyan etmektedir: Şikayet eden kadar da, şikayet edileni dinlemek. Hadisteki birinciden maksat şikayetçidir, diğeri de maznûndur yani şikayete uğrayan. Şimdilerde davacı, davalı kelimeleriyle ifade etmekteyiz. **2-** Hattâbî der ki: " Hadiste, hâkimin gâib hakkında hükmedemeyeceğine delil vardır. Şöyle ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, hâkimi, huzuruna gelmiş bulunan iki hasmı da dinlemezden önce hüküm vermekten men ederse, huzuruna gelmemiş bile olan gâib hakkında hüküm vermekten yasaklaması evladır. Bu yasağın gerekçesi açıktır: "Gâibin yanında, iddiayı iptal edecek bir hüccet bulunabilir." Şâfiî'ye göre, namaz kısaltma

---

105 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/88.

mesafesinde yer alan gâib hakkında hüküm caiz olduğu için, bazı âlimler, Hattâbî'nin burada "gâib"le hüküm mahallinde bulunmayan kimseyi kasdetmiş olabileceğini söylemiştir.

Şevkânî, "Kadı her iki tarafın delillerini dinlemeden hükme gidecek olursa, o hükmün infaz edilmeyeceğini, davanın usûlünce yeniden görülmesi gerekeceğini, mağdur tarafın bir başka kadıya giderek dava açma hakkına sahip olacağını" belirtir. İbnu Ebî Leyla ve Ebu Hanîfe de "gaib üzerine mutlak olarak hüküm verilemez" demişlerdir. "Ancak derler, delillerin ikamesinden sonra suçlu kaçar veya gizlenirse hâkim üç sefer ona nida eder, gelmezse, hüküm aleyhine infaz edilir." İbnu Battâl, Mâlik, Şâfiî, Leys, Ebu Ubeyd ve bir cemaatin, gaibe hükmetmeye cevaz verdiğini söylemiştir. Ahmed İbnu Hanbel'den gelen bir rivayete göre, o da câiz görmüştür. **3-** Hadis, İbnu Mâce'de biraz teferruatlı olarak şöyle rivayet edilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Yemen'e gönderdi. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, ben daha genç olduğum halde onlar arasında kazaya (davalarını görmeye) gönderiyorsunuz. Ben kazanın ne olduğunu (nasıl yapılacağını) bilmiyorum" dedim. Bunun üzerine eliyle göğsüme vurdu, sonra: "Allahım, kalbine hidayet, diline sebat ver" diye dua etti. Ondan sonra iki kişinin arasında hükmederken hiç şekke düşmedim."

Hz. Ali'nin, Kur'ân ve sünneti iyi bilen birisi olmasına rağmen "Ôbilmiyorum" demesi, o sırada onun kaza âdâbıyla ilgili tecrübesinin yokluğunu ifade eder.110

وبأ هجرخأ .[ِمِكاَحْلا يِدَي َنْيَب ِناَد ُعْقَي ِنْيَمْصَخْلا نأ # ِ هاللّ ُلوُس َر نَضَق]
□5342□ 2ـ نعو نبا ريب ُّزلا َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع لاق:

. دواد

2. (4892)- İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anhüma dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), iki hasmın da kadı'nın önüne oturmasına hükmetmiştir." [Ebu Dâvud, Akdiye 8, (3588).] 111

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hasımlardan birinin gayr-ı müslim olmadığı müddetçe, davalı olsun davacı olsun, hâkimin önünde eşit seviyede oturmalarının teşrî edildiğine delildir. Biri gayr-i müslim olma halinde Müslüman daha yükseğe oturur. 112

تْنأ َو ِنْيَنْثا َنْيَب َمُكْحَت َ ْنأ : ِناَتْس ِجِسِب ٍضاَق َوُه َو ِ هاللّ ِدْبَع ِهِنْبا ىلا َبَتَك□ ُههنأ] :ه ْنَع ُ هاللّ َيِض َر ةركب يبأ نعو ـ8 □ 5348□

ةسمخلا هجرخأ .[ُناَبْضَغ َوُه َو ِنْيَنْثا َنْيَب ٌدَحأ ُمُكْحَي َ :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر . ٌتْعِمَس بهنإف ُناَبْضَغ

3. (4893)- Ebu Bekre radıyallahu anh'ın anlattığına göre, Sicistan'da kadılık yapan oğlu Abdullah'a şöyle yazmıştır: "İki kişi arasında, öfkeli olduğun zaman hüküm verme. Zîra, ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kimse, öfkeli iken iki kişi arasında hüküm vermesin." [Buhârî, Ahkâm 13; Müslim, Akdiye 16, (1717); Tirmizî, Ahkâm 7, (1334); Ebu Dâvud, Akdiye 9, (3589); Nesâî, Kudât 17, (8, 337, 238).]113

AÇIKLAMA:

Kadılık adabıyla ilgili bir prensip, öfkeli iken hüküm vermemektir. İslâm âlimleri bunu umumî bir prensip olarak benimsemişlerdir. Sebep olarak da gadab halinin, hâkimi bîtaraf ve hakkıyla hükmetmekten alıkoyabileceğini gösterirler. İbnu Dakîkıl Îd, fukahânın "bu mânada olan diğer hallerde de kadının hükmetmemesi gerektiği"ni söylediklerini belirtir. Aşırı açlık ve susuzluk, uyuklama hâlinin galebesi gibi, nazarı, verilecek hükümden dağıtacak bütün haller. Hadiste, sadece öfke halinin zikredilmiş olması, onun, hükme tesir edecek mezkur hallerin en müessiri, en şiddetlisi, mukavemeti nefse en zor olanı olması sebebiyledir.

İmam Şâfiî, el-Ümm'de: "Hâkimin aç veya yorgun veya kalbi bir şeylerle meşgul iken hüküm vermesinden hoşlanmam. Çünkü bu haller kalbi tağyir eder" demiştir.

Cumhur: "Hâkim muhâlefet edip öfkeli halde hükmedecek olsa, hakkı bulması halinde câiz ise de, kerâhetten hâlî değildir" diye hükmetmiştir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zübeyr'in komşusuyla olan sulama ihtilafında, komşusunun davranışına öfkelenen Resûlullah, o halde iken Zübeyr lehine hükmetmiş ise de, âlimler, bu hâdisenin, öfkeli halde hükmetmenin meşruiyyetine delil olmayacağı, çünkü Resûlullah'tan başka kimsenin "ismet" imtiyazına sahip olmadığına hükmetmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın, öfke halinde de, rıza halinde olduğu gibi hakkı söyleyeceği, başka nasslarda beyan edilmiştir. Ondan başka kimse böyle bir garantiye sahip değildir.

Ayrıca hadiste gadab hali mutlak gelmiştir ve sebebi de zikredilmemiştir. Bu sebeple alimler, gadab az veya çok, ne miktarda olursa olsun, sebebi de ne olursa olsun, o halde hükmün kerahetine hükmetmişlerdir. Bu cumhurun görüşüdür. İmamu'l-Harameyn ve Bagavî, "Öfke Allah için olursa" diye bir istisna koyarak, bu halde mekruh olmayacağını söylemiştir.

Bu hususta ulemanın farklı değerlendirmeleri mevcut ise de teferruata girmeyeceğiz. 114

بِبْسَح : ِهْيَلَع ُّي ِضْقُمْلا َلاَق ا َرَبْدأ اَّمَلَف . ِنْيَلُج َر َنْيَب # ِ هالّل ُلوُس َر َضاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍكلام ِنْب ِف ْوَع نعو ـ5 □5345ـ هجرخأ .[ُليِك َوْلا
َمْعِن َو ُ هاللّ َيِبْسَح : ْلُقَف ٌرْمأ َكَبَلَغ اَذإَف . ِسْيَكْلاِب َك ْيَلَع ْنِكل َو ، ِزْجَعْلا ىلَع
ُموُلَي َ هاللّ َّنإ :# َلاَقف . ُليِك َوْلا َمْعِن َو ُ هاللّ

دواد وبأ .

4. (4894)- Avf İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki kişi arasında bir hükümde bulunmuştu. Hasımlar ayrıldıkları vakit, aleyhine hükmedilen kimse: "Hasbiyallahu ve ni'melvekil (Allah bana yeterlidir, O ne iyi vekildir)!" dedi. (Bu sözü işiten) Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah Teala Hazretleri aczi levmediyor (kötülüyor). Fakat sana akıllılık düşer. Ama bir şey sana galebe çalacak olursa o zaman "hasbiyallahu ve ni'melvekil" de!" buyurdular." [Ebu Davud, Akdiye 28, (3624).] 115

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, ihtilafa düşen iki şahıs hakkında Aleyhissalâtu vesselâm hüküm vermiş, bu hüküm birinin lehine diğerinin aleyhine olmuştur. Aleyhine hükmedilen kimse, burada hakkının yendiği kanaatindedir. Bu sebeple "hasbiyallahu ve ni'melvekil, yani Allah bana yeter, o ne iyi vekildir (işimi O'na bırakıyorum)" demiştir. Resulullah'ın müdahalesinde alimler şu mânayı görürler: "Allah, aczi yani işini gevşek tutmayı, (sözgelimi mahkeme önünde kendini müdafaa edecek delilleri ibraz etmemeyi, kendini delilsiz bırakacak şekilde tedbirsiz hareket etmiş olmayı; alışverişi senede sepete bağlamamayı, şahid işini ihmal etmeyi vs.) sevmez." Keys, burada "acz"in zıddıdır. Öyleyse Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Sana keys (akıllılık) düşer" sözü, şu mânayı ifade etmektedir: "Gevşek, ihmalkâr olma, uyanık ol, gözünü dört aç, işlerini sıkı takip et, esbaba yapışmayı unutma; insanların iyi niyetine güvenip zevahire mürâcatı terketme. Zîra Allah bu çeşit kusurları sevmez. Allah uyanık ve müteyakkız olmayı takdir ve tahmid etmektedir."

Fethu'l-Vedud'da şu açıklama yapılmıştır: "Keys, işlerde teyakkuz (uyanıklık) ve tedbire tevessül, erbabı gözeterek maslahatı arama, sonuç hususunda fikri kullanmaktır", yani "Sana, muamelende müteyakkız olman gerekirdi. Şimdi hasmın galebe çalınca hasbiyallahu ve nime'lvekil diyorsun. Zamanında müteyakkız olmadan, senin yaptığın gibi, iş işten geçtikten sonra hasbiyallahu ve ni'me'lvekil denmesi aczdir, uygun değildir" demektir."

Aliyyu'l-Kârî: "Hadiste hükme bağlanan husus belki de bir borçtu. Adam delilsiz olarak ödeyince, Resulullah adamı, şahidsiz olarak ödediği için, itab etmiştir" der.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), muamelelerinde gevşek ve tedbirsizliği sebebiyle haksızlığa uğrayan kimseyi itab etmiş olmasına rağmen, tedbirsizin gafletinden istifade ile hileye başvuran kimsenin fiiline bir meşruiyet kazandırmaz. Onun uhrevî mesuliyetinde bir eksiklik hasıl etmez. Müslüman, her işinde müteyakkız olmalıdır. Fakat gafilin gafletinden istifade ile haksızlığa da tevessül etmemelidir. 116

هدَح بلَع َتنأ اَذإف ِد ِجْسَمْلا يف ُمِكاَحْلا َو يِضاَقْلا َي ِضْقَي] :اولاق مهنأ مهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر امهريغو هيلعو ورمع نعو ـ4 □5344□

ةمجرت يراخبلا هجرخأ .[ِد ِجْسَمْلا َج ِراَخ َميِقُأ .

5. (4895)- Hz. Ömer, Hz. Ali ve diğer bir kısım Ashab (radıyallahu anhüm) demişlerdir ki: "Kadı ve hâkim mescidde hüküm verebilir. Şayet bir haddle ilgili hüküm vermişlerse, bunun icrası mescidin dışında yapılır." [Buhârî, bab başlığı olarak kaydetmiştir. Ahkâm 19.] 117

AÇIKLAMA:

Bu mâna, Buhârî'de bab başlığı olarak yer almıştır. "Mâna" diyoruz, çünkü bab başlığındaki elfaz, bu mânayı ifade etse de, farklıdır. İbnu Hacer'in açıkladığına göre, bu meselede, yani mescidde muhakeme yapma işinde esas olan, mescidde bulunanları rahatsız edecek bir şeyin olmamasıdır. Eğer öyle bir durum mevzubahis olursa, bunun mescidde cereyanı caiz olmaz. Nitekim, muhakemenin hadd tatbiki kısmı, hariçte icra edilecek; mescid, kirlenmelere karşı korunacaktır.

Hz. Ali ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) ile ilgili rivayetler başka kaynaklarda mevsul olarak gelmiştir. Rivayetlerde, kendilerine intikal eden hadd davalarında, her ikisinin de haddin tatbiki için, mücrimlerin mescidden dışarı çıkarılmalarını emrettikleri görülür. [118]

ALTINCI FASIL

HÜKMÜN KEYFİYETİ

نب ةبعش هعفري يلا ذاعم َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع:]اَمَل ُهثعب َر ُلوُس هاللّ ِ # يلا
ةريغملا يخأ نب ورمع نب ثراحلا نع ـ1 5344ـ # ِ هاللّ ِلوُس َر ِةَّنُسِب يضْقأ :
اَذإ َرَع َض َل َك ٌءاَضَق؟ َلاَق : يضْقأ ِباِتِكب ِهاللّ . َلاَق : ْنإف ْمَل ْدِجَت؟ َلاَق
ِيبأ َو ًلاُو. َلاَق : َفضَر َب َر ُلوُس هاللّ ِ# يِرْدَص ، نميلا لاق هل: َكيْف َتقْضَن
ْمَل ْدِجَت يف ِةنُس َر ِلوُس هاللّ ِ # َو ً يف ِباِتك هاللّ ؟ ِ َلاَق: ُتْلُق ُدِهَتْجأ ِبَر
َلاَق : ْنإف

. ِ # ِلَمأ يِرْ َضي َر َلوُس هاللّ ِ #]. أخرجه وبأ دواد والترمذي.« ٓلاوُ » أب أقصر
َو َلاَق : ُدْمَحلا ِ هللّ ِيذَّلا َو َفهق َر َلوُس هاللّ

1. (4896)- Haris İbnu Amr İbni Ahi'l-Muğîre İbni Şu'be, Muaz (radıyallahu anh)'dan naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muaz'ı Yemen'e gönderdiği zaman kendisine sorar: "Sana bir dava geldiği vakit nasıl hükmedeceksin?"

"Allah'ın kitabıyla hükmedeceğim" der Muaz.

"(Meseleyi Kitabullah'ta) bulamazsan?"

"Resulullah'ın sünnetiyle hükmedeceğim!"

"Ne Kitabullah'ta ve ne de Resulullah'ın sünnetinde bulamazsan?"

"Kendi re'yimle ictihad edeceğim, (hüküm vermekten) geri durmayacağım." Hz. Muaz der ki: "Bu cevabım üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (memnun kaldı), göğsüme eliyle vurup: "Allah'ın elçisinin elçisini, Allah'ın elçisini memnun edecek usulde muvaffak kılan Allah'a hamdolsun!" buyurdular." [Ebu Davud, Akdiye 11, (3592, 3593); Tirmizî, Ahkâm 3, (1327, 1328).] 119

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, senet yönüyle bazı arızalara maruz ise de, ifade ettiği hüküm yönüyle bütün fukahaca telakki-i bi'lkabule mazhar olmuş, mana yönünden sıhhatinde şüpheye düşülmemiştir. Mükerrer olarak belirttiğimiz gibi, bir kere daha belirtmede fayda var: Hadis uleması, bir hadisi zayıf diye damgalarken, zahirî şartlara göre bu hükmün verildiği, o rivayetin nefsü'l-emirde sahih olabileceğini söylemiştir. Bu sebeple, bilhassa Hanefî ulema, bir hadis münferid bile olsa, fukahanın ittifakla ameli sebebiyle ona "hükmen mütevatir" demekten çekinmemiştir. Sadedinde olduğumuz hadis buna bir misal olabilir: Senet yönüyle zayıf da olsa, İslam fukahası, hükmüyle amel etmede müttefiktir. Hadisi tenkidde ileri giden İbnu'l-Cevzî de bununla bütün fukahanın amel ettiğini, mânasının sahih olduğunu söyler. Şunu da belirtelim ki, sadedinde olduğumuz hadisin, Hz. Ömer, İbnu Mes'ud, Zeyd İbnu Sabit, İbnu Abbas gibi sahabenin büyüklerinden mevkuf şahidleri mevcuttur. Beyhakî, Sünen'inde bu hadisi tahric ettikten sonra, takviye maksadıyla bunları kaydetmiştir. **2-** İctihad: "Kitab ve sünnete kıyas ederek hüküm aramada alimin bütün gayretini sarfetmesi" olarak tarif edilmiştir. Hattâbî, "içtihad"la verilecek hükmü, kıyas yoluyla, Kitab ve sünnetin mânasına göndermenin kastedildiğini, Kitab ve sünnetten bir asla dayanmadan, kalbe doğan veya hatıra gelen şahsî re'yin kastedilmediğini" belirtir. Hattâbî devamla, "Bu hadiste kıyasın sabit ve bu yolla hüküm vermenin vacib olduğunun görüldüğünü" söyler.120

رَشَب اَنأ اَمَّنإ : َلاَقَف ْمِهْيَلإِ َج رَخَف ِهِت َرْجُح ِباَب ٍمْصَخ َةَبَلَج # ِ هاللّ□ □
ُلوس َر َعِمَس] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةملس همأ نعو ـ2 □5344ـ اَمَّنِاف
ٍمِلْسُم هقَحِب ُهَل ُتْيَضَق ْنَمَف ،ُهَل ي ِضْقأف ُقِداَص ُههنأ ُبِسْحأَف ٍضْعَب ْنِم َغَلْبأَ
َنوُكَي ْنأ ُمهُضْعَب هلَعَل َو ،ُمْصَخلا يِنيِتأَي ُهَّنإو

ةتسلا هجرخأ .[اَه ْرَذَيِل ْوأ اَهلِمْحَيْلَف ،ِرأَّنلا َنِم ِةَعْطِق َيِه .

2. (4897)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), odasının kapısında bir münakaşa işitmişti. Yanlarına çıkıp: "Ben bir beşerim. Bana ihtilaflılar gelir. Bunlardan biri, diğerine nazaran daha belagatlı (ikna edici) olur. Ben de onun doğru söylediğini zanneder, lehine hükmederim. Ancak kime bir Müslümanın hakkını vermiş isem, bunun ateşten bir parça olduğunu bilsin. O ateşi ister yüklensin, ister terketsin (kendisi bilir)" buyurdular." 121

ضْعَب ْنِم ِهِتَّجُحِب َنَحْلأ َنوُكَي ْنأ ،ُمُكَضْعَب هلَعَل َو ،هيلا َنوُم ِصَتْخَت ْمُكهنإو□
،ْمُكُلْثِم ٌرَشَب اَنأ امهنإ] :نيخيشلل ةياور يفو ـ8 □5343ـ موقأ يأ « ِهِتهجُحِب
َنَحْلأ» بنعمو.[ِرأَّنلا َنِم ةَعْطِق ُهَل ُعَطْقأ اَمَّنإف ِهيِ ِخأ هقَح ْنِم ٍءْيَش ُهَل ُتْيَضَق
ْنَمَف . ُعَمْسأ اَم ِوْحَنِب ُهَل ى ِضْقأَف

ةنطفلا وهو ءاحلا حتفب نحللا نم ،اهيلع ردقأو هنم اهب .

3. (4898)- Sahiheyn'in bir rivayetinde hadis şöyledir: "Ben de sizin gibi bir insanım. Siz davalarınızın halli için bana geliyorsunuz.

Bazınızın hüccet yönüyle, diğer bazısından daha ikna edici olması, böylece benim, işittiğime dayanarak onun lehine hükmetmem mümkündür. Kimin lehine, kardeşinin hakkından bir şey hükmetmişsem (bilsin ki), onun için cehennemden bir ateş parçası kesmiş oluyorum." [Buharî, Şehadat 27, Mezalim 16, Hiyel 9, Ahkam 20, 29, 31; Müslim, Akdiye 5, (1713); Muvatta, Akdiye 1, (2, 719); Ebu Davud, Akdiye 7, (3583, 3584); Tirmizî, Ahkam 11, (1339); Nesâî, Kudat 13, (8, 233).] 122

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, açıkgözlük, hile gibi yollara başvurarak, ihtilaflı meselede haksız bir surette lehine karar çıkartmanın haram olduğu belirtilmektedir.

2- Hadiste geçen "Müslüman", "kardeş" gibi ifadeler, bu haksızlığı gayr-ı müslime karşı yapmanın caiz olacağı mânasına gelmez. İbnu Hacer, "bu meselede Müslüman, zımmî, muâhid, mürted hepsinin eşit olduğunu" belirtir. Beşerî hukukun gasbına dinimiz hiçbir surette müsaade etmez. Mahkemede hile haramsa, bu kime karşı işlenirse işlensin aynı şekilde haramdır. İmam Şafii bu hadisi zikrettikten sonra: "Zîra, hâkimin hükmü ne haramı helal, ne de helali haram kılar" demiştir.

3- Hadis, hâkimlerin zahire, delile göre hükmedeceğini, böyle hükmedince haksız bir hüküm de verse sorumlu olmayacağını belirtir. Ancak, hakkı bulma hususunda gereken gayret gösterilecektir. Bu husus daha geniş olarak açıklandı (4887. hadis).

4- Hadisin bir veçhinde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kimin lehine kardeşinin hakkından bir şeye hükmetmişsem (bilsin ki), onun için cehennemden bir parça kesmiş oluyorum. Artık dileyen alsın, dileyen terketsin" sözünden sonra şu ziyade gelmiştir: "Muhakeme olan her iki adam da ağladılar ve her biri: "Hakkım senin olsun" dediler. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Madem böyle yapıyorsunuz, öyleyse (ihtilaf ettiğiniz malı) taksim edin, hakkı arayın!" buyurdular. Onlar da hisselerini aldılar ve helallaştılar." **5-** Hadisin bazı vecihlerinde, bunun bir miras ve eskimiş mallar ihtilafı olduğu tasrih edilmiştir. **6-** Hadisin bazı vecihlerinde gelen "O, ateşi ister yüklensin, ister terketsin, (kendisi bilir)" şeklindeki ifade, muhatabı muhayyer bırakmak için değil, tehdid için söylenmiştir. 123
7- BAZI FEVAİD: Yukarıda kaydettiklerimizden başka, hadisten çıkarılan bazı hükümler şunlardır: * Bir kimse bir hak iddia etse, delil yokluğu sebebiyle hâkim müddea aleyhe yemin ettirse ve lehine hükmetse; bu, adamı batında tebrie etmez. İddia sahibi sonradan delil

getirse, iddiası dinlenir; önceki hüküm iptal edilir. * Bir kimse hile yollarından biriyle, batıl bir iş için hileye tevessül etse ve zahirde hak onun olsa ve lehine hükmedilse, batında onu alması kendisine helal olmaz. Verilen hükümle, günah üstünden kalkmaz. Sadece Ebu Hanife: "Hâkimin hükmü, malların helal olmasını sağlamazsa da, ferçleri helal kılar, kararda zikri geçen batını helal kılar" demiştir. Bu, hadis ve icmaya muhalif bulunmuştur.

* Resulullah, vahiy gelmeyen hususlarda şahsî re'yi ile ictihad ederdi. Bu husus münakaşalı ise de bu hadis, ictihad-ı nebevî hususunda açıktır.

* Resulullah, zahire göre verdiği hükmünde, içtihadı O'nu, bazan batındaki gerçek duruma uymayan hükme götürmüştür. Ancak, ismeti sebebiyle bu hata üzerinde istikrar hasıl olmamıştır. Resulullah'ın mutlak olarak hata yapmayacağını söyleyenler derler ki: "Eğer Aleyhissalâtu vesselâm'ın hükmünde hatanın vukuu caiz olsaydı, mükelleflere hatayı emretmesi gerekirdi. Zîra bütün hükümlerine uyma hususunda emir sabittir. Nitekim Allah Teala Hazretleri (mealen): "Hayır! Rabbine and olsun ki, onlar aralarındaki anlaşmazlıklar için senin hükmüne müracaat edip, sonra da verdiğin hükme, gönüllerinde hiçbir şüphe ve sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle razı olup uymadıkça, hakkıyla iman etmiş olmazlar" (Nisa 65) buyurmuştur. Ayrıca, icma, hatadan ma'sumdur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), rütbesinin yüceliği sebebiyle masumiyete evladır."

Birinci mütalaaya şöyle cevap verilir: Eğer mesele, hata vukuunu gerektirirse, onda bir mazhar yoktur. Çünkü hata mukallidler hakkında da mevcuttur. Zîra onlar, müftüye ve hâkime, hata etmeleri caiz bile olsa, ittiba etmekle emrolunmuşlardır.

İkinci noktanın cevabı şöyledir: Mülazemet (beraberlik) merduttur. Çünkü icmanın varlığı farzedilse, bu, dayanağını Resulullah'tan gelen rivayetten alır. Böylece, icmanın kendine değil, Resulullah'a ittiba edilmiş olur.124

لاَقف .ْمِهنَمَث يف ِ هاللُّدْبَع ِهْيَلاِإ َلَس ْراَف افْلأ َني ِرْشِعب ِ هاللّدْبَع ْنِم ِسُمُخْلا□ :
َنِم اقيق َر ى َرَتْشا هَّنأ] :سيق نب ثعْش‘ا نعو ـ5 □5344ـ : ِهاللُّدْبَع َلاَقف .
َكِسْفَن َنْيَب َو ِنْيَب َتْنأ ُنْك : ُثَعْش‘ا َلاقف .كَنْيَب َو َنْيَب ُنوُكَي ٌج َر ْرَتْخاَف :
ِهاللُّدْبَع َلاَق .ٍفَآ ِة َرْشَعِب ْمُهتْذَخأ اَمهنإ ،دواد وبأ هجرخأ .[ِناَك َراَتَي ْوأ
ِةَعْلِهسلا ُّب َر ُلوُقَي اَم َوُهَف ،ٌةَنهيَب اَمُهَنْيَب َسْيَل َو ِناَعِهيَبْلا َفَلَتْخا اَذإ : ُلوُقَي
ُتْعِمَس َر َلوُس هاللّ ِ #

وأخرجه النسائي منه المسند فقط .

4. (4899)- Eş'as İbnu Kays'ın anlattığına göre, Humus'tan bir köleyi Abdullah'tan yirmi bin (dirhem)e satın almış ve Abdullah kölenin bedelini almak üzere kenisine bir adam göndermiştir. Adam gelince: Eş'as: "Ben onu on bine satın aldım" dedi. Abdullah da: "Öyleyse seninle benim arama (hakem olacak) bir kimse tayin et!" dedi. Eş'as: "Benimle kendi aranda sen hakem ol!" dedi. Bunun üzerine Abdullah:Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Alışveriş yapan iki kişi ihtilafa düşerlerse ve aralarında da delil yoksa, mal sahibinin söylediği esas alınır veya (alışverişi) terkederler" dediğini işittim" dedi. [Ebu Davud, Büyû 74, (3511); Nesâî, Büyû 82, (7, 302, 303), Nesâî'de sadece müsned (Resulullah'a ait) kısım kaydedilmiştir.] [125]

AÇIKLAMA:

Hattâbî bu meselede ulemanın ihtilaf ettiğini belirtir: * Malik ve Şafiî rahimehümallah: "Satıcıya: "Malı söylediğin fiyata sattığına dair yemin et!" denir. Satan yemin ederse müşteriye: "Ya satıcının söylediği fiyata malı alırsın, ya da söylediğin fiyata sattığına dair yemin edersin!" denir. Eğer yemin ederse, mal, satana iade edilir. Şafiî'ye göre, malın mevcut olması ile telef olmuş bulunması arasında fark yoktur, hüküm böyledir. Çünkü her ikisi de yemin etmiş birbirinin söylediği fiyatları reddetmiştir" demişlerdir. Muhammed İbnu'l-Hasen de bu görüştedir. * Nehâî, Sevrî, Evzâî, Ebu Hanife ve Ebu Yusuf: "İstihlâktan sonra, yemin edince müşterinin sözü esas alınır. İmam Malik de, iki rivayetten en meşhurunda, bunların, "İstihlaktan sonra" sözlerine yakın bir şey söylemiştir. Onların bu hükme, bazı rivayetlerde "Mal kaim olduğu halde alışveriş yapanlar ihtilaf ederlerse, satıcının sözü muteber olur veya alışverişi terkederler" şeklinde gelen beyana dayandığı belirtilmiştir. Ulema: "Malikin malın kıyamını şart koşması, malın istihlaki halinde hükmün farklı olacağına delildir" demiştir. [126]

YEDİNCİ FASIL

DÂVÂLAR VE BEYYİNELER

نَعهدُمْلا ىلَع ُنيِمَيْلا َو يِعهدُمْلا ىلَع ُةَنهيَبْلَا :#ِ هاللّ ُلوُس َر ِل َلاَق] :لاق امهْنَع ُ
□5444□ 1ـ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نع

. ِهْيَلَع].يذمرتلا هجرخأ

1. (4900)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana dedi ki: "Beyyine davacı üzerine, yemin de davalı üzerine düşer." [Tirmizî, Ahkâm 12, (1341).]
127

اَهِهفَك ِبفاَفْشإب َذفنُأ ْدَق َو اَمُهاَدْحإ ْتَج َرَخَف ٍتْيَب يف ِنا َز ُرْخَت اَتَناَك ِنْيَتأ□
َرْما هنأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ2 □5441ـ نَعهدُ ْمُها َوْعَدِب ُساَّنلا
نَطْعُي ْوَل :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَقف امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ِنْبا ىلا َكِلذ
َعِف ُرَف ،ىرْخ'ا ىلَع ْتَعَّداف َنو ُرَتْشَي َنيِذَّلا َّنإ :اَهْيَلَع اوُء َرْقا َو ِ، هللّاِب اَهو ُرِهكَذ
ِر َلاَج ُءاَمِد َوْق َم ٍو َوْمأ َلاَهْمُ، َو َّنِكل َةَنِهيَبْلا ىلَع يِعهدُمْلا، َو َنيِمَيْلا ُىلَع ْنَم َأَنْكَر .

. َةَي فَذكَهر ُوها اَفَعْتَر َفَت ْ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ البخاريŒقَلِي ا
انمَث ْمِهنَاْميأ َو ِ هاللّ ِدْهَعِب

2. (4901)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İki kadın bir odada deri dikiyorlardı. Bunlardan biri avucuna bîz batırılmış olarak dışarı çıktı. Bunu diğerinin yaptığını iddia etti. Dava İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a götürüldü. İbnu Abbas dedi ki:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuşlardı: "Eğer insanlara sırf iddialarıyla (delil olmadan) talep ettikleri verilseydi, insanlar başkalarının kan ve mallarını istemeye kalkarlardı. Ancak iddia sahibine beyyine gerekmektedir. İddiayı inkar edene de yemin gerekmektedir. (Bu kadına) Allah'ı (yalan yere yemin etmenin günahını) hatırlatın. Ona şu ayeti okuyun: "Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir pahaya değişenler, işte bunlar için ahirette hiçbir nasib yoktur" (Al-i İmran 77).

Kadına bu hatırlatıldı. Bunun üzerine kadın suçunu itiraf etti." [Buhârî, Tefsir, Al-i İmran 3, Rükûn 6; Müslim, Akdiye 2, (1711); Ebu Davud, Akdiye 23, (3619); Tirmizî, Ahkâm 13, (1343); Nesâî, Kudât

35, (8, 248).] 128

دواد وبأو ملسم هجرخأ .]ٍدِهاَش َوٍنيِمَيِب # ِ هاللّ ُلوُس َر نَضَق[:لاق امهْنَع .
ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ8 □5442□

3. (4902)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (iddia sahibi iki şahid bulamazsa) bir yemin ve bir şahid(in yeterli olacağın)a hükmetmiştir." [Müslim, Akdiye 3, (1712); Ebu Davud, Akdiye 21, (3608).]129

AÇIKLAMA:

1- İslam şeriatı, ilk iki hadisten anlaşılacağı üzere, davacıya, iddiasına beyyineyi şart koşmuştur. Davalıya da yemin etmeyi şart koşmuştur. Beyyine, iddiayı isbatlayıcı delil ve hüccet demektir. Normalde davacı (müddeî) hakkında beyyine, belli şartları taşıyan iki şahittir. İddia sahibinin beyyinesi yoksa, davalıya (müddea aleyh) yemin teklif edilir.

2- Üçüncü rivayet (4902) dava sahibi iki şahid bulamaz da tek şahid bulursa, bir şahid yerine de yeminin yeterli olacağı görüşünü takrir etmektedir. Ancak bu mesele ulema arasında ihtilaflıdır: Ebu Hanife, Şa'bi, Evzâî, Leys ve İmam Malik'in ashabından Endülüslü olanlar, bir şahid ve yeminle hiçbir surette hüküm verilemeyeceğini, iki şahidin şart olduğunu söylemişlerdir. Ancak, diğer üç imam ve cumhur, bir şahidle davacının yemininin malla ilgili davalarda yeterli olacağına hükmetmiştir. Mala girmeyen davalarda yemin ve şahidin kabul edilmeyeceğinde hepsi ittifak eder.130

ة َرْجُح َو ِنْيَتْيَب َنا َو ْرَم َدْنِع ا ْوَعَّدا :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍبْيَهُص ِنَب َّنأ] : □
َةَكْيَلُم ِبيأ ِنْب ِ هاللّ ِدْيَبُع نب ِ هاللّدبع نعو ـ5 □ 5448ـ # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ
َدِهَشَف ُهاَعدَف . َرَمُع ُنْبا :اوُلاَقف ؟َكِلذب ْمُكَل ُدَهْشَي ْنَم :ُنا َو ْرَم َلاَقف . هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ابْيَهُص # ِ هاللّ ُلوُس َر اَهاَطْعَا

يراخبلا هجرخأ .[ْمُهَل ِهِتَداَهَشِب ُنا َو ْرَم نَضَقَف . ة َرْجُح َو ِنْيَتْيَب ابْيَهُص.
نَطْعأ

4. (4903)- Abdullah İbnu Ubeydillah İbni Ebî Müleyke anlatıyor: "Benî Süheyb (radıyallahu anh), Mervan nezdinde, iki ev ve bir odanın kendilerine ait olduğunu, bunları (babaları) Süheyb'e Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiğini iddia ettiler. Mervan: "Söylediğiniz şeye şahidiniz var mı?" dedi. Onlar: "İbnu Ömer!" dediler. Mervan İbnu Ömer'i çağırdı. O, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Süheyb (radıyallahu anh)'e iki ev ve bir oda verdiğini söyledi. Mervan sadece onun şehadetiyle onlar lehine hükmetti." [Buhârî, Hibe 30.] 131

AÇIKLAMA:

Burada tek şahidle davanın sübut bulması ve hüküm verilmesine örnek var. Bazı müteahhir alimler, "İddia sahiplerine yemin de ettirilmiştir" te'vilini yapmıştır. Ancak rivayette bunu te'yid eden bir açıklık yok. Bu rivayete dayanan bir kısım müteahhir ulema: "Sıdkına karine bulunduğu takdirde tek şahid de yeterlidir" demiştir. Seleften Şureyh de böyle hükmetmiştir.

Ebu Davud, Sünen'inde "Hakim, şahidin sıdkını bilirse, tek şahidle hükmetmesi caizdir" diye açtığı bir babta, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahideteyn (iki şahid) tesmiye ettiği Huzeyme İbnu Sabit Kıssasını kaydeder. Ancak ulema, bu durumun Resulullah'a has bir vak'a olduğunda ittifak etmiştir. İbnu't-Tin, bu rivayete şöyle bir yorum getirir: "Muhtemelen Mervan, bunu Allah'ın malından, nazarında ihsana müstehak olana bağış şeklinde vermiştir. Eğer Aleyhissalâtu vesselâm vermiş idiyse, böylece bu bağış infaz edilmiş oldu, yok vermemiş idiyse, kendisi bu bağışı yapmış oldu." İbnu't-Tîn demek ister ki, tek şahidle dava hükme bağlanmaz. Öyleyse bu rivayetin te'vili gerekir. İbnu't-Tîn ayrıca, bu hâdisenin fey'le ilgili olduğunu, (insanlar arasında bir dava olmadığını) belirtir. Ömer İbnu Şeybe'nin Ahbar-ı Medine'de zikrettiğine göre, Süheyb'in evi Ümmü Seleme'ye aitti. Süheyb'e bağışladı. Belki de bunu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emriyle yaptı veya mecaz yoluyla Ümmü Seleme'ye nisbet etti. Ev hakikatte Resulullah'ın idi. Onu Süheyb'e bağışladı veya o, dava mevzuu olan evden başka bir evdir. 132

نْيَدِهاَش اَمُهْنِم ٍد ِحا َو ُّلُك َثَعَبَف ،# ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع ىلَع اريِعَب ا َيِعَّدا□ □
ِنْيَلُج َر َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم ِبأ نعو ـ4 □5445□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِنْيَفْصِن اَمُهْنَيَب # ُهَمهسَقَف .

5. (4904)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında iki kişi bir deve hakkında iddiada bulundular. Her biri, iki tane şahid getirdi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) deveyi ikiye bölerek aralarında taksim etti." [Ebu Davud, Akdiye 22, (3613, 3614, 3615); Nesâî, Kudat 34, (8, 248).] 133

AÇIKLAMA:

1- Ebu Davud'un bir rivayetinde her ikisinin de beyyinesi olmayan iki kişinin bir deve -veya hayvan- hakkında iddiada bulunduklarını, bu durumda da hayvanı aralarında taksim ettiğini kaydeder. İbnu Raslan, iki rivayetin de aynı hadiseye parmak basmış olabileceğini, zira her iki tarafın birbirine zıt olan beyyine ibraz etmesiyle, beyyinelerin birbirlerini hükümden düşürerek sanki yok hükmüne getireceğini belirtir. **2-** Ulema şöyle bir durumda ihtilaf eder: Bir şey bir adamın elindedir. Bunun hakkında iki kişi iddiada bulunur ve her biri kendinin olduğunu söyler ve her ikisi de beyyine ikame eder. * Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye derler ki: "Aralarında kur'a çekilir, kime çıkarsa o alır. * Şafiî kavl-i kadiminde Ahmed gibi hükmetmişse de, kavl-i cedidinde, "Bu hususta iki görüş var demiştir. Birine göre ikiye bölünerek aralarında taksim edilir. Ashab-ı re'y ve Süfyan-ı Sevrî de buna hükmeder. Diğer kavle göre; kur'a çekilir, kime çıkarsa "şahidleri hakka şehadet etti" diye yemin eder ve böylece mal ona hükmedilir.

* İmam Malik: "Ben malı onlardan birine hükmetmem. Eğer mal bir başkasının elinde ise" demiştir. Ondan rivayete göre: "Mal, onlardan hangisinin şahidleri daha adi, selahet cihetiyle daha meşhur ise ona aittir" demiştir.

* Evzâî: "Beyyine cihetiyle hangisi daha çok ise o alır" demiştir. * Şâbi'nin: "Mal aralarında şahidlerin hisselerine göredir" dediği hikaye edilmiştir (Hattabi'den). Müteakip hadis, her iki tarafın da beyyinesi bulunmama durumuyla ilgilidir. Oradaki açıklamalar bu söyleneni tamamlayacak mahiyettedir. 134

مُهَنْيَب مَهْسُي ْنأ َرمأَف اَهْيَلإِ اوُع َراَسَف َنيمَيْلا ِم ْوَق ىلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َض ً
َرَع] :لاق هْنَع ُ هاللَّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 5444

دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[ُفِلْخَي ْمُهُّيأ ،نِيمَيْلا يف .

6. (4905)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir mal hususunda ihtilaf eden, fakat beyyineleri olmayan) bir kavme yemin teklif etti. (İki taraf da) birden yemin etmeye koştu. Bunun üzerine (önce) yemin (edecek tarafın tesbiti için) kur'a çekilmesini emretti." [Buhârî, Şehâdât 24; Ebu Davud, Akdiye 22, (3616, 3617, 3618).] 135

AÇIKLAMA:

Bu hadis, mefhumu hususunda şarih ve fakihlerin ihtilaf ettiği hadislerdendir. Bir açıklamaya göre, -önceki hadisin açıklamasında da geçtiği üzere- ihtilaf halinde iki taraf da beyyine ibraz edemezse, her iki tarafa da yemin teklif edilir. Her iki taraf da haklılığı hususunda yemin etmek isterse "hangisi öncelikle yemin etmelidir" hususu mevzubahis olacaktır. Sadedinde olduğumuz hadis, bu noktada prensip getirmektedir: Önce yemin edecek taraf, hâkimin arzusu ile değil, kur'a ile tesbit edilmelidir.

Diğer bir açıklamaya göre, yemine iştirak şu suretle olur: İki taraf, ellerinde bulunmayan bir mal hususunda niza eder ve ikisi de lehinde bir beyyine getiremezse, aralarında kur'a çekilir. Kur'a kime çıkarsa o yemin eder ve mala hak kazanır. Bu manayı te'yid eden bir rivayeti, Ebu Davud ve Nesâî'de Ebu Râfi Ebu Hüreyre'den nakletmiştir: "Her ikisinin de beyyinesi olmadığı halde iki kişi bir mal hususunda ihtilaf ettiler. Resulullah: Dava sahipleri memnun olsalar da olmasalar da yemin (hakkı) hususunda kur'a çekin" buyurur." Hadisi bu mânada anlayan Hattâbî der ki: "İstiham'ın buradaki manası kur'a çekmektir. Resulullah şunu kastediyor: "İhtilaf sahibi her iki taraf kur'a çeksinler. Kur'a kimin lehine çıkarsa yemin eder ve iddia ettiği şeyi alır." Hattâbî bir deve üzerine çıkan bir ihtilafın, Hz. Ali tarafından yapılan buna benzer bir çözümünü kaydeder. Ebu Davud'dan kaydettiğimiz hadis hakkında Kirmânî'nin yorumu şöyle: "Kur'a çekme işi, ihtilaf edenlerin, malı haketmeye götüren sebeplerde eşit olma halinde olur. Mesela: "Mal her iki tarafın da elindedir ve taraflar tamamına sahip olmak isterler, her ikisi de yemin edip almak ister. İşte böyle bir durumda aralarında kur'a çekilir, hangisine çıkarsa o yemin eder ve mala sahip olur."

Şerhu'l-Mişkat'ta aynı hadis için şu yorum yapılmıştır: "Meselenin şekli şöyledir: İki kişi üçüncü bir şahsın elinde bulunan bir mal hususunda iddialaşırlar ve her ikisinin de beyyinesi olmazsa veya her ikisinin de beyyinesi olursa, üçüncü şahıs da: "Ben (bu mal bunlara mı, başka birine mi ait) bilmiyorum" derse, bunlar hakkında verilecek hüküm iki iddiacı arasında kur'a çekmektir. Kur'a hangisine çıkarsa o yemin eder ve mala sahip olur. Hz. Ali de böyle hükmetmiştir."

Şâfiî'ye göre bu durumda mal, üçüncü şahsın elinde bırakılır.

Ebu Hanife'ye göre, iki dava sahibi arasında mal ikiye bölünür.

İbnu'l-Melek der ki: "Ahmed ve akvalinin birinde ve sonuncusunda Şafiî, Hz. Ali gibi hükmetmiştir. Keza Ebu Hanife de öyle hükmetmiş ve: "Her ikisine, yemin ettirilerek yarımşar verilir" demiş, bir başka kavlinde de: "Üçüncü şahsın elinde bırakılır" demiştir."

Mesele hususunda ihtilafı gösterme saddedinde Beyhaki'nin yorumunu da kaydetmek isteriz. Der ki: "Kadı, taraflara yemin ettirmek isteyince, önce hangisinin yemin edeceğini tesbit için kur'a çeker. Böylece önce biri sonra diğeri yemin eder. Eğer ikincisi, birincisinin yemininden sonra yemin etmezse, malın tamamını birinciye hükmeder. Eğer ikinci de yemin ederse, ikisi de yeminde eşit olurlar ve böylece mal ikisi arasında yarımşar bölünür, tıpkı yeminden önce olduğu gibi." 136

[اخْتَصَمَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَابْنُ مُطِيعٍ الى مَرْوَانَ فِي دَارٍ كَانَتْ بَيْنَهُمَا، فَقَضَى
□5444□ 4ـ وعن أبي غطَفان بن طريفٍ قال:

زَيْدُ أحلِفُ لَهُ مَكَانِي هذا. فَقَالَ مَرْوَانُ، ٍإاه عِنْدَ مَقَاطِعِ الحُقُوقِ. فَجَعَلَ زَيْدُ□
مَرْوَانُ عَلى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ بِالْيَمِينِ عَلى المِنْبَرِ فَقَالَ

. لَحَقُّ، وأبِى أنْ يَحْلِفَ عَلى المِنْبَرِ، فَجَعَلَ مَرْوَانُ يَعْجِبُ مِنْ ذلِكَ]. أخرجه مالك
بْنُ ثَابِتٍ يَحْلِفُ إنه حَقَّهُ

7. (4906)- Ebu Gatafan İbnu Tarif el Mürrî anlatıyor: "Zeyd İbnu Sabit ve İbnu Mutî aralarındaki bir ev sebebiyle (Medine valisi) Mervan'a dava açtılar. Mervan, minberde yemin etmesi şartıyla, evin Zeyd İbnu Sabit'e ait olduğuna hükmetti. Zeyd: "Ben onun için şu yerimde yemin ederim!" dedi. Mervan da: "Hayır! Hukukun kesinleştiği yerde yemin edeceksin!" dedi. Bunun üzerine Zeyd "Hakkım haktır" diye yemin etmeye başladı ve minberde yemin etmekten imtina etti.

Mervan bu duruma hayret etti." [Muvatta, Akdiye 12, (2, 728).]137

AÇIKLAMA:

1- Zürkânî, yeminin, Mescid-i Nebevî'nin minberinin yanında yapılmasının istendiği; "minberde" sözünden maksadın "minberin yanında" demek olduğunu belirtir.

2- İmam Malik, minberin yanında yemin etme an'anesinin mevcudiyetini gözönüne alarak, "Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'in imtinasını, onun sabru'lyemini mekruh addetmesiyle" izah eder. Sabru'lyemin: Kişinin yemine zorlanması, yemin edinceye kadar hapsedilmesidir. Şu halde Zeyd (radıyallahu anh), yemine zor, icbar karışmaması, kendiliğinden olması görüşündedir. Zorlamanın karışacağı yemini mekruh addetmektedir. **3-** Mervan'ın taccübü, Zeyd'in davranışı sebebiyledir. Çünkü Zeyd, bu yeminin mekanla ilgili bir tağliz yemini olduğunu bildiği halde, buna yanaşmayışına Mervan hayret etmiştir. Tağliz suretiyle yemin, zaman, mekan ve bazı elfazı mahsusa ilavesi suretiyle yapılır. Şöyle ki: "Hüküm eğer Mekke-i Mükerreme'de verilecek ise yemin, Makam-ı İbrahim ile Beytu'l-Haram arasında yapılır. Ve eğer Medine-i Münevvere'de ise yemin, Resulullah'ın minberi yanında yapılır. Bir başka beldede ise o beldenin camiinde ikindiden sonra yapılır. Allah'ın isimlerinin bazılarının ilavesiyle veya Kur'an üzerine yapılan yeminler de bu nev'e girer. **4-** İmam Şafiî, Hz. Ömer'in bir adamla aralarında çıkan ihtilafta minberin yanında yemin ettiğini belirtir. İlaveten: "Bize göre, minber üzerinde yemin, ihtilaf edilmeyen bir husustur. Bu husustaki görüşümüz hep aynı kalmıştır" der.

5- Hadisin Muvatta'daki aslında İmam Malik'in bir açıklaması var: "Ben, bir dinarın dörtte birinden daha az bir şey için -ki bu üç dirhem yapar- minberde yemin ettirilmesini uygun görmem." Şafiî hazretleri: "Yirmi dinar ve daha fazla değerde olan şeyler için minberde yemin ettirilir, daha az şey için ettirilmez" der.

Zürkânî der ki: Cumhur, kan ve çok miktardaki mal için mekan şartı ile tağliz suretinde yemin yaptırılır, daha az bir şey için yaptırılmaz diye hükmetmiştir. Ancak azın, çoğun hududu nedir? Bu hususta alimler ihtilaf etmişlerdir.138

*** YEMİNİN ŞEKLİ:**

ءْىَش َكَدْنِع ُهَلاَم َوُه ّاَلإِ َهَلاِ َ يِذَّلا ِ هللاِّب ْفِل ْحا : ُهَفهلَح ٍلُج َرِل َلاَق ِ# □□
هالّ َلوُس َر ّنَأ] :امهْنَع ُ هالّ َيِ ض َر ٍساهبع نبا نع ـ1 □5444□

دواد وبأ هجرخأ .[يِعّدُمْلِل بِنْعَي .

1. (4907)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yemin teklif ettiği bir adama: "Kendinden başka ilah bulunmayan Allah'ın adıyla, o kimsenin yani dava sahibinin senin yanında malı olmadığına yemin et!" buyurdu." [Ebu Davud, Akdiye 24, (3620).] 139

AÇIKLAMA:

Yeminin nasıl edileceği hâkim tarafından ilgiliye öğretilmelidir. İslamî yeminin, Allah üzerine yapılması esastır. Namus ve şeref üzerine yemin yapılmaz. 140

SEKİZİNCİ FASIL

ADALET VE ŞEHADET

و ِنا َز ًَو ،ِةَنِئاَخ ًَو ٍنِئاَخ ُةَداَهَش ُزوُجَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□ □□ □□
هدج نع هيبأ نع بيعش نب ورمع نع ـ1 □5443ـ ٍةَداَهَش ِب هرجُم َو ، ادح
ٍدولجم و :ةنئاخ ،هلوق دعب ةشئاع نع ،يذمرتللو.دواد وبأ هجرخأ .[ِهي ِخأ ىلَع
رْمِغ يِذ ًَو ،ِةَينا َز

نيدلا يف ةنايخلا «ِنئاخلاب» دارملاو.عباتلا «ُعِناَقلا» :برازفلا لاق. ٍةَبا َرَق ًَو ِء
َو يف (1)ـ ٍنِيَنَظ ًَو ،ٍتْيَبْلا ِله ‘ِعِناَقلا ًَو ليكولاو ريج‘ا لثم عباتلا «عناقلا»و. دع
نوكي هتايهنم نم ائيش بكر وأ هاللّ رماوأ نم ائيش عهيض نم نإف ةنام‘او
لاملاو

مهيلإ ريصي امب عفتني تيبلا له‘ عباتلا ن‘ ،هسفن بلا ِعفهنلا رج يف ةمهتلل .
هتداهش هدرت

1. (4908)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hain erkek ve haine kadının, zani erkek ve zaniye kadının, kardeşine kin taşıyan kimsenin şehadeti caiz değildir." [Ebu Davud, Akdiye 16, (3600, 3601) İbnu Mace, Ahkam 30, (2366).] Tirmizî'de Hz Aişe'den yapılan bir rivayette, haine kelimesinden sonra şu ziyade vardır: "Hadd-i kazf'la celde tatbik edilenin, şehadette (yalanı) tecrübe edilmiş olanın, ev halkına hizmet edenin, kendisini nisbet ettiği mevla ve akrabaları hususlarında müttehem olan (gerçek nesebini gizleyen)in." [Tirmizî, Şehâdât 1, (2299).] 141

AÇIKLAMA:

1- İslam'da herkes şahidlik yapamaz. Şahid olabilmek için adalet sahibi olmak gerekir. Bu vasfı taşımayan kimsenin şahitliği makbul değildir. Sadedinde olduğumuz hadis, kimlerin şahidliği kabul edilmiyorsa bunları belirtmektedir: * Hain kelimesinden öncelikle insanlara karşı, emanetlerde hiyanetle tanınmış kimseler anlaşılmıştır. el-Kâdı, hadisin daha umumi bir çerçevede anlaşılarak Allah'ın emanetine riayetkâr olmayanla, insanların emanetlerine riayetkâr olmayanların da aynı şekilde kastedilmiş olma ihtimalinin varlığına dikkat çeker. * Zaniler.

Haddle celde uygulananlar... Bununla öncelikle hadd-i kazf (iftira) anlaşılmıştır. Ebu Hanife de bu mânada anlamıştır: "Hadd-i kazf suçuyla celde tatbik edilenden ebediyen şehadet makbul olmaz, tevbe bile etse" der. el-Kâdî: "Diğer haddlerden ayrı olarak celde uygulananın zikredilmesi, bunun cinayetinin büyüklüğünden dolayıdır. Celde haddi tabiri, gayr-ı muhsan zaniyi, iftira edeni ve şarap içeni de içine alır" der. Ebu Hanife: "Celde uygulananın, tevbe bile etse, şehadeti makbul değil" demiş ise de, ulemanın racih görüşü, tevbe eden kimsenin şehadeti makbul olacağı istikametindedir.

* Kardeşine karşı kin sahibi olanın şehadeti.

* Şehadette yalancılık yapmakla tanınmış olan kimse. * Ev halkına ücret ve sair yollardan biriyle hizmet eden, tabi olan. Böyle birinin menfaatlendiği yere karşı bîtaraf olamayacağı kabul edilir ve bu sebeple şehadeti reddedilir. Oğlu lehine babanın, baba lehine oğlunun veya alacaklı kimse, müflisin bir başkasında alacağı var diye şehadet edecek olsa, bunlar makbul değildir. * Kendisini nisbette yalan ithamıyla tanınan, yani: "Ben falancanın azadlısıyım!" dese, fakat o kimseye nisbeti sahih olmasa, fasık addedilir, şehadeti de reddedilir. Yalandan akrabalı iddiası da aynı hükme girer.[142] ٍةَي ْرَق .] وبأ هجرخأ
ِبذ ىلَع ٍ هيِوَدَب ُةَداَهَش ُزوُجَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر
□5444 □ 2ـ ةريره يبأ نعو

ةداهش هرك امناو.دواد

هتفرعم ةلقل اههجو ىلع بلاغلا يف ةداهشلا هطبض مدعلو ،ةعيرشلا ماكحأب ةلاهجلاو ،نيدلا يف ءافجلا نم هيف امل يودبلا

. اهطورشب ،هيلاو هبذ كلام .ساںلاو ىلع هفخ

2. (4909)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bedevinin, köylü aleyhindeki şehadeti caiz değildir." [Ebu Davud, Akdiye 17, (3602); İbnu Mace, Ahkâm 30, (2367).][143]

AÇIKLAMA:

Bedevi, çöllerde çadırda yaşayanlara denir. Bunlar göçebe hayatı sürer, belli bir yerleşim yerleri yoktur. Bedevinin şehadetinin makbul olmayışı, onların dinî bakımdan eksikliklerinin fazlalığındandır. Onlar şer'î ahkâmı da yeterince bilmezler, çoğu hallerde şehadeti usulüne uygun yapamazlar da. Bu gibi sebeplerle onların şehadeti makbul addedilmemiştir. Ahmed İbnu Hanbel hadisle ameli esas almıştır. İmam Malik ve Ebu Ubeyd de bu görüştedir. Ancak cumhur, bedevinin de şehadetinin makbul olacağına hükmeder. İbnu Raslan: "Bu hadisi, bedevilerden adaleti bilinmeyene hamlettiler. Zaten galib durumda onların adaleti bilinmez" der. 144

اوُبِنَتْجاَف :أ َرَق ّ َمُث .ىلاعَت ِ هللِاب اكا َرْشإ ِرو ّ ُزلا ُةَداَهَش ْتَلِدُع :# ِ هالّل ُلوُس
َر َلاَق] :لاق كتاف نب مْي َرُخ نب نميأ نعو ـ8 □5414ـ ميرخ نع لاق دواد ابأ نأ
إ ؛يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهِب َنيِك ِرْشُم َرْيَغ ِ هلّل َءاَفَنُح ِرو ّ ُزلا َل ْوَق
اوُبِنَتْجا َو ِناَث ْو‘ا َن ِم َسْج ِهرلا

. # ميرخو ؛يباحص امأو هنبا نميأ لاقف يذمرتلا: فرعن هل اعامس نم يبنلا
كتاف نب،

3. (4910)- Eymen İbnu Hureym İbni Fatik anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yalan şehadet Allah'a şirkle bir tutulmuştur!" buyurdular ve şu ayeti okudular. (Mealen): "...Putlara tapmak gibi bir pislikten ve yalan sözden de kaçının." (Hacc 30). [Tirmizî, Şehâdât 3, (2300, 2301); Ebu Davud, Akdiye 15, (3599); İbnu Mace, Ahkâm 32, (2372).]145

AÇIKLAMA:

Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, yalan şehadeti, günah itibariyle şirke emsal tutmuştur. Çünkü şirk de Allah hakkında bir yalandan ibarettir; söylenmesi caiz olmayan şeyi Allah'a nisbettir. Aynı şekilde yalancı şahitlik de kula caiz olmayan bir şeyi söylemektir. Öyleyse her ikisi de, gerçekte olmayan şeylerin iddiasıdır. Tîbî der ki: "Resulullah yalan sözü şirke müsavi kıldı. Çünkü şirk de yalan sınıfına girer. Zîra müşrik, putun ibadete müstehak olduğunu zanneder." 146

نأ َلْبَق ِهِتَداَهَشِب يِتأَي يِذَّلا ؟ِءاَدَهُّشلا ِرْيَخِب ْمُك ُرِبْخأ َأ :# ِ هالّل ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دلاخ نب ديز نعو ـ5 □5411ـ اَهِب يِتأَيف ،ُهَل يِه
يِذهلا اَهِب ُمَلْعَي َ يِتهلا ِةداههشلاِب ُرِبْخُي يِذَّلا َوُه :كلام لاق.يذمرتلاو دواد وبأو
اَهَلأْسُي .[أ هجرخأ ملسم وكلام

. ا“مَام َفيَقْض ِي هَل ُ اَهِب

4. (4911)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size şahidlerin en hayırlısını haber vermeyeyim mi: O kendisine taleb edilmezden önce şehadet etmeye gelendir." [Müslim, Akdiye 19, (1719); Muvatta, Akdiye 3, (2, 720); Ebu Davud, Akdiye 13, (3596); Tirmizî, Şehâdât 1, (2296).]147

AÇIKLAMA:

Bu hadis, şahidlik taleb edilmeden, kendiliğinden gidip şahitlikte bulunmayı takdir etmektedir. Ancak daha önce de geçtiği üzere bazı hadisler, taleb edilmeden şahitlikte bulunanları kötüler. Bir hadis şöyle: "Asırların en hayırlısı benim asrımdır. Sonra onu takib eden asırdakiler, sonra da onu takib eden asırdakiler gelir. Sonra da bir kavim gelir ki onlar şahidlik taleb edilmeden şehadette bulunurlar."

Aradaki zıtlık (tearuz) şöyle giderilmiştir. Nevevî der ki: "Bu hadiste iki te'vil var: En sahihi, en meşhur olanı İmam Malik ve Ashab-ı Şafiî tarafından yapılan te'vildir. Buna göre, bir kimsenin nezdinde, bir insanın hakkını ilgilendiren bir şehadet mevcuttur. Fakat hak sahibi onun şahid olduğunu bilmemektedir. İşte bu kimse o adama gidip kendisi için şahid olduğunu haber verir, nezdindeki emaneti eda etmiş olur. İkinci te'vile göre, bu övülen şehadet, insan hukukuyla değil, hisbe şehadetiyle ilgilidir: Talâk, köle azadı, vakıf, ammeye yönelik vasiyetler, hudud gibi meselelere giren şehadetlerdir. Bu çeşitten bir şey bilen kimsenin, bildiğini gidip kadıya söylemesi, haber vermesi, şahidlik yapması vacibtir. Üçüncü bir te'vile göre, bundan, talepden önce değil, sonra şehadeti eda hususunda mecaz ve mübâlağa maksuddur. Nitekim: "Cömert, istemeden veren kimsedir" sözünden, istenince hemen çarçabuk vermek kastedilir." 148

هِل ِزْنَم بلا # ُّيبهنلا ُهَع ًبْتَتْسأَف هيِبا َرْعأ ْنِم اس َرَف َعاَتْبِا # ِ هاللّ َلوُس َر□
هنأ] : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر تباث نب ةميزخ نعو ـ4 □5412ـ هنأ َنورُعْشَي ًًو ،
ِس َرَفلاِب ُهوُم َواَسَف ،هِيبا َرْع‘ا َنوُض ِرَتْعَي ُلاَج ِر َقَفَط َو ،هِيبا َرْع‘ا َأْطبأ َو
َنْشَملا # َع َرْسأَف .هِس َر َف َنَمَث ُهَي ِضْقَيِل هِيبا َرْع‘ا َءاَدِن َعِمَس َني ِح #
ُّبهنلا َماَقف .ُهُتْعِب هإو َسرَفْلا اَذه اعاتْبُم َتْنُك ْنإ :َلاَقف # هبهنلا هبا َرْع‘ا
َنداَنَف .ُهَعاَتْبا ِدَق # هبهنلا َلاَقف . اديِهَش َّمُله :ُلوُقَي هِبارْع‘ا َقِفَطَف .َكْنِم
ُهُتْعَتْبا ِدَق ْلَب # َلاَقف .هَكُتْعِب اَم هاللّو : هِبا َرْع‘ا َلاَقف .َكْن ِم ُهُتْعَتْبا ِدَق
َسْيَل َوأ َلاَقف

ةَداَهَشِب َةَمْي َزُخ َةَداَهَش َلَعَجَف ِ، هاللّ َلوُس َر اَي َكِقيِدْصَتِب :َلاَق ؟ُدَهْشَت□
َمِب :َلاَقف َةَمْي َزُخ بلَع # َلَبْقأَف .ُهَتْعَيا َب َكهنأ ُدَهْشأ اَنأ :ُةَمْي َزُخ

كِب بفَك : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَريرُه ُوبأ َلاَقف ِ؟ هاللّ ُلوسر اذهأ : هِبا َرْع‘ا□
َلاَقف] :نيزر دازو.يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِنْيَلُج َر َف َرَتْعاَف ،هِلوُس َر بلَع ُ

---

142 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/111. 143 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/112.

صَدَقَ اللّهُ: ‘ا عْرَ ابُ أشَدُّ كُفْرا وَ نِفَاقاَ وَ أجْدَرُ أنْ َ يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أنْزَلَ لَ اللّه جهٌ أنْ َ تَعْرِ فَ نَبِيِّكَ،

ا□ عْرَ ابُّ بِالْبَيْعِ‘].

5. (4912)- Huzeyme İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bedeviden bir at satın almıştı. Aleyhissalâtu vesselâm, onu eve kadar getirivermesini ve orada parasını almasını söyledi. Bu sırada kendisi hızlı hızlı yürüdü; bedevi ise ağır ağır yürüyordu. (Aralarında epeyce bir mesafe hasıl oldu. Bu sırada) bazı kimseler bedeviye gelip at üzerinde pazarlık yapmaya başladılar. Onu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın satın almış olduğunu kimse bilmiyordu. Bedevî, Aleyhissalâtu vesselâm'a seslenip: "Şu atı alacaksan al, değilse sattım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bedevinin bu sözünü işitince adama yönelip: "Ben onu zaten senden satın aldım ya!" buyurdular. Ama bedevi: "(Bu ne demek?) Vallahi ben onu sana satmadım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bilakis! Ben onu senden aldım" dedi. Bunun üzerine bedevi: "Bir şahit getir!" demeye başladı. Hemen Huzeyme alınıp: "Ben şehadet ederim, siz onu satın aldınız!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, Huzeyme'ye gelerek: "Ne ile şehadet ediyorsun?" diye sordu. Huzeyme: "Sana olan tasdikim ile, Ey Allah'ın Resulü!" dedi. bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) Huzeyme'nin şehadetini iki kişinin şehadeti yerine koydu." [Ebu Davud, Akdiye 20, (3607); Nesâî, Büyu 91, (7, 302).] Rezîn şu ziyadeyi ilave etti: "Bedevi: "Bu, Resulullah mı?" dedi. Ebu Hüreyre kendisine: "Peygamberini tanımaman cahillik olarak sana yeter. Allah Teala Hazretleri doğru söyledi: "Bedeviler küfür ve nifak yönünden daha şiddetli ve Allah'ın Resulü'ne indirdiği emir ve yasakları bilmemeye daha müsaitdirler" (Tevbe 97). Bedevi bunun üzerine atı sattığını itiraf etti."149

AÇIKLAMA:

1- Hâdise İbnu Sa'd'da daha teferruatlı olarak anlatılmaktadır. Buna göre Resulullah'ın satın aldığı atın adı Mürteciz'dir. Satan bedevi de Benî Mürre kabilesinden Sevâ İbnu Kavs el-Muharibî'dir, Seva İbnu'l-Haris de denmiştir. Anlatıldığı üzere eve kadar atı götürüp, parasını evde alacak olan Sevâ, ağır ağır yürürken, yolda atı almak isteyenler çıkar ve kandisine daha fazla fiyat teklif ederler. Bunun üzerine, Resulullah'a olan satışını inkar cihetine gider.

2- Bir rivayette Resulullah Huzeyme'ye: "Sen alışveriş esnasında bizim yanımızda değildin. Seni şehadet etmeye sevkeden şey nedir?" diye sorar. Huzeyme: "Ben sizin getirdiğiniz (risaleti) tasdik ettim, bildim ki, haktan başka bir şey söylemezsin!" der. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Huzeyme kimin lehinde veya aleyhinde şehadette bulunursa, bu ona yeter, (iki şahid değerindedir)" buyurur.

3- Bu hâdise son derece hikmetlidir. Zîra, Resulullah'ın vefatından sonra, Huzeyme (radıyallahu anh), bu vasfıyla mühim bir rol oynamıştır. Kur'an'ın cem'i bahsinde geçtiği üzere Zeyd İbnu Sabit başkanlığındaki Kur'an'ı tedvin heyeti, ezberlerindeki ayetlere ikişer yazılı şahid istiyorlardı. Son inenlerden iki ayeti yazılı olarak sadece Huzeyme getirmiş idi. "İki şahid" ünvanı hatırlanarak itirazsız kabul edildi.

Bazı yorumcular: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ondan daha üstün, daha efdalleri varken bunlarınkini değil de, Huzeyme'nin şehadetini iki şahidlik kabul etmesi, bir muhassıs sebepten dolayıdır. O sebep de, orada Resulullah'ın lehine şehadet hususunda onun hemen ortaya atılmasıdır" demiştir. Hülefayı Raşidîn, Huzeyme'yi o vasıf üzere kabul etmişlerdir. Huzeyme, aslında haklıdır. Bazı rivayetlerde ifade ettiği gibi, Resulullah'ı gaybî ve son derece mühim meselelerde ne demiş ise aynen kabul eden bir kimsenin, böyle basit bir meselede yalan söyleyeceğine ihtimal veremez. Aksini düşünmek kişiyi tezada atar. Resulullah yine de, şehadet müessesesinin gerekliliği açısından, Huzeyme'nin şehadetini takdir buyurmuştur. Resulullah'ın sıdkı ve şahsî bilgisi açısından başka bir şahide ihtiyacı yoktur, ama buna rağmen Huzeyme'nin şehadeti onu te'kid etmiş oldu. 150

*** EHL-İ KİTABIN ŞEHADETİ:**

بلَع َل ِزْنُأ ِبذهلا ْمُكُباَتِك َو ،باَتِكْلا َلْهأ َنوُلأْسَت َفْيَك َنيِمِلْسُمْلا َرَشْعَم اَي] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍساهبع نبا نع ـ1 □5418ـ ُمهيِدْيِأَب اوُبَتَك َو ،ُه ُرهيَغ َو ِ
هاللّ َباَتِك اوُلهدَب ِباَتِك ْلا َلْهأ هنأ ُ هاللّ ُمُكَثهدَح ْدَق َو ، ْبَشُي ْمَل اضْحَم ُهَنوُء
َرْقَت ِ هللاِب ِبُتُكْلا ُثَدْحأ ،ُمُكيِبَن

ج َر ْمُهْنِم اَنْيأ َر اَم ِ هاللّو ً َو ؟ْمِهِتَلأْسَم ْنَع ِمْلِعْلا َنِم ْمُكَءاَج اَم ُمُكاَهْنَي َأ ؟□□
يِلَق انَمَث ِهِب اوُرَتْشَيِل ِ هاللّ ِدْنِع ْنِم َوُه :اوُلاَق َو ، َباَتِكْلا

يراخبلا هجرخأ .] ْمُكْيَلَع َل ِزْنُأ ِبذهلا ِنَع ْمُكَلأْسَي ُّط َق .

1. (4913)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) şöyle hitab etmiştir: "Ey Müslümanlar! Peygamberiniz (aleyhissalâtu vesselâm)'e indirilen kitap, Allah'ın en yeni kitabı ve içine hiçbir şey karışmamış olduğu halde, onu okuyup durduğunuz halde, nasıl olur da Ehl-i Kitab'a (şer'î) birşey sormaktasınız? Halbuki Allah Teala Hazretleri, Ehl-i Kitab'ın Allah'ın kitabını değiştirip elleriyle yeni bir kitap yazdıklarını, sonra da az bir menfaatı satın almak için: "Bu, Allah katındandır" dediklerini haber vermektedir. Bilesiniz, size gelen ilim, onlara soru sormanızı men etmektedir. Hayır! Vallahi onlardan bir kişinin bile sizen inen kitaptan sizlere bir şey sorduğunu görmüyoruz." [Buhârî, İ'tisam 25, Şehâdât 29, Tevhid 42.] 151

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), bu hitabetinde, Müslümanların Ehl-i Kitap karşısındaki tavrını belirlemektedir. Sizler onlardan dinî hususta bir şey sormayın, onların kitabının tağyir ve tebdil edildiğini Kur'ân haber vermiştir. Üstelik sizin okumakta olduğunuz kitap ter u tâze, yeni, içerisinde hiçbir karışıklık, tağyir mevzubahis değil vs.

Aslında bu mânada Resulullah'ın tavsiyeleri var. Aleyhissalâtu vesselâm da Ehl-i Kitab'a dinî hususlarda başvurmayı yasaklamıştır. Buharî'nin kısmen bab başlığı olarak Sahih'ine aldığı bir Ahmed İbnu Hanbel hadisi şöyle: "Hz. Ömer bir gün, Ehl-i Kitap'tan ele geçirdiği bir kitapla Resulullah'a geldi (ve içerisinden bir yer) okudu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelendi ve: "Ben size kitabı saf, temiz olarak getirdim. Onlara hiçbir şey sormayın. Ola ki doğru söylerler, siz yalanlarsınız, (hata etmiş olursunuz). Yahut bir batıl getirirler, tasdik etmiş olursunuz. Nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun, eğer Hz. Musa aleyhisselam şimdi sağ olsaydı onun bana uyması gerekirdi" dedi.

Bu hadis değişik vecihlerde rivayet edilmiştir. Şarihler bu yasağın, nass gelmeyen hususlarla ilgili olduğunu, çünkü şeriatımızın tek başına yeterli bulunduğunu söylerler. Eğer nass yoksa, kıyas ve istidlal var. Bu yola başvurularak sormaktan müstağni olunmalıdır. Şarihler, şeriatımızın tasdik ettiği, geçmiş ümmetlerle ilgili hususlardan sormanın bu yasağa girmediğini de belirtirler. Ayette geçen: "Senden önceki kitabı okuyanlara sor!" (Yunus 94) emri, onlardan iman edenlerle ilgili, yasak da onlardan inanmayanlara sormakla ilgili. Yasağın tevhid ve risalet-i Muhammediye ve benzeri meseleler üzerine sorulacak sorularla ilgili olması da ihtimalden uzak değildir.

2- Hadisin bir başka veçhesi, Ehl-i Kitab'ın şehadetiyle ilgilidir. Alimler, onların şahidliğinin kabul edilmeyeceği hususunda bunu delil kılmışlardır.

Küffârın şehadeti makbul mü, değil mi? Bu hususta üç görüş var: **1)** Cumhurun görüşü mutlak olarak reddedilmesine kani. **2)** Tabiinden bazıları, Müslümanlar aleyhine olmayan şehadetlerinin mutlak kabulüne hükmetmiştir. Bu Kûfilerin görüşüdür: "Birbirleri hakkındaki şehadetleri kabul edilir" demişlerdir. Bu, iki rivayetten birinde Ahmed İbnu Hanbel'in de görüşüdür, ancak bazı ashabı reddetmiştir. Ahmed, sefer halini istisna tutmuş, "Seferde Ehl-i Kitabın şehadeti caizdir" demiştir. Hasan Basri, İbnu Ebî Leyla, Leys, İshak: "Bir dinde olanın bir başka dinde olana şehadeti makbul olmaz, birbirlerine şehadeti makbuldür. Çünkü bir ayette "Biz Hıristiyanız diyenlerden de ahid almıştık. Onlar da kendilerine ihtar edilen hakikatlerden nasiplerini unuttular. Bu yüzden aralarına, kıyamete kadar devam edecek bir düşmanlık ve kin saldık.." (Maide 14) buyrulmuştur."

Cumhur, başta "Bir de sizden iki mü'min erkeği şahid tutun. Eğer iki erkek şahid bulunmazsa, o zaman şahidliğine güvendiğiniz kimselerden bir erkek ve iki kadın şahid tutun..." (Bakara 282) ayeti olmak üzere başka ayet ve hadislere dayanır.

3- Hadiste, Ehl-i Kitab'ın, kitaplarını tağyirle ilgili şu ayeti-i kerimeye işaret edilmektedir: (Mealen): "Yazıklar olsun o kimselere ki, az bir dünya menfaati uğruna kendi elleriyle ayetler yazıp, sonra da: "Bu, Allah katındandır" derler. O elleriyle yazdıkları yüzünden, onlara yazıklar olsun! O kazandıkları yüzünden onlara yazıklar olsun" (Bakara 79).[152]

هِتهيِ ِص َو ىلَع ُدَهْشَي َنيمِلْسُمْلا َنِم ادَحأ ْد ِجَي ْمَل َو . َءاَقوُقدب ُةاَف َوْلا□ .
ُهْت َرَضَح َنيمِلْسُمْلا َنِم ٍج َر هنأ] :يبعشلا نعو ـ2 □5415ـ وُبأ َلاَقف . ِهِتهيِ ِص
َو َو ِهِتَك َرِتب اَمِدَق َو ،ُهارَبْخأف هي ِرَعْش‘ا سوُم اَبأ اَيتأَف . َةَفوُكْلا اَمِدَقَف .
ِهِتهيِ ِص َو ىلَع ِباَتِكْلا ِلْهأ ْنِم ِنْيَلُج َر َدَهْشأَف ،َّدَب ً َو ،ابَذَك ً َو ،اَناَخ اَم اَمُههنا ِ،
هللاِب ِرْصَعْلا َدْعَب اَمُهَفَلْحأف :#ِ هاللّ ِلوس َر ِدْهَع ىلَع َناَك يِذهلا َدْعَب ْنُكَي
ْمَل ٌرْمأ اَذه :ىسوُم

دواد وبأ هجرخأ .[اَمُهَتَداَهَش َىضْمأف . ُهتَك ِرَت َو ِلُج َّرلا ُةَهيِ ِص َوَل .
اَههنإو ،ارهيَغ ً َو ،ا َم ً َتَك ً َو

2. (4914)- Şa'bî anlatıyor: "Müslümanlardan birine, Dakûka'da ölüm geldi. Vasiyetine şahidlik edecek hiçbir Müslüman bulamadı. Bunun üzerine Ehl-i Kitap'tan iki kişiyi vasiyetine şahid kıldı. Bunlar Kûfe'ye geldiler. Ebu Musa el-Eş'arî'yi bulup durumu haber verdiler. Bunlar ölenin tereke ve vasiyetini beraberlerinde getirmişlerdi. Ebu Musa (radıyallahu anh) onlara: "Bu hâdise, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinden sonra hiç görülmeyen bir hâdisedir" dedi. İkindi namazından sonra onlara, ihanet etmedikleri, yalan söylemedikleri, vasiyeti tebdil etmedikleri, gizlemedikleri, değiştirmedikleri, söylediklerinin o adamın vasiyeti, getirdiklerinin de terikesi olduğuna dair yemin ettirdi. Sonra şehadetlerini(n gereğini yerine getirip) uygulamaya koydu." [Ebu Davud, Akdiye 19, (3605).][153]

AÇIKLAMA:

1- Dakûka, Bağdat ile Erbil arasında bir yer adıdır. **2-** Ebu Davud el-Eş'arî hazretleri, Resulullah devrinde cereyan eden es-Sehmî vakı'asına işaret etmiştir. Şu halde buna benzer bir hâdisenin es-Sehmî vak'asından sonra cereyan etmediğini ifade etmektedir. Ona benzeyen bu son vak'a, Dakûka'da bir Müslümanın vefat etmesi, onun vasiyetine iki Hıristiyanın şehadet etmesi hadisesidir. **3-** Ebu Musa el-Eş'arî'nin, yemini ikindi vaktinden sonra yaptırması, yeminin, zaman seçilerek tağliz suretinde yapılmasının caiz olduğuna delil kılınmıştır.

4- Hattâbî der ki: "Bu hadiste, ehl-i zimmenin, bilhassa sefer sırasında, Müslümanın vasiyeti hususunda şehadetinin makbul olacağına delil mevcuttur." Benzer görüşün Şureyh, İbrahim Nehâî, Evzâî tarafından da benimsendiği rivayet edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel der ki: "Ehl-i zimmenin şehadeti sadece böyle bir durumda zarurete binaen makbuldür.

* İmam Şafiî: "Ehl-i zimmenin şehadeti hiçbir surette makbul değildir; ne kâfir, ne de Müslüman" demiştir. Bu, Malik'in de sözüdür.

* Ahmed İbnu Hanbel şunu da der: "Ehl-i Kitab'ın birbirlerine olan şehadeti de makbul değildir. * Ashab-ı rey: "Onların birbirlerine şehadeti caizdir, küfrün hepsi bir millettir" demiştir. * Şabî, İbnu Ebî Leyla ve İshak İbnu Rahuye : "Yahudinin Yahudiye şehadeti caizdir. Hıristiyana ve Mecusiye şehadeti caiz değildir. Çünkü onlar farklı farklı dinlerdir. Bir din mensubunun, başka bir din mensubuna şehadeti caiz değildir" demişlerdir. Aynı görüşte olduğu söylenen Zührî ise: "Bu hüküm, onların aralarında birbirlerine karşı besledikleri kinden dolayıdır ki, bu kini Cenab-ı Hak Kur'an'da haber vermektedir" demiştir. [154]

DOKUZUNCU FASIL

HAPİS VE TAKİP

نسلا باحصأ هجرخأ .[ُهَليِبَس ِهلَخ َّمُث ٍةَمْهُت يف ًُج َر َسَبَح # ِ هاللّ َلوُس .
َر هنأ] :هدج نع ميكح نب زهب نع 1ـ □5414□

1. (4915)- Behz İbnu Hakîm an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamı bir töhmet sebebiyle hapsetti, sonra da serbest bıraktı." [Ebu Davud, Akdiye 29, (3630); Tirmizî, Diyat 21, (1417); Nesâî, Sarık 2, (8, 67).]155

؟اوُذ ِخُأ َمِب ،ِينا َري ِج :َلاَقف .ُبُطْخَي َوُه َو # ِ هاللّ ِلوس َر ىلا َماَق ُههمَع ْوأ
ُهاَخأ هنأ] :هدج نع هيبأ نع اضيأ هنعو 2ـ □5414□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِنا َري ِج ْنَع ُهَل اوُّلَخ :# َلاَقف ائْيَش َرَكَذ َّمُث .ِنْيَت .
هرَم ُهْنَع َض َرْعأَف

2. (4916)- Yine Behz İbnu Hakîm aynı tarikten naklediyor: "Kardeşi veya amcası, hutbe vermekte olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a doğrulup: "Komşularım (ve kavmim, ashabın tarafından) niçin tutulup hapsedildiler?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm (cevap vermeyip) yüzünü çevirdi. [Adam aynı sözü tekrar edince] ikinci sefer yüzünü çevirdi. Sonra adam (saygıyı taşan) bir şey söyledi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunun komşularını salıverin!" buyurdu." [Ebu Davud, Akdiye 29, (3631).]156

AÇIKLAMA:

Bu hadisin Abdurrezzak'ta gelen veçhi daha açık: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ravinin kavminden bazı kimseleri bir töhmet sebebiyle alıp hapseder. Kavminden bir adam, hutbe vermekte olan Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Ey Muhammed! Komşularımı niye hapsediyorsun?" diye sorar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) belki de onun sinirli bir halde olduğunu anlamış olmasından olacak, cevap vermez. Adam ısrar edip, ithamkâr bir üslub kullanmaya başlar. Ravi, bu durumu görünce, onun sözünün Aleyhissalâtu vesselâm'ın kulağına ulaşmaması için, ikisinin arasına girip bir şeyler söylemeye çalışır. Der ki: "Duyar da, kavmim aleyhine beddua ediverir de kavmim bir daha felah bulmaz korkusuyla, aralarında kelam sokmaya çalıştım. Ancak çok geçmeden Resulullah onun söylediğini anladı ve: "Demek öyle mi diyorlar, eğer ben öyle yapmazsam bunun vebali banadır onlara değil" 157 der ve ilave eder: "Bunun komşularını serbest bırakın!" Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "hapis cezası verdiğini" de ifade etmektedir.[158]

ONUNCU FASIL

RESÛLULLAH'IN HÜKME BAĞLADIĞI DÂVÂLAR

يف # هاللّ ِلوُس َر ىلا هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرْيَب ُّزلا ِراَصْن‘ا َن ِم ُلُج َر َمصاَخ]
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريبزلا نبا نع ـ1 □5414ـ ْنأ : َلاَق َو ،ُّي ِراَصْن‘ا َب:
ِضَغَف .َك ِراَج ىلا َءاَمْلا ِلس ْرأ َّمُث .ُرْيَب ُز اي ِقْسا :ِرْيَب ُّزلِل # َلاَقف .َل
ْخَّنلا اَهِب َنو ُقْسَي ِيتهلا ِة هرحلا ِجرَش ُبِسْح‘ ىهنإ ِ هاللّو :ُرْيَب ُّزلا َلاقف :ِرْد
َجْلا ىلا َع ِجرَي ىهتَح َءاَمْلا ِسِبْحا همُث ِقْسا ُرْيَب ُز اَي :َلاَق همُث # ُهُهْج َو َن
ا ْمُهَنْيَبŒهوَلَتَف ؟ َكَتَمَع َنْبا َناَك تاذ ضر ا‘ «ُة هرحلا».ةسمخلا هجرخأ .[َةي
Œlرَجَش اَميف َكوُمِهكَحُي ىهتَح َنوُنِم ْؤُي َكهب َر َو ًَف :َكِلذ يف ْتَل َزَن َةي
ِهِذه ردجلا ليقو .طئاحلا « ُرْدَجلاو ُراد ِجلا»و.لهسلا ىلا لابجلا نم ءاملا ليسم
وهو ،ةجرش عمج « ُجارهشلا»و.دوسلا ةراجحلا

. برشلا مامت غلبم وهو ،ةمجعملابو ةلمهملا لادلاب يوريو رادجلا لصأ

1. (4917)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ensar'dan bir erkek, hurma ağaçlarını suladıkları Harre'nin su arkı yüzünden Zübeyr (radıyallahu anh)'le ihtilafa düşüp Resulullah'ın huzurunda murafaa oldular. Resulullah (ihtilaflarını dinledikten sonra) Zübeyr'e: "Ey Zübeyr (önce) sen sula, suyu sonra da komşuna sal!" buyurdular. Ensarî bu hükme kızdı ve: "Böyle hükmetmen, o senin halaoğlun olmasındandır!" dedi. Resulullah bu söze çok kızdı, yüzü renk renk oldu ve: "Ey Zübeyr! Önce sen sula, sonra duvara ulaşıncaya kadar da suyu tut!" dedi. Zübeyr dedi ki: "Vallahi öyle zannediyorum ki şu ayet bu hâdise ile ilgili olarak indi. (Mealen): "Hayır öyle değil! Rabbine and olsun ki, onlar aralarında kimi oraya kimi buraya çektikleri (kavga ettikleri) şeylerde seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar" (Nisa 65). [Buhârî, Şirb 6, 7, 8, Sulh 12, Tefsir, Nisa 12; Müslim, Fezail 129, (2357); Ebu Davud, Akdiye 31, (3637); Tirmizî, Ahkâm 26, (1363); Nesâî, Kudat 26, (8, 245).] [159]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste ismi zikredilmeyen ensarînin kim olduğu biraz ihtilaflıdır: Sa'lebe İbnu Hatib, Sabit İbnu Kays İbni Şemmas... Önceki olması daha kuvvetli ihtimal. İtirazcılığı sebebiyle, münafık olabileceğini söyleyen olmuştur. Ancak bu davranışın kasıtsız olarak vukua geldiği, nifakın mevzubahis olmadığı ifade edilmiştir. Nitekim Hâtib İbnu Ebî Beltea, Mistah ve Hamnâ'dan da nifaka nisbet edilmeyen nahoş sözler sadır olmuştur. **2-** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) önceki hükmünde, Zübeyr'e hakkını tam kullanmaya değil, sulhü temin için biraz fedakarlığa dayanan bir kullanmaya hükmetmiştir. Ancak adamın cehalet ve anlayışsızlığı sebebiyle, ikinci emrinde sulama hakkını tam kullanmayı emrediyor. Duvarın dibine ulaşıncaya kadar suyun oyalanması.

Hadiste geçen جَدْر kelimesi cidar demektir. Bununla duvarın dibi veya ağacın kökü anlaşılmıştır. Ağacın kökü'nün kastedildiğini söyleyenler, bazı rivayetlerde kelimenin جذر imlasıyla gelmesini gösterirler. Cezr, kök demektir. Ancak cedr kelimesi ile hurma ağaçlarından birini diğerinden ayıran ve suyu engellemek üzere vaz'edilen sedlerin kastedildiği de söylenmiştir. Bu durumda Resulullah Zübeyr'e her çukura sedlerin seviyesine çıkıncaya kadar su salmayı emretmiş olmalıdır. Vak'aya uygun gelen bir diğer açıklamaya göre, bu kelime ile hurma ağaçlarından herbirinin dibine açılan sulama çukurları kastedilmiş, binaenaleyh (aleyhissalâtu vesselâm), bu çukurlar tamamiyle doluncaya kadar suyu tutmasını emretmiştir. Başka te'viller de var. Hepsi netice itibariyle aynı mânaya ulaşır ve suyun baş tarafında olana, yeterince ihtiyacını görecek kadar kullanma ruhsatının tanındığını gösterir.

3- Ayetin iniş sebebi ihtilaflıdır. Bu rivayette Hz. Zübeyr, kendisiyle ilgili olarak indiğini cezmetmeksizin ifade etmektedir. Ancak ayetin, Zübeyr'in mezkur hadisesiyle ilgili olarak indiği hususunda cezmeden rivayetler de var. Ancak Mücahid ve Şa'bi'ye göre bu ayet az yukarıdaki ayetin inmesine sebep olan kimse hakkında inmiştir. O ayette şöyle buyrulur (Mealen): "Sana indirilen kitaba ve senden önce indirilen kitaplara iman ettiklerini iddia eden o kimseleri görmedin mi ki onlar, tagutu reddetmekle emrolundukları halde, tagutun hükmüne müracaat etmek isterler. Şeytan da onları, haktan pek uzak bir sapıklıkla saptırmak ister" (Nisa 60). Bu ayetin nüzul sebebi, bir münafıkla bir Yahudi arasında cereyan eden bir ihtilaftır. Şöyle ki: Bu iki kimse arasında bir ihtilaf çıkınca, Yahudi, münafığı Resulullah'ın huzurunda mürafaa olmaya çağırır. Sebebi Aleyhissalâtu vesselâm'ın rüşvet almayacağına, âdilane hükmedeceğine olan inancıdır. Münafık da -rüşvet kabul edeceklerini bildiği için- Yahudiyi kendi hâkimleri önünde mürafaa olmaya davet eder. Bazı rivayetler o sırada Yahudi hakimin Ka'b İbnu'l-Eşref -veya henüz Müslüman olmayan Ebu Berze el-Eslemî- olduğunu belirtir. Münafık: "Ka'b İbnu'l-Eşref'e gidelim" derse de, Yahudi ağır basar ve Aleyhissalâtu vesselâm'a gelirler. Efendimiz Yahudiyi haklı çıkarır. Öbürü kabul etmez ve: "Bir de Ömer'e gidelim" der. Hz. Ömer'e gelip durumu anlatırlar. Hz. Ömer

"Bekleyin hükmümü vereyim" diyerek içeri gidip kılıncını getirir ve "Resulullah'ın hükmüne razı olmayana benim hükmüm budur" diyerek herifin kellesini uçuruverir. İşte bu hâdise bir taraftan Ömer İbnu'l-Hattab'ın "Ömeru'l-Faruk" diye tesmiyesine vesile olurken, diğer taraftan da sadedinde olduğumuz ayetin nüzulune sebep olur.

Şarihlerin bazıları, bu iki vak'anın aynı zamanda vukua gelmiş olabileceğini söyleyerek arada ihtilaf olmadığını belirtirler.

Zübeyr'le ihtilafa giren ensarînin Kays isminde biri olduğu da, gelen rivayetler arasında.160

ةَءاَم َنوُسَتْقَي ِبذهلا ٍبنْيَذُم َو ٍرو ُزْهَم ِلْيَس يف # ِ هاللّ ُلوُس َر َنَضَق] :لاق□□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر كلام يبأ نب ةبلعث نعو ـ2 □5413ـ «ٌرو ُزْهَم».بينيذم دواد
وبأ ركذي ملو ،دواد وبأو كلام هجرخأ .[ِلَفْس‘ا ِنَع َلْع‘ا ُسِبْحَي َ ِنْيَبْعَكْلا ىلا
َءاَملا هنأ # ىضَقف عضوم مسا «ٌبيِنْيَذُم»و.ةنيدملا قوس عضوم :ىازلا ىلع ءارلا
ميدقتبو ،زاجحلاو ةظيرق ىنب ىداو :واولا ىلع ىازلا ميدقتب

ةنيدملاب .

2. (4918)- Sa'lebe İbnu Ebî Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kureyş'ten bir adamın Benî Kureyza'da bir payı vardı. Suyunu paylaştıkları Mehzur ve Müzeynib vadisinin suyu hususunda ihtilafa düşerek Aleyhissalâtu vesselâm'a müracaat ettiler. Resulullah aralarında: "Su hakkı topuklara kadardır. Üstteki alttakine bundan fazlasına mani olmaz" diye hükmetti." [Muvatta, Akdiye 28, (2, 744); Ebu Davud, Akdiye 31, (3638); İbnu Mace, Ruhun 20, (2481).]161

AÇIKLAMA:

1- Mehzur, Hicaz'da bulunan, Benî Kureyza vadisidir. Ancak: "Bu Medine vadilerinden biridir", "Medine çarşısının yeridir" gibi başka görüşler de ileri sürülmüştür. İbnu'l-Esir ve el-Münzirî imlayı biraz farklı tutarak: "Mehruz, Medine çarşısının yeridir" demişlerdir. Müzeynib de Medine'de bir vadidir. Bunlardan yağmur zamanlarında sel akmakta ve halk bu sular hususunda tenafüse (rekabete) düşmektedir. **2-** Hadisteki "üstteki" tabirinden maksad, suyun kaynağı cihetinde olandır. Şu halde mâna şöyle olur: "Suyun kaynağına yakın olan kimse, topuğuna kadar olan miktardan fazlasını tutamaz, aşağı tarafta olana salar."

3- Hadisin hükmünde bazı ihtilaflar olmuştur. Şöyle ki: "İbnu Vehb, Mutarrıf, İbnu'l-Mâceşûn gibi bir kısım Malikî alim hadisi şöyle anlamıştır: "Üstteki bağın sahibi, bütün suyu bahçesine çevirir. Bahçede biriken suyun seviyesi, içindeki insanın topuklarına ulaşacak seviyeye çıkınca suyu artık bırakır, sonraki komşusu kullanır." İbnu Vehb'ten bir başka rivayete göre: "Önceki bağın sahibi, bahçesi suya kanıncaya kadar suyu kullanır -ki bu miktar topuğa kadar yükselecek olan sudur- sonra komşusuna salar." İbnu Malik: "Önceki bağın sahibi, sudan cedvelinin istiab ettiği miktarda alıp bahçesini kanıncaya kadar sular, sulama işi bitince hepsini komşuya salar" diye hükmetmiştir.

Şöyle diyen de olmuştur: "Sel suyu ile ekini sulayan kimse, su ayakkabı bağına kadar yükseldi mi sulamayı yükselmelidir." Ekin olsun, başka bir şey olsun, sulama işinin, su topuğa yükselince durdurulması gerekir. Çünkü bunun sulamada en ideal seviye olduğu da umumiyetle benimsenen görüştür. Arazinin meyilli olması halinde, sulayanın itminan bulmasına kadar suyu kullanma hakkının olacağı anlaşılmaktadır. 162

نضقف ،هيف ْتَدَسْفأَف ِراَصْن‘ا َن ِم ٍلُج َرِل اطِئاَح ْتَلَخَد ٍب ِزاَع ِنْب ِءا َرَبْلِل ةقاَن
هنأ] :ةصيحم نب دعس نب مارح نعو ـ8 □5414□

دواد وبأو كلام هجرخأ [ِلْيهللاِب اَهَظْف ِح ِبشاَوَملا ِلْهأ ىلع َو ،ِراَههنلاِب .
اَهَظْف ِح ِلا َوْم‘ا ِلْهأ ىلَع هنأ :# ِ هالّل ُلوُس َر

3. (4919)- Haram İbnu Sa'd İbnu Muhaysa anlatıyor: "Bera İbnu Âzib (radıyallahu anh)'e ait bir at, Ensar'dan bir zatın bahçesine girdi ve zarar meydana getirdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunun üzerine: "Mal sahibinin, malını gündüzleyin; hayvan (mevaşi) sahibinin de hayvanını geceleyin muhafaza etmesine hükmetti." [Muvatta, Akdiye 37, (2, 747, 748); Ebu Davud, Büyû 92, (3569, 3570); İbnu Mace, Ahkâm 13, (2332).] 163

AÇIKLAMA:

Bağavî'nin Şerhu's-Sünne'de açıkladığına göre, bu hadisi esas alan ulemâ, bir hayvan, gündüzleyin bir başkasının emvaline zarar verirse, hayvan sahibinin tazmin etmeyeceğine, zîra emvalini gündüzleyin koruma işi o emval sahibine ait olduğuna hükmetmiştir. Ama hayvan geceleyin zarar vermişse, sahibi onu tazmin eder. Çünkü, örfen mal sahibi gündüzleyin malını korur, hayvan sahipleri de hayvanlarını geceleyin muhafaza ederler. Öyleyse kim bu adete muhalif davranırsa, muhafaza kaidesinden dışarı çıkmış olur. Yine de bu hüküm hayvan sahibinin hayvanla beraber olmama haline bağlıdır. Eğer beraber olursa hayvanın verdiği telefi tazmin eder. Bu esnada hayvana binmiş olması veya yedmiş olması ve hatta oturmuş, ayakta durmuş olması farketmez. Keza hayvanın, zararı ağzıyla veya ön veya arka ayağıyla vermesi de farketmez. İmam Malik ve Şafii böyle hükmetmişlerdir. Ancak Ebu Hanife merhumun ashabı: "Hayvanın sahibi, beraber değil idiyse, ona tazmin gerekmez; gece de olsa, gündüz de" diye hükmetmişlerdir. 164

ن ِم ُهَل َسْيَلَف ْمِهِنْذإ ِرْيَغِب ٍم ْوَق ِض ْرأ يف عرَز ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر جيدخ نب عفار نعو ـ5 □5424□:

يذمرتلا هجرخأ .[ُهُتَقَفَن ُهَل َو ٌءْيَش ِع ْر هزلا .

4. (4920)- Râfi İbnu Hadic (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim başkasının tarlasına onların izni olmadan ekim yaparsa, ektiğinde hiçbir hakka sahip olamaz, ona sadece nafakası verilir." [Tirmizî, Ahkâm 29, (1366); Ebu Davud, Büyû 33, (3403); İbnu Mace, Rühûn 13, (2466).] 165

AÇIKLAMA:

Sahibinin izni olmadan bir tarlanın ekilmesi bir nevi gasbdır. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, gasben ekilen bir tarlanın hükmünü belirtmektedir. Ekin, tarla sahibine aittir. Tarla sahibi masrafını ekene verir. Tirmizî, bu hadisle Ahmed ibnu Hanbel ve İshak'ın amel ettiğini belirtir. İbnu Raslan, Şerhu's-Sünen'de der ki: "Bununla, -Tirmizî'nin de belirttiği üzere- Ahmed, "Bir başkasının tarlasına bir tohum ekse, sonra tarla sahibi tarlasını talep etse bu talep iki suretten biriyle olur: * Tarla sahibi bunu ya ekinin hasadından sonra yapar. * Yahud da, ekin daha hasad edilmeden tarlada iken yapar. Şayet, hak sahibi tarlasını ekinin hasadından sonra geri alacak olsa, ekin gasıbın olur. Bu hususta hilaf bilmiyoruz. Ekin gasıbın olur dedik, zîra onun malı nema bulmuştur. Ancak, tarlanın teslim anına kadar ki (kira) ücretini, arzın eksilme tazminatını ödemesi ve tarlada husule gelen çukurları düzlemesi gerekir. Ama, tarla sahibi, tarlayı gasıbtan ekin daha tarladan iken geri alacak olsa, tarla sahibi, gasıbı ekini sökmeye zorlayamaz, böyle bir hakkı yoktur. İmam Malik, tarla sahibini, gasıba ücretini vererek ekine sahip olmakla, (önceki şartlarla) ekini gasıba bırakma arasında muhayyer bıraktı. Ebu Ubeyd'in hükmü de böyle. İmam Şafiî ve fukahanın ekserisi şöyle demiştir: "Tarla sahibi, gasıbı ekini sökmeye mecbur etme hakkına sahiptir. Onlar da bu hükme giderken (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Zulmen dikene hak yoktur" hadisine dayanırlar. Bunlara göre, ekin her halukârda tohum sahibinin olur. Tohum sahibi tarlanın kirasını öder. Birinci görüş sahiplerinin dayandığı delillerden biri Ahmed İbnu Hanbel ve Ebu Davud'un şu rivayetidir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Züheyr'in tarlasında bir ekin görmüştü. Hoşuna gitti ve: "Züheyr'in ekini ne iyi!" dedi. "Ekin Züheyr'in değil" dediler. "Ama tarla Züheyr'in değil mi?" buyurdular. "Evet, tarla onun ama ekin falanın" dediler. "Ekininizi alın, ona nafakasını verin" emrettiler." Bu hadis, ekinin tarlaya tabi olduğuna delalet eder.Fıkıh kitaplarında, bu mesele üzerinde bazı münakaşalar mevcuttur. 166

تَدِج ُوَف ، ْتَع ِرُذف اَهِب َرمأَف ،ِةَلْخَن ِمي ِر َح يف # هاللّ ِلوس َر ىلا ِن ًُج َر□
َمصَتْخِا] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ديعس يبأ نعو ـ4 □5421□

دواد وبأ هجرخأ .[َكِلذب ىضَقَف ،عُرْذأ َةَسْمَخ ْوأ ،عُرْذأ َةَعْبَس .

5. (4921)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi, bir hurma ağacının harimi hususunda ihtilaf ederek Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a başvurdular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ağacın ölçülmesini emir buyurdular. Yedi veya beş zira' olduğu tesbit edildi. Aleyhissalâtu vesselâm (harimin) o kadar olmasına hükmetti." [Ebu Davud, Akdiye 31, (3640).] 167

AÇIKLAMA:

Harim, lügatçilere göre, himayesi gereken her yere verilen isimdir. Kuyunun harimi deyince, etrafında kuyu için korunması gereken yerdir. Burası kuyunun hukukundan sayılır, işgal edilemez. Evin de harimi vardır. Bununla eve izafe edilen kısım kastedilir.

Sadedinde olduğumuz hadiste, hurma ağacının harimi mevzubahis edilmektedir. Resulullah ağaca tabi kısmı, onun boyu ile mütenasib olarak hesaplamıştır: Kaç arşın boyda ise o kadar miktar etrafı harim addedilecek ve boş bırakılacaktır.

Alimler buradan hareketle her ağacın harimini hesaplarında boyunu esas almışlardır. Kaç zira' yüksekliğe sahipse o miktar harimi olacaktır. 168

KATL BÖLÜMÜ

Bu bölüm dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

KATİLDEN NEHY

*

İKİNCİ FASIL

KATLİN MÜBAH OLDUGU YERLER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KENDİNİ ÖLDÜRENİN HÜKMÜ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÖLDÜRÜLMESİ CAİZ OLAN VE OLMAYAN HAYVANLAR

*

KÖPEGİN ÖLDÜRÜLMESİ

*

KARINCA VS'NİN ÖLDÜRÜLMESİ

BİRİNCİ FASIL

KATİLDEN NEHY

نع نبا رمع َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع لاق: [لاق ُلوسر هاللّ ِ #: َ يزَ لا ُ ُلاؤْم ْم ِن ُ يف
ِنيدِه ْن ِم ةَ حَسُف ٍ ْمَلاَم ْ ِصُي ِ
الهتِب َ مَخْر َ ج َ لِمَن ْ أو ْ قَع َ.5422 1 ـ نع ديعس نب صاعلا َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع
ب ْ دَما َ حَر اما . قَاَل َ و قَاَل َ ابْن ُ عَمُر َ َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع: إنه مِن ْ و َر ْ طَاَت ِا‘مُور ِ

الحَر ْ ام ِبَغ َ يِز ْ ح ِ لِه ِ]. أخرجه البخاري.«الو َر ْ طَات ُ» جمع ورطة: وهو الهلك .
نفَسْه ُ فيها َ سفْك َ الدم ِ

1. (4922)- Said İbnu'l-As (radıyallahu anh) hazretleri İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min, haram kana bulaşmadıkça dininde genişlik içindedir."

Said İbnu'l-As der ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) (Resulullah' ın sözünden sonra şunu) söylediler: "Kişi, nefsini bulaştırdığı taktirde, kurtuluşu olmayan çok ciddi amellerden biri, haksız yere haram kan dökmesidir." [Buhârî, Diyât 1.] 169

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, haksız yere kan dökme cinayetinin büyüklüğünü ihbar etmektedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), haram kan akıtmadıkça mü'minin genişliğe mazhar olduğunu belirtiyor. Bu genişlikten maksad, tevbe ettiği taktirde affedilme şansıdır. Haksız yere kan dökmeyen bir mü'min, başkaca günahlarından tevbe ettiği taktirde affedildiğini ümid edebilir. Ancak, haksız yere kan döken, cana kıyan kimse bu genişliği kaybetmektedir.

Buhârî'de bu hadisin evvelinde şöyle bir rivayet kaydedilmiştir: "İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah nazarında en büyük günah hangisidir?" diyerek sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah seni yaratmış olduğu halde ona bir ortak koşmandır!" buyurdular. Adam tekrar: "Sonra hangi günah gelir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sonra beraberinde seninle yemek yemesinden korktuğun için çocuğunu öldürmendir" buyurdular. Adam tekrar: "Bundan sonra hangisi gelir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sonra komşunun zevcesiyle zina yapman" buyurdular. Aziz ve celil olan Allah Teala Hazretleri, bu hükmü te'yiden şu ayeti inzal buyurdular: "Onlar Allah'ın yanısıra başkalarını da ilah edinip onlara kulluk etmezler. Allah'ın haram ettiği bir cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Kim bu günahları işlerse cezasını görür. O kimse kıyamet günü kat kat azaba uğrar. Hor ve hakir olarak o azabın içinde ebediyyen kalır" (Furkan 68-69). **2-** Hadiste geçen varatat, "varta"nın cem'idir. Varta: Helak mânasına gelir. Kurtuluş imkanı olmayan şey için söylenir. Asıl itibariyle hiçbir çıkış yolu olmayan derin yer mânasına gelir. Nitekim, hadisin devamında "çıkışı olmayan" diye açıklama da getirilmiştir.

Haksız yere adam öldüren kimsenin, bu günahtan yapacağı tevbenin makbul olmayacağına dair yaygın bir kanaat mevcuttur. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), böyle bir katile "Sen bir bardak soğuk su iç, artık cennete gidemezsin" demiştir.

Tirmizî, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den: "Dünyanın tamamının zeval bulması, Allah nazarında bir Müslümanın haksız yere öldürülmesinden daha hafiftir" hadisini kaydeder. Bu mânayı te'yid eden hadisler çoktur. Bir kısmını müteakiben göreceğiz. Bir ayet-i kerimede de şöyle buyrulmuştur: "...Kim, bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de birisinin hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur..." (Maide 32). İnsan ve bahusus mü'min kanının Allah indinde ne kadar kıymetli ve bunlara karşı işlenen cinayetin ne kadar büyük bir helak (varta) olduğunu anlamaya Rabbülalemin'in bu kelamları kafi ise de, İbnu'l-Arabi'nin şu sözünü de kaydediyoruz: "Haksız yere hayvan öldürmenin yasağı ve bununla ilgili tehdid sabittir. Öyleyse bir insanın öldürülmesi nasıl olur? Hele bu Müslümansa? Müttaki ve salih ise? "İslâm alimleri, "kâtil için tevbe var mıdır?" meselesinde münakaşa ederler. İbnu Abbas örneğinde olduğu üzere, tevbe olmayacağına hükmedenler olmuştur. Ancak, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ulemâsı, çoğunluk itibariyle, "Kâtilin durumu Allah'a kalmıştır, dilerse affeder" diye hükmetmiştir. Onlar bu hükme giderken, Ashabın, Furkan suresinde -yukarıda kaydettiğimiz ayet üzerine- "Kâtile cehennem vacib olmuştur (tevbesi yoktur)" diye hükmettikleri bir sırada, "Allah kendisine şirk koşmayı mağfiret etmez. Bunun dışındaki günahları dilediğinden mağfiret eder..." (Nisa 48) mealindeki ayetin inzal buyrulmasını te'yid eden rivayeti esas almıştır. Bu hükmü te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Bunlardan biri daha önce geçtiği üzere, doksan dokuz kişiyi öldürdükten sonra günahından tevbe imkanı arayan İsrailî zatın affıyla ilgili kıssadır. 170

□ ُ هْنَع لاق : [َلاَق َر ُلوُس هاللّ ِ #: ُّلُك ٍبْنَذ َسَع هاللّ ُ ْنأ َرِفْغَي ُه َّا هرلا َلُج لُتْقَي
هاللّ َي ِض َر نايفس يبأ نب ةيواعم نعو ـ2 □5428□

يئاسنلا هجرخأ .[ارِفاك ُتوُمَي َلُج َّرلا ِوأ ، ادهمَعَتُم َنِمْؤُمْلا .

2. (4923)- Muaviye İbnu Ebi Süfyan (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her günahı Allah'ın mağfiret buyurması muhtemeldir. Ancak bilerek mü'mini öldüren veya kâfir olarak ölen kimse hariç..." [Nesâî, Tahrim 1, (7, 81).[171]

يئاسنلا هجرخأ .[اَيْنُّدلا ِلا َو َز ْنِم ِ هاللّ َدْنِع ُمَظْعأ ِنِمْؤُمْلا ُلْتَق :#ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ8 □5425□

3. (4924)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'minin öldürülmesi, Allah katında dünyanın zevalinden daha büyük (bir hâdise)dir." [Nesâî, Tahrim 2, (7, 83).][172]

هنأ َوَل :َلاَق ُههنأ ِ هاللّ ِلوُس َر ْنَع ِنا َرُكْذَي امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديِعَس اَبأ َو َة
َرْي َرُه اَبأ ُتْعِمَس] :لاق يلجبلا مكحلا يبأ نعو ـ5 □5424□

يذمرتلا هجرخأ .[ِرأَّنلا يف ىلاعَت ُ هاللّ ُمُهَّبَك ٌنِم ْؤُم ِمَد يف اوُك َرَتْشا ِض ْر ْ ا‘.
َلْهأ َو ِءاَمهسلا َلْهأ

4. (4925)- Ebu'l-Hakem el-Becelî anlatıyor: "Ebu Hüreyre ve Ebu Said (radıyallahu anhümâ)'i dinledim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini müzâkere ediyorlardı: "Eğer semâ ve arz ehli bir mü'minin kanına (haksız yere dökmede) iştirak etselerdi, Allah her ikisini birden cehenneme atardı." [Tirmizî, Diyat 8, (1398).][173]

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif, sema ehli yani melekler dahi haksız yere kan dökümüne tevessül etmiş olsalar, onların da cezalandırılacaklarını ifade etmektedir. Onlar, asi olmayacaklarına göre, maksad, insan kanının hurmetine, ehemmiyetine dikkat çekmektir. [174]

دواد وبأ هجرخأ .[ٌن ِم ْؤُم ُكِتْفَيِ َ ،ِكْتَفلا ُدْيَق ُنامي“ا :َلاَق # ِ هاللّ َلوس َر .
هنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 5424

5. (4926)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İman, ihanetle öldürmeye bağdır, mü'min ihanet suretiyle öldürülmez." [Ebu Davud, Cihad 169, (2769).] 175

AÇIKLAMA:

Fetk: en-Nihaye'nin açıklamasına göre: "Kişinin [emandan sonra] gafil halde olan arkadaşına ansızın gelip onu öldürmesidir." Bu sebeple ihanet suretiyle öldürme diye çevirdik. İşte iman, mü'mini böyle bir davranıştan alıkoyduğu için "bağ" olarak ifade edilmiştir. Çünkü bağ, engelleyicidir, mani olucudur. İman da gadre manidir. Ka'bu'l-Eşref ve Ebu'l-Hukayk gibi bazı kâfirlerin bu suretle öldürülmesi, "Onların öldürülmeleri bu yasaktan önceye aittir veya onların öldürülmesi için hususi müsaade vahyedilmiştir. Çünkü onlar İslam'a karşı gadr ve ihanet içinde idiler" diye açıklanmıştır.176

لْفِك ِل هو‘ا َمدآ ِنْبا ىلَع َناَك ّ َإِ اْملُظ ُلَتْقُت ٍسْفَن ْنِم َسْيَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ4 5424:

بيصنلاو ظحلا «لفكلا» .دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[َلْتَقلا هنَس ْنَم ُل هوأ .
ُههن‘ ،اَهِمَد ْنِم

6. (4927)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Yeryüzünde haksız yere öldürülen bir insan yoktur ki kâtilin günahından bir misli Hz. Adem'in ilk oğluna (Kabil'e) gitmemiş olsun. Çünkü o, haksız öldürme yolunu ilk açandır." [Buhârî, Diyât 2, Enbiya 1, İ'tisam 15; Müslim, Kasâme 27, (1677); Tirmizî, İlm 14, (2675); Nesâî, Tahrim 1, (7, 82).] 177

AÇIKLAMA:

Hadis, haksız yere cana kıymaktan nehiy mevzuunda ziyadesiyle açık ise de, hadiste temas edilen Hz. Adem'in iki oğlu meselesi ile ilgili bazı

---

170 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/131-133. 171 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/133. 172 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/133.

teferruatı bu vesile ile kaydedeceğiz. Sunacağımız kıymetli bilgileri İbnu Hacer el Askalanî'nin Fethu'l-Bârî adlı Buhârî Şerhinden alıyoruz. Buna göre: 1- Hz. Adem'in ilk oğlundan murad ulemânın ekseriyetine göre Kabil'dir. Ancak aksini söyleyenler de mevcuttur. Mesela el-Kadı Cemâlü'd-Din İbnu Vasıl, Tarih'inde demiştir ki: "Hz. Adem'in öldürülen oğlunun ismi Kabil'dir. Kabil ismi de kurbanın kabul edilmesinden iştikak etmiştir." Ancak onun ismine نِباق (Kabin) de denmiştir. Kaf harfinden sonra uzatma elifi olmadan Kabin (نِبَق□) diyen de olmuştur. Taberî, İbnu Abbas'tan tahric ederek şunu kaydeder. "Bu iki oğlanın durumu şudur: "Onlar zamanında kendilerine tasadduk edilecek fakir kimse yoktu. Kişi Allah'a yakınlık maksadıyla kurban sunardı. Sunulan bu kurban Allah tarafından kabul edilince bir ateş iner ve onu yakardı, kabul edilmemişse yakmazdı." Hasan Basri'den de şunu kaydeder: "Habil-Kabil kıssasında geçen iki kardeş, Hz. Adem'in sulbünden değillerdi. Benî İsrail'den iki kardeş idi." Mücâhid'den İbnu Ebi Nüceyh'in rivayetine göre der ki: "Onlar, Hz. Adem'in sulbünden öz evladları idi." İşte meşhur olan görüş budur. Bu görüşü, sadedinde olduğumuz sahih hadis, oğulu, ilk olmakla tavsif etmek suretiyle te'yid eder. Yani Hz. Adem'in doğan ilk oğlu. Denir ki: "Hz. Adem'in cennette, ondan ve ikiz eşinden başka çocuğu doğmadı. Bu cennette doğmuş olmakla kardeşi Habil'e karşı: "Biz cennet çocuklarıyız, siz ise yeryüzü çocuklarısınız" diye iftihar etmeye, böbürlenmeye kalktı." İbnu İshak bu hâdiseyi el-Mübtede adlı eserde zikretti.

Yine Hasan Basrî'den rivayet edildiğine göre, demiştir ki: "Bana zikredildiğine göre, öldürüldüğü zaman yirmi yaşında idi. Kardeşi Habil ise yirmi beş yaşında idi."

Habil ismi Hibetullah'tan gelir.

Habil öldürülünce, Hz. Adem çok üzüldü. Bundan sonra Şîs doğdu, mânası Atiyetullah (Allah'ın ihsanı) demektir. Hz. Adem'in zürriyeti ondan intişar etti.

es-Sa'lebî der ki: "Kur'an-ı Kerim'i iyi bilen alimlerin zikrine göre, Hz. Havva, Hz. Adem'e yirmi batında kırk çocuk doğurmuştur. Bunların ilki Kabil ve kız kardeşi İklîma idi. Sonuncusu da Abdu'l-Muğîs ve Emetu'l-Muğîs idi. Hz. Adem, çocuk ve torunları kırk bine ulaşıncaya kadar ölmedi. Sonra hepsi helak oldu ve Tufan'dan sonra sadece Nuh'un zürriyeti baki kaldı. Bu da Şîs neslindendi. Allah Teala Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Biz dünyada yalnız onun neslini devam ettirdik" (Saffat 77).

Gemide Hz. Nuh'la birlikte seksen kişi vardı. Bunlara Kur'an-ı Kerim'de "Zaten onun yanında pek az iman eden vardı" (Hud 40) ayetiyle işaret edilmiştir. Bununla beraber, yeryüzünde sadece Nuh'un nesli baki kaldı. Çoğalıp yeryüzünü doldurdular."

2- Kabil'in kardeşini öldürüş tarzı ve öldürdüğü yerle ilgili bazı rivayetler de mevcuttur. Buna göre, taşla başını ezmiştir. Hâdise Sevr dağında, Akabetu Harra'da, "Hind"de, "Basra"da büyük mescidin yerinde cereyan etmiştir. 178

هاللّ ُلوُقَيَف .بِنَلَتَق اَذه ِهب َر اَي : ُلوُقَيَف ،لُج َّرلا ِدَيِب اذ ِخآ ُلُج َّرلا ُئ ِجَي□ :
:# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □5423ـ ُ هاللّ ُلوُقَيَف
.بِنَلَتَق اَذه هنإ ِهب َر اَي : ُلوُقَيَف ،لُج هرلا ِدَيِب اذ ِخآ ُلُج هرلا ُئ ِجَي َو ،بِل اَه
هًنإف : ُلوُقَيَف .َكَل ُة هزِعْلا َنوُكَتِل : ُلوُقَيَف ؟هُتْلَتَق َمِل

يئاسنلا هجرخأ .[ِهِمْثإِب ُءوُبَيَف .ٍن ًُفِل َتْسَيَل اَههنإ : ُلوُقَيَف .ٍن ًُفِل ُة .
هزِعْلا َنوُكَتِل : ُلوُقَيَف ؟هُت ْلَتَق َمِل

7. (4928)- Yine İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Kıyamet günü) bir adam bir başkasının elinden tutmuş olarak gelir ve: "Ey Rabbim! Bu, beni öldürdü!" der. Aziz ve celil olan Allah da: "Onu niye öldürdün?" diye sorar. Adam:

"İzzet senin için olsun diye öldürdüm!" der. Rab Teâla: "İzzet benim içindir!" buyurur. Bir başka adam da bir başkasının elinden tutmuş olarak gelir ve: "Ey Rabbim! Bu, beni öldürdü!" der. Aziz ve Celil olan Allah: "Onu niye öldürdün?" diye sorar. Adam:

"İzzet falancanın olsun diye öldürdüm!" der. Rab Teala: "İzzet falancanın değildir!" buyurur. Adam (öbürünün) günahıyla döner." [Nesâî, Tahrim 2, (7, 84).] 179

AÇIKLAMA:

Hadis, kıyamet günü, kâtilin Allah huzurunda nasıl muhakeme edileceğini anlatmaktadır. Bu muhakemede îlayı kelimetullah için öldürülen kurtulacak, fakat gayr-ı meşru bir maksadla öldüren, öldürdüğü kimsenin de günahını yüklenerek hesap yerinden ayrılacaktır. "Günahı ile döner" ifadesinde geçen "günahı" ibaresi maktulün günahı mânasını ifade ettiği gibi, kâtil kendi günahı ile birlikte döner mânasına da gelir. Yani kâtil, uhdesine terettüp eden sabit bir günahla huzurdan ayrılır demektir. 180

ب َرَضَف اَنْلَتَتْقاَف ِراهفُكْلا َنِم ٌج َر ُتيِقَل ْنإ َتْيأ َرأ ِ، هاللّ لوُس َر اَي :َلاَق ُههنأ]□
:هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوس‘ا نب دادقملا نعو ـ3 □5424ـ َلوُس َر اَي :َلاَقف .
ُهُلُتْقَت َ #ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف ؟اَهَلاَق ْنأ َدْعَب ُهُلُتْقاأ ِ، هللّ ُتمَلْسأ :َلاَقف .ٍة َر
َجَشِب يهِنم َذ همُث .اَهَعَطَقَف ِفْيَّسلاِب هدَي يدْحإ ْنأ َلْبَق ِهِتَل ِزْنَمِب َكهناِو
،ُهَلُتْقَت ْنأ َل ْبَق َكِتَل ِزْنَمِب ُههنإف ُهَتْلَتَق ْنإف ،ُهْلُتْقَت َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف .
َكِلذ َلاَق َّمُث ،هيَدَي يدْحإ َعَطَق ُههنإ ِ هاللّ رفاكلا ن‘ مدلا ةحابإ يف يأ «ِهِتَل
ِزْنَمِب َكهنإف» :هلوقو.بمتحاو أجتلا يأ «َذ».دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ [َلاَق
يِتهلا ُهَتَمِلَك َلوُقَي

صاصقلا قحب مدلا حابم هلتاق ناك دحأ هلتقف ملسأ اذإف مدلا حابم ملسي نأ.
لبق

8. (4929)- Mikdad İbnu'l-Esved (radıyallahu anh)'in anlattığına göre şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Resulü! Ben küffardan bir adama rastlasam ve aramızda mukatele çıksa. O kılıcıyla vurup elimin birini kesip atsa. Sonra adam (sıkışıp) bana karşı bir ağaca sığınsa ve: "Allah için Müslüman oldum!" dese, bu sözünden sonra ben onu öldürebilir miyim?" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hayır! Sakın onu öldürme" buyurdu. Ben ısrar ettim: "Ama ey Allah'ın Resulü! O benim bir elimi kesti ve sonra Müslüman olduğunu söyledi" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hayır! Sakın onu öldürme, eğer öldürürsen, o adam, sen onu öldürmezden önceki senin makamındadır ve sen de, onun söylediği kelimeyi söylemezden önceki durumunda olursun!" buyurdular." [Buharî, Diyat 1, Megazî 11; Müslim, İman 155, (95); Ebu Davud, Cihad 104, (2644).] 181

AÇIKLAMA:

Şarihler, hadisten savaş sırasında Müslüman olduğunu ilan eden kimsenin kanının artık haram olacağı hükmünü çıkarırlar. Böyle bir durumda, Müslüman kimse, karşısındakini öldürdüğü taktirde kâfir olur hükmü çıkarılmamıştır. Hattâbi şöyle der: "Hadisin mânası şudur: "(Muharib) kâfirin Müslüman olmazdan önce, dini sebebiyle, kanı mübahtır. Müslüman olunca, tıpkı Müslüman gibi kanı haram olur. Bundan sonra, onu bir Müslüman öldürecek olursa, kısas hakkı suretiyle öldüren Müslümanın kanı mübah olur, tıpkı kâfirin kanının din sebebiyle mübah olması gibi. Kanının helal olmasından murad, onun küfre dahil edilmesi değildir. Hadisten, Müslüman olan kâfiri öldüren, kâfir olduğu için kanı helal olmuştur hükmünü çıkarmak büyük günah işleyen mü'minlerin kâfir olduğunu söyleyen Haricîler gibi hükmetmek olur. Hülasa, hadisin ifadesinde me'hazın ihtilafına rağmen menzilenin birliği gözükmektedir: Birinci menzileye göre: Öldürdüğün kimse, kanının haram oluşu yönüyle senin gibidir; ikinci menzileye göre: Kanın heder olması yönüyle sen de onun gibisin." Bazı alimler: "Hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kelamın batını değil, zahiri ile caydırıcı bir gaye gütmüştür, öldürenin kâfir olacağını murad etmemiştir" demişlerdir. Mühelleb de şöyle der: "Hadisin mânası şudur: "Sen onu bilerek öldürmeye kasdetmekle günahkâr oldun, tıpkı onun seni öldürmeye kasdetmekle günahkâr olması gibi, böylece ikiniz de isyan halinde birleşmiş oluyorsunuz." Hadisle ilgili başka yorumlar da yapılmıştır: 182

نِم ٍلُج َرِل افيِلَح َو َناَيْفُس ِيب‘ انْيَع َناك َو ،َناهيَح ِنْبا ِتا َرُف ِلْتَقِب # ِ هاللّ
ُلوُس َر َرَماأ] :لاق برضم نب ةثراح نعو ـ4 5484ـ اَج ِر ْمُكْنِم هنِإ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَقف .ٌمِلْسُم هنِإ ُلوُقَي ُههنِإ ،ِ هاللّ َلوُس َر اَي :َليِقَف .ٌمِلْسُم هنِإ :
‘لاَقف .ِراَصْن‘ا َن ِم ٍةَقْلَحِب هرَمَف ِراَصْن ا

. مُهُلِكَن ْلا بِإيماَنِهِمْ؛ مُهْنِم ْتا َرُف ُتْب ُناهيَح َ]. أخرجه وبأ دواد

9. (4930)- Hârise İbnu Mudarrıb anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Furat İbnu Hayyan'ın öldürülmesini emretti. Bu adam Ebu Süfyân'ın casusu ve aynı zamanda Ensar'dan bir zatın halifi (müttefiki) idi. Derken o, Ensar'dan müteşekkil bir halkaya uğradı ve: "Ben Müslümanım!" dedi. Bunun üzerine: "Ey Allah'ın Resûlü! Furat İbnu Hayyan "Ben Müslümanım" diyor!" denildi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Sizden bir kısım erkekler var. Kendilerini (dilleriyle itiraf ettikleri) imanlarına havale ediyor (söylediklerini tasdik ediyor)uz. İşte onlardan biri de Furat İbnu Hayyan'dır" buyurdular." [Ebu Davud, Cihad 109, (2652).] 183

AÇIKLAMA:

1- Furat İbnu Hayyan (radıyallahu anh) Ashab'tandır. Ebu Süfyan'ın casusu olduğu halde imanı ikrar ettiği için Resulullah öldürtmemiştir.

2- Hadisin Ahmed İbnu Hanbel'de gelen veçhi Furat'ın zımmî olduğunu da tasrih eder. **3-** Hadisten hareketle alimler, "Zımmî casusun öldürülmesinin" cevazına hükmederler. İbnu Hacer: "Harbî olan kâfirin öldürülmesinin cevazında ittifak vardır, muâhid ve zımmî casusun öldürülmesi hususunda ihtilaf vardır" der ve açıklar: * Malik ve Evzâî: "Casusluğu sebebiyle akdini bozmuş olur" der ve öldürülmesinin cevazına hükmeder. * Şafiiler nezdinde ihtilaf edilmişse de: "Eğer casusluk yapmayacağı ahit yapılırken şart koşulmuşsa, casusluk yapmakla ahdini bilittifak bozar" denmiştir. [184]

İKİNCİ FASIL

KATLİN MÜBAH OLDUĞU YERLER

هإ ِ هالّ ُلوس َر يهنأ َو ُ هالّ هإ َهلا ِ َنأ ُدَهْشَي ٍمِلْسُم ِئ ِرْما ُمَد ُّل ِحَي َ # ِ هالّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر دوعسم نبا نع ـ1 □5481□

ةسمخلا هجرخأ .[ِةَعاَمجْلِل ِق ِراَفُمْلا ِهنيِدِل ِك ِراهتلا َو ، ِسْفهنلاِب .
ِسْفهنلاو ،ِينا هزلا ِبِهيَّثلا :ٍثَث ند ْحإب

1. (4931)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah'ın Resulü bulunduğuma şehadet eden kimsenin kanı, üç hal dışında helal değildir: * Zina yapan dul.

* Cana can kısas.

* Dinden çıkıp cemaatten ayrılan." [Buharî, Diyat 6; Müslim, Kasâme 25, (1676); Ebu Davud;, Hudud 1, (4352); Tirmizî, Diyat 10, (1402); Nesâî, Tahrim 5, (7, 90, 91), Kasâme 5, (8, 13).] 185

AÇIKLAMA:

Hadis, kelime-i şehadetle Müslüman olduğunu beyan eden bir kimsenin kanının haram olduğunu belirtmekte, buna istisna teşkil eden üç durumu açıklamaktadır. Bu üç durumdan biri kesinleşince mü'min de olsa kanı helal olmaktadır.

1- Dul, yani evlendikten sonra boşanmış olan kimsenin zina yapması. Nesâî'nin rivayetinde bu husus "Muhsan olan kimsenin zina etmesi, buna recm cezası gerekir" şeklinde daha açık olarak ifade edilir. Muhsan, evliliği tadan kimsedir. Şu halde böyle birisinin zina yapması, recmedilerek öldürülmesini gerektirir. Henüz bekar olup, evlenmemiş kimsenin (kadın veya erkek) zinası recmi gerektirmez. **2-** Cana can kısastan maksad, bir kimseyi bile bile haksız yere öldüren kimsenin de kısas edilerek öldürülmesidir. Kasden olmayan veya müdafa-i nefis gibi meşru bir mazeretle cana kıyan kimseye kısas gerekmez.

3- Dinden çıkan, irtidat eden demektir. Müslüman olduğu halde Hıristiyan veya Yahudi olan veya bütün dinleri reddedip ilhada düşen kimsenin İslam'a göre hayat hakkı yoktur. Onun hapsedilip, İslam'a dönmesi teklif edilir. İkna yolları araştırılır. Israr ederse öldürülür.

Hadiste geçen cemaatten maksad, Müslümanlar cemaatidir. Cemaatı terketmek, irtidat etmek demektir. Bu, irtidattan ayrı ikinci bir vasıf değildir. Bir başka ifade ile, irtidat eden bir kimse, Müslüman cemiyetini terketip bir başka cemaate iltihak etse de etmese de hüküm değişmez. İslam'dan çıkmakla cemaati de terketmiş olur. İsterse Müslümanlarla beraber yaşamaya, ailesinden hiç ayrılmamaya azmetmiş olsun. Aksi taktirde Resulullah dördüncü bir şık daha söylerdi.

İbnu Dakîku'l-Îd der ki: "Dinden çıkma, erkek Müslümanın kanını mübah kılan bir cürümdür, bu hususta ulema icma etmiştir. Kadın hakkında ihtilaf edilmiştir. Ancak cumhur, sadedinde olduğumuz hadise dayanarak kadınla erkek arasında ayırım yapmamayı esas almıştır. Çünkü derler, zinada aralarında eşitlik mevcuttur, irtidatta da eşitlik olmalıdır."

İbnu Dakîku'l-Îd hadisle ilgili olarak şunu da söyler: "Hadiste geçen "cemaatten ayrılan" tabirinden şu hüküm de çıkmaktadır: "Bundan murad icma ehline muhalefettir." Böylece, "İcmaya muhalefet eden kâfir olur" diyenlerin görüşü, hadisten destek bulur.

Bu görüş, bazı alimlere nisbet edilmiştir ve bu zayıf da değildir. Çünkü icmaya göre meseleler bazan şeriat sahibinden tevatürle habere dayanır -ki namazın farziyyeti böyledir- bazan da tevatüre dayanmaz. Önceki kısmı inkar eden, icmaya muhalefeti için olmasa da tevatüre muhalefeti için tekfir edilir. Ancak ikinci kısım icmaya muhalif olan tekfir edilmez."

İcmayı inkar edenin tekfiri hususunda şu görüş de ileri sürülmüştür: "Dinin bir vacibi olduğu zarureten bilinen şeyin inkarı diye kayıtlamak gerekir; beş vakit namaz gibi."

Bazıları: "Vacib olduğu tevatürle bilinen şeyin inkarı küfrü gerektirir" demiş, misal olarak âlemin hudusu meselesini göstermiştir. İyaz ve başkaları "âlemin kıdemini iddia edenin tekfir edileceğine icma edildiğini" naklederler.

Mevzu üzerine kelamcıların bazı tahlilleri ve ihtilafları mevzubahis ise da, aktarmayı gereksiz görüyoruz.[186]

هللاِب ُه ْرهكَذ :َلاَق ؟يِلاَم َذُخأَيِل بِنِتأَي ُلُج هرْلا ِ، هاللّ َلوُس َر اَي :َلاَقف□ .
ِ هاللّ ِلوس َر بلا ُلُج َر َءاَج] :لاق قراخم نعو ـ2 □5482 ـِهْيَلَع ِنَعْتَساَف :َلاَق

؟ َنيِمِلْسُمْلا َنِم ٌدَحأ يِل ْوَح ْنُكَي ْمَل ْنِإَف : َلاَق . َنيِمِلْسُمْلا َنِم َكَل ْوَح ْنَمِب ْهِيَلَع
ْنِعَتْساَف : َلاَق ؟ ْرِهكهذَي ْمَل ْنِإَف : َلاَقَف

ا ِءاَدَهُش ْنِم َنوُكَت ىهتَح َكِلاَم َنوُدŒيئاسنلا هجرخأ .[َكَلاَم َعَنْمَت ْوأ ِة َرِخ .
ْلِتاَق : َلاَق ؟يِهنَع ُناَطْلُّسلا َأن ْنإَف : َلاَق ِناَطْلُّسلاِب

2. (4932)- Muhârik anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Bir adam gelip malımı almaya kalkarsa (ne yapayım)?" dedi.

"Ona Allah'ı hatırlat!" cevabını verdi. Adam tekrar: "Hatırlamazsa! (ne yapayım?)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Etrafındaki Müslümanlardan yardım talep et!" buyurdu. Adam: "Etrafımda hiç Müslüman yoksa ne yapayım?" dedi.

"Öyleyse sultandan yardım iste!" buyurdu. Adam:

"Sultan benden uzaksa?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir ahiret şehidi oluncaya veya malını koruyuncaya kadar malın için mücadele et!" buyurdular." [Nesâî, Tahrim 21, (7, 113).][187]

AÇIKLAMA:

Nesâî'nin bir başka rivayetinde, soru sahibinin: "Allah'ı hatırlamaz (yani Allah'ı hatırlatmamla hırsızlıktan vazgeçip çekip gitmezse?)" şeklindeki sorusunu üç kere tekrar eder. Resulullah her üçünde de: "Allah'ı hatırlat!" diye üç kere cevap verir. Hadis: "Eğer öldürülürsen cennete gidersin, öldürürsen cehenneme gider" diye noktalanır. [188]

يذمرتلا هجرخأ .[ِفْيَّسلاِب ُهب ْرَض ِر ِحاَّسلا ُّدَح :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] :لاق.
□5488□ 8ـ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بدنج نعو

3. (4933)- Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sihirbaza tatbik edilecek hadd cezası kılıçla vurmaktır." [Tirmizî, Hudud 27, (1460).][189]

AÇIKLAMA:

1- "Sihirbazın cezası, öldürülmesidir" diyenler bu hadisle hükmetmişlerdir. Ancak hadis hüküm çıkarılacak sıhhatte değildir, zayıftır. Ayrıca bazı rivayetlerde "Sihirbaza uygulanacak hadd cezası kılıçla dövülmesidir" şeklinde gelmiştir. "Kılıç vurma", boynunu vurma mânası taşısa da "kılıçla dövmek" bu mânaya gelmez. Tirmizî, İmam Malik'in bu hadisle amel ettiğini belirtir.

2- Nevevî der ki: "Sihir yapmak haramdır ve bi'l-icma büyük günahlardandır. Bazan küfürdür, bazan küfür değilse de büyük bir masiyettir. Sihir amelinde küfrü gerektiren bir söz ve fiil olursa küfürdür, yoksa küfür değildir. Öğrenilmesi de öğretilmesi de haramdır. Sihirbaz bize (Şafiilere) göre öldürülmez, tevbe ederse tevbesi kabul edilir. İmam Malik der ki: "Sihirbaz, sihri sebebiyle kâfir olur, tevbe teklif edilmez, tevbesi kabul edilmez, katline hükmedilir." Mesele zındığın tevbesinin kabul edilip edilmeyeceğine dair yapılan ihtilafa bağlıdır. Çünkü sihirbaz, ona göre kâfirdir. Bize göre kâfir değildir. Münafık ve zındığın tevbesi kabul edilir. Kadı İyaz der ki: "Ahmed İbnu Hanbel de Malik'in görüşüyle hükmetti. Bu görüş sahabe ve tabiine mensup bir cemaatten de mervidir. Ashabımız der ki: "Sihirbaz, sihriyle bir kimseyi öldürecek olsa ve o adamın, kendi yaptığı sihir sebebiyle öldüğünü itiraf edecek olsa ve çoğunlukla sihir sebebiyle öldüğü söylenecek olsa, ona kısas uygulanması gerekir. Sihirle ölse fakat sihri bazan öldürse, bazan da öldürmese sihirbaza kısas gerekmez, diyet ve keffaret gerekir. Diyet de kendi malından alınır, akilesinden alınmaz. Çünkü caninin itirafıyla sabit olan ceza sebebiyle akile borçlandırılmaz. Ashabımız der ki: "Sihirle ölüm meselesi, beyyine ile değil, sihirbazın itirafıyla kesinlik kazanır." 190

تَنَاَك ْدَق َو اَهْت َرَحَس اَهَل ةَي ِرَاَج ْتَلَتَق # هيبهنلا َج ْو َز َةَصْفَح هنأ ُهَغَلَب ُه□
ً هًنأ] :ةرارز نب دعس نب نمح هرلادبع نعو ـ5 □5485□

كلام هجرخأ .[اَهْت َرَّبَد .

4. (4934)- Abdurrahman İbnu Sa'd İbnu Zürare'nin anlattığına göre, kendisine, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın müdebber kıldığı bir cariyesi, kendisine sihir yaptığı için, sihri sebebiyle öldürmüştür." [Muvatta Ukul 14, (2, 871).] 191

AÇIKLAMA:

1- Müdebber kılmak: "Ben öldükten sonra hürsün" diyerek, hürriyetini ölümüne bağlamaktır. Bu suretle azad edilen, sahibinin ölümüyle hür olur.

2- Rivayetin Muvatta'daki aslında, Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın sihirbazın öldürülmesini emrettiği ve emri üzerine öldürüldüğü tasrih edilmiştir. Teysir, üslubu biraz farklı kaydetmiş. İmam Malik, hadisi kaydettikten sonra ilave eder: "Başkasına sihir yapan ve kendisine sihir yapılmayan sihirbazın misali, Allah Teala'nın, kitabında söylediği şu kimseye benzer: "...Andolsun onlar muhakkak biliyorlardı ki, onu (sihri) satın alan (ona revaç veren) kimsenin ahiretten hiçbir nasibi yoktur. Onlar kendilerini cidden ne kötü şey mukabilinde sattıklarını bilmiş olsalardı" (Bakara 102). Ben, bunu kendiliğinden yapan kimsenin öldürülmesi gereğine hükmediyorum."

İmam Malik sihir yaptırana değil, yapana ceza verilmesini teklif etmektedir. [192]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KENDİNİ ÖLDÜRMENİN HÜKMÜ

بهد َرتَي َمهنَهَج ِرأَن يف َوُهَف ُهَسْفَن َلَتَقف ٍلَبَج ْنِم بهدَرت ْنَم :#ِ هاللّ ُلوس َر
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِبأ نع ـ1 □5484ـ ُهَس ْفَن َلَتَق ْنَم َو ، ادَبأ
اَهيف ادهلَخُم ادِلاَخ َمهنَهَج ِرأَن يف ُهاهسَحَتي ِهِدَي يف ُهُّمُسَف ُهَسْفَن َلَتَقف
اهمُس بهسَحَت ْنَم َو ، ادَبأ اَهيف ادهلَخُم ادِلاَخ اَهيف هسفن برضي بأ «أ هج
َوَتي».ةسمخلا هجرخأ .[ادَبأ اَهيف ادهلَخُم ادِلاَخ َمهنَهَج ِرأَن يف ِهِنْطَب يف
اَهِب ُأهج َوَتي ِهِدَي يف ُهُتَدِيدَحَف ،ٍةَديِدَحِب

. اهب

1. (4935)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kendisini dağdan atarak intihar ederse o cehennemlik olur. Orada ebedî olarak kendini dağdan atar. Kim zehir içerek intihar ederse, cehennem ateşinin içinde elinde zehir olduğu halde ebedî olarak ondan içer. Kim de kendisine demir saplayarak intihar ederse, cehennemde ebedî olarak o demiri karnına saplar." [Buhârî, Tıbb 56; Müslim, İman 175, (109); Tirmizî, Tıbb 7, (2044, 2045); Nesâî, Cenâiz 68, (4, 66, 67); Ebu Davud, Tıbb 11, (3872).][193]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zahirine göre, şu veya bu şekilde intihar ederek canına kıyanlar, ebedî olarak cehennemde kalacaktır. Ehl-i Sünnet ulemasından İmam Malik merhumun, hadisin zahirini esas alarak: "Müntehirin tevbesi kabul olmaz, dolayısıyla, namazı da kılınmaz" dediği nakledilmiştir.

Günah işleyenlerin ebedî cehennemde olacağına hükmeden Mu'tezile ve diğer fırka mensupları da hadisin zahirini esas alarak müntehirin ebedî olarak cehennemde kalacağına hükmetmiştir. Ancak Ehl-i Sünnet'in meseleye yaklaşımı farklıdır. Onlar müntehirin ebedî cehennemlik olacağı hususunu mutlak kabul etmezler, bazı kayıtlarla tahdid ederler. Nitekim hadisin bazı vecihlerinde ادَّلَخُم ادِلاَخ ziyadesi mevcut değildir. Ehl-i Sünnet, ayrıca tevhid ehlinin günahları sebebiyle azaba maruz kalmakla birlikte cehennemde ebedî kalmayıp ondan çıkarılacağını mühim bir esas olarak kabul eder. Bu hususu te'yid eden sahih rivayetler var. Ehl-i Sünnet, sadedinde olduğumuz hadisi, istihlâle hamleder. Yani: "Kim intihar etmenin helal olduğuna itikad ederek canına kıyarsa o ebedî cehennemliktir" der. Çünkü böyle bir inançla haramı helal addettiği için kâfir olmuştur. Kâfir ise ebedî cehennemliktir.

* Ehl-i Sünnetten şöyle diyen de olmuştur: "Bu hadis, zecr ve tağliz makamında gelmiştir, zahiri murad değildir."

* Şöyle de denmiştir: "İntiharın gerçek cezası budur, ancak Allah mü'minlerin ehl-i tevhid olmalarına ikram olarak, tevhidlerinin hatırı için onları cehennemden çıkaracak, ebedî olarak orada bırakmayacaktır." * Bazı alimler, "Allah dilerse" takdiriyle, "Allah dilerse ebedî olarak cehennemde kalıcıdırlar" şeklinde anlarlar. * Bazıları: "Ebediyet"ten murad, devamın hakikatı değil, uzun müddettir" demiştir. Buna göre mâna: "...Uzun müddet cehennemde" olur.

2- "Ceza amel cinsinden olur" kaidesine binaen müntehir ne suretle canına kıymışsa, o şekilde azaba maruz kalmaktadır. Zehir içerek intihar eden, hep zehir içer şeklinde; kendini dağdan atarak intihar eden, hep dağdan atılarak; kendini (hançer, bıçak gibi kesici olan) demir bir şeyle öldüren de yine o şey vücuduna saplanarak ceza görecektir.

3- Cumhur-u ulemaya göre, müntehirin namazı kılınır. Hanefilerden Ebu Yusuf "Kılınmaz" demiştir. Ömer İbnu Abdilaziz ve Evzaî ise "mekruhtur" derler. 194

اهمَلَف .ِرأَّنلا ِلْهأ ْنِم اَذه :َم ًْس“ا ِبعهدَي ْنهِم ٍلُج َرِل َلاَقف .َرْبَيَخ #ِ هاللّ
ِلوُس َر َعَم اَنْدِهَش] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ2 □5484□

اَتِق َلَتاَق ْدَق ِراهنلا ِلْهأ ْنِم ُههنإ افِنآ َتْلُق ِبذهلا ِ هاللّ َلوُس َر اَي :َليِقَف ؛ٌحا
َرَج ُهْتَباَصأ َو اديِدَش اَتِق َلَتاَق َلاَتِقْلا َرَضَح ٌةَحا َر ِج ِهِب ْنِكَل َو ْتُمَي ْمَل ُههنإ :
ُهَل َليِق ْذإ َكِلذ ىلع ْمُه اَمْنيَبَف َباَت ْرَي ْنأ َنيِمِلْسُمْلا ُضْعَب َداَكَف .ِراهنلا ىلا :#
َلاَقف َتاَم ْدَق َو اديِدَش

هاللّ :َلاَقف .#ِ هاللّ ُلوس َر َكِلذب َرِب ْخُأف ُهَسْفَن َلَتقف ِهْيَلَع َلماَحَتَف □
ِهِفْيَس َباَبُذ َذَخأف ،حا َر ِجْلا ىلع ْرِبْصَي ْمَل ِليهللا َنِم َناَك اهمَلَف .ٌةَديِدَش ِلُج
هرلاِب َنيهدلا اَذه ُدِهيَؤُيَل َ هاللّ هنإ َو ،ٌةَمِلْسُم ٌسْفَن هإ ا َةَّنَجْلا ُلُخْدَي ُههنإ ِساهنلا
يف َىداَنَف ٍب َرماَ َّمُث .ُهلوُس َر َو ِ هاللُّدْبَع يهنأ ُدَهْشأ ، ُرَبْكأ

ناخيشلا هجرخأ .[ِر ِجاَفْلا .

2. (4936)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hayber Gazvesi'nde hazır bulunduk. Müslüman olduğunu söyleyen bir adam için de, Efendimiz: "Bu, ateş ehlindendir!" buyurdular. Savaş başlayınca çok şiddetli şekilde savaştı ve yara aldı. Ashabtan bazısı: "Ey Allah'ın Resulü dedi, az önce ateş ehlinden dediğiniz kimse, çok şiddetli şekilde kahramanca savaştı ve de öldü!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yine: "Cehenneme (gitmiştir)" buyurdular. Bu cevap üzerine Müslümanlardan bazıları nerdeyse şüpheye düşecekti. Askerler bu halde iken, (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "O asker henüz ölmemiş, ancak ağır şekilde yaralanmış!" dediler. Gece olunca, adam yaraya dayanamadı. Kılıncının keskin tarafını alıp üzerine yüklendi ve intihar etti. Durum Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verildi. Bunun üzerine: "Allahu ekber!" buyurdular ve devam ettiler: "Şehadet ederim ki, ben Allah'ın kulu ve Resulüyüm! "Sonra Hz. Bilal (radıyallahu anh)'e halk içinde şöyle ilan etmesini emrettiler: "Cennete sadece Müslüman nefisler girecek. Şurası muhakak ki, (İslam'ın lehine olan ameller kişinin imanına delil değildir), Allah bu dini, facir bir kimse ile de güçlendirir." [Buhârî, Cihad 182, Megâzî 38, Kader 5; Müslim, İman 173, (111).][195]

AÇIKLAMA:

Bu hadis muhtelif tariklerle gelmiştir. Bazılarından hâdisenin Uhud Savaşı sırasında geçtiği, bazılarında ise Hayber Seferi sırasında geçtiği ifade edilmiştir. Şarihlerden bazıları aradaki tearuzu, "İki ayrı hâdise mevzubahis olabilir" diye te'lif etmiştir.

Vakidî'nin Megâzî'si, hâdisenin Uhud'da cereyan ettiğini, hâdise kahramanın adının Kuzman olduğunu belirtir. Ona göre, "Kuzman, Uhud'dan geri kalır. Kadınlar bunu (savaş kaçkını diye) alaya alırlar. Bunun üzerine ilerler ve ön safta yer alır; ilk oku atar, sonra kılıncını çeker ve acaib kahramanlıklar izhar eder. Müslümanlar dağılınca kılıcın kınını kırar ve "Ölüm, kaçmaktan daha iyi!" diye bağırarak ileri atılır. Bu esnada kendisine uğrayan Katade İbnu'n-Nu'man: "Şehidlik sana mübarek olsun!" diye tebrikte bulunur. Kuzman ise: "Vallahi ben bir din için savaşmadım, kavmimin itibarı için savaştım!" diye mukabele eder ve yaranın ızdırabına dayanamayarak intihar eder."[196]

دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيَلَع يهلَصُأ َ َلاَقف .ُهَسْفَن َلَتَق ٍلُج َرِب # ُّيبهنلا َرِبْخُأ] .

□5484□ 8ـ نعو رباج نب ةرمس َر ِضَي هالّل ُ هْنَع لاق:

3. (4937)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, intihar eden bir kimse haber verilmişti.

"Ben üzerine namaz kılmıyorum!" buyurdular." [Ebu Davud, Cenaiz 51, (3185).][197] **AÇIKLAMA:**

4935 numaralı hadisin açıklamasında da belirttiğimiz gibi, Ehl-i Sünnet alimlerinden bazıları müntehire cenaze namazı kılınmayacağına hükmetmiştir. Ancak ulemanın ekseriyeti, kılınacağına kaildir. Resulullah'ın "kılmam" sözünü, başkalarını intihardan zecretme maksadına hamleder. [198]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÖLDÜRÜLMESİ CAİZ OLAN VE OLMAYAN HAYVANLAR

م َرَحلا َو ِهل ِحْلا يف َنْلَتْقُي ،ٌقِساَف َّنُهُّلُك ِهبا َوهدلا َنِم ٌسْمَخ :# ِ هاللّ لوُس :
َر َلاَق] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ1 5483ـ ِسمخ لتقب # ِ هاللّ
ُلوس َر َرَمأ :تلاق ةياور يف ملسملو.ةتسلا هجرخأ .[ُروُقَعْلا ُبْلَكْلا َو ،ُة َرأَفْلا َو ،
ُب َرْقَعلا َو ،ُةأد ِحْلا َو ، ُبا َرُغلا سمخ تاناويحلا «هذه َليقو».ةيحلا :بارغلا ناكم
ةريره يبأ نع هل ةياور يف دواد وبأ لدبأ َو ، ِم َرَحلا َو ِهل ِحْلا يف َقِسا َوَف،

. اهثبخل ةراعتسا ليبس ىلع قساوف

1. (4938)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hayvanlardan beş tanesi vardır ki bunların herbiri fasıktır (zararlıdır). Harem bölgesinde olsun, Hill (denen Harem dışı) bölgesinde olsun bunlar öldürülür: Karga, çaylak, akrep, sıçan, kelb-i akur (yırtıcılar)." [Buharî, Bed'u'l-Halk 16, Cezau's-Sayd 7; Müslim, Hacc 66-67, (1198); Muvatta, Hacc 90, (1, 357); Tirmizî, Hacc 21, (837); Nesâî, Hacc 113, (5, 208).]

Müslim'in bir rivayetinde Hz. Aişe şöyle demiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beş fasığın hill'de ve Harem'de öldürülmesini emretti." Ebu Davud, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den kaydettiği bir rivayetinde, karga yerine "yılan" demiştir.[199]

AÇIKLAMA:

1-[200] Harem: Hacc bahsinde etraflıca açıklandığı ve hududu da belirtildiği üzere sınırı Hz. İbrahim tarafından çizilen ve bir kısım yasakların cari olduğu bölgedir. Hıll de Harem'le mikad mahalleri arasında kalan yerlerdir. **2-** Öldürülmesi mübah kılınan hayvanlara fasık denmektedir. Lügatte fasık, çıkan mânasına gelir. Yani kulluktan çıkan, emir dinlemeyip dışına çıkan insana fasık denir. Hayvanlara da fasık denmesi, diğerlerinin umumi adetinden (insanlara faydalı olmak) çıkmalarından ileri gelir. Hanefîlerle Malikîlere göre, bu hayvanlar, eziyete sebep olup zarar verdikleri için fasık diye adlandırılmış ve öldürülmeleri tecviz edilmiştir. Şafiî hazretlerine göre, etleri yenilmediği ve diğer hayvanların hükmünden çıkarılarak öldürülmeleri caiz kılındığı için bunlara fasık denmiştir. Sayılan bu zararlı hayvanları, ihramlı bir kimse de öldürebilir, fidye gerekmez. **3-**

Kelb-i Akur'u bazı alimler kuduz köpek diye anlamıştır. Bazıları bununla saldırgan olan bütün hayvanları anlamıştır. Kurt, aslan, kaplan, pars gibi. Bunlar saldırınca yaralar, hatta öldürürler. İnsana saldırmayan tilki ve sırtlana kelb-i akur denmez.

Cumhur-u ulemâ "Diğer zararlı hayvanlar da bu hayvanların hükmüne tabidir, öldürülmeleri caizdir" der. Hanefîler: "Öldürülmesi caiz olan hayvanlar, yalnız hadiste isimleri zikredilenlerdir" demiştir. Ancak bazı hadislerde yılan da zikredildiği için, onu da dahil ederler. Ayrıca kurdun hükmünü köpeğe, keza insana saldıran vahşileri de aynı hükme idhal etmişlerdir.

Ne var ki, Aynî bu görüşe itiraz ederek: "Hadis-i şerifte sadece beş hayvanın öldürülmesine cevaz verildiğini, diğer hayvanların bu beş neve dahil olmadığını, aksi takdirde "beş" diye sınırlamanın bir mâna ifade etmeyeceğini" söylemiştir.

Kadı İyaz der ki: "Cumhur-u ulemanın kavlinden anlaşıldığına göre, hadisten murad, zikri geçen hayvanların kendileridir." İmam Malik ve Ebu Hanife'nin kavilleri de böyledir. 201

□ههنا َو ،ت ًس ْرُملا َو :ِهْيَلَع ْتَل َزًن ْذإ ىنِمِب # ِ هاللّ ِلوس َر َعَم ُنْحَن
اَمْنيَب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر دوعسم نبا نعو ـ2 □5484ـ ْتَيِق ُو :َلاَقف
اَنْتَقَبَسَف .اَهَلُتْقَنِل اَهاَن ْرَدَتْباَف .اَهوُلُتْقُا :َلاَقف .ٌةهيَح اَنْيَلَع ْتَبَث َو ْذإ ،اَهِب
ٌبِط َرَل ُهاَف هنإو ،هيف ْن ِم اَهاهقَلَت ُ هنإ َو ،اَهوُلْتَيَل

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[اَه هرَش ْمُتيِق ُو اَمَك ْمُك هرَش .

2. (4939)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Mina'da iken, Velmürselat suresi nazil oldu. Aleyhissalâtu vesselâm onu okuyordu. Ben onu, kendi ağızlarından öğrendim. Mübarek ağızları henüz surenin rutubetini taşırken, üzerimize bir yılan sıçradı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öldürün şunu!" buyurdular. Hemen öldürmek üzere atıldık. Fakat yılan önce davranıp kaçtı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şerrinden korundu, tıpkı siz de onun şerrinden korunduğunuz gibi!" buyurdular." [Buhârî, Cezâus-Sayd 7, Bed'ü'l-Halk 14, Tefsir, Mürselât 1; Müslim, Selam 137, (2234); Nesâî, Hacc 114, (5, 208, 209).] 202

نْيَتَيْفُّطلا اَذ اوُلُتْقا َو ،تاَّيَحْلا اوُلُتْقُا :ُلوُقَي ِرَبْنِمْلا ىلَع ،# ِ هاللّ لوُس َر ُتْعِمَس]□

: لاق امهْنَع ُ هاللّ يَ ِض َر رمع نبا نعو ـ8 □5454ـ يَ ِض َر ةَبابُل وُبأ يِنادَانَف
اَهلُتْق ‘ ةهيَح ُد ِراَطُأ أَنأ اَنْيَبَف :هْنَع ُ هاللّ يَ ِض َر ِ هاللّْدبَع َلاَق لَبَحْلا ِناَطِفْسُي َو
َرَصَبْلا ِناَسِمْطَي اَمُهَّنِاف ، َرَتْب‘ َوا هجرخأ .[ُرِماوَعْلا َيِه َو ،تِوُيُبْلا ِتاوَذ ْنَع َكِلذ
َدْعَب بِهَن ُههنِإ : َلاَقف .ِتاهيَحْلا ِلْتَقِب رَمأ # ِ هاللّ َلوُس َر هنِإ : ُتْلُقَف .اَهلُتْقَت َ
:هْنَع ُ هاللّ .ةيحلا ةيفطلا ليقو .لقملا ةصوخ ءاطلا مضب «
ُةيفطلا»و.نيتيفطلاب ةيحلا رهظ ىلع نيدوس‘ا نيطخلا هبش. يِئاسنلا إ ةتسلا

تيمس ،تيبلا يف نوكت يتلا تايحلا « ُرِما َوَعلا»و.رتب‘ا وهو هل دلو امو دلو
هل ناك ام ةيح لك اولتقاو :اذه ىلع دارملاف

اهرامعأ لوطل كلذب .

3. (4940)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı minber üzerinde şöyle söylerken dinledim: "Yılanları öldürün. İki çizgili ve ebteri (engerek) de öldürün. Çünkü bunlar, gözleri kapar (kör eder) ve hamilelerde düşük yaparlar."

Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) der ki: "(Bir gün) ben öldürmek için bir yılan kovalarken, Ebu Lübabe (radıyallahu anh) bana: "Öldürme onu!" diye nida etti. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yılanların öldürülmelerini emir buyurdular!" dedim. O: "Ama daha sonra ev yılanlarının öldürülmelerini yasakladı!" dedi. Bunlar (ömürleri uzun olduğu için) avamir denen ev yılanları idi." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 14, Megazî 11; Müslim, Selam 128, (2233); Muvatta, İsti'zan 31, (2, 975, 976); Ebu Davud, Edeb 174, (5252, 5253, 5254, 5255); Tirmizî, Ahkâm 2, (1483).] 203

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, yılanların öldürülmesi ile ilgili umumi emri tahsis etmekte ve ev yılanlarını istisna kılmaktadır. Hadisin zahirine göre evlerde rastlanan yılanlar öldürülmemelidir.

* İmam Malik, hadiste sadece Medine evlerinde yaşayan yılanların kastedildiğini, Medine dışındaki evlerde yaşayan yılanların bu istisnaya dahil olmadığını söylemiştir.

* Bazı alimler: "Sadece şehirlerdeki evler maksuddur, diğer evler buraya dahil değildir" demiştir. Alimler, sahralarda olsun, şehirlerde olsun, ev dışında rastlanan yılanların öldürülmesi gereğinde ihtilaf etmemiştir. Tirmizî'nin İbnu'l-Mübarek'ten kaydettiği bir rivayete göre, öldürülmesi yasak olan ev yılanı, gümüş (gibi açık renkli ve parlak)tır, incedir ve yürürken kıvrılmaz, dik yürür. **2-** Hadiste, ev yılanını tarifte kullanılan avamir tavsifinin Zührî tarafından ilave edilen bir derç

olduğunu şarihler belirtir. Lügatçiler, avamir'in ömür kelimesinden geldiğini, evde uzun müddet kalmaları sebebiyle bunlara ummar dendiğini, cemî olarak avamir geldiğini belirtirler. Ummar, evde yaşayan cinlerin ismidir. **3-** Bazı rivayetlerde ev yılanlarının, kaçmaları için inzar ettikten sonra kaçmazlarsa öldürüleceği belirtilmiştir. Ancak bu yılanlar çizgili ise ve ebter çeşidinden ise bunların inzar edilmeden (ürkütülmeden, ani olarak) öldürüleceği belirtilmiştir.

Kurtubî, bu hadislerdeki emrin vücub ifade etmeyip irşadî olduğunu, zararı kesin olan şeyi defetmek gerektiğini belirtir.

4- Ebter, dilimizde engerek denen, kuyruğu kısa zehirli yılandır. Bunlar, yılanların en tehlikeli ve en zararlı takımını teşkil etmektedir.

İki çizgili diye ifade ettiğimiz zûtufyeteyn, sırtında iki siyah çizgi bulunan yılandır. Bu da engerek gibi zehirli ve muzır yılanlardandır.

Bu iki yılanın gözlerinde, insan gözünü kör edecek bir hassa bulunduğu mücerred bakma ile gözleri kör edeceği kabul edilir. Onların, öncelikle gözleri sokacaklarının kastedilmiş olabileceği de söylenmiştir. Habel, anne karnındaki cenin demektir. Mezkur yılanlara bakınca, onlardaki zehirleyici hassa sebebiyle veya onlara bakmaktan hasıl olan korku sebebiyle bazı kimselerde çocuk düşürmelerin meydana geldiği söylenmiştir.204

يف َني ِجا َرَع يف اكي ِرْحَت ُتْعِمَسَف ،ُه ِرُظَتْنأ ُتْسَلَجَف ،يِهلَصُي ُهُتْدَج َوَف
ديِعَس يبأ ىلَع ُتْلَخَد] :لاق بيسملا يبأ نعو ـ5 □5451ـ ى َرَتأ : َلاَقَف . ِراهدلا يف
ٍتْيَب ىلا َراَشأف َف َرَصْنا اهملَف ، ُتْسَلَجَف َسِلجأ ْنأ هيلإ َراَشأف اَهَلُتْق ُ‘تْبَث َوَف
ٌةهيَح اَذإف ُتَفَتْلاَف ،ِتْيَبْلا ِةَي ِحاَن ُنذأَتْسَي َنَتَفْلا َناَكَف ،ِقَدْنَخلا ىلا # ِ هاللّ
ِلوُس َر َعَم اَنج َرَخَف .س ْرُعِب ٍد ْهَع ُبي ِرَق اهنِم ىتَف ِهيف َناَك : َلاَقَف . ْمَعَن :
ُتْلُقَف ؟ َتْيَبْلا اَذه َذَخاَف . َةَظْي ُرَق َكْيَلَع ىشْخأ ىنِإف ، َكَح ٍ ِس َكْيَلَع ْذُخ :# ُهَل
َلاَقَف . ام ْوَي ُهَنَذأَتْساَف ،ِهِلْهأ ىلا َع ِج ْرَيل ِراَهنلا ِفاَصْنأب # ِ هاللّ َلوُس َر

ُفْفَكا : ُهَل ْتلاَقَف . ٌة َرْيَغ ُهْتَباَصأ َو ،ِهِب اَهَنُعْطَيِل ِحْم ُّرلاِب اَهْيَلإِ ى َوْهأَف .□
ٌةَمِئاَق ِنْيَباَبلا َنْيَب ُهُتأ َرْما اَذإف ،ُهَلْهأ ىَتأف ،ُهَح ٍ ِس ُلَج َّرلا اَهْيَلإِ ى َوْهأف ، ِشا
َرِفْلا ىلَع ٌةَيِوَطْنُم ٌةَميظَع ٌةهيَح اَذإف َتْيَبْلا َلَخ َدَف .ِينَج َرْخأ ِيذَّلا اَم َرُظْنت ىتَح
َتْيَبْلا ِلُخْدا َو ، َكَحْم ُر َكْيلَع

اَنْئِ ج َف : َلاَق ؟ىَت َفْلا ِوأ ُةهيَحْلا ، ات ْوَم َع َرسأ َناَك اَمُهُّيأ ى ِرْدَن اَمَف ،هْيَلَع
َتْب َرَطْضاَف ِراهدلا يف ُه َزَك َرَف َج َرَخ َّمُث . ِهِب اَهَمَظَتْناَف ِحْم ُّرلاِب ْمُتْيأ َر
اَذإف . اوُمَلْسأ ْدَق اهن ِج ِةَنيِدَملاِب َّنإ : َلاَق َّمُث . ْمُكِب ِحاَصِل او ُرِفْغَتْسا :
َلاَقَف . ُهَيِيْحُي ْنأ َ هاللّ ُعدا اَنلُق َو ، َكِلذ ُهَل اَن َرَكَذف # ِ هاللّ َلوُس َر

هوُنِذآف ائْيَش ْمُهنِم□

وه « ُهوُنِذآف» ىنعمو.يذمرتلاو دواد وبأو كلامو ملسم هجرخأ .[ُنَاطْيَش َوُه
اَمَّنإف ،ُهوُلُتْقاَف َكِلذ َدْعَب ْم ُكَل اَدَب ْنِاف ،ٍماهيأ َةَث ًَ ث

عبتتلاو درطلاب كيلع قيضن نأ انملت ف انيلإ تدع نإ جرح يف تنأ :هل لوقي .
نأ

4. (4942)- Ebu Ôl-Müseyyeb anlatıyor: "(Bir gün) Ebu Said (radıyallahu anh)'in yanına girmiştim, namaz kılıyor buldum. Onu beklemek üzere oturdum. Derken evin bir köşesinde tavanı örten hurma dalları arasında bir kıpırtı gördüm. Oraya bakınca bir yılan olduğunu gördüm. Öldürmek üzere atıldım. Ebu Said oturmam için işaret etti. Tekrar yerime oturdum. Namazdan çıkınca bana evde bir oda gösterdi ve: "Bu odayı görüyor musun?" diye sordu. Ben: "Evet!" deyince devam etti: "Onda, bizden yeni evli bir genç vardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hendek (harbin)e gittik. Genç, gün ortasında, ehline uğramak için Aleyhissalâtu vesselâm'dan izin istiyordu. Bir gün ondan yine izin istedi. Aleyhissalâtu vesselâm ona :"Silahını beraberinde al, ben Kureyza'dan sana bir zarar gelir diye korkuyorum!" buyurdular. Adam silahını aldı. Ailesine geldi. Hanımı iki kapı arasında ayakta duruyordu. Elindeki mızrağı ile, dürtmek üzere kadına eğildi. Adama kıskançlık gelmişti. Kadın ona: "Mızrağını geri çek! Hele eve gir, beni dışarı çıkaran şeyi bir gör!" dedi. Adam içeri daldı. Bir de ne görsün: Yatağın üzerine çöreklenmiş iri bir yılan! Mızrağıyla ona yöneldi ve yılana sapladı. Sonra çıkıp, süngüyü avluya dikti. Derken yılan üzerine atıldı. Bilemiyoruz, hangisi evvel öldü; yılan mı, genç mi? Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, bu durumu anlattık ve: "Dua edin, Allah ona tekrar hayat versin!" dedik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Arkadaşınız için istiğfar ediverin!" buyurdular. Sonra şu açıklamada bulundular: "Medine'de Müslüman olan cinler var. Onlardan birini görürseniz, kendisine üç gün ihtarda bulunun. Eğer bundan sonra yine de görünürse onu öldürün. Çünkü o bir şeytandır." [Müslim, Selam 139, (2236); Muvatta, İsti'zan 33, (2, 976, 977); Ebu Davud, Edeb 174, (5256, 5257); Tirmizî, Ahkâm 2, (1484); (Bazı Tirmizî nüshalarında Sayd bölümünde (17. babta) gelmiştir.] 205

AÇIKLAMA:

Bazı şarihler, bu ve benzeri rivayetlere dayanarak Medine'deki yılanların hemen öldürülme cihetine gidilmemesi, önce ihtar edip, kaçmasına imkan hazırlanması gerektiğini, ihtara rağmen kaçmazlarsa öldürüleceğini söylemiştir. Sair yerlerde ve evlerde rastlanan yılanları ise, ihtar etmeden öldürmek mendubtur. Zîra bu babta sahih surette gelen birçok rivayet mevcuttur. Bu görüş sahipleri, Medine'de rastlanan yılanların ihtar edildikten sonra öldürülmeleri gereğine şu gerekçeyi zikrederler. Hadis, yılan şeklindeki bir cin taifesinin Medine'de Müslüman olduğunu beyan buyurmuştur.

Diğer bazı alimler, nehyin amm oluşundan hareketle, nerede olursa olsun, evlerde yaşayan yılanların ihtar edilmeden öldürülemeyeceğini söylemiştir. Kırlarda rastlanan yılanlar, bunlara göre de ihtarsız öldürülebilir. İmam Malik, mescidlerde rastlanan yılanların da ihtarsız öldürüleceğini söylemiştir. Tirmizî, yılana yapılacak ihtarın mahiyeti ile ilgili olarak, Resulullah'ın şu sözünü nakleder: "Senden, Süleyman İbnu Davud ve (gemiye sokarken) Hz. Nuh'un aldığı söz hakkı için bize eziyet vermemeni (ve bize görünmemeni) diliyorum." Ulema bu inzar (korkutma, ihtar) işinin üç gün mü; üst üste üç kere mi olacağında ihtilaf etmiştir. Cumhur üç gün demekte ittifak eder. İhtar şöyle yapılmalıdır. انشدكن بالعهد الذى

اخَذَ عَلَيْكُنَّ نوحٌ وسليمانُ عليهما السلام اَنْ لاَ تبْدُونَ وَ تؤْذُونَاNevevî'nin kaydına göre ulemâ şöyle demiştir: "İhtara rağmen gitmezse, anlaşılır ki, o yılan "ev yılanlarından " değildir, cinlerden Müslüman olanlardan da değildir, o bir şeytandır, ona hürmet etmek gerekmez. Allah, öylelerine, insanlara karşı intikam güderek galebe etme hassası vermemiştir. Müslüman olanlarla, ev yılanları aksine intikam alıcıdırlar."[206]

. □اللّهُ عَنْ # عَنْ حَيَاتِ البُيُوتِ. فقالَ: إذا رَأيْتُمْ مِنْهُنَّ شَيْئاً فى مَسَاكِنِكُمْ
وَ تَرَى اَوْ اَ لنا فإنْ ـ5452□ 4 ـوعن ابن أبي ليلى عن أبيه قال: [سَئُلِ رسولُ
اَخَذَ عَلَيْكُمْ نُوحٌ، وَ نَشُدُكُ العَهْدَ الهذى اَخَذَ عَلَيْكُمْ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ اَنْ تُؤْذُونَا
فَقُولُوا لَهُ: نَشُدُ عَلَيْكَ العَهْدِ الهذى

عُدْنَ فَاقْتُلُوهُنَّ.]أخرجه وأبو داود والترمذي

5. (4942)- İbnu Ebî Leyla babasından anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ev yılanlarından sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Evlerinizde onlardan birini görecek olursanız, ona: "Size Hz. Nuh'un (gemiye sokarken) aldığı söz hakkı için ve de Hz. Süleyman İbnu Davud'un sizden aldığı söz hakkı için bize zarar vermemenizi ve bize görünmemenizi taleb ediyorum" deyin. Eğer tekrar dönerlerse öldürün." [Tirmizî, Ahkâm 2, (1485); Ebu Davud, Edeb 174, (5260).]
[207]

يفو .[يهنِم َسْيَلَف َتُّه َرأَث َفاَخ ْنَمَف ،هنُههلُك ِتاهيَحلا اوُلُتْقا :#ِ هاللّ ُلوس َر
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ4 □5458□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍةَّضِف ُبي ِضَق ُههنأُك ِبذهلا َضيْب‘ا هناَجلا ًّإ .
َرأَبِكْلا اوُلُت ْقا» :ةياور

6. (4943)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yılanların hepsini öldürün. Kim yılan(ın intikam alacağın)dan korkarsa, benden değildir." Bir rivayette şöyle buyrulmuştur: "Gümüş çubuk gibi olan uzun yılan hariç, bütün yılanları öldürün." [Ebu Davud, Edeb 174, (5249, 5261); Nesâî, Cihad 48, (6, 51).][208]

هنُهاَنْمَلاَس اَم .اهنِم َسْيَلَف هنِهبَلَط َةَفاَخَم ِتاهيَحْلا َك َرَت ْنَم :#ِ هاللّ ُلوسر
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ4 □5455□

دواد وبأ هجرخأ .[هنُهاَنْب َراَح ُذْنُم .

7. (4944)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, yılanı (intikam) arar diye (öldürmez) bırakırsa bizden değildir. Biz onlarla harbettiğimiz günden beri onlarla sulh yapmadık." [Ebu Davud, Edeb 174, (5250).][209]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de geçtiği üzere, yılanın kindar olduğuna intikam alacağına inanılmaktadır. Aleyhissalâtu vesselâm bu hadislerde, yılanın kin tutacağından, intikam alacağından korkarak, onların öldürülmemelerini caiz bulmuyor. Esasen, ölen yılanın intikam alması mevzubahis olmadığı için, kastedilen, yılanın arkadaşlarının intikam alacağı inancıdır. Aliyyu'l-Kârî, cahiliye devrinde: "Yılanları öldürmeyin, eğer öldürecek olursanız, onun eşi gelir, intikam almak için sizi sokar" dendiğini; Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu cahiliye inancını nehyettiğini belirtir. Önceki hadiste, ev yılanlarına dokunulmaması, onları inzar ettikten sonra öldürülmesi emredilmiştir. Oradaki açıklamalar görülmelidir.

2- Hadiste temas edilen, yılanla insan arasındaki muharebe fıtrî ve cibillî durumdur. Zîra gerek insan ve gerekse yılan, birbirlerini öldürme fıtratı üzere yaratılmışlardır. Ancak bazıları: "Bundan murad, yılanla Hz. Adem arasındaki düşmanlıktır" demiştir. Rivayetlere göre, İblis cennete girmek diler, fakat cennetin bekçisi salmaz, mani olur. Fakat yılan onu ağzına alır ve ağzından içeri sokar. Cennete bu yolla giren İblis, Hz. Adem'le Havva'ya vesvese vererek, yasak ağaçtan yemelerine ve cennetten kovulmalarına sebep olur. Bu kötü akibete yılan sebep olduğu için insanoğlu ile yılan cinsi arasında adavet başlamıştır. **3-** "Bizden değil" sözüyle Resulullah tekfiri kastetmemiştir. "Bizim sünnetimizi almamıştır, yolumuzdan gitmemektedir" demiş olmalıdır. 210

؟ ِراَغهصلا ِتاهيَحْلا ِهِذه نِم اَهيِف هنإ َو َم َزْم َز َسُنْكَن ْنأ ُدي ِرُن اهنإ ! ِهاللّ
َلوُس َر اَي :لاق ُههنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبعلا نعو ـ3 □5454□

. فأَم َر ُه ٍّب قَتْلِهِن ه]. أخرجه وبأ دواد

8. (4945)- Hz. Abbas (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre: "Ey Allah'ın Resûlü demiştir, biz zemzem kuyusunu temizlemek istiyoruz. Fakat içinde şu küçük yılanlar var."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yılanları öldürmesini emretmiştir. [Ebu Davud, Edeb 174, (5251).] 211

ناخيشلا هجرخأ .[ِهِلْتَقِب َرمأ ُهْعَمْسأ ْمَل َو ،ُقِسْي َوُفْلا :ِغ َز َوْلِل # ِ هاللّ
ُلوس َر لاق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4 □5454□

. يئاسنلاو

9. (4946)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) keler için fuveysık (fâsıkcık) dedi ama, "öldürün!" diye emrettiğini işitmedim." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 14, Cezâu's-Sayd 7; Müslim, Selam 145, (2239); Nesâî, Hacc 115, (5, 209).] 212

وبأو ملسم هجرخأ .[اقِسْي َوُف ُهاهمَس َو ،غ َز َوْلا ِلْتَقِب َرمأ # هِبهنلا هنأ]
:هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاهقو يبأ نب ديعس نعو ـ14 □5454□

---

207 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/155-156.

دواد .

10. (4947)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kelerin öldürülmesini emretti ve onu fuveysika diye isimlendirdi." [Müslim, Selam 144, (2238); Ebu Davud, Edeb 176, (5262).]213

[قَلاَ رَسُولُ اللّهِ #: نْم لَتَق وَ زَغَةً يف أوهو لِ ضَرْبَةٍ كُتِبَ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ،
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ11 □5453□

يذمرتلاو دواد وبأو ،هظفل اذهو ،ملسم هجرخأ .[َكِلذ َنوُد ِةَثِلاهثلا يفو ، َكِلذ .
َنوُد ِةَيناهثلا يف َو

11. (4948)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim keleri ilk darbede öldürürse ona yüz sevap yazılır. İkinci vuruşta öldürürse daha az kazanır. Üçüncü vuruşta ise bundan da az sevap kazanır." [Müslim, Selam 147 (2240); Metin Müslim'den alınmadır. Ebu davud, Edeb 175, (5263, 5264); Tirmizî, Ahkâm 1, (1482). Bazı Tirmizî tertibinde Sayd bölümünde 13. babta.] 214

AÇIKLAMA:

Vezeğa, Ahterî'de keler olarak açıklanır. Keler, bir nevi kertenkeledir. Resulullah fuveysika diye tavsif ederek, insanlara eziyet veren haşerata dahil etmiştir. Fuveysika, fasıkcık demektir. Resulullah haşeratın ekserisinden ayrı olarak, zarar verenlere fasık demiştir. Ulemâ, kelerin bu grupta olduğunda ittifak eder. Bir vuruşta öldürülmesinden maksad eziyet verilmemesi içindir. Zîra hayvan ikinci darbeyi almadan yaralı olarak kaçabilir. Kertenkelenin öldürülmesi ile ilgili beyanlar, tabiatı icabı onun insanlara zarar verici olmasındandır. Bu mânayı te'yid eden başka rivayetler mevcuttur: Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetine göre, "Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm) ateşe atıldığı zaman bütün hayvanlar ateşi söndürmeye çalıştığı halde, kertenkele ateşi üfürmüş, iyice yandırmaya çalışmıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sebeple kertenkelenin öldürülmesini emretmiştir." Keza, Hz. Aişe, "Beytü'l-Makdis yandığı zaman da kertenkelenin ateşi üfürdüğünü" rivayet etmiştir. 215

* KÖPEKLER

هاللّ ُلوُس َر َرَمأ] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1 5454 #

ة َرْي َرُه ِبُ‘ هنإ :َلاقف .ٍع ْر َز َبْلَك ْوأ :ُلوُقَي َة َرْي َرُه اَبأ هنإ :َرَمُع ِنْبُ‘
َليِقَف .ٍةَيِشاَم ْوأ ٍمَنَغ َبْلَك ْوأ ،ٍدْيَص َبْلَك ّاَلِإ ِبَ ًكْلا ِلْتَقِب هجرخأ .[اَهُعَبْتَي
ِةَيِداَبْلا ِلْهأ ْنِم ِةأ َرْملا َبْلَك ُلُتْقَنَل اهنإ يهتَح ،ُهاَنْلَتَق ّاَلِإ اًبْلَك ُعَدَن ًَف اَهِفا َرْطأ َو
ِةَنيِدَمْلاِب ُثِعْبَن اَّنُك :َلاَق . اع ْر َز

. دواد ابأ إ ةتسلا

1. (4949)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) av veya koyun veya çoban köpeği hariç diğer bütün köpeklerin öldürülmesini emretti." İbnu Ömer (radıyallahu anhüma)'e: "Ebu Hüreyre, "Veya ekin köpeğini de diyor!" denilmişti, bunun üzerine: "Onun ekini var da ondan!" cevabını verdi ve ilave etti: "Biz Medine ve civarına gider, tek köpek bırakmaz, hepsini öldürürdük. Hatta biz, çölden gelmiş kadına refakat eden arkadaş köpeği bile öldürdük." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, Musakât 45, (1570); Muvatta, İsti'zân 14, 216 (2, 969); Tirmizî, Sayd 4, (1488); Nesâî, Sayd 9, (7, 184.]

AÇIKLAMA:

1- Köpeklerin öldürülüp öldürülmemesi ile ilgili birçok hadis rivayet edilmiş, bu sebeple mesele hakkında ulemânın farklı mütalaaları olmuştur. Bunları müteakiben özetlemeye çalışacağız.

212 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/157.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste açıklanması gereken mühim bir nokta, İbnu Ömer'in Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hakkında sarfettiği: "Onun ekini var da ondan" sözüdür. Bu ifade biraz açıklanmaya muhtaç. Çünkü yanlış anlaşılmaya müsait bir görünüş arzetmektedir.

İbnu Ömer'in, Ebu Hüreyre hakkındaki bu sözü, ulemanın ittifakla ifade ettikleri üzere Ebu Hüreyre'nin ziyadesini gevşetmek, hafife almak gayesini gütmemektedir. Nitekim o hüküm, yani Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ekin bekleyen köpeği de öldürmekten istisna kıldığını ifade eden ziyadeyi, İbnu Mugaffel, Süfyan İbnu Ebî Züheyr ve İbnu Hakem de zikretmişlerdir. Bu ziyadeyi başkaları rivayet etmemiş olsa, bi'lfarz sadece Ebu Hüreyre rivayet etmiş olsa bile, yine de hadisin sıhhatine bir noksan gelmezdi. Çünkü sahabinin rivayeti makbuldür. Kaldı ki, İbnu Ömer'in bu sözüyle: "Ebu Hüreyre çiftçidir, çiftçilikle ilgili teferruatı herkesten iyi bilir, o bu hususta dikkatlidir" demek istediği belirtilmiştir. 217

هلُك ْمِهلَمَع ْنِم َصَقَن هإ ابْلَك َنوُطِبَت ْرَي ٍتْيَب ِلْهأ ْنِم اَم :# ِ هاللّ لوُس َر َلاَق] :
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 □5444□

نيزر هجرخأ .[ٍمَنَغ ْوأ ٍث ْرَح ْوأ ٍدْيَص َبْل َك هإ ٌطا َريِق ٍم ْوَي .

2. (4950)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Köpek besleyen bir aile yoktur ki, her gün rızıklarından iki kırât eksilmemiş olsun. Bundan av veya bekçi veya koyun köpeği hariç (bunları besleyenlerin rızkında eksilme olmaz)." [Bunu Rezin tahriç etti.] 218

AÇIKLAMA:

1- Köpeklerle ilgili gelen hadislerden birkaçı: * İbnu Mugaffel anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpekleri öldürmeyi emretmiştir. Sonra: "Köpekler onları ne ilgilendirir" buyurdu ve av köpeği ile çoban köpeği hakkında ruhsat verdi." * Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize köpekleri öldürmeyi emrettiler. (Bunun üzerine biz) çölden gelen kadına refakat eden köpeğe varıncaya kadar (bütün köpekleri) öldürdük. Sonra (aleyhissalâtu vesselâm) köpekleri öldürmeyi yasakladı ve: "Halis siyahını (ve gözlerinin üstünde iki nokta gibi beyazı olan) iki noktalısını öldürün, zîra o şeytandır!" buyurdular. * İbnu Ömer anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), köpeklerin öldürülmesini emrettiler ve onların öldürülmesi için Medine'nin etrafına haber saldılar.

** Bu rivayetleri gözönüne alan Ahmed İbnu Hanbel ile bazı Şafiî alimler, halis, siyah köpeğin avcılıkta kullanılmasını uygun görmemişler ve Cabir (radıyallahu anh) hadisinin zahirini esas alarak: "Zîra siyah köpek şeytandır; helal olan av, şeytanın değil, köpeğin avladığıdır" demişlerdir. Fakat alimlerin ekseriyeti yani cumhur, siyah köpekle diğerleri arasında fark olmayacağına hükmetmiştir. Hadiste ona şeytan denmesi, onların köpek olmadığını belirtmeye matuf değildir. Bundandır ki, beyaz gibi, siyah köpeğin de ağzını soktuğu kabın yıkanması gerekir. İmam Â-zam, İmam Malik ve İmam Şafiî rahimehümullah'ın mezhepleri böyledir. Alimler, siyah köpeğin şeytan olarak ifade edilmesinde zahirin maksud olmadığına, Kur'an-ı

Kerim'de -mesela Nas suresinde- kötülüğü galebe çalan insanlara şeytan denmiş olmasını delil gösterirler. Allah böylelerine şeytan demiş ama öldürülmelerini emretmemiştir.

** İbnu Abdilberr'e göre, zararlı olmadıkça hiçbir köpek öldürülmez. "Çünkü der Aleyhissalâtu vesselâm canlıları silaha hedef yapmayı nehyetmiştir. Üstelik köpeğe su vermenin faziletiyle ilgili hadis mevcuttur. Hadiste: "Her ciğer sahibine su vermenin ecri vardır" buyrulmuştur." İbnu Abdilberr, kanaatine fiilî durumu da şahid gösterir: "Her tarafta bunca alim ve dine aykırı işlere göz yummayan uyanık kimseler olduğu halde köpekleri öldürme adeti yoktur. Ben, Müslümanların hiçbir fakihinin, köpek beslemeyi adaleti cerheden, şahidliğe mani olan bir hal saydığını görmedim. Sadece Şâfiî mezhebi ihtiyaç yokken köpek beslemeyi haram saymıştır" der.

Hangi çeşitten olursa olsun "köpek sulama"nın ecrinden bahseden hadise gelince: "Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fahişe bir kadın, bir kuyu başında susuzluktan dilini çıkarmış soluyan ve ölümle pençeleşen bir köpeğe rastladı. Hemen ayakkabısını çıkararak başörtüsüne bağlayıp hayvana su çıkardı. Bu sebeple kadının günahları affolundu."219

*** KARINCA**

دُهْدُهْلا َو ،ةَلْحهنلا َو ،ةَلْمَّنلا :ِهبا َوهدلا َنِم ٍعَب ْرأ ٍلْتَق ْنَع # ِ هاللّ ُلوس َر□□
نَهَن] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ساهبع نبا نع ـ1 □5441□

دواد وبأ هجرخأ .[ِد َرُّصلا َو .

1. (4951)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dört hayvanın öldürülmesini yasakladı: "Karınca, arı, hüdhüd, surad (sarı ve yeşil renkli ağaçkakan kuşu)." [Ebu Davud, Edeb 176, (5267).] 220

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste dört hayvanın öldürülmesi yasaklanmaktadır: * Karınca, * Arı, * Hüdhüd, * Surad.

** ed-Demîrî, karınca ile ilgili olarak der ki: "Şerhu's-Sünne'de Begavî'nin ve Hattâbî'nin de dediği gibi bundan maksad Süleymânî denen iri karıncadır. Zerre de denilen küçük karıncanın öldürülmesi caizdir. İbnu Ebî Zeyd, eziyet veren bütün karıncaların öldürülmesinin caiz olduğunu söylemiştir." Hattâbî, bu karıncaların insanlara pek az zarar ve eziyet verdiğini belirtir.

** Surad hakkında en-Nihaye'de: "Başı ve gagası iri olan bir kuştur, tüyleri de büyüktür, yarısı beyaz, yarısı siyahtır" denmiştir. Ancak Ahterî'de sarı ve yeşil bir kuş olduğu, bazı lügatlerde ağaçkakan olduğu belirtilir. Hattâbî'ye göre bunun öldürülmesinin yasaklanması, etinin tahriminden gelir. "Çünkü der, bir hayvanın öldürülmesi yasaklandı ise, bu ona hürmet için veya onda bulunan bir zarar sebebiyle değilse, etinin haram kılınması sebebiyledir. Nitekim, Aleyhissalâtu vesselâm eti yenilmeyen hayvanın öldürülmesini yasaklamıştır." Alimler, surad kuşu ile cahiliye Arabının teşâümde bulunduğunu ses ve şahsıyla uğursuzluk çıkardığını belirtir. Bazıları: "Onların surad kuşundan hoşlanmamaları ismi sebebiyledir. Çünkü tasridden gelir, tasrid ise taklil (azaltma) demektir" demişlerdir.

** Arının öldürülme yasağını Hattâbî, onun faydalı bir hayvan olmasıyla izah eder ve "bal ve mum" imal ettiklerini hatırlatır.

** Hüdhüdün öldürülmesinin yasaklanması da, tıpkı surad kuşu hakkında söylendiği gibi "Etinin tahrimi ile ilgilidir" denmiştir. Ayrıca, onun pis koktuğu, dolayısıyle cellâle (pislik yiyen hayvan) durumunda olduğu belirtilmiştir.

Biz, alimlerimizin yorumlarına şunu ilave etmek isteriz: Bizce sebebi bilinir veya bilinmez. Esas olan, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasaklamasıdır. O'nun her yasağında -tıpkı her emrinde olduğu gibi- nice hikmetler, maslahatlar var. Bunların cüz'î bir kısmını bilsek de pek çok kısmını bilemeyebiliriz. Zamanla bilemediğimiz hikmetler peyder pey zuhur edebilir, anlaşılacak hale gelebilir. Nitekim günümüzde, tabiatta mevcut hassas bir dengeden bahsedilmektedir. İnsanoğlu rastgele tasarrufları ve müdahaleleriyle bu dengeyi bozmakta ve sonradan büyük zararlara maruz kalmaktadır.

Öldürülmesi yasaklanan hayvanların bu dengede mühim bir rol sahibi oldukları söylenebilir. Kasır aklımız ve sınırlı bilgimizi, sönük beşerî yorumlarımızı esas alarak nebevî tahdid ve yasakları küçük görme gafletine düşülmemelidir.

2- 221 Resulullah'ın öldürülmesini yasakladığı hayvanlar meyanında kurbağa da geçer.

KISAS BÖLÜMÜ

(Bu bölüm dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

AMDEN KATLETME

*

HATA VE AMDEN HATA

*

BABA VE EVLAD ARASINDA KISAS

*

BİR KİMSE SEBEBİYLE CEMAATE KISAS, KÖLE SEBEBİYLE HÜR OLANA KISAS

*

KÂFİR SEBEBİYLE MÜSLÜMANA KISAS

*

DELİ VE SARHOŞA KISAS

*

AKRABALARIN CİNAYET

İ*

ZANİYİ BEYYİNESİZ ÖLDÜREN

*

AGIR BİR CİSİMLE ÖLDÜREN

*

İLAÇ VE ZEHİRLE ÖLDÜRME

*

HAYVAN, KUYU VE MADEN SEBEBİYLE ÖLME

*

İKİNCİ FASIL

İNSAN UZUVLARIYLA İLGİLİ KISAS

*

DİŞ

*

KULAK, TOKAT

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KISASIN YERİNE GETİRİLMESİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

AFFETME HAKKINDA

Kısas, asıl itibariyle, müsavat mânasını müş'ir olup bir şeyin izine tabi olmak, onun mislini getirmek demektir. İslam hukuk tabiri olarak, -bazı suçlarda- işlenen cürmün aynıyla cezasını vermek demektir. Bu, şahsa karşı işlenen suçlarda verilen cezadır. Katilin, maktul mukabilinde öldürülmesi, yahud mecruhun (yaralanan kimsenin) telef olan uzvuna mukabil, carihin (yaralayanın) aynı uzvunu telef etmektir. İslam ceza hukukunda temel espri "ceza, işlenen amel cinsindendir." Şahsa karşı işlenen cezalarda tatbik imkânı oldukça, bu prensibe uyulur: Öldüren öldürülür, diş kıranın dişi kırılır, göz çıkaranın gözü çıkarılır. Kur'an-ı Kerim şöyle der. (Mealen): "Ey iman edenler! Maktuller hakkında size kısas (misilleme) yazıldı (farz edildi).

Hür, hür ile; köle, köle ile; dişi dişi ile (kısas olunur). Fakat kimin (hangi katilin) lehinde maktûlün kardeşi (velisi) tarafından cüz'î bir şey affolunursa (hemen kısas düşer). Artık örfe uymak (şeriatin ve aklın iyi gördüğünü yapmak, borcu) ona (maktulün velisine) güzellikle ödemek (lazımdır). Bu Rabbinizden bir hafifletmedir. O halde, kim bu (afüvvden ve ödemeden) sonra (katile veya taraflarına muhaseme ve) tecavüzde bulunursa onun için pek acıklı bir azab vardır. Ey salim akıl sahipleri, kısasta sizin için (umumi) bir hayat vardır. Ta ki (katlden) sakınasınız" (Bakara 178-179.]

Bu ayet, kısası emretmekle birlikte, kısasa mukabil, diyet ödeme kolaylığı da getirmektedir. Diyet işi, maktul tarafının rızasına bırakılmıştır. Maktul tarafının diyet alması halinde katile karşı düşmanlığı bırakması, intikam peşine düşmemesi, tecavüz etmemesi emredilmektedir.

Bir diğer ayette, kısas hükmünün eksikliğine dikkat çekildiği gibi, bazı başka teferruat da belirtilir: "Biz onda (Tevrat'ta) onların üzerine (şunu da) yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılıktır. Hülasa bütün) yaralar birbirine kısastır. Fakat kim bunu (bu hakkını) sadaka olarak bağışlarsa o, kendisine (günahına) keffaret, (onun mağfiret edilmesine vesile)dir. Kim Allah'ın indirdiği (ahkâm) ile hükmetmezse onlar zalimlerin ta kendileridir" (Maide 45).

Kısas, zulme uğrayan tarafın intikam hislerini söndüren bir ceza çeşididir. Bu sebeple mücrim kısasla cezalandırıldığı takdirde, araya girecek ve teselsül edecek düşmanlıklar derhal sona erer. Üstelik, öldürdüğü takdirde öldürüleceğini, göz çıkardığı takdirde gözünün çıkarılacağını bilen herkes kendini bu çeşit cinayetlere karşı firenler. Bu hal cemiyet hayatında cinayetlerin fevkalâde azalmasını sağlar. Bu sebeple ayet-i kerimede (mealen); "Kısasta sizin için hayat vardır" buyrulmuştur.

Kısaslar nefse ve azaya aid olmak üzere iki kısımdır: Birine "kısas finnefs", diğerine "kısas fi'l-etraf" denir. Müteakiben görüleceği üzere (4959-4962), bir kişinin ölümüne bir grup iştirak etmiş olsa, o grubun bütün ferdlerinin kısasla öldürülmesinin İslam hukukunda esas kılınması kişiyi, akibeti meçhul anarşik eylemlere katılmaktan da alıkoyar, cemaat psikolojisinin sevkiyle cinayete iştirakten önler, anarşiye büyük ölçüde sed çeker.

Anarşi girdabında boğulma noktasına gelen memleketimizde, ayet-i kerîmenin hayatbahş sesini bir başka kulakla dinlemeliyiz: "Kısasta sizin için hayat var!"[222]

BİRİNCİ FASIL

ÂMMDEN KATLETME

اهما :ٍت ًَت نَدْحاِ رَاَتْخَي ْنأ ِههِيل َوِلَف ٍهقَح ِرْيَغِب ادْمَع َلِتُق ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس
رَلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِضَر حيرش يبأ نع ـ1 □5442ـ .[ٌميِلأ ٌباَذَع ُهَل َف
َكِلذ َدْعَب ىدَتْعا ِنَمَف :ًَت َّمُث ِهِدَي ىلع اوُذُخَف َةَعِبا َّرلا َدا َرأ اَذإف ،َةَيِّدلا َذُخأَي
ْنأ اهماِ َو ، َوُفعَي ْنأ اهماِ َو ، هصَتْقَي ْنأ

. دواد وبأ هجرخأ

1. (4952)- Ebu Şüreyh (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim haksız yere, âmden (bile bile) öldürülürse velisi şu üç şeyden birini tercihte muhayyerdir: Ya kısas ister Ya affeder.

Yahut diyet alır.

Eğer dördüncü bir şey istemeye kalkarsa elinden tutun (mani olun)!" Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), şu ayeti tilavet buyurdu. (Mealen): "Kim bundan sonra tecavüz ederse ona elim bir azab vardır" (Bakara 179)." [Ebu Davud, Diyat 3, (4496), 4, (4504); Tirmizî, Diyat 13, (1406).]223

هْيَلَعَف ُهَنوُد َلاَح ْنَمَف .ِهِب ٌدَوَق َوُهَف انِمْؤُم ٌجُرَ لَتَق ْنَم :# ِ هاللّ ُلوسر□
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َيِضَر رمع نبا نعو ـ2 □5448□

ضرفلا « ُلْدَعلا»و .ُلفنلا « ُف ْرَّصلا».نيزر هجرخأ .[ٌدْعَ ًَو اف ْرَص ُهْنِم ُ هاللّ .
ُلَب ْقَي ًَو ،ُه ُبَضَغ َو ِ هاللّ ُةَنْعَل

2. (4953)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim mü'min bir kimseyi (âmden) öldürürse, katil bu sebeple kısas olunur. Kim bu kısasa mani olursa Allah'ın lanet ve gadabı onun üzerine olsun. Allah onun ne farz ve ne nafile hiçbir hayrını kabul etmez." [Rezin tahric etmiştir. Bu mânada rivayet Sünenler'in bir kısmında gelmiştir. Ebu Davud, Diyat 17, (4539, 4540, 4541); Nesâî, Kasame 29, (8, 40).]224

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen kaved, yedmek mânasına gelen bir asıldan gelir ise de kısas demektir. Ancak çoğunlukla kısas finnefs için kullanılır. Bu da, katilin kısas mahalline boynuna ip takılarak getirilmesinden dolayıdır. **2-** Hadiste kısasa şu veya bu şekilde mani olan kimseye Resulullah, Allah'ın lanet ve gadabını dilemekte, farz ve nafile nevinden hiçbir hayrının makbul olmayacağını bildirmektedir. Böylece adaletin yerine gelmesini engellemenin büyük vebal olduğuna dikkat çekmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bir başka hadislerinde: "Kıyamet günü, Allah yanında insanların en şerlisi, başkasının dünyası için ahiretini heba eden kuldur" buyurmuştur.

3- Hadiste geçen adli ulemâ "farz" diye anlamış, sarfa da "nafile" demiştir. Mamafih sarfa "tevbe", adle de "fidye" diyen alim de vardır.

4- Önceki hadiste geçen "dördüncü şey"den murad, mesela affettikten sonra kısas veya diyet istemesi, veya diyet talebinden sonra tekrar kısas istemesi gibi şeylerdir.

İbnu Hacer der ki: “Kısas etmek veya diyet almakla muhayyer olan kimse, cumhura göre, maktülün velîsidir. Ancak İmam Mâlik, Sevrî ve Ebu Hanife kısas veya diyette muhayyerliğin kâtile ait olduğunu söylemişlerdir? 3- Neylü'l-Evtar'da denir ki: "Affa terğîb sahih hadisler ve ayet-i kerimelerle sübut bulmuştur. Affın meşruiyyeti hususunda ihtilaf mevcut değildir. Ancak, mazlum için evla olan hangisidir? Kendisine zulmedeni affetmesi mi, yoksa affı terketmesi mi bu hususta ihtilaf edilmiştir." 225

* HATA VE ÂMDEN HATA

مُهَنْيَب ُنوُكَت ايهم ِر ْوأ أَّيِهمِع يف َلِتُق ْنَم :# ِ هاللّ ُلوس َر َلاَق] : لاق امهْنَع ُ□
□5445□ 1ـ نع نبا ساهبع َر ِض َي هاللّ

هُبَضَغ َو ِ هاللّ ُةَنْعَل ِهْيَلَعَف ُهَنوُد َلا َح ْنَم َو ،ٌد َوَق َوُهَف ادْمَع َلِتُق ْنَم َو□□
أَطَخْلا ُهُلْقَع َو ُأَطَخ َوُهَف اَصَعْلاِب ِب ْرَض ْوأ ٍط ْوَسِب ْوأ ٍرَجَحِب ،ردصم،
رصقلاو ةروسكملا ميملا ديدشتو نيعلا رسكب « اهي ِهمِعلا».يئاسنلاو دواد وبأ
هجرخأ .[ٌلْدَع ًَو ٌف ْرَص ُهْنِم ُلَبْقُي ًَو

ةيدلا هيف بجت أطخلا ليتق مكح همكحف ،هلتاق نيبتي و هرمأ ىمعي ليتق .
مهنيب دجوي نأ هانعمو

1. (4954)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, aralarında taş atışması veya kamçı veya sopa darbı gibi durumlarda mübhem şekilde öldürülürse (bunun hükmü) hataen öldürme hükmüne tabidir, diyeti de hata diyetidir. Kim bu diyetin yerine getirilmesine mani olursa Allah'ın lanet ve gadabı üzerine olsun. Onun hiçbir farz ve nafile hayrı kabul edilmeyecektir." [Ebu Davud, Diyat 17, (4539, 4540), 28, (4591); Nesâî, Kasâme 29, (8, 40).][226]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste birbirlerine taş atan veya sopa sallayan, kamçı vuran iki tarafın kavgası sırasında kim tarafından öldürüldüğü, ne suretle öldüğü bilinemeyen bir maktulün görülmesi durumunda verilecek hüküm belirtilmektedir: Resulullah bunun hükmü, âmden katl değil, hataen katldir demektedir. Ulemâ, bu kişinin diyetini kim ödeyecek meselesinde ihtilaf etmiştir: * İmam Mâlik: "Bununla niza edenler" der.

* Ahmed İbnu Hanbel: "Diyeti, diğerlerinin akilelerinedir. Ancak, muayyen bir adam üzerinde iddiada bulunacak olurlarsa, kasâmeye başvurulur" demiştir. İshak da bu görüştedir. * İbnu Ebî Leylâ ve Ebu Yusuf: "Bunun diyeti aralarında kavga yapan her iki grubun akilelerinedir" der. * Evzâî: "Çarpışan her iki grubadır. Ancak bu gruplar dışından beyyine getirip: "Falan öldürdü" diye isbatlarsa, bu durumda o kimseye kısas gerekir" demiştir.

* Şafiî: "Bir şahıs veya bir grup hakkında "Bu (veya bunlar) öldürdü" diye iddia edecek olurlarsa kasâme gerekir, aksi takdirde ne diyet ne de kısas gerekir" demiştir.

* Ebu Hanîfe: "Öldürülenin sahipleri başka birinin üzerinde iddiada bulunmazlarsa, ölünün bulunduğu kabilenin akilesinedir" demiştir. [227]

: [جَاءَ رَ جُلٌ الى رسولِ اللّه ِ # يَقُودُ آخَرَ بِنِسْعَةٍ. فَقَالَ: يا رَ سولَ اللّهِ هذَا
قَتَلْتَهُ؟ قَالَ: كُنْتُ أنَا ـ5444 □ 2ـ وعن وائل بن حجر رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهُ قال
فَقَالَ: إنَّهُ لَوْ لَمْ يَعْتَرِ فْ أقَمْتُ عَلَيْهِ الْبينَةَ. فَقَالَ: نَعَمْ، قَتَلْتُهُ. قَالَ: كَيْفَ
وأبو داود والنسائي.وزاد أبو داود: قَتَلَ أخِ يِ؟ فقَالَ رسُولُ اللّه ِ # أقَتَلْتَهُ؟
ةٍ فَسَبَّنِي وَ أغْضَبَنِي فَضَ رَبْتُهُ بِالْفأسِ عَلى قَرْنِهِ فَقَتَلْتُهُ .] أخرجه مسلم
؟ قَالَ: مَالِي مِنْ مَالٍ إ ًّلا كِسَائِي وَ فأسِي فَقَالَ: أتَرَ ى وَ هُوَ نَخْتَبِطُ مِنْ شَجَرَ
لَمْ أُرِ دْ قَتْلَهُ. فَقَالَ لَهُ رَ سُولُ اللّه ِ #: هَلْ لَكَ مِنْ شَيْءٍ تُؤْدِيهِ عَنْ نَفْسِكَ
إلَيْهِ النَّبِيُّ # بِنِسْعَتِهِ وَ قَالَ: دُونَكَ صَاحِ بَكَ ، فَانْطَلَقَ بِهِ الرَّ جُلُ، فَلَمَّا «وَ
وَ مَا أخَذْتُهُ إ ًّ قَوْ مَكَ يَشْتَرُونَكَ ؟ قَالَ: أنا أهْوَ نُ عَلى قَوْمِي مِنْ ذَلِكَ. فَرَ مَن
. فَرَ جَعَ إلَيْهِ، فَقَالَ: يَا رَ سُولُ اللّه ِ؟ بَلَغَنِي أنَّكَ قُلْتُ إنْ قَتَلَهُ فَهُوَ مِثْلُهُ،
: فَرَ مَن بِنِ سْعَتِهِ وَ خَلَهُ وَ لَهُ. قَالَ رَ سُولُ اللّه ِ #: إنْ قَتَلَهُ فَهُوَ مِثْلُهُ
بِإثْمِهِ وَ إثْمِ صَاحِ بِكَ. قَالَ: بَلَى يا نَبِيَّ اللّه ِ، قَالَ: فَإنَّ ذَلِكَ كَذَلِكَ. قَالَ

« لمتحي نيهجو: أحدهما أنه لم ري بأِمْرِ كَ. فقاَلاَ #: أمآ ترُِ يدُ أنْ يبََوُءَ
« سير يضفر علب شبه اًً عنَْة، تشَده به الرحلا.وقوله: «إنْ قتَلَهُ فهَوُ َمثِلْهُ
سبَيِلهَُ ».«الانهسعةُ

لصاحب الدم أن يقتله ’نه ادعى أن

نييواستم اراصف ءاوبلا مكح يف هلثم هنأ دارأ نإ هنأ يناثلاو ؛دوقلا يفن يف
قتله كان خطأ أو كان شبه عمد فأورث شبهة

. فضل للمقتصه حيث استوفب حقه من المقتص منه

2. (4955)- Vail İbnu Hucr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam geldi, bir başkasını kayışla bağlamış getiriyordu.

"Ey Allah'ın Resulü! Bu, kardeşimi öldürdü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Doğru mu, kardeşini mi öldürdün?" diye sordu. Getiren adam: "Şayet itiraf etmezse, aleyhine beyyine getirebilirim!" dedi. Öbürü: "Evet kardeşini öldürdüm!" diye itiraf etti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Nasıl öldürdün?" diye sordu. Adam açıkladı: "O ve ben bir ağaçtan yaprak çırpıyorduk, bana küfredip beni kızdırdı, ben de baltayla başına vurup öldürdüm." [Müslim, Kasâme 32, (1680); Ebu Davud, Diyat 3, (4499, 4500, 4501); Nesâî, Kasame 5, (8, 13-18).] Ebu Davud şu ziyadede bulundu: "Ben onu öldürmeyi düşünmemiştim." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kendinden ödeyeceğin bir şeyin var mı?" diye sordu. Adam: "Benim şu elbise ve baltamdan başka bir şeyim yok!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ne dersin, kavmin seni satın alır mı (fidyeni öder mi)?" buyurdu. Adam: "Ben kavmim nazarında o kadar kıymetli değilim ki!" dedi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) kayıştan ipi getiren adama attı ve "Al adamını!" buyurdu. Adam onu alıp oradan ayrıldı. Onlar dönünce Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer onu öldürürse, o da onun mislidir" buyurdular. Adam geri gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! "Eğer onu öldürürse o da onun mislidir" dediğiniz bana ulaştı. Oysa ben onu sizin emriniz üzerine aldım" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen onun hem kendi günahı ve hem de (öldürdüğü) arkadaşının günahıyla dönmesini istemiyor musun?" buyurdu. Adam: "Evet ey Allah'ın Resûlü!" deyince Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu iş böyledir!" buyurdu. Bunun üzerine adam kayışı atıp, adamı serbest bıraktı." [Müslim, Kasame 32, (1680); Ebu Davud, Diyat 3, (4999, 4500, 4501); Nesâî, Kasâme 5, (8, 13-18).]228

AÇIKLAMA:

1- Nis'a, deriden örülen ipe denir. Dilimizde buna kayış deriz. **2-** Hadis, Ebu Davud'da muhtelif vecihlerde kaydedilmiştir. Tarikler arasında bazı ziyadeler mevcut. Bir veçhinde Resulullah katilin affını taleb eder. Ölenin velisi kabul etmez. Diyet teklif eder, veli onu da kabul etmez. Dördüncü sefer: "Eğer onu affedersen o kendi günahı ve öldürdüğü kimsenin günahı ile öbür dünyaya gider ve cehennemlik olur" der. Velî, bu söz üzerine adamı affeder ve kölenin ipini bırakır. Ravi: "Ben onun ipini sürüyerek geri döndüğünü gördüm!" der.

3- Hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öldürme hâdisesini tahkik ettiğini, ne suretle vukua geldiğini araştırdığını görmekteyiz.

4- Sindî şu açıklamayı sunar: "Dendi ki: "Katil, kendi eski günahlarına ilaveten öldürme günahını da boynuna yüklenerek döner. Eğer katil suçuna mukabil öldürülürse, bu öldürmeden dolayı yüklendiği günaha keffaret olur."

Nevevî de şöyle der: "Mânası: "Katil, maktulün günahını yüklenir, velinin de günahını yüklenir. Çünkü kardeşini öldürerek onu da zarara uğratmıştır. Bu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hassaten bu adamla ilgili olarak vahyedilmiş olabilir. Mamafih mânanın şöyle olma ihtimali de var: "Katili affın, senin ve öldürülen kardeşinin günahlarının düşmesine sebep olabilir. Bu günahlardan murad onların eski günahlarıdır, bunların katilin günahıyla bir ilgisi yoktur. Böylece "döner"in manası, "düşer" olur. Bu lafzı ona mecazi olarak ıtlak Dönme kelimesinin ifade edebileceği başka ihtimallere de yer veren Sindî der ki: "İkisinin günahıyla dönmesi"nin mânası şu da olabilir: "Her ikisinin de günahının ortadan kalkmış olmasıyla dönmesidir. Muhtemeldir ki, Allah Teala hazretleri, velinin katili affetmesi sebebiyle razı oldu da hem veliyi hem de maktulü mağfiret buyurdu. Böylece katil, o ikisi mağfiretle günahtan arınmış oldukları halde döner." **5-** "Eğer onu öldürürse o da onun mislidir" sözü iki mânaya muhtemeldir. **1)** Onu, kana veli olan kimsenin öldürmesini uygun görmemiştir. Çünkü, katil hataen veya şibh-i amd suretiyle öldürdüğünü iddia etmektedir. Bu durum kısasın kalkmasına yeterli bir şüphedir. Fıkıhta kaidedir: Şüphe hali haddlerin tatbikatını düşürür.

2) Dönme halinde, velinin katilin durumunda olduğu da murad edilmiş olabilir. Böylece her ikisi birbirlerine eşit olurlar. Şöyle ki: "Kısas yapan veli, kısasla katilden hakkını alınca, katile bir üstünlüğü kalmaz. **6-** Hattâbî der ki: "Hadiste şu hükümler var: * Veli kısas yapmak veya diyet almak hususunda muhayyerdir. * Amden öldürmenin diyeti, caninin malından alınır. * İmam, kısas kesinleştikten sonra, kana veli olan kimse nezdinde affetmesi için katil lehine şefaatte bulunur. * Katilin kaçmasından korkulduğu takdirde bağlanması mübahtır. * İp ve bağ altında getirilen kimsenin ikrarı caizdir.

* Katil affedilirse ta'zir gerekmez. Ancak İmam Malik'in "Afdan sonra yüz sopa vurulur, bir yıl da hapsedilir" 229 dediği hikâye edilmiştir."

يِل َو ىلا ُهَعَفَدَف # ِهِيبهنلا ىلا َعِفُرَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع ىلَع ٌج َر ُلُج َر َلتَق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ8 □5444ـ َناَك َو ،ُهَلِيبَس ىهلَخَف َرأَنلا:
َتْلَخَد ُهَتْلَتَقَف اقِداَص َناَك ْنإ ُههنإ اَمأ : ِهِيل َوْلِل # َلاَقف . ُهَلَتَق ُتْد َرأ اَم ِ هاللّ
َلوُس َر اَي : ُلِتاَقْلا َلاَقف . ِلوُتْقَمْلا

نسلا باحصأ هجرخأ .[ِةَعْسِهنلا اَذ ىهمُسَف ،ُهَتَعْسِن ُّرُجَي َج َرَخَف ٍةَعْسِنِب .
افوُتْكَم

3. (4956)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir adam bir adamı öldürmüştü. Hâdise Aleyhissalâtu vesselâm'a geldi. (Meseleyi tahkikten sonra) katili, maktulün velisine teslim etti. Katil: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben onu öldürmeyi kasdetmemiştim (kazaen öldürdüm)! " dedi. Aleyhissalâtu vesselâm veliye: "Eğer bu sözünde sadık ise ve doğruyu söylüyorsa, bu durumda onu öldürdüğün takdirde ateşe gidersin!" buyurdu. Bunun üzerine veli, adamı salıverdi. Adam bir kayışla bağlı idi, kayışını sürüyerek uzaklaştı. Bundan sonra kendisine zu'nnis'a (kayışlı) adı takıldı." [Tirmizî, Diyât 13, (1407); Ebu Davud, Diyat 3, (4493); Nesâî, Kasâme 5, (8, 13).]230

AÇIKLAMA 231 için önceki hadise bakılsın.

* BABA VE EVLAD ARASINDA KISAS

هِيبأ ْنِم َنْب“ا ُديِقُي ًَو ِهِنْبا نِم َب‘ا ُديِقُي # ِ هاللّ َلوُس َر ُت ْرَضَح] : لاق□].
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر كلام نب ةقارس نع ـ1 □5444□،

يذمرتلا هجرخأ .

1. (4957)- Süraka İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, oğlu sebebiyle babaya kısas uyguladığına, fakat oğluna, babası sebebiyle, kısas uygulamadığına şahid oldum." [Tirmizî, Diyat 9, (1399).]232

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zayıflığına dikkat çeken Tirmizî, ulemanın bu hadisin aksiyle amel ettiğini belirtir: "Baba oğlunu öldürse, babaya bu yüzden kısas uygulanmaz; kazıfta bulunsa, hadd-i kazf tatbik edilmez." **2-** Bazı alimler, babayı öldürmesine rağmen oğlana kısas tatbik edilmemesini: "Oğlu deli veya henüz büluğa ermemiş bir çocuk olabilir" diye te'vil etmişlerdir. Bazısı da: "Bu, İslam'ın bidayetteki hükmü olabilir, sonradan neshedilmiştir" diye te'vil etmiştir. Mamafih şöyle diyen de olmuştur: "Bunun hikmeti şudur: Baba çocuğun vücuduna sebep olmuştur, onun yok olmasına da sebep olması caiz değildir." 233

هب َر َو يِنْبِا : َلَاَق ؟اَذه َكُنْبِا :يِب‘ َلَاَق # ِهاللّ َلوُس َر هنِإ َّمُث :# ِهيِبهنلا□
َوْحَن يِبأ َعَم ُتْقَلَطْنا] :لاق ةثمر يِبأ نعو ـ2 □5443ـ يِن ْجَت ًَو َكْيَلَع يِنْجَي َ ُههنِإ
َأ : َلَاَق َّمُث .يِبأ ْنِم يِهِبَش ِب ْرُق ْنِم َو ِهِفِلَح ْنِم # ِ هاللّ ُلوُس َر َمَّسَبَتَف . ِهِب
ُدَهْشأ : َلَاَق ؟ اهقَح : َلاقف . ِةَبْعَكلا

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ىر ْخُأ َر ْزِو ٌةَ َر ِزا َو ُر ِزَت ًَو :# ِ هاللّ ُلوُس َر .
أَرَق َو

2. (4958)- Ebu Rimse anlatıyor: "Babamla birlikte Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gittik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) babama: "Bu, oğlun mu?" diye sordu. Babam:

"Ka'be'nin Rabbine yemin olsun oğlum!" dedi. Resulullah tekrar: "Hakikaten mi?" buyurdular. Babam: "Şehadet ederim oğlumdur!" deyince, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), babamın yemini ve benim babama benzerliğimin fazlalığı sebebiyle tebessüm buyurdular ve sonra: "Bilesin! O senin cinayetinle sorumlu tutulamaz. Sen de onun cinayetinden sorumlu olmazsın" buyurdular ve şu ayeti tilavet ettiler. (Mealen): "Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez" (Enam 164). [Ebu Davud, Diyat 2, (4495); Nesâî, Kasâme 39, (8, 53).]234

AÇIKLAMA:

1- Şarihler babanın ısrarla: "Bu oğlumdur" diye yemin ve şehadette bulunmasında bir cahiliye müessesesinin dile getirildiğini belirtirler: Cahiliye devrinde baba ve evlat birbirlerinin cinayetinden sorumlu idiler. Burada baba, cahiliye sorumluluğunu dile getirmekte: "Ben oğlumun, oğlum da benim cinayetlerimden sorumludur, bu hususta

---

229 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/172-173.

şahid olun" demek istemektedir.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Rimse ile babası arasında pek aşikâr olan benzerliğe rağmen, babasının "o benim oğlumdur" diye yemin etmesine tebessüm buyurmuştur. **3-** Resulullah, herkesin cinayetinden hasıl olacak sorumluluk ve günahın kendisinde kalıp diğerine sirayet etmeyeceğini Kur'andan da şahid getirerek ifade buyurmuştur. Ancak Sindî, bazı sorumlulukların sirayet edeceğini, hadiste öncelikle günahın kastedilmiş olması gerektiğini belirtir ve diyeti misal verir, "Onun ödenmesi her ikisine de vacib olur" der.235

* CEMAATE BİR KİŞİ SEBEBİYLE, HÜR'E DE KÖLE SEBEBİYLE KISAS

هِب ْمُهُتْلَتَقَل َءاَعْنَص ُلْهأ ِهيف َك َرَتْشا ِوَل : ُرَمُع َلاَقف . ةَليِغ َل ِتُق ام□] .
□5444□ 1ـ نع نبا رمع ر َض ِي َ هاللّ ُ امهْنَع: [أنّ َغ ٍّ

1. (4959)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir oğlan, hile (suikast) suretiyle öldürülmüştü. Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bunun öldürülmesine San'a ahalisi iştirak etmiş olsaydı, bu tek kişi yüzünden bütün San'a ahalisini 236 öldürürdüm!" dedi."

يراخبلا هجرخأ .[ُه َوْحَن رَكَذ َو اهيِبَص اوُلَتَق ةَعَب ْرأ ّنأأ] :ةياور يفو ـ2 .
□5444□

2. (4960)- Bir başka rivayet: "Dört kişi bir çocuğu öldürmüştü, Hz. Ömer dedi ki..." diye başlar, yukarıdaki gibi devam eder. [Buharî, Diyat 21; Muvatta, Ukul 13, (2, 871).] 237

AÇIKLAMA:

Kaydedilen rivayette bir kimsenin haksız yere öldürülmesine iştirak edenlerin eşit olarak o cinayetin suçuna iştirak edecekleri ifade edilmektedir. Rivayetin aslında uzun bir hikâyesi var. Ancak İmam Buhârî, hikâyeyi atarak fıkha müteallik kısmını almış. İbretli olacağı için hikâye kısmını özetlemek istiyoruz: Bir kadının kocası gurbete gider ve gelmez, haber alınmaz olur. Kadının yanında kocanın önceki karısından kalma Asil isminde bir oğlu var. Kadın bir ara bir dost (kırık) edinir. Asil'i aralarında ayak bağı görmeye başlarlar ve öldürmeye karar verirler. Çocuğun öldürülmesine kadın, kırığı, hizmetçisi ve bir başka erkek daha iştirak ederler. Asil parça parça edilerek, parçaları bir dağarcığa doldurulup, köyün kenarında metruk bir kör kuyuya atılır. Sonra hâdise ortaya çıkar, işe devlet el koyar. Tahkik edilir. Önce kadının kırığı olmak üzere hepsi suçlarını itiraf ederler. Hâdiseyi tahkik eden Ya'la İbnu Ümeyye durumu Hz. Ömer'e yazar. Hz. Ömer dördünün de katledilmesi talimatını verir. Talimatında, sadedinde olduğumuz cümle yer alır: "Allah'a kasem olsun, eğer çocuğun öldürülmesine San'a ahalisinin tamamı iştirak etmiş olsaydı hepsini öldürürdüm." [238]

[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/174-175.

لْهأ ِهْيَلَع ‘اَمَت ْوَل :َلاق َو ةَليِغ ُهوُلَتَق ٍد ِحا َو ٍلُج َرِب ةَعْبَس ْوأ ، ةَسْمَخ ارَفَن□
□5441□ 8ـ كلام نعو :[ًنأ َرَمُع َر َض ِي هاللّ ُ هْنَع لَتَق َ

. [صَنْعَاء َلقَتَلْتُهُمْ جَمِ اعي

3. (4961)- İmam Malik anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), tek bir kişi için beş veya yedi kişiyi öldürttü. Bunlar hile ile birini öldürmüşlerdi. Hz. Ömer talimatında şunu da ilave etmişti: "Bu tek kişinin öldürülmesine bütün San'a halkı katılmış olsaydı, hepsinin öldürülmesine hükmederdim." [Muvatta, Ukûl 13, (2, 871).] [239]

AÇIKLAMA:

Bu ikinci rivayet hüküm itibariyle öncekinin aynıdır. Üstelik hâdise San'a'da geçmektedir. Aynı hâdisenin farklı bir veçhi gibi gözükmektedir. Ancak önceki hâdisede bir çocuğu dört kişinin öldürmesi mevzubahis olduğu halde, burada bir adamı beş veya yedi kişinin öldürmesi mevzubahistir. İbnu Hacer, bu rivayetlerde iki ayrı vak'anın anlatıldığını belirtir. Bu ikinci hâdisede, bir adamın cariyesi ile içki âlemi yapan yedi kişinin efendiyi öldürmeleri; cinayetlerini itirafları, Hz. Ömer'e vak'anın bildirilmesi, Hz. Ömer'in cevabî yazısı ve bu yazıda, yukarıda kaydedilen hükmü mevzubahistir. İbnu Hacer, rivayetlerdeki farklılıklara bakarak, Hz. Ömer zamanında bu nevi vak'aların tekerrürü ve Hz. Ömer'in bu şekilde hükmettiği hususunda cezmeder.[240]

هجرخأ .[ُهاَنْعَدَج ُهَدْبَع َعَدَج ْنَم َو ،ُهاَنْلَتَق ُهَدْبَع َلَتَق ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□5442 □ 5ـ لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةرمس نعو :

هايإ هقتع دعب كلذ هدبعب لعف نم :هانعمو ،يباطخلا لاق.[ُهاَنْيَص َخ ُهَدْبَع .
أصحاب السنن.وزاد النسائي: [و َ ًنم ْنَم خَصى

4. (4962)- Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kölesini öldürürse, biz de onu öldürürüz. Kim de kölesini (burnunu, kulağını keserek) sakatlarsa, biz de onun (burnunu, kulağını keserek) sakatlarız." [Ebu Davud, Diyat 7, (4515 , 4516, 4517, 4518); Tirmizî, Diyat 18, (1414); Nesâî, Kasâme 9, (8, 21).]

Nesâî'nin rivayetinde şu ziyade var: "Kim kölesini iğdiş ederse, biz de onu iğdiş ederiz."[241]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, efendi ile kölesi arasında birbirlerine karşı işleyecekleri cinayetlerin cezasında eşitlik olacağını ifade etmektedir. Ancak fukaha bu meselede ittifak etmemiştir. Bu hadisle fetva veren olmuşsa da, çoğunluk, başka delilleri de gözönüne alarak, bu hadise uymayan hükümlere gitmişlerdir. Nitekim Tirmizî, hadisi kaydettikten sonra şu açıklamayı dermeyan eder. "Tabiin'den bazı ilim ehli bu hadise göre hükmetmiştir: İbrahim Nehâî bunlardandır. Bazıları da: "Köle ile hür arasında gerek nefiste, gerekse daha aşağı meselelerde kıyas yoktur" diye hükmeder. Hasan Basrî ve Atâ İbnu Rebah bunlardandır. Ahmed ve İshak da bu görüştedir." Bazıları da şöyle demiştir: "Efendi kölesini öldürürse, bu sebeple efendi öldürülmez, başkasının kölesini öldüren bir hür öldürülür." Süfyan Sevrî de bu görüştedir." Bazı alimler, "Efendinin kölesi mukabilinde öldürülmeyeceği hususunda, İbrahim Nehâî dışında bütün alimlerin icma ettiğini" kaydeder. Kölesi mukabilinde efendisinin öldürülmeyeceği görüşünde olanlar bu hadisi te'vil etmişlerdir. "Bu, kölesini öldürmeye tevessül edilmemesi için bir zecr, bir caydırmadır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir kimse içki içerse celde uygulayın, tekrar yaparsa yine celde uygulayın, dördüncü veya beşinci sefer yine içerse artık onu öldürün" buyurmuştur. Ama kendisine dördüncü veya beşinci sefer içki içen getirildiği zaman öldürmemiştir.

Bazı alimler hadis hakkında şöyle bir te'vilde bulunmuştur: "Resulullah'ın bu hükmü, önce köle iken, sonradan kölelikten kurtularak hür olmada efendisi ile eşitlenen kimse hakkında varid olmuştur." Bazıları da şöyle te'vil etmiştir: "Sadedinde olduğumuz hadis "Hür, hür ile; köle köle ile... kısasdır" (Bakara 178) ayeti ile neshedilmiştir."

Ebu Hanife'nin ashabı: "Hür, başkasının kölesini öldürürse öldürülür, kendi kölesini öldürürse öldürülmez" diye hükmetmiştir.

İmam Şafiî ve İmam Malik: "Hür, köle sebebiyle öldürülmez, başkasının kölesi de olsa" demişlerdir. İbrahim Nehâî ve Süfyan-ı Sevrî ise: "Kendininki dahi olsa, hür köle sebebiyle öldürülür" diye hükmetmişlerdir. **2-** Sakatlamak diye çevirdiğimiz "ced" kelimesi, insanın burun, kulak dudak gibi uzuvlarını kesmek mânasına gelir. Bu kelime, öncelikle ve hususi olarak burnun kesilmesini ifade eder. Fakat diğer uzuvların kesilmesini ifade için de kullanılmıştır. Tercümede bu umumi mânayı ifade etmek için sakatlama kelimesini kullanmayı tercih ettik.

Şarihler, ulemanın: "Hür kimsenin herhangi bir uzvu, kölenin herhangi bir uzvu sebebiyle kesilemez" diye hükmettiğini; hadisin de korkutma ve caydırma için varid olduğu veya mensuk bulunduğu şeklinde te'vil ettiğini belirtirler. 242

*** KÂFİR SEBEBİYLE MÜSLÜMANA KISAS**

يف َءاَد ْوَس ْنِم ْمُكَدْنِع ْله .َنيِنِم ْؤُمْلا َريِمأ اَي :هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍهيِلَعِل ُتْلُق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ةفيحج يبأ نعو ـ1 5448ـ ِهِذه يف اَم َو ،نآرُقْلا يف ٍّج
؟ِ َلاَق : َو ، بذهلا َقَلَف ةَّنَجْلا َو َأ َرَب ةَمسنلا اَم ُهُتمهلَع ًّإ امْهَف ِهيِطْعُي هاللّ ُ ر
َنأ َ يِقُتْلَ ُمِلْسُم ٍرِفاَكِب .[هجرخأ يراخبلا يذمرتلاو يبَضْأَ ءاَيَسْل يف ِباَتِك هاللّ
ةَفيِحَّصلا .ُتْلُق : َو اَم يف ِهِذه ِةَفيِحَّصلا ؟َلاَق ُلْقَعْلا َو ُكاَكِف ا‘ ِريِس ، َو

يئاسنلاو .

1. (4964)- Ebu Cuheyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye: "Ey mü'minlerin emîri! Yanınızda, Kur'an'da bulunmayan yazılı bir şey var mı?" diye sormuştum. Şöyle cevap verdi: "Hayır! Daneyi yar(ıp ondan filizi çıkar)an ve insanı yaratan Zata kasem olsun! Bildiğim şeyler, Allah'ın, Kur'an'da olanı anlamak üzere kişiye verdiği anlayış ve bir de şu sahifede bulunanlardır. "Pekiyi bu sahifede ne var?" dedim.

"Diyet(le ilgili ahkâm), esirlerin hürriyete kavuşturulması (ile ilgili tavsiye ve teşvik), kâfir mukabilinde Müslümanın öldürülmeyeceği!" cevabını verdi." [Buhârî, Diyat 31, İlm 39, Cihad 171; Tirmizî, Diyat 16, (1412); Nesâî, Kasâme 12, (8, 23).]243

AÇIKLAMA:

1- el-Kâdî der ki: "Hz. Ali'ye bu soruyu Şiîlerin bir iddiası sebebiyle sormuştur: Onların iddiasına göre, Ehl-i Beyt ve bahusus Hz. Ali (radıyallahu anh) nezdinde Resulullah'ın onlara hususi olarak öğretip başkalarından gizlediği bir kısım vahiyler vardı."

Bu iddiaların yaygınlığı sebebiyle bu kimselerin Hz. Ali'ye Ebu Cuhfe Vehb İbnu Abdillah el-Âmirî'nin dışında Kays İbnu Ubade, el-Eşter en-Nehâî de sormuştur. Yanında Kur'an'dan başka hususi bir vahiy metni olmadığı beyanına dair rivayetler ise başka zatlar tarafından da rivayet edilmiştir. Mesela Tarık İbnu Şihab der ki: "Hz. Ali minberde şöyle derken kendisini dinledim "Vallahi, yanımızda Kitabullah ve şu sahifeden başka size okuyacağımız herhangi bir kitap yok."

2- Hz. Ali'nin verdiği cevap ve hususen mezkur sahifenin muhtevasıyla ilgili açıklamalar, senetten senede bir kısım farklılıklar ihtiva eder. Nesâî'nin farklı bir rivayeti müteakiben gelecek. Buhârî ve Müslim'in bir rivayetinde: "Medine haramdır" hükmü; Müslim'in bir rivayetinde: "Allah, Allah'tan başkasının adına kesene lanet etti." Ahmed İbnu Hanbel'in rivayetinde "Sadakanın taksimi" gibi ziyadeler mevcuttur. İbnu Hacer: "Bunların hepsi o sahifede mevcud idi. Ravilerden her biri hatırlayabildiğini rivayet etti" diyerek arada bir tearuz olmadığını belirtir.

3- Sahife'den murad, yazılı kâğıttır.

4- Akl, burada diyet demektir. Diyete akl denmesi, diyet olarak deve verilip, maktulün evinin avlusuna "akl"larla bağlandığı içindir. Akl burada ip demektir. İbnu Mace'nin rivayetinde akl yerine diyat kelimesi gelmiştir. Şu halde mezkur sahifede diyetle ilgili ahkâm; çeşitleri, miktarları, ödeniş tarzı vs. yazılmış olmalı. **5-** Hadiste kâfiri öldüren Müslümana kısas tatbik edilmeyeceği ifade edilmektedir. Ancak daha önce de dikkat çekildiği üzere, bu meselede fukaha ihtilaf eder. İbnu Hacer'in kaydına göre: * Şafiî, Malik ve Ahmed'in de dahil olduğu cumhur bunu esas almış, "kâfir sebebiyle Müslüman öldürülmez" demiştir. Ancak İmam Malik'in, yol kesenler ve bunlar durumunda olanlar hakkında sarfettiği: "Hile ile öldüren öldürülür, maktul zımmî bile olsa" sözüne göre, kâfire mukabil Müslümanlar da öldürülmektedir. * Hanefilere göre, Müslüman haksız yere öldürmüş ise, zımmî sebebiyle öldürülür; fakat müste'min (eman verilmiş olan) sebebiyle öldürülmez.

* Şa'bî ve Nehâî'ye göre, "Nasrani ve Yahudiye mukabil öldürülür, fakat Mecusiye mukabil öldürülmez."Mesele hakkındaki münakaşa ve karşılıklı ileri sürülen deliller konuyu uzatacağı için kaydetmeyeceğiz.
244

هاللّ ُلوُس َر َكْيَلإِ َدَهَع ْلَه :ُهَل اَنْلُقَف .ٍبِلاَط يبأ نبا هيلَع بلا ُّيَعَخَّنلا ُرتْش‘ا َو □
اَنأ ُتْقَلَطْنا] :لاق دابع نب سيق نعو ـ2 □5445□

ن ِم اباَتِك َج َرْخأَف اَذه يفاَم َّإ ،َ :َلاَق . ةَّماَع ِساَّنلا نلا ُهْدَهْعَي ْمَل ائْيَش□ َو ْمُه ٌدَي ىلَع ْنَم ْمُهاَوِس ،َو يَسْعَن ْمِهِتَّمِذب ْمُهاَنْدأ . أ ـَ ِيقُتْل ُ ٌنِمْؤُم ٍرِفاَكِب ،ِ # َو ساَّنلا اجْمَعِين َ]. قِر َ اب ِسَيِفِه ِ. ق َ لا : فردا اَفيه ِ: املْؤُمِنُون َ تَتَكاَفأُ دِماؤُهُمْ، حَدَثا ىلَعَف ِهِسْفَن ،َو ْنَم ْثَدْحأ َثَدَح اثَدَح وأ ْوآ ىوُحْدِثا فعليه ِ لَعْنَة ُ الّله ِ و َ ٍالمْلائِكَة ِ َو ً ذ ُو عَدْلٍ يف عَهْدِه ِ. ْنَم أحْدَثَ

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .

2. (4964)- Kays İbnu Ubad (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ve el-Eşter en-Nehâî, Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'nin yanına gittik. Kendisine: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bütün insanlara şamil olmayan hususi bir talimde bulundu mu?" dedik. Bize: "Hayır! ama şu sahifede bulunanlar var!" dedi ve kılıncının kabzasından bir sahife çıkardı. İçerisinde şunlar vardı: "Mü'minlerin kanı eşittir. Onlar kendilerinden başkalarına karşı tek bir el gibidirler. Onlar içlerinden en adilerinin verdiği emana uyarlar. Haberiniz olsun: Mü'min, kâfir mukabilinde öldürülmez; ahd (antlaşma) sahibi de anlaşma müddeti esnasında (küfrü sebebiyle) öldürülmez. Kim bir cinayet işlerse sorumluluğu kendine aittir (başkasını ilzam etmez). Kim bir cinayet işler veya caniyi himaye ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun!" [Ebu Davud, Diyat 11, (4530); Nesâî, Kasâme 8, (8, 19).] 245

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Müslümanların kanının eşit olduğu belirtilmektedir. Yani şerefi, mevki ve makamı olanlarla, makamsız olanlar; zengin ve fakir olanlar; kadın, erkek olanlar; hanedan sahibi olanlarla asalete sahip olmayanlar; büyükler, küçükler; Arap ve acem olanlar; alim veya cahil olanlar arasında fark yoktur. Kim kime karşı cinayet işlerse aynı şekilde kısas yapılır, katil yerine bir başkası öldürülmez... demektir. **2-** "Müslümanlar bir el gibidir" demek, "birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşma içindedirler. Başka din mensuplarına karşı birbirlerini yalnız bırakmazlar" demektir.

3- "En adilerinin verdiği emana uyarlar" demek: "Herhangi bir Müslüman bir kâfire eman verse, artık o kâfir, bütün mü'minlere haram olmuştur. Onun malı, canı, ırzı korunmaya mazhardır. Bu emanı, köle gibi en düşük durumda olan, hiçbir vasfı bulunmayan bir Müslüman da vermiş olsa muteberdir" demektir. **4-** "Ahd (anlaşma) sahibi öldürülmez" ibaresi makabline atıf yapılınca, ibare şöyle de anlaşılmıştır: "Mü'min, harbî kâfir sebebiyle öldürülmez; ahd sahibi de, ahdi boyunca harbî kâfir sebebiyle öldürülmez." **5-** Kişinin cinayeti kendini ilgilendirir, günah kendine aittir. Kişi başkasının cürmü sebebiyle muahaze olunmaz. Ancak bu hüküm, kişinin nefsine ve malına terettüp eden cezalarda makbuldür, fakat hata sebebiyle terettüp eden birkısım maddî cezalar akileye terettüp edebilmektedir.

6- Resulullah'ın caniyi himaye edenlere laneti dikkat çekicidir. Şarihler bunu: "Caniyi, hasmına karşı koruyup, kısas uygulanmasına mani olan kimse" diye açıklarlar. 246

*** DELİ VE SARHOŞLARA KISAS**

لَتَق ْدَق ِنوُنْجَمِب ِهْيَلاِإ َيِتُأ ُهَّنأ :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َنايْفُس ِبِأ ِنْب َةَيِواَعُم بلا□ َبَتَك َنا َو ْرَم َّنأ] :ديعس نب بيحي نع ـ1 □5444□

كلام هجرخأ .[ٌد َوَق ِنوُنْجَم بلَع َسْيَل ُهَّنإف ،ُهْنِم ْدُقَت ًَو ،ُهْلِقْعا ِنأ ِهْيَلاِإ . َبَتَكف ًُج َر

1. (4965)- Yahya İbnu Said anlatıyor: "Mervan, Hz. Muaviye İbnu Ebî Süfyan (radıyallahu anhüma)'a: "Kendisine bir adamı öldürmüş olan bir deliyi getirdiklerini" yazarak hükmünü sormuştu, şu cevabı aldı: "Onu hapset, kısas yapma, çünkü deliye kısas yoktur." [Muvatta, Ukul 3, (2, 851).] 247

AÇIKLAMA:

Hz. Muaviye'den meseleyi soran Mervan İbnu'l-Hakem Medine valisi idi. Hz. Muaviye halife olarak Şam'da ikamet ediyordu. Hz. Muaviye, Mervan'ın sorusuna "Kalem üç kişiden kaldırılmıştır: "...iyileşinceye kadar deliden..." hadisine dayarak deliye kısas uygulamasını yasaklamıştır. İmam Malik hadise şu açıklamayı ekler: "Bir çocukla bir büyük, bir kimseyi birlikte amden öldürecek olsalar, bu durumda büyük, kısasen öldürülür, çocuğa da diyetin yarısı ödetilir. Keza bir hürle bir köle birlikte bir köleyi öldürseler, köle öldürülür, hürüzerine de kölenin kıymetinin yarısını ödemek terettüp eder." Zürkânî: "Köle müsavat sebebiyle öldürülür, hür ise müsavat olmadığı için öldürülmez, fakat diyeti aşsa bile kıymetinin yarısını öder" der. 248

هِب ُهُلُتْقا ِنأ ِهْيَلاِإ َبتَكف .َلَتَق ْدَق ٍنا َرْكَسِب َيِتُأ ُهَّنأ :َةَيِواَعُم بلا َبَتَك َنا□] .
4966) .2 □5444□ 2ـ كلام نعو :[ًهنأ ُهَغَلَب ُه َو ْرَم هنأ**)-** İmam Malik'e ulaştığına göre, Mervan, Hz. Muaviye (radıyallahu anhüm)'ye yazarak: "Kendisine adam öldüren bir sarhoş getirildiğini" bildirir ve hükmünü

sorar. Hz. Muaviye: "Onu öldür (kısas uygula)!" cevabını verir." [Muvatta, Ukul 15, (2, 872).] 249

AÇIKLAMA:

Zürkânî der ki: "Sarhoş, cinayetinden sorumludur. Aksi takdirde herkes sarhoş olur ve birbirlerini öldürür, malları tahrip ederler, sonra da sarhoşluk yüzünden akıllarının olmadığını söyleyerek mazeret beyan etmeye kalkarlar. İşte böyle bir durum ortaya çıkmasın diye şer-i şerif sarhoşluğu mazeret kabul etmemiştir. Sarhoşla deli arasında fark var. Zîra sarhoş kendi iradesiyle kendini sarhoş etti. Dolayısıyla bu halinde kasıt vardır. Halbuki delide kasıt yoktur." 250

بِبَّنلا َلَطْبأف . ْتَتاَم ىهتَح ُلُج َر اَهَقَنَخَف ِهيف ُعَقَت َو # ِ هاللّ َلوُس َر□□ #
ُمِتْش َت ْتَناَك ًةَّيِدوُهَي َّنأ] : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ8 □5444□

دواد وبأ هجرخأ .[اَهَمَد .

3. (4967)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir Yahudi kadın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetimde bulunuyor, hakaretler ediyordu. Bir adam onu boğarak öldürdü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının kanını batıl kıldı." [Ebu Davud, Hudud 2, (4362).] 251

AÇIKLAMA:

Bu hadis Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmeden (söğüp sayan) kimsenin öldürüleceğini ifade eder. İbnu'l-Münzir, sarih olarak "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmedenin öldürülmesi gerektiği hususunda" ulemanın ittifak ettiğini nakleder. Hattâbî: "Böyle biri Müslüman ise, katlinin vacib olduğu hususunda muhalefet eden bir alim bilmiyorum" der. İbnu Battal: "Resulullah'a sebbeden (söven, küfreden) kimse hakkında ulema ihtilaf etti" der ve devamla şunları kaydeder: "Bu kimse, Yahudi gibi ahd ve zımmet sahibi ise (yani İslam memleketinde yaşama ruhsatı almış kimse ise) İbnu Ôl-Kasım'ın Malik'ten nakline göre, Aleyhissalâtu vesselâm'a sebbi sebebiyle, Müslüman olmayan, öldürülür. Müslüman sebbetmişse, tevbe teklifi yapılmadan öldürülür" der. İbnu'l-Münzir: "Leys, Şafiî, Ahmed ve İshak'tan Yahudi ve diğerleri hakkında benzer görüş" nakleder. Evzâî ve Malik'ten, Müslüman hakkında: "Bu bir nevi irtidattır, tevbe teklif edilir" dedikleri rivayet edilir. Kûfilerin de: "Sebbeden kimse zımmî ise ma'zur addedilir, Müslümansa bu, irtidattır" dediği nakledilmiştir.

Kadı İyaz: "Aleyhissalâtu vesselâm'a sebbeden zımmîye ceza verilmeyişinin, bu hususta sarahat olmayışı sebebiyle mi, yoksa onların kalbini kazanmak mülahazasıyla mı olduğunda ihtilaf edildiğini" söyler ve devamla der ki: "Bazı Malikîlerin, "Resulullah, kendisine "ölüm senin üzerine olsun!" diyen Yahudileri öldürmedi. Çünkü bu hususta Yahudilerin böyle söylediğine dair bir beyyine ibraz edilmedi, bunu Yahudiler de ikrar etmediler. Aleyhissalâtu vesselâm (vahye dayanan) kendi bilgisiyle de onlara hükmetmezdi" dediğini nakleder. Şu da şöylenmiştir: "Yahudiler, şetimlerini açıkça ifade etmeyip, dillerini bükerek kelime oyunu yaptıkları için onları öldürmekten vazgeçti." Bazı alimler de: "Bu sözleri küfre hamledilmez, bu bir ölüm temennisidir, mutlaka vaki olacak bir şeyi dileyerek, beddua etmektir. Nitekim bu yüzden, onlara selamlarına mukabele sadedinde: "Size de olsun!" demekle yetinmiştir. Mânası: "Ölüm size de bize de gelicidir, onu talep etmenin bir mânası yoktur" şeklinde bir açıklamada bulunmuşlardır. 252

هجرخأ .[اَهَمَد # ُّبِنَّلا َرَدْهأَف .# َّيِبَّنلا ُمُتْشَت ْتَناَك َو ،ُهَل ٍدَل َو َّمُأ َلَتَق َنْمعأ َّنأ]
□5443□ 5ـ وعن ابن عباس رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْ هما:

يئاسنلاو دواد وبأ .

4. (4968)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Âma yani gözleri kör bir zat, ümmü veled olan cariyesini, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmettiği için öldürdü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cariyenin kanını heder addetti." [Ebu Davud, Hudud 2, (4361); Nesâî, Tahrim 16, (7, 107, 108).] 253

AÇIKLAMA:

1- Hâdise Ebu Davud'da teferruatlı olarak anlatılmaktadır. Buraya vak'a ve buna terettüp eden hüküm kaydedilmiş: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmeden bir cariyeyi âma olan efendisi, şetmi sebebiyle

249 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/183.

öldürmüştür. Ertesi günü duruma muttali olan Aleyhissalâtu vesselâm "Cariyenin kanı hederdir" buyurmuştur. Yani öldüren kimseye ne kısas, ne diyet ne de tazir hiçbir ceza gerekmemektedir. **2-** Şarihler, âmanın beyanının doğruluğu hususunda, "Resulullah vahiy almış olabilir" diyerek mesele hakkında tahkik yapılmayışının sebebini belirttiler. Çünkü, normalde bu çeşit cinayetlerde caninin beyanına itibar edilmeyip, tahkik edilmesi gerekir.

3- Sindî hadiste: "Zımmî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında dilini tutmayıp hakaret edecek, iftira ve şetme yer verecek olursa, zımmet hakkını kaybedeceği ve öldürülmesinin helal olacağı hususunda delil vardır" der.

Sebbeden kimse Müslümanlardan biri ise, öldürüleceğinde ihtilaf yoksa da, zımmînin sebbine terettüp edecek hükümde ihtilaf edilmiştir. Önceki hadiste daha geniş yer verdiğimiz üzere: * Şafiî hazretleri: "Öldürülür, zımmet (himaye) kaldırılır" der. * Ebu Hanife merhum: "Öldürülmez, onun şirki bundan da büyük bir cinayetidir" demiştir. * İmam Malik rahimehullah: "Yahudi ve Nasârâ'dan şetmedenler öldürülür, Müslüman olan istisnadır" demiştir.254

*** AKRABALARIN CİNAYETİ**

انُف اوُلَتَق ٍعوُب ْرَي ِنب َةَبَلْعَث وُنَب ِء ٍُّؤه ِ هاللّ َلوُسراَي :اوُلاَقَف ِراَصْن‘ا َن ِم
□5444□ 1ـ ُسَان َءاَج] :لاق يعوبريلا مدهز نب ةبلعث نع

يئاسنلا هجرخأ .[ى َرْخُأ ىلَع ٌسْفَن يِنْجَت َ َأ : ِهِت ْوَصِب َفَته َو َلاَقف . .
ِةَّيِلِهاَجْلا يف

1. (4969)- Sa'lebe İbnu Zehdem el-Yerbûî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensârdan bir grup insan gelip: "Ey Allah'ın Resulü! Şunlar Benî Sa'lebe İbnu Yerbû'dur. Cahiliye devrinde falan kimseyi öldürdüler!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm sesini yükselterek: "Bir kimse diğerinin cinayetinden sorumlu olmaz" buyurdular." [Nesâî, Kasâme 39, (8, 53).] 255

AÇIKLAMA:

Dikkat edilirse, hadiste eski bir cahiliye anlayışı iptal edilmektedir. Şöyle ki: Ensârdan bir grup, cahiliye devrinde, Benî Sa'lebe İbnu Yerbû kabilesine mensup bir kimse tarafından işlenmiş olan bir cinayeti, Benî Sa'lebe'nin tamamı işlemiş gibi göstermişler ve "Falanı bunlar öldürdüler" şeklinde ifade etmişlerdir. Aslında bu ifade cahiliye devrinde cari olan hukuk sisteminin dile getirilmesi idi. Kabile içerisinde ferdin müstakil bir sorumluluğu yoktu. Bütün kabile efradı müşterek bir sorumluluğa sahip idi. Bu sebeple bir kimsenin işlediği cinayet, caninin mensup olduğu kabile tarafından işlenmiş bir cinayet kabul ediliyordu. Keza o cinayet, tek bir ferde veya onun ailesine karşı bir cinayet olmayıp, bizzat kabilesinin kendine, bütün efradına karşı işlenmiş bir cinayet oluyordu. Bu anlayışın, tabii neticesi olarak, cani tarafın cezalandırılması için bizzat caninin öldürülmesi gerekmezdi, onun mensub olduğu kabileden herhangi bir ferdin öldürülmesi de intikam için yeterli olabilirdi. Her hususta "şahsi sorumluluğu", kanun hakimiyetini tesis etmeyi esas alan İslam dini, "Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez" (En'am 164) ayetiyle eski sistemi kaldırmıştır. Bu, aslında İslam'ın getirdiği mühim inkılablardan biridir. Artık ferd, kabilenin bir parçası, buğday yığınında bir dane olarak kıymet taşıyan bir cüz değil, ayrı bir şahsiyettir; Allah ve şeriat karşısında müstakil bir sorumluluğu olan kimsedir. 256

اَنَل ْذُخَف ،ةهيِلِهاَجْلا يف ان ًُف اوُلَتَق َنيِذَّلا َةَبَلْعَث وُنَب ِء ٍُّؤه هنإ :ِهاللّ َلوُس َر
اَي :َلاَق ٌُج َر َّنأ] :يبراحملا قراط نعو ـ2 □5444□

يئاسنلا هجرخأ .[ِنْيَت َّرَم ٍدَل َو ىلَع مُأ يِنْج َت َ :ُلوُقَي َوُه َو ِهْيَطْبإ َضاَيَب .
ُتْيأ َر ىهتَح ِهْيَدَي َعف َرَف .اَن ِرأَثِب

2. (4970)- Tarık el-Muharibî anlatıyor: "Bir adam (gelerek): "Ey Allah'ın Resulü! Şunlar, cahiliye devrinde falancayı öldüren Benî Sa'lebe kabilesidir. Onlardan intikamımızı alıver!" dedi. Bu söz üzerine (aleyhissalâtu vesselâm), ellerini öylesine kaldırdı ki, koltuk altlarının beyazlığını gördüm. Şöyle diyordu: "Anne çocuğu adına cinayet işlemez (cinayeti kendi adınadır)!" Resulullah bu sözü iki kere tekrar ettiler." [Nesâî, Kasâme 39, (8, 55).]257

AÇIKLAMA 258 önceki hadiste geçti.

* DELİL OLMADAN ZANİYİ ÖLDÜREN

254 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/184-185.

هيف ُمْكُحلا َةَيِواَعُم ىلَع َلَكْشأف ،اَهَلَتَق َو ُهَلَتَقف ِهِتأ َرْما َعَم ًُج َر َدَج َو ِماَّشلا□
ِلْهأ ْنِم ًُج َر َّنأ] :بيسملا نب ديعس نع ـ1 □5441□

ي ِض ْرِأب َعَق َو اَم ٌءْيَش اَذه :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلَع ُهَل َلاَقف .مهْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ٍبِلاَط ِيبأ َنْب هيل َع ُهَل َلأسَي ىسوُم يِبأ ىلا َبَتَكَف ْنإ ،ِنَسَحْلا وُبأ اَنأ :
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع َلاَقف ِهيف َكَلأسأ ْنأ ِهب هيلا َبَتَك َةَيِواَعُم َّنإ :ىسوُم وُبأ
ُهَل َلاَقف يِن َرِبْخُتَل َكْيَلَع ُتْم َزَع

يناجلا هب داقي يذلا لبحلا هب دارملاو ،لبحلا « ُةَم ُّرلا».كلام هجرخأ .[ِهِتَّم .

لَمْ يَأْتِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَلْيُعْطَ بِرُ

1. (4971)- Said İbnu'l-Müseyyeb merhum anlatıyor: "Şam ehlinden bir kimse, hanımının yanında bir erkek yakalamıştı. Erkeği de kadını da öldürdü. Muaviye (radıyallahu anh), katil hakkında hüküm vermekte zorluk içinde kaldı. Meseleyi Ali İbnu Ebî Talib'e sorması için Ebu Musa (radıyallahu anhümâ)'ya yazdı. Hz. Ali (radıyallahu anh): "Bu benim diyarımda (Irak'ta) vaki olmayan bir hâdisedir, hükmünü bana sizin söylemenizi istiyorum!" dedi. Ebu Musa (radıyallahu anh) da: "Bu hususta sana sormam için bana Muaviye (radıyallahu anh) yazmıştı" dedi. Hz. Ali (radıyallahu anh): "Ben Ebu'l-Hasan'ım! Eğer katil dört şahid getiremezse ipiyle (maktul tarafa) verilir (kısas yapılır)" buyurdu." [Muvatta, Akdiye 18, (2, 737).][259]

AÇIKLAMA:

1- Burada İslam'ın mühim bir prensibi gözükmektedir: Delile dayanmayan hiçbir iddia kabul edilmez. Mağdur taraf iddiada bulunarak şikayetini kadıya yapar, delilini ibraz eder. Kadı tahkik eder. Eğer iddia edilen suç, deliller muvacehesinde sübut bulursa, kadı hükmünü verir.

Halbuki hadiste anlatılan hâdisede erkek böyle yapmamıştır. Kendi görgüsünü esas alarak kendisi ölüme hükmetmiş ve bu hükmü infaz etmiştir. İslam dini böyle bir muhakeme ve infaz usulünü meşru addetseydi, çok suistimaller olurdu.

Hz. Ali, şer-i şerife uygun olarak: "Katilin ipi maktul tarafa verilir" diye hükmetmiştir. Maksad kısastır. İpinin verilmesi tabiri, bu çeşit durumlarda katilin bağlanıp, ipinin ucunun maktul tarafına bu suretle teslim edilmesini ifade eder. Katili teslim alan mağdur taraf onu dilerse affeder, dilerse öldürür, dilerse diyet alır. İbnu Abdilberr der ki: "Fakihler cemaati şahid olmadan zaniyi öldüren katile kısas tatbik edileceğine hükmetmiştir. Zîra Allah Teala Hazretleri, Müslümanların kanını mutlak şekilde haram kılmıştır. Bu durumda kim bir Müslüman öldürüp, sonra da "öldürülmesi vacib olmuştu" diyecek olursa, iddiasını delillerle isbatlamadığı takdirde, sözü kabul edilmez. İsbatlarsa kısastan kurtulur; aksi takdirde kısas uygulanır." İbnu Abdilberr diğer hukuk davalarında da "hakkın sübut bulabilmesi için, iddia sahibinin delil getirmesinin şart olduğunu" belirtir. Abdürrezzak'ın bir rivayetinde geldiğine göre, "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorar:"

Bir adam, hanımıyla bir erkek yakalarsa onu öldürebilir mi?"

Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah'ın (Kur'an'da) zikrettiği beyyineyi (yani dört erkek şahidi) bulmadıkça hayır!" diye cevap verirler." Bu hususta, kıskançlığı ile meşhur Sa'd İbnu Ubade'nin, Resulullah'a tevcih ettiği sorusu da meşhurdur: "Ben hanımımla bir erkek yakalasam, dört şahid getirmek için, onları imhal mi edeceğim?" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Evet!" cevabını verir.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste şu hükümler gözükmektedir: * Sultanın gıyabında hadd tatbik edilemez.

* Şahidler olmadan suç sabit olmaz.

* Sadece iddia ile kan dökülemez; döken, suçlu duruma düşer. **3-** Hz. Muaviye'nin meseleyi Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'den doğrudan sormayışı, aralarındaki ihtilaf sebebiyledir. Ama, görüldüğü üzere siyasî kırgınlık, Hz. Ali'nin fıkıh yönünü, ilmini, dirayetini takdir etmekten Hz. Muaviye'yi alıkoymamıştır. Allah her ikisinden de razı olsun.[260]

*** AGIR BİR CİSİMLE ÖLDÜRMENİN HÜKMÜ**

لِيقِ .ٌقَم َر اَهِب َو # هبهنلا بلا اَهِب َئ ِجف .ٍرَجَحِب اَهَل ٍحاَض ْوأ بلَع ةَيِ□
ِراَج َلَتَق اهِيدوُهَي َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ 1 □5442ـ ؛ْمَعَن : ْتَلاَقَف
َةَثِلاَّثلا اَهَلأَس َّمُث .َ ْنأ اَهِسأ َرِب ْت َراَشأف ؟ٌن ً ُف ِكَلَتَقأ ،اَهَل َلِيق َّمُث .َ ْنأ اَهِسأ
َرِب ْت َراَشأف ؟ٌن ً ُف ِكَلَتَقأ :اَه ًل َّرَقأ َذ ِخُأ اهمَل اَهَلَتَق يِذَّلا هِيدوُهَيلا َّنأ]
مهضعب دنعو.ةسمخلا هجرخأ .[اَمُهَنْيَب ُهَسأ َر َخَض َر ِنْي َرَجَحِب # ُهَلَتَقَف:
اَهِسأ َرِب ْت َراَشأ َو،

. و َعا ْت َرَت َف].«‘ُحاَضو ا » يهلحلا نم ةرقبلا

1. (4972)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir Yahudi, gümüş takıları için bir cariyeyi taşla öldürmüştü. Cariye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirildi. Henüz canını teslim etmemişti. Kadıncağıza (birkısım isimler sayılarak): "Seni falanca mı öldürdü?" diye soruldu. Başıyla: "Hayır!" diye işaret etti. "Seni falan mı öldürdü?" diye bir başka isim zikredildi. Kadıncağız yine: "Hayır!" mânasında başıyla işaret etti. Üçüncü kere sordu. Bu sefer: "Evet!" dedi ve başıyla işaret etti.

Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, adamı (yakalattı, adam suçunu itiraf etti) o da iki taşla öldürdü, başını iki taş arasında ezdi." [Buhârî, Diyat 7, 4, 5, 12, 13, Husumat 1, Vesaya 5; Müslim, Kasame 15, (1672); Ebu Davud, Diyat 10, (4527, 4528, 4529), 14, (4538); Tirmizî, Diyat 6, (1394); Nesâî, Kasame 11, (8, 22).] 261

AÇIKLAMA:

Bu hadisten bazı hükümler çıkarılmıştır.

* Kadını öldüren erkek öldürülür. "Bu hususta icma var" denmiştir. * Âmden adam öldüren kimse kısasla öldürülür. Onun bu öldürülüşü, maktulü öldürdüğü tarzda olur: Kılıçla öldürmüşse, o da kılıçla öldürülür. Taş veya sopa veya bir başka şey ile öldürmüş ise aynı şeyle öldürülür. Zîra hadiste, Yahudinin, kızcağızı başını ezmek suretiyle öldürdüğü için, onun da başı ezilmek suretiyle öldürülmüştür.

*Kısas, sadece kesici aletlerle öldürene değil, ağır bir şeyle vurmak suretiyle öldürene de uygulanmalıdır. Şafii, Malik, Ahmed ve cemahiru'l-ulema böyle hükmetmiştir.

Ebu Hanife ise: "Demir, taş ve tahtadan kesici bir aletle veya insan öldürmede kullanıldığı bilinen mancınıkla veya ateşe atma gibi yollardan biriyle icra edilen öldürme hâdiselerinde kısas uygulanır, diğer vasıtalarla öldürmelerde kısas yoktur" der. 262

*** İLAÇ VE ZEHİRLE ÖLDÜRME**

بَط ُهْن ِم ُمَلْعُي ًَو ، َبَّبَطت ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :َلاَق اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض □
َر هدج نع هيبأ نع بيعش نب ورمع نع ـ1 □5448□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٌن ِماَض َوُهَف .

1. (4973)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim sahte doktorluk yapar ve kendisinden tedavi olunmazsa bu kimse (sebep olacağı neticeyi) tazmin eder." [Ebu Davud, Dyiat 25, (4586); Nesâî, Kasâme 38, (8, 52-53); İbnu Mace, Tıbb 16, (3466).] 263

AÇIKLAMA:

Tıbbı bilmeden insanları tedaviye yeltenmek, dinimizce yasaklanmıştır. Hadiste görüldüğü üzere bu çeşit mütetabbibler sebep olacakları kazadan sorumlu tutulmuşlardır. Meydana gelen cinayetin tazmin edilmesi, akileleri üzerinedir.

Hattâbî, hastayı öldüren böyle bir kimsenin diyete zamin olacağı hükmüne muhalefet eden fakih bilmediğini belirttikten sonra: "Kısas düşer, çünkü tedavi işine hastanın rızasıyla başvurmuştur" der ve "doktorun sebep olacağı cinayetin tazmini, doktorun akilesine terettüp edeceği hususunun, bütün fakihlerin müşterek görüşü olduğuna" dikkat çeker.[264]

هجرخأ .[# اَهَل َض َرَع اَمَف ةَموُمْسَم ةاَش #ِهيِبَّنلِل ْتَدْهأ .ِدوُهَيْلا َنِم ةأ َرْما
ًتَّنأ] : ُهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 □5445□

دواد وبأ.

2. (4974)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yahudilerden bir kadın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zehir katılmış bir koyun hediye etti, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bidayette) kadına dokunmadı." [Ebu Davud, Diyat 6, (4509).] [265]

AÇIKLAMA:

Rivayette temas edilen hâdise Hayber'de cereyan etmiştir. Rivayetler, kadının akıllıca davranıp, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyunun kol kısmını sevdiğini işittiği için, oraya daha çok zehir koyduğunu belirtir. Resulullah, zehirli lokmayı alır, ancak vahyen zehirli olduğu bildirilir, yutmadan tükürür. Durumu sofradaki Ashab'a duyurur ama, bu esnada lokmasını yutmuş olan Bişr İbnu Berâ zehirin tesiriyle ölür. Bazı rivayetler ise, Bişr (radıyallahu anh)'in derhal vefat ettiğini ifade ederken, bazıları da zehirin hasıl ettiği sancılarla zaman içinde vefat ettiğini ifade eder. Sadedinde olduğumuz rivayet bilahare vefat ettiğine müş'irdir. Çünkü hadisin sonunda, Resulullah'ın, zehir yediren kadına dokunmadığını ifade etmektedir. Şarihler bunu, "Zehirleme hadisesinden hemen sonra cezalandırma cihetine gitmedi. Bişr zehrin tesiriyle vefat edince, bilahare kadını yakalatıp, kısasen öldürttü" diye açıklarlar.

Hz. Enes, bir rivayetinde, bu zehirin tesirini Resulullah üzerinde zaman zaman gördüğünü, küçük dili üzerinde bu sebeple siyahlık bile peyda olduğunu belirtir.

Hz. Cabir'in rivayetine göre, hâdiseden sonra Aleyhissalâtu vesselâm

---

261 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/189.

kadını çağırarak bu işi niye yaptığını sorar. Kadın şöyle cevapta bulunur: "Kendi kendime dedim: "Eğer Muhammed gerçek peygamber ise, (Allah kendisine haber verir ve) zehirden zarar görmez; değilse ölür, ondan kurtuluruz!"Resulullah bu cevap üzerine kadını affeder ve ceza vermez. Bera ölünce cezalandırır.

Kadının tecziyesi işi rivayetlerde ihtilaflıdır. Kadı İyaz, rivayetlerdeki farklılıkları şöyle telif eder: "Resulullah kadını, zehirleme hâdisesine muttali olur olmaz öldürmedi. Hatta, "Bunu öldür!" diyenlere: "Hayır!" dedi. Bişr İbnu'l-Bera vefat edince, kadını Bişr'in velilerine teslim etti. Onlar kısasen öldürdüler. Böylece "öldürmedi" diyen rivayetler de, "öldürdü" diyen rivayetler de sahih olmuş olur."[266]

*** HAYVAN, KUYU VE MADEN SEBEBİYLE ÖLME**

Bu hadisle ilgili □[267] راَبُج ُءاَمْجُعْلَا hadisi Zekatla ilgili bölümde geçti. (6. cilt 2030 numaralı hadis.) **İKİNCİ FASIL**

İNSAN UZUVLARIYLA İLGİLİ KISAS

* DİŞ

ام ً َصَتْخاَف . ُهاَتهِينَث ْتَعَق َوَف ،هِيِف ْنِم اَهع َزَنَف ٍلُج َر َدَي ٌلُج َر َّضع] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر نيصح نب نارمع نع ـ1 □5444ـ َل َزْنأف» :يذمرتلا
دازو.دواد اباَ إ ةسمخلا هجرخأ .[َكَل َةَيِدَ ؟ُلْحَفلا ُّضَعَي اَمك ِهي ِخأ َدَي ْمُكُدَحأ
ُّضَعَي :َلاَقف :#ِ هاللّ ِلوُس َر بلا َكيف يف ُهَدَي َعَدَي ْنأ ُه ُرُماَ ْنأ ِين ُرُمأت ؟ِين
ُرُمأت اَم :#ِ هاللّ ُلوسر َلاَقف» :ىرخأ يف ملسم دازو.«ٌصاَصِق َحو ُرُجْلا َو
بلاعَت ُ هاللّ:

اَهْع َزْنا همُث اَهَمَضْقَي ى هتَح َكَدَي ْعَفْدا ؟ُلْحَفلا ُم ِضْقَي اَمك اَمُهَضْقَت » .

1. (4975)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam bir adamın elini ısırmıştı. Eli ısırılan, öbürünün ağzından elini (hızla) çekti. Bu yüzden ısıranın iki dişi döküldü. Bunun üzerine ihtilaf edip Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde dava açtılar.

"Biriniz diğerinin elini erkek deve gibi ısırmaya mı kalktı? Bunun için sana diyet yok!" buyurdular. [Buhârî, Diyat 18; Müslim, Kasame 19, (1673); Tirmizî, Diyat 20, (1416); Nesâî, Kasâme 17, (8, 28, 29).] Müslim'in bir diğer rivayetinde şu ziyade gelmiştir. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bana ne emrediyorsun? Elini ağzına koymasını söyleyeyim de onu boğa gibi dişleyesin öyle mi? Ver elini de ısırsın, sonra çık!" buyurdular." 268

AÇIKLAMA:

Seniyye, ön dişlere denir.

İmam Âzam'la İmam Şafiî başta bir çok fukaha sadedinde olduğumuz hadisi esas alarak, eli ısırılan kimse elini çekerek ısıranın dişlerini sökecek olsa diyet gerekmeyeceğine hükmetmiştir. İmam Malik, diyet gerektiğine kaildir. İmam Malik'in görüşü, "yavaş çekme imkanı olduğu halde hızla çekme durumuyla ilgilidir" diye te'vil 269 edilmiştir.

او ُض َرَعَف .اوَبأَف َوْفَعلا اَهْيَلإِ اوُبَلَطَف ،ِةَي ِراَج َةهيِنَث ْت َرَسَك ُهَتَّمَع ِعهيَب

ٌرلا ّنأ] : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر كلام نب سنأ نعو ـ2 5444

كَثَعَب ِبذهلا َو ؛ ؟ِعْيَب ُّرلا ُةهيِنَث ُرَسْكُتأ : ِرْضَّنلا ُنْب ُسَنأ َلاَقف . ِصاَصِقْلاِب
َرَمأف . َصاَصِقْلا َّإ ا ْوَبأف # ِ هاللّ َلوس َر اوُتأف .ا ْوَبأَف َش ْر ا‘ ِ هاللّ بلَع
َمَسْقأ ْنَم ِ هاللّ ِداَبِع ْنِم َّنإ :# َلاَقف . ا ْوَفَعف ُم ْوَقْلا َيِضَرف . ُصاَصِقْلا ِ هاللّ
ُباَتِك ، ُسَنأ اَي :# َلاَقف .اَهتهيِنَث ُرَسْكُت َ ِهقَحْلاِب

‘يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ُه هرب .

2. (4976)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Halası Rübeyyi', bir genç kızın ön dişini kırmıştı. Ondan affetmesini talep ettiler, kabul etmediler; diyet teklif ettiler, bunu da kabul etmediler. Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'a gittilerse de, kız tarafı kısas talebinde direndiler. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine kısas emretti.

Enes İbnu'n-Nadr: "Rübeyyi'in dişi kırılır mı? Hayır! Seni hak ile gönderen Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onun dişi kırılmaz!" dedi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Enes! Kısas Allah'ın kitabıdır (emridir)" buyurdular. Bunun üzerine kız tarafı razı olup, affettiler. Aleyhissalâtu vesselâm (Enes İbnu'n-Nadr'ı takdir ederek): "Allah'ın öyle kulları var ki, (bir iş için) Allah'a yemin etse, Allah onu boş çevirmeyip dilediğini yerine getirerek yemininde hanis kılmaz" buyurdular." [Buhârî, Diyat 19, Sulh 8, Tefsir, Bakara 23, Tefsir, Maide 6; Müslim, Kasâme 24, (1675); Ebu Davud, Diyat 39, (4595); Nesâî, Kasâme 16, (8, 27).] [270]

AÇIKLAMA:

1- Hadis şu fevaidi ihtiva etmektedir: * Kişinin, olacağını zannettiği şeye yemin etmesi caizdir. * Böyle bir durumda, dilediği yerine gelen hakkında sena etmek -fitneden emin olunursa- caizdir. * Kısasın affı için şefaat müstehabtır.

* Kısası affetmek de müstehabtır.

* Kısas veya diyette muhayyerlik, hakk ödeyecek olana değil, hakk alacak olanadır. * Diş ve yaralamalarda, kadınlar arasında kısas sabittir. * Diyet hususunda sulh caridir.

* Diş kırma fiilinde de kısas caridir. Ancak bunun yeri, mislinin icrası mümkün olan hallerdir. Şöyle ki: Kırılan zabtedilmiştir, aynı miktar, eğe ile caninin dişinden koparılabilecektir. * Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Enes İbnu'n-Nadr'ı övmek suretiyle onun Allah nezdinde,

yeminini yerine getirerek mahcubiyetten kurtaracak bir makamı olduğunu ifade etmiştir. Böylece dişi kırılan kız tarafının kalbine, sulh etmeleri hususunda Cenab-ı Hak ilham atmış olmaktadır. Onların sulha yanaşıp, affetmek suretiyle dişte kısasa gitmemeleri bir lutf-u İlâhî olmaktadır ve buna da Enes İbnu'n-Nadr'ın yemini müessir olmuştur. 271

*** KULAK**

ىلا ُهُلْهأ َتأَف َءاَيِنْغأ ٍساَنُ' ٍم ًُغ َنُذأ َعَطَق َءا َرَقُف ٍساَنُ ام ًُغ هنأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر نيصح نب نارمع نع ـ1 5444

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ائْيَش ِهْيَلَع ْل َعْجَي ْمَلَف . ُءارَقُف ٌساَنُأ اَّنإ : .
ِهاللّ َلوُس َر اَي اوُلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َر

1. (4977)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Fakirlere ait bir oğlan çocuğu, zenginlere ait bir oğlan çocuğunun kulağını kopardı. Oğlanın ailesi Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Bizler fakirleriz!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cani tarafa bir ceza takdir etmedi." [Ebu Davud, Diyat 27, (4590); Nesâî, Kasâme 14, (8, 26).] 272

AÇIKLAMA:

Gulam kelimesi hem köle mânasına gelir, hem de oğlan çocuğu. Hattâbî, burada geçen cinayet sahibi gulamın hür olduğuna hükmeder ve der ki: "Gulam hür idi, cinayeti de hataen işlemişti, akilesi de fakir kimselerdi. Esasen böyle durumlarda akileden genişlik ve imkan sahipleri yardımcı olur, fakirin bir ödemede bulunması gerekmez. Sanki, hadiste geçen kulağı koparan gulam hürdür. Çünkü köle olsaydı, ailesinin fakirliklerini söylerek özür beyan etmelerinin bir mânası olmazdı. Zîra akile, ne amden işlenen, ne itiraf edilen cinayetlerin diyetini yüklenmediği gibi, kölenin işlediği cinayetin diyetini de yüklenmez. Bu, alimlerden çoğunun görüşüdür. Amma köle gulam, bir köleye veya hürre karşı cinayet işlese, ehl-i ilmin ekseriyetine göre, cinayeti rakabesindedir." 273

*** TOKAT**

ءاَجَف ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُساهبَعْلا ُهَمَطَلَف ،ةهيِلِهاَجْلا يف ُهَل َناَك ٍبأ يف َع َق

النَّأسُ ! أيه اهلِ ا'رْ ضِـ5443□ 1ـ عن ابن عباس رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهما:]أنه رَ جًُ وَ
لطَمَهُ، فَلَبَسُوا السَّحَ. فَبَلَغَ ذلِكَ رَسولَ اللّه ِ#، فصَعِدَ المِنْبَرَ. وَ قَالَ: أيُّهَا
فَتُؤْذُوا أحْيَاءَنَا. فَجَاءَ الْقَوْ مُ، فَقَالُوا: يَا قَوْ مُهُ، فَقَالُوا: لَنَلْطَمَنهُ كَمَا
مَ علَب اللّه ؟ِ فَقَالُوا: أنْتَ. فَقَالُوا: إنَّ العبهاسَ مِنِهي وَ أنا مَنْهُ، تَسُبُّوا أمْوَاتَنَا
تَعْلَمُونَ أكْرَ

النسائي أخرجه .]لَنَا فَاسْتَغْفِرْ ،غَضَبِكَ مِنْ ِ بِاللّه نَعُوذُ ،ِ اللّه سُولَ رَ .

1. (4978)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Bir adam, cahiliye devrinde yaşamış bir atamıza sövmüştü. (Babam) Abbas (radıyallahu anh) ona bir tokat aşketti. Bunun üzerine adamın yakınları gelerek: "O nasıl tokat aşkettiyse mutlaka biz de ona tokat vuracağız!" dediler ve silahlarını kuşandılar. Bu durum Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaştı. Hemen gelip minbere çıktı ve: "Ey insanlar! Yeryüzü ahalisinden kimin Allah katında en mükerrem olduğunu biliyorsunuz?" buyurdular. Hepsi birlikte: "Siz ey Allah'ın Resûlü!" cevabını verdiler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bilesiniz! Abbas bendendir, ben de ondanım! Ölülerimize sövmeyin, aksi halde dirilerimizi üzersiniz!" buyurdular. Bunun üzerine halk gelip: "Ey Allah'ın Resulü! Senin gadabından Allah'a sığınırız, bizim için mağfiret dileyiverin!" dediler." [Nesaî, Kasame 21, (8, 33).] 274

AÇIKLAMA:

Sindî der ki: "(Hadiste görüldüğü üzere) sövmek eza vericidir. Bir kimse sövmek suretiyle bir hâdiseyi başlatır ve bu sebeple bazı nahoş durumlara maruz kalırsa, karşılaştığı bu eza sebebiyle kısas taleb etmemesi gerekir. Çünkü o hal, başına amelinin cezası olarak gelmiştir." Yine Sindî der ki: "Hadiste, imamın maslahat görmesi halinde kısasın affedilmesini taleb edebileceğine delil vardır." 275

ÜÇÜNCÜ FASIL

KISASIN YERİNE GETİRİLMESİ

دواد وبأ هجرخأ .[ِنامي“ا ُلهأ ةَلْتِق ِساَّنلا ُّفعأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر لاق] : لاق هْنَع .
□5444□ 1ـ نع نبا دوعسم َر ِض َي هاللّ ُ

1. (4979)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Öldürme tarzında insanların en ölçülüsü, iman sahipleridir." [Ebu Davud, Cihad 120, (2666); İbnu Mace, Diyat 30, (2681, 2682).]276

AÇIKLAMA:

Hadis, insan olsun hayvan olsun, öldürme hususunda, en ziyade şefkat ve merhamet duygularıyla hareket ederek onlara en ölçülü davranacak olanların mü'minler olduğunu ifade etmektedir. Kur'an'da ve sünnette Allah'ın mahlukatına tasarruf tarzı hususunda tahdidler, kayıtlar konmuştur. Mü'minler bu kayıtlara uyar, haddi aşarak haram edilen, yasaklanan tarzlara tevessül etmez. Mesela müsle yasaktır, bir canlıyı hedef yapmak yasaktır, ateşle yakarak öldürmek yasaktır, işkence etmek yasaktır. Bu yasaklar bütün insanlıkça müşterek değerler olarak benimsense bile, bunları kemal mertebede tatbik edecek olanlar iman sahipleridir. Çünkü onlar mahlukata başıboş, tesadüfen zuhur etmiş gayesiz eşyalar gözüyle bakmaz. Allah'ın mahluku olduğunu, san'atı olduğunu, insanlar üzerinde hepsinin hukuku olduğunu, en ziyade hukukun hayvan ve insanlara karşı olduğunu idrak eder, merhamet ve şefkat duygularıyla onlara bakar. Kâfirde ise eşyaya karşı, onu hürmete, saygıya sevkedecek temel bir nokta-i nazar bulunmadığı için onlara, talan edilecek ganimet gözüyle bakar. Hadis, bu nokta-i nazar farklılıklarını dile getirmektedir.277

يراخبلا هجرخأ .[َلْثُملاَو َبْهُّنلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوس َر ىَهَن] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي .
ِض َر يراصنَ‘ا ديز نب ِ هاللّدبع نعو ـ2 □5434□

2. (4980)- Abdullah İbnu Zeyd el-Ensarî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) müsle (denen göz çıkarmak, burun, dudak, kulak kesmek, karın deşmek gibi tecavüzler)den, yağmacılıktan men etti." [Buharî, Mezalim 30, Zebâih 25.]278

AÇIKLAMA:

274 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/195-196.

Yağmalama diye tercüme ettiğimiz nühbâ: Başkasının malını cehren, rızası hilâfına arsızlıkla almaktır. Resûlullah hadiste bunu yasaklamaktadır.

Müsle ise hayvanın veya insanın uzuvlarını kesmektir. Onlar, canlı iken de cansız iken de bu tecavüz yapılabilir. Resûlullah, bunu da yasaklamıştır.

Cezası icabı ölüme mahkûm edilse de bu çeşit eziyet ve hakaret verici saldırıları dinimiz yasaklamıştır. 279

يئاسنلا هجرخأ .[ِهِسْفَن ْنِم ُّصِقُي # ِ هاللّ َلوسر ُتْيأ َر] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض .
َر رمع نع سارف يبأ نعوـ 8 □5431□

3. (4981)- Ebu Firas, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, (başkasının lehine olarak) kendi nefsine kısas uyguluyordu." [Nesâî, Kasâme 23, (8, 34).] 280

AÇIKLAMA:

Resulullah, adalete verdiği ehemmiyetin bir delili olarak kendisine kısas uygulamıştır. Hz. Ömer bu sözleriyle, Resulullah'ın: "Kimin bende hakkı varsa gelsin alsın, kime haksız olarak vurmuşsam gelsin vursun" mânasında zaman zaman yaptığı talepleri kasdetmiş olmalıdır. Bu hususta Ebu Davud'un kaydettiği bir örnek şöyle: "Ebu Said anlatıyor: "Resulullah bir taksim yapıyordu. Bir adam ilerleyerek geldi ve üzerine eğilip bakmaya başladı. Aleyhissalâtu vesselâm elindeki bir hurma dalını yüzüne dürterek "çekil" dedi. Dal yüzünü kanattı. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Gel (aynı şeyi bana yaparak) kısasta bulun!" dedi ise de, adam: "Hayır affettim ey Allah'ın Resulü" dedi."

Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'in de, nefislerinde kısas tatbik ettiklerine dair rivayetler gelmiştir. İslam, idarecilere teşriî ma'suniyet tanımaz. 281

DÖRDİNCİ FASIL

AFFETME HAKKINDA

َلوس هاللّ ِ # ُر َعِف ِهْيَلِإ ٌءْىَش ِهيف ُصاَصِق ّ َإ َرَمَا ِهيف ِوْفَعْلاِب].هجرخأ وبأ
َر ُتْيأ َر اَم] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ1 □5432□

يئاسنلاو دواد .

1. (4982)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, kendisine her ne zaman kısas bulunan bir dava getirildiğinde, mutlaka her seferinde affetmeyi emrediyor gördüm." [Ebu Davud, Diyat 3, (4497); Nesâî, Kasâme 27, (8, 37, 38).] 282

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, kısasa giren davalarda, Aleyhissalâtu vesselâm'ın daima affetmeyi tavsiye ve teşvik ettiğini göstermektedir. Kısas cezası ferdin maddî ve manevî mağduriyetini telafi etmeyi hedef edinmektedir. Dolayısıyle mazlum ve mağdur taraf affetmek suretiyle bu mağduriyetini manen telafi etmiş, "affetmiş olma"nın şerefiyle mânevî doyuma ermiş olabilir. Nitekim başlangıçta da belirtildiği üzere kısas cezası, hakim tarafından hükme bağlandıktan, yani suç sübût bulup ceza kesinleştikten sonra, mağdur taraf üç şıktan birini tercih edecektir: **1-** Kısas yapmak: "Cana can, göze göz, yaraya yara şeklinde caniye, cinayetine denk bir ceza vermek. **2-** Diyet: Can, göz, el vs. her bir uzvun, şeriatçe tesbit edilen maddî bedelinin ödenmesi. **3-** Affetmek: Ne kısas, ne diyet talep etmeden, caniyi bağışlamak. Resulullah, kısas davalarında bu üçüncüyü tavsiye etmekte, buna teşvik etmektedir. Şevkânî der ki: "Affa teşvik ve terğîb sahih hadisler ve Kur'an-ı Kerim'in nasslarıyla sabittir. Hülasa affın meşruiyyeti hususunda herhangi bir ihtilaf mevzubahis değildir. İhtilaf, mazlum için hangisi evladır: Zalimi affetmek mi, affı terketmek mi hususundadır." Nitekim ayette: "...Fakat kim kendi hakkını bağışlarsa, bu onun günahlarına bir kefaret olur ve suçlunun cezası düşer..." (Maide 45) buyrulmuştur. Bir başka ayette de mealen şöyle buyrulmuştur: "Kötülüğün karşılığı, ona denk bir cezadır. Fakat kim affeder ve barışı tercih ederse onun mükafaatı Allah'a aittir. Şüphesiz ki O zalimleri sevmez" (Şûra 40).283

279 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/198.

اَمَك ُهْلُتْقاَف ْبَهْذا :َلاَق .ي ِخأ َلَتَق اَذه َّنإ :لاَقف ٍلُج َرِب # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ٌلُج َر
َءاَج] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ2 □5438ـ # ٌّيِبَّنلا َرِبْخُأف . ُهْنَع
ىهلَخَف ِةَماَيِقْلا َم ْو َي َكي ِخ ‘َو َكَل ٌرْيَخ َو ِك ِرْج‘ ُمَظْعأ ُهَّناَِف .يِهنَع ُفْعا َو ِ هاللّ
ِقَّتا :ُلُج َّرلا ُهَل َلاَقف َكاَخأ َلَتَق َميِف اَذه َلَس ِهب َر اَي :ُلوُقَي ،ةَماَيِقْلا َم ْوَي
َكِب ٌعِناَص َوُه اَمِم ُهَل ارْيَخ َناَك ُهَنِإ اَّمأ ،ُهَقِتْعاَف َلاَق . ُهَل َلا ًَق اَمِب ُه َرَبْخأف
ُهَلأََسَف

. ؟يِنَلَتَق] .يئاسنلا هجرخأ

2. (4983)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam getirip: "Bu adam kardeşimi öldürdü!" diye şikayette bulundu. Resulullah da: "Git sen de onu öldür, tıpkı kardeşini öldürdüğü gibi!" buyurdular. Adamcağız şikayetçiye: "Allah'tan kork, beni affet! Çünkü af senin için büyük bir ücrete sebeptir. Senin için de, kardeşin için de kıyamet günü daha hayırlıdır!" dedi. Adam da onu salıverdi. Durum Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verildi. Resulullah (onu çağırtıp) sordu. Adam (caninin) kendisine söylediklerini haber verdi. (Ravi devamla) der ki: "(Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)): "Onu azat et! Aslında onu azat etmen, onun için, kıyamet günü onun sana yapacağından daha hayırlıydı. O gün: "Ey Rabbim diyecek, şuna sor bakalım, beni niye öldürmüştü?" [Nesâî, Kasâme 6, (8, 18).] 284

AÇIKLAMA:

Hadisin son kısmı Nesâî'deki aslından biraz farklı. Asla göre, Resulullah adamı affı sebebiyle azarlar ve: "Bu, (onu öldürmen), onun sana kıyamet günü yapacağından daha hayırlıydı: "Ey Rabbim! Buna sor! Beni niye öldürmüştü?" diyecek" buyurur. Nesâî, bu hadisi 4955 numarada kaydettiğimiz Vail İbnu Hucr hadisinin arkasından kaydeder. Vail hadisinde "aff"a teşvik var, burada ise, af sebebiyle ayıplama. Sindî meseleye şöyle bir açıklama getirir: "Bu hüküm, kayışlı adamla ilgili hükümden ayrı bir hükümdür. Muhtemelen, Aleyhissalâtu vesselâm, vahiy yoluyla bu katil hakkındaki katlin, önceki vak'adaki katil hakkındaki katlden hayırlı olacağını öğrenmiştir. Doğruyu Allah bilir."285

تَناَك ْنإو ،ىلو‘اَف َل ْوَا او ُزَجْحَني ْنأ َنيِلَتَتْقُمْلا ىلَع :# ِ هاللّ لوُس َر َلاَق] :تلاق□
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ8 □ 5435ـ لاجر ةثرو هل لجر لتقي نأ كلذ
نايبو .نيئاتلا حتفب « َنيِلَتَتْقُمْلا». َلو‘اف لو ا‘ :هدنعو .يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ

ةأَرْما].

برق‘اف برق‘ا بلو‘اف بلو‘اب دارأو ،ةيدلا اوقحتساو دوقلا طقس ةأرما ناك نإو .
افع مهيأف ،ءاسنو

3. (4984)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Maktulün kısas talep eden velilerine, (katillerden) birini affederek kısastan kaçınmaları gerekir. Kadın dahi olsa, en yakın olan başlasın." [Ebu Davud, Diyat 16, (4538); Nesâî, Kasâme 29, (8, 39).] 286

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kısasın düşmesi için, maktulün varislerine diyet talep etmelerini tavsiye ediyor. Varislerden sadece bir tanesi, kısas talebinden vazgeçip diyet talep edecek olsa, kısas düşecek ve hepsinin diyet talebine razı olması gerekecektir. Diyet talebine razı olacak kimse varislerden bir kadın bile olsa, kısas düşeceği için, teşvik edilmektedir.

Hattâbî, hadiste geçen muktetelîn tabirinin, burada şu mânada olma ihtimaline dikkat çeker: "Maktul taraf kısas taleb eder, katil taraf bundan kaçınır, bu yüzden aralarında harp çıkar. Bu durumda savaşmak zorunda kalan maktul taraf muktetelîndir." Resulullah bu halde savaşan maktul velilerine diyete razı olmalarını tavsiye etmiş olmalıdır.

Maksudun hasıl olmasında en müessir tarzın affeden veya diyet talep edenin, maktulün en yakınlarından birinin olmasıdır. Onun için Aleyhissalâtu vesselâm, en yakını buna teşvik etmiştir. Bu yakın, kadın bile olsa, istenen neticeyi hasıl edecektir. Evzâî ve İbnu Şübrüme gibi bazı alimler: "Kadın, kanı affedemez" demiş ise de cumhur, "Kadının kan hususundaki affı da caizdir" demiştir. 287

KASÂME BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Kasâme kelimesi yemin manasına gelir. Dilimizdeki kasem kelimesi de aynı manada olmak üzere bu kötken gelir. Fıkıh ıstılahı olarak, daha hususi bir yeminin adıdır.

Istılahat-ı Fıkhiye'deki tarifi şöyledir: "Kâtili meçhul olan ve üzerinde katil eseri bulunan bir ölünün bulunduğu mahal ahalisinden elli kimsenin veçh-i mahsus üzere yemin etmelerine kasâme denir. Bir mahallede veya bir karyede (köyde) veya bir şahsın mülkünde veya meskeninde yahud bir karye veya beldeye ses işitilecek derece yakın olup, kimsenin mülkünde bulunmayan hâli bir yerde bir katil (ölü) bulunduğu ve kendisinde -dövülme gibi, gözlerinden kan fışkırması gibi- katledildiğine delalet eden bir eser görüldüğü halde, kâtili bilinmese; katilin velileri ise o mahal sahibinin veya ahalisinin inkarlarına rağmen onların katletmiş olduklarını bila beyyine (delil olmaksızın) dava ve yemin etmelerini talep eylese, bunlardan evliya-i katilin (ölenin velilerinin) intihab edecekleri elli erkeğe hakim tarafından yemin tevcih edilir. Onlardan her biri de "billahi onu ben öldürmedim ve öldüreni de bilmiyorum" diye nam-ı akdes-i İlahiye kasem eder. Şayet kendisine böyle yemin tevcih edilenlerden biri, kâtilin kim olduğunu biliyorsa, o halde "billahi onu ben öldürmedim ve filandan başka öldüreni de bilmiyorum" diye yemin eder. Kasâme suretiyle yemin edeceklerin adedi elliye baliğ olmadığı takdirde, kendilerine elliye kadar yemin tekrar tevcih edilir."

Yine Istılahat-ı Fıkhiye'de açıklandığı üzere, kasâme müessesesi, maktul tarafın mağduriyetini azaltıp yarasını sardığı gibi, ferdleri ve cemiyetleri, kendi mülkleri dahilinde cereyan eden faili meçhul cinayetlerden sorumlu tutarak teyakkuza ve tedbire sevketmektedir. Ammeye, devlete ait bir arazide cereyan eden böylesi bir cinayetin fidyesini devlet ödemekle, devlet ve amme sorumluları teyakkuza zorlanmış olmaktadır. Böylece hiçbir kimsenin kanı, faili meçhul diye heder olmamakta, mağdurları fidyesiz kalmamaktadır. Diğer taraftan cinayetin işlendiği arazi sahipleri yemin suretiyle kısastan kurtulmakta, ceza hafiflemektedir. Müteakiben görüleceği üzere, kasâme cahiliye devrinde mevcuttur. İslam bunu ibka etmiştir. 288

مِشاَه ِنَب ْنِم ٌلُج َر َناَك ٍمِشاَه ِنَب اَنيِفَل ِةَهيِلِهاَجْلا يِف ْتَناَك ٍةَماَسَق َل َّوأ َّنإ]□
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نع ـ1 □5434ـ . ِهِقِلا َوَج ُةَ َو ْرُع ْتَعَطَقْنا ِدَق:

َو ،ِمشاَه ِينَب ْنِم ٌلُج َر ِهب َّرَمف .ِهِلبإ يِف ُهَعَم َقَلْطناَف ،ى َرْخُأ ٍذ ِخَف ْنِم ٍشي
َرُق ْنِم ٌلُج َر ُه َرجأتْسا ِيذهلا َلاَقف ادِحا َو اريِعَب اَّلإ ُلِب“ا تَلِقُع اوُل َزَن اَّملَف .
ِهِب َّدَشف اَقِع ُهاَطعأف .ُلِب“ا ُرِفنَت ،يِقلا َوج َة َو ْرُع ِهِب ُّدُشأ ٍلاَقِعب ِينْثِغأ :
َلاَقف ِلْهأ ْنِم ٌلُج َر ِهب هرَمَف ُهُلَجأ اَهيِف َناَك اَصَعب ُهَفَذَح َو ؟ُهُلاَقِع َنْيأ : َلاَقف
.ٌلاَقِع ُهَل َسْيَل : َلاَقف .ْلَقْعُي ْمَل ِريِعَبْلا اَذه ُلاَب اَم : ُه َرجأتْسا

اَذإ : َلا َق . ْمَعَن : َلاَق ؟ ِرْهَّدلا َنِم ةَّرَم ةَلاس ِر يِهنَع ٌغِهلَبُم َتْنأ ْلَهف : َلاَق .
ُهُتْدِهَش اَمَّب ُر َو ،ُدَهْشأ اَم : َلاَقف ؟ِمس ْوَملا ُدَهْشَتأ : َلاَقف .ِنَمْيلا ِيِنلَتَق ان ً
ُف َّنأ ُهرِبْخاَف ،ِبلاَط يِبأ َنَع ْلأساف .َكوُباَجأ اَذإف ،ٍمِشاَه ِيِنَبل اَي : ِداَنَف ؛
َكوُباَجأ اَذإف ؟ٍشي َرُقل اَي : ِداَنف َمس ْوَملا َتْدهَش ،ِهْيَلَع َمايِقْلا ُتْنَسْحأف َض
ِرَم : َلاَق ؟اَنُب ِحاَص َلَعَف اَم : َلاَقف .ٍبِلاَط وُبأ ُهاَتأ ُه َرجأتْسا ِيذهلا َمِدَق اَّمَلف
.ُرجأتْسُملا َتاَم َو ،ٍلاَقِع يِف ِهِذه :او ُلاَق .ٍشي َرُقل اَي َلاَقف .َمس ْوَملا َنفا َو
ِهْيَلإ َنص ْوأ ِيذهلا َلُج َّرلا َّنإ َّمُث اني ِح َثَكَمف َكِنم َكِلذ َلْهأ َناَك ْدَق : َلاَق .ُهَنفَد
ُتيِل َو َو

مِشاَه ُونَب ِهِذه :اوُلاَق .ٍمِشاَه يِنَبلاَي .ٌشي َرُق□ .

لاقف .ِبِلاَط وُبأ ُهاَتأَف ٍلاَقِع يِف ُهَلَتَق ان ًف َّنأ ةَلاَس ِر َكَغِهلَبُأ ْنأ ْنًف يِن□ :
َرمأ : َلاَق .ِبلاَط وُبأ اَذه :اوُلاَق ؟ِبلاَط وُبأ َنْيأ َلاَق

ناف .ُهْلُتْقَت ْمَل َكَّنأ َكم ْوَق ْنِم َنوُسْمَخ َفِلْحَي َتْئِش ْنإ َو اَنب ِحاَص َتْلَتَق َكَّنإف□
ِلْب“ا َن ِم ٍةَئاِم َيِهدَؤُت ْنأ َتْئِش ْنإ .ٍث َدحإ اَّنِم ْرَتْخا َاي : ْتَلاَق .ُهْنِم ْتَدِل َو ْدَق
،ْمُهْنِم ٍلُج َر َتْحَت ْتَناَك ٍمِشاَه ِينَب ْنِم ٌةأ َرما ِتَتأَف ُفِلْحَن اوُلاَقف .ْمُه َرَبْخأف ُهَم
ْوَق َتاف .ِهب َكاَنْلَتَق َتْيبأ اَبأ اَي : َلاَقف .ْمُهْنِم ٌلُج َر ُهاَتأَف َلَعَفف ُنَامْي‘ا
ُرَبْصُت ُثْيَح ُهَنيِمَي ُرَبْصُت ً َو َنيِسْمَخْلا َنِم ٍلُج َرِب اَذه ِينْبا َزيِ جُت ْنأ ُّب ِحُأ ٍبِلاَط
اَبأ ً َو يِهنِم اَمُهَلِبْقاَف ،ِنا َريِعَب ِناَذه ،ِنا َريِعَب ْمُهْنِم ٍد ِحا َو ُّلُك ُبي ِصُي ِلب“ا َن ِم
ٍةَئاِم َناَكَم اوُفِلْحَي ْنأ ٌج َر َنيِسْمَخ ْتَد َرأ ٍبِلاَط

ِبسْفَن ِيذَّلا َوَف :اَمهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ُنْبا َلا َق .اوُفَلَحَف َنوُعَب ْرأ َو ٌةَيِنامَ ً
َث َءاَجَف .اَمُهَلِبَقَف ُنامْي‘ا ُرَبْصُت ُثْيَح ِينيِمَي ُرَبْصُت نومهتملا اهب مسقي
نامي“ا « ُةَماسقلا».يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .[ُف ُرْطَت ٌنْيَع َنيِعَب ْر‘ا َو
ِةَيِناَمَّثلا َنِم َو ُل ْوَحْلا َلاَح اَم ِهِدَيِب اذإ :ةماسقو ـ امسق مسقي ـ مسقأ :لاقي
ردصم وهو ،مهنع لتقلا يفن بلع نومهتملا مسقي وأ مهبحاص مد مهقاقحتسإ بلع

كرت يف هل نذأت بازلابو ،اهنم هنمؤت ءارلاب هانعمو ،بازلابو ءارلاب بور «ِنْبا
ُزي ِجُت»و.ةليبقلا نود « ُذخفلا»و.فلح

اهب هيلع مكحُيو هيلع هركيو اهب رومأملا اَهُم َزْلُي يتلا يه «ربصلا.
ُنيمي»و.ميتيلا رمأب موقي يذلا وه « ُزيجملا»و.نيميلا

1. (4985)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Cahiliye

devrinde görülen ilk kasâme hadisesi, biz Benî Haşim içinde cereyan etmişti. Benî Haşim'den (Amr İbnu Alkame İbni'l-Muttalib İbni Abdi Menaf adında) bir erkeği, Kureyş'in bir başka koluna mensup (Hıdaş İbnu Abdillah İbni Ebî Kays el-Amiri adında) bir adam ücretle tutmuştu. (Amr) develerle birlikte (Hıdaş'la) yola çıktı. Benî Haşim'den bir kimse ona uğradı. Bu adamın deri çuvallarının ipi kopmuştu.

"Bana yardım et, ip ver de şu çuvallarıma bağlayayım, develer ürkmesin!" dedi, o da ona bir ip verdi ve onunla çuvalları bağladı. Konakladıkları vakit bir tanesi hariç bütün develer bağlandı. Onu ücretle tutan patron: "Bu deve niye bağlanmadı?" diye sordu. Öbürü: “Bunu bağlayacak ip yok!” dedi. “Pekiyi onun bağı nerede?” diye soru ve efendi hizmetçiye bir sopa fırlattı. Meğerse onun eceli bu değnekte imiş. (Adam yaralanır, fakat daha ölmeden) Yemenli bir zat kendisine uğrar. Yemenliye sorar: Adam: "Bazan bulunurum, bazan bulunmam" der. Yaralı ona: "Benim için bir elçilik yapar mısın?" diye ilave eder. Adam: "Evet yapar (istediğinizi duyururum)" der. Yaralı:

"Sen hacc mevsiminde hazır bulunduğun zaman: "Ey Kureyşliler!" diye bağır. Sana "Buyur!" ettikleri vakit: "Ey Haşimoğulları!" de!.. Onlar: "Buyur!" edince Ebu Talib'i sor. Ona: Beni falancanın bir ip sebebiyle öldürdüğünü haber ver!" der.

Bunu söyledikten sonra o işçi vefat eder

Onu ücretle tutan patron, (Mekke'ye) dönünce Ebu Talib yanına gelerek (öleni) sorup: "Arkadaşımıza ne oldu?" der. O da: "Hastalandı, (tedavisi için) elimizden geleni yaptık. (Ama maalesef) öldü, defin işini de ben üzerime aldım!" diye cevap verir. Ebu Talib: "O, senin bu alâkanı hak etmişti" der. Aradan bir müddet geçer. Sonra ölen ücretlinin vasiyette bulunduğu Yemenli zat hacc mevsiminde gelir ve: "Ey Kureyşliler!" diye selenir. (Kureyşliler toplanıp): "İşte biz Kureyşlileriz!" derler. Bu sefer adam:

"Ey Haşimoğulları!" der. Onlar:

"İşte biz Benî Haşimiz!" derler. Adam bu sefer de:

"Ey Ebu Talib!" der. Kendisine: "İşte şu Ebu Talib'tir!" derler. Adam: "Bana falan kimse, size bir elçilik (yapmamı, bir haber) tebliğ etmemi söylemişti. O da şu: Onu falan kimse bir ip yüzünden öldürmüş" der. Bunun üzerine Ebu Talib ona gidip: "Bizden üç şeyden birini seç: İstersen yüz deve öde, zîra sen bizim adamımızı öldürdün. (Bu iddiamızı inkar edecek olursan), dilersen, kavminden elli kişi senin öldürmediğine dair yemin etsinler. Bunlara itiraz edecek olursan, biz de seni onun sebebiyle öldüreceğiz!" der. Adam kavmine gelip durumu haber verir. "Yemin edelim!" derler. Onlardan bir erkeğe nikahlı olup, doğum da yapmış olan Benî Haşimli bir kadın gelip: "Ey Ebu Talib! Benim şu oğlumu o elli kişiden bir adam yerine tutmanı, fakat ona (yeminlerinin yaptırıldığı Ka'be rüknü ile Makam-ı İbrahim arasında) yemin ettirilmemesini talep ediyorum!" der. Ebu Talib bu kadının dilediği şekilde hareket eder. Derken onlardan bir başka adam gelir ve: "Ey Ebu Talib! Sen yüz deveye bedel elli kişinin yemin etmesini diledin. Bu durumda her adama iki deve düşüyor. Al şu iki deveyi benim hesabıma kabul et, yeminlerin yapıldığı yerde bana yemin ettirme!" der. Ebu Talib bu iki deveyi kabul eder. Kırk sekiz kişi de gelip yemin ederler. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) der ki: "Nefsimi kudret eliyle tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, yeminleri üzerinden bir yıl geçmeden o kırk sekiz kişiden hiçbir kımıldayan göz kalmadı (hepsi helak oldu)." [Buhârî, Menakıbu'l-Ensar 26; Nesâî, Kasame 1, (8, 2,4).][289]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cahiliye devrinde cereyan eden kasâmeye bir örnek vermektedir. Kasâmenin, katl ithamı halinde, delil yokluğunda, iddiayı nefiy veya isbat maksadıyla başvurulan hususi bir yemin olduğunu umumi açıklama kısmında belirtmiş idik.

2- Sadedinde olduğumuz yemin, Ka'be'nin Haceru'l-Esved Rüknü ile Makam-ı İbrahim arasında cereyan etmiştir. Hadis orada yapılan yalan yeminin süratli şekilde felaket getirdiğini ifade etmektedir. Bu durumu te'yid eden örneklerden İbnu Hacer'in kaydettiği bir diğer rivayete göre: "Bir grup insan Beyt'in yanında yalan yere yemin etmişti. Sonra oradan çıkıp bir kayanın altına oturdular. Kaya üzerlerine çöktü." Bir diğer rivayet şöyle: "Cahiliye halkı, Harem bölgesinde bir cürüm işlerlerse cezaları pek çabuk gelirdi." Bir diğer örnek de şöyle: "Cahiliye devrinde bir cariye Ka'be'ye sığındı. Kadının efendisi gelip onu çekti çıkardı. Kadının eli çolak oldu."

Cahiliye devrinde, Harem'de mazlumun zalim hakkında yaptığı bedduaya süratle icabet hasıl olması meselesiyle ilgili olarak, Hz. Ömer'in şu sözü kaydedilmiştir: "Cahiliye devrinde insanlar ba'si (ahirette dirilmeyi) bilmedikleri için, zulümden kaçınmaları için (Cenab-ı Hak) onlara böyle muamelede bulunuyordu. Ama İslam geldikten sonra, kısas kıyamet gününe te'hir edildi."

Tavus'tan gelen bir rivayete göre: "Harem'de işlenen bir kötülüğün cezasının hemen verileceği zamanın gelmesi yakındır." Bu rivayet kıyamete yakın, ilmin yeryüzünden kabzedilmesiyle, insanların şer'î meseleleri unutmaları sonucu, eski halin döneceğine bir işaret kabul edilmiştir." 290

ةَماَسَقْلا ّرَقأ # ّيِبَّنلا ّنأ] :# هاللّ لوسر باحصأ نم لجر نع راسي نب ناميلسو□
□5434□ 2ـ نعو يبأ ةملس نب نمحرلادبع،

ئاسنلاو ملسم هجرخأ .[َرَبْيَخ ِدوُهَي ىلَع ُهوُعَّدِا ٍليِت َق يف ِراَصْن‘ا َن ِم ٍساَن
َنْيَب اَهِب ىضَق َو ِةَيِلِهاَجْلا يف ِهْيَلَع ْتَناَك اَم ىلَع

2. (4986)- Ebu Seleme İbnu Abdirrahman ve Süleyman İbnu Yesar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir sahabisinden naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kasâmeyi cahiliye devrindeki şekliyle takrir edip kabul etti. Hatta, Hayber Yahudileri aleyhine dava ettikleri bir ölü için Ensar'dan bir kısım insanlar arasında kasâmeye hükmetti." [Müslim, Kasame 8, (1670); Nesâî, Kasame 2, (8, 5).]291

AÇIKLAMA:

Hadis, kasâme ile ilgili adabın cahiliye devrinde cereyan eden şekliyle İslam'a dahil edildiğini, tadilat yapılmadığını ifade etmekte, ayrıca Resulullah'ın bir katl hadisesinin hallini kasâme usulüyle yaptığını göstermektedir. Ensardan bir zat, Cübbi'l-Yehud'da ölü olarak bulunur. Ensar, bunun Yahudiler tarafından öldürüldüğünü iddia ederek diyet talep ederler. Yahudiler iddiayı reddedince Resulullah kasâmeye hükmeder. 292

اَق ّرَفتَف ٌحلُص ٍذِئَم ْوَي َيِه َو ، َرَبْيَخ ىلا ٍدوُعْسَم ُنبا ُةَصِهيَحُم َو ٍلْهَس ُنب ِ□
هاللّدْبَع َقَلَطْنا] :لاق ةمثح يبأ نب لهس نعو ـ8 □5434ـ ُةَصِهيَحُم َو ٍلْهَس ُنْب
ِنْمح هرلا ُدْبَع َقَلَطْناَف .َةَنيِدَمْلا َمِدَق ّمُث .ُهَنَفَدَف ِيتَق ِهِمَد يف ُطَّحَشتَي َوُه َو
ٍلْهَس ِنبا ِ هاللّدبع ىلا ُةَصِهيَحُم َنَتأف َلاَقف .اوُمهلَكَتَف َتَكَسَف ِم ْوَقْلا ُثَدْحأ َوُه َو ،
ْرِهبَك ْرِهبَك :# َلاَقف .ُمَّلَكَتي ِنَمْح ّرلاُدْبَع َبَهَذَف .# ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ٍدوُعْسَم
اَنْبا ُةَصِهي َوُح َو

دوُهَي ْمُكُئ ِرْبُتَف :َلاَق ؟َرَن ْمَل َو ْدَهْشَن ْمَل َو ،ُفِلْحَن َفْيَك :اوُلاَق ؟ْمُكِب□
ِحاَص َمَد َنوُّق ِحَتْسَت َو انيِمَي َنيِسْمَخ َنوُفِلْحَتأ :# ِ هاللّ َلوُس َر يا «طحشتي»
هلوق.ةتسلا هجرخأ .[ِهِدْنِع ْنِم # ِ هاللّ لوُس َر ُهَلَقعَف ؟ٍراَّفُك ٍم ْوَق َناَمْيأ:
ُذُخأَن َفْيَك :اوُلاَق . اني ِمَي َنيِسْمَخِب

مكلا يف ربكا ميدقتب رمأ «رهبك» :هلوقو.برطضي .

3. (4987)- Sehl İbnu Ebi Hasme anlatıyor: "Abdullah İbnu Sehl ve Muhayyısa İbnu Mes'ud Hayber'e gittiler. O günlerde Hayber'le sulh yapılmıştı. Onlar (hususi işleri için) birbirlerinden ayrıldılar. Muhayyısa, Abdullah İbnu Sehl'e rastladı; kan revan içindeydi, son nefeslerini verdi. Muhayyısa, arkadaşını orada defnetti ve Medine'ye döndü. Mes'ud'un iki oğlu Muhayyısa ve Huvayyısa, Abdurrahman İbnu Sehl ile birlikte (durumu haber vermek üzere) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gittiler. Yaşça hepsinin küçüğü olan Abdurrahman konuşmaya başladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Büyüğü büyükle, büyüğü büyükle!" diyerek müdahele etti. Bunun üzerine o sustu, öbürleri anlattılar. Aleyhissalâtu vesselâm: "Elli yemin yapıp arkadaşınızın diyetini hak etmek ister misiniz?" buyurdular. Onlar; "Nasıl yemin ederiz, ne şahid olduk, ne de gördük!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yahudiler elli yeminle sizi tebrie etsinler mi?" buyurdular. Onlar: "Biz kâfir insanların yeminine nasıl itibar ederiz?" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onların bu halleri üzerine, adamın diyetini kendi nezdinden ödedi." [Buharî, Diyat 22, Sulh 7, Cizye 12, Edeb 89, Ahkam 38; Müslim, Kasame 1, (1669); Muvatta, Kasame 1, (2, 877, 878); Ebu Davud, Diyat 8, 9, (4520, 4521, 4532); Tirmizî, Diyat 23, (1422); Nesâî, Kasame 3, (8, 5-12).]293

هالّ لوُس َر َلاَقف . َرَبْيَخ ِبا َوْبأ َلع ِيتَق َحبْصأ َرَغْص‘ا َةَصِهيَحُم َنْبا َّنأ] :هدج □
نع هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ5 □5433ـ . ْمِهبا َوْبأ َلع ِيتَق َحَبْصأ اَمَّنإف
؟ِنيَدِهاَش ُبي ِصُن َنْيأ ْنِم ِ؛ هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَق . ِهِتَّم ُرِب َكْيَلإ ُهْعَفْدأ ُهَلَتَق ْنَم
َلَع ِنيَدِهاَش ْمِقأ :# اَي : َلاَقف . ةَماسق َنيِسْمَخ ْمُهْنِم ُفِلْحَتْسَتَف :# َلاَقف ؟ُمَلْعأ
َ اَم َلَع ُفِلْحأ َفْيَك َو ِ هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقف . ةَماَسَق َنيِسْمَخ ُفِلْحَتَف : َلاَق

يئاسنلا هجرخأ .[اَهِفْصِنب ْمُهَناَعأ َو ْمِهْيَلَع ُهَتَيِد # ِ هاللّ ُلوُس َر َمهَسَقف .
َدوُهَيْلا ُمُه َو ْمُهُفِلْحَتْسَن َفْيَكَف ِ هاللّ َلوُس َر

4. (4988)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Muhayyisa'nın küçük oğlu Hayber'in kapısı önünde maktul bulundu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Öldüren hakkında iki şahid bul, kâtili sana ipiyle teslim edeyim!" buyurdu. Muhayyısa: "Ey Allah'ın Resulü! Biz nereden iki şahid bulalım? Zîra onların kapıları önünde katledildi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse elli kere kasâme yemini ederim" buyurdular. Muhayyısa: "Ey Allah'ın Resulü dedi, ben bilmediğim bir kimse hakkında nasıl yemin ederim?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Onlardan elli kasâme yemini talep edersin" buyurdular. Muhayyısa: "Ey Allah'ın Resulü! Onlar Yahudidir, biz onlara nasıl yemin teklif ederiz?" dedi. Bunun üzerine ölenin diyetini

Aleyhissalâtu vesselâm onlara (Yahudilere) hükmetti ve yarısıyla onlara yardımda bulundu." [Nesâî, Kasame 4, (8, 12).]294

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen hadislerin ikisi de birbiri içine giren aynı meseleye temas ettikleri için açıklamasını müşterek yapacağız ve izaha muhtaç birkaç noktaya temas edeceğiz: * Rümme, ip demektir. Hadiste, kısas yapılmak veya öldürülmek üzere götürülen kimseye bağlanan ip ifade edilmiştir. Bu ipin mücrimin kaçmaması için bağlandığı açıktır. Cahiliye devrinde, bir adam devesini satmış, boynunda ipi de varmış. Müşteri: "Deveyi ipiyle ver!" demiş. O da "ipiyle verdim!" demiş, böylece ipiyle demek olan بِرُمَّتِهِ tabiri tamamiyle, hepsi manasına gelen bir deyim olmuş. * Hadis, kasâmenin olması için mağdur tarafın kasâme talep etmesini ifade etmektedir. Ulema diğer şartlar meyanında: Faili meçhul ölünün insan olmasını şart koşar, hayvan vs. hakkında kasâme olmayacağını belirtirler. İnsan olunca zımmî, Müslüman, hür, köle, çocuk, kadın ayırımı yapmazlar, herkes için kasâmenin gereğine hükmederler. Ayrıca kasâmeye, itham edilenlerin suçu inkar etmeleri halinde başvurulur. * Ölü, belli bir şahsa veya belli bir köye, mahalleye ait değil de ammeye ait ise, kasâme olmazsa da diyet olur ve mağdur tarafa ödeme beytü'lmal (devlet hazinesi)'nden yapılır.

* Kasâmenin meşruluğunda ihtilaf yoktur. Fakat onunla nasıl amel edileceği hususunda bazı ihtilaflar vardır. Fıkıh kitaplarında bu hususlar görülebilir.

Kaydedilen hadislerde görülen bir ihtilaf, kasâmede kime yemin ettirileceği hususudur. Cumhur -ki İmam Şafiî ve Malik de burada yer alır- yeminin mirasçılara verdirileceğini söylerler. Onlara göre mirasçılar, elli yemin verirlerse hak sahibi olurlar.

Kasâmede kısası meşru addetmeyip "diyetle iktifa edilir" diyenlere göre, yemin önce davalı tarafa teklif edilir. Davalı yemin etmezse, davacı tarafa yemin ettirilir.

* İmam Âzam, Kûfe ulemasının çoğu ve Süfyan-ı Sevrî'ye göre, maktulün bir mahalle veya köyde bulunması ve bir de üzerinde öldürülme izi görülmesi, kasâme gerektirir. İmam Malik, İmam Şafiî, İmam Ahmed, Davud-u Zahirî, Leys ve bir kısım başka alimlere göre, maktulün sırf bir kavmin mahalle, kabile veya mescidinde bulunması ile kasâme sabit olmaz bu katl heder sayılır. Bu, bir kimse tarafından işlenmiş, mahallenin suçlanması için buraya atılmış bir cinayet de

olabilir. [295] **2-** HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD

* Kasâme ile sadece diyet icabeder, kısas gerekmez diyenlere bu hadis delildir. * Faziletçe eşitlik halinde, yaşlı olana öncelik tanınır. * Kasâme hak bir metoddur.

* Kâfir ve fasığın yeminine itibar edilir.

* Gaib aleyhine hüküm verilebilir. Kan davasında hasmın huzuru şart değildir. * Müslümanla kâfir arasındaki davalar İslam kanunlarına göre çözüme bağlanır. * Zann-ı galibe dayanarak yemin edilebilir.

* [296] Kasâmenin cari olmadığı durumda, beytü'lmalden diyet ödenir.

بلَع ِءاَغ ُّرلا ِة َرْحِب ٍكِلاَم ِنْب ِرْضَن ِينَب ْنِم ٍُج َر ِةَماَسَقْلاِب # ِ هاللّ ُلوُس َر □5434□ 4۔ هنعو اضيأ نع هيبا نع هدج لاق: [لَتَق َ

ةدلبلا « ُة َرْحَبْلا». دواد وبأ هجرخأ .[ْمُهْنِم ُلوُتْقَمْلا َو ُلِتاَقْلا َلاَقف ،ة َرْحَبْلا . ِةهيِل ٍهطَش

5. (4989)- Yine Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi tarikinden anlatıldığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Liyyetü'l-Bahre nam mevkiin kenarında yer alan Bahretu'r-Ruğâ'da meskun Benî Nadr İbni Malik kabilesinden bir adamı kasâme yoluyla öldür(t)dü ve: "Katil de maktül de kendilerinden!" buyurdu." [Ebu Davud, Diyat 8, (4522).] [297]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kasâme yoluyla kısasa da yer verdiğini ifade etmektedir. Ancak hadisin muzdarib olduğu, ibarede birkısım takdim ve tehirler bulunduğu şarihler tarafından belirtilmiştir. Teysir Müellifi, hadisin Sünen'deki aslında yer alan ve bazı ihtilaflara işaret eden Ebu Davud'un hadis hakkında notunu buraya almamıştır. Teknik bir teferruat olduğu için biz de temas etmeyeceğiz. **2-** Zürkânî'nin Muvatta Şerhi'nde kaydına göre, Ömer İbnu Abdilaziz ve Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) bu hadisle amel etmişlerdir. [298]

MUDARABE BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Teysir'in aslında Kırâz diye isimlendirilmiş olan bu bölümün ismini mudarebe diye değiştirdik. Çünkü kırâz kelimesi dilimizde bilinmez. Esasen kırâz da mudarebe demektir. Hicaz ulemasının kırâz dediği şeye Irak ulemâsı mudarebe demiştir.

Zürkânî'nin açıkladığı üzere, Irak uleması, kelimeyi "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman..." (Nisa 101) ve "Bir kısmınız, Allah'ın lütfundan rızkını aramak için yeryüzünde dolaşacak..." (Müzzemmil 20) ayetlerinden almıştır.

Hadiste اضا َرِق ُهُتْلَعَج ْوَل ibaresinin gelmiş olması da, bu tabirin Hicaz'da müsta'mel bir lügat olduğunu gösterir. Mudarebe (kırâz) cahiliye devrinde cârî olan ticârî bir ortaklık çeşidi idi. İslam aynen benimsemiştir. Hatta Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine henüz peygamberlik gelmezden önce, Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) ile mudarebede bulunmuştur. Tıpkı diyet gibi, bu tatbikat herkes tarafından rivayet edilmiştir. Meşruiyyetinde herhangi bir şüphe mevzubahis değildir.

Bu kısa açıklamadan sonra mudarebeyi kısaca: "Bir taraftan sermaye, diğer taraftan say ve amel (çalışma) olmak üzere akdedilen bir nevi şirket, ticârî bir ortaklık" diye tarif edebiliriz. Bu şirkette sermayeyi kullanıp çalışan ortağa mudarib denir.

İbnu Abdilberr: "Mudarebenin amel edilmiş olan bir sünnet olduğu hususunda ulema icma etmiştir" dedikten sonra, Hz. Ömer, Abdullah İbnu Ömer, Hz. Aişe, İbnu Mes'ud gibi büyük sahabilerin: "Yetimlerin mallarını ticarette çalıştırın, zekat yiyip tüketmesin" dediklerini ve onların, yetimlerin mallarını mudârebe usulüyle çalıştırdıklarını belirtir.299

فَق أَّمَلَف .ِقا َرِعْلا بلا ٍشْيَج يف مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع اَنْبا ِ هاللُّْدَيْبُع َو ِ□ □□ □
هاللّ ُدْبَع َج َرَخ] :لاق هيبأ نع ملسأ نب ديز نع ـ1 □5444□

ا هرَم

هِب اَمُكُع َفْنأ ٍرْمأ بلَع اَمُكَل ُرِدْقأ وَل :َلاق َّمُث .َلههَس َو اَمِهب َبهح َرَف ِةَ□
َرْصَبلا ُريِمأ َوُه َو هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِـ هي ِرَعْش‘ا سوُم يِبأ بلَع

أَبْعَثَ□□ بِهِ إلى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ فَأسْلِفُكُمَاهُ، فَابْتَاعَا بِهِ مِنْ مَتَاعِ الْعِرَاقِ ثُمَّ
عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ لَفَعَلْتُ؟ ثُمَّ قَالَ: بَلَى، ههنا مَالٌ مِنْ مَالِ اللّهِ أُرِيدُ أَنْ
إلى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَيَكُونُ لَكُمَا الرِّبْحُ. فَقَالا: وَدِدْنَا، فَفَعَلَ. وَكَتَبَ إلى
أَسْلَفَ مِثْلَ مَا أَسْلَفَكُمَا. أَدِّيَا الْمَالَ تَبِيعَانِهِ بِالْمَدِينَةِ، فَتُؤَدِّيَانِ رَأْسَ الْمَالِ
الْمَالَ. فَلَمَّا قَدِمَا بَاعَا فَأَرْبَحَا فَلَمَّا دَفَعَا ذَلِكَ إلى عُمَرَ، قَالَ: أَكُلُّ الْجَيْشِ
لَكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هَذَا؛ أَرَأَيْتَ لَوْ نَقَصَ الْمَالُ أَوْ هَلَكَ ضَمِنَّاهُ. أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُمَا
؟ فَقَالَ: وَرِبْحَهُ. فَأَمَّا عَبْدُ اللّهِ فَسَكَتَ، فَأَمَّا عُبَيْدُ اللّهِ فَقَالَ: مَا يَنْبَغِي
اجَعَهُ عُبَيْدُ اللّهِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ جُلَسَائِهِ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؛ لَوْ جَعَلْتَهُ قِرَاضًا
فَقَالَ: أَدِّيَا الْمَالَ وَرِبْحَهُ فَسَكَتَ عَبْدُ اللّهِ. فَرَ

فَأَخَذَ□ رَأْسَ الْمَالِ وَنِصْفَ رِبْحِهِ. وَأَخَذَ عَبْدُ اللّهِ وَعُبَيْدُ اللّهِ نِصْفَ رِبْحِ
عَبْدُ اللّهِ فَسَكَتَ. وَرِبْحَهُ الْمَالَ أَدِّيَا، قِرَاضًا جَعَلْتُهُ قَدْ عُمَرُ

مالك أخرجه .[الْمَالِ .

1. (4990)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) babasından naklen anlattığına göre, "Ömer İbnu'l-Hattab'ın iki oğlu Abdullah ve Ubeydullah (radıyallahu anhümâ), Irak'a giden bir orduya katılıp sefere çıktılar. Bu seferde, Basra emîri olan Ebu Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)'ye uğradılar. Ebu Musa onlarla merhabalaşıp, kolaylık diledikten sonra: "Size faydası dokunacak bir şey yapabilmeyi ne kadar isterdim!" dedi ve az sonra hatırladı: "Evet evet! Şurada Allah'ın malından mal var. Onu Emîrü'lmü'minîn (Hz. Ömer)'e göndermek istiyorum. Ben onu size karz olarak vereyim. Siz onunla Irak mallarından satın alın, sonra da Medine'de satın. Sermayeyi emîru'lmü'minîn'e ödeyin, kâr da sizin olsun!" dedi. Abdullah ve Ubeydullah: "Bunu yapmak isteriz" dediler ve yaptılar. Ebu Musa, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'e onlardan malı almasını yazdı.

Medine'ye geldikleri vakit malı sattılar, kâr ettiler. Parayı Hz. Ömer'e verdikleri zaman: "Ebu Musa, her askere size yaptığı gibi borç veriyor mu?" diye sordu. Oğulları, "Hayır!" dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Emîru'lmü'minînin iki oğlu olduğunuz için borç vermiş. (Olmaz böyle şey!) Sermayeyi de, kârı da getirin!" diye gürledi. Abdullah sükût etti. Ubeydullah ise: "Ey Emîru'lmü'minîn, bu davranış sana yakışmaz! Eğer bu sermaye noksanlaşsa veya kaybolsa idi, biz tazmin edecektik" dedi. Fakat Hz. Ömer: "Kârı da getirin!" diye ısrar etti. Abdullah yine sesini çıkarmadı. Ubeydullah (önceki söylediklerini tekrar ederek) karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer'in meclis arkadaşlarından bir adam: "Ey Emîru'lmü'minîn! Bunu mudarebe saysan!" teklifinde bulundu. Hz. Ömer de: "Evet, onu mudarebe kıldım!" deyip, sermayeyi ve kârın yarısını aldı. Abdullah'la Ubeydullah da diğer yarısını aldılar." [Muvatta, Kıraz 1, (2, 687, 688).] [300]

حْب ِهرلا هنأ ىلَع ِهيف ُلَمْعَي اضارَق اَم ُهاَطْعأ :َناهفَع َنْب َناَمْثُع هنأ] :هدج نع□
هيبأ نع نمحرلادبع نب ءعلا نعو ـ2 □5441□

كلام هجرخأ .[اَمُهَنْيَب .

2. (4991)- Alâ İbnu Abdirrahman babası vasıtasıyla dedesi (Yakup el-Medenî)'den naklediyor: "Osman İbnu Affan kendisine, çalıştırması için, mudarebe olarak mal verdi ve kâr ikisinin oldu." [Muvatta, Kırâz 2, (2, 688).]301

AÇIKLAMA:

1- Sermaye birinden, onu çalıştırıp ticaret yapma işi bir diğerinden olmak suretiyle teşkil edilen ve mudarebe (veya kıraz) denilen ticarî şirkete Ashab'tan iki örnek görmekteyiz. İmam Malik, bunları, mudarebeye sahabe devrinden örnek göstermek maksadıyla kaydetmiş olmalıdır. Çünkü bu meseleye ayet ve merfu sünnette rastlanmaz.

2- Hz. Ömer (radıyallahu anh), Ebu Musa'nın davranışından, kendi çocuklarına hususi muamele ile kayırma gördüğü için devlet malıyla elde edilen kârı da hazineye almak istiyor. Ancak Ubeydullah, bunu borç olarak almış olduklarını, kaybı veya ziyana uğraması halinde tazmin edeceklerini, dolayısıyla kârının kendilerinin olması gerektiğini istidlal ediyor. Zürkânî, Ubeydullah'ın, babasına yaptığı itirazın ukuk ve saygısızlık olmadığını, dolayısıyla bu itiraz ve ihticacda ne babalık ne de halifelik hakkına bir halel gelmediğini belirtir. "Nass olmayan yerde ihticaca cevaz vardır" der.

3- Meseleyi çözüme kavuşturan zatın Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) olduğu belirtilmiştir. O, kendisine sorulmadan fetva vermiş ve fetvası kabul görmüştür. Bu kabul, Hz. Ömer'in müdarebe tarzındaki şirketin meşruluğunu te'yid etmesi demektir. Hâdisenin birçok sahabenin hayatta oldukları bir zamanda cereyan etmesi, buna herhangi bir itiraz da gelmemesi mudarebenin meşruluğuna delil kabul edilmiştir. * Bazı alimler: "Bu muamele İslam'da ilk mudarebedir" demiştir. Bazıları da bunun değil, bir başka hâdisenin ilk olduğunu söyler. Şöyle ki: Hz. Ömer, ticaretten anlamayan kimseleri çarşıdan çıkarır. Bunlar arasında Ya'kub Mevla'l-Huraka da vardı. Onun halini yakinen bilen Hz. Osman (radıyallahu anh) kendisine sermaye verip çarşıya oturtur ve ortak olarak ticaret yaptırır. İşte bu hâdisenin ilk mudarebe örneğini teşkil ettiği de söylenmiştir. 302

KISSALAR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Kıssa dilimize de girmiş bir kelimedir; fıkra, hikâye gibi manalara gelir. Kıssadan hisse tabirini sıkça kullanırız. Şu halde ibretli, muhayyel hikâyelere kıssa dediğimiz gibi, eski devirlerde yaşamış peygamberlerin, velilerin, kahramanların... hikâyelerine de kıssa deriz. Kur'an-ı Kerim'de birçok peygamberlerin kıssaları vardır. Hz. Yusuf'la ilgili olan, ahsenü'lkısas yani kıssaların en güzeli olarak tavsif edilir (Yusuf 3). Bir surenin ismi de Kasas'dır yani kıssalar. Kur'an'da peygamberler dışında Hz. Lokman, Hızır, Ashab-ı Kehf, Karun gibi başka kimselerin kıssalarına da yer verilmiştir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadisleri kıssa yönüyle daha zengindir. Bir kısım peygamberlerle ilgili olarak Kur'anî ve gayr-ı Kur'anî kıssalar anlatıldığı gibi, Kur'an'da hiç yer verilmeyen bazı eşhasın kıssaları da anlatılır. Bunlardan bir kısmı örnek kişilerin, bir kısmı da kötü kişilerin kıssasıdır. Bazan cennet ve cehennemin tefahuru, hayvanların konuşması gibi daha farklı kıssalara da rastlanır. Hepsi hisseler alınacak derslerle doludur. Sırf eğlence olsun diye anlatılan kıssa mevcut değildir. Resulullah, ihtiva ettiği ahlakî değerler sebebiyle isrâilî kıssalar da anlatmış ve israiliyatın anlatılmasına cevaz vermiştir. İsrailiyat tenkid edilirken ölçüyü kaçırmamak, Resulullah'ın da buna yer verdiğini bilmek gerek.

Yüce hakikatler, anlaşılması zor ve gâmız meseleler, kıssalar yoluyla müşahhas, herkesin ve hatta en ami bir kimsenin bile anlayabileceği bir hale getirilmekte, adeta sahneye konmaktadır. Bu tarza, taşıdığı ta'limî (didaktik) değer sebebiyle eskiden beri bütün dinî kitaplarda yer verilmiştir. Şu halde kıssaya genişçe yer verme hâdisesi İslam'a has bir metod değildir. İncil ve Tevrat gibi diğer mukaddes kitaplarda da mevcuttur. Telkin ve öğretimde kıssa anlatımının ehemmiyetini idrak eden laik çevreler de günümüzde kıssa edebiyatına çocuk, büyük her çeşit insan seviyesinde yer vermektedir. Roman bile bir kıssalar dizisinden meydana gelen bir büyük kıssa olarak tarif edilebilir.

Burada maksadımız edebî sanatlar hakkında yorum veya tahlilde bulunmak değildir. Ancak dinî mesajın, ahlakî ideallerin halka intikalinde kıssanın mühim ve müessir bir vasıta olduğuna dikkat çekmek istiyoruz. Bu sebeple bütün İlahî kitapların ve peygamberlerin kıssalara yer verdiğini, dolayısiyle günümüz şartlarında, dinî öğretim ve ahlakî terbiyede bu tekniğin yeterince kullanılması, işlenmesi geliştirilmesi gereğine dikkat çekiyoruz. Sadedinde olduğumuz bölümde, sünnette gelen kıssalardan çok az bir kısmına yer verilmiş olduğunu bilmemiz gerekir.303

* HZ. İBRAHİM VE HZ. İSMAİL ALEYHİMASSELAM'IN KISSALARI

ةهنش اهعَم ،هُع ِض ْرُت َيِه َو ِهِهمُأ َو ُم ًّسلا اَمِهيَلَع َليِعاَمْسِإب ُميِها َرْبإ َلَبْقأ]□□
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نع ـ1 □5442ـ َكاَنُه اَمُهَعَض َوَف ،ٌءاَم اَهِب
َسْيَل َو ،ٌدَحاَ ٍذِئَم ْوَي ِةَّكَمِب َسْيَل َو ،د ِجْسَمْلا َىلْعأ يف َم َزْم َز َق ْوَف ٍةَح ْوَد َدْنِع
ِتْيَبْلا َدْنِع اَهَعَض َو ىهتَح ُبِهْذَت َنْيأ ! ُميِها َرْبإ اَي : ْتَلاَقف . َليِعاَمْسإ ُّمأ ُهْتَعِبَتَف
اِقلَطْنُم ُميِها َرْبإ ىفق َّمُث . ٌءاَم ِهيف ءاَقِس َو ٌرْمَت ِهيف اباَرَج اَمُهَدْنِع َعَض َو َو
: َلاَق ؟اَذِهب َك َرَمأ ُ هاللّ : ُهَل ْتَلاَقف .اَهْيَلِإ ُتِفَتْلَي َ َلَعَج َو ، ارا َرِم َكِلذ ُهَل
ْتَلاَقف . ٌءْيَش ًَو ٌسِينأ ِهيف َسْيَل يِذَّلا يِدا َوْلا اَذهب اَنُك ُرُتَت َو اَعَد َّمُث ، ِتْيَبْلا
ِهِهْج َوِب َلَبْقَتِسا ،ُهَنو َرَي َ ُثْيَح ِةَّيِنَّثلا َدْنِع َناَك اَذإ ىهتَح ،ُميِها َرْبإ َقَلَطْناَف ْتَع َج َر
َّمُث ،اَنُعِهيَضُي َ اذإ : ْتَلاَق . ْمَعَن

. □مِن ْرُذ َّيِتِّي َوِب ٍدا ِرْيَغ ِذي ٍع ْر َز ِدْنِع َكِتْيَب ِمَّرُحْمَلا ،ِحَتَى بلَغ َيِشْكُرُ ون
ُتْنَكْساَ يِهنِإ ِهب َر : َلاَقَف .ِهْيَدَي َعَف َر َو ،ِتاَوَعَّدلا ِء ٍُؤهِب ،ى َّوَلتَي ِهْيَلِإ ُرُظْنَت
ْتَلَعَج َو اَهُدَل َو َشِطَع َو ْتَشِطَع ِءاَقِهسلا يف اَم َدِفَن اََّملَف .ِءاَمْلا َكِلَذ َنِم ُب
َرْشَت َو ُهَع ِض ْرُت َليِعاَمْسإ ُّمأ ْتَلَعَج َو

□نأ ْتَنَظْرُ ِهْيَلِإ ،َفَو َجَدِت الصفا أَقْرَب َجَبِل ٍيليها .فَقاَمَت ْعَلَيِه ُّمَث اسْتَقْبَلَت
ْ َوأ َلاَق َيتَلَبَّطُ . َفاَنْط َلقَت َكر َاهيِةَ

□نم اَفَّصلا ،ىهتَح َبَلْغَت ِ َلو ْادي َر ْفَعت َطَر ْفَد ِر ٍع هَا ُّمث ْسَعت ْسَع ا"نْسَان
ْتَطِبَهَف . اَدحأ َرَت ْمَلَف . اَدحأ ىرت ْلَه ، ُرُظْنَت يِدا َوْلا ُيْعَس َكِلذَف . اًعْبَس َكِلذ
ْت َلَعَف اَدحأ َرَت ْمَلَف ؟ اَدحأ ىرت ْلَه ْت َرَظَنَف ،اَهْيلَع ْتَماَقَف َة َو ْرَمْلا ِتَتأ َّمُث
َيِدا َوْلا ِت َز َواَج ىهتَح .ِدوُهْجَمْلا َتْعَمْسأ ْدَق : ْتَلاَقف . اًضيأ ُتْعَمَسَف ُتَعَّمَسَت
َّمُث .اَهَسْفَن ُدي ِرُت ،ْهَص : ْتَلاَقف ات ْوَص ُتِعَمَس ِة َو ْر َمْلا ىلَع ْتَف َرْشأ اََّملَف
.اَمُهَنْيَب ِساَّنلا

□□مَزْم َز ،َهِبَحْف َثَحبَف ،هِبِقَعِب ْوأ َلاَق َحاَنَجِب .ِه ىهتَح َرَهَظ اَمْلا ُءفَجَعَلَت ْهُضِوَحُت
َز ِعض ْوَم َدْنِع ِكَلَمْلاِب َيِه اَذاف . ٌثا َوِغ َكَدْنِع َناَك ْنِإ :# َلاَق .امهْنَع ُ هاللّ َي ِض
َر ٍساهبَع ُنْبا َلاَق . ُف ِرْغَت اَمَدْعَب ُروُفَي َوُه َو اَهِئاَقِس يف ِءاَمْلا َنِم ُف ِرْغَت
ْتَلَعَج َو ،اَذكه اَهِديِب ُلوُقَت َو َلاَقف .اَهَدَل َو ْتَعَض ْرأ َو ْتَب ِرَشَف . انيِعَم انْيَع ُم
َزْم َز ْتَناَكَل ِءاَمْلا َنِم ْف ِرْغَت ْمَل ْوَل : َلاَق ْوأ ،َم َزْم َز ْتَك َرَت ْوَل َليِعاَمْسإ َّمُأ ُ
هاللّ ُمَح ْرَي َن ِم اعِفَت ْرُم ُتْيَبْلا َناَك َو . ُهَل ْهأ ُعِهي ِضُي َ َ هاللّ َّنإ َو ،ُهوُبأ َو ُم
ًُغلا اَذه ِهِنْبَي اتْيَب اَنُهه ىلاعَت ِ هللّ َّناف ،َةَعْيَّضلا اوُفاَخَت َ : ُكَلَمْلا اَهَل ِقي ِرَط
ْنِم َنيِلِبْقُم ٍمِه ْرُج ْنِم ٌةَق ْف ُر ْمِهِب ْت َّرَم ىهتَح َكِلذَك ْتَناَكَف ،ِهِلاَمِش ْنَع َو ِهِنيِمَي
ْنَع ُذُخأَتَف ُلوُيُّسلا ِهيِتأَت ،ِةَيِبا َّرلاَك ِض ْر ا' ،ِهيف َءاَم ًو ِدا َوْلا اَذِهب اَنُدهَعَل

اوُل يف لَفسأ ةَّكَم رَف وأ اْ ارئاَط اقِئاَع . اوُلاَقَف :اِنَّ اَذه رَيَّطلا رُوِدَيَل بلع ءِاَم وَ
رَنَف ءَاَدَك لِ رٍنَن نأ اَنَل نَيِنَذأَت :اوُلاَقَف .ءِاَمَلا دَنِع لَيِعاَمْسإ ُّمُأ وَ ،اوُلَبْقَأَف .مْهو
رُبْخاَف اوُعَج رَف .ءِاَمَلاِب مُه اَذإف ،نَيَّيِرَج وْأ اهي ِرَج اوُلَس رْأف

نَفلأف # ُبْنَّلا لاَق .مْعَن :اوَلاَق .ءِاَمْلا يف مُكَل َّقَح َنَكَل وَ ،مْعَن : تْلاَق ؟ كَدْنِع

مهلَعَت وَ مُ ًغلا َّبَش وَ مُهْنَم ِتاَيبأ ُلْهأ اَهِب َناَك اَذإ بهت َح ،مُهَعَم اوُل رَنَف
مِهيلْهأ بلا اوُلس رْأ وَ .اوُل رَنَف ،َسْن”ا ُب ِحُت هِب وَ لَيعاَمْسإ ِهمُأ مُ ًّسلا ِهْيَلَع
ُميها رَبإ ءَاَجَف .لَيعاَمْسإ ُّمُأ َتاَم وَ .مُهْنِم ةأ رَما ُهوَج َّو زَ كَ رَدأ َّمَلَف ،َّبَش َني
ِح مُهَبَجعأ وَ مُهَسُفنأ وَ ،مُهِنم ةَّيب رَعلا مِهشِيَع نَع اَهلأَس َّمُث .اَنَل يِغتَبي َج رَخ
: تْلاَقَف .هْنَع ُهتأ رَما َلأَسَف لَيعاَمْسإ دْ ِجَي مَلَف ُهتَك ِرَت ُعِلاَطَي ُلَيعاَمْسإ َج َّو
رَت اَم دَعَب

رَّيِغُي : هَل يِلوُقو ،مَ ًّسلا هْيَلَع يِئ رَقاَف ِكُج وْ زَ ءَاَج اَذإف :لاَق .ِهْيَلإ
تَكَشَف .ةَّدِش وَ ِقيِ ضِ يف نُحَن ،رٍشَب نُحَن : تْلاَقَف .مِهتَئْيَه وَ ،هُت رَبْخأَف
كَنَع اَنلأَسف .اذَك وَ اَذَك ٌخَيش مْعَن : تْلاَق ؟ٍدَحأ نِم مُكَءاَج لَه :لاَقَف .ائَيش
َسنآ ُهَّناَك لَيعاَمْسإ ءَاَج اَّمَلَف .هِباَب ةَبَتَع رِهيَغ :لوُقَي وَ ،مَ ًّسلا كَيَلَع أ رَقأ نأ
يِن رَمأ .مْعَن : تْلاَق ؟ءٍيَش نِم كَاَص وْأ لْهَف :لاَق .ةَّدِش وِ دْهَج يف اهنأ ُهُت
رَبْخاَف اَنَتشيِع يِنلأَس وَ نأ ءَاشَام ُميها رَبإ مُهَنَع ثِبَلَف ،ى رَخُأ مُهْنِم ج َّو رَت وَ
اَهقَّلَطَف .كِ لْهأِب يِقحلإ ،كَق ِراَفأ نأ يِن رَمأ دَق وَ ،يِبأ كَلذ :لاَقَف .كِباَب ةَبَتَع
مِهشيَع نَع اَه لأَس وَ ؟مُكلاَح فَيك لاَق .ائَيش اَنَل يِغتَبي َج رَخ : تَلاَقَف .هْنَع
اَهلأَسف ِهتأ رَما بلع لَخدَف هُد ِجَي مَلَف دْعَب مُهاَتأ َّمُث .ُثَبلي لاَق .ءُاَمَلا ِتَلاَق
مُكبا رَش اَم لاَق .مُحَّللا ِتَلاَق ؟مُكماَعَط اَم :لاَقَف َّلَج وَ َّزَع ِ هاللّ بلع تَنَثأ وَ
ٍ،ةَعَس وَ ٍرْيَخِب نُحَن : تَلاَقَف ،مِهتَئْيَه وَ رِيَغِب ٌدَحأ امِهيَلَع وُلْخَي َ امُهَف :لاَق .
ِهيف مُهَل اَعَدل مُهَل َناَك وَل وَ ، بَح ٍذِئَم وَي مُهَل نُكَي مَل وَ # لاَق .ءِاَمَلا وَ
مِحَّللا يف مُهَل كَ ِراَب َّمُهَّللا

ةَبتَع تِهبِثُي ِهي ِرُم وَ َّمَسلا ِهيَلَع يِئ رَقاَف كَجُ وْ زَ ءَاَج اَذإف :لاَق .ُهاَقِفا
وُي مَل اٍ ةَّكَم ،هُت رَبْخأَف كَنَع يِنلأَسف ،هِيَلَع تَنَثأ وَ ،ةَئْيَهلا نَسَح ٌخيَش اَناَتأ .
مْعَن : تَلاَق ؟ٍدَحأ نِم مُكاَتأ هَل :لاَق ،لَيعاَمْسإ ءَاَج اَّمَلَف .هِ ِباَب .كِباَب ةَبَتَع
تِهبَثُت نأ كَ رُماَي وَ ،مُّسلا كَيَلَع أرقي وَه ،مْعَن : تلاَق ؟ءٍيَش كَاَص وْأَف لاَق .
ٍرْيَخِب اَنأ ُهُت رَبْخاَف ؟اَنشيَع فَيك يِنلأَسف هَل ًبَن يِ رِبَي لَيعاَمْسإ وَ كَلذ دَعَب
مِهَيَلإ ءَاَج َّمُث .ُهاللّ ءَاَش اَم مُهَنَع ثِبَل َّمُث .كَكِسمُأ نأ يِن رَمأ ،ةَبَتَعلا ِتنأ وَ ،يِبأ
كَاذ : لاَق

يِن رَمأ َ هاللّ َّنإ ُلَيعاَمْسإ اَي : لاَق َّمُث .دِلا وَلاِب دُل وَلا وَ ،هِدَل وِب دِلا وَلا
ُعَنصَي اَمك اَعنَص وَ ،هيَلإ َماَق ُهاَ ر اَّمَلَف .م زَم زَ نِم ابي رَق ِةَح وَد تَحت
ٍةَعِفت رُم ٍةَمَكأ بلا َراَشأ وَ ،اَنُهه اتيَب يِنبأ نأ يِن رَمأ َ هاللّ َّنإ : لاَق .كُنيِعأ وَ :
لاَق ؟يِنُنيِع ُت وَ : لاَق .كُب رَ كَ رَمأ اَم عَنصاَف : لاَق .ٍرِماَب ءُاَنبلا عَفت رْا اَذإ

نَّتح ،يِنْبَي ُميِها َرْبإ َو ِة َراَج ِحلاِب يِتأَي ُليِعاَمْسإ َلَعَجف .ِتْيَبْلا َنِم َدِعاوَقْلا اَعَف َر
َكِلذ َدْنِعف :َلاَق .اَهَل ْوَح اَم ىلع

عيِمَّسلا َتْنأ َكَّنِإ اَّنِم ْلَّبَقت اَنَّب َر :ِن َوُقي اَمُه َو ،َة َراَج ِحلا ُهِلواَنُي ُليِعاَمْسإ َو
،يِنْبَي َوُه َو ِهْيَلَع َماَقف ُهَل ُهَعَض َوف ٍرَج َحْلا اذهِب َءاَج اذهب يراخبلا هجرخأ
.[ُميِلَعْلا ُعيِمهسلا َتْنأ َكَّنِإ اَّنِم ْلَّبَقت اَنَّب َر :ِن َوُقي اَمُه َو ،ِتْيَبْلا َل ْوَح ا َروُدَي
بهتَح ِناَي ِنْبي ًعَجف َلاَق .ُميِلَعْلا ةرجشلا «ُةحوَّدلا».ملعا هاللّو .ثيدحلا رخآ بلا
،هيف مهل اعد هبح مهل ناك ولو :هلوق دعب ام يزرابلا ركذي ملو .ظفللا

اهسفن تتكس توصلا تعمس امل يأ «هص» :اهلوقو.ضرا نم اهنم عفترا ام :ليقو
،ةبقعلا يف قيرطلا «ُةَّيِنَّثلا»و.ةميظعلا

. هققحتتل

يذلا رهاظلا يراجلا ءاملا «ُنيعَملا»و.ةجاحلاو عايضلا «ُةعيَّضلا»و.هيف ءاملا
«عمتجي اضوح هل لعجت يأ «هُضِهوَحَت

. « همودق ةكربو هيبأ رثأ رصبأ يأ « ائْيَش سنأ»و.ءاملا لوح ددرتملا
ُفئاَعلا»و.هذخأ رذعتي

1. (4992)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. İbrahim beraberinde Hz. İsmail aleyhimasselam ve onu henüz emzirmekte olan annesi olduğu halde ilerledi. Kadının yanında bir de su tulumu vardı. Hz. İbrahim, kadını Beyt'in yanında Devha denen büyük bir ağacın dibine bıraktı. Burası Mescid'in yukarı tarafında ve zemzemin tam üstünde bir nokta idi. O gün Mekke'de kimse yaşamıyordu, orada hiç su da yoktu. İşte Hz. İbrahim anne ve çocuğunu buraya koydu, yanlarına, içerisinde hurma bulunan eski bir azık dağarcığı ile su bulunan bir tuluk bıraktı.

Hz. İbrahim aleyhisselam bundan sonra (emr-i İlâhî ile) arkasını dönüp (Şam'a gitmek üzere) oradan uzaklaştı. İsmail'in annesi, İbrahim'in peşine düştü (ve ona Kedâ'da yetişti).

"Ey İbrahim, bizi burada, hiçbir insanın hiçbir yoldaşın bulunmadığı bir yerde bırakıp nereye gidiyorsun?" diye seslendi. Bu sözünü birkaç kere tekrarladı. Hz. İbrahim, (emir gereği) ona dönüp bakmadı bile. Anne, tekrar (üçüncü kere) seslendi.

"Böyle yapmanı sana Allah mı emretti?" dedi. Hz. İbrahim bunun üzerine "Evet!" buyurdu. Kadın: "Öyleyse (Rabbimiz hafizimizdir), bizi burada perişan etmez!" dedi, sonra geri döndü. Hz. İbrahim de yoluna devam etti. Kendisini göremeyecekleri Seniyye (tepesine) gelince

Beyt'e yöneldi, ellerini kaldırdı ve şu duaları yaptı: "Ey Rabbimiz! Ailemden bir kısmını, senin hürmetli Beyt'inin yanında, ekinsiz bir vadide yerleştirdim -namazlarını Beyt'inin huzurunda dosdoğru kılsınlar diye-. Ey Rabbimiz! Sen de insanlarda mü'min olanların gönüllerini onlara meylettir ve onları meyvelerle rızıklandır ki, onlar da nimetlerinin kadrini bilip şükretsinler" (İbrahim 37).

İsmail'in annesi, çocuğu emziriyor, yanlarındaki sudan içiyordu. Kaptaki su bitince susadı, (sütü de kesildi), çocuğu da susadı (İsmail bu esnada iki yaşında idi). Kadıncağız (susuzluktan) kıvranıp ızdırap çeken çocuğa bakıyordu. Onu bu halde seyretmenin acısına dayanamayarak oradan kalkıp, kendisine en yakın bulduğu Safa tepesine gitti. Üzerine çıktı, birilerini görebilir miyim diye (o gün derin olan) vadiye yönelip etrafa baktı, ama kimseyi göremedi. Safa'dan indi, vadiye ulaştı, entarisinin eteğini topladı. Ciddi bir işi olan bir insanın koşusuyla koşmaya başladı. Vadiyi geçti. Merve tepesine geldi, üzerine çıktı, oradan etrafa baktı, bir kimse görmeye çalıştı. Ama kimseyi göremedi. Bu gidipgelişi yedi kere yatpı. İşte (hacc esnasında) iki tepe arasında hacıların koşması buradan gelir.

Anne, (bu sefer) Merve'ye yaklaşınca bir ses işitti. Kendi kendine: "Sus" dedi ve sese kulağını verdi. O sesi yine işitti. Bunun üzerine: "(Ey ses sahibi!) Sen sesini işittirdin, bir yardımın varsa (gecikme)!" dedi. Derken zemzemin yanında bir melek (tecelli etti). Bu Cebrail'di. Cebrail kadına seslendi: "Sen kimsin?" Kadın: "Ben Hacer'im, İbrahim'in oğlunun annesi..."

"İbrahim sizi kime tevkil etti?"

"Allah Teala'ya."

"Her ihtiyacınızı görecek Zat'a tevkil etmiş."

Ayağının ökçesi -veya kanadıyla- yeri eşeliyordu. Nihayet su çıkmaya başladı. Kadın (boşa akmaması için) suyu eliyle havuzluyordu. Bir taraftan da sudan kabına doldurdu. Su ise, kadın aldıkça dipten kaynıyordu." İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "Allah İsmail'in annesine rahmetini bol kılsın, keşke zemzemi olduğu gibi akar bıraksaydı da avuçlamasaydı. Bu takdirde (zemzem, kuyu değil) akarsu olacaktı." Kadın sudan içti, çocuğunu da emzirdi.

Melek, kadına:

"Zayi ve helak oluruz diye korkmayın! Zîra, Allah Teala hazretleri'nin burada bir Beyt'i olacak ve bunu da şu çocuk ve babası bina edecek.

Allah Teala hazretleri o işin sahiplerini zayi etmez!" dedi. Beyt yerden yüksekti, tıpkı bir tepe gibi. Gelen seller sağını solunu aşındırmıştı.

Kadın bu şekilde yaşayıp giderken, oraya Cürhüm'den bir kâfile uğradı. Oraya Kedâ yolundan gelmişlerdi. Mekke'nin aşağısına konakladılar. Derken orada bir kuşun gelip gittiğini gördüler. "Bu kuş su üzerine dönüyor olmalı, (burada su var). Halbuki biz bu vadide su olmadığını biliyoruz!" dediler. Durumu tahkik için, yine de bir veya iki atik adam gönderdiler. Onlar suyu görünce geri dönüp haber verdiler. Cürhümlüler oraya gelip, suyun başında İsmail'in annesini buldular. "Senin yanında konaklamamıza izin verir misin?" dediler. Kadın: "Evet! Ama suda hakkınız olmadığını bilin!" dedi. Onlar da: "Pekâla! dediler. Aleyhissalâtu vesselâm der ki:

"Ünsiyet istediği bir zamanda bu teklif İsmail'in annesine uygun geldi. Onlar da oraya indiler. Sonra geride kalan adamlarına haber saldılar. Onlar da gelip burada konakladılar. Zamanla orada çoğaldılar. Çocuk da büyüdü. Onlardan Arapça'yı öğrendi. Büyüdüğü zaman onlar tarafından en çok sevilen, hoşlanılan bir genç oldu. Büluğa erince, kendilerinden bir kadınla evlendirdiler. Bu sırada İsmail'in annesi vefat etti. Derken Hz. İbrahim aleyhisselam, İsmail'in evlenmesinden sonra oraya gelip, bıraktığı (hanımını ve oğlunu) aradı. İsmail'i bulamadı. Hanımından İsmail'i sordu. Kadın: "Kocan gelince, ona benden selam et ve "kapısının eşiğini değiştirmesini" söyle!" dedi. İsmail geldiği zaman, sanki bir şey sezmiş gibiydi: "Eve herhangi bir kimse geldi mi?" diye sordu: Kadın: "Evet şu şu evsafta bir ihtiyar geldi. Senden sordu, ben de haberini verdim, yaşayışımızdan sordu, ben de sıkıntı ve darlık içinde olduğumuzu söyledim" dedi. İsmail: "Sana bir tavsiyede bulundu mu?" dedi. Kadın:

"Evet! Sana söylememi emretti ve kapının eşiğini değiştirmeni söyledi!" dedi. İsmail: "Bu babamdı. Seninle ayrılmanı bana emretmiş. Haydi artık ailene git!" dedi ve hanımını boşadı. Cürhümlülerden bir başka kadınla evlendi.

Hz. İbrahim onlardan yine uzun müddet ayrı kaldı. Bilahare bir kere daha görmeye geldi. Yine İsmail'i evde bulamadı. Hanımının yanına gelip, İsmail'i sordu. Kadın: "Maişetimizi kazanmaya gitti!" dedi. Hz. İbrahim:

"Haliniz nasıldır?" dedi, geçimlerinden, durumlarından sordu. Kadın: "İyiyiz, hayır üzereyiz, bolluk içindeyiz" diye Allah'a hamd ve senada bulundu. "Ne yiyorsunuz?" diye sordu. Kadın: "Et yiyoruz!" dedi.

"Ne içiyorsunuz?" diye sorunca da:

"Su!" dedi. Hz. İbrahim:

"Allahım, et ve suyu haklarında mübarek kıl!" diye dua ediverdi." Aleyhissalâtu vesselâm der ki: "O gün onların hububatı yoktu. Eğer olsaydı Hz. İbrahim, hububatları için de dua ediverirdi." İbnu Abbas der ki: "Bu iki şey (et ve su) Mekke'den başka hiçbir yerde Mekke'deki kadar sıhhata muvafık düşmez (karın sancısı yaparlar). Bu, Hz. İbrahim'in duasının bir bereketi ve neticesidir). (Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. İbrahim'den anlatmaya devam etti:) "İbrahim (İsmail'in hanımına) dedi ki: "Kocan geldiği zaman, benden ona selam söyle ve kapısının eşiğini sabit tutmasını emret! (Çünkü eşik, evin dirliğidir)."

Hz. İsmail gelince (evde babasının kokusunu buldu ve) "Yanınıza bir uğrayan oldu mu?" diye sordu. Kadın: "Evet, bize yaşlı bir adam geldi, kılık kıyafeti düzgündü! " dedi ve (ihtiyar hakkında) bir kısım övgülerden sonra: "Sana bir tavsiyede bulundu mu?" diye sordu. Kadın: "Evet sana selam ediyor, kapının eşiğini sabit tutmanı emrediyor" dedi. Hz. İsmail: "Bu babamdı. Eşik de sensin, seni tutmamı, evliliğimizin devamını emrediyor! (Sen yanımda değerli idin kıymetin şimdi daha da arttı" der ve kadın İsmail'e on erkek evlad doğurur.) Sonra, Hz. İbrahim Allah'ın dilediği bir müddet onlardan ayrı kaldı. Derken bir müddet sonra yanlarına geldi. Bu sırada Hz. İsmail zemzemin yanında Devha ağacının altında kendisine ok yapıyordu. Babasını görünce ayağa kalkıp karşılamaya koştu. Baba-oğul karşılaşınca yaptıklarını yaptılar (kucaklaştılar, el, yüz, göz öpüldü). Sonra Hz. İbrahim: "Ey İsmail! Allah Teala hazretleri bana ciddî bir iş emretti" dedi. İsmail de: "Rabbinin emrettiği şeyi yap!" dedi. Hz. İbrahim: "Bu işte sen yardım edecek misin?" diye sordu. O da: "Evet sana yardım edeceğim!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. İbrahim: "Allah Teala hazretleri bana burada bir Beyt yapmamı emretti!" diyerek atrafına nazaran yüksekçe bir tepeyi gösterdi."

(İbnu Abbas) dedi ki: "İsmail'le İbrahim işte orada Ka'be'nin (daha önceki) temellerini yükselttiler. Hz. İsmail taş getiriyor, Hz. İbrahim de duvarları örüyordu. Bina yükselince, Hz. İsmail, babası için (bugün Makam olarak bilinen) şu taşı getirdi. Yükselen duvarı örerken, Hz. İbrahim (iskele olarak) onun üstüne çıkıyordu. İsmail de ona (aşağıdan) taş veriyordu. Bu esnada onlar: "Ey Rabbimiz (Bu hizmetimizi) bizden kabul buyur! Sen gören ve bilensin!" diyorlardı." İbnu Abbas der ki: "Hz. İsmail ve Hz. İbrahim binayı yaparken (zaman zaman) etrafında dolaşarak: "Ey Rabbimiz (bu hizmetimizi) bizden kabul buyur! Sen işiten ve bilensin!" (Bakara 127) diye dua ediyorlardı." [Buhârî, Enbiya 8.]304

AÇIKLAMA:

1- Önce şunu belirtelim: Rivayet pekçok kısımlarıyla İbnu Abbas (radıyallahu anhüma)'ın sözü gibidir. Ancak şarihler, rivayette yer alan bazı karinelerden hareketle tamamının Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait olduğuna hükmederler.

2- Hz. İbrahim aleyhisselam'ın oğlu İsmail'le çocuğun annesi Hz. Hacer'i Mekke'ye bırakması, sonra tekrar gelip Kaydedilen vechi Buhârî'deki veçhidir. Diğer bazı vecihlerinde görülen birkısım mühim farklılıkları imkan nisbetinde köşeli parantez içerisinde göstermeye gayret ettik. Bazı mühim farkları burada belirtmeye çalışacağız. **3-** Teysir'in kaydettiği vecih Buharî'nin metnine tamamen uymaz. Hadisin baş kısmı burada tayyedilmiş. * Bazı rivayetlerde susayan çocuğun ayaklarını yere vurarak kıvrandığı, annenin Safa ile Merve arasında telaşla gidip geldiği, tepeye çıkışlarında dönüp çocuğa baktığı, bu sırada, çocuğun başına bir hâdise gelip gelmediğinden endişe ettiği belirtilir.

* Keza suyun yerden çıkarılışı ile ilgili bazı farklılıklar da rivayetlerde görülür: Cebrail ayağını vurarak, parmağıyla yeri deşeleyerek vs.. zemzem yerden fışkırmıştır: * Ka'be ile ilgili olarak bazı rivayetlerde şu ziyade gelmiştir: "Beyt, Tufan sırasında kaldırıldı. Peygamberler ona haccederlerdi. Fakat yerini (tam olarak) bilmezlerdi. Allah onu İbrahim için hazırladı ve yerini ona öğretti." Beyhakî'nin kaydettiği bir rivayette: "Allah Teala hazretleri Cebrail'i Hz. Adem'e gönderdi ve Beyt'in inşa edilmesini emretti. Böylece onu Adem bina etti. Kendisine: "Sen insanların ilkisin, bu da insanlar için yapılan Beyt'in ilkidir" denilir. Bir başka rivayette: "Beyt'i ilk inşa eden Hz. Adem'dir" denmiştir. Ancak: "Ondan da önce meleklerin inşa ettiği de söylenmiştir. Vehb İbnu Münebbih'ten gelen bir rivayette ise: "Beyt'i inşa eden Şîs İbnu Adem'dir" denmiştir.

4- Alimler hadisten, zemzem suyunun bidayette Hz. Hacer ve oğlu İsmail için su ve yiyecek ihtiyaçlarına kâfi geldiği hükmünü çıkarmışlardır.

5- Hadis, Hz. İsmail'in annesi Hacer ve babası İbrahim'in dillerinin Arapça olmadığını ifade eder. Çünkü rivayette Arapça'yı Cürhümlülerden öğrendiği ifade edilmektedir. Böylece Arapçayı ilk konuşanın Hz. İsmail olduğuna dair bazı rivayetlerde gelen beyanın yanlışlığı ortaya çıkar. Keza bu rivayet, "Arapların tamamı İsmail evladından gelmektedir" diyenleri de yalanlar.

6- Hadiste, Hz. İbrahim'in, Mekke'ye, Hz. Hacer'in ölümünden ve Hz.

İsmail'in evlenmesinden sonra "bıraktıklarını aramak üzere" uğradığı ifade edilmektedir. Bu ifadeden çıkan neticelerden biri, Hz. İbrahim'in kurban edilmek üzere İsmail'i değil İshak'ı yere yatırdığı, bir başka ifade ile, semadan inen koçla kurban edilmekten kurtarılan kimsenin İsmail değil, İshak olduğudur. İbnu't-Tin der ki: "Bu hadiste Hz. İbrahim, İsmail'i süt emerken bırakmakta ve evlendiği zaman yanına gelmektedir. Hz. İbrahim onu boğazlamakla emredilseydi, süt devresi ile evlenmesi arasında Mekke'ye uğradığı, hadiste zikredilirdi." Esasen boğazlanmak istenenin Hz. İshak soyundan olduklarını söylerler ve semavî koçla kurban edilmekten kurtulmuş olan birinin neslinden olmakla ayrıca tefahur ederler, şeref payı çıkarırlar.

İbnu't-Tin'e: "Hadiste, Hz. İbrahim'in Mekke'ye arada gelmiş olabileceğinin nefyedilmediği, dolayısıyle, gelmiş olabileceğinin zımnen mevcudiyeti" belirtilerek cevap verilmiştir. İbnu Hacer, bir başka rivayette, Hz. İbrahim'in zaman zaman Mekke'ye geldiğinin tasrih edildiğini göstererek, tenkidi te'yid eder: "Hz. İbrahim, hanımı Hacer'i her ay, Burak üzerinde ziyaret ederdi. Bu maksatla öğleden evvel Mekke'ye gelir (ve ziyaretini yapıp aynı gün) döner ve Şam'daki evinde kaylulesini (öğle uykusu) yapardı." İbnu Hacer, Hz. İbrahim'in Burak üzerinde gelip Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i ziyaret ettiğini te'yid eden Hz. Ali ve başkalarından rivayetler kaydeder: **7-** Rivayette Hz. İsmail'in rızkını kazanmak üzere evden çıktığ belirtmektedir. Başka rivayetler onun sürü otlattığını, bu esnada avcılık yaptığını ifade eder.

8- Hadiste kadın, "kapının eşiği"ne benzetilmiştir. Çünkü aralarında benzerlik var: "Kapı, evi ve içindekileri muhafaza eder; kadın da evin bekçisidir. Kocanın gıyabında evi ve içindeki eşyayı muhafaza eder. Ayrıca ikisi de vat mahallidir. Eşiğin değiştirilmesi, boşamadan kinaye yapılmıştır, ulema bunu boşamayı hasıl eden kinayat arasında mütalaa etmiştir.

İbnu Hâcer, Hz. İsmail’in hadiste zikri geçen iki hanımının isimleri üzerinde durur. Rivayetlerde farklı isimleri gelmiştir. Mesela ikinci hanımı hakkında sekiz ayrı rivayet, kadının hakkında da dört ayrı kavi ve isim bulunduğunu belirtir.

9- Hz. İsmail'in ikinci hanımı, bazı rivayetlerde, Hz. İbrahim'e: "Buyurun, binekten inin, yemek yiyin, su için" diye teklifte bulunur. Hz. İbrahim: "İnmeye gücüm yetmez" deyince, kadın: "Evet sizi (yolcu) saçı başı dağınık görüyorum. Dilerseniz (su getireyim) başınızı yıkayıp yağlayayım!" der. Hz. İbrahim kabul eder: "Siz bilirsiniz" der. Kadın, Makam'ı getirir, -Makam, o zaman billur gibi beyazdır ve Hz. İsmail'in evinde bir kenara bırakılmıştır.- Hz. İbrahim bineğinin üzerinden inmeden sağ ayağını Makam'ın üzerine koyar ve başını kadına uzatır. Kadın başının sağ tarafını öncelikle yıkar, tamamlayınca sol ayağını koyması için Makam'ın yerini değiştirir. Hz. İbrahim sol tarafı da yıkanmak üzere başını uzatır.

Bugün Makam-ı İbrahim'de görülen ökçe ve parmak izleri o günden kalmadır. **10-** Bazı rivayetlerde, Hz. İbrahim'le Hz. İsmail'in Ka'be'yi inşa etmek üzere biraraya geldikleri zaman babanın yüz, oğulun otuz yaşında oldukları zikredilmiştir.

11- Bazı rivayetler, Hz. İbrahim'in inşa sırasında yükselttiği temellerin Hz. Adem tarafından atılmış olan temeller olduğunu tasrih eder. Bu durum Buharî rivayetinde kapalıdır. Bir rivayet şöyle: "Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm), temellerle Hz. Adem'in attığı temele ulaştı. Göğe doğru yüksekliğini Bir başka rivayette şu ziyade mevcuttur: "Sonra Hıcr kısmını Beyt'e idhal etti. Daha önce (orası) Hz. İsmail'in koyunlarının barınağı idi. Hz. İbrahim Beyt'i taşları üst üste koyarak inşa etti, tavanı yoktu. Bir kapı yaptı, kapının yanında bir de kuyu açtı. Bu çukur, Beyt'in deposuydu. Beyt'e gelen hediyeler buraya atılıyordu." Bir başka rivayette şu ziyade mevcut: "Allah, İbrahim'e, Sekîne'ye uymasını vahyetti. Sekîne Beyt'in yerinde halkalandı, tıpkı bir bulut gibiydi. Baba-oğul (o hududu) kazdılar, Hz. Adem'in attığı ilk temeli kazıyor gibiydiler."

Bir başka rivayette: "Hz. İbrahim başının üstünde Beyt'in yerinde bulut gibi bir şey gördü, içinde baş gibi bir şey vardı. Ona şöyle hitap etti: "Ey İbrahim! Benim gölgem üzerine benim miktarımca bina yap, ne artır ne de eksilt." İşte bundandır ki Allah Teala hazretleri: "Hani biz İbrahim'e Beyt'in yerini göstermiş ve "Bana hiçbir şeyi ortak koşma" diye vahyetmiştik" (Hacc 26) buyurmuştur.

Bir başka rivayette, "İnşaat Rükn'ün bulunduğu yere ulaşınca, o gün Rüknü koyar, Makam'ı alıp Beyt'e yapışık şekilde yerleştirir" denmiştir.

12- Bir başka rivayete göre Ka'be'nin inşaatı bu suretle tamamlanınca Hz. Cebrail aleyhisselam gelir ve hacc menasikini öğretir.

Bundan sonra Hz.İbrahim aleyhisselam Makam'ın üzerine çıkıp halka şöyle hitap eder; "Ey insanlar! Rabbinize icabet edin!" Hz. İbrahim ve Hz. İsmail bu yerlerde (bir müddet) kalırlar. Hz. İshak ve Sare Beytu'l-Makdis'ten buraya hacc yaparlar. Bundan sonra Hz. İbrahim Şam'a döner ve orada vefat eder. İbnu Abbas'ın bir rivayetine göre, "Hz. İbrahim Makam'ın üzerine çıkınca şöyle hitap etmiştir: "Ey insanlar! Size hacc farz kılındı! Bu sesi O, erkeklerin sulbünde, kadınların rahminde olanlara da işittirdi. Onun bu davetine, iman edenler ve

Allah'ın ilminde kıyamete kadar gelip hacc edecekleri sebkat etmiş olanlar: "Lebbeyk Allahümme lebbeyk! = Buyur Allahım buyur!" diye cevap verdiler." Bir başka rivayette şöyle denir: "Hz. İsmail vadiye bir taş aramaya gitmişti ki Hz. Cibril aleyhisselam Haceru'l-Esved'i indirdi. Bu taş, yeryüzü Tufan'la sulara boğulunca semaya kaldırılmıştı. Hz. İsmail gelince Haceru'l-Esved'i gördü ve: "Bu nereden geldi, kim getirdi?" dedi. Hz. İbrahim: "Beni ne sana ne de taşına bırakmayan Zat" cevabını verdi."

Bir başka rivayette şu ziyade var: "Bu taş Hindistan'da idi; papatya gibi bembeyaz bir yakuttu." Ka'be ile ilgili tamamlayıcı bilgi daha önce de geçti. 305

* ASHABU'L-UHDUD

كِلَمْلِل َلاَق ُر ِحاَّسلا َرِبَك اَّمَلَف ،ٌر ِحاَس ُهَل َناَك َو ٌكِلَم ُمكَلْبَق ْنميِف َناَك :# ِ□ :
هاللّ ُلوُس َر] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بيهص نع ـ1 □5448ـ ُهَم ً َك َعِمَس َو
ِهْيَلاِ َدَعَقَف . ٌبِها َر َكَلَس اَذإ ِهِقي ِرَط يف َناَكَف ُهُمِهلَعُي ام ً ُغ ِه ْيَلاِ َثَعَبَف .
َرْحِهسلا ُهُمِهلَعُأ ام ً ُغ هيلا َثْعَبأَف ُت ْرِبَك ْدَق يِهنِا

اَذإ َناَكَف ! ُهَبَجْعأَف

يِنَسَبَح : ْلُقَف َر ِحاَّسلا َتيِشَخ اَذإ : َلاَقَف . ِبِها َّرلا ىلا َكِلذ اَكَشَف . ُهَب َرَض َر
ِحاَّسلا َنتأ اَذإف . ِهْيَلاِ َدَعَق َو ِبِها َّرلاِب َّرَم َر ِحاَّسلا َنتأ ُمَلْعأ َم ْوَيْلا : َلاَقَف .
َساَّنلا ِتَسَبَح ْدَق ٍةَميِظَع ٍةَّباَد ىلَع َتَأ ْذا َكِلذَك َوُه اَمَنْيَبَف : ُر ِحاَسلا يِنَسَبَح : ْلُقَف
َكَلْهأ َتيِشَخ اَذإ َو .يِلْهأ يِنَسَبَح ُةَّباَّدلا ِهِذه ْلُتقاَف ِر ِحاَّسلا ِرْمأ ْنِم َكْيَلاِ ُّبَحأ ِبِها َّرلا
ُرْمأ َناَك ْنإ َّمُهللا : َلاَقَف . ارَجَح َذَخأَف ؟ ُبِها َّرلا ِمأ ُلَضْفأ ُر ِحاَّسلا

ن ِم َغلَب ْدَق َو ،ِيِنِم ُلَضْفأ َم ْوَيْلا َتْنأ ! هيَنُب يأ : ُبِها َّرلا ُهَل َلاَقَف . ُه َرَبخأَف□
ِبِها َّرلا َنتأف ُساَّنلا َىَشَم َو ،اَهَلَتَقَف اَهاَم َرَف ُساَّنلا ى ِضَمي . ِءا َوْد'ا ِرِئاَس ْنِم
َساَّنلا يِواَدُي َو ، َص َرْب'ا َو َهَمْك'ا ُئ ِرْبُي ُم ً ُغلا َناَك َو ،هيلَع َّلُدَت ً َف َتيِلُتْبا ْنإف
َىلَتْبُتَس َكَّنإ َو ،ى َرأ اَم َك ِرْمأ

اَمَّنِا ، ادَحأ يِفْشأ َ يِهنِا : َلاَقف يِنَتْيِفَش َتْنأ ْنا ُعَمْجأ َكَل اَنُهه اَم َلاَق َو ٍة َرِيثَك
اَياَدِهب ُهاَتأف ،يِمَع ْدَق َناَك َو ،ِكِلَمْلِل ٌسيِلَج ِهِب َعِمَسَف ْنَم : َلاَقَف . ُسِلْجَي َناَك
اَمَك ِهْيَلاِ َسَلَجَف ، ِكِلَمْلا َنتأف .ىلاعَت ُ هاللّ ُهاَفَشَف َنَماَآف َكاَفَشَف َكَل َ هاللّ ُت
ْوَعَد ِ هللاّاِب َتْنَمآ َتْنأ ْنإف . ُهاللّ يِفْشَي َئ ِجَف .ِم ً ُغلا ىلَع َّلَد ىهتَح ُهُبِهذَعُي ْل
َزَي ْمَلَف ُهَذَخأَف . ُهاللّ َكُّب َر َو يِهب َر : َلاَق ؟ي ِرْيَغ ٌّب َر َكَل َو َلاَق .يِهب َر :
َلاَقَف . َك َرَصَب َكْيَلَع َّد َر يِفْشَي اَمَّنِا . ادَحأ يِفْشُأ َ يِهنِا : َلاَقَف . ُلَعْفَت َو ُلَعْفَت َو
، َص َرْب'ا َو َهَمْك'ا ُئ ِرْبُي اَم َك ِرْحِس ْنِم َغَلَب ْدَق َّيَنُب ْيأ : ُكِلَمْلا ُهَل َلاَقَف . ِم

غلاِبٌ

يبأف . كِني ِد نَع ْعَج ْرِا ،هُل َليقَف ،بِها َّرلاِب ىَ جِف ،بِها َّرلا بلَع َّلَد بهتَح ُهُبهذَعُي ْل َزَي ْمَلَف ُهَذَخأَف ُ هاللّ ِرَفَن بلا ُهَعَفَدَف ،بَأَف ، كِنيِد ْنَع ْع ِج ْرِا ُهَل َليِقَف ،ِم ٍُغلاِب ىَ ِج َّمُث . ُهاهِقش َعَق َو بهتَح ُههقَشَف ِهِسأ َر ِق ِرْفَم بلَع ُهَعَض َوَف ِراَشْنِملاِب اَعَدَف . ُهوُح َرْطاَف ِإ َو ِهِنيِد ْنَع َعَج َر ْنإف ،ُهَت َو ْرَذ ْمُتْغَلَب اَذإف ،لَبَجلا ِهِب اوُدَعْصا َف ،اَذك َو اَذك ٍلَبَج بلا ِهِب اوُبَهْذِا : َلاَق َو ِه ِ ًباَحْصأ ْنِم اَم : ُكِلَمْلا ُهَل َلا َقَف . ِكِلَمْلا بلا يِشْمَي َءاَج َو ،اوُطَقَسَف ُلَبَجلا ُمِهب َفَج َرَف . َتْئِش اَمِب ْمِهيِنِفْكا َّمُهللا : َلاَقف . لَبَجْلا ِهِب اوُدِعَصَف اوُبَهَذَف ْنَع َرَج ْنإف . ْرَحْبلا ِهِب اوُطَّسَوَت َو ٍروُق ْرُق يف ِهِب اوُبَهْذِا : َلاَقَف . ِهِباَحْصأ ْنِم ٍرَفَن بلا ُهَعَفَدَف . ُهاللّ ِمِهيِناَفَك : َلاَق ؟ َكُباَحْصأ َلَعَف اَم : ُكِلَمْلا ُهَل َلاَقف . ِكِلَمْلا بلا يِشْمَي َءاَج َو ،اوُق ِرَغَف ُةَنيِفَّسلا ُمِهب ْتأَفَكْناَف َتْئِش اَمِب ْمِهيِنِفْكا َّمُهللا : َلاَقف ِهِب اوُبَهَذَف . ُهوُفِذْقاَف ّاِإ َو ِهِنيِد يف ُساَّنلا ُعَمْجَت َلاَق ؟ َوُه اَم : َلاَق . ِهِب َك ُرُمآ اَم َلَعْفَت بهتَح يِلِتاَقِب َتْسَل َكَّنِإ : ِكِلَمْلِل َلاَق َّمُث : ُهاللّ ُهيِناَفَك َلاَق ؟ َكُباَحْصأ َلَعَف :

يِنِم ْرا َّمُث . ِم ًُغلا ِهب َر ِ هاللّ ِمْسِب : ْلُق َّمُث . ِس ْوَقْلا ِدبَك يف مْهَّسلا عَض َّمُث .يِتَناَنِك ْنِم امْهَس ُذُخأَت َو ٍعْذ ِج بلَع يِنْبُلْصَت َو ٍد ِحا َو ٍديِعَص ِدبَك يف َمْهَّسلا َعَض َو َّمُث ِهِتَناَنِك ْنِم امْهَس َذَخأ َّمُث .ٍعْذ ِج بلَع ُهَبَلَص َو ٍد ِحا َو ٍديِعَص يف َساَّنلا َعَمَجَف .يِنَتْلَتَق َكِلذ َتْلَعَف اَذإ َكَّنإف ِم ًُغلا ِهب ِرب ُساَّنلا َنَمآ ْدَق ،َك ُرَذَح َكِب َل َزَن ِ هاللو ْدَق ُرَذْحَت َتْنُك اَم َتْيأ َرأ : ُهَل َليِقَف . ُكِلَمْلا َيِتُأَف . اثث ،ِمُغلا ِهب ِرب اَّنمآ : ُساَّنلا َلاَقف اوُلَعفف . ْم ِحَتْقا ُهَل َليِق ْوأ ،اَهيِف ُهوُمْحاَف ِهِنيِد ْنَع ْع ِج ْرَي ْمَل ْنَم : َلاَقو . ُنا َريِهنلا اَهيِف َم َرْضأ َو ْتَّدُخَف ِكَكِهسلا ِها َو ْفأِب ِدوُدْخ‘ِاِب َرَمأَف ظفللاو ملسم هجرخأ .[ٍهقَح بلَع َكَّنِإف ي ِرِبْصِا ه َّمُأ اَي :اَهَل ُم ًُغلا َلاَقف .اَهيِف َعَقت ْنأ ْتَسعاَقَتَف يِبَص اَهَعَم َو ٌةأ َرْمِإ ْتَءاَج بهتَح

يذمرتلاو ،هل .

ةنيفس « ُروُق ْرُقلا»و.بشخلا هب قشي فورعم :زمهلابو ءايلاو نونلاب « ُراشنملا»و.ديداخأ هعمجو ،ضرا يف قشلا «دوُد ْخ ا‘» «سوقلا ُدبَك»و.باشنلا اهيف نوكي يتلا ةبعجلا «ةنانِكلا»و.ضرا هجو «ديِعَّصلا»و.تبلقنا اذإ « ُةنيِفَّسلا تأفَكنا»و.ةريغص

ءاروِلا بلا يشملاو رخأتلا «سعاَقَّتلا»و.قيرطلا يهو ،ةكس عمج « . ُكَكِهسلا»و.اهطسو

1. (4993)- Hz. Süheyb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden öncekiler arasında bir kral vardı. Onun bir de sihirbazı vardı. Sihirbaz yaşlanınca krala: "Ben artık yaşlandım. Bana bir oğlan çocuğu gönder ve sihir yapmayı

öğreteyim!" dedi. Kral da öğretmesi için ona bir oğlan gönderdi. Oğlanın geçtiği yolda bir rahip yaşıyordu. (Bir gün giderken) rahibe uğrayıp onu dinledi, konuşması hoşuna gitti. Artık sihirbaza gittikçe, rahibe uğruyor, yanında (bir müddet) oturup onu dinliyordu. (Bir gün) delikanlıyı sihirbaz, yanına gelince dövdü. Oğlan da durumu rahibe şikayet etti. Rahip ona: "Eğer sihirbazdan (dövecek diye) korkarsan: "Ailem beni oyaladı!" de; ailenden korkacak olursan, "Beni sihirbaz oyaladı" de!" diye tenbihte bulundu.

O bu halde (devam eder) iken, insanlara mani olmuş bulunan büyük bir canavara rastladı. (Kendi kendine): "Bugün bileceğim; sihirbaz mı efdal, rahip mi efdal!" diye mırıldandı. Bir taş aldı ve: "Allahım! Eğer rahibin işi, sana sihirbazın işinden daha sevimli ise, şu hayvanı öldür ve insanlar geçsinler!" deyip, taşı fırlattı ve hayvanı öldürdü. İnsanlar yollarına devam ettiler. Delikanlı rahibe gelip durumu anlattı. Rahib ona: "Evet! Bugün sen benden efdalsin (üstünsün)! Görüyorum ki, yüce bir mertebedesin. Sen imtihan geçireceksin. İmtihana maruz kalınca sakın benden haber verme!" dedi. Oğlan anadan doğma körleri ve alaca hastalığına yakalananları tedavi eder, insanları başkaca hastalıklardan da kurtarırdı. Onu kralın gözleri kör olan arkadaşı işitti. Birçok hediyeler alarak yanına geldi ve: "Eğer beni tedavi edersen, şunların hepsi senindir" dedi. O da: "Ben kimseyi tedavi etmem, tedavi eden Allah'tır. Eğer Allah'a iman edersen, sana şifa vermesi için dua edeceğim. O da şifa verecek!" dedi. Adam derhal iman etti, Allah da ona şifa verdi. Adam bundan sonra kralın yanına geldi. Eskiden olduğu gibi yine yanına oturdu. Kral: "Gözünü sana kim iade etti?" diye sordu.

"Rabbim!" dedi. Kral:

"Senin benden başka bir rabbin mi var?" dedi. Adam: "Benim de senin de rabbimiz Allah'tır!" cevabını verdi. Kral onu yakalatıp işkence ettirdi. O kadar ki, (gözünü tedavi eden ve Allah'a iman etmesini sağlayan) oğlanın yerini de gösterdi. Oğlan da oraya getirildi. Kral ona: "Ey oğul! Senin sihrin körlerin gözünü açacak, alaca hastalığını tedavi edecek bir dereceye ulaşmış, neler neler yapıyormuşsun!" dedi. Oğlan: "Ben kimseyi tedavi etmiyorum, şifayı veren Allah'tır!" dedi. Kral onu da tevkif ettirip işkence etmeye başladı. O kadar ki, o da rahibin yerini haber verdi. Bunun üzerine rahip getirildi. Ona: "Dininden dön!" denildi. O bunda direndi. Hemen bir testere getirildi. Başının ortasına konuldu. Ortadan ikiye bölündü ve iki parçası yere düştü. Sonra oğlan getirildi. Ona da: "Dininden dön!" denildi. O da imtina etti. Kral onu da adamlarından bazılarına teslim etti. "Onu falan dağa götürün, tepesine kadar çıkarın. Zirveye ulaştığınız zaman (tekrar dininden dönmesini talep edin); dönerse ne âla, aksi takdirde dağdan aşağı atın!" dedi. Gittiler onu dağa çıkardılar. Oğlan: "Allahım, bunlara karşı, dilediğin şekilde bana kifayet et!" dedi. Bunun üzerine dağ onları salladı ve hepsi de düştüler. Oğlan yürüyerek kralın yanına geldi. Kral: "Arkadaşlarıma ne oldu?" dedi. "Allah, onlara karşı bana kifayet etti" cevabını verdi. Kral onu adamlarından bazılarına teslim etti ve: "Bunu bir gemiye götürün. Denizin ortasına kadar gidin. Dininden dönerse ne âla, değilse onu denize atın!" dedi. Söylendiği şekilde adamları onu götürdü. Oğlan orada: "Allahım, dilediğin şekilde bunlara karşı bana kifayet et!" diye dua etti. Derhal gemileri alabora olarak boğuldular. Çocuk yine yürüyerek hükümdara geldi. Kral: "Arkadaşlarıma ne oldu?" diye sordu. Oğlan:

"Allah onlara karşı bana kifayet etti" dedi. Sonra krala: "Benim emrettiğimi yapmadıkça sen beni öldüremeyeceksin!" dedi. Kral: "O nedir?" diye sordu. Oğlan: "İnsanları geniş bir düzlükte toplarsın, beni bir kütüğe asarsın, sadağımdan bir ok alırsın. Sonra oku, yayın ortasına yerleştirir ve: "Oğlanın Rabbinin adıyla" dersin. Sonra oku bana atarsın. İşte eğer bunu yaparsan beni öldürürsün!" dedi. Hükümdar, hemen halkı bir düzlükte topladı. Oğlanı bir kütüğe astı. Sadağından bir ok aldı. Oku yayının ortasına yerleştirdi. Sonra: "Ne emredersiniz? Vallahi korktuğunuz başınıza geldi. Halk oğlanın Rabbine iman etti!" denildi. Kral hemen yolların başlarına hendekler kazılmasını emretti. Derhal hendekler kazıldı. İçlerinde ateşler yakıldı. Kral: "Kim dininden dönmezse onu bunlara atın!" diye emir verdi. Yahut hükümdara "Sen at!" diye emir verildi. İstenen derhal yerine getirildi. Bir ara, beraberinde çocuğu olan bir kadın getirildi. Kadın oraya düşmekten çekinmişti, çocuğu: "Anneciğim sabret. Zîra sen hak üzeresin!" dedi. [Müslim, Zühd 73, (3005); Tirmizî, Tefsir, Bürûc, (3337).] 306

AÇIKLAMA:

Ashab-ı Uhdud, Kur'an-ı Kerim'de temas edilen zalim bir zümredir. Büruc suresinin 4-10. ayetleri onlardan bahseder, uhdud, hendek demek olduğuna göre, ashab-ı uhdud hendek sahipleri demektir. Kur'an'da bu hendek sahiplerinin kimler olduğu, ne zaman yaşadığı tafsil edilmez. Daha çok onların, mü'minlere dinlerinden dönmek için işkence yaptıkları belirtilir. Bunlar, içerisine ateş yakılmış hendeklerin sahipleridir. Dinlerinden dönmeyen mü'minleri bu hendeklere atıp yakmaktalar ve karşıdan bu manzarayı vicdansızca vahşi bir zevkle seyretmektedirler. Ama, hiçbir zalim felah bulmadığı gibi, bunlar da felah bulmamış, ayet-i kerime ashab-ı uhdud'un gebertildiklerini belirtmiştir. Müfessirler, ashab-ı uhdudla ilgili on ayrı hikâye kaydederler. Hikâyelere göre bu işkenceler Yemen'de, Mecran'da, Irak'ta, Şam'da, Habeşistan'da... Mecusiler, Yahudiler veya diğer bazı krallar tarafından icra edilmiştir. Kur'an'ın ıtlakı hepsine hak verdirecek mahiyettedir. Sanki, ayette bir hadiseye değil, bu çeşitten pek çok hadiseye bir iş'ar olmaktadır. Dolayısıyle, nakledilen hikâyelerin farklı yerlerle ilgili olması, onların batıl olduğuna delil olmaz. Bilakis ateş dolu hendeklerde mü'minlerin, insanlık tarihi boyunca mükerrer kereler imha edildiklerini, yakıldıklarını ifade eder. Ancak, Kur'an-ı Kerim'in öncelikle Kureyşliler tarafından bilinen bir hâdiseyi nazara vermesi gayet tabiidir. Kur'an bunları tel'in etmekte, kötü akibetlerini haber vermektedir. Bundan sonra gelip mü'minlere cehennemî azap verecek zalim kâfirlerin de aynı akibete uğrayacakları, mü'minlere bildirilerek teselli verilmektedir.307

*** BEŞİKTE KONUŞANLARIN KISSASI**

مَّسلا اَمِهيَلَع َمَي ْرَم ُنْبا سىِع :ُةَثَث َّاِ ِدْهَمْلا يف ْمهلَكَتَي ْمَل :#ِ هاللّ لوس□ .
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يِبأ نع ـ1 □5445□

هْتَتأَف اَهيف َناَكَف ، ةَعَم ْوَص َذَخَّتاَف ادِباَع ًج َر ٌجْي َرُج َناَك َو ،ِجْي َرُج□
ُب ِحاَص َو

ة َّرَم ِثِلاَث يف ٍموًَي ِثِلاَث َدْعَب ْتَلاَقف .ِهت ًَص ىلَع َلَبْقأَف .ِيت ًَص َو□ :
يِهمُأ َّمُهللا :َلاَقف ! ُجْي َرُج اَي : ْتَلاَقف .يل َصُي َوُه َو ،ُهُّمُأ ْنإِ : ْتَلاَقف .اَهِب
ُلَّثمَتي يِغُب ٌةأ َرمِإ ْتَناك َو ،ُهَتداَبِع َو اجْي َرُج َليِئاَرْسإِ وُنَب َرَكاَذَتَف ،تاَسِموُمْلا
ِهوُج ُو يف َرُظْنَي ىهتَح ُهْتِمُت َّمُهللا اَّمَلَف ْتَلَمَحف ،اَهيَلَع َعَق َوَف .اَهِسْفَن ْنِم
ُهْتَنَكْمأَف ،ِهِتَعَم ْوَص ىلا يِوأَي َناَك ايِعا َر ْتَتأَف .اَهيَلإِ ْتِفَتْلَي ْمَلَف ،ُهَل ْتَض
َّرَعَتَف . ُهْنِتْف‘ ْمُتِئَش

هيْغَبْلا ِهذهب َتْيَن َز :اوُلاَق ؟ْمُكُنأَش اَم :َلاَقف .ُهَنوُب ِرْضَي اوُلَعَج َو□
،اَهوُمَدَه َو ِهِتَعَم ْوَص ْنِم ُهوُل َزْنأَف ُه ْوَتأَف .ٍجْي َرُج ْنِم َوُه : ْتَلاَق ْتَدَل َو
ِهِنْطَب يف َنَعَطَف .َّيِبَّصلا َتأَ َفرَصْنا اَّمَلَف ،ىهلَصَف َي ِهلَصُأ ىهتَح يِنوُعَد :َلاَقف
.ِه ٍِب اوُءاَجَف ؟ُّيِبَّصلا َنْيأ :َلاَقف .َكْنِم ْتَدل َوَف .ٍيِهَذ ْنِم َكَتَعَم ْوَص يِنْبَن
:اوُلاَق َو ،ِهِب َنوُحَّسَمَتَي َو ُهَنوُلِهبَقُي ٍجْي َرُج ىلَع اوُلَبْقأَف .يِعا َّرلا ٌن ًُف :َلاَقف
؟ َكوُبأ ْنَم ُم ًُغ اَي :َلاَق َو :ُةأَرمْلا ْتَلاَقف .ٍةَنَس َح ٍة َراَش َو ٍةَه ِراَف ٍةَباَد ىلَع
ٌلُج َر َّرَم ِهِهمُأ ْنِم ُعَض ْرَي يِبَص اَنْيَب َو اوُلَعَفَف ْتَناَك اَمك ٍنَبَل ْنِم اَهوُديِعأ َ: :َلاَق

لاَق .ُع ِضَت ْرَي َلَعَج َو ِهِيْدَث ىلَع َلَبْقأ َّمُث .ُهَلْث ِم ِينْلَعْجَت َ َّم ُهَّللا :َلاَق َو□ :
ِهْيَلإِ ُرُظْنَي َلَبْقأ َو ،ِيْدَّثلا َك َرَتَف اَذه َلْثِم يِنْبإِ ْلَعْجا َّمُهللا

نوُلوُقَي َو اَهَنوُب ِرْضَي ٍةَي ِراَجب او ُّرَم َو ،اَهُّصَمَي ِهيِف يف ِةَبَّاَّبسلا□
يِهنأَكَف ُرُظْنأ ىلا َر ِلوُس هاللّ ِ # َو َوُه يِكْحُي ْرِا ُهَعاَضِت ِهِعَبْصإِب

مُههلا : َلاَق َو .اَهْيَلإِ َرَظَن َو ،َعاَضَّرلا َك َرَتَف .اَهلْثِم يِنْبا ْلَعْجَت َ : ُهُّمُأ□□
ْتَلاَقَف . ُليِك َوْلا َمْعِن َو ُ هاللّ َيِبْسَح : ُلوُقَت َيِه َو ،ِتْق َرَس ، ِتْيَن َز . ُهَلْثِم
يِنْلَعْجَت َ َّمُههلا : ُتْلُقَف ،ُهَلْثِم يِنْبا ِلَعْجا َّمُههلا : ِتْلَقَف ،ِةَئْيَهْلا ٌن َسَح ٌلُج َر َّرَم :
َلاَقَف . َثيِدَحْلا اَعَجا َرَت َكِلاَنُهَف .اَهلْثِم يِنْلَعْجا َكِلَذ َّنِإ : َلاَقَف .اَهلْثِم ي ِنْلَعْجا
َّمُههلا : ُتْلُقَف .اَهلْثِم يِنْبا ْلَعْجَت َ َّمُههلا : ِتْلُقَف .ِتْق َرَس ،ِتْيَن َز : َنوُلوُقَيو
اَهَنوُب ِرْضَي ِةَم‘ا ِهِذهِب او ُّرَم َو يِنْلَعْجا همُههلا ُتْلُقَف . ْق ِرْسَت ْمَل َو ِن ْزَت
ْمَل َو ِتْق َرَس ،ِتْيَن َز اَهَل َنوُلوُقَي ِه ٍذه َّنإ َو . ُهَلْثِم يِنْلَعْجَت َ َّمُههلا : ُتْلُقَف .
ارَّاَبَج َناَك َلُج َّرلا « ُّيِغَبلا»و .هلثم سيمايملاو ،ةرجافلا يهو ةسموم عمج يه «
ُتاسوملا»و.ملسم ظفل اذهو ناخيشلا هجرخأ .[اَهلْثِم يف رهاظلا لامج «
ُةنسحلا ُةراَّشلا»و.نسحلا يف ةنف لثم اذه :نسحتسي نم لكل لاقيف هب بجعي
يأ « اهَنسُحِب ُلثَمَتُي»و.ةينازلا

ملعأ هاللّو ،سانلل رهاقلا ربكتملا يتاعلا « راَّبَجلا»و.كلذ وحنو بكرملاو سبلملاو .
ةئيهلا

1. (4994)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi dışında hiç kimse beşikte iken konuşmamıştır. Bunlar: Hz. İsa İbnu Meryem aleyhima'sselam, Cüreyc'in arkadaşı.

Cüreyc, kendini ibadete vermiş abid bir kuldu. Bir manastıra çekilmiş orada ibadetle meşguldu. Derken bir gün annesi yanına geldi, o namaz kılıyordu.

"Ey Cüreyc! [Yanıma gel, seninle konuşacağım! Ben annenim]" diye seslendi. Cüreyc: "Allahım! Annem ve namazım (hangisini tercih edeyim?)" diye düşündü). Namazına devama karar verdi.

Annesi çağırmasını [her defasında üç kere olmak üzere] üç gün tekrarladı. (Cevap alamayınca) üçüncü çağırmanın sonunda: "Allahım, kötü kadınların yüzünü göstermedikçe canını alma!" diye bedduada bulundu. Benî İsrail, aralarında Cüreyc ve onun ibadetini konuşuyorlardı. O diyarda güzelliğiyle herkesin dilinde olan zaniye bir kadın vardı. "Dilerseniz ben onu fitneye atarım" dedi. Gidip Cüreyc'e sataştı. Ancak Cüreyc ona iltifat etmedi. Kadın bir çobana gitti. Bu çoban Cüreyc'in manastırı(nın dibi)nde barınak bulmuş birisiydi. Kadın onunla zina yaptı ve hamile kaldı. Çocuğu doğurunca: "Bu çocuk Cüreyc'ten" dedi. Halk (öfkeyle) gelip Cüreyc'i manastırından çıkarıp manastırı yıktılar, [hakaretler ettiler], kendisini de dövmeye başladılar, (linç edeceklerdi). Cüreyc onlara: "Derdiniz ne?" diye sordu.

"Şu fahişe ile zina yaptın ve senden bir çocuk doğurdu!" dediler. Cüreyc: "Çocuk nerede, (getirin bana?)" dedi. Halk çocuğu ona getirdi. Cüreyc: "Bırakın beni namazımı kılayım!" dedi. Bıraktılar ve namazını kıldı. Namazı bitince çocuğun yanına gitti, karnına dürttü ve: "Ey çocuk! Baban kim?" diye sordu. Çocuk: "Falanca çoban!" dedi. Bunun üzerine halk Cüreyc'e gelip onu öpüp okşadı ve: "Senin manastırını altından yapacağız!" dedi. Cüreyc ise: "Hayır! Eskiden olduğu gibi kerpiçten yapın!" dedi. Onlar da yaptılar. (Üçüncüsü): Bir zamanlar bir çocuk annesini emiyordu. Oradan şahlanmış bir at üzerinde kılık kıyafeti güzel bir adam geçti. Onu gören kadın: "Allah'ım şu oğlumu bunun gibi yap!" diye dua etti. Çocuk memeyi bırakarak adama doğru yönelip baktı ve: "Allahım beni bunun gibi yapma!" diye dua etti. Sonra tekrar memesine dönüp emmeye başladı. "Ebu Hureyre der ki: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, şehadet parmağını ağzına koyup emmeye başlayarak, çocuğun emişini taklid ederken görür gibiyim."

(Resulullah anlatmaya devam etti):

"(Sonra annenin yanından) bir kalabalık geçti. Ellerinde bir cariye vardı. Onu dövüyorlar ve: "(Seni zani seni!) Zina yaparsın, hırsızlık yaparsın ha!" diyorlardı. Cariye ise: "Allah bana yeter, o ne iyi vekildir!" diyordu. Çocuğun annesi: "Allahım çocuğumu bunun gibi yapma!" dedi. Çocuk yine emmeyi bıraktı, cariyeye baktı ve: "Allahım beni bunun gibi yap! dedi. İşte burada anne,evlat karşılıklı konuşmaya başladılar: [Anne dedi ki: "Boğazı tıkanasıca! Kıyafeti güzel bir adam geçti. Ben: "Allahım, oğlumu bunun gibi yap" dedim. Sen: "Allahım! Beni bunun gibi yapma!" dedin. Yanımızdan cariyeyi döverek, zina ve hırsızlık yaptığını söyleyerek geçenler oldu. Ben: "Allahım, oğlumu bunun gibi yapma" dedim. Sen ise: "Allahım, beni bunun gibi yap!" dedin."]

Oğlu şu cevabı verdi:

"Güzel kıyafetli bir adam geçti. Sen: "Allahım, oğlumu bunun gibi yap!" dedin, ben ise: "Allahım beni bunun gibi yapma!" dedim. Yanınızdan bu cariyeyi geçirdiler. Onu hem dövüp hem de: "Zina ettin, hırsızlık ettin!" diyorlardı. Sen: "Allahım, oğlumu bunun gibi yapma! "dedin. Ben ise: "Allahım, beni bunun gibi yap!" dedim. (Sebebini açıklayayım): O atlı adam cebbar zalimin biriydi. Ben de: "Allahım beni böyle yapma!" dedim. "Zina ettin, hırsızlık yaptın!" dedikleri şu zavallı cariye ise ne zina yapmıştı, ne de çalmıştı! Ben de "Alahım beni bunun gibi yap!" dedim." [Buhârî, Enbiya 50, Amel fi's-Salat 7;

Müslim, Birr 7, 8, (2550). Metin Müslim'den alınmalıdır.] 308

AÇIKLAMA:

1- Müellif, metnin Müslim'in metni olduğunu söylerse de hadisin sonunda, Müslim'deki asla uymayan bir durum var; üçüncü hikâyede annenin suali eksik. Biz bunu Müslim'den alarak köşeli parantez ([...]) içerisinde kaydettik. Ayrıca, sahibinin açıklaması Müslim'deki asılda daha kısa. Biz bu kısımda Teysir'in metnindekini aynen tercüme ettik.

2- Buharî'de kıssalar toptan da, ayrı ayrı da anlatılmıştır. **3-** Konuşma yaşından önce konuşan çocukların sayısı rivayetlerde yediye çıkmaktadır. İbnu Hacer, kaynaklarını da vererek diğerlerini de tanıtır.

* Biri, Firavun'un kızına berberlik yapan kadının oğludur. Firavun ateşe atacağı zaman bebek: "Anneciğim sabret, biz hak yoldayız" demiştir.

* Ashab-ı uhduddan bir kadın ateşe atılacağı zaman, memede olan çocuk: "Anneciğim sabret, sen hak üzeresin" demiştir.

* Hz. Yahya'nın beşikte iken konuştuğu rivayet edilmiştir. * Hz. İbrahim de beşikte konuşmuştur.

* Resulullah'ın o devirde Mübareku'l-Yemame adında bir çocuğun beşikte konuştuğu rivayet edilmiştir. Hz. Yusuf'un şahidi ihtilaflıdır.

Aynî, hadiste üç denmiş olmasını, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "üç" dediği zaman, diğerlerinin henüz vahyen bildirilmemiş olabileceği ihtimaliyle açıklar. Çünkü, Aleyhissalâtu vesselâm gaybı bilmezdi. Cenab-ı Hakk'ın bildirdiği kadarını bilirdi. Hz. Yusuf'a şahidlik eden çocuk, Firavun'un ateşe atmak istediği kadının çocuğu ve Yahya aleyhisselam da konuşma yaşından önce konuşan çocuklar arasında zikredilirler. Kurtubî "Bu üç çocuğun beşikte iken, diğerlerinin beşikten çıkmış, biraz daha büyümüş ama henüz çocuk yaşına basmamış halde konuşmalarıyla" te'vil ederek tearuzu giderir.

4- Hadiste, Cüreyc namazda konuşuyor gözükmektedir. Halbuki konuşmak namazı bozar. Alimler bu hususta şu açıklamayı yapar: Cüreyc'in zamanındaki şeriatte namazda konuşmak namazı bozmayabilir. Nitekim, İslam'ın bidayetinde namazda huşu ile ilgili ayet gelmezden önce namazda konuşulabiliyor, hareket edilebiliyordu. Ayetten sonra bu yasaklanmıştır. Mamafih, Cüreyc'in konuşmasını, "içinden, kendi kendine konuşmuş olabilir" şeklinde yorumlayan da olmuştur.

Cüreyc annesine cevapla, namaza devam şıklarından "devamı" tercih etmiş, ancak annesinin bedduasına mazhar olmuş ve bu dua indallah kabul görmüştür. Birkısım alimler, hadisten böyle bir durumda anneye cevap vermek gerektiğini istidlal etmişlerdir. "Kıldığı namazı nafile idi, anneye cevabı ise vacibtir" demişlerdir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın "Eğer Cüreyc alim olsaydı, annesinin çağırmasına cevap vermenin namazdan evla olacağını bilirdi" dediği de rivayet edilmiştir.

Nevevî şöyle der: "Annesinin duası kabul edilmiştir. Çünkü, Cüreyc' in namazı kısa tutup annesine cevap vermesi mümkündü. Ancak o, annesinin manastırı terkedip, dünyaya ve dünyaya ait işlere dönmesini talep edeceğinden korkarak cevap vermedi."

5- Hadisten Elde Edilen Bazı Fevaid: * Hadiste anne ve baba hukukunun büyüklüğü, çocuk mazur bile olsa anne ve babanın çocuğa yapacağı bedduanın makbul olacağı ders verilmektedir.

* Terbiyecilerin, terbiye ettiklerine karşı rıfk ile muameleleri esastır: Annesi Cüreyc'e daha ağır bedduada bulunabilirdi: Ölmesi, fuhşa düşmesi gibi... Bunları talep etmiyor: "Fahişe yüzünü görmeden ölme!" şeklinde dileniyor.

* Allah'a karşı sıdk içinde olana fitne zarar vermez. * Cüreyc kuvvetli bir yakine, sıhhatli bir ümide sahiptir. Nitekim, talebi üzerine, olmayacak şey vukua geliyor: Beşikteki çocuk konuşuyor.

* İki iş teâruz ederse, daha mühim olana öncelik verilmelidir. * Veliler kerâmet gösterirler. Bu, talep ve ihtiyarlarıyla da olabilir. * Nefsinde kuvvet gören, ibadetin meşakkatlisini tercih edebilir. * Fuhşiyat işleyenin hurmeti kalmaz.

* Hadisin bazı vecihlerinde ينا َو ّزلا ُتْيَب tabiri geçmektedir. Bu tabir, İsrailoğullarında fuhuş evlerinin mevcudiyetini ve onların zillete düşüşlerinin bir sebebini gösterir.

* 309 Abdest ve namaz önceki ümmetlerde de mevcuttur.

*** MAĞARA ASHABININ KISSASI**

بلا ُتيِبَمْلا ُمها َوآ بهتَح ْمُكَلْبَق َناَك ْنَّمِم َرَفَن ُةَث ًَت َقَلَطْنا :# ِ هاللّ َلوُس َر َلاَق]

:لاق امهْنَع ُ هاللّ يَ ِض َر رمع نبا نع ـ1 ▯5444ـ َ هاللّ اوُعْدَت ْنأ ّ َإ ِة َرْخَّصلا ِهِذه ْنِم ْمُكي ِجْنُي َ ُهَّنإ :اوُلاَقف .راَغلا ُمِهْيَلَع ْتَّدَسَف ،لَبَجلا َنِم ٌة َرْخَص ْت َرَدْحَناَف ،هيف اوُلَخَدف ، ٍراَغ

بأَن ُهَّنإ . اَم ً َو ٌها اَمُهَلْبَق ُقَبْغأ ً َو اَمِهيَلَع يَع ْرأ ُتْنُك َو ،نا َريِبَك ِناَخْيَش ِنا َوَبأ يِل َناَك ُهَّنإ : ْمُهَدحأ َلاَقف . ْمُكِلاَمْعأ ِحِلاَصِب ، اَم َو ٌها اَمُهَلْبَق َقُبْغأ ْنأ ُته ِرَكَف ،اَماَن ْدَق اَمُهُتْدَج َوَف .اَمُهَقوُبُغ اَمُهَل ُتْبَلَحَف اَماَن بهتَح اَمِهيَلَع ْحو ُرأ ْمَلَف ام ْوَي ر َجَّشلا ُبَلَط يِب َتْنُك ْنإ َّمُهللا : ُرْجَفلا َق َرَب بهتَح اَمُهَظا ًقيِتْسا ُرِظَتْنأ يِدَي Œlلَع ُحَدَقلا َو ،َيَمَدَق َدْنِع َن َوْغاَضَتَي ُةَيْب ِهصلا َو ،اَمُهِظَقوُأ ْنأ ُته ِرَك َو : ُرَخ َلاَق َو ؛ِجورُخلا َنوُعيِطَتْسَي َ ائْيَش َتَج َرَفْنَاف .ِة َرْخَّصلا ِهِذه ْنِم ِهيف ُنْحَن اَم اَّنَع ْج ِهرَفَف َكِهْج َو َءاَغِتْبا َكِلذ ُتْلَعَف يهنأ ُمَلْعَت

اَهُتْد▯ نَع ْهَسفَن ،اَهِسفَن ْتَعَنَتْماف يِهنِم بهتَح ْتَمَلأ اَهِب َس ٌةَن َنِم ،نيِنِهسلا َءاَتْنِيِ فَجَأ رأف ،هيلا ِساَّنلا ُّبَحأ َيه ٍهمَع ُةَنْبا يِل ْتَناَك ُه َّنإ َّمُهللا َمتاَخْلا َّضُفَت ْنأ َكَل ُّل ِحَي َ : ْتَلاَق اَهْيَلَع ُت ْرَدَق اَذإ بهتَح ْتَلَع َفَف اَهِسفَن َنْيَب َو يِنْيَب يِهلَخُت ْنأ يلَع ارانيِد َنيِ ْرِشع َو ًةَئاِم اَهُتْيَطْعأف

اَهْنَع َو َيه ُّبَحأ ُساَّنلا هيلا َو َت َرَك ُتْك ُبَهذلا ; اَّمُهللا ْنإ ْنُك ُت ُتْلَعَف َكِلذ َءاَغِتْبا▯ ُتْف َرَصناف اَهْيَلَع ِعوُق ُولا َنِم ُتْج َّرَحَتَف .ِهِقَحِب ّإ ُت ْرَجأَتْسا ُتْنُك يِهنإ َّمُهللا : ُثِلاهثلا َلاَقف .َجورُخلا َنوُعيِطَتْسَي َ ْمُهنأ ُرْيَغ ،ُة َرْخَّصلا ِتَج َرَفْناَف .ِهيف ُنْحَن اَم اَّنَع ْج ِرْفاَف َكِهْج َو اَي : َلاَقف ٍنيِ ِح َدْعَب يِنَءاَجَف ،ُلا َوْم ‘ا ُهْن ِم ْت َرُثَك بهتَح ُهَل ُهُت ْرَّمَثَف ، َبَهَذ َو ُه َرْجأ َك َرَت ٍد ِحا َو ٍلُج َر َرْيَغ ْمُه َرْجأ ْمُهُتْيَطْعأف َءا َرُجأ يِب ُئ ِزْهَتْسَت َ، هاللَّدْبَع اَي : َلاَقف .ُهَقَتْساَف َبْهِذا ، َك ُرْجأ ِقيِق َّرلا َو ِلِبا َو ِمَنَغلا َو ِرَقَبلا َنِم ى َرَت اَم ُّلُك : ُتْلُقف .يِ ْرِجأ هيلا ِهدأ ِ هاللّ َدْبَع ِتَج َرَفْناف ِهيف ُنْحَن اَم اَّنَع ْج ِرْفاَف َكِهْج َو َءاَغِتْبا َكِلذ ُتْلَعَف ُتْنُك ْنإ َّمُهللا . ُهُّلُك ُهَذَخأف ُهَقَتْساَف َبْهِذا ، َكِب ُئ ِزْهَتْسأ َ يِهنإ : ُتْلُقف

. ُة َرْخَّصلا ،َرَخَف اوُج َنوُشْمَي]. أخرجه الشيخان وأبو داود

نا اهنم تبلطو اهتدوار «اهُتدرأ» بنعمو.عوجلا نم نوحيصيو نوجضي
«««نوغاضتي»و.راهنلا رخآ برش « ُقوبَغلا

جرحلا نم برهلا « ُج ٌّرحتلا»و.عامجلا نع ةيانك « ِمتاخلا ٌّضَف»و.بدجلا اهباصأ
يأ « ُةنس اهب ْتهملأ»و.اهسفن نم يننكمت

. او“مث ولاضيق

1. (4995)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden önce yaşayanlardan üç kişi yola çıktılar. (Akşam olunca) geceleme ihtiyacı onları bir mağaraya sığındırdı ve içine girdiler. Dağdan (kayan) bir taş yuvarlanıp, mağaranın ağzını üzerlerine kapadı. Aralarında: "Sizi bu kayadan, salih amellerinizi şefaatçi kılarak Allah'a yapacağınız dualar kurtarabilir!" dediler. Bunun üzerine birincisi şöyle dedi: "Benim yaşlı, ihtiyar iki ebeveynim vardı. Ben onları çok kollar, akşam olunca onlardan önce ne ailemden ne de hayvanlarımdan hiçbirine yedirip içirmezdim. Bir gün ağaç arama işi beni uzaklara attı. Eve döndüğümde ikisi de uyumuştu. Onlar için sütlerini sağdım. Hâlâ uyumakta idiler. Onlardan önce aileme ve hayvanlarıma yiyecek vermeyi uygun bulmadım, onları uyandırmaya da kıyamadım. Geciktiğim için çocuklar ayaklarımın arasında kıvranıyorlardı. Ben ise süt kapları elimde, onların uyanmalarını bekliyordum. Derken şafak söktü: "Ey Allahım! Bunu senin rızan için yaptığımı biliyorsan, bizim yolumuzu kapayan şu taştan bizi kurtar!" Taş bir miktar açıldı. Ama çıkacakları kadar değildi.

İkinci şahıs şöyle dedi:

"Ey Allahım! Benim bir amca kızım vardı. Onu herkesten çok seviyordum. Ondan kâm almak istedim. Ama bana yüz vermedi. Fakat gün geldi kıtlığa uğradı, bana başvurmak zorunda kaldı. Ona, kendisini bana teslim etmesi mukabilinde yüz yirmi dinar verdim; kabul etti. Arzuma nail olacağım sırada: "Allah'ın mührünü, gayr-ı meşru olarak bozman sana haramdır!" dedi. Ben de ona temasta bulunmaktan kaçındım ve insanlar arasında en çok sevdiğim kimse olduğu halde onu bıraktım, verdiğim altınları da terkettim. Ey Allahım, eğer bunları senin rızayı şerifin için yapmışsam, bizi bu sıkıntıdan kurtar." Kaya biraz daha açıldı. Ancak onlar çıkabilecek kadar açılmadı.

Üçüncü şahıs dedi ki:

"Ey Allahım, ben işçiler çalıştırıyordum. Ücretlerini de derhal veriyordum. Ancak bir tanesi [bir farak pirinçten ibaret olan] ücretini almadan gitti. Ben de onun parasını onun adına işletip kâr ettirdim. Öyle ki çok malı oldu. Derken (yıllar sonra) çıkageldi ve: "Ey Abdullah! Bana olan borcunu öde!" dedi. Ben de: "Bütün şu gördüğün sığır, davar, deve, köleler senindir. Git bunları al götür!" dedim. Adam: "Ey Abdullah, benimle alay etme!" dedi. Ben tekrar: "Ben kesinlikle seninle alay etmiyorum. Git hepsini al götür!" diye tekrar ettim. Adam hepsini aldı götürdü. "Ey Allahım, eğer bunu senin rızan için yaptıysam, bize şu halden kurtuluş nasip et!" dedi. Kaya açıldı, çıkıp yollarına devam ettiler." [Buhârî, Enbiya 50, Büyû 98, İcâre 12, Hars 13, Edeb 5; Müslim, Zikr 100, (2743); Ebu Davud, Büyû' 29, (3387).][310]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde, bu üç yolcu, yaya giderken yağmura tutulurlar ve bu sebeple mağaraya iltica ederler. Sadedinde olduğumuz veçhinde, gece sebebiyle mağaraya girdikleri ifade edilmektedir. İkisinin birleşmesi mümkündür, akşam vakti yağmura tutulmuş olabilirler.

2- Hikâyede, İslam'ın ahlak-ı hasenesinden üç ahlakın Allah indinde makbuliyeti ifade edilmektedir. 1) Annebabaya hürmet, onların hukukuna riayet.

2) Allah rızası için insanların iffetlerine riayet.

3) Başkasının hakkına riayet... Başkasının maddî menfaatini kendi menfaati derecesinde gözetmek, hileye yer vermemek. Bu amelleri makbul kılan husus da, bunların ihlasla yani Allah rızası için yapılmış olmasıdır. Dolayısiyle, hadis, amelde ihlasın ehemmiyetine, tebliğde müstesna bir yer vermektedir. **3-** Sadedinde olduğumuz rivayette ücretin miktarı kaydedilmiyor. Fakat, bazı rivayetlerde bu bir farak pirinç olarak belirtilmiştir. Hatta bir başka rivayette yer alan açıklayıcı bir ziyade, hem miktar hususunda, hem de işçilerden birinin ücretini almayış sebebi hususunda bize bilgi sunmaktadır: "Ben bir grup insan tuttum, her birine yarım dirhem yevmiye verecektim. İşleri bitince herkese ücretini verdim. Biri: "Vallahi ben iki kişilik iş yaptım, bana bir dirhem vermezsen ücretini almayacağım" dedi ve almadan çekip gitti. İşte ben bu yarım dirhemi nemalandırdım."

Bir farak pirincin, o günün piyasasında yarım dirhem değerinde olabileceğini belirttikten sonra, nemalandırılmaya tabi tutularak koyun, deve, sığır sürülerine ulaşılan bu taban sermayenin, günümüzdeki karşılığını bulmaya çalışırsak şu sonuca varırız: Bir farak, üç sa' miktarında bir ölçektir. Bir sa' ise 2,120 ile 2,650 litre arasında değişen bir hacim miktarı. Öyle ise bir farak 6,360 ile 7,950 litre arasında değişen bir ölçek kadar olduğu[311] gözönüne alınırsa, mezkur yarım dirhemlik pirincin yaklaşık 6 veya 7 kilo civarında olduğu anlaşılır.

Bazı rivayetlerde işçiye on bin dirhemlik para ödediği, yani verdiği deve, koyun, sığır vesairelerin bu değere ulaştığı belirtilmiştir. Hadisin muhtelif vecihleri gözönüne alınınca, mezkur zatın, işçisinin parasını önce ziraatle, sonra hayvancılık vs. ile nemalandırdığı anlatılmaktadır: Ekmiş, satmış satınalmış, doğurtmuş vs. Yani ticaret ve istihsal çeşitlerinden pek çoğuna başvurmuştur.

4- Hadis, sıkıntılı ve belalı anlarda salih amelleri zikrederek Allah'a iltica ve duanın müstehab olduğunu ifade eder. Bazı fakihler, yağmur namazında da aynı tarzda dua etmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir. **5-** Hadiste dikkat çeken bir edeb, üç şahıstan hiçbiri, zikrettiği amelin salih olduğu hususunda cezmetmemesidir. Her biri "bu amelim rızana uygunsa", "senin rızan için idiyse.." gibi amelin değerlendirilmesini meşiet-i İlahiyeye bırakan ihtiyatî ifadelere yer vermişlerdir. Hatta birinci konuşan zatın sarfettiği; "Ey Allahım, bunu senin rızan için yaptığımı biliyorsun..." şeklindeki -itikad açısından- mahzurlu ifadenin de bu endişeye baktığı belirtilmiştir. Yani o sözün sahibi, ameli hususunda mütereddittir; bu ameli Allah katında makbul mü, değil mi? Şöyle demek istemiştir: "Eğer bu amelim makbulse şu duamı kabul buyur." **5-** Hadis, günahı bir noktada terketmenin, o noktaya kadar olan evveliyatını affettireceğini de ifade eder; Amcasının kızına, son anda teması terketmesi, o ana kadarki günahlarını affettirdi ki, bu "terk"le yaptığı dua makbul oldu.

6- Tevbenin makbul olması halinde, geçmişi affettireceği de hadiste ifade edilmektedir. **7-** İşçi ve patron tarafından bilinen belli bir miktar yiyecek mukabili ücretli tutmak caizdir. **8-** Salih kimselerin kerامete mazhar olması haktır. 9- Emaneti edada büyük fazilet vardır.

10- Fakihler, hadiste fuzuli şahsın bey'inde cevaz bulmuşlardır. **11-** Bazı alimler, "Emaneti taşıyan (müstevde') emanet malla ticaret yaparsa, kâr mal sahibine aittir" demiştir. Çoğunluk bu konuda başka görüşler ileri sürmüştür. "Mal, emaneti taşıyanın zimmetinde olduğu takdirde, izinsiz tasarrufta bulunsa, malın zimmeti üzerindedir, ticaret yaptığı takdirde kâr kendinin olur." Ebu Hanife "Kâr onun, ancak tasadduk eder" demiştir. Başka görüşler de var.

12- 312 Geçmiş milletlerde cereyan eden hadiseler, dinleyenlerin ibret almaları için anlatılabilir.

*** KİFL KISSASI**

نَع ُع ِزْنَي َ َناَك َو ،لْفِكْلا يهمَسُي ُلُج َر ْمُكْلبَق َناَك ْنميِف َناَك # ِ هاللّ ُلوُس َر ☐
َلاَق]: لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1 ☐5444ـ اَذه َّن' : ْتَلاَقف ؟ ِكيِكْبُي
اَم : َلاَقف . ْتَكَب َو ْتَدَعَت ْرا اَهِسْفَن ىلَع اَهَدا َرأ اًَّمَلَف . ارانيِد َنيهتِس اَهاَطْعأَف
ةَجاَح اَهِب َمِلَع ةأ َرْما َتنأف ٍءْيَش اَم ِكَل َو ،ِبَهْذاف .ِكِلذِب ى َرْحأ اَنأَف ؟ِبلاعَت
ِ هاللّ ِةَفاَخَم ْنِم اَذه ِتْنأ َنيِلَعْفَتأ : َلاَقف .ُةَجاَحْلا ًّإ ِاَهْيَلَع ِبَنلَمَح اَم َو طَق ُهْتلِمَع اَم
ٌلَمَع

هالَّل َو َو .ِكُتْيَطْعأ□

بح ْوأ بهتَح َكِلذ ْنِم ُسأّنلا َب ِجَعَف .ِلْفِكْلِل َرَفَغ ْدَق ىلاعَت َ هاللّ َّنإ :ِهِباَب ىلَع ُأُعْصِ ِهي َعب اَهَد ادبأ ْنِم َتاَمَف .ِهِتَلْيَل ْنِم َحَبْصأف ابوُتْكم □□

يذمرتلا هجرخأ .[ِهِنأَشِب ِمِهنام َز ِهِيَبَن ىلا ُ هاللّ .

1. (4996)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden önce yaşayanlar arasında Kifl adında biri vardı. Bildiğinden hiç şaşmazdı. İhtiyaç içinde olduğunu bildiği bir kadına gelerek, altmış dinar verdi. Kadından kâm almak üzere teşebbüse geçince kadın, titredi ve ağladı. "Niye ağlıyorsun?" diye sorunca, kadın: "Bu benim hiç yapmadığım (haram) bir amel. Bu günaha beni razı eden de fakrımdır!" dedi. Adam da: "Yani sen şimdi Allah korkusuyla mı ağlıyorsun? Öyleyse, Allah'tan korkmaya ben senden daha layıkım! Haydi git, verdiğim para da senin olsun. Vallahi ben bundan böyle Allah'a hiç asi olmayacağım!" dedi. Adam o gece öldü. Sabah, kapısında şu yazılı idi: "Allah Kifl'i mağfiret etti!"

Halk bu duruma şaşırdı kaldı. Allah o devrin peygamberine Kifl'in durumunu vahyen bildirinceye kadar şaşkınlık devam etti." [Tirmizî, Kıyamet 49, (2498).] 313

* AD KAVMİNİ HELAK EDEN RÜZGÂRIN KISSASI

هاللّ َلوُس َر ُتْيَتأف َةَنيدَمْلا ُتْمِدَق] :لاق يركبلا ديزي نب ثراحلا وهو □ #□
ِ.# ُتْلُقَف :ا َم ُنأش ِسأّنلا ؟ اوُلاَقف : 5444ـ 1- □ نع يبأ لئاو نع لجر نم ةعيبر
َو اَذإ َر ُتايا ٌدوُس ٌقِفْخَت ،ُإذاو َب ٌل ُمِتَقَلهُد السَّيْف َبَيْن يدي َر لوُس هاللّ
ِ أن ُأكوُن َمِثْل َو افِد ٍعاَد .ُلاَقف #: َو َم ا َو افُد ٍعاَد . َو المْسِجُد غاص ِباَهْلِه،
َر لوُس هاللّ ِ# ُيِريد ُأنْ يَبْعَث َعمُر و َبْن الَعاص ِنَحْو َر ِبيعة َفُقْلُت : أعوُذ ِباللّه

ىلَع : ُتْلُقف

مُث . ِناَتَداَرَجْلا ُهْتَّنَغ َو َرْمَخْلا ُهاَقَسَف ،ةَيواَعُم ِنب ِرْكَب ىلَع َل َزَنَف اَهَل□□
َو اسقُِ ِمَهُع ُرْكَب الَخْبيِرِ اَهب َسَقَطْت . ِإَنّ َاعاد اَمل ُق ِح طَت َبْعَثَت ُيِق َيَسْتَسْقِ
َمل َتآِك َرِمل ِض فأدواَيُه، َو ّ ُريس ِفأفادِيه، َفاسقِ َع َبْدَك اَم ُتْنُك ُمسقيه
فقيل َلُه : َاِخْتر َاحداهُنَّ، َفَاخْتار َخ َرجَ َي ُرِي دُ ج َبِلا َمُهر .ة َقاَل : الْمهُهَّمُ اِنه
الَمْخُر الذهب َقاُه؛ ُفر َع ُهَل َثَّ سَحاِب َحمر ا ُء، َو َبيضا ُء، َو َسوداُ .
اِنَّهُ َلم َيْر َسل الرهِ ِيحُ إِ َّمقدار هذه الَحلْقة، يعني َنب ُمعاوية ! َيشكر ُهَل :
ِمنهُ . فقيل َلُه : َخذْها َر َماد ار َماداً َتْذر َمِنْ َعاد أحداً . فقال# َعنُد ذلك

َءاَد ْوَّسلا

هجرخأ .[ِميم َّرلاَك ُهْتَلَعَج َّإِ ْهِيَلَع ْتَتأ ٍءْيَش ْن ِم ُرَذَت اَم َميِقَعْلا َحي ِهرلا ْمِهْيَلَع
اَنْلَس ْرأ ْذإ ٍداَع يِف َو :أ َرَق َّمُث .ِمَتاَخْلا َةَقْلَح قارتحا يف يهاتنملا « ُداَدْم
َّرلا»و.فورعم « ُداَم َّرلا»و.هببس وهو رطملا عاطقنا نم هلصاو ،ءغلا «
ُطحقلا».يذمرتلا

رطملاب يتأت و حقلت يتلا « ُميِقَعْلا ُحي َّرلا»و.ةقرلاو .

1. (4997)- Ebu Vail, Rebîa kabilesinden el-Haris İbnu Yezid el-Bekrî adında bir adamdan naklen anlatıyor: "Medine'ye gelmiştim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gittim. Mescid, cemaatle dolu idi. Orada dalgalanan siyah bayraklar vardı. Hz. Bilal (radıyallahu anh) kılıcını kuşanmış, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında duruyordu. Ben: "Bu insanların derdi ne, (ne oluyor)?" diye sordum." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Amr İbnu'l-As'ı, Rebîa'ya doğru göndermek istiyor, (onun hazırlığı var)!" dediler. Ben: "Âd elçisi gibi olmaktan Allah'a sığınırım" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Âd elçisi de nedir?" buyurdular. Ben: "Bunu çok iyi bilen kimseye düştünüz. Âd (kavmi) kıtlığa uğrayınca Kayl'ı kendileri için su aramaya gönderdi. Kayl da, Bekr İbnu Muaviye'ye uğradı. O, buna şarap içirdi ve Mekke'de o sıralarda seslerinin ve tegannisinin güzelliğiyle meşhur Cerade isminde iki cariye de şarkılar söyledi. [Bu suretle bir ay kadar kaldıktan sonra], Mühre (İbnu Haydân kabilesinin) dağına müteveccihen oradan ayrıldı. Dedi ki: "Ey Allahım! Ben sana ne tedavi edeceğim bir hasta, ne de fidyesini ödeyeceğim bir esir için gelmedim. Sen kulunu, sulayıcı olduğun müddetçe sula. Onunla birlikte Bekr İbnu Muaviye'yi de sula. -Böylece kendisine içirdiği şarap için ona teşekür eder.-

Bunun üzerine onun için üç parça bulut yükseltildi. Biri kızıl, biri beyaz, biri de siyah. Ona: "Bunlardan birini seç!" denildi. O, bunlardan siyah olanını seçti. Ona: "Âd kavminden tek kişiyi bırakmayıp helak edecek bu bulutu toz duman olarak al!" denildi." Bunu söleyince (aleyhissalâtu vesselâm): "(Onlara) sadece şu -yüzük halkası-miktarında rüzgâr gönderildi" buyurdular ve arkasından şu mealdeki ayet-i kerimeyi tilavet ettiler: "Âd (kavminin helak edilmesinde) de (ibret vardır). Hani onların üzerine o kısır rüzgârı göndermiştik. Öyle bir rüzgâr ki, her uğradığı şeyi (yerinde) bırakmıyor, mutlaka onu kül gibi savuruyordu" (Zariyat 41-42). [Tirmizî, Tefsir, Zâriyat, (3269, 3270).] 314

AÇIKLAMA:

1- Ebu Bekr İbnu'l-Arabi'nin hadisten çıkardığı bazı tesbitleri kısmen özetleyerek sunuyoruz: **1)** Eski milletlerle ilgili haberler, dini ilgilendirmediği takdirde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dışınaki kimselerden de dinlenebilir, bu caizdir.

2) Bu hadisin aslı uzun ise de, Tirmizî kısaltarak almıştır. Aslına göre Resulullah'a Ad elçisinin hikâyesini anlatan el-Haris İbnu Yezid el-Bekrî, Medine'ye, Aleyhissalâtu vesselâm'dan memleketindeki birkısım arazinin tasarruf yetkisini talep etmek üzere gelmiş birisi idi. Resulullah'ın yanında, aynı şeyi talep eden Temimli bir yaşlı kadın görünce: "Ey Allah'ın Resulü! Ben, Âd kavminin elçisi Kayl İbnu Anz gibi olmaktan Allah'a sığınırım!" der. Bunu nüzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen onların kıssasını biliyor musun?" diye sorar: Haris İbnu Yezid: "Evet!" der ve anlatır: "Biz, onların memleketine iyiliklerini talep etmek üzere gelenlerdeniz. Atalarımız bize onlarla ilgili haberler anlattılar. Bu haberleri küçükler büyüklerden öğrenip yeni gelenlere anlatırlar!" der. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine hadiste geçtiği üzere sorusunu sorar ve diğeri anlatır. **3)** İslam, tevatür bulduğu takdirde, kâfirin haberini kabul eder, bu hadiste onun delili var. **4)** Âd kavminin su talebi için elçi göndermelerinin meşru bir aslı mevcuttur. Nitekim bütün şeriatlerde buna rastlanır. Bizde de araziye çıkıp yağmur duasında bulunmak sünnettir. **5)** O sıralarda Mekke'de Amalika kavmi vardı. Bunlar Bekr İbnu Muaviye kabilesine konakladılar. -Muaviye İbnu Bekr İbni Şübeym kabilesi de denmiştir.- Ama burada eğlenceye yöneldiler. Bekr'in meşhur iki çalgıcı cariyesi Ceradeler, Âd ve Semud için onlara şarkılar söylediler. Şiirlerinde, ne maksadla geldilerse onun yerine getirilmesini talep etmeyi teşvik eden sözler vardı. Bu şiiri, Muğribe İbnu Bekr, Âd kavmine helakın gelmesinden korktuğu için yazmıştı. Çünkü Âd onun dayıları idi. Muğribe İbnu Bekr, bu şiirin okunmasını o iki cariyeye söyledi. Kendisi okumaktan kaçındı. Ta ki, misafirlerinin aklına onları ağırlamaktan bıkkınlık geldi diye bir vehim gelmesin. Şiir üzerine elçiler, gafletlerinden uyandılar ve su talebinde bulundular. **6)** Yüzük halkası gibi rüzgârın gönderilmesi rüzgârın da Allah'ın diğer mahlukatı gibi bir mahluku olduğunu, şeyi Allah'ın onda yarattığı şiddet nisbetinde itip sarstığını, bunun sonucu olarak alt-üst olmaların, dağılıp toz olmaların, daha da öte, yok olmaların meydana geldiğini gösterir.

7) Ayette geçen akim (kısır) rüzgâr, yağmur getirmeyen ve bitkileri ilkah etmeyen (döllendirmeyen) rüzgâr demektir.

8) Akim rüzgâr, rîhu'ddebur da denen garb yani batı rüzgârıdır. Doğu rüzgârı da denen sabâ rüzgârının zıddıdır. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sabâ rüzgârı ile yardıma mazhar oldum. Debur rüzgârı ile de Âd kavmi helak edildi" buyurmuştur. Kezâ: "Sabâ rüzgârı bana yardım etti, ama o, benden öncekilere azab olmuştu" buyurmuştur. 9) İbnu'l-Arabî, son olarak bu hadisenin çarşamba günü cereyan ettiğini, bu yüzden halkın çarşamba gününü uğursuz addettiklerini belirtir ve bu inancın hiçbir esasa dayanmayan batıl tahayyülat olduğunu söyler. 315

* KEL, ALATENLİ VE ÂMANIN KISSASI

دا َرأ ،بمْعأ َو َع َرْقأ َو َص َرْبأ : َليِئا َرْسإِ ِنَب ْنِم ةَث ً َث َّنإِ :# ِ هاللّ لوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبا نع ـ1 □5443ـ بِذهلا بِهنَع ُبَهْذِي َو ،ٌنَسَح
ٌدْل ِج َو ٌنَسَح ٌن ْوَل :لاق ؟ َكْيَلإِ ُّبَحأ ٍءْيَش ُّيأ : َلاَقَف َص َرْب'ا نَتاأف اكَلَم ْمِهْيَلإِ
َثَعَبَف ،ْمُهَيِلَتْبَي ْنأ ُ هاللّ

ةَقاَن ُهاَطْعأَف . ُلِب"ا : َلاَق ؟ َكْيَلإِ ُّبَحأ ِلاَمْلا ُّيأ : َلاَقَف . انَسَح ادْل ِج َو انَسَح ان
ْوَل َبِطْعأ َو ُه ُرَذَق ُهْنَع َبَهَذَف ،ُهَحَسَمَف . ُسانَلا ِنِ َرَذَق ْدَق بِذَّلا اَذه بِهنَع ُبَهْذِي َو
،ٌنَسَح ٌرْعَش : َلاَق ؟ َكْيَلإِ ُّبَحأ ٍءْيَش ُّيأ : َلاَقَف . َع َرْق'ا نَتأ َّمُث .اَهيِف َكَل ُ هاللّ
َك َراب : َلاَقَف ،َءا َرْشُع

لاق َو . ً ِماَح ةَ َرَقَب َنطعأف . ُرْقَبْلا : َلاَق ؟ َكْيَلإِ ُّبَحأ ِلاَمْلا ُّيأف : َلاَق . انَسَح□ :
ارْعَش َبِطْعُأ َو . ُهْنَع َبَهَذَف ُهَحَسَمَف . ُسانَلا ِنِ َرِذَق ُ هاللّ َّد َرَف ُهَحَسَمَف .
َسانَلا ِهِب َر ِصْبأَف ي ِرَصَب هيلَع ُ هاللّ َّد ُرَي ْنأ :لاق ؟ َكْيَلإِ ُّبَحأ ٍءْيَش ُّيأ َلاَقَف
بمْع'ا نَتأ َّمُث .اَهيِف َكَل ُ هاللّ َك َراَب.

اَذهل َو ،ِلِب"ا َنِم ٍدا َو اَذهل َناَكَف .اَذه َدَّل َو َو ،ناَذه َجَتْنأَف . ادِلا َو ةاَش
َبِطْعأف . ُمَنَغلا : َلاَق ؟ َكْيَلإِ ُّبَحأ ِلاَمْلا ُّيأف َلاَق . ُه َرَصَب ِهْيَلَع يف ُلاَب ِحْلا َبِ
ْتَعَطَقْنِا ْدَق ،ٌنيِكْسِم ٌلُج َر :لاَقف . ِهِتَئْيَه َو ِهِت َروُص يف َص َرْب'ا نَتأ ُهَّنإِ َّمُث .
ِمَنَغلا َنِم ٍدا َو اَذهل َو ،ِرَقَبْلا َنِم ٍدا َو يف ِهِب ُغَّلَبَتأ اريِعَب َلاَمْلا َو َنَس َحْلا َدْل
ِجلا َو َنَسَحْلا َن ْوَّللا َكاَطْعأ يِذَّلِاب َكُلأْسأ ، َكِب َّمُث ِ، هللِّاب َّإِ َم ْوَيلا َيِل َغ َ ً َب
َف ،ي ِرَفَس

ي ِرَفَس.

لاَمْلا اَذه ُتْث َر َو اَمَّنإِ : َلاَقف . ُهاللّ َكاَطْعأف اريِقَف ، ُسانَلا َك ُرَذْقَي َص َرْبأ□
ْنُكَت ْمَلأ ؟ َكُف ِرْعأ يِهنأَك : ُهَل َلاَقف . ٌة َريِثَك ُقوُقُحْلا : ُهَل َلاَقف اَم َلَثِم ِهْيَلَع َّد
َر َو . َكِلذ َلْثِم ُهَل َلاَقف . ِهِت َروُص يف َع َرْق'ا نَتأ َو . َتْنُك اَم ىلا ُ هاللّ َك
َرَّيَصَف ابِذاَك َتْنُك ْنإِ : َلاَقف . ٍرباَك ْنَع اربِاَك ٍليِبَس ُنْبا َو ٌنيِ َكْسِم ٌلُج َر : ُهَل َلاَقف
. ِهِتَئْيَه َو ِهِت َروُص يف بمْع'ا نَتأ َّمُث . َتْنُك اَم ىلا ُ هاللّ َك َرَّيَصَف ابِذاَك َتْنُك ْنإِ
َر َّد 'ا َو َّ ُل . َلاَقف :

لاَقَف . ي ِرَفَس يف اَهِب ُغَّلَبَتأ ةاَش َك َرَصَب َكَيْلَع َّد َر يِذَّلاِب َكُلأْسأ . َكِب□ : ّمُث ِ هللاِب َّإ َم ْوَيْلا َغ ًب ًَف ى ِرَفَس يف ُلاَب ِحلا َيِب ْتَعَّطَقت َو . هللّ ُهَتْذَخأ ٍءْيَشِل َم ْوَيْلا َكُدِهْجُأ َ ِ هاللّ َوف . َتْئِش اَم ْعَد َو ، َتْئِش اَم ْذُخَف .يِناَنْغأ ْد َقَف اريِقَف َو ،ي ِرَصَب هيَلَع ُ هاللّ َّد َرَف ىمْعأ ُتْنُك ْدَق

ليقو ،لماحلا « ُءا َرَشُعلا ُةَقاَّنلا».ناخيشلا هجرخأ .[َكْيَب ِحاَص ىلَع َط ِخُس َو ، َكْنَع َي ِض ُر ْدَقف . ْمُتيِلُتْبا اَمَّنِإف ،َكَلاَم ْكِسْمأ :َلاَقَف ابحاص يأ « ِناذه َجتناُف» هلوقو.جاتنلاو دلولا ةرثك اهنم فرع يتلا « ُدلا َوْلا ُةَأَّشلا»و .رهشأ ةرشع اهلمح: ىلع تنأ يتلا

يأ « ُلاَب ِحلا َيِب ْتعطقنا» ىنعمو.ةدولا دنع اهدقتفاو اهب تنتعا هانعمو ،ةاشلا بحاص يأ «اذه َدَّل َو»و.رقبلاو لب“ا « َكُدِهْجُأ َ» ىنعمو.يدادجاو يِئاباآ يأ « ِرباَك نع ‘ارِباَك ُهُتث ِرو» هلوقو.يضرغ هب غلبا ام يل سيل يأ « َغب َىنعم»و.بابس ا

نانتماو ذخ‘ا يف كيلع قشأ يأ .

1. (4998)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benî İsrail'den üç kişi vardı: Biri alatenli, biri kel, biri de âma. Allah bunları imtihan etmek istedi. Bu maksadla onlara (insan suretinde) bir melek gönderdi.

Melek önce alatenliye geldi. Ve: "En çok neyi seversin?" dedi. Adam: "Güzel bir renk, güzel bir cild, insanları benden tiksindiren halin gitmesini!" dedi. Melek onu meshetti. Derken çirkinliği gitti, güzel bir renk, güzel bir cild sahibi oldu. Melek ona tekrar sordu: "Hangi mala kavuşmayı seversin?"

"Deveye!" dedi, adam. Anında ona on aylık hamile bir deve verildi. Melek: "Allah bunları sana mübarek kılsın!" deyip (kayboldu) ve kelin yanına geldi. "En ziyade istediğin şey nedir?" dedi. Adam: "Güzel bir saç ve halkı ikrah ettiren şu halin benden gitmesi" dedi. Melek, keli elleriyle meshetti, adamın keli gitti. Kendisine güzel bir saç verildi. Melek tekrar: "En çok hangi malı seversin?" diye sordu. Adam:

"Sığırı!" dedi. Hemen kendisine hamile bir inek verildi. Melek: "Allah bu sığırı sana mübarek kılsın!" diye dua etti ve âmanın yanına gitti. Ona da: "En çok neyi seversin?" diye sordu. Adam: "Allah'ın bana gözümü vermesini ve insanları görmeyi!" dedi. Melek onu meshetti ve Allah da gözlerini anında iade etti. Melek ona da: "En çok hangi malı seversin?" diye sordu. Adam:

"Koyun!" dedi. Derhal doğurgan bir koyun verildi."

Derken sığır ve deve yavruladılar, koyun da kuzuladı. Çok geçmeden birinin bir vadi dolusu develeri, diğerinin bir vadi dolusu sığırları, öbürünün de bir vadi dolusu koyunları oldu. Sonra melek, alatenliye, onun eski hali ve heyetine bürünmüş olarak geldi ve: "Ben fakir bir kimseyim, yola devam imkânlarım kesildi. Şu anda Allah ve senden başka bana yardım edecek kimse yok! Sana şu güzel rengi, şu güzel cildi ve şu malı veren Allah aşkına bana bir deve vermeni talep ediyorum! Ta ki onunla yoluma devam edebileyim!" dedi. Adam: "(Olmaz öyle şey, onda nicelerinin) hakları var!" dedi ve yardım talebini reddetti. Melek de: "Sanki seni tanıyor gibiyim! Sen alatenli, herkesin ikrah ettiği, fakir birisi değil miydin? Allah sana (sıhhat ve mal) verdi" dedi. Ama adam:"

(Çok konuştun!) Ben bu malı büyüklerimden tevarüs ettim!" diyerek onu tersledi. Melek de: "Eğer yalancı isen Allah seni eski haline çevirsin!" dedi ve onu bırakarak kel'in yanına geldi. Buna da onun eski halinde kel birisi olarak göründü. Ona da öbürüne söylediklerini söyleyerek yardım talep etti. Bu da önceki gibi talebi reddetti. Melek buna da:"Eğer yalancıysan Allah seni eski haline çevirsin!" deyip, âmaya uğradı. Buna da onun eski hali heyeti üzere (yani bir âma olarak) göründü. Buna da: "Ben fakir bir adamım, yolcuyum, yola devam etme imkânı kalmadı. Bugün, evvel Allah sonra senden başka bana yardım edecek yok! Sana gözünü iade eden Allah aşkına senden bir koyun istiyorum; ta ki yolculuğuma devam edebileyim!" dedi. Âma cevaben: "Ben de âma idim. Allah gözümü iade etti, fakirdim (mal verip) zengin etti. İstediğini al, istediğini bırak! Vallahi, bugün Allah adına her ne alırsan, sana zorluk çıkarmayacağım!" dedi. Melek de: "Malın hep senin olsun! Sizler imtihan olundunuz. Senden memnun kalındı ama diğer iki arkadaşına gadap edildi" dedi (ve gözden kayboldu)." [Buhârî, Enbiya 50, Müslim, Zühd 10, (2964).] 316

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, üç farklı arazın, insan mizacında hasıl ettiği haleti görmekteyiz. Âma yumuşak kalpli ve cömert, kel ve alatenli bencil ve merhametsiz. Kirmânî, bu durumdan şöyle bir netice çıkarır: "Âmanın mizacı, diğer iki arkadaşına rağmen daha sıhhatlidir. Çünkü alatenlilik, mizacın fesadından ve tabiatın bozulmasından husül bulan bir hastalıktır. Kel hastalığı da öyle. Âmalık ise bunlardan ayrıdır; bu, mizaçtaki bozulmanın bir neticesi değildir. Çoğu kere haricî bir sebepten meydana gelir. Bu sebeple âmanın tabiatı güzel, diğerlerininki kötü olmuştur." 317 **2-** HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD

* Dinleyenin ibret alması için, geçmişte vukua gelmiş olan hâdisatın zikri caizdir. Bu onlar hakkında gıybet sayılmaz. Onların ismen zikredilmeyişindeki sır da burada yatmalıdır. Hatta bilahare bunların başına neler geldi, o da açıklanmamıştır. Ancak meleğin söylediği eski duruma döndükleri anlaşılmaktadır. * Hadiste nimete karşı nankörlükten tahzir (sakındırma), şükre teşvik ve nimeti itiraf etmeye ve Allah'a hamdetmeye teşvik var.

* Sadakanın fazileti gösterilmekte, zayıflara merhametli olmaya, ihtiyaçlarını görmeye davet edilmektedir. * 318 Cimrilikten zecr edilmektedir. Çünkü cimrilik, sahibini yalana ve Allah'ın nimetini inkâra sevketmiştir.

* BİN DİNAR BORÇ ALANIN KISSASI

هَف ِلْسُي ْنأ َليئا َرْسإ يِنَب َضْعَب َلأَس ليئا َرْسإ يِنَب ْنِم ُّج َر # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َرَكَذ] : لاق ْهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □5444ـ اَهَعَفَدَف . َتْقَدَص : َلاَق
. يِفَك ِ هللّاِب ىَفَك : َلاَق . ِليِفَكْلاِب يِنِتْأف : َلاَق . اديِهَش ِ هللّاِب ىَفَك :َلاَق .
ْمُهُدِهْشُأ ِءاَدَهُّشلاِب يِنِتْئِا : َلاَقف .ٍراَنيِد َفْلأ ةَبَشَخ َذَخَّتاَف . ْد ِجَي ْمَلَف ُهَلَّجأ
يِذهلا ِلَج‘ا يف ِهْيَلَع ُمَدْقَي ابَك ْرَم َسَمَتْلا َّم ُث . ُهَتَجاَح َىَضقف ،ِرْحَبْلا يف َج
َرَخَف ،بِهَسُم ٍلَجأ ىلا ِهْيَلإ ِيهنأ ُمَلْعَت َكَّنِإ َّمُهللا : َلاَق َّمُث . َرْحَبلا اَهِب َىتأ َّمُث
.اَهَع ِض ْوَم َجَّج َز َّمُث . ِهِب ِحاَص ىلا ُهْنِم ةَفي ِحَص َو ٍراَنيِد َفْلأ اَهيِف
َلَخْدأف ،اَه َرَقَنَف

يِفَك ِ هللّاِب ىَفَك : ُتْلُقَف . يِفَك يِنَلأَس َو . اديِهَش َكِب َي ِض َرَف اديِهَش ِ □
هللّاِب ىَفَك : ُتْلُقَف . اديِهَش يِنَلأَسف ٍراَنيِد َفْلأ ِن ً ُف ْنِم ُتْفَّلَست َوُه َو َف َرْصَنا
َّمُث . ِهيف ْتَجِل َو ُهتَح ِرْحَبْلا يف اَهِب ُم َرَف اَهُكِعد ْوَتْسأ يِهنإو ،ْد ِجأ ْمَلَف
ابَك ْرَم َد ِجأ ْنأ ُتْدَهَج يِهنإ َو . يِفَك َي ِض َرف اَهيف يِتهلا ِةَبَشَخ ْلاِب اَذإف
. ِهلاَمِب َءاَج ْدَق ابَك ْرَم َّلَعَل ُرُظْنَي ُهَفَلْسأ َناَك يِذَّلا ُلُج َّرلا َج َرَخَف ِهِدَلَب ىلا ُج
ُرْخَي ابَك ْرَم ُسِمَتْلَي َكِلذ يف اِدهاَج ُتْل ِزاَم : َلاَق َو .ٍراَنيِد ِفْلأِب َىتأف . ُهَفَلْسأ
َناَك يِذَّلا َمِدَق َّمُث . َةَفي ِحَّصلا َو َلاَمْلا َدَج َو اَه َرَشَن اهمَلَف . ابَطَح ِهِلْه‘
اَهَذَخأف ،ُلاَمْلا ْد ِجأ ْمَل يِهنأ َك ُرِبْخُأ : َلاَق ؟ ٍءْىَشِب هيلإ َتْثَعَب َتْنُك ْله : َلاَق .
بَك ْرَم ِبَلَط يف□ Œِهيف ُتْيَتأ يِذهلا َلْبَق ابك ْرَم ُتْدَج َو اَمَف ، َكِلاَمِب َكَيِت
هجرخأ .[اِدشا َر ٍراَنيِد ِفْل‘اِب ْف ِرَصْناف ،ةَبَشَخْلا يف َتْثَعَب يِذهلا َكْنَع ىهدأ
ْدَق ىلاَعَت َ هاللّ َّنإف : َلاَق . ِهيف ُتْئ ِج يِذهلا َلْبَق ابَك ْرَم لمتحيو اهرعش دئاز
فذح وهو ،بجاوحلا جيجزت نم ذوخأم ،اهحلصأو رقنلا عضوم ى هوس يأ «
اَهَع ِض ْوَم جَّج َز».يراخبلا

هفوج يف ام ظفحيو هكسميل اجاجز هيلع هدشو ةبشخلا فرط يف رقن .
4999) .1 نوكي نأب جزلا نم ذوخأم نأ نوكي)**-** Hz. Ebu Hureyre

(radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî İsrail'den bin dinar borç para isteyen bir kimseden bahsetti. Benî İsrail'den borç talep ettiği kimse: "Bana şahidlerini getir, onların huzurunda vereyim, şahid olsunlar!" dedi. İsteyen ise: "Şahid olarak Allah yeter!" dedi. Öbürü: "Öyleyse buna kefil getir" dedi. Berikisi "Kefil olarak Allah yeter" dedi. Öbürü: "Doğru söyledin!" dedi ve belli bir vade ile parayı ona verdi. Adam deniz yolculuğuna çıktı ve ihtiyacını gördü. Sonra borcunu vadesi içinde ödemek maksadıyla geri dönmek üzere bir gemi aradı, ama bulamadı. Bunun üzerine bir odun parçası alıp içini oydu. Bin dinarı sahibine hitabeden bir mektupla birlikte oyuğa yerleştirdi. Sonra oyuğun ağzını kapayıp düzledi. Sonra da denize getirip: "Ey Allahım, biliyorsun ki, ben falandan bin dinar borç almıştım. Benden şahid istediğinde ben: "Şahid olarak Allah yeter!" demiştim. O da şahid olarak sana razı oldu. Benden kefil isteyince de: "Kefil olarak Allah yeter!" demiştim. O da kefil olarak sana razı olmuştu. Ben ise şimdi, bir gemi bulmak için gayret ettim, ama bulamadım. Şimdi onu sana emanet ediyorum!" dedi ve odun parçasını denize attı ve odun denize gömüldü. Sonra oradan ayrılıp, kendini memleketine götürecek bir gemi aramaya başladı. Borç veren kimse de, parasını getirecek gemiyi beklemeye başladı. Gemi yoktu ama, içinde parası bulunan odun parçasını buldu. Onu ailesine odun yapmak üzere aldı. (Testere ile) parçalayınca parayı ve mektubu buldu. Bir müddet sonra borç alan kimse geldi. Bin dinarla adama uğradı ve: "Malını getirmek için aralıksız gemi aradım. Ancak beni getirenden daha önce gelen bir gemi bulamadım" dedi. Alacaklı: "Sen bana bir şeyler göndermiş miydin?" diye sordu. Öbürü: "Ben sana, daha önce bir gemi bulamadığımı söyledim" dedi. Alacaklı: "Allah Teala hazretleri, senin odun parçası içerisinde gönderdiğin parayı sana bedel ödedi. Bin dinarına kavuşmuş olarak dön" dedi." [Buhârî, Kefalet 1, (muallak olarak); Büyû 10 (muallak ve mevsul olarak), İsti'zan 25 (muallak olarak).]319

AÇIKLAMA:

1- Hadisten ulema şu fevaidi çıkarmıştır: * Borçta vade caizdir * Borçta vadeye uymak vacibtir. Ancak: "Bu bir vecibe değil, maruf ve hoş olan prensiptir" diyen de olmuştur. * Benî İsrail'de ve başkalarında cereyan eden vak'aları ibret ve amel için anlatmanın cevazı vardır. * Deniz ticareti ve gemiye binmek caizdir.

* Borç vermelerde şahid ve kefil istemek caizdir. * Borç alıpverme işlerinde Allah'a tevekkülün fazileti var. Kim hakiki tevekkülde bulunursa, Allah onun ödemesini tekeffül etmekte; yardımını, nusretini eksik bırakmamaktadır. * Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) bu kıssayı, mefhumu ile amel etmek için anlatmıştır. Aksi halde anlatmasında bir mana kalmazdı. 320

* MÜTEFERRİK HADİSLER

هجرخأ .]ٍةَنَس ِةَئاِمُّتِس ُمَّسلا َو ُة ًّصلا اَمِهْيَلَع ٍدهمَحُم َو سيِع َنْيَب اَم ُة َرْتَف[
□4444 □ 1ـ نع ناملس َر َض ِي هاللّ ُ هْنَع لاق:

. يراخبلا

1. (5000)- Hz. Selman (radıyallahu anh) dedi ki: "Hz. İsa ile Hz. Muhammed aleyhimessalatu vesselam arasındaki fetret altı yüz senedir." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 53.]321 AÇIKLAMA:Hadiste geçen fetretten murad, Allah tarafından bir peygamberin gönderilmediği müddettir. Selman'ın verdiği bu rakam hususunda bazı ihtilaflar var: Katâde'ye göre bu müddet 560 senedir. Kelbî'den, 540 olduğu rivayet edilmiştir. 400 sene diyen de olmuştur. 322

دواد وبأ هجرخأ .]َةَّيِسوُجَمْلا ُسيِلْبِإ ْمُهَل َبَتَك ْمُهُّيِبَن َتاَم اَّمَل َس ِراَف َلْهأ َّنأ[.
□4441□ 2ـ نعو نبا سابع َر َض ِي هاللّ ُ امهْنَع:

2. (5001)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İranlıların peygamberi vefat ettiği zaman, İblis, onlara Mecusilik dinini yazdı." [Bu rivayet, elde mütedavil Ebu Davud nüshalarında bulunmamıştır.] 323

319 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/257-258.

َوه يِبَن ٌرْيَزُعأ ي ِرْدأ ً َو َ؟ ْمأ َوُه ٌنيِعَل ٌعَّبُتأ ي ِرْدأ َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
□4442□ 8ـ نعو يبأ ةريره َر َض ِي هاللّ ُ هْنَع

. ْمأ[. هجرخأ وبأ دواد

3. (5002)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Tübba' mel'un mudur bilemiyorum. Keza Üzeyr, peygamber midir onu da bilemiyorum." [Ebu Davud, Sünnet 14, (4674).] 324

AÇIKLAMA:

1- Tübba' Himyerli bir kraldır, büyük orduları olmuştur. Tübba' denilmesi tebaiyetinin çokluğundandır. Kur'an-ı Kerim'de iki yerde ondan bahsedilir. Duhan 37 ve Kaf 14. ayetler... Resulullah, Tübba' hakkında, vahye mazhar olmazdan önce böyle söylemiştir. Ancak, daha sonra "Tübba'a sövmeyin, çünkü o Müslüman olmuştur" diyecektir. Resulullah'tan gelen bazı hadislerde, "Tübba' lain mi; Zülkarneyn peygamber mi; hudud cezası, sahibini günahtan temizler mi bilemediğini" ifade etmiştir. Ancak bazı rivayetlerde, Cenab-ı Hakk'ın, peygamberine "hududun kefaret olduğunu, Tübba'ın Müslüman olduğunu" bildirdiği belirtilmiştir. 325

اَهَج ْو َز ىثْنُأ ْنُخَت ْمَل ُءا َّوَح ؟ ًوَل َو ،ُمْحهللا ِزَنْخُت ْمَل َليِئا َرْسإ ُونَب َ ْوَل :#ِ
هالّل ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □4448ـ لكأ يف هل
ءاوَح ُةنايخ»و.هحير ريغت َو نتنأ اذإ «َزَنْخَي ُمْحهللا Œةحيصنلا كرت يه «َمَد
َزَنَخ».ناخيشلا هجرخأ .[َرْهَّدلا

اهريغ يف ةرجشلا .

4. (5003)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer Benî İsrail olmasaydı, et kokuşmazdı. Eğer Havva olmasaydı, kadınlar kocalarına hiçbir zaman ihanet etmezdi." [Buhârî, Enbiya 1, 25; Müslim, Radâ 63, (1470).] 326

AÇIKLAMA:

1- Bizzat Kur'an-ı Kerim'in ifadesi ile, Benî İsrail'e gökten hergün bıldırcın kuşu ve kudret helvası yağardı (Bakara 57). İlahî emir gereği bunlardan sadece günlük ihtiyaçlarını alırlar, bir de cuma ile cumartesi günlerinin yiyeceklerini biriktirirlerdi. Fazla biriktirecek olurlarsa bozulup kokardı. Katâde'nin rivayetine göre, yiyeceklerin bozulması bundan kalmıştır. Ancak bir başka rivayet, yemeklerin kokmasını, bir başka hikmetle izah eder: "Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: "Eğer ölenin çürüyüp bitmesine hükmetmese idim, onu ailesi, evlerinde hapsederlerdi. Yiyeceklere bozulmayı takdir etmeseydim, onu da zenginler fakirlerden sakınırlardı." **2-** Havva ile ilgili olarak şu söylenmiştir: "Hz. Adem'i cennete yasak ağaçtan yemeye teşvik eden Hz. Havva olmuştur. Böylece kocası Adem'in hata işlemesine o sebep olmuş, dolayısıyle diğer kadınların kocalarına ihanet etmeleri ondan kalmıştır."

Cennetteki yasak ağaç için "buğday", "incir", "üzüm", "kâfur"dur diyenler olmuştur. 327

KIYAMET VE KIYAMETLE İLGİLİ MESELELER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde dört bab vardır)

BİRİNCİ BAB

KIYAMET ALÂMETLERİ

(On fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

HZ. İSA VE MEHDİ ALEYHİMA'S-SELAM

*

İKİNCİ FASIL

DECCAL

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İBNU SAYYAD

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KIYAMET ÖNCESİ FİTNELER

*

BEŞİNCİ FASIL

RESULULLAH'TAN SONRA KIYAMET YAKINDIR

*

ALTINCI FASIL

KIYAMETTEN ÖNCE BİR ATEŞ ÇIKACAK

YEDİNCİ FASIL

MUASIRLARIN ÖMRÜ

*

SEKİZİNCİ FASIL

YALANCILAR ÇIKACAK

*

DOKUZUNCU FASIL

GÜNEŞ BATIDAN DOGACAK

*

ONUNCU FASIL

KIYAMETİN BAŞKA ALÂMETLERİ

*

İKİNCİ BAB

KIYAMET AHVALİ

BİRİNCİ FASIL

SÛRA ÜFLENMESİ VE NÜŞUR

*

İKİNCİ FASIL

HAŞR (TOPLANMA)

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HESAP VE KULLAR ARASINDA HÜKÜM

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KEVSER HAVUZU, MİZAN VE SIRAT KÖPRÜSÜ

BEŞİNCİ FASIL

ŞEFAAT

*

ÜÇÜNCÜ BAB

CENNET VE CEHENNEM

(İki fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

CENNET VE CEHENNEMİN EVSAFI

*

CENNETİN EVSAFI

*

CEHENNEMİN EVSAFI

*

CENNET VE CEHENNEMİN MÜŞTEREK YÖNLERİ

*

İKİNCİ FASIL

CENNETLİKLER

*

CEHENNEMLİKLER

*

MÜŞTEREK YÖNLERİ

*

DÖRDÜNCÜ BAB

ALLAH'IN GÖRÜLMESİ

UMUMİ AÇIKLAMA

İslam inancına göre, âlem mahluktur, sonradan yaratılmıştır. Sonradan meydana gelen herşey fanidir. Bu maddî âlem de günün birinde sona erecektir. Dinimiz bu büyük hadiseyi kıyamet olarak ifade eder. Bir başka ifadeyle kıyamet, dünyanın ölümüdür. Bütün semavî dinler, dünyanın ölümünden, kıyametten, bu büyük ölümden sonraki diriliş ve hesap gününden bahseder. Etnolojik araştırmalar iptidaî dinlerde dahi ahiret inancının varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan, kıyamet inancının bütün insanlığı kuşatan beşerî kültürün müşterek ve temel unsurlarından biri olduğu söylenebilir.

Kıyamet inancı, İslam akidesinin altı ana umdesinden biri olan ahiret inancının bir parçasıdır. Ahiret hayatı kıyametla başlar. Bunu haşir, hesap, sırattan geçme, insanların cennetlik, cehennemlikler olarak ayrılması, cennetliklerin cennete, cehennemliklerin cehenneme gitmeleri ve bu suretle imtihansız ebedî bir hayatın başlaması gibi safhalar takip eder.

Bediüzzaman, kıyametle ilgili şöyle bir tasvirde bulunur: "Şu dünyanın sekeratını, ayat-ı Kur'aniyenin işaret ettiği surette tahayyül etmek istersen; bak şu kâinatın eczaları dakik, ulvî bir nizam ile birbirine bağlanmış. Hafi (gizli), nazik, latif bir rabıta ile tutunmuş ve o derece bir intizam içindedir ki; eğer ecram-ı ulviyeden (gök cisimlerinden) tek bir cirim, "kün (ol)" emrine veya "mihverinden çık!" hitabına mazhar olunca, şu dünya sekerata başlar. Yıldızlar çarpışacak, ecramlar dalgalanacak, nihayetsiz fezayı âlemde milyonlar gülleleri küreler gibi büyük topların müthiş sadaları gibi vaveylaya başlar. Birbirine çarpışarak, kıvılcımlar saçarak; dağlar uçuşarak, denizler yanarak, yeryüzü düzlenecek. İşte şu mevt ve sekerat ile Kadir-i Ezelî, kâinatı çalkalar, kâinatı tasfiye edip, cehennem ve cehennemin maddeleri bir tarafa, cennet ve cennetin mevaddı münasibleri (münasib maddeleri) başka tarafa çekilir, âlem-i ahiret tezahür eder." Bediüzzaman'a göre, kıyamet iç içe giren zıd maddelerin birbirinden ayrılmasını, birinin cenneti, diğerinin cehennemi teşkil edecek şekilde birbirinden saflaşıp uzaklaşmasını sağlayacak büyük hadisedir; kâinatın bu maksadla bir çalkalanmasıdır. Şöyle der: "Şu kâinatta dikkat edilse görünüyor ki, içinde iki unsur var ki, her tarafa uzamış, kök atmış; Hayırşer, güzelçirkin nef' (fayda)-zarar, kemal- noksan, ziya- zulmet, hidayet- dalalet, nur- nar, iman- küfür, taat- isyan, havf-muhabbet gibi asarlarıyla, meyveleriyle şu kâinatta ezdad birbiriyle çarpışıyor. Daima tegayyür ve tebeddülata mazhar oluyor. Başka bir âlemin mahsulatının tezgahı hükmünde çarkları dönüyor. Elbette o iki unsurun birbirine zıd olan dalları ve neticeleri, ebede gidecek; temerküz edip birbirinden ayrılacak. O vakit cennet ve cehennem suretinde tezahür edecektir. Evet cennetcehennem , şeçere-i hilkatten (yaratılış ağacından) ebed tarafına uzanıp eğilerek giden dalın iki meyvesidir ve şu silsile-i kainatın iki neticesidir ve şu seyl-i şuûnâtın iki mahzenidir ve ebede karşı cereyan eden ve dalgalanan mevcudatın iki havzıdır ve lütuf ve kahrın iki tecelligâhıdır ki, dest-i kudret (kudret eli) bir hareket-i şedide ile kâinatın çalkalandığı vakit, o iki havuz, münasib maddelerle dolacaktır." 328

BİRİNCİ BAB

KIYAMET ALAMETLERİ

BİRİNCİ FASIL

HZ. İSA VE MEHDİ HAKKINDADIR

UMUMİ AÇIKLAMA

Mehdi ve Deccal'le ilgili hadislere ve bizzat hadislerin açıklamasına geçmezden önce, birbiriyle alâkalı ve hatta birbirini tamamlayıcı mahiyette olan bu iki tabiri öncelikle açıklamada fayda umuyoruz. Deccal ve Mehdi tabirlerinin birbirinden ayrılmadığını ve hatta birbirini tamamladığını söylerken mübalağa etmiş değiliz. Birçok hadislerde bunlar beraber zikredilirler. Mehdi, Deccal sebebiyle vardır. Yani O, Deccal'in tahribatını telafi etmek için gelecektir. Hadislerde 30 kadar yalancı deccalin çıkacağı ifade edilir. Ancak Mehdi'nin sayıca çokluğundan söz edilmez. Fakat her asırda müceddid geleceği belirtilir. Diğer taraftan, bazı rivayetlerde Hz. İsa'nın müceddid ve Mehdi olduğu ifade edilir. Şu halde sadece iki değil, bazı durumlarda dört tabirin iç içe sokularak, meselenin muğlaklaştırıldığı görülür. İstikballe ilgili ihbarlarda Şari'in muttarid bir usulü, bu mübhemliktir. Böylece bu tabirlerde müşahhas bir şahıstan ziyade, mücerred bir mefhum, her asra, pekçok kimseye tatbik edilecek bir şahs-ı mânevî mahiyeti kazandırılmış olmaktadır.

Bu tabirleri şöyle açıklayacağız:

Müceddid İnancı: Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, bu ümmet için her yüz senenin başında, dini tecdid edip yenileyecek kimse(ler) gönderecektir" buyurmaktadır. Bu hadisin ihbarı mucibince, daha ilk asırdan itibaren müceddid beklenmiş, birinci asır müceddidi olarak Ömer İbnu Abdilaziz kabul edilmiş; çeşitli şahıslar müteakip asırların müceddidi bilinmiştir. Bunların isimlerini ve muhtelif münakaşaları burada vermek konumuzun dışına çıkmak olur. Ancak, müceddid mevzuunda Müslümanlarca beslenen telakkiyi, bir başka deyişle müceddide izafe edilen vasıfları az sonra ortaya koyarken anlamada yardımcı olmak üzere, Buhârî şarihlerinden Bedrü'l-Aynî'nin bir açıklamasını burada aynen vermede fayda mühalaza ediyoruz: "...Nevevî Tehzîbü'l-Esma'da der ki: "Alimler, birinci asır müceddidi olarak Ömer (İbnu Abdilaziz)'i, ikinci asırda Şafii'yi, üçüncü asırda Ali İbnu Şureyh'i -Hafız İbnu Asakir üçüncü asır için Ebu'l-Hasanı'l-Eş'ari'yi teklif etmiştir- dördüncü asır için Ali İbnu Ebî Sehl eş-Şu'luki'yi, -bu asır için Bakillani'yi, Ebu Hamid el-İsferâyinî'yi de zikredenler olmuştur- beşinci asır için Gazâli'yi zikretmişlerdir." Kirmânî de şunları söyler: "Müceddid mevzuunda yakin sözkonusu değildir. Bu sebeple, müceddid olarak Hanefîler için ikinci asırda Hasan İbnu Ziyad, üçüncü asırda Tahavi ve bunların emsalleri Malikîler için ikinci asırda Eşhab vs.; Hanbelîler için, üçüncü asırda Hallal, beşinci asırda er-Rağunî vs.; muhaddisler için ikinci asırda Yahya İbnu Main; üçüncü asırda Nesâî vs.; iktidar sahipleri için el-Me'mun, el-Muktedir, el-Kaadir; zahidler için, ikinci asırda Ma'rufu'l-Kerhî, üçüncü asırda eş-Şiblî vs. mevcuttur. Hadis-i şerifde dinde tashih (düzeltme, tecdid) yapacak kimseye delalet eden "men" (kimse, kimseler manasına gelir), müteaddide (yani sayıca çokluğa) muhtemel olması sebebiyle bu sayılan grupların hepsinden din hizmeti (tashihu'ddin) vakidir. Nitekim her asrın sonlarında dinin emrini ikame edip tashihte bulunanlar olmuştur."

Bu iktibasın da yardımıyla Müslümanlar arasında müceddid hususunda şöyle bir telakkinin yerleştiği kesinlikle söylenebilir: **1-** Müceddid, dine müteallik zahirî ve batınî ilimlerin alimidir, sünneti bid'atten temizler, ilmi yayar ve ilim ehline yardımcı olur. Bid'at ehline karşı kor, onları zelil kılar.

2- Her yüz senede gelecek mezkur müceddidin bir kişi olması gerekmez, aynı zamanda farklı yerlerde, çok sayıda müceddid gelebilir.

3- Her grup (kavm) kendi büyüğünü (imam) hadiste vaadedilen mezkur müceddid bilmiştir. Halbuki bu mana her taifenin, müfessir, muhaddis, fakih, nahivci, lügatçı vs. her sınıftan büyüklere şamildir. **4-** Mezkur müceddid, asrında kesin olarak "müceddid" diye bilinemez, muasırları, onun izhar ettiği ahvalin karinesine dayanarak zann-ı galible müceddid olduğuna hükmederler. **5-** Tecdidden maksad, Kitap ve sünnetin amelde ihmale uğrayan hükümlerinin ihyası, Kitap ve sünnetin muktezasının emredilmesi, bir de ortalığı saran, sünnete aykırı bid'aların yok edilmesidir. Müslümanların vicdanında böyle bir müceddid telakkisi olduğu müddetçe, -ki kıyamete kadar devam edecektir- dine aykırı kötülüklerin arttığı devirlerde ilmi, ameli ve din uğrundaki gayretiyle iştihar edecek olan kimseler daima diğerlerince takip edilecekler, kendilerine tabi olanlar çıkacaktır. Uyanış ve dinî salabetini bu şahıslardan bilen etbaı, onları müceddid bilecektir. Bu durumda, bazı kimselerce birkısım ilim ve hamiyet sahiplerinin müceddid bilinmesi, din açısından normaldir; kınamak, hatakârlıkla itham etmek mümkün değildir. Tarihten vaki olan bu durumun bundan sonra da devam edeceği açıktır. Ancak hiç kimsenin de kesin bir dille: "Bu asrın müceddidi falancadır" demeye, bir başka iddiayı batıllıkla itham etmeye hakkı yoktur. Yukarıda yaptığımız iktibastan da anlaşılacağı üzere ciddi alimlerce müceddid olduğu ileri sürülen isimler arasında bile daima ihtilaflar olagelmiş, hatta bizzat sünnî alimler tarafından bazı Şiîlere bile müceddid denmiştir. Daha calib-i dikkat olanı, Celaleddinü's-Süyûtî gibi son derece meşhur ve muteber bir alimin, her asrın müceddidini tadad **3)** Mehdi İnancı: Gruplaşmalara psikolojik ortamı hazırlayan, dinden gelen diğer bir amil de Mehdi inancıdır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den çok çeşitli vecihlerle gelen rivayetler, müceddidden başka, kıyamete yakın, içtimâî bozuklukların artması sonucu dinsizliğin siyasî hakimiyet kuracağı bir devirde Mehdi'nin çıkıp veya Hz. İsa'nın inip ehl-i imanın başına geçerek şer kuvvetlere karşı mücadele verip zafer kazanacağını haber veriyor. Bu Mehdi inancı da, birçok asırlarda, cemiyette şer ve fesadı artıran şahıslara karşı çıkıp mücadele eden bazı fertlerin etrafında halkın "Mehdi"dir diye toplanmalarına sebep olmuştur. İstikbalde geleceği haber verilen bu şahıs da, çeşitli hadislerde farklı şekillerde tarif ve tavsif edilmektedir. Bir rivayette Mehdi'nin Al-i Beyt'ten yani Hz. Peygambar (aleyhissalâtu vesselâm)'in neslinden olacağı belirtilirken, bir başka rivayette Mehdi'nin yapacağı hizmetlerin hemen hemen tamamı Hz. İsa tarafından görüleceği belirtilmiş; bir diğerinde de "Mehdi'nin Hz. İsa'dan başkası olmadığı" söylenmiştir. Müceddid, mehdî, Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne inmesi gibi birbirinden ayrı olan mefhumların böylece bazı rivayetlerde iç içe girdiği müşahede edilmektedir. İbnu Hacer, bazıları tarafından, Hz. İsa'nın tıpkı "müceddid" meselesinde olduğu gibi, yeryüzünün belli bir bölgesinde belli bir tarihinde, Mehdi olarak belli bir şahıs beklemek isabetli olmamalıdır. Her devirde, farklı bölgelerde bu manayı taşıyan şahıslar bulunabilir. Bu söylediğimizi, Mehdi inancının Deccal inancıyla beraber oluşu daha da te'yid eder. Zira bizzat hadiste, hakiki Deccal'den önce yeryüzünde otuz kadar yalancı deccalin zuhur edeceği bildirilmiştir. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bazan Deccal'den öyle bir tarzda söz ediyordu ki, kendi muasırları bile "devirlerinde Deccal'in fitnesine uğramaktan korkuyorlardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle diyordu: "Hz. Nuh'tan sonra, ümmetini Deccal'e karşı inzar edip korkutmayan peygamber yoktur. Ben de sizi inzar ediyorum. Beni görüp sözlerimi duyan kimselerin bile Deccal'e ulaşmaları mümkündür." Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, İbnu Sayyad adında bir Yahudinin deccal olabileceği ihtimali üzerinde durup, tahkik ettiği ve hatta ashabtan bir kısmının buna dayanarak onun deccalliğine hükmettiği kaydedilir. Resulullah'ın namazlarından sonra duasında "Deccal'in fitnesinden istiazede bulunması" da mevzumuz yönünden burada kayda değer bir husustur. Şu halde Deccal'in fitnesini bertaraf etmek vazifesiyle gelecek olan Mehdi, Deccal'in zuhurundaki mübhemiyete tabidir ve çıkacağı yer ve zaman için kesin bir şey söylenemez. Durum böyle olunca, her devirde ve İslam âleminin her köşesinde şerir insanlara "Deccal", dine şümullü bir şekilde hizmet edenlere de bir nevi "Mehdi" nazarıyla bakılması, din açısından mahzurlu olmamalıdır. Bu konudaki hadislerin mübhem ve teşbihli olarak gelmiş olması da esasen meselenin böyle anlaşılmasına imkan vermek içindir. Mezkur ibham, rivayetlerin zayıflığından değil, lisan-ı nübüvvetin i'cazındandır. Öyle ise, birkısım büyüklere Mehdi nazarıyla bakanlar "aldanmış olmakla", "batıl itikada saplanmış olmakla" itham edilmemelidir. Yeter ki bunlar da, kanaatlarında, hadislerle tahdid edilen telakki ve ölçülerin dışına taşarak ifrata sapmasınlar, kendi Mehdilerine inanmayanları buna zorlamasınlar, bunu bir itham vesilesi yapmasınlar. 329

امَكَح َمَي ْرم ُنْبا ُمُكيف َل ِزْنَي ْنأ َّنَكِشوُيَل ِهِدَيِب يِسْفَن يِذهلا َو :#ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4445ـ َنم اريَخ ُةَد ِحا َوْلا
ُةَدْج َّسلا َنوُكَت يهتَح ُدَحأ ُهَلَبْقَي َ يهتَح ُلاَمْلا ُضيِفَي َو ،ةَي ْز ِجْلا ُعَضَي َو ، َري
ا ِهت ْوَمŒِزْن ِخْلا ُلُتْقَي َو ، ُبيِلَّصلا ُرِس ْكَيَف ، اطِسْقُم إ ةسمخلا هجرخأ .[ةي
َلْبَق ِه ٍِب َّنَنِمْؤُيَل َّاِ إ ِباَتِكْلا ِلْهأ ْنِم ْنإ َو : ْمُتْئِش ْنإ اوُء َرْقا : َة َرْيرُه وُبأ ُلوُقَي َّمُث
اَهيف اَم َو اَيْنُّدلا نع اهطاقسإ « ِةَي ْز ِجْلا َعَضو»و.رئاجلا وهو طساقلا دض.
لداعلا « ُط ٍِسقُملا»و.سانلا نيب يضقي يذلا « ُمَكَحْلا».يئاسنلا:

ىنعم كلذف ،هريغ مهنم لبقي و ،مس“ا مهمازلإو باتكلا لهأ

1. (5004)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nefsim kudret elinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin ederim! Meryem oğlu İsa'nın, aranıza (bu şeriatle hükmedecek) adaletli bir hakim olarak ineceği, istavrozları kırıp, hınzırları öldüreceği, cizyeyi (Ehl-i Kitap'tan) kaldıracağı vakit yakındır. O zaman, mal öylesine artar ki, kimse onu kabul etmez; tek bir secde, dünya ve içindekilerin tamamından daha hayırlı olur."

Sonra Ebu Hureyre der ki: "Dilerseniz şu ayeti okuyun. (Mealen): "Kitap ehlinden hiçbir kimse yoktur ki, ölümünden önce O'nun (İsa'nın) hak peygamber olduğuna iman etmesin. Kıyamet gününde ise İsa onlar aleyhine şahitlik edecektir" (Nisa 159). [Buhârî, Büyû 102, Mezalim 31, Enbiya 49; Müslim, İman 242, (155); Ebu Davud, Melahim 14, (4324); Tirmizî, Fiten 54, (2234).]330

AÇIKLAMA:

1- İnancımıza göre Hz. İsa ölmemiş, semaya çekilmiştir. Cesed-i dünyevîsi ile semada yaşamaktadır. Hadiste de görüldüğü üzere, kıyamete yakın, yeryüzüne inecek, müsbet icraatları gerçekleştirecek: Deccal'in hasıl ettiği manevî tahribatı telafi edecektir. Onun gelmesiyle birlikte bolluğun, refahın artacağının ifade edilmesi, onun ıslahatı sadece manevî cihette olmayacak, maddî cihette de olacak, iktisadî düzelmeler, düzeltmeler de gerçekleştirecektir.

İstavrozların kırılması, Hıristiyanlığın iptal edilmesi, yeryüzünden kaldırılması demektir. Bugün insanlığın ızdırap kaynağı olan Batı'nın gerisinde kilisenin yer aldığı düşünülürse, kilisenin iptali, Batı'nın dize getirilmesi, egoizmden kurtarılması, gerçek insaniyete kavuşturulması demektir. Dünya siyaset ve ekonomisine hakim olan Batı'nın hakka gelmesi insanlığın sulh-u umumiye kavuşması demektir. Zira günümüzde, dünyanın neresinde olursa olsun, insanları huzursuz eden bütün içtimâî fitnelerin, kargaşaların gerisinde Batı'nın eli mevcuttur. Beşerî ızdırapların temelinde bu "Batılı el" yatmaktadır.

Haçın kırılmasının zımnında hınzır etinin tahrim edilmesi mevcuttur. Zira Hıristiyanlar hınzır yeme ruhsatını dinlerinden almaktadırlar. Din iptal edilince, diğer pek çok batıl inançları meyanında "domuz yeme" âdetleri de iptal olacak demektir. Dahası, bir rivayette "...adavetler, buğzlar, hasedler de mutlaka gidecektir" denmiş olması da dikkat çekicidir. Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında, asırlar değil, çağlar boyu süregelmiş olan düşmanlıkların kalkacağı da ifade edilmiş olmaktadır. Bütün bunlarda kördüğüm kilise idi. Onun Hz. İsa tarafından iptali, çok şeyin birden değişeceğine bir işarettir.

2- Cizyenin terkedilmesi, Hıristiyanların Müslüman olması demektir. Çünkü Müslümandan cizye alınmaz, zekat alınır. Şu halde dünyada tek din kalır, cizye verecek kimse bulunmaz demektir. Bu ibareden şu yoruma ulaşan da olmuştur: "Mal öyle çoğalır ki, cizye yoluyla alınan malın sarfı için bundan istifade edecek fakir kalmaz. İstiğna sebebiyle, cizye sarfedilmeden terkedilir." İyaz der ki: "Cizyenin vaz'ı meselesinden murad, cizyenin kâfirlere takrir edilmesi de olabilir. Bütün kâfirlerden alınacak cizye ile de mezkur bolluk hasıl olabilir." Nevevî, İyaz'ın yorumuna katılmaz ve: "Hz. İsa, İslam'dan başka hiçbirdini kabul etmeyecektir" der. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel'in meseleyle ilgili bir tahricinde "Dava bir olur" buyrulmuştur. Yine Nevevî, Hz. İsa'nın cizyeyi kaldırmasıyla ilgili olarak der ki: "Bu şeriatte cizyenin meşruluğuna rağmen Hz. İsa'nın onu kaldırmasının manası, onun meşruiyeti Hz. İsa'nın inmesiyle kayıtlıdır" demektir. Sadedinde olduğumuz hadis buna delalet eder. Hz. İsa cizye hükmünü neshedici değildir. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm), bu sözüyle neshi beyan etmiş olmaktadır. İbnu Battal da: "Biz cizyeyi, mala olan ihtiyacımız sebebiyle Hz. İsa'nın inmesinden önce kabul ediyoruz, ama Hz. İsa'nın inmesinden sonra mala ihtiyacımız olmayacak. Çünkü onun zamanında mal pek bol olacak. O kadar ki, kimse mal kabul etmeyecek. Şu da muhtemeldir: Cizyenin Yahudi ve Hıristiyanlardan kabul edilişinin meşru olması, onların elindeki kitabın vahiy olma şüphesini taşıması ve zanlarınca kadim şeriatla ilgisi sebebiyledir. Hz. İsa aleyhisselam inince, kendisini şahsen görme hasıl olunca, delillerinin inkıtaı ve durumlarının iyice ortaya çıkması sebebiyle mezkur şüphe izale olur ve onlar puta tapan diğer müşrikler durumuna düşerler ve böylece, onlarla muamele, cizyelerini kabul etmeme şeklinde olması münasib olur."

Bu yoruma bir kayd-ı ihtirazî koymak isteriz: Burada Hz. İsa indiği zaman onu herkes İsa olarak bilecek, tanıyacak gibi bir mana mevcuttur. Halbuki ahirzaman eşhasını herkesin kesin bir şekilde bilmesi mevzubahis değildir. O şahısların yakınları, manevî mertebesi yüksek olan hal sahipleri bilse de, başkaları bilemez. Aksi durum imtihan sırrına aykırı olur.

Hz. İsa'nın inmesiyle, arzın hazinelerinin ortaya çıkacağı, ancak "kıyametin yakınlığı sebebiyle" kimsenin iltifat etmeyeceği şeklindeki yorumlar da bu açıdan tatminkâr gelmiyor. **3-** "Tek secdenin dünya ve içindekilerden hayırlı olması" o zaman, "sadakayı kimse kabul etmeyeceği için Allah'a en ziyade yaklaşma yolunun sadece ibadet ve namaz olacağı" şeklinde açıklanmıştır. Bazı alimler: "İnsanlar dünyadan öylesine nefret ederler ki, tek bir secde onlara dünya ve içindekilerden daha mahbub olur" şeklinde yorum getirmiştir.

İbnu'l-Cevzî der ki: "Ebu Hureyre, rivayetin sonunda ayet okumakla, o ayetle "tek secde dünya ve içindekilerden hayırlı olacak" sözü arasında münasebet kurduğuna işaret etmek istemiştir. Zira Ebu Hureyre bu suretle insanların düzeleceklerine ve imanlarının kuvvetine ve hayırlı amellere yönelmelerine işaret etmektedir. Öylesine bir düzelme ve kuvvetli bir imana ulaşacaklar ki, onlar tek secdeyi dünya ve içindekilere tercih edecektir. Secdeden maksat rek'attir."

4- Ayet hususunda da değişik te'vil ve yorumlar yapılmıştır. * Bu hadisten anlaşılacağı üzere, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ye göre, "ona iman edecek" ibaresindeki zamirle, ölümünden önce ibaresindeki zamir Hz. İsa'ya bakar. Yani mana şöyle olur. "Hz. İsa ölmezden önce, Ehl-i Kitaptan herkes Hz. İsa'ya inanacaktır." İbnu Abbas da bu te'vilde cezmetmiştir. Ondan gelen bir rivayette: "Hiçbir Yahudi ve Nasranî, İsa'ya iman etmeden ölmez.. Lakin ölüm anındaki imanın faydası yoktur" buyrulmuştur.

* Müfessirler de bu meselede farklı yorumlara gitmişlerdir. Bazısına göre, ona iman edeceklerdeki zamir Allah'a veya Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e racidir. Ölümünden öcneki zamir de kitabîye -ve hatta Hz. İsa'ya- racidir. Bu durumda, Ehl-i Kitab'ın gerçek İslam inancına ererek ölecekleri anlaşılır. Yapılan bir te'vile göre: "Ne

Yahudi, ne Hıristiyan, Hz. İsa'ya (doğru şekilde) iman etmeden ölmez." Nevevî bu görüşü şöyle açıklar: "Buna göre ayetin manası şöyledir: "Ehl-i Kitaptan her ferd, ölüm gelip (ayet ve hadiste haber verilen) ruhun çıkmasından önce, sekerât anında hakikatları gözle gördükten sonra Hz. İsa'nın Allah'ın kulu, Allah'ın bir herbiri ölüm gelip çattığında "Ben şimdi tevbe ettim" diyenlerin veya kâfir olarak ölenlerin tevbesi değildir. Öyleleri için biz acı bir azab hazırladık." (Nisa 18) buyrulmuştur." Nevevî bu te'vili daha mâkul bulur. "Çünkü der, önceki te'vilde "Ehl-i Kitapla sadece Hz.İsa'nın inme zamanına hazır olan ehl-i kitap kastedilmiş olmaktadır. Kur'an'ın zahiri ise bütün Ehl-i Kitab'a şamildir: Hz İsa'nın inme zamanındakiler olsun, daha önce yaşayanlar olsun farketmez."

* Bazı İslam alimleri: "Diğer peygamberler değil de Hz. İsa'nın inmesi, Yahudileri reddetme hikmetine dayanır. Çünkü onların iddiasına göre, Hz. İsa'yı öldürdüler. Allah ise onların yalanlarını beyan etti" demiştir. * Şu da söylenmiştir: "Hz. İsa, Hz. Muhammed ve ümmetinin sıfatını görünce Allah'a dua edip, kendisini de bu ümmetten kılması talebinde bulunmuş, Allah da duasını kabul etmiştir. Böylece, onun hayatını, ahirzamanda bir müceddid olarak inme vaktine kadar ibka etmiştir. Günü gelince yeryüzüne inip, Deccal'ı öldürecektir. Onun inişi Deccal'ın zuhur zamanına tesadüf edecektir."

İbnu Hacer önceki görüşü daha mâkul bulur.

* Hz. İsa inince, yeryüzünde ne kadar kalacak, ihtilaflıdır: ** Bazı rivayetlerde yedi yıl kalacaktır.

** Bazı rivayetlerde, indikten sonra evleneceği ve 19 yıl daha yaşayacağı ifade edilmiştir. ** Bir başka rivayette ise 40 yıl kalacağı söylenmiştir. * Hz. İsa ile ilgili bir rivayet de şöyledir: "Hz. İsa, üzerinde kızıl toprak renginde iki elbise olduğu halde iner; salibi kırar, hınzırı öldürür, cizyeyi kaldırır, insanları İslam'a çağırır. Allah onun zamanında, İslam hariç bütün dinleri ortadan kaldırır. Yeryüzüne emniyet gelir. Aslanlar develerle otlar. Çocuklar yılanlarla oynar." * Hz. İsa'nın semaya çekilmesinden önce ölüp ölmediği hususunda da ihtilaf edilmiş ise de bu meselede esas olan, şu mealdeki ayettir: "O vakit Allah buyurdu ki: "Ey İsa! Seni, ecelin geldiğinde öldürecek olan benim. Seni ben semaya yükselteceğim. Yahudilerin suikastinden tertemiz kurtaracağım... (Al-i İmran 55). * [331] Hz. İsa semaya çekildiği zaman kaç yaşında olduğu da ihtilaflıdır; 33 denmiştir, 120 denmiştir.

م ْوَي ىلا َنيرِهاَظ ِهقحْلا ىلَع َنوُلِتاَقُي ِيتَّمأ ْنِم ٌةَفِئاَط ُلا َزَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ2 □4444ـ ِهذهِل ىلاعَت ُ هاللّ ِةَم ِرْكَت
ُ،ءارَمُأ ٍضْعَب ىلَع ْمُكَضْعَب َّنإ ،َ : ُلوُقَيَف .اَنَل ِهلَص َلاعَت :ْمُه ُريِمأ ُلوُقَيَف َمَي ْرَم
ُنْبا سيِع ُل ِزْنَيَف . ِةَماَيِقْلا

. ا ِةَّم .[ملسم هجرخأ‘

2. (5005)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimden bir grup, hak için muzaffer şekilde mücadeleye kıyamet gününe kadar devam edecektir. O zaman İsa İbnu Meryem de iner. Bu Müslümanların reisi: "Gel bize namaz kıldır!" der. Fakat Hz. İsa aleyhisselam: "Hayır! der, Allah'ın bu ümmete bir ikramı olarak siz birbirinize emîrsiniz!" [Müslim, İman 247.] 332

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadisin açıklamasında Hz. İsa ile ilgili gerekli malumatı dercettik. **2-** Hadis, kıyamete kadar, yeryüzünde İslam'ın devam edeceğini, hem de açıktan açığa mücadele edecek bir güç ve kuvvete sahip olarak devam edeceğini ifade eder. Bu ifade İslam'a karşı olan güçlerin devam edeceğini de ifade eder. Ancak, İslam'ın kesin bir mağlubiyetle her tarafta sindirilmiş, gizlilik içinde, gayr-ı müessir, mahdud ferdler arasında devamı suretinde değil, muzafferâne, açıktan açığa mücadelesini yapabilen bir haşmet içerisinde devam edeceğini ihbar etmektedir. Bu ihbar-ı nebevî, mü'minlerin gelecek hakkında ye'si atmaları için yeterli bir müjdedir. Tarih boyu Müslümanlar çeşitli işkence, hakaret, muhaceret, mağlubiyet vs. zilletleri tatmışlarsa da, hiçbir zaman kesin bir yenilgiyle yok edilememişlerdir. Aleyhissalâtu vesselâm, bu halin kıyamete kadar devam edeceğini, yeryüzünün bazı bölgelerinde sindirilmiş olsalar bile, diğer bir kısım bölgelerinde tevhid bayrağının dalgalanacağını haber vermektedir.333

ىهتَح َم ْوَيْلا َكِلذ ُ هاللّ َل َّوَطَل ٌد ِحا َو ٌم ْوَي َّإ اَيْنُّدلا َنِم َقْبَي ْمَل ْوَل : َلاَق #
هاللّ َلوس َر َّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ8 □4444ـ َتَئِلُم اَمَك ٌدَع َو
: ْنم اَهْلِ َبْيَتِي ،ِيُوَ اطئُ ُهُمْسا ِيِمْسا َو ،ِيبأ ُمْسِا ِهيِبأ ُمْسا َو ،ِيبأ ْمَي ''ا ْر ض َقِسْطا
َلاَق ْوأ ،ِيهِنَم ٍج َر ِهيف َثَعْبَي

. ج ْو را َو اَمْلُظ]. هجرخأ وبأ دواد ،والفظ هل ،والترمذي

3. (5006)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dünyanın tek günlük ömrü bile kalmış olsa Allah o günü uzatıp, benden bir kimseyi o günde gönderecek."

İbnu Mes'ud: "Resulullah yahut da şöyle buyurmuştu der: "...Ehl-i beytimden birisi, ki bu zatın ismi benim ismine uyar, babasının ismi de babamın ismine uyar. Bu zat, yeryüzünü, eskiden cevr ve zulümle dolu olmasının aksine- adalet ve hakkaniyetle doldurur." [Ebu Davud, Mehdî 1, (4282); Tirmizî, Fiten 52, (2231, 2232).] 334

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةملس مأ نعو ـ5 □4444ـ . دواد □
#: وبأ هجرخأ .[هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمِطاَف ِدَل َو ْنِم يِت َرْت ِع ْنِم ُّيِدْهَمْلا

4. (5007)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mehdi benim zürriyetimden, kızım Fatıma'nın evladlarındandır." [Ebu Davud, Mehdi 1, (4284).]335

دِهيَس اَذه يِنْبا َّنِإ :لاَقف .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِنَسَحلا ِهِنْبا ىلا َرَظَن َو ،هْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر يلع َلاَق] :َلاَق َقاَحْسإ يِبأ نعو ـ4 □4443ـ ‘ ْمَي َةَّصِق َرَكَذ َّمُث ِقْلَخْلا
يف ُهُهِبْشُي ًَو ِقُلُخْلا يف ُهُهِبْشُي ،ْمُك هيِبَن ِمْساِب يِهَمُسُي ُلُج َر ِهِبْلُص ْنِم ُج
ُرْخَيَس َو ،# ِ هاللّ ُلوُس َر ُهاَّمَس اَمَك

. ا ْر َض َع ُدٌ].[أخرجه وبأ دواد‘

5. (5008)- Ebu İshak anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) , oğlu Hasan (radıyallahu anh)'a baktı ve: "Bu oğlum, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tesmiye buyurduğu üzere Seyyid'dir. Bunun sulbünden peygamberinizin adını taşıyan biri çıkacak. Ahlakı yönüyle peygamberinize benzeyecek; yaratılışı yönüyle ona benzemeyecek" dedi ve sonra da yeryüzünü adaletle dolduracağına dair gelen kıssayı anlattı." [Ebu Davud, Mehdî 1, (4290).] 336

AÇIKLAMA:

1- Mehdi, ahirzamanda gelip, Müslümanların dinlerini tecdid edeceğine inanılan zata denir. Kelime olarak hidayet kökünden gelir. Allah'ın hidayetine ermiş manasını taşır, ancak hidayete erdirecek manasını da ifade eder.

Mehdi üzerinde çok sayıda hadis gelmiştir. Alimler bunu mütevatir kabul eder. Sadece İbnu Haldun bu hadislerin zayıf olduğu iddiasını ileri sürmüştür. Onun bu görüşünü İslam uleması kabul etmemiş "batıl"lıkla damgalamıştır. Ebu Davud şarihi Azimabadi'nin belirttiği üzere, Resulullah'tan beri, "Müslümanların kâffesi" ahirzamanda, Ehl-i Beyt'e mensup bir zatın çıkıp dini güçlendirebileceğine, adaleti hakim kılacağına, Müslümanların ona tabi olup İslam beldelerinde hakimiyet kuracağına, bu kimseye Mehdi deneceğine inanmıştır. Bu inanç meşhur olmuştur.

Deccal'in, Mehdi'nin çıkması ve bunlardan sonra kıyamet alâmeti olarak bazı hadisatın zuhuru sahih rivayetlerde gelmiştir. Bazı rivayetlere göre Mehdi'den sonra Hz. İsa inecektir. Bazılarına göre de, ikisi aynı zamanda çıkacak ve Hz. İsa Mehdi'ye yardımcı olacak, birlikte Deccal'i öldürecekler, Hz. İsa, Mehdi'nin arkasında namaz kılacaktır.

Zikri geçen ve mütevatir derecesine ulaştığı kabul edilen hadisler Ebu Davud, Tirmizî, İbnu Mace, Bezzar, Hakim, Taberânî, Ebu Ya'la el-Mevsılî gibi meşhur imamlar tarafından tahric edilmiştir. Bu hadisleri Hz. Ali, İbnu Abbas, İbnu Ömer, Talha, İbnu Mes'ud, Ebu Hureyre, Enes, Ebu Said el-Hudrî, Ümmü Habibe, Ümmü Seleme, Sevban, Kurre İbnu İyâs, Ali el-Hilâlî, Abdullah İbnu'l-Haris İbni'l-Cez' radıyallahu anhüm ecmain gibi Ashab'ın en tanınmış kişileri rivayet etmiştir.

Bu rivayetlerin senetleri arasında zayıf olanları var ise de, hasen ve sahih olanları da var. Esasen tevatür derecesine ulaşan rivayetlerde zayıflar nazar-ı itibara alınmaz.

Günümüzde , daha ziyade batı menşeli telkinlerle olduğu anlaşılan bir fikir, İslam'da Mehdi inancının yokluğu iddiasını yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Dinî kaynaklara inemeyen veya kesif propagandanın tesiriyle sathî nazar eden birkısım insanlar tarafından benimsenen bu iddiaya göre, Mehdilik inancı İslam'da yoktur, sonradan girmiştir. Bunların en büyük dayanakları İbnu Haldun'dur. Fikirlerini isbatta kendilerince birkısım deliller de ileri sürmektedirler. Şöyle ki: **1)** Kur'an-ı Kerim Mehdi'den bahsetmiyor.

2) Buhârî, Müslim gibi en muteber kaynaklarda Mehdi ile ilgili hadisler mevcut değildir. **3)** Mehdi ile ilgili haberler haber-i vahiddir.

4) Bu inanç, her dinde görülen bir efsaneden ibarettir, bir kısım kötü niyetlilerin istismarına açık kapıdır vs.Şimdi bunları kısaca açıklayalım:

1) Kur'an'da Mehdi Meselesi:

Kur'an-ı Kerim'de Mehdi'den bahsedilmiyor iddiası hem doğrudur, hem yanlış. Eğer bunu, Deccal meselesinde olduğu gibi, kelime olarak ararsak yoktur, bu bakımdan doğrudur. Ancak, Mehdi'yi mefhum olarak Kur'an'da ararsak, "yoktur!" demek, söz götürecek bir husustur.

Mehdi'yi mefhum olarak ele aldık mı, dindeki bozuklukları ıslah edici, cemiyete çöken zulmü, kötülükleri giderici, adaleti hakim kılıcı bir kurtarıcı şeklinde anlamak zorundayız. Yukarıda kaydedilen hadislerden anlaşılan budur.

Bu manada Kur'an-ı Kerim'de mîsak ayetleri var. Yani her peygamberin, kendisinden sonra gelecek bir kurtarıcıyı ümmetine haber verdiği, o kurtarıcı geldiği takdirde, ona uyacakları hususunda onlardan mîsak (kesin söz) aldığı bazı ayetlerde belirtilmiştir. İşte onlardan birinin meali: "Hani Allah, peygamberlerine, "ben size kitaptan ve hikmetten nasip verdim. Sizden sonra size verdiklerimi tasdik edici bir peygamber gelecek. Siz de muhakkak ona iman edip ona yardım edeceksiniz" buyurarak onlardan ahid almış ve sormuştu: "İkrar edip ahdimi kabul ettiniz mi?" Onlar: "İkrar ettik!" dediler. Allah buyurdu ki: "Öyle ise şahidlerden olun ve ümmetlerinize bunu böylece bildirin ben de sizinle birlikte bu ahdin şahidiyim. Bundan sonra kim bu ahidden yüz çevirirse, işte onlar, Allah'ın emrinden çıkmış fasıkların ta kendisidir" (Al-i İmran 81-82). Alimler bu ayetten başka diğer bir kısım Kur'anî ve Nebevî nasslara dayanarak Hz. Adem'den itibaren bütün peygamberlerden, hem kendilerinden sonra gelecek peygamber ve hem de bizzat Hz. Muhammed hakkında mîsak alındığını belirtirler. Her peygamberden alınan mîsak hususunda kaydettiğimiz ayet sarih değil ise de, İbnu Abbas ve Hz. Ali (radıyallahu anhüm)'den kaydedilen şu beyan sarihtir: "Allah, gönderdiği her peygamberden "Allah Muhammed'i kendisi hayatta iken gönderdiği takdirde ona inanacağına ve ona yardım edeceğine dair mîsak aldı." Hadisin devamında "Cenab-ı Hakk'ın her peygambere ayrıca: "Ümmetlerinden "kendileri sağ iken Muhammed gönderildiği takdirde ona iman edip yardımcı olmaları hususunda da mîsak almalarını emrettiği" belirtilmektedir.

Nitekim İncil'de olsun Tevrat'ta olsun, onların maruz kaldığı bütün tahrifata rağmen Resulullah'ı haber veren pek çok ayet halen mevcuttur. Hüseyin-i Cisrî, Risale-i Hamidiye adlı te'lifinde bu ayetlerden 110 kadarını göstermiştir. Bu kitap, dilimize çevrilmiş ve basılmıştır. İncil ve Tevrat'taki ayetler umumiyetle bilinen, duyulan bir husustur, merak eden çabucak bulabilir. Bizce daha ilgi çekici olanı, semavî kitaplar deyince; hatıra gelmeyen, Zerdüştlerin, Brahmanların, Budistlerin mukaddes kitaplarında da Hz. Peygamber'den bahsedilmiş olmasıdır. Bizim inancımız o kitapların asıllarının semavî olduğunu kabule müsaittir. Hatta Fahr-ı Âlem'in onlarda zikri, asıllarının semavî olduğu hususunda bize yakin verir. Bu cümleden olarak, Osmanlıların son zamanlarında Asya devletlerini dolaşan meşhur seyyah Abdürreşid İbrahim'in hatıralarında görüyoruz ki, bir Budist rahip mukaddes kitaplarında Hz. Muhammed'in zikredildiğini ve Muhammed'in peygamberliğini inkâr etmenin mümkün olmadığını söylediğini nakleder. Muhammed Hamidullah'ın Resulullah Muhammed adlı kitabında bu meselenin o kitaplardan detaylı şekilde tahkikini görmekteyiz. Hz. Adem'den beri her peygamberin, ümmetini; 1- Kendinden sonra gelecek peygambere uyması.

2- Geldiği zaman Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i tanıması hususlarında uyardığı, mîsak aldığı, hatta Fahr-ı Âlem'in belli başlı mümeyyiz vasıflarını öğrettiği hususunda ikna olabilmemiz için adı geçen kitaptan bazı pasajlar sunacağız.

Müellif, önce Hz. Adem ve onun oğlu Şit aleyhima'sselam'dan söz eder. "Pek tabiidir ki biz Hz. Adem'in ve keza onun oğlu Şis (Şit) peygamberin sahip oldukları kitapların içindekilerini bilememekteyiz. Bize kadar gelen en eski bilgi, öyle anlaşılıyor ki İdris Peygamber hakkındadır. İslamî kaynaklar bu peygamberin yazıyı icad ettiğini söylemektedirler. Yahuda'nın bir mektubuna nazaran, durum şöyledir (İncil, Yahuda'nın Mektubu, 14 ve 15. cümleler): "Adem'den sonra gelen İdris de şunları önceden haber vermiştir: "Bilin ki Rab on binlerce veli ile gelip herşey hakkında nihaî hükmünü verecektir: Allah'a karşı gelerek işledikleri günahkâr fiil ve hareketlerden, ona karşı sarfettikleri günahkâr, sert sözlerden dolayı günah işlemiş olanların hesabı görülecektir." Hıristiyan müfessirler, bu sözlerden "gelecek olan bir kimse varlığına dair bir ön haber (beşaret)" neticesi çıkarırlar. Ancak İdris Peygamber'in bu ön haberinin kalan kısmı maalesef tamamen kaybolmuştur; elimizde bulunmamaktadır. 338

Mecusilikte İhbar

O sırada mevcut dinlerden Mecusilik belki de en eski bir dindi. Bu dine mensup olanlar Mekke'de hiç bulunmamakla beraber, Mekkeli kervanların sık sık uğradıkları Doğu ve Güney Arabistan'da çok sayıda mevcut idiler. Zerdüşt'ün kitabı olan Avesta, Zend dilinde idi ve fakat kaybolmuştu. Bunun daha sonra Pazend dilinde yapılmış olan tefsirleri dahi (ki bunun bazı parçaları bize kadar ulaşabilmiştir), iyice ihmal edilip terkedilmiş ve hatta bu din mensupları ile Mazdek'in ortaya attığı dinin mensupları arasında çıkan din harplerinde kaybolup ikicilik (dualizm)'in ve Khuvedhvagdas'ın (en yakın ve mahrem akrabalarla yapılan nikahın, yani kızkardeş, ana ve kızlarıyla bir erkeğin evlenmesinin yabancılarla yapılan evliliklere üstün tutulup sevap kabul edilmesi), kurucusu olarak bilirler. Bu tarz bir tatbikat, ister onun bizzat talim edip öğrettiği bir şey olsun ister olmasın 7. miladî asrın başında bu din, "ateşe tapma", biri iyilik diğeri kötülük olmak üzere aralarında devamlı bir mücadele ve savaşın bulunduğu "iki tanrı inancı" şeklinde değişip dejenere olmuştu.[...] Modern araştırmalar göstermiştir ki, Zerdüşt tek Allah'a inanmıştı. Meleklere, onun seçtiği kimselere İlahî vahyin gelebileceğine, cennete ve diğerlerine iman ediyordu. Zend Avesta'nın bugün elimizde bulunan parçalarında (Yasht 13, XXVIII. 129), putları kıracak olan Soeshyant (manası: Herkese, âlemlere rahmet) adında biri ile keza Astvat Ereat (manası: Halkı ayağa kaldıran)ın geleceğini önceden haber vermiştir.[339]

Brahmanizm'de İhbar

Daha evvelki diğer dinler gibi Brahmanizm'de de "ilerde gelecek beklenen bir kimse" inancı vardır. Mesela Asrava Veda adını taşıyan dinî kitaplarında, bu kimsenin ismi de verilmiştir: Naraşansah Astivişyat yani, "alkışlanacak olan, övülmeye layık kişi." Onun bineceği araba çok süratli koşan develer tarafından cennete varana kadar koşturulacaktır vesaire... Vişnu Puran adlı kitabın 24. bölümünde denmektedir ki: Veda'lar (yani gerçek ilim kitapları) tarafından öğretilen hareket ve fiiller, hukuki müesseseler mevcudiyetlerini tam kaybedecekleri sırada bu karanlık çağların sona ermesi yaklaşacak ve Tanrı'nın son tenasuhu bir "cenkçi muharib" şeklinde tezahür (tecelli) edecekti. Bu "muharip", Sambla Dîb (Kublu Ada)'de arif ve namlı bir aileden dünyaya gelecek, babasının adı Vişnuyasa (Allah'ın Kölesi Abdullah) anasınınki ise Somti (emin olunan kimse, Amine) olacaktır vs...

Brahmanizm'de Allah'ın yeryüzüne insan şeklinde ineceğine inanılır. Bunların Purana denen mukaddes kitapları vardır. Kur'an'da geçen Zübüru'l-evvelîn tabirini andıran bir mana taşır: Eski yazılar... Mezkur ayetin bu kitaba işaret etmiş olabileceği muhtemeldir: "Şüphesiz bu Kur'an'ı Âlemlerin Rabbi indirmiştir. İnsanları uyarman için onu, Ruhu'l-Emin (Cebrail) apaçık bir Arapça ile indirdi. Onun bahsi zübüru'l-evvelînde de vardır" (Şuara 196). [340]

Budizm'de İhbar

Calibi dikkattir ki Buda dahi dini tamamlayamadığını ifade etmektedir. Ona göre, maitreya (bir diğer okunuşa göre: Matteya) yani "herkese, âlemlere rahmet" (= Rahmeten li'l-Âlemin) gelip bu işi görecektir." (Bk. Buda'nın Mukaddes Kitabı). [341]

Bütün Dinlerde "Gelecek Bir Kurtarıcı" İnancı

Mîsak ayetinde haber verilen, her peygamberin ümmetine gelecek bir peygamberi haber verme keyfiyeti, günümüzde ilmî araştırmalarla tahkik edilmiştir. Yeryüzünün tarihen birbiriyle irtibatı olmayan en ücra köşesindeki cemaatlerin kültürlerinde yapılan araştırmalar, aralarında müşterek inançların varlığını ortaya çıkarmıştır. Mesela Amerika yerlileri ile, Afrika veya Avustralya yerlileri arasında o kadar benzer kültür değerleri, inançlar, efsaneler tesbit edilmiştir ki, başta Alman etnolog Wilhelm Schmidt olmak üzere birçoklarını: "Bidayette insanlık tek bir cemiyetti. Bu cemiyet oldukça ileri bir kültür seviyesine ulaştıktan sonra, birkısım sebeplerle yeryüzüne dağıldılar. Bu müşterek unsurlar, o eski kültürün hatıralarıdır" manasında, Kur'an-ı Kerim'in tezine uygun ilmî bir nazariye ileri sürmeye itmiştir." [342] Nitekim Kur'an'a göre insanlık Hz.

Adem'den çoğalmıştır ve bidayette "Tek bir ümmet" hayatı yaşamıştır: كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً (Bakara 213). Razi ve diğer İslam alimlerine göre bu birlik, Hz. Nuh'a kadar devam etmiştir. Biz burada mevzuun dışına çıkmadan şunu hatırlatmak istiyoruz: İnsanlığın bu müşterek kültürü arasında yer alan değerlerden biri, "Bir kurtarıcı beklemek inancı"dır. Bu inanç sadece semavi menşei herkesçe bilinen Yahudi ve Hıristiyanlara mahsus değildir. Hemen hemen yeryüzündeki bütün "iptidaî" dinlerde de mevcuttur. Batılılar, Amerika'yı keşfettikleri zaman, bilhassa Brezilya yerlilerinde deniz yoluyla gelecek bir kurtarıcı inancı tesbit etmişlerdir. Sosyologların Cultes du Cargo (gemi akidesi) diye ıstılahlaştırdıkları bu inanç Malezya'da da görülmüştür.

Sözü uzatmaya hacet bırakmadan özetlemek gerekirse, dinler tarihi araştırıcıları eski Mısır medeniyetinden, Çin, Hint, İran, Amerika ve Afrika yerlilerine varıncaya kadar hemen hemen bütün kültürlerde adaleti ikame edecek bir halaskârın geleceği inancına rastlamışlardır.

Cihanşümul bu beşerî vak'ayı, biz bazı sığların yaptığı gibi İslam dininde mevcut olan Mehdiyi muntazar inancını, "diğer dinî efsanelerdekinin aynı olan asılsız bir efsane" olarak yorumlama vasıtası yapmaya kesinlikle karşıyız. Bilakis, bu cihanşümul vak'a, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve yukarıda kaydettiğimiz mîsak hadisesinin te'yididir. Peygambere mazhar olan her cemaat, peygamberinden, kendisinden sonra gelecek bir kurtarıcı haberini almıştır. Kur'an-ı Kerim, peygambersiz ümmet bırakılmadığını, bütün cemaatlere peygamber gönderildiğini belirttiğine göre, yeryüzünün bütün cemiyetlerinde bir kurtarıcı, bir halaskâr bekleme inancının varlığından daha tabii bir şey olamaz.

Bediüzzaman'ın kaydedeceğimiz tahlilinde görüleceği üzere insanlık, yeis verici, kahredici, zalimane idareler, istilalar, sürgünler hengamında bir ümide muhtaçtır. Bu her devir insanının tabii bir ihtiyacıdır. O sayede kötü şartlara tahammül edebilir, sabredebilir, mukavemet gösterebilir. Bu ümid insanlık için, bir kısım insanî duyguların canlı kalabilmesi için gereklidir.

Bu sebeple, Muhammed ümmetine, Mehdi müjdelenmiştir. Yani ümmetin fesada uğradığı, dinin arzu ettiği adalet, mal, can, ırz emniyeti, hürriyet... gibi ideal şartların kaybolduğu; zulmün, haksızlık ve adaletsizliğin, dinsizlik ve sefahetin, istibdad ve istilanın hakim olduğu şartlarda, bunun devam etmeyeceği, bu şartların zaman içinde, bir Mehdi'nin zuhuru şeklinde tecelli edecek İlahî rahmetle sona ereceği ifade edilmiştir. İslam'da Mehdi inancı Deccal inancıyla beraber zikredilir. Deccal zulüm, adaletsizlik, dinsizlik gibi kötü şartların, içtimâî fesadın sembolüdür, cemiyette pek çok maddîmanevî tahriplere, ızdıraplara sebep olacaktır. Mehdi ise onun tahribini tamir edecek, zulmü kaldıracak, adaleti getirecek, dinsizlik, sefahet yerine gerçek İslam'ı ihya edecektir. Her ikisi ile ilgili hadisler manen mütevatir derecesine ulaşmıştır. İslam ümmeti, Deccal ve Mehdi inançlarına dayanarak her asırda ortaya çıkan zalim ve despotları "Deccal" diye tavsif ederek onlardan uzak kalmayı, desteklememeyi, tamir için ortaya çıkan, dine, sünnete çağıran muttaki muslihleri de "Mehdi" bilerek etrafında toplanmayı, böylelerini desteklemeyi esas edinmiştir. Bu meseleye temas eden kitaplarda her asırda Mehdi bilinen insanların isimlerine rastlanır. Bu inanç sayesinde, kötüler frenlenmiş, zalim ve despotlar -halk tarafından Deccal kabul edilerek, halkın bir Mehdi'nin etrafında toplanmasına meydan verme korkusuyla- büyük ölçüde hizaya gelmiş olmalıdırlar. Batılı sömürgecilerin yazdıklarından, onların uykusunu kaçıran bir hususun, Batı hakimiyetine düşen "yerli kavimler"deki bu Mehdiyi muntazar inancı olduğu anlaşılmaktadır. Sosyologların kitaplarında, Afrika'daki milliyetçi ve anti emperyalist hareketlerin, daima Mehdi ilan edilen yerli liderler etrafında teşkilatlanıp geliştiğinden yakınılmaktadır. Bu maksatla yapılan bir tahlil yazısında, Sudan, Somali, Senegal, Nijerya, Kamerun vs. yerlerde 19. asırda ve bu asrın ilk yarısında Batılı sömürgecilere karşı zuhur eden mehdici hareketleri ve liderlerini tanıttıktan sonra müellif, yazısını şu uyarıyla tamamlar: "Bütün bu mülahazalar, bizi mehdilik hareketinin tropikal Afrika'da sona ermediğini düşünmeye sevkediyor. Gelecekte yeni mehdici hareketleri beklemeliyiz." 343 Mehdi hareketlerindeki tahlilleriyle tanınmış bir diğer Batılı, bu hareketlerin Batılının getirdiği yeni şeylere karşı olmayıp, bu yenilikler vasıtasıyla kurulan sömürü sistemine karşı olduğunu belirtir ve şöyle bir sonuçla tahlilini noktalar: "Bu tahlilden elde edilecek bazı neticeler, yeni devletlerin yeni liderlerinin işine yarayabilir."344 Esasen yazının, Afrika'da Batı menfaatleri doğrultusunda hakimiyet icra eden yerli liderlere yol göstermek, onları uyanık olmaya sevketmek için kaleme alınmış olduğu, ilk satırlardan itibaren anlaşılmaktadır.

Elbette bu zihniyet, hakimiyetlerinin üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallanan bir inancın ciddi şekilde insanların kalplerinde yer etmesini istemeyecektir. O zihniyete alet olan kimselerden de, dünyanın her tarafında, aynı telden nameleriyle beynelmilel koroya refakat etmekten mehdilik inancını inkâr ve istihfaftan öte bir şey beklenmez. Mehdi inancına bizde karşı çıkanların, muteber kitaplarda gelen bir meseleyi inkârla irtikab ettikleri hatanın ötesinde, kimlere alet oldukları da böylece anlaşılmış olmalıdır. Bu inancı şarlatanların istismarı da reddetmeye haklılık kazandırmaz. Suiniyet sahiplerinin her istismar ettiği şeyi veya kötüye kullanılan her şeyi reddetmeye kalksak, elde hiçbir şey kalmaz. Bir şeyin isbat veya nefyinde ölçü, dinimiz açısından kaynaklarımız olmalıdır. Kur'an ve makbul sünnette gelen hiçbir şeyi, suistimal edenler var diye reddetmeye hakkımız yoktur. 345

Mehdi Ve Deccal, Şahs-I Manevî Midir?

Hadislerde ahirzamanda çıkacak bu şahıslar öyle tasvir edilmiştir ki, hadislerin te'vilsiz, zahirî

manalarını aynen kabul etmek zordur. Çünkü belirtilen evsafta normal insan bulmak mümkün değildir. Bediüzzaman, bu durumdan hareketle bu ahirzaman eşhasının, o büyük işleri çevirecek cemaatlerin lideri olacaklarını, cemaat kuvvetiyle yapılacak icraatların, hadislerde, onların temsilcisi durumunda olan "Deccal" ve "Mehdi"ye nisbet edilerek beyan edildiğini

belirtir. Bediüzzaman'a has bu yorumda, ferd olarak Mehdi'yi veya Deccal'i inkâr mevzubahis değildir. Onlara izafe edilen icraatın onları bayraklaştırmış olan cemaatler, komiteler

tarafından gerçekleştirileceği söylenmiş olmaktadır.

Bediüzzaman'ın seleflerinde rastlanmayan diğer bir yoruma göre, Mehdi ve Deccal'le ilgili ihtilaflı rivayetler arasında ihtilaf mevcut değildir. Bu durum, her asırda çıkacak o manadaki

şahısların farklılıklar arzedecek vasıflarını beyandır. Bu vasıfları bir kişide aramak mümkün değildir. Eserlerinde farklı yerlerde bu meselelere yer verir. Onlardan birkaç iktibas

yapacağız:

"Sual: Ahirzamanda Hazret-i Mehdi geleceğine ve fesada girmiş âlemi ıslah edeceğine dair müteaddit rivayat-ı sahiha var. Halbuki şu zaman, cemaat zamanıdır; şahıs zamanı değil!

Şahıs ne kadar dahi ve hatta yüz dahi derecesinde olsa, bir cemaatin mümessili olmazsa, bir cemaatin şahs-ı manevîsini temsil etmezse; muhalif bir cemaatin şahs-ı manevîsine karşı

mağlubdur. Şu zamanda -kuvvet-i velayeti ne kadar yüksek olursa olsun- böyle bir cemaat-i beşeriyenin ifsadat-ı azimesi içinde nasıl ıslah eder? Eğer Mehdi'nin bütün işleri harika olsa, şu dünyadaki hikmet-i İlahiyyeye ve kavanin-i adetullah'a muhalif düşer. Bu Mehdi

meselesinin sırrını anlamak istiyoruz?

Elcevap: Cenab-ı Hak; kemal-i rahmetinden, Şeriat-ı İslamiyye'nin ebediyetine bir eser-i

himayet olarak, her bir fesad-ı ümmet zamanında, bir muslih veya bir müceddit veya bir halife-i zîşan veya bir kutb-u âzam veya bir mürşid-i ekmel veyahut bir nevi Mehdi

hükmünde mübarek zatları göndermiş; fesadı izale edip, milleti ıslah etmiş; Din-i Ahmedî'yi (aleyhissalâtu vesselâm) muhafaza etmiş. Madem âdeti öyle cereyan ediyor; ahirzamanın en büyük fesadı zamanında; elbette en büyük bir müçtehid, hem en büyük bir müceddid, hem

hakim, hem müdhi, hem mürşid, hem kutb-u âzam olarak bir zat-ı nuranîyi gönderecek; ve o arz alemini bulutlarla doldurup boşalttığı gibi, bir saniyede denizin fırtınalarını teskin eder ve

bahar içinde bir saatte yaz mevsiminin nümunesini ve yazda bir saatte kış fırtınasını icad eden Kadir-i Zülceal; Mehdi ile de, âlem-i İslam'ın zulümatını dağıtabilir. Ve vaadetmiştir, vaadini

elbette yapacaktır. Kudret-i İlahiyye noktasında bakılsa, gayet kolaydır. Eğer daire-i esbab ve hikmet-i Rabbaniye noktasında düşünülse, yine o kadar mâkul ve vukua layıktır ki, "Eğer Muhbir-i Sadık'dan rivayet olmazsa dahi, herhalde öyle olmak lazım gelir ve olacaktır" diye

ehl-i tefekkür hükmeder. Şöyle ki:

دي ِجَم ٌديمَح َكَّنِا َنيمَلاَعْلا يف َمي ِها َرْبِا ِلآ َلع َو َميِها َرْبِا َلع َتْيَّلَص اَمَك□
ٍدهمَحُم اَنِدِهيَس ِلآ َلع َو ٍدهمَحُم اَنِدِهيَس َلع ِهلَص َّمُهللَا Felillahil hamd duası -umum ümmet, umum namazında, günde beş defa tekrar ettikleri bu dua- bilmüşahede kabul olmuştur ki; Al-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm), Al-i İbrahim aleyhisselam gibi öyle bir vaziyet almış ki, umum mübarek silsilelerin başında, umum aktar ve asarın mecmalarında o nuranî zatlar kumandanlık ediyorlar346 (Haşiye) Ve öyle bir kesrettedirler ki; o kumandanların mecmuu,

muazzam bir ordu teşkil ediyorlar. Eğer maddî şekle girse ve bir tesanüd ile bir fırka vaziyetini alsalar, İslamiyet dinini milliyet-i mukaddese hükmünde rabıta-i ittifak ve intibah yapsalar, hiçbir milletin ordusu onlara karşı dayanamaz! İşte o pek kesretli, o muktedir ordu, Al-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'dir ve Hazret-i Mehdi'nin en has ordusudur. Evet, bugün tarih-i âlemde hiçbir nesil, şeçere ile ve senedlerle ve an'ane ile birbirine muttasıl ve en yüksek şeref ve âli haseb ve asil neseb ile mümtaz hiçbir nesil yoktur ki, Al-i Beyt'ten gelen seyyidler nesli kadar kuvvetli ve ehemmiyetli bulunsun. Eski zamandan beri bütün ehl-i hakikatin fırkaları başında onlar ve ehl-i kemalin namdar reisleri yine onlardır. Şimdi de, kemiyeten milyonları geçen bir nesl-i mübarektir. Mütenebbih ve kalpleri imanlı ve muhabbet-i Nebevî ile dolu ve cihandeğer şeref-i intisabiyle serfirazdırlar. Böyle bir cemaat-i azime içindeki mukaddes kuvveti tehyic edecek ve uyandıracak hadisat-ı azime vücuda geliyor. Elbette o kuvvet-i azimedeki bir hamiyet-i aliyye feveran edecek ve Hazret-i Mehdi başına geçip, tarik-i hak ve hakikata sevkedecek. Böyle olmak ve böyle olmasını; bu kıştan sonra baharın gelmesi gibi, adetullahtan ve rahmet-i İlahiyeden bekleriz ve beklemekte haklıyız.

İkinci işaret, yani Altıncı işaret: Hazret-i Mehdi'nin cemiyet-i nuraniyesi, Süfyan komitesinin tahribatçı rejim-i bid'akârânesini tamir edecek; sünnet-i seniyyeyi ihya edecek; yani âlem-i İslamiyette risalet-i Ahmediyye (s.a.s.) inkâr niyetiyle Şeriat-ı Ahmediyyeyi (s.a.s.) tahribe çalışan Süfyan komitesi, Hazret-i Mehdi cemiyetinin mucizekâr manevî kılıncıyla öldürülecek ve dağıtılacak.

Hem âlem-i insaniyette inkâr-ı Uluhiyet niyetiyle medeniyet ve mukaddesat-ı beşeriyyeyi zir ü zeber eden Deccal komitesini, Hazret-i İsa (aleyhissalâtu vesselâm)'nın din-i hakikisini İslamiyet'in hakikatiyle birleştirmeye çalışan hamiyetkâr ve fedakâr bir İsevî cemaati namı altında ve "Müslüman İsevîler" ünvanına layık bir cemiyet, o Deccal komitesini, Hazret-i İsa aleyhisselam'ın riyaseti altında öldürecek ve dağıtcak; beşeri, inkâr-ı Uluhiyetten kurtaracak..

Şu mühim sır pek uzundur. Başka yerlerde bir nebze bahsettiğimizden, burada bu kısa işaretle iktifa ediyoruz. On yedinci Mesele: Rivayette var ki: "Deccal çıktığı gün bütün dünya işitir ve kırk günde dünyayı gezer ve harikulâde bir eşeği vardır."

Allahu a'lem, bu rivayetler tamamen sahih olmak şartıyla te'villeri şudur: Bu rivayetler mu'cizane haber verir ki: "Deccal zamanında vasıta-i muhabere ve seyahat o derece terakki edecek ki, bir hâdise bir günde umum dünyada işitilecek. Radyo ile bağırır, şarkgarp işitir ve umum ceridelerinde okunacak. Ve bir adam kırk günde dünyayı devredecek ve yedi kıt'asını ve yetmiş hükümetini görecek ve gezecek" diye, zuhurundan on asır evvel telgraf, telefon, radyo, şimendifer, tayyareden mu'cizane haber verir. Hem Deccal, deccallık haysiyetiyle değil, belki gayet müstebid bir kral sıfatiyle işitilir. Ve gezmesi de, her yeri istila etmek için değil, belki fitneyi uyandırmak ve insanları baştan çıkarmak içindir. Ve bindiği merkebi ve himarı ise, ya şimendiferdir ki, bir kulağı ve bir başı cehennem gibi ateş ocağı, diğer kulağı yalancı cennet gibi güzelce tezyin ve tefriş edilmiş. Düşmanlarını ateşli başına, dostlarını ziyafetli başına gönderir. Veyahud onun eşeği, merkebi, dehşetli bir otomobildir veya tayyaredir veyahud.. (sükut lazım!) On dokuzuncu Mesele: Rivayetlerde, ahirzamanın alâmetlerinden olan ve Al-i Beyt-i Nebevîden Hazret-i Mehdi'nin (radıyallahu anh) hakkında ayrı ayrı haberler var. Hatta birkısım ehl-i ilim ve ehl-i velayet, eskide onun çıkmasına hükmetmişler.

Allahu a'lem bissavab, bu ayrı ayrı rivayetlerin bir te'vili şudur ki: "Büyük Mehdi'nin çok vazifeleri var. Ve siyaset âleminde, diyanet âleminde, saltanat âleminde, cihad âleminde çok dairelerde icraatları olduğu gibi.. her bir asır me'yusiyet vaktinde, kuvve-i maneviyesini te'yid edecek bir nevi Mehdi'ye veyahud Mehdi'nin onların imdadına o vakitte gelmek ihtimaline muhtaç olduğundan, rahmet-i İlahiye ile her devirde belki her asırda bir nevi Mehdi Al-i Beyt'ten çıkmış, ceddinin şeriatını muhafaza ve sünnetini ihya etmiş.Mesela: Siyaset âleminde Mehdi-i Abbasî ve diyanet âleminde Gavs-ı Âzam ve Şah-ı Nakşibend ve aktab-ı erbaa ve on iki imam gibi Büyük Mehdi'nin bir kısım vazifelerini icra eden zatlar dahi, Mehdi hakkında gelen rivayetlerde, -medar-ı nazar Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) olduğundan- (rivayetler) ihtilaf ederek, bir kısım ehl-i hakikat demiş: "Eskide çıkmış." Her ne ise. Bu mesele Risale-i Nur'da beyan edildiğinden, onu ona havale ile, burada bu kadar deriz ki: Dünyada mütesanid hiçbir hanedan ve mütevafık hiçbir kabile ve münevver hiçbir cemiyet ve cemaat yoktur ki, Al-i Beyt'in hanedanına ve kabilesine ve cemiyetine ve cemaatine yetişebilsin. Evet yüzer kudsî kahramanları yetiştiren ve binler manevî kumandanları ümmetin başına geçiren ve hakikat-ı Kur'aniye'nin mayası ile ve imanın nuriyle ve İslamiyetin şerefiyle beslenen, tekemmül eden Al-i Beyt, elbette ahirzamanda şeriat-ı Muhammediyeyi ve hakikat-ı Furkaniye'yi ve sünnet-i Ahmediye'yi (a.s.m.) ihya ile, ilan ile, icra ile başkumandanları olan "Büyük Mehdi"nin kemal-i adaletini ve hakkaniyetini dünyaya göstermeleri gayet mâkul olmakla beraber, gayet lazım ve zaruri ve hayat-ı ictimaiye-i insaniyedeki düsturların muktezasıdır." [347]

İKİNCİ FASIL

DECCAL HAKKINDA

هاللّ ُ اهْنَع تلاق : [قَلا رَ سُولُ اللّه ِ # إنَّ تمِيما الدَّارِ يَّ كَ انَ رَ جًُ نصْرَ انِيها
بحْرِ يَّةٍ معَ ثيِنَ ـ4444□ 1ـ عن الشعبي عن فاطمة بنت قيس رَ ضِ يَ
حدَيِثا وَ افقَ الَّذِي كُنْتُ أحُدَحِهتُكْمُ عَنِ المْسِيحِ الدَّجَّال. حدَّثنَيِ أنَّهُ رَ كبَ فيِ سفيِنَةٍ
حَ يِنَ مغْرِ بِ الشَّمْسِ فجَلسَوُا فيِ أقْرُ بِ فجَاَءَ وَ بِاَيعَ وَ أسْلمَ وَ حدَّثنَيِ
جُذاَمٍ فلَعَبِ بهِمُ الموْ جُ شهَرْا فيِ البْحْرِ ثمَّ أرْفئَوُا الِ جزَيِرَ ةٍ فيِ البْحْرِ
نوَ مَا قبُلُهُ مِنْ دبُرُ ِ ه مِنْ كثَرْ ةِ الشعَّرِ . فقَاَلوُا: وَ يلْكَ مِا أنتْ؟ رَ جًُ مِنْ لَخْمٍ وَ
قِ. السفَّيِنةَِ، فدَخَلَوُا الجْزَيِرَ ةَ، فلَقيِتَهْمُْ داَبَّةٌ أهلْبَُ، كثَيِرَ ةُ الشعَّرِ، َ يدْرُ
: أيُّهاَ القْوَ مُ انطْلَقِوُا الى هذَاَ الدَّيرِْ فإَنَّ فيِهِ رَ جًُ، وَ هوَُ الى خبَرَ ِكمُْ باِ ٌشوَْ
أعَطْمُ إنسْاَنٍ رَ أيَنْاَهُ قطَُّ فقَاَلتَْ : أناَ الجْسَاَّسةَُ . قاَلوُا: وَ مَا الجْسَاَّسةَُ؟ قاَلتَْ
منِهْاَ أنْ تكَوُنَ شيَطْاَنةًَ . قاَل: فاَنطْلَقَنْاَ سرَِاعا حتَهُب دخَلنْاَ الدَّيرَْ فإَذاَ فيِه
وَ يلْكََ، مَا أنتَْ ؟ قاَل: قدَْ قدَرَْتمُْ علَ خبَرَيِ، قاَل: لمَّاَ سمََّتْ لنَاَ رَ جًُ فرََ قْ ناَ
وَ ثاَقا مجَمُوْعةَ يدَاَهُ الى عنُقُهِِ مَا بيَنَْ رُ كبْتَيَهِْ الى كعَبْيَهِْ باِلحْدَيِدِ. قُ لنْاَ:
خلَقْا وَ أشدَُّهُ

بحَرِْ بيَِةٍ فصَاَدفَنْاَ البْحَرَْ حِ يِنَ اغتْلَمََ فلَعَبَِ بنِاَ المْوَْ جُ شهَرْا ثمَُّ أرْ فأَناَ
كثَرَْ ةِ الشعَّرِ. فأَخبْرُ وَ نيِ مَا أنتُْمْ؟ قاَلوُا نحَنُْ أناَسٌ مِنَ العْرََ بِ كَأنَّ فيِ سفَيِنةٍَ
فدَخَلَنْاَ الجْزَيِرَ ةَ فلَقَيِتْنَاَ داَبَّةٌ أهلْبَُ كثَيِرَ ةُ الشعَّرِ نعَرِْ فُ قبُلُهَُ مِنْ دبُرُ ِه مِنْ
الا جزَيِرَ تكَِ هذِه، فجَلَسَنْاَ فيِ أقرُْ بهِاَ

فقَلُنْاَ: و َيلْكَِ مَا أنتْ؟ قاَلتَْ : أنا الجْسَاَّسةَُ، قلنا: وَ مَا الجْسَاَّسةَ ؟ قاَلتَْ : □ :
قاِ فبَاَقلْنَاَ إليَكَْ سرَ ِاعا وَ فزَ ِعنْاَ منِهْاَ وَ لمَْ نأَمْنَْ أنْ تكَوُنَ شيَطْاَنةًَ . قاَلَ
: أماَ إنهِاَ يوُشكُِ أنْ َ اِعمْدِوُا الى هذَاَ الرَّ جلُِ فيِ الدَّيرِْ فإَنَِّهُ الى خبَرَ ِكمُْ باِ‘ شوَْ
نعَْ أهِ شأَنْهِاَ تسَْ تخَبْرِ ُ ؟ قاَل : أسأْلَكُمُْ عنَْ نخَلْهِاَ، هلَْ يثُمْرِ ُ ؟ قلُنْاَ: نعَمَ. قاَلَ
إنهاَ مَاءَهاَ يوُشكُِ أنْ يذَهْبََ . قاَ لَ : أخبْرُ ِونيِ عنَْ فاَخبْرُ ِونيِ عنَْ نخَلِْ بيَسْاَن. قلُنْاَ:
: فاَخبْرُ ِونيِ عنَْ بحُيَرَْ ةِ طبَرَ ِيةَ، قلُنْاَ: عنَْ أيها شأَنْهِاَ تسَتْخَبْرُ ِ ؟ قاَل: أما
تثُمْرِ . قاَلَ

فيِ العْيَنِْ مَاءٌ؟ هلَْ فيِهاَ مَاءٌ؟ قلُنْاَ: نعَمَْ، هيِ كثَيِرَ ةُ المْاَءِ، وَ أهلْهُاَ يزَرْ َ عوُن□
العْرََ بُ ؟ قلُنْاَ: نعَمَ. قاَل: عيَنِْ زُ غرََ قاَلوُا عنَْ أيها شأَنْهِاَ تسَتْخَبْرُ ُ ؟ قاَل: لهَْ
نبَيِهِ ا‘ مهيِينَ، مَا فعَلَ؟ قاَلوُا: قدَْ خرََ جَ مِنْ مكََّةَ وَ نزَلَ يثَرْ ِبَ . قاَل: أقاَتلَتَهْ
خيَرٌْ لهمْ أنْ يطُيِعوُه. وَ إنهِ بخِمَْ َبرَهِ كمُْ عنَيِهِ، مِن مَاءِهاَ. قاَل: فأَخبْرُ ِونيِ عنَْ
بهِمِْ؟ فأَخبْرَ ناَهُ أنهُ قدَْ ظهَرََ علَ بلَْ منَْ يلَيِهِ مِنَ العْرََ بِ وَ أطاَعوُه. قاَل: ذلَكِ
فيِكَْ صنَعَ

فأَخُبْرِ جُ فأَسيِرُ فيِ ا‘ رْ ضِ فَ َ أدعَُ قرَْيةًَ إ ّ ا هبَطَتْهُاَ فيِ أرْ بعَيِنَ ليَلْةًَ □

ِجوُرُخْلا يف ِيل َنَذْؤُي ْنأ ُكِشوُأ يهناِإو ،ُلاَّجَدلا ُحيِسَمْلا اَنأ ِينوُدُصَي اتلْص ُفيَّسلا ِهِدَيِب ُكَلم ِينَلَبْقَتْسا اُمْهِنم ًةَدِحاو َلُخدأ ْنأ ُتْدَرأ اَمَّلُك ،اَمُهاَتِلِك هيلَع ِناَتَمَّرَحُم اَمُهَف ًةَبْيَط َو ًةَّكَم َرْيَغ

□ # هاللّ ُلوُس َر َلاَق َّمُث .اَهَنوُس ُرْحَي ًةَكِئ ًم ا ًهِباَقْنأ ِنم ٍبْقَن ِهلُك بلَع َّنِإ ًةَبْيَط ،اَ هَل ْتُنُك ُتْثهدَح ُمُكَلذ ؟ ُساَّنلا َلاَقف .ْمَعَن : َلاَقف .اَهَّنِإ ُهَبِجعأ اَهْنَع ِينَبَجْعأ ، َو ِهِذه ُةَبْيَط ِهِذه ُةَبْيَط ِهِذه :ِرَب ْنَمْلا يف ِهت َرَصْخِمِب َنَعَط َو ِنم ْلَب َ. ؛ِنَمَيْلا ِرْحَب ْوأ ِماَّشلا ِرْحَب يف ُه َّنإ َأ ،َةَّكَم ْنَع َو ِةَنيِدَمْلا ِنَع َو ُهْنَع ْمُكُثهدَحُأ ُتْنُك يذهلا ِق .[َقفا َو ُه هَّنأ هي ِراَّدلا ِميِمَت ُثيِدَح ىمس.يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ ِرْشَمْلا ىلا ِهِدَيِب َأم ْوأ َو ،ِق ِرْشَمْلا ِلَبِق َوُهاَم ،ِق ِرْشَمْلا ِلَبِق ْنِم َوُه اَم ،ِق ِرْشَمْلا ِلَبِق يمس امناِف مسلا هيلع سيع حيسملا اماو . احيسم ىمسي روع'او ،اهب رصبي ةحوسمم هينيع ىدحإ ن' « احيسم» :لاجدلا

لوقي « اوُئِف ْرأ» :هلوقو.قيدصلا حيسملا ليقو ،أربيف ةهاعلا اذ حسمي ناك هن' :ليقو ،اهعطق يأ :ضرا حسم هن' احيسم نفسلا بناج ىلا نوكت ةريغص ةنيفس « ُبرَاقلا»و.أفرم عضوملا كلذو ،ربلا نم اهتيندأو طشلا ىلا اهتبرق اذإ ةنيفسلا تأفرأ هلعلف ءارلا مضب «ُب ُرقأ» اماو.اهيلإ نوئجليف بكرملا قرغ نم افوخ اهعم نوكتو ربلا نم مهجئاوح اهب نولجعتسي ةيرحبلا قيرطلا « ُبقهنلا»و.رشلا يف كلذ لاقي ام رثكأو ،روما نطاوب نع صحفلا وهو ،سسجتلا نم ،ةلاعف « ُةَساَّسَجلا»و.هجايتهاو

ملكت اذإ كلملا وأ بيطخلا ديب نوكت تناك طوس وأ بيضق وأ اصع «ُة . َرصخملا»و.باقنا هعمجو لبجلا يف

1. (5009)- Şa'bî'nin, Fatıma Bintu Kays (radıyallahu anhâ)'dan nakline göre Fatıma şöyle anlatmıştır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki "Temîmu'd-Dari Hıristiyan bir kimse idi. Gelip biat etti ve Müslüman oldu. O, benim Mesih Deccal'den anlattığıma uygun olan bir rivayette bulundu. Bana anlattığına göre, Temim, bir gemiye binip denize açılmıştır. Yanında Lahm ve Cüzam kabilelerinden otuz kişi vardı. (Hava şartları iyi olmadığı için) onlarla denizin dalgaları bir ay kadar oynadı. Sonunda güneşin battığı esnada denizde bir adaya yanaştılar. Geminin kayıklarına binerek adaya çıktılar. Derken karşılarına çok tüylü kıllı bir hayvan çıktı. Bunlar, tüylerinin çokluğundan hayvanın baş tarafı neresi, arka tarafı neresi anlayamadılar. (Şaşkın şaşkın): "Sen necisin, neyin nesisin?" dediler. O cevap verdi: "Ben cessâseyim!"

"Cessâse nedir?" denildi.

"Ey cemaat! Şu manastıra kadar gelin! İçinde bir adam var, o sizin haberinize müştaktır!" dedi. O, böylece bir adamdan söz edince, biz onun bir şeytan olmasından korktuk. Hemen koşarak manastıra girdik. İçeride bir adam vardı; hilkatçe gördüklerimizin en irisiydi ve elleri boynuna, dizlerinden topuklarına demirle sıkı şekilde bağlanmıştı.

"Vah sana! Kimsin sen?"

"Benim haberimi alabilmişsiniz. Şimdi siz kimsiniz, bana söyleyin!" dedi. Arkadaşlarım: "Biz bir grup Arabız. Bir gemideydik, denizin coşkun bir anına rastladık. Dalgalar bizi bir ay oynatıp oyaladı. Sonra şu adaya yaklaştık, sandallara binip adaya çıktık. Tüylü ve çok kıllı bir hayvanla karşılaştık. Tüyünün çokluğundan başı ne taraf, arkası ne taraf anlayamadık. "Vah sana, nesin sen?" dedik. "Ben cessâseyim!" dedi. Biz: "Cessâse de ne?" dedik.

"Manastırdaki şu adama gelin, o sizin haberinize pek müştaktır!" dedi. Biz de koşarak sana geldik. Biz onun bir şeytan olmadığından emin olmadığımız için korktuk" dedik. Adam: "Bana Beysan hurmalığından haber verin!" dedi. Biz: "Onun neyinden haber soruyorsun?" dedik.

"Ben onun ağacından soruyorum, meyve veriyor mu?" dedi.

"Evet!" dedik.

"Öyleyse meyve vermeme zamanı yakındır!" dedi.

"Bana Taberiya gölünden haber verin!" dedi.

"Onun nesinden haber istiyorsun?" dedik.

"Onun suyunun çekilmesi yakındır!" dedi.

"Bana Zuğer gözesinden haber verin!" dedi.

"Sen onun neyinden haber istiyorsun?" dedik.

"Gözede su var mıdır? Orada su var mıdır?" dedi.

"Evet, onun çok suyu vardır! Sahipleri onun suyu ile ziraat yapıyorlar!" dedik. "Ümmilerin peygamberlerinden bana haber verin. O ne yaptı?" dedi. "O Mekke'den çıkıp Yesrib'e (Medine'ye) yerleşti" dedik.

"Araplar O'nunla mukatele etti mi?" dedi. Biz:

"Evet!" dedik.

"Onlara karşı ne yaptı?" dedi. Biz de, (onu ezmek için) peşine düşen Araplara galebe çaldığını, Arapların kendisine itaat ettiklerini haber verdik. (O da bize): "Bu, onların itaat etmeleri, kendileri için daha hayırlıdır. Ben şimdi size kendimi tanıtayım: Ben Mesih Deccal'im. Çıkış için bana izin verilme zamanı yakındır. O zaman çıkıp yeryüzünde dolaşacağım. Kırk gün içinde uğramadığım karye (köy) kalmayacak. Mekke ile Taybe (Medine) hariç. Bu iki şehir bana haramdır. Onlardan birine her ne vakit girmek istersem, elinde yalın kılıç bir melek beni karşılar, benim oraya girmeme mani olur. Onların her bir geçidinde bir melek vardır, onları korur!" dedi." Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çubuğuyla minbere dürterek: "Bu Taybe'dir! Bu Taybe'dir! Bu Taybe'dir! Ben bunu size anlattım değil mi?" buyurdular. Halk da: "Evet!" diye karşılık verdi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Temîmi'd-Dâri'nin rivayetinin benim size ondan (Mesih Deccal'dan) Mekke ve Medine'den anlattığıma muvafık düşmesi hoşuma gitti. Bilesiniz o Şam denizinde veya Yemen denizindedir. Hayır doğu tarafındadır. Evet o doğu tarafında zuhur edecektir. O doğu tarafından zuhur edecektir!" buyurdu ve eliyle doğu tarafına işaret etti." [Müslim, Fiten 119, (2942); Ebu Davud, Melahim 15, (4325, 4326); Tirmizî, Fiten 66, (2254).] 348 **1-** Deccal, kelime olarak örtmek manasına gelen bir asıldan gelir. Yalancıya deccal denmiştir. Çünkü batılıyla hakkı örter.

2- Bu hadis, rivayetin baş kısmından da anlaşılacağı üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Temîmu'd-Dâri'den rivayet ettiği bir haberdir. Hadisçiler bunu, büyüklerin küçüklerden, şeyhlerin talebelerinden hadis rivayet etmelerinin cevazına delil olarak gösterirler. Buhâri' nin: "Kişi, mâfevkinden olduğu gibi, emsalinden ve madunundan hadis rivayet etmedikçe ilimde kemale eremez" derken, bu örnekten mülhem almış olmalıdır. **3-** Fatıma Bintu Kays, kocası İbnu Muğire tarafından üç talakla boşandığı için dul kalmış idi. Aleyhissalâtu vesselâm, iddetini âma olan İbnu Ümmi Mektum'un yanında geçirmesini emretmiştir. Hadisin Müslim'deki aslında bu husus genişçe anlatılır. Teysir, o kısmı hazfetmiş.

4- Hadiste geçen bazı yer isimleri var: Beysan hurmalığı diye çevirdiğimiz Nahlu Beysan, Şam'da bir yerin adıdır. Zügar gözesi (Ayn-u Zugar) da yine Şam yakınlarında bir yer adıdır. Taybe, Medine'nin isimlerindendir. Medine'ye cahiliye devrinde Yesrîb dendiğini, daha sonra peygamber şehri manasına Medinetu Resulullah'dan kısaltılarak Medine dendiğini daha önce belirtmiş idik. Taybe yerine, Tâbe de denir. Güzel koku demek olan tib'den gelir. Medine'nin toprağı güzel koktuğu için Tâbe denmiş olduğu söylenir. Taybe kelimesinin maddî manevî pisliklerden temiz, tahir manasını taşıdığı da söylenmiştir. Fahr-ı Âlem'e bidayette sinesinde yer verip müşriklere karşı himaye vermek, insanlığın saadet-i dareynine vesile, nur-u İlahî olan İslamiyetin tebliğ ve neşrine merkez ve mahal olan, getirdiği nurla sadece Müslümanların irşadını sağlamayıp, bütün zîşuuru feyizyâb eden halaskâr-ı ins u can levlâke lev lak'ın beden-i mübareklerini sinesinde muhafaza eden o belde-i tayyibe tavsifatın en güzeline, en temizlerine elyaktır. Hadiste Rabbülâlemin'in o temiz beldeyi mazisine mükâfaaten kıyamete kadar her çeşit şirk kirliliklerinden, Deccal'in şerrinden koruyacağını müjdelemektedir. **5-** Hadisteki Şam kelimesi, daha ziyade Suriye bölgesinin ismidir. Tarsus, Maraş, Antakya gibi şehirlerimizin de Şam'a dahil olduğunu daha önce belirttik. Şam denizi ile Yemen denizi tabirlerinin, iki ayrı denizi değil, aynı denizin Yemen tarafını ve Şam tarafını ifade ettiği söylenmiştir. Bu, muhtemelen Kızıl Deniz'dir. Zira her iki diyarla da irtibatı var. 349

نأ ِهِب اَنثهدَح اَميِف َناَكَف ،لاَّجدلا ِنَع يوَط اثيِدَح # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنَثهدَح]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نعو ـ2 □4414ـ ِساَّنلا ُرْيَخ ٍذ ِئَم ْوَي:
َوُه ٌلُج َر ِهْي َلِإ ُج ُرْخَيَف ،خابِهسلا ِضْعَب ىلا يِهَتْنَيَف ،ةَنيِدَمْلا َباَقِن َلُخْدَي ْنأ
ِهْيَلَع ُم هرَحُم َوُه َو ،ُلاَّجدلا يتأي :َلاَق يف َنوُّكُشَت ْله ،ُهتْيَيْحا َّمُث اذه ُتْلَتَق ْنأ
ْمُتيأ َرأ :ُلاَّجدلا ُلوُقَيَف .ُهَثيِدَح # ِ هاللّ ُلوُسر َكْنَع اَنَثهدَح يِذهلا ُلاَّجدلا َكَّنأ
ُدَهْشأ :ُلوُقَيَف

طَّلَسُي ًَو ؟ُهلُتْقأ :ُلاَّجدلا ُلوُقَيَف ،َم ْوَيلا يِهنِم ة َري ِصَب ُّدَشأ ُّطَق ُتْنُك اَم ِ□
‘هاللّ َو :ِهيِيْحُي َني ِح ُلو ُقَيَف .ِهيِيْحُي َّمُث ُهُلُتْقَيَف .َ :َنولوُقَيَف ؟ِرْم ا

ناخيشلا هجرخأ [ِهْيَلَع .

2. (5010)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize Deccal üzerine uzun bir hadis rivayet etti. Bize anlattıkları meyanında şöyle de demişti: "Deccal, Medine geçitlerine girmesi kendisine haram kılınmış olarak çıkacak. Derken (Medine civarındaki) bazı ekimsiz yerlere kadar gelir. O gün insanların en hayırlısı olan -veya en hayırlılarından- bir kimse onun karşısına çıkar ve: "Sen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bize haber verdiği Deccal'sin!" der. Deccâl de (kendi adamlarına): “Ben şunu öldürüp sonra da diriltsem ne dersiniz? Bu işte bu şüpheye düşer misiniz?” der. Oradakiler: "Hayır!" derler. Deccal onu öldürür ve sonra diriltir. Dirilttiği zaman adam: "Allah'a yemin olsun. Senin hakkında hiçbir vakit bugünkünden daha basiretli olmamıştım!" der. Deccal onu tekrar öldüreyim mi di(yerek öldürmek isteye)cek, fakat musallat edilmeyecek." [Buharî, Fiten 27, Fedailu'l-Medine 9; Müslim, Fiten

112, (2938).] 350

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde, ravilerce burada zikri geçen kimsenin Hızır aleyhisselam'ın olabileceği belirtilmiştir. Ancak İbnu'l-Arabî, bunu "delilsiz bir iddia" olarak vasıflar. Bazı rivayetlerde bu havarıkın sihir olduğu belirtilmiştir.

2- Deccal'in sorusu umumi olduğu takdirde, cevap verenlerin mü' minler olabileceği muhtemeldir. Bu durumda onların, "Hayır!" cevabını şöyle anlamak gerekir; "Hayır! Sizin Deccal ve yalancı olduğunuz hususunda şüphemiz yoktur!" Bir rivayette Deccal'le o zat (Hızır) arasındaki mücadele açıklanmıştır. "Deccal'in emriyle adama bir kısım eziyetler yapılır; sırtına, karnına darbeler vurulur. Sonra Deccal: "Bana iman etmiyor musun?" diye sorar. Adam "sen yalancı Mesih'sin!" der. Sonra Deccal emir verir, tepeden aşağıya testereyle ikiye bölünür. Deccal iki parçanın arasında yürür ve "Kalk!" der. Adam tam olarak kalkar." Bir başka rivayette Deccal, adamı ikiye böldükten sonra hempalarına: "Ben bunu diriltsem rabbiniz olduğuma inanacak mısınız?" diye sorar. Adamları: "E-vet!" derler. Deccal değneğini alıp her iki parçaya vurur, bunlar ayağa kalkarlar. Dostları bu hali görünce, onu tasdik ederler, sevgi izhar ederler ve onun, rableri olduğu hususunda kanaat sahibi olurlar." Bu rivayet zayıftır. Deccal'in o zata muamelesi, rivayetlerde farklı şekilde anlatılır. Bir rivayette kılıçla biçtiği ifade edilmiştir. İbnu'l-Arabî, öldürülenin biri kılıçla, diğeri testere ile olmak üzere iki ayrı şahıs olduğunu söyleyerek rivayetler arasındaki farklılığı te'vil etmiştir. Ancak, bunların mecaz olabileceğini de gözönüne almak gerekir. Nitekim İbnu'l-Arabî der ki: "Deccal'in elinde zuhur eden harikulâde hadiseler: Yağmur yağması, ona uyanların bolluğa ermesi, inkâr edenlerin darlığa, kıtlığa düşmeleri, arzın hazinelerinin onu takip etmesi, beraberinde cennet ve ateşin bulunması, suların akması vs.. Bütün bunlar Allah tarafından vaz' edilen bir mihnettir, şüpheye düşenlerin helak edilmesi, yakin sahiplerinin (muteyakkin) kurtarılması için bir deneme ve imtihandır. Bunların hepsi korkutucu bir emrdir. İşte bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm: "Deccal fitnesinden daha büyük bir fitne yoktur" buyurmuştur. Ümmetine teşrî maksadıyla namazlarında Deccal fitnesinden istiazede bulunurdu. Müslim'de geldiği üzere bir başka hadiste "Sizin için, Deccal'den başka birinden daha çok korkuyorum" denmiş olmasına gelince, Aleyhissalâtu vesselâm bu sözü, münhasıran Ashab-ı Kiram radıyallahu anhüm ecmain için söylemiş olmalıdır. Çünkü onlar hakkında korktuğu şey, onlara Deccal'den daha yakın olan bir şeydi. Yakında geleceği kesinlikle bilinen korkutucu bir şey, korku verme yönüyle, ilerde geleceği zannedilen korkutucu bir şeyden daha şiddetlidir. Daha şiddetli korku vericidir, hatta geleceği kesin değil, zannî olan bu ileriki tehlike çok daha büyük bile olsa."

Şu halde, Deccal'in elinden zuhur edeceği ifade edilmiş olan harikulâde hadiseler bir kısım te'vil ve izaha muhtaç müteşabih ifadeler olarak anlaşılmalıdır. Söz gelimi, "Deccal'in çıkacağı zamanda teknik ve ilmin gelişmesi sebebiyle, yağmurun yağdırılması, yerden insanlığın menfaatine pek çok şeyin kolayca elde edilebilmesi, bütün bunlara imkan veren ilim, teknik ve maddî gücün büyük ölçüde Deccal'le sembolleştirilen şer cephesini tutanların elinde olacağı, zamanla o sırları, Mehdi sembolü ile ifade edilen hayır cephesinin ele geçirerek mahvolmaktan kendilerini koruyacakları" şeklinde yorumlanabilir. Ama unutmayalım: Resulullah'ın istikballe ilgili ihbarları hep teşbihlidir. Yorum yapılırken hissedilen, zannedilen manada cezmedilemez, ihtimal olarak ifade edilir, gerçeği ise Allah bilir.351 □ ... هاللّ َدْنِع ُمْلِعْلا َو ُ هاللّ هإ َبْيَغْلا ُمَلْعَي

هَّنأ ُسأَّنلا ى َرَي ِيذهلا أَّمأف ، اراَن َو ءاَم َج َرَخ اَذإ ِلاَّجَّدلا َعَم َّنإ :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ8 □4411ـ ٌدراَب ٌءاَم ُه هنإف
. ٌراَن ُههنأ ىَري ِيذهلا يف ْعَقيِلَف ْمُكنِم َكِلذ َك َرْدأ ْنَمَف ،ُق ِرْحَت ٌراَنَف ٌءاَم ُههنأ
ُسأَّنلا ىَري ِيذهلا أَّمأ َو ،ٌبْذَع ٌءاَمَف ٌراَن

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ٌبْذَع .

3. (5011)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Deccal çıktığı vakit beraberinde su ve ateş vardır. Ancak halkın ateş olarak gördüğü tatlı sudur; halkın su olarak gördüğü ise yakıcı bir ateştir. Sizden kim o güne ererse, halkın ateş olarak gördüğüne düş(meyi kabul et)sin. Çünkü o, tatlı soğuk sudur." [Buhârî, Fiten 26, Enbiya 50; Müslim, Fiten 105, (2935); Ebu Davud, Melahim 14, (4315).]352

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Deccal'le ilgili haberlerin sembol ve teşbih ifade ettiğini, değerlendirmelerin izafî olduğunu anlamada daha açıktır. Çünkü, Deccal beraberinde ateş getirecek. Fakat bunun ateş olması beşerî bir değerlendirmedir; insanlara göre ateştir, İlahî ölçülere göre ise o ateş değil, tatlı sudur. Resulullah'ı dinleyen mü'minlerin o ateşi tercih etmesi gerekir. Çünkü insanlar nazarında tatlı olan "su"yu ise, Allah nazarında ateştir. Bu, Deccal'in, İslam tarafından reddedilen, nefisperestlerin hoşuna giden her çeşit sefahat, israfat, malayaniyat ve muharremat ve Allah'a isyanları tatbikata koyup, insanları buna zorla sevketmeye çalışacağının, uymayanların onun kahrına uğrayıp "ateş"ine atılacağının ifadesidir. Ateşi ise, insanların diri diri yakıldığı fırınlar, idamlar, hapishaneler, işten, aştan olmalar, aziller, tahkirler vs.'dir. Ama dini için, Allah rızası için bunlara katlanıp Deccal'in "tatlı suyu"na yani ikram, taltif ve terfiine, vereceği mevki, makam ve ünvana iltifat ve itibar etmeyenler, o dünya ateşinde yansalar da uhrevî ebedî lütfa, İlahî ikrama mazhar olacaklardır. Bu sebeple Resûl-i Ekrem o devre erecek Müslümanlara Deccal'in ateşinde yanmayı tercih etmelerini irşad buyurmaktadır. 353

ماَعَّطلا َلَكأ ْدَق اَذه ُهُموَي َوُه :َلاَقَف .ِلاَّجَدلا نَع # ِ هاللّ َلوُس َر َلأَس ُهَّنأ]□□
هْنَع ُ هاللّ َيِ ضِ َر يردخلا ديعس يبأ نعو ـ5 □4412ـ ى َرْسُيْلا ُهَنْيَع َو ٍطِئاَح:
يف ٌةَماَخُن اَهَّنأَك اَهِب َة َقَدَح َ ٌةَظ ِحاَج ٌةَحوُسْمَم ىَنْمُيْلا ُهَنْيَع ناِإ َأ ِهِتَّمُأ ىلا ِيِبَن
ُهْدَهْعَي ْمَل ادْهَع ِهيِف ْمُكْيَلِإ ُدَهْعأ َن ِم اَج َرَخ اَذإِف ى َرُقْلا َلْهأ َناِ رِذْنُي ِن ٍج َر
ِهْيَدَي َنْيَب َو َأ .ٌراَن ُهُؤاَم َو ٌةَّنَج ُه َراَنَف .ِراَّنلا َو ِةَّنَجلا ُلْثِم ُهَعَم َو . ى ِهرُد ٌبَك
ْوَك اَهَّنأَك

ةميظعلا ةئتانلا « ُةَظ ِحاَجلا».نيزر هجرخأ .[ِلاهجهدلا ِباَحْصأ ُل َّوأ اهَلَخَد ِةَي .
ْرَقلا

4. (5012)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, Aleyhissalâtu vesselâm'a Deccal'den sormuştur. Aleyhissalâtu vesselâm da şu cevabı vermiştir: "O (Deccal) çıktığı gün (aynen bir insan gibidir) yemek yer. Ben size, onun hakkında, benden önceki peygamberlerden hiçbirinin kendi ümmetine anlatmadığı hususları anlatacağım: Onun sağ gözü meshedilmiştir (görmez), pertlektir, göz hadakası yoktur, sanki hadakası çevrim içinde bir balgam gibidir. Sol gözü de inciden bir yıldız gibidir. Onun beraberinde sanki cennet ve ateşin birer misli vardır. Ancak hakikatta ateşi cennet, suyu da ateştir. Haberiniz olsun! Onun yanında iki kişi vardır; köy halkını inzar ederler. Bu ikisi köyden çıkınca Deccal'in ashabından ilki oraya girer." [Rezin tahric etmiştir. Hadisin kaynağı yok ise de, hadiste yer alan mefhumların şahidleri Sahiheyn ve diğer kaynaklarda çoğunluk itibariyle gelmiştir. 354

هْيَلَع َنْثأ َو َ هاللّ ِدَمَحَف .َساَّنلا ِتَصْنَتْسا :ِعاَد َوْلا ِةَّجَح َم ْوَي # ِ هاللّ□□
لوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َيِ ضِ َر رمع نبا نعو ـ4 □4418ـ َنوُّي ِبَّنلا َو ،ُهَتَّمُأ
ُم ٍ َّسلا ِهْيَلَع ٌحوُن ُه َرَذْنأ ،ُهَتَّمُأ ُه َرَذْنأ َّ ًإِ ٍ هيِبَن ِنم ُ هاللّ َثَعَب اَم :َلاَق َو .ِه ِرْكِذ
يف َبَنْطأف َلاَّجَدلا َحيِسَمْلا َرَكَذ َّمُث

هَنْيَع َّنأك َنمُيْلا ِنْيَعْلا ُرَوْعأ ُهَّنإو ، َرَوْعأب َسْيَل ْمُكهب َرَّنأ ْمُكْيَلَع يَفْخَي
َسْيَلَف ،هِنأَش ْنِم ْمُكْيَلَع َيِفَخ اَمَف ْمُكيِف ُجُرْخَي ُهَّنإ َو ،ُهَدْعَب

تأتنو دوقنعلا يف اهتاوخا تابن هدح نع تجرَخ دق يتهلا َيِه بنعلا نم « .
ُةَيِفاَّطلا».ناخيشلا هجرخأ .[ٌةَيِفاَط ٌةَبِنِع

5. (5013)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccı sırasında (bir ara): "Halk susup dinlesin!" buyurdular. Sonra Allah'a hamd ve senada bulunup, arkadan Mesih ve Deccal'den uzun uzun söz ettiler ve buyurdular ki: "Allah'ın gönderdiği her peygamber, ümmetini onunla inzar etti. Nuh aleyhisselam ümmetini onunla inzar etti, ondan sonra gelen peygamberler de. O, sizin aranızda çıkacak. Onun hali sizden gizli kalmayacak. Rabbinizin tek gözlü olmadığı size kapalı değildir. O ise sağ gözü kör birisidir. Onun gözü, sanki (salkımdan) dışa fırlamış bir üzüm danesi gibidir. [İki gözünün arasında kefere yani kâfir yazılmış olacaktır. Bunu her Müslüman okuyacaktır]." [Buhârî, Fiten 27; Müslim, Fiten 100-103. (169)-(2933).] 355

ÜÇÜNCÜ FASIL

İBNU SAYYAD HAKKINDA

فِلْحَتأ : ٌتْلُقَف . ُلاَّجَدلا ِداهيَص َنْبا ّنَأ ِ هللِاب ُفِلْحَي اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر
هاللِّدْبَع ُنْب ُرِباَج َناَك] :لاق ردكنملا نب محمد نع ـ1 4415ـ ناخيشلا هجرخأ .
[ُه ُرِكْنُي ًَف # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع َكِلذ ىلَع ُفِلْحَي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِباَّطَخْلا نْب
َرَمُع ُتْعِمَس يهنِإ :َلاَقف ِ؟ هللِاب

دواد وبأو .

1. (5014)- Muhammed İbnu'l-Münkedir anlatıyor: "Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ), İbnu Sayyad'ın Deccal olduğu hususunda yemin ederdi. Ben: "Sen Allah'a yemin de ediyorsun ha!" dedim. Bana şu cevabı verdi: "(Nasıl etmeyeyim?) Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'ın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında İbnu Sayyad'ın Deccal olduğu hususunda yemin ettiğini işittim. Buna rağmen Aleyhissalâtu vesselâm kendisini reddetmemişti." [Buhârî, İ'tisam 23; Müslim, Fiten 94, (4929); Ebu Davud, Melâhim 16, (4331).] 356

هِباَحْصأ ْنِم ٍطْه َر يف # ِهيِبهنلا َعَم هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِباَّط َخْلا ُنْب ُرَمُع
َقَلَطْنا] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ2 4414ـ همُث . ِهِدَيِب ُه َرْهَظ
َبرَض بهتَح ْرُعْشَي ْمَلَف . َم ْلُحْلا ٍذِئَم ْوَي َب َراَق ْدَق َو َةَلاَغم يِنَب ِمُطُأ َدْنِع
ِنَايْب ِهصْلا َعَم ُبَعْلَي ُهَدَج َوَف ٍ،داَّيَص ِنْبا َلَبق يِهنأ ُدَهْشَتأ :# ِ هاللّ ِلوُس َرِل
ٍداهيَص نْبا َلاَقف . َنيِهيِيهمُ‘ا ُلوُس َر َكهنأ ُدَهْشأ : َلاَقف . ٍداهيَص ُنْبا ِهْيَلِإ َرَظَنَف
ِ؟ هاللّ ُلوُس َر يِهنأ ُدَهْشَتأ : َلاَق ِطِهلُخ :# َلاَقف ٌبِذاَك َو ٌقِداَص يِنتأَي : َلاَق ؟ى
َرَت اَذاَم :# ِ هاللّ ُلو ُس َر َلاَق همُث . ِهِلُس ُرِب َو ِ هللِاب ُتْنَمآ : َلاَق َّمُث .
ُهَضَف َرَف ِ؟ هاللّ ُلوُس َر

هَل َلاَق همُث . ُرْم‘ا َكْيَلَع

اَي ِين ْرَذ :هْنَع ُهاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقف . َك َرْدَق ُوْدَعَت ْنَلَف ،أْسَخِا :# َلاَقف .
ُّخُدلا َوُه :ٍداَّيَص ُنْبا َلاَقف . ائيِبَخ َكَل ُتأَبَخ ْدَق يِهنِإ :# إ ةسمخلا هجرخأ .]
ِهِلْتَق يِف َكَل َرْيَخ ًَف ُهْنُكَي ْمَل ْنإ َو ،هْيَلَع َطَّلَسُت ْنَلَف َوُه ْنُكَي ْنإ :# َلاَقف .
ُهَقُنُع ْب ِرْضأ ِ هاللّ َلوُس َر هلوقو.عفترملا ءانبلا « ُمط ا‘».«نيبُم ِناَخُدِب ُءاَمَّسلا
ي ِتأت َم ْوَي :ُهَل أبخ َو ، ائيِبَخ َكَل ُتأبَخ» :هلوق دعب يذمرتلا دازو.يئاسنلا

«هتدرط اذإ : ُبلكلا تأسخ «أسْخا .

2. (5015)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh), Ashab'tan bir grup içerisinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte İbnu Sayyad'a doğru gittiler, Onu, Benî Megâle şatosunun yanında çocuklarla oynar buldular. O sıralarda büluğa yaklaşmış durumdaydı. İbnu Sayyad, Aleyhissalâtu vesselâm, eliyle sırtına vuruncaya kadar (onların geldiğini) hissetmedi. Aleyhissalâtu vesselâm, omuzuna vurup: "Benim Allah'ın resulü olduğuma şehadet ediyor musun?" diye sordu. İbnu Sayyad ona bakıp: "Şehadet ederim ki, sen ümmilerin peygamberisin!" dedi. İbnu Sayyad da Resulullah'a: "Sen, benim Allah'ın resulü olduğuma şehadet eder misin?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm onu reddetti ve: "Ben Allah'a ve O'nun resullerine iman ettim!" buyurdu ve sonra sordu: "Pekiyi, ne görüyorsun?"

"Bana bir doğru sözlü (sadık), bir de yalancı (kazib) gelmektedir" diye cevap verdi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sana bu iş karıştırıldı! (Sıdkı kizb; kizbi sıdk ile karıştırıyorsun)" buyurdular. Sonra da Aleyhissalâtu vesselâm ona: "Ben senin için (içimde) bir şey sakladım (bil bakalım!)" dedi. İbnu Sayyad: "O dumandır!" diye cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sus, sen kendi kadrini hiçbir vakit aşamayacaksın!" buyurdular. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü! Bana müsaade buyurun şunun boynunu vurayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Eğer (Deccal) bu ise, sen ona musallat edilecek değilsin, eğer bu Deccal değilse onu öldürmekte sana bir hayır yok!" buyurdular." [Buharî, Cenaiz 80, Şehadat 3, Cihad 178, Edeb 97; Müslim, Fiten 85, 95, (2924, 2930); Ebu Davud, Mehahim 16, (4329); Tirmizî, Fiten 63, (2250), 56, (2236).] Tirmizî, "Ben senin için (içimde) bir şey sakladım (bil bakalım!)" sözünden sonra şu ibareyi ilave etti: "Onun için (içinde) "O halde semanın ap aşikâr bir duman getireceği günü gözetle (Habibim)" (Duhan 10) ayetini gizlemişti."357

دواد وبأ هجرخأ .[ِة َّرَحْلا َم ْوَي ٍداهيَص ُنْبا َدِقُف] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر .
□4414□ 8ـ رباج نعو

3. (5016)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "İbnu Sayyad, Harre Savaşı sırasında kaybedildi." [Ebu Davud, Melahim 16, (4332).]358

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen rivayetlerden de anlaşılacağı üzere İbnu Sayyad -ki bazı rivayetlerde İbnu Said diye de geçer- Aleyhissalâtu vesselâm'ın devrinde yaşamış bir Yahudidir. Yaşça küçüktür. Ancak Resulullah'tan sonra da yaşamıştır. Aleyhissalâtu vesselâm onun Deccal olmasından kuşkulanmış ve bunu tahkik etmek istemiştir. Resulullah'ın onun Deccal olduğuna dair kuşku ve araştırmaları, bazı sahabilerde "İbnu Sayyad, Deccal'dir" kanaatini hasıl etmiştir. Öyle ki, İbnu Sayyad, hakkında yaygınlık kazanan bu kuşkulu durumdan rahatsızlık duyarak, Mekke'ye giderken Ebu Said'e şikayetlenir: "Halk beni Deccal biliyor. Sen Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Deccal'in çocuğu olmayacak" dediğini duymadın mı?" der. "Evet!" cevabını alınca: "Halbuki benim çocuğum var" der ve "Resulullah'ın "Deccal, Mekke'ye ve Medine'ye girmeyecek!" buyurduğunu işitmedin mi?" diye sorar. Ebu Said "Evet!" deyince "Ben Medine'de dünyaya geldim. İşte şimdi de Mekke'ye gidiyorum" der. Bazı rivayetler, İbnu Sayyad'ın bu sadedde; "Resulullah'ın "Deccal Yahudiden olacak, ben ise Müslümanım" dediğini de kaydeder.

2- İbnu Sayyad meselesi şarihleri çokça meşgul eden bir bahis olmuştur. İbnu Hacer, Kitabu'l-İ'tisam'da bu hususu etraflıca işler. Teferruata girmeyeceğiz. Bahsi daha veciz olarak işleyen Nevevî, ulemanın şöyle söylediğini kaydeder: "Onun kıssası müşkil, durumu ise müştebih (karmaşık)dir: Bu kimse meşhur olan Mesih Deccal midir, yoksa başkası mıdır? Şurası muhakkak ki, deccallerden bir deccaldir. Alimler şu hususu da belirtmişlerdir: Bu hususta gelen hadislerin zahirine göre Aleyhissalâtu vesselâm'a onun veya bir başkasının Deccal olduğuna dair vahiy gelmemiştir. Ama Resulullah'a Deccal'ın evsafı vahyen bildirilmiştir. İbnu Sayyad'da ise bu sıfatlarla ilgili bazı muhtemel karineler mevcuttu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm, ne onun ne de başkasının Deccal olduğu hususunda kesin hükme gitmemiştir. Hz. Ömer'e: "Eğer o, Deccal olsaydı, sen onu öldürmeye asla muktedir olamayacaktın" demesi de bundandır. İbnu Sayyad'ın: "Ben Müslüman oldum, Deccal ise kâfirdir. Deccal'in çocuğu olmayacak, benim ise çocuğum olmuştur. Deccal Mekke ve Medine'ye girmeyecektir, ben ise Mekke'ye de Medine'ye de girdim" şeklindeki ihticacına gelince, bu sözlerinde onun Deccal olmayacağına delil yoktur. Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Deccal'in fitnesi ve yeryüzüne çıkışı vaktindeki sıfatlarını haber vermiştir."

3- Şato diye çevirdiğimiz kelimenin aslı ütümdür. Medine'deki, yüksek ve müstahkem binalara denmektedir. Umumiyetle dış duvarları sağlamdır. Eskiden kalma müstahkem yapılardır. **4-** Benî Megâle'yi el-Kâdı şöyle açıklar: "Balat'ın nihayetinde Mescid-i Nebevi'yi karşına alarak durdun mu, sol tarafında kalanlar hep Benî Megâle'dir."

5- Rivayette, İbnu Sayyad'ın nübüvvet iddiası mevzubahistir. Buna rağmen Aleyhissalâtu vesselâm onu cezalandırma cihetine gitmemiştir. Halbuki peygamberlik iddiası İslamiyet'i inkar manasına gelen bir suçtur; cezası ölümdür. Buna iki ayrı sebep zikredilmiştir: * İbnu Sayyad, o sıralarda henüz çocuktu, cezaya ehil değildi.

* Yahudilerle Müslümanların sulh yaptıkları bir döneme rastlamıştır. Bu sulhtan maksad, Resulullah'ın hicretten sonra Medine'deki Yahudi ve diğer müşrik kabilelerle Müslümanların arasındaki münasebetleri tanzim eden antlaşmadır. Bu antlaşma bir metin halinde yazılı olarak tesbit edilmiştir. Bir kısım müellifler buna "İslam'ın ilk anayasası" demiştir.

Hattâbî'ye göre, "İbnu Sayyad, bu antlaşma mucibince sulh yapılmış olan Yahudilerin bir ferdi idi. Onun kehanet nev'inden yaptığı bir kısım iddiaları Resulullah'a ulaşıyordu. Bu sebeple onun hakkında bir tahkik ve ankette bulunmak istemiş ve bunu yapmıştır: "Ona haber vermeden yaklaşmış, sarfettiği bazı sözleri bizzat işitip tahlil etmeye ehemmiyet vermiştir.

Nitekim bunda muvaffak olmuş, bizzat konuşmuş ve görmüş ki, batıl bir yoldadır ve sihirbazlardan bir sihirbaz veya bir kahin veya kendisine cinlerin veya şeytanların gelip, bazı kelamları lisanına koydukları bir tiptir." **6-** Aliyyu'l-Kârî, Resulullah, İbnu Sayyad'a: "Sana gelenler ne söylüyorlar?" şeklinde soru sormuş olmalıdır. Cevabın da: "Bana getirdikleri haber bazan doğrudur, bazan da yalandan ibarettir" şeklinde olması gerektiğini belirtir.

Keza "Sana bu iş karıştırıldı" ifadesinin altında: "Sana bazan doğru, bazan yanlış haber getirdikleri için sen kizbi sıdk, sıdkı da kizb zannedip bu zıtları birbirine karıştırır hale gelmişsin" manasının yattığını şarihler belirtir. **7-** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), İbnu Sayyad'ın gaybı bilip bilmediğini isbat etmek için, içinden فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ ayetini tutar ve ona: "Ne tuttum?" diye sorar. İbnu Sayyad "ed-Duh!" der. Bazı alimler ed-Duh kelimesinin ed-Duhan'dan gelme bir kelime olduğunu söylemiş ise de, el-Kâdı: "İbnu Sayyad ayetten sadece bu eksik kelimeyi söyleyebildi. Zaten kahinlerin adeti de budur. Zaten şeytan semaya haber hırsızlamak için çıkınca, Kur'an'ın haber verdiği şahab atılmazdan önce ne kapabildiyse onu getirebilmektedir" der. **8-** Hz. Ömer'in "İbnu Seyyad Deccal'dir" şeklineki kesin iddiasına rağmen, Resulullah'ın sükût etmiş olmasını Beyhakî şöyle yorumlar: "Muhtemelen, Aleyhissalâtu vesselâm onun hakkında mütevakkıftı, yani "Deccal" veya "değil" diye hükme gitmekten geri duruyordu. Ama sonradan kendisine onun değil, başkasının Deccal olduğu hususunda İlahî açıklama gelmiştir. Temîm hadisesinde[359] olduğu üzere." Nevevî, bu ifade ile Beyhakî'nin "İbnu Sayyad'ın değil, başkasının Deccal olduğu" görüşünü tercih etmiş bulunduğunu belirtir. **9-** 5016 numaralı hadiste, İbnu Sayyad'ın Harra Savaşı'nda kaybolduğu belirtilir. Bu savaş, Hz. Muaviye'nin oğlu Yezid'in, Medinelilere karşı savaşıp galebe çaldığı savaştır. İbnu Sayyad'ın bu savaşta ölme hadisesi ihtilaflıdır. Çünkü, onun Medine'de öldüğü de rivayetlerde gelmiştir. Ancak bazı alimler "Harra Savaşı'nda kaybolma" ifadesinin Medine'de veya bir başka yerde de ölmüş olma manasını da muhtemil olduğunu belirterek, arada ihtilaf görmemiştir.[360]

DÖRDÜNCÜ FASIL

KIYAMET ÖNCESİ FİTNELER

موُقَت ًَو ؛ُرَعَّشلا ُمُه ُلاَعِن ام ْوَق اوُلِتاَقُت ىهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4414ـ هنجم عمج «
ٌناَجِملا».ةسمخلا هجرخأ .[ِفوُن‘ا ُفْلُذ ِنُيْع‘ا ُراَغ ِص ُةَق َرْطُملا ٌناَجِملا ُمُهوُج ُو
َّنأك ام ْوَق اوُلِتاَقُت ىهتَح ُةَعاَّسلا

ئش قوف ائيش هتسبلأو بصعلا اهيلع فعوض يتلا « ُةَق َرْطُملا»و.سرتلا وهو .

1. (5017)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ayakkabıları kıldan bir kavimle savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Siz, yüzleri kılıflı kalkanlar gibi, gözleri küçük, burunları yassı olan bir kavmle savaşmadıkça kıyamet kopmaz." [Buharî, Cihad 95, 96, Menâkıb 25; Müslim, Fiten 62, (2912); Ebu Davud, Melahim 9, (4303, 4304); Tirmizî, Fiten 40, (2216); Nesâî, Cihad 42, (6, 45).][361]

AÇIKLAMA:

Burada, Müslümanların mutlaka savaşacakları bir kavmin fizyolojik tasviri yapılmakta, fakat ismi verilmemektedir. Bu tasvire göre, ayakkabıları, koyun yünü, keçi kılı veya deve yünü gibi şeylerden imal edilecektir. Yüzleri de kalkan gibi geniş ve burunları da yassı olacaktır. Muhaddisler, bu kavmin Türkler olduğunda müttefiktirler. Buharî' nin bu hadisi verdiği bablardan birinin adı; "Türklerle Savaş Babı"dır. Hadisin burada kaydedilen vechinde Türk kelimesi geçmezse de, Buharî'nin aynı babta kaydettiği müteakip hadiste Türk kelimesi de geçer: "Küçük gözlü, kırmızı yüzlü, yassı burunlu, yüzleri kılıflı kalkanlar gibi olan, (kıldan ma'mul elbise giyen ve kıl içerisinde yürüyen) Türk(ler)le savaşmadığınız müddetçe kıyamet kopmaz.."

Hadiste, yüzün kalkana benzetilmesi Beyzavî'ye göre yüzün geniş ve yuvarlak olmasındandır, kılıflı denmesi de sertliği ve etinin çokluğundandır.

Ayakkabılarının kıldan olmasından maksad, bazı şarihlerce, saçlarının ayakkabılarına değecek kadar uzun olmasıdır. Bazıları da: "Bundan maksad onların, ayakkabılarını örülmüş (keçeleşmiş) kıl ve yünden yapmalarıdır" demiştir. Bugün çobanların ve hatta köylülerin hâlâ kullandıkları ve keçeden yapılan "kepenk"in kastedilmiş olması da muhtemeldir. Ayakkabılarının da kıldan olması, geçmiş devirlerde giyilen ve kılı yolunmamış deriden yapılan çarığa işaret de olabilir. Çarığın iç kısmı, yerin sertliğini hafifletmek maksadıyla keçe ile beslenip takviye edilmesi de hadisi te'yid eden bir durumdur. 362 İbnu Hacer bu hadisin şerhi sadedinde Türklerle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Sahabe zamanında şu hadis meşhur idi: "Türkler sizi bıraktıkça, siz de onları bırakın (onlarla savaşmayın)." Taberâni bunu Hz. Muaviye rivayeti olarak kaydeder. Hz. Muaviye: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın böyle söylediğini işittim!" demiştir. Ebu Ya'la aynı hadisi bir başka vecihten olmak üzere Muaviye İbnu Hudeyc'ten rivayet eder. İbnu Hudeyc der ki: "Ben Hz. Muaviye'nin yanında idim. Ona amilinden Türklerle karşılaştıklarına ve onları hezimete uğrattıklarına dair bir mektup gelmişti. Hz. Muaviye bu habere öfkelendi. Sonra amiline: "Benden emir gelmedikçe onlarla savaşmayın, çünkü ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Türkler, Arapları sürecek ve yavşan otunun bittiği yerlerde onlara yetişecek" dediğini işittim. Bu sebeple onlarla savaşmaktan hoşlanmıyorum."

Müslümanlar Emevîler zamanında Türklerle savaştılar. Müslümanlarla onlar arasında büyük mesafe vardı, burası yavaş yavaş fethedilerek açıklık kapandı. Türklerden çok sayıda esir alındı. Türklerde büyük bir güç ve şiddet bulunduğu için melikler onlara sahip olma hususunda aralarında adeta yarış yaptılar. Öyle ki, Mu'tasım zamanına gelindiğinde askerlerin çoğunluğunu onlar teşkil etti. Zamanla Türkler Melik'e galebe çaldılar, oğlu Mütevekkil'i öldürdüler, sonra birer birer onun çocuklarını öldürdüler. Keza Samanîlerin melikleri de Türklerdendi. Böylece acem diyarlarına da galebe çaldılar. Bu diyarlara sonraları, Sebüktekin Hanedânı bunların peşine de Selçukîler hakim oldu. Hakimiyetleri Irak, Şam ve Rum diyarlarına kadar uzandı. Bunların etbaları Zengîler, onların etbaları da Eyyubîler olarak devam ettiler. Türk olan bunlar çoğalarak Mısır, Şam ve Hicaz diyarlarına hakim oldular. Bunlar hicrî beşinci yüzyılda Selçukîlere karşı hücuma geçip memleketi harap, insanları perişan ettiler. Derken Büyük Musibet (et-Tammetu'l-Kübra) Tatarlardan geldi: Hicrî altıncı yüzyıldan sonra Cengiz Han çıktı ve dünyayı ateşe verdi. Bilhassa Meşrık tarafları büyük ekseriyeti ile bu felakete maruz kaldı. Onların şerrinden nasibini almayan belde hemen hemen yoktu. Altı yüz elli altıda, Bağdat'ın harab edilip son Abbasî halifesi Mu'tasım'ın onların eliyle öldürülmesi vukua geldi. Bunların bekayası, topal manasına gelen Leng lakabıyla meşhur Timur adındaki kişi gelinceye kadar tahribata devam ettiler. Timur, Şam diyarına geçti, oraları talan etti. Şam nehrini yakıp harabeye çevirdi. Batı'da Rum, doğuda Hind diyarlarıyla bunlar arasındaki yerlere hakim oldu. Allah onu alıp, çocukları arasına tefrika sokuncaya kadar hakimiyeti uzadı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünde haber verdiği hususların hepsi böyle zuhur etti. "Ümmetimin hakimiyetini ilk defa ortadan kaldıracak olan Benû Kantûra'dır." Bu hadisi Taberâni, Hz. Muaviye rivayeti olarak kaydetmiştir. Benî Kantûra'dan murad Türklerdir.

Dendiğine göre, Kantûra, Hz. İbrahim aleyhisselam'ın bir cariyesinin adıdır. Bundan birkısım çocukları oldu. Bunlardan Türkler çoğaldı. Bu rivayeti kaydeden İbnu'l-Esir, makul bulmaz ve reddeder. Ancak şeyhimiz, el-Kamus'ta bunun doğruluğunda cezmeder (kesin kanaat beyan eder). Benî Kantûra'dan muradın Sudanlılar olduğuna dair başka görüş kaydeder.

Hadiste geçen "ümmetim" tabiriyle, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmet-i nesebi kasdettiği, "ümmet-i davet"i kasdetmediğini belirten İbnu Hacer, Türkler hakkında bir başka babta başka bilgiler kaydettiğini ilave eder. İlgili babta şu açıklamalara yer verir: "Türklerin aslı hususunda ihtilaf edilmiştir. Hattâbî: "Onlar Benû Kantûra (Kantûra evladları)dır. Kantûra Hz. İbrahim'in cariyesi idi. Lügatçi Kürau'n-Neml: "Bunlar Deyledir" demiştir. Ancak, "Onlar Türklerden bir cinstir, Guzz da[363] öyle" denilerek bu görüş tenkid edilmiştir. Ebu Amr: "Türkler, Yafes'in zürriyetindendir. Bunlar birçok boylara ayrılır" demiştir. Vehb İbnu Münebbih der ki: "Onlar Ye'cüc ve Me'cüc'ün amca çocuklarıdır. Zülkarneyn, seddini inşa ettiği zaman, Ye cüc ve Me'cüc'den bir kısmı gaibdiler, onlar terkedildiler. Böylece kavimleriyle birlikte (seddin dahiline) giremediler. Bu sebeple (terk kökünden olmak üzere) onlara Türk denildi." Türklerin Tübba neslinden oldukları da söylenmiştir. Keza Efrîdun İbnu Sam İbni Nuh zürriyetinden oldukları, keza Yafes'in kendi sulbünden oldukları, keza İbnu Kûmi İbni Ya'fes zürriyetinden oldukları da söylenmiştir.

Bir kısmı, tarihen varlığı bilinen, ırkî taassuba dayanan yorum ve efsane karışımı bu rivayetleri, eski kitaplarda mevcut olanlar hakkında bir bilgi vermiş olmak için aynen kaydettik. Sünnî İslam'ın, gerek Şia tehlikesine karşı dahilî ve gerekse Haçlılar başta olmak üzere dış düşmanlara karşı haricî tehlikelere karşı en az bin yıllık himayesini fiilen deruhte etmiş olan milletimiz hakkında Vehb İbnu Münebbih'ten kaydedilen efsane nevinden rivayetlerle yanlış bir kanaat hasıl olmaması için, asrımızın büyük müfessir ve yorumcusu Bediüzzaman'ın Kur'an hizmeti adına, milletimiz hakkındaki hasbî yorumunu aksettiren birkaç pasajını buraya kaydetmeyi gerekli buluyoruz: "İşte ey ehl-i Kur'an olan şu vatanın evladları! Altı yüz sene değil, belki Abbasîler zamanından beri bin senedir, Kur'ân-ı Hakîm'in bayraktarı olarak, bütün cihana karşı meydan okuyup, Kur'ân'ı ilan etmişsiniz. Milliyetinizi, Kur'ân'a ve İslamiyet'e kal'a yaptınız. Bütün dünyayı susturdunuz, müthiş tehacümatı defettiniz. Ta (Meâlen): "Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, Allah onların yerine öyle bir kavim getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever. Onlar mü'minlere karşı alçakgönüllü, kâfirlere karşı izzet sahibidirler. Allah yolunda cihad ederler ve dil uzatanların kınamasından da korkmazlar..." (Mâide 54) âyetine güzel bir masaddak oldunuz..."

Bediüzzaman'a göre, "Türkler Fahr-i Kâinat (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da övgüsüne mazhar olmuştur: "Türkler hakkında sena-i Peygamberî muhakkaktır. Birkaç yerde Türklerden ehemmiyetle bahsetmiş hadis var. Fakat bu hadisin hakiki sureti ne olduğunu, yanımda kütüb-ü hadisiye bulunmadığından bilemiyorum. Fakat manası hakikat ve Türk milletinin sena-i Peygamberîye mazhar olduğu hakikattır. Bir nümunesi Sultan Fatih hakkındaki hadistir."364

مِهْيَلاِ جُ رْخَيْف ! َقِبادِب ْوأ ِقامْع‘اِب ُمو ُّرلا َل ِز ْنَت يهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ□
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ2 □4413ـ ُلوُقَيَف . ْمُهُلَتْقَن
اَّنِم اوُبَس َنيِذَّلا َنْيَب َو اَنَنْيَب اوُّلَخ :ِمو ُّرلا ِتَلاَق .اوُّفاَصَت اَذإف ٍذِئَم ْوَي ِض
ْر‘ا ِلْهأ ِراَي ِخ ْنِم ِةَنيِدَمْلا َنِم ٌشْيَج

نوُمِلْسُمْلا□ :

حِتَتْفَي َو ،ِهاللّ َدْنِع ِءادَهُّشلا ُلَضْفأ ،ْمُهُثُلُث ُلَتْقُي َو ، ادبأ ْمِهْيلَع هاللّ ُبوُتَي َ□
ٌثُلُث ُم ِزَهْنَيَف ْمُهَنوُلِتاَقُيَف .اَنِنا َوْخإ َنْيَب َو ْمُكَنْيَب يِهلَخُن ِ هاللّ َو ً : ُنَاطْيَّشلا
ُمِهيف َخ َرَص ْذإ . ِنوُتْي َّزلاِب ْمُهَفوُيُس اوُقَّلَع ْدَق ،َمِئاَنَغلا َنوُمِسَتْقَي ْمُهاَمَنْيَبَف .
َةَّيِني ِطَنْطُسَق َنوُحِتَتْفَيَف . ادبأ َنوُنَتْتفُي ً َف ُثُلُّثلا َنو ُّوَسُي ِلاَتِقْلِل َنوُّدِعُي
ْمُهاَمْنَي َبَف ،َج َرَخ َماَّشلا اوُءاَج اَذإف ،ٌلِطاَب َكِلذو ،َنوُج ُرْخَيَف ،ْمُكيِلاَهأ يِف
ْمُكَفَلَخ ْدَق ِلاَّجَدلا َحيِسَمْلا هنإ َباَذَل ُهَك َرَت ْوَلَف ،ِءاَمْلا يِف ُحلِمْلا ُبوُذَي اَمَك َباَذ
ِ هاللّ ُّوُدَع ُهآ َر اَذإف . ْمُهَّمأف َمَي ْرَم ُنْبا سيِع ُل ِزْنَيَف ُة ًّصلا ِتَميِقُأ ْذإ
ْمُهَفوُفُص مهو مهلهأ قرط اذإ «َّوُدَعلا ُم َوْقلا َفَلَخ» لاقي.ملسم هجرخأ .[ِهِتَب
ْرَح يف ُهَمَد ْمُهَي ِرُي هيتَح ِهِدَيِب ُهاللّ ُهُلُتْقَي ْنِكَل َو ، َكِلْهَي هيتَح

مهنع نوبئاغ .

2. (5018)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rumlar, A'mak ve Dâbık nam mahallere inmedikçek kıyamet kopmaz. Onlara karşı Medine'den bir ordu çıkar. Bunlar o gün arz ehlinin en hayırlılarıdır. Bu ordunun askerleri savaşmak üzere saf saf düzen alınca, Rumlar: "Bizden esir edilenlerle aramızdan çekilin de onları öldürelim!" derler.

Müslümanlar da: "Hayır! Vallahi sizinle, kardeşlerimizin arasından çekilmeyiz" derler. Bunun üzerine (Müslümanlar) onlarla harb eder. Bunlardan üçte biri inhizama uğrar. Allah ebediyen bunların tevbesini kabul etmez. Üçte biri katledilir, bunlar Allah indinde şehitlerin en faziletlileridir. Üçte biri de muzaffer olur. Bunlar ebediyen fitneye düşmezler. Bunlar İstanbul'u da fethederler. (Fetihten sonra) bunlar, kılıçlarını zeytin ağacına asmış ganimet taksim ederken, şeytan aralarında şöyle bir nida atar: "Mesih Deccal, ailelerinizde sizin yerinizi aldı!"

Bunun üzerine, çıkarlar. Ancak bu haber batıldır. Şam'a geldiklerinde (Deccal) çıkar. Bunlar savaş için hazırlık yapıp safları tanzim ederken, namaz için ikamet okunur. Derken İsa İbnu Meryem iner ve onlara gitmek ister. Allah'ın düşmanı, Hz. İsa'yı görünce, tıpkı tuzun suda erimesi gibi, erir de erir. Eğer bırakacak olsa, (kendi kendine) helak oluncaya kadar eriyecekti. Ancak Allah onu kudret eliyle öldürür; öyle ki onlara, harbesindeki kanını gösterir." [Müslim, Fiten 34, (2897).] [365]

AÇIKLAMA:

1- A'mak ve Dâbık, Suriye'de Halep yakınlarında iki yerin adıdır.

2- Hadiste geçen اوُبُس kelimesi اْوَبَس şeklinde de rivayet edilmiştir. أَّنِم اوُبُس "Bizden esir edilenler" demektir. أَّنِم اْوَبَس ise: "Bizden esir aldılar" demektir. Nevevî her iki okunuşun da yerinde olduğunu belirtir. Çünkü Irak-Suriye-Mısır gibi fethedilen yerlerin ahalisi önce esir alınmıştır. Bu durum اوُبُس ile ifade edilmiş olmaktadır. Mağlup olarak İslam'a giren ahali, bilahare diyar-ı Rum'u fethederek oraları esir almışlardır. **3-** Hadis, o devirde insanların en hayırlılarını teşkil edecek olan Medine ahalisinden çıkarılacak ordunun üçte birinin kaçıp bozguna uğrayacağını, böylece bunların Allah'ın af ve mağfiretinden mahrum kalacağını, üçte birinin sebat edip şehid olacağını, geriye kalanların da zafere ulaşacaklarını haber vermektedir.4- Hadiste İstanbul'un fethi mevzubahis edildiği için, ihbar vukua gelmiş olarak değerlendirilebilir. Ancak ganimet elde edilmesi, bu ganimetin paylaşılması sırasında silahların zeytin dalına asılması, Deccal'in çıkması gibi bir kısmı müteşabih unsurlar dikkat çekicidir. Silahların zeytin dalına asılması, sulh yoluyla düşülecek bir gaflet dönemini ifade edebilir. Bu dönemde Deccal'in çıkma ve ailelerde erkeklerin yerini alma şayiası mevzubahis olmaktadır. Deccal bir kişi olarak nasıl ailelerin herbirinde yer alabilir? Bu, belki de Müslümanların, bolluktan gelen bir rehavet ve gafleti sebebiyle Deccal rejiminin terbiye işlerini ailelerde üzerine almasıdır. Ancak, bu hal onun kesin galebesi olmayacak, Allah'ın lütfu ile mü'minlerin namaz(la temsil ve teşbih edilen İslam'ın) etrafında tesis edecekleri birlikle Deccal fitnesi bertaraf edilecektir. Bu hali, Hz. İsa'nın inmesi ve Müslümanlara katılma arzusu tamamlamaktadır.

Şu halde hadis, kendisinden bazı mesajlar almaya açık bir mahiyettedir. 366

؟ِرْحَبْلا يف اَه ْنِم ٌبِناَج َو ِهرَبْلا يف اَهْنِم ٌبِناَج ٍةَنيِدَمِب ْمُتعِمَس ْلَه :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ8 □4414ـ اوُم ْرَي ْمَل َو ،ح ًِسب
اوُلِتاَقُي ْمَلَف اوُل َزَن اَهُؤاَج اَذإف ،َقاَحْسإِ ِنَب ْنِم افْلأ َنوُعْبَس اَه َوُزْغَي هتَح
ُةَعاَّسلا ُموقَت َ : َلاَق .ْمَعَن :اوُلاق اَهُِبناَج ُطُقْسَيَف .ُرَبْكأ ُ هاللّو ، هاللّ هإ َهلاِإ َ :
َةَيِناَّثلا َنوُلوُقَي َّمُث .ِرْحَبْلا يف ِيذهلا اَهِيبِناَج ُد َحأ ُطُقْسَيَف ، ُرَبْكأ ُ هاللّ َو ،
هاللّ ها َهَلاِإ َ :اوُلاَق ، ٍمْهَسِب

نإ : َلاَقف ؛ُخي ِرَّصلا ْمُهَءاَج ْذإ َمِئاَنَغْلا َنوُم ِسَتْقَي ْمُهاَنْيَبَف َنوُمَنْغَيَف□□
Œl،اَهَنوُلُخْدَيَف ْمُهَل ُج َرفُتَف .ُرَبْكأ ُ هاللّ َو ، هاللّ ّاَ إ َهلاِإ َ :َنوُلوُقَي َّمُث ُرَخ

ملسم هجرخأ .]َنوُع ِج ْرَي َو ٍءْيَش َّلُك َنوُك ُرْتَيَف َج َرَخ ْدَق َلاَّجَّدلا .

3. (5019)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Bir tarafı karada bir tarafı da denizde olan bir şehir işittiniz mi?" diye sordular. Oradakiler: "Evet!" deyince, şöyle buyurdular: "İshakoğullarından yetmiş bin kişi bu şehre sefer tertiplemedikçe kıyamet kopmaz. Askerler şehre gelince konaklarlar. Ancak silahla savaşmazlar, tek bir ok dahi atmazlar. "Lailahe illallahu vallahu ekber!" derler. Bunun üzerine şehrin deniz tarafı düşer. Sonra askerleri ikinci kere, "Lailahe illallahu vallahu ekber" derler, şehrin diğer tarafı da düşer. Sonra tekrar "Lailahe illallahu vallahu ekber!" derler. Bu sefer onlara (kapılar) açılır. Oradan şehre girerler ve şehrin ganimetini toplarlar. Ganimetleri aralarında taksim ederlerken, yanlarına bir münadi gelip: "Deccal çıktı!" diye bağırır. Askerler her şeyi bırakıp geri dönerler" [Müslim, Fiten 78, (2920).] 367

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen şehrin İstanbul olduğu, Benî İshak'la da Arapların kastedildiği belirtilmiştir. Rivayetlerin bazısında Benî İshak yerine Benî İsmail tabiri gelmiştir. Arapları kastedmede Benî İsmail tabiri daha fasihtir. Çünkü Araplar, Hz. İshak'tan ziyade Hz. İsmail'in ahfadıdır. Aliyyu'l-Kârî, bu tabirle Arap ve Arap olmayan başka

Müslümanların kastedilmiş olacağını, ancak tağlib tarikiyle Arap dendiğini belirtir. [368]

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع ِنْبا نعو ـ5 □4424ـ. □
يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُهْلُتْقاَف َلاعَت ِيفْلَخ ٌيدوُهَي اذه ُمِلْسُم اَي : ُرَجَحْلا
#: َلوُقَي بهتح ْمُهَّنُلُتْقَتَلَف َدوُهَيْلا َّنُلِتاَقُتَل

4. (5020)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yahudilerle savaşacak ve onları öldüreceksiniz. Öyle ki taş dahi: "Ey Müslüman! İşte Yahudi, arkamda (saklandı), gel, öldür onu!" diyecek." [Buharî, Cihad 94, Menakıb 25; Müslim, Fiten 79, (2921); Tirmizî, Fiten 56, (2237).] [369]

نوُكَيَف َنيِمِلْسُمْلا َنِم ِناَتَئِف َلِتَتْقَت بهتح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4421□

ناخيشلا هجرخأ .[ٌةَد ِحا َو اَمُها َوْعَد ،ٌةَميِظَع ٌةَلَتْقَم اَمُهَنْيَب .

5. (5021)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslümanlardan iki grup aralarında savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Bunlar aralarında büyük bir savaş yaparlar, fakat davaları birdir." [Buharî, Fiten 24, Menakıb 25, İstitabe 8; Müslim, İman 248, (157), Fiten 17, (157).] [370]

AÇIKLAMA:

İslam alimleri burada temas edilen iki grupla, Hz. Ali ve Hz. Muaviye (radıyallahu anhümâ)'nin gruplarını anlarlar. Her iki tarafın da "Müslüman" olarak tesmiyelerini ve "davalarının bir" olduğu tabirini değerlendiren şarihler: "Hadiste, bu gruplardan herbirini tekfir eden Haricîlere reddiye vardır" derler. Ancak bir başka hadiste

[366] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/310.

"Ammar'ı bağî bir grup öldürecek" ibaresini de gözönüne alarak, Hz. Ali'nin bu savaşta haklı (musib) olduğuna hükmederler. Çünkü Ammar'ı, Hz. Muaviye'nin adamları öldürmüştür. [371]

اوُدِلَت ْجَت َو ْمُكَماَمِإ اوُلُتْقَت بهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ ِهِدَيِب يِسْفَن يِذهلا َو :#ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ4 □4422□

يذمرتلا هجرخأ .[ْمُك ُرا َرِش ْمُكاَيْنُد َث ِرَي َو ْمُكِفاَيْسأِب .

6. (5022)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nefsim yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun! İmamınızı öldürmedikçe, kılıçlarınızı birbirinize kullanmadıkça, dünyanıza şerirleriniz varis olmadıkça kıyamet kopmaz." [Tirmizî, Fiten 9, (2171).] 372

AÇIKLAMA:

Burada Müslümanların emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünkeri terketmenin sonucu olarak karşılaşacakları içtimâî bozukluk ifade edilmektedir: * Sultanlarını öldürüp kargaşaya düşmek.

* İç kavgaya girişmek.

* Şerir kimselerin kahır ve zulümle, idarî mekanizmayı ele geçirmeleri ve zorbalıkla maddî kazançlar temin etmeleri.373

لاَق ؟ُج ْرَهْلا اَم َو :اوُلاَق . ُج ْرَهْلا َرُثهكَي بهتَح ُةَعاهسلا ُموُقَت َ :#ِ هاللّ□ :
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4428□

ناخيشلا هجرخأ .[ُلْتَقلا ،ُلْتقْلا .

7. (5023)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Herc atmadıkça kıyamet kopmaz!" buyurmuşlardı. (Yanındakiler): "Herc nedir ey Allah'ın Resulü?" diye sordular.

"Öldürmek! Öldürmek!" buyurdular." [Müslim, Fiten 18, (157).] 374

لُج َّرلا ُحِبْصُي ، ِمِلْظُمْلا ِلْيَّللا ِعَطِقَك ٌنَتِف ِةَعاَّسلا ىَدَي َنْيَب َنوُكَي :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ3 □4425ـ «ليللا عطق».يذمرتلا
هجرخأ .[اَيْنُّدْلا َنِم ٍض َرَعِب ْمُهَنيِد ٌما َوْقأ ُعيِبَي َو ، ارِفاَك ُحِبْصُي َو انِم ْؤُم
يِسْمُي َو . ارِفاَك يِسمُي َو انِمْؤُم

هنم ةفئاط .

8. (5024)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet kopmazdan önce gece karanlığının parçaları gibi fitneler olacak. (O vakit) kişi mü'min olarak sabaha erer de kâfir olarak akşama kavuşur. Mü'min olarak akşama erer, kâfir olarak sabaha kavuşur. Birçok kimseler azıcık bir dünyalık mukabilinde dinlerini satarlar." [Tirmizî, Fiten 30, (2196).]

BEŞİNCİ FASIL

RESULULLAH'TAN SONRA KIYAMET YAKINDIR

ةَباَّبَّسلا ،هْيَعُبْصاِب َراَشأ َو ،ِنْيَتاَهَك َةَعاَّسلا َو اَنأ ُتْثِعُب :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دعس نب لهس نع ـ1 □4424□

ناخيشلا هجرخأ .[اَهيِلَت يِتهلا َو .

1.(5025)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben kıyamet şöyle yakın olduğu halde gönderildim!" buyurdular ve şehadet parmağıyla orta parmağını yanyana gösterdiler. " [Buharî, Rikak 39, Tefsir, Nâziat 1, Talak 25; Müslim, Fiten 132, (2950).] 376

تَقَبَس اَمَك اَهُتْقَبَسَف ِةَعاَّسلا ِسَفَن يف ُتْثِعُب # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر يرْهِفلا داهدش نب دروتسملا نعو ـ2 □4424□

يذمرتلا هجرخأ .[نَطْس ُوْلاو ِةَباَّبَّسلا ِهْيَعُبْص' ،هِذهل ِهِذه .

2. (5026)- Müstevrid İbnu Seddad el-Fihrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben kıyametin kopacağı aynı saatte gönderildim. Ancak, şunun şunu geçmesi gibi ben kıyamet saatini geçip biraz evvel geldim!" buyurdular ve orta parmağı ile şehadet parmağını gösterdiler." [Tirmizî, Fiten 39, (2214).] 377

AÇIKLAMA:

1- Kadı İyaz, "Bu hadisten murad kıyametin kopma zamanının pek yakın olduğunu ifade etmektir" der. **2-** Şehadet parmağıyla orta parmağı yanyana getirip "şu ikisi gibi" demiş olması, farklı yorumlara

---

371 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/312. 372 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/313.

sebep olmuştur: * Kıyas uzunluk yönüyle yapılmıştır; orta, biraz uzundur. * İkisi arasında bir başka parmak olmadığı gibi, kıyamet'le O'nun arasında başka peygamber yoktur. * Kıyamet hadisesinin pek yakın olduğu ifade edilmiştir. * Peygamberliğin gelişi, kıyametin gelişine, orta parmağın uzunluğu nisbetinde az bir önceliğe sahiptir. * Resulullah'ın daveti kıyamet anına kadar devam edecek, birbirinden ayrılmayacak, tıpkı o iki parmak birbirinden ayrılmadığı gibi.

3- Kurtubî, et-Tezkire'de şunları söyler: "Hadisin manası kıyamet hadisesinin yakınlığını ifade eder. Bu hadisle, "Kıyametin ne zaman kopacağını, sorulan, sorandan daha iyi bilmiyor" hadisi arasında münafat yoktur. Zira sadedinde olduğumuz hadisten murad Resulullah'la kıyamet arasında başka bir peygamberin olmadığını beyandır. Tıpkı şehadet parmağı ile orta parmak arasında bir başka parmak olmadığı gibi. Bu beyandan kıyametin vaktini bilme manası çıkmaz. Fakat hadisin siyakından kıyametin yakınlığı anlaşılır. Alâmetleri ise, şu ayette ifade edildiği üzere peşpeşe gelmektedir: "Hâlâ onlar o saatten ve onun kendilerine ansızın geleceğinden başkasını mı bekliyorlar? İşte onun alâmetleri gelmiştir. Öyleyse bu, onlara geldiği vakit düşünüp ibret almaları kendilerine ne ifade verecek?" (Muhammed 18). Dahhak, ayette gelmeye başladığı haber verilmiş olan alâmetlerden birincisinin Nübüvvet-i Muhammediye'nin gönderilmesi olduğunu söylemiştir. Ayetten de anlaşılacağı üzere, alâmetlerin daha önce gelmesi insanları ikaz ve irşaddır; gafletten tenbihtir, tevbeye teşvik, ahirete hazırlıktır. Kıyametin yakın olduğu hususunda Aleyhissalâtu vesselâm'ın pek sık olan hatırlatmaları da aynı maksada müteveccihtir. 378

ALTINCI FASIL

KIYAMETTEN ÖNCE BİR ATEŞİN ÇIKMASI

ئ ِضُت ِزاَج ِحْلا ِض ْرأ ْنِم ٌراَن َج ُرْخَت بهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4424□

ناخيشلا هجرخأ .[ى َرْصُب ِلب“ا َقاَنْعأ .

1. (5027)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hicaz bölgesinden bir ateş çıkmadıkça kıyamet kopmaz. Bu ateş Busra'daki develerin boyunlarını aydınlatacaktır." [Buharî, Fiten 24; Müslim, Fiten 42, (2902).] 379

لْبَق َت ْوَم َرْضَح ِرْحَب ْنِم ْوأ ، َت ْوَم َرْضَح ْنِم راَن ُج ُرْخَت :# ِهاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ2 □4423□

يذمرتلا هجرخأ .[ِماَّشلاب ْمُكْيَلَع :َلاَق ؟اَن ُرُماَت اَمَف ِ هاللّ َلوُس َر اَي .
:اوُلاَق . َساَّنلا ُرُشْحَت ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي

2. (5028)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kıyametten önce, Hadramevt'ten -veya Hadramevt denizinden- bir ateş çıkacak, insanları toplayacak" buyurmuşlardı. (Orada bulunanlar): "Ey Allah'ın Resulü (o güne ulaşırsak) ne yapmamızı emredersiniz?" diye sordular. "Size Şam(Ôı yani Suriye'ye gitmenizi) tavsiye ederim" buyurdular." [Tirmizî, Fiten 42, (2218).] 380

AÇIKLAMA:

Kaydedilen bu iki hadis, kıyamet alâmetlerinden olarak Hicaz bölgesinden muazzam bir ateşin çıkacağını, bu ateşin çıkardığı aydınlığın Suriye'deki Busra şehrinden görüleceğini ifade ediyor. Hicaz bölgesinden çıkacak bu ateşle ilgili rivayetler farklı tariklerden, ziyade ve noksan ifadelerle gelmiştir. Hz. Ömer'den gelen bir rivayet şöyle: "Hicaz vadilerinden birinde Busra'daki develerin boyunlarını aydınlatacak bir ateş sel olup akmadıkça kıyamet kopmaz."

Huzeyfe İbnu Esid (radıyallahu anh)'in rivayeti şöyle: "Rûman veya Rekûye'den çıkıp Busra'daki develerin boynunu aydınlatacak bir ateş zuhur etmedikçe kıyamet kopmaz." Şarihler, bu ateş hadislerinin şerhinde tam bir mutabakat sağlayamazlar: İki ayrı ateş mevzubahis olabilir. Biri, insanların haşrini (toplanmasını) sağlayacak Kıyamet ateşidir; biri de 654 yılında Medine'de volkan patlamasını andıran gürültü ve zelzele ile ortaya çıkıp birkaç gün dehşet saçan bir ateştir. Bu ateş, müşahid müelliflerin ifadesiyle -ki müteakiben kaydedeceğiz- Busra dağlarından da görülmüştür. Busra, bugünün Şam şehrine üç konak mesafede Havran da denen tarihî bir kasabanın adıdır. Medine'de çıktığı belirtilen ateş mevzuuna devrin alimleri fazlaca ehemmiyet vererek bir kısmı bizzat müşahedesini, bir kısmı da işittiklerini olmak üzere bize aktarmışlardır. İbnu Hacer bu kaynaklardan iktibaslar yaparak hâdise hakkında geniş bilgi verir. Bazı özetlemeler yapacağız: "Kurtubî (ki vefatı 671'dir) et-Tezkire nam eserinde der ki: "Hicaz'ın Medine yakınlarında bir ateş çıktı. Bu ateş hicrî 654 yılının Cemadiyelahir ayının üçünde çarşamba gününün gecesinde şiddetli bir zelzele ile başladı. Cuma günü kuşluk vaktine kadar devam etti. Zelzele o vakitler sükun buldu. (Bir volkan patlaması olan) ateş, Kureyza yurdunun Harre tarafındaki düzlükte muazzam bir cesamette zuhur etti.. Kırmızı ve mavi renkte ateşten bir nehir gibi akmaya başladı. Bu ateş tufanı, akarken gök gürültüsü gibi bir kısım sesler ve uğultular çıkarıyor, önüne gelen dağları ve kayaları eritip sürüklüyordu. Böylece akıntı er-Rekbü'l-Irakî mıntıkasına kadar geldi. Selin önünde sürüklenen cisimler orada dağ gibi büyük bir sed meydana getirdi. Ateş Medine yakınlarına kadar da gelmişti. (Ancak Cenab-ı Hak oranın hürmetine binaen daha da ilerlemesini durdurdu). Medine cihetinden esen serin bir rüzgâr, ateşi söndürdü. İnsanlar, bu ateşten tıpkı denizdeki galeyan gibi kaynamalara şahid oldu. Bir dostum: "Ben bu ateşin beş gün kadar yer ve göğe yükseldiğini müşahede ettim" dedi. Yine işittim ki, ateş Mekke'den ve Busra dağlarından da görülmüş."

Nevevî der ki: "Bu ateşin çıkışı bütün Suriye ahalisi nezdinde tevatüren şüyû bulmuş." Ebu Şâmme -ki Şamlıdır ve 665 yılında vefat etmiştir- Zeylü'r-Ravzateyn adlı eserinde şu bilgiyi dermeyan eder: "Medine-i Münevvere'den 654 yılında Şa'ban ayının başlarında bazı mektuplar geldi. Bu mektuplarda Medine'de zuhur eden büyük bir hâdise anlatılıyordu. Bu hadise, Sahiheyn'de kaydedilmiş olan bir hadis-i şerifin ihbarını te'yid eder mahiyette idi." Bu hadisi de kaydeden Ebu Şâmme devamla der ki: "Hâdiseye şahid olanlardan sözüne güvendiğim biri, ateşin saçtığı ışık altında Teymâda mektup yazabildiğini söyledi." Bu mektuplarda Kurtubî'nin kaydettiği durumları andıran tasvirler var. Bu cümleden olarak, birinin yazdığına göre, Cemadiye'l-ahire ayının hafta başlarında Medine'nin doğusunda muazzam bir ateş zuhur etmişti ve ateşle Medine arasında yarım günlük mesafe vardı. Yerden patlayan ateş, bir vadi dolusu akmaya başlamış ve Uhud dağının hizasına kadar gelmiştir.

Bir diğer mektupta yazıldığına göre, "yer, Harre bölgesinde büyük bir ateş püskürtmüş, bu ateşin büyüklüğü Medine'deki Mescid-i Nebevî azametinde olmuştur ve bizzat Medine'den görülmüştür. Bundan hasıl olan ateş vadisinin boyu dört fersaha, genişliği dört mile ulaşmıştır. Bu vadide küçük çukurlar ve tepeler meydana gelmiştir." Bir başka mektupta: "Ateşten öyle bir ziya çıktı ki bunu Mekke'den gördükleri, ateşte uğultular olduğu, tasvirinden aciz kalınan bir mahiyet arzettiği" yazılmıştır. Ebu Şâmme, "Halkın bununla ilgili olarak şiirler inşad ettiğini, bu halin aylarca devam edip sonunda söndüğünü" yazar. İbnu Hacer, bu açıklamalardan sonra, hadiste geçen ateşin Medine yakınlarında zuhur ettiği belirtilen bu ateş olduğu kanaatini beyan eder. Kurtubî ve birçoklarının da bu kanaatte olduklarını belirtir. Sonra: "İnsanları haşredecek olan ateş bir başka ateştir" der.

Bundan sonra İbnu Hacer, cahiliye devrinde Hicaz bölgesinde, Halid İbnu Sinan zamanında yine Medine civarında çıkmış olan bir ateşten bahseder. Bu ateşle ilgili haber Ebu Ubeyde Ma'mer İbnu'l-Müsenna'nın Kitabu'l-Cemacim adlı eseri ile Hakim'in el-Müstedrek'inde anlatılmıştır. Teferruatı efsane olan bu hâdise mevzumuzu ilgilendirmez. Ancak, o bölgenin zaman zaman bu çeşit hâdiselere sahne olduğu hususunda bir fikir verir ve kıyamete yakın da böyle bir hâdisenin çıkabileceği meselesinde kanaat hasıl eder. Ancak şu da var ki, hadiste zikredilen ateş, bir volkan patlaması şeklinde değil, bütün insanları ilgilendirip belli bir görüşte toplayacak farklı bir ateş şeklinde de tecelli edebilir. Her halukârda, İslam uleması 654 yılında Medine civarında zuhur eden ateşte Resulullah'ın bir mucizesini görmüşlerdir. [381]

YEDİNCİ FASIL

MUASIRLARININ ÖMRÜ

ةَنَس ُةَئاِم اَهْيَلَع يِتأَت َم ْوَيْلا ِةَسوُفْنَم ٍسْفَن ْنِم اَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نع ريبزلا يبأ نع ـ1 □4424□

1. (5029)- Ebu'z-Zübeyr, Hz. Cabir (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Bugün doğmuş (canlı olan) hiçbir nefis yoktur ki, yüz sene sonra ölmemiş olsun." (Ravi der ki): "Bununla ömrün kısalması kastedilmiştir." [Müslim, Fezâilu's-Sahabe 218, (2538); Tirmizî, Fiten 64, (2251).]382

AÇIKLAMA:

Hadis muhtelif vecihlerden gelmiştir. Farklı rivayetlerde, hadisi açıklayıcı ziyadeler mevcuttur. Hadis, o gün doğmuş bulunan bir çocuğun yüz yıldan fazla yaşamayacağını ifade eder. Şarihler daha sonra doğanların fazla yaşamasının hadisi nakzetmeyeceğine dikkat çekerler. Esasen istisnaî nadir ferdlerin oluşu da kahir ekseriyet için konan hükmü bozmaz. Bununla ümmetin ömrünün kısa olacağının beyan buyrulduğunu söyleyen şarih de çıkmıştır. Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından yüzlerce yıl sonra ortaya çıkıp, sahabelik iddiasından bulunanların iddialarını reddetmede ciddi bir delil olmuştur." 383 Hadisin Müslim'de gelen bir veçhinde, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu sözü, dar-ı bekaya irtihallerinden bir ay kadar önce söylemiş olduğu tasrih edilir.384

هْيَدَي َنْيَب ٍم ًّغ ىلا َرَظَن همُث ، ةَهْيَنُه َتَكَسَف ؟ةَعاّسلا ىَتَم ،#ِ هاللّ َلوُس َر□
ُلَج َر َلأَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ2 □4484□

ةَءو ُنَش ِد ْزأ ْن ِم□ :

ملسم هجرخأ .[ٍذِئَم ْوَي يِنا َرْقأ ْنِم ُم ًّغْلا َكِلذو :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌسنأ َلاَق .
ْمُكُتَعاَس َموُقَت ىهتَح ُم َرَهْلا ُهْك ِرْدُي ْمَل اَذه َرُمُع ّنِإ : َلاَقف

.

2. (5030)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Kıyamet ne zaman kopacak?" diye sormuştu. Aleyhissalâtu vesselâm bir müddet sükuttan sonra yanında duran Ezd-i Şenûe kabilesine mensup bir çocuğa bakıp: "Bu delikanlı pir-i fani olmadan önce kıyametiniz kopacaktır!" buyurdular." Hz. Enes (radıyallahu anh) der ki: "Çocuk o gün benim akranım idi." [Müslim, Fiten 138, (2953).] 385

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, herkesin ölümünü, kendisi için "kıyamet" olarak değerlendirmiş bulunmaktadır. Hadisi, dünyanın eceli olan kıyametten ziyade kendi ecelimiz olan şahsî kıyametimizle ilgilenmeye bir uyarı olarak değerlendirebiliriz. Dünyanın eceli ilm-i İlahîde mahfuzdur, Allah'tan başka kimse bilemez. Ama beşerî ecelimiz, şahsî kıyametimiz, zaman olarak kısmen bellidir. Yarın hususunda bir garanti olmadığına göre, şu veya bu şekilde her an gelebilir. Öyleyse "Kıyamet" hadisesinden insan nefsi bir dehşet alıyor, ibrete meylediyor ise, bu ibreti, her an gelmesi muhtemel olan ecelinden, kopması muhtemel olan şahsî kıyametinden almalıdır. Efendimiz, dünyanın kıyametinden sorulduğu halde şahsî kıyameti zikretmek suretiyle cevap vermekle dikkatleri buna çekmek gereğine uyan bir irşadda bulunmuş olmaktadır. 386

SEKİZİNCİ FASIL

YALANCILARIN ZUHURU

ن ِم ابيرِق َنوُباَّذَك َنوُلاَّجَد ِثَعْبَني ىهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□4481□ 1ـ نع يبأ ةريره َيِضَر هاللّ ُهْنَع لاق:

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .]ِهاللّ ُلوُس َر ُهَّنأ ُمَع ْزَي ْمُهُّلُك ،َنيِث ً َث .

1. (5031)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Otuz kadar yalancı deccaller çıkmadıkça kıyamet kopmaz. Bunlardan her biri Allah'ın elçisi olduğunu zanneder." [Tirmizî, Fiten 43, (2219); Ebu Davud, Melahim 16 (4333, 4334, 4335).]387

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de açıkladığımız üzere □لْجَد kelimesi Arapçada "telbis (=giydirme, örtme) manasına gelir. Kizb yani yalan manasına da kullanılır. Çünkü, kizb de gerçeğin örtülmesidir. Deccal bu durumda yalancı demektir. Peygamber olmadığı halde peygamberliğini iddia eden manasında. Bu manada, sapık mezheplerin kurucuları birer Deccal olmaktadır.

2- Yalancı deccallerin çıkacağını haber veren hadisler farklı vecihlerde gelmiştir. Bunların herbirinde, mevzuyu açıklayıcı bazı ziyade unsurlara rastlanmaktadır.

* Ahmed İbnu Hanbel'de Huzeyfe'den gelen bir rivayette, bu yalancıların 24 adet olacağı, bunlardan 4 tanesinin kadın olacağı, herbirinin kendisini resulullah zannedeceği belirtilmiştir. * Yine Ahmed'de gelen bir rivayette: "...Ben peygamberlerin sonuncusuyum, benden sonra peygamber yoktur" ibaresi mevcuttur.

" Ahmed'in bir diğer ziyadesi, bu yalancılardan sonuncusunun a'ver yani "bir gözü kör" olacağını belirtir. * Taberâni'nin bir rivayetine göre yalancıların sayısı 70'dir. İbnu Hacer de ki: "Muhtemeldir ki, onlardan peygamberlik iddia edenler 30 veya otuz civarındadır. Bu

---

382 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/320. 383 Bu şarlatanlardan bazılarını birinci ciltte tanıttık (s. 520-521).

miktardan fazlası, sadece yalancıdır, batıla davette bulunur, fakat peygamberlik iddia etmez." Buna örnek olarak Gulat-ı Rafizâ, Batıniyye, Ehl-i Vahdet, Hululiyye gibi ayet ve hadiste açık seçik beyan edilmeyen, aksine hadisin sarahatine muhalif olan meselelere inanmaya çağrıda bulunan dalalet fırkaları örnek gösterilmiştir. Bu hususun doğruluğunu, Ahmed İbnu Hanbel'in kaydettiği bir rivayet te'yid eder. Mezkur rivayette, Hz. Ali, peygamberlik iddia etmemekle beraber Rafizîlikte ifrata kaçan Abdullah İbnu'l-Kevva'a: "Muhakkak ki sen Resulullah'ın haber verdiği yalancılardansın" demiştir.

Son devir müellifleri, İslam âleminin her tarafında Batılıların tahribiyle çıkmış olan din kisvesi altındaki Batıcı cereyanların liderlerini de Resulullah'ın haber verdiği bu deccaller (decâcile) zümresinden saymışlardır: Kadıyanilik, Bahailik vs. gibi. Bunlarda, ayete ve sünnete ters düşen iddialar mevcuttur. [388]

DOKUZUNCU FASIL

GÜNEŞİN BATIDAN DOGMASI

تَعَلَط اَذإف ،اَهِب ِرْغَم ْنِم ُسْمهشلا َعُلْطَت بهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4482ـ ناخيشلا هجرخأ .]
ارْيَخ اَهُنامياِ يف ْتَبَسَك ْوأ ُلْبَق ْنِم ْتَنَمآ ْنُكَت ْمَل اَهُنامياِ اسْفَن ُعَفْنَي َ َني ِح َكِلذ َو
َو َر اَهآ ُساهنلا اوُنَمآ َنوُعَمْجأ،

دواد وبأو .

1. (5032)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Güneş, battığı yerden doğmadıkça kıyamet kopmaz. Batıdan doğunca, insanlar görür ve hepsi de iman eder. Ancak, daha önce inanmamış veya imanın sevkiyle hayır kazanamamış olan hiç kimseye bu iman fayda sağlamaz." [Buharî, Rikak 39, İstiska 27, Zekât 9; Müslim, İman 248, (157); Ebu Davud, Melahim 12, (4312).][389]

AÇIKLAMA:

1- Kıyametin büyük alâmetlerinden biri, güneşin batıdan doğmasıdır. "battığı yerden" demektir. Şu halde hadis, sarih bir şekilde kıyametten önce, güneşin battığı yerden doğacağını ifade etmektedir. Zamanımızda bu hadis bazılarınca bir teşbih olarak anlaşılarak "güneşin batıdan doğması ilmin, irfanın, medeniyetin Batı'dan (Avrupa'dan) gelmesi" şeklinde yorumlara tabi tutulmak istenmektedir. Bu bizce hiçbir gereği yokken hadisin zahirini terketmektir ve doğru değildir. Batıdan ilim ve irfan mı gelmiştir, küfür ve zulmet mi gelmektedir, bu, münakaşaya değer bir husustur. İnsanları yersiz te'vile sevkeden şey de, bir saat gibi dakik çalışan güneş sistemi içerisinde dünyanın, dönme istikametini tersine çevirmesinin imkânsızlığıdır. Halbuki emr-i İlahî gelince neler olmaz ki? Bediüzzaman bu hususta şöyle der: "Amma güneşin mağribten tulûu (doğması) ise, bedahet derecesinde bir alâmet-i kıyamettir. Ve bedaheti için aklın ihtiyarı ile bağlı olan tevbe kapısını kapayan bir hadise-i semaviye olduğundan tefsiri ve manası zahirdir, te'vile ihtiyacı yoktur. Yalnız bu kadar var ki: "Allahu a'lem, o tulûunun sebeb-i zahirisi kürre-i arz kafasının aklı hükmünde olan Kur'an onun başından çıkmasıyla zemin divane olup, -izn-i İlahî ile başını başka seyyareye çarpmasiyle hareketinden geri dönüp- garbten şarka olan seyahatini, irade-i Rabbanî ile şarkdan garba tebdil etmekle güneş garbdan tulûa başlar. Evet arzı, şems ile; ferşi arş ile kuvvetli bağlayan hablullahi'lmetin olan Kur'an'ın kuvve-i cazibesi kopsa, kürre-i arz'ın ipi çözülür, başı boş serseri olup aksiyle (ve intizamsız hareketinden) güneş garpten çıkar. Hem müsademe neticesinde emr-i İlahî ile kıyamet kopar diye bir te'vili vardır."

2- Tîbî, hadislerde kıyamet emareleri olarak zikredilen alâmetleri iki gruba ayırır: 1)- Kıyametin yaklaştığını haber verenler: Deccal'in çıkması, Hz. İsa'nın inmesi, Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhuru ve hasf.

2) Kıyametin husulünü haber veren alâmetler: Dumanın çıkması, güneşin battığı yerden doğması, dabbetu'l-arz'ın çıkması, insanları toplayan bir ateşin zuhuru. Şu halde güneşin batıdan doğması hadisesi kıyametin husulüne alâmettir. Bu hasıl olunca, kopmayacağı iddiası iptal olur. Kıyamet kesinlik kazanır. Bu sebepledir ki, ister istemez herkes inanacağından dolayı bu iman ihtiyarî olmaz, icbarî olur ve indallah makbul olmaz. Nitekim ayet-i kerimede bu muzdar durumlardaki imanın kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir: "Artık, vaktaki o çetin azabımızı gördüler. "Allah'a, bir olarak inandık, O'na eş tutmakta olduğumuz şeyleri inkâr ettik" dediler. Fakat hışmımızı gördükleri zaman imanları faide verecek değildi. Allah'ın kulları hakkında cari olagelen âdeti (budur). İşte kâfirler burada hüsrana uğradı" (Mü'min 84-85).

İbnu Hacer, alâmetlerin evvellik sonralık sırası üzerine yapılan bazı münakaşaları kaydettikten sonra, Deccal'in çıkması, Hz. İsa'nın inmesi, Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhuru gibi hadiselerin, güneşin batıdan doğması hadisesine mukaddem olduğunu, bu hadisenin son hadiselerden olduğunu belirtir ve devamla der ki: "Deccal'in çıkması, büyük alâmetlerin ilkidir, arzın büyük kısmında ahvalin değiştiğini ilan eden bir vak'adır, bu Hz. İsa'nın vefatıyla sonuçlanır. Güneşin batıdan doğması ise, âlem-i ulvinin (semanın) ahvalinin değiştiğini ilan eden ilk büyük alâmettir, bu da kıyametin kopmasıyla sonuçlanır.

"Güneşin batıdan doğması ile kıyametin kopması arasında ne kadar zaman geçecek?" diye akla gelebilecek bir soruya cevap olabilecek farklı rivayetler var. İbnu Hacer bunlara da yer verir: * Abdullah İbnu Ömer'den merfu bir rivayete göre: "Güneş batıdan doğduktan sonra insanlar yüz yirmi yıl daha yaşarlar.

"İbnu Hacer bu rivayetin ref'ini muallel addetmekten başka, buna muarız olan başka rivayetlerin varlığına dikkat çeker. Biri şöyle: "Kıyamet alâmetleri bir ipe dizilmiş tesbih taneleri gibidir. İp bir kere koptu mu hepsi peş peşe zuhur eder." Bir başka rivayet şu ziyadeyi ihtiva eder: "Güneş, battığı yerden doğunca İblis secdeye kapanır ve şöyle nida eder: "Allahım emret! Kimi dilersen ona secde edeyim..." Bir başka rivayette: "Kıyametten önce on alâmet vardır. Bunlar bir ipe dizilmiş tesbih gibidir. Bunlardan biri düştü mü diğerleri onu takip ederler" denmiştir.

* Ebu'l-Âliye'den gelen bir rivayette: "Kıyametin ilk alâmeti ile son alâmeti arasında altı aylık müddet vardır. Bunlar, tıpkı bir tesbihin taneleri gibi bu müddet içerisinde peş peşe geleceklerdir." İbnu Hacer, kaydedilen müddetle ilgili bu iki farklı rivayeti şöyle te'vil eder: "Eğer müddet, önceki hadiste olduğu üzere yüz yirmi yıl olsa bile, bu çok çabuk geçecek ve onun müddeti, daha evvelki yüz yirmi aylık bir zamanı kaplayacaktır. Nitekim bir Müslim hadisinde "Bir yıl, bir ay hükmüne inmedikçe kıyamet kopmaz" buyrulmuştur. Bir rivayette "bir günün de bir hurma dalının yanışı gibi" olduğu belirtilmiştir. * Bir rivayette de şöyle gelmiştir: "Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra çok geçmeden güneş battığı yerden doğar. İnsanlara bir münadi şöyle seslenir: "Ey iman edenler! Sizlerin yaptığı (hayır ve tevbe) kabul edildi. Ey kâfirler sizlere de tevbe kapısı kapandı, kalemler kurudu, defterler kaldırıldı." Bir başka rivayet şöyle: "Güneş batıdan doğduğu vakit, kalpler içinde önceden taşıdıkları üzere mühürlenir, hafaza melekleri artık çekilir. Meleklere hiçbir amel yazmamaları emredilir." Bir başka rivayet: "Amellerin mühürlendiği kıyamet alâmeti, güneşin battığı yerden doğmasıdır." Bu rivayetler sened itibariyle zayıf bile olsa birbirlerini te'yiden kuvvetlenirler. Hepsi de hükmen merfudurlar" (İbnu Hacer).

Hadisin şerhine geniş yer veren İbnu Hacer, mevzu üzerine varid olan ihtilaflı rivayetleri, bu rivayetlerden çıkarılan farklı hükümleri, felekiyat ulemasının ve hatta Mu'tezile ulemasından Zemahşerî'nin görüşlerini de derceder, gerekli tenkidleri ve te'lifleri yapar. Hepsini buraya aktarmayı gereksiz görüyoruz. Ancak mevzu ile ilgili farklı rivayetler sebebiyle yapılan bir açıklamayı kaydedeceğiz. Beyhakî'den kaydedeceğimiz bu açıklama, güneşin batıdan doğma hadisesinin Deccal'in zuhurundan evvel olma ihtimalini ifade eden rivayetlerden hasıl olacak müşkilleri bertaraf etme maksadına matuftur: "Eğer, güneşin batıdan doğması, ilm-i İlahîde (diğer alâmetlerin zuhurundan) önce ise, (tevbe kapısının kapanmasından) murad, bu hadiseye şahid olan nesle karşı tevbenin kapanmasıdır. Bu nesil inkiraza uğrar, ve hâlâ kıyamet kopmaz, (güneşin batıdan doğmasıyla imana gelen nesilden bir kısmı zaman içinde kazandığı ülfetle "bu bir astronomik hadisedir, tesadüfen böyle olmuştur..." gibi mülahazalarla) tekrar küfre dönerse, gayba iman teklifi de geri gelir. Keza, Deccal kıssasında geçtiği üzere: "Deccal'i görünce, Hz. İsa'ya olan iman da, kişiye fayda etmez" hükmü de böyledir. Deccal'in inkırazından sonraki iman fayda eder. Ancak ilm-i İlahîde, güneşin batıdan doğması, Hz. İsa'nın nüzulünden sonra ise, muhtemelen, Abdullah İbnu Amr hadisinde geçen alâmetlerden [390] murad, Deccal'in çıkması ve Hz. İsa'nın inmesi dışındaki alâmetlerdir. Zira, haberde, Hz. İsa'ya tekaddüm edeceğine dair bir nass (açık hüküm) mevcut değildir." [391]

ي ِرْدَت ْلَه ، ٍهرَذ اَبأ اَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلا َقف . ُسْمهشلا ِتَباَغ َني ِح َد ِجْسَمْلا ُتْلَخَد] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهرَذ يبأ نعو ـ2 □4488ـ : اَهَل َلِيق ْدَق َو اَههنأك َو اَهَل ُنَذؤُيَف ،دوُجُسلا يف اَهَّب َر َنِذأَتْسَت يهتَح ُبَهْذَت اَهَّنإ َلاَق . ُمَلْعأ ُهُلوُس َر َو ُ هاللّ : ُتْلُق ؟ِهِذه ُبَهْذَت َنْيأ

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ٍدوُعْسَم ُنْبا ُةَءا َرِق َيِه َو ،اَهَل َرقَتْسُم َكِلذو :أ َرَق . هُمُث .اَهِب ِرْغَم ْنِم ُعُل ْطَتَف ،ْتئ ِج ُثْيَح ْنِم ي ٍعُلْطا

2. (5033)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Güneş battığı sırada "Kıyâmet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması ve kuşluk vaktinde insanlara Dabbetü'l-arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa diğerinin çıkması buna yakındır" (Müslim, Fiten 118). Mescid'e girmiştim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Ebu Zerr!" buyurdular. "Şu (güneş batınca) nereye gidiyor, biliyor musun?"

"Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedim.

"O, Rabbinden secde etmek için izin istemeye gider. Ona izin verilir ve sanki kendisine şöyle denir: "Git geldiğin yerden tekrar doğ." O da battığı yerden doğar."

Sonra (Ebu Zerr dedi ki: Aleyhissalâtu vesselâm şöyle kıraat etti: اَهَل رَقَتْسُم َكلذو (Yasin 38). (Ebu Zerr ilaveten [392] dedi ki: Bu İbnu Mes'ud kıraatidir."

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis daha önce (3. cilt 96. sayfa) geçti. Kaynak ve açıklamalar için oraya bakılmalıdır. **2-** Daha önceki metnin vechi, buradakine nazaran bütündür. Sadedinde olduğumuz metinde bazı eksiklikler mevzubahis. Bu sebeple önceki metni mealinden tam olarak kaydediyoruz: "Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte mescidde idim. O sırada güneş batıyordu. Bana: "Ey Ebu Zerr, biliyor musun, güneş nereye gidiyor?" diye sordu.

"Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedim. Bunun üzerine şu açıklamayı yaptı: "Arşın altında secde etmeye gidiyor. (Secde için önce) izin ister. Kendisine izin verilir. Secde ettiği halde kendisinden bunun kabul edilmeyeceği zaman yakındır. O zaman da izin ister, fakat verilmez. Kendisine: "Geldiğin yere dön ve battığın yerden doğ!" denilir. İşte bunu şu ayet ifade etmektedir. (Mealen): "Güneş de (İlahî bir ayettir ki) müstekarrına (duracağı zamana) kadar cereyan etmektedir... (Yasin 38). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilave etti: "Bu (durma hadisesi) ne zamandır, bilir misiniz? Bu, kişiye imanının fayda vermeyeceği, artık inançsız hale geldiği zamandır."

3- Yasin suresinden kaydedilen ayet, biraz farklıdır. Ancak bu farklı şeklin İbnu Mes'ud kıraati olduğu tasrih edilir. İkrime, Ali İbnu'l-Hüseyin, eş-Şeyzerî (ani'l-Kisâî) gibi bir kısım alimler de ayeti böyle okumuşlardır.

Ancak Hafs'ın Asım'dan yaptığı mütevatir kıraat[393] وَالشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا şeklindedir.

ONUNCU FASIL

KIYAMETİN BAŞKA ALAMETLERİ

سْن“ا ُعاَبِهسلا َمِهلَكُت بهتَح ُة َعاَّسلا ُموُقَت َ ِهِدَيب ِسْفَن يِذهلا َو :#ِ □ □
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ديعس يبأ نع ـ1 □4485ـ يف قلعملا
«ِط ْوَّسلا ُةبذَع».يذمرتلا هجرخأ .[ُهَدْعَب ُهُلْهأ َثَد ْحأ اَمِب ُهُذ ِخَف ُه َرِبخُت َو
ِهِلْعَن ُكا َرِشو ِهِط ْوَس ُةَبَذَع َلُج َّرلا َمِهلَكُي بهتح َو

هفرط .

1. (5034)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ruhumu kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun ki, vahşi hayvanlar insanlarla konuşmadıkça, kişiye kamçısının ucundaki meşin, ayakkabısının bağı konuşmadıkça, kendisinden sonra ehlinin ne yaptığını dizi haber vermedikçe kıyamet kopmaz." [Tirmizî, Fiten 19, (2182).][394]

390 Burada zikri geçen Abdullah İbnu Amr hadisi şöyledir: ىحُض ِساَّنلا ىلَع ِةَباَّدلا ُجو ُرُخ
َو اَهب ِرْغَم ْنِم ِسْمَّشلا عوُلُط ِتايآ ُل َّوَا

بي ِرَغ اَهنِم ىرخأف ىرخأ َلْبَق ْتَج َرَخ اَمُهُّيأف□

"Kıyâmet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması ve kuşluk vaktinde insanlara Dabbetü'l-arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa diğerinin çıkması buna yakındır" (Müslim, Fiten 118).

ل ْوَح ِس ْوَد ِءاَسِن ُتاَيْلأ َب ِرَطْضَت بهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 □4484ـ تناك مانصأ تيب «
ِةَصَلَخلا وُذ».ناخيشلا هجرخأ .[ِةهيِلِهاَجْلا يف َنوُدُبْعَي اوُناَك ِبتهلا ِس ْوَد
ُةَيِغاَط :ِةَصَلَخْلا وُذ َو ،ةَصلَخْلا يِذ ىلا نوعجريو نودتري مهنأ كلذ ىنعمو ،ةصلخ
ةدابع نأ كلذب هتيمست ىنعمو ،برعلا نم مهدبب ناك نمو معثخو سودل

نهفادرأ ُّجترتف هب تافئاط سود ءاسن هلوح لمريف ناثو‘ا ةدابع يف .
مهتيلهاج

2. (5035)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Devs kabilesinin kadınlarının kıçları, Zü'lhalasa putunun etrafında titremedikçe kıyamet kopmaz.

Zü'lhalasa, Devslilerin cahiliye devrinde tapındıkları [Tebâle'deki] puttur." [Buharî, Fiten 23; Müslim, Fiten 51, (2906).]395

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde Zü'lhalasa putunun yeri de zikredilmiştir: Tebâle, Burası, Taif'le Yemen arasında Yemen'e altı günlük mesafede bir karyedir. Ma'mer, rivayetinde: "Bugün orada kapalı bir bina mevcuttur" demiştir.

2- İbnu't-Tîn, Devs kadınlarının kıçlarının titremesi tabiriyle ilgili olarak der ki: "Hadiste, Devs kadınlarının mezkur puta giderken hayvana bindiklerine delil vardır; "kıçlarının titremesi"nden murad budur." Ancak İbnu Hacer bir başka mananın muhtemel olduğunu söyler: "Belki de onlar putun etrafında tavaf yaparlarken izdiham hasıl olur, sıkışma sebebiyle arkaları birbirlerine değer." Bu manada olan bir diğer rivayet şöyle: "Benî Amir'in kadınlarının omuzları, Zü'lhalasa putunun etrafında birbirini itmedikçe kıyamet kopmaz." Ebu Hureyre'den gelen bir diğer hadisde "Lat ve Uzza'ya tekrar tapılmadıkça kıyamet kopmaz" buyrulmuştur. Şarihler, tekrar puta tapmaya başlanacağını haber veren bu hadisleri değerlendirirken derler ki: "Bu hadislerden maksad, yeryüzünden hakiki dinin tamamen silineceğini haber vermek değildir. Zira, İslam'ın kıyamet anına kadar devam edeceğini haber veren rivayetler vardır. Ancak zaman içinde din zaafa uğrayacak ve başlangıçta olduğu şekilde garib kalacak."

Bunu ifade eden hadisleri daha önce kaydettik.396

عَكُل َنْب َعَكُل اَيْنُّدلِاب ِساَّنلا ُدَعْسأ َنوُكَي ىهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :#ِ هاللّ□]. ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ8 □4484□

رذقلا خسولا وأ ميئللا وأ دبعلا « ُعَكُّللا».يذمرتلا هجرخأ .

3. (5036)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanların dünyaca en bahtiyarını adi oğlu adiler teşkil etmedikçe kıyamet kopmaz." [Tirmizî, Fiten 37, (2210).]397

AÇIKLAMA:

Lüka' İbnu Lüka' tabirini "adi oğlu adi" diye tercüme ettik. En adi veya ayak takımı diye tercümesi de caizdir. Bununla asaletsiz, ilimsiz, görgüsüz, mürüvvetsiz kimseleri anlamamız gerekecek. Hadiste mevzubahis edilen bahtiyarlık dünyevî bahtiyarlıktır. Mal, mülk, servet sahibi olmak, ünvan, makam sahibi olmak gibi. Kıyamete yakın içtimâî nizamın bozulması sonucu liyakatsiz kimseler, kayırmalarla, gayr-ı meşru kazançlarla birkısım imkanlara kavuşacaklardır. Hadis bu bozukluğu haber vermektedir. [398]

اذهو ،ملسم هجرخأ .[ُهاللّ ُ هاللّ : ُلوقَي ٍدَحأ ىلَع ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ5 □4484□

. يذمرتلاو ،هظفل

4. (5037)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet Allah Allah diyen bir kimsenin üzerine kopmayacaktır." [Müslim, İman 234, (148); Tirmizî, Fiten 35, (2208).][399]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka veçhinde: "Yeryüzünde Allah Allah diyen kaldıkça kıyamet kopmaz" buyrulmuştur. Buna göre, yeryüzünde Allah Allah diyen insan bulundukça kıyamet kopmayacaktır. Bir başka ifade ile, gün gelip yeryüzünde Allah Allah diyen insan kalmayacak. Bu sebeple de kıyamet kopacaktır; hadisin zahirinde bu mana çıkar. Halbuki az yukarıda da belirtildiği üzere, başka hadislerde kıyamete kadar yeryüzünde Allah'a ibadet edenlerin eksik olmayacağı ifade edilmiştir. Az ileride kaydedeceğimiz 5043 numaralı hadiste de "kıyametin insanların en şerirleri üzerine kopacağı" ifade edilmiştir.

Arada gözüken tearuz, alimlerce muhtelif şekillerde giderilmiştir. Birine göre: "Kıyametin kopmasından murad, kıyametin yaklaşmasıdır. Bir başka deyişle, Yemen cihetinden esip mü'minlerin ruhunu kabzedeceği belirtilen rüzgârın gelme zamanıdır. Bu rüzgârla Allah Allah diyen bütün mü'minlerin ruhu kabzedilecek, kıyamet de geri kalan şerirlerin tepesine kopacaktır. O dehşetli hadiseyi onlar gözleriyle görüp, fiilen yaşayacaklardır."

Bu hadisle ilgili olarak asrın müceddidi Bediüzzaman merhum şu te'vili yapar: ُمَلْعَي ُبْيَغلا َاِا هاللّ □ Bunun bir te'vili şu olmak gerektir ki:

---

[395] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/330.

"Allah! Allah! Allah deyip zikreden tekkeler, zikirhaneler, medreseler kapanacak ve ezan ve kaamet gibi şeairde ismullah yerine başka isim konulacak demektir. Yoksa umum insanlah küfre mutlaka düşecekler demek değildir. Çünkü Allah'ı inkâr etmek, kainatı inkâr etmek kadar akıldan uzaktır. Umum değil, belki, ekser insanlardan dahi vukuunu akıl kabul etmez. Kâfirler Allah'ı inkâr etmiyorlar, yalnız sıfatında hata ediyorlar..."

2- Hadiste geçen □ هاللّ ُ هاللّ tabiri bazı rivayetlerde □ هاللّ َ هاللّ şeklinde nasb olarak gelmiştir. Bu durumda mana şöyle olur: "Allah'tan sakın diye emr-i bi'lmaruf'ta bulunan hiç kimse üzerine kıyamet kopmaz." Böylece hadis emr-i bi'lma'rufa teşvik etmiş olmaktadır.400

نضَمَف ؟ةَعاَّسلا نَتَم :َلاَقف ُلُج َر ُه َءاَج ْذإ َم ْوَقلا ُثِهدَحُي # ِ هاللّ ُلوُس َر
اَنْيَب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4483ـ . َةَعاَّسلا رِظَتْناَف
ُةَناَم‘ا ِتَعِهيُض اَذإ :َلاَق .ِهاللّ َلوُس َر اَي اَذ اَنأ اَه :لاَق ؟ُلِئاَّسلا َنْيأ :َلاَق ُهاَضَق
اَذإ بهتَح ِهِثيِدَح يف # ِ هاللّ َلوُس َر

يراخبلا هجرخأ .[َةَعاَّسلا رِظَتْناَف ِهِلْهأ ِرْيَغ ىلا ُرْم‘ا َد ِهس ُو اَذإ :َلاَق ؟ .
اَهُتَعاَضإ َفْيَك َو :َلاَق

5. (5038)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yanındaki cemaate konuşurken, bir adam gelerek: "(Ey Allah'ın Resulü!) Kıyamet ne zaman kopacak?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm konuşmasına devam etti, sözlerini bitirdiği vakit: "Sual sahibi nerede?" buyurdular: Adam:

"İşte buradayım ey Allah'ın Resulü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Emanet zayi edildiği vakit kıyameti bekleyin!" buyurdular. Adam: "Emanet nasıl zayi edilir?" diye sordu. Efendimiz: "İş, ehil olmayana tevdi edildi mi kıyameti bekleyin!" buyurdular." [Buharî, İlm 2, Rikak 35.] 401

AÇIKLAMA:

1- Ulemânın hadisten çıkardığı fevaidin bir kısmı ilim ve ilim edebiyle ilgili: * Sual sormanın bir edebi vardır. Konuşması esnasında alime sual sormak edebe aykırıdır. Aleyhissalâtu vesselâm bu kabalığı, cevabı geciktirmek suretiyle te'dib etmiştir.

* Soranın sualine ilgi göstermek gerekir. Sual açık değilse cevap

verilmez. * Ders alma hakkı öncelik sırasına göredir. Önce sorana cevap sırasında sual sorulmamalı. Fetva ve diğer hükümler de bu esasa göre sıraya tabidir.

* Alimin verdiği cevap açık değilse, izah istenebilir.* İlim, sual ve cevaptır. Bu sebeple ulemâ "Güzel soru ilmin yarısıdır" demiştir.

* İmam Ahmed ve İmam Malik başta, ulema bu hadisin zahirinden hareketle: "Hutbe sırasında sorulan sorulara cevap vermeyiz" demişlerdir. Ancak mühim bir suale hutbe sırasında cevap vermenin müstehab olacağı da belirtilmiştir. Nitekim Müslim'de gelen bir rivayette, hutbe esnasında dinini öğrenmek üzere gelip sual soran kimseye Aleyhissalâtu vesselâm, -hutbeyi kesip- dinini öğretmiş, sonra hutbesine devam buyurmuştur. **2-** Hadisten kıyamet hadisesiyle ilgili olarak çıkarılan fevaide gelince: Şârihler "iş" diye tercüme ettiğimiz el-emr kelimesiyle dine müte-allik işleri anlamışlardır: Hilafet, (halifelik, devlet başkanlığı), imaret (emîrlik yani memurluk, valilik, komutanlık vs.); kaza (mahkeme işleri, kadılık hizmetleri), ifta (dinî meselelere fetva verme işleri) vs.

Alimler, sayılan bu işlerin liyakatli olan kimselere verilmesi gerektiğini belirterek: "İmamları (devlet reislerini) Allah, kulların üzerine imam kılmış ve kullar hakkında hayırhah olmalarını farz bir vazife yapmıştır. Bu sebeple imamların mezkur vazifeleri diyanet sahibi kimselere vermesi gerekir, diyaneti olmayanları, işbaşına getirecek olurlarsa, kendilerine Allah'ın tevdi etmiş olduğu emaneti zayi etmiş olurlar" demişlerdir. **3-** İbnu Hacer, emanetin zayi edilmesinin en büyük amili olarak "cehaletin galebesi ve ilmin kaldırılması"nı görür. Bu da kıyamet alâmetlerindendir. Öyleyse ilim ayakta olduğu müddetçe işler yolunda gidecek demektir. Nitekim bir hadiste Aleyhissalâtu vesselâm kıyamet alâmetleri meyanında: "İlmin, küçükler nezdinde aranması"nı zikreder:402

□□4484□ 4ـ يفو ظرخأ نيخيشلل:]َ ُموُقَت ُةَعاَّسلا يهتَح َموُقَي َر ُلُج ِم ن

مهقافتاو هيلإ مهرمأ دايقناو هتماقتسا «ُهاَصَعِب َسأَّنلا ُقوُسَي» بنعمو.دنسأ «
َدِهس ُو» .[ُهاَصَعِب ُسأَّنلا ُقوُسَي َناَطْحَق

كلذ نع اهب بنك امنإو اهسفن اصعلا دري ملو ،هيلع .

6. (5039)- Sahiheyn'de gelen bir diğer rivayette: "Kahtan'dan, insanları değneğiyle idare eden bir adam çıkmadıkça kıyamet kopmaz" buyrulmuştur." [Buharî, Fiten 23, Menakıb 7; Müslim, Fiten 60, (2910).] 403

AÇIKLAMA:

Kahtan'dan çıkacak olan bu şahsın mahiyeti ihtilaflıdır: Adil biri mi, zalim biri mi, belli değildir. İsmi de zikredilmemiştir. Hadisin verdiği zahirî manaya göre Kahtânî, zalim bir kimsedir. İnsanları koyun sürüsü gibi sopayla sevk ve idare edecektir. Bazı alimler de bu kimsenin Mehdi'yi müteakip gelerek onun yolunda devam edecek müsbet, adil bir kimse olduğunu ileri sürmüştür. Bazıları zalim mütegallibe olma ihtimalini, öbürüne nazaran daha kavi bulmuştur. Kurtubî: "Değnekle sevketme" tabiri, Kahtânî'nin halka zorla galebe çalmasından ve halkın da ona boyun eğmesinden kinayedir der ve devamla: "Belki hadiste sopanın kendisi murad değildir, ama onun halka sert ve merhametsiz davranacağına bir işarettir" demiştir. Bazı alimler bu Kahtânî'nin bir diğer hadiste zikri geçen cahcah 404 olabileceğini, zira "cahcah", bağıran manasına geldiği için, bunun, sopaya muvafık bir sıfat olduğunu söylemiştir.İbnu Hacer bu ihtimali, bazı karinelerin reddettiğini belirtir. Bu karineler şunlardır: * Kahtânî'nin, mutlak bir şekilde Kahtan'dan olacağı ifade edilmiştir. Bu duruma göre hür bir kimsedir. * Cahcah'ın ise mevâliden olacağı kaydı vardır. Ayrıca Mehdi'den sonra onun sireti üzere olacağı belirtilmiştir. * İbnu Hacer'in kaydettiği delillerden birine göre, bir rivayette, Habeşlilerin Ka'be'yi kıyamete yakın yıkacakları, bunlar üzerine Kahtânî'nin yürüyüp onları helak edeceği belirtilmiştir. * İbnu Hacer bir diğer karine olarak, bu hadisi Müslim'in kitabına alış tarzını gösterir ve "Müslim, Kahtânî hadisini, "iki ince bacaklı (zü'ssiveykateyn) Habeşlinin Ka'be'yi yıkacağını" haber veren hadisin ardından kaydetmiştir. Muhtemeldir ki, Müslim bununla Kahtânî'nin Habeşlilerin tahribini tamir etmek üzere ortaya çıkan müsbet bir kişi olduğuna işaret etmek istemiştir" der.

Bazı alimler, Kahtânî hadisinden, hilafetin Kureyş dışında birine geçmesinin caiz olduğu hükmünü de çıkarmıştır. Ancak İbnu'l-Arabî: "Bu, ahirzamanda çıkacak şerleri zikretmek suretiyle inzarda bulunma gayesini güder..." diyerek öyle bir hüküm çıkarılmayacağını belirtmiştir.405

هْيَلَع ُلِتَتْقَي ٍبَهَذ ْنِم ٍلَبَج ْنَع ُتا َرُفْلا َرِسْحَي ىِتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 4454ـ « ُرسحي».يئاسنلا إ ةسمخلا
هجرخأ .[وُجنأ اَنأ َنوُكأ ْنأ يِهلَعَل :ْمُه ِنم ُلُج َر ُّلُك ُلوُقَيَف .َنوُعِست َو ٌةَعْسِت

ٍةَئاِم ِهلُك ْنِم ُلَتْقُيَف ُساَّنلا

فشكي .

7. (5040)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fırat nehri altın bir dağ üzerinden açılmadıkça kıyamet kopmaz. Onun üzerine insanlar savaşırlar. Yüz kişiden doksan dokuzu öldürülür. Onlardan her biri: "Herhalde savaşı ben kazanacağım" der." [Buhârî, Fiten 24, Müslim, Fiten 29, (2894); Ebu Davud, Melahim 13, (4313, 4314); Tirmizî, Cennet 26, (2572, 2573).] 406

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Buhârî'de gelen bir veçhinde: "...Kim o hadiseye hazır olursa, ondan hiçbir şey almasın" ibaresi ziyadedir. İbnu Hacer, "Ondan hiçbir şey almasın" ifadesinden hareketle, ortaya çıkacak bu altının dinar (şeklinde madrub para) altın kalıpları veya altın tozu şeklinde olabileceğini, hepsinin caiz olduğunu söyler. **2-** Bir rivayette altından dağ, bir başka rivayette "altundan hazine (kenz)" ifadesi kullanılmıştır. Dağla çokluk kinaye edildiği belirtilmiştir.

3- İbnu't-Tin bu hazineden almanın yasaklanmasını, "o hazinenin bütün Müslümanlara ait olmasındandır. Öyleyse kişi ondan sadece kendi hakkını alabilir"diye açıklar ve devamla: "Kim ondan alır, malını çoğaltırsa, faydasız olduğu için pişman olur, altundan bir dağ ortaya çıksa, altın değerini kaybedeceği için, bu istenmez" der. İbnu Hacer, bu yorumu muvafık bulmaz: "Onun söylediği, hadiste açık değil, açık olan husus şudur: Ondan alınması, fitne çıkacağı üzerine savaşılacağı için yasaklanmıştır" der. Şu ihtimale de yer verir: "Ondan almanın nehyedilişindeki hikmet, ona ihtiyacın kalmadığı veya pek az olduğu bir vakitte ortaya çıkmış olmasıdır." İbnu Hacer, önceki ihtimalin galib olduğunu söyler ve buna, hadisin Müslim'de geçen ve Teysir'de esas alınmış olan (kaydettiğimiz) veçhini delil gösterir. Ayrıca Müslim'de geçen şu mealdeki rivayetle de bu görüşünü te'yid eder: "...Fırat nehrinin, altından bir dağ üzerinden açılacağı zaman yakındır. İnsanlar bunu işitince oraya yürürler. Nehrin yanındakiler: "Biz insanları bırakacak olursak, ondan alıp tamamını götürecekler" derler." Resulullah devamla buyurdu ki: "Bunun üzerine onun için savaşa girişirler. Her yüz kişiden doksan dokuz tanesi öldürülür." İbnu Hacer: "Bu da gösteriyor ki, İbnu Tîn'in tahayyül ettiği sebep batıldır. Yasağın sebebi, ondan almanın getireceği neticedir: Savaş..." Bu hadisenin toplanma (mahşer) için ateşin çıkması sırasında vukuuna da bir mani yoktur. Lakin bu, ondan almayı nehyetmek için bir sebep

olamaz. İbnu Mace, Sevban'dan şu hadisi merfu olarak tahric etmiştir: "Hazinenizin yanında üç (grup) savaşır. Her biri de bir halife oğludur..." İbnu Mace hadisi Mehdi ile ilgili bir babta kaydetmiştir. Eğer burada geçen hazineden murad, sadedinde olduğumuz hadiste geçen hazine ise, bu durum, yani nehrin altında olması hadisesi, Mehdi'nin zuhuru zamanında meydana gelecektir. Bu ise, kesinlikle, Hz. İsa'nın inmesinden önce ve de ateşin çıkmasından öncedir. [407]
BÖYLE BİR SATIR ORJİNALDE YOK!

"Bugüne dek Fırat'ın başında dünya kadar katliamlar meydana geldi. Yakın tarihten başlayacak olursak, Fırat'a yakın yerde Irak ve İran katliamı oldu. 1958'de yine Fırat'a yakın bir yerde çok ciddî kıyım yapılarak Allah Resûlü'nün torunları katledildi.. gerçi onlar da Devlet-i Aliye'yi arkadan vurmuşlardı (men dakka dukka). Ancak, yukarıdaki hadisten, bu iki hadiseyi çıkarmak uygun olmasa gerek. Belki, daha sonra olması muhtemel bazı hadiselere işaret aramak daha uygun olur. Mesela: Fırat'ın suyu, altın değerinde olacak bir devreye, mecaz yoluyla bir işaret olabileceği gibi yapılacak barajlardan elde edilecek gelirlere de "altın" sözüyle işaret olabilir. Ayrıca, Fırat'ın suyu tamamen çekilerek, altında çok büyük altın ve petrol yataklarının çıkacağı da bildirilmiş olabilir. Ayrıca toprak çökmeleri neticesinde böyle bir maddenin de bulunması mümkündür. Fakat ne olursa olsun o bölgenin, İslam âleminin bünyesinde, bir dinamit gibi, potansiyel bir tehlike olduğunun anlatılmasında şüphe yoktur. Bunlar bugün zuhûr etmiş şeyler değil; ileride zuhur edecek hadiselerdir.. ve o günleri gören insanlar, Allah Resûlü'ne bir kere daha bütün kalpleriyle "sadakte: doğru söyledin" diyecek ve imanlarını yenileyeceklerdir."(12)

رْهَّشلاَك ُةَنَّسلا ُنوُكَتَف ُنَاَم َّزلا َب َراَقَتَي يهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :#ِ هاللّ□ □ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر سنأ نعو ـ3 □4451ـ ءاضلاب « ُةَم
ْرَّضلا».يذمرتلا هجرخأ .[ِراَّنلا َنِم ِةَم َرَّضلاَك ُةَعاهسلا َو ،ةَعاَّسلاك ُم ْوَيْلا َو ، ِم
ْوَيْلاَك ُةَعْمُجْلا َو ،ةَعْمُجْلاَك ُرْهَّشلا َو

. ةمجعملا: قارتحا ةفعسلا

8. (5041)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zaman yakınlaşmadıkça kıyamet kopmaz. Bu yakınlaşma öyle olur ki, bir yıl bir ay gibi, ay bir hafta gibi, hafta da bir gün gibi, gün saat gibi, saat de bir çıra tutuşması gibi (kısa) olur." [Tirmizî, Zühd 24, (2333).] [408]

AÇIKLAMA:

Türbüştî, "zamanın yakınlaşması" tabiri için şu açıklamayı yapar: "Bu, zamanın bereketinin azlığına ve her yerde faidesinin azalmasına hamledilir. Yahut da, insanların karşılaştıkları musibetlere ilgileri ve kalplerinin büyük fitnelerle meşguliyeti gibi sebeplerle gece ve gündüzlerinin nasıl geçtiğini idrak edememelerine hamledilir." 409

ري ِرَحْلا َنِم َنَيْلأ ِنَمَيْلا َنِم احي ِر ُثَعْبَي ىلاعَت َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ □ □
ٰلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4452□

ملسم هجرخأ .[ُهْتَضَبَق َّإ ٍناَميإ ْنِم ٍةَّبَح ُلاَقْثِم ِهِبْلَق يف ادَحأ ُعَدَت ًَف .

9. (5042)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri ipekten daha yumuşak bir rüzgârı Yemen'den gönderir. Bu rüzgâr, kalbinde zerre mikter iman bulunan hiç kimseyi hariç tutmadan hepsinin ruhunu kabzeder." [Müslim, İman 185, (117).] 410

ملسم هجرخأ .[ِساَّنلا ِرا َرِش ىلَع َّإ ُةَعاهسلا ُموُقَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] .
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم ِنبا نعو ـ14 □4458□

10. (5043)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kıyamet sadece şerir insanların üzerine kopacaktır!" buyurdular." [Müslim, Fiten 131, (2949).] 411

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, kıyametin tam kopmasından önce Yemen tarafından esecek bir rüzgârla bütün mü'minlerin vefat edeceğini, geriye kötü ve şerli insanların kalacağını, kıyametin de onların tepesine yıkılacağını belirtmektedir.

Bazı rivayetlerde kıyamete yakın, mü'minlerin ruhunu kabzedecek olan rüzgârın Şam cihetinden eseceği ifade edilmiştir. Bu iki farklı rivayeti İmam Nevevî şöyle iki ayrı nokta-i nazardan te'lif eder: **1)** "Bu rüzgârların, biri Yemen, diğeri de Şam cihetinden olmak üzere iki tane olması mümkündür. **2)** Mezkur rüzgâr, bu iki beldeden birinde başlar, diğerine ulaşır, oradan da her tarafa yayılır, bu da bir ihtimaldir."

---

407 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/335-336.

2- Rüzgârın ipekten yumuşak olmasını, bazı alimler, "Allah'ın, mü' min kullarına bir ikram ve lütuf olarak ruhlarını zahmetsizce alacağı" şeklinde yorumlamış ise de, diğer bazıları "Mü'minlerin ruhlarının meşakkatle alınması, onların lehinedir. Böylece günahlarından tam temizlenmiş olarak ahirete intikal ederler" diyerek itiraz etmişler ve bu manayı te'yid eden rivayetler göstermişlerdir.412

هاللّ ُلوُس َر اَنَثَعب :يل َلاَقف . هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيِد ْز َ'ا ةَلا َوَح ِنب ِ □ #
هاللّدْبَع بلَع ُتْل َزَن] :لاق يداي'ا ِبْغ ُز نبا نعو ـ11 □4455ـ ً َو ،مُهْنَع َفَعْضأف
هيلا ْمُهْلِكَت ً َف همُههللا :َلاَقف . اَنيِف َماَقف اَنِهوُج ُو يف َدْهَجْلا َف َرَع َو ،
ائْيَش ْمَنْغَن ْمَل َو اَنْع ِج َرَف اَنِماَدْقأ بلَع َمَنْغَنِل اَذإ ةَلا َوَح َنْبا اَي :َلاَق َّمُث ،ِيسأر
بلَع ُهَدَي َعَض َو َّمُث . ْمِهْيَلَع اوُرِثأَتْسَيَف ِساَّنلا بلا ْمُهْلُكَت ً َو ،اَهْنَع اوُز ِجْعَيَف
ْمِهِسُفْنأ بلا ْمُهْلِكَت

هِذه ِبَدَي ْنِم ِساَّنلا بلا ُب َرْقأ ٍذِئَم ْوَي ُةَعاَّسلا َو ،ُماَظِعْلا ُروُم'ا َو ُلِب ً َبلا َو ُل ِز□
َّزلا ِتَنَد ْدَقَف َةَسَّدَقُمْلا َض ْر'ا ِتَل َزَن َةَف ًِخلا َتْيأ َر

دواد وبأ هجرخأ .[َكِسأ َر ْنِم .

11. (5044)- İbnu Zuğb el-Eyâdî anlatıyor: "Abdullah İbnu Havale el-Ezdî (radıyallahu anh)'nin yanına indim. Bana: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi, ganimet alalım diye yaya olarak gönderdi. Biz de döndük ve hiçbir ganimet elde edemedik. Yorgunluğumuzu yüzlerimizden anlayıp aramızda doğrularak: "Ey Allah'ım, onları bana tevkil etme; ben onları üzerime almaktan acizim! Onları kendilerine de tevkil etme, bu işten kendileri de acizdirler. Onları diğer insanlara da tevkil etme kendilerini onlara tercih ederler!" buyurdular. Sonra elini başımın üstüne koydu ve: "Ey İbnu Havâle! Hilafetin (Medine'den) Arz-ı Mukaddese'ye (Suriye'ye) indiğini görürsen, bil ki artık zelzeleler, kederler, büyük hadiseler yakındır. O gün kıyamet, insanlara, şu elimin, başına olan yakınlığından daha yakındır" buyurdu." [Ebu Davud, Cihad 37, (2535).]413

AÇIKLAMA:

1- Hilafetin Şam'a inmesi demek, hilafet merkezinin Medine'den Dımeşk'e yani bugünkü Şam-ı Şerif'e nakledilmesi demektir. Hilafetten maksad da hilafet-i nübüvvettir. Nitekim bu hâdise, Emevîler zamanında aynen vukua gelmiştir. İslam devletinin merkezi, Medine'den alınmış, Şam'a nakledilmiştir. **2-** Hadisteki mana şudur: "İnsanların işlerini bana havale etme, ben îfa etmekten acizim, kendilerine de bırakma, şehvetlerinin ve şerlerinin çokluğu sebebiyle onlar da aciz kalırlar. Onları insanlara da havale etme; onlar da kendilerini bunlara tercih ederler ve emanet edilen bu işi yerine getiremezler. Onlar senin kullarındır, efendiler kölelerine nasıl muamele ederlerse sen de kullarına öyle muamele et!" 414

يذمرتلا هجرخأ .[ِةَعاهسلا ِمايِق َعَم ِةهينِيطْنَطْسُقْلا ُحْتَف] : لاق ُهْنَع ُ هاللّ .
َي ِض َر سنأ نعو ـ12 □4454□

12. (5045)- Hz. Enes (radıyallahu anh) dedi ki: "İstanbul'un fethi kıyamet anında olacaktır." [Tirmizî, Fiten 58, (2240).] 415

ليق . ُء ًَبْلا اَهِب َّلَح ةَلْصَخ َة َرْشَع َسْمَخ يِتَّمُأ ْتَلَعَف اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ :
َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ18 □4454ـ َّرَب َو ،ُهَّمُأ َّقَع َو ،ُهَتَج ْو َز
ُلُج َّرلا َعاَطأ َو ، امِ َرْغَم ُةاَك َّزلا َو ، امَنْغَم ُةَنام‘ا َو ، ًَوُد ُمَنْغُمْلا َناَك اَذإ : َلاَق ِ؟
هاللّ َلوُس َر اَي َيِه اَم َو ، ُرْمَخْلا َب ِرُش َو ،ه ِهرَش َةَفاَخَم ُلُج َّرلا َم ِرْكُأ َو ،ُمُهَلذ
ْرأ ِم ْوَقْلا ُميِع َز َناَك َو ،د ِجاَسَم ْلا يف ُتا َوْص‘ا ِ تَعَفَت ْرا َو ،ُهاَبأ افَج َو ،ُهَقيِدَص
اخْسَم ْوأ افَسَخ َو َءارْمَح احْي ِر َكِلذ َدْنِع اوُبِقَت ْرَيْلَف ،اَهَل َّوأ ِةَّم‘ا ِهِذه ُر ِخآ
َنَعَل َو ُف ِزاَعَمْلا َو ُتاَنْيَقْلا ِتَذ ِخُتا َو ، ُري ِرَحْلا َسِبُل َو

يذمرتلا هجرخأ .[افْذَق َو .

ةمينغ ةنام‘ا يف ةنايخلا نأ نمتؤملا ريي نأ «امنغم ةنام ا‘» نوك ىنعمو.موق نود
موقل نوكي نأ « ود ِمنغملا» نوك ىنعمو

ةينغملا يهو ،ةنيق عمج « ُتانيقلا»و.ةراسخلاو ةمارغلاك اهجارخإ ريي يأ .
«امرغم ةاك هزلا».لاملا رب رريو ،اهمنغ دقو

13. (5046)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):"Ümmetim on beş şeyi yapmaya başlayınca ona büyük belanın gelmesi vacib olur!" buyurmuşlardı. (Yanındakiler): "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar nelerdir?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm saydı: * Ganimet (yani millî servet, fakir fukaraya uğramadan sadece zengin ve mevki sahibi kimseler arasında) tedavül eden bir meta haline gelirse.

* Emanet (edilen şeyleri emanet alan kimseler, sorumlu ve yetkililer,

memurlar) ganimet (malı yerini tutup, yağmalayıp nefislerine helal) kıldıkları zaman.

* Zekat (ödemeyi ibadet bilmeyip bir angarya ve) ceza telakki ettikleri zaman. * Kişi annesinin hukukuna riayet etmeyip, kadınına itaat ettiği; * Babasından uzaklaşıp ahbabına yaklaştığı; * Mescidlerde (rızayı İlahî gözetmeyen husumet, alışveriş, eğlence ve siyasata vs. müteallik) sesler yükseldiği zaman.

* Kavme, onların en alçağı (erzel) reis olduğu; * (Devlet otoritesinin yetersizliği sebebiyle tedhiş ve zulümle insanları sindiren zorba) kişiye zararı dokunmasın diye hürmet ettiği; * (Çeşitli adlarla imal edilen) içkiler (serbestçe) içildiği; * İpek (haram bilinmeyip erkekler tarafından) giyildiği; * (San'at, bale, konser gibi çeşitli adlar altında; bar, gazino, dansing ve salonlarda ve hatta televizyon ve filim gibi çeşitli vasıtalarla yaygın şekilde) şarkıcı kadınlar ve çalgı aletleri edinildiği; * Bu ümmetin sonradan gelen nesilleri, önceden gelip geçenlere (çeşitli ithamlar ve bahanelerle) hakaret ettiği zaman artık kızıl rüzgârı, [zelzeleyi], yere batışı (hasfı) veya suret değiştirmeyi (meshi) [veya gökten taş yağmasını, (kazfi)] bekleyin." [Tirmizî, Fiten 39, (2211).] 416

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, ümmet umumiyetle, kızıl rüzgar hâdisi olarak bilir. Hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, kıyamete yakın İslam ümmetinin ictimâî hayatında hakim duruma gelecek pekçok içtimâî marazları nazar-ı dikkate arzetmektedir. Bu sayılanlardan herbiri hakikaten içtimâî bir hastalıktır. Beşeriyetin yaratılış hikmeti gereğince bu hastalıklara her devirde her yerde rastlanır. Ancak çerçevesi dar, gücü zayıftır. Fakat, anlaşılan o ki, kıyameti zaruri kılan bir hal olarak, bunlar, hem yaygınlık, alaniyet ve hem de fevkalâde kesafet kazanarak cemiyetin bünyesinde kökleşeceklerdir. Beşeriyeti bir bütün olarak bir uzva, bir hey'et-i içtimaiyeye benzetecek olursak, bu büyük beşerî uzviyet tıpkı münferid bir insan gibi, bünyesine yerleşen bu kadar ağır hastalıklara dayanarak, on beş çeşit hastalıkla, ağır hasta yatan tedavisiz bir beden gibi, ölüm ona daha hayırlı ve belki de bir kurtuluş olacaktır. Kıyamet bir bakıma onulmaz şekilde içtimâî marazlarla alude olmuş beşeriyetin ölümüdür. Anlaşılacağı üzere bu küllî ölümü, beşeriyet, şeriat-ı İlahiyeyi dinlemeyerek kendi eliyle hazırlamaktadır. Hadiste sayılan on beş marazın herbiri dinin yasak ettiği bir haramdır. Dikkat edersek insanlığın, kendi eliyle ördüğü teknik çerçevenin sağladığı kolaylık ve imkanların da yardımıyla, rîhu'lhamra vetiresinde her geçen gün daha da artan bir sür'atle yol aldığını görürüz.

2- Hadisin anlaşılması için, kapalı olan bazı tabirlerin yanına parantez içerisinde açıklayıcı ilavelerde bulunduk. Burada sonradan gelen nesillerin önceden gelenlere (yani halefin selefe) hakareti meselesi ile ilgili bir açıklamayı kaydedeceğiz. Tîbî der ki: "Bundan maksad, halefin (arkadan gelenlerin) selefi (Sahabe, Tabiin ve Etbau'ttabiin gibi Resulullah'ın senasına mazhar olan nesilleri) ta'n etmesi onlara birkısım kusurlar izafe etmesi, salih amellerde onlara ihtida etmemesidir. Bu davranışlar onlar hakkında lanet gibidir." Aliyyu'l-Kârî te'vile kaçmaya gerek olmadan, selefe lanet eden zümrelerin varlığına dikkat çekerek "Bunlar kâfir veya mecnundur, ama lanet edici bir zümredir" der ve ilave eder: "Bu zümre sadece lanetle de yetinmeyip, selefi tekdir de ediyor. Bu cinayeti işlerken dayanakları fasid olan hevaları, kısır olan efkârlarıdır. Böyleleri mesela Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman radıyallahu anhüm ecmain'in, (Resulullah'tan sonra) hilafeti haksız olarak ele geçirdiğini, aslında hilafetin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu iddia ederler. Gerçek şu ki, bu iddia batıldır ve bu hususta selef ve halef bütün ümmet icma etmiştir. Bu icmaya karşı çıkan münkirlerin iddialarının hiçbir değeri yoktur. Kur'an ve sünnette hilafetin Resulullah'tan sonra Hz. Ali'ye ait olduğuna dair hiçbir delil, hiçbir nass mevcut değildir." 417

ا ُل َّوأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُŒن ِم ِسْمَّشلا ُعوُلُط اجورُخ ِتاي□
□4454□ 15ـ نعو نبا ورمع نب صاعلا َر ِض َي هاللّ

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[اَه ِرَثأ ىلع ى َرْخ‘اَف ٌتَناَك اَمُهُتَّيأف ،ىحُض ِساَّنلا ىلَع .
ِةَّباَّدلا ُجو ُر ُخ َو ،اَهِب ِرْغَم

14. (5047)- İbnu Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çıkış itibariyle, kıyamet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması, kuşluk vakti insanlara dabbetu'l-arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa, diğeri de onun hemen peşindedir." [Müslim, Fiten 118, (2941); Ebu Davud, Melahim 12, (4310).] 418

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ilk çıkacak kıyamet alâmeti hususunda varid olmuştur. Dikkat edilirse zikredilen iki alâmetten hangisinin önce olacağında kesin bir ifade olmadığı anlaşılır. Ancak biri diğerinin izindedir; biri çıkınca diğeri hemen onu takip edecektir. İlk çıkacak alâmet hangisi olacak hususu ulema tarafından münakaşa edilmiştir. 5033 numaralı hadisin açıklamasında kısmen geçti.

2- Burada, hadiste geçen dabbetu'l-arzdan bahsetmek istiyoruz. Dabbetu'l-arz tabir olarak arz hayvanı demektir. Kur'an-ı Kerim (Neml 82)'de ve pek çok hadiste kıyamete yakın, kıyamet alâmetlerinden biri olarak dabbetü'l-arzın çıkacağından bahsedilmiştir. Şerh kitaplarında bununla ilgili çok farklı açıklama ve tasvirler mevcuttur. Bazılarını şöyle hülasa edebiliriz: * Bununla cehalette hayvanlar menzilesinde olan eşrar murad olunmuştur. * Bazıları: "Hadiste geçen, Cessase'dir" demiştir. (Cessase hadisi 5009 numarada geçti.) * Hz. Ali: "Sakalı olan bir adamdır" demiştir.

* Bir hadiste: "Dabbetu'l-arz Musa'nın asası ve Süleyman'ın mührü beraberinde olarak çıkacak, mühür ile mü'minin yüzünü parlatacak, asa ile kâfirin burnunu kıracak, insanlar sofraya toplanacak, mü'min kâfir tanınacak" denir.

* Huzeyfe İbnu Esid'in bir eserine göre: "Dabbenin üç hurucu var: Birisinde bazı badiyelerden çıkar, sonra gizlenir; birisinde de umera kanlar dökerken bazı şehirlerden çıkar, yine gizlenir, sonra da insanlar mescidlerin en şereflisi, en büyüğü ve en faziletlisi nezdinde iken, arz kendilerini fırlatmaya başlar; derken halk kaçışır, mü'minlerden bir taife kalır, "bizi Allah'tan, hiçbir şey kurtaramaz" derler. Dabbe de onların üzerine çıkar, yüzlerini inciden yıldız gibi cilalandırır, sonra hareket eder. Artık ne takip eden yetişebilir, ne kaçan kurtulabilir. Bir adama varır, namaz kılıyordur. Vallahi sen ehl-i salat değilsin der yakalar, mü'minin yüzünü ağartır, kâfirin burnunu kırar, dedi. O zaman insanlar ne halde olur? dedik, "Arazide komşular, emvalde şerikler, seferlerde arkadaşlar" dedi.

* Bazı alimler: "Dabbe, emr-i bi'lma'ruf nehy-i ani'lmünker terkedilince çıkar" demiştir. * Bazı müfessirler onun Safa dağından çıkacak büyük bir hayvan olduğunu söylemiştir. * Bazıları onun, birincisi Mehdî, ikincisi Hz. İsa'dan sonra, üçüncüsü de güneş batıdan doğduktan sonra olmak üzere üç kere çıkacağını söylemiştir.

* Dabbe hakkında Bediüzzaman şu açıklamayı yapar: "Kur'an'da, gayet mücmel bir işaret ve lisan-ı halinden kısacık bir ifade, bir tekellüm var. Tafsili ise ben şimdilik, başka meseleler gibi kat'î bir kanaatle bilemiyorum.

Yalnız bu kadar diyebilirim: هاللّ هِا َبْيَغْلا ُمَلْعَي □ "...Nasıl ki kavm-i Fir'avn'e "çekirge afatı ve bit belası" ve Ka'be tahribine çalışan kavm-i

Ebrehe'ye "ebabil kuşları" musallat olmuşlar. Öyle de Süfyan'ın ve Deccallerin fitneleriyle bilerek, severek isyan ve tuğyana ve "Ye'cüc ve Me'cüc' ün anarşistliği ile fesada ve canavarlığa giden ve dinsizliğe, küfür ve küfrana düşen insanların akıllarını başlarına getirmek hikmetiyle arzdan bir hayvan çıkıp musallat olacak, zir ü zeber edecek. Allah u a'lem, o dabbe bir nevidir. Çünkü gayet büyük bir tek şahıs olsa, her yerde herkese yetişmez. Demek, dehşetli bir taife-i hayvaniye olacak, Belki □ هِا دَابّه ُة اَرْ ِض ُلكأت ُهتآسْنِم ayetinin işaretiyle o hayvan dabbetü'l-arz denilen ağaç kurtlarıdır ki, insanların kemiklerini ağaç gibi kemirecek, insanın cisminde, dişinden tırnağına kadar yerleşecek. Mü'minler, iman bereketiyle ve sefahat ve su-i istimalden tecennübleriyle kurtulmasına işareten ayet iman hususunda o hayvanı konuşturmuş." 419

□□4453□ 14ـ نعو ذاعم نب لبج َر ِض َي هاللّ ُ ع َن هْن لاق:]لاَق َر َسوُل

خ َر ُوج المَلْحَمَة، و َالمَلْحَمَة ُفَتَح ُالقُسْطَنْطِينِيةه ِ: و َفَتْح ُالقُسْطَنْطِ ينِيةه□
هاللّ ِ #: عُمْر َان ُبَيْت ُالمقْدِس ِخَر َاب ُيَثْر ِب ، و َخَر َاب ُيَثْر ِب َ

□ قَال َ: إنه هذا الحَقُّ كَمَا أنهك َقَاعِد ٌههنا، يَعْنِي مُعَاذ َبن َجَبَل ٍر َض ِي َ اللّه
خ ُر ُوج ُالدَّجّال ِ. ثُم َّض َر َب َبِيَدِه ِعَلى فَخِ ذ ِالذي ِ حَدَّثَه ُ؛ ثُمه

. عَنْه[. أخرجه أبو داود والترمذي

15. (5048)- Hz. Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (birgün): "Beytu'l Makdis'in imarı Yesrib'in harabıdır. Yesrib'in harabı melhamenin (savaşın) çıkmasıdır. Melhame İstanbul'un fethidir, İstanbul'un fethi Deccal'in çıkmasıdır!" buyurdular Sonra elini (Resulullah), konuşmakta olduğu kimsenin (yani Hz. Muaz'ın) dizine vurdular ve: "Bu söylediğim kesinlikle hakikattir. Tıpkı senin burada oturman hak olduğu gibi" buyurdular." Hz. Muaz burada kendisini kasdetmektedir. (Yani Aleyhissalâtu vesselâm'ın konuştuğu ve dizine elini vurduğu kimse Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh)'dir.)" [Ebu Davud, Melahim 3, (4294).] 420
AÇIKLAMA:

Burada, birbiriyle irtibatlı olarak zuhura gelecek bazı hadiseler nazar-ı dikkate arzedilmektedir. Ebu Davud bu hadisi Emaratu'l-Melahim başlığı altında kaydeder. Buna göre, sayılan hadiseler melhame denen büyük savaşların çıkmasına alamettir; o da Deccal'in çıkmasına...

* Beytu'l-Makdis, Mescidu'l-Aksa denen Kudüs şehrindeki mukaddes

mesciddir. Onun umranı, imandır. İmar da insanca, gelirce, malca çokluğa kavuşmasıyla gerçekleşir.

* Yesrib, Medine-i Münevvere'nin cahiliye devrindeki eski adıdır.

Hadisi bazı şarihler: "Mescid-i Aksa'nın imarı Medine'nin harabının sebebidir" diye anlamıştır. Ancak Aliyyu'l-Kârî, "sebeb"i kabul etmez, "Mescid-i Aksa'nın imarı, Medine'nin harab olma zamanına rastlar" şeklinde açıklama getirir.

Bazı şarihler, "Beytu'l-Makdis'in imarı"ndan, harab edildikten sonra yeniden imar edilmesini anlarlar. "Çünkü derler, ahirzamanda, o harab olur, kâfirler sonra imar ederler." Bazı şarihler: "Umran, mükemmel şekilde imardır. Öyleyse, Beytu'l-Makdis, Medine'nin harabı zamanında normalin üstünde mükemmel bir imara mazhar olacaktır. Çünkü Beytu'l-Makdis'in harab olması mevzubahis değildir" demiştir. * Hadiste geçen melhame yani büyük savaştan, Şam ile Rum arasında çıkacak büyük bir savaş anlaşılmış ise de, İbnu Melek "Şam'la Tatarların arasında geçen savaşın kastedildiğini" söyler. Aliyyu'l-Kârî: "Birinci görüş daha doğru" der.

Bazı alimler, bunlardan herbirinin, kendinden sonra vukua gelecek bir hadisenin alâmeti olduğunu belirtir. Resulullah, Hz. Muaz'a, bu söylediklerinin yakin ifade ettiğini belirtmiştir. Gerçekten de hepsi çıkmıştır. 421

ج ُرْخَي َو َنيِنس ُّتِس ِةَنيِدَمْلا ِحْتَف َو .ِةَمَحْلَمْلا َنْيَب :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
لاق هْنَع ُ هاللَّ َيِض َر رسب نب ِ هاللّدبع نعو ـ14 □4454ـ . دواد وبأ هجرخأ:
ِةَعِباَّسلا يف ُلاَّجَدلا ُحيِسَمْلا].

16. (5049)- Abdullah İbnu Büsr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Melhame ile Medine'nin fethi arasında altı yıl vardır. Yedinci yılda da Mesih Deccal çıkar." [Ebu Davud, Melahim 4, (4296); İbnu Mace, Fiten 35, (4093).] 422

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen Medine'den maksad İstanbul'dur. Çünkü Medine, kelime olarak şehir demektir. Kelime burada lügat manasında kullanılmış olmaktadır. Mamafih yine Ebu Davud'un bir rivayetinde "Büyük melhame, İstanbul'un fethi ve Deccal'in çıkması yedi ay içerisindedir" denilmektedir. Bu hadiste Medine yerine İstanbul zikredilmiştir.

İki hadis arasında dikkat çeken bir müşkil var: Birinde "yedi yıl" denirken, diğerinde "yedi ay" denmektedir. İbnu Kesir şöyle bir açıklama ile müşkili gidermeye çalışır: "Melhame'nin başı ile sonu arasında altı yıl vardır. Sonu ile İstanbul kastedilmiş olan Medine'nin fethi arasında bir yakınlık vardır. Öyle ki, bu Deccal'in çıkmasıyla birlikte yedi ay içerisinde olur."

Aliyyu'l-Kârî, teâruzun halledilemez durumda olduğunu belirttikten sonra melhame-i kübra ile Deccal'in çıkması arasında yedi yıl olduğunu belirten hadisin, yedi ay olduğunu söyleyen hadisten daha sahih olduğunu -Ebu Davud'un kaydına dayanarak- cezmen ifade eder.[423]

İKİNCİ BAB

SÛR'A ÜFLENMESİ VE NEŞR

هَتَهْبَج اَنَح وَ نَ رْقَلا ِنِ رْقَلا ُب ِحاَص مَقَتْلا ِدَق وَ ُمَعْنأ َفْيَك :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ديعس يبأ نع ـ1 □4444ـ : َلاَق ؟لوُقَن َفْيَك ْوأ
ُلَعْفَن َفْيَك :اوُلاَقف ،مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهِباَحْصأ ىلَع َلُقَث َكِلذ َّناَكَف . َخُفْنَيَف َرَم
ْؤُي ْنأ ُرِظَتْنَي ُهَعْمَس اع ِضا َو

يذمرتلا هجرخأ .[اَنْلَّك َوَت ِ هاللّ ىلَع : لاَق اَمَّب ُر َو ِ، هاللّ ىلَع اَنْلَّك َوَت .
ُليِك َوْلا َمْعِن َو ُ هاللّ اَنُبْسَح :اوُلوُق،

1. (5050)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sûrun sahibi (İsrafil aleyhisselam), sûr denen borusunu ağzına dayamış, yüzünü çevirmiş, kulağını dikmiş, üfleme emrini beklerken ben nasıl tereffühle (dünya nimetlerinden) istifade edebilirim?" buyurmuşlardı. Bu, sanki ashabına çok ağır gelmişti: "Peki biz ne yapalım -veya ne diyelim- ey Allah'ın Resûlü?" diye sordular. Onlara: "Hasbünallah ve ni'melvekil (Allah bize yeter, o ne güzel vekildir!), Allah'a tevekkül ettik. -belki de "tevekkülümüz Allah'adır!" demişti- deyiniz!" diye emir buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 9, (2433).] 424

AÇIKLAMA:

el-Kâdı merhum, Resulullah'ın bu hadiste: "Kıyameti koparacak olan İsrafil, sûrunu ağzına dayamış, üfleme emri beklerken yani kıyamet bu kadar yaklaşmış iken, ben nasıl ferah bir yaşayışa girebilirim?" demek istediğini söyler. Kıyamet ve ölüm hadiselerinin anılmasında, hatırlanmasında insanlara bir ders, bir nasihat var. Resulullah bu dersi vermektedir.425

□. ـ4441□ 2ـ وعن نبا ورمع نب العاص َر ِض َي هاللّ ُ امهْنَع لاق: [لِئُس
َر ُلوُس هاللّ ِ # نَع ِالصوُّر، َلاَق َقر ْن ٌ يُنْفَخ ُ فيه ِ]. أخرجه وبأ دواد والترمذي

2. (5051)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sûr'dan sorulmuştu: "Bu, içine üflenen bir boynuzdur!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Sünnet 24, (4742); Tirmizî, Kıyamet 9, (2432).][426]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Tirmizî'deki veçhinde bu soruyu bir bedevinin sorduğu belirtilir. **2-** Sûr hakkında Mücahid'den gelen bir açıklamaya göre, sûr boynuz gibi bir şeydir. Yemen lehçesinde sûr kelimesi, boynuz manasında bir tabirdir. Bazılarına göre, bu kelime suret kelimesinin cem'idir. Yani ölülerin suretleri; bunlara ruh üflenir. Ancak doğru olanı, önceki açıklamadır. Çünkü hadislerde bu bazan "boynuz" demek olan karn kelimesiyle ifade edilmiştir.

Alimler, ayetlerin tahlilinden, İsrafil'in sûra üç sefer üfleyeceğini istidlal etmişlerdir. "Birincisi, nefha-i fezadır: Bunda göklerde ve yerde kim varsa, Allah Teala'nın dilediği zevattan başkası, hep dehşetinden sarsılacaktır. Neml suresinin 87. ayeti bu nefhayı haber verir. İkincisi, nefha-i sa'kdır: Bunda Allah'ın dilediklerinden başka hepsi yıkılıp ölecektir. Zümer suresinin 68. ayeti bu nefhayı haber verir.

Üçüncüsü, nefha-i kıyamdır. Bu sûrun üflenmesiyle bütün insanlar dirilip kabirden kalkacak ve mahşer yerine hesap vermek üzere koşuşacaklardır. Yasin suresinin 51. ayeti bunu haber verir. [427]

وُبأ َلاَق .؟ ام ْوَي َنوُعَب ْرأ َليِق . َنوُعَب ْرأ ِنْيَت َخْفَّنلا َنْيَب اَم # ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ8 □4442□

ءاَمَّسلا َنِم ُل ِزْنَي همُث .ُتْيَبأ :َلاَق . ةَنَس َنوُعَب ْرأ َليِق ،ُتَيْبأ ةريره وُبأ□
َلاَق ؟ ارْهَش َنوُعَب ْرأ َليِق .ُتْيَبأ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره .[ِةَمايِقْلا َم ْوَي
ُقْلَخْلا ُبَك ْرُي ُهْنِم َو ،بَنَّذلا ُبجَع َوُه َو ُد ِحا َو ُمْظَع َّإ َلْبَي ِناَسْن"ا َن ِم ٌءْىَش َسْيل
َو ،ُلق َبْلا ُتُبْنَي اَمَك َنوُتُبْنَيَف ٌءاَم

بنذلا لصأو زجعلا لصأ يف نوكي يذلا ريدتسملا مظعلا وه «ِبَنهذلا .
ُبْجَع».يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ

3. (5052)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İki sur arasında kırk vardır!" buyurmuştur. Bunun üzerine oradakiler: "Ey Ebu Hureyre! Kırk gün mü?" diye sordular. Fakat o: "Birşey diyemem!" cevabını verdi. Tekrar: "Kırk ay mı?" dediler. O yine: "Bir şey diyemem!" cevabını verdi. "Kırk yıl mı?" dediler. O yine: "Bir şey diyemem!" cevabını verdi ve (Resulullah'ın hadisine devam etti.) "Sonra Allah semadan su indirecek ve insanlar yerden sebze biter gibi bitecekler. İnsanda bir kemik hariç hepsi çürür. Bu çürümeyen, acbu'zzeneb denen kuyruk sokumu kemiğidir. Kıyamet günü yeniden yaratılış bundan terkib edilecektir." [Buhârî, Tefsir, Zümer 3, Amme 1; Müslim, Fiten 141, (2955); Muvatta, Cenaiz 48, (1, 239); Ebu Davud, Sünnet 24, (4743); Nesâî, Cenaiz 117, (4, 111).] [428]

AÇIKLAMA:

1- İsrafil'in sûra kaç sefer üfleyeceği hususunda ihtilaf edilmiştir. Önceki hadisin açıklamasında "üç" diyenleri esas almış idik. İki ve hatta "dört" diyenler de olmuştur. İbnu Hacer "dört" diyenlerin görüşünü zayıf bulur.

2- Bu rivayet, iki üfleme arasında geçecek müddet hususunda bir fikir verir: Arada bir müddet var ama miktarı belli değil. Resulullah söylemiş olsa bile Hz. Ebu Hureyre şu veya bu sebepten dolayı yakalayamamış. Bazı rivayetlerde "kırk sene", "kırk hafta" gibi kayıtlar gelmiş ise de İbnu Hacer onların zayıf olduğunu belirtir. 5055 numaralı hadiste iki ayrı sûr üfleyicisiyle ilgili açıklama kaydedilecektir. **3-** Hadiste, insanın kuyruk sokumunda acbu'zzeneb denen bir kemik hariç tamamının çürüyeceği belirtilmiştir. Bazı rivayetlerde sual üzerine acbu'zzeneb hakkında bilgi verilmiştir. Bu, hardal danesi büyüklüğünde son derece küçük bir zerredir. Kıyamet günü insanın yeniden yaratılışı, çürümeyen bu kemikten başlatılacaktır. Günümüz ilmi bir DNA hücresine binlerce sayfalık ansiklopedideki bilginin depolanabileceğini ortaya koymuştur. Dolayısıyle her insanın şahsiyet-i müstakilesi ile ilgili temel bilgilerin, meşiet-i İlahî ile çürümeyecek olan bir hücrede depolanıp neş'eyi saniyenin (veya ikinci yaratılışın) bu hücreden itibaren olması gayet mâkuldur. Bazı alimler: "Burada Allah'tan başka kimsenin bilemediği bir sır var. Çünkü yoktan var eden Allah, ikinci sefer yaratışta, yaratılışı bina edeceği bir asl'a muhtaç değildir" demiştir. **4-** Hadiste amm bir üslubla çürümenin her insana şamil olacağı ifade edilmiştir. Halbuki başka rivayetlerde peygamberin, şehidlerin çürümeyeceği ifade edilmiştir. Şarihler bunları hükümden istisna ederler. **5-** Şunu da belirtelim: İnsanın tamamen çürüme hadisesinden acbu'zzenebi istisna kılan □□هِا "hariç" kelimesini, bazı alimler istisna manasına değil, atıf vavı olarak anlamışlar ve "acbu'zzeneb de çürür" demişlerdir. Müzenî'nin öne sürdüğü bu manayı el-Ferra ve el-Ahfeş mâkul bulmuşlardır. Ancak, İbnu Hacer: "Müzenî'nin teferrüd ettiği bu mana bazı rivayetlerde "Arz acbu'zzenebi ebediyyen yemez (çürütmez)"

---

[424] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/347.

şeklinde gelen sarahat reddeder" der.429

بهتَح ِةَّنَجْلا ِرَجَش يف ُقِلْعَي ٌرْيَط ِنِم ْؤُمْلا ُةَمَسَن اَمَّنإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر كلام نب بعك نعو ـ5 □4448□

لكأي يأ :نيعلا نوكسب « ُقِلْعَي»و.سفنلاو حورلا « ُةَمَسَّنلا».يئاسنلاو كلام .
هجرخأ .[ُهُثَعْبَي َم ْوَي ِهِد َسَج ىلا ُ هاللّ ُهَع ِج ْرُي

4. (5053)- Ka'b İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'minin ruhu, cennet ağacında beslenen bir kuş olur. Yeniden dirilme gününde Allah onu cesedine döndürünceye kadar orada beslenir." [Muvatta, Cenaiz 49, (1, 240); Nesâz- Cenaiz 117 (4, 108); İbnu Mace, Zühd 32, (4271).]430

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, Nesaî'de şöyledir: "Mü'minin ruhu, cennet ağacında bir kuş olur. Allah kıyamet günü cesedine gönderinceye kadar orada kalır."

2- Şarihler, başka rivayetlere dayanarak, cennete kuş olacak ruhun, mücahidlerin ve şehid olarak ölen mü'minlerin ruhları olduğunu tasrih ederler. Diğer ruhların ise, bazan semada, bazan mezarların avlularında bulunacaklarını belirtirler. Ebu Bekr İbnu'l-Arabî sadece şehidlerin kıyametten önce yeme ve diğer nimetlere mazhar olacağı, diğer ruhlara, kıyametten önce bunların verilmeyeceği hususunda ümmetin icmaını nakleder. Sadedinde olduğumuz hadisin de bazı tariklerinde şehid ruhlarının kastedildiği tasrih edilmiştir: "Şehidlerin ruhları yeşil kuşların içindedir. Dilediği yerde rızkını yer."

3- Alimler, kuş olma hadisesi için: "Ruh, Allah'ın emriyle kuş şeklinde teşekkül ve temessül eder. Tıpkı meleğin, insan şeklinde temessül ettiği gibi" derler ve ilave ederler: "Muhtemelen, burada murad, bazı rivayetlerde geldiği üzere ruhun bir kuş bedenine girmesidir." Suyûtî, Ebu Davud'a yaptığı haşiyede "Hadisi, "ruh, kuş olarak teşekkül eder" diye açıklarsak, burada kastedilen mana sadece "uçmaya muktedir olmaktaki" benzeyiştir, yaratılış yönüyle benzeme değildir. Çünkü insanın maddî şekli mahlukatın şekilleri arasında en üstünüdür" der.

Sindî, Suyûtî'nin mülahazasına şu ilavede bulunur. "Bu görüş, insan ruhunun kendine has bir şekli olması halinde doğrudur. Ama hakikat-ı halde insan ruhunun müstakil, hususî bir şekli yoksa ve şekilden mücerred ise ve Allah, bir hikmete binaen belli bir şekil almasını dilerse, ilk olarak kuş şeklini almasında aklın kabul etmeyeceği bir husus yoktur."

Mevzuun ehemmiyetine binaen, Suyûtî'nin Nesâî Şerhi'nde yer verdiği açıklamalardan bazı pasajları iktibas edeceğiz: "İbnu'l-Kayyim der ki: "Ruh'un kaldığı bir yerin (mak'ad) olduğunu söylemek, onların ne kabirde olduğuna, ne de kabrin havlusunda olduğuna delalet etmez. Bilakis ruhun bu yerle bir bağıntısının bulunduğuna delalet eder ve bu manada ona bir mekan izafesi sahih olur. Zira ruhun bir başka şe'ni (bizim tabi olduğumuz kayıtlarla mukayyed olmayan bir başka realitesi ve mahiyeti) vardır. Bundandır ki o, bedenle bağlı olduğu halde aynı zamanda Refik-i A'la'da bulunur. Öyle ki, bir Müslüman, (ölmüş) arkadaşına selam verdiği vakit, ruh o hususî yerinde olduğu halde bu selama mukabele eder. Nitekim Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) altı yüz kanadı olan Hz. Cebrail aleyhisselam'ı görmüştür. Bu esnada onun sadece iki kanadı ufku kapatmış ve dizini Resulullah'ın dizine dayayacak, ellerini dizinin üstüne koyacak şekilde ona yaklaşmıştır. Ruhla ilgili meseleleri anlamada zorluk çıkaran husus, şöyle bir yanılgıdır; ruhlar âlemi ile ilgili şuunatı, şehadet âleminin me'luf olan, alışılan şuunatı ile mukayese yapılır, orası da buraya göre değerlendirilir. Bu hatalı kıyasa göre, ruh bir yer işgal etti mi, onun bir başka mekanda bulunması mümkün olmaz. Bu açık bir yanılgıdır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Mirac gecesinde Hz. Musa'yı Refik-i A'la'da olduğu halde, kabrinde namaz kılarken ve selam verenlere mukabele ederken görmüştür. Bu iki durum arasında bir zıtlık yoktur. Çünkü ruhun şe'ni bedenlerin şe'ninden ayrıdır. Bu durumu daha iyi anlamamız için bazıları güneşle misallendirmiştir: Güneş semada olduğu halde şuaları yerdedir. Gerçi burada benzetmede eksiklik var. Çünkü ışık güneşin zatı değil, arazıdır. Ruh ise, arazıyla değil, zatıyla yerdedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, yine Mirac'ta peygamberleri semavatta görmesi de bu meselemize bir başka delildir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm orada ruhları misalî cesedlerinde görmüştü. Bununla birlikte onlar kabirlerinde canlı olarak namaz kılıyorlardı. Diğer taraftan Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü de hatırlayalım: "Kim, kabrimin yanında bana salat okursa onu işitirim; kim de uzaktan salat okursa, o bana ulaştırılır." "Allah kabrime müvekkel bir melek koymuştur. Ona bütün mahlukatın kulaklarını vermiştir, kıyamete kadar bana salat okuyacak bir kimse yoktur ki, bu melek bana onu ismiyle, babasının ismiyle ulaştırmasın." Şurası da muhakkak ki, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ruh-u şerifleri makamların en yücesinde, diğer peygamberlerin ruhlarıyla birliktedir.

Dinimizde sabit olan bu haberlerle, şu husus kesinlik kazanmıştır:

"Ruhun A'layı İlliyyin'de veya cennette veya semada bulunmasına rağmen, bedeniyle de irtibatta olup idrak etmeye, işitmeye, namaz kılmaya, okumaya devam etmesi arasında bir zıtlık yoktur; biri diğerine mani değildir. Bu meselede şaşkınlık ve anlama zorluğu şuradan gelir: Dünyevî şahidde, söylenenleri görecek maddî bir organ mevcut değildir, bunlar iman ve tefekkürle idrak edilebilir. Berzah ve ahiretle ilgili umûr, dünyada alışmış olduklarımızdan tamamen ayrıdır. Öylesine ayrı ki, şöyle denebiliyor: "Ruhta öyle bir hareket kabiliyeti, öyle bir intikal sür'ati var ki, kabirden semaya çıkışına kadar muhtaç olduğu müddet, göz açıp kapama anı gibi zamanın en küçük bir birimidir. Bu durumu uykuda olan bir ruh müşahade eder. Nitekim hadislerde geldiğine göre: "Uyuyan kimsenin ruhu yükselir, yedi kat semayı deler. Arş'ın önünde Allah'a secde eder, sonra cesedine geri döner ve bu seyahatı çok kısa bir zamanda gerçekleştirir."

Vefatı, miladî 1505 olan Suyûti'nin özetle sunduğumuz bu açıklaması, günümüzde getirilen ilmî açıklamalara neredeyse ayniyle muvafık düşmektedir. Tamamen fizik kanunlarıyla yapılan açıklamalardan sonra verilen bir sonuç şöyle: "...Dünya adı verilen bu gezegen, bize göre insanlara ait zahirî âlemdir. Ama bu gezegende yaşayan ve farklı yaratılan cinler de bizimle dünyayı paylaşmaktadır. Onlar gene bu dünyamız üzerinde Kur'an-ı Kerimimizin gayb âlemi adını verdiği âlemde yaşamaktadırlar. Gayb âlemi, dünyadan başka bir yerde değildir. Farklı yaratılmamız sebebiyle cinler ve biz insanlar aynı koordinatlarda yaşadığımız halde fizik algılama sistemlerimizle birbirimizi farketmemekteyiz.

Görülmektedir ki, zahirî âlemin her noktası, aynı zamanda gayb âlemidir. Gayb âleminin her noktası da, aynı zamanda zahirî âlemdir. Öyleyse her nokta zahirî âlemde de gayb âleminde de aynı koordinatlara sahiptir ve her iki âlemde de vardır."

Bu meselede Bediüzzaman şöyle der:

"İ'lem Eyyühe'l-Aziz: Âlem-i ziya, âlem-i hararet, âlem-i hava, âlem-i kehriba, âlem-i elektrik, âlem-i cezb, âlem-i esir, âlem-i misal, âlem-i berzah gibi âlemler arasında müzaheme (sıkışıklık) ve yer darlığı yoktur. Bu âlemler, hepsi de, ihtilalsiz, müsademesiz küçük bir yerde içtima ederler. Kezalik bu geniş gaybî âlemlerin de bu küçük arzda içtimaları mümkündür. Evet hava, su insanın yürüyüşüne, cam ziyanın geçmesine, şuanın röntgen vasıtasıyla kesif cisimlere bile nüfuzuna ve akıl nuruna, melek ruhuna, demirin içine hararetin akmasına, elektriğin cereyanına bir mani yoktur.

Kezalik bu kesif âlemde ruhanîleri devrandan, cinnîleri cevelandan, şeytanları cereyandan, melekleri seyerandan men edecek bir mani yoktur."

Merhum'un, mevzuyu aydınlatacak bir başka açıklaması, şöyle: "İ'lem-Eyyühe'l-Aziz: Vücud nev'inde tezahum yoktur. Yani, pekçok âlemler, haller, vücud sahnesinde içtima eder, birleşirler. Mesela: Gece zamanı duvarları camdan olan ve elektrik yanan bir odaya girdiğin vakit, âlem-i misale bir pencere hükmünde olan camlarda pek çok menzilleri, odaları göreceksin. Saniyen: Odada otururken, kemal-i suhuletle o misalî odalarda her çeşit tebdil, tağyir, tasarruf edebilirsin. Salisen, odadaki elektrik, elektrik misallerinin en uzağına en yakındır. Çünkü, o misalî misallerin kayyumu odur. Rabian, bu maddî vücudun bir habbesi, bir parçası, o misali vücudun bir âlemini içine alabilir. Bu dört hüküm, Vacib (Allah) ile âlem-i mümkinat arasında da caridir. Çünkü mümkinatın vücudu Vacib'in nurundan bir gölge olduğu cihetle, vehmî bir mertebedir. Vacib'in emriyle vücud-u hariciyeye girer. Sâbit ve müstekarr kalır. Demek mümkinatın vücubu, bizzat hakiki bir vücud-u haricî olmadığı gibi, vehmî veya zail bir zıllı da değildir. Ancak Vacibu'l-Vücud'un (Allah'ın) icadıyle bir vücuttur."

Bediüzzaman'ın bir başka tahliline göre, tasvirlerde yedinci kat semanın ötesinde yer aldığı ifade edilen ve "İ'lem-Eyyühe'l-Aziz: Her şeyin içine melekut, dışına da mülk denir. Bu itibarla insan ile kalb, birbirine hem zarf, hem mazruf olur. Çünkü insan, mülk cihetiyle kalbe zarf olur; melekut cihetiyle de mazruf olur. Bu kaide arş ile kevn hakkında da tatbik edilir. Şöyle ki: Arş, Zahir, Batın, Evvel, Ahir isimlerinin halita ve karışığıdır. Bu halitada dahil olan ism-i Zahir itibariyle arş, mülk; kevn melekut olur. İsm-i Batın itibariyle arş melekut, kevn mülk olur. Demek arş'a ism-i Zahir nazarıyla bakılırsa, kendisi zarf, kevn de mazruf olur. İsm-i Batın gözüyle bakılırsa kendisi mazruf, kevn zarf olur ve keza ism-i evvel itibariyle □عَرْ شُهُ عَلَى الْمَاء وَكَانَ ayetinin işaret ettiği kevnin bidayetini içine alıyor. Ve ism-i Ahir itibariyle, □سقْفُ الجَنَّةِ عَرْ ش الرَّحْمن hadis-i şerifinin ima ettiği kevnin nihayetini içine alıyor.

Demek arş öyle bir halitadır ki, şu dört isimden aldığı hisseler ile kevn ve vücudun sağını solunu, üstünü ve altını ihata etmiş olur."[431]

□كَيْفَ يُعِيدُ اللّهُ الخَلْقَ؟ وَ مَا آيَةُ ذلِكَ؟ قَالَ: أَمَا مَرَرْ تَ بِوادِي قَوْمِ ك
4- وعن أبي رزين العُقَيْلِي قالَ: [قُلْتُ يَا رَ سُولَ اللّهِ □4445□

. . قَالَ: فَتِلْكَ آيَةُ اللّهِ في خَلْقِهِ كَذلِكَ يُحْيِي اللّهُ المَوْ تَن]. أخرجه رزين
جَدْبا ، ثُمَّ مَرَرْ تَ بِهِ يَهْتَزُّ خَضِرا ؟ قُلْتُ: نَعَمْ

5. (5054)- Ebu Rezin el-Ukaylî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, Allah, mahlukatı nasıl iade eder, (yeniden diriltir)? Bunun dünyadaki örneği nedir?"

"Sen dedi, hiç kavminin üzerinde yaşadığı vadiden kurak mevsimde geçmedin mi? Sonra bir kere de her tarafın yemyeşil üğründüğü münbit mevsimde uğramadın mı?"

Ben "Elbette!" deyince:

"İşte bu, (yeniden) yaratmasına Allah'ın delilidir. Allah, ölüleri de böyle diriltecektir!" buyurdular." [Rezin tahric etmiştir. Bu hadis Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde biraz farklı lafızlarla rivayet edilmiştir (4, 11).] 432

AÇIKLAMA:

Ahirette yeniden diriltmeye, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiği bu örnek, tamamen Kur'anî bir metoddur. Zira Kur'an-ı Kerim, dünyada cereyan eden ve gözle gördüğümüz hadiseleri zikrederek, ahiretteki ihyanın da böyle olacağını söyler.

"Allah, rüzgârları salıverip de bulutları harekete getirmekte olandır. Derken biz onu ölü bir toprağa sürüp, onunla 433 yeri, ölümünün ardından canlandırmışızdır. İşte (ölülerin) dirilmesi de böyledir" (Fatır 9).

ةَخْفَّنلا ُةَف ِجا َّرلاو ،ُروُّصلا َوُه :َلاَق .ِروُقاَّنلا يف َرِقُن اَذإف :بلاعت هلوق□
يف] : لاق امهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ساهبع نبا نعو ـ4 □4444□

. 6‘ا بلو، رلاو َّ ةَفِدا ُ ةَيِناَّثلا ُ.[هجرخأ يراخبلا ةمجرت.

6. (5055)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) "O boru öttürülünce" (Müddessir 8) ayeti ile ilgili olarak dedi ki: "Bu, sûrdur. Surede geçen racife, birinci nefha (üfleme), râdife de ikinci nefhadır." [Buhârî, Rikak 43 (muallak olarak).] 434

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer bu hadisin açıklaması zımnında, sûru üfleyecek melekten bahsederken, sûru İsrafil aleyhisselam'ın üfleyeceği hususunda Ehl-i Sünnet ve'lcemaat'in icma'ına dair Halimi'nin kaydını naklettikten sonra, bazı rivayetlerde de iki sûr üfleyicisinden bahsedildiğine temas eder. Bu rivayetlerden birinde " Her sabah, sûra müekkel iki melek, ona üfleme emrini beklerler."

İbnu Hacer, bu manayı ifade eden hadislerden bazılarını kaydeder sonra da birinci üflemeyi bir başka meleğin, ikinci üflemeyi ise İsrafil'in yapacağını ifade eden Hz. Aişe'ye ait şu rivayeti kaydeder: "O melek, İsrafil'in kanat çırptığını görünce, sûra üfler. O, birinci üflemeyi yapar ki, bu nefha-i sa'k'dır. Sonra İsrafil ikinci üflemeyi yapar. İşte bu da nefha-i ba's (yeniden dirilme=nefha-i kıyâm da denir)."[435] **2-** Sadedinde olduğumuz hadis, Müddessir suresinde geçen nâkur ile Naziat suresinde geçen râcife ve râdife kelimeleri hakkında İbnu Abbas'ın yaptığı açıklamayı sunmaktadır. Buna göre, mezkur nâkurdan maksat, İsrafil'in kıyamet günü ölülerin dirilmesi için üfleyeceği sûr (boru)dur. Sûr' dan Kur'an'da bir çok ayette bahsedilmiştir. En'am 6, Kehf 99, Taha 102, Mü'minun 101, Neml 87, Yasin 51, Zümer 68, Kaf 20, Hakka 13, Nebe' 18.

3- Sûr kelimesini Hasan Basrî, suver şeklinde okumuştur. Suver, suretin cem'idir. Bu takdirde manayı şöyle te'vil etmiştir: "Üflemeden murad cesedleredir, ta ki ruhlar cesedlere dönsünler. Ebu Ubeyde "sureti, cemi olarak suver şeklinde okumanın da" caiz olduğunu, başka şahidlerle gösterir. Böyle olunca, iki kıraat da aynı manayı ifade etmiş olur. Ancak Ezherî, bu yorumun Ehl-i Sünnet'in kabul ettiği şekle muhalefet ettiği belirtilir. İbnu Hacer bu ihtilafı kaydettikten sonra, Ebu'ş-Şeyh'in Kitabu'l-Azamet'inden Vehb İbnu Münebbih'in bir rivayetini kaydeder: "Allah sûru kristal cam berraklığındaki inciden yarattı. Sonra arş'a: "Sûru al ve (bir köşene) as!" dedi. Sonra, "Ol!" emretti ve İsrafil oluverdi. İsrafil'e sûru (boruyu) almasını emir buyurdu. İsrafil de (arşta asılı olan sûru) aldı, onda, yaratılmış her bir ruh, hayat sahibi her bir nefis için bir delik açtı. [...] Sonra bütün ruhlar sûrda toplanır. Sonra Allah İsrafil'e emreder, o da sûra (cesedlere) üfler ve her bir ruh, cesedine girer." İbnu Hacer der ki: "Bu hadise göre, üfleme hadisesi, önce ruhların sûra -ki bu manada cesedler demektir-ulaşması için vukua gelir. Öyleyse burada üflemenin, boynuz olan "sûr"a izafesi hakikattır, cesedler olan "sûr"a izafesi mecazdır.[436]

ه ِراَسَي ْنَع َو ،ُلي ِرْب ِج ِهِنيِمَي ْنَع َلاَق َو ،ِرو ُّصلا َب ِحاَص # ِ هاللّ ُلوُس َر□
□4444□ 4ـ نعو يبأ ديعس َضِر َي هاللّ ُ َنعْه قال:]َذَكَر

نيزر هجرخأ .[ُمَّسلا ْمِهْيَلَع ُليِئاَكيِم .

---

[431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/350-354.

7. (5056)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün bize) Sahib-i Sûr'u (İsrafil'i) zikretti ve dedi ki: "Sağında Cibril, solunda da Mikail aleyhimusselam var." Rezin tahric etmiştir. [Ebu Davud, Huruf ve'l-Kıraat 1, (3999).] 437

İKİNCİ FASIL

HAŞR HAKKINDA

□[قَالَ رَسُولُ اللّهِ ِ #: يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلى أرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاء
□4444□ 1ـ عن سهيل بن سعد رَِضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:

كَقُرْصِ النَّقِيِّه لَيْسَ فيها عَلَمٌ لِأَحَدٍ]. أخرجه الشيخان .

1. (5057)- Süheyl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü insanlar beyaz, bembeyaz, has unun çöreği gibi bir yerde toplanacaklar. Orada hiç kimsenin bir işareti (evi, bağı vs.) olmayacak." [Buhârî, Rikak 44; Müslim, Münafıkûn 28, (2790).] 438

AÇIKLAMA:

1- Burada mevkıf da denen haşir meydanı, yani kıyametin kopmasından ve ruhların cesedlere üflenmesinden sonra hesap vermek üzere insanların toplanacağı haşir meydanı tasvir edilmektedir: Burası beyaz, bembeyaz (veya kızıla çalan) bir beyaz renk taşıyacaktır. Afrâ kelimesi için "lekesiz beyaz", "bembeyaz", "kızıla çalan beyaz", "şiddetli beyaz" gibi manalar verilmiştir. "Beyaz" dedikten sonra "kızıla çalan beyaz" manası değil, "bembeyaz" manası da uygun gözükmektedir. Nitekim has un da beyazdır. **2-** Haşir meydanının ikinci vasfı, düz oluşudur. Orada dünyanın sathını andıran dağ, dere, ev, bağ, bahçe, ağaç vs. olmayacaktır. Maksad, yeryüzünün tamamen yok olduğunu ve mevkıfın tamamen başka bir hüviyette bir meydan olduğunu belirtmektir.

İbnu Ebî Cemre: "Bu ifadede, mevkıf sahasının, bu dünyadan çok daha büyük olduğuna da işaret vardır" der. İbnu Hacer de: "Bunda dünya arzının yok olup ortadan kalktığına, mevkıf arzının yeni olduğuna işaret vardır" der ve selefin bu meseleyle ilgili olarak "O gün ki arz başka bir arza, gökler de (başka göklere) tebdil olunacaktır..." (İbrahim 48) ayetinin te'vilinde ihtilaf ettiklerini belirtir. Buradaki tebdilin manası dünyanınzâtının ve sıfatlarının değişmesi midir, yoksa sadece sıfatlarının değişmesi midir? İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisin birinci şıkkı te'yid ettiğini söyler. İbnu Mes'ud'dan bu ayetle ilgili olarak: "Arz öyle bir arza dönüşür ki, bu arz sanki gümüş gibi (saf ve tertemizdir), üzerinde haram kan dökülmemiş ve hiçbir günah işlenmemiştir." Bu hadis mevkuf ise de merfu olarak da rivayet edilmiştir. Beyhakî bunu İbnu Mes'ud'un bir yorumu olarak anlayıp: "Mevkuf olması daha sahihtir" demiştir. Taberî, Hz. Enes'ten merfu olarak "Allah arzımızı, üzerinde günahların işlenmediği gümüşten bir arza tebdil eder" hadisini rivayet eder. Başka rivayetler de var. Hülasa, arzın kıyamet günü beyaz, temiz, günahsız bir arza çevrileceği manasını te'yid eden (Resulullah'tan) merfu rivayetler de mevcuttur. 439

رُغ ةا َرُع ةاَفُح بلاعَت هاللّ وُق ًُم ْمُكَّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□ □] .
2. (5058 2ـ □4443□ 2ـ وعن ابن عبساهِر َض ِي َ هاللّ ُ امهْنَع)**-** İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sizler Allah'a yalınayak, bedenleriniz çıplak ve kabuklu (sünnet edilmemiş) olarak haşr olunacaksınız!" buyurdular." 440

ةا َرُع ةاَفُح بلاعَت ِ هاللّ بلا َنو ُروُشْحَم ْمُكَّنإ ُساَّنلا اَهُّيأ اي :لاَقف .ٍةَظِع ْوَمِب
ِ هاللّ ُلوُس َر اَنيِف َماَق] :لاق برخأ يفو 8ـ □4444ـ ُهَّنإ َو َأ ،ُم ًَّسلا ِهْيَلَع
ُميِها َرْبإ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ىَسْكُي ِقِئ ًَخْلا َلِ َّوأ َّنإ َو َأ .َنيِلِعاَف اَّنُك اَّنإ اَنْيَلَع ادْع َو
ُهُديِعُن ٍقْلَخ َل َّوأ اَنأَدَب اَمَك ًرُغ َلاَق اَم َك ُلوُقأف .َكَدْعَب اوُثَدْحأ اَم ي ِرْدَت
َكَّنإ : ُلاَقُيَف .يِباَحْصأ ِهب َر اَي : ُلوُقأف ِلاَمِهشلا َتاَذ ْمِهب ُذَخ ْؤُيَف يِتَّمُأ ْنِم ٍلاَج
ِرب ُءاَجُيَس ْمِهباَقْعأ بلَع َنيِهدَت ْرُم اوُلا َزَي ْمَل ْمُهَّنإ :يِل ُلاَقُيَف لاَق .ُميِكَحْلا ُزي
ِزَعْلا ـ ِهِل ْوَق بلا ـ ْمِهيِف ُتْمُد اَم اديِهَش ْمِهْيَلَع ُتْنُك َو : ُحِلاَّصلا ُدْبَعْلا

مُهَتْق َراَف ُذْنُم□] .

نينوتخم ريغ يأ « رُغ».دواد اباأ إ ةسمخلا هجرخأ .[اق ْحُس ، اقْحُس : .
ُلوُقأف] :ةياور يف داز

3. (5059)- Bir diğer rivayette İbnu Mes'ud şöyle demiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) va'z etmek üzere aramızda doğruldu ve dedi ki: "Ey insanlar! Sizler (kıyamet günü) Allah'ın yanında yalınayak, çıplak ve kabuklu olarak toplanacaksınız. [Sonra şu ayeti okudu:] "İlk yaratışa nasıl başladı isek, üzerimizde hak bir vaad olarak yine onu iade edeceğiz..." (Enbiya 104). Haberiniz olsun! Kıyamet günü mahlukattan ilk giydirilecek İbrahim aleyhisselam'dır. Haberiniz olsun, o gün ümmetimden bazı kimseler getirilir ve sol tarafa alınırlar. Bunun üzerine ben: "Ey Rabbim! Bunlar ashabımdır!" derim. Bana: "Sen bilmiyorsun, bunlar senden sonra neler yaptılar" denilir. Ben salih kul (İsa)'nın dediği gibi diyeceğim: "Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcü idim. Fakat vakta ki sen beni (içlerinden) aldın, üstlerinde nigehban yalnız sen oldun. (Zaten) sen (her zaman) her şeye hakkıyla şahidsin. Eğer kendilerine azab edersen şüphe yok ki onlar senin kullarındır. Eğer onları affedersen mutlak galib ve yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da hakikaten sensin sen"(Maide 117-118).]

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devamla dedi ki: "Bunun üzerine bana: "Onlar, sen aralarından ayrıldığın günden beri, dinden yüz çevirmeye hiç ara vermediler!" denilecek.

"Bir rivayette şu ziyade var: "Ben: "Rahmetten uzak olsunlar, rahmetten uzak olsunlar!" derim." [Buhârî, Rikak 45, Enbiya 8, 44, Tefsir, Maide 14, 15, Tefsir, Enbiya 2; Müslim, Cennet 57, (2860); Tirmizî, Kıyamet 4, (3329); Nesâî, Cenaiz 118, (4, 114).] 441

AÇIKLAMA:

1- Haşr: Kurtubî, belki de kelimenin kullanışlarını esas alarak haşr hakkında şu açıklamayı yapar: (Biraz özetleyerek, kısaltarak alıyoruz.) "Haşr, toplanma manasına gelir. Dört çeşit haşir vardır. Bunlardan ikisi dünyada, ikisi de ahirettedir.

* **Birinci haşr:** Haşir suresinin ikinci ayetinde zikredilen haşirdir. (Mealen): "O, ehl-i kitaptan küfür edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkarandır" (Haşr 2).

* **İkinci haşr:** Kıyamet alâmetleri zımnında zikri geçen haşirdir: Bir rivayette Aden'den çıkacak bir ateşin insanları mahşere (toplanma yeri) sevkedeceği belirtilir: ساَّنلا ُقوُسَتَف َت ْوم َرْضَح ْنِم ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي َلْبَق ٌراَن ُج ُرْخَت"Bir başka rivayette ْن ِرْعَق ٍنَدَع ُلَح ْرَت ُساَّنلا ىلا رَشْحَمْلا ِم ُج ُرْخَت ٌراَن َكِلذ Bir başka rivayette: َساَّنلا َنِم ِرْشَمْلا ِق ىلا ِرْغَمْلا ب ُرُشْحَت ٌراَنَف ِةَعاَّسلا ِطا َرْشَا ُل َّوَا اَّمَا Farklı şekillerde çıkacağı belirtilen bu ateşle ilgili rivayetlerin te'lifi zor görünmektedir. İbnu Hacer şöyle bir te'lif teklif eder: "Muhtemelen bu ateş önce Aden taraflarında çıkacak. Sonra arzın her tarafına sirayet edecek. Hadiste geçen "İnsanları doğudan batıya haşredecek" ifadesi, haşrin hususi kalmayıp, her tarafta umumileşeceğini beyan kasdını güder. Belki önce şark ahalisi haşredilecek, ama sonradan garb ahalisinin haşri de olacaktır. Nitekim bütün fitneler doğudan başlar.."

* **Üçüncü haşr:** Ölülerin kabirlerinden haşridir. Bu yeniden dirilmeden (ba's) sonra, Mevkıf denen hesap meydanında toplanmasıdır. Bu haşr şu ayette bahsedilen haşrdır. (Mealen): "...Onları da mahşerde toplamışızdır da içlerinden hiçbirini

bırakmamışızdır" (Kehf 47).

* **Dördüncü haşr;** İnsanların cennet veya cehennemde toplanmasıdır." İbnu Hacer, bunlardan birinciye haşr denemeyeceğini, şer'an mutlak olarak haşr denince, kıyamet günü bütün mevcudatın toplanmasının kastedildiğini, halbuki birinci haşr olarak zikredilen hadisenin benzerlerinin tarihte sıkça vukua geldiğini, hiçbirine haşr denmediğini belirtir ve İbnu'z-Zübeyr'in halife olunca, Emevîlerin Medine'den Şam'a sürdüğünü ifade eder.

2- Hadiste kıyamet günü ilk elbise giyecek zatın İbrahim aleyhisselam olduğu belirtilir. Başka rivayetlerde, veya seravil (şalvar) ile ilk tesettürü onun vaz' etmiş olmasıyla izah edilmiştir. Şarihler onun bu meselede efdaliyetinin, her yönden Resulullah'a efdaliyet ihraz edeceği manasına gelmediğini belirtirler. **3-** Resulullah'tan sonra irtidat edenlerle ilgili muhtelif açıklamalar yapılmıştır. **1)** Bunlar münafık ve mürtedlerdir. Abdest uzuvlarında ve alınlarında beyazlıkla diriltilirler. Aleyhissalâtu vesselâm bunlara bu alâmetleri sebebiyle nida eder. Ancak: "Bunlar vaadine mazhar olanlardan değiller!" denilir. Bunlar senden sonra dini değiştirdiler. Yani izhar ettikleri İslam üzere ölmediler."

2) "Bunlardan murad, Aleyhissalâtu vesselâm zamanında Müslüman olarak yaşayıp sonradan irtidat edenlerdir" denmiştir. Resulullah bunlara da, -üzerlerinde abdest nuru olmasa da- sağlığında onları Müslüman bildiği için nida eder. Ancak "Bunlar irtidat ettiler!" denilir.

3) "Bunlar, tevhid üzerine ölen büyük günah sahipleri ve kişiyi dinden çıkarmayan bid'alara düşen ehl-i bid'adır" denmiştir. Bunların alınlarında ve abdest uzuvlarında nur olması da mümkündür. Bunlar, Resulullah zamanında veya ondan sonra da yaşamış olabilirler. Bunları hususi alâmetleriyle tanımış olacaktır. İbnu Abdilberr der ki: "Dinde bid'at çıkaranların hepsi havuz'dan kovulacaktır; Haricîler, Rafizîler ve diğer ehl-i heva." Devamla "Zalimlerin, haksızlıkda ileri gidenlerin, hakkı gizleyenlerin ve kebair işleyerek asi olanların" da bu hükme girdiklerini, bu sayılanların hepsinin, sadedinde olduğumuz hadiste haber verilen azaba maruz kalacaklarından korkulduğunu belirtir.

4- Hadiste, salih kul olarak işaret edilen zat, Hz İsa aleyhisselam' dır. Çünkü salih kul'a nisbet edilerek söylenen söz ayet-i kerimedir ve Kur'an, onu Hz. İsa'nın bir yakarışı olarak sunmaktadır. Böylece Aleyhissalâtu vesselâm, ümmetinden günahkâr bir zümreyi, Hz. İsa'nın merhametkârâne ve şefkatkârâne olan üslubuyla Allah'a havale etmekte, Hz. Nuh'un helak ve ceza talep eden üslubuna (Nuh 26) yer vermemektedir. 442

ةاَشُم ٌفْن ِص :ٍفاَنْصأ َث ً َث ِةَمايِقْلا َم ْوَي ُساَّنلا ُرَشْحُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □4444ـ ٌرِداَق ْمِهماَدْقأ ىلع
ْمُهاَشْمأ يِذهلا :َلاَق ؟ْمِهِهوُج ُو ىلع َنوُشْمَي َفْيَك ِ، هاللّ َلوُس َر اَي َليِق . ْمِهِهوُج
ُو ىلع ٌفْن ِص َو ،ٌناَبْك ُر ٌفْن ِص َو

يذمرتلا هجرخأ .[ٍك ْوَش َو ٍبَدَح َّلُك ْمِهِهوُج ُوِب َنوُقَّتَي ْمُهَّنإ اَّمأ ،ْمِهِهوُج ُو ىلَع.
ْمُهَيِشْمُي ْنأ

4. (5060)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü insanlar üç sınıf olarak haşrolunurlar: * Yayalar sınıfı, * Binekliler sınıfı, * Yüzü üstü sürünenler sınıfı."

Aleyhissalâtu vesselâm'a soruldu: "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar yüzleri üzerine nasıl yürürler?" Şu cevabı verdiler: "Onları ayakları üzerine yürüten Zat-ı Zülcelal, yüzleri üzerine yürütmeye de kadirdir. Ancak bilesiniz, bu yüzleri üstü yürüyenler, önlerine çıkan her engele, her dikene karşı kendilerini yüzleriyle korumaya çalışırlar." [Tirmizî, Tefsir Benî İsrail (İsra), 3141).] 443

AÇIKLAMA:

Kıyamet günü, ebedî menzillerine gitmek üzere, herkes amel ve imanlarının derecesine göre farklı süratte yol alacaklardır. Aleyhissalâtu vesselâm bunları üç grupta ifade buyurmuştur: Yayalar, binekliler, yüzü üzeri sürünenler. İlk iki sınıf ehl-i imandır, üçüncüsü ise kâfirlerdir. Ehl-i iman da iki grupta ele alınmıştır: Yayalar. Bunlar gidişte meşakkat çekecekler, ama sürünenlerinkinden çok hafif. Bazı alimler, önce yayaların zikredilmiş olmasını, ehl-i imandan yayan yürüyecek olanların çoğunluğu teşkil etmeleriyle izah etmiştir.

En şerefli sınıf binekli olanlardır. Bunların da, dünyada bile bineklerin sürat ve konforca çeşitlilikleri gözönüne alınınca, kendi aralarında farklılıklar arzedeceği anlaşılır.

Yüz üstü sürünecek olanlarla ilgili şu ayeti de hatırlatabiliriz: "Biz onları kıyamet günü körler, dilsizler, sağırlar olarak yüzü koyun haşredeceğiz. Onların varacağı yer cehennemdir ki, ateşi yavaşladıkça biz onun alevini artırırız" (İsra 97).

el-Kâdi der ki: "Yüzleriyle korunurlar" ifadesi, onların ne kadar alçaltılıp hakir kılınacaklarını beyan eder. Allah eza veren şeylere karşı, onları, ellerine ve ayaklarına bedel yüzleriyle korunmaya mecbur kılacaktır. Hedefe gidişi ayağa bedel yüzleriyle yaptırması da, onların dünyada iken yüzlerini yaratıp şekillendiren Zat için secdeye koymamalarından dolayıdır."444

نيبِغا َر ،َقِئا َرَط ِث ًَث بلَع ِةَمايِقْلا َم ْوَي ُسانَّلا ُر َشْحُي # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4441ـ ُثْيَح ْمُهَعَم ُليِقَت ، ُراَّنلا
ُمُهَتَّيِقَب ُرُشْحَت َو .ٍرِيعَب بلَع ٌةَرْشَع َو ،ٍرِيعَب بلَع ٌةَعَب ْرأ َو ،ٍرِيعَب بلَع ٌةَثَث
َو ،ٍرِيعَب بلَع ِنانْثا َو ،َنيِبِها َر

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .]ا ْوَسمأ ُثْيَح ْمُهَعَم يِسْمَت َو ،اوُحَبْصأ ُثْيَح ْمُهَعَم .
ُحِبْصُت َو ،اوُتاَب ُثْيَح ْمُهَع َم ُتيِبَت َو ،اوُلاَق

5. (5061)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar kıyamet günü üç hal üzere haşrolunurlar: **1)** İstekliler, korkanlar, **2)** İki kişi bir deve üzerinde olanlar, üç kişi bir deve üzerinde olanlar, dört kişi bir deve üzerinde olanlar, on kişi bir deve üzerinde olanlar.

3) Geri kalanları, ateşe tapanlar. Cehennem, onların kaylûle yaptığı yerde onlarla kaylûle yapar, geceledikleri yerde onlarla birlikte geceler, onların sabahladıkları yerde onlarla sabahlar, onların akşamladıkları yerde onlarla beraber akşamlar." [Buhârî, Rikak 48; Müslim, Cennet 59 (2861); Nesâî, Cenaiz 118, (4, 115, 116).]445

AÇIKLAMA:

1- Haşr hakkında teferruatlı açıklamayı 5059 numaralı hadiste kaydettik. **2-** Bu hadiste zikredilen haşir hangisidir? 5059 numaralı hadisin açıklamasında Kurtubî'den kaydettiğimiz yoruma göre, nususta zikri geçen haşir dört idi. Bunlardan biri te'vil götürse de, üç haşirden bahsedilebileceği ve birisinin kıyamet kopmazdan önce, kıyametin kopmasına yakın meydana gelecek bir haşir olduğu belirtilmiş, rivayetler kaydedilmiş idi.

Sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen haşrin de işte bu haşir olduğu, çoğunlukla benimsenen görüştür. Öyleyse hadis, Aden taraflarında çıkıp, dünyanın her tarafına sirayet edecek bir ateş sebebiyle insanların (Şam) tarafına toplanacaklarından ve bu toplanma, (bu göç, bu iltica) işine iştirak edenlerin üç kategoride mütalaa edileceğinden haber vermiş olmaktadır.

Birinci kategori: İstekliler, korkaklar. Hadis bunların neyi arzulayıp neyden korktuklarını açıklamıyor, müphem ve mutlak bırakıyor.

İkinci kategori: Bunlar kaçma sırasında meşakkattedirler. Bu meşakkat ve sıkıntı "bir deveye iki, üç...on kişi binecek" şeklinde ifade edilmiştir.

Üçüncü kategori: Kaçamayanlar. Bunları ateş yakalayacak. Bu hadisenin kıyametten önce vuku bulan bir vak'a olma ihtimali esas alınınca, kaçılan bu ateşin onları yakalayacağı söylenebilir. Yakalanmanın vakti yoktur; kimini sabah, kimini öğle, akşam... gece vs.Hattâbî, bu haşrin kıyametten önce vuku bulacağını söyler ve: "İnsanları diriler olarak Şam'a toplar" der.

Hattâbî, bu haşrin dünyada olacağını açıklama sadedinde şunları söyler: "Kabirlerden Mevkıf'a olacak haşir, bu suretle olmaz, bu uhrevî haşirde deveye binme, deveyi nöbetleşe kullanma şekli yoktur. Bu haşir, İbnu Abbas'tan gelen hadiste belirtildiği üzere "yalınayak, çıplak ve yaya" şekilde olacaktır."

"Bir devede iki, üç..on kişi olacak" ibaresini Hattâbî: "Bir deveyi iki, üç... on kişi münavebe ile kullanacaklar demektir" diye açıklar. Yani yol esnasında çok sayıda insana tek binek düşecek biri binerken diğerleri yürüyecek.

İbnu Hacer, münavebe ile kullanmayı kesin bir üslubla reddetmese de, bir deveye aynı anda on kişiye kadar binilebileceğini, Allah'ın bu gücü o gün deveye verebileceğini söyler. Bu yorum bize deve kelimesini binek, binme aracı olarak anlamamıza imkan tanır. Bundan hareketle insanların (1990-1991 yılında çıkan Körfez hadisesinin sonunda Irak'ta yaşayan Kürtler ve Türkmenlerden iki milyona yakın insanın yurtlarını terkederek, bin bir müşkilatla eski coğrafî taksimatta Şam sayılan, bugün ise Suriye denen Güneydoğu Anadolu bölgesine hicret hadisesinde olduğu gibi) bu haşir sırasında canları pahasına pek müşkilatlı bir kaçışla Şam (yani Suriye) bölgesinde toplanacaklarını anlamamıza imkan verir.

Şunu da belirtelim ki, Halimî, bu haşrin kabirlerden Mevkıf'a gidiş haşri olduğuna meyletmiş, Gazalî ise bu hususta kesin kanaat beyan etmiştir. İsmailî: "Ebu Hureyre hadisinin zahiri, insanların "yalınayak, çıplak ve yaya" haşredileceklerini haber veren İbnu Abbas hadisine muhalif düşer" der. Şöyle bir te'lif teklif eder: "Haşirle "neşir" de 446 ifade edilir. Çünkü biri diğeriyle muttasıldır. Öyleyse haşir, insanların kabirlerden yalınayak, çıplak olarak çıkarılıp, Mevkif'e (hesap meydanına) sevkedilmeleridir. İşte bu sırada müttakiler deve üzerinde gelerek toplanırlar."

Bazıları da iki hadisi şöyle te'lif eder: "İnsanlar kabirlerinden, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hadisinde ifade edilen evsafta çıkarılırlar, sonra halleri, buradan Mevkif'e gelinceye kadar, Ebu Hureyre hadisinde ifade edilen evsaf içinde farklı olur. Bu son te'vili te'yid eden bir rivayet Ebu Zerr'den, Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî tarafından tahric edilmiştir.

"Sadık ve masduk olan Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) bana haber verdi ki: "Kıyamet günü insanlar, üç grup halinde haşredilecektir: Bir grup (Allah'ın nimetlerinden) yemekte oldukları ve elbiseler içinde ve binekler üzerinde bulundukları halde haşredilir. Bir grup yayadır, bir grup da melekler tarafından yüzleri üstü sürüklenirler."

İyâz, bu görüşler içerisinde Hattâbî'nin görüşünü tercih eder ve bazı hadislerde "ateş onlarla birlikte kaylûle yapar, onlarla birlikte akşamlar, onlarla birlikte sabahlar" ifadesini delil göstererek: "Bu haller dünyaya ait hallerdir, (öyleyse, hadiste, kıyametten önceki haşir kastedilmiştir)" der. Hadis üzerinde başka yorumlar da var: Son olarak onu hatırlatalım. Hadisler ve ayetler, İlahî mucizeye mazhar oldukları ve her asra baktıkları için ulemanın istinbat ettiği bütün manaları kasdetmiş olabilir. Sadece birinde cezmedip diğerlerini reddetmek caiz olmaz. 447

نيِعْبَس ِض ْر ُا يف ْمُهُق َرَع َبَهْذَي ىهتَح ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُسأَّنلا ُق ِرْعَي :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □4442□

ناخيشلا هجرخأ .[ْمُهَناَذأ َغُلْبَي ىهتَح ْمُهَم ِجْلُي ُهَّنإ َو ، اعارِذ .

6. (5062)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar kıyamet günü öylesine ter akıtırlar ki, bu terler yerin içinde yetmiş zira'lık derinliğe kadar iner ve bu ter (yer üstünde de birikerek insanları konuşamaz hale getirmek üzere ağızlarına) gem vurur ve kulaklarına kadar ulaşır." [Buhârî, Rikâk 47; Müslim, Cennet 61, (2863).] 448

AÇIKLAMA:

Kıyamet günü, hesap verme esnasındaki ahvalle ilgili olarak muhtelif hadisler gelmiştir. Bunların birkısmı ter hadisesi ile ilgilidir. Sadedinde olduğumuz hadis, insanların, hesap vermenin sıkıntısıyla yerin dibine yetmiş arşın inecek ve yerin üstünde de kulaklara kadar yükselip insanları konuşamaz hale getirecek bir derya teşkil edecek kadar çok terleyeceklerini ifade etmektedir.

Alimler, bu ter herkesin kendi teri midir, müşterek terleri midir ihtilaf ederler, İyâz: "Bundan kişinin müşahede ettiği korkunç haller nisbetinde salacağı terin kastedilmiş olması muhtemel olduğu gibi, hem kendi, hem başkasının teri kastedilmiş olması da muhtemeldir. Böylece bir kısmına çok şiddetli, bir kısmına daha hafif sıkıntı verir. Bütün bunlar, insanların izdiham ve birbirlerine sıkışmasından terin yerin altına yetmiş arşın nüfuz etmesinden sonra, yer üstünde akıp birikmesinden meydana gelir. Tıpkı suyun toprak tarafından emilmesinden sonra bir vadide akması gibi" der.

İbnu Hacer, bu terleme hadisesini, bir başka hadisin yardımıyla daha bir tavzih eder. Hadis şudur: "Kıyamet günü güneş arza (bir mil kadar] yaklaşır. İnsanlar terlerler. Kimi vardır, teri ökçesine kadar yükselir, kimi vardır ayağının yarısına kadar yükselir; dizine kadar yükselenler, uyluğuna kadar yükselenler, böğrüne kadar yükselenler, omuzuna kadar ve hatta ağzına kadar -ve eliyle işaret eder- yükselenler, vardır. Ağzına kadar yükselen ter, sahibine gem vurmuş olur. Bazılarını ter tamamen bürür -ve bunu söylerken elini başının üzerine vurur.-" Bazı rivayetlere göre hesap gününün sıkıntısı o kadar şiddetlidir ki, insanlar: "Ey Rabbimiz, cehenneme giderek de olsa bizi bundan kurtar!" diye talepte bulunurlar. Müslim'in bir rivayetinde tere batmanın, kişinin ameliyle mütenasib olacağı belirtilmiştir. . ▯ق َرَعلا يف ْمِهِلَمَع ِرَاَدْقِم ىلَع ُساهنلا ُنوُكَتَف Bir başka hadiste bu bekleme müddetinin kırk yıl olacağı; bir diğerinde bir günün yarısının, dünya zamanına göre ellibin yıl olacağı, ancak mü'mine bu günün, güneşin batma anı gibi hafif geleceği belirtilmiştir.

Beyhakî'nin bir hadisinde bu sıkıntılı halin kâfirlere mahsus olduğu tasrih edilmiştir. يشْتَدٌّ كَرْ بُ ذلِكَ اليْوَمْ ِحتَهب

. ▯يلُجْمَ الكاَفِرُ العَرْقَ ُقيلِ َل هُ فاَيْنَ المُؤْمِنُون

"O günün sıkıntısı kâfire çok şiddetlenir. Öyle ki ter onu gemler!" Denildi ki: "Ey Allah'ın Resulü mü'minler nerede olurlar?" Buyurdular ki: "Onlar altın kürsüler üzerindedirler, onlara bulutlar gölge yapar." Bazı rivayetlerde de "amelleri gölge yapar", bazı rivayetlerde de "güneşin, insanların başlarına iki yay boyu yaklaşacağı" ifade edilmiş ise de, (imanda kemal sahibi) mü'minlere bu hararetin zarar vermeyeceği belirtilmiştir.

Hülasa, hesap günü uzun bir müddettir, sıkıntısı azimdir. Ancak mü' minler, amellerine göre o günün sıkıntısını az veya çok az bir derecede atlatacaklardır. İbnu Ebî Cemre: "Sadedinde olduğumuz hadis bu sıkıntının bütün insanlara şamil olacağını ifade ederse de; başka hadisler, bunun onlar çoğunluk da olsa birkısım insanlara mahsus olduğunu tasrih eder; peygamberler, şehidler ve Allah'ın diledikleri bundan istisna edilmiş, en şiddetli ter sıkıntısının da kâfirlere, sonra kebair ehline, sonra bunları takip edenlere olacağı, mü'minlerin kâfirlere nisbetle az oldukları belirtilmiştir."

İbnu Ebî Cemre, bu hadislerden akla gelebilecek: "İnsanlar muhtelif bazda oldukları halde hepsi nasıl kulaklarına kadar tere banar, bu arada ter bir kısmının ayağını bürümez...?" gibi sorulara: "Bunlar uhrevî, gaybî ihbarlardır, aklî izahı yoktur, kuvvetli iman sahipleri tasdik eder..." manasında cevap verdikten sonra der ki: "Bu koruyacak amellere teşvik etmek, günahlardan tevbeye sevketmek, kerim ve bağışlayıcı olan Rab Teala'ya iltica etmeye bu hallerden ve ateşten koruyup, rahmet ve cennetine dahil etmesini talep etmeye bir sevktir." 449

ÜÇÜNCÜ FASIL

HESAP VE KULLAR ARASINDA HÜKMÜN VERİLMESİ

هْنِم ٍءْىَش ْوأ ِهِض ْرِع ْنِم ِهي ِخ‘ ٌةَمَلْظَم ُهَدْنِع ْتَناَك ْنَم # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هْنَع ُهاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 4448ـَذ ِخُأ ٌتاَنَسَح ُهَل ْنُكَت ْمَل ْنإو ،ه
ِتَمَلْظَم ِرْدَقِب ُهْنِم َذ ِخُأ ٌحِلاَص ٌلَمَع ُهَل َناَك ْنإ ،ٌمَه ْرِد َو ٌرانيِد َنوُكَي َ ْنأ ِلْبَق ْنِم َم
ْوَيْلا ُهْنِم ُهْلِهلَحَتَيْلَف

يذمرتلاو يراخبلا هجرخأ .]ِهْيَلَع َلِمُحَف ِهِب ِحاَص ِتاَئِهيَس ْنِم .

1. (5063)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kimin üzerinde kardeşine karşı ırz veya başka bir şey sebebiyle hak varsa, dinar ve dirhemin bulunmadığı [kıyamet (ve hesaplaşmanın olacağı)] gün gelmezden önce daha burada iken helalleşsin. Aksi takdirde o gün, salih bir ameli varsa, o zulmü nisbetinde kendinden alınır. Eğer hasenatı yoksa, arkadaşının günahından alınır, kendisine yüklenir." [Buhârî, Mezalim 10, Rikak 48; Tirmizî, Kıyamet 2, (2421).] 450

AÇIKLAMA:

Hadis, mü'minleri, mü'min kardeşine karşı haksızlık yapmamaya, şayet yapmış ise helalleşmeye tevşik etmektedir. Bu haksızlık, "ırz"la ifade edilen manevî varlığına karşı olabilir. "Başka bir şey" tabiriyle de "bütün çeşitleriyle mal", "yaralama", hatta "tokat"a varıncaya kadar her şey kastedilmiştir. Nitekim Tirmizî'nin rivayetinde "ırz ve mal nevinden..." denmiştir.

Müslim'de bu mana bir başka üslubla ifade edilmiştir: "Ümmetimden müflis olan o kimsedir ki: Kıyamet günü namazı, orucu ve zekatı olduğu halde gelir. Ancak birine küfretmiş, diğerinin kanını dökmüş, bir diğerinin de malını yemiştir. Hasenatı, buna, öbürüne, diğerine dağıtılır. Üzerindeki borçlar bitmeden hasenatı tükenmişse öbürlerinin günahlarından alınır, üzerine yüklenir ve böylece ateşe atılır." Bu hadis, "Bir günahkârın günahı diğerine yüklenmez" (En'am 164) ayetine muhalif düşmez. Zira bu kimse, kendi fiili ve zulmü sebebiyle cezalandırılmıştır. Çünkü hasenatı, Allah'ın kullar hakkındaki adaleti gereği, seyyiati mukabilinde alınmıştır.

Humeydî, Kitabu'l-Muvazene'de demiştir ki: "İnsanlar üç kısımdır: * Hasenatı seyyiatına üstün gelenler.

* Seyyiatı, hasenatına üstün gelenler.

* Hasenatı ve seyyiatı müsavi olanlar.

Birinciler, Kur'an'ın nassı ile kurtuluşa ereceklerdir.

İkinciler, sevabından fazla olan günahı sebebiyle, nefhadan (İsrafil' in sûra üflemesinden) ateşten çıkanların sonuncusuna kadar, şerrinin azlığı çokluğu nisbetinde azab edilecektir. Üçüncüler, a'raftakilerdir (A'raf cennet ve cehennem arası bir yer)." Bu görüşü bazı alimler: "Allah'ın azab etmeyi murad ettikleri" diye kayıtlaması, keza üçüncü kısım için de: "Üç görüşten en kuvvetli olanı" diye tasrih etmesi gerekirdi diye tenkit etmişlerdir. Ayrıca Humeydî, "Seyyiatı hasenatına galebe çalanlar da iki kısımdır: "Azab çekip, şefaatle ateşten kurtulanlar, günahı affedilip, hiç azab çekmeyenler" demiştir. 451

ن ِم ِءاَحْلَجْلا ِةَّاشلِل َداَقُي ىتَح ِةَماَيِقْلا َمْوَي اَهِلْهأ ىلا َقوُقُحْلا َّنُّدَؤُتَل :# □
هالّل ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ2 □4445ـ َم ْوَي ِلُج َّرلاِب
ُقهلَعَتي َلُج َّرلا هنأ ُعَمْسَن اَّنُك َو :َلاَق ؟لُج َّرلا ُلُج َّرلا أَكَن َمِل َو ؟ ِرَجَحْلا ىلع
َّبَكْنا َمِل :ُرَجَحْلا َلأْسَي َو ،ءاَن ْرَقْلا ِةَّاشلا امو ءانرقلا :هلوق ىلا يذمرتلاو ملسم
هجرخأ .[ِيناَهْنَت ًَو ِرَكْنُمْلا ىلع َو ِأطخْلا ىلَع ِينا َرَت َتْنُك :ُلوُقَيف .ُهُف ِرْعَي َ
َوُه َو ِةَماَيِقْلا

ءانرقلا دض ،اهل نرق يتلا «ءاحلجلا».نيزر ةدايز نم هدعب .

2. (5064)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü hak sahiplerine haklarını mutlaka eda edeceksiniz. Öyle ki kabış (boynuzsuz) koyun için, boynuzlu koyundan kısas alınacak, taşa (niye bir başka) taş üzerine yüklenip kaldığından; adamın adamı niye yaraladığından sorulacak."

(Ebu Hureyre) der ki: "Biz şunu da işitirdik: "Kıyamet günü, kişiyi tanımadığı birisi yakalar ve der ki: "Sen beni hata ve münker işlerken görüyordun, fakat ondan men etmiyordun!" [Müslim, Birr 6, (2582); Tirmizî, Kıyamet 2, (2422).]

"Boynuzlu koyun..." tabirinden gerisi Rezin'in ziyadesidir.452

AÇIKLAMA:

Nevevî, hadisi açıklama sadedinde der ki: "Bu hadis, hayvanların da kıyamet günü haşredileceği ve tıpkı teklif ehli insanların, çocukların, delilerin ve kendilerine tebliğ ulaşmayanların iadesi (yeniden diriltilmesi) gibi, onların da iade edileceği hususunda bir açıklamadır. Bu hususta Kur'an ve sünnette deliller mevcuttur. Ayet-i kerimede Rabb Teala şöyle buyurmuştur: "Vahşi hayvanlar haşredildiği zaman" (Tekvir 5). Ayet ve hadiste gelen bir kelimenin zahirini esas almaya aklî veya şer'î bir mani yoksa onu zahirine hamletmek vacib olur. Alimler derler ki: "Kıyamet günü, yeniden diriltilme ve haşredilmek için mücazat, mükafaat veya sevab şart değildir. Boynuzlu keçinin kabış keçi için kısas olması, teklif kısası değil, mukabele kısasıdır." 453

بلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَي َسْيلأ :ُتْل ُقَف . َبِهذُع َباَس ِحْلا َشِقوُن ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر:
َلاَق] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ8 □4444ـ ُبَساَحُي ٌدَحأ َسْيَل َو ُض
ْرَعْلا َكِلذ اَمَّنإ :َلاَقف . ارو ُرْسَم ِهِلْهأ ىلا ُبِلَقْنَي َو اريِسَي اباَس ِح ُبَساَحُي َف
ْوَسَف ِهِنيِمَيِب ُهَباَتِك َيِتوأ ْنَم اَّمأف

هيف ءاصقتساو هقيقدتو هقيقحت «ُباس ِحْلا ُةَشَقاَنُم».يئاسنلا إ ةسمخلا .
هجرخأ .[َكَلَه ّاَ ِإ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي

3. (5065)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ahirette kimin hesabı münakaşa edilirse, azaba maruz kalacak demektir!" buyurmuşlardı. Ben: "Nasıl olur? Allah Teala hazretleri (mealen): "O vakit kimin kitabı sağ eline verilirse; kolay bir hesabla muhasebe edilecek ve ehline sevinçli olarak dönecek" (İnşikak 7-9) buyurmadı mı, (bu hesap münakaşası değil mi)?" dedim. "Hayır! buyurdular, bu (münakaşa değil) arzdır. Kıyamet günü hesaba çekilen herkes mutlaka helak olmuş demektir!" [Buharî, İlim 35, Tefsir, İnşikak 1; Rikak 49; Müslim, Cennet 80, (2876); Ebu Davud, Cenaiz 3, (3093); Tirmizî, Kıyamet 6, (2428).] 454

AÇIKLAMA:

Burada geçen münakaşatü'lhesab tabiri, hesabın tahkik ve tedkikini ifade eder. Zemahşerî, Faik'te "hesap münakaşası"nı "hesapta zorluk çıkarmak, az çok hepsini ortaya dökmek, sayıya dahil etmek" şeklinde açıklar. Kişinin helak olması, burada "yapılan ince hesap sonucu, fazla gelen günahları sebebiyle azab çekmesi"dir. Resulullah'ın arz diye ifade buyurduğu ayet-i kerime, inceden inceye yapılan bir hesabın sonucunu bildirmemiş olmakta, amelin arzını ifade etmektedir. Tîbî der ki: "Hadiste geçen "bu arzdır" ifadesinin manası şudur: "Ayette mezkur olan hesap, kulun eksikliklerine rağmen Allah'ın dünyadaki lütfunu ve bu eksikliklerin ahiretteki affını bilmesi için mü'minin amellerinin bir arzıdır."

Resulullah, bu hadislerinde "hiçbir kimsenin ameliyle cennete gidemeyeceğini" ifade ettiğine göre, ebedî cennet, insanların dünyada yaptıkları amellerin neticesi değildir. Şu halde inceden inceye, amellerimiz üzerine yapılacak hesabın sonucu olarak cennete gitmek mevzubahis olamaz. Cennet, lutf-u İlahînin neticesidir. Allah'ın lütfu tecelli edenlerin kitapları sağından verilmiş olacaktır. Şüphesiz ki, İlahî rahmetin tecellisinde amel defterinin muhtevası müessirdir. 455

يِبأ ىلا تُسَلَج فَ . احِلاَص اسيِلَج يل رْهسَي مَّهللا تُلقَف ةَنيِدَمْلا تُمِدَق] : لاق
هْنَع ُ هالّ يَ ضِ رَ ةصيبق نب ثْي رَحُ نعو ـ5 □4444ـ ىلاعَت َ هالّ لَّعَل # ِ
هالّ لِوُس رَ نْمِ هُتْعِمَس ٍثيدَحِب ينْثِهدَحَف ، احِلاَص اسيِلَج ينَق ُزْرَي نْأَ هالّ
تُلأَس يِهنإِ : تُلْقَف .هْنَع ُ هالّ يَ ضِ رَ ةَرْيَرُه اَبَأ تَلَجَ دَقَف ًتَحلَص نْإِف ،هُتَ ًص
هِلَمَع نْمِ ةَماَيِقْلا مَ وْيَ دُبَعْلا هِبِ بُساَحُي اَم لَ وَّأ نَّإِ : لُوُقَي # ِ هالّ لَوُس رَ
ينِعَفْنُي هِبِ . لَاقَف : تُعِمَس

حَجْنأ َو□□

لَّمَكُيَف ؟ٍع وُّطَت نْمِ يدْبَعِل لَه او رُظْنُأ :ىلاعت َو كَرَابَت بُّ رَّلا لَاَق . ائْيَش□
هِتَضيِرَف نْمِ صَقَتْنا نْإِو ، رَسَخ َو بَاَخ دَقَف تَدَسَف نْإِو

. نْمِ رَفْلا ِضيِرَ ةَّمُث ،ُنوُكَي رُئاَس هِلَمَع ىلَع كَلِذ .] هجرخأ يذمرتلا يئاسنلاو
اَهِب اَم صَقَتْنا

4. (5066)- Hureys İbnu Kabîsa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Medine' ye geldim ve: "Ey Allahım! Bana salih bir arkadaş nasib et!" diye dua ettm. Derken Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'nin yanına oturdum. Kendisine: "Ben, Allah'a bana salih bir arkadaş nasip etmesi için dua ettim. Bana, Resulullah'tan işittiğim bir hadis söyle! Olur ki Allah Teala hazretleri ondan faydalanmamı nasib eder!" dedim. Bunun üzerine dedi ki: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kıyamet günü, kişi amelleri arasında önce namazın hesabını verecek. Bu hesap güzel olursa kurtuluşa erdi demektir. Bu hesap bozuk olursa, hüsrana düştü demektir. Eğer farzında eksiklik çıkarsa Rab Teala hazretleri: "Bakın, kulumun (defterinde yazılmış) nafilesi var mı?" buyurur. Böylece, farzın eksikleri nafile (namazları) ile tamamlanır. Sonra, bu tarzda olmak üzere diğer amelleri hesaptan geçirilir." [Tirmizî, Salat 305, (413); Nesâî, Salat 9, (1232).]456

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kişinin Allah'a karşı borçları arasında en mühiminin namaz olduğunu ifade etmektedir. Bu hadis, insanlar arasında kıyamet günü hesabı görülecek ilk şeyin kan olacağı hususunda hadise ters düşmez. Çünkü bu ikinci hadis, insanlar arasındaki hukuktan; öbürü ise Allah'a karşı olan hukuktan bahsetmektedir. Alimler bu iki hukuktan hangisi öncelik kazanır? sorusu üzerinde de durmuş ve önceliğin Allah'a karşı olan hukuk olduğunu belirtmiştir. Deliller bunu göstermektedir.

2- Hadis, hesap sırasında farzlarda çıkacak eksikliklerin, kulun sünnet ve nafile nevinden kılmış bulunduğu namazlarla tamamlanacağını, onların da hesaba gireceğini belirtiyor, yeter ki kişinin amel defterinde bu nevden ibadetler yapılmış olsun.

3- Farzdaki eksiklik nedir? sorusu farklı ihtimaller getirmiştir; * Bir ihtimale göre, bununla farz namazların miktarca noksanlığı değil, farz namazlarda yerine getirilmesi gereken huşu, zikirler, dualar gibi farz sevabını artıran bazı sünnetler ve meşru heyetlerin noksanlığı kastedilmiş olabilir. Bu duruma göre, kişi bu sünnetleri farzda ihmal etmiş ve fakat tatavvu (nafile) namazlarda yerine getirmişse, burada oraya aktarma suretiyle oradaki eksiklik tamamlanılacak demektir. * Keza: "Bu ifade ile, farz namazların farzları ve şartlarında ortaya çıkacak eksikliklerin kastedilmiş olması da muhtemeldir" denmiştir.

* Keza, "Bizzat farz namazlarının terki ile hasıl olan eksikliğin sünnetlerle telafi edileceği de kastedilmiş olabilir" denmiştir.

Öyleyse, hadiste, diğer farzlarda bu muhtevada yapılacak eksiklikler, nafilelerle ikmal edilecektir. Cenab-ı Hak vaadedince o yerine mutlaka gelir. Resul-i Ekrem'i de, O'nun namına haber verir. Kizbten, mübalağa ve mücazefeden uzak konuşur.457

هِلَمَع ْنِم يِقَب اَميِف َرِظُن ُهْنِم ْتَلِبُق ْنإف . ُةَّصلا ِدْبَعْلا ِلَمَع ْنِم ِهيف ُرَظْنُي اَم َل□
َّوأ َّنأ يِنَغَلَب] :لاق ديعس ْنِب َيْحَي نعو ـ4 □4444□

كلام هجرخأ .[ِهِلَمَع ْنِم ٍءْيَش يف ْرَظْنُي ْمل ْلَبْقُت ْمَل ْنإو .

5. (5067)- Yahya İbnu Said rahimehullah anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, (kıyamet günü), kulun ilk bakılacak ameli namazdır. Eğer namazı kabul edilirse, geri kalan amellerine bakılır. Eğer namazı kabul edilmezse diğer amellerinin hiçbirine bakılmaz." [Muvatta, Kasru's-Salat 89, (1, 173).][458]

AÇIKLAMA[459] için önceki hadisin açıklamasına bakılsın.

ءاَمِهدلا يف ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ساَّنلا َنْيَب ىضْقُي اَم ُل َّوأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□]. □4443 □ 4ـ ىعو نبا دوعسم َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

. هجرخأ ةسمخلا إ ابأ دواد

6. (5068)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, insanlar arasında hükmedilecek ilk şey kandır." [Buhârî, Diyat 1, Rikak 48; Müslim, Kasame 28, (1678); Tirmizî, Diyat 8, (1396); Nesâî, Tahrim 2, (7, 83).][460]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, insanlarla ilgili hukukta ilk hesaba çekilecek meselenin "kan"la ilgili meseleler olduğunu ifade etmektedir. Bir önceki hadiste ise, ilk hesabın namazla ilgili olduğu belirtilmiştir. Zahirde bir zıtlık görülür ise de, aslında yoktur. Çünkü biri Allah hakkına ait meselelerde ilkle; diğeri ise kul hakkına ait meselelerde ilkle ilgilidir. Nitekim Nesâi'de gelen bir rivayet ikisini birlikte zikretmektedir: "Kulun ilk hesaba çekileceği şey namazdır. İnsanlar arasında (cereyan edenlerden) ilk hesabı yapılacak şey de, kandır.

"İbnu Hacer: "En mühim olanla başlamak, prensip olması sebebiyle, bu hadis, kan meselesinin ehemmiyetini nazarlarımıza arzediyor" der. Bazı alimler: "Kaza (hüküm) insanlara hastır, hayvanlarla ilgili olarak kaza yoktur" demiş ise de, İbnu Hacer, "Bunun hatalı olduğunu, hadisin insanlar arasındaki kazanın önceliğinden bahsettiğini; bu ifadede, mesela insanlar arasındaki hükümden sonra hayvanlar arasında da hüküm olacağının nefyedilmediğini" belirtir.

Yeri gelmişken kanın ehemmiyetini ifade eden bir başka hadis daha kaydetmek isteriz: "Dünyanın zevali, Allah indinde mü'min bir kulun (haksız yere) öldürülmesinden daha hafif kalır" veya "Mü'minin katli Allah indinde dünyanın zevalinden daha büyük (bir cürüm)dür." Dünyanın zevalinde, pek çok mü'minin helaki de bulunması sebebiyle hadisin ifadesinde müşkillik bulunduğu ifade edilmiş ise de, daha önce de açıklandığı üzere, burada "Allah nazarında" tabiri meseleyi halleder: Hadislerde Allah nazarında sinek kadar değeri olmadığı belirtilen dünya, ehl-i hevanın dünyasıdır, dünyanın isyanlarla, cinayetler ve haksızlıklarla dolu olan yönüdür, nefs-i emmareleri tatmin eden yönüdür. Bu yönüyle dünyanın Allah nazarında sinek kanadı kadar değeri yoktur. Öyleyse hadiste, Cenab-ı Hakk'ın esmasının tecelligâhı veya abid kullarının ibadet edip, ahiret için ekim yaptıkları dünya maksud değildir. 461

نَع :ٍعَب ْرأ ْنَع َلأْسُي ى هتَح ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ٍدْبِع اَمَدَق ُلو ُزَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
□4444□ 4ـ نعو ِبأ ةزرب َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق

يذمرتلا هجرخأ .[ُه ًبأ اَميف ِهِمْس ِج ْنَع َو ،ُهَقَفْنأ اَميف َو ُهَبَسَتْكا َنْيأ ْنِم .
ِهِلاَم ْنَع َو ،ِهِب َلِمَع اَم ِهِمْلِع ْنَع َو ،ُهاَنْفأ اَمِيف ِه ِرُمُع

7. (5069)- Ebu Berze (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, dört şeyden sual edilmedikçe, kulun ayakları [Rabbinin huzurundan] ayrılamaz: * Ömrünü nerede harcadığından, * Ne amelde bulunduğundan, * Malını nerede kazandığından ve nereye harcadığından, * 462 Vücudunu nerede çürüttüğünden." [Tirmizî, Kıyamet 1, (2419).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, başka tariklerden de gelmiştir. Yine Tirmizî'de gelen bir başka veçhine göre "Kişiye beş şey sorulacaktır: "Ömrünü nerede tüketti, gençliğini nerede çürüttü, malını nerede kazandı, nereye harcadığı bildiği ile ne derece amel etti?" Bu rivayette, gençliğin ayrıca mevzubahis edilmesi, insan hayatı içerisinde onun ayrı bir ehemmiyet taşıdığını ifade eder. Ehemmiyetlidir, çünkü ibadet vs.yi yapmada güçkuvvet bulunan bir devredir. Bu devrede yapılan ibadetler daha kıymetlidir.

2- Yine Tirmizî'nin bir hadisi, kişinin Allah huzurunda tek başına hesap vereceğini daha açık olarak ifade eder: "Sizden herbirinize mutlaka, arada herhangi bir tercüman bulunmadan Rabbisi, kıyamet günü konuşacaktır. Kişi sağına bakacak, hayatta göndermiş olduğu (salih) amelden başka bir şey göremeyecek. Sonra soluna bakacak, yine dünyada iken gönderdiği (kötü) amelden başka bir şey görmeyecek. Sonra karşısına bakacak, ateşin kendisini beklediğini görecek." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu noktada şu tavsiyede bulunur: "Sizden her kim kendini ateşe karşı, bir yarım hurmayla da olsun, koruyabilirse onu yapsın."[463]

هَل بلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَيَف .ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِدْبَعْلاِب َتْؤُي :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ :
اق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأو ديِعَس ِبأ نعو ـ3 □4444ـ ّيِق ٍم َتْنُك َكّنأ:
ُّنُظَت َتْنُكأ ؟ُعَب ْرَت َو ُسأ ْرَت َكُتْك َرَت َو ، َث ْرَحلا َو َماَعْن'ا َكَل ُت ْرَّخَس َو ،
ادل َو َو ام َو ارَصَب َو اعْمَس َكَل ْلَعْجأ ْمَلأ

؟اذه َكَم ْوَي

يف ككرتأ «يِنَتيِسَن اَمَك َكاَسْنأ» هلوق ىنعم لاقو.يذمرتلا هجرخأ .[يِنَتيِسَن اَمَك َكاَسْنأ َم ْوَيلا : ُهَل ُلوُقَيَف َ، ُلوُقَيَف شيجلا سيئر هذخأي مناغملا عبر وهو عابرملا ذخأت يأ :عبرتو ،مهسيئر ريصي نأب موقلا ىلع مدقتلا « ُس ُّو َرّتلا».باذعلا

عترلاو معنتلا نم نيءاتب عترت يورو ،هسفنل .

8. (5070)- Ebu Saîd ve Ebu Hureyre (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü kul (hesap vermek üzere huzur-u İlahîye) getirilir. Allah Teala hazretleri: "Ben sana kulak, göz, mal ve evlat vermedim mi? Sana hayvanları ve ekimi musahhar kılmadım mı? Seni bunlara baş olmak, onlardan istifade etmek üzere serbest bırakmadım mı? Acaba, benimle bugünkü şu karşılaşmanı hiç düşündün mü?" diye soracak. Kul da: "Hayır" diyecek. Allah Teala hazretleri: "Öyleyse bugün ben de seni unutacağım, tıpkı senin (dünyada) beni unuttuğun gibi!" buyuracak." [Tirmizî, Kıyamet 7, (2430).][464]

AÇIKLAMA:

Hadis, sayılan nimetlere mazhar olan bir kimsenin, nimetlere şükürle mukabele etmemesi halinde kıyamet günü, Cenab-ı Hakk'ın da onu nisyana (unutulmaya) mahkum edeceğini bildirmektedir. Allah'ın kulu unutması, onu azaba terketmesi, rahmetini tecelli ettirerek, azabtan kurtarmaması demektir.[465]

يف َنو ُّراضُت ْله : َلاَقَف ؟ِةَماَيِقْلا َم ْوَي انهب َر ى َرَن ْله ! ِهاللّ َلوُس َر اَي
:اوُلاَق] :لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4441ـ يِذهلا َو : َلاَق .
:اوُلاَق ؟ٍةَباَحَس يف َسْيَل ِرَمَقْلا ِةَيْؤ ُر يف َنو ُراَضُت ْله : َلا َق َ :اوُلاَق ؟ٍةَباَحَس

يف تَسْيَل ِة َريِهَّظلا يف ِسْمهشلا ِةَيْؤ ُر َكْدِهوَسُأ َو َكُم ِزكُأ ْمَلأ ُلُق ْيأ : ُلوُقَيَف .
ُهَّب َر ُدْبَعْلا َنْقَلَيف اَمِهِدَحأ ِةَيْؤ ُر يف َنو ُّراَضُت اَمَك َّاِإ ْمُكِهب َر ِةَيْؤ ُر يف َنو
ُّراَضُت َ ِهِدَيِب يِسْفَن

؟َيِق ٍُّم َكَّنا َتْنَنظأ : ُلوُقَيَف ِهب َر اَي ىلَب : ُلوُقَيَف ُعْب َرت َو ُسأ ْرَت َكُك ُرْتأ َو
َلِبا َو َلْيَخلا َكَل ْر ِهَخَسُأ َو َكْجِهو َزُأ َو اَي ىَلَب : ُلوُقَيَف .ِل َّو‘ ِل َلاَق اَم َلْثِم
ِثلاَّثلِل ُلوُقَي َّمُث .َكِلذ َلْثِم ُهَل ُلوُقَيف ِيناَّثلا َنْقلَي َّمُث .ِينَتْيَسَن اَمَك َكاَسْنأ ِبهنإ
ُلوُقَيف .َ : ُلوُقَيف اَم ِرْيَخِب ِيْنُثي َو ، ُتْقَّدَصَت َو ُتْمُص َو ُتْيَّلَص َو ، َكِلُس ُر َو
َكِباَتِكِب َو َكِب ُتْنَمآ ِهب َر ياَ : ُلوُقَيف . َّيِق ٍُّم َكَّنأ َتْنَنظأ : ُلوُقَيف .ِهب َر

ا : ُلوُقَيفŒُهيلَع ُدَهْش ٍّي ِيذهلا اَذ ْنَم ِهِسْفَن يف ُّرَكَفَتَيَف ٌدِهاَش َكْيَلَع ُثَعْبَي َن
َ. : ُلوُقَيف ؟ َكَل ُدَهْشَي ْنَم اَنُهأ : ُلوُقَيف .َعاَط ْتَسا ُ هالّل َط ِخَس ِيذهلا
ُقِفاَنُمْلا َكِلذو ،ِهِسْفَن ْنِم َرِذْعُيِل َكِلذ َو ،ِهِلَمَعِب ُهُماَظِعو ُهُمْحَل َو ُهُذِخَف ُقِطْنَتَف
،يِقِطْنا ِهِذ ِخَفِل ُلاَقُيَف .ِهيف ىلَع ُمَتْخُيَف ،ريضلا نم هلوأ مض عم ءارلا
فيفختب « َنو هراَضت » هلوقو.رهظلا تقو رحلا ةدش « ُةريههظلا».ملسم
هجرخأ .[ِهيَلَع بلاعَت نونوكت لب هفلاخي و هعزاني و هتيؤر يف اضعب
مكضعب قياضي يأ :ءاوس امهانعمو ،ةراضملا نم حتفلا عم اهديدشتبو

هموق يف اديس هتلعج اذإ :لجرلا « ُتد هوَس»و.نف ميخرت « ُلُف».هتيؤر .
يف نيقفتم

9. (5071)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Ashab, Resulullah'a): "Ey Allah'ın Reulü! Kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bulutsuz bir günde, öğle vaktinde güneşi görme hususunda bir itişip kakışmanız olur mu?" diye sordu. Ashab: "Hayır!" deyince: "Bulutsuz (dolunaylı) gecede ayı görmekte itişip kakışmanız olur mu?" diye tekrar sordu. Ashab yine: "Hayır!" deyince: "Nefsim yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, Rabbinizi görme hususunda da hiçbir itişip kakışmanız olmayacak. Tıpkı güneş ve ayı görmede itişip kakışmanız olmadığı gibi. Böylece kul, Rabbiyle karşı karşıya gelecek. Rabb Teala: "Ey filan! Ben sana ikram etmedim mi? Seni efendi yapmadım mı? Sana zevce vermedim mi? Atı, deveyi sana musahhar (hizmetçi) kılmadım mı? Reislik yapmana, ganimet malından dörtte bir almana müsaade etmedim mi?" diye soracak. Kul: "Evet ey Rabbim!" diyecek. Rab Teala:

"Benimle karşılaşacağını hiç düşünmedin mi?" diyecek. Kul bu soruya: "Hayır!" karşılığını verecek. Rab Teala da: "Öyleyse şimdi de ben seni unutuyorum. Tıpkı (dünyada) sen beni unuttuğun gibi!" diyecek. Sonra ikinci kul Allah'ın karşısına çıkar. Rab Teala ona da aynı şeyleri söyler. Sonra üçüncüye de birinciye söylediklerinin aynısını söyler.

Kul: "Evet! ey Rabbim!" der. Rab Teala da: "Benimle karşılaşacağını hiç aklından geçirdin mi?" diye sorar. Kul: "Ey Rabbim, sana, kitaplarına ve peygamberlerine inandım. Namaz kıldım, oruç tuttum, sadaka verdim!" der ve elinden geldiğince (Hak Teala hakkında) hayır senada bulunur. Rab Teala: "Bu hususta lehine şehadet edecek biri var mı?" diye soracak. Kul: "Hayır, yok!" diyecek. Rab Teala: "Şimdi senin aleyhine bir şahit gönderilecek!" der. Kul kendi kendine: "Benim aleyhime şahidlik yapacak da kim?" diye içinden düşünür. Kulun ağzı mühürlenir. Uyluğuna: "Haydi konuş!" denir. Uyluğu , eti, kemiği konuşup, onun amelini haber verirler. Bu, onun kendisi için bir özür aramaması içindir. Bu kimse, Allah'ın gadabına uğrayan münafıktır." [Müslim, Zühd 16, (2968).] 466

عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ: [أنَّ النَّاسَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ هَلْ نَرَى
اللّهِ. قَالَ: هَلْ تُمَارُونَ فِي ـ4442□ 14ـ وعن ابن المُسَيَّبْ وعطاء بن زيد الليثي
: هَلْ تُمَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَيْسَ دُونَهُ سَحَابٌ؟ قَالُوا: لَا يَا رَسُولَ
رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَقَالَ

□دُونَهَا سَحَابٌ؟ قَالُوا: لَا. قَالَ: فَإِنَّكُمْ تَرَوْنَهُ كَذَلِكَ، يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ
مَنْ يَتَّبِعُ الْقَمَرَ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الطَّوَاغِيتَ. وَ تَبْقُ هَذِهِ رُؤْيَةِ الشَّمْسِ لَيْسَ
فَيَقُولُ: مَنْ كَانَ يَعْبُدُ شَيْئًا فَلْيَتَّبِعْهُ. فَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الشَّمْسَ. وَ مِنْهُمْ
مَكَانَنَا، حَتَّى يَأْتِيَنَا رَبُّنَا، فَإِذَا جَاءَ رَبُّنَا عَرَفْنَاهُ. فَيَأْتِيهِمُ اللّهُ ، الْقِيَامَةِ،
أُمَّةُ فِيهَا مُنَافِقُوهَا، فَيَأْتِيهِمِ اللّهُ تَعَالَى. فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ. فَيَقُولُونَ هَذَا

وَيُضْرَبُ الصِّرَاطُ بَيْنَ ظَهْرَانَيْ جَهَنَّمَ، فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يَجُوزُ مِنَ الرُّسُلِ□
، مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ. هَلْ فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ: أَنْتَ رَبُّنَا، فَيَدْعُوهُمْ،
إِلَّا الرُّسُلُ، وَكَلَامُ الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ: اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ، وَفِي جَهَنَّمَ كَلَالِيبُ
قَدْرَ عِظَمِهَا إِلَّا اللّهُ تَعَالَى، تَخْطَفُ النَّاسَ بِأُمَّتِهِ، وَلَا يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ
شَوْكَ السَّعْدَانِ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: فَإِنَّهَا مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ، غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَعْلَمُ
مَّ يَنْجُو، حَتَّى إِذَا أَرَادَ اللّهُ رَحْمَةَ مَنْ أَرَادَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ أَمَرَ الْمَلَائِكَةَ أَنْ رَأَيْتُمْ
مَوْضِعَ السُّجُودِ، بِأَعْمَالِهِمْ، فَمِنْهُمْ مَنْ يُوبَقُ بِعَمَلِهِ. وَ مِنْهُمْ مَنْ يُخَرْدَلُ ثُ
اللّهَ. فَيَعْرِفُونَهُمْ بِآثَارِ السُّجُودِ، وَ حَرَّمَ اللّهُ تَعَالَى عَلَى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ
فِي حَمِيلِ السَّيْلِ. ثُمَّ يَفْرُغُ اللّهُ مِنَ الْقَضَاءِ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ
وَ قَدِ امْتُحِشُوا، فَيُصَبُّ عَلَيْهِمْ مَاءُ الْحَيَاةِ، فَيَنْبُتُونَ تَحْتَهُ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ
دُخُو الْجَنَّةِ؛ مُقْبٍ بِوَجْهِهِ قِبَلَ النَّارِ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ اصْرِفْ فَيَخْرُجُونَ،
بَيْنَ الْعِبَادِ وَ يَبْقَى رَجُلٌ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَ النَّارِ، وَ هُوَ آخِرُ أَهْلِ النَّارِ

وَجْهِي عَنِ النَّارِ فَقَدْ قَشَبَنِي رِيحُهَا وَ أَحْرَقَنِي

□□ : بِهِ□ ثُمَّ يَقُولُ اللّهُ: هَلْ عَسَيْتَ إِنْ أُعْطِيتَ ذَلِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَ ذَلِكَ؟ فَيَقُولُ

ُه َوُعْدَي ْنأ َءاَش اَمِب َّلَج َو َّزَع َ هاللّ وُعْدَيف ،اَهاَكَذ َلْبقأ اَذإف .ِرأّنلا ِنَع ُهَهْج َو ُف ِر ْصَيف ،ُه َرْيَغ ُهَلأْسَي َ ْنأ ٍقاَثيِم َو ٍدْهَع ِنم َءاَش اَم َ هاللّ ِيِطْعُيَف ،ُه َرْيَغ َكُلأسأ َ ،َكِل ًج َو َكِت َّزِع َو ىلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَيف .ِةَّنَجلا ِباَب َدْنِع ِيِنمِهدَق ِهب َر اَي :َلاَق َّمُث .َتُكْسَي ْنأ ىلاعَت ُ هاللّ َءاَش اَم َتَكَس اَهَتَجْهَب ىأ َر َو ،ِةَّنَجلا ىلَع ِهِهْج َوِب

نوُكأ َ ،هب َر اَي :ُلوُقَيف !َك َرَدْغأ اَم َمَدآ َنْبا اَي َكَحْي َو ؟َلأَسَت َّنُك ىِذهلا َرْيَغ َلأَسَت َنأ َقيِثا َوَملا َو َدوُهُعْلا َتْيَطْعأ َدَق َتْسَلأ :ُهَل ُهَّن' ،ُه ِرُدْغَي ُهَّب َر َو .ُه َرْيَغ ُلأسأ َ َكِل ًج َو َكِت هزِع َو ،َ :ُلوُقَيف ؟ُه َرْيَغ َلأْسَت ْنأ َكِلذ َتيِطْعُأ ْنإ َتْيَسَع ْلَه : ُلوُقَيف ،َكِقْلَخ ىَقْشأ َن ِم اَهيِف اَم َو اَهَت َرْه َز ىأر َو اَهاَب َغَلَب اَذإف .ِةَّنَجلا ِباَب ىلا ُهِمِهدَقيف ٍقاَثيِم َو ٍدْهَع ِنم َءاَش اَم ُهَّب َر ِيِطْعُيَف .ُهَنع ُهَل َرَبَص َاَم ى َرَي

َدَق َسْيَلأ َك َرَدْغأ اَم َمَدآ َنْبا اَي َكَحْي َو :ُلوُقَيف .ِةَّنَجلا ِينْل ِخْدأ ِهب َر اَي :ُلوُقَي َّمُث .َتُكْسَي ْنأ ُ هاللّ َءاَش اَم َتَكْس ِرو ُّرُسلا َو ِة َرْضَّنلا َنِذأي َّمُث .ُهْنِم ُ هاللّ َكَحْضَيف ،َكِقْلَخ ىق ُّشأ ِينْلَعْجَت َ ِهب َر اَي :ُلوُقَيف ؟َتيِطْعُأ َدَق ِيِذهلا َرْيَغ َلأَسَت َ ْنأ َقيِثا َوَملا َو َدوُهُعْلا َتْيَطْعأ اَذإ ىتَح ،ُهَّب َر ُه ِرهكَذُي ،اَذك َو اَذك َّنَمت :ىلاعَت ُ هاللّ َلاَق .ُهَتَّيِن ُمأ ْتَعَطَقْنا اَذإ ىتَح ،َّنَمتَيَف !َّنَمت :ُهَل ُلوُقَي َو ِةَّنَجلا ِلوُخُد يف ُهَل .[ُهَعَم ِهِلاَثْمأ ُة َرَشع َو َكِلذ َكَل :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :ٍديِعَس وُبأ َلاَق .ُهَعَم ُهُلْثِم َو َكِلذ َكَل :ىلاعَت ُ هاللّ َلاَق .ُّينَام'ا ِهِب َتَهْتنا ؛عورصملا يهمرملا « ُلدرخُملا»و.ةديجلا لب"ا يعارم نم فقعم كوش وذ تبن « ُنادعهسلا».يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ ،تاروذبلا ءاحلا رسكب « ُةَب ِحلا»و.قارتحا « ُشاَحتم ا'»و.راهنلا يف ُعقي نتح طارصلا بيلك هعطقت هنأ نعملاو ،عطقملا :ليقو

ريعشلاو ةطنحلاك اهتفبو .

ينمش دق :لاق هنأكف مشلا « ُبشقلا»و.ينانذآ يأ «اهحير ينبشَق»و.هئطاش ىلع هيقلي امو دبزلا وه « ِلَّيسلا ُليمَح»و

اهتجهبو اهتراضنو اهنسح « اَهُت َره َز»و.اهبهلو اهلاعتشا :روصقم لو'ا . حوتفم «اهاكَذ»و.اهحير

10. (5072)- İbnu'l-Müseyyeb, Atâ İbnu Zeyd el-Leysî, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den naklen anlatıyor: "İnsanlar Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resulü! Kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordular. O da: "Siz bulutsuz dolunay gecesinde ayı görmekten şüpheye düşer misiniz?" diye sordu. Onlar; "Hayır! Ey Allah'ın Resulü!" diye cevap verdiler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bulutsuz bir günde güneşi görmekten şüphe eder misiniz?" diye tekrar sordu. Ashab yine: "Hayır!" cevabını verdiler. Bunun üzerine: "Şunu bilin ki, siz Rabbinizi de böyle göreceksiniz. Kıyamet günü, insanlar haşrolunurlar. (Rab Teala): "Kim (Benden başka) bir şeye tapıyor idiyse ona tabi olsun!" buyurur. Onlardan bir kısmı güneşe, bir kısmı aya, bir kısmı da putlara tabi olurlar. Orada, münafıklarıyla birlikte bu ümmet kalır. Allah onlara [tanımadıkları bir surette] yaklaşır.

"Ben sizin Rabbinizim!" buyurur. Oradakiler:

"[Senden Allah'a sığınırız]. Biz, Rabbimiz bize gelinceye kadar bu yerdeyiz! Rabbimiz gelince biz onu tanırız!" derler. Derken Rableri [onların tanıyacağı surette] gelir. "Ben Rabbinizim!" der. Onlar da: "Sen Rabbimizsin!" derler. Rab Teala onları (cennete) davet eder. Cehennemin üzerine sırat kurulur. Peygamberler arasında, ümmetiyle sırattan ilk geçen ben olurum. O gün peygamberler dışında kimse konuşmaz. Peygamberlerin o günkü kelamı da: "Allahümme sellim, Allahümme sellim (Ey Rabimiz selamet ver, ey Rabbimiz selamet ver!" olacak. Cehennemde, deve dikeninin[467] dikenleri gibi kancalar var. Deve dikeninin dikenlerini gördünüz mü?" diye sordu. Ashab: "Evet!" deyince Aleyhissalâtu vesselâm devam etti: "İşte o kancalar, tıpkı deve dikeninin dikenleri gibidir. Ancak, onların büyüklüğü ne kadardır, Allah'tan başka kimse bilmez. İnsanları (kötü) amelleri sebebiyle kapar. İnsanların bir kısmı (kötü) ameli sebebiyle helak olur. Bir kısmı da ateşin içine yıkılır, sonra kurtulur. Allah, ateş ehlinden kurtarmak istediklerine rahmet etmeyi irade edince, ateş ehlinden Allah'a ibadet etmiş olanları, ateşten çıkarmaları için meleklere emreder. Melekler bu kimseleri, secde izleriyle tanırlar. Çünkü Allah Teala hazretleri secde mahallinin yakılmasını ateşe haram etmiştir.

Onlar böylece ateşten çıkarlar. Hepsi de ateşten kavrulmuş vaziyettedir. Üzerlerine hayat suyu dökülür. Selin getirdiği milli topraktan habbelerin (filiz açıp) bitmesi gibi, suyun değdiği yerler yeniden bitecek. Rabb Teala, sonra, kullar arasındaki hükmünü tamamlayacak. Derken cennetle cehennem arasında bir kul kalacak. Bu, cennete girmede cehennemliklerin sonuncusudur. Yüzü cehenneme doğru ilerlerken: "Ey Rabbim! Yüzümü ateş tarafından çevir! Kokusu beni perişan etti, alevi de beni kavurdu" diye yalvaracak. Allah Teala'ya, kendisine dua etmesini dilediği kadar duada bulunacak. Sonra Allah Teala hazretleri: "Ben bu istediğini versem, bundan başkasını da ister misin?" diye soracak. Adam: "İzzet ve celaline yemin olsun hayır! Bundan başkasını istemem!" diyecek ve istemeyeceği hususunda Allah'a ahd u mîsakta bulunacak. (Allah), bunun üzerine yüzünü ateşten çevirecek. Adam yüzüyle cennete yönelince ve onun güzelliğini görünce, Allah'ın dilediği bir müddet susacak. Sonra (dayanamayıp): "Ey Rabbim! Beni cennetin kapısına yaklaştır!" diyecek. Allah Teala hazretleri: "Sen bana istemiş olduğundan başka bir talepte bulunmayacağına dair ahd u mîsakta bulunmadın mı? Ey ademoğlu yazık sana! Sen ne dönekmişsin!" diyecek. Adam: "Ey Rabbim! Mahlukatın en bedbahtı ben olmayayım!" diyecek. Rab Teala: "Sana bu istediğin verilse, acaba başka bir şey istemeyecek misin?" der. Adam: "Hayır! İzzetine ve celaline yemin olsun hayır! Başka bir şey istemeyeceğim!" diyecek. Rabbi de onu mâzur addedecek. Çünkü o, sabredilemeyecek bir şeyler görmüştür. Adam, Rabbine, istediği ahd u misakta bulunur. (Rabbi de) onu cennetin kapısına yaklaştırır. Kapıya yaklaşıp onun güzelliğini ve içindeki taravet ve sürurų görünce, Allah'ın dilediği kadar sesini keser. (Fakat daha fazla dayanamayıp atılır): "Ey Rabbim! Beni cennete koy!" der. Rab Teala:

"Ey ademoğlu yazık sana! Sen ne dönekmişsin! Sana verilenlerin dışında bir şey istemeyeceğine dair bana ahd u mîsak vermedin mi?" diyecek. Adam: "Ey Rabbim! Beni mahlukatın en bedbahtı yapma!" diyecek. Allah onun bu haline gülecek. Sonra ona cennete girmesi için izin verecek ve: "Dile (ne dilersen!)" diyecek. Adam dileyecek. Öyle ki, hiçbir arzusu kalmayacak. Allah yine de: "Şunları şunları da iste!" deyip, istemesi gereken şeyleri zikredecek. Böylece istenecek şeyler bitince Allah Teala hazretleri: "Bütün bunlar, bir misliyle sana verilmiştir!" buyuracak."

Ebu Saîd der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bütün bunlar, on misliyle birlikte sana verilmiştir!" dediğini işittim." [Buhârî, Rikak 52, Ezan 129, Tevhid 24; Müslim, İman 299, (182); Tirmizî, Cennet 20, (2560).][468]

AÇIKLAMA:

Hesap gününün çeşitli ahvalini gözlerimizin önüne seren bu hadisten İslam alimleri birçok fevaid çıkarmışlardır. Mühimlerini kaydediyoruz: * Kişinin, hakikatı anlaşılmayan şeylere muhatap olması caizdir. * Bu çeşit meselelerin, kişinin anlayacağı bir üslubla ifade edilmesi de caizdir. * Ahiret umuru, dünyadakilere sadece ismen benzer, hakikatleri ayrıdır. * Kula teklif, cennet veya cehennemde kesin olarak yerini almadıkça devam etmektedir. Ancak Mevkıf'ta emre uymak iradî değil, ızdırârîdir.

* İmanın fazileti ifade edilmiştir. Çünkü, münafık, zahirî olarak bile imanı takınmış olduğu halde onun hürmeti, imanın verdiği nur sönünceye kadar devam etmiştir.

* Sırat köprüsü, incelik ve keskinliğe rağmen Hz. Adem'den kıyamete kadar gelen bütün yaratılanları istiab edecek genişliktedir.

* Ateş, büyüklüğüne ve şiddetine rağmen yakması emredilen hududu taşmamaktadır. * İnsanoğlu cürmünün küçüklüğüne rağmen muhalefetten geri kalmıyor. * Duanın fazileti ifade edilmekte, kişi zahirde liyakatli gözekmese bile, duasının kabul edileceğine kuvvetli bir ümit verilmektedir. Çünkü Allah'ın rahmeti pek geniştir.

* "Şefaat sadece günahkâr olanlar için vardır" diye hükmederek, başkalarının şefaat talep etmeyeceğini iddia edenlerin hilafına, şefaat talep etmenin caiz olduğu gözükmektedir. Nitekim bazı açıklamalarda sabit olduğu üzere: ** Sorgusuz sualsiz cennete girebilmek için de şefaatçi talebine gerek vardır. ** Kusurlu olduğunu itiraf eden akıl sahibi herkes, kusurlarının affını talep etmeye muhtaçtır. Acaba kemal iddia eden mü'min çıkar mı? Çıksa, bu noksan sahibi olmanın delili olmaz mı? ** Keza hiçbir kimse amelinin makbul olduğundan emin olamaz. Öyleyse sahib-i amel de amelinin kabul edilmesi için şefaate muhtaçtır. Öyleyse "Günahkâr olmayanlara şefaat talep etmesi gerekmez" diyen kimse için Allah'tan mağfiret ve rahmet de istenmemesi gerekir. Bu ise Resulullah ve seleften gelen duaların mahiyetine ters düşen bir durumdur. Zira herkes Allah'tan rahmet ve mağfiret talep etmiştir. * Ahirette Allah'ı görmek kesindir. Ancak bunun mahiyetini Allah bilir, insanlar idrak edemez. Allah'ı görmek mü'minlere hastır. Münafıklar ve Ehl-i Kitap bundan mahrumdur.

* Bu ümmetten bir cemaat, ateşte azap çektikten sonra, şefaat ve rahmete mazhar olarak oradan çıkacaklardır. Bu hususta başka deliller de mevcuttur.

* Muvahhid olanların ta'zibi, mertebelerine göre farklı olacaktır. Bir kısmı ayaklarına kadar, bir kısmı bacaklarına kadar azaba maruz kalacaktır.

* Secde mahallerini ateş yakmayacaktır. Bunlar ölecekler, azapları da, yakılmaları ve cennete girmekten mahrum kalmaları suretiyle olacaktır. Kâfirler ise azabı tatmak için, ölmeyecekler; istirahat verecek bir hayat da yaşamayacaklar. Bir Ebu Hureyre rivayetinde bu hususta şu tasrih mevcuttur: "Mü'minler ateşe girince ölürler. Allah onları ateşten çıkarmak istedi mi, o saatte azap elemini değdirir." * Hadiste, insan fıtratında mevcut olan tamahkârlık kuvvesi ve matlubunu tahsilde başvurduğu hilesi de gözükmektedir: "Önce ateşten uzaklaştırılmayı, böylece cennet ehliyle az bir irtibat kurmayı talep eder, sonra onlara yaklaşmayı." Hatta bir rivayette ağaç ağaç yaklaşma, sonra girme talep ettiği belirtilmiştir. Şu halde bu durum,

insanı hayvanlardan üstün kılan fikir, akıl gibi vasıfların "yeniden dirilme"den sonra tekrar insana geri geleceğini ifade eder.469

أَّماف ،ِتاَض َرَع َث ًت ِةَمايِقْلا َم ْوَي ُساَّنلا ُض َرْعُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
ْهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ11 □4448□

يذمرتلا هجرخأ .[ِهِلاَمِشِب ٌذ ِخآ َو ِهِنيِمَيِب ٌذ ِخآَف ،ِيدْيَ'ا يف ُفُحُّصلا ُريِطَت .
َكِلذ َدْنِعَف .ُريِذاَعَم َو ٌلاَد ِجَف ،ناَتَض ْرَع

11. (5073)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü insanlar üç kere Allah'a arzedilirler: İlk iki arzedilmede cidal ve özür beyanı vardır. Ama üçüncü arzedilme esnasında ellerde sahifeler uçuşur, kimisi sağ eliyle, kimisi de sol eliyle alır." [Tirmizî, Kıyamet 5, (2427).]470

AÇIKLAMA:

1- Kâri'nin açıklamasına göre, insanlar birinci arz sırasında kendilerini müdafaa edecekler: "Bize peygamber gelmedi" diye Allah'a karşı vaziyet alacaklar.

İkinci arzda ise, gerçekleri itiraf edecekler. Ancak: "Bu günahları sehven, hataen ve cehaletle yaptım, kastım yoktu..." gibi özürleri ileri sürecekler.

Üçüncü arzda ise, herkesin amel defteri ortaya çıkarılacak, saklamaya te'vile imkan kalmayacak. Defterini sağ elinde tutanlar saadet ehlidir, sol elinde tutanlar ise şekavet ehlidir. **2-** 471 Tirmizî, hadisin bir veçhiyle zayıf olduğunu belirtir. Ancak rivayet daha makbul vecihlerden de gelmiştir.

َنْدُي :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاقف ؟ى َوْجَّنلا يف َتْعِمَس اَذاَم ٌلُج َر
ُهَلأَس َو] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ12 □4445ـ .ِنْيَت َّرَم ،هب َر ُف
ِرْعأ :ُلوُقَيف ؟اَذَك َبْنَذ ُف ِرْعَتأ ؟اَذَك َبْنَذ ُف ِرْعَتأ :ُلوُقَيف .ِهِبوُنُذِب ُه ُر ِهِرُقَيف
ُهَفَنَك ِهْيَلَع َعَضَي ىتَح ِهِهب َر ْنِم ُنِم ْؤُمْلا

أ َةَنْعل ُةُلوُقَيف :ُلوُقَيف اَهُت ْرَتَس :ِكْيَلَع يِف اَيْنُّدلا ،و َأغْفِرُ اَه َكَل اَيْوَم .م َّمُث يْطعُن
.ْمِهِهب َر ىلَع اوُبَذَك َنيِذهلا ِء ًُؤُه ِ:قِئ ًخْلا ِسُؤُ ُر ىلَع ْمِهِب َدانُيَف َنيِقِفاَنُمْلا َو

ا أَّماَ وَ ،هِتاَنَسَح ةَفيِ حِ صَŒرِاَّفُكْلا نَِم نَو ُرَخ

ناخيشلا هجرخأ .[نَيِملاَّظلا ىلَع ِ هاللّ .

12. (5074)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam bana: "(Kıyamet günü Allah'ın kişiye hususi) hitabı hakkında ne işittin?" diye sordu. Şu cevabı verdim: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Mü'min Rabbine yaklaştırılır. Öyle ki, (Allah onun) üzerine himayesini indirir ve günahlarını itiraf ettirir. Ona sorar: "Şu şu günahlarını biliyor musun?" Mü'min kul, iki kere: "Evet ey Rabbim, biliyorum!" der. Rab Teala da: "Dünyada iken bunları örterek seni teşhir etmemiştim. Bugün de onları senden affediyorum!" buyurur. Sonra ona hasenat defteri verilir. Amma, kâfirlere ve münafıklara gelince, bunlarla ilgili olarak, bütün mahlukatın huzurunda: "Bunlar Allah namına yalan söylemişler (böylece büyük bir zulümde bulunmuşlardır). Haberiniz olsun! Allah'ın laneti zalimleredir" diye nida olunur" dediğini işittim."[Buharî, Mezalim 2, Tefsir, Hud 4, Edeb 60, Tevhid 36; Müslim, Tevbe 52, (2768).][472]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de temas edildiği gibi (5069-5070) her kul Allah'ın karşısına çıkarılıp, birer birer hesaptan geçirilecektir. Bu muhasebede Allah mü'min kuluna bir rahmet olarak hususi şekilde hitap edecek, kusurlarını, başkaları duymayacak şekilde sayıp dökecektir. İşte bu hitap necva kelimesiyle ifade edilmiştir. Necva, fısıldamak, başbaşa konuşmak, gizli konuşmak gibi manalara gelir. Kirmanî: "Bu hitaba necva denmesi, kâfire olan hitabın aleni olması sebebiyledir" der.

2- Hadiste, kişinin gizli yaptığı günahları başkasına açmamasına bir telmih mevcuttur. Çünkü, Cenab-ı Hak dünyada gizli kalan günahları kıyamet günü affettiğini ifade etmektedir. Bu ifadenin manayı muhalifinden, alenî yapılan veya aleniyet kazanan günahların affı hususunda garanti olmadığı manası çıkar.

Şarihler bu sadedde gelen hadislere dayanarak, kıyamet günü âsi mü'minlerin iki kısım teşkil edeceğini söylemişlerdir.

Birinci kısım: Günahı kendisi ile Rabbi arasında kalanlar. İbnu Ömer hadisi, bunların da iki kısma ayrıldığını ifade eder: * Günahı dünyada örtülenler, Allah kıyamet günü bu günahları onlara karşı örtecektir. * Günahları aşikâr olanlar. Hadis bunların kıyamet günü öncekilerin hilafına muamele göreceğini ifade eder. İkinci kısım: Günahı kendisi ile kullar arasında olanlar. Bunlar da iki kısımdır: * Günahları, sevaplarına galebe çalanlar: Bunlar ateşe girerler, şefaatle tekrar çıkarlar. * 473 Günah ve sevapları eşit olanlar: Bunlar da aralarında kısaslaşmadan cennete giremezler.

: [جاَءَ رَ جُلٌ فَقاَلَ: يا رَ سوُلَ اللّهِ! إنَّ لِي مَمْلُوكِين يُكَذِّبوُنَنِي وَ يَخوُنوُنَنِي
خاَنوُكَ وَ كَذَبوُكَ وَ عَصَوْكَ ـ4444 □ 18ـ وعن عائشة رَ ضِيَ اللّهُ عَنْهاَ قالَتْ
بُهُ مْ . فَكَيْفَ أناَ مِنْهُمْ؟ فقاَلَ رَ سوُلُ اللّهِ #: إذا كاَنَ يَوْ مَ الْقِياَمَةِ يُحْسَبُ ماَ
وَ إنْ كاَنَ عِ قاَبُكَ إياهُمْ دوُنَ ذنُوبِهِمْ كاَنَ فَضْ ًلا لَكَ ، وَ يَعْصوُنَنِي فأشْتِمُهُمْ وَ أضْرِ
وَ عِقاَبُكَ إياَّهُمْ . فإنْ كاَنَ عِقاَبُكَ إياهُمْ بِقَدْرِ ذنُوبِهِمْ كاَنَ كَفاَ ، لَ كَ وَ ً عَلَيْكَ ،
. فَتَنَحَّهب الرَّ جُلُ يَبْكِي. فقاَلَ رَ سوُلُ اللّهِ #: أماَ تَقْرأُ قَوْلَ اللّهِ عِزَّه
وَ كَفَى بِناَ حاَسِبيِنَ . وإنْ كاَنَ عِقاَبُكَ إياهُمْ فَوْقَ ذنُوبِهِمْ اقْتَصَّ لَهُمْ مِنْكَ الْفَضْلَ
لِيَوْمِ الْقِياَمَةِ فَ ًلا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً وإنْ كاَنَ مِثْقاَلَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أتَيْناَ بِهاَ
وَ جَلَّه؛ وَ نَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ

. ءِ شَيْئاً خَيْرا مِنْ مُفاَرَقَتِهِمْ . أُشْهِدُكَ أنَّهُ مْ كُلَّهُمْ أحْرَ ارٌ .] أخرجه الترمذي
فَقاَلَ الرَّ جُلُ: يَا رَ سوُلَ اللّهِ ماَ أجِدُ لِي وَ لِهؤًٍُ

13. (5075)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Benim kölelerim var, bana yalan söylüyorlar ve bana ihanet ediyorlar, bana isyan ediyorlar. Ben de onlara şetmediyor ve dövüyorum. Onlar yüzünden (Allah yanında) durumum ne olacak?" diye sordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kıyamet günü onlar, sana olan ihanetleri, isyanları ve yalanları sebebiyle muhasebe olacaktır. Senin onlara verdiğin ceza ise, eğer cezan onların günahları nisbetinde ise, başabaştır; ne lehine ne de aleyhine olur. Eğer onlara verdiğin ceza günahlarından az ise bu senin için bir fazilet olur. Eğer onlara verdiğin ceza günahlarından çok olursa, bu fazla kısım sebebiyle onlar lehine sana kısas yapılır" buyurdular. Bunun üzerine adam huzurdan çekildi, ağlamaya ve dövünmeye başladı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki: "Sen Allah'ın kitabını okumuyor musun? (Bak ne diyor!) (Mealen): "Biz kıyamet gününe mahsus adalet terazileri koyacağız. Artık hiçbir kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmayacaktır. (O şey) bir hardal tanesi kadar bile olsa, onu getiririz (mizana koyarız). Hesapçılar olarak da biz yeteriz" (Enbiya 47). Adam tekrar: "Allah'a yemin olsun, ey Allah'ın Resulü! Ben hem kendim ve hem de onlar için, ayrılmalarından daha hayırlı bir şey göremiyorum. Seni şahid kılıyorum, hepsi hürdür, (azat ettim)"dedi." [Tirmizî, Tefsir, Enbiya, (3163).] 474

لاَق . ُمَلْعأ ُهلُوُس َر َو ُ هاللّ :اَنْلُق ؟ ُكَحْضأ َّمِم َنو ُرْدَت ْلَه : َلاَقف #ِ هاللّ□ :
ُلوُس َر َك ِحض] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ15 □4444ـ يِهنِم َّإ ادِهاَش
يِسْفَن ىلع َم ْوَيْلا ُزي ِجُأ َ يِهنإ ُلوُقَيَف .ىَلَب : ُلوُقَيَف ؟ ِمْلُّظلا َنِم ينِ ْرِجُت َملأ
ِهب َر اَي : ُلوُقَيَف .هّب َر ِدْبَع ُلا ِةَبَطاَخُم ْنِم ُق ِطْنَتَف .يِقْطِنا :ِهناَك ْرَ ُ لاَقُي َو
ِهيف ىلع َمْتُخَيَف :َلاَق . ادوُهُش َكْيَلَع َنيِبِتاَكلا ِماَرِكْلا َو ، ابيِسَح َكْيَلَع َم ْوَيْلا
َكِسْفَنِب ىَفَك : ُلوُقَيَف ُِلداَجُأ ْيأ :« ُل ِضاَنُأ».ملسم هجرخأ .[ُل ِضاَنُأ ُت ْنُك
َّنُكَنْعَف . اقْحُس َو َّنُكَل ادْعُب : ُلوُقَيَف .ِم ًَكلا َنْيَب َو ُهَنْيَب ِيهلَخُي َّمُث
،ِهلَمَع

مصاخأو .

14. (5076)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) güldüler ve: "Neye güldüğümü biliyor musunuz?" buyurdular. Biz: "Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedik.

"Kulun Rabbine olan hitabından!" buyurdular ve şöyle devam ettiler: "Kul şöyle der: "Ey Rabbim, sen beni zulümden korumadın mı?"Rab Teala: "Evet korudum" buyurur. Kul da: "Fakat ben bugün, kendime, kendimden başka bir kimsenin şahid olmasını asla istemiyorum" der. Rab Teala: "Bugün sana tek şahid olarak nefsin, çok şahid olarak da kiramen katibîn kâfidir" buyurur." Resulullah devamla dedi ki: "Ağzına mühür vurulur ve diğer organlarına: "Konuş!" denilir. Onlar adamın amelini haber verirler. Sonra konuşma hususunda serbest bırakılır. Adam organlarına: "Yazıklar olsun size! Buradan defolun! Ben sizin için mücadele etmiştim" der." [Müslim, Zühd 17, (2969).]475

يِتَّمُأ ْنِم ًُج َر ِصِهلَخُيَس َّلج َو َّزَع َ هاللّ َّنِإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ14 □4444ـ يِتَبَتَك َكَمَلَظأ ؟ ائْيَش اَذه
ْنِم ُرِكْنُتأ : ُلوُقَيَف .رَصَبْلا َّدُم ٍهلِجِس ُّلُك ، ًهِجِس َنيِعْسِت َو ةَعْسِت ُهَل ُرُشْنَيَف
ِقِئ ًَخلا ِسُؤُر ىلع َكْيَلَع َمْلظ ُ َهَّنِإ َو ةَنَسَح اَندْنِع َكَل َّنِإ ىلَب : هلَج َو َّزَع ُ هاللّ
ُلوُقَيَف .ِهب َر اَي َ : ُلوُقَيَف : ٌرْذُع َكَلَفأ : ُلوُقَيَف .ِهب َر اَي َ : ُلوُقَيَف ؟
َنوُظِفاَحْلا ِهِذه اَم ِهب َر اَي : ُلوُقَيَف .َكن ْز َو ْرُضْحا : ُلوُقَي َّمُث .ِهاللّ ُلوُس َر
ادهمَحُم َّنأ ُدَهْشأ َو ُ هاللّ َّإ َهلِإ َ ْنأ ُدَهْشأ :اَهيف ٌةَقاَطِب ُج َرْخُتَف ،َم ْوَيْلا

ةَقاَطِبْلا ِتَلُقَث َو ُتهجِهسلا ِتَشاَطَف ،ِةهفِك يف ُةَقاَطِبْلا َو ،ةَّفِك يف ُتهِجهسلا □ □
ُعَضوُتَف ،مَلْظُت ْنَل َكَّنِإ : ُلوُقَيَف ؟ت ًِجِهسلا ِهِذه َعَم ُةَقاَطِبْلا

ةريغص ةعيقر :ةقاطبلاو ،ريبكلا باتكلا « ُل ِجهسلا».يذمرتلا هجرخأ .[ٌءْىَش□
ىلاع َت ِ هاللّ ِمْسا َعَم ُلُقْثَي ًَو . ةفخلا «شيطلا»و.هنمث اهيف بتكي بوثلا

هيط يف لعجت ام يهو

15. (5077)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Aziz ve celil olan Allah [kıyamet günü], ümmetimden bir adamı mahlukatın üstünden seçer ve onun için doksan dokuz büyük defter açar. Her defter, gözün alabildiği kadar büyüktür. Rab Teala adama sorar: "Bu defterde yazılı olanlardan bir şey inkar ediyor musun? Muhafız katiplerim (olmadık şeyler yazarak sana) zulmetmişler mi?" Kul: "Ey Rabbim! Hayır! (Hepsi doğrudur!)" der. Rab Teala sorar: "(Bunları yapmada beyan edeceğin) bir özrün var mı?" Kul der: "Hayır! Ey Rabbim!" Aziz ve celil olan Allah:

"Evet! Senin bizim yanımızda (makbul, büyük) bir de hasenen var. Bugün sana zulüm yapmayacağız!" buyurur. Hemen bir etiket çıkarılır. Üzerinde "Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden resulallah (şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir)" yazılıdır. Sonra, Rabb Teala der: "Ağırlığını (yani amellerinin ağırlığını) hazırla!" Kul sorar: "Ey Rabbim! Bu defterlerin yanındaki bu etiket de ne?" Rabb Teala der: "Sana zulmedilmeyecek! Hemen defterler Mizan'ın bir kefesine konur, etiket de diğer kefesine. Tartılırlar. Sonunda defterler hafif kalır, etiket ağır basar. Esasen Allah'ın ismi yanında hiçbir şey ağır olamaz." [Tirmizî, İman 17, (2641).] 476

نَم :# َلاَقف ؟ِةهيِلِهاَجْلا يف اَنْلِمَع اَمِب ُذَخاَؤُنأ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي َليِق] : لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردبلا دوعسم ِيِبأ نعو ـ14 □4443□

ا َو ِل َّو ‘اِب َذ ِخُأ ِم ًْس“ا يف َءاَسأ ْنَم َو . ِةهيِلِهاَجْلاŒناخيشلا هجرخأ .[ِر ِخ.
يف َلِمَع اَمِب ْذَخاَؤُي ْمَل ِم ًْس“ا يف َنَسْحأ

16. (5078)- Ebu Mes'ud el-Bedrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dendi, biz cahiliye devrinde yaptıklarımızdan hesaba çekilecek miyiz?" Şu cevabı verdiler: "Müslüman olduktan sonra iyi olana, cahiliye devrinde yaptıklarından sorulmayacaktır. Kötü amel işleyene, hem İslam'daki ameli hem de önceki ameli sebebiyle hesap sorulacaktır." [Buhârî, İstitabe 1; Müslim, İman 189, (120).] 477

AÇIKLAMA:

Hadis, daha önceleri kâfir iken, sonradan Müslüman olan bir kişinin daha önceki hayatından suale maruz kalıp kalmama meselesine kayıdlı ve şartlı olarak cevap getirmektedir. İslam olduktan sonra amel-i salih sahibi ise sual yok, değilse var. Hattâbi der ki: "Bu hadisin zahiri, ümmetin icma ettiği "İslam, öncesini siler" hükmüne muhalefet eder. Allah Teala hazretleri: "Habibim, o küfredenlere söyle ki: Eğer (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse geçmiş (günahları) affedilecektir" (Enfal 38) buyurmuştur." Hattâbi devamla der ki: "Bu hadisin manası şöyle olmalıdır: "Kâfir Müslüman oldu mu geçmişinden muaheze olunmaz. İslam'da çok fazla günah işler ve Müslümanlığına devamla birlikte, aşırı, şiddetli masiyetlere girerse, İslam'da işlediği cinayeti sebebiyle muaheze olunur ve küfür sırasında yaptığı başına kakılır. Sanki şöyle denir: "Sen şu kötü işleri kâfirken yapmadın mı? Müslümanlığın seni bunlardan men etmedi mi?" İbnu Hacer, bu görüşü: "Önceki amelinden yapılacak evvelki muaheze, başa kakma suretiyle, sonraki günahların muahezesi, cezalandırma suretiyle olacaktır" diye özetledikten sonra der ki: "Evla olanı, başkasının görüşüdür. Hadiste geçen "isâe" (günah, kötülük) kelimesinden murad küfürdür, çünkü "küfür", "isâe"nin nihayeti, günahların en şiddetlisidir. Adam irtidat eder ve küfrü üzerine de ölürse, sanki Müslüman olmamış gibidir ve hayatı boyunca yaptığı bütün amellerden muaheze olunur. Buhârî, bu hadisi "Büyük günahların en büyüğü şirktir" hadisinden hemen sona zikretmek suretiyle, bu söylediğimiz açıklamaya işaret etmiş olmaktadır." 478

هِب ام ِزَ افوُق ْوُم ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َناَك ًّإ ٍءْىَش ىلا اَعَد ٍعاَد ْنِم اَم :# ِ هاللّ□ □ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ ْنَعو ـ14 □4444□

يذمرتلا هجرخأ .[َنوُلُؤْسَم ْمُهَّنإ ْمُهوُفِق َو :أ َرَق َّمُث ٌج َر ٌلُج َر اَعَد ْنإ َو ُهَق .
ِرَافُي

17. (5079)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimseyi (küfür veya günah gibi) bir şeye çağıran hiç kimse yok ki kıyamet günü, o çağırdığı şeyle birlikte tevkif edilmemiş olsun. Mutlaka onunla ayrılmaz şekilde beraberdir. Bir adam bir adamı (bir şeye) davet etmiş olsa dahi!" Sonra şu ayeti okudu. (mealen): "Onları hapsedin, çünkü onlar mes'uldürler" (Saffat 24). [Tirmizî, Tefsir, Saffat, (3226).] 479

AÇIKLAMA:

Burada kişinin, propagandasını yaptığı şeyden sorumlu olduğu ifade edilmektedir. İnsanları, bir kişi bile olsa her neye davet etmişse ondan ayrılmayacak ise, kötülüğe çağıran kimse, kötülüklerin yer aldığı cehennemde olacak demektir. Ayetteki "mes'uldürler" ifadesini müfessirler, "akidelerinden, sözlerinden ve hareketlerinden" diye açmışlardır. [480]

DÖRDÜNCÜ FASIL

KEVSER HAVZI'NIN, MİZAN'IN VE SIRAT KÖPRÜSÜ'NÜN EVSAFI

هِدَيِب يِسْفَن يِذهلا َو :َلاَق ؟ِض ْوَحْلا ُةَيِنآ اَم ! ِهاللّ□ Œن ِم ُرَثْكأ ُهُتَيِن□
ِهيف َزيَم ِناَبا .4434ـ□ 1ـ نع يبأ هرذ َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق: [ُتْلُق اَي َر َلوُس
ِحَصْملا ِةَي ِةَيِنآ ُةَنَجْلا : َنْم َرَش ِب َب اَهنِم ْمَل ،أَمْظَي ِآ َرِخ اَم ِهْيَلَع ُبُخشَي
ِنَم َعْلا ِلَس .[أخرجه مسلم عَدَد ِنُجوُم ِالسَّمَاء َو َكو َاكِبَها يف الليَّلِة ِالمظْلُمَة
. ُعْر ُضُه ُمِثْل ُطوُلِ َما َبيْن َعمَّانَ ِالى أيلَة، َو َماؤُه ُأشَدُّ َبيَاضا ِمن َاللبَن، َو َأحلى
ِمن َالجنَّةِ

. والترمذي.«يَشْخَ ُب» أ ىا يسيل ويجرى

1. (5080)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, Kevser havzının kapları nedir?" Şu cevabı lutfettiler: "Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onun kapları açık ve karanlık bir gecede gökteki yıldızlardan daha çoktur. Cennetin kaplarından kim içerse artık ömrünün sonuna kadar hiç susamaz. Havzın cennetten çıkan iki oluğu gürül gürül akar. Genişliği uzunluğuna denktir. Bu da Amman'dan Eyle'ye olan mesafe kadardır. Suyu sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır." [Müslim, Fezail 36,l (2300); Tirmizî, Kıyamet 16, (2447).]481

ر َسُول ُاللّه ِ #: إِنَّ لِكُلِه نَبِيِه ٍحَوْ ضا تَرِ دُه ُأمَّتُهُ، وإنَّهُمْ يَتَبَاهَوْ نَ أيُّهُم□
َقَال :[ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍبدنَج نب ِة َرُمَس نعو 2ـ □4431□

. أكْثَرُ َو ارِدَة ، َو إنِّي أرْجُ وْ أنْ أكوُنَ أكْثَرَ هُمْ َو ارِدَة]. أخرجه الترمذي

2. (5081)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her peygamberin bir havzı vardır. Ümmeti oraya su almaya gelir. Peygamberlerin her biri, hangisinin suya geleni çok diye övünürler. Su almaya gelen ümmeti en çok olan peygamberin ben olacağımı ümid ediyorum." [Tirmizî, Kıyamet 15, (2445).]482

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ahirette her peygambere mahsus müstakil bir havz olacağını belirtmektedir. Ümmetleri, bu havzlara gelip suyundan içecektir. Her peygamber havza gelenlerinin çokluğu ile iftihar edecektir. Bundan maksad ümmetlerinin çokluğudur. Resulullah da ümmetinin sayıca çok olmasını arzu ve temenni etmekte, diğer peygamberlere karşı bu çoklukla iftihar etmeyi arzulamaktadır.

Sadedinde olduğumuz hadis Muhammed ümmetinin çokluğu hususunda Resulullah'ın ümidini ifade eder. Aliyyü'l-Kârî der ki: "Resul-ü Ekrem bu ümidini, ümmetinin cennette seksen saf tuttuğunu, diğer ümmetlerin ise sadece kırk saf teşkil ettiğini vahyen bilmezden önce ifade etmiş olmalıdır." 483

نِم اضاَيَب ٌّدَشأ ُ، هاللّ ِهِيِناَطْعأ ِةَّنَجْلا يف ٌرْهَن :َلاَق ؟ ُرَث ْوَكْلا اَم :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلِئُس] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ8 □4432ـ ُمَعْنأ اَهُلِكآ :# َلاَقف
.ٌمَعاَنَل ِهِذه َّنإ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقف .ِرو ُزَجْلا ِقاَنْعأَك اَهُقاَنْعأ ٌرْيَط
ِهيف ،لَسَعْلا َنِم َىلْحأ َو ،نَبَّللا

. اَهِنم].يذمرتلا هجرخأ

3. (5082)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "Kevser nedir?" diye sorulmuştu.

"Cennette bir nehirdir. Allah onu bana verdi. O, sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Onda (nehirde) bir kuş vardır, boynu deve boynuna benzer!" buyurdular. Hz. Ömer atılarak: "Öyleyse o müreffehtir!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Onu yiyen, ondan da müreffehtir!" buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 15, (2445).] 484

AÇIKLAMA:

Bu hadis cennette, Kevser nehrinin civarında yaşayan bir kuş hakkında bilgi vermektedir. Boynu deve boynuna benzeyen bir kuş. Cennet ehli bu kuşun etinden yiyecektir. Hadisin Ahmed İbnu Hanbel'de gelen bir veçhi biraz daha teferruatlı. Meali şöyle: Aleyhissalâtu vesselâm: "Cennet kuşu, deveye benzer, cennetin ağaçlarından beslenir" demişti ki, Hz. Ebu Bekr atıldı: "Ey Allah'ın Resulü! Bu kuşlar muhakkak müreffehtirler!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Ondan yiyenler daha

---

479 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/392.

da müreffehtirler. Ondan yiyenler daha da müreffehtirler, ondan yiyenler daha da müreffehtirler! Ben ümid ediyorum, sen ondan yiyenlerden olacaksın!" buyurdular."[485]

ناخيشلا هجرخأ .[ِض ْوَحْلا ىلَع ْمُكُطرَف اَنأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ .
هاللّ َي ِض َر بدنُج نعو ـ5 □4438□

4. (5083)- Hz. Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben havza ilk geleniniz olacağım!" [Buhârî, Rikak 53; Müslim, Fezail 25, (2289).] [486]

مُكْنِم ُلاَج ِر هيلا َّنَعف ْرُيَل َو ، ِض ْوَحْلا ىلَع ْمُكُط َرف اَنأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنبا نعو ـ4 □4435ـ ، اقْحُس :ُلوُقأف .
َكَدْعَب اوُثَدْحأ اَم ي ِرْدَت َ َكهنإ :ُلاَقُيَف .يِباَحْصأ ِهب َر ْيأ :ُلوُقأف .يِنوُد
اوُجِلُتْخا ُمُهَلِواَن ْ‘ مِهْيلإ ُتْي َوْهأ اَذإ ىهتَح

ناخيشلا هجرخأ .[يِد ْعَب َلَّدَب ْنَمِل اقْحُس .

5. (5084)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben havzın başına sizden önce geleceğim. Bana sizden bazı kimseler yükseltilip (gösterilecek). O kadar ki, eğilsem onları tutarım. Ama hemen geri çekilecekler.

"Ey Rabbim! bunlar benim ashabım!" derim. Ama bana: "Senden sonra bunların ne bid'alar yaptıklarını sen bilmezsin!" denilir. Ben de: "Dini benden sonra değiştirenler rahmetten uzak olsun, rahmetten uzak olsun!" derim." [Buhârî, Rikak 53, Fiten 1; Müslim, Fezail 32, (2297).] [487]

لج َّرلا َلِبإ ُلُج َّرلا ُدوُذَي اَمَك ُهْنَع َساهنلا ُدوُذأ اَنأ َو ، َض ْوَحْلا هيلَع يِتَّمُأ ُد□
ِرَت] :ةريره يبأ نع ،ملسمل ىرخأ يفو ـ4 □4434ـ ،ءوُض ُوْلا ِراَثآ ْنِم َنيِلَّجَحُم ا
هرُغ هيلَع َنوُد ِرَت ،ْمُك ِرْيَغ ٍدَح‘ َتَسْيَل اَميس ْمُكَل ،مَعَن : َلاَق ؟اَنُف ِرْعَت ِ هاللّ
َلوُس َر اَي :اوُلاَق .ِهِلبإ ْنَع اوُثَدْحأ اَم ي ِرْد َت ْله َو : ُلوُقَيَف ، ٌكَلَم يِنُبي ِجُيَف ؟
يِباَحْصأ يِباَحْصأ ِهب َر اَي :ُلوُقأف ،هيلا َنوُل ِصَي ًف ْمُكْنِم ٌةَفِئاَط ِيهنَع َّنَدُصَتل
َو

و ِلَسَعْلا َنِم َىلْحأ َو ِجْلَّثلا َنِم اضاَيَب ُّدَشأ َوهَل ،َنَدَع ىلا □ Œدَدَع ْنِم ُرَثْكأ ُهُتَينِ□
َةَلْيأ ْنِم ُدَعْبأ ي ِض ْوَح َّنإ َو] :ىرخأ يفو.[؟ َكَدْعَب

ادعب يأ « اقحُس»و.ةعرسب اوذخأ يأ «اوُجِلَتْخا».ءاملا نيدراولا موقلا بلع .
مدقتملا « ُطرفلا».[ِموُجُّنلا

6. (5085)- Müslim'in bir diğer rivayetinde Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim havzın başında yanıma gelecek. Ben, tıpkı devesinden başkasının devesini kovan bir kimse gibi, havzımdan (bazı) insanları kovarım!" Yanındakiler: "Ey Allah'ın Resulü! Bizi tanıyacak mısınız?" dediler.

"Evet buyurdu. Sizin, başkasında olmayan bir alâmetiniz olacak. Sizler yanıma alın ve abdest uzuvlarında, abdestin eseri olan bir nurla geleceksiniz. Ancak sizden bir grup benden engellenecek, onlar bana ulaşamayacaklar. Ben: "Ey Rabbim onlar benim ashabım, onlar benim ashabım!" diyeceğim. Ama bir melek bana cevap verip: "Senden sonra onlar ne bid'alar ortaya çıkardılar biliyor musun?" diyecek." [Müslim, Taharet 37, (247).] Bir diğer rivayette şöyle buyrulmuştur: "Havuzum Eyle ile Aden arasınaki mesafeden daha geniştir. Onun rengi kardan daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Onun maşrabaları yıldızlardan daha çoktur." [488]

هيلَع ُد ِرَي ْنَّمِم ٍء ْزُج ِفْلأ ِةَئاِم ْنِم ٌء ْزُج ْمُتْنأ اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر مقرأ نب ديزي نعو ـ4 4434

دواد وبأ هجرخأ .[ٍةَئا ِمْنامَث ْوأ ِةَئاِمَعْبَس :َلاَق ؟ٍذِئَم ْوَي ْمُتْنُك ْمَك :َليِق .
َض ْوَحلا .

7. (5086)- Yezid İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Siz (ashabım), havzın başında yanıma gelenlerin yüz bin cüzünden sadece bir cüzünü teşkil edeceksiniz!" Yezid'e: "O gün siz ne kadardınız?" diye soruldu da: "Yedi yüz veya sekiz yüz kadardık!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Sünnet 26, (4746).] [489]

AÇIKLAMA:

---

484 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/394.

1- Hadisin Ebu Davud'daki aslında şu ziyade var: "Biz (bir seferde) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber idik. Bir yerde mola verdik. (Bu sırada) buyurdular ki: "...Kaydedilen bu ziyade, Yezid İbnu Erkam'ın "Kaç kişi idiniz?" sorusuna verdiği cevaptaki isabetlilik hususunda kanaat verir. Aksi takdirde: "O sıralarda bütün Müslümanların sayısı ne kadardı?" gibi bir muhtevada anlamak gerekir ki, buna verilen cevap daha az yakin hasıl eder.

Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada rakamın hakikatını değil de, kesrette mübalağa kasdetmiş olması da muhtemeldir.

2- Son yedi hadis, ahiretteki havuzla ilgili farklı bilgiler sunmaktadır. Havuz, Kevser havzı diye de adlandırılır. Kur'an-ı Kerim'de Kevser suresinde bahsedilen kevserle de bu havzın kastedildiği kabul edilmiştir. Kevser, mütevatir denecek kadar çok sayıda sahabe tarafından zikredilmiş gaybî bir hakikattır, inanılması şarttır. Bazı tahkiklerde kevserle ilgili rivayette bulunan sahabilerin sayısı elliden fazladır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kevser sebebiyle de diğer peygamberlere bir üstünlüğe sahip olacaktır. Rivayetler, cennetteki kevserin, cennet kapılarının yanında ve el'an mahluk olduğunu ifade eder. Yukarıda kevser, sırattan önce mi sonra mı diye beyan edilen ihtilafı belirtmiştik. Makbul görüşe göre iki adet kevser mevcuttur. Biri cennetin içindedir, diğeri sırattan öncedir ve mahşer yerindedir. 5081 numaralı hadis, her peygamberin bir kevseri olduğunu belirtiyor. Ancak onlar Resulullah'ın kevseri kadar büyük değildir.

Kevser, sırattan sonra ümmetin bir toplanma yeridir. Resulü Ekrem'le bir buluşma, görüşme yeridir. Resulullah, oraya kadar gelebilen bir kısım kimselerin oradan kovulacağını belirtmiştir (5085. hadis). Bu kovulanlar kimlerdir, bu hususta ihtilaf vardır. Bunlara: "Münafıklar ve mürtedler" diyen olmuş. "Resulullah zamanında mü'min olup da sonradan irtidat edenler" diyen olmuştur. Ancak Hattâbî: "Ashab-ı Kiram'dan irtidat eden yoktur, irtidat edenler çöl Araplarıdır" demiştir. Bazıları: "Bunlar, mü'min olarak ölen büyük günah sahipleri ile bid'atları küfür derecesine ulaşmayan ehl-i bid'attır" demiştir.

Bunların cehenneme gitmeleri kat'î değildir. Günahları, kusurları sebebiyle havzın yanından kovulmuş olsalar da, Allah'ın rahmetine mazhar olarak cennete girmeleri de muhtemeldir. İbnu Abdilberr: "Havuzdan kovulacaklar zümresini, Haricîler, Rafizîler ve diğer ehl-i bid'a ile dinde bid'a çıkaranlar, zulümde ileri gidenler, haksız yere mal yiyenler, günah-ı kebireyi alenî işleyenler teşkil edecek" der. Bunların havza kadar yaklaşmalarının, kıldıkları namazların tesiriyle, abdest uzuvları ve alınlarında zuhur eden nur ve parlaklık sayesinde olduğu belirtilmiştir.490

نْيأَف : تُلْق . هُاللّ ءَاش نْإ لٌعِاَف اَنأ : َلاَق .ِةَمايِقْلا َم ْوَي ِ هاللّ َلوُس َر اَي يِل□
ْعِفْشأ : تُلْق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍسنأ نعو ـ3 □4434ـ : َلاَق ؟ َكَقْلأ ْمَل ْنإف
: تُلْق .ِنا َزيِمْلا َدْنِع يِنبُلْطاَف :َلاَق ؟ َكَقْلأ ْمَل ْنإف : تُلْق .ِطا َر ِهصلا ىلَع
يِنبُلْطَت اَم َل َّوأ يِنبُلْطا :َلاَق ؟َك ُبُلْطأ

يذمرتلا هجرخأ .[َن ِطا َوَملا َةَث ًَّثلا ِهِذه ُئِطْخُأ َ يِهنِإف ،ِض ْوَحلا َدْنِع.
يِنبُلْطاَف

8. (5087)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir gün), ey Allah'ın Resulü! Kıyamet günü bana şefaat edin!" dedim.

"İnşaallah yapacağım!" buyurdular. Ben tekrar:

"Sizi nerede arayıp bulayım?" dedim.

"Beni ilk aradığın zaman sırat üzerinde ara!" buyurdular.

"Size (orada) rastlayamazsam?" dedim.

"Mizan'ın yanında beni ara!" buyurdular.

"Orada da size rastlayamazsam?" dedim.

"Öyeyse beni havzın yanında ara! Zira ben üç mevkinin dışına çıkmam!" buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 10, (2435).]491

AÇIKLAMA:

1- Başka hadislerde beyan edildiği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün ümmetine şamil olmak üzere umumi bir şefaati vardır. Hz. Enes (radıyallahu anh), burada hususi bir şefaat talep etmiş olmalıdır. **2-** Tîbî, burada Hz. Enes'in şunu sormayı kasdetmiş olacağını tahmin eder: "Hangi kritik mevkilerde ben sizin şefaatinize en ziyade muhtaç durumda olacağım?" Soru bu olunca Aleyhissalâtu vesselâm'ın cevabı şu manayı ifade eder: "Sen benim şefaatime en ziyade şu mevkilerde muhtaç olacaksın: Sırat üzerinde, mizanın yanında ve havzın başında." Tîbî'nin bu yorumuna hayran kalmamak mümkün değil. Gerçekten uhrevi' maceranın belli başlı kritik ve hatarlı yerleri buralardır. Önceki rivayette de geçtiği üzere havzın başından kovulmak var, hem de hayvanların kovulurcasına kovulmak... Nitekim, müteakip rivayette (aleyhissalâtu vesselâm), bu üç yerin hassasiyetine dikkat çekmiştir. Hz. Aişe sorar: "Kıyamet günü ehlinizi hatırlayacak mısınız?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Üç yer var ki oralarda kimse kimseyi hatırlayamaz." buyurur. Hz. Aişe hadisi ile Enes hadisi arasındaki tearuzu bazı alimler şöyle te'lif ederler: "Resulullah, Hz. Aişe'ye, "Resulullah'ın zevceleri olmaları sebebiyle hususi ilgiye mazhar olacağız" diye aşırı güvenle ibadet ve tazarruda noksanlık göstermesinler diye böyle cevap vermiş, ye'se düşürmemek için de Hz. Enes'e öyle cevap vermiştir." Başka yorumlar da var.

3- Hadis, ahirette önce sırat, sonra mizan, sonra da havzın geldiğini ifade etmektedir. Ancak bazı rivayetlerden havzın sırattan önce olduğu anlaşılmaktadır. Bu müşkili Kurtubî: "Resulullah'ın havzı ikidir: Biri mevkıfta sırattan önce, diğeri de cennetin içindedir, her ikisine de Kevser denir" diyerek te'lif eder. Ancak İbnu Hacer bu[492] görüşe katılmaz.

تْيَكَبَف َراَّنلا ُت ْرَكَذ : ُتْلُق ؟ ِكيِكْبَي اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف . ُتْيَكَبَف َراَّنلا□ .
ُت ْرَكَذ] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4 □4433□

لُقْثَي ْمأ ُهُنا َزيِم ُّف ِخَيأ َمَلْعَي يهتَح ،نا َزيِمْلا َدْنِع : ادَحأ ٌدَحأ ُر ُكْذَي ً َف□□
َنِطا َوَم ِةَثَث يف اَّمأ : َلاَق ؟ِةَمايِقْلا َم ْوَي ْمُكيِلْهأ َنورُكْذَت ْلَهَف

يَنا َزْهَظ َنْيَب َع ِض ُو اَذإ ِطا َرهصلا َدْنِع َو . ِه ِزْهَظ َءا َر َو ْمأ ِهِلاَمِش يف□
مأ ِهِنيِمَي يف ،ُهُباَتِك ُعَقي َنْيأ َمَلْعَي يهتَح ،فُحُّصلا ِرُياَطَت َدْنِع َو

دواد وبأ هجرخأ .[َزوُجَي يهتَح ،َمَّنَهَج .

9. (5088)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ateşi hatırlayıp ağladım. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Niye ağlıyorsun?" diye sordu.

"Cehennemi hatırladım da onun için ağladım! Siz, kıyamet günü, ailenizi hatırlayacak mısınız?" dedim. "Üç yerde kimse kimseyi hatırlamaz: Mizan yanında; tartısı ağır mı geldi hafif mi öğreninceye kadar, sahifelerin uçuştuğu zaman; kendi defterini nereye düşecek, öğreninceye kadar: Sağına mı soluna mı; yoksa arkasına mı? Sıratın yanında; cehennemin iki yakası ortasına kurulunca; bunu geçinceye kadar." [Ebu Davud, Sünen 28, (4755).][493]

AÇIKLAMA:

Gaybî olan hakikatlerden biri mizandır. Ahirete imanın bir cüz'üdür. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, bi'l-icma "Mizan haktır" demiştir. Hadislerden başka, Kur'an'la da sabittir. Ayet-i kerimede: . ةَماَيِقْلا ِم ْوَيِل َطْسِقْلا َني ِزا َوَمْلا ُعَضَنو "Biz kıyamet gününe mahsus adalet terazileri koyacağız. Artık hiçbir kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmayacaktır. (O şey) bir hardal tanesi kadar bile olsa onu getiririz (mizana koyarız). Hesapçılar olarak da biz yeteriz" (Enbiya 47).

Mizan, kıyamet günü kurulur. Kulların amellerinin yazılmış olduğu defterler mizanda tartılır. Bu mizanın iki kefesi vardır; biri hasenatın tartılması için, diğeri de seyyiatın. Hasan Basrî'den gelen bir rivayete göre mizanın bir de dili vardır. 494

BEŞİNCİ FASIL

ŞEFAAT HAKKINDADIR

UMUMİ AÇIKLAMA:

Şefaat, en-Nihaye'ye göre, lügat olarak insanların arasında cereyan eden cürüm ve zünubun affını taleb etmektir. Bu talebi, yani şefaatte bulunmayı kabul edene şâfî, şefi' ve müşeffi' denir. Dilimizde kısaca şefaatci deriz. Şefaati kabul edilene de müşeffa denir.

Hadislerde dünya ve ahiret işleri için şefaat meselesi sıkça geçer. Kelimenin burada anlaşılan manası dışında başka kullanışları da var. Ancak mevzumuzun dışında kalır. Şefaatle ilgili açıklamalar, başka vesilelerle daha önce de geçti. Bu kısımda şefaatle ilgili hadislerin açıklaması zımnında da bazı teferruata yer vereceğiz.

* Resulullah dünyevî işlerde şefaatte bulunmayı tavsiye ve teşvik eder. Sadece hududa giren cürümlerin affı, tahfifi gibi hususlarda şefaat yasaklanmıştır. Bunun dışındaki her çeşit meselede -yeter ki başkasının hukukunu zayi etmeye müncer olmasın- şefaat teşvik edilmiştir.

* Uhrevî şefaat meselesinde Ehl-i Sünnet icma eder. Bazı dalalet fırkaları uhrevî şefaati inkâr etmiştir. Ahirette şefaatin hak olduğunda ihtilaf yoksa da, bazı teferruatta Ehl-i Sünnet de ihtilaf etmiştir. Kadı İyaz der ki: "Ehl-i Sünnete göre, şefaat aklen caiz, şu ayetlerin sarahatine göre de rivayeten vacibtir: "O gün Rahman'ın izin verip sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez" (Tâ-Ha 109). Keza: "Onlar, Allah'ın razı olduğu kimseden başkasına şefaat edemezler..." (Enbiya 28). Başka ayetler de var." Bu hususta Sadık Zat (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haberi de çoktur. Öyle ki, miktarı tevatür derecesine ulaşmıştır. Ahirette Aleyhissalâtu vesselâm'ın günahkâr mü'minlere şefaat edeceği hususunda selef, halef ve daha sonra gelen Ehl-i Sünnet icma etmiştir.

Günahkârların cehennemde ebedî kalacağı itikadında olan Haricîlerle bir kısım Mu'tezile mensupları şefaati reddederler. Delilleri şu ayettir: "Şefaat edeceklerin şefaati onlara bir fayda vermez" (Müddessir 48). Keza: "Onları o yakın gün ile korkut ki, yürekleri ağızlarına gelir ve dehşetle yutkunur dururlar. Artık zalimler için ne bir samimi dost vardır ne de sözü dinlenir bir şefaatci" (Mü'min 18). Bu ayetler kâfirler hakkındadır. Bunların şefaatle ilgili hadisleri "ahirette derecelerin artmasına mütealliktir" şeklindeki te'villerine gelince, bu te'vil batıldır.

Hadislerin elfazı onların görüşlerinin batıl olduğu ve ateş vacib olanların cehennemden çıkarılacakları hususunda sarihtir. Ancak şunu da belirtelim ki, şefaat beş kısımdır: **1)** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a mahsus olan: Bu şefaat, Mevkıf'ın korkusundan teskin ve hesabın tâcili ile ilgilidir.

2) Bir grup insanın hesapsız olarak cennete girmesiyle ilgili olanı. Müslim'de gelen bir rivayet bunun da Peygamberimiz Aleyhissalâtu vesselâm'a has olduğunu belirtmektedir. **3)** Ateş vacib olan bir kısım insanlara Resulullah ve Allah'ın dilediği başka kimselerin yapacağı şefaat. **4)** Günahkârlardan ateşe girenler hakkındaki şefaat. Bunların cehennemden Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in, meleklerin ve mü'min kardeşlerinin şefaatiyle çıkacakları hususunda pek çok hadis gelmiştir. Nitekim şu hadiste ifade edildiği üzere Lailaheillallah diyen herkesi Allah ateşten çıkaracaktır. "Cehennemde sadece kâfirler kalır."

5) 495 Cennet ehlinin, cennetteki derecesinin artmasını sağlayacak şefaat.

يِهنإِو ،ُهَت َوْعَد هيِبَن ُّلُك َلَّجَعَتَف ،ٌةَباَجَتْسُم ٌة َوْعَد ٍهيِبَن ِهلُكِل :#ِ هالّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ةريره يِبأ ْنَع ـ1 4434ـ ةثلا هجرخأ .[ائْيَش ِ
هللاِب ُك ِرْشُي َ يِتَّمُأ نِم َتاَم ْنَم :ىلاعَت ُ هالّ َءاَش ْنإ ٌةَلِئاَن َيِهَف ،ةَماَيِقْلا َم ْوَي
يِتَّمُ‘ ةَعاَفَش يِت َوْعَد ُتأَبَتْخا

يذمرتلاو .

1. (5089)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her peygamberin müstecab (Allah'ın kabul edeceği) bir duası vardır. Her peygamber o duayı yapmada acele etti. Ben ise bu duamı kıyamet gününde, ümmetime şefaat olarak kullanmak üzere sakladım (kullanmayı ahirete bıraktım). Ona inşaallah, ümmetimin şirk koşmadan ölenleri nail olacaktır." [Buhârî, Da'avat 1, Tevhid 31; Müslim, İman 334, (198); Muvatta, Kur'an 26, (1, 212); Tirmizî, Daavat 141, (3597).] 496

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise göre "her peygamberin müstecab olan sadece bir duası var olduğu" manası çıkmaktadır. Halbuki, başta Resulullah olmak üzere bütün peygamberlerin nice duaları makbul olmuştur. Ortada bir müşkil gözükmekte ise de, alimler: "Burada kastedilen kabul edileceği kesin olan duadır, diğer dualarında esas olan kabulü hususunda ümiddir, "kesinlik" yoktur" diyerek cevap vermişlerdir. “Her peygamberin müstecab bir duası vardır” ibaresini, alimler farklı yorumlara tabi tutmuştur: * Bazısı: "En efdal duasıdır, başka duaları da var" demiştir. * Bazısı: "Herbirinin ümmeti hakkında müstecab umumi bir duası vardır; ya helak olmaları, ya da kurtuluşa ermeleri için. Hususi dualara gelince, bunların bir kısmı müstecabtır, bir kısmı değildir" demiştir. * Bazısı: "Her bir peygamberin bir duası vardır, onu şahsı veya dünyası için kullanır. Tıpkı Hz. Nuh aleyhisselam'ın: "Ey Rabbim, kâfirlerden yeryüzünde tek bir kişi bırakma" (Nuh 26) diye yaptığı dua, Hz. Zekeriya aleyhisselam'ın: "(Rabbim) sen yüce katından bana bir veli bağışla!" (Meryem 5) diye yaptığı dua ve Hz. Süleyman aleyhisselam'ın "Benden sonra kimseye nasib olmayacak bir mülkü bana ihsan et!" (Sad 35) diye yaptığı gibi" demiştir.

2- Hadis, bütün duaların -peygamberler bile yapmış olsa- istendiği şekilde kabul edilmeyeceğini gösteriyor. Ancak her duaya bir cevap olacağını daha önce belirtmiştik.

Resulullah, ümmetinden (yani ümmet-i da'vetten, ümmet-i icabetten değil) bir kısmına beddua ettiği vakit, "Kullarımın tedbir ve idaresinden senin elinde bir şey yoktur ve sen onların inkârlarından mes'ul değilsin. Allah dilerse onlara tevbe nasib eder, dilerse zalim oldukları için azab verir" (Al-i İmran 128) ayeti nazil olmuş ve bundan Resulullah'ı menetmiştir.[497]

3- İbnu Battal der ki: "Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer peygamberlere olan bir üstünlüğü beyan edilmektedir: "Makbul duada, ümmetini kendisine ve ehl-i beytine tercih etmektedir. Keza diğer birkısım peygamberler kavimlerinin helaki için bu duayı kullanırken, Aleyhissalâtu vesselâm helak-ı ümmet için de bunu kullanmamıştır." İbnu'l-Cevzî de şu yorumu ilave eder: "Bu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hüsn-i tasarrufunun ve kesret-i kereminin de bir ifadesidir. Çünkü duayı en uygun yerde kullandı. Şöyle ki: Ümmetini kendine tercih etti; isabetli karar vermesinin de bir ifadesidir, çünkü duasını, ümmetinden, bu duaya en çok muhtaç olanlara yani günahkârlara ayırdı. Gerçekten günahkârlar ona, muti olanlardan daha ziyade muhtaçtır." Nevevî de şöyle der: "Bu hadis, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmetine karşı duyduğu kemal mertebesindeki şefkat ve re'fetini, ümmetin menfaatine olan hususlarda itina ve dikkatini göstermektedir. Ümmetine olan bu şefaati ve yakın ilgisi sebebiyle, müstecab duasını, ümmetin en mühim ihtiyaç anına sakladı." **4-** Hadiste geçen "Şefaatim ümmetimden şirk koşmadan ölenlere ulaşacaktır" ibaresinden, Ehl-i Sünnet "Kebairde ısrar bile etmiş olsa, mü'min olarak ölen, cehennemde ebedî kalmayacaktır" hükmüne bir delil bulmuştur. 498

دواد وبأ هجرخأ .[يِتَّمُأ ْنِم ِرِئاَبَكْلا ِلْه‘ يِتَعاَفَش :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ2 □ 4444□

ةَعاَفَّشلِل َو ُهَلاَمَف ِرِئاَبَكْلا ِلْهأ ْنِم ْنُكَي ْمَل ْنَم] :رباج لاق يذمرتلا□] .
دازو.يذمرتلاو

2. (5090)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şefaatim, ümmetimden büyük günah sahipleri içindir." [Tirmizî, Kıyamet 12, (2437); Ebu Davud, Sünnet 23, (4739); İbnu Mace, Zühd 37, (4310).]

Tirmizî, şu ziyadeyi kaydeder: "Hz. Cabir (radıyallahu anh) dedi ki: "Kebair (büyük günah) ehli olmayanın şefaate ne ihtiyacı var!" 499

AÇIKLAMA:

Hadis, kebair işlemiş olması sebebiyle kendisine cehennem gereken kimseye şefaat sebebiyle ateşe girmeyeceğini, Lailahe illallah Muhammederrasulullah diyenlerden günahı sebebiyle ateşe girenlerin yine şefaat sayesinde cehennemden çıkarılacaklarını ifade etmektedir. Hadisi Tîbî: "Helak olanları kurtaracak olan şefaatim büyük günah işleyenlere hastır" diye anlamıştır. Şefaatle ilgili bazı teferruatı umumî açıklamada kaydettik. 500

مَداَ نَوُتأَيَف ،ٍضْعَب ىلا ْمُهُضْعَب ُساَّنلا َجاَم ِةَماَيِقْلا ُم ْوَي َناَك اَذإ :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ 8 □4441ـ ،َميِها َرْبإ َنوُتأَيف ِ،
هاللّ ُليِلَخ ُهَّنإف ،ُمَّسلا ِهْيَلَع َميِها َر ْ ًبإِب ْمُكْيَل ًع ْنِكل َو اَهَل ُتْسَل : ُلوُقَيَف .
َكتَّي ِهرُذِل ْعَفْشا : َنوُلوُقَيَف ،ُمَّسلا ِهْيَلَع ،سيِعِب ْمُكْيَلَع ْنِكَل َو ،اَهَل ُتْسَل :
ُلوُقَيَف : ُمَّسلا ِهْيَلَع سوُم َنتْؤُيف .ىلاعت ِ هاللّ ُمِيلَك ُهَّنإف ،سوُمِب ْمُكْيَلَع ْنِكَل
َو ،اَهَل ُتْسَل ُلوُقَيَف .اَهَل اَنأ : ُلوُقاَف ،ِينوُتأَيَف .# ٍدهمَحُمِب ْمُكْيَلَع ْنِكَل َو ،اَهَل
ُتْسَل : ُلوُقَيَف . ُمَّسلا ِهْيَلَع سيِع نتْؤُيف ُهُتَمِلَك َو ىلاعت ِهاللّ ُحو ُر ُهَّنإف ، اد
ا اَهْيِل َع ُرِدْقأ َ َدِماَحُمِبŒِجاَس يِهب َرِل ٌّر ِخأ َّمُث . ُهاللّ اَهِينُمِهْلُي ،َن
ُهُدَمْحاَف ،هْيَدَي َنْيَب ُموُقاَف يِل َنَذؤُيف ،يِهب َر ىلَع ُنِذأَتْساف ُ،قِلَطْناف يف َناَك
ْنَمَف ِقلَطْنا ُلوُقَيَف .يِتَّمُأ يِتَّمُأ ِهب َر اَي : ُلوُقاَف ْعَّفَشت ْعَفْشا َو ،ُهَطْعُت ْلَس َو ،
َكَل ْعَمْسُي ْلُق َو ، َكسأ َر ْعَف ْرا ! ُدهمَحُم اَي : ُلوُقَيَف ُهَل ٌّر ِخأ َّمُث ِدِماَحَمْلا
َكلِتِب ُهُدمْحاَف هيهب َر ىلا ُع ِج ْرأ َّمُث . ُلَعفأَف قِلَطْناَف .اَهْنِم ُهج ِرْخاَف ٍناَميإ

فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ بُرَّةٍ أَوْ شَعِيرَةٍ مِنْ
دا فَيُقَالُ لِي مِثْلُ الأَوَّلِ. فَأَقُولُ: يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي. فَيُقَالُ لِي انْطَلِقْ، فَمَنْ كَانَ
سَاجِ

فَأَفْعَلُ. ثُمَّ أَعُودُ إِلَى رَبِّي، فَأَفْعَلُ كَمَا فَعَلْتُ. فَيُقَالُ لِي: ارْفَعْ
كَانَ فِي قَلْبِهِ أَدْنَى مِنْ مِثْقَالِ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَخْرِجْهُ مِنْهَا. فَأَنْطَلِقُ،
لِي: يَا مُحَمَّدُ رَأْسَكَ مِثْلَ الأَوَّلِ، فَأَقُولُ: يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي. فَيُقَالُ: انْطَلِقْ، فَمَنْ
رَبِّي فِي الرَّابِعَةِ، فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ. ثُمَّ أَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا. فَيُقَالُ
. قَالَ: لَيْسَ ذَلِكَ لَكَ، أَوْ فَأَخْرِجْهُ مِنَ النَّارِ. فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَرْجِعُ إِلَى رَ
سَلْ تُعْطَهْ، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ؛ فَأَقُولُ: يَا رَبِّ ائْذَنْ لِي فِيمَنْ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ
ارْفَعْ رَأْسَكَ، وَقُلْ يُسْمَعْ لَكَ، وَ

. وَكِبْرِيَائِي وَعَظَمَتِي لأُخْرِجَنَّ مِنْهَا مَنْ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ.] أخرجه الشيخان
قَالَ: لَيْسَ ذَلِكَ إِلَيْكَ، وَلَكِنْ وَعِزَّتِي وَجَلاَلِي

3. (5091)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet gününde, insanlar birbirlerine girecekler. Hz. Adem aleyhisselam'a gelip: "Evlatlarına şefaat et!" diye talepte bulunacaklar. O ise: "Benim şefaat yetkim yok. Siz İbrahim aleyhisselam'a gidin! Çünkü o Halilullah'tır" diyecek. İnsanlar Hz. İbrahim'e gidecekler. Ancak o da: "Ben yetkili değilim! Ancak Hz. İsa'ya gidin. Çünkü o Ruhullah'tır ve O'nun kelamıdır!" diyecek. Bunun üzerine O'na gidecekler. O da: "Ben buna yetkili değilim. Lakin Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e gidin!" diyecek. Böylece bana gelecekler. Ben onlara: "Ben şefaate yetkiliyim!" diyeceğim. Gidip Rabbimin huzuruna çıkmak için izin talep edeceğim. Bana izin verilecek. Önünde durup, Allah'ın ilham edeceği ve şu anda muktedir olamayacağım hamdlerle Allah'a medh u senada bulunacak, sonra da Rabbime secdeye kapanacağım. Rabb Teala: "Ey Muhammed! Başını kaldır! Dilediğini söyle, söylediğine kulak verilecek. Ne arzu ediyorsan iste, talebin yerine gelecektir! Şefaatte bulun, şefaatin kabul edilecektir!" buyuracak. Ben de: "Ey Rabbim! Ümmetimi, ümmetimi istiyorum!" diyeceğim. Rab Teala: "(Çabuk onların yanına) git! Kimlerin kalbinde buğday veya arpa denesi kadar iman varsa onları ateşten çıkar!" diyecek. Ben de gidip bunu yapacağım! Sonra Rabbime dönüp, önceki hamd u senalarla hamd ve senalarda bulunacağım, secdeye kapanacağım. Bana, öncekinin aynısı söylenecek. Ben de: "Ey Rabbim! Ümmetim! Ümmetim!" diyeceğim. Bana yine: "Var, kimlerin kalbinde hardal

---

497 Resûlullah Uhud savaşında yaralanınca: "Peygamberlerini yaralayan bir kavme Allah nasıl felâh verir?.." diye bedduada bulunmuştu. Bunun üzerine kaydettiğimiz âyet nâzil oldu. Ayet-i kerimenin ifade ettiği üzere, bilahare, o savaşa katılan niceleri İslâm'a girmiş ve İslâm'ın

danesi kadar iman varsa onları da ateşten çıkar!" denilecek. Ben derhal gidip bunu da yapacak ve Rabbimin yanına döneceğim. Önceki yaptığım gibi yapacağım. Bana, evvelki gibi: "Başını kaldır!" denilecek. Ben de kaldırıp: "Ey Rabbim! Ümmetim! Ümmetim!" diyeceğim. Bana yine: "Var, kalbinde hardal danesinden daha az miktarda imanı olanları da ateşten çıkar!" denilecek. Ben gidip bunu da yapacağım. Sonra dördüncü sefer Rabbime dönecek, o hamdlerle hamd u senada bulunacağım, sonra secdeye kapanacağım. Bana: "Ey Muhammed! Başını kaldır ve (dilediğini) söyle, sana kulak verilecektir! Dile, talebin verilecektir! Şefaat et, şefaatin kabul edilecektir!" denilecek. Ben de: "Ey Rabbim! Bana Lailahe illallah diyenlere şefaat etmem için izin ver!" diyeceğim. Rabb Teala: "Bu hususta yetkin yok! -veya: Bu hususta sana izin yok!- Lakin izzetim, celalim, kibriyam ve azametim hakkı için lailahe illallah diyenleri de ateşten çıkaracağım!" buyuracak." [Buhârî, Tevhid 36, 19, 37, Tefsir, Bakara 1, Rikak 51; Müslim, İman 322, (193).] 501

تَناَك َو ُعا َرِهذلا ِهْيَلاِإ َعِف ُرَف ٍة َوْعَد يف # ِهِبَّنلا َعَم أَّنُك] : هْنَع ُ هاللّ َي□
ﺍŒِض َر ةريره يِبأ نع يذمرتللو اَمُهَل ةياور يفو ـ5 □4442ـ ٍديِعَص يف َني ِر ِخ
َو َنِل َّو'ا ُ هاللّ ُعَمْجَي ؟ َكاَذ َمِل َنو ُرْدَت ْله .ِةَماَيِقْلا َم ْوي َمدآ ِدَل َو ُدِهيَس اَناأ
: َلاَق َو ؛ ةَشْهَن اَهْنِم َشَهَنَف ،ُهُب ِجْعُت .َنوُل ِمَت ْحَي ًَو َنوُقيِطُي َ اَم ِب َّرَكَلا
َو ِهمَغلا َنِم َساَّنلا ُغُلْبَيَف ،ُسْمَّشلا ُمُهِنم و ُنْدَت َوِ ،يِعاَّدلا ُمُهُعِمْسَي َو ،ُرِظاَّنلا ُمُه
ُرُظْنَيَف ،ٍد ِحا َو ٍتنأ ُمَدآ اَي : َنوُلوُقَي َف ُهَنوُتأَيَف ُمَدآ ْمُكوُبأ :ٍضْعَبِل ْمُهُضْعَب
ُلوُقَيَف ؟ْمُكَل ُعَفْشَي ْنَم َنو ُرُظْنَت َا ؟ِهيف ْمُتْنأ اَم ىلا َن ْو َرَت َأ : ُساَّنلا ُلوُقَيَف

كِهب َر بلا اَنَل ُعَفْشَت َا . َةَّنَجلا َكَنَكْسأ َو ،ُهَتَكِئ ًَم َكَل َدَجْسأ َو ،ِه ِحو ُر□ □
ْنِم َكِيف َخَفَن َو ،ِهِديِب ُ هاللّ َكَقَلَخ ،ِرَشَبلا وُبأ ُهَدْعَب َبَضْغَي ْنَل َو ،ُهَلْثِم ُهَلْبَق
ْبَضْغَي ْمَل ابَضَغ َم ْوَيلا َب ِضَغ ْدَق يِهب َر َّنِإ : ُمَّسلا ِهْيَلَع ُمَدآ ُلوُقَيَف ؟اَنْغَلَب اَم
َو ِهيف ُنْحَن اَم ى َرَت َا

احوُن َنو ُتأَيَف . ُمَّسلا ِهْيَلَع ٍحوُن ىلا اوُبَهْذا ،ي ِرْيَغ ىلا اوُبَهْذِا ،يِسْفَن ،يِسْفَن
،يِسْفَن . ُتْيَصَعَف ِة َرَجَّشلا ِنَع يِناَهَن ُهَّنِإ َو ،ُهَلْثِم َأ ؟ِهيف ُنْحَن اَم ىلا ى َرَت َا ،
اروُكَش ادْبَع ُ هاللّ َكاَّمَس ْدَق َو ،ِض ْر'ا ِلْهأ ىلا ِلُس ُّرلا ُل َّوأ ُحوُن َتْنأ ،ُحوُن اَي :
َنوُلوُقَيَف ،ُمَّسلا ِهْيَلَع ،ُهَلْثِم ُهَدْعَب ْبَضْغَي ْنَل َو ُهَلْثِم ُهَلْبَق ْبَضْغَي ْمَل ابَضَغ َم
ْوَيلا َب ِضَغ ْدَق يِهب َر ْنِإ : ُلوُقَيَف ؟ َكِهب ِر ىلا اَنَل ُعَفْشَت َا ؟اَنَغَلَب اَم ىلا ى
َرَت

ميِها َرْبِإ َنوُتأَيَف . َميِها َرْبا ىلا اوُبَهْذِإ ،ي ِرْيَغ ىلا اوُبَهْذِا ،يِسْفَن ، يِسْفَن□
،يِسْفَن .ي ِم ْوَق ىلَع اَهِب ُت ْوَعَد ٌةَوْعَد يِل ْتَناَك ْدَق يِهناِو : ْمُهَل ُلوُقَيَف ؟ِهيف
ُنْحَن اَم ىلا ى َرَت أ ، َكِهب َر ىلا اَنَل ْعَفْشِا .ِض ْر'ا ِلْهأ ْنِم ُهُليِلَخ َو ِ هاللّ ُّيِبَن َتْنأ

دْق تُنُك تُبْذَك ثَت تَابَذك، فَذَكَرَها. نَفْسِي، عَلَيْهِ السَّلامُ، فَيَقُولُونَ: يَا إِبْرَا مُيِها
دْق ضِغ بَ الاَيْوَم غَضِبَا لَم يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَ لَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَإِنهِي
فَيَقُولُونَ: يَا مُوسَ، أَنْتَ رَسُولُ اللّهِ، فَضَّلَكَ ِ اللّهِ ُ بِرِ سَاتِهِ إِنه رَ بِهي
نَفْسِي، نَفْسِي. اذْهَبُوا الى غَيْرِ ي، اذْهَبُوا الى مُوسَ. فَيَأْتُونَ مُوسَ،

أَم نُحْنُ فِيهِ؟ فَيَقُولُ: إِنَّ رَ بهِي قَدْ غَضَبَ الاَيْوَم غَضَبَا لَم يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ □
غَيْرِ ي؛ اذْهَبُوا الى عِيسَ، وَ بِ كَمِهِ عَلى النَّاسِ. اشْفَعْ لَنَا الى رَ بِهكَ، أَ تَرَى الى
مِثْلَهُ، وَإِنهِي قَ دً قَتَلْتُ نَفْسَا لَمْ أُوْ مَرْ بِقَتْلِهَا. نَفْسِي، نَفْسِي، نَفْسِي، اذْهَبُوا الى
وَ لَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ

فَيَأْتُونَ عِيسَ فَيَقُولُونَ: يَا عِيسَ! أَنْتَ رَسُولُ اللّهِ □

فِي الْمَهْدِ. اشْفَعْ لَنَا الى رَ بهِكَ، أَ تَرَى الى مَا نُحْنُ فِيهِ؟ فَيَقُولُ عِيسَ : إِن□□
نَفْسِي، نَفْسِي؛ اذْهَبُوا الى وَ كَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا الى مَرْيَمَ وَ رُ وحٌ مِنْهُ، وَ كَلَّمتَ النَّاسَ
غَضِبَ الْيَوْم غَضَبَا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَ لَمْ يَذْكُرْ ذَنْبَا . نَفْسِي،
أي مُحَمَّدُ: أَنْتَ رَ سُولُ اللّهِ وَ خَاتَمُ الأَنْبِيَاءِ، وَ قَدْ غَفَرَ رَ بهِي قَدْ غَضَبَ الْيَوْم
غَيْرِ ى، اذْهَبُوا الى مُحَمَّدٍ # فَيَأُتُ ونَ مُحَمَّدا #؛ وَ فِي رِوَايَةٍ: فَيَأْتُونَ بِقُولُونَ:

رَتَ ى الى مَا نُحْنُ فِيهِ؟ فَأَنْطَلِقُ الى تَحْتِ الْعَرْشِ، فَأَقَعُ سَاجِدا لرَبهِي□
وَ سَلْ تُعْطَهُ، اللّهُ كَلَّ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَ مَا تَأَخَّرَ؛ اشْفَعْ لَنَا الى رَ بهِكَ ، أَ
عَلَيْهِ شَيْئًا لَمْ يَفْتَحْهُ عَلى أَحَدٍ قَبْلِي، ثُمَّ يُ قَالُ: يَا مُحَمَّدُ، ارْفَعْ رَ أْسَكَ،
خُذِ لِ مْنِ أُمَّتِكَ مَنْ لَ حِ سَابَ عَلَيْهِ مِنْ مَحَامِدِهِ وَ حُسْنِ الثَّنَاءِ
اسْأَلْ فَأَقُولُ: أُمَّتِي ًى يَا رَ بِه، أُمَّتِي يَا رَ بِه أُمَّتِي يَا رَ بِه فَيُقَالُ: يَا مُحَمَّدُ،
ثُ مَّ قَالَ: وَ الهذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ مَا بَيْنَ وَ اشْفَعْ تُشَفَّعْ. فَأْرْ فَعُ رَ
مِنَ الاَبْوابِ 'يْمَنِ مِنْ أَبْوَابِ الجنهةِ، وَ هُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ فِيمَا سِوَ ى ذَلِكَ مِ نَ ا 'بَوْ
عَلَيْهِ

، أَوْ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَ بُصْرَ ى.] وزاد في رواية، في قصة ابراهيم: [وَ ذَكَر□
كذر البارزي في ترجيده المِصْرَ اعيْنِ مِنْ مَصَارِ الجَنَّةِ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَ هَجَرَ
لِ هَتِهِمْ: بَلْ فَ ًعَلَهُ كَبِيرُ هُمْ هَذا. وَ قَوْلُهُ: إِنهِي سَقِيمٌ .]قلت: Œ□ قَوْلُ
وَ، رَ بهِي هَذا: كَبْ وَكْلا في قَوْلُه «ا"لهام». اعلم واللّه الفائدة على اصرح
واحاديث ابي هريرة هذين في الشفاعة باختصار جدا ، وقد اثبتهما بكمالهما
حديث

يلقيه اللّه في قلوب عباده الصالحين.و«النهشُ» أخذ اللحم بمقدم اسنان .
ضرب من الولحي الذي

4. (5092)- Yine Sahiheyn ve Tirmizî'nin Ebu Hureyre'den kaydettikleri bir rivayet şöyledir: "Biz bir davette Resulullah ile beraberdik. Ona sofrada hayvanın ön budu(ndan bir parça) ikram edildi. Bud hoşuna giderdi. Ondan bir parça ısırdı ve: "Ben kıyamet günü ademoğlunun efendisiyim! Acaba bunun neden olduğunu biliyor musunuz? (Açıklayayım): "Allah o gün, öncekileri ve sonrakileri tek bir düzlükle toplar. Bakan onlara bakar, çağıran onları işitir. Güneş onlara yaklaşır. Gam ve sıkıntı, insanların tahammül edemeyecekleri ve takat getiremeyecekleri dereceye ulaşır. Öyle ki insanlar: "İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musunuz, sizlere şefaat edecek birini görmüyor musunuz?" demeye başlarlar. Birbirlerine: "Babanız Adem var!" derler ve ona gelerek: "Ey Adem! Sen insanların babasısın. Allah seni kendi eliyle yarattı, kendi ruhundan sana üfledi. [Bütün isimleri sana öğretti]. Meleklerine senin önünde secde ettirdi. Seni cennete yerleştirdi. [Allah katında itibarın, makamın var.] Rabbin nezdinde bizim için şefaatte bulunmaz mısın? Bizim şu halimizi, başımıza şu geleni görmüyor musun?" derler. Adem aleyhisselam da: "Bugün Rabbim çok öfkelidir, daha önce bu kadar öfkelenmedi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek. (Esasen şefaate benim yüzüm yok, çünkü, cennette iken, Allah) beni o ağaca yaklaşmaktan men etmişti. Ben, bu yasağa asi oldum. [Ben cennette iken işlediğim günah sebebiyle cennetten çıkarıldım. Bugün günahlarım affedilirse bu bana yeter]. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin. Nuh aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Nuh aleyhisselam'a gelecekler: "Ey Nuh! sen yeryüzü ahalisine gönderilen resullerin ilkisin. Allah seni çok şükreden bir kul (abden şekûrâ) diye isimlendirdi. İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun? Başımıza gelenleri görmüyor musun? Rabbin nezdinde bizim için şefaatte bulunmaz mısın?" diyecekler. Nuh aleyhisselam da şöyle diyecek: "Bugün Rabbim çok öfkelidir. Daha önce hiç bu kadar öfkelenmedi, bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek! Benim bir dua hakkım vardı. Ben onu kavmimin aleyhine (beddua olarak) yaptım. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin. İbrahim aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar İbrahim aleyhisselam'a gelecekler: "Ey İbrahim! Sen Allah'ın peygamberi ve arz ahalisi içinde yegâne Halilisin. Bize Rabbin nezdinde şefaat et! İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun?" diyecekler. İbrahim aleyhisselam onlara: "Rabbim bugün çok öfkeli. Bundan önce bu kadar öfkelenmemişti, bundan sonra da bu kadar öfkelenmeyecek. (Şefaat etmeye kendimde yüz de bulamıyorum. Çünkü ben) üç kere yalan söyledim!" deyip, bu yalanlarını birer birer sayacak. Sonra sözlerine şöyle devam edecek: "Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin! Musa aleyhisselam'a gidin!" İnsanlar, Hz. Musa aleyhisselam'a gelecekler ve: "Ey Musa! Sen Allah'ın peygamberisin. Allah seni, risaletiyle ve hususi kelamıyla insanlardan üstün kıldı. Bize Allah nezdinde şefaatte bulun! İçinde bulunduğumuz hali görmüyor musun?" diyecekler. Hz. Musa da: "Bugün Rabbim çok öfkelidir. Daha önce böylesine öfkelenmedi, bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek. (Esasen Rabbim nezdinde şefaate yüzüm de yok. Çünkü) ben, öldürülmesi ile emrolunmadığım bir cana kıydım. [...Bugün ben mağfirete mazhar olursam bu bana yeterlidir.] Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin! Hz. İsa aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Hz. İsa'ya gelecekler ve: "Ey İsa, sen Allah'ın peygamberisin ve Meryem'e attığı bir kelamısın ve kendinden bir ruhsun. Üstelik sen beşikte iken insanlara konuşmuştun. Rabbin nezdinde bize şefaat et! İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun?" diyecekler! Hz. İsa aleyhisselam da: "Bugün Rabbim çok öfkeli. Daha önce bu kadar öfkelenmedi, bundan böyle de hiç bu kadar öfkelenmeyecek!" diyecek. -Hz. İsa şahsıyla ilgili bir günah zikretmeksizin- (Bir başka rivayette): ["Beni, Allah'tan ayrı bir ilah edindiler. Bugün bana mağfiret edilirse bu bana yeter."] Nefsim! Nefsim Nefsim! Benden başkasına gidin! Muhammed aleyhissalatı vesselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelecekler, bir diğer rivayette: "Bana gelirler!" denmiştir- ve: "Ey Muhammed! Sen Allah'ın peygamberisin, bütün peygamberlerin sonuncususun. Allah senin geçmiş, gelecek bütün günahlarını mağfiret buyurdu. Bize Rabbin nezdinde şefaatte bulun. Şu içinde bulunduğumuz hali görmüyor musun?" diyecekler. Bunun üzerine ben Arş'ın altına gideceğim. Rabbim için secdeye kapanacağım. Derken Allah, benden önce hiç kimseye açmadığı medh u senaları benim için açacak [Ben onlarla Rabbime medh u senalarda bulunacağım]. Sonra: "Ey Muhammed başını kaldır ve iste! (İstediğin) sana verilecek! Şefaat talep et! Şefaatin yerine getirilecek!" denilecek. Ben de başımı kaldıracağım ve: "Ey Rabbim ümmetim! Ey Rabbim ümmetim! Ey Rabbim ümmetim!" diyeceğim. Bunun üzerine: "Nefsim kudret elinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun. Cennet kapısının kanatlarından iki kanadının arasındaki mesafe Mekke ile Hacer arasındaki veya Mekke ile Busra arasındaki mesafe kadardır." [Buhârî, Enbiya 3, 8, Tefsir, Benî İsrail 5; Müslim, İman 327, (194); Tirmizî, Kıyamet 11, (2436).] Hz. İbrahim aleyhisselam'ın kıssasıyla ilgili bir rivayette şu ziyade var: [Hz. İbrahim, (insanlar, şefaat etmesi için kendine geldikleri zaman, Allah'a şefaat talebinde bulunmasına mani olan üç günahı olarak yıldızlar hakkında sarfettiği "İşte bu Rabbim" (En'am 76) sözünü, atalarının putları hakkında sarfettiği "Belki de bu (putları kırma) işini onların en büyüğü yapmıştır" (Enbiya 63) sözünü ve bir de: "Ben gerçekten hastayım" (Saffat 89) sözünü zikretti." 502

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resulullah: "Kıyamet günü ben ademoğlunun efendisiyim" buyurmaktadır. Bunu şarihler, başka rivayetlere dayanarak: "Bütün peygamberler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın sancağı altında olacaklar.

Çünkü O, makam-ı mahmud üzere haşrolacaktır" diye açıklarlar.

2- Peygamberlerin "günah" olarak beyan ettikleri özürler, aslında günah değildir. Bu hatalarından hepsi mağfiret-i İlahiyeye mazhar olmuşlardır. Kendilerini günahkâr olarak tarif etmeleri tevazu içindir. Beyzâvî: "..Allah'tan en çok korkan, Allah'a makam itibariyle en ziyade yakın olan ve Allah'ın mağfiretine en ziyade erendir" der. O sözleriyle esas beyan etmek istedikleri husus, kendilerine kıyamet günü şefaat etme yetkisinin tanınmamış olmasıdır. O yetki, rivayette de sarih olarak görüldüğü üzere makam-ı mahmud ve liva-i hamd sahibi, Fahr-i Âlem Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm)'ya tanınmıştır. Makam-ı mahmud, herkesin hamd ile tebcil edeceği muazzam makam demektir. Hamdin hakikatıyla ilgili olan mutlak yakınlık (kurb-i mutlak) makamı ki hadis-i şeriflerde bunun, livau'lhamd altındaki şefaat-i kübra makamı olduğu ifade edilmiştir. **3-** Başka rivayetlerde, gelen bazı ziyadeleri köşeli parantez arasında göstererek birkısım gerekli açıklamaları metin içinde yapmış durumdayız. Bu açıklamaların ortaya koyduğu bir husus, önceki peygamberlerin ittifakla: "Bugün günahım affedilir, mağfirete mazhar olabilirsem bu bana yeter" demiş olmasıdır. Böylece Mevkıf'ın korkunç ahvali içerisinde, peygamberler dahil herkesin kendi nefsinin derdine düşeceği anlaşılmaktadır. Bu durumdan sadece Resul-i Ekrem müstesnadır. O, Cenab-ı Hakk'ın kendisine tanıdığı "dua hakkı"nı ümmetinin affı için kullanacaktır. Aleyhi efdalu'ssalavat ve ekmeli'tteslimat.

4- Resulullah'ın geçmiş ve gelecek günahlarının affedildiğini ifade eden ayet (Feth 2) müfessirlerce farklı anlamalara sebep olmuştur: Affedilen bu "geçmiş" ve "gelecek" günahlar nelerdir, bunlardan ne kastedilmiştir? * Bazıları: "Mütekaddim olanlar peygamberlikten öncekilerdir; müteahhir olanlar ismettir (yani korunmasıdır)" demiştir.

* Bazıları: "Sehiv ve te'ville vaki olanlardır" demiştir.

* Bazıları: "Mütekaddim olanlar Hz. Adem'in günahıdır, müteahhir olanlar ümmetinin günahıdır" demiştir. * Bazıları: "Hata yapılacak olsa mağfurdur" demiştir.

Başka te'viller de yapılmıştır. Sadedinde olduğumuz makamda, dördüncü te'vilin uygun olduğu belirtilmiştir. **5-** Hadiste, Hz. Nuh'a: "Sen yeryüzü ahalisine gönderilen resullerin ilkisin" denmektedir. Halbuki Hz. Adem ilk peygamberdir. Bu müşkile şu açıklama yapılmıştır: * Hz. Adem zamanında yeryüzünde ahali yoktu. O tek başına geldi. İnsanlar onun evlatları olarak çoğaldı. Halbuki Hz. Nuh gelince yeryüzünde insanlar vardı.

* Diğer bir açıklama şöyle: Hz. Adem'in peygamberliği, evlatlarına karşı "çocukların terbiyesi" şeklinde idi. * Şu da muhtemel görülmüştür: "Hz. Nuh, kendi çocuklarına ve değişik bölgelere dağılmış olan diğer cemaatlere gönderilmiştir. Hz. Adem ise, tek bir beldede toplu halde bulunan kendi çocuklarına gönderilmiştir." Hz. Nuh'un çok şükreden bir kul olarak tesmiyesi, bu manadaki bir ayete işarettir (İsra 3). Abdurrezzak'ta gelen bir rivayet onun bu vasfının nasıl olduğunu açıklar: "Nuh aleyhisselam helaya gidince şöyle derdi: "Lezzetiyle beni rızıklandıran, bende kuvvetini ibka edip, benden ezasını gideren Allah'a hamd olsun."503

دي ِرُن ٍدَدَع يِوَذ ٍةَبَاصِع يف اَنْج َرَخَف .ِج ِرا َوَخْلا ِبأ َر ْنِم ٌبأ َر يِنَفَغَش ْدَق□
ُتْنُك] :لاق ريقفلا بيهص نب ديزي نعو ـ4 □4448ـ ر َكَذ ْدَق َوُه اَذإو ، َساَنلا
ُتِهَدُحي امهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ِ هاللّذْبَع َنْب ُرِباَج اَذإف ،ِةَنيِدَمْلا ىلَع اَن ْر َرَمَف .
ِساَّنلا ىلَع َج ُرْخَن َّمُث َّجُحَن ْنأ اَمَّلُك َو ؛ُهَتْي َزْخأ ْدَقَف َراَّنلا ِل ِخْدُت ْنَم َكَّنإ :
ُلوُقَي ىلاعَت ُ هالّل َو ؟ُهَنوُثِهَدَحُت يِذهلا اَذه اَم ِ، هالّل َلوُس َر َب ِحاَص اَي :
ُتْلُقَف .نيِيِمَّنَهَجْلا .ِراَّفُكْلا ى ٍفَل ُهَّنِا ،ُهَلْبَق اَم ْأ َرْقاف :َلاق .ْمَعَن :ُتْلُق ؟ َنآ ْرُقْلا
ُأ ْرَقَتأ :َلاَقف ؟ُلوُقَت يِذَّلا اَذه اَمَف .اَهيف اوُديِعُأ اَهْنِم اوُج ُرْخَي ْنأ اوُدا َرأ
ىلاعَت ُ هاللّ ُج ِر ْخُي يِذهلا ُدوُمْحَملا # ٍدهمَحُم ُماَقَم ُهَّنإف :َلاَق .ْمَعَن :ُتْلُق
؟ِهيف ىلاعَت ُ هاللّ ُهُثَعْبَي يِذهلا # ٍدهمَحُم ِماَقَمِب َتْعِمَس ْلَهَف :َلاَق َّمُث ؟# ِ
هاللّ ِلوُس َر ىلَع ُبِذْكَي َخْيَّشلا اَذه َن ْو َرَتأ :اَنْلُقَف َلاَق .ِهْيَلَع ِساَّنلا َّرَم َو ِطا َر
ِهصلا َغْض َو َفَص َو َّمُث .ِراهنلا َنِم ُج ِرْخُي ْنَم ِهِب

هفغ وهو ،ىلق فاغش لخد يأ «ينفغش».ملسم هجرخأ .[ٍد ِحا َو ٍلُج َر ُرْيَغ اَّنِم .
5093) .5 اَنْعَج َرَف .ف ًَ هاللّو ِ اَم َخ َرَج**)-** Yezid İbnu Süheyb el-Fakir anlatıyor: "Haricîlerin görüşlerinden biri içime işlemişti, haccetmek, sonra da (propaganda yapmak üzere) insanların karşısına çıkmak arzusuya, kalabalık bir grup içerisinde yola çıktık. Medine'ye uğradık. Orada Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh), insanlara hadis rivayet ediyordu. Bir ara cehennemlikleri zikretti. Ben: "Ey Resulullah'ın arkadaşı! Sen ne konuşuyorsun? Halbuki Allah Teala hazretleri: "(Ey Rabbim!) Ateşe kimi atarsan mutlaka onu rezilrüsvay edersin" (Al-i imran 192); "Ateşten her çıkmak isteyişlerinde oraya geri çevrilirler" (Secde 20) buyurmaktadır" dedim. Hz. Cabir: "Sen Kur'an'ı okuyor musun?" dedi. Ben de: "Evet!" dedim.

"Öyleyse onun evvelini oku! Çünkü o, küffar hakkındadır!" dedi ve sonra ilave etti: "Sen, Allah'ın Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i dirilteceği makam-ı mahmudu işittin mi?"

"Evet!" dedim. Dedi ki:

"O, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e mahsus mahmud makamdır. Allah Teala hazretleri o makamın hatırına, cehennemden çıkaracaklarını çıkarır!"

(Hz. Cabir) sonra, sırat köprüsünün konuluşunu ve üzerinden insanların geçişini tavsif etti. Biz: "Bu ihtiyarın, Aleyhissalâtu vesselâm hakkında yalan söyleyeceğini mi zannedersiniz?" dedik ve Haricîlikten rücû ettik. Hayır! Vallahi bizden bir kişiden başka, Haricîlikte kalan olmadı." [Müslim, İman 320, (191).] 504

AÇIKLAMA:

Rivayet, ravimiz Yezid el-Fakir'in bir müddet Haricîlerin temel akidelerini benimsediğini göstermektedir. Bu akide de büyük günah işleyenlerin ebedî olarak cehennemde kalacaklarıdır. Bu batıl inancı benimseyen bir grupla hacca giden Yezid, hacc esnasında Medine'ye uğrar ve orada yüce sahabi Hz. Cabir (radıyallahu anh)'le karşılaşıp, onu dinleme şerefine erer. Hz. Cabir, ebedî cehennemde kalacakları ifade eden ayetin kâfirler hakkında nazil olduğu hususunda Yezid ve arkadaşlarını ikna eder. Böylece o gruptan bir kişi hariç hepsi Haricî fikirleri terkederler.505

يف ُغَبْصُيَف ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِراَّنلا ِلْهأ ْنِم اَيْنُّدلا ِلْهأ ِمَعْنأِب َىت ْؤُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ4 □4445ـ يف اس ْؤُب ِساهنلا ِهدَشأِب
َىتؤُي َو .ِهب َر اَي ِ هاللّ َو ، :ُلوُقَيَف ؟ّطَق ٌرْيَخ َكِب َّرَم ْلَه ؟ُّطَق اميِعَن َتْيأ َر ْلَه
،َمدآ َنْبا اَي :ُلاَقُي َّمُث . ةَغْب ِص ِراهنلا ِ هاللّ َو َ :ُلوُقَيَف ؟ُّطَق ٍةَّدِش ْن ِم َكِب
َّرَم ْلَه ؟ُّطَق اس ْؤُب َتْيأ َر ْلَه ،َمدآ َنْبا اَي :ُهَل ُلاَقُيَف ،ٌةَغْبَص ِةَّنَجْلا يف ُغَبْصُيَف
ِةَّنَجْلا ِلْهأ ْنِم اَيْنُّدلا

اَي

ةدحاو ةلاخدإ اهيلإ لخدي هنأك سمغي يأ «غبصي» هلوق.ملسم هجرخأ .] .
ةَّدِش ُتْيأ َر ًَو . ُّطَق ٌس ْؤُب يِب َّرَم اَم ،هب َر

6. (5094)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, cehennemliklerin, dünyada en müreffeh olanı getirilerek ateşe bir kere batırılacak. Sonra: "Ey ademoğlu, denilecek. (Cehennemde) hiç nimet gördün mü? Sana hiç hayır uğradı mı?"

"Hayır! Ey Rabbim, vallahi hayır!" diyecek. Sonra cennetliklerden dünyada en fakir olan getirilecek. O da cennete bir sokulup, çıkarılacak ve kendisine: "Ey ademoğlu (cennette) hiç fakirlik gördün mü, hiç sıkıntı çektin mi?" denilecek. O da: "Hayır! Vallahi ya Rabbi! Başımdan hiç fakirlik geçmedi, hiçbir sıkıntı çekmedim" diyecek." [Müslim, Münafıkûn 55, (2807).][506]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, dünyadaki azab ve nimetin ahirette tamamen sona erdiğini ifade ediyor. Öyle ki: Dünyada en büyük nimete kavuşmuş olan kimse, cehennemde bu nimetlerin hiçbir fayda vermediğini görüyor. Cennetlik kimse de, dünyada çektiği en ağır sıkıntılardan hiçbir şey kalmadığını görüyor. Bu kimsenin cennete daldırılması, belki de[507] cennetin Kevser'ine sokulup çıkarılmasıdır.

تْنُكأ اَهُّلُك اَيْنُّدلا َكَل ْتَناَك ْوَل : اباَذَع ِراهنلا ِلْهأ ِن َوْه‘ ىلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَي ،#□
ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □4444ـ َكُل ِخْدُأ َو َراهنلا
َكُل ِخْدُأ ًَو ائْيَش ِيب َك ِرْشُت ْنأ ،َمدآ ِبْلُص يف َتْنأ َو اَذه ْنِم َرَسْيأ َكْنِم ُتْد َرأ ْدَق :
ُلوُقَيَف . ْمَعَن : ُلوُقَيَف ؟اَهِب ايِدَتْفُم

ناخيشلا هجرخأ .[َك ْرِهشلا ًّإ ْتَيَبأف . َةَّنَجْلا .

7. (5095)- Yine Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri azabı en hafif olan cehennemliğe: "Eğer dünya her şeyiyle senin olsaydı, şu azabdan kurtulmaya bedel, fidye olarak verir miydin?" diye soracak. Adam: "Evet!" diyecek. Rabb Teala bunun üzerine: "Sen daha Hz. Adem'in sulbünde iken ben senden bundan daha hafifini istemiş: "Bana hiçbir şeyi ortak kılma da seni ateşe sokmayayım, cennete koyayım" demiştim. Sen buna yanaşmadın, şirke girdin" buyuracak." [Buhârî, Rikak 51, 49, Enbiya 1; Müslim, Münafikûn 51, (2805).][508]

ئ ِج ،ِراهنلا ىلا ِراهنلا ُلْهأ َو ِةَّنَجْلا ىلا ِةَّنَجْلا ُلْهأ َراَص اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع ِنْبا نعو ـ3 □4444ـ . َت ْوَم ًَف ٌدوُلُخ ِراَّنلا
َلْهأ اَي َو ،َت ْوَم ًَف ٌدوُلُخ ِةَّنَجْلا َلْهأ اَي : ٍداَنُم ِيداَنُي َّمُث .ُحَبْذُيَف ،ِراهنلا َو
ِةَّنَجْلا َنْيَب َلَعْجُي ىهتَح ِت ْوَمْلاِب ىنعمو.هانعمب يذمرتلاو ،امهل ظفللاو
ناخيشلا هجرخأ .[ْمِهِن ْزُح ىلإ ان ْزُح ِراهنلا ُلْهأ َو . ْمِه ِح َرَف ىلا اح َرَف ِةَّنَجْلا
ُلْهأ ُداَد ْزَيَف

«امهيف دولخلاو رانلاو ةنجلا يف نيتلاحلا ةقرافم نم سأيلا «توملا حبذ .

8. (5096)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennetlikler cennette, cehennemlikler de cehennemde oldukları zaman ölüm getirilir. Cennetle cehennemin arasına konup orada kesilir. Sonra bir münadi nida eder: "Ey ehl-i cennet! Artık ebediyet var, ölüm yok! Ey ehl-i nar! Artık ebediyet var, ölüm yok! Cennetliklerin sürûru bununla daha da artar. Cehennemliklerin de hüznü artar." [Buhârî, Rikak 50, 51; Müslim, Cennet 43, (2850).] 509

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, ahiret hayatında ölümün olmayacağı, ebediyetin varlığını beyan maksadıyla ölümün bir koyun gibi kesildiği ifade edilmektedir. İbnu'l-Arabî der ki: "Bu hadis aklın sarih hükmüne muhalefeti sebebiyle müşkil bulunmuştur. Çünkü ölüm bir arazdır, araz cisme tahavvül edemez (dönüşemez), öyleyse nasıl kesilebilir? Bu sebeple bir grup, bu hadisin sıhhatini inkâra teşebbüs etti. Bir fırka da te'vil etti. Te'vil edenler: "Bu bir temsildir, gerçek bir kesim mevzubahis değildir" dediler. Bir grup alim de: "Bilakis, hadis gerçek bir kesimi ifade etmektedir, kesilen de ölümün mütevellisidir, herkes de bunu tanır. Çünkü, ruhlarını kabzeden işte bu mütevellidir" demiştir.

Bu açıklama, İbnu Hacer'in belirttiği üzere, müteahhir ulemadan çoğunu tatmin etmiştir. Çünkü buradaki mütevelli ile ölüm meleğini (melek'ülmevt) anlamışlardır. Nitekim Secde suresinde "meleku'lmevt"ten bahsedilmektedir. (11. ayet). Hadis şahid kılınarak: "Ahirette ölüm meleği yaşamaya devam edecek olsa, cennet ehlinin hayatı ızdıraba düşerdi" denmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis, onun ölümü ile cennet ehlininin sevincinin, cehennem ehlinin de üzüntüsünün artacağını haber vermektedir. İbnu Hacer, birkısım zayıf hadislerde "ölüm meleğinin de öleceği, hatta "en son ölen mahlukun o olacağı"nın ifade edildiğini belirttikten ve bu hadislerin ihticac etmeye elverişli olmayacak kadar zayıf olduğuna dikkat çektikten sonra, hadiste bir teşbihte bulunulduğuna dair yoruma geçer. Mazirî der ki: "Ölüm bize göre arazlardan bir arazdır. Mu'tezile nezdinde ise mana değildir. Bu iki mezhebe göre ölümün koç veya cisim olması sahih değildir. Öyleyse bununla temsil ve teşbih murad edilmiştir. Allah Teala hazretleri bu cismi yaratır, sonra onu keser, sonra onu bir misal yapar. Çünkü ölüm cennet ehline arız olmaz." Kurtubî et-Tezkire'de: "Ölüm bir manadır. Manalar cevhere kalbolmaz. Allah amellerin sevabından onları temsil eden mümessiller (eşhas) yaratır. Ölüm de böyle (Allah ölümü temsil eden) bir koç yaratır, onu ölüm diye tesmiye buyurur. Onu cennetliklerin ve cehennemliklerin kalbine "bu ölümdür" diye atar. Böylece onun kesilmesi, her iki yerde de (cennet ve cehennem) ebediyete delil olur." Bazı alimler ise: "Allah'ın arazlardan bir cesed inşa etmesine, onu bir madde kılmasına hiçbir mani yoktur" demiş ve hadislerden buna delil getirmişlerdir. Sahih-i Müslim'de geçen: "Bakara ve Al-i İmran surelerini okuyun, çünkü bu iki sure kıyamet günü iki bulut şeklinde gelirler" hadisi, kaydettikleri örneklerden biridir. Cehennemliklerin cehennemdeki durumları ve devamları hususunda muhtelif fırkalardan sayısı yediye ulaşan farklı görüşler ileri sürülmüş ise de, Ehl-i Sünnet ulemasının benimsediği esah görüş şudur: "Cehennem ehli cehennemde ebedî kalıcıdır, onlar için belli bir müddet yoktur. Onların bu kalışları ölümsüzdür, faydalı bir hayat da mevzubahis değildir, rahat da olmayacaklardır. Nitekim ayet-i kerime şöyle buyurur: "İnkâr edenler için ise cehennem ateşi vardır. Öldürülmezler ki kurtulsunlar; azapları da hiç eksilmez. Bütün kâfirleri biz işte böyle cezalandırırız" (Fatır 36), Bir diğer ayet şöyle: "Ne zaman cehennemin ızdırabından kurtulmak isteseler, her defasında oraya geri çevrilirler ve kendilerine: "Tadın yakıcı ateş azabını" denir" (Hacc 22). [510]

ÜÇÜNCÜ BAB:

CENNET VE CEHENNEM

BİRİNCİ FASIL:

CENNET VE CEHENNEMİN SIFATLARI

* CENNETİN EVSAFI

تأ َر ُتْي َع َام ،َني ِحِلاهصلا يِداَبِعِل ُتْدَدْعأ :بلاعَت ُ هاللّ َلاَق :# ِ هاللّ ُلوُس□ □
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4444ـ .[(ٍنُيْعأ ِة َّرُق ْنِم ْمُهَل
َيِفْخُأ اَم ٌسْفَن ُمَلْعَت ًَف) : ْمُتْئِش ْنإ اوُء َرْقِا َة َرْيرُه وُبأ لاَق .َرَشب ِبْلَق بلَع َرَطَخ ً
َو ، ْتَعِمَس ٌنُذُأ ًَو

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .

1. (5097)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri ferman etti ki: "Ben Azimu'ş-Şan, salih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insanın hayal ve hatırından hiç geçmeyen nimetler hazırladım." Ebu Hureyre ilaveten dedi ki: "Dilerseniz şu ayet-i kerimeyi okuyun, (Mealen): "Yaptıklarına karşılık Allah katında onlar için göz aydınlığı olacak ne mükâfaatların saklandığını kimse bilemez" (Secde 17). [Buhârî, Bed'ül-Halk 8, Tefsir Secde 1, Tevhid 35; Müslim, Cennet 2, (2824); Tirmizî, Tefsir, (3195).] 511

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Rabb Teala'nın cennette salih kulları için hazırladığı nimetlerin yüceliğini ifade etmektedir: Öyle nimetler ki, tarifi mümkün değildir. Çünkü insanoğlu ne görmüş, ne işitmiş ne tadmış, ne de hayal edebilmiştir. Cennet ve nimetlerinin bundan daha yüce, gerçeğine daha yakın bir tarifi düşünülemez. Gerçi başka nasslarda, cennet nimetlerinin sadece ismen dünyadakilere benzeyeceği ifade edilmişse de, bu benzerlik isimden öteye geçmemektedir, mahiyetinin idraki mümkün değildir.

İbnu Mes'ud'un rivayetinde "Onu mukarreb (Allah'a yakın) melekler de bilemez, peygamberler de" ziyadesi de mevcuttur. Hadiste geçen "beşer" kelimesini esas alan bazı şarihler: "Meleklerin kalbine gelebilir" ihtimalini ileri sürmüş ise de, bilhassa İbnu Mes'ud'dan gelen ziyadenin sarahatine dayanan ulema, ona da itibar etmemiş, nefyin âmm olmasını esas almıştır: Sadece insanın değil, meleklerin kalbine de cennet nimetleri hütûr etmez, tahayyül edilemezler.512

مَع ِ هللّ ا ْوَفْخأ ْمُهَّنإ :ٍبْعَك نْب ُدهمَحُم َلاَق َو] :لاق همث .هلثم ركذ َو□□
دعس نب لهس نع ،ىرخأ يف يراخبلا دازو ـ2 □4443□:

نُيْع'ا َكْلِت ّرَقأ ِهْيَلَع وُمِدَق ا ْوَلَف . اباوَث ْمُهَل نَفْخأف□] .

2. (5098)- Buhârî, bir diğer rivayetinde şu ziyadeyi kaydeder: "Sehl İbnu Sa'd anlatıyor -deyip, hadisin aynısını kaydettikten sonra- der ki: "Muhammed İbnu Ka'b dedi ki: "Onlar Allah için ameli gizli tuttular. Allah da onların sevabını gizli tuttu. Kullar yanına gelince onları nimete boğacak."

Hadis, bu muhtevada olarak Buhârî'de mevcut değildir. Hakim'in el-Müstedrek'inde mevcuttur (, 413-414).]513

ةَنِبَل :َلاَق ؟اَهُؤاَنِب اَم ُةَّنَجلَا :ُت ْلُق .ِءاَمْلا َنِم :َلاَق ؟ُقْلَخْلا َقِلُخ َّمِم # ِ□
هاللّ َلوُس َر اَي :ُتْلُق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ8 □4444ـ َو ُد ُلْخَي َو ،
ُسأْبَي َو ُمَعْنَي اَهُلُخْدَي ْنَم ،ُنا َرَفْع َّزلا اَهُبا َرُت َو ، ُتوُقاَيْلا َو ُؤُل ْؤُّللا اَهُؤاَبْصَح َو
،ُرَفْذ'ا ُكْسِمْلا اَهُطِم َو .ٍبَهَذ ُةَنِبَل َو ٍةَّضِف ِموُلْظَمْلا ُة َوْعَد َو ُرِطْفُي َنيِ ح
ُمِئاَّصلا َو ،ُلِداَعْلا ُماَم"ا :ْمُهُت َوْعَد درُت ُةَثَث :َلاَق َّمُث :ْمُهُباَبَش نَنْفَي ًَو ،ْمُه
ُباَيِث ىلْبَت ًَو ، ُتوُمَي «ُطملا».يذمرتلا هجرخأ .[ٍني ِح َدْعَب ْوَل َو َكَّن َرَصْن'
يِت َّزِع َو :ُهاللّ ُلوُقَي َو .ِءاَمَّسلا ُبا َوْبأ اَهَل ُحَّتَفُت َو ،ِماَمَغْلا َق ْوَف ُ هاللّ
اَهُعَف ْرَي

حلصي يأ .طئاحلا هب طلمي ءانبلا يفاس قوف لعجي يذلا نيطلا .

هتجاح تدتشاو َرَقَتْفا اذإ «ُسأْبَي َسِئَب»و .

3. (5099)- Yine Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! dedim, insanlar neden yaratıldı?"

"Sudan!" buyurdular.

"Ya cennet? dedim, o neden inşa edildi?"

"Gümüş tuğladan ve altın tuğladan! Harcı da kokulu misk. Cennetin çakılları inci ve yakuttan, toprağı da za'ferandır. Ona giren nimete mazhar olur, eziyet görmez, ebediyet kazanır, ölümle karşılaşmaz. Elbisesi eskimez, gençliği kaybolmaz.

"Aleyhissalâtu vesselâm sözlerine şöyle devam buyurdular: "Üç kişi vardır duaları reddedilmez (mutlaka kabul edilir): * Adil imam (devlet başkanı).

* İftarını yaptığı zaman oruçlu.

* Zulme uğrayanın duası.Allah, (mazlumun) duasını bulutların fevkine çıkarır ve onlara sema kapıları açılır ve Allah Teala hazretleri: "İzzetime yemin olsun! Vakti uzasa da, duanı mutlaka kabul edeceğim!" buyurur." [Tirmizî Cennet 2, (2528).] 514

AÇIKLAMA:

1- Resulullah bu hadislerinde üç büyük ameli nazar-ı dikkatimize arzetmektedir: Adalet, oruç ve zulme karşı sabır. İlk ikisi ibadettir, üçüncüsü zulmün ne kadar büyük bir cinayet olduğunu ifade eder. "Mazlum" hadiste mutlak geldiği için, alimler tarafından "her kim olursa olsun" açıklaması yapılmıştır. Yani zulme uğrayan kâfir de olsa, facir de olsa, münafık da olsa duası makbuldür. Onun küfrü, fıskı, nifakı başkasının ona zulüm ve haksız muamelede bulunmasına meşruiyet kazandırmaz. Bu teferruat hadislerde de gelmiştir, daha önce başka vecihlerle kaydettik.

2- Hadiste geçen ماَمَغْلا َق ْوَف اَهُعَف ْرَي-ki "Allah, (mazlumun) duasını.." diye tercüme ettik- ibare iki surette anlaşılmaya müsaiddir: **1)** Burada bulutların fevkine çıkan ve er veya geç Allah'ın kabulüne mazhar olacak olan dua "mazlum"un duasıdır.

2) Bu dua, hadiste sayılan üç grup kimsenin dualarıdır: Adil imam, iftar sırasındaki oruçlu ve mazlum. Aliyyü'l-Kârî: "İki vechin de doğru olduğunu" kabul eder. "Sadece mazlum hakkında olabilir. Çünkü, zulmün kötülüğünü tesbit için mübalağa münasiptir. Diğerleri de buna vav-ı atıfla birleştirilmiştir" manasında açıklamada bulunur. Mazlumla ilgili yaptığı açıklama şöyle: "Hakkında mübalağa edilmiştir. Çünkü ona ulaşan zulüm ateşi onu öylesine yakar ki, bundan kırıklık ve tazarru ile dua çıkar, bundan da ızdırar hali hasıl olur. Allah lisan-ı ızdırar ile yapılacak duayı mutlaka kabul edeceğini şu ayette haber vermektedir. (Mealen):"...Muzdar (çaresiz) kalmış kimse dua ettiğinde ona cevap veren ve sıkıntısını gideren... Allah" (Neml 62).

3- Hadiste, açıklanması gereken son bir husus, "vakti uzasa da" diye tercüme ettiğimiz ني ِح َدْعَب tabiridir. Cenab-ı Hak dualara cevap vereceğini vaad etmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bunu haber vermektedir. Ancak, ne Kur'anî kaynak ne de hadisler "anında, aynıyla" diye bir kayıt getirmezler. Çünkü Cenab-ı Hak, "hakim"dir, herşeyi hikmetle yapar. Dolayısiyle duaların kabulünde de takip edeceği bir hikmet vardır. Anında yerine getirebileceği gibi, on sene, yirmi sene, kırk sene sonra da yerine getirebilir; imhâl eder, fakat ihmal etmez. Öyleyse mana şöyledir: "Ey mazlum! Ben senin çiğnenen hakkını zayi etmeyeceğim. Uzun zaman geçse de duanı geri çevirmeyeceğim. Çünkü ben Halim'im, kulları cezalandırmada acele etmem. Belki tevbe ederler; mazlumlara da haklarını vererek gönüllerini alarak razı ederler, zulüm ve günahtan vazgeçerler diye mühlet tanırım."

Hadis, böylece, Allah'ın zalime mühlet tanısa da onu asla ihmal etmeyeceğine de işarette bulunmuş olmaktadır. 515

بَهَذ ْنِم ِناَتَّنَج َو ؛اَهيف اَم َو اَمُهُتيِنآ ٍةَّضِف ْنِم ِناَتَّنَج :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق]□□
لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر سوم يبأ نعو ـ5 □4144ـ ناخيشلا هجرخأ .[ٍنْدَع ِةَّنَج
يف ِهِهْج َو ىلَع ِءاَي ِر ْبِكْلا ُءاَد ِر اهإ ْمِهِب َر ىلا او ُرُظْنَي ْنأ َنْيَب َو ِم ْوَقْلا َنْيَب
اَم َو ؛اَمِهيِف اَم َو اَمُهُتَيِنآ

يذمرتلاو .

4. (5100)- Hz. Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Gümüşten iki cennet vardır. Kapları ve içinde bulunan diğer şeyleri de gümüştendir. Altından iki cennet vardır, kapları ve içlerinde bulunan diğer eşyaları da hep altındandır. Adn cennetinde, cennetliklerle Rablerini görmeleri arasında Allah'ın veçhindeki ridau'lkibriyadan (büyüklük perdesinden) başka bir şey yoktur." [Buhârî, Tefsir, 516 Rahman 1, 2, Bedu'l-Halk 8, Tevhid 24; Müslim, İman 180, (296); Tirmizî, Cennet 3, (2530).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin bir başka vechinde rivayetin evveli şöyle başlar: "Firdevs cennetleri dörttür: İkisi altından, ikisi de gümüşten.." Başka rivayetlerde, altından olan iki cennetin mukarrebun'a yani Allah'a yakınlık kesbeden büyüklere, gümüşten olan diğer ikisinin de sağcılara, yani defteri sağından verileceklere mahsus olduğu belirtilmiştir.

Bu hadis, cennetin gümüş ve altın tuğlalardan -hatta bir kat altın, bir kat gümüş tuğladan- bina edildiğini ifade eden rivayetlere muarız düşer. Ancak alimler, başka rivayetlerdeki karineleri değerlendirerek:

"Birincisi, her bir cennette kapkaçak vs. nevinden bulunanların sıfatını, ikincisi de bütün cennetleri ihata eden duvarların sıfatını beyan etmektedir" diyerek hadisleri te'lif ederler. Bu te'vili te'yid eden delillerinden biri şu rivayettir: "Allah Teala hazretleri cennetin duvarını bir (sıra) altından, bir (sıra) gümüşten tuğla ile inşa etmiştir."
2- Hadiste Allah'ın görülmesi meselesine de yer verilmiştir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat uleması, kıyamet gününde, Cenab-ı Hakk'ın, insanlara en büyük lütfu olarak, Vech-i İlahîsini göstereceği hususunda icma etmiştir. Mazirî, "perde" kelimesinin kullanılışı ile ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Araplara, onların anlayacağı bir üslubla, anlayacağı tabirlere yer vererek hitabederdi. Bu sebeple, manevî meseleleri, anlayışlarına yaklaştırmak için hissî tabirata dökerdi. Burda da öyle yapmış, görmeye mani olan esbabın ortadan kalkacağını, görmenin muhakkak surette vukua geleceğini ifade etmek için bu ifadeye yer vermiştir." Kadı İyaz da şöyle demiştir: "Arap, istiareye sıkça başvurur. İstiare, Arapların icaz ve fesahatında en yüksek edebî sanatı teşkil eder. Ayet-i kerimede geçen "Tevazu kanadı" (İsra 24) tabiri bunun bir örneğidir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın kelamında "ridau'lkibriya (büyüklük perdesi) tabirine yer vermesi de bu manada bir kullanıştır. Bunu anlamayan şaşırır. Kelamı, zahiri üzerine anlamak isteyen, Allah'a cisim izafe eder. Meselede vuzuh elde edemeyen kimse, bu rivayetin zahirinin gerektirdiği manadan Allah'ın münezzeh olduğunu bildiği takdirde, ya ravileri tekzib eder, ya da şöyle (basit) bir te'vile kaçar: "Allah'ın İlahî saltanatının büyüklüğü, kibriyası, azameti, heybeti ve celali için, keza aciz olan beşerî basarların idrak manilerini ifade için ridau'lkibriya tabiri bir istiare yapılmıştır, (oysa Allah), insanların basarlarını ve kalplerini güçlendirmek dilerse, onlardan heybetinin hicabını, azametinin manilerini kaldırır.

"Kirmâni der ki: "Bu hadis müteşabihattandır. Bunun karşısında kişi ya: "Bundan muradı Allah bilir" deyip tefvize gidecek veya te'vilde bulunacak. Te'vil eden: "Veche'den murad Zattır, rida, Zat'ın mahlukata benzemekten münezzeh olan lazım sıfatlarından bir sıfattır" diyecek. Sonra te'vilci, hadisin zahiri: "Allah'ın rü'yeti vaki değil demeyi gerektirir" diyerek müşkilatlı bulur ve: "Bunun mefhum ve manası, nazar yakınlığını beyandır, çünkü ridau'lkibriya rü'yete mani olmaz, gözlerden manilerin izalesini, muradın izalesi ile ifade etti" diyerek cevaplar."

İbnu Hacer bu açaklamadan şu neticeyi çıkarır: "Ridau'l-Kibriya rü'yete manidir. Sanki hadiste mahzuf bir ibare var. Onun takdiri ءاَي ِرْبِكْلا ُءاَدِر اَهِ ibaresinden sonra olmalıdır. Çünkü, Allah onu ref etmek suretiyle insanlara nimette bulunmakta ve insanlar Allah'ı görmeye muvaffak olabilmektedir. Sanki burada murad şudur: Mü'minler cennetteki yerlerine yerleşince, celal sahibi Allah'tan duydukları heybet olmasaydı, onlarla rü'yet arasında herhangi bir mani olmayacaktı. Onlara ikramda bulunmak dileyince, Allah onları re'fetiyle kuşatıp onlara Allah'a nazar etme takatı vermek suretiyle lütufta bulunur. "Sonra İyi iş, güzel amel yapanlara daha güzel iyilik, bir de ziyade vardır" (Yunus 26) ayetinin tefsirinde geçen Süheyb hadisinde, Ebu Musa hadisinde geçen rıdau'lkibriyadan muradın, Süheyb hadisinde zikri geçen hicab olduğuna delalet eden karineyi buldum ve Allah Teala hazretleri'nin cennet ehline bir ikram olarak onlar için bunu açacağını anladım. Mezkur hadis Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbnu Huzeyme ve İbnu Hibban'da geçmektedir. Müslim'in metni şöyle: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehli, cennete girince, Allah Teala hazretleri sorar: "Size ilave bir nimette bulunmamı diler misiniz?" Cennet ahalisi: "Sen bizim yüzlerimizi ak etmedin mi? Bizi cennete koymadın mı (daha ne isteyeceğiz) ?" derler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) der ki: "Bunun üzerine onlara hicab açılır. Cennet ahalisine bundan daha hoş bir şey verilmemiştir."

Aleyhissalâtu vesselâm sonra şu ayeti tilavet buyurdu. (Mealen): "İyi iş, güzel amel yapanlara daha güzel iyilik, bi de ziyade vardır" (Yunus 26).

Kurtubî der ki: "Rida bir istiaredir, onunla azamet kinaye edilmiştir. Nitekim şu hadiste de böyledir: "Kibriya ridamdır, azamet de izarımdır."517 Kurtubî devamla der ki: "Burada hislerle algılanan elbise kastedilmiyor. Ancak izar ve rida Arap muhataplar nazarında birbirinden ayrılmaz oldukları için, azamet ve kibriyayı bu ikisiyle ifade etti." İbnu Hacer der ki: "Sadedinde olduğumuz hadisin manası, Allah'ın izzet ve istiğnasının muktezası hiç kimsenin onu görmemesi olduğu halde, Allah'ın mü'minlere karş rahmeti, nimetinin bir kemali olarak Veçh-i İlahîsini onlara göstermesini gerektirmektedir. Mani zail olunca, insanlara, kibriyasının gereğiyle amel etmekte ve sanki Teala hazretleri, onlarla aradaki engel olan perdeyi kaldırmaktadır." Taberî'nin nakline göre Hz. Ali (radıyallahu anh) de "Orada onların dilediği herşey bulunur. Üstelik katımızda bundan fazla da vardır" (Kaf 35) ayetindeki "fazla"dan maksadın Allah'ın veçhini görmek, هُوَ النَّظَرُ الى وَجْهِ اللّه olduğunu söylemiştir.

İbnu Battal der ki: "Bu hadiste, Allah'a cisim izafe etmeye çalışan Mücessime fırkası için mekan izafesine bir yol yoktur. Çünkü Allah Teala hazretlerine cisim izafe etmenin veya bir mekanda bulunmasını gerektiren bir halin muhal olduğu hususunda deliller sabittir. Bu durumda ridayı, insanların Allah'ı görmesine mani gözlerdeki afet olarak te'vil etmek gerekir. İşte bu afetin izalesi, insanların Allah'ı görme sırasında Rab Teala'nın icra edeceği bir fiildir. İnsanlar, bu mani mevcut olduğu müddetçe O'nu göremezler. Öyleyse görme fiili varsa, bu mani izale olmuş demektir. Bunu rida olarak tesmiye etmiştir. Çünkü o, yüzü görmekten alıkoyan rida menzilesindedir. Ancak ona rida denmesi mecazdır."518

هلُك يف : يِم َنوُّتِس اَهُض ْرَع :ةياور يف َو .ٍةَف َّوَجم ٍةَؤُل ْؤُل ْنِم ٌةَمْيَخ ِةَّنَجْلا
يف :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : ْمُهَل ةياور يفو ـ4 4141

ا َن ْو َرَي َ ٌلْهأ اَهْنِم ٍةَيوا َزŒن ِم ْؤُمْلا ُمِهيلَع ُفوُطَي ،َني ِرَخ] .

5. (5101)- Yine aynı kaynaklarda şu rivayet gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette, mü'min için, içi boş tek bir inciden bir çadır vardır. -Bir rivayette- genişliği altmış mildir. Her köşesinde bir refikası bulunur, hiçbiri diğerini görmez, mü'min bunların herbirini dolaşır." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 8, Tefsir, Rahman 1, 2, Tevhid 24; Müslim, Cennet 23, (2838); Tirmizî, Cennet 3, (2530).] 519

AÇIKLAMA

Mü'mine cennette hazırlanan bu çadırın bazı rivayetlerde yüksekliğinin altmış mil olduğu ifade edilmiştir. Demek ki, hem yüksekliği hem de genişliği altmış mil olacaktır. Her köşesinde bir zevcenin yer alacağı belirtilmiş olmasından, bazı alimler, ahirette huri menşeli olsun, dünya menşeli olsun, eşlerin sayıca çok olacağı hükmünü çıkarmıştır. Köşelerde oturan eşlerin birbirlerini görememeleri, mesafenin uzaklığındandır. Bazı rivayetlerde, tek bir inciden mâmul bu çadırın yetmiş kapısı olduğu tasrih edilmiştir. Çadır diye tercüme ettiğimiz hayme'nin ağaçtan mâmul dört köşeli ev manasına geldiği de söylenmiştir. Böylece mü'minin uhrevî çadırında dört hanımının olacağı anlaşılabilir. Onları dolaşmaktan mananın, cima'dan kinaye olduğu belirtilmiştir.520

ماَع ُةَئِام ِنْيَتَج َرَد ِهلُك َنْيَباَم ٍةَج ًرَد ُةَئِام ِةَّنَجْلا يف :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] □ [.
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4142□

يذمرتلا هجرخأ .

6. (5102)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette yüz derece vardır. Her iki derece arasında yüz yıl(lık yürüme mesafesi) vardır." [Tirmizî, Cennet 4, (2531).]521

ةَج َرَد َو ٍةَج َرَد ِهلُك َنْيَب اَم ٍةَج َرَد ُةَئِام ِةَّنَجْلا يف :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر تماهصلا نب ةدابُع نعو ـ4 □4148ـ َ هاللّ ُمُتْلأَس اَذإف
. ُش ْرَعْلا ُنوُكَي اَهِق ْوَف ْنِم َو ،ُةَعَب ْر'ا ِةَّنَجْلا ُراَهْنأ ُرَّجَفُت اَهْنِم َو .اَه ًعأ ُس
ْوَد ِرْفلا َو .ِض ْر ا' َو ِءاَمَّسلا َنْيَب اَمَك

يذمرتلا هجرخأ .[َس ْوَد ِرْفلا ُهوُلأْساَف .

7. (5103)- Ubade İbnu's-Samit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette yüz derece vardır. Her bir derecenin diğer derece ile arası, sema ile arz arası kadar geniştir. Firdevs bunların en yukarıda olanıdır. Cennetin dört nehri buradan çıkar. Bunun üstünde Arş vardır. Allah'tan cennet istediğiniz vakit Firdevs'i isteyin." [Tirmizî, Cennet 4, (2533).] 522

يف اوُعَمتْجا َنيِمَلاَعْلا َّنأ ْوَل ٍةَج َرَد َةَئِام ةَّنَجْلا يف َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ديعس يبا نعو ـ3 □4145□

يذمرتلا هجرخأ .[ْمُهْتَعِس َوَل َّنُهاَدْحإ .

8. (5104)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette yüz derece vardır. Bütün âlemler bunlardan birinin içinde toplansalar, hepsini de kuşatır, istiab eder." [Tirmizî Cennet 4, (2534).]523

؛اَهُعَطْقَيَ ٍماَع َةَئِام اَهِلِظ يف ُبِكا َّرلا ُريِسَي ة َرَجَش ِةَّنَجْلا يف َّنإ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ4 □4144□

يذمرتلا هجرخأ .[ٍدوُدْمَم ٍهلِظو : ْمُتْئِش ْنإ اوُءرْقا َو .

9. (5105)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Cennette bir ağaç vardır ki, binekli bir kimse yüz yıl gölgesinde yürüse onu katedemez. İsterseniz şu ayeti okuyun: □بوُكْسَم ٍءاَم َو ٍدوُدْمَم ٍهلِظ َو"Daimî gölgededirler, çağlayıp duran su başlarındadırlar" (Vakıa 30-31) 524 [Tirmizî, Tefsir, Vakıa, (3289, Cennet 1, (2525).]

هجرخأ .[ٍبَهَذ ْنِم اَهُقاَس َو َّإ ٌة َرَجَش ِةَّنَجْلا يف اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ14 □4144□

يذمرتلا .

10. (5106)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cennette hiçbir ağaç yoktur ki gövdesi, altından olmasın." [Tirmizî, Cennet 1, (2527).] 525

AÇIKLAMA:

---

518 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/423-425. 519 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/425-426.

Kaydettiğimiz bu beş hadis, cennetle ilgili bazı tavsif ve tariflerde bulunmaktadır. Şöyle ki: **1-** Cennet tek dereceli değildir. Başlıca yüz derecesi vardır. Her dereceninmesafesi diğer dereceye kadar çok fazladır. Demek ki derece içerisinde de tali tabakalar, mertebeler vardır. Cennetlikler, ameline uygun bir derecede yerini alacaktır. Nitekim bazı alimler yüz derece tabiriyle çokluğun kastedildiğini belirtirler. Cehennem de böyledir, küfürdeki şiddetine göre her bir kâfir bir derekede yerini alacaktır. Ayet-i kerime münafıkların atşeşin en aşağı tabakasında yer alacaklarını ifade eder. "Şüphesiz ki münafıklar cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar..." (Nisa 145).

Dereceler arasındaki mesafeler hadislerde farklıdır. Bazısında beşyüz yürüme yılı, bazısında daha az, daha çok denmiştir. Münavî, arada tearuz olmadığını söyler ve yürümelerin farklı süratlerde vuku bulduğuna dikkat çeker. **2-** Firdevs: Her çeşit bitkiyi cem'eden bahçe, bostan manasına gelir. Ancak "Üzüm asmalarının bulunduğu bahçedir" denmiştir. Kelimenin Rumca, Kıptice ve hatta Süryanice olduğu iddia edilmiştir. Buradan çıkan dört ana nehirden maksad, başka rivayetlerde açıklanmıştır: Biri su, biri süt, biri hamr, biri bal nehridir.

Firdevs cenneti hepsinin yukarısında, hepsinden üstün olduğu için Allah'tan öncelikle bunun taleb edilmesi tavsiye edilmiştir. Şu halde mü'min Allah'tan bir şey isterken en yüceyi, en büyüğü, en fazlayı istemelidir. Onun rahmetine sınır olmadığı için Allah'tan isterken kanaatkâr olmak, mütevazi davranmak fazilet değildir. **3-** Cennetteki ağacın Tûba ağacı olduğu söylenmiştir. Ancak gölge kelimesinin, örfî manası anlaşılmamalıdır. Çünkü dilimizde gölge deyince güneş sıcaklığına karşı hasıl edilen korunma hatıra gelir. Halbuki ahirette güneş olmayacaktır. Öyleyse gölgeden maksad, ağacın hasıl ettiği nimetler ve rahatlık olmalıdır. Yani cennetin neresine gidilse cennetî saadetin dışına çıkılmayacak demektir. Zıll=gölge kelimesi Arapçada "himaye" manasına da kullanılır. Onun zıllinde demek, onun kanatları, himayesi altında demektir. **4-** Cennetteki her ağacın gövdesinin altından olmasına gelince, bu ibare oradaki ağacın me'lufumuz olan dünyevî ağaçlar gibi olmadığını beyan eder. Altın, çürümeyen bir maddedir. Öyleyse cennet ağacının altından olması, onun ebedi, çürümez bir mahiyette olacağının ifadesidir. Bir hadis şöyledir: "Cennette bir ağaç vardır, gövdeleri altından, dalları zeberced incidendir. Rüzgâr estikçe bunlar birbirine çarparak öyle bir name çıkarırlar ki hiçbir kulak böylesine tatlı bir ses işitmemiştir." İbnu Abbas'ın bir rivayetinde: "Cennet hurmalarının gövdeleri yeşil zümrüttendir. Dallarının sapı kızıl altından, yaprakları da cennet ehlinin kisvesindendir. Ceketleri ve hulleleri bundan yapılır. Onun meyvesi ise, küp ve kovalar gibi iri, sütten beyaz, baldan tatlı, kaymaktan daha yumuşaktır, onlarda çürük yoktur" denmiştir.

Cennet ehlinin bu ağaç altında sohbet edip dünya hatıralarını tazeleyecekleri; eğlence arzu ettikleri zaman, Allah'ın göndereceği bir rüzgârla ağacın kımıldayıp, dünyadaki her çeşit eğlenceyi ortaya koyacağı ifade edilmiştir.526

ب ُرْغَت ْوأ ُسْمَّشلا ِهْيَلَع ْتَعلَط اَّمِم ٌرْيَخ ِةَّنَجْلا يف ٍس ْوَق ُباَقَل :#ِ هاللّ□].
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ11 □4144ـ ،اَهيف اَم َو اَيْنُّدلا َنِم
ٌرْيَخ ِةَّنَجْلا يف ِهِهدَق ُع ِض ْوَم ْوأ ،ْمُكِدَحأ ِس ْوَق ُباَقَل َو] :ىرخأ يف ،سنأ نع
يذمرتلا دازو.ناخيشلا هجرخأ

ِسَوق ِالدهنيَا وَ مَا فيهاَ، وَ لمَ ‘تْ مَا بيَنْهُمَا رِ يحا ، وَ لنَصِ يفهُا يعنْي
ِتَءاَض ‘ِض ْر‘ا ِلْهأ ىلا ْتَعلهطا ِةَّنَجْلا ِلْهأ ْنِم ةأرْما َّنأ ْول َو

هردق «هدقو سوقلا باَق».[اَهيف اَم َو اَيْنهدلا َنِم ٌرْيَخ َراَم ِخْلا .

11. (5107)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette, yay kadar bir yer, güneşin üzerine doğduğu veya battığı şeyden (dünyadan) daha hayırlıdır." [Buhârî, Bed'ül-Halk 8, Tefsir, Vakı'a 1; Müslim Cennet 6, (2826); Tirmizî, Cennet 1, (2525).] Tirmizî, Hz. Enes'ten şu ziyadede bulunmuştur: "Sizden birinizin yayı kadar veya kamçısı kadar cennetteki bir yer, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır. Cennet ehlinden bir kadın, arz ehline görünecek olsa, dünya ve içindekileri aydınlatır, arzla sema arasını güzel koku ile doldururdu, onun başörtüsü dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."527

AÇIKLAMA:

1- Daha önce açıkladığımız üzere, cennette bir yay kadar bir yerin koca dünyadan hayırlı olması, mübalağalı bir ifade değildir. Çünkü cennet ebedî olduğu için, orada ebedî olan az bir nur, burada geçici olan güneşe bedel olabilir. Dünya ise, bir yay veya kamçı ile kıyas götürmeyecek derecede büyük ise de fanidir, geçicidir, ebedî olan, o azıcık varlığa mukabil gelemez.

2- Kader olarak manalandırdığımız (kab) kelimesi yayda kirişin takıldığı "uç"la okun fırlatıldığı orta kısma kadar olan kısım manasına da gelir, yani bir yayın yarısı. Bu durumda mana: "Birinizin yayının yarısı cennette dünya ve içindekilerden daha hayırlı..." şeklinde olur.

Önceki mana asıl olmakla birlikte, bu da hakikate uygundur. 528

تَف َرْخ َزَتَل اَدَب ِةَّنَجلا يف اَّم ِم ٌرُفُظ ُّلِقُي اَم َّنأ ْوَل :#. ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق]
ض َو ْء ـ4143 12 ـ لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر صاهقو يبأ نب ِدْعَس نعو:
ُ
سْمهشلا ُسِمْطَت اَمَك ِسْمَّشلا َء ْوَض َسَمَطَل ُه ُرا َوِس اَدَبَف َعَلَّطا ِةَّنَجلا ِلْهأ ْنِم ٌج
َر َّنأ ْوَل َو ، ِض ْر'ا َو ِتاَومهسلا ُقِفا َوَخ ُهَل تاهج يهو ةعبر'ا اهبناوج « ِءامهسلا
ُقِفا َوخو».بهذلا «فرخ ُزلاو» .ةنيزلا «ةفر ْخ َّزلا».يذمرتلا هجرخأ .[ِمُوُّنلا

. حايرلا عبر'ا

12. (5108)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette olan şeyden bir tırnağın azalttığı miktar, semavat ve dünya arasında dört ciheti de tezyin etmiş olarak görünürdü. Eğer cennet ehlinden bir adam dünya ehline zuhur etse ve bilezikleri görünse o(nun şavkı) güneşin ziyasını bastırırdı, tıpkı güneşin, yıldızların ziyasını bastırması gibi." [Tirmizî, Cennet 7, (2541).] 529

نا َرِهاَظ ِنا َرْهَن :ِراَهنأ ُةَعَب ْرأ اَذإف ىهَتْنُملا ِة َرْدِس ىلا ُتْعِف ُر :#. ِ هالّل
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ18 4144

. نا ِفاَلنهيُل َو ُتارُفْلا َو ، ِناَطِاَبْلا اَّمأ َو ِةَّنَجْلا يف ِنا َرْهَنَف ِناَطِاَب .[يراخبلا هجرخأ
َو ِنا َرْهَن ِناَطِاَب: اَّمأف ِرِهاهظلا

13. (5109)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sidretü'l-Münteha'ya çıkarıldım. Orada dört nehir gördüm: İki nehir zâhirdi, iki nehir de bâtın. Zâhir olan iki nehir Nil ve Fırat nehirleriydi. Bâtın olanlar da cennetin iki nehri idi." [Buhârî, Eşribe 12; Müslim, İman 264, (164).]530

ةَّنَجلا َكَلَخْدأ ُ هالّل َّنِإ : َلاَق ؟ٌلْيَخ ِةَّنَجلا يف ْلَه : َلاَقف # ِ هالّل َلوُس َر ٌلُج َر
: ْلَه يف ِةَّنَجلا ْنِم ٍلِبإ ـ4114 15 ـ نعو ةديرب َر ِض َي هالّل ُ هْنَع لاق:]َلأَس
ُرَخآ َلاَقف . َناَك ًاَّتِئِش ُثْيَح ِةَّنَجلا يف َكِب ُريِطَت َءا َرْمَح ٍةَتوُقاَي ْنِم ٍس َرَف ىَلع
اَهيف َلَمْحُت ْنأ ُءاَشَت ًّ َف

. هالّل ُ ةَّنَجلا َيُكْن َكَل اَهيف اَم ْتَهَتْشا َتَفْسُك َو َتَّذَل َكُنْيَع].[يذمرتلا هجرخأ

كَلْ خُدْيِ نْإِ : لَاَقف . هِبِ حاَصِل لَاَق اَم هُل لْقُي مَلَف : لَاَق

14. (5110)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Cennette at var mı?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Allah Teala hazretleri seni cennete koyduğu takdirde, kızıl yakuttan bir at üzerinde orada dolaşmak isteyecek olsan, o seni istediğin her yere uçuracaktır" buyurdular. Bunun üzerine diğer biri de: "Cennette deve var mı?" diye sordu. Ama buna Aleyhissalâtu vesselâm öncekine söylediği gibi söylemedi. Şöyle buyurdular: "Eğer Allah seni cennete koyarsa, orada canının her çektiği, gözünün her hoşlandığı şey bulunacaktır." [Tirmizî, Cennet 11, (2546).][531]

AÇIKLAMA:

Hadisin ibaresi netice itibariyle değişmeyecek farklı bir üslubla tercümeye de elverişlidir. Ancak, esas söylenmek istenen, cennette, binme arzusu duyulduğu takdirde her tarafa götürecek vasıtaların bulunduğudur. Yine Tirmizî'nin bir başka rivayeti bu hususu daha sarih bir üslubla ifade etmiştir: "Bir bedevi gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Ben atı severim, cennette at var mı?" diye sordu. Resulullah şu cevabı verdi: "Cennete konduğun takdirde, iki kanadı olan yakuttan bir at sana getirilir. Sen ona bindirilirsin. O seni istediğin yere uçurur."

[527] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/429.

Sadedinde olduğumuz hadisin sonunda yer alan "canının her çektiği, gözünün her hoşlandığı" ibaresi şu ayete işaret etmektedir: "...Orada canların çekeceği, gözlerin zevk alacağı her şey vardır..." (Zuhruf 71.) Dikkat edilirse, Resulullah, açık bir şekilde cennette "at" veya "deve vardır" veya "yoktur!" demiyor. Ama her arzu edilecek şeyin var olduğuna dikkat çekiyor. Binme ihtiyacı duyulduğu takdirde bunun cennetî atlarla yerine getirileceğini belirtiyor. Cennetteki atlar, dünyevî atlar gibi değildir.[532]

عَمْسَي مَل ٍتا َوْصاب َنيهنَغُي ِنيِعْلا ِروُحلِل اعَمَتْجُمَل ِةَّنَجلا يف َّنإِ :# ِ هاللّ□
َبوُط ْنَمِل َناَك انَل ـ4111□ 14ـ وعن ِهيلع َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق: [َلاَق َر ُلوُس
لا ْخَالِدَاتُ فَلاً نَبِيدُ . وَنَحْنُ النَاعِمَاتُ فَلاً نَبْأَسُ ، وَنَحْنُ الرَّاضِيَاتُ فَلاً نَسْخَطُ
ةديدشلا اهداوس.و«ءانيَعلا ُ» ةدحاو نيعلا يهو خْلا ًقِئُ بمِتْلِهَا، يَقُلْن: نَحْ نُ
نيعلا ضايب ةديدش يهو ،ءاروح عمج «رُوحلا».يذمرتلا هجرخأ .] هُل اهنُك َو

فلتنو كلهن يأ «ُديبَن» :هلوقو.نيعلا ةٴعساو .

15. (5111)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette siyah gözlülerin (hurilerin) toplanma yerleri vardır. Orada, benzerini mahlukatın hiç işitmediği güzel bir sesle şarkı okurlar ve şöyle söylerler: "Bizler ebedîleriz, hiç ölmeyiz!

Bizler nimetlere mazharız, fakr bilmeyiz!

Rabbimizdan razıyız, mükedder olmayız!

Kendisinin olduğumuz beylerimize ne mutlu!" [Tirmizî, Cennet 24, (2567).]533

AÇIKLAMA:

Dilimizde huri veya huri kızı denen cennet kızları tabiri Kur'anî bir tabirdir. Kur'an'da birçok kereler zikri geçer ve cennet ehline bunlardan nikah edileceği belirtilir, güzellikleri tasvir edilir. (Duhan 54, Tur 20, Rahman 72, Vakı'a 22). Hûr, lügat olarak, havra'nın cem'idir. Havra, gözünün beyazı çok beyaz, siyahı da çok siyah manasına gelir. Kısaca siyah gözlü, ceylan gözlü gibi tercümelere mazhardır. Sadedinde olduğumuz hadis, hurilerin cennette dünyada işitilmemiş olan fevkalâde güzel namelerle şarkı okuyacaklarını belirtmektedir. Böylece cennet ehlinin, Allah'ın bir başka nev'e giren nimetlerinden kulağa hitap eden nimetlerini de, cennete layık bir üstünlükle tadacağını haber vermektedir. 534

لاَمِهشلا ُحيِ ِر ُّبُهَتَف ٍةَعْمُج َّلُك اَهَنوُتأَي اقوْسَل ِةَّنَجْلا يف َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر سنأ نعو ـ14 □4112ـ ِدَقَل ِ هاللّو : ْمهُوُلْهأ ُلوُقَيَف
. اَمَج َو انْسُح اوُداَد ْزإ ْدَق َو ْمِهيِلْهأ ىلا َنوُع ِج ْرَيَف اَمَج َو انْسُح َنوُداَد ْزَيَف
ْمِهِهوُج ُو َو ْمِهباَيِث يف وُثْحَتَف

ملسم هجرخأ .[اَمَج َو انْسُح اَنَدْعَب ْمُتْدَد ْزا ِدَقَل ِ هاللّو ْمُتنأ َو :نوُلوُقَيَف . .
اَمَج َو انْسُح اَنَدْعَب ْم ُتْدَد ْزا

16. (5112)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehlinin bir çarşısı vardır. Her cuma oraya gelirler. Derken kuzey rüzgârı eser, elbiselerini ve yüzlerini okşar. Bunun tesiriyle hüsün ve cemalleri artar. Böylece ailelerine, daha da güzelleşmiş olarak dönerler. Hanımları: "Vallahi, bizden ayrıldıktan sonra sizin cemal ve güzelliğiniz artmış!" derler. Erkekler de: "Sizler de, Allah'a kasem olsun, bizden sonra çok daha güzelleşmişsiniz!" derler." [Müslim, Cennet 13, (2833).] 535

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yeryüzünde insanların zevk aldıkları toplantı ve içtimaların ahirette de olacağını ihbar etmektedir. Çarşı diye tercüme ettiğimiz şuh kelimesi, insanların daha çok alışveriş için biraraya geldikleri, eşdostun karşılaştıkları yerdir. Çarşı, karşılaşmaya, selamlaşmaya, görüşmeye vesile olduğu için, rivayetlede, alışveriş gayesi olmadan da, bilhassa cuma namazından sonra çarşının şöyle bir dolaşılmasının sünnet kılındığı görülür. Böylece beşerî bir ihtiyaç olan ünsiyet sağlanmış olur. Şu halde bu meşru zevk ahirette de vardır. Ancak oranın zevki derece ve mertebe itibariyle çok farklıdır. Güzellik, ziyadeleşmede aile efradı arasında karşılıklı muhabbetlerin daha da artmasına vesile olmaktadır. Müteakip hadiste de belirtileceği üzere, ahirette dünyadaki gibi alışveriş ihtiyacı olmadığına göre, oranın çarşısı, alışveriş yapılan yer manasında anlaşılmamalı, ünsiyetin temin edildiği toplanma yerleri manasında anlaşılmalıdır.

Resulullah'ın, kuzey rüzgârı tabirini kullanması, o rüzgârın yağmur ve serinlik getirmesindendir. Sıcak iklimde bu evsaftaki rüzgâr en ziyade sevilen ve arzu edilen rüzgârdır. el-Mebarik'de şöyle denilmiştir: "Çarşıya her hafta cennetlikler toplanır, melekler onları kuşatır, onlara gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, insan kalbine hiç doğmamış nimetler getirirler. Onlar bu nimetlerden istedikleri kadar, para ödemeden alırlar. Bu da cennette tadılan lezzetlerden biridir." Yani, çarşıdan eve bir şeyler alarak gelme lezzeti. Bunun dahi cennette olduğu anlaşılmaktadır.536

ن ِم َروُّصلا ّ َإ ٌعْيَب ًَو ٌءا َرِش اَهيف ا َم اقوُسَل ِةَّنَجْلا يف َّنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيلع نعو ـ14 □ 4118□

يذمرتلا هجرخأ .[اَهيف َلَخَد ة َروُص ُلُج َّرلا ىهَتْشا اَذإف .ِءاَسهنلا َو ِلاَج ِهرلا .

17. (5113)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette bir çarşı vardır. Ancak orada ne alış, ne de satış vardır. Sadece erkek ve kadın suretleri vardır. Erkek bunlardan bir suret arzu ederse o surete girer." [Tirmizî, Cenet 15, (2553).] 537

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cennetteki çarşı hakkında daha detaylı bilgi sunmaktadır. Orada alışveriş mevzubahis değildir. Ancak kadın ve erkek suretleri mevcuttur. Erkek bu suretlerden dilediğine girmekte (yani bürünmektedir). **2-** Şarihler hadisin iki manaya muhtemel olduğunu belirtirler: * Birinci manaya göre çarşıya güzel suretler arzedilmektedir. Kişi bunlardan hangisini arzular ve temenni ederse, Allah Teala hazretleri Kudret-i Sübhaniyesi ile o kimseyi, arzuladığı surete sokmaktadır. * İkinci manaya göre suretten murad zinettir. Kişi o çarşıda bu zinetle süslenir, onu takınır, kendisine arzu edip seçeceği zinet, takım, taç vs.yi giyinir. Arapçada falancanın güzel bir sureti var (ُفِلٍ ًنٍ صوُرَ ةٌ حَسَنَةٌ) demek, hoş bir görünümü var demektir. Bir başka ifade ile, hadis: "Çarşıda bulunan şeylerden her ne arzu ederse kendisine verilir" manasını ifade eder. Öyleyse o çarşıya girmekten murad, orada tezeyyün etmek, süslenmektir. Her iki manada da zat değil, sıfat değişikliği, dış görünüş değişmesi mevzubahis olmaktadır. [538]

*** CEHENNEMİN EVSAFI**

مَّنَهَج ِراَن ْنِم اء ْزُج َنيِعْبَس ْنِم ٌء ْزُج َنوُدِقُت ِيتهلا ُمُك ُراَن # ِ هاللّ ُلوُس َر .
4115 1ـ نع يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق

يذمرتلاو ةثثلا هجرخأ .[اَه ِهرَح ُلْثِم اَهُّلُك ء ْزُج َنيِهتِس َو ٍةَعْسِتِب اَهْيَلَع .
اوُلاَق: َو هاللّ ِ نإ ْتَناَك ْلَكاَفِية . لاَق: اَهَّنإف ِهضُف ْتَل

1. (5114)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yaktığınız ateş var ya, bu cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir cüzdür!" buyurmuştu. (Yanındakiler): "Zaten bu ateş, vallahi (asileri cezalandırmaya ahirette) yeterliydi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cehennem ateşi öbürüne altmış dokuz kat üstün kılındı. Her bir kat'ın harareti, bunun mislindedir." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 10; Müslim, Cennet 29, (2843); Muvatta, Cehennem 1, (2, 994); Tirmizî, Cehennem 7, (2592).][539]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste ahiretteki cehennem ateşinin, derece ve şiddet itibariyle, dünyadaki ateşin yetmiş katı olduğu ifade edilmektedir. Ashab, kâfir ve asileri cezalandırmak için dünyadaki ateşin de yeterli olacağını söylemesi üzerine, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın azabının ne kadar şiddetli olduğunu belirtmek üzere te'kiden, cehennem ateşinin dünyadaki ateşe nisbetle altmış dokuz kat olduğunu, her bir katın aynen dünyadakine eşit bir şiddete sahip bulunduğunu beyan ediyor.

Allah'ın azabının şiddeti, ayet ve hadislerde tekrarla nazara verilmiş ve bunun "ateş"le olacağı ifade edilmiştir. Mesela: "Onlar ateşe karşı ne de sabırlıdırlar!" (Bakara 175); "...Öyle bir ateşten sakının ki, onun yakıtı insanlarla o taştır" (Bakara 24) buyrulmuştur.

Öyleyse, dünya ateşini, Cenab-ı Hak, ahiretteki ateşin şiddetini haber vermek üzere onun yetmiş cüz'ünden bir cüz olarak halketmiş olmaktadır.

Şarihler, hadisteki maksadlardan birinin Allah'tan sadır olan azabın, kullardan, zalim insanlardan sadır olmakta bulunan azabtan çok daha şiddetli olacağına dikkat çekmek olduğunu belirtirler. Bu hadis de, "Allah'tan korkulmaz, Allah sevilir" diyenlerin, bu çeşit sözleriyle dinî bir hakikatı ortaya koymayıp keyfî bir muğalata (demagoji) yaptıklarını ortaya koymaktadır. Evet Rabbimizi, rahmetiyle severken, celalinden, azabından ve adaletinden de korkarız; kulluk edebi bunu gerektirir. Kur'an ve hadis de bunu ders verir. "Allah'tan korkulmaz.." sözü küfrün değilse cehlin eseridir, dinde delili, dayanağı yoktur.540

536 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/433-434.

ةَنَس ُفْلأ اَهْيَلَع َدِقوُأ َّمُث . ْت َّرَمْحا ىتَح ٍةَنَس ُفْلأ ِراَّنلا ىلَع َدِقوُأ :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ2 □4114□

هظفل اذهو ،يذمرتلاو كلام هجرخأ .[ٌةَمِلْظُم ٌءاَد ْوَس َيِهَف . ْتَّد َوْسا ىتَح .
ٍةَنَس ُفْلأ اَهْيَلَع َدِقوُأ َّمُث . ْتَّضَيْبا ىتَح

2. (5115)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem ateşi bin yıl yakıldı. Öyle ki kıpkırmızı oldu. Sonra bin yıl daha yakıldı, öyle ki beyazlaştı. Sonra bin yıl daha yakıldı. Şimdi o siyah ve karanlıktır." [Tirmizî, Cehennem 8, (2594); Muvatta, Cehennem 2, (2, 994). Metin Tirmizî'ye aittir.]541

AÇIKLAMA:

Muvatta'nın rivayetinde, cehennemin hal-i hazır siyahlığı zifte benzetilir.542

نيِعَب ْرأ ُة َريِسَم ٍراَد ِج ِهلُك ُفْثُك ٍرُدُج ُعَب ْرأ ِراَّنلا ِقِدا َرُسِل :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يرْدخلا نعو ـ8 □4114□

طئاحلا « ُراَد ِجلا».يذمرتلا هجرخأ .[ةَنَس.

3. (5116)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennemi kuşatan surun dört (ayrı) duvarı vardır. Her duvarın kalınlığı kırk yıllık yürüme mesafesi kadardır." [Tirmizî, Cehenmem 4, (2587).]543

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cehennemi çevreleyen surun genişliği hakkında bilgi vermektedir. Sur, iç içe dört duvardan müteşekkildir, her duvarın kalınlığı kırk yıllık yürüme mesafesi kadardır. Hadiste, duvarlar arasındaki mesafe belirtilmemiştir. Dört ayrı duvar olduğuna göre, bitişik olmadığı, aralarında az veya çok bir mesafe, bir açıklık olacağı anlaşılmaktadır.

2- Hadis, şu ayete işaret etmektedir: "Biz zalimlere öyle bir ateş hazırladık ki, (etrafını saran) duvar(lar), çepe çevre kendilerini kuşatmıştır" (Kehf 29). "Sur" veya "duvar" diye çevirdiğimiz süradık kelimesini İbnu Abbas'ın, ateşten duvar diye açıkladığı rivayet edilmiştir.

3- Hadisin Tirmizî'deki devamında şöyle denir: "Eğer, cehennemliklerin (içinde yüzdükleri) irinden, dünyaya bir kovacık dökülecek olsa, bütün arz ahalisi(ne bu koku siner ve bu sebeple herkes) pis kokardı."544

نإ] :َلاَق # هيبهنلا َّنإ :ِة َرْصَبْلا ِرَبْنِم بلع هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ْنا َو ْزَغ ُنْب□□
ُةَبْتُع َلاَق :لاقِ يرصبلا نسحلا نعو ـ5 □ 4114ـ او ُرِثْكأ :ُلوُقَي هْنَع ُ هاللّ َي ِض
َر ُرَمُع ناَك َو ،اَه ِرا َرَق ىلا ى ِضْفُت اَم اماع َنيِعْبَس ِبْوهَتَف َمَّنَهَج ِريِفَش ْنِم ىقلُتَل
َةَميِظَعْلا َة َرْخَّصلا

يذمرتلا هجرخأ .[ٌديدَح اَهُعِماَقَم َو ،ٌديِعَب اَه ُرْعَق َو ،ٌديدَش اَه َّرَح َّنِاف .
ِراهنلا َرْكِذ

4. (5117)- Hasan Basri rahimehullah anlatıyor: "Utbe İbnu Gazvan (radıyallahu anh), Basra'da minberde (hutbe esnasında) dedi ki:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize şöyle buyurmuşlardı: "Cehennemin kıyısından büyük bir taş bırakıldı. Bu taş yetmiş yıl aşağı doğru düştü de henüz dibe ulaşmadı."

(Utbe İbnu Gazvan, devamla) der ki: "Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ateşi çok zikredip hatırlayın. Zira onun harareti pek şiddetlidir; derinliği çok fazladır, çengelleri demirdendir" buyurdu." [Tirmizî, Cehennem 2, (2578).] [545]

AÇIKLAMA:

Hadis, cehennemin derinliğine bir nihayet olmadığını belirtmektedir. Şarihler, "yetmiş" rakamının çokluk ifade ettiğini, miktar ifade etmediğini belirtirler.

Cehennem ateşini sıkça hatırlamada, nefsi kötülüklerden frenleyen bir ibret bulunduğu için Hz. Ömer onun sıkca tahattur edilmesini tavsiye etmiştir. [546]

نيِعَب ْرأ ُرِفاَكْلا ِهيف ىوْهَي َمَّنَهَج يف ٍدا َو ُلْي َو :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نعو ـ4 □4113□

يذمرتلا هجرخأ .[ُه َرْعَق َغُلْبَي ْنأ َلْبَق افي ِرَخ .

5. (5118)- Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Veyl, cehennemde bir vadidir. Kâfir orada, kırk yıl batar da dibine ulaşamaz." [Tirmizî, Tefsir, Enbiya, (3164).] [547]

AÇIKLAMA:

Veyl kelimesi, asıl itibariyle azab manasındadır. Araplar felaket temennisi için "falancaya veyl (azab) olsun!" diye sıkça kullanırlar. Dilimize "yazıklar olsun!", "vay haline!" gibi tabirlerle çeviririz. Sadedinde olduğumuz hadis, veyl kelimesinin cehennemde muayyen bir azab vadisinin ismi olduğunu belirtmektedir. Öyle bir vadi ki, cehennemlikler satıhtan aşağı doğru düşüşe geçseler, kırk yılda dibe ulaşmayacaklardır, öylesine derin bir vadidir. Şu halde "falancaya veyl

---

[541] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/436. [542] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/436.

(azab) olsun!" tabirinde "falanca, cehennemin Veyl vadisinin azabına uğrasın!" manası da vardır.548

ىلَع ْتَدَسْف' اَيْنُّدلا يف ْت َرِطُق ِموُّق َّزلا َنِم ة َرْطَق َّنأ ْوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ4 □4114□:

يذمرتلا هجرخأ .[ْمُهَبارَش َو ْمُهَماَعَط ُنوُكَي ْنَمِب َفْيَكَف . ْمُهَشِياَعَم اَيْنُّدلا .
ِلْهأ

6. (5119)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer zakkumdan, dünyaya tek damla damlatılacak olsa, bu dünya ehlinin yiyeceklerini ifsad ederdi. Öyleyse, yiyecek ve içeceği zakkumdan cehennemliğin hali ne olur (anlayın)!" [Tirmizî, Cehennem 4, (2588).] 549

AÇIKLAMA:

Zakkum: Ayet-i kerimede cehennemden çıkan bir ağaç olarak tavsif edilir (Saffat 62-66). Alimler, zakkum ağacını: "Cehennem ehline mahsus pek acı bir ağaç" diye tarif ederler. Zakkum cehennemliklerin yiyeceğidir. Cehennemlikler onun üzerine kaynar su içeceklerdir (Vakıa 52-55). Sadedinde olduğumuz hadis, zakkumun, son derece pis kokulu olduğunu belirtmektedir. 550

ي ِضْعَب َلَكأ ِهب َر اَي : ْتَلاَقف . اَهِهب َر ىلا ُراهنلا ِتَكَتْشا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4124ـ .[ِري ِرَهْم َّزلا َنِم َنوُد ِجَت
اَم ُّدَشأ َو ، ِهرَحْلا َن ٍم َنود ِجَت اَم ُّدَشأ َوُهَف ، ِفْيَّصلا يف ٍسفَن َو ِءاَتِهشلا يف
ٍسَفَن . ِنْيَسَفَنِب اَهَل َنِذأف ، اضْعَب

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .

7. (5120)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem, Rabbine şikayet ederek: "Ey Rabbim! Bir parçam diğer bir parçamı yemektedir" dedi. Bunun üzerine, Allah Teala hazretleri ona, iki nefes almaya izin verdi; Bir nefes kışta, bir nefes de yazda. (Yazdaki nefesi) sizin rastladığınız en şiddetli sıcaktır. (Kıştaki nefesi de) sizin rastladığınız en şiddetli (soğuk olan) zemherirdir." [Buhârî, Bed'ülhalk 10; Müslim, Mesacid 185, (617); Tirmizî, Cehennem 9, (2595).]551

نَاعَمْسَت ِنَانُذُأ َو ِنا َر ِصْبُت ِنَانْيَع ُهَل ِةَمايِقْلا َم ْوَي ِراَّنلا َنِم ٌقُنُع ُج ُرْخَي :# ِ□
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ3 □4121ـ هجرخأ .[َني
ِرهوَصُمْلاِب َو ،ٍديِنَع ٍراهبج ِهلُكِب َو ، َرَخآ اهلإ ِ هاللّ َعَم اَعَد ْنَمِب : ٍةَثَب ُتْلِهك
ُو ِبهنإ : ُلوُقَي ،ُقِطْنَي ٌناَسِل َو

ربكتملا راهقلا « ُرابجلا»و.قنعلاك رانلا نم ةفئاط هب دارملاو ،سانلا نم .
ةفئاطلا « ُقنُعلا».يذمرتلا

هل دناعملاك ِهقَحْلا ِنع ُرئاجلا « ُدينَعلا»و .

8. (5121)- Yine Ebu Hureyre anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, ateşten bir parça, boyun şeklinde uzanır .Bunun, gören iki gözü, işiten iki kulağı, konuşan iki dili vardır. Der ki: "Ben üç takım (insanı cezalandırmak) için vazifelendirildim: Allah'la birlikte bir başka ilaha dua eden kimse, bile bile zulmeden cebbar, tasvirciler." [Tirmizî, Cehennem 1, (2577).] 552

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen musavvirîn tabiri resim ve heykel yapanlar demektir. İslam'da tasvir meselesi teferruatlı bir mevzudur; daha önce de temas ettik. Bu hususta İbnu'l-Arabî'nin bir özetlemesi şöyle: "Suretler hususunda söylenenler şöyle hülasa edilebilir: Eğer (gölge yapacak şekilde) cüssesi varsa, bi'l-icma haramdır. (Satıh üzerine) işlenmişse (gölgesiz ise) dört görüş vardır; **1)** Mutlak cevaz.

2- Mutlak yasak.

3- Tafsil; yani tam bir canlı resmi ise haramdır; başı kopmuş şekilde olur da, tam olmazsa caizdir. Bu görüş en doğru görüştür.

4) Eğer hakir tutulan bir tarzda kullanılıyor ise caizdir, (hürmet ifade edecek tarzda) yükseğe asılmışsa caiz değildir. Bu icmaya çocukların bebekleri dahil değildir."

Ülemâ çoğunlukla üçüncü görüşü benimsemiştir.

---

547 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/438. 548 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/438.

Her görüşün dayandığı bir rivayet mevcuttur.

Bu meselede Bediüzzaman şöyle der: "Sanemperestliği şiddetle Kur' an menettiği gibi, sanemperestliğin bir nevi, taklidi olan suretperestliği de men eder. Medeniyet ise, suretleri kendi mehasininden sayıp Kur'an'a muaraza etmek istemiş. Halbuki, gölgeli gölgesiz suretler ya bir zülm-ü mütehaccir (taşlaşmış zulüm) veya bir riyayı mütecessid (cesed giymiş riya) veya bir heves-i mütecessim (cisimleşmiş heves)dir ki, beşeri zulme ve riyaya ve hevaya, hevesi kamçılayıp teşvik eder. Hususan suretperestlik, ahlakı fena halde sarstığı ve sukut-u ruha sebebiyet verdiği şununla anlaşılır: Nasıl ki, merhume ve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlakı tahrib eder. Öyle de, ölmüş kadınların suretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenazeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverane bakmak, derinden derine hissiyat-ı ulviye-i insaniyeyi sarsar, tahrib eder."

Bu bahse 2173 numaralı hadisi açıklarken de yer verdik ve orada Bediüzzaman'ın bu görüşüne bir yorum ekledik (7. cilt s. 67.)553

مَام ِز ِهلُك َعَم ،ٍمَام ِز َفْلأ َنوُعْبَس اَهَل ٍذِئَم ْوَي َم َّنَهَج ِب َتْؤُي :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنبا نعو ـ4 □4122□

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[اَهَنو ُّر ِجَي ٍكَلَم َفْلأ َنوُعْبَس .

9. (5122)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü cehennem, yetmiş bin yuları olduğu halde getirilir. Her yularında, onu çeken yetmiş bin melek vardır." [Müslim, Cennet 29, (2842); Tirmizî, Cehennem 1, (2576).] 554

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, cehennemin, kıyamet günü, yaratıldığı yerden Mevkif'e getirileceği ifade edilmektedir. Bu mana şu ayette de gelmiştir. (Mealen): "O gün cehennem de getirilmiştir..." (Fecr 23). "Cehennemin Mevkif'e getirilmesi, orada toplanan insanlara gösterilerek onların korkutulması gayesine mebni olabilir" denmiştir. 2- 5120 numarada geçen hadisi esas alan alimler, cehennemin el'an yaratılmış olduğunu kabul ederler. Bu hadis, zahiri esas alındığı takdirde cehennemin taşınabilecek mahiyette, müstakil bir ünite, bir varlık olduğunu ifade etmektedir. Mazirî, hadisin zahirini esas almak gerektiğini söyler ve:

"Bunu hakikatı üzere hamletmeye hiçbir mani yoktur" der. Esasen, nassların zahirini kabule açık bir mani olmadıkça te'vil caiz değildir. [555]

يرْدَت اَم ِ هاللّ َو ،ْلَجأ :لاَق ـَ : ُتْل ُق ؟َّمَنَهج ُةَعس اَم ى ِرْدَتأ :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض.
َر ٍساهبع ِنْبا ىل َلاَق] :لاق دهاجُم نعو ـ14 □4128ـ ُتا َومهسلا َو ِةَماَيِقْلا َم ْوَي
ُهُتَضْبَق اعيِمَج ُض ْر'ا َو :ىلاعت ِهل ْوَق ْنَع # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْلأَس : ْتَلاق اهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ُةَشِئاَع يِنْتَثَّدَح

□تاهيِوْطَم

ىلاعت هاللّ همحر يذمرتلا هجرخأ .[َمَّنَهج ٍرْس ِج ىلَع : َلاَق ؟ ُساهنلا ُنو ُكَي .
َنْيأ : ُتْلُق ، ْتَلاَق .ِهِني ِمَيِب

10. (5123)- Mücahid anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bana: "Cehennemin genişliği ne kadardır, biliyor musun?" diye sordu. Ben: "Hayır!" deyince: "Doğru, Allah'a yemin olsun, bilemezsin!" dedi ve ilave etti: "Bana Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) dedi ki: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: □ِهِني ِميِب ُضراو اعيِمَج ُهُتَضْبَق ِم ْوَي َمَاَيِقْلا ةَ
ُتاهيِوْطَم ُتاومهسلا َو

"Kıyamet günü arz toptan O'nun bir kabzasıdır (tam tasarrufundadır). Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüşlerdir" (Zümer 67) ayetinden sormuş ve: "Bu sırada insanlar nerede olurlar [ey Allah'ın Resulü]" demiştim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cehennem köprüsünde!" cevabını verdi." [Tirmizî, Tefsir, Zümer, (3242).][556]

* CENNET VE CEHENNEMİN MÜŞTEREK YÖNLERİ

بَهْذِا : ُمَّسلا ِهْيَلَع َلي ِرْب ِجِل َلاَق َةَّنَجْلا ىلاعت ُ هاللّ َقَلَخ اَّمَل :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4125ـ ، َبهذَف ،اَهْيَلاِ ْرُظْناَف
ْبَهْذِا َلاَق َّمُث .ِه ِراَكَمْلاِب اَهَّفَحَف .اَهَلَخد ها ٌدَحأ اَهِب ُعَمْسَي َـَكِت َّزِع َو : َلا
َقف .اَهْيَلاِ َرَظَنَف ، َبَهذَف .اَهْيَلاِ ْرُظْناَف .اَهْيَلاِ َرَظَنَف ، َبَهذَف .اَهْيَلاِ ْرُظْناَف ْب
َهْذِا : َلي ِرْب ِجِل َلاَق َراهنلا َقَلَخ اهمَل َو ٌدَحأ اَهَلُخْدَي َـ ْنأ ُتْيِشَخ ْدَقَل َكِت َّزِع َو
:لاَقف .اَهْيَلاِ رَظَنَف : َلاَق .َعَج َر اهمَلَف .اَهْيَلاِ َرَظَنَف ، َبَهذَف .اَهْيَلاِ ْرُظْناَف ،
ْبَهْذِا : َلاَق َّمُث .ِتا َوَهَّشلاِب اَهَّفَحَف .اَهُلُخْدَيَف ٌدَحأ اَهِب ُعَمْسَي َـَكِت َّزِع َو :
َلاَقف

يذمرتلا هححصو ننسلا باحصا هجرخأ .[اَهَلَخَد َّاِ ٌدَحأ ىقْبَي َـ ْنأ ُتي ِشَخ ْدَقَل .

وَعِزَّتِكَ

1. (5124)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri cenneti yarattığı zaman Cibril aleyhisselam'a: "Git ona bir bak!" buyurdular. O da gidip cennete baktı ve: "[Ey Rabbim!] Senin izzetine yemin olsun, onu işitip de ona girmeyen kalmayacak, herkes ona girecek!" dedi. (Allah Teala hazretleri) cennetin etrafını mekruhlarla çevirdi. Sonra: "Hele git ona bir daha bak!" buyurdu. Cebrail gidip ona bir daha baktı. Sonra da: "Korkarım, ona hiç kimse girmeyecek!" dedi. Cehennemi yaratınca, Cebrail'e: "Git, bir de, şuna bak!" buyurdu. O da gidip ona baktı ve: "İzzetine yemin olsun, işitenlerden kimse ona girmeyecektir!" dedi. Allah Teala hazretleri de onun etrafını şehvetlerle kuşattı. Sonra da: "Git ona bir kere daha bak!" dedi. O da gidip ona baktı. Döndüğü zaman: "İzzetine yemin olsun, tek bir kişi kalmayıp herkesin ona gireceğinden korkuyorm!" dedi." [Ebu Davud, Sünnet 25, (4744); Tirmizî, Cennet 21, (2563); Nesâî, Eyman 3, (7, 3).] [557]

AÇIKLAMA:

Hadis, cennetin cazib fakat kazanılmasının kolay olmadığını, cehennemin de çok kötü fakat oraya şiddetle çeken cazibeler bulunduğunu belirtmektedir. Hz. Cebrail, birinci görüşlerinde onları zatî evsaflarıyla değerlendirir: "Cennet o kadar güzel ki, herkes oraya girer, yani onu kazanma iştiyakı izhar eder, kazanılması için gerekli gayreti gösterir" demek istemiştir. Keza "cehennemin çirkinliği, kötülüğü karşısında herkes oraya girmemek için elinden geleni yapar" demek istemiştir.

Ama ikinci defa, yani cenneti kazanmak için nefsin hoşlanmadığı nice mekarihin aşılması gerektiğini, cennetin etrafını bunların sardığını görünce, bu hoş olmayan engelleri aşacak kimseler çıkmayacak endişesine düşer, zira cennetin etrafında ibadet için meşakkatler, sabır, tevekkül, kötülüklerden içtinab, zekat, sadaka vermek, cihad etmek, kulluk yolunda açsusuz ve uykusuz kalmak, yanılmak, nefse hakim olmak vs. gibi meşakkatli teklifler, nefsanî arzulara muhalefet ve şehvetlerin kırılması var. İnsan nefsi bunları sevmez. Cennetin etrafı da hep bunlarla sarılı. Keza cehennemin etrafında da nefsin hoşuna giden, pek cazip şeyler var: Serbestlik, sorumsuzluk, eğlence, israf, dedikodu, fuhuş, yalan, gıybet.. vs. Bunların cazibesine kapılmamak her insanın işi değil.

İşte cennet ve cehennemi çeviren şeyler sebebiyle Cebrail aleyhisselam, buralara gidecek insanların miktarı hususunda endişelenir.

Şarihler, bu hadisi Resulullah'ın bedî sözlerinden biri kabul ederler. Cennetin nefsin hoşuna gitmeyen amellerle kazanılabileceği; keza cehennemden korunmak için de mutlaka şehevî arzulardan, nefsin meylettiği şeylerden kaçınmak gerektiği çok güzel bir teşbihle ifade edilmiş olmaktadır. Hadis, cenneti kazanma ve cehennemden kaçınmanın yollarını en veciz bir şekilde belirtmekte, mü'minleri bu mühim meselede uyarmaktadır. 558

ملسم هجرخأ .[ِتاوَههشلاِب ُراهنلا ِتَّفُح َو ِه ِراَكَمْلاِب ُةَّنَجْلا ِتَّفُح :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ2 □4124□

نيعضوملا يف تهفُح لدب ،تبجُح» :لاقو ،هلثم ةريره يبأ نع » .
نيخيشللو.يذمرتلاو

2. (5125)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennetin etrafı mekarihle (nefsin hoşlanmadığı şeylerle) sarılmıştır. Cehennemin etrafı da şehevî (nefsin arzuladığı, cazip) şeylerle sarılmıştır."

Sahiheyn'de, Ebu Hureyre'den bu rivayet aynen gelmiştir. Ancak iki yerde □تَّفُح (= sarılmış) kelimesine bedel □559 تَب ِجُح (= örtülmüş) kelimesi kullanılmıştır.

ةَّزِعْلا ُّب َر َعَضَي يهتَح ؟ٍدي ِزَم ْنِم ْلَه :ُلوُقَت َو اَهيف ىقْلُي َمَّنَهَج ُلا َزَت َ :# ِ□
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ8 □4124ـ اقْلَخ اَهَل ُ هاللّ
َئِشْنَي يهتَح ُلْضَف ِةَّنَج ْلا يف ُلا َزَي ًَو . َكِم ِرَك َو َكِت َّزِعب ِطَق ِطَق :ُلوُقَتَف .
ٍضْعَب ىلا اَهُضْعَب ى َو ْزَيف ُهَمَدَق اَهيف

هقلخ رارش نم اهل هاللّ مهمدق نيذلا رانلا لهأ نع ةيانك «ِةزعلا ِهب َر ُمدَق
َو».يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِةَّنَجْلا َلْضَف ْمُهِنكْسُيَف . عمجيو همضي يأ «ى
َو ْزُيف» هلوقو.ةنجلا ىلا مهمدق نيذلا همدق نينمؤملا نأ امك

3. (5126)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem, içerisine asiler atıldıkça: "Daha var mı?" demekten geri durmaz. Bu hal, Rabbu'l-İzze'nin cehennemin üzerine ayağını koyup, iki yakasını dürüp birleştirmesine kadar devam eder. İşte o zaman cehennem: "Yeter, yeter. İzzet ve keremine yemin olsun yeter!" der. Cennette fazlalık devam eder. Allah, ona mahsus yeni bir halk yaratır ve bunları cennetin fazla kısmına yerleştirir." [Buhârî, Tefsir, Kaf 1, Eyman 12, Tevhid 7; Müslim, Cennet 37, (2848); Tirmizî, Tefsir, Kâf (3268).] 560

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, müteşabih hadislerdendir. Zahiri üzere alınması mümkün değildir. Çünkü Allah'a ayak nisbet etmektedir. Halbuki Allah hiçbir şeye benzemez. Ona hakiki manada ne el, ne de ayak nisbet edilemez. Mükerrer seferler geçtiği üzere, selef uleması bu çeşit hadisleri kabul edip, "Bundan murad ne ise onu Allah bilir" diyerek te'vile gitmemiştir. Bunlara muvaffıza denir. Ancak müteahhir ulema, bu çeşit hadislerde kastedilebilecek mana üzerinde durarak, hadisleri te'vil cihetine gider. Bunlara müevvile denir. Bazı tevilcilere göre "ayak"tan kastedilen şey, mütekaddimdir (yani önde olan, evvel gelen). Böylece hadis "Allah cehennemin üzerine cehennemliklerden bir kısmını koyar" diye anlaşılmalıdır. Kademle, "bir mahluk ismi kastedilmiş", "yer ismi kastedilmiştir" "ayak koymak, yeter artık demektir" gibi değişik yorumlar yapılmıştır. **2-** Hadis, Ehl-i Sünnetin "sevab amele bağlı değildir" hükmüne delildir. Çünkü cennette yaratılanların hiç ameli olmadığı halde, onlara cennet lutfedilecektir. Ehl-i Sünet küçükken ölen çocuklar ve hatta deliler hakkında da böyle hükmeder. Amelleri olmadığı halde Hak Teala, onlara sevap verip cennete koyacaktır. **3-** Hadis cennetin çok geniş olduğuna, orada, yeni yaratılacaklara da yetecek yer olacağına delildir. Başka hadislerde her ferde dünya genişliğinde cennet verileceği, on misli kadar da ziyadesi ihsan edileceği belirtilmiştir. 561

İKİNCİ FASIL:

CENNETLİKLER VE CEHENNEMLİKLER

* CENNETLİKLER

ن ْوَءارَتَت اَمَك ِفرُغْلا َلْهأ َن ْوَءا َرَتَيَل ِةَّنَجْلا َلْهأ َّنِإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر دعس نب لهس نع ـ1 □4124□

ناخيشلا هجرخأ .[ِءاَمهسلا يف َبَك ْوَكْلا .

1. (5127)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehli, gurfelerde kalanları seyrederler, tıpkı gökteki yıldızları seyretmeniz gibi." [Buharî, Rikak 51; Müslim, Cennet 10, (2830).][562]

بَك ْوَكْلا َن ْوَءا َرتَت اَمَك ِف َرُغْلا َلْهأ َن ْوَءارَتَيَل ِةهنَجْلا َلْهأ َّنِإ :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ديعس با نعو ـ2 □4123ـ :َلاَق . ْمُه ُرْيَغ
اَهُغُلْبَي َ ِءاَيِبْن‘ا ُل ِزاَنَم َكْلِت ِ، هاللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق . ْمُهَنْيَب اَم ِلُضاَفَتِل ِب
ِرْغَمْلا ىلا ِق ِرْشَمْلا َنِم ِقُف‘ا يف َرِباَغْلا ّى ِهرُّدلا

ناخيشلا هجرخأ .[َنيِلَسرُمْلا او ُقهدَص َو ِ هللّاِب اوُنَمآ ٌلاَج ِر ،ِهِدَيِب يِسْفَن .
يِذهلا َو ىلَب

2. (5128)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehli gurfelerde kalanları (ehl-i guraf) görürler. Tıpkı, ufukta doğudan batıya giden inci gibi parlak yıldızları gördüğünüz gibi. Aralarındaki fazilet farkı, (gurfe ehlini) böyle yukarıda gösterir." Bunun üzerine Ashab: "Ey Allah'ın Resulü! Bu söylediğiniz, peygamberlerin makamı olmalı, başkaları oraya ulaşamamalı!" dedi. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm: "Hayır! Ruhumu kudret elinde tutan Zat'a yemin olsun! Gurfelerde kalanlar (peygamberler değiller), Allah'a inanıp peygamberleri tasdik eden kimselerdir" buyurdular. " [Buhârî, Bed'u'l-Halk 8; Müslim, Cennet 11, (2831).][563]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cennet ehlinin derece itibariyle birbirlerinden farklı olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki derecesi üstün olanların yüce menzilleri vardır. Bunlar, tıpkı bize göre yıldızlar gibi yukarıda ve parlak görüleceklerdir. **2-** Guraf, gurfenin cem'idir. Gurfe ise oda demektir. Ancak, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bir kısım cennetliklerin mazhar olacağı bir lütfu, hususi bir mertebeyi ifade eder. Furkan (75. ayet) Zümer (20. ayet) ve Ankebut (58. ayet) surelerinde kendilerine gurfe verileceklerin vasıfları belirtilir. **3-** Hadis, bu mertebeye Allah'a iman edip, peygamberleri tasdik edenlerin ulaşacağını ifade etmektedir. Ancak şarihler, bakşa rivayetlerin sarahatine dayanarak, bu iki vasfı taşıyan herkesin o mertebeyi elde edeceği manasına gelmediğini belirtirler. Nitekim bir Tirmizî rivayetinde Resulullah "Cennette gurfeler vardır. Dışları içlerinden, içleri de dışlarından görünür" buyurur. Bir bedevi bunların kimlere ait olduğunu sorunca (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunlar, tatlı sözlü olan, oruca devam eden ve herkes uyurken gece namaz kılan kimseler içindir" buyururlar. Bazı şarihler, o menzillere mezkur vasıflardaki kimselerin ulaşacaklarını, peygamberlerin makamlarının ise daha üstün olacağını söylemiştir. Bazıları da bu vasıfları taşıyan kimselerin peygamberlerin mertebelerine ulaşacaklarını anlamışlardır.

İbnu Hacer, gurfelerin bu ümmete mahsus olma ihtimali üzerinde durur ve ilave eder: "Bu ümmet dışında olanlar muvahhidlerdir." İkinci bir ihtimale daha dikkat çeker: "Gurfelerde kalacak olanlar, cennete ilk safhada girecek olanlardır. Bunlar, şefaate uğrayarak ikinci safhada gireceklerden farklı olmalıdırlar." Bunların Muhammed ümmeti olduğu iddiasını, sadedinde olduğumuz rivayetle delillendirir. Der ki: "Hadiste, onlar Allah'a inanıp (bütün) peygamberleri tasdik edenlerdir" denilmektedir. İşte bu vasıf Muhammed ümmetine hastır. Çünkü (bütün) peygamberleri tasdik hadisesi, sadece bu ümmette tahakkuk etmiştir. Halbuki önceki ümmetler, kendilerinden sonra gelenleri tasdik hususunda bunlara yetişememiştir. Gerçi, onlardan da kendilerinden sonra gelecek olanları tasdik edenler olmuşsa da, arada fark var. Zira biri vâki olanı, diğeri vukûa gelecek olanı tasdik etme durumundadır." 564

ةَلْيَل ِرَمَقْلا ِةَروُص ىلَع َةَّنَجلا َنوُلُخْدَي ٍةَرْم ُز َل َّوأ َّنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يِبأ نعو ـ8 4124ـ ُمُهُطاَشْمأ .َنوُط ِخَتْمَي ً َو:
َنوُلُفْتَي ً َو َنوُط َّوَغَتَي ً َو َنوُلوُبَي َ ، ةَءاضِإ ِءاَمهسلا يف ٍهِي ِهرُد ِبَك ْوَك ِهَدَشأ
ىلَع ْمُهَنوُلَي َنيِذهلا َّمُث .ِرْدَبْلا ِةروُص ىلع ٍد ِحا َو ٍلُج َر ِقْلَخ ىلَع ُنيِعْلا ُروُحْلا
ُمُهُجا َو ْزأ .ِبيِهطلا ُدوُع :ُجوُجْنَل‘ا ُةَّوُل‘ا ُمُه ُرِماَجَم َو ، ُكْسِمْلا ُمُهُح ْش َر َو ،
ُبَهِذلا

نمو .هب رخبتي يذلا دوعلا ءامسأ نم «جوجْنل'او .ُةَّوُل ا'».يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .]ِءامهسلا يف اعاَرِذ َنوُّتِس َمَدآ مهيبأ

ءابكلا هئامسأ .

3. (5129)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennete ilk girecek zümre, dolunay gecesindeki ay suretindedir. Onu takip eden zümre, parlaklık yönüyle gökteki en büyük yıldız gibidir. Cennetlikler bevletmezler, büyük abdest de bozmazlar, tükürmezler, sümkürmezler de. Tarakları altındandır, terleri misktir. Buhurdanları öd ağacından, zevceleri kara gözlü hurilerden olacak. Onlar ataları Âdem'in yaratılışı üzere, altmış zira' boyunda tek bir adam suretinde olacaklar." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 8, Enbiya 1; Müslim, Cennet 15, (2834); Tirmizî, Cennet 7, (2540).] 565

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm ahiret hayatıyla ilgili bâzı teferruata ışık tutmaktadır. Oradaki hayat, mahiyet itibariyle dünyevî hayattan farklılıklar arzetmektedir. Burada tâbi olduğumuz kanunlar çerçevesinde orayı aklen izah etmemiz oldukça zorlaşıyor. Ahirette de yeme içme var, fakat fuzilat, kazurat yok! Bu nasıl olur, aklen bunu nasıl kabul edebiliriz? Gerçi dünyamızda da nebatî hayatta bunun bir örneği müşâhede edilebilir; ağaçlar da yer içer, fakat kazurat bırakmazlar. Nesâî'de gelen bir rivayet mevzumuza biraz daha ışık tutar: "Ehl-i kitaptan bir adam gelerek: "Ey Ebu'l-Kâsım, inancınıza göre cennet ehli yer ve içer, öyle değil mi?" der. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet, buyurur, cennette herkese yüz adamın yeme, içme ve cima kuvveti verilir." Soru sahibi: "Ama yiyen ve içen kimse kazayı hâcet etmek zorundadır. Halbuki cennette eza (=pislik) yok!" diyerek tavzîh ister. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Orada kazayı hâcet ter şeklinde vukûa gelir. İnsanların derilerinden misk reşhaları (sızıntıları) gibi atılır!" buyururlar."

İbnu'l-Cevzî der ki: "Cennet ehlinin gıdaları son derece letâfet ve itidâle sahip olduğu için, onlarda kazuratı gerektiren eza ve fazlalık bulunmaz. Aksine bu nevi gıdalardan kokuların en hoşu, en güzeli hâsıl olur." Buhârî'nin bir rivayetinde cennet ehli hakkında daha farklı, daha tamamlayıcı bilgiler verilmiştir. Ziyadeleri kaydediyoruz: ".Kalpleri, tek bir kimsenin kalbi gibidir. Aralarında ihtilaf, husumet yoktur. Her bir erkeğe iki zevce vardır. Bunlardan her birinin bacağının iligi, güzelliği sebebiyle, etinin gerisinde görülür. Sabah ve akşam Allah'ı tesbih ederler... kapları altın ve gümüştendir."

Buradaki kalp birliği, temizlikte birliktir, hiçbirinde dünyevî kir, kötü ahlak kalmamıştır demektir. Cennetliklerin tesbîhi bir vecibe değildir. Müslim'de gelen ve müteakiben kaydedeceğimiz bir ziyâde bunun mahiyetini açar. "Cennetliklere, tıpkı nefes ilham olunduğu gibi, tesbîh ve tahmîd ilham olunur." Maksad bu tesbîh ve tahmîdlerde bu zahmetin, külfetin olmadığını, teneffüslerinin bir nevi tesbih kabul edildiğini beyandır. Şarihler: "Ahirette kalp, ma'rifet-i İlahiye ile dolunca, her an onun zikrinde olur" derler. Ahiretteki akşam ve sabahın da dünyadaki akşam ve sabahlara benzemediği belirtilmiştir. Zayıf olduğu belirtilen bir rivayete göre, Arş'ın altında asılı bir perde vardır. Bu, açılınca sabaha alâmet olmakta, katlanınca da akşama alâmet olmaktadır.

Cennetliklerle ilgili tamamlayıcı teferruat müteakip rivayetlerde gelecek. 566

نوُلوُبَي ًَو َنوُلُفْتَي ًَو َنوُب َرْشَي َو اَهيف َنوُلُكأَي ِةَّنَجلا َلْهأ َّنأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ5 □4184□

حْشَرَك ٌءاَشُج :َلاَق ؟ِماَعَّطلا ُلاَب اَمَف َليق .نوُط ِخَتْمَي ًَو َنوُط َّوَغ َتَي ًَو□

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[َسفهنلا َنوُمَهْلُت اَمَك َديم ِحهتلا َو َحيِبْسهتلا .
َنوُمَهْلُي ،ِكْسِمْلا

4. (5130)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Cennet ehli cennette yerler ve içerler. Ancak tükürmezler, küçük ve büyük abdest bozmazlar, sümkürmezler de!" buyurmuştu. Ashab: "Peki yedikleri ne olur?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Geğirmek ve misk sızıntısı gibi ter! Onlara tıpkı nefes ilham olunduğu gibi tesbîh ve tahmîd ilham olunur." [Müslim, Cennet 18, (3835); Ebu Dâvud, Sünnet 23, (4741).] 567

AÇIKLAMA 568 önceki hadiste geçti.

ةهنَجْلا َنوُلُخْدَي ٍريِبَك ْوأ ٍريِغَص ْنِم ِةَّن َجْلا ِلْهأ ْنِم َتاَم ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُسر لاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يرْدُخْلا نعو ـ4 □4181□

يذمرتلا هجرخأ .[ِراهنلا ُلْهأ َكِلذك َو ادبأ اَهْيَلَع َنوُدي ِزَي َ َنيِثَث يِنَب .

5. (5131)- Ebu Saîd el-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse cennetlik olarak ölünce, büyük veya küçük, yaşı ne olursa olsun, otuş yaşında bir kimse olarak cennete girer ve artık bu yaş ebediyen değişmez. Cehennemlikler için de durum böyledir." [Tirmizî, Cennet 23, (2565).][569]

لاق: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: أَهْلُ الجَنَّةِ جُرْدٌ مُرْدٌ كُحْلٌ َلاَ يَفْنَى شَبَابُهُمْ وَ ًَتبْلَى
ق ِو َالمَغْرِ ِب».«الجُرْ ُد» جمع 4182 □ 4ـ وعن أبي هريرة َر ِضَ َي اللّهُ عَنْهُ
في رواية: «عَلَيْهِمُ التِّيجَانُ، وإنه لُؤْلُؤَة مِنهَا َلتُضِ ُيء مَا َبيْنَ المَشْرِ
ثِيَابُهُمْ]. أخرجه الترمذي.وزاد

. شعر عليه.و«الكحلُ» هو الذي ترب أجفانه كأنها مكحولة من غير كحل
أجرد، وهو الذي

6. (5132)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehlinin vücudu kılsız, yüzü sakalsız, gözleri sürmelidir, gençlikleri zail olmaz, elbiseleri eskimez." [Tirmizî, Cennet 8, (2542).]

Tirmizî'nin, bir rivayetinde şu ziyâde var: "Cennetliklerin başlarında taçlar vardır. Taçtaki tek bir inci, meşrık ile mağrib arasını aydınlatır."[570]

ُعَنْهُ قال: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَكُونُ ’لِهْلِ الجَنَّةِ َو َلدٌ]. أخرجه الترمذي.وزاد
□4188□ 4ـ وعن أبي رزين الْعُقَيْلِي َر ِضَ َي اللّهُ

. « كَانَ حَمْلُهُ َو َو ضَعُهُ َو سِنُهُ في ساعةٍ واحدةٍ قال بَعْضُهُمْ: ولكن ِيشْتَهِي
في رواية عن الخدري «إِنْ اشْتَهَى َالْو َلدَ

7. (5133)- Ebu Rezîn el-Ukaylî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehlinin çocuğu olmaz, (orada doğum yoktur)." [Tirmizî, Cennet 23, (2566).][571]

اللّه ِ #: يُعْطَى المُؤْمِنُ في الجَنَّةِ قُوَّةَ َكذَا َو َكذَا مِنَ الجِمَاعِ. قِيَل: أَي
□4185□ 3ـ وعن أنسٍ َر ِضَ َي اللّهُ عَنْهُ قال: [قَاَل َرسُوُل

---

[566] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/448-449. [567] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/450.

يذمرتلا هجرخأ .[ٍةَئِام َة َّوُق ىطْعُي :َلاَق ؟َكِلذ ُقيِطُي َوأ ِ هاللّ َلوُس َر .

8. (5134)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Mü'mine cennette şu şu kadar (kadınla) cima gücü verilir!" buyurmuşlardı. Kendisine: "Ey Allah'ın Resûlü! Buna tâkat getirebilir mi?" diye soruldu.

"Yüz (kişinin) gücü verilir! (Böyle olunca takat getirir!)" buyurdular." [Tirmizî, Cennet 6, (2539).] [572]

هِدَيِب ُراَّبَجْلا اَهاهفَكَتَي ةَد ِحا َو ة َزْبُخ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُض ْر ‘ا ُنوُكَت :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردخْلا نعو ـ4 □4184□

ك ُرِبْخُأ َأ .ِمساَقْلا اَبأ اَي َكْيَلَع ُنمْح َّرلا َك َراَب :َلا َقف ،دوُهَيْلا َنِم ٌلُج َر□
نَتأف .ِةَّنَجْلا ِلْه‘ و ُزُن ِرَفُّسلا يف ُهَت َزْبُخ ْمُكُدَحأ بهفَكَتَي اَمك

ك ِحَض َّمُث .اَنْيَلإِ # ُّبِهنلا َرَظَنَف # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق اَمك ةَد ِحا َو ة َزْبُخ□
ُض ْر ‘ا ُنوُكَت :َلاَق .ىلَب :َلاَق ؟ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِةَّنَجْلا ِلْهأ ِلو ُزُنب اَمِهدِبَك ِةَدِئا َز
ْنِم ُلُكأَي ،ٌنوُن َو ٌر ْوَث :َلاَق اَذه اَم َو :َلاَق .ٌنوُن َو ٌماب :َلاَق .ىلَب :َلاَق
؟مِهمادإِب َك ُرِبْخُأ َأ :َلاَق َّمُث .ُهُذ ِجا َوَن ْتَدَب ىهتَح نم فيضلل هدعي ام «ُلو
ُزُّنلا»و.ىلاعت هاللّ ءامسأ نم «ُراهبجلا».اهليميو اهبلقي يأ
«اهافكتي».ناخيشلا هجرخأ .[افْلأ َنوُعْبَس

وهو توحلا «نوُّنلا»و.ةيناربع ةظفللا لعلو ،ثيدحلا نتم يف هرسف امك روثلا «
ُمَاب»و.باين ا‘ «ُذ ِجاوهنلا»و.بارشو ماعط

يبرع .

9. (5135)- el-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü arz, tek bir çörek olacak. Cebbar (olan Allah Teâla hazretleri), onu, cennetliklere azık olarak elinde çevirecektir, tıpkı sizin sefer sırasında çöreğinizi çevirdiğiniz gibi!" Bu sırada bir Yahudi gelerek: "Ey Ebu'l-Kâsım! Rahmân (olan) Allah seni mübarek kılsın! Kıyamet günü cennet ehlinin (iştah açıcı) ikramı ne olacak haber vereyim mi?" dedi. Efendimiz: "Söyle bakalım!" buyurdular. Adam, tıpkı Aleyhissâlatu vesselâm'ın söylediği gibi: "Arz, tek bir çörek olur!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize baktılar. Sonra azı dişleri görününceye kadar tebessüm buyurdular ve: "Peki cennet ehlinin katıklarını sana haber vereyim mi?" dediler. Adam: "Buyurun!" dedi. Aleyhissalatu vesselâm: "Bâlâm ve nûn!" buyurdular. Adam:

"Bu nedir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Öküz ve balıktır. Bunların ciğerlerinin kenarından yetmiş bin kişi yer" buyurdular." [Buhârî, Rikâk 44; Müslim, Münâfikûn 30, (2792).][573]

AÇIKLAMA:

1- Hadisteki arzdan maksat, dünya arzıdır.

2- Nüzl, şarihlerin umumiyetle benimsedikleri manaya göre, misafirlere yemekten önce ikram edilen şey, bir nevi iştah açıcı çerez demektir.

3- Hadisin manası üzerinde âlimler ihtilaf eder. Teferruata girmeden İbnu Hacer'in te'vilini kaydediyoruz: "Hadisten şu mana elde edilmektedir: "Mü'minler (hesap verme zamanında), Mevkıf'da uzun müddet beklerken açlık cezası çekmezler. Allah Teâla hazretleri, kudretiyle arzın mahiyetini değiştirir, yenebilecek bir hale getirir de, onlar, ayaklarının altından, yeni bir muamele ve külfete hacet kalmadan yerler. Bu yeme hâdisesi, cennete gidecekler için cennete girmezden önce hâsıl olacaktır."

4- Resûlullah, Yahudinin ihbarına gülmüştür. Çünkü vahye dayanarak kendi söylediklerini, Yahudi, kitaplarından öğrendiği bilgiye dayanarak aynen söylemekle, kendisini te'yid etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm da bu muvafakattan memnuniyet duymuş ve bu hissini gülerek izhar etmiştir. **5-** Hadiste, cennetliklerin katığı olarak zikredilen nûn, balık olarak tefsîr edilmiştir. Bâlâm kelimesi farklı izahlara tâbi tutulmuştur. Bunun İbrânice olabileceği de söylenmiştir. Çoğunluk, bununla öküzün kastedildiğini kabul etmiştir.

6- Öküz ve balığın ciğerinden yiyeceklerin sayısı yetmiş bin olarak ifade edilmiştir. Şârihler bu yetmiş bin, cennete sorgusuz sualsiz gireceği belirtilen yetmiş bin olma ihtimalinden bahsettikleri gibi, bu rakamla hasr değil, çokluğun kastedilmiş olma ihtimalini de belirtirler. Hadiste geçen zâideti'lkebîd, karaciğerin bir kısmının adıdır. Şârihler hayvanın en lezzetli kısmı olduğunu belirtirler.[574]

نَاَنْثا َو ٍمِداَخ َفْلأ َنوُناَمَث ُهَل بذهلا ةَل ِزْنَم ِةَّنَجْلا ِلْهأ َنْدأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
لاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِضَر يردخلا نعو ـ14 □4184□

يذمرتلا هجرخأ .[َءاَعْنَص ىلا ِةَيِباَجْلا َنْيَب اَمَك ٍتوُقاَي َو ٍدَجْرَب َز َو وُل ْؤُل.

نِم ٌةَّبُق ُهَل ُبَصْنُت َو ؛ ةَج ْو َز َنوُعْبَس َو

10. (5136)- el-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehlinden derecesi en düşük olanın seksen bin hizmetçisi, yetmiş iki zevcesi vardır. Onun için inciden, zebercedden ve yakuttan bir çadır kurulur. Bu çadır, Câbiye'den San'a'ya kadar uzanan bir büyüklüktedir." [Tirmizî, Cennet 23, (2565).][575]

AÇIKLAMA:

1- Cennette, mertebece en düşük mü'mine verilebilecek hizmetçi ve zevcelerle ilgili rakamın hasr olabileceği gibi, kesretten kinaye olabileceği de belirtilmiştir. Zevce olarak zikredilenler hûrilerdir, dünyevî zevceler bunun dışındadır.

2- Cennetliğin çadırı kubbe ile ifade edilmiştir. Kubbe kelimesi, bu çadırın yuvarlak olacağını belirtir. Câbiye, Suriye'de bir kasabadır. San'a da Yemen'de bir şehir adıdır. İkisinin arasında bir aylık mesafe mevcuttur. Böylece, çadırın büyüklüğü ifade edilmiş olmaktadır.

Hadis şu manayı zihne vermektedir: "Cennetliğin en düşük mertebelisi böylesine büyük nimetlere mazhar olursa, en yukarı mertebelerde olanlar nasıl nimetlere mazhar olacaklar?

"Hadiste yüce mertebelere tâlib olmaya teşvik vardır. [576]

هِنَاَن ِج ىلا ُرُظْنَي ْنَمِل ةَل ِزْنَم ِةَّنَجْلا ِلْهأ َنْدأ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرمُع ِنبا نعو ـ11 □ 4184ـ ٌهوُج ُو :# أ َرَق َّمُث . ةَ ِّيِشَع َو
ةَ ْوُدُغ ِهِهج َو ىلا ُرُظْنَي ْنَم ِ هاللّ ىلع ْمُهُم َرْكأ َو .ٍماَع ِفْلأ َة َريِسَم ِه ِر ُرُس َو
ِهِمَعِن َو ِهِمَدَخ َو ِه ِجا َو ْزأ َو

يذمرتلا هجرخأ .[ٌة َر ِضاَن اَنِهب َر ىلا ٌة َرِظاَن ٍذِئَم ْوَي .

11. (5137)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehlinin mertebece en düşük olanı o kimsedir ki: "Bahçelerine, zevcelerine, nimetlerine, hizmetçilerine, koltuklarına bakar. Bunlar bin yıllık yürüme mesafesini doldururlar. Cennetliklerin Allah nezdinde en kıymetli olanları ise, Vech-i İlâhîye sabah ve akşam nazar ederler." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonra şu âyeti okudu. (Meâlen): "Yüzler vardır, o gün ter ü tâzedir, Rablerini görecektir" (Kıyamet 22-23). [Tirmizî, Cennet 17, (2556), Tefsîr, Kıyamet (3327).] 577

لْهأ ىنْدأ اَم :ىلاعَت ُهَّب َر ُمَّسلا ِهْيلَع ىسُوم َلأَس :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَبْعُش ِنْب ةَريِغُمْلا نعو ـ12 □4183ـ ُساهنلا َل َزَن ْدَق َو
َفْيَك َو ِهب َر يأ : ُلوُقَيَف . ةَّنَجلا ِل ِخْدَا : ُهَل ُلاَقُيَف ،ةَّنَجلا ِةَّنَجلا ُلْهأ َل ِخْدُأ اَم
َدْعَب ُئ ِجَي ٌلُج َر َوُه : َلاَق ؟ ةَل ِزْنَم ِةَّنَجلا َكِلذ َكَل : ُلوُقَيَف . ُتي ِض َر ِهب َر :
ُلوُقَيَف ؟اَيْنُّدلا ِكوُلُم ٍنم ٍكِلَم ِكْلُم ُلْثِم َكَل َنوُكَي ْنأ ىض ْرَت اَمأ : ُلاَقُيَف . ْمِهتاَذَخأ
اوُذَخأ َو ْمُهَل ِزاَنَم . َكُنْيَع ْتَّذَل َو َكُسْفَن ْتَهَتْشا اَم َكَل َو ،ِهِلاَثْمأ ُةَرْشَع َو َكَل اَذه :
ُلو ُقَيَف ِهب َر ُتي ِض َر : ِةَسِماَخْلا يف ُلوقَيَف . ُهُلْثِم َو ُهُلْثِم َو ُهُلْثِم َو ُهُلْثِم َو
ْم َل َو ٌنْيَع َرَت ْمَلَف اَهْيَلَع ُتْمَتَخ َو ّيِدَيِب ْمُهَتَما َرَك ُتْس َرَغ ، ُتْد َرأ َنيِذهلا َكِئلوُأ :
َلاَق ؟ ةَل ِزْنَم ْمُه ًعأف : َلاَقَف . ُتي ِض َر ِهب َر : ُلوُقَيَف

مهب ةصتخملا مهلزانم اولزن يأ (ْمِهتاَذَخأ اوُذَخأ) هلوق.يذمرتلاو ملسم .
هجرخأ .[ٍرَشَب ِبْلَق ىلَع ْرُطْخَي ْمَل َو ٌنُذُأ ْعَمْسَت

12. (5138)- Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. Musa aleyhisselâm Rabbine sordu: "Derece itibariyle cennet ehlinin en düşüğü nasıldır? "Rab Teâla buyurdu: "O, cennet ehli cennete dahil edildikten sonra gelecek olan bir adamdır ki kendisine: "Cennete gir!" denilir. Adam:

"Ey Rabbim nasıl gireyim. Herkes yerlerine yerleşti, mekanlarını tuttu!" der. Ona şöyle denilir: "Sana dünya meliklerinden birinin mülkü kadar mülk verilmesine razı mısın?"

"Rabbim, razıyım!" der. Rab Teala:

"Sana bu verilmiştir. Onun misli, onun misli, onun misli, onun misli de. "Adam beşincide: "Ey Rabbim razı oldum (yeter)!" der. Rab Teala:

"Bu sana verildi, on misli daha verildi. Ayrıca gönlün her ne isterse, gözün neden zevk alırsa, sana hep verilmiştir!" buyurur. Adam: "Rabbim razı oldum (yeter)" der. (Hz. Musa sormaya devam eder): "Ya derecesi en üstün olan (nasıldır)?"

"İşte irade ettiklerim bunlardı. Onların keramet fidanlarını kendi elimde diktim ve üzerlerine mühür vurdum. Onlara hazırladığımı, ne bir göz görmüş ne bir kulak işitmiştir, hiçbir beşer kalbine de hutur etmemiştir." [Müslim, İman 312, (189); Tirmizî, Tefsir Secde, (3196).] 578

ٌةَّنَجلا َلْهأ اَي :ِةَّنَجلا ِلْه ‘ َّلَج َو َّزَع ُ هاللّ ُلوُقَي :ِهاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نعو ـ18 □4184ـ.ْطُعت ْمَلاَم اَنْيَطعْأ ْدَق َو
،اَنَّب َر اَي َنَض ْرَن اَنَلاَم َو :َنوُلوُقَيَف ؟ُمتي ِض َر ْله :ُلوُقَيَف .َكْيَدَي يف ُرْيَخلا
َو َكْيَدْعَس َو اَنَّب َر َكْيَّبَل :َنوُلوُقَيَف ًف ي ِّنا َوْض ِر ْمُكْيَلَع ُّل ِحُأ :ُلوُقَيَف ؟َكِلذ
ْنِم ُلَضْفأ ٍءْيَش ُّيأ َو :َنوُلوُقَيَف ؟َكِلذ ْنِم َلَضْفأ ْمُكيِطْعُأ َأ :ُلوُقَيَف .َكِقْلَخ ْنِم ادَحأ

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ادَبأ ُهَدْعَب ْمُكْيَلَع ُطَخْسأ .

13. (5139)- Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri cennet ehline: "Ey cennet ahalisi!" diye seslenir. Onlar:

"Ey Rabbimiz buyur! Emrine amadeyiz! Hayır senin elindedir!" derler. Rab Teala: "Razı oldunuz mu?" diye sorar. Onlar: "Ey Rabimiz! Razı olmamak ne haddimize! Sen bize mahlukatından bir başkasına vermediğin nimetler verdin!" Rab Teala: "Ben sizlere bundan daha fazlasını vereyim mi?" der. Onlar: "Bu verdiklerinden daha üstün ne olabilir?" derler. Rab Teala: "Size rızamı helal kıldım. Artık, size ebediyyen gadab etmeyeceğim!" buyururlar." [Buhârî, Rikak 51, Tevhid[579] 38; Müslim, Cennet 9, (2829); Tirmizî, Cennet 18, (2558).]

فيِفَع َو ،ٌديِهَش :َةَّنَجلا َنوُلُخْدَي ٍةَثَث ُل َّوأ هيلَع َض ِرُع :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□4154□ ـ15 لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو :

يذمرتلا هجرخأ .[ِهيِلاوَمِل َحَصَن َو ِ هاللّ َةَداَبِع َنَسحأ ٌدْبَع َو ، ٌفِهفَعَتُم .

14. (5140)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana cennete giren ilk üç kişi arzedildi. Bunlardan biri şehid, biri iffetli olan (ve azla yetinerek) iffetini koruyan, biri de Allah'a ibadetini güzel yapan ve efendilerine hayırhah olan bir köle idi." [Tirmizî, Fezailu'l-Cihad 13, (1642).][580]

هاللّ َلوُس َر ا َي ىلَب : اوُلاَق ؟ِةَّنَجلا ِلْهأِب ْمُك ُرِبْخأ َأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ .
□4151□ ـ14 لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ْبهو نب ةثراح نعو :

ناخيشلا هجرخأ .[ِرِبْكَتْسُم ٍظا َّوَج ٍلتُع ُّلُك ؟ِرأَّنلا ِلْهأِب ْمُك ُرِبْخأ َأ ،ُه َّرَب ‘ .
ِ هاللّ ىلَع َمَسْقأ َوَل ٍفِهعَضَتُم فيِعَض ُّلُك : َلاَق

15. (5141)- Harise İbnu Vehb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Size cennet ehlini haber vereyim mi?" buyurdular. Ashab: "Evet ey Allah'ın Resulü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Her bir biçare addedilen zayıf kimsedir. Bu kimse, bir hususta Allah'a yemin etse, Allah onun dilediğini yerine getirerek tebrie eder ve hanis kılmaz" buyurdu ve tekrar sordu: "Size cehennem ehlini haber vereyim mi?" Bunlar kaba, cimri ve kibirli kimselerdir." [Buhârî, Tefsir, Nun 1, Edeb 61, Eyman 9; Müslim, Cennet 46, (2853); Tirmizî, Cehennem 13, (2608).]581

لاق.[ُّي ِرَظْعَجْلا ً َو ُظا َّوَجْلا َةَّنَجْلا ُلُخْدَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ةث ِراح ِةياور ْنِم َد ُواد يب ‘و ـ14 □4152ـ ريصقلا ليقو ،هتيشم
يف لاتخملا نيمسلا ليقو .عونملا عومجلا « ُظا َّوَجْلا» : ُتلُق.ظفلا ظيلغلا «ظا
َّوَجلا»و

. نيطبلا.و«ُّي ِرَظْعَجْلا» ظفلا ظيلغلا، هاللّو ملعأ

16. (5142)- Ebu Davud'da Harise (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Cennete ne zengin cimri, ne de kaba merhametsiz girer." [Ebu Davud, Edeb 8, (4801).] 582

AÇIKLAMA:

Cennete giremeyecekleri belirtilen şahıslarla ilgili kelimelerin ifade ettikleri manalarda alimler ihtilaf etmiştir: Utüll: Katı, batıl sebeple düşmanlığı ileri götüren demektir.

Cevvaz: Katı kalpli, çok biriktirip harcamaktan, hayır yapmaktan kaçınan; çok şişman, yürürken kibirlenen, kısa boylu, ağır, merhametsiz, facir, çok yiyen gibi manalara geldiği söylenmiştir. Ca'zerî: "Kaba, kibirli, elinde olmayanla övünen gibi manalara gelmektedir.

Yapılan açıklamalardan, bu kelimelerin birbirine yakın manalarda, kötü huyları ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. 583

*** CEHENNEMLİKLER**

ن ِم ِناَكارِش َو ِن ٍّعَن ُهَل ْنَم اباَذَع ِراهنلا ِلْهأ ُن َوْهأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريشب نب نامعهنلا نع ـ1 □4158□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[اباَذَع ْمُهن َوْه‘ ُههنإ َو اباَذَع ُهْنِم هدَشأ ادَحأ هنأ .
ىرَي اَم ،ُلَج ْرِملا يِلْغَي امَك ُهُغاَمِد اَمُهْنِم يِلْغَي ِراَن

1. (5143)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennemliklerin azab cihetiyle en hafif olanı, ayağında ateşten bir nalın ve nalın bağı olan kimsedir ki, ayağındakiler sebebiyle, tıpkı tencerenin kaynaması gibi, başında dimağı kaynar. Öyle tahammülfersa bir azab duyar ki, azabca insanların en hafifi olduğu halde, kendinden şiddetli azab çeken olmadığını zanneder." [Buhârî, Rikak 8, Müslim, İman 363,l (213); Tirmizî, Cehennem 12, (2607).][584]

نَم ْمُهْنم َو ،هْي ًَبْعَك ىلا ُراهنلا ُهُذ ُخأَت ْنَم ْمُهْنِم هنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبَدْنُج نب ةَ َرُمَس نعو ـ2 □4155□

ملسم هجرخأ .[ِهِت َوُق ْرَت ىلا ُهُذُخأَت ْنَم ْمُهْنِم َو ،هِت َزْجُح ىلا ُهُذُخأَت .
ْنَم ْمُهْنِم َو ،هْيَتَبْك ُر ىلا ُهُذُخأَت

2. (5144)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Cehennemlikler derece derecedir.) Bir kısmı vardır, ateş onları topuğuna kadar yakalar, bir kısmı vardır, dizlerine kadar yakalar, bir kısmı vardır kemere kadar yakalar, bir kısmı vardır köprücük kemiğine kadar yakalar." [Müslim, Cennet 33, (2845).][585]

ن ِم ِهيف ْمُهاَم ُلِدْعَيف ،ُعوُجلا ِراهنلا ِلْهأ ىلَع ىقْلُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِءاَد ْرهدلا يبأ نعو ـ8 □ 4154ـ . ٍةَّصُغ يذ ٍماَعِط
َنوُثاَغُيَف ،ِماَعَّطلاِب َنوُثيِغَتْسَيف ٍعوُج ْنِم ِنغُي ًَو ُنِمسُي َعي ِرَض ْنِم ٍماَعِطب
َنوُثاَغُيَف ،َنوُثيِغَتْسَيف ،ِباَذَعْلا اَذإَف . ِديَدَحْلا ِبيِل ًَكِب ُميِمَحْلا ُمِهْيَلإِ ُعَفْدُيَف . ِبا
َرَّشلاِب َنوُثيِغَتْسَيف . ِبا َرَّشلاِب اَيْنُّدلا يف َصَصُغْلا َنو ُزي ِجُي اوُناَك ْمُهَّنأ َنو
ُرُكذَيَف

□َعَطَق اَم يف ْمِهنوُطُب َنوُلوُقَيف : اوُعْدا ًَخ َز ةَن َمَّنَهَج ْمُهاَسَع نوُفِهفَخُي
ًّاإ يف ٍل ًَض . َنوُلوُقَيف : ُأ َنْد ْنِم ُو ْمِهِهوُج ِنَش ُو ْمُهَهوُج اَذإَف َلَخَد ْمُهَنوُطُب
ْمُكيِتأَت ُر ْمُكُلُس ؟تاَنِهيَبْلاِب اوُلاَق :ىلَب. اوُلاَق :اوُعْداَف ًَو اَم ُءاَعُد َنيرِفاَكْلا
َر ِح َمُه هاللّ ُ ُتْئِهبُن َّنَأ َنْيَب ْمِهئاَعُد اَكِلاَم اَّنَع ْمُهنوُعْدَيف َنوُلوُقَيف : ْمَلأ ُكَت
، َنوُلوُقَيف : اَي ُكِلاَم ِضْقَيِل اَنْيَلَع َر َكُّب . ْمُهبي ِجُيَف : ْمُكَّنإِ َنوُثِكاَم . َلاَق ا‘َشْمَع
ْمُكِهب، َنوُلوُقَيف : َر اَّنَب ْتَبَلغ اَنْيَلَع اَنُت َوْقِش َو اَّنُك ْوَق ام َنيِهلاَض . ُعْدُا اَكِلاَم

َر ْنِم ٌرْيَخ َدَحأ ًَف ،ْمُكَّب َر اوُعْدُا : َنوُلوُقَيَف ٍماَع ِفْلأ َراَدْقِم ِهِتَباَجإ َو َنوُذُخأَيَف ،
ٍرْيَخ ِهلُك ْنِم اوُسِئَي َكِلذ َدْنِعَف :لاَق . نوُمهلَكُت ًَو اَهيِف اوُئَسْخِا :ْمُهبي ِجُي َف
َلاَق . َنوُمِلاَظ اَّنِإف اَنْدُع ْنِإف اَهْنِم اَنج ِرْخأ اَنَّب َر اوُعْدا َو اد ِحا َو اروُبُث َم
ْوَيْلا اوُعْدَت َ : ْمُهَل ُلاَقُيَف] :نيزر دازو.يذمرتلا هجرخأ .[ِروُبُّثلا َو ِلْي َوْلاِب
َنوُعْدَي َو ِقيِهَّشلا َو ِريف َّزلا يف عم فوجلا بلا سفنلا لاخدإ « ُريف
َّزلا»و.ةرارحلا يهانتملا ءاملا « ُميمحلا»و.كوش هل زاجحلاب تبن « ُعيرَّضلا».[
اريِثَك اروُبُث

كهلا « ُروبثلا»و.توص .

3. (5145)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem ehline açlık musallat edilir. Bu, içinde bulundukları azaba eşit dereceye ulaşır. Açlığa karşı yardım talep ederler. Onlara besleyici olmayan ve açlığı gidermeyen dari' (denen dikenli bir ot) verilir. Tekrar yiyecek isterler, bu sefer de boğazda tıkanıp kalan bir yiyecekle imdat edilir. (Bu da boğazlarında takılır kalır, ne ileri geçer, en de geri gelir). Derken dünyada iken, bu durumda, bir içecekle takılan lokmaları kaydırdıklarını hatırlarlar ve bir içecek talep ederler. Kendilerine demir kancalar bulunan kaplarda kaynar sular verilir. Bu kaplar, yüzlerine yaklaştırılınca, yüzlerini dağlayıp atar. Su karınlarına girince içlerini param parça eder. Bu sefer de: "Cehennemin bekçilerini çağırın, ola ki azabımızı biraz hafifletir!" derler. Onları çağırırlar. Onlar gelince: "Size peygamberleriniz bu halleri açıklayan haberleri getirmemiş miydi?" derler. Onlar: "Evet getirmişti (ama dinlemedik)" derler. Bunun üzerine, bekçiler: "Siz isteyin durun! Kâfirlerin istekleri (burada) boşadır!" derler" (Gâfir 50). Cehennemlikler bekçilerden ümidi kesince: "(Cehenneme müvekkel melek) Malik'i çağırın!" derler. (Malik gelince): "Ey Malik (söyle de) Rabbin bizim hakkımızda ölüme hükmetsin!" derler. Malik de onlara: "Hayır! (Siz burada canlı olarak ebedî) kalıcılarsınız!" diye cevap verecek" (Zuhruf 77). (Hadisin ravilerinden) A'meş rahimehullah der ki: "Bana bildirildi ki, cehennemliklerin Malik'e yalvarmaları ile Malik'in onlara verdiği cevap arasında bin yıllık zaman geçecektir. Cehennemlikler, bu sefer aralarında: "Rabbinize dua edin sizin için O'ndan daha hayırlı kimse yok!" diyecekler ve elbirlik şöyle yakaracaklar: "Ey Rabbimiz, bedbahtlığımız bize galebe çalmıştı, biz gerçekten sapıtmış kimselerdik. Ey Rabbimiz bizi bundan çıkar. Eğer (yine) küfre dönersek artık hiç şüphesiz ki zalimlerden oluruz" (Mü'minun 106-107). Rab Teala, onlara: "Cehennemin içine yıkılıp gidin! Bana bir şey söylemeyin!" diyecek" (Mü'minun 108). Resulullah devamla dedi ki: "Bu cevap üzerine, cehennem ehli her çeşit hayırdan ümidlerini keserler; hıçkırmaya, nedamet etmeye, dövünüp yırtınmaya başlarlar."

[Tirmizî, Cehennem 5, (2589).] [586]

صُلْخَي ى هتَح ُذُفْنَيَف ْمِهسوُؤُ ُر ىلَع ُّبَصُيَل َميِمَحْلا َّنِإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □4154□:

يذمرتلا هجرخأ .[َناَك اَمَك ُداَعُي َّمُث ُرْهَّصلا َوُه َو ،هْيَمَدَق ْنِم َق ُرْمَي ىهتَح .
ِهِف ْوَج يف اَم ُتِلْسَيَف ِهِفوُج ىلا

رهَّصلاو».جرخيو ذفْني يأ «َق ُرْمَي ىهتَح».هلصأتسي يأ «ِهِف ْوَج يف ام□ »
ُتلسَيَف» :هلوقو.زوجيو قرخي يأ «ُذُفْنَيَف» :هلوقو

ةباذ‘‘ا .

4. (5146)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennemliklerin tepelerine kaynar su dökülür. Bu su, vücudlarının içine nüfuz eder, öyle ki karınlarına kadar ulaşır; içlerinde ne var ne yok, söker atar ve ayaklarını delip, geçer. Bu hâdise, "Bununla karınlarının içinde ne varsa hepsi ve derileri eritilecektir" (Hacc 20) ayetinde zikri geçen) eritme (es-Sahru) hâdisesidir. Sonra (eriyen [587] cesedleri) eski haline iade edilir." [Tirmizî, Cehennem 4, (2585).]

ملسم هجرخأ .[ٍثَث ُة َريِسَم ِهِدْل ِج ُظِلَغ َو ،ٍدُحُأ ُلْثِم ِرِفاَكْلا ُس ْر ِض :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ4 □4154□

يذمرتلاو .

5. (5147)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kâfirin cehennemdeki bir azı dişi Uhud dağı kadardır. Derisinin kalınlığı da üç gecelik yol mesafesidir." [Müslim, Cennet 44, (2851); Tirmizî, Cehennem 3, (2580, 2581, 2582).] [588]

AÇIKLAMA:

Tirmizî'nin rivayetinde, deri kalınlığı kırk iki zira' olarak ifade edilmiştir. Farklılık, "Her kâfirin derisinin eşit kalınlıkta olmayacağı" şeklinde te'vil edilebilir. Yine Tirmizî'deki rivayetlerde bazı farklı bilgiler gelmiştir: "Kafirin uyluğu Beyza dağı kadardır. Oturduğu yer de üç gecelik mesafe, Medine'den Rebeze'ye kadar. -Bir diğer rivayette:- Medine'den Mekke'ye kadar ki uzaklıktır." Burada da "her kâfirin oturduğu yer aynı büyüklükte olmayacak" diye te'vil edilebilir. 589

هالّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق امهْنَع ُ هالّ َي ِض َر رمع ِنبا نعو ـ4 □4153ـ .□
يذمرتلا هجرخأ .[ُساهنلا ُهُؤَّطاوَتَي ِنْيَخَس ْرَفْلا َو َخَس ْرَفْلا ِراهنلا يف ُهَناَسِل
#: ُبَحْسَيَل ِرفاَكْلا َّنإ

6. (5148)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kâfir, bir iki fersah uzunluğundaki dilini kıyamet günü yerde sürür, (Mevkıf'te) insanlar onun üzerine basarlar." [Tirmizî, Cehennem 3, (2583).]590

لوُقَيَف .ُمَدآ اَي :ُلوُقيَف .ُمَدآ ِة َمايِقْلا َم ْوَي نَعْدُي ْنَم َل َّوأ َّنإ :#ِ هالّ□ :
ُلوُس َر َلاَق] : لاَق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4154ـ .َنيِعْسِت َو
ةَعْسِت ٍةَئاِم ِهلُك ْنِم ج ِرْخُأ :ُلوُقَيَف ؟ُج ِرْخأ ْمَك :ِهب َر اَي :ُلوُقَيَف .َكِتَّي
ِهرُذ ْنِم َمَّنَهَج َثْعَب ج ِرْخأ :ُلوُقَيَف .َكْيَدْعَس َو َكْيَّبَل

يراخبلا هجرخأ .[ِد َوْس‘ا ِر ْوَّثلا يف ِءاَضْيبْلا ِة َرْعَّشلاَك ِمَمُا يف يِتَّمُأ َّنإ : .
َلاَق ِ؟ هالّ َلوُس َر اَي اَّنِم نقْبَي اَمَف :َليِق

7. (5149)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü ilk çağırılacak olan, Hz. Adem'dir. Hak Teala hazretleri: “Ey Âdem!” der. Hz. Âdem: "Buyur ey Rabbim, emrindeyim!" der. Rabb Teala:

"Zürriyetinden cehenneme gidecekleri ayır!" emreder. Adem: "Ey Rabbim ne miktarını ayırayım?" diye sorar. Rabb Teala: "Her yüzden doksan dokuzunu!" ferman buyurur."

(Ashab bu esnada atılıp): "Ey Allah'ın Resulü! Bizden geriye ne kaldı?" derler. Aleyhissalâtu vesselâm:

586 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/460-461.

"Benim ümmetim, diğer ümmetler yanında siyah öküzün başındaki beyaz tüy gibi (az)dır!" buyurdular." [Buhârî, Rikak 45.] 591

نا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ3 □4144□□□

كيِ ِصْعأ َ َم ْوَيلاَف :ُهوُبأ ُهَل ُلوُقَيَف .يِن ِصْعَت َ َكَل ْلُقأ ْمَلأ :ُميِها َرْبإ ُهَل□ .
ُلوُقَيَف .ُة َرَتَقْلا َو ُة َرْبَغْلا ِهْيَلَع ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َر َزآ ُهاَبأ ىَري َميِها َرْبإ ىلَع َةَّنَجْلا
ُتْم َّرَح يِهنإ :ُهاللّ ُلوُقَيَف .ِدَعْبَ'ا يِبأ نِم ى َزْخأ ٍي ْز ِخ َّيأَف ،َنوُثَعْبُي َم ْوَي ِين
ِزْخُت َ َكَّنأ يِنَتْدَعَو ْمَلأ ِهب َر اَي :ُميِها َرْبإ ُلوُقَيَف هجرخأ .[ِراَّنلا يِف ىَقْلُيَف
،ِهِمِئاَوَقِب ُذَخ ْؤُيَف ،ٍخِطَتْلُم ٍخيِذِب َوُه اَذإف ُرُظْنَيَف ؟َكْيَلْج ِر َتْحَت اَم :ُميِها
َرْبإ اي :ُلاَقُي َّمُث .َنيِرِفاَكْلا

عابضلا ركذ « ُخيِهذلا»و.داوس اهعم ةربغ « ُةَرَتقلا».يراخبلا .

8. (5150)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. İbrahim aleyhisselam, kıyamet günü, babası Azer'i [yüzü] üzerinde bir siyahlık ve toz toprak olduğu halde görür. Babasına: "Ben sana dünyada iken, "Bana asi olma!" demedim mi?" der. Babası ona: "İşte bugün ben artık sana asi olmayacağım!" der. Bunun üzerine İbrahim aleyhisselam: "Ey Rabbim! Sen yeniden diriltme gününde beni rüsvay etmeyeceğini vaadetmiştin. Rahmetten uzak babamın halinden daha rüsvay edici başka ne var?" diye yakarır. Allah Teala hazretleri: "Ben cenneti kâfirlere haram kıldım!" cevabında bulunur. Sonra şöyle nida edilir: "Ey İbrahim, ayaklarının altında ne var, biliyor musun?" İbrahim yere bakar ve kana bulanmış bir sırtlan görür. Derhal ayaklarından tutulup ateşe atılır. (İşte bu, İbrahim'in babasıdır, o çirkin surete sokulmuştur)." [Buhârî, Enbiya 8, Tefsir, Şuara 1.] 592

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, ahirette kâfir olarak ölenlere rahmet edilmeyeceği, kişi kâfir olarak öldüğü takdirde en yüce makama bile sahip olsa oğlunun hiçbir fayda sağlayamayacağı ifade edilmektedir. Halilullah olan Hz. İbrahim, babasına yardımcı olmak isteyecek, ancak babası kâfir olarak öldüğü için şefaati kabul edilmeyecektir. **2-** Azer'in sırtlan suretine çevrilmesi iki sebebe dayandırılarak izah edilmiştir: **1)** Ahmaklığı sebebiyledir. Çünkü sırtlan uyanık olması gereken şeylerde gafletiyle bilinir ve hayvanların en ahmağı addedilir. Azer de oğlunun uyarılarına rağmen ahmaklık edip, eliyle yonttuğu putlara uluhiyet izafe etmekten vazgeçmemiştir.

2) Azer'in o pis ve çirkin surete çevrilmesi, Hz. İbrahim'in ondan teberri etmesini sağlamak içindir. Tabii görünüşüyle ateşe atılsa, Hz. İbrahim üzülecek idi. Böyle olunca nefsi ondan nefret etmiştir. 593

*** CENNETLİKLERİN VE CEHENNEMLİKLERİN MÜŞTEREKEN**

ZİKREDİLDİGİ HADİSLER

نيرِهبَكَتُمْلاِب ُت ْرِثوُأ :ِرأَّنلا ِتَلاَقَف :ُراهنلاو ُةَّنَجْلا ِتَّجاَحَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللَّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □4141ـ ُءاَشأ ْنَم ِكِب ُمَح ْرأ يِتَمْح
َر ِتْنأ :ِةَّنَجْلِل ىلاعَت ُ هاللّ َلاَقف ؟ْمُهُطَقَس َو ِساهنلا ُءاَفَعُض ّاَ إِ يِنُلُخْدَي َ يِل اَمَف
: ُةَّنَجْلا ِتَلاَق َو ،َني ِرِهبَجَتُمْلا َو ىهتَح ُئِلَتْمَت ًَف ُراهنلا اَّمأف .اَهُؤْل ِم اَمُكْنِم ٍةَد
ِحا َو ِهلُكِل َو ،يِدابِع ْنِم ُءاَشأ ْنَم ِكِب ُبِهذَعُأ ِيباَذَع ِتْنأ :ِراهنلِل َلاَقو ،يِدابِع ْنِم .
ادَحأ ِهِقْلَخ ْنِم ىلاعت ُ هاللّ ُمِلْظَي ًَو ٍضْعَب ىلا اَهُضْعَب ى َو ْزُي َو ُئِلَتْمَت
َكِلاَنُهَف .ِطَق ِطَق :ُلوُقَتَف .ُهَل ْج ِر اَهيف ىلاعت َو َك َراَبَت ُ هاللّ َعَضَي نم
ئدرلا :طقسلا هنمو .هب ىردزملا لص‘ا يف «طقسلا».يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ
َو اَّمأ ُةَّنَجْلا َّنإف هاللّ َ يِشْنُي اَهَل اقْلَخ].

عاتملا .

1. (5151)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ve cehennem, aralarında (ihtilaf ederek Allah nezdinde) dava açtılar. Cehennem: "Ben, mütekebbirler (dünyada büyüklük taslayanlar) ve mütecebbirler (zorbalık yapanlar) için tercih edildim!" diye dövündü. Cennet ise: "[Ey Rabbim!] Bana niçin sadece zayıflar ve (insanlar nazarında) düşük olanlar, (hakir görülenler) girer?" dedi. Allah Teala hazretleri önce cennete hitap etti: "Sen benim rahmetimsin. Kullarımdan dilediklerime rahmetimi seninle ulaştıracağım!" Sonra da cehenneme hitap etti: "Sen de benim azabımsın. Kullarımdan dilediğimi seninle azablandıracağım!" (Her ikisine yönelerek): "İkiniz(in de vazifesi var! İkiniz de) dolacaksınız!" buyurdu. Ancak cehennem, bir türlü dolmak bilmedi. Allah Teala da ayağını üzerine bastı. Derken cehennem: "Yeter! yeter!" diye inledi. Bu suretle dolmuş olan cehennemin ağzı birbirine kavuştu. Allah mahlukatından hiçbir ferde asla zulmetmez.

Cennete gelince, Allah yeni mahlukat yaratarak onu dolduracaktır." [Buhârî, Tefsir, Kaf 1, Tevhid 25; Müslim, Cennet 35, (2846); Tirmizî, Cennet 22, (2564).] [594]

AÇIKLAMA:

Burada idrak ve şuurdan uzak bilinen cennet ve cehennemin konuşması, iddialaşması vs. mevzubahistir. Alimler, hadisi izahta farklı görüşler ileri sürmüştür. Bir kısmı zahirî mananın te'vil edilmesi gereğini kabul eder. Nevevî der ki: "Bu hadis zahiri üzeredir, te'vil gerekmez. Allah, cennet ve cehenneme temyiz ve idrak yaratmıştır.

Dolayısıyle münakaşa ve mübaheseye muktedirler." İbnu Battal, Mühelleb'in: "Bu münakaşanın gerçekten vukuu caizdir, Allah onlarda hayat, fehim ve konuşma yaratmış olabilir. Allah Teala hazretleri herşeye kadirdir" dediğini kaydeder.

Bazı şarihler, mecaz olmasının caiz olduğunu söyler ve Mülk suresinde cehennemin sözü olarak geçen "Daha var mı?" ifadesinin de böyle olduğunu belirtir. Bu ihtilafta cehennemin, kendisine gelenlerle övündüğünü görmekteyiz. Zannetmiştir ki, dünyadaki büyüklerin içine atılması, Allah nezdinde, kendisine cennetten daha iyi bir durum kazandırmaktadır. Cennet de kendisine hep Allah'a dost olanların konması sebebiyle Allah nezdinde cehennemden daha iyi bir mevkie sahip olduğu zannındadır. Ancak Allah Teala hazretleri, onlara, içinde iskan edilenler sebebiyle birinin diğerine bir üstünlükleri olmadığını belirtmektedir. Cennet ve cehennemin bir cüz'üne, Allah'ın konuşma hassası vererek onları konuşturabileceğini kabul edip, hadisin zahire göre anlaşılmasını esas alan müfessirlerden bazıları "Ahiret yurdu hayatın ta kendisidir" (Ankebut 64) ayetini de delil getirirler. Bunlara göre "Ahirette her ne varsa canlıdır. Cennet ve cehennem de canlıdır, öyleyse konuşmaları sahihtir."

Lisan-ı halin de muhtemel olduğu söylenmişse de çoğunluk nezdinde, Nevevî'nin belirttiği mülahaza evladır.595

و اَهيف نَوُتوُمَي َ ْمُهَّنإف اَهُلْهأ ْمُه َنيِذهلا ِراهنلا ُلْهأ اَّمأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ □□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس يبأ نعو ـ2 □4142ـ ، َرِئاَبَض ِرِئاَبَض ْمِهِب
َنئجَف ،ةَعاَفَّشلا يف َنِذُأ اًمْحَف اوُناَك اَذإ بهتَح . ةَتاَمإ ْمُهَتا ًماَف ْمِهبوُنُذِب ُراهنلا
ُمُهْتَباَصأ ُ ساَن ْنِكَل َو َن ْوَيْحَي

ملسم هجرخأ .[ِلْيَّسلا ِليِمَح يف ِةَبه ِحلا َتاَبَن َنوُتُبْنَيَف . ِءاَمْلا َنِم ْمِهْيَلَع .
اوُضيفأ ،ةَّنَجْلا َلْهأَاي : َليِق َّمُث . ِةَّنَجْلا ِراَهْنأ ىلَع اوُثُبَف

2. (5152)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hakkıyla cehennemlik olan cehennemlikler var ya, onlar cehennemde ne ölürler ne de yaşarlar. Lakin günahları -yahut hataları denmiştir- sebebiyle ateşe duçar olan birkısım kimseler vardır ki, ateş onları tamamen öldürür. Yanıp kömür olduktan sonra, kendilerine şefaat edilme izni verilir. Böylece grup grup getirilirler ve cennet nehirlerine dağıtılırlar. Sonra: "Ey cennet ehli! Bunların üzerlerine su dökün" denilir. Bunlar, sel yatağında biten bir ot gibi yeniden biterler." [Müslim, İman 306, (185).]596

ةَّنَجْلا َنْيَب ٍةَرَطْنَق ىلع َنوُسَبْحُيَف ،راهنلا َنِم َنوُنِمْؤُملا ُصَّلَخُي :#ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َيِضَر هنعو ـ8 □4148□

يِف اَيْنُّدلا ،ىَّتَح اَذِإ اوُبِّذُه َو اوُّقُن َنِذُأ ْمُهَل يِف ِلوُخُد ِةَّنَجْلا . َوَف يِذهلا يِسْفَن
َو ِراهنلا ، ُّصَتْقُيَف ِضْعَبِل ْمِه ْنِم ٍضْعَب ٍملاَظَم َتَناَك ْتَنْيَب ْمُهَن

يراخبلا هجرخأ .[اَيْنُّدلا يف َناَك ِهِلِزْنَمِب ُهْنِم ِةَّنَجْلا يف ِهِل ِزْنَمِب ىَدْهأ .
ْمُهُدَح‘ ِهِدَيِب

3. (5153)- Yine Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'minler cehennemden kurtarılıp, cennetle cehennem arasındaki köprüde bir müddet hapsedilirler. Bu sırada, aralarında dünyada geçmiş olan haksızlıklar kısas edilir. Böylece günahlardan temizlenip paklandıktan sonra cennete girmelerine izin verilir. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onlardan herbiri, cennetteki evini, dünyadaki evinden daha iyi bilir." [Buhârî, Mezalim 1, Rikak 48.] 597

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, imanla kabre giren herkesin, günahlarının cezasını çektikten sonra cennete gireceği belirtilmektedir. Ancak, cehennemliklerin birbirlerine karşı işlemiş oldukları zulümler de son defa kısas edilip, günahtan eser kalmadıktan sonra, "şefaat"le cennete alınacaklardır. Hadis, günah kiri bulunan kimsenin cennete giremeyeceğini ifade eden "Üzerinde kul hakkı bulunan hiç kimse cennete giremez" hadisini te'yid eder.

2- Hadisten hareketle bazı alimler "Cennetle cehennem arasında da bir köprü olmalı" diyerek cehennem üzerindeki köprüden ayrı ikinci bir köprünün daha varlığını iddia etmiştir. Ancak umumiyetle, bunun malum köprünün uzantısı olacağı kabul edilmiştir.

3- Hadiste mevzubahis edilen temizlenme hadisesi, birbirlerine karşı hakları olan kimsenin günahını verip sevabını alma şeklinde bir ödeşmedir. Mevzubahis olan temizlenme bu suretle cereyan edecektir. Üzerinde ödenmemiş kul hakkı bulunan kimse, ona kendi sevabından verecek ve şahsî derecesini düşürecektir Öbürü de sevabını almakla derecesini yüceltecektir, alacak sevabı kalmamışsa, bunun günahından ona yüklenecektir. 598

نوُلُخْدَيَف #ٍدهمَحُم ِةَعاَفَشِب ِراهنلا َنِم ٌم ْوَق ُج ُرْخَي :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر نْيَصُح ِنْب ِنا َرْمِع نعو ـ5□4145ـ . يذمرتلاو
دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[َنيِهيِمهنَهَجْلا َن ْوَّمَسُي ،ةَّنَجْلا

4. (5154)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in şefaati ile, birkısım insanlar cehennemden çıkacak, cennete girecektir. Bunlara cehennemlikler denecektir." [Buhârî, Rikak 513, Ebu Davud, Sünnet 23, (4740); Tirmizî, Cehennem 10, (2603).]599

لوُقَيَف ،اَهيف اَمُهُحاَي ِص ُّدَتْشَي َراهنلا ُلُخْدَي ْنَّمِم ِنْيَلج َر َّنِإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4144ـ اَيِق ْلُتَف اَقِلَطْنَت ْنأ
اَمُكَل يِتَمْح َر َّنِإ :ُلوُقيَف .اَنَمح ْرَتِل َكِلذ اَنْلَعَف :ِنوُقَيَف ؟امَكُحاَي ِص ٍءْىَش ِ هي'
Œl:ُلوُقَي َّمُث .اَمُهوُج ِرْخأ :ىلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَيَف .ُهَسْفَن يِقْلُي ًَف ُرَخ
ُموُقَي َو . امَس َو اد ْرَب ِهْيَلَع ُ هاللّ اَهُلَعْجَيَف ،ُهَسْفَن اَمُهُدَحأ يِقْلُيَف .
ِناَقِلَطْنَيَف .ِراهنلا يف امكَسُفْنأ ُ هاللّ ُلوُقَيَف .اَهْنِم يِنَتْج َرْخأ ْنأ َدْعَب اَهيف
يِنُديِعُت َ ْنأ وُج ْر' يِهنإ ِهب َر اَي :ُلوُقَيَف ؟كُب ِحاَص ىقلأ اَمَك َكَسْفَن يقْلُت ْنأ
كَعَنَم اَم :ىلاعَت

يذمرتلا هجرخأ .[ىلاعَت ِ هاللّ ِةَمْح َرِب اعَم ةَّنَجْلا ِن ًَخْدُيَف .َكُؤاَج َر َكَل ِ .
ىلاعَت َو َك َراَبَت:

5. (5155)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehenneme giren iki kişinin oradaki bağırtıları şiddetlenecek. Allah Teala hazretleri: "Çıkarın bunları!" buyuracak. Onlara: "Niçin bağırıyorsunuz?" diye soracak. Onlar:

"Bize merhamet edesin diye böyle yaptık!" diyecekler. Rab Teala: "Benim size rahmetim, gidip kendinizi ateşe atmanız şeklindedir!" buyuracak. Onlar gidecekler. Biri kendisini ateşe atacak. Allah da ateşi ona soğuk ve selametli kılacak. Diğeri kalkar fakat kendini ateşe atamaz. Allah Teala hazretleri: "Arkadaşının attığı gibi, seni de kendini atmaktan alıkoyan nedir?" diye sorar. Adam: "Ey Rabbim, beni ondan çıkardıktan sonra oraya bir kere daha göndermeyeceğini ümid ediyorum!" der. Allah Teala hazretleri: "Haydi ümidini verdim!" der. İkisi de Allah'ın rahmetiyle cennete sokulurlar." [Tirmizî, Cehennem 10, (2602).]600

هُعَفْسَت َو ، ة َّرَم يِشْمَي َوُهَف ،ُلَج َر ـَةَّنَجلا ُلُخْدَي ْنَم ُر ِخآ :#. ِ هالّل ُلُوس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر دوعسَم ِنْبا نعو ـ4 4144ـ َنيِل َّو َ'ا َن ِم ادحأ
ُهاَطْعأ اَم ائْيَش ىلاعَت ُ هالّل يِناَطْعأ ْدقَل .َكْنِم يِناَّجَن يِذهلا ُ هالّل َك َراَبَت
لاَقف ،اَهْيَلِإ َتَفْتلا اَه َز َواَج ا َذِإف ، ة َّرَم ُراَّنلا:

نِإ يِهلَعَل َمدآ َنباَي ُ هالّل ُلوُقَيَف .اَهِئاَم ْنِم َب َرْشأ َو اَهِب َّل ِظَتْسَ'ِة َرَجَّشلا
ا َو .ِه ْيَلَعŒِهذه ِنم يِنِنْدأ ِهب َر اَي :ُلوُقَيَف .ة َرَجَش ُهَل ُعَف ْرُتَف .َني ِرَخ
ُهَل َرْبَص َ اَم ىري ُهَّن' ،ُه ُرُذْعَي ُهُّب َر َو .اَه َرْيَغ ُهَلأَسَي َ َنأ ُهُدِهاَعُي َو ،اَه َرْيَغ
َكُلَأْسأ ِهب َر اَي :ُلوُقَيَف ؟اَه َرْيَغ يِنَلأْسَت اَهَكُتْيَطْعأ

ل ِظَتْس' ِهِذه ِنم يِنِنْدأ ِهب َر اَي :ُلوُقَيَف .ىلو' ا َنِم ُنَسْحأ َيِه ٌة َرَجَش ُهَل
ُعَف ْرُت َّمُث .اَهِئاَم ْنِم ُب َرْشَي َو اَهِلِظِب ُّلِظَتْسَيَف اَهْنِم ِهِينْدُيَف ىنلأْسَت اَهْنِم
َكُتْيَنْدأ ْنِإ يِهلَعَل ؟اَه َرْيَغ يِنَلأْسَت َ َنأ يِنْدِهاَعُت َملأ َمدآ َن ْبا اَي :ُلوُقَيَف .اَه َرْيَغ
َكُلأسأ َ ،اَهِئاَم ْنِم َب َرْشأ َو اَهِلِظِب َّمُث .اَهِئاَم ْنِم ُب َرْشَي َو ا َهِلِظِب ُّلِظَتْسَيَف
،اَهْنِم ِهِينْدُيَف ِهْيَلَع ُهَل َرْبَص َ اَم ىري ُهَّن' ُه ُرِذْعَي ُهُّب َر َو ،اَه َرْيَغ ُهَلأْسَي َ َنأ
ُهُدِهاَعُيَف ؟اَه َرْيَغ

كُلأسأ َ اَهِئاَم ْنِم َب َرْشأ َو اَهِلِظِب َّلِظَتْس' ِهذه ِنم يِنِنْدأ ِهب َر اَي :ُلوقَيَف .
ِنْيَتَلو'ا ْن ِم ُنَسْحأ َيِه ِةَّنَجلا ِباَب َدْنِع ٌة َرَجَش ُهَل ُعَف ْرُت َرْبَص اَم ىري ُهَّن' ُه
ُرُذْعَي ُهُبر َو .اَه َرْيَغ َكُلأسأ َ ،ِهب َر اَي ىلَب :َلاَق ؟اَه َرْيَغ يِنَلأْسَت َ َنأ يِنْدِها َعُت
َملأ ،َمدآ َنبا اَي :ُلوُقَيَف .اَه َرْيَغ

ة َنَجلا يِنِل ِخْدأ ِهب َر ْيأ :ُلوُقَيَف ،ِةَّنَجلا ِلْهأ َتا َوْصأ َعَمس اَهْنِم َيِنْدُأ .
اَذإف .اَهْنِم ِهِينْدُيَف ِهْيَلَع ُهَل ُّب َر ِتْنأ َو ،ِبِ ُئ ِزْهَتْسَتأ ِهب َر اَي :ُلوُقَيَف .
اَهَعَم اَهَلْثِم َو اَيْنُّدلا َرْدَق َكَيِطْعُأ ْنأ َكِي ِض ْرُيا ؟َكْنِم يِني ِهرْصَي اَم َمدآ َنبا اَي :
ُلوُقَيَف َّمِم َلِيقَف .#. ِ هالّل ُلُوس َر َكِحَض اَذكه :َلاَقف ؟َكُحَضت َّمِم :َليق َف
؟ ُكَل ِحَض َّمِم يِنوُلأْسَت َأ :َلاَقف .ٍدوُعْسَم ُنبا َكِحَضف .َنيِمَلاَعلا اَم ىلع يِهنِكَل
َو َكِب ُئ ِزْهَتْسأ َ يِهنِإ :ُلوُقَيَف .َني ِمَلاَعلا ُّب َر ِتْنأ َو يِب ُئ ِزْهَتْسَتأ :َلاَق َني ِح
َنيِمَلاَعلا ِهب َر ِك ِحَض ْنِم َلاقف ؟ُكَحْضَت .عطقلاو عمجلا بهو ،ةيرصتلا نم
كتلأسم عطقيو كيضري يذلا ام يأ «َكْن ِم يِن ِهرْصَي اَم» هلوق.ملسم هجرخأ،
ٌرِداَق ُءاَشأ].

هبلح عطقو اهنبل عمج يتلا ةارصملا هنمو .

6. (5156)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennete en son giren kimse, bazan yürür, bazan ağlar. Ateş de arada sırada onu yalar geçer. Cehennemi tamamen geçince dönüp ona bir nazar eder ve: "Senden beni kurtaran Allah münezzehdir! Allah Teala hazretleri, bana evvelîn ve ahirînden hiç kimseye vermediği şeyi verdi!" der. Derken ona bir ağaç gösterilir.

"Ya Rabbi! der, beni şu ağaca yaklaştır da altında gölgeleneyim, suyundan içeyim." Allah Teala hazretleri: "Ey ademoğlu! Dilediğini versem benden başka bir şey istemezsin değil mi?" der. Adam: "Ey Rabbim, ondan başka bir şey istemeyeceğim!" der ve başka bir şey istemeyeceğine dair söz verir. Rabbi de onun özrünü kabul eder. Çünkü o, sabredemeyeceği şeyi görmüştür. Onu ağaca yaklaştırır. Adamcağız, onun gölgesinde gölgelenir, suyundan içer. Sonra adama, evvelkinden daha güzel bir ağaç daha gösterilir. Dayanamayıp: "Ey Rabbim! Beni şuna yaklaştır, gölgesinde gölgeleneyim, suyundan içeyim, artık senden başka bir şey istemeyeceğim!" der. Allah Teala: "Ey ademoğlu! Bana öncekinden başkasını istememeye söz vermemiş miydin? Ben seni yaklaştıracak olsam başka şeyler isteyeceksin!" der. Adam, başka şey istemeyeceği hususunda söz verir. Rabbi de onu mazur görür. Çünkü o, sabredemeyeceği şeyi görmüştür. Adamı ona yaklaştırır. Adam onun gölgesinde gölgelenir, suyundan içer.

Sonra ona cennetin kapısının yanında bir ağaç yükseltilir. Bu ağaç diğer ikisinden daha güzeldir. Adam yine: "Ey Rabbim! Beni şuna yaklaştır da gölgesinde gölgeleneyim, suyundan içeyim, senden başka bir şey istemiyorum!" der. Rab Teala: "Ey ademoğlu! Sen, ondan başka bir şey istemeyeceğine dair bana söz vermemiş miydin?" der. Adam:"Evet, Rabbim! Senden, başka bir şey istemeyeceğim!" der. Rabbi onu mazur görür. Çünkü o, sabredemeyeceği bir şey görmüştür. Onu bu ağaca yaklaştırır. Adam ona yaklaştırılınca cennet ehlinin seslerini işitir. (Dayanamayıp): "Ey Rabbim! Beni cennete sok!" der. Rab Teala: "Ey ademoğlu! Beni senden kurtaracak şey nedir! Dünya kadarını ve beraberinde mislini versem razı olur musun!" der. Adam: "Ey Rabbim! Benimle istihza mı ediyorsun? Sen ki Âlemlerin Rabbisin!" der." İbnu Mes'ud bu noktada güldü ve: "Niye güldüğümü sormuyor musunuz?" dedi.

"Niye güldün söyle!" dediler.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da böyle gülmüştü. "Niye güldünüz?" diye soruldu da: "Rabbülalemin'in, adamın "Sen ki Âlemlerin Rabbisin, benimle istihza mı ediyorsun?" demesine gülmesine gülüyorum!" dedi.

Allah Teala hazretleri:

"Ben seninle istihza etmiyorum. Lakin ben, Azimüşşan dilediğimi yapmaya kadirim!" buyurdular." [Müslim, İman 310, (187).] 601

DÖRDÜNCÜ BAB:

RÜ'YETULLAH (ALLAH'IN GÖRÜLMESİ)

انايَع ْمُكَّب َر َن ْو َرَتَس ْمُكَّنإ : َلاَقف .ِرْدَبْلا َةَلْيَل ِرَمَقْلا بلا # ِ هاللّ ُلوُس َر
َرَظن] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِ هاللُّدْبَع ِنب ريرج ْنَع ـ1 4144ـ َّمُث .اوُلَعْفاَف
اَهِبو ُرُغ َلْبَق َو ِسْمَّشلا ِعوُلُط َلْبَق ِة ًَص ىلَع اوُبَلْغُت َ ْنأ ْمُتْعَطَتْسا ِنإف .ِهِتَي ْؤ ُر
يف َنوُماَضُت َ َرَمَقْلا اَذه َن ْو َرَت اَمَك

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِبورُغْلا َلْبَق َو ِسْمهشلا ِعوُلُط َلْبَق َكِهب َر ِدْمَحِب .
ْحِهبَس َو :أرَق

1. (5157)- Cerir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir dolunay gecesi, aya baktı ve: "Siz şu ayı gördüğünüz gibi, Rabbinizi de böyle perdesiz göreceksiniz ve O'nu görmede bir sıkışıklığa düşmeyeceksiniz (herkes rahatça görecek). Artık, güneşin doğma ve batmasından önce hiç bir namaz hususunda size galebe çalınmamasına gücünüz yeterse bunu yapın (namazları vaktinde kılın, vaktini geçirmeyin)." Cerir der ki: "Resulullah, sonra şu ayeti okudu: "Rabbini güneşin doğmasından ve batmasından önce hamd ile tesbih et!" (Taha 130). [Buhârî, Mevakitu's-Salat 6, 26, Tefsir, Kaf 1, Tevhid 24; Müslim, Mesacid 211, (633); Ebu Davud, Sünnet 20, (4729); Tirmizî, Cennet 16, (2554).][602]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, kıyamet günü mü'minlerin, Allah Teala'yı gözleriyle göreceklerini ifade ediyor. Rü'yetullah meselesi, ulema arasında derin tahlillere ve münakaşalara mevzu olmuş kelamî bir meseledir. Şu kadarını söyleyelim: Ehl-i Sünnet uleması ahirette Allah'ı mü'minlerin göreceği hususunda müttefiktir. Bu meselede, pek çok hadisten başka, Kur'an-ı Kerim'den de delil gösterilmiştir. "O gün yüzler vardır ter ü tazedir, Rablerini görecektir" (Kıyamet 22-23). Haricîler, Mu'tezile ve Mürcie'denbazıları "Görme işi, görülen şeyin mahluk olmasını bir mekan işgal etmesini gerektirir" mülahazasıyla rü'yetullahı inkar etmişler, mezkur ayette geçen (görecek) kelimesini (bekleyecek) diye te'vil etmişlerdir. Kendi görüşlerine delil olarak: "O'nu gözler idrak edemez" (En'am 103) ayetiyle, Hz. Musa hakkında söylenmiş olan "Sen beni göremeyeceksin" (A'raf 143) ayetlerini zikretmişlerdir. Ancak Ehl-i Sünnet, bu ayetlerin dünyadaki görmeyi nefyettiğini söyleyerek, onların iddiasına itibar etmemiştir.

2- Hadiste geçen (sıkışıklığa düşmeyeceksiniz) tabiri, rivayetlerde farklı imlalarla gelmiştir. Hepsi, görme olacağını ifade etmede bütünleştiler. Sözgelimi hilalin görülmesi rahat değildir, bazıları zorlanır, belli noktalarda görüldüğü için tezahum ve sıkışıklık mevzubahis olabilir. Halbuki dolunay görülmesi herkes tarafından, zahmetsizce vukua gelir, birbirlerini itmeye de gerek kalmaz. İşte kıyamette Rab Teala'nın görülmesi bu çeşitten bir görülmedir.603

ر َسُوُل ُاللّه ِ #: إذا َدخَل َأهُل ُالجنّة ِالجنَّة َيقُوُل ُاللّه ُ تَعَالى: تُر ِيدُوَن َشيْئا
َلاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر بيهُص نعو ـ2 4143ـ ْمِهيلاِإ َّبَحأ ائْيَش اوُطْعُأ
أَلم ْتُد ِخْل انَا الجنَّة؟ أَلم ْتُنْج ِنَا َمن النهار؟ ِ قَال: فيكَشُف ُالحِ جَاب ُ. فَما
أُع ِطُوا ش َيْئاً أَحبَّ إلَيْهِم ْ من النَّظَر ِ إلى رَبِّهم ْ تَبارَك َ و َتَعالى. ثُمَّ

ا ِهِذه َتŒيذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ٌةَداَي ِز َو َنْسُحْلا اوُنَسْحأ َنيِذَّلِل :َةَي .
َّمُث .ىلاعت َو َك َراَبَت ْمِههب َر ىلا ِرَظَّنلا َنِم

2. (5158)- Hz. Süheyb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennetlikler cennete girince Allah Teala hazretleri: "Bir şey daha istiyorsanız söyleyin, onu da ilaveten vereyim!" buyurur. Cennetlikler: "Sen bizim yüzlerimizi ak etmedin mi? Sen bizi cennete koymadın mı? Sen bizi cehennemden kurtarmadın mı (daha ne isteyeceğiz?)" derler. Derken perde açılır. Onlara, yüce Rablerine bakmaktan daha sevimli bir şey verilmemiştir."

Süheyb der ki: "Resulullah bu sözlerinden sonra şu ayeti tilavet buyurdular. (Mealen): "İyi iş, güzel amel yapanlara, daha güzel iyilik bir de ziyade vardır" (Yunus 26). [Müslim, İman 297, (181); Tirmizî, Cennet 16, (2555).] 604

ر َسُوَل َاللّه ِ #: هَل ْرَأَيْت َ رَبَّك َتَعالى؟ قَال َ: نُوٌر ، أنّى أَر َاهُ].أخرجه
4144ـ 8 وعن أَبِي ذَر ٍّ َر ِضَي َاللّه ُ عَنْه قال: [سَأَلْت ُ

مسلم والترمذي .

3. (5159)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Sen Rab Teala'nı hiç gördün mü?" diye sordum.

"Nurdur, ben O'nu nasıl görürüm" buyurdular. " [Müslim, İman 291, (178); Tirmizî, Tefsir, Necm, (3278).] 605

AÇIKLAMA:

Nevevî, bu hadisin manasını şöyle tavzih eder: "Bunun manası: "O'nun hicabı (perdesi) nurdur, O'nu ben nasıl görebilirim?" demektir. İmam Ebu Abdillah el-Mazirî de: "...manası: "Nur, görmede bana mani oluyor, tıpkı herkes için olduğu gibi: Işık gözü kamaştırır, bakanla, araya girdiği eşyanın bakan tarafından görülmesine mani olur" demektir."

Müslim'in bir rivayetinde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Zerr'in "Rabbini gördün mü?" sorusuna verdiği cevap "Bir nur gördüm" şeklindedir. Bunu şarihler: "Ben, nur gördüm o kadar, başka bir şey görmedim" şeklinde tavzih ederler.

İki rivayet zahirde zıt gibi görünür ise de, aslında böyle bir zıddiyet yoktur. Aynı manada birleşirler. Çünkü birincide kastedilen, gözün görmekten aciz kalacağı baskın nurdur. Resulullah bunu göremediğini ifade buyurmaktadır. İkinci nur, birinci perde olan, görülebilecek bir nurdur. Resulullah bu perde nuru görmüştür. Nitekim gece karanlığında bakılınca karşıdan bize ışık tutulsa ışığı görürüz, ancak gerisini göremeyiz. Allah'ın nura nisbetini ifade eden nassları te'vil ederek anlamaya çalışan bir kısım alimler, "Allah semavat ve arzın nurudur" ayeti ile, Allah'ı nur olarak ifade eden diğer hadisleri "Allah nurun halıkıdır" şeklinde bir te'vile tabi tutarlar. Bunlara göre Allah'a nur demek, teşbih olmaktadır. Zira, nur, bir nevi cisimdir. Halbuki Allah "Onun bir benzeri yoktur."

Mevzu, müteakip hadiste daha da açıklığa kavuşacak. 606

ثْلق اهم ِم ي ِرْعَش َّفَق ْدَقَل : ْتلاَقَف ؟ُهَّب َر # ُدهمَحُم بأ َر له : ُهاَتَّمُأأَي□ .
.اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَعِل ُتْلُق] :لاق قورسم نعو ـ5 □4144ـ ُك ِرْدُي َوُه َو
ُراَصْب‘ا ُهُك ِرْدُت َ : ْتأ َرَق َّمُث . َبَذَك ْدَقَف ُهَّب َر بأر ادهمَحُم َّنأ َكَثهدَح ْنَم .
َبَذَك ْدَقَف َّنُهَكَثهدَح ْنَم ٍ،ثَث ِنم ْتنأ َنْيأ

ن ِم ائْيَش َمَتَك ُهَّنأ َكَثهدَح ْنَم َو ؛ ادَغ ُبِسكَت اَذاَم ٌسْفَن ي ِرْدَت اَم َو : ْتأ َر َق□
َّمُث . َبَذَك ْدَقَف ٍدَغ يف اَم ُمَلْعَي ُهَّنأ َكَثهدَح ْنَم َو . َراَصْب ا‘ هجرخأ .] ِنْيَت َّرَم
ا َكِهب َر ِنم َكْيَلاِإ َل ِزْنُأ اَم َغِهلَبŒ ِهت َرِوُص يف َلي ِرْب ِج بأ َر ُهَّنِكَل َو : َةي
ُلوُس َّرلا اَهُّيأ اَي : ْتأَرَق َّمُث . َبذَك ْدَقَف ِيح َوْلا

يذمرتلاو ناخيشلا .

4. (5160)- Mesruk rahimehullah anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye dedim ki: "Ey anneciğim! Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) Rabbini gördü mü?" Bu soru üzerine: "Söylediğin sözden tüylerim ürperdi. Senin üç hatalı sözden haberin yok mu? Kim onları sana söylerse yalan söylemiş olur. Şöyle ki: Kim sana: "Muhammed

Rabbini gördü" derse yalan söylemiş olur. (Hz. Aişe bu noktada, sözüne delil olarak) şu ayeti okudu. (Mealen): "Onu gözler idrak edemez, O ise gözleri idrak eder" (En'am 103).

Devamla dedi ki: "Kim sana derse ki Muhammed yarın olacak şeyi bilir, yalan söylemiştir. Zira ayet-i kerimede (mealen): "Hiçbir nefis yarın ne kesbedeceğini bilemez" (Lokman 34) buyrulmuştur. Kim sana Muhammed'in vahiyden bir şey gizlediğini söylerse o da yalan söylemiştir. Çünkü ayet-i kerimede (mealen): "Ey Peygamber! Sana Rabbinden her indirileni tebliğ et. Şayet bunu yapmazsan Allah'ın risaletini tebliğ etmiş olmazsın" (Maide 67) buyrulmuştur. Lakin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cibril'i (suret-i asliyesinde) iki sefer görmüştür." [Buhârî, Tefsir, Maide 7, (Bed'ül-Halk 6, Tefsir, Necm 1, Tevhid 4; Müslim İman, 287, (177); Tirmizî, Tefsir, En'am (3070).][607]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bazı tariklerinde şöyle başlar: "Mesruk der ki: "Ben Hz. Aişe'nin yanında dayanmış duruyordum. Bana: "Ey Ebu Mesruk! Üç söz vardır, kim onlardan birini söylerse, Allah'a en büyük iftirayı yapmış olur..." dedi.

Hz. Aişe Allah hakkında en büyük iftira olarak tavsif ettiği sözleri yukarıda kaydettiğimiz üzere teker teker sayar ve onların butlanını gösteren ayetleri zikreder.

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin cedelî üslubundan, bu üç iddianın, daha onun zamanında piyasada tedavül ettiğini ve meselelerin münakaşa edilmeye başlandığını anlamaktayız. Hadisin Teysir'e intikal eden veçhinde yok ise de, başka vecihlerinde bu meselelerden bazısına, Mesruk'un, mukabil ayet okuyarak itiraz ettiğini görmekteyiz. Mesela, Hz. Aişe'nin: "O'nu gözler idrak edemez, O ise gözleri idrak eder" ayetiyle delillendirdiği, "Allah'ın görülemeyeceği" fikrine karşı şöyle der: "Ey mü'minlerin annesi! Bana mühlet tanı, beni fazla sıkıştırma. Allah Teala hazretleri: "Yemin olsun ki, peygamber onu apaçık ufukta gördü" (Tekvir 23); "Yemin olsun ki, onu başka bir inişte de gördü" (Necm 13) buyurmadı mı?" dedim. Hz. Aişe de: "Bu ümmetten, o meseleyi Resulullah'a ilk soran ben oldum. Aleyhissalâtu vesselâm: "O Cibril'dir. Ben onu bu iki defadan başka halkedildiği şekilde görmedim. Onu, semadan inerken vücudunun büyüklüğü arz ile sema arasını kaplamış olarak gördüm" buyurdular" der. Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan gelen bazı rivayetler de meselenin o zaman ciddi şekilde münakaşa edildiğini gösterir. Bir rivayette İbnu Ömer'in, Abdullah İbnu Abbas'a adam göndererek "Muhammed

Rabbini gördü mü?" diye sordurduğunu, İbnu Abbas'ın da: "Evet!" diye cevap verdiğini, bir başka rivayette İbnu Abbas'ın: "(Ateşte yanmayan) hulle ile Hz. İbrahim'in, kelam (Allah'la konuşma) ile Hz. Musa' nın, rü'yet (Allah'ı görmek) ile de Hz. Muhammed'in mümtaz kılınmasına hayret mi ediyorsunuz? [Allah Teala hazretleri] İbrahim'i hulle ile, Musa'yı kelamla, Muhammed'i de rü'yetle seçkin kıldı" dediğini görmekteyiz. İbnu Abbâs, bu ifadelerinde "görme" hadisesini mutlak bırakmıştır. Yani bu ifadelerde Resûlullah'ın Cenab-ı Hakk'ı "gözleriyle" gördüğü manası da mevcuttur. Halbuki, yine İbnu Abbas'tan bize nakledilen bazı rivayetlerde bu görme hâdisesi "gözle" değil "kalble" vuku bulmuştur. Nitekim Müslim'in bir rivayetinde "Onun gördüğünü kalb yalan çıkarmadı.. Andolsun ki onu diğer bir defa da Sidretü'l-Müntehâ'nınyanında gördü" (Necm 11-14) âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, Rabbini kalbiyle iki sefer görmüştür." Bir başka tarikte "O'nu kalbiyle gördü" demiş, bir başka rivayette "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Rabbini gözüyle görmedi, bilakis kalbiyle gördü" diye ısrar etmiştir.

Alimler, bu meselede Hz. Aişe'nin nefyi ile İbnu Abbas'ın isbatını şöyle te'lîf ederler: "Nefiy gözle görmekle ilgilidir, isbat ise kalble görmekle ilgilidir." Ve derler ki: "Kalble rü'yetten maksad, kalbin hakiki görmesidir. Sadece ilim husulü değildir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Allah'ı her an bilmekte idi. Öyleyse, rü'yeti isbattan maksad, Allah'ı kalbi ile görmesidir. Ona hâsıl olan rü'yet, kalpte yaratılmış olan rü'yettir, tıpkı diğer insanlara gözde yaratılan rü'yet gibi. Rü'yet (görme) hâdisesi ise, her ne kadar âdeten gözde yaratılması câri ise de, hadd-i İbnu Hacer, mevzuyu, önceki hadisin şerhi zımnında kaydettiğimiz rivayetleri de zikrederek tahlile şöyle devam eder: "İbnu Huzeyme kuvvetli bir senetle Hz. Enes'ten: "Muhammed Rabbini gördü" rivayetini kaydeder. Müslim'de Ebu Zerr rivayeti olarak, onun Resûlullah'a bu hususta sorduğu, Resûlullah'ın: "Nurdur, nasıl görebilirim?" dediği kaydedilmiştir. Ahmed'de yine Ebu Zerr'den: "Bir nur gördüm" cevabını aldığını, İbnu Huzeyme'de Ebu Zerr'in: "Allah'ı kalbiyle gördü, gözüyle görmedi" dediği kaydedilmiştir. Böylece, Ebu Zerr'in Nur'u zikirdeki gayesi açıklık kazanmaktadır: "Nur, Resûlullah'ın, Allah'ı gözüyle görmesine mâni olmuştur." İbnu Hacer devamla der ki: "Kurtubî, el-Müfhim'de, "Bu meselede tevakkuf etmek gerekir" diyenlerin görüşünü tercih eder. Bu görüşü birkısım muhakkiklere nisbet eder ve: "Bu babta kesin bir delil yok" diyerek mezkur görüşü takviye eder ve devamla der ki: "Her iki görüş sahiplerinin istidlalde kullandıkları deliller zahirde müteârızdırlar ve te'vile kâbildirler. Mesele ise, amelî meselelerden değil ki, zannî delillerle iktifa edilsin. Bu mesele akideye girmektedir. Akide hususunda katî delillerle istidlâl edilir. İbnu Huzeyme, Kitâbu't-

Tevhîd'de rü'yetin isbatını tercih etmiş, bu hususta istidlal için sözü uzatmıştır. Onu burada zikretmeyeceğiz. İbnu Abbâs'tan vârid olan görüşü, "rü'yet iki sefer vaki oldu, biri kalbiyle" diye te'vil eder. Bu hususta kaydettiğim seni iknaya yeterlidir."

İbnu Hacer, Ahmed İbnu Hanbel'in de rü'yeti isbat edenlerden olduğuna dair rivayet geldiğini kaydeder, ancak bunun bir rivayet hatası olduğuna dair yapılan açıklamaları da kaydeder. Rü'yetin sübutuna meyleden Nevevî der ki: "Hz. Aişe, rü'yeti merfu bir hadise dayanarak reddetmiyor, eğer nezdinde bu hususta bir rivayet olsaydı onu zikrederdi. İstinbatını, ayetin zâhirinden zikrettiği manaya dayandırmıştır. Halbuki bu meselede sahâbeden birkısmı kendisine muhalefet etmiştir. Usul kâidesine göre, sahâbeden biri bir hükme varır, diğer bir sahâbe de ona muhalefet ederse, onun bu sözü kesin, bağlayıcı bir hüccet olmaz."

İbnu Hacer, Nevevî'nin bu sözünü kaydettikten sonra, bunu nasıl söylediğine hayretini ifade eder ve Hz. Aişe'nin, Müslim'de gelen ve biri şu açıklamamızın baş tarafında kaydettiğimiz rivayet[608] olmak üzere kaydettiği birkaç rivayetle, Hz. Aişe'nin bu meselede Resûlullah'ın açıklamasına dayandığını belirtir. Hadiste mevzu edilen bu husus, Resûlullah'ın Cebrail aleyhisselâm'ı fıtrî ve aslî hüviyetiyle iki sefer görmesidir. Bunun biri yeryüzünde vukûa gelmiştir. Vahyin bidayetlerinde, yukarı ufukta, arz ve sema arasını dolduran bir azamette görmüştür. İkincisi ise, Mîraç sırasında, Sidretü'l-Münteha'nın yanında vukûa gelmiştir.[609]

KESB (KAZANÇ) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır.)

BİRİNCİ FASIL

HELAL KAZANCA TEŞVİK HARAMDAN SAKINDIRMA

*

İKİNCİ FASIL

MÜBAH KAZANÇ VE MÜBAH YİYECEKLER

*

KUR'AN'I YAZMA VE ÖGRETMENİN ÜCRETİ

*

İŞÇİLERİN RIZIKLARI

*

İKTA

*

HACAMAT YAPANIN ÜCRETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL
MEKRUH KAZANÇLAR

*

KÖPEGİN FİATI

*

KEDİNİN FİATI

*

HACAMAT YAPANIN KAZANCININ MEKRUHLUGU

*

DAMIZLIK ERKEK HAYVANIN ÜCRETİ

*

KASÂME

*

MADEN

*

SULTANIN İHSANI

*

MÜTEBARİLER

*

MEKS

UMUMİ AÇIKLAMA

Kesb, kazanmak manasına mastardır. Kelime, mal gibi maddî kazançlar için kullanıldığı gibi, ilim gibi, hayır veya şer gibi mânevî kazançlar için de kullanılır. Kisb şeklinde de isti'mâl edilen kelime asıl itibariyle cem'etmek manasına gelir.

Sadedinde olduğumuz bölümde daha ziyade maddî kesb, maişetimiz için dünyevî kazanç kastedilmektedir. Dinimiz, ahirete öncelik verilmesini esas almış ise de (Duha 4), müntesiblerinden dünyayı ihmal etmemelerini de talep eder. Dünyanın ihmal edilmemesi, maddî kesbe yer verilmesi demektir. Dilimizde "Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi âhiret için çalış" şeklinde şöhret yapan bir hadis, farklı şekillerde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan rivayet edilmiştir. Suyûtî'nin Câmiu's-Sağîr'de kaydettiği bir veçhi şöyle "Hiç ölmeyeceğini zanneden kişi gibi (dünya için) çalış, yarın öleceğinden korkan kimse gibi de (dünyaya bağlanmaktan) kaçın." Bu hadisten, "dünyaya karşı ulemânın verdiği cevaplardan biri şöyle: "Eğer insan ebedî yaşayacağını bilirse dünyaya hırsı azalır ve bilir ki, arzu ettiği dünyalık, onu talepteki hırs ve koşuşturmayı bir kenara bıraksa bile elinden kaçıcı değildir. Şöyle der: "Dünyalığımı bugün kaçırsam bile yarın elde ederim, nasıl olsa ben ebedî yaşayacağım." Bu sebeple Resûlullah: "Dünyalık hususunda ebedî yaşayacağını zanneden kimsenin ameliyle amel et, dünya işleri için hırslı olma" buyurulmuştur." Bu te'vile göre, hadis hoş bir metod ve Ancak şunu da bilmemizde gerek var: Kur'ân-ı Kerîm, "Ailene namazı emret!" (Tâha 132) açıklığında bir emirle dünya işlerine teşvîke yer vermez. "Namaz kıl!", "Oruç tut!", "Zekat ver!", "Ahiret dünyadan daha hayırlıdır" gibi pek çok irşatlarla ibadet hayatımızla ilgili açık emirlerde bulunduğu halde, insanları iş hayatına ve dünyevî kazanca teşvîk edici sarîh emirlerde bulunmaz. Fakat bu, Kur'ân'da o meselenin yer almadığı manasına da gelmez. Biz bu meselenin zihinlerde yanlış yer etmemesi için, kazançla ilgili olan bu bölüme girerken, çocuk terbiyesinde meslekî formasyon işinin Kur'ân'da nasıl ele alındığını aydınlatan bir tahlilimizi kaydediyoruz. Mevzu geldikçe ifade ettiğimiz üzere, bir kere daha ifade edelim: İslâm'a göre, bugünkü temel eğitim dediğimiz farz-ı ayn ilimler meyanında bir meslek öğretimi de yer alır. Aşağıdaki tahlilimiz, Kur'ân-ı Kerîm'in bu meseleye dolaylı bir üslubla yer verdiğini göstermekle kalmayacak, bunu dolaylı ele alışının sebeplerini de belirtecektir: [610]

MESLEK ÖGRETİMİ

Kur'ân-ı Kerîm, hayata hazırlama safhasında çocukların dinî terbiyeleri üzerinde hassasiyetle durmakta, bu meselenin ehemmiyetini kavramada hiçbir tereddüt ve muğlaklığa yer bırakmamak için oldukça teferruatlı meselelere temas edip açıklık getirmekte, birkısım tekrarlarla da meseleyi iyice te'kîd etmektedir. Hayata hazırlık safhasının diğer mühim bir meselesi olan "meslekî formasyon" meselesinde ise, aynı açıklık ve ısrar görülmez. Buradaki teenni ve ibhâma (yâni mübhemliğe) bakarak, Kur'an-ı Kerîm'in meslek öğretimi işine ehemmiyet atfetmeyip ihmal ettiği neticesini çıkarmak çok acele verilmiş bir hüküm olur. Böyle bir hüküm bizi, dinimiz hakkında yanlış ve insafsız bir kanaata sevkeder.

Evet Kur'ân-ı Kerîm, çocukların meslekî formasyonlarını da ihmal etmez. Onların dünyevî istikballerinin de yeterince düşünülüp, bu maksadla bir kısım tedbirler alınmasının, çocuğa bu mes'elede de önderlik ve rehberlik edilmesinin gereğine irşad eden müteaddid ayetler mevcuttur. Ancak, bunlar dinî terbiye meselesinde olduğu kadar açık ve ısrarlı görülmezler, kısmen dolaylı ve mübhemdirler. Meslek öğretimi meselesinin, dolaylı da olsa, hangi ayetlerde ele alındığı noktasına geçmeden önce, bu mevzuya niçin dolaylı ve mübhem olarak yer verildiğini belirtmemiz gerekiyor: Önce, şu husus bilinmeli ki, Kur'ân-ı Kerîm, bizi ilgilendiren her şeye ehemmiyeti nisbetinde yer vermektedir. Bir kısım mes'elelere dolaylı bir işaretle, bir başkasına açık bir ayetle temas edip geçmişken, diğer bir kısım meselelere tekrarla, ısrarla yer vermiş, nazar-ı dikkatleri fazlaca çekmiş bulunmaktadır. Burada akla şöyle bir sual gelebilir: "Ehemmiyetin ölçüsü nedir? Bu herkese göre değişir, birisi için mühim olan, bir başkası için değildir!" Bu soruya şöyle cevap verebiliriz: Ehemmiyetin ölçüsü elbette insanın, hususan günümüz insanının hevâsı ve bencil hükmü değildir. Burada ölçü, İlâhîdir. Yani, insanın yaratılışında Cenâb-ı Hakk'ın güttüğü maksadlardır. Kur'ân bu İlâhî maksad ve gayelerde rehber kitaptır.

Bu açıdan bakarsak, Kur'ân-ı Kerîm'in iki büyük dâirenin mühim meselelerini açıkladığını görürüz: 1- Rubûbiyet Dairesi: Yani Cenab-ı Hakk'a ait olan daire. İnsanlarca meçhul olan o daireyi Kur'ân'dan ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den başka tanıtacak bir mârifet ve ilim kaynağı mevcut değildir. O dairenin, insanlarca bilinmesi gereken birkısım meseleleri, şuunâtı vardır. Cenâb-ı Hakk'ın isimleri, mebde' ve meâd (yani başlangıcımız ve sonumuz), yaratılış, ceza, mükâfaat, cennet, cehennem, hesap, kitap, melâike gibi... Kur'ân bunlara yer verirken her birinin insanın yaratılış gâyesi açısından arzettiği ehemmiyet nisbetinde farklı sayılarda tekrar eder, açıklık getirir.

2- Ubudiyet Dairesi: Bu daire, kulluk dairesidir. İnsanların Allah'a karşı vazifelerini, birbirleriyle olan münasebetlerini ilgilendiren daire. Bu dairenin de pek çok meseleleri vardır. Bu meselelerden bazısı bazısına nazaran daha çok ehemmiyet taşımaktadır. Keza, bir kısmının ehemmiyeti açık olduğu, herkesçe görüldüğü halde, bazılarının ehemmiyeti görülmez ve kolay kolay anlaşılmaz. Hatta öyle meseleler vardır ki, insanın yaratılış gayesi açısından birinci derecede ehemmiyet arzetmesine rağmen, kendi kendine bunu idrak etmesi mümkün değildir. Şu halde Kur'an-ı Kerim, kulluk dairesinin mesele ve vazifelerine temas ederken İlahî zaviyeden ehemmiyetli olanlara insanlar tarafından ehemmiyeti kavranamayacak, ihmal edilecek durumda olanlara daha çok yer vermeli, tekrarla üzerinde durmalıdır. Aksine ehemmiyetini kavramada zorluk çekilmeyecek olan veya ister istemez idrak edilip anlaşılacak olan meselelere şöyle bir temas edip, bir işarette bulunup geçmelidir.

Bu noktada hemen şunu söyleyebiliriz: Ubudiyet dairesinin vazifelerinden olan namaz, oruç, zekat, hacc gibi ibadetler İlahî zaviyeden, insanın yaratılış gayeleri açısından birinci derecede ehemmiyet taşıdığı halde, insanlarca kavranıp gereğince takdir edilmesi mümkün değildir. Öyle ise Kur'an burada ısrar etmeli, tekrarla üzerinde durmalıdır. Nitekim öyle olduğunu gördük.

Halbuki, yine ubudiyet dairesinin meselelerinden biri olan meslekî formasyon, yani, dünyevî istikbalin kazanılması, yeni nesillerin bu maksadla hazırlanması meselesi, bizzat insanlarca ehemmiyet takdir edilen, öncelikle düşünülen bir husustur. İnsan aklıyla, tecrübesiyle, maddî hayatın tabii nizam ve akışıyla o mes'eleyi doğrudan ele alınmasına gerek yoktur. Tebeî bir nazarla, tâli bir mesele olarak ele alıp dolaylı şekilde yer vermek, temas edip geçmek yeterlidir ve gerçekten de öyle yapılmıştır. 611

KUR'AN'DA MESLEKÎ İHZARİYELER:

Yukarıdaki kısa açıklamadan sonra şunu söyleyebiliriz: Meslek öğretimi meselesini sarih olarak ele almamış olan Kur'an-ı Kerim buna ihzariyeler tarzında yer vermiştir. Yani meslekî öğretim ve formasyonu netice verecek birçok hazırlayıcı (ihzarî) unsurlar, dinî emirler olarak Kuranî mesaja dercedilmiştir. Bunlar ferdî ve içtimâî hayatın gereği olarak herkesin ister istemez karşılaşacağı bazı maddî emrivakilerin yönlendirilmesi ile sağlanmıştır. Bir başka ifade ile Kur'an, maddî hayatın vazgeçilmez bir kısım meselelerine dinî bir yaklaşımla temas ederek bunların helal olan cihetini, Allah nezdinde makbul ve güzel olan tarz ve istikametini beyan etmiş, uhrevî mükâfaatı hatırlatarak gösterilen istikamette tayin edilen tarzda gidilmesini talep etmiştir. Bu taleplerin hakkıyla yerine getirilmesi, mü'mini, ister istemez bir maksada hazırlayacak ve bir hedefe sevkedecektir. "Meslekî formasyon" olarak tebellür ve tezahür eden bu "hedef"e, ferdi, dolaylı olarak hazırladığı için Kur'an' da yer verilmiş olan bu tedbirî unsurlardan her birine -günlük lisanımıza kısmen yabancı da düşse- ihzariye veya "dispozisyon" diyebiliriz.

Şimdi ifası, mü'mini bir meslek sahibi olmaya ve bir meslek icra etmeye ve çocuğunu bir meslek üzere yetiştirmeye sevk ve mecbur eden bu Kur'anî ihzariyelerin mühim olanlarından birkaçını belirtmeye çalışacağız. **1)** Rızık Helal ve Temiz olmalıdır: "Mü'min bir kimse her şeyden önce helal ve temiz olan şeyleri istihlak etmek zorundadır. Yediği veya kullandığı şeylerde maddî ve manevî bir kir bulunduğu takdirde yaptığı ibadetlerin kabul edilmeyeceğini Hz. Peygamber haber veriyor. Esasen Kur'an'ın ifadesine göre, ta Hz. Adem'den beri bütün peygamberlere -ve dolayısıyla insanlara- helal ve temiz şeylerin yenmesi emredilmiştir. "Ey peygamberler! Temiz şeylerden yiyin, faydalı iş işleyin. Doğrusu ben, yaptığınızı bilirim" (Mü'minûn 51) Bir diğer ayette de şöyle buyrulur: "Ey iman edenler! Sizi rızıklandırdığımızın temizlerinden yiyin. Yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin" (Bakara 172).

2) Helal Rızık , Emek Eseridir: Kur'an-ı Kerim, yukarıda kaydettiğimiz misallerde olduğu üzere, birkısım ayetlerinde "helal ve "temiz" rızık yemeyi emrederken, diğer bazı ayetlerinde helal rızkın "ferdî" emekle elde edileceğini ifade etmiştir: "İnsan için çalıştığından başkası yoktur" (Necm 39).

Bütün peygamberlerin (aleyhimüsselam) ellerinin emekleriyle geçindiğini ifade eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de yukarıda kaydettiğimiz ayetleri açıklar mahiyette olmak üzere şöyle buyurur: "Kişi, elinin emeğinden daha hayırlı bir şey asla yememiştir." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ayrıca, helal rızık için çalışmayı, her Müslümanın "vacib"lerinden biri olarak ifade etmiştir. Diğer taraftan İslam alimleri, "İlim taleb etmek her Müslümana farzdır" hadisinde ifade edilen "ilm"den muradın "haramhelal ilmi" olduğunu söyleyerek helal kazancın ve buna imkan veren meslek bilgisinin ehemmiyetini dile getirmişlerdir.

3) İnsanlar Birbirlerine Muhtaçtırlar: İnsanları diğer canlılardan ayıran hususiyetlerden biri de hemcinsine olan ihtiyacıdır. Hayvanlar da şüphesiz hemcinslerine ihtiyaç duyarlar ama bu, insanlarınki kadar çok yönlü ve zaruri değildir. Tabiatı icabı medenî bir hayat yaşamak zorunda olan insanın ihtiyaçları çoktur ve bunların hepsini tek başına kendisi karşılayamaz.

Başkalarına olan ihtiyaç, iktisadî hayatta, rızıkların farklılığı şeklinde kendini ortaya koyar. Çalışmanın ve iktisadî gelişmenin, binnetice medenî ve teknik terakkinin de sebep ve zenbereği olan bu ekonomik farklılık ve ihtiyaç durumudur ki, cemiyette işbölümünü ortaya çıkarmakta, kimini terzi, kimini ayakkabıcı, dülger, bakkal, taksici, pilot, amir, memur, patron, işçi, asker, komutan vs. yapmaktadır. Bakkal dükkanını işleten bakkal, mesleğini icra için müşterilerine hizmet ederken kazandığı parayla ayakkabıcı, terzi, taksici gibi pek çok meslek sahibini çalıştırmakta, istihdam etmektedir. Hz. Peygamber'in, "İnsanların efendisi insanlara hizmet sunandır" sözünün ışığında değerlendirecek olursak herkesin fevkinde yer alan devlet reisliği bile "herkese hizmet" sunan bir vazife olarak değerlendirilebilir.

Medenî hayatın devamı bu işbölümü olmaksızın düşünülemeyeceğinden, bazı mütefekkirler, çok haklı olarak, insanlık için, en büyük felaketin, ferdler arasındaki her çeşit farklılığın kaldırılıp mutlak eşitliğin sağlanacağı günde geleceğini söylemişlerdir.

Kur'an-ı Kerim, mevzumuz açısından son derece ehemmiyetli olan bir ayette, bu karşılıklı ihtiyaç durumuna parmak basarak, rızıkların farklı kılınmasındaki hikmeti belirtir: "İşbölümü ile birbirleri için çalışmak..."

"Rabbinin rahmetini onlar mı taksim edip paylaştırıyorlar. Dünya hayatında onların geçimlerini aralarında biz taksim ettik. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini kimine derecelerle üstün kıldık" (Zuhruf 32). Ayette geçen "iş gördürme" tabiri asıl mevzumuz olan "meslekî formasyon" meselesi açısından büyük o işlerde yetişmesi gerekir. Her işi bilen veya hiçbir işi bilmeyen insanlardan müteşekkil bir cemiyet düşünülemez. Vasıflı mahareti en az isteyen "amelelik" ve "hamallık" bile belli bir tecrübe ve formasyon ister. Şu halde, birbirlerine iş gördürme esasına dayandırılan helal rızık temini için, yeni yetişen nesillerin "iş görebilir" vasıfta olması şarttır. Bu da meslekî formasyonu gerektirir. **4)** Dünya İçin Talep Emri: "İslam dinini diğer pek çok din ve sistemden ayıran bir husus, dünya ve ahiret, madde ve mana, ruh ve beden muvazenesidir. Bunlardan biri, diğeri için feda edilmez. Her ne kadar ahiret düşüncesini zihinlerde daima canlı tutmak isterse de dünyanın ihmal edilmesini talep etmez. Bilakis dünyanın da unutulmaması, ihmal edilmemesi tenbih edilir. Kur'an-ı Kerim bazı ayetlerinde gerçekten ahireti hiç düşünmeden sadece dünyayı talep edenleri kınarken, diğer bazı ayetlerinde de hem dünya ve hem de ahireti talep edenleri takdir eder ve ayrıca "dünyadaki nasibini unutma" (Kasas 77) der. Dünya ve ahireti beraberce talep etmeyi emreden ayetlerden biri de şudur: "İnsanlardan: "Rabbimiz! Bize dünyada ver" diyenler vardır. Öylesine ahirette bir pay yoktur. "Rabbimiz! Bize dünyada iyiyi, ahirette de iyiyi ver, ateşin azabından koru" diyenler vardır. İşte onlara kazançlarından ötürü karşılık vardır.." (Bakara 200-202).

(Bunu tamamlayan) bir diğer ayet de mealen şöyle: "Dünyayı isteyene -istediğimiz kimseye dilediğimiz miktarda- hemen veririz. Sonra ona cehennemi hazırlarız, yerilmiş ve kovulmuş olarak oraya girer. Ahireti isteyip, inanmış olarak onun için gerekli çalışmada bulunan kimselerin, işte onların çalışmaları meşkur (makbul) olur. Her birine, onlara da, bunlara da Rabbinin vergisinden birbiri ardınca veririz. Rabbinin vergisi kimseden men edilmiş değildir" (İsra 18-20). 5- Çocuğun Maddî İstikbalini Düşünme Fikri: Meslekî formasyon meselesini aydınlatan ve garantileyen bir husus da budur. Kur'an-ı Kerim'de bu fikir pek açıktır. Ancak, Kur'an bu mevzuyu, yarınlarını samimi olarak düşünüp tedbir alacak hamiden mahrum olan yetimlerin ihmal ve istismarını önlemek maksadıyla, yetimlerle ilgili olarak teşrî etmiştir. Biz de bu kadarcık bir işaretle yetinip, meseleyi yetimlerle alâkalı bahse bırakıyoruz [612] [613] .

MESLEK MEVZUUNDA YÜKSEK İDEAL:

Çocuğun maddî istikbali meselesinde dikkatimizi çeken Kur'anî bir orijinalite, meslek hususunda yüksek idealler vermiş olmasıdır. Daha önce de söylediğimiz gibi, Kur'an-ı Kerim'de çocuğun meslekî formasyonuyla doğrudan alâkalı ayetlere, emirlere rastlanmaz iken, bu konuyla zımnen de olsa ilgi kurabileceğimiz birkısım ayetlerde yüksek ideallerin sözkonusu edildiğini görmekteyiz.

Bu ayetlerden biri, daha önce de temas ettiğimiz ideal bir Müslümanın on beş kadar vasfının zikredildiği bir pasajda geçer. İşte burada kaydedilen ve bir mü'minde bulunması gereken ideal vasıflardan biri, arkadan gelecek zürriyetinin istikbali için Cenab-ı Hak'tan talepte bulunmaktır: "Onlar: "Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözümüzün aydınlığı olacak insanlar ihsan et, bizi müttakilere önder yap" derler." (Furkan-74) Yine bu meseleyle irtibat kurabileceğimiz, eski peygamberlerle alâkalı bir kısım dualarda da aynı manayı bulmaktayız. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail, Ka'be'nin temellerini yükseltince şu duayı yaparlar: "Rabbimiz! Yaptığımızı kabul buyur, şüphesiz ki sen, hem işitir, hem bilirsin. Rabbimiz! İkimizi sana teslim olanlardan kıl, soyumuzdan da sana teslim olanlardan bir ümmet yetiştir. Bize ibadet yollarımızı göster.. Rabbimiz! İçlerinden onlara senin ayetlerini okuyan, kitabı ve hikmeti öğreten, onları her kötülükten arıtan bir peygamber gönder. Doğrusu güçlü ve hakim olan ancak sensin." (Bakara 127-129). Yine Hz. İbrahim, Cenab-ı Hakk'ın: "Seni insanlara önder kılacağım" hitabına karşı "Soyumdan da" (Bakara 124) talebinde bulunur.

Hz. İbrahim'in çocukları için yaptığı dua ile, yeni nesillere verilecek formasyon meselesi arasında kurulan irtibatın oldukça zayıf olacağına dair yapılacak bir itiraza hak vermekle birlikte, hemen kaydetmek isteriz ki, İslam fakihleri, çocukların meslekî tevcih ve formasyonu meselesinde, ayet-i kerimelerde ifade edilen espiriye uygun esas getirmişlerdir. Yani çocuğa öğretilecek meslek, çocuğun babasının icra etmekte olduğu -halkın telakkisi açısından- meslekten şerefçe daha düşük olmamalıdır. Sözgelimi, mesleği sarraflık olan bir kimse, çocuğunu, itibarca daha dûn olan terziliğe vermemelidir. Şafii fakirlerinden Maverdi (v. 450/1058), mevkii yüksek bir babanın çocuğunu, şu veya bu nokta-i nazardan zarar ve aşağılanma getirecek bir mesleğe vermemesi gerektiğini söyler. Hanefî fakihlerinden Üsrûşenî de (v. 632/1230), çocuğu, babasının mesleğinden daha düşük bir mesleğe vermemek gerektiğini ifade eder.

Burada belirtilmek istenen husus, halkın örfünde ve efkar-ı umumiyede mevcut olan değerlendirmelerin nazar-ı itibara alınması gereğidir. Mücerred din açısından şu veya bu mesleğin diğer bir mesleğe nazaran daha şerefli olduğunu söylemek mümkün değildir. Üstelik şu mesleğin şerefli, öbürünün şerefçe dûn olması gibi değerlendirmeler zamana, zemine, içtimâî muhite göre değişen izafi hükümlerdir.

Hanbelî alimlerden olan İbnu Kayyim (v. 751/1350) daha değişik bir görüşle, çocuğun göstereceği istidada göre meslek veya mektebe verilmesini teklif eder: "Eğer baba, çocukta iyi bir anlayış, sıhhatli bir idrak, kuvvetli bir hafıza ve yeterli bir kavrama keşfederse onu ilme teşvik etmelidir. Zira bu vasıflar, ilmi kolayca kabul için çocukta fıtrî bir kabiliyetin varlığına delildir. Bunun aksine, çocukta mesleklerden birine müteveccih bir heves ve kabiliyet görürse ve bu meslek de mübah ve insanlar için faydalı bir meslek ise, çocuğu o sahada yetiştirmesi gerekir."

Hülasa, bütün İslam mezhepleri, büluğ çağından önce, çocuklara meslek öğretilmesinin lüzumunda ittifak etmekle kalmayıp, bu mesleğin çocuğun kabiliyet ve ailesinin içtimâî mevkiine uygun olmasını ve insanlara faydalı bulunmasını da şart koşarlar. Bu hükümlere giderken alimlerin, bir kısmını yukarıda kaydettiğimiz Kur'anî nasslardan istifade ettiği muhakkaktır. İslam dini, ayrıca çocuğa, büluğdan önce meslek öğretme vecibesinin nazariyatta kalmayıp, fiilen gerçekleşmesini sağlamak için, başkaca prensipler koymuş, mümkün mertebe bu hususu teminat altına almaya çalışmıştır. Ancak konunun teferruatına girmek bizi asıl maksadımızdan uzaklaştıracaktır[614] [615] .

EN HAYIRLI MESLEK:

Çocuklara öğretilmesi gereken meslekler hususunda bazı temel bilgiler verdikten sonra, meseleye bir başka açıdan da ışık tutmak isteriz. Dinimize göre hangi meslek efdaldir? Bu hususta İbnu Hacer'in bir tahkiki şöyle: "Maverdî der ki: "Temel kazanç yolları üçtür: * Ziraat, * Ticaret, * San’at.

Şafii mezhebine göre, bunlardan en temizi ticarettir. Der ki: "Bana göre en temizi ziraattir. Çünkü tevekküle daha yakındır." Nevevî, Buharî'de gelen "Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir taam yememiştir" hadisine dayanarak Maverdî'nin bu görüşünü tenkid eder ve: "Doğru olan şudur: En temiz kazanç el emeğiyle olandır." Nevevî devamla der ki: "Eğer ziraatci ise, bu en temiz kazançtır. Çünkü bu da el emeğiyle hasıl olmaktadır. Bunda tevekkül de var, insan ve hayvanlara şamil faydalar vs. de var." Ben de derim ki (İbnu Hacer): "El amelinden olan ziraatin de üstünde cihad yoluyla kâfir malından elde edilen kazanç var. Bu Resulullah ve ashabının da kazanç yoludur. Bu, kazançların en eşrefidir. Çünkü bundan hem Allah kelamını yüceltip Allah düşmanlarının kelamını alçaltması var, hem de uhrevî menfaatler var." Nevevî der ki: "Kim eliyle çalışmazsa onun hakkında ziraat, zikrettiğimiz sebeplerle daha faziletlidir." Ben de (İbnu Hacer) derim ki: "Burada kasdettiği husus, başkalarına şümûlü olan faydalardır. Ama şümullü faydalar ziraate münhasır değildir. Bilakis her bir el emeğinde şümullü faydalar vardır. Çünkü onda insanların ihtiyaç duyduğu şeylerin hazırlanması mevzubahistir. Gerçek şu ki, bunun muhtelif mertebeleri vardır; ahvale ve eşhasa göre değişir."

El emeğinin üstünlüğü, kişiyi ataletten, lehviyattan koruyup, hayırlı işle meşgul etmesi, bu suretle nefsi kırması, başkasına muhtaç olup dilenme zilletinden kurtarması gibi sebeplerden ileri geldiği belirtilmiştir. [616]

BİRİNCİ FASIL

HELAL KAZANCA TEŞVİK, HARAMDAN SAKINDIRMA

هاللّ هنإو . ابِهيَط اّإ ُلَبْقَي َ ، ٌبِهيَط ىلاعت َ هاللّ ّنَإ ُساهنلا اَهُّيأ اَي :# ِ هاللّ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ1 □4141ـ اَهّيأ اَي :ىلاعَت
َلاَق َو . احِلاَص اوُلَمْعا َو ِتاَبِهيَّطلا َنِم اوُلُك ُلُس ُّرلا اَهُّيأ اَي :ىلاعَت َلاَقف . َنيِلَس
ْرُمْلا ِهِب َرَمأ اَمِب َنيِنِمؤُ ُملا َرَمأ ىلاعَت ،هب َر اَي ،هب َر اَي : ِءاَمهسلا ىلا
ِهْيَدَي ُّدُمَي ، َرَبْغأ َثَعْشأ َرَفَّسلا ُلِيطُي َلُج َّرلا َرَكذ َّمُث . ْمُكاَنْق َز َر اَم ِتاَبِهيَط ْنِم
اوُلُك اوُنَمآ َنيِذهلا

ثَعْش ا‘».يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[َكِلذل َباَجَتْسُي ِهنأف ِما َرَحْلاِب َيِذْغو□ »
ٌما َرَح ُهُسَبْلَم َو ،ٌما َرَح ُهُب َرْشَم َو ،ٌما َرَح ُهُمَعْطَم َو

ربغ‘ اكلذكو ةفاظنلاو لسغلاو نهدلاب دهعلا ديعبلا .

614 Bu meselede fazla bilgi için İslâm'da Çocuk Hakları (İstanbul 1980) adlı kitabımız görülebilir (s. 111-116). Görüldüğü üzere, İslâm dini, çocuğa mesleki bir formasyon kazandırılması işine, dinî terbiye kadar ehemmiyet vermiş olmaktadır. Meslekî formasyon işi, anarşi bataklığında boğulma noktasına getirilen günümüz Türk gençliği için ayrı bir dönem taşımaktadır. En az bin yıllık tarihimizde rastlanmayan böyle bir anarşinin çıkışında tedrisât sistemimizde dinî eğitimin yokluğu kadar meslekî eğitimin yokluğu da müessir olmuştur. Bunu bizzat anarşiye düşmüş olanların gazetelerde çıkan itiraf ve beyanlarında açık seçik görmemiz mümkündür. Bunlardan biri 9.3.1983 tarihli Tercüman2da şöyle diyor:...İş arama sırasında ne iş yapabileceğim sorulduğunda her şeyi yapabileceğimi bildiriyor ve ne kadar saklarsam saklayayım, lise mezunu olduğum ortaya çıkıyordu. Yâni, yarım yamalak, gereksiz çok şey bilen ama, aslında (işe yarar) çok az şey bilen işsiz bir genç.Aramalarımın boşa çıkması yanında şöyle bir ortak tavır görüyordum: Liseyi bitirmek için harcadığım yıllara ve harcadığım çabaya acıyordum. Niye bu ülkenin güçlükle oluşturduğu (maddî) birikim böylesine acımasız ve sonuçsuz bir çaba uğruna sarfediliyordu. Amerika'nın en yüksek tepesini, Don nehrinin uzunluğunu, Hammurabi kanunlarını, modern mantığın **1. (5161)-** Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) şöyle hitap ettiler:

"Ey insanlar! Allah Teala hazretleri tayyibtir, tayyibten başka bir şey kabul etmez. Allah'ın mü'minlere emrettiği şeyler, peygambere emretmiş olduklarının aynısıdır. Nitekim Allah Teala hazretleri (peygamberlere): "Ey Peygamberler, temiz olanlardan yiyin de salih amel işleyin" (Mü'minun 51) emretmiş, mü'minlere de: "Ey iman edenler, size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yiyin" (Bakara 172) diye emirde bulunmuştur." Sonra seferi uzatıp, saçı başı dağınık, toztoprak içinde kalan ve elini semaya kaldırıp: "Ey Rabbim, ey Rabbim" diye dua eden bir yolcuyu zikredip, dedi ki: "Bu yolcunun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır ve (netice itibariyle) haramla beslenmektedir. Peki böyle bir kimsenin duasına nasıl icabet edilir?" buyurdular." [Müslim, Zekat 65, (1015); Timizî, Tefsir, Bakaar, (2992).617

AÇIKLAMA:

Tayyib, temiz demektir. Kadı İyaz Allah'ın Tayyib diye tavsifini, O'nun her çeşit noksan sıfatlardan münezzeh olmasıyla izah eder. Bu manada Allah'ın Kuddüs ismi de mevcuttur. 2- Hadis-i şerif, kişi haramla beslendiği takdirde cihad, sılayı rahim, hac, kesb-i rızık gibi maksadlarla, uzun, zahmetli yolculuklara bile katlansa amellerinin kabul edilmeyeceğini belirtmektedir. 3-Dua edecek olan kimse önce yeyip içtiğinin maddî manevî temizliğine dikkat edecektir. Aksi takdirde duanın kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Bu noktada, bütün ibadetlerin Allah katında bir nevi "dua" olarak yükseldiğini hatırlamamız gerekir. Öyle ise maddî ve manevî temizlik olmadı mı, ibadetlerimizin hiçbiri makbul olmayacaktır.618

رْيَغِب ِ هاللّ لاَم يف َنوُض ّوَخَتَي اَج ِر ّنِإ :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :□
تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةهي ِرَاصْن‘ا َةَل ْوَخ نعو ـ2 □4142ـ انيمي ءاملا
ناسنا ضوخي امك هنوكلمتيو هنوذخأي يأ « نوض ّوَختي».يذمرتلاو يراخبلا
هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُراهنلا ُمُهَلَف ٍهقَح

. امشو

2. (5162)- Havle el-Ensariyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Şöyle buyurmuşlardı: "Bir kısım insan vardır, Allah'ın mülkünden haksız bir surette mal elde etmeye girişirler. Halbuki bu, kıyamet günü onlara bir ateştir, başka değil." [Buhârî, Hums 7; Tirmizî, Zühd 41, (2375).] 619

روُمُأ اَمُهَنْيب َو ،ٌنِهيَب َمارَحْلا ّنِإ َو ٌنِهيَب َل ًحْلا ّنِإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريشب نب نامعنلا نعو ـ8 □4148ـ ،ِما َرَحْلا يف َعَقو
ِتاَهُبُّشلا يف َعَق َو ْنَم َو ،ه ِض ْرِع َو ِهنِيدِل أ َرْبَتْسا ِتاَهُبُّشلا ىقتا ِنَمَف ،ِساهنلا
َنِم ٌريِثَك ّنُهُمَلْعَي َ ٌتاَهِبَتْشُم

يِعا ّرلاَك

تَحلَص اَذإ ةَغْضُم ِدَسَجْلا يف ّنإو َأ . ُهُم ِراَحَم ِ هاللّ نَم ِح ّنإو ،نَم ِح ٍكِلَم ِهلُكِل□
ّنإ َو َأ . ِهيف َعَقَي ْنأ ُكِشوُي ،نَم ِحْلا َل ْوَح نَع ْرَي

نم ي هربتلا بلط يأ « ِهضرِعو ِهنيدل أربَتسا».ةسمخلا هجرخأ .[ُبْلَقْلا َيِهو َأ
ُهُّلُك ُدَسَجْلا َدَسَف ْتَدَسَف اَذإو ،ُهُّلُك ُدَسَجْلا َحلَص

ةمقللا ردقب محللا نم ةعطقلا « ُةَغْضُملا»و.هلوح رادو هب فاط اذإ «ىمحلا .
لوَح بع َر»و.اهنم صخلاو ةمهتلا

3. (5163)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da tebrie etmiş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberiniz olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır. Haberiniz olsun, cesette bir et parçası var ki, eğer o sağlıklı olursa cesedin tamamı sağlıklı olur, eğer o bozulursa, cesedin tamamı bozulur. Haberiniz olsun bu et parçası kalptir." [Buharî, İman 39, Büyû 2; Müslim, Müsakat 107, (1599); Ebu Davud, Büyû 3, (3329, 3330); Tirmizî, Büyû 1, (1205); Nesâî, Büyû 2, (7, 241).] 620

AÇIKLAMA:

1- Hadis, dinimizde eşya hakkında üç hükmün mevcudiyetini haber veriyor: **1)** Eğer bir şeyin yapılmasına hükmedilmiş, terkine vaid beyan edilmiş ise bu açık helaldir. **2)** Bir şeyin terkine hükmedilmiş yapılmasına da vaid beyan edilmiş ise bu da açık haramdır. **3)** Bir şey hakkında bunlardan birine hükmedilmemişse o da şüphelidir. "Helal olan, apaçık bellidir" sözü "açıklanmasına ihtiyaç yoktur, herkes onu aynıyla, vasfıyla, zahir delillerle bilmede müşterektir" demektir. Üçüncü kısım, hakkındaki kapalılık sebebiyle şüphelidir, haram mı, helal mi olduğu bilinemez. Hadis-i şerifin beyanına göre durumu böyle şüpheli olandan kaçınmak gerekmektedir. Çünkü, nefsülemirde haram idiyse ondan kaçınmakla ona bulaşmaktan beri olmuş olur". Helal idiyse, (ittika) kasıdla onu terketmiş olmaktadır (ki helalin terki zarar vermez). Zira, eşyada aslolan, haramlık ve mübahlık yönüyle muhtalit olmasıdır. Eşya hakkında "helal" veya "haram" hükümleri bazan beraberce reddedilir. Bunlardan biri öncelik kazanamazsa , o şey hakkındaki hüküm, üçüncü kısma girer.

2- Hadiste gelen "insanların çoğu bunları bilmez" ibaresi, "şüpheli şeylerin haram mı helal mi olduğunu bazı kimseler bilir" manasını ifade eder. Ancak bunlar sayıca azdır ki müçtehid dediğimiz alimleri kasteder. Öyle ise bunların şüphelilik hali, müçtehid olmayanlaradır. Ancak iki delilden birini tercih edememe durumunda onlara da şüphe arız olur.

3- Hadis, şüpheli şeylerden kaçınanların dinlerini noksanlıktan, ırzlarını ta'ndan berî kılacaklarını haber vermektedir. Hadis, kazanç ve yaşayışında şüpheli şeylerden kaçınmayan kimsenin kendini birkısım ta'nlara maruz kılacağını haber vermektedir. Böylece, dinî emirlere ve mürüvvetin gereklerine uymak gerektiği ifade edilmiş olmaktadır.

4- Şüpheli şeylerin hükmü hususunda alimler ihtilaf etmiştir. * Bazısı: "Haram" demişse de bu merduddur.

* Bazısı: "Mekruh" demiştir.

* Bazısı: "Hüküm verilmez, tevakkuf edilir" demiştir. **5-** Ulemanın şüpheliler hakkında ileri sürdüğü yorumlar dört kısımdır. Buna göre şüpheliler: **1)** Delillerin tearuzuyla ortaya çıkar.

2) Ulemanın ihtilafıyla ortaya çıkar. Bu da önceki durumdan ileri gelir. **3)** Bundan murad "mekruh"la kastedilen şeydir. Zira "mekruh" da "yapılan" veya "terkedilen" bir şeydir. **4)** Bununla "mübah" murad edilmektedir.

5) İbnu Hacer, kişilere şartlara göre bu yorumlardan her birinin haklılığı olduğunu söyler. **6)** Bazı alimler: "Mekruh, kulla haram arasında bulunan bir eşiktir, mekruha çokca yer veren, harama girmiş olur; mübah da, kulla mekruh arasındayer alan bir eşiktir, mübaha çokca yer veren mekruha girmiş olur" demiştir. Bu görüşü şu hadis desteklemektedir: "Haramla aranızda helalden bir sütre (engel) koyun. Kim bunu yaparsa dinini ve ırzını tebrie etmiş olur. Kim de (arada bir sütre olmadan) oralarda dolaşırsa koruluk (yasak bölge) kenarında otlayan her an oraya düşecek durumda olan koyun gibidir."

İbnu Hacer der ki: "Bunun manası şudur: Helalin işlenmesi, kişiyi mekruha veya harama atacak endişesinin bulunduğu hallerde, o helali işlemekten kaçınmak gerekir. Mesela temiz şeylerin fazla istihlaki böyledir. Zira fazla istihlak, kişiyi fazla kazanmaya muhtaç kılar. Bu ise kişiyi müstehak olmadığı şeyi almaya sevkedebilir veya fazla istihlak kişiyi gaflete, anlayış kıtlığına atabilir. Fazla istihlak hiçbir zarar vermese bile en azından ibadete mani oluşu meşguliyetleri artırır. Bu, herkesçe bilinen bir husustur." İbnu Hacer, mekruh şeylerden de kaçınmanın ehemmiyetini belirtme sadedinde der ki: "Şurası açıktır ki, mekruhu çok işleyen kişide yasak şeyleri yapma hususunda bir cür'et hasıl olur. Veya haram olmayan yasağı işleme alışkanlığı onu, aynı cinsteki haram olan veya bir şüphe bulunan yasağı işlemeye sevkeder. Bu ise, yasaklanan şeyi yapan kimsenin kalpteki vera nurunun eksikliği sebebiyle kalbinin kararmasını hasıl eden bir durumdur. Bu hal onu kolayca harama atar, kendisi iradî olarak haramı seçmemiş olsa bile. Nitekim, Buhârî'nin sadedinde olduğumuz hadisin Büyû bölümünde kaydettiği bir başka veçhinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "...Kim günah şüphesi sezinlediği bir şeyi terkederse, o haramlığı apaçık olan şeyi daha çok terkedici olmuştur. Kim şüphelendiği şeyi yapmada cü'retkâr olursa haramlığı açık olan şeye düşmesi yakındır." Yeri gelmişken, (tevbe edilmeyen) küçük günahların sonunda, insan kalbi küfürle sonuçlanacak bir kararmaya nasıl ulaşır meselesinin gayet mukni bir tahlilini Bediüzzaman'dan, burada bir kere daha kaydedeceğiz. Merhum tahliline Hz. Eyyub aleyhisselam'ın meşhur kıssası vesilesiyle yer verir. Der ki: "Hz. Eyyub aleyhisselam'ın zahirî yara ve hastalıklarının mukabili, bizim batınî ve ruhî ve kalbî hastalıklarımız vardır. İç dışa, dış içe bir çevrilsek, Hz. Eyyub'tan daha ziyade yaralı ve hastalıklı görüneceğiz. Çünkü, işlediğimiz her bir günah, kafamıza giren her bir şüphe, kalb ve ruhumuza yaralar açar. Hz. Eyyub aleyhisselam'ın yaraları, kısacık hayat-ı dünyeviyesini tehdit ediyordu. Bizim manevî yaralarımız, pek uzun olan hayat-ı ebediyemizi tehdit ediyor. O münacaat-ı Eyyubiyye'ye, * hazretten bin defa daha ziyade muhtacız. Bahusus nasıl ki, o hazretin yaralarından neş'et eden kurtlar, kalb ve lisanına ilişmişler; öyle de bizleri günahlardan gelen yaralar ve yaralardan hasıl olan vesveseler, şüpheler neuzubillah 621 mahall-i iman olan batın-ı kalbe ilişip imanı zedeler ve imanın tercümanı siyahlandıra siyahlandıra ta nur-u imanı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor. Her bir günah içinde küfre gidecek bir yol var. O günah istiğfar ile çabuk imha edilmezse, kurt değil, belki küçük bir manevî yılan olarak kalbi ısırıyor. Mesela: Utandıracak bir günahı gizli işleyen bir adam, başkasının ıttılaından çok hicab ettiği zaman, melaike ve ruhaniyatın vücudu ona çok ağır geliyor. Küçük bir emare ile onları inkar etme arzu ediyor. Hem mesela cehennem azabını intaç eden büyük bir günahı işleyen bir adam, cehennemin tehdidatını işittikçe istiğfar ile ona karşı siper almazsa, bütün ruhu ile cehennemin ademini arzu ettiğinden, küçük bir emare ve bir şüphe cehennemin inkârına cesaret veriyor. Hem mesela, farz namazını kılmayan ve vazife-i ubudiyeti yerine getirmeyen bir adam, küçük bir amirinden küçük bir vazifesizlik yüzünden aldığı tekdirden müteessir olan adam, Sultan-ı Ezel ve Ebed'in mükerrer emirlerine karşı farzında yaptığı bir tenbellik, büyük bir sıkıntı veriyor ve o sıkıntıdan arzu ediyor ve manen diyor ki: "Keşki o vazife-i ubudiyet bulunmasa idi." Ve bu arzudan bir manevî adavet-i İlahiyeyi işmam eden bir inkâr arzusu uyanır. Bir şüphe, vücud-u İlahiyeye dair kalbe gelse, kat'î bir delil gibi ona yapışmaya meyleder. Büyük bir helaket kapısı ona açılır. O bedbaht bilmiyor ki, inkar vasıtasıyla gayet cüz'î bir sıkıntı vazife-i ubudiyetten gelmeye mukabil, inkârdan milyonlar ile sıkıntıdan daha müthiş manevî sıkıntılara kendini hedef eder. Sineğin ısırmasından kaçıp, yılanın ısırmasını kabul eder. Ve hakeza... bu üç misale kıyas edilsin ki □[622] مِهبُوُلُق ىلَع َنا َر ْلَب sırrı anlaşılsın." **7-** Son olarak şunu kaydedelim: İslam uleması, sadedinde olduğumuz hadise çok ehemmiyet vermiş ve İslam'ın dayandığı dört temel rivayetten biri saymıştır. Bu dört esası ifade eden meşhur iki beyite Ebu Davud'dan naklen şarihler yer verir: "Nezdimizde dinin esasları, mahlukatın en hayırlısı Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm)'nın sözlerine dayanan birkaç kelimedir: "Şüphelileri terket!", "(Dünyalığa karşı) zahid ol!", "Seni ilgilendirmeyen şeyleri (malayaniyatı) bırak", "Ve niyetle amelde bulun!

"Şarihlerimiz ehemmiyetiyle mütenasip olarak hadis üzerine uzun tahliller yapmışlardır. Biz bu kadarla yetiniyoruz.[623]

ما َرَحْلا َو ،هِباَتِك يف ُ هاللّ َّلَحأ اَم ُل ًحْلَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :َاق مهْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ساهبَع نْبا َو يس ِرافْلا َناَمْلَس نعو ـ5 □4145□

نيزر هجرخأ .[ُهْنَع َلاَوُّسلا اوُفَّلَكَتَت ًَف ، ٌوْفَع َوُهَف ُهْنَع َتَكَس اَمو ،هِباَتِك .
يف ُ هاللّ َم َّرَح اَم

4. (5164)- Selman el-Farisî ve İbnu Abbas (radıyallahu anhüm) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Helal, Allah Teala hazretlerinin kitabında helal kıldığı şeydir. Haram da Allah Teala hazretlerinin kitabında haram kıldığı şeydir. Hakkında sükut ettiği şey ise affedilmiştir. Onun hakkında sual külfetine girmeyiniz." Rezin tahric etmiştir. [Tirmizî, Libas 6, (1726); İbnu Mace, Et'ime 60, (3367).] [624]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, haramların ve helallerin miktarını, neler olduğunu sadece Kur'an-ı Kerim'in beyanlarına bağlamaktadır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de ya açık bir surette ya da mücmel olarak gelmiştir. Ayette: "Allah'ın Resulü size her ne getirdi ise onu alın, her neden de yasakladı ise onu terkedin" (Haşr 7) buyrulmuştur. Bu ayette Kur'an'da sarih olarak zikri geçmediği halde Resulullah tarafından beyan edilen haramlar da mücmel olarak ifade edilmektedir. Şevkânî Neylü'l-Evtar'da der ki: "Haram ve helali Kur'an'la tahdid eden bu ve benzeri ibarelerden murad, Kur'an-ı Kerim'in bütün hükümlere şamil olmasını ifadedir. Ancak bu şümûl, her meselede sarih olmaz. Ya bir âmm ifadeyle, ya bir işaretle, ya da galib durumu zikir suretiyle olur. Nitekim bir hadiste "Bana Kur'an ve onun misli kadar da başka şey verildi" buyrulmuştur." Bu hadise göre hakkında sükut edilen şeyler yani Allah'ın, helal veya haram olduğunu beyan etmediği şeyler vardır. Bunları unuttuğu için değil, kullara rahmet olsun diye meskut geçmiştir. Bu sükut edilenlerin "affedilen şeylerden olması" mübahlıklarını ifade eder, yenmesi mübah, kullanılması da mübahtır. Hadis, eşyada aslolanın ibahe olduğunu da ifade etmektedir. Bu hususu şu ayet de te'yid etmektedir: "Allah, arzda olan her şeyi sizin için yaratandır" (Bakara 29).

Bazı alimler bu ayetten hareketle, tütün ve tönbeki gibi maddelerin mübah olduğuna hükmetmiştir. Ancak muhakkik alimler, "...zararsı olmak şartıyla" diyerek bazı kayıdlar ileri sürmüşlerdir. Bunlar: "uzun vadede veya kısa vadede zarar veren eşyalar asla ve asla helal olamaz" demişlerdir. Muhakkikler, sigara, tütün, tönbeki gibi maddelerin kullanılmasında hemen ve açık zararın olduğunu, dolayısiyle bunların helal addedilmemesi gerektiğini söylerler.625

622 Ayet-i kelimenin meâl-i münifi: "Hayır, (hakikat öyle değil) bilâkis, onların irtikab edegeldikleri (masiyetler) kalplerini yenmiş □نِم َلُكَأَي ْنأ ْنِم اريَخ ُّطَق اماَعَط ٌد َحأ َلَكأ
اَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ْبرك يدعم نب ْماَدْقِمْلا نعو ـ4
□4144□

يراخبلا هجرخأ .[ِهِدَي ِلَمَع ْنِم ُلُكأَي َناَك ُمَّسلا ِهْيلَع َد ُواَد ِ هاللّ َّيِبَن هنإ َو .
هِدَي ِلَمع،

5. (5165)- Mikdâm İbnu Ma'dikerb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Benî Adem'den) hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir taamı asla yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâvud aleyhisselâm elinin emeğini yerdi." [Buhârî, Büyû 15.] 626

AÇIKLAMA:

Hadis bazı vecihlerinde: "Kişi elinin emeğinden daha helal bir taam yememiştir" şeklinde gelmiştir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslâm'ın el emeğine verdiği ehemmiyeti ifade zımnında muhtelif ifadelere yer vermiştir. Biri de şöyledir: "Kim işinden yorulmuş olarak geceyi geçirirse Allah'ın mağfiretine mazhar olarak gecelemiş demektir." Bir başka hadiste "Kişinin yediği en temiz yemek kendi kesbindendir" denmiştir. Bir başka hadiste büyük peygamberlerin kazançlarıyla ilgili örnekler verilir: "Hz. Davud zırhçı, Hz. Adem çiftçi, Hz. Nuh marangoz, Hz. İdris terzi, Hz. Musa çobandı (aleyhimüsselam)." İbnu Hacer der ki: "Hadis, elle çalışmanın faziletini beyan etmekte ve şahsın bizzat mübâşeret ettiği işin, dolaylı olarak mübâşeret ettiğinden üstün olduğunu göstermektedir. Betahsis Hz. Davud aleyhisselam'ın zikrindeki hikmet, yeme işinde kendi el emeğiyle yetinmiş olmasıdır. Aslında o, böyle yapmaya mecbur değil idi. Çünkü o, Allah Teala hazretlerinin de belirttiği üzere (Sâd 26) yeryüzünün halifesi idi. (Bu sebeple başkaca helal gelirleri vardı.) Ama o, her şeye rağmen efdal olanı tercih edip elinin emeğiyle kazandığını yedi. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm, onun kıssasını, en hayırlı kazancın el emeğiyle elde edilen kazanç olduğu hususunda ihticac makamında zikretmiştir. Hadis ayrıca, kesbetme gayretinin tevekküle muhalif olmadığını, keza bir şeyi deliliyle birlikte zikretmenin dinleyici üzerinde daha müessir olduğunu takrir etmektedir." 627

نِمأ ،ُهْنِم َذَخَأ ا َم ُء ْرَمْلا يِلاَبُي َ ٌنَام َز ِساَّنلا ىلَع يِتأَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□4144□ 4ـ ونع يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

ة َوْعَد ْمُهَل ُباَجُت َ» :نيزر دازو.يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .[ِما َرَحْلا َنِم ْمأ□ » .
ل ًٍحْلا،

6. (5166)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Öyle devir gelecek ki, insanoğlu, aldığı şeyin helalden mi, haramdan mı olduğuna hiç aldırmayacak." [Buhârî, Büyû 7, 23; Nesâî, Büyû' 2, (7, 243).]

Rezîn şu ziyadede bulunmuştur: "Böylelerinin hiçbir duası kabul edilmez."628

AÇIKLAMA:

Hadis, mü'mini kazanç hususunda dikkatli olmaya, haram bulaşıyor mu bulaşmıyor mu araştırmada bulunmaya sevketmektedir. Bilhassa Rezîn'in ilavesi dua ve ibadetlerimizin kabul edilmesinin, rızkımızın helal olmasına bağlandığını ifade etmektedir. Dikkatsizlik sebebiyle, haramla bulaşan rızkın istihlâki, kişiyi öbür dünyada müflisler zümresine dahil edebilecektir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm hakiki müflisi, dünyada parasını kaybeden olarak değil, burada her çeşit salih ameller yapmış olmasına rağmen, öbür dünyada şu veya bu sebeple, bu amellerinden, kendisine istifade edeceği hiçbir şey kalmadığı için cehennemi boylayan kimse olarak ifade buyurmuştur. Şu halde haramla beslenme de böyle bir neticeye götürecek sebeplerden biri olmaktadır. Rabbimiz muhafaza buyursun.

İbnu't-Tîn der ki: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm bu hali, malın fitnesinden sakındırmak için zikretmiştir. Bu hadis Aleyhissalâtu vesselâm'ın peygamber olduğunu gösteren mucize ve delillerden biridir. Çünkü burada, kendi zamanında olmayan bir durumu haber vermektedir." 629

İKİNCİ FASIL

MÜBAH OLAN KAZANÇLAR VE TAAMLAR

مُكِبْسَك ْنِم ْمُكَد ًْوأ َّنإو . ْمُكِبْسَك ْنِم ْمُتْلَكأ اَم َبَيْطأ َّنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□[ ].
تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاَع نع ـ1 □4144□:

ننسلا باحصأ هجرخأ .

1. (5167)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhakkak ki yediğinizin en temizi kendi kesbinizden olandır. Muhakkak ki evladlarınız da kendi kesbinizdendir." [Ebu Davud, Büyû 79; Tirmizî, Ahkam, 22, (1358); Nesâî, Büyu 1, (7, 249); İbnu Mace, Ticarat 1, (2137), 64, (2290).] 630

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kişiye en temiz mal olarak, kendi gayretiyle kazandığını göstermektedir. Bu sanatla olmuş, ticaret veya ziraatle olmuş farketmez. Yeter ki meşru kazanç yollarından biriyle olsun. **2-** Hadiste ifade edilen ikinci husus, evlad malının anne veya babaya helal olduğunun, adeta kendi malı durumunda olduğunun takriridir. Bu sadette başka rivayetler de gelmiştir: "Kişinin evladı en temiz kesbindendir. Onların mallarından afiyetle yiyin." Bir diğer rivayette "Sen ve malın babana aitsiniz" buyrulur. Tirmizî, Ashab'ın: "Babanın eli, evladın malında serbesttir, dilediğini alır" dediğini kaydeder. Hadislerde "evlad"ın kesb olarak ifadesi mecazdır. Ancak evlad ebeveyn sebebiyle, onların hizmetleriyle yetiştikleri için teşbih pek muvafıktır.

Hattâbî der ki: "Hadiste yer eden fıkıhtan biri şudur: "Anne ve babanın nafakası evlad üzerine vacibtir. Yeter ki, evlad ona malik olsun. Alimler, anne ve babalardan hangilerine nafaka vacibtir; onların sıfatı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

* Şafii der ki: "Nafaka fakir ve sakat olan ebeveyn için vacibtir. Ebeveynin malı varsa veya bedeni, sıhhati yerinde ise ve sakatlığı yoksa evlad üzerine nafaka düşmez."

* Diğer fakihler ise: "Valideynin nafakası evlad üzerine vaciptir" derler. Bunlardan birinin, Şafii haretleri gibi sakatlık şartını koştuğunu

bilmiyorum.

* Şevkânî, bu babta gelen hadislerin tamamında şu hükmün çıkarılmasının sahih olduğunu belirtir: "Kişi evladının malında ortaktır, ondan yemesi caizdir; oğlu rıza gösterse de göstermese de farketmez. Keza israf ve tebzir olmamak kaydıyla, onda kendi malı gibi tasarruf etmesi de caizdir. Bahr'da şu hususta icma olduğu kaydedilmiştir: "Zengin evlada, fakir ebeveynin nafakası vacibtir." 631

هْنَع لاق : [ِتَماَق ٌةأَرْما ٌةَليِلَج اَهَّنَأَك ْنِم ِءاَسِن َرَضُم . ْتَلاَقَف : اَي َر َلوُس هاللّ ِ أَنَّا
دواد: ُبْط َّرلا ُزْبُخلا َو ُلْقَبلا ـ4143□ 2ـ نعو دعس نب يبأ صاهقو َر ِض َي هاللّ ُ
اَن، اَمَف ِيَح ُل ُّنَل اَنِم ْوأم َو لاهم؟ َلاَق : ُبْط َّرلا ، ْلُكأت َو ُهَن َو ُهيِدْهُت َو ُهَنيِدْهُت . َلاَق أَبوُ
كله علب اَنِئاَبآ َو اَنِئاَنْبأ َو ْزأ َو اَج ِ

دواد وبأ هجرخأ .[ُبْط َّرلاو .

2. (5168)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sanki Mudar kabilesine mensup uzun boylu bir kadın ayağa kalkıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz (kadın)lar babalarımız ve evladlarımız ve kocalarımız üzerine yüküz. Onların mallarında emirleri dışında, tasarrufu bize helal olan nedir?" diye sualde bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Size helal olan "taze"dir. Ondan hem yiyin, hem de hediye edin!" buyurdular." Ebu Davud der ki: "Tazeden maksad ekmek, sebze ve taze meyve [gibi fazla kalınca bozulan yiyecekler]dir." [Ebu Davud, Zekat 44, (1686).]632

AÇIKLAMA:

Resulullah burada kadınların koca veya evlatlarının malları üzerindeki tasarruf yetkilerini belirtmektedir. Yetkilerinin ratb çerçevesinde olduğunu beyan buyuruyor. Ratb yaş veya taze manasına geldiği için, alimler bunu dayanıksız istihlak maddeleri olarak tefsir etmişlerdir. Ebu Davud, bunu taze hurma manasına gelen rutabla açıklamıştır. Ancak, kuru olmayan üzüm ve diğer taze meyvelerin hepsine şamil olduğu açıktır. Alimler daha ileri giderek, uzun müddet kaldığı takdirde bozulacak olan bütün yiyecek maddelerine teşmil ederler: Pişmiş yemekler, süt, taze meyve sebzeler vs. Kadınlar bunlar üzerinde kocalarından izin almadan tasarrufta bulunabilirler.

Ancak şu da var ki, örfen bunlarda kocanın peşin rızası kabul edilir. Dolayısıyla, zımnen bilgisi ve müsaadesi var demektir. Şarihler, bu maddeler hakkında kadının tasarrufuna razı olmadığını koca önceden belirttiği takdirde, kadın bunlardan da rastgele, izinsiz sarfedemez, derler.

Aliyyü'l-Kâri, Ebu Davud'un kaydettiği "Kadın kocasının malından, onun (sarih) emri olmadan infak ederse ecrin yarısı onundur" hadisiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Kadın kendi nafaka hakkından fazlasını alıp tasaddukta bulunsa, aldığı fazlalığı kocasına borçlanır. Eğer kocası haberdar olunca, buna rıza gösterirse, kadına nafakasından tasadduku sebebiyle kocaya terettüp edecek ecrin yarısı terettüp eder, ecrin yarısı da kocaya gelir. Çünkü kadın kendi nafakasından fazlasını onun malından tasadduk etmiştir ve bu fazlalık kocanın hakkıdır."

Bu hususta Nevevî hazretleri de şunu söyler: "Bil ki, mal üzerinde çalışana, yani hazinedar olsun, zevce ve köle olsun her birine, malda tasarruf hususunda mal sahibinin izni gerekir. Eğer mal sahibinin izni yoksa, bu sayılanlardan her üçüne de herhangi bir sevap mevzubahis olamaz. Dahası başkasının malını, izni olmadan tasarrufu sebebiyle vebal altında kalırlar.

İzin iki çeşittir: Biri nafaka ve sadaka hususunda sarih izindir, ikincisi, cari örften anlaşılan mefhum (ve mukadder) izindir. Bir dilenciye verilen bir parça sadaka vs. gibi. Bu örfte cari olduğu için, örfen koca ve mal sahibinin bu çeşit bağışlarda izni var kabul edilir. Dolayısıyla, aksini söylemedikçe bunlarda izin var kabul edilir. Eğer bu hususta tam bir örf yoksa ve kocanın rızası hususunda şekk hasıl olursa veya koca cimri biri ise ve halinden razı olmadığı anlaşılırsa veya şekke düşülürse, kadına ve başkasına sarih izin olmadan tasadduk caiz olmaz."

Nevevî bu meyanda belirtir ki: "Kadın, örfçe müsamaha ile karşılanan miktardan fazlasını sarih izin olmadan tasadduk ederse yine sorumlu olur. Çünkü, örfçe müsamaha ile karşılanan miktar çok değildir, az bir miktardır. Öyleyse, bu herkesçe maruf miktarı tecavüz ederse bu caiz olmaz. Bu husus, bir başka hadiste "Kadın, evinin yiyeceğinden, fesad vermeyecek şekilde infak ederse, kadına infakı, kocasına da kesbi sebebiyle ücret vardır" ibaresiyle ifade edilmiştir. Yani infak, "fesad vermeyecek şekilde" olmalıdır. Bu ibarede Aleyhissalâtu vesselâm iki şeye dikkat çekmiş bulunmaktadır: **1)** Kadın örfçe kabul edilen miktarın sınırını aşmamalıdır. **2)** Bu tasadduku yiyecek nevinden olmalıdır. Çünkü, örfen ekserî insanlar arasında ve umumiyetle yiyecek nevinden şeylerde tasadduk caridir, gümüş ve altın paralarda cari değildir." 633

سْيَل ٌحي ِحَش ٌلُج َر َنايْفُس اباَّ َنإِ هاللّ َلوُس َر اَي : َنايْفُس ِبأ ُةأرْمِا ٌدْنِه□ ٌتَلاَق :]تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ8 □4144□

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .]ِفو ُرْعَمْلاِب ِكَدَل َو َو ِكيِفْكَي اَم يِذُخ : َلاَقَف . ُمَلْعَي َ َوُه َو ُهْنِم ُتْذَخأ اَم ّ َإ يِدَل َو َو يِنيِفْكَي اَم يِنبِط ْعُي

3. (5169)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ebu Süfyan'ın karısı Hind, (Bir gün gelerek) "Ey Allah'ın Resulü dedi. Ebu Süfyan cimri bir adamdır. Bana ve çocuğuma yetecek miktarda (nafaka) vermiyor. Durumu idare için, onun bilmez tarafından, almam gerekiyor! (Ne yapayım?)" Aleyhissalâtu vesselâm: "Örfe göre sana ve çocuğuna kifayet edecek miktarda al!" buyurdular" [Buharî, Büyu 95, Mezalim 1, Nafakat 5, 9, 14, Eyman 3, Ahkam 14, 180; Müslim, Akdiye 7, (1714); Ebu Davud, Büyû 81, (3532); Nesaî, Kudat 30, (8, 246).]634

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resulullah'ın "al" emri ibahe ifade eden bir emirdir. Vücub için değildir. **2-** Hadiste, fetva istemek veya şikayet etmek gibi bir maksadla, kişinin hoşlanmayacağı bir vasfıyla zikrine cevaz var. İşte bu hal, gıybetin caiz olduğu yerlerden biridir.

3- Hadis, iki taraftan birini, öbürünün gıyabına dinlemenin caiz olduğunu gösterir. Hanefiler gaib üzerine hükmü kabul etmezken, Şafiiler bu hadise dayanarak kabul ederler. Nevevî, "Ebu Süfyan gaib değildi, gaib üzerine hüküm için, gaibin memlekette olmaması veya bulunamayacak şekilde görünmez olması şarttır. Bu, gaibe hüküm örneği olamaz, bu bir fetvadır" der. Nevevî'nin görüşünü takdirle karşılayan İbnu Hacer, bu rivayette Ebu Süfyan'ın o mecliste hazır olduğuna rastladığını kaydeder. Rivayete göre, Hind, biat ederken, "Çalmamak" maddesine gelince, "Ben Ebu Süfyan'ın malından almıştım" der. Ebu Süfyan da kalkıp: "Malımdan aldığın sana helal olsun!" der.

4- Hüküm ve fetva sırasında hakim, yabancı kadının kelamını dinleyebilir. Kadının sesi avret diyenler, bu cevazı "zaruret için" diyerek te'vil etmiştir.

5- Nafakanın kabzı meselesinde kadının sözü muteberdir. Eğer erkeğin sözü muteber olsaydı ve infak ettiğini iddia etseydi, bu beyyine, yeterli miktarda nafaka verdiğini isbata kâfi gelirdi. **6-** Kadının nafakası erkeğe vacibtir ve onun miktarı "yetecek kadar" olmalıdır.

Ulemanın çoğu bu görüştedir. Cüveynî'nin nakline göre "Şafii de bu görüştedir. Ancak Şafiî'den meşhur olan görüşe göre, o bunu müdd'le miktara bağlamıştır. Şöyle ki: * Zengin kocaya her gün iki müdd terettüp eder.

* Orta halliye bir buçuk müdd terettüp eder.

* Fakire bir müdd terettüp eder.

Nafakanın müddle miktara bağlanma işi, İmam Malik'ten de rivayet edilmiştir. Nevevî, Müslim Şerhi'nde: "Bu hadis ashabımıza (Şafiîlere) hüccettir" demiştir. Hanefilere göre, nafaka takdiri zevcenin haline bağlıdır. Hanefîlerden Hassaf, "Karı ve koca her ikisinin haline göre nafakayı takdir etmek gerekir" görüşünü benimsemiştir. Hidaye'de fetvanın bu görüşe göre verildiği belirtilir. Hüccet olarak sadedinde olduğumuz hadise (Hali vakti) geniş olan nafakayı genişliğine göre versin" (Talak 7) ayeti de ilave edilmiştir. Şafiîler, ayeti esas alarak, kocanın halini esas almanın gereğine hükmetmiştir. Bazı Hanefîler de bu görüştedir.

7- İhtiyaç olduğu takdirde evladın nafakası vacip olur. Şafiîler küçüklük ve sakatlığa itibar ederler. **8-** Kadının hizmetçisinin nafakası da koca üzerinedir. **9-** Başkasında hakkı olan kimse, bu hakkını almaktan aciz ise, onun malından, adamın izni olmadan, hakkı miktarınca alabilir. Bu hüküm, Şafii ve birkısım alimlere aittir. Buna mes'eletu'zzafer denilir. Onlar: "Hakkı hangi cins şeyde ise ondan başkasını alması caiz olmaz. Ancak hakkının cinsinden almak zor olursa, başka cinsten de hakkını alabilir" derler.

10- Kadın, çocuğuna ve terbiyesinde olanlara karşı vazifesini yerine getirmede söz sahibidir. **11-** 635 Şeriatçe tahdid konulmayan hususlarda örf esas alınır.

لاَق ؟اَهِنَبَل ْنِم ُب َرْشَأفأ ،ُلِبإ ُهَل َو امي ِتَي يِل ّنَإ :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َساهبع□ :
ِنْب ٌ ُلَج َر َلاَق] :لاق دهمحم ِنْب ِمِساَقْلا نعو ـ5 □4144ـ .[ِبْلَحْلا يف ٍكِهاَن ً َو
ٍلْسَنِب ِهر ِضُم َرْيَغ ْب َرْشاَف اَهِد ْرِو َم ْوَي اَهِيقْسُت َو ،اَهَض ْوَح ُطيِلُت َو ،اَهاَب
ْرَج ُأنْهَت َو ،اَهَتَّلاَض يِغْبَت َتْنُك ْنإ امو نارطقلا وهو ،برجلا ءاودب اهيوادت يأ
«اهابرج ُأنهت»و.تلض اذإ اهدشنتو اهبلطت يأ « اهتلاض يِغبَت».كلام هجرخأ
نبللا نم عرضلا يف عدي يذلا غلابملا يصقتسملا «بلحلا يف ُكهاهنلا»و.نيطلاب
هحلصت يأ «اهضوح ُطيلُت»و.هيلإ فاضي

ائيش .

4. (5170)- Kasım İbnu Muhammed rahimehullah anlatıyor: "Bir adam İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a: "Yanımda bir devesi olan bir yetim var. Devesinin sütünden içebilir miyim?" diye sormuştu. İbnu Abbas şu cevabı verdi: "Eğer deve kaybolunca arıyor, katran vesairesini sürerek tedavisini yapıyor, su yalağını onarıyor, sulama gününde suyunu içiriyorsan yavruya zarar vermeden ve memeyi tamamen kurutmadan içebilirsin." [Muvatta, Sıfatu'n-Nebî 33, (2, 934).]636

*** KUR'AN'I YAZMA VE ÖGRETMENİN ÜCRETİ**

هجرخأ .[ىلاعت ِ هاللّ ُباَتِك ارْجأ ِهْيَلَع ْمُتْذَخأ اَم ُّقَحأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□4141□ 1ـ نع نبا ساهبع ٍضَر ِي َهاللّ ُ امهْنَع لاق:

ةمجرت يف يراخبلا .

1. (5171)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üzerine ücret almada en haklı olduğunuz şey Kitabullah'tır." [Buharî, İcare 16 (muallak olarak kaydetmiştir), Tıbb 34.]637

AÇIKLAMA:

1- Hadisi, Resulullah, yılan sokmasına karşı Fatiha okuyarak rukye yapan ve tedavi eden Müslümanlara ücret verilen koyunların helal olup olmadığı sorulunca ifade buyurmuştur. Bunun kıssası daha önce geçti. **2-** Hadiste Resulullah, verilen koyunların helal olduğunu beyan eder ve iyice ikna olsunlar diye "Bana da bir pay ayırın" manasında beyanda bulunur.

Cumhur, bu hadisten hareketle: "Kur'an-ı Kerim'i öğretme mukabilinde alınacak ücretin caiz ve helal olacağına" hükmetmiştir. Hanefîler buna muhalefet edip "talimde caiz değil, fakat rukyede ücret caizdir" demiştir. Onlara göre "Kur'an'ın öğretilmesi ibadettir. Ücreti Allah üzerinedir. Ancak bu hadis sebebiyle rukye ve tedavide ücret caizdir." Bazı Hanefi alimler, bu hadisin, Kur'an öğretimine mukabil ücret almayı yasaklayan hadislerle neshedildiğini de söylemiştir. İbnu Hacer, bu görüşün, "Nesh iddiası, sabit bir karine olmadıkça kabul edilmez, ihtimalle nesh sabit olmaz" prensibi gösterilerek tenkid edildiğini, keza mezkur hadislerde mutlak bir yasaklama hususunda sarahat olmayıp, onların tevile kabil vakaları aksettirdiği, zira sadedinde olduğumuz nevden sahih hadislere de tevafuk ettiği; diğer taraftan ücreti yasaklayıcı hadislerin tek başlarına hüccet olmaya elverişli olmadıkları, dolayısıyla sahih hadislerle tearuzlarının söylenemeyeceği gibi hususlar gösterilerek tenkit edildiğini belirtir ve netice itibariyle, Kur'an öğretimi mukabilinde nikahı tecviz eden hadis de nazar-ı dikkate alınınca Kur'an öğretimi mukabilinde ücretin caiz olacağını söyler. 638

اَمَّنإ ْمُهَّنإ َو ،َنو ُرِهوَصُم ْمُه اَمَّنإ ،َسأَب َ : َلاَقف .ِفَحْصُمْلا ِةَباَتِك ِة َرْجُأ ْنَع َلِئُس ُه
□4142□ 2ـ هنعو َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع : [اًهنأ ً

نيزر هجرخأ .] ْمِهيِدْيأ ِلَمَع ْنِم َنوُلُكأَي .

2. (5172)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan anlatıldığına göre, "Kendisine mushaf yazmanın ücreti hakkında sorulmuştu. Şu cevapta bulundu: "Bunda bir beis yok. Onlar, bu işte, ressam durumundadırlar, ellerinin emeğini yemektedirler." [Rezin tahric etmiştir.] 639

*** MEMURLARIN RIZIKLARI**

ُنكَت ْمَل يِتَف ْر ِح َّنأ يِم ْوَق َمِلَع ْدَقَل : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب ُوبأ□
َفِلْخُتْسا اَّمَل] : ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاَع نعو ـ1 □4148ـ يراخبلا
هجرخأ .[ِهيف َنيِمِلْسُملِل ُف ِرَتْح َي َو ِلاَمْلا اَذه ْنِم ٍرْكَب ِيبأ ُلآ ُلُكأَيَسَف
نيِمِلْسُمْلا ِرْمِأب ُتْلِغُش ْدَق َو .ِيِلْهأ ِةَقَفَن ْنَع ُز ِجْعَت.

.

1. (5173)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) halife seçildiği zaman: "Kavmim biliyor ki, benim mesleğim ailemin nafakasını te'minden aciz değildir. Ancak şimdi Müslümanların işleriyle meşgulüm. Bu sebeple Ebu Bekr'in ailesi beytü'lmalden yiyecek, o da Müslümanlar için çalışacak" dedi." [Buhârî, Büyû 15.]640

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ebu Bekr, beytü'lmalden ailesinin nafakasını almanın özrünü beyan etmektedir. Demek istediği şudur: "Ben meslek sahibi bir insanım. Ailemin ihtiyaçlarını çalışarak te'min ettim. Yine de bu yolda yürümek azmindeyim. Ancak şimdi halife oldum. Müslümanların işiyle meşguliyet, meslek icra etmeme manidir. Bu sebeple ailemin nafakasını devlet hazinesinden almalıyım." Hz. Ebu Bekr'in önceki mesleği ticaret idi. İbnu Sa'd'da Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre, Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), kendisini ölüme götüren hastalığa yakalandığı zaman: "Halife olduğum zamandan beri malımda meydana gelen fazlalığa bakın ve onu benden sonra kim halife olursa ona gönderin!" der. Hz. Aişe der ki: "Ölünce baktık çocuklarını taşıyan Nûbî (Habeşli) bir kölesi, bahçesini sulayan bir devesi vardı. Bunları Hz. Ömer'e gönderdik. Ömer (radıyallahu anh): "Allah'ın rahmeti Ebu Bekr'e olsun! Kendisinden sonrakini yordu" der. Bir başka rivayette şu ziyade gelmiştir: "...Köle, kılıç bileyici idi. Müslümanların kılıçlarını biler, Ebu Bekr ailesine hizmet yapardı." **2-** Hz. Ebu Bekr'in, nafakasını kastederek sadece "yiyecek"in beytü'lmalden alınmasını zikretmesi, nafakaya giren diğer ihtiyaçlar içinde yiyeceğin daha mühim olmasından ileri gelir. Yiyecek sadece mühim değil, miktarca da diğerlerinden fazladır.

3- Hadis, ammeye hizmetle meşgul olanların, hem kendi, hem ailelerinin nafakalarını beytü'lmalden almayı hak ettiklerini ifade etmektedir. İbnu't-Tin der ki: "Hadiste, bir memurun fevkinde, kendisine malum bir ücret verecek makam olmadığı takdirde, üzerine çalıştığı maldan ihtiyacına yetecek miktarda almasına delil vardır." İbnu Hacer, Hz. Ebu Bekr kıssasında bu hükme delil olmadığını belirtir ve onun ücretinin belirlendiğini söyler. Şöyle ki: "İbnu Sa'd'da gelen bir rivayete göre "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) halife seçilince ertesi sabah başında ticaret malı bir kısım esvab olduğu halde çarşıya gider. Hz. Ömer'le Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah onu bu vaziyette görürler ve: "Sen bunu nasıl yaparsın, sen Müslümanların işini üzerine almadın mı?" derler. "İyi ama ailemi ne ile besleyeceğim?" der.

"Sana nafaka tahsis ederiz!" derler ve her gün için bir koyun tahsis ederler." Bu, bize devlet reisinin maaşı hususunda bir fikir verir. [641]

وُهَف كِلذ َدْعَب َذَخأ اَمَف اق ْز ِر ُهاَنْق َز َر َو ٍلَمَع ىلَع ُهاَنْلَمْعَتْسا ِنَم :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ2 4145

دواد وبأ هجرخأ .[ٌلوُلُغ .

2. (5174)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biz kimi bir işe tayin eder, bir rızık tahsis edersek, bu tahsis edilenden maada aldığı gulüldür (devlet malından hırsızlıktır)." [Ebu Davud, Harac 10, (2943).] [642]

نُكَي ْمَل ْنإف ، ةَج ْو َز ْبِسَتْكَيْلَف ً ماَع اَنَل َناَك ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق□
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر داهدش نب د ِر ْوَتْسُمْلا نعو ـ8 □4144ـ َذَخَّتا ِنَم :لاق #
َّيِبهنلا َّنأ ُت ْرِبْخُأ : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب وُبأ َلاَق . انكْسَم ْبِسْكَيْلَف ٌنَكْسَم ُهَل
ْنُكَي ْمَل ْنإو ، امِداَخ ْبِسَتْكَيْلَف ٌمِداَخ ُهَل

دواد وبأ هجرخأ .[ٌق ِراَس ْوأ لاَغ َوُهَف َكِلذ َرْيَغ .

3. (5175)- Müstevrid İbnu Şeddad (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bize memur olursa, kendine bir zevce edinsin. Hizmetçisi yoksa bir de hizmetçi edinsin. Meskeni yoksa bir mesken edinsin."

Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) dedi ki:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurdukları bana haber verildi:[643] "Kim bunun dışında bir şey edinirse, bu kimse haindir, hırsızdır." [Ebu Davud, Harac 10, (2945).]

يِلَت َكَّنأ ْثَّدَحُأ ْمَلأ : ُرَم ُع ُهَل َلاَقف ،هِتَف َخ ِيف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ىلَع
َمِدَق ُهَّنأ] :يدعهسلا و ُرْمَع نب ِ هاللّدبع نعو ـ5 □4144ـ ادُبْعأ َو اسا َرْفأ ِيل هنإ
: ُتْلُق ؟ َكِلذ ىلا ُدي ِرُت اَم : ُرَمُع َلاَقف .ىلَب : ُتْلُقَف ؟اَهَته ِرَك َةَلاَمُعْلا َتيِطْعُأ
اَذإف اَمْعأ َنيِملْسُمْلا ِلاَمْعأ ْنِم ُلوُس َر َناَك َو ، َتْد َرأ يِذهلا ُتد َرأ ُتْنُك يِهنإَف ْلَعْفَت ً
َف : ُرَمُع َلاَقف . َنيِملسُمْلا ىلَع ةَقَد َص ِيتَلاَمُع َنوُكَت ْنأ ُدي ِرُأو ،ٍرْيَخِب اَنأ َو
ُهْذُخ :# ِيبهنلا َلا َقَف .يِهنِم ِهْيَلإِ َرَقْفأ ِهِطْعأ : ُتْلُقَف ، اَم ةَّرَم يِناَطْعأ ىهتَح .يِهنِم
ِهْيَلإِ َرَقْفأ ِهِطْعأ : ُلوُقأف َءاَطَعْلا يِنيِطْعُي # ِ هاللّ إ ةسمخلا هجرخأ .[َكَسْفَن
ُهْع ِبْتُت َ ً ف اَم َو ،هْذُخَف ٍفا َرْشإ ً و ٍةَلأْسَم ِرْيغ ْنِم ِلاَمْلا اَذه ْنِم َكَءاَج اَمَف ،هِب
ْقَّدَصَت َو ُهْل َّوَمَتَف

هكرتاف ةفصلا هذهب نوكي امو يأ «َك َسْفَن ُهْعِبْتُت ً َف اَم َو» هلوقو.هيف .
ةبغرلاو ئشلا ىلا علطتلا «فارش“ا».يذمرتلا

4. (5176)- Abdullah İbnu Amr es-Sa'di'nin anlattığına göre, "hilafeti sırasında Hz. Ömer'ın yanına geldi. Hz. Ömer kendisine: "Bana haber verildiğine göre, sen Müslümanların işlerinden bir kısmını üzerine almışsın ve sana maaş verilince almaktan kaçınmışsın (doğru mu)?" diye sordu. Ben de: "Evet!" dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Bundan maksadın ne?" dedi. Ben de: "Benim atlarım var, kölelerim var (halim vaktim iyidir), hayır üzereyim. Ben maaşımın Müslümanlara sadaka olmasını istiyorum" dedim. Hz. Ömer: "Hayır! Böyle yapma! Çünkü (bir ara ben de senin gibi düşünmüş), senin arzu ettiğin şeyi arzu etmiştim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana ihsanda bulunuyordu. Ben de: "Bu parayı ona benden daha çok muhtaç olan birine ver!" diyordum. Hatta bir seferinde (aleyhissalâtu vesselâm)yine bana mal vermişti. Ben yine: "Bunu, onu benden daha çok muhtaç olan kimseye ver!" demiştim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onu al, kendi malın yap, sonra tasadduk et! Bu maldan, sen talep etmeden, bekler vaziyeti almadan, gelen olursa onu al. Böyle olmayana gönlünü bağlama!" buyurdular." [Buhârî, Ahkâm 17; Müslim, Zekat 111, (1045); Nesâî, Zekat 94, (5, 103).][644]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisten, ulema memur maaşları ve hediye almakla ilgili olarak pek çok ahkam çıkarmıştır. Mühimlerini kaydediyoruz: * Amme adına hizmet veren kimselerin hizmetlerine mukabil ücret almaları caizdir. Hadisteki "al!" emrini alimler vücub değil, nedb olarak anlamışlardır. Müstağni kimse ücret almayabilir. Ancak alıp, kendine mal ettikten sonra bağışlarsa bu efdaldir. Çünkü, kişi kendi zimmet ve tasarrufuna geçen mala karşı daha çok ilgi ve hırs duyar, eline geçmemiş olan mala karşı hırsı zayıftır. Öyle ise kendine mal ettikten sonra yapılan bağış, nefsin hissiyatını da kıracağından efdal kabul edilmiştir. Esasen Resulullah da bunu böyle takrir buyurmuştur.* Kalben muntazır olmadan, istemeden gelen malı almak, almamaktan hayırlıdır. Ulema, çoğunlukla büyüklerden bu suretle gelen malı almanın edeb olduğunu, reddetmenin edebe aykırı olduğunu söylemiştir. Nevevî, bu hususu şöyle özetler: "Kendisine mal bağışı yapılan bir kimsenin o malı kabul etmesinin hükmü nedir, vacib mi değil mi münakaşa edilmiştir. Sahih ve meşhur görüşe göre, "Sultan dışında kalanların ihsanını kabul etmek müstehabtır. Sultanın malı çoğunluğu itibariyle helal ise, onun kabulü mübahtır. Ekserisi haram ise kabul etmek de haramdır" demiştir...

Taberî'nin nakline göre bazı alimler, "Hediyeyi veren sultan veya salih veya fasık bir kimse olsun verilen şeyi kabul etmek mendubtur; yeter ki hediye, hediye vermesi caiz olan bir kimseden gelsin" demiştir. "Hediye vermesi caiz olan" kaydı, bir kısım kimselerin hediye vermesinin caiz olmadığını ifade eder. Nitekim memur, hizmet sunduğu insanlardan hediye alacak olursa bu rüşvet olur. Taberî, Ashab'tan hediye kabul edenlerden örnekler verir: "Hz. Ebu Hureyre, Hz. Aişe, Ebu'd-Derda, İbnu Ömer, İbnu Abbas, Hz. Ali radıyallahu anhüm ecmain. Keza tabiinden Alkame, Esved, Nehai, Hasan Basri, Şa'bi de hediye kabul edenlerdendir.

Bunların görüşleri üç noktada özetlenebilir:

1) Hediye vermesi caiz olan kimseden olmak şartıyla, kazancı helal yoldan olan kimsenin hediyesini reddetmek caiz olmaz.

2) Haramdan kazanıldığı malum olan kimsenin hediyesini kabul etmek haramdır. **3)** Nereden kazandığı belli olmayan kimselerin hediyeleri hakkında araştırma yapılmaz. Şunu da belirtelim ki, bazı alimler sadedinde olduğumuz hadisten, sultandan başkasının hediyesini kabul etmeye teşvik çıkarırken, bazıları sultanın hediyesini de kabule teşvik çıkarmıştır. İkrime'nin daha ileri gidip, "Biz hediyeyi yalnızca umeradan kabul ederiz" dediği rivayet edilmiştir. **2-** Alimler, malına haram karışan kimseden borç alma, davetine icabet etme gibi durumları da değerlendirmişlerdir. Bazıları bunu mekruh addederken, bazıları caiz görmüştür. Rivayete göre İbnu Mes'ud'a bir adam gelerek harama helale dikkat etmeyen, faiz yemekten bile çekinmeyen bir komşusunu mevzubahis ederek ondan ödünç para alıp alamayacağını, davetine icabet edip edemeyeceğini sorar. İbnu Mes'ud, ödünç alabileceğini, yemeğini yiyebileceğini söyledikten sonra, "Günahının kendine ait" olduğunu belirtir. Abdullah İbnu Ömer de soru üzerine faiz yiyen kimsenin yemeğini yemekte bir beis olmadığını söylemiştir. Mekhul ve Zührî de bu görüştedir.

İbrahim Nehai ve diğer bazıları da kazancına haram karışan kimsenin yemeğinin yenilmesini caiz bulmamışlardır. Takva yolunda gidenler ihtiyatı esas alarak, malına haram karışanların yemeğini yememişlerdir.

3- Hadisten çıkarılan bir diğer hükme göre, devlet başkanı, yardım hususunda en fakiri aramak mecburiyetinde 645 değildir. Maslahat gereği daha muhtacı varken, ihtiyacı az olana ihsanda bulunabilir.

*** İKTA'**

ذإ اَهِب اريِمأ ُةَيِواَعُم َناَك َو .َت ْوَم َرْضَح ْن ِم اض ْرأ ُهَعَطْقأ # ِ هاللّ َلوُس َر□
َّتنأ] : هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رْجُح نب ْلِئاو نع ـ1 □4144□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَهاهيإ ِهيِطْعأ ِهْيَلإ َبَتَكَف .َكاَذ .

1. (5177)- Vail İbnu Hucr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hadramevt'te bulunan bir araziyi ikta' etti. O sırada Hz. Muaviye orada emîr idi. Kendisine o araziyi bana vermesi için yazdı." [Ebu Davud, Harac 36, (3058, 3059); Tirmizî, Ahkam 39, (1381).] 646

AÇIKLAMA:

İkta', kesmek manasına gelen عطق kökünden gelir. Bir araziden bir parçayı kesmektir. Yani belli bir mevat arazinin ihya ve tasarruf hakkını, devlet reisinin muayyen bir kimseye tahsis etmesidir. Kadı İyaz'ın açıklamasında, ikta' edilen arazinin devlet arazisinden (malullah) olacağı bu tahsisin imar edilmek üzere temlik veya gelirinden belli bir müddet istifade etmesi için sınırlı bir tahsis olduğu belirtilir. İmam bu tahsisi ehil gördüğü ve dilediği kimseye yapar. Sadedinde olduğumuz rivayet, Hadramevt'teki bir arazinin Vail İbnu Hucr'a verildiğini ifade etmektedir. Arazinin verilmesi emrini Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yazılı olarak oradaki emîrine (ki Hz. Muaviye'dir) bildirir.

Başka rivayetlerde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tuz madeni, hurma bahçesi gibi başka şeyleri de ikta' kıldığını görmekteyiz. 647

عطقأ :#ِ هاللّ َلوُس َر ّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ههدج نع هيبأ نع يِن َزُمْلا ِف□ ْوَع نب و ُرمع نب هاللّدبع نب ريثك نعو ـ2 □4143ـ : ُهَل َبَتَك َو ،ٍم ِلْسُم هقَح ِهِطْعُي ْمَل َو ِسْدَق ْنِم ُع ْر ّزلا ُحَلْصَي ُثْيَح َو ،اَهي ِر ْوَغ َو اَهيِسْلَج ِةَهيِلَبَقْلا َنِداَعَم يهن َزُمْلا ِث ِراَحْلا َنْب َل ِّب داز.[اَهي ِر ْوَغ َو اَهيِسْلَج ِةَهيِلَبَقْلا َنِداَعُم ُهاَطْعأ ،ِث ِراَحْلا َنْب َل ِّب # ِ هاللّ ُلوُس َر ّدهمَحُم ىطعأ اَم اَذه ،ِمي ِح ّرلا ِنمْح هرلا ِ هاللّ ِمْسِب

بُصُّنلا َتاَذ َو] :ةياور يف□□

« سلَجلا».دواد وبأو كلام هجرخأ .[هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍبْعَك ُنْب ُّيَبُأ َبَتَك َو□□ .ٍمِلْسُم ّقَح ِهِطْعُي ْم َل َو ٍسْدُق ْنِم ُع ْر ّزلا ُحُلْصَي ُثْيَح َو هنأ دارأو ،ضر ُا نم طبهنا ام « ُر ْوَغلا»و.سلج ضر ُا نم عفترم لكل لاقيو ،دجن ضرأ يهو ،سلجلا ىلا بوسنم ميجلاب

اهروغو اهدجن ضر ُا كلت عيمج هعطقأ .

2. (5178)- Kesir İbnu Abdillah İbnu Amr İbni Avf el-Müzenî, babasından, o da ceddi (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Bilal İbnu Haris el-Müzenî'ye Kabaliyye madenlerini, yüksekte olanları ve alçakta olanlarıyla, (Necid'de bulunan) Kuds dağında ekine elverişli olan yerlerle birlikte ikta' kıldı.

Ancak ona hiçbir Müslümanın hakkını vermedi. (Bu ikta' beratını) ona şöyle yazdı: "Bismillahirrahmanirrahim. Bu Allah'ın Resulü Muhammed'in Bilal İbnu'l-Haris'e verdiği(nin beratı)dır. Ona, el-Kabaliyye mıntıkasının, alçak ve yüksek (yerlerinin) madenlerini vermiştir."

Bir rivayette şu ziyade var: "(Medine'ye dört beridlik mesafede yer alan Zatu'n-Nusub ve (Necd'de yer alan) Kuds mevkiinin ekime elverişli olan kısmını da verdi. Hiçbir Müslümanın hakkını vermedi. (Bu berat metnini Resulullah'ın emriyle, katibi) Übey İbnu Ka'b yazdı." [Ebu Davud, Harac 36, (3062, 3063); Muvatta, Zekat 8, (1, 248).]648

AÇIKLAMA:

Hadisin Muvatta'daki veçhinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bilal İbnu'l-Haris'e el-Kabaliyye madenlerini ikta' kıldı. Burası Fer' nahiyesindedir. Bu madenlerden, bugüne kadar sadece zekat alınmıştır."

Alçak yerlerin, yüksek yerlerin de ikta' edildiğini ifade eden kaydını, şarihler "arazinin her tarafını" manasında anlamışlardır.649

□4144□ 8ـ وعن ابن عمر رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْهما قال: [أقطَعَ رَ سوُلُ اللّه ِ # ألزُّ بَيْرَ رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْه حُضْرَ فَرَسِهِ. فأجْرَ ى فَرَسَه
حَتهِ قاَمَ. ثُمه رَ مَى بِسَوْطِهِ. فَقالَ: أعْطُوه ُ حَيْثُ بَلَغَ سَوْطُهُ]. أخرجه أبو داود.«حُضْرُ الفَرَ س » عدوه: # .

3. (5179)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zübeyr (radıyallahu anh)'e atının koştuğu yer(e kadar olan mesafeyi) ikta' kıldı. (Şöyle ki): "Zübeyr atı (mecali kesilip) duruncaya kadar koşturdu. At durunca Zübeyr kamçısını attı. (Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):) "Kamçısının ulaştığı yere kadar (o mıntıkayı) ona verin" emrettiler." [Ebu Davud, harac 36, (3072).] 650

□4134□ 5ـ وعن عُمَرْ و بن حُرَيْث رَ ضِ يَ اللّه ُ عَنْه قال:
[خَطَّ لِي رَ سوُلُ اللّه ِ # دَاراً بِالمَدِينَةِ بِقَوْسٍ، وَ قَالَ: أزِ يدُكَ أزِ يدُكَ؟].

أخرجه أبو داود .

4. (5180)- Amr İbnu Hureys (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'de yayını ile bir ev planı çizdi ve: "Sana daha da artırayım mı, artırayım mı?" diye sordu." [Ebu Davud, Harac 36 , (3060).] 651

* HACCAM'IN KESBİ

مهلَك َو .ِهِطْعُي ْمَل اتْحُس َناَك ْوَل َو ،ُه َرْجأ َماَّجَحْلا ىطْعأ َو :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َمَجَتْحِا] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نع ـ1 □4131ـ وأ موي لك يف
هيدؤي ناسنإ ىلع ررقي يذلا جارخلا «ُةبيرَّضلا».دواد وبأو ناخيهشلا هجرخأ .[
ِهِتَبي ِرَض ْنِم ُهْنَع َفَّفَخَف ُهَدهيَس

ةنس وأ رهش .

1. (5181)- İbnu Abbas (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacamat oldu ve haccama ücretini verdi. Eğer bu (hacamat ücreti) haram olsaydı vermezdi. Ayrıca efendisine konuştu, o da vergisini hafifletti." [Buharî, İcare 18, Büyû' 39, Tıbb 9; Müslim, Müsakat 66 (1202); Ebu Davud, Büyû 39, (3423).]652

AÇIKLAMA:

1- Kan alma işini yapan kimse, bu hizmetine mukabil ücret alabilir mi, alamaz mı? bu mesele ulema arasında ihtilaf edilmiştir. Sadedinde olduğumuz hadise göre, ücret almada bir beis yoktur. Olsaydı Resulullah kan aldırdığı zata ücret ödemezdi.

Bu meselenin münakaşa edilmiş olması, konu üzerinde yasak ifade eden rivayetlerin de varlığından ileri gelir. Cumhur, bu meselede ruhsat ifade eden rivayetleri esas almıştır. Dolayısıyla hadisten tedavi maksadıyla kan aldırmanın caiz, bu hizmeti îfa eden doktora da ücret vermenin mübah olduğu hükmü çıkarılmıştır. **2-** Hadis ayrıca kölenin efendisine günlük veya aylık veya yıllık bir vergi ödemek suretiyle serbest çalışabileceğini de göstermektedir.653

ْكلا َو ،ءاَمْلا :ٍثَث يف ُءاَك َرُش َنوُمِلْسُمْلا # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق #□ “□□
هيبهنلا باحصأ نم نيرجاهملا نم ٍلجر نعو ـ2 □4132□

دواد وبأ هجرخأ .[ِراهنلا َو .

---

648 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/514. 649 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/514.

2. (5182)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhacir ashabından bir adamın anlattığına göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:

"Müslümanlar üç şeyde ortaktırlar: Su, ot ve ateş." [Ebu Davud, Büyû 62, (3477).]654

AÇIKLAMA:

Hattâbi hadisi şöyle açıklar: "Arzın mevat (işlenmemiş) kısmında biten ot, kimseye ait değildir. Herkes orada hayvanını otlatabilir. Öyle yerleri kimse sahiplenip, başkasına yasak koyamaz. Ancak bir kimsenin mülkünde olan bir arazinin otu ise, o kimseye aittir. Onun izni olmadan üstünde başkası tasarrufta bulunamaz. Ateşe iştirakten murad, lamba yakma ve aydınlanma talebinde, istek yerine getirilir, mani olunamaz demektir. Aksi takdirde ateş isteyene ateşinden verme şeklinde bir iştirak mecburiyeti mevcut değildir. Çünkü bu hal eksiltmek hasıl eder. Öyleyse ateş sahibi ateşinden vermeyebilir.

Su hakkında da hüküm böyledir. Emekle, masrafla temin edilen su istisna edilerek, nehir suyu gibi tabiatta kendiliğinden mevcut olan su, herkesin müşterek malıdır, istifade edilebilir" denmiştir. Mamafih bazı alimler, hadisi, ıtlakı üzere anlamayı esas alıp: "Bu üç şeyde kesin mülkiyet olamaz, satışları caiz değildir" demiştir. Ancak fukaha arasında meşhur görüşe göre, müşterek ottan murad hiç kimseye ait olmayan mübah ottur, sudan murad da yağmur, göze ve kimseye ait olmayan nehir suyudur. Ateşten murad da, mübah odunlardan elde edilip yakılmak suretiyle elde edilen ateştir. Değilse, kişi kabına aldığı suyu satabilir, diğerleri için de hüküm böyledir. 655

لاَق . ُهَل َوُهَف ٌمِلْسُم ِهْيَلاِ ْقِبْسَي ْمَلاَم َقَبَس ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□ :
ْهَنَع ُ هاللّ َي ِض َر ْس هرَضُم نب ِرمسأ نعو ـ8 □4138□

دواد وبأ هجرخأ .[َن ْوَّطاَخَتَي َن ْوَداعَتَي ُساهنلا َج َرَخَف .

3. (5183)- Esmer İbnu Mudarris (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir Müslümanın henüz ulaşmadığı (ot, odun, su, gibi) bir şeye önce ulaşan kimse ona sahip olur." Bunun üzerine halk çıkıp, (mübah şeyleri sahiplenmek maksadıyla) birbirleriyle hızlıca işaretleme yarışına girdiler." [Ebu Davud, İmaret 36, (3071).] 656

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), herkese mübah olan emvale sahiplenmenin kaidesini koymuştur. "Kim önce ulaşırsa onundur." Söz gelimi birinin ele geçirdiği bir mübah maddeye bir başkası gelip "bunda benim de hissem var" diyemeyecektir. Rivayetin Ebu Davud'daki aslından anlaşılacağı üzere, Aleyhissalâtu vesselâm, bu beyanı, bir sefer sırasında yapmıştır. Beyan üzerine herkes işe yarayan mübah şey(ler) üzerine işaret koyma yarışına girerler.

Hadiste geçen يتخَاَطوَّْن (işaret koyma yarışı) kelimesi خط (hatt) kökünden gelir. Dilimize de girdiği üzere, "hatt", çizgi yazı manasına gelmektedir. Kelimeden anlaşılacağı üzere çizgiler atarak işaretleme yarışı mevzubahistir.

2- Hadiste işaretlenen şeylerin ne olduğu sarih değildir. Hâdise bir sefer sırasında cereyan ettiğine göre, o şartlarda işe yarayacak mübah eşyalar olmalıdır. Bunlar arasında boş arazi bile bulunabilir. Nitekim daha önce (105-106. hadisler) geçtiği üzere, mevat araziyi kim önce ihya ederse ona sahip olur. 657

ÜÇÜNCÜ FASIL

MEKRUH KAZANÇLAR

هجرخأ .[ِنِهاَكْلا ِنا َوْلُح َو ،هيِغَبْلا ِرْهَم َو ،بْلَكْلا ِنَمَث نَع # ِ هاللّ ُلوُس َر يهَن]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم يبأ نع ـ1 □4135□

هنع هنولأسي امع مهربخيل ةيدهلا نم ىطعي ام « نهاَكْلا ُنا َوْلُح»و.اهرجأ .
اهرهمو ،ةينازلا « ُّيِغَبلا».ةتسلا

1. (5184)- Ebu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpeğin semenini, fahişenin mehrini ve kahinin ücretini yasakladı." [Buharî, Büyû 113, İcare 20, Talak 51, Tıb 46; Müslim, Müsakat 39, 1567; Muvatta, Büyû 68, (2, 656); Tirmizî, Büyû 46, (1276); Nesâî, Büyû 91, (7, 309); Ebu Davud, Büyû 68, (4381).] [658]

[654] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/516.

AÇIKLAMA:

Bu rivayet birkısım kazanç yollarını yasaklamaktadır: **1)** Köpeğin semeni. Semen; herhangi bir ticarî eşyaya biçilen fiyata mukabil ödenen paradır, fiyat da diyebiliriz. Köpeğin satışına cevaz veren başka rivayetler de bulunduğu için, fukaha bu meselede ihtilaf etmiştir. Hanefiler umumiyetle cevazına hükmederken, diğer mezhepler birkısım sıkı kayıtlarla tecviz ve tahrim ederler. Köpeğin alınıp satılması bahsini az ileride biraz açacağız.

2) Fahişe mehri demek, zina mukabilinde alınan ücret demektir. Zina dinimizde zaten haramdır. Bunu bir ticaret vasıtası yapmanın meşru olmayacağı açık ise de, Aleyhissalâtu vesselâm te'kiden, fuhuş mukabili alınacak paranın haram olduğunu muhtelif beyanlarda tekrar etmiştir. İslam uleması fuhuş mukabilinde alınacak paranın haramlığı hususunda ihtilaf etmez. Bu hadis, bir bakıma umumhane çalıştıranlara, bu çeşit işlere alet ve vasıta olanlara da kazançlarının mahiyeti hususunda ışık tutmaktadır.

3) Hadis, üçüncü olarak kahine verilecek ücrete temas etmekte, bunu da fahişelik mukabili alınan paraya denk tutmaktadır. Kehanet ve kahine müracaat haram edildiğine göre, bu maksadla verilen ve alınan ücretin de haram olacağı açıktır. Bu sebeple ulema bu meselede ihtilaf etmemiş, elbirlik haram demiştir. 659

نَعَل َو ،هيِغَبْلا ِبْسَك َو ،بْلَكْلا ِنَمَث َو ،ِمهدلا ِنَمَث ْنَع # ِ هالّل ُلوُس َر يهَن[:لاق□
هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ُةَفْيَحُج يبأ نعو ـ2 □ 4134ـ عضوم وشحو ةرب“اب دلجلا
زيرغت :«ُمْش َولا».يراخبلا هجرخأ .] َني ِرِهوَصُمْلاو ُهَلِكوُم َو ،اَب ِهرلا َلِكآ َو
،َةَمِش ْوَتْسُمْلا َو َةَمِشا َوْلا

اهبلطب كلذ اهب لعفي يتلا ةمشاولاو، ةلين وا لحكب زرغلا .

2. (5185)- Ebu Cuheyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kan mukabilinde alınan semenden, köpek semeninden, fuhuş kazancından men etti. Dövme yapanı, dövme yaptıranı, faiz yiyeni, faiz yedireni ve musavvirleri lanetledi." [Buhârî, Büyû 113, 25, Talak Libas 86, 96; Ebu Davud, Büyû 65, (3483).] 660

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, önceki hadiste geçenlere bazı ziyadeler yapılmıştır.

1) Kan semeni: İbnu Hacer, bundan maksadın ne olduğu hususunda ihtilaf edildiğini belirtir. Bazı alimler "Hacamat yapana verilen ücret" demiştir. Bazıları da, "Zahiri üzeredir. Yani kan'a verilen fiyattır" demiştir. Zahiri esas alınınca, tıpkı meytenin (leşin), domuzun alışverişi haram olduğu gibi, "kan"ın alışverişi de haramdır. Bu hususta ulema icma etmiştir. İnsanın hiçbir uzvu ticaret metaı olamaz, alınıp satılamaz. Bağış, satış demek değildir.

2) Dövme yapan ve yaptıranın tel'ini. Dövme, iğne ile deri altında yara açıp, o yaraya kına ve benzeri madde koyarak sabit bir renk elde etme ameliyesidir. Dinimiz, insanın tabii yaratılışını gereksiz yere bozan müdahaleleri tecviz etmez. Bu sebeple dövme yasaklanmıştır.

3) Faiz, Kur'an-ı Kerim'in üzerinde ısrarla durduğu belli başlı haramlardan biridir. Almak, vermek faiz akdine katiplik, şahitlik yapmak vs. hepsi haramdır. Faizle ilgili açıklamalar ticaretle ilgili bölümde geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz (1. cilt, s. 523 ve devamı).

4) Musavvirlerle ilgili açıklamalar daha önce mükerreren geçmiştir, tekrar etmeyeceğiz (mesela en son 5121 numaralı hadisin şerhinde de yer verildi). 661

وبأ دازو.دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[ِءاَم“ا ِبْسَك ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر يهَن] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ8 □4134□

وُه َنْيأ ْنِم َمَلْعَي يهتَح] :جيدخ نب عفار نع ،ربخأ ةياور يف دواد□] .

3. (5186)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cariyenin kesbini nehyetti." [Buharî, İcare 20, Talak 51; Ebu Davud, Büyû 40, (3425).] Ebu Davud, Râfî İbnu Hadiç'ten yaptığı rivayette şu ziyadeyi kaydeder: "..Kazancın nereden olduğunu bilinceye kadar..."662

AÇIKLAMA:

Hadis, "cariyenin kesbi" derken, köle kadının kazanç için çalışmasını kasdediyor gibidir. Ancak ulema, ibarenin bu manaya gelmediğini belirtir. Öyle ise hadis: "Cariyenin zina yoluyla kazancını" yasaklamaktadır. Hattâbî, cariyenin normal ve temiz işlerde çalışarak para kazanmasının meşruiyetini açıklama sadedinde der ki: "Medine ve Mekke ahalisinin hizmetlerini görmek üzere birtakım cariyeler vardı. Efendileri bunlara (aylık veya yıllık) vergiler takdir ederdi. Bu cariyeler hamur yoğurup ekmek yaparlar, tarla sularlar ve diğer sanatları icra ederler, kazandıkları paradan efendilerine vergilerini öderlerdi. Onlar bu borçluluk hali içinde iş hayatına böylesine girince, onların hepsinin olmasa bile bir kısmının fücura düşeceğinden ve sefahetle para kazanmaya tevessül edeceklerinden korkulurdu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm onların kesbinden sarf-ı nazar edilmesini emir buyurdular. Cariyelerin bilhassa belli bir işleri olmaması halinde çalıştırılmaları daha mekruh ve yasak daha şiddetlidir." Hattâbî'nin temas ettiği son kayıt, Ebu Davud'dan kaydedilen ziyadeye binaendir. Zira "cariyenin belli bir işi olmadığı halde, para getirip vergisini ödemesi, bunu nereden kazandığı hususunda ciddi bir kaygı sebebidir: Zinadan kazanmış olmaya?" diye. Bu hususu, Ebu Davud'un Rifâa İbnu Râfi'den kaydettiği şu hadis daha da tavzih eder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cariyenin eliyle olmayan kesbini yasakladı. Elle yapacağı eğirme, yün ditme gibi olanları yapabilir." Her şeye rağmen bazı alimlerin şöyle dediğini de kaydetmek isteriz: "Yasaktan murad, cariyenin her çeşit amelidir. Bu yasak sedd-i zerayi (kötülük kapısını kapama) nevindendir. Çünkü, cariye çalışmaya mecbur edildiği takdirde ferci ile kazanmayacağından emin olunamaz. Öyleyse nehyin manası, cariyeye, hergün ödeyeceği muayyen bir haraç koymayı yasaklamaktadır." 663

ةَم‘ا او ُفلَكُت ًَو اوُق َرس َبْسَكْلا ُمهوُمُتْفَّلَك ىتَم ْمُكَّنِإف ، َبْسَكْلا َناَيْب ِهصلا□
اوُفِهلَكُت َ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر نامثع نعو ـ5 □4134ـ .[اَهْنِم َباَط اَمِب
ِمِعاَطَمْلا َنِم ْمُكيَلَع َو ُ، هاللّ ُمُكَّفَعأ اَذإِ اوُّفِع َو ،اَه ِج ْرَفِب َتْبَسَك اَهوُمُتْفَّلَك ىتَم
ْمُكَّنِإَف ، َبْسَكْلا ِةَعْنَّصلا ِتاَذ َرْيَغ

كلام هجرخأ .

4. (5187)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Çocukları kesbe mecbur etmeyin. Siz onları kesbe mecbur ettiğiniz zaman hırsızlık yaparlar. San'at sahibi olmayan cariyeleri de kesbe zorlamayın. Zira siz onları kesbe zorladığınız takdirde ferçleriyle kazanırlar. Onların getireceği paraya karşı istiğna gösterin ki, Allah da sizi müstağni kılsın. Size temiz olan yiyecekler yaraşır." [Muvatta, İsti'zan 42, (2, 981).]664

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Hz. Osman, bir önceki hadiste, cariyelerin kazanca zorlanması ile ilgili olarak gelen Nebevî irşadatın bir nevi gerekçesini belirtmekte, ayrıca çocukların kazanca zorlanmamasını da istemektedir. Çocukların çalıştırılması meselesi teferruat isteyen bir konudur. Bu meseleyi müteakiben ayrıca kaydedeceğiz. Ancak, hadiste gelen yasağı izah sadedinde şu kadarını özetle belirtmemiz gerekmektedir: Çocukların çalıştırılmalarının birçok yönden mahzuru var. Herşeyden önce alması gereken temel formasyondan geri kalır. Çünkü İslam, çocukluk dönemini hayata hazırlık, büluğdan sonra üzerine terettüp edecek mesuliyetlerle ilgili zaruri bilgi ve becerileri kazanma dönemi olarak belirlemiş, bu maksatla onu herçeşit mesuliyetin dışında tutmuş, nafakasını ebeveyn, yoksa yakınları, yoksa cemiyet ve devlet üzerine vecibe kılmıştır. Hayatî formasyonları almak gibi ciddi meşguliyetler dururken çalışmak da niye? Başka meşguliyetler ne arar? Çocuk, çalıştırılacak olursa, bünyesinin üstüne çıkan ağır işlere de zorlanabilir. Bu ise, onun sıhhatli gelişmesine sed çekebilir, birkısım marazî haller hasıl edebilir. Ayrıca iş çevresinde yaşıtlarının dışında bir kısım kötü huylar, zararlı alışkanlıklar kazanabilir. Hz. Osman, bu mahzurlardan herkesçe kolay bir şekilde anlaşılabilecek olanı nazara veriyor: Hırsızlık...665

ÇOCUKLARIN ÇALIŞTIRILMA VE İSTİHDAMLARI MESELESİ

Çocuk terbiyesinde ehemmiyetli bir yer tutması haysiyetiyle, bu mevzuya giren bir tahlili aynen iktibas ediyoruz: [666]

ÇOCUGUN İSTİHDAMI

Fransa ilk defa 1874 tarihinde, seyyar mesleklerde istihdam edilen çocukların himayesi ile alâkalı çıkarılan bir kanunda 16 yaşından küçük çocukların ip cambazlığı, soytarılık, şarlatanlık, havyan teşhiri gibi "tehlikeli" işlerde çalıştırılmasını yasaklamış ise de, çocuğun çalıştırılması meselesinin daha etraflı olarak beynelmilel bir mahiyette 1919 yılında ele alındığına şahit olmaktayız. Bu tarihte, iş meselelerini tanzim etmek maksadıyla yapılan "Washington İş Konferansı"nda "14 yaşından küçük çocukların işe alınmaması, 15 yaşından küçük olanların geceleyin sınaî müesseselerde çalıştırılmaması reşit ve baliğ olanların (14-18 yaş arasındakiler) haftada 48 saatten fazla çalıştırılmamaları" gibi kararlar alınır.

Ancak şunu hemen kaydedelim ki, bu konferansın toplanmasına, çocukları korumaya matuf insanî duygulardan ziyade, iktisadî endişeler amil olmuştur. Zira o zamana kadar, küçük çocuklarla kadınlar, erkeklere nazaran daha az yevmiye ile daha çok çalıştırılmakta idi. Bu durum istihsalde maliyeti çokça düşürüyor ve rekabet imkanlarını azaltıyordu. Devletler arası ticarî münasebetlerin artması nisbetinde bu meselenin ehemmiyeti de artmıştı. Devletle fert arasındaki iş münasebetlerini tanzim eden iç hukuk, devletler arası bazı ihtilaflara yol açmakta idi. Milletlerin bu meselede karşılıklı olarak anlaşmaları zaruri idi. İşte kaynağında sadece iktisadî endişe yatan bu zaruret, sözkonusu konferansı ortaya çıkardı ve çocukların lehine olan -sonradan Türkiye'nin de katıldığı- bazı kararların alınmasına müncer oldu.

İstihdam meselesinde de, çocuğu himaye işini ele almada, öncülüğü İslamiyet yapar. İslam'ın büluğ çağına kadar, çocuğa tanıdığı temel haklardan biri "yeme, giyme ve mesken" ihtiyaçlarını içine alan "nafaka"dır. Binaenaleyh, büluğ yaşına kadar, çocuk kimsesiz bile olsa, "nafaka" meselesinin halli için çalışmak durumunda ve mecburiyetinde değildir. Çocuk bu devre içerisinde hayata hazırlanma çalışmalarına tabi tutulmalıdır; hayatî, dinî, ahlakî, meslekî bilgiler, alışkanlık ve maharetler kazanma faaliyetleri. Biz bu faaliyetlere daha önce, günümüzün tabiriyle "temel eğitim" faaliyetleri demiştik.

Çocuğun büluğ çağından önce, "hayata hazırlayıcı" faaliyetler dışında, gerek baba ve gerekse velisi tarafından istihdam ve istismar edilmesini önlemek için İslam hukukçuları Kur'an ve sünnetin nasslarından çok vazıh prensipler çıkarıp, kesin kayıtlar koyarlar. Şöyle ki: **1)** Evladın malı, babaya "kişinin en temiz malı, kazandığı maldır, veledi de kendi kazancındandır" hadis-i şerifi ile helal kılınmışsa da, fakihler bu hükmü, "insan için kendi çalıştığından başkası yoktur" ayetine dayanarak "evladın büluğdan sonraki malı" ile kayıtlamışlardır. Estrûşenî'nin "bütün meşayihin müşterek görüşleri" olarak sunduğu umumi prensibe göre, "çocuğun büluğdan önceki hasenatı (malı, kazancı vs.) sadece çocuk içindir, ebeveyninin hakkı yoktur" kaydı bulunmaktadır.

2- Baba veya dede veya bunların tayin edeceği vasilerin, çocuk üzerinde karşılıksız istihdam (hizmetlenme) hakkı vardır. Fakat, bu istihdam "tehzib veya riyazet" yani yetiştirici, terbiye edici, hayata hazırlayıcı mahiyette olmalıdır. Çocuğun yetişmesine katkısı olmayan sırf velinin menfaatine olan istihdam caiz değildir. Karşılıksız istihdam caiz olunca, ücretli istihdamın da evleviyetle mümkün olacağı fikrinden hareketle "baba veya dede veya hakim tarafından çocuğun ücretle herhangi bir işe verilebileceği" kabul edilmiştir. **3-** Çocuğun çalışmasından elde edilecek ücret, çocuğun şahsî malıdır. Çocuğun malı ise, normal şartlarda sadece kendi ihtiyaçları için harcanabilir. Anne veya baba, çocuk için harcadıktan sonra artanı, büluğa erdikten sonra çocuğa teslim etmek üzere, diğer malları meyanında biriktirirler. Şayet baba, mübezzir (müsrif) ise, hakim bunu da elinden alır. Çocuğun malından babanın (veya annenin) istifadesi sıkı kayıtlara bağlanmıştır. Çocuğun istismarının hukukî ve vicdanî yollardan nasıl önlendiğini anlayabilmek için bu kayıtları da belirtmemizde zaruret var.

Baba çocuğun malına muhtaç ise, bakılır:

a) Eğer baba, bu sırada meskun bir mahalde ise ve fakirliği sebebiyle bu ihtiyaç hasıl oldu ise o maldan yer. **b)** Eğer çölde ise ve aslında zengin olmakla beraber, yanında yiyecek bir şeyin yokluğu sebebiyle ihtiyaç hasıl oldu ise, değerini ödemek kaydıyla yer.

Büluğa ermemiş çocuğun malı anne veya babanın malına karışmış bile olsa, müşterek kullanımlarda anne veya baba, istifadede kendi hisselerini tecavüz edemezler, aksi halde haram işlemiş olurlar. Bu söylediklerimizi vuzuha kavuşturan bir fetvada aynen şöyle denir: "Bir çocuk mal kazanır ve bunu annesine verirse, annenin bunu, çocuk için infak ederken çocukla birlikte bir iki lokmayı aşmamak kaydıyla bundan yemesi caizdir. Anne aciz ise, çocuk da her ikisinin nafakasını karşılayacak şekilde çalışmaya muktedir ise, annenin bu durumda çocuğun malında hakkı vardır, ondan yiyebilir. Eğer anne çocuğun malına muhtaç değil ise ve kendi malı çocuğun malı ile karışmış ise, bu şekilde satın alınan yiyecek maddesinin, kendi hissesi nisbetinde yiyebilir, fazla yiyecek olursa caiz değildir, yetim malı yemiş olur." Bir başka fetvada "evi veya malı olduğu halde kira ödemeden çocuğun evinde oturan kadının da günahkâr olacağı" belirtilir.

Çocuğu çalıştırma meselesinde hassasiyeti ileri götüren "bazıları"nın daha enteresan görüşleri var. Bunlardan biri aynen şöyle: Baba veya anne küçük çocuğuna havuzdan eve su taşıması için emrederek eline bir kap verse, o çocuk da getirse, bazıları kaptaki suyun "çocuğun mülkü" durumuna geçtiğini ve zaruret olmadıkça bu sudan içmenin babaya helal olmadığını, zira (hava, su, kırda biten ot ve ağaç gibi kimsenin mülkiyetinde olmayıp, herkesin istifade edebileceği ve ıstılahta) a'yanu'lmübaha denen eşyada çocuğun istihdamı batıldır. **4-** Çocuk büluğa erince, babası onu, istihdam etse veya gelirini ailenin nafakasını harcamak üzere ücretli olarak iş verse, bu baba için mübah olur.

Çocuğu Kimler İşe Verebilir?

Çocuk üzerinde istihdam hakkı olmayanlar, onu ücretli olarak bir işe de koyamazlar. "Yetiştirici" işlerde ücretle işe koyma hakları da mevcut değildir. Çocuğun hidanesi bu çeşit velilerin yanında ise, temyiz yaşından sonra terbiyelerinin tam olabilmesi için, istihdama velayetleri olan baba veya sair velilerine iadeleri gerekir. Ancak bunlardan hiçbiri yoksa, anne tarafından "mahrem" bir akraba -velayetü'lhacr kendisine verilmiş olma halinde- çocuğu "yetiştirici" olan bir işe verebilir ve ücretini çocuk için kullanmak veya muhafaza etmek gayesiyle alabilir. Estrûşenî der ki: "Baba, dede ve bunların tayin edeceği vasiden başka hiç kimse çouğun malını tasarruf hakkına sahip değildir. Öyle ki, bunlar dışında çocuğun velayetü'lhacrini elinde tutan bir kimse, çocuğa mal bağışlanacak olsa, çocuk namına kabul eder, fakat söylediğimiz sebepten dolayı, bundan çocuk için harcayamaz. Sadece İmam-ı Muhammed, te'hirinde çocuğa zarar gelecek ise, vasinin zaruret miktarınca harcamasını istihsan eder. Baba, dede ve bunların tayin edeceği vasiler, çocuğun köle, hayvan, akar ve sair emvalini kiraya verebilecekleri halde; çocuğun hacrini elinde tutan diğer vasiler kiraya veremezler. Zira onların, çocuğun malı üzerinde tasarruf hakları yoktur."

Çocuğun malını tasarruf hususunda konulan bu kayıtlar, çocuğun menfaatini korumak, onun istismarını önlemek gibi âli gayeler güder.

Ganimetten Hak Verilmez

Çocuğu koruyucu prensiplerden biri de büluğdan önce askere alınmamaları, harplere iştirak ettirilmeleridir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocukların harbe katılmalarını kesinlikle yasaklar. Hatta rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, ordu yola çıktıktan bir müddet sonra askerleri teker teker kontrol ve teftiş ederek, büluğa ermeyen çocuk karışmış ise geri çevirdiğini belirtir. Elde edilecek ganimet sebebiyle, birçoklarınca iktisadî yönden de cazip bir ameliye olan askerî seferlere ve savaşlara çocukların bu endişe ile velileri tarafından sevkini tamamen önlemek gayesine de matuf olmak üzere, çocuklara ganimetten pay ayrılması da kesinlikle yasaklanmıştır.

Hülasa etmek gerekirse, yukarıda belirtmeye çalıştığımız hususlar (yani, çocuğun malının anne ve babaya haram olması, çalıştığı takdirde elde edilen ücretin sadece kendisi için harcanabilmesi, istihdam hakkının -yetiştirici işlerde olmak kaydıyla- çocuğa en ziyade şefkat duyma durumunda olan ve onun yetişme mesuliyeti uhdesinde bulunan baba, dede veya bunların tayin edeceği veliye ait olması, baba, dede veya velinin de sadece yetiştirici işlerde ücretsiz istihdama hak sahibi kılınmaları ve onlara su, ot, odun gibi istifadesi herkese helal (ayan-ı mübaha) şeylerin celbinde istihdamlarının batıl addedilmeleri, harp ganimetinden çocuğa hisse ayrılmaması) çocuğun hayata hazırlanma devresi olan büluğ öncesi devrede onun bu gayeye matuf olmayan meşguliyetlerle istismar edilmesinden koruyarak, hayata hazırlanmasını, bir meslek öğrenmesini, tahsil yapmasını garantilemeyi gaye edinir. Nitekim meslek öğretimi bütün İslam mezheplerinin ittifakiyle veli ve devlet üzerine dinî bir vecibe kılınmıştır.[667]

BİR PADİŞAH FERMANI

Dinimizin çocuklar için getirdiği, bülûğdan önce temel formasyonu alma hakkının ihlal edildiği devirler olmuştur. Ancak, bundan sorumlu olan devlet başkanı duruma müdahale etmiştir. Bunun en güzel örneğini 1825 yılında II. Mahmud'un bütün vilayet, sancak ve kazalara ta'mim ettiği bir ferman teşkil eder. O, bu fermanda 5-6 yaşındaki çocukların "mektepten alınarak çıraklığa verilmesini" yasaklar. Şöyle der:" Dinî vecibeleri öğretmek ve seçeceği mesleğin bilgilerine sahip kılmak, babaların evlatlarına karşı ilk vazifesidir. Ne yazık ki, bir zamandan beri birçok ana ve baba bu temel vazifeyi unutarak çocuklarını daha beş-altı yaşında, kazanç hırsı ile zanaat sahiplerinin yanına çırak veriyorlar veya başıboş bırakıyorlar. Çocukluk çağında cahil kalanlar ise, ergenlik çağlarında hem kendileri için, hem de memleket için dert oluyorlar. Bu, iki dünyada cezayı mucib bir ihmaldir.

Sizlere emir ve irade ediyorum ki, bu ferman elinize değdiği anda, bölgenizde altı yaşını bitirmiş ne kadar çocuk varsa bunları tesbit ediniz, mevcut mahalle mektepleri yetmiyorsa bina ve hoca bularak mektepsiz çocuk bırakmayınız. Mektep çağında olduğu halde bu çocukları yanlarına alıp çalıştıranların şiddetle cezalandırılacaklarını ilan ediniz. Anasız ve babasız olanlarla, okumaya gücü olmayanların tahsilini, devletimin temin edeceğini ilan ediniz."

Bu ferman, 1854'te Abdülmecid, 1873'de Abdilaziz tarafından tekrarlanır. Ferman, temel eğitim meselesinde İslam'ın görüşünü ifade ettiği gibi, 19. asırda bunun aksamış olduğunu, çocuğun maddî kaygılarla istismar edildiğini de gösterir. 668

ن ِم ُلكأَي ِرْكَب وُبأ َناَك َو ،َجا َرْخلا ُهَل ُج هرَخُي ُم ًغ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْكَب□
ِبب ًَناَك] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ4 □4133ـ ،ةهيِلِهاَجْلا يف
ٍناَسْن“ ُتْنَّهَكَت ُتْنُك :َلاَق ؟َوُه اَم :لاَقف ؟اَذه اَم ي ِرْدَت :ُمُغْلا ُه َل َلاَقف .ٍرْكَب
وُبأ ُهْنِم َلَكأف ٍءْشَب ام ْوَي َءاَجف ،ه ِجا َرَخ

لُك َءاَقف ِهيف ي ف ُهَدَي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْكَب وُبأ َلَخْدأف .ُهْنم َتْلَكأ□□
ِيذهلا اَذه َكِلذِب يِناَطْعأف ِينَيِقَلف ُهُتْعَدَخ يهنأ اِه َةَناَهَكْلا ُنِسْحُأ اَم َو

. ٍءْشَ يف ِهِنْطَب .[يراخبلا هجرخأ

5. (5188)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'in bir kölesi vardı. Bu köle çalışıp kendisine belli bir haraç ödüyordu. Hz. Ebu Bekr onun kazancından yiyordu. Bir gün yine bir şeyler getirdi. Ebu Bekr (radıyallahu anh) bundan da yedi. Ancak kölesi: "Bu yediğin nedir, biliyor musun?" dedi. Hz. Ebu Bekir: "Neymiş o?" deyince köle açıkladı:

"Ben cahiliye devrinde kâhinlik yapardım. Aslında bu işin ehli de değildim. Bu sebeple (kafadan atıp bir) adam aldatmıştım. (Bugün yolda) bana rastladı ve (kâhinliğimden kalma eski) bir borcunu ödedi. Yediğiniz işte bu idi!"

Bunun üzerine Ebu Bekr elini boğazına atıp, midesinde her ne varsa kusup çıkardı." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar, 26.]669

AÇIKLAMA:

Haraç: Burada kölenin, efendisine, kazancından vermeyi vaadettiği vergidir. Bu, köle ile efendi arasında karşılıklı olarak tesbit edilen bir miktardır. Günlük, haftalık veya aylık gibi muayyen periyodlara göre ödenirdi. Rivayetin bir başka veçhinde, Hz. Ebu Bekr'in her gün, bunu neden nasıl kazandığını sorduktan sonra yediği; bir gün, gece vakti ödemeyi yaptığı, bu defasında sormadan yiyip, bilahare sorunca, yukarıda kaydedilen cevabı 670 aldığı, bunun üzerine kustuğu, vs. belirtilmiştir.

*** KÖPEGİN SEMENİ**

[هَّفَك ‘ ْماَف ِبْلَكْلا َنَمَث ُبُلْطَي َءاَج ْنإ َو ،ِبْلَكْلا ِنَمَث ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىَهَن
4134 1ـ نع نبا ساهبع ٍر َض ِي َ هاللّ ُ امهْنَع لاق:

يئاسنلاو ،هل ظفللاو ،دواد وبأ هجرخأ .[ابا َرُت .

1. (5189)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpeğin semeninden nehiy buyurdular. Eğer (sahibi, öldürülen) köpeğin semenini istemeye gelirse, avucunu toprakla doldurun." [Ebu Davud, Büyû 68, (3482); Nesaî, Büyû 91, (7, 309).]

Metin Ebu Davud'a aittir.671

يذمرتلا هجرخأ .[ٍدْيَص َبْلَك ًّإ ِبْلَكْلا ِنَمَث ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] : لاق هْنَع ُ .
هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 4144

2. (5190)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), av köpeği hariç, köpeğin semenini yasakladı." [Tirmizî, Büyû 50, (1281).] 672

AÇIKLAMA:

1- "Avucun toprak doldurulması"ndan murad; haybet ve hüsrandır, boş dönmek, mahrum kalmaktır. **2-** İbnu Hacer, köpek satışıyla ilgili hadisi tahlil ederken, mevzu üzerindeki ihtilaflı fikirleri, delilleriyle birlikte tahlil eder. Teferruata fazla girmeden bazı iktibasları kaydedeceğiz: "Hadisin zahiri köpeğin satışını haram kılmaktadır. Bu hüküm, avcılık öğretilen ve öğretilmeyen beslenmesi caiz olan ve olmayan her çeşit köpeğe şamildir. Bu görüşü esas alan nazarında, köpeğin telef edilmesi (mesela kazaen öldürülmesi) halinde, telef edene köpeğin değerini ödemek gerekmez." Cumhur böyle hükmetmiştir. İmam Malik: "Satılması caiz değildir. Ancak telef edene kıymetini tazmin gerekir" demiştir. Ondan cumhurun görüşü de rivayet edilmiştir. Keza Malik'ten, tıpkı Ebu Hanife gibi: "Satışı caizdir, telef edene de tazmin gerekir" dediği dahi rivayet edilmiştir.

Atâ ve Nehai: "Sadece av köpeğinin satışı caiz" demiştir.

Şafiî'nin nezdinde köpek satışının haram addedilişinin illeti, onun mutlak necis olmasındandır. Muallem olsa da olmasa da, köpeği necis addetmeyenler nezdinde satışının yasak oluş sebebi, köpek edinme hususunda gelen yasakla, öldürülmesi hususunda gelen emirdir.."

İbnu Hacer, imamları farklı fetvalara sevkeden farklı rivayetlerden bir kısmını kaydettikten sonra açıklamasına devam eder: "Kurtubî der ki: "İmam Malik'in mezhebinde meşhur olan; köpek edinmenin cevazı, satışının mekruh oluşudur, dolayısıyla satış vaki oldu ise, akid feshedilmez. Sanki, köpek onun nazarında necis olmayıp tahir olduğu için, caiz olan faideleri sebebiyle beslenmesine izin vermiş ve hükmünü diğer satış maddelerinin hükmüne tabi kılmıştır; ancak şeriat onun satışını tenzihen mekruh addetmiştir. Çünkü köpek beslemek mekarim-i ahlaktan değildir." Devamla der ki: "Köpeğe verilecek para ile, fahişenin mehri ve kahinin ücretinin aynı hadiste beraber zikredilmesi, edinilmesine izin verilmeyen köpeğe hamledilir. Bunun bütün köpeklere şamil olduğu takdirinde, bu üç şeyde müşterek şekilde beyan edilen nehiy tahrim ve tenzihten daha umumi bir kerahettir. Çünkü bunlardan her biri yasaklanmıştır. Fakat herbirinin yasaklık derecesi, ayrı ayrı delillerle değerlendirilecektir. Nitekim fahişe mehri ile kahin ücretini, mücerred bir yasak değil üzerinde icma edilen bir haram olarak görmekteyiz. Atıfta birbirine bağlanmasından hasıl olan iştirak, onların yasağın her hususunda müşterek olmalarını gerektirmez. Bilindiği üzere, ifade sırasında zaman zaman emir nehye, icab nefye atfedilir. Mevzuyu şöyle özetleyebiliriz: "Köpek beslemenin cevazı ve tahrimi meselesi, görüldüğü gibi ihtilaflı bir husustur. Her bir görüş, Resulullah ve Ashab'tan gelen farklı rivayetlere ve bu rivayetlerin yorumuna dayanır. Bunların zikri, mevzumuzu uzatır. Şu kadarını söyleyelim ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) -daha önce geçtiği üzere- bir ara köpeklerin öldürülmesini emretmiş ise de, sonradan öldürmeyi yasaklamış, sadece siyah köpeği istisna tutmuştur. Hanefîler, köpeğin alınıp satılmasını caiz addederken, espri olarak temelde bunu esas alırlar: Yani yasak mensuhtur, cevaz nasihtir. Edinilmesi caiz olan bir şeyin alınıp satılması da caiz olmalıdır, telef edilince değeri tazmin edilmelidir."673

*** KEDİ**

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهِنَمَث َو ِهرِهْلا ِلْكأ نَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] : .
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباَج نع ـ1 □4141□

1. (5191)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kedinin yenmesini ve semenini yasakladı." [Ebu Davud, Büyû 64, (3480); Tirmizî, Büyû 49, (1280).] 674

AÇIKLAMA:

Yukarıda köpek hakkında söylenen, kedi hakkında da caridir. Bidayeten necis olduğu ifade edilmişse de, sonradan artığının tahir olduğu ifade edilmiştir. Ulema farklı rivayetlerden hareketle ihtilaflı hükme varmışlardır. Sadedinde olduğumuz hadis kedinin satışını mutlak olarak yasaklarsa da, cumhur cevazına hükmetmiştir. Hadisle ilgili olarak Hattâbi şu açıklamayı yapar: "Kedinin semeniyle ilgili nehiy, iki manadan ileri gelir: Birinci mana: Kedi, kayıt altına gelmeyen vahşîlere benzemektedir ve onun müşteriye sahih bir teslimi mümkün değildir. Çünkü kedi bir evde sabit kalmaz, evleri dolaşır durur, bunun önüne geçilemez. Üstelik o bağlanan veya kafese konan hayvanlar gibi değildir. Bazen ehlileştikten sonra vahşîleşir, evi terkeder, yakalamak bile mümkün olmaz. Müşteri satın aldıktan sonra kaçması için bağlayıp hapsedecek olsa, ondan istifadesi mümkün olmaz. (Bu vasıftaki bir hayvanın sahih bir teslimi olmayacağı için satışı caiz değildir.) İkinci mana: "Kedinin satışı yasaklanmıştır, ta ki insanlar birbirlerine kedilerini menetmesinler, herkes kendi kedisini öbürüne gösterebilsin ve yanlarında kaldığı müddetçe hayvana merhametle muamele etsinler. Kedi bir evden diğerine geçince aralarında ihtilaf çıkmasın. Bazı alimler, yasağın vahşî kediyle ilgili olduğunu, ehlî kediyle ilgili olmadığını söylemiştir."

Cevazına hükmeden cumhur, hadisin zayıf olduğunu ifade etmiştir. 675

* HACAMAT YAPANIN KESBİNDEKİ KERAHET

مَلَف اماَّجَح نَل ْوَم ُهَل نَاَك َو ،ُهاَهَنَف ِماَّجَحْلا ِة َراَجِإ يف # ِ هاللّ َلوُس َر□
َنَذأَتْسِا ُهَّنأ] :هيبأ نع يراصن‘ا ةَصِهيَحُم يِبأ نع ـ1 □4142□

يئاسنلا إ ةعبر‘ا هجرخأ .[َكَقيِق َر ُهْمِعْطأ َو َكَح ِضاَن ُهْفِلْعا : ار ِخآ ُهَل َلاَق .
بهتَح ُهُنِذأَتْسَي َو ُهُلأْسَي ْل َزَي

1. (5192)- İbnu Muhayyısa el-Ensarî, babasından anlattığına göre, "Babası Muhayyısa haccamın kiralanması hususunda izin istedi. Resulullah onu menetti. Muhayyısa'nın haccam bir azadlısı vardı. Sorup izin istemeye ara vermedi. Sonunda (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine: "Onunla deveni ve köleni besle, (kendin yeme!)" buyurdular." [Muvatta, İsti'zan 28 (2, 970); Ebu Davud, Büyû 28, (3422); Tirmizî, Büyû 47, (1277); İbnu Mace, Ticaraat 10, (2166).] 676

AÇIKLAMA:

Rivayetten anlaşılacağı üzere Muhayyısa'nın hacamat yapabilen mahir bir kölesi var. Bunu çalıştırıp para kazanmak istiyor. Resulullah hacamat ameliyesine mukabil, ücret almaya izin vermiyor. Muhayyısa bu hususta ısrarla sormaya, ücret alma izni talep etmeye devam ediyor. Aleyhissalâtu vesselâm deve ve kölesine yiyecek yapmak şartıyla izin veriyor.

Hadisin zahiri bu olmakla birlikte, Resulullah'tan gelen başka rivayetler gözönüne alınınca, yasağın tahrimi ifade etmediği anlaşılır.

Nevevî der ki: "Bu nehiy, tenzihîdir. Maksad, düşük yollardan para kazanmayı ortadan kaldırıp , mekarim-i ahlaka, nezaketli, âli işlere teşvik etmektedir. Eğer bu haram olsaydı bu işte hür veya köle arasında bir tefrik yapılmazdı. Çünkü efendiye, helal olmayan bir şeyi köleye yedirmesi helal olmazdı." Mirkat'te Muhayyısa'nın ısrarı, o devir cemiyetinde kölelerin kazancından bütün efendilerin yemelerine binaen ve onların kazancını en temiz kazançları bilmelerine binaen Muhayyısa yasağı işitince, buna olan ihtiyacı sebebiyle nefsine ağır geldiği için Aleyhissalâtu vesselâm'a başvurduğu belirtilir. Şarihler: "Deve ve kölede, bu düşük kazançtan istifadeye mani olan bir şeref mevzubahis değildir. Onun için Aleyhissalâtu vesselâm onların istifadesine izin verdi. Hür kimse ise farklıdır" derler.

Hadis, hacamat etmekten ücret almanın köleye helal, hürre ise mekruh olduğunu ifade eder. Ahmed İbnu Hanbel ve birkısım alimler bu görüştedir. Hacamat mesleği hür için mekruhtur. Bundan alacağı paradan yemesi kendine haramdır. Ancak onu köle ve hayvanlarına harcarsa caizdir." Bu hükümde delilleri, bu hadistir. Söylediğimiz gibi cumhur bu görüşe katılmaz, tenzihî bir kerahetten söz eder. Cumhurun dayandığı bir rivayet Tirmizî'de Enes'ten gelmiştir. Enes'e bu hususta sorulunca: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacamat oldu ve hacamatı yapan da Ebu Taybe idi. Ona iki sa' miktarında yiyecek verilmesini emretti. Ayrıca, efendisine, vergisini biraz azaltmasını söyledi ve şunu da ilave etti: "Sizin tedavi için başvurduklarınızın en efdali hacamattır."

Bazı alimler önce haram edilip sonradan neshedildiğini söyleyerek rivayetleri te'lif ederler. Tahavi de bunlardandır. Ancak neshe hükmetmeye kuvvetli bir karine olmadığı belirtilmiştir. İbnu'l-Arabî, Resulullah'ın haccama ücret vermesi ile "haccamın kesbi habistir" şeklindeki beyanlarını şöyle te'vil eder: "Ücret muayyen bir iş içinse caizdir, meçhul bir amel için ise değildir." Hadiste tıbbî muameleye ücret verme ve hukuk sahibine, hafifletmeleri için şefaatte bulunmaya cevaz var. 677

اماَّجَح ِهيِمِهلَسُت َ اَهَل ُتْلُق َو ،هيف اَهَل َك َرابُي ْنأ وُج ْر ‘ يِهنإو ، امُغ يتَلاَخِل ُتْبه
َو يِهنإ :#َلاَق] :دواد يب‘ ىرخأ يفو ـ2 □4148□

هدنع لمعتسي ام غارف يف هلطمو دعولا هفخ“و ،شغلا نم هتعنص لخدي امل.
غئاصلا هرك امنإو .[اباَّصَق ًَو اغِئاَص ًَو

2. (5193)- Ebu Davud'un bir diğer rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Ben teyzeme bir köle bağışladım ve ben onun teyzem hakkında mübarek olmasını diliyorum. Teyzeme: "Onu haccama teslim etme, kuyumcuya ve kasaba da teslim etme!" dedim." [Ebu Davud, Büyû 49, (3430).] 678

AÇIKLAMA:

1- Taberâni'nin rivayetinde burada zikri geçen "teyze"nin adı da gelmiştir: Fatıha Bintu Amr ez-Zühriyye. **2-** Resulullah teyzesine genç bir köle bağışlıyor ve buna zikri geçen üç mesleği öğretmemesini tenbihliyor. Yani haccama vermemek, onun yanında hacamat mesleğini öğrenmesine izin vermemek demektir. Zikri geçen üç mesleğe karşı ifade edilen keraheti alimler şöyle izah ederler: "Haccâmî ve kasab kaçınılması zor olan necasetle mübaşeret etmektedirler. Kuyumcu ise, sanatına hile sokmaktadır. Bazan da erkek için süs eşyası, altın ve gümüşten kaplar yapmaktadır. Ayrıca meslekleri, işin yürümesi için pek çok yalan vaadlere, yeminlere sevketmektedir." 679

*** DAMIZLIK HAYVANIN SUYU**

أَنّاإِ ِ هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقَف . ُهاَهَنَف ِلْحَفْلا ِبَسَع ْنَع # ِ هاللّ لوُس َر ِب ً ِك ْنِم ٌلُج
َر َلأَس] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نع ـ1 □4145ـ رج'ا ذخأو هنمث هنع
هيهنملاو ،ُهؤاَم «ِل ْحَفلا ُبْسَع».يئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .[ِةَما َرَكْلا يف ُهَل
َصَخ َرَف ُم ِرْكُنَف َلْحَفْلا ُق ُرْطَن

. هيلع ،وإ هتراعإف لح هقارطإو حابم زئاج

1. (5194)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kilab kabilesinden bir adam, Resulullah'a damızlık hayvanın suyundan (para almayı) sordu. Aleyhissalâtu vesselâm yasakladı. Adam: "Ey Allah'ın Resulü! Biz damızlığı aştırıyoruz da bize ikramda bulunuyorlar!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ikramda bulunmaya ruhsat verdi." [Tirmizî, Büyû 45, (1274); Nesâî, Büyû 94,l (7, 360).] 680

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen fahl, her hayvanın erkeğine denir. Damızlık kelimesi dilimizde erkek için de dişi için de kullanılabilir. Asb, erkeğin dişiye aşmasıdır. Ancak asb, erkek hayvanın suyu ve nesli için de kullanılır. Şarihler, damızlık erkeğin bu maksadla iareten yani herhangi bir ücret talep etmeden verilmesinin mendub olduğunu, bu sebeple ücret alınmasını Resulullah'ın mekruh addettiğini belirtirler. Bazı alimler de: "Yasaklama (bu meselede karşılaşılan) cehalet sebebiyledir. Zira, icarede yapılacak işin belirlenmesi ve miktarının bilinmesi lazımdır" demiştir.

İbnu Hacer: "Damızlığın suyunu satmak da kiralamak da haramdır. Çünkü mütekavvim (ticarete salih) değildir, teslim için ne malumdur ne de makdur (miktarı belirlenmiş)dur. Ancak Şafiîler ve Hanbelîler belli bir müddet için kiralanması caizdir derler.

2- Hadiste, damızlığın hizmetine mukabil hediyenin caiz olduğu ifade edilmektedir. İbnu Hacer: "Bunun ariyetinin caiz olduğunda hiçbir ihtilaf mevcut değildir. Ariyeten alan, verene herhangi bir ön şarta bağlı olmadan bir hediyede bulunacak olursa bu da caizdir. İbnu Hibban'da gelen merfu bir rivayette hayvanları damızlığa çekmeye teşvik de edilmiştir: "Kim bir dişi ata aştırır ve yavru yaptırırsa ona yetmiş at sevabı verilir." 681

*** KUSÂME**

بلَع ُنوُك َي ُلُج َّرلا : َلاَق ؟ُةَماَسُقْلا اَم َو :اَنْلُق ؛ُةَماَسُقْلا َو ْمُكاَّيإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر
لاق] : لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيردخلا نع ـ1 □4144ـ ةداع بلع ايرج ماسقلا
هذخأي ام :فاقلا مضب « ُةَماسقلا».دواد وبأ هجرخأ .[اَذه ِهظَح ْنِم َو اَذه ِهظَح
ْنِم ُذُخأَي َف ،ِساهنلا َنِم ِماَئِفْلا

لثملا ةرجأ بلا عوجرلا نود ةرسامسلا .

1. (5195)- el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün bize): "Kusâmeden sakının!" buyurdular. Biz: "Kusâme de nedir?" dedik. "Bir cemaatin başında bulunan bir kimse (birşey taksim ettiği zaman) berikinin ve ötekinin hisselerinden bir şeyler alır(sa, işte bu aldığı şey kusâmedir)." [Ebu Davud, Cihad 179, (2783, 2784).]682

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah ganimeti taksim eden kimsenin, bu hizmetine mukabil, kendilerine taksimde bulunduğu kimselerden ücret almasını yasaklamaktadır. Hadiste geçen kusâme, taksimcinin aldığı taksim ücreti demektir. Aslında taksim işi ücretsiz olmalı denmek istenmiyor. O işin muayyen belli bir ücreti vardır. Ancak taksimi yapan, o ücretü'lmisl'e razı olmaz, kendilerine taksimde bulunduğu kimselerin herbirinin payından bir hisse alır. İşte bu alınana kusâme denmektedir ve Aleyhissalâtu vesselâm bunu yasaklamaktadır. 683

*** MADEN**

وأ يِنَي ِضْقَت بهتَح َكُق ِراَفُأ َ ِ هاللّو َلاَق َو َريِناَنَد ِة َرْشَعِب ُهَل امي ِرَغ ُلُج َر َم□
َنْيأ َتْبصأ ؟اَذه َلاَق : ْنِم ـ4144□ 1ـ نع نبا ساهبع ِر َضِ يَ هاللّ ُ امهْنَع َلاَق:]زَلِ
ُّيبهنلا # َّمُث َّنِا َّرلا َلُج َتنأ َّيبهنلا # بقِدْزَر ِ اَم تحَمَّلَه ُ. فقاَل َهَلُ ُّيبهنلا # ْنِم
تاَتيِنَي بحِمَيِل ، فتَحَمَّل َ بهاَ

. فيهاَ خَيْرٌ. فقَضَاهاَ # عنَهُ]. أخرجه أبو داود.«المحَميِل» الزعيم والكفيل
معَدْنِ. قاَل : حاَجَةَ لنَاَ فيهاَ، ليَسْ

1. (5196)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam kendisine on dinar borçlu olan bir alacaklısının peşine düştü ve: "Vallahi borcunu ödeyinceye veya bana bir kefil getirinceye kadar arkanı bırakmayacağım!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm o borcu üzerine aldı. Sonra adam, üzerine aldığı miktarı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirdi. Aleyhissalâtu vesselâm adama: "Bu parayı nereden buldun?" diye sordu. Adam: "Madenden!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse bizim buna ihtiyacımız yok! Onda hayır da yok" buyurdu ve borcu ona bedel ödeyiverdi." [Ebu Davud, Büyû 2, (3328); İbnu Mace, Sadakat 9, (2406).] 684

AÇILAMA:

Hattâbî der ki: "Resulullah'ın adamın getirdiği madeni reddetmesi ve "buna ihtiyacımız yok.." demesi, sanki sadece Resulullah'a malum olan bir sebepten dolayıdır, değilse topraktan çıkarılan madeni kendine mal etmenin haram olmasından değil. Çünkü bütün altın ve gümüşler madenden çıkarılmaktadır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Bilal İbnu'l-Haris'e, Kabliyye mıntıkasının madenlerini ikta kılmıştır. 685 Onlar bu madenden vergi ödüyorlardı. Bu günümüze kadar devam eden meşru bir iştir. Resulullah'ın keraheti muhtemelen şuradan ileri gelmiştir: Belki de madenciler madenin toprağını, onu muameleden geçirip, içerisindeki altın ve gümüşünü ortaya çıkaran kimselerden satın alıyorlar. Bu ise bir aldatmadır. Bu toprağın içinde altın ve gümüş var mı bilinemez. Nitekim, ulemadan bir grup madenlerin toprağının satılmasını mekruh saymıştır: Atâ, Şa'bî, Süfyanu's-Sevrî, Evzâî, Şafiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye bunlardandır. Hadiste bir başka yön daha var: "Öyleyse bizim buna ihtiyacımız yok! Onda hayır da yok!" sözünün manası: "Buna bir revaç yok, onda bizim ihtiyacımıza bir çare yok" demektir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm'ın deruhte ettiği borç basılmış dinardı. Halbuki adamın getirdiği toz altındır, basılmış değil. O zaman basılmış dinarlar oraya Rum diyarından getirildi. İslam'da ilk sikkeyi Abdülmelik İbnu Mervan bastırdı. Bu para günümüze kadar Mervaniye diye isimlendirilmiştir."

Hattâbî, Resulullah'ın kerahetinin sebebini bulma sadedinde başka ihtimaller üzerinde de durur. 686

* SULTANIN İHSANI

هِطْعأ : ُلوُقأَف . َءاَطَعْلا يِنيِطْعُي # ِ هاللّ ُلو ُس َر َناَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض□
َر َرمُع ْنَع بدْعهسلا ِنْب ُوَرْمَع نب ِ هاللّدبع نع ـ1 □4144ـ ناخيشلا هجرخأ].
َكَسْفَن ُهْعِبْتُت ًَف َ اَم َو ،ُهْذُخَف ٍلِئاَس ًَو ٍف ِرْشُم ُرْيَغ َتْنأ َو َكَءاَج اَمو ،ُهْذُخ :#
َلاَقَف .يِهنِم ِهْيَلإِ ُرَقْفأ َوُه ْنَم

.

هَيِطْعُأ ائْيَش ُّد ُرَي ًَو ائْيَش ُلأْسَي َ امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ُنْبا َناَك َكِلذ□] .
ِلْجأ ْنِمَف» :ةياور يف دازو

1. (5197)- Abdullah İbnu Amr İbni's-Sa'dî, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana ihsanda bulunurdu. Ben de: "Siz, bunu benden daha muhtaca verin" diyordum. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Al bunu! Sen beklemez ve istemez olduğun halde sana geleni al! Bu şekilde gelmezse, nefsini peşine takma!" buyurdu." [Buhârî, Ahkam 17, Zekat 51; Müslim, Zekat 110, (1045).] Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "Bu sebeple İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), ne bir şey isterdi, ne de kendine ihsan edilen bir şeyi reddederdi."687

AÇIKLAMA:

Bu hadis bir başka veçhiyle daha önce de geçti. Rivayetin bir veçhinde Resulullah'ın Hz.Ömer'e bu ihsanının, îfa ettiği bir hizmet mukabilinde olduğu belirtilir. Dolayısıyle bu ihsan fakr sebebiyle değil, hak sebebiyle verilmiş olmaktadır. Günümüzün tabiriyle maaş ve ücrettir. Bu sebepten dolayı, Hz. Ömer'in: "Bunu, bu paraya benden daha çok muhtaç olana ver!" sözüne Aleyhissalâtu vesselâm itibar etmemiştir. Hadiste, Müslümanların idarecilik, kadılık, vergi toplama, sadaka dağıtma gibi işleriyle meşgul olanların, bu hizmetlerine mukabil maaş almalarının meşru olduğuna açık delil vardır. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ömer'e vermiştir. İbnu'l-Münzir, Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'in, kadılık hizmetine karşı para aldığını zikreder. Ebu Ubeyd bu meselede, sadaka üzerine çalışanlara pay ayıran Kur'anî ayetle ihticac eder. Ayette (mealen): "Zekat ancak fakirlere, yoksullara, zekat üzerine çalışan (yani toplayan, dağıtan, koruyan..) memurlara.. mahsustur" (Tevbe 60) buyrularak, zekat üzerine şu veya bu şekilde çalışan bütün memurlara bir pay ayrılmaktadır. Bu hadisten hareketle alimler, sultandan gelen ihsan haram mı, mekruh mu, mübah mı münakaşa etmiştir. Nevevî der ki: "Sahih olan, eğer (sultanın parasına) haram galebe çalmış ise, (yani sultan zalimse) onun ihsanı da haramdır, keza bu ihsan hak edilmeden verilmiş ise yine haramdır. Ama buna haram galebe çalmamış, alan da müstehak ise mübahtır. Ancak "sultanın ihsanı mendubtur, başkasınınki değil" diyen alim de olmuştur. Mekruh diyenlerin sözü veraya hamledilmiştir. Selefte bu hal meşhurdur. Dünyaya karşı zühdü esas alan, dünyalığın gelmesini mekruh görür. Alimler der ki: "Bu sadette söylenecek en doğru söz şudur: "Kim gelen paranın kaynağının haram olduğunu biliyorsa, almaz, bu haramdır. Helal olduğunu bilirse reddetmez, bu helaldir. Şekke düşen ihtiyatlı davranır, almaz; bu veradır. Mübah gören, aslını esas alarak kabul eder. İhsanı mutlak olarak kabul etmeyi esas alan alimler şu hususlarla istidlal etmişlerdir: Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak, Yahudiler hakkında: "Onlar yalanı can kulağıyla dinleyici ve haramı da çok yiyicidirler" (Maide 42) buyurduğu halde Resul-i Ekrem, zırhını bir Yahudiye rehin bırakmıştır." Keza derler ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, Ehl-i Kitab'ın mallarının çoğunun haram olan içki, domuz ve fasid muameleler yoluyla geldiğini bildiği halde onlardan cizye almıştır.

İbnu Battal'a göre, "istenmeksizin gelen malı almak, almamaktan efdaldir. Çünkü mal zayi olmaktan kurtarılmış olur, malın zayi edilmesi yasaklanmıştır." İbnu'l-Münir, "burada malın zayi edilmesi mevzu bahis değil" diyerek İbnu Battal'ı tenkid eder.

Bu hadis, şu hükmü de ihtiva etmektedir. Devlet reisi gerekli gördüğü zaman, daha fakirler varken, fakir olmayanlara ihsanda bulunabilir. Keza, İmamın ihsanını reddetmek edeb değildir, hususan bu Aleyhissalâtu vesselâm'dan gelmişse. Zira ayette "Resul size ne vermişse onu alın" (Haşr 7) buyrulmuştur.688

ْتل ِمَع يِهنإ : ُتْلُقَف .ٍةَلاَمُعِب يِل َرَمأ اَهْنِم ُتْغ َرَف اَّمَلَف ِةَقَّدصلا ىلع ُهَنَع ُ هالّ□
َي ِض َر ُرَمُع يِنَلَمْعَتْسا] :لاق ىرخأ يفو ـ2 □4143ـ اذإ يِل َلاَقف .َكِل ْوَق َلْثِم
ُتْلُقَف .يِنلَّمَعَف # ِ هالّ ِلوُس َر ِدْهَع ىلَع ُتْلِمَع يِهنإَف ، َتيِطْعُأ اَم ْذُخ :َلاَقَف .ِهالّ
ىلَع ي ِرْجأ اَّمنإ َو ِ، هلّل

. [□أ َتيِطْعُأ اَئْيَش ْنِم ِرْيَغ ْنأ َلأْسَت ْلُكَف َو ْقَّدَصَت

2. (5198)- Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) beni, zekat (toplama işine) tayin etti. Bu işi tamamlayınca bana ücret verilmesini emretti. Ben: "Ben Allah rızası için çalıştım, ücretim

Allah üzerinedir!" dedim. Hz. Ömer: "Sen, sana verileni al. Nitekim ben de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında çalışmıştım. Bana ücret verdi. Hatta (ilk seferinde) ben de senin söylediğini söyledim. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Sen istemediğin halde sana birşeyler verilirse, onu al, ye ve tasadduk et!" buyurdular" dedi." 689

اَم َءاَطَعْلا اوُذُخ ُساهنلا اَهُّيأ اَي :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :ُلوُقَي ٌج َر
ُتْعِمَس] :لاق ِهيبأ نع ٍرْيَطُم نب ميلس نعو ـ8 4144ـ ءاح مث ميجب »
ْتَفَحاَجَت»و.دواد وبأ هجرخأ .[ُهوُعَدَف ْمُكِدَحأ ِنيِد ْنَع ُءاَطَعْلا َناَك َو ِكْلُمْلا ىلَع
ٌشْي َرُق ْتَفَحاَجَت اَذإف ،َءاَطَع َناَك

. هانعم: اولتاقت ىلع كلملا

3. (5199)- Selim İbnu Mutayr babasından naklen anlatıyor: "Bir adamın şöyle söylediğini işittim: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın [Veda haccı sırasında hutbede] şöyle söylediğini işittim: "Ey insanlar! İhsanları, onlar ihsan kaldığı müddetçe alın! Ne zaman, Kureyş saltanat kavgasına düşer ve ihsan dininizden rüşvet mukabili olursa, o zaman onu bırakın ve almayın!" [Ebu Davud, Harac 17, (2958, 2959).] 690

AÇIKLAMA:

Hadis, farzı, sünneti terk, haram ve bid'atı yapmak şeklinde dinden rüşveti gerektiren ihsanları almamayı teşvik etmektedir. Şu halde hadis, sultanın ihsanı böyle değilse almada beis olmadığını, aksi halde haram olduğunu ifade ediyor.

Resulullah'ın hadislerinde hediye, ihsan, ikram, sadaka gibi bahisler üzerinde çokça durulmuş, hediyeleşmeye, cömertliğe teşvik edilmiş, "insanın ihsanın kulu olduğu", "hediyenin kalplerdeki kırgınlıkları kaldırdığı", "insanlar arasında sevgi ve muhabbeti artırdığı" ifade edilmiştir.

Sadedinde olduğumuz bahis sultanın ihsanı adı ile meseleyi daha hususi bir çerçevede ele almaktadır. Anlaşılan o ki, Aleyhissalâtu vesselâm ihsanın ehemmiyetine ammeten yer verirken, devletten gelecek ihsanın tehlikesine hassaten nazar-ı dikkatleri çekmek istemiştir. Alimlerimiz de Rehber-i Ekmelimizden beri meseleye ayrı bir ehemmiyet atfetmişlerdir. Bu sebeple, şurada sadedinde olduğumuz hadisle ilgili olarak Ebu Davud şarihi Azimabadi'nin İbnu Raslan'dan aktardığı bir açıklamayı aynen kaydetmede fayda ümid ediyoruz. Tesiri verecek olan Allahu Zü'l-Celal hazretleridir: "...Şa'bî, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un şu sözünü nakleder: "İhsan, ihsan ehlini cehenneme atıncaya kadar devam eder. Yani sultanın onlara olan ihsanı, onları haram şeyleri irtikab etmeye sevketmek suretiyle ateşe girmelerine sebep olur; yoksa ihsan, zatı ve mahiyeti itibariyle haram değildir. Gazalî der ki: Sultanın malından gelen bu ihsan hususunda alimler ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı: "Haram olduğu hususunda kesin bir kanaat edinilemeyen ihsan alınabilir, helaldir" demiştir. Diğer bir kısmı: "Helal olduğu nazarında kesinlik kazanmayan ihsanı kabul etmek haramdır" demiştir. Haram ve helalin karışık olduğu maldan gelecek ihsanı almayı tecviz edenler, Ashab'tan bir cemaatin zalim idarecilerin zamanında yaşamış olmalarına rağmen, onların, mallarından almalarını delil kılmışlardır, keza tabiinden birçoğu da zalim idarecilerin mallarından almışlardır. Söz gelimi Şafii hazretleri Harunu'r-Reşid'den bir defada bin dinar almıştır. İmam Malik, halifelerden çok mal almıştır... Gerçi bu büyüklerden idarecilerin ihsanını vera düşüncesiyle, dinî endişe ve korkuyla almayanlar da olmuştur." Devamla der ki: "Sultanların mallarının çoğu bu asırda haramdır. Ellerinde helal yok gibidir veya pek azdır." İbnu Raslan, bu kaydedilenleri zikrettikten sonra der ki: "Gazalî merhumun zamanında bu böyle ise, ya zamanımızda nasıl olur? Önceki devirde sultanlar, Hulefa-i Raşidin zamanına yakınlıkları sebebiyle ihsanlarını alimlere kabul ettirebilmek hırsıyla onların kalplerini kazanmaya çalışıyorlar. Alimler talep etmeden ve ayaklarına gelmeden onlara gönderiyorlardı; dahası, onlara karşı kendileri minnet duyup, kabullerinden seviniyorlardı. Alimler de onlardan alıp muhtaçlara dağıtıyorlar, sultanların siyasi garazlarına itaat etmiyorlar, alet olmuyorlardı.

Zamanımızda zalim ve dinsiz idarecilere yaranmak, onların gözüne girip itibar, ikram ve iltifata mazhar olabilmek için fikir, kanaat ve hatta toptan şahsiyet değiştirenler var. Bunlardan birkısmının örneğini Ahmet Kabaklı'nın Temellerin Duruşması adlı kitabında görmek mümkün. Biz burada, Kabaklı Hoca'nın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadedinde olduğumuz hadiste beşeriyetin dikkatini çektileri "sultanın ihsanı"na iltifatın dine ve kişiye ne gibi sefaletler getirebileceğini delillendirmek maksadıyla, İlahiyat Fakültesi profesörlerince GÖZE GİRMEK İÇİN hazırlanan bir lahiya ile ilgili tahlilini aynen kaydedeceğiz, ibretle okunmalıdır."[691]

İslam'da Reform Deneyişleri:

Bir yandan türlü alanlarda "inkılablar" yapılırken, Atatürk'ün din üzerinde de büyük ısrarla değişiklikler yapmak istediği görülüyor. Yalnız, din ve İslam üzerinde "reform"lar yaparken, "Şapka

Devrimi"nde (1925) olduğu gibi hızlı davranmıyor. Uzun hazırlıklara ihtiyaç hissediyor. Belki milletin tepkilerini ölçmek için temkinli, hatta tereddütlü görünüyor. Bazan dinin özünde, ibadetlerde vs. bir "devrim"e karar verdiği halde, o kararı geri aldığı bile oluyor.

Atatürk ve arkadaşlarının, zaman geçtikçe dine karşı daha ters bir yön alan "devrim" taktiklerinden birisi de, o konuda her ne istiyorlarsa teklifleri veya her ne istiyorlarsa lahiyaları, bilhassa önde gelen fakat imanı bütün olmadığı anlaşılan "din adamı ve ulema" takımından kimselere yaptırmaları idi. Böylesi sözde din simsarlarını ise, tayinle gelen milletvekilleri arasında, çevrede veya "resmî ulema" arasında bol bol bulabiliyordu.

Bu sözde din adamlarını "Atatürk'le Üç Ay" adlı kitabında Ahmed Hamdi Başar üzüntü ile şöyle tasvir etmektedir: "Mürteci ve dindar gözükmemek için herkes elinden geleni yapıyordu. İki eski hoca mebus vardı ki, dalkavuklukta herkesten ileri gidiyorlardı. Bunlardan biri Allah'a küfür ediyor; öteki cami ve mescidlere, umumi bütçeden verilen tahsisatın halkevlerine devredilmesini istiyordu."

"Hilafetin ilgası" teklifini, Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi'ye verdirtmişlerdi. Onun gibi Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi ve Konya Meb-usu Musa Kazım efendiler de "Şer'iyye vekaleti"nin kaldırılmasını, en başta savunan "Sarıklılar" olmuşlardır.

Kafası "dinî reform" tasarıları ile dolu ve bu konuda bazı Avrupalıların görüşlerini de birçok kere almış olan Kemalistlerin taktikle hedefledikleri üç maksat olsa gerektir: 1- Ulema ve sarıklı diye bilinen (fakat esasta prensipsiz olan) kişilere yaptırdığı teklif ve tasvipler ile, "devrimler"e dinî (şer'î) dayanaklar bulunmuş oluyordu.

2- Bu tanınmış "hoca"ların dinî hakikatlara aykırı ve dönek olan tutumlarını, diğer milletvekillerine ve millete göstererek halk nazarında onlarla beraber bütün din adamlarının itibarları da sarsılmış oluyordu. 3- Milletin, bu sözde din adamlarından tiksinerek İslam'dan soğuyabileceği hesap ediliyordu. 692 İslamiyet'i Islah Proje ve Lahiyası: İşte, 1928 yılında (ilerde 1932'de kapatılacak olan) İlahiyat Fakültesi hocalarından bazılarına hazırlatılan yahut o fakülte profesörlerince göze girmek için hazırlanan dinî reformlar "lahiyası"da aynı takdiği taşımaktadır. Milletin çok büyük üzüntü ve hoşnutsuzluklarına sebep olan bu "lahiya"da da maalesef başta Köprülü Fuat Bey olmak üzere, İzmirli Hakkı, Şerafettin Bey (Yaltkaya) gibi halkın evvelce güvendiği imzalar da bulunmaktadır. Yalnız aynı fakülteden Bâbanzâde Naim Bey'le Ferit Kam Hoca heyete katılmamışlardır. Adı geçen İlahiyattaki diğer isimler: İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Halil Halit, Halil Nimetullah, Mehmet Ali Ayni, Arapkirli Hüseyin Avni, Hilmi Ömer, Yusuf Ziya beylerdir.

Layihanın tamam metnini Osman Nuri Ergin'in "Türk Maarif Tarihi" (cilt 5, s. 1639-41)'nde bulabilirsiniz. Burada sadeleştirerek ve yer yer özetleyerek sunacağımız bu "Islahat Lahiyası"nın son derece iddialı olduğunu da, sonuna eklenen şu cümleler gösteriyor:"

Bu suretle, yeni Türkiye, din sahasında, yalnız yeni bir vicdan intibahının (uyanışının) değil, bütün esir ve geri olan İslam kavimlerinin hürriyet ve terakkisinin de mürşidi olabilecektir." Ayrıca bu "Islahat Lahiyasında" açıklanmamış olmakla beraber "din yok, millet var" düşüncesinin açık izleri de görülmektedir.

Yine bu reform tasarısında Ziya Gökalp'in çoğu Atatürk'çe benimsenen "dinî reform"a ait görüşlerinin etkileri de derindir.

Bilindiği gibi bu layihayı hazırlayan komisyonun başında Fuat Köprülü bulunuyordu. Köprülü Fuat Bey Milliyetçilik anlayışıyla Ziya Gökalp'ı devam ettirmekte olup, aynı zamanda Atatürk'le de ilişkileri iyi olan (ömrü boyunca da) politikaya yakın bir ilim adamı olmuştur. 693 Islahat Lahiyası'nın Özeti 1- Demokrasi sahasında tecelli eden muazzam Türk inkılabı; lisanî, ahlâkî, iktisadî bütün içtimâî müesseseleriyle başlıca iki manzara gösteriyor. Birincisi: Bütün içtimâî müesseselerin ilmîleşmesi. İkincisi: Bütün içtimâî müesseselerin millîleşmesi...

2- Din de içtimâî bir müessesedir. Diğer içtimâî müesseseler gibi hayatın zaruretlerine katlanmak, tekamülün seyrini kovalamak mecburiyetindedir.

3- Dinî hayat da ahlakî ve iktisadî hayat gibi ancak ilmî düşünceler ve ilmî usullerle ahenkli bir surette özel ve şahsî feyzini verebilir. Bu ıslahat için encümenimizin komisyon tasavvur ettiği tedbirler şunlardır: İbadetin şeklinde: Mabetlerimiz temiz, muntazam, ziyaret ve oturmaya uygun bir hale getirilmelidir. Mabetlerde sıralar, elbiselikler tesis edilmeli ve temiz ayakkabılarla mabetlere girilmesi tercih edilmelidir. Bu, dinî ıstılahatın ibadete ait olan sıhhi şartıdır.

İbadetin dilinde:

İbadet lisanı Türkçe olmalıdır. Ayetlerin, duaların, hutbelerin Türkçe şekilleri kullanılmalıdır. İbadet sıfatında: İbadetlerin son derece estetik ve heyecanlı bir şekilde yapılması temin edilmelidir. Bunun için usul dairesinde teganniye (şakımaya) müsait müezzinler, imamlar yetiştirmek lazımdır. Ayrıca mabetlere musiki aletlerinin kabulü dahi lazım gelir. Mabedlerde ilahi mahiyetinde asrî ve enstrümantal musikiye kat'i ihtiyaç vardır. İbadetin fikriyatında: Hutbelerin basılmış şekilleri kâfi değildir. Hitabet, okumaktan ayrı bir şeydir. Hutbelerde mühim olan nitelik doğrudan doğruya ilmî, yahut iktisadî fikirler değil, doğrudan doğruya dinî olan kıymetler ve muakaledir. Bunu verebilecek olan insanlar, hitabeti güçlü olan din filozoflarıdır. Bu üstünlükte hatiplerimiz İlahiyat Fakültesi'nde yeterince yetişinceye kadar dışarda mevcut din mütefekkirlerinden ve din filozoflarından istifade etmek lazımdır.

Mühim olan şey ne Kur'an-ı Kerim'in Türkçesi, ne de bu Türkçenin tasnif ve tensik edilmiş şeklidir. Mühim olan şey Kur'an'ın ve İslam dininin beşerî ve mutlak mahiyetini gösteren felsefi bir bakıştır. Bütün ıslahatın gerçekleşmesi için ilmî bir merkez tarafından vücuda getirilecek olan tatbikat projesinin hazırlanması lazım gelir.

340 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 3 Mart 1924'de çıkması üzerine kurulan ve fakat 1932'de kapatılan İlahiyat Fakültesi hocalarının, Köprülü Fuat Bey başkanlığındaki "Islahat Komisyonu" görülüyor ki, "vur denince öldürecek" kadar ileri gitmiştir.

Nitekim bu "layiha" (rapor) ile İslamiyet'in büsbütün tanınmaz bir hale getirilmesi, camilerin oturulacak iskemleler ve alafranga çalgılarla şenlenmesi ve ayakkabılarla girilen kilise ve sinemalara benzetilmesi tavsiye edilmektedir. Vaazlar, dualarla iman tazeliği sağlayacak telkinler ve Kur'an sesleri yerine adeta Eflatun'un Akademisindeki gibi tereddüt veren tartışmalar ve karşıt fikir alışverişleri tasarlanmaktadır. Bir yabancı düşünür, "Türkiye'de çoğu aydınar(!), İslam'a, daima manyakça yaklaşmışlardır" diyor. İşte bu layiha, sanki o iddiayı ispat için kaleme alınmıştır. Asırlardır inandığımız İslam'ın iman ve şartlarına bir darbe gibi, bu sözler üstelik de adlı sanlı din ve edebiyat bilginlerinden gelince, milleti can evinden vurmuştur. Ne var ki, en şiddetli çağında olmasına rağmen, Tek Parti rejimi dahi, bu layihadaki görüşleri bütünüyle uygulamaya cesaret edememiştir. Baştakiler bu "Islahat Layihası"nı ilk önce benimsemişler, fakat sonradan ilgisiz davranmışlardır.

Komisyon üyesi proflardan Mehmet Ali Ayni, Lâyiha’daki umdelerin tatbik edilmemesinden hayrete düşmüşcesine bir dergiye şunları söylemiştir: “Atatürk, bunu niçin böyle yaptı? Acaba efkâr-ı umuumiyece (kamuoyu) fena karşılanacağından mı çekindi? Yahut henüz zamanı gelmemiş ve zemin hazırlanmamış mıydı? Yahut her inkılâbı bizzat kendisi yaptığı için bundan ilâhiyat Fakültesi’nin önayak olmasını hoş mu görmedi? Hasılı buraları anlaşılamıyor ve izah eden de bulunamıyor.” Kitaptan yazılıdı.

Yeşil fondakiler cd’de yok bilginize 694

*** İKİ YARIŞÇI**

وبأ هجرخأ .[ِراَمِقْلا َو ِقاَبِهسلا : ِنْيَي ِراَبَتُمْلا ِماَعَط ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر بهَن] :
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نع ـ1 □4244□

هلعف هلعف ضراع اذإ « انف ٌتف ى َراَب» ُلاقي.دواد .

1.(5200)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) iki yarışçının yemeğini nehyetti: Müsabaka ve kumar." [Ebu Davud, Et'ime 7, (3754).] 695

AÇIKLAMA:

Mütebari’yi yarışçı olarak çevirdik. Hattâbi şöyle açıklar: "İki mütebari, aynı şeyleri yaparak yarışan iki kişi demektir. Bunlardan her biri, diğerinin yaptığı şeyin tıpkısını yapar. Maksatları, hangisi arkadaşına galebe çalacak, bunu göstermektir. Resulullah bunu mekruh addetmiştir. Çünkü bu davranışta riya ve övünme var ve bu, malın batıl yoldan yenmesi yasağına dahildir." Hattâbî bu ifadesiyle şu ayet-i kerimeye atıf yapmaktadır. (Mealen): "Birbirinizin malını aranızda batıl yollarla yemeyin" (Bakara 188). Burada müsabaka mutlak olarak yasaklanmış gözükmekte. Halbuki daha önce de temas edildiği üzere Aleyhissalâtu vesselâm deve, at ve ok yarışlarını tecviz etmiş ve ulema bu çeşit yarışlarda armağan verilmesini meşru addetmiştir. Sadedinde olduğumuz hadisle arada bir tearuz görmek gerekmez. Çünkü burada mekruh addedilen yarış, tefahura alet edilen veya: "Ben kazanırsam sen armağan vereceksin, kaybedersem ben sana armağan vereceğim" şeklinde batıl şartlar koşulan, dolayısıyle dinimizin koyduğu meşruiyet şartlarının dışına çıkan yarışlardır. Kumarın yasak olduğu zaten açık bir husustur. 696

MEKS (USULSÜZ VERGİ)

دواد وبأ هجرخأ .[ٍسْكَم ُب ِحاَص َةَّنَجْلا ُلُخْدَي َ # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق .
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرماع نب ةبقع نع ـ1 □4241□

1. (5201)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cennete meks sahibi girmeyecektir!" dediğini işittim." [Ebu Davud, Harac 7, (2937).] 697

AÇIKLAMA:

Meks, lügat olarak noksanlık, zulm manasına geldiği gibi, cahiliye devrinde pazarda satış yapan mal sahibinden (vergi alarak) alınan dirhemlere de denmiştir. Keza zekat toplayan tahsildarın, normal olarak zekat alma muamelesini tamamladıktan sonra aldığı ziyade paraya da meks denmiştir. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de meks'i "özürcünün aldığı vergidir" diye tarif eder. Bagavî, Şerhu's-Sünne'de "Aleyhissalâtu vesselâm, "sahibu'lmeks"le geldikleri zaman tüccardan öşür adıyla meks (vergi) alan kimseyi kasdetmiştir. Sadakayı alan memura ve ehl-i zimmeden üzerine sulh yapılan öşrü alan kimseye, haddi aşıp, zulmederek günaha girmedikçe muhtesib denir" demektedir.

Şu halde meks, usulsüz alınan, kendi hesabına alınan, zulüm bulaştırılan vergi manasına gelmektedir. Meks sahibi veya sahibu'lmeks bu kirli işe tevessül eden memur manasına gelir. 698

YALAN BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

YALANIN VE YALANCININ ZEMMİ

*

İKİNCİ FASIL

YALANIN MÜBAH OLDUGU YERLER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESULULLAH HAKKINDA YALAN

UMUMÎ AÇIKLAMA

Kizb, yalan demektir. Dilimize kizb kelimesi aynen girmiştir. Tekzib şekliyle yalanlama manasında daha çok kullanırız. Dinimiz yalancılığı kötü huyların başında kabul eder ve şiddetle reddeder. Kur'an-ı Kerim'de küfr bazan kizble ifade edilir. Mükezzib yani yalancı, "kâfir" manasındadır. "Allah adına yalan söyleyen ve hak kendisine geldiği zaman onu yalanlayan kimseden daha zalim kim vardır? Kâfirler için cehennemde yer mi yok?" (Zümer 32) ayetinde kizb küfür manasında kullanılmıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir müslümanın hırsızlık, zina, içki gibi hakkında had cezası gelen en ağır suçları işleyenlerin bile cennete gidebileceğini belirtir, fakat yalanı Müslümana bir türlü yakıştıramaz. Aleyhissalâtu vesselâm'ın ifadelerinden, yalanın sayılan bu günahlardan çok daha çirkin, çok daha alçaltıcı bir cürüm, en bayağı bir ahlaksızlık olduğunu anlamaktayız: "Mü' minde her huy bulunabilir, yalan ve hıyanet hariç."

Kizb, sıdkın zıddıdır. Sıdkla ilgili olarak gerekli açıklamaları yaparken, kizbten de bahsedilmiştir. Bu bahisle ilgili mütemmim malumat için oraya bakılsın. [699]

BİRİNCİ FASIL

YALANIN VE YALANCININ ZEMMİ

؟ يِخَب ُنوُكَيَفأ :اَنْلُق .ْمَعَن :َلاَق . انابَج ُنِم ْؤُمْلا ُنوُكَيأ :ِهاللّ َلوُس َر اَي اَنْلُق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍمْيَلس نب ناوفص نع ـ1 □4242□

. َلاَق: ْمَعَن . اَنْلُق: ُنوُكَيَفأ اباهذَك ؟ لاَق :]. هجرخأ كلام

1. (5202)- Safvan İbnu Süleym (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! dedik, mü'min korkak olur mu?"

"Evet!" buyurdular. "Pekiyi cimri olur mu?" dedik, yine: "Evet!" buyurdular. Biz yine:

"Pekiyi yalancı olur mu?" diye sorduk. Bu sefer: "Hayır! buyurdular." [Muvatta, Kelam 19, (2, 990).] 700

ةَتْكُن ِهِبْلَق يف ُتَكْنُيَف َبِذْكَلا ى هرَحَتَي َو ُبِذْكَي ُدْبَعْلا ُلا َزَي َ] :لاق هْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ٍدوعسَم نبا نأ ُهغلب ُهنأ ٍكلام نعو ـ2 □4248□

دصقلا « ي ِهرحَّتلا».[َنيِباَّذَكْلا َنِم ِ هاللَّدْنِع ُبَتْكُيَف ُهُبْلَق ّدَ َوْسَي ىهتَح ُءاَد .
ْوَس

2. (5203)- İmam Malik'e ulaştığına göre, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Kul yalan söylemeye ve yalan söyleme niyetini taşımaya devam edince bir an gelir ki, kalbinde önce siyah bir nokta belirir. Sonra bu nokta büyür ve kalbinin tamamı simsiyah olur. Sonunda Allah nezdinde "yalancılar" arasına kaydedilir." [Muvatta, Kelam 18, (2, 990).]701

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, söylenen her yalanla kalpte bir kararma olduğunu belirtiyor. Bu kara noktalar çoğalınca kalbin tamamı kararıyor. Hadiste yalana niyet ettikçe buyrulmakla, bu halden kaçınmaya teşvik ediliyor. İnsan yalan söyleyince bidayette sıkıntı duyar. Bu sıkıntının sevkiyle tevbe edip, yalancılıktan geri dönebilir. Ama yalana, yalan söyleme hususunda cür'ete devam ettikçe kalp tamamen kararır. Yani, artık yalan söylemek tabii hale gelir, sıkılma, üzülme diye bir şey kalmaz. Bu hale gelince Allah nezdinde, yalancı olduğuna hükmedilir ve o vasıfla yazılır. Şarihlere göre, bu vasıfla yazılması, mele-i a'la'da yalancı olarak tanınıp, arz ehlinin kalplerine de onun yalancı olduğunun ilhamen atılması, dillere yalancı olarak konması demektir. Tıpkı yeryüzüne kabul ve buğzun da bu şekilde konması gibi. Bu hal, ona alçalma olarak yeterlidir. Deylemî'de gelen merfu bir rivayette: "Yalancı, hep kendini alçaltmaya yalan söyler" buyrulmuştur. 702

م ْوَقْلا ُهْنِم َكَحْضَيِل ِثيِدَحْلاِب ُثِهدَحُي يِذهلِل ٌلْي َو :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق ِههدج نع هيبأ نع ميكح نب زْهب نعو ـ8 4245

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُهَل ٌلْي َو ،ُهَل ٌلْي َو . ُبِذْكَيَف .

3. (5204)- Behz İbnu Hakim an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yazıklar olsun o kimseye ki, insanları güldürmek için konuşur ve yalan söylerler! Yazık ona, yazık ona!" [Ebu Davud, Edeb 88, (4990); Tirmizî, Zühd 10, (2316).] 703

699 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/546.

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minleri yalandan zecr etmek için, insanları güldürmek için anlatılan sözlerdeki yalana bile şiddetli vaidde bulunmaktadır. Mizah için söylenen yalan böyle şiddetli vaide maruz ise, insanları aldatmak, menfaatler elde etmek veya birkısımlarının hukukunu çiğnemek gibi ciddî meselelerdeki yalanın manevî müeyyidesi çok daha ağır olmalıdır.

Hadisin mefhum-u muhalifinden, yalana yer vermeyen hak sözlerle insanları güldürmenin caiz olduğu manası çıkmaktadır. Rivayetlerde bunun örnekleri var. Resulullah zaman zaman çevresindeki insanlara mizahta bulunmaktan geri kalmamıştır. Ancak mizah ve şakalarında sıdktan ve haktan ayrılmamıştır. Gazalî, meşru olan mizah için, "haktan sapmama, kalp kırmama ve ifrata kaçmama" şartlarını koşar. Bu takdirde mizahımızın mizah-ı Muhammedî olacağına dikkat çeker. Devamla der ki: "Ey muhatabım, eğer bu tarzla sınırlı olarak zaman zaman mizah yapsan sana bir mahzur getirmez. Ancak, insanın, mizahı kendine bir meslek yapıp üstünde devam etmesi ve onda aşırı gitmesi, sonra da Resulullah'ın sünnetine temessük ettiğini söylemesi büyük hatadır. Bu kimse, danslarını seyretmek için zencilerin peşini hiç bırakmayan, sonra da "Resulullah Hz. Aişe'ye onların oyunlarını seyretmesi için izin vermiştir" diyerek sünnete uyduğunu söyleyen kimseye benzer." 704

ن ِم ُتْعَّبَشَت ْنإ ٍحاَنُج ْنِم َّيَلَع ْلَهَف ، ةَّرَض يل َّنإِ هاللّ َلوُس َر اَي : ْتَلاَق ةأ َرما
َّنأ] :اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َءاَمْسأ نعو ـ5 4244

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ٍرو ُز َبْوَث ِسِب ًَك َطْعُي ْمَل اَمِب ُعِهبَشَتُمْلا : .
َلاَقَف ؟ِينِيطْعُي ِيذهلا َرْيَغ ي ِج ْو َز

4. (5205)- Esma (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Benim bir kumam var. Ona karşı (yalan söyleyerek) kocamın vermediği şeyle karnımı doyurmuş göstersem bana bir mahzur getirir mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Verilmeyenle karnını doyurmuş gösterip övünen, tıpkı, iki alan elbisesini giyen gibidir" cevabını verdi." [Buhârî, Nikah 106; Müslim, Libas 127, (2130); Ebu Davud, Edeb 91, (4997).] 705

AÇIKLAMA:

Hadis, kadının kumasına karşı bile olsa, yalan tavra girmesini yasaklıyor. Müteşebbi, kendini tok gösteren demektir . Kinaye olarak kullanılmış olması esastır. Bu durumda kendine verilmeyeni verilmiş göstererek veya elinde olmayanı var göstererek başkasına karşı yapmacık, yalan tavır takınan kastedilmiştir. Tabii ki bunun altında tefahur ve övünme yatmaktadır. Aleyhissalâtu vesselâm bu davranışı tasvib etmiyor; iki yalan elbise giyene benzetiyor. Yalan elbise insanı çıplak bırakır, rüsvay eder. Bunu "sahte elbise, eyreti elbise" diye de anlamışlardır. Ancak yalan elbise diye zahire uygun mana verilmesi daha hikmetli gözükmektedir. Şu da var ki, yalan elbisesi tabirini, yalan sahibinin elbisesi, yani zühd ehlinin elbisesini giyerek kendini zühd ehlindenmiş gibi göstermek suretiyle halka karşı yalan söyleyen, riya yaparak çile çekenlerin elbisesiyle kendini onlardan gösteren şeklinde de manalandıranlar olmuştur. Bazıları da: "Üzerinde tek elbise olduğu halde iki elbise varmış gibi gösteren kastedilmiştir" demiştir. Ezherî: "O kimse, yeninin üzerine bir yen daha diktirerek kendisine bakana iki gömlek giyiyormuş görünen, halbuki aslında tek gömlek giyen kimsedir" der. 706

اَهَل َلاَقف . َكِيطْعُأ َلاَعَت اَه : ْتَلاَقَف .اَنِتْيَب يف ُدِعاَق # ِ هاللّ ُلوُس َر َو ام #:
ْوَي يِهمُأ يِنْتَعَد] :لاق رماع نب ِ هاللّدبع نعو ـ4 4244

دواد وبأ هجرخأ .[ةَبْذَك ِكْيَلَع ْتَبِتُك ائْيَش ِهِيطْعُت ْمَل ْوَل ِكَّنِإ اَمأ :اَهَل .
َلاَقف . ارْمَت ُهَيِطْعُأ ْنأ ُتْد َرأ : ْتَلاَق .ِهِيطْعُت ْنأ ِتْد َرأ اَم

5. (5206)- Abdullah İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), evimizde otururken, annem beni çağırdı ve: "Hele bir gel sana ne vereceğim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm anneme: "Çocuğa ne vermek istemiştin?" diye sordu.

"Ona bir hurma vermek istemiştim" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm: "Dikkat et! Eğer ona bir şey vermeyecek olursan üzerine bir yalan yazılacak!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 88, (4991).] 707

AÇIKLAMA:

Bu hadisin çocuk terbiyesiyle sıkı alâkası vardır. Yüce mürebbimiz, terbiyede hiçbir surette yalana yer verilmemesini irşad buyurmaktadır. Bilhassa ağlayan çocuklara bazan yapılmayacak veya verilmeyecek şey vaadedilir, yahut da olmayacak şeyle korkutulur. Bunların hepsi neticede "yalan" olmakta birleşir. Resulullah bütün bunların haram olduğunu, çocuk terbiyesinde hiçbir surette yalana yer verilmemesi gerektiğini ifade buyurmaktadır.

Hadis, çocuğa, bu basit durumda bile olsa yalandan zecrederse, ciddi durumlarda yalana yer vermenin nasıl bir haybet ve hasaret olduğunu ifadede beliğ bir örnektir. 708

اَمِب ْمُكَنوُثِهدَحُي َنوُباَّذَك َنوُلاَّجَد ٌساَنُأ يِتَّمُأ ِر ِخآ يف ُنوُكَي :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ4 □4244□

ملسم هجرخأ .[ْمُكَنوُنِتْفَي ًَو ْمُكَنوُّل ِضُي َ . ْمُهاَّيِإ َو ْمُكاَّيِإف ْمُكُؤاَبآ ًَو ْمُتْنأ.
اوُعَمْس َت ْمَل

6. (5207)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimin sonunda yalancı deccaller olacak. Onlar, ne sizin ne de atalarınızın hiç işitmediği şeyleri anlatacaklar. Onlardan sakının!" [Müslim, Mukaddime 6, (6).] 709

بِذَكْلا ْمُهُث ِهدَحُيَف َم ْوَقْلا يِتأَيَف ِلُج َّرلا ِةَروُص يف ُلَّثَمَتَيَل َناَطْيَّشلا َّنِإ] :□ □
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ4 □ 4243□

ملسم هجرخأ .[اَذك َو اَذَك ُثِهدَحُي ُهَمْسا ُف ِرْعأ ًَو ُهَهْج َو ُف ِرْعأ ًُج َر .
تُْعِمَس :ْمُهْنِم ُلُج َّرْلا ُلوُقَيف .َنوُق َّرَفَتَيَف

7. (5208)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şeytan insan suretinde temessül eder ve bir cemaate gelerek onlara yalan şeyler söyler. Bir müddet sonra cemaattakiler dağılırlar. Onlardan biri: "Bir adam dinledim, yüzünü de tanırım ama ismini bilmiyorum. Şöyle şöyle söylemişti" diyerek (onun yalanını bilmeden tekrar eder)" [Müslim, Mukaddime 7. hadisin arkasında).] 710

İKİNCİ FASIL

YALANIN MÜBAH OLDUGU YERLER

بلَع اوُعَباَتَت ْنأ بلَع ْمُكُلِمْحَي اَم ُساهنلا اَهُّيأ اَي :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :تلاق اهْنَع
ُ هاللّ َي ِض َر ديزي تنب ءامسأ نع ـ1 4244

لُج َر َو .اَهَي ِض ْرُيِل ِهِتأ َرْما بلَع َبَذَك ُلُج َر :ٍلاَص ِخ ِثَث يف ًهِا ُما َرَح َمدآ ِنْبا
بلَع ُهُّلُك ُبِذَكْلا ؟ِراهنلا يف ِشا َرِفلا ِعُباتَتَك ِبِذَكْلا يف تفاهتلا «عُباتهتلا».يذمرتلا
هجرخأ .[اَمُهَنْيَب َحِلْصُيِل ِنْيَمِلْسُم َنْيَب َبَذَك ُلُج َر َو ،ةَعْدَخ ُبرَحْلا َّنإَف ،ِب ْرَحْلا
يِف َبَذَك

قرتحيف جارسلا ءوض يف عقاوتي يذلا رئاطلا « ُشارفلا»و.رما .

1. (5209)- Esma Bintu Yezid (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey insanlar! Pervanenin ateşe atılması gibi sizi yalanın peşine düşmeye sevkeden şey nedir? Halbuki, üç yer hariç yalanın her çeşidi ademoğluna haramdır: Bu üç yere gelince: 1) Erkeğin, rızasını sağlamak için hanımına yalanı, 2) Harpte söylenecek yalan. Çünkü harp bir hileden ibarettir.

3) İki Müslümanın arasında sulhü sağlamak kasdıyla söylenen yalan." [Tirmizî, Birr 26, (1940).]711

AÇIKLAMA:

Yalan dinimizde her çeşit kötülük ve şerrin başı ve kaynağı kabul edilerek şiddetle reddedilmiş olmasına rağmen bazı hallerde meşru kabul edilmiştir. Bizzat Resulullah bu halleri tâdad eder. Muhtelif tariklerden gelen rivayetler bu hususlarıbelirtir. Nevevî, Müslim Şerhi'nde şu nakilleri kaydeder: "Bu üç halde yalanın cevazında ihtilaf yoktur. Ancak buralardaki mübah olan yalandan murad nedir? Bunda ihtilaf edilmiştir. Bir kısım ulema: "Bu hadisin ıtlakı üzeredir" diyerek, bu üç durumda, maslahat için olmayacak şeyin söylenmesini caiz görür ve "Mazmum olan yalan, zarar getiren yalandır" derler. Bu görüşlerine Hz. İbrahim aleyhisselam'ın ayette gelen şu sözleriyle delil getirirler: "Bunu yapsa yapsa şu büyükleri yapmıştır..." (Enbiya 63), "Ben hastayım (dedi)" (Saffat 89) 712"

Yine Hz. İbrahim'in Mısır'a vardığı zaman, zevcesi Hz. Sare için "O, kızkardeşimdir" demesi de başka bir örnektir. Bu meyanda zikredilen bir başka Kur'anî örnek, Yusuf aleyhisselam'ın münadisinin sözüdür:

"Ey kervan sahipleri sizler hırsızsınız!" (Yusuf 70). Bu misalleri veren alimler derler ki: "Şurası muhakkak ki bir zalim, bir adamı öldürmek istese, o da bir şahsın yanında saklanmış olsa, mezkur şahsa, onun nerede olduğunu bilmediği hususunda yemin etmek vacib olur."

708 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/550.

Diğer bir grup alim -ki Taberî de bunlar arasında yer alır- de şöyle der: "Hayır, hiçbir şeyde yalan caiz olmaz. Bu sadedde mübaha delalet zımnında gelen örneklerde asıl murad olan, tevriye ve meariz'in (kapalı, birkaç manaya gelen kelimelerin) kullanılmasıdır, sarih yalan değildir. Mesela erkeğin hanımına ihsanda bulunacağını, falan kumaştan alacağını vaadetmesi ve bu sırada "Allah takdir ederse" diye niyetlenmesi gibi. Hasılı bu ruhsat, kişinin birkaç manaya muhtemel bir kelam söyleyerek, muhatabın kendi hoşuna giden manada anlamasına imkan tanımayadır. Arayı düzeltmeye çalışıyorsa, birinden diğerine güzel sözler nakleder ve tevriyede bulunur. Savaştaki yalan da böyle. Sözgelimi, düşmanına "imamınız öldü" der, ama bunu derken, geçmişte ölmüş bulunan imamlarını kasteder veya: "Yarın bize imdad, yiyecek.. vs. gelecek" der. Bütün bunlar, mübah olan meariza örnektir ve herbiri de caizdir. Bunlar Hz. İbrahim ve Hz. Yusuf'un kıssalarını ve bu sadedde gelenleri meariza te'vil ettiler.

Kocanın kadına, kadının kocaya yalanı bir sevgi izharıyla, mutlaka olması gerekmeyen bir hususta vaadde bulunmakla ilgilidir. Yoksa kadın veya erkek üzerindeki bir hakkı ortadan kaldıracak ve berikinin veya ötekinin olmayan bir hakkı gasbettirecek bir aldatma, bütün Müslümanların icmaı ile haramdır." 713

□ □]نْيَنْثاِ ََنْيَب ُحِلْصُي يِذهلا ِبأَّذَكْلاِب َسْيَل :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس
□4214□ 2ـ نعو ُّمُأ موُثلك ةبقع تنب َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع تلاق:

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ارْيَخ ي ِمْنَي ْوأ ارْيَخ ُلوُقَيَف .

2. (5210)- Ümmü Külsüm Bintu Ukbe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, diyordu ki: "İki kişinin arasını düzelten, hayır söyleyip, hayır tebliğ eden kimse yalancı değildir." [Buhârî, Sulh 2; Müslim, Birr 101, (2605); Ebu Davud, Edeb 58, (4921); Tirmizî, Birr 26, (1939).] 714

يف َرْيَخ َ :# َلاَقف .ِبتأ َرْما ُبِذْكأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَق ٌج َر ّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ىرهزلا ميلس نب ناوفص نعو ـ8 □4211□

كلام هجرخأ .[َكْيَلَع َحاَنُج َ :# َلاَق ؟اَهَل ُلوُقأ َو اَهُدِعأف : َلاَق .ِبِذَكْلا .

3. (5211)-Safvan İbnu Süleym ez-Zührî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Ben karıma yalan söyleyeyim mi?" demişti. Aleyhissalâtu vesselâm : "Yalanda hayır yoktur!" buyurdular. Adam: "Vaadde bulunmama, lehinde söylememe ne dersiniz?" diye tekrar sordu: Aleyhissalâtu vesselâm da: "Öyleyse sana bir vebal yok!" buyurdular." [Muvatta, Kelam 18, (2, 990).][715]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah, yalanla vaadi ayırdediyor, yalanı tecviz etmezken, vaadetmeye ruhsat veriyor. Şarihler, yalanın daha çok geçmişe; vaadin ise geleceğe baktığını ve yerine getirilme imkanının bulunması sebebiyle,[716] tamamen yalan olmadığını belirtirler.

YALAN (14. Ciltten Devam)

يف ِناَتْنِث ِتاَبَذَك َثَث ّاَ إ ُمَّسلا ِهْيَلع ُّيِبَّنلا ُميِها َرْبإ ْبِذْكَي ْمَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
: لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 □2525ـ َتاَذ ْتَناَك َو ،ُة َراَس ُهَعَم َو
ٍراَّبَج َض ْرأ َمِدَق ُهَّنِإف ،َة َراَس ِنأَش يف ٌةَد ِحا َو َو ،اَذه ْمُه ُريِبَك ُهَلَعَف ْلَب
ُهُلوَق َو ؛ٌميِقَس يِهنِإ ُهُل ْوَق ؛ هاللّ ِتاَذ ،ِم َـ ْس“ا يف يِتْخ ُأ ِكَّنِإف يِتْخُأ ِكَّنأ
ِهيِربْخأف ِكَلأَس ْنإف ، ِكْيَلَع يِنبِلْغَي يِتأ َرْما ِكَّنأ ْمَلْعَي ْنإ َراَّبَجْلا اَذه َّنإ :اَهَل َلاَقف
ٍِنْسُح َـ ٌةأ َرْما َكَض ْرأ َلَخَد : ُهَل َلاَقف ُهاَتأف ، ِراَّبَجْلا ِلْهأ ُضْعَب اَمُهآ َر ُهَض ْرأ
َلَخَد اَّمَلَف ِك َرْيَغ َو ى ِرْيَغ ًاِمِلْسُم ِض ْر“ا يف ُمَلْعأ َـ يِهنِإو

اَهْيَلإِ ُهَدَي َطَسَب ْنأ ْكَلامَتَي ْمَل ِهْيَلَع ْتَلَخَد ْنأ اَّمَلَف .ِة َـ َّصلا ىلا ُميِها َرْبإ َماَق َو
،اَهِب َيِتُأف ،اَهْيَلإِ َلَس ْرأف ، َكَل ّاَ إ َنوُكَت ْنأ يِغْبَنَي َلْثِم اَهَل َلاَق َف .ِل َّو“ا َن ِم
َّدَشأ ُهُدَي ْتَضِبُقَف ،َداَعَف ْتَلَعَفَف ِك ُّرُضأ َـ َو يِدَي َقِلْطُي ْنأ َـ هاللّ يِعْدا :اَهَل َلاَقف
ًةديدَش ًةَضْبَق ُهَدَي ْتَضِبُقَف يِذهلا اَعَدَف ،ُهَدَي ْتَقِلْطُأ َو ْتَلَعَفَف ِك ُّرُضأ َـ َو يِدَي
َقِلْطُي ْنأ َـ هاللّ يِعْدا :اَهَل َلاَقف .ِنْيَتَل َّو“ا َن ِم َّدَشأ ُهُدَي ْتَضِبُقَف ،َداَعَف ْتَلَعَفَف ،
َكِلذ اَهآ َر اَّمَلَف ،ِيشْمَت ْتَلَبْقأف ،َرَجاَه اَهاَطْعأ َو ،ي ِض ْرأ ْنِم اَهْج ِرْخأف ٍناَسْنِإب
يِنِتأَت ْمَل َو ٍناَط ْيَشِب يِنَتْئ ِج اَمَّنإ َكَّنإ : ُهَل َلاَقف .اَهِب َءاَج

ءاَم يِنَب اَي ْمُكُّمأ َكْلِتَف :هْن َع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرْي َرُه وُبأ َلاَق .ًامِداَخ َمَدْخأ□
َو ِراهبَجْلا َدَي ىلاَعَت ُ هاللّ َّفَك ،ًارْيَخ : ْتَلاَق .ْمَيْهَم : َلاَق . ُميِها َرْبإ

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِءاَمهسلا .

اوناك مههن' برعلا «ءامسلا ءام وُنَب»و.ةم'او دبعلا ىلع عقي « ُمِداَخْلَا»و؟كلاح
«ٌميهَم « ةملك يقا لاقي اهانعم :ام أكرم ومأ»

ناك ثيح نولزنيف ءامسلا رطق نوعبتي .

4. (5212)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İbrahim aleyhisselam sadece üç yalan söylemiştir: Bunlardan ikisi Allah'ın zatıyla ilgili; biri □ميِقس يِهنِا sözüdür; diğeri de[1] لَب ْهَلَعَف ُريِبَك ْمُه اَذه sözüdür. Bir tanesi de zevce-i pakleri Sare Hatun hakkındadır. Hz. İbrahim zalim birinin diyarına (Mısır'a) beraberinde Sare de olduğu halde gelmişti. Sare güzel bir kadındı. Sare'ye: "Bu cebbar herif, bilirse ki sen karımsın, senin için bana galebe çalar. Eğer sana soracak olursa, kızkardeşim olduğunu söyle! Çünkü sen, zaten İslam yönünden kardeşimsin, din kardeşiyiz. Ben yeryüzünde senden ve benden başka bir Müslüman bilmiyorum" dedi.

Bunlar zalim kralın memleketine girince, adamlarından biri bunları gördü. Hemen gidip: "Senin memleketine öyle güzel bir kadın girdi ki, sizden başkasının olması münasib değildir" dedi. Kral derhal adamlar gönderip, Sare'yi yanına getirtti. Hz. İbrahim namaza durdu. Sare adamın yanına girince, kral (onu ayakta karşıladı, fakat) elini ona uzatamadı. Eli şiddetli şekilde tutuldu. Sare'ye: "Elimi salması için Allah'a dua et! Sana zarar vermeyeceğim!" dedi. Sare de dediğini yaptı. Ama kral tekrar Sare'ye sataşmak istedi. Eli, öncekinden daha şiddetli tutulup kaldı. Sare'ye aynı şekilde ricada bulundu. O da kabul etti. (Adam normal hale dönünce tekrar) sataşmak istedi. Eli önceki iki seferden daha şiddetli şekilde tutuldu. Sare'ye yine: "Allah'a dua et, elimi salsın, sana zarar vermeyeceğim!" diye rica etti. Sare dua etti, adamın elleri açıldı. Kral kadını getiren adamı çağırdı ve ona: "Sen bana ihsan değil bir şeytan getirmişsin. Bunu diyarımdan çıkar!" dedi. Sare'ye Hacer'i bağış olarak verdi.

Sare yürüyerek geldi. İbrahim onu görünce:

"Nasılsın, ne haber?" dedi. Sare:

"Hayır var! Allah cebbarın elini tuttu ve (bana) bir hadim verdi!" dedi." Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) der ki: "Ey sema suyunun oğulları! Bu kadın (Hacer) sizin annenizdir." [Buharî, Enbiya 9, Büyû 100, Hibe 36, Nikah 12, İkrah 6; Müslim, Fezail 154, (2371).] Ebu Davud, Talak 16, (2212); Tirmizî, Tefsir, Enbiya, (3165).] 2

AÇIKLAMA:

1- Burada bir peygamber olan Hz. İbrahim'e üç yalan nisbet edildiğini görüyoruz. Bu yalanlardan ikisi Kur'an-ı Kerim'de mezkurdur. Burada, bizzat Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. İbrahim'e "yalan" nisbet etmiş olması ulema arasında "peygamberler yalan söyler mi?" meselesinin tahliline vesile olmuştur. Hadisi tahlil eden Nevevî hazretleri şu açıklamaları dermeyan eder: "Mazirî der ki: "Peygamberler Allah'tan gelen hükümleri tebliğ hususunda yalandan beridirler. İlahî sıyanete (korunmaya) mazhardırlar. Bu mevzuda yalan büyük olmuş, küçük olmuş, az olmuş, çok olmuş farketmez, hepsine karşı korunma altındadırlar. Ancak tebliğ-i şeriata girmeyen ve sıfattan addedilen meselelerde -söz gelimi dünya işleriyle ilgili adi bir meselede bir kerecik bir yalan gibi- kizbe gelince, bunun peygamberlerden südur etmesinin imkanı veya bundan da ismetleri hususunda selef ve halef nezdinde iki meşhur görüş var: Kadı İyaz der ki: "Sahih olan şudur: Tebliğe müteallik meselelerde peygamberlerden kizbin vukuu tasavvur bile edilemez. Küçük günahları onlara caiz görelim görmeyelim, keza söylenen yalan az olsun çok olsun farketmez, hüküm budur. Çünkü peygamberlik makamı yalana tenezzül etmekten pek yücedir. Bu meselede en küçük bir biri de Sare ile ilgili" sözüne gelince, bunun manası şudur: Buradaki sözler, muhatabın anlayışına göre yalandır. Nefsülemirde ise bunlar iki sebeple dinin reddettiği mezmum yalanlar değildir. Biri: Hz. İbrahim bunlarla tevriye yapmıştır. Mesela Sare hakkında: "İslam'da kardeşim" demiştir. Buradaki kardeşlik batında sahihtir. İkincisi: Eğer bu tevriye değil de gerçekten yalan olsaydı, yine de zalimin zulmünü defetme sadedinde caiz olurdu. Nitekim fukaha şu hususta ittifak eder: "Bir zalim, gizlenmiş olan birini öldürmek üzere veya emanet bir malı gasben almak üzere gelse ve bunların yerini sorsa, bilen kimseye onları gizlemek ve bildiğini inkar etmek vacib olur." Çünkü burada zalimin zulmünü defetmek mevzubahistir. Resulullah, Hz. İbrahim'in yalanlarının mutlak olarak reddedilen mezmun yalana girmediği hususunda dikkat çekmiştir. Mazirî der ki: "Bazı alimler bu kelimeleri te'vil ederek "yalan" sınıfına girmediklerini göstermeye çalışmıştır. Ancak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ıtlak ettiği bir lafızdan imtinaya kalkmanın bir manası yok." Ben derim ki: "Onlara "yalan" kelimesinin ıtlakından kaçınmak mümkün olmaz, çünkü bizzat hadiste bu gelmiştir. Onların te'villerine gelince, bu da sahihtir, herhangi bir mani yoktur. Alimler der ki: "Sare hakkındaki yalan da aslında Allah'n zatına aittir. Çünkü o da zalim kâfiri zinadan menetmek için söylenmiştir. Bu husus Müslim dışındaki rivayetlerde açık olarak gelmiştir. Te'vilciler, peygamberimizin, yalanın ikisi Allah'ın zatıyla ilgili biri değil diye ayırıma yer vermesini, "onun da Allah'ın zatıyla ilgili olmasının yanında, Hz. İbrahim'in kendisi için de bir haz ve menfaat bulunmaması sebebiyledir" diye açıklar.

Te'vilciler, Hz. İbrahim'in "Ben hastayım" sözü için de şunu söylemiştir: "Yani "Ben hasta olacağım" demek istemiştir. Çünkü her insan hastalığa maruzdur. Bu sözüyle, müşriklerle birlikte bayramlarına çıkıp, batıl ve küfür merasimlerinde hazır bulunmamak için özür beyan etmiştir. (Ayet-i kerimenin ifadesiyle, bunu yıldızlara baktıktan sonra söylemesi [3] onlar üzerinde ikna edici tesir hasıl etmiş, bize de hastalık bulaşmasın diye, Hz. İbrahim'i koyup kaçmışlardır.) Alimler "Bunu en büyükleri yapmıştır" sözü ile ilgili olarak da şu açıklamayı yapmışlardır: "Hz. İbrahim burada, büyük putun yapmış olmasına, onun konuşmasını şart kıldı ve şöyle söyledi: "Bunu yapsa yapsa şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşabiliyorlarsa onlardan sorun." Yani: "Eğer bunlar konuşuyorlarsa büyükleri yapmıştır, konuşmuyorlarsa bir başkası yapmıştır, konuşmadıklarına göre.. öyleyse bu sözde yalan yok" demek isterler. Ama çoğunlukla ulema zahiri esas almak gereğine kaildir." **2-** Ebu Hureyre'nin telaffuz ettiği "sema suyunun oğulları" tabirini birçok alim şöyle izah etmiştir:

"Bundan Araplar muraddır, nesebleri saf ve halis olduğu için, saf ve berrak olan sema suyuna benzetmiş olabilir." Bazıları da: "Araplar çoğunlukla hayvancılıkla geçinir, hayatları meralara ve münbit yerlere bağlı; bu da yağmur suyu ile hasıl olur. Göçebeler yağmur suyunun yeşerttiği yerleri kovalayarak hayatlarını devam ettirdiği için, onlara sema suyunun oğulları demek münasibtir" demiştir. el-Kâdı der ki: "Bana göre en doğrusu: "Bu tabirle kasdedilenlerin ensar olduğunu söylemektir. Çünkü burada, onların ceddi Amir İbnu Haris İbni İmri'l-Kays İbni Sa'lebe İbni Mâzin İbni'l-Eded'e bir nisbet var. O zat Mâu's-Sema (sema suyu) olarak biliniyordu." **3-** Alimler, hadisten şu hükümlerin çıktığına dikkat çekerler: Din kardeşine kardeşim denebilir, bu tabirle din kardeşi kastedilebilir. Zalim hükümdarın ve müşrik kimsenin hediyesi kabul edilebilir.

Halisane ve ızdırar halinde yapılan dua makbuldür.

Musibete uğrayan kimsenin öncelikle namaz kılması menduptur. İbrahimî bir sünnettir. Hadiste Hz. İbrahim aleyhisselam'ın mucizesi beyan edilmektedir.

Zalimin zulmünden kurtulmak için yalan söylemek caizdir.[4]

Peygamberler Günah İşler Mi?

Sadedinde olduğumuz hadiste bazı peygamberlerin günah işlediği mevzubahis oldu. Halbuki peygamberlerle ilgili temel inançlardan biri ismettir. Sadece son peygamber Hz. Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm)'nın değil, Hz. Adem'den bu yana gelip geçen bütün peygamberlerin ismet sahibi olduğunu yani günah işlemekten, yalan söylemekten uzak olduklarını, bu hususta İlahî himaye ve muhafazaya mazhar bulunduklarını kabul etmek icabeder. Aksi takdirde getirdikleri şeriata itimad ve güven sarsılır. Bu sebeple peygamberlerin büyük günah işlemeyecekleri hususunda ulema müttefiktir. Küçük günah hususunda ise bazı teferruatı bilmede fayda var. Bu maksadla yeri gelmişken Tecrid-i Sarih mütercimlerinden merhum Kamil Miras'ın kıymetli bir tahlilini aşağıya aynen kaydediyoruz.[5]

Peygamberler Büyük-Küçük Günahlardan Masum Mudurlar?

Mevzumuz bizi bu meseleyi de tedkike davet etmiştir, şöyle ki: **1)** Enbiyayı kiram gerek kable'nnübüvve (peygamberlikten önce), gerek ba'de'nnübüvve (peygamberlikten sonra), gerek celî (açık) ve gerek hafî (kapalı) küfürden münezzeh ve mutahhardırlar. Bu babda icma vardır.

2) Yine Enbiyayı kiram gerek âmden ve gerek sehven, gerek bilerek ve gerek bilmeyerek, gerek kable'nnübüvve gerek ba'de'nnübüvve, gerek bir maslahata mebnî olsun ve gerek olmasın, hilaf-ı vakı ihbar etmekten ibaret olan kizibden de masundurlar (korunmuşturlar). Yalnız bu ikinci hüküm muhtac-ı tafsildir. Şöyle ki: "Enbiyanın âmden, bilerek ihtiyar-ı kizb etmeyecekleri hakkında icma vardır. Fakat sehven ihtiyar-ı kizb etmekten masuniyetleri cumhur-iulemanın mezhebidir. Bu babda icma yoktur. Sonra, ba'de'nnübüvve kizbden masuniyetleri hakkında da icma vardır. Çünkü bir peygamberin kizbine ihtimal vermek, peygamberin istinadgâhı olan mucize mefhumunun muktezasına münafidir. Bir kısım alimler, bir peygamberin kable'nnübüvve hayatında ne peygamberlik vasfı vardır, ne de ortada mu'cize mefhumunun henüz müteallıkı olabilecek harikulâde bir emir vardır ki, aralarında münafat aranılsın, demişler. Ve bu nokta-i nazarı mebde-i hareket ittihaz ederek peygamberlerin kable'nnübüvve bila-ihtiyar sehven kizbetmesindeki aklî bir imtinâ yoktur, demişlerdir. Üçüncü bir kaydımız ki, bir maslahata müstenid olan ve olmayan kizibden de peygamberlerin ma'suniyyeti idi. Malumdur ki, Sa'di: زیکنا هتنف تسار زا هب زیمآ تحلصم غورد beytinde, fitne ve fesada badi olan doğrudan, calib-i maslahat yalanın çok daha iyi olduğunu haber veriyor. Bu calib-i maslahat yalan, ümmet hakında mücazdır. Fakat Cenab-ı Hak, peygamberlerini bundan da sıyanet buyurmuştur. Şimdi enbiyanın kebair ve sagairden masun olup olmadıklarına gelmiş bulunuyoruz. Enbiya-ı kiram, günah-ı kebairin bütün enva ve efradından tamamen ve bi'l-icma' ma'sundurlar. Bu babta ittifak eden alimler bu ma'suniyetin sehven suduru mefruz olan kebaire de şümulü var mıdır? Yoksa âmden irtikab-ı kebaire mi has? Seyyid-i Şerif gibi bir kısım ulema, peygamberleri Cenab-ı Hak gerek âmden ve gerek sehven günah-ı kebair işlemekten muhafaza buyurmuştur, ictihadında bulunmuşlardır. Fakat Sahib-i Mevakıf gibi bir kısmı sehven sudurunu caiz görmüşlerdir.

Küçük günahlara gelince:Sagâir iki kısımdır:

1) Sagâir-i müteneffiredir (nefret edilen) ki, onu irtikab edenlere karşı her görenin tab'ında nefret ve istikrah uyandıran sagirelerdir. Gizlice bir lokma ekmek aşırmak; satılan bir şeyi tartarken mesela, bir iki kiraz danesi eksik tartmak gibi masiyetler ki, bunlar ne kadar küçük olsalar da yine bir kasa hırsızlığından daha ziyade mürtekibinin hissetine ve denâet-i tab'ına delalet ettiklerinden, peygamberler gerek âmden ve gerek sehven böyle iğrenç sagâirden de muhafaza buyurulmuşlardır.

2) Müneffir (nefret ettirici) olmayan sagâire gelince, Enbiya-i Kirâm ba'de'lbi'se bunlardan mahfuzdurlar. Teftazani Şerh-i Makasıd'da bu ictihadı iltizam etmiştir. Fakat Şerh-i Akaid'de: Cumhura göre peygamberlerden âmden sagâirin suduru caiz görülmüştür deniliyor. Sonra sehven sagâirin sudurunun cevazında ittifak bulunduğu bildiriliyor.

Celalüddin-i Devvânî, biraz uzamış olan şu izahımızı icmal ederek diyor ki: Selef-i salihine ve ehl-i hadisin muhakkiklerine göre, Enbiya-i Kiram ba's olunduklarından sonra günah-ı kebairin bütün enva ve efradından gerek âmden ve gerek sehven sıyanet-i İlahiye ile mahfuzdurlar. Yine böyle âmden sagâirden de mahfuzdurlar. Binaenaleyh Enbiya-i Kiram'a kizib, ma'siyet isnadına dair bir rivayet naklolunursa, o rivayet tarik-i ahad ile menkul ise merduddur. Tevatür tarîki ile naklolunmuş bulunuyorsa müevveldir. Kelam kitaplarından hülasa ettiğimiz bu izahatı arzettikten sonra Kadı İyaz'ın bu mevzua dair Şifa'sındaki çok kıymetli malumatı da bervech-i ati hülasa ediyoruz: Enbiyalar **1)** İ'tikadiyyat, **2)** Akval, **3)** A'mal hususlarında bir mahzur-i şer'ide bulunmaktan masumdurlar: İ'tikadiyyat: Enbiya-i Kiram'ın, Cenab-ı Hakk'ın zatına, sıfatına, ef'aline vukufu, yakin derecesinde bir ilimdir. Bu babda, Enbiya-i Kiram'da şekk, cehil bulunması bil'icma mümtenidir. İbrahim aleyhisselam "Ya Rabbi! Senden ihya-i emvat mucizesini isteyişim, kemal-i kudretin hakkında kalbimi son derece tatmin içindir" demesi, Cenab-ı Hakk'ın ihya-i emvat husundaki kudretinden gönlünde bir ukde-i istifham, bir şüphe ve tereddüd bulunduğundan dolayı değildir, belki Cenab-ı Hakk'ın duasına icabet hususunda nezd-i Bari'deki derecesini anlamak içindir. Yakin, kuvvet ve za'fı kabil bir halet-i ruhiyye olduğundan ilmü'lyakin derecesinden aynü'lyakin derecesine yükselmek içindir.

Yine böyle Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) باَتِكْلا نَؤُ رْقَي نَيِذهلا□ لِئساَف كَيِلا اَنْل زْنَا اًّمِم ٍهكَش يف تَنُك ْنإَف (Yunus 94) ayet-i kerimesi ile vaki olan hitab-ı İlahîde Resul-i Ekrem'in gönlünde hakikaten bir şekk ve tereddüdün mevcud olduğundan dolayı değildir. Belki bu ehl-i şekke böyle söylemesini ta'lim içindir لُقْ اَي دهمَحُم

يِنيِد ْنِم ٍهكَش يف ْمُتْنُك ْنِا ُساهنلا اَهُّيأ اَي لُقْ تْنُك ْنِا□ takdirindedir. Nasıl ki "Ey nâs! Tebliğ ettiğim din-i İslam hakkında şek ve tereddüdünüz varsa, de..." ayet-i kerimesinde böyle ta'lim buyrulmuştur. Hülasa: Bu yolda varid olan hitabat-ı ilahiyye(3) hep bu yolda müevveldir .Şu da ehl-i ilmin icmaı ile sabit bir hakikattir ki: Enbiya-i Kiram'ın cisimleri şeytanın zarar vermesinden masun olduğu gibi kalpleri de vesvese ilka etmesinden mahfuzdur. 6

---

3) نَنو ْكَت ًَف ىدُهْلا ىلَع ْمُهَعَمَجَل ُ هاللّ َءاَش ْوَل َو) (ملسو□□

هيلع هالّل ىلص) دمحمل اباطخ ىلاعت هلوق هنمو

امهل لهجلا تابث سيل (َنيلِهاَجْلا َنِم َنوُكَت ْنِا َكُظِعَا ّنِا ُمْلِع هِب َكَل َسْيَل اَم
يِنلَئسَت َف) مسلا هيلع حونلو (َنيلِهاَجْلا َنِم

Peygamberlerin Sözlerinin Hatadan Masuniyyeti:

Ya ahkâm-ı diniyyenin tebliğine aid olur ki, zevat-ı enbiya bu babda âmden ve sehv ü nisyan suveriyle hata etmekten bi'l-icma masundur. Yahut da umur-u dünyaya aid olur ki, bu babda da yine âmden veya nisyanen ve hataen ister hal-i rızada, ister hal-i gadabda, iste ciddi, ister mizahi, ister hal-i sıhhatte, ister hal-i marazda olsun peygamberler yine masundurlar. Bu babda da selefin icmaı vardır. Halef, felsefî yollarda dolaşırken ihtilaf etmişlerdir. Bu babda en ziyade meşgul eden şey de yukarıda mükerreren izah edilen Zülyedeyn kıssasıdır. Bu hadisede Zülyedeyn hazretlerinin "Namaz kısaldı mı, yoksa nisyan mı buyurdunuz?" sualine karşı ْنُكَي ُّلُك َكِلَذ مَل "Bunların ikisi de vaki değildir" diye cevap vermişlerdir ki, nisyanın vukuu muhakkak idi. Hatta bu

hadisin bazı rivayet tariklerinde Zülyedeyn'in "Bunun ikisinden birisi vaki olmuştur ya Resulullah" sözüyle nisyanın vukuuna teşvik etmiştir. Bu hâdise de günâgûn tevcih ve te'vil edilmiştir. Fakat en basiti bunun bir nisyan değil, sehiv olmasıdır. Buhârî bile bu mevzua dair olan hadisleri (Babü'ssehiv) diye bir ünvan-ı umumi altında toplamamış mı idi? (Babu'n-Nisyan) dememişti. Çünkü Sehiv ile nisyan arasında lügavi fark vardır. Nisyan; bir gaflet, bir ruhî afettir. Sehiv ise, bir şuğl-i kalbîdir. Bunun için Resul-i Ekrem namazda sehveder de, namazda nisyan etmez. 7

Peygamberlerin İşledikleri Hatadan Masuniyyeti:

Bu da peygamberlerden tebliğ muktezası olmayarak varid olan akval-i enbiyaya şamil olur ki, bi'l-icma peygamberlerin fevahiş ve kebairden masun bulunduklarını mükerreren bildirmiştik. Yalnız ihtilaf, peygamberlerden ihtiyarlariyle veyahut muktedir olmayarak measiden masuniyyetlerindedir. Bu da izah edilmiş idi.

Sagâire gelince, selef fukaha ve muhaddislerinden birkısmı bunda bir masuniyyet aramamıştır, belki tecviz etmişlerdir. Bazıları tevakkuf etmişlerdir. Ne lehte ne de aleyhte beyan-ı re'y etmemişlerdir. Selefin muhakkikleri ise peygamberlerin kebairden masun oldukları gibi, sagâirden de masun oldukları içtihadında bulunmuşlardır. Bunlar, peygamberlere mutlak ve bilakayd ü şart ittiba bu suretle tahakkuk eder, demişlerdir ki, bu mevzuun şaheser bir fikir ve içtihadıdır. İmam

Ebu Hanife'nin, İmam Malik'in, İmam Şafii'nin rahimehümullah mezhebi budur. Bu mevzu hakkındaki meslek-i muhaddisîn üzerine izahımıza da burada nihayet veriyoruz."[8]

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESULULLAH HAKKINDA YALAN

ناخيشلا هجرخأ .[َراهنلا ُجِلَي هيلَع َبَذَك ْنَم ُهَّنِإف هيَلَع اوُبِذْكَت َ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيِلَع نع 2ـ □2525□

. يذمرتلاو

1. (5213)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benim hakkımda yalan söylemeyin. Zira benim üzerime yalan uyduran cehenneme girer." [Buhârî, İlm 38; Müslim, Mukaddime 1, (1); Tirmizî, İlm 8, (2662).][9]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah'a yalan nisbet etmeyi yasaklamaktadır. Yasağa yalanın her çeşidi dahildir. Bazı cahillerin: "Şeriatının te'yidine yardım ediyoruz" gibi bahanelerle tergib ve terhib hususunda hadis uydurmaya cüretleri, bu hadisin ıtlakı karşısında hiçbir meşruiyet kazanamaz ve Resulullah'ın "ateşe girer" tehdidinin dışında kalamaz. İbnu Hacer der ki: "Resulullah'ın söylemediği bir şeyi O'na söyletmek, Allah'a da yalan nisbet etmeyi gerektirir. Çünkü bu, dinde şer'î bir hüküm koymak demektir; bu hüküm vücub ifade etsin, nedb ifade etsin veya bunların mukabilleri haram ve mekruh olsun farketmez.." İbnu Hacer, sadece sapık mezheplerden Kerramiye'nin tergib ve terhib hususunda -Kur'an ve sünnette gelen meselelerin yerleşmesi için- hadis uydurmayı tecviz edip "Bu davranış şeriatın aleyhine değil, lehine olduğu" gerekçesini de eklediklerini belirtir. Ayrıca, bazılarının sadedinde olduğumuz hadisin bazı tariklerinde yer alan "İnsanları sapıtmak için, hakkımda yalan uyduranlar..." şeklindeki bir ziyadeyi kendilerine delil yapmak istediklerini belirten İbnu Hacer, bu ziyadenin sahih senetle gelmediğini belirtir.

Esasen Resulullah hakkında yalan söylemeyi yasaklayan hadisler mütevatirdir. [10]

كُعَمْسأ َ يِلاَم يِب ُ ْتلُق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رْيَب ُّزلا ِنبا نعو 5ـ□
□2525□

هيلَع َبَذَك ْنَم : ُلوُقَي ُهُتْعِمَس يِهنِكَل َو ُتْمَلْسأ ُذْنُم ُهْق ِراَفُأ ْمَل يِهنِإ اَمأ : َلاَقَف ؟
ٌن ًُف َو ٌن ًُف ُتِهدَحُي اَمَك # ِ هاللّ ِلوُس َر ْنَع ُتِهدَحُت

لزنملا ذاختا «ْأ ُّوَبَّتلا».دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[ِراهنلا َنِم ُهَدَعْقَم أ .
َّوَبَتَيْلَف ًادِهمَعَتُم

2. (5214)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Babama dedim ki: "Ben niye senin Resulullah'tan hadis rivayetini işitmiyorum. Halbuki falan ve falandan çokça işitiyorum?" Bana şu cevabı verdi: "Evet ben, Müslüman olduğum günden beri Aleyhissalâtu vesselâm'ı hiç terketmedim. Hep beraber olduk. Ancak O'nun şöyle söylediğini de işittim: "Kim bile bile bana yalan nisbet ederse ateşteki yerini hazırlasın." [Buhârî, İlm 38, Ebu Davud, İlm 4, (3651).] 11

AÇIKLAMA:

Burada, babasından "niye çok rivayet etmiyorsun?" diye soran Abdullah'tır; babası da Hz. Zübeyr (radıyallahu anhümâ). Zübeyr'in "Resulullah'tan ayrılmadım" sözü ekseriyeti ifade eder. Nitekim o Habeşistan'a hicret ederek ayrılmıştır. Keza hicret sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'la beraberliği yoktur. Öyleyse "beraberliğimiz fazladır" demek istemiştir. Bu beraberliğin hakkı çok rivayeti gerektirdiği halde, Hz. Zübeyr, Resulullah'ın söylemediği bir şeyi O'na nisbet etme korkusuyla rivayetten kaçınmıştır. Bu davranış sadece Hz. Zübeyr'e has değildir. Hz. Ebu Hureyre, Hz. Aişe veya İbnu Abbas gibi kuvvetli hafızası olanlar Resululah'ın sözüne ilavede bulunmaktan veya bazı eksikliklere yer vermekten korkarak imkân nisbetinde hadis rivayetinden kaçınmışlardır. Bu hususu ileriki ciltlerde genişçe açıklayacağız. Hz. Zübeyr, çok hadis rivayet etmeyişteki sebebin, bu mevzudaki bir telakkiden, belli bir düşünce sisteminden ileri geldiğini, bu rivayetin bir başka veçhinde daha açık beyan etmiştir. Şöyle der: "Oğulcuğum, Resulullah'la aramızda, bildiğin üzere, akrabalık ve manevî bağlar da vardı. Onun halası annemdi. Zevcesi Hz Hatice halamdı. Annesi Amine Bintu Vehb ve büyükannem Hale Bintu Vüheyb, Abdu Menaf İbnu Zühre'nin kızlarıydı. Annen (Esma) yanımdaydı, onun kızkardeşi Aişe de Resulullah'ın yanındaydı. Ne var ki ben Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Bana bile bile yalan nisbet eden, cehennemdeki yerini hazırlasın" dediğini işittim."

Buhârî'de müteammiden (bile bile) ibaresi mevcut değildir.

Hata yapanın günahkâr olmayacağı icma ile sabit olduğu halde, Zübeyr'in hata yaparım korkusuyla rivayetten kaçınmasını İbnu Hacer şöyle açıklar: "Hata yapan, bi'l-icma, günahkâr sayılmasa da Zübeyr, çok rivayet sebebiyle farkına varmadan hata yapmaktan korkmuştur. Çünkü, hata sebebiyle günahkâr olmasa da, bazan çok yapmaktan dolayı günahkâr olunur. Zira çok yapma hata kaynağıdır. Güvenilir kişi (sika) hatalı rivayette bulunsa, bu da ondan tahammül edilse (öğrenilip alınsa), o bunun hata olduğunu hissetmese, onun nakline güven sebebiyle bu hatalı rivayetle ilelebed amel edilir. Böylece, Şari'in söylemediği bir şeyle amel etmeye sebep olmuş olur. Öyleyse, kim çok rivayetten hataya düşme korkusuna kapıldığı halde çok rivayete yönelirse, onun günaha düşmeyeceğinden emin olunamaz. Bu sebeple Zübeyr ve Ashab'tan daha birçokları çok rivayetten kaçındılar. Sahabeden çok rivayet edenler, titiz davrandıkları hususunda kendilerinden emin olmalarına hamledilir. Yahut da bunların ömrü uzadığı için, bildiklerine ihtiyaç hasıl olunca onlardan sordular. Bunlar da sonuna kadar ketum olmaya muvaffak olamadılar."

Bu noktada İbnu Hacer, müksirundan olan Enes hazretlerinin de çok rivayet etmekten korkup, rivayetten kaçınanlardan olduğunu, ancak ömrü uzadığı için, birkısım hadisleri ketmetmeye muktedir olamadığını belirtir. Kanaatini te'yiden Ahmed İbnu Hanbel'de gelen bir rivayeti kaydeder: "Attab Mevla Hürmüz demiştir ki: "Enes'in şöyle söylediğini işittim: "Hata etmekten korkmasaydım, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın söylediklerinden sana çok şey rivayet ederdim..." Ahmed İbnu Hanbel bu rivayetle, Hz. Enes'in nazarında sıhhati tahakkuk edenleri rivayet edip, şekke düştüklerini terkettiğine işaret etmiştir. İbnu Hacer de: "Eğer Enes her duyduğunu rivayet etmiş olsaydı, onun merviyyatı, bilineni kat kat aşardı" der.12

هيلَع َبَذَك ْنَمَف ٍ،دَحأ ىلَع ٍبِذَكَك َسْيَل هيلَع ًابِذَك ّنإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع
□2522□ 5ـ نعو ةَريِغُمْلا نب ةَبْعُش َر َض ِي َ هاللّ ُ

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِراهنلا َنِم ُهَدَعْقَم أ ّوَبَتَيْلَف ًادِهمَعَتُم .

3. (5215)- Muğîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benim üzerime söylenen yalan, bir başkası üzerine söylenen yalan gibi değildir. Öyleyse kim bile bile bana yalan nisbet ederse cehennemdeki yerini hazırlasın!" [Buhârî, Cenaiz 34; Müslim, Mukaddime 4, (4); Tirmizî, İlm 9, (2664).] 13

AÇIKLAMA:

1- 5209 numaralı hadiste belirtilen üç durum dışında kizb, dinimizde şiddetle yasaklanmış olmakla birlikte, Resulullah hakkındaki yalanın daha büyük bir cinayet ve günah olacağına bu hadiste ayrıca dikkat çekilmektedir. Bu hadis başkası hakkında yalan söylemeyi tecviz etmiş değildir. Bilakis, başkası hakkında yalanın haram olduğu çeşitli naslarla tesbit ve takrir edilen bir husustur. Öyleyse burada, yalanların günah itibariyle bir olmadığı, Aleyhissalâtu vesselâm hakkındaki yalanın çok daha ağır cezayı getireceği, kişinin ateşteki yerini kendi eliyle hazırlayacağı ifade edilmiştir.

Şarihler emir sigasıyla olan "hazırlasın!" ifadesinin haber şeklinde yani, "hazırlayacaktır, hazırlamıştır" manasında da anlaşılmasının doğru olacağına dikkat çekerler.

2- Şarihler Resulullah hakkındaki yalanın farklılığını izahta iki nokta-i nazar zikrederler. a) Alimlerden bir kısmına göre, Resulullah'a bile bile yalan nisbet eden kimse tekfir edilir. Ebu Muhammed el-Cüveynî bu görüştedir. Ancak oğlu İmamu'l-Harameyn ve arkadan gelenler bu görüşü zayıf bulmuşlardır. İbnu'l-Münir de Ebu Muhammed el-Cüveyni'nin görüşüne meyletmiş, "Resulullah hakkında yalan söyleyen, bu haramı helal addetme haline düçardır veya helal addettiğine hamledilir, haramı helal addetmek küfürdür, küfre hamletmek de küfürdür" açıklamasını getirmiştir. Bu görüş de su götürür bulunmuştur. Bu sebeple cumhur, Resulullah'a yalan nisbet etmenin helal olduğuna itikad ederse tekfir edileceğine, aksi takdirde tekfir edilemeyeceğine hükmetmiştir.

b) İkinci açıklamaya göre: Aleyhissalâtu vesselâm hakkında yalan, büyük günahtır, diğerleri hakkındaki yalan ise küçük günahtır. Böylece iki yalan arasındaki fark ortaya çıkar. Bu suretle anlaşılır ki, başkaları hakkında söylenen yalan ile Resulullah hakkında söylenen yalanın "haram" olmakta birleşmeleri bunlara terettüp edecek cezanın da eşit ve bir olmasını, cehennemdeki yerlerinin ve o yerde kalış müddetlerinin bir ve eşit olmasını gerektirmez. Gerçi Resulullah'ın "hazırlasın!" ifadesinin zahiri cehennemde kalıştaki müddetin uzunluğunu ifade eder. Çünkü ifadeye göre, kişi kendine bir başka yer hazırlamamış olduğu için cehennemden çıkamayacaktır. Ne var ki, Kur'an ve hadiste gelen kat'î deliller, cehennemde ebedî kalışın kâfirlere mahsus olduğunu ifade etmektedir.

3- Bu hadis, pek çok tarikten gelen mütevatir hadislerden biridir. Bazıları tevatür için koşulan şartları, kamil manada bu hadisin taşıdığını bile söylemiştir. Ancak İbnu Hacer bu ifadeyi ifratkâr ve isabetsiz bulur. هلّ ِ جِسَم ِاد ً نَم ْ بَنَ keza □حسَملا ُ بلَع نْيَّفُخْلا keza □رَ فعْ ُنْيَدَيْلا keza □ةَعاَفَّشلا keza □وَحْلا ْ ض keza □ ر ُ ؤْ ْيَ ُةَ هلّ keza □مِنْ قِرَ يْ ش اَ ‘مِيِءةََّgibi nice hadislerin tevatür şartlarını taşıdığını gösterir. Bu hadisi rivayet eden sahabelerin sayısı hususunda muhtelif tahkikler yapılmıştır. Nevevî'nin nakline göre hadisi iki yüz sahabe rivayet etmiştir. Doğruyu Allah bilir.[14]

هاللّ ُلوُس َر َلاَق ُلوُقَي َو ُثِهدَحُي َلَعَجَف امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ِنبا □ #□
ىلا ُّيِوَدَعْلا ُرْيَشُب َءاَج] :لاق دهاَجُم نعو ـ5 □2525ـ . ُعَمْسَت َ َو # ِ هاللّ ِلوُس
َر ْنَع َكُثِهدَح ُأ ،ِيثيِدَحِل ُعَمْسَت َ َكا َرأ ِيلاَم :ُرْيَشُب ُهَل َلاَقَف .ِهْيَلِإ ُرُظْنَي َ َو
ِهِثيِدَحِل ُنُذأَي َ ٍساهبَع ُنْبا َلَعَج َو َبِك َر اًّمَلَف . اَنِعاَمْسأِب ِهْيَلِإ اَنْيَغْصأ َو اَن ُراَصْبأ
ُهْت َرَدَتْبِا # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق :ُلوُقَي ًُج َر اَنْعِمَس اَذإ ًةَّ َرَم اًّنُك اّنِإ :ٍساهبَع ُنْبا
َلاَقَف روم‘ا دئادش « ُلوُلَّذلا َو ُةَبْعَّصلا»و.عمتسي يأ « ُنَذأَي َ».ملسم هجرخأ .]
ُف ِرْعَن اَم َّإِ ِساهنلا َنِم ْذُخأَن ْم َل َلوُلَّذلا َو َةَبْعَّصلا ُساهنلا

لعفلاو لوقلا يف زارتح“او روم‘اب ةابملا كرت دارملاو ،اهدضو .

4. (5216)- Mücahid merhum anlatıyor: "Büşeyr el-Adevî, Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ya gelip: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki..." diyerek birşeyler anlatmaya kalktı. Ancak İbnu Abbas onu konuşmaya bırakmadı ve kendisine iltifat etmedi. Büşeyr: "Sözlerimi niye dinlemiyorsunuz? Ben size Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan anlatıyorum, hiç tınmıyorsunuz, niçin?" diye sordu. İbnu Abbas ona şu cevabı verdi: "Biz vaktiyle, bir kimsenin "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki" dediğini işitince, gözlerimizi ona çevirip kulaklarımızı da dinlemek üzere uzatıyorduk. Ne zaman ki, insanlar hadis rivayetinde laubalileştiler, biz de onlardan ancak bildiklerimizi almaya başladık." [Müslim, Mukaddime 7, (7).] [15]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resulullah'tan hadis rivayeti hususunda, daha Ashab devrinde titizliğin başladığını gösteren rivayetlerden biridir. Daha nice emsali gibi bu da, hadis rivayetinin ta bidayette disiplin, kontrol ve itina ile yapıldığını, muhaddisleri bu hassasiyete bilhassa menfi faaliyetlerin sevkettiğini gösterir. Bir kısım alimler, fitne ile ifade edilen menfi faaliyetlerden maksadın Hz. Osman'ın şehadeti olduğunu belirtir. Şu halde hadiste titizlik ve sened arama işini bu tarihe kadar indirmek mümkündür.

Bu hususun bilinmesi, hadisin üçüncü asra kadar rastgele rivayet edilip, o asırda bir folklör derlemesi tarzında toplanıp yazıldığını söyleyen Batılı müsteşriklerle, bu iddialara kapılan yerli cühelanın ne derece esassız iddialara dayandıklarını anlamak için ehemmiyet taşır. [16]

KİBİR VE UCUB BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Kibir, büyüklük, ululuk manasına gelir. Dinî bir tabir olarak, kişinin kulluk edebine uymayacak şekilde kendisini diğer insanlara karşı ululaması, onları hakir görmesidir. Aslında insanın Allah'ın bir mahluku olarak, diğer mahlukata karşı da büyüklenmeye hakkı yoktur. Kul ve mahluk olma cihetiyle bir eşitlik mevcuttur. Ancak Allah Teala hazretleri, insana, hilafet ve emanet gibi bazı ziyade mesuliyetler vererek, bunun gereği olarak diğer mahlukata karşı bir kısım imtiyazlar vermiştir; akıl ve irade sahibidir, diğer mahluklar üzerinde tasarruf yetkisi vardır. Bu imtiyazları onu hayvanata karşı kibre değil, Cenab-ı Hakk'a karşı şükre ve hamde sevketmelidir. Tıpkı meyveli bir ağacın yerlere eğilmesi gibi, insanî imtiyazlara sahip beşeriyetin, Allah'ın huzurunda rükû-u tevazuya eğilmesi, secde-i şükr ve hamde kapanması gerekir, tekebbüre gitmesi değil. İmam Gazâlî'ye göre, "kibr, "batınî ve "zahirî" olmak üzere ikiye ayrılır: Batınî kibir nefsin derinliklerinde ruhî bir ahlaktır. Zahirî bir kibir ise dışa akseden, azalarda görülen kibirdir. Esasen en doğrusu, içteki ahlaka kibir demektir. Zahirdeki hareketler kaynağını içtekinden alır. Dıştaki hareketleri meydana getiren zaten bu iç ahlaktır. Bu sebeple, hastalık azalarında kendini gösterince, kibirlendi denir. Görünmediği zaman "o kibirlidir" denir. Şu halde kibrin aslı insan tabiatındaki ahlaktır. Bu da kendisini başkasına üstün gösterme arzusudur." Dinimiz, her hayrın, her fazilet ve üstünlüğün Allah'tan geldiğini tedris eder. Bu sebeple kişinin mazhar olduğu bazı faziletler sebebiyle hemcinsine karşı büyüklenmesini, bu nimetlere nankörlük kabul eder, onu asıl veren Allah'tan gaflet alâmeti bilir. Bu sebeple kibir, şiddetle reddedilen, kınanan huylardan biridir. Meseleye Kur'an-ı Kerim'in müteaddit ayetlerle yer vermesi de kibrin din nazarında ne kadar kötü olduğunu anlamaya yeterlidir. Birkaç ayetin mealini kaydediyoruz: "Yeryüzünde haksızlıkla kibirlenenleri ayetlerimden çevireceğim" (A'raf 146). "Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini mühürler" (Mü'min 35). "(Peygamberler hep) futuhat istediler. (Buna kavuştular.) Hakka karşı alabildiğine inad eden her mütekebbir zorba ise nihayet hüsrana uğradı" (İbrahim 15).

"(Allah) o büyüklük taslayanları sevmez" (Nahl 23).

"Andolsun ki (kâfirler), kendi kendilerine büyüklenmişler, azgınlıkta pek ileri gitmişlerdi" (Furkan 21). "Bana kulluk etmeyi kibirlerine yedirmeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir" (Mü'min 60) "Yeryüzünde büyüklük taslayarak yürüme. Sen ne yeri yarabilir, ne de dağlarla boy ölçüşebilirsin. Bütün bunlar, Rabbinin katında çirkin sayılan günahlardır" (İsra 37-38).

"İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme.

Allah kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi şüphesiz ki sevmez" (Lokman 18).

Kur'an-ı Kerim'de kibre bu kadar yer verilmesinin sebebi, bunun küfrü tazammun etmesindendir. Çünkü büyüklük, izzet, azamet ve üstünlük sadece Allah'a yaraşır. Hiçbir şeye gücü yetmeyen, herşeyini Allah'a borçlu olan biçare insanın kibir ne haddine! Kul kibirlendiği vakit, sırf Allah'a yaraşan bir sıfatta Allah'a karşı münazaaya, yarışa girmiş olmaktadır. Gazâlî bu davranışı, bir hizmetçinin padişahın tacını giyerek onun tahtına oturup hükmetmeye kalkmasına benzetir. "Bir uşak için, bundan daha büyük bir cür'et, bundan daha vahim bir cinayet olur mu?" der ve: "Şüphesiz bu uşak, padişahın en ağır cezasını hak eder" diye hükmeder. Nitekim kaydedeceğimiz ilk hadiste, Rab Teala hazretleri: "Azamet benim gömleğim, ululuk benim cübbemdir. Kim benimle bu hususta ortaklığa kalkışırsa, ben onun belini kırarım" buyurmuştur. Kibirin zıddı tevazudur. Tevazuyu alçak gönüllülük olarak ifade eder isek de, esas itibariyle mazhar olunan nimetleri Allah'tan bilmeyi ifade eder. İslam büyükleri, tevazunun insanları yücelteceğini, kibrin de alçaltacağını kabul eder. Hz. Ömer şöyle buyurmuştur: "Alçak gönüllü, mütevazi ol ki, Allah seni yüceltsin. Kul kibirlenip böbürlendiği zaman Allah Teala hazretleri onu alçaltır ve bir melek: "Uzak ol! Allah seni uzaklaştırsın!" der. Kibirli insan kendi kendini büyük görürse de herkesin nazarında düşük, hatta domuzdan daha adidir" demiştir. Bu manayı, Ka'b (radıyallahu anh) bir başka üslubla ifade etmiştir: "Allah kime dünyalıktan bir nimet verdi de, adam bu nimetin şükrünü ödedi ve tevazuunu gösterdi ise, Allah Teala o nimetin menfaatini dünyada ona gösterdiği gibi, ahirette de derecesini yükseltir. Fakat verdiği nimete şükretmez ve tevazu göstermezse, Allah Teala, dünyada o nimetten ona bir kâr sağlamadığı gibi ahirette de ona cehennemden bir kapı açar; dilerse affeder, dilerse azab eder."

Kibir, Gazâlî'ye göre, Allah'a, peygamberlere ve diğer insanlara karşı yapılır. Her üçü de mezmun ise de, en kötüsü Allah'a karşı olandır. Bediüzzaman, insanların diğer mahlukata karşı da kibre düşebileceğini ifade eder: "Ey insan! Kur'an'ın desatirindendir (düsturlarındandır) ki, Cenab-ı Hakk'ın masivasından (mahlukatından) tekebbür edecek derecede büyük tutma. Çünkü mahlukat, mabudiyetten uzaklık noktasında müsavi oldukları gibi, mahlukiyet nisbetinde de birdirler."

Kibir ve tevazu meselelerine zaman zaman temas eden Bediüzzaman, kibirin asıl kaynağının insandaki küçüklük olduğunu ifade eder. Ona göre: "...Sığar-ı nefs, tekebbürün menbaıdır. Zaaf, gururun madenidir..." Bu temel düşünceden hareketle: "Büyük görünme küçülürsün" der ve devam eder: "Ey enesi (benliği) çifteli, kafası da kibirli, Şu mizanı bilmeli: "Her adam için elbet,

Cemiyet-i beşerde, içtimâî binada,

Görmekgörünmek için şu mertebe denilen,

Bir penceresi var. Ger pencere,

Kamet-i kıymetinden (boyundan) yüksekse,

Tekebbürle tetâvül edecek, uzanacak.

Ger pencere, kamet-i himmetinden alçaksa,

Tevazula tekavvüs edecek (bükülüp) eğilecek.

Kamillerde, büyüklük mikyasıdır, küçüklük,

Nâkıslarda, küçüklük mizanıdır büyüklür (tekebbür)."

Tekebbür kötü, tevazu iyi olmakla birlikte, Bediüzzaman bunların kullanılacağı yerin iyi tayin edilmesine dikkat çeker: "Zaifin kavîye karşı izzet-i nefsi, kavide tekebbür olur; kavînin zaife karşı tevazuu, zaifte tezellül olur. Bir ulü'l-emrin (amirin) makamında ciddiyeti vardır; mahviyeti, zillettir, hanesindeki ciddiyeti, kibirdir, mahviyeti tevazudur..."

Ucb'a gelince, bu kibre yakın mezmum bir haslet ise de, kibrden biraz farklıdır. Ucb'u "kendini bir şey sanmak, kendini beğenmek, amele güvenmek, yaptığı hayırların kendini mutlaka kurtaracağı inancında olmak" şeklinde tarif edebiliriz. Esasen ucb, lügat olarak beğenmek, hoşlanmak, hoşa gitmek manasına gelir. Gazâlî, ucbla kibir arasını tefrikte şöyle bir açıklama sunar: "Ucb, mutlak surette kendini beğenmek, kibir ise, kendisini başkasından üstün görmektir. Her ucub sahibi mütekebbir olmaz. Çünkü çok defa insan kendisini beğenir, fakat başkasını da kendisinden üstün görebilir ve ona karşı kibretmez." Kur'an'da ucuba temas eden ayetlerden biri, Müslümanların Huneyn Savaşı sırasında halet-i ruhiyelerini örnek verir. Huneyn Savaşı, Mekke' nin fethinden sonra 12 bin kişilik bir kuvvetle yapılan bir savaştı. İlk defa Müslümanlar böyle bir sayıya ulaşınca bu durum, Müslümanları ucba sevketmişti. Bir askerin: "Benî Şeyban'la karşılaşacak bile olsak ehemmiyeti yok. Bugün kimse bize azlığımız sebebiyle galebe çalamaz" dediği rivayet olunur. Hz. Ebu Bekr de: "Ey Allah'ın Resulü, bugün artık bize azlık sebebiyle galebe çalınamaz" demiştir. İşte bu halet-i ruhiyeyi: "Muhakkak ki Allah pek çok yerde ve Huneyn gününde size yardım etmişti. O gün çokluğunuza güvenmiştiniz. Fakat bu size fayda vermedi. Yeryüzü o kadar genişliğiyle beraber, size dar geldi ve arkanızı dönüp gittiniz" (Tevbe 25) mealindeki ayet tescil etmektedir. Ayet-i kerime, sayıca çokluğa güvenip, harbin şartlarına riayet etmeyen, zaferin Allah'tan geldiği gerçeğinden gaflete düşen Müslümanların, bu çokluğa rağmen ilk karşılaşmada bozguna uğrayıp kaçtıklarını belirtmektedir. Bir başka ayet de kâfirlerin de kal'a ve maddî güçlerine güvenmelerine temas eder: "..Halbuki onlar, kal'alarının kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın azabı onlara beklemedikleri yerden geldi" (Haşr 2). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Üç şey helak edicidir: İtaat edilen aşırı cimrilik, uyulan hevesat ve kişinin kendini beğenmesi (ucb)."

Ayet-i kerimede, "Nefislerinizi temize çıkarmayın (kusursuz addetmeyin)" (Necm 32) buyrulmuştur. Hadislerin verdiği derse göre, kişiye günah olarak ucb yeterlidir. Hatta kişinin, kendini günahsız bilme günahına düşmektense, günah işleyip tevbe etmesi daha iyidir: "Siz hiç günah işlememiş olsanız, ben onun daha büyüğünden sizin için korkarım: O da ucubtur, ucubtur."

Kibre düşen kimsenin haliyle ilgili bir tasviri Gazâlî'den sunup, bu mevzuda daha fazla bilgi için onun ölmez eseri İhya'yı tavsiye edeceğiz (Ahmed Serdaroğlu tercümesi 3, 718-808). "Kişi ne zaman başkasına nisbetle kendini büyük görürse, başkasını kendisinden düşük, hakir ve alçak görmeğe başlar. Onu yanına yaklaştırmak istemez, meclisine almaz. Onu, karşısında bir hizmetçi gibi görmek ister. Hatta hizmetçi olarak da kendisini kabul etmeyebilir ve onu hizmetçi olarak da karşısında görmek istemez. Şayet kibri biraz daha hafif ise, müsavi olmasından çekinir, yanyana gidemeyecekleri dar yollarda ve meclislerde öne geçer, onun selam vermesini bekler. Kendinin ihtiyacına bakmakta kusur ederse, neden böyle yaptın diye ona hayret eder. Karşısına çıktığı zaman onu muhatab almak istemez. Va'zu nasihatini dinlemez. Kendisine bir şey iade etse kızar. Muallimlik yaparsa talebelere hoş davranmaz. Onlara hakaret eder. Onlarla alay eder ve kendi işinde çalıştırır. Avama bakışları, hayvana bakışlarından farklı olmaz. Hülasa, kibirli adamın, sayılamayacak kadar çok çeşitli tavır ve davranışları vardır. Bunları herkes anlayabileceği için, burada sayılmalarına lüzum yoktur. İşte bu kibirdir. Kibrin afetleri büyük, gaileleri pek çoktur. Havassın çoğu kibirden helaka gider. Avam şöyle dursun, abid, zahid ve alimlerin çoğu da kibir hastalığından kurtulamazlar. Kibrin doğurduğu felaket nasıl büyük Ölçüler'deki kibir üzerine yazılan yazı da dikkat çekicidir.

Faydalı olur mülahazası ile onu buraya alıyoruz. [17] Böyle bir satır yok.

Bencillik Girdabı

İnsana bahşedilen benlik emaneti, en büyük gerçeği tanıyıp bulma yolunda ona verilmiş mukaddes bir armağandır. Vazife biter bitmez de taşa çalınıp kırılması gerekli olan bir armağandır. Böyle yapılmadığı takdirde kabarır, şişer ve sahibini yutacak bir ifrit haline gelir. Fert, onunla Yüce Yaratıcı'yı, O'nun kudretinin, ilminin, iradesinin sonsuzluğunu; eksiklik ve kusurların O'nun semtine sokulamayacağını idrâk edecek, sonra da sinesinde tutuşturduğu marifet ve muhabbet ateşiyle onu eritip bitirecek; sadece Yüce Yaratıcı'nın varlığıyla bakıp görecek; O'nunla düşünüp O'nunla bilecek ve sadece O'nunla soluyacaktır.Hep bencil olarak kalıp gitme, Hakk'ı görüp bilememenin, sonsuzluk yolunda mesafe alamamanın ve gözleri bağlı, aynı yerde dönüp durmanın ifadesidir. Devamlı benlik hesabına düşünenler, benlikle oturup kalkanlar, aradıklarını "ego"nun karanlık atmosferinde arayanlar, yıllarca deretepe demeden aşıp gitseler de bir çuvaldız boyu yol alamazlar.Yapılan işler, işlerin en ağırı, en yorucusu dahi olsa, benlik hesabına yapıldığı takdirde kat'iyyen fazilet va'detmez ve İlahî Dergâh'ta kabul göremez. Kendini aşmamış, benliğine bıçak çalıp parçalayamamış, basireti bağlı kimselerin ötelere doğru her hamlesi bir avunma ve aldatmaca, her fedakârlığı da bir akılsızlıktır.Bencillik, şeytanî bir sıfat olduğundan, ona kapılanların, şeytanın akibetine uğrayacağından şüphe edilmemelidir. Şeytanın mazeret ve müdâfaaları bile, gümgüm birer benlik melodisidir. Adem Nebi (a.s.), ufkunun karardığı bir anda, gözyaşlarından yepyeni bulutlar meydana getirerek onunla gönül ateşini, hasret ateşini söndürmeye çalışmasına karşılık, İblis, her kelimesi gurur ve inat, her ifadesi saygısızlık, mazeretler sayıp döküyordu.Benliğin ilimden kaynaklananı, servet ve iktidarla ortaya çıkanı, zekâ ile, cemâl ile şişip büyüyeni ve daha birçok çeşidi vardır... Bu sıfatlardan hiçbiri, insanın zâtî malı olmadığından, bu husustaki bir iddia, hakiki Mal Sahibi'nin gazabına bir vesile ve dâvetiye sayılmış ve bu mağrur ruhların helâkiyle neticelenmiştir. Ferdin şahsî dünyasını tesir altına alan "ego", bir cemaat benliğiyle de omuz-omuza verince, bütün bütün devleşir ve mütecaviz bir ifrit haline gelir. Artık böyle azgınlaşmış bir ruhun elinde en hayırlı şeyler dahi simsiyah bir bulut kesilir ve etrafa gülle, bomba yağdırmaya başlar. Evet böylelerinin elinde, ilim, bir yalancı ışık; servet, çalım ve cakaya vesile; gönül, bir çiyan yatağı; cemâl, çevreye ekşilik saçan bir gam sayfası; zekâ, başkalarını hafife alan uğursuz bir şaklaban hâlini alır.Öteden beri felsefe, benliği; peygamberlik de, hakkı ve mahviyeti temsil etmiştir. Evvelkilerin yolunda; şüpheler, tereddütler, aldatmalar, şiddet ve hiddetler aysberglerin birbiriyle çarpışmaları gibi korkunç müsademelerle dağılıp parçalanmalarına karşılık; ikincilerin yolunda; aydınlıklar, gönül inşirâhları, birbirinin imdâdına koşmalar ve birbirini desteklemeler vardır.Her fırsatta kendini etrafa anlatma ruh haleti, fertte bir eksiklik ve aşağılık duygusunun ifadesidir. Böyleleri, iyi bir ruh terbiyesiyle varlıklarını gerçek Mal Sahibi'ne fedâ edecekleri güne kadar da bu durum sürer gider. Bunların her işi bir çalım, her ifadeleri gürülgürül benlik, her mahviyyet ve tevazûları da ya bir riyâ, ya da kendilerini başkalarına anlattırabilme yatırımıdır. Bin nefrin haknâşinas(53) bencillere!(54)

ي ِرا َزإ ُّزِعْلا َو ،يِئاَد ِر ُءاَي ِرْبِكْلا ىلاعَت ُ هاللّ َلاَق :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :اَق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأو ٍديعس يبأ نع ـ2 □2525□

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهُتْبَّذَع اَمُهْنِم ًائْيَش يِنَع َزاَن ْنَمَف .

1. (5217)- Ebu Said ve Ebu Hureyre (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri şöyle dedi: "Büyüklük ridamdır, izzet de izarımdır. Kim bu iki şeyde benimle niza ederse ona azab veririm." [Müslim, Birr 136; Ebu Davud, Libas 29, (4090).][18]

AÇIKLAMA:

1- Buradaki hadis metni, Müslim ve Ebu Davud'da mevcut metinlere tamamen tevafuk etmez. Ebu Davud'da هزِعلا yerine □ةَمَظَعلا kelimesi vardır. İzz: İzzet ve şeref, azamet ve ululuk manasına gelir. Şu halde ululuk, şeref, yücelik gibi sıfatlar hakiki manasıyla Allah'a aittir. Kul tevazuyu unutarak bu duygulara kapılmamalıdır. **2-** İzar gömlek, rida da gömlek üzerine giyilen şeydir. Eskilerde kaftan denilmiş ise de, günümüz örfünde kaftan çok müsta'mel değildir.

Şeref ve ululuğun Allah'a mahsus olduğu, onlar gömlek ve kaftana benzetilerek ifade edilmiştir. Hattâbi, Allah'ın sıfatı izzet ve azamet, kulun sıfatı da tevazu ve tezellül olması sebebiyle, kulun Allah'a mahsus sıfatları kendine mal etmesinin caiz olmadığını belirtir. [19]

لاَقف .ٍرْبِك ْنِم ٍة َّرَذ ُلاَقْثِم ِهِبْلَق يف َناَك ْنَم َةَّنَجْلا ُلُخْدَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنبا نعو ـ5 □2525ـ ُطْمَغ َو ِهقَحْلا ُرْطَب
ُرْبِكْلَا ؛لاَمَجْلا ُّب ِحُي ٌليِمَج ىلاعَت َهاللّ َّنإ : َلاَقف ؟ًةَنَسَح ُهُلْعَن َو ًانَسَح ُهُب ْوَث
َنوُكَي ْنأ ُّب ِحُي َلُج َّرلا َّنإ : ٌلُج َر

يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِساهنلا .

2. (5218)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kalbinde zerre miktar kibir bulunan kimse asla cennete girmeyecektir!" buyurmuştu. Bir adam: "Kişi elbisesinin güzel olmasını, ayakkabısının güzel olmasını sever!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Allah Teala hazretleri güzeldir, güzelliği sever! Kibir ise hakkın ibtali, insanların tahkiridir" buyurdular." 20

ةَّبَح ُلاَقْثِم ٍةَّبَح ْنِم ٍلَد ْرَخ ْنِم ِناَميإ ,ِو َ َ ُلُخْدَي ةَّنَجلا ُدَحأ يف ِهِبْلَق ِم ُلاَقْث ةَّبَح ِهِبْلَق□ يف ُدَحأ َراهنلا ُلُخْدَي َ] :ىرخأ يفو ـ5 □2525ـ «ساهنلا ُصمَغ»و.ههدر « ِهقحلا ُرطب».نامي“اب هايإ هتلباقمل كرشلاو رفكلا ربك انه ربكلاب دارملاو.[ٍرْبِك ْنِم ٍلَد ْرَخ ْنِم

. مهراقتحا

3. (5219)- Bir diğer rivayette: "Kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunan bir kimse cehenneme girmez. Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse de cennete girmez." buyrulmuştur. [Müslim, İman 147; Ebu Davud, Edeb 29, (4091); Tirmizî, Birr 61, (1999).]21

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada kalbinde kibir taşıyanların cennete giremeyeceklerini kesin bir üslubla ifade etmektedir. Hattâbi bu ifadeyi iki surette açıklamıştır: "Bu hadisteki kibirden murad küfürdür. Yani kişi iman etme hususunda tekebbüre düşerek, imandan kaçınır. Haliyle bu şekilde ölen, küfür üzere ölmüştür, cennete giremez."

Hadisten maksad cennete giren kimsenin kalbinde oraya girerken kibir kalmaz demektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Biz onların kalbindeki her türlü kini çıkarırız" (Hicr 47) buyrulmuştur." Nevevî, Hattâbî'nin bu te'vilini yeterince isabetli bulmaz. Hadisin, herkesçe bilinen ve başkalarını küçük görmekten ibaret olan kibirlenmekten yasaklamak için varid olduğunu, dolayısıyla kibir kelimesinin bu manadan ve hadisin de belirtilen maksaddan uzaklaştırılmaması gerektiğini söyler. Umumiyetle benimsenen manaya göre, kibir sahibi, bu kibrin cezasını çekip, onun günahından temizlenmeden cennete giremez demektir. Yani kibir cezayı gerektiren bir haldir. Bu hal mutlaka ceza ile temizlenir, bu temizlik olmadan kul cennete giremez.

Ne var ki Allah her çeşit günahı affetmeyeceği hususunda bir kayıt da mevcut değildir. Öyleyse hadisi "Allah'ın affetmemesi halinde, kibir sebebiyle ateşte ceza çekmeden hiç kimse cennete giremez" diye anlamak en makbuldür. Zira kalbinde hardal tanesi kadar imanı olan kimse ebedî cehennemde kalmayacağına göre, sırf kibir, ebedî cehennem vesilesi olmamalıdır.

2- Hadiste, güzel giyinmeyi sevdiğini söyleyen sahabinin ismi ihtilaflıdır. Nevevî, Malik, İbnu Mürare er-Rahavî olduğunu, el-Kadi İyaz' dan naklen kaydeder. Bazı muhakkiklerin Ebu Reyhâne Şem'ûn, Rebiatu'bnu Amir, Sevad İbnu Amr, Muaz İbnu Cebel, Abdullah İbnu Amr İbni'l-As, Harim İbnu Fatik gibi başka isimleri zikrettiğini de kaydeder.

3- 5219 numaralı hadiste, kalbinde hardal tanesi kadar imanı bulunan kimsenin cehenneme girmeyeceği belirtilmektedir. Alimler bunu "kâfirler gibi ebedî olarak cehennemde kalmaz" şeklinde anlamışlardır. Çünkü "imanla birlikte bir kısım günahları, zulümleri bulunabilir. O günahlarından af yahut ceza çekmeden kurtulamayacağına göre, hadisin kâfirler gibi ebedî cehennemde kalacak şekilde" diye kayıtlanması gerekir. **4-** Hadiste "Allah'ın güzeli ve güzelliği sevdiği" de ifade edilmiştir. Bunun manası da alimlerce farklı şekillerde anlaşılmıştır. Bu husustaki ihtilaf, cemil isminin Kur'an'da ve mütevatir hadiste gelmemiş olmasından ileri gelir. Kat'î nasla sabit olmayan, haber-i vahidle gelen bir ismi Allah'a izafe edebilir miyiz, edemez miyiz, haber-i vahidle itikad sabit olur mu, olmaz mı ihtilafına dayanır. Bu sebeple bazı te'villerde cemilin Allah'a izafesi sabit olan bazı isimlere hamledildiği görülür: Birkısmı: "Her emri güzeldir. Nitekim güzel isimler (el-Esmau'l-Hüsna) O'nun, cemal ve kemal sıfatları da O'nundur" demiştir.

Bazıları: "Kerim ismi, mükrim (ikram eden); Semi ismi müsmî (işittiren) manasına geldiği gibi, Cemil ismi de mücmil yani güzellik veren manasına gelir" demiştir.

Kuşeyrî, cemil isminin celil yani büyük manasında olduğunu söylemiştir. Hattâbî, cemilin nur ve güzelliğin sahibi manasında kullanıldığını söylemiştir.

Bazı alimler cemili "Size karşı fiilleri lütufkâr ve güzeldir, size az amel teklif eder, teklif ettiklerini îfada size yardımcı olur, îfa edene ecrini bol kılar" diye anlamıştır.

Nevevî, ulemadan bir kısmının bu "cemil" isminin, haber-i vahidle sabit olsa bile Allah'a izafesinin caiz olduğunu söylediğini nakleder.

İmamu'l-Harameyn, sahih nassla, şeriatta sabit olan şeyi kabul etmek gerektiğine, haram ve helalin bu yolla kesinlik kazanacağına, şeriatta haram mı helal mi olduğu hususunda kesin bir hüküm bulunmayan şeylerde haram veya helal hükmüne gidilemeyeceğine dikkat çektikten sonra, Allah'a bir isim izafesi meselesinde, kat'î bir delilin şart olmadığını, ilim iktiza etmeyen, amel iktiza eden bir delille de Allah'a isim izafe edilebileceğini söyler.

Hülasa, Allah Teala hazretlerini, şer'an varid olmayan fakat yasak da edilemeyen kemal, celal ve medih sıfatıyla tavsif etmenin caiz olup olmadığında Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezhebi ihtilaf etmiştir. Bir kısmı bunu caiz görmüş, bir kısmı görmemiştir. Bunda esas Kur'an veya mütevatir hadis veya icma ile sabit olmaktır. Eğer bir isim, haber-i vahidle sabit ise, bu ihtilaflıdır. Böyle bir isimle Allah'ın tavsifini bazıları caiz görürken, bazıları reddeder. Kabul edenler: "Böyle bir isimle dua ve sena, onunla amel babındandır. Esasen haber-i vahidle amel caizdir" demiştir. Reddedenler bunun Allah hakkında caiz ve caiz olmayan (müstakil) şeye itikad meselesine girdiğini, bu meselede ise kesin delilin esas alındığını söylerler. Bunlara göre Allah'a bir isim nisbet etmek kesin delille mümkündür.

Kadı İyaz, bu münakaşaya, Cemil ismini Allah'a nisbetin caiz olacağı kanaatiyle katılır. Der ki: "Bu mesele hem "amel"e, hem de "güzel isimler Allah'a mahsustur, ona bu isimlerle dua edin" (A'raf 180) mealindeki ayete şamildir."

Görüleceği üzere, haramhelal hükmü için şeriatten kesin nassın varlığını şart koşan Ehl-i Sünnet uleması bu meselede, caiz değil veya helalharam diye kesin hükümde bulunmaya karşı ihtiyatı tercih etmiştir. 22

ى ىَرَت اَم ُهْنِم ُتيِطْعُأ ْدَق َو ؛َلاَمَجْلا ُّب ِحُأ يِهنِإ : َلاَقَف # َّيِبَّنلا َتَأ ًيِمَج ٍُج َر َّنأ]□
: هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555ـ .[َساَّنلا َطَمَغ َو َّقَحْلا َرَطَب ْنَم
ُرْبِكْلا ِنِكَل َو ؛ : َلاَق ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي َكِلذ ِرْبِكْلا َنِمَفأ ٍلْعَن ِكا َرِشِب ُدَحأ يِنَقوُفَي
ْنأ ُّب ِحُأ اَم بهتَح

. « نأ نوكي اريخ ًبنم ،هنمو ئشلا قئافلا: ديجلا صلاخلا يف هعون
يِنَقوُفَي».دواد وبأ هجرخأ

4. (5220)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yakışıklı bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ben güzelliği seviyorum. Gördüğünüz gibi bana güzellik de verilmiş. Kimsenin beni, ayakkabı bağı bile olsa bu hususta geçmesinden hoşlanmıyorum. Ey

Allah'ın Resulü! Bu (haram olan) kibre girer mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hayır! buyurdular. Ancak kibr, hakkı ibtal, halkı tahkirdir!" [Ebu Davud, Libas 29, (4092).] 23

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde güzel giyinmenin ayakkabı bağına varıncaya kadar her hususta güzel olmaya, güzellikle başkasını geçmeye çalışmanın günah olan kibre girmediğini ifade buyurmaktadır.

Hadiste ayrıca, kibrin ne olduğu açıklanmaktadır. Buna göre kibir hakkın iptali, insanların tahkiridir. Şu halde kibre düşen insanda iki büyük hata zuhur etmektedir: **1)** Hakkın iptali: Allah'tan gelen nimeti kendinden bilerek Allah'ın hakkını iptal. Buna küfran-ı nimet de denilebilir.

2) İnsanları hakir görme. Bu önceki duygunun bir başka tezahürüdür. Mazhar olunan nimet sebebiyle, o nimete eremeyenleri küçük görmek.

Hadis, her iki duyguyu da yasaklamaktadır.24

م ْوَي ِهرَّذلا َلاَثْمأ َنو ُرِهبَكَتُمْلا ُرَشْحُي] :َلاَق # َّيِبهنلا َّنأ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
ِهدهِ ج نِع هيبأ نع بْيَعُش نب و ُرْمَع نعو ـ2 □2552ـ ِلهأ ِة َراَصُع ْنِم َن ْوَقْسُي :
ِراَيْن‘ا ُر اَن ْمُهوُلْعَت ُسَلوُب ُهَل ُلاَقُي َمَّنَهج يف ٍنْجِس ىلا َنوُقاَسُي ِ،ناَكَم ِهلُك ْنم
ُّلُّذلا ُمُهاَشْغُي ،ةَماَيِقْلا

. ِراهنلا : ِةَنيِط ِلاَبَخْلا].يذمرتلا هجرخأ

5. (5221)- Amr İbnu Şuayb an ebihî an ceddîhi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, mütekebbirler küçük karıncalar gibi haşrolunurlar. Onları her yönden zillet bürümüştür. Cehennemde Bûles denen bir hapishaneye sevkedilirler. Ateşlerin ateşi onları bürür. Cehennem ehlinin irinleri kendilerine içecek olarak verilir. Bu içeceğe tînetu'lhabal denir." [Tirmizî, Kıyamet 48, (2494).] 25

ني ِراَّبَجْلا يف َبَتْكُي ىهتَح ِهِسْفَنِب ُبَهْذَي ُلُج َّرلا ُلازَي َ :# ِهاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ع َوْك‘ا ِنْب َةَمَلَس نعو ـ5 □2555□

ربكتيو عفرتي يأ « ِهِسْفَنِب ُبهْذَي».يذمرتلا هجرخأ .[ْمُهَباَصأ اَم ُهُبي ِصُيَف .

6. (5222)- Selemetu'bnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi kendisini (halktan büyük görüp) uzak tuta tuta cebbarlar arasına kaydedilir de onların başına gelen musibete duçar olur." [Tirmizî, Birr 61, (2001).] 26

AÇIKLAMA:

Hadis, bir kimsenin, insanlardan, onları küçük görerek mesafeli dura dura, cebbarlar yani zalimler sınıfına geçeceğini haber vermektedir. Bu husus, eşyanın tabiatına uygundur. Çünkü, mesafeli durmak bir alışkanlık haline gelir. Halbuki dinimiz, cemaati, sıla-i rahmi, selamlaşmayı, büyükleri ziyaret ve karşılıklı hediyeleşmeyi vs. emrederek, kişinin insanlarla kaynaşmasını emretmektedir. Uzlet normalde tavsiye edilmez. İnzivayı çok sıkı şartlarla dinimiz tecviz eder.

Şu halde, insanlara karşı uzak duran kimseler, Firavun, Nemrud, Şeddad gibi zalim cebbarlar defterine ismiyle resmiyle geçme ve onların maruz kaldığı dünyevî musibetlerle ve uhrevî cezalarla karşılaşma tehlikesiyle başbaşadırlar. el-İyazu billah. 27

مْحَف مْه اَمَّنإ ،اوُتاَم َنيِذلا ُمِهئاَبآِب َنور ِخَتْفَي ٌما َوْقأ َّنَيِهَتْنَيَل :# ِ هاللّ ُلوُس□ َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555ـ َوُه امهنإ ،ةهيِلِهاَجْلا َةَّيِهبُع ْمُكْنَع َبَهْذأ ْدَق ىلاعت َ هاللّ َّنإ . ِهِفْنأِب َءا َر ِخْلا ُهِدْهَدُي يِذهلا ِن ًٍع ِجْلا َنِم ِ هاللّ ىلَع َن َوْها َّنَنوُكَيَل ْوأ ،َّمَنَهَج يف ثيدح رخآ وهو ،يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍبا َرُت ْنِم َقِلُخ ُمَدآ َو ،َمَدآ ُونَب ْمُهُّلُك ُساَّنلا . ٌّيِقَش ٌر ِجاَف ْوأ ٌّيِقَت ٌنِمْؤُم

ربكلا :ءايلاو ءابلا ديدشتو اهرسكو ةلمهملا نيعلا مضب « َةَّيِلِهاَجْلا . َةَّيِهبُع».هباتك

7. (5223)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar, ya cehennem kömüründen başka bir şey olmayan ölmüş ecdadlarıyla övünmekten vazgeçerler, yahut da Allah katında, burnuyla pislik yuvarlayan mayıs böceğinden daha adi bir derekeye düşerler. Allah Teala hazretleri sizlerden cahiliye kibrini temizledi. Artık o, muttaki bir mü'min yahut bedbaht bir facirdir. İnsanların hepsi Hz. Adem'in evlatlarıdır. Adem ise topraktan yaratılmıştır." [Ebu Davud, Edeb 120, (5116); Tirmizî, Menakıb (3950, 3951).] 28

AÇIKLAMA:

1- Aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerinde kabile taassubunu te'lin etmektedir. Kabile taassubu, bir cahiliye örfü olup, günümüzde ırkçılık veya faşistlik denen şeyi ifade eder. Bu, ecdadla övünmek şeklinde tezahür eder. Ecdadla tefahur etme hadisesi cahiliye Araplarında pek yaygındı. Tekasür suresi bu maksadla, kabirleri ziyaret edip sayım bile yaptıklarına dikkat çekerek, Müslümanları bu çeşit davranışlardan men eder. Sadedinde olduğumuz hadis, ırkçıları, burunlarıyla yuvarladığı pisliği sürükleyen mayıs böceklerine teşbih buyurmakta ve son derece alçaltmaktadır. Hadisteki tehvin ve teşbihin ağırlığı, ırkçılığın İslam kardeşliğine vurduğu büyük darbe ile izah edilebilir. Hele günümüzde İslam âleminin dağınık ve perişan halinin temelinde kavmiyetçiliğin bulunduğu, hatta bu noktaya gelmeye zemin hazırlayan "Osmanlı Devleti'nin çöküşü"nde de aslında, baş amilin ırkçılık olduğu gözönüne alınınca, kavmiyetçi taassubun çok daha ağır ifadelerle tel'ininin isabetli ve yerinde olacağı anlaşılır.

2- Hattâbi, hadisten hareketle insanların iki grup teşkil ettiğini söyler. Buna göre: 1) Mü'min ve muttaki olanlar. Bunlar halk nazarında itibar sahibi olmasalar da Allah nazarında kıymetlidirler, faziletlidirler.

2) Facir (haddini tecavüz eden) ve bedbaht olanlar. Bunlar, halk nazarında itibar ve şerefli kimseler bile olsalar Allah yanında değersiz adi kimselerdir.

3- Hadisten şu mana da çıkarılmıştır: "Mütekebbir ve müftehir kimse, ya müttaki mü'min bir kimsedir, bu durumda ona hiç kimseye karşı tekebbür (büyüklenme) yakışmaz; yahut da facir, bedbaht bir kimsedir Böyle birisi Allah indinde zelildir. Zelil kimsenin tekebbür etmesi hiç uygun değildir. Öyleyse tekebbür her halukârda menfidir, merduddur."

4- Hadiste insanların esas itibariyle topraktan geldiklerine dikkat çekilmesi suretiyle de büyüklenmeye mahal olmadığı hatırlatılmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Davud, et-Tayâlisi'de gelen bir rivayette şöyle buyurmuştur: "Cahiliye devrinde ölen ecdadınızla övünmeyin. Nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun, mayıs böceğinin burnuyla yuvarladığı pislik, cahiliyede ölen ecdadınızdan daha hayırlıdır." Irkçılığın İslam'daki yeri hususunda daha önce geniş açıklama sunduk. 29

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2555ـ . دواد □
ابأ إ ةتسلا هجرخأ .[َء َّيُخ ُهَب ْوَث َّرَج ْنَم ىلا :ىرخأ يفو ؛ًارَطَب ُه َرا َزإ َّرَج ْنَم
هاللّ ُرُظْنَي ُ ْوَي َم ةَمايِقْلا ِ ىلا □ :#

8. (5224)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah, kıyamet günü, büyüklenerek elbisesini sürüyenin yüzüne bakmayacaktır." Bir diğer rivayette: "Elbisesini çalımla sürüyene bakmayacaktır" denmiştir. [Buharî, Libas 1, 2, 5, Fezailu'l-Ashab 5, Edeb 55; Müslim, Libas 42, (2085); Muvatta, Libas 11, (2, 914); Tirmizî, Libas 8, (1730); Nesâî, Zinet 102, (8, 206); Ebu Davud, Libas 28, (4085).][30]

AÇIKLAMA:

Hadiste ifade edilen "Allah'ın bakmaması"ndan murad, rahmettir. Yani elbisesini kibirle yerde

sürüyen erkeğe Allah merhamet etmeyecek veya merhamet nazarıyla bakmayacak demektir. [31]

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] يف ِ هاللّ َن ِم َسْيَلَف َء َّيُخ ِهِت ًَص يف ُه َرا َزإ َلَبْسأ ْنَم :# ِ
□2552□ ـ5 نعو نبا مسعود ِر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق:

دواد وبأ هجرخأ .[ِما َرَح ًَو ِهل ِح .

9. (5225)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim namazda izarını (gömleğini) çalımla yere değecek kadar uzatırsa, Allah onun ne günahını affeder, ne de onu kötü amellere karşı korur." [Ebu Davud, Salat 83, (637).] [32]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah, burada namazda dahi kibirle elbisesinin uzatılmasını yasaklamaktadır. Esasen erkekler için normali, elbisesinin baldırların ortasına kadar uzanmasıdır. Ancak topuklara kadar inen elbiseye de "caiz" denmiştir. Bunu taşan kıyafet erkeklere caiz değildir. Kadınların müstehab olan kıyafeti ise erkeğe caiz olandan bir karış uzun olanıdır. Bir zira' uzun olanı da onlar hakkında caiz olan kıyafettir. Hadisten şu mana da çıkarılmıştır: "Elbisesini namazda kibirle uzatan kişi, cennetin helal, cehennemin haram olduğu kişi değildir."

Keza şöyle de denmiştir: "O kimse, helal amelde değildir. Allah indinde bir saygısı da yoktur." **2-** Elbisenin namazda topukları aşağıya taşması, Ebu Hanife, Şafii ve diğer ulemaya göre mekruhtur. Sadece Malik, namazda caiz olacağını söylemiş, yürümede o da mekruh olduğuna hükmetmiştir. 33

هَسأ َر ّل ِهج َرم ُهَسْفَن ُهُب ِجْعُت ٍةُلُح يف ى َِشْمَي ٌلُج َر اَمَنْيَب # ِ هاللّ□□
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ25 □2555ـ عم توص
نيميجب « ةلَجْلَجلا».ناخيشلا هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا اَهيف ُلَجْلَجَتَي َوُهَف:
ِض ْر ًا يف ِهِب َفِسُخ ْذإ ِهِتَيْشِم يف ُلاَتْخَي

ضرًا يف صوغي دارملاو ،ةكرح .

10. (5226)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir adam, nefsinin hoşuna giden bir takım elbise içinde saçları da yapılmış olarak giderken yürüme sırasında kibre düşmüştü ki, birden yere battı. Kıyamet kopuncaya kadar orada zorlukla batmaya devam edecek." [Buharî, Libas 5; Müslim, Libas 49, (2088).]34

ِضْغُبي اَم اَهْنِم َو ،ىلاعَت ُ هاللّ ُّب ِحُي اَم ِة َرْيَغْلا َنِم َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر كِتَع نب رباج نعو ـ22 □2555ـ ِء ًَيُخْلا َنِم َّنإو ِ،ةَبي ِر:
ِرْيَغ يف ُة َرْيَغْلاَف ُ هاللّ اَه ُضِغْبُي يِتهلا ُة َرْيَغْلا اَّمأ َو ِةَبي ِهرلا يف ُة َرْيَغْلاَف
ىلاعَت ُ هاللّ ُّب ِحُي يِتهلا اَّمأَف .ىلاعَت ُ هاللّ اَّمأ َو ِ؛ةَقَدَّصلا َدْنِع ُهُلاَيِتْخا َو:
ِ،لاَتِقْلا َدْنِع ِهِسْفَنِب ِلُج َّرلا ُلاَيِتْخاَف :ىلاعت ُ هاللّ اَهُّب ِحُي يِتهلا اَّمأَف : ُهاللّ
ُّب ِحُي اَم اَهْنِم َو ُ، هاللّ ُضِغْبُي اَم

ِلطاَبلا يف ُلاَيِتْخُ‘اف] :يئاسنلا دنعو.يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِرْخَفْلا َو□].
ِيْغَبْلا يف ُهُلاَيِتْخاَف :ىلاعت ُ هاللّ اَهُضِغْبُي يِتهلا

11. (5227)- Cabir İbnu Atik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıskançlıktan bir nevi var ki Allah sever; bir kısmı da var ki Allah onu sevmez. Allah'ın sevdiği kıskançlık, kişinin (mehariminden haram kılınmış bir fiil görmesi ile) şüphe halinde duyduğu kıskançlıktır. Allah'ın sevmediği kıskançlık, şüphe olmadan kıskançlık duymasıdır.

---

29 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/29-30.

Aynı şekilde bir kısım gurur vardır ki Allah hoşlanmaz, bir kısmı da var, Allah hoşlanır. Allah Teala'nın sevdiği gurur, kişinin savaş sırasında ve sadaka verme esnasında nefsine güvenerek duyduğu gururdur. Allah'ın buğzedip sevmediği gurur ise, taşkınlık ve övünme sırasında duyduğu gururdur." [Ebu Davud, Cihad 114, (2659); Nesâî, Zekat 66, (5, 78).]35

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadisleriyle insanlardaki bazı huyların hem iyi ve hem de kötü yönlerinin olacağına dikkat çekmektedir. Bunlardan iki tanesine misal vermektedir. Kıskançlık ve gurur. Kişi, akrabalarından birinde haram bir davranış görünce, kıskançlığa düşerse bu memduh, güzel bir davranıştır. Allah Teala hazretleri bu çeşit kıskançlığı sevmektedir. Ama, yakınlarını helallerine karşı kıskanacak olursa bu caiz değildir. Allah bundan memnun kalmaz. Zira Allah'ın nikah gibi meşru yolla helal kıldığı şeye rıza göstermemiz vacibtir. Bunun aksini düşünmek cahiliye hamiyyetini Alah'ın teşriatına tercih etmek olur, el-Iyazu billah.

Gurur meselesi de böyle: Kişinin, düşman karşısında kendine güvenerek şecaata gelmesi, pervasızca atılması, düşmanı korkutur ve onu zafere götürür. Allah bu gururu sevmektedir. Keza sadaka sırasındaki gurur da daha çok vermeye sevkedeceği için Allah indinde makbul olmuştur.

Taşkınlıktaki gurur, kişinin yaptığı zulüm ve tecavüzlerle, gasb ve yağmalama gibi yasak fiilleriyle övünmesidir. Allah'ın bunu sevmeyeceği açıktır.

Övünme sırasındaki gurur ise; kendi nesebi, şerefi, malı, makamı, şecaati ve sair varlık ve imtiyazlarıyla övünmesidir. Sırf övünmek için yaptığı ikram ve cömertlikler de bu gruba girer. Allah bu çeşit gururları da sevmez.36

ةأّشلا ُتْبَلَح َو ،ةَلْمَّشلا ُتْسِبَل َو ، َراَم ِحْلا ُتْبِك َر ْدَق َو ُهيِهتلا هيف : َنوُلوُقَت]□□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر معطُم نب ٍرْيَبُج نعو ـ25 □2555□

يذمرتلا هجرخأ .[ٌءْىَش ِرْبِكْلا َنِم ِهيف َسْيَلَف اَذه َلَعَف ْنَم :# ُّيِبَّنلا يِل َلاَق ْدَق .
وَ

12. (5228)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh) demiştir ki: "Benim hakkımda "Sende kibr var" diyorsunuz. Ben eşeğe binmiş, (dikişsiz) kumaşı (elbise olarak) sarınmış, keçiyi sağmış birisiyim. Üstelik Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Bun(lar)ı yapan kimsede hiçbir kibir bulunmaz" buyurdular." [Tirmizî, Birr 61, (2002).][37]

AÇIKLAMA:

Hadis, sayılan şu üç davranışın kibirli kimselerce yapılmadığını ifade etmektedir. Eşeğe binmek, elbise olarak kumaşa sarınmak ve keçi sağmak. [38]

KEBAİR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA:

Kebair, lügat olarak kebirenin cem'idir. Kebire büyük manasına gelir. Dinî bir ıstılah olarak, büyük günahları ifade eder. Allah'ın emirlerine isyanın her çeşidi günah ise de, değer olarak hepsi bir değildir. Bir kısmına sağire (cem'i seğâir), bir kısmına da kebire denmiştir. Sağire küçük günah demektir. Büyük ve küçük günahlar arasında çok kesin bir sınır çizmek zordur. Zira küçük günahlarda ısrar etmek de kebire sayılmıştır.

Günahların büyük ve küçük diye taksimi ayet ve hadiste rastlanan bir keyfiyettir. Mesela bir ayette (mealen): "Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız sizin öbür kabahatlarınızı örter ve sizi şerefli bir mevkie sokarız" (Nisa 31) buyrulmuştur. Diğer bir ayette güzel davrananlar, "Küçük günahlar hariç olmak üzere, günahın büyüklerinden ve fuhuşlardan kaçınanlar" (Necm 32) olarak tarif edilirler. Görüleceği üzere hadislerde de büyük günahlar birçok kereler ele alınmıştır.

Büyük günahların sayısı hususunda Ashab ihtilaf etmiştir. İbnu Mes'ud dört, İbnu Ömer yedi, Abdullah İbnu Amr dokuz olduğunu söylemiştir (radıyallahu anhüm ecmain). İbnu Abbas, İbnu Ömer'in: "Büyük günahlar yedidir" dediğini işitince itiraz eder ve: "Yediden daha fazladır, yetmişe yakındır" der. Bazı alimler cehennemle korkutulan her günahın büyük günah olduğunu söylemiştir. Bazıları: "Dünyada had cezasını gerektiren günahlar büyük günahtır" demiştir. Bazıları "Kadir gecesi Ramazan geceleri içinde gizlendiği gibi, büyük günah da günahlar arasında gizlenmiştir" demiştir. Ebu Talib el-Mekkî'nin tahkikine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadislerinde zikredilenlerin sayısı 17'dir. Gazâlî'nin verdiği bilgiye göre, selef ulemasının açıklamalarından, Ebu Talib el-Mekkî şöyle bir tabloya ulaşır: * Büyük günahların dördü kalptedir. Bunlar şirk, günahta ısrar, Allah'ın rahmetinden ümid kesmek ve azabından emin olmaktır.

* Dördü dildedir: Yalan şahidliği, namuslu kadına iftira, hakkı iptal eden yere yemin ve sihirdir. * Üçü midededir: Sarhoş edici içkiler almak, yetim malı ve faiz yemektir. * İkisi eldedir: Hırsızlık ve adam öldürmek.

* İkisi edeb yerindedir: Zina ve livatadır.

* Biri ayaklardadır: Savaş sırasında kaçmak.

* Biri de bütün vücuda dağılmıştır: Anne ve babaya isyan. Gazâlî bu taksimi ve sayıyı yetersiz bulur. Mesela insanların gözünü çıkarmayı, el kesmeyi, dayak atıp işkence yapmayı da büyük günah sayar ve zikredilmediğine dikkat çeker. Hadiste gelen "bir sövmeye iki sövme ile mukabelenin, Müslüman kardeşinin ırz ve şerefine dil uzatmanın da büyük günah" olduğunu belirten hadisi kaydeder.

Sözü fazla uzatmadan Şemseddin ez-Zehebî'nin bu mevzuda kaleme aldığı Kitabu'l-Kebair'de tam yetmiş günahı bu sınıftan zikrettiğini belirtmek isteriz. Zehebî, bunları delillere dayandırarak kaydetmektedir. Onun kitabında yeralan son beş kebireyi kaydediyoruz: * Cum'ayı ve cemaati özürsüz olarak terketmede ısrar. * Vasiyette (birini kayırarak diğer varise) zarar vermek. * Hile ve aldatmada bulunmak.

* Müslümanlar aleyhine casusluk yapmak, gizli olan hallerini ifşa etmek. * 39 Ashab radıyallahu anhüm'den herhangi birine sebbetmek (dil uzatmak).

هللّاب ُكا َرْش“ا : َلاَق .ىلَب :اَنْلُق .ًاثَث ؟ِرِئاَبَكْلا ِرَبْكَأِب ْمُكُئِهبَنُأ َأ :# ِ هاللّ □□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ركب يبأ نع ـ2 □2555ـ ُهَتْيَل اَنْلُق ىهتَح
اَه ُر ِهرَكُي َلا َز اَمَف .ِروُّزلا ُةَداَهَش َو ،ِروُّزلا ُل ْوَق َو َأ :َلاَقف َسَلَجف ًائِكَّتُم
َناَك َو ،ِسْفَّنلا ُلْتَق َو ،ِنْيَدِلا َوْلا ُقوُقُع َو

. َتَكَس [. يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ

1. (5229)- Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?" buyurmuş ve bunu üç kere tekrar etmişlerdi. "Evet!" deyince: "Allah'a şirk koşmak, anne ve baba haklarına riayetsizlik, cana kıymak!" buyurdular. Bu sırada dayanmış durumda idi, yere oturup: "Haberiniz olsun! Yalan söz, yalan şahidlik!" dedi ve bunu o kadar tekrar etti ki, "Keşke kesse artık!" temennisinde bulunduk." [Buhârî, Şehadat 10, Edeb 6, İstizan 35, İstitabe 1; Müslim, İman 143, (87); Tirmizî, Şehadat 3, (2302).]40

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada büyük günahlardan olarak zikrettiği yalan söz ve anne-baba hakkına riayetsizliği yasaklayan ayetler Kur'an'da yer almıştır. (Mealen): * "Allah ile birlikte başka bir ilah edinme ki, kınanmış ve terkedilmiş bir halde kalmayasın. Rabbin şunu da emretti: "Ondan başkasına ibadet etmeyin. Anne ve babaya da iyilikte bulunun..." (İsra 22-23). * "..Putlara tapmak gibi bir pislikten ve yalan sözden de kaçının" (Hacc 30). **2-** Hadiste Resulullah'ın, dayanırken oturmak suretiyle vaziyet değiştirmesi, son cümlesini çokça tekrarı, muhataplarını uyarmak, onların dikkatlerini kendi üzerine iyice toplamaya, sözlerindeki müessiriyet ve öğreticilik vasfını artırmaya racidir.

Ashabın "keşke sussa temennisi"nin Resulullah'a karşı duydukları şefkatten ve Aleyhissalâtu vesselâm'ı rahatsız eden şeylerden hoşlanmamaktan ileri geldiği belirtilmiştir. **3-** Hadis, günahı büyük (kebir) ve en büyük (ekber) diye taksim etmektedir. Bu taksimle Resulullah'ın günah hususunda küçük ayırımı da yaptığı anlaşılır. Alimler arasında küçük günahın sübutu münakaşalıdır. "Allah'ın emir ve yasağına muhalefetin küçüğü olmaz" denmiştir. Muhalefet, Allah'ın büyüklüğü karşısında kebiredir. Sağirenin varlığını söyleyenler buna, daha büyüğe nisbetle sağire derler. Şu da var ki, bir kısım hadisler, ibadetlerin bir kısım günahlara kefaret olacağını bildirmiştir. Öyleyse, ibadetlerin kefaret olduğu günahlar küçük (sağire) kefaret olmadığı günahlar büyük (kebire)dirler. Bu, hadislerle sabit olduğu için, ulema umumiyetle, günahların büyük ve küçük diye taksimini inkar etmeyi uygun bulmamıştır. Şurası da muhakkak ki, "büyük"

"küçük" tavsifi izafidir. Her günah kendinden büyüğe nisbeten küçük, kendinden küçüğe nisbeten de büyüktür. Sözgelimi bir kimsenin kolunu kesmek, dövmeye nisbetle büyük ise de, öldürmeye nisbetle küçüktür. Keza yabancı bir kadını öpmek, bakmaya nisbetle büyük ise de, zinaya nisbetle küçüktür. Ayet ve hadiste cehennemle korkutulan günahların kebire olduğu kabul edilmiştir. 41

عْسِت َّتُه : َلاَقَف ِ رِئاَبَكْلا ِنَع ُلُج َر ُهَلأَس ْدَق َو َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ] :هْنَع ُ□ :
هاللّ َي ِض َر هيبأ نع رْيَمع نب ديبُع نعو ـ5 □2555ـ ،نْيَدِلا َوْلا ُقوُقُع َو
،تاَنَصْحُمْلا ُف ْذَق َو ،فْح َّزلا َم ْوَي ِيهل َوَّتلا َو ،مِيتَيْلا ِلاَم ُلْكأ َو ،اَب ِهرلا ُلْكأ َو ،
ِسْفَّنلا ُلْتَق َو ،ُرْجِهسلا َو ،ُك ْرِهشلا داهجلا فاصم نم رارفلا وه « ِف ْح َّزلا نم
ُرارِفلا».يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ًاتا َوْمأ َو ًءاَيْحأ ْمُكِتَلْبِق ِما َرَحْلا ِتْيَبْلا ُل
ٍُحِتْسا َو

انزلاب نهيمر « هنهفذق»و.جاوز‘ا تاوذ فئافعلا نهو ةنصحم عمج .
«تانصحملا».رافكلا ةلتاقمو

2. (5230)- Ubeyd İbnu Umeyr babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam kebairden sormuştu, şöyle cevap verdiler: "Onlar dokuzdur!" buyurdular ve saydılar: "Şirk, sihir, insan öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu kadınlara iftirada bulunmak, anne ve babaya haksızlık, kıbleniz olan Beytu'l-Haram (da masiyet işlemey)i sağlığınız ve ölümünüzde helal addetmek." [Ebu Davud, Vesaya 10, (2875); Nesâî, Tahrim 3, (7, 89).][42]

كَقَلَخ َوُه َو ًاهدِن هللّ َلَعْجَت ْنأ :َلاق ِ؟ هاللّ َدْنِع ُمَظْعأ ِب ْنَّذلا ُّيأ ! ِهاللّ َّيِبَن□ .
اَي ُتْلُق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ5 □2552□

دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[َك ِراَج َةَليِلَح َينا َزُت ْنأ :لاَق ُّيأ َّمُث : ُتْلُق . َكَعَم .
َمَعْطَي ْنأ َةَفاَخَم َكَدَل َو َلُتْقَت ْنأ : َلاَق ؟ُّيأ َّمُث : ُتْلُق

3. (5231)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü! Allah nezdinde en büyük günah hangisidir?"

"Seni yaratmış olan Allah'a eş koşmandır!" buyurdular.

"Sonra hangisidir?" dedim.

"Seninle birlikte yiyecek diye, evladını öldürmendir!" buyurdular. Ben yine: "Sonra hangisidir?" dedim.

"Komşunun helalliği ile zina etmendir!" buyurdular." [Buharî, Tefsir, Bakara 3, Furkan 3, Edeb 20, Muharibin 20, Diyat 1, Tevhid 40, 46, Müslim, İman 141, (3181, 3182), Tefsir, Furkan, Nesaî, Tahrim 4, (7, 89, 90); Ebu Davud, Talak 50, (2310).][43]

هْيَدِلا َو ُلُج َّرلا َمِتْشَي ْنأ ِرِئاَبَكْلا َنِم َّنِإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ□ .
□2555□ ـ5 نعو نبا ورمع نب صاعلا َر َض ِي َهاللّ

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ُهَّمُأ ُّبُسَيَف ُهَّمُأ ُّبُسَي َو ،ُهاَبأ ُّبُسَيَف ِلُج َّرلا اَبأ .
ُّبُسَي ،ْمَعَن : َلاَق ؟ِهْيَدِلا َو ُلُج َّرلا ُمِتْشَي ْلَه َو :اوُلاَق

4. (5232)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kişinin anne ve babasına sövmesi büyük günahlardandır" buyurmuşlardı. Orada bulunanlar: "Hiç kişi anne ve babasına söver mi?" dediler.

"Evet! Kişi, bir başkasının babasına söver, o da babasına söver; annesine söver, o da bunun annesine söver!" buyurdular." [Buhârî, Edeb 4; Müslim, İman 146, (90); Tirmizî, Birr 4, (1903); Ebu Davud, Edeb 129, (5141).] 44

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetlerde şetm (sövme) yerine lanet kelimesi kullanılmıştır. Şu halde şetm, lanet, sebb, hakaret ifade eden söz manasında birbirine müteradif olmaktadırlar. Hadis, annebabaya sövmeyi büyük günah saydığı gibi, başkasının annebabaya sövmesine sebep olmayı da büyük günah olarak değerlendirmektedir. Bu hal bize, anne ve baba karşısında hassasiyeti ileri götürme gereğini te'yid eder. Şu halde, sövmeye sebep olmak büyük bir günahsa, bizzat sövmek çok daha büyük bir günah olmaktadır.

İbnu Battal: "Bu hadis, sedd-i zeraide asıldır" demiştir. Hadis, kişi bizzat haram kasdetmemiş bile olsa, fiili harama müncer olacaksa bu fiilin ona haram olduğunu ifade eder.

Bu hadis, ayette gelmiş olan bir asla dayanmaktadır: "Onların Allah dışında taptığı şeylere sövmeyin, onlar da cahillikle hadlerini aşıp Allah'a söverler" (En'am 108). Maverdi, bu hadisten hareketle, ipekli kumaşı, bizzat giyeceğinden korkulan kimseye satmanın, keza parlak kölenin, livataya yer vereceğinden korkulan kimseye satılmasının, şıranın, ondan şarap yapacağından korkulan kimseye satılmasının caiz olmayacağı hükmünü çıkarmıştır. 45

LİBAS (GİYECEKLER) BÖLÜMÜ

(Bu bölüm altı fasıldır)

BİRİNCİ FASIL

GİYİM VE KIYAFET

*

SARIKLAR

*

KAMİS VE İZAR

*

İZARIN YERE DEGMESİ

*

KADIN İZARLARI

*

İHTİBA VE İŞTİMAL

*

KADIN BAŞÖRTÜLERİ

*

AYAKKABI GİYİNMEK

*

SÜSÜ TERK

*

SÜSLENME

*

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ELBİSELERİN RENKLERİ

*

BEYAZ

*

KIRMIZI

*

SARI

*

YEŞİL

*

SİYAH

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

İPEGİN HÜKMÜ, TAHRİMİ

*

İPEKTEN MÜBAH OLAN

*

BEŞİNCİ FASIL

YÜN

*

ALTINCI FASIL

DÖŞEK VE YASTIKLAR

UMUMI AÇIKLAMA

Libas, beşer kültürünün temel unsurlarından biridir. Cenab-ı Hak, dileseydi insanlara da, hayvanlarda olduğu gibi fıtrî bir elbesi giydirebilirdi. Ancak bütün mahlukata halife ve üzerlerinde tasarrufa yetkili kıldığı insanoğlunu, onlardan ayırarak sunî kıyafet üniforması ile tezyin etmiştir. Bir kıyafete bürünmek, bir başka açıdan, Rab Teala'nın Settar ismine mazhar olmak demektir. Kıyafet insanoğlunun hayatında ciddi bir yer işgal eder. Bir yönüyle o tekniktir: Sıcak ve soğuğa karşı korur, avret yerlerimizi örterek mahremiyetimizi sağlar. Bir başka yönüyle kültürel değer taşır, dinî, millî, mahallî, örfî ve ferdî şahsiyetlerimizi temsil eder. Her dinin, her kavmin, her bölgenin, her örfün ve hatta her ferdin kendini sahibi", "kibar giyinişli" gibi tabirler hep kıyafetle ilgilidir. Bazan kıyafetin iyi bir tavsiye mektubu olduğu söylenir.

İslam medeniyetinin kurucusu olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), medenî hayatımızdaki ehemmiyetine muvafık şekilde, kıyafet üzerinde çokça durmuştur. Kadın ve erkeğin kıyafeti, çocukların kıyafeti, kıyafetlerin boyu, dar ve geniş oluşu, rengi, kumaşların cinsi, temizlik ve kirlilikleri, cuma ve bayram kıyafetleri, kıyafetin İslamî olan ve olmayanları vs. hep hadislerde mevzubahis edilmiştir. Bu sebeple bütün hadis kitaplarında Kitabu'l-Libas veya Kitabu'z-Zinet adı altında müstakil bölümler yer alır. Kur'an-ı Kerim'de de kıyafet ve libasla ilgili ayetler mevcuttur: (Bakara 187, 233, 259; Nisa, 5; Maide 89, A'raf 26, 27, 32; Hud 5; İbrahim 50; Nahl 5, 14, 81, 112; Kehf 31; Enbiya 80; Hacc 19, 23; Mü'minun 14; Nur 58, 60; Furkan 47; Ahzab 59; Fatır 12, 33; Duhan 53; Nuh 7; Müddessir 4; İnsan 21; Nebe 10). Libas ve kıyafet bahsine saç kıyafeti, ayakkabı, elbise hepsi dahildir. Keza süs ve takılar da bu bahis içerisinde ele alınıp işlenmiştir.

İslam'ın kıyafetle ilgili olarak vazettiği esasları anlamada sünnette gelen bazı yasakları şöyle özetleyebiliriz: **1-** İslâmî tesettürü sağlamayan giyecekler: **a)** Kısa olanlar.

b) Vücut hatlarını ortaya vuracak kadar dar olanlar. **2-** Dinî kültüre (sünnete) zıd düşen kıyafetler: **a)** Yabancı kültürü temsil eden kıyafetler.

b) Şekil veya renk yönleriyle mukaabil cinse ait olan giyecekler. **c)** Tekebbür verecek kıyafetler.

d) Erkekler için, ipekten mamul giyecekler.

e) Mevkiine uygun düşmeyen kıyafetler (belli bir sınıfa (mesela zahidlere) alem olan elbiseyi başkalarının giymesi, zenginin fukaraca giyinmesi gibi).

f) Dikkat çekici elbiseler (hadislerde şöhret elbisesi diye geçer ve şarihlerce "cemiyetin umumi modasına uymadığı için dikkat çeken, çok güzel veya çok çirkin olan" diye açıklanır. **g)** Pejmürde olan kıyafetler.

Kıyafetle alâkalı olarak varid olan birkısım hadisleri tedkik sonucu, çıkarılan yukarıdaki esasların teker teker açıklanması, bizi belli bir ölçüde asıl mevzumuzun dışına çıkaracağı için burada, bilhassa yabancı kültürü temsil eden kıyafetler üzerinde duracağız.

Farklı medeniyete (dine) mensup kimselerin daha ilk nazarda, kıyafetiyle tefrik edilmesini esas kabul eden İslam dini, bu maksadla bilhassa baş kıyafetine ehemmiyet verir. Hadislerde sakal ve bıyığın traş şeklinden, bunlara gereğinde vurulacak rengin çeşidine, başı örten serpuşun çeşit ve şekline varıncaya kadar bazı teferruat üzerinde ehemmiyetle durulmuştur. Bu cümleden olarak sarık "imanla küfrü", "müşriklerle bizi" ayıran alâmet-i farıka olarak tavsif edilir.

"Yahudiler gibi iştimal[46] etmeyin" hadisiyle, tesettürü sağlasa bile, bazı hususi giyim tarzlarında Ehl-i Kitab'a benzemekten kaçınmak dile getirilmektedir.

Rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, bir Hıristiyanlık sembolü olan haç işaretinin değil elbiseler, eşyalar üzerinde bulunmasına izin vermediğini, "üzerinde haç bulunan her eşyanın haçını mutlaka bozduğunu" belirtir.

Yabancı kültür unsurları karşısında İslam'ın bidayetteki tutumunu anlamak için Hz. Ömer'in tatbikatından da bir misal vermeyi faydalı görüyoruz. Rivayetler, ehl-i zimmenin kendilerine has kıyafetlerini muhafaza ederek Müslümanlara benzemeye yeltenmelerini önlemek için "Başın ön kısmındaki saçlarını kesip, orta kısımdakileri uzatmalarını ve hiçbir şeylerinde Müslümanlara benzememelerini emrettiğini" kaydeder. Hatta Şam'daki Hıristiyanlarla yaptığı anlaşmada, kıyafet meselesi ile alâkalı müstakil bir pasaja rastlamaktayız. Orada Hıristiyanlar şu taahhüdde bulunurlar: "Biz, gerek ayakkabılarında, gerekse baş kıyafetlerinde (imame, kalansuve) ve libaslarında hiçbir surette Müslümanlara benzemeyeceğiz; onların lisanlarıyla konuşmayacağız, künyelerini kendimize künye yapmayacağız... yüzüklerimize Arapça kelime nakşetmeyeceğiz.. başlarımızın önünü traş edeceğiz. Ziyyimiz[47] eskiden nasıl idiyse aynen takınacağız. Bellerimize zünnar bağlayacağız. Müslümanların sokaklarında haçlarımızı ve kitaplarımızı izhar etmeyeceğiz..." Klasik İslam alimleri, imanî ayrılık halinde bir kısım kültürel tezahürlerdeki ayrılığa o kadar ehemmiyet vermişler ki, bunu, yukarıda görüldüğü üzere, sadece kılık kıyafete, dile, yazıya inhisar ettirmemişler, daha da ileri giderek binaların haricî şekillerinde bile aramışlardır. Hanefîlerce meşhur ve muteber el-Hidaye'de şöyle denir: "...Evlerine tefrik edici alâmetler de koymak gerekir, ta ki, dilenciler gelip, yanlışlıkla kapılarında durup mağfiret duasında bulunmasınlar." [48]

BİRİNCİ FASIL

GİYİM VE KIYAFET

* SARIKLAR

ىلَع ُمِئاَمَعْلا َنيِك ِرْشُمْلا َنْيَب َو اَنَنْيَب اَم ُق ْرَف :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ
هاللّ َيِض َر هيبأ نع ةَناَكُر نب دهمحم نع ـ2 □2555□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِسِن ًَقْلا .

1. (5233)- Muhammed İbnu Rükane, babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bizimle müşrikler arasındaki fark, kalansuveler üzerindeki sarıklardır." [Ebu Davud, Libas 24, (4078); Tirmizî, Libas 47, (1785).] 49

AÇIKLAMA:

1- Amâim, imamenin cem'idir, amame diye de okuyan olmuşsa da, doğrusu imame şeklinde okumaktır. **2-** Hadis Müslümanlarla müşrikler arasında bariz farkın baş kıyafetinde bulunmasını ifade etmektedir. Baş kıyafetinin İslamî şekli kalansuve üzerine sarıktır. Kalansuve fes, takke nevinden başı örten serpuştur. Bazı alimler, kalansuveyi müşriklerin de giydiğine, buna sarık ilavesinin İslamî kıyafet olduğuna işaret ederler. Şarihler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, sarığın altına kalansuve giydiğini, kalansuve olmadan da tek başına sarığı başına koyduğunu, ama sarıksız kalansuve giydiğinin hiç görülmediğini; bu durumun da, kalansuvenin tek başına olması halinde müşriklere mahsus bir kıyafet olduğunun tescili bulunduğunu kaydederler. Kalansuve için "fes"dir, "takke"dir, "külah"dır, "şapka"dır diye tek bir şeyle ifade etmek muvafık düşmemektedir. "Sarık konulmasına mani olmayan bir serpuş" diye tarif etmek daha uygun gözükmektedir. 50

لاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر هيبأ نع حْيَلُمْلا يبأ نع ـ5 □2555ـ . دواد وبأ□
هجرخأ .[ِب َرَعلا ُناَجيِت ُمِئاَمَعْلَا : هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ُّىلَع َلاَق َو : َلاَق ؛ًامْل ِح
اوُداَد ْزَت اوُّمَتْعِا :#ِ هاللّ ُلوُس َر

2.(5234)- Ebu'l-Müleyh babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sarık sarın da hilminiz ziyadeleşsin!" buyurdular. Ravi devamla der ki: "Hz. Ali (radıyallahu anh) da: "Sarıklar Arapların taçlarıdır" buyurdular."

[NOT: Hadis, Teysir'de Ebu Davud'a nisbet edilmiş ise de, onda mevcut değildir. Camiu's-Sağir'de mevcuttur (1, 555).][51]

AÇIKLAMA:

1- Sarığın insandaki hilmi (hoşgörülü ve sabırlı olma halini) artırması meselesinde Münavi şu açıklamayı sunar: "Sarıkla hilminiz artar, göğsünüz genişler. Çünkü kıyafetin güzelleşmesi kişiyi vakar ve ihtişama sevkeder, hafifliği, seviyesizliği ve düşük davranışları terke zorlar. Sünnette sarık sarıldığı zaman, sarığın bir ucunun omuz arasında serbest bırakılması irşad buyrulmuştur, bu müsneddir."

2- Sarığın taç olarak ifadesi, yine Münavi'ye göre, onda izzet, cemal, heybet ve vakar bulunması sebebiyledir. Nitekim krallar da taçlarıyla başkalarından ayrılmaktadırlar. Sarıksız olan diğer kalansuveler ise acemler ve hafifmeşreb insanlara aittir ve onları tefrik eden taçları durumundadır. Bir başka hadiste: "Sarıklar Arapların taçlarıdır. Onu bıraktıkları vakit izzetlerini de bırakırlar" denmektedir. Deylemî'nin bir rivayetinde sarığın terkedilip kalansuvenin alınması kıyamet alâmeti olarak ifade edilmiştir. [52]

يذمرتلا هجرخأ .[هِيَفِتَك َنْيَب ُهَتَماَمِع َلَدَس َمَتْعا اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك] : .
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 ⎕2552⎕

3. (5235)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) başına sarık sardığı zaman, ucunu iki omuzu arasından sarkıtırdı." [Tirmizî, Libas 12, (1736).][53]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet sarığın nasıl olacağı hususunda bir fikir vermektedir. Buna göre sarık sarılınca bir ucunun iki omuz arasında sarkıtılması mendub olmaktadır. Bununla ilgili birçok rivayet gelmiştir. Bazısında sarkacak kısmın dört parmak uzunluğunda olacağı tasrih edilir. Çok zayıf bir rivayette, Resulullah'ın taşraya vali tayin ederken, göndereceği kimselere sarık sardığı, sarığın ucunu kulağı hizasına inecek kadar sağ omuzundan sarkıttığı ifade edilir. Abdullah İbnu Zübeyr'in sarığın ucundan bir zira'lık bir kısmı sarkıttığı rivayet edildiği gibi, bir karış ve hatta daha az bir kısmı sarkıttığı da rivayet edilmiştir. es-Sübülu's-

Selam'da: "Sarığın adabı onun sarkan kısmını kısa tutmaktır, aşırı gitmemektir" denir. Nevevî de: "Sarığın sarkıtılan kısmında ifrat etmek, tıpkı elbiseyi fazla uzatmak gibidir, kibirlenenlere haram, başkalarına da mekruhtur" demiştir. Muhakkikler, Resulullah'ın sarığının boyu hakkında rivayete rastlamadıklarını belirtirler.54

يِقْلَخ ْنِم َو ِّيَدَي ِنْيَب ْنِم اَهَلَدَسَف ٍةَمامَعِب # ِ هالّل ُلوُس َر ِنَمَّمَع] :لاق هْنَع ُ
هالّل َي ِض َر فوع نب نمح هرلاِدبع نعو ـ5 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[َعِباَصأ .

4. (5236)- Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana bir sarık sardı, onu önümden ve arkamdan birkaç parmak sarkıttı." [Ebu Davud, Libas 24, (4079).] 55

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, sarığın bir ucunun göğüs istikamtinde sarkıtıldığı, diğer ucunun ise arka tarafında

sarkıtıldığı ifade edilmektedir. Rivayet zayıf olmaktan başka, kendisinden kuvvetli olan rivayetlere de muhalefet etmektedir. Zira diğer rivayetlerde sarığın önden sarkıtıldığı

mevzubahis edilmemekte, hepsinde iki omuz arasından sarkıtıldığı belirtilmektedir. İbnu Ömer, Nafi, Salim ve Kasım'ın da hep omuzlarının arasından sarkıttıkları rivayetlerde gelmiştir. Bu sebeple çoğunluk sarığın önden değil, arkadan sarkıtılacağını söylemiştir.56

نْيَب اَهْيَف َرَط َنخ ْرأ ْدَق ،ُءاَد ْوَس ٌةَماَمِع ِهْيَلَع َو # ِ هالّل َلوُس َر ُتْيأ َر] :لاق□
هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ٍثْي َرُح نب ورمع نعو ـ2 □2555□

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِهْيَبِكْنِم .

5. (5237)- Amr İbnu Hureys (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, üzerinde siyah bir sarık vardı. İki ucunu omuzları arasından sarkıtmıştı." [Müslim, Hacc 453, (1359);

Ebu Davud, Libas 24, (4077); Nesâî, Zinet 109, (8, 211).]57

يذمرتلا هجرخأ .[ًةيِطَ ينْعَي ،ًاحْطُب # ِ هاللّ لِوُس َر ِباَحْصأ ُمامِك ْتَناَك] : .
َلاَق ى ِراَمْنَ‘ا ًةَشْبَك يبأ نعو ـ5 □2555□

6. (5238)- Ebu Kebşe el-Enmârî anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabının kalansuveleri geniş idi." [Tirmizî, Libas 40, (1783).]58

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen kimam kelimesi iki ayrı tefsire tabi tutulmuştur. Birine göre kummenin cem'idir. Bu yuvarlak kalansuvenin adıdır, başı tam olarak örter. Bazıları küçük, dar kalansuve diye açıklamıştır. Bu durumda Ashab'ın, üzerine sarık sardıkları serpuşun külah gibi uzun olmayan takke gibi başlarına yapışık olduğu anlaşılmıştır. Ancak küm kelimesi ile ilgili bir başka yoruma göre, kalansuve geniştir ve yüksektir. Zira kim'in cem'idir.59 Araplar kalansuveyi az giyerlerdi. Buth, geniş arazi manasına gelen batha'nın cem'idir. Hadis bu durumda kalansuvenin geniş olduğunu ifade etmelidir. Öyleyse, mezkur kalansuveler Rumî ve Hindî kalansuveler gibi dar olmayıp geniş olmalıdır, hatta genişliği (yüksekliği) bir karışa ulaşmalıdır. Aliyyu'l-Kârî, bir kısım Hanefî kitaplarında kalansuvenin bir karış kadar geniş tutulmasının müstehab olduğunun kayıtlı bulunduğunu zikreder. Şu halde Mevlevî külahlarının uzunluğu menşeini bu te'vilden almış olmalıdır. Ancak İbnu Hacer el-Heytemî yukarıda belirttiğimiz önceki görüşte cezmeder ve kimam'ın kim değil, kümmenin cem'i olduğunu söyler ve kalansuvelerin genişlemesini mezmum bid'alardan sayar. Kârî, bu ifadenin ifrata kaçan genişlik hakkında olabileceğini belirterek, sahabeden nakledilen zahiri, Heysemî'nin söylediğinin aksini te'yid ettiğini ilave eder.

Başta Tirmizî, ulemanın büyük çoğunluğu, hadisten ifarata kaçmayan genişliği anlamışlardır.60

*** KAMİS VE İZAR**

دواد وبأ هجرخأ .[ِغْس ُّرلا ىلا # ِ هاللّ لِوُس َر ِصيِمَق ُدَي ْتَناَك] :لاق اهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ِنَكَّسلا ِنْب دي ِزَي تْنِب َءاَمْسأ نع ـ2 □2555□

يذمرتلاو.

54 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/46-47.

1. (5239)- Esma Bintu Yezid İbnis-Seken (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gömleğinin kolu bileğe kadardı." [Tirmizî, Libas 28, (1765); Ebu Davud, Libas 3, (4027).] 61

AÇIKLAMA:

Kamis, beden üzerine giyilen, cilde temas eden çamaşırdır.

İzar ise peştemal gibi belden aşağıyı örten, bele bağlanmak suretiyle giyilen libasa denir. Sadedinde olduğumuz hadis, yen uçlarının bileğe ulaşıp, bilekten öte taşmadığını göstermektedir. Bazı rivayetlerde kamisin boy itibariyle topukların yukarısında kaldığını görmekteyiz. Ancak yenlerin parmaklara kadar uzandığını te'yid eden rivayetler de var. Alimler, kamisin kolunun, parmakların yen ile bilek arasında olacak bir uzunlukta bulunmasının müstehab olacağı hükmünü çıkarırlar. 62

تْطَقَس ِرِيبَخلا ىلَع : َلاَقف .ِراز“ا ِنع هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعَس اَبأ ُتْلأَس] :لاق
ِهيبأ نع ِنمح هرلادبع نب ِء ًَعْلا نعو ـ5 2555ـ يف َوُه َف َكِلذ ْن ِم َلَفْسأ َناَك اَم
َو ،ِنْيَبْعَكْلا َنْيَب َو ُهَنْيَب اَميِف ِهْيَلَع َحاَنُج ََو ،قاَّسلا ِفْصِن ىلا ِنِمْؤُمْلا ُة َر ْزُأ :# ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق

ةَماَيِقْلا َم ْوَي :دواد وبأ لقي ملو .دواد وبأو كلام هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي .
ِهْيَلإ ُ هاللّ ِرُظْنَي ْمَل ًارَطَب ُه َرا َزإ ََّرَج ْنَم َو ،ِراهنلا

2. (5240)- Alâ İbn Abdirrahman babasından naklediyor: "Ebu Said (radıyallahu anh)'e izar hakkında sordum. Dedi ki: "Tam bilene düştün! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demişti: "Mü'minin izarı bacağın yarısına kadar uzanmalıdır. Burası ile topuklar arasında olmasının da bir günahı yok. Ama topuktan aşağı inen kısım ateştedir. Kim de, gururla izarını (yerde) sürürse kıyamet günü Allah ona (rahmet) nazarı ile bakmaz." [Muvatta, Libas 12, (2, 914, 915); Ebu Davud, Libas 30, (4093); İbnu Mace, Libas 7, (3573).]

Ebu Davud'un rivayetinde "kıyamet günü" ibaresi mevcut değildir. 63

دواد وبأ هجرخأ .[ِصيِمَقْلا يف َوُهَف ِرا َز“ا يف # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق اَم] :لاق .

امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2552□

3. (5241)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) izar hakkında ne söylemişse o, kamis hakkında da muteberdir." [Ebu Davud, Libas 30, (4095).]64

AÇIKLAMA:

Hadis, izarın boyu, yerde sürünmesi ile ilgili olarak Resulullah'ın beyan ettiği bütün hükümlerin kamis için de geçerli olduğunu belirtmektedir. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "İzarda, kamisde, sarıkta isbal (sarkıtma) vardır. Kim bu sarkıtılan kısımdan bir miktarını yerde kibirle sürüyecek olursa Allah kıyamet günü ona rahmet nazarında bulunmaz."65

*** İZARIN SARKITILMASI**

ي ِض َر ِرْكَب وبأ َلاَق .َء َيُخ ُهَب ْوَث َّرَج ْنَم ىلا ُ هاللّ ُرُظْنَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ2 □2555□

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[َء َيُخ ُهُلَعْفَي ْنَّمِم ُتْسَل :# َلاَقَف ؟ُهَدَهاَعَتأ ْنأ ّاَإ .
ى ِخ ْرَتْسَي ى ِرا َزإ ْنإ ِ، هاللّ َلوُس َر اَي :هْنَع ُ هاللّ

1. (5242)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, elbisesini kibirle sürüyene bakmaz" buyurmuştur. Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü! İzarım salık durumda, dikkat etmezsem sürünüyor" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen, bunu kibirle yapanlardan değilsin!" cevabını verdi." [Buhârî, Libas 5, 1, 2, Fezauli Ashab 5, Edeb 55; Müslim, Libas 45, (2085); Ebu Davud, Libas 28, (4085); Nesâî, Zinet 102, 105, (8, 206).] 66

AÇIKLAMA:

Hadis, izarın yerde kibirle sürünmesinin haram olduğunu beyan etmektedir. Ancak bu, kibir gurur gibi bir kasda makrun olmazsa haram değildir. Fakat yine de mekruhtur. İzarın erkeklerde topuklardan aşağı düşmemesi gerekir. 67

*** KADIN İZARLARI**

تَلاَقف . ِةَمايِقْلا َم ْوَي ِهْيَلإِ ُ هاللّ ِرُظْنَي ْمَل ء َيُخ ُهَب ْوَث َّرَج ْنَم :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ2 2555ـ. .[ِهْيَلَع َنْد ِزَي ًَو
ًاعا َرِذ َني ِخ ْرُي َلاَق ؟ ُفيَك :َلاَق . َّنُهُماَدْقأ َفِشَكْنَت ْنَذإِ : ْتَلاَق . ًارْبِش َني ِخ ْرُي َلاَق
َّنِهِلوُيُذِب ُءاَس ِهِنلا ُعَنْصَت َفْيَك :ةَمَلَس ُّمُأ

يئاسنلاو .يذمرتلا ظفل اذهو ،ننسلا باحصأ هجرخأ .

1. (5243)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim elbisesini gururla yerde sürürse, kıyamet günü Allah ona (rahmet nazarıyla) bakmaz!" buyurmuştu. Ümmü Seleme atılarak: "Öyleyse kadınlar zeyllerini ne yapacaklar?" diye sordu.

"Bir karış salarlar!" buyurdu. Ümmü Seleme:

"Bu taktirde ayakları açılır!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse bir zira' salsınlar bunu daha da artırmasınlar!" buyurdular." [Tirmizî, Libas 9, (1731); Nesâî, Zinet 106, (8, 209); Ebu Davud, Libas 40, (4119).]68

AÇIKLAMA:

1- Zeyl: Her şeyin son kısmına denir. Kadın elbiselerinde yerde sürünen kısımdır. **2-** Daha önce de geçtiği üzere şarihler erkek ve kadın kıyafetlerinin boyu hususunda iki durum beyan ederler: Erkekte normal uzunluk, baldırların ortasına kadar uzanmalıdır. Ancak topuklara kadar uzaması da caizdir. Kadınlarda ise yerde sürünen kısım bir arşın olmalıdır, bu normal uzunluktur. Bir karışlık bir kısmın sürünmesi de caizdir.69

* İHTİBA VE İŞTİMAL

هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نع ـ2 2555ـ . دواد #
وبأ هجرخأ .[ِهْيَمَدَق ىلَع اَهُبْدُه َعَق َو ْدَق ٍةَلَمْشِب ٌبَتْحُم َوُه َو

1. (5244)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir örtü ile ihtiba etmiş gördüm. Örtünün saçağı ayaklarının üzerine dökülmüştü." [Ebu Davud, Libas 23, (4075).] 70

65 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/50.

AÇIKLAMA:

İhtiba, dizlerini dikip karnına çekmiş vaziyette kabalarının üzerine oturmaktır. Çömelmeye benzer ise de çömelme değil. Dilimizde çömelme deyince kabaların üzerine oturma hatıra gelmez. Halbuki ihtiba ile ilgili lügatlerde gelen tarifler kabaların üzerine oturmaktan bahsederler. Azimabadi hadiste belirtilen oturuş tarzını şöyle tasvir eder: "Aleyhissalâtu vesselâm ihtiba şeklinde oturmuş, örtüsünü dizlerinin arkasına atmış, her bir eliyle örtünün birer ucundan tutmuştu; ta ki, bir şeye dayanır vaziyette olsun. Bu tarz (oturuş), bir şeye dayanmadıkları zaman başvurulan bir Arap âdeti idi."

Müteakip hadiste görüleceği üzere, üzerinde izar gibi tek parça giyecek taşıyan kimsenin ihtiba tarzında oturması yasaklanmıştır. Çünkü avret mahalli üzerinde o tek parça giyecekten bir şey yoktur, tesettür olmaz.71

نسلا باحصأ هجرخأ .[ٍدِحا َو ٍب ْوَث يف ِءاَب ِ َتْحُا َو ِءاَّمَّصلا ِنع # ِ هاللّ .
□2552□ 5ـ هنعو َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق : [يهَن َر ُلوُس

2. (5245)- Yine Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sammâ sarınmasını ve tek bir giysi içerisinde ihtiba oturuşunu yasakladı." [Ebu Davud, Libas 25, (4081); Tirmizî, Edeb 20, (2768); Nesâî, Zinet 18, (8, 210);72

AÇIKLAMA:

Sammâ, vücudun, el, kol çıkacak bir aralık bırakılmadan sarılmasıdır. Bu tarz bir giyinme yasaklanmıştır. Çünkü kişi gereğinde elini kullanamayacağı gibi, zarar ihtimali de vardır. Lügatçiler, sammâyı vücudun kollardan birini kaldıramayacak ve elin de çıkmasına imkan tanıyan bir delik olmayacak şekilde sarılması diye tarif etmişlerdir. İbnu Kuteybe, bu tarz bir giyinmeye sammâ denmesini "bütün menfezlerin kapanması sebebiyle hiçbir çatlağın bulunmadığı kayaya benzemesiyle" izah eder. Esasen sammâ sert kaya manasına gelir. Fukaha da: "Bu, kişinin bir kumaşla sarındıktan sonra bunun bir tarafını kaldırıp omuzlarına koyması ve fercini açık bırakmasıdır" diye tarif etmiştir.

Nevevî der ki: "Lügatçilerin açıkladığı tarza göre, sammâ mekruhtur. Ta ki, ihtiyaç halinde kişi elini çıkarmada karşılaşacağı zorluk sebebiyle zarara uğramasın. Fukahanın açıklama tarzına göre ise, avret yerinin açılmasına meydan vereceği için haramdır." Hadisin Buhârî tarafından kaydedilen veçhinde, fukahanın yorumunu te'yid eden Nebevi açıklama şöyledir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sammâ sarınmasından ve kişinin ferci üzerinde bir başka örtü almadan tek bir elbise ile ihtiba şeklinde almadan yasakladı." 73

هَب ْوَث َلَعْجَي ْنأ َوُه َو ،ءاَّمَّصلا ِلاَمَتْشِا ْنَع : ِنْيَتَسْبِل ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر بهَن]□
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555ـ َوُه َو ِهِب ْوَثِب ُهُؤاَبِتْحِا ى:
َرخ‘ا ُةَسْبُلْلا َو ؛ةَ ّصلا يف ِهْيَدَي ىلَع َلِمَتْشَي ْنأ َو ، ُرَخآ ٌب ْوَث ِهْيلَع َسْيَل
ىلَع ِهِقِتاَع َفيَبْدُو َأحَد ُ هْيَّقِش،

ةتسلا هجرخأ .[ٌءْىَش ُهْنِم ِه ِج ْرَف ىلَع َسْيَل ٌسِلاَج .

3. (5246)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), şu iki çeşit giyinmekten men etti: "Sammâ sarınması ki bu, üzerinde bir başka giysi olmadığı halde giysisini omuzuna koyup bir yarısını açık bırakması ve namazda iki elini de sarmasıdır. Diğer giyinme de, fercini örtecek kadar olmayan tek giysisi içinde ihtiba tarzında oturmasıdır." [Buhârî, Libas 20, 21, Büyû 62, 63, Salat 10, Mevakit 30, 31, Savm 67; Müslim, Büyû 2, (1511); Muvatta, Büyû 76, (2, 666); Ebu Davud, Libas 25, (4080); Tirmizî, Libas 24, (1758); Nesâî, Büyû 23, 25 (7, 259-260).]74

AÇIKLAMA:

İhtiba oturuşu ve sammâ sarınmasının ne olduğu hususundaki tarifleri önceki iki rivayetin açıklamasında yaptık.75

*** KADIN BÜRGÜLERİ**

ن ِم َّنِهْيَلَع َنيِنْدُي :ىلاعَت ُهُل ْوَق َل َزَن اَّمَل] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
□2555□ 2ـ نع ُّمُأ ةَمَلس َ

دواد وبأ هجرخأ .[ِةَيِسْك‘ا َن ِم َناَب ْرِغلا َّنِهسُؤ ُر ىلَع َّنأَك ِراَصْن‘ا ُءاَسِن َنْج .
َرخ . َّنِهبيِب ًج

1. (5247)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Cenab-ı

Hakkın şu (mealdeki) kavl-i şerifleri indiği zaman, "Ey peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle. Evlerinden çıktıklarında dış örtülerini üzerlerine alsınlar." (Ahzab 59) Ensar kadınları başlarında (siyah) örtüden kargalar taşıyor oldukları halde dışarı çıkarlardı." [Ebu Davud, Libas 32, (4101).]76

AÇIKLAMA:

Burada başlarının kargaya teşbihi, örtülerinin siyah olması sebebiyledir. 77

بَايِت اَهْيَلَع َو # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلع هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب يبأ ُتْنِب ُءاَمْسأ
تَلَخَد] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 2555ـ ِهِهْج َو ىلا َراَشأو ،اذه
َو اَذه ّاَ إ اَهْنِم ى َرُي ْنأ ْحُلْصَي ْمَل َضي ِحَمْلا ِتَغَلَب اَذإ َةأ ْرَمْلا ّنَإ ! ُءاَمْسأ اَي :َلاَق
َو .اَهْنَع َض َرْعأَف ٌقاَق ِر

دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيهفَك َو .

2. (5248)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Esma Bintu Ebi Bekr (radıyallahu anhümâ), üzerinde ince bir elbise olduğu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, ondan yönünü ters istikamete çevirdi ve: "Ey Esma! Kadın hayız yaşına girdi mi ondan sadece şunun ve şunun dışında hiçbir yerinin görünmesi caiz değildir!" dedi ve yüzü ile ellerini işaret etti." [Ebu Davud, Libas 34, (4104).] 78

AÇIKLAMA:

Bu hadis, fitneden emin olunduğu takdirde, büluğa ermiş yabancı kadının el ve yüzüne bakılmasının caiz olduğunu ifade eder. Nur suresinde geçen "Zinetlerini de açmasınlar, ancak görünenler hariç" ayeti de bu manaya delil kılınmıştır. Celaleyn Tefsiri'nde zinetten istisna edilen yerlerin eller ve yüz olduğu belirtilir. Şafii hazretleri, yabancı kadının yüz ve ellerine bakmanın fitne tehlikesi taşıdığı için haram olduğunu da söylemiştir. Buradaki istisnadan maksadın yüz ve eller olduğuna dair İbnu Abbas'tan da rivayet gelmiştir. İbnu Abbas'ın bir rivayetinde bu açıklama Resulullah'a aittir. 79

نْيَعْدِص اَهْعَدْصا :َلاَق َو .ًةَّيِطْبُق ِبناَطْعَاف َّبِطاَبَقِب # ِ هاللّ ُلوُس َر َبِتُأ]
:لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبْلَكْلا ُةَيْحِد نعو ـ5 2555ـ قاقر بايث « ُّبطابَقلا».دواد
وبأ هجرخأ .[اَهُف ِصَي ّ َ اب ْوَث ُهَتْحَت ْلَعْجَتْل َو ،هِب ُرِمَتْخَت َكَتأ َرْما َرخَا ِطْعأ
َو ،ًاصيِمَق اَمُهاَدْحإ ْعَطْقاَف يأ :قشلا «عدَّصلا»و.فورعملا ليجلا ،طبقلا بلا
بوسنمف فاقلا رسكب امأو ،فاقلا مضب ةيطبق اهتدحاو ،رصمب ضيب

ردصملا وهف حتفلاب امأو ،داصلا رسكب عدص امهنم دحاو لكو ،نيفصن .
اهقش

3. (5249)- Dihye el-Kelbî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (Mısır'dan), (beyaz renkli ve ince olan) kubâtî kumaşlar getirilmişti. Bana ondan bir kupon verdi ve: "Bunu ikiye böl, bir parçayı kendine kamis yap, diğerini hanımına ver. Bununla kendine bürgü yapsın!" buyurdular. (Ayrılmak üzere Dıhye) geri dönünce: "Hanımına söyle, bunun altına bir astar koysun da bedenini vasfetmesin!" buyurdular." [Ebu Davud, Libas 39, (4116).][80]

AÇIKLAMA:

Kubâtî, kıbtî kelimesinden gelir. Kıptî, Mısır'ın yerli halkına verilen isimdir. Kopt da denir.

Kubâtî, Mısır'da koptlar tarafından imal edilip, hariç memleketlerde pazarlanan bir kumaş

nevidi. Hadis bu kumaşın beyaz ve ince olduğunu, giyen kimsenin bedenini gösterdiğini belirtmektedir. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm bunu giyecek kimsenin alta, astar dediğimiz bir başka kumaş koymasını emreder. Bu emir iki ayrı mahzuru bertaraf etmeye

matuf olabilir:

a) Kumaşın teni göstermesi, **b)** Vücud hatlarını göstermesi. Dinimiz, vücud hatlarını gösterecek darlık ve incelikte olan elbiselerin giyilmesini tecviz etmemiştir.[81]

ابَلَط ِتْيَبْلا يف َيِه َو اَهْنَع اَهَبابْلِ ِج ُعْضَت َ اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمَلس ُّمُأ ْتَناَك][
2525 5ـ وعن ابن عباس ٍرَ َض ِي َ هاللّ ُ عَنْهما قال:

. لِْضَفْلِ ِ]. أخرجه رزين

4. (5250)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ), evinde iken de cilbabesini (başörtüsünü) fazilet ümidiyle üzerinden hiç çıkarmazdı." [Rezin tahric etti.] [82]

. [هاللّ ِ ْنِب ِ رَمُع َ ر َ آها َ رُمُع َ و َ دْق ْتأهيَهَت ْةَئْيَهِب ِ ةَلاحْرَ َ ائِر ُ فَأْنَكَ َ رذَلِك َ اَهْيَلَع
2522 2ـ وعن مالك: [أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ أمَةً كانَتْ لِعَبْدِ

5. (5251)- İmam Malik rahimehullah'a ulaştığına göre, Abdullah İbnu Ömer'in bir cariyesi vardı. Hz. Ömer onu, hürlerin kıyafetine bürünmüş vaziyette görünce bu davranışını normal karşılamayıp müdahale etti. [Kızı Hafsa'nın yanına girip: "Oğlan kardeşinin cariyesini halkın içine karışmış görmedin mi, hürlerin kıyafetine bürünmüş değil mi?" dedi ve Hz. Ömer bu hali hoş karşılamadı.]" [Muvatta, İsti'zan 44, (2, (981).] [83]

AÇIKLAMA:

Kılık kıyafet, kişinin içtimâî statüsünü de tayin eden bir faktördür. İslam dini, herkesin kendine uygun kıyafeti taşımasını esas kabul etmiştir. Erkek kadına, kadın erkeğe kıyafette benzememelidir. Kölenin hür olana benzemesini de uygun görmez. Hz. Ömer, kölehür ayırımının kıyafette korunması taraftarıdır." [84]

* AYAKKABI GİYİNME

. [هاللّ ِ #: اذإ اَنتْعَلَ أحدُكُمْ فَلْيَبْدأ بِالْيُمْنَى، وإذا خَلَعَ فَلْيَبْدأ بِالشِّمَالِ
2525 2ـ عن أبي هريرة رَ َض ِي َ هاللّ ُ عَنْهُ قال: [قَالَ رَسُولُ

1. (5252)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz ayakkabı giyince sağdan başlasın, çıkarırken de soldan başlasın [ya ikisini birlikte giysin, ya ikisini birlikte çıkarsın.]" [Müslim, Libas 67, (2097).] [85]

ةَد ٍلِيُحْفِهِمَا جَمِيعاً أوْ لِيُنْعِلْهُمَا جَمِ ِيعاً]. أخرجه الستة إلا مسلم، والثانية
2525 5ـ وفي رواية: [لاَ يَمْشِ أحَدُكُمْ فِي نَعْلٍ وَا ِح

.

2. (5253)- Bir rivayette de: "Sakın kimse tek ayakkabı ile yürümesin, ya ikisini de çıkarsın, yahut ikisini de giyinsin" buyrulmuştur. [Buharî, Libas 39 Müslim, Libas 68, (2097); Muvatta, Libas 14, 15, (2, 916); Ebu Davud, Libas 44, (4139); Tirmizî, Libas 37, (1780).][86]

هِنأَش يفو ِه ِروُهُط يفو ِهِلُّجَرَت ْوأ ِهِلُّعنَت يف ُنُّمَيَّتلا ُهُب ِجْعُي # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َناَك] :تلاق ،اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2525□

هلسغو رعشلا حيرست « ل ُّجرهتلا».ةسمخلا هجرخأ .[ِهِهلُك .

3. (5254)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayakkabı giymede, başını taramada, temizlikte ve bütün işlerinde sağdan başlamayı severdi." [Buhârî, Salat 47, Vüdu 31, Et'ime 5, Libas 38, 77; Müslim, Taharet 67, (268); Ebu Davud, Libas 44, (4140); Tirmizî, Salat 428, (608); Nesâî, Taharet 90, (1, 78).][87]

يذمرتلا هجرخأ .[ًامِئاَق ُلُج َّرلا َلِعَتْنَي َّنأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َىَهَن] :َاق امهْنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ٍسنأو ةريره يبأ نعو ـ5 □ 2522□

رباج نع دواد وبأ هجرخأو .

4. (5255)- Hz. Ebu Hureyre ve Hz. Enes (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kişinin ayakta giyinmesini yasakladı." [Tirmizî, Libas 35, (1776, 1777). Bu hadisi Ebu Davud Hz. Cabir (radıyallahu anh)'dan rivayet etti: Libas 44, (4135).] [88]

AÇIKLAMA:

Ayakkabının ayakta giyilmesinin yasaklanış sebebiyle ilgili olarak Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Resulullah bunu yasaklamıştır. Çünkü ayakkabıyı oturarak giymek kişiye daha kolay ve daha rahattır. Ayrıca ayakta giyinmesi, adamın başaşağı olmasında da bir sebeptir. Bu sebeple oturmayı ve elini de kullanarak sıkıntıya düşmeden giyinmeyi emretti."[89]

---

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/55. [82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/56.

وبأ هجرخأ .[ِهِبْنَجِب اَمُهَعَضَيف ِهْيَلْعَن َعَلْخَي ْنأ ُلُج َّرلا َسَلَج اَذإ ِةَّنُّسلا َنِم] :لاق
□2525□ 2ـ نعو نبا ِساهبع َر َض ِي َ هاللّ ُ امهْنَع

. دواد

5. (5256)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) diyor ki: "Kişi oturduğu zaman, ayakkabılarını çıkarıp (sol) yanına koyması sünnettir." [Ebu Davud, Libas 44, (4138), Salat 89, (648).] 90

AÇIKLAMA:

Şarihler, bu hadisi açıklama sadedinde şu bilgiyi sunarlar: "Ayakkabının oturulacağı zaman çıkarılması sünnettir. Ebu Davud'un namazla ilgili bölümünde gelen rivayette, çıkarılan ayakkabının sol tarafa konması emredilir. Kâri'nin yorumuna göre sağa konmayış, sağın bereketi sebebiyledir. Öne konmayış da kıbleye hürmetendir. Çalınma endişesiyle de arkaya konulmaması uygundur." Hadis, sergisiz olan Resulullah devrinin mescit şartlarını aksettirir. Günümüzde, mescide ayakkabıyla girmek mevzubahis olamaz. Ayrıca ayakkabılıklar varken halıların üzerine ayakkabı taşımak da tecviz edilemez. Hırsızlık endişesi galebe çalan kimselere, hadiste ayakkabıyı beraberinde götürme ruhsatı vardır. Ancak bunu naylon torbalarda yapmak gerekir. Hadisleri anlarken veya tatbik ederken, Aleyhissalâtu vesselâm devrinin içtimâî ve teknik şartlarını gözönüne almak, muhataplarıyla ilgili değişken unsurlara dikkat etmek gerekir. 91

لا َزَي َ ُلُج َّرلا َّنإف ِلاَعِهنلا َنِم او ُرِثْكَتْسِا :اهَن ْو َزَغ ِة َو ْزَغ يف # ِ هاللّ ُلوُس□
□2525□ 5ـ نعو ِرباج َر َض ِي َ هاللّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق َر

. َر اَبِك ًام اَ لَعَتْنا َ.[هجرخأ ملسم وبأو دواد

6. (5257)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), katıldığımız bir gazvede buyurdular ki: "Ayakkabıları çoğaltın. Çünkü kişi ayakkabı giydiği müddetçe binmeye devam eder." [Müslim, Libas 66, (2096); Ebu Davud, Libas 44, (4133).] 92

AÇIKLAMA:

Hadiste, sefer sırasında ayakkabı giymeye teşvik var. Ayakkabı giymekle biniyor olmanın manası, "ayakkabılı kimsenin ayakları binen kimsenin ayakları gibi bir kısım zararlardan ve meşakkatlerden selamette kalır" demektir.[93]

رْعَش اَهْيَلَع َسْيَل يِتهلا َيِه َو ،ةَّيِتْبِهسلا َلاَعِهنلا ُسَبْلَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر]
2525 5ـ نعو نبا رمع َيِضَر هاللّ ُ امهْنَع لاق:

قلح ىأ :اهرعش اهنع تبس دق ظرقلاب ةغوبدم رقب دولج « .
ُةيِتْبِهسلا».ىئاسهنلا هجرخأ .[اَهَسَبْلأ ْنأ ُّب ِحُأ اَنأ َو ،اهيف أهض َوَتَي َو

7. (5258)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı sebtiyye ayakkabısı giyerken gördüm. Sebtiyye ayakkabısı, üzerinde hiç tüy bulunmayan ayakkabıdır. Aleyhissalâtu vesselâm bu ayakkabı içinde abdest alıyordu. Ben bu ayakkabıyı giymeyi severim." [Nesâî, Taharet 95, (1, 80), Zinet 67, (7, 186).][94]

AÇIKLAMA:

1- Sebtiyye: Debbağlanmış sığır derisi demektir. Üzerindeki bütün kıllar, debbağlanma sırasında yolunmuştur. Sebt kelimesi yolunmayı ifade eder. Yumuşama manası da bulunduğundan, ismin bu manadan geldiği de söylenmiştir.

2-[95] Hadis, Ashab'ın zevklerini bile sünnete göre ayarladığına güzel bir örnektir.

اهامز «ِلعهنلا لا َبِق».ًاملسم إ ةسمخلا هجرخأ .[ِنَاَبِق # ِ هاللّ ِلوُس َر
ْنَلْعَنِل َناَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍسنأ نعو 5ـ 2525

اهيلت يتلاو ىطسولا عبص‘ا نيب نوكي يذلا ريسلا وهو .

8. (5259)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ayakkabısında parmak arasına geçen atkısı vardı." [Buhârî, Libas 41, Ebu Davud, Libas 44, (4134); Tirmizî, Libas 33, (1773, 1774); Nesâî, Zinet 117, (8, 217).][96]

AÇIKLAMA:

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/57.

Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ayakkabısı hakkında bilgi verilmektedir. Yapılan tarife göre, ayakkabısında parmak aralarından geçen bir atkı mevcuttur. Kıbal, bu parmak atkısına denmektedir. Sırımdan olan bu atkı, orta parmakla onu takip eden parmak arasına girmelidir. Aliyyu'l-Kârî'nin el-Cezerî'den nakline göre, "Resulullah'ın ayakkabısında iki sırım vardı. Birini başparmağı ile onu takip eden parmağın arasına geçirirdi, diğerini de orta parmakla onu takip eden parmağın arasına geçirirdi. Bu iki sırımın birleşme yeri ayağın üst yüzünün üzeri idi. Bu, ayakkabının şirak denen bağlama takımını teşkil ediyordu." Kıbal'ı, Cevherî şöyle açıklamıştır: "Ayakkabı atkısı: Ortaparmakla onu takibeden parmak arasında bulunan zimam (yular)dır." [97]

هاللّ ُلوُس َر َنَعَل ْدَق : ْتَلاَقف ؟لْعهنلا ُةأرَمْلا ُسَبلَت ْلَه .اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر #
َةَشِئاَعِل َليِق] : َلاَق َةَكْيَلُم يبأ نبا نعو ـ5 2555

مهلاعفأو مهقخأو مهلاوحأو مهتئيه يف لاجرلاب ههبشت يِتهلا َيِه :ِءاسهنلا نم .
« ُةَل ِهجرتُمْلَا».دواد وبأ هجرخأ .[ِءاَسهنلا َنِم َةَلُج َّرلا

9. (5260)- İbnu Ebi Müleyke anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye: "Kadın (erkeğe mahsus) ayakkabı giyer mi?" diye sorulmuştu: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlardan erkekleşenlere lanet etti!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Libas 31, (4099).] [98]

AÇIKLAMA:

1- Na'l kelimesi, nalın veya ayakkabı diye çevrilebilir. en-Nihaye'de "yürüme sırasında giyilen şey" diye açıklanmıştır. Şu halde bunu sadece takunya diye anlamak hatalı ve eksik olur. Bu durumda hadisi "erkek ayakkabısı" diyerek kayıtlayarak anlamak gerekecektir.

2- Hadis, kadınların ayakkabıda dahi erkeklere benzememesi gereğini teşri buyurmaktadır. Recüle kelimesi reculün müennesidir. Erkekleşmiş, kılık kıyafetiyle, konuşma tarzıyla erkeğe benzemiş kadın demek olur. [99]

ة َ َسْبِل ُسَبْلَت َةأ ْرَمْلا َو ،ةأ ْرَمْلا َةَسْبِل ُسَبْلَي َلُج َّرلَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َنَعَل]
لاق هْنَع ُهاللَّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ25 2552:

دواد وبأ هجرخأ .[ِلُج َّرلا .

10. (5261)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadın elbisesini giyen erkeğe ve erkek elbisesini giyen kadına lanet etti." [Ebu Davud, Libas

31, (4098).] [100]

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/59.

AÇIKLAMA:

"Bu hadis, benzeşme meselesini önceki hadise nazaran daha umumi olarak ele almaktadır. Anlaşılacağı üzere, sadece ayakkabıda değil, kılık kıyafete giren her hususta cinsler birbirlerine benzememelidir. en-Nihaye'de, "kadınların rey ve ilimde erkeklere benzemelerinin mahmud olduğu"nu, bunun takdir edilecek bir meziyet olduğunu belirtir.[101]

*** ZİNETİN TERKİ**

□ هاللّ ُهاَعَد ،هْيَلَع ُرِدْقَي َوُه َو ِ، هللّ ًاعضا َوَت َساَبِهللا َك َرَت ْنَم :# ِ هاللّ
□2555□ 2ـ نع ذاعم نب أنسٍ َرِ َض ِي هاللّ ُ هْنَع لاَق : [لاَق َر َسُول

يذمرتلا هجرخأ .[اَهُسَبْلَي َءاَش ِنامي“ا ِلَلُح ِهءأ ْنِم ُه َرِهيَخُي ىهتَح َقِئ ًَخْلا .
ِسُؤ ُر ىلَع ِةَماَيِقْلا َم ْوَي

1. (5262)- Muaz İbnu Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim muktedir olduğu halde tevazu maksadıyla (Allah için) (kıymetli) elbise giymeyi terkederse, Allah kıyamet günü, onu mahlukatın başları üstüne çağırır ve dilediği iman elbisesini giymekte onu muhayyer bırakır." [Tirmizî, Kıyamet 40, (2483).][102]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste sadece "elbise" kelimesi geçmektedir. Ancak bundan maksad pahası yüksek olan kıymetli, süslü elbisedir. Ayrıca Teysiru'l-Vüsul' de eksik olduğu halde, Tirmizî'deki aslında "Allah için" tabiri vardır. Bu ziyade, hadis metninde olmasaydı bile takdiren var kabul edilecekti. Çünkü sırf "mütevazi" veya "zahid " desinler diye güzel elbise giymeyi terketmek zikredilen fazilete sebep olamaz. **2-** Mahlukatın başları üstüne çağırılması, onun herkese gösterilip, ammenin huzurunda taltif ve tebcil edilmesi demektir.

Bir başka rivayette, Resulullah'ın şöyle söylediği de belirtilmiştir: "Kim almaya gücü yettiği halde güzellik elbisesini terkederse... Allah ona keramet elbisesini giydirir."

Resulullah: "Allah, nimetini kulu üzerinde görmeyi sever" hadisleriyle herkesi geliriyle mütenasib giyinmeye teşvik etmiş, iyi ve kıymetli şeylerin giyilmesinin günah olmadığını belirtmiş ise de, sadedinde olduğumuz hadiste, Allah rızası için mütevazi giyinmenin faziletini de belirtmiş olmaktadır. Şu halde, bu hadis, mütevazi giyinmeye bir emir olmayıp, bir irşaddır. 103

ةياور يفو ؛ِةَّلَذَم َب ْوَث ُ هاللّ ُهَسَبْلأ ٍة َرْهُش َب ْوَث َسِبَل ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر:
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2555ـ اذإ يذلا وه « ِة َرْههشلا
ُب ْوَث».نيزر ةيناثلاو ،دواد وبأ ىلو‘ا ةياورلا هجرخأ .[َراهنلا ِهيف َبَهْلأ َّمُث
ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُهاَّيأ ُ هاللّ ُهَسَبْلأ

. □هب اشتهر نيب سانلا ،والمراد هب ام يجوز للرجال لبسه شرعا ًو فرعا
حضتفا ناسن“ا هسبل

2. (5263)- Hz. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim şöhret elbisesi giyerse Allah ona zillet elbisesi giydirir."

Bir rivayette de şöyle denmiştir: "...Kıyamet günü Allah ona onun aynısını giydirir, sonra içinde ateşi tutuşturur." [Ebu Davud, Libas 5, (4029), 4030).] 104

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebu Davud'daki aslı ile Teysir'deki metin arasında, manaya tesir etmeyen bazı farklılıklar mevcuttur. **2-** Şöhret elbisesi: İbnu'l-Esir bunu, "rengi, herkesin giydiği elbiselerin rengine muhalefetle dikkatleri kendine çeken elbisedir, sahibi böylece hasıl ettiği istiğrabla tekebbür eder" diye açıklar. Dikkat çekmek her zaman renk farklılığı ile olmaz. Giyilen elbisenin şekli, tarzı da dikkatleri kendine çekebilir. Bir başka ifade ile, hadisin mutlak ifadesi gözönüne alınınca, bölgenin umumi ve mutad modasına ters düştüğü için şu veya bu yönüyle garabet arzederek dikkatleri üzerine çeken her çeşit elbise bu gruba girmeli ve yasak olmalıdır. Nitekim bu elbise "şeriate ve örfe uymayan kıyafet" diye de tarif edilmiştir.

Öyleyse İslam kıyafeti, sadece tesettürün sağlanmasıyla gerçekleşmez, başka esaslar da arar. İşte bunlardan biri dikkat çekici olmamaktır. Aksi takdirde, Allah kıyamet günü, kişinin işlediği suça muvafık bir ceza ile cezalandırıp onu zillete atacaktır. 105 □لاجزاء ُمِن ْجِ نسْ ِلاعمَل

*** SÜSLENME**

لاهنبِّ َ# و َعليَّ َثو ْب ُدونٍ. فقاَل: أَلكَ َماٌل؟ قُلْتُ: نَعْمَ. قاَل: مِنْ أَيِّه ِالمْاَل؟
□2555□ 2ـ عن أبي ا‘حوْص عن أبيه قال: [أتَيْتُ

. أتاَكَ اللّه ُ تعَالب مَا ً فلَيْرُ َأثرَُ نِعْمَة ِ اللّه ِ عَلَيْكَ َو كَرَامتَهِ]. أخرجه النسائي
قُلْتُ مِنْ كلُه ِالمْاَل ِقدْ أعطاَنِب اللّه ُ تعَالب. قاَل: فإَذِا

1. (5264)- Ebu'l-Ahvas babasından naklen diyor ki: "Üzerimde adi bir elbise olduğu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelmiştim. Bana: "Senin malın yok mu?" diye sordu.

"Evet var!" cevabıma:

"Hangi çeşit maldan?" sorusunu yöneltti.

"Her çeşit maldan Allah bana vermiştir [deve, sığır, davar, at, köle, hepsinden var]" demem üzerine: "Öyleyse Allah Teala hazretleri sana bir mal verdiği vakit Allah'ın verdiği bu nimetin eseri ve fazileti senin üzerinde görülmelidir!" buyurdular." [Nesaî, Zinet 83, (8, 196).]106

AÇIKLAMA:

Dinimiz, her ne kadar mütevazi bir hayat tavsiye ediyorsa da, tevazuda ileri gidip varlık içinde yokluk hayatı yaşamayı hoş görmez. Ayet-i kerime dünyadaki nasibin unutulmamasını emreder (Kasas 77). Hadiste de: "Allah birinize bir mal verdi mi, onu önce kendine harcasın" buyurarak daha açık bir üslupla kişinin kendisi için makul ölçülerle harcaması gereğine dikkat çeker. 107

□اللّه ِ #: مَا عَلب أحَدِكُمْ إنْ َو جَدَ سَعَةً أنْ يَتَّخِذَ ثوَْبَ ْينِ لِيَو ْمِ الجُْمُعْةَ
□2552□ 5ـ وعن محمد بن يحيي بن حِبانٍ قال: [قاَلَ رَسُولُ

ْرَيغ□

لاغش‘ا ةاناعمو ةمدخلا «ةنهملا».دواد وبأ هجرخأ .[ِهِتَنْهِم ىب ْوَث .

2. (5265)- Muhammed İbnu Yahya İbnu Hibban anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri bolluğa erince iş elbisesinden başka bir de cum'a elbisesi edinirse üzerine (bir vebal) yoktur." [Ebu Davud, Salat 219, (1078); İbnu Mace, İkametu's-Salat 82, (1095).]108

AÇIKLAMA:

Rivayetin Ebu Davud'daki aslında, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu irşadı hutbe sırasında beyan ettiği belirtilir. Böylce cum'a ve bayramlarda giyilmek üzere hususi bir elbise bulundurmanın dinen reddedilen israf sayılmayacağı beyan edilmiş olmaktadır. Bu, hem cum'aya katılan insanların iş elbiselerinin neşredeceği nahoş kokulardan uzak tutulmasını sağlayarak mescidleri daha cazip, daha huzurlu kılar, hem de Müslümanların bayramı olan cum'aya tazim ifade eder.

Hadis, cum'a günü güzel ve temiz elbise giymenin ve hatta sırf cum' aya mahsus bir takım bulundurmanın müstehab olduğunu ifade eder.109

لاَقَف .اَقَل ْخأ َدَق ِنَاد ْرُب ِهْيَلَع َو اَنَل ِب ِحاَص بلا ْزَي ْعب اًرْهَظ :#ِ □ :
هاللّ ُلوُس َر َرَظَن] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2555ـ :#ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق ؛بهل َو اًَمَلَف .اَمُهَسِبَلَف ،اَمُهْسَبْلَيْلَف ،ُهُعْدا :َلاَقف .اَمُهاهيإ ُهُت ْوَسَك
ِةَبْيَعْلا يف ِناَب ْوَث ُهَل ىلَب :ُتْلَق ؟ِنْيَذه ُرْيَغ ُهَلاَمأ يف ُلُج َّرلا َلِتُقَف .ِهاللّ
ِليِبَس يف :َلاَقف ,؟ هاللّ َلوُس َر اَي ِ هاللّ ِليِبَس يف :َلاَقف ُلُج َّرلا ُهَعِمَس َف
؟اًرْيَخ اَذه َسْيَلأ . ُهَقُنُع ُ هاللّ َب َرَض ؟هَلاَم

كلام هجرخأ .[ِهاللّ ِليبَس .

3. (5266)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bize binek hayvanlarımızı güden bir adamımızı gördü. Üzerinde eskimiş (çizgili) iki parçalı giysi vardı. "Onun bu eskilerden başka giyeceği yok mu?" buyurdular. Evet var dedim. Çamaşır torbasında iki giysisi daha var, ben onları giydirmiştim."

"Öyleyse çağır onu da, bunları giysin!" emrettiler. (Çağırdım, emr-i

Nebeviyi söyledim, o da onları giyindi. Geri gitmek üzere dönünce, Aleyhissalâtu vesselâm: "Nesi var (da bu yenileri giymiyor?) Allah boynunu vurasıca! Bu daha hoş değil mi?" buyurdular. Adam bu sözü işitti ve: "Allah yolunda mı (boynum vurulsun) ey Allah'ın Resulü?" dedi.

"Evet buyurdular, Allah yolunda!" Adam Allah yolunda öldürüldü. [Muvatta, Libas 1, (2, 910).] 110

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Muvatta'daki aslında mevzumuz açısından ehemmiyetli bir ziyade var. Hz. Cabir bu hadisenin bir sefer sırasında (Enmar Gazvesi'nde) cerayan ettiğini belirtir. Yani savaş sırasında bile olsa, çoban bile olsa eskipüskü pejmürde bir kıyafetten imkan nisbetinde kaçınılmalıdır. İslam uleması, nususun karinesine dayanarak kıyafetin insan ruhuna tesir edeceğini kabul etmiştir.

2- Hadiste geçen "Allah boynunu vurasıca!" tabiri, bir bedduadan ziyade memnuniyetsizliği ifade eden bir tabirdir. Dilimizde Allah hayrını veresice tabirini bu makamda kullanırız. Hadisin devamındaki inceliğin hatırına, dilimizdeki örfî karşılığını kullanmadık.

Hadisin devamı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir mucizesiyle tamamlanmaktadır. 111

نيزر هجرخأ .[ِنوُّدلا َو ،ةَعِفَت ْرُمْلَا :ِنْيَتَسْبِهللا ِنْيَتاَه ْنَع :# ِ هاللّ ُلوُس َر بهَن]
لاق امهْنَع ُ هاللَّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2555□:

.

4. (5267)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu iki kıyafeti yasakladı: Çok yüksek kıyafet, çok düşük kıyafet." [Rezin tahriç etmiştir.] 112

AÇIKLAMA:

Rivayet Rezin İbnu Muaviye'ye aittir. Ancak mütedavil kaynaklarda bulunamamıştır. Hadiste insan haysiyetine yakışmayacak derecede düşük bir kıyafetin yasaklanması yanında, kişiye kibir telkin edecek çok pahalı bir kıyafet de yasaklanmaktadır. Böylece, "Her işin hayırlısı vasat olanıdır" hadisi kıyafette de cari olmaktadır. Çok düşük kıyafet kişiyi ruhen sefilleştirip, insanî itibarını da haleldar edeceği gibi, yüksek bir kıyafet de israfa kaçmaktan öte, ruhta mezmum olan tekebbür hissini doğurabilecek, normal insanların uzaklaşmasına ve kişinin yalnızlaşmasına sebep olabilecektir.[113]

İKİNCİ FASIL

ELBİSE ÇEŞİTLERİ

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُصيِمَقْلَا :# ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ِبآَيِهثلا ُّبَحأ َناك] .
□2555□ 2ـ نع ُّمأ ةَمَلَس َر َضِ َي هاللّ ُ اهْنَع تلاق:

1. (5268)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en ziyade sevdiği elbise kamîs idi." [Ebu Davud, Libas 3, (4025); Tirmizî, Libas 28, (1762, 1763).] [114]

AÇIKLAMA:

1- Arapça'da vücudu örtmek üzere giyilen veya sarılan her şeye sevb denir. Sevb dikişli de olabilir, dikişsiz de. Dilimizdeki giysi kelimesi sevbin karşılığı olabilir. Kamis ise dikişli giysidir. Bunun baş ve kolların geçmesini sağlayan oyukları vardır. Şu halde, kamis, bedenin yukarı kısmını örten dikişli giysinin adıdır ki, gömlek demekteyiz.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), vücudu örtmede, rida ve izar gibi dikişsiz olup sargı ve atkı suretiyle vücudun örtülmesine bedel, dikişli olan kamisin giyilmesini tercih etmektedir. Rida belden yukarıyı atkı suretiyle izar da belden aşağıyı sarınma suretiyle örten giysilerin adıdır. Şu halde dikişli olan kamis, örtünme işini daha iyi, daha sağlam yapacağı için (aleyhissalâtu vesselâm) bunu daha çok sevmiş olmalıdır. İzar ve ridanın ayrıca bağlanarak bedene rabtedilmeye ihtiyacı vardır.[115]

فَةُ ْالعَبْدِيُّ بَزَّا ا ِمن َهجَر ، فأتَيْنَا ِبهِ مَكَّة، فجَاَء َر َسُولُ هاللّ ِ # فَسَاَو َنَا
□2555□ 5ـ وعن ُسَو َيْدِ ِبن ِقَيْسٍ ِقَالَ:]جَلَبْتُ أنَا َو مَحْ َر

مِنْهُ ُ فَو َز َن َتَمَنَهُ ُو َقَالَ ِللِهذِب ِيَزِ ُن ِز ْن َو ْأر ْج ِح]. أخرجه أصحاب السنن .
سَر َاويِل َفبَعِنْا

2. (5269)- Süveyd İbnu Kays anlatıyor: "Ben ve Mahrefetu'l-Abdî, Hacer'den bez alıp, Mekke'ye getirdik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [yanımıza] gelip bizimle bir şalvar pazarlık etti ve satın aldı. Fiyatını bize tartıp ödedi. Tartan kimseye de: "Tart (ve ibreyi

---

110 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/64-65.

lehine) kaydır!" emretti." [Ebu Davud, Büyû 7, (3336); Tirmizî, Büyû 66, (1305); Nesaî, Büyû 54, (7, 284).]116

AÇIKLAMA:

1- Hacer, Medine'ye yakın bir yer adıdır.

2- Alimler bu hadisten, tartma ve ölçme işinin ücretle olabileceği, bu hizmete mukabil ücret alınabileceği hükmünü çıkarmışlardır. Bundan hareketle taksim eden ve muhasebe işini yapanların da bu hizmetleri mukabili ücret alabileceği hükmüne varılmıştır. Sadece Ahmed İbnu Hanbel ile Said İbnu Müseyyeb rahimehümallah'ın taksim eden ve hesap yapanların (kassam ve hasib) ücret almalarını mekruh addettikleri rivayet edilmiştir. **3-** Resulullah'ın hitabında, fiyatın tartılma (ve bozdurulma) ameliyesinin müşteriye terettüp ettiği hükmü çıkarılmıştır. Sözgelimi bu iş bir külfet, bir ücret mukabili yapılacaksa bu külfet ve ücret müşteriye aittir, satıcıya değil. Günümüzdeki tatbikat buna uymuyor denebilir. Müşteri bütün para verir, bozma veya bozdurma zahmetine satan katlanır. Paranın tartılması günümüzde mevzubahis değildir. Resulullah devrinde madrub dediğimiz dökme para mevcut değildi. Altın ve gümüş tartılarak ödeme yapılırdı. Şimdilerde dövizden bozdurarak ödeme mevzubahis olabilir.

Alimler, bu hadisten hareketle, satın alınan eşyaya terettüp eden tartma bölme gibi ameliyenin külfet ve ücretinin de satıcıya ait olacağına hükmetmişlerdir. 117

بلا اَنِب ْقِلَطْنا َّتَنُب اَي : َلاَقف . ًائيَش اَهْنِم َةَم َرْخَم ِطْعُي ْمَلَف ًةَيِبْقأ # ِ هاللّ
ُلوُس َر َمَسَق] : َلاق َةَم َرْخَم ِنْب ِر َوْسِمْلا نعو ـ5 2555ـ ِ هاللّ ُلوُس َر َرَظَن
َّمُث َكَل اَذه اَنأَبَخ : َلاَقف .اَهْنِم ٌءاَبِق ِهْيَلَع َو َج َرَخَف ،ُهُت ْوَعَدَف .يِل ُهُعْداَف
ُلْخُدا : َلاَقف . ُهَعَم ُتْقَلَطْناَف ،# ِ هاللّ ِلوُس َر

ةسمخلا هجرخأ .[ُةَم َرْخَم َي ِض َر : َلاَقف ،يِبأ بلا .

3. (5270)- Misver İbnu Mahreme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (ashabına) bir kısım kaftanlar taksim etti, fakat (babam) Mahreme'ye hiçbir şey vermedi. Bunun üzerine babam: "Haydi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidelim!" dedi ve beraber gittik. Bana: "Gir de Aleyhissalâtu vesselâm'ı bana çağır!" dedi. Ben de çağırdım. Resulullah üzerinde dağıttığı kaftanlardan biri olduğu halde dışarı çıktı ve "Bunu senin için sakladık!" buyurdu. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) babama baktı ve: "Mahreme razı oldu!" buyurdu." [Buharî, Farzu'l-Humus 11, Libas 12; Müslim, Zekat 129, (1058), Ebu Davud, Libas 4, (4028); Tirmizî, Edeb 53, (2819); Nesâî, Zinet 100, (7, 205).] [118]

ة َرَب ِحلا».ةسمخلا هجرخأ .[ُة َرَب ِحْلا ُهَسِبْلَن ْنأ # ِ هاللّ ِلوُس َر بلا□ «
ِباَيِهثلا َّبَحأ َناَك] :لاق هْنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2552□

ةَشوُقْنَمْلا ةِيشوَمْلا دوربلا يهو ، ُرْب ِحْلا ةدحاو□ .

4. (5271)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) en çok, hıbere (denen Yemen'de mamul, çubuklu) kumaştan giyinmemizi severdi." [Buhârî, Libas 18; Müslim Libas 32, (2079); Ebu Davud, Libas 15, (4060); Tirmizî, Libas 45, (1788); Nesaî, Zinet 95, (8, 203).] [119]

هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًاهيِلَع ُتْيَتأ ُةهي ِرو ُرَحْلا ِتَج َرَخ اهمَل] :لاق امهْنَع ُ هاللِّ َي.
ِض َر ٍساهبع ِنبا اَنَثهدَح :لاق ليمز يبأ نعو ـ2 □2555ـ ُن ْبا َلاَق . ًاريِهَج ًيِمَج ٍج َر
ساهبَع ُنْبا َناَك َو :ٍلْيَم ُز وُبأ َلاَق ،نَمَيْلا ِلَلُح ْنِم ُنوُكَي اَم ِ نَسْحأ ُتْسِبَلَف ،م ْوَقْلا ِء
ٍُؤه ِتْئا :َلاَقف اَم َنَسْحأ # ِ هاللّ ِلوُس َر بلَع ُتْيأ َر ْدَق ًل ؟َّنَلَع َنوُبيِعَت اَم : ُتْلُق
؟ُةهلُحْلا ِهذه اَم ،ساهبَع ُنْبا اَي َكِب ًابَح ْرَم :اوُلاَقف ْمُهُتْيَتأف :ساهبَع

دواد وبأ هجرخأ .[ِلَلُحْلا َنِم ُنوُكَي .

5.(5272)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Harûriyye (denen Haricîler) çıktığı zaman Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin yanına geldim. Bana: "Şu adamlara bir uğra!" dedi. Ben de mevcut Yemen hullelerinin en güzelini giydim." Ebu Zümeyl der k: "İbnu Abbas yakışıklı ve gür sesli biriydi." İbnu Abbas der ki: "Harurîlerin yanına vardım. Bana: "Hoş geldin ey İbnu Abbas! Bu takımın da ne?" dediler. Ben: "Beni ayıplıyor musunuz? Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) üzerinde mümkün olan en güzel elbiseyi gördüm!" dedim." [Ebu Davud Libas 8, (4037).] [120]

ةَسْمَخ ُنَمَث ٌّى ِرْطِق ٌع ْرِد اَهْيَلَع َو اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَشِئاَع بلَع ُتْلَخ ًَد] :لاق□
هيبأ ْنَع ْنَميأ ِنْب ِد ِحاولا ُدبع نعو ـ5 □2555ـ اَمَف # ِ هاللّ ِلوس َر ِدْهَع بلَع ٌع
ْرِد اَهْنِم ِيل َناَك ْدَق َو ،ِتْيَبلا يف ُهَسِبْلَت ْنأ َىه ْزَت اَهَّنإف ِيتَي ِراَج بلا ك َرَصَب
ْعَف ْرِا :تَلاَقف َمِها َرَد ،ةنوشخلا ضعب اهيف معأ اهل رمح عورد « ُةَي ِهرِطْقلا
ُعو ُرُّدلَا».يراخبلا هجرخأ .[ُه ُريِعَتْسَت هيلا ُتَتأ ًَّا ِ ةَنيِدَمْلاِب ُنهيَقُت ٌةأ َرْما ِتَناَك

اهجوز ىلع لوخدلل نيزت نأ «ُنِهيقُت»و.ربكتت نأ «هَزَت»و.نيرحبلا لبق نم .
لمحت دايج للح هب ليقو

6. (5273)- Abdülvahid İbnu Eymen babasından anlatıyor: "Hz. Aişe'nin yanına girdim. Üzerinde kalın Yemen bezinden yapılmış fiyatı beş dirhem olan bir elbise bulunuyordu. Hz Aişe: "Gözünü cariyeme kaldır da ona bir bak! Zira o şimdi benim giydiğim şu elbiseyi evin içinde giymekten arlanır. Halbuki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında benim o (kaba kumaş)tan bir elbisem vardı. Medine'de zifaf için süslenen her kadın gelip o elbiyi benden iareten alırdı." [Buhârî, Hibe 34.]121

AÇIKLAMA:

Kıtrî: Bahreyn'deki Katar karyesine mensup demektir. Şu halde dır'un kıtrî, orada imal edilen bir kumaştır. Lütgatçiler bunun çizgili sert kaba bir kumaş olduğunu söylerler. Dır' (cem'i: durû) kadınların giydiği kamis (gömlek)dir. Zırh kelimesi bundan gelir.

Şu halde Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra kavuştuğu fevkalade bolluğa rağmen zahidane bir hayatı tercih etmiş, ince, narin, kumaşlar varken kaba ve sert olan düşük kumaşlarla iktifa etmiştir. Kumaşın kalitesinin düşüklüğünü ifade için cariyelerin bile giymekten ar duyacaklarını söylemektedir. Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında Arap cemiyetinde, evlenecek olan kadınların gelinlik elbise iare ettiklerini ve dolayısıyla bunun caiz olduğunu da belirtmektedir. 122

نْيَّمُكْلا ُةَقِهيَض ُةَّيِماَش ٍفوُص ْنِم ُةَّبُج ِهْيلَع َو # ِ هاللّ َلوُس َر ُتأهض َو] :□ □
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَبْعُش نب ُة َريِغُمْلا ِنعو ـ5 □2555□

يذمرتلا هجرخأ .[اَمُهلَسَغَف ِهِنَدَب ِتْحَت ْنِم اَهَج َرْخأف ،هْيَلَع ْتَقاَضَف ،اَهْنِم .
ُهَدَي ُج ِرْخُي َبَهَذَف

7. (5274)- Muğîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a üzerinde yünden Şamî bir cübbe olduğu halde abdest suyunu döktüm. Cübbenin yenleri dar idi. Elini çıkar(ıp cübbenin yenlerini çemre)mek istedi. Fakat kol dar gelince, (cübbeyi omuzuna atarak) ellerini bedeninin altından çıkardı ve yıkadı." [Tirmizî, Libas 30, (1768, 1769).] 123

AÇIKLAMA:

Resulullah bu Şamî (bazı rivayetlerde Rumî) cübbeyi Tebük Seferi sırasında giymiştir. Giyme sırasında temizliğini tahkik etmediği için küffardan satın alınan elbisenin pisliği belli olmadıkça temiz addedileceği hükmü çıkarılmıştır. [124]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ELBİSELERİN RENKLERİ

* BEYAZ

اوُنِهفَك َو ،ْمُكِباَيِث ِرْيَخ ْنِم اَهَّنإف ،َضاَيَبْلا ُمُكِباَيِث ْنِم اوُسَبْلَا :#ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َيِض َر ٍسهابع نبا نع ـ2 □2552□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ْمُكاَت ْوَم اَهيف .

1. (5275)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Elbiselerden beyaz olanları giyin. Çünkü onlar en hayırlı giyeceklerinizdir. Ölülerinizi de beyazla kefenleyin." [Tirmizî, Cenaiz 18, (994); Ebu Davud, Tıbb 14, (3878).] [125]

* KIRMIZI

بِلَع َو ،هِتَلْغَب بلَع َوُه َو ، ُرَمْحأ ٌد ْرُب ِهْيَلَع َو ،بُطْخَي ًنِمِب # ِ هاللّ َلوُس َر□□
ُتْيأ َر] :لاق هيبأ نع ٍرماع نب ِله نع ـ2 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ُهْنَع ُرِهبَعُي ُهمَاَمأ هْنَع ُ هاللّ َيِض َر .

2. (5276)- Hilal İbnu Amir babasından naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Mina'da halka hitap ederken gördüm. Sırtında kırmızı bir bürde vardı ve katırının üzerinde idi. Hz. Ali (radıyallahu anh) de önüne durmuş, Aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediklerini tekrarlıyordu." [Ebu Davud, Libas 21, (4073).] [126]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kırmızı renkli elbise giydiğine delalet etmektedir. Erkeklerin kırmızı giymesini hoş karşılamadığını ifade eden rivayetler de var. Bu sebeple renk hususunda mezhepler ihtilaf etmiştir. Rivayetlerin değerlendirilmesi, kırmızı renk için Hanefîleri "mekruh" demeye sevkederken, Şafiî, Malikî gibi bazılarını da "mübah" demeye sevketmiştir. Bu meseledeki ihtilafın teferruatına inmeyi, her iki tarafın delillerini mütalaalarını burada kaydetmeyi gereksiz görüyoruz. Zaten bir kısmı müteakiben kaydedilecek. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, "kırmızı renk erkekler için mübahtır" diyenlerin delillerinden birini teşkil etmektedir.127

هْنِم َنَسْحأ ًائْيَش ُتْيأ َر اَم َءا َرْمَح ٍةَّلُح يف ُهُتْيأ َر ْدَق َو ،اًعوُب ْرَم # ِ هالّل□
□2555□ 5ـ ونع ءاربلا ر َضِ يَ هالّل ُ هْنَع لاق :[كَاَن َر َسوُل ُ

. قٌطَ]. أخرجه الخمسة

2. (5277)- Hz. Bera (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) orta boylu idi. Ben onu kızıl bir hulle içerisinde gördüm. Ben Aleyhissalâtu vesselâm'dan daha güzel bir şeyi hiç görmedim." [Buhârî, Libas 35; Menakıb 23; Müslim, Fezail 91, (2337); Ebu Davud, Libas 21, (4072); Tirmizî, Libas 4, (1724); Nesâî, Zinet 94, (8, 203).]128

د ُرَي ْمَلَف # ِهيبهنلا ىلَع َمَّلَسَف ،نارَمْحأ ِناَب ْوَث ِهْيَلَع َو ٌل ُج َر َّرَم] : لاق□□
□2555□ 5ـ ونع نبا عمرو نب العاص ٍر َضِ يَ هالّل ُ امهْنَع

. ِهْيَلَع]. أخرجه أبو داود والترمذي

3. (5278)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Üzerinde kırmızı renkli iki giyecek bulunan bir adam geldi ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a selam verdi. Ama (aleyhissalâtu vesselâm) adamın selamını almadı." [Ebu Davud, Libas 20, (4069); Tirmizî, Edeb 45, (2808).]129

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, bir kısım alimler kırmızı renkli elbise giymenin erkeklere yasak olduğu istikametinde değerlendirmiştir.Resûlullah'ın selamı almayışı için bir başka sebep olabileceği söylenmişse de, o sebep belli değildir ve hadisin siyakı, selam almama hadisesinin adamın kırmızı giymiş olmasından ileri geldiğini müşirdir. **2-** Hadisten çıkarılan diğer bir hükme göre, münker iş yapan kimseye, onu bu davranışından zecretmek (vazgeçirmek) için selamını almamak, selam vermemek caizdir. Yine denmiştir ki: "Bid'at ehline ve açıktan günah işleyene, tahkir olsun diye selam vermemek ve bu yolla onları davranışlarından zecretmek müstehabtır." Nitekim Tebük Seferi'ne mazeretsiz ve izinsiz katılmayanlardan Ka'b İbnu Malik'e vahiyle af gelinceye kadar Resulullah ne selam vermiş, ne de selamını almıştır. 130

كِلذك ُنْحَن اَنْيَبَف ٍة َرْغَمِب اَهَل ًابَايِث ُغُبْصَن ُنْحَن َو # ِهِبهنلا ِةأ َرْما َبَني َز□
َدْنِع ًام ْوَي ُتْنُك] :تلاق دسأ ِنَب نم ٍةأ َرْمِا نعو ـ5 □2555□

اَهَبَايِث ْتَلَسَغَف .َكِلذ َه ِرَك ُهَّنأ ْتَمِل ًَع َكِلذ اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُبَنْي َز ْتَأ َر اَّمَلَف .
َعَج َر َة َرْغَمْلا بأ َر اَّمَلَف # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنْيَلَع َعَلَط ْذإ

دواد وبأ هجرخأ .[َلَخَد ًائْيَش َرَي ْمَل اَّمَلَف .َعَلَّطَاف ؛َعَج َرَف !ٍة َرْمُح َّلُك .
ْت َرا َو َو

4. (5279)- Benî Esed'den bir kadın anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Zeyneb'in yanında idim ve kızıl toprakla onun elbiselerini boyuyorduk. Biz bu işle meşgulken Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm çıkageldi. Ancak kızıl toprağı görünce geri döndü. Zeynep bu hali görünce, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bunu mekruh addettiğini anladı ve derhal elbiselerini yıkadı ve bütün kırmızılığı örttü. Aleyhissalâtu vesselâm geri döndü ve aniden geldi. (Boyadan) hiçbir şey görmeyince içeri girdi." [Ebu Davud, Libas 20, (4071).] 131

و ، َرَفْصَعُمْلا ُسَبْلَا ًَو ،َنا َوُج ْر ُ‘ا ُبَك ْرأ َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهْنَع ُ□ □□
هاللّ َي ِض َر ٍنْيَصُح نب نارْمِع نعو ـ2 □2555ـ «ُنا َوُج ْر ا‘».دواد وبأ هجرخأ .
[ُهَل َحي ِر َ ٌن ْوَل ِءاَسِهنلا ُبيِط َو َأ .ُهَل َن ْو َل َ ٌحي ِر ِلاَج ِهرلا ُبيِط َو َأ ؛ِري
ِرَحْلاِب َفوُفْكَمْلا َصيِمَقْلا

ةرمحلا ديدش رمحأ غبص .

5. (5280)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben erguvan (koyu kızıl) renkli şeyin üzerine binmem. Ne sarıya boyanmışı ne de (eteğinin ucuna, yakasına, yenine) ipekli geçirilmiş gömleği giymem. Bilesiniz erkeğin sürünme maddesi kokuludur, renksizdir. Bilesiniz kadının sürünme maddesi renklidir kokusuzdur." [Ebu Davud, Libas, 11, (4048); Tirmizî, Edeb 30, (2789).]132

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen "el-ercuvan"dan maksadın meyseretu'l-ercuvan olduğu belirtilir. Meyseretu'l-ercuvan ise, en-Nihaye'nin açıklamasına göre, kırmızı ipekten ve atlastan yapılan yumuşak küçük bir minderdir. İçerisine pamuk veya yün doldurulmuştur. Deve vs. bineklerde semerin üzerine konulur. Hayvana binen kimse bunun üzerine oturur. Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm bu evsafta minderlerin konduğu hayvana binmeyeceğini ifade etmektedir.

Şarihler bu Nebevi yasağın israf sebebiyle konduğunu, bunun bir erkek giysisi olmadığını belirtirler. **2-** Bu hadis, Müslim'de Hz. Esma'dan gelen ve Hz. Peygamber'in cübbesinin iki oyuğunun (yenler ve yaka) ipek şeritle kaplı olduğunu belirten rivayete muhalif gözükmekte ise de, el-Kâdî, burada muaraza olmadığını, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ipekle şeritlenmiş cübbeyi giymiş olsa bile aşırı bir süslenme ve tereffüh bulunduğu için ipekle şeritlenmiş gömleği giymediğini belirtir. Aliyu'l-Kârî aradaki tearuzu te'lif sadedinde der ki: "Buradaki şeridin eni ruhsat verilen dört parmaklık miktardan fazla olabilir veya biri vera ve takvaya hamledilir, diğeri de ruhsata." Yasak ifade eden beyanın, cübbenin giyilmesinden önceye ait olabileceği ihtimali de söylenmiştir.

3- Kırmızı renkli elbisenin hükmü hususunda, ulemanın nususa dayanarak ileri sürdüğü ihtilafları İbnu Hacer yedi görüşe irca eder ve delilleriyle birlikte zikreder. Biz sadece görüşleri kaydederek özetleyeceğiz: **1)** Mutlak cevaz var.

2) Mutlak yasaktır.

3) Kırmızılık galebe çalan elbiseyi giymek mekruhtur. **4)** Şöhret ve zinet kasdıyla kırmızı giyinmek mutlak haramdır; evde, iş hayatında giymek caizdir. **5)** İpliği kızıl olmakla birlikte sonradan dokunmuş olan kumaşın giyilmesi caizdir, dokunduktan sonra boyanan yasaktır.

6) Kırmızı boyalıyı giymek Resulullah'a hastır sonrakilere yasaklanmıştır. **7)** Yasak tamamı boyanmış elbiseye hastır, başka renkler de ihtiva eden elbiseler giyilebilir. İbnu Hacer en sonda der ki: "Bu makamda tahkik şudur: Kızıl, giymekten nehiy, kâfir kıyafeti olduğu içinse, burada hüküm miseretu'lhamra (kızıl renkli eyer minderi) hakkındaki gibidir. Onun, kadın kıyafeti olmasından dolayı ise, yasak, kadınlara benzemekten zecre racidir. Bu durumda yasak rengin kendisi sebebiyle (lizatihi) değildir. Şöhret veya mürüvveti yaralaması sebebiyle ise, yasak bu durumun bulunduğu yerde mevzubahis olur. Aksi takdirde, İmam Malik'in, evler mahfiller arasında yer verdiği tefrik görüşü kuvvet kazanır." 133

*** SARI**

كْت َرَمأ َكُّمُأ : َلاَقف .ِنْي َرَفْصَعُم ِنْيَب ْوَث # ِ هاللّ ُلوُس َر َّيلَع ب أ َر] : لاق□
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نع ـ2 □2552ـ وبأو ملسم هجرخأ .]
اَمُهْسَبْلَت َـَف ِراَّفُكْلا ِباَيِث ْنِم ِهِذه َّنإ :ةياور يف َو ؛اَمُهْق ِرْحا ْلَب :َلاَق .ِهاللّ
لوُس َر اَي اَمُهُلِسْغأ :ُتْلُق ؟اذهب

يئاسنلاو دواد .

1. (5281)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) üzerimde sarıya boyanmış iki giysi görmüştü. Derhal: "Bunu giymeni annen mi sana emretti?" diye sordu. Ben: "Bunları yıkayayım mı, ey Allah'ın Resulü!" dedim. "Hatta yak onları!" buyurdular."

Bir rivayette: "Bu, kâfirlerin kıyafetidir, sakın bunları giyme!" buyurdular" denmiştir. [Müslim, Libas 27, (2077); Ebu Davud, Libas 20, (4066, 4067, 4068); Nesaî, Zinet 96, (8, 203, 204).] 134

AÇIKLAMA:

1- Sarı renge boyanmış elbisenin giyilip giyilmeyeceği de alimler tarafından münakaşa edilmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis caiz görmeyenlere delildir.

Sahabe ve Tabiin'in cumhuru bunun cevazına hükmetmiştir. Ebu Hanife, Şafii ve Malik de cevaza hükmedenler arasında yer alır. İmam Malik, varid olan nehye binaen, bir başka renge boyanmış olanı sarıya tercih ettiğini söylemiştir. Sarı en ziyade dikkat çeken bir renk olduğu için İmam Malik'in insanların çoklukla bulunduğu mahfillerde mekruh olacağına, evlerde, iş yerlerinde caiz olacağına hükmettiği de rivayet edilmiştir. **2-** Rivayette, Resulullah'ın Abdullah İbnu Amr'a "Bunu giymeni annen mi emretti?" demesi, sarı kıyafetin kadınlara has olduğuna delil kılınmıştır. Yasak erkekler hakkında mevzubahistir. Ateşte yakılmasının emredilmesi, başkalarını da zecre, yasağın ciddiyetini ifadeye hamledilmiştir. 135

ُعَنْه لاق: [نَهب َر َسوُل ُ هاللّ ِ # عَن ْلِبْس ِالقَسِه َو الْمُعَصْفَرُ]. أخرجه وبأ دواد
□2555 □ 5ـ وعن عليِ ٍر َض ِي َ هاللّ

رصم نم اهب ءاجي ناك مسيرباب ةططخم ناتك بايث « ى ِهسَقلا».يذمرتلاو .

2. (5282)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kasiy (yol yol ipek bulunan keten) kumaşla sarıya boyanmış kumaşı yasakladı." [Ebu Davud, Libas 11, (4044); Tirmizî, Libas 5, (1725); Müslim, Libas 29, (2078).] 136

AÇIKLAMA:

Kasiyye ipekli bir kumaştır. Dokuma sırasında yol yol ipek tabakasına yer verilmiş bir ipekli çeşidi. Tariflerde ipek damarlarının kaburga kemiği kalınlığında ve onun gibi eğrice olduğu belirtilir. Kumaş, Kass şehrinde imal edildiği için kasî veya kısî diye nisbet ismini almıştır.

Hattâbî, gerek ipekli kumaşın ve gerekse sarıya boyanmış elbisenin kadınlara helal, erkeklere haram olduğunu belirtir.137

*** YEŞİL**

ننسلا باحصأ هجرخأ .[ِنْي َرَضْخأ ِنْيَب ْوَث # ِ هاللّ ِلوُس َر ىل َع ُتْيأ َر] :لاق .
ْهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَثْم َر يبأ نع ـ2 ▯2555▯

1. (5283)- Ebu Remse (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah'ın üzerinde iki yeşil giysi gördüm." [Ebu Davud, Libas 19, (4065); Tirmizî, Edeb 48, (2813); Nesâî, Zinet 97, (8, 204); Iydeyn 16, (3, 185).]138

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yeşil renkli elbise giydiğini ifade etmektedir. Bir kısım rivayetler, yeşilin cennetliklerin çoğunun elbiselerinin rengi olduğunu te'yid etmektedir. Ayet-i kerimede de: "Üzerlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır" (İnsan 21) buyrulmuştur. Göz için en uygun rengin yeşil olduğu, yeşili seyretmenin gözde dinlendirici etki yaptığı bilinmektedir. Yeşile gerek ayet-i kerimelerde yer verilmiş olması ve gerekse Aleyhissalâtu vesselâm'ın onu sevmesi sebebiyle, yeşil İslam'a sembol olmuştur.139

*** SİYAH**

ءاَد ْوَس ٌةَصيِمَخ اَهيف ٍباَيِثِب # ِ هاللّ َلوُس َر ِتُأ] :تلاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض▯ .
َر صاعلا نب ديعس نب ِدلاَخ ُتْنِب ْدلاَخ هما نع ـ2 ▯2555ـ َلَعَج َو ،ِنْيَت َّرَم
ِبقِلْخأ َو ىلْبأ :َلاَقو ،ِهَدِيب اَهيِنْسَبْلأَف ،ى ٍب َتُأف ِدلاَخ ِهمُأب ِبنوُتْئا : َلاَقف
.اوُتَكَسَف ؟ِهذه وُسْكأ َن ْو َرَت ْنَم :َلاَقف .[ُنَسَحْلا :ِةَشَبَحْلا ِناَسِلِب َانَّسلا َو .

وَ يُشِيرُ بِيَدِهِ الَيهِ، وَ يَقُولُ: يَا أمَّ خَالِدٍ هَذا سَنًا يَا أمَّ خَالِدٍ هَذا سَنَاهً
يَنْظُرُ الى عَلَمِ الْخَمِيصَةِ

. » كساء اسود له علم، فان لم يكن له علم فليس بخميصة
أخرجه البخاري وأبو داود. «أخلقي» بالفاء والقاف. و«الخميصة»ُ

[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/75.

1. (5284)- Ümmü Halid Bintu Halid İbni Said İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a benekli siyah bir giysi getirilmişti.

"Bunu kime giydirmemi uygun bulursunuz?" buyurdular. Herkes susmuştu. "Bana ümmü Halid'i getirin!" emrettiler. Beni yanına götürdüler. Giysiyi elleriyle bana giydirdi ve sonra da: "Üstünde eskit, üstünde eskit!" diye iki sefer tekrarladılar. Siyah kumaşın beneğine bakıyor, eliyle de bana işaret ediyor ve: "Ey Ümmü Halid! Bu senna (güzel), ey Ümmü Halid bu senna!" diyordu. Senna, Habeşistan dilinde güzel demekti." [Buhârî, Libas 22, 32, 188; Menakıbu'l-Ensar 37, Edeb 17; Ebu Davud, Libas 1.] [140]

AÇIKLAMA:

1- Hamîsa, yün veya ibrişimden mamul siyah benekli kumaşa denmektedir. Bu kumaşa hamîsa denmesi için benek bulunmasının gereğine dikkat çekilir. Hadis, siyah renkli kumaştan giysi yapmanın caiz olduğuna delil kılınmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm'dan, siyahın cevazına delalet eden başka rivayetler de gelmiştir.

2- Hadis, ayrıca yeni bir elbise giyene nasıl duada bulunulacağı hususunda da fikir vermektedir. أَبْلِي أَخْلِقِي eskit, parçala demektir. Ancak dilimizde bu makamda: "Üzerinde eskisin, sağlıkla eskit!" gibi tabirler kullanırız. Yani "O eskiyinceye kadar ömrün uzun olsun, kazadan beladan uzak kalasın!" manasında bir dua... [141]

DÖRDÜNCÜ FASIL

İPEK HAKKINDA

* İPEGİN TAHRİMİ

دَق ْرَف ِنْب َةَبْتُع َعَم َناَجيِب ْرذأب ُنْحَن َو ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِباهطخلا نب□ .
ُرَمُع َانْيَلاِإ َبَتَك] :لاق يِدْههنلا نامثُع يبأ نع ـ2 □2552ـ ْمُكاَّيِإ َو ، َكِلْح َر يف ُهْنِم
ُعَبْشَت اَّمِم ْمِهِلاَح ِر يف َنيِمِلْس ُمْلا ِعِبْشاَف ،َكِهمُأ ِهدَك ًَو َكيِبأ ِهدَك ًَو َكِهدَك ْنِم
َسْيَل ُهَّنِإ ،ُةَبْتُع اَي :َلاَقَف #ِ هاللّ َلوُس َر اَنَل َعَف َر َو ،اَذكه ًَّإ ِري ِرَحْلا ِسوُبَل
ْنَع يهَن # ِ هاللّ َلوُس َر َّنِإف ،ِري ِرَحْلا َسوُبَل َو ،ِك ْرِهشلا ِلهأ َّي ِزِو ،َمُّسَنَّتلا َو

. َلاْوُ َطس َن َو َلاسَّبَاَبَة َو َضَمَّهُمَا.] أخرجه الخمسة

1. (5285)- Ebu Osman en-Nehdi anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh), biz Utbe İbnu Ferkad ile Azerbaycan'da iken bize şöyle yazmıştı: "Ey Utbe, (bu mal) ne senin emeğin, ne babanın emeği ne de annenin emeğidir. Öyleyse mü'minleri, evlerinde, kendi evinde doyduğun şeyden doyur. Zevk için yemekten ve şirk ehlinin zinetinden, ipekli giymekten kaçın. Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu kadarı hariç ipekli giymekten yasakladı ve Resulullah bize orta ve işaret parmağını kaldırarak birbirine bitiştirdi." [Buhârî, Libas 25; Müslim, Libas 12, (2069); Ebu Davud, Libas 10, (4042); Nesâî, Zinet 93, (8, 202); İbnu Mace, Libas 18, (3593).] 142

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elbiselerde, şehadet ve orta parmak enindeki bir genişlikten fazla ipeği tecviz etmediğini ifade etmektedir. İpek bahsinin sonunda teferruata yer vereceğiz. 143

نإ :َلاَقف .ِهِلاَمِش يف ُهَلَعَجَف ًابَه ًَذ َو ؛ِهِنيِمَي يف ُهَلَعَجَف ًاريِرَح # ِ هاللّ□□
َلوُس َر َذَخأ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهيِلع نعو ـ5 □2555ـ ُساَبِل َم ِهرُح]
نسوم يبأ نع ،يئاسنلاو يذمرتلل ىرخأ يفو.يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[يِتَّمُأ ِروُكُذ:
ىلَع ٌما َرَح ِنْيَذه

. [□ِرَحْلا َو ِري ِبَهَّذلا َو ِرَوُكُذ ىلَع ِيِتَّمُأ ،َو َأحُ ِلَّ ''مِهِثاَن

2. (5286)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir miktar ipek alıp sağ avucuna koydu, bir miktar da altın alıp sol eline koydu sonra da: "Şu iki şey ümmetimin erkek kısmına haramdır!" buyurdu." [Ebu Davud, Libas 14, (4057); Nesâî, Zinet 40, (8, 160).]

Tirmizî, ve Nesâî'de Ebu Musa'dan gelen diğer bir rivayette: "Ümmetimin erkeklerine, ipek elbise ve altın haram kılındı, kadınlarına helal kılındı" buyrulmuştur. 144

ا يف ُهَل َق َّخ َنَم اَيْنُّدلا يف َري ِرَحْلا ُسَبْلَي اَمَّنِإ :#ِ هاللّ ُلوُس َرŒة َر ِخ□].
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2555□

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .

3. (5287)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dünyada ipeği, ahirette nasibi olmayanlar giyer." [Buhârî, Libas, 25; Müslim, Libas 6, (2068); Nesâî, Zinet 91,(8, 201).]145

ا يف ُهْسَبْلَي ْمَل اَيْنُّدلا يف َري ِرَحْلا َسِبَل ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُسŒهجرخأ .[ِة َر ِخ
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَماَمأ يبأ نعو ـ5 □2555□

ناخيشلا .

4. (5288)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İpeği dünyada giyen, ahirette giyemez." [Buhârî, Libas 25; Müslim, Libas 23, (2075); Nesâî, Zinet 91, (8, 200).]146

أَي : َلاَقف ،# ِّيبهنلا اَهِب َتَأَف ُعاَبُت ٍق َرْبَتْسِإ ْنِم ًةَلُح هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع نأ
َر] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ2 □2555ـ ْنأ ُ هاللّ َءاَش اَم ُرَمُع ِتَبَل
ِّمُث .ُهَل َق َّخ َنَم ُساَبِل ِهِذه اَمَّنِإ !#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف .ِدوُف ُوْلا َو ِديِعْلِل
اَهِب ْلَّمَجَتَف ِهِذه ْعَتْبا : ِهاللّ َلوُس َر

تْلَس ْرأ ِّمُث ،ُهَل َق َّخ َنَم ُساَبِل ِهِذه اَمَّنِإ : َتْلُق ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقف ؛هْنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َتَأَف ٍجاَبيِد ِةَّبُجِب ِهْيَلِإ َلَس ْرَأف َتْبَلَي اَم « ُق
ُرْبَتْس“ا».يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[َكَتَجاَح اَهِب َبي ِصُت َو اَهَعيِبَتِل َنِكَل َو
اَهَسَبْلَتِل َكْيَلِإ اَهْلِسْرأ ْمَل يِهنِإ :# َلاَقف ؟ِهذهب َّيَلإ،

جابيدلا نم ظلغ .

5. (5289)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Ömer (radıyallahu anh) satılmakta olan atlas bir elbise gördü. Onu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirip: "Ey Allah'ın Resulü! Bunu satın al da bayramlarda ve taşradan gelen heyetlerin karşılanması sırasında tecemmülen giyin!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu, (ahirette) nasibi olmayanların giysisidir" buyurdular. Sonra Hz. Ömer, Allah'ın dilediği kadar kaldı. Aleyhissalâtu vesselâm ona atlastan mamul bir cübbe gönderdi. Ömer gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Siz (ipek hakkında): "Bu, (ahirette) nasibi olmayanların giyeceğidir" demiştiniz. Sonra bana bunu gönderdiniz, (hikmeti nedir?)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, buna karşılık: "Bunu, sana bizzat giyesin diye göndermedim. Bilakis, satasın ve parasıyla ihtiyaçlarını göresin diye göndermiştim" buyurdular." [Buhârî, Libas 30, Cum'a 7, Iydeyn 1, Büyû 40, Hibe 27, 29, Cihad 177, Edeb 9, 66; Müslim, Libas 6, (2068); Muvatta, Libas 18, (2, 917, 918); Ebu Davud 10, (4040, 4041); Nesâî, Zinet 84, 86, 87, (8, 196-198).]147

اَهُت ْرَطأف ِهِهْج َو يف َبْضَغْلا ُتْيأ َرَف ،اَهِب ُتْج َرَخَف َءا َرَيِس ًةهلُح # ِ هالّ
ُلوُس َر ِبنِاَسَك] :لاق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر يلع نعو ـ5 □2555□

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[يِئاَسِن َنْيَب ًارُمُخ .

6. (5290)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana siyera (denen yolyol sarı kalemli dokunmuş ipek) kumaştan bir takım elbise giydirdi. Sonra ben onu giyip çıktım (Resulullah bunu üzerimde görünce bana kızmıştı), öfkesini yüzünde görüyordum. Hemen dönüp, onu hanımlarım arasında başörtüsü yapmaları için taksim ettim." [Buhârî, Libas 30, Hibe 27, Nafakat 11; Müslim, Libas 19, (2071); Ebu Davud, Libas 10, (4043); Nesâî, Zinet 85, (8, 197).] 148

نْيَب ًارُمُخ ُهْقِهقَش :َلاَقو ،ًاهيِلَع ُهاَطْعأف ٍري ِرَح َب ْوَث # ِهَبهنلا ىلا َدْهأ□
ِلَدْنَجْلا ِةَموُد َرِدْيَكُأ ّنَأ] :ملسمل ةياور يفو ـ5 □2552ـ ،بلاط يبأ نب يلع مأ :دسأ
تنب ةمطافو ،# ِ هالّ ِلوُس َر ِتْنِب ءارهزلا ةمطاف :نهو ،ةمطاف عمج
«مطاوفلاو».[َمِطاوَفْلا مسيرباب ةططخملا « ُءاريِهسلا ُةلُحلا».ترجاه دق تناكو
ةعيبر نبا ةبتع تنب ةمطاف ةثلاثلا ليقو .ةزمح تنب ةمطافو ،

نهنيب اهتمسقو اهتققش «اَهُت ْرَطأ»و.زقلاو .

7. (5291)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir. Dûmetu'l-Cendel şefi Ukeydir, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ipek bir elbise hediye etti. Aleyhissalâtu vesselâm da onu Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye verdi ve: "Bunu Fatımalar arasında taksim et!" buyurdular. "[Müslim, Libas 18, (2071).]149

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen Fevatım, Fatımalar demektir. Bundan üç kadın kastedilmiştir: **1)** Fatımatu'z-Zehra: Resulullah'ın kızı ve Hz. Al'nin zevce-i tahireleri. **2)** Fatıma Bintu Esed: Hz. Ali'nin annesi.

3) Fatıma Bintu Hamza İbni Abdilmuttalib... Üçüncünün hicrete katılan Fatıma Bintu Utbe İbni Rebia olduğu da söylenmiştir.

2- Kaydedilen hadisler ipek ve ipekli kumaşların erkeklere haram, kadınlara ise helal kılındığını ifade etmektedir. İpek olmayan kumaş üzerine, yaka şerit, alem, yama gibi ipekten parçaların belli bir ölçüyü aşmayan miktarı caiz görülmüştür. Keza bazı hallerde erkeğe de ipek kumaş caiz görülmüştür. Bu hususta teferruat bahsin sonunda (5295. hadisten sonra) yer alacak.150

* İPEKTEN MÜBAH OLAN MİKTAR

[إنَّمَا نَهَى رَسُولُ اللّه ِ # عَنِ الثَّوْبِ المُصْمَتِ مِنَ الحَرِيرِ، وَأمَّا العَلَمُ وَسَدى
□2555□ 2ـ عن ابن عباس رَضِيَ اللّه عَنْهُمَا قال:

الثَّوْبِ فَ َسَأبِهِ]. أخرجه أبو داود .

1. (5292)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) saf ipekten yapılmış elbiseyi yasakladı. Ama alem olarak konan ve kumaşın direzisinde kullanılan ipeğe yasak yoktur." [Ebu Davud, Libas 12, (4055).] 151

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, kumaşta ipek karışımı olur, fakat bu karışım galebe çalmazsa bunun kullanılmasının caiz olduğuna delil var. Cumhur bu görüştedir. Ancak Sahabe'den İbnu Ömer, Tabiin'den İbnu Sîrin gibi bazıları ipek karışımı kumaşın da (kasiyy) yasaklandığını ifade eden rivayetlere dayanarak ipek karışımı kumaşların da erkeklere haram olduğuna hükmetmişlerdir. 152

ةسمخلا هجرخأ .[اَم َهِب ّتَناَك ِةَّك ِحَل ِري ِرَحْلا ِسْبُل يف امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِف ْوَع ِنْب ِنمْح َّرلاِدْبَع َو ِما َّوَعْلا .
ِنْب ِرْيَب ُّزلل # ِ هاللّ ُلوُس َر َصَّخ َر] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2555□

2.(5293)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Zübeyr İbnu'l-Avvam ve Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anhümâ) için kendilerindeki uyuz sebebiyle ipekli giymelerine izin verdi." [153]

اَمُهَل ٍةاَزَغ يف ِري ِرَحْلا يف اَمُهَل َصَّخ َرَف ،َلْمَقْلَا # ِهاللّ ِلوُس َر بلا ا] .
ْوَكَش] :ةياور يفو ـ5 □2555□

3. (5294)- Bir rivayette de şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (hacc sırasında) bitten şikayet ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm onlara katıldıkları gazveleri sırasında ipek gömlekler giymeye ruhsat tanıdı." [Buhârî, Libas 29, Cihad 91; Müslim, Libas 25, (2076); Tirmizî, Libas 2, (1722); Ebu Davud, Libas 13, (4056); Nesâî, Zinet 93, (8, 202).] [154]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Zübeyr ve Hz. Abdurrahman (radıyallahu anhümâ)'a tanıdığı ipek ruhsatının sebebi bazı rivayetlerde "bit sebebiyle", bazı rivayetlerde "uyuz sebebiyle" diye ifade edilmiştir. Ulema bunu çeşitli şekillerde yorumlamıştır.

* Bu iki zattan birine bit, diğerine de uyuz sebebiyle ruhsat vermiş olabilir.* Rivayetin birinde bir hata veya bir te'vil olabilir.

* Her ikisi için de ruhsat çıkmış olabilir.

* Uyuz bit sebebiyle hasıl olur. Öyleyse ruhsat, bazan sebebe (uyuz), bazan da sebebin sebebine (bite) nisbet edilerek ifaade edilmiş olabilir.

[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/82.

Keza rivayetlerde bazan "sefer"de, bazan "gazve"de ruhsatın geldiği belirtilmiş, bazan da

"bit"den veya "uyuz"dan dolayı ipekliye ruhsat verildi denilerek mutlak bırakılmıştır. Bu ifadelerin her biri ulemanın farklı değerlendirmelerinde müessir olmuştur.

* İmam Malik ve Ebu Hanife'ye göre ipek mutlak olarak haramdır. * Şafii ve Ebu Yusuf'a göre zaruret halinde cevaz vardır. * İbnu Mâceşûn'a göre harpte müstehabtır.

* Mühelleb: "Harpte ipeğin düşmanı korkutmak maksadıyla giyilmesi, harpte hileye ruhsata benzer" demiştir. * Nevevî: "İpeğin giyilmesindeki hikmet onda mevcut olan soğukluk hassasına dayanır" demişse de "onun hassası sıcak olmaktır" diye tenkit edilmiştir. İbnu Hacer, ipeğin bazı hastalıklara giyilmesine verilen ruhsatın hikmetini "onda uyuzun hasıl olmasına sebep olan bit gibi bazı haşaratın defedilmesine müessir bir hassanın bulunmasıyla" izah eder.155

إِري ِرَحْلا ِسْبُل ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر يهَن : َلاَقف ،ةَيِباَجْلاِب هْنَع ُ هاللّ َي ِض□□
َر ُرَمُع َبَطَخ] : َلاَق َةَلَفَغ ِنب ُدْي َوُس نعو ـ5 □2552 □

ملسم هجرخأ .[ٍعَبرأ ْوأ ٍثَث ْوأ ِنْيَعبْصإ ْوأ ٍعَبْصإ َع ِض ْوَم .

4. (5295)- Süveyd İbnu Gafele anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) el-Cabiye'de halka hitap ederek: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki, üç veya dört parmak yeri hariç, ipek giymeyi yasaklamıştı!" dedi." [Müslim, Libas 12, (2069).] 156

AÇIKLAMA:

İpekle ilgili kaydedilen rivayetlerden de anlaşılacağı üzere, bazı hallerde giyilmesine cevaz verilmiş olmasına rağmen erkeklere haram kılınmış olması esastır. Tahrîm ve ibahe ile gelen rivayetler alimlerin hükümde ihtilafa düşmelerine sebep olmuştur. Ebu Bekr İbnu'l-Arabî on farklı görüşün ileri sürüldüğünü belirtir: **1)** Mutlak olarak haramdır.

2) Harpte mübahtır.

3) Sefer (yolculuk) halinde helaldir.

4) Sadece hastalık sırasında helaldir.

5) Sadece gazve sırasında helaldir.

6) [157] Sadece alem olarak mübahtır.

7) Kadınlara da erkeklere de haramdır.

8) Üste giymek haramdır, yerde yaygı olarak kullanmak mübahtır. Ebu Hanîfe ve İbnu Mâceşûn böyle demişlerdir.

9) Mutlak olarak mübahtır.

10) Başka bir şeyle karışık da olsa haramdır.

Seferde helal diyenler, ipeğin insanlara kibir verdiği için yasaklandığını ileri sürer. "Çünkü derler, kâfire karşı gurur ve tekebbür câizdir."

Seferde mübah diyenler, Zübeyr ve Abdurrahman radıyallahu anhümâ'ya sefer ve gazve sırasında Resûlullah'ın, uyuz sebebiyle tanıdığı ruhsatı esas almışlardır. Bu rivayette ruhsata üç illet müessir olmaktadır: Sefer, gazve, hastalık... İbnu'l-Arabî, ipekten nehyin sebebi hususunda başka sebepler üzerinde durulduğunu da belirtir: * Kadınlara benzeme, * İsraf, * Kibir.

Yasakta israfın asıl sebep olduğunu belirten İbnu'l-Arabî, bidayette ipeğin helal olduğunu, sonradan tahrîm edildiğini not eder. Bazı hadislerde, bu sebeple Resûlullah'ın ipek giydiği, sonra çıkarıp, "Bu muttakîlere uygun değildir" dediği gelmiştir. İbnu'l-Arabî, ipeğin bazı kayıtlar ve şartlar altındaki ruhsatını ifade eden hadislerin bu yasaklamadan sonra Aleyhissalâtu vesselâm'dan vârid olduğunu belirtir. [158]

BEŞİNCİ FASIL

YÜN HAKKINDA

حي ِر اَهْنِم َدَج َو اَهيف َق ِرَع اَمهلَف ،اَهَسِبَلَف َءاَد ْوَس ًةَد ْرُب # ِ هاللّ ِلوُس□
□2555□ 2ـ نع ةشئاع ر َض ِي َ هاللّ ُ اهْنَع تلاق: [ُتْعَنَص َرِل

دواد وبأ هجرخأ .[ُةَبِهيَّطلا ُحي ِهرلا ُهُب ِجْعُت َناَك َو ،اَهَفَذَقَف ،ِفوُّصلا .

1. (5296)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a siyah bir bürde (hırka) yaptım, bunu giydi. İçinde terlediği zaman ondan yün kokusu hissetti. Bunun üzerine o hırkayı çıkarıp attı. Aleyhissalâtu vesselâm güzel kokudan hoşlanırdı." [Ebu Dâvud, Libâs 22, (4074).]159

AÇIKLAMA

Hadis, yün kumaşın giyilebileceğini ifade ettiği gibi, siyah renkli kumaşın giyilmesinin câiz olduğuna da delalet eder. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) güzel kokuya karşı hassas olduğu için fena koku neşredecek elbiselere karşı ihtiyatlı olmuştur. Sadedinde olduğumuz rivayet, neşrettiği ağır koku sebebiyle yünden mâmul hırkasını attığını göstermektedir. Bu rivayet yünün haram olduğunu ifâde etmez. Aleyhissalâtu vesselâm'ın yünden mâmul esvap kullandığını ifade eden rivayetler vardır. Müteakiben bazılarını göreceğiz. 160

□لاق: [دَخَلْتُ علَى عَائِشَةَ رَ ضِ يَ اللّه ُ عنْهَا فأخْرَجَ تْ إلَيْنَا كِسَاءً مُلَبَّدا
□2555 □ 5ـ وعن أبي بُرْدَةُ بن أبي مُوسَ ا‘شْعَرِ

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِنَيْذه يف # ِ هاللّ ُلوُس َر َضِبُق : ْتَلاَقف . ًاظيِلَغ . ًارا َزإ َو

2. (5297)- Ebu Bürde İbnu Ebî Mûsa el-Eş'arî anlatıyor: "Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın yanına girdim. Bana yamalı bir giysi ve kaba bir izar çıkardı ve "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu iki (parça)nın içinde vefat etti!" dedi." [Buhâri, Humus 5, Libâs 19; Müslim, Libâs 35, (2080); Ebu Dâvud, Libâs 8, (4036); Tirmizî, Libas 10, (1733).] 161

AÇIKLAMA:

Hadis, devlet reisliği gibi dünyevî en büyük makamı da elinde tutan Aleyhissalâtu vesselâm'ın dünyalık karşısındaki zühd ve istiğnasına da bir örnek olmaktadır. Resûlullah'ın bu zühdü yokluktan gelmiyordu. Rabb-i Kerîminden zaten bunu istiyor "Ey Allahım, beni fakir olarak yaşat, fakir olarak huzuruna al!" diye dua ediyordu.

Ümmeti, zengin bile olsa, Fahr-i Kâinat'ın bu sünnetine uyma hakkına sahiptir.162

هجرخأ .[َد َوْسأ ٍرْعَش ْنِم ٌلَّح َرُم ٌط ْرِم ِهْيَلَع َو ٍةاَدَغ َتاَذ # ِ هاللّ ُلوُس َر َج
َرَخ] : ْتلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع نعو ـ5 □2555ـ ،لاحرلا روص هيف يذلا
ةلمهملا ءاحلاب « ُلحرملا»و.هب رزتؤي فوص وأ هزخ نم ءاسك « ُط ْر:

ِمْلَا».يذمرتلاو دواد وبأو ملسم

شرقملا ليقو .

3. (5298)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir sabah üzerinde, siyah kıldan yapılmış desenli bir giysi olduğu halde çıktı." [Müslim, Libâs 36, (2081); Ebu Dâvud, Libâs 6, (4032); Tirmizî, Edeb 49, (2814).]163

AÇIKLAMA:

Mırtın, yün veya kıldan mâmul bir giysi olup, izar olarak vücuda sarıldığı belirtilir. Murahhal, üzerinde daha ziyade rihal (deve) desenleri bulunan kumaş demektir. Şu halde Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz, üzerinde bazı desenler bulunan kaba kumaştan mâmul giysileri giymiştir. Bu rivayet, aynı zamanda Aleyhissalâtu vesselâm'ın tek parça giysi ile dışarı çıktığını da ifade eder. 164

ليِوا َرس ىلاعَت ُهُّب َر ُهَمَّلَك َم ْوي ُمَّسلا ِهْيَلَع سوُم ىلَع َناَك :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ5 □2555ـ . يذمرتلا هجرخأ .]
ٍتِهيَم ٍرِاَم ِح ِدْل ِج ْنِم ِن ٍْعَن َو ٍفوص ُةَّمُك َو ، ٍفوُص ُءاَسِك َو ، ٍفوُص ُةَّبُج َو ،
ٍفوُص

4. (5299)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. Musa aleyhisselâm'ın Rabbi Teâlâ hazretleriyle konuştuğu gün, üzerinde yünden bir şalvar, yünden bir cübbe, yünden bir kisâ, yünden küçük bir serpuş (takke) vardı. Ayağında da ölü eşek derisinden mâmul bir ayakkabı vardı." [Tirmizî, Libâs 10, (1734).] 165

ALTINCI FASIL

159 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/87.

MİNDER VE YASTIKLAR

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[فيِل ُه ُوْشَح ٍمَدأ ْنِم # ِ هاللّ ِلوُس َر ُشا َرِف َناَك] .
: تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □2555□

1. (5300)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minderi deridendi ve içi hurma lifiyle dolu idi." [Buhârî, Rikâk 17; Müslim, Libâs 38, (2082); Ebu Dâvud, Libâs 45, (4146, 4147); Tirmizî, Libâs 27, (1762).]166

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah'ın zühdünü ve hayatının ne kadar sade olduğunu gösteren rivayetlerdendir. Evinde minder ve yastık olarak içerisi hurma lifi ile doldurulmuş, deri kılıf kullanmaktadır. Bir başva rivayette, bazı hücrelerinde sadece hasır üzerinde oturduğu, hasırın, bedeninde izler bıraktığı belirtilmiştir. Hatta hasır üzerine konacak bir başka sergi getirilmesi teklif edilince: "Ben kendimi dünyada yolcu gibi biliyorum. O yolcu bir ağacın dibinde bir miktar dinlenmiştir, sonra da bırakıp gitmiştir. (Bu yolcu ağacın altını tefrişle, tezyinle uğraşmaz)" buyurmuştur. 167

فْيَّضِلِل ٌشا َرِف َو ،ةأَرْمِلِل ٌشا َرِف َو ،لُج َّرلِل ٌشا َرِف :َلاَقف ُش ْرَفْلا # ِ□ □
هاللّ ِلوُس َرِل َرِكُذ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2552□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِناَطْيَّشلل ُعِبا َّرلا َو .

2. (5301)- Hz. Cabir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a evde (bulunması gereken) yataklar zikredilmişti. Şöyle buyurdular: "Kişinin kendisi için bir yatak, kadın için bir yatak, misafir için bir yatak lazımdır. Dördüncü yatak şeytanadır." [Ebu Dâvud, Libas 45, (4142); Nesâî, Nikâh 82, (6, 135); Müslim, Libas 41, (2084).] 168

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, gösteriş için ihtiyaç fazlası eşya bulundurmayı yasaklamaktadır. Görünüşte dördüncü yatak israfa girmektedir. Ancak, hadisin gayesi evlerde bulunması gereken kesin yatak sayısını belirtmek olmamalıdır. Bilakis prensip vazetmektedir. Çünkü, çocuk yatağından bahis yoktur. Hele çocuklar kız-erkek şeklinde ayrı cinsten iseler, yaş itibariyle büluğa yaklaşmış iseler, her birisi için ayrı bir yatağa ihtiyaç olacaktır. Ya annebaba gibi barındığı yaşlılar da varsa? Şu halde evdeki kesin yatak sayısı her ailede değişebilir. Esas olan, gösteriş için israf sayılacak ihtiyaç dışı yatağın bulundurulmamasıdır.

Fazla yatak şeytana nisbet edildiğine göre, bu mezmumdur, yasaktır. Erkek ve kadın için ayrı ayrı yataklar bahsi, hastalık gibi, ihtiyaç durumlarında kullanılmak üzere cevazı ifade eder. Asıl olan beraber yatmalarıdır. 169

دواد وبأ هجرخأ .[ِه ِراَسَي ىلَع ٍةَداَسِو ىلَع ًائِكَّتُم # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرُمَس نب ِرباج نعو ـ5 □2555□

يذمرتلاو .

3. (5302)- Hz. Câbir İbnu Semüre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir yastığa solu üzerine yaslandığını gördüm." [Ebu Dâvud, Libâs 45, (4143); Tirmizî, Edeb 23, (2771).] 170

باحصأ هجرخأ .[َش َرَتْفُت ْنأ ِعاَبِهسلا ِدوُلُج ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] :لاق هْنَع ُ
هاللَّ َي ِض َر هيبأ نع ْحيِلَمْلا يبأ نعو ـ5 □2555□

غابدلا لبقي رعشلا نإف اهرعش ءاقب عمو غبدت نأ لبق ِعابسلا دولج نع ىهن .
امنإ.ننسلا

4. (5303)- Ebu'l-Melih, babası radıyallahu anh'tan anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vahşi hayvanların derilerinden yaygı yapılmasını nehyetti." [Ebu Dâvud, Libâs 43, (4132); Tirmizî, Libâs 32, (1771); Nesâî, Fere' 12, (7, 176).] 171

AÇIKLAMA:

Bu hadisle istidlal eden bazı alimler vahşi hayvanların derisinden

---

165 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/89.

istifade etmenin caiz olmayacağına hükmetmiştir. Yasağın hikmeti hususunda ihtilaf vardır. Beyhakî: "Bu yasak deride kalan kıllar sebebiyle olabilir. Çünkü debbağlamanın kılların temizliğine tesiri olmaz" demiştir. Bazıları da: "Yasak, debbağlanmamış deriler, tereffüh ve israf ehlinin, kibirlilerin oturduğu yaygılar olduğu içindir" demiştir. Şevkânî münakaşayı şöyle özetler: "Vahşi hayvan derisini yasaklayıcı hadis ve onun manasındaki rivayetlerle, bu hadisin; "debbağlamak bütün derileri temizleyicidir" diye hükmeden hadisler için muhassıs (tahsis edici) olmasına binaen, "debbağlama vahşi hayvanların derisini temizlemez" şeklindeki istidlal zâhir değildir. Çünkü hadisin nihâî gayesi, o deriden faydalanmayı mücerret bir nehiydir; bu yasak, derinin necis olmasını şart kılmaz, nitkekim altın ve ipeğin yasak olması onların necis olmasını gerektirmiyor." 172

يِسْكأ اَناأَو يِنُتْيأَر ْدَقَلَف .ِنْيَتَشْيَخ يِناَسَكَف ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيَسْكَتْساإ] : لاق هْنَع ُ
2555 2 ـ2 نعو ُةَبْتُع نب ِدبع ِبمَلُّسلا َر ِض َي هاللّ

دواد وبأ هجرخأ .[يِباَحْصأ .

5. (5304)- Utbe İbnu Abdi's-Sülemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah'dan beni giydirmesini talep ettim. Bunun üzerine bana iki parça hayşe (âdi keten) bezi giydirdi. Kendimi, bununla arkadaşlarım arasında en iyi giyinmiş gördüm." [Ebu Dâvud, Libâs 6, (4032).]173

AÇIKLAMA:

Hayşe: Kaba ve âdi keten ipliğinden dokunan bir bezin adıdır. Kalite ve değer yönüyle düşük olan iki parça bezle giyinen kimsenin kendisini, arkadaşları arasında en iyi kıfayette görmesi, diğerlerinin kıyafetleri hakkında bir fikir verir.

İslâm böylesi bir fukaralık içerisinde neşv ü nema bulmuştur. İslâm memleketlerinin geriliğini maddî darlıkla izah edip, kalkınmak bahanesiyle kâfir milletlere borçlanmayı tercih edenlerin gittiği yolun yanlışlığı açıktır.

Tabiî ki bu bir bahanedir. Nitekim bütün bu borçlara rağmen kalkınma ve terakkî bir türlü gerçekleşmiyor. 174 Demek ki teşhis yanlış, reçete ve yol yanlış.

LUKATA (BULUNTULAR) BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Lukata, kelime olarak lakit'den gelir; yerden kaldırılmış şey manasına "buluntu" yerine kullanılır. Lakit, alıp kaldırmak demektir. Istılah olarak lukata "canlı ve cansız yitik mal",

"mâliki bilinmeyen düşmüş mal", "yolunu şaşırmış hayvan", "ziyana maruz herhangi masum bir mal" gibi netice itibariyle aynı manada birleşen tabirlerle tarif edilmiştir.

Gerek mal ve gerekse çocuk olsun, bulunan şeyler, İslâm dininde birçok teferruat gerektiren

hukuka tabidir. Fıkıh kitaplarında bunlarla ilgili meseleler Kitâbu'l-Lukata adını taşıyan müstakil bölümlerde inceleme konusu yapılmıştır. 175

وأ ِبَهَّذلا ِةَطَقُل ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َلِئُس :ُلوُقي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِدلاَخ ِنب دْي
َز ُتْعِمَس] :لاق ِثَعَبْنُمْلا ىل ْوم ديزي نع ـ2 □2552ـ ًام ْوَي اَهُبلاَط َءاَج ْنإف ،
َكِدْنِع ًةَعيِدَو ْن ُكَتْل َو ،اَهْقِفنَتْساَف ْف ِرْعَت ْمَل ْنإف ،ًةَنَس اَهْف ِهرَع َّمُث
اَهصاَفِع َو اَهءاَكِو ْف ِرْعا :َلاَقَف .ِق ِر َوْلا يهتَح َرَجَّشلا ُلُكأَت َو ءاَمْلا ُد ِرَت
اَهءاَقِس َو اَهءاَذِح اَهعَم َّنإف اَهْعَد ،اَهَل َو َكلاَم :َلاَقَف .ِلِب“ا ِةَّلاَض ْنَع َلِئُس َو ،
ْهيَلإِ اَهِهدأف ِرْهَّدلا َنِم ،

يذلا ءاعولا « ُصاَفِعلا».يئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِبْئِّذِلِل ْوأ َكي ِخ‘ ْوأ َكَل َيِه
اَمَّنإف ،اَهْذُخ :َلاَقَف .ِةاَّشلا ِنَع َل ِئُس َو ،اَهَّب َر اَهَد ِجَي

. ءاعولا هب طبري يذلا طيخلا « ُءاكِولا»و.ةطقللا هيف نوكت

1. (5305)- Yezîd Mevlâ'l-Münbais anlatıyor: "Zeyd İbnu Hâlid radıyallahu anh'ı işittim. Diyordu ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a altın veya gümüş buluntu hakkında sorulmuştu. "Kesesini ve bağını belle sonra onu bir yıl ilan et. (Sahibini) bilemezsen, onu harca. O yanında bir emanet olsun. Günün birinde arayanı gelecek olursa, ona ödersin" buyurdu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm'a kaybolmuş develerden soruldu.

"Kaybolan develerden sana ne? Onları (kendi haline) bırak. Zira sahibi onu buluncaya kadar, ayağında çarığı, sırtında su tulumu vardır. Suya gider, ottan yer" buyurdular. Bu sefer (kaybolmuş) davardan soruldu:"

"Onları alın. Zira onlar ya senindir, ya (kaybeden) kardeşinindir, ya da kurdundur" buyurdular." [Buhârî, İlm 28, Şürb 12, Lukata 2, 3, 4, 11, Talak 22, Edeb 75; Müslim, Lukata 1, (1722); Muvatta, Akdiye 46, (2, 757); Ebu Davud, Lukata 1, (1704, 1705, 1706, 1707, 1708); Tirmizî, Ahkam 35, (1372, 1373).] 176

AÇIKLAMA:

1- Resulullah, devenin sahibi onu buluncaya kadar kendisini koruyabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla onun yakalanmasını tecviz etmiyor. Ancak ziyana uğrayacak şeyin sahibini bulmak maksadıyla koruma altına alınabileceğini belirtiyor.

2- Hattâbî'nin açıklamasına göre "bu hadis, buluntu az da olsa çok da olsa, şayet bir yıl kalabilecek neve giren bir şeyse sahibini bulmak üzere ilan etmek gerekmektedir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm lukata tabirini âmm ve mutlak kullandı, kayıtlamadı." Bazıları: "Bulunan şeyin değeri düşükse, bulanın bunu kullanabileceğini söylemiştir; ayakkabı, kamçı, çorap gibi kendisinden istifade edilen fakat mal edinilemeyen şeyler böyledir." Bazı alimler, on dirhemden daha düşük değerde olanlar için bu hükme varmışlar, "değerce düşüktür" demişlerdir. Bazısı "buluntulardan değeri dinarı aşanlar ilan edilir" demişler ve görüşlerine rivayetlerden delil göstermişlerdir.

3- Kastalâni, küçük vahşilere karşı kendi gücüyle korunabilen öküz, at gibi hayvanların da bu meselede hükümde deveye tabi olacağını söyler.

Bulunan devenin alınıp alınmayacağı hususunda alimler ihtilaf etmiştir. İmam Malik, Evzaî, Şafiî hazretleri , hadisteki nehyi esas alarak "yitik deve alınmaz, ilan da edilmez" derken, Kûfîler, alınıp ilan edilmesinin efdal olacağını söylemişlerdir. "Zira derler, deveyi kendi haline bırakmak onun ziyan olmasına sebep olur." İbnu'l-Cevzî: "At, deve, sığır, katır, merkeb, davar ve geyiğin alınması sadece imama (devlet temsilcileri) caizdir. O, muhafaza maksadıyla alır" der. 177

نَم :َلاَقف ِقهلَعُمْلا ِرمهتلا نع # ِ هاللّ ُلوُس َر لِئُس] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
هھد ِج نع هيبأ نع بيعش نب و ُرْمَع نعو ـ5 □2555ـَق َرَس ْنَم َو ،ُةَبوُقعْلا َو
ِهْي َلْثِم ُةَما َرَغ ِهْيَلَعف ٍءْىَش ِب ُهْنِم َج َرَخ ْنَم َو ،ِهْيَلَع َءْىَش ََ ف َةَنْبُخ ٍذ ِخَّتُم َرْيَغ
ًةَجاَح ِيذ ْنِم ِهيِف َباَصأ ِةَي ْرَقْلا َو ِءاَتْيِمْلا ِقي ِرَّطلا يف اَهْنِم َناَك اَم :َلاَقف :
َةَطَقُّللا ِنَع َلِئُسو ،ُعَطَقْلا ِهْيَلَعف ِهن ِجِمْلا َنَمَث َغَلَبَف ُني ِرَجْلا ُهَيِوْؤُي ْنأ َدْعَب
ًائْيَش ُهْنِم

ُسُمُخْلا ِزاَك ِهرلا ِيف َو ِهِيفَف ِبا َرَخْلا يف ا َهْنِم َناَك اَم َو ، َكَل َيِهَف ِتأَي ْمَل□].
ْنإ َو ِهْيَلإ اَهعَفْداَف اَهُبِلاَط َءاَج ْنإف ،ًةَنَس اَهف ِهرَعَف ِةَعِماَجْلا هلوقو.ريعشلاو
ةطنحلل رديبلاك رمتلل « ُنيرَجلا»و.هيف أبخيو بوثلا فرط يف لعجي ام «
ُةنبُخلا».يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ قيرَّطلا»و.هلثم نم رثكأ ئشلا فلتم بلع بجي
ف إو ،كلذ لعاف رجزنيل ديعولا ليبس بلع « ُةَبوُقُعلاو ِهيَلْثِم ُةَما َرَغ ِهْيَلَعف»

اريثك سانلا اهقرطي يتلا هـ « ُءاَتْيَملا□ .

2. (5306)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (dalında) asılı meyve hakkında sorulmuştu: "İhtiyaç sahibi, sepetine almaksızın ağzıyla ulaşırsa, kendisine bir vebal gelmez. Ancak kim de, eteğinde (birşeyler) alarak oradan çıkarsa, aldığının iki kat değeriyle borçlanır. Ayrıca (ta'zir nevinden) ceza da yer. Kim de yığın yapıldıktan sonra meyveden çalarsa ve bunun değeri miğfer fiyatını bulursa, eli kesilir" buyurdu. Sonra kendisine lukata (buluntu)dan sorulmuştu: "İşlek yolda bulunmuş olanla, insanların çokça yaşadığı meskun karyede bulunmuş olanı bir yıl boyu ilan et. Eğer sahibi gelirse hemen ver. Eğer gelmezse artık o senin olmuştur. Harabede bulunmuş ise, bununla, maden için humus (beşte bir) vergisi vardır" buyurdular. [Ebu Davud, Lukata 1, (1710, 1711, 1712, 1713); Nesâî, Kat'u's-Sârik 11, (8, 84-85).][178]

AÇIKLAMA:

Burada, ağaçtan alınacak meyve ile ilgili bazı hükümler mevzubahis edilmektedir. **1)** Başkasının ağacından, ihtiyaç sahibi, orada yemek üzere alabilir. "Ağzıyla ulaşmak"tan murad, mahallinde yemektir.

Eteğine veya sepetine koyarak oradan meyve çıkarmamalıdır. Hadis, bu çeşit çıkarmayı menediyor, haram ilan ediyor.

2) Hadis ağacın dalında veya dağda iken çalınana borçlanma takdir ederken, harmandan veya meyvelerin toplandığı yer olan "kurulma yerleri"nden nisab miktarı çalındığı takdirde hadd cezasını takdir etmektedir. **3)** "Değerinin iki misli" tabiri zecr içindir. Değerinin misliyle borçlanmak esastır. Borçlanmaya ilave edilen ukubet, ta'zir cezasıdır.

Ancak bazı alimler "iki misliyle" tabirini esas alarak, bu durumlarda mala ceza verilebileceğini söylemiştir. Çünkü bu bir nevi malî ceza olmaktadır. İmam Şafiî, kavl-i kadiminde bunu caiz görmüş ise de kavl-i cedidinde bundan rücu etmiştir. "Borç, hiç kimseye, hiçbir şeyde katlanmaz, ceza bedendedir malda değil" demiştir. Şafii bu hükmün mensuh olduğunu, nasih rivayeti "geceleyin sürüsüyle zarar verenlere, Resulullah'ın aynıyla tazmin edeceklerini bildiren hadisin teşkil ettiğini" söyler.

Hattâbî de hadisteki "iki misli" ile ödeme emrini bu işlerden vazgeçirmek için korkutmak gayesine hamleder. Aslolanın bir şeye zarar verenin, o şeyi misliyle tazmin etmek olduğunu belirtir. Bazı alimler de: "Bu İslam'ın başında fiillere karşı konan cezalardan biridir, sonradan neshedilmiştir" demiştir. Ağacın başındaki meyveyi çalandan el kesme cezasının düşmesi, o zaman Medine bahçelerinin etrafında duvarların bulunmaması ile izah da edilmiştir.

4) Çalınan, miğfer fiyatına ulaştığı takdirde el kesme cezasının uygulanması meselesine gelince: "Miğfer, o zamanda üç dirhem değerinde idi. Üç dirhem bir dinarın dörtte biridir. Şafii nezdinde bu miktar hırsızlık için nisabtır.

5) Hadis, harabe yerde bulunan buluntu ile, insanların yaşadığı köyde veya insanların gelip geçtiği yolda bulunan buluntuyu ayrı hükümlere tabi kılmaktadır. Hemen şunu belirtmede fayda var. Harabe deyince sahipsiz harabe ile, sahibi olan harabeyi ayırmak gerekmektedir. Sahibi olmayan eski milletlerden kalma harabede bulunan mal, madenler gibi beşte bir nisbetinde vergiye tabi tutulmaktadır. Ama böyle olmayan mal, bulana aittir. Sahibi olan harabede bulunan mal, harabe sahibine aittir, bulana herhangi bir şey yoktur. Eğer sahibi bilinmezse bu takdirde lukatadır, buluntuya uygulanan hükümler buna da aynen uygulanır. **6)** Hadiste geçen rikaz kelimesi -ki maden diye tercüme ettik- Hicaz uleması ile Irak uleması arasında farklı anlaşılmıştır. Bundan murad Iraklılara göre madenlerdir. Hicazlılara göre ise cahiliye devrinin defineleridir. Lügat açısından ikisi de muhtemeldir.179

اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَمِطاَف ىلَع َلخَد هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبلاط يبأ نب هيَلع ّنأ]□
:هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدعس نب لهس نعو ـ5 □2555ـ َةَمِطاَف نَتأف ،ِقوُّسلاِب
ًارانِيد َدَج َوَف ،َج َرَخَف .ُعوُجْلا :ِتَلاَقف ؟اَمُكيِكْبُي اَم :لاَقف .ِناَيِكْبَي امهْنَع
ُهاللّ َي ِض َر ٌنْيَسُح َو ٌنَسَح َو ُهَّنأ ُمُع ْزَي ِبذهلا اَذه ُنَتَخ َتْنأ :ُّبِدوُهَيلا ُهَل َلاَقف
،َقيقَّدلا َذَخأف ُهَءاَجَف ًاقيِقَد ِهِب َرَتْشاَف َّبِدوُهَيلا ًان ًُف ِتُئأ :ِتَلاَقف ،اَه َرَبْخأَف

اَه َرَبْخأَف ِرانِيهدلا َو ِقيقَّدلاِب اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَمِطاَف َءاَج بهتَح ٌّيِلَع َج
َرَخَف .ُقيقَّدلا َكَل َو ،َك َرانِيد ْذُخَف :َلاَق .ْمَعَن :َلاَق ِ؟ هاللّ ُلوُس َر ،ْت َزَبخ
َو ْتبَصَن َو ُهْتَنجَعَف ِهِب َءاَجَف ٍمْحَل ِمَه ْرِدِب َرانِيهدلا َنَه َرَف َبَهَذَف .ًامْحَل ِمَه
ْرِدِب اَنَل ْذُخَف ِرا َّزَجلا ِن ًَُف ىلا ْبَهْذا :ِتَلاَقف .ِهِب اوُلُك :َلاَقف .اَذك َو اَذك
ِهِنأَش ْنِم ،اَنَعم َتْلَكأو ُهاَنْلَكأ ًَح ُهَتْيأ َر ْنإف ،َكَل ُرُكْذأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :ْتَلاَقف .
ْمُهَءاَجَف اَهيِبأ ىلا ْتَلَس ْرأ َو

لاَقف .ِقوُّسلاِب يهنِم َطَقَس :َلاَقف ُهَلأَسَف # ٌّيِبَّنلا ُهاَعَدَف َرانِيهدلا َم ً□ :
ْس“ا َو َ هاللّ ُدُشنَي ٌم ُغ اَذإ ْمُهناَكَم ْمُه اَمنْيَبَف .ُهْنِم اوُلُكأف ِ، هاللّ ِمْسِب

هاللّ َلوُس َر َّنإ :ُهَل ْلُقَف .ِرا َّزَجلا ىلا ْبَهْذِا ٌّيِلَع اَي□

دواد وبأ هجرخأ .]ِم ُّغْلا ىلا # ُهَعَفَدَف ،ِهِب َلَس ْرأف .َّيلَع َكُمَه ْرِد َو ، .
ِرانيِدلاَب َّيلاِإ ْلِس ْرأ : َكَل ُلوُقَي

3. (5307)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh), (bir gün), Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)'nın yanına girmiş idi. O sırada Hz. Hasan ve Hüseyin ağlamakta idiler. "Niye ağlıyorsunuz?" diye sordu. Hz. Fatıma: "Acıktılar!" dedi.

Hz. Ali (bir yiyecek temin etmek üzere) çıktı. Derken yolda bir dinar para buldu. Dönüp Hz. Fatıma'ya gelerek haber verdi. O da: "Falan Yahudiye git, bununla un satın al!" dedi. Ali (radıyallahu anh) ona vardı ve un aldı. Yahudi ona: "Sen, kendini Allah elçisi zanneden şu zatın damadı mısın?" dedi. Hz. Ali'nin "evet"i üzerine: "Dinarını al, un da senin olsun!" dedi. Ali oradan ayrılıp, Fatıma (radıyallahu anhâ)'ya unu ve dinarı getirdi, durumu da anlattı. Hz. Fatıma: "Şimdi de şu falan kasaba git, bize bir dirhemlik et al!" dedi. Hz. Ali gidip, dinarı bir dirhemlik et mukabilinde rehin bıraktı. Eti Hz. Fatıma'ya getirdi. O hamur yaptı , (tencereye) koydu, ekmek pişirdi. Babasına haber gönderdi. Resulullah yanlarına gelince, Hz. Fatıma: "Ey Allah'ın Resûlü! (Şu yemeğin) hikâyesini size anlatayım da eğer helalse yiyelim, bizimle siz de yiyin. Bunun mahiyeti şöyle şöyledir..." diye anlattı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah'ın adıyla yiyin!" buyurdular ve hep beraber ekmekten yediler. Onlar daha yerlerinde iken, bir köle gelip, Allah ve İslam adına dinar bulan var mı?" diye sormaya başladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu çağırıp (dinarı hakkında) sordu. Köle: "Çarşıda benden düştü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ali! Haydi kasaba git. Ona: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sana "Dinarı bana göndersin, dirhemini ben ödeyeceğim!" diyor de!" emretti. Kasap dinarı gönderdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu köleye verdi." [Ebu Davud, Lukata 1, (1714).] 180

AÇIKLAMA:

Bu rivayette dikkat çeken husus, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin çarşıda bulduğu dinarın sahibini aramadan, hemen onu harcamasıdırr. Halbuki, önceki hadislerde de gördüğümüz üzere kaideten bir yıl boyu ilan ederek sahibini araması gerekliydi, bunu yapmadı. Hz. Fatıma, sofraya konan bu ekmek ve etin hikâyesini anlattığı vakit, Aleyhissalâtu vesselâm, bu yiyeceklerin helal olduğunu söylemekle, Hz. Ali'nin davranışını te'yid etmiş olmaktadır.

Hadisteki müşkile dikkat çeken Münzirî, müşkilin çözümü sadedinde sadece hadisteki zayıflığa dikkat çekmekle kalmaz, İmam Şafii'nin kaydettiği iki ayrı veçhinde Resulullah'ın Hz. Ali'ye ilan etmeyi emrettiğinin, buna rağmen Hz. Ali'nin ilan etmediğinin yer aldığını belirtir. Sözlerine şöyle devam eder: "Buluntu malı ilanda müddet şartını zikreden hadisler hem sayıca çok ve hem de sıhhatçe daha üstündür " der ve sonra ilave eder: "Belki de Hz. Ali, onu, ilan müddeti geçmezden önce, zaruret sebebiyle harcadı." Bazı alimler: "Hz. Ali hadisinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buluntunun ilanını emretmemektedir. Burada müşkilat var. Çünkü, hiç bir fakih, buluntu malla ilgili "ilan" prensibini kaldırma sonucunu veren fetvada bulunmamıştır" dedikten sonra şöyle bir çözüm teklif etmiştir: "İlanın alışılmış bir tarafı yok. Hz. Ali'nin Aleyhissalâtu vesselâm'a kalabalığın huzurunda müracaatı da bir nevi ilandır. Bu durum, buluntuyu bir kere ilan etmenin yeterli olacağına delildir." İmam Şafiî'nin rivayetinde ilan etme emredildiğine göre bu yorum isabetli olmamaktadır.

Bu hadisten hareket eden bazıları da: "Lukatada azın miktarı bir dinar ve daha aşağı değerde olan eşyadır" demiştir. Bazıları da yine bu hadisi delil göstererek: "Az malın ilanı gerekmez" diye hükmetmiştir. 181

و ِل ْدَع ْوَذ ْوأ ٍلْدَع اَذ ْدِهْشُيْلَف ًةَطَقُل َدَج َو ْنَم :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق[□ □□
:لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر راَم ِح نب ْضاَيِع نعو ـ5 □2555ـ بيدأت رمأ انه
داهشاب رم‘ .ادواد وبأ هجرخأ .[َءاَشَي ْنَم ِهِتْؤُي ِ هالّل ُلاَم َوُهَف ًّا إ َو ِهْيَلَع اَهَّد
ُرَيْلَف اَهَب ِحاَص َدَج َو ْنِإف . ْبِهِيَغُي ً َو ْمُتْكَي اهلعجيو هثراو اهيعهديف توملا
ثداح هب لزني وأ ،اهيف ةنايخلا ىلا وعدتف اهيف ةبغرلاو سفنلا ليوست نم
ىشخي امل داشرإو

هتكرت ةلمج يف.

4. (5308)- İyaz İbnu Hımar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir buluntu ele geçirirse, buna adalet sahibi birini şahid kılsın, ne filanı terkederek buluntuyu gizlesin, ne de (bir başka yere yollayarak) nazardan kaçırsın. Sahibini buldu mu hemen ona versin. Sahibini bulamazsa (bilsin ki) bu mal Allah'ın malıdır, Allah onu dilediğine verir." [Ebu Davud, Lukata 1, (1709).] 182

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî der ki: "Şahid kılma emri, irşadî ve te'dibî bir emirdir, iki mana taşır: Birinci mana, şeytanın iğvasından duyulan peşin korkudur. Kişinin mala rağbet duyarak temellük etmeye kalkması melhuzdur. Bu hıyaneti şahid önler.

İkinci mana: Kişiye ölümün gelme ihtimalidir. Bu halde şahid, varislerin o buluntuya sahip çıkma iddialarını önler. Bu hadisi esas alan Ebu Hanife, lukatada şahidlemenin vacib olduğunu söylemiştir. Şafii hazretlerinin iki görüşünden biri de böyledir. Bunlar: "Lukata ve evsafı üzerine işhad vacibtir" demişlerdir. İmam Malik'le, Şafii'nin diğer görüşüne göre işhad vacib değildir. Bu kanaatte olanlar: "Sahih hadislerde şahidlemenin zikri geçmez, öyleyse sadedinde olduğumuz hadisteki şahidleme emri, nedbe hamledilir" derler. Doğru olanın şahidleme olduğu kabul edilmiştir.

2- Hadiste geçen "gizlenme" emrinin lukata (buluntu eşya), "gözden kaçırmama" emrinin de yolunu kaybetmiş (deve, sığır, at gibi) hayvanlarla ilgili olabileceği de belirtilmiştir.

3- Sahibi bulunamayan buluntu hakkında geçen "Allah'ın malı" tabiri, zahirîlerin: "Bu artık bulanın malı olmuştur; sonradan sahibi çıksa da tazmin etmez" iddialarına delil kılınmıştır. Ancak bu iddiaya: "Bu mutlak değil, geçmiş olan tazminin vacib olduğu şartı ile mukayyeddir" diye cevaplandırılmıştır. **4-** "Allah dilediğine verir " tabiriyle "bir yıl ilan edildikten sonra kullanılması, bulana helal olur" denmek istenmiştir.183

عِفَتْنَي ُلُج َّرلا ُهُطِقَتْلَي ِهِهاَبشأ َو ِلْبَحْلا َو ِط ْوَّسلا َو اَصَعْلا يف # ِ هالّل ُلوُس□
□2555□ 2ـ نعو ِرباج َر ِض َي هالّل ُ هْنَع لاق: [َر َخ َّص َلنَا َر

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِب .

5. (5309)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) değnek, kamçı, ip ve benzeri şeylerde ruhsat tanıdı. Bunları bulan kimse (ilan etmeksizin) onlardan faydalanabilir." [Ebu Davud, Lukata 1, (1717).]184

AÇIKLAMA:

Bu hadise dayanarak "az" sayılan (yani kıymeti fazla olmayan) buluntu eşyaların bir yıl ilan edilmeden kullanılabileceğine hükmedilmiştir. Bağavî, Şerhu's-Sünne'de: "Bu hadiste, az'ın ilan edilmeyeceğine delil vardır" der.185

اَهاَيْحأف اَهَذَخأف اَهوُبَّيَسَف اَهوُفِلْعَي ْنأ اَهُلْهأ اَهْنَع َز ِجَع ْدَق ةَّباَد َدَج َو ْنَم :#

ِهاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق بْعهشلا رماع نعو ـ5 □2525□

دواد وبأ هجرخأ .[ُهَل َيِهَف .

6. (5310)- Amiru'ş-Şa'bî rahimehullah der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, sahibinin beslemekten aciz kalarak bırakıverdiği bir hayvan bulur da, onu alıp ihya edecek olursa o onun[186] olur." [Ebu Davud, Büyû 77, (3524, 3525).]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, yürümekten aciz kalması sebebiyle sahibinin salıverdiği hayvanı bir hamiyet sahibi, su ve gıda vermek suretiyle canlandırıp aktif hale getirdiği takdirde, bu hayvanın, bakan kimseye ait olacağı belirtilmektedir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye, bu hadise dayanarak: "Sahibi hayvanı helak olmaya terketmiş idiyse, bu ihya edene aittir" demişlerdir. Ancak bir kısım fukaha da hayvanın mülkiyetinin asıl sahibinden acz sebebiyle düşmeyeceğine hükmetmiş, bunun lukata ahkamına tabi olacağını söylemiştir. Öyleyse, sahibi geldiği takdirde, alan kimse bunu vermek zorundadır.

2- Hadis, hayvanın, bakmaya aciz kalındığı takdirde helak olmak üzere çöle, kıra salıverilmesinin caiz olacağına da delil kılınmıştır. Şafii ve ashabı: "Hayvanı beslemesi veya satması veya kıra salıvermesi, sahibine vacibtir. Bunlardan birini yapmamakta inad ederse mecbur edilir" demiştir. Ebu Hanife ve ashabı ise: "Bu ağaçta olduğu gibi kesin bir emir şeklinde değil, Istıslah (iyileştirme) olarak talep edilir" demiştir. Ruh sahiplerinin ağaçtan ayrı olacağı söylenerek cevaplandırılmıştır.

Doğru olanı şudur: Eğer hayvan, eti yenen cinsten ise, sahibinin onu kesip muhtaçlara yedirmesi gerekir. İbnu Raslan: "Sakatlık gibi bir sebeple kullanılmaz hale gelen hayvanı salıvermesi sahibine caiz olmaz, nafaka vermesi vacibtir" der.

Müslümanların hayvan hakları karşısındaki titizliğini görme bakımından bu yorumların ayrı

bir ehemmiyeti vardır.[187]

نوُكَت ْنأ سْخأ ِبهنأ ًَ ْوَل :َلاَقف .ِقيِ رَّطلا يف ٍة َرْمَتِب # ِ هاللّ ُلوُس َر َّرَم] :□
َاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأو ةريره يبأ نعو ـ5 □2522□

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[اَهُتْلَك ‘ِةَقَدَّصلا َنِم .

7. (5311)- Hz. Ebu Hureyre ve Hz. Enes (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolda giderken bir hurma tanesine rastlamıştı. "Eğer sadakadan (düşmüş) olacağından korkmasaydım bunu yerdim!" buyurdular." [Buhârî, Büyû 4, Lukata 6; Müslim, Zekat 165, (1071); Ebu Davud, Zekat 29, (1651).] [188]

AÇIKLAMA:

1- Alimler, bu hadise dayanarak yolda bulunan, yenecek şeylerin lukata (buluntu) ahkamına tabi olmayacağı, ilan etmek, sahibini aramak gerekmeyeceği, hemen alınıp yenebileceği hükmünü çıkarmışlardır. **2-** Resulullah "sadaka" malından düşmüş olabilir diye almıyor. Çünkü sadaka malı Resulullah'a ve Al-i Beytine haramdır. Aleyhissalâtu vesselâm, hediye kabul ederdi, fakat sadaka almazdı. **3-** Resulullah'ın bu hurma tanesi için "...yerdim" buyurması, nimete hürmet ve ta'zim içindir. Şu halde, yolda bulunan nimet, tepilip geçilmemeli, imkan nisbetinde alınıp yenmelidir. **4-** Hadiste, bir şeyin helal olup olmayacağından tereddüt edildiği takdirde muttakilerin ondan kaçınması gerektiğine de bir irşad vardır.[189]

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِهجاَحْلا ِةَطَقُل ْنَع #ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] :لاق ى .
2525 5ـ ونع هرلادبع نمح ِنب نامثع التهيمْ ِ

8. (5312)- Abdurrahman İbnu Osman et-Teymî anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacının lukatasını nehyetti." [Müslim, Lukata 11, (1724); Ebu Davud, Lukata 1, (1719).] [190]

AÇIKLAMA:

Sahiheyn'de merfu olarak: "Mekke'de bulunan bir yitik, ilan için olmadıkça alınması helal olmaz" buyrulmuştur. Bu sahih hadise dayanan cumhur sadedinde olduğumuz hadisteki nehyi, "temellük için alma"ya hamletmiş, "ilan etmek için almak haram değildir" demiştir. Hacıların yitiği üzerinde durulması, bunun sahibine ulaşma imkanının mevcudiyetine bağlanmıştır.

İbnu Battal, Mekke'nin bu meselede diğerlerinden farklı olmadığını söyler. Ona göre Mekke üzerinde hususen durulması, ilan meselesinde mübalağa içindir. Çünkü hacı memleketine döner, çoğunluk durumda bir daha Mekke'ye uğramaz, öyleyse yitiği bulan kişi, ilanda mübalağa etmek zorundadır. Şunu da belirtelim ki, bu hadisi, "Mekke'de bulunan yitiği, sahibi buluncaya kadar almak caiz değildir" şeklindeki yorumu Hanefî fakiherden İbnu'l-Hümâm tenkid eder ve: "Bu manada, hadisle şu zamanda amel edilmez. Çünkü Mekke'de, terkedilenin yerinde kalması şöyle dursun, Ka'be'nin çevresinde hırsızlık artmıştır" der. Bu yorum, muahhar alimlerin takdirini kazanmıştır.

Münzirî şunu söyler: "Sahih olan şudur: "Kişi, Harem'de bir yitik bulursa, onu, sahibi için muhafaza ve ilan gayesiyle almalıdır. Bu, diğer memleketlerde bulunan yitiklere muhaliftir. Çünkü onların temellük için alınması da caizdir. Mamafih birkısım alimler de Mekke'nin buluntuları ile diğer memleketlerin buluntuları arasında fark olmadığını söylemiştir."191

ى ِطْعُي ٍدوُعْسَم ُنْبا َذَخأف ْدجَوُي ْمَلَف ةَنَس َسَمَتْلاَف اَهَب ِحاَص َدَقَفف ًةَي ِراَج
رَتْشا ُهَّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ5 □2525ـ هجرخأ .[اَهَب
ِحاَص اوُد ِجَت ْمَل اَذإ ِةَطَقُّللاِب اوُلَعْفاَف اَذَكه :َلاَق َو ،هيَلَع َو يلَف َتَأ ْنإف ،ِن ً
ُف ْنَع َّمُهللا :ُلوُقَي َو ،نْيَمَه ِرهدلا ْ َو َمَه ْرِهدلا

اقيلعت يراخبلا□ .

9. (5313)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un anlattığına göre: "[Yedi yüz dirheme] bir cariye satın almış ve (borcunu ödemeden) sahibini kaybetmiştir. Bir yıl sahibini arayan İbnu Mes'ud onu bulamaz ve bu parayı, bir dirhem, iki dirhem şeklinde parça parça vermeye başlar ve: "Ey Allahım, bunu falanca adına sadaka kabul et! Eğer adam gelirse sadaka benim adıma olacak, borç da uhdemde kalacak!" der. İbnu Mes'ud der ki: "Sahibini bulamadığınız buluntu hakkında böyle hareket edin!" [Buhârî, Talak 22, (Tercümede (bab başlığında) muallak olarak kaydedilmiştir).]192

AÇIKLAMA:

İbnu Mes'ud'la ilgili Buhârî'nin bu muallak rivayeti, sahibi bulunmayan buluntu (lukata) hakkında takip edilmesi uygun düşecek bir yol gösterilmektedir: Buluntunun bedelini, sahibi adına tasadduk etmek. Buna benzer bir vak'a şöyle cereyan eder: Bir zat, Mekke'de esvab satın alır, ancak bedelini ödemeden, kalabalık sebebiyle satıcıyı kaybeder ve bulamaz. Durumu, gelip İbnu Abbas'a sorar: İbnu Abbas şöyle der: "Gelecek sene aynı yerde satıcını ara, borcunu ilan et. Bulabilirsen ödersin, bulamazsan bu borcu tasadduk et. Eğer sonradan gelirse, onu muhayyer bırak. Kendi adına sadaka olmasını kabul ederse mesele yok, kabul etmezse borcu ona ödersin, sevabı senin adına sadaka olmuş olur."[193]

LİAN BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

LİAN'IN AHKÂMI

*

İKİNCİ FASIL

ÇOCUGUN İLHAKI VE NESEB İDDİASI

*

KÂFE

UMUMÎ AÇIKLAMA

Lian kelimesi, kovma, uzaklaştırma, nefret gibi manalara gelen la'n kökünden gelir. Aynı kökten olmak üzere dilimizde lanet, tel'in gibi kelimeler mevcuttur. Aynı kökten telaun, birbirine lanet okumak, sövüşmek manasına gelir.

Fıkıh ıstılahı olarak lian, "yemin ile müekked la'n ve gazab lafızlarına mekrun olarak karı ile koca tarafından, belli bir şekil çerçevesinde yapılan dörder şehadete" denir. Yani koca, karısına zina suçunu isnad ederse fakat şahid getiremezse, bu isnad ve ithamını hakimin huzurunda, belirtildiği şekilde dört kere yemin ederek tekrar eder. Kadın da bu ithamı, yemin ederek ve yalancı olduğu takdirde Allah'ın lanet ve gazabının üzerine olmasını dileyerek dört kere reddeder. Bu şekilde cereyan eden hadiseye lian denir. Lian hadisesi karısına zina isnadında bulunan koca hakkında hadd-i kazf denen bir "ağır ceza"nın yerine geçer. Kadın hakkında da -yine İslam'ın en ağır suçlarından biri olan- hadd-i zinanın yerine geçer.

Lian sonunda karı ile koca boşanır. Koca kazf cezasından, kadın da zina cezasından kurtulur. Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu'nda Ömer Nasuhi Bilmen bu yeminleşmeyi şöyle anlatır: "Bir kimse, zevcesine hem zina isnadı ve hem de çocuğunun nesebini nefy suretiyle kazfde bulunmuş, mesela "sen zaniyesin, bu doğurduğun çocuk da benden değildir" demiş olursa şu vecihle lian yapılır:" Evvela zevc: "Eşhedü billah ben bu zevceye zina isnadında ve çocuğunun nesebini nefy hususunda sadıklardanım" diye dört defa şehadet eder. Beşinci defa da: "Eğer bu zina isnadında ve bu nesebi nefy hususunda kâziblerden isem üzerime Allah'ın laneti olsun" diye kendisine lanet okur.

Sonra da kadın: "Eşhedü billahi. Bu kocam bana zina isnadında ve çocuğumun nesebini nefy hususunda "Eğer zevcim bana zina isnadında ve çocuğunun nesebini nefy hususunda sadıklardan ise Allah'ın gazabı üzerime olsun!" der.

Bu vechile mülâaneyi müteakib hakim tarafından beyinlerinin tefrikine (boşanmalarına) karar verilir." 194

BİRİNCİ FASIL

LİANIN AHKAMI

هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ْمِهْيَلَع ُ هالّل َبَات َنيِذهلا ِةَث َّثلا ُدَحأ َوُه َو ،َةَّيَمُأ ُنب ُل َِه. َءاَج] :لاق امهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ِساهبع نبا نع ـ2 2525ـ # ِ هالّل ِلوُس َر ىلَع اَدَغَف . َحَبْصأ ىهتَح ُهْجَهَي ْمَلَف ،هْيَنْذُأِب َعِمَس َو ِهْيَنْيَعِب َكِلذ ىأ َرَف ،ًج َر ِهِلْهأ ْدِنع َدَج َوَف ًءاَشِع ِه ِض ْرأ ْنِم َءاَجَف ،ِهِب َءاَج اَم # ِ هالّل لوُس َر َه ِرَكَف . َّيَنْذُأِب ُتْعِمَس َو َّيَنْيَعِب ُتْيأ َرَف ًج َر ُمُهَدْنِع ُتْدَج َوَف ًءاَشِع ِلْهأ ُتْيَتأ ىهنإ ِ، هالّل َلوُسر اَي : َلاَقَف َن ِمَل ُهَّنإ ِ هللا ِب ٍتاَداَه َش ُعَب ْرأ ْمِهِدَحأ ُةَداَهَشَف ْمُهُسُفْنأ َّإ ُءاَدَهُش ْمُهَل ْنُكَي ْمَل َو ْمُهَجا َو ْزأ َنوُم ْرَي َنيِذهلا َو : َتَل َزَنف ؛هْيَلَع َّدَتْشا َو ،ُل َِه اَي ْرِشْبأ : َلاَقو # ِ هالّل ِلوُس َر ْنَع َي ِهِرُسَف . َنيِقِداَّصلا َن ِم َناَك ْنإ اَهْيَل ًع ِ هالّل َبَضَغ َّنأ َةَسِماَخْلا َو : ِه ِلوَق ىلا ؛ َنيِقِداَّصلا َتَءاَجَف ،اَهْيَلِإ اوُلِس ْرأ :# ِ هالّل ُلو ُس َر َلاَقَف .ىلاعَت ِهِب َر ْنِم َكِلذ وُج ْرأ ُتْنُك ْدَق :ٌل َِه َلاَقَف .ًاج َرْخَم َو ًاج َرَف َكَل ُ هالّل َلَعَج ْدَقَف ُتْقَدَص ْدَقل ِ هاللّو :ٌل َِه َلاَقَف .اَيْنُّدلا ِباَذَع ْنِم ُّدَشأ ا َباَذَع َّنأ اَمُه َرَبْخأ َو ،اَمُه َرَّكَذ َو ،ِتاَي ا' # ِ هالّل ُلوُس َر اَهْيَلَع ََتَف ِتَناَكŒِة َر ِخ َأَّملف .َنيِقِداَّصلا َن ِمَل ُهَّنإ ِ هللاِب ٍتاَداَهَش َعَب ْرأ َدِهَشَف َدَهْشا :ِل َِهِل َليِقَف اَهْيَلَع .ِتَلاَقَف : ْدَق ُتْبَذَك . َلاَقَف # :ْ اوُنع اَمُهَنْيَب.

هالّل ِقَّتا ! ُل َِه اَي :ُهَل َليِق ُةَسِماَخْلا

َمَل اَمَك اَهْيَلَع ُ هالّل َنِبهذَعُي َ ِ هاللّو : َلاَقَف . ِباَذَعْلا َكْيَلَع ُب ِجوُت ِيتهلا ُةَب ا ِباَذَع َنِم ُن َوْهأ اَيْنُّدلا َباَذَع َّنإَف َنِمَل ُهَّنإ ِ هللاِب ٍتاَداَهŒِجوُمْلا ِهِذه َّنإ َو ،ِة َر ِخ َش َعَب ْرأ ْتَدِهَشَف .ِبِدَهْشإ اَهَل َليِق َّمُث . َنيِبِذاَكلا َنِم َناَك ْنإ ِهْيَلَع ِ هالّل َةَنْعَل َّنأ Œاَةَسِماَخْلا ِدِهَشَف اَهْيَلَع ِبِنْدِلْجَي ُب ِجوُت ِيتهلا ُةَب ِجوُمْلا ِهِذه َّنإ َو ،ِة َر ِخ ِباَذَع ْنِم ُن َوْهأ اَيْنُّدلا َباَذَع َّنإَف ، هالّل يِقَّتا :اَهَل َليِق ُةَسِماَخْلا ِتَناَك اَّمَلف . َنيِبِذاَكلا َنِم َناَك ْنإ اَهْيَلَع ِ هالّل َبَضَغ َّنأ َةَسِماَخْلا ِتَدِهَشَف .ِم َوْيَلا ِرئاَس يِم َوَق ُحَضْفأ ِ هاللّو : َتَلا َق َّمُث . َةَعاَس ْتأَكلَتَف َباَذَعْلا ِكْيَلَع ُ،دَحْلا ِهْيَلَعَف اَهَد َل َو َنم َر ْوأ اَهاَم َر ْنَم َو ،اَهُدَل َو َنم ْرُي َ َو َنم ْرُت َ َو ِب' اَهُدل َو َىعْدُي َ َنأ ىضَق َو اَمُهَنْيَب # َق َّرَف َو ،َنيِقِداَّصلا ِهِيَصُأ ِهِب ْتَءاَج ْنإ :# َلاَق َو .ٍةاَف َو َ َو ِق ًط ٍرْيَغ ْنِم ٍناَق َّرَفَتَي اَمُهَّنأ ِلجأ ْنِم ُتوُق اَهَدل َو ِل َ َو اَهَل ِهْيَلَع َتْيَب َ ُهَّنأ ىضَق َو ِهِذهِل َوُهَف ِنْيَتَيِل'ا َغِباَس ِنيِقاَّسلا َجَلَدَخ ًاهِيلاهمَج ًادْعَج َق َر ْوأ ِهِب ْتَءاَج ْنإ َو ِهِل َوُه َف ِنْيِقاَّسلا َشَمْحأ ِنْيَتْيَل'ا ًءاَنَتأَف َجِبْيَثُأ َح ِصْي َرُأ : ُةَم ِزْكِع َلاَق ٌنْأَش اَهَل َو ِيل َناَكَل ُناَمْي'ا َ ْوَل :# َلاَقَف . ِنْيَتْيَل'ا ِغِباَس ِنْيِقاَّسلا َجَّلَدَخ ًاهِيلاهمَج ًادْعَج َق َر ْوأ ِهِب َتءاَجَف .ِهِب َتْيِم ُر :هلوق.هانعمب رمع نبا نع ةتسللو ،ظفللا اذهب دواد وبأ هجرخأ .[ِب' ىَعْدُي اَم َو َرَضُم ىلع ًاريمأ َكِلذ َدْعَب اَهُدَل َو َناَك َو

. ْتأَكلتف «نيميلا مامتا نع تناوتو تأطابت يأ»

داصب ْحَص ْرأ ريغصت «ُحصْي َر ا‘»و.ةرمح هضايب طلاخي ام :لب‘ا نم بهص‘او ،رقش‘ا وهو بهصأ ريغصت «ُبيهْيَص ا‘»و ةرغصم اهب ءاجو ،نيفتكلا نيب ام وهو ،جبثلا ءِيتانلا وهو جبثأ ريغصت «جبيث ا‘»و.نيتيل‘ا محل فيفخ وهو :نيتلمهم ءاحو

لمجلا هنأك ةقلخلا ميظعلا «ُّيلمجلا»و.ريصقلا «ُدْعَجْلا»و.رمس ا‘ «قرو ا‘»و.امهيقيقد «نيقاسلا َشَمح»و.دولومل ةفص اهن

هدقلا يف .

1. (5314)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Allah Teala hazretleri'nin (Tebük Seferi'nden geri kalmaları sebebiyle) tevbelerini kabul edip affettiği üç kişiden biri olan Hilal İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) geldi. (Anlattığına göre) tarlasından evine yatsı vaktinde dönmüştü. Hanımının yanında bir adam buldu. Manzarayı gözleriyle görmüş, kulaklarıyla işitmişti. Sabah oluncaya kadar adamı ürkütüp telaşlandırmadı. Sabah olunca doğru Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gitti.

"Ey Allah'ın Resulü dedi, ben aileme geceleyin dönmüştüm, yanlarında bir adam buldum. Üstelik gözlerimle gördüm, kulaklarımla işittim."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) getirdiği bu haberden hoşlanmadı, adama karşı sert davrandı. Bunun üzerine: "Kendi hanımlarına zina isnad eden, ancak, kendisinden başka şahidi bulunmayan kimse ise, doğru söylediğine dair Allah adına yemin ederek dört defa şahitlik eder. Beşinci şahitliğinde ise, eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ister. Kadının Allah adına yemin ederek kocasının yalan söylediğine dair dört defa şahidlik etmesi ve beşinci şahitliğinde, eğer kocası doğru söylüyorsa Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını istemesi, onun hakkındaki cezayı kaldırır" (Nur 6-9) mealindeki ayet nazil oldu. Vahiy hali Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üzerinden kalkınca: "Ey Hilal, müjde! Allah senin için bir kurtuluş ve kurtuluş yolu gösterdi" buyurdular. Hilal: "Ben Rabbim Teala hazretleri'nden bunu ümid ediyordum!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kadına adam gönderin gelsin!" emretti. Kadın geldi. Ayet-i kerimeyi Resulullah ona okudu. İkisine de meselenin ciddiyetini hatırlattı ve ahiret azabının dünyadaki azabtan daha şidetli olacağını haber verdi. Bunun üzerine Hilal: "Aranızda lanetleşin!" emretti. Hilal'e: "Şehadet getir!" dendi. O da doğru söylediğine dair dört kere Allah'a şehadet etti. Beşinci sefer olunca kendisine: "Ey Hilal, Allah'tan kork, zira dünya azabı ahiret azabından pek hafiftir, senin bu yaptığın, üzerine azabı vacib kılmaktadır!" dendi. O yine: "Allah'a yemin olsun, ona iftira ediyorum diye bana celde yapılmadığı gibi, Allah da onun sebebiyle bana azab vermeyecektir!" dedi ve "Eğer yalancı ise, Allah'ın laneti üzerine olsun!" diye beşinci kere şehadette bulundu. Sonra kadına: "Şehadet getir!" dendi. Kadın da: "Hilal yalancıdır" diye dört kere Allah'a şehadette bulundu. Beşinci şehadete sıra gelince, kadına: "Allah'tan kork, zira dünyadaki azab ahiret azabından hafiftir. Bu yaptığın, üzerine azabı vacib kılmaktadır!" dendi. Kadıncağız bir müddet durakladı: Sonra: "Kavmimi, geri kalan zamanlarda rezil rüsvay edemem!" dedi ve beşinci defa: "Hilal doğru söyledi ise Allah'ın gazabı üzerime olsun!" diye şehadette bulundu.

Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm aralarını ayırdı. Kadının çocuğunun babasının adıyla çağrılmamasına, kadına zina isnad edilmesine, çocuğa da veled-i zina denmemesine, kim kadına veya çocuğa böyle bir isnadda bulunacak olursa hadd-i kazfe maruz kalacağına hükmetti. Keza bunlar ne boşanma ne de ölüm sebebiyle ayrılmadıkları için Hilal üzerinde, ne kadın için mesken ne de çocuk için nafaka mesuliyeti olmadığına hükmetti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer kadın kızılımsı, kabaları etsiz, sivri omuzlu, iki kabası sivri, bacakları ince bir çocuk dünyaya getirirse, bu çocuk Hilal'dendir. Eğer esmer, kısa saçı, iri yapılı, iri bacaklı, iri kabalı bir çocuk dünyaya getirirse bu çocuk, zina nisbet edilen şahsa aittir" buyurdular. Gerçekten kadın esmer renkli, kısa saçlı, iri yapılı, iri bacaklı, iri kabalı bir çocuk doğurdu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer (şehadetlerle yapılan) yeminler olmasaydı benimle o kadın arasında mesele olacaktı" buyurdular. İkrime der ki: "Kadının çocuğu bundan sonra Mudar üzerine emîr oldu, tesmiyede babasına nisbet edilmezdi. Hadisi Ebu Davud bu metnin aynısıyla rivayet etti. Kütüb-i Sitte, İbnu Ömer'den bu manada rivayette bulundular." [Buhârî, Talak 28, Şehâdât 21, Tefsir, Nur 3; Ebu Davud, Talak 27, (2254, 2255, 2256); Tirmizî, Tefsir Nur, (3178).][195]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında cereyan eden bir lian hadisesini nakletmektedir. Hadisten anlaşılacağı üzere: * Mülâane ile boşanan kadına zina nisbet edilemez. Zina nisbet eden, "zaniye" diyen kimseye hadd-i kazf tatbik edilir. Böyle bir kadından doğan çocuğa da veled-i zina denemez. Çünkü, kocanın yeminiyle suç tam olarak sübut bulmuş değildir. Öyle ise burada aslolan "harama düşmemiş olduğu"dur. Sadece lian ile, kadın iffetten çıkmış olmaz. Irzlar, yakin hasıl olmadıkça ayb'a karşı korunmuştur. * Mülâane ile ayrılmalarda ayrılış boşanma değil, nikahın feshidir. Şafiiye göre, erkek kadına karşı nafaka ve meskenle mükellef olmaz. Ebu Hanife ve

Muhammed İbnu'l-Hasan: "Bâin bir boşamadır, iddet boyunca kadın nafaka ve süknâ hakkına sahiptir" demişlerdir.

* Lian yemindir diyenlere bu hadiste delil mevcuttur. İmam Şafii ve cumhur bu görüştedirler. Ebu Hanife, Malik ve bir görüşünde Şafii rahimehümullah lian'ın yemin değil, şehadet olduğunu söylemişlerdir. Fethu'l-Bari'de başka yorumlar da kaydedilmiştir.196

نَلْبُح ْتَناَك َو ِهِتأ َرْما َو ى ٍِنَجْعلا َرِمْي َوُع َنْيَب #ِ هاللّ ُلوُس َر َنَع] : لاق ًاضيا].
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2522ـ .يئاسنلا هجرخأ

2. (5315)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Üveymir el-Aclânî ile hanımı arasında lian uyguladı. Hanımı bu sırada hamile idi." [Nesâî, Talak 36, (6, 171).] 197

هيف بلَع ِةَسِماَخْلا َدْنِع ُهَدَي َعَضَي ْنأ اَنَع ًَتَي ْنأ ِنْيَنِع ًَتُمْلا َرَمأ َني ِح ٍُّج َر #ِ□ .
هاللّ ُلوُس َر َر َمأ] :هل ةياور يفو ـ5 □2525□

ةَب ِجوُم اَهَّنإ :َلاق َو□] .

3. (5316)- Yine ona ait bir rivayette: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), birbirine lianda bulunan iki eşe lianlaşmayı teklif ettiği zaman beşinci yeminde, erkeğe elini ağzının üzerine koymasını emretti ve: "Bu (Allah'ın azabını) gerektiricidir!" buyurdu. [Nesâî, Talak 40, (6, 175).] 198

İKİNCİ FASIL

ÇOCUGUN İLHAKI VE NESEB İDDİASI

ابأ إ ةسمخلا هجرخأ . [ُرَجَحْلا ِرِهاَعْلِل َو ِشا َرِفْلِل ُدَل َوْلا : # ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 □2525□

ةبيخلا هل :هانعم ليقو.انصحم ناك نإ هب ىمري يأ :رجحلا رهاعلل هلوقو .
،ينازلا « ُرهاعلا».دواد

1. (5317)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çocuk yatağa aittir. Zaniye de mahrumiyet vardır." [Buhârî, Hudud 23, Feraiz 18; Müslim, Rada 37, (1458); Tirmizî, Rada' 8, (1157); Nesâî, Talak 48, (6, 180).][199]

كْيَلإِ ُهْضِبْقاَف بِهنِم َةَعْم َز ٍةَديِل َو َنبا َّنأ ٍدْعَس ِهي ِخأ بلا َدِهَع ٍصاهق َو بِأ َنْب□
َةَبْتُع َّنأ] :اهْنَع ُهاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2525ـ . ِهِشا َرِف بلَع َدِل ُو ،بِبأ
ِةَديِل َو ُنبا َو ي ِخأ َوُه : َةَعْم َز ُنْب ُدْبَع َلاَق َو . ِهيف هيلا َدِهَع ْدَق ى ِخأ ُنْبا :
َلاَق َو ٌدْعَس ُهَذَخأ ِحْتَفْلا ُماَع َناَك اَّمَلَف ِةَديِل َو ُنْباو ى ِخأ : ٌدْبَع َلاَق َو . ِهِهَبَش
بلا ْرُظْنُا ،هيف هيلا َدِهَع ى ِخأ ُنْبا ِ هاللّ َلوُس َر اَي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌدْعَس
َلاَقف . # ِهيبهنلا بلا اَقاَسَتَف ، ِشا َرِفلِل ُدَل ُوْلا ،َةَعْم َز َنْب ُدْبَع اَي َكَل َوُه : َلاَقَف
َةَبْتُعِب ًانِهيَب ًاهْبَش ىأ َرَف ،ِهِهَبَش بلا # ِ هاللّ ُلوُس َر َرَظَنَف ِهِشا َرِف بلَع َدِل
ُو ،بِبأ

هاللّ َيِقَل ىهتَح اَهآ َر اَمَف َةَبْتُعِب ِهِهَبَش ْنِم ىأر اَمِل ُهْنِم ِىب ِجَتْحِا : َةَعْم □
َز ِتْنِب َةَد ْوَسِل َلاَق َّمُث . ُرَجَحْلا ِرِهاَعْلِل َو

يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ . [# ِهيبهنلا َةَج ْو َز ُةَد ْوَس ْتَناَك َو ،َّلَج َو َّزَع .

2. (5318)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Utbe İbnu Ebi Vakkas, kardeşi Sa'd'a: "Zem'a'nın cariyesinden doğan oğlan bendendir, onu sahiplen" diye vasiyet etmişti. Fetih yılında onu Sa'd yakalayıp: "Bu kardeşimin oğludur, kardeşim onu bana vasiyet etmişti!" dedi. Abd İbnu Zem'a da: "O, benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur, onun yatağında doğmuştur!" dedi. Problemin halli için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a koştular. Sa'd (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü! Bu kardeşimin oğludur. Kardeşim onun hakkında bana vasiyette bulundu. Hele onun benzerliğine de bakın!" dedi. Abd: "O benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur. Babamın yatağında doğdu!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ondaki benzerliğe baktı Utbe'ye açık bir benzerlik gördü. Sonra: "Bu sana aitir ey Abd İbnu Zem'a. Çocuk yatağa aittir, zani için de mahrumiyet vardır" buyurdu. Sonra da Sevde Bintu Zem'a'ya: "Bun(u kardeşin bilme, ihtiyat et, ona karşı) tesettür et!" emretti. Bu emri, onun Utbe'ye olan benzerliği sebebiyle vermişti.

O, kadını Allah'a kavuşuncaya kadar göremedi. Sevde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi idi."[Buhârî, Vesaya 4, Büyû 3, 100, Husumat 6, Itk 8, Feraiz 18, 28, Hudud 23, Ahkam 29; Müslim, Rada 36, (1457); Muvatta, Akdiye 20, (2, 739); Ebu Davud, Talak 34, (2273); Nesâî, Talak 48, 49, (6, 180, 181).] 200

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen meselenin anlaşılması için önce Arapların bir cahiliye âdetinden bahsetmek gerekmektedir. Şarihlerin kaydettiğine göre cariyeler, efendilerine belli bir meblağ öderlerdi. Bunu kazanmak için zinaya bile tevessül edenler olurdu. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de, cariyelerin zinaya zorlanmaması emredilmiştir (Nur 33). Zinaya giden cariyelerin sahipleri de onlarla münasebet-i cinsiyede bulunurdu. Cariye doğum yapınca efendisi veya zina yaptığı kimse "çocuk bendendir" diye iddiada bulunabilirdi. Efendi, çocuk hakkında "bendendir", değildir" diye bir beyanda bulunmadan ölecek olursa, varislerinin dileğiyle çocuk cariye sahibine ilhak olunurdu. Ancak çocuk varis olamazdı. Mirasçı olabilmesi için miras taksiminden önce nesebi ilhak olması gerekli idi. Efendi cariyesinden olan çocuğun nesebini reddederdi. Bu durumda çocuğun nesebi, efendiye ilhak olunmazdı. **2-** Hadiste bahsi geçen Zem'a İbnu Kays, Ümmühatu'l-Mü'minîn'den olan Sevde (radıyallahu anhâ)'nin babasıdır. Zem'a'nın, cinsî münasebette bulunduğu bir cariyesi vardı. Bir ara gebe kalan cariyenin çocuğunu Sa'd İbnu Ebi Vakkas'ın kardeşi Utbe sahiplenmiş, kardeşi Sa'd'a cariyeden doğacak çocuğun kendisine ait olduğunu, sahip çıkması gerektiğini vasiyet etmişti. Müşrik olarak ölen Utbe'nin kardeşi Sa'd, yapılan tenbihe uygun olarak, Zem'a'nın cariyesinden doğan oğlan çocuğunu sahiplenmek istemişti. Üstelik çocuk Utbe'ye benzerliğiyle dikkat çekiyordu. Ancak, Zem'a'nın oğlu Abd, Sa'd'a itiraz ederek çocuğun babası Zem'a'ya ait olduğunu söyler. Aralarındaki ihtilafı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arzederler. Çocuk kimin yatağında doğdu ise, yatak sahibine ait olacağı kaidesini vazederek benzerlik veya kuru iddia gibi sebeplerle çocuğa sahip olunamayacağını belirtir.

3- Rivayette çocuk yatağa aittir denirken, "zaniye de mahrumiyet vardır" buyrulmuştur. Hadiste geçen ve (recm) cezası vardır" şeklinde anlamışlardır. Ancak bu mana çok uygun bulunmamıştır. Çünkü her zani taşlanmaz. Recm cezası, birçok şartların tahakkukundan sonra verilmektedir. Öyleyse "zina edenin, doğacak çocuk üzerinde bir hakkı yoktur, neseb, maliyiket vs. iddia edemez" manasında "...mahrumdur" demiştir. 201 **4- Hadisten Çıkan Bazı Hükümler:**

* Erkek, karısını, kadının kardeşine görünmekten men edebilir. * Bir adamla zina eden kadın, o adamın oğullarına haram olur. Bu hükmü beyan eden Ebu Hanife, hadiste geçen "Ondan kaç ey Sevde!" ibaresiyle istidlal etmiştir. Ancak İmam Malik, Şafii ve Ebu Sevr haram olmadığı kanaatindedir. Onlarca kaçgöç emri vacib ifade etmez, tenzihîdir.

* Neseb meselesinde hüküm, zahire göre verilir. Benzerlik ve iddia gibi şeylerle neseb sübut bulmaz. Nitekim hadiste Resulullah yatağı esas almış, benzerliğe itibar etmemiştir. Fakat bu zahire göre verilen hüküm, batinen de o meseleyi helal kılmaz. Bu sebeple Resulullah, Sevde'ye -zahirde kardeşi olmasına rağmen- o çocuktan kaçgöçte bulunmasını emretmiştir.

* "Çocuk yatağa aittir" ifadesinden hareket eden ulema, çocuğun nesebini babanın mücerred bir nehiy suretiyle reddedemeyeceğini belirtmiştir. Çünkü yatak, doğacak çocuğa, anne ve babadan neseb hakkı getirmektedir. Anne ve baba, lian vs. ile, onun bu hakkını iptal edemezler, kendi çocukları olmaktan çıkaramazlar. 202

ض ِهرَعُي َوُه َو ،ُد َوْسأ ٌم ُّغ ِبل َدِل ُو ،ِ هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقف # َّيِبهنلَا ٌلُج َر□
َنتأ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ضِ َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2525ـ ؟ َق َر ْوأ ِنم اَهيف ْله :
َلاَق . ُرَمْحأ : َلاَق ؟اَهُنا َوْلأ اَم : َلاَقف . ْمَعَن : َلاَق ؟ٍلِبإ ْنِم َكَل ْله : َلاقف . ُهْنِم
ِءاَفِتْن“ا يف ُهَل ْص ِهخ َرُي ْمَلَف ،ه ِيْفَنِب

ةسمخلا هجرخأ .[ٌق ْرِع ُهَع َزَن ُهَّلَعَل : . ٌق ْرِع ُهَع َزَن َك َنْبا َّلَعَل :# َلاَقف
َلاَق ؟ َكِلذ ىنأ : َلاَق . ْمَعَن : َلاَق

3. (5319)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Benim siyah bir çocuğum dünyaya geldi" dedi. Adam, ta'riz yoluyla çocuğu nefyetmeyi teklif ediyordu. Aleyhissalâtu vesselâm, onun nefyedilmesine ruhsat vermedi. "Senin bir deven var mı?" dedi. Adam: "Evet" deyince: "Bunların renkleri nasıldır?" diye sordu. Adam: "Kırmızı!" dedi. Resulullah tekrar sordu: "Bunlar arasında boz renkli var mı?"

"Evet!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Peki bu nereden (geldi)?" dedi. Adam:

"Belki bir damar çekmiştir" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm da: "Senin oğlun da bir damara çekmiştir!" buyurdular." [Buhârî, Talak 26, Hudud 41; Müslim, Lian 20, (1500); Ebu Davud, Talak 28, (2260, 2261, 2262); Tirmizî, Vela ve Hibe 4, (2129); Nesâî, Talak 46, (6, 178, 179).] 203

AÇIKLAMA:

1- Hadiste ta'riz yoluyla çocuğunu nefyetmek isteyen kimseye karşı Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın davranışını görmekteyiz. Kendisi beyaz renkli olan bir bedevinin -ki ismi Damdam İbnu Katâde'dir- hanımı siyah renkli bir çocuk doğurunca, bunu hanımının bir başkasından peydahladığı vehmine düşerek çocuğu nefyetmek ister. Resulullah'a gelip çok sarih olmayan bir üslubla gayesini ifade eder. İşte bu dolaylı ifadeye ta'riz denmektedir. Ta'riz kelimesi dilimizde ta'rizde bulunmak şeklinde kullanılır. Aleyhissalâtu vesselâm develerden misal verip, bizzat adamı konuşturmak suretiyle, çocuğun uzakta kalan bir ceddine çekebileceğini, bu durumun tabii olduğunu ifade buyurur. Ta'riz üslubu bir meseleyi açık bir şekilde ifade etmediği için burada kazf mevzubahis olmamıştır. Bu sebeple Resulullah, bedevinin hanımı hakkındaki dolaylı ithamı karşısında kazf muamelesine veya liana başvurmamıştır. Bu sebeple ulema ta'rizin kazf sayılmayacağına, lian gerektirmeyeceğine hükmetmiştir. Sadece imam Malik, çok açık ifade ettiği takdirde ta'rizin hadd-i kazf ve lian gerektireceğine hükmetmiştir. İbnu Dakîku'l-İd, Malikîlere şöyle cevap verir: "Burada bedevi, fetva sorma durumundadır. Müsteftiye ne hadd ne de ta'zir gerekir."

İbnu Hacer bu meselede der ki: "Fetva sorma işi, soruş tarzına göre, hadd gerektirebilir. Şöyle ki: "Sözgelimi biri gelip şöyle sorabilir: "Bir kadının kocası beyaz olduğu halde, kadın siyah doğuracak olursa hüküm nedir?" Bu tarz suale bir şey terettüp etmez. Ama gelen adam: "Hanımım siyah bir çocuk doğurdu. Ben ise beyazım" derse, bu ta'riz olur. Eğer bu ifadesine "zina yaptı" ibaresini de eklerse, burada tasrih mevzubahis olur. Sadedinde olduğumuz hadiste ikinci tarz varid olmuştur." Hattâbî, "bu durumda adam "hanımın doğurduğu çocuk benden değil" diye tasrihte bulunsa da adama hadd-i kazf terettüp etmeyeceğini" söyler. Çünkü der, adamın, şüphe yoluyla kadına temas edilmiş olmayı veya imkan halinde çocuğu önceki kocadan doğurmuş olabileceğini kasdetmiş olması caizdir."

2- Hadis, meçhul olan bir şeyin anlaşılmasını kolaylaştırmak için teşbihte bulunmaya, malum şeylerden misal vermeye örnek vermektedir.

3- Keza hadiste, kıyasla amelin sıhhatine delil bulunmuştur. **4-** Koca, sırf zandan hareket ederek, çocuğunu nefyedemez. **5-** Çocuk, annesinin rengine muhalif doğsa bile, baba onu kendi nesebine ilhak etmek zorundadır. Şafiiler, "Koca, kadını itham etse ve itham ettiği kimsenin rengine uygun bir çocuk doğsa, -sahih görüşe göre- kocanın nefyi caiz olur demiştir. Hanbelîler de, bir karine olduğu takdirde çocuğun nefyini tecviz etmiştir. **6-** Yatağın hükmü, benzerlikten hasıl olan muhalefetin hükmüne takdim edilir. **7-** Neseb meselesinde ihtiyat edilir ve imkan nisbetinde bekası esas alınır, bu husutaki su-i zannın tahkikine gidilmez.

8- 204 Kurtubi'ye göre, hadiste men-i teselsül var; hâdiseler hadis olmayan bir evvele dayanır.

يف ِهِهمُِأب ُت ْرَهاَع ِينْبا ًان َ ُف َّنإ ِ هاللّ َلوُس َر اَي َلاَقف ٌلُج َر َماَق] :لاق هدج
نع هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ5 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ُرَجَحْلا ِرِهاَعلِل َو ِشاَرِفلِل ُدَل َوْلا ،ِةهيِلِهاَجْلا ُرْمأ َبَهَذ ، .
مِ َ ْس“ا يف ى َوْعَد َ :# َلاَقف .ِةهيِلِهاَجْلا

4. (5320)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam kalkarak: "Ey Allah'ın Resûlü! Falan benim çocuğumdur. Cahiliye devrinde ben annesiyle zina yapmıştım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevapta bulundu: "İslam'da (neseb) iddiası yok. Cahiliye işi bitti artık. Çocuk yatağa aittir, zaniye de mahrumiyet vardır!" [Ebu Davud, Talak 34, (2274).] 205

AÇIKLAMA:

1- Hadiste reddedilen neseb iddiası, cahiliye devrinde rastlanan bir durumdu. Kişi, kendisini, hakiki babası ve hakiki aşiretinden başkasına nisbet ederdi. Resulullah, İslam'ın böylesi sahte intisabları haram ettiğini beyan etmiştir. Kişi, kimin yatağında doğmuşsa nesebi onadır, kendini bir başkasına nisbet edemez. **2-** "Zaniye mahrumiyet vardır" sözü zani mezhep hakkı iddia edemez demektir. Hadiste geçen hacer taş manasına geldiği için bazı fakihler "zaniye de taşla öldürülmek vardır" şeklinde anlamıştır. Ancak her zaninin cezası "taş" olmadığı için bu ikinci te'vil zayıf bulunmuş, öncekinin asıl olduğu çoğunlukla kabul edilmiştir. 206

*** KÂFE**

ازِهزَجُم ى َرَت ْمَلأ : َلاَقف .ِهِهْج َو ُري ِراَسأ ُق ُرْبَت ًارو ُرْسَم # ِ هاللّ ُلوُس□
َر هيلَع َلَخَد] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □2552□

نإ : َلاَقف .ٍدْي َز ِنْب َةَماَسُأ َو َةَث ِراَح ِنْب ِدْي َز ىلا ًافِنآ َرَظَن ؟َّي ِجِلْدُمْلا□□

ناكو ،راقلا لثم داوسلا ديدش دوسأ ةماسأ ناك :حلاص وبأ لاق :دواد وبأ
لاق.ةسمخلا هجرخأ .[ٍضْعَب ْنِم اهضْعَب َما َدْق'ا ِهِذه

ةشاشبلا نم هراسلا ئشلاب راشبتساو حرفلا دنع اهل ضرعي ام .
«اهقيرب»و.نيبجلا ريساكت « ُريراس ا'».نطقلا نم ضيبأ هوبا

1. (5321)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) yanıma mesrur olarak girdi, yüzünün çizgileri parlıyordu.

"Hani, Mücezziz el-Müdlici var ya, az önce, Zeyd İbnu Harise ve Üsame İbnu Zeyd'e baktı da: "Şu ayaklar var ya (aralarında öyle benziyorlar ki) sanki birbirlerinden hasıllar" dedi" buyurdular." [Buhârî, Fezailu'l-Ashab 17, Menakıb 23; Feraiz 31; Müslim, Rada 38, (1459); Ebu Davud, Talak 31, (226), 22687; Tirmizî, Vela ve'l-Hibe 5, (2130); Nesâî, Talak 51, (6, 184).] 207

AÇIKLAMA:

1- Kâfe, kâif'in cem'idir. Kâif benzerlikleri bilen, iz takip edip, izleri ayıran, teşhis eden kimsedir. Kâiflik Araplarda cari bir âdetti. Hz. Ömer'in de kâif olduğu rivayet edilmiştir. İz takibi ile, benzerliklerle meşgul olup yorum yapma işine kıyafet denir. Bu sahada yazılan eserlere Osmanlılar döneminde kıyafetname denmiştir. **2-** Mücezziz el-Müdlici kâifti. Cahiliye devrinde savaşlarda esir ettiği kimselerin alnını çizip salıverdiği için Mücezziz denmiştir.

3- Hadis, muhtelif şekillerde rivayet edilmiştir. Farklı rivayetlerin açıklamalarına göre, Üsame İbnu Zeyd koyu siyahi idi. Baba Zeyd ise pamuktan da beyazdı. Üsame'nin annesi Ümmü Eymen de siyahi idi. Üsame ile babası Zeyd arasındaki renk farklılığı sebebiyle bazı dedikodular vardı. Resulullah bu durumdan üzülmekteydi. Bir gün, Mücezziz el-Müdlici, Resulullah'ın yanına girer. O sırada Zeyd ve

Üsame bir kadife örtü altında yatmaktaydılar. Örtü baş taraflarını örtse de ayakları açıktaydı. Mücezziz, onları tanımadan: "Bu ayaklar (renk farkına rağmen) birbirlerine çok benziyorlar. Sakın birbirlerinden hasıl olmasınlar?" diyerek aralarında kan karabeti bulunacağı hususunda kanaat beyan etti.

O devirde sözlerine itibar edilen kâiflerden birinin bu teşhisi, Resulullah'ı ziyadesiyle memnun eder. Hadisin kaydedilen veçhinde bu memnuniyetin derecesi ifade edilmiş ise de, bir başka veçhi de burada kayda değer. Buna göre Resulullah Hz. Aişe'ye gelince: "el-Müdlici'nin Zeyd ve Üsame hakkında ne dediğini işitmedin mi? Onların ayaklarını (yan yana) görünce: "Bu ayakların bazısı diğer bazısından hasıl olmuştur" dedi" der. **4-** Hadisten bazı faideler çıkarılmıştır: * Bir kimsenin yüzü görülmeden hakkında şehadette bulunulabilir. * Kişinin oğlu ile birlikte bir örtü altında yatması caizdir. * Töhmet olmama halinde, şahidlik talep edilmeden şehadette bulunan kimsenin şehadeti kabul edilebilir. * Hevadan selamet halinde, hakim, ihtilaflı meselede hak ortaya çıkınca sevinç izhar edebilir, caizdir. * 208 Kâiflerin beyanıyla amel edilebilir.

نَتأف .ِم ًَس“ا يف ْمُهاَعهدا ِنَمِب ِةهيِلِهاَجْلا َد ًَوأ ُطيلُي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع
نَاَك] :لاق راسي نب نامْيَلُس نعو ـ5 □ 2555ـ .ِة ًَرِهدلاِب ُرَمُع ُهب َرَضَف :
ِهيف اَك َرَت ْشا ِدَقَل :َلاَقَف .اَمِهْيَلِإ َرَظَنَف ،ًاِفئاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع اَعَدَف
.ٍةأ َرْما َدَل َو نعهدي اَمُهِك :ِن ٍُج َر ًَو ،اَهِلْهأ ِلِبإ يف َبه َو اَهيِتأي ،نْيَلُج ًَرلا َدَحأ
ِبنْعَت ،اَذه َناَك :ْتَلاَقَف .ِك ِرَبَخِب ِبني ِرِبْخأ :َلاَقَف ؛ةأ ْرَملا اَعَد ًَمُث ؟َكي ِرْدُي
ا ُهَفَلَخ ًَمُث .ُءاَمَّدلا اَهْيَلَع ْتَقي ِرُهَف ،اَهْنَع َفŒاَم :َلاَقَف ْن ِم ى ِرْدأ ًَف ُرَخ
َرَصْنا ًَمُث ُلَمَحْلا اَهِب ًَرَمَتْسا ِدَق ْنأ ًَنُظَت َو ًَنُظَي بهتَح اَهُق ِرافُي

كلام هجرخأ .[ًَتِئش اَمُهَّيأ ِلا َو :ِم ٍُغْلِل هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقَف . .
ُفِئاَقلا َرَّبَكَف ؟َوُه اَمِهِهيأ

2. (5322)- Süleyman İbnu Yesar anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), İslam döneminde neseb iddiasında bulunanları cahiliye doğumlulara ilhak ediyordu. (Bir gün) iki kişi geldi. Her ikisi de, bir kadının çocuğunun kendisine ait olduğunu iddia ediyordu. Hz. Ömer, bir kâif çağırdı. Kâif adamlara baktı. Sonra: "Her ikisinin de çocukta iştirakleri var!" dedi. Hz. Ömer bu söz üzerine elindeki değneği kâife indirdi ve: "Nereden biliyorsun?" dedi. Sonra kadını çağırıp: "Bana haberini söyle!" emretti. Kadın, iki adamdan birini kastederek: "Şu var ya, dedi ben ailemin devesini güderken bana gelirdi ve benden ayrılmazdı. O da ben de hamilelik başladı zannettik. Sonra o benden ayrıldı. Arkadan kan aktı (adet gördüm). Sonra da onun yerini diğeri aldı (bana temasta bulundu). Çocuğun hangisinden olduğunu bilmiyorum!" dedi. Kâif bu cevabı işitince tekbir getirdi. Hz. Ömer çocuğa dönerek: "Hangisini dilersen onu vekil kıl!" dedi." [Muvatta, Akdiye 22, (2, 740).] [209]

AÇIKLAMA:

Hadis, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, doğduğu yatak belli olmayan kimseler için neseb iddia eden çıktığı takdirde, bu iddiayı resmen ikrar edip neseb tescili yaptığını göstermektedir. Burada şu noktanın belirtilmesinde gerek var: Hz. Ömer'in bu tutumu cahiliye devrinden intikal eden nesebi belli olmayan çocuklar içindi. Cahiliye devrindeki pek çok doğumlar bu şekildeydi. İslam devrinde doğan çocuklara bunu yapmak mümkün değildir. Çünkü İslam, zina mahsulü doğumlara neseb tanımaz, böylesi çocukları "o çocuk bendendir!" iddiasında bulunanlara ilhak etmez.

el-Baci'ye göre, Hz. Ömer'in kâife vuruş sebebi, onun sözüne itibar etmemesi değil, insanın yaratılışında iki erkeğin suyunun birleşmeyeceği hususundaki kanaatidir. Zira, ayet-i kerime bu hususta açıktır: "Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık!" (Hucurat 13). Yani insanın yaratılışında iki erkek mevzubahis değildir, bir erkekle bir kadın mevzubahistir. Kâiflere itibar etmeyenlerin, Hz. Ömer'in vurmasını, onun sözüne değer vermemekle yorumladıklarını belirten el-Baci, bu görüşe katılmaz ve: "Hz. Ömer'in kâiflerin sözüne dayanarak verdiği hükümler, izah gerektirmeyecek kadar meşhur bir husustur" der ve ilave eder: "Görmez misin, bu rivayette de kâifin sözünü esas alarak, oğlana "Hangisini istersen onu vekil kıl!" diye hükmetmiştir." İmam Malik de, bu durumda, büluğa erdiği zaman, dilediğini veli seçmede çocuğu muhayyer bırakmıştır. İbnu'l-Kasım, her ikisinin de velayetinin caiz olacağına, çocuğun, ikisine ait olacağına hükmetmiştir. [210]

ابأ َنعهدا ِنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق :ُلوُقي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍصاهق َو ِبأ َنب□
□2555□ 5ـ نعو يبأ نامثع يدهنلا لاق: [ُتعِمَس دْعَس َ

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ٌما َرح ِهْيَلع ُةَّنَجْلاَف ،هيبأ ُرْيَغ ُهَّنأ ُمَلْعَي َوُه َو .
،هِيبأ َرْيَغ ِم َ ًس“ا يف

3. (5323)- Ebu Osman en-Nehdi anlatıyor: "Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'ı dinledim. Demişti ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İslam'da bir kimse asıl baba varken bir başkasının babası olduğunu söylerse ve bu iddiasını da o kimsenin babası olmadığını bilerek yaparsa, cennet ona haramdır." [Buhârî, Feraiz 29, Megazî 56; Müslim, İman 114, (63); Ebu Davud, Edeb 119, (5113).] 211

AÇIKLAMA:

Cahiliye devrinde, evlat edinme vardı. Bir kimse, birini evlat edinecek olsa, bu çocuk, hakiki evlad manasını, örfen, hukuken kazanırdı. İslam bunu ayet ve hadislerle yasaklamış, intisabda kan bağını esas almıştır. Mesela bir ayet mealen şöyle: "Onları kendi babalarına nisbet edin. Allah katında doğru olan budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, zaten onlar sizin din kardeşlerinizdir ve dostlarınızdır. Bu hususta unutarak veya bilmeyerek yaptığınız hatadan dolayı sizin için bir günah yoktur; siz ancak kasten yaptıklarınızdan mesulsünüz" (Ahzab 5).

Bundan önceki ayet, daha sarih olarak evlatlıkların hakiki evlat kılınmadığını belirtmiştir: "Allah... evlatlıklarınızı, oğullarınız hükmünde kılmamıştır. Bunlar sizin ağzınızdaki manasız bir sözden ibarettir" (Ahzab 4).

Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, cahiliye örfünü devam ettirerek, bile bile kendini bir başkasına nisbet eden, yabancıyı baba gösteren bir kimsenin cennete giremeyeceğini belirtmektedir. Hadisin Buhari'de ve başka kaynaklarda yer alan diğer vecihlerinde bu davranış Allah'a küfür olarak ifade edilmiştir: □هيِبَا ِرْيَغِل ىعهدا ْنَم َو ِ هللاِب َرَفك ًهِا ُهُمَلْعَي "Bu davranıştan zecreden hadisler çoktur. Birinde de şöyleَوُه َو buyrulmuştur: "Babalarınızdan nefret etmeyin. Bu Rabbinize karşı bir küfr(an-ı nimet)dir."

Hemen belirtelim ki, ulema, buradaki küfr ile ebedî cehennem gerektiren "hakiki küfr"ün kastedilmediğini, daha çok küfran-ı nimetin kastedildiğini belirtirler. Bazı şarihler de: "Bu davranışa "küfür" ıtlak olunmasının sebebi, Allah'a karşı bir kizb (yalan) olmasındandır. Zira bu sözüyle kul, sanki: "Allah beni falan kimsenin suyundan yaratmıştır ama bu böyle değildir. Çünkü O, beni başkasından yaratmıştır" demiş olmaktadır" diye yorumlamışlardır.

İbnu Battal, asıl babası herkesçe bilindiği halde, galat olarak bir başka kimseye nisbet edilmekle şöhret kazanmış kimselerin, bu ayet ve hadislerde ifade edilen vaide (yani tehdide) girmediklerini belirtir ve Mikdad İbnu'l-Esved'i misal verir. Cahiliye devrinde ayıplanmayan bu çeşit tesmiye sebebiyle, hakiki babasının ismi Amr İbnu Sa'lebe olan Mikdad, kendisini evlat edinmiş olan el-Esved İbnu Abdi Yegus'a nisbet edilmekle meşhur olmuş ve herkes onu Mikdad İbnu'l-Esved diye tanımıştır. Öyleyse onu bu meşhur nisbetiyle tesmiye, bir nevi tarif maksadına yönelmektedir. Nesebe nisbet gayesi gütmemektedir. Öyleyse bunda bir vebal ve bir günah mevzubahis değildir.

Yeri gelmişken şu hususu da belirtelim: Sahih hadislerde gelen "Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu kendi nefislerindendir", "Bir kavmin azadlısı kendilerindendir" gibi hadislerde ifade edilen nisbetteki murad şefkat, iyilik, sıla-i rahm ve yardımlaşmadır. Bu içtimâî vazifeler yönüyle yeğenler, azadlılar birbirlerinden sayılmış, aynı içtimâî bütünlüğün parçası ve devamı addedilmiştir. Zira insan gerçek şahsiyetini bulmada içtimâî çevreye muhtaçtır. Akrabalar, dostlar, aralarında şu veya bu şekilde hukuk teessüs etmiş kimseler insanın içtimâî çevrisini teşkil eder. Kaydettiğimiz son iki hadis ve benzerlerinde Aleyhissalâtu vesselâm bu beşerî ihtiyacı ifade buyurmuştur. 212

نَم ِم ْوَق ىلَع ْتَلَخدأ ٍةأ َرْما اَمُّيأ : ِةَن َع ُّمْلا ُةَيآ ْتَل َزَن َني ِح :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبا نعو ـ5 □2555 ـ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُهْنَع ُ
هاللّ َبَجَتْحا ِهْيَلاِإ ُرُظنَي َوُه َو ُهَدَل َو َدَحَج ٍلُج َر اَمُّيأ َو ،ةَّنَجْلا ُ هاللّ اَهَل ِخْدُي
ْنَل َو ،ءْىَش يف ِ هاللّ َنِم ْتَسيلَف ْمُهْنِم َسْيَل

ا َو َنِيل َّو َ'ا ِسُؤ ُر ىلَع ُهَحَض َـَف َوŒيئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[َني ِر ِخ .

4. (5324)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mülâane (lanetleşerek boşanma) ayeti indiği zaman şöyle buyurdular: "Hangi kadın, bir kavme, onlardan olmayanı dahil edecek olursa, hiç bir hususta Allah'la irtibatı kalmamıştır. Artık Allah onu asla cennete koymayacaktır. Hangi erkek de göre göre evladını inkar ederse, Allah kıyamet günü onunla kendi arasına perde koyar ve herifi öncekilerin ve sonrakilerin önünde rezil rüsvay eder." [Ebu Davud, Talak 29, (2263); Nesâî, Talak 47, (6, 179).] 213

AÇIKLAMA:

1- Hadis, bir başka erkekten gayr-ı meşru surette aldığı çocuğu kocasına nisbet etmek suretiyle, o aileye dahil eden kadını tehdid etmektedir. Bu kadın için Allah'tan hiçbir surette af, mağfiret, lütuf, ikram gelmeyeceği, o kadınla Allah arasında hiçbir Rabkul bağlantısının kalmayacağı, Cenab-ı Hakk'ın sanki "O bütün işlerinde artık Allah'tan beridir" demiş olduğunu belirtmektedir. İnanan kişi için bundan daha büyük hüsran olur mu? Önündeki ebed yolculuğunda O'nun rahmetinden mahrum kalmak ne demektir? Rabbimizden bu hallere düşürmemesini niyaz ederiz.

Resulullah, bu tehditten sonra onun tabii neticesini ifade buyurmuştur: "Allah onu asla cennete koymayacaktır." **2-** Hadisin ikinci kısmında, bile bile evladını inkar eden babanın durumu mevzubahis edilmektedir: Allah'ın onunla kendisi arasında perde koyması yani ona hiçbir rahmet ulaştırmaması ve onu bütün insanların önünde rezil rüsvay etmesi.. Alimler, gerek ayet ve gerekse hadiste cehennemle tehdid edilerek yasaklanan amellerin haram olduğu hükmünü çıkarırlar. Öyleyse kadının aileye yabancıyı sokmak, erkeğin bile bile evladını inkar etmek suretiyle neseb meselesinde işledikleri cinayetler, din açısından son derece ciddi amelleri ifade etmektedir ki, basit bir yasaklama suretiyle değil, şiddetli zecri ifade eden ağır tehditlerle nazar-ı dikkate arzedilmiştir. Münavi bu babta birçok hadisin geldiğini belirtir.

3- Hadiste baba için: "...oğluna bakar olduğu halde" ifadesiyle "kendi oğlu olduğunu bildiği halde" denmek istenmiştir. Bu ifadeyi "göre göre" diye çevirdik. 214

□2552□ 2ـ وعن عُمْر و بن شعيب عن أبيه عن جده قال: [قَضَن

اَهَبَاَصاأ َم ْوَي اَهَكِلْمَي ِةَمأ ْنِم َناَك ْنَم َّلُك َّنأ ضَقَف ،ُهَتَث َر َو ُهاَعَّدا ُهَل يعَّدَي
بِذهلا ِهيبأ َدْعَب َق ِحْلُتْسا ٍقَحْلَتْسُم َّلُك َّنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك اَذإ ُقَحْلُي ًَ َو
،ُهُبِي ِصَن ُهَلَف ْمَسْقُي ْمَل ٍثا َريِم ْنِم َك َرْدأ اَم َو ،ٌءْىَش ِثاَريِمْلا َنِم ُهَلْبَق ِمُسُق اًَّمِم
ُهَل َسْيَل َو ،ُهَقَحْلَتْسا ِنَمِب َق ِحَل ْدَقَف ُهَل ِيعهَدَي بذهلا َناَك ْنإ َو . ُهُث ِرَي ًَ َو
ِهِب ُقَحْلُي َ ُهَّنإف اَهِب َرَهاَع ٍة َّرُح ْنِم ْوأ اَهْكِلْمَي ْمَل ٍةَمأ ْنِم َناَك ْنإو ،ُه َرَكْنأ ُهَل
بِعَّدَي بذهلا ُهوُبأ ،ةعيرشلا نامز لوأ يف تعقو ماكحأ هذه :بباطخلا :لاق.دواد وبأ
هجرخأ .[ٍةَمأ ْوأ َتَناَك ٍة َّرُح ْنِم ٍةَين ِز ُدَل َو َو ُهَف ُهاَعهدا َوُه نهتاداس نهب
مليو ،نينزي بأ ،نيغبي ءامإ مهل ناك ةيلهاجلا لهأ نأ :هنايبو ،هريرحتو .لاكشإو
دقعت ثيدحلا ظفل رهاظ يفو ةرحلاك هل شارف اهن‘ اهديسل # هب مكحف
،هايعهداو انزلاب هريغو ديسلا اهئطو دقو ،دلوب ةدحاو نهنم تتا اذإف
نهنوبنتجي و هوقحلتساو هدعب نم هتثرو هاعدا مث هركني ملو هتايح يف
ديسلا هعدي ملو ديسلا ةايح ةدم ننزلل ىعد نإف .ينازلا نع هافنو مسقي مل
ًاثاريم كردأ نإو .قاحلتسا لبق مهيبأ ثاريم نم هومستقا اميف هوقحلتسا نيذلا
هتوخأ كراشي و هابأ ثري و ،هب قحل نم هبجحي نم فلخي ملو دحأ هتوخإ نم
تام نأو ،مهنم بسنلا يف هيواسي نم ةوسأ هيف مهكراش قاحلتساب هبسن تبث
ىتح

هتوم دعب هقاحلتسا هتثرول سيلو ،هب قحلي هنإف هعهدي ملو لمحلا ةم‘ا .
ديس ركنأ نإ ،هثرو ثاريملا

5. (5325)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) varisler tarafından babaya nisbeti talep edilip de, (hayatında inkar etmediği için) babanın ölümünden sonra nesebe dahil edilen bu çocuğun o babanın cima yaptığı gün mülkünde bulunan cariyelerden doğmuş olması halinde, varislere ilhak edilmesine; ancak çocuğa, bu ilhaktan önce taksim edilen mirastan herhangi bir payın geçmeyeceğine; fakat taksim edilmeyen mirastan pay alacağına; çocuğun kendisine nisbet edildiği baba, şayet ölmezden önce çocuğun kendisinden olduğunu inkar etmişse, bu çocuğun o babaya ilhak edilemeyeceğine; eğer çocuk mülkünde olmayan bir cariyeden veya kendisiyle zina yaptığı bir hür kadından ise, bu çocuğun da o babaya ilhak edilmeyeceğine ve o babaya varis olamayacağına, -hatta çocuk kendisine nisbet edilen şahsın bizzat kendisi, onun hür veya köle kadından edindiği veled-i zinası olduğunu itiraf etse bile- o çocuğun varis olamayacağına hükmetti." [Ebu Davud, Talak 30, (2265, 2266).][215]

AÇIKLAMA:

Hadisin tercümesini aslına muvafık surette yaptığımız için, mana biraz karışık ve hatta mübhem ise de, Hattâbi'den kaydedeceğimiz açıklama, hadiste ifade edilen hükümleri daha net olarak anlamamıza imkan verecektir. Der ki: "Bu hükümler İslam'ın ilk başlarında cahiliye ile İslam'a geçiş döneminde vaki olmuştur. Hadis metninin zahirinde bazı tıkanıklık ve zorluklar var. Açıklaması şöyledir: "Cahiliye hakkında, Nur suresinin 33. ayetinde de temas edildiği üzere zina yaparak gelir sağlayan cariyeler vardı. Böylesi cariyelere efendileri de temasta bulunurlar, (neseb karışır endişesiyle) temastan kaçınmazlardı. Bu cariyelerden yani hem efendisinin, hem de zina suretiyle bir başkasının temasta bulunduğu cariyelerden biri bir çocuk dünyaya getirince, her iki şahıs da "çocuk benimdir" diye neseb iddiasında bulunacak olsalar, Resulullah çocuğun efendisine ait olacağına hükmetmiştir. Çünkü kadın, efendinin firaşıdır, tıpkı hür kadın gibi, çocuğun zaniye ait olması hadiste reddedilmiş olmaktadır.

Eğer zani, efendinin hayatta olduğu sıralarda bu iddiada bulunmuş olduğu halde, efendinin "çocuk bendendir" varisleri, efendinin ölümünden sonra çocuğu "babamızdan" diye kendi neseblerine ilhak etmek isteseler, ilhak edebilirler, bu durumda çocuk, babasına varis olamaz. Yani kendisini nesebe ilhak etmiş bulunan kardeşlerine, bu ilhaktan önce vaki olmuş bulunan miras taksiminde iştirak edemez.

Eğer ilhak yoluyla sübut bulan nesebe kadar taksim edilmemiş mirasa yetişirse, bu mirasa kardeşlerine, diğerlerinden biri gibi eşit haklarla iştirak eder. Kardeşlerinden biri ölse, buna mirasın geçmesini engelleyen bir varis bırakmadı ise ona da varis olur. Eğer, kölenin efendisi çocuğun kendinden olduğunu inkar etmiş, çocuğun talibi olmamış ise bu çocuk, varis olamaz. Efendi sağlığında inkar ettiği takdirde, ölümünden sonra çocuğun varisleri de nesebe ilhak edemezler. Bu söylenenin benzeri, Abd İbnu Zem'a ve Sa'd İbnu Malik'in hikâyesinde geçmiştir. Bunlar İbnu Ümmi Zem'a hakkında iddiada bulunmuştur. Sa'd: "Kardeşimin oğludur, o bana onun kardeşimin olduğunu vasiyet etmiştir" demiş. Abd İbnu Zem'a: "O kardeşimdir, babamın yatağında doğdu" demiştir. Meseleyi Resulullah: "Çocuk yatağa aittir" diyerek onun Zem'a'ya ait olduğuna hükmetmiştir." (Bu hâdise daha önce 5319 numarada geçti.) 216

ق ِحَل ْدَقَف ِةهي ِلِهاَجْلا يف َىعاَس ْنَم .ِم َّ ْس“ا يف ًةاَعاَسَم َ # ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق اُمهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2555ـ «ُ ُةدش َّرلا»و.
ِءاَم“اِب انزلا «ُ ُةاعاسُملا».دواد وبأ هجرخأ .[ُث َروُي ًَ َو ُث ِرَي ً َف ٍةَدْش ِر ِرْيَغ
ْنِم ًادل َو ىعدا ْنَم َو .ِهِتَبَصَعِب

.ةينزلا دض ،حيحصلا حاكنلا .

6. (5326)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İslam'da cariye ile zina yoktur. Kim cahiliyede cariye ile zina yapmış ise, (bundan hasıl olan çocuk) asabesine (efendisine=cariyenin efendisine) dahil olur. Kim, meşru nikahdan olmayan bir çocuğun kendine ait olduğunu iddia ederse, ona varis olamaz, kendisine de varis olunamaz." [Ebu Davud, Talak 30, (2264).] 217

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen müsâat, en-Nihaye'ye göre, cariye ile yapılan zinadır. Müsâat, dilimizde mevcut olan ve çalışma manasına gelen sa'y ve mesai' den gelir. Cahiliye devrinde, cariyeler, efendilerine belirlenen bir meblağı ödemek zorunda idiler. Cariyeler bunu kazanabilmek için zinaya da yer verirlerdi. İşte cariyelerin bu maksadla yaptıkları zina, sa'y masdarının müfaale babıyla ifade edilirdi. Resulullah "İslam'da müsâat yok" demekle "cariyelerin zinaya teşviki", "onlarla zina yapmak yok" buyurmuş olmaktadır. Önceki hadisleri açıklama sadedinde temas edildiği üzere, Kur'an-ı Kerim'de (Nur 33) cahiliye devrindeki bu çirkin âdete temas edilmiş ve yasaklanmıştır. Öyleyse hiç kimse çıkıp da meşru nikah dışında kalan zina çeşitlerinden birine fetva veremez. Hadisin devamında, cahiliye devrinde cereyan eden bu çeşit zinadan hasıl olan çocuğun neseb durumu beyan edilmektedir: Çocuk cariyeye ve dolayısıyla cariyenin efendisine aittir. İster köle, ister hür kadından olsun, meşru nikahla hasıl olmayan çocuğun varis olamayacağı, çocuğa da varis olunamayacağı daha önce de ifade edildi.218

اهيِلِع ا ْوَتأ ٍرَفَن ةَثَ ًَث ّنَإ : َلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ِنَمَيْلا َنِم ٌلُج َر َءاَج]□ :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر مقرأ نب ديز نعو ـ5 □2555ـ َلاَق ّمُث .اَيَلْغَف ،اَذهل ِدَل َوْلاِب ًابيِط : ْمُهْنِم ِنْيَنْث َلاَقف .ٍد ِحا َو ٍرْهُط يف ٍةأ َرْما ىلَع اوُعَقو ْدَق ٍدَل َو يف ِهْيَلاِإ َنوُم ِصَتْخَي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهْيَلَع َو ،ُدَل َوْلا ُهَلَف ُةَع ْرُقْلا ُهْتَباَصأ َع ِرُق ْنَمَف ْمُكَنْيَب ٌع ِرْقُم يهنِإ ،نوُسِكاَشَتُم ُءاَك َرُش ْمُتْنأ : َلاَقف .اَيَلْغَف ،اَذهل ِدَل َوْلاِب ًابيِط : ْمُهْنِم ِنْيَنْث .[ُهُذ ِجا َوَن ْوأ ُهُسا َرْضأ ْتَدَب يهتَح ِ # هاللّ ُلوُس َر َك ِحَضَف .ُةَع ْرُقْلا ُهْت َباَصأ َع ِرُق ْنَمِل ُهَلَعَجَف ْمُهَنْيَب َع َرْقأَف .ِةَيِهدلا اَثُلُث ِهْيَب ِحاَصِل

قارتفاو فتخا « سكاشتلا».يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .

7. (5327)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yemen'den bir zat Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'a gelip:

"Üç kişi Hz. Ali'ye gelip, tek bir tuhur zamanı içerisinde cimada bulundukları bir kadından doğan bir çocuk hakkındaki ihtilaflarını arzettiler. Hz. Ali ikisine: "Çocuk şu üçüncüye mübarek olsun!" dedi. Bunun üzerine diğer ikisi feveran ettiler (olmaz böyle hüküm diye çıkıştılar). Hz. Ali bunun üzerine: "Siz, ihtilaflı ortaklarsınız. Ben aranızda kur'a çekeceğim. Kime çıkarsa çocuk onundur. Diğer iki arkadaşına da bir diyetin üçte ikisini ödeyecektir!" dedi ve aralarında kur'a çekti ve çocuk kime çıktı ise ona verdi. (Adamın bu anlattıklarına) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), azı dişleri -veya kesici dişleri- görülünceye kadar güldü." [Ebu Davud, Talak 32, (2270); Nesâî, Talak 50, (6, 182, 184).] 219

AÇIKLAMA:

1- Hadis, çocuğun birden fazla babaya nisbet edilip ilhak edilemeyeceğine delil olmaktadır. Ayrıca, çocuk meselesinde dahi kur'aya başvurabileceği anlaşılmaktadır. Esasen kur'a şeriatımızda birçok ihtilaflı meselelerde bir çözüm yolu olarak benimsenmiştir. Köle azadında iki ve daha fazla sayıda kimsenin bir şeyi eşit değerde beyyinelerle taleb etmeleri halinde, sefere çıkarken beraberine alacağı kadını tefrikte, mirasların taksim edilip hisselerin dağıtımında.. Bazı alimler bu söylenenlerin hepsinde kur'aya cevaz verirken bazıları bir kısmında tecviz etmiş, bazılarında etmemiştir. Kur'aya başvurma işine Kur'an-ı Kerim'de de örnek görülmektedir (Al-i İmran 44).

2- Üçte iki diyet demek, kıymetin üçte ikisi demektir. Bundan da maksad annenin kıymetidir. Çünkü, böylece anne temas ettiği günden itibaren kendisine (kur'a çıkana) intikal etmiş olmaktadır. **3-** Bazı alimler, bu hadisin zahirini, çocuk ihtilaflarının çözümünde esas kabul etmiştir. İshak İbnu Rahuye bunlardandır. İmam Şafii de kavl-i kadiminde bu görüştedir. Bazıları da bunun mensuh olduğunu söylemiştir. 220

هالّ ُةَنْعَل ِهْيَلَعف ِهيِلا َوَم ِنْذإ ِرْيَغِب ًام ْوَق بل َوَت ْنَم :#ِ هالّ ُلوُس َر َلاَق]
: لاق هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 2555ـ ةبوتلا وا ةلفانلا »
ُفرصلا»و.ةيدفلا وا ةضيرفلا «لدعلا».دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ًُدَع ََو ًاف ْرَص
ُهْنِم ُ هالّ ُلَبْقَي َ ،ةَكِئ ًَمْلا َو

.

8. (5328)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse kendini azad edenlerin izni olmadan bir kavmi veli ittihaz ederse, Allah'ın, meleklerin [ve bütün insanların] laneti üzerine olsun. Allah ondan ne bir farz ne de bir nafile kabul eder." [Müslim, Itk 19, (1508); Ebu Davud, Edeb 119, (5114).] 221

AÇIKLAMA:

1- Azad edilen köle ile azad eden arasında, aynen neseb gibi muvalat denen bir bağ vardır. Bu bağ hukuki yükümlülük getirir. Köle ölse, eski efendisi veya varisleri ona varis olur. Köle, diyeti gerektiren bir cinayet işlese, eski efendileri ödenmesine iştirak ederler. Bu velayet hakkı satılamaz, devredilemez. Sadedinde olduğumuz hadiste bunu satacak olan azatlının maruz kalacağı akibet belirtilmektedir: Allah ve mahlukatın laneti.

Gerçi hadis "azad eden efendisinin izni"yle kayıtlıyor gözükmektedir. Yani eski efendisinden izin alarak, yeni bir muvalat akdi yaptığı takdirde bu, caiz gözükmektedir. Hadisi böyle anlayıp, velayetin satılabileceği söylenmiştir. Ancak cumhur hadisi böyle anlamamış, buradan mefhum-u muhalifle amel edilebilir hükmü çıkmaz demiştir. Bunlara göre Kur'an' da geçen: "Evlerinizdeki üvey kızlarınızla evlenmek de haram kılınmıştır" (Nisa 23) veya "Çocuklarınızı açlık sebebiyle öldürmeyin" (İsra 31) ayetlerinden de mefhum-u muhalifle amel hükmü çıkmaz. Yani, "Üvey kızlarınız evlerinizde değilse onlarla evlenebilirsiniz" veya "açlık korkusu yoksa çocuklarınızı öldürebilirsiniz" şeklindeki manayı muhalifle amel edilir manası çıkmaz. Şu halde, sadedinde olduğumuz hadisi de bu grupta mütalaa eden cumhur, hadisin manayı muhalifi muteber değildir, amel edilemez demiş ve velanın azad edenin izniyle başkasına devredilemeyeceğini söylemiştir.

2- Hadiste farz diye tercüme ettiğimiz adl kelimesi fidye diye anlaşılmıştır. Keza nafile diye tercüme ettiğimiz sarf kelimesi de tevbe diye de anlaşılmıştır. Şu halde velayı azad edenden başka birine devreden, satan bir kimsenin Allah ne farzını ne fidyesini ne nafilesini ne de tevbesini kabul etmeyecektir. 222

نأ ُهُتأ َرْما ِتَبأ َو َمَلْسأ ُهَّنأ هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍنانِس ِنْب ِعِفا َر يهدَج ْنَع يِبأ يِن□
َرَبْخأ] :لاق رفعَج نب ِديمَحْلا ُدبع نعو ـ5 □2555ـ ِتَلاَمَف ،اَهوُعْدِا : َلاَق َّمُث
،اَمُهَنْيَب َةَّيِبَّصلا َدَعْقأ َو ،ًةَي ِحاَن يِدُعْقِا :# اَهل َلاَقف .يِتَنْبِا :ٌعِفا َر َلاَق َو
،ٌمِيطَف َيِهو ؛ِيتَنْبا : ِتلاَق َو ،َمِلْسُت

تنبلا لدب :نبا هدنعو ؛يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَهَذَخأف اَهيبأ ىلا ْتَلاَمَف.
،اَهِدْها َّمُهللا :# ًلاَقف .اَهِمُأ ىلا ُةَّيِبَّصلا

9. (5329)- Abdulhamid İbnu Ca'fer anlatıyor: "Babamın dedem Rafi' İbnu Sinan (radıyallahu anh)'dan anlattığına göre dedem Rafi' Müslüman olmuş, fakat hanımı Müslüman olmamakta direnmiş ve [(iş ayrılma noktasına gelince) kadın Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:] "Kızım benimdir, sütten de kesilmiştir" demiştir. Rafi' de: "Kızım benimdir" demiştir. [Resulullah Rafi'e: "Sen bir köşeye otur!]" kadına da: "Sen de bir köşeye otur!" der. Çocuğu da ikisinin arasına oturtur. Sonra kadına ve erkeğe: "Çocukları kendinize çağırın!" buyurur. Çağırırlar, Çocuk annesine meyleder. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allahım ona doğruyu göster!" diye dua eder. Bunun üzerine kız babasına yönelir. Baba böylece çocuğu alır." [Ebu Davud, Talak 26, (2244); Nesâî, Talak 52, (6, 185).]223

AÇIKLAMA:

Hadis, boşanma halinde çocukların anne veya babadan hangisine verileceği hususuna temas etmektedir. Hattâbi der ki: "Bu hadiste, çocuk kâfirle Müslüman arasında ise Müslümanın çocuğa ehak olduğu beyan edilmektedir." Şafii de bu görüştedir. Ashab-ı rey ise: "Boşanan iki eşten zevce zımmıyye ise, anne çocuğa, bekar kaldıkça ehaktır. Bu hususta müslime veya zımmiyye arasında fark yoktur" demiştir. Bu mevzu üzerine gelen bir kısım teferruat hidane ile ilgili bahiste geçti.
224

LAKÎT BÖLÜMÜ

لاَق ِبنآ َر أَّمَلَف ، ُرَمُع َءاَجَف : لاَق ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِدْهَع يِف ًاذوُبْنَم□ :
َدَج َو ُهَّنأ] ى: ِمَلُّسلا َةليمج يبأ نْيَنُس نع ـ2 □2555ـ َريِمأ اَي ِبفِي: ِرَع َلاَقف
.ِبنَمَهَّتِا ُههنأك َو ،اَهُتْذَخأف ًةَعِئاَض اَهُتْدَج َو : ُتْلُق ؟ِةَمَسَّنلا ِهِذه ِذْخأ بلَع َكَلَمَح
اَم . ًاسُؤْبأ ُرْي َوُغْلا سَع :نيزر دازو.كلام هجرخأ .[ُهُتَقَفَن اَنْيَلَعو ، ٌّرُح َوُهَف
ِهِب ْبَهْذا َلاَقف . ْمَعَن :لاَق ؟ َكِلَذَكأ : ُرَمُع َلاَقف . ٌحِلاَص ٌلُج َر ُهَّنِإ ،َنيِنِم ْؤُمْلا يِف
«. هجرخأ يراخبلا يف ةمجرت باب.«ُذوبنملا » لفطلا يذلا هيقلت همأ دنع هتدو
«ُهْنَع َنوُلِقْعَي َو ُهَنوُث ِرَي َنيِمِلْسُمْلِل ُهُؤ َو َو

هبحاص نوكي نأ همهتا هن‘ ًائيدر كرمأ نطاب سع يأ « ًاسُؤْبأ ُرْي َوُغلا سَع» .
‘:هلوق نعمو.هاوبأ فرعي ضر ا

1. (5330)- Süneyn Ebu Cemile es-Sülemi'nin anlattığına göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) zamanında atılmış bir çocuk bulunmuştur. (Hadiseyi işiten) Ömer yanına gelir ve onu görünce: "Bu işte bir bit yeniği olabilir. Bu yavruyu niye aldın?" der. Süneyn de: "Bunu helake maruz buldum, o yüzden (kurtarmak için) aldım!" der. Ve Hz. Ömer'in tavrından kendisini itham ediyor anlar. Ancak (Ömer'in) arifi: "Ey mü'minlerin emîri, bu salih bir kimsedir" (diyerek lehinde tezkiyede bulunur. Bunun üzerine) Hz. Ömer: "Öyle mi?" der. Arif te'yiden: "Evet!" deyince Hz. Ömer: "Götür onu! O hürdür [velası sanadır] nafakası da bizim üzerimizedir!" der." [Muvatta, Akdiye 19, (2, 738).]

Rezin şu ilavede bulunmuştur: "Onun velası da Müslümanlara aittir, ona varis olurlar, hin-i hacette onun diyetini öderler." [Buhârî, bu ziyadeyi bir babta bab başlığı olarak senedsiz şekilde kaydetmiştir (Şehadat 16).] [225]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Muvatta'daki aslında çocuğu bulan Süneyn, çocuğu Hz. Ömer'e götürür. Bir rivayette Hz. Ömer'in Süneyn hakkındaki ithamkâr tavrı, çocuğun kendinin olması zannından ileri gelmektedir. Yani çocuk kendisinindir, fakat devletten buluntu nafakası almak maksadıyla bulunmuş çocuk olarak göstermiş olabilir zannına kapılır.

el-Bacî, bu ithamkâr tavrı, Hz. Ömer'in, bazı açıkgözlerin, devletten buluntu nafakası almak ve onların muvalatını elde etmek üzere, atılmamış olan çocukları da kapıp atılmış diye getirmeye kalkacaklarından korktuğu için ızhar etmiş olabileceğini söyler. İbnu Abdilberr de Hz. Ömer'in ithamkâr tavrının adamın, çocuğa veli olmak, ona tahsis edilecek parayı alıp istediği gibi kullanmak düşüncesiyle hareket etmiş zannına düşmesiyle izah eder. Hz. Ömer'in "adamı, kadınla zina yapıp, doğan çocuğa da buluntu süsü vermekle itham ettiğini" söyleyen de olmuştur. Ancak İbnu Hacer, bunun çok uzak bir ihtimal olduğunu söyler. En doğrusu, Hz. Ömer'in buluntu çocuk hakkında bir tahkikatta bulunup rapor tutma prensibini tesis etmek gayesini güttüğünü söylemek olmalıdır. Nerede buldu, nasıl buldu, bulanın durumu nedir, çocuğa bakmaya ve terbiye etmeye ehil midir?

Hz. Ömer bu hususlarda gerekli bilgileri aldıktan sonra, çocuğu bulana teslim edip hukuki durumları esasa bağlar: **1)** Nafaka devlete aittir.

2) Vela hakkı ona bakacak olana attir.

3) Buluntu çocuklar hürdür, köleleştirilemez, satılamaz. Hz. Ömer' in meseleye bir soruşturma sistemi vazetmeye çalıştığını, hadiseyi daha teferruatlı olarak aksettiren rivayetlerden de anlamaktayız. Zürkâni'nin kaydettiği bir veçhinde, çocuğu bulan kimsenin ankete verdiği cevap meyanında: "Zayi olmaya maruz bir çocuk bulmuştum. Almadığım takdirde, ziyan olmasından ve Allah'ın beni bundan sorumlu tutmasından korktum.." sözleri de yer alır.

2- İbnu Abdilberr, "Buluntu hür olduğu için, kimsenin onun üzerinde vela hakkı olmaması gerekir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm "Vela hakkı azad edene aittir" buyurmuştur" der imam Malik de: "Buluntu hürdür" velası Müslümanlar üzerinedir. Onlar ona varis olurlar ve diyetini öderler" demiştir. el-Baci der ki: "Hadis sahihtir. Ancak lafzı te'vile açıktır. Bulan kimse onun terbiyesini ve işlerini yürütmeyi üzerine almayı istemiş olabilir. Zira çocuğu bulan, buna bir başkasından ehaktır. Eğer biri çocuğu elinden alacak olsa, bulana iade edilir. Yeter önceliklidir. Ancak, bulanın yanında ziyana uğrayacağından korkulursa o zaman ikincisi almaya ehak olur. Fakat birincinin yanında çokça kalmış, zarar da görmemişse, yine haklılığını korumaya devam eder." **3-** Arif, halkın ahvalini bilmekle vazifeli memurdur. Hin-i hacette, ilgili makamlara ve zatlara, insanlar hakkında bilgi verir. Hadiste, arif, kişinin yüzüne karşı senada bulunmaktadır. Aslında bu caiz değilse de "ihtiyaç halinde caiz olur" denmiştir.

Ayrıca, kişi hakkında tezkiye şehadetini burada tek kişi yapmıştır ve Hz. Ömer de bunu makbul addetmiştir. Ulema çoğunluk itibariyle bu hususta tek kişinin şehadetini yeterli görmüştür. Ancak Malikîler ve

Şafiîler nezdinde müreccah olanı, şehadette olduğu gibi, tezkiye işinde de iki kişiyi şart koşmaktır. İmam Muhammed de bu görüştedir. Tahavi de bu görüşü benimsemiş ve hatta; "Rivayette, Hz. Ömer'in yanında ariften başka birinin bulunmadığı da sarih değildir" demiştir. 226

OYUN VE EĞLENCE BÖLÜMÜ227

ةَناَطْيَش ُعَبْتَي ٌناَطْيش :َلاَقف .اَهِب ُبَعْلَي ًةَماَمَح ُعَبْتَي ًُج َر # ِ هاللّ ُلوُس].
َر نأ َر] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 2552

دواد وبأ هجرخأ .

1. (5331)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir güvercinin peşine düşüp onunla eğlenen bir adam görmüştü. "Bir şeytan bir şeytaneyi takip ediyor!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 65, (4940); İbnu Mace, Edeb 44, (3765).] 228

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), büyük adamın güvercinle eğlenmesini, boş, faidesiz ve malayani bulduğu için şeytana nisbet etmiştir; kendisine şeytan demiştir. Çünkü faidesiz bir meşguliyetle vakit geçirmektedir. Güvercine de şeytan demiştir. Zira adamı malayani bir meşguliyete çekmiştir, zikrullah, faydalı tefekkür ve müsmir bir iş gibi her çeşit faydalı amelden alıkoymuştur.

Nevevî der ki: "Yavru ve yumurta elde etmek veya yalnızlığa karşı ünsiyet bulmak veya mektup taşıtmak gibi maksadlarla güvercin beslemek caizdir. Hiçbir keraheti yoktur. Fakat uğur çıkarmak maksadıyla onunla meşguliyet ise, sahih görüşe göre mekruhtur. Buna bir de kumar ve benzeri haramlar inzimam ederse, o kimsenin şahidliği reddedilir."

İbnu Hacer gibi birkısım alimler, Enes'in küçük kardeşi Ebu Umayr' ın kuşla oynamış olmasına dair rivayetleri esas alarak, çocukların kuşla oynamasının caiz olduğuna hükmetmişlerdir; yeter ki eziyet etmesinler ve atış talimlerinde hedef olarak kullanmasınlar. 229

دواد وبأ هجرخأ .[ِمِئاَهَبْلا َنْيَب ِشي ِرْحَّتلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] :لاق امهْنَع

ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □ 2555□

ضعبب اهضعب ُءا َرْغإ « مِئاَهَبْلا َنيب ُشرْحَّتلا».يذمرتلاو .

2. (5332)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (dövüştürmek için) hayvanların arasını kızıştırmayı yasakladı." [Ebu Davud, Cihad 56, (2562); Tirmizî, Cihad 30, (1708, 1709).] [230]

AÇIKLAMA:

Araplar deve, keçi, horoz gibi birkısım hayvanları kızıştırarak dövüştürürlerdi. Resulullah bu hareketi, hayvanlara sırf eğlence için elem vermek ve onları boş yere yormaktan başka bir şey sağlamadığı için yasaklamıştır. Bu gibi meşguliyetler, hayvanlara verilen eziyetten başka, insanların zamanlarını da boşa harcamaktır. Halbuki insan, pek yüce maksadlarla yeryüzüne gönderilmiştir. Onun boşa geçireceği zaman yoktur. Hayatının her anından hesap verecektir. Bu sebeple hesabını vermekte zorluk çekeceği meşguliyetleri Resulullah'ın tecviz etmesi, hoş karşılaması mümkün değildir. [231]

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ًاضرَغ ُحو ُّرلا ِهيف ًائْيَش اوُذ ِخَّتَت َ # ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُهاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □ 2555□

هريغو ساطرق نم ماهسلاب هيمر دصقي يذلا « ُضرَغلا».يئاسنلاو .

[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/133-134. [227] İslam'da oyun ve eğlencenin yeri hakkında, daha önce muhtelif vesilelerle açıklama yaptığımız için (8) burada, tekraren umumi açıklama yapmayacak, sadece Teysiru'l-Vüsul'de yer alan hadislerin tercüme ve gerekli açıklamalarına yer vereceğiz.

3. (5333)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kendisinde ruh olan hiçbir canlıyı (atışlarınıza) hedef ittihaz etmeyin." [Müslim, Sayd 58, (1957); Tirmizî, Sayd 1, (1475); Nesâî, Dahaya 41, (7, 238, 239).] [232]

ه ِرَكَف ،لْبَّنلاِب ًاشْبَك َنوُم ْرَي ٍساَن ىلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َّرَم] : لاق امهْنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ٍبلاط يبأ نب رفعج نب هاللّدبع نعو ـ5 □2555□

كِلذ□ □

هوحنو عدجلاك هيوشتلا وه «ِناوَيَحْلاب ُليثّمَّتلا».يئاسنلا هجرخأ .[ِمِئاَهَبْلاِب .
اوُلِهثَمُت َ :َلاق َو

4. (5334)- Abdullah İbnu Cafer İbni Ebi Talib (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir keçiyi hedef ittihaz ederek ok atmakta olan bir kalabalığa rastlamıştı. Bu halden hiç hoşlanmadı ve: "Hayvanlara eziyet vermeyin!" buyurdu." [Nesâî, Dahaya 42, (7, 239).] 233

□لاق: [َلاَق َر ُلوُس هاللّ ِ #: نَم ْلَتَق ًاروُفْصُع ًاثبَع َّجَع ىلا هاللّ ِ عَزَّ َو َّلَج َوْي م
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديوُس نب ديرَّشلا نعو ـ2 □2552□

بعللا « ُثبعلا».يئاسنلا هجرخأ .[ٍةَعَفْنَمِل ِينْلُتْقَي ْمل َو ًاثبَع ِينلَتَق ًانُف َّنِإ .
ِهب َر اَي :ُلوُقَي .ِةَماَيِقْلا

5. (5335)- Şerid İbnu Süveyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kim bir kuşu boş yere sırf eğlence olsun diye öldürürse kıyamet günü, o kuş, sesini yükselterek Allah'a şöyle seslenir: "Ey Rabbim! Falan beni boş yere öldürdü, bir menfaat için öldürmedi." [Nesâî, Dahaya 42, (7, 239).]234

ربَص».ملسم هجرخأ .[ًارْبَص ِهبا َوَّدلا َنِم ٌءْيَش َلَتْقُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □ 2555□

لتقلا ىلع هسبحو هلتقيل هبصن ذإ «ِلتقلا ىلع ناويحْلا .

6. (5336)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayvanlardan herhangisi olursa olsun, "sabran" öldürülmesini yasakladı." [Müslim, Sayd 60, (1959).] 235

AÇIKLAMA:

Sabran öldürme, hayvanı kasd-ı mahsusla bir yere bağlayarak atışa hedef yaparak öldürmektir. Binaenaleyh, canlı hayvan atış talimlerinde hedef olarak kullanılamaz. Bu hayvana eziyet olduğu gibi, hayvan etinin ziyan olmasına da sebep olmaktadır. Zira bazı hadisler, bu çeşit hedef yapılarak öldürülen hayvanın etinin yenilmesini yasaklamıştır. Gerçi ölmezden önce kesildiği takdirde yenebileceğini söyleyen alim de olmuştur. Ancak yemek için hayvan kesmenin hususi adabı var, o adaba uymak esastır. Canlı hayvanı bağlayıp atışlara hedef yapmak, insandaki merhamet duygularını da zayıflatacağından çok yönlü mahzurları vardır. Resulullah âlemlere rahmet olduğu için, her çeşit merhametsizliğe yasak koymuştur.236

هجرخأ .[ِري ِزْن ِخ ِمَد يف ُهَدَي َغبَص اَمَّنأَكَف ِريِشَد ْرَّنلاِب َبِعَل ْنَم :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍ ةديرب نعو ـ5 □2555□

دواد وبأو ملسم .

7. (5337)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim tavla oyunu oynarsa elini domuz kanına bulamış gibi olur." [Müslim, Şi'r 10, (2260); Ebu Davud, Edeb 64, (4939).] 237

AÇIKLAMA:

Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde "...elini domuzun etine ve kanına sokmuş gibidir" buyrulmuştur. Ulema bu teşbihten maksadın domuz etini yemekle bir kıyaslama yapmak olduğunu söyler. Yani "tavla zarını atmak, domuz eti yemek gibi haramdır" demek olmaktadır. Nitekim İmam Şafii ve cumhur bu hadise dayanarak tavlanın haram olduğuna hükmetmiştir. Satranç hakkında umumiyetle "haram değil" denmiştir. Hanefîler de bu görüşü benimser. Ancak mekruh olduğunda ihtilaf edilmez. İmam Malik ve Ahmed İbnu Hanbel satranca "haram" demiştir. Hatta Malik: "Satranç tavladan da beter ve hayır yapmaktan daha çok oyalayıcıdır" demiştir. 238

نِم ْمُكُتْج َرْخأ َّاِإ َو اَهوُج ِرْخُت ْمَل ْنِئَل ٌد ْرَن ْمُهَدْنِع اَه ِراَد يف ٍناَّكِس ٍم ْوَق ىلا□
ْتَلَسرأ اَهَّنأ] :اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2555□

كلام هجرخأ .[ْمِهْيَلَع َكِلذ ْت َرَكْنأ َو ،ي ِراَد .

8. (5338)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre: [Mahallesinde oturan bir ailede tavla bulunduğu haberi kendisine ulaşır. Bunun üzerine onlara:]

"Eğer tavlayı evinizden çıkarmazsanız ben sizi mahallemden

---

232 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/136. 233 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/137.

çıkaracağım!" diye haber gönderir. Böylece onların tavla bulundurmalarını hoş karşılamadığını ifade eder." [Muvatta, Rü'ya 6, (2, 958).] 239

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen dâr kelimesi, bazı kullanışlarda ev manasına gelir ise de, Arapların eski yerleşme sistemlerinde aynı akrabaların aynı avlu etrafında teşkil ettikleri, çoğu kere birbirine bitişik olarak inşa edilen meskenler topluluğuna denmektedir. Bugünkü manada mahalle kelimesini karşılamaz ise de, bu manada bir mesken grubunu ifade etmeye en yakın kelimemiz mahalle olduğu için böyle tercüme ettik.
2- Hadis, tavlaya "haram" diyen İmam Malik'in delillerinden biridir. "Hz. Aişe'nin tavrı, haram olduğundandır" denmiştir. 240

*** MÜBAH OYUNLAR**

ن ِم َنْعِمَقْنَيَف يِب ِحاوَص يِنَنيِتاَأَي ّنُك َو # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع ِتاَنَبْلاِب ُبَعْلأ□
ُتْنُك] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □ 2555ـ يأ :« نهُب
ِهرَسُي»و.بيغتلاو راتتسا « ُعاَمِقْنِا».دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[يِعَم َنْبَعْلَيَف
هيلاِإ نُهُب ِهرَسُي َناك َو .# ِ هاللّ ِلوُس َر

يلاِإ نهلسريو نهثعبي .

1. (5339)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bebeklerle oynardım. Arkadaşlarım (da oynamak için) yanıma gelirlerdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (eve gelince, utanarak) saklanırlardı. Ama Aleyhissalâtu vesselâm onları tekrar bana gönderirdi. Beraber oynamaya devam ederdik." [Buhârî, Edeb 81 Müslim, Fedailu's-Sahabe 81; (2440); Ebu Davud, Edeb 62, (4931, 4932).] 241

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kız çocuklarının bebeklerle oynamasının caiz olduğuna delil kılınmıştır. Her çeşit put yasağından, bebekler istisna edilmiştir. Cumhurun görüşü budur. Kızlar için bebek ve benzeri oyuncakların satın alınması "küçüklüklerinden itibaren onların ev işlerine ve çocuk bakımına alıştırılmaları için" tecviz edilmiştir. İslam uleması, oyuncakların terbiyevi yönüne, Batılı terbiyecilerden çok önce dikkat çekmiş olmaktadırlar. Ancak şunu da belirtelim: Cumhurun tecvizine rağmen bazı fakihler bu ruhsatın mensuh olduğunu, dolayısıyla bebek ittihazının caiz olmadığını söylemiştir. 242

باَّطَخلا ُنْب ُرَمُع َلَخَد ْذا # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع ْمِهِبا َر ِحب َنوُبَعْلَي ُ ُشَبَحْلا□
اَمْنَيَب] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَريره يبأ نعو ـ5 □2555□

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُرَمُع اَي ْمُهْعَد :# َلاَقف .اَهِب ْمُهَبَصَحَف ِءاَبْصَحْلا .
ىلا ِهِدَيِب ى َوْهأف هْنَع ُهاللّ َي ِض َر

2. (5340)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Habeşliler, harbeleriyle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında oynarken Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) içeri girdi. Hemen yere eğilip çakıl alarak onlara fırlattı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ömer! Bırak onları (oynasınlar). Zira onlar Benî Erfide'dirler" buyurdu." [Buhârî, Cihad 79; Müslim, Iydeyn 22, (893); Nesâî, Iydeyn 35, (3, 196).] 243

AÇIKLAMA:

1- Benî Erfide, Habeşlilerin lakabı veya ecdadlarının adı olduğu söylenmiştir. Habeşli manasına cins isim olduğu da söylenmiştir.

2- Alimler bu hadisten harbe hazırlayıcı mahiyetteki kılınçkalkan oyunlarını oynamanın cevazını istidlal etmişlerdir. 244

يف َنوُبَع ْلَي ِةَشَبَحْلا ىلا ُرُظْنأ اَنأ َو ِهِئاَد ِرِب يِن ُرُتْسَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر
ْدَقَل] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2552□

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِوْهللا ىلَع ِةَصي ِرَحْلا ِهنِّسلا ِةَثيِدَحْلا ِةَي ِراَجْلا .
َرْدَق او ُرِدْقاَف ُهَمأْسأ يِتهلا اَنأ َنوُكأ ىهتَح ِد ِجْسَمْلا

3. (5341)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben mescidde oynayan Habeşlileri seyrederken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beni ridası ile örttüğünü hatırlıyorum. Bu hal ben seyretmekten usanıncaya kadar devam etti. Benim gibi, genç yaşında bir kızın eğlenceye ne kadar düşkün olacağını varın siz takdir edin." [Buhârî, Salat 69, Iydeyn 2, 3, 25, Cihad 81, Menakıb 15, Fezailu'l-Ashab 46, Nikah 82, 114; Müslim, Iydeyn 18, (892); Nesâî, Iydeyn 35, (3, 195).] 245

---

239 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/138-139.

تْنُكَف # بِناَعَدَف ,دِيعِ مِ ْوَي يف # ِ هاللّ لِوُس َر يَدَي َنْيَب نوُبَعْلَي ُناَدوُّسلا□
ِتَءاَج] :تلاق اهنع ربخأ يف يئاسهنللو ـ5 □2555□

تْف َرَصْنِا يِتهلا اَنأ ُتْنُك بهتَح ِهِقِتاَع ِق ْوَف نِم ْمِهْيَلَع ُعِلَّطأ□] .

4. (5342)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor, Nesâî'de gelen bir başka rivayetinde şöyle demiştir: "Bir bayram günü Sudanlılar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına oynayarak geldiler. Aleyhissalâtu vesselâm beni çağırdı. Resulullah'ın omuzunun üstünden onları seyrediyordum. Kendi arzumla ayrılıncaya kadar bakmaya devam ettim. (Resulullah seyretmemi kesmedi.)" [Nesâî, Iydeyn 34, (3, 195).]246

هجرخأ .[َكلذب ًاحرَف ْمِهبا َرِحب ِهِموُدُقِل ُةَشَبَحْلا ِتَبِعَل َةَنيِدَمْلَا # ِ هاللّ ُلوُس
َر َمِدَق اَّمَل] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ضَ ر ٍسنأ نعو ـ2 □2555□

دواد وبأ .

5. (5343)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye (hicretle) geldiği zaman, onun gelişinden sevinç izharı olarak, Habeşliler harbeleriyle oynadılar." [Ebu Davud, Edeb 59, (4923).] 247

LANETLEME VE SÖVME BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Daha önce mükerrer olarak lanet, sebb, şetm gibi kelimeler geçti ve her seferinde gerekli

açıklamalar yapıldı. Bu kelimeler, lügat olarak mana farklılıkları taşırlarsa da örfî kullanışta müteradif gibidirler. Biri diğerinin yerine kullanılır. Dilimizde kötü söz söylemek şeklinde vasat bir ibare o kelimelerin karşılığı olabilir.

Müteakiben kaydedilecek ilk hadisten itibaren görüleceği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kötü sözlü olmayı mü'minlik vasfıyla bağdaştırmıyor. Mü'minin hangi çeşidi

olursa olsun, kötü sözü ağzına almamasını emrediyor. Hayatının her anından, her anında yaptığı her fiilinden hesap vereceği bildirilen insanın ahirette hesabını zor vereceği amellerden olduğu için midir, kalplerde ve ruhlarda açtığı yaranın, kılıncınkinden,

kurşununkinden daha derin olmasından mıdır, her ne ise "Allah'a ve ahirete inanan kimsenin hayır konuşması veya sükut etmesi" tavsiye edilmiştir hadislerde.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sadece insanlara karşı kötü sözlü olmayı yasaklamaz,

hayvanlara ve eşyaya da kötü söz söylenmemesini, lanet edilmemesini emreder. 248

ءيذَب ًَو ،ٍش ِحاَف ًَو ٍناهعَل ًَو ٍناَّعَطِب ُنِم ْؤُملا َسْيَل # ِ هاللّ ُلوُس َر].
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َيِ ضَ رٍدوعسم نبا نع ـ2 2555ـ «ُءاَذ ًَبلا»و.هيف
حدقلا وهو ،بسنلا يف نعطلا هنمو ،اهيف عقيو سانلا ضارعأ يف نعطي يذلا «
ُناَّعَّطلا».يذمرتلا هجرخأ

لوقلا يف شحفلا .

1. (5344)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü”min ne ta'n edici, ne lanet edici, ne kaba ve çirkin sözlü, ne de hayasızdır." [Tirmizî, Birr 48, (1978).] 249

AÇIKLAMA:

1- Şarihler, mü'mine yakıştırılamayan bu vasıflara yer veren insanın tekfir edilmeyeceğini belirtirler. Bu maksatla mü'min kelimesini "kâmil mü'min" diye kayıtlarlar. Şu halde kötü söz sarfetme alışkanlığı olan insan imanını kaybetmez ise de imandaki kemali kaybeder. Mü'min kişinin, şahsî planda hadisi mutlak ifadesiyle anlayıp "ağzımdan çıkan kötü söz imanımı tehlikeye atıyor" diyerek kötü söz sarfetmekten kaçınması gerekir. Kulluk ve Fahr-ı Kâinat'a ümmetlik edebi bunu gerektirir. Fakat kötü söz sarfeden kimseleri tekfire yeltenmemek gerektiği de bilinmelidir.

2- Hadiste geçen kelimelerin hepsini kötü söz olarak anlamamız mümkün ise de, aralarında mana farklılıkları da var. Şöyle ki: * Ta'n etmek: Ayıplamak, şerefini düşürmek, izzet-i nefsini kırıcı kusur izafe etmek demektir. * Lanet etmek: "Allah'ın lanetine uğra", "lanet olsun", "mel'un" gibi tabirleri kullanmaktır. Allah'ın rahmetinden uzak olasın manasına gelir.

* Fahiş söz; kaba ve çirkin olan, kabalığı pek açık, söylenmesi çirkin olan sözdür, fuhşa müteallik müstehcen söz manasına da anlaşılabilir.

* Beziy; hayasız demektir. Zaten gerçek bir hayaya sahip olan insanın ağzından, önce vasfedilen kelamlar çıkmaz. en-Nihaye'nin açıklamasına göre beziy, lisanında fuhşiyat olan yani ağzı bozuk dediğimiz kimseye denmektedir.250

هجرخأ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َءاَدَهُش ًَو ءاَعَفُش َنوُناَّعَّللا ُنوُكَي َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر
□2552□ 5ـ نعو يبأ ِءاَد ْرَّدلا َيِض َر ُ هاللّ هْنَع لاق:]َلاَق

دواد وبأو ملسم .

2. (5345)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Laneti çok yapanlar kıyamet günü şefaatçi olamazlar, şehid de olamazlar." [Müslim, Birr 85, (2598); Ebu Davud, Edeb 53, (4907).] 251

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, kıyamet günü mü'minler muhtaç olanlara şefaatte bulunurlarken, dilinden laneti düşürmeyen kimselerin bu şerefe eremeyecekleri, dolayısıyla yakınlarına şefaat

edemeyecekleri belirtilmektedir.

Lanetçi mü'minin şehid olamaması Nevevî tarafından üç ayrı manada izah edilmiştir:

1) En doğru ve en meşhur olanına göre: "Kıyamet günü diğer ümmetler üzerinde, peygamberlerin kendilerine Allah'ın risaletini tebliğ ettiklerine dair şehadette bulunamaz.

2) Dünyada şahidlik yapamazlar. Yani fıskları sebebiyle dünyada şahid olamazlar, şehadetleri kabul edilmez. Zira fasığın şehadeti merduddur.

3) Şehidlik nimetini tadamazlar. Yani Allah yolunda ölemezler. "Şu da var ki, ayet ve hadislerde Allah'ın, Resulü'nün ve meleklerin lanetine müstehak oldukları belirtilenler var. Onlara lanet etmek bu yasağa girmez; zalimlere, Yahudi ve Hıristiyanlara, içkicilere, faiz yiyenlere... lanet gibi.252

رأَّنلاِب َ َو ِ هاللّ ِبَضَغِب َ َو ِ هاللّ ِةَنْعَلِب اوُنَع َ َت َ # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□].
□2555□ 5ـ نعو ِة َرُمَس ُنب ِبُدْنُج َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع لاق:

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

3. (5346)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Birbirinize, Allah'ın laneti, Allah'ın gadabı ve cehennem temennisiyle bedduada bulunmayın." [Ebu Davud, Edeb 53, (4906); Tirmizî, Birr 48, (1977).] 253

تْثِعُب اَمَّنإ يِهنإ :َلاَقف .ْمُهْنَعْلا َو َنيِك ِرْشُمْلا ىلَع َ هاللّ ُعْدُا ! ِهاللّ َلوُس َر اَي□
َليِق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555□

ملسم هجرخأ .[ًاناهعَل َثَعْبُا ْمَل ًَو ًةَمْح َر .

4. (5347)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resulü! Müşriklere beddua et, onları lanetle!" denilmişti. Şu cevabı verdi: "Ben rahmet olarak gönderildim, lanetleyici olarak değil!" [Müslim, Birr 87, (2597)] 254

AÇIKLAMA:

Dinimiz mü'minleri birbirlerine kardeş kılmıştır. Ayette "Müminler birbirlerinin kardeşleridir" (Hucurat 10) buyrulmuştur. Dili, rengi, içtimâî seviyesi, maddî durumu ne olursa olsun birbirlerinin kardeşi olan mü'minler bir bedenin azaları mesabesindedirler ve dayanışma içinde olmaları gerekir. Birbirlerine dua edecekler, rahmet okuyacaklar "Ey Rabbimiz, beni, annemi, babamı ve mü'minleri hesap günü mağfiret buyur" (İbrahim 41) diyeceklerdir. Şu halde birbirine karşı ahlakı bu olması gereken mü'min, mü'min kardeşine nasıl bedduacı olur, lanetçi olur? Mü'min kardeşe lanet, kişinin imanıyla, ahlakıyla ters düşmesi, tezad içinde kalması Allah'a ve Resulü'ne karşı gelmesi demektir. Hele âlemlere rahmet olarak gelen peygamberin lanetçi olması hiç düşünülemez. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), beddua etmesi talebini reddederek, "Ben rahmet olarak gönderildim, lanetçi değil" demiştir. Bu hususta da örneğimiz olan Efendimiz'in yolunda giderek, bilhassa mü'minlere karşı merhametkâr, sabırlı, bağışlayıcı, hayırhah, hayır dualar edici olmamız gerekir. 255

نُكَي ْمَل ْنإ ِهْيَلَع ْتَّد ُر ًّاِ رْفُكْلا ِوأ ِقْسِفْلاِب ٍُج َر ٌلُج َر يِم ْرَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرذ يبأ نعو ـ2 □2555□

يراخبلا هجرخأ .[َكِلذَك ُهُب ِحاَص .

5. (5348)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse diğer bir kimseyi fıskla veya küfürle itham etmesin. Aksi takdirde, itham edilen arkadaşında bunlar yoksa, kelime kendine dönderilir." [Buhârî, Edeb 44).] 256

AÇIKLAMA:

Mü'mini, diğer mü'min kardeşine karşı tekfir edici veya tefsik edici olmaktan men etmede en müessir hadislerden biri bu hadis olmalıdır. Eğer "fasık" veya "kâfir" denen kimse fasık veya kâfir değilse, o kelime bunu söyleyen üzerine dönüyor. Kendisi fasık veya kâfir oluyor. Bir mü'mine fasık veya kâfir demenin ne manaya geldiğini bilen ve anlayan bir kimsenin bu meselede dikkatli olması gerekir. Bu pek tehditkâr hadis, Buhârî hadisidir yani sahih hadistir ve muhtelif vecihlerde gelmiştir. Her bir veçhi aynı manayı te'yid eder. Yine Buhârî'de gelen hadislerde "mü'mine lanet onu katletmek" "mü'mini tekfir onu katletmek", "mü'mine sövmek fısk" olarak ifade edilmiştir.

Bu hadislerde herhangi bir mübalağa olmadığını anlamak için şöyle bakabiliriz: Fısk, bir haramın alenen işlenmesidir. Lügat olarak da haddi aşmak, yasağı dinlememek manasına gelir. Namazı kılmamak, içki içmemek gibi. Şu halde bu yasakları yapan fasıktır. Dinimizin diğer bir yasağı yalan söylememek, mü'min kardeşine lanet etmemek, rahmet, mağfiret duasında bulunmaktır. Şu halde bu emre uymayanın fasık olacağı açıktır. Eğer fasık dediği kardeşi fasık değilse yalan söylemiş, iftira etmiş olmaktadır. Böylece fıska düşmektedir. Küfür ithamı, daha büyük bir cinayettir. Dinimizin temel kaidelerinden biri "Ceza amel cinsindendir" şeklindedir. Öyleyse mü'min kardeşini tekfir etmekle işlenen cinayetin cezası, işlenen cinayet cinsinden olacaktır: Küfre düşmek.. El-ıyazu billah.

Bilhassa günümüzde, cehalet ve siyasî mülahazaların yönlendirdiği bazı şahısların ortaya attığı sloganların tesiriyle, ayet ve hadislerin pek kaba saba te'villeriyle mü'minleri tekfir meselesinde çok dikkat etmek gerekecektir. Hatta şahsî müşahedemiz, şahsî ilmimiz, kendini mü'min addeden bir kimse hakkında "küfrüne hükmetmemizi gerektirse bile te'vil edip bundan kaçınmak daha selametli bir yoldur." Bir kâfire bile "ey kâfir!" diye hitap etmeyiz. Sözgelimi alışveriş yaptığımız kimse veya komşumuz bir Yahudi ve Hıristiyan olabilir. Hatta dinimiz Hıristiyan bir kadınla evlenme müsaadesi verdiğine göre zevcemiz Hıristiyan olabilir. Biz bunlara hitap ederken: "Ey kâfir!" diye hitap etmeyiz. Böyle hitapta bulunmayı dinimiz emir de etmiyor. Böyle bir hitap mürüvvete, sıla-i rahme aykırı olduğu için bunu din ne tecviz eder ne de hoş karşılar. Öyleyse "nazarımızda" küfre düşen bir insanı tekfir etmek, kâfir olarak teşhir etmek dinî bir emir değildir. Kaldı ki, onun hakkındaki hükmümüzde isabet ettik mi? Kalbini yarmadığımıza, içine girmediğimize göre yanılma payımız da vardır. Öyleyse bu ihtimali düşünüp, tekfir etmek gerekir diye dinî bir emrin yokluğunu düşünüp, tekfir etmenin müeyyidesinin ağırlığını düşünüp, mü'mini tekfirden kaçınmak en selametli yoldur. Tekfir etmemekle hiçbir kayıp yok, ama tekfirde büyük risk var.

İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de "Kim kardeşine "ey kâfir" derse, bu söz, ikisinden birine rücu eder, (itham edilen kâfir değilse itham eden kâfir olur)" hadisiyle ilgili şu açıklamayı yapar: "Hüküm böyledir. Çünkü ithamı yapan onun hakkında ya doğru söyledi ya da yalan. Eğer doğru söyledi ise, öbürü kâfirdir. Eğer yalan söyledi ise itham, Müslüman kardeşine olan tekfiri sebebiyle kendi üzerine döner. Küfür iki sınıftır: * Biri, imanın aslını inkardır. İşte bu imanın zıddıdır. * Diğeri, İslam'ın teferruatından birini inkardır. Bunu yapan, bu davranışı ile imanın aslından çıkmış olmaz. Bir kısım alimler şöyle söylediler: "Küfür dört çeşittir: **1) Küfr-i inkârî:** Bu, Allah'ı hiç tanımamak, varlığını itiraf ve kabul etmemekle hasıl olur. **2) Küfr-i cuhudî:** Bu, Allah'ı bildiği halde inkardır; tıpkı İblis'in küfrü gibi; kalben Allah'ı bildiği halde diliyle ikrar etmez.

3) Küfr-i inadî: Kalbiyle itiraf ettiği, diliyle de itiraf ve ikrarda bulunduğu halde, hased ve tuğyan sebebiyle imanın gereğini din olarak benimsemez. Ebu Cehl'in küfrü bu nev'e girer. **4) Küfr-i nifakî:** Diliyle ikrar ettiği halde kalbiyle inanmayan insanın küfrüdür. Herevî der ki: "el-Ezheri'ye "Kur'an mahluktur" diyen kimse hakkında sorulmuş, buna kâfir denilebilir mi denmişti.

"Söylediği şey küfürdür!" diye cevap verdi. Sual kendisine üç kere tekrar edildi. Her seferinde aynı cevapta bulundu. Sonuncu cevabına şunu ekledi: "Bazan Müslümanın ağzından küfür çıkar.

"İbnu'l-Esir, bu meselede başka tekfir ve te'vil örnekleri de verir: * "Buna İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bir ayetle ilgili cevabı da örnek verilebilir: Kendisine "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler işte bunlar kâfirlerdir" (Maide 44) ayetinden sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Onlar kâfirlerdir, fakat Allah'ı ve ahiret gününü inkar edenler gibi değillerdir." * Yine İbnu Abbas bir başka hadiste şöyle demiştir: "Evs ve Hazreç kabileleri, cahiliye devrindeki kusurlarını sayıp dökerek birbirlerini ayıpladılar. Bu, onları birbirlerine kılıç çekip saldırmaya sevketti. Bunun üzerine Allah Teala hazretleri şu ayeti inzal buyurdu: "Size Allah'ın ayetleri okunmakta olduğu ve aranızda Allah'ın Resulü de bulunduğu halde nasıl olur da küfredersiniz?" (Al-i İmran 101). Buradaki "küfür"le Allah'ı inkarı kastedilmez. Buradaki küfür, aralarındaki ülfet ve sevgi nimetine olan nankörlük, onun inkarıdır. * İbnu Mes'ud'un bir hadisinde şöyle denir: "Bir kimse bir başkasına: "Sen bana düşmansın" dese, bunlardan biri İslam'ı inkar etmiştir." Burada inkar (küfür) ile, nimetin inkarını kasdetmiştir. Çünkü Allah kalplerini kaynaştırmış, O'nun nimetiyle kardeşler olmuşlardır. İşte bu nimeti itiraf etmeyen onu inkar etmiş olur. (Bu inkar da Allah'ı ve ahireti inkar değildir, nimete nankörlüktür.) * Bir başka hadiste "İntikamından korkarak yılan öldürmeyi terkeden küfretmiştir." Yani nimete nankörlük etmiştir.

* Bir başka hadiste "Hayız halinde kadına temas eden küfretmiştir" hadisi de bunun gibi. * Yıldızla ilgili hadis de böyle: "Allah yağmur yağdırır da, bir kısım insanlar bu sebeple kâfir olarak sabahlarlar ve şöyle derler: "Falan falan yıldız sebebiyle yağmura kavuştuk." Yani, bu meselede kâfirler yağmuru Allah'a değil, yıldıza nisbet etmiş oluyorlar.

* Şu hadis de buna örnektir: "[Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Cehennem bana arzedildi] ehlinin çoğunu, küfürleri sebebiyle kadınlar gördüm" buyurmuştu. "(Ey Allah'ın Resulü) dediler. Allah'ı mı inkar ediyorlar?" * "Atıcılığı terkeden, bir nimete küfretmiştir" hadisi de böyle. Bu çeşide giren hadis çoktur."

İbnu'l-Esir, küfür kelimesinin hadislerde değişik kullanılışlarına başka örnekler vererek açıklamasına devam eder. 257

KÜFRÜN TEKFİR EDENE DÖNMESİ MESELESİ

Bu mesele, Müslümanların birliğe en ziyade muhtaç oldukları zamanımızda, iyi anlaşılması,

söz ve tavırlarımızı ona göre ıslah etmemiz gereken bir meseledir. Ehemmiyetine binaen Buhârî şarihi İbnu Hacer'in hadisle ilgili kaydettiği açıklamalardan bazı özetlemeler kaydedeceğiz:

"Hadis, bir kimsenin: "Sen fasıksın" veya "sen kâfirsin" dediği takdirde bu ithamı yiyen kimsenin fasık veya kâfir olmaması halinde, söyleyen kimsenin bu mezkur vasfa müstehak

olduğunu ifade eder. Ama, müttehem kişi dediği gibi ise, bu itham kendine dönmez. Ancak şunu da ilave edelim ki, bu ithamı yapan kimse, sözü hedefi bulduğu için kâfir veya fasık olmaz ise de, yine de ona sarfettiği "sen fasıksın" sözünün sureti sebebiyle günahkâr olmaktan

uzak kalmaz.

Öyleyse bu ifade tarzı üzerinde durmak gerekmektedir. Şöyle ki: "Eğer bu sözüyle, ona

nasihat etmek veya onun halini beyanla başkasının ibret almasını kasdetti ise, bu sözü sarfetmesi câiz olur. Fakat bu sözüyle onu kınamayı ve bu kınayıcı vasıfla teşhir etmeyi ve ona eza vermeyi kasdetti ise bu tabiri kullanması câiz değildir. Çünkü mü'min, muhatabının

kusurunu örtmek ve ona gerçeği öğretmek, güzeli va'z u nasihat etmekle memurdur. Bunu da imkân nisbetinde rıfkla, tatlılıkla, yumuşaklıkla yapmalıdır. Bu vazifesini, şiddetle, kabalıkla

yapması câiz değildir. Çünkü sertlik, onun fıskında iyice taassub ve ısrarına sebep olabilir.

Nitekim birçok insanın tabiatında bu aksilik vardır. Hususen hayrı emreden kimse, makam itibariyle, emredilen kimsenin altında ise.

Müslim'in rivayetinde ibare şöyle gelmiştir: "Kim bir kimseye kâfir diyerek çağırırsa veya Nevevî der ki: "Hadiste geçen "geri dönme" meselesinde ihtilaf edilmiştir.

* Bazıları: "Eğer, bu (tekfiri) helal gören biriyse, küfür üzerine döner" demiştir. Ancak hadisin siyakından bakarsak bu, uzak bir ihtimaldir.

* Bazıları: "Bu Hâricîlere hamledilir. Çünkü onlar mü'minleri tekfir ediyorlar" demiştir. Kadı İyâz, İmam-ı Mâlik'in böyle söylediğini nakleder. Bu da zayıf bir yorumdur. Çünkü ulemânın ekserisinin görüşüne göre, Hâricîler, bid'aları sebebiyle tekfir edilemezler. Buna göre, İmam-ı Mâlik'in sözünün muteber bir yönü var: Onlardan (Hâricîlerden) birkısmı, sahabeden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cennetlik olduklarına ve mü'min olduklarına şehadet ettiği kimseleri bile tekfir etmektedirler. Böylece onların tekfiri, Resûlullah'ın şehadetini tekzib manasına gelmekte, bu iş, onlardan te'vili yapılabilen basit bir tekfir etme fiilinin sâdır olmasından başka bir mahiyet kazanmaktadır.

Gerçek şu ki, sadedinde olduğumuz hadis, Müslümanı, Müslüman kardeşine bu sözü sarfetmekten zecretmek maksadıyla beyan edilmiştir ve bu da henüz ortada Hâricîler ve diğer fırkalar mevcut değilken söylenmiştir. * Bazı âlimler: "Hadisin manası, kişinin arkadaşına izafe ettiği "eksiklik" ve "tekfir etme günahı" üzerine döner demektir" şeklinde yorumlamıştır. Bu yorum yabana atılmaz bir açıklamadır.

* Bazı âlimler: "Bu söz onu küfre götüreceğinden korkulur.

Nitekim, günah küfrü hedefler, günahı devam ettiren ve günahta ısrar edenin kötü bir âkibete uğramasından korkulur"

demiştir.

Bütün bu söylenenlerin ercah (en makbul) olanı şudur: "Müslüman olduğu bilinen biri hakkında böyle bir söz (tekfir) sarfeden kimse, itham ettiği kimse hakkındaki kâfir olduğuna dair zu'munu te'yid edecek bir şüphe (bir delil) getiremezse, o kimse ileride açıklayacağımız üzere kâfir olur. Hadisin manası ise: "tekfiri üzerine döner" demektir, küfrü değil. Sanki o, kendi emsalini tekfir ettiği ve İslâm dininin bâtıl olduğuna inanan kâfirden başka kimsenin tekfir etmeyeceği kimseyi tekfir ettiği için, kendisini tekfir etmiş olmaktadır. Bu hususu, hadisin bir tarikinde gelmiş olan "küfür ikisinden birine vâcib olmuştur" ibaresi te'yid eder. Kurtubî der ki: "Şer'î lisanda her nerede küfür vaki oldu ise, bu, İslâm dininde şer'an zarurî olan malum bir şeyin inkârıdır. Nitekim, şeriatta küfür, ni'metlerin inkârı, mü'minin şükrünü terk ve O'nun hakkını yerine getirme işini ihmal manalarında gelmiştir.

Elhasıl, tekfir edilen kişi, gerçekten şer'an küfür addedilen bir inanç sebebiyle kâfir ise, tekfir eden doğru söylemiş olur, küfür ithamı onunla birlikte gider. Eğer kâfir değilse, bu sözün cinayeti ve günahı söyleyen üzerine döner."

Tekfirin mükeffir üzerine dönmesi meselesinde bu açıklamayı en doğru te'vîl olarak tavsif eden İbnu Hacer, mevzuyla ilgili Ebu Dâvud'un Ebu'd-Derdâ'dan kaydettiği bir hadisle açıklamasını tamamlar: "Kul herhangi bir şeyi lânetleyince, lânet semaya çıkar, ama önünde sema kapılarını kapanmış bularak geri döner, arza iner. Sağa sola gider, gidecek bir yer bulamazsa lânet edilene uğrar. O buna ehilse mesele yok, değilse, lâneti yapana döner."

Bu açıklamalar bize, Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Allah ve ahirete inanan ya hayır konuşsun ya sükût etsin" irşadının bilhassa mü'mini tekfir veya tefsik etme meselesindeki ehemmiyetini bir kere daha ortaya koymaktadır. [258]

عَنْهُ قال: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: الْمُسْتَبَّانِ مَا قَا، فَعَلى البَادِئِ مِنهُمَا حَتّى يَعْتَدِ
اللّه رَضِيَ هريرة أبي وعن 5ـ □ 2555□

والترمذي داود وأبو مسلم أخرجه .] الْمَظْلُومُ .

6. (5349)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sövüşen iki kişinin söyledikleri(nin vebali), mazlum olan tecavüzde bulunmadıkça başlayana aittir." [Müslim, Birr 68, (2587); Ebu Dâvud, Edeb 47, (4894); Tirmizî, Birr 51, (1982).] [259]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, birbirlerine söven iki kişi ile ilgilidir. Böyle bir durumda sorumluluk, ilk defa söverek karşı tarafı da sövmeye zorlayan kimseye aittir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ölçüsü, hâdisenin çıkmasını imanlı vicdanlarda oldukça önler ve frenler. Çünkü, sorumluluktan korkan kişi ilk başlatan olmaktan kaçınır. Hadiste geçen "mazlumun tecâvüzde bulunması"ından murad, kendisine sövülen kimsenin sövene daha fazla, daha şiddetle sövme suretiyle mukabelede bulunmasıdır. Dinimiz, bize yapılan kötülüğe misliyle mukabelede bulunmayı tecvîz eder. Affetmenin daha iyi olacağını da hatırlatarak bu cevazı verir ise de, bize yapılandan fazlasını yapmayı uygun bulmaz. Şu halde hadiste, yapılan miktarda kalmak şartıyla sövene söverek cevap vermek câiz olmaktadır. Bu cevazı ifade eden ayet de mevcuttur. "Ceza verecekseniz, uğradığınız muamelenin misliyle ceza verin. Eğer sabrederseniz, bu sabır, sahipleri için daha da hayırlıdır" (Nahl 126). **2-** Hadiste dikkat edilirse, her iki taraf için de vebalden bahsedilmektedir. Başlayanın vebali açıktır. Öbürünün vebali, ilk başlayanı sövmeye sevkeden davranışıdır. Şu halde belli bir ölçüde ikisi de vebal taşımaktadır. Ancak mazlum taraf ölçüyü korursa, her iki vebal de başlayana gidiyor. [260]

قَالَ #: اللّهِ رَسُولُ قَالَ[: قال عَنْهُ اللّهُ رَضِيَ وعنه 5ـ □2525□□

وَ أَنا» :وقوله.داود وأبو الثثة أخرجه .[النَّهَارِ وَ لَ اللَّيْ أُقَلِّبُ ا‘مْرُ بِيَدِ . الدَّهْرُ
الزمان فاعل ذلك. فقال اللّه اللّهُ تعالب: يُؤْذِينِي ابْنُ آدمَ، يَسُبُّ الدَّهْرَ، وَ أَنا
:الدهر أن منهم اعتقاداً والنوائب النوازل حدوث عند الدهر ذم العرب عادة من كَان «
الدَّهْرُ

أعلم واللّه ،يزعمونه الذي الدهر ،ذلك بهم احل الذي أنا أي :الدهر أنا :تعالب .

7. (5350)- Yine Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri şöyle dedi: "Ademoğlu, dehre söverek beni üzüyor. Halbuki ben dehrim. Emir benim elimde. Gece ve gündüzü ben çeviririm." [Buharî, Edeb 101, Tefsîr, Câsiye 1, Tevhîd 35, Müslîm, Elfâz 2, (2246); Muvatta, Kelâm 3, (2, 984); Ebu Dâvud, Edeb 181, (5274).] 261

AÇIKLAMA:

1- Hadis muhtelif şekillerde rivayet edilmiştir.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadisleriyle dehre sebbetmeyi yasaklamaktadır. Dehr mutlak zaman manasına gelir. en-Nihaye'de "Dehr: Uzun zaman ve dünya hayatı için isimdir" diye açıklanır. Kur'ân-ı Kerîm'den de anlaşılacağı üzere, cahiliye Arapları, hoşlarına gitmeyen hadiselerle karşılaştıkları zaman, dehri zemmedip, ona hakaretler savururlar, başlarına gelen musibeti ondan bilirlerdi. (Meâlen): "Dediler ki: "Ancak bir dünya hayatımız vardır. Burada ölür, burada yaşarız. Bizi helak eden de dehrdir." Bu söylediklerine dâir hiçbir bilgileri yoktur. Sadece bir zanna kapılmış gidiyorlar" (Câsiye 24). Hayır ve şer her şeyi yaratan, takdir eden Allah'tır. Bu sebeple hoşumuza gitmeyen şeyleri dehrden bilmek, bir nevî şirktir, tevhid inancını rencide eder. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm'ın diliyle, insanların dehr kelimesiyle kasdettikleri mananın Allah'a raci olduğu bildirilmiştir. Rab Teâlâ'nın "Ben dehrim, geceyi de gündüzü de ben çeviririm" veya bazı rivayetlerde geldiği üzere "Ben dehrim, günler ve geceler benimdir. Onları yeniler ve eskitirim. Krallardan sonra yeni krallar getiririm" veya "Ben dehrim, geceyi ve gündüzü de ben gönderirim, diledim mi onları tutarım da" denmesi, hoşumuza gitmeyen hadiseler sebebiyle zamana sebbedilmesinin mü'minin edebine uymadığını, o çeşit inançların yanlış olduğunu ifade eder. Alimler: "Kim herhangi bir fiili gerçekten dehre nisbet ederse küfre düşer" diye hükmetmiştir. Ancak, bu çeşit ifade, gerçek bir itikada mukarin olmaksızın dilden çıkacak olsa, küfre nisbet edilmez. Her hal u kârda bu nevî sözler kâfirlerin sözüne benzediği ve İslâm'ın tevhid inancına uygun gelmediği için mekruhtur, kaçınılması gerekir. Dilimizde, dehr kelimesi yerine felek kelimesi vardır. Bazan şans, tâlih kelimeleri bu manalarda kullanılır. "Felek ne verdi ki, neyimi alacak?" sözüne yaygınca yer verilir. Ne kadar mahzurlu olduğu izah gerektirmeyen bir husustur. **3-** Kadı İyaz, bazı tahkiksiz ve bilgisiz kişilerin dehr kelimesini Allah'ın isimlerinden biri zannettiklerini belirtir ve "Bu yanlıştır, dehr dünya zamanının müddetidir" der.

4- Kurtubî, "Allah'ı üzme" tabirini, insanlardan hiçbir eziyetin Allah'a ulaşmayacağı gerçeğinden hareketle şöyle açıklar: "Bunun manası şudur: "İnsanlar bazan bana, üzülen kimseleri üzen tâbirlerle hitap eder. Halbuki Allah, kendisine eziyet ulaşmasından münezzehtir. Bundan murat, kimden böyle bir ifade sadır olmuş ise kendini Allah'ın gadabına maruz kılar demektir."

5- "Ben dehrim" sözünü Hattâbî şöyle anlar: "Dehrin sahibi benim. Dehre nisbet edilen işleri çeviren de benim. Öyleyse kim hoşlanmadığı işlerin fâili bilerek dehre söverse, bu sövme, o işlerin gerçek faili olan Rabbine döner. Dehr ise, vukûa gelen işlerin zarfıdır."262

ة َروُمأَم اَهنإف اَهْنَعْلَت َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف اَهَنَعلَف ُهَءا َد ِر ُحي ِهرلا□
ُهْتَع َزاَن ٍّج َر َّنأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِضَر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2522□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيَلَع ُةَنْعَّللا ِتَعَج َر ٍلْهأِب ُهَل َسْيَل ًائْيَش َنَعل ْنَم .
ٌةَرَّخَسُم ُّنإو

8.(5351)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Bir kişinin ridasını rüzgâr savurmuştu, tutup rüzgâra lanet etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdahele buyurdu: "Sakın rüzgâra lanette bulunmayın. O memurdur, (Allah'ın emriyle) iş görmektedir. Şunu bilin ki, kim bir şeye haksızlıkla lanet ederse, lanet kendisine döner." [Ebu Dâvud, Edeb 53, (4908); Tirmizî, Birr 48, (1979).] 263

ِبتأت َو ِةَمْح َّرلاِب ِبتأَت ،ِ هاللّ ِح ْو َر ْنِم َحي ِهرلا ِهِذه َّنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □ 2525□

دواد وبأ هجرخأ .[اَه ِهرَش ْنِم ِ هللاِب اوُذيِعَتْساو ،اَه َرْيَخ َ هاللّ اوُلأْسا َو .
.اَهوُّبُس َت َـَف اَهوُمُتْيأ َر اَذإف ! ِباَذَعْلاِب

9. (5352)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu rüzgâr, Allah'ın rahmetindendir. Rahmeti de, azabı da getirir. Onu görünce, sakın ona sövmeyin. Allah'tan rüzgârın hayr (getirmes)ini dileyin, şer (getirmes)inden Allah'a sığının." [Ebu Dâvud, Edeb 113, (5097).] 264

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde her gün esip duran rüzgâra dikkatlerimizi çekmekte, onların rastgele, tesadüfen esmeyip, Allah'ın irade ve emriyle, çok ciddî gayeler için estirildiğini belirtmektedir. Bazan rahmet için eser, bazan azab için eser. Kirlenen havayı temizlemesi, baharda bitki telkihini yapması, rahmet dolu bulutları sürüklemesi, herkesin idrak ettiği rahmetlerdendir. Ne var ki, onun esişi bazan da azab getirir: Çatıları uçurur, ekinlere, ağaçlara hasar verir. Bu da tesadüf değil, İlahî bir tecellidir. Kur'ân-ı Kerim, bir kısım azgın milletlerin rüzgârla helak edildiğini haber verir. 265

هجرخأ .[اوُمهدَق اَم ىلا ا ْوَضْفأ ْدَق ْمُهَّنإف َتا َوْم ُا اوُّبُست َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر
□2525□ 25ـ نعو ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهْنَع :تلاق َ[لاَق

يئاسنلاو دواد وبأو يراخبلا .

10. (5353)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölülere sövmeyin. Çünkü onlar (sağken hayırdan ve şerden) gönderdiklerine kavuştular." [Buharî, Cenâiz 97, Rikâk 42; Ebu Dâvud, Edeb 50, (4899); Nesâî, Cenâiz 51, 52, (4, 52, 53).] 266

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis kâfir, fâsık, mü'min ayrım yapmaksızın, mutlak bir şekilde ölülere sövmeyi yasaklamaktadır. Âlimler, hadisi başka rivayetler muvâcehesinde de değerlendirince, fâsık ve kâfirlerin ölülerine, sağların ibret alması melhuz ise sebbetmenin câiz olacağını söylemişlerdir.

2- Burada sebbetme'yi kötü yönleriyle anma olarak anlamak daha uygundur. Gerçi sebbetmek, sövmek, hakâret etmek şeklinde anlamaya da muvafıktır.

3- Kâfir ve fâsık ölüler hakkındaki sebbetme ruhsatını âlimler, Ashâbın, geçen bir cenaze hakkında menfi konuşması üzerine Resûlullah'ın: "(Sizin şehadetiniz sebebiyle ona cehennem vacib olmuştur.) Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz" manasındaki açıklamalarından çıkarmışlardır. Çünkü Resûlullah, o hadiste, ölü hakkındaki menfi konuşmalarına rağmen Ashab'a itabda bulunmamıştır. **4-** Alimler, kâfir ve fâsık ölüye yapılacak sebb hayatta olan Müslümanı üzecekse, buna da cevaz vermezler. İbnu Battâl, ölüye sebbetmenin gıybet gibi olduğunu, gıybetin câiz olmadığı hallerde ölü hakkında sebbetmenin câiz olmayacağını söyler: "Kişinin ahvali çoğunluğuyla hayır üzere olduğu halde, bazı bozuk davranışları varsa gıybet câiz değildir. Eğer fıskını ilân eden bir fâsıksa o da gıybet edilmez; ölü de böyle.." İbnu Hacer'e göre, hadiste gelen nehyin, definden sonrası için umumî olma ihtimali de var. Kişide mevcut kusurların söylenmesinin mübahlığı definden öncedir, bu da, sağlar arasındaki fâsıkların ibret alıp kendilerine gelmeleri içindir. Kabre kondu mu, gönderdiklerine kavuşmuş olması sebebiyle artık hakkında menfi konuşmaktan vazgeçilir. Rivayete göre Hz. Aişe radıyallahu anhâ, nazarında gıybeti câiz olan bir kimseyi (Yezid İbnu Kays el-Ercî) hayatı boyu lanet etmiş, öldüğünü işitince bundan vazgeçmiştir. Sebebi sorulunca, Resûlullah'ın yasakladığını hatırlatmıştır. 267

يذمرتلا هجرخأ .[َءاَيْح'ا اوُذ ْؤُتَف َتا َوْم'ا اوُّبُسَت َ :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق] : لاق
هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ةبعُش ُنْب ُة َريِغُمْلا ِنعو ـ22 􀀀2525􀀀

.

11. (5354)- Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölüler hakkında kötü konuşmayın, sonra dirileri üzersiniz." [Tirmizî, Birr 51, (1983).) 268

AÇIKLAMA:

Bu mevzuda gerekli açıklamayı önceki hadiste yaptık. Burada ölüler kelimesinin başındaki eliflâm üzerinde duran bazı şarihlerimizin görüşünü kaydedeceğiz: "Bu, ahd içindir (yani bütün ölüleri değil, birkısmını kasdetmektedir.). Onlar da Müslümanların ölüleridir. Bu manayı Tirmizî'de gelen "Ölülerinizin hayırlarını yâdedin, kusurlarını zikretmeyin" hadisi de te'yid eder. Öyleyse kâfirlerin kötülüklerini zikretmede mahzur yoktur. Üstelik, onların şayet varsa, ölülerinin dürüstlük, köle azadı, yemek yedirmeleri nev'inden hayırlarını zikretmek de emredilmemiştir. Ancak bununla, onun zürriyetinden gelen bir Müslüman üzülecekse, bu takdirde onun kötülüklerini söylemekten de içtinab edilir." Bu hususta kaydedilen bir örnek Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî'de gelen bir rivayettir. Buna göre: "Ensardan bir zat Hz. Abbâs'ın cahiliyedeki kusuru sebebiyle babasına hakâret eder. Abbâs radıyallahu anh da ona bir tokat akşeder. Adamın kavmi silahlarını kuşanıp gelirler ve Abbâs'a tokat vurmak isterler. Durum Hz. Peygamber'e ulaşınca minbere çıkar ve: "Ey insanlar, yeryüzü ahalisinden kim Allah'a en yakındır?" der. "Sen!" derler. "Öyleyse bilin buyurur Aleyhissalâtu vesselâm, Abbas bendendir, ben de ondan. Sakın ölülerimize kötü söylemeyin, dirilerimizi üzersiniz!" Halk gelip Aleyhissalâtu vesselâm'dan özür dilerler." Bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm'ın Bedir'de öldürülen müşriklere kötü söylemeyi yasakladığını görüyoruz. Sebebini şöyle açıklar: "Onlara sebbetmeyin, çünkü söylediklerinizden hiçbir şey onlara ulaşmaz, üstelik hayatta olanları üzersiniz."

Şu halde, kâfir ölüsü bile olsa, dile dolamazdan önce, bir maslahat olacak mı diye değerlendirmek gereklidir. Fayda değil, mahzur melhûz ise kötü söz sarfetmemek evladır. 269

هجرخأ .[ْمِهيِوَاسَم ْنَع اوُّفُك َو ، ْمُكاَت ْوَم َنِساَحم ا ُورُكْذا :# هالّل ُلوُس َر
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هالّل َي ِض َر رمع نبا نعو ـ25 □2522□

. يذمرتلاو دواد وبأ

12.(5355)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölülerinizin iyiliklerini zikredin, kötülüklerini zikretmeyin." [Ebu Dâvud, Edeb 50, (4900); Tirmizî, Cenâiz 34, (1019).]270

ىلَع ِراَصْن'ا َن ِم ٌةأ َرْما َو ِه ِراَفْسأ ِضْعَب يف # ِ هالّل ُلوُس َر اَمَنْيَب] :لاق امهْنَع
ُ هالّل َي ِض َر نيصح نب نارمع نعو ـ25 □2525□

اَهَّنإف اَهوُعَد َو اَهْيَل َع اَم اوُذُخ :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَقف ،اَهْتَنَعَلَف ْت َر
ِجَضَف ،اَهَل ٍةَقاَن

. دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ٌدَحأ اَهَل ُض ِرْعَي اَم ، ِساهنلا يف يِشْمَت اَها َرأ
يِهناَأَكَف :هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ُنا َرْمِع َلاَق . ٌةَنوُعْلَم

13. (5356)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferdeydi. Ensardan bir kadın devesinin üzerinde giderken yüksek sesle devesine lanet okudu. Bunu işiten Aleyhissalâtu vesselâm: "Devenin üzerindeki eşyaları alın ve deveyi salıverin, zira artık o lanetlenmiştir" buyurdular."

İmran (radıyallahu anh) der ki: "Sanki ben deveyi insanlar arasında yürürken görür gibiyim, kimse ona dokunmuyordu." [Müslim, Birr 80, (2595); Ebu Davud, Cihad 55, (2561).] 271

AÇIKLAMA:

Alimler, kadının lanet okuduğu devenin salıverilmesi hususundaki Nebevî emri iki şekilde yorumlamıştır: * Bir kısmına göre, kadının laneti indallah hemen kabul görmüştür. Nitekim deve için mel'une (lanetlenmiştir) tabiri hadiste mevcuttur.

* Birkısmı da, "kadın (ve diğer Müslümanlar) bir daha hayvanlarını tel'in etmesin diye, kadına ceza olarak hayvanı salıvermesi emredilmiştir" der.

Bazı yorumcular, hadisin yine Müslim'de gelen bir başka veçhindeki "Üzerinde Allah'ın laneti bulunan bir deve bizimle beraber olmasın!" ibaresini nazar-ı dikkate alarak, "Bu deveden, Resulullah'ın olmadığı yerde binilmek, kesilmek, başka işlerde çalıştırılmak gibi yollardan biriyle istifade edilebilir" demiştir. 272

دواد وبأ هجرخأ .[ِة َّصلِل ُظِقوُي ُهَّنإف َكيِهدلا اوُّبُسَت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َدِلاَخ ِنْب ِدْي َز نعو ـ25 □2525□

14. (5357)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Horoza sövmeyin! Zira o, namaz için uyandırıyor." [Ebu Davud, Edeb 115, (5101).] 273

AÇIKLAMA:

Horoz, namaz gibi dinen son derece ehemmiyetli ve kıymetli olan bir şeye uyandırdığı için mübarek sayılmıştır. Elbette kötü söze değil övülmeye ve sevilmeye layıktır. Bir başka hadiste (aleyhissalâtu vesselâm): "Horozun öttüğünü işittiğiniz zaman, Allah'tan fazlını talep edin. Zira horoz melaikeyi görmüştür..." buyurur.274

RESULULLAH ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN LANET ETTİKLERİ

هاللّ ُلوُس َر َناَك اَم :َلاَقف .هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍبِلاَط ِبِأ َنْب َّيِلَع ُلُج َر َتأ] □ #
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِلْيَفُّطلا ِبِأ نع ـ2 □2525ـ ْنَم ُ هاللّ َنَعَل :َلاَق ؟ ُّنُه ام :
َلاَق .ٍتاَمِلَك ِعَب ْرَأِب ِنَثَّدَح ُهَّنأ َرْيَغ ؛َساَّنلا ُهُمُتْكَي ًائْيَش َّلاِإ ُّرِسُي َناَك اَم :َلاَق
َو ، َب ِضَغَف ؟ َكْيَلاِإ ُّرِسُي دازو.يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ِض ْر َلا ‘ َراَنَم َرَّيَغ ْنَم ُ
هاللّ َنَعَل .ًاثِد ْحُم ى َوآ ْنَم ُ هاللّ َنَعَل .ِهْيَدِلا َو َنَعَل ْنَم ُ هاللّ َنَعَل ِ، هاللّ ِرْيَغِل
َحَبَذ ِم ْوَق َلَمَع َلِمَع ْنَم ٌنوُعْلَم ٍةَميِهَب ىلَع َعَق َو ْنَم ٌنوُعْلَم .ٍقي ِرَط ْنَع َىَمْعأ َّدَص
ْنَم ٌنوُعْلَم] :ساهبع نبا نع نيزر « ِضر‘ا ُرانم»و.هيمحيل هيلا همضو ،هنم عنمو
هرصن نم ىنعملاو ،ًاركنم ًارمأ لعف وأ ًابنذ بنذأ دق يذلا «ثدحملا».[ٍطوُل

ىضار‘ا نيب هدحلاو قرطلا ىلع نوكت يتلا ةمعلا .

1. (5358)- Ebu't-Tufeyl (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh)'e bir adam gelerek: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sana tevdi ettiği sır nedir?" diye sormuştu. Hz. Ali buna öfkelendi ve: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), halka gizlediği hiçbir şeyi bana sır olarak vermedi. Şu kadar var ki, bana dört kelime söyledi!" dedi. Adam: "Nedir onlar, söyler misin?" deyince, Hz. Ali:

"Allah'tan başkasının adına kesene Allah lanet etsin. Ebeveynine lanet edene Allah lanet etsin. Bid'atçıyı himaye edene Allah lanet etsin. Tarlanın sınır taşlarını değiştirene Allah lanet etsin!" [Müslim, Edahi 43, (1978); Nesâî, Dahaya 34, (7, 232).]

Rezin, İbnu Abbas'tan şu ziyadede bulundu: "A'mayı yoldan men eden mel'undur. Bir hayvana temasta bulunan mel'undur. Lut kavminin pis işini yapan mel'undur."275

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye, Resulullah'ın hususi talimde bulunduğu, başkalarından ayrı olarak ona bir kısım şeyler öğrettiği hususunda şüyû bulan dedikodular üzerine, kendisinden bu hususî bilgilerin ne olduğunu soranlar olmuştur. Hz. Ali bu çeşit sorulara daima hususi bir sırra, ayrı bir bilgiye sahip olmadığını belirterek cevap vermiştir. Böyle bir sırrı reddederken, bazı cevaplarda, kılıncında asılı olan tomarı istisna eder, tomarda ne var denilince, bazan bu hadiste geçen dört istisnayı, bazan da fıkha giren bazı meseleleri zikreder. Rafizîler tarafından çıkarılan dedikodular, Hz. Ali'ye Resulullah'ın siyasi vasiyette bulunduğunu, Hz. Ali'nin halife olmasını vasiyet ettiğini propaganda etmekteydi. Ama verilen cevaplarda hiçbir siyasi vasiyetin olmadığı belirtilmiştir.

Hz. Ali'nin kızması, sorulan soruların gerçekle hiçbir alâkasının bulunmayışı sebebiyledir. Böylece Rafızî, İmamiye ve Şiilerin iddiaları suya düşmüştür.

Bu bahis daha önce de geçti.

2- Anne ve babaya lanetle ilgili olarak 5232. hadiste açıklama geçti. **3-** Allah'tan başkasının adına kesmek, İslam'ın yasakladığı bir husustur. Kesilen hayvanın helal olabilmesi için Allah'ın adıyla kesilmsi, İslam'ın bu meselede vazettiği adaba uyulması gerekir. Putlar için kesilen, müşrik kimsenin kestiği, keserken kasten besmelenin terkedildiği hayvanların eti yenmez. Bu husus, ilgili bahislerde açıklandı.276

ةَمِشاَوْلاَو ،ةَقَدَّصلاَ عِنامَ و ،هُبِتاَكَ و هُلِكوُمَ و اَب ِهرلاَ لِكآ # ِ هاللّ ُلوُس رَ□□

نَعَل] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهيلع نعو ـ5 □ 2525□

يئاسنلا هجرخأ .[ُهَل َلَّحُملا َو َلِهلَحُملا َو ِءاَد ْنِم َّإ َةَمِش ْوَتْسُملا َو.

2. (5359)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ribayı yiyeni, yedireni, riba akdini yazanı, sadakaya (zekata) mani olanı, dövme yapanı, dövme yaptıranı -hastalık sebebiyle olan hariç- hulle yapanı, hulle yaptıranı lanetledi." [Nesâî, Zinet 25, (8, 147).] 277

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, mü'minler ve hatta hayvan ve eşya hakkında bile kullanılmasına cevaz vermediği "lanetleme"nin, kimler hakkında kullanılabileceğinin örneğini vermektedir: **1-** Faizle ilgili muamelelere girişenler: Alan, veren, faizin girdiği akidleri yazan, şahidlik yapan vs. Riba veya faiz aynı manaya gelir, lügat olarak artmak, ziyadeleşmek demektir. İslam dini alışverişte faizi şiddetle yasaklamıştır.

Kur'an-ı Kerim birçok ayette faizin haram olduğunu belirtmiş, mü'minlere "faiz yemeyin" uyarısında bulunmuştur (Al-i İmran 130, Nisa 161, Rum 39). Faizle ilgili birkaç ayetlik uzunca bir pasaj aynen şöyle: "Faiz yiyenler, kendilerini şeytan çarpmış (birer mecnun)dan başka bir halde (kabirlerinden) kalkamazlar. Böyle olması da onların: "Alım satım da ancak riba gibidir" demelerindendir. Halbuki Allah, alışverişi helal, ribayı haram kılmıştır. (Bundan böyle) kim Rabbinden kendisine bir öğüt gelip de (faizden) vazgeçerse, geçmişi ona, ve işi (hakkındaki hüküm) de Allah'a aittir. Kim de tekrar faize dönerse onlar o ateşin yaranıdırlar ki, orada onlar bir daha çıkmamak üzere ebedî kalıcıdırlar...

Allah ribanın bereketini tamamen giderir. Sadakası verilen malları ise artırır. Allah haramı helal tanımakta ısrar eden çok kâfir, çok günahkâr hiçbir kimseyi sevmez.

Ey iman edenler! Gerçek mü'minler iseniz Allah'tan korkun, faizden henüz alınmamış olup da kalanı bırakın, almayın. İşte böyle yapmazsanız Allah'a ve peygamberine karşı harbe girmiş olduğunuzu bilin. Eğer (faizciliğe) tevbe ederseniz mallarınızın başları (sermayeleriniz) yine sizindir. Bu suretle ne haksızlık yapmış ne de haksızlığa uğratılmış olursunuz" (Bakara 275-279).

Ribanın ne olduğunu açıklama sadedinde Taberi, cahiliye âdetini anlatır: "Cahiliye devrinde kişi bir malı belirlenen bir vade ile satardı. Vade dolunca, borçlu borcunu ödeyemez ise vade uzatılır, borcu da artırılırdı." İşte bu artma riba idi.

Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu'nda şer'an haram olan riba iki kısımda incelenir: **1) Riba-i fazl:** Mevzunat (tartıya giren) veya mekilat (kile ile ölçülen, hacme giren) kabilinden olan şeyleri kendi cinsleri ile peşin olarak mütefazılan (artırılmış olarak) mübadele etmektir. Ağırlıkları müsavi iki altını iki buçuk altın veya iki altın ile şu kadar kuruşa filhal (aynı anda) satıp tekabuzda bulunmak (alışverişi tamamlamak) gibi.

Kezalik bir kile buğdayı, bir buçuk kile buğday ile peşin satıp kabzetmek gibi. **2) Riba-i nesîe:** Ya bir cinsten iki şeyin birini diğeri mukabilinde veresiye olarak satmaktır veya başka başka cinslerden olup veznî, keylî veya ziraî veya adedî olmak hususunda müttehid bulunan iki şeyden birini diğeri mukabilinde veresiye olarak mübadele etmektir ki, miktarları müsavi olsa da yine caiz olmaz. Mesela on dirhem gümüşü, on dirhem veya on bir dirhem veya dokuz dirhem gümüş mukabilinde veresiye olarak satmak -bir riba-i nesie olacağından- caiz değildir.

Kezalik iki kile buğdayı bir veya iki veya üç kile buğday mukabilinde veresiye olarak satmak caiz olmadığı gibi, iki kile buğdayı bir veya iki veya üç kile arpa mukabilinde veresiye olarak satmak da caiz olmaz. Kezalik bir metre Şam kumaşını, yine aynı cinsten bir veya iki metre Şam kumaşı veya başka cinsten, mesela o kadar Basra kumaşı mukabilinde veresiye olarak satmak da caiz değildir. Kezalik yüz yumurtayı, yüz veya yüz yirmi yumurta mukabilinde veresiye satmak da bu kabildendir." Ribayı fazlın haram oluşundaki illet "cins" ile "miktar"dır. Yani vezniyatta "vezn", keyliyatta "keyl"dir. Ribayı nesienin haram oluşundaki illet ise "yalnız cins" ve "yalnız miktar"dır. Şu halde cinsleri ve miktarları aynı olan şeylerde ribayı fazl cereyan ettiği gibi, yalnız cinsleri veya yalnız veznî, keylî, ziraî ve adedî olmak itibariyle miktarları aynı olan şeylerde de ribayı nesie cereyan eder. **2-** Hadiste lanetlenen ikinci taife, sadakayı men edenlerdir. Sadaka hadiste zekat manasına gelir. Daha umumi bir tabirle, İslam devletine kişinin vermesi gereken her çeşit vergiler. Devlet, kendine düşen birkısım hizmetleri yürütebilmek için vergi almak zorundadır. Şu halde bunu vermeyenler Allah'ın lanetine müstehak olmaktadırlar.

3- Dövme muamelesi yapan ve yaptıranlar. Bu, tedavi gayesiyle olursa caiz kılınmıştır. Ancak süs maksadına yasaklar. Başka hadislerde dişlerin törpülenerek inceltilmesi, takma saç (peruk) takılması da zikredilir. Buna zamanımızda gündeme gelen yaşlanmadan mütevellit yüz kırışıklıklarını gidermek üzere yapılan ameliyatlar da ilave edilebilir. Keza, yanık gibi arazlarla hasıl olan çirkinliklere yapılacak cerrahi müdahaleler, bu söylenenden hariç tutulmalıdır. Zira bu ikincisi tedaviye girer.

4- Muhallil = boşanmış kadını, eski kocasına helal kılmak niyetiyle nikah yapan, Muhallel leh hulle yoluyla eski karısıyla yeniden nikahlanan. Dinimiz, boşanmış kadının eski kocasına dönmesini, bir başka erkekle evlenip boşanmış olma şartına bağlamıştır. Bu şart yerine geldikçe boşananların tekrar evlenmeleri haramdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu müessesenin suistimal edilmemesi için boşanmış kadının eski kocasına dönmesini sağlamak için bir kaç gün sonra hemen boşamak düşüncesiyle evlenen erkeği ve bu suretle evlenmişboşanmış eski karısıyla hemen nikah yapan eski kocayı da lanetlemiştir.

Dinimiz nikahın müebbet olmasını emreder. Muvakkat nikah kesinlikle haramdır. Muvakkat nikaha mut'a nikahı denmektedir. Cahiliye devrinde cari olan bu nikahı Resulullah bidayette yasaklamamış, hatta talep üzerine ruhsat da beyan etmiştir. Ancak Mekke Fethi sırasında kesinlikle yasaklamıştır. Bu yasağı işitmeyen bazı sahabilerin Resulullah'ın vefatından sonra da buna yer verdikleri görülmüş ise de, Hz. Ömer bunu işitince Nebevî yasağı hatırlatarak İslam'ın kesin hükmünü her tarafa ta'mim etmiştir. Hz. Ömer'in bu yasaklamasına hiçbir sahabi çıkıp da "Resulullah zamanında bu serbestti, senin böyle bir yasak koymaya hakkın yok" diye itiraz etmemiş ve dolayısıyle mut'a nikahının haram olması icma ile kesinlik kazanmıştır. Sünni mezhepler arasında bazı meselelerde ihtilaf var ise de mut'anın haram oluşunda hiçbir ihtilaf yoktur. Sadece Rafizîlerden bir kısmı, eski İran İbahîliğinin bir devamı olarak -nesihten önceki Nebevî ruhsatı delil yaparak- mut'a nikahının helal olduğunu iddia etmektedirler.

Hülasa, muhallil ve muhallel leh'in lisan-ı nübüvvetle tel'ini de mut'a nikahının haram olmasının bir delilidir. Hüllecilik, dinin en ziyade hassasiyet gösterdiği nikah müessesesi ile oynama, bir başka hadisin ifadesiyle dinle temerrüs (dinle kaşınma)dır. Allah'ın, peygamberlerin, meleklerin lanetine müstehak olmadır[278] [279] .

شاَّبَن بِنْعَي ،ةَيِفَتْخُمْلا َو َيِفَتْخُمْلا َنَعَل # َّبِهنلا َّنأ] :نمح هرلادبع ِتْنِب ةرمع□
هِهمأ نع نمح هرلادبع نب محمد نعو ـ5 □ 2555□

كلام هجرخأ .[ِروُبُقْلا .

3. (5360)- Muhammed İbnu Abdirrahman, annesi Amra Bintu Abdirrahman'dan naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nebbaş (mezar soyan) erkek ve kadınlara lanet etti." [Muvatta, Cenaiz 44, (1, 238).] 280

AÇIKLAMA:

Hadiste lanetlenen muhtefiden muradın nebbaş, yani mezarları açıp kefenlerini soyan kimseler olduğu hususu İmam Malik'e has bir tefsirdir. Ancak bu tefsire hiçbir alim itiraz etmemiştir. Hadiste nebbaşlık tel'in edildiğine göre, bu fiil, diğer tel'in edilen ameller gibi (riba, içki, dövme, zekatın verilmemesi, hüllecilik) haram ameller arasına dahil edilmiş bulunmaktadır. Alimler, nebbaşa hırsız muamelesi yapılıp yapılmayacağı hususunda ihtilaf etmiştir. 281

رَشَب اَنأ امَّنإف ،هِينَفِلْخُت ْنَل ًادْهَع َكَدْنِع ُذ ِخَّتأ ى ِهنإ َّمُهَّللَا :# ِ هاللّ ُلوُس□ □ □
َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2552□

ناخيشلا هجرخأ .[ِةَمايِقْلا َم ْوَي َكْيَلإِ اَه ِب ُهُب ِهرَقُت ًةَب ْرُق َو ًةاَك َز َو .
ًةَص ُهَل اَهْلَعْجاَف ،ُهُتْدَلَج ،ُهُتْنَعَل ،ُهُتْمَتَش ،ُهُتْيَذآ َنيِنِمْؤُمْلا ُّيأف

4. (5361)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulllah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahım, ben senden hulf etmeyeceğin bir ahd talep ediyorum. (Biliyorsun) ben bir beşerim. Hangi mü'mine (hataen) eziyet verir, kırıcı söz sarfeder, lanette bulunur, değnek vurup (canını yakar)sam bu haksızlığı onun hakkında, kıyamet günü bir rahmet, (sevabında) bir artış, sana bir yaklaşma vesilesi kıl." [Buhârî, Da'avat 34; Müslim, Birr 90, (2601).] 282

هاَبَضْغأف ،َوُه اَم ي ِرْدأ َ ٍءْىَشِب ُهاَمَّلَكَف ِن ُج َر # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلع َلَخَد]□□
:تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ2 □ 2555ـ اَم ُهَتْبَبَس : ُتْلُق ؟ِكاذ اَم َو :
َلاَق .ِناَذه ُهَباَصأ اَم ًائْيَش ِرْيَخْلا َنِم َباَصأ ْنَمِل ِ هاللّ َلوُس َر اَي ِ هاللّو : ُتْلُق اَج
َرَخ اًَّمَلَف .اَمُهَنَعَل َو اَمُهَّبَسَف اَهْلَعْجاَف ُهُتْنَعَل ْوأ ُهُتْبَبَس َنيِنِم ْؤُمْلا ُّيأف ٌرَشَب
اَنأ اَمَّنإ َّمُهَّللا : ُتْلُق : َلاَق ؛ : ُتْلُق ؟يِهب َر ِهْيَلَع ُتْط َراَش اَم ِتْمِلَع اَم َو : َلاَق
اَمُهَتْنَعَل َو.

لَهُ زَكَاةً وَأَجْرًا]. أخرجه مسلم .

5. (5362)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına iki kişi girdi. Resulullah'a bir şeyler söylediler. Fakat ne söylediklerini bilmiyorum. Söyledikleriyle Aleyhissalâtu vesselâm'ı kızdırmışlardı. Onlara lanet etti, sebbetti (kırıcı konuştu). Adamlar çıkınca: "Vallahi Ey Allah'ın Resulü! Bunların kazandığı hayrı kim kazanabilir?" dedim. "Bu da ne?" buyurdular.

"Onlara lanet ettin, sebbettin" dedim.

"Benim Rabbime ne şart koştuğumu bilmiyor musun? Dedim ki: "Allahım, ben bir beşerim. [Beşerin razı olduğu gibi razı olur, beşerin kızdığı gibi kızarım.] Öyleyse mü'minlerden hangisine [hak etmediği halde] lanet edersem, sebbedersem bunu onun hakkında [tahur (günahlarından temizlik vesilesi)], (sevabında) bir artış ve ücret kıl" buyurdular." [Müslim, Birr 88, (2600).][283]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, Resulullah'ın ümmetine karşı şefkatini ne kadar ileri götürdüğünü göstermektedir. Zira herhangi birini yanlışlıkla üzme ihtimaline karşı, bunun o kimse hakkında bir rahmet olması için Rabbinden ahidde bulunmuştur. Hadis, bu muhtevasıyla ilk nazarda bazı suallere sebep olabilmekte, peygamber yanlışlıkla da olsa haksız fiil ve sözde bulunur mu? sorusunu akla getirmektedir. Bu meseleye açıklık getirenler olmuştur. Mesela Şarih Mazirî der ki: "Eğer "hak etmeyene Resulullah nasıl bedduada bulunur?" denilirse şöyle cevap verilir: "Hak etmeyene □لَيْسَ لَهَا بِأَهْلٍ tabiri "senin indinde hak etmeyen" demektir. "Benim beddua ettiğim sırada zahirde hak etmeyen, bize intikal eden haline ve cinayetine uymayan" demek değildir. Sanki Aleyhissalâtu vesselâm şöyle demek istemiştir: "Yaptığı işin iç yüzü senin indinde kendisinden razı olduğun şekilde olan kimse hakkında, bana akseden dış görünüşüne uygun olarak yaptığım bedduayı, onun hakkında günahlarından bir temizleme, sevabında bir artış vesilesi kıl." Mazirî devamla der ki: "Bu mana sahihtir, muhal olan hiçbir yönü yoktur. Çünkü, Aleyhissalâtu vesselâm zahire göre hareket ederdi. İnsanların iç hesabını Allah'a havale ederdi." İbnu Hacer der ki: "Bu söz, Resulullah, hükümlerinde zahirî delillere dayanarak hareket ederdi" diyenlerin sözüne mebnidir. Ama, "O hep vahye müstenid konuşurdu" diyenlere göre, bu cevap tatminkâr olmaz." Mazirî devamla der ki: "Eğer "Ben de beşer gibi öfkelenirim" sözünün manası nedir?" denilirse -ki bu söz, bedduanın öfke sebebiyle vaki olduğunu, şeriatın muktezasıyla vaki olmadığını gösterir- bundan da yeni sorular çıkar.

Buna cevabımız şudur: Muhtemeldir ki, Aleyhissalâtu vesselâm kişi hakkındaki sebbi, laneti ve dövmesi ile suçluya ceza olarak tatbikte veya bu cezaları terkederek bunlar dışında bir vasıta ile zecretmede muhayyer bırakıldığı sebb, lanet ve döğmeleri kasdetmiştir. Bu durumda, onun öfkesi, kendisini lanet etme veya dövme ruhsatıyla göndermiş olan Allah için olmuş olur, bu da şeriatten hariç bir davranış değildir." Mazirî devamla der ki: "Bu halin, bir şefkat ve ümmete Allah'ın hududunu aşmaya karşı korkmayı öğretmek maksadıyla varid olması da muhtemeldir. Sanki Aleyhissalâtu vesselâm, öfkenin, caniyi cezalandırmada -öfkenin yokluğu durumunda meydana gelmeyecek- ziyade bir ceza vermeye kendini sevketmesinden duyduğu korkuyu izhar etmektedir. Yahut, caniyi cezalandırmada -öfkelenmeseydi meydana gelmeyecek olan azıcık bir ceza artmasından korkusunu izhar etmiş olmaktadır. Böylece bu, peygamber hakkında caiz görenlerin kavlince- küçük günahlardan sayılır yahut da küçük günah olmaksızın hasıl olan zecr olmuş olur. Lanet ve sebbin Aleyhissalâtu vesselâm'dan kasıdsız olarak vukuu da muhtemeldir. Bu durumdaki lanet ve sebbin hükmü Allah rızası için ve kabul edilmesi arzusuyla yapılan lanet gibi olmaz." Kadı İyaz bu son ihtimali tercih etmiştir. Bu maksadla der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm'ın zikrettiği sebb ve bedduanın, bizzat kastedilmeyen, niyet de edilmeyen, Arap âdetince sözlerinin gelişi icabı, münasebetsiz haller karşısında itabı te'kiden kendiliğinden dile geliveren, vukua gelmesi hiç niyet edilmeyen ifadelerden olması muhtemeldir." Sonra Hattabî "Sağ elin toprağa bulansın" tabirini misal verir. -Nitekim bizde de anneler çocukları için "Allah canını alsın" diye sıkça kullanırlar, ama gerçekten canını almasını kasdetmezler. Hatta dikkatli anneler: "Allah canını almasın..." demeyi tercih eder.- Hattâbî devamla der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, herşeye rağmen bu kasıtsız bedduasının, duaların kabul gördüğü saat-i icabeye rastlamasından korkarak bu nahoş sözün, söylediği mü'min hakkında rahmet ve yakınlık vesilesi olmasını Rabbinden ahdetmiştir." Kadı İyaz mesele üzerine son bir yorum daha ilave ederek der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), öfkeli halde iken de ancak hakkı söyler, hak olanı yapardı. Fakat Allah adına olan öfkesi, ona, muhalifinin cezalandırılmasında sabır ve teenniyi terkettirir ve ta'cile sevkederdi. Bu hususu Hz. Aişe'nin şu sözü te'yid eder: "Aleyhissalâtu vesselâm hiçbir vakit nefsi için intikam peşinde koşmadı. Onun tecyizesi, Allah'ın haramlarının ihlaline karşı idi."

Esasen, Resulullah pek nadir durumlarda öfkelenmiş, kırıcı sözler sarfedip ceza verme cihetine gitmiştir. Yukarıdaki bütün yorumlar pek nadir olan vakalarla ilgilidir. Bu da şahsıyla ilgili değil, Allah rızası, dinin Bize her hususta en güzel örnek veren Resulümüze sünnetleri, kelamları adedince salat ve selam olsun! 284

MEV'İZELER BÖLÜMÜ

هَّناأ َّلَج َو َّزَع ِهِهبر ْنَع ِبو ْرَي اَميِف # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض□
َر ٍهرَذ يبأ ْنَع ِين ِّ ْوَخْلا ِسرْدإ يبأ نعو ـ2 □2555ـ ُهُتْيَدَه ْنَم َّإ ٌّلاَض ْمُكُّلُك ِيداَبِع
اَي .اوُمَلاَظَت َ َف ،ًام َّرَحُم ْمُكَنْيَب ُهُتْلعَج َو ،يِسْفَن ىلَع َمْلُّظلا ُتْم َّرَح يِهنإ يِداَبِع
اَي :َلاَق يِنوُسْكَتْساَف ،ُهُت ْوَسَك ْنَم َّإ ٍراَع ْمُكُّلُك يِداَبِع اَي . ْمُكِمْعطأ
يِنوُمِعْطَتْساَف ،ُهُتْمَعْطأ ْنَم َّ اَه ٌعِئاَج ْمُكُّلُك يِداَبِع اَي . ْمُكِدْهأ يِنوُدْهَتْساَف اوُغُلْبَت
ْنَل ْمُكَّنإ ،يِداَبِع اَي . ْمُكَل ْرِفْغأ يِنو ُرِفْغَتْساَف ًاعيِمَج َبوُنُّذلا ُرِفْغأ اَنأ َو ،ِراَهَّنلا َو
ِلْيَّللاِب َنوُئِطْخُت ْمُكَّنإ يِداَبِع اَي . ْمُكِسَكأ ٍلُج َر ِبْلَق ىَقْتأ ىلَع اوُناَك ْمُكَّن ِج َو ْمُكَسْنإ
َو ْمُك َر ِخآ َو ْمُكَل َّوأ َّنأ ْوَل ،يِداَبِع اَي .يِنوُعَفْنَتَف يِعْفَن اوُغُلْبَت ْنَل َو .يِنو
ٌّرُضَتَف ي ِهرُض

اَم ْمُكْنِم ٍد ِحا َو ٍلُج َر ِبْلَق ِرَجْفأ ىلَع اوُناَك ْمُكَّن ِجو ْمُكَسْنإ َو ْمُك َر ِخآ َو ْمُكَل
َّوأ َّنأ ْوَل يِداَبِع اَي .ًائْيَش يِكْلُم يف َكِلذ َدا َزاَم ْمُكْنِم ٍد ِحا َو َّل ُك ُتْيَطْعأَف
،يِنوُلأَس َو ٍد ِحا َو ٍديِعَص يف اوُماَق ْمُكَّن ِج َو ْمُكَسْنإو ْمُك َر ِخآ َو ْمُكَل َّوأ َّنأ
ْوَل ،يِداَبِع اَي .ًائْيَش يِكْلُم ْن ِم َكِلذ َصَقن

مُث ،ْمُكَل اَهي ِصْحُأ ْمُكُلاَمْعأ َيِه اَمَّنإ ،يِداَبِع اَي .ِرْحَبلا يِف َل ِخ ْدُأ اَذإ□□
ُطَيْخِمْلا ُصُقْنَي اَمَك َّإ يِدْنِع اَّمِم َكِلذ َصَقن اَم ،ُهَتَلأْسَم ٍناَسْنإ

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ُهَسفَن َّإ َّنَموُلَي َ َف َكِلذ َرْيَغ َدَج َو ْنَم َو َ هاللّ .
َدَمْحَيْلَف ًارْيَخ َدَج َو ْنَمَف .اَهاَّيإ ْمُكيِهف َوُأ . ةرب“ا ميملا رسكب «
«ُطيخلا»و.هدحو بارتلا ليقو ،ضر‘ا هجو « ُديعَّصلا

1. (5363)- Ebu İdris el-Havlânî, Ebu Zerr (radıyallahu anh)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), aziz ve celil olan Rabbinden naklen anlattığına göre, Rabb Teala şöyle buyurmuştur: "Ey kullarım! Ben nefsime zulmü haram ettim, onu sizin aranızda da haram kıldım. Öyleyse birbirinize zulmetmeyin.

Ey kullarım! Hidayet verdiklerim dışında hepiniz dall (doğru yoldan sapmışlar)sınız. Öyleyse benden hidayet isteyin de sizi hidayet edeyim!

Ey kullarım! Benim yedirdiklerim hariç, hepiniz açlarsınız. Öyleyse benden yiyecek isteyin de size yiyecek vereyim!

Ey kullarım! Benim giydirdiklerim hariç hepiniz çıplaklarsınız! Öyleyse benden giyinme talep edin de sizleri giydireyim!

Ey kullarım! Sizler gece ve gündüz hata işliyorsunuz. Ben ise bütün günahları affederim. Öyleyse benden mağfiret talep edin de sizleri bağışlayayım.

Ey kullarım! Bana zarar verme mevkiine ulaşamazsınız ki bana zarar veresiniz! Bana fayda sağlama mertebesine de ulaşamazsınız ki bana menfaat sağlayasınız.

Ey kullarım! Şayet sizlerin öncekileri, sonrakileri; insî olanları, cinnî olanları hepsi de sizden en muttaki bir insanın kalbi üzere olsaydınız, bu benim mülkümde hiç bir şeyi zerre miktar artırmazdı. Ey kullarım! Eğer sizin öncekileriniz ve sonrakileriniz, insî olanlarınız, cinnî olanlarınız sizden en facir bir kimsenin kalbi üzere olsaydınız, bu benim mülkümden zerre kadar bir eksiklik hasıl etmezdi. Ey kullarım! Eğer sizlerin öncekileri ve sonrakileri insî olanları, cinnî olanları bir düzlükte toplanıp bana talepte bulunsaydınız, ben de her insana istediğini verseydim, bu, benim nezdimde olandan, iğnenin denize batırıldığı zaman hasıl ettiği eksilme kadar bir noksanlık ancak meydana getirirdi. Ey kullarım! Bunlar sizin amelleriniz, onları sizin için sayıyorum. Sonra bunların karşılığını size ödeyeceğim. Öyleyse sizden kim bir hayırla karşılaşırsa Allah'a hamd etsin. Kim de hayır değil de başka bir şey bulursa, kendinden başka bir şeyi levmetmesin (kınamasın, başına geleni kendinden bilsin)." [Müslim, Birr 55, (2577); Tirmizî, Kıyamet 49, (2497).][285]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde Rab Teala'dan naklen bazı İslamî hakikatları beyan etmektedir. Bu çeşit, manası Cenab-ı Hak'tan elfazı Aleyhissalâtu vesselâm'dan olan hadislere hadis-i kudsî denmiştir. Sıhhat yönünden bu hadisin diğerlerinden bir farkı yoktur. Bunlar da senedlerine göre değerlendirilir. Sahih, hasen, zayıf ve hatta mevzu olabilir. Hüküm yönüyle de diğer hadislerden farklı bir imtiyaz taşımazlar. Zira, diğer hadislerin de Resulullah'a vahyi, gayr-ı, metluv olarak geldiği alimlerin müşterek görüşüdür. Hadis-i kudsilerde "Rabbim buyuruyor" üslubuyla medar-ı bahs edilen meselelerin diğer hadislerle de ifade edildiği gözönüne alınırsa iki hadis çeşidi arasında temelde bir üslub farklılığından başka bir şeyin olmadığı anlaşılır: Kudsî hadis daha çarpıcı, daha dikkat çekici bir beyan üslubuna sahiptir. **2-** Bu hadis, mühim esaslara şamil olduğu için usul-i İslam'dan mühim bir asıl kabul edilmiştir. İslam'ı öz olarak ifade eden mühim rivayetlerden biridir. Bunun üzerine müstakil şerh te'lif edenler olmuştur. Ebu İdris el-Havlânî'nin bunu rivayet ederken, hürmeten, ta'zimen diz çöktüğü, Ahmed İbnu Hanbel merhumun "Şam ehlinin **3-** Hadiste, Cenab-ı Hakk'ın zulmü kendisine haram kıldığı belirtilmektedir. Alimler, Allah'ın zulme yer vermesini akıl dışı kabul ederler, "müstahildir" derler. Nasıl müstahil olmasın ki, bütün kâinatın mülkü Allah'a aittir. Kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Allah Teala hazretlerinin bir eksiği, bir ortağı yok ki, onu, ortağının mülkünden alarak, zulmederek tamamlasın.

Allah kendisi zulmetmediği gibi, insanların da zulümden kaçınmalarını emretmektedir. Allah'ın en ziyade sevmediği şeylerden biri zulümdür. Öyle ki, bu, bazı hadislerde cezası derhal verilecek amel olarak ifade edilmiştir. Allah'ın hoşlanmadığı zulüm mutlaktır. Mü'mine karşı işlenmiş, kâfir veya fasığa karşı işlenmiş farketmez, hepsi haramdır.

4- Hadiste geçen "Hepiniz dalalettesiniz" tabiri "Her çocuk fıtrat üzere doğar" hadisine muhalif görünüyor ise de, bu hadiste peygamber gelmezden önceki durumun kastedilmiş olabileceği veya "insanlar tabiatlarındaki şehvet, rahat düşkünlüğü gibi zaafları ve adem-i tefekkür halleri üzerine bırakılsalar dalalete düşerlerdi" manası kastedilmiş olabileceği belirtilerek arada bir tezadın olmayacağı gösterilmiştir. **5-** Denize batırılan iğneye bulaşacak suyun denizde meydana getireceği azalma, Cenab-ı Hakk'ın zenginliğini ifadede bir temsildir. İdraki zor hakikatlerin bu tarz temsillerle ifadesi, ayet ve hadiste sıkça yer verilen bir üsluptur. Deniz, bilinen şeylerin en büyüğü, iğne ise en küçüğüdür. Aslında iğne batırmakla denizde hiçbir eksilme hasıl olmaz. Bu örfî teşbih Cenab-ı Hak'ın zenginliğinin sonsuzluğnu ifadede gayet muvafıktır. **6-** Hadisin son kısmı, fevkalâde ehemmiyet taşıyan bir İslam telakkisi veriyor: Mazhar olunan her hayrı Allah'tan bilip hamdetmek, maruz kalınan bütün şer ve kötülükleri kendinden bilip tevbe etmek. Bu ölçüyü hakkıyla anlayıp, istenen seviyede hayatına tatbik edemeyen kimseler dinimizce ciddiyeti belirtilen bir kısım vartalara düşebilirler: Hayrı kendinden bilen ucba ve fahra düşer; şerri kendinden bilmeyen, kendini düzeltme istikametinde bir aksiyona geçme yerine, kaderi tenkid, içtimâî, fizikî şartları itham gibi ataletlere düşer, başını kayalara vurur. Her iki halden de Allah'a sığınırız. 286

هالّ او ُرُكْذا ُساهنلا اَهُّيأ اَي :َلاَقَف َماَق ِلْيهللا اَثُلُث َبَهَذ اَذإ # ِ هالّ ُلوُس □□

َر َناَك] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبعك نب ِهَبُأ نعو ـ5 2555ـ ْمَكَف ، َك ْيَلَع َة ً
ّ َصلا ُرِثْكُأ ِيهنِإ ، هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق :ُّبُأ َلاَق .ِهيف اَمِب ُت ْوَملا َءاَج .ُةَفِدا َّرلا
اَهُعَبْتَت ُةَف ِجا َّرلا ِتَءاَج .َهاللّ اوُرُكْذا ْنإ َو ، َتْئِش اَم َلاَق ؟ َفْصِهنلا :ُتْلُق ؛َكَل
ٌرْيَخ َوُهَف َتْد ِز ْنإو ، َتْئِش اَم :َلاَق ؟َعُب ُّرلا ُتْلُق ؛َتْئِش اَم :َلاَق ؟يت َّ َص ْنِم
َكَل ُلَعْجأ َكُّمَه بهفَكُت ًاذإ :َلاَق ؟اَهَّلُك يِتَص َكَل ُلَعْجأ :ُتْلُق ؛َكَل ٌري َخ َوُهَف َتْد ِز
ْنإ َو ، َتْئِشاَم :َلاَق ؟ ِنْيَثُلُّثلا :ُتْلُق ؛َكَل ٌرْيَخ َوُهَف َتْد ِز موي اهب نويحي يتلا
ةيناثلا ةخفنلا « ُةَفِدا َّرلا»و.قئخلا اهب تومي يتلا بلوٌا ةخفنلا « ُةَف ِجا
َّرلا».يذمرتلا هجرخأ .] َكُبْنَذ َرَفْغُي َو

ةمايقلا .

2. (5364)- Ubey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gecenin üçte ikisi geçince kalkar ve: "Ey insanlar! Allah'ı zikredin! Allah'ı zikredin! "Sarsıcı" kesinlikle gelecektir; "takipçi" de onun arkasından gelecektir. Ölüm, içindeki (şiddet ve sıkıntı)larla gelecek, (öyleyse ahirete hazırlanın!)" derdi. Übey devamla dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü dedim, ben sana çok salat oku(mak isti)yorum. (Duamda) ne miktarını sana salat u selam yapayım?"

"Dilediğin kadar!" buyurdular.

"Dörtte bir (yeter mi)?" dedim.

"Dilediğin kadar!" buyurdular, "Eğer artırırsan, bu senin için daha hayırlı!" dediler. "Üçte iki(ye ne dersiniz?)" dedim.

"Dilediğin kadar!" buyurdular, "Eğer artırırsan, bu senin için daha iyi!" dediler. "(Kendim için dua ettiğim vaktin) tamamını size salât u selam okumaya ayırayım mı?" dedim. "Bu takdirde, (dünyevî ve uhrevî) dilediğin kabul edilir, günahın affedilir!" buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 24, (2459).][287]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen ve sarsıcı diye çevirdiğimiz kelime râcifedir. Şarihler, bununla nefha-i ûlâ denen İsrafil aleyhisselam'ın yapacağı birinci üfürmenin kastedildiğini söylerler. Bu üfleme ile bütün canlılar ölecektir. Takipçi diye çevirdiğimiz râdife ise, nefha-i saniye de denen ikinci üfleme diye açıklanmıştır. Bununla kıyamet günü dirilme vukua gelecektir.

Bu ibareler, Naziat suresinde geçen "O gün sarsan sarsacak, onun takipçisi de peşinden gelecek" (Naziat 6-7) ayetlerine bir işaret vardır.

Müfessirler burada birinci ve ikinci nefhanın kastedildiğini belirtmişlerdir. Gelecek diye, gelecek zamanla ifade ettiğimiz fiilin aslı geçmiş zamanlardır, vukua geleceği kesin olması sebebiyle, aynen olmuş gibi geçmiş zamanla ifade edilmiştir.

2- "Ölümün içindeki"nden maksat, can çekişme anında kabirde ve daha sonraki safhalarda karşılaşılacak sıkıntılı ve şiddetli hallerdir.

3- Hadiste Resulullah'a çok salavat okumanın fazileti görülmektedir. Hadis, dua etme sırasında kişinin, nefsi için şunu bunu talep edinceye kadar, Resulullah'a salat u selam okuması, hem dünyevî ve hem de uhrevî muradlarına ermede daha müessir, daha kârlı bir hareket olacağını haber vermektedir. İslam alimleri, nassa dayanarak, salavatın Allah katında en makbul bir dua olduğunu kabul ederler. "Öyleyse derler, Müslüman dünyevî veya uhrevî, her ne talep edecekse, önce makbul olan salavatı sıkça okumalı, sonra dileklerini ifade etmeli, dileklerini tekrar salavat takip etmelidir." Makbul iki dua arasında yapılacak duanın, kabule daha yakın olduğunu belirtirler.

Dua edebi ile ilgili olarak şunu da belirtelim ki, gerek salavat duamız ve gerekse diğer taleplerimiz için, önce istiğfarla manevî bir temizlik yapmamız bu manevî temizlikten sonra salavat okumaya geçmemiz tavsiye edilmiştir.288

مُث ،تِهيَمْلا بلَع ُهَت َ َص ٍدُحُأ ِلْهأ بلَع بهل َصَف ًام ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َج□□
َرَخ] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرماع نب ُةَبْقُع نعو ـ5 □2552ـ ِنِئا َزَخ َحيِتاَفَم
ا ي ِض ْوَح بلا ُرُظْنأ ِ هاللّ َو ِيهناِ َو ،ْمُكيَلَع ُديِهَش اَنأ َو ،ْمُكَلŒتيِطْعُأ ِيهناِو ،َن
ٌط َرَف ِيهنإ : َلاَقف ِرَبنِمْلا بلا َف َرَصْنا قباسلا «طرفلا».ناخيشلا هجرخأ .[اَهيِف
اوُسَفاَنَت ْنأ ْمُكيَلَع ُفاَخأ ِنَكل َو ،يِدْعَب اوُك ِرْشُت ْنأ ْمُكي َلَع ُفاَخأ اَم ِ هاللّو ِيهِناو
هيلع وجدتمونِي انتظركم.«المنافسة» المغالبة على تحصيل الشئ ‘ا ْر ِض،
في الاسير الا املاء، والمراد أني لكم سابق فإذا قدمتم

هب دارفناو .

3. (5365)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün çıkıp Uhud şehidlerine cenazelere kıldığı namazla namaz kıldı. Sonra minbere geçti: "Ben dedi, sizden önce (havuzun başına) varacağım ve ben size şahidlik yapacağım. Şimdi, şu anda ben, vallahi havzımı görüyorum. Bana arzın hazinelerinin anahtarları verildi. Vallahi ben artık sizin benden sonra şirke düşmenizden korkmuyorum. Fakat sizin dünya hususunda birbirinizle rekabete, çekememezliğe düşmenizden korkuyorum."

[Buhârî, Rikak 53, 7, Cenaiz 73, Menakıb 25, Megazi 17, 27; Müslim, Fezail 30, (2296).] 289

AÇIKLAMA:

1- Bazı rivayetlerde Resulullah'ın bu namazı Uhud şehidlerine, Uhud Savaşı'ndan (yuvarlak hesap) sekiz yıl sonra kıldığı belirtilir. Rivayet, şehidlerin ardına namaz kılınabileceğine bir delil kabul edilmiştir. Tahavi der ki: "Resulullah'ın şehidler üzerine namaz kılmasının üç manası olabilir: * Bu hadis, onlara namaz kılmayı terketmesini neshetmiş olabilir. * Şehidler için namazın bu mezkur müddetten sonra kılınabilmesi sünnettir. * Namaz şehidler hakkında, diğer insanlara nazaran caizdir. Çünkü diğerleri hakkında farzdır. Hülasa bu ihtimallerden hangisi esas olursa olsun, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Uhud şehidlerine kılmış bulunduğu bu namazla, şehidler üzerine namaz sübut bulmuştur." Tahavi devamla der ki: "Bu hususta, günümüzde ihtilaf edenlerin sözü daha çok şehidlerin defninden önceki namazları hakkındadır. Definden sonra namaz sabit olunca, definden önce kılınması (haydi haydi caizdir ve) evladır."

İbnu Hacer, Tahavi'nin yorumunu isabetli bulmayarak, şu mülahazayı dermeyan eder: "Şehide namaz kılınmaz" diyenlerin dayandığı ihtimaller de var: * Resulullah'ın kıldığı namaz, onun hasaisinden olmasın? * Rivayette geçen salat (namaz) kelimesi dua manasını taşımasın? (Çünkü salat hem namaz, hem de dua manasında kullanılan bir kelimedir.) Ayrıca bu rivayet umumi bir prensipten ziyade belli bir hadiseyi aksettiriyor. Öyleyse bunu ta'mim edip "şehide namaz kılınmaz" diye kesinlik kazanan bir prensibi kaldıran bir içtihada nasıl gidilir?" Nevevî de bu görüşte olmak üzere: "Buradaki "salat"tan murad duadır. Bunun "ölülere yapılan şekilde" olmasının manası "Aleyhissalâtu vesselâm'ın şehidlere, ölüler hakkında yapmayı âdet edindiği dualar gibiydi" demektir" der. **2-** Hadiste geçen havz, kevserdir. Havz inancı, Müslümanların ahiret inancının bir parçasıdır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) havzla ilgili pek çok beyanlarda bulunmuştur. Birkısım alimler, bazı hadisleri esas alarak "ahirette kevseri olmak, peygamberlerden sadece bizim peygamberimize mahsus bir imtiyazdır" demiştir. Ancak diğer bazı hadislere göre, her peygamberin cennette bir havzı olacak, ümmetiyle orada buluşacak. Peygamberler orada toplanan ümmetlerinin çokluğuyla övünecekler. Ama, bazı ümmetler çok olduğu halde, bazıları az olacak; kimisi bir grup, kimisi birkaç kişi, kimisi iki, bir kişilik ümmete sahip olacak, hatta tek ümmeti olmayan peygamber de bulunacak. Aleyhissalâtu vesselâm sözünü "Kıyamet günü, tabisi en çok olan peygamber ben olacağım" diye tamamlar.

Rivayetler arasındaki farklılık, bazı alimleri: "Resulullah'ın havzı ikidir; biri mevkıf denen hesap vermek üzere insanların toplandığı meydandadır, diğeri de cennettedir. Birinin etrafında, sırat köprüsünden geçilmezden önce buluşacaktır, diğerinde ise, sırattan sonra buluşulacaktır. Bu, cennetteki havz-ı kevserdir" şeklinde yoruma sevketmiştir.

3- 290 Bazı alimler, sadedinde olduğumuz hadisi Resulullah'ın mucizelerinden biri olarak değerlendirmişlerdir.

ن ِم ٌلاَم َصَقَن اَم ! ُهوُظَفْحاَف ًاثيِدَح ْمُكَثهدَحُأ َو َّنِهْيَلَع ُمِسْقأ ٌةَثَث :# ِ هاللّ□
□2555□ 5ـ نعو يبأ ةشبك ا‘نمارى لاق: [َلاَق َر ُلوُس

هجرخأ .[ٍرْقَف َباَب ِهْيَلَع ُ هاللّ َحَتَف ّاَ ٍإ ٍةَلَئْسَم باَب ٌدْبَع َحَتَف ًَو ،ا هزِع اَهِب ُ
هاللّ ُهَدا َز ّاَإ اَهْيَلَع َرَبَص ًةَمَلْظَم ٌدْبَع َمِلُظ ًَو ٍ،ةَقَدَص

. يذمرتلا

4. (5366)- Ebu Kebşe el-Enmârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç şey vardır, (bunların doğruluğu hususunda size) yemin ederim. Ayrıca bir de hadis söyleyeceğim, bunları iyi belleyin: Kişinin malı sadaka sebebiyle eksilmez. Bir kula haksız zulüm yapılır o da sabrederse, Allah onun izzetini (dünya ve ahirette) mutlaka artırır. Bir kul dilenme kapısını açtı mı, onunla birlikte Allah da o zavallıya fakirlik kapısını açar." [Tirmizî, Zühd 17, (2326).] 291

هاللّ ُهَق َز َر دْبَع :ٍرَفَن ِةَعَب ْر‘ اَيْنُّدلا اَمَّنإ ؛ُهوُظَفْحاَف ًاثيِدَح ْمُكْثِهدَحُأ َو ،ُ □
هاللّ ُهَعَف َر ّاَإ ِ هللّ ٌدْبَع َعَضا َوَت اَم َو] :ةياور يف دازو 2ـ □2555ـ ْمَل َو ًامْلِع
ُ هاللّ ُهَق َز َر ٍدْبَع َو ؛ِل ِزاَنَمْلا لَضْفأب اَذهف ،ًاهقَح ِهيف ِ هللّ َّنأ ُمَلْعَي َو ،ُهَم ِح
َر ِهِب ُل ِصَي َو ،ِهِب َر ِهِلاَم يف يِقَّتَي َوُهَف ًامْلِع َو ًاَم ُه ُق ُز ْرَي ْمَل َو ًاَم ُ
هاللّ ُهَق َز َر ٍدْبَع َو ،ٌءا َوَس اَمُه ُرْجأف ،ِهِتَّيِنِب َوُهَف ،ٍن ًُف َلَمَع ُتْلِمَعَل ًاَم ِيِل َّنأ
ْوَل ُلوُقَي ،ِةَّيِهنلا ُقِداَص َوُهَف ًاَم ُهْق ُز ْرَي ْمَل ٍدْبَع َو ،ِل ِزاَنَمْلا ِثَبْخأِب َاذهف
ًاهقَح ِهيف ِ هللّ ْمَلْعَي ًَو ،ُهَم ِح َر ِهيف ُل ِصَي ًَو ،ُهَّب َر ِهيف يِقَّتَي َ ،ٍمْلِع
ِرْيَغِب ِهِلاَم يف ُطِبْخَي َوُهَف ًامْلِع بلع ئشلا لعف « ُطبَخلا».[ٌءا َوَس اَمُه ُر ْزِو َو
ِهِتَّيِنِب َوُهَف ٍن ًُف ِلَمَعِب ِهيف ُتْلِمَعَل ًاَم ِيِل هنأ ْوَل : ُلوُقَي َوُهَف ؛ًامْلِع ًَو ًاَم ُ
هاللّ ُهْق ُز ْرَي

. ريغ ماظن كلذكو يف لوقلا

5. (5367)- Bir rivayette şu ziyade mevcuttur: "Bir kul, Allah rızası için mütevazi olur, alçalırsa Allah onu mutlaka yüceltir. Size bir hadis söyleyeceğim, onu iyi belleyin: "Dünya dört kişi içindir: * Bir kul vardır, Allah kendisine mal ve ilim vermiştir de kul, malı hususunda Allah'tan korkmakta, (mal ve ilmi kullanarak) sıla-ı rahm yapmakta, (mal ve ilimde) Allah'ın hakkı olduğunu bilmektedir; işte bu kimse en faziletli bir makamdadır.

* Bir kul vardır. Allah ona ilim vermiştir, mal vermemiştir, ama iyi niyetlidir ve "Malım olsaydı onu falan kişi gibi (hayırda) harcardım" der. İşte bu kimse niyetindekini yapmış gibi sevaba nail olur, ikisi de eşit şekilde ücrete konar.

* Bir kul vardır Allah ona mal vermiştir, fakat ilim vermemiştir. Malını cahilane harcar. Malı hususunda Rabbinden korkmaz. (Cimriliği, cahilliği sebebiyle) malıyla sıla-ı rahim yapmaz; malında Allah'ın da hakkı olduğunu hiç düşünmez. İşte bu kimse, mertebelerin en düşüğündedir. * Bir kul vardır, Allah ona ne ilim ne de mal vermiştir ama: "Eğer malım olsaydı, onunla filan kimsenin yaptıklarını ben de yapardım der. Bu da niyetiyle muamele görür. Niyet ettiği kimsenin vebalini aynen elde eder." [Tirmizî, Zühd 17, (2326); İbnu Mace, Zühd 21, (4228).] 292

AÇIKLAMA:

Hadis, bir kimse cahil ve fakir bile olsa niyetiyle, alim ve zengin kişilerin sevap veya günahlarını aynen kazanabileceğini anlatmaktadır. Nitekim bir sahih hadiste "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" buyrulmuştur. Şu halde elde edilmesi zor olan, mesuliyetli olan ilim, mal gibi nimetlerden mahrum olan mü'mine alim ve zenginin uhrevî kazancını zahmetsiz elde etmenin yolu gösterilmektedir. İyi bir niyet! Mü'min akil davranarak farzlarını hakkıyla yerine getirdikten sonra himmetini yüce tutup, hayırlı işlere niyet etti mi, fiilen yapmasa bile örnek edindiği, özlediği mümtaz büyüklerin sevabına iştirak edebilir. Burada, özlenen örnek alınacak olan kişilerin de mümkün mertebe daha büyük olanlarının seçilmesine teşvik var. Tabii ki aksi durum da mevzubahis. Kişi, fakir ve cahil haliyle, "param olsaydı da falanca gibi yaşasaydım" diye dünyevî hayat yaşayan, dinle diyanetle alâkası olmayan bir kısım sefil meşhurlara özlem duyup, onların tarzına özenebilir. Bu da onun kötülüklerine iştirak etmiş olur. Cenab-ı Hak mü'minleri bu çeşit ziyanlardan muhafaza buyursun.

Son olarak şu noktayı belirtmemiz gerekir: Mü'minin sade bir niyetle alim ve zengin kimselerin -yani fiilen yapmaya güç yetiremeyeceği işlerin- sevabını elde edebilmesi için, gücü dahilinde olan hayırlardan geri kalmaması gerekir. Yani farz olan ibadetlerini yapmalıdır. Gücü yettiği halde farzlarını bilemeyen, haramlardan kaçınmayan insanın niyetiyle, bu hadiste vaad edilen yüce sevaplara ermesi de uzak bir ihtimal olur. 293

ا ِتَناَك ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُسŒهْيَلَع َعَمَج َو ،ِهِبْلَق يف ُهاَنِغ ُ هاللّ َلَعَج ُهَّمَه ُة َر ِخ□
َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2555ـ َرِهدُق اَم َّاِإ اَيْنُّدلا َنِم ِهِتأَي
ْمَل َو ،ُهَلْمَش ِهْيَلَع َق َّرَف َو ،هْيَنْيَع َنْيَب ُه َرْقَف ُ هاللّ َلَعَج ُهَّمَه اَيْنُّدلا ِتَناَك ْنَم َو
ٌةَمِغا َر ِيه َو اَيْنُّدلا ُهْتَتأ َو ُهَلْمَش .

بوُلُق ُ هاللّ َلَعَج َّاِإ ِهِبْلَقِب ِ هاللّ ىلَع ٌدْبَع َلَبْقأ اَم َو ،ًاريِقَف َّاِإ ُحِبْصُي َ َو ،ًاريِقَف□
َّاِإ يِسْمُي َ َف . ُهَل

يذمرتلا هجرخأ .[َع َرْسأ ِهْيَلاِإ ٍرْيَخ ِهلُكِب ُ هاللّ َناَك َو ،ةَمْح َّرلا َو ِهد ُوْلاِب .
ِه ْيَلاِإ ُداَقْنَت َنيِنِم ْؤُملا

6. (5368)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kimin arzusu ahiret olursa, Allah onun kalbine zenginliğinden koyar ve işlerini derli toplu kılar, artık dünya ona hakir gelmeye başlar. Kimin hedefi de dünya olursa, Allah iki gözünün arasına (dünyanın) fakirliğini koyar, işlerini de darmadağınık eder. Netice olarak, dünyadan da eline, kendisine takdir edilmiş olandan fazlası geçmez." [Tirmizî, Kıyamet 31, (2467).] 294

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, dünyayı asıl hedef edinen insanın, dünyalık için, nasıl şu iş, bu iş derken darmadağan olduğunu, her şeye rağmen takdir edilenden fazla birşey de elde edemediğini anlatmaktadır. Asıl hedefi ahiret olan kimselere de dünya karşısında nasıl bir tavır takınmaları gerektiğini gösteriyor: Dünyalığa hırs göstermemek, kanaatkâr olmak, fazla çeşitli işlerde dağılmamak. İşlerin çokluğu insanın aklını, fikrini, zihnini onlarla meşgul edecektir. Dünyayı birinci hedef yapanı derhal hırs bürüyecektir. Hırs, onu aklına gelen, teşebbüs gücü çerçevesinde gördüğü her işin peşine takacaktır. Derken meşguliyetlerin içinde boğulacak, uhrevî hazırlık şöyle dursun, dünyayı da yeterince yaşayamayacaktır.

Hadiste, dünyayı esas gaye yapanların iki gözünün arasına dünyalığa karşı fakrın konmuş olması, üzerinde düşünülmesi gereken psikolojik bir prensiptir.

Hadis, gerçekten biri ehl-i dünya, diğeri muttakî iki kişinin ruh hallerini ve dünyevî yaşayışlarını tasvir ettiği gibi, ehl-i takvaya da nasıl hareket etmesi gerektiği hususunda yol göstermektedir. 295

ك َرْدَص ْ"ْماْ يِتَد اَبِعِل ْغ َّرَفَت ،َمَدآ َنْبا اَي :ىلاعَت ُ هاللّ ُلوُقَي :#ِ هاللّ ُلوُس□
□2555□ 5ـ نعو يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هْنَع :لاق [َر َلاَق

يذمرتلا هجرخأ .[َك َرْقَف َّدُسأ ْمَل َو ًغُش َكْيَدَي ُتْ'َم ْلَعْفَت َ ْنإو .َك َرْقَف .
َّدُسأ َو ًىنِغ

7. (5369)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dediler ki: "Allah Teala hazretleri şöyle buyurdular: "Ey ademoğlu! Kendini ibadetime ver, gönlünü zenginlikle doldurayım, fakrını kapayayım. Böyle yapmazsan ellerini meşguliyetle doldururum, fakrını da kapamam." [Tirmizî, Kıyamet 31, (2467); İbnu Mace, Zühd 2, (4107).]296

AÇIKLAMA:

Bu kudsî hadis, ihlasla ibadete yönelen kimselere Cenab-ı Hakk'ın gönül zenginliği vereceğini haber veriyor. Bazı hadislerde gerçek zenginlik gönül zenginliği olarak ifade edilmiştir. "Hakiki zenginlik mal çokluğu değildir. Bilakis, zenginlik kalb zenginliği, gönül tokluğudur." Kalp zenginliğine eremeyen kimselerin, -insanlardaki insiyakî olan madde hırsı sebebiyle- iki vadi dolusu altına malik olsa bile bir üçüncü vadiyi talep ettirecek bir açgözlülük içerisinde olacağı yine hadislerde ifade edilmiş bulunan hakikatlerdir. Sadedinde olduğumuz hadis, insanoğlunu bu fıtrî zaafın vartalarından kurtaracak çareyi göstermektedir: Hayatını hakiki kulluk manasına göre tanzim etmek... Bu tanzim, her şeyden önce niyet işidir. Kişi, niyeten, her hareketinin Allah yolunda, Allah'ın rızasına uygun, ibadet manasında olmasını düşünmelidir. Bu takdirde ticaret hayatı da, ziraat hayatı da, ilim hayatı da ibadet yerine geçer. Bu ihlasa ermedi mi, ibadeti bile riyaya dönüşebilir, el-iyazu billah.297

ا ِتَناَك َو ،اَيْنُّدلا يف اَنْدِه َز َو اَنبوُلُق ْتَق َر َكَدْنِع اَّنُك اَذإ اَنَلاَم ! ِهاللّŒة َر ِخ□
َلوُس َر اَي اَنْلُق] :لاق ه ْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2555ـ ىلَع َنوُموُدَت ْوَل : ُم
َ َّسلا ِهْيَلَع َلا َقَف .اَنَسُفْنأ اَن ْرَكْنأ اَنَد ً ْوأ اَنْمَمَش َو اَنيِلْهأ اَنْسفاَعَف كِدْنِع ْنِم اَنْج
َرَخ اَذإ َو ،ٍنْيَع ُيْأ َر اَهَّنأَك َنوُبِنْذُي ٍديِدَج ٍقْلَخِب َءاَجل َو ْمُكِب ُ هاللّ َبَهَذَل اوُبِنْذَت
ْمَل ْوَل َو ،ْمُكِقرُط يِف ْمُكْتَحَفاَصَل َو ،ْمُكِتوُيُب يِف ُةَكِئ ًَملا ُمُكْت َرا َزَل يِدْنِع
ْمُكِلاَح

يذمرتلا هجرخأ .] مْ ُهَل ُرِفْغَيَف َنو ُرِفْغَتْسَي َو.

8. (5370)- Yine Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resulü dedik, senin yanında iken kalplerimiz maneviyatta rikkate gelip inceliyor, dünyaya karşı alâkamız kesiliyor ve ahireti sanki görmüş gibi oluyoruz. Yanınızdan ayrılınca ailemizle ünsiyet edip çocuklarımızı kokladık mı, önceki halimizi inkar ediyoruz, bunun sebebi nedir?"

Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi:

"Eğer siz, ayrıldıktan sonra da yanımdaki halinizi devam ettirseydiniz, melekler sizi evlerinizde ziyaret eder, yollarda sizinle müsafahada bulunurdu. Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi toptan yokeder, günah işleyip istiğfar edecek yeni bir mahluk yaratır ve onları mağfiret ederdi." [Tirmizî, Cennet 2, (2528); İbnu Mace, Siyam 48, (1752).] 298

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, insan tabiatının her zaman aynı halette, aynı kesafeti muhafaza eden dinî doygunlukla olamayacağını ifade etmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm, bazı haricî şartlarla kesif bir dinî halete girilebileceğini, o şartların değişmesiyle bu kesafetin azalacağını ve bunun normal karşılanması gerektiğini, insan olarak aynı dinî kesafet üzere yaşamanın mümkün olamayacağını ve hatta böyle bir şeyi talep etmemenin daha doğru olacağını belirtmektedir. Dahası, Müslim'de gelen bir rivayette Hanzala İbnu'r-Rebi'in Resulullah'ın yanında ayrıldıktan sonra dinî heyecanının zayıflamasını münafıklaşma olarak değerlendirip, halini Resulullah'a şikayet ettiğini görüyoruz. Resulullah ona "Eğer siz, hep benim yanımda olduğunuz şekilde devam etseniz ve zikir halinde bulunsanız melekler sizinle yataklarınızda, yollarda müsafaha ederdi" diyerek dışarıdaki değişme halinin münafıklık olmadığını, bunun tabii olduğunu ifade buyurur; Hanzala'yı ve bareberindekileri teselli eder. **2-** Hadiste geçen ikinci ana fikir, günah işlemenin insan tabiatından gelen bir şe'niyet olduğudur. Mü'min için, günah işlemesinden çok, tevbe etmemesi daha ciddi bir durumdur. İnsanlar hiç günah işlemeyecek duruma gelseler, yaratılış hikmetlerinin dışına çıkma gibi bir durum hasıl olacaktır. Cenab-ı Hakk Rezzak isminin gereği olarak rızka muhtaçları yarattığı gibi, Tevvab ve Gaffar isimlerinin gereği olarak da tevbe edecek, istiğfar edecek mahluklar yaratacaktır. Bu isimlerin tecellisi için tevbe, istiğfar şartları ve sebepleri olacaktır. Ayrıca kişinin kendini günahsız bilerek Allah'a karşı ucba, fahra, naza düşmesi ciddi bir vartadır. Günah işlemiş olarak tevbe, istiğfar ve niyaz ile Allah'a iltica ve yönelmesi daha iyi bir durumdur, kulluk edebine daha muvafıktır. 299

ز ِجاَعْلا َو ،ت ْوَمْلا َدْعَب اَمِل َلِمَع َو ُهَسْفَن َناَد ْنَم ُسِهيَكْلَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِس ْوأ نب ِداهدَش نعو ـ5 □2552□

اهَبساَح بأ « ُهَس ْفَن َناَد».يذمرتلا هجرخأ .[ِهاللّ بلَع َّنمَت َو اَها َوَه ُهَسْفَن .
َعَبْتأ ْنَم

9. (5371)- Şeddad İbnu Evs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Akıllı kimse, nefsini muhasebe eden ve ölümden sonrası için çalışandır. Aciz de, nefsini hevasının peşine takan ve Allah'tan temennide bulunan kimsedir." [Tirmizî, Kıyamet 26, (2461).] 300

AÇIKLAMA:

Akıllı diye tercüme ettiğimiz keyyis, "işlerini iyi çeviren", "işlerini rıfkla, tatlılıkla yürüten", "hayra ulaşmakta en iyi kararı veren" gibi manalara da gelmektedir. Şu halde nefis muhasebesi bu vasıflara uyan bir davranış olmaktadır. İbnu Arabî der ki: "Büyüklerimiz, konuştuklarını ve yaptıklarını bir deftere yazarak, yatsıdan sonra kendilerini muhasebeden geçirirlerdi. Deftere bakıp kendilerinden sadır olan söz ve fiil hepsini gözden geçirirlerdi. Bunlardan tevbe gerekenler için tevbe, istiğfar gerekenler için de istiğfar, şükür gerekenler için de şükrederlerdi. Onlar bu muhasebeyi yaptıktan sonra uyurlardı."

Acizin Allah'tan temennisi bazı kuruntulardır. Yani, nefsine uyup, günahlarda ısrar ettiği, tevbe edip dönüş yapmadığı halde, Allah'ın kendisini affedeceği, cennetine koyacağı hususundaki temenni ve ümiddir. 301

وأ ،ًايِسْنُم ًارْقَف ًّإ َنورُظ ْتَنَت ْلَه ؛ًاعْبَس ِلاَمْع َ‘اِب اوُرِداَب :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ25 □2555ـ .[ُّرَمأ َو نَهْدأ ُةَعاَّسلا
ِوأ ، ُرَظ َتْنُي ٌبِئاَغ ُّرَشَف ،َلاَّجَّدلا ِوأ ،ًازِهْجُم ًات ْوَم ْوأ ،ًادِنْفُم ًامَرَه ْوأ ،ًادِسْفُم ًاض
َرَم ْوأ ،ًايِغْطُم ًنَغ

يئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .

عيرسلا «زهجملا تومملا»و.ةحصلا ننس نع مكلاب جرخ اذإ «خيشلا دنفأ» لاقي .

10. (5372)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yedi şeyden önce amelde acele edin:

* Unutturucu fakirliği mi bekliyorsunuz?

* Tuğyan ettirip azdırıcı zenginliği mi bekliyorsunuz? * İfsad edici hastalığı mı bekliyorsunuz?

* Aklınızı götürecek ihtiyarlığı mı bekliyorsunuz? * Ani ölüm mü bekliyorsunuz?

* Deccali mi bekliyorsunuz. Bu beklenen gaib bir şerdir. * Yoksa kıyameti mi bekliyorsunuz? Kıyamet ise hepsinden kötü, hepsinden daha acıdır." [Tirmizî, Zühd 4, (2308); Nesâî, Cenaiz 123, (4, 4).] 302

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dindeki ihmali sebebiyle mü'mini tevbih (azarlama) üslubuyla, hayırlı amellerde bulunmakta gecikmemek gerektiğini ders veriyor. Hadiste sayılan yedi hallerden birkısmı hemen gelebilecek durumdadır. Onlardan biri geldi mi hayır yapma imkanı kalmayacaktır. Öyleyse, bu musibetli durumlar gelip çatmadan elinizdeki fırsatı hayır işlemede değerlendirin denmiş olmaktadır. 303

اَيْنُّدلا ُّبُح َو ،ناَطْيَّشلا ُلِئاَبَح ُءاَسهنلا َو ،ِمْث“ا ُعاَم ِج ُرْمَخْلَا :#ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَفْيَذُح نعو ـ22 □2555□

اهب داطصي يتلا كارشلا «لئابحلا»و.هتنظمو ةعمجم بأ «مث“ا عامج».نيزر .
هجرخأ .[ٍةَئيِطَخ ِهلُك ُسأ َر

11. (5373)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hamr (sarhoş edici içki), günahın her çeşidinin kaynağıdır. Kadın, şeytanın oltasıdır, dünya sevgisi her çeşit hatanın başıdır." [Rezin tahriç etmiştir.] 304

يِهنَاِف ِراَفْغِتْس“ا ْن ِم َن ِرثْكأ َو ،َنْقَّدَصَت ِءاَسهنلا َرشْعَم اَي :# هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ25 □2555ـ ْن ِم ُتْيأ َر اَم .َريِشَعْلا
َن ْرُفْكَت َو َنْعَّللا َن ْرِثْكُت :َلاَق ؟ِراَنلا ِلْهأ ُرَثْكأ اَنَل اَم َو :ٌةَل ْزَج َّنُهْنِم ٌةأ َرْما
ِتَلاَقَف .ِراَّنلا ِلْهأ َرَثْكأ َّنُكْتيأ َر ُةَداَهَشَف :ِلْقَعْلا ُناَصْقُن اَمأ :َلاَق .ِنيِهدلا َو ِلْقَعلا
ُناَصْقُن اَم َو ،ِ هاللّ َلوُس َر اَي :ْتَلاَق .نُكْنِم ٍهبُل يِذِل َبَلْغأ ٍنيِد َو ٍلْقَع ِتاَصِقاَن
هجرخأ .[ِنيِهدلا ُناَصْقُن اَذهَف ،َناَضَم َر يِف َن ِرْطُفْت َو ،ِيهلَصُت اَم ِيلاَيَّللا ُثُكْمَت
َو ،ِلْقَعْلا ُناَصْقُن اَذهف ،ٍلُج َر ِةَداَهَش ُلِدْعَت ِنْيَتأَرْمَلا

نهيلإ هناسحإ نهدحج «هايإ َّنه ُرْفُك»و.جوزلا انه هب دارملاو ،رشاعملا « .
ُريِشَعلا».ملسم

12. (5374)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir bayram namazında kadınlar tarafına geçerek): "Ey kadınlar cemaati! (Allah yolunda) sadakada bulunun, istiğfarı çok yapın. Zira ben siz kadınların cehennemde çoğunluğu teşkil ettiğini gördüm" buyurdular. Dinleyenlerden cesaretli bir kadın: "Niye cehennemliklerin çoğunu kadınlar teşkil ediyor, neyimiz var?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ağzınızdan kötü söz çıkıyor ve kocalarınıza karşı nankörlük ediyorsunuz. Aklı ve dini eksik olanlar arasında akıl sahibi erkeklere galebe çalan sizden başkasını görmedim!" dedi. O kadın tekrar: "Ey Allah'ın Resulü! Aklı ve dini eksik ne demek?" diye sorunca Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı: "Aklı noksan tabiri, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasını ifade eder. Dinlerinin eksik olması tabiri de onların (hayız dönemlerinde) günlerce namaz kılmamalarını, Ramazan ayında oruç tutmamalarını ifade eder." [Buhârî, Hayz 6, Zekat 44, İman 21, Küsûf 9, Nikah 88; Müslim, Küsûf 17, (907), İman 132, (79); Nesâî, Küsuf 17, (3, 147); Muvatta, Küsuf 2, (1, 187).] 305

AÇIKLAMA:

1- Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde kadınları manen en ziyade ziyana atan fıtrî zaaflarına dikkat çekmektedir. En ziyade diyoruz çünkü cehennemdeki çokluklarının sebebi bu zaafa bağlanmaktadır. O zaaf da: Kötü sözü çabukça, çokça sarfetmeleri, kocalarına karşı nankörlükleri, erkeklerin aklını çelici olmaları. Erkekleri günaha attıkları için, sebep olmadan dolayı kendilerine mesuliyet gelmektedir. **2-** Hadis, ilk nazarda, kadınlara karşı her zaman her yerde görülen istihfaf edici bir tavır taşıyor gibi gelebilir. Fakat aslında, bunu söylemek hadisteki inceliği kavramamak olur. Resulullah, kadınlarda tabii olarak mevcut, fakat farkında olamadıkları zaaflarını göstererek, şuurlu olarak o zaaflarının üzerine gidilmediği takdirde hasıl edecekleri zararın büyüklüğüne dikkat çekmiştir. Şöyle ki: Kadınlar annelik gibi, şefkat ve hissilik gerektiren bir vazife üzere yaratıldıkları için, birkısım hissiliklerde erkeklere nazaran daha üstündürler. Bu hissi güçlülüğün, beraberinde getirdiği yan zaaflar var. Bu zaaflar hususunda şuurlu olunmaz, irade ile yönlendirilmez ve tabii hallerine bırakılırsa sahibini zarara atıcı menfi tezahürleri olacaktır. Resulullah cehennemdeki sayı çokluğunun bu fıtrî zaaftan ileri geldiğini belirtmiştir.

Sözünü ettiğimiz fıtrî zaaf ayet-i kerime ile gündeme getirilmiştir: Onların şehadeti, birçok meselede erkeğin şehadetinin yarısına denktir: "...Erkeklerden iki şahid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa, o halde razı (ve doğruluğuna emin) olacağınız şahidlerden bir erkekle iki kadın (yeter. Bu suretle) kadınlardan biri unutursa öbürünün hatırlatması (kolay olur)..." (Bakara 282). Alimler, ayette geçen "biri unutursa diğerinin hatırlatması" ibaresinin, kadınların hadiseyi zabt yönüyle zayıf olduklarına delil olduğunu, Cenab-ı Hakk'ın bu ibare ile onların zaafına dikkat çektiğini söylerler. Mülk suresinde her şeyin gerçeğini, yaratanın bileceği belirtilir: "Yaratan mı bilmeyecek?" (Mülk 14).

Kadınların aklen nakıs olduklarını söylemek; onları levmetmek, kınamak veya onlara herhangi bir hakaret manası taşımaz. Çünkü bu, yaratılıştan gelen bir hususiyettir. Bunun zikri, o zaafın getireceği fitneye karşı uyarma, tedbirli olmaya çağırma gayesini güder. Nitekim, abdest sırasında hususi dikkat sarfedilmediği takdirde kuru kalma tehlikesine maruz olan ökçeler için Aleyhissalâtu vesselâm "Ateşte yanacak o ökçelere yazık!" demiştir. Aslında sadece ökçeler değil, diğer abdest uzuvlarına da "ateşten yazık!" var. İyi yıkanmazlarsa. Bu "iyi yıkanma" riskinin acı neticesi, iyi yıkanmama tehlikesine en ziyade maruz olan ökçeler zikredilerek gündeme getirilmiş, dikkatlere arzedilmiştir.

Kadınlar, kendilerini çokça ateşe atan zaaflarından bîhaber olduklarını "Niye cehennemliklerin çoğunu kadınlar teşkil ediyor?" şeklindeki sorularıyla ortaya koymuş olmaktadır.

Dikkat çekeceğimiz bir incelik, hadiste kadınların aklen nakıs olmaları sebebiyle ateşle tehdit edilmemiş olmalarıdır. Ateş tehdidi, "kötü sözü çok yapmaları", "kocalarına karşı küfranları", "erkeklerin aklını çelici olmaları" sebebiyle yapılmıştır.

Aynı şey dinî noksanlık için de söylenebilir. Bu da fıtrî bir durumun neticesidir. Hayız halinde Allah'ın yasaklaması ile namaz kılmazlar, oruç tutmazlar, dolayısıyla bu hal dahi onlar hakkında bir levm, bir ayıplama tahkir ifade etmez. Kâmil ve nakıs olma işi nisbî bir durumdur. Ekmele nisbeten "kâmil" de noksan sayılır. Öyleyse hayız halinde namaz kılmayan kadın, kılana nisbetle dinen nakıstır. Burada şöyle bir soru akla gelir: Nasıl ki, hasta kimse, sağlıklı iken kıldığı nafilelerin sevabını, hastalık sebebiyle kılamasa da aynen aldığı gibi, hayızlı kadın da, Allah'ın emriyle, hayız müddetince kılmadığı namazın sevabını, kılmış gibi alabilir mi? Nevevî bu soruya: "Zahire göre alamaz" diye cevap verir ve şöyle devam eder: "Hayızlı ile hasta arasında şu fark var; hasta kimse sağlıklı iken nafilelerini devam etmek niyetiyle yapmakta idi, hayızlı böyle değildir." [306] **3-Hadiste Mevcut Bazı Faydalar:**

1) Kadınların bayramlarda musallaya çıkmaları meşrudur. **2)** İmam, halka sadaka verme emrinde bulunabilir. **3)** Kadınlar namazgâhta hususi bir kısımda bulunabilir. **4)** İmam kadınlara hususi va'z edebilir.

5) Nimetin inkarı haramdır.

6) Kötü sözü (lanet, beddua, kehanet, kırıcı kelam..) çokça kullanmak da haramdır. Nevevî bu hadise dayanarak nankörlük ve kaba sözlülüğü kebairden saymıştır.

7) Lanet yani Allah'ın rahmetinden uzak olmasını temenni etmek, muayyen bir şahıs hakkında ise caiz değildir. **8)** Dinden çıkarmayan bir kısım günahlar hakkında "küfür" kelimesini kullanmak caizdir. Bu kullanış tağliz ve korkutma gayesini güder. Bu çeşit tağliz (ağır sözlerle caydırma) işi, hadislerde bazan imanın nefyi ile yapılmıştır.

9) Nasihatta, reddedilen, ayıplanan vasfın izalesi için, ağır tabirler kullanılabilir (tağliz). Ancak bunun belli bir şahsa tevcih edilmemesi gerekir.

10) Sadaka azabı defeder, kullar arasındaki günahlara kefaret olur. **11)** Akıl, ziyadenoksan kabul eder. Herkesin aklı eşit değildir. Bunu, kadınlar hakkında kabul etmenin, onlara bir levm olmadığını az yukarıda belirttik. Azab da akıl noksanlığına değil, küfran, kötü söz, insanların aklını çelme gibi davranışlara terettüp etmektedir.

12) Dinin noksanlığı sadece günah hasıl eden davranışlardan ileri gelmez. Dinin noksan oluşu, (Nevevî'ye göre) izafi bir haldir.

13) Talebe hocasına, tabi olan metbuuna (tabi olduğu amirine) anlamadığı şeyi sorabilir, itiraz edebilir. **14)** Hadis Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüce ahlakını, müsamahasını, insanlara karşı rıfk ve mülayemetini de göstermektedir.[307]

لُك ُهيقَفْلا ؛ُهْقِف اَهيف َسْيَل ٍةَدابِع َو ، ٌرُّبَدَت ا َهيف َسْيَل ٍةَءا رِق يف َرْيَخ□□
□2552□ 25ـ نعو َيلع َر ِض َي اللّه ُ هَنَع ً هَهنأ َهُ لاَق :[َ

نيزر هجرخأ .[ُها َوِساَم ىلا ُهْن َع ًةَبْغ َر َنآْرُقْلا َعَدَي ْمَل َو ُه َرْكَم ْمُهْنِمَؤُي .
ْمَل َو ِ هاللّ ِةَمْح َر ْنِم َساّنلا ِطِهنَقُي ْمَل ْنَم ِهيقَفْلا

13. (5375)- Hz. Ali (radıyallahu anh) demiştir ki: "Tefekkür edilmeden yapılan kıraatte, (beklenen) hayır yoktur. Fıkıh olmayan ibadette (çok) hayır yoktur. Fakihlerin fakihi, halkı Allah'ın rahmetinden ümitsizliğe düşürmeyen ve Allah'ın mekrinden de emniyete salmayan ve insanları Kur'an'dan başka şeye rağbete sevketmeyen kimsedir." [Rezin tahric etmiştir.]308

مُكَبوُلُق وُسقَتَف ِ هاللّ ِرْكِذ ِرْيَغِب َم َ َكْلا اوِ رُثْكُت َ] : َلاَق ُم َّ َسلا ِهْيَلَع َمَي□□
□2555□ 25ـ نعو َكِلام هَهنأ ً ُه َبَلَغ ُه ّنأ َسيِع َنْبا َنَ رْم

بْلَقْلا َّنإ َو□

ساّنلا اَمَّنِاف ،ٌديِبَع ْمُكَّنأَك ْمُكِبوُنُذ يف اوُرُظنا َو ، ٌباَب ْرأ ْمُكَّنأَك ِساّنلا ِبوُنُذ□
يف اوُرُظْنَت َ َو ،َنوُمَلْعَت َ ْنِكل َو ِ، هاللّ َنِم ٌديِعَب ٍساَ قْلا

ة َيِفاَعْلا ىلَع َ هاللّ اوُدَمْحا َو ،ِء َّ َبلا َلْهأ اوُمَح ْراَف ،ًنفاَعُم َو ًىلَتْبُم□] .

14. (5376)- İmam Malik'e ulaştığına göre, Hz. İsa İbnu Meryem (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın zikri dışında çok kelam etmeyin, kalpleriniz katılaşır. Çünkü katı kalp Allah'tan uzaktır, fakat bunu bilemezsiniz. Kendiniz efendiler imişçesine insanların günahlarına bakmayın, bilakis, kullar olarak kendi günahlarınıza bakınız. Çünkü insanlar(ın bir kısmı) belaya maruzdur, (bir kısmı) afiyete mazhardır, bela (imtihan) sahiplerine merhamet edin. Mazhar olduğunuz afiyete de hamd edin." [Muvatta Kelam 8, (2, 986).] 309

تِي ُرأ : َلاَق َو ،ةَلْبِقْلا َلَبِق ِهِدَيِب َراَشأ َو َرَبْنِمْلا َىق َر َّمُث اًم ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس□
□2555□ 22ـ نعو ٍأنس َر ِض َي اللّه ُ هْنَع لاَق :[هلَص ىِبنا َر

يراخبلا هجرخأ .[ِهِرَّشلا َو ِرْيَخْلا يف ِم ْوَيْلاَك َرأ ْمَلَف ،ِراّنلاو ِةَنَجْلا َ ِراَدِج اذه ِلُبُق .
ن ُمْنُذ ُتْيّلَص ُمُكَل َّ َصلا ةَنَجْلا َو ِراّنلا َرَتِّلَثُمِم ِنيَتَنيف ŒIا

15. (5377)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün bize namaz kıldırdı, sonra minbere çıktı, eliyle kıble cihetine işaret etti ve: "Size namaz kıldırdığım andan beri, bana cennet ve cehennem gösterildi. Onlar şu duvarın önünde temessül etmiş vaziyette idiler. Hayırda ve şerde bugünkü kadarını hiç görmedim" buyurdu." [Buhârî, Ezan 91, Salat 40, Rikak 18.] 310

قِفَطَف ،يٌسْبُد َراَطَف ُهَل ِطِئاَح يف يِهلَصُي َناَك هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َّى ِراَصْن‘ا□
َةَحْلَط اَبأ َّنأ] :ٍركب يبأ نب هاللّدبع نعو ـ25 □2555ـ .بهلص ْمَك ى ِرْدَي َ َوُه
اَذإَف ،ِهِت َ َص َنلا َعَج َر َّمُث ،ًةَعاَس ُه ُرَصَب ُهَعِبَتَف َكِلذ َةَحْلَط اَبأ َبَجْعأَف . ُد
ِجَي َ َف ًاج َرْخَم ُسِمَتْلَي َو ُدَّد َرَتَي

يِف ُهَباَصأ يِذَّلا ُهَل َرَكَذَف ،#ِ هاللّ ِلوُس َر َىلا َءاَجَف .ٌةَنْتِف اَذه ِيلاَم يف
ِنَباَصأ ْدَقَل :َلاَقَف ،ريغص رئاط « ُّسبُّدلا»و.ناتسبلا « ُطِئاَحلا».كلام هجرخأ .[
َتْئِش ُثْيَح ُهْعَضَف ٌةَقَدَص َوُه ،ِ هاللّ َلوُس َر اَي :َلاَق َو ،ِهِت َ َص

ماميلا ركذ وه ليقو .

16. (5378)- Abdullah İbnu Ebi Bekr anlatıyor: "Ebu Talha el-Ensarî (radıyallahu anh) bahçesinde namaz kılıyordu. Derken (dübsî denen kumruya benzeyen) bir kuş uçtu. Gidip gelmeye, çıktığı yeri aramaya başladı, fakat bulamadı. Bu hal Ebu Talha'nın garibine gitti ve bir müddet gözleriyle kuşu takip etti. Sonra namazına döndü. Ne kadar kıldığını bilemiyordu. Kendi kendine: "Bu malımdan bana fitne arız oldu!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek namazda başına gelen fitneyi anlattı ve "Ey Allah'ın Resulü! Bu (bağım Allah için) sadakadır, onu dilediğine ver!" dedi." [Muvatta Salat 67, (1, 98).] 311

AÇIKLAMA:

Yine Muvatta'da yer alan benzer bir hâdise Hz. Osman'ın hilafeti zamanında cereyan eder. Medine'nin Kuff vadisindeki bir hurma bahçehesinde ensardan bir zat, hurmaların erdiği yaz mevziminde gölgelerin arasında namaz kılarken, meyvelere bakar ve çok hoşuna gider. Namazda kaç rekat kıldığını hatırlayamayınca, "Bu malım sebebiyle bana fitne isabet etti" diyerek, o gün halife olan Hz. Osman (radıyallahu anh)'a giderek bahçeyi Allah yolunda bağışlar. Hz. Osman da onu elli bin (dirhem)e satar. Bu örnekler, Ashab'ın sehavetini, nazarlarında namazın ne kadar mühim bir yer tuttuğunu, buna bedel dünyalığa kıymet vermediklerini ifade eder. 312

MUZARAA (ZİRAÎ ORTAKLIK) BÖLÜMÜ

İki fasıldır.

*

BİRİNCİ FASIL

MÜZARAANIN CEVAZI

*

İKİNCİ FASIL

MÜZARAANIN YASAK OLMASI

UMUMİ AÇIKLAMA

Müzaraa, çiftçilikte yapılan bir akid çeşidini ifade eder. Bir taraftan tarla, diğer taraftan da çalışma konularak, elde edilen hasılat aralarında tesbit edilen bir nisbette pay edilmek üzere teşkil edilen şirkettir. Her bir tarafın hasılattan alacağı pay yarı, üçte bir veya üçte iki şeklinde önceden tesbit edilir ve bu esasa göre taksim edilir. Bu, az sonra kaydedilecek hadislerde görüleceği üzere sünnetle sabit, meşru bir akittir. Müzaraa akdine muhabere, muakele de denir.

Müzaraa akdine dört rükün dahil olur; tarla, tohum, çalışma ve ziraatte kullanılacak hayvan (veya makine). Ortaklardan herbirinin bunlardan bir veya daha fazlasıyla iştirakine göre, hasılattan alacakları pay farklı olur. Sözgelimi arazi ile tohum bir taraftan; çalışma ve hayvan (makine), öbür taraftan olabilir. * Arazi, tohum ve hayvan bir taraftan; çalışma da diğer taraftan olabilir. * Arazi bir taraftan; amel, tohum, hayvan bir taraftan olabilir. Bu üç şekilde yapılan akid sahihtir.

Müzâra’a akdinin sıhhati için sekiz şart aranır.

1) Akid yapanlar, akde ehil olmalıdır. Akil olmaları şarttır. Çocuk büluğa ermemiş olsa bile, velisinden izin almış (me'zun) olan bir çocuk bu akdi yapabilir.

2) Ziraate elverişli bir zaman kaydı konmuş olmalıdır: Bir yıl, iki yıl gibi. **3)** Tohumu hangi taraf verecek, belirtilmesi şarttır. **4)** Ne ekileceği belirtilmiş olmalıdır.

5) Akidlerin, mahsulatın hisseleri ne ise, yarım, üçte bir gibi cüz-ü şayi şeklinde belirtilmesi gerekir. Böyle belirlenmez veya hasılattan başka bir şey verilmek üzere tayin edilirse caiz olmaz. **6)** Arazi, ziraate elverişli olmalıdır.

7) Ekilecek arazi, ekecek olana teslim edilmiş olmalıdır. **8)** Hasılata akidler ortak sayılmalıdır.

Bu meselede teferruat için fıkıh kitaplarının ilgili babları görülmelidir.[313]

BİRİNCİ FASIL

MÜZARAANIN CEVAZI

ناَكف ٍع ْر َز ْوأ ٍرَمَث ْنِم اَهْنِم ُجُرْخَي اَم ِرْطَشِب َرَبْيَخ # ِ هاللّ ُلوُس َر َىطْعأ]□
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمُع نبا نع ـ2 □2555ـ َرَبْيَخ َمَسَق ه ْنَع ُ هاللّ َي ِض َر :
ُرَمُع َيِل َو اًّمَلَف .ٍريِعَش ْنِم ًاقْس َو َني ِرْشِع َو ٍرْمَت ْنِم ًاقْس َو َنيِناَمَث ٍقْس َو
َةَئاِم ٍةَنَس َّلُك ُهَجا َوزأ ِيطْعُي َض ْر ْ‘ا ِت َراَتْخا ْنَم َّنُهْنِمَف .َنْفَلَتْخاَف ، ٍماَع ِهلُك
يف َقاَس ْو ْ‘ا َّنُهَل َنْمَضَي ْوأ ،َءاَمْلا َو َض ْر ْ‘ا َّنُهَل َعِطْقُي ْنأ # ِهِبَّنلا َجا َو ْزأ
َرهيَخ َو

ةسمخلا هجرخأ .[َءاَمْلا َو َض ْر ْ‘ا َراَتْخا ِنَّمِم امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَصْفَح َو .
ُةَشِئاَع ْتَناَك َو َقاَس ْو ْ‘ا ِت َراَتْخا ِنَم َّنُهْنِم َو ،َءاَمْلا َو

1. (5379)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), meyve ve ekinden çıkacak olan bütün mahsulün yarısı karşılığında Hayber'i (Yahudilere) verdi. Her sene zevcelerine, yüz vask veriyordu. Seksen vask kuru hurma, yirmi vask arpa. Hz. Ömer (radıyallahu anh) başa geçince, Hayber'i taksim etti ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerini, kendilerine arazi ve suyu ikta etmek veya her yıl almakta oldukları vaskları tazmin etme arasında muhayyer bıraktı. Onlar bu teklifi benimsemede farklı kararlara vardılar: Bir kısmı arazi ve suyu tercih etti, bir kısmı da vaskları tercih etti. Hz. Aişe ve Hz. Hafsa (radıyallahu anhümâ) arazi ve suyu tercih edenlerdendi." [Buhârî, Müzaraa 8, 9, 11, İcare 22, Şirket 11, Şurut 5, Megazi 40; # اَهَض ْرأ َو َرَبْيَخ َلْخَن َرَبْيَخ ِدوُهَي ىلا َعَفَد
َّيِبهنلا َّنأ] :ملسِمِل ٍةياور يفو ـ5 □2555ـ . [اَه ِرَمَث ُرْطَش # ِ هاللّ ِلوُس َرِل َو
ْمِهِلا َوْمأ ْنِم اَهوُلَمْعَي ْنأ ىلَع،

2. (5380) Müslim'in bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber hurmalarını ve arazisini kendi emvalleri gibi işleyip meyvesinin yarısını Resulullah'a vermeleri şartıyla Hayberlilere geri verdi." [Müslim, Müsakat 5, (1551).][315]

ىلَع اَهوُلَمْعَي ْنأ ىلَع اَهيف ْمُه َّرِقُي ْنأ # ِ هاللّ َلوُس َر ُدوُهَيْلا ِتَلأَس َرَبْيَخ # ِ
□2552□ ـ5 هَلو ُف يف ُرخأ :[لَمَّأ َفَتَح َر ُلوُس هاللّ

□ُمْك ىلَع َكِلذ اَم اَنْئِش .َفاَك َنَّمثلا ُرَمْقُي ُمَسْقُي ىلَع ىلَع اَهْمُسلا نِم ِفْصِن َرَبْيَخ َفَيأخُذ
ًّرِقُن :# َلاَقف .ِع ْرَّزلا َو ِرَمَّثلا َنِم َج َرَخ اَّمِم ِفْصهنلا

. [□ َر ُلوُس هاللّ ِ # ُسُمُخلا

3. (5381)- Yine Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'i fethettiği zaman, Yahudiler, Resulullah'a müracaat ederek, çalışıp elde edecekleri ekin ve meyve hasılatının yarısını vermek şartıyla kendilerini arazilerinde bırakmasını talep ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm onlara: "Biz sizi, dilediğimiz zamana kadar orada bırakabiliriz" dedi ve kalmalarına müsaade etti. Hayber'in meyve hasılatının yarısı iki hisseye taksim ediliyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu gelirin humusunu (beşte birini) alıyordu." [Müslim, Müsakat 4, (1551).][316]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen üç hadis de Hayber arazisi ile ilgilidir. Hayber, Medine ile Şam arasında, Medine'ye dokuz konak mesafede bulunan ziraate elverişli, suyu bol bir vahadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde, burada Yahudiler yaşardı. Medine'de tutunamayan bir kısım Yahudi kabileleri de buraya göç ederek Yahudi kesafetini artırmışlardır. Hz. Peygamber, Mekke fethine hazırlık maksadıyla, Hudeybiye Sulhü'nden sonra bu mukavemet ve tehlike yuvasını halletme cihetine gitti. Hayber gibi, Medine'nin burnunun dibinde İslam düşmanı, maddî yönden güçlü müsellah bir kitlenin varlığı ciddi bir tehlike idi. Yapılacak siyasî bir sulh antlaşması ile de tehlikelerin bertaraf edilmesi düşünülebilirdi. Ancak Hendek Savaşı sırasındaki ihanetleri, ciddi bir anda dostluklarına güvenilmeyeceğini ortaya koymuştu. Bu sebeple ne yapıp yapıp bu tehlike yuvası bertaraf edilmeli, iktisadî yönden çökertilmeli, silahları elinden alınmalı, zarar veremeyecek hale getirilmeli idi. Resulullah siyasî dehasıyla, önce Hudeybiye Sulhü'nü gerçekleştirerek Mekkelilerin bunlarla anlaşmasını önledi. Şöyle ki: Başta Hz. Ömer bütün Ashab'ın memnuniyetsizliğine rağmen, Müslümanlara züll getiriyor görünümündeki -Mekkelilerce koşulan- bütün antlaşma şartlarına rağmen, Hudeybiye Sulhü'nü yapmadaki gerçek hedef belki de Hayber'in fethine gerekli siyasî ortamı hazırlamaktı. Zira asıl hedef olan Mekke'nin fethi için bu tehlike yuvasının mutlaka bertaraf edilmesi lazımdı. Medine'den İslam ordusunun uzaklaşması halinde bunların varlığı Medine için ciddi bir tehdit teşkil edecekti. Altıncı hicrî yılın akabinde, yedinci yıl içerisinde Hayber üzerine gidilerek, kaleler kuşatıldı ve birkaç gün devam eden mukavemetleri kırılarak Müslümanların sulh şartlarını kabule mecbur edildiler. Servetleri, silahları ellerinden alındı, arazileri üzerinde ziraat işçileri olarak kalabilecekler hasılatın yarısını Müslümanlara ödeyeceklerdi. Burada kalma müddetleri, Müslümanların dileyecekleri uygun görecekleri zamana kadardı. Resulullah ve Hz. Ebu Bekir zamanında orada kaldılar. Hz. Ömer, daha önce teferruatı geçtiği üzere, yapılmış olan antlaşma şartlarına dayanarak Hayber Yahudilerini, Hayber'den Teyma'ya sürdü. Burası Medine'den yedisekiz konak uzakta, Kudüs'e at sırtında bir günlük mesafede sarp yollarla çıkılan dağlık üzerinde, Ürdün'ün doğu tarafında bir yerdi. Resulullah'ın ölüm döşeğinde yaptığı en son vasiyetlerinden biri de Arap yarımadasından Yahudi ve Hıristiyanların sürülmesi idi. Hz. Ömer'in onları Teyma'ya sürmesi, o hadiste, Arap Yarımadası bilinen coğrafi bölgeden ziyade, Hicaz'ın kastedildiği anlaşılmaktadır. Çünkü Teyma, Arap Yarımadası'ndan sayılırsa da Hicaz'dan sayılmaz. **2-** Hayber arazisinin hukuki statüsü ve vasfı hususunda İslam alimleri ihtilaf etmiştir. Burası sulh yoluyla mı alındı, savaşla mı fethedildi?

* Harp yoluyla alındı diyenler olmuştur.

* Sulh yoluyla alındı diyenler olmuştur.

* Ahalisi burayı terkettiği için harpsiz olarak alındı diyenler olmuştur.
* Bazı kısımlarının harp, bazı kısımlarının sulh, bazı kısımlarının ahalisinin çekilmesiyle alındığını söyleyenler de olmuştur.

Bu görüşlerden herbirini destekleyen rivayetler var. Ulema bu rivayetleri benimsemede ihtilaf edince farklı İslam âlimlerinden müsakat ve müzaraanın meşruiyyetini söyleyenlerin en kuvvetli delilleri bu mevzuda gelen rivayetlerdir. Bu rivayetlerde, Aleyhissalâtu vesselâm, Hayber halkı ile, araziden çıkacak mahsulün yarısını onlara vermek üzere antlaşma yapmış bulunmaktadır. Meyve ile ilgili yarılaşma antlaşmasına müsakat, ekin ile ilgili yarılaşma antlaşmasına da müzaraa denmiştir.

İmam Şafii, İmam Malik, Ahmed İbnu Hanbel, Leys İbnu Sa'd, Süfyan-ı Sevrî gibi fakihler, hadis uleması Zahirîler, fukahanın ekseriyeti müsakatın caiz olduğuna hükmetmiştir. İmam A'zam'la Züfer'e göre müsakat da müzaraa da caiz değildir. Ebu Hanife, sadedinde olduğumuz hadiste belirtilen antlaşmanın bir akit olmayıp Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hayber ahalisine bir iyiliği, bir ihsan ve lütfu olarak yorumlanır. Ona göre, Aleyhissalâtu vesselâm Hayber'i ganimet olarak almıştı, Yahudilere hiçbir şey vermeyebilirdi.

Öyleyse onları mahsulden yarısını alma karşılığında yerlerine bırakması bir lütuftan ibarettir. Buna harac-ı mukaseme denmiştir. Harac-ı tavzif gibi mukaseme de caizdir.

Harac-ı mukaseme: İslam hükümdarı tarafından mahsulün üçte bir, dörtte bir veya onda bir gibi muayyen bir miktarı alınarak arazinin sahiplerine bırakılmasıdır. Bu usulde arazi sahiplerinin korunması vardır. Çünkü vergi, elde edilen mahsule bağlıdır. Mahsul elde edilemezse vergi de alınamaz. Bu aynı zamanda cizye yani gayr-i müslimlerden alınan vergidir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer zamanında Yahudilerden bir de cizye alındığı rivayetlere intikal etmemiştir. Öyleyse bu vergi aynı zamanda cizyedir, aksi takdirde bir de cizye alınması gerekirdi denmişti. Bu hal İmam A'zam hazretlerinin yaptığı yorumun sahih olduğu gösterir.

Harac-ı muvazzaf: Zımmilerin ziraate elverişli arazisinden dönüm başına alınan bir sa' ve bir dirhemlik vergidir.

Müsakati caiz görenler, bunun hangi ağaçlardan alınacağında ihtilaf ederler: * İmam Şafii'ye göre yalnız hurma ve üzümden alınır. * İmam Malik'e göre her çeşit ağaçtan müsakat alınır. * Davud-u Zahiri'ye göre müsakat sadece hurmadan alınır. İmam Şafii ve bir kısım ulemaya göre müstakilen müzaraa caiz değilse de müsakatla birlikte olursa müzaraa da caizdir.

İmam Malik müstahil de olsa, müsakata, tebaen de olsa müzaraaya cevaz vermez. Hanefilerden Ebu Yusuf, İmam Muhammed ile diğer Kûfe uleması, muhaddisler, İbnu Ebî Leyla, İmam Ahmed, İbnu Şübrüme bir kısım ulema ise, müzaraa ve müsakatın birlikte olsun ayrı olsun yapılabileceğini söylemişlerdir. İmam Nevevî "Zahir ve muhtar olan kavil budur" der. **3-** Zahirîler hadiste geçen "Dilediğimiz müddete kadar sizi burada bırakabiliriz" ibaresini esas alarak müsakat ve müzaraa akdinin meçhul müddet için yapılabileceğini söylemiş ise de cumhur, müsakatın icare gibi malum bir müddet için caiz olacağını söylemiştir. Yahudilere tanınan avantaj, bir akit değil, bir lütuftur. Müsâkât anlaşmasında, araziyi tutana terettüp eden hizmetler ağaçları sulamak, budamak, aşılamak, köklerini temizlemek, kazımak, meyvelerini korumak, zaman gelince toplamak, kurutmak gibi her sene yapılan hizmetlerdir. Duvar çekmek, hendek koymak gibi her yıl yapılmayan işler mal sahibine aittir. **4-** Savaşla alınan araziye yapılacak muamele de ihtilaflıdır: * İmam A'zam ve Kûfe ulemasına göre hükümdar muhayyerdir. İcab-ı hale göre, dilerse fetheden askerlere taksim eder, dilerse sahiplerine bırakıp onlardan haraç alır.

* Malikîler: "Bu araziyi, hükümdar Müslümanlara vakfeder. Nitekim Hz. Ömer Irak arazisini vakfetmiştir" demiştir.

* Nevevî, Hayber Yahudileri ile yapılan antlaşmanın, alınan ganimetin askerlere dağıtılmasından sonra, onların rızasıyla yapıldığını söyler.

بلَع اَم ِض ْر ُا ِهب َرِل ّنأ # ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْه ًع بلَع ى َرْكُت ُعرا َزَمْلا ِتَناَك] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2555□

ريغصلا رهنلا « عِب ّرلا».يئاسنلا هجرخأ .[َوُه ْمَك ي ِرْدأ َ ِنْبِهتلا َنِم ٍةَفِئاَط .
َو ِع ْر ّزلا َنِم يقاّسلا ِعيِب َر

4. (5382)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ekim arazileri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, -tarlaya su alınan dere kenarındaki- ekin, tarla sahibinin olması ve ne kadar olduğunu bilmediğim bir miktarda saman verilmesi karşılığında kiralanırdı." [Nesâî, Müzaraa 46, (7, 53).] 318

لاَق .َتاَم بهتَح ِهْيَدي يف ْل َزَت ْمَلَف ًاض ْرأ ى َراَكَت هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍف□
ْوَع َنْب ِنمْح ّرلا َدْبَع ّنأ يِنَغلَب] :لاق ِكلام نعو ـ2 □2555ـ اَهِئا َرِك ْنِم ِهْيَلَع َناَك
ٍءْىَش ِءاَضِقب اَن َرَمأ َو ِهت ْوَم َدْنِع اَنل اَه َرَكَذ بهتَح ِهْيَدي يف ْتَثَكَم اَم ِلوُط ْنِم
اَنل ّاِإ اَها َرأ ُتْنُك اَمَف :ُهُنْبا

ق َر َو ْوأ ٍبَهذ□].

5. (5383)- İmam Malik anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) bir tarlayı kiraladı. Ölünceye kadar da bu arazi elinde kaldı. Oğlu dedi ki: "Ben bu araziyi uzun müddet babamın elinde kaldığı için bizim malımız sanıyordum. Babam öleceği sırada tarlanın bize ait olmadığını söyledi ve tarlanın kirasından ödenmesi gereken bir miktar borcun altın veya gümüş olarak ödenmesini emretti." [Muvatta, Kirau'l-Arz 4, (2, 712).] 319

ع َرَاز َو .ِعُب ّرلاو ِثُلّثلا بلَع َنوُع ِرا َزُي ِاِإ ِة َرْجِه ِتْيَب ُلْهأ ِةَنيِدَمْلاِب َناَك اَم]□
لاق َرَفْعَج يبأ نع ٍملسم نب ِسْيق نعو ـ5 □2555ـ ُلآ َو َناَمْثُع ُلآ َو َرَمُع ُلآ َو ٍرْكَب:
يبأ ُلآ َو :َداز َو ؛ُهُلْثِم َة َو ْرُع َو ِمِساَقلا ِن َع َو .مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوُعْسَم ُنْبا
َو ٍكِلاَم ِنْب ُدْعَس َو ٌّيلَع

ةمجرت يف يراخبلا هجرخأ .[َنيرِيس ُنْبا َو ٍهِيلَع .

6. (5384)- Kays İbnu Müslim, Ebu Ca'fer'den naklen diyor ki: "Medine'de muhacir aileden hiçbiri yoktu ki, üçte veya dörtte bir pay ile ziraatçilik yapmasın. Hz. Ali, Sa'd İbnu Malik, İbnu Mes'ud (radıyallahu anhüm) da bu çeşitten muzaraa akdi yapmışlardı. el-Kasım (İbnu Muhammed) ve Urve'den de benzer rivayet mevcuttur.

Rivayette şu ziyade de var: "Ebu Bekr ailesi, Hz. Ömer ailesi, Hz. Osman'ın ailesi, Ali ailesi ve İbnu Sirin ailesi de." [Buharî, Müzaraa 8 (bab başlığı olarak kaydedilmiştir.)] 320

AÇIKLAMA:

Başka kaynaklarda mevsul olarak gelen Buhârî'nin bu munkatî rivayeti, Ashab'ın ileri gelenlerinin de müzaraa usulüyle arazi kiraladıklarını, kira bedeli olarak mahsulatın -tarlanın durumuna, kiralayan kimsenin tohum, ekim, sulama... gibi katkılarına göre- üçte biri, dörtte biri, yarısı gibi bir miktarda kira ödediklerini ifade etmektedir. Buhârî'nin bunları kaydetmedeki maksadı, müzaraa akdinin cevazını ifade etmektir. 321

İKİNCİ FASIL

MÜZARAANIN YASAKLIGI HAKKINDA

اقِفا َر اَنِب َناَك ٍرْمأ ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر بهَن ْدَقَل :يل َلاَقف ، ُرْيَهُظ يناَتأ] :لاق□ .
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر جيدخ نب عفار نع ـ2 □2552□

رْمهتلا َن ِم ٍقُس ْو ُ'ا ىلع َو ِعُبُّرلا ىلَع اَهُر ِجاَؤُن : ُتْلُق ؟ُمُكِلِقاَحَمِب َنوُعَنْصَت□
َفْيَك ينَلأَس : َلاَق . ٌّقَح َوُهَف # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق اَم : ُتْلُقَف

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ًةَعاَط َو ًاعْمَس ُتْلُق : ٌعِفا َر َلاَق .اَهوُكِسْمأ ْوأ .
اَهوُع ِر ْزأ ْوأ اَهوُع َر ْزأ ،اوُلَعْفَت َ : َلاَق . ِريِعهشلا َو

1. (5385)- Rafi İbnu Hadic (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yanıma Züheyr geldi ve bana: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize faydalı olan bir şeyi yasakladı" dedi. Ben: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) her ne söyledi ise, mutlaka haktır!" dedim. "Muhâkala'yı (tarla kiralamasını) nasıl yaptığımızı sordu. Ben de:"Biz onu, dörtte bir ve kuru hurma ve arpadan vasklarla ücretlendiriyoruz" dedim, bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyle yapmayın! Araziyi ya kendiniz ekin veya ektirin veya (kimseye vermeyip) sahip olun!" buyurdular. "Rafi der ki: "Ben de: "(Başüstüne!) dinlemek ve itaat etmek (borcumuzdur!)" dedim." [Buharî, Muzaraa 18, 19; Müslim, Büyû 114, (1548); Ebu Davud, Büyû 32, (3394); Nesâî, Müzaraa 45, (7, 44, 49).] 322

م ُهَل َو ،هِذه اَنَل َّنأ ىلَع َض ْر ُ'ا ي ِرْكُن اَّنُك َو ًْقَح ِراَصْن ُ'ا َرَثْكأ اَّنُك] : لاق هْنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2555□

ضر ا ' « ُلْقَحلا».ةتسلا هجرخأ .[اَنْهَنَي ْمَلَف ُق ِر َوْلا اَّمأ َو .كِلذ ْنَع # ُّيِبَّنلا
اَناَهَنَف ،هِذه ْج ِرْخُت ْمَل َو ِهِذه ْتَج ََرْخأ اَمَّب ُرَف ،هِذه ءاركإ ليقو ،كلذ وحن وأ
عبرلا وأ ثلثلاب ةعرازملا ىهو ،كلذ نم ةلعافملا « ُةَلَقاَحَملا»و.ةعارزلل ةحلاصلا
ةبرتلا ةبيطلا

هكاردإ لبق عرزلا عيب ليقو ،هلبنس يف ماعطلا عيب ليقو ، هربلا نم رادقمب .
ضر ا'

2. (5386)- Yine Rafi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz ensardan tarlası en çok olan kimseydik ve biz, şu tarla bize, şu tarla onlara (ekenlere) olmak üzere kiraya verirdik. Bazan şu tarla mahsul verirdi, şu tarla vermezdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi bundan yasakladı. Fakat gümüş (mukabili kiralamay)a gelince onu yasaklamadı." [Buhârî, Müzaraa 6, 12, 18, Şurut 7; Müslim, Büyû 106, (1547); Muvatta, Kira'ul-Arz 1, (2, 713); Tirmizî, Ahkam 42, (1384); Ebu Davud, Büyû 31, 32, (3392, 3393, 3395, 3397, 3398, 3399, 4000, 3401, 3402); Nesâî, Müzaraa 45, 7, (33-50).]323

AÇIKLAMA:

Az yukarıda da (5381) açıkladığımız üzere arazinin kiraya verilmesi meselesi ulema arasında ihtilaflıdır. Yukarıda kaydedilen rivayetler, araziyi kiralama işini Aleyhissalâtu vesselâm'ın yasakladığını ifade etmektedir. Hatta bazı rivayetler, yasaklama ile ilgili hadislerin muahhar ve dolayısıyle nasih, ruhsat ifade eden rivayetlerin de mensuh olduğunu ifade eder. Sahiheyn'de gelen şu rivayette olduğu gibi: "Nafi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında tarlasını kiraya verirdi. Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman devirlerinde ve Hz. Muaviye (radıyallahu anhüm ecmain) devrinin başına kadar kiraya vermeye devam etti. Ancak Hz. Muaviye'nin hilafetinin sonlarına doğru, kendisine, Rafi İbnu Hadic'in bu meselede Aleyhissalâtu vesselâm' ın bunu yasakladığına dair rivyette bulunduğu ulaştı. Bunun üzerine, Rafi'in yanına gitti, beraberinde ben de vardım. Meseleyi sordu. Rafi: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarlaların kiralanmasını yasakladı" dedi. Bundan sonra İbnu Ömer kiralamayı teketti. Bu hususta kendisine sorulunca: "İbnu Hadic, Resulullah'ın bunu yasakladığı kanaatinde!" derdi."

Tirmizî'nin İbnu Abbas'tan kaydettiği bir rivayette: "Resulullah'ın müzaraayı yasaklamadığı, ancak insanların birbirlerine, rıfkla muamele etmelerini emrettiği" belirtilir. Yine Tirmizî'nin İbnu Hadic'ten kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Birinizin tarlası varsa (onun ekimini) kardeşine bağışlasın veya kendisi eksin" dediği belirtilir.

Gerek hadislerde ve gerekse hadislerin yorumlarında teferruat var. Hepsine burada yer vermeyip, bahsin sonunda 324 (5390'ın açıklamasında) bahsi özetleyeceğiz.

مِنَّا□ فُضُولُ أَرَضِينَ. فَقَالُوا: نُؤَاجِرُهَا بِالثُّلُثِ أَوِ الرُّبُعِ أَوِ النِّصْفِ .
□2555□ 5ـ وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [كَانَ لِرِجَالٍ

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[اَهي ِرْكُي ًَو ُهاهيإ اَه ُر ِجؤُي ًَو ُهاَخأ .
اَهْحَنْمَيِل ْوأ اَهْع َر ْزَيلَف ٌض ْرأ ُهَل ْتَناَك ْنَم :# ِ هالّ ُلوُس َر َلاَقف

3. (5387)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bizden bazı kimselerin ihtiyaçlarından fazla arazileri vardı. Onlar: "Biz arazimizi üçte bire veya dörtte bire veya yarıya kiraya verelim" dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Kimin arazisi varsa bizzat eksin veya bir kardeşine bağışlasın; ne ücret mukabili versin ne de kiraya versin!" buyurdular." [Buhârî, Müzaraa 18, Hibe 35; Müslim, Büyû 92, (1536); Nesâî, Müzaraa 45, (7, 36-38).] 325

اوُلاَق ؟ِهِذه ْنَمِل :َلاَقف .ًاع ْر َز ُّزَتْهَت َيِه َو ٍض ْرأ ىلا # ِ هالّ ُلوُس َر َج َرَخ]:
□2555□ 5ـ نعو نبا سابع ٍر َض ِي َ هالّ ُ امهْنَع لاق:

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ًاموُلْعَم ًارْجأ اَهْيَلَع َذُخأَي ْنأ ْنِم ًارْيَخ َناَك ُهاَّيإ .
اَهَحَنَم ْوَل :َلاَقف .ٌن َ ُف اَها َرَتْكِا

4. (5388)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) tarlaya uğramıştı, tarlada ekin üğrünüyordu.

"Burası kime ait?" buyurdular. Yanındakiler:

"Falan kimse kiraya verdi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer burayı bağışlasaydı, kendisi için bunun üzerinden muayyen bir ücret almasından daha hayırlı olurdu" buyurdular." [Buharî, Müzaraa 9, 18, Hibe 35; Müslim, Büyû 120, (1550); Nesâî, Müzaraa 45, (7, 36).] 326

فْصِنب َض ْر ٍ ا َذُخأَي ْنأ ُة َرباَخُمْلا َو :َلاَق ؛ِة َرباَخُمْلا ِنَع # ِ هالّ ُلوُس َر ىهَن]□
□2555□ 2ـ نعو ديز نب تباث ٍر َض ِي َ هالّ ُ هْنَع لاق :

دواد وبأ هجرخأ .[ٍعْبُر ْوأ ٍثُلُث ْوأ .

5. (5389)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhabereyi yasakladı. Muhabere, tarlayı yarı, üçte bir veya dörtte bir karşılığında almaktır." [Ebu Davud, Büyû 34, (3407).]327

هجرخأ .[ِهِلوُس َر َو ِ هالّل َنِم ٍب ْرَحِب ْنِذ ْؤُيْلَف ُة َرباَخُمْلا ِرَذَي ْمَل ْنَم :# ِ
هالّل ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 2555ـ بأ :مهرابخ
ليقف .مهعرزو مهرامث نم فصنلا بلع اهلهأ دي يف اه هرقأ :# يبنلا ن' ربيخ بلا
ةبسن «ةرباخملا».دواد وبأ

ربيخ يف مهلماع .

6. (5390)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhabereyi terketmeyen Allah ve Resulü ile savaş ilan etsin." [Ebu Davud, Büyû 34, (3406).] 328

AÇIKLAMA:

Son hadislerde geçen muhabere Hayber kelimesinden alınmıştır. Bununla Hayber usulünce arazi kiralanması kastedilir. Hayber usulünce tabirinden, Hayber Yahudileri ile Resulullah arasındaki arazi kiralaması anlaşılmaktadır. Yani Resulullah Hayber arazisini, meyve ve ekin mahsulatının yarısı mukabilinde Hayber Yahudilerinin elinde bırakmıştı. Sadedinde olduğumuz hadise göre bu tarz arazi kiralanması yasaklanmıştır. Önceki tatbikat bilahare neshedilmiş olmaktadır. Ancak, bu husus ulema arasında ihtilaflıdır. Abdülhak Dehlevi'nin mevzuyu özetlemesi şöyledir: "Müsâkât: Kişinin ağaçlarını, sulamak, bakımını yapmak, yetiştirip ürününü almak üzere bir başkasına, yarı, üçte bir, dörtte bir gibi belli bir hisse karşılığında vermesidir. Müzaraa ise tarlaya yapılan ekim hususunda mahsulün bir miktarı karşılığında yapılan anlaşmadır. Musakat ağaçlar üzerine, müzaraa araziler üzerine yapılır. İkisinin hükmü de birdir. Ebu Hanife'ye göre iki akid de fasiddir. Ebu hanife'nin iki ashabı ve diğer imamlara göre caizdir.

Bazı müellifler: "Ebu Hanife dışında bu muameleleri yasaklayan bir başka alim bilmiyoruz" demiştir. Ancak Züfer'in de Ebu Hanife gibi düşündüğü söylenmiştir.

el-Hidaye'de: "Fetva İmameyn'e göre verildi" denir. Caiz görenlerin delili Resulullah'ın Hayber Yahudileri ile yaptığı anlaşmadır. Bu anlaşmaya göre ekin olsun, meyve olsun mahsulün yarın Resulullah'a verilecektir. Ebu Hanife'nin delili, Resulullah'ın muhabereyi -ki bu, müzaraadır- yasakladığına dair rivayettir." Alimler, muhabereyi yasaklayan ve diğer nehyedici rivayetleri tahrime değil, tenzihe hamlederek, gerek müsakat ve gerekse müzaraanın cevazına hükmetmişlerdir.

Alimler, yasakla ilgili bazı rivayetleri tarla sahibinin arazinin belli bir kısmını şart koşması haline hamletmişlerdir. Nitekim bu husus 5386 numaralı hadiste daha sarih geçti. Sözgelimi kiraya verdiği arazinin "sulanabilen kısmının ürünü benim, geri kalan kısmının ürünü senin olmak şartıyla" demesi gibi. Yasağın bu çeşitten şartlarla yapılan anlaşmalara şamil olduğu söylenmiştir.

Öyle ise, cumhura ve hatta Hanefi mezhebine göre müsakat ve müzaraa akdi meşrudur. 329

MEDH BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Medih, övmek demektir. Birini övmek, ona kemal sıfatlarından birini veya birkaçını izafe etmekle olur. İslam telakkisinde her çeşit kemalin sahibi, kaynağı Allah'tır. Bu sebeple

insanlara kemal nisbet etmek, kişiyi nankörlüğe, şirke atabilecek ciddi bir tehlikedir. Bu sebeple övmek veya övünmek pek hoş karşılanmamıştır. Kişi mazhar olduğu her çeşit nimet,

fazilet ve kemali Allah'tan bilmeli, O'na nisbet etmelidir. Bu manada nimetin zikir ve beyanı caizdir, bir nevi şükürdür. "Rabbinin nimetini yadet!" (Duha 11) ayeti bir bakıma nimeti

yadetmeyi, söylemeyi emreder. Bu övünme olmuyor, nimet, sahibine nisbet ediliyor. Aksi takdirde nefis "nimet benden" yanılgısına bile düşebilir, Allah'a nisbet ederek zikri, bu vartayı önler.

Resulullah, başkasını övmeyi de hoş karşılamamış, zaruret olmadan kişileri yüzlerine karşı övmeyi yasaklamıştır. "Meddahların yüzüne toprak saçın" buyurmuştur.

Son olarak şunu da belirtelim: Alimler, medih yasağını kişide olmayan şeylerle yapılan

mübalağalı medhe hamletmişler, hatta bazan övgünün kişiyi hayırda ilerlemeye başkalarını bu hayırda ona uymaya teşvik olacağından, müstahsen olacağını söylemişlerdir. Bu husus bahsin

sonunda açıklanacaktır.330

يَ اللّهُ عَنْهُ قال: [انْطَلَقْتُ في وَفْدِ بَنِي عَامِرٍ إلى رَسُولِ اللّهِ #، فَقُلْنَا: أنْتَ

َو َ يَسْتَجِرْ يَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ]. 2552ـ 2 ـ نع مُطِرِف نب عبدِاللّه نع أبيه رَ ِض
َو أفْضَلُنَا فَضْ ً، و أَعْظَمُنَا طَوْ ً. فَقَالَ: قُولُوا بقَوْلِكُمْ، أوْ بَعْضِ قَوْلِكُمْ،
سَيِّدُنَا. فَقَالَ: السَّيِّدُ اللّهُ. قُلْنَا:

أخرجه أبو داود.ومعنى الحديث تكلموا بما يحضركم من القول و

أو «بَعْضِ قَوْلِكُمْ» حذف واختصر، ومعناه دعوا بعض قولكم واتركوه
تسجعوا كأنما تنطقون على لسان شيطان.وفي قوله:

وأراد بذلك اقتصاد في الملاق .

1. (5391)- Mutarrif İbnu Abdillah, babası (radıyallahu anh)'tan naklediyor: "Benî Amir heyetiyle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gitmiştik.

"Sen bizim efendimizsin!" diye hitap ettik.

"Efendi, Allah'tır!" buyurdular. Biz:

"Fazilette en ileride olanımız, mertlikte en başta gelenimizsin!" dedik. Bize: "Söylediğinizin hepsi bu veya buna yakın bir söz olsun. Şeytan sizi (mübalağalı medihlerde) koşturmasın!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 10, (4806).]331

AÇIKLAMA:

1- Hadis, seyyid yani efendi kelimesini hakiki manada insanlara izafe etmeyi yasaklamaktadır. İnsanların alnından tutup, onları gerçek manada idare eden Allah'tır.

Ancak alimler, bunun insanlara, daha hususi manada ferdlere izafe edilerek kullanılmasını caiz görürler. Nitekim Resulullah "Ben ademoğlunun efendisiyim. Bunu söylemem fahr değildir" buyurmuştur. Yani: "Ben bunu övünmek için değil, Allah'ın bana verdiği nimeti tahdisen (zikretmiş olmak için) söylüyorum" demek istemiştir. Nitekim Buhârî'de gelen bir rivayette Hz. Ömer "Ebu Bekr bizim efendimizdir" demiş ve Bilal'i kastederek: "E-fendimizi azad etti" diyerek sözlerini noktalamıştır.

2- Tavl, "dostlara ihsan, düşmanlara yücelik" manasına gelir, mertlik diye çevirdik. **3-** "Söylediğinizin hepsi bu.. olsun" diye çevirdiğimiz ibarenin aslı muhtelif manaları ifade edecek mahiyettedir. Bu sebeple şarihler "İki kelimeyle yetinin, mübalağaya yer vermeyin", "Tevazuda mübalağa için, söylediğinizin birini söyleyin", "Buraya ne maksadla geldi iseniz onu söyleyin, sizi ilgilendirmeyen, gayeniz olmayan şeyleri terkedin" gibi manalar anlamışlardır.

4- Hadis, medhi, mübalağalı övgüyü, şeytanın kendi yolunda koşturması olarak tavsif etmektedir. □ مُكَّنَي ِر ْجَتْسَي□ kelimesinin cür'et kökünden gelme ihtimaline binaen mananın: "Şeytan caiz olmayan şeyleri söylemekte sizi cür'etkâr kılmasın" şeklinde olabileceğine dikkat çekilmiştir.

en-Nihaye'de hadisin, "Şeytan size galebe çalıp, sizi elçi ve vekil kılmasın!" manasına geldiği belirtilir. "Çünkü denir, onlar Resulullah'ı övmüşlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm bu davranışlarını beğenmeyerek onları bundan bu suretle men etti." Mirkat'ta hadisin: "Hatırınıza gelen kelimelerle konuşun, şeytanın vekilleri ve elçileri gibi tekellüfe, yapmacıklığa gitmeyin, onun diliyle konuşmayın " demek istediğine dikkat çekilir. 332

اَمَك بِنو رُطْت َ : لُوُقَي # َّبِهنلا ُتْعِمَس : لُوُقي هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رَمُع ُتْعِمَس]
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2555ـ حدملا يف دحلا ةزواجم «
ُءا َرْط“ا».ناخيشلا هجرخأ .[ُهُلوُس َر َو ِ هاللُّدْبَع :اوُلوُقَف .ٌدْبَع اَنأ اَمَّنِإَف ،َمي
ْرَم َنْبا ى َراَصَّنلا ِت َر ْطَأ

هيف بذكلاو .

2. (5392)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in şöyle söylediğini işittim: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim diyordu ki: "Hakkımda, Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları aşırı övgülerde bulunmayın. Şurası muhakkak ki ben bir kulum. Benim için "Allah'ın kulu ve elçisi" deyin." [Buhârî, Enbiya 44, Teysir bu hadisi Müslim'de rivayet ettiğine işaret eder. Ancak rivayet Müslim'de mevcut değildir.)] 333

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisini medh u sena ederken ümmetinin aşırılığa gitmemesini talep etmektedir. Hıristiyanlar, Hz. İsa'ya uluhiyet nisbet etmişler, Allah'ın oğlu demişler, üç unsurlu tek kabul ettikleri Allah'ın bir unsurunun Hz. İsa olduğunu söylemişlerdir. Şu halde, Müslümanların bu çeşit ifratlara düşmemesi talep edilmiş olmaktadır. Hz. Peygamber abdiyet (kulluk) vasfını, risalet vasfından önce zikretmektedir. Hatta, İslam'ı yeni öğrenenlerin kelime-i şehadeti zikrederken yanlışlıkla bu sırayı ters çevirip "şehadet ederim ki sen Allah'ın elçisi ve kulusun" diyenlere: "Ben önce kul, sonra elçiyim" manasında müdahale edip tashihte bulunmuştur. 334

هَل َلاَق ، َكِب ِحاَص َقُنُع َتْعَطق َكَحْي َو : َلاَقف # ِهِيبهنلا َدْنِع ٍلُج َر ىلَع ٌلُج َر□
َنْثأ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةركب يبأ نعو ـ5 □2555ـ ،اَذَكو اَذك ًانُف ُبِسْحأ
ًادحأ ِ هاللّ ىلَع يِهك َزُأ َ َو ،ُهُبِيسَح ُ هاللّ َو ،ًان َ ُف ُبِسْحأ ْلُقَيْلَف ،َةَلاَحَم َ ُهاَخأ
ًاحِداَم َناَك ْنَم : َلاَق َّمُث .ًاث َ َث دنع ميظعتلاو حدملاو ِءارط“اب هتكلهأ يأ
«كبحاص قنع تعطق» :هلوق.دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ُهْنِم َكِلذ ُمَلْعَي َناَك ْنإ

هقنع تعطق دق كنأك كلهيف كلذب بجعي هنإف هسفن .

3. (5393)- Hz. Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bir başkasını medh u sena etmişti.

"Yazık sana! Arkadaşının boynunu kestin" buyurdular ve bunu üç kere tekrar ettiler. Sonra da şu açıklamayı yaptılar: "Bir kimse kardeşini illa da övecekse bari: "Falancayı zannederim, ona Allah kafidir.335 Ben Allah'a karşı kimseyi tezkiye etmem (çünkü Allah herkesi benden iyi bilir). -Ondan (böyle bir fazilet) biliyorsa- falanca şöyle şöyledir" desin." [Buhârî, Şehadat 16 , Edeb 54, 95; Müslim, Zühd 65, (3000); Ebu Davud, Edeb 10, (4805).] 336

هجرخأ .[َبا َرُّتلا َنى ِحاَّدَمْلا ِها َوْفأ يف َوُثْحَن ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر اَن َرَمأ] : لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □ 2555ـ لعفلاو نسحلا رم‘ا ىلع حدم نم
امأف .حودمملا هب نولكأتسي ةداع سانلا حدم اوذختا نيذلا مه
«نوحاهدملا».يذمرتلا

هوؤم نوكي وأ ،هنيع «ِبارُّتلاب» دارملاو.حاهدمب سيلف ههابشأ يف هب ءادتقا
ىلع سانلل ًاضيرحتو هلاثمأ يف هل ًابيغرت دومحملا

نامرحلاو ةبيخلا نعمب.

4. (5394)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), meddahların ağzına toprak saçmamızı emretti." [Tirmizî, Zühd 55, (2396).]337

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, yüzlerine karşı insanların övülmesini yasaklamaktadır. Birincide, Resulullah, övmeyi "kardeşinin boynunu kesmek"le tavsif buyuruyor. Şarihler bunu: "Övülen kişi, bundan hoşlanır ve ucbe, gurura düşer. Bu ise helake götüren bir durumdur. Resulullah kişinin manevî yıkımını "boynunu kesmek" -diğer bir hadiste geldiği üzere "sırtını kesmek"- şeklinde ifade etmiştir" diye açıklar. İbnu Battal, ucba (yaptığı amelin yeteceği kanaatine) düşen bir kimsenin meddahın ifade ettiği mübalağalı olan makamda olduğu zannına düşüp kendinde bulunmayan bu mevsuf (ve de mevhum) makama güvenerek ameli ve hayrını artırma gayretini terkedeceğini, böyle bir halin o kimse hakkında helak olduğunu söyler. Hz. Ömer "övme kesmedir" demiştir. **2-** Bu sadedde gelen bir Buhârî hadisinde "Resulullah bir kimsenin bir başkasını övdüğünü ve "övgüde aşırı gittiğini" işitti. Bunun üzerine: "Adamı helak etiniz -veya sırtını kestiniz-" buyurdu" dendiğini görmekteyiz. 5392 numaralı hadiste de olduğu üzere, bu hadiste de Itrâ kelimesi kullanılmaktadır. Itrâ, "kişiyi, kişide olmayan vasıfları da kullanarak mübalağalı şekilde övmek" manasında bir kelimedir. Şarihler, kelimenin bu manasını hesaba katarak, hadislerde gelen övme yasağını mübalağalı övmeye, övmeyi uzatıp gitmeye hamletmişlerdir. Bu sebeple, ihtiyaç halinde kişiyi, yanında, yüzüne karşı övmenin de caiz olacağına hükmeder. Yeter ki ifrata, mübalağaya yer verilmesin. Bu kanaatte olan Buhârî hazretleri ilgili hadise şöyle bir bab başlığı koymuştur.

"Övmede uzatmanın mekruh olduğuna ve (kişinin tezkiyede, bildiğini söylemesi gerektiğine dair bab." Şarihler, Resulullah'ın kişi hakkında, yüzüne karşı kısaca övgü beyan ederek tezkiyede bulunan kimseye müdahale edip ayıplamadığını örneklerle gösterir. Hattâbi bir kimsenin güzel davranışları sebebiyle onu benzeri güzel fiillere özendirmek ve başkalarını, böylesi güzel hareketlerinde ona uymaya teşvik etmek için övmede hiçbir mahzur bulunmadığını, bunun hadiste yasaklanan "medih" olmadığını belirtir. **3-** Yeri gelmişken tezkiye hususunda İbnu Hacer'in zikrettiği bir açıklamayı kaydedeceğiz. Der ki: "Selef bir kimsenin tezkiye edilmesinde (yani iyi hal sahibi olduğunu tesbitte) "iki şahid gerekir mi, tek şahid yeterli olmaz mı" meselesinde ihtilaf etmiştir. Şafiîler, Malikîler ve Hanefîler'den İmam Muhammed'e göre şahitlikte olduğu gibi iki kişi müreccahtır. Tahavi de bu görüşü tercih etmiştir. Çünkü, o hakem makamındadır. Hakemde sayı aranmaz. Ebu Ubeyd, "tezkiyede üçten aşağının sözü kabul edilmez. Rivayette, sahih olan, tek kişinin sözünün makbul olmasıdır. Zira başkasından nakil ise bu bir haberdir,

---

333 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/204.

haberde şahid aranmaz, kendisinden ise, hakim durumundadır, bunda da sayı aranmaz" demiştir.

4- Son hadiste geçen "meddahın ağzına toprak saçmak"tan murada gelince: Burada kötülenen meddah, az yukarıda da belirtildiği gibi, insanları, batıl şeylerle yüzüne karşı övendir. Kişide bulunmayan vasıflarla onu tavsif edendir, övmede mübalağaya kaçandır. Alimler kişide bulunan bir sıfatla onu övmenin bu yasağa girmediğini de belirtirler.

Toprak saçmak, çeşitli te'villere menşe olmuştur. "Bu, onu davranışından dolayı tahkir etmektir, tezlil etmektir", "Ona meddahlığı sebebiyle yüz vermeyin, ihsanda, ikramda bulunmayın; bunlardan mahrum kalsın" demektir, "ağzından çıkan sözlerin, bu davranışının kötü olduğunu, iyi karşılanmadığını ihsasdır, duyurmadır". Övülmüş olan kimseye de bunda bir hatırlatma vardır: Övgü sebebiyle ucba düşme, duyduğun methiyeler seni tuğyana atmasın, sonun şu toprak olmaktır" manasında bir hatırlatma. Bazıları da toprak saçmayı "meddaha dilediğini vermek" diye anlamıştır. Tibi: "Toprak saçmakla, adamı kendinden uzaklaştırmayı, verilecek bahşişlerle dilinden gelecek zararlara karşı ırzını, şerefini korumayı kasdetmiş olması da muhtemeldir" der.[338]

5-Yasak Olan Ve Olmayan Övgünün Farkı:

İbnu Hacer açıklamalarına şöyle devam eder: "Alimler, caiz olan mübalağa ile caiz olmayan mübalağa arasında şöyle bir fark zikrederler: "Caiz olan mübalağayı bir şart veya bir benzetme takip eder. Yasak olanda böyle bir kayıtlama yoktur. Bu husus, ma'sum kişiden sadır olan övmelerde aranmaz. Zira onlar hakkında kayda ihtiyaç duyulmaz. Sahabelerden bazıları hakkında Aleyhissalâtu vesselâm'dan varid olan tavsifler gibi. Bunlarda herhangi bir kayda ihtiyaç duyulmaz. Aleyhissalâtu vesselâm'ın İbnu Ömer hakkında sarfettiği "Abdullah ne iyi kuldur" cümlesinde olduğu gibi.

Gazâli, İhya'da der ki: "Meddah hakkında medhin getireceği zarar şudur: Meddah bazan yalan söyler, bazan övdüğü kimseye övgüsüyle riyakarlık yapar. Hususan, övülen, fasık ve zalim ise. Hz. Enes'in Resulullah'tan naklettiği bir hadiste "Fasık övülürse Rabb Teala gadab eder..." buyurulur. Meddah bazan , muttali olması mümkün olmadığı için tahkik edemediği şeyi söyler. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm: "Zannederim desin" buyurmuştur. Bu, şu misalde olduğu gibi: Kişinin "falan zat ehl-i veradır, müttakidir, zahiddir" demesi gibi. Halbuki buna bedel: "Ben onu namaz kılarken veya haccederken veya kurban keserken gördüm" derse daha uygundur. Çünkü buna muttali olması mümkündür. Fakat övülmüş olan kişi hakkında mahzur devam eder.

Çünkü, medhin onun içinde kibir veya ucb hasıl etmeyeceğinden, meddahın övgüsüyle şöhret bulan faziletine güvenerek çalışmaya karşı fütura düşmeyeceğinden emin olunamaz. Çünkü, amelde devamlı olanlar umumiyetle, kendilerini yetersiz gören kimselerdir. Eğer övgü, bu muzır unsurlardan azade ise, onda bir mahzur yoktur, hatta bazı hallerde makbuldür bile. İbnu Uyeyne der ki: "Nefsini hakkıyla bilen kimseye medih zarar vermez." Seleften şöyle diyen de olmuştur: "Kişi yüzüne karşı övülürse şöyle dua etsin: "Allahım Beni insanların bildiği şeylerden dolayı mağfiret buyur, söyledikleri sebebiyle beni muaheze etme! Beni zannettiklerinden de hayırlı kıl." [339]

MİZAH VE ŞAKALAŞMA BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

İslam dini, ölçü çerçevesinde kalınmak şartıyla mizah ve şakalaşmaya da yer verir. İslamî ölçüleri korumak kaydıyla yer verilen şaka ve mizah hem dinlendirici olur, hem de insanlar arasında muhabbet ve sevginin artmasına vesile olur. Şakaya yer vermemek ciddiyet olarak ifade edilirse de, her şeyin fazlası ifrattır ve hoş karşılanmaz. Yani somurtkanlar fazla sevilmez. Çok şaka, azdan daha kötü durumlara sebep olabilir. Kısacası dinimiz şakayı tecviz etmiştir. Fakat ölçülü olmaya dikkat çekmiştir. Hadis kitaplarımızın hepsinde bu bahse yer verilir. Bazılarında Kitabu'l-Mizah adıyla müstakil bir bölümdür. Bazılarında Babu'l-Mizah diye bir bölümün tali bir başlığıdır. Nitekim görüldüğü üzere, Teysiru'l-Vüsul (ve bunun aslı olan el-Camiu'l-Usûl) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında sıkça şakaya rastlanır. Hatta Hz. Enes: "Resulullah, çocuklarla şakalaşmada insanların en önde olanı" der. Kadın, erkek, kendisiyle temasta olanlara yaptığı şakalardan pek çok örneğe hadis kitaplarında rastlarız.

Resulullah şaka adabıyla ilgili uyarılarda da bulunmuştur. Mesela şakada yalana yer verilmemelidir. Şaka yoluyla başkası küçük duruma düşürülmemelidir. Ateşle, silahla korkutarak şaka yapılmamalıdır. Şaka caizse de ifrata gidilmemeli, hele hele insanları güldürmek meslek yapılmamalıdır vs. * "Ben şaka yaparım ama sadece doğruyu söylerim." * "Bir Müslümanın kardeşini korkutması helal değildir." * "Kardeşinle münakaşa etme, (alaya alarak) onunla şakalaşma." * "Başkalarını güldürmek için yalan söyleyene yazıklar olsun." * "Kul, şaka da olsa yalan söylemeyi, doğru da olsa münakaşa etmeyi bırakmadıkça iyi bir mü'min olamaz." * "Şaka da dahil yalan söylemeyene cennette bir köşk garanti ederim." Resulullah'ın ashabı arasında şakalarıyla meşhur olanlar vardır. Ebu Hureyre, Nuayman,

Abdullah İbnu Huzafe, Zeyd İbnu Sabit, Büreydetu'l-Eslemî hatta Hz. Ömer'in bile şakalarına rastlanır. Bunu büyük ölçüde Resulullah'ın müsamahasıyla izah edebiliriz. Esasen fıtrattan

gelen bir mizac olan şakacılığa Resulullah müdahale etmemiş, bazı kayıtlar beyan etmiştir.

Şakacılığı ile en ziyade meşhur olan Nuayman (radıyallahu anh) Resulullah'a bile şaka yapmıştır. Anlattığına göre, Medine'ye turfanda veya iyi bir şey gelince onu veresiye alır.

Resulullah'a "hediye" olarak getirir, ödeme zamanı gelince, Aleyhissalâtu vesselâm'a giderek "hediyesi"nin borcunu isterdi. Resulullah: "Sen onu bana hediye etmiştin ne oldu?" deyince:

"Bu güzel şeyi sana layık gördüm, param olmadığı için böyle yaptım" derdi. Resulullah Nuayman'ı hep gülerek karşılar ve ona hiç kızmazmış. Hatta onunla karşılaşınca kendini gülmekten alamazmış. Nuayman'ın bir sefer sırasında kızdığı arkadaşı Süveybit'i "kölem"

diye satması da onun meşhur şakalarından biridir. 340

يذمرتلا هجرخأ .[ًاهقَح ّإَ لُوُقأَ يهنإ :َلاَق .اَنُبِعاَدُتَل َكَّنإِ ، هاللّ َلوُس َر اَي .
اوُلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 2552

1. (5395)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Ashab'tan birkısmı): "Ey Allah'ın Resulü! Sen bize şaka yapıyorsun!" demişlerdi.

"Şurası muhakkak ki (şaka da olsa) ben sadece hakkı söylerim!" buyurdular." [Tirmizî, Birr 57, (1991).] 341

AÇIKLAMA:

Şarihler, Resulullah'a, Ashab'ın: "Sen bize şaka yapıyorsun!" sözünü Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Kardeşinle ne münakaşa yap, ne ona şaka yap, ne de yerine getirmeyeceğin vaadde bulun" sözü üzerine söylemiş olacağını belirtirler. Zira bu hadiste şaka yasaklanmaktadır.

Aleyhissalâtu vesselâm, Cenab-ı Hak tarafından, gerek sözleri ve gerekse davranışları hususunda hatadan korunmuş olma keyfiyetine istinaden, şaka sırasında da haktan, doğru söylemekten uzak olmayacağını belirtmiştir. Öyleyse, Resulullah'ın yasaklaması, şaka sırasında insanların bu kizbe, hataya düşme ihtimaline binaendir. Çünkü sapmalara karşı bir garantileri mevcut değildir. 342

يِنلِمْحِا ِ هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقف # ِهِبِهنلا بلا ُلُج َر َءاَج] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض
َر ٍسنأ نعو ـ5 □2555□

قوُّنلا ّ َإ َلِبا ُدِلَت ْلَه َو # ُّيِبَّنلا : َلاَقف .ِةَقاَّنلا ِدَل َوِب ُعَنْصأ اَم ِ هاللّ َلوُس َر□].
اَي : َلاَقف .ِةَقاَّنلا ِدَل َو بلَع َكُلِماَح ِبهنِإ : َلاَقف .ٍريِعَب بلَع

هظفل اذهو يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

2. (5396) Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Beni bir deveye bindir!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Ben seni devenin yavrusuna bindireceğim!" dedi. Adam:"Ey Allah'ın Resulü, ben deve yavrusunu ne yapayım (ona binilmez ki!)" deyince Aleyhissalâtu vesselâm: "Acaba deveyi deveden başka bir mahluk mu doğurur?" buyurdular." [Tirmizî, Birr 57, (1992); Ebu Davud, Edeb 92, (4998).][343]

AÇIKLAMA:

Deveye bindirmesini talep eden kimseye Aleyhissalâtu vesselâm: "Seni bir devenin yavrusuna bindireceğim" diyerek, yavru kelimesiyle zikre gelen manayı tevehhüm ettirdikten sonra, her devenin gerçekte bir başka deveden dünyaya geldiğine dikkat çekerek muhatabının şaşkınlığını giderir. Hadis, insana bir söz işitince iyice düşünüp derinliğini, muhtevasını kavramadan reddetmemesi, itirazda acele etmemesi gerektiğini de göstermektedir. [344]

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُهُح ِزاَمُي ُهَّنأ ِهِب يِنْعَي ،ِنْيَنُذُ'ا اَذ اَي : ُهَل َلاَق # .
َّيِبهنلا َّنأ] :هْنَع ُهاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2555□

3. (5397)- Yine Enes (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kendisine: "Ey Zü'l-üzüneyn (iki kulaklı)" diye hitap ettiğini, bu sözüyle şaka yapmayı kasdettiğini rivayet etmiştir." [Tirmizî, Birr 57, (1993); Ebu Davud, Edeb 92, (2005).] [345]

ِبَّنلا ُهَنَعَط ْذِإ ْمُهُك ِحْضُي َو َم ْوَقلا ُثِهدَحُي َوُه اَمنْيَبَف ! ٌحازِم ِهيِف َناَك□□ #
ِراَصْن'ا َن ِم ٍُج َر َّنَأ] : ٍرْيَضُح ِنْب ِدْيَسُأ ْنَع َو ـ5 □2555ـ َعَف َرَف ٌصيِمَق بلَع
َسْيَل َو ًاصيِمق َكْيَلَع َّنإ : َلاَقف .ْرِبَطْصا : َلاَق .ِهاللّ َلوُس َراَي ِنرِبْصَأ : َلاَقف .
ِهِدَي ِبف َناَك ٍدوُعِب ِهِت َر ِصاَخ ِبف

لوُس َر اَي اَذه ُتْد َرأ اَمَّنإِ :َلاق َو ،ُهَحْشَك ُلِهبَقُي َلَعَج َو ُهَنَضَتْحاَف ُهَصيِمَق□
ُّيِبَّنلا نطبلا بناج نم راز“ا هدش قوف ام «حشكلا»و. كنم هصتق‘ كسفن نم
ينهكمو يندقأ بأ «ينربصأ».دواد وبأ هجرخأ .[ِهاللّ

ناحشك امهو .

4. (5398)- Useyd İbnu Hudayr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensardan mizahçı bir zat vardı. (Bir gün yine) konuşup yanındakileri güldürürken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) elindeki çubuğu (şaka yollu) adamın böğrüne dürttü. Bunun üzerine adam: "Ey Allah'ın Resulü (canımı yaktınız). Müsaade edin kısas yapayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Haydi yap!" buyurdu. Adam: "Ama üzerinde gömlek var, benim üzerimde yoktu (kısas tam olması için çıkarmalısınız)!" dedi. Adamın talebi üzerine, Aleyhissalâtu vesselâm gömleğini kaldı(rıp böğrünü aç)tı. Adam, Resulullah'ı kucaklayıp böğrünü öpmeye başladı ve: "Ben bunu arzu etmiştim ey Allah'ın Resulü!" dedi." [Ebu Davud, Edeb 160, (5224).] 346

نَذُخأَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهِهد ِج ْنَع ِهيبأ ِنَع□□□
ٍبِئاَّسلا ِنْب ِدي ِزَي ِنْب ِبِئاَّسلا ِنب ِهاللُّدبع نعو ـ2 □2555□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيلَإِ اَهَّد ُرَيْلَف ِهي ِخأ اَصَع َذَخأ ْنَم َو ًاهداَج ًَو .
ًابِعَ ِهي ِخأ اَصَع ْمُكُدَحأ

5. (5399)- Abdullah İbnu's-Sabit İbni Yezid İbni's-Saib babası tarikiyle ceddi (Yezid İbnu's-Saib) (radıyallahu anh)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse, ne şaka ne de ciddi olarak kardeşinin değneğini almasın. Kim kardeşinin değneğini almışsa hemen ona geri versin." [Ebu Davud, Edeb 93, (5003); Tirmizî, Fiten 3, (2161).] 347

342 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/210.

AÇIKLAMA:

1- Müteakip hadis, bu hadisin bir başka veçhine benziyor veya Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu hadisi söylemesine, şaka sebebiyle Ashab arasında vukua gelen bir korkma hadisesi sebep olmuştur. **2-** Hattâbi bir şeyin şaka yoluyla ve ciddi olarak alınmasını şöyle açıklar: İade etmek maksadıyla alınırsa, bu şaka yoluyla olmaktır. İade etmemek maksadıyla alırsa bu ciddi alıştır. Hadisin bir veçhinde "şakaciddiyet suretiyle" denmiştir. Bunu, Hattâbî "bidayette şaka niyetiyle alıp, sonradan iade etmemeye karar vermek" şeklinde izah eder.

3- Bu alışların yasaklanma sebebine gelince, ciddiyetle yani geri vermemek üzere alış bir nevi hırsızlıktır, böyle bir alışın yasak olacağı açıktır. Şaka yollu almanın yasaklanmasına gelince: Bunda bir fayda olmadığı gibi, çoğu kere malı almanda öfke meydana getirir ve ona eza verir. Halbuki, mü'minin başkasına eziyet vermesi caiz değildir. Öyleyse eziyete sebep olan davranışlardan kaçınılmalıdır. 348

مُهْنِم ٌلُج َر َمانَف ،# ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم َنو ُريِسَي اوُناَك ْمُهَّنأ # ِ هاللّ ِلوُس َر□□
ُباَحْصأ اَنَثَّدَح] :َلاَق ىلْيَل يبأ نبا نعو ـ5 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ًامِلْسُم َعِهو َرُي ْنأ ٍمِلْسُمِل ُّل ِحَي َ :# َلاَقف .َع ِزَفَف .
ُهَذَخأَف ُهَعَم َناَك ٍلْبَح ىلا ْمُهُضْعَب َقَلَطْناَف،

6. (5400)- İbnu Ebi Leyla anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı radıyallahu anhüm ecmainin bize anlattıklarına göre, onlar bir sefer yürüyüşünde idiler. (Bir konaklama sırasında) içlerinden biri uyurken, arkadaşı gidip ipini alır. Uyanınca ipini bulamayan zat (kaybettim diye) korkar. (Duruma muttali olan) Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir Müslümana bir başka Müslümanı korkutmak helal olmaz!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 93, (5004).] 349

ÖLÜM BÖLÜMÜ

(Bu bölüm üç babtır)

*

BİRİNCİ BAB

RESULULLAH'IN VEFATI

*

RESULULLAH'IN HASTALANMASI VE ÖLMESİ

*

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN YIKANMASI VE KEFENLENMESİ

*

İKİNCİ BAB

ÖLÜM VE ÖLÜMLE İLGİLİ HUSUSLAR

*

BİRİNCİ FASIL

ÖLÜMÜN BAŞLANGICI VE GELİŞİ

*

İKİNCİ FASIL

AGLAMA VE MATEM

*

CEVAZI

*

YASAKLANMASI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

GASİL VE KEFEN

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

CENAZENİN TEŞYİİ VE TAŞINMASI

*

BU İŞLERDE ÇABUKLUK

*

BEŞİNCİ FASIL

DEFİN VE DEFİN ŞEKLİ

*

ŞEHİDİN DEFNİ

*

DEFİNDE ACELE

*

CENAZENİN NAKLİ

*

ALTINCI FASIL

KABİRLERİ ZİYARET

*

KABİR ZİYARETİNİN YASAKLANMASI

*

KABİR ZİYARETİNİN CEVAZI ZİYARETÇİ NE DEMELİDİR?

*

KABİR ÜZERİNE OTURMA

*

YEDİNCİ FASIL

TAZİYE

*

ÜÇÜNCÜ BAB

ÖLÜMDEN SONRASI

*

KABİR AZABI

*

MÜNKER VE NEKİRİN SUALİ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Ölüm, insan hayatının en mühim hadisesidir. Kulluk ve imtihan için yaratılmış olan insanoğlunun imtihan müddetinin sona ermesi ölümle noktalanır. İnsanoğlu dünya hayatında yaşadıklarının ve yaptıklarının karşılığını görmeye başlar. Ölüm, gerçekleri görmek üzere, imtihan uykusundan gerçek uyanıştır. Ölüm, tesadüfî bir hâdise, bir yok oluş değildir. Ayet-i kerime, onun da tıpkı hayat gibi, bir yaratılış, İlahî irade ve takdirle vukua gelen bir hâdise olduğunu belirtir (Mülk suresi 2. ayet) Ölüm zahiren hoş olmasa da, yakınlarına bir acı, bir ağlama vesilesi olsa da hayat çarkının dönmesi, bu küçücük dünyadan ebed âlemine daha çok mahsulatın gitmesi için zaruri olan devr-i daimin gerçeğidir, bir rahmettir. Ortalama elli-altmış yıllık bir ömür, ebedî hayatın kazanılmasında yeterli bir müddettir. O kazanç hasıl olduktan, insan imtihanını verdikten sonra esasen daha fazla yaşamanın manası da kalmıyor. Yeni gelenlere yer açılması için gitmek, ölmek gerekiyor.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölümün tefekkür edilmesini, sıkça hatırlanmasını tavsiye eder. Ta ki ibret alınsın ve dünyaya olan boş ve fani hevesler kırılsın. [350]

BİRİNCİ BAB

RESULULLAH (A.S.M.)'IN VEFATI

* ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN HASTALANMASI VE ÖLMESİ

مَلأ ُد ِجأ ُلا َزأ اَم ،ُةشئاَع اَي :ِهيف َتاَم يِذهلا ِه ِض َرَم يف ُلوُقَي :#ُّيِبَّنلا□
َناَك] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □2552□

يذمرتلا هجرخأ .[ِهمُّسلا َكِلذ ْنِم َّي ِرَهْبأ َعاَطِقْنا ُتْدَج َو ُنا َوأ اَذهو ، َرَبْيَخِب .
ُتْلَكأ يِذهلا ِماَعَّطلا

1. (5401)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisini ölüme götüren hastalığa yakalandığı zaman derdi ki: "Ey Aişe! Ben Hayber'de yediğim (zehirli) yemeğin elemini hep hissediyordum. İşte şimdi kalp damarımın kesildiğini hissettiğim anlar geldi." [Buhârî, Megazî 83.] 351

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Buhârî'nin muallaklarından biridir, başka kaynaklarda senetli olarak gelmiştir. Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ölüm hastalığında, Hayber'in fethi sırasında yemiş bulunduğu zehirli etin tesirini göstermektedir. Hatta bu durumu gözönüne alan bazı alimler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın şehid olarak vefat ettiğini belirtir.

Hadiste geçen ve kalp damarı diye tercüme ettiğimiz ebher, kalbe bağlı anadamardır. İbnu'l-Esir, bununla ilgili farklı yorumlar kaydeder. Birine göre ebher, baştan çıkıp ayağa kadar uzanan bir ana damardır. Şerayin denen tali damarlar ona birleşirler. Bunun baştaki kısmına ne'me denir, boğazdaki adı verid (şahdamarı)dır. Bunun göğüsteki adı ebherdir. Sırta tekabül eden kısmına vetin denir. Kalp bu kısma bağlıdır. Uyluktaki uzantısı nesa, bacaktaki uzantısı sâfin adını alır. Bu damarın kopması ölüm demektir. Arapça'da ölüm için kullanılan ınkıta'ul-ebher Kamus'ta dilimizdeki ödü kopma tabiriyle karşılanmıştır. Ancak ödü kopmak bizde çok korkma yerine kullanılır. Tercümenin isabetliliği su götürür.

Resulullah'a Hayber'de Yahudiler tarafından zehirli koyun yedirilmesiyle ilgili haberin teferruatı daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.352

هَل َّنِذأَف يِتْيَب يِف َض َّرَمُي ْنأ ُهَجا َو ْزأ َنَذأَتْسا ُهُعَج َو ِهِب َّدَتْشا َو # ُّيِبَّنلا□□
َلُقَث اَّمَل] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ5 □2555ـ : َلاَق . ُهُعَج َو َّدَتْشا َو
يِتْيَب َلَخَد اَّمَلَف . ِض ْرَلأا يِف ُه ِج ِر ُّلُخَت ُرَخآ ُلُج َر َو ِبِلَّطُمْلاِدْبَع ِنْب ُساَّبَعْلا
اَمُهَدَحأ ِنْيَلُج َر َنْيَب َج َرَخَف

ءاَمْلا ِهْيَلَع ُّبُصَن اَنْقِفَط َّمُث . ةَصْفَح ِل ٍبَضْخِم يِف ُهاَنْسَلْجَأَف ، ِساَّنلا ىلا□
ُدَهْعأ يِهلَعَل َّنُهَتَيِك ْوأ َّلَلْحُت ْمَل ٍب َرِق ِعْبَس ْنِم ِهيلَع اوُقي ِرْهأ

ناخيشلا هجرخأ .[ْمُهَبَطَخ َو ْمِهِب ىلَصَف ِساَّنلا ىلا َج َرَخ َّمُث . َّنُتْلَعَف ْدَق .
ْنأ اَنْيَلاِإ ُريِشُي َقِفَط ىتَح ،ب َرِقْلا َكْلِت ْنِم

2. (5402)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalığı ağırlaşıp, ağrıları artınca, benim odamda tedavi edilmesi için diğer zevcelerinden müsaade istedi. Onlar kendisine izin verdiler. İki kişinin arasında çıktı. Bunlardan biri amcası Abbas İbnu Abdilmuttalib idi, bir başkası daha vardı. Ayakları yerde sürünüyordu. Odama girince ızdırabı daha da arttı.

"Ağızlarındaki bağları açılmamış yedi kırbadan üzerime su dökün, belki (iyileşir), insanlara bir vasiyette bulunurum!" buyurdular. Hz. Hafsa'ya ait bir leğene oturttuk. Sonra bu kırbalardan üzerine su dökmeye başladık. (Bir müddet sonra) "yeterince döktünüz" diye işaret edinceye kadar dökmeye devam ettik. Sonra (iyileşerek) halka çıkıp namaz kıldırdı ve bir hitabede bulundu." 353

ض َرَم ْنَع ِنيِثِهدَحُت َأ :اَهَل ُتْلُقَف .اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَشِئاَع ىلَع ُتْلَخَد] : َلاَق□
ِ هاللّدبع نب ِ هاللّ ُدْيَبُع ٍةياور يف امهَلو ـ5 □2555□

هاللّ َلوس َر اَي َكَنورُظَتْنَي ْمُه َ، :اَنْلُق ؟ ُساَّنلا ىلَصأ : َلاَقف ،# ُّيِبَّنلا َلُقَث□ .
ىلَب : ْتَلاَق ؟# ِ هاللّ ِلوُس َر

اَنْلُق ؟ ُساَّنْلا ِىلَصأ : َلاَقف . َقاَفأ َّمُث . ِهْيَلَع َيِمْغُأَف َءوُنَيِل َب ًهذ َّمُث: □□
،َلَسَتْغاَف ،اَنْلَعَفَف : ْتَلاَق . ِبَضْخِمْلا يف ًءاَم يل اوُعَض : َلاَق َقاَفأ َّمُث ،ِهْيَل ًَع َبِم
ْغُأَف َءوُنَيِل َبَهَذ َّمُث َلَسَتْغاَف اَنْلَعَفَف : ْتَلاَق ِبَضْخِمْلا ِيف ًءاَم ِل اوُعَض : َلاَق .
ِهاللّ َلوُس َر اَي َكَنورُظَتْنَي ْمُه َيِمْغُأَف َءوُنَيِل َبَهَذ َّمُث َلَسَتْغاَف ،ِبَضْخِمْلا ِيف ًءاَم
ِل اوُعَض َلاَق .ِهاللّ َلوُس َر اَي َكَن ُورُظَتْنَي ْمُه َ، :اَنْلُق ؟ ُساَّنلا ىلَصأ : َلاَقَف ِ

هالّ َلوُس َر َنورُظَتْنَي ِد ِجْسَمْلا يف ٌفوُكُع ُساَّنلاو : ْتَلاَق ِ هالّ َلوس َر اَي
َكَنورُظَتْنَي ْمُه َ :اَنْلُق ؟ ُساَّنلا ىهلَصأ :َلاَقف .َقاَفأ َّمُث ،ِهْيَلَع

هالّ َلوُس َر َّنِإ : َلاَقف ُلوُس َّرلا ُهاَتأَف ،ِساَّنلاِب َيِهلَصُي ْنأ ٍرْكَب يِبأ َىلا # ِ □ #
ا ِءاَشِعْلا ِة َ َ ِصل # : ْتَلاَق .َكِلذِب ٌُقَحأŒهالّ ُلوُس َر َلَسٍ ْرأَف : ْتَلاَق .ِة َر ِخ
َتْنأ : ُرَمُع َلاَقف : ْتَلاَق .ِساَّنلاِب ِهلَص ُرَمُع اَي : ًاقيِق َر ٍَج َر َناك َو ،ٍرْكَب ُوبأ
َلاَقف .ِساَّنلاِب َيِهلَصُت ْنأ َك ُرَمأِي ُوبأ َو ،ِرْهُّظلا ِة َ َ ِصل ُساَّبَعْلا اَمُهُدَحأ ِنْيَلُج َر
َنْيَب َج َرَخَف ،ًةَّف ِخ ِهِسْفَن ْن ِم َدَج َو # ِ هالّ َلوُس َر َّنِإ َّمُث .ماَي‘ا َكْلِت
ٍرْكَب ُوبأ ْمِهِب َّلَصَف َلا ُهاَسَلْجأف ،ِهِبْنَج َلا ِناَسِلْجأ :اَمُهَل َلاَق َو ؛َرَّخأَتَي َ ْنأ
ٌّيِبَّنلا ِهْيَلِإ أَم ْوأَف .َرَّخأَتَيِل َبَهَذ ٍرْكَب ُوبأ ُهآ َر اَّمَلَف .ِساَّنلاِب ِيِهلَصُي ٍرْكَب

دْيَبُع َلاَق .ُدِعاَق # ٌّيِبَّنلا َو ٍرْكَب ِبيأ ِة َ َ ِصب َنوُّمَتأَي ُساَّنلاو ،#ِ هِيبهنلا ِة ً□
َ ِصب َّمَتأَي َوُه َو ِهِلَصُي ٍرْكَب ُوبأ َناَكَف ،ٍرْكَب ِيبأ ِبْنَج ْتُض َرَعَف ! ِتاَه : َلاَق ؟#
هالّ ِلوُس َر ِض َرَم ْنَع ُةَشِئاَع ِينْتَثَّدَح اَم َكْيَلَع ُض ِرْعأ َأ : ُتْلُقَف ٍساَّبَع ِنْب ِ
هالِّْدبَع َىلَع ُتْلَخَد : ِهالّ

هْنَع ُ هالّ َي ِض َر ٍّيِلَع َوُه : َلاَق َ : ُتْلُق ؟ ِساَّبَعْلا َعَم َناَك ِيذهلا َلُج َّرلا َكَل].
ْتَمسأ : َلاَق ُهَّنأ َرْيَغ ،ًائْيَش ُهْنِم َرَكْنأ اَمَف ؛ِهْيَلَع اَهَثيِدَح

3. (5403)- Yine Sahiheyn'de Ubeydullah İbnu Abdillah'tan gelen bir rivayette Ubeydullah der ki: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yanına girdim. Ona: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalığından bana anlatmaz mısın?" dedim. Anlatmaya başladı: "Elbette! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ağırlaştı ve: "Halk namazını kıldı mı?" diye sordu. Biz: "Hayır! Ey Allah'ın Resulü, onlar sizi bekliyorlar!" dedik.

"Leğene benim için su koyun!" emrettiler. Hz. Aişe der ki: "Hemen dediğini yaptık, o da yıkandı. Sonra kalkmaya çalıştı, fakat üzerine baygınlık çöktü. Sonra kendine geldi ve tekrar: "Cemaat namaz kıldı mı?" diye sordu. "Hayır! dedik, onlar sizi bekliyorlar ey Allah'ın Resulü!" Tekrar: "Benim için leğene su koyun!" emretti. Hz. Aişe der ki: "Dediğini yaptık, yıkandı. Sonra tekrar kalkmak istedi. Yine üzerine baygınlık çöktü. Sonra ayılınca: "İnsanlar namaz kıldı mı?" diye sordu.

"Hayır! dedik, onlar sizi bekliyorlar, ey Allah'ın Resulü!" Aleyhissalâtu vesselâm: "Benim için leğene su koyun!" dedi ve yıkandı. Sonra kalkmaya yeltendi, yine üzerine baygınlık çöktü, sonra ayıldı. "Halk namazı kıldı mı?" diye sordu.

"Hayır, onlar sizi bekliyorlar ey Allah'ın Resulü!" dedik. Hz. Aişe der ki: "Halk mescide çekilmiş, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yatsı namazı için bekliyorlardı. Hz. Aişe der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ebu Bekr'e adam göndererek halka namaz kıldırmasını söyledi. Elçi gelerek ona: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) halka namaz kıldırmanı emrediyor!" dedi. İnce duygulu bir kimse olan Ebu Bekr (radıyallahu anh): "Ey Ömer, halka namazı sen kıldır!" dedi. Hz. Aişe'nin anlattığına göre, Hz. Ömer: "Buna sen daha ziyade hak sahibisin (ehaksın)!" cevabında bulundu. Aişe der ki: "O günlerde namazı Ebu Bekr (radıyallahu anh) kıldırdı. Bilahare Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendinde bir hafiflik hissetti. Biri Abbas olmak üzere iki kişinin arasında, öğle namazı için çıktı. O sırada namazı halka Ebu Bekr kıldırıyordu. Ebu Bekr, Resulullah'ın geldiğini görünce, geri çekilmek istedi. Aleyhissalâtu vesselâm geri çekilme diye işaret buyurdu. Kendisini getirenlere: "Beni yanına oturtun!" dedi. Onlar da Hz. Ebu Bekr'in yanına oturttular. Hz. Ebu Bekr, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın namazına uyarak namaz kılıyordu. Halk da Hz. Ebu Bekr'in namazına uyarak namazını kılıyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturmuş vaziyette idi." Ubeydullah der ki: "Abdullah İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın yanına girdim ve: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin Aleyhissalâtu vesselâm'ın hastalığı ile ilgili olarak anlattığını size anlatayım mı?" dedim. Bana: "Haydi anlat!" dedi. Ben de bu hususta anlattığını naklettim. Söylediklerimden hiçbir noktayı reddetmedi. Sadece: "(Resulullah'ı mescide) Abbas'la birlikte taşıyan ikinci şahsın ismini verdi mi?" diye sordu. Ben: "Hayır söylemedi" deyince: "O, Ali (radıyallahu anh) idi" dedi." 354

ةَشِئاَع َم ْو َي ُدي ِرُي ؟ًادَغ اَناأ َنْيأ ؟ًادَغ اَناأ َنْيأ :ُلوُقَي ِه ِض َرَم يف ُلأْسَي # ِ□ .
هاللّ ُ، َو َّنإ َر ُهَسأ َنْيَبَل ـ2555□ 5ـ داز و ىراخُبلا يف ٍةَياور:]َكاَن َر ُلوُس هاللّ
ُهَضَبَق َّمُث .ِهيف هيلَع ُرُودَي َناَك يِذهلا يِموَي يفو يِتْيَب يف َتاَمَف :ْتَلاَق .
َءاَش ُثْيَح َنوُكَي ْنأ ُهَجا َو ْزأ ُهَل َنِذأَف

□ِبأ َرٍكْب َر َض ِي هاللّ ُ اَمهْنَع ، َو َعَم ُهَ ٌكاوِس ُّنَتْسَي ِهِب َرَظَنَف ِإلَيْه ِر َسُول
َو َه ُوَ ُمسْتَنِّدٌ َالب َسْحَرِ ي َو َنَحْرِ ي ، َو َخَالطَ رِ يْقُه ِر يِقي .َدخَل َعَبْدُالرَّ َحمْنِ ِبنُ
ِهِب َسَّانْتَ # هاللّ َلوُس َر ُهُتْيَطْعأف ،ُهُتْغَضَم َّمُث ُهُتْمَضَقَف ،هيِناَطْعأف
َكاوِهسلا اَذه يِنِطْعأ : ُتْلُقَف # ِ هاللّ ،ةنابإ ريغ نم رسكلا :ةلمهملا داصلاو ءافلاب
« ُمْصَفْلا»و.اهنضح يف اهدنع تام هنأ تدارأو ،ةئرلا « ُر ْحَّسلا».]ي ِرْدَص

ةناب“ا عم رسكلا :ةمجعملاو داضلاو فاقلابو .

4. (5404)- Bir rivayette Buhârî şu ziyadede bulundu: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hastalığı sırasında: "Ben, yarın neredeyim? Ben, yarın neredeyim?" diye sorarak Hz. Aişe'nin yanında kalacağı günü öğrenmek istedi. Zevceleri, dilediği yerde kalma izni verdiler."

Hz. Aişe der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, benim hücremde ve normal olarak bana uğramakta olduğu günde vefat ettiler. Ayrıca Aziz ve Celil olan Allah onun ruh-u şeriflerini kabzettiği vakit, mübarek başları ciğerimle boğazım arasında (göğsümde) (yaslanmış vaziyette) idi. Tükrüğü de tükrüğüme karışmıştı. Aleyhissalâtu vesselâm'ın hastalığı sırasında birara, kardeşim) Abdurrahman İbnu Ebi Bekr (radıyallahu anhümâ) içeri girdi, elinde bir misvak vardı, dişlerini misvaklıyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) o misvağa baktı. "Ver o misvağı bana!" dedim. O da verdi. Dişlerimle kemirip yonttum ve ucunu geverek (yumuşatıp) Aleyhissalâtu vesselâm'a uzattım. Resulullah, başı göğsüme yaslı vaziyette onunla dişlerini misvakladı." [Buhârî, Megazî 83, Vudu 45, Ezan 39, 46, 47, 51, 67, 68, 70, Hibe 14, Humus 4, Enbiya 19, Tıbb 21, İ'tisam 5; Müslim, Salat 90, (418); Tirmizî, Cenaiz 8, (978, 979); Nesâî, Cenaiz 6, (4, 6, 7).] 355

أَيَحُي َّمُث ،ةَّنَجلا َنِم ُهَدَعْقَم ى َرَي بهتَح ٌّبَن َضَبْقُي ْنَل ٌحي ِحَص َوُه َو ُلوُقَي #
ُّبِنَّلا َناَك] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ2 2552ـ ِقيف َّرلا يف َّمُهَّللا : َلاَق
َّمُث ،ِتْيَبْلا ِفْقَس ىلا ُه َرَصَب َصَخْشاَف َقاَفأ َّمُث ،هْيَلَع َيِشُغ ِيذ ِخَف ىلَع ُهُتْيأ َر َو
،هِب َل ِزُن ا َّمَلَف . ُرَّيَخُي ْوأ يف َّمُهللا :اَهِب َمَّلَكَت ٍةَمِلَك َر ِخآ َكِلْت َتناَكَف
،ٌحي ِح َص َوُه َو ِهِب اَنُثِهدَحُي َناَك يِذهلا َثيِدَحْلا ُهَّنأ ُتْفَرَع َو ،اَن ُراَتْخَي َ ْنَذإ :
ا ىلْع. ُتْلُق“

. . نيلعلا عأ نونكسي نيذلا نويبنلا مه «ىلْع‘ا ُقيِف َّرلا».يذمرتلاو ةثثلا هجرخأ
[ىلْع‘ا ِقيِف َّرلا

5. (5405)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sıhhati yerinde iken şöyle diyordu: "Hiçbir peygamber, cennetteki makamını görmeden kabzedilmez. Bundan sonra hayatı devam ettirilir veya öbür dünyaya gitme hususunda muhayyer bırakılır."

Aleyhissalâtu vesselâm hastalandığı zaman O'nu, (başı) dizimin üstünde baygın vaziyette gördüm. Bir ara dedi. Bu sözü işitince ben (kendi kendime): "Demek ki (makamı gösterildi) ve bizimle olmayı tercih etmiyor" dedim. Bunun, sıhhatli iken bize söylediği şu hadis olduğunu anladım: ["Hiçbir peygamber cennetteki makamını görmeden kabzedilmez, sonra yaşamaya devam veya öbür dünyaya gitme hususunda muhayyer bırakılır."] Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın telaffuz ettiği son söz: "Allahım, Refik-i A'la'da" cümlesi oldu." (Refik-i A'la: Cennetin en yüksek makamında bulunan peygamberler cemaatidir). [Buhârî, Megazî 83, 84, Tefsir, Nisa 13, Marda 19, Da'avat 29, Rikak 41; Müslim, Fezail 87, (2444); Muvatta, Cenaiz 46, (1, 238, 239); Tirmizî, Da'avat 77, (3490).] 356

هالّل َي ِض َر ِبا َّطَخلا ُنب ُرَمع ِمهيف ٌلاَج ِر ِتْيَبْلا يفو # ُّيِبَّنلا َر ِضُح اَّمَل] □
:لاق امهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2555ـ ،ُنآَرْقلا ُمُكَدْنِع َو ،ُعَج َوْلا
ُهَبَلَغ ْدَق # ِ هالّل َلوُس َر َّنِإ : ُرَمُع َلاَق . ُهَدْعَب اوُّل ِضَت ْنَل ًاباَتِك ْم ُكَل ْبُتْكَأ
اوُّمُلَه :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق .هْنَع اَّمَلَف . ُرَمُع َلاَق اَم ُلوُقَي ْنَم ْم ُهْنِم َو ،# ِ هالّل
ُلوُس َر ْمُكَل ْبُتْكَي اوُب ِهرَق : ُلوُقِي ْنَم ْمُهْنِمَف . ِتْيَبْلا ُلْهأ َفَلَتْخاَف .ِهالّل ُباَتِك
ْمُكُبْسَح

نإ : ُلوُقَي َوُه َو امهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ٍساَّبَع َنبا َج َرَخَف ،ُعُزاَنَّتلا يِدْنِع يِغَبْنَي ًً□□
َو ِبهْنَع اوُموُق :# َلاَق . َف ِتَخ"ا َو طَغَّللا او ُرَثْكَأ

ةبيصملا «ُةَّي ِز َّرلا».ناخيشلا هجرخأ .[ِهِباَتِك َنْيَب َو # ِ هالّل ِلوُس َر .
َنْيَب َلاَح اَم ِةَّي ِز َّرلا َّلُك َةَّي ِز َّرلا

6. (5406)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhtazar (ölmeye yakın) iken evde bir kısım erkekler vardı. Bunlardan biri de Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Gelin, size bir şey (vasiyet) yazayım da bundan sonra dalalete düşmeyin!" buyurdular. Hz. Ömer: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ızdırap galebe çalmış olmalı. Yanınızda Kur'an var, Allah'ın kitabı sizlere yeterlidir" dedi. Oradakiler aralarında ihtilafa düştü. Kimisi: "Yaklaşın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) size vasiyet yazsın!" diyor, kimi de Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in sözünü tekrar ediyordu. Gürültü ve ihtilaf artınca, (aleyhissalâtu vesselâm): "Yanımdan kalkın, yanımda münakaşa caiz değildir!" buyurdu. Bunun üzerine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ): "En büyük musibet, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la onun vasiyeti arasına girip engel olmaktır!" diyerek çıktı." [Buharî, Megazî 83, İlm 39, Cihad 176, Cizye 6, İtisam 26; Müslim, Vasiyye 22, (1637).] 357

ب ْرَكا َو :اهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ُةَمِطاَف ْتَلاَقف . ُب ْرَكلا ُهاَّشَغَتَي َلَعَج # ُّيِبَّنلا َر□
ِضُح اَّمَل] :لاق هْنَع ُ هالّل َي ِض َر سنأ نعو ـ5 □2555ـ اَي ُها َوأَم ِس ْوَد ْرِفلا
ُةَّنَج ْنَم ،ُهاَتَبأ اَي .ُهاَعَد ًاب َر َباَجأ ،ُهاَتَبأ اَي : ْتَلاَق َتاَم اَّمَلَف .ِم ْوَيلا َدْعَب ٌب
ْرَك ِكيبأ ىلَع َسْيَل :اَهَل َلاَقف .ُهاَبأ يراخبلا هجرخأ .[َبا َرهتلا # ِ هالّل ِلوُس َر
ىلَع اوُثْحَت ْنأ ْمُكُسُفْنأ ْتَباَط َفْيَك ُسَنأ اَي : ْتَلاَق ، َنِفُد اَّمَلَف . ُهاَعْنَن َلي ِرْب ِج ىلِإ
،ُهاَتَبأ

يئاسنلاو .

7. (5407)-Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhtazar olduğu (ölüm anlarına geldiği) zaman, sık sık ızdıraplar bürümeye başladı. Kerimeleri Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ): "Vay babacığım, ne ızdırab çekiyor!" diye yakınmaya başadı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bugünden sonra baban ızdırab çekmeyecek!" buyur(arak onu teselli etmek iste)di. Aleyhissalâtu vesselâm ölünce, Hz. Fatıma: "Vay babacığım! Rabbi, duasına icabet etti! Vay babacığım, gideceği yer Firdevs cennetidir! Vay babacığım, ölümünü Cibril'e haber verdik" diye yas etti. Aleyhissalâtu vesselâm gömülünce de: "Ey Enes! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) üzerine toprak atmaya gönlünüz nasıl razı oldu?" diyerek ızdırabının azametini dile getirdi." [Buhârî, Megazi 83, Nesai, Cenaiz 13, (4, 13); İbnu Mace, Cenaiz 65, (1629).] 358

هاللّ ِلوُس َرب ّدَتْشا َني ِح َنوُكْبَي ِراَصْن‘ ا َن ِم ٌم ْوَق ِهيف ٍسِلْجَمِب هْنَع ُ □
هاللّ َي ِض َر ُساَّبَعْلا َّرَم] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2555ـ ُه َرَبْخأَف
ِ هاللّ ِلوُس َر بلع هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُساَّبَعْلا َلَخَدَف .# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم
، َو َنْتأ بلع ا‘ْنِصاَر ِ# َو ُهَعَج . َلاَقَف : اَم ُمُكيِكْبُي؟ :اوُلاَق ْرَكَذ اَن اَنِسلْجَم
ِهَباَصِعِب ءاَمْسَد، ْوأ َلاَق ِةَيِشاَح ْرُب ٍد َو َرَخ َج َدِعَصَف َرَبْنِمْلا ، َو َبَطخ َساهنلا
َمَا ُهَدْنِع]. أخرجه التمرذي.«ةمسدلا» لون بين فَعَصَب َر ُسوُل هاللّ ِ # َر َأسَه
َو أوْ َصن َبهِم . فَقاَل : إ ّنَا هاللّ َخَيهر َعبدًا بين ُالدنيا و بَين مَا عِنْدَه ُفَاخَتْار
ًخيرا،

. داوسلاو ةربغلا

8. (5408)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcası) Hz. Abbas (radıyallahu anh), bir cemaate uğradı. Aralarında Ensar'dan bir grup vardı. Resulullah'ın ızdırabı arttığı için ağlıyorlardı. Onlara: "Niye ağlıyorsunuz?" diye sordu.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberliklerimizi hatırladık" dediler. Bunun üzerine Abbas (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girdi (ve Ensar'ın ağlamakta olduğunu) ona haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm hemen başına boz renkli bir sargı sardı -veya "bir bürdenin kenarını" demişti- ve hücreden çıkıp minbere geçti. Halka hitap etti. Ensarı hayırla yadetti ve onlara iyi muamele edilmesini vasiyet etti. İlaveten dedi ki: "Allah bir kulunu dünya ile yanındaki arasında muhayyer bıraktı, o da Allah'ın yanındakini seçti." Bu söz üzerine Hz. Ebu Bekr ağlamaya başladı ve: "Ey Allah'ın Resulü! Annelerimiz, babalarımız sana feda olsunlar!" dedi. Biz de "Bu ihtiyar adama da ne oluyor ki, Resulullah'ın: "Allah bir kulunu dünya ile yanındaki arasında muhayyer bıraktı, kul da Allah'ın yanındakini tercih etti" sözü üzerine ağlıyor" dedik. Meğer burada muhayyer bırakılan Resulullah'mış. Bunu en iyi bilenimiz de Ebu Bekr (radıyallahu anh) imiş." [Buhârî, Salat 80, Fezail 3.] 359

AÇIKLAMA:

Kaydedilen sekiz hadis, bize Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalanmasından ve vefatından bahsetmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın, dünyamıza veda hazırlığı ve vedası olan bu son demini yani hastalanmasından vefat anına kadar geçen zamanını, kitabımızda yer alan hadislerde temas edilmeyen bazı teferruatı da ilave ederek bir bütün halinde anlatmak isteriz: Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye hicretinin on birinci yılında, Safer ayının on sekizinci çarşamba gününü on dokuzuncu perşembeye bağlayan gece, Medine'nin dışına çıkarak, gece karanlığında Baki' mezarlığını ziyaret etti. Mezarlıkta yatan ehl-i kubûra selam verdi. Onlar için istiğfar edip Allah'tan mağfiret diledi. Sözlerini: "İnşaallah, yakında biz de sizin aranızda olacağız" diyerek tamamladı ve oradan ayrıldı. Sanki dirilerle vedalaştığı gibi ölülerle de vedalaşmıştı. Doğru, ailelerinden Meymûne radıyallahu anhâ'nın yanına geldi.

Eve geldiği zaman, ahvalinde bir değişiklik hissetti. Bu hastalığının ilk belirtisi idi. Fahr-i Âlem (aleyhissalâtu vesselâm), kendisini ölüme götürecek hummaya yakalanmıştı. Artık humma nöbetleri başlayacak ve kısa aralıklarla gelmeye devam edecektir.

Hastalığın başladığı bu ilk sıralarda Yâr-ı Gâr-ı olan, Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh: "Ey Allah'ın Resûlü, müsaade ederseniz, iyileşinceye kadar size hizmet edeyim" der. Bu talebe Aleyhissalâtu vesselam: "Ey Ebu Bekr, Ehl-i Beytim bugünlerde bana hizmet ederlerse ızdırapları artar, Allah Teâla hazretleri sana ecrini versin" şeklinde cevap verdi ve kabul etmedi.

Hastalığının ilk beş gününü, her zaman yaptığı gibi, sırayla hanımlarının yanında geçirdi. Pazartesi günü hastalığı ağırlaşıp ağrısı şiddetlenince, vahy-i İlahî kendisiyle beraber olduğu zamanlarda gelmiş olan Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın hücresinde kalmak için diğer hanımlarından izin istedi. Bu izni açıktan talep etse, onların kırılabileceğini bildiği için, dolaylı ve imalı bir şekilde ihsas etti: "Yarın nerede kalacağım, kimin yanında olacağım?" diye arada sırada sordu.

Aileleri, Efendimiz'in arzusunu anlamışlardı. Hz. Aişe'nin hücresinde kalmasına müsaade ettiler: "Nerede isterseniz orada kalın!" dediler.

Hummanın tesiriyle, Aleyhissalâtu vesselâm zayıflamıştı, dermandan düşmüştü. Hz. Ali ile Hz. Abbâs radıyallahu anhümâ'nın kolları arasında, Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın odasına getirildi. Vefatına kadar da hep burada kaldı. Bu esnada sıhhati ve gücü elverdiği müddetçe mescide gidip, namazları kıldırdı. Böylece ölümünden üç gün öncesine kadar namazları vakti vaktine mescidde bizzat kıldırdı. Son kıldırdığı namaz, perşembe gününün akşam namazı oldu. Bu esnada başı çok ağrıdığı için başına bir mendil bağlayarak namaz kıldırmıştı. Namazda da Mürselât sûresini okudu.

Namazdan sonra, yine Hz. Aişe'nin odasına döndü. Tâkati iyice azalıyordu. Öyle ki cemaate imamlık edemeyecek hale gelmişti. Yatsı namazının vakti girince, Bilal-i Habeşî radıyallahu anh, her zamanki usulü veçhile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın odasının önüne gelip "Ey Allah'ın Resûlü namaz vakti!" diye seslendi.

Aleyhissalâtu vesselâm, yatsı namazının vaktinin girdiğini anlamıştı. "Cemaat namazını kıldı mı?" diye sordu. Yanındakiler: "Hayır! Ey Allah'ın Resûlü, sizi bekliyorlar!" diye cevap verdiler. Bunun üzerine: "Leğene su koyun da yıkanayım, belki hafiflerim!" buyurdular. Su hazırlandı. Aleyhissalâtu vesselâm oturup leğende yıkandı.

Mescide gitmek için ayağa kalkmak istediği sırada, yatağın üzerine düşüp bayıldı. Ayılınca tekrar: "Cemaat namazını kıldı mı?" diye sordu. Yine: "Hayır ey Allah'ın Resûlü! Sizi bekliyorlar!" cevabını aldı. Resûlullah yine, leğene su koymalarını söyledi. Hazırladılar. Oturup soğuk su ile bir kere daha yıkandı. Yine mescide gitmek üzere ayağa kalkınca, bayılıp düştü.

Ayılınca, cemaatin namazı kılıp kılmadığını tekrar sordu. Yine kılmadıkları, kendisini bekledikleri söylendi. Tekrar su hazırlamalarını söyledi. Hazırladılar. Oturup soğuk su ile bir kere daha yıkandı. Yine mescide gitmek üzere ayağa kalkınca, bayılıp düştü.

Ayılınca, dördüncü defa yine aynı suali sordu. Yanındakiler de aynı cevabı verdiler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Ebu Bekr'e söyleyin, cemaate namaz kıldırsın!" diye emretti. Hz. Aişe, babasının ne kadar yufka yürekli ve hassas olduğunu bildiği için, onun Resûlullah'ın makamında durup halka namaz kıldıramayacağını tahmin ederek bu emrin yerine getirilmesini istemedi. "Ey Allah'ın Resûlü! Ebu Bekr yufka yüreklidir, Kur'ân okurken ağlar. Bu sebeple Resûlullah'ın yerinde durup namaz kıldıramaz!" dedi. (Bazı rivayetler, Hz. Aişe'nin bu sözü Hz. Hafsa'ya söylettiğini ifade eder.) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu itiraza itibar etmeyip: "Ebu Bekr'e söyleyin, cemaate namaz kıldırsın" dedi. Onlar da yine aynı şeyi tekrar ettiler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sizler, Hz. Yusuf'un kadın arkadaşlarısınız?" diye biraz sitem ettikten sonra: "Haydi, Ebu Bekr'e söyleyin cemaate namaz kıldırsın!" emretti. Aleyhissalâtu vesselâm, bu suretle, ilerde hilafet, efdaliyet gibi ihtilaflı meselelerde, Müslümanlara, hakkın ne tarafta olacağına bir işaret, bir ipucu vermek istiyordu: Daha sağlığında, Hz. Ebu Bekr'i namaz gibi en mühim dinî bir vecibede Müslümanlara imam kılıyordu. Dahası, arkasında namaz da kılacaktı. Böylece Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in her meselede sünnete dayanan görüşlerinde, hilafet meselesinde de Hz. Ebu Bekr'in ehak olduğuna dair sünnetten bir delil bırakıyordu.

Hülâsa yanındakiler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ısrarı karşısında, Hz. Ebu Bekr'e gidip imam olması hususundaki emr-i Nebevîyi tebliğ ettiler. O da, o günkü cuma gecesi, yatsı namazından başlamak üzere, pazartesi sabah namazına kadar cemaate on yedi vakit namaz kıldırdı. Bu namazlar, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vekâleten kıldırılmıştı.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekr'in vekâleten namaz kıldırdığı günlerden birinde, bir öğle vakti -ki rivayetlerde bunun, vefatından beş gün önceki öğle veya ikindi olduğu[360] belirtilir- kendisinde bir hafiflik hisseder. Bundan cesaretlenerek: "Ey Aişe, yedi kuyudan yedi kırba su doldursunlar, ağızlarını bağlayıp, bağlarını çözmeden getirsinler. Onları üzerime dökün, belki hastalığım biraz hafifler de halka va'z ve nasihat ederim" dedi. Söylediği gibi, gidip suları getirdiler. Hafsa radıyallahu anhâ'ya ait bir leğenin içine oturtup Aleyhissalatu vesselâm'ın üzerine suyu dökmeye başladılar. Epeyce bir döktükten sonra, eliyle işaret edip "yeter!" dedi.

Bu şekilde yıkandıktan sonra biraz rahatlayan Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ali ile Fazl İbnu Abbâs radıyallahu anhüm'ün kolları arasında, tâkatsizlikten ayaklarını yerde sürüyerek mescide çıktı. Bu sırada Hz. Ebu Bekir radıyallahu anh namaza başlamıştı. Resûlullah'ın geldiğini hissedince, O'nun yerinden çekilerek, imamet makamını kendisine bırakmak istedi. Ancak, Aleyhissalâtu vesselâm yerinden ayrılmamasını işaret buyurdu ve Hz. Ebu Bekr'in sol tarafına oturtulmasını emretti. Oturduğu yerden imamet vazifesini îfâ etti. Hz. Ebu Bekr'in okumakta olduğu sureyi, bıraktığı yerden okumaya devam etti. Böylece Hz. Ebu Bekir, Aleyhissalâtu vesselâm'a, cemaat de Hz. Ebu Bekr'e uyarak namaz kıldı. Hz. Ebu Bekr'in bu namazdaki rolü, tekbirleri cemaate duyurmaktan ibaretti.

Namaz bitince Aleyhissalâtu vesselâm, minberin alt basamağına oturdu. Cemaat de mümkün mertebe ona yaklaşıp oturdu. Allah'a hamd ü sena ettikten sonra Ashab'la helalleşti. Sonra şunları söyledi: "Ey insanlar! Her kimin sırtına vurmuşsam işte sırtım, gelip vursun. Kimin bende alacağı varsa gelip alsın!" Cemaatten biri kalkıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Bir gün sizin emrinizle bir kimseye üç dirhem sadaka vermiştim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm hemen onu ödedi ve sözlerine devam etti: "Allah Teâla hazretleri kulunu dünya hayatı ve nimetleri ile, âhiret hayatı ve nimetleri arasında muhayyer bıraktı. Allah'ın kulu da ahiret hayatı ve nimetlerini tercih etti!" buyurdu.

Bu sözleri işiten Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ne demek istediğini anlayarak ağlamaya başladı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ebu Bekir, ağlama! Arkadaşlığına ve mal fedâkârlığına en çok medyûn olduğum insan, Ebu Bekir'dir. Ümmetimden herhangi birini bu dünyada dost edinmekliğim icab etse, bu dost Ebu Bekir olurdu. Fakat İslâm râbıtası (din kardeşliği) hepimizi kardeş etmiştir. (Şahsi kardeşlikten efdal kılmıştır.) Ebu Bekr'in mescide bakan kapısı açık kalsın, diğer kapılar kapansın!" buyurdular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), vefatından dört gün önceki çarşamba günü, Ashab-ı Kirâm radıyallahu anhüm'den bazı mühim kimselerin yanında bulunduğu bir sırada, kendisinden sonra vukûa gelecek ihtilafları önlemek ve onlardan korumak maksadı ile bir şey (vasiyetnâme) yazmak istedi: "Bana yazı yazacak bir şey getiriniz. Size bir kitap (vasiyetname) yazayım ki, benden sonra yolunuzu şaşırıp dalâlete düşmeyesiniz!" buyurdu. Orada bulunanlardan bazısı -ki öncelikle Hz. Ömer- "Resûlullah'ın hastalığı ağırlaşmış olmalı, yanımızda Kur'ân vardır. Bize Allah'ın kitabı yeter!" diyerek böyle bir vasiyetnâme yazılmasına gerek duymadı. Bu söz üzerine oradakiler ihtilâfa düştü. Bir kısmı: "Yazı malzemesi getirelim, vasiyetname yazsın!" derken bir kısmı da "Buna gerek yok, bize Kur'ân yeter!" diyerek münakaşa ettiler. Gürültü çoğalmıştı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Haydi kalkın, Resûlullah'ın huzurunda Ashab'ın münakaşa etmesi, ihtilafa düşmesi doğru değildir. Beni kendi halime bırakın. Benim şu anda içinde bulunduğum murakebe ve Allah'a dönüş hazırlığı hâli, sizin beni meşgul etmek istediğiniz şeylerden daha hayırlıdır" buyurdu ve vasiyetname yazdırmaktan vazgeçti. Bundan sonra şifahen şu üç şeyi vasiyet etti: **2)** Kabîleler tarafından gönderilen elçi ve heyetlere iyi muamele yapılsın, hediyeler verilmesi ihmal edilmesin. **3)** Ravi İbnu Abbâs bu maddeyi unuttuğunu söyler, ancak bazı rivayetlerde "namazların vaktinde kılınması" Resûlullah'ın en son söylediği sözlerden olarak zikredilir.

Resûlullah'ın hastalığı bazen hafifliyor, bazen de şiddetleniyordu.

Cumartesi günü, Cebrail aleyhisselam gelip halini hatırını sordu. Pazar günü gelip tekrar halhatır sordu ve peygamberlik iddiasına kalkan Esvedü'l-Ansî'nin öldürüldüğünü haber verdi. Sonradan gelen haberler bunu te'yid etti.

Suriye'ye gönderilmek üzere Resûlullah'ın Üsâme radıyallahu anh komutasında hazırladığı ordu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hastalığının şiddetlenmesi üzerine cumartesi ve pazar günü yola çıkmadı. Üsame gelip, Hz. Peygamber'i ziyaret edip gidiyordu.

Pazar günü hastalığı daha bir şiddet kazanınca, aileleri Hz. Abbas radıyallahu anhüm ile görüşerek zatülcenb ilacı vermek istediler. Aleyhissalâtu vesselâm bunu almayıp reddetti. "Zatülcenb için faydalıdır" dedilerse de almamakta ısrar etti. Ancak, baygın düştüğü bir anda ilacı ağzına koydular. Ayılınca ilacın içildiğini anladı. "Ben zatülcenb değilim. Benim ilacım başkadır, o ilaçtan siz de içeceksiniz" diyerek, orada bulunanlara ceza olarak ilaçtan içirdi. Resûlullah'ın hastalığı humma olduğu için soğuk suda yıkanmak iyi geliyor, hararetini düşürerek rahatlık ve iyileşme temin ediyordu.[361]

Resûlullah'ın vefat ettiği gün olan pazartesi günü, biraz iyileşmişti. Sabah olunca penceresinin perdesini aralayarak mescide baktı. Cemaat saf saf olmuş, sabah namazı kılıyordu. Manzaraya çok sevindi ve işitilecek bir sesle tebessüm buyurdu. Duyduğu rahatlık O'nu mescide çıkma hususunda cesaretlendirdi. Mescide geçti. Aleyhissalâtu vesselâm'ın geldiğini hisseden Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh, imamet makamını O'na bırakmak istedi ise de Aleyhissalâtu vesselâm yerinden ayrılmamasını işaret buyurdu. Hz. Ebu Bekr'in arkasında durarak sabah namazını kıldı. Bu sefer de oturarak kıldı, ama İmam Ebu Bekir'di. Namazı kılınca Hz. Aişe'nin hücresine çekildi, perdeyi indirmek istedi, ama dermansızdı, başkaları indirdi. Resûlulah'ı aralarında gören cemaat de, Efendimiz iyileşti diye sevinmişti. Hatta Hz. Ebu Bekir, izin alarak Medine civarındaki Sunh'taki evine gitmişti. Ancak bu hafifleme, ölüm öncesinde çoğunlukla herkeste görülen rahatlama idi. Öğleden sonra hastalığı ağırlaştı, bayılma nöbetleri sıklaştı. Hz. Fatıma, babasının çektiği ızdırabın müşahedesine dayanamayarak: "Vay babacığımın ızdırabına! Ey Rabbinin davetine icabet eden babacığım, ey makamı Cennetü'l Firdevs'te olan babacığım, ey Cebrail'e ölümünü haber verdiğimiz babacığım!" diye yas ederek ağlamaya başladı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kızım, baban bu günden sonra hiç ızdırap çekmeyecek!" diyerek onu teselli etti.

Bu sırada Hz. Aişe'nin oğlan kardeşi Abdurrahman elinde bir misvak olduğu halde içeri girdi. Hz. Aişe'nin göğsüne dayalı olan

Aleyhissalâtu vesselâm misvağa dikkatle bakmıştı. Bunu gören Hz. Aişe, misvağı Hz. Abdurrahman'dan alıp, ucunu dişleriyle koparıp, yumuşatarak Aleyhissalâtu vesselâm'a uzattı. Efendimiz alıp dişlerini misvakladı.

Bu sırada Hz. Üsâme huzura geldi. Onu gören Aleyhissalâtu vesselâm "Artık, Allah'ın bereketiyle git!" buyurdu. Hemen ayrılıp Medine dışındaki ordusuna hareket emri vermişti ki, Fahr-ı Kâinat'ın vefat haberi geldi. O da hareket emrini geri aldı.

Resûlullah, pazartesi öğleden sonra, iyice ağırlaşmıştı: Nefeslerini zor alıyor, bazan da tıkanıyordu. İyileştiği bir anda kölelere iyi davranılması, namazın ihmal edilmemesini tavsiye etti. Yanındaki su çanağına arada sırada elini batırıyor ve yüzünü ıslatıyordu. "Lâilahe illallah" diyor, dua mahiyetinde ayetler okuyordu. Şu ayeti okumuştu. (Mealen): "Kimler, Allah ve Resûlü'ne itaat ederse onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddîkler, şehidler ve sâlih kimseler ile beraberlerdir, bunlar ise ne güzel arkadaşlardır" (Nisa 69).

Okuduğu bir dua da şu idi: "Lailahe illallah, Lailahe illallah, Lailahe illallah. Ölümün de şiddetleri, halleri, sadmeleri var. Ey Rabbim, ölümün sarsıntılı anlarında bana yardım et. Ey Rabbim beni bağışla, ey Rabbim beni bağışla!"

Resûlullah'ın mübarek yüzleri bazan sararıp, bazan kızarıyordu. Sonunda nefesi daraldı, hareketleri daha da ağırlaştı. Ellerini yukarı kaldırıp üç kere mübarek parmaklarıyla semaya doğru işaret ederek: "Refik-i A'la'ya, ulvî ve yüksek Refik'e, beni Refik-i A'la'ya ulaştır" dedi.

Bunlar son kelamlardı. Elleri düştü. Gözleri açık olarak tavana dikili kaldı. Mübarek ruhları, talep ettiği Refik-i A'la'ya, Rabb-i Rahimine kavuştu. Allahümme salli ve sellim ve bârik ala seyyidina Muhammedin ve alâ Âl-i seyyidina Muhammedin bi-adedi sevab-ı ümmetihi ve bi-adedi zerrâti'lkâinat. Her fani gibi Aleyhissalâtu vesselam da vefat etmişti. Ama geride, İslâm'ı medenî dünyanın her tarafına ulaştıracak güzide bir cemaat bırakmıştı: Ashab-ı Kiram... Kur'ân ve sünnet yolunda her şeyini fedaya hazır, sünnetin tek bir kelimesi ve hatta harfi için bir aylık meşakkatli yolculukları göze alan, tek bir hadisteki ufak bir şüphesini gidermek için Medine'den kalkıp Mısır'a giden sahabeler bırakmıştı. Müsterîh olabilirdi. Rabbisinin tebliğ vazifesini hakkıyla yapmıştı, hesabını verebilirdi.

Rabbimiz, bizleri onun şefaatinden mahrum etmesin, şeriatından ayırmasın, sünnetinden mahrum kılmasın. Amin.[362]

* RESULULLAH ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN YIKANMASI KEFENLENMESİ

هِباَيِث ْنِم # ِ هاللّ َلوُس َر ُد ِهرَجُنأ ي ِرْدَن َ هاللّ َو :اوُلاَق # ِ هاللّ ِلوُس َر
َلْسُغ اوُدا َرأ اَّمَل] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 2555ـ ْمُهَّمَلَكَف ،ه
ِرْدَص يف ُهُنَقَذ َو ّ َّإ ٌلُج َر ْمُهْنِم اَم ىتَح ،َم ْوَّنلا ُمِهْيَلَع ُهاللّ ىَقْلأ اوُفَلَتْخا اَّمَلَف
؟ُهُباَيِث ِهْيَلَع َو ُهُلِهسَغُن ْوأ ؟اَناَت ْوَم ُد ِهرَجُن اَمك َق ْوَف ءاَمْلا َنوُّبُصَي
،ُهُصيِمَق ِهْيَلَع َو ُهوُلَسَغَف اوُماَقَف .ُهُباَيِث ِهْيَلَع َو # ِ هاللّ َلوس َر اوُلِسْغا : َوُه
ْنَم َنو ُرْدَي َ ،ِتْيَبْلا ِةَي ِحاَن ْنِم ٌمِهلَكُم ّ َإ # ِ هاللّ َلوُس َر َلَسَغ اَم ، ُت ْرَبْدَتْسا اَم ى
ِرْمأ ْنِم ُتْلَبْقَتْسا ِوَل : ُلوُقَت ُةشِئاَع ْتَناَك َو ،ْمِهيِدْيأ َنوُد ِصيِمَقْلاِب ُهَنوُكُلْدَي َو ،
ِصيِمَقْلا

. ُهُؤاَسِن .[دواد وبأ هجرخأ

1. (5409)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yıkamak istedikleri zaman: "Allah'a kasem olsun bilmiyoruz! Ölülerimizi soyduğumuz gibi, Resûlullah'ı da elbiselerinden soyacak mıyız, yoksa elbisesi üzerinde olduğu halde mi yıkayacağız?" dediler. Bu şekilde ihtilaf edince, Allah üzerlerine uyku attı. Öyle ki, onlardan herbirinin çenesi göğüslerindeydi. Beyt cihetinden, kim olduğu bilinemeyen bir konuşmacı: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı elbisesi üzerinde olduğu halde yıkayın!" diye konuştu. Bunun üzerine kalkıp, kamîsi üzerinde olduğu halde yıkadılar. Su, kamîsin üzerinden dökülüyordu... Aleyhissalâtu vesselâm'ın bedenini elleriyle değil, kamîsiyle ovuyorlardı."

Hz. Aişe sözlerine devamla dedi ki: "Eğer, daha önce yaptığım işi şimdi yapacak olsaydım, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı kadınlarından başkası yıkamazdı." [Ebu Davud, Cenâiz 32, (3141).] 363

ى ِذهلا ُهُصيِمَق َو ِناَب ْوَث ُةَّلُحْلَا ،ٍةَّيِنا َرْجَن ِبا َوْثأ ِةَثَث يف # ِ هاللّ ُلوُس َر
َنِهفُك] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 2525ـ وبأ هجرخأ «ُه َرْبَق
ُهوُلَخْدأ ْمُه َو مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَماَسُأ َو ُلْضَفْلا َو ٌّيِلَع ُهَلَّسَغ َو» :ىبعشلا رماع
نع ةياور يف داز.[ِهيف َتاَم

. ُةَّيِنا «نارجن براصن هيف ناك فورعم نميلاب عضوم ،نارجن بلا ةبوسنم
َرْجَن».دواد

2. (5410)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üç necrânî kumaş içerisine kefenlendi: İki parçalı bir hulle, bir de öldüğü sırada üzerinde bulunan kamîs." Âmiru'ş-Şâbi'den kaydedilen bir rivayette İbnu Abbâs şu ziyadede bulunur: "Aleyhissalâtu vesselam'ı Hz. Ali, Fazl ve Üsâme radıyallahu anhüm yıkadı ve bunlar kabrine indirdiler." [Ebu Dâvud, Cenâiz 34, (3153).][364]

مُهُّمُؤَي َ ًادا َرْفأ ُسأَّنلا ِهْيَل ًَع بهلَص َو ،ءاَث ُّثلا َم ْوَي َنِفُد َو ِنْيَنْث“ا َم ْوَي َيِهف□
□2522□ 5ـ نعو كلام ِلاق :[يِنَغَلَب َّنأ َر َلوُس هاللّ ِ # ُوُت

هَناَكَم َّإ ُّيِبَن َنِفُد اَم :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاَقف ٍرْكَب ُوبأ َءاَجَف .□
ِعيِقَبْلاِب :َنو ُرَخآ َلاَق َو .ِرَبْنِمْلا َدْنِع ُنَفْدُي ٌسان َلاَقف .ٌدَحأ َوُه َو ِلهِسُغَف ،
َصيِمَقْلا اوُع ِزْنَت َ :ُلوُقَي ًات ْوَص اوُعِمَسَف ِه ِصيِمَق ع ْزَن اوُدا َرأ ُهَلسُغ ُوُدا َرأ
اَّمَل ًَف .ِهيف ُهَل َرِفُحَف ،هيف َيِهف ُوُت يِذهلا

. [□هْيَلَع

3. (5411)- İmam Mâlik anlatıyor: Bana ulaştığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pazartesi günü vefat etti ve salı günü de defnedildi. Halk namazını (cemaat halinde değil) ferd ferd kıldı, hiç kimse imamlık yapmadı. Bir kısmı: "Minberin yanına defnedilsin" dedi. Bazıları da: "Bakî mezarlığına defnedilsin" dedi. Bu (münakaşaya) Hz. Ebu Bekir geldi ve: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Her peygamber öldüğü yere defnedilir" buyurduğunu işitmiştim" dedi. Bunun üzerine hemen orada mezar kazıldı. Aleyhissalâtu vesselâm'ı yıkamak istedikleri vakit, gömleğini çıkarmak istediler. Derken: "Gömleği çıkarmayın!" diye bir ses işittiler. Bunun üzerine gömleği üzerinde olduğu halde yıkadılar." [Muvatta, Cenâiz 27, (2, 231).][365]

يئاسنلا هجرخأ .[ُءا َرْمَح ٌةَفيِطَق ِه ِرْبَق يف # ِ هاللّ ِلوُس َر َتْحَت َلِعُج] :لاق
□2525 □ 5ـ نعو نبا عبهاس ٍر َض ِي َ هاللّ ُ امهْنَع

. يذمرتلاو

4. (5412)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Kabrinde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın altına kırmızı bir kadife kondu." [Tirmizî, Cenâiz 55, (1048); Nesâî, Cenâiz 88, (4, 81); Müslim, Cenâiz 91, (967).][366] □هاللّ ِ # ُوبأ َةَحْلَط َو ،يِذهلا َنقْلأ َةَفيِطَقْلا َتَحْتَه ُ نارْقُش
□2525□ 2ـ نعو محمد نب هيلع نب نيسُحلا ِنْلاق :[يِذهلا َدْحلأ َرْبَق َر ِلوُس

يذمرتلا هجرخأ .[امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُه ً ْوَم .

5. (5413)- 367 Muhammed İbnu Ali İbni'l-Hüseyin anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabrine lahid

yapan Ebu Talha'dır. Aleyhissalâtu vesselâm'ın altına kadifeyi koyan (Aleyhissalâtu vesselam'ın) azadlısı Şükran radıyallahu anh'dır." [Tirmizî, Cenâiz 55, (1047).]368

هاللّ ِلوُس َر ِرْبَق ْنَع ِيل ِيفِشْكَا ؛ْهَّمُأَاي : ُتْلُقَف ؛اَهَتْيَب اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر □
□2525□ 5ـ نعو مساقلا نب دهمحم لاق: [دَخَلْتُ ىلَع ةَشِئاَع َ

دواد وبأ هجرخأ .[ِءا َرْمَحْلا ِةَص ْرَعْلا ِءاَحْطَبِب ٍةَحوُطْبَم ,ٍةَئِطَ َ ٍو ٍةَف ِرْشُم.
َو ِحاَص ِبَيْه ِ. فَكَشْفَت ْيِل ْنَع ِةَثَث ِرِوُبُق ٍ: َ#

6. (5414)- Kâsım İbnu Muhammed rahimehullah anlatıyor: "(Halam) Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın evine gidip yanına girdim ve: "Ey anneciğim! Bana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve iki arkadaşının kabirlerini(n örtüsünü) aç da bir göreyim!" dedim. Üç kabri de benin için açıverdi. Bunlar (yer seviyesinden ne) yukarıda ne de aşağıda idiler. Kırmızı arsanın kumlarıyla kumlanmış idi." [Ebu Dâvud, Cenâiz 72, (3220).] 369

يراخبلا هجرخأ .[اَمَّنَسُم # ِهِبهنلا َرْبَق بأ َر ُهَّنأ] :لاق امهْنَع ُهاللّ َي ِض َر .
□2522□ 5ـ نعو نبا ساهبع ٍ

7. (5415)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabrini yerden yükseltilmiş olarak görmüştür. [Buharî, Cenâiz 96).] 370

AÇIKLAMA:

Burada kaydedilen yedi hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra yıkanması, kefenlenmesi ve defnedilmesiyle ilgilidir.

* Resûlullah pazartesi günü vefat etmişti. Ancak defin işi salıya kaldı. Ashab teçhiz ve tekfin işlerinde hizmet etmek için can atıyordu. Cenazenin birinci derecede sahibi olarak Hz. Ali vaziyete hakim oldu. Bu hizmetleri önce kendisi olmak üzere Aleyhissalatu vesselâm'ın en yakınlarıyla yürüttü: Hz. Abbâs, Fadl İbnu Abbâs, Kusam İbnu Abbâs,

Usâme İbnu Zeyd ve Aleyhissalâtu vesselam'ın azadlısı Şükrân radıyallahu anhüm ecmain. Hz. Ali, Ensar-ı Kirâm'ı temsilen, Bedir ashabından olan Evs İbnu Havlî radıyallahu anh'ı içeri alıp odanın kapısını kapattı.

* Yıkama sırasında elbisesinin çıkarılıp çıkarılmayacağı hususunda ihtilaf vaki oldu ise de, İlahî bir irşadla elbise çıkarılmadan yıkamaya karar verildi. Üst giysileri kaftan ve izar soyuldu ise de, kamîsi (iç gömleği) soyulmadı. Kamîs üzerinden oğularak yıkandı. Böylece Aleyhissalâtu vesselâm'ı yıkayan Hz. Ali'nin eli Resûlullah'ın bedenine değmemiş oldu. Hz. Aişe, bilahere bir pişmanlık duyarak: "Şimdiki aklım olsaydı, Aleyhisselâtu vesselâm'ın yıkanma şerefini, hanımlarından başkasına bırakmazdım" manasında bir söz sarfetmiştir. * Aleyhissalâtu vesselâm bir sedir üzerinde yıkandı. Hz. Abbas ve iki oğlu Kusam ve Fadl, Aleyhissalâtu vesselâm'ın cedeslerini çevirme hizmetini yaptılar.

* Aleyhissalâtu vesselâm üç parça pamuklu kumaş ile kefenlendi. Bu kumaşlar Necran'da bulunduğu için necrânî deniyordu. Hz. Aişe'den gelen bir riayette, Resulullah'ı kefenlemede kullanılan kumaşın renginin beyaz olduğu belirtilir.

Resulullah'ın nereye defnedileceği de ihtilaf edilmiş ise de, Hz. Ebu Bekir, Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Allah Teala bir peygamberin ruhunu ancak o peygamberin defnolunmasını istediği yerde kabzeder" sözünü hatırlatır ve Aleyhissalâtu vesselâm'ı en son yattığı döşeğin altına gömmek gerektiğini söyler ve böylece münakaşa biter. Resulullah'ın cesedi başka yere kaldırılarak, son nefesini verdiği karyolanın altına mezar kazıldı. Yıkanıp teçhiz ve tekfin işi bittikten sonra daha önceden kullanmakta olduğu ve kendisine Es'ad İbnu Zürare (radıyallahu anh) tarafından yapılıp hediye edilmiş olan sedir üzerine kondu. Hücresi küçük olduğu için, Müslümanlar, küçük gruplar halinde sırayla erkekler, kadınlar, en sonra da çocuklar ve köleler gelip teker teker namaz kıldılar. Namazın cemaatle kılınmayışına sebep olarak bir de hadis zikredilir. Buna göre, kendisine kılınacak namazdan sorulduğu zaman Aleyhissalâtu vesselâm: "Beni kabrimin kenarında sedirimin üzerine koyup bölük bölük melekler, erkekler, kadınlar ve çocuklar sıra ile namazımı kılarsınız" buyurmuştur. namaz, teker teker kılındığı için, salı günü gece yarısına kadar devam etti. Bu sebeple defin gecikti ve salıyı çarşambaya bağlayan gecenin yarısında defnedilebildi. Defnin gecikmesine, ölüm haberinin Aleyhissalâtu vesselâm'ın yakınlarını ne yapacaklarını şaşırtmasıyla da izah ederler. Nitekim, Hz. Ebu Bekr'in araya girmesiyle ölüm haberine inanmışlar ve kendilerine gelmişlerdir. İlaveten denir ki: Hz. Ebu Bekr'in Mescid-i

Nebevî'de okuduğu hutbe bittiği zaman, cenazenin teçhiz, tekfin ve defin işlerine vakit kalmamıştı. Esasen kabrin kazılması işi de başka gecikme amili olmuştur: Çünkü teçhiz, tekfin işlerinin bitiminden sonra kabir kazılmıştır. Yer meselesi de münakaşa ile halledilmiştir.

Mezarın nasıl kazılacağı da ihtilaflı oldu. Bu işi iyi beceren iki kişi vardı: Biri muhacirlerden Mekkeli Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah, diğeri de ensardan Medineli Ebu Talha (radıyallahu anhümâ) idi. Ebu Ubeyde Mekkelilerin usulünce yerde bir çukur kazıyordu. Ebu Talha ise, Medinelilerin usulünce bir lahid yapıyordu. Efendimiz'in mezarı ne şekilde olacağı müzakere edilince, Hz. Ömer: "İkisine de haber salalım, hangisi erken gelirse onun tarzınca kazdırırız" teklifinde bulundu. Teklif kabul görünce her ikisine de adamlar çıkarıldı. Ebu Ubeyde evinde bulunamadı. Ebu Talha ilk gelen olunca, Medinelilerin usulünce kabir kazıldı. Kazma işi bitince, Fahr-i Âlem'in mübarek cesedleri, Hz. Ali, Fazl İbnu Abbas, Üsame İbnu Zeyd ve Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anhüm) tarafından mezara indirilip defnolundu. Kusam İbnu Abbas, Şükran ve Evs İbnu Havlî (radıyallahu anhüm) de definde hazır bulundular. Âlemlere rahmet olarak gönderilen ve güzel ahlakı tamamlamak vazifesiyle gelmiş bulunan Benî Adem'in en eşrefi, Rabbülalemin'in Habibi Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) ebedî istirahatgâhına, Rabb-i Rahiminin huzuruna tevdi edilmiş oldu. Cenab-ı Hak bizleri ve bütün mü'minleri O'nun şefaatinden mahrum etmesin. Kıyamet günü Livau'l-Hamd altında beraberlik nasib etsin, sünnetine ittiba ve hizmetten ayırmasın. Amin, elfü elfi amin.

* Son iki hadiste (5414, 5415) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabirleriyle ilgili bilgi var: Kasım İbnu Muhammed halası olan Hz. Aişe'ye Aleyhissalâtu vesselâm'ın ve beraberinde bulunan Hz. Ebu Bekr ve Ömer'in kabirlerinin üstündeki örtüyü açtırarak yakından gördüğünü, bu üç mezarın da yer seviyesinde olduğunu belirtiyor. İbnu Abbas ise, kabrin yerden yüksekçe olduğunu ifade ediyor. Bu hususta azçok farklılık arzeden rivayetler var. Nitekim Cafer İbnu Muhammed, babasından naklen: "Resulullah'ın kabrinin yerden bir karış kadar yükseltildiğini ve arsadan alınan kırmızı toprakla sıvandığını" belirtir. Hakim'in rivayetinde aynı vecihten şu ziyade vardır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabrini gördüm, o öndeydi. Hz. Ebu Bekr'in başı, Resulullah'ın iki yanı arasındaydı. Ömer de Aleyhissalâtu vesselâm'ın ayak tarafındaydı."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabrini Ömer İbnu Abdilaziz'in emîrliği sırasında "dört parmak kadar" yerden yüksek gördüğünü belirten müşahidin veya "bir karış veya bir karış kadar yüksek" gördüğünü belirten müşahidlerin rivayetleri mevcuttur. Keza

Buhârî'de "Süfyan et-Temmar'dan "Resulullah'ın kabrini yüksekçe gördüğü" kaydedilmiştir Beyhakî merhum, farklı rivayetleri şöyle te'lif eder: "Muhtemeldir ki, bidayette kabirler yer seviyesinde idi. Ömer İbnu Abdilaziz'in Medine valiliği zamanında kabrin duvarları inşa edilince, kabirleri yükseltmiştir. Bidayette düz olması meselesini, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Ali'ye "yer seviyesine indirilmedik kabir bırakmaması" ile ilgili emri de doğrular."

Ebu Hanife, Malik, Ahmed, Müzenî ve Şafiîlerden birçoğu -hatta Kadı Hüseyin, Şafii'nin ashabının ittifak ettiğini iddia eder- Kadı İyaz'ın ulemanın ekseriyetinden nakline göre, kabri yüksek tutmanın efdal olduğuna hükmetmişler ve Süfyan et-Temmar'ın kavlini esas almışlardır. 371

İKİNCİ BAB

ÖLÜM VE ÖLÜMLE İLGİLİ BAHİSLER

(Bu babta yedi fasıl vardır.)

*

BİRİNCİ FASIL

ÖLÜMÜN BAŞLANGICI VE GELİŞİ

يراخبلا ّ ًإ ةسمخلا هجرخأ .[ُهاللّ ّ ًإ َهَلإ َ ْمُكاَت ْوَم اوُنِهقَل :#ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعس يبأ نع ـ2 □2525□

1. (5416)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) Lailahe illallah demeyi telkin edin." [Müslim, Cenaiz 1, 2, (916, 917); دواد وبأ هجرخأ .[سي َة َروُس ْمُكاَت ْوَم ىلَع اوُء َرْقِا #ِ هاللّ .
ُلوُس َر َلاَق] :لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍراَسَي ِنْب ِلِقْعَم نعو ـ5 □2525□

2. (5417)- Ma'kıl İbnu Yesar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) Yasin suresini okuyun." [Ebu Davud, Cenaiz 24, (3121); İbnu Mace, Cenaiz 4, (1448).][373]

AÇIKLAMA:

1- Birinci hadis, muhtazar denen can çekişme halinde olan bir hastanın yanında kelime-i tevhid ve kelime-i şehadet veya her ikisini birden okuyarak telkinde bulunulması tavsiye edilmektedir. Telkin, onların telaffuz edilmesi suretiyle olur. Alimler, hastaya "bunu söyle!" diye emretmemek gerektiğini, yanında söylemekle iktifa edilmesini tavsiye ederler. Telkin çok sık olmamalıdır. Bir kere söylendi mi hemen tekrar edilmemeli, araya başka bir kelam girmişse arkadan bir kere daha söylenmeli derler. Resulullah bir başka hadislerinde "Kimin son sözü Lailahe illallah olursa cennete girer" buyurarak ölülerimizin son kelamlarının Lailahe illallah olmasının ehemmiyetini belirtmiştir. Bir başka hadiste de: "lailahe illallah kelimesini, ölüm onunla sizin aranıza girmeden çok tekrar edin, öleceklerinize de telkin edin" buyrulmuştur. **2-** İkinci hadis, muhtazarlara Yasin suresinin okunmasını tavsiye etmektedir. Bazı alimlerimiz, buradaki hikmeti, Yasin suresinde ahiretle ilgili bahislerin çokluğuyla izah eder. "Surede Allah'ın zikri, kıyamet ve yeniden diriltilme ile ilgili haller mevcuttur. Muhtazar, bunları işiterek, o ahvalle ünsiyet peyda eder" derler. Fahreddin-i Razi, Tefsir-i Kebir'inde Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'an'ın kalbi Yasin'dir" sözünün yanında bir de ölüme yaklaşan kimseye Yasin suresinin okunmasının emredilmesi şu hususun ilanı olmaktadır" der ve açıklar: "O sırada lisanın kuvveti zayıftır, dermandan düşmüştür. Fakat kalp bütün varlığıyla Allah'a yönelir. Öyleyse bu esnada ona, kalbinin kuvvetini artıracak, tasdikini takviye edecek, yakinini güçlendirecek birşey okunmalıdır. İşte Yasin suresinde bütün bu hassalar mevcuttur. Zira onda yeniden dirilme, Kıyamet ahvali, eski milletlerin ahvali, sonlarının beyanı, kaderin isbatı, kulların efdalininin Allah Teala'ya dayandığı, tevhidin isbatı, Allah'ın zıddı, ortağı bulunmadığının beyanı, kıyamet alâmetleri, yeniden dirilme ve haşrin vukuu, Arasat'ta huzur-u İlahi'de toplanma, hesap, ceza, hesaptan sonra dönülecek yerler vs. vs. hepsi mevcuttur. Bunun okunması kişide bütün bu ahvalin hatıratını yeniler ve dinin temel meselelerine karşı uyarıda bulunur, kabir ve kıyamet ahvalinden kendisini bekleyen şeyleri hatırlatır." **3-** Hadiste, "muhtazara okuyun" demiyor, "ölülerinize okuyun" diyor. Alimler çoğunlukla "ölüler" tabirinden ölüme yaklaşanları yani muhtazarları anlamış ise de, bazıları zahirî manayı esas alarak ölülere okumayı esas almıştır. Ama, "en doğrusu her ikisinin de kastedildiğini anlamaktır" diyenler de olmuştur. Bir kısım Hanefiler bu hadise dayanarak "Kişi amelinin sevabını bir başkasına bağışlayabilir, ameli kıraat, namaz, oruç, sadaka, hacc, hangi çeşitten olursa olsun farketmez" diye hükmetmiştir. Mu'tezile "Kişi için ancak çalıştığı vardır" (Necm 39) ayetini göstererek itiraz etmiş ise de, ulema mukabil deliller zikrederek Mu'tezilî görüşü reddetmişlerdir (Feyzu'l-Kadir 2, 67).374

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2525ـ . ملسم □
هجرخأ .[ُهَسْفَن ُه ُرَصَب ُعَبْتَي َني ِح َكِلذف : َلاَق ىلَب :اوُلاَق ُه ُرَصَب َصَخَش
ملأ ْ َرَت و ْ ا ىلا ا“نَاسْن ِإ اَذا َمَات :#

3. (5418)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsan öldüğü zaman gözleri nasıl belerip kalıyor, görmez misiniz?" buyurmuştu. Cemaat:"Evet, görüyoruz!" dediler. Bunun üzerine:"İşte bu, gözünün, nefsini (çıkan ruhun) takip etmesindendir!" buyurdular." [Müslim, Cenaiz 9, (921).]375

AÇIKLAMA:

1- Hadis ruhla nefsin aynı şey olduğunu ifade etmektedir. Çünkü, ölünce bedenden çıkan şey "nefis" kelimesiyle ifade edilmiştir.

2- Alimler ölümün ruhu değil, bedeni yok ettiğini, ruhun baki kaldığını ifade ederler. Cesedden de acbu'zzeneb denen kuyruk sokumu kemiğinin çürümeyeceği, bedenin yeniden diriltilmesi o nüveden başlatılıp tamamlanacağı hadislerde gelmiştir.

3- Alimler ölüm vücudî mi, ademî mi yani bir yokluk hadisesi mi, varlık hadisesi mi diye münakaşa etmişlerdir. Vücudî diyenler, ölümün de hayatın da yaratıldığını ifade eden ayete (Mülk 2) dayanırlar, ademî olduğunu söyleyenler, mezkur ayetteki "yaratmak"tan muradın takdir olduğunu söyleyerek te'vil ederler. 376

نإ : َلاَق َّمُث . ُهَضَمْغأف ،ُه ُرَصَب َّقَش ْدَق َو ةَمَلس يبأ بلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلَخَد] : تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَملَس ِهمأ نعو ـ5 □2525ـ َّمُث . َنوُلوُقَت اَم
ٌسان ْنِم ِهِلْهأ ِ َلاَقف : َ اوُعْدَت بلَع ْمُكِسُفْنأ َّاِإ ٍرْيَخِب ،َّنإف َلا ْمِ ًةَكِئ َ يِؤُّمَهِنُون َ بلَع
َّجَضَف . ُرَصَبلا ُهَعِبَت َضِبُق اَذإ َحو ُّرلا ُهَل ُحَسْفا َو ،َنيِمَلا َعْلا َّب َر ُهَل َو اَنل
ةَمَلس ،َراو ْعَف َرَد َجَتُه يف َنيِدْهَمْلا يف ُهُفُلْخا َو ،َنيِهِبَقَع يف ِرباَغْلا يف ،َني رِفْغاو
َلاَق : َّمُهَّللا ْرِفْغا ‘ ِبي

.يف ِرْبَق ِه َو َرِون ْهَل ُهيف ِ]. أخرجه الخمسة إ البخاري

4. (5419)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu Seleme (radıyallahu anh)'nin yanına girdi. Ebu Seleme'nin gözleri açık kalmıştı, onları kapattı. Sonra: "Ruh kabzedildi mi göz onu takip eder" buyurdu. Ehlinden bazıları feryad u figan koparmıştı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kendinize kötü temennide bulunmayın, hayır dua edin! Çünkü melekler, söylediklerinize amin derler!" buyurdu. Sonra ilave etti: "Allahım, Ebu Seleme'ye mağfiret buyur! Derecesini hidayete erenler arasında yükselt. Arkasında kalanlar arasında ona sen halef ol! Ey Alemlerin Rabbi! Ona da bize de mağfiret buyur! Ona kabrini geniş kıl, orada ona nur ver!" [Müslim, Cenaiz 7, (920); Tirmizî, Cenaiz 7, (977); Ebu Davud, Cenaiz 19, 21, (3115, 3118); Nesâî, Cenaiz 3, (4, 5).]377

AÇIKLAMA:

1- Gözleri açık kalmıştı diye çevirdiğimiz □َّقَش ُرَصَب ه tabiri, ölen bir kimsenin gözlerini bir noktaya dikip, başka tarafa çevirememesidir. Ölenin gözleri öylece açık kalır. Yanındakiler, bu halden hasıl olan çirkinliği bertaraf etmek için gözleri kaparlar.

2- Gözün ruhu takip etmesi, ölünce çıkan ruhun peşinden gözün ona bakmasıdır. **3-** "Arkasından kalanlar arasında sen ona halef ol!" cümlesiyle: "Ey Allahım, geride bıraktığı dul ve yetimlere sen koruyucu ol, rızıklarını ver, terbiye ve himayeleri aksamasın, rahmetinle muamele et" demek istemiştir. 378

ءاَضْيَب ٍةَ رَي ِرَحِب ِةَمْح َّرلا ُةَكِئ ًَم ْتَتأ ُنِمْؤُمْلا َر ِضُح اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ َلاَق] :لاَق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 □2555ـ ُهَّنإ بهتَح ،ِكْسِمْلا ِحي ِر ِبَيْطأَك ُج ُرْخَتَف .َناَبْضَغ ِرْيَغ ٍهب َر َو ٍناَحْي َر َو ِ هاللّ َنم ِح ْو َر ىلا ِكْنَع ًاهي ِض ْرَم ًةَي ِضا َر ي ِج ُرْخا : َنوُلوُقَيف َحا َو ْرأ ِهب َنوُتأَيف ! ِض ْرَ'ا َن ِم ْمُكَتَءاَج ِيتهلا َحي ِهرلا ِهِذه َبْيطأ اَم : َنو ُلوُقَيف ،ءاَمَّسلا َبا ْوبأ ِهب اوُتأي بهتَح ،ًاضْعَب ْمُهُضْعَب ُهِلواَنُيل

؟ٌن ًَ ُف َلَعَف اَذاَم ؟ٌن ًَ ُف َلَعَف اَذاَم : ُهَنوُلأْسَيف ،هْيَلَع ُمُدْقَي ِهِبئاَغِب ْمُكِدَحأ ْنِم ِهِب ًاح َرَف ُّدَشأ ْمُهَلَف ،نيِنِمْؤُمْلا َر ِضُح اَذإ َرِفاَكْلا َّنإ َو ِةَيِواَهْلا ِهِهمُأ َىلا ِهِب َبِهُذ :اوُلاَق ؟ْمُكاَتأ اَم َتاَم ْدَق ٌن ًَ ُف َلاَق اَذإَف .اَيْنُّدلا ِهمَغ يِف َناَك ُهَّنإَف ُهو ُعَد : َنوُلوُقَيف

ِهِب َنوُتأَي بهتَح ،ٍةَفي ِج ِحْي ِر ِنَتْنأَك ُج ُرْخَتَف .ِ هاللّ ِباَذَع ىلا ِكْيَلَع ًاطوُخْسَم□ ًةَط ِخاَس ى ِج ُرْخا : َنوُلوُقَيف .ٍحْسِمِب ِباَذَعْلا ُةَكِئ ًَم ُهْتَتأ

. : اَم َنَتْنأ ِهِذه ِهرلا َحي ! بهتَح َنوُتأَي ِهِب ْرأ َو َحا ِراَّفُكْلا .[هجرخأ يئاسنلا َباَب 'ا ْر ِض . َنوُلوُقَيف

5. (5420)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir Müslüman muhtazar olduğu (can çekişme anına girdiği) zaman rahmet melekleri, beyaz bir ipekle gelirler ve şöyle derler: "Sen razı ve senden de (Rabbin) razı olarak (şu bedenden) çık. Allah'ın rahmet ve reyhanına ve sana gadabı olmayan Rabbine kavuş."

Bunun üzerine ruh, misk kokusunun en güzeli gibi çıkar. Öyle ki melekler onu birbirlerine verirler, tâ semanın kapısına kadar onu getirirler ve: "Size arzdan gelen bu koku ne kadar güzel!" derler. Sonra onu mü' minlerin ruhlarına getirirler. Onlar, onun gelmesi sebebiyle sizden birinin kaybettiği şeyinin kendisine geldiği zamanki sevincinden daha çok sevinirler. Ona: "Falanca ne yaptı? Falanca ne yaptı?" diye (dünyadakilerden haber) sorarlar. Melekler: "Bırakın onu, onda hâlâ dünyanın tasası var!" derler. Bu gelen (kendisine dünyadan soran ruhlara): "Falan ölmüştü, yanınıza gelmedi mi?" der. Onlar: "O, annesine, Hâviye cehennemine götürüldü!" derler. Aleyhissalâtu vesselâm devamla der ki: "Kâfir muhtazar olduğu vakit, azab melekleri mish (denen kıldan kaba bir elbise) ile gelirler ve şöyle derler: "Bu cesedden kendin öfkeli, Allah'ın da öfkesini kazanmış olarak çık ve Allah'ın azabına koş!" Bunun üzerine, cesedden, en kötü bir cîfe kokusuyla çıkar. Melekler onu arzın kapısına getirirler. Orada: "Bu koku ne de pis!" derler. Sonunda onu kâfir ruhların yanına getirirler."

[Nesâî, Cenâiz 9, (3, 8-9).] [379]

يئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .[ِنيِبَجْلا ِق َرَعِب ُتوُمَي ُنِمْؤُمْلَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَدْي َرُب نعو ـ5 □2552□

6. (5421)- Büreyde radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mümin alnının teriyle ölür." [Tirmizî, Cenâiz 10, (982); Nesâî, Cenâiz 5, (4, 6).] [380]

AÇIKLAMA:

Alimler, hadiste gelen alın teri tâbirinden ne kastedildiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. * Bazısı: "Alın teri, mü'minin ölüm anında mâruz kaldığı şiddetten hasıl olur" demiş, İbnu Mes'ud'un bir hadisini delil göstermiştir. Mezkur hadiste □بوُنُّذلا ِفَيَجُاز َى بِهَا ُدنِع َلاْمَو ِت اَو يِشُدَّد
َنِم ِهْيَل َع ىَقْبَي ِنيِبَجْلا ِق َرَعِب ِنِم ُؤْمْلا ِت ْوَم ُهُبوُنُذ ُهْنَع
ِلَيَتَمَحَّصbuyrularak, mü'minin üzerinde kalan günahı sebebiyle ölüm ânında, terletici şiddetli bir sıkıntıya maruz kalacağı ifade edilir. Ancak bu hadise kaynak gösterilememiştir. * Bazıları: "Alın teri hayadan hasıl olur. Şöyle ki: Mü'min, günahlar işlemiş olmasına rağmen kendisine müjde gelince, bundan, Allah'a karşı bir hacâlet (utanma) ve istihya duyar, böylece alnında ter hasıl olur" demiştir. * [381] Bazıları: "Alın teri, manası anlaşılmasa da mü'minin ölümüne alâmet olarak konmuş olabilir" demiştir.

ةَذ ْخأ ِةأْجَفْلا ُت ْوَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق # ِ هاللّ لوسر باحصأ نم ٍلجر□
نع ىملهسلا دلاخ ُنب ديَبُع نعو ـ5 □2555ـ . بضغلا « ُفس ا‘».دواد وبأ هجرخأ .
[ِنِمْؤُمْلِل ٌةَمْح َر َو ، ِرِفاَكْلِل ٍفَسأ

7. (5422)- Ubeyd İbnu Halid es-Sülemî Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından birinden naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ani ölüm, kâfir için gadab-ı İlahî'nin bir yakalamasıdır, mü'min için de bir rahmettir." [Ebu Dâvud, Cenâiz 14, (3110).] [382]

İKİNCİ FASIL

ÖLÜYE AGLAMA VE MATEM

* CEVAZ

هاللّ ِلوُس َر ِنْب َميِها َرْب“ ًارِئظ َناَك َو ،ِنْيَقْلا ٍفْيَس ِبأ بلَع # ِ هاللّ ِلوُس َر #
َعم اَنْلَخد] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ2 2555ـ َلاَقف .ِناَف ِرْذَت # ِ
هاللّ ِلوُس َر اَنْيَع ْتَلَعَجف ،ِهِسْفَنِب ُدوُجَي ُميِها َرْبإ َو ، َكِلذ َدْعَب ِهْيَلَع اَنْلَخَد َّمُث
. ُهَّمَش َو ُهَلَّبَقف ُهَنْبإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َذَخأَف ْبَلْقلا َو ُعَمْدَت َنْيَعْلا َّنإ : َلاَقَف .رب
ْخُأِب اَهَعَبْتأ َّمُث .ُةَمْحَر اَهَّنإ ٍف ْوَع َنْبا اَي : َلاَقف ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي َتْنأ َو : ٍف
ْوَع ِنْب ِنَمْح َّرلاُدْبَع :«ِهِسْفَنِب ُضي ِرَمْلا َداَج».دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .]
َنوُنو ُزْحَمَل ُميِها َرْبإ اَي َكِقا َرِفب اَّنإ َو ،اَنَّب َر ى ِض ْرُي اَم َّإ ُلوُقَن َ َو ،ُن َزْحَي

هحور جورخب حمس هنأك توملا براَق اَذإ .

1. (5423)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte demirci Ebu Seyf radıyallahu anh'ın yanına girdik. O, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın oğlu İbrahim'in süt babası idi. Aleyhissalâtu vesselam oğlunu aldı, öptü ve kokladı. Daha sonra yanına tekrar girdik. İbrahim can çekişiyordu. Bu manzara karşısında Aleyhissalâtu vesselâm'ın gözlerinden yaş boşandı. Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anh: "Sen de mi (ağlıyorsun) ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey İbnu Avf! Bu merhamettir!" buyurdu ve ağlamasına devam etti. Sonra şöyle söyledi: "Gözümüz yaş döker, kalbimiz hüzün çeker, fakat Rabbimizi razı etmeyecek söz sarfetmeyiz. Ey İbrahim! Senin ayrılmandan bizler üzgünüz!" [Buhârî, Cenâiz 44; Müslim, Fezâil 62, (2315); Ebu Dâvud, Cenâiz 28, (3126).] 383

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah'ın oğlu İbrahim'in süt babası Ebu Seyf'in adı Berâ İbnu Evs'tir. Mesleği demircilitir. el-Kayn demirci demektir. Gerçi kayn kelimesi sanatkâr manasında bütün ustalara müştereken ıtlak edilen bir isimdir. İbrahim'in sütannesi Havle Bintu Münzir'dir.

2- Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anh'ın hayreti, Resûlullah'ın ölülerin ardından mâtemi yasaklamış olmasına rağmen onu ağlar görmesindendir. Bir rivayette: "Ağlamaktan men eden siz değil miydiniz?" dediği ve Aleyhissalâtu vesselâm'ın da: "Ben sizi iki ahmak ve fâcir sesten yasakladım: Oyun ve eğlence sırasındaki ses ve şeytan mizmarı ile musibet sırasındaki ses ve yüzleri yolmak, üst başı yırtmak ve şeytan iniltisi" cevabını verdiği belirtilir. Bir başka rivayete göre: "Ben insanları mâtem tutmaktan, kişinin ölüde olmayan şeyleri sayıp dökerek yas çekmesinden yasakladım" demiştir.

İbnu Hâcer'in açıklamasına göre, Resûlullah'ın Mısırlı cariyesi Mâriye'den olan oğlu İbrahim hicretin sekizinci yılında Zilhicce ayında doğmuştur. Vâkidî'ye göre onuncu hicrî yılda, Rebîu'l-Evvel ayının on üçünde vefat etmiştir. İbn Hazm, Resûlullah'ın ölümünden üç ay kadar önce olduğunu cezmen söylemiştir. **3-** Hadis, mübah olan ağlamanın, caiz olan hüznün edebini göstermektedir. Allah'ın emrine karşı bir öfke, bağırıp çağırma olmadan gözden yaş akması, kalben duyulan üzüntüdür. Bu, insandaki merhamet hissinin gereği olarak meşrudur.

4- Hadis çocuğun öpülüp koklanmasının meşruiyyetini de gösterir. * Çocuğun sütanneye verilmesi, küçüğü hastalandığı zaman ziyareti (iyadet), can çekişme anında hazır bulunmanın, yakınlara merhametin meşruiyyeti.

* Hüznü gizlemek evla ise de izhar etmek de câizdir. * Resûlullah'ın, söyleneni anlamayan çocuğa hitapta bulunması, "Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla" tâbirimizde olduğu üzere başkasına niyet ederek, bir başkaya hitap etmenin cevazını gösterir. Çocuk: **a)** Küçüklüğü, **b)** Can çekişme halinde olduğu için söyleneni anlayacak durumda değildir. Aleyhissalâtu vesselâm, bu ağlamanın, önceki yasağa girmediğini yanındakilere ifade etmek için, çocuğa konuşmuştur. * 384 Hadiste, yaptığı iş, söylediği sözüne uymayan kimseye itiraz etmenin câiz olduğu da görülmektedir.

نبا اه َرَضَح َو اَهَدَهْشَنِل اَنْئِ ج َو ةَّكَمِب َنَاَّفَع ِنْبا َنَامْثُعِل ُتْنب ْتَيِهف ُوُت] : َلاَق□
□2555□ 5ـ ةَكْيَلُم يبأ ِنْب ِ هاللَّدْيَبُع ِنْب ِ هاللَّدْبَع نعو

□اَمُهَنْيَب ،َلاَقَف هاللُّدْبَع ِ نْب ُرَمُع َرْمَعِل ُو ِنْب َنَامْثُع َو َوُه َمُو ِجا ُهُأ َتَنْهب نَع
دَق ْنَاَك َرَمُع ُر َض ِ يَ هاللّ ُ رَمُع َو ُنبا ُعَبَّاس ِ ر َض ِ يَ هاللّ ُ هُنَع ،ُمَو ِانِهي ُلَجَالِس ٌ
:اَمُهَنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِ ساهبَع ُنبا َلاَقف ؟هِيَلَع ِ هِلهأ ِءاكُب ِبُّذَعُيَل َتيْمَلا َّنإ :َلاَق # ِ
هاللّ َلوُس َر َنّاف ،ِءاكُبلا ِهلِظ َتحَت ِبَك َرب َوُه اَذإ ِءاَديْبَلاِب َانُّك اَذإ بهتَح ،ةَّكَم
. فَقُلْت : هَنَع ُلوُقَي َبعْض َذلِك . ثُّم َحدَّث ُنبا َعبَّاس ٍ فَقَال: َصدر ْت ُمع َعَم رَمُع نِم
فَنظَر ْت ُ، فإذا هو ُصهيب ٌ فأخبر ْته ُ. فقال : ادْعُه لي فَرَجعْت ُ الى ُصهيب ٍ
سمر ُة فَقَال : اذْهب ْفانظر ْ من هؤلاء ِ الرَّكْب ُ

ر َض ِ ي َ هاللّ ُ عنْه ،ُ دخل َ صُهيْب ٌ ر َض ِ ي َ هاللّ ُ عنه ُ يبكي ،ِ و يقُول ُ: و أخاه ُ و ا
أ َهلْه ِ علَيه ِ. قال ابن ُ ار ْتح ِ ل ْ فالْحق ْ بِأمير ِ المُؤْ م ِ نين َ. فلما ّ أن ْ أصُ ِ يب َ عُمر ُ
عنه ُ: اي صهيب ُ أتبكي ِ علي َّ؟ و قد ْ قال َ ر َسُول ُ اللّه ِ # : إن َّ الميت ِ َ ليُعَذَّب ُ ببُكاء ِ

هاللّ يَ ضِ رَ رُمُع لَاقَف . هُاَب حِاَص اَم ِ هاللّ وَ ؛ رَمُع ُ هاللّ مُحَ رْيَ : تْلاَقَف . اَهْنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ ةَشِئاَعِلِ كَلِذ ُت رْكَذ هْنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ رُمُع تَام اَمَّلَف :اَمُهْنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ سٍاَّبَع . هِيْلَع هِلْهأ ءِاَكُبِب ًاباَذَع رِفاَكْلا ُدي زَيِل َ هاللّ نَّإ : لَاَق # ِ هاللّ لُوُس رَ نَّكِل وَ ،هِيْلَع هِلْهأ ءِاَكُبِب نَمْؤُمْلا بُهذَعُيَل َ هاللّ نَّإ :# ِ هاللّ لُوُس رَ ثَّدَح

لاَق ؛بَكْبأ َو كَحْضأ َوُه ُ هاللّ وَ :كِلذ َدْنِع اَمُهْنَع ُ هاللّ يِ ضِ رَ ساهبَع ُنْبا لَاَق .ى□ رْخأ َر ْزِو ٌة َر ِزا َو ُر ِزَت ًَو ،نَآرُقْلا ُمُكُبْسَح : تْلاَق َّمُث

ناخيشلا هجرخأ .[ًائْيَش َرَم ُع ُنْبا َلاَق اَم ِ هاللّو : َةَكْيَلُم يِبأ ُنْبا . هريغ بنذ نيبنذملا نم دحأ لمحي دارملاو ،ةبنذملا سفنلا « ٌة َرزا َولاو».بنذلاو مث“ا « ُرزولا».يئاسنلا َو

2. (5424)- Abdullah İbnu Ubeydillah İbni Ebî Müleyke anlatıyor: "Hz. Osman İbnu Affân radıyallahu anh'ın Mekke'de bir kızı vefat etti. Cenazesinde bulunmak üzere geldik. İbnu Ömer ve İbnu Abbâs radıyallahu anhüm de cenazede hazır oldular. Ben ikisinin arasında oturuyordum. Abdullah İbnu Ömer, tam karşısında bulunan Amr İbnu Osman'a: "Ağlamayı niye yasaklamıyorsun? Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ölü, ehlinin, kendisi üzerine ağlaması sebebiyle azab görür" buyurmuştur!" dedi. Bunun üzerine İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ: "Hz. Ömer radıyallahu anh bunun bir kısmını söylemişti" dedi ve sonra İbnu Abbas konuşmasına devam ederek anlattı:" Hz. Ömer'le Mekke'den çıktım. el-Beyda nam kevkie geldiğimizde, semüre ağacının gölgesinde bir yolcu gördü. Bana: "Git bak bakalım! Bu yolcu neyin nesi?" dedi. Gittim baktım, meğer Süheyb imiş, gelip haber verdim. "Onu bana çağır!" dedi. Tekrar Süheyb'e dönüp: "Haydi yürü, emir'ülmü'minîne uğra!" dedim.

Hz. Ömer radıyallahu anh hançerlendiği zaman Hz. Süheyb radıyallahu anh, ağlayarak girdi. Hem ağlıyor, hem de: "Vay kardeşim, vay arkadaşım!" diyordu. Hz. Ömer: "Ey Süheyb bana mı ağlıyorsun? Aleyhissalâtu İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ der ki: "Hz. Ömer radıyallahu anh öldüğü zaman bunu Hz. Aişe radıyallahu anhâ'ya hatırlatmıştım. Şöyle dedi: "Allah Ömer'e rahmet buyursun! Vallahi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, mü'mine, ehlinin üzerine ağlaması sebebiyle azab verir" demedi. Lakin Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, kâfirin azabını, ehlinin üzerine ağlamasıyla artırır" buyurdular."

Hz. Aişe sözlerine şöyle devam etti: "(Bu meselede) size Kur'an yeter. Orada "Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez." (Fâtır 18) buyrulmuştur."

Bu söz üzerine İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ: "Gerçek şu ki, güldüren de, ağlatan da Allah'tır, (gülmek ve ağlamak fıtrî bir şe'niyettir, kişinin bunda dahli yoktur)" dedi.

İbnu Müleyke der ki: İbnu Ömer bu konuşmalar karşısında hiçbir şey söylemedi (serdedilen delilleri ikna edici buldu)." [Buhârî, Cenâiz 33; Müslim, Cenâiz 22, (928); Nesâî, Cenâiz 15, (4, 18, 19).][385]

هْيَلَع ِهَحْلا ِءاَكُبِب ُبِهذَعُيَل َتِهيَمْلا ّنا] : ُلوُقي امهْنَع ُ هالّل َي ِض َر َرَمُع َنْبا ّنأ .
اَهل َركذو ،اهْنَع ُ هالّل َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 2552ـ .اَهُلْهأ اَهْيَلَع ِيكْبَي
ٍةَّيِدوُهَي نَلَع # ِ هالّل ُلوُس َر َّرَم اَمَّنإ ،أَطْخأ وأ ى ِسَن ُهَّنِكَل َو ، ْبِذْكَي ْمَل ُهَّنإ
اَمأ ؛نمْح َّرلاِدْبَع ِبأ‘ ُ هالّل ُرِفْغَي : ْتَلاَقَف

دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .[اَه ِرْبَق يف ُبَّذَعُتَل اَهَّنإ َو ،اَهْيَلَع نَكْبُيَل اَهَّنإ : .
َلاَقف

3. (5425)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Kendisine, İbnu Ömer radıyallahu anhümâ'nın "sağ kimsenin üzerine ağlamasıyla ölüye azab edileceğini söylemekte olduğu" haber verilmişti. Şu cevabı verdi: "Allah, Ebu Abbirrahman'ı (İbnu Ömer'i) mağrifet buyursun. Aslında o, yalan söylemiyor, ancak unutmuş veya yanılmış olmalı. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (ölmüş) bir Yahudi kadın cenazesine uğramıştı, yakınları onun üzerine ağlıyorlardı.

"Bunlar onun üzerine ağlıyorlar. Ona da bu yüzden kabrinde azab ediliyor!" buyurdu." [Buharî, Cenâiz 33; Müslim, Cenâiz 25, (931); Muvatta, Cenâiz 37, (1, 234); Tirmizî, Cenâiz 25, (1004); Nesâî, Cenâiz 15, (4, 17).][386]

AÇIKLAMA:

Cenazenin üzerine ağlama meselesiyle ilgili olarak birçok rivayet gelmiştir. Bunlardan birkısmı ağlamayı menederken, birkısmı ruhsat vermektedir. Nevevî, ulemânın bu meselede ihtilaf etmiş olmalarına rağmen, ölüye azab edilmesine sebep olan ağlamanın bağıra çağıra yapılan, yas tutulan ağlama olup, sadece gözyaşı dökme suretindeki ağlamanın azaba sebep olmayacağı hususunda icma ettiklerini söyler.
* Hz. Ömer ve oğlu Abdullah gibi seleften bazıları ölü üzerine ağlamanın, ölene azaba sebep olacağı kanaatinde olmuşlardır.

* Ebu Hureyre رخُا َر ْزِو ٌةَر ِزا َو ُر ِزَت َ َو âyetini esas alarak, ölünün, mâtem sebebiyle azab görmeyeceğini söylemiştir. Birçok Şâfiî bu

görüştedir.

* Cumhur-u ulemâ bu hadislerin te'vilini tercih etmiştir. Çünkü Kur'ân'ın umumî prensiplerine muhaliftirler, günahı olmayan kimsenin günah çekeceğini ifade etmektedirler. Te'vilde de farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Cumhur, Nevevî'nin kaydına göre, "üzerime ağlayın" diye vasiyet edenlerle ilgili olduğunu söylemiştir. Nitekim Araplarda bu çeşit âdetin varlığı belirtilmiştir. 387

ي ِض َر ُرَمُع َماَقَف . ِهْيَلَع َنيِكْبَي ُءاَس ِهْنلا َعَمَتْجاَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ِلآ ْنِم□
ٌتِهيَم َتاَم] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع َو ـ5 □2555ـ هجرخأ .[ٌبي ِرَق
َدْهَعلا َو ،ٌباَصُم َبْلَقْلا َو ،ٌةَعِماَد َنْيَعْلا َّنإَف ، ُرَمُع اَي َّنُهْعَد # ِ هاللّ ُلوُس َر : َلاَقَف .
َّنُهُد ُرْطَي َو َّنُهاَهْنَي هْنَع ُ هاللّ

يئاسنلا .

4. (5426)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âlinden birisi vefat etmişti. Kadınlar, arkasından ağlamak üzere toplandılar. Hz. Ömer radıyallahu anh onları bundan men etmek ve geri çevirmek üzere kalktı. Aleyhissalâtu vesselâm müdahele edip: "Ey Ömer! Bırak onları, çünkü göz ağlayıcıdır, kalp ızdıraba maruzdur, (ızdırabın yaşandığı) zaman yakındır!" buyurdular." [Nesâî, Cenâiz 16, (4, 19).] 388

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde ölünün ardından ağlamaya cevaz vermektedir. Âlimler "göz ağlayıcıdır" ibaresinden, sessiz ağlamaya cevaz verildiğini istihrac etmişlerdir. Izdıraba mâruz olan kalp, ızdırabın yaşandığı zaman yakınken ağlamaktan kendini alamaz. Çünkü zamanın yakınlığı hüznü artırır. Artan hüzün, ağlayıcı olan gözleri ağlatır. Aradan zaman geçip, ızdırap veren hadise uzaklaşınca artık göz ağlamaz olur. Şu halde, hâdise yakınken sessiz ağlama câizdir. 389

دواد وبأ هجرخأ .[ِناَف ِرْذَت ُهاَنْيَع َو ٌت ِهيَم َوُه َو ٍنوُعْظَم َنْب َناَمْثُع َلَّبَق #
َّيِبَّنلا َّنأ] : اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ2 □2555□

يذمرتلاو .

5. (5427)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölmüş bulunan Osman İbnu Maz'un'u, gözlerinden yaşlar dökerek öptü." [Tirmizî, Cenaiz 14, (989); Ebu Davud, Cenaiz 40, (3163); İbnu Mace, Cenaiz 7, (1456).] 390

AÇIKLAMA:

Osman İbnu Maz'un (radıyallahu anh) Ashab'ın ileri gelenlerinden abid, müçtehid bir zad idi. Resulullah'ın süt kardeşi idi. İki hicret yapmış, Bedir Gazvesi'ne katılmıştı. Cahiliye devrinde içkiyi kendine haram kılmıştı. Medine'de ilk ölen muhacir olup hicretin otuzuncu ayının başında vefat etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, Osman ölünce, "Bu bize ne iyi selef oldu" diyerek muhabbet ve takdirlerini ifade etmiş, ölüsünü ağlayarak öpmüştü. Bu rivayetten, Müslüman ölüsünün öpülebileceği, ölü üzerine ağlanabileceği hükmü çıkarılmıştır. 391

طَق ًان ْزُح َن ِزَح # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر اَمَف ،ُءا َّرُقْلا َلِتُق َني ِح ًارْهَش # ِ□□
هاللّ ُلوُس َر َتَنَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2555□

ناخيشلا هجرخأ .[ُهْنِم َّدَشأ .

6. (5428)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kurralar öldürüldüğü zaman, bir ay boyu kunut okudu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, bir başka şey için bu kadar üzüldüğünü hiç görmedim." [Buharî, Cenaiz 41, Vitr 7, Cizye 8, Megazi 38, Daavat 59; Müslim, Mesacid 29, (677).] 392

AÇIKLAMA:

"Kurraların öldürülmesi" tabiriyle kastedilen hadise Bi'r-i Mauna Vak'ası'dır. Bu hâdiseden daha önce de bahsetmiştik. Özeti şöyle: Hicretin dördüncü senesinde Kilab kabilesinden Ebu Bera Amir İbnu Malik, kabilesinde İslam'ı yaymak üzere Resulullah'tan muallim istemişti. Aleyhissalâtu vesselâm oraların emniyetsizliği sebebiyle endişe ifade etti ise de, Ebu Bera'nın garanti vermesi üzerine, Ashab-ı Suffa'dan kurra tabir edilen yetmiş kişiyi bu maksadla yolladı. Ancak bunlar Amr İbnu Tufeyl tarafından Bi'r-i Mauna nam mevkide pusuya düşürülerek bir tanesi hariç hepsi şehid edilmişlerdi. Böyle yetmiş kişilik güzide bir kitlenin kaybı Aleyhissalâtu vesselâm'ı ziyade üzdü. Bir ay boyunca sabah namazında Resulullah, bu katle iştirak eden Arap kabilelerine (Ri'l-Zekvan, ve Useyye) beddua etti. Kunut denen bu beddua, bir takım ölüye karşı duyulan üzüntünün bir ay devam eden bir tezahürü manasını da taşıması sebebiyle hadise, sadedinde olduğumuz babta yer verilmiştir.393

* MATEMDEN NEHİY

هَّنيِكْب‘ ءِةَب ْرُغ ِض ْرأ ِيف َو ،ٌبي ِرَغ : ُتْلُق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمَلس وُبأ َتاَم
أَّمَل] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَمَلس ُّمأ نع ـ2 2555ـ : َلاَقَف # ِ هاللّ لوُس
َر اَهَلَبْقَتْساَف .ِبنَدِع َ ْسُت ْنأ ُدي ِرُت ِديِعَّصلا َنِم ٌةأ َرْما ِتَلَبْقأ ْذإ ِءاَكُبْلِل ُتأَّيَهَت ْدَق
ُتْنُكَف ،ُهْنَع ُثَّدَحَتُي ًءاَكُب

ملسم هجرخأ .[ِكْبأ ْمَلَف ِءاَكُبْلا ِنَع ُتْفَفْكَف ؟ُهْنِم بلاعَت ُ هاللّ ُهَج َرْخأ .
ًاتْيَب َناَطْيَّشلا يِل ِخْدُت ْنأ َنيِدي ِرُتأ

1. (5429)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ebu Seleme öldüğü zaman şöyle dedim: "Garip adam, diyar-ı gurbette öldü. Ben de onun için öyle bir ağlayacağım ki, herkes ondan bahsetsin." Tam ağlamak için hazırlanmıştım ki, saidden, bana yardım etmek isteyen bir kadın geldi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onunla karşılaştı ve kadına: "Sen, Allah Teala'nın tard ettiği şeytanı tekrar eve sokmak mı istiyorsun?" dediler. Bunun üzerine ben de ağlamaktan vazgeçtim ve ağlamadım." [Müslilm, Cenaiz 10, (922).]394

AÇIKLAMA:

Ümmü Seleme gurbette ölen garib diye kocasına demektedir. Aslen Mekkeli olan Ebu Seleme Medine'de ölünce gurbette ölmüş addedilmiştir. Zira, Medine, Mekkeli için gurbet sayılırdı. Hadiste geçen said, Medine'nin etrafındaki yüksek yerlerdir. Kadınlar matemde koro tuttukları, beraber ağladıkları için Ümmü Seleme bunu "bana yardım etmek isteyen.." diye ifade etmiştir. Yani buradaki yardımdan maksad ağlamaya iştiraktir.

Bir hadiste gurbette ölene şehid denmiştir. Bunu her gurbette olana teşmil etmek muvafık düşmeyebilir. "Meşru bir maksatla gurbette olan" diye kayıtlamak uygundur. 395

---

389 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/250.

نْب ِ هاللِّدْبَع َو ٍبلاَط يبأ ِنْب ِرَفْعَج َو ةَث ِراَح ِنْبا دْي َز ُيْعَن # ِ هاللّ َلوُس َر
َءاَج أَّمل] :تلاق اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 2555ـ . تَّنُهءاَكُب َرَكَذ َو ،
َرَفْعَج َءاَسِن َّنإ : َلاَقَف ٌلُج َر ُهاَتأَف ،بِاَبْلا هقَش ْنِم ُعِلَّطأ اَنأ َو ،ُن ْزُحلا ِهيف ُف
َرْعُي َسَلَج مهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَحا َو َر : َلاَقَف . ُهْنِعُطي ْمل ُّنَّهنأ َرَكَذَف َّنُهاَهْنَي
ْنأ َةَيِناَّثلا ُه َرَمأَف . ُهَنْعُطي ْمَل َّنُهَّنأ َرَكَذ َو َّنُهْتيَهَن ْدَق : َلاَقَف َتَأ َّمُث ، َبَهَذَف .
َّنُهاَهْنَي ْنأَب ُه َرَمأَف إ ةسمخلا هجرخأ .[َبا َرُّتلا َّنِهِها َوْفأ يف ُثْحا : َلاَقَف : ِهاللّ
َلوُس َر اَي اَنَتْبَلَغ ْوأ ِينَتْبَلَغ ْدَقَل ِ هاللّو : َلاَقف َةَثِلاَّثلا ُهاَتأ َّمُث . َبَهَذَف ، َّنُهِهنأ

. يذمرتلا

2. (5430)- **Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Zeyd İbnu Harise, Ca'fer İbnu Ebi Talib ve Abdullah İbnu Ravaha (radıyallahu anhüm)'nın ölüm haberi gelince oturdu. (Halinden) üzüntülü olduğu belliydi. Ben kapı aralığından bakıyordum. Yanına bir adam geldi ve: "Ca'fer'in kadınları!" dedi ve onların ağladıklarını haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm derhal onları men etmesini emretti. Adam gitti ve sonra geri gelip: "Ben onları yasakladım, fakat onlar sözüme kulak asmadılar" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ikinci sefer emrederek kadınları bundan nehyetmesini söyledi. Ama o, kadınların yine kulak asmadıklarını haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm yine: "Yasakla onları!" buyurdu. Adam üçüncü sefer geri geldi ve:**

"Ey Allah'ın Resulü! Allah'a yemin olsun kadınlar bana -veya bize- galebe çaldılar" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ağızlarına toprak saç!" emretti." [Buhârî, Cenaiz 41, 46, Megazi 44; Müslim, Cenaiz 30, (935); Ebu Davud, Cenaiz 25, (3122); Nesâî, Cenaiz 14, (4, 15).] 396

هْب ِجُي ْمَلَف ِهِب َخ َرَصَف ،هْيَلَع َبِلُغ ْدَق ُهَدَج َوَف ،ِتِباَث َنْب ِ هاللّ َدْبَع
ُدوُعَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َءاَج] : َلاَق َكيتَع نب رباج نعو ـ5 2552

ل َعَجَف . َنْيَكَب َو ُءاَسهنلا َحاَصَف ،عِيب َّرلا اَبأ َكْيَلَع اَنْبِلُغ : َلاَق َو ؛عَج
ْرَتْساَف

À . . فإَذا َو َجَب َف َّ َنْيِكْبَت َّنَيِكاَب ًةَ . قاُلَوا: َو َما َو َجَب . قَاَل: إذَا َماَت
َنيِكْبَي َّنُهْعَد :# َلاَقَف . َّنُهْتَكْسُي ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍكيِتَع ُنْبا َم َو ،ِهِتَّين ِرْدَق َلَع
ُه َرْجأ َعَق ْوأ ْدَق هاللّ نإ :# َلاَقَف . َك َزاَه ِج َتْي َضَق ْدَق َكَّنإَف ًاديِهَش َنوُكَت ْنأ
ُوج ْر ُتْنُك ْنإ ِ هاللّ َو : ُهَتَنْبا َتلاَقَف ُقي ِرَغ ْلا َو ،ٌديِهَش ُنوُعْطَمْلا ،ٌليِلَق ًاذإ يتَّمُأ
َءاَدهُش َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق .بلاعت هاللّ ِليِبَس يف َلْتَقْلا :اوُلاَق ؟مُكيف

ةَداَهَّشلا َنوُّدُعَت ُتوُمَت ُةأ ْرَملا َو . ٌديِهَش ِمْد َهلا َتْحَت ُتوُمَي يِذهلا َو ٌديِهَش
ُقي ِرَحْلا ُب ِحاَص َو ،ٌديِهَش ُنوُطْبَمْلا َو ،ٌديِهَش ِبْنَجلا ِتاَذ ُب ِحاَص َو ٌديِهَش

تتام لاقيو .نوعجار هيلإ انإو هللّ انإ :لوقي نأ ةبيصملا دنع «ُعاَج ْرِتْس
ا‘».يذمرتلا إ ةعبر‘ا هجرخأ .[ٌةَديِهَش ٍعْمُجِب

اهنطب يف اهدلوو تتام اذإ :ميملا ناكسإو ميجلا مضب «ٍعمجب».ةأرملا .

3. (5431)- Cabir İbnu Atik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Abdullah İbnu Sabit'e geçmiş olsun ziyaretine gelmişti. Onu, (Allah'ın emri) galebe çalmış buldu. Ona seslendi. Fakat cevap alamadı. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) istircada bulundu "İnna lillahi ve inna ileyhi râciun" dedi ve: "(Biz yaşamanı isteriz ama, Allah'ın emri) bize galebe çaldı ey Ebu'r-Rebi!" dedi. Bunun üzerine kadınlar feryad edip ağlamaya başladılar. İbnu Atik (radıyallahu anh) kadınları susturmaya başladı. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm: "Bırak onları ağlasınlar! Vacib olduğu zaman tek ağlayan ağlamayacak" buyurdu. "Vacib olan da ne?" dediler.

"Öldüğü zaman (demektir)" dedi. Bunun üzerine kızı:"Allah'a yemin olsun, elimden gelse şehid olmanı isterim. Çünkü sen (cihad için gerekli teçhizatı) hazırladın" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Allah onun ecrini niyetine göre verdi. Siz aranızda şehid olmayı ne zannedersiniz?" buyurdular. "Allah yolunda ölmek!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı: "Öyleyse ümmetimin şehidleri cidden azdır. Bilesiniz: Taundan ölen şehittir, boğularak ölen şehittir, yeter ki seferi taatte olsun. Zatulcenb'ten ölen şehittir. İshalden ölen şehittir, yanarak ölen şehittir, yıkık altında ölen şehittir, çocuk karnında ölen kadın şehittir." [Muvatta, Cenaiz 36, (1, 233, 234); Ebu Davud, Cenaiz 15, (3111); Nesâî, Cenaiz 14, (4, 13, 14).]397

اوُلاَق ؟ي ِضُق ْدَق : َلاَقَف ِهِتَيْشَغ يِف ُهَدَج َوَف ةَداَبُع ِنْب َدْعَس # ِ هاللّ:
ُلوُس َر َداَع] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 2555ـ ،اذهب ُبهَذُعي
ْنِكَل َو ،ِبْلَقْلا ِن ْزُحِب ًَو ِنْي َعْلا ِعْمَدِب ُبِهذَعُي َ َ هاللّ َّنإ ؟نوُعَمْسَت َأ : َلاَقَف .ا
ْوَكَب ُهَءاَكُب ُم ْوَقْلا ىأ َر اَّمَلَف # ِ هاللّ ُلوُس َر َكَبَف

ناخيشلا هجرخأ .[ُمَح ْرَي وأ ،ِهِناَسِل ىلا َراَشأو .

buyurdular. Allah Teala hazretleri ne gözyaşı sebebiyle ne de kalbin hüznüyle azab vermez. Ancak şunun sebebiyle azab verir! -ve dilini işaret ettiler- yahut da merhamet eder." [Buhârî, Cenaiz 45; Müslim, Cenaiz 12, (924).]398

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hasta veya ölmüş için sırf gözyaşı dökerek ağlamanın veya kalben üzülmenin mahzurunun olmayacağına delildir. Mahzur "dil" den hasıl olmakta, yaşanan üzüntünün şevkiyle mü'minlik edebine yakışmayan çığlıklar atmaktan veya sözler sarfetmekten ileri gelmektedir. **2-** Hadis, hasta ziyaretine, fadıl (daha üstün) kimsenin mefdulü ziyaretine, devlet reisinin raiyyetine ve arkadaşlarına olan ziyaretine, münkerden nehye ve münker için vaidin hatırlatılmasına delildir. 399

ى َوْعَدِب اَعَدو َبوُيُجْلا ّقَش َو َدوُدُخْلا َب َرَض ْنَم أَّنم َسْيَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ2 □2555□

دواد ابأ إ ةسمخلا هجرخأ .[ِةَّيِلِهاَجْلا .

5. (5433)- İbnu Mesud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyur dular ki: "(Izdırab ve matemi sebebiyle) yanaklarını yolan, üst başını yırt(ıp dövün)en, cahiliye duasıyla dua eden bizden değildir." [Buhârî, Cenaiz 36, 39, 40, Menakıb 8; Müslim, İman 165, (103); Tirmizî, Cenaiz 22, (999); Nesâî, Cenaiz 19, (4, 20).]400

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde uğradığı keder sebebiyle, cahiliye insanının yaptığı gibi vücudunun şurasına burasına vurarak kendi kendine eziyet vermeyi, üstünü başını yırtmayı, felaket, bela temennisi gibi şer'an caiz olmayan sözler sarfetmeyi yasaklamaktadır. Zikredilen bu yasaklar, cahiliye devri mateminde yer verilen davranışlardır. İslam, matem ve üzüntü tarzını da İslamîleştirmiştir. **2-** "Bizden değil" tabirini, alimler, "bizim sünnetimiz üzere değil" şeklinde anlamış, "İman yönüyle bizden ayrılır, küfre düşer" manasında anlamıştır. Bu hususu, Resulullah'ın iman yönünden bizden değil manasının da anlaşılacağı tarzında ifade etmesini alimler, bu davranıştan vazgeçirmede mübalağa olarak değerlendirmişlerdir. Şu mana üzerinde de durulmuştur: "Kâmil manada bizim dinimiz üzere değildir." Çünkü dinin kemalini sağlayan bir parçasını terketmiş olmaktadır. İbnu Hacer el-Askalâni der ki: "Ben şu hususu da seziyorum; "Resulullah'ın bu yasaklamasının manasını, Ebu Musa (radıyallahu anh)'nın rivayet ettiği bir hadiste gelmiş olan teberri açıklığa kavuşturuyor. Mezkur hadiste Aleyhissalâtu vesselâm: "Matem sırasında bağırıp çağırandan (salika) üst baş yırtanlardan (şâkka), saçını traş edenden (hâlika) beri (uzak) olduğunu" belirtmektedir. Berae'nin (uzaklığın) manası bir şeyden kopup ayrılma olduğuna göre, sanki bu hadisle, Aleyhissalâtu vesselâm, kişiyi mesela şefaatine dahil olmamakla tehdit edip korkutmaktadır." İbnu Hacer devamla der ki: "Süfyan-ı Sevri'den rivayete göre, merhum, bu çeşit hadislerin te'viline girmekten hoşlanmaz ve dermiş ki: "Bundan kaçınmak gerekir, ta ki hadis (kişiye imanını kaybedeceği endişesini vererek) ruhlarda daha müessir, caydırıcılıkta (zecr) daha etkili olsun." 401

ه َ َبَجا َو :ُلوُقَيَف ،ْمِهيِكاَب ُموُقَيَف ُتوُمَي ٍتِهيَم ْنِم اَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوم يبأ نعو ـ5 2555ـ فكلا عمجب ردصلا يف:
عفدلا « ُزههللا».يذمرتلا هجرخأ .[َتْنُك اَذكهأ ِن َوُقَي َو ،ِهنا َزَهْلَي ِنْيَكَلم ِهِب ُ
هاللّ َلَّك َو ًّإ َكِلذ َوْحَن َو ،ُهاَدِهيَسا َو

.

6. (5434)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse ölünce, arkada ağlayanları kalkıp: "Vay benim dağım, vay efendim..." gibi sözler sarfederse, ona iki melek vekil kılınır, melekler ölen kimsenin göğsüne vura vura: "Sen öyle misin?" diye sorarlar." [Tirmizî, Cenaiz 24, (1003).]402

ة َرْمَع ُهُتْخُأ َتَلَعَجَف هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَحا َو ِرَنْب ِ هاللِّدْبَع ىلَع َيِمْغُأ] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريشب نب نامعهنلا نعو ـ5 2552ـ ْمَل َتاَم اََّمَلَف : َليق ؟
َتْنُك اذكهأ :بل َليِق َو إ ٍءْىَش ْنِم ِتْلُق اَم ِ هاللّو : َلاَق َقاَفأ اََّمَلَف ،هْيَلَع ُدِهدَعُت
اَذَكاو ،اَذكا َو ،ُه َ َبَجا َو :ِبَكْبَت

يراخبلا هجرخأ .[ِهْيَلَع ِبَكْبَت .

7. (5435)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Abdullah İbnu Ravaha (radıyallahu anh) bayılmıştı. Kızkardeşi Amra ağlamaya başladı: "Vay benim dağım, vay şuyum, vay buyum!" diye sayıp dökerek yakınıyordu. Abdullah ayrıldığı zaman: "Allah'a yemin olsun, o söylediklerini söylerken her defasında bana: "Sen böyle misin?" diye soruldu" dedi. "Söylendiğine göre, Abdullah vefat ettiği zaman Amra arkasından ağlamadı." [Buhârî, Megazi, 44.] 403

AÇIKLAMA:

Bu son iki hadis birbirini tamamlamakta; ikincisi, birincide beyan edilen hakikate bir örnek teşkil etmektedir. Ölen veya ağır hasta olan için ağlamak, bağırıp çağırmak, o kimseye fayda değil zarar getirmektedir. Amrâ, böylece emr-i Nebeviye imtisal ediyor.404

هِنْبا بلا اوُقَلَطْناف ٍف وْعَ نِب نمح هرلاِدْبَع دَيِب # ِ هاللّ لُوُس رَ ذَخأ] :لاق□
امهْنَع ُ هاللّ يَ ِض رَ ِ هاللّدبع نب ٍرباج نعو ـ5 □ 2555ـ ْنِكَل وَ ، : َلاَقف ؟
ِءاَكُبْلا ِنَع َتْيَهَن ْنُكَت ْمَل وَأ ؟يِكْبَتأ : ِنمْح َّرلا ُدْبَع ُهَل َلاَقف .نَكَبَف ِه ِرْج ِح يف #
ُهَذَخأف ،هِسْفَنِب ُدوُجَي ُهَدَجَ وَف ،َميِها َرْبإ

يذمرتلا هجرخأ .[ٍناَطْيَش ِةهن رَ وَ ،ٍبوُيُج ِهقَش وَ ،ٍهوُج وَ ِشْمَخ : ِةَبي ِصُم .
َدْنِع ٍت وْ صَ : ِني ِر ِجاَف ِنْيَقَمْحأ ِنْيَت وْصَ ْنَع ُتْيَهَن

8. (5436)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh)'ın elinden tuttu, oğlu İbrahim'e gittiler. Aleyhissalâtu vesselâm oğlunu can çekişir vaziyette buldu. Kucağına aldı ve ağladı. Abdurrahman: "Ağlıyor musun? Ağlamaktan bizi sen men etmedin mi?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hayır (ağlamaktan değil), iki ahmak, facir sesten yasakladım: Musibet sırasındaki ses; yüzleri tırmalamak, cepleri yırtmak ve şeytan mâtemi." [Tirmizî, Cenaiz 25, (1005).] 405

AÇIKLAMA:

"Şeytan mâtemi" diye çevirdiğimiz ناطيشلا ُةَّن رَ tabirinin manasında ulema ihtilaf eder. Bazısı, "musiki ve çalgı" diye anlamıştır. Ama umumiyetle mâtem sırasında çıkarılan ses olduğu söylenmiştir. Mâtemin şeytana nisbet edilmesi hadiste "İlk mâtem tutan İblis'tir" diye gelen açıklamaya binaendir. Bu durumda, Tirmizî, "Hadisin aslında daha çok kelam var" ihtisarını belirtmektedir. Hadisin Beyhaki'de gelen veçhi buradaki eksiği tamamlamaktadır: "Ben ağlamaktan yasaklamıyorum. Ben iki facir ahmak sesten yasaklıyorum: Oyun, eğlence, musiki sesi ve şeytan çalgısı, bir de musibet sırasındaki (mâtem) sesi, yüzlerin yolunması, üst başın yırtılması ve mâtem. Ağlamak ise rahmettir, rahmet etmeyene merhamet edilmez."

Hadis Sahiheyn'de Hz. Enes'in rivayeti olarak gelmiştir. 406

هاللّ ُ اهْنَع تلاق:]تَلاَقْ رِما ةُأ َنِم ةَوْسِهنلا :ِة ما اذه لاعْمَرْ وفُ لاهذِب َ يِنَبْغِي لَنا
عَ مهِب، فَ ً بُدّ لِي مِ نْ ـ2555 5ـ وعن أسماء بنتِ يزيد بن السله كنِر َ ضِ يَ
؟ِ فَقَلاَ: َ تَنْحُ نَ قَلاَتْ: اي رَ سوُلَ اللّهِ! اّتَ بنِي فَُ ً نِ كاَنُوا قَدْ أسعْدَوُني علَن
قَضاَئهِنِه وَ ً فِي غَيْرِ ه، حتَّهب السْاهعَةَ، وَ لَمْ أنْ نعُصِ يَكَ فيِه يِا رَ سوُلَ اللَّه
فأبَ نَ عَلَيْها فَعاوَ دَتْهُ مَر اراً، قَلاَتْ: فأذَن لِي في قَضاَئهِنِه، فلَمْ أنحُ بعَدْ في
قَضاَئهِمْ،

. يبَقْ منِ النْهسوَْ ةِ امرْأةُ اِ وَ قدَ ْنحَات غيَرْ ِي]. أخرجه الترمذي

9. (5437)- Esma Bintu Yezid İbni's-Seken (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Kadınlardan biri dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! Bizim sana asi olmamamız gereken şu maruf (iyi amel) nedir?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Mâtem yapmayın!" buyurdu. Kadın: "Ey Allah'ın Resulü! Falan sülale(nin kadınları) amcamın (vefatında mâtemime iştirak edip) yardımcım olmuşlardı. Benim de mukabeleten borcumu ödemem gerek" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm kadına (mâtem için) izin vermedi. Kadın tekrar tekrar izin istedi."

Kadın der ki:

"Resulullah, sonunda onlara borcumu ödemem için izin verdi. Onlara olan borcumu ödedikten sonra hiç mâtem tutmadım, şu ana kadar bir başka mâteme de katılmadım. Benim dışında mâtem tutmayan kadın da kalmadı." [Tirmizî, Tefsir, Mümtehine, (3304).] 407

AÇIKLAMA:

Hadiste, eski bir Arap âdetine ve bu âdet karşısında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müsamahakâr tutumuna şahid olmaktayız: Kadınların, birbirlerinin cenazesinde elbirlik ağlayarak mâtem tutmaları. Mâtemine iştirak edilen kadın, bu iştiraki yapanlara borçlanıyor, bu da onların mâtemlerine katılıyor. Sadedinde olduğumuz rivayette, kendisinin mâtemine iştirak edilmiş olan kadın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasaklamasına rağmen ısrarlı talepleriyle mâtem borcunu ödeme müsaadesi alır. Rivayetin sonunda Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu yasağına yeterince uyulmadığı manası çıkmaktadır. Zira kadın "benden başka bu yasağa uyarak mâtemden hariç kalan kalmadı, herkes mâteme katıldı" şeklinde bir beyanda bulunmaktadır. Bu beyanı, hepsinin haram kılınan tarzdaki mâtemde bulundukları manasında anlamamak gerekir. Yüzüne vurarak elbisesini yırtarak yapılan mâtemden ziyade, ağlamak tarzındaki bir mâteme iştirakleri düşünülebilir. Raviye kadın ise ağlama şeklinde de olsa mâteme iştirak etmemiş olabilir.

Şarihler, mâteme iştirak için Aleyhissalâtu vesselâm'ın başkalarına da izin verdiğini belirtir: Ümmü Seleme el-Ensariye, Ümmü Atiyye, gibi... 408

يِهنإ َو ،ًايْعَن َنوُكَي ْنأ ُفاَخأ يِهنإ ،ٌدَحأ هيلَع ُنِهذَؤُي َـَف ُتِم اَنأ اَذإ] :َرَضَح َنيح لاق
هْنَع ُ هاللّ َيِـَض َر ةفيذح نعو ـ25 □2555ـ نع هلوق بلا يذمرتلا هجرخأ .[ً
َّس يِهب َر بلا يِنوُّلُس َو هيلَع اوُّلَصَف ُتِم اَنأ اَذإف ى ِْعهنلا ِنَع َنْهَي # ِ هاللّ
َلوُس َر ُتْعِمَس

. بعنلا .ولخأو جرخأو هيقاب نيزر

10. (5438)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) muhtazar (ölüme yakın) olunca: "Ben ölünce, kimse üzerime ezan okumasın, ben bunun, ölüm haberinin duyurulması olmasından korkarım. Zira ben Aleyhissalâtu vesselâm'ın ölüm haberinden yasakladığını işittim. Öyleyse ben öldüm mü, üzerime namaz kılsınlar. Beni Rabbime (sessizce) taşısınlar" dedi. [Tirmizî, Cenaiz 12, (986); İbnu Mace, Cenaiz 14, (1476).] 409

AÇIKLAMA:

Hadiste Hz. Huzeyfe'nin ölüm haberini ilan etmeyi yasakladığı anlaşılmaktadır. Üstelik bu yasaklama mutlak bir yasaklama görülmektedir. Ulema, başka hadislerde ölüm haberinin duyurulduğuna da örnekler verir. Mesela: Resulullah Zeyd İbnu Hârise, Ca'fer İbnu Ebi Talib, Abdullah İbnu Ravaha Mute Savaşı'nda şehid edildikleri vakit ölüm haberlerini cemaate duyurmuştur. Necaşi'nin ölümünü de anında duyurmuştur. Keza Resulullah, mescidi süpüren siyahî kadının ölüp gömüldüğünü duyunca: "Bana niye haber vermediniz?" demiştir. Bunları nazara alan alimler yasak ve kerahetin cahiliye tarzındaki ilana raci olduğunu söylemiştir. Cahiliyede Araplar, mevkii, makamı, zenginliği olan biri ölünce, bir yakını ata biner, atı halkın içinde yürütüp: "Falanca öldü" diye haberini tantana ile duyururdu. Şu halde tantana maksatlı ilan yasaklanmış olmalıdır. İbnu'l-Arabi, ölüm ilanında üç durumun varlığına dikkat çeker:"

* Yakınların, arkadaşların, salihlerin ölümlerinin duyurulması. Bu sünnettir. * Gösteriş ve mufahara için, kalabalık celbetmek için ilan. Bu mekruhtur. * Mâtem ve feryad u figanla duyurma. Bu da haramdır.410

دواد وبأ هجرخأ .[َةَعِمَتْسَمْلا َو َةَحِئاَّنلا # ِ هاللّ ُلوُس َر َنَعَل] :لاق هْنَع ُ هاللّ .
َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نعو ـ22 □2555□

11. (5439)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mâtemci kadına da, onu dinleyene de lanet etti." [Ebu Davud, Cenaiz 20, (3128).]411

هْع ِزْنا ُم ًُغاَي َلاَقَف ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِنمْح َّرلا ِدْبَع ِرْبَق بلَع ًاطاَطْسُف بأ َر□
ُهَّنأ] :امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ25 □2555□

يراخبلا هجرخأ .[ُهُلَمَع ُهُّلِظُي اَمَّنإَف .

12. (5440)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre, "Abdurrahman (İbnu Ebi Bekr es-Sıddîk) (radıyallahu anh)'in kabri üzerinde bir çadır görmüştü, seslendi: "Ey oğlum! Çadırı mezarın üstünden kaldır. Çünkü onu, (sağken işlediği) ameli gölgelemektedir." [Buharî, Cenaiz 82, (muallak olarak kaydetmiştir.)]412

AÇIKLAMA:

Başka rivayetlerden, Hz. Aişe'nin, kardeşi Abdurrahman'ın mezarının üzerine çadır kurdurup başına da bir köleyi bıraktığı anlaşılmaktadır. İşte İbnu Ömer bu çadırı ve başındaki bekçiyi görünce müdahale edip çadırın indirilmesini emretmiştir.

Hadis, kabirde yatanlara, dünyada iken yaptıkları amellerin bir faydası olacağını, mezar üzerine kurulacak çadır veya örülecek binanın içindekine faydası olmayacağını ifade eder. Yine hadisten, kabir üzerine çadır ve bina kurup içinde oturmanın, ölüye bir zararının da dokunmayacağını, ancak, oturanların zararlı şeyler konuşmaları sebebiyle zarara uğramalarının melhuz olduğunu anlamaktayız. 413

ÜÇÜNCÜ FASIL

ÖLÜYÜ YIKAMA VE KEFENLEME

هوُلِسْغا :# َلاَقَف . َتاَمَف ،ُهْتَقاَن ُهْتَصَق َوَف ،ةَف َرَعِب # ِهِبِهنلا َعَم ٌفِقا َو ٌلُج□
َر اَمَنْيَب] :لاق امهْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر ٍساهبع نبا نع ـ2 □2552ـ ُهْتَصَق
َو».ةسمخلا هجرخأ .[ًايِهبَلُم ِةَماَيِق ْلا َم ْوَي ُهُثَعْبَي ىلاعَت َ هاللّ َّنإف ،ُهَسأ َر
« ُرِهمَخُت ًَو ،ُهوُطِهنَحُت ًَو ِنْيَب ْوَث يِف ُهوُنِهفَك َو رْدِس َو ٍءاَمِب
ُريمخَّتلاو».ةصاخ تيملا نافكأ هب بيطي ام « ُطونُحلاو».هقنع تقدناو ضر‘ا ىلع
عقوف اهرهظ ىلع هتقلأ ىأ « ُهتَقاَن

. ةيطغتلا

1. (5441)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam, Arafat'ta Resulullah ile beraber dururken devesi onu (yere atıp) boynunu kırdı ve adam öldü. Aleyhissalâtu vesselâm: "Adamı su ve sidr ile gasledin, iki parça bezle kefenleyin, kefene tahnit yapmayın (koku sürmeyin). Başını da örtmeyin. Allah onu kıyamet günü telbiye ederek diriltecektir!" buyurdular." [Buharî, Cenaiz 20, 21, 22, Cezaus's-Sayd 13, 20, 21; Müslim, Hacc 94, (1206); Ebu Davud, Cenaiz 84, (3238, 3239, 3240, 3241); Tirmizî, Hacc 105, (951); Nesâî, Hacc 98, 99, 100, 101, (5, 195-197).][414]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hacc sırasında ihramı içerisinde ölen kimsenin ihramının bozulmayacağını ifade etmektedir. Çünkü normalde tekfin erkekte üç parça bezle gerçekleşir ve baş da örtülür.

Halbuki sadedinde olduğumuz hadis, ihramlının rida ve izardan mürekkep iki parçalı

kıyafetinin tekfinde muhafazasını emretmekte ve ayrıca kıyamet günü telbiye okuyarak dirileceğini belirtmektedir. Süfyan-ı Sevrî, Şafiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Rahuye

rahimehumullah buna hükmetmişlerdir. Bu cumhurun görüşüdür.

Hanefîlere ve Malikîlere göre ise, ölen ihramlının ihramı bozulur, ona diğer insanlara yapılan tekfin ve diğer hizmetler aynen uygulanır. Bunlar Ebu Hureyre'den gelen "Ademoğlu ölünce

ameli artık kesilir..." hadisine dayanırlar. Sadedinde olduğumuz hadisi de: "Belki Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu şahsın, ifade buyrulduğu şekilde ihramlı olarak diriltileceğini

vahyen öğrenebilmiştir" diye te'vil etmişlerdir. Dolayısıyla, ihramın devamı meselesi sadece bu şahsa aittir ve başkaları böyle değerlendirilemez.

Mesele üzerinde başka deliller de bulunduğu için münakaşalar devam ettirilmiştir.415

بَاَبْلا َدْنِع # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك َو ،# ِ هاللّ ِلوُس َر َتْنِب ٍموُثْلُك ِهمُأ َلَّسَغ ْنَميِف
ا ِبŒEتْنُك] : ْتَلاَق ةهيِفِقَّثلا ِفِئاَق ِتْنِب ىَلْيَل نعو ـ5 2555ـ وبأ هجرخأ .[ِر ِخ
ْوَّثلا يف ْتَج َرْدُأ َّمُث ،ُةَفَحْلِمْلا َّمُث ُرامِ ِخْلا َّمُث ُع ْرِهدلا َّمُث ،وُق ِحْلا اَناَطْعأ اَم
ُل َّوأَف .ًاب ْوَث ًاب ْوَث اَنلِواَنُي اَهُنَفَك ُهَعَم

. دواد. «وقحلا» ا“راز

2. (5442)- Leyla Bintu Kâif es-Sakafiyye anlatıyor: "Ben Ümmü Gülsüm Binti Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yıkayan kadınlar arasında idim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da kapının yanında idi. Yanında Ümüm Gülsüm'ün kefeni vardı, bize parça parça veriyordu. İlk verdiği parça izar idi. Sonra gömleği (dır'), sonra başörtüsünü (hımar) sonra göğüs örtüsünü (milhafe) verdi. Ümmü Gülsüm sonra bir başka giysinin içine konuldu." [Ebu Davud, Cenaiz 36, (3157).]416

AÇIKLAMA:

Bu hadisin senedi zayıftır. Muhtevada da bir iltibas var. Kıssanın Resulullah'ın kızlarından Zeyneb validemizle ilgili olması gerekir. Çünkü Ümmü Gülsüm (radıyallahu anhâ) Bedir Savaşı'nın çıktığı zaman, Medine'de bulunmadığı bir zamanda vefat etmiştir. [417]

اَهيِف ـَتاَم يِذهلا ِهِباَيِث يِف ُتِهيَمْلا ُثَعْبُي : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :لاق].
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نعو ـ5 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .

ملعأ هاللّو ثيدحلا ؛ًةا َرُع ًةاَفُح َنو ُرَشْحُت :ثيدح نيبو ثيدحلا اذه نيب عمجي
هبو ،يبطرقلا هلاق امك ديهشلاب صتخم اذه تلق

.

3. (5443)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ölü, (kıyamet günü), içinde öldüğü elbise ile diriltilecek" dediğini işittim." [Ebu Davud, Cenaiz 18, (3114).] [418]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen "elbise"den muradın amel olduğu söylenmiştir. Yani kişi hangi amel üzere ölmüş ise o amel üzere diriltilecektir. Çünkü hayatı o amel üzere mühürlenmiştir. Hadisi böyle anlayanlar, elbise kelimesinin Arapça'daki kullanılışını misal verirler. Kişinin ruhî temizliği ve ayıplardan uzak oluşu ifade edilmek istenince "onun elbisesi temizdir" denmektedir. "Kirli elbiseli" tabiri de bunun aksini ifade eder. Bu görüşte olanlar, ayrıca "İnsanlar çıplak, ayakkabısız ve sünnetsiz olarak haşredilecek" hadisini de delil gösterirler. Mamafih, hadisin şehidlere hamledilebileceği de söylenmiştir. Onlar, şeref nişanesi olarak içinde şehid oldukları kanlı elbiseleriyle haşrolunacaklardır. Bu sebeple onlar kefenlenmez, elbiseleriyle gömülür. Bazı alimler de hadisi zahiri üzere anlayıp kefenin temiz olması gereğine dikkat çekmişlerdir. Bu da ihtimalden uzak değildir. [419]

دواد وبأ هجرخأ .[ًاعي ِرَس ًابْلَس ُهُبَلْسُي ُهَّنِإَف ِنَفَكْلا يِف ا ُولاَغَت َ :# ِ هاللّ .
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ5 □2555□

4. (5444)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kefen(e fazla ödeme)de ileri gitmeyin. Çünkü çabuk çürütülür." [Ebu Davud, Cenaiz 35, (3154).] [420]

415 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/263-264.

AÇIKLAMA:

Hadiste, kefen için çok kıymetli kumaş kullanılmaması, bu hususta ifrat ve mübalağadan kaçınılması talep edilmektedir. Çürüyecek diye çok adi kefenliğin kullanılması da tavsiye edilmemiştir. Hanefîler, kişinin maddî durumuyla mütenasib olarak kefenlik kullanılmasını tavsiye ederler. Erkekler cuma ve bayram elbiselerinin denginde, kadınlar da babalarını ziyarette giydikleri elbisenin dengindeki kumaşı kefen olarak kullanmalıdır. Kefenin beyaz pamuk bezinden olması efdaldir. Nitekim mûtad olan da patiskadan yapılmasıdır. 421

هجرخأ .[ِد ِحا َو ِب ْوَث يف ٍة َرِمَن يف ِبِلَّطُمْلاِدْبَع َنْب َة َزْمَح # ِ هاللّ ُلوُس َر
َنَّفَك] :لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ2 □ 2552□

يذمرتلا .

5. (5445)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hamza İbnu Abdilmuttalib'i tek parçadan müteşekkil çizgili bir kumaşla kefenledi." [Tirmizî, Cenaiz 20, (997).]422

AÇIKLAMA:

Hz. Hamza şehid edildiği zaman, kefen olarak sarılacak yeterli miktarda bez bulunamamıştı. Bulunan bürde başına konsa, ayağı açık kalıyordu, ayağına konsa başı açık kalıyordu. En sonunda başı bürde ile örtüldü, ayağı da izhirle kapatıldı. 423

إ ْنُكَي ْمَل ْنإَف ،ِثلاَّثلا ِب ْوَّثلا يف ُّفَلُي َو ُر َّزَؤُي َو ُصَّمَقُي ُتِهيَمْلَا] :لاق امهْنَع ُ□□
هاللّ َي ِض َر ِصاَعلا ِنْب و ُرْمَع ُنْبا نعو ـ5 □2555□

كلام هجرخأ .[ِهيف َنِهفُك د ِحا َو ٌب ْوَث .

6. (5446)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ölü üç parça ile kefenlenir: Gömlek giydirilir, izar bağlanır, üçüncü giysi olan lifafeye sarılır. Eğer sadece bir kat giysi varsa onunla kefenlenir." [Muvatta, Cenaiz 7, (1, 224).][424]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet erkek ölülerin normal şekilde hazırlanan kefen miktarını saymaktadır. Buna göre bir kefen üç parçadan müteşekkildir: **1- Kamis:** Gömlek yerindedir. Boyun kökünden ayaklara kadar uzanır. Yeni ve yakası olmaz, etrafı oyulmaz. **2- İzar:** Don ve eteklik yerindedir. Baştan ayağa kadar uzun olur. **3- Lifafe:** Baştan ayağa kadar uzanır. Bu en dışta olur. Baş ve ayak tarafı düğümleneceği için boyca izardan daha uzun olur.

Üç çeşit kefenleme vardır:

a) Kefen-i Sünnet: Normal kefenlemedir, yukarıda sayılan üç parça ile yapılır. Kadınlar için buna iki parça daha ilave edilir: **1)** Başörtüsü, **2)** Göğüs örtüsü.

Böylece kadınların kefeni beş parçadan meydana gelmiş olur.

b) Kefen-i Kifaye: Erkekler için izar ve lifafeden ibarettir. Kadınlar için bunlara bir de başörtüsü ilave edilir. **c) Kefen-i Zaruret:** Erkek için de kadın için de tek kattan ibarettir. Yokluk halinde, ölü, elde edilebilen tek kat beze sarılarak kefenlenmiş olur. İmkan nibetinde bu tarz kefenlemeden kaçınmalıdır. Önce lifafe tabuta veya hasır, kilim gibi bir yaygı üzerine serilir. Lifafenin üzerine de izar serilir. Ölü yıkandığı yerden kamis giydirilmiş olarak getirilip bunlar üzerine konur. Erkek ise, izar evvela soluna, sonra da sağına getirilerek sarılır. Sonra da lifafe aynı tarzda sarılır. Açılmasından korkulursa, kefen bir kuşak ile de bağlanır. Ölü kadın ise: Saçları iki örgü yapılır, kefen gömleğinin üzerinden göğsü üzerine konur. Onun üzerine başörtüsü, yüzüyle beraber örtülür, üstüne de izar sarılır. İzarın üzerinden de göğüs örtüsü bağlanır, en üste de lifafe sarılır. Göğüs örtüsü lifafeden sonra da bağlanabilir.

Kefen bezlerinin, ölüye sarılmazdan önce bir, üç veya beş kere güzel kokulu şeylerle tütsülenmesi, uygundur. Kefenin beyaz bezden olması efdal ise de za'feran ve usfur denen boyalarla boyanmış bezlerden de olabilir. Mürâhık ve mürâhıka olmayan çocukların kefenleri sadece izar ve lifafeden ibaret olabilir. Üç kat olması daha iyidir.[425]

DÖRDÜNCÜ FASIL

CENAZENİN TEŞYİİ VE TAŞINMASI

نِم ِهْيَلَع اَم ىضَق ْدَقَف ٍتا َّرَم َثَث اَهَلَمَح َو ًة َزاَنَج َعِبَت ْنَم :#ِ هالّ ُلوُس َر
2555 2ـ ونع يبأ ةريره َر ِضَي هالّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق

. اَهِهقَح]. هجرخأ يذمرتلا

1. (5447)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim cenazeyi takip eder ve üç kere taşırsa (ölen kardeşine karşı olan) borcunu

ödemiş olur." [Tirmizî, Cenâiz 50, 1041).]426

AÇIKLAMA:

Cenazeyi üç sefer taşımadan maksat, yolda tabutu bir müddet tutup taşımak, sonra bırakıp dinlenmek, bir müddet sonra tekrar taşımak ve bu taşıma işini parça parça üç kere yapmaktır. Burada edâ edilen hak, taşımaya müteallik hak ve vazifedir. Ölen kimsenin, şahıs üzerinde alacağı varsa, taşıyan gıybetini yapmış, zulümde bulunmuş ise, bu çeşit borçlar, cenazesini taşımakla düşmez. Hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, mü'minin mü'mine karşı vazifelerinden biri olarak cenazesini teşyî etmeyi göstermektedir. 427

نْيَب اوُشْمَت َ َو :ةياور يف داز .ٍراَن َ َو ٍت ْوَصِب َة َزاَنَجْلا اوُعِبَّتَت َ :#ِ هالّ
2555 5ـ هنعو َر ِضَي هالّ ُ هْنَع لاق :[َلاَق َر ُلوُس

. اَهْيَدَي]. هجرخأ كلام وبأو دواد

2. (5448)- Yine Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cenazeyi ne ses (matem), ne de ateşle takip etmeyin."

Bir rivayette şu ziyade var: "Cenazenin önünde yürümeyin." [Muvatta, Cenâiz 13, (1, 226); Ebu Dâvud, Cenâiz 46, (3171).] 428

باحصأ هجرخأ .[ةِ زَاَنَجْلا َماَمأ َنوُشمَي َرَمُع َو ٍرْكَب اَبأ َو # َّيِبهنلا ُتْيأ َر] :لاق
امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2555□

. ننسلا

3. (5449)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir'i cenâzenin önünde yürürlerken gördüm." [Ebu Dâvud, Cenâiz 49, (3179); Tirmizî, Cenâiz 26, (1007, 1008); Nesâî, Cenâiz 56, (4, 56).] 429

هجرخأ .[ُناَمْثُع َو ُر ًَمُع َو ٍرْكَب وُبأ َو ِة َزاَنَجْلا َماَمأ ِبشْمَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك]
: لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □ 2525ـ نيزر ةدايز :تلق .[اَهْنِم ًابي ِرَق َو
اَهِلاَمِش ْنَع َو اَهنِيمَي ْنَع َو اَهِفْلَخ َو اَهْيَدَي َنْيَب اوُشماَف َنوُعِهيَشُم ْمُتْنأ] :نيزر
دازو.يذمرتلا

. اهركذ يراخبلا اقيلعت ًهاللّو ملعأ

4. (5450)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenazenin önünde yürürdü. Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman da (önde yürürdü)." [Tirmizî, Cenâiz 26, (1007).] Rezîn şu ziyadede bulundu: "Siz teşyî ederken cenazenin önünde, arkasında, sağında, solunda ve yakınında yürüyün!"

Rezîn'in ziyâdesini Buhârî muallak olarak zikretmiştir. 430

AÇIKLAMA:

Cenazeyi teşyî ederken, cenazenin önünden mi ardından mı yürünecek meselesinde farklı rivayetler gelmiştir. Bu sebeple ulemâ ihtilaf etmiştir. Nitekim yukarıda 5448 numaralı hadiste önde yürümek yasaklanırken, 5449 ve 5450 numaralı hadislerde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman gibi büyüklerin bile önde yürüdükleri ifade edilmektedir. Ebu Hureyre, Ebu Katâde, İbnu Ömer, Ebu Üseyd gibi başkalarının da önde yürüdüğünü ifade eden rivayetler de gelmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, Mâlik ve Şâfiî de önde yürümenin efdal olduğuna hükmetmişlerdir. Aksi kanaatte olanlar da var. İbnu Mes'ud'dan gelen bir hadiste cenazenin önde olması gereği ifade edilmiştir. Tirmizî'nin kaydına göre, Sevrî, İshak gibi birkısım âlimler bu rivayeti esas alarak, cenazenin ardından yürümenin efdal olduğunu söylemişlerdir.

Hanefîlere göre de cenazenin ardından yürümek efdaldir. Hanefîler, önden yürümenin de mekruh olmadığını kabul ederler.

Rezîn'den kaydedilen en son ibare nazar-ı dikkate alındığı takdirde, cenazenin ön, arka, sağ sol her bir cihetinde yürünebileceği, bunda bir kerahet olmayacağı anlaşılmaktadır. Şu halde esas olan teşyie katılmaktır. Şartlara, kalabalık durumuna, yol durumuna göre cenazenin herhangi bir tarafında yürünmesinin kerahati mevzubahis değildir. Sadece efdaliyet mevzubahistir. Müteakip rivayetler de bu hususu te'yid edeceklerdir.431

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[اَنْيَلَع ْم َزْعُي ْمَل َو ِزِئاَنَجْلا ِعاَبْتا نَع اَنيِهُن] :تلاق .
اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَّيِطَع ُّمُأ نعو ـ2 □2522□

5. (5451)- Ümmü Atiyye radıyallahu anhâ anlatıyor: "Cenazeyi takipten (biz kadınlar) men edildik ama bunda çok şiddet gösterilmedi." [Buhârî, Cenâiz 30; Müslim, Cenâiz 235, (938); Ebu Dâvud, Cenâiz 44, (3167).] 432

AÇIKLAMA:

Hadis, kadınların cenazeyi teşyî etmeye teşvik edilmediklerini göstermektedir. Yani kadınlarla ilgili olarak beyan edilen birçok yasaklar üzerinde hassasiyetle durulduğu, te'kîd edildiği halde, bu meselede te'kidde bulunulmamıştır. Cumhur, bu yasağın tahrim ifade etmeyip kerahet ve hatta kerahet-i tenzihiyye ifade ettiğini söylemiştir. Nitekim İbnu Ebî Şeybe'de gelen bir rivayette belirtildiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da katıldığı bir cenazede, Hz. Ömer, cenazeye katılan bir kadına bağırıp yasaklamak isteyince, Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ömer, bırak onu (müdahele etme)!" diyerek, kadının katılmasına müsamaha gösterir. 433

اَهْنِم َءاَش َفْيَك ِبشاَمْلا َو ،ة َزاَنَجْلا َفْلَخ ِبشْمَي ُبِكا َّرلَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَ َريِغُمْلا نعو ـ5 □2525□

يذمرتلا هححصو ننسلا باحصأ هجرخأ .[ِهْيَلَع ِبهلَصُي ُلفِهطْلا َو .

6. (5452)- Muğîre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Binekli, cenazenin ardından yürür, yaya ise dilediği yerden. Çocuğa da namaz kılınır. Annebabası için mağfiret ve rahmetle dua edilir." [Tirmizî, Cenâiz 42, (1031); Nesâî, Cenâiz 55, 56, (4, 55, 56).; Ebu Dâvud, Cenâiz 49, (4180).] 434

AÇIKLAMA:

Bu hadiste çocuğa cenaze namazı kılınacağı ifade edilmiştir. Bazı rivayetlerde "düşük"e yani ölü doğana da namaz kılınacağı ifade edilmiştir. Doğduğu zaman ağlayacak kadar sağ olan çocuğun ölmesi halinde ona namaz kılınacağında ulema ittifak ederse de, ölü doğan çocuğa

namaz kılınıp kılınmayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir:

* İbnu Ömer: "Çocuk ağlamasa da namaz kılınır" demiştir. İbnu Sîrîn, İbnu Müseyyib de aynı görüşü paylaşırlar."

* Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhuye: "Her ruh üflenen yani dört ay on günü tamamlamış olan düşüğe namaz kılınır" derler.

* İshak ayrıca: "Miras ağlama ile tahakkuk eder, namaz ise, yaratılışı tamamlanana gerekir. Dört ay on günü tamamlayana ruh üflenmiş, şakî veya saîd olacağı yazılmıştır. Hangi sebeple onun namazı terkedilir?" der. * İbnu Abbâs'ın: "Doğan çocuk ağlarsa (yani canlı doğdu ise) varis olur, namaz kılınır" dediği rivayet edilir. * Hz. Cabir radıyallahu anh ise: "Doğunca ağlarsa namazı kılınır, ağlamazsa kılınmaz" der. Ashab-ı re'yin hükmü de böyledir. İmam Mâlik, Evzâî ve Şâfiî de böyle demişlerdir. 435

ةَكِئ ًم َّنإ . َنوُيْحَتْسَت َأ : َلاَقَف . ًانَابْك ُر ًاسَان بأَرَف ِة َزاَنَج يف # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َج َرَخ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَب ْوَث نعو ـ5 □2525□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهبا َوَّدلا ِروُهُظ ىَلَع ْمُتْنأ َو ْمِهماَدْقأ ىَلَع ِ هاللّ .

7. (5453)- Hz. Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir cenazeye katılmıştı. Birkısım binekliler gördü.

"(Binerek cenaze teşyî etmekten) utanmıyor musunuz? Allah'ın melekleri yaya olsunlar da siz hayvanların sırtında olun (olacak şey değil)!" buyurdular." [Tirmizî, Cenâiz 28, (1012); Ebu Dâvud, Cenâiz 48, (3177).] 436

عَبَّتا] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة َرُمَس نب ِرباج نعو ـ5 □2525ـ . يراخبلا إ□
ةسمخلا هجرخأ .[ِس َرَف ىلَع َعَج َر َو ًايِشاَم ِحاَدْحَّدلا يِبأ َة َزاَنَج # ِ هاللّ ُلوُس
َر

8. (5454)- Hz. Câbir İbnu Semure radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu'd-Dahdâh'ın cenazesini yayan takip etti. At sırtında geri döndü." [Müslim, Cenâiz 89, (965); Tirmizî, Cenâiz 29, (1014); Ebu Dâvud, Cenâiz 48, (3178); Nesâî, Cenâiz 95, (4, 85, 86).]437

AÇIKLAMA:

Ulemâ bu çeşit rivayetlerden hareketle cenâze teşyîinde hayvana binmeyi mekruh addetmiştir. Definden sonra, dönüşte binmek câizdir, kerâhet mevzubahis değildir. Günümüz büyük şehirlerinde kabristanların uzakta olmaları sebebiyle cenazeler bile bir vasıta ile taşınmak zorunda kalmaktadır. Binâenaleyh, teşyîin de binekli olacağı açıktır. Bu çeşit hadisleri "imkân nisbetinde" diye kayıtlamak gerekecektir. Dinimiz kolaylık dinidir. 438

*** CENAZEYİ DEFİNDE SÜR'AT**

هْيَلَع اَهَنوُمِهدَقُت ٌرْيَخَف ًةَحِلاَص ُكَت ْنإف ِة َزاَنَجلاِب اوُع ِرْسأ # ِ هاللّ□□
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 □2522□

ةتسلا هجرخأ .[ْمُكِباَق ِر ْنَع ُهَنوُعَضَت ٌّرَشَف َكِلذ ى َوِس ُكَت ْنإ َو .

1. (5455)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cenazede çabuk olun. Eğer sâlih biri ise, kendisine iyilik yapmış olursunuz. Böyle biri değilse, belayı bir an önce sırtınızdan atmış olursunuz." [Buharî, Cenaiz 52; Müslim, Cenaiz 51, (944); Muvatta, Cenâiz 56, (1, 243); Ebu Dâvud, Cenâiz 50, (3181), Tirmizî, Cenâiz 30, (1015); Nesâî, Cenâiz 44, (4, 42).] 439

AÇIKLAMA:

Hadise göre, cenazeyi taşırken hızlı yürümek emredilmektedir. Emr'i, İbnu Hazm "vâcib"e hamletmiş ise de diğer ulemâ istihbâba hamletmiştir. Hanefîler yürürken hızlıca olmalı derken, cumhur fazla hıza mekruh der ve hafif hızlı yürümenin yeteceğine hükmeder. Hızlı olmayı "teçhizde hızlı olma"ya hamleden olmuş ise de, hadiste geçen "sırt" tâbiri bu te'vili reddeder. 440

يف ىتَح َعَضوُت ىتَح ْدُعْقَي ْمَل َة َزاَنَجْلا َعِبَت اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك] :لاق
هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍتماهصلا نب ُةدابُع نعو ـ5 □2525□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[اوُس ِلْجا َو ْمهوُفِلاَخ :# َلاَقف .ُدهمَحُم اَي .
ُعَنْصَن اَذكه اَّنإ :ُهَل َلاَقف .ِدوُهَيْلا َنِم رْبَح ُهَل َض َرَعف ِدْحَّللا

2. (5456)- Ubâdetu'bnu's-Sâmid radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenazeyi takip ettiği vakit, cenaze mezara konuncaya kadar oturmazdı. Bir Yahudi alimi (bir gün) karşısına çıkıp:

435 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/271.

"Ey Muhammed, biz de böyle yaparız!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Onlara muhalefet edin! Oturun!" emrettiler!" [Ebu Dâvud, Cenaiz, 47, (3176); Tirmizî, Cenâiz, 35, (1020).] 441

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis ulemâ arasında ihtilaf konusudur. Zira hadis, cenaze daha kabre konmazdan önce oturmayı emretmektedir. Halbuki, başka bazı rivayetler, cenaze konmadan oturmamaya delalet eder. * Aliyyu'l-Kâri, "Cenaze omuzlardan yere bırakılmazdan önce, teşyîcilerin oturmayacağı hususunda hüküm bakidir, sahih görüş de budur" der. Nitekim Sahîheyn'de Ebu Said el-Hudrî'nin bir rivayetinde "Cenaze görünce ayağa kalkın. Cenazeyi teşyi eden de yere konuncaya kadar oturmasın." buyurulur. Cenaze yere konuncaya kadar oturulmaması gereğine hükmedenler arasında Hasan İbnu Ali, Ebu Hureyre, İbnu Ömer, İbnu'z-Zübeyr, el-Evzâî, Ehl-i Şam, Ahmed İbnu Hanbel ve İshâk İbnu Râhûye vardır. Cenaze omuzlardan inmeden oturmayı mekruh addedenler arasında İbrahim Nehâî, Şa'bî, Muhammed İbnu'l-Hasen'in isimleri de geçer. Buna muhalefet edip, önceki hükmün neshedildiğine ve oturmanın evla olduğuna hükmedenler de olmuştur. Bazı âlimler, emrin vücuba hamledilmeyip her iki şeklin de cevazına hükmedilmesi kanaatini izhar etmişlerdir. İbnu'l-Kayyim: "Böyle demek neshe hükmetmekten evlâdır" der. Ahmet İbnu Hanbel: "Ayakta olanı ayıplamam, oturana da bir beis yok" demiştir.

İshâk, Abdulmelik İbnu Habîb ve İbnu'l-Mâceşûn: "Kişi muhayyerdir, ister oturur, isterse oturmaz" der. Hanefîlere göre, cenaze omuzlardan indirilince teşyîciler, oturmada mahzur yoksa otururlar. Daha önce oturmak mekruh olduğu gibi, bundan sonra ayakta kalmak da mekruhtur.

2- Hadis, imkân nisbetinde, kültürel tezâhürlerde, gayr-i müslimlere muhalefeti esas almaya delalet etmektedir. Çünkü İslâm müstakil bir ümmettir, her hususta kendine has, orijinal değerleri, tezahürleri olmalıdır. Yabancıya teşebbüh ve yabancıyı taklit câiz değildir. Bu hususta hadiste gelen irşad çoktur. 442

مُقَيْلَف اَهَعَم ًايِشاَم ْنُكَي ْمَل ْنإف ًة َزاَنَج ْمُكُدَحأ ىأ َر اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَعيِب َر ِنْب رِماَع نعو ـ5 □2525□

ةسمخلا هجرخأ .[ُهَفِهلَخُت ْنأ َلْبَق َعَضوُت ْوأ ُهَفِهلَخُت ْوأ اَهَفِهلَخُي ىتَح .

3. (5457)- Âmir İbnu Rebîa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri bir cenazenin geçtiğini görürse, cenaze ile birlikte yürümese bile, cenazeyi geride bırakıncaya veya cenaze kendisini geride bırakıncaya veya cenaze onu geride bırakmadan, yere konuncaya kadar oturmasın." [Buhârî, Cenâiz 47, 48; Müslim, Cenâiz 74, (958); Ebu Dâvud, Cenâiz 47, (3172); Tirmizî, Cenâiz 51, (1042); Nesâî, Cenâiz 45, (4, 44).]443

نْبا ِمُقَي ْمَل َو ،ُنَسَحْلا َماَقَف ؛مُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ِنْبا َو ٍهيِلَع ِنْب□
ِنَسَحْلاِب ْت َّرَم ًة َزاَنَج َّنأ] :نيريس نب دهمحم نعو ـ5 □2525ـ ُتمُق اَمَّنإ :ةياور
يفو ؛ُدْعَب َدَعَق َّمُث اَهَل َماَق :ٍساهبَع ُنْبا َماَقَف ؟ٍهيِدوُهَي ِة َزاَنَجِل # ِ هاللّ
ُلوُس َر َماَق ْدَق َسْيَلأ :ُنَسَحْلا َلاَقَف .ٍساهبَع

يئاسنلا هجرخأ .[اَهَعَم ِيتهلا ِبأ :ِةَكِئً َمْلِل .

4. (5458)- Muhammed İbnu Sîrîn rahimehullah anlatıyor: "Hasan İbnu Ali ve İbnu Abbas radıyallahu anhüm (otururlar iken) bir cenaze geçmişti. Hz. Hasan derhal ayağa kalktı, İbnu Abbâs ayağa kalkmadı. Hasan radıyallahu anh: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir Yahudinin cenazesine ayağa kalkmadı mı?" dedi. Bunun üzerine İbnu

Abbâs da ayağa kalktı. Cenaze için kalktı, sonra tekrar oturdu.

Bir rivayette: "Ben melekler için, yani cenaze ile birlikte olan melekler için ayağa kalktım" denmiştir. [Nesâî, Cenâiz 47, (4, 46).]444

وُلْعَت ْنأ َه ِرَكَف ،اَهِقي ِرَط ىلَع ٌسِلاَج # ِ هاللّ ُلوُس َر َو ٍهِيدوُهَي ِة َزاَنَجِب َّرُم
اَمَّنإ] :اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهيِلَع ِنْب ُن َسَحْلا لاقو ـ2 □2525□

يئاسنلا هجرخأ .[َماَقف ٍۚهِيدوُهَي ُة َزاَنَج ُهَسأ َر .

5. (5459)- Hasan İbnu Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) otururken bir Yahudi cenazesi geçiyordu. Yahudi cenazesinin, başından yukarıda olmasını iyi karşılamadı ve ayağa kalktı." [Nesâî, Cenâiz 47, (4, 47).]445

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen üç hadiste, cenaze geçtiği zaman oturuyor isek, ayağa kalkmamız teşrî edilmektedir. Cenazeye niçin ayağa kalkılır, Müslüman olmayanın cenazesine de ayağa kalkmalı mı, ne müddet ayağa kalkmalı gibi bazı soruların cevabı hususunda, âlimler farklı yorumlara yer vermişlerdir. Söz konusu farklılıklar rivayetlerin muhtevasından kaynaklanır. Bir rivayette, cenaze sebebiyle ayağa kalkan Resûlullah'a, cenazenin Yahudi olduğu söylenince "O bir insan değil mi?" demiştir. Benzer bir hâdisede Resûlullah: "Ölüm için bir korku vardır. Öyleyse cenaze gördünüz mü ayağa kalkın" buyurmuştur. Sindî şu açıklamayı sunar: "Ölü görülünce, gaflet üzere devam etmek uygun olmaz. Ayağa kalkmak, gafleti terketmek, hayır yapmaya teşebbüs ve o yolda gayret içindir... Ayağa kalkmak ölüyü ta'zîm için değil, ölümün insanda hâsıl ettiği korku ve endişeyi ta'zîm içindir. Bu maksatla ayağa kalkınca ölünün Müslüman veya gayr-i müslim olması farketmez, ikisi de eşittir."

Sonuncu hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Yahudi cenazesine ayağa kalkışı için farklı bir sebep zikredilmiş olsa da, cenazenin hüviyetine bakmadan, ayağa kalkılıp, ölüm hadisesinden ders alınması, kendimizin akibetinin de bu olduğunun düşünülmesi esas olmalıdır. Bu tefekkür, ola ki şahsi hayatta bir yenilenme, bir inkılâbın başlangıcı ve vesilesini teşkil eder.446

BEŞİNCİ FASIL

DEFİN VE DEFİN ŞEKLİ

* ŞEHİDİN DEFNİ

؟اَن ُرُمأَت َفْيَكَف ؛ٌدْهَج َو ٌح ْرَق اَنَباَصأ :اوُلاَقَف .ٍدُحُأ َم ْوَي # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ُراَصْن ‘ا ِتَءاَج] :لاق ٍرماع نب ماشه نع ـ2 □2555ـ باحصأ هجرخأ .[ًانآ ْرُق ْمُه ُرَثْكأ :َلاَق ؟ُمَّدَقُي ْمُهُّيأف :َليِق .ِرْبَقْلا يف َةَث َ ّثَلا َو ِنْيَلْج َّرلا اوُلَعْجا َو .اوُقِمْعأ َو َرْبَقْلا اوُعِس ْوأ :َلاَقَف

ةقشملا «دهجلا»و.حرجلا « ُحرقلا».ننسلا .

1. (5460)- Hişam İbnu Amir anlatıyor: "Uhud günü Ensar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip: "Bize yara ve meşakkat isabet etti, ne emredersiniz (ey Allah'ın Resulü)?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Kabirleri genişletin ve derinleştirin. Bir kabre iki-üç kişiyi birden koyun!" buyurdular. "Öyleyse hangisi öne konsun?" denildi.

"Kur'an'ı daha çok bilen!" buyurdular."447

□ ِ# يَجْمَع ُبَيْن َ رلا َّجُلَين ْمِن قَتَلْ أُحُد ٍفي ثَو ْب ٍو َاح ِد ٍ. ثُمَّ يَقُو ُل: أيُّهُم هاللّ ُلوُس َر َناَك] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2552ـ ِمْهيَلَع ِهلَصُي ؤه ىلع ٌديِهَش اَنأ :َلاَقو ،ِدْحَّللا يف ُهَمَّد □ □Œمَل َو ،ْمِهِئاَمِدِب ْمِهِنْفَدِب َرَمأو ،ء َق اَمِهَدَحأ ىلا َرِيُشأ اَذإَف ؟ِنآَرُقْلِل ًاذْخأ ُرَثْكأ

املسم إ ةسمخلا هجرخأ .[ْمُهْلِهسَغُي ْمَل َو□ .

□هيف امهعمجي مث ًئاح امهنيب لعجي ناك هنأ ىلع لمحيف .زوجي امهترشب نقتت ثيحب دحاو بوث يف نيلجر نيب عمجلاو :تلق لك ناك اذإ إ نكمي ميدقتلاو .دحللا يف همهدق امهدحأ ىلا ريشأ اذإف هلوقل رهاظلا وهو ،امهنيب وأ ىلع هنأ ناك قشي بوثلا

ملعأ هاللّو لئاح امهنيب وأ ًادرفم امهنم دحاو .

2. (5461)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Uhud şehidlerini (defin sırasında) her ikisinin (cesedini) bir giysiye koyuyor, sonra da: "Kuran'ı hangisi daha çok almıştı?" diye sorup, onlardan birine işaret edildiği takdirde, onu lahidde öne koyuyordu. Sonra da: "Ben bunlara şahidim!" diyordu. Onları kanlarıyla defnetmelerini emretti. Onlara cenaze namazı kılmadı, onları yıkamadı da." [Buhârî, Cenaiz 73, 74, 75, 76, 79, Megazi 26; Ebu Davud, Cenaiz 31, (3138); Tirmizî, Cenaiz 46, (1036); Nesaî, Cenaiz 61, (4, 62).] (İbnu Deybe hadisin bir meselesi ile ilgili olarak şu açıklamayı yapar): "Derim ki: "İki kişinin, bir giysi içinde, derileri birbirlerine değecek şekilde birleştirilmeleri caiz değildir. Öyleyse bu "birleştirme" hadisesi, ikisinin arasına bir perde konduktan sonra gerçekleştirilmiş olacağına yahut o giysinin ikisi arasında bölünmüş olacağına hamledilir. Zahir mana da bunu gerektiriyor, çünkü hadiste geçen "onlardan birine işaret edildiği takdirde, onu lahidde öne koyuyordu" ibaresi bunu ifade eder. Her birinin müstakil veya aralarında bir perde olmadan birini öne almak mümkün değildir. 448 449 ”

446 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/275.

هاللّ ِلوُس َر يِدانُم َدانَف .اَن ِرِباَقَم يف ُهَنِفْدَتِل يِبأِب يِتَّمَع ْتَءاَج ٍدُحأ ُم ْوَي □
َناَك أَّمَل] :لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2555□

هححصو ،يذمرتلل ظفللا اذهو ،ننسلا باحصأ هجرخأ .[ْمِهِع ِجاَضَم ىلا َلْتَقْلا.
اوُّد ُر :#

3. (5462)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Uhud günü, halam, kabristanımıza gömmek için babamı (Uhud'dan Medine'ye) getirmişti. O sırada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tellali şöyle nida etti: "Ölüleri yerlerine geri götürün!" [Ebu Davud, Cenaiz 42, (3165); Tirmizî, Cihad 37, (1717); Nesâî, Cenaiz 83, (4, 79).] 450

اوُنِفْدُي ْنأو ،دوُلُجْلا َو ُديِدَحْلا ُمُهْنَع َع َزْنُي ْنأ ٍدُحأ َلْتَقِب # ِ هاللّ ُلوُس َر َرَمأ]
:لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ْمِهِئاَمِد َو ْمِهباَيِث يف .

4. (5463)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Uhud şehidlerinin üzerinden demir(den mamul silah, zırh gibi şeyler)in ve deri(den mamul kan bulaşmamış giyecekler)in çıkarılmasını ve onların elbiseleri ve kanlarıyla gömülmelerini emretti." [Ebu Davud, Cenaiz 31, (3134).] 451

AÇIKLAMA:

1- Uhud Savaşı, Bedir'den sonra cereyan etmişti. Müslümanlar bu savaşta 70 adet şehid vermişlerdi. Uhud Savaşı'nda şehid olanlar yıkanmadan üzerlerindeki kanlı elbiseleri çıkarılmadan ve hatta cenaze namazı kılınmadan defnedilmişlerdi. Bazı zayıf rivayetlerde Uhud şehidlerine namaz kılındığı ifade edilmiş ve hatta, bir kavlinde Ahmed İbnu Hanbel, -rivayetler karşısında kendine has olan nokta-i nazarına uygun olarak, onlara da itibar edip- "Şehidler üzerine namaz kılıp kılmama hususunda muhayyerlik var; kılınsa daha iyi, kılınmasa idare eder, gerekmez" diye hükmetmiştir. Ancak daha sıhhatli rivayetler defin sırasında değil, bilahere Resulullah'ın mezkur şehidlere namaz kıldığını göstermektedir. Hz. Hamza'ya namaz kıldığına dair gelen rivayetteki salat kelimesi lügat manasında te'vil edilerek "Onun Resulullah'ın yanındaki hususi yeri sebebiyle Hz. Hamza'yı tafdilen dua etmiştir" denmiştir.

Netice itibariyle bütün imamlar, şehidlerin yıkanmadan, üzerlerindeki elbiseleri ile gömüleceklerinde ittifak ederler. Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezhebinde olanlar namaz da kılınmayacağında birleşirken, Hanefî mezhebindeki ulema ve İshak İbnu Rahuye namaz kılınacağına hükmetmiştir. **2-** Şehidlerin üzerindeki deri ve demirin çıkarılmasından maksat, kefen manasını taşımayan giyeceklerin çıkarılmasıdır. Kürk, palto, miğfer, zırh, silahlar, ayakkabı gibi şeyler alınır. Bunlar alındıktan sonra, kalanlar normal kefenlemede sarılan miktarı aşarsa onlar da çıkarılır. Sünnete uyan kefen miktarından eksikse tamamlanır. Taharete mani bir pislik bulaşmışsa o yıkanır, kan bulaşığı yıkanmaz. **3-** Hattâbi, şehidi yıkamayı terkle ilgili olarak yapılan şu yorumu kaydeder: "Yıkamayı terketmenin manası, şehidin kıyamet günü yarasından kanlar akar vaziyette ihya edileceği, o halde kendisine konuşulacağı, kokusunun misk kokusu, renginin de kan renginde olacağına dair hadisin varlığıdır. Dirilerde yıkanma namaza makrun olarak yapılır, abdest de böyledir. Temizlik herkes için namaz sebebiyle vacibtir, (şehitten) yıkama sakıt olunca namaz da sakıt olur."

Hattâbî, Uhud şehidlerinden birkaçının aynı kabre konduğunu belirten rivayetlerden şu hükümlerin çıkarıldığını belirtir: * Tek bir kabre bir cemaat defnedilebilir.

* Toplu definlerde, efdal olanlar kıble tarafına konur. * 452 Kefen darlığı varsa, bütün cemaat bir kefene sarılabilir.

*** DEFİNDE TA'CİL**

هِب ثَدَح ْدَق ًّإ ُها رُأ َ يِهنإ : َلاَقَف ؛ُهدُوعَي # ِ هاللّ ُلوُس َر ُهاَتأ ِءا َرَبلا ُنب□
ُةَحْلَط َض ِرَم اَّمَل] :لاق ِح َوْح َو ِنب ِنْيَصُحْلا نع ـ2 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِلْهأ ْينا َرْهَظ َنْيَب َسَبْحُت ْنأ ٍمِلْسُم ِةَفي ِجِل يِغَبْنَي َ .
ُهَّنإف اوُل ِهجَع َو ِهِب ينوُنِذآف َت ْوَملا ُثِداَح

1. (5464)- Husayn İbnu Vahvah radıyallahu anh anlatıyor: "Talha İbnu'l-Berâ hastalandığı zaman, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona geçmiş olsun ziyaretine geldi. (Yakınlarına:) "Ben onda ölüm alâmetinin zuhurunu gördüm (Ölümünü) bana hemen haber verin ve acele davranın. Çünkü, Müslüman bir kimsenin cesedinin ailesi içerisinde hapsedilmesi uygun değildir" buyurdular." [Ebu Dâvud, Cenâiz 38, (3159).] 453

AÇIKLAMA:

Ölünün bir an önce defnedilmesi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu ümmete teşrî ettiği sünnetlerden biridir. Bu hususu te'yiden, te'kiden muhtelif irşadları olmuştur; müteakiben birkısmını göreceğiz. Burada kaydetmeyi uygun bulduğumuz bir başka rivayet şöyle: "Ey Ali! Üç şey var ki onda gecikme caiz olmaz: Vakti girince namaz, hazır olunca cenaze, kendine denk birini bulan dul kadın." 454

يِف َنِهفُك َو َضِبُق ِهِباَحْصأ ْنِم ٍُج َر ِهِتَبْطُخ يف َرَكَذَف ًام ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر
َبَطَخ] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2552ـ اَذإ : َلاَق َو ؛ َكِلذ َنلا ُنَاسْنإ
َّرَطْضَي ْنأ ّاَ إ ِهْيَلَع يهلَصُي يهتَح ِلْيَّلاِب ُلَج َّرلا َرَبْقُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر َرَج َزَف .
ٍّيَل َرِبُق َو ٍلِئاَط ِرْيَغ ٍنَفَك

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهَنَفَك ْنِهسَحُيْلَف ُهاَخأ ْمُكُدَحأ َنَّفَك .

2. (5465)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hutbe irad etti. Hutbesinde, ashabından, ölmüş, yetersiz bir kefene sarılıp, geceleyin defnedilmiş bir zâtı zikretti. Sonra kişinin, mecbur kalmadıkça geceleyin gömülmesini yasakladı, ta ki üzerine namaz kılınsın. Ve dedi ki: "Biriniz kardeşini kefenledi mi, kefenini güzel yapsın!" [Müslim, Cenâiz 49, (943); Ebu Dâvud, Cenâiz 34, (3148); Nesâî, Cenâiz 37, (4, 33).] 455

AÇIKLAMA:

1- Hadis, geceleyin cenaze defnedilmesini yasaklamakta, ancak buna mecbur kalana müsaade etmektedir. Geceleyin defne müsaade şartı, ulemânın açıklamasına göre, Aleyhissalâtu vesselâm devrindeki fakirliktir. Sünnete uygun miktarda kefen bulamayanlar, bu eksikliği göstermemek için cenazelerini geceleyin defnederlermiş.

Resûlullah iki sebeple geceleyin defni tavsiye etmemektedir: **1)** Gece olduğu için cenazeye iştirakin azlığı. Halbuki ne kadar çok kimse namaza iştirak ederse, ölen için daha iyidir, sevabı artırmaktadır.

2) Cenaze için iyi bir kefenlik bulunamayabilir. Gündüz defnedilecek cenazeden iki mahzur da kalkar. Ama hadis, mecbur kalanlara gece defnine de ruhsat vermektedir.

Ulemâ bu meselede ihtilaf eder: "Hasan-ı Basrî, zaruret hali dışında, gece defnini mekruh addetmiştir. Cumhûr u ulemâya göre, geceleyin cenaze defni mekruh değildir. Çünkü Hz. Ebu Bekr ve seleften birçoğu geceleyin defnedildiği halde, diğer selef büyükleri buna itiraz etmemiş, normal karşılamıştır. Ayrıca cumhûrun bir diğer delili Resûlullah'la ilgilidir: Mescidin temizliğine bakan zâtın geceleyin defnedilmesini Resûlullah öğrenince: "Niye geceleyin defnettiniz?" diye yadırgama ifade etmemiş, "Niye bana da haber vermediniz, namazına ben de katılırdım" demiştir. Ashab da gece sebebiyle haber vermediklerini belirtmiştir: "Öyleyse der cumhur, eğer mekruh olsaydı Aleyhissalâtu vesselâm buna müdahale ederdi, etmediğine göre câizdir ve mekruh değildir." Cumhûr, sadedinde olduğumuz hadisteki yasağı "geceleyin ya namaz kılınamayacağı için yahut da namaza iştirak edenlerin az olacağı, kefenlemeye gerekli itinanın gösterilemeyeceği için veya bu sayılanların hepsi için ifade edilmiş" olarak yorumlar. Şu da söylenebilir: Nevevî yasakta hatırımıza gelmeyen nice başka sebepler vardır. Nitekim geceleyin definde, cenazeyi görerek ibret alacak sağlardan pek çoğunun bu dersten mahrumiyeti var. Halbuki Aleyhissalâtu vesselâm ders almak için ölümün çok hatırlanmasını emretmiştir. Daha önce de geçtiği üzere (5459), Aleyhissalatu vesselâm, kâfirmüslim demeden, rastlanan her cenazeye -bu dersi vermesi sebebiyle- ayağa kalkılmasını emretmiştir. Gece defninde bu gaye asgarî seviyede tahakkuk edecektir. Hanefîler mekruh vakitlerde (öğleyin zeval vaktinde, ikindileyin gün atarken, sabah güneş doğarken) cenaze defnini ve cenaze namazı kılınmasını mekruh addetmişlerdir. Şafiîler bu vakitlerde cenaze namazı kılmayı mekruh addetmez, yeter ki hiçbir sebep yokken bu vakitlere bırakılmasın. Ancak Malikîlere göre, mecburiyet olmadan o vakitlerde cenaze namazı kılınamaz. [456]

ةَلْبِقْلا لِبِق ْنِم ُهَذَخأَف ٌجا َرِس ُهَل َج ِرْسُأَف ًٍيَل ًارْبَق َلَخَد # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ]
: لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 2555ـ ،رذعل اضرتعم هذخأ امنإ
:لاقو.يذمرتلا هجرخأ .[ًاعَب ْرأ ِهْيَلَع َرَّبَكَف ،نآرُقْلِل ًء َّت اَها َّو‘ َتْنُك ْنإ ُ هاللّ َكَم
ِح َر : َلاَق َو . ًاض ِرَتْعُم

بلقلا قيقر :ليقو ءاعدلا ريثك « ها هو ا‘» ربقلا نلجر لبق نم هلسلاب رم‘ل.

3. (5466)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), geceleyin bir kabre girdi. Kendisine bir kandil yakılmıştı. Uzanmış vaziyetteki cenazeyi kıble cihetinden aldı. (Ölüye): "Muhakkak ki sen çok dua eden, çok Kur'an okuyan (yufka yürekli) bir kimseydin. Allah sana rahmetini bol kılsın!" diye dua etti ve dört kere tekbir getirdi." [Tirmizî, Cenâiz 62, (1057).]457

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ölünün geceleyin gömülebileceğine bir örnek olmaktan başka, ölünün kabre konuş âdabını da göstermektedir. Kabrin ağzına, kıble tarafına konulmuş olan cenazeyi kabrin içine girmiş olan kimse alıp içeriye defnedecektir. Ebu Hanîfe, bu hadisle ihticac ederek: "Ölünün, kabrin kıble cihetine, cenazenin arka tarafı kabrin arka tarafına, başı da baş tarafına gelecek şekilde konup, sonra ölünün kabre sokulacağına" hükmetmiştir. İmam Şâfiî ve ulemânın ekserisi, cenazenin başı kabrin geri kısmına gelecek şekilde konup, oradan alınarak kabre yerleştirileceğine hükmetmiştir. İbnu Deybe'nin kaydettiği açıklamaya göre, Tirmizî, Resûlullah'ın cenazeyi bu şekilde almasını bir özre bağlamaktadır. Çünkü, kabrin ayak tarafından cenazenin, kabre, cenazenin baş tarafından çekilerek alınmasını emretmiştir.458

هْيَنْيَع ُتْيأ َرَف ِرْبَقْلا َلَع ٌسِلاَج # ِ هاللّ ُلوُس َر َو ، ُتَنِفُدَف # ِ هاللّ ِلوُس َرِل
ًاتْنِب اَنْدِهَش] : لاق ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 2555ـ يف َل َزَنَف : َلاَق
ِف اللَّيْلَة؟ فقال أَبُو طَلْحَة : اَنأ اَي َر َلوُس هاللّ ِ. قال : فنَزَل في قَبْرِهَا.
.تَدْمَعَان. فقال: هل فيكُمْ مِنْ أحَدٍ لَمْ يُقَارِ

هنع هب ىنكف عامجلا هب دارأ ليقو ،بنذي مل يأ «فراقي مل».يراخبلا هجرخأ .
[اَه ِرْبَق َرَبقَف اَه].

4. (5467)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir kızının defnine şahid olduk. Bu definde Resûlullah kabrin üzerine oturmuştu. Aleyhissalâtu vesselâm'ın gözlerinden yaş aktığını gördüm.

"Aranızda bu gece günah işlemeyen (cima yapmayan) var mı?" buyurdular. Ebu Talha radıyallahu anh: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben varım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Öyleyse kabrine in!" buyurdular.

Râvi der ki: "Ebu Talha kabre inip onu defnetti." [Buhâri, Cenâiz 72.] 459

AÇIKLAMA:

1- Başka rivayetlerde burada kastedilen kızın, Resûlullah'ın kerimelerinden Hz. Osman'ın zevcesi Ümmü Gülsüm radıyallahu anhâ olduğu tasrih edilir.

2- Şarihler, başka rivayetlerde gelen açıklamalardan hareketle "bu gece günah işlemeyen" sözüyle, Resûlullah'ın cima yapmayan kimseyi kasdettiğini belirtir.

3- Resûlullah kızının kabre indirilmesi işini bir erkeğe havale etmiştir. Çünkü bu iş için erkekler kadınlardan daha güçlüdür.

4- Hadis, kadın bile olsa, ölünün kabre indirilip defninde, şehevî lezzeti yakında değil, uzakta tatmış olanın baba ve kocaya tercih edilmesine bir örnektir.

5- Defin sırasında, kabrin kenarına oturulabilir.

6- Ölümden sonra, ağlamak câizdir. Ancak bu sessiz olmalıdır. Ağlamayı yasaklayan hadisler, sesli ağlamaya hamledilmiştir. Bazı âlimler, "Yasak daha ziyade kadınlarla ilgilidir. Çünkü onlar, sabırsız oldukları için sessiz ağlayamazlar, mâtem de katarlar" demiştir. 460

ننسلا باحصأ هجرخأ .[اَن ِرْيَغِل ُّقَّشلا َو اَنَل ُدْحهللا # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : .
لاق امهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ2 □2555□

5. (5468)- Hz. İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Lahid bize, şakk bizden başkasına aittir." [Ebu Dâvud, Cenâiz 65, (3208); Tirmizî, Cenâiz 53, (1045); Nesâî, Cenâiz 85, (4, 80).]461

AÇIKLAMA:

Lahd, kabrin içinde, kıble cihetinde açılan oyuktur. Ölü oraya bırakılır. Araya duvar örülür veya tahta konulur. Böylece kabir toprakla doldurulduğu zaman, toprak cesede değmez. Cesed lahid denen boşlukta serbest kalır. Bu, cesede bir ihtiram ve ta'zim ifade eder.

Şakk ise, kabrin ortasındaki açıklıktır.

Hadis, lahd usulüyle defnin, şakkdan evla olduğunu ifade etmektedir. Aslında şakk da gayr-ı İslâmî denilemez. Çünkü, Resûlullah'ın defniyle ilgili bahiste belirttiğimiz üzere, Ashab'ın büyüklerinden olan Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh şakk usulüyle kabir açmada ustadır ve Resûlullah'ın defin işini, kendi usulünce yapmak üzere aranmış, evinde bulunamadığı için, lahid usulüyle kabir açan ensardan Ebu Talha bu işi yapmıştır. Şu halde her iki usül de Ashab tarafından biliniyor ve uygulanıyor idi.

Kabirde lahid açma işi sert topraklı yerlerde mümkündür. Çok yumuşak, kumsal yerlerde lahid denen oyuğu elde etmek zorlaşabilir. Bu durumda cesedin, tabutla birlikte gömülmesi uygun görülmüştür. Tabut tahtadan veya madenî bir cisimden olabilir. Şu da bilinmeli ki, tabut veya lahid bir vecibe değildir, evlâ olandır. 462

لاَق ؟#ِ هاللّ ُلوُس َر ِهْيَلَع يِنَثَعَب اَم ىلَع َكُثَعْبأ َأ :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍّيِلَع يل□ :
□2555□ 5ـ نعو يبأ ْلا هَيَّاَجِ ا‘سْدى لاق: [لاَقَ

يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهَتْيَّوَس هإ ًاف ِرْشُم ًاربَق ََو ،ُهَتْسَمَط .
ْبَهْذِا ، ََف ْعَدَت ًاَثْمِت هإ

6. (5469)- Ebu'l-Heyyâc el-Esedî anlatıyor: "Bana, Hz. Ali radıyallahu anh: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beni göndermiş olduğu şeye ben de seni göndereyim mi?" diye sordu ve Resûlullah'ın kendisine: "Haydi git, kırıp dökmedik put, düzlemedik yüksek kabir bırakma!" dediğini anlattı." [Müslim, Cenâiz 93, (969); Ebu Dâvud, Cenâiz 72, (3218); Nesâî, Cenâiz 99, (4, 88, 89).] 463

AÇIKLAMA:

Hadis, kabirlerin yer seviyesinden yüksek olmamasını irşad etmektedir. Resûlullah Hz. Ali'nin Medine sokaklarını dolaşarak putları kırmasını emrettiği gibi, yerden yüksek kabirlerin de yer seviyesinde olacak şekilde yıkılmasını emretmiştir. Daha önce de açıkladığımız gibi, kabrin bir karıştan fazla yüksek olmaması esastır. Hanefîlere ve Malikîlere göre kabrin üzeri deve hörgücü gibi kamburlaştırılabilir, bu müstehabtır. Çünkü Hz. Peygamber'in kabri bidayeten böyle yapılmıştır. Cumhûr da bu görüştedir. Şafiîlerle diğer bazı âlimlere göre, kabrin tavanını düz yapmak müstehabdır. 464

بَتْكُي ْنأو ،هْيَلَع َدَعْقُي ْنأو ،هْيَلَع َنْبُي ْنأ َو ، ُرْبَقْلا َصَّصَجُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر□
بهَن] : لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2555□

يراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .[أطوُي ْنأ َو ،هْيَلَع .

7. (5470)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kabrin kireçlenmesini, üzerine bina yapılmasını, üzerine oturulmasını, üzerine yazı yazılmasını ve ayakla basılmasını yasakladı." [Müslim, Cenâiz 94, (970); Ebu Dâvud, Cenâiz 76, (3225, 3226); Tirmizî, Cenâiz 58, (1052); Nesâî, Cenâiz 96, (4, 86, 88).] 465

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kabirlerle ilgili bazı yasaklar beyan etmektedir. * Kabrin içine veya dışına kireç dökülmesi, kireçle badana edilmesi: Şâfiîler ve diğer ulemâ bunu mekruh addetmiştir.

* Kabir üzerine bina yapmak: Bunun hükmü kerahet ve tahrim arasında değişmektedir. Eğer kabir mahalli, şahsî mülkü ise mekruh -Ebu Yusuf'a göre tahrîmen mekruh- olduğuna, umuma ait mezarlık ise haram olduğuna hükmedilmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ali'ye kabirlerin yer seviyesini aşan kısımlarının yıkılıp düzletilmesini emir buyurmuştur. Bununla birlikte ulemâ, sülehâ ve sâdattan olan büyük zatların kabirlerinin kaybolmaması için yanlarına taş konulmasında ve isimlerinin yazılmasında bir beis görmemiştir. Büyüklerden olmayan ölüler için de başlarına birer taş dikip isimlerinin yazılmasında beis görmeyen âilimler de vardır. Tâ ki eserleri tamamen kaybolup mezellete dûçar olmasınlar. Esasen sünnet olan kabir ziyaretinin devamı, mezarların tamamen kaybolmaktan korunmasıyla mümkündür. Bu da taş dikip isim yazmayı gerektirir. Bu fetvalar, menşeini müteakiben kaydedeceğimiz hadisten almış olabilir.

* Kabir üzerine oturma: "Resulullah bir başka hadislerinde, kor üzerine oturup elbise ve oradan bedenin yanmasını, kabir üzerine

oturmaktan daha hayırlı olarak vasfeder. Bir başka hadiste de, kabir üzerine oturur gördüğü Amr İbnu Hazm'a: "İn! Bu kabrin sahibine ezâ verme" der. Ancak ölüye Kur'an okuyacak kimsenin kabrin kenarında oturmasında kerahet görülmemiştir. Esasen Malikîler kabir üzerine oturup uyumada bir beis görmezler.

* Kabirlere basılması da mükerrer rivayette yasaklanmıştır. Kabri çiğneme, içinde yatana saygısızlık kabul edilmiştir. Ancak ziyaret edeceğimiz kabre kadar bizi ulaştıracak hususi yol yoksa, imkan nisbetinde basmaktan kaçınılmasına rağmen, kabirlere basılarak ulaşılacaksa, Kur'an okumak, tesbihte bulunmak, dua etmek şartıyla üzerlerinden yürüyüp gitmekte bir beis görmeyen âlim olmuştur.

* Bazı hadislerde Resulullah, peygamber kabirlerini mescid ittihaz edenleri lanetler, kabre karşı namaz kılmayı yasaklar. Dolayısıyla, kabirlerin mescid yapılması, üzerlerinde namaz kılınması caiz değildir. Gerek Hanefî ve gerek Şâfiî uleması, herhangi bir kabri mescid ittihaz edecek derecede ta'zimde bulunmayı, kabre müteveccihen namaz kılmayı mekruh addederler.466

ج ِرْخُأ َنير ِجاَهُمْلا َنِم ِةَنيِدَمْلاِب َتاَم ْنَم ُل َّوأ َوُه َو ،نوُعْظَم ُنْب ُناَمْثُع َتاَم اَّمَل]□
:لاق ةعادو يبأ نب بلهطملا نعو ـ5 □2552ـ :َلاَق .ِهيَعا َرِذ ْنَع َرَسَح َو # ِ هاللّ
ُلوُس َر اَهْيَلإ َماَقَف ُهَل ْمَح ْعِطَتْسَي ْمَلَف ٍرَجَحِب ُهَيِتأَي ْنأ ًُجَر # ِ هاللّ ُلوُس َر
َرمأَف ؛نِفُدَف ِهِت َزاَنَجِب ِهْيَلِإ ُنِفْدأ ي ِخأ َرْبَق ِهِب ُمِلعُأ :َلاَق َو ِهِسأ َر َدْنِع
اَهَعَض َوَف اهَلَمَح َّمُث اَمُهْنَع َرَسَح َني ِح # ِ هاللّ ِلوُس َر ْيَعا َرِذ ِضاَيَب ىلا ُرُظْنأ
ِبِهنأَك

دواد وبأ هجرخأ .[يِلْهأ ْن ِم َتاَم ْنَم .

8. (5471)- Muttalib İbnu Ebî Vedâa anlatıyor: "Osmân İbnu Maz'ûn öldüğü zaman, cenazesi Medine'den dışarı çıkarıldı ve gömüldü. Osman radıyallahu anh, muhacirlerden Medine'de ilk ölen kimse idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir adama Osman için bir kaya [getirerek mezar yerini belli etmesini] emretti. Adam [bir taş aldı, fakat] taşımaya güç yetiremedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizzat gidip kollarını sıvadı. -Râvi der ki: "Sanki ben sıvadığı sırada Resûlullah'ın kollarının beyazlığını görür gibiyim."- Sonra kayayı getirip Osman'ın baş tarafına koydu ve: "Bununla, kardeşimin kabrini işaretliyorum, ailemden ölenleri bunun yanına 467 gömeceğim" buyurdu." [Ebu Dâvud, Cenâiz 63, (3206).]

AÇIKLAMA:

Osman İbnu Maz'ûn, daha önce de temas ettiğimiz üzere

(5427. hadis) Resûlullah'ın takdir ettiği, zâhid, müttakî zâtlardan biri idi. Resulullah onun vefatına ağlamıştır. Burada

"kardeşim" diye tesmiyesi, onun Kureyşî oluşundan veya sevgisinden ileri gelebilir. Süt kardeşi olduğu da bilinmektedir.

Hadis, Müslüman kabirlerinin, baş tarafına konacak bir taşla alemlenmesinin cevazına

delildir. Ayrıca, "aile mezarlığı" ittihazına da bir delil olmaktadır. Yeri gelmişken şunu da kaydedelim ki: Usdü'l-Gâbe'nin bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm'ın, oğlu İbrahim için

de mezarına bir alâmet koyduğu ve üzerine su serptiği ve hatta üzerine su serpilen ilk mezarın da bu mezar oduğu tasrih edilir.468

*** ÖLÜNÜN NAKLİ**

□ب ْرُق ٌع ِض ْوَم َوُه َو ،هِشْبُحْلاِب اَمُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب ِيبأ ُنْب ِنمْح َّرلا ُدْبَع َيِهف ُوت َّأمل] :لاق ةَكْيَلُم يبأ نب ِ هاللّدبع نع ـ2 □2555ـ ِرْهَّدلا َنِمًة َبْق ِح ًةَميِذَج ْنَامْدَنك َأنُك َو: ُلوُقَت ْتَلَعَج َو ُه َرْبَق ْتَتأ اهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَشِئاَع ْتِمَدَق اهمَلَف اَهِب َنِفُدَف َةَّكَم َىلا َلِمُح ،َةَّكَم ْمَل ٍقا َرتْفا ِلوُطًلاكلام َو ِيهنأَك اَنَق َّرَفت َأَّملَفاَعَّبُت َو ىرْسِك َطه َر اَياَنَملا َباصأاَنْلَبَق َو ،ةاَيَحْلا يف ٍرْيَخِب اَنْشِع َواَعَّدَصَتي ْنَل َلِيق يهتَح

يذمرتلا هجرخأ .[َكُت ْر ُز اَم َكُتْدِهَش ْوَل َو .ِتَّم ُثْيَح هاِ ْتِنفُد ا َم َكُت . ْرَضَح ْوَل ِ هاللو : ْتَلاَق َّمُثاعَم ًةَلْيَل ِتِبن

1. (5472)- Abdullah İbnu Ebî Müleyke anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) Mekke yakınlarında bir yer olan Hubşiyy'de vefat ettiği zaman Mekke'ye taşındı ve orada defnedildi. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) Mekke'ye gelince Abdurrahman'ın kabrine uğradı ve şu beyitleri okudu: "Biz (Irak Kralı) Cezîme'ye uzun zaman (kırk yıl hizmet eden) iki nedimesi (Malik ve Akîl) gibiydik.

Öyle ki (hakkımızda): "Bunlar ebediyen ayrılmayacaklar" denmişti. Vakta ki, ben ve (kardeşim) Malik uzun beraberlikten sonra ayrılınca, sanki tek gece beraber kalmadık gibi oldu."

Hz Aişe sonra şunları söyledi: "Vallahi ben burada olsaydım, öldüğün yerde defnedilirdin. Eğer ölümüne hazır olsaydım ziyaretine de gelmezdim." [Tirmizî, Cenaiz 60, (1055).][469]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Aişe'nin okuduğu mersiye, uzun da olsa, beraberliğin bir gün gibi geçeceğini ve ayrıldıktan sonra sanki hiç beraber kalınmamış gibi olacağını ifade etmektedir. Bu mersiyenin Temim İbnu Nüveyre'ye ait olduğu, bunu Halid İbnu Velid tarafından öldürülen kardeşi Malik için söylediği bilinmektedir. Cezîme ise, Irak ve el-Cezire taraflarında hükmeden bir kraldır. Temim ve Malik adlı iki kardeş kırk yıl boyu beraberce kral Cezime'ye nedimlik yaparlar. Şair Temim, öldürülen kardeşinden ayrılınca ona mersiye yazarak hasretini dile getirmiştir. Hz. Aişe, burada ifade edilen hasretin aynını, vefat etmiş olan kardeşi Abdurrahman hakkında duymuş olarak, o beyti ziyaret sırasında terennüm eder. Beytte, uzun müddet beraberliğe rağmen ayrılığın ferdasında, hiç beraber olunmamış gibi özlem içinde kalındığı ifade edilmektedir.

2- Hz. Aişe, ayrıca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kadın ziyaretçileri tel'in etmiş olmasına telmihan, "Eğer ölümünde hazır olsaydım, ziyaretine de gelmezdim" demektedir. Telmihte bulunduğu hadiste Aleyhissalâtu vesselâm ￼وَالمُتَّخِذِينَ عَلَيْهَا المَسَاجِدَ وَالسُّرُجَ لَعَنَ اللّهُ زَائِرَاتِ القُبُورِ bir rivayette de "Allah kabirleri ziyaret eden kadınlara lanet etsin" buyrulmuştur.

Kadınların kabir ziyareti meselesine 5477-5480 numaralı hadislerde temas edeceğiz. Yasağa rağmen Hz. Aişe'nin ziyarete gelmesi, yasağın "çok ziyaret"le ilgili olmasına hamledilmiştir. [470]

رَسُولُ اللّهِ # إذَا فَرَغَ مِنْ دَفْنِ المَيِّتِ وَقَفَ عَلى قَبْرِهِ وَقَالَ: استَغْفِرُوا
كَانَ] :قال عَنْهُ اللّهُ رَضِيَ عثمان عنو ـ5 ￼2555￼

لأَخِيكُمْ، وَاسْألُوا لَهُ التَّثْبِيتَ، فَإنَّهُ ا‘
دواد وبأ هجرخأ .[ن .

2. (5473)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölünün defnini tamamlayınca, kabri üzerinde durur ve: "Kardeşiniz için (Allah'tan) mağfiret talep edin, onun için (karşılaşacağı sorgulamada) metanet dileyin. Zira şimdi ona hesap sorulacak!" buyururdu. [Ebu Davud, Cenaiz 73, (3221).][471]

AÇIKLAMA:

Hadis, definden sonra, ölüler adına istiğfarda bulunmanın, onlara, sual sırasında Allah'ın metanet bahşetmesini talep etmenin meşru ve caiz olduğunu ifade etmektedir. Hadis, kabir hayatının sübûtuna da delil olmaktadır. Bu mesele üzerine bir çok hadis gelmiştir. Keza hadis, ölünün kabirde hesaba çekileceğini de ifade etmektedir. Bu hususta da başka hadisler var. [472]

هِب ِلو ُزْنَم ُرْيَخ َتْنأ َو َكِب َل َزَن َك ُدْبَع اَذه َّمُهَّللَا : ِتِهيَمْلا ِنْفَد ْنِم َغَرَف اَذإ□□
ُلوُقَي َناَك ُهَّنأ] :هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهيِلَع نعو ـ5 □2555□

. ِرْفغاَف ُهَل َو َو ِعهس ْمَدْخَلَهُ .[هجرخأ نيزر

3. (5474)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre, bir ölünün defin işini tamamlayınca şöyle derdi: "Allahım, bu kulundur, sana gelmiştir. Sen ise yanına inilenin en hayırlısısın. Ona mağfiret et, onun girdiği yeri (kabri) geniş kıl." [Rezin tahric etmiştir.][473]

. [ُهَّنأ ْوأ َنَص ْنأ َيِجُعْلَ َلَع بلَق ِرْبَق ِه ِرَج ِيدَتاَنِ .[هجرخأ يراخبلا يف ةمجرت باب
: هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَدْي َرُب نعو ـ5 □2552□

4. (5475)- Hz. Bureyre (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre, "Ölünce, kabrinin üzerine iki yaş çubuk konmasını tavsiye etmiştir." [Buharî, Cenaiz 82, (Bab başlığında muallak olarak kaydetmiştir).] [474]

ُعَن ْها تلاق ‘خ ِيِه ِعبدللُّا ه ِ نب الزُّ ُبَيْر: [اِدْفِنِهيِ مَع َصوَاح ِبيِ وَ ً تَدْفِنِهيِ
هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ِرْيَب ُّزلا نب ُةو ْرُع نعو ـ2 □2555□

يراخبلا هجرخأ .[ِهِب َّتك َزُأ ْنأ ُه َرْكأ ِيهنإف ِتْيَبْلا يف # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم.

---

[469] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/287-288.

5. (5476)- Urve tu'bnu'z-Zübeyr, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den naklen anlatıldığına göre, "Urve'nin kardeşi Abdullah İbnu Ôz-Zübeyr'e Aişe dedi ki:

"Beni arkadaşlarımla birlikte defnedin. Resulullah'la birlikte odaya defnetmeyin. Zira ben, O'nunla birlikte tezkiye olunmamdan hoşlanmam." [Buhârî, Cenaiz 96, İ'tisam 16.] 475

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), kardeşi Abdullah'a vasiyet ederek, ölünce, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına değil, Resulullah'ın diğer hanımlarının yanına Bakî mezarlığına defnedilmesini talep eder. Büyük bir tevazu eseri olarak, Resulullah'ın mazhar olacağı medh u senaya kendisinin layık olmayacağını, nefsülemirde sahib olmadığı muhtemel olan bir fazilet ve mertebeye konularak ziyade bir medh u senaya Resulullah sebebiyle mazhar olmaktan hoşlanmayacağını ifade ediyor. Bu ifade, Hz. Ömer'in, kendisi için orada mezar izni istediği zaman sarfettiği "Orayı ben kendim için istiyordum" sözüne ters düşmektedir. İbnu Hacer, bu farklılığı, Hz. Aişe bilahere içtihadını değiştirmiş olabilir" diye açıklar.476

ALTINCI FASIL

KABİR ZİYARETİ

* KABİR ZİYARETİNİN YASAKLANMASI

د ِجاَسَمْلا اَهْيَلَع َنيِذ ِخَّتُمْلا َو ِروُبُقْلا ِتا َرا َّو َز ُ هاللّ َنَعَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق][
:لاق هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 2555

ننسلا باحصأ هجرخأ .[َج ُّرُسلاو .

1. (5477)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah kabirleri çok ziyaret eden kadınlara ve kabirlerin üzerine mescidler yapanlara, kandiller takanlara da lanet etsin." [Tirmizî, Cenaiz 61.] 477

AÇIKLAMA:

1- Zevvârat, mübalağa sigasıyla çok ziyaret eden kadınlar demektir. Bu sigadan gelmiş olmasını esas alan Kurtubi ve Aliyyu'l-Kâri gibi birkısım şarihlerimiz, yasağın kabirleri çokça ziyaret eden kadınlara ait olduğunu söylemiştir. Kabirleri çokça ziyaretin, kadına terettüp eden birkısım vazifeleri aksatabileceği, kocasının hukukunun haleldar olmasına sebep olacağı belirtilmiş bu durumlar olmadığı takdirde ziyaretin mekruh olmayacağı söylenmiştir.

2- Ancak bu yasağın, kabir ziyareti hususunda kadın ve erkek herkese ruhsatın gelmesinden evvele ait olduğunu söyleyen alimler de vardır. Bazı alimler, matem için, sayım yapıp övünmek için, aşırı ta'zim için yapılan ziyaretlerle ilgili yasağın halen devam ettiğini belirtmeyi de ihmal etmez. Netice olarak, "melhuz olan mahzurlar bulunmadığı takdirde, kadın da kabir ziyareti yapabilir; kabirden, ölümden ibret almaya erkek kadar onun da ihtiyacı vardır" denilmiştir.

3- Bazı alimler, hadisteki lanetin, kabrin üzerine mescid yapanlara yönelik olduğuna dikkat çekerek, önce mescid yapılsa, sonra da mescidi yaptıran vakfın mezarı, mescide yakın inşa edilse, bu yasağın dışında kalabileceğini söylemiştir. Fakat Zeynü'l-Irakî: "Zahir olan şu ki, burada fark yok, bir kimse bir kenarına defnedilmek kasdıyla mescit yaptıracak olsa lanete dahil olur, hatta onun mescide defni haramdır. Şayet, içine defnedilmeyi şart koşmuş olsa bu şart, mescidi gerektiren vakfına muhalefet edeceği için sahih olmaz" demiştir. **4-**

Kabirlerin üzerine kandil takma da yasaklanmıştır. Çünkü fuzuli yere malın heder ve israf edilmesi mevzubahistir.[478]

هَعَم اَنْف َرَضْناو َغرَف أَّمَلَف ًاتِهيَم # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم ان ْرَبَق] : لاق امهنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ِصاعلا نب ورمع نب هاللّدبع نعو ـ5 □2555ـ ُتْيَتأ : َتلاَقَف ؟
ِكِتْيَب ْنِم ِكَج َرْخأ اَم : َلاَقَف .اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَمِطاَف َبِه اَذإف ،اَهَف َرَع
ُهُّنُظأ ٍ،ةَلَبْقُم ٍةأ َرماِب اَذإو ،ِتِهيَمْلا َباَب َنذاَح اَم اَهيف ُرُكْذَت َكُتْعِمَس ْدَقو ِهاللّ
َذاعَم : ْتلاَق َندُكْلا ُمُهَعَم ِتْغَلَب َكَّلَعَل : َلاَقَف .ِهِب ْمُهُتْيِ َّزَع ْوأ ،ْمُهَتِهيَم ْمِهْيَلإ ُتْم
ِح َرَف ِتِهيَمْلا اَذه َلْهأ دواد وبأ هجرخأ .[روُبُقْلا ُبَسْحأ اَميِف َندُكْلا ُمُهُضْعَب َلاَق .
َكِلذ يف ًاديِدْشَت َرَكَذَف ؛َندُكْلا ُمُهَعَم ِتْغَلَب ْوَل : َلاَقف ، ُرُكْذَت

كِيبأ ُّدَج اَها َرَي ى هتَح َةَّنَجْلا ِتْيأر اَم ْمُهَعَم اَهِيتْغَلَب ْوَل» دازو.يئاسنلاو□ » .

2. (5478)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte bir ölü defnettik. Defin işi bitince Aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte ölünün (çıktığı evin) kapısının[479] hizasına kadar geldik. Orada gelmekte olan bir kadınla karşılaştık. Zannımca, Aleyhissalâtu vesselâm onu tanıdı. Bu, Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ) idi.

"Evden niye ayrıldın?" diye sordu.

"Şu ölünün sahibine geldim. Ölülerine olan merhamet duygularımı onlara ifade ettim. (Allah rahmet etsin dedim) -veya ölüleri sebebiyle onlara taziyede (başsağlığı dileğinde) bulundum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Belki sen onlarla birlikte kabirlere kadar vardın!?" dedi. Hz. Fatıma: "Allah korusun! O hususta sizin zikrettiğiniz günahı işittim, (hiç kabre kadar gider miyim!)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm "

"Eğer onlarla kabirlere kadar gitmiş olsaydın..." diyerek ciddi bir tehditte bulundu.

Ravilerden biri, "Küda"dan maksadın kabirler olduğunu zannederim" dedi." [Ebu Davud,

Cenaiz 26, (3123); Nesâî, Cenaiz 27, (4, 27).][480]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Fatıma'yı Resulullah'ın, kabirlere kadar gitmiş olma durumunda nasıl tehdit ettiğini Ebu Davud'un rivayetinde göremiyoruz.

Belki de Hz. Fatıma'ya olan hürmet, onu kinaye ile bırakmaya sevketmiştir. Nesai'nin rivayetinde görmek mümkün: "Eğer onlarla kabirlere kadar gitseydin, cenneti babanın ceddi görünceye kadar göremezdin." Bu ibare "ebediyyen cenneti göremezdin" demektir. Çünkü "babanın ceddi" tabiriyle cenneti görmekte çok müşkilat çekeceği ifade edilmiştir. Dilimizdeki "balık kavağa çıkınca", "çıkmaz ayın son çarşambasında" gibi tabirleri andırır. Bu ifade ise, sadece küfür ifade eden bir davranış için kullanılabileceğine göre, maksad tağliz ve mübalağadır. Aksi takdirde Resulullah'ın dedesi Abdulmuttalib'in küfrüne ve ebedî cehennemlik olduğuna hükmetmek gerekir. Halbuki onun durumu ulemaya göre kendilerine şeriat gelmeyenlerin hükmüne tabidir ve ehl-i necattır.

Ayrıca, bir kadın, cenazeyi kabristana kadar takip etse bile, bunun ebedî cehennemi gerektiren bir küfür olmayacağı da açıktır. Böyle bir günah, azabı gerektirse bile ebedî olmaz. Ehl-i Sünnet küfrü gerektirmeyen günahlar için "cennete giremez" şeklinde ifade edilen hadisleri, "İlk girenlerle giremez" diye te'vil eder. Yani "sen cenneti ilk görenlerden olamazsın, senin cenneti görmen gecikir" demek olur. **2-** 481 Hadis taziyenin meşruluğuna, kadınların taziye için tek başlarına taziye evine gidebileceklerine delildir.

*** KABİR ZİYARETİNE CEVAZ**

□هاللّ ِ #: ُتْنُك ْمُكُتْيَهَن ْنَع ِز ِراَي ِة َراَي ِةلاَقْبُوُر ؛ ِرَوُز ْف .اَهو ُرو ُزَف .اَهنَّإف اَهتُذَكَهِر ُك مُ
□2555 □ 2ـ نع ةديرب َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق :[َقاَل َر َسُوُل

. ِخ َر َة]. أخرجه الخسمة إ الاخباريŒI

1. (5479)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben sizi kabirleri ziyaretten men etmiştim. Artık onları ziyaret edebilirsiniz. Çünkü onlar size ahireti hatırlatır." [Müslim, Cenaiz 106, (977); Ebu Davud, Cenaiz 81, (3235); Tirmizî, Cenaiz 60, (1054); Nesâî, Cenaiz 100, (4, 89).]482

هُتْنَذأَتْساو ،يل ْنَذأَي ْمَلَف يِهمُ ّ‘ َرِفْغَتْسا ْنأ يِهب َر ُتْنَذأَتْسِا :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555□

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .]يِل َنِذَأف اَه َرْبَق َرو ُزأ ْنأ يف .

2. (5480)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rabbimden anneme istiğfar talep etmek için izin istedim, fakat bana izin vermedi. Kabrini ziyaret etmem için izin istedim, buna izin verdi." [Müslim, Cenaiz 105, (976); Ebu Davud, Cenaiz 81, (3234); Nesâî, Cenaiz 108, (5, 90).][483]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler kabir ziyareti hususunda bidayetlerde konan yasağın kaldırıldığını ifade etmektedir. İslam'ın başında putperestliğin tesirini azaltmak için kabir ziyareti yasaklanmıştı. İslam kökleşip, iman kalplerde iyice yerleşince eski yasak kaldırıldı. Artık, kabirlere tapınmak mevzubahis olamazdı. Her şeye rağmen, birkısım alimler, kadınların ziyareti hususunda mutlak bir cevazdan yana değiller. Kimisi çok ziyareti, kimisi genç kadınların ziyaretini mübah görmemişlerdir. Mesela Kurtubî, genç kadınlara kabir ziyaretinin haram olduğu, yaşlılara haram olmadığı, erkeklerden ayrı giderlerse hepsine helal olduğu kanaatindedir.

2- Müşrik sayılan kimsenin de kabrinin ziyaret edilebileceği söylenmiştir. Ancak Resulullah'ın annesi müşrik mi, değil mi tam bir hüküm yok. Fetret ehli olması sebebiyle ehl-i necat olacağı kabul edilmiştir. Resulullah'ın ebeveyninin iman durumu ihtilaflı ise de, sahih görüşe göre mü'mindirler. Bu hususta üç görüş ileri sürülmüştür: **1)** Bir görüşe göre Hz. İbrahim'in haniflik dinine mensup idiler. **2)** Fetret devri muvahhitlerindendirler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın nübüvvet nurunu nakleden bütün ataları muvahhittir, ehl-i necattır.

3) Hadis, müşriklere istiğfar etmemek gerektiğini ifade eder. Resulullah'ın ebeveyni müşrik olmadıkları halde onlar hakkında istiğfara müsaade edilmeyiş sebebi izah edilmiyor. Allah bilir deyip geçiyorlar. 4) Kabir ziyaretine cevaz veren hadisten sonra, erkeklerin ziyaretten men edileceklerine dair hiçbir alim söz söylememiştir. Başta Resulullah olmak üzere Ashab kabir ziyaretinde bulunmuştur. Resulullah bilhassa Uhud şehidlerini her yıl ziyaret etmiş, dua okumuştur. Hülefa-i Raşidîn de aynı ziyaretleri devam ettirmişlerdir. Hz. Ömer, babasının kabrini; Hz. Aişe kardeşi Abdurrahman'ın kabrini; Hz. Fatıma, Hz. Hamza'nın kabrini her cuma ziyaret edermiş.

İbnu Habib: "Kabirleri ziyaret ederek, yanlarında oturmak ve geçerken orada yatanlara selam vermekte bir beis yoktur. Bunu Aleyhissalâtu vesselâm da yaptı" der.

Aynî: "Kabir ziyareti ile ilgili olarak gelen rivayetlerden, kabir ziyaretinin kadınlar için mekruh, hatta bu zamanda haram olduğu manası çıkar. Bahusus Mısır kadınlarına! Çünkü onlar dışarıya fitne ve fesad için çıkarlar. Halbuki ziyaret ruhsatı, ahireti hatırlatmak ve göçenlerden ibret olarak dünyaya dalmamak içindir" diyerek bu gayeye uygun gelmeyecek olan ziyaretlerin halen mekruh veya haram addedilebileceğine dikkat çeker.484

*** ZİYARETÇİ NE DEMELİDİR?**

م ًَّسلا : َلاَقف ؛ِهِْهَج َوِب ْمِهْيَلَع َلَبْقأف ِةَنيِدَمْلا ِلْهأ ِرُوُبُقِب # ِ هاللّ ُلوُس َر َّر□
َم] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِضَر ٍساهبع نبا نع ـ2 □2552□

يذمرتلا هجرخأ .[ِرَث ْاِب ُنْحَن َو ٌفَلَس اَنَل ْمُتْنأ ؛ْمُكَل َو اَنَل ُ هاللّ ِرِفْغَي َو.
ِرُوُبُقْلا َلْهأ اَي ْمُكْيَلَع

1. (5481)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Medine ehlinin mezarlarına uğramıştı. Mezarlara yüzünü çevirerek: "Esselamu aleyküm (selam üzerinize olsun) ey kabir halkı! Allah sizi de bizi de mağfiret buyursun. Sizler bizim seleflerimizsiniz. Biz de arkadan geleceğiz" buyurdular." [Tirmizî, Cenaiz 59, (1053).]485

أَّنإ َو ،َنيِنِمْؤُم ٍم ْوَق َراَد ْمُكْيَلَع ُمَّسلا :َلاَقَف ِةَرَبْقَمْلا ىلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َج َرَخ]
: لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555□

ةَيِفاَعْلا ْمُكَل َو اَنل َ هاللّ ُلأسأ» :دازو ؛هوحن ةديرب نع يئاسنلاو□ »
ملسملو.دواد وبأ هجرخأ .[َنوُق ِحَ ْمُكِب ُ هاللّ َءاَش ْنإ

2. (5482)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir mezarlığa uğramıştı: "Selam üzerinize olsun ey mü'minler cemaatinin mahalle halkı! İnşaallah biz de sizlere kavuşacağız!" buyurdular." [Ebu Davud, Cenaiz 83, (3237).]

Müslim ve Nesai'de Büreyde'den gelen bir rivayette şu ziyade var: "Allah'tan bizim için de sizin için de afiyet dilerim." [486]

* KABİRLER ÜZERİNE OTURMA

ىلا َصُلْخَتَف ُهبَايِث َق ِرْحُتَف ٍة َرْمَج ىلَع ْمُكُدَحأ َسِلْجَي ْن‘ :#ِ هاللّ ُلوُس َر
□2555□ 2ـ لاق هنَع ُ هاللّ َيِض َر ةريره يبأ نع :[َلاَق

. جِ هِدْل ِ رْيَخ ٌهَل ُ نِم ْنأ َسِلْجَي ىلَع رْبَق ِ. [أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي

1. (5483)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Birinizin bir kor üzerine oturup elbisesini oradan da bedenini yakması, kendisi için bir kabrin üzerine oturmaktan daha hayırlıdır." [Müslim, Cenaiz 96, (971); Ebu Davud, Cenaiz 77, (3228); Nesâî, Cenaiz 105, (4, 95).] [487]

. ر َض ِي َ هاللّ ُ هنَع: [أَّنهُ َكاَن َيتَوَسُّد ُالقبُوُر َو َيضْطَجِع ُعلَيْهَا]. أخرجه مالك
□2555□ 5ـ وعن عليه

2. (5484)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre kabirlere dayanır, üzerlerine yatardı. [Muvatta, Cenaiz 34, (1, 233).] [488]

□جَةُ ُبن َز يِدْ ٍبِيدَي فأجْلَسَنِي ىلع قَبْر ٍو َأخبَر ِني عَنْ عَمِهِهِ زَ يِدْ ِبن ثَابِتٍ أنَّه
□2552□ 5ـ وعن عثمان بن حكيمٍ قال: [أخَذ َخارِ

. قاَل : إنَّمَا ُكِرهَ ذلِك َلِمن ْأحدَث َعلَيْهَا]. أخرجه البخاري ترجمة

3. (5485)- Osman İbnu Hakim anlatıyor: "Harice İbnu Zeyd elimden tutup beni bir kabrin üzerine oturttu ve amcam Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'ten haber verdi. Buna göre, Zeyd şöyle demişti: "Kabir üzerine oturmanın mekruhluğu, onun üzerinde abdest bozanlaradır." [Buhârî, Cenaiz 82, (bab başlığında muallak olarak gelmiştir.)] [489]

AÇIKLAMA:

Kabir üzerine oturmayı yasaklayan haberler ihtilaflı geldiği için ulema bunun yorumunda ihtilaf etmiştir. Cumhur dediğimiz çoğunluk ne maksatla olursa olsun oturmayı anlarken, İmam Malik, Ebu Hanife ve ashabı gibi birkısım alimler de büyük veya küçük abdest bozmak maksadıyla oturmayı anlamıştır. İbnu Hacer, hadisin şerhinde her iki görüşü te'yid eden başka rivayetler de kaydeder. [490]

YEDİNCİ FASIL

TAZİYE HAKKINDA

هجرخأ .[ِةَّنَجْلا يف ًادْرُب َيِسُك نَلْكَث ى َّزَع ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يِمَلْس‘ا ِة َز ْرب يبأ نع ـ2 □2555□

. يذمرتلا

1. (5486)- Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim çocuğunu kaybeden bir anneye taziyede bulunursa cennette ona bir bürde giydirilir." [Tirmizî, Cenaiz 74, (1076).]491

يذمرتلا هجرخأ .[ِه ِرْجأ ُلثِم ُهَلَف ًاباَصُم ى َّزَع ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق .
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ5 □2555□

2. (5487)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (bir belaya) maruz olana taziyede bulunursa, ona öbürünün sevabının bir misli verilir." [Tirmizî, Cenaiz 71, (1073).] 492

AÇIKLAMA:

Taziye, umumiyetle ölü sahibine başsağlığı için yapılan ziyarete denir. Lügat olarak sabır tavsiye etmek, teselli etmek manasını ifade eder. Dinimiz musibete düşenlere ilgi göstermeyi emreder, ilgiye büyük sevap vaadeder. Nitekim ikinci hadiste, musibet sahibine teselli vermenin, musibeti çekenin sabır ve tevekkül göstererek kazanacağı sevap kadar sevaplı bir amel olduğu belirtilmektedir. Taziye vermenin, alimlerimiz, bizzat giderek (telefon ederek), mektup yazarak gerçekleşebileceğini belirtir ve taziyenin musibeti azaltıcı bir ifade olduğunu 487 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/296. söyler. Sabır tavsiye etmek, musibetin ecrini, sevabını hatırlatmak, "Allah ecrini artırsın", "Sabr-ı cemil versin", "Şükretmeyi nasip etsin" gibi dualarda bulunmak, "hayra sebep olan, yapan gibidir" düsturuna bianen, taziye ile musibet sahibini teskin ve teselli eden onun ecrine biiznillah iştirak edecektir. 493

اوُعَنْصا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق ٍرَفْعَج ُيْعَن Œاَم ْمُهَءاَج ْدَق ُهَّنِاَف ًاماَعَط ٍرَفْعَج ِل
َءاَج اَّمَل] :لاق رفعج نب ِ هاللّدبع نعو ـ5 □2555□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ْمُهُلِغْشُي .

3. (5488)- Abdullah İbnu Câfer anlatıyor: "Ca'ferin ölüm haberi geldiği zaman, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ca'fer ailesi için yemek yapın! Çünkü onlara, onları meşgul eden (haber) geldi!" buyurdular." [Tirmizî, Cenaiz 21, (998); Ebu Davud, Cenaiz 30, (3132).] 494

AÇIKLAMA:

Hadis, hicretin sekizinci yılında Mute Savaşı'nda ölen Hz. Ca'fer'in ölüm haberi üzerine Resulullah'ın bir tedbirini gösteriyor: Acı haber sahibi aileye, yemek hazırlamak suretiyle yardım. Alimlerimiz, bundan hareketle musibetli, meşguliyetli anlarda akraba ve komşuların yemek meselesinde ortaklaşması gerektiğine hükmetmişlerdir. Bunun müddetinin bir gündüz bir gece olduğu belirtilmiştir. Aliyyu'l-Kâri: "Çünkü hüzün, umumiyetle yemekten alıkoyacak derecede insanı bir gün meşgul eder. Ayrıca yapılan yemekten yemeleri için ısrar edilir" der. İbnu'l-Hümam yakın komşu ve uzak akrabalara yemek hazırlamanın müstehab olduğunu belirttikten sonra, cenaze evinin, gelenlere ziyafet vermesinin mekruh olduğunu belirtir. "Çünkü der, ziyafet sürur için teşri edilmiştir. Şürur (musibetler) için değil. Bu çok çirkin bir bid'adır." 495

وبأو كلام هجرخأ .[ِمْث“ا يف ِينْعَت ،ٌّيَح وُه َو ِه ِرْسَكَك ِتِيَمْلا ِمْظَع ُرْسَك] :
ْتَلاَق اهَّنأ اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2555□

دواد .

4. (5489)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) şöyle buyurdular: "Ölünün kemiğini kırmak, onu diri iken kırmak gibidir." (Hz. Aişe bu sözüyle) günah cihetiyle demek istemiştir. [Muvatta, Cenaiz 45, (1, 238); Ebu Davud, Cenaiz 64, (3207).]496

هاللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق .ُهْنِم ٌحا َرَتْسُم َو ٌحي ِرَتْسُم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف □□
ٍة َزاَنِجب َّرُم] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِضَر ةداتق يبأ نعو ـ2 □2555□

بَصَن نْ ِم ُحي ِرَتْسَي ُنِمْؤُمْلا ُدْبَعْلَا :َلاَق ؟ُهْن ِم ُحا َرَتْسُمْلا َو ُحي ِرَتْسُمْلا اَم□

يئاسنلاو ةثتلا هجرخأ .[ُّباوَّدلا َو ُرَجَّشلا َو ُدَابِعْلا ُهْنِم ُحي ِرَتْسَي ُر ِجاَفْلا َو .
؛اَهِبَص َو َو اَيْنُّدلا

5. (5490)- Ebu Katade (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir cenaze geçirilmişti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hem o istirahata kavuştu, hem de ondan istirahata kavuşuldu" buyurdular. Bunun üzerine, yanındakiler: "Ey Allah'ın Resulü, "istirahata kavuşan" ve "ondan istirahata kavuşan" kimdir, bu ne demektir?" diye sordular. Şu açıklamayı yaptı: "Mü'min kul (ölünce) dünyanın yorgunluk ve ağrılarından kurtulur. Facir (ölünce) ondan da kullar, memleket, ağaçlar ve hayvanlar kurtulur." [Buhârî, Rikak 42; Müslim, Cenaiz 61, (950); Muvatta, Cenaiz 54, (1, 241, 242); Nesâî, Cenaiz 48, 49, (4, 48).]497

مُث .# ِ هاللّ ُلوُس َر ِهْيَلَع بهلَصَف اَهِب َدِل ُو ْنَّمِم ِةَنيدَمْلاِب ٌلُج َر َتاَم] :لاق□□
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ5 □2552ـ .[ِةَّنَجْلا يف ِه ِرَثأ
ٍعِطَقْنُم ىلا ِهِدِل ْوَم َنْيَب َسْيِق ِهِدِل ْوَم ِرْيَغِب َتاَم اَذإ َدْبَعْلا َّنإ :َلاَق ؟َكاَذ َمِل َو
:اوُلاَق .ِهِدِل ْوَم ِرْيَغِب َتاَم ُهَتْيَلاَي :َلاَق

يئاسنلا هجرخأ .

6. (5491)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Medine'de doğan bir adam Medine'de ölmüş idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazını kıldırdı, sonra da: "Keşke doğduğu yerden başka bir yerde ölseydi!" buyurdu. Oradakiler "Niçin?" diye sorunca açıkladı: "Kul doğduğu yerin dışında ölürse, cennette doğduğu yerle eserinin kesildiği (ecelinin geldiği) yerin arası mukayese edilir!" [Nesâî, Cenaiz 8 (4, 7).]498

AÇIKLAMA:

493 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/298.

1- Hadis, kişinin doğduğu yerde değil de gurbette ölmesinin faziletli olduğunu ifade eder. Daha önce kaydedilen bir hadiste (5431) kimlerin şehit olduğunu belirten Aleyhissalâtu vesselâm, gurbette ölenleri de zikretmiş idi. Diğer taraftan hadislerde Medine'de ölmenin fazileti de zikredilmiştir. Öyleyse, şarihlerin belirttiği gibi hadis, Medine'de ölen bu kimsenin muhacir olmasını temenni etmektedir. "Keşke muhacir olsaydı, gurbette ölmüş sevabını da alacaktı" manasında bir temenni, Medine'de doğan için de bir başka yerde ölmesi temenni edilebilir. Böylece hadis, Medine'de ölmenin faziletini ifade eden hadise ters düşmemiş olur. **2-** Gurbette ölenin ecelinin geldiği yerle memleketi arasının kıyaslanmasından murad, o kimseye aradaki mesafenin uzunluğu ölçüsünde fazla sevap verilmesini ifade eder. Bazı alimler: "Kabrinin ona bu nisbette genişletilmesi muraddır" demiştir. Ancak lafızda bu manaya delalet oldukça zayıf gözükmektedir. **3-** Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhatapları olan Ashab'a uzak diyarlara neşr-i din için gitmeye bir tevşik vardır. Gerçi her asırda insanlar bu teşvike muhtaçtır; ticaret, ilim, cihad, neşr-i din gibi maksadlarla, tehlikeli olan uzak diyarlara gitmede bu teşvikler gereklidir. 499

ÜÇÜNCÜ BAB

ÖLÜMDEN SONRASI HAKKINDA

* KABİR AZABI

رُكْذَت : ُهَل َلِيقَف ؛ُهَتَيْحِل َّلُبَي َّتَح ىكَب ٍرْبَق ىلَع َفَق َو اَذإ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
ا ِلŒُنَاَمْثُع َنَاَك] :لاق ِناهفع نب ىل ْوَم ئناه نع ـ2 □2555ـ اجَن ْنإف . ِة َر ِخ
ِزاَنَم ْنِم ٍل ِزْنَم ُل َّوأ ُرْبَقْلا : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : َلاَق ؟يِكْبَتَف َرْبَقْلا
ُرُكْذَت َو ،ِيكْبَت َـَف َراَّنلا َو َةَّنَجْلا : ٌئناه لاق ،نيزر داز.[ُهْنم ُعَظْفأ ُرْبَقْلا َو ّ َإ ُّطَق
ًارَظْنَم ُتْيأ َر اَم :# َلاَق َو ُهْنِم ُّدَشأ ُهَدْع َب اَمَف ُهْنِم ُجْنَي ْمَل ْنإو ، ُرَسْيأ ُهَدْعَب
اَمَف ُهْنِم

« □ُجْنَت ُنِم ْيِذ يِظَع ِةَمِيظَع ِإو َّيِهنِاف َ ًاخَلاَكُ َنَاجِ ِاي. ً أخرجه الترمذي.»الفَظِيع
اَهْنِم ُجْنَت ْنإف : ُدُشْنَي هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َنَاَمْثُع ُتْعِمَس

. عينشلا ديدشلا

1. (5492)- Hâni Mevla Osman İbnu Affan (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh), bir kabrin üzerinde durunca sakalı ıslanıncaya kadar ağlardı. Kendisine: "Cenneti ve cehennemi hatırladığın vakit ağlamıyorsun, fakat kabri hatırlayınca ağlıyorsun!" dediler. Bunun üzerine: "Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim.

"Kabir, ahiret menzillerinin birinci menzilidir. Kişi ondan kurtulabilirse, ondan sonrakiler daha kolaydır. Ondan kurtulamazsa ondan sonrakiler bundan daha zordur, daha şediddir." Hz. Osman devamla Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü de nakletti: "(Ahiret aleminden gördüğüm) manzaraların hiçbiri kabir kadar korkutucu ve ürkütücü değildi!" Rezin şu ziyadeyi kaydetti: "Hâni der ki: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şu beyti inşa ettiğini işittim: "Eğer ondan necat buldunsa, büyük musibetten kurtuldun, Aksi halde senin kurtulacağını hayal etmem." [Tirmizî, Zühd 5, (2309).]500

.[□اَنْل ُّكُشَن يف ِباَذَع ِرْبَقْلا ىهتَح َنْز َل: ُمكاَهْلأ ُرُثاَكَّتلا ىهتَح ُز ُر ْ ُمُت ِرباَقَمْلا
□2555 □ 5ـ وعن يلع َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق: [َم اَز ِ

. أخرجه الترمذي

2. (5493)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şu ayet ininceye kadar kabir azabından şüphelenmeye devam etmiştik. (Mealen): "Sayınızın çokluğuyla övünmek sizi oyaladı. Öyle ki, kabirleri ziyaret ettiniz." [Tirmizî, Tefsir -Tekasür, (3352).][501]

AÇIKLAMA:

Tekasür çoklukla övünme demektir. Çokluk ise malda, sayıda, menakıbda, yani insanlar nazarında övünme vesilesi olan her şeyde mevzubahistir. Ayet-i kerime; bu sayı çokluğuyla övünme sebebiyle Rabbinize olan ibadetten geri kaldınız. O kadar ki, mezarı ziyaret ettiniz, yani öldünüz, ölünceye kadar bu işten vazgeçmediniz, ibadete bir türlü vakit ayıramadınız demektir. Şarihlerin kaydına göre, Arapça'da kabiri ziyaret etmek, "ölmek" demektir. Bölece ayetin manası: "Malınızı çoğaltma hırsı sizi öylesine oyaladı ki, bu oyalanmaya devam ederken ölüm sizi yakaladı."

Taberi, bu surede kabir azabının varlığına delil olduğunu söyler: "Çünkü der, Allah Teala hazretleri, övünmenin oyaladığı bu adamların haberini vermekte. Bunlar, kabre girdikleri zaman karşılaşacakları şeyi bilecekler, Rablerine ibadet yerine mal ve evlat çokluğuyla övünerek oyalanmanın karşılığı ne kadar fenadır, kabre girince görecekler diye onları tehdid etmekte, korkutmakta" (özetle).

Yeri gelmişken kaydedelim: Kur'an-ı Kerim'de kabir azabından daha açık bir şekilde bahseden başka ayetler de mevcuttur. Bunlardan biri "Onlar kıyamete kadar sabah-akşam ateşe sunulurlar. Kıyamet günü geldiğinde ise, "Firavun ehlini azabın en şiddetlisine sokun" denir" (Mü'min 46). Burada, alimlerin belirttiği üzere, kabir azabının varlığı pek zahir olarak ifade edilmiştir. Çünkü, ayetin devamında kıyamet azabından ayrıca söz edilmekte ve bunun kabirde her gün çektikleri azabtan daha şiddetli olacağı belirtilmektedir. İbnu Kesir: "Bu ayet, Ehl-i Sünnet'in kabirde berzah azabının varlığını istidlal etmelerine büyük bir asıldır" der. Razi de, ayette geçen "akşam, sabah ateşe atılma" hadisesinin kıyametle ilgili olmadığını, çünkü kıyametteki ateşe atılmaya ayetin sonunda ayrıca temas edildiğini belirtir. Kıyamet azabının da dünyadaki azab olmayacağını, çünkü dünyadaki azabtan ayetin başında "sabah-akşam atılmaları" şeklinde temas edildiğini belirtir. "Öyleyse der, şurası kesinlik kazandı ki dünyadaki sabah-akşam ateşe atılma işi ölümden sonra başlayıp kıyamete kadar devam edecek olan ateşe atılmadır. Öyleyse bu ayet onlar hakkında kabir azabının varlığını isbatlar. Bu onlar hakkında sabitse başkaları hakkında kabir azabının varlığını isbatlar. Bu onlar hakkında sabitse başkaları hakkında da sabittir. Çünkü arada fark olduğunu söyleyen yok."

İmam-ı Buhârî, kabir azabı üzerine açtığı baba girerken , kabir azabına Kur'an'dan delil zımnında şu ayetleri de kaydeder. (Mealen): "...Sen o zalimleri can çekişirken bir görsen! Melekler ellerini uzatıp: "Haydi çıkarın canınızı bedenlerinizden!" derler. "Bugün Allah adına haksız yere söyledikleriniz ve O'nun ayetlerine karşı büyüklük tasladığınız için hor ve hakir edici azabla cezalandırılacağınız gündür" (En'am 93); "...Biz onları (dünyada ve kabirde) iki kere azaba uğratacağız. Sonra da onlar, pek büyük bir azaba atılacaklardır" (Tevbe 101). 502

رْبَقْلا َباَذَع ْنِم ُ هاللّ ِكَذاَعأ : ْتَلاَقَف ِرْبَقْلا َباَذَع ْت َرَك ًَذَف اَهْيَلَع ْت َلَخَد□ .
ًةَّيِدوُهَي ًّنأ] :اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2555ـ ؛ُمِئاَهَبْلا ُهُع َمْسَت
ًاباَذَع ْمِه ِروُبُق يِف َنوُبَّذَعُي ْمُهَّنإ َو ٌّقَح ِرْبَقْلا َباَذَع َّنإ ،ْمَعَن :َلاَقَف .ِرْبَقْلا ِباَذَع ْنَع
ِ هاللّ َلوُس َر ُةَشِئاَع ْتَلأَسَف

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِرْبَقْلا َباَذَع ْنِم اَهيف َذ َّوَعَت ًّإ َة ًَص بهلَص ُدْعَب .
ُهُتْيأ َر اَمَف : ْتَلاَق

3. (5494)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre, bir Yahudi kadın, yanına girdi. Kabir azabından bahsederek: "Seni kabir azabından Allah korusun!" dedi. Aişe de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kabir azabından sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet, kabir azabı haktır. Onlar kabirde azap çekerler, onların azabını hayvanlar işitir!" buyurdu. Hz. Aişe der ki: "Bundan sonra Aleyhissalâtu vesselâm'ın namaz kılıp da, namazında kabir azabından istiaze etmediğini hiç görmedim." [Buhârî, Cenaiz 89, Müslim, Mesacid 123, (584); Nesâî, Cenaiz 115, (4, 104, 105).] 503

AÇIKLAMA:

Sadedinde olduğumuz rivayet, bidayette Müslümanlar arasında kabir azabıyla ilgili bir malumatın olmadığını, ilk defa Yahudilerin bu meseleyi Müslümanlar arsında gündeme getirdiklerini ifade etmektedir. Gerçekten bu paralelde daha sarih ifadeler de mevcuttur. Hatta bazı rivayetler Hz. Aişe'nin bunu Resulullah'a sorduğunu, (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kıyamet gününün azabından başka azab yoktur" diye cevap verdiğini, bilahare gelen vahiy üzerine Aleyhissalâtu vesselâm'ın kabir azabının varlığını ikrar ve beyan ettiğini belirtir. Bundan sonra namazlarda kabir azabından istiaze etmiştir.504

ريبَك يف ِنابَّذَعُي اَم َو ،نابَّذَعُيَل اَمُهَّنإ :َلاَقف .ِنْي َربَق بلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر□ .
َّرَم] : لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2552ـ َس َرَغَف ،ِنْيَنْثا
ا اًَمأو ،ةŒهَّقَشَف ،ٍبَط َر ٍبيِسَعِب اَعَد َّمُث .ِهِل ْوَب ْنِم ُرِتَتْسَي َ َناَكَف ُرَخ
َميِمَّنلاِب ِشْمَي َنَكَف اَمُهُدَحأ اًَّمأ ،ىلَب :َلاَق َّمُث «ٍريبِك يف نا َبهذعُي اَم َو»
هلوق.ةسمخلا هجرخأ .[اَسَبْيَي ْمَلاَم اَمُهْنَع َفِهفَفَخُي ْنأ ُهَّلَعَل :َلاَق َّمُث .اًد ِحا َو
اَذه ىلَع َو ،اًد ِحا َو اَذه ىلَع صوخلا نم هيلع امو ،صوخلا تبنمو بركلا نيب ام لخنلا
فعس نم « ُبيسَعلاو».هعفي نأ دارأ ول امهيلع هلعف ريبك يف يأ

اضيأ فعسلا ديرجلاو ،فعس وهف□ .

4. (5495)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) iki kabre uğradı ve: "(Bunlarda yatanlar) azab çekiyorlar. Azabları da büyük bir günahtan değil" buyurdular. Sonra sözlerine şöyle devam ettiler: "Evet! Biri, nemimede (laf getirip götürmede) bulunurdu. Diğeri de idrar sıçrantısına karşı korunmazdı." Aleyhissalâtu vesselâm sonra yaş bir hurma dalı istedi, ikiye böldü. Birini birinin üzerine dikti, birini de öbürünün üzerine dikti. Sonra da: "Belki bunlar yaş kaldıkça azapları hafifler!" buyurdular." [Buhârî, Vudu 55, 56, Cenaiz 82, 89, Edeb 46, 49; Müslim,Taharet 111, (292); Tirmizî, Taharet 53, (70); Ebu Davud, Taharet 11, (20, 21); Nesâî, Taharet 27, (1, 28-30).]505

نإ ،هي ِشَعْلا َو ِةاَدَغْلاِب ُهُدَعْقَم ِهْيَلَع َض ِرُع ْمُكُدَحأ َتاَم اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :َلاق امهنَع ُ هاللّ َي ِضَر رمع نبا نعو ـ2 □2555ـ .[ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُ هاللّ
َكَثَعْبَي ىهتَح َكُدَعْقَم اَذه :ُلاَقُيَف .ِراَّنلا ِلْهأ ْنِم َناَك ْنإ َو ،ِةَّنَجْلا ِلْهأ
ْنِمَف ِةَّنَجْلا ِلْهأ ْنِم َناَك

دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .

5. (5496)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri ölünce, kendisine akşam ve sabah (cennet veya cehennemdeki) yeri arzedilir. Cennet ehlinden ise, (yeri) cennet ehlinin (yeridir), ateş ehlinden ise (yeri) ateş ehlinin (yeridir). Kendisine: "Allah seni kıyamet günü diriltinceye kadar senin yerin işte budur!" denilir." [Buhârî, Cenaiz 90, Bed'ül-Halk 8, Rikak 42, Müslim, Cennet 65, (2866).; Muvatta, Cenaiz 47, (1, 239); Tirmizî, Cenaiz 70, (1072); Nesâî, Cenaiz 116, (4, 107).]506

هُتَلْغَب ِهِب َتداَح ْذإ ُهعَم ُنْحَن َو ، ِراَّجّنلا ِينَبِل ٍطِئاَح يف # ِ هاللّ ُلوُس َر
اَنْيَب] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍتباث نب ِدْي َز نعو ـ5 2555ـ يف : َلاَق ؟اوُتاَم
نَتَم : َلاَق .اَنأ : ٌلُج َر َلاَقَف ؟ ِرو ُبُقْلا ِهِذه َباَحْصأ ُفرْعَي ْنَم :# َلاَقَف . ٌةَسْمَخ ْوأ
ٌةهتِس : ٌرُبْقأ اذإو ،هيِقْلُت ْتداَكَف

لاَق: ِإ َّنَ هذِه ِ ا ُ ّمَةَ ُتْبَتَلى يف قُبوُرِ ها. فَلوْ َ أنْ َ لا تَدافَنُوا لَدَعَوْتُ اللّهَ َ أنْ
ِمنْ عَذَابِ القبْرِ. قالُوا: نَعُوذُ باللّه ِ مِنْ عَذَابِ القبْرِ. قَالَ: تَعَوّذُوا الشهْرِ كِ .
ِم َن يُسْمِعَكُمْ مِنْ عَذابِ القبْرِ الذي أسمَعُ مِنْهُ. ثُمّ قَالَ: تَعَوّذُوا بِ اللّه
. قَالَ: تَعَوّذُوا باللّهِ مِنْ الفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنهَا وَ مَا بَطَنَ. قَالُوا: نَعُوذُ باللّهِ
باللّهِ مِنْ عَذَابِ النّارِ. قَالُوا: نَعُوذُ باللّهِ مِنْ عَذَابِ النّارِ

. ِ مِنْ فِتْنَةِ الدّجّالِ. قَالُوا: نَعُوذُ باللّهِ مِنْ فِتْنَةِ الدّجّالِ]. أخرجه مسلم
الفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنهَا وَ مَا بَطَنَ. قَالَ: تَعَوّذُوا باللّهِ

6. (5497)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bizimle birlikte, Benî Neccar'a ait bir bahçede bulunduğu sırada bindiği katır, onu aniden saptırdı, nerdeyse (sırtından yere) atacaktı. Karşımızda beş veya altı kabir vardı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu kabirlerin sahiplerini bilen var mı?" buyurdular. Bir adam: "Ben biliyorum!" deyince, (aleyhissalâtu vesselâm): "Ne zaman öldüler?" dedi. Adam:

"Şirk devrinde" deyince Aleyhissalatu vesselam:

"Bu ümmet kabirde fitneye maruz kılınacak. Eğer birbirinizi defnetmemenizden korkmasaydım şahsen işitmekte olduğum kabir azabını size de işittirmesi için Allah'a dua ederdim" buyurdular ve sonra şunları söylediler: "Kabir azabından Allah'a sığının!" Oradakiler: "Kabir azabından Allah'a sığınırız!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cehennem azabından da Allah'a sığının!" dedi."Cehennem azabından Allah'a sığınırız" dediler. "Fitnelerin açık ve kapalı olanından Allah'a sığının!" dedi.

"Açık ve kapalı her çeşit fitneden Allah'a sığınırız!" dediler.

"Deccal'ın fitnesinden Allah'a sığının!" buyurdu.

"Deccal'ın fitnesinden Allah'a sığınırız!" dediler." [Müslim, Cennet 67, (2867).] 507

لاَقَف . ًات ْوَص َعِمَسَف ُسْمَّشلا ِتَب َرَغ اَمَدْعَب # ِ هاللّ ُلوُس َر َج َرَخ] :لاق :

هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ي ِراَصْن'ا َبوُّيأ يبأ نعو ـ5 2555

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[اَه ِروُبُق يف ُبَّذَعُت ُدوُهَي .

7. (5498)- Ebu Eyyub el-Ensârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Güneş battıktan sonra, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıkmıştı, bir ses işitti: "Bu, kabirlerinde azab çeken Yahudiler(in sesidir)!" buyurdular." [Buhârî, Cenaiz 88; Müslim, Cennet 69, (2869); Nesâî, Cenaiz 114, (4, 102).] [508]

يف َتاَم :اوُلاَق ؟اَذه َتاَم نتَم :َلاَقَف .ٍرْبَق ْنِم ًات ْوَص َعِمَس # ّيِبَّنلا ّنأ] : هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع يئاسهنللو ـ5 2555

رْبَقْلا َباَذَع ْمُكَعِمْسُي ْنأ َ هاللّ ُت ْوَعَدَل اوُنَفاَدَت َ ّنأ َ ْوَل :َلاَق َو َكِلذب] . ٍّرُسَف .ِةيِلِهاَجْلا

8. (5499)- Nesâî, Hz. Enes (radıyallahu anh)'ten nakslediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kabirden bir ses işitmişti: "Bu ne zaman öldü? (bileneniz var mı?)" buyurdular.

"Cahiliye devrinde!" dediler. Bu cevaba sevindi ve: "Eğer birbirinizi defnetmemenizden korkmasaydım kabir azabını size de işittirmesi için dua ederdim" buyurdular." [Müslim, Cennet 68, (2868); Nesâî, Cenaiz 114, (4, 102).] [509]

AÇIKLAMA:

Sadedinde olduğumuz hadisler kabir azabının varlığını açık bir şekilde ifade ederler. Ulema bu hususta fazla ihtilaf etmez. Sadece Hariciler'den bazıları ile Mu'tezile'den Dırar İbnu Amr ve Bişr el-Müreysî gibi nadir istisnalar, kabir azabını mutlak olarak inkar cihetine gitmiştir. Mu'tezile'den bir kısmı bunun sadece kâfir için varlığnı iddia etmiştir. Asıl ihtilaf edilen husus, kabir azabının ruhî bir azab mı, yoksa hem ruhî ve hem de cesedî bir azab mı olduğudur. Mevzu üzerine varid olan nasslar, bütün alimleri birinden birini cezmen söylemeye sevkedecek vuzuhta olmadığı için fikirler ihtilaf etmiştir: * İbnu Cerir ve Kerramiye fırkasından bir grup kimse, kabirde sualin sadece bedene vaki olacağını söylemiştir. Bunlara göre, Allah Teala hazretleri, ölünün bedeninde işitecek, anlayacak, elem ve lezzeti duyacak bir idrak yaratmıştır.

* İbnu Hazm ve İbnu Hubeyre sualin sadece ruh üzerine vaki olacağını

söylemiştir. Bunlara göre ruh, artık cesede bir daha dönmez.

* Cumhur bunlara muhalefet eder ve "hadiste sabit olduğu üzere ruh, cesede veya cesedin bir kısmına döner" der. Cumhura göre, azab, eğer sadece ruha vaki olsaydı, hadiste beden de hususi şekilde zikredilmezdi. Ölünün bedenen dağılması buna mani değildir. Çünkü Allah Teala hazretleri cesetten bir parçaya hayatı iade etmeye, bu parçaya suali vaki kılmaya kadirdir, tıpkı bedenin eczasını cem etmeye kadir olduğu gibi. 510

*** MÜNKER VE NEKİRİN SUALLERİ**

عَمْسَيَل ُهَّنإ َو ،ُهُباَحْصأ ُهْنَع بهلوَت َو ِه ِرْبَق يف َع ِض ُو اَذإ َدْبَعْلا َّنإ # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ2 □2255ـ ُهَّنأ ُدَهْشأ : ُلوُقَيَف ُنِم
ْؤُملا اَّماَف ؟# ٍدهمَحُم ِلُج َّرلا اذه يف ُلوُقَت َتْنُك اَم : ُهَل ِن َوُقَيَف ،هِناَدِعْقُيَف
ِناَكَلَم ُهاَتأ ،اوُف َرَصْنا اَذإ ْمِهلاَعِن َع ْرَق ؛ْهِيَلإ ِه ِرْبَق ْنِم ُهَل ُ هاللّ ُحَتْفَي َو
،ًاعيِمَج اَمُها َرَيَف .ِةَّنَجلا َنِم ًادَعْقَم ِهِب ُ هاللّ َكَلَدْبأ ِراَّنلا َنِم َكِدَعْقَم ىلا ْرُظْنا :
ُهَل ُلاَقُي َف .ُهلوُس َر َو ِ هاللُّدْبَع ٍديِدَح ْنِم ٍةَق َرِطِمب ُب َرْضُي َّمُث ، َتْيَلَت ًَ َو
َتْي َرَد َ : ُلاَقُيَف .ُسانّ َلا ُلوُقَت اَمَك ُلوُقأ ُتْنُك ،ى ِرْدأ َ : ُلوُقَيَف ُقِفاَنُمْلا َو ُرِفاَكْلا
اَّمأ َو سانلا تعبتا و يأ «تيلت و» :هلوق.يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِنْيَلَقهثلا َّإ
ِهيِلَي ْنَم اَهُعَمْسَيَف ًةَحْيَص ُحي ِصَيَف ! ِهْيَنُذُأ َنْيَب ًةَب ْرَض

. تيلت إ هنووري نوثهدحملاو ،هعطتسي مل اذإ ولآ :كلوق نم ،تلعتفا تيلتئا
هباوص ليقو ؛هولاق ام لثم تلقف:

1. (5500)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kul kabrine konulup, yakınları da ondan ayrılınca -ki o, geri dönenlerin ayak seslerini işitir- kendisine iki melek gelir. Onu oturtup: "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) denen kimse hakkında ne diyordun?" diye sorarlar. Mü'min kimse bu soruya: "Şehadet ederim ki, O, Allah'ın kulu ve elçisidir!" diye cevap verir. Ona: "Cehennemdeki yerine bak! Allah orayı cennette bir mekâna tebdil etti" denilir. (Adam bakar) her ikisini de görür. Allah da ona, kabrinden cennete bakan bir pencere açar.

Eğer ölen kâfir ve münafık ise (meleklerin sorusuna): "(Sorduğunuz zatı) bilmiyorum. Ben de herkesin söylediğini söylüyordum!" diye cevap verir. Kendisine: "Anlamadın ve uymadın!" denilir. Sonra kulaklarının arasına demirden bir sopa ile vurulur. (Sopanın acısıyla) öyle bir çığlık atar ki, onu (insan ve cinlerden ibaret olan) iki ağırlık dışında ona yakın olan bütün (kulak sahileri) işitir." [Buhârî, Cenaiz

68, 87; Müslim, Cennet 70, (2870); Ebu Davud, Cenaiz 78, (3231); Nesâî, Cenaiz 110, (4, 97, 98); Tirmizî, Cenaiz 70, (1071) -Ebu Hureyre'den-.] 511

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, kabir azabını isbat eden rivayetlerden biridir. Hadisin Tirmizî'deki veçhinde, gelen meleklerin , siyahmavi oldukları, birine Münker, diğerine Nekir dendiği tasrih edilir. Taberâni'de gelen bir veçhinde bu meleklerin gözlerinin bakır tenceresi, dişlerinin de sığır boynuzu gibi olduğu, seslerinin gök gürültüğünü andırdığı belirtilir. Bazı fakihler günahları hesaba çeken meleklere Münker ve Nekir dendiğini, itaatkâr mü'minleri hesaba çeken meleklere Mübeşşir ve Beşir dendiğini söylemiştir.

Bazı rivayetlerde, ölen kişi mü'min olduğu takdirde, "namazı başı ucuna, zekatı sağına, orucu soluna, yaptığı iyi amelleri ayakları tarafına konacağı, adama "otur!" denince oturacağı, batışı sırasında güneşin temessül ettirileceği" belirtilir. İbnu Mace'deki rivayette, mü'min oturtulunca, gözlerini mesh edip: "Beni bırakın namaz kılayım!" diyecektir.

Bazı rivayetlerde, meleklerin "Neye ibadet ediyordun?" diye de soracağı, Allah'ın hidayet ettiği kimsenin: "Allah'a ibadet ediyordum" cevabını vereceği belirtilir. Keza Muhammed denen kimse hakkındaki soruya, mü'minin kelime-i şehadetle cevap vereceği, bu kimseye mezkur iki sual dışında bir şey sorulmayacağı belirtilir. Bazı rivayetlere göre sual bitince mü'mine: "Haydi, zifafa giren kimsenin uykusuyla uyu!" denecek, o da, bir insanın uyuyabileceği en tatlı uyku ile kıyamete kadar uyuyacaktır. Bazı rivayetlerde, mü'mine, kabrinin yetmiş zira' genişletileceği, kabrinin dolunay gecesinde olduğu gibi aydınlatılacağı da belirtilmiştir.

Bir rivayette şu farklı bilgi sunulur: "Semadan bir münadi şöyle seslenir: "Kulum doğru söyledi, ona cennetten tefrişte bulun, cennete giden bir kapı açın, onu cennetten giydirin!" Bunun üzerine cennetin nesiminden ve kokusundan ona getirilir, kabri gözü alabildiğince genişletilir."

Sadedinde olduğumuz hadiste, ölenin kâfir veya münafık olması halinde ortaya koyacağı tavır ve bunun neticesi tasvir edilir. İster istemez akla "facirlerin, fasıkların tavrı ve neticesi ne olacak?" sorusu gelir. Ancak hadisin başka vecihlerinde, "Eğer facir veya kâfir ise" veya "münafık veya şüpheci ise" veya "münafık ise" veya "kötü bir kimse ise", "şek ehlinden ise" gibi farklı tabirlere rastlanır. Böylece bütün insanların hesaba çekileceği ve mü'min dışındakilerin birbirine yakın kötü durumlarla karşılaşacağı anlaşılır. Alimler kabirde sualin varlığında ittifak ederlerse de, çocuklar hususunda ihtilaf ederler. Mümeyyiz olan çocukların hesaba çekileceği kabul edilmiş, mümeyyiz olmayanlar hakkında ihtilaf edilmiştir. Kurtubî onların da hesaba çekileceği kanaatindedir. Hanefîlerden de bu görüş rivayet edilmiştir. Birçok Şafiî, mümeyyiz olmayan çocuğa hesap yok demiştir. Bu sebeple çocuğa telkin yapmanın müstehab olmadığı söylenmiştir. Hz. Peygamber'e de hesap sorulacak mı ihtilaf edilmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın kabirde suale maruz kalmayacağı umumiyetle benimsenen görüştür. "Çünkü derler sual, şe'ni fitneye maruz kalmak olanlara hastır."512

د ِح ا َو نقْبَي َو ِناَنْثا ُع ِج ْرَيَف ؛هُلَمَع َو ،هُلاَم َو ،هُلْهأ : ٌةَث َث ت ِتيَهيَمْلا ُعَبْتَي□ .
:# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2252□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُهُلَمَع نَقْبَي َو ؛هُلاَم َو ،هُلْهأ ُع ِج ْرَي .

2. (5501)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölüyü, (mezara kadar) üç şey takip eder: Ailesi, malı ve ameli. Bunlardan ikisi geri döner, biri baki kalır: Ailesi ve malı geri döner, ameli kendisiyle baki kalır." [Buhârî, Rikak 42; Müslim, Zühd 5, (2960); Tirmizî, Zühd 46, (2380).]513

نوُكَي َ ْنأ َمِدَن ًانِسْحُم َناَك ْنإ .َمِدَن ّاَ إ ُتوُمَي ٍدَحأ ْن ِم اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
: لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2255□

يذمرتلا هجرخأ .[َع َزَن َنوُكَي َ ْنأ َمِدَن ًائيِسُم َناَك ْنإ َو ،َداَد ْزا .

3. (5502)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ölüp de pişman olmayan yoktur, mutlaka herkes nedamet duyar: İyi yolda olan hayrını daha çok artırmadığı için pişman olur, nedamet duyar. Kötü yolda olan da nefsini kötülükten çekip almadığına pişman olur, nedamet duyar." [Tirmizî, Zühd 59, (2405).]514

عَفَتْنُي ٍمْلِع ْوأ ٍ,ةَي ِراَج ٍةَقَدَص : ٍةَث َ ْن ِم َّ إ ُهُلَمَع َعَطَقْنا ُناَسْن“ا َتاَم اَذإ :# ِ□

هالّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هالّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2255□

هارجم يرجي امو فوقولاك ةلصتملا ةرمتسملا «ةيراجلا ةقدصلا».يراخبلا إ . ةسمخلا هجرخأ .[ُهَل وُعْدَي ٍحِلاَص ٍدَل َو ْوَأ ،هِب

4. (5503)- Yine Ebu Hureyre anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir insan ölünce üç kişi hariç herkesin ameli kesilir: Sadaka-i cariye (bırakan), veya istifade edilen bir ilim (bırakan) veya kendine dua edecek salih evlat (bırakan)." [Müslim, Vasıyyet 14, (1631); Ebu Davud, Vesaya 10, (2880); Tirmizî, Ahkam 36, (1376); Nesâî, Vesaya 8, (6, 251).] [515] **MESCİDLER BÖLÜMÜ**

(Bu bölümde iki bab vardır)

*

BİRİNCİ BAB

MESCİD İNŞA ETMENİN FAZİLETİ

*

İKİNCİ BAB

MESCİD İNŞAASI

*

MESCİDLE İLGİLİ AHKÂM

UMUMİ AÇIKLAMA

Mescid, lügat olarak secde yeri demektir. Dolayısıyla öncelikle Müslümanların cemaatle ibadetlerini yaptıkları yerin adıdır. Bu yerler, bilhassa Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde, içtimâî faaliyetlerin her çeşidinin odak noktasıdır. Çeşitli hizmetlerin görüldüğü ana merkezdir.

Mabeddir: Herkes ibadetini cemaat halinde orada yerine getirir.

Yabancı elçilerin kabul edildiği, ağırlandığı, İslam'ın onlara öğretildiği yerdir. Mekteptir: Müslümanlar suffadaki hususi yazı ve kıraat muallimlerinden yazı ve kıraat öğreniyorlar, ilmihal öğreniyorlardı.

Hapishanedir: Bazı suçlular mescidin direğine bağlanmıştır.

İrşad yeridir: Hutbeler, vaazlar, dinî sohbetler orada yapılır.

Buluşma, görüşme yeridir: Müslümanlar mescide her seferinde sadece ibadet için gelmezler. Buluşmak, konuşmak üzere de gelirler, meselelerini hallederler.

İstirahat yeridir: Rivayetler, Resulullah zamanında kaylule denen öğle uykusuna uyumak üzere birkısım sahabinin mescide uzandıklarını göstermektedir.

Mahkemedir: Bir kısım davaları Resulullah mescidde hükme bağlayıvermiştir. Düğün yeridir: Hadislerde Aleyhissalâtu vesselâm nikahın ilan edilmesini, onun mescidde yapılmasını emreder. Spor merkezidir: At yarışlarında başlama ve bitiş yeri olarak mescid tespit edilmekten başka bayramlarda Habeşiler kılınç kalkan oyunu oynamışlardır. Hz. Aişe Aleyhissalâtu vesselâm'ın izniyle bunu seyretmiştir. Günümüzde bu meselenin gündeme getirilmesi, bazılarınca haklı bir endişe ve itiraza sebep olabilir. Ancak biz bunu, spor meselesine dindarların sahip çıkarak meşru istikamette gelişmesinin sağlanması gereğine Nebevî bir işaret kabul ediyoruz. aksi takdirde, inananlar meseleyi gündem dışı bırakınca, o iş, mü'min vicdanları sızlatan ve gerçekten de zararlı olan bir istikamette serbestçe gelişir ve başını alır gider. İslam medeniyet dinidir, her meseleye el atar, ölçüsünü koyar. Spor da İslam'ın ilgi alanına girer. Mescidde yemek: Aleyhissalâtu vesselâm fakirlerin yemesi için mescidin direklerine hurma salkımları astırmıştır.

Mal taksim yeri: Taşradan gelen zekat ve sadaka mallarını, ganimeti, mescidde taksim etmiştir. Abdest alma yeri: Resulullah'ın mescidin içinde abdest aldığı rivayetlerde gelmiştir. Bu tatbikatı atalarımız Bursa Ulu Camii'nde olduğu üzere, mescidin içerisine şadırvan yaparak müesseseleştirmiştir. Şiir kürsüsü: Efkar-ı umumiyeyi hazırlamada mühim bir yer tutan şiirin okunması, şairlerin desteklenmesi gayesiyle mescidde imkan hazırlanmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm hususi şairi Hassan İbnu Sabit için hususi bir şiir kürsüsü ihdas etmiştir.

Kültür Evi: Aleyhissalâtu vesselâm'ın mescidi daha geniş manada kültürel faaliyetler, edebî yarışmalar için de kullanılmıştır. Temimlilerlerle yapılan mufahara buna misal olarak gösterilebilir. Mufahara iki tarafın şairleri ve hatipleri arasında yapılan edebî bir yarışmadır: Şairler şiir okuyarak, hatipler konuşma yaparak yarışırlar. Misafire ma'bed: Aleyhissalâtu vesselâm, kendisiyle anlaşma yapmak üzere gelen Necranlı Hıristiyanlara, ayinlerini yapmaları için bir pazar günü Mescid-i Nebevi'yi göstermiş, onlar da, girip doğuya yönelerek ibadetlerini yapmışlardır.

Görüldüğü üzere İslam'da mescid son derece mühim bir yer işgal eder. Bu sebeple Müslüman bir cemaatin olduğu yerde ilk düşünülecek şey mesciddir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm hicret ettiği zaman Medine'ye Mescidlerin inşa ve imarı bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından ele alınan, teşvik edilen bir meseledir. Ayet-i kerime mescide taraftar olup olmamayı küfürle imanı ayıran bir alâmet olarak kaydeder. "Müşrikler, küfürlerine kendileri şahid oldukları halde Allah'ın mescidlerini imar edemezler. Öylelerinin bütün yaptıkları boşa gitmiştir. Onlar ebedî olarak cehennem ateşinde kalıcıdırlar" (Tevbe 17). Rabbimiz Teala hazretleri bu ayetin devamında gerek maddî yardımıyla mescidin fizikî imarına ve gerekse cemaate katılarak manevî imar ve hayatiyetine katkıda bulunmayı, imanda kemal ifade eden bir alamet olarak zikir buyurmaktadır.

"Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazlarını dosdoğru kılan, zekatlarını veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır" (Tevbe 18).

Şu ayet, mescidlerden men edenleri insanları "en zalimi" ilan etmektedir: "Allah'ın mescidlerinde Allah'ın adının anılmasına mani olan ve mescidleri tahribe çalışan kimseden daha zalim kim vardır? Onlar, mescidlere ancak korku içinde gireceklerdir. Dünyada onlar için bir rezillik, ahirette ise pek büyük bir azab vardır" (Bakara 114).

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslümanların yaşadığı yerlerde mescid inşaasına fevkalâde ehemmiyet vermiş, her bir meskun mahalde mescidler açılıp "temiz tutulması" için ta'mim çıkarmıştır. Kaynaklarımız Medine civarında kırktan fazla mescidin isminden ve yerinden, Resulullah'ın onlarla olan alâkasından bahseder, bilgi verir. Medine'nin içinde ise, Mescid-i Nebevi'den başka dokuz ayrı mescidin varlığı belirtilmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bunlara da imam tayin etmiş, meseleleriyle ilgilenmiştir. O sıralarda Medine'nin on bin nüfuslu bir şehir olduğu tahmin edilmektedir. Bu duruma göre, ortalama bin nüfusa bir mescid düşmektedir.

Resulullah mescid inşasına teşvik için يف ُهَلْثِم ُهَل ُ هاللّ َنَب ِ هاللّ َهْج َو
ِهِب يِغَتْبَي َرَغْصَا ْوَا ٍةاَطَق ِصَحْفَمَك ًادِجْسَم َنَب ْنَم . ِةَّنَجْلا

"Kim Allah'ın rızasını düşünerek bağırtlak kuşunun yuvası kadar bir mescid inşa ederse, Allah onun için cennette bir mislini inşa eder" buyurmuştur. 516

BİRİNCİ BAB

MESCİD İNŞA ETMENİN FAZİLETİ

يف اًتيَب ُهَل ىلاعَت ُ هاللّ ىَنَب ِ هاللّ َهْج َو ِهب يِغَتْبَي اًد ِجْسَم ىَنَب ْنَم :#ِ
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر نامثع نع ـ2 □2255□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِةَّنجْلا يف ُهَلْثِم ُهَل ُ هاللّ ىَنَب :ىرخأ يف َو .
ِةَّنَجْلا؛

1. (5504)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah'ın rızasını talep ederek bir mescid inşa ederse, Allah ona cennette bir ev inşa eder. "Bir diğer rivayette: "...Allah, onun için, cennette bir mislini inşa eder" buyrulmuştur. [Buhârî, Salat 65; Müslim, Mesacid 25, (533); Tirmizî, Salat 237, (318).][517]

AÇIKLAMA:

Hadiste, mescid inşasına teşvik edilmektedir. "Mescid" tabiri mutlaktır. Alimler "büyük" veya "küçük" hepsinin buna dahil olduğunu belirtir. Mamafih bazı vecihlerinde "bağırtlak kuşunun yuvası kadar da olsa" denmiştir. Kuş yuvası secde etmeye, mescid olmaya elverişli büyüklükte olmadığına göre, mübalağa kastedildiği açıktır. Yani mescid inşaatlarına azıcık bir katkıda bulunmaya da teşvik edilmiş olmaktadır. Sözgelimi, cennette kuş yuvası kadar bir yer kazanmak, mü'min açısından büyük kazançtır. Çünkü başka hadislerde "cennette kamçı kadarlık yerin dünyadan hayırlı olacağı" ifade edilmiştir. Çünkü o ebediyete mazhardır. Alimler, ismini yazdırmak üzere veya ücret mukabili yaptırılacak mescidler için sevap olsa da, hadiste vaadedilen ücretin verilmeyeceğini belirtir. Bu ücret ihlasa bağlıdır, sırf Allah'ın rızasını düşünerek mescid yaptırmış veya mescid inşaatına katkıda bulunmuş olmalıdır.

Alimler, bu maksadla bir yeri duvarla çevirenin veya yine rızayı İlahî düşüncesiyle binasını mescid olarak vakfedenin de aynı ücrete mazhar olabileceğini söylerler.

Hadiste geçen "cennette bir mislini" ibaresi şu soruyu getirmiştir: Ayette yapılan her haseneye on katı sevap vaadedildiği halde, burada "misli" ile kayıtlanmaktadır. Alimler, bu ifadenin mezkur ayetin nüzulundan önce varid olmuş olabileceği ihtimaline dikkat çekmekten başka: * Hadisten muradın "Allah bunun mislinden on tane bina yapar" olması muhtemeldir. * Birle kayıtlanmış olması, ziyadeye mani değildir.

* Misli adettir, fazlası fazldır, lütuftur.

* Burada misil sayı yönüyledir, keyfiyet yönüyle değildir. Biri diğerinin misli olan nice binalar, değer bakımından bire yüz farklıdır.

* Misilden maksad, "bu amelin mükâfaatı bina cinsindendir, başka şey cinsinden değil" demektir gibi yorumlar yapılmıştır.

Mamafih Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde "...Allah onun için cennette daha iyisini bina eder"; Taberâni'deki bir rivayette "...Ondan daha genişini..." denmiştir.

Nevevî mananın "Cennette inşa edilecek bu binanın diğer binalara üstünlüğü, dünyada mescidlerin evlere üstünlüğü gibidir" şeklinde olabileceğine de dikkat çekmiştir.

İbnu Hacer, "cennette binası olmak"tan muradın,"o kimsenin cennete mutlaka gireceğinin müjdesi" olduğunu belirtir. Çünkü der, kişi cennete girdikten sonra orada bina sahibi olabilir.518

نِم ُلُج َّرلا اَهُج ِرْخُي ُةاَذَقْلَا ىهتَح ،ِيتَّمُأ ُروُجُأ َّيَلَع ْتَض ِرُع # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2252ـ دواد وبأ هجرخأ .]اَهيِسَن َّمُث ُلُج: َّرلا اَهيِتوُأ ٍةَيآ ْوأ ِنآرُقْلا َنِم ٍة َروُس ْنِم َمَظْعأ ًابْنَذ َرأ ْمَلَف ،ِيتَّم ُأ ُبوُنُذ َّيَلَع ْتَض ِرُع َو ،د ِجْسَمْلا

. يذمرتلاو

2. (5505)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimin ücreti bana arzedilip gösterildi. Öyle ki mescidden çıkarılıp atılan bir çerçöpün sevabını bile gördüm. Ümmetimin günahı da bana arzedil(ip gösteril)di. Kişiye Kur'an'dan kendine gelen sure veya ayeti unutmasından daha büyük bir günah görmedim." [Ebu Davud, Salat 16, (461); Tirmizî, Fezailu'l-Kur'an 19, (2917).]519

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zahiri Kur'an'dan öğrenildikten sonra sure veya ayet unutmanın müeyyidesinin büyüklüğünü ifade etmektedir.

Büyük günahlar arasında bunun zikredilmemiş olması, alimlerimizi, farklı yorumlar yapmaya sevketmiştir. * Nisyan (unutma) meselesine böyle ağır bir vaid, Kur'an-ı Kerim'in şeriat-ı garranın temelini teşkil etmesindendir. Onun unutulması şeriatın ihlali gibi değerlendirilmiştir. * "Unutmaya muaheze yok" denecek olursa, buradan muradın "âmden terkedilmesi"dir diye cevap verilebilir. * "Büyük günah" tabiriyle "küçük günahların büyüğü" de kastedilmiş olabilir, yeter ki bu unutma, istihfaf ve hürmetsizlikten ileri gelmesin.

2- Hadisin ikinci yarısı bir ayetten muktebestir. "Allah buyurur: "Öyleydin. Fakat sana ayetlerimiz geldiğinde sen onları unutmuştun. Bugün de sen böyle unutulursun" (Taha 126). Gerçi müfessirlerin çoğu ayetteki unutulandan maksadın müşrik olduğunu ve nisyanın da imanı terki ifade ettiği söylenmiştir. Zaten ayette, "verildi"ği zikredilmiş, ezberlendiği zikredilmemiş, böylece onun büyük bir nimet olduğuna işaret edilmiştir. Şu halde bunun unutulması bu nimete karşı bir küfrandır, nankörlüktür. Bu nokta-i nazardan unutma, kebairden olmasa da en büyük bir cürümdür" (Aliyyu'l-Kârî).

3- İbnu Raslan, bu hadisin mescidleri temizlemeye teşvik gayesi güttüğünü en ufak bir pisliğin atılmasıyla bile hesaba yazılan bir sevab hasıl olduğunun bildirildiğini belirtir. 520

İKİNCİ BAB

MESCİDLERİN İNŞA EDİLMESİ

ف ْوَع ِنْب و ِرْمَع وُنَب ْمُهَل ُلاَقُي ٍهَح يف اَهِهوُلُع يف َل َزَنف َةَنيِدَمْلَا # ِ□ □
هالّ ُلوُس َر َمِدَق] :لاق هنَع ُ هالّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ2 □2255ـ ،ِهِتَل ِحا َر ىلَع
ِ هالّ ِلوُس َر ىلا ُرُظْنأ يِهنأَكَف ،ْمُهَفوُيُس َنيِدِهلَقَتُم اوُءاَجَف ،ِراَّجَّنلا يِنَب ٍ‘ َم
ىلا َلَس ْرأ َّمُث .ًةَلْيَل َة َرَشع َعَب ْرأ ِمِهيف َماَقأف

يِنوُنِماَث ِراَّجَّنلا يِنَب اَي : َلاقو ؛هنَع ُ هالّ َي ِض َر هي ِراَصْن‘ا َبوُّيأ يِبأ ِءاَنِفب
ىقلأ ىهتَح ،ُهَل ْوَح ِراَّجَّنلا يِنَب ُ‘ َم َو ُهَفْد ِر ٍرْكَب وبأ َو ِلَخَّنلاِب # ِ هالّ ُلوُس َر
َرمأَف .ٌب ِرَخ َو ًنيِك ِرْشُمْلا ُروُبُق َو ٌلْخَن ِهيف َناَكَف ،ِ هالّ ىلا ّاَ إ ُهَنَمَث ُبُلْطَن اَم
ِ هاللّو َ، :اوُلاَق .اَذه ْمُكِطِئاَحِب اوُناك َو ،ًة َراَج ِح ِهْيَتَداَضِع اوُلَعَج َو ،ِد ِجْسَمْلا
َةَلْبِق َلْخَّنلا اوُّفَص َو ،ْتِيهوُسَف ِب ِرَخْلاِب َو ،ْتَشِبُنَف َنيِك ِرْشَمْلا ِروُبُقِب َو
ا ُرْيَخ ّاَ إ َرْيَخŒ؛ِعُطْقَف إ ةسمخلا هجرخأ .[ة َر ِجاَهُمْلا َو َراَصْن‘ا ِرُصْناَف ة َر ِخ
َ ُهَّنإ َّمُهللَا: َنوُلوُقَي ْمُه َو ،ْمُهَعَم # ِ هالّ ُلوُس َر َو َنو ُز ِجَت ْرَي

هئارتشاو ينم هعيب ىلع ىنومواسو هنمث يف ينولواق ىأ « يِنوُن ِماَث».يذمرتلا .

1. (5506)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiği zaman, Medine'nin yüksek kısmında, kendilerine Benî Amr İbni Avf denen bir kabileye indi. Onların yanında on dört gece kaldı.

Sonra Benî Neccar'a haber gönderdi. Onlar kılınçlarını kuşanmış olarak geldiler. Ben (şu anda) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı devesi üzerinde Ebu Bekr'i de terkisinde, Benî Neccar'ın ileri gelenleri etraflarını sarmış olarak görür gibiyim. Aleyhissalâtu vesselâm, (yükünü) Ebu Eyyub el-Ensârî'nin evinin avlusuna indirdi. "Ey Benî Neccar! buyurdular, şu bahçenin fiyatında pazarlık edelim!" buyurdu. Onlar: "Hayır! dediler. Vallahi biz senden onun bedelini istemiyoruz, Allah'tan istiyoruz!" Bu arsada hurma ağaçları, müşriklere ait kabirler ve bazı yıkıntılar vardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hurma ağaçlarının kesilmesini, müşrik kabirlerinin kaldırılmasını, harabelerin de düzlenip arazinin tesviyesini emretti. Hurma kütükleri mescidin kıble tarafına (direkler halinde) dizildiler, kapının iki yanı taşla örüldü. (Bu inşaat devam ederken Müslümanlar) şu beyti terennüm ediyorlardı, Resulullah da onlara katılıyordu: "Ey Rabbimiz, ahiret hayrından başka hayır yok!

Öyleyse muhacir ve ensara yardım et!" [Buhârî, Salat 48, Fezailu'l-

Medine 1, Büyû 41, Vesaya 27, 30, 34, Menakıbu'l-Ensar 46; Müslim, Mesacid 9, (524); Ebu Davud, Salat 12, (453, 454); Nesâî, Mesacid 12, (2, 39).]521

AÇIKLAMA:

1- Hadis, hicretle Medine'ye gelen Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın, ikametgâh yerini tesbit etmeden, mescid yerini tesbit ettiğini göstermektedir. Başka rivayetler, ensarın Aleyhissalâtu vesselâm'ı ağırlama yarışına girdiklerini, Resulullah'ın da herhangi birini gücendirmemiş olmak için "deveyi serbest bırakmalarını, onun memur olduğunu, nerede durursa orada misafir kalacağını" söylediğini belirtir. Yularından serbest bırakılan deve, bugünkü Mescid-i Nebevi'nin yerine kadar gelir ve orada çöker. Aleyhissalâtu vesselâm oranın mescid olmasını emreder. Oraya en yakın ev de Ebu Eyyub el-Ensari'nin evidir, oraya taşınır. Böylece Ebu Eyyub hazretleri Fahr-i Âlem'in mihmandarlığı şerefine erer.

2- Resulullah Beni Neccar'ı çağırmıştır. Çünkü onlar Abdulmuttalib'in dayıları idi. Annesi Selma onlardandı. Kuba'dan Medine'ye gelince onların arasında oturmak arzu etmişti. Benî Neccar, ensarın büyük kabilelerinden biri idi, Hazrec'in bir koluydu.

3- Resulullah Kuba'yı bir cuma günü terketmiş, cuma namazını da yolda Ranuna denen mevkide ikamet eden Benî Selim İbnu Af yurdunda kılmıştır. Şehre girişi namazdan sonradır. Halk, Resulullah'ı beklemekte olduğu için yollara dökülmüştü, merasimle, heyecanla karşılamıştır. **4-** Medine'ye girişte Aleyhissalâtu vesselâm'ın bindiği deve, Kasva adındaki devesi idi. Hz.

Ebu Bekir'i Aleyhissalâtu vesselâm teşrifen terkisine almış olmalıdır. Aksi takdirde hicret sırasında onun ayrıca devesi vardı.

5- 522 Hadis müşrik kabirlerinin açılabileceğini, yerine mescid inşa edilebileceğini de göstermektedir.

هُدْمُع َو ،دي ِرَجْلاِب ُهُفْقَس َو ،نِبهللاِب ًاهِينْبَم # ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع بلَع ُد□
ِجْسَمْلا َناَك] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2255ـ ،# ِ هاللّ ِلوُس َر
ِد ْهَع يف ِهِناَيْنُب بلَع ُهاَنَب َو هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع ِهيف َدا َز َو ،ًائْيَش هنَع ُ

هالّ َي ِض َر ٍرْكَب وُبأ ِهيف ْد ِزَي ْمَلَف ،لْخَّنلا ُبَشَخ ٍة َراَجِح ْنِم ُهَدُمَع َلَعَج َو
،ةَّصَقْلا َو ِةَشوُقْنَمْلا ِة َراَج ِحْلاِب ُه َرُدُج َنَب َو ،ًة َريِثَك ًةَداَي ِز ِهيف َدا َز َو هنَع
ُ هالّ َي ِض َر ُناَمْثُع ُه َرَّيَغ َّمُث

زاجحلا لهأ ةغلب صجلا :«ُة هصقلا».دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[ًاجاَس .
ُهَفْقَس َو ِةَشوُقْنَم

2. (5507)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Mescid, Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm zamanında kerpiçten yapılmıştı. Tavanı hurma dallarıyla örtülmüştü. Direklerini hurma kütükleri teşkil ediyordu. Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) buna (gerek tezyin ve gerekse tevsi yönüyle) hiçbir ilave getirmedi. Hz. Ömer (radıyallahu anh), (enini boyunu) artırarak mescidi, Resulullah devrindeki tarz üzere [kerpiç ve hurma dallarıyla] yeniden inşa etti. Onu esaslı şekilde Hz. Osman (radıyallahu anh) (hem tezyin hem tevsi yönleriyle) değiştirdi ve pek çok ilavelerde bulundu. Duvarlarını nakışlı taşlarla ve kireçle inşa etti. Direklerini de nakışlanmış taşlardan yaptı. Tavanını da (pek kıymetli olan) sac ağacından yaptı." [Buhârî, Salat 62; Ebu Davud, Salat 12, (451).] 523

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Mescid-i Nebevî'nin ilk yapıldığı zamanki halini ve müteakiben dört halife devrinde geçirdiği tadilatları anlatmaktadır.

İlk yapıldığı sırada son derece sadedir: Duvarları kerpiç, tavan sadece güneşe karşı gölge yapmak üzere hurma dallarıyla örtülmüş, taban da hurma kütükleri üzerine oturtulmuştur. Başka rivayetler zeminde herhangi bir sergi bulunmadığını, yağmur yağdığı zaman tavandan olduğu gibi geçip zemini ıslatıp çamur haline getirdiğini ve secde sırasında alınların çamura bulandığını tasrih eder. Resulullah'ın verdiği bu ilk örnek mescidlerin inşasında sadeliğin esas olduğunu ifade eder. Aşırı süslenme ve bilhassa zuhruf denen yaldız kullanma işi mekruh addedilmiştir. Kerahet, bunun israf oluşundan, tevazuya aykırı bulunmasından, ibadet sırasında dikkatleri çekerek fitneye sebep olmasından ileri gelir.

Buhârî, mescidin yeniden inşaası sırasında Hz. Ömer'in ustaya: "Sen, insanları yağmurdan koru, inşaata allı sarılı tezyinat katarak insanları fitneye atmaktan sakın!" tenbihinde bulunduğunu belirtir. Bu açıklık Hz. Ömer zamanındaki tadilatta tavanın yağmur geçirmeyecek şekilde örtüldüğünü söylemeye imkan verir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere, Mescid-i Nebevî, her yönüyle ciddi bir tadilatı Hz. Osman (radıyallahu anh) zamanında görmüştür. Duvarlar, sütunlar nakışlı taştan örülmüştür. Böylece hem genişletilmiş ve hem de inşaat malzemesi değiştirilmiş, ayrıca estetikî unsurlara yer verilmiştir. Hz. Osman'ın inşaat malzemesi arasında yer alan sac ağacının Hindistan'da yetişen ve abanoza benzeyen sert, dayanıklı bir ağaç nevi olduğu bilinmektedir. Kamus'ta buna "Hint ardıcı" ve "Hint çınarı" dendiği de belirtilir.

İslam uleması mescidlerin süslenmesini hoş karşılamamıştır. Buhârî, Hz. Enes'in rivayet ettiği: "(Öyle bir devir gelecek ki) insanlar mescidlerle öğünme yarışına girerek (süslü ve masraflı inşaatlara yer verdikleri halde) onları pek az ma'mur ederler, (içinde namaz kılmaya gelmezler)" hadisini muallak olarak kaydeder. Mescid süsleme bid'ati Sahabe devrinin sonlarında başlamıştır. Buna ilk tevessül eden Emevi halifelerinden Melik İbnu Abdülmelik İbnu Mervan'dır. O sıralarda umeranın, ulema üzerindeki terörü sebebiyle ulemanın bu bid'aya "fitne çıkar korkusuyla" karşı koymayıp sükutla geçiştirdiği belirtilir. Bilahare, evlerin tezyinata boğulması karşısında mescidlerin sade kalması, onlara olan ihtiramı azaltabilir mülahazasıyla mescidlerin tezyin edilmesine fetva veren alimler çıkmıştır. Her halukârda, bu çeşit içtimâî gelişmeler, mescidlere olan ta'zim ve alâkayı artırmak kasdıyla ve Müslümanların resmî ve müşterek hazinelerinden (devlet bütçesinden) çıkmamak kaydıyla mescidlerin tezyinine verilmiş olan fetvalar benimsenmiş, tatbikat buna göre yapılır olmuştur. Hanefi ulema bu görüştedir. İbnu Hacer, "Tezyinden yasaklama selefe uyma gayesine matufsa, bunda asıl olan yasaklamadır" der.

Mescid-i Nebevi müteakip asırlarda yeni tadilatlara, genişlemelere mazhar olacaktır. Günümüzde icra edilmekte olan tadilat hepsinden fazladır.524

يف ًاتْيَب ُهَل ُ هاللّ نَىَب ِهيف ُ هاللّ َرَكْذُيِل ًاد ِجْسَم نَىَب ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍةَسَبَع ِنْب و ُرْمَع نعو ـ5 □2255□

. ِةَّنَجْلا .[يئاسنلا هجرخأ

3. (5508)- Amr İbnu Abese (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim içerisinde Allah(ın adı) zikredilsin diye bir mescid bina ederse, Allah da ona cennette bir ev bina eder." [Nesâî, Mesacid 1, (2, 31).]525

ةَلْيَل َتاَذ اَن ْرِطُم :َلاَقف ؟ِد ِجْسَمْلا يف يِذهلا ىَصَحْلا ِنَع اَمُهنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر□
َرَمُع َنْبا ُتْلأَس] :لاق ِديِل َوْلا يبأ نعو ـ5 □2255ـ َنَسْحأ اَم :َلاَق . َة َّلاَّصلا # ِ
هاللّ ُلوُس َر َىَضَق اَّمَلف . ُهَتْحَت ُهُطُسْبَيَف ِهِب ْوَث يِف ىَصَحْلاِب ُئ ِجَي ُلُج َّرلا
َلَعَجَف ،ًةَهلَتْبُم ُض ْر ُا ِتَحَبْصأف

. دواد وبأ هجرخأ .[اَذه

4. (5509)- Ebu'l-Velid anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e Mescid(i-Nebevi)deki çakıldan sordum. Dedi ki: "Bir gece yağmura yakalanmıştık.Yerler hep ıslandı. Kişi giysisinin içinde çakıl taşı taşıdı ve onu altına yaydı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazı tamamlayınca: "Bu (yaptığınız) ne iyi!" buyurdular." [Ebu Davud, Salat 15, (458).]526

AÇIKLAMA:

Hadis, Mescid-i Nebevi'nin altını çakılla döşemeye nasıl geçildiğini göstermektedir. Ayrıca mescidin zeminini çakılla döşemenin cevazına delildir. Ashab'ın, birkısım işleri, emr-i Nebevî olmadan kendi iradeleriyle yaptığına da hadis delil olmaktadır. Resulullah, uygun bulduklarını takdirle karşılamıştır, burada olduğu gibi. 527

د ِجْسَمْلا َنِم اَهُج ِرْخُي يِذهلا َ هاللّ ُدِشاَنُتَل َةاَصَحْلا َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□2225 □ 2ـ لاق هنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر ةريره يبأ نعو:

. دواد وبأ هجرخأ .[اَهَعَدِيل

5. (5510)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Mesciddeki) çakıllar, kendilerini dışarı çıkaran kimsenin tekrar mescide koyması için Allah'a talebde bulunur." [Ebu Davud, Salat 15, (459).]528

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, Ebu Davud'daki metni, mana yönüyle aynı olsa da lafız yönüyle biraz farklı: "Çakıllar, hiç kimsenin kendilerini mescidden dışarı atmaması için Allah'a talepde bulunur." **2-** İslam inancı cansız eşyayı tamamen ölü kabul etmez. Kur'an'da pek çok ayet, herşeyin Rabbini tesbih ettiğini belirtir. Her eşyanın müekkel meleği vardır. Onun tesbihini Rabb Teala'ya takdim eder. Burada çakılın, Allah'a ibadet edilen mahalden ayrılmak istemediği ifade edilmektedir. 529

وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ِةاهشلا َّرَمَم ِرْدَقِب ِطِئاَحْلا َنْيب َو ِرَبْنِمْلا َنْيَب َناَك]: لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ع َوْك‘ا ِنْب َةَمَلس نعو ـ5 □2222□

. دواد

6. (5511)- Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Minberle duvar arasında bir koyun geçecek kadar aralık vardı." [Buhârî, Salat 91, 95; Müslim, Salat 263, (509); Ebu Davud, Salat 222, (1082).] 530

AÇIKLAMA:

Resulullah'ın mescidinde mihrab yoktu. Namazları minberin yanında kılardı. Minberle kıble duvarının arasında koyun geçecek kadar aralık bulunmaktadır. İbnu Hacer'in açıkladığına göre, alimler bu hadisi, musalli ile sütresi arasındaki mesafeyi tesbitte esas kılmışlardır. Çünkü Resulullah, mescidinde mihrab olmadığı için, minberin yanında namaz kılmaktadır. Dolayısiyle, minberle duvar arasındaki mesafe Resulullah'la duvar arasındaki mesafeyi ifade etmektedir. Bunu daha da vazıh kılan bir diğer rivayet yine Buhârî'de gelmiştir. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yapıldığı ve yerine konduğu zaman minberin üzerinde namaz kıldı." Bu hadis, minberin genişliği hakkında bir bilgi vermektedir: Üzerinde namaz kılınabilecek uzunluktadır. Resulullah bunun yanında namaz kıldığına göre, verilen ölçü -bir koyunun geçebileceği aralık- kıble duvarı ile Aleyhissalâtu vesselâm'ın arasındaki -veya musalli ile sütresi arasındaki- mesafeyi belirlemektedir. İbnu Battal, bu -koyun geçme- mesafesini musalli ile sütre arasında bulunması gereken asgarî mesafe olarak değerlendirir. Ancak, Resulullah'ın Ka'be'de duvardan üç zira' geride namaz kıldığını ifade eden hadisi esas alan bazı alimler "sütre mesafesi en az üç zira' olmalıdır" demiştir. Fakat Davudi, en azı koyun geçme aralığı, en fazlası üç zira'dır diyerek iki görüşü cemetmiştir.

Bazı alimler: "Önceki, kıyam ve kuud halini, ikincisi ise ruku ve sücud halini gösterir" demiştir. İbnu Salah da: "Koyun geçme aralığını üç zira' ile takdir ettiler" diyerek bir başka cem şeklini hatırlatmıştır. Bagavî: "Biriniz sütreye karşı namaz kılınca sütresine yakın dursun. Ta ki, şeytan namazını kesmesin" hadisini esas alarak "musallinin imkan nisbetinde sütreye yakın durmasını müstehab addetmişlerdir" der. Bu durumda, sütre, normal secde yapılabilecek mesafede olmalı, ne yakın ne de uzak olmamalı. 531

* MESCİDLERE MÜTEALLİK AHKÂM:

لاَق َو ِهِدَيِب ُهَّكَح َو َماَق َو ،ِهْيَلَع َكِلذ َّقَشَف ِد ِجْسَمْلا ِةَلْبِق يِف ًةَماَخُن # ِ□ :
هاللّ ُلوُس َر بأ َر] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ2 □2225ـ ْوأ ِه ِراَسَي ْنَع
ْنِكَل َو ِهِتَلْبِق َلَبِق ْمُكُدَحأ َّنَقُصْبَي ًَ َف ِةَلْبِقْلا َنْيَب َو ُهَنْيَب ُهَّب َر َّنِإ ْوأ ،ُهَّب َر ي
ِجاَنُي اَمَّنِإَف ِةَّصلا يِف َماَق اَذِإ ْمُكَدَحأ َّنِإ ناخيشلا هجرخأ .[ا َذكه ُلَعْفَي ْوأ : َلاَق
َّمُث ،ٍضْعَب ىلَع ُهَضْعَب َّد َر َّمُث ،هيف َقَصَبَف ،ِهِئاَد ِر َف َرَط َذَخأ َّمُث ،ِهِمَدَق
َتْحَت

ءاخلا جرخم نم قلحلا لصأ نم جرخت ةقزب « ُةَماَخُّنلا».يئاسنلاو .

1. (5512)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidin kıble (duvarında) balgam gördü. Bu onun ağrına gitti, kalkıp eliyle kazıdı ve: "Sizden biri namaza kalkınca, Rabbine hususi hitapta bulunur veya Rabbi(nin kıblesi) kendisi ile kıblesinin arasındadır. Öyleyse hiç biriniz kıble cihetine tükürmesin. (İlla tükürecekse bari) soluna veya ayağının altına tükürsün!" buyurdular. Sonra, (göstermek için) ridasının bir kenarını alıp içine tükürerek elbisesinin kenarını üst üste katladı, sonra da: "Veya şöyle yapsın!" buyurdu [ve tükrüğü katlar arasında ovdu]." [Buhârî, Salat 33, 35, 36, 39, Mevakîtu's-Salat 8, el-Amel fi's-Salat 12; Müslim, Mesacid 54, (551); Nesâî, Taharet 193, (1, 163), Mesacid 35, (2, 52, 53).] 532

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, namaz esnasında tükürme edebini göstermektedir: Sağ ve kıble cihetine tükürülmemelidir. Ayak altına tükürme ruhsatını o günün şartlarında değerlendirmek gerekir: Mescidde sergi mevcut değildir. Elbisenin kıvrımına tükürmeyi de o günün şartlarında değerlendirmek esastır. Mendil taşıma gelenek ve âdeti olmayınca, tükürmek zorunda kalan kimsenin elbisesinin kıvrıntısına tükürmesi tavsiye edilmiştir. Yine Buhârî'de yer alan bir başka hadiste "Mescidde tükrük hatadır, kefareti, yok edilmesidir" buyrulmuştur. Bir başka hadiste "Kim mescidde balgam çıkarırsa, bir başka mü'minin beden veya elbisesine değdirip ona eza vermeden yok etsin" denmiştir. Alimler, bu hadislerden hareketle, mescidde tükürüp, balgamı çıkarmamanın esas olduğu, ancak elinde olmadan balgam gelecek olursa bunu da başkasını rahatsız etmeyecek şekilde yok etmesi gerekeceği hükmünü çıkarmışlardı. "Yok etsin" diye çevirdiğimiz kelimenin aslı "defnetsin" dir. Bazı alimler bunu "tükrüğün mescidden çıkarılmasıyla gerçekleşeceğini" söylemiştir. Bazıları da yere gömmekle gerçekleşeceğini söylemiştir. Bazı alimler, mescide tükürme iznini, dışarı çıkma hususunda özrü olanlara hamletmiş, "özrü olmayana caiz değildir" demiştir.

2- Kıble cihetindeki tükrüğü Aleyhissalâtu vesselâm bizzat kazıyor. Bazı rivayetlerde kazıma işini bir hurma dalı vasıtasıyla yaptığı tasrih edilmiştir. Keza bazı rivayetler, Resulullah'ın duvarda balgamı görünce mescid ehline öfkelenip kızardığını tasrih eder. Resulullah bu hadiste kıble cihetinin hürmetinin büyüklüğünü de tesbit etmektedir. Rabb'in kişi ile kıblesi arasında bulunması ibaresini, Allah'a mekan izafesi olarak anlamamak gerekir. Allah mekandan münezzehtir. Öyleyse musallinin kıble ciheti onun için ehemmiyet taşımaktadır. **3-** Bazı alimler, bu hadisten hareketle, mescidde veya başka yerde, kıblecihetinde tükrüğün haram olduğuna hükmetmiştir. İbnu Hibban ve İbnu Huzeyme'nin Sahihlerinde "Kim kıble cihetine tükürürse, kıyamet günü, tükrüğü iki gözünün arasında olduğu halde gelir" buyrulmuştur. Bazı hadislerde, imam olarak namaz kıldığı sırada kıble cihetine tüküren kimseye Resulullah'ın "bu namaz olmadı", "sen Allah ve Resulü'ne eziyet verdin" dediği belirtilir.533

ةسمخلا هجرخأ .[اَهُنْفَد اَهُت َرأَّفَك َو ٌةَئيِطَخ ِد ِجْسَمْلا يِف ُقاَصُبْلا :#ِ هالّ .
ُلُوس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هالّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2225□

2. (5513)- Yine Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mescidde tükrük hatadır, onun kefareti defnedilmesidir." [Buhârî, Salat 37; Müslim, Mesacid 55, (552); Ebu Davud Salat 22, (474, 475, 476); Tirmizî, Salat 401, (572); Nesâî, Mesacid 30, (2, 50, 51).] 534

AÇIKLAMA önceki hadiste geçti.

اَهْعَنْمَي َ َف ِد ِجْسَمْلا ىَلا ُهُتأ َرْما ْمُكَدَحأ ْتَنَذأَتْسا اَذإ :#ِهالّ ُلُوس َر َلاَق]□
:لاق امهنَع ُ هالّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □2225ـ ْنَع ْمُك ُرِبْخُأ :َلاَق َو . هطَق
ُهَلْث ِم ُتْعِمَس اَم ًاهبَس ُهَّبَسَف هنَع ُ هالّ َي ِض َر ِ هاللَّْدبَع ِهْيَلَع َلَبْقأَف ّنُهُعَنْمَنَل ِ
هالّ َو :ِهاللَِّّْدبَع ُنْب ُل َِب َلاَقو

دواد وبأو ةثلا هجرخأ .[ّنُهُعَنْمَنَل ِ هالّ َو :ُلوُقَت َو #ِ هالّ ِلوُس َر .

3. (5514)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Birinizin hanımı mescide gitmek için izin talep ederse ona mani olmasın (izin versin)" dediğini haber vermişti. Bilal İbnu

Abdillah: "Allah'a yemin olsun biz onlara mani olacağız!" dedi. Bunun üzerine Abdullah (radıyallahu anh), ona yaklaşıp öyle hakaretâmiz söz sarfetti ki, böylesini hiç işitmedim. Sonra şunu ekledi: "Ben sana Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan haber veriyorum; sen ise durmuş, "Vallahi mani olacağız" diyorsun!" [Buhârî, Cum'a 12, Ezan 162, 166, Nikah 116; Müslim, Salat 134, (442); Muvatta, Kıble 12, (1, 197); Ebu Davud, Salat 53, (566, 567, 568); Tirmizî, Salat 400, (570).] 535

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetlerde "geceleyin mescid için izin taleb ederlerse..." denmiştir. Bazı alimler "Fitne ve şüphe endişesi daha çok geceleyin mevcuttur, gece mani olunmazsa, gündüz hiç mani olunmaz" demiştir. Nevevî, hadisten "kadınının evden dışarı çıkması kocasının iznine bağlıdır" hükmünü çıkarır. Bazı alimler, "kadının izinsiz çıkma yasağı zaten malum, mukarrer bir durumdur, hadis, istisnayı bildiriyor, çıkması caiz olan durumu belirtiyor, o da mesciddir, mescid dışı yerlerin yasaklığı bakidir" demiştir. Hadiste, mezkur olan iznin, vücub ifade etmediğine işaret mevcuttur. Zira, eğer vacib olsaydı izin isteme manası kalmazdı. Zira, bu (izin isteme işi), izin istenen kişinin, isteneni kabul veya reddetmede muhayyer olmasıyla gerçekleşir, mana kazanır. Ancak, İbnu Ömer sünnete olan bağlılığı sebebiyle bunu vacib gibi anlamıştır. Şu halde, bu meselede esas, içinde bulunulan şartlara göre, erkek, hanımını mescide bile olsa gitmekten alıkoyabilmesidir.536

اَهترْجُح يف اَهِت ًَص ْنِم ُلضْفأ اَهِتْيَب يف ِةأ ْرَملا ُة ًَص :# ِ هاللّ ُلوُس َر□ َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ5 □2222ـ لخاد يف ريغصلا تيبلا اهحتفو ميملا مضب «ُعدخملا».دواد وبأ هجرخأ .[اَهِتْيَب يف اَهتَص ْنِم ُلَضْفأ: اَهِعَدْخَم يف اَهُت ًَص َو

. ريبكلا تيبلا

4. (5515)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadının odasındaki namazı holündeki namazından üstündür. Mahda'ındaki namaz ise odasındaki namazından üstündür." [Ebu Davud, Salat 54, (570).]537

AÇIKLAMA:

Hadiste, kadının, tesettüre en çok imkan taşıyan yerde namaz kılması tavsiye edilmektedir. Bu sebeple evin odasında (beyt) kılınan namazın oda kapılarının açıldığı ara odadaki

(hücredeki)538 namazından daha hayırlı olduğu belirtilmektedir. Mahda'da kılınan namaz ise

hepsinden hayırlıdır. Çünkü mahda' oda içerisinde tesis edilen, kadına mahsus daha dar ve küçük hücreye denmektedir. Nitekim, bazı hadislerde kadınların mescide gitmelerine mani olunmaması tasviye edildiği halde, evindeki namazının daha hayırlı olacağı da ilave

edilmiştir. Bir Ebu Davud hadisi şöyle: "Kadınlarınızı mescide gitmekten men etmeyin.

Ancak evleri onlar için daha hayırlıdır." Bu husustaki hadislerin hepsini nazar-ı dikkate alan

alimler: "Kadınları mutlak şekilde veya geceleyin mescidden men etmek kocalarına haramdır.

Ancak, kadınlar bilmelidir ki, evdeki ibadetleri daha hayırlıdır" demiştir.

Hz. Aişe'nin bir yorumu mevzuyu aydınlatıcı mahiyettedir: "Eğer Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) kadınların (zinet, koku, güzel elbise vs. erkeklerin dikkatlerini üzerlerine çekici cazib şeylerden) ihsas ettikleri şeyleri görseydi, onları mescide gitmekten men ederdi. Tıpkı

Benî İsrail kadınlarının men edilmeleri gibi.

Bazı alimler bunu esas alarak, kadınları mescidden mutlak surette men etmek gerektiğine

hükmetmiştir.

Fakat İbnu Hacer der ki: "Bu hüküm itiraz götürür. Zira buna hükmün değiştirilmesi terettüp

etmez. Çünkü, Hz. Aişe hükmü, bulunmayan bir şarta ta'lik etmiştir. O şart da zanna dayanan zannıdır: "Resulullah görseydi men ederdi" diyor. Buna mukabil "Görmedi ve yasaklamadı, öyleyse hüküm devam etmektedir" denilir. Hatta, her ikisi de men etme görüşünde olduğunu

ihsas etse bile Hz. Aişe de yasak hususunda kesin açık bir şey söylemiş değildir. Keza, Allah olacakları bildiği halde, Resulüne, kadınların mescidden men edilmesini vahyetmemiştir. Eğer

onların ihdas edecekleri bid'alar, onların mescidlerden men edilmelerini gerektirseydi, sokağa, çarşıya çıkma gibi başka şeylerden evleviyetle men ederdi. Ayrıca bid'a ihdası bütün kadınlardan değil, bazılarından olmuştur. Eğer bid'a sebebiyle men edilmeleri kesinlik

kazanırsa, bunu ihdas edenler men edilir.

En doğrusu, fesad çıkmasından korkulan şeye dikkat edip, Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ın irşadı üzere ondan kaçınmaktır, koku ve süslenme meselesinde olduğu gibi, gece ile kayıtlamak da böyle." 539

لُخْدَي ْمَلَف :ٌعِفاَن َلا َق ،ِءاَسِهنلِل َباَبْلا اَذه اَنْك َرَت ْوَل # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمُع نبا نع عفان نعو ـ2 2225:

دواد وبأ هجرخأ .]َتاَم بهتَح َرَمُع ُنْبا ُهْنِم .

5. (5516)- Nafi, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu kapıyı kadınlara ayırsak" buyurmuştu. Nafi der ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anh), ölünceye kadar o kapıdan hiç girmedi" [Ebu Davud, Salat 54, (571).] 540

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mescid-i Nebevi'nin giriş kapılarından birinin kadınlara ayrılmasını dilemiş ve oradan erkeklerin girip çıkmamasını söylemişti. Bugün Mescid-i Nebevi'de halen bir kapı kadınlara mahsustur, oradan sadece onlar girip çıkarlar.

Hadis, Hz. İbnu Ömer'in sünnete bağlılığındaki şiddeti göstermektedir. Bu hususta o meşhurdur. 541

هاللّ ُلوُس َر َلاَقف ؟ِرَمْح‘ا ِلَمَجْلا ىلا اَعَد ْنَم :َلاَقف .ِد ِجْسَمْلا يف ُلُج □ #: □
َر َدَشَن] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةدي َرُب نعو ـ5 □2225ـ هبحاص هيلإ اعدف
هدجو نم ىأ «رمح‘ا لمجلا ىلا اعد نَم» هلوق.ملسم هجرخأ .[ُهَل ْتَيِنُب اَمِل ُد
ِجاَسَمْلا ِتَيِنُب اَمَّنإ ، َتْدَج َو

هذخأيل .

6. (5517)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam mescidde yitiğini ilan etti ve: "Kim kızıl deveyi gördü?" dedi. Bunu işiten Aleyhissalâtu vesselâm: "Bulamaz ol! Mescidler neye yarayacaksa onun için inşa edilmiştir (gayesinden başka maksadla kullanılamaz)!" buyurdular." [Müslim, Mesacid 80, (569).] 542

AÇIKLAMA:

Bu hadis, mescidde kayıp ilanını yasaklamaktadır. Alimler bu hususta ihtilaflıdır. Bir kısmı buna mekruh derken, bir kısmı haram demiştir. Keza alışveriş, icare gibi akitler de bu hükme dahil edilmiştir. Camilerde yüksek sesle konuşmak da mekruh addedilmiştir. İmam Malik ve bir grup alim "İlim için bile olsa!" diyerek yasağı âmm kılmıştır. Ebu Hanife ve Malikîlerden Muhammed İbnu Mesleme ilim, dava vs. gibi insanların muhtaç olduğu meselelerin mescidde yüksek sesle konuşulmasında beis görmemişlerdir. Resulullah'ın: "Mescidler ne maksadla yapılmışsa o iş içindir" sözü, mescidlerin sadece ibadet ve zikrullaha tahsisini gerektirir. Bu sebeple İmam Malik gibi bir kısım alimler "çocuk okutma"yı bile bu gayenin dışında görerek caiz bulmazlar. Sanat icrası, ticaret yapılması da caiz olmaz. Ancak savaş için gerekli olan silah ıslahı gibi bazı işlerin olabileceği de söylenmiştir. 543

د ِجْسَمْلا يف ِعْيَبْلا َو ِءا َرِهشلا ِنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َىَهن] :لاق هنَع ُ هاللّ َي□□
ِض َر ِهِدَج ْنَع ِهيبأ ْنَع ٍبْيَعُش ِنْب و ُرْمَع نعو ـ5 □2225ـ عمج «قلحلا».نئسلا
باحصأ هجرخأ .[ِةَعُمُجْلا َم ْوَي ِةَّصلا َلْبَق ِقَل ْحلا ِنَع ىهَن َو ، ٌرْعِش ِهيف َدَشْنُي
ْنأ َو ،ٌةهلاَض ِهيف َدَشْنُت ْنأ َو

. ةقلح ،ىهو :انهه ةعامجلا نم سانلا

7. (5518)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescidde alışveriş yapmayı, yitik ilan edilmesini, şiir okunmasını, yasakladı. Keza cuma günü namazdan önce (ilim, vaaz) halkası teşkil edilmesini de yasakladı." [Ebu Davud, Salat 220, (1079); Tirmizî, Salat 240, (322); Nesaî, Mesacid 22, 23, (2, 47, 48).] 544

د ِجْسَمْلا ُّل ِحُأ َ ىِهناِف ِد ِجْسَمْلا ِنَع َتوُيُبْلا ِهِذه اوُهِّج َو :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □ 2225ـ . دواد وبأ هجرخأ .[ٍبُنُج ًَو
َضِئاَحِل

8. (5519)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu evlerin yönünü mescidden çevirin. Zira ben, mescidi ne hayızlı kadına ne de cünüb kimseye helal kılmıyorum!" [Ebu Davud, Taharet 93, (232).] 545

AÇIKLAMA:

1- Hadisten de anlaşılacağı üzere, Mescid-i Nebevi'nin civarındaki bazı evlerin giriş kapısı doğrudan mescide açılıyordu. Buradan doğru geçip mescide girebiliyorlardı. Temiz olunmayan durumlarda da mescidden geçme olabiliyordu. Bu sebeple, Aleyhissalâtu vesselâm, evlerin mescide bakan duvarlarındaki kapıların iptal edilerek başka cihetlerinden kapılar açılmasını emretmiştir.

2- Hadisle istidlal eden alimler, cünüblerin ve hayızlı kadınların mescidlere girmesinin haram olduğuna hükmetmişlerdir. Alimler, ayet ve hadisin gelen bazı tasrihatı nazar-ı dikkate alarak bu tahrimi az veya çok "mescidde kalma" ile kayıtlamışlardır, hiç durmaksızın içinden geçmeye cevaz vermişlerdir. Bazı alimler, mescidi kirletme ihtimali olursa "geçme"ye de ruhsat tanımamıştır. "Kirletmeyeceği hususunda kesin kanaat varsa geçmeleri caizdir" demişlerdir.

Şafii ve Malik hazretleri kalmaksızın mecsidden geçmeyi caiz görenlerdendir. Bir ihtiyaç için olsa da olmasa da farketmez derler.

Ebu Hanife, İshak, Süfyan-ı Sevrî ve Ebu Hanife'nin ashabından da bunların, zaruret halinde abdest aldıktan sonra geçebilecekleri rivayet edilmiştir. Su bulamazlarsa teyemmüm ederler demişlerdir. Ahmed İbnu Hanbel de: "Bir şeyi almak veya bırakmak gibi bir maksadla veya yolun oradan geçmesi hallerinde mescidden geçmenin mübah olduğunu" söyler, başka durumlarda geçmenin haram olduğuna hükmeder. 546

هِسِلْجَم ْنِم ْل َّوَحَتَيْلَف ِد ِجْسَمْلا يف َوُه َو ْمُكُدَحأ َسَعَن اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهنَع ُهاللّ َي ِض َر ورمع نبا نعو ـ5 □2255□

دواد وبأ هجرخأ .[ِه ِرْيَغ ىلا َكِلذ .

9. (5520)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz mescidde iken uyuklayacak olursa, bulunduğu yerden bir başka yere gidip orayı değiştirsin." [Ebu Davud, Salat 239, (1119); Tirmizî, Salat 379, (526).] 547

AÇIKLAMA:

Hadisin, Ahmed İbnu Hanbel'de gelen veçhinde "cuma günü" kaydı mevcuttur. Öyleyse, cuma günü, hutbe sırasında veya daha önce, uykusu gelen bir kimseye Resulullah, uykuyu dağıtmak için, yer değiştirmeyi tavsiye etmektedir. Bu emirdeki hikmet, hareketin uykuyu dağıtması olabilir. Hikmet, kendisine uyku sebebiyle gaflet basmış olan yeri değiştirme de olabilir. Nitekim -bir sefer sırasında- sabah namazı vaktinde uyku basan vadiden de çıkılmasını emretmiş, namazlar bir başka yerde kaza edilmişti. Şarihler: "Namazı beklemek üzere oturan kimse namazda sayılır, namazda uyku ise şeytandandır. Öyleyse, yer değiştirme emri şeytana ait olan şeyin giderilmesi içindir. Böylece mescidde oturanın zikir, hutbe dinleme veya menfaatli bir başka meşguliyetine karşı gelen gafleti dağıtarak onu şeytandan kurtarmak gerekir" derler. 548

هَّنإف ِهْيَدَي َّنَكِهبَشُي ً َف ِد ِجْسَمْلا ىلا ْمُكُدَحأ َج َرَخ اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
: لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَرْجُع نب بعك نعو ـ25 □2252□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍة َ َص يف .

10. (5521)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz mescide gidince orada ellerini kenetlemesin, çünkü o namazdadır." [Ebu Davud, Salat 57, (562); Tirmizî, Salat 284, (386).] 549

AÇIKLAMA:

Muhtelif sahabi tarafından rivayet edilen hadislerde, namaz için abdest alındıktan sonra parmakların kenetlenmemesi Resulullah tarafından emredilmekte, "Çünkü, denmekdedir, kişi abdestten sonra namazda sayılır, ellerin kenetlenmesi ise şeytandandır." Bazı rivayetlerde mescidde elleri kenetleyerek oturanları görünce Resulullah'ın müdahale ettiği belirtilir.550

اَهَّنَف ِرْخ ُزُتَل :ٍساهبَع ُنْبا َلاَق .ِد ِجاسَمْلا ِدييْشَتِب ُت ْرِمُأ اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ22 □2255ـ « ُةفرخ ّزلا».ملعأ
هاللّو طقف ٍساهبع نبا لوق يراخبلا هنم قلعو :تلق.دواد وبأ هجرخأ .[براَصَّنلا َو
ُدوُهَيْلا ِتَف َز ْخ َز اَمَك

بهذلاب ناطيحلا هيومتو شوقنلا .

11. (5522)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben mescidlerin yükseltilmesiyle emrolunmadım!"

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) der ki: "Yemin olsun! Sizler mescidlerinizi, Yahudi ve Hıristiyanlar gibi süsleyeceksiniz!" [Ebu Davud, Salat 12, (448); Buhârî Salat 62 (muallak olarak).] 551

AÇIKLAMA:

Hadis, mescidlerde süslemeyi yasaklamaktadır. Mescidler, mabedler, İslam'a göre sade olmalıdır. Onun imarı, güzelliği cemaatledir. Öyleyse, cemaate katılmak suretiyle mescidlere olan alâkanızı göstermek gerekirken, süslemek, şatafatlı kılmak suretiyle alâka gösterilecektir. Aleyhissalâtu vesselâm bu duruma düşülmemesi için Yahudi ve Hıristiyanları misal verir. Onların gerek ayetlerde ve gerek hadislerde belirtilen hususiyetleri, kitaplarını tatbik etmemeleri, dinlerini hayatlarından çıkarmalarıdır. Her hususta tahrifata yer vermişlerdir. Kitap ahkamı rafa kaldırılınca mabedlerin tezyinine ehemmiyet vermişlerdir. Resulullah, Müslümanların da bu meş'um, bu istenmeyen noktaya geleceklerini haber vermektedir. Hadisin devamı

İbnu Abbas'ın sözü gibi görünüyor ise de Resulullah'ın sözüdür. İbnu Abbas geleceğe ait bir meseleyi böylesi kesin bir üslubla ifade edemez, bunu vahye mazhar olan söyleyebilir.

Mescidlerin süslenmesi meselesini daha önce açıkladık (5507).[552]

دواد وبأ هجرخأ .[ِد ِجاَسَمْلا يف َنهاَبَتُي يهتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ25 □2255□

رخافتي نأ « َنهاَبَتُي».يئاسنلاو .

547 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/333.

12. (5523)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mescidler hakkında övünme olmadan kıyamet kopmaz." [Ebu Davud, Salat 12, (449); Nesai, Mesacid 2, (2, 32).][553]

AÇIKLAMA:

Resulullah, kıyamete doğru insanların İlahî ölçülerden uzaklaşarak mescidlerle de övünmeye başlayacaklarını belirtiyor. Mescidin boyu, genişliği, inşaatta kullanılan malzemenin çeşidi, süsleme ve tezyini, sergisi ayrı ayrı övünme, gösteriş vesilesi kılınabilir. Halbuki dinî hizmetlere kıymet kazandıran şey kemiyet değil, keyfiyettir, ihlastır, sırf Allah rızası için yapılmış olmasıdır. İhlasta övünmenin yeri yoktur. Bu çeşit tefahur bir bakıma muhtevaya gösterilmesi gereken alâkayı kıracağı için zemmedilmiştir. Kişi madde ile övünerek tatmin bulur ve mana, muhteva eksikliğini görme veya araştırma tasasına düşmez.

İbnu Raslan der ki: "Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm'ın açık bir mucizesi var. Çünkü, kendinden sonra vukua gelen şeyleri aynıyla haber vermiş olmaktadır. Zira bu zamanda melikler ve emirler, Kahire'de, Şam'da, Kudüs'te mescidleri tezyine yöneldiler ve onların süsüyle çokça övünmeye başladılar. Üstelik, halktan zulüm yoluyla mallarını alıp, onu estetik yönüyle üstün medreseler inşa etmede harcıyorlar."[554]

□□2255□ 25ـ وعن طَلْقِ بن علي رَ ضِ يَ اللّهُ عنه قال : [خَرَ جْنَا وفدْا

□بأرْ ضِ نا بَيْعَةً لنا, وَ اسْتوْ هَبْنَاهُ من فَضْلِ طَهُوْرِهِ, فدَعَا بِمَاءٍ فتَوَضّأ
.اً فقلنَا: إنّا أتيْنا رَ سُوْلَ اللّهِ # فبَايَعْنَاهُ وَ صَلّيْنَا مَعَهُ, وَ أخْبَرْنَاهُ أنّ
: إذا أتَيْتُمْ أرْضَكُمْ فاكْسِرُوا بِيْعَتَكُمْ, وَ انضَحُوا مَكَانَهَا بهذا الْمَاءِ, وَ اتّخِذُوها مَسْجِ
نَ أرْضَنا بَعِيْدَةٌ, ثمّ نَضَحْنَا مَكَانَ ها وَ تَمَضْمَضَ ثُمّ صَبّهُ لنَا في إداوَة وَ قَالَ
.ينْفَشُ. فقَالَ: مُدّوهُ من الْمَاءِ فإنّهُ لا يَزِيْدُهُ إلّا طِيباً فقدمْنا بلدَنا, وَ كَسَرْ
بَعِيْدٌ, وَ الْحرّ شَدِيْدٌ, وَ الْماءُ

طَيِهُ فلما سَمِعَ اْلأذان قَالَ: دَعْوَةُ حقّه. ثُمّ استقْبَلَ تلْعَةً مِن تِلاعِ فلم□
وما أنبط منها, وَ اتّخذْنَاها مَسْجِداً فنَادَيْنا فِيهِ بِالأذان, وَ الرّاهِبُ رَجُلٌ مِن
،ضر‘ا نم عفترا ام وه ليقو ،ةيدو‘ا نوطب ىلا ضر‘ا ىلعأ نرجم «ةُعَلّتلا».يئاسنلا
نَرَه بَعْدَهُ.]أخرجه

. □فهو من ا‘ضداد إذا

13. (5524)- Talk İbnu Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a heyet olarak yola çıktık. Gelip ona biat ettik. Onunla namaz kıldık. Kendisine, memleketimizde Ehl-i Kitaba ait mabedin olduğunu haber verdik. Abdest suyunun fazlasından bize hibede bulunmasını talep ettik. Su getirtip abdest aldı, mazmaza yaptı, sonra bunu bir kaba bizim için döktü. Dedi ki: "Haydi gidin! Memleketinize varınca (o eski) mabedinizi yıkın. Bu suyu onun yerine çileyin, orasını mescid yapın!

"Biz: "Ama yerimiz uzak, hararet şiddetlidir. Bu su (buharlaşıp) kurur " dedik. Bize: "Ona bir müdd su ilave edin. O (abdest artığı) öbürünün (ilave edilen suyun) güzelliğini de artırır" buyurdular. Oradan ayrılıp memleketimize geldik. Mabedimizi yıktık. Sonra yerine o suyu çiledik, orayı kendimize mescid yaptık. İçerisinde ezan okuduk. Rahibi, Tayylı bir adamdı, ezanı işitince: "Bu, hak bir davettir!" dedi. Sonra dağın sırtındaki sel yataklarından birine yöneldi. Bir daha onu görmedik." [Nesâî, Mesacid 11, (2, 38-39).] 555

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, büyüklerin artığı ile teberrük etmenin cevazı var. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest suyunun artığından isteyen bu heyetin talebini yerine getiriyor. Artık nedir? İki mana üzerinde durulmuştur: **1)** Abdest aldıktan sonra kalan kullanılmamış su. **2)** Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdestte kullandığı ve azalarını yıkamış bulunduğu su. Hadisin elfazı iki manayı da anlamaya imkan tanır. Resulullah'ın mübarek uzuvlarına değmiş bulunan su ile teberrük, Ashab-ı Kiram hazeratının müstemir bir âdetidir. Sadedinde olduğumuz hadiste talep edilen artığın da bu olması ihtimale daha yakındır.

2- Hadiste mübarek addedilen az bir suya ilave edilecek suyun da aynı şekilde bereket kazanacağı ifade edilmektedir.

3- Rahibin ezan sesini duyar duymaz, imana geldiği anlaşılmaktadır. Bir daha görülmemesi, Cenab-ı Hakk'ın onu ricalu'lgayb denen insanlara dahil etmiş olma ihtimalini hatıra getirmektedir. [556]

PEYGAMBERLİK BÖLÜMÜ

(Bu bölüm beş babtır)

*

BİRİNCİ BAB

RESULULLAH'A MAHSUS HÜKÜMLER

(Beş fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN İSMİ VE NESEBİ

*

İKİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN DOGUMU VE YAŞI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN ÇOCUKLARI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN SIFATLARI VE AHLAKI

*

BEŞİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN PEYGAMBERLİK MÜHRÜ VS.

*

İKİNCİ BAB

HZ. PEYGAMBER ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN ALÂMETLERİ

ÜÇÜNCÜ BAB

VAHYİN BAŞLAMASI

*

DÖRDÜNCÜ BAB

İSRA

BEŞİNCİ BAB

HZ. PEYGAMBER'İN MUCİZELERİ VE PEYGAMBERLİGİNİN DELİLLERİ

*

BİRİNCİ FASIL

GAYBTAN HABER VERMESİ

*

İKİNCİ FASIL

CANSIZLARIN ONA KONUŞTURULMASI VE İTAATLERİ

*

ÜCÜNCÜ FASIL

YİYECEK VE İÇECEKLERİN BEREKET KAZANMASI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

RESULULLAH'IN DUASINA İCABET

*

BEŞİNCİ FASIL

EZADAN KORUNMASI

ALTINCI FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'A SORULANLAR

*

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK MUCİZELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

İnsanlık tarihinin en mühim müessesesi peygamberliktir. Beşerin maddî ve manevî terakkisinin zenberek ve motorunu bu müessese teşkil eder. Peygamberliğin ehemmiyeti, sadece uhrevi saadet için değil, aynı zamanda dünyevî saadet için de büyüktür. Peygamberlik olmadan insanlığın bu günlere, bu şartlarda gelebileceği düşünülemez bile, İnsanlar, dünyaya gelişte, hayvanlardan pek farklıdırlar. Her hayvan hayat şartlarını sanki öğrenmiş olarak dünyaya gelir. Kısa zamanda, tek başına hayata intibak edebilir, talime, terbiyeye, mektebe, hocaya, kitaba, kaleme, ustayı ihtiyacı yoktur. Halbuki insan, hayat şartlarını, faydalı ve zararlıyı, mesleği vs. her muhtaç olduğu bilgi, beceri ve alışkanlıkları öğrenmek zorundadır. Daha mühimmi hukuka, nizama muhtaçtır. Şu halde bidayetten beri, insanlık, hayvanlara nazaran taşıdığı eksiklik ve gerilikleri peygamberlerle karşılamıştır. Bütün peygamberler, getirdikleri nizamla, kanunlarla, terbiye sistemleriyle, insanlara rehberlik ve hocalık etmişlerdir.

Her akıl sahibini meşgul edip yoran "İnsan nedir, nereden gelmiştir, nereye gitmektedir, bu dünyadaki işi nedir, * İkinci mühim gayesi insanlara Rablerine karşı vazifelerini öğretmektir. * Üçüncü olarak yeryüzünde nasıl bir istikamet takip edecekler, birbirleriyle münasebetleri nasıl olacak, muamelatta takip edecekleri ahkâm nelerdir, öğretir.

* Dördüncü olarak ahlak esaslarını tedris ve talim eder, iyi- kötü, hayırşer, faydalızararlı değerlerini koyar. Bunları, insanlar kendi akıllarıyla koyacak olsalar kargaşa çıkar, anarşi olur. Günümüzde dünya çapında yaşanan anarşinin herkesi derinden düşündürüp, ızdıraba sevkeden, cihanşümul buhranın temelinde bu değerlerin beşerîleştirilme teşebbüsü yatmaktadır. Rabbine karşı Firavunlaşan nesiller insanüstü değer kaynağını (vahyi) reddederek kendi değerlerini kendileri koymaya kalkmış ve bundan da fikirlerde teşeddüd, istikametlerde iğvicac ve çaprazlar, kesişmeler ortaya çıkmıştır. Beşerî tevhid kaybolmuştur, millî birlikler ciddi şekilde kırılmış, parçalanmıştır.

* Peygamberliğin beşinci misyonu uhrevî hedef göstermek, ölümden sonrası hakkında bilgi vermek, insanlığın derin bir yarasına, ebediyet arzu ve aşkına merhem getirmektir. Peygamberliğe inanarak ölüm sonrasında ikinci ve ebedî hayatı görebilen bahtiyarlar ve dünyada

daha mes'ud daha istikrarlı ve adaletli, daha ahlaki ve ölçülü bir hayat geçirmektedirler. Uhrevî sorumluluk duygusu her günde yaptıklarına, harekeketlerine, her işlerine, her kararlarına müessir olmakta, yön vermektedir.

İslam'a göre, Peygamberlik ilk insan Hz. Adem aleyhisselam'la başlar. Peygambersiz cemiyet yoktur. Hz. Nuh, Hz. İdris, Hz. İbrahim, Hz Musa, Hz. İsa vs. bütün peygamberler kendi cemiyetlerinin rehberleridir. Hadislerde 124 bin peygamberin geldiği söylenir. Bunlardan bir kısmına kitap gelmiştir. Bir kısmı önceki kitabın ahkâmını ihya etmişlerdir. Bazı peygamberlere çok sayıda mü'min tabi olmuştur. Bir kısmına birkaç kişi tabi olmuştur. Hadislerde kendisine tek kişinin bile iman etmediği peygamberden söz edilmektedir. Hz. Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) son peygamberdir. Önceki peygamberlerin her biri tek bir cemiyet için gönderildiği halde, Hz. Muhammed bütün insanlığın hidayeti için gönderilmiştir. Onun risaleti kıyamete kadar hükümfermadır. Dünyanın hiçbir yerinde hiçbir zaman bir başka peygamber gelmeyecektir. Kim nerede ve ne zaman peygamberlik iddiasına kalkarsa o yalancıdır. Hz. Muhammed'in getirdiği kitap, Kur'an-ı Kerim her devirde ihtiyaçlara kafi gelecek mahiyette ve zenginliktedir. Din, beşerî gelişmelere paralel olarak gelişecek temel prensipler vazetmiştir. Müçtehidler o esaslardan hareketle her yeni meseleyi hükme bağlamakla yetkili ve sorumludurlar. Müçtehid olmayanların dinî meselelerde söz söylemeye, ahkam kesmeye yetkileri yoktur.

İslam dini, her şeye rağmen insanlığın zaman içinde sık sık haktan, sünnetten uzaklaşacağını kabul eder. Bu uzaklaşmalara dur diyecek, insanları asıl dinî mecraya iade edecek müceddidlerin geleceğini bildirir. Bir hadiste, dine giren batılları temizlemek, sünneti ihya etmek üzere, her asırda müceddid geleceği bildirilmiştir. Bir asırda, mesleği, meşrebi, sınıfı, memleketi farklı bir çok müceddid olabilir. Yani her asırda geleceği müjdelenen müceddid tek bir şahıs değildir. En son gelecek müceddide Mehdi denmiştir. [557]

BİRİNCİ BAB

PEYGAMBERİMİZ ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'A MAHSUS HÜKÜMLER

*

BİRİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELÂM'IN İSMİ VE NESEBİ

نْب ِمِشاَه ِنْب ِبِلَّطُمْلا ِدْبَع ِنْب ِ هاللِّدْبَع ُنْبا # ِ هاللّ ُلوُس َر ُدهمُحَم َوُه] : َلاَقف□
ِهِثَعْبَم باب يف ُ هاللّ ُهَم ِح َر يراخبلا رَكَذ ـ2 □2252ـ َةَك ِرْدُم ِنْب َةَمْي َزُخ
ِنْب َةَناَنِك ِنْب ِرْضَّنلا ِنْب ِكِلاَم ِنْب ِرْهِف ِنْب ِبِلاَغ ِنْب ِهيَؤُل ِنْب ِبْعَك ِنْب َة َّرُم
ِنْب ِب ً ِك ِنْبا ِهيَصُق ِنْب ِفاَنَم ِدْبَع

ناَنْدَع ِنْب ِهدَعَم ِنْب َرا َزِن ِنْب َرَضُم ِنْب َساَيْلإِ ِنْب□] .

1. (5525)- Buhârî merhum Aleyhissalâtu vesselâm'ın bi'setine (peygamber olarak gönderilişine) tahsis ettiği babta der ki: "O, Allah'ın elçisi Muhammed İbnu Abdillah İbni Abdilmuttalib İbnu Haşim İbni Abdi Menaf İbnu Kusayy, İbni Kilab İbni Mürre İbni Ka'b İbni Lüeyy İbni Galib İbni Fihr İbni Malik İbni'n-Nadr İbni Kinane İbni Huzeyme İbni Müdrike İbni İlyas İbni Mudar İbni Nizar İbni Maadd İbni Adnan'dır." [Buhârî, Menakıbu'l-Ensâr 28.][558]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın babasından sonra yirmi tane ceddi

sayılmaktadır. Yine Buhârî, tarihinde Resulullah'ın Adnan'dan sonra Hz. İbrahim'e kadar uzanan yedi ceddini daha sayar. Hz. İbrahim'den Hz. Adem'e kadar uzanan ecdad isimlerini

serdeden rivayetler de mevcuttur. Adnan'a kadar olan isimlerde ihtilaf yoksa da Adnan'dan Hz. İbrahim aleyhisselam'a, Hz. İbrahim'den Hz. Adem aleyhiselam'a kadar olan isimlerde ihtilaf vardır. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan gelen bir rivayette, Resulullah

(aleyhissalâtu vesselâm) nesebini saydığı zaman Maadd İbnu Adnan'dan ileri geçmez, orada dururmuş. [559]

لاق: [قَلاَ رَ سُولُ اللّهِ # : إ ّنَ اللّهَ اصْطَفَن كِنَانَةَ مِنْ وَ لَدِ إسْمَاعِيلَ، وَ اصْطَفَن
2255 5ـ وعن وَ ائلة بن ا‘سْقَع رَ ضِيَ اللّهُ عَنه

. وَ اصْطَفن مِنْ قُرَ يْشٍ بَنِي هَاشِمٍ، وَ اصْطَفَانِي مِنْ بَنِي هَاشِمٍ]. أخرجه مسلم
قُرَ يْشاً مِنْ كِنَانَةَ،

2. (5526)- Vaile İbnu'l-Eska' (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri, İsmail'in evlatları arasından Kinane'yi seçti, Kinane'den Kureyş'i seçti, Kureyş'ten Benî Haşim'i seçti. Benî Haşim'den de beni seçti." [Müslim, Fezail 1, (2276).]560

[قَلاَ رَ سُولُ اللّهِ # : لِي خَمْسَةُ أسْمَاءَ: أنَا مُحَمَهد، وَ أنَا أحْمَدُ، وَ أنَا الْمَاحِ ي
:لاق عنه اللّهُ رَ ضِيَ مُطْعِمٍ بْنِ جُبَيْرِ وعن 5ـ 2255ـ أخرجه. [بَعْدَهُ نَبِيٌّ
، وَ أنَا الْحَاشِرُ الهذِي يُحْشَرُ النّاسُ عَلى قَدَمِي، وَ أنَا الْعَاقِبُ، وَالْعَاقِبُ الهذ ي لَيْسَ
لَيسَ بَعْدَهُ نبٌّ .قولهُ: «يُحْشَرُ النّاسُ على الهذ ي يَمْحُوَ اللّهُ بِيَ الْكُفْرَ
:قوله الى الترمذي واخرجه .العاقب واأنا :قوله الى مالك حديث وانتهى ،الثلاثة

. قَدِمِ ي » أي على أثري، وقيل على عهدي وزماني

3. (5527)- Cübeyr İbnu Mut'im (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Benim beş ismim var: Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben Allah'ın benimle küfrü mahvedeceği el-Mâhî (mahvedici)yim. Ben Hâşir (toplayıcı)yım, insanlar benim arkamda haşredilecektir. Ben Âkıb (sondan gelen)im, benden sonra peygamber gelmeyecektir." [Buhârî, Menakıb 17, Tefsir, Saff 1; Müslim, Fezail 125, (2354); Muvatta Esmau'n-Nebi 1, (2, 1004); Tirmizî, Edeb 67, (2842).] 561

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cenab-ı Hakk'ın kendisine lutfettiği mümtaz yönlerini gösteren isimlere sahip olduğunu belirtmektedir.

Muhammed ve Ahmed en meşhur isimleridir. Muhammed ismi, Ahmed'den daha meşhurdur. Kur'an'da mükerreren geçer (Al-i İmran 144, Ahzab 40, Muhammed 2, Feth 29). Ahmed ismi Kur'an'da Hz. İsa'nın sözünü hikâye zımnında geçer (Saff 6).

* Muhammed, tef'il babından mübalağa ifade eder. Hamd kökünden

gelir. Mahmud yani övülmüş demektir. Mübalağa sigasındandır. Çokça övülmüş demek olur. Tekrar tekrar övülmüş manasına geldiği gibi, kendisinde mahmud sıfatlar kemale ermiş manasına da gelir * Ahmed ef'al-i tafdil sigasından olup, Ahmedu'lhamidîn, hamdedenlerin en çok hamdedeni manasına gelir. Resulullah'ın Ahmed diye isimlenmesinin sebebi şudur: Buhârî'de geldiğine göre Resulullah'a makam-ı Mahmud'dan Allah Teala hazretleri öyle hamdler ve öyle güzel senalar açıp ilham edecektir ki, böylesi daha önce kimseye açılmamıştır. Resulullah bu hususi hamdlerle Rabb Teala'yı hiç kimseye nasib olmayan tarzda hamdedecektir.

Bu hususta yapılan diğer bir açıklamaya göre: Bütün peygamberler hammad yani çok hamdeden insanlardır, ama Resulullah onlar arasında ahmed yani hepsinden çok hamdedendir, hamd sıfatında hepsinden büyüktür, bu sebeple Ahmed denmiştir.

Kadı İyaz der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muhammed olmazdan önce Ahmed'di. Çünkü, Kütüb-ü Salifede (Tevrat.. İncil'de) Ahmed diye, daha dünyaya gelmeden tesmiye edildi. Halbuki Muhammed diye tesmiye Kur'an'da vaki olmuştur. Bu da, onun Rabbini, insanlar onu övmezden önce övmüş olmasından ileri gelir. Ahirette de, Rabbine hamd edecek, Allah da onun şefaatini kabul buyuracak, bundan sonra insanlar ona hamdedecektir. O, Hamd suresi, Livau'l-Hamd ve Makam-ı Mahmud'la mümtaz kılındı; yemek içmekten sonra, duadan sonra seferden dönüşten sonra hamdetmesi ona teşri edildi; ümmeti el-Hammâdûn diye tesmiye kılındı; onda hamd'ın bütün çeşitleri ve manaları cem'olundu."

* el-Mâhî, "mahv" kökünden gelir; mahveden, yokeden, ortadan kaldıran demektir. Küfrü kaldıran veya kendisine tabi olanlardan kötülükleri kaldıran yani, Allah ona tabi olanların seyyiatını yok eder manasında yorumlar yapılmıştır.

* el-Haşir, toplayan demektir. Kıyamet günü önce, O diriltilecek, sonra geri kalan insanlar onun peşinden diriltileceklerdir. Bir başka hadiste "Kendisinden arz ilk yarılacak olan benim" buyurmuştur. Yani kıyamet günü ilk dirilen O olacaktır.

* el-Âkıb; hâtim, sonuncu demektir. Bazı rivayetlerde, "kendinden sonra peygamber olmayan" diye açıklama gelmiştir. Nitekim, ayet ve hadisten gelen pekçok delil Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra peygamber olmayacağını, O'nun Hatemu'l-Enbiya olduğunu belirtmiştir. Şu halde Âkıb ismi Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu mümtaz yönünü belirtmektedir.

2- Resulullah'ın başka isimlerinin de bulunmasına rağmen, sadedinde olduğumuz hadisin "beş"le kayıtlaması üzerine muhtelif yorumlar yapılmıştır. İbnu Hacer bundan murad "Bana mahsus olan beş ismim var, benden önce bu isimler eski milletlerde büyük ve meşhurlardan kimseye verilmemiştir" demektir. Resulullah'ın ismini sınırlamak değildir" der. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Kur'an'da Rauf, Rahim, el-Mübeşşir, en-Nezir, el-Mübeyyin, ed-Dâi ila'llah, es-Siracu'l-Münir, el-Müzekkir, er-Rahmet, en-Nimet, el-Hadi, eş-Şehid, el-Emin, el-Müzzemil, el-Müddessir gibi isimlerle tesmiye edilmiştir. Hadiste geçen meşhur isimlerden bazıları şunlardır: el-Muhtar, el-Mustafa, eş-Şefi', el-Müşeffa', es-Sadık, el-Masduk, vs... Resulullah'ın isimlerini inceleyip müstakil te'lifler yapan alimler olmuştur. İbnu Dıhye böyle bir te'lifinde, bir kısım alimlerin; "Resulullah'ın da, Allah'ın esmau'lhüsnası adedine denk sayıda doksan dokuz ismi var" dediğini kaydeder ve devamla: "Bu hususu ciddi bir araştıran çıksa, üç yüz isim tesbit eder" der. İbnu'l-Arabî, Şerhu't-Tirmizî'de sufilerden birinin "Allah'ın bin ismi var, Resulü'nün de bin ismi var" dediğini kaydeder.

İbnu Hacer, beşle sınırlamanın sebebi zımnında şu yorumu da kaydeder. "Bu hadiste, Resulullah'ın ismi hususunda beş ile sınırlamadaki hikmet, bunların diğerlerine nazaran daha meşhur olması, eski kitaplarda ve eski milletler arasında da bulunması sebebiyledir." 562

؟مُهَنْعَل َو ٍشْي َرُق َمْتَش يِهنَع ُ هاللّ ُف ِرْصَي َفْيَك َنوُبَجْعَت َأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر
□2255□ 5ـ نعو يبأ ةريرَه َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق :]َلاَق

. يِشْتِمُو َن اًمَّمَذُم َو َيلْعَنُو َن اًمَّمَذُم َو اَنأ َ ٌدهمَحَم]. أخرجه البخاري

4. (5528)- Hz.Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri, Kureyşlilerin şetmlerini (hakaretamiz sözlerini) ve lanetlerini benden nasıl çevirdiğine hayret etmiyor musunuz? Onlar zemmedilen birine şetmediyorlar,

zemmedilen birine lanet okuyorlar, ben ise (Muhammed'im) övülmüşüm." [Buhârî, Menakıb

17; Nesâî, Talak 25, (6, 159).]563

AÇIKLAMA:

Şarihlerin belirttiği üzere, Kureyş, Aleyhissalâtu vesselâm'a olan öfke ve nefretleri sebebiyle övgü ifade eden Muhammed ismiyle anmayıp, onun zıddı olan Müzemmem (kötülenmiş, zemmedilmiş) lakabını takarak bu lakapla anıyorlardı. Faraza bir hakaret yapmak isteyince "Allah müzemmeme şöyle yapsın" diye bedduada bulunuyorlardı. Böylece, Aleyhissalâtu vesselâm müzemmem olmadığı için hakaret ve bedduaları ona gelmiyor, Alimler çoğunlukla bu hadisle istidlal edip, ta'riz yoluyla kazıfta bulunandan haddin düşmesine hükmetmiştir. İmam Malik ise bu fetvada değildir. 564

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN DOGUMU VE YAŞI

هجرخأ .[ِليِفْلا َماَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َو اَناأ ُتْدِل ُو] :لاق ِههد ِج نع ِهيبأ نع َةَم
َرْخَم ِنْب ِسْيَق ِنْب ِ هاللّدبَع ِنْب بلهطملا نع ـ2 □2255□

. يراخبلا

1. (5529)- Muttalib İbnu Abdillah İbni Kays İbnu Mahreme babası vasıtasıyla ceddinden anlattığına göre ceddi şöyle demiştir: "Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fil yılında doğduk." [Tirmizî, Menakıb 4, (3623).] [565]

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[َنيهتِس َو ٍث َـَث ُن ْبا َوُه َو # ِ هاللّ ُلوُس َر َبِهف .
ُوُت] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2255□

2. (5530)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) altmış üç yaşında vefat etmiştir." [Buharî, Menakıb 10; Müslim, Fezail 115, (2349); Tirmizî, Menakıb 28, (3655).] [566]

ثَث ُنْبا َوُه َو َيِهف ُوُتو ،هْيَلاِ َنحوُي ةَنَس َة َرْشَع َثَث َةَّكَمِب # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َماَقأ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنبا نعو ـ5 □2252□

. [□َو نيِهتِس

3. (5531)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'de, kendisine vahiy geldiği durumda on üç yıl ikamet etti. Altmış üç yaşında da vefat etti." [567]

نيِنِس َنامَث َو َني ِنِس َعْبَس ًائْيَش ى َرَي َـَو ء َو ْوَّضلا ىرَي َو َت ْوَّصلا ُعَمْسَي□
ًةَنَس َة َرْشَع َسْمَخ َةَّكَمِب َماَقأ] :ةياور يفو ـ5 □2255□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ًةَنَس َنيهتِس َو َسْمَخ ُنْبا َوُه َو َيِهف ُوُت َو ،ًارْشَع.
ِةَنيِدَمْلاِب َماَقأ َو ،هْي َلاِ َنحوُي

4. (5532)- Bir başka rivayette de şöyle demiştir: "Mekke'de ses işitir ve ışık görür olduğu halde on beş yıl ikamet etti. Bunun yedi yılında ışıktan başka bir şey görmedi, sekiz senesinde vahiy aldı. Medine'de on yıl ikamet etti. Altmış beş yaşında olduğu halde vefat etti." 568

ثَكَمَف ِةَنيِدَمْلا بلا َرَجاَهَف ،ِة َرْجِهْلا ِب َرِمُأ َّمُث َة َرْشَع َثَث َثَكَمَف ،َنيِعَب ْرأ ُنْبا□
َوُه َو ِهْيَلَع َل ِزْنُأ] : ِنْيَخْيَّشلل ىرخأ يفو ـ2 □2255□

يِهف ُوُت َّمُث َنيِنِس َرْشَع اَهِب□ #] .

5. (5533)- Sahiheyn'de gelen bir diğer rivayette şöyle demiştir: "Vahiy Aleyhissalâtu vesselâm'a kırk yaşında iken indirildi. Bundan sonra on üç yıl kaldı. Sonra hicretle emir olundu. O da Medine'ye hicret etti. Orada on yıl kaldı. Sonra vefat etti Aleyhissalâtu vesselâm." [Buharî, Megazî 85, Fezailu'l-Kur'an 1; Müslim, Feazail 117, 121, (2351, 2353); Tirmizî, Menakıb 28, (3652, 3653).] 569

رَمُع َو ،َنيِهتِس َو ٍثَث ُنْبا َوُه َو :ٍرْكَب وُبأ َو ،َنيِهتِس َو ٍثَث ُنْبا َوُه َو # ِ هاللّ□ :
ُلوُس َر َضِبُق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2255□

ملسم هجرخأ .[َنيِهتِس َو ٍثَث ُنْبا َوُه َو .

6. (5534)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) altmış üç yaşında vefat etti. Hz. Ebu Bekir de altmış üç yaşında vefat etti. Hz. Ömer de altmış üç yaşında vefat etti. (Radıyallahu anhüma)." [Müslim, Fezail 114, (2348).] 570

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen bu altı rivayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatındaki mühim hâdiseleri tarihlemektedir.

Birinci hadise (5529) göre, Aleyhissalâtu vesselâm Fil yılında doğmuştur. Rivayetler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Fil yılında, Rebiulevvel ayının bir pazartesi gününde doğduğu hususunda ittifak ederler. Ayın kaçıncı gününde doğduğu ihtilaflıdır. Dört farklı tarih söylenmiştir: * Ayın ikinci gecesinde doğmuştur.

---

564 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/346. 565 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/347.

* Ayın sekizinde doğmuştur.

* Ayın onunda doğmuştur.

* On ikisinde doğmuştur.

2- Araplar o zamanlarda takvim kullanmadıkları için, tarihlemeyi cereyan eden mühim hadiselere göre yaparlardı. Burada Fil yılı denmiştir. Bununla Kur'an-ı Kerim'de Fil suresinde temas edilen hâdise kastedilir. Ebrehe İbnu Sabbah el-Eşrem komutasında bir Habeş ordusu Mekke'yi fethetmek üzere gelir. Ancak, Cenab-ı Hak, ebabil kuşları vasıtasıyla şehri korur. Deniz cihetinden gelen bu kuşlar, ordu üzerine havadan pişmiş tuğladan yapılmış taşlar atarlar. Bu taşlar değdiği vücudu zehirliyor, çiçek hastalığına sebep oluyordu. Böylece kocaman ordu, (danesi) yenmiş samana dönmüş, perişan olmuştu. Ordu ihtiva ettiği çok sayıdaki fillerle meşhurdu. Fillerden birinin adı Mamud'du.

Bu seferin asıl hedefi Ka'be'yi yıkma, Arap hacılarının yönünü San'a' da inşa edilen Kul-Leys adlı kiliseye çevirmekti. Ayet-i kerimenin ihbarıyla, kuşlara yenik düşen ordu, geri döner. Bu hadise bi'set öncesi, Resulullah'la ilgili mucizevî vakalardan biridir. Henüz bi'set olmadığı için buna mucize değil irhas denir. Bazı alimler, Resulullah'ın bu hâdise yılında dünyaya geldiğini ve hatta hadisenin Resulullah'ın doğumundan sonra olduğunu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın mübarek vücudlarına hürmeten Ka'be yıkılmaktan, Mekke de yağmalanmaktan korunduğunu söylemiştir.

2- Resulullah doğunca, Arap âdeti üzere dili fasih olan Benî Sa'd kabilesinden Haris adında bir zatın zevcesi Halime'ye verildi. Sütannesi Halime Aleyhissalâtu vesselâm'ı dört yıl boyu himaye etti, sütanneliği yaptı. Resulullah bir yaşına basmadan babasını kaybetmişti. Bir ara Medine'de bulunan dayılarını ziyarete götüren annesi Amine Hatun, Mekke'ye dönerken yolda, Ebva denilen yerde 20 yaşlarında iken vefat eder. Böylece annesinden de yetim kalan küçük Muhammed'i dadısı Ümmü Eymen Mekke'ye getirerek dedesi Abdülmuttalib'e teslim eder. Bu sırada altı yaşında olan Aleyhissalâtu vesselâm, iki yıl sonra da dedesini kaybederek amcası Ebu Talib'in himayesine sığınacaktır. Ebu Talib yeğenini çok sevecek, elinden gelen ilgiyi gösterecektir. Bir ara, küçük Muhammed'le birlikte Şam'a ticaret seyahatine çıkan Ebu Talib Busra'ya kadar onu getirecektir. Diğer bir amcası Zübeyr de O'nu Yemen'e kadar beraberinde götürecektir. Bu sırada 17 yaşlarındadır. Resulullah bir ara Mekkeli zengin bir tüccar olan Hz. Hatice'nin kervanında çalıştı, kervanı Busra'ya kadar götürdü. Bu sefer kârlı olmuştu. Hz. Hatice Resulullah'ın dürüstlüğüne hayran kalmıştı. Aleyhissalâtu vesselâm yirmi beş yaşlarında iken mezkur Hatice ile ilk evliliğini yaptı. Bu sırada Hz. Hatice kırk yaşlarında idi. Resulullah'ın nesli Hz. Hatice'den devam edecektir. Resulullah'ın küçük yaşta ölen ve Mısırlı Mariye'den doğan İbrahim dışındaki bütün çocukları Hz. Hatice'den doğmuştur. Hz. Hatice'den doğan ilk çocuğu Kasım'dı. Buradan Ebu'l-Kasım künyesini aldı. Sonra Abdullah, Zeyneb, Rukiye, Ümmügülsüm, Hz. Fatıma radıyallahu anhüm ecmain dünyaya geldiler. Kasım, İbrahim ve Abdullah daha çocuk iken öldüler. Hz. Resulullah'tan sonra hayatta kalan Hz. Fatıma idi, o da Resulullah'tan altı ay kadar sonra rahmet-i Rahman'a kavuşacaktır. Fatıma'dan doğan Hasan ve Hüseyin (radıyallahu anhümâ), Aleyhissalâtu vesselâm'ın nesebini devam ettireceklerdir.

Hz. Peygamber çocukluğundan itibaren ahlak yüceliği, sıdk, emanet gibi vasıflarıyla tanınmış, Muhammedu'l-Emin lakabını kazanmıştı. Müşrik cemiyetin birkısım ahlaksızlıklarından nefret ediyordu. Allah onu küçüklüğünden itibaren cahiliye pisliklerinden korumuştu. Kırk yaşına doğru bazı değişik haller hissetmeye başladı. Zaman zaman "Ey Muhammed!" diye bir nida işitiyordu. Yürüdüğü yollarda ağaçlar, taşlar kendisine selam veriyorlardı.Kırk yaşına yakın, Mekke'nin bazı büyüklerince tatbik edilmiş olan bir geleneğine uydu. Bir ay kadar hira mağarasına çekilerek tefekkür hayatı yaşadı. Bu esnada şehre sadece tükenen erzakını almak üzere iniyordu.

Kırk yaşına girince ilk altı ay boyu rüyada gördükleri gündüz aynen gerçekleşmek suretiyle değişik bir safha yaşadı. Bu suretle peygamberliğin mukaddimesi başlamış, vahye mazhar olacak ruhî bir kemal kazanmıştı. Derken mutad olarak gittiği hira mağarasında Alak suresinin ilk beş ayeti nazil oldu. İlk vahiy hadisesi, Hz. Peygamber'de korku ve endişe hasıl etti. Durumu zevcesi Hz. Hatice'ye anlattı. O, Aleyhissalâtu vesselâm'ı teselli etmekle kalmayıp, bu mevzularda bilgi sahibi amcasının oğlu Varaka'ya götürdü. O, iyice dinledikten sonra, Hz. İsa tarafından haber verilen peygamber olduğunu söyledi ve tebrik etti. Hz. Peygamber henüz kendine gelen vahyi tebliğ etmekle memur olmasa da meselesi Mekke'de şüyu bulmuştu. Bu ilk vahiyden sonra vahiy kesildi. Melek de gelmez oldu. Buna fetretü'lvahy denir. Bu fetret döneminin müddeti ihtilaflı ise de üç yıl kadar sürdüğü çoğunlukla kabul edilmiştir. Bu esnada Mekkeli müşrikler "Rabbi Hicretten üç yıl önce Mirac hadisesi meydana gelmiş, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ruh ve bedenleriyle Cenab-ı Hakk'ın kurbiyetine mazhar olmuştur. Bu hadisenin zamanında ihtilaf edilmiştir. Hicretten bir yıl önce olduğu da söylenmiştir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mekke'deki peygamberlik hayatı on üç yıldır. Bazı rivayetlerde bunun "on yıl" olduğu zikredilmiştir. Aradaki ihtilaf üç yıllık fetret devrinin hesaba dahil edilip edilmemesinden kaynaklanır. Fetret devresinde İslam'ın tebliğ edilme emri gelmediği, asıl tebliğ işine üç yıl sonra başladığı için bu devreyi risalet dışı sayıp hesaba dahil etmeyenler olmuştur. Ama ulema büyük çoğunluğu ile fetret devresini de peygamberliğe dahil etmiştir.

Şu halde Aleyhissalâtu vesselâm, peygamberliğin on üçüncü yılında Medine'ye hicret etmiş, orada on yıllık tebliğ hayatından sonra altmış üç yaşında olduğu halde, geride ordusu, maliyesi ve adliyesi ile mükemmel bir devlet bırakarak ebedî âleme irtihal buyurmuştur. Aleyhi efdalu'ssalat ve'sselam. [571]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLARI

هْيَلَع ُتْحَن يِذهلا :ِتَلاَق َو ،ِرْفُكْلا َو ِهيَغْلا يف يِداَمَّتلِاب اَهَنْيَب ْتَصا َوَت ًاشي□
َرُق َّنأ] :امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنبا نع ـ2 □2252ـ :ٌروُكُذ ٍد َ ْوأ ُةَسْمَخ َكِلذ
َدْعَب ُهاَتاَأ َو ؛اَه ِر ِخآ ىلا َرَث ْوَكْلا َكاَنْيَطْعأ آَّنإ ىلاعَت ُ هاللّ َل َزْناَف ،ُرِتَبْنُمْلا
ُروُبْنُّصلا اَذه ِهْيَلَع اَّمِم ٌّقَحأ

نِم ُمي ِها َرْبإ َو ،ِمساَقْلاو ،ُبِهيَّطلا َو ؛ُةَثَث ْمُهَف ِ هاللُّدْبَع َوُه َليِق َو ،ُرِهاَّطْلا َو□
ْمُه ُرَبْكأ َوُه َو ِ هاللُّدْبَع :اَهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَجيِدَخ ْنِم ٌةَعَب ْرأ،

ةَبْتُع َتْحَت اَتَناَك ٍموُثْلُك ٌّمُأو ،ُةَّيَق ُر َو ،ِعيِب َّرلا ِنْب ِصاَعْلا يِبأ َتْحَت ْتَناَك□
يِتهلا ُبَني َز َّنُهْنِم :ٍتاَنِب ُعَب ْرأ # ِهِبَّنلِل َناَك َو ؛ِةَي ِراَم ْت َرَجاَه َو ُةَّيَق ُر ً َّوأ
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُناَمْثُع َج َّو َزَت َو اَمِهقا َرِفب اَمُه َرَمأ َّب َت َو ٍبَهَل يِبأ اَدي
ْتَّبَت :ْتَل َزَن اَّمَلَف .ٍبَهَل يِبأ ْيَنبا َةَبْتُعو ،اَهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُة َمِطاَف َو .ٍموُثْلُك
َّمُأ اَهَد ْعَب َج َّو َزَت َو ،ْتَتاَم َّمُث ؛ِبِهنَكُي َناَك ِهِب َو ِ، هاللَّدْبَع ُهَنبا َكاَنُه ْتَدل َو َو
ِ،ةَشَبَحْلا ِض ْرأ ىلا ُهَعَم ُ هاللّ َي ِض َر ٍرَفْعَج ِنْبا ِ هاللِّدْبَع َتْحَت ْتَناَك َو ،َبَنْي َز َو
.ًانِسْحُم َو ًانْيَسُح َو ًانَسح ُهَل ْتَدل َو َو ،هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهِيلَع َتْحَت ْتَناَك َو
:لص'ا يف «روبنُّصلا».نيزر هجرخأ .[هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِباَّطَخْلا ِنْب َرَمُع ْنِم هن
َع ُ هاللّ َي ِض َر ٍّيِلَع اَهج َّو َز َو ٍموُثْلُك َّمُأ َو ،اَمُهْنَع

□اهلصأ قديو ةقرفتم ىقبت يتلا ةلخنلا

يف روبنص ةلزنمب # ًامحمد نأ شيرق رافك دارأو ،اهنم علقي مل ضرا يف
ةتباث ريغ ةلخنلا عزج يف تبنت تافعس يه لاقيو

نورفاكلا هرك ولو هرون همتي نأ إ هاللّ ىبأيو هركذ عطقنا تام اذإو ،هل بقع .
هنأ نونعي ،عطقنا عطق اذإف ةلخن عذج

1. (5535)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Kureyşliler, birbirlerine küfrün ve sapıklığın devamını tavsiye ettiler ve aralarında: "Bizim üzerinde olduğumuz şey var ya, bu, o köksüz sürgün (mesabesinde olan Muhammed)in üzerinde olduğu şeyden daha doğrudur!" dediler. Bunun üzerine, Allah Teala hazretleri Kevser suresini inzal buyurdu. "Şüphesiz ki biz sana kevseri verdik. Öyleyse Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Asıl arkası kesik (nesilsiz) olan, sana düşmanlık edenin ta kendisidir" (Kevser 1-3).

Bundan sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beş erkek çocuğu oldu. Dördü Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'den: Abdullah: Bu en büyükleri idi; Tahir -bunun Abdullah olduğu ve bunların üç tane oldukları da söylenmiştir-; Tayyib, Kasım ve Mariye'den olan İbrahim.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dört tane de kızı vardı: Bunlardan Zeyneb, Ebu'l-As İbnu'r-Rebi'in nikahı altında idi. Rukiyye ve Ümmü Gülsüm: Bu ikisi, Ebu Leheb'in oğulları olan Utbe ve Uteybe'nin nikahı altında idiler. "Ebu Leheb'in iki eli kurusun ve kurudu da..." (Tebbet 1-5) vahy-i şerifi nazil olduğu zaman, Ebu Leheb oğullarına onları boşamalarını emretti. Bunun üzerine Hz. Osman önce Rukiyye ile evlendi. Rukiyye onunla birlikte Habeşistan'a hicret etti. Orada Hz. Osman'ın Abdullah adında bir oğlu dünyaya geldi. Hz. Osman ona izafeten (Ebu Abdillah diye) künye almıştı. Sonra Rukiyye (radıyallahu anhâ) vefat etti. Ondan sonra Hz. Osman Ümmü Gülsüm (radıyallahu anhümâ) ile evlendi.

Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ): Bu Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'nin nikahı altında idi. Hz. Ali'nin Fatma'dan Hasan, Hüseyin ve Muhsin adlarında üç erkek çocuğu ile Zeyneb ve Ümmü Gülsüm adlarında iki kız çocuğu dünyaya geldi. Bunlardan Zeyneb, Abdullah İbnu Ca'fer (radıyallahu anhümâ)'in nikahı altında idi. Hz. Ali, Ümmü Gülsüm'ü de Hz. Ömer'e nikahlamıştır, radıyallahu anhüm ecmain." [Rezin tahric etmiştir.] 572

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen sünbûr kelimesi lügat olarak ince köklü, tek başına kalmış bir hurma ağacı manasına gelir. Yerde sabit olmayan hurma kütüğünden sürmüş filize dendiği de söylenmiştir. Münbetir de arkası kesilmiş, nesli kesilmiş demektir. Şu halde müşrikler, Aleyhissalâtu vesselâm'ı -çocuğu olmadığı için- arkası gelmeyecek bir hurma filizine benzetmek suretiyle üzmeyi, alay etmeyi düşünmüşlerdi. Yani bu müstehzilere göre, Resulullah'ın nesli, arkası yoktu, öldüğü zaman dünyadan tamamen kopacaktı, nesli devam etmeyecekti. Bazı alimler, sünbûr ile, erkek evladının ölmelerini kasdetmiş olmalarının daha makul olacağını söylerler. "Çünkü derler, daha peygamberlik gelmezden önce Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Hatice'den dünyaya gelmiş bulunan çocukları vardı."

Cenab-ı Hak, bu itham karşısında üzülen Resulullah'ı Kevser suresini inzal buyurarak teselli eder: "Asıl ebter olanlar onlardır. Bilakis sana Kevser verilmiştir." Kevser, ahirette ümmetin etrafında toplanacağı büyük havzın ismidir. Bolluk, çokluk manasına da gelir. Öldükten sonra zikrin, yadedilmenin çokluğu Hz. Peygamber'den başka kime nasib olmuştu; âlemde ismi O'nun kadar çok zikredilen kim var? Al-i Beyt'in çokluğu, ümmetin çokluğu, şeref ve yad-ı cemilin çokluğu, ümmete verilen ilmin, üstünlüğün çokluğu, şefaat ve rahmetin çokluğu vs. başka kime verilmiştir?573

نْي َرْئِظَل ُهَل َّنإو ،ِيْدَّثلا يف َتاَم ُهَّنأ : ُميِها َرْبإ ُهُدَل َو َتاَم اََّمل ،# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2255□

اهريغ دلو عضرت يتلا ةأرملا « ُرْئِهظلا».ملسم هجرخأ .[يِنْبا ُهَّنإف ِةَّنَجْلا يف .
ُهَعاَض َر ِن ًهمَكُي

2. (5536)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), oğlu İbrahim öldüğü zaman buyurdular ki: "O daha memede iken öldü. Onun cennette iki sütannesi var. Bunlar onun sütünü (iki yıla) tamamlayacaklar. Çünkü o benim oğlumdur." [Müslim, Fezail 63, (2316).]574

AÇIKLAMA:

Daha önce de açıkladığımız gibi, hadis küçük çocukların süt döneminde süt emmelerinin ehemmiyetini nazara vermektedir. Esasen ayet-i kerimenin bu meseleyi ele alarak: "Anneler çocuklarını iki yıl emzirirler" (Bakara 233) buyurması, süt devresinin tam iki yıl devam etmesi gereğini te'yid eder. 575

DÖRDÜNCÜ FASIL

ALEYHİSSALÂTU VESSELÂM'IN SIFATLARI VE AHLÂKLARI

مَل : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر َفَص َو اَذإ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُّلَع َناَك] :لاق هنَع ُ□ هاللّ َي ِض َر يلع دلو دهمحم نب ميهاربا نع ـ2 □2255ـ ْمَل َو ًج َر ًادْعَج َناَك ،ْطبَّسلاِب َ َو ،ِطَطَق ْلا ِدْعَجلاِب ْنُكَي ْمَل َو ،ِم َوَقْلا َنِم ًةْعَب َر َناَك ،ِدهد َرَتُمْلا ِري ِصَقْلاِب َ َو ،ِطَغَّمُمْلا ِليوهطلاِب ْنُكَي ِهفَكْلا َنْئَش ،ِةَب ُرْسُم اَذ ِراَفْش'ا َبَدْهأ ، ِنْيَنْيَعْلا َجَعْدأ ،ِة َرْمُحِب ًاب ِرْشُم َضَيْبأ ،هدَخْلا ِليسأ َناَك َو ، ِمَثْلَكُمْلاِب َ َو ِمَّهطُمْلاِب ْنُكَي .ِة َّوُبُّنلا ُمَتاَخ ِهْيَفِتَك َنْيَب ،ِبَص ْنِم ُّطَحْنَي اَمَّنأَك ًاؤُّفَكَت ُأهفَكَتَي ىشَم اَذإو ،ًاعَم َتَفَتْلا َتَفَتْلا اَذإ ،ِدتَكْلا َو ِشاَشَمْلا َليِلَج ،ِنْيَمَدَقْلا َو ُهَباَه ًةَهيِدَب ُهآ َر ْنَم ،ًة َرْشِع ْمُهَم َرْكأ َو ،ًةَكي ِرَع ْمُهَنْيَلأ َو ،ًةَجْهَل ْمُهَقَدْصأ َو ،ًابلَق ْمُهَعَجْشأو ،ًارْدَص ِساَّنلا ُد َوْجأ .َنيِهيِبَّنلا ُمَتاَخ َوُه َو .[ُهَعِمَس ْنَم ُهَمَهْفَي لَصَف ِم َكِب ُمَّلَكَتَي ،ًاد ْرَس َثيِدَحْلا ُد ُرْسَي َ ،ُهَدْعَب َ َو ُهَلْثِم ُهَلْبَق َرأ ْمَل : ُهُتِعاَن ُلوُقَي .ُهَّبَحأ ًةَف ِرْعَم ُهَطَلاَخ ْنَم َو « ُدِهدرتُملا»و.نيغلا نودشي نوثدحملاو ،ليوطلا نئابلا :ةمجعملا نيغلابو ةيناثلا ميملا ديدشتب « ُطِغَّمُمَلا».يذمرتلا هجرخأ

ةدوعجلا ديدش « ُطيطقلا»و.ريصقلاو ليوطلا نيب ةماقلا لدتعم « ُةَعْب. َّرلا»و.عمتجم وهف رصقلا نم ضعب يف هضعب لخادلا

ةرثك عم إ نوكي و ،هجولا ريدتسملا « ُمثلكُملا»و.نمسلا شحافلا « ُمِههطملا»و.امهنيب « ُل ْج َّرلا»و.هدض « ُطَّبسلا»و هنافجأ رعش لاط يذلا « ُبده ا'»و.نيعلا داوس ةدش « ُجعَّدلا»و.عافترا ريغ نم ليطتسملا « ُليس'ا ُّدخلا»و.محللا « ُنَّئشلا»و.نطبلا رخآ ىلا ًزان ردصلا ىلع تبانلا رعشلا « ُةب ُرسملا»و.اهب ةطيحملا رعشلا تبانم «نْيعلا ُرافشأ»و.رثكو

ماظعلا سوؤر ميظع يأ « ِشاشُملا ُليلَج»و.سارملا ىلع مهل ربصأو مهضبقل دشأ هن' لاجرلا يف حدم وهو ،ظيلغلا « ُؤُفَكَّتلا»و.لهاكلا « ُدِتكلا»و.اهضعب نكمي يتلا ةنيللا ماظعلا سوؤر « ُشاشُملا»و.كلذ وحنو نيبكنملاو نيتبكرلاو نيقفرملاك

مهَنيلأ»و.ناسللا « ُةجِهللا»و.لاع عضوم نم رادحنا « ُبَبَّصلا»و.اهيرج يف ةنيفسلا أفكتت امك ماهدق ىلا ىشملا يف ليامتلا

اداقنم ًهس يأ « ًةكيرع□ .

هتعباتمو هب قطنلا يف ةعراسملا « ثيدحلا ْد َرَس»و .

1. (5537)- Hz. Ali'nin evladlarından Muhammed'in oğlu İbrahim anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı vasfettiği zaman şöyle derdi: "Resulu-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Efendimiz çok uzun boylu olmadığı gibi, (azaları) birbirine girmiş kısa boylu da değildi, orta boylu bir insandı. Saçları kıvırcık değildi, düz de değildi, dalgalıydı. Şişman değildi, yuvarlak yüzlü de değildi, yanakları uzuncaydı.

Rengi kırmızıya çalan, beyazdı. Gözleri siyah ve kirpikleri uzundu, göğsünde göbeğine kadar inen kıldan bir hat vardı. El ve ayaklarının parmakları kalıncaydı. Eklem yerleri ve iki küreğin birleşme yeri olan omurga iri idi. Bir tarafa dönünce (sadece başını çevirmez) bütün vücudunu çevirirdi. Yürüyünce, yamaçtan iniyormuşcasına öne meylederek yürürdü.

İki omuzu arasında peygamberlik mührü vardı. O, peygamberlerin mührü (sonuncusu) idi. İnsanların en iyi kalplisi, en şecaatlisi ve en doğru sözlüsü idi. O ahlakça herkesten yüce, muaşere yönüyle de en geçimlisi idi. Onu aniden gören ondan heybet duyardı; bilerek beraber olan, kalpten severdi. Onu vasfeden şöyle derdi: "Ben ne O'ndan önce, ne de O'ndan sonra O'nun gibisini görmedim."

Resul-i Ekrem çabuk konuşmazdı; her işitenin anlayacağı şekilde teker teker konuşurdu." [Tirmizî, Menakıb 19, (3642).]576

ناك َو ،َنوُق َرْفَي َنوُك ِرْشُمْلا َناك َو ْمُه ُراَعْشأ َ نوُلُدْسَي ِباَتِكْلا ُلْهأ َناَك] :لاق□
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2255ـ « ُلْدَّسلا».دواد وبأو ناخيشلا
هجرخأ .[ُهَدْعَب َقَرَف َّمُث ُهَتَي ِصاَن َلَدَسَف ،ِهِب ْرَمْؤُي ْمَل اَميف ِباَتِكْلا ُلْهأ
ةقفا َوُم ُهُب ِجْعُت # ِ هاللّ ُلوُس َر

قرف ريغب رعشلا كرت .

2. (5538)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ehl-i Kitap saçlarını düz salınmaya bırakırlar, müşrikler de ayırırlardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise (vahiy yoluyla) emredilmediği hususlarda Ehl-i Kitab'a uygun hareket etmekten hoşlanırdı. Bu sebeple saçını alnından serbest bıraktı. Bilahare (bütün müşrikler Müslüman olduktan sonra) saçlarını (alnından) ayırdı." [Buhari, Libas 70, Menakıb 23, Fezailu'l-Ashab 52; Müslim, Fezail 90, (2336); Ebu Davud, Tereccül 10, (4188); İbnu Mace, Libas 36, (3632).] 577

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) her hususta müstakil, yepyeni bir medeniyet kuruyor, şekillendiriyordu. Bundaki orijinalite ve istiklaliyet bütün değer ve formların beşerî dehadan ziyade İlahî hüdaya dayandırmaya istinad ediyordu. Bu sebeple, vahyin irşadı altında teşriatını yapıyordu. Vahiy gelmeyen hususlarda, İlahî bir şeriata dayanan Ehl-i Kitab'ı kazanmak ümidiyle onların tarzını kabul ediyor, müşriklerin takip ettiği tarzlara muhalefet etmeyi tercih ediyordu. Sadedinde olduğumuz hadis, bilhassa saç kıyafetindeki bu tutumu açıkça ifade etmektedir. Ma'mer'in rivayeti şöyle: "Eğer Resulullah herhangi bir emir gelmeyen hususta şekke düşecek olsa, Ehl-i Kitab'ın yaptığını yapardı."

Zaman içinde, gerek yakınında ve gerekse hariçte olan müşrikler Müslüman oldukları halde, Ehl-i Kitap küfründe devam etmekteydi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, sistemindeki orijinalite gereği, Ehl-i Kitab'a muhalefeti esas aldı.

Muhalefet saç ayırma meselesine münhasır değildir. Boyama meselesi de böyledir: Bir Buhârî hadisinde "Yahudiler ve Hıristiyanlar saçlarını boyamazlar, (siz boyayarak) onlara muhalefet edin" buyrulmuştur. Aşura orucu da buna benzer, Aleyhissalâtu vesselâm, Ehl-i Kitap aşure orucunu tuttuğu için önce emretmiş, sonra Ramazan farz kılınınca, aşurenin farziyetini kaldırmış, ayrıca aşure gününden bir gün önce veya sonra da tutmak suretiyle, Ehl-i Kitab'a muhalefeti emretmiştir.

Kıblenin Kudüs'ten Ka'be'ye çevrilmesi bir diğer muhalefet emridir. Yahudiler hayız halinde kadınlarla ihtilat etmezlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm ihtilatı (beraber yeyip içmeyi, beraber yatmayı) emretti ve: "Hayızlı ile cima hariç her şeyde beraber olun" buyurdu. Hatta bu emir üzerine Yahudiler: "Bize muhalefet etmedik bir şey bırakmadı" demişlerdir. Bazı rivayetlerde gelen "cumartesi ve pazar günleri oruç tutmak" emri bir başka örnektir. Hadiste "Cumartesi ve pazar (Ehl-i Kitap) kâfirlerinin (haftalık) bayram günleridir. Ben onlara muhalefeti severim" buyurmuştur. Bir rivayette, Resulullah'ın ölümüne doğru nafile oruçların ekseriyetini cumartesi-pazar günleri tuttuğu ifade edilmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm "bayram günleri" tabiriyle cumartesinin Yahudiler, pazarın da Hıristiyanlar için bayram günü olduğunu, bayram günlerinde oruç tutulmayacağını ifade etmiş olmaktadır. Öyleyse, oruç tutulunca onlara muhalefet hasıl olur. Saçın alından yanlara ayrılıp alnı açma meselesine gelince, bir kısım alimler bunun vahiyle olma ihtimali üzerinde durmuşlardır. İmam Malik ve cumhur saçı ayırmanın bir vecibe olmayıp müstehab olduğu kanaatindedir. Ashab'tan birkısmının, saçı ayırırken, diğer birkısmının ayırmadığına dair rivayetler mevcuttur. Alimler, Ehl-i Kitab'a her hususta mutlak muhalefet yerine, maslahatı gözönüne alarak muhalefete gitmek gerekeceğini söylemiştir. İbnu Hacer: "(Rivayetler), Ehl-i Kitab'a muhalefet ve muvafakatın maslahat yönünden şer'î bir hüküm olmasının muhtemel olduğunu ifade eder" der. Nevevî, "ayırma"nın da "salıverme"nin de caiz olduğunu söyler. Nevevî şu açıklamayı da kaydeder: Alimler, hadiste geçen "Resulullah Ehl-i Kitab'a uygun * Bazıları: "Onların gönlünü kazanmak içindi" demiştir. * Bazıları: "Aleyhissalâtu vesselâm, kendisine vahiy gelmeyen hususlarda ve onların değiştirmediği bilinen hususlarda onların şeriatlarına uymakla emrolunmuştu" demiştir. Bazıları bu hadisten hareketle "Bizden öncekilerin şeriatı, bizim şeriatımıza muhalefeti varid olmadıkça bizim de şeriatimizdir" diye hükmetmiştir. * Bazı alimler de "severdi" kelimesini esas alarak, aksini söylemiş, bu hadis, eski şeriatlerin bizim şeriatımız olmadığına delildir. Eğer, şeriatımız olsaydı "severdi" demezdi, daha kesin olarak uyulmasını emrederdi demişlerdir. İbnu Hacer, hadiste bu meseleye delil olmadığını, çünkü bunu söyleyen kimsenin, şeriatımızda gelmiş olan meseleye münhasır kaldığını, onun, şeriatımız olduğunu söylediğini, onların Ehl-i Kitap'tan olacaklarını söylemediğini, çünkü Ehl-i Kitab'ın din diye naklettiklerine itimad edilmeyeceğini belirtir. Kurtubî, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, onların gönlünü kazanma ihtimaline binaen onlara muvafakat ettiğinde cezmeder.578

نأ ه َرْك َي َناَك ُهَّنأ :ٍةياور يفو .َءاَضْيَبِ ُ هاللّ ُهناَش اَم :َلاَقَف ،# ِهِبَّنلا□
ِبْيَش ْنَع َلِئُس ُهَّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2255□

ة َرْعَّشلا ُلُج َّرلا َفِتْنَي□

ملسم هجرخأ .[ٌذْبُن ِسأ َّرلا يفو ِنْيَغْدُّصلا يفو ِهِتَقَفْنَع يف ُضاَيَبْلا َناَك اَمَّنإ َو ،#
بَضَخْي ْمَلو :َلاَق .ِهِتَيْحِل َو ِهِسأ َر ْنِم َءاَضْيَبْلا

.

3. (5539)- Hz. Enes (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saçındaki aklardan sorulunca (Enes) şöyle cevap vermiştir: "Allah O'nu, beyazla çirkinleştirmemiştir."

Bir rivayette de şöyle demiştir: "O, kişinin başında ve sakalında bulunan beyazları yolmasını mekruh addederdi. Ve [Enes (radıyallahu anh)]: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) saçlarını boyamadı. Beyaz kıl (onda nadirdi ve sadece) alt dudağında, şakaklarında ve başında bir nebzecik vardı" derdi." [Müslim, Fezail 104, 105, (2341).] 579

ةَقَفْنَعْلا بِنْعَي ،بَلْفُّسلا ِهِتَفَش َتْحَت ًاضاَيَب ُتْيأ َرَف # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر] :] .
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِةَف ْيَحُج ِبأ نعو ـ5 2255

ناخيشلا هجرخأ .

4. (5540)- Ebu Cuhayfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, sadece alt dudağında yani anfetesinde beyaz gördüm." [Buharî, Menakıb 23; Müslim, Fezail 106, (2342).] 580

عَقَت ْنأ َنوُدي ِرُي اَمَف ،ُهُباَحْصأ ِهِب َفاَطأ َو ُهُقِلْحَي ُق َّحلا َو # ِ هاللّ َلوُس َر
ُتْيأ َر] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ2 2252

ملسم هجرخأ .[ٍلُج َر ِد َي يف َّإ ٌة َرْعَش .

5. (5541)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, berber onu tıraş ederken gördüm. Ashabı etrafını çevirmişti. Aleyhissalâtu vesselâm'ın tek kılının yere düşmesini istemiyorlar, birinin eline düşsün istiyorlardı." [Müslim, Fezail 75, (2325).] 581

AÇIKAMA:

1- Bu rivayetler, Resulullah'ın saçlarında ağarmaolmadığını, çok az sayıda beyaz kılın bulunduğunu ifade etmektedir. Rivayetlerde bu az miktar farklı rakamlarla ifade edilmiştir. En az on beş diyen rivayet olduğu gibi, en ziyade otuz diyen de vardır. Bu miktar saç, sakal, başta bulunan beyazlıkların tamamını ifade eder. Bazı rivayetler, keza ihtilaflı olarak Resulullah'ın saçını boyamasından bahseder. Bazılarına göre boyamıştır, bazılarına göre ise, boyamamıştır. Kuvvetli rivayet Hz. Enes'ten gelen ve boyamadığını ifade edendir. Çoğunluk bunu esas almıştır. Bazı alimler bu zıt rivayetleri: "Resulullah koku sürerdi. Resulullah'ın saça sürdüğü koku maddesini görüp bunu boya sanmıştır" diye te'lif cihetine gitmiştir. Nevevî, Resulullah'ın saçını bazan boyadığını, ravilerden herbirinin kendi gördüğünü rivayet etmiş olabileceğini söyler. Ancak rivayetler, Aleyhissalâtu vesselâm, saçını bizzat boyamamış olsa da, ümmetine, siyah boya olmamak kaydıyla saçların boyanmasına cevaz vermiştir.

2- Son rivayet, Ashab'ın Resulullah'a ne kadar alâka gösterdiğini ifade etme yönüyle ayrı bir ehemmiyet taşır: Ashab, Resulullah'ın berber tarafından kesilen kıllarını bile yere düşürmeyip, teberrüken topluyorlar. Ashab'ın bu ilgisi sadece saç kıllarına müteveccih değildir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın her bir maddî eseriyle teberrük ederlerdi: Abdest suyu, mübarek tükrükleri, terleri gibi. Bazı rivayetlere göre Ashab, soğuk günlerde bile su kaplarını göndererek, Aleyhissalâtu vesselâm'ın o suya mübarek ellerini batırıvermesini isterlerdi, o da bu çeşit talepleri reddetmezdi.

Ashab'ın maddî hatıralarına gösterdiği bu aşırı ilgi, onların dünya ve ahiret saadetinin düsturları olan sünnet, söz ve irşadlarına ne derece ehemmiyet vereceklerini anlamamızı kolaylaştırır. Aksi takdirde Ebu Eyyub el-Ensârî hazretlerinin kısa bir hadiste düştüğü tereddüdü gidermek için deve sırtında Medine'den kalkıp Mısır'a gitme hadisesini veya bir tek harfteki tereddüdü izale için bir aylık mesafeye seyahat etme hadiselerini anlamakta, kabulde zorlanırdık.

3- Bu sonuncu hadisten alimlerimiz, büyüklerin maddî eserleriyle teberrük edilebileceği hükmünü çıkarmışlardır. [582]

BEŞİNCİ FASIL

PEYGAMBERLİK MÜHRÜ VE MÜTEFERRİK ŞEYLER

كَل ُ هالّ َرَفَغ ِ هالّ َلوُس َراَي ُتْلُق َو ،اًمْحَل َو اًزْبُخ # ِ هالّ ِلوُس َر َعَم .
ُتْلَكأ] :لاق هنَع ُ هالّ َي ِض َر ٍس ِج ْرَس نب ِ هالّ ُدْبع نع ـ2 2255ـ َّم ُث :
ا ِتاَنِم ْؤُملا َو َنيِنِمْؤُمْلِل َو َكِبْنَذِل ْرِفْغَتْسا َو :َ َت َّمُث . َكَل َو ْمَعَن :Œلاق :ةَي
َلاَقف .# ِ هالّ ُلوُس َر َكَل َرَفْغَتْسِا :ُهَل َليِقَف . َكَل َو :َلاَق ُضَغاَن».ملسم
هجرخأ .[ِليِلاَّثلا ِلاَثْمأ َك ٌنَيَخ ِهْيَلَع ،اًعْمَج ىرْسُيلا ِهِيفِتَك ِضغاَن َدْنِع ِهْيَفِتَك َنْيَب
ِة َّوُبُّنلا َمَتاَخ ُتْيأ َرَف ُهَفْلَخ ُت ْرُد نطاب ىلا اهعباصأ فطعو اهعمج وهو فكلا عمج
ىنع هلعل يديمحلا لاق « ُعمجلا»و.ضيرعلا مظعلا فرط « ِفِتكْلا

ةماشلا وهو لاخ عمج « ُنَي ِخْلا»و.فكلا .

1. (5542)- Abdullah İbnu Sercis (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte ekmek ve et yedim ve: "Ey Allah'ın Resulü! Allah seni mağfiret buyursun!" dedim. Bana: "Seni de!" diye karşılıkta bulundu."

Ravi der ki: "(İbnu Sercis'e): "Resulullah sana istiğfarda mı bulundu?" diye soruldu. O: "Evet, "Seni de!" dedi" diye cevap verdi ve sonra şu ayeti okudu. (Mealen): "Kendi günahın için de, mü'min erkek ve mü'min kadınlar için de Allah'tan af dile..." (Muhammed 19). İbnu Sercis devamla dedi ki: "Sonra etrafında döndüm, iki omuzu arasında peygamberlik mührünü gördüm. Sol kürek kemiğinin geniş tarafında idi, yumruk gibi ve üzerinde siğiller emsali benler vardı." [Müslim, Fezail 112, (2346).][583]

AÇIKLAMA:

Rivayetler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki omuzu arasında bir peygamberlik mühründen haber verir. Müslim'in bir diğer rivayetinde bunun, keklik yumurtası büyüklüğünde olduğu ifade edilir. Ancak sadedinde olduğumuz rivayet onu yumruya benzetmektedir. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ), bu mührün Aleyhissalâtu vesselâm'ın ölümüyle birlikte kaybolduğunu belirtir.

Kâdi Beyzavî, eski ümmetlerin kitaplarında bu mühürden bahsedilip, tavsif edildiğini, geleceği haber verilen peygamberin bilinmesinde bir alâmet olarak ondan bahsedildiğini söyler. Kâdi, bu mührün, nübüvveti gelebilecek arazlardan korumaya matuf olduğunu belirtir, tıpkı mühürle koruma altına alınan vesaik gibi. Bu mührü, Aleyhissalâtu vesselâm doğuştan mı getirdi, doğumla birlikte mi veya göğsü yarılınca mı veya peygamberlik gelince mi konulduğu hususlarında muhtelif görüşler var. İbnu Hacer, göğsün yarılması anında konmuş olma görüşünü daha sıhhatli bulur.584

ةَضْيَب َلْثِم َءا َرْمَح ًةَّدُغ # ِ هاللّ ِلوُس َر ِبِفَتَك َنْيَب ِة َّوُبُّنلا ُمَتاَخ َناَك] :لاق□
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ة َرُمَس ِنْب ِرِباج نعو ـ5 □ 2255□

يذمرتلا هجرخأ .[ِماَمْحلا .

2. (5543)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın peygamberlik mührü, iki omuzu arasında idi. Tıpkı bir güvercin yumurtası büyüklüğünde kırmızı bir yumru (gudde=bez) idi." [Tirmizî, 42, (3647).]585

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, nübüvvet mührü guddeye benzetilmiştir. Gudde dilimizde bez kelimesiyle karşılanır. Vücutta, derinin altında hasıl olan yumruya denir. Üzerinden elle dokunulunca yerinde biraz oynar. Sözgelimi çıban yumrusu gibi sabit değildir.586

ن ِم َنَسْحأ ُتْيأ َر اَم] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2255□□

أَّنُك . ُهَل ى َوْطُت ُض ْر ٔا اَمَّنأَكَل .# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنِم ِهِتَيْشِم يف َع َرْسأ ًادَحأ
ُتْيأ َر اَم َو ،ِهِهْج َو يف ي ِرْجَت َسْمَّشلا َّنأَك # ِ هاللّ ِلوُس َر

يذمرتلا هجرخأ .[ٍث ِرَتْكُم ُرْيَغَل ُهَّنإ َو ،اَنَسُفْنأ ُدِهْجُن ُهَعَم اَنْيَشَم اَذإ .

3. (5544)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan daha güzelini hiç görmedim. Sanki güneş mübarek yüzlerinde yürüyor gibiydi. Yürürken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan daha hızlı yürüyen kimse de görmedim. Sanki yer O'nun ayağı altında dürülüyor gibiydi. Biz O'nunla beraber yürürken kendimizi zorlardık. O ise, aldırmazdı." [Tirmizî, Menakıb 26, (3650).] 587

ثيِدَحْلا ُد ُرْسَي َناَك . ُهاَصْح ُّداَعْلا ُهَّدَع ْوَل ًاثيِدَح ُثِهدَحُي # ِ هاللّ ُلوُس َر َنا□

كَ] : تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 2252

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ْمُكِد ْرَسَك .

4. (5545)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) konuşurken (ağır ağır konuşurdu. Öyle ki) eğer biri çıkıp, kelimeleri saymak istese sayardı. O, sözü sizin gibi peş peşe getirmezdi." [Buharî, Menakıb 23; Müslim, Fezailu's-Sahabe 19, (2493); Zühd 71; Tirmizî, Menakıb 20, (3643); Ebu Davud, İlim 7, (3654, 3655).]588

يذمرتلا هجرخأ .[ُهْنَع َلَقْعُتِل ًاثَث َةَمِلَكْلا ُديِعُي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك] : لاق .
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ2 2255

5. (5546)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), söylediği bellensin diye kelamını üç kere tekrar ederdi." [Tirmizî, Menakıb 21, (3644).] 589

دواد وبأ هجرخأ .[ِءاَمَّسلا ىلا ُهَف ْرَط َعَف ْرَي ْنأ ُرِثْكُي ُثِّدَحَتَي َسَلَج اَذإ # ِ .
هاللّ ُلوُس َر َناَك] :لاق ٍمَس نب ِ هاللّدبع نعو ـ5 2255

6. (5547)- Abdullah İbnu Selam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), oturup konuştuğu zaman, (vahiy bekleyerek veya Mele-i A'la'ya iştiyak duyarak) çok sık nazarını semaya çevirirdi." [Ebu Davud, Edeb 21, (4837).] 590

هِق َرَع ْنِم ْتَذَخأ َماَق اَذإف ،اَهَدْنِع ُليِقَيَف ًاعْطِن # ِ هاللّ ِلوُس َرِل ُطُسْبت
ٍمْيَلُس ُّمُأ ْتَناَك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 2255ـ .[ِهكَّسلا َكِلذ ْنِم
ِهِطوُنُح يِف َلَع ْجُي ْنأ ىص ْوأ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌسَنأ َر ِضُح اََّمَلَف ،ٍهكَس يف
ُهْتَلَعَج َّمُث ،ٍة َرو ُراَق يف ُهْتَعَمَجَف ِه ِرْعَشو

هب بيطتي ئش «ُّكَّسلا» .يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .

7. (5548)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Annem) Ümmü Süleym, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) için yere bir post serer, O da üzerinde kaylule (öğle uykusu) kestiridi. Aleyhissalâtu vesselâm uyanınca annem O'nun terini ve kıllarını toplardı. Bunları bir şişede toplar, sonra onu sürünme maddesine katardı." (Ravi devamla der ki: "Hz. Enes (radıyallahu anh) muhtazar (can çekişme halinde) olunca kefenine sürülecek hanûta bundan katılmasını vasiyet etti." [Buharî, İsti'zan 41; Müslim, Fezail 84, (2331); Nesâî, Zinet 119, (8, 218).][591]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer, Resulullah'ın saç kıllarının toplanması ile terinin toplanmasını, başka rivayetlerdeki sarahate dayanarak, ayrı ayrı zamanlara hamleder: Sıcak mevsimde öğle uykusundaki terin toplanması ayrı bir hadisedir. Ümmü Süleym'e kocası Ebu Talha'nın Aleyhissalâtu vesselâm'ın tıraşından sonra elde ettiği saçları vermesi ayrı hadisedir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere Ümmü Süleym bunları teberrüken biriktirmiştir. Resulullah'ın Haccetü'l-Veda'da, Mina'da tıraş olduğu gözönüne alınınca, hadiste mevzubahis olan kıssanın Veda haccında sonra cereyan ettiği anlaşılır.

Hadisin bir başka veçhinde, her toplama anında Aleyhissalâtu vesselâm'ın uyandığı ve: "Ey Ümmü Süleym! Nedir bu yaptığın?" diye sorduğu, "Bu terinizdir, bunu tîbımıza (sürünme maddesi) koyuyoruz, bu bizim en güzel tîbımız oluyor" cevabını aldığı belirtilir. Diğer bazı rivayetlerde Aleyhissalâtu vesselâm'ın, bu davranışı tebessümle karşıladığı ve te'yid ettiği tasrih edilmiştir.

2- Hadis, büyüklerin, tanıdığı kimselerin evlerinde kaylûle yapmasının cevazına delil olmaktadır. Bu davranışta sevginin te'yidi ve te'kidi vardır. Ayrıca hadis, insan ter ve saçının temiz olduğuna delil olmaktadır.[592]

بوُدْنَمْلا ُهَل ُلاَقُي َةَحْلَط ِيبأ ْنِم ًاس َرَف # ِ هاللّ ُلوُس َر َراَعَتْساَف□ □
،ةَنيِدَمْلاِب ٌع َزَف َناَك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2255□

ار ْحَبَل ُهاَنْدَج َو ْنإو ،ٍءْىَش ْنِم اَنْيأ َر اَم :َلاَق َعَج َر اَّمَلَف ! ُهَبِك َرَف□] .

8. (5549)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Medine'de bir panik olmuştu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Talha (radıyallahu anh)'dan el-Mendub denen (ağır yürüyüşlü) atını istiareten aldı ve bindi. Dönüşünde: "Bir şey görmedik. Ancak atı çok hızlı bulduk" buyurdu."[593]

ةَلْيَل َتاَذ ِةَنيِدَمْلا ُلْهأ َع ِزَف ْدَقَل َو ، ِساهنلا َعَجْشأ َو ِساَّنلا َد َوْجأ َناَك َو ،□ .

---

586 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/364.

ِساَّنلا َنَسحأ # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك] :ةياور يفو ـ5 □2225□

هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَحْلَط ِيب ٍ‘س َرَف ىلَع َوُه َو ، َرَبَخْلا أَرْبَتْسا َو ْمُهَقَبَس ْدق َو
،ًاع ِجا َر # ُّيِبَّنلا ُمهاَّقَلَتَف ِت ْوَّصلا َلَب ِق ٌساَن َقَلَطْناَف ِ ةسمخلا هجرخأ .[
ُأَّطَبُي ًاس َرَف َناك َو ،ًارْحَب ُهاَنْدَج َو :لاَقو ؛اوُعا َرُت ْنَل ،اوُعا َرُت ْنَل :ُلوُقَي َوُه
َو ، ُفْيَّسلا ِهِقُنُع يِف َو ،ٍي ْرُع

هققحو هفشك «َرَبَخْلا أ َرْبَتْسا»و.يرجلا عساو ناك اذإ «ٌر ْحَب ٌس َرَف» .
5550) .9 لاقي.يئاسنلا:**)-** Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) insanların en iyisi, en cömerdi ve en şecaatlisi idi. Nitekim bir gece, Medine halkı umumi bir korku yaşamıştı. Halk (korkusunun kaynağı olan) sesin geldiği tarafa yöneldi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise, herkesten önce o cihete gitmiş, haberi tahkik etmiş ve geri dönmüştü, onları yarı yolda karşıladı. Ebu Talha (radıyallahu anh)'nın çıplak atı üzerinde idi. Boynunda kılıncı asılıydı. Şöyle diyordu: "Korkulacak bir şey yok, korkulacak bir şey yok."

Sonra, "Bu atı pek hızlı bulduk" dedi. Halbuki at, ağır yürürdü." [Buharî, Cihad 46, 82; Müslim, Fezail 48, (2307); Ebu Davud, Edeb 87, (4988); Tirmizî, Cihad 14, (1685).] 594

ناَك ْنإف ،ًامْثإ ْنُكَي ْمَل اَم ،اَمُه َرَسْيأ َذَخأ َّا ِإ ِنْي َرْمأ يف # ِ هاللّ ُلوُس َر َرِهيُخ□
□2222□ 25ـ ةشئاع نعو ر َض ِي َ هاللّ ُ اهنَع تلاق :[اَم

دواد وبأو ةثلاثلا هجرخأ .[ِهللّ ُمِقَتْنَيَف ِ، هاللّ ُةَم ْرُح َكَهَتْنُت ْنأ َّا ِإ ُّطَق ٍءْىَش .
اًمْثِإ َناَك ًدَعْبأ َساهنلا ُهْنِم ،َو اَم ْمَقَتْنا ِهِسْفَنِل ْنِم

10. (5551)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki iş arasında muhayyer bırakılırsa, mutlaka en kolayını tercih ederdi. Yeter ki bu günah olmasın. Eğer bir iş günah idiyse, günaha karşı insanın en uzak duranı idi. Aleyhissalâtu vesselâm kendisi için hiç intikam aramadı. Ama Allah'ın bir haramı ihlal edilince o zaman Allah için intikam alırdı." [Buhârî, Menâkıb 234, Edeb 80, Hudud 10, 42; Müslim, Fezâil 77, (2327); Muvatta, Husnü'l-Hulk 2, (2, 903); Ebu Davud, Edeb 5, (4785).]595

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ahlak-ı şeriflerinden mühim bir prensibi belirtmektedir: Günaha düşülmediği müddetçe kolayı tercih etmek. Tercih edilecek olan daha kolay, günah olacaksa onu tercih etmiyor, şiddetli ve zor da olsa, günah olmayanı arıyor. Hadiste, muhayyer bırakanın kim olduğu belirtilmiyor, mübhem bırakılıyor. Bu, hadisin anlaşılmasına vüs'at kazandırıyor: Allah tarafından muhayyer bırakılma da mümkün, insanlar tarafından muhayyer bırakılma da mümkün. Ancak, Allah tarafından günahla sevap arasında muhayyer bırakılmayacağına dikkat çekilmiştir.

Şahsı için intikam almamış olmasını, bazı alimler "mala müteallik meselelerde" diye kayıtlamışlardır. Bu hususu, hadisin bir başka veçhi biraz daha açık olarak şöyle ifade eder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir Müslümanın ismini sarih olarak zikredip hiç lanette bulunmadı, eliyle de asla vurmadı. Allah yolunda olunca o başka. Keza kendisinden hiçbir talebi asla geri çevirmedi, yeter ki günah bir talep olmasın. Hiçbir sebeple şahsı için intikam da almadı. Ancak Allah'ın haramlarını ihlal edenlerden, Allah için intikam aldı." **2-** Hadis, kolayı varken zoru terketmeye ve kolay olanı almaya teşvik etmektedir. Muzdar kalınmayan şeyde ısrar etmeyip, terketmeye de teşvik var. Ayrıca hata olduğu zahir olmadıkça ruhsatla amelin mendub olduğu da görülmektedir. Bir de hukukullaha girmeyen hususlarda affetmeye teşvik var. [596]

ثْج َر َخو ِهِلْهأ ىلا َج َرَخ َّمُث ،ىلو'ا َة َ َص # ِ هالّ ِلوُس َر َعَم ُتْيَّلَص] :لاق هنَع□
ُ هالّ َي ِض َر ة َرُمَس نب ِرباج نعو ـ22 □2225ـ ْن ِم اَهَج َرْخأ اًمَّأك ًاحي ِرو
ًاد ْرَب ِهِدَي ِل ُتْدَج َوَف ِيهدَخ َحَسَم َو ،ِد ِحا َو ًادِحا َو ْمِهِدَحأ ْيَّدَخ ُحَسْمَي
َلَعَجَف ،ُتاَدْل ُو ُهَلَبْقَتْساَف ،ُهَعَم

هرخديو بيطلا اهيف هدعي يتلا ىه «ِراَّطَعْلا ُةَن ْؤُج».ملسم هجرخأ .[ِراَّطَع .
ِةَنْؤُج

11. (5552)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resuulllah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte ilk namazı kıldım. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm ehline gitti. Onunla ben de çıktım. Onu bir kısım çocuklar karşıladı. Derken onların yanaklarını bir bir okşamaya başladı. Benim yanağımı da okşadı. Elinde bir serinlik ve hoş bir koku hissettim. Elini sanki attar havanından çıkarmış gibiydi." [Müslim, Fezail 80, (2329).] 597

ر ِهصَقُي َو ،َة َ َّصلا ُليِطُي َو ،َوْغَّللا ُّلِقُي َو ،َرْكِهذلا ُرِثْكُي # ِ هاللُّ لوُس َر□
َناَك] :لاق امهنَع ُ هالّ َي ِض َر ىف ْوَا يبأ نبا نعو ـ25 □2225□

لوقلا نم رذهلا «ُوغَّللا».يئاسنلا هجرخأ .[َةَجاَحْلا اَمُهَل ي ِضْقَيَف ،نيِكْسِمْلا َو .
ِةَلَم ْر'ا َعَم َيِشْمَي ْنأ ُفَنأَي َ َو ،َةَبْطُخْلا

12. (5553)- İbnu Ebi Evfa (radıyallahu anhâ) anlatıyor: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), zikri çok yapar, lağvı (hoş sözü) de az yapardı, namazı uzatırdı, hutbeyi de kısa yapardı. Dul ve miskinlerle beraber yürümekten ar duymazdı, onların ihtiyaçlarını mutlak yerine getirirdi." [Nesâî, Cuma 31, (3, 109).] 598

ِبا َرْعأ ُهَك َرْدأف ،ةَيِشاَحْلا ُظيِلَغ ٌّينا َرْجَن ٌد ْرُب ِهْيلَع َو # ِ هالّ ِلوُس َر َعَم□□
ُتْيَشَم] :لاق هنَع ُ هالّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ25 □2225□

ةَديِدَش ًةَذْبَج ُهَذَبَجَف□

كَدْنِع يِذهلا ِ هالّ ِلاَم ْنِم يِل ْرُم ،ُدهمَحُم اَي :َلاَق َّمُث .ِهِتَذَبَج ِةَّدِش ْنِم ِد ْرُبْلا□
ُةَيِشاَح ِهيف َرَثأ ْدَق َو ،ِهِقُنُع ِةَحْفَص ىلا ُت ْرَظَن ىهتَح

ناخيشلا هجرخأ .[ٍءاَطِعب ُهَل َرَمأ َّمُث .َك ِحَض َو ِهْيَلإ َتَفَتْلاَف .

13. (5554)- Hz. Enes anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' la birlikte yürüdüm. Üzerinde kenarı sert necranî bir hırka vardı. Ona bir bedevi arkadan yetişerek hırkadan tutup şiddetle çekti. Boynunun derisine baktığımızda şiddetle çekilen hırkanın kenarının zedeleyip iz bıraktığını gördüm. Bedevi: "Ey Muhammed! Yanındaki Allah'ın malından bana da verilmesini emret" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ona yönelik baktı ve güldü. Sonra da bir ihsanda bulunulmasını emretti." [Buharî, Libas 18, Humus 19, Edeb 68).] 599

ف ُءاَمْلا اَهيف ْمِهِتَيِناَب ِةَنيِدَمْلا ُمَدَخ َءاَج َةاَدَغْلا ىلَص اَذإ # ِ□ □Œ هَنوُتأَي□
□2222□ 25ـ هنعو َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق : [كاَن َر ُلوُس هاللَّ

ملسم هجرخأ .[ِهيف ُهَدَي ُسِمْغَيَف ِةَد ِراَبْلا ِةاَدَغْلا يف ُهَءاَج اَمَّب َر َو .
ُهَدَي ِهيف َسَمَغ َّإ ٍءاَنِإب،

14. (5555)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabah namazını kılınca, Medine'nin hizmetçileri ellerinde su bulunan kaplar olduğu halde kendisine gelirlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm da hiçbirini ihmal etmeden kaplara elini batırırdı. Bazan sabahları hava soğuk olurdu. Aleyhissalâtu vesselâm yine de elini suya batırırdı." [Müslim, Fezail 74, (2324).] 600

ناَك ِنوُج ْرُعِب # ُهَنَعَطَف ِهْيَلَع َّبَكأَف ٌلُج َر َلَبْقأ ًامْسِق ُمِسْقَي # ِ هاللّ ِلوُس َر□
□2225□ 22ـ نعو ِ ردُخلا َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق: [باَيْنأ

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهاللّ َلوُس َر اَي ُت ْوَفَع ْلَب : َلاَق . ْدِقَتْساَف.
َلاعت : ُهَل َلاَق َّمُث . ُهَهْج َو َح َرَجَف َناَك ُه َعَم

15. (5556)- Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir taksimde bulunduğu bir sırada, bir adam gelerek üzerine eğildi. Aleyhissalâtu vesselâm da elindeki hurma dalını adama dürtüp yüzünden yaraladı. Sonra da: "Gel! Kısas yap!" buyurdu. Adam: "Affettim ey Allah'ın Resulü!" dedi." [Ebu Davud, Diyat 15, (4536); Nesâî, Kasame 20, (8, 32).] 601

İKİNCİ BAB

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN ALÂMETLERİ

بِعَم نَاكَ وَ ، ِشي رُق نِم ِخاَيْشأ يف ماهشلا بلا اَنْج رَخ لاق بِأ بِنتهدَح] :لاق□
هنَع ُ هاللّ يَ ِض رَ ِبلاط بيأ نب هيلع نع ـ2 □2225ـ لَعَجف اَنْيَلاِ ُج رُخَي َ َكِلذ
لْبَق نَاكَ وَ ، ُبِها َّرلا اَنْيَلاِ ج رَخَف اَنَل ِحا وَ ر اَنْلَلح وَ اَنْل زَنَف ِقي ِرَّطلا يف ِبها رَ
بلع اَنْف رَشاَف ، # ٌدهمَحُم ُهَتْعَن وَ ُهتَف ِص ُد ِجا : َلاَق ؟ُلوُقَت اَمِب كُمْلِع اَم وَ
: ِشي رُق ُخاَيْشأ ُهَل َلاَقَف . نَيمَلاَعْلا ُدِهيَس اَذه : َلاق وَ ، ٍدهمَحُم ِديَب ذَخاَف
ءاَج بهتَح اَنَلَّلخَتي ِمتاَخِب ُهُف ِرْعأ وَ ، ٍهي ِبَنِل ًّا إ ُتاَدامَجلا ُدُجْسَت َ َو ، ًاد ِجاَس
ُهَل رَّخ ًّا إ ٌرَجح َ َو ٌرَجَش ٌقْبَي مَل مُتْف رَشأ نَي ِح مُكَّنِا وَ ، ِل ٌزَنملا ِباَتِكْلا يف
ٌةمَامَغ ِهْيَلَع وَ ءاَجَف ! ِلب" ا ِةَيْع ر يف ٌدهمَحُم نَاكَ وَ ، ِهب اَناَتأف ًاماعَط عَنصَف
عَج رَ َّمُث . ِةَحاَفُّتلا ُلْثِم ِهِفِتَك ِفو رُضُغ نِم لَفْسأ ِة َّوُبنلا

: □يف ِسْمَّشلا ، فَمَلا ُءْيَف ةِ رَجَّشلا ةِ يْلَع هِ وَ وَحَض مُها يف ِسْمَّشلا . لاَقف
سَلَجَف ، ةِ رَجَّشلا ِهلِظ بلا ُهوُقَبَس دَق مَ وَقْلا دَج وَ اَند اَّملَف . ُهِلِظُت ُهوُف
رَع هُ وأ رَ نِا : ُلوُقَي وَ ، ِمو ُّرلا بلا ِهِب اوُبَهْذَي َ نأ بلاعَت َ هاللّ مُهُدِشاَنُي وَه وَ
ٌمِئاَق وَه اَمنيَبَف ِهيَلَع ِة رَجَّشلا ُءْيَف لاَم او رُظْنا ؟مُكِب ءاَج اَم : َلاَق وَ
مُهَلَبْقَتساف ، ه ِرْيِد وَحَن نَيلِبْقُم ِمو ُّرلا نَم ِةَعْبَسِب اَذإف تَفَتْلا ِذإ َكِلذ يف َ هاللّ
ُمُهُدِشاَنُي وَه اَنيَبَف ُهَنوُلُتقَيَف ِةَف ِهصلاِب

□اوُلاَق: اَنْغلَب نِم رِابْحأ اَن ِ نأ َّاهيِبَن نِم رَعْلا ِب رِاَخ ِج ٌحَن وْ

اَمَّنِا :اوُلاَق ؟مُكْنِم ٌرْيَخ ٌدَحا مُكَفَلَخ لَه وَ : َلاَق .اَذه كِقي ِرَط بلا اَنْثَعُب وَ ، ٍساَنُأب
ِهْيَلاِ ثِعُب َّا إ ٌقي ِرَط ٌقْبَي مَلف ِرْهَّشلا اَذه يف اَنِد ِب َ. :اوُلاَق ؟ُهَّد ُر ي َ نأ ِساَّنلا نَ
ِم ٌدَحأ ُعيِطَتْسَي لَه . ُهَي ِضْقَي نأ بلاعَت وَ كَ رَاَبَت ُ هاللّ دا رَأ ًارْمأ مُتْيأ رَفأ :
َلاَق .اذه كِقي ِرَط هُ رَبَخ اَن رِبْخُأ اَذه :اوُلاَقَف ؟ُهُيِل وَ مُكُّيأ َ هاللّ مُكُدُشْنأ :
َلاَقَف اَنْيَلاِ عَج رَ َّمُث ، ِبها َّرلا عَم اوُماَقأ وَ ، ُهوُعَياَبَف ، ًاهقَح ُّبَن ُهَّناِف لَج َّرلا اَذه
اوُعِياَبَف : َلاَق

□اكْعَك ُبِها َّرلا ُهَد َّو زَ وَ ، امهنَع ُ هاللّ يَ ِض رَ ٍرْكَب وُبأ ُهَثَعَب ٌل َب مِهيف نَاكَ
ٍلاَج ِرَ عَم ُهَتْدَد رَ بهتَح ِبنُدِشاَنُي لاَ زَ اَمَف .بِنَنوُنْعَي يلع نع نيزر هجرخأو .مدقت
ام وحن ركذو ،بلاط وبأ جرخ :لاق برعش‘ا بسوم يبأ نع .يذمرتلا هجرخأ .[ًاتي
زَ وَ

« □فتَكلا« سأر هحول.و»اوَحَض يف ِسْمَّشلا « يأ اوزرب اهل.و»‘ا رابح

فورضُغ».مد قتملا ظفللاب هيبأ نع هنَع ُ هاللّ َي ِض َر

ملاعلا وهو ،اهرسكو ءاحلا حتفب ربح عمج .

1.(5557)- Hz. Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Babam anlatmış ve demişti ki: "Kureyş büyüklerinden bir grupla Şam'a gitmiştik; beraberimde Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) de vardı. Yolda bir rahib(in manastırın)a yaklaştık ve yakınına konakladık. Develerimizi çözmüştük ki rahib yanımıza geldi. Daha önceki gelişlerimizde yanımıza hiç uğramamıştı. Aramızda dolaşmaya başladı ve Muhammed'i (bulup) elinden tuttu ve: "Bu âlemlerin efendisidir!" dedi. Kureyş büyükleri ona: "Bu söylediğini nereden biliyorsun?" diye sordular. Adam: "Ben onun sıfat ve evsafını bize indirilen kitapta bulmuşum! Nitekim siz yaklaştığınız zaman, O'na secde etmedik ne taş, ne ağaç kaldı, hepsi de secde ettiler. Bu cansız şeyler ancak bir peygambere secde ederler. Ben O'nu ayrıca peygamberlik mührüyle de biliyorum, bu mühür omuz başındaki düz kemiğin baş kısmının aşağısında bulunur, elma büyüklüğündedir" dedi. Sonra bizden ayrıldı, yemek hazırlayıp getirdi. Muhammed o sırada, develeri gözetliyordu. Yanımıza geldiğinde üzerinde ona gölge yapan bir bulut vardı. Yaklaşınca, halkın kendinden önce ağacın gölgesini kaptıklarını gördü. O da güneşte oturdu. Ağacın gölgesi, üzerine meyletti, onlar güneşte kaldılar. Rahib: "Bakın, ağacın gölgesi O'nun üzerine meyletti" dedi. Rahib onların yanında iken, bu çocuğu Allah aşkına Rum (diyarın)a götürmeyin diye ricada bulundu ve: "Eğer O'nu götürürseniz, taşıdığı sıfatlarıyla O'nu tanırlar ve öldürürler" dedi. O, bu hususta Allah'ın adını vererek onlara ricada bulunurken, yan tarafına bir göz attı. Manastırına doğru gelen yedi rum gördü. Onları karşıladı ve: "Niye geldiniz?" dedi.

"Rahiplerimiz bize Araplar arasında çıkacak bir peygamberin bu ayda memleketimize doğru gelmekte olduğunu söylediler. (Buralara giriş sağlayan) her yola bir grup insan çıkarıldı. Biz de senin su yoluna gönderildik" dediler. Rahip: "Sizden daha hayırlı birini geride bıraktınız mı?" dedi. Onlar: "O şahsın senin yolunun üzerinde olduğu bize haber verildi!" dediler. Rahip: "Allah'ın icra etmek istediği bir iş hakkında ne dersiniz, insanlardan bunu geri çevirebilecek biri var mı?" diye sordu. Onlar: "Hayır!" dediler. Rahip: "Öyleyse şu kimseye biat edin. Zira bu , gerçek peygamberdir" dedi. Onlar da ona biat ettiler, rahiple birlikte orada kaldılar. Sonra rahip bize döndü, ve: "Allah için söyleyin, bunun velisi kim?" dedi. Beni kastederek: "Şu" dediler. Rahib bana hususi şekilde, geri dönmemiz için ricada bulundu. Ben de O'nu içlerinde, Hz. Ebu Bekr'in gönderdiği, Bilal'in de bulunduğu bir grup kimse ile geri çevirdim. Rahip O'na kek ve zeytinyağından azık koydu." Bu rivayeti Tirmizî, (Menakıb 5, (3624) Ebu Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)'den tahric etmiştir. Rivayete: "Ebu Talib Şam için yola çıktı..." diye başlar ve yukarıda kaydedildiği şekilde zikreder. Yukarıdaki metni Rezin, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin babasından rivayet olarak, kaydedilen elfazla tahric etmiştir. 602

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste zikri geçen rahibin adı bazı rivayetlerde Buhayra diye tasrih edilir. İçerisinde, bazı hatalı unsurlar varsa da, rivayet Aleyhissalâtu vesselâm'ın nübüvvet öncesi hayatından bir sahneyi aydınlatmaktadır: Amcası Ebu Talib'le yaptığı Şam yolculuğu. Bu ticarî bir seyahatti. Mola verilen bu yerin Busra olduğu bazı rivayetlerde belirtilir.

Rahip, Şam'a gidildiği takdirde, orada Yahudiler tarafından, Muhammed'in beklenmekte olan peygamber döndürülmesi için ısrarla ricada bulunuyor. Ebu Talib meseleyi kavrayarak Busra'dan geri çeviriyor, kendisi seyahatına devam ediyor.

2- Hadiste yadırganan bazı unsurlar var denmişti. O da Hz. Bilal ve Hz. Ebu Bekr'le ilgili pasajdır. Bu hususla ilgili olarak el-Cezerî der ki: "Hadisin isnadı sahihtir. Ravileri, Sahiheyn veya birinin ravileri gibi sîkadırlar. Hz. Ebu Bekr ve Hz. Bilal (radıyallahu anhümâ)'in zikredilmeleri mahfuz değildir (yani hadisi zayıflatan bir durumdur). Bu sebeple imamlarımız bu kısmı bir vehim addetiler. Bu gerçekten vehimdir. Zira, o sırada Aleyhissalâtu vesselâm'ın yaşı on ikidir. Ebu Bekir ise O'ndan iki yaş küçüktür. Muhtemelen Bilal o vakit henüz doğmadı bile." Hz. Ebu Bekr ve Bilal'in zikri sebebiyle, Zehebi de hadisi zayıf addeder ve henüz o sıralarda Hz. Ebu Bekr'in Hz. Bilal'i satın almadığına dikkat çeker. Hafız İbnu Hacer, el-İsabe'de şunları söyler: "Bu hadisin ravileri sîkadırlar. Hadiste bu lafızlar dışında reddi gereken bir husus yok. Muhtemelen o kısım bir derctir, bir başka hadisten alınma bir parçadır..." İbnu Hacer'in bu tahminini doğrulayan bir husus, hadisin Bezzar'ın Müsned'inde gelen veçhidir. O vecihte, hadis aynen kaydedilir; fakat "amcası onu Bilal'le geri gönderdi" denmez, "bir adamla" denir.

Başta muhakkik bir zat olan İbnu Hacer olmak üzere alimlerimiz, hadisin muhtevasını kabul edip buna siyer bahislerinde yer verirler.603

بِنْ عَمْرُو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّهُ عنهما، فَقُلْتُ: أخْبِرْنِي عَنْ صِفَةِ رَسُول

هاللَّذبَع ُتيِقَل] :لاق .ٍراَسَي ِنب ِءاطَع نعو ـ5 □2225ـ ًارِهشَبُم َو ًادِها َش
َكاَنْلَس ْرأ اَّنإ ُّيِبَّنلا اَهُّيأ اَي ،ِنآ ْرُقلا يف ِهِتَف ِص ِضْعَبِب ِةا َر ْوَّتلا يف ٌفوُص ْوَمَل
ُهَّنإ ِ هاللّ َو ْلَجأ :َلاَقف .ِةا َر ْوَّتلا يف # ِ هاللّ ُعَفْدَي َّ َو ،قا َوْسَ ْلاِب ٍباهخَص ً
َو ،ٍظيِلَغ َّ َو ،ٍهظَفِب َسْيَل .َلِهك َوَتُملا َكُتْيَّمَس .ِبلوُس َر َو ِيدْبَع َتْنأ ،َنيِيهُمُ ْلِل ًاز
ْرِح َو ،ًاريِذَن َو

اناَذآو ،ًايْمُع ًانُيْعأ ِهِب َحَتْفَي َو ،َءاَج ْو َعْلا َةَّلِمْلا ِهِب َميِقُي يهتَح ُ هاللّ□
ُهَضِبْقَي ْنَل َو .ُرِفْغَي َو ُوفْعَي ْنِكَل َو ،ةَئِيهيَّسلا ِةَئِيهيَّسلاِب ظيلغلا بلقلا بساقلا «
هظفلا»و.ةباتكلا نونسحي اوناك مهن' برعلا «نوي ِهم ا'».يراخبلا هجرخأ .[ًافْلُغ
ًابوُلُق َو ،ًاهمُص كلذل قاوس'ا رضحيف اهعمجو ايندلا يف هتسفانم مدع بلا
كلذب ريشي ،ةبلجلاو حايصلا نيسلاو داصلاب « ُبخَّصلا»و.بناجلا

فغ هيلع يذلا وهو ،فلغأ عمج مها نوكسو نيغلا مضب « ُفلُغلا»و.اهيف مهعم .
بخصيو

2. (5558)- Atâ İbnu Yesar rahimehullah anlatıyor: "Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ)'a rastladım ve: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Tevrat'ta zikredilen vasıflarını bana söyle" dedim. Bunun üzerine hemen: "Pekâla dedi ve devam etti: Allah'a yemin olsun! O, Kur'an'da geçen bazı sıfatlarıyla Tevrat'ta da mevsuftur (ve şöyle denmiştir): "Ey Peygamber, biz seni insanlara şahid, müjdeleyici ve korkutucu (Ahzab 45) ve ümmiler için de koruyucu olarak gönderdik. Sen benim kulum ve elçimsin. Ben seni mütevekkil diye tesmiye ettim. O, ne katı kalpli, ne de kaba biri değildir. Çarşı pazarda rastgele bağırıp çağırmaz. Kötülüğü kötülükle kaldırmaz, bilakis affeder, bağışlar. Allah, bozulmuş dini onunla tam olarak ikame etmeden onunla kör gözleri, sağır kulakları, paslanmış kalpleri açmadan onun ruhunu kabzetmez." [Buharî, Büyû 50, Tefsir, Feth 3.] 604

AÇIKLAMA:

1- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As, sahabenin büyüklerindendir ve hadisleri, Resulullah'ın bilgisi tahtında yazanlardan biridir. Burada bizi ilgilendiren yönlerden biri, alim bir zat oluşu ve Ehl-i Kitap'tan çok miktarda kitap elde ederek onları okumasıdır. Bu sebeple İsrailiyatı ve Kitab-ı Mukaddes'in muhteviyatını iyi bilmektedir. Binaenaleyh, kendisinden, Kütüb-ü Sabıka'da Resulullah'tan haber veren ayetler hakkında soru sorulması tesadüfi bir hâdise değildir. Görülüğü üzere, soruya güzel bir örnek zikrederek müsbet cevap vermiştir. Radıyallahu anh'ın zikrettiği Tevrat ayetinin bir benzeri Kur'an'da aynen mevcuttur. Hele pasajın yarısı –ki oraya, Kur'andaki yerini belirten kayıt düştük- tıpa tıp Kur'an'a uymaktadır. Tevrat'tan zikredilen pasajın ikinci kısmına uyan bir başka ayet yine Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiştir (Mealen): "Sen Allah'tan bir merhamet sayesindedir ki, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar, etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi. Artık onları bağışla, günahlarının mağfiret edilmesini iste. İş hususunda onlarla müşavere et. Bir kerre de azmettin mi, artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendine güvenip dayananları sever" (Al-i İmran 159). Tevrat'tan alınan pasajın en son kısmına benzeyen bir ayet de şöyledir (mealen): "Ne iyilik, ne de kötülük müsavi değildirler. Sen (kötülüğü) en iyi olanla önle. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile, sanki samimi dostun olmuştur" (Fussilet 34).605

وُبأ َلاَق . ُهَعَم ُنَفْدُي َمَي ْرَم ُنْبا َسيِع َو ٍدهمَحُم ُةَف ِص ِةا َر ْوَّتلا يف ٌبُوْتكَم]
:لاق هن َع ُ هاللّ َي ِض َر مَس ِنب ِ هاللّدبع نعو ـ5 □2225□

يذمرتلا هجرخأ .]ٍرْبَق ُع ِض ْوَم ِتْيَبْلا يف َيِقَب ْدَق :ُّنِدَمْلَا ٍدوُد ْوَم .

3. (5559)- Abdullah İbnu Selam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Tevrat'ta Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in sıfatı ve İsa İbnu Meryem'in de O'nunla birlikte defnedileceği yazılıdır. Ebu Mevdud el-Medeni der ki: "(Resulullah'ın kabrinin bulunduğu) hücrede bir kabir yeri var." [Tirmizî, Menakıb 3, (3621).]606

AÇIKLAMA:

Hadis, Tevrat'ta yazılanlar arasında Hz. Peygamber'in vasıfları ile Hz. İsa'nın, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına defnedileceğinin de yazılı olduğunu belirtmektedir. Hz. İsa'nın, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gömüleceğine dair başka rivayetler de vardır. Hz. Aişe'den gelen bir rivayete -ki zayıftır- göre, Hz. Aişe, Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Senden sonra hayatta kalırsam yanına gömülmek isterim!" diye bir arzu izhar edince, Aleyhissalâtu vesselâm, bunun mümkün olmayacağını belirtir ve: "Orada benim kabrim, Ebu Bekr ve Ömer'in kabirleri, bir de Hz. İsa İbnu Meryem'in kabri bulunacaktır!" der. Bu hususu te'yid eden rivayetlerden biri yine Abdullah İbnu Amr'dan rivayet edilmiştir: "İsa İbnu Meryem yeryüzüne iner, evlenir ve çocukları doğar. Kırk beş yıl böyle geçer. Sonra ölür ve benimle birlikte kabrime defnedilir." 607

ادهمَحُم َّنأ ُدَهْشأ :لُوُقَي ىلاعَت ُ هاللّ ُهَم ِح َر ِةَشَبَحْلا َب ِحاَص ِّيِشاَجَّنلا□
ُتْعِمَس] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ىسوُم يبأ نعو ـ5 □2255ـ َل ِمْحأ ىهتَح ُهُتْيَت‘

ِسأَّنلا ِروُمُأ ْنِم ُتَلَّمَحَت اَم َو ِكْلُمْلا َنِم ِهيِف اَنَأ اَم ًَْوَل َو ،ُم َّسلا ِهْيَلَع سيِع
َرِهشَب يِذهلا ُهَّنأَ َو ،ِ هاللّ ُلوُس َر

دواد وبأ هجرخأ .[ِهْيَلْعَن .

4. (5560)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Habeşistan'ın sahibi (kralı) Necaşî merhumu işittim, demişti ki: "Ben şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın resulüdür. O, Hz. İsa (aleyhisselâm)'nın geleceğini müjdelediği zattır. Eğer ben, şu saltanatın başında olmasaydım ve üzerimdeki insanlarla ilgili yük bulunmasaydı onun ayakkabılarını taşımak üzere yanına giderdim." [Ebu Davud, Cenaiz 62, (3205).][608]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, sarih bir şekilde Habeş Kralı Necasî'nin Müslüman olduğunu ifade etmektedir. İbnu'l-Esir Necaşî'nin Resulullah'ın sağlığında Müslüman olduğunu, kendisine muhacir olarak iltica eden Müslümanları himaye edip onlara iyi davrandığını belirtir. Kendisine iltica eden Müslümanları Kureyşliler geri almak üzere heyet gönderirler, hediyeler verirler. Fakat Necaşî taleplerini reddeder ve Müslümanları himaye eder. Necaşî Mekke'nin fethinden önce vefat etmiş, Resulullah da Medine'de onun cenaze namazını kıldırmıştır, (radıyallahu anh). [609]

نْيَب َو ِينْيَب ْتَناَك ِيتهلا ِةَّدُمْلا يف ُتْقَلَطْنِا :َلاَق ٍب ْرَح ُنْب َناَيْفُس وُبأ ِنَثَّدَح] :□
لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ2 □2252ـ ،ى َرْصُب ِميِظَع ىلا ُهَعَفَدَف
ُّيِبْلَكْلا ُةَيْحِد ِهِب َءاَج ،َلْق َرَه ىلا # ِهيِبَّنلا َنِم ٍباَتِكِب َئ ِج ْذإ اَِهب اَنأ اَنْيَبَف .
ِماَّشلا ىلا # ِهاللّ ِلوُس َر ْن ِم ٍرَفَن يف ُتيِعُدَف .ْمَعَن :اوُلاَق ؟ٌّيِبَن ُهَّنأ ُمُع ْزَي
ِيذهلا ِلُجَّرلا اَذه ِم ْوَق ْنِم ٌدَحأ اَنُه ْلَه :ُلْق َرِه َلاَقَف .َلْق َرِه ِموُّرلا ُميِظَع ىلا
ُهَعَفَدَف

؛ِيفْلَخ ِيباَحْصأو ،ِهْيَدَي َنْيَب ِينَسَلْجَأف .اَنأ :ُتْلُقَف ؟ُهَعَم ًابَسَن ُب َرْقأ ْمُكُّيأ :
َلاَقف .ِهْيَدَي َنْيَب اَنَسَلْجَأَف ِهْيَلَع اَنْلَخَدَف ٍشْي َرُق ُميا َو :َناَيْفُس وُبأ َلاَق .
ُهوُبَّذَكَف ِينَبَذَك ْنِاف ٌّيِبَن ُهَّنأ ُمَع ْزَي يذهلا ِلُجَّرلا اَذه ْنَع اَذه ٌلِئاَس ِيهنِإ :ِء ُؤَهل
ْلُق :َلاَقَف ِهِناَمُج ْرَتِب اَع َد َّمُث ِهِئاَبآ ْنِم َناَك ْلَهَف :َلاَق .ٍبَسَن وُذ اَنيِف َوُه :ُتْلُق
؟ْمُكيِف ُهُبَسَن َفْيَك ،ُهْلَس :ِهِناَمُج ْرَتِل َلاَق َّمُث .ُهْتَبَذَكَل ُبِذَكْلا َّيلَع َرَثْؤُي ْنأ ًَ
ْوَل ِ هاللّ .ْمُهُؤاَفَعُض ْمأ ِسا َّنلا ُفا َرْشأ ُهُعِبَّتَي ْلَهَف :َلاَق .َ :ُتْلُق .َلاَق اَم َلوُقَي
ْنأ َلْبَق ِبِذَكْلاِب ُهَنوُمِهَّتَت ْمُتْنُك ْلَهَف :َلاَق .َ :ُتْلُق ؟ٍكِلَم ْنِم ؟ُهَل ًةَطْخَس ِهيِف
َلُخْدَي ْنأ َدْعَب ِهِنيِد ْنَع ٌدَحأ ُّدَت ْرَي ْلَه :َلاَق َنوُدي ِزَي ْلَب ،َ :ُتْلُق ؟َنوُصُقْنَي ْمأ
َنوُدي ِزَيأ :َلاَق .ْمُهُؤاُفَعُض ْلَب :ُتْلُق ُبي ِصُن َو اَّنِم ُبي ِصُي ،ًاَجِس ُهَنْيَب َو

اَنْبَيِب ُب ْرَحلا َنوُكَت : ُتْلُق ؟ُهاَّيِإ ُمْكَلاَتِق َناَك ْفَيَك : َلاَق . َمَعَن : ُتْلُق ؟ُهوُمُتْلَتاَق
ْلَهَف : َلاَق َ: ُتْلُق ُل ِخْدُأ ٍةَمِلَك ْنِم يِنَنَكْمَأ اَم ِهاللّ َوَف : َناَيْفُس ُوبَأ َلاَق .ٌعِناَص
َوُه اَم ي ِرْدَن اَم ِةَّدُملا ِهِذه يف ُهْنِم ُنْحَن َو ، َ: ُتْلُق ؟ ُرِدْغَي َلَهَف َلاَق ،ُهْنِم ُهَّنَأ
َتْمَع َزَف ُمْكيِف ِهِبَسَن ْنَع َكُتْلَأَس يِهنِإ ُهَل ْلُق : ِهِناَمُجْ رَتِل َلاَقَف َ: ُتْلُق ؟ُهَلْبَق
ٌدَحَأ َل ْوَقْلا اَذه َلاق ْلَهَف : َلاَق . ِهِذه َرْيَغ ًائْيَش اَهيِف ِهِئاَبآ يف َناَك ْوَل : ُتْلُقَف .
َ َنَأ َتْمَع َزَف ؟ ٌكِلَم ِهِئاَبآ يف َناَك ْله َكُتْلَأَس َو ؛اَهِم ْوَق ِبَاْسَنأ يف ُثَعْبُت ُلُس ُّرلا
َكِلذك َو ِ؛بَسَن ْوُذ ُمْكيِف ؛ُلُس ُّرلا ُعاَبتَأ ْمُه َو ،ُمُهُؤاَفَع ُض َلَب : ُتْلُقَف ؟ُمُهُفا َرْشَأ ْمَأ
ُمُهُؤاَفَعُضَأ : ِهِعاَبْتَأ ْنَع َكُتْلَأَس َو ،ِهيِبَأ َكْلُم ُبُلْطَي ٌلُج َر : ُتْلُق ،ٌكِلَم

؟َلاَق اَم َلوُقَي ْنَأ َلْبَق ِبِذَكْلاِب ُهَنوُمِهَّتَت ُمْتُنُك ْله : َكُتْلَأَس َو ْنَأ ْدَعَب ِهِنيِد ْنَع
ُمُهْنِم ٌدَحَأ ُّدَت ْرَي ْله : َكُتْلَأَس َو ،ِبلاعت ِ هاللّ ىلَع ِبِذَكَي َو ِساَّنلا ىلع ِبِذَكْلا َعَديِل
ْنُكَي ْمَل ُهَّنَأ ُّثف َرَعف َ َنَأ َتْمَع َزَف ُمُهَّنَأ : َتْمَع َزَف ؟ َنوُصُقْنَي ْمَأ َنوُدي ِزَي ْله :
َكُتْلَأَس َو ؛ ِبوُلُقْلا ُهَتَشاَشَب َتَطَلاَخ اَذإ ُناَمي ِلْا َكِلَذَكَف . َ َنَأ َتْمَع َزَف ؟ُهَل ٌةَّطْخَس
ِهيِف َلُخْدَي ُمُكْنِم َلاَني ًاِجس ُمُهْنَيَب ُب ْرَحلا ُنوُكَتَف ،ُهوُمُتْلَتاَق ُمُكَّنَأ َتْمَع َزَف
؟ُهوُمُتْلَتاَق ْله : َكُتْلَأَس َو ؛ُهِمِتي ى هتَح ِناَمي ِلْا ُرْمَأ َكِلَذك َو ،َنوُدي ِزَي َكُتْلَأَس َو
؛ ُرِدْغَت َ ُلُس ُّرلا َكِلذك َو ، ُرِدْغَي َ ُهَّنَأ َت ْمَع َزَف ؟ ُرِدْغَي ْله َكُتْلَأَس َو ،ُةَبِقاَعْلا
ُمُهَل ُنوُكَت َّمُث ،ىلَتْبُت ُلُس ُّرلا َكِلذك َو ،ُهْنِم َنوُلاَنَت َو

؟ ُمُك ُرُمْأَي َمِب : َلاَق َّمُث ؛ُهَلْبَق َليِق ِل ْوَقِب َّمَتْئِي ٌلُج َر ُتْلُق ،ُهَلْبَق ٌدَحَأ َل ْوَقْلا
اَذه َلاَق ْوَل : ُتْلُقَف . َ َنَأ َتْمَع َزَف ؟ُهَلْبَق ٌدَحَأ َل ْوَقْلا اَذه َلاَق ْله ،ُمُكْنِم ٌدَحَأ ُهَّنَظَأ ْنُكَأ
ْمَل َو ٌج ِراَخ ُهَّنَأ ُمَلْعَأ ُتْنُك ْدَق َو ،ٌّيِبَن ُهَّنِإف ًاقَح ُلوُقَت اَم ُكَي ْنِإ َلاَقَف .ِفاَفَعْلا
َو ِةَل ِهصلا َو ِةاَك َّزلا َو ِة َّصلاِب :اَنُلَق ُلوُس َر ِباَتِكِب اَعَد َّمُث ،ِّيَمَدَق َتْحَت اَم
ُهَكْلُم َّنَغُلْبَيَل َو ،ِهيَمَدَق ْنَع ُتْلَسَغَل ُهَدْنِ ع ُتْنُك ْوَل َو ،ُهَءاَقِل ُتْبَبْحَ‘ ِهْيَلِإ ُصُلْخَأ
ِهنَأ ُمَلْعَأ ْوَل َو َّمَأ . َدُهْلا َعَبَّتا ِنَم ىلَع ٌم َ َس ،ِمو ُّرلا ِميِظَع َلْق َره ىلِإ ِ هاللّ
ِلوُس َر ِدهمَحُم ْنِم ،ِمي ِح َّرلا ِنَمح َّرلا ِ هاللّ ِمْسِب :ِهيِف اَذإف ُهأ َرَقَف ،# ِ
هاللّ

باَتِكْلا َلْهَأ اَي َو ،ِنيِهيِسي ِر ْ‘ا َمْثإ َكْيَلَع َّنإف َتْيِل َوَت ْنإف ،ِنْيَت َّرَم َك َرجَأ ُ هاللّ□
َكِتْؤُي ْمَلْست ْمِلْسأ . ِم َ ْس ِ“ا ِةَياَعِدِب َكوُعْدَأ يِهنإَف ْدَعَب

هاللّ ِنوُد ْنِم ًاباَب ْرَأ ًاضْعَب اَنُضْعَب َذ ِخَّتَي َ َو ًائْيَش ِهِب َك ِرْشُن َ َو َ هاللّ □
ِإ َّ َدُبْعَن َ َنَأ ُمُكَنْيَب َو اَنَنْيَب ٍءا َوَس ٍةَمِلَك ىلا ا ْوَلاَعَت ُتْلُقَف ،اَنِج ِرْخُأَف اَنِب
َرَمَأ ُط َغَّللا َرُثَك َو ُهَدْنِع ُتا َوص َ‘ا ِتَعَفت را ِباَتِكْلا ِةأ َرِق ْنِم َغ َرَف اَّمَلَف .
َنوُمِلْسُم اَنَاِب اوُدَهْشا اوُلوُقَف ا ْوَّل َوَت ْنِاَف َلَخدأ َنَّتَح ُرَهْظَيَس ُهَّنَأ # ِ هاللّ
ِلوُس َر ِرْمَأِب ًانِقوُم ُتْلِ ز اَمف .ِرَفص َ‘ا ينَب ُكِلَم ُهُفاَخَيَل ُهَّنِإ ِةَشْبَك يِبأ ِنْبا ُرْمَأ
‘ِرُمَأ ْدَقَل :ِيِباَحْص

َدب َ‘ا ِر َخآ ىلا ِدْش ُّرلا َو ِح َ َفلا يف ُمُكَل ْله ،ِمو ُّرلا َرَشْعَم اَي : َلاَقَف . ُهَل□□
ِراَد يف ُمُهَعَمَجَف ُهَعَم ُج ُلْق َره اَعَد َو ؛ٍم َ ْس ِ“ا ِّيَلَع ُ هاللّ ىلَع ُمُكَتَّدِش ُت َرَبَتْخا
اَمَّنِإ : َلاَقَف ،ُمُهاَعَدَف ، ِتَقِلْغُأ ْدَق اَهوُدَج َوَف ِبا َوب َ‘ا ىلا ِشْح َوْلا ِرُمُح َةَصْيَح

اوَصاَحَف ،مُكُكْلُم ْمُكَل َتُبْثَي ْنأ َو ينع بوري يأ «ُبذكلا هيلع ُرثؤي» هلوق.ناخيشلا هجرخأ .[ُهْنَع اوُض َر َو ُهَل اوُدَجَسَف ، ُتْبَبْحأ ِبذهلا ُمُكْنِم ُتْيأ َر ْدَق َو ،ْمُكِنيِد مهنيب ُبرحلا» لوقتو.هلوبقب حرفلاو ئشلاب بلقلا حارشنإ «ُةشاشبلا»و.دهعلا ضقن وهو ءافولا دض «ُردغلا»و.يلإ بسنيو

براق'ا بلا لصوي نأ هالّلا هب رمأ ام لك يهو ،ماحر'ا ةلص «ُةَل ِهصلا»و.ءؤهل ةراتو ،ءؤهل ةرات ،ةلثامتم تناك اذإ «ٌلاَجس تاوص'ا طتخا «طغهللا»و.عابت'ا ليقو ،نوحفلا «نيهيسير ا'»و.كل لحي امع هفكلا «ُفافعلا»و.ناسح'او ربلا عاونأ نم

يبنلا نوبسني اوناكو .عستاو مظعو هنأش ربك يأ :# يبنلا ىنعي «َةشبك يبأ نبا ُرمأ َرِمأ» هلوقو ا.هفتخاو

ةدابع يف # يبنلا مهفلاخ املف .فورعملا مجنلا :ىرعشلا دبعو ،ناثو'ا ةدابع يف ًاشيرق فلاخ هن' ىعارخلا ةشبك يبأ ىلا # امل كلذب اومس ،مورلا مه «رفص'ا ُونب»و.هبشلا يف هيلإ عزن هنأ اودارأ ،م ا' لبق نم # هل ًاهدج ناك ليقو ،هيلإ 'هوبسن مانص ا

ىرخأ ىلا ةهج نم اولاجو اورفن «اوَصاح َو».بلاغلا يف ةرفصلا نم مهنادب' . ضرعي

5. (5561)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bana Ebu Süfyan İbnu Harb anlattı ve dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile aramızda sulh(-u Hudeybiye) olduğu bir sırada Şam'a gitmiştim. Ben orada iken, Herakliyus'a, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bir mektup getirildi. Mektubu Dıhyetu'l-Kelbî getirmişti. Onu Busra emîrine teslim etti. O da, Rum Kralı Herakliyus'a ulaştırdı. Herakliyus: "Peygamber olduğunu zanneden şu adamın kavminden buralarda birileri var mı?" diye sordu. Ona "evet var!" dediler ve ben bir grup Kureyşliyle birlikte çağırıldım. Yanına girdik. Bizi önüne oturttu. "Ona nesebce en yakın olan kimdir?" dedi. Ben atıldım: "Benim!" dedim. Bunun üzerine beni, arkadaşlarım arkamda kalacak şekilde önüne oturttu. Sonra tercümanını getirtti.

"Şunlara söyle, ben şuna, o peygamber olduğunu zanneden kimse hakkında soracağım. Eğer cevaplarında bana yalan söylemeye kalkarsa, onu tekzib etsinler!" dedi. Ebu Süfyan der ki: "Allah'a yemin olsun. Eğer yalanım, aleyhime tesir hasıl eder korkusu olmasaydı, cevaplarım sırasında yalan söylerdim. Sonra Herakliyus, tercümanına: "Sor şuna! O zatın aranızdaki nesebi nasıldır?" dedi. Ben: "O, aramızda asil bir nesebe sahiptir" dedim. O tekrar sordu: "Onun ecdadı arasında kral var mı?"

"Yok!" dedim.

"Siz onu bu iddiasından önce hiç yalanla itham ettiniz mi?" dedi. Ben "Hayır!" dedim.

"Ona insanların eşraf takımı mı tabi oluyor, zayıflar takımı mı?" dedi. "Zayıflar takımı!" dedim.

"Artıyorlar mı azalıyorlar mı?" dedi. Ben:

"Eksilmiyorlar, bilakis artıyorlar" dedim. O tekrar sordu: "Dine girdikten sonra hoşnutsuzlukla dininden vazgeçen, irtidad eden oldu mu?"

"Hayır!" dedim.

"Onunla hiç savaştınız mı?" dedi. Ben:

"Evet!" dedim.

"Onunla savaşınız nasıl oldu?" dedi.

"Harb onunla bizim aramızda münavebeli oldu. O bize karşı kazandı, biz de ona karşı kazandık!" dedim. "Verdiği sözden caydığı oldu mu?" dedi.

"Hayır! Ancak, aramızda bir sulh var, bu esnada ne yapacak bilmiyoruz!" dedim.

"Söyle ona! Ben sana "aranızdaki nesebi" nden sordum, sen onun asaletli biri olduğunu söyledin. İşte peygamberler de böyledir, hep kavimleri arasında neseb sahiplerinden gönderilirler. Ben sana "ecdadı içinde kral var mı?" diye sordum "yok!" dedin. Ben de "eğer ecdadı arasında bir kral olsaydı bu ecdadının kraliyetini arayan bir adam" diyecektim. Ben, "O'na tabi olanlar"dan sordum: "Cemiyetin zayıf takımı mı yoksa eşraf kesimi mi?" diye. Sen "zayıflar!" dedin. Peygamberlere tabi olanlar işte bunlardır. Ben sana "bu iddasından önce onu hiç yalanla itham ettiniz mi?" diye sordum, sen "hayır!" dedin. Böylece anladım ki o, ne insanlara ne de Allah'a yalan söyleyecek biri değildir. Ben sana "dine girdikten sonra, hoşnut olmayarak dininden dönen oldu mu?" diye sordum, sen "hayır!" dedin. İman böyledir, onun neşesi kalplere bir girdi mi, bir daha solmaz. Ben senden "onlar artıyorlar mı, eksiliyorlar mı?" diye sordum, sen arttıklarını söyledin. İman işi böyledir, tamamlanıncaya kadar artarlar. Ben sana "onlarla savaştınız mı?" diye sordum, sen savaştığınızı, savaşın aranızda münavebetli cereyan ettiğini, onların size, sizin de onlara galebe çaldığını söyledin. Peygamberler de böyledir, imtihandan geçirilir, sonunda akibet onların olur. Ben sana "verdiği sözden döndüğü olur mu?" dedim, sen olmadığını söyledin. Peygamberler de böyledir, sözlerinden dönmezler. Ben, "bu iddayı ondan önce söyleyen oldu mu?" diye sordum. Sen "hayır!" dedin. Ben "Eğer bu sözü ondan önce biri söylemiş olsaydı, Ôbu adam, kendinden önce söylenmiş bir sözü tamamlamaya çalışan birisi' diyecektim."

Herakliyus sonra: "Size ne emrediyor?" diye tekrar soru sordu. Biz: "Namaz, zekat, sıla-i rahim ve iffet" dedik. Bunun üzerine Herakliyus dedi ki: "Eğer, senin söylediklerin gerçekse, O peygamberdir! Ben onun çıkacağını biliyordum. Ancak sizin aranızdan çıkacağını zannetmiyordum. Eğer, O'na kavuşabileceğimden emin olsam karşılaşmayı çok isterdim. Yanında olsaydım, ayaklarına su dökerdim. O'nun hakimiyeti, ayaklarımın altında olan şu diyarlara kadar uzanacaktır." Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mektubunu getirtti ve okuttu. Şöyle diyordu: "Bismillahirrahmanirrahim.

Allah'ın elçisi Muhammed'den Rum'un büyüğü Herakliyus'a, Selam hidayete tabi olanlara olsun.

Emma ba'd! Seni İslam'a çağırıyorum. İslam'a gir, selameti bul! Allah da ecrini iki kat versin. Yüz çevirirsen, bütün tebeanın günahı üzerine olsun. "Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım, Allah'ı bırakıp da birbirimizi Rabb edinmeyelim. Eğer onlar yüz çevirirse siz deyin ki: "Şahit olun, biz Müslümanlarız" (Al-i İmran 64). Herakliyus, mektubun okunuşunu tamamlayınca, yanında sesler yükseldi ve gürültüler arttı. Bize emretti, çıkarıldık. Ben arkadaşlarıma:"

İbnu Ebî Kebşe'nin işi ciddidir.[610] [611] Şu Benî Asfer'in (Rumların) kralı ondan korkuyor!" dedim. Allah İslam'ı bana nasib edinceye kadar onun galip geleceği inancını taşıdım.

Herakliyus, ileri gelen cemaatini hep davet etti, kendine ait sarayların birinde toplandılar. Onlara: "Ey Rum cemaati! Ebedî bir kurtuluşunuz ve şu saltanatınızın bekasına ne dersiniz?" dedi. Bunun üzerine, hep birden vahşi eşekler gibi ürküp kapılara koştular. Ancak hepsini kapatılmış buldular. Herakliyus onları geri çağırdı.

"Ben sizin dindeki salabetinizi imtihan ettim. Sizde gördüğüm durum hoşuma gitti!" dedi. Bunun üzerine, ona secde ettiler ve ondan razı oldular." [Buharî, Bed'ü'l-Vahy 1, İman 37, Şehadat 28, Cihad 11, 99, 102, 122, Cizye 13, Tefsir Al-i İmran 4, Edeb 8, İsti'zan 24, Ahkam 40; Müslim, Cihad 73, (1773); Tirmizî, İsti'zan 24, (2718).][612]

اوُدا َز ًةَمِلَك اوُعِمَس اَذإف ! َيْح َوْلا َنوُعِمتْسَي ِءاَمَّسلا ىلا َنوُدَعْصَي ُّن ِجْلا َناَك]
لاق امهنَع ُ هاللّ َيِ ض َر ٍساهبع ِنبا نعو ـ5 □2255 ـ ِءاَمَّسلا َنِم ا َهَدِعاَقَم ُّن:
ِجْلا ِتَعِنُم # ِ هاللّ ُلوُس َر َثِعُب اَّملَف .ًطاَب ُنوُكَي ُهوُدا َز اَم َو ,ًاهقَح ُنوُكَتَف
ُةَمِلَكْلا اَّمأَف . َنيِعْسِت َو ًاعْسِت اَهْيَلَع ًامِئاَق # ِ هاللّ َلوُس َر اوُدَج َوَف ُهَدوُنُج
َثَعَبَف . ٌثَدَح ٍرْم ًّ إ اَذه اَم : ُسيِلْبإ مُهَل َلاَقَف .َكِلذ َلْبَق اَهِب َنم ْرُي ُموُجُّنلا ِنُكَت
ْمَل َو ,ِبُهُّشلاِب

يذمرتلا هجرخأ .]ِض ْر ّا يف َثَدَح يِذهلا ُثَدْحلا اَذه : َلا َقَف . ُهو ُرَب ْخأَف .
ُه ْوَتأَف َةَّكَمِب ِنْيَلَبَج َنْيَب يِهلَصُي

6. (5562)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Cinler semaya yükselip, orada vahyi dinliyorlardı. Bir tek kelime işitince, ona doksan dokuz tane de (kendilerinden) ilave ediyorlardı. O tek kelime hak, ilave edilenler batıldı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gönderilince, semadaki yerlerine yükselmeleri şihablarla (göktaşları) önlendi. Bundan önce gökte şihablar (bu kadar çok) atılmazdı. İblis onlara: "Nedir bu? Herhalde mühim bir hâdise var!" dedi. Askerlerini gönderdi. Onlar Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Mekke'de iki dağın arasında namaz kılyor buldular. İblis'e tekrar dönüp gördüklerini haber verdiler. O da [610] İbnu Ebi Kebne'den murad Aleyhissalâtu vesselâm'dır. Ebu Kebşe, Resûlullah'ın ecdadından biridir. Araplar bir insanın değerini düşürmek için ecdadından tanınmayan birine nisbet ederlerdi. Bir kavle göre de bu zât, puta tapmada Kureyş'e muhalefet eden Huza adlı :"Arzda meydana gelen hâdise işte bu! (Sizin semadan haber almanız bu sebeple engelleniyor)" dedi." [Tirmizî, Tefsir, Cin (3321).] [613]

AÇIKLAMA:

Cinle ilgili bahis daha önce (3. cilt 229) geçtiği gibi az ileride de geçecek (5609. hadis). Bu sebeple burada açıklama yapmayacağız. [614]

ÜÇÜNCÜ BAB

VAHYİN BAŞLANGICI

ى رَي َ َناَك َو ،ِم ْوَّنلا يف ُةَحِلاَّصلا اَي ْو ُّرلا َنِم ْوَلا ِنْح # ِ هاللّ ُلوُس َر ِهِب
َئِدُب اَم ُل َّوأ] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □2255ـ لْبَق ِدَدَعْلا ِتا َوَذ
ِبلاَيَّللا ـ ُدُّبَعَّتلا َوُه َو ـ ِهيف ُثَّنَحَت َيَف ٍءا َر ِح ِراَغِب وُلْخَي َناَكَف ُء ً َخْلا ِهْيَلإِ
َبِهبُح َو ،حْبُّصلا ِقَلَف َلْثِم ْتَءاَج َّإ اَيْؤُر . ٍءا َر ِح ِراَغ يف َوُه َو ُّقَحْلا ُهَءاَج ىهتَح
،اَهِلْثِمِل ُد َّو َزتَيَف .اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَجيِدَخ ىلاإِ ُع ِج ْرَي َّمُث َكِلذل ُد َّو َزتَي َو
،هِلهأ ىلاإِ َع ِزْنَي ْنأ َتْسَل : ُتْلُقَف . ْأرْقا : َلاَقَف يِنَلَس ْرأ َّمُث ،ُدْهَجْلا ِينِم َغَلَب
ىهتَح يِنَّطَغَف يِنَذَخأَف : َلاَق . ٍئ ِراَقِب اَنأ اَم : َلاَقَف . ْأرْقا : َلاَقف ُكَلَمْلا ُه َءاَجَف
يِنِم َغَلَب ىهتَح َةَثِلاَّثلا يِنَّطَغف يِنَذخأَف . ٍئ ِراَقِب اَنأ اَم : ُتْلُقَف . ْأَرْقإِ : َلا َقَف
يِنَلَس ْرأ َّمُث . ُدْهَجْلا يِنِم َغَلَب ىهتَح َةَيِناَّثلا يِنَّطَغَف . ٍئ ِراَقِب

مَل اَم َناَسْن“ا َمهلَع ِم َلَقْلاِب َمَّلَع يِذهلا ُم َرْك‘ا َكُّب َر َو ْأ َرْقا ٍقَلَع ْنِم َناَسْن“ا□
َقَلَخ ْقَلَخ يِذهلا َكِهب َر ِمْساِب ْأ َرْقا : َلاَقف يِنَلَس ْرأ َّمُث . ُدْهَجْلا . ُع ْو َّرلا ُهْنَع
َبَهَذ ىَّتَح ُهوُلَّم َزَف .يِنوُلِهم َز ي ِنوُلِهم َز : َلاَقَف ،َةَجيِدَخ ىلَع َلَخَدَف ،هُداَؤُف ُفُج
ْرَي # هاللّ ُلوُس َر اَهِب َعَج َرَف .َمْلَعي ،َم ِح َّرلا ُل ِصَتَل َكَّنإِ ،ًادبأ ُ هاللّ َكي
ِزْخُي اَم ِ هاللّ َوَف َّ َك : ُةَجيِدَخ ُهَل ْتلاَق .يِسْفَن ىلَع ُتي ِشَخ ْدَقَل : َلاَقو َرَبَخْلا
اَه َرَبخأ َو ،َةَجيِدَخِل َلاَقف

□ ىلاَعَت َو ، َفْيَّضلا ي ِرْقَت َو ،َموُدْعَمْلا ُبِسْكُت َو ،َّلَكْلا ُلِمْحَت َو ، َثيِدَحْلا نيِعُت َو
ُقُدْصَت َو

هاللّ َي ِض َر َةَجيِدَخ َّمَع ُنْبا َوُه َو ،ِهيَصُق ُنْب ى هزُعْلاِدْبَع ِنْبا ِدَسأ ِنْب َلَف ْوَن □
ِنْب َةَق َر َو ىلاإِ ُةَجيِدَخ ِهِب ْت َقَلَطْنَا َّمُث ،هقَحْلا ِبِئا َون ىلَع ًاخْيَش ناك َو ، َبُتْكَي
ْنأ ُ هاللّ َءاَش اَم ِةهيِنا َرْبِع ْلاِب ِلي ِجْن“ا َن ِم ُبُتْكَيف َّيِنا َرْبِعْلا َبُتْكُي َناَك َو
،ةهيِلِهاَجْلا يف َرَّصَنَت ْدَق َأ َرْما َناَك َو ،اهنَع ُلوُس َر ُه َرَبخَأَف ؟ى َرَت اَذاَم ى ِخأ
َنْبا اَي : ُةَق َر َو ُهَل َلاَقف ،لُوُقَي اَم َكي ِخأ ِنْبا ْنِم ْعَمْسا ، ِهمَع َنْبا اَي : ُةَجيِدَخ
ْتَلاَقف .َمَع ْدَق ًاريِبَك َخُج ِرْخُي ْذإِ ًاهيَح ُنوُكأ يِنَتْيَل ،ًاعَذَج اَهيِف يِنَتْيَل اَي
ىسوُم ىلَع َل ِزْنُأ يِذهلا ُسوُماَّنلا اَذه : ُةَق َر َو ُهَل َلاَقف .بأ َر اَم َرَبَخ # ِ هاللّ

ك ْرُصْنأ َكُم ْوَي يِنْك ِرْدُي ْنإ َو ،يِدوُع َّإ ِهِب َتْئ ِج اَم ِلْثِمِب ٌّطَق ٌلُج َر ِتأَي ْمَل□
ْمَعَن : َلاَق ْمُه َّي ِج ِرْخُم ْوأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقف . َكُم ْوَق غلاب اذإ ءاملا يف
هطغي امك ةدشب همض اذإ « ُههطَغ».ناخيشلا هجرخأ .[ُيْح َوْلا َرَتَف َو َيِهف
ُوُت ْنأ ُةَق َر َو ْبَشْنَي ْمَل َّمُث . ًار َّز َؤُم ًارْصَن ،هدعبل كيلع رذعتي و ،هلانتو
مودعم لك ىلا لصت يأ « َمودعملا ُبسكت»و.ةمهملا جئاوحلاو لايعلا «
ُّلَكلا»و.هيف هطح يف إ رضحي يذلا كلملا رس بحاص «سومانلا»و.هدنع
ٌمودعم وه نم لك ىلا هلصوتو كريغ هيطعت ىأ :مودعملا بسكت ليقو نع ةيانك

انه «عذجلا»و.هريغ ةكئملا نم دحأ امهيلع علطي يذلا بيغلاو يحولاب صوصخم
هن‘ ليربج هب نمسو ،ريخب

دنع اباش نوكأ ينتيل يأ بابشلا

دكؤملا « رُ زَّؤملا»و.كنيعأو كرصن‘ كروهظ .

1. (5563)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahiy olarak ilk başlayan şey uykuda gördüğü salih rüyalar idi. Rüyada her ne görürse, sabah aydınlığı gibi aynen vukua geliyordu. (Bu esnada) ona yalnızlık sevdirilmişti. Hira mağarasına çekilip orada, ailesine dönmeksizin birkaç gece tek başına kalıp, tahannüsde bulunuyordu. -Tahannüs ibadette bulunma demektir.- Bu maksadla yanına azık alıyor, azığı tükenince Hz. Hatice (radıyallahu anha)'ye dönüyor, yine aynı şekilde azık alıp tekrar gidiyordu. Bu hal, kendisine Hira mağarasında Hak gelinceye kadar devam etti. Bir gün ona melek gelip: "Oku!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben okuma bilmiyorum!" cevabını verdi. (Aleyhissalâtu vesselâm hadisenin gerisini şöyle anlatıyor: "Ben okuma bilmiyorum deyince) melek beni tutup kucakladı, takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı. Tekrar: "Oku!" dedi. Ben tekrar: "Okuma bilmiyorum!" dedim. Beni ikinci defa kucaklayıp takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra tekrar bıraktı ve "Oku!" dedi. Ben yine: "Okuma bilmiyorum!" dedim. Beni tekrar alıp, üçüncü sefer takatım kesilinceye kadar sıktı. Sonra bıraktı ve: "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabbin kerimdir, o kalemle öğretti. İnsana bilmediğini öğretti" (Alak 1-5) dedi.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu vahiyleri öğrenmiş olarak döndü. Kalbinde bir titreme (bir korku) vardı. Hatice'nin yanına geldi ve: "Beni örtün, beni örtün!" buyurdu. Onu örttüler. Korku gidinceye kadar öyle kaldı. (Sükunete erince) Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'ye başından geçenleri anlattı ve: "Nefsim hususunda korktum!" dedi. Hz. Hatice de:

"Asla korkma! Vallahi Allah seni ebediyen rüsvay etmeyecektir. Zira sen, sıla-i rahimde bulunursun, doğru konuşursun, işini göremeyenlerin yükünü taşırsın. Fakire kazandırırsın, misafire ikram edersin, Hak yolunda zuhur eden hadiseler karşısında (halka) yardım edersin!" dedi. Sonra Hz. Hatice, Aleyhissalâtu vesselâm'ı alıp Varaka İbnu Nevfel İbnu Esed İbnu Abdi'l-Uzza İbni Kusay'a götürdü. Bu zat, Hz. Hatice'nin amcasının oğlu idi. Cahiliye devrinde Hıristiyan olmuş bir kimseydi. İbranice (okuma) yazma bilirdi. İncil'den, Allah'ın dilediği kadarını İbranice olarak yazmıştı. Gözleri âma olmuş yaşlı bir ihtiyardı. Hz. Hatice kendisine: "Ey amcaoğlu! Kardeşinin oğlunu bir dinle, ne söylüyor!" dedi. Varaka Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey kardeşim oğlu! Neler de görüyorsun?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm gördüklerini anlattı. Varaka da Ona: "Bu gördüğün melektir. O, Hz. Musa'ya da inmiştir. Keşte ben genç olsaydım (da sana yardım etseydim); keşke, kavmin seni sürüp çıkardıkları vakit hayatta olsaydım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Onlar beni buradan sürüp çıkaracaklar mı?" diye sordu. Varaka: "Senin getirdiğin gibi bir din getiren hiç kimse yok ki, ona husumet edilmemiş olsun! O gününü görürsem, sana müessir yardımda bulunurum!" dedi. Ancak çok geçmeden Varaka vefat etti ve vahiy de fetrete girdi (kesildi.)" [Buharî, Bed'ü'l-Vahy, Enbiya 21, Tefsir, Alak Tabir 1; Müslim, İman 252, (160); Tirmizî, Menakıb 13, (3636).]615

رِهثَّدُمْلا اَهُّيأ اَي : َلاَقَف .ِنآرُقْلا َنِم َل َزَن اَم ِل َّوأ ْنَع ِنمْح َّرلا ِدْبَع َنْب َةَمَلس□ .
اَبأ ُتْلأَس] :لاق ٍريِثَك يبأ ِنْب يْحَي نعو ـ5 □2255□

هِب اَنَثَّدَح اَم ًّاِإ َكُثِهدَحُأ َ : َلاَقَف َكِلذ ْنَع هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًارِباَج ُتْلأَس :□
َةَمَلس وُبأ َلاَق .َقَلَخ ِيذهلا َكِهب َر ِمْسِاب ْأ َرْقِا :َنوُلوُقَي ْمُهَّنِإ : ُتْلُق

نَع ُت ْرَظَن َو ،ًائْيَش َرأ ْمَلَف يِنيِمَي ْنَع ُت ْرَظَنَف ُتيِدوُنَف ُتْطَبه ى ِرا َو ِج□
ُتْيَضَق اَّمَلَف ،ًارْهَش َءا َر ِحِب ُت ْر َوَاج :َلاَق # ِ هاللّ ُلوُس َر :َل َزَنَف .ِينو
ُرِهثَّد :ُتْلُقَف ،َةَجيِدَخ ُتْي َتأَف .ُهَل ُتْبُثأ ْمَلَف ًائْيَش ُتْيأ َرَف ِيسأ َر ُتْعَف َرَف
،ًائْيَش َرأ ْمَلَف يِفْلَخ ُت ْرَظَن َو ،ًائْيَش َرأ ْمَلَف يِلاَمِش

مُق ، ُرِهثَّدُمْلا اَهُّيأ اَي□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ُةَّصلا َض َرفُت ْنأ َلْبَق َكِلذو ْرُجهاَف َزْج ُّرلا َو ، .
ْرِههَطَف َكَباَيِث َو ، ْرِهبَكَف َكَّب َر َو ، ْرِذْنأَف

2. (5564)- Yahya İbnu Ebi Kesir anlatıyor: "Ebu Seleme İbnu Abdirrahman'a Kur'an'dan ilk inenin ne olduğunu sordum.

"Ya eyyühe'l-Müddessir (ey örtüsüne bürünmüş)! (suresi)dir!" dedi. Ben: "İyi ama, başkaları ilk inenin İkra' bismi Rabbikellezi halak (suresidir). diyorlar" dedim. Bunun üzerine Ebu Seleme: "Ben bu hususta Hz. Cabir (radıyallahu anh)'e sormuştum. O bana: "Sana, Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediğinden başka bir şey söylemeyeceğim, Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir ay kadar Hira mağarasına mücavir oldum (itikafa girdim). Mücaveretimi (itikafımı) tamamlayınca, dağdan indim. Derken bana bir seslenen oldu. Sağıma baktım, hiçbir şey görmedim. Soluma baktım, yine bir şey görmedim. Arkama baktım bir şey görmedim. Derken başımı kaldırdım, bir şey gördüm, ama (bakmaya) dayanamadım. Hemen Hatice'nin yanına geldim: "Beni örtün!" dedim. Derken şu ayetler nazil oldu. (Mealen): "Ey örtüsüne bürünen! Kalk! (insanları ahiretle) korkut! Rabbini büyükle, elbiseni temizle. Pislikten kaçın.." (Müddessir suresi). Bu vahiy namaz farz kılınmazdan önceydi." [Buharî, Bed'ü'l-Vahy, Bed'ül-Halk 6, Tefsir, Müddessir; Tefsir, Alak, Edeb 118; Müslim, İman 257, (161).]616

ل ِزْنُأَف ؛لْحَّنلا ِهِيِوَدَك ِهِهْج َو َدْنِع ُعَمْسُي ُنْح َوْلا ِهْيَلَع َل َزَن اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس□ َر َناَك] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نعو ـ5 □2252ـ َرْشَعْلا ِهِذه َماَقأ ْنَم : َلاق َو ؛اَهِل َّوأ ْنِم اَهنِم ٍتاَياَ ِرْشَع بلا َنوُنِمْؤُمْلا َحَلْفأ ْدَق : َأَرَقَف ُهْنَع َى ِهِرُس َّمُث . ًةَعاَس َثَكَمَف ًام ْوَي ِهْيَلَع اَن ْرِثآَو ،اَنْم ِرْحَت َ َو اَنِطْعأ َو ،اَّنِهُت َ َو اَنْم ِرْكأ َو اَنْصُقْنَت َ َو اَنْد ِز َّمُهللا : َلاق َو ِهْيَدَي َعَف َر َو َةَلْبِقْلا َلَبْقَتْسا َّمُث . َةَّنَجلا َلَخَد ، اŒتاَي

يذمرتلا هجرخأ .[اَّنَع َض ْرَا َو اَن ِض ْرأ َّمُهللا ،اَنْيَلَع ِرث ْؤُت َ َو .

3. (5565)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahiy indiği zaman, yüzünün yakınlarında arı uğultusu gibi bir ses işitilirdi. Bir gün, O'na vahiy indirildi. Bir müddet öyle kaldı. Sonra o hal açıldı. O da Mü'minun suresinden ilk on ayeti okudu: "Mü'minler kurtuluşa ermiş, umduklarına kavuşmuşlardır. Onlar namazlarını Allah'tan korkarak, hürmet ve tevazu içinde ve tâdil-i erkan ile kılarlar. Onlar dünya ve ahiretlerine faydası dokunmayan her türlü şeyden yüz Ancak hanımlarına ve cariyelerine karşı müstesna, bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar Kim helal sınırını aşarak bunların ötesine geçmek isterse, işte öyleleri haddini aşmış olanlardır. O mü'minler ki, Allah'a ve kullara karşı olan emanet ve mesuliyetlerini yerine getirirler ve sözlerinde dururlar. Onlar namazlarını devamlı olarak, vaktinde ve şartlarına riayet ederek kılarlar. İşte onlar varislerin ta kendileridir. Onlar Firdevs cennetine varis olurlar. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır" (Mü'minun, 1-11). Arkadan dedi ki: "Kim bu on ayeti yerine getirirse cennete girer."

Sonra kıbleye yöneldi ve ellerini kaldırıp: "Allahım (hayrımızı) artır, bizi (iyilik yönüyle) noksanlaştırma. Bize ikram et, zillete düşürme. Bize ihsanda bulun, mahrum etme. Bizi tercih et, (düşmanlarımızı) bize tercih etme. Allahım, bizi razı kıl, bizden de razı ol!" buyurdular." [Tirmizî, Tefsir, Mü'minun, (3172).] 617

يراخبلا هجرخأ .[اَب ِهرلا ُةَيآ # ِ هاللّ ِلوُس َر بلَع ْتَل َزَن ٍةَيآ ُر ِخآ] : لاق .
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2255□

4. (5566)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a inen en son ayet Riba ayetidir." [Buharî, Bakara 53.]618

نإف ،هِم ْوَق ىلإ ينُلِمْحَي ٌلُج َر َأ : ُلوُقَيف ،ِفِق ْوَمْلاِب ُهَسْفَن ُض ِرْعَي # ِ□□
هاللّ ُلوُس َر َناَك] :لاق هنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍرِباج نعو ـ2 □2255□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[يِهب َر ِم َ َك َغُّلَبُأ ْنأ ينوُعَنَم ًاشْي َرُق .

5. (5567)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hacc mevsiminde vakfe mahallinde kendini hacılara arzediyor: "Beni kavmine götürecek bir kimse yok mu? Kureyş, Rabbimin kelamını tebliğ etmeme mani oldu" diyordu." [Ebu Davud, Sünnet 22, (4734); Tirmizî, Sevabu'l-Kur'an 24, (2926).]619

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vahyin başlamasıyla ilgilidir. Vahiy lügat olarak, gizlice bildirmek demektir. Yazma, yazılan şey, gönderme (ba's), ilham, emir, ima, işaret, peş peşe ses çıkarma manalarına gelir.

Şer'î bir ıstılah olarak şeriatın bildirilmesi demektir. Vahy birçok durumda vahyedilen şey manasında ism-i mef'ul olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan, Allah'ın, Resul-i Ekrem'e indirilen kelamına vahy denmektedir. **2-** İlk hadis, (5563), vahyin Resulullah'a rüyayı sadıka şeklinde geldiğini belirtir. Bazı rivayetlerde rüyayı saliha denmiştir. Bu rüya, uykuda görülenin sabahleyin aynen çıkması olarak tarif edilmiştir. Karışıklık olmayan bir rüyadır. Bu, uyanıklık halinde görülecek şeylere bir alıştırma, hazırlama safhasıdır. Bunu, uyanık halde ışık görme, ses işitme hadiseleri, yolda yürürken, taşların ve ağaçların selam vermeleri takip etmiştir. Beyhakî rüya döneminin altı ay sürdüğünü benimser. İbnu Hacer, "Kırk yaşını tamamlayınca, doğduğu ay olan Rebiulevvel ayında, peygamberlik rüya ile başlamış olmalı, aynı yılın Ramazanında da uyanık haldeki vahiy başlamalı" der. **3-** Resulullah ilk safhada yalnızlık muhabbetinin sevkiyle Hira mağarasına gitmiş, tahannüsde bulunmuştur. Tahannüs, tahannüf yani haniflik yapmak demektir. Kelime, tahannüfün sonundaki fe'nin se'ye kalbiyle ortaya çıkmıştır. Öyleyse kök manasıyla, hanifleri takip etmek, onların yolunda gitmek demektir. Haniflik Hz. İbrahim aleyhisselam'ın dininin adıdır. Bazı rivayetlerde Zührî'nin derci olarak tahannüs'ün taabbüd olarak açıklandığı görülür. Bu mağaraya çekilme safhasının, bir ay kadar devam ettiği ve bunun Ramazan ayında vuku bulduğu bilinmektedir.

Resulullah bu safhada Hz. Cebrail'i Mekke-i Mükerreme'nin Ecyad nam kevkiinde görür. Cebrail aleyhisselam: "Ey Muhammed!" diye bağırır. Sağa, sola, öne, arkaya, bakar fakat kimseyi göremez. Derken başını semaya kaldırır. Onu, semayı gözün alabildiğine kaplamış olarak bir kürsü üzerinde oturmuş görür. "Ey Muhammed ben Cibril'im, Cibril'im!" der. Aleyhissalâtu vesselâm bu manzaradan korkar, kaçıp, kalabalığa karışır ve bir şey görmez olur. Bilahare kalabalıktan çıkınca aynı ses yine çağırır. O da tekrar kaçar. Bundan sonra Cibril aleyhisselam'ın Hira'da görünmesi ve "Oku!" diye emretmesi hadisesi geliyor. Bazı rivayetler bu esnada Cibril'in iki kanadıyla göründüğünü zikreder, kanatlar gözleri kamaştıracak şekildedir, yakuttandır. Bu rivayet zayıftır. Sahih rivayetler, heyet-i asliyesi ile Cebrail'i Resulullah'ın iki sefer gördüğünü, bunun birinin, kendisinden yaratıldığı suret üzere görmeyi talep etmesi üzerine vukua geldiği, ikincisinin de Mirac'ta cereyan ettiğini gösterir. Resulullah'ın, Cebrail'i görmesiyle ilgili farklı rivayetlerin varlığını bilmede fayda var.

4- İlk vahiyden sonra Resululah'ın hissettiği korkunun mahiyeti ne idi? Bu hususta İbnu Hacer, alimlerin on iki farklı tahminde bulunduklarını kaydeder: 1) Cünun ve gördüklerinin kehanet olması. Çünkü kâhinler ahlaksız insanlardı. Bu sebeple onlardan zaten hoşlanmıyordu.

2) Hâcis denen ve fikr-i sabit gibi insana musallat olan düşünceler. 3) Şiddetli korkudan ölme.

4) Hastalık,

5) Hastalığın devamı,

6) Peygamberlik yükünü taşımaktan acz,

7) Meleğe, korku sebebiyle bakmaktan acz,

8) Kavminin ezasına sabredememe,

9) Öldürülmek,

10) Vatanından ayrılma,

11) Yalanlanma,

12) Ayıplanma,

İbnu Hacer, bu görüşlerden üçüncüsünü ve ondan sonra gelen ikisini daha doğru, şüphelerden daha salim bulur, diğerlerine itiraz edildiğini söyler.

5- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o korku hissettiği anlarda Hz. Hatice tarafından teselli edilmesi ve tesellide kullandığı ikna edici delillerin, Aleyhissalâtu vesselâm'ın peygamberlikten önce izhar ettiği ahlaki kemalleri olması, üzerinde durulması gereken bir husustur. İlk Müslüman Hz. Hatice'yi Resulullah'ın hak peygamber oluşuna inanmaya, iknaya sevkeden husus mucize değil, O'nun önceden bilinen doğru sözlülüğü başta olmak üzere, dile getirmiş olduğu diğer ahlaki vasıflardır. Nice mucize gördüğü halde inanmayanlara rağmen, mucizesiz olarak sözündeki doğruluk ve ahlakındaki kemal sebebiyle iman... Bu daha selametli, daha içten bir iman olmalıdır. Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu cihetten ortaya koyduğu mucize, ehemmiyetçe Şakk-ı Kamer mucezisini geçmese de geri de kalmaz. Kur'an-ı Kerim'de her iki hususa da temas edilmiştir (Kalem 4, Kamer 1).

Bu vak'adan hareketle, alimler, musibet ve sıkıntıya düşenleri, münasib sözlerle teselli etmenin müstehab olacağını, musibete düşen kimsenin de güvendiği kimselere halini açmasının uygun olacağını söylemişlerdir. **6-** Resulullah'ın Varaka'ya götürülmesi, vahyin başlangıcındaki hadiselerin mühimlerindendir. Onun Kütüb-i Sabıka'yı bilen biri olarak Aleyhissalâtu vesselâm'ın risaletini te'yid etmesi, müjdelemesi, kavminin ileride Mekke'den çıkaracağını haber vermesi, Efendimiz'in o kitaplarda teferruatlı olarak tavsif edildiğini gösterir. Varaka'yı daha önce tanıttığımız için burada tekrar etmeyeceğiz.

7- Fetretu'l-Vahy, ilk vahiyden sonra araya giren fasılayı ifade eder. Yani Hira dağında başlayan vahiy belli bir sistemle devam etmemiş, bilakis bir müddet kesilmiştir. Bu kesilmenin Aleyhissalâtu vesselâm'ın üzerinde ilk vahiyle hasıl olan korkunun gitmesi, vahyin gelmesine iştiyak duyması gayesini güttüğü belirtilmiştir. Bu fetretin müddeti ihtilaflıdır. Birkaç gün diyen rivayetlerin yanıbaşında üç yıl diyenler de var. Umumiyetle üç yıl diyen rivayetler daha kavi bulunmuş, diğerleri te'vil edilmiştir. Suheylî, fetretü'lvahyin iki buçuk yıl olduğuna dair mevsuk rivayeti makul kabul eder. Buna altı aylık rüya dönemini de ekleyerek üç yıla çıkarır. Böylece reddedilmeyecek bir te'lif ve te'vilde bulunur.

Mekkedeki peygamberlik müddetinin 10 veya 13 yıl olduğuna dair ihtilafın "fetretü'lvahy" meselesine dayandığını belirten Suheylî, 10 yıl diyenlerin, fetretü'lvahyi hesaba dahil etmemiş olabileceklerine dikkat çeker.

8- İlk inen sure hususunda, kaydedilen rivayetlerde bir tearuz gözükmektedir. Birinci rivayet Alak suresini ilk inen sure olarak belirlerken, ikinci rivayette (5564) Müddessir suresinin ilk inen sure olduğu ifade edilmektedir. Bu ikinci rivayeti esas alanlardan ,ilk nazil olan surenin Müddessir olduğunu cezmen söyleyen de çıkmıştır. Buhârî'nin bir rivayetinde açık olarak görüldüğü üzere, Müddessir suresi fetretü'lvahiyden sonra ilk inen suredir. Hz. Cabir (radıyallahu anh)'in bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Ben yürürken birden semadan gelen bir ses işittim. Bakışlarımı (o tarafa) çevirdim. (Sesin sahibi) bana Hira'da gözükmüş olan melekti, arz ve sema arasına kurulmuş bir kürsi üzerinde oturuyordu. O (manzara)dan korktum. Hemen (eve) döndüm ve: "Beni örtün!" dedim. Allah Teala hazretleri: "Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve inzarda bulun..." diye Müddessir suresini "pislikten de kaçın" ayetine kadar inzal buyurdu. Ondan sonra vahiy kızıştı da kızıştı." İbnu Hacer, bu rivayetteki ziyade cümlelerde gelen tasrihten, bazılarınca ileri sürülen işkalin kalkacağını belirtir. **9-** Vahyin geliş tarzıyla ilgili bir açıklama Hz. Ömer tarafından yapılmaktadır (5565). Hz. Ömer (radıyallahu anh), vahiy esnasında arı kovanından işitilen uğultu nevinden bir sesin, Resulullah'ın başından işitildiğini söyler. Vahyin gelişi hususunda bu bize bir bilgi verse de, mahiyetini tam olarak anlamak, anlatmak biraz zor bir iş. Beşer-İlah arasındaki bu muharebe irtibatı nasıl bir hâdisedir? Başka rivayetlerde de gelmiş olan birkısım haricî tezahürler daha zikredilse de, vahiy hâdisesi, esas itibariyle harice kapalı olan bir hâdise, sadece vahye mazhar kişi tarafından yaşanan bir hal olarak kalma durumundadır. deveye çöken ağırlık sebebiyle devenin karnı yere değecek şekilde bacakları yay gibi kavis yapmıştır. Zeyd İbnu Sabit, bir seferinde vahiy esnasında dizi Resulullah'ın dizine değdiği için, duyduğu sıklet sebebiyle bacaklarının tamamen ezildiği, bir daha yürüyemeyecek hale geldiği zannına düştüğünü, ancak vahyin sona ermesiyle eski haline döndüğünü anlatır. Vahiy hâdisesinin "ağır"lığı bizzat Kur'an ayetiyle tescil edilmiştir (Müzzemmil 5). * Vahiy geldiği sırada Aleyhissalâtu vesselâm, üzerini örttürüyor, normal uyanıklığa benzemeyen bir halete giriyor. Bu halde kalbine tulû eden vahiyler, vahiy hali geçtikten sonra ezberlenmiş bir halde hafızada olduğu gibi kaydediliyordu. Resulullah savaş sırasında bile yanından ayırmadığı vahiy katibine vahyi imla (dikte) ettiriyor. Yazdırdığı vahyi bir de okutup, kontrol ederek yazma sırasında bir hata olmuş ise düzelttiriyordu. Bazı rivayetler, ilk sıralarda, Aleyhissalâtu vesselâm'ın gelen vahyi "unutabilirim" endişesiyle vahyin gelmesi esnasında tekrar etmeye yeltendiğini, ancak ayet-i kerime ile müdahale edilerek, bu endişe ve telaşın yersiz olduğunun bildirildiğini belirtir. Şu ayet bu maksadla vahyolunmuştur: "Ey habibim! Cebrail sana Kur'an'ı okurken, acele edip de dilini kıpırdatma. Onu biraraya toplayıp okutmak bize aittir. Cebrail'e okuttuğumuzda sen onun okuyuşunu takip et. Sonra onu açıklamak yine bize aittir" (Kıyamet 16-19). Bu hâdise bize, vahiy halinde, Resulullah'ın tam bir şuur halinde olduğunu ifade etmesi bakımından ehemmiyetlidir. Normal uyanıklığın dışında bir hal yaşamış olması yanlış yoruma kabil bir durumdur. Bu İlahî müdahale ile anlıyoruz ki, vahiy hâdisesi sırasında tam bir uyanıklık ve şuur hali mevcuttur. Kendisine ilka olunanı Aleyhissalâtu vesselâm algılayabilmekte, "kaybederim" endişesini duymakta ve ezberleme arzusuyla tekrar edip dudaklarını kıpırdatmaktadır. Yukarıda kaydettiğimiz vahiyden sonra Aleyhissalâtu vesselâm vahyin mekanizmasını öğrenmiş olarak ezberleme gayretini terketmiştir.

* Vahiy Aleyhissalâtu vesselâm'a muhtelif şekillerde gelmiştir: ** Çıngırak sesi şeklinde gelme. Bu Hz. Peygamber'e en zahmetli olan çeşididir. Hariçten bunun arı uğultusu şeklinde hissedildiği belirtilir.

** Kalbine atılmak suretiyle gelme.

** Rüyada öğrenmek suretiyle gelme.

** Miraçta olduğu üzere doğrudan doğruya Allah'tan vahyi telakki etmek suretiyle gelme. Bu tarz vahiyde melek arada elçi değildir.

** 620 İlham suretiyle gelme.

DÖRDÜNCÜ BAB

İSRA

لاَق .ِهِب ي ِرْسُأ ةَلْيَل ْنَع ْمُهَثَّدَح # ِ هاللّ َلوُس َر َّنَأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر□ : َةَعَصْعَص ِنْب ِكِلاَم ْنَع هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِسنأ نع ـ2 □2255ـ بِنْعَي .ِهِذه َنْيَب اَم َّقَشَف ِتآ ِيناَتأَ ْذإ ِناَظْقَيْلا َو ِمِئاَّنلا َنْيَب :ٍةَيا َو ِر يف َدا َز ،ًاع ِجَطْضُم ِرْج ِحْلا يف َلاَق اَمَّب ُر َو ،ِميِطَحْلا يف اَنأ اَنْيَب

مُث ،َديِعُأ َّمُث ،ِيشُح َّمُث ،ِيبْلَق ِلسُغَف .ًاناَميِإ ءِوُلْمَم ِبَهَذ ِنم ِتْسِطِب ُتيِتُأ َّمُث□□ ،ِيبْلَق َج َرْخَتْساَف :ًلاَق ؛ِهِت َرْعِش ىلا ِه ِرْحَن ةَ َرْغُث ُلي ِرْب ِج ِيب َقَطَلْناَف . ِهْيَلَع ُتْلِمُحَف ،ِهِف َرَط ىصْقأ َدْنِع ُه َوْطَخ ُعَضَي .ُقا َرُبْلا َوُه ، َضَيْبأ ِراَم ِحْلا َق ْوَف َو ِلْغَبْلا َنوُد ٍةَّباَد ِب ُتيِتُا ؟ِهْيَلِإ َلِس ْرُأ ْدَق َو : َليِق .# ٌدهمَحُم :َلاَق ؟ َكَعَم ْنَم َو .ُلي ِرْب ِج :َلاَق ؟اَذه ْنَم : َليِقَف ،َحِتْفَتْساَف اَيْنُّدلا َءاَمَّسلا َنَتأ ىهتَح ُم َّ َسلا ِهْيَلَع

ُهْيَلَع ْمِهلَسَف ،مَدآ َكوُبأ اَذه :َلاَقف ؛ُم َّ َسلا ِهْيَلَع ُمَدآ اَهيِف اَذإف ُتْصَلَخ□□ اهمَلَف ،َحِتُفف ،ءاَج ُئ ِجَمْلا َمْعِنَف .ِهِب ًابَح ْرَم : َليِق .ْمَعَن : َلاَق

َحتْفَتْساَف ،َةَيِناَّثلا َءاَمَّسلا اَنْيَتأ ىهتَح ِيب َدِعَص َّمُث ؛ِحِلاَّصلا ِهِيبَّنلا َو□ . ؛ِحِلاَّصلا ِنْبِاب ًابَح ْرَم :َلاَق َّمُث ،َم َّ َسلا َّيلَع َّد َرَف :ِهْيَلَع ُت ْمَّلَسَف .َءاَج ُئ ِجَمْلا َمْعِنَل َو ِهِب ًابَح ْرَم َليِق .ْمَعَن :َلاَق ؟ِهْيَلِإ َلِس ْرُأ ْدَق َو : َليِق . # ٌدهمَحُم :َلاَق ؟ َكَعَم ْنَم َو : َليِق .ُلي ِرْب ِج :لاَق ؟اَذه ْنَم : َليِقَف ُتْمَلَسَف ،اَمِهْيَلَع ْمِهلَسَف ُم َّ َسلا اَمِهْيَلَع َىسيِع َو ىَيْحَي اَذه :َلاَق .ِةَلاَخْلا اَنْبا اَمُه َو َىسيِع َو ىَيْحَيب اَنأ اَذإَف اَنْصَلَخ اَّمَلَف ،َحِتُفَف

اَمِهْيَلَع□

لاَق ؟اَذه ْنَم : َليِقَف َحَتْفَتْساَف ،ِةَثِلاَّثلا ِءاَمَّسلا ىلاِ ِيب َدِعَص َّمُث ِحِلاَّصلا□ : ِهِيبَّنلا َو ِحِلاَّصلا ِخ َ‘ِاب ًابَح ْرَم :َاَق َّمُث َم َّ َسلا َّيَلَع َّد َرَف اَنْصَلَخ اَّمَلَف ،اَنَل َحِتُفَف ،َءاَج ُءي ِجَمْلا َمْعِنَلَف ِهِب ًابَح ْرَم : َليِق ْمَعَن : َلاَق ؟ِهْيَلِإ َلِس ْرُأ ْدَق َو : َليِق ٌدهمَحُم : َلاَق ؟ َكَعَم ْنَم َو : َليِق .ُلي ِرْب ِج

؛ِحِلاَّصلا ِهِيبَّنلا َو ِحِلاَّصلا ِخ َ‘ِاب ًابَح ْرَم : َلاَق َّمُث .َّيَلَع َّد َرَف ،ِهْيَلَع ُتْمَّلَسَف ،ِهْيَلَع ْمِهلَسَف ، ُفُسوُي اَذه : َلاَق ُم َّ َسلا ِهْيَلَع ُفُسوُي اَذإف َلِس ْرُأ ْدَق َوأ : َليِق . ٌدهمَحُم : َلاَق ؟ َكَعَم ْنَم َو : َليِق .ُلي ِرْب ِج : َلاَق ؟اَذه ْنَم : َليِقَف .َحَتْفَتْساَف ،َةَعِبا َّرلا َءاَمَّسلا َنَتأ ىهتَح ِيب َدِعَص َّمُث ،ِهْيَلَع ْمِهلَسَف ، ُسي ِرْدإ اَذه : َلاَق . ُم َّ َّسلا ِهْيَلَع ُسي ِرْدإ اَذإف اَنْصَلَخ اَّمَلَف ،َحِتُفَف َءاَج ُئ ِجَمْلا َمْعِنَلَف ِهِب ًاب َح ْرَم : َليِق .ْمَعَن : َلاَق .ِهْيَلِإ

لِيقَف . حَتْفَتْساَف ،ةَسِماَخْلا ءاَمَّسلا ىَتأ ىتَح يِب دَعَص َّمُث . ِحِلاَّصلا ِهِيبَّنلا : َو ِحِلاَّصلا ِخَ‘ِاب ًابَح ْرَم : َلاَق َّمُث َّيَلَع َّد َرَف . ِهْيَلَع ُتْمَّلَسَف ،حَتَفَف ،ءاَج ُئ ِجَمْلا َمْعِنَلَف ِهِب ًابَح ْرَم : َلِيق . ْمَعَن : َلاَق . ِهْيَلِإ َلِس ْرُأ ْدَق َو : َلِيق # ُدهمَحُم : َلاَق ؟ َكَعَم ْنَم َو : َلِيق . ُلي ِرْب ِج : َلاَق ؟اَذه ْنَم ِحِلاَّصلا ِخَ‘ِاب ًابَح ْرَم : َلاَق َّمُث . هيَلَع َّد َرَف ِهْيَلَع ُتْمَّلَسَف ،هْيَلَع ِمهلَسَف ،نو ُراَه اَذه : َلاَق . ُم َّسلا ِهْيَلَع َنو ُراَه اَذإَف اَن ْصَلَخ اَّمَلَف : َلاَق ؟ َكَعَم ْنَم َو : َلِيق . ُلي ِرْب ِج : َلاَق ؟اَذه ْنَم : ًَلِيقَف . َحَتْفَتْساَف ،ةَسِداَّسلا ءاَمَّسلا ىَتأ ىَّتَح يِب دَعَص َّمُث . ِحِلاَّصلا ِهِيبَّنلا َو : َلاَق ،ُم َّسلا ِهْيَلَع ىسُوم اذإَف اَنْصَلَخ اَّمَلَف . َحَتَفَف . ءاَج ُئ ِجَمْلا َمْعِنَلَف ،ِهِب ًابَح ْرَم : َلِيق . ْمَعَن : َلاَق ؟ِهْيَلِإ َلِس ْرُأ ْدَق َو : َلِيق . ُدهمَحُم

اَم : ُهَل َلِيقَف .ىَكَب ُهَت ْز َواَج اَّمَلَف ِحِلاَّصلا ِّيِبَّنلا َو ِحِلاَّصلا ِخَ‘ِاب ًابَح ْرَم : َلاَق َّمُث . َّىَلَع َّد َرَف ،ِهْيَلَع ُتْمَّلَسَف ،ِهْيَلَع ْمِهل َسَف ،ىسُوم اَذه : َلِيقَف . َحَتْفَتْساَف ،ةَعِباَّسلا ِءاَمَّسلا ىَلا يِب َدِعَص َّمُث .يِتَّمُأ ْنِم اَهُلُخْدَي ْنَّمِم ُرَث ْكَأ ِهِتَّمُأ ْنِم ةَّنَجْلا ُلُخْدَي يِدْعَب َثِعُب ًام ُغ َّن‘ يِكْبَأ

اَّمَلَف . ِحُتُفَف ،ءاَج ُئ ِجَمْلا َم ْعِنَلَف ِهِب ًابَح ْرَم َلِيق . ْمَعَن : َلاَق ؟ِهْيَلِإ َلِس ْرُأ ْدَق َو : َلِيق . ٌدَّمَحُم : َلاَق ؟ َكَعَم ْنَم َو : َلِيق . ُلي ِرْب ِج َلاَق ؟اَذه ْنَم ِنْب‘ِاب ًابَح ْرَم : َلاَق َّمُث . َم َّسلا َّد َرَف ،ِهْيَلَع ُتْمهلَسَف ْهيَلَع ُمهلَسَف ،ُميِها َرْبِإ َكوُبأ اذه : َلاَق . َم َّسلا ِهْيَلَع ُميِها َرْبِإ اَذاَف ُتْصَلَخ ِهِذه :َلاَق ؛ةَليِفْلا ِناَذآ ُلْثِم اَهُقا َر ْوَأ اَذإِو ، َرَجه ِل َق ُلْثِم اَهُقْبَن اَذإَف ،ىَهَتْنُمْلا ِة َرْدِس ىلا ُتْعِف ُر َّمُث . ِحِلاَّصلا ِهِيبَّنلا َو ِحِلاَّصلا يِف ِنا َرْهَنَف ِناَنِطاَبْلا ا َّمأ : َلاَق ؟ُلي ِرْب ِج اَي ِناَذه اَم : ُتْلُق ؟ِنا َرِهاَظ ِنا َرْهَن َو ِناَنِطاَب ِنا َرْهَن : ٍراَهْنأ ُةَعَب ْرأ اَذإِو ،ىَهَتْنُمْلا ُة َرْدِس

؛ٍلَسَع ْنِم ٍءاَنإِو ،ٍنَبَل ْنِم ٍءاَنإِو ، ٍرْمَخ ْنِم ٍءاَنإِب ُتيِتُأ َّمُث . ُروُمْعَمْلا ُتْيَبْلا َيِل َعِف ُر َّمُث ،ُتاَرُفْلاَو ُليِنلاَف ِنا َرِهاَّظلا اَّمأَو ،ةَّنَجْلا ُتْعَج َرَف . ٍم ْوَي َّلُك ًة َص َنوُسْمَخ ُة َّصلا َّيَلَع ِتَض ِرُف َّمُث : َلاَق . َكُتَّمُأ َو اَهْيَلَع َتْنَأ يِتهلا ُة َرْطِفْلا َيِه : َلاَقَف . َنَبَّللا ُتْذَخأَف َنيِسْمَخ ُعيِطَتْسَت َ َكَتَّمُأ َّنِإ : َلاَقَف . ِةَلْيَّللا َو ِم ْوَيْلا يِف ًة َص َنيِسْمَخِب ُتْلُقَف َت ِرِمُأ َمِب : َلاَقَف . َمَّسلا ِهْيَلَع ىسُوم ىلَع ُت ْر َرَمَف . َكِتَّمُ‘ َفيِفْخَّتلا ُهْلأْساَف َكِبه َر ىلا ْع ِج ْراَف . ِةَجَلاَعُمْلا َّدَشأ َليِئا َرْسِإ يِنَب ُتْجَلاَع َو َكَلْبَق َساَّنلا ُتْب َّرَج ْدَق ِ هاللّ َو يِهنإِو ،ٍم ْوَي َّلُك ًة َص

ُهْلَأْساَف َكِبه ِر ىلا ْع ِج ْرِا : َلاَقَف .ًارْشَع يِهنَع َعَض َو : ُتْلُق ؟ َت ِرِمُأ َمِب : َلاَقَف .ىسُوم ىلا ُتْع ًج َرَف .ًارْشَع يِهنَع َعَض َوَف ، ُتْعَج َرَف

ارْشَع يِهنَع َعَض َوَف ، ُتْعَج َرَف َكِتَّمُ‘ َفيِفْخَّتلا

م َّسلا ِهْيَلَع ىسُوم ىلا ُتْعَج َرَف ،ِتا َوَلَص ِسْمَخِب ُت ْرِمُأ ىهتَح ،ىسُوم َو يِهب َر َنْيَب ُل َزأ ْمَلَف ،ُهَلْثِم :لاَقَف .ىسُوم ىلا ُتْعَج َرَف

ُهْلَأْساَف َكِبه َر ىلا ْع ِج ْراَف ٍم ْوَي َّلُك ِتا َوَلَص َسْمَخ ُعيِطَتْسَت َ َكَتَّمُأ َّنِإ :

نَداَن ُم ٍداَن أُتْيَضْمأ َلاَقَف : ِمَب َأمُر ْت َ؟ ُتْلُق : ِب َخمَس ِصلَو َتا ٍكلُ ّ يَو ْم ٍ. لاَقَف
يِهب َحتَه اسْتَحْيَيْتُ ، َو لَكِنّ َأرْ ضَن َو أُسَلِّمُ فلَمَا َجاَو َزْت ُ موُس عَلَيْهِ السّ َ ُم
ُل َدل َنّ .[أخرجه الخمسة إ أبا داود، وهذا التّخْفِيفُ ‘ مُتّكِ . ُتلُق ؛ ْقد سَأَلُ ْت َر
يِضتَي، َو خَفّفْتُ َعن ْ عِبَاِدي. َز اَد َور َياِ ةٍ : َه ّن خَمْس ، َو َه ّن بِخَمْسِ يَن : َ يُبَدّ ُل الْقَوْ ْ
ِرَف

. لفظ الشيخين

1. (5568)- Hz. Enes (radıyallahu anh) Malik İbnu Sa'saa (radıyallahu anh)'dan naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara, Mirac'a götürüldüğü geceden anlatarak demiştir ki, "Ben Ka'be'nin avlusundan Hatim kısmında -belki de Hıcr'da demişti- yatıyordum, -bir rivayette şu ziyade var: Uyku ile uyanıklık arasında idim- Derken bana biri geldi, şuradan şuraya kadar (göğsümü) yardı. -Bu sözüyle boğaz çukurundan kıl biten yere kadar olan kısmı kasdetti.- Kalbimi çıkardı. Sonra bana, içerisi imanla [ve hikmetle] dolu, altından bir kap getirildi. Kalbim [çıkarılıp su ve zemzem ile] yıkandı. Sonra içerisi (imanla) doldurulup tekrar yerine kondu. Sonra merkepten büyük katırdan küçük beyaz bir hayvan getirildi. Bu Burak'tı. Ön ayağını gözünün gittiği en son noktaya koyarak yol alıyordu. Ben onun üzerine bindirilmiştim. Böylece Cibril aleyhisselam beni götürdü. Dünya semasına kadar geldik. Kapının açılmasını istedi. "Gelen kim?" denildi.

"Cibril!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)!" dedi.

"O'na Mirac daveti gönderildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliştir!" denildi.

Derken kapı açıldı. Kapıdan geçince, orada Hz. Adem aleyhiselam'ı gördüm. "Bu babanız Adem'dir! Selam ver O'na!" dendi. Ben de selam verdim. Selamıma mukabele etti. Sonra bana: "Salih evlad hoş gelmiş, salih peygamber hoş gelmiş!" dedi. Sonra Hz. Cebrail beni yükseltti ve ikinci semaya geldik. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi

."Ben Cibril'im!" dedi."

Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed!" dedi.

"O'na Mirac daveti gönderildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" dediler. Derken bize kapı açıldı. İçeri girince, Hz. Yahya ve Hz. İsa aleyhimasselam ile karşılaştım. Onlar teyze oğullarıydı. Hz Cebrail: "Bunlar Hz. Yahya ve Hz. İsa'dırlar, onlara selam ver!" dedi. Ben de selam verdim. Onlar da selamıma mukabelede bulundular. Sonra: "Hoş geldin salih kardeş, hoş geldin salih peygamber" dediler. Sonra Cebrail beni üçüncü semaya çıkardı. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi.

"Cibril'im!" dedi.

"Yanındaki kim?" denildi.

"Muhammed'dir!" dedi.

"Bu Yusuf'tur! O'na selam ver!" dedi. Ben de selam verdim. Selamıma mukabele etti. Sonra: "Salih kardeş hoş gelmiş, salih peygamber hoş gelmiş!" dedi.Sonra Cebrail beni dördüncü semaya çıkardı. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi.

"Cibril'im!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi

"Muhammed!" dedi.

"Ona Mirac davetiyesi indi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" dediler. Kapı açıldı. İçeri girdiğimizde, Hz. İdris aleyhisselam ile karşılaştık. Hz. Cebrail: "Bu

İdris'tir, O'na selam ver!" dedi. Ben selam verdim. O da selamıma mukabele etti. Sonra bana: "Salih kardeş hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi. Sonra Hz. Cebrail beni yükseltti. Beşinci semaya geldik. Kapıyı çaldı.

"Kim bu gelen?" denildi.

"Ben Cibril'im!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed!" dedi.

"O'na Mirac daveti indirildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi. Kapı açıldı. İçeri girince, Harun aleyhisselam ile karşılaştık. Cebrail aleyhisselam: "Bu Harun aleyhisselam'dır. O'na selam ver!" dedi. Ben selam verdim, o da selamıma mukabelede bulundu ve: "Salih kardeş hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi. Sonra Cebrail beni yükseltti ve altıncı semaya geldik. Kapıyı çaldı.

"Bu gelen kim?" denildi.

"Ben Cibril!" dedi.

"Beraberindeki kim?" denildi.

"Muhammed!" dedi.

"O'na Mirac daveti indirildi mi?" denildi.

"Evet!" dedi.

"Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi. İçeri girince, Hz. İbrahim aleyhisselam ile karşılaştık. Cebrail: "Bu baban İbrahim'dir, O'na selam ver!" dedi. Ben selam verdim. O da selamıma mukabele etti. Sonra: "Salih oğlum hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi Sonra Sidretü'l-Münteha'ya çıkarıldım. Bunun meyveleri (Yemen'in) hecer testileri gibi iri idi, yaprakları da fil kulakları gibiydi. Cebrail aleyhisselam bana: "İşte bu Sidretü'l-Münteha'dır!" dedi.

Burada dört nehir vardır: İkisi batınî nehir, ikisi zahirî nehir.

"Bunlar nedir, ey Cibril?" diye sordum. Hz. Cebrail: "Şu iki batınî nehir cennetin iki nehridir. Zahirî olanların biri Nil, diğeri Fırat'tır!" dedi. Sonra bana el-Beytü'l-Ma'mur yükseltildi. Sonra bana bir kapta şarap, bir kapta süt, bir kapta da bal getirildi. Ben sütü aldım. Cebrail aleyhisselam: "Bu (aldığın), fıtrat(a uygun olan)dır, sen ve ümmetin bu fıtrat (yaratılış) üzeresiniz!" dedi. Resulullah devamla dedi ki: "Sonra bana, her günde elli vakit olmak üzere namaz farz kılındı. Oradan geri döndüm. Hz. Musa aleyhisselam'a uğradım. Bana: "Ne ile emrolundun?" dedi.

"Gece ve gündüzde elli vakit namazla!" dedim.

"Ümmetin, her gün elli vakit namaza muktedir olamaz. Vallahi ben, senden önce insanları tecrübe ettim. Benî İsrail'e muamelelerin en şiddetlisini uyguladım (muvaffak olamadım). Sen çabuk Rabbine dön, bunda ümmetine hafifletme talep et!" dedi. Ben de hemen döndüm (hafifletme istedim, Rabbim) benden on vakit namaz indirdi. Musa aleyhisselam'a tekrar uğradım. Yine: "Ne ile emrolundum?" dedi.

"Benden on vakit namazı kaldırdı!" dedim.

"Rabbine dön! Ümmetin için daha da azaltmasını iste!" dedi. Ben döndüm. Rabbim benden on vakit daha kaldırdı. Dönüşte yine Musa aleyhisselam'a uğradım. Aynı şeyi söyledi. Ben, beş vakitle emrolunmama kadar bu şekilde Hz. Musa ile Rabbim arasında gidip gelmeye devam ettim. Bu sonuncu defa da Hz. Musa'ya uğradım. "Senin ümmetin her gün beş vakit namaza da takat getiremez. Rabbine dön, hafifletme talep et!" dedi." Rabbimden çok istedim. Artık utanıyorum, daha da hafifletmesini isteyemem! Ben beş vakte razıyım. Allah'ın emrine teslim oluyorum!" dedim. Musa aleyhisselam'ı geçer geçmez bir münadi (Allah adına) nida etti: "Farzını kesinleştirdim, kullarımdan hafiflettim de!"

Bir rivayette şu ziyade geldi:

"Namazlar (günde) beştir. Ve onlar ellidir de. İndimde hüküm değişmez artık!" 621

هَّناف َفِيفْخَّتلا ُهَلَأْساَف َكِهب ِر ىلا ْع ِج ْراَف :َسوُم ُهَل َلاَق ,ِتا َوَلص ِسْمَخِب□
َّد ُر اَّمَل # َّيِبَّنلا َّنأ] :يئاسنلل ةياور يفو ـ5 □2255□

تْقَلَخ َم ْوَي ِيهنإ :َلاَقف ! َفيِفْخَّتلا ُهُتْلَأَسف َّلَج َو َّزَع ِيهب َر ىلا ُتْعَج َرَف□
،اَهَّنأ َنِم ّالله ِ تَبار َك َف َر َض َعلب يِنَب ِإسر ْاَئيل َص َ َتْيِن ِ فَمَا َقاَمُوا اِمِهب
ُتْمِلَعَف َكُتَّمُأ َو َتْنأ اَهِب ْمُقَف ،َنيِسْمَخِب ٌسْمَخَف ،ًة َص َنيِسْمَخ َكِتَّمُأ ىلع َو َكْيَلع

ُتْض َرَف َض ْر'ا َو ِتاوَّمسلا ُملع بهتني اهيلإ ةنجلا بصقأ يف ةرجش هب «بهَتْنُمْلا
ُة َرْدِس».[ْع ِج ْرا ْمَلف ْع ِج ْرِا : َلاَقف .ىسُوم بلا ُتْعَج َرَف ،ى هر ِص بلاعَت َو
ةلق عمج « لِقلا»و.بهتنملا ةردس ةرجش ةرمث هب دارملاو ،فورعم «
'او نيلو اŒEقْبهنلا»و.فورعم رجش « ُرِدهسلا»و.نيرخ

'اهن لمعت اهب.و«ى هر ِص» ركسب داصلا ةلمهملا ديدشتو ءارلا اهحتفو
رجه بلا بسنو ءاملا نم ةدازم عسي بجلا بهو

بجاو متح بأ :روصقم اهرسكو .

2. (5569)- Nesâî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), beş vakit namazla gönderilince, Hz. Musa aleyhisselam kendisine: *"Rabbine dön! Daha da azaltmasını talep et. Çünkü, Benî İsrail'e iki namaz farz etmişti, onları kılmadılar!" dedi. Bunun üzerine aziz ve celil olan Rabbime tekrar dönüp daha da hafifletmesini istedim. Rabb Teala şu cevabı verdi:*

"Semavat ve arzı yarattığım zaman ben sana ve ümmetine elli vakit namaz yazmıştım. Öyleyse elli olan beştir. Sen ve ümmetin bunları kılın!" Böylece anladım ki, bu beş vakit namaz Rabbim Teala'dan kesin bir emirdir. Hemen Hz. Musa'ya döndüm. O yine "Dön!" dedi. Fakat ben, artık geri dönmedim." 622

سِدْقَمْلا َتْيَب ِل ُ هاللّ َّلَجَف ِرْج ِحْلا يف ُتْمُق ٌشْي َرُق ِبنَتَّبَذَك اَّمَل :#ِ□
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ5 □2255□

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِهْيَلإ ُرُظْنأ اَنأ َو ِهِتاَيآ َنع ْمُه ُرِبْخُأ ُتْقِفَطَف .

3. (5570)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Kureyş beni tekzib ettiği vakit, Hıcr'da doğruldum. Allah Teala hazretleri Beytu'l-Makdis'i bana tecelli ettirdi. Ben onlara onun alâmetlerini birer birer haber vermeye başladım. Ben Beytu'l-Makdis'e bakıyor hem de haber veriyordum."*623

ْدنِع ِه ِرْبَق يف يِلَصُي ًامِئاَق ىسُوم بلَع ِب ى ِرْسُأ َةَلْيَل ُتْيَتَأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 □2252□

يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[َرَمْح'ا ِبيِثَكْلا .

4. (5571)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"İsra gecesinde Hz. Musa'ya uğradım. Kırmızı kum tepesinin yanındaki kabrinde namaz kılıyordu."* [624]

AÇIKLAMA:

1- İsra (veya Mirac) vak'ası Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında cereyan eden mühim hâdiselerden biridir. İsra kelime olarak, geceleyin yürümek manasına gelir. Geceleyin sefere çıkan askerî birliğe seriyye denir ki, aynı kökten gelir. Mirac ise yükselmek manasına gelir.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hayatında geçen bir hadise olarak İsra veya Mirac deyince hemen hemen aynı şey kastedilir. Bu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir gece, Mescid-i Haram denen Kâbe'den başlayıp Mescid-i Aksa denen Kudüs'deki mabede kadar uzanıp, orada semavatı aşıp, Sidretü'l-Münteha'ya yani âlem-i imkan ile âlem-i vücub hududuna kadar ve daha ötesine ulaşan bir yolculuktur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu yolculuğa İlahî bir lütuf olarak mazhar kılınmıştır. Bu yolculuğu Aleyhissalâtu vesselâm ruh ve cesediyle birlikte aynı gecede, yakaza (uyanıklık) halinde yapmıştır.

3- Miracla ilgili bazı teferruatta alimler arasında ihtilaf vaki olmuş ise de hâdisenin Mekke'den Kudüs'e kadar olan kısmı ayet-i kerimede sarih olarak ifade edildiği için, bu safhayı inkar eden kâfir olur. Ayet mealen şöyle:

"Ayetlerimizden bir kısmını ona göstermek için kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan alıp, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya seyahat ettiren Allah, her türlü noksandan münezzehtir..." (İsra: 17/1). İşte bu safha, esra (yani geceleyin yürüttü) kelimesi ile ifade ediliği için kelimenin mastarı olan isra ile tesmiye edilmiştir. Bu Nebevî seyahatin devamı olan semavata yükselme, İlahî kurbiyete erme işine Mirac denir. Miracla ilgili bazı meselelere her ne kadar Necm suresinde temas edilmiş ise de (1-17. ayetler) daha ziyade hadislerde sarih olarak teferruata kavuşturulmuştur. Bu hadislerden biri sadedinde olduğumuz babın birinci hadisidir (5568).

4- Mirac, Hz. Muhammed'in risaletinin umumiliğini ifade ve isbat eder. İlahî saltanatın mülkü durumunda olan yedi kat semada O'nun gezdirilmesi, oraların ruhanî ahalisine onun gösterilmesi, Allah katındaki makamının yüceliğinin izharıdır. Mahlukat içinde mükerrem kılınan insanlığın en müntehab, en seçkin ferdinin O olduğu böylece

---

[621] Buharî, Bed'ü'l-Halk: 6, Enbiya: 22, 43, Menakıbu'l-Ensar: 42; Müslim, İman: 264 (164); Tirmizî, Tefsir İnşirah: (3343); Nesâî, Salat: 1, (1, 217-218); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/401-406.

ifade edilmiştir.

Bu seyahatin sonunda, Resulullah büyük melek Cebrail'in dahi ulaşmaya mezun olmadığı bir yakınlığa, İlahî kurbiyete ermiş, Allah'ın cemalini görmüş, her çeşit vasıtadan, aracıdan mücerred olarak doğrudan İlahi kelama mazhar olmuştur. Böyle bir yücelik, O'ndan başka hiçbir mahluka nasib olmamıştır ve olmayacaktır da. Biz böyle bir peygambere ümmet olmakla iftihar ediyor, bizi de Fahr-i Kâinat'a ümmet olma şerefine erdirdiği için Rabbimize şükranlarımızı, hamdlerimizi arzediyoruz.

Mirac hadisesinin mahiyet ve manası üzerine alimlerimiz birçok değerli tahlillerde, yorumlarda bulunmuşlardır. Bunlar arasında Bediüzzaman'ın Sözler adlı eserinin 31'inci sözündeki tahlilleri müstesna bir değer taşır, orijinal değerlendirmeler ihtiva eder. Ayrıca Elmalılı Hamdi Yazır merhumun tefsirinden de mevzu üzerine teferruatlı bilgi elde edilebilir (4. cilt 3141-3152).

5- Mirac hadisesinin yılı ve ayını tesbitte rivayetler ihtilaflıdır. Ondan fazla görüş ileri sürülmüştür. Alimler çoğunluk itibariyle bunun hicretten bir yıl veya on sekiz ay önce vuku bulduğuna dair rivayetleri benimsemiştir. Ay olarak da Rebiü'l-evvel veya Receb ayları üzerinde durulmuştur. **6-** Ka'bu'l-Ahbar, Mis'adu'l-Melaike denen sema kapısının Beytu'l-Makdis'in tam üstüne tekabül ettiğini rivayet etmiş, bunu esas alan bazı alimler, Resulullah'ın Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya getirilip, oradan semaya çıkarılışını "seyahatin, eğrilikten berî ve düz olması için" diye açıklamıştır. Ancak, yine hadislerde: "Her semada bir Beyt-i Ma'mur var, dünya semasındaki Beyt-i Ma'mur Kâbe'nin üst hizasında" şeklinde gelen rivayet gözönüne alınınca, mezkur yorumunun su götürdüğü anlaşılır. Zira, bu ikinci rivayet açısından, Beyt-i Ma'mur'a iğvicac (eğrilik) yapmadan ulaşmanın yolu Ka'be'den yola çıkmaktır. Mescid-i Aksa' dan değil. Mirac'ta Aleyhissalâtu vesselâm, her bir semadan geçerek Beyt-i Ma'mur'a ulaşmıştır. **7-** Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gidişin hikmeti üzerine zayıf da olsa başka görüşler de ileri sürülmüştür.

* Resulullah böylece iki kıblenin görülmesini de tahakkuk ettirmiş, birleştirmiştir. * Mescid-i Aksa, geçmiş peygamberlerden çoğunun hicret yeridir. Dolayısıyle Aleyhissalâtu vesselâm, pek çok fazileti cem' etsin diye oraya seyahat ettirilmiştir.

* Mescid-i Aksa, haşrin yapılacağı yerdir. Mirac gecesinde Aleyhissalâtu vesselâm'ın karşılaştığı durumların çoğunluğu ahiret ahvaliyle ilgili olduğu için Mirac'ın bu mahşer mahallinden olması daha uygundur. * Gerek hissî ve gerekse manevî, çeşitli takdislerin

Aleyhissalâtu vesselâm'a hasıl olmasına tefaülendir. * Bütün peygamberlerle toptan biraraya gelip görüşmek içindir. * İbnu Ebi Cemre der ki: "Semaya uructan önce Beytu'l-Makdis'e götürülmesindeki hikmet, Hakkı gizlemeye çalışanlara karşı onu izhar etme gayesini güder. Zira, Mirac'a Mekke'den gitmiş olsaydı hakkı inkar eden düşmanlara beyan ve izah fırsatı olmayacaktı. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, Beytu'l-Makdis'e geceleyin götürüldüğünü söyleyince, Beytu'l-Makdis'le ilgili parçaları tarif etmesini istediler. Onlar gördükleri için bunları biliyorlardı ve yine biliyorlardı ki, Muhammed onu daha önce görmemişti, bilemezdi. Soruları üzerine, açıklayıp haber verince, Resulullah'ın bir gecede Beytü'l-Makdis'e yaptığını söylediği diğer hususlardaki sıdkı tahkik edilmiş oldu. Bu husustaki haberi sahih olunca, diğer söylediklerinde de sadık olduğunu tasdik etmek gerekir. Bu durum mü'minlerin imanını artırdığı gibi, inkar edenlerin de şekavetini (zararını) artırır." **8-** Mirac meselesinde münakaşa edilen bir husus bunun rüya halinde mi, yakaza (uyanıklık) halinde mi cereyan ettiğidir. Çok sayıda sahih rivayetlerin zahirini esas alan muhaddis, fakih ve mütekellim ulemadan müteşekkil cumhur bunun yakaza halinde, ruh ve cesetle beraber yapılan bir seyahat olduğunu söylemekte ittifak etmiştir. Ancak rüya halinde cereyan ettiğini ifade eden sahih rivayeti de nazar-ı dikkate alan alimler, Mirac'ın biri ruh ve cesedle uyanık halde, diğeri de rüya halinde olmak üzere iki ayrı sefer vaki olduğunu söylemiştir. Birincisi, uyku halinde cereyan etmiş, uyanık halde ruh ve cesedle yapılacak ikinciye hazırlama, alıştırma gayesini gütmüştür. Bazı alimler, bu mevzu üzerine varid olan zayıf rivayetleri de değerlendirerek bi'setten önce de Mirac hadisesinden bahsetmiştir.

9- Mirac işitildiği zaman Mekke'de müşrikler arasında "böyle şey olur mu?" "Bir gecede Mescid-i Aksa'ya gidilip gelinebilir mi?" diye ciddi bir vaveyla ve istihza havası hasıl edilir. İbnu Abbas'ın bir rivayetinde bu açık "Evet, bu gece Mescid-i Aksa'ya götürüldüm" cevabını alınca, müstehziyane sorar: "Sonra da aramızda oldun!"

"Evet!"

"Kavmini çağırsam bu hikâyeni onlara da anlatır mısın?"

"Evet!"

Ebu Cehil, şamata ve tehzil için fırsatı yakalamıştır. Benî Ka'b İbnu Lüey'i hemen çağırıp Resulullah'a kıssayı anlattırır: Duyduklarından şaşkına dönerler:

"Bize Mescid'i tavsif edebilir misin?" derler. Resulullah bu teklif karşısında son derece sıkılır

ise de 5570 numaralı hadiste geçtiği üzere, Cenab-ı Hak Beytu'l-Makdis'i gözünün önüne tecelli ettirir, o da teker teker hususiyetlerini anlatır.

Bu hadisenin Hz. Ebu Bekr'i ilgilendiren bir kıssası şöyle: "Mirac hadisesiyle iyice şamata yapan müşriklerden bir grup Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'e gelip, onu da kendi

istihzalarına çekme ümidiyle meseleyi anlatırlar. Fakat o:

"Ben şehadet ederim ki, o sadıktır, doğru sözlüdür!" der.

"Yani, sen bir gecede O'nun Şam'a gidip sonra Mekke'ye geri geldiğine inanıyor, tasdik

ediyor musun?" derler.

"Evet der, ben O'nun bundan daha öte söylediklerini zaten kabul etmişim, ben O'nun semavi haberini kabul ettim, (bunu niye kabul etmeyeyim?)" buyurur. Bu hadise üzerine Hz. Ebu

Bekr "es-Sıddîk" ünvanını alır.

İsra ile ilgili rivayetlerde farklı ziyadeler gelmiştir:

* Şeddâd İbnu Evs rivayetine göre Aleyhissalâtu vesselâm, geceleyin yürütüldüğü zaman önce hurmalıklı bir araziden geçirilir. Hz. Cibril aleyhisselam: "İn ve namaz kıl!" der. Aleyhissalâtu vesselâm iner ve namaz kılar. Cebrail aleyhisselam: "Burası Yesrib (Medine) idi" der. Rivayetin devamında aynı tarzda, Aleyhissalâtu vesselâm, muhtelif yerlerde iner ve namaz kılar. Arkadan Hz. Cebrail: "Burası "Tur-u Sina, Allah'ın Hz. Musa'ya konuştuğu yer idi." Burası "Hz. İsa'nın doğduğu Beyt- Lahm idi." "Medyen idi" diye açıklama yapar. Yine aynı rivayetin devamında, Resulullah'ın dönüş sırasında, Mekke'ye gelmekte olan Kureyş kervanına rastlayıp onlara selam verdiğini, kervandakilerin birbirlerine "bu, Muhammed'in sesi" dediğini, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hadiseyi reddedenlere bunu da anlatıp: "Kervanınız falanca gün gelecek" dediğini... görmekteyiz. * Yezid İbnu Ebi Malik rivayetinde "...Sonra Beytu'l-Makdis'e girdim. Bana peygamberlerin hepsi toplandı. Cibril beni öne geçirdi, ben onlara imamlık yaptım (namaz kıldırdım)" ziyadesi var. * Abdurrahman İbnu Haşim'in Hz. Enes'ten yaptığı bir rivayette: "Resulullah giderken, yolun dışında, kendini çağıran birine rastlar. Cibril: "Yürü! der. Az sonra bir yaşlı kadına rastlar. Cibril'e "Bu ne?" diye sorar. O: "Yürü" der. Derken bir cemaate rastlarlar. Cemaat bunlara selam verir. Cebrail aleyhisselâm: "Selama mukabele verdiği; Aleyhissalâtu vesselâm'ın başlarını taşla ezen bir kavme rastladığı, başı ezildikçe eski haline döndüğü, Cibrîl aleyhisselâm'ın: "Bunlar başları namaza gitmeyen kimselerdir" dediğini; sonra avret yerlerinde bir yama ile hayvanlar gibi otlayan bir kavme rastladığı, Hz. Cebrail'in: "Bunlar zânilerdir" dediği; sonra bir demet odun toplayan fakat taşımayan bir adama rastladığı, adamın bir demete yeni ilaveler yaptığı, Hz. Cebrail'in: "Bu nezdinde emânet olup, emaneti eda etmeyen, başka emanet talep eden kimsedir" dediği; sonra dil ve dudakları kesilen ve her kesilişte tekrar eski haline dönen bir kavme rastladığı, Hz. Cebrail'in: "Bunlar insanları fitneye çağıran kimselerdir" dediği; sonra küçük bir delikten çıkan büyük bir öküze rastladığı, bu öküzün o delikten tekrar geri gitmek isteyip muktedir olamadığı, Hz. Cebrail'in: "Bu, söz söyleyip pişman olan fakat, istediği halde sözünü geri alamayan kimse olduğu" belirtildiği kaydedilir.

* Hz. Ebu Hureyre'nin bir rivayetinde: "Aleyhissalâtu vesselâm'ın Beytu'l-Makdis'te meleklerle namaz kıldığı, buraya peygamberlerin ruhlarının da getirildiği, Allah'a senâda bulundukları, Hz. İbrahim'in: "Allah, Muhammed'i, hepinize üstün kıldı" dediğini görmekteyiz.

10- Hadiste Resûlullah'ın göğsünün yarılması mevzubahistir. Bu hâdise muhtelif rivayetlerde te'yid edilmiştir. Ancak hemen belirtelim ki, çocuklukta, sütannesi Halime'nin yanında iken vukûa gelen göğüs yarılması ile bu yarılma aynı hâdise değildir. Şu halde şakk-u sadr hâdisesi Aleyhissalâtu vesselâm'ın hayatında birkaç sefer vukua gelmiştir. Çocukluktaki şakk'da bir kan pıhtısının çıkarıldığı ve "bu şeytanın sendeki nasibi" dendiği rivayette gelmiştir. Bu ameliyatın bereketine "Resulullah'ın "şeytandan korunmuş olarak en mükemmel ahval üzere çocukluğunu geçirdiği" söylenmiştir. Keza bir göğüs ameliyatını da peygamberliğin geldiği sıralarda geçirerek vahyi, tathir ve temizlik halinin en mükemmeline sahip kavi bir kalple karşılaması sağlandığı belirtilmiştir. Üçüncü şakk-u sadr ise Mirac'tan önceki şakk u sadrdır. Böylece, Mirac sırasında yapacağı münâcaat ve İlahî mulakata hazırlık sağlanmıştır.

11- Hadiste "iman dolu kap"tan bahsedilerek imanın maddîleştirilmesi mevzubahistir. Halbuki iman maddî bir şey değildir. Bunu âlimler "Manevî şeylerin, ifadede cisimleştirilmesi caizdir" diye izah ederler ve hadisten başka örnekler verirler: "Bakara sûresinin kıyamet günü şemsiye şeklinde geleceği"ne dair rivayet, "ölümün bir koç suretinde getirilip kesileceği"ne dair rivayet, "amellerin ve bir kısım gaybî ahvalin tartılması"yla ilgili haberler gibi. Beyzavî bunların hadislerde çokca geldiğine dikkat çektikten sonra, "manevî hakikatların anlaşılması için mahsus olan yani hislerle algılanabilen şeylerle ifade edilmesi için bu teşbihe yer verildiğini" belirtir.

12- Hadisin bazı vecihlerinde getirilen kabın "iman" ve "hikmet"le dolu olduğu ifade edilmiş, imandan sonra "hikmet" zikredilmiştir. İbnu Ebî Cemre buradan hareketle, İslâm nazarında, "imandan sonra, hikmetten daha üstün bir şey bulunmadığı" hükmünü çıkarır ve bunu te'yiden: *"Kime hikmet verilmişse ona pek çok hayır verilmiştir"* (Bakara: 2/269) ayetini zikreder. Hikmet hakkında çok şey söylenmiştir. İbnu Hacer'e göre bunların en doğrusu "Hikmet, bir şeyi lâyık olduğu yerine koymaktır veya Kitabullah'tan anlaşılan şeydir." **13-** Resûlullah'ın bindiği Burak hakkında, farklı rivayetlerde bazı tavsifler gelmiştir: * Gözünün gördüğü en uzak yere ön ayağını atmak. * Dağa rastlayınca arka ayakları yükselmekte, inişe geçince ön ayakları yükselmekte. * (Bazı rivayetlerde): "İki kanadı var."

* (Zayıf bir hadiste) "Burak'ın insan yanağı gibi yanakları, at gibi yelesi var, deve gibi bacakları var, öküz gibi kuyruk ve tırnakları var, göğsü kırmızı bir yakut gibidir" diye gelmiştir. * Rengi beyazdır.

Burak kelimesinin berk, şimşekten gelmesi muhtemeldir. Süratle yol aldığı için şimşekle ilgili bir isim verilmiş olması makuldür. Ancak Arapça'da “Şâtun berkâun” tâbiri var, beyaz yünü üzerinde siyah damarlar bulunan koyun demektir. Şu halde Burak'ın berkâ'dan gelebileceği de ihtimal olarak söylenmiştir. * Burak, eğerlenmiş ve gemlenmiş vaziyettedir.

Cenab-ı Hak, Aleyhissalâtu vesselâm'ı herhangi bir vasıtaya bindirmeden de Mekke'den Kudüs'e intikal ettirebilirdi. Bu vasıtaya bindirmesi teşrif içindir. Zira aksi takdirde yayan hükmünde olacaktı, halbuki atlı yayandan üstündür.

* Birçok rivayette Burak'ın daha önceki peygamberlere de binek olduğu belirtilmiştir. "Hz. İbrahim'in ona binerek oğlu İsmail'i ziyarete gittiği", Resûlullah'ın: "Ben onu, peygamberlerin de bağladığı halkaya bağladım" sözü, "O, daha önceki peygamberlerin emrine de verilmişti" ifadesi, Cebrail'in "Burak, sana, Allah katında bundan daha kıymetlisi hiç binmedi" gibi farklı hadislerde gelen ibâreler, Burak'a daha önce başka peygamberlerin de bindiğini ifade ederler. Nitekim Mirac hadisesinin sadece Hz. Muhammed'e mahsus bir teşrif ve takrîb olduğu da söylenemez. Resûlullah'ın mazhar olduğu seviyede ekmel bir manada olmasa da, diğer peygamberlerin de kendilerine mahsus bir miracı olduğu söylenebilir. Şu halde, onlar da miraclarında binek olarak Burak'ı kullanmışlardır. Nitekim Hz. İsa'nın Allah katına ref'i (Nisa: 4/158), Hz. İdris'in yüksek bir makama ref'i (yükseltilmesi) (Meryem: 19/57), Hz. İbrahim'e arz ve semanın melekûtunun gösterilmesi (En'am: 6/75) gibi Kur'ân'da temas edilen bazı hâdiseler önceki peygamberlerden en azından bazılarının da bir nevi **15-** Mirac'a giderken Hz. Cibril'in dünya semasında çaldığı kapının adı bazı rivayetlerde Bâbu'l-Hafaza olarak belirtilmiştir. Kapıyı bekleyen meleğin ismi İsmâil'dir; emri altında on iki bin melek mevcuttur. **16-** Peygamberlerin semavattaki yerleri ile ilgili hikmet beyan edilmiştir. İbnu Ebi Cemre der ki: "Hz. Adem'in dünya semasında oluşundaki hikmet, ilk peygamber, ilk baba olmasındandır. Bu sebeple ilk semada O olmuştur. Hz. İsa'nın ikinci semada olması, Hz. Peygamber'e zaman itibariyle en yakını olmasındandır. Bunu Hz. Yusuf takip etmektedir. Çünkü ümmet-i Muhammed cennete O'nun suretinde girecektir. İdris aleyhisselâm dördüncü semadadır. Çünkü ayet-i kerimede: *"Biz onu yüce bir mekâna yükselttik"* (Meryem: 19/57) denmektedir. Yedide dördüncü, ortayı ve itidali temsil eder. Hz. Harun kardeşi Hz. Musa'ya olan yakınlığı sebebiyle beştedir. Hz. Musa da Allah'ın kelamına mazhariyetinden gelen faziletçe Hârun'dan üstündür ve altıdadır. Sonra Hz. İbrahim gelmektedir. En yücede o vardır, o en son babadır.

Halîl'in mertebesi mertebelerin en yükseği olmalıdır. Habîb'in mertebesi ise Halîl'inkinden daha yüce olmalıdır. Bu sebeple Habîb olan Aleyhissalâtu vesselâm Hz. İbrahim'in makamını aşarak Kab-ı Kavseyn'e ve hatta "daha yakın"a ulaştı."

17- Hz. Musa'nın ağlaması Resûlullah'a karşı duyduğu kıskançlıktan ileri gelmez. Çünkü kıskançlık gibi mezmum bir sıfatın Hz. Musa gibi büyük bir peygamberde bulunacağına inanmak büyük hata olur. Alimler: "Ahiret âleminde, hased gibi bir sıfatın sıradan bir Müslümandan bile çıkarılacağı gözönüne alınırsa, bir peygamberde olacağı hiç mi hiç düşünülemez" demiştir. "Öyleyse derler, onun ağlaması, kendine terettüp edecek ecrin kaybı sebebiyledir. Onun ümmeti, şeriatlarına muhalefetlerinin fazlalığı sebebiyle ücretlerinden çokca kaybedip Allah katındaki mertebelerini çok düşürmüştür. Her peygamber ümmetinin sevabının bir misline mazhar olacağı için, Hz. Musa ümmeti, sevabı kaybettirici davranışlarının çokluğu sebebiyle, Hz. Musa'nın derecesinin düşmesine sebep olmuştur."

18- Beytu'l-Ma'mur bir hadiste şöyle açıklanır: "Semada bir mesciddir, Ka'be'nin tam hizasındadır, öyle ki, şayet düşecek olsa Ka'be'nin üstüne düşerdi. Ona her gün yetmiş bin melek girer. Ondan bir çıktı mı bir daha dönmez." Bir başka rivayette, "Onun semadaki hürmeti, Ka'be'nin arzdaki hürmeti gibidir" denir. Kaçıncı semada olduğu ihtilaflıdır. Çoğunlukla rivayetler yedinci semada olduğunu söylemiştir. **19-** Sidretü'l-Münteha. Sidre bir ağaç ismidir. Bunun yaprakları kurutulup dövülür ve sabun gibi temizlikte ve bilhassa beden temizliğinde, hamamlarda kullanılır. Bu ağacın meyvesine nebk denilir. Bu meyvelerin büyük olduğuna dikkat çekiliyor. Küpler gibidir. Küpün büyüklüğü, o zamanın insanlarınca ma'ruf olan Yemen'deki Hecer nam beldenin küplerine teşbih ediliyor. Küpler havz-ı kebirin asgarî nisabı olan bir kulle hacmindedir. Müntehâ son nokta, nihâi hedef manasına gelir. Meleklerin ilmi orada son bulduğu için buraya "Sidretu'l-Münteha" dendiği belirtilir. Bu durumda Sidretu'l-Münteha tâbirini daha âmiyane bir ifade ile hudud ağacı olarak tercüme edebiliriz: Mümkin ve mahluk âlemi ile vücub yani esma ve şuunât-ı İlahiye âlemini ayıran hudud. Nevevî, o hududu, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) hariç hiç kimsenin aşamadığını söyler. Sidretü'l-Münteha'nın yeri hususunda rivayetlerde ihtilaf var; altıncı semada mı, yedincide mi diye. İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayette altıncı semada olduğu ifade edilirken, Hz. Enes'ten gelen rivayette yedinci semada olduğu anlaşılmaktadır. İbnu Hacer aradaki ihtilafı: "Sidre'nin kökleri altıda, dal ve budakları yedide" diyerek kaldırmaya çalışır ve yedinci semada sadece gövdesinin aslı vardır der. Bu ağacın güzelliği, ağacı kaplayan bazı mahlûklarla ilgili farklı yorumlar şerh kitaplarımızda yer alır, onlara girmeyeceğiz. 625

BEŞİNCİ BAB

HZ. PEYGAMBER'İN MUCİZELERİ VE PEYGAMBERLİĞİNİN DELİLLERİ

* BİRİNCİ FASIL

GAYBTAN HABER VERMESİ

رَصْيَق َكَلَه اذإ َو ،ُهَدْعَب ى َرْسِك ًَف ى َرْسِك َكَلَه اَذإ :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق]□
لاق هنَع ُ هالّل َي ِض َر ة َرُمَس نب رباج نع ـ2 □2255□:

ناخيشلا هجرخأ .[ىلاعَت ِ هالّل ِليِبَس يف اَمُه ُزوُنُك ّنَقَفْنُتَل ِهِدَيِب يِسْفَن .
يِذهلا َوَف .ُهَدْعَب َرَصْيَق ًَف

1. (5572)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kisra ölünce, ondan sonra başka kisra yoktur. Kayser de öldü mü ondan sonra kayser yoktur. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, siz her ikisinin de hazinelerini Allah yolunda harcayacaksınız." [Buharî, Menâkıb 25, Humus 8, Eyman 3; Müslim, Fiten 77, (2919).] 626

AÇIKLAMA:

Kisra kelimesi, eski İran'da devlet başkanının lakabıdır. Osmanlılarda padişah, cumhuriyet Türkiyesinde reisicumhur dendiği gibi, İran'da da hep kisra denmiştir. Aynı şekilde kayser de Rumlarda başa geçen liderin lakabıdır.

Hadis, Kisra ve Kayser'in ölümleriyle saltanatlarının sona ereceğini ifade etmektedir. Halbuki fiiliyatta, Kisra'nın memleketi devam etmiş, sonuncu kisra, Hz. Osman zamanında öldürülmüştür. Keza Rum hakimiyeti daha fazla baki kalmıştır. Dolayısıyla hadisin hükmü fiilî durumu aksettirmediği için, hadiste müşkil olduğu söylenmiştir. Ancak İslam alimleri bu muşkili: "Bundan murad Kisra'nın Irak'da, Kayser'in de Şam'da hakimiyetinin kalmayacağıdır" diyerek halletmişlerdir. Bu yorum İmam Şafii'den nakledilmiştir. İlaveten der ki: "Hadisin vürud sebebi şudur: Kureyşliler Şam ve Irak'a tüccar olarak giderlerdi. Müslüman olunca onlara olan ticarî seferlerinin İslam'a girmeleri sebebiyle inkıtaya uğrayacağından korktular. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, gönüllerini hoş etmek, içlerini rahatlatmak ve o iki devletin hakimiyetlerinin o iki beldede sona ereceğini müjdelemek için böyle söyledi. Şu da söylenmiştir: "Şam ve civarından kalkmış olmakla beraber Kayser'in saltanatının devam etmesi, Kisra'nın saltanatının ise esas itibariyle yok olmasındaki hikmet şudur: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mektubu geldiği vakit Kayser, onu hürmetle karşılamış ve öpmüş ve neredeyse

Müslüman olacak noktaya gelmiştir. Kisra ise, mektubu öfke ile karşılamış ve yırtıp atmıştır: Hadiseyi duyan Aleyhissalâtu vesselâm da mülkünün paramparça olması için beddua etmiştir ve öyle olmuştur." Hattâbî der ki: "Hadisin manası: "Kayser'den sonra, onun gibi hakimiyeti olan kayser olmayacak" demektir. Nitekim, Kayser'in Suriye bölgesinde hakimiyeti vardı. Hıristiyanların dinî menasiklerini tamamlayıcı temel unsurlarından biri olan Beytu'l-Makdis bu bölgede idi. Rumlar üzerinde hakimiyet kuranlar kaldırıldı ve hazineleri ele geçirildi. Resulullah'ın muhatabı olan Kayser'den sonra gelenlerden hiçbiri buralara bir daha hakim olamadı." Yine Buhârî'de gelen bir rivayet bu yoruma daha uygundur: "Kisra helak oldu mu ondan sonra kisra olmayacak, kayser de mutlaka helak olacak."

Bazı alimlere göre, "Resulullah bu sözü, kisra olan Hürmüz oğlu Şirviye'nin ölüp, yerine kızı Bevran'ın tahta geçtiği haberi kendisine gelince söylemiştir. Kayser ise, Hz. Ömer zamanına hicretin yirminci yılına kadar yaşamıştır." Bazı alimler de: "Kayser, Resulullah zamanında ölmüştür. Suriye'de Müslümanlarla savaşan onun oğludur ve onun da lakabı Kayser'dir" demiştir. İbnu Hacer, tahlili şöyle noktalar: "Hangi değerlendirme esas alınırsa alınsın, bütün takdirlerde hadiste ifade edilen maksad kesin bir şekilde vaki olmuştur. Çünkü gerek Kayser ve gerekse Kisra, her ikisinin de saltanatı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanındaki şekilde devam etmemiştir."[627]

رَخآ ُهاَتأ َّمُث ،ةَقاَفْلا ِهْيَلإ اَكَشَف ،ُلُج َر ُهاَتأ ْذإ # ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع اَنأ اَنْيَب] :□
□2255□ 5ـ نعو ِهِدَع ِنْب ِمتاَح ٍر َض ِي هاللّ ُهنَع َلاَق

ةاَيَح َكِب ْتَلاَط ْنإَف :َلاَقَف .اَهْنَع ُتْئِبْنُأ ْدَق َو ،اَه َرأ ْمَل :ُتْلُق ؟ةَرَي ِحْلا َتْيأ□
َر ْلَه !ُّيِدَع اَي :َلاَقَف .ِليِبَّسلا َعْطَق ِهْيَلإ اَكَشَف

نيِذهلا ٍءِهَط ُراَّعُد َنْيأَف :يِسْفَن َنْيَب َو يِنْيَب اَميِف :ُتْلُق . هاللّ َّإ ًادَحأ ُفاَخَت□
َ ،ةَبْعَكْلاِب َفوُطَت ِهتَح ِة َرَي ِحْلا َنِم ُل ِحَترَت َةَنيِعَّظلا َّنَي َرَتَل َكِب ْتَلاَط ْنِئَل َو
. َزُم ْرُه ُنْب ى َرْسِك :َلاَق ؟ َزُم ْرُه ِنْبا ى َرْسِك :ُتْلُق .ى َرْسِك ُزوُنُك َّنَحَتْفُتَل ٌةاَي
َح َكِب ْتَلاَط ْنِئَل َو . َدَبْلا اوُّرَعَص ُهاَقْلَي َم ْوَي ُمُكُدَحأ َ هاللّ َّنَيَقْلَيَل َو ،ُه ْنِم
ُهُل َبْقَي ًادَحأ ُدِجَي َ َف ُهُلَبْقَي ْنَم ُبُلْطَي ٍةَّضِف ْوأ ٍبَهَذ ْنِم ِهِهفَك َءْلِم ُج ِرْخُي َلُج
َّرلا َنْي َرَتَل ٌةاَيَح ْلِ َضْفُأ َو ًاَم َكِطْعُأ ْمَلأ :ُلوُقَيَف .ىَلَب :ُلوُقَيَف !َكِغِهلَبُيَف ًوُس َر
َكْيَلإ َثَعْبأ ْمَلأ :َّنَلوُقَيْلَف .ُهَل ُم ِج ْرَتُي ٌناَمُج ْرَت َ َو ٌباَج ِح ُهَنْيَب َو ُهَنْيَب َسْيَل

تْعِمَس :ُّيِدَع َلاَق .َمَّنَهَج َّإ ى َرَي َ َف ِه ِراَسَي ْنَع ُرُظْنَي َو ،َمَّنَهَج َّإ ىرَي َ َف□
ِهِنيِمَي ْنَع ُرُظْنَيَف .ِهب َر اَي ىَلَب :ُلوُق َيَف ؟ َكْيَلَع َةَنيِعَّظلا ُتْيأ َرَف :هنَع ُ هاللّ
َي ِض َر هيِدَع َلاَق .ٍةَبِيَط ٍةَمِلَكِب َف ِة َرْمَت َّقِش ْدِجَي ْمَل ْنَمَف ،ٍة َرْمَت

ر َلوُس َ هالل ِ # لُوقَي : فاَقَّتُوا النَّار َ و َ لو ْ بشِقِّه ِ

ن ُو َرَتَل ٌةاَيَح ْمُكِب ْتَلاَط ْنِئَل َو ، َزُم ْرُه ِنْبا ى َرْسِك َزوُنُك َحَتَتفا ِنَميِف□□ ُتْنُك َو َ، هاللّ ّ َإ ُفاَخَت َ ِتْيَبْلاِب َفوُطَت ىهتَح ِة َرَي ِحْلا َنِم ُل ِحَت ْرَت

يراخبلا هجرخأ .] ُهْنِم ُهُلَبْقَي ْنَم ُد ِجَي ً َف ًةَّضِف ْوأ ًابَهَذ ِهِهفَك َءِلِم ُلُج َّرلا . ُج ِرْخُي # ِمِساَقْلا وُبأ َلاَق اَم

2. (5573)- Adiyy İbnu Hâtim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında iken bir adam geldi ve fakirlikten şikayet etti. Derken biri daha gelip, o da yol kesilmesinden şikayet etti. Aleyhissalâtu vesselâm:"

Ey Adiyy dedi, sen Hire şehrini gördün mü?"

"Hayır görmedim, ancak işittim!" dedim. Bunun üzerine: "Eğer ömrün biraz uzarsa, devesine binen bir kadının Hire'den (tek başına) kalkıp Ka'be'yi tavaf edeceğini mutlaka göreceksin. O bu seyahatini yaparken Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacak!" Adiyy der ki: "İçimden, kendi kendime, "memlekete dehşet saçan Tayy eşkiyaları nereye gidecek?" dedim. Resulullah sözlerine devam etti: "Eğer ömrün olursa Kisra'nın hazinelerinin de fethedildiğini göreceksin! "Kisra İbnu Hürmüz mü?" diye araya girdim.

"Eğer hayatın uzarsa mutlaka göreceksin: Kişi eli altın veya gümüş parayla dolu olduğu halde bunu tasadduk etmek üzere fakir arayacak fakat kendinden onu kabul edecek bir tek adam bulamayacak. Her biriniz, mutlaka bir gün gelecek aranızda herhangi bir perde, bir tercüman olmaksızın Allah'la karşılaşacaksınız. O zaman Allah Teala hazretleri: "Sana tebliğ getiren bir peygamber göndermedim mi?" diye soracak. Muhatabı: "Evet gönderdin!" diyecek. Rabb Teala: "Ben sana mal vermedim mi, ikram etmedim mi?" diye soracak, kul: "Evet! Ey Rabbim verdin" deyip sağına bakacak, cehennemden başka bir şey görmeyecek, soluna bakacak cehennemden başka bir şey görmeyecek."

Adiyy der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Bir hurmanın yarısı da olsa onu sadaka olarak vererek ateşten korunun! Kim yarım hurma bulamazsa güzel bir sözle korunsun!"

Yine Adiyy (radıyallahu anh) dedi ki:

"Ben Hire'den kalkıp, Beytullah'ı tavaf eden ve Allah'tan başka kimseden korkmayan yaşlı kadını gördüm. Kisra İbnu Hürmüz'ün hazinelerini fethedenler arasında ben bizzat bulundum. Eğer sizlerin ömrü uzun olursa mutlaka, Ebu'l-Kasım (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu söylediğini de göreceksiniz: "Kişi, eli altın veya gümüşle dolu olarak çıkacak, onu kendinden (sadaka olarak) kabul edecek adam bulamayacak." [Buharî, Menakıb 25.] 628

AÇIKLAMA:

1- Hadisin ravisi Adiyy, Tayy kabilesinden sehavetiyle meşhur Hatim-i Tai'nin oğludur. Kabilesinin reisidir. Tay kabilesi Irak'la Hicaz arasında yeralmaktadır. Kendilerinden önceden izin almadan, bölgelerinden geçenlerin yollarını kesmektedirler. Böylece eşkiyalıklarıyla şöhret kazandıkları için, Adiyy, Hire'den kalkan bir kadın kendi yurtlarından korkusuz nasıl Hicaz'a, Mekke'ye ulaşabilecek diye hayrete düşer. Adiyy'i hayrete düşüren diğer bir ifade "Kisra'nın hazinelerinin fethi." O zaman için iki büyük devletten biri olan Kisra'nın hazinelerini fethetmek ne demek?" Bir yanlış anlama olmasın? Sorar: "(Yani şu İran Devleti'nin kisrası olan) İbnu Hürmüz'ün hazineleri mi?" Resulullah "Evet! O kisra, İbnu Hürmüz olan kisra!" der. **2-** Hadiste temas edilen diğer bir husus yol emniyetini getirecek adalet-i İslamiye'nin hasıl edeceği maddî refah seviyesiyle ilgili. Aleyhissalâtu vesselâm: "Zekat veya sadaka vermek kasdıyla evden çıkan kimsenin, bunu kabul edecek bir adam bulamadan evine döneceği" derecede refahın artacağından bahsediyor ki, bu adaletli idarenin tabii sonucudur.

Bazı alimler, başka bazı hadisleri esas alarak, bu halin, Hz. İsa'nın hakimiyeti sırasında hasıl olacak bolluk devrine ait olacağını söylemiş ise de, başta Beyhakî, bir kısım alimler hadiste Ömer İbnu Abdilaziz devrinde yaşanan duruma işaret edildiğini belirtirler. Beyhakî'nin Delail'de kaydettiğine göre, "Kişi Ömer İbnu Abdilaziz'in otuz aylık hilafeti sırasında, halife ölmezden önce, büyük miktarda para getirip "Bunu fakirlerden dilediğinize verin" derdi. Ancak "halkı Ömer zenginleştirdiği için" bunu verecek bir kimse bulamadan parasıyla geri dönerdi." Beyhakî, rivayeti kaydettikten sonra ilave eder: "Bunda Adiyy'in rivayet ettiği hadiste ihbar edilen durumun teyidi vardır." İbnu Hacer der ki, "Bu ihtimal öncekinden daha kuvvetlidir, çünkü hadiste Adiyy'e: "Eğer ömrün uzun olursa göreceksin" denmiştir.

3- Hadiste, bir kadının tek başına hacca gidebileceği de ifade edilmektedir. Bu, ihtilaflı bir mevzu olmakla birlikte, alimlerimizden bir kısmı vacib olan hacc için bunun caiz olduğunu söylemiştir. Bu husus daha önce yeterince açıklandı. 629

طارِيِقْلا اَهيِف نَّمَسُيِ ضٌ ْرأ َيِه َو ، َرْصِم َنوُحَتْفَتَس :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ .
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍهرَذ يبأ نعو ـ5 □ 2255□:

ملسم هجرخأ .[ًام ِح َر َو ًةَّمِذ ْمُهَل َّنإف . ًارْيَخ اَهِلْهأِب اوُص ْوَتْساَف .

3. (5574)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizler Mısır'ı fethedeceksiniz. Orası (paraya) "kirat" denilen yerdir. Oranın halkına hayır tavsiye edin. Onların bir zimmet, bir de rahim (hakkı) vardır." [Müslim, Fezailu's-Sahabe 226, (2543).] 630

AÇIKLAMA:

1- Mısır'da zikri geçtiği ifade edilen kirat, dinar ve dirhemin diğer paralarının cüzlerinden birinin adıdır. Orta büyüklükte beş arpanın ağırlığına denk bir miktara tekabül eder. Ancak şarihler, bu kelimenin Mısır'da o devirde çok kullanıldığını, küfür ve hakaret olarak yaygınca kullanılan günlük bir kelime olduğunu; hadiste, bir sebeple kelimenin Mısır'da zikredildiğine dikkat çekildiğini belirtirler.

2- Mısır'da kirat kelimesinin hakaret manasına çokça kullanıldığına dikkat çekildikten sonra hayır tavsiye edilmesinin emri, onların küfürbazlığına küfürle mukabele etmemek gerektiğine, onların bu davranışının çok ciddiye alınarak onlara kötü davranılmasının uygun olmayacağına bir uyarı olarak değerlendirilmiştir. **3-** Zimmet, ahid ve eman manasına gelir. İslam memleketinde yaşayanlara, sahip oldukları eman hakkı (zimmet) sebebiyle zımmî denmiştir. Rahimle, neseb akrabalığı ifade edilmiştir. Mısırlılarla neseb akrabalığından murad, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Mısır'lı cariyesi Mariye'dir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın Mariye'den İbrahim adlı oğlu dünyaya gelmiştir.

4- Resulullah, Mısır'ın fethedileceğini haber vermiş, gerçekten de sahabeler devrinde orası fethedilmiş, böylece gaybtan ihbar sadedinde varid olan hadisin mucizesi görülmüştür. Orada zimmet hakkına sahip Hıristiyan zümrenin hâlâ varlığı, hadiste görülen bir diğer mucize halidir. 631

نإ َو ،اَهَب ِراَغَم َو اَهَق ِراَشَم ُتْيأ َرَف َض ْر ُا َيِل ى َو َز َ هاللّ َّنإ :#ِ هاللّ□□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍناَب ْوَث نعو ـ5 □2252ـ َ َو ،ٍةَّماَع ٍةَنَسِب
يِتَّمأ َكِلْهُي َ ْنأ يهب َر ُتْلأَس يِهنإ َو ، َضَيْب ا ُ َو َرَمْح ُا ِنْي َزْنَكلا ُتيِطْعُأ َو ،اَهنِم َيِل
َيِو ُزاَم اَهُكْلُم ُغُلْبَيَس يِتَّمأ يِهنإو ،ٌد َرُي َ ُهَّناِف ًءاَضَق ُتْيَضَق ًاذإ ُدهمَحُم اَي : َلاَق

ىلاعَت يِهب َر ّنَإ َو ،ْمُهتَضْيَب َحيِبَتْسَيَف ْمِهسُفْنأ ى َوِس ْنم ًا هوُدَع ْمِهْيَلَع
ُطِهلَسُي ْنَم ْمِهْيَلَع َعَمَتْجا ِوَل َو ،ْمُه َتَضْيَب ُحيِبَتْسَي ْمِهسُفْنأ ى َوِس ْنِم ًا هوُدَع
ْمِهْيَلَع ُطِهلَسُأ َ َو ،ٍةَّماَع ٍةَنَسِب ْمُهَكِلْهُأ َ يِهنأ َكِتَّمُ‘ ِك ُتْيَطْعأ

اضْعَب ُكِلْهُي ْمُهُضْعَب َنوُكَي ىهتَح اَه ِراَطْقَأِب□].

ةدشلاو بدجلا « ُةَنَّسلا»و. هيلا اهمضو ىل اهعمج يأ «َض ْر‘ا َيِل ىو.
َز».يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ

ءاش فيك مهيف فرصتي ًتقو ًارسأ مهذخأب ًاحابم مهلعج
«مهتحابتسا»و.مهمظعم «سانلا ُةَضيب»و.لكلا معت يتلا « ُةهماَعْلا»و

.

4. (5575)- Hz. Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri yeryüzünü benim için dürüp topladı, ben de doğusunu da batısını da gördüm. Ümmetimin mülkü, bana gösterilen yerlere kadar uzanacaktır. Bana iki hazine verildi: Kırmızı ve beyaz hazineler. Ben Rabbimden, ümmetimi umumi bir kıtlıkla helak etmemesini, ümmetime kendi nefislerinden başka bir düşman musallat edip çoğunluğu helak etmelerine meydan vermemesini talep ettim. Rabbim Teala hazretleri bu isteklerime şöyle cevap verdiler: "Ey Muhammed! Bir hüküm verdim mi artık o geri alınmaz. Ben senin ümmetine "Onları umumi bir kıtlıkla helak etmeyeceğim, kendileri dışında, çoğunu helak edecek bir düşman da musallat etmeyeceğim, hatta yeryüzünün her tarafında bulunanlar, onlar aleyhinde toplansalar da. Ama kendi aralarında birbirlerini helak edecekler." [Müslim, Fiten 19, (2889); Tirmizî, Fiten 14, (2177); Ebu Davud, Fiten 1, (4252).] 632

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm İslam'ın doğubatı istikametinde yayılacağına işaret buyurmaktadır. Gerçekten de öyle olmuş, bu istikametlerdeki gelişme güneykuzey istikametlerindeki gelişmeye nisbetle çok fazla olmuştur. **2-** Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmeti adına Cenab-ı Hak'tan birkaç isteği olmuş ve bunlardan ikisi kabul edilmiştir.

* İslam ümmeti umumi bir kıtlık afetiyle helak olmayacaktır. Tarih boyunca, bu ifadeye aykırı bir durum görülmüş değildir. Mevziî olan bazı küçük kıtlıklar umumi hükmü cerhetmez. Keza eski milletlerin maruz kaldıkları nevden, bütün ümmete şamil helak edici sel, zelzele, salgın, afetler de görülmemiştir ve inşaallah görülmeyecektir de.

* İkinci bir garanti, ümmetin toptan gayr-ı müslim istilasına uğramasına karşıdır. Şimdiye kadar böyle bir durum olmamıştır. Yer yer esarete düşen İslam beldeleri olmuş ise de, tamamına şamil bir esaret vaki olmamıştır. Ancak hadis, ümmet arasında fitneler hususunda garanti vermiyor. Ümmetin bu fitnelerden zarar göreceğine dikkat çekiliyor. Şu halde Resulullah, dahilî fitnelerden kaçınmamız, her an çıkabilecek fitneye karşı müteyakkız olmamız gerektiğine bizleri uyarıyor. Nitekim bu hadislerinde: "Fitne uyumaktadır. Onu uyandırana lanet olsun!" buyurmuştur. Ayet-i kerimede de: "Allah'ın ipine sarılmamız, tefrikaya düşmememiz" irşad buyrulmuştur (Al-i imran 103). 633

اَهَّنإِ : َلاَق ؟ُطاَمْن‘ا اَنَل ُنوُكَت ّنَأ َو : ُتْلُق ؟ٍطاَمْنأ ْنِم ْمُكَل ْلَه :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ2 □2255ـ ؟طاَمْنأ ْمُكَل ُنوُكَتَس :# ِ
هاللّ ُلوُس َر ْلُقَي ْمَلأ : ُلوُقَتَف .ِكَطاَمْنأ ّيَنَع ى ِر ِهخأ : ُهَتأ َرْما ِبِنْعَي ،اَهَل ُلوُقأ
اَنأف ، َلاَق اَمَك ْتَناَكَف . ُنوُكَتَس

فورعملا طسبلا نم عون وهو ،طمن عمج «طاَمْن ا‘».ةسمخلا هجرخأ . .
اَهُعَدأف]

5. (5576)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün: "Halınız var mı?" diye sordular.

"Bizde halı da nasıl olsun?" dedim.

"Şurası muhakkak ki o da olacak!" buyurdular. Nitekim dediği gibi oldu. Gün geldi ben hanımıma (İsraf ve mekruh addettiğim için): "Şu halını benden bari uzak tut!" diye çıkıştığım vakit: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sizlerin de halıları olacak!" dememiş miydi? diye karşılık verdi." [Buharî, Menakıb 25, Nikah 62, Mülim, Libas 39, Ebu Davud, Libas 45, (4145); Tirmizî, Edeb 26, (2775); Nesâî, Nikah 83, (6, 136).] 634

AÇIKLAMA:

Alimler bu hadisten halı kullanmaya cevaz çıkarmışlar ve evlerin bununla tefrişinde bir kerahet görmemişlerdir. Başka bazı rivayetler duvarlara halı getirilmesinin mekruh olduğunu ifade etmektedir. Bir rivayette, Hz. Aişe, Aleyhissalâtu vesselâm bir gazvede iken halı temin ederek kapıya astığını, dönüşte duruma muttali olan Resulullah'ın memnuniyetsizlik izhar etmekten başka: "Allah bize ne taş, ne de toprağa elbise giydirmemizi emretmemiştir" dediğini belirtir.

Hemen belirtelim ki, evlerin ve duvarların örtüyle (halı vs.) kaplanmasının cevazı ve adem-i cevazı ulema arasında ihtilaf mevzuu olmuştur. Bir kısmı "haram" derken, bir kısmı "mekruh" ve hatta "caiz" demiştir. İbnu Hacer Şafii ulemanın cumhuru tarafından "mekruh" dendiğini belirtir. Bu vesile ile Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı çalışmamızda, evlerin tezyin ve tefrişi ile ilgili olarak yaptığımız bir tahkiki aynen aşağıya almayı, meseleye ilgi duyacak okuyucularımız için faydalı mülahaza ediyoruz: "Sünnette üzerinde titizlikle durulmuş olan diğer bir husus, içerisinde ikamet edilen meskenin dekorudur. Ev içerisinde yer alan herbir eşya ve eşyada tezahür eden telkin unsurları üzerinde, Hz. Peygamber hassasiyet göstermiştir. Gerek kendi evinde, gerekse Ashab'ın evlerinde İslam kültürüne muhalif düşen ve başka kültürleri temsil eden unsurların ve şekillerin varlığına muttali olunca ya sözle, ya fiille, yahut da ahvaliyle istikrahını bildirerek müdahale etmiştir.

Buhârî'nin Hz. Aişe'den yaptığı bir tahriçte Hz. Peygamer'in evde, üzerinde haç bulunan her eşyanın, mutlaka haçını bozduğu bildirilmektedir.

Yasak, sadece haç şekillerini ihtiva eden eşyalara münhasır kalmayıp Allah'ı yaratma fiilinde taklid manası taşıyan tasvirlere de şamil kılınmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm bu manayı taşıyan tasvirlerin evde bulundurulma yasağını, "Tasvirin olduğu yere melek girmez", "En büyük azaba maruz kalacak kimseler musavvirlerdir", "Dünyada suret yapana kıyamet günü: "Haydi, yaptığına ruh üfle" denecek ve üfleyemeyecek" gibi şiddet ifade eden çeşitli tabirlerle dile getirmiştir. Bu hususla ilgili rivayetlerden birinde Hz. Aişe, şöyle bir vak'a anlatır: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönmüştü. (O'nun yokluğu esnasında) üzerinde [kanatlı at] timsalleri bulunan bir durnuku (eve) asmıştım. Bana onu indirmemi emretti, indirdim (...)" Hadisin bir başka veçhinde "Üzerinde timsaller bulunan bir kıramımı sehve (denen duvardaki hücrenin) üzerine örtmüştüm. Hz. Peygamber onu görünce çıkardı ve: "Kıyamet günü azabın en şiddetlisine dûçar olacak kimseler Allah'ın yarattıklarını taklid edenlerdir" dedi. Ben de ondan bir veya iki yastık yaptım." Bir başka veçhinde: "İki nümruka (yastık) yaptım, bunlar evdeydi ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) üzerinde oturuyordu" der. Bu hadise müsteniden alimlerin, gölgesi olmayan tasvirlerin, üzerine oturmak, basmak gibi hakir durumlarda kullanılan halı, döşek vs. eşya üzerinde bulunmasına cevaz verdiği belirtilir. Nevevî bu görüşün Sahabe ve Tabiin'e mensub cumhur-u ulemanın görüşü olduğunu belirttikten sonra, bu meyanda Sevrî, Malik, Ebu Hanife ve Şafii'nin ismini zikreder. Nesai'nin bir tahricinde Hz. Peygamber'in yanına girmek için gelmiş olan Cibril girmez ve: "Nasıl gireyim, evinde tasvirler ihtiva eden bir örtü var. Ya (suretlerin) başını kopar, ya örtüyü üzerine basılan sergi yap. Biz melekler tasvirin bulunduğu bir eve girmeyiz" der. Hz. Peygamber, Abdullah İbnu Ömer'in rivayetinde ziyaret için gelmiş olduğu Sefine Ebu Abdirrahman'ın rivayetinde de beraber yemek için vaki davet üzerine gelmiş olduğu kızı Fatıma'nın evine, kapıya asılmış olan nakışlarla süslü perde sebebiyle girmeden geri döner.

Abdurrezzak'ın bir tahricinde de yemeğe davet edildiği eve geldiği vakit, çeşitli renklerle tezyin edilmiş olduğunu görür, kapıda durup renkleri saydıktan sonra: "Keşke tek renk olsaydı" diyerek girmeksizin geri döner. Aşağıdaki misallerin de te'yid edeceği üzere, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu davranışıyla evin tezyininde sadeliğin esas olmasını irşad buyurmuştur.

İlim adamları bu rivayetlerden "içerisinde muharremat bulunan eve girmek ve davete icabe etmek için önce izalesine çalışılır, muktedir olunmazsa girilmez, icabet edilmez" hükmünü vermişlerdir. Ancak Hz. Peygamer'in son misalde "keşke tek renk olsaydı" dediği birinci misalde de geri dönüş sebebini soran Hz. Ali'ye: "Dünya kaldırması için Hz. Aişe'ye verdiği emirle ilgili hadisin bazı vecihlerinde: "Zira bu bana dünyayı hatırlatıyor", "Zira üzerindeki tasvirler namaz esnasında dikkatimi dağıtıyor", "Zira eve her girişimde bunu görüyorum, dünyayı hatırlıyorum" vs. dediği tasrih edilmektedir ki, bunlar Hz. Peygamber'in yeni tebliğ etmiş olduğu bir dinin tam yerleşmesine engel teşkil edebilecek sebepler hususunda titizliğinin derecesini göstermektedir. 635 O, istiyordu ki insanlar bütün himmetleriyle Kur'an'a yönelsin, onun hakikatlarını anlamaya, yaşamaya çalışsın. Hatta bu sebeple kendisinden Kur'an dışında bir şey yazmayı da yasaklamış, bir nevi cahiliye prestişlerinden biri olan kabir ziyaretlerini de men etmişti. Diğer taraftan "insanların kalbi Allah'ın iki parmağı arasındadır, istediği gibi oynatır" cümlesinde ifade ettiği beşer tabiatındaki istikrarsızlık sebebiyle iman ve amellerine rağmen, müşrikliğe ait hatıralar sebebiyle eski sapıklıklarının tekrar şu veya bu şekilde tezahüründen korkmakta idi. Bu sebeple o hususlarda Hz. Peygamber titizliği ileri götürmüş, açık kapı bırakmak istememiştir. Halkın espirisini nazara alışını gösteren en manidar misallerden biri Hz. Aişe'ye, cahiliye devrinde yanlış temelde oturtulmuş olan Ka'be'yi, yeniden aslî temeli üzere kurmaya teşebbüs etmeyişinin sebebini izah sadedinde söylediği şu cümledir: "Kavmin cahiliye devrine yakındır. Bu sebeple, (yapacağım tadilatın) kalplerinde nefret uyandıracağından korkuyorum."

Şu halde "Cahiliye devrine yakın" olan insanlığın halet-i ruhiyelerini nazar-ı itibara alan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), o devre ait şirklere alâmet olan her şeye karşı amansız bir mücadele açmıştır. Bu, put olabilir, putların tasviri olabilir, o devreye ait bir yemin tarzı, selamlaşma şekli vs. olabilir, hepsi yasaklanmıştır. Tasvirle ilgili yasakları, şarihlerin: "Kendisine ibadet edilen zîruhların hürmet ifade eden tarzda konması haramdır, ayak altına atılması mübahtır" diye formüle etmesi sünnette gelen yasağın terbiyevî yönünü ifade eder. Bu yasaktan ağaç tasvirleri istisna edilmiştir. Ancak Arapların o devirde takdis ettikleri ağaçları Hz. Peygamber'in yıktırdığını rivayetler haber verir.

Hz. Peygamber'in Medine'yi baştan ayağa kontrol ettirerek "putları kırdırdığı, yüksek kabirleri düzlettiği, tasvirleri de iptal ettirdiği"ne dair rivayetler bu husustaki titizliğinin ne dereceyi bulduğunu gösterir. Bu rivayetlerden bazılarında bu maksatla gönderilen Ensar'dan bir adamın: "Ya Resulullah, ben kavmimin evlerine girmek istemiyorum" diye itirazı -ve bunun üzerine Hz. Ali'nin gönderilmesi- devletin, bu hususla ilgili olarak koyduğu yasağın uygulanmasını takip için evleri kontrolden bile geçirdiğini göstermektedir. Söylediklerimizi hülasa etmek gerekirse, evin dekor ve tezyininde yer alan tezyin unsurları aynı zamanda bir telkin vasıtası kabul edilmektedir. Müslüman hayat görüşüne ters düşen unsurların yer almaması gerekmektedir. Son olarak şunu da kaydedelim: Dihlevi'ye göre duvar ve elbisenin resimlenmesi iki sebepten yasaktır: **1-** Fuzulî israf ve iftiharı önlemek, **2-** 636 Putperestlik kapısını açmamak."

دِهدَجُي ْنَم ٍةَنَس ِةَئاِم ِهلُك ِسأَر ىلَع ِةَّمُ‘ا ِهِذهل ُثَعْبَي َ هالّل َّنإ :# ِ هالّل ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هالّل َيِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2255□

دواد وبأ هجرخأ .]اَهنيِد اَهَل .

6. (5577)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhakkak ki, Allah bu ümmet için, her yüz senenin başında, kendisine dini tecdid edecek kimse(ler) gönderecektir." [Ebu Davud, Melahim 1, (4391).] 637

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadis-i şeriflerinde kendinden sonra her asırda çıkacak ve hayat-ı içtimaiye-i medeniyete soktukları bid'alarla dinden uzaklaşmış olan insanları tekrar İslam'ın hakiki mecrasına sokacak olan kimseleri haber vermektedir. Bu zatlara müceddid denmektedir. Bu mübarek zatların mümeyyiz vasfı bid'ayı temizleyip sünneti ihyadır. Ölümü hicrî 101 olan Ömer İbnu Abdilaziz'den bu yana ümmet böylesi insanlarla daima şerefyab olmuştur. Daha önce, bir başka hadis vesilesiyle genişçe açıkladığımız üzere, Resulullah'tan sonra geleceği belirtilen bu şahıslar her asırda bir tane değildir. Aynı anda her memlekette, farklı mezhep ve meşreplere göre her bir çevrede birçok insanlar, müceddid manasında tecdid hizmeti yapabilecektir. Alimlerin belirttiği üzere, kimlerin müceddid olduğu kesinlikle bilinemez, sünneti ihya, bid'atı imha, ilmi artırma, insanları amel, ahval ve düşüncede İslam'a irca gibi karinelerle müceddid olduğuna zann-ı galible hükmedilir. Müceddidin, dini alimlerin zahir ve batın her çeşidinde alim olacağı belirtilmiştir. Fakih, muhaddis, müfessir, lügavi her tabaka kendi imamlarını "müceddid" görmüşlerdir. **2-** "Yüzyıl başı" nedir? Asrın ilk yılları mı, son yılları mı ihtilaf edilmiştir. Bu hadiste, yüzyıl başı ile yüzyılın sonunun kastedildiği söylenmiştir. 638

ةَعاَّسْلا ِماَيِق َىلا َكِلذ ِهِماَق ًَم ْنِم ُنُوكَي ًائْيَش َك َرَت اَمَف ًاماقَم # ِ هاللّ ُلوُس□ َر اَنِيف َماَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَفْيَذُح نعو ـ5 □2255ـ ُرُكْذَي اَمَك ُه َرُكْذأَف ُها َرأَف ُهُتيِسَن ْدَق ُءْئَّشلا ُهْنِم ُنُوكَيَل ُهَّنإ َو ِء ٌُؤه ِيباَحْصأ ُهَم ِلَع ْدَق . ُهَيِسَن ْنَم ُهَيِسَن َو ،ُهَظِفَح ْنَم ُهَظِفَح ،ُهَثَّدَح ًاَّإ

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ُهَف َرَع ُها َر اَذإ َّمُث . ُهْنَع َباَغ اَذإ ِلُج َّرلا َهْج َو . ُلُج َّرلا

7. (5578)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızda doğrulup, o günden kıyamete kadar olacak her şeyden bahsetti. Onu belleyen belledi ve unutan da unuttu. Şu arkadaşlarım da bunu bilirler. (Resulullah'ın haber verdiği ve fakat) unutmuş olduğum o şeylerden biri vukua gelip görünce, öylesine canlı hatırlıyorum ki, tıpkı, kişinin gördüğü bir şahsın yüzünü, o şahıs kaybolunca hatırlamadığı halde 639 bilahare karşılaşınca hemen tanıyıvermesi gibi." [Buharî, Kader 4; Müslim, Fiten 23, (2891); Ebu Davud, Fiten 1, (4240).]640

AÇIKLAMA:

---

635 Burada gayemiz, tasvirin cevâzı veya adem-i cevâzı husûsundaki münâkaşayı tekrar etmek değildir. Bu konuyu etraflıca inceleyen Kâmil Miras, ülemânın, ağaç, dağ, taş gibi eşyâ ve manzara fotoğraflarının ibâhası ile, vesîkalık fotoğraf gibi tâmmülhilka olmayarak bedenin bir kısmına 3Ait canlı resimlerinin imâl ve istimâlinincevâzında ittifak ettiklerini, tâmmülhilka olanların vesile-i tâzim olmaksızın istimâlinde ihtilâf ederek bâzılarının câiz, bâzılarının gayr-i câiz gördüklerini ifade eder (Tecrid 6,s.421). Kezâ bak. Aynî 11, 224,22,69; Kâri, Mirkât 4,

Hadisin ravisi Huzeyfe (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın -başkaları tarafından bilinmeyen- sırlarına vakıf olan bir zattır. Bu sebeple ona sahib-i sır da denmiştir. Hadisin bir veçhinde "Allah'a yemin olsun benimle kıyamet arasında vukua gelecek bütün fitneleri biliyorum.." der. Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde, Resulullah'ın kıyamete kadar gelip üç yüz ve daha fazla etbaı bulunacak her bir fitne başını ismiyle, babasının ve kabilesinin ismiyle zikrettiğini belirtir. 641

إ ،ُهْنَع ُهُتْلأَس ْدَق َو ّاً ٌءْيَش ُهْنِم اَمَف ،ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا ٌنِئاَك َوُه اَمِب # ِ□□
هاللّ ُلوُس َر ِن َرْبخأ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □2255□

ملسم هجرخأ .[ِةَنيِدَمْلا َنِم ِةَنيِدَمْلا َلْهأ ُج ِرْخُي اَم ُهْلأْسأ ْمَل يِهنأ .

8. (5579)- Yine Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kıyamete kadar gelecek her şeyi bana haber verdi. Onlardan her ne varsa Aleyhissalâtu vesselâm'a sordum. Sadece "Medine halkını Medine'den kim çıkaracak?" bunu sormadım." [Müslim, Fiten 24, (2891).] 642

اَنَبَطَخَف َرَبْنِمْلا َدِعَص َو َرْجَفْلا ًام ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنِب ىهلَص] : لاق هنَع ُ
هاللّ َي ِض َر هى ِراَصْن‘ا ِبَطْخأ ِنب و ِرْمَع نعو ـ5 □2255ـ اَنَبَطَخَف َرَبْنِمْلا
َدِعَص ّمُث ىهلَصَف َل َزَنَف .ُرْصَعْلا ِت َرَضَح ّتَح اَنَبَطَخَف ، َرَبْنِمْلا َدِعَص ّمُث
ىهلَصَف ،َل َزَنَف .ُرْهُّظلا ِت َرَضَح ىهتَح

ملسم هجرخأ .[اَنُظَفْحأ اَنُمَلْعأَف ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا ٌنِئاَك َو ُه اَمِب اَن َرَبْخأَف .
ُسْمَّشلا ِتَب َرَغ ىهتَح

9. (5580)- Amr İbnu Ahtab el Ensarî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün bize sabah namazını kıldırıp minbere çıktı. Öğle vakti girinceye kadar hitap etti. Sonra minberden inip namaz kıldı. Tekrar minbere çıkıp ikindi vakti girinceye kadar bize hitap etti. İnip ikindiyi kıldı, sonra tekrar minbere çıktı, güneş batıncaya kadar bize konuştu. Bu konuşmalarda kıyamet gününe kadar olacak (hadisatı) bize haber verdi. Bunları en iyi bilenimiz, en belleyişli olanımızdır." [Müslim, Fiten 25, (2892).]643

AÇIKLAMA:

Bu hadis, 5578 numaralı hadiste belirtilen fitnecilerle ilgili bilgilerin bir gün içinde toptan verildiğini ifade etmektedir. Zaten o hadisten bazı alimler "Resulullah makamından hiç ayrılmadan, aynı mecliste kıyamete kadar gelecek ve etbaı üç yüz ve daha fazla olacak fitneci başlarını isimleri, babalarının isimleri ve kabilelerinin isimleri ile birlikte haber verdi" manasını çıkarmışlardır.

Bunları en iyi bilenin kendisi olduğunu söylerken Hz. Huzeyfe, bu hutbeyi dinleyen diğerlerinin artık hayatta kalmadığını ima etmektedir. Bu hadis, daha sarih bir şekilde fitnecilere müteallik bilginin bir sır olarak sadece Huzeyfe'ye tevsi edilen bir bilgi olmayıp, herkese alenen öğretilen bir bilgi olduğunu ifade etmektedir. Her

638 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/427. halükârda, bu mezkur hutbe dışında, Hz. Huzeyfe'ye hususi bir talimde bulunmuş olma ihtimalinin de varid olduğunu alimler belirtir.[644]

يِل اوُعَمْجِا :# ـَلاَقف .ّ ُمُس اَهيِف ٌةاَش # ِ هاللّ ِلوُس َرِل ْتَيِدْهُأ ُرَبْيَخ ْتَحِتُف أَمّل] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ25 2252

نَع َّيِقداَص ْمُتْنأ ْله : ْمُهَل َلاَقف .ُهَل اوُعِمُجَف ،دوُهَيْلا َنِم اَنُهه ْنَم ْله : َلاَق . تَقَدَص :اوُلاَق .ٌن َ ُف ْمُكوُبأ ْلَب ،ُمْتْبَذَك : َلاَق .ٌن َ ُف : اوُلاَق ؟ْمُكوُبأ ْنَم : ْمُهَل َلاَقف . ْمَعَن :اوُلاَق ؟ُهْنَع ْمُكُتْلأَس ْنإ ٍءْيَش َّمُث .ً اريِسَي اَهيِف ُنو ُكَن :اوُلاَق ؟ ِراَّنلا ُلْهأ ْنَم : َلاَق .اَنيِبأ يف ُهَتْف َرَع اَمَك ُهَتْف َرَع َكاَنْبَذَك ْنإ َو . ْمَعَن :اوُلاَق . ً َّوأ َلاَق اَمَك ٍهيِقداَص ْمُتْنأ ْله : َلاَق . ْمَعَن :ا ُولاَق ؟ُهْنَع ْمُكُتْلأَس ْنإ ٍءْيَش ْنَع ٍ هيِقداَص ْمُتْنأَ ْله : َلاَق َّمُث ،ًادَبأ اَهيِف ْمُكُفُلْخَن ِ هاللّو ،اوُئَسْخا : َلاَق .اَهيِف اَنوُفُلْخَت ًاقِداَص َتْنُك ْنإ َو ، َكْنِم َحيِرَتْسَن ْنأ ًابِذاَك َتْنُك ْنإ اَنْد َرأ :ا ُولاَق ؟ َكِلذ ىلَع ْمُكَلَمَح اَمف : َلاَق . ْمَعَن :اوُلاَق ؟ًاهمُس ِةاَّشلا ِهِذه يف ْمُتْلَعَج

يراخبلا هجرخأ .[َك َّرُضَي ْمَل .

10. (5581)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hayber fethedildiği zaman, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zehir katılmış bir koyun (kızartması) hediye edildi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yahudilerden burada olanları bana toplayın!" emrettiler ve derhal toplanıp getirildiler. "Size bir şey sorsam doğru söyleyecek misiniz?" buyurdu. Onlar: "Evet!" deyince: "Babanız kimdir?" buyurdu. "Falancadır!" dediler.

"Yalan söylediniz, bilakis babanız falandır!" buyurdu.

"Doğru söyledin!" dediler.

"Önceki gibi bana doğru söyleyecek misiniz?" diye tekrar sordu.

"Evet! Zaten biz sana yalan söylesek sen onu anlayacaksın, tıpkı babamız hakkındakini anladığın gibi" dediler. "Cehennem ehli kimdir?" dedi.

"Biz orada az kalacağız. Orada bize siz halef olacaksınız!" dediler. "Defolun! Vallahi biz ebediyen size cehennemde halef olmayacağız!" buyurdu. Sonra da: "Size bir şey sorsam bana doğru söyleyecek misiniz?" buyurdu.

"Evet!" dediler.

"Bu koyuna zehir koydunuz mu, koymadınız mı?" dedi.

"Evet, koyduk!" dediler.

"Pekiyi bunu niye yaptınız?" buyurdu.

"Yalancı (bir peygamber) isen, senden kurtulmayı arzu ettik. Hakiki bir peygamber isen, bu zehir sana asla zarar vermez!" dediler." [Buharî, Cizye 7.] 645

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Hayber'in fethinden sonra Zeyneb Bintu'l-Haris adında bir Yahudi kadınının ihanetini anlatmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatıyla ilgili bahiste, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu zehirin tesiriyle öldüğüne dair rivayeti kaydetmiş idik.

İbnu İshak'ın rivayetine göre, savaştan sonra kadın, Aleyhissalâtu vesselâm'ın koyunun neresini daha çok sevdiğini sorar. Kolunu sevdiği söylenir. Bu kısma daha çok zehir koyarak, kızartılmış halde ikram eder. Aleyhissalâtu vesselâm kol kısmından bir parça alarak ağzında çiğner, fakat yutmaz. Ancak beraberinde bulunan Bişr İbnu Bera lokmasını yutmuş bulunur ve zehirin tesiriyle vefat eder, (radıyallahu anh). Aleyhissalâtu vesselâm, yutmadan ashabına: "Sakın yemeyin, koyun zehirli!" diye durumu haber verir. **2-** Bu ihaneti yapan Zeyneb'in akibeti hususunda rivayetler ihtilaf eder: * Bazı rivayetler kadının cezalandırılmadığını, kadın Müslüman olduğu için serbest bırakıldığını belirtir. Müslüman olduğunu söyleyen bir rivayete göre, Aleyhissalâtu vesselâm koyunun zehirli olduğunu haber verince, dinindeyim. Allah'tan başka ilah yok. Muhammed de onun kulu ve elçisidir" der. Rivayet "Kadın Müslüman olunca Aleyhissalâtu vesselâm kadından yüz çevirdi" diye not düşer. * Bazı rivayetler öldürüldüğünü belirtir.

* Bazıları da Aleyhissalâtu vesselâm'ın kadını Bişr İbnu Bera'nın velilerine teslim ettiğini, onların kısasen öldürdüğünü kaydeder.

* Beyhakî, ihtilafları şöyle te'lif eder: "Muhtemelen kadın önce serbest bırakıldı ama Bişr (radıyallahu anh) zehirin tesiriyle ölünce, kısasen kadın öldürüldü. Meseleyi bu şekilde açıklayan Süheylî merhum ilave eder: "Aleyhissalâtu vesselâm kadını önce terketti. Çünkü kendi şahsî meselesi için intikam almazdı, sonra kısas olarak Bişr'e bedel öldürdü." İbnu Hacer önce terkedilişini "Müslüman olması" ile izah eder. "Öldürülmesini Bişr'in vefatına kadar te'hir etti. Ama o ölünce, şartı ortaya çıktığı için kısas vacib oldu" diye açıklar. 646

نُكُل َو ْطأ : َلاَق ؟ًاقوُحُل َكِب ُع َرْسأ اَنُّيأ ، ِ هاللّ َلوُس َر اَي : َنْلُق # ِهيِبَّنلا□□
ِجا َو ْزأ َضْعَب نأ] :اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ22 □2255ـ ْتناَك َو
،ةَقَدَّصلا ُّب ِحُت ْتنَاَك َو ،َةَقَدَّصلا اَهِدَي ُلوُط ناَك اَمَّنأ ُدْعَب اَنْمِلَعَف . ًادَي َّنُهَل
َوْطأ ُةَد ْوَس ْتناَكَف .اَهنْع َرْذَي ًةَبَصَق َنْذَخأَف ،ًادي

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[ِهِب ًاقوُحُل اَنُع َرْسأ .

11. (5582)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımlarından bazıları: "Ey Allah'ın Resulü! Hangimiz sana daha çabuk kavuşacak?" diye sordular. O da: "Kolu en uzun olanınız!" diye cevap verdi. Onlar da bir karış alıp kollarını ölçtüler. En uzun kollusu Sevde idi. Bilahare anladık ki, kolunun uzunluğu(ndan murad) sadaka imiş. Zaten o sadaka vermeyi severdi. İlk önce o, Aleyhissalâtu vesselâm'a kavuşmuştu." [Buharî, Zekat 11; Nesaî, Zekat 59, (5, 66, 67).] 647

بَنْي َز اَنُل َوْطأ ْتَناَكَف . ًادَي ُلوْطأ َّنُهتَّيأ َنْل َواَطَتي َّنُكَف : ْتَلاَق . ًادَي َّنُكُل□ □
َوْطأ ِبب ًاقوُحُل َّنُكُع َرْسأ] :ىرخأ يف ملسملو ـ25 □2255□

‘قَّدَصَتَت َو اَهِدَيِب ُلَمْعَت ْتَناَك اَهَّنَ□] .

12. (5583)- Müslim'in diğer bir rivayeti şöyledir: "Bana kavuşmada en çabuğunuz kolu en uzun olanınızdır!" Hz. Aişe devamla der ki: "Kol yönüyle kim daha uzun diye uzunluk ölçüşmesi yaptılar. En uzunumuz Zeyneb [Bintu Cahş] idi. Çünkü o, eliyle çalışır ve kazandığını sadaka olarak fukaraya verirdi." [Müslim, Fezailü's-Sahabe 101, (2452).]648

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinin, kendisine ahirete kavuşmada hangisinin erken davranacağını sorduklarını görmekteyiz. Aleyhissalâtu vesselâm mucize olarak "kolu en uzun olanınız" der. Muhatapları, zahire göre anlayarak kollarını ölçerler. Halbuki Aleyhissalâtu vesselâm mecaz kasdetmiştir. Buradaki kol uzunluğundan maksad cömertliktir, sehavettir. Allah yolunda yapılan tasaddukun çokluğudur. Bu durum, Allah Resulü'nün vefatından sonra ilk vefat edenin Zeyneb Bintu Cahş olmasıyla anlaşılır. Çünkü Zeyneb, deri ustasıdır, hem işliyor, hem de dikiyordu. Mamulatını satıp kazandığı parayı Allah yolunda tasadduk ediyordu.

Önceki rivayette, kolu en uzun olanın Sevde (radıyallahu anhâ) olduğu zikredilmiştir. Ancak alimler, bunda bir hata olduğunu, doğrusunun Zeyneb olması lazım geldiğini, hem erken ölme ve hem de cömertlik yönüyle vak'aya da bunun mutabık olduğunu belirtirler.

2- Hadisin aslında "eli uzun" tabiri geçer. Biz, tercümeyi "kolu uzun" diye yaptık. Aslında tam karşılığı "eli açık" tabiridir. Ancak bu takdirde ifadeyi tamamen bozmak gerekecekti. Dilimizde eli uzun, hırsız demektir. Şu halde hükmü, lafza göre değil, maksada göre vermek gerekir.649

İSTİDRAD:

Hz. Zeyneb'in burada mevzubahis edilen mesleğiyle ilgili bir tahkikimizi, günümüzün ortaya çıkardığı bir probleme ışık tutma yönüyle arzettiği ehemmiyete binaen aynen kaydetmeyi uygun görüyoruz. Problem, kadınların çalışması meselesidir. Dinimize göre kadının çalışma yasağı diye bir problem yok, ama normal şartlarda kendisinin veya ailesinin nafakası için çalışma mecburiyeti de yok. Onun nafakası kocası üzerindedir. İlla da para getiren bir çalışma yapacaksa, bunun İslamî şartlar çerçevesinde olması gerekir. Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ)'in verdiği örnek, kadının evi dahilinde yapacağı çalışma ile ilgilidir. İslam cemiyeti, iş hayatını, çalışmak isteyen kadınlara, evlerinde çalışabilme imkanı sağlayacak bir teşkilata kavuşturmaktadır. Zikri geçen tahkikimiz Hane-i Sadette İş Atölyesi adını taşır. [650]

Hane-i Saadette İş Atölyesi:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Kur'an-ı Kerim: "Kendisinde her hususta en güzel örneği bulacağımız rehber" (Ahzab 21) olarak tarif eder.

Evet Aleyhissalâtu vesselâm mü'minlere her hususta örneklerin en güzelini sunmuştur. Namaz, oruç, tevbe, istiğfar, tazarru gibi, ibadetin her çeşidinde, cihad, ticaret, komşuluk münasebetleri, devlet reisliği, aile reisliği, arkadaşlık gibi her çeşit beşerî ahvalde en güzel örnek O'ndadır.

İşte bu örneklerden biri aile içi çalışma düzeni ve ailevî iş atölyesiyle ilgili. Tanıtacağımız iş atölyesinin ustası veya işçisi kendisi değil, ama hanımı, hanımlarından biri ve hatta ikisidir. Şöyle ki: Mü'minlerin annelerinden olan Zeyneb Bintu Cahş (radıyallahu anhâ)'ın hayatına baktığımız zaman onun menkibeleri arasında dindarlık, cömertlik ve "san'atkârlık" vasıflarına da rastlarız. Mesela Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) onu; "Zeyneb Bintu Cahş'ı Resulullah takdir eder, ondan sıkça bahsederdi, kendisi gerçekten saliha bir kadındı. Çok oruç tutar, geceleri namaza kalkar, san'at sahibi, sanatından kazandığının tamamını fakirlere tasadduk ederdi" diye tanıtır. Zeyneb Valide'nin sanatı bir başka rivayette açıklanır: "Zeyneb (radıyallahu anhâ) el sanatkârı idi, deri işler, diker ve Allah yolunda tasadduk ederdi."

Şu halde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aynı zamanda halasının kızı olan ve hicretin üçüncü yılında Hz. Peygamber'le 35 yaşında iken evlenen Zeyneb Bintu Cahş deri işleme ustasıdır. Ham deriyi, o devrin usulünce debbağlayarak işlemekte, sonra da ondan kullanılacak eşyalar dikip satmaktadır. Başka rivayetlerde rastladığımız bazı açıklamalardan, bu iş için, Hane-i Saadet'te bir de müstakil oda, bugünün tabiriyle bir iş atölyesi bulunduğunu anlamaktayız. Şöyle ki: Bilindiği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), İslam'ın tebliğ ve ahkâmın teşrî yeri olan Medine hayatında, siyasî ve dinin neşrine dönük maksadlarla birçok kadınla evlenmiş ve her izdivacında yeni hanımı için müstakil bir hücre inşa ettirmişti. Böylece Mescid'in avlusunda, hanımları adedinde hücreleri olmuştu. Bunlar tek katlı, yan yana birbirleriyle bitişik, önü mescidin avlusuna açılan yapılardı. Resulullah'ın sırf kendine mahsus başka bir hücresi yoktu. Her gün sırayla hanımlarından birinin yanında kalıyor idi. Bir ara hanımlar arasında çıkan bir huzursuzluk sebebiyle, onları te'diben bir ay ayrı yaşamaya karar verdi. Îla da denen bu hâdiseyi anlatan rivayetler bu hücrelerden birinin üst kısmına inşa edilmiş ziyade bir odadan bahsetmektedir. Bu oda bir ikinci kattır; hurma kütüğünden yapılmış merdivenle çıkılmaktadır. Buraya meşrübe denmektedir.

Sabah namazından sonra, her gün, mesidde kalıp kuşluk vaktine kadar ashabıyla sohbet eden Resulullah, o gün namazı kılar kılmaz, hiç bir kelam etmeden doğru meşrübeye çıkar. Ashab, haklı olarak, mühim bir hâdise var zannıyla telaşlanır. Hz. Ömer, peşinden gitme cesaretini gösterir, fakat kapıda bekleyen hizmetçi Resulullah'ın girme izni vermediğini belirtir. Hz. Ömer, birkaç kere gider gelir, izin ister, her seferinde reddedilir. Dördüncü müracaatta huzur-u risalet penahiye kabul edilir.

Hz. Ömer'in bu oda ile ilgili tasviri, Resulullah'la geçen konuşmaları birçok teferruata şamildir. Bir kısmı konumuzu ilgilendirmez. Ancak oradaki müşahedelerinden bazıları mevzumuz açısından son derece ehemmiyet taşır. Zira onların tahlilinden burasının mûtad olarak deri işleme atölyesi olduğunu anlıyoruz. Zira, Hz. Ömer bize, gördüğü eşyalar meyanında duvara asılmış üç adet deriden (ühüb) ve deri işlemede kullanılan maddeden (karaz) bahsetmektedir. Şarihler ühüb kelimesinin ihhab'ın cem'i (çoğulu) olduğunu söyler ve işlenmemiş deri manasına geldiğini belirtir. Hatta bazan mutlak deri manasına kullanıldığı da olmuştur. Buhârî Şarihi İbnu Hacer - bir başka rivayette ühüb yerine efik kelimesinin kullanılmış olmasından hareketle- şöyle der: "Görünen o ki, ihab'dan burada kastedilen şey debbağlanmağa başlamış fakat henüz işlenmesi tamamlanmamış deridir. Nitekim Semmak İbnu'l-Velid'in rivayetinde efik kelimesi kullanılmıştır, efik debbağlanması tamamlanmamış deri demektir." Bu açıklamayı te'yid eden bir başka karine, bazı rivayetlerde bu derilerin pis koku neşrettiklerine dair gelen teferruattır.

Hele yerde bir sa' miktarında arpa ve bir o kadar da, deri debbağlamada kullanılan karaz maddesinin bulunması, bu odanın deri debbağlamada kullanılan bir atölye olduğunu ifadede tamamlayıcı bir delil olmaktadır. Lügatler karazın selem ağacının yaprağı olduğunu, bu meyvenin deri debbağlamada kullanıldığını belirtir. Hz. Ömer'in tasvirlerinde Resulullah'ın başucunda asılı olduğu belirtilen bu derilerin sathî bir nazarla "namaz tavsif etmek başka rivayetlerde gelen tasrihata ters düşmekten başka, burada belirtmeye çalıştığımız mühim bir ibreti gölgelemektedir.

Bu odanın Zeyneb (radıyallahu anhâ)'in deri işlediği yer olduğu açıktır. Bugünün tabiriyle iş atölyesi, yani deri işleme işinde usta olan ve pek çok rivayette, Resulullah'la evlendikten sonra da mesleğini icra ettiği teyid edilen Zevcat-ı Tahirat'tan Zeyneb Bintu Cahş'ın deri işleme atölyesi.

Şunu da kaydetmede fayda var: Resulullah'ın zevcelerinden Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) de deri işlemektedir. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine evlenme teklifini yapmak üzere uğradığı sırada deri debbağlamakta olduğunu, elindeki karaz bulaşığını yıkayarak Resulullah'ı içeri aldığını belirtir. Evlendikten sonra bunun meslek icra edip etmediğini bilmiyoruz. Ancak Zeyneb validemizin bu işi devam ettirdiği rivayetlerde pek sarih.

Burada şu soru hatıra gelebilir: İslam fıkhına göre, kadının nafakası kocasına aittir, gelir getirecek bir işle meşgul olmak mecburiyetinde değildir. Aleyhissalâtu vesselâm da zevcelerinin nafakasını temin etmekte idi. Bunun cevabı şudur: İslam, kadını çalışmaya mecbur etmez; bu doğru, ama illa da çalışmayacaksın da demez. Kocasının izni tahtında, kadının çalışmasıyla ilgili, İslam'ın derpiş ettiği şartlar çerçevesinde kadının çalışmasına hiç bir dinî engel yoktur, çalışabilir. Nitekim Hz. Zeyneb validemiz, nafakasını temin için değil, Allah yolunda harcamak için çalışmış ve kazancının tamamını fakir fukaraya, dul ve yetimlere harcamıştır. Hz. Aişe'nin onunla ilgili bir tasviri şöyle: "Ben Zeyneb kadar çok hayır yapan, onunki derecesinde sadaka veren, öylesine sıla-i rahimde bulunan, Allah'a yaklaştıran amellere onun kadar nefsini bezleden bir başka kadın bilmiyorum." Yine Hz. Aişe'nin anlattığına göre bir gün Hz. Peygamber: "İçinizde bana en çabuk kavuşacak olan, kolu en ziyade uzun olanınızdır" buyurur. Resulullah'ın vefatından sonra hanımları kim erken ölecek, bunu belirlemek üzere duvar üzerinde zaman zaman kollarının uzunluğunu ölçerler. Hz. Zeyneb, cüsse itibariyle hepsinden küçük olduğu için bu ölçüşmede daima kaybeder. Ancak Hz. Aişe der ki: "Zeyneb ölünceye kadar bu ölçüşmeyi yaptık. Ne zaman ki aramızda ayrılıp Aleyhissalâtu vesselâm'a ilk kavuşanımız oldu, o zaman anladık ki, Resulullah "uzun ellilik"le sadakayı kastediyormuş. Çünkü, Zeyneb el sanatı icra eden bir kadındı, deri debbağlar, deriden eşya diker, (satar, parasını) Allah yolunda sadaka yapardı." İbnu Sa'd bir rivayetinde, Hz. Zeyneb'in vefat ettiği zaman tek dirhem ve tek dinar bırakmadığını, bütün kazandıklarını sağlığında tasadduk etmiş bulunduğunu bildirir ve Zeyneb'in fakirlerin (ve dulların) sığınağı olduğunu belirtir. Buradaki "bütün kazandıkları" içerisinde Hz. Ömer'in tahsisatı da var: Hz. Ömer (radıyallahu anh), Resulullah'ın diğer zevceleri gibi ona da yıllık 12 bin dirhem bağlamış idi. Bunu almak zorunda kalan Zeyneb validemiz, alır almaz tamamını yakınları ve yetimleri arasında taksim eder ve "Allahım Ömer'in bir başka ihsanını nasip etme, bu fitnedir" diye duada bulunur ve makbul olan duanın bereketine o yıl içerisinde Rahmet-i Rahman'a kavuşur. Kefenini kendi kazancından hazırlamış olan Zeyneb (radıyallahu anhâ), Halife Ömer (radıyallahu anh)'in de kendisi için göndereceği kefenin tasadduk edilmesini vasiyet eder ve yerine getirilir.

Mü'minlerin muhterem annelerinden olan Hz. Zeyneb Bintu Cahş'la ilgili olarak kaydedilen bu rivayetlerden çıkarılacak birkaç mühim prensip var: **1-** İslam kadını, hiç bir maddî ihtiyacı olmasa bile boş durmamalıdır. Kazanmalı, Allah yolunda harcamalıdır. **2-** Kadının evinde yapacağı işe, kocası mani olmamalı, kolaylık göstermeli, imkan hazırlamalıdır: Çünkü rehberimiz Fahr-i Âlem (aleyhissalâtu vesselâm) öyle yapmıştır. Zeyneb validemiz, Resulullah'ın gıyabında, O'nun haberi olmadan bunu yapması mümkün değildir. Hz. Zeyneb öylesine sünnete bağlı, ölümünden sonra bile olsa Resulullah'ın emir ve irşadlarına öylesine sadıktır ki, aksini düşünmek mümkün değil. Ebu Hureyre der ki: "Veda Haccı esnasında Aleyhissalâtu vesselâm, hanımları için bu haccın sonuncu hacc olması gerektiğini irşad buyurmuştu. Resulullah'ın vefatından sonra Sevde ile Zeyneb hariç hepsi hacc yaptılar, ama onlar yapmadı. Bu ikisi: "Resulullah'ın o sözünü işittikten sonra bizi vallahi hiçbir hayvan hareket ettiremez" dediler ve Medine'den dışarı çıkmadılar."

3- Bu hadislerden çıkaracağımız diğer bir prensip, İslam kadını öncelikle evinde icra edebileceği iş ve mesleklerde maharet kazanmalı, İslam cemiyet kadınlarına o istikamette formasyon vermelidir. **4-** Çalışmak ar değildir. Kişinin mevkii, makamı, maddî durumu ne kadar yüce olursa olsun, çalışmak evladır: Peygamber hanımı bile, ihtiyacı olmadığı halde çalışmayı ihmal etmemiştir, hem de deri işlemek gibi nahoş kokulu bir meslekte.

İçinde bulunduğumuz devrin gündemini işgal eden kadının çalışması meselesinde Zeyneb Bintu Cahş (radıyallahu anhâ) hadisesinden alacağımız ibretler olmalıdır.[651]

لُج َر ِرْهَّنلا ِءا َر َو ْنِم ُج ُرْخَي # ِ هالّ ُلوُس َر َلاَق : ُلوُقَي هنَع ُ هالّ َي ِض َر ًاهيِلَع ُتْعِمَس] :لاق ورْمَع ُنْب ِل َِه نعو ـ25 2255ـ ،# ِ هالّ ِلوُس َرِل ٌشْي َرُق نِهكَمُي ْوأ ُئَطوُي ٌروُصْنَم ُهَل ُلاَقُي ٌلُج َر ،هِتَمِهدَقُم ىلَع Œتَنهكَم اَمَك ٍدهمَحُم ِل ٌثا َّرَح ، ُث ِراَحْلا ُهَل ُلاَقُي ،

. و َجا ِب ٌىلَع هِلُك ْؤُم ِنِم ٍرْصَن ُه، ْوأ لاَق : ُهَتَباَجإ .] هجرخأ وبأ دواد

"Maveraunnehir'den bir adam çıkacak, ona el-Haris Harras (çiftçi) [el-Haris İbnu Harras] denecek. (Ordusunun) önünde Mansur denen bir adam olacak. Bu zat Al-i Muhammed için (malıyla, hazineleriyle, silahıyla zemin) hazırlayacak, hilafeti mümkün kılacaktır. Tıpkı Kureyş'in Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a mümkün kıldığı gibi. Ona yardımcı olmak her Müslümana vacib olmuştur -veya ona icabet etmesi vacip olmuştur dedi.-" [Ebu Davud, Mehdi 1, (2452).][652]

AÇIKLAMA:

1- Burada, Aleyhissalâtu vesselâm, istikbalde Maveraunnehir bölgesinden çıkacak salih bir kimseden ve onun îfa edeceği güzel hizmetlerden bahsetmekte, haber vermektedir. Çıkacak olan bu salih zat, imkanlarıyla Al-i Beyt'in hilafete geçmesi için zemin hazırlayacak, yardımcı olacaktır. Al-i Muhammed'den maksad, ammeten Resulullah'ın nesl-i mübareklerinin hepsidir. Şarihler, bundan maksadın hassaten Muhammed Mehdi olduğunu söylerler. Öyleyse bu zatın, Al-i Beyt'e yardımcı olup, düşmanlarına karşı destek vereceği, maddî ve manevî imkanlarıyla muavenet edeceği belirtilmektedir.

Kureyş'in Resulullah'a desteği malum. Ancak "Kureyş'ten inananların" diye kayıtlamak gerekir. İnananlar dışında sadece Ebu Talib, Resulullah'a destek vermiştir.

2- Hadisin sonunda Al-i Beyt'e destek verecek olan el-Haris'e yardım etmenin Müslümanlara vacib olduğu bildirilmektedir. İfadenin zahiri yardımın el-Haris'e yönelik olduğunu ifade ederse de, onun komutanı durumundaki Mansur'a yönelik olması daha uygun gözükmektedir. Alimlerin çıkardıkları mana nokta-i nazarından Mehdiye yardım vacib olmaktadır.

3- Ravi, sonda bir şekk ifade etmektedir. Vacib olan yardım mı, yoksa davetine icabet mi? Gerçek her iki durumda da aynı neticeye ulaşılmaktadır: Bu salih kişiye yardım edilmelidir. Son olarak belirtelim ki, rivayet zayıftır.653

حَبْصأَف .اَهُتْقَلْطأ َّمُث اَه ِحْشَكِب ُتْذَخأَف ٌةأ َرْما يِب ْت َّرَم : هنَع ُ هاللّ َي ِض
َر ِمْهَس وُبأ َلاَق] :لاق ِريِثك يبأ نبا نعو ـ25 2252

هاللّ ُلوُس َر #

هجرخأ .[يِنَعَياَبَف ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُدوُعأ َ يِهنإ َو .ىَلَب : ُتْلُقَف ؟ ِسْم‘اِب ِةَبْذَجْلا
ِب ِحاَصِب َتْسَلأ : َلاَقَف . ُهُتْيَتأَف َساهنلا ُعِياَبُي ِةَنيِدَمْلا يف

. نيزر

14. (5585)- İbnu Ebi Kesir anlatıyor: Ebu Sehm (radıyallahu anh) dedi ki: "Bana [Medine'de] bir kadın uğramıştı. Böğründen tuttum, sonra saldım. Sabahleyin Aleyhissalâtu vesselâm halktan biat almaya başladı. Yanına ben de gittim.

"Dün kadını tutan değil misin sen?" diye sordular.

"Evet! Ama bir daha yapmayacağım ey Allah'ın Resulü!" dedim. Benim biatımı da aldı." [Rezin tahric etmiştir. Hadis, Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde mevcuttur (5, 293).] 654

İKİNCİ FASIL

CANSIZLARIN RESÛLULLAH'A KONUŞMALARI, BOYUN EĞMELERİ

لَبَج ًَو ٌرَجَش ُهَلَبْقَتْسا اَمَف ،اَهي ِحا َوَن ِضْعَب يف اَنْج َرَخَف َةَّكَمِب #ِ هاللّ□
ِلوُس َر َعَم ُتْنُك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهيلَع نع ـ2 □2255□

يذمرتلا هجرخأ .[ِهاللّ َلوُس َر اَي َكْيَلَع ُم َّسلا : ُلوُقَي َوُه َو ٌاِ .

1. (5586)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la Mekke'de idim. Beraberce bir tarafına gitmiştik. O'nun karşısına çıkan her ağaç, her dağ O'na selam veriyor ve: "Allah'ın selamı üzerine olsun ey Allah'ın Resulü!" diyordu." [Tirmizî, Menakıb 8, (3630).][655]

نهنِا ، ُتْثِعُب َيِلاَيَل َّيَلَع ُمِهلَسُي َناَك ًارَجَح َةَّكَمِب َّنِا #ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع
ُ هاللّ َي ِض َر ة َرُمَس ِنْب ِرباج نعو ـ5 □2255□

. َن].يذمرتلاو ملسم هجرخأ Œ ا ُهُف ِرْع‘

2. (5587)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mekke'de bir taş var, peygamberlik geldiği zaman günler boyu bana selam verdi, şu anda o taşı biliyorum." [Müslim, Fezail 2, (2277); Tirmizî, Menakıb 7, (3628).][656]

نأ : َلاَق ِ؟ هاللّ ُلوُس َر َكَّنأ ُف َرْعأ َمِب : َلاَقَف ،#ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ٌّيِبا َرْعأ□
َءاَج] :لق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2255ـ :لاَق َو ،#ِ هاللّ ِلوُس
َر ىلا َطَقَس ىهتَح ِةَلْخَّنلا َنِم ُل ِزْنَي ُقْذِع ْلا َلَعَجَف ،ُهاَعَدَف ِ، هاللّ ُلوُس َر ِيِهنأ ِيِل
ُدَهْشَيَف ِةَلْخَّنلا َنِم َقْذِعْلا اَذه ُوُعْدأ

كِع ِض ْوَم ىلا ْع ِج ْرِا :#ِ هاللّ ُلوُس َر ُهَل َلاَق َّمُث ِ؛ هاللّ َلوُس َر َاي□ .
َكْيَلَع ُم َّسلا

يذمرتلا هجرخأ .[ٌّيِبا َرْع‘ا َمَلْسأَف ،َمَأَتْلا َو ِهِع ِض ْوَم ىلا َداَعَف .

3. (5588)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir bedevi gelerek Aleyhissalâtu vesselâm'a: “Senin Allah elçisi olduğunu ne ile bileyim?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hurma ağacından şu salkımı çağırmamla. O benim Allah'ın elçisi olduğuma şehadet eder!" dedi ve onu çağırdı. Salkım, ağaçtan inmeye başladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına düştü ve: "Selam senin üzerine olsun ey Allah'ın Rsulü!" dedi. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm ona: "Haydi yerine dön!" emrettiler. Salkım, yerine döndü ve eski yerine kaynadı. Bedevi (bu manzara karşısında) Müslüman oldu." [Tirmizî, Menakıb 9, (3632).] 657

ةَلْيَل ِهن ِجْلاِب # َّيِبَّنلا َنَذآ ْنَم ًاقو ُرْسَم ُتْلأَس :ُلوُقَي ُ هاللّ ُهَم ِح َر ِبيأ□
ُتْعِمَس] :لاق ٍَنمح هرلادبع ِنْب ِنْعَم نعو ـ5 □ 2255□

ناخيشلا هجرخأ .[ٌةَرَجَش ْمِهِب ْتَنَذآ :َلاَق ُهَّنأ ٍدوُعْسَم َنْبا يِنْعَي ، َكوُبأ .
يِنَثَّدَح :َلاَقَف ؟ َنآْرُقْلا اوُع َمَتْسا

4. (5589)- Ma'n İbnu Abdirrahman anlatıyor: "Babam merhumu dinledim. Diyordu ki: "Mesruk'a sordum: "Kur'anı dinledikleri gece, cinleri(n geldiğini) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kim haber verdi?" Bana şu cevabı verdi: "Baban, yani İbnu Mes'ud bana bildirdi ki: "Onların yani cinlerin geldiğini bir ağaç haber verdi." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 32; Müslim, Salat 153, (450).]658

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere (3. cilt 229) Resulullah'ın cinlerle görüşmesi mevzubahistir. Görüştüğünü te'yid eden rivayetle birlikte bunu reddeden rivayet de vardır. Teferruata girmeden şu kadarını söyleyeceğiz: Rivayetlere göre, Resulullah'ın cinlerle iki sefer görüşmesi vardır: Biri hicretten üç sene evvele aittir. Mekke'dedir. Diğeri, hicretten sonraya aittir ve Medine'dedir. İbnu Hacer cinlerin birinci gelişini, gökten haber almalarının şahaplarla önlenmesiyle izah ederken, ikinci gelişlerini Müslüman olmak maksadlarıyla açıklar. Sadedinde olduğumuz rivayet, cinlerin Resulullah'ı gıyabında dinlediklerini, fakat ağaçların bunu Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verdiğini te'yid etmektedir.

Resulullah'ın cinlerle mülakatı sırasında yanında İbnu Mes'ud var mıydı, meselesi de münakaşa edilmiştir. Bu rivayetin Müslim'de kaydedilen bir diğer veçhinde sarih olarak, İbnu Mes'ud'un o mülakatta hazır bulunmadığı ifade edilir. Esasen aksini ifade eden rivayet zayıf bulunmuştur. 659

نَح ِهْيَلَع َبَطَخَف َرَبْنِمْلا ُهَل اوُعَنَص اَّمَلَف ٍعْذِج ِق ْزِل بلا # ِ هاللّ ُلوُس َر□□
بَطَخ] :لاق هنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ2 □2255□

يذمرتلا هجرخأ .[َنَكَسَف ُهَّسَمَف # َل َزَنَف .ِةَقاَّنلا َنيِنَح ُعْذِجْلا .

5. (5590)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hurma kütüğüne dayanarak hitapta bulun(ur)du. (Duyulan ihtiyaç üzerine) ona bir minber yaptılar, onun üzerinde hutbe vermeye başladı. Hurma kütüğü Aleyhissalâtu vesselâm'ın kendisini terketmesi üzerine) bir deve inleyişi gibi inleyip ağlamaya başladı. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) minberden inip kütüğü meshedip okşadı. Kütük inlemeyi bırakıp sükûnet buldu." [Tirmizî, Menakıb 9, (3631).] 660

AÇIKLAMA:

Daha önce izahı geçtiği üzere, Mescid-i Nebevî'de cemaatın artmasıyla arkada kalanlar Aleyhissalâtu vesselâm'ın konuşmalarını yeterince işitemez olurlar. Bunun üzerine, hutbelerin yüksekçe bir yerden verilmesi zaruret haline gelir ve bir minber inşa edilir. Resulullah minberin inşasından sonra, daha önce hutbe sırasında dayandığı hurma kütüğünü terkederek minberin üzerinden hutbe vermeye başlar. Kütük bu ayrılığın tesiriyle inler ve deve gibi ses çıkarır. Hadisin Buhârî'de, Hz. Cabir'den gelen veçhinde kütüğün çocuk gibi bağırdığı ifade edilir. Bu vak'a, mescidde çok sayıda kimsenin huzurunda cereyan etmiş olduğu için, pek çok sahabi tarafından rivayet edilmiştir, lafzî mütevatirlerden biridir. Teysir, hadisin Tirmizî'de gelen Hz. Enes veçhini kaydetmiştir. 661

ÜÇÜNCÜ FASIL

YİYECEK VE İÇECEKLERİN ARTIP BEREKETLENMESİ

هوُد ِجَي ْمَلَف َءوُض ْوُلا ُسأَّنلا َسَمَتْلاَف ،ِرْصَعْلا ةَ ًَص ِتَناَح َو ،# ِ هاللّ□ .
َلوُس َر ُتْيأَ َر] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ2 □2252ـ ْنَع ُسأَّنْلا أََّض َوَتَف
ِهِعِباَصأ ِتْحَت ْنِم ُعَبْنَي َءاَمْلا ُتْيأَ َرَف :َلاَق .ُهْن ِم اوُئَّض َوَتَي ْنأ َسأَّنلا َرَمأَ َو
هيف ُهَدَي َعَض َوَف ،ٍءوُض ُوِب # ِيتُأَف

دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .[ْمِه ِر ِخآ .

1. (5591)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ikindi namazının vakti girince gördüm. Halk abdest alacak su arıyordu, bulamadılar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a abdest suyu getirildi. Hemen elini içine koydu ve halka ondan abdest almalarını emretti. Enes der ki: "Ben suyun parmaklarının altından kaynadığını gördüm. Halk en sonuncuya varıncaya kadar abdestini aldı." [Buharî, Vüdu 32, Menakıb 25; Müslim Fezail 5, (2279); Muvatta, Taharet 32, (1, 32); Nesâî, Taharet 61, (1, 60); Tirmizî, Menakıb 12, (3635).] 662

شَهَجَف ،أََّض َوَتَف ،ٌة َوْك َر ِهْيَدَي َنْيَب َو ؛# ِ هاللّ َلوُس َر ا ْوَتأَف ،ةَيِبْيَدُحْلا َم□
ْوَي ُساهنلا َشِطَع] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2255ـ ،ةِ َوْك َّرلا يِف
ُهَدَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َعَض َوَف ، َكْيَدَي َنْيَب اَم َّإ ُب َرْشَن ًَو ِهِب أََّض َوَتَن اَم
اَنَدنِع َسْيَل :اوُلاَق ؟ْمُكَلاَم :َلاَقَف .ُه َوْحَن ُسأَّنلا َسَمَخ أَُّنك ؛اَنافَكَل ٍفْلأ َةَئاِم أَُّنك
ْوَل :َلاَق ؟ٍذِئَم ْوَي ْمُتْنُك ْمَك :ٍرِباَجِل َليِق .اَنْب ِرَش َو ِنوُيُعْلا ِلاَثْمأَك ِهِعِباَصأ
َنْيَب ْنِم ُروُفَي ُءا َمْلا َلَعَجَف

ناخيشلا هجرخأ .[ًةَئاِم َة َرَشَع.

2. (5592)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hudeybiye günü, halk usandı, Aleyhissalâtu vesselâm'a geldiler. Resulullah'ın önünde deriden mamul bir su kabı vardı, abdest aldı. Halk ona doğru sokuldu. Bunun üzerine: "Neyiniz var?" diye sordu.

"Yanımızda abdest almaya ve içmeye önünüzdekinden başka suyumuz kalmadı!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm, derhal ellerini kaba koydu.

Derken parmaklarının arasından su kaynamaya başladı, tıpkı gözelerin kaynaması gibiydi. Hepimiz ondan içtik."

Hz. Cabir'e:

"O gün kaç kişiydiniz?" denildi.

"Eğer, biz yüz bin de olsak su yetecekti, ama biz bin beş yüz kişi idik." cevabını verdi." [Buharî, Menakıb 25, Megazî 35, Tefsir Feth 5, Eşribe 31; Müslim, İmaret 67, (1856).] 663

نا َوْض ِهرلا َةَعْيَب َحْتَفْلا ٌُدعَن ُنْحَن َو ،اًحْتَف َحتَف َناَك ْدَق َو ،ةَّكَم َحتَف▯
َحْتَفْلا ُمُتْنأ َنوُّدُعَت] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ءاربْلا نعو ـ5 ▯2255ـ ،اَهاَتأَف ،#
َّيِبَّنلا َكِلذ َغَلَبَف ،ًة َرْطَق اَهيِف ْك ُرْتَن ْمَلَف اَهاَنْح َزَنَف .ٌرْئِب ُةَيِبْيَدُحْلا َو ،ًةَئاِم َة
َرَشَع َعَب ْرأ :# ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم اَّنُك ،ةَيِبْيَدُحْلا َم ْوَي اَنْئِش اَم اَنت َرَدْصأ اَهَّنإ
َّمُث .ٍديِعَب َرْيَغ اَهاَنْك َرَتَف اَهيِف ُهَّبَص َّمُث .اَعَد َو َضَمْضَمَت َو أًضوَتَف ،ٍءاَم
ْنِم ٍءاَنِإب اَعَد َّمُث اَه ِريِفَش بلَع َسَلَجَف

يراخبلا هجرخأ .[اَنُباَك ِر َو ُنْحَن .

3. (5593)- Hz. Bera (radıyallahu anh)'dan rivayete göre demiştir ki: "Siz Fetih deyince Mekke'nin fethini anlıyorsunuz. Evet Mekke'nin fethi bir fetihtir. Ancak biz sahabiler, fetih deyince, Hudeybiye günündeki Bey'atu'r-Rıdvan'ı anlardık. Biz o zaman, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında bin dört yüz kişi idik. Hudeybiye bir kuyu(nun adı)dır. Biz o kuyunun suyunu tamamen aldık, tek damla bırakmadık. Bu durum Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşmıştı. Derhal kuyunun yanına geldi, kenarına oturup bir kap su istedi. Elini yıkadı, ağzına su alıp [kuyuya püskürttü] ve dua etti. Sonra suyu kuyuya döktü. ["Onu bir müddet terkedin" dedi.] Biz kuyuyu terkedip biraz uzaklaştık. Az sonra kuyu bize ve bineklerimize yetecek kadar su saldı." [Buharî, Enbiya 25, Megazî, 35.] 664

ŒElلَقَف ٍرَفَس يف # ِهيِبَّنلا َعَم اَّنُك ،اًفيِوْخَت اَهَنوُّدُعَت ْمُتْنأ َو ،ًةَك َرَب ِتاَي▯▯
ٌُدعَن اَّنُك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ5 ▯2255ـ ،ِك َراَبُمْلا
ِروُهَّطلا بلَع َّيَح :َلاَق َّمُث ِهيِف ُهَدَي # ُّيِبَّنلا َلَخْدأف ،ٌليِل َق ٌءاَم ِهيِف ٍءاَنِإب
اوُءاَجف ٍءاَم ْنِم ًةَلْضَف اوُبُلْطا :َلاَقف ،ُءاَمْلا يراخبلا هجرخأ .[ُلَك ْؤُي َوُه َو
ِماَعَّطلا َحيِبْسَت ُعَمْسَن اَّنُك ْدَقَل َو .ِهِعِباَصأ ِنْيَب ْنِم ُعَبْنَي َءاَمْلا ُتْيأ َر ْدَقَلَف
َبلاَعَت ِ هاللّ َنِم ُةَك َرَبْلا َو.

يئاسنلاو يذمرتلاو .

4. (5594)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mucizelerini bereket addederdik, siz ise onları bir korkutma vesilesi sayıyorsunuz. Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte bir seferde bulunuyorduk. Suyumuz azaldı.

"Bana (bir parça) artık su arayın!" buyurdular. İçerisinde azıcık su bulunan bir kap getirdiler. Aleyhissalâtu vesselâm elini içine soktu ve: "Haydi temiz, mübarek suya gelin. Bereket Allah Teala hazretlerindendir!" buyurdular. Yemin olsun, suyun parmaklarının arasından kaynadığını gördüm. Vallahi biz, yenmekte olan taamın tesbihini işitirdik." [Buharî, Menakıb 25; Tirmizî, Menakıb 14, (3637); Nesâî, Taharet 61, (1, 60).] 665

ضْعَب ِرْخَنِب اوُّمَه بهتَح ،ِم ْوَقْلا ُدا َو ْزأ ْتَذَفَنَف ٍريِسَم يف # ِهِيِبَّنلا َعَم أَّنُك]□
لاق هنَع ُهاللّ َيِض َر ةريره يبأ نعو ـ2 □2252ـ ِهرُبْلا ُوذ ُهَءاَجَف َلَعَف َف:
اَهْيَلَع َ هاللّ َت ْوَعَدَف .ِم ْوَقْلا ِدا َو ْزأ ْنِم َيقَب اَم ْتُعَمَج ْوَل !ِهاللّ َلوُس َر اَي
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع َلاَقف .ْمِهِلِئاَمَح اَعَدَف .َءاَمْلا ِهْيَلَع َنوُب َرْشَي َو:
ُهَنوُّصُمَي اوُناَك :َلاَق ؟ى َوَّنلاِب َنوُعَنْصَي اوُناَك اَم :َليِق .ِهِتا َوَنِب ِةا َوَّنلا ُوذ َو
ِهِرُبِب ،ه ِرْمَّتلا ُوذ َو ،ه ِرْمَتِب

لَخَد َّاِإ اَمِهيِف ٌّكاَش ُرْيَغ ٌدْبَع اَمِهِب ُ هاللّ َقْلَي َ، هاللّ ُلوُس َر يِهنأ َو ُ هاللّ َّاِإ□
َهلاِإ َ ْنأ ُدَهْشأ :َكِلذ َدْنِع َلاَق َّمُث .ْمُهَدِوا َزَم ُم ْوَقْلا ّ"َم بهتَح اَهْيَلَع

ملسم هجرخأ .[َةَّنَجْلا .

5. (5595)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber bir seferde idik. Derken bir ara halkın azığı tükendi. Bineklerinden bazısını kesmek istediler. Hz. Ömer, (Aleyhissalâtu vesselâm'a müracaat ederek): "Ey Allah'ın Resulü! Ben cemaatin geri kalan yiyeceklerini toplasam da sen onlar üzerine -bereketlenmeleri için- dua ediversen daha iyi olur, (bineklerimizi kesmeyiz)!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da öyle hareket etti. Buğdayı olan buğdayını, hurması olan hurmasını, (hurma) çekirdeği olan da çekirdeğini getirdi."

"Çekirdekle ne yapıyorlardı?" diye sorulunca açıkladı: "Halk onu emiyor, üzerine de su içiyorlardı. Resulullah dua buyurdu. (Taam öylesine bereketlendi ki) herkes azık kaplarını yiyecekle doldurdu.

Aleyhissalâtu vesselâm bu İlahî ikram karşısında: "Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve ben O'nun resulüyüm. Bu iki kaziyede şüpheye düşmeden Allah'a kavuşan cennete gidecektir" buyurdu." [Müslim İman 44, (27).] 666

يِتأ َرْما ىلا ُتْأَفَكْنَاف ،ًادِيدَش ًاصْم َخ # ِ هاللّ ِلوُس َر ُتْيأ َرَف ِقَدْنَخْلا ِرْفَح□
يف أَنُك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2255ـ اَهْتَحَبَذَف ٌن ِجاَد
ٌةَمْيَهُب اَنَل َو ٍريِعَش ْنِم ٌعاَص ِهيف ًابا َر ِج َتَج َرْخأَف ؟ًادِيدَش ًاصْمَخ #
ِهِبَّنْلاِب ُتْيأ َر ِبِهنَاف ؟ٌءْىَش ِكَدْنِع ْلَه : ُتْلُقَف # ِ هاللّ ِلوُس َرِب يِنْح ِضْفَت َ :يِتأ
َرْما ِتَلاَقَف .# ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ُتْيَل َو َّمُث اَهِتَم ْرُب يف اَهُتْعَّطَق َو يِغا َرَف ىلا
ْتَغ َرَف ِريِعَّشلا ِتَنَحَطو ، َكَعَم ٌرَفَن َو َتْنأ َلاَعَتَف .اَنَدْنِع َنا َك ٍريِعَش ْنِم ًاعاَص
اًَنَحط َو اَنَل َةَمْيَهُب اَنْحَبَذ ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف ؛ُهَت ْر َراَسَف ،ُهَعَم ْنَم َو
ُهُتْئ ِجَف يهتَح ْمُكَنِي ِجَع َّن َزِبْخَت َ َو ْمُكَتَم ْرُب َّنَل ِزْنُت َ َلاَق َّمُث . ْمُكِب ًٍه
َّيَحَف ًار ْؤُس َعَنَص ْدَق ًارِباَج َّنِا ِقَدْنَخْلا َلْهأ اَي : ِهِت ْوَص ىَلْعأِب َحاَصَف ُتْج
َرْخأَف . يِل ِتْلُق يِذهلا ُتْلَعَف ْدَق : ُتْلُقَف . ِكَب َو ِكَب : ْتَلاَقَف ،يِتأ َرْما ُتْئ ِج يهتَح
َساهنلا ُمُدْقَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َءاَج َو ُتْئ ِجَف ،َئ ِجأ

مُث َك َراَب َو ِهيِف َقَصَبَف َني ِجَعْلا□□

هللاِب ُمِسْقُأَف ٌفْلأ ْمُه َو اَهيِل ِزْنُت َ َو ، ِكِتَم ْرُب ْنِم ي ِحَدْقا َو ، َكَعَم ْزِبْخَتْلَف □
ًة َزِباَخ يِعْدِا : َلاَق َّمُث . َك َراَب َو اَهيِف َقَصَبَف ِةَم ْرُبْلا ىلا َدَمَع

ريغصت « ُةميِهُبلا».ناخيشلا هجرخأ .[َوُه اَمَك ُزَبْخُي اَنَنِي ِجَع َّنإ َو ،َيِه اَمَك
اوُّلِغَتَل اَنَتَم ْرُب َّنإ َو ،اوُف َرَحْنا َو اوُك َرَت يهتَح اوُلَكَ' ةملك يهو ةزمهلاب « ُر
ْؤُّسلا»و.هيف ىبرتتو تيبلا فلأت يتلا ةاشلا « ُنجاهدلا»و.ىثنأ وأ ناك ًاركذ نأضلا
دلو يهو ،ةميهب

اولاعت «ًه َّىح » ىنعمو .ةيسرافلاب ملكت دق # يبنلا نإ :اذه يف ىرهز'ا
لاق.هيلإ ىعدي يذلا ماعطلاو ةميلولا اهانعم ،ةيسراف

اهتوص :اهطيطغو ،تلغ :ردقلا « ِتَّطَغ»و.اولجعو .

6. (5596)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hendek'in kazılması sırasındaydı. Aleyhissalâtu vesselâm'ın çok acıktığını gördüm. Hanımıma gelerek: "Yanında yiyecek bir şey var mı, Aleyhissalâtu vesselâm'ı çok acıkmış gördüm" dedim. İçerisinde bir sa' kadar arpa bulunan bir dağarcık çıkardı. Bizim evcilleşmiş bir koyuncuğumuz vardı. Zevcem koyunu kesti, arpayı da öğüttü. Ben işimi bitirinceye kadar o da bitirdi. Koyunu onun çömleğine parçaladım. Sonra Ayhissalâtu vesselâm'ın yanına döndüm. Hanımım: "Sakın beni

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a karşı mahcup etmeyesin!" dedi. Ben Aleyhissalâtu vesselâm ve beraberindekilerin yanına geldim ve gizlice: "Ey Allah'ın Resulü! Bir hayvancığımız vardı kestik, evde bulunan bir sa' kadar arpayı da öğüttük. Haydi siz ve "Ey Hendek halkı! Ca'bir size ziyafet hazırlamış! Haydi buyurun!" diye bağırdı. (Bana da): "Ben gelinceye kadar tencereyi ocaktan indirmeyin, hamurunuzu da ekmek yapmayın!" buyurdular. Ben (eve) geldim. Halktan önce Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) geldi. Ben hanımıma uğramıştım. Bana: "Yaptığını gördün mü, (beni mahcup edeceksin), alacağın olsun" dedi. Ben de: "Senin söylediğini yaptım" dedim. Hemen hamuru çıkardım. Aleyhissalâtu vesselâm içine tükrüğünden koydu ve bereketle dua etti, sonra tencereye yöneldi, ona da tükrük koyup bereketle dua etti. Sonra zevceme: "Ekmek yapacak bir kadın çağır, seninle ekmek yapsın! Tencereden de kepçeyle al, onu ocaktan indirme!" diye talimat verdi. Gelenler bin kadardı. Allah'a yemin olsun hepsi de (doyuncaya kadar) yedi ve sofradan ayrıldı. Tenceremiz, olduğu gibi kaynıyordu. Hamurumuz ise, ekmek yapılıyor olduğu halde aynen (eksiksiz) duruyordu." [Buharî, Megazî 29, Cihad 188; Müslim, Eşribe 141, (2039).] 667

ةَك رَبْلاِب تَّنهِيف عُدِا،# ِ هاللّ لَوُس رَ اَي : تُلْقَف .ٍتارَمَتِب ًام وْيَ # ِ هاللّ□□
لَوُس رَ تُيْتَأ] :لاق هنَع ُ هاللّ يَ ِض رَ ةريره يبأ نعو ـ5 □2255ـ ِهيف كَدَي لْ
ِخْدأ ًائْيَش ُهْنِم تَذْخأَت نْأ تَدْرَأ اَمَّلُك وَ ،اَذه كِدَو زْمِ يف تَّنُهْلَعْجاَف تَّنهُذُخ :لَاَق
تَّمُث ِةَك رَبْلاِب تَّنهِيف يِل اَعَد تَّمُث ،تَّنُهَّمَضَف بهتَح بِوْق ِح ُق ِرَافُي َنَاك وَ ،ُمِعْطُن وَ
ُهْن ِم لُكأَن اَّنُكَف ِ هاللّ لِيِبَس يف ًاقْس وَ اَذك وَ اَذَك ُهْنِم تُلْمَح دْقَلَف ،تُلْعَفَف .
ًارْثَن هُ رُثْنَت ًَو ُهْذُخ وَ

ةبرقلا «ةدازملا».يذمرتلا هجرخأ .[ِهْيَلَع تُن ِزَحَف طَقَسَف :ني ِز رَ داَ ز ؛عَطَقْنا
هنَع ُ هاللّ يَ ِض رَ نُاَمْثُع لِتُق مَ وْيَ نَاَك

راز“ا هب بمسف ،راز“ا هدش «وقحلا»و.ةياورلاو .

7. (5597)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün, elimde birkaç hurma olduğu halde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yanına geldim ve: "Ey Allah'ın Resulü, şunlara bereketle bir dua ediverin!" dedim. Hemen onları biraraya getirip, sonra onların bereketi için bana dua etti. Sonra: "Bunları al, şu erzak kabına koy. Her ne zaman bundan bir şey almak isteyince, elini içine daldır ve al. Sakın, içindekileri döküp dağıtma!" buyurdular. Ben de öyle yaptım. Ben bundan şu şu kadar vask miktarında Allah yolunda tasaddukta bulundum. Ayrıca biz ondan hem kendimiz yedik hem de başkalarına yedirdik. Onu belimden hiç ayırmadım. Bu hal, Hz. Osman'ın şehid edildiği güne kadar devam etti. O zaman koptu. (Rezin şu ilavede bulundu: "Ve düştü, buna çok üzüldüm.)" [Tirmizî, Menakıb (3838).][668] AÇIKLAMA: Bu kaydettiğimiz örnekler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın duası hürmetine yiyecek ve içeceklerin bereket kazandığına ve miktarca arttığına delil olmaktadır. Bu çeşitten başka rivayetler de var. Bu hadiselerden bir tanesi ile ilgili rivayetlerin sayısı, mütevatir denecek seviyeye ulaşmaz ise de, hepsinin toplamı ulaşır ve böylece "Aleyhissalâtu vesselâm'ın duası ile yiyecek ve içeceklerin bereketlenmesi" hadisesi mütevatir olur ve ilm-i yakin ifade eder. Bu çeşit mütevatir hadislere manevî mütevatir denmektedir. [669]

DÖRDÜNCÜ FASIL

RESULULLAH'IN DUASININ MAKBUL OLMASI

ت َر ِحُن ْدَق َو ، ٌسوُلُج ُهُباَحْصأ َو ٍلْهَج وُبأ َو ِتْيَبْلا َدْنِع يِهلَصُي # ِ هاللّ ُلوُس َر
اَنْيَب] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نع ـ2 2255

م ْوقْلا َنْشأ َثَعَبْناَف ؟َدَجَس اذإ ٍدهمَحُم ْيَفِتَك َنْيَب ُهَعَضْيَف ،ِن َ ُف ِنَب ٍروَ
ُزَج َ َس ىلا ُموُقَي ْمُكُّيأ : ٍلْهَج وُبأ َلاَقَف .ِسْم‘َِا ُروُزَج ٌةَعَنَم ِبِل ْتَناَك ْوَل ،ُرُظْنأ
ٌمِئاَق اَنأ َو ،ٍضْعَب ىلَع ُلِيِمَي ْمُهُضْعَب َلَعَج َو ،اوُكَحْضَتْساَف .ِهْيَفِتَك َنْيَب ُهَعَض
َو ُّيِبَّنلا َدَجَس اَّمَلَف ،ُهَذَخَأَف

ةَي ِرْي َوُج َبِه َو ْتَءاَجَف ،اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَمِطاَف َرَبخأَف ٌتاَسْنإ َقَلَطْنا
بهتَح ،ُهَسأ َر ُعَف ْرَي اَم ٌد ِجاَس # ُّيِبَّنلا َو ،ه ِرْهَظ ْنَع ُهْتَح َرَط ،ِتا َّرَم َث َ َث
اَعَد اَعَد اَذإ َناك َو ،ْمِهْيَلَع اَعَد َّمُث .ُهَت َوَص َعَف َر ُهَت َ َص # ىَضَق اَّمَلَف .
ْمُهِمْتَشَت ْمِهْيَلَع ْتَلَبْقأ َّمُث .ُهْنَع ُهْت َح َرَطَف َكْيَلَع َّمُهللا : َلاَق َّمُث .ُهَت َوْعَد
اوُفاَخ َو ُك ِحَّضلا ُمُهْنَع َبَهَذ ُهَت ْو َص اوُعِمَس اَّمَلَف .ًاثَث ٍشْي َرُقِب َكْيَلَع َّمُهللا
: َلاَق َّمُث .ًاثَث َلَأَس َلأَس اَذإ َو َمَل َو َعِباَّسلا َرَكَذ َو ،ٍطْيَعُم ِبأ ِنْب َةَبْتُع َو ٍف
َلَخ ِنْب َةَّيَمُأو َةَبْتُع ِنْب ِديِل َوْلا َو َةَعيِب َر ِنْب َةَبْيَش َو َةَعيِب َر ِنْب َةَبْتُع َو
ٍماَشِه ِنْب ِلْهَج ِبِأب

هجرخأ .[ٍرْدَب ِبيِلَق : ِبيِلَقْلا ىلا اوُب ِحُس َّمُث .ٍرْدَب َم ْوَي َع ْرَص بهمَس
َنيِذهلا ُتْيأ َر ْدَقَل ِهقَحْلاِب # ًادهمَحُم َثَعَب ِيذهلا َوَف .ُهْظَفْحأ

شركلا وه ليقو ،همأ نطب يف دلولا هيف نوكي يذلا وه « َّسلا».يئاسنلاو .
ناخيشلا

ىذأب هديري نم ىلع ناسن“ا اهب عنتمي يتلا ةدشلاو ةوقلا «ةعنملا»و.ةثنؤم
ةظفللا نأ إ ىثنأ وا ناك ًاركذ ريعبلا «روزجلا»و

وطت مل يتلا رئبلا « ُبيلَقلا»و.هريغ وأ .

1. (5598)- Hz. İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ka'be'nin yanında namaz kılarken, Ebu Cehl ve arkadaşları da orada oturuyordu. Bir gün öncesi bir deve kesilmişti. Ebu Cehl arkadaşlarına: "Falan ailenin kestiği devenin işkembesini kim getirip, secdeye gidince Muhammed'in omuzları arasına bırakacak?"

dedi. Oradakilerin en bedbahtı fırlayıp, işkembeyi kaptığı gibi, Aleyhissalâtu vesselâm secdeye kapanınca iki omuzu arasına bıraktı. Buna hepsi güldüler, (keyflerinden) birbirlerinin üzerine eğilmeye başladılar. Ben (biraz uzaklarında) ayakta durmuş onlara bakıyordum. Eğer bir destekcim olsaydı onu sırtından atardım. Resulullah secdede idi, başını kaldırmıyordu. Derken biri kalkıp Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)'ya haber verdi. O, henüz küçük bir kızcağızdı, geldi, işkembeyi sırtından yere attı. Sonra onlara yönelip, hakaretler savurdu. Aleyhissalâtu vesselâm namazını tamamlayınca, sesini yükseltti ve hepsine bedduada bulundu. Resulullah dua etti mi üç kere tekrar ederdi, bir şey isteyince de üç kere isterdi. Namazı bitince: "Allah'ım, Kureyş(in helakini) sana havale ediyorum!" dedi ve üç kere tekrar etti. Resulullah'ın sesi kulaklarına gelince onlardan gülme gitti. Duasından korkuya düştüler. [Beddua edince bu onlara çok ağır geldi. Zira onlar bu beldede yapılan duaların kabul edildiğini biliyorlardı.] Sonra Resulullah: "Ey Allah'ım, Ebu Cehl İbnu Hişam'ın, Utbe İbnu Rebia'nın, Şeybe İbnu Rebia'nın, Velid İbnu Utbe'nin, Ümeyye İbnu Halef'in, Utbe İbnu Ebi Muayt'ın helaklerini sana havale ediyorum" dedi. Bir yedinciyi de zikretmişti, aklımda tutamadım. Muhammed'i hak ile gönderen Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, Resulullah'ın ismen zikrettiği bu adamları, Bedir günü hep yerlere serilmiş gördüm. Bunlar, sonra da kuyuya, Bedir kuyusuna sürüklenip atıldılar." [Buharî, Vudu 69, Salat 109, Cihad 98, Cizye 21, Menakıbu'l-Ensar 29, Megazî 7; Müslim, Cihad 107, (1794); Nesâî, Taharet 192, (1, 161).][670]

AÇIKLAMA:

Bu hadis birçok farklı meseleye şamil bulunmaktadır: * Müşriklerin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yaptıkları hakaretin derecesi, görüldüğü üzere, secde ederken üzerine -işkembe diye tercüme ettiğimiz, aslında hayvan yavrusunun içinde bulunduğu- torbayı atıyorlar. Bu büyük bir hakarettir. Resulullah bunları sabırla geçiştirir idiyse de, burada beddua ediyor. * Aleyhissalâtu vesselâm'ın bedduası ciddi bir korkuya sebep oluyor ve bu korku zaman zaman dile getiriliyor. Öyle ki, Resulullah'ın beddua ettiklerinden Ümeyye İbnu Halef, Bedir Savaşı için Mekke'de hazırlık yapılırken, öldürülmekten korkarak gitmek istemez, ancak Ebu Cehl'in ısrarına karşı koyamaz, korktuğu zaman kolayca kaçabilecek en kaliteli bineği temin ederek yola çıkar. Hülasa, Mekke'nin hürmeti, orada yapılan duanın müstecab oluşu, müşrikler tarafından da kabul edilmektedir. Müşriklerin, Aleyhissalâtu vesselâm'ın duasından korkmaları, onların Resulullah'ın sıdkını te'yid ettiklerini gösterir. Buna rağmen Resulullah'a karşı çıkmaları hasedle izah edilmiştir.

* Resulullah'ın ismen beddua ettiklerinin teker teker Bedir'de öldürülmeleri, Aleyhissalâtu vesselâm'ın peygamberliğine en büyük delillerden biridir.

* Müşrik cenazelerinin kuyuya atılmaları, onların kokusundan insanların rahatsız olmalarını önlemek içindir. Alimler, öldürülen harbîlerin cesedlerini gömmenin bir vecibe olmadığını belirtirler. * Bedir kuyusunun sahipsiz, içmeye elverişli suyu bulunmayan, kör kuyu denen çeşitten bir kuyu olduğu anlaşılmaktadır. Esasen kalib, eski kuyu demektir.

* Bazı rivayetlerde İbnu Mes'ud: "O güne kadar Resulullah'ın beddua ettiğini görmedim" demiştir. Bu hadisede bedduayı hak etmeleri, ibadet halinde iken o hakareti yapmaları sebebiyledir. * Duanın üç kere tekrarı müstehabtır.

* Selamı da üç kere yapmak müstehabtır.

* Zalime beddua caizdir. Ancak bazıları: "Kâfir ise caizdir, Müslümansa onun için istiğfar etmek, affı için dua etmek müstehabtır!" demiştir. Şayet, "Bu hadiste, kâfire beddua etmeye de delil yok, zira Aleyhissalâtu vesselâm'ın onların imana gelmeyeceklerine muttali olduğu için bedduada bulunmuş olma ihtimali var" denecek olursa, bütün canlılar için hidayetleri için dua etmek evladır.

* Hz. Fatıma'nın çocukluğundan itibaren güçlü bir şahsiyet taşıdığı görülmektedir. Kureyş ulularına hakaretten çekinmemiş, üstelik onlar mukabele de edememiştir.

* Bir kötülüğe (veya iyiliğe) bizzat mübaşeret etmek, sebep olmak ve yardımcı olmaktan daha öncelikli bir durumdur. Zira, İbnu Mes'ud Ukbe hakkında kavmin en bedbahtı tabirini kullanmıştır. Halbuki aralarında küfür ve Resulullah'a eziyette en ileri olan Ebu Cehil var idi. Fakat bedbahtlık burada zikredilen hadiseye nisbetledir. Öbürleri de bunu emrederek, rıza göstererek iştirak etmişlerdir. Ukbe ise bu işe mubaşerette tek kalmış ve böylece onların en bedbahtı olmuştur.* Bir kimse namazda iken, bidayette, vukuu namaza mani olan bir hal zuhur etse namazı iptal etmez. Bu konuda bazı teferruat mevcuttur. * Hadisten hareketle eti yenen hayvanın tersinin namaza mani olmayacağına hükmedilmiştir. Ancak bu hususta da teferruat ve münakaşa var, girmeyeceğiz.671

دوُهَيْلا َنِم ٍلُج َرِل ًاقْس َو َنيِثَث ِهْيَلَع َك َرَت َو ِبهف ُوُت ُهاَباَ َّنأ] :هنَع ُ هاللّ□ .
َي ِض َر ِيراَصْن‘ا ِ هاللّدبع نب ِرباج نعو ـ5 □ 2255ـ ؛يَبأَف .ُهَل ِيذهلِاب ِهِلْخَن
َرَمَث َذُخأَيِل # ُهَمَّلَكَف .ِهْيَلإِ َعَفْشَيِل # ِ هاللّ َلوُس َر ٌرِباَج َمهلَكَف .ُه َرِظْنُي ْنأ
َيبأف هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌرِباَج ُه َرَظْنَتْساَف ٌرِباَج َنتأَف .ًاقْس َو َرَشَع َةَعْبَس
ْتَلَّضَف َو ،ًاقْس َو َنيِثَث ُهاَف ْوأَف ُهَل َّدَجَف ،ُهَل ِف ْوأَف ُهَل َّدُج :ٍرِباَجِل َلا َق
َّمُث ؛هيف ىشَم َو َلْخهنلا # َلَخَدَف « ُراظنتسِا».يئاسنلاو دواد وبأو يراخبلا
هجرخأ .[اَهيِف َّنَك َرابُيل # ِ هاللّ ُلوُس َر اَهيِف ىشَم َني ِح ُتْمِلَع ْدَقَل :ُرَمُع
َلاَقَف .ُهُت ْرَبْخأَف

لخنلا ةرمث عطق وهو ،مارصلا « ُدادجلا»و.هترخأ :هترظنأو ،رخآ تقو ىلا .
ريخأتلا بلط

2. (5599)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, "babası öldüğü zaman bir Yahudiye otuz vask borç bıraktı. Hz. Cabir (radıyallahu anh) Yahudiden, bu borcun ödenmesi için biraz müddet talep etti. Ancak Yahudi, te'hir kabul etmedi. Hz. Cabir Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek, Yahudi nezdinde şefaatçi olmasını talep etti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bu otuz vasklık) borca bedel bir hurmalığın meyvesini alması için konuştu. Yahudi kabul etmedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm hurmalığa girdi, içerisinde yürüdü. Sonra Cabir'e: "Hurmayı kes, ona borcunu (tamamıyla) öde!" buyurdu. Cabir hurmayı kesti, Yahudiye otuz vask borcunu ödedi. Geriye on yedi vask hurma da arttı: Cabir, durumu haber vermek üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitti. Aleyhissalâtu vesselâm ikindiyi kılıyordu. Namazı bitince fazlalığı haber verdi.

"Bunu Ömer İbnu'l-Hattab'a haber ver!" buyurdular. Ben de gidip ona söyledim Ömer: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) içinde yürüyünce hurmada bereket hasıl olacağını anlamıştım" dedi." [Buharî, Büyu 51, İstikraz 8, 9, 18, Sulh 13, Vesaya 36, Menakıb 25; Megazî 18; Nesaî, Vesaya 4, (6, 245, 246); Ebu Davud, Vesaya 17, (2884).][672]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilgi ve duasıyla hasıl olan berekete bir başka örnek olmaktadır. Şarihlerin (Ayni, İbnu Hacer..) rivayetlere dayanarak yaptıkları açıklamaya göre, Hz. Cabir'in hurmalığından elde edilecek mahsul, otuz vasklık borcu[673] karşılayacak durumda değildi. Aleyhissalâtu vesselâm bu mahsulün -biraz eksiğiyle de olsa- ölçülmeden borca mukabil kabul edilmesi ricasında bulunur. Alacaklı taraf kabul etmeyince, Aleyhissalâtu vesselâm ertesi gün hurmalığa Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'le birlikte gelip durumu bizzat gözden geçirir, içinde dolaşıp her ağacın altında birer birer durup, bereketlenmesi için herşeye kadir olan Rabb Teala'ya dua eder. Resulullah gittikten sonra toplanan hurma, borca kâfi geldiği gibi, on yedi vask kadar da artar.

2- İslam'da esas itibariyle mücazefe denen göz kararı alışveriş yasaklanmıştır. Hassas ölçümlerle alışveriş yapılmalı, ne alan ne de satan aldanmamalıdır. Ancak burada, borcun zamanında ödenmesi, ahde vefanın yerine getirilmesi gibi maslahatlara binaen tecviz edildiği belirtilmiştir.

3- Bereket hadisesini Hz. Ömer'e söylemesinin emredilmesi, onun meseleyle daha yakından ilgilenmesiyle izah edilebilir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm dua için geldiğinde onu da beraberinde getirdiği, rivayetin bazı vecihlerinde belirtilmiştir. Hatta bir veçhinde, Resulullah durumu Hz. Ebu Bekr ve Ömer'e haber vermesini Cabir'e emretmiştir. 674

4-Hadiste Görülen Bazı Fevaid:

* Borcun te'hir edilmesi talep edilebilir.

* Kendisinden ödenecek malın maslahatı için alacaklının alacağını te'hir etmesi caizdir. * İmam, raiyyetinin borcuyla ilgilenmeli, şefaatçi olmalıdır. * 675 Resulullah'ın duası bereketine azın çoğaltıldığı görülmekte ve bir mucizesi müşahede edilmektedir.

ام ْوَي اَهُت ْوَعَد يِهنإ َو ،ًّيَلَع َبأَتَف ٌةَك ِرْشُم َيِه َو ،م َ ًس“ا بلا ى ِهمُأ ُوْعُدأ□
ُتْنُك] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِضَر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555ـ ِم َ ًس“ا بَلا ى ِهمُأ ُوْعُدأ
ُتْنُك يِهنإ .ِهاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق ؟ َكيِكْبُي اَم : َلاَقَف ؛يِكْبأ اَنأ َو ُهُتْيَتأَف ،ُه َرْكأ اَم
ِ هاللّ ِلوُس َر يف يِنْتَعَمْسأَف

ة َرْي َرُه يِبا َّمُأ ِدْها َّمُهللا : َلاَقَف .َة َرْي َرُه يِبأ َّمُأ َيِدْهَي ْنأ َ هاللّ ُعْداَف .ُه□ .
َرْكأ اَم َكيِف يِنْتَعَمْسأَف ًام ْوَي اَهُت ْوَعَد يِهنإو ،ًّيَلَع َبأَتَف اَبأ َكَناَكَم : ْتَلاَق ،ًّيِمَدَق
َفْشَخ يِهمُأ َتعِمَس َو ،ٍفاَجُم َوُه اَذإف َباَبْلا ُتْدَص َق ي ِهمُأ ُتْيَتأ اَّمَلَف .# ِهِت
َوْعَدِب ًارِشْبَتْسُم ُتْج َرَخَف

إ ه َلإ َ ْنأ ُدَهْشأ : ُلوُقَت َيِه َو َباَبْلا ِتَحَتَف َو ،اَه ِراَم ِخ ْنَع ْتَلَّجَع َو اَهَع ْرِد ْتَسِبَل□□
َو ْتَلَسْتْغاَف .ِءاَمْلا َةَضَخْضَخ ُتْعِمَس َو .َة َرْي َرُه َباَجْتسا ِدَقَف ؛ ْرِشْبأ ِ هاللّ
َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف .ِح َرَفْلا َنِم يِكْبأ اَنأ َو # ِ هاللّ ِلوُس َر َىلا ُتْعَج َرَف : َلاَق .

ِهاللّ ُلوُس َر ًادهمَحُم ّنَأ ُدَهْشَأ َو َ هاللّ يأ « ٍفاَجُم ُبابلا اذإف» :هلوق.ملسم
هجرخأ .[ًاريَخ َلاَق َو ىلاعَت هاللَّدِمَحَف ،َة َرْي َرُه يِبأ ّمُأ َىده َو ، َكَت َوْعَد َكَل ُ
هاللّ

ةكرحلاو توصلا :ةفشخلاو « ُفْشَخلا»و.قلغم .

3. (5600)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben müşrike annemi İslam'a davet ediyordum, fakat hep imtina ediyordu. Bir gün yine davette bulunmuştum, bana Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm hakkında hoşuma gitmeyen sözler işittirdi. Ağlayarak Aleyhissalâtu vesselâm'a gittim.

"Niye ağlıyorsun?" diye sordu.

"Ey Allah'ın Resulü dedim, annemi İslam'a davet ediyordum, hep bana imtina etti. Bugün de aynı davette bulundum, bu sefer sizin hakkınızda hoşuma gitmeyen sözler sarfetti. Ebu Hureyre'nin annesine hidayet vermesi için Allah'a dua ediverin!" dedim.

Bu talebim üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

"Allahım! Ebu Hureyre'nin annesine hidayet et!" buyurdular. Ben, Aleyhissalâtu vesselâm'ın duasına sevinerek huzurlarından ayrıldım. Anneme geldiğim zaman, kapıya yöneldim. Kapı kapalıydı. Annem ayak seslerimi işitti: "Ebu Hureyre! Yerinde dur (içeri girme)!" diye seslendi. Ben su şırıltılarını işittim, yıkanıyordu. Yıkandı, entarisini giydi, alelacele başörtüsünü koydu ve kapıyı açtı.

Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir!" diyordu. Ben hemen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a döndüm. Sevinçten ağlıyordum. "Ey Allah'ın Resulü! Müjde! dedim. Allah senin duanı kabul buyurdu. Ebu Hureyre'nin annesine hidayet nasip etti!"

Aleyhissalâtu vesselâm Allah'a hamdetti ve hayırlı sözler söyledi." [Müslim, Fezailu's-Sahabe 158, (2491).][676]

شاَع اَم َدْعَب ُهَتْيأ َر ْدَقَلَف :ُة َو ْرُع َلاَق ،يِل اَعَد َو يِهْج َو ىلَع ِهِدَيِب # ِ هاللّ□
□2552□ 5ـ نعو يبأ َز دي نب أخطب ٍلاق: [مَسَح َر ُلوُس

يذمرتلا هجرخأ .[ٌضيب ،ُّدَعُت ٌتا َرَعَش ّاَ ِهتَيْحِل يف َسْيَل َو ًةَنَس َني ِرْشِع َو .
ًةَئاِم

4. (5601)- Ebu Zeyd İbnu Ahtab anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) eliyle yüzümü okşadı ve bana dua etti."

Urve der ki: "Ben onu yüz yirmi sene kadar yaşadıktan sonra gördüm, yüzünde sayılabilecek kadar sayıda beyaz kıl vardı." [Tirmizî, Menakıb 10, (3633).] 677

لاَقَف ؟ِهِذه اَم : ُتْلُقَف .هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِع َوْك‘ا ِنْب َةَمَلس ِقاَسِب ٍةَب ْرَض:
َرَثأ ُتْيأ َر] :لاق ديبُع يبأ نب ديزي نعو ـ2 2555ـ .[َةَعاَّسلا ىهتَح اَهُتْيَكَتْشا
اَمَف ٍتا َثَفن َث ًَث اَهْيَلَع َثَفَنَف ،#ِ هاللّ َلوُس َر ِب َتأَف ،ُةَمَلس َبي ِصُأ : ُساَّنلا
َلاَقَف . َرَبْيَخ َم ْوَي ِنْتَباَصأ

ملعأ هاللّو ،هتايثث دحأ وهو ،يراخبلا هجرخأو :تلق .دواد وبأ هجرخأ .

5. (5602)- Yezid İbnu Ebi Ubeyd anlatıyor: "Ben, Seleme İbnu'l Ekva (radıyallahu anh)'ın bacağında bir darbe izi gördüm.

"Bu da ne?" diye sordum. Şu açıklamayı yaptı:

"Bana Hayber günü isabet etmişti. Halk: "Seleme isabet aldı" diye bağırdı. Sonra Resulullah'a götürüldüm. O yara üzerine üç kere nefes etti. Şu ana kadar hiç acı duymadım!" [Ebu Davud, Tıbb 19, (3894).] 678

BEŞİNCİ FASIL

RESULULLAH'IN EZA'DAN KORUNMASI

تَّلا َو :َلاَق .ْمَعَن :اوُلاَق ؟ْمُك ِرُهْظأ َنْيَب ُهَهْج َو ُدهمَحُم ُرِهفَعُي ْلَه :ٍلْهَج ُوبأ□ َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ2 □2555ـ ،هِتَبَق َر ىلَع أَطِيل يِهلَصُي َوُه َو # ًيِبَّنلا َىتأ ُهَّنإ ًمُث .ِبا َرُّتلا يف ُهَهْج َو َّن َرِهف َع ُ ْوأ ِهِتَبَق َر ىلَع َّنأَط ُ َكِلذ ُلَعْفَي ُهُتْيأ َر ْنِئَل ى َّزُعْلا َو .ًةَحِنْجأ َو ًْوَه َو ٍرأَن ْنِم ًاق َدْنَخَل ُهَنْيَب َو يِنْيَب َّنإ :َلاَق ؟َكَلاَم :ُهَل َليِقَف .ِهْيَدَيِب يِقَّتَي َو ِهْيَبِقَع ىلَع ُصُكْنَي َوُه َو ًّإ ُهْنِم ْمُهأَجَف اَمَف :َلاَق

هلوق ىلا .َنْغَتْسا ُهآ َر ْنأ ىغْطَيَل َناَسْن“ا َّنإ َّ َك :ىلاعَت ُ هاللّ َل َزْنأَف .ًاوْضُع: ًاوْضُع ُةَكِئ ًَمْلا ُهْتَفَطَتْخ‘ اَنَد ْوَل :# ُيِبَّنلا َلاَقف وهو ،ءارو ىلا عوجرلا « ُصوكُّنلا»و.بارتلا يف غيرمتلا « ُريِفع َّتلا».ملسم هجرخأ .[ْب ِرَتْقا َو ْدُجْسا َو ُهْعِطُت َ َّ َك

ةعرسب بتسا « ُفاطِتْخ ا‘»و.برقهقلا .

1. (5603)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir gün) Ebu Cehl: "Muhammed, aranızda, hâlâ yüzünü toprağa sürtüyor mu?" dedi.

"Evet" cevabını alınca:

"Lat ve Uzza'ya yemin olsun! Onu böyle yaparken görürsem boynuna ayaklarımla basacağım -veya: Ben de O'nun yüzünü yere batıracağım-" dedi. Sonra bir gün, Resulullah namaz kılarken boynuna basmak üzere yaklaştı. Fakat birdenbire O'nu bırakıp geri döndüğünü ve elleriyle korunduğunu gördüler. "Sana ne oldu?" dediler.

"Benimle onun arasında ateşten bir hendek, korkunç bir şey ve birtakım kanatlar var!" cevabını verdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da: "Eğer bana yaklaşsaydı melekler onu uzuv uzuv kapıp parçalayacaktı!" buyurdu. Bunun üzerine Allah Teala hazretleri şu ayeti inzal buyurdu. (Mealen): "Fakat insan, kendisini ihtiyaçtan uzak görünce azgınlaşır. Dönüş ancak Rabbinedir. Allah'ın kulunu namaz kılmaktan alıkoyanı gördün mü? Gördün mü o kâfiri? Eğer o doğru yol üzerinde olsa yahut kötülükten sakınmayı tavsiye etse daha hayırlı olmaz mıydı? Gördün mü o kâfiri? Eğer o yalanlayıp haktan yüz çeverirse, Allah'ın kenisini gördüğünü bilmez mi? Andolsun ki, eğer o inkâr ve isyanına son vermezse, biz onu alnından yakalayıp cehenneme sürükleriz. Zira o, pek yalancı ve günahkâr bir alındır. O kavmini yardıma çağırsın. Biz de zebanileri çağıracağız. Hayır sen ona aldırma, secde et ve Rabbine yaklaş" (Alak 6-19).679

ريِثَك ٍدا َو يف ِةَلِئاَقْلا يف # ِ هاللّ َلوُس َر اَنْك َرْدأف ٍدْجَن َلِبَق # ِ هاللّ ِلوُس□
َر َعَم اَن ْو َزغ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرباج نعو ـ5 □2555ـ َلاَقَف . ِرَجَّشلاِب
َنوُّلِظ َتْسَي ِيدا َوْلا يف ُساَّنلا َق َّرَفَت َو ،اَهِناَصْغأ ْنِم ٍنْصُغب ُهَفْيَس َقَّلَعَف ،ٍة
َرَجَش َتْحَت # ِ هاللّ ُلوُس َر َل َزَنَف ،هاَضِعْلا َكُعَنْمَي ْنَم : َلاَقَف ،ًاتْلَص ِهِدَي يف
ُفْيَّسلاو ،ِيسأ َر ىلَع ٌمِئاَق َوُه َو ُتْظَقْيَتْساَف َفْيَّسلا َذَخأف ،ٌمِئاَن اَنأ َو ِيناَتأ ٍُج َر َّنِإ
َر ُلوُس هاللّ ِ #:

□ْهَنَع اَفَع َني ِح َف َرَصْناَف .ِه ِم ْوَق َكِلَم َناَك َو ،# ِ هاللّ ُلوُس َر ُهَل ْض ِرْعَي
ْمَل َّمُث ،ٌسِلاَج اَذ َوُه اَه َو ،َفْيَّسلا َماَشَف .ُهاللّ :ُتْلُق ؟ِيهنِم « ُتلصلا
ُفيسلا»و.هريغو ملسلاك كوشلا رجش «هاضعلا».ناخيشلا هجرخأ .[َكَل ٌب ْرَح
ْمُه ٍم ْوَق يف ُنوُكأ َ ِ هاللّو :َلاق َو

دادض‘ا نم وهف ،هلتساو هدمغأ «فيسلا َماَش»و.هدمغ نم لوسملا .

2. (5604)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Necid istikametine gazveye çıktık. Resulullah'a öğle vakti, sık ağaçlı bir vadide yetiştik. Derken Aleyhissalâtu vesselâm bir ağacın altına indi. Kılıncını da dallardan birine astı. Askerler vadi içerisinde dağılıp ağaçların gölgelerine sığındılar.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bizi çağırdı. Yanına gelince, anlattı): "Ben uyurken yanıma bir adam geldi, kılıncımı aldı. Derken derhal uyandım. Herif tepemde dikilmişti, elinde de kınından sıyrılmış kılınç vardı.

"Seni benden kim kurtarabilir?" dedi.

"Allah!" cevabını verdim. Derhal kılıncı kınına soktu. İşte o, şu oturan adamdır!" buyurdular. Aleyhissalâtu vesselâm (intikam maksadıyla) adama dokunmadı. O, kavminin lideri idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) affedince, adamlarının yanına döndü. Ayrılırken: "Allah'a yemin olsun size karşı harb eden bir kavimle beraber olmayacağım!" dedi. [Buhârî, Cihâd 87, 84, Megazî 31, 32; Müslim, Müsafirîn 311, (843).] 680

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın eza ve diğer hayatî tehlikelerden korunmasıyla ilgili olarak iki hadis kaydedilmiş bulunmaktadır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, birkaç kişi dışında herkesin kendine düşman, hem de azılı düşman olduğu bir çevrede, aleyhine tezgahlanan her çeşit hile ve planlara, suikast tertiplerine rağmen, hayatının korunması başlı başına bir mucizedir. Bu korunma hadisesinin tesadüfî olmadığını "Allah seni insanlara karşı korur" (Maide 67) ayeti te'yid eder.

Ayetin tefsirinde İbnu Kesir, Resulullah'ın bidayette, geceleri Ashab tarafından korunduğunu, koruma hizmetine katılanlardan birinin amcası Abbas (radıyallahu anh) olduğunu kaydeder. Müfessirimizin Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den kaydettiği bir hadise göre, "Aleyhissalâtu vesselâm bir gece uyuyamaz. Hz. Aişe: "Ey Allah'ın Resulü neyiniz var, niye uyuyamadınız?" diye sorar.

"Keşke ashabımdan salih biri beni bu gece korusa!" buyurur. Onlar bu halde iken, Hz. Aişe bir silah sesi işitir. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kim o?" der. dışardaki: "Ben! Sad ıbnu Malik!" deyince: "Niye geldin?" diye sorar. Sa'd:

"Seni korumak için ey Allah'ın Resulü!" der. Hz. Aişe, Resulullah'ın uyuduğunu ve uyuma sırasında çıkardığı horultuyu işittiğini belirtir." Bu hâdisenin hicretten ve Hz. Aişe ile evlilikten sonra cereyan etmiş olacağına göre, en az hicretin ikinci yılı içerisinde vukuu söylenebilir. Hz. Aişe'den yapılan diğer bir rivayette كُم ِصْعَي ُ هاللّ َو ِساَّنلا َنِم□ ayeti ininceye kadar Resulullah Ashab tarafından korunmuştur. Ancak o ayet nazil olunca

Aleyhissalâtu vesselâm başını çadırdan uzatıp: "Ey insanlar artık dağılın, bizi aziz ve celil olan Allah korumaktadır" buyurur.

İbnu Kesir, Allah'ın Resulullah'ı korumasının kesin bir hâdise olduğunu belirttikten sonra, örnekler verir: * Mekke halkından -hasidlerinden, reislerinden, inadçılarından mütref (ehl-i keyf zengin)lerinden, onların bütün aşırı ve şiddetli düşmanlıklarına, gece ve gündüz harp halinde olmalarına rağmen- kudret ve hikmetiyle yarattığı ciddi sebeplerle korunmuştur.

** Önce Ebu Talib'le korumuştur. Ebu Talib Kureyş içerisinde, kendisine itaat edilen büyük bir reisti. Allah onun kalbine şer'î olmayan fıtrî bir sevgi koydu. Eğer Ebu Talib Müslüman olsaydı, müşrikler saldırılarında cür'etkâr olurlardı. Fakat Ebu Talib'le onlar arasında küfür müşterekliği olunca, ona karşı heybet duydular ve hürmet gösterdiler.

* Ebu Talib ölünce, müşrikler az da olsa eziyet edebildiler. Ancak Allah ensarı devreye koydu ve Aleyhissalâtu vesselâm'a, İslam'a girmek ve memleketleri olan Medine'ye hicret etme üzerine biat ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm aralarına katılınca, kırmızıdan da siyahtan da korudular. Ehl-i Kitap veya müşriklerden biri kötülük yapmak isteyince Allah onların hilelerini bozdu. Nitekim Yahudiler sihir yaptılarsa da, O'nu onlardan korudu. Bu maksadla, sihre karşı bir ilaç olarak Muavvizeteyn sureleri indirildi. * Yahudiler Hayber'de zehirli koyun eti yedirmeye çalıştılar ise de Allah bunu kendisine haber vererek O'nu korudu: İbnu Kesir, bu ayetin tefsiri zımnında "müfessirler pek çok örnek kaydeder" diyerek teferruatı onlara havale ettikten sonra, son olarak, sadedinde olduğumuz hadiste geçen hâdiseye yer verir. Şu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın düşmandan korunması hâdisesi basit bir mesele olmayıp, pek çok örneklerle te'yid edilen bir mucizedir.

2- Sadedinde olduğumz hadiste zikri geçen hâdise, çok farklı teferruatlarla rivayet edilmiştir. Hatta hâdisenin yeri ve yılı bile ihtilaflıdır. Daha ziyade korku namazı ile ilgili bahislerde tahlil edilir. Çünkü bu sefer sırasında salat-ı havf (korku namazı) kılınmıştır. Mezkur seferin adı Zatu'r-Rikak'dır. İbnu İshak, Resulullah'ın uyuması esnasında müşriğin ağacın dalında asılı olan kılıncı alma hâdisesinde, burada kaydını uygun gördüğümüz bir ziyadeye yer verir: Müşrik "Seni benim elimden kim kurtaracak? " diye sorunca, Aleyhissalâtu vesselâm "Allah!" cevabını verir. Mezkur ziyade şöyle devam eder: "Cibril herifin göğsüne vurdu ve elindeki kılıç yere düştü. Kılıncı alan Resulullah: "Seni benden kim koruyacak?" buyurdular. Adam, çaresiz, "kimse yok!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kalk işine git!" buyurdu. Adam gitmek üzere yönelince: "Sen benden iyisin!" dedi. Bu korunma mucizesinin müşahadesi için Aleyhissalâtu vesselâm Ashab'ı çağırır ve adamın huzurunda hâdiseyi anlatır. Bu adamın ismi bazı rivayetlerde tasrih edildiği üzere Gavres İbnu'l-Haris'dir. Bu Müslüman olmuş mudur? Rivayetler, olmadığını söyler. İbnu Hacer'in açıkladığı üzere sadece Zehebî, benzer bir rivayetin kahramanı Du'sur İbnu'l-Haris'le bunu birleştirerek Müslüman olduğuna hükmetmiştir. Gavres adının geçtiği rivayetlerde Müslüman olduğuna dair sarahat yok. Du'sur' la ilgili bir rivayette -ki Üsdü'l-Gabe'de görmek mümkün- Du'sur'un Müslüman olduğu zikredilir. Hâdisenin benzerliği, iki şahsın aynı kimse olduğuna hükmetmeye yeterli olduğu takdirde, Gavres'in de İslamına hükmedilebilir. İbnu Hacer, bunun Müslümanlığına hükmedenlerin, bir rivayette geçen, Gavres'in adamlarına sarfettiği:

"Ben insanların en hayırlısının yanından geliyorum" cümlesini delil yaptıklarını belirtir. [681]

ALTINCI FASIL

RESULULLAH'A SORULANLAR

ةَعْفَد ُهُتْعَفَدَف . ُدهمَحُم اَي َكْيَلَع ُم ًَّسلا : َلاَقَف .# ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ِدوُهَيْلا□
َنِم ٌرْبَح َءاَج] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ناب ْوَث نع ـ2 □2552ـ يِمْسا َّنِإ :# َلاَقَف
. ُهُلْهأ ِهِب ُهاَّمَس يِذهلا ِهِمْساِب ُهوُعْدأ اَمَّنِإ : َلاَقَف ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي ُلوُقَت َ أ :
ٌتْلُقَف ؟يِنَتْعَفَد َمِل : َلاَقَف .اَهْنِم ُع َر ْصُي َداَك َنْيأ : َلاَقَف . ْلَس :# َلاَقَف .يِنُذْأِب
ُعِمَتْسأ : َلاَق ؟ َكُتْثَّدَح ْنإ ٍءْيَش َكُعَفْنَيأ :# َلاَق . َكُلأْسأ ٌتْئ ِج : َلاَق . ٌدهمُحَم يِلْهأ
ِهِب يِنامَّسَ يِذهلا

؟ًة َزاَجإ ِساهنلا ُل َّوأ ْنَمَف : َلاَق ؛ِرْس ِجْلا َنوُد ِةَمْلُّظلا يف : َلاَق ؟ ُتاوَمَّسلا َو
ِض ْر َ ْلا ِرْيَغ ُض ْر َ ْلا ُلَّدَبُت َم ْوَي ؛ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُساَّنلا ُنوُكَي ُرَحْنُي : َلاَق ؟اَه ِرَثأ
ىلَع ْمُهُؤاَذِغ اَمَف : َلاَق . ِتوُحْلا ِدِبَك ُةَدايِ ز : َلاَق ؟ةَّنَجْلا َنوُلُخْدَي َني ِح
ْمُهُتَفْحُت اَمَف : َلاَق . َني ِر ِجاَهُمْلا ُءا َرَقُف : لاَق

لاَق . ْتَقَدَص : َلاَق . ًيِبْسَلَس ىَّمَسُت اَهيِف ِنْيَع ِنْم : َلاَق ؟ِهْيَلَع ْمُه ُبا َرَش□ :
اَمَف :لاَق .اَهِفا َرْطأ ْنِم ُلُكأَي َناَك يِذهلا ِةَّنَجْلا ُر ْوَث ْمُهَل َكُلأْسأ : َلاَق . ْلَس : َلاَق
يِنُذْأِب ُعَمْسأ : َلاَق ؟ َكُتْثَّدَح ْنإ َكُعَفْنَيأ : َلاَق . ِن ًُج َر ْوأ ٌلُج َر ْوأ ٌّيِبَن ِإ َ ُهُمَلْعَي .
ٍءْيَش ْنَع َكُلأْسأ ُتْئ ِجو ٌّيِنَم ًَع اَذإ َو . ِهاللّ ِن ْذِإب ا َرَكْذأ ِةأ ْرَمْلا ِّيَنَم ِلُج َّرلا ٌّيِنَم
ًَعف اَعَمَتْجا اَذإف ُرَفْصأ ِةأ ْرَمْلا ُءاَم َو ، ُضَيْبأ ِلُج َّرلا ُءاَم : َلاَق . ِدَل َوْلا ِن َع

يِنَلأَس ْدَقَل :# َلاَقَف َف َرَصْنا َّمُث . ٌّيِبَن َل َكَّنِاو ، َتْقَدَص : َلاَق ِ هاللّ ِنْذإب
اَثَّنأ ِلُج َّرلا َّيِنَم ِةأ ْرَمْلا

ملسم هجرخأ .[ِهِب ىلاعَت ُ هاللّ َيِناَتأ ىهتَح ُهْنِم ٍءْىَش ٌمْلِع يِلاَم َو ،ُهْنَع .
يِنَلأَس يِذهلا ِنَع اَذه

1. (5605)- Hz. Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Yahudilerden bir âlim geldi.

"Ey Muhammed, Allah'ın selâmı üzerine olsun!" dedi. Bunu der demez adamı öyle bir ittim ki, nerdeyse yere yıkılayazdı.

"Beni niye ittin?" dedi.

"Ailemin bana koyduğu isim hakikaten Muhammed'dir!" buyurdu. Adam: "Size bir şey sormaya geldim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sana söylediğim takdirde işine yarayacak mı?" dedi. Adam: "Kulaklarımla dinlerim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sor!" buyurdular. Adam:

"Kıyamet günü, yer ve gökler başka bir yer ve gök olup kılık değiştirdiği zaman, insanlar nerede olacaklar?" dedi. Resûlullah: "Köprünün (sıratın) önünde, karanlıkta" buyurdular. Adam: "Köprüyü ilk geçen kim olacak?" dedi.

"Muhacirlerin fakirleridir" buyurdu.

"Cennete girince onlara ne armağan edilecek?" dedi.

"Balık ciğerinin ziyadesi!" buyurdu.

"Bunun arkasından ne yiyecekler?" dedi.

"Onlara cennetin etrafında otlayan cennet öküzü kesilecek!" buyurdular. "Bunun üstüne ne içecekler?" dedi.

"Selsebîl denen cennetteki bir gözenin suyundan" buyurdular. Adam: "Doğru söyledin!" dedi ve ilave etti: "Ben sana bir peygamber veya bir veya iki kişiden başka hiç kimsenin bilemeyeceği bir şey sormak için geldim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Söylediğim takdirde sana faydası olacak mı?" buyurdular.

"Kulaklarımla dinlerim" dedi.

"Sor!" buyurdular.

"Sana çocuktan soracağım" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Erkeğin suyu beyazdır. Kadının suyu ise sarıdır. İkisi birleşir ve erkeğin menisi kadının menisine üstün gelirse (ع) Allah'ın izniyle çocuk erkek olur. Kadının menisi erkeğin menisine üstün gelirse çocuk Allah'ın izniyle kız olur" buyurdular. Yahudi: "Vallahi doğru söyledin! Sen gerçekten hak peygambersin" dedi ve ayrıldı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu adam bana soracağını sordu. Ben bunlardan birşey bilmiyordum. Tâki ki Allah onları bana bildirdi" buyurdular." [Müslim, Hayz 34, (315).][682]

AÇIKLAMA:

1- Zaman zaman Yahudilerin Aleyhissalâtu vesselâm'dan bir şeyler sordukları olmuştur. Bu rivayette birkısım sorular gözükmektedir. Yahudiler bunları Resûlullah'ı denemek maksadıyla sormuş olabilirler.

Cevapları "Doğru söyledin" diye tasdik etmesi, bu meseleleri öğrenmek için sormadıkları, önceden cevapları da bildikleri kanaatini tasdik eder.

2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine Muhammed diye hitap edilmesini normal karşılamıştır. Hele gayr-i müslim biri hitap etmişse. Nitekim Hudeybiye Anlaşması yapılırken Mekkeli müşrikler Allah'ın Resûlü tâbirini kabul etmemiş, "Eğer Allah'ın Resulü olduğunu bilsek seninle harb etmezdik" demişlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm bu itirazı kabul ederek anlaşmaya bu ünvanla değil, Abdullah oğlu Muhammed ismiyle kaydedilmişti. **3-** Yeryüzü ve semâ, kıyametten sonra değişecek ve tamamen farklı bir mahiyet kazanacaktır. Yeryüzünün dümdüz, bembeyaz, her çeşit kan ve hata lekesinden berî olacağı, ekmeğe dönüşüp mü'minin ayağının altından yiyebileceği rivayetlerde belirtilmiştir. Bu değişme hadisesi ayet-i kerime ile tescil edilmiştir. (Meâlen): "O gün yeryüzü de başka bir şekle girer, gökler de. Sonra bütün varlıklar bir olan ve kudreti her şeye yeten Allah'ın huzuruna çıkar" (İbrahim 48). Bu ayetle ilgili ilk sual bazı rivayetlere göre Hz. Aişe'den gelmiş. Resûlullah: "Bunu senden önce kimse bana sormadı" dedikten sonra, "İnsanlar köprülerinin üzerindedir" diye cevap vermiştir.

4- Sıratı ilk defa muhacirlerin fakirlerinin geçeceği ifadesi, fakirliğin zenginliğe nazaran efdal olduğu anlayışına imkân tanıyor ise de, âlimlerin tahkiki, hakkı verildiği, mala esir olunmadığı takdirde zinginliğin fakirlikten üstün olduğu neticesini doğrulamıştır. Bu hususu daha önce incelediğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak şunu hatırlatmak isteriz: Hiçbir zaman tek bir hadisle kesin hükme gidilemez. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm muhataba ve şartlara göre farklı beyanlarda bulunmuştur.

5- Balık ciğerinin ziyadesi, ciğerin kenarındaki bir çıkıntıyı ifade eder. Bunun ciğerin en lezzetli kısmı olduğu belirtilmiştir. Cennetliklere ikinci safhada, önceden cennetlikler için hazırlanan öküzün eti yedirilecek, meşrubat olarak da Selsebil adlı bir kaynağın suyu içirilecektir. Şunu hemen kaydetmek isteriz: Rivayetler âhirette yenilip içilecek şeylerin dünyadakilere sadece ismen benzediğini, mahiyetlerinin farklı olduğunu belirtir. Şu halde burada zikri geçen yiyecek ve içecekleri de "mahiyetleri sadece Allah tarafından bilinen..." diye kayıtlamak 6- Hadiste dikkatimizi çeken bir husus Yahudi alimin tasdikleri ve sonunda: "Gerçekten sen hak bir peygambersin" sözüdür. Acaba bu kimse iman etmiş sayılır mı sorusu hatırımıza gelmektedir. Alimler "Doğru söyledin", "İslamiyet yüce bir dindir", "Muhammed peygamberdir" gibi te'yidleri iman için yeterli addetmemiş, bu gibi ifadelerde bulunan kimseye Müslüman dememiştir. 683

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK MUCİZELER

هجرخأ .[اوُدهْشِا :#َلاَقَف .ِنْيَتَّقِشِب #ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع بلَع ُرَمَقْلا ّقَشْنا] :
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم ِنْبا ْنَع 2ـ □2555□

يذمرتلاو ناخيشلا .

1. (5606)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Ay, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında iki parçaya bölündü. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine: 684 *"Şahid olun!"* buyurdu."

اَنَل َلاَقف .ُهَنوُد ًةَقْلَف َو ,لَبَجْلا َءا َر َو ًةَقْلَف :ِنْيَتَقْلَف ُرَمَقْلا َقَلَفْنا ِذإ ,ًبنِمِب #:
#ِهيِبَّنلا َعَم ُنْحَن َنْيَب] :برخأ يفو 5ـ □ 2555□

اوُدَهْشإ] .

2. (5607)- Bir diğer rivayette "...Biz Mina'da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberken, ay iki parçaya ayrıldı. Bir parçası dağın arkasında, bir parçası dağın önünde idi. Bize: 685 *"Şahid olun!"* buyurdu."

AÇIKLAMA:

Kamerin (Ay'ın) ikiye bölünmesi hâdisesi bizzat Kur'ân-ı Kerîm'in zikrettiği mucizelerden biridir. Bu mucize hicretten beş yıl kadar önce Mekke'de cereyan etmiştir. Müşriklerin, Resûlullah'tan bir mucize talep etmeleri üzerine bunu göstermiştir. Bazı alimler, ayın ikiye bölünme mucizesini diğer peygamberlerde benzeri görülmeyen büyük bir mucize olarak değerlendirmiştir.

Bazı mülhidler (inançsızlar), bu mucizeyi inkâr cihetine giderek: "Böyle bir hâdise olsaydı bütün dünya görürdü", "Mütevatir rivayetle gelirdi" gibi bahaneler ileri sürmüşlerdir. Alimler verdikleri cevaplarda, hâdisenin gece vakti olduğu, bu sebeple çoğunlukla uykuda olunduğu, ayın doğma, batma vakitlerinin her yerde bir olmadığı, bazı yerlerin bulutlu, yağışlı olabileceği, herkesin ayı gözetlemediği gibi durumları nazar-ı dikkate arzetmişlerdir. Kaldı ki Kur'ân meseleye açık bir şekilde temas etmiş: *"Kıyamet yaklaştı, Ay yarıldı"* (Kamer: 54/1) buyurmuştur. Pek çok sahabe tarafından da hâdise rivayet edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmiş olması sebebiyle, bir mü'mine bu hâdisenin vukûu hususunda şüphe etmeye hiçbir mecal ve mazeret yoktur. Bunun 686 inkârı Kur'ân'ın tekzib edilmesi mânasına gelir, el-iyâzu billah.

تيِقَل دْقَل : َلاَق ؟ٍدُحُأ ِم ْوَي ْنِم َّدَشأ َناَك ٌم ْوَي َكْيَلَع َتأ ْلَه ! ِهاللّ َلوُس َر اَي□
ُتْلُق] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع ْنَع َو ـ5 □2555ـ ، ُتْد َرأ ا َم ىلا ِنْب ِجي
ْمَلَف ٍل َ ًك ِدْبَع ِنْب َليِلاَي ِدْبَع ِنْبا يِلَع ِسْفَن ُتْض َرَع اَذإ ،ةَبَقَعلا َم ْوَي ْمُهْنِم ُتْي
َقَل اَم ُّدَشأ َناَك َو ،ِكِم ْوَق ْنِم اَهيِف اَذإف ُت ْرَظَنَف .ِبْنَتَّلَظأ ْدَق ٍةَباَحَسِب اَنأ
اَذإف ،ِبسأ َر ُتْعف َرَف . ِبلاَعَّثلا ِن ْرَقِب اَنأ َو ّاَ ِإ ْقِفَتْسأ ْمَلَف .ِبْهَج َو ىلَع ٌموُمْهَم اَنأ
َو ُتْقَلَطْناَف ُه َرُمأَتِل ِلاَب ِجْلا َكَلَم َكيَلاِ َثَعب ْدَق َو ، َكْيَلَع ُهوُّد َر اَم َو َكَل َكِم ْوَق
َل ْوَق َعِمَس دَق ِبلاعَت َ هاللّ َّنإ : َلاَقف ِبناَداَنَف ،ُم َّ َسلا ِهْيَلَع ُلي ِرْب ِج

دَق ِلاَب ِجْلا ُكَلَم اَنأ َو ، َكَل َكِم ْوَق َل ْوَق َعِمَس دَق ىلاعَت َ هاللّ َّنإ ! ُدهمَحُم□
اَي : َلاَق َّمُث ؛َّىلَع َمَّلَس َو ِلاَب ِجْلا ُكَلَم ِبناَداَنَف . ْمِهيِف َتْئِش اَمِب ْنَم ْمِهب َ ْصأ
ْنِم َج ُرْخَي ْنأ وُج ْرأ َلَب :# َلاَقف . ِنْيَب َ َشْخ‘ا ُمِهْيَلَع ُتْقَبْطأ َتْئِش ْنإ ؟ َتْئِش اَمَف
،َك ِرْمِاَب ِين َرُمأَتِل َكْيَلاِ ِينَثَعب

بشخأ وهف ميظع لبج لكو .اهب ناطيحملا ةكم بج « ِنابشخ ا‘».ناخيشلا .
هجرخأ .[ًائْيَش ِهِب ُك ِرْشُي َ َو َ هاللّ ُدُبْعَي

3. (5608)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim. Uhud'dan daha kötü bir gün yaşadın mı?"

"Senin kavminden neler çektim neler. Onlardan en kötü hal Akabe günü başıma geldi. O zaman kendimi İbnu Abdiyalil İbni Abdi Külal'e arzetmiştim. Teklif ettiğim şeye müsbet cevap vermedi. Ben de üzgün vaziyette yüzümün doğrultusunda yürüdüm. Karnu's-Seâlib nam mevkide kendime gelebildim ve başımı kaldırdım. Baktım ki, bir bulut bana gölge yapıyor. Bir de ne göreyim, bulutun içerisinde Cibril aleyhisselâm! Bana bağırdı ve: "Allah Teâlâ hazretleri, kavminin sana neler söylediğini, seni nasıl reddettiğini işitti. Sana dağlar meleğini gönderdi, tâ ki kavmin hakkında dilediğini emredesin!" dedi. Bunun üzerine dağlar(a müekkel) melek bana seslenip, selam verdikten sonra: "Ey Muhammed! Allah Teâla hazretleri, kavminin sana söylediği sözü işitti. Ben dağlar meleğiyim. Allah beni sana dilediğini emretmen için gönderdi. Öyleyse haydi ne dilersen dile! Eğer üzerlerine iki ahşeb'i kapamamı dilersen kapayayım!" dedi."

Aleyhissalâtu vesselam:

"Hayır! Bilakis, Allah'ın onların sulbünden Allah'a ihlâsla ibadet edip hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını dilerim" dedi." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 6, Tevhîd 9; Müslim, Cihâd 111, (1795).][687]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Uhud gününden daha kötü olarak tavsif ettiği hâdise, Tâif ziyaretidir. Amcası Ebu Tâlib ölünce, Aleyhissalâtu vesselâm, bir hami aramak, onun himayesi altında, Allah'ın kendisine tevdi ettiği neşr-i hak vazifesini îfa etmek için Taif'e giderek oradaki akrabalarına uğramıştı. Bu ziyaret İbnu Sa'd'ın kaydına göre bi'setin onuncu yılında, Şevvâl ayında Hz. Hatice ve Ebu Talib'in ölümlerinin akabinde olur. Orada Taiflilerin liderlerini teker teker görüp, Kureyşlilerin yaptığı zulmü anlatır, onların himayelerini talep eder. Ancak, hiçbiri anlayış göstermez; çok bed bir muamele ile, oradan çıkmasını söylerler. Üstelik, ayak takımını ileri sürerek taşa tuttururlar. Beraberindeki Zeyd İbnu Hârise, atılan taşlara kendi vücudu ile perde olmaya çalışsa da, Resûlullah yaralanır ve kan içinde kalır. Resûlullah on gün kadar süren bu ziyaretin sonunda, maruz kaldığı gayr-ı insanî muamelenin elemini, Uhud'da savaşı kaybetme şartlarında çekilen sıkıntıya kıyasla çok daha ağır buluyor.
2- Rivayette adı geçen İbnu Abdiyalil'in isminin bir rivayete göre Mes'ud olduğu, Taif'in ileri gelenlerinden biri bulunduğu bilinmektedir. Kur'an'da geçen "Bu Kur'an Mekke ile Taif gibi iki büyük şehirde bulunan bir büyük adama indirilmeli değil miydi?" dediler" (Zuhruf 31) ayetinin Utbe İbnu Rebîa ve İbnu Abdiyalil hakkında indiği bazı rivayetlerde tasrih edilmiştir. Diğer bazı rivayetlerde de başka isimlerin kastedildiği zikredilmiş olsa bile mezkur rivayetler İbnu Abdiyalil'in yerini ifadede ehemmiyet taşır. 3- Hadiste Ahşabeyn (iki ahşab) dağının ismi geçmektedir. Bu, Mekke'de bulunan iki dağın adıdır: Ebu Kubeys ile ona mukabil olan Kuaykıan dağları. İkinci dağ için başka ihtimaller üzerinde de durulmuştur. Melek bu iki dağı Mekke'de bulunanlar üzerinde birleştirmeyi, dolayısıyla Mekke'yi yok etmeyi teklif etmiş olmaktadır. Aleyhissalâtu vesselâm bu teklifi reddederek kavmine karşı şefkat ve merhametini ve kendine karşı yapılanlara sabrını ifade etmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim de: "Sen Allah'tan bir rahmet olarak onlara karşı yumuşak davrandın..." (Al-i İmran 159) "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiya 107) gibi ayetlerle Resulullah'ın nasıl bir rahmet ve şefkatle gönderildiğini tescil eder.[688]

بلَع َعْطَقِيل َةَح ِراَبْلا َّنَلَع َتَّلَفَت ِهن ِجْلا َنِم ًاتي ِرْفِع َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□□
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ِيبأ نع َو ـ5 □2555ـ ،ُمُكُّلُك ِهْيَلاِإ او ُرُظْنَت َو:

صلاتي فأمكنني الله تعالى منه فذعتّه فأردت أن أربطه إلى سارية من سواري المسجد حتى تصبحوا

فذكرت قول أخي سليمان: رب هب لي ملكاً لا ينبغي لأحدٍ من بعدي. فردّه الله خاسئاً]. أخرجه الشيخان. «الذعّت» أشد الخنق.

4. (5609)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cinlerden bir ifrit, dün akşam, namazımı bozdurmak için üzerime atıldı. Allah ona galebe çalmama imkan verdi. Ben de onu boğazından yakaladım. Hatta onu, mescidin direklerinden birine bağlamayı arzu ettim, ta ki sabah olunca hepiniz onu göresiniz. Ancak, kardeşim Süleyman aleyhisselam'ın şu sözünü hatırladım: "...Ve benden sonra kimseye nasib olmayacak bir mülkü bana ihsan et" (Sad 35). Allah da onu hor ve hakir olarak geri çevirdi." [Buharî, Salat 75, Amel fi's-Salat 10, Bed'ül-Halk 11, Enbiya 40, Tefsir, Sad; Müslim, Mesacid 39, (541).] 689

AÇIKLAMA:

1- Resulullah'a ifritin musallat olma hâdisesi muhtelif rivayetlerde gelmiştir. Abdürrezzak'ın rivayetinde "Bir kedi suretinde geldiği" belirtilir. Müslim'in bir rivyetinde "yüzüme koymak için ateşten bir şihab ile geldi" denilir. Nesai'nin Hz. Aişe'den gelen rivayetinde "Ben onu yakalayıp yere yıktım ve boğdum. Öyle ki elimin üstünde dilinin serinliğini hissettim" buyrulmuştur.

2- Cinlerin varlığı çok sayıda ayet ve hadislerle sabittir. Ehl-i Sünnet uleması bu meselede ihtilaf etmez. Ancak cinlerle ilgili bazı meselelerde farklı görüşler ileri sürülmüştür.

* Bakillâni, Mu'tezile'den bazılarının: "Cin, rakik, basit cesedlerden ibarettir" dediğini belirtir ve rivayet olduğu takdirde, bunun mümteni (aklen kabul edilemez) olmadığını belirtir. Ebu Ya'la İbn'l-Ferra ise "Cinlerin basit değil müellef cisimler olduğunu, temessül eden (şekillenen) şahıslar olduğunu" söylemiş, rakik de kesif de olabileceğini belirtmiştir. Burada Mu'tezile'ye muhalefet eder, çünkü onlar rakik olduklarına inanmışlardır. İbnu'l-Ferra devamla "rikkatleri sebebiyle onları görmemiz mümkün değildir" iddiasının yanlış olduğuna dikkat çeker. "Zira, rikkat (incelik) rü'yete mani değildir. Hatta kesif cisimlerden bir kısmının, Allah bizde onları idrak etme kapasitesi yaratmadığı için, rüyetimiz dışında kalması caizdir" der. Beyhakî'nin rivayetine göre İmam Şafii hazretleri: "Kim cinleri gördüğünü iddia ederse, onun şahitliğini iptal ederiz, çünkü cinleri sadece peygamberler görebilir" demiştir.

İbnu Hacer der ki: "Bu söz, "cinlerin yaratıldıkları suret-i asliyesinde gördüğünü iddia edene hamledilir. Ancak herhangi bir hayvan suretinde olarak onlardan bir şey gördüğünü iddia eden kimse bu sebeple reddedilmez." Onların farklı suretlere girdiklerine dair çok sayıda haber varid olmuştur. Bu meselede kelamcılar ihtilaf etmiştir: * Bir kısmı: "Bu bir hayallemeden ibarettir, hiçbir şey aslî suretini değiştirmez" demiştir. * Bir kısmı: "Şekil değiştirebilirler, ancak bu onların bu işe olan güçlerinden ileri gelmez. Bilakis, sihir gibi bir nevi fiille bu olur, o fiil işlenince bir suretten başka bir surete intikal eder" demiştir ki, bu görüş öncekine rücu eder. Bu meselede Hz. Ömer'den bir rivayet var: İbnu Ebî Şeybe'de sahih bir senedle geldiğine göre, "Hz. Ömer'in yanında Gaylan'dan söz edilmişti. Dedi ki: "Hiçbiri Allah'ın üzerine yarattığı sureti değiştirmeye muktedir değildir. Ancak onların sihirbazları vardır, tıpkı sizin sihirbazlarınız gibi. Bunu görünce ezan okuyun."

3- Cin ve şeytanın varlığı sabit olunca, asılları hususunda ihtilaf edilmiştir. "Asılları İblis'in çocuğudur, böylece bunlardan kim kâfir ise, şeytan denir" denmiştir. Bir diğer görüşe göre: "Sadece şeytanlar İblis'in çocuklarıdır. Bunların dışında kalanlar onun çocukları değildir." İbnu Abbas (radıyallahu anhüma)'dan gelen bir rivayet, cin ve şeytanın aynı asıldan tek bir nev teşkil ettikleri görüşünü te'yid eder: "Kâfir olanına şeytan, olmayanına cinnî denmektedir."

4- Mükellef olmaları meselesine gelince, çoğunlukla alimler, cinlerin, insanlar gibi mükellef yani şeriatten sorumlu olduklarını söylemiştir. Bazıları "Fiillerinde muzdardırlar, mükellef değillerdir" demiştir. Mükellef olduklarını söyleyenler, delil olarak Kur'an'da şeytanların zemmedilmelerine, onların şerrinden kaçınmaya, onlara vaadedilen azaba dair ayetleri gösterirler. Bu hasletler, ancak emre muhalefet eden, yasağı işleyen, bununla beraber bunları yapmamaya iktidarı olan kimselere aittir. Bunlara delalet eden ayet ve hadisler cidden çoktur.

5- İmdi, onlar mükellef addedilince şu meselede ihtilaf edilmiştir: "Onlar arasında kendilerinden bir peygamber var mıdır?" Dahhak İbnu Müzahim'den gelen bir habere göre "cinlerin kendilerinden peygamberleri vardır, Allah cin ve insten kendilerine peygamberler gönderdiğine dair ayette, cinnî peygamberlerden maksad insî peygamberler olsaydı, bunun aksi de caiz olurdu, bu ise fasiddir, öyleyse bu iddia geçersizdir." Burada zikri geçen ayet mealen şöyledir: "O gün Allah sorar: "Ey cinler ve insanlar topluluğu! Size ayetlerimi anlatan ve bugüne erişeceğinizi bildirip sakındıran peygamberler gelmedi mi?" Onlar da: "Biz kendi aleyhimize şahidlik ederiz" derler.

Onları dünya hayatı aldatmıştır.." (En'am 130).

Cinnîlerin kendilerinden peygamberi yoktur. Onlar insî peygamberlere tabiidirler görüşünde olan cumhur, yukarıdaki mülahazayı şöyle cevaplandırır ve reddeder: "Ayetin manası şöyle olmalıdır: "İnsanların peygamberleri kendilerine Allah tarafından gönderilmiştir. Cinnî peygamberlere gelince: Allah onları yeryüzüne dağıttı, böylece insî peygamberlerin sözlerini işitme fırsatı buldular ve kendi kavimlerine bunu tebliğ ettiler. Bu sebeple onların bir sözcüsü: "Biz Hz. Musa'dan sonra indirilmiş bir kitap işittik" (Ahkaf 30) demiştir." İbnu Hazm, bazı rivayetleri değerlendirerek cinnîlere, insî peygamber gönderilmediğini, buna sadece Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in istisna teşkil ettiğini, zira O'nun risaletinin umumî, cinnîlere de insîlere de şamil olduğunu, bunda ittifak edildiğini söyler. İbnu Abdilberr der ki: "Alimler, Aleyhissalâtu vesselâm'in inse ve cinne gönderildiği hususunda ihtilaf etmezler. Bu husus, Aleyhissalâtu vesselâm'ın diğer peygamberlere üstün kılındığı yönlerden birdir. İbnu Abbas'tan rivayete göre, Gafir suresinde geçen: "Andolsun ki, size, daha önce, Yusuf da apaçık deliller getirmişti!" (Gafir, 34) mealindeki ayet hakkında şöyle demiştir: "O cin peygamberidir, bu da zikridir." İmamu'l-Harameyn, el İrşad nam kitabında, Hıristiyanlar hakkında söz ederken der ki: "Zarureten biliyoruz ki, Aleyhissalâtu vesselâm sakaleyn'e (ins ve cinne) gönderildiğini belirtmiştir." İbnu Teymiye: "Sahabe, Tabiin ve Müslümanların imamlarından müteşekkil selef uleması bu meselede müttefiktirler" demiştir.

İbnu Hacer, Resulullah'ın ins ve cinne gönderildiğini ifade eden bazı hadisleri kaydettikten sonra der ki: "Cinnîlerin de mükellef oldukları kesinleşince, onların tevhid ve İslam'ın rükünleriyle mükellef oldukları söylenebilir. Bunlar dışındaki fürû ahkâmı hususunda alimler ihtilaf etmiştir. Bu ihtilafta dayanakları mayıs ve kemiğin cinnîlerin azığı olmaları gerekçesiyle taharette kullanılmalarıyla ilgili yasaktır. Mezkur hadis, mayısın, görürler. Fakat şeytanın sol eliyle yeyip sol eliyle içtiği, besmele çekmeden yenen yemeğe şeytanın da iştirak ettiği... gibi rivayetler onların da insanlar gibi yeyip içtiğine hükmetmeye sevketmiştir. Vehb İbnu Münebbih'ten gelen bir rivayet bu iki görüşü de birleştirir: Cinlerin farklı sınıfları vardır. Bir kısmı yer içerse de, bir kısmı yeyip içmez.. Merfu bir rivayet "Cinler üç sınıftır: Bir sınıf kanatlıdır, havada uçarlar; bir kısmı yılanlar, akreplerdir; bir sınıf da hesabı ikabı bilenlerdir" buyurur. Onların evlendiğini söyleyenler: "..Onlara daha önce ne bir insan, ne de bir cin değmiş değildir" (Rahman 56) mealindeki ayetle: "Şimdi siz, beni bırakıp da düşmanınız olduğu halde onu ve neslini dost edinir misiniz?" (Kehf 50) mealindeki ayetleri esas alırlar. Ayette geçen nesil kelimesi sebebiyle, onların evlendiğinin burada sarih olduğu söylenmiştir. **7-** Cinlerle ilgili olarak ihtilaf edilen bir mesele de onların sevap kazandığı kazanmadıkları hususudur. Mevkuf bir rivayette: "Cennet ehli cennete, ateş ehli cehenneme girdikleri vakit, Allah Teala hazretleri mü' min cinler ve insî olmayan diğer ümmetlere: "Toprak olun! diyecek. İşte bu sırada kâfirler "Keşke ben de toprak olsaydım" (Nebe 40) diyecekler" buyrulmuştur. Bazı alimler: "Cinnînin sevabı, ateşten kurtarılıp sonra da; "Toprak olun" denmesidir. Ebu Hanife merhumdan da benzer bir kavl rivayet edilmiştir. Ancak cumhur, cinlerin itaate mukabil sevab kazanacakları" görüşündedir. Şafii, Ahmed Malik, Evzai, Ebu Yusuf, İmam Muhammed rahimehullah vs. başkaları hep bu görüştedirler. Bu hükme giderken bazı alimler, yukarıda kaydettiğimiz En'am suresinin 130. ayetini delil gösterirken, diğer bazıları: "Öyleleri, kendilerinden önce gelip geçen cin ve insan toplulukları içinde azabı hak etmiş kimselerdir. Onlar hüsrana uğramışlardır" (Ahkaf 18) mealindeki ayeti delil göstermişlerdir. Keza bazıları: "Herkes için işlediklerinden dolayı derece derece karşılıklar vardır ve Rabbin, onların işlediklerinden habersiz değildir" (En'am 132) mealindeki ayeti delil olarak göstermiştir. İmam Malik, cinlere ve inslere, ikab ve sevabın varlığına, Rahman suresinde geçen "Rabbinin makamından korkana iki cennet vardır" ayetinden delil çıkarmış ve arkadan gelen: "Rabbinizin hangi nimetini inkar edersiniz?" ayetindeki tesniye olan muhataptan ins ve cinnin murad olduğunu belirtmiştir. (Rahman 46-47). Ayet, onlar içinde mü'minin varlığını tesbit eder. Mü'minin şe'ni de Rabbinden korkmadır. Öyle ise onlar için de cennet vardır. **8-** Bir diğer ihtilaf: Cinler insanların girdiği yere mi girecek meselesindedir. Dört görüş ileri sürülmüştür: * Çoğunluk "evet!" demiştir.

* İmam Malik ve bazıları: "Cinler cennetin kenarındadır (içinde değil)" demiştir. * Cinler ashabu'l-a'raftır denmiştir.

* Bu hususta cevaptan kaçınmışlardır.

Cinlerle ilgili bir kısım meselelere daha önce temas ettiğimiz için (3. cilt, s. 229), burada tekrar etmeyeceğiz. 690 **NİKAH BÖLÜMÜ**

(Dört babtır)

*

BİRİNCİ BAB

NİKAHIN MUKADDEMELERİ

(Dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

ALEYHİSSALATU VESSELAM'IN ZEVCELERİ

*

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)

*

Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)

*

*

Zeyneb (radıyallahu anhâ)

*

Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ)

*

Safiyye (radıyallahu anhâ)

*

Cüveyriye (radıyallahu anhâ)

*

İbnetu'l-Cevn

*

Ümmü Şerîk

İKİNCİ FASIL

NİKAHA TEŞVİK VE TERGİB

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KIZ İSTEME, NİKAH DUASI, KIZI GÖRME

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

NİKAH ADABI

*

İKİNCİ BAB

NİKAHIN RÜKÜNLERİ

BİRİNCİ FASIL

AKİD

*

İKİNCİ FASIL

VELİLER VE ŞAHİDLER

*

ÜÇÜNCÜ BAB

NİKAHIN MANİLERİ

*

BİRİNCİ FASIL

MÜEBBED HARAMLIK

*

RAZA' (SÜT EMME)

*

İKİNCİ FASIL

MÜEBBED HARAMLIK GEREKTİRMEYEN HUSUSLAR

*

DÖRDÜNCÜ BAB

NİKAHLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

*

BİRİNCİ FASIL

NİKAHI FESHEDEN HUSUSLAR

*

İKİNCİ FASIL

KADINLAR ARASINDA ADALET

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

AZL VE GAYLE

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

NÜŞUZ

*

BEŞİNCİ FASIL

UMUMİ AÇIKLAMA

* NİKAH

Nikah, tıpkı dil, din, kıyafet (ve mutfak) gibi beşerin başta gelen kültürel unsurlarından biridir. Bu müessese insanlıkla başlar. Kıyafetsiz bir beşer düşünülemeyeceği gibi, nikah müessesesi olmayan insanlık da düşünülemez.

Nikah çok yönlü bir vak'adır. İnsanların birçok ihtiyaçlarını karşılar. Umumi bir nazarla bakılınca, gayeleri arasında önceliğin, tenasüle yani neslin devamına ait olduğu sanılır.

Şüphesiz bu gaye küçümsenemez. Zira insanlığın devamı nikah müessesesiyle gerçekleşmektedir. Ancak, ferdî plandan bakılınca ünsiyet sağlamanın, ehemmiyetçe öne geçtiği görülür. Zira insan, diğer mahluklara nazaran fıtrat itibariyle medenidir, yalnız yaşayamaz. Eski alimlerimiz insana medeniyyün bittab' demişlerdir. Yani insanoğlu cemaat halinde, cemiyet içerisinde yaşamak zorundadır. İnsan cemiyetini, hayvan sürüsünden ayıran hususiyet organize olmasıdır. Burada iç içe daireler şeklinde teşkilatlanan bir bütün, bir cemaat mevzubahistir. En içte en küçük birim olan aile yer alır. Kur'an-ı Kerim'de de insanların bir erkekle bir kadından yaratılıp, küçük ve daha büyük üniteler halinde teşkilatlandırıldığı, kavim ve kabilelere ayrıldığı belirtilmiştir (Hucurat 13). Buna bir milletin askeri örnek yapılabilir. Asker, en küçük birim olan "takım"dan başlayarak bölük, tabur, tugay, tümen, ordu ve ordular şeklinde teşkilatlanmıştır.

Bunun gibi, insanlık ordusu da irili

ufaklı bir kısım ümmetlere (medeniyet gruplarına) kavimlere, aşiretlere ayrılmıştır. İşte bu silsilenin ilk halkasını, nikah bağıyla bağlanan bir erkekle bir kadın etrafında halelenen bir

cemaat teşkil eder.

Şu halde, cemiyetin bu temel taşına inilip tahlil edilince, bunun öncelikle yalnızlıktan kaçış ve ünsiyet arayış maksadıyla teşkil edildiği görülür. Neslin devamını sağlamak üzere çocuk elde

etmek, ünsiyeti takip eden mühim gayelerden bir diğeridir.

Nikahın bu temel ve asil gayeleri gözönüne alınınca insanın birkısım biyolojik ihtiyaçlarının

tatmini daha tali bir planda kalır. Bu açıdan, meselenin şehevî yönü, "nikah"ın gayesi değil, (bir büyüğün yorumuyla) onunla îfa edilecek hizmetin peşin bir ücreti,[691] onun getireceği

yükümlülükleri kabule bir teşvik vasıtası olmaktadır.

Bu noktada aldanan, vasıtayı gaye yaparak müessesenin kıymetini tenzil eder. Nitekim, beraberliğin biyolojik yönü sona ermiş yaşlılık ve sakatlık gibi hallerde de evlilik devam eder

ve hatta yaşlılar arasında dayanışma daha da artar. Çünkü, her iki insan da ünsiyete, sohbete, birbirlerinin tesellisine muhtaçtır.

Burada maksadımız evlilik müessesesinin sosyolojik tahlilini yapma değildir. Ancak mevzumuzun anlaşılması bakımından şunu da belirtmemiz gereklidir: "Nikah" kültürel beşerî bir müessese olması hasebiyle, her bir kültürel sistemin, kendine has bir nikah tarzı ve

bundan teşaub eden (dallanıp budaklanan) bir değerler örgüsü olacağı tabiidir: Manevî değerler, merasimler, inançlar, akrabalıklar, haramlar, helaller, usuller, adablar vs. yani

günlük hayatımızı ilgilendiren kültürel unsurların büyük bir bölümü, "nikah müessesesi"yle ilgilidir.

İnsanların millî ve ferdî şahsiyetlerinde kültürel değerlerin yeri iyice bilinmektedir. İster ferdî

planda isterse millet planında ele alalım, bizi diğerlerinden "başka" kılan, "şahsî" kılan, "millî" kılan, "müşterek ve benzer" kılan bu değerlerdir. Millî hususiyetimizi, milletimizin

ferdleri arasındaki benzer yönlerimizi, birlik ve beraberliğimizi sağlayan yegane amil, asırlar boyu değişmemesi gereken hepimizde aynı olması gereken değerlerimizdir.

Öyleyse bizler Müslümanlar olarak İslamî hüviyetimizi koruyabilmek için beşerî kültürel hayatımızın büyük bir kısmını şekillendiren nikah müessesesinde İslamî değerleri korumak zorundayız. İslamî şahsiyetimizi temel yapısı buna bağlıdır. Nikahta, kıyafette, mutfakta Sadece itikad ve ibadetler.. Halbuki İslamiyet bir medeniyet dinidir. İnsanın medenî hayatta

muhtaç olduğu cemiyet hayatının devamını sağlayan her hususta kendine has ölçüler, değerler verir; kalıplar, şekiller, tarzlar, kanunlar koyar, kişiyi hiçbir meselede yabana

muhtaç etmez. Mü'min de bu İslamî sünnetleri şahsında temsil ettiği nisbette, İslamî, imanî kemale erer. Cenab-ı Hakk'ın kendisine vaad ettiği nusret ve üstünlüğe saadet-i dareyne liyakat kazanır.

İslam dini, Kur'an ve hadiste gelen değerlerin hepsiyle bir bütündür. Sadece itikad ve ibadetlerimiz değil, nikah, mutfak, kıyafet vs. her çeşit beşerî kültürel değerlerimiz bütün

teferruatıyla bu iki kaynaktan teşkil edilmiştir. Müslümanlığımızın tamamiyet ve temelini, bunlara uymaktaki derecesi tayin edecektir.

Sırf Kur'an'ı esas alacak olsak bile, onda yer verilen emirlerin hepsi aynı değerde olduğu için,

kıyafetimizi, "nikah"ımızı, mutfağımızı, ihmal ettiğimiz takdirde, sadece itikad ve ibadetlerimiz acaba Müslümanlığımızın bütünlüğüne yetecek midir? İbadet dışındaki Kur'anî

emirlerdeki ihmal, gevşeklik ve umursamazlığımız, itikadımızı zedeleyen, imanımızı yaralayıp eksilten bir durum değil midir? Bu eksiklik ibadet hayatımıza da sirayet etmeyecek midir? Müslüman olduğu halde içki içen, haram ve -mesela domuz eti- yiyen veya kıyafette

İslamî örtünmeye riayet etmeyen veya nikah dışı yollardan tatmin arayan bir kimsenin iman ve ibadeti ona ne derece faydalı olur? Onu nereye kadar götürür? Bu elbette münakaşaya

değer bir husustur.

Şunu demek istiyoruz: Müslümanlığımız, tıpkı iman esaslarında olduğu gibi, nikah meselesinde de İslamî nikaha uymakla kemalini bulabilecektir.

Öyleyse İslamî nikah nedir?

Dininin ve imanının Allah nazarında makbul olmasını dileyen her Müslüman, nikah

meselesinde Allah'ın koyduğu ölçünün ne olduğunu bilmek ve ona uymak zorundadır. 692

İSLAMÎ NİKAH

İslamÔda nikah bizzat Kur'an- Kerim'de ele alınmış ve esasları belirtilmiştir.[693] Şu esasları sayabiliriz: **1-** Kişi, büluğ çağına erince geciktirilmeden evlendirilmelidir (Nisa 6). **2-** Mü'min kişi mü'min bir eşle evlenmelidir. Müşrik kişi (neseb, zenginlik, güzellik gibi sebeplerle) hoşumuza gitse bile onunla evlilik yapılmamalıdır. Çünkü mü'min kimse, (burnu kesik siyah) köle bile olsa, hoşumuza giden müşrikten daha hayırlıdır. Çünkü onlar cehenneme çağırırlar (Bakara 221). **3-** Kadınlardan hoşa gidenle evlenilmelidir (Nisa 3). **4-** Kadınlarla ailelerinin izniyle evlenilmelidir (Nisa 25) **5-** Kadın namuslu, fuhuştan uzak ve gizli dostlar edinmeyenlerden olmalıdır (Nisa 25). **6-** Kadına mehri verilmelidir (Nisa 25).

7- Cemiyet, bekâr olan (dul, yetim, köle) kimselerle ilgilenip, onları evlendirmelidir. Evlendirmede fakirlikten korkulmamalı, bekârlara yardım edilmelidir.

8- Nikah akdi alenî olmalıdır. Bu prensip bilhassa yukarıda işaret edilen Nisa 25. ayette sarihtir. Ayrıca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) nikahın alenî olmasını, bu maksadla ziyafet verilmesini ve hatta def ve sesle ilan edilmesini ısrarla emretmiştir.

9- Nikah kadın erkek arasında veraset hakkı te'sis eder (Nisa 12) **10-** İslamî nikahın müddeti müebbettir, daimidir. Yani kadınla erkek hayat boyu beraber olmak üzere nikahlanırlar. Belli bir müddetle sınırlı olan nikah meşru değildir. Kişi, içinden muayyen bir müddete niyet etmiş olsa bile, bu müebbet kabul edilir. Boşanma dinimizde meşru ise de ciddi ve meşru bir sebebe dayanmayan boşama ve boşanmalar Allah'ın buğzettiği, sevmediği bir ameldir. Talak, hadiste "Allah'ın en çok buğzettiği helal" olarak tarif edilmiştir. [694]

BİRİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER'İN ZEVCELERİ

UMUMİ AÇIKLAMA

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evlilik hayatı deyince ilk nazar-ı dikkate çarpan husus, birçok hanımla evlenmiş olmasıdır. Bu meseleye yeri geldikçe başka bahislerde de temas etmiş olmamıza rağmen burada da kısaca temas edeceğiz. Sebebi de, Teysir'in, ümmühatu'lmü' minîn'den bilinen Hz. Hatice, Hz. Zeyneb Bintu'l-Zem'a, Reyhâne, Meymune Bintu'l-Haris radıyalahu anhünne gibi bazı isimlere yer vermezken, ümmühatü'lmü'minînden bilinmeyen İbnetu'l-Cevn, Ümmü Şerik gibi isimleri "Peygamberin Zevceleri" başlığına dahil etmesidir.

Hemen şunu belirtelim ki, yirmi beş yaşında iken, kendisinden 15 yaş büyük bir kadın olan Hz. Hatice ile evlenip elli küsur yaşına kadar onunla yetinen Hz. Peygamber'in İslam ahkâmının teşrî ve neşir safhası olan Medine hayatında çok sayıda kadınla evlenmesinin birinci sebebi peygamberlik vazifesi ile ilgilidir. Sünnetinin aile hayatında geçen safhasının tesbitini, onların kadınlara intikal ve neşrini bu hanımlar yapmıştır. Alimler, "Dünyanızdan üç şey sevdirildi..." diye açıklayıp bunlardan birinin, "kadın" olduğunu söyleyen hadisi açıklarken, kadınların Resulullah tarafından sevilmesini, onların "İslam'ın neşrine olan hizmetleri" sebebiyle izah ederler.

Çok kadınla evlenmede dikkat çeken bir diğer sebep siyasî yöndür. Müteakiben görüleceği üzere Hz. Safiyye ile evlilik, Hayber Yahudileri ile sıla-i rahm'a vesile olmuş. Cüveyriye ile evlilik Benî Müstalik'ten yedi yüz kadar harp esirinin bedava azadlıklarını sağlamıştır. Mekkelilerin lideri Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe ile evlilik, Ebu Süfyan'ın bozulan Hudeybiye Sulhü'nü yenileyebilmek için, kızını bahane ederek Medine'ye gelmesine, Hz. Peygamber'in hane-i saadetlerine kadar girmesine yol açmış, bu durum onun hasmane duygularını törpülemiştir. Diğer evliliklerinin her birinde tıpkı neşr-i din gibi siyasî bir yönün dahi varlığı inkar edilemez. Resulullah'ın evlilik bağının siyasî yönünü nasıl kullandığını anlayabilmek için İslam'ın ilk baştaki kuruluş ve neşrini sağlayan siyasî lider kadronun evlilik bağıyla birbirine nasıl kenetlendiğini ibretle tetkikte zaruret var: Hülefa-i Raşidîn denen bu çekirdek kadro, evlilik bağlarıyla birbirlerine perçinlenmiş gibidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in kızlarını almış, onlara damat olmuştur. Hz. Osman ve Hz. Ali'ye kızlarını vermiş, onları kendine damat yapmıştır. Hz. Ali ile olan akrabalık bağının, Hz. Osman'daki eksikliğini, ona ikinci bir kızını da vererek telafi etmiştir. Hz. Hafsa ile evlenmeleri hususundaki teklife menfi cevap verdikleri için Hz. Osman ve Hz. Ebu Bekr'e karşı kırgınlık içine düşen Hz. Ömer'i memnun etmek ve öbürlerine karşı kalbinde yerleşecek bir gücenmeyi ve bunun merkezkurmay kadroda hasıl edeceği çatlağı bertaraf etmek için Resulullah'ın Hz. Hafsa'yla evlenmesi fevkalâde siyasî bir ameliyedir." 695 Evliliğin -hatta nikahla noktalanmamış olan sade bir evlenme teklifinin bile-, hasıl edeceği siyasî neticelerin şümulü sebebiyle olacak, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hayatında, -çalışmamızın aslını teşkil eden Teysir'de yeterince yer verilmeyen- zevceleri dışında başka birçok kadınların da ismi geçer. İbnu Sa'd Tabakat'ında bunları iki grupta sunar: **1-** Hz. Peygamber'in nikahladığı halde zifaf yapmadıkları. el-Kilabiyye, Esma Bintu Nu'man, Kuteyle Bintu Kays, Müleyke Bintu Ka'b, Bintu Cündeb, Sena Bintu's-Salt.

2- Hz. Peygamber'in evlenme teklifinde bulunduğu halde nikahlanmadıkları kadınlar: Leyla Bintu'l-Hatim, Ümmü Hâni Bintu Ebi Talib, Zubâ'a Bintu Amir, Safiyye Bintu Beşame, Ümmü Şerik Bintu Cabir, Havle Bintu Hakim, Ümâme Bintu Hamza, Havle Bintu'l-Huzeylî, Şerraf Bintu Halife. Bunlar hakkında biraz daha teferruatlı bilgi edinmek isteyenler, siyer kitaplarına, sahabilerin hayatını inceleyen kitaplara başvurabilirler.

Hz. Peygamber'in evlilik hayatı ile başkaca teferruat daha önce geçtiği ve müteakiben geçeceği için burada bu kadarla yetiniyoruz.696

* HZ. AİŞE RADIYALLAHU ANHA 697

يف ُكَلَمْلا ِكِب يِنَءاَج ،لاَيَل َثَث ِماَنَمْلا يف ِكُتي ِرُأ :# ُّيِبَّنلا يِل َلاَق] :تلاق اهنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ةورُع نع ـ2 □2525ـ ناخيشلا هجرخأ .[ِه ِضْمُي ِ هاللّ
ِدْنِع ْنِم اَذه ُكَي ْنإ : ُلوُقأف ،ُتْنأ َيِه اَذإف ،اَهْنَع ُفِشْكاَف ، َكُتأ َرْما ِهِذه : ُلوُقَي ، ٍري
ِرَح ْنِم ٍةَق َرَس

ةصاخ ريرح نم ةقش « ُةَق َرَّسلا».يذمرتلاو .

1. (5610)- Urve merhum, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den şunu nakletmiştir: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bana dedi ki: "Rüyamda sen bana üç gece gösterildin: Melek seni bana bir ipek parçası içerisinde getirdi ve "Bu senin zevcendir, aç onu!" dedi. Ben de açtım, içindeki sendin. Ben: "Bu rüya Allah katında ise, onu gerçekleştirecektir" dedim." [Buharî, Nikah 9, 35, Tabir 20, 21; Müslim, Fezailu's-Sahabe 79; Tirmizî, Menakıb (3875).]698

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, evlenmezden önce Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e rüyasında gösterildiğini ifade etmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, Hz. Aişe'nin bir ipek parçası içerisinde getirildiğini ifade eder. Ancak, hadisin bir başka veçhinde "Cibril, avucundaki suretimle indi..." ibaresi yer alır. Şarihler bu farklı ifadeleri: "Cibril avucundaki ipek parçasında Hz. Aişe'nin suretini getirmiş olmalı" diye te'lif eder. Hadisin bazı veçhinde yer alan "iki kere" ibaresi nazar-ı dikkate alınarak "bir seferinde kendisini, bir seferinde de ipekli üzerinde resmini getirmiş olabilir" te'vili de yapılmıştır. **2-** Açma hususu, "ipek kumaşın açılması", "yüzün açılması" gibi yorumlara tabi tutulmuştur. "Kız isteyene, görülmesi caiz olan miktarca açılması" tahmininde bulunanlara mukabil, "O zaman Hz. Aişe çocukluk yaşındaydı; avret olması mevzubahis olamazdı" diyenler de olmuştur. Şurası muhakkak ki, kadını, nikah akdinden önce görmede, akde raci maslahat bulunduğuna hükmeden alimler bu hadisten de delil çıkarmışlardır. **3-** Bu görme hâdisesinin bi'setten sonra da olabilme ihtimali üzerinde duran Kadı İyaz, Resulullah'ın şekki ile ilgili üç ihtimalin mevzubahis olacağını söyler: "Birincisi: Ahiretteki ve dünyadaki zevcesi mi, yoksa sadece ahiretteki zevcesi mi? "İkincisi: Şekk lafzının zahiri murad değildir. Buna belağatta şekkin yakin ile mezci denmiştir. Üçüncüsü: Bu rüya, zahiri üzere aynen çıkan rüyayı vahiy midir veya tabir gereken bir rüyayı vahiy midir? Peygamberler hakkında ikisi de caizdir."

Umumiyetle sonuncu ihtimal benimsenmiştir.699

ث ِراَحْلا ِنَب يف اَنْل َزَنَف َةَنيِدَمْلا اَنْمِدَقَف ،َنيِنِس ِهِتِس ُتْنِب اَنأ َو # ُّيِبَّنلا□
يِنَج َّو َزَت] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2522ـ َ اَهُتْيَتأَف .يِل ُب
ِحا َوَص يِعَم َو ٍةَحوُج ْرُأ يِفَل يِهناِإ َو ،َنامو ُر ُّمُأ يِهمُأ يِنْتَتأَف ،ُةَمْيَمُج َّتَف َوَف ى
ِرْعَش َق َّرَمَتَف ُتْكِع َوَف ،ج َر ْزَخْلا ِنْب ىلع َو ِةَك َرْبلا َو ِرْيَخْلا ىلع :َنْلُقَف ،ِتْيَبْلا
يف ِراَصْن‘ا َن ِم ٌة َوْسِن اَذإَف .ِراَّدلا ِباَب ىلَع يِنْتَفَّق َوَف يِدَيِب ْتَذَخأَف .يِهنِم
ُدي ِرُت اَم ىرْدأ

هجرخأ .[َنيِنِس ِعْسِت ُتْنِب ٍذِئَم ْوَي اَنأ َو .ِهْيَلِإ يِنْتَمَلْسأَف # ِ هاللّ ُلوُس َر َّإ
يِنْع ُرَي ْمَلَف .يِنأَش ْنِم َنْحَلْصأَف َّنِهْيَلِإ يِنْتَمَلْسأَف .ٍرِئاط ِرْيَخ ةمجو ،ةمج
ريغصت « ُةميمُجلا»و.هل ضرعت ةلع وأ ضرم نم رثتناو طقس اذإ « َق هرماو
ُرْعهشلا َقرمَت».يذمرتلا إ ةسمخلا

راغصلا بعل نم ةفورعم «ةحوجر ا‘»و.رثك اذإ :ئشلا « بهف َو»و.سأرلا رعش.
‘عمتجم ناسن ا

2. (5611)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ben altı yaşında iken benimle evlendi.

Medine'ye geldik. Beni'l-Hâris İbnu'l-Hazrec kabîlesine indik. Ben hummaya yakalandım. Saçlarım döküldü. (İyileşince) saçım yine uzadı. Annem Ümmü Rûman, ben arkadaşlarımla salıncakta oynarken, bana geldi, benden ne istediğini bilmeksizin yanına gittim. Elimden tuttu. Evin kapısında beni durdurdu. Evimizde, ensârdan bir grup kadın vardı. "Hayırlı, bereketli olsun!", "Uğurlu mübarek olsun!" diye dualar, tebrikler ettiler. Annem beni onlara teslim etti. Onlar kılıkkıyafetime çeki düzen verdiler. Beni, [kuşluk vakti aniden] Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)(ın gelişinden) başka bir şey şaşırtmadı. Annem beni O'na teslim etti. O gün ben dokuz yaşında idim." [Buhârî, Nikâh 38, 39, 57, 59, 61; Müslim, Nikâh 69, (1422); Ebu Dâvud, Nikâh 34, (2121); Edeb 63, (4933,4934,4935, 4936, 4937); Nesâî, Nikâh 29, (6, 82).] 700

AÇIKLAMA:

1- Hz. Aişe'nin Resûlullah ile evlenme yaşı ihtilaflıdır. Yapılan tahkiklere göre en ziyade kabul gören ve en sahih addedilen rivayetlere nazaran altı yaşında iken nikahlanmış, dokuz yaşında iken zifaf edilmiş olmasıdır. Resûlullah'la evlendiği zaman Hz. Aişe'nin 16-17 ve hatta 18 yaşlarında olduğuna dair yapılan bazı açıklamalar varsa da tatminkâr değildir. Sahih rivayetlerin zahirine uygun gelmemektedir. Bu sebeple ihtiyatla karşılanması daha muvafıktır.

Resûlullah vefat ettiği zaman Hz. Aişe on sekiz yaşında idi. İbnu İshak'a göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Sevde ile evlenmiş, Sevde'den sonra Hz. Aişe ile evlenmiştir. Ancak bazı rivayetlere göre, Hz. Hatice'den sonra Hz. Aişe ile evlenmiştir. Yapılan tahkikler, İbn-i İshak'ın kaydını haklı çıkarmıştır. Resûlullah, henüz hicret etmezden önce Hz. Sevde ile evlenmiştir. Hz. Aişe'nin evliliği hicretten sonra Medine'de vukûa gelmiştir.

2- Bu hadise dayanan İslâm ulemâsı, küçük yaşta bulunan kız çocuğunun babası tarafından nikahlanabileceği hükmünü çıkarmıştır. Nevevî, bu cevaz hususunda İslâm ulemâsının icma ettiğini belirtir. Hanefîlere göre bu câizdir. Ancak kızın büluğa erince seçme hakkı vardır, dilerse kabul etmeyebilir. Bu hakkını daha önce kullanamaz. Şâfiî, Mâlikî gibi Hicaz ulemâsı bu seçme hakkını tanımazlar. İmam Şâfiî, Mâlik, Ahmed, Ebu Yusuf gibi birkısım ulemâ büluğa ermeyen küçüğü nikahlama yetkisine sadece babanın sahip olduğunu, diğer velilerin bu hakka sahip olmadığını söylerler. Ebu Hanife, Evzâi ve diğer birkısım ulemâ velilerin de evlendirebileceğine hükmetmiştir.

3- Hadis, gerdekten önce gelinin hususî bir hazırlığa tabi tutularak süslenmesinin müstehab olduğunu gösterir. Başka rivayetlerde, câhiliye devrinde, mâşıta denen kadın berberlerinin varlığını, bunların gerdeğe girecek kadınları -aynen günümüzde olduğu gibi- hususî bir hazırlık ve süslemeden geçirdiklerini, İslâm'dan sonra, aynı mesleğe devam edip edemeyeceklerini Aleyhissalâtu vesselâm'dan sorduklarını, Resûlullah'ın da "kadınları süsleyin, kocalarına hazırlayın" diyerek cevaz verdiğini görmekteyiz. **4-** Gerdeğe girecek kızın yanında kadınların toplanıp ilgi göstermeleri, zifaf âdâbını öğretmeleri, hayır ve bereket duasında bulunmaları müstehabtır.

5- Bu hadisin bazı vecihlerinde, Resûlullah'ın kuşluk vakti zifafa girdiği tasrîh edildiğine göre, gündüzleyin de zifaf caizdir.[701]

İSTİDRAD:

Sadedinde olduğumuz hadisten çıkarılan mühim bir hüküm, erkek veya kız, küçük çocukların evlendirilmesiyle ilgilidir. Bu husus, başta köylerimizde olmak üzere, bilhassa dindar ve muhafazakâr çevrelerde tatbikattadır. Meselenin Hanefî fıkhındaki yerini biraz daha etraflıca öğrenme ihtiyacı duyacaklara yardımcı olmak üzere, Muhammed İbnu Muhammed el-Üsrûşenî'nin (vefatı 632 hicrî, 1235 miladî) Ahkâmu's-Sıgâr adlı eserinden ilgili bahsi aynen iktibas etmeyi uygun gördük[702] [703] .

Hıyarü'l-Büluğ (Büluğda Muhayyerlik Hakkı)

Eğer küçük kız veya oğlanı evlendiren kimse baba veya dede ise, bülûğa erdikleri vakit evliliği kabul veya red hususunda çocuklara muhayyerlik hakkı mevcut değildir. Eğer evlendiren baba veya dede dışındaki velilerden biri ise, büluğa erince çocukların muhayyerlik hakkı vardır.

el-Münteka'da zikredildiğine göre, kız çocuğunun baba veya dedesi varsa çocuğu kadı evlendiremez. Eğer baba veya dede fâsık ise, bâliğ oldukları zaman çocuklar muhayyerlik hakkına sâhiptirler. Şayet kızçocuğunu kadı evlendirecek olursa, Ebû Hanîfe'den (rahimehullah) gelen iki rivayetten ezher olanına göre, kız muhayyerlik hakkına sahiptir. Bu aynı zamanda İmam Muhammed'in (rahimehullah) sözüdür. Şayet vasi, veli ise kız veya erkek çocuğunu evlendirdi ise, kadının onu küfüv birisiyle evlendirmesi gerekir. (Bu hüküm ez-Zâhire'de gelmiştir.) Şâyet kız veya erkek çocuk, velilerinden izin almaksızın evlendirilirse, nikah(ın meşrûiyeti) velilerin iznine mütevakkıftır ve baliğ oldukları zaman da muhayyerlik hakkına sahiptirler.İzni veren baba veya dede dışında biri olduğu durumundaki hüküm daha önce geçti.

Ebu Ca'fer el-Üsrûşenî'nin el-Câmiu'l-Kebîr adlı eserinde zikredildiğine göre, baba veya dede dışında biri, kız çocuğunu bülûğa ermeyen biriyle evlendirecek olsa ve kız kocasından evvel bülûğa erse, ayrılığı tercih etse ve mes'elesini kadıya götürse, kocanın büyümesi beklenilmez, kadı'nın bunları ayırma hakkı vardır. Ancak oğlan çocuğunun babası veya vasîsi var ise, onu çağırır ve çocuğun hücceti varsa, hüccetini getirmesini emreder. Aksi halde aralarını, oğlanın velisinin huzurunda ayırır.

Kız büluğa erince, zevci gâib iken ayrılmak istese, el-Câmi'de işaret edildiği üzere, kadı, gâib koca hazır olmadıkça, onları ayırmaz. Zira bu, gâib üzerine verilmiş bir hüküm olur. Kız veya erkek çocuğu kadı evlendirdiği tadirde, çocuklar büluğa erince, zâhirü'rrivayeye göre, muhayyerlik hakkına sahiptirler. Halid İbnu Sabîh'in Ebû Hanîfe'den (rahimehullah) rivayetine göre, çocukların muhayyerlik hakkı mevcut değildir.

Büluğda kızlar için sabit olan muhayyerlik hakkı, erkekler için de sabittir. Ebû Hanife ve İmam Muhammed'in (rahimehumallah) kavillerine göre, baba ve dede dışındakilerin evlendirmelerinde, kız ve erkek çocuklarına büluğla birlikte tanınan muhayyerlik hakkı sebebiyle, onlar nikahı tercih edecek olurlarsa, eski nikahları devam eder, ayrılmayı tercih edecek olurlarsa, kadı, aralarında ayrılıkla hükmedince ayrılırlar. Bu muhayyerlik hakkı, bâkire kız hakkında fevridir. Büluğa erer ermez veya nikahtan sonra, nikaha vâkıf olduğu mecliste hemen nikahı feshettiğini bildirmelidir. Meclisin sonuna kadar ihtiyar hakkı devam edemez. Öyle ki, bâkire olduğu halde büluğa eren kız, sükût edip, muhayyerlik hakkını hemen kullanmazsa, bu hakkı kaybeder. Eğer aslında dul idiyse veya bâkire olmakla beraber zevci kendisi ile gerdek yaptı ve bu gerdekten sonra kocasının yanında büluğa erdi ise, muhayyerlik hakkı, sükutu ile veya bulunduğu meclisi terketmesiyle batıl olmaz. Onun bu hakkı sarih bir şekilde nikaha razı olduğunu ifade etmesiyle veya kendisinden, razı olduğuna delalet eden bir davranışın zuhur etmesiyle batıl olur. Bu davranış cimaya müsaade etmesi, nafaka talep etmesi ve benzer bir harekettir. Fakat eskide olduğu gibi, kocanın yemeğinden yemesi, ona hizmet etmesi bu hakkını iptal etmez.

Oğlanın muhayyerlik hakkı ise, (fevrî değil, ömrîdir, dul kadın hakkında olduğu gibi) sukutuyla ortadan kalkmaz. Bu hak, onun razı olduğunu sarih bir şekilde ifade etmesiyle veya kıza yakınlık, onu techiz, mehrini kendisine teslim gibi rızaya delalet eden fiilleriyle ortadan kalkar.

Bu tercih hakkı cehalet sebebiyle de ortadan kalkabilir. Şöyle ki: Kız baliğ olduğu zaman önceden kıyılmış nikahı bilir, fakat kendisinin muhayyerlik hakkına sahip olduğunu bilmezse ve bu sebeple sukut ederse bu hakkı kaybolur. Fakat büluğ anında nikah akdini bilmezse muhayyerlik hakkı devam eder, yeter ki bu hakkın varlığını bilsin.

Büluğla tanınan muhayyerlik hakkı ile ayrılık vaki olunca, erkek, kıza temas etmemiş ise mehir gerekmez, bu ayrılık vaki olsa da hüküm böyledir. Gerdek yapmış ise, ayrılma kocanın veya kadının arzusu ile de vaki olsa mehrin tam olarak koca tarafından ödenmesi gerekir. 704

*** HZ. HAFSA RADIYALLAHU ANHA**

ناَك َو ،هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيِمْهَّسلا َةَفاَذُح ِنْب ِسْيَنُخ ْنِم ُةَصْفَح ْتَمَّيأَت َني ِح□
َرَمُع ّنأ] :امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمُع نبا نع ـ2 □2525ـ ْنأ : ُتلُقَف . َةَصْفَح ِهْيَلَع
ُتْض َرَعَف ،َناَّفَع َنْب َنا َمْثُع ُتيِقَلَف : ُرَمُع َلاَق . ِةَنيِدَمْلاِب َيهِف ُوُت َو ،اًرْدَب َدِهَش
ْنَّمِم # هيِبهنلا ِباَحْصأ ْنِم

هُتيِقَل َّمُث ،َيِلاَيَل ُتْثِبَلَف ،ي ِرْمأ يف ُرُظْنأَس : َلاَقَف ؟ َرَمُع َتْنِب َةَصْفَح□ !
َكُتْحَكْنأ َتْئِش ؟ َرَمُع َةَنْبا َةَصْفَح َكُتْحَكْنأ َتْئِش ْنإ : ُهَل ُتْلُقَف .هنَع ُ هاللّ َي ِض َر
ٍرْكَب اَبأ ُتيِقَلَف .ي ِم ْوَي َج َّو َزَتأ َ ْنأ يِل اَدَب ْدَق : َلاَقَف . ِهْيَلَع ُتْض َرَعَف ُوُبأ
يِنَيِقَلَف ،ُها َّيِإ اَهُتْحَكْنَأَف # ِ هاللّ ُلوُس َر اَهَبَطَخ َّمُث . َيِلاَيَل ُتْثِبَلَف َناَمْثُع ىلَع
يهِنَم َدَج ْوأ ِهْيَلَع ُتْنُكَف . اًئْيَش َّيلِإ ْع ِج ْرَي ْمَلو ، َتَمَصَف مل وأ تجوزت اهل
جوز يتلا مهي‘ا ليقو ،اهقراف وأ اهجوز تام اذإ :دارملا «تَمَّيأَت».يئاسنلاو
يراخبلا هجرخأ .[اَهُتْلِبَقَل

مهيأ ًاضيأ لجرلاو ،جوزتت .

1. (5612)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Kızkardeşim) Hafsa (radıyallahu anhâ), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Bedir Gazvesi'ne katılan ashabından olup, Medine'de vefat etmiş bulunan Huneys İbnu Huzafe es-Sehmî (radıyallahu anh)'den dul kalınca (babam) Hz. Ömer (radıyallahu anh), (kızkardeşimi evlendirmek için harekete geçerek bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Bu teşebbüslerini bana şöyle) anlattı: "Önce Hz. Osman İbnu Affan (radıyallahu anh)'a rastladım. Hafsa'yı ona teklif ettim ve: "Dilersen sana Hafsa Bintu Ömer'i nikahlayayım" dedim.

"Hele bir düşüneyim!" dedi. Birkaç gece bekledim. Sonra ona rastladım, teklifi tekrar arzettim. "Şimdilik evlenmemeyi uygun gördüm!" dedi. (Ben bu menfi cevaba kızdım.) Sonra Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'e rastladım. Ona da: "Dilersen sana Hafsa Bintu Ömer'i nikahlayayım!" dedim. Hz. Ebu Bekr sustu ve bana hiçbir cevap vermedi. Osman'a kızdığımdan daha çok Ebu Bekr'e kızdım. Birkaç gün aradan geçti. Sonra Hafsa'yı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) istedi ve O'na nikahlayıp verdim. Sonra bana Hz. Ebu Bekr rastladı ve: "Hafsa'yı bana teklif ettiğin zaman sana hiçbir cevapta bulunmayışımdan dolayı belki de bana kızdın" dedi. Ben de: "Evet kızmıştım!" deyince şu açıklamayı yaptı: "Sen o teklifi yaptığın zaman beni cevap vermememeye sevkeden şey Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hafsa'yı zikretmiş olduğunu bilmemdi. Aleyhissalâtu vesselâm'ın sırrını ifşa etmek istemedim. Eğer Hafsa'yı o terketseydi teklifinizi ben kabul edecektim." [Buharî, Nikah 33, 36, 46 Megazî 11; Nesâî, Nikah 30, (6, 83).][705]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Hafsa, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'in kızı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesidir. Hz. Aişe'den sonra evlenmiştir. Rivayetler Hz. Hafsa'nın bi'setten beş yıl önce doğduğunu bu sebeple, bi'setin üçüncü veya dördüncü yılında doğmuş olan kardeşi Abdullah'tan 8 veya 9 yaş büyük olduğunu belirtir. Hz. Hafsa hicrî 41 yılında Hz. Hasan'ın Hz. Muaviye (radıyallahu anhümâ)'ye biat ettiği sırada (Cemadiye'l-Ûla ayında) vefat etti, (radıyallahu anhâ).

2- Aleyhissalâtu vesselâm, Hafsa ile önceki kocasının vefatı üzerine dul kalınca evlenmiştir. Rivayetten de anlaşılacağı üzere, önceki kocası Huneys İbnu Huzafe'dir ve Bedir Gazvesi'ne katılan bahtiyarlardandır. Bazı rivayetler Huneys'in, Uhud Gazvesi'ne de katıldığını, bu savaşta aldığı yaranın tesiriyle öldüğünü söyler. Ancak, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Hafsa ile hicretten yirmi beş ay sonra evlendiği belirtilen r ivayetler gözönüne alınınca Huneys (radıyallahu anh)'in Bedir'den sonra vefat ettiğine dair haberlerin daha doğru olduğu anlaşılır. Esasen, Vakidî'nin bir rivayeti de, Hz. Ömer'in Hafsa'yı, Hz. Osman'a, zevcesi Rukiyye Bintu Resulullah'ın vefatı üzerine teklif ettiğini belirtir. Rukiyye Bedir sırasında vefat ettiğine göre Huneys'in vefatı, Uhud değil Bedir sonrasına rastlamalıdır. Rukiyye, Bedir'e çıkıldığı sırada hastalanmış, Hz. Osman, onun tedavisiyle ilgilenmek için sefere katılamamıştı.

3- Hz. Hafsa'nın Resulullah'la evlenmesini İzzeddin İbnu'l-Esir, Üsdü'l-Gâbe nam meşhur eserinde biraz farkla şöyle anlatır: "...Hz. Hafsa dul kalınca, Hz. Ömer onu Hz. Ebu Bekr'e zikrederek evlenmesini teklif etti. Ebu Bekr tek kelimelik cevata bulunmadı. Hz. Ömer bu duruma öfkelendi. Rukiyye Bintu Resulullah'ın vefatı ile dul kalan Hz. Osman'a gidip Hafsa'yla evlenmesini teklif etti. Ama Osman: "Şimdilik evlenmeyi düşünmüyorum!" diye cevap verdi. Ömer, bunun üzerine Peygamber'e gitti, Osman'ı şikayet etti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hafsa, Osman'dan daha hayırlı olan biriyle evlenecek, Osman da Hafsa'dan daha hayırlı biriyle evlenecek!" buyurdu. Sonra Hafsa'yı kendisi evlenmek üzere istedi ve o da kızını Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'a nikahladı. Sonra Hz. Ebu Bekr, Ömer'e rastladı ve: "Sakın kızmayasın! Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hafsa'yı zikretmişti. Ben Resulullah'ın sırrını ifşa etmek istemedim (bu sebeple senin teklifine hiçbir cevap vermedim). Eğer o Hafsa'yı terketseydi ben alacaktım" dedi. Resulullah bir ara Hafsa validemizi boşamıştır. Ancak Hz. Ömer'in fazlaca üzülmesi üzerine, Cebrail gelerek Hz. Hafsa'yı "O, çok oruç tutan, namaz kılan biridir, cennette de zevcenizdir" diye övmüş ve geri almasını söylemiştir. Aleyhissalâtu vesselâm da talaktan rücu etmiştir. Hz. Hafsa okuma yazma bilirdi, rukye yoluyla hastaları tedavi etmeyi de sonradan öğrenmişti. **4-** Rivayette Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekr'e Hz. Osman'dan daha çok kızdığını söylemektedir. Bu, iki sebeple izah edilir: 1) Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekr'i kendine daha yakın bir kardeş hissediyordu. Çünkü, Resulullah onları kardeşlemişti. Dolayısıyla daha fazla bir anlayış beklemekte idi. Ayrıca Hz. Osman, muhtemelen Hz. Ebu Bekir'den önce bu teklifi reddetmiş idi ve aralarında sebkat eden hukuk daha sınırlı olduğu için Hz. Osman'a fazla gücenmemişti.

2) Hz. Osman, Hz. Ömer'in teklifini cevapsız bırakmamış, düşüneyim demiş, bilahare düşündükten sonra edince, ona, Osman'dan daha çok kızmıştım." İbnu Sa'd'dan gelen bir başka rivayete göre, Hz. Ebu Bekr şöyle demiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Hafsa ile ilgili olarak bir bahiste bulunmuştu, bu sırdı. Şu halde, bu sır olan bilgisi sebebiyle Hz. Ömer'e cevap vermemişti.706 **5-Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:**

* Sırrı gizlemek fazilettir. Sır sahibi açıklayınca açıklamanın mahzuru kalkar.

* Kişi, kardeşini itab edebilir, öbürü de özrünü beyan etmelidir. * Hz. Ebu Bekr'in bildiği sır, Hafsa ile ilgili olarak Aleyhissalâtu vesselâm'ın Ebu Bekir'le istişarî olarak o meselede konuşmuş olmasından veya hiçbir sırrını ondan saklamayıp açmasından ileri gelebilir. * Küçük olan kimse, büyüğün evlenme arzusu izhar ettiği bir kadınla evlenmeyi düşünecek olsa, büyük bu meseleden açıklıkla vazgeçmeden araya girip o kadını talep etmemelidir. * Hz.

Peygamber'in evlenme arzusu izhar ettiği bir kadınla evlenmemesi halinde bir başkasının evlenmesi caizdir, haram değildir. Çünkü Hz. Ebu Bekir: "Aleyhissalâtu vesselâm terketseydi ben onu kabul edecektim" demiştir.

* Kişi kızını, kızkardeşini ve velayeti altında bulunan diğer kadınları salih kimselere teklif edebilir. Bunda utanılacak bir durum yoktur.

* Bir başkasının sırrını faş etmemek üzere bir kimse yemin etse, sır sahibi kendisi sırrını faş ettikten sonra yemin eden kimse o sırrı açıkladığı takdirde hanis olmaz.

* Baba, erkeğe dul kızını teklif edebileceği gibi, bâkire kızını da teklif edebilir. Ancak bakire kız erkeğe teklifte bulunamaz. 707

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَهَعَجا َر ّمُث ةَصْفَح َقَّلَط :# ّيِبهنلا ّنأ] :هنَع ُ هاللّ .
َي ِض َر باطخلا نب رمع نعو ـ5 □2525□

2. (5613)- Hz. Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hafsa (radıyallahu anhâ)'yı boşamıştı, sonra geri döndü." [Ebu Davud, Talak 38, 2283); Nesâî, Talak 75, (6, 213).] 708

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki açıklamada da geçtiği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Hafsa'yı bir kere boşamıştır. Hz Ömer bunu işitince son derece üzülmüş, üzüntü ifadesi olarak başına toprak saçmış ve: "Artık bundan sonra Allah ne Ömer'e ne de kızına itibar etmez, değer vermez!" demiştir. Bunun üzerine ertesi gün Cebrail aleyhisselam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelerek: "Allah, Ömer'e merhameten Hafsa'ya dönmeni emrediyor!" demiştir. Bir başka rivayete göre, Hz. Ömer, bir gün Hz. Hafsa'nın yanına girer. Ancak Hafsa ağlamaktadır. Şöyle der:"

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) seni boşamış olmasın? Daha önce de bir kere boşamıştı. Sonra benim sebebimle, rücu etmişti. Eğer bir kere daha boşamışsa ebediyen seninle konuşmayacağım." Ancak, Resulullah Hz. Hafsa'yı boşamış değildir. Bu îlâ yani bütün hanımlarıyla bir aylık ayrı kalma kararının üzüntüsünden hasıl olan ağlamadır. 709

* HZ. ÜMMÜ SELEME RADIYALLAHU ANHA

ثَعَبَف . ُه ْج َّو َزَتأ ْم ًَلف يِنُبِطْخَي هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب وُبأ َّنلا َثَعب يِتَّدِع□
ْتَضَقْنا اَّمل] :تلاق اهنَع ُ هاللَّ َي ِض َر اهنعو ـ2 □2525ـ ِنم ٌدحا َسْيَل َو ،ٌةَيِبْصُم
ِبا َّطَخْلا اَهْبُطْخَي ِهْيَلَع ،ْتَلاَقَف : ْرِبْخا َر َلوُس هاللّ ِ # يِهنأ َرْما ٌةأ َرْيَغ ،يِ َو يِهنأ
هاللّ َ نأْ يِذْهَبِا َكْنَع ،ِ َو اَّمأ ِص ِبْيَتُك ِفَسَتُكْفَيْن َر ُلوُس هاللّ ِ # ْرَمُع َبْن
ٌدِهاَش . َفَذَكَر َكِلذ َلَه . َفَقاَل : ِار َج ْع ِإلاَيْهَا ، َفُقْل َلَها : أَّمأ َغْيَر ِتُك َفسأْدُعوُ
. ْتَلاَقَف ْبُنِها : يَا ُعُمَر ! ُقم َفَز ْوَجه َر َلوُس هاللّ ِ # َفَز َّوَجُه]. ْوأ ِلاَيئِ
ْرَمهُ ؛و َ ا َّمأ ْوأ ِلاَيُؤِك َفيلَس َاحد ٌمِنهُم ْشَاهِد ٌو َ َغاِئبٌ َيكْرَه ُذِلكَ

راغص دوأو نايبص تاذ « ُةَيِبْصُملا»و.ةريغلا ةريثك «ى َرْيَغ ُةأرما».يئاسنلا .
هجرخأ

1. (5614)- Hz. Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "İddetim sona erince, Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) bana (bir elçi göndererek) istetti ve evlenme teklif etti. Ben kabul etmedim. Derken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ömer (radıyallahu anh)'i göndererek kendisi için Ümmü Seleme'yi istetti. Ümmü Seleme, Ömer'e: "Resulullah'a haber ver. Ben çok kızkanç bir kadınım ayrıca benim çok çocuğum var, bir de velilerimden hiçbiri burada hazır değil!" dedi. O da gidip Resulullah'a aktardı. Aleyhissalâtu vesselâm, Ömer'e: "Ona dön ve kendisine söyle ki: "Kızkançlığına gelince, senden onu gidermesi için Allah'a dua edeceğim. Çocuklarına gelince, onların himayesi de görülecektir. Velilerin meselesine gelince, onlardan hazır veya gaib hiç biri bu evliliği yadırgamayacak" buyurdular. Bunun üzerine Ümmü Seleme oğluna: "Ey Ömer! Kalk! Resulullah'la beni nikahla" dedi. O da nikahladı." [Nesaî, Nikah 28, (6, 81).] 710

AÇIKLAMA:

Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'nın ismi Hind'dir. Babası Ebu Ümeyye Huzeyfe İbnu'l-Muğîre'dir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ümmü Seleme ile hicretin dördüncü yılında Cemaziyü'l-ahir ayında evlenmiştir. Ümmü Seleme ve zevci ilk Müslümanlardan ve Habeşistan'a hicret edenlerdendir. Sonra Mekke'ye gelmişler, oradan da Medine'ye hicret etmişlerdir. Rivayette geçen "Çok çocuk sahibiyim" fıkrasından da anlaşılacağı üzere küçük çocukları vardı: "Seleme, Ömer, Dürre, Zeyneb.

Ümmü Seleme, kocası Ebu Seleme ile hicret ederken, müşrik olan yakınları onu tevkif ederler ve hicret etmesine izin vermezler. Oğlu Seleme'yi de kocasının yakınları alıkoyar. Ebu Seleme Medine'ye tek başına intikal eder. Kocasından ve oğlundan ayrılan Ümmü Seleme her gün, sabahtan akşama kadar gözyaşları dökmeye başlar. Bu, günlerce devam eder. Sonunda merhamete gelen yakınları onun da hicretine izin verirler. Çocuğunu da alarak Medine'ye gelip kocasına kavuşur.

Ümmü Seleme Resulullah'la evlendiği zaman çocuğu Zeyneb henüz onu emmekte idi.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çocuğu annesinin yanında gördükçe gerdek yapmıyordu. Durumu sezen Ammar İbnu Yasir çocuğu götürür. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm gerdek yapar. 711

Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) güzelliği, aklı ve isabetli re'yi ile meşhurdu. Hudeybiye'de sulh yapıldığı zaman Resulullah, Ashab'a kurbanlarını kesip traş olmalarını ve ihramdan çıkmalarını emrettiği halde, Ka'be'yi tavaf etmek maksadıyla yola çıktıkları için, tavafsız bunları yapmak Ashab'ın ağrına gidiyor, bu sebeple emr-i Nebevî'yi icraya kimsenin eli varmıyordu. Resulullah'ı, mükerrer emirlerine rağmen dinleyen yoktu. Aleyhissalâtu vesselâm üzgün olarak çadırına girdi. Üzüntünün sebebini öğrenen Ümmü Seleme: "Ey Allah'ın Resulü, sen kurbanını kes, traşını ol, ihramdan çık. Ashabın seni taakip edecektir!" diye tavsiyede bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm bu tavsiyeye uydu. Aynen onun söylediği gibi, Ashab da kalkıp menasiki birer birer icra ettiler. Bu vak'a onun dirayetine örnek olarak hep zikredilmiştir.

Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) hicretin 59. yılında Şevval ayında Allah'ın rahmetine kavuştu. Daha muahhar yıllarda öldüğüne dair rivayetler de vardır.712

*** ZEYNEB RADIYALLAHU ANHA**

□□2522□ 2ـ نع ٍسنأ َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق :]أَّمل تَضَقْنا ُةَّدِع َر بَنْي

اَهُتْيأ َر أَّمَلف :َلاَق . اَهني ِجَع ُرِهمَخُت َيِه َو اَهاَتأ ُهتَح ٌدْي َز َقَلَطْناَف ،َيَلَع اَه ُرُكْذاَف ْبَهْذا :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدْي َزِل # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق # ِ هاللّ ُلوُس َر يِنَلَس ْرأ ُبَنْي َز اَي :ُتْلُق َو ،يِبِقَع ىَلَع ُتْصَكَن َو ي ِرْهَظ اَهُتْيَّل َوَف اَهْيَلإ َرُظْنأ ْنأ ُعيِطَتْسأ اَم ُهتَح ي ِرْدَص يِف ْتَمُظَع ِرْيَغِب اَهْيَلَع َلَخَدَف # ِ هاللّ ُلوُس َر َءاَج َو ،ُناَرْقلا َل َزَن َو اَهِد ِجْسَم ىَلإ ْتَماَقَف ،يِهب َر ِرماَؤُأ ُهتَح ًائْيَش ٍةَعِناَصِب اَنأ اَم : يِذَكْرُ ِك . ْتَلاَقَف

□ِدْعَب ِتْيَبْلا يِف َنوُثَّدَحَتَي ٌلاَج ِر َيَقَب َو ُساَّنلا َج َرَخَف . ُراَهَّنلا َّدَتْما ُهتَح َمْحَّللا َو َزْبُخْلا # ِهاللّ ُلوُس َر اَنَمَعْطأ اَهُتْيأ َر ْدَقَلَف َلاَق .ٍنْذإ َلاَق ؟ َكَلْهأ َتْدَج َو َفْيَك ِ هاللّ َلوُس َر اَي :ُهَل َنْلُقَي َو ،َّنِهْيَلَع ُمِهلَسُي َو ِهِئاَسِن َرَجُح ُعَّبَتَتَي َلَعَجَف ُهُتْعَبَّتا َو # ِ هاللّ ُلوُس َر َج َرَخَف ، ِماَعَّطلا

َنقْلأَف ،ُهَعَم ُلُخْدأ ُتْبَهَذَف . ِتْيَبْلا َلَخَد ُهتَح َقَلَطْناَف ،اوُج َرَخ ْدَق َم ْوَقْلا َّنأ ى ِرْيَغ ْوأ ُهُت ْرَبْخأ اَنأ ي ِرْدأ اَمَف :ُهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٌسَنأ ِ هاللّو :هلوَق ىلا . ِهيِبَّنلا َتوُيُب اوُلُخْدَت َ اوُنَمآ َنيِذهلا اَهُّيأ اَي : ِهِب اوُظِع ُو اَمِب ُم ْوَقْلا َظِع ُو َو ، ُباَج

السهتِزَ بيْنِي وَ بيْنَهُ، وَ نَزَ لَ الحْ

بمعناه والترمذي وللبخاري، والنسائي مسلم أخرجه .[الحقَهِ مِنَ يَسْتَحْيِي .

1. (5615)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zeyneb'in iddeti tamamlanınca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zeyd (radıyallahu anh)' e: "Git onu bana (kendinden) iste!" dedi. Zeyd gitti, Zeyneb'e geldiği zaman hamurunu yoğuruyordu. Zeyd der ki: "Onu gördüğüm zaman içimde bir zorluk hissettim, ona bakamaz hale geldim. Sırtımı ona çevirerek, geri geri yaklaştım ve: "Ey Zeyneb! Beni Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gönderdi. Seni istiyor" dedim. Zeyneb: "(Ben (istihare yoluyla) Rabbimle istişare etmeden bir şey yapacak durumda değilim!" dedi ve kalkıp mescidine gitti. Derken Resulullah'a vahiy geldi. Aleyhissalâtu vesselâm kalkıp izin almadan Zeyneb'in evine girdi. Zeyd der ki: Gündüzün ilerlemesiyle Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bize ekmek ve et yedirdiğini gördük.

Yemekten sonra halk çıkmış, bazı kimseler evde kalmış sohbet ediyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da çıktı, peşinden ben de çıktım. Hanımlarının hücrelerine birer birer uğrayıp selam vermeye başladı. Onlar: "Ey Allah'ın Resulü (yeni) hanımını nasıl buldun?" diyorlardı.

Hz. Enes (radıyallahu anh) der ki: "Bilemiyorum, "halk çıktı!" diye ben mi haber verdim, başkası mı haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm gelip evine girdi. Ben de beraber girmek istedim. Benimle kendi arasına perde çekti. Örtünme ayeti nazil oldu. Halk, kendilerine verilen öğütten derslerini aldı: "Ey iman edenler! Yemek için davet olunmadan Peygamber'in evine girip de orada yemek vaktini beklemeyin. Davet edildiğinizde ise girin, fakat yemeğinizi yedikten sonra sohbete dalmadan dağılın. Bu hareketiniz Peygamer'e eziyet verir. O da size bunu açıklamaktan sıkılır. Allah ise hakkı açıklamaktan çekinmez" (Ahzab 53). [Müslim, Nikah 87, (1428); Nesâî, Nikah 26 (6 , 79).][713]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah'ın Zeyneb Bintu Cahş ile evlenmelerini anlatmaktadır. Zeyneb Bintu Cahş, Aleyhissalâtu vesselâm'ın hala kızı idi. Onu azadlısı Zeyd İbnu Harise ile evlendirmişti. Zeyneb bu evliliği istemiyordu. Resulullah'ın hatırına kabullenmişti. Sonunda evliliği devam ettiremeyip ayrıldılar. Şu halde Zeyneb'in bu boşamadan hasıl olan iddetinin sona ermesi mevzubahistir. Resulullah, evlenme teklifini Zeyneb'in eski kocası Zeyd ile duyurur. Zeyneb bu teklife hemen evet demez. "İstihare yaparak Rabbimin irşadını alayım" der. Mescidine gider. Bu esnada da Aleyhissalâtu vesselâm'a vahiy gelmiştir. Vahiyde, Zeyneb'in Resuslullah'a Allah tarafından nikahlandığı ifade edilmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bu sebeple Zeyneb'e kendisi gider ve kapıyı çalmadan içeri girer. Kapıyı çalmadan girişi, Zeyneb'le nikahının kıyılmış olması sebebiyledir. Mezkur ayet şöyle: "Zeyd o hanımla alâkasını kesince, biz onu sana nikahladık..." (Ahzab 37). Bilahare, Resulullah'ın hanımları birbirlerine karşı faziletleriyle övünürken Hz. Zeyneb "Sizin nikahınızı insanlar kıyarken benin nikahımı Aziz ve Celil olan Allah kıydı" diyecektir. **2-** Hz. Enes, Hz. Zeyneb'in düğün yemeğinin, derhal aynı gün içinde yendiğini belirtir. Yemekten sonra cemaatin dağılmasına rağmen bazı rivayetlerde tasrih edildiği üzere iki kişi sohbete dalar ve evde kalmaya devam eder. Aleyhissalâtu vesselâm'ın odayı terketmesi de bunlara çıkıp gitmeleri için yeterli mesaj sayılmaz, oturmaya devam ederler. Aleyhissalâtu vesselâm zevcelerini birer birer ziyarete başlar. Selam verir, halhatır sorar. Ziyaretleri tamamlayıp dönünce o iki kişi de çıkar. 714 **3-Hadisten Çıkan Bazı Fevaid:**

* Kişi evine dışardan geldikçe aile halkına selam vermeli, halhatır sormalıdır. Böylece utanarak meselesini açamayan aile reisinin açtığı sohbet zemini içerisinde meseleler açılmış olur. * Selam verilirken, muhatap tek bile olsa cemi sigasıyla esselamu aleyküm diye selam vermelidir. * 715 Bir kimse ile karşılaşınca halhatır sormak müstehabtır.

*** ÜMMÜ HABİBE RADIYALLAHU ANHA**

ن ِم ُ هاللّ ُهَم ِح َر ُّبِشاَجَّنلا اَهَجَّو َزَف ِةَشَبْحَلا ِض ْرَأِب َتاَمَف شْحَج ِنْب ِ□
هاللّ ِدْيَبُع َتْحَت ْتَناَك اَهَّنأ] :اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنَع َو ـ 2 □2525□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[# هيِبَّنلا َلِبَقَف ،ةَن َسَح ِنْب ِليِبْحَر ُش َعَم ِهْيَلإِ .
اَهِب َثَعَب َو ،ٍمَه ْرِد ِفَآ َةَعَب ْرأ اَه َرْهَمأ َو # ِهِبَّنلا

1. (5616)- Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Kendisi, Ubeydillah İbnu Cahş'ın nikahı altında idi. Habeşistan'da kocası ölünce, Necaşi merhum, onu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nikahlayıp dört bin dirhem mehir verdi. Onu Şürahbil İbnu Hasene ile birlikte Aleyhissalâtu vesselâm'a gönderdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kabul etti." [Ebu Davud, Nikah 29, (2107, 2108); Nesâî, Nikah 66, (6, 119).] 716

AÇIKLAMA:

Ümmü Habibe (radıyallahu anh)'nin adı Remle Bintu Ebi Süfyan Sahr İbni Harb'tir. Babası Ebu Süfyan, o sıralarda Mekke'nin lideri ve müşrik idi. Fetih günü Müslüman olanlardandır. Ümmü Habibe kocası Ubeydillah ile birlikte Habeşistan'a, ikinci hicretle gitmişti. Kocası orada içki düşkünlüğü sebebiyle Hıristiyan oldu ve orada öldü. Ümmü Habibe kocasına uyup İslam'dan çıkmadı, imanında sebat etti. Ümmü Habibe'nin Resulullah'a nikahlanma vakti ve yeri hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazı rivayetlere göre, Habeşistan'da hicretin altıncı yılında nikah kıyılmıştır. Bazı rivayetlere göre, Aleyhissalâtu vesselâm, nikah için, Amr İbnu Ümeyye ed-Damri'yi Necaşi'ye göndererek Ümmü Habibe'yi kendisine nikahlayıvermesini, kendisi adına dört yüz dinar miktarında mehir vermesini talep etmiştir. Necaşi bu arzuyu Nebeviyi yerine getirerek Ümmü Habibe'yi Şurahbil İbnu Hasene ile birlikte Medine'ye göndermiştir. Rivayete göre, Necaşi, Resulullah'ın isteği kendisine ulaşınca, Ebrehe adındaki cariyesini Ümmü Habibe'ye gönderir. Ebrehe: "Melik sana diyor ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana yazarak seni O'na nikahlamamı talep etti" der. Bunun üzerine Ümmü Habibe, Halid İbnu Said İbni'l-As'a haber gönderir ve onu nikahta vekil tayin eder. Habere çok sevinen Ümmü Habibe Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zevce olmak gibi fevkalâde mutlu bir haberi getiren Ebrehe'ye iki bilezik ve bir gümüş yüzük verir. Akşam olunca, Müslümanların temsilcisi olan Ca'fer İbnu Ebi Talib ve diğer Müslümanları çağırır ve huzurlarında dua okuyup nikah kıyar, mehri Halid İbnu Said İbni'l-As'a teslim eder. Cemaat dağılmak isteyince Necaşi: "Oturun, peygamberlerin sünnetidir; evlendikleri zaman, nikah üzerine yemek yerler" der. Yemek getirilir, yerler ve dağılırlar.

Bazı rivayetlerde bu hadisenin hicretin yedinci yılında vaki olduğu zikredilir. Ümmü Habibe'nin vekil tayin ettiği Halid, Ümmü Habibe'nin babasının amcasının oğlunun oğludur. Nikah sırasında Ebu Süfyan müşrik ve Resulullah'la harp halinde idi.

Yukarıda da söylediğimiz gibi bu nikahın Habeşistan'dan döndükten sonra Medine'de kıyıldığı da söylenmiştir. Ancak meşhur olan önceki rivayettir.

Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ), hicrî kırk dört yılında vefat etmiştir. Allah validemizi şefaatçimiz kılsın. [717]

*** SAFİYYE RADIYALLAHU ANHA**

هَيُح ِتْنِب َةَّيِفَص ُلاَمَج ُهَل َرِكُذ َنْص ِحْلا ِهْيَلَع ُ هاللّ َحَتَف اَّمَلَف . َرَبْيَخ # ِ□
هاللّ ُلوُس َر َمِدَق] :لاق هنَع ُهاللّ َي ِض َر ٍسنأ نع ـ2 □2525□

ن ِم # ُّيِبَّنلا اَهاَفَطْصاَف ًاسو ُرَع ْتَناَك َو اَهُج ْو َز َلِتُق ْدَق َو َبَطْخأ ِنْب□

ةَميِل َو َكْلِت ْتَناَكَف . َكَل ْوَح ْنَم ْنِذآ :ِيل َلاَق َّمُث .ٍريِغَص ٍعْطِن يف ًاسْيَح□
َعَنَص َّمُث .اَهِب َنَبَف َءاَح ْو َّرلا َغَل َب ىتَّح اَهِب َج َرَخ َو ِمَنْغَمْلا ُعضَتَف
ُهَتَبْك ُر ُعَضَيَف ِه ِريِعَب َدْنِع ُسِلْجَي َّم ُث .ٍةَءاَبَعِب اَهءا َر َو اَهَل يِهوَحُي # ،
َناَكَف ِةَنيِدَمْلا ىلا اَنْج َرَخ َّمُث .َةَّيِفَص ىلَع # ِ هاللّ ِلوُس َر

لوح لمعي ءاسك :ةيوحلا «يِهوَحُي» :هلوق.يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[َبَك ْرَت
ىهتَح ِهِتَبْك ُر ىلَع اَهَلْج ِر اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَّيِفَص

. هيلع بكريل ريعبلا مانس

1.(5617)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber'e geldi. Allah kaleyi fethetmeyi müyesser kılınca, kenisine Safiyye Bintu Huyey İbni Ahtab'ın güzelliğinden bahsedildi. Safiyye'nin kocası savaş sırasında öldürülmüştü. Kadın daha yeni evlenmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, ganimetten pay olarak kendisine onu seçti. Oradan Safiyye ile birlikte çıktılar. Revha nam mevkiye geldiler. Aleyhissalâtu vesselâm orada gerdek yaptı. Sonra küçük bir yaygı içerisinde has (denen hurma, yağ ve keş'ten mamul bir yemek) hazırladı. Sonra bana: "Etrafındakileri çağır!" buyurdu. Bu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Safiyye için verdiği düğün yemeği idi. Sonra oradan Medine'ye hareket ettik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safiyye için, bineğinin terkisine bir örtü seriyordu. Sonra devesinin yanıda çömelip dizini dayadı. Safiyye (radıyallahu anhâ), dizine basarak deveye bindi." [Buharî, Salat 12, Ezan 6, Salatu'l-Havf 6, Cihad 102, 130, Menakıb 27, Megazi 38; Müslim, Nikah 464, (1367); Ebu Davud, Harac ve'l-İmaret 21, (2996, 2997, 2998); Nesâî, Nikah 79, (6, 131-134).][718]

AÇIKLAMA:

Safiyye Bintu Huyey, rivayetten de anlaşılacağı üzere, Ümmühatu'lmü'minînden olup Hayber Yahudilerindendir. Sıradan bir kadın olmayıp ileri gelenlerden biridir. Hatta, başka rivayetlerin açıkladığı üzere, "Bana esirelerden bir cariye ver!" diye talepte bulunan Dıhye İbnu Halife, Resulullah'ın: "Git dilediğini seç al" ruhsatı üzerine gider Safiyye'yi seçer. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resulü, o, Kureyza ve Nadir kabilelerinin efendisidir, o ancak size münasibtir" diye ikazda bulunurlar. Aleyhissalâtu vesselâm belki de siyasî mülahazalarla, yani Yahudilerle Müslümanlar arasındaki husumeti azaltmak, gerginliği asgariye indirip dostane münasebetleri geliştirmek düşüncesiyle, böyle mümessil mahiyetinde bir kadınla evlenmeyi uygun görür. Dıhye'yi çağırıp bir başka cariye seçmesini söyler ve Safiyye'yi kendisi alır. Azad eder, örtüye tabi kılar ve evlenir. Örtmesi, zevce edindiğinin alâmetidir. Cariye olarak almış olsaydı örtünmeyi mecbur etmezdi. Safiyye (radıyallahu anhâ)'nın akıllı kadınlardan biri olduğu belirtilir. Hz. Safiyye, gerçekten Yahudilere karşı dikkatleri çekecek, şikayetlere sebep olacak derecede hususi yakınlık göstermiş, hane-i saadette onların temsilcisi rolünü oynamıştır. Bu aşırı ilgisinden sual edilince: "Benim onlar arasında akrabalarım var, sıla-ı rahm yapıyorum" diye cevap vermiştir.

Resulullah, Safiyye'nin yüzünde morluk görür ve sebebini sorar. Anlatır ki: Rüyasında gökteki ayın kucağına düştüğünü görür. Bunu ertesi gün babasına anlatır. Babası: "Sen Arap melikine zevce olacaksın" diyerek öfkeyle tokat atar. Bu iz, o darbeden kalmadır. Bir başka rivayette, göğsüne düşen güneştir. Rüyayı anlattığı kimse de kocasıdır. Rüyayı annesine anlattığı da rivayetlerde yer alır. Safiyye'nin evli olduğu düşünülürse, kocasına anlatmış, onun darbesini yemiş olması daha makul gelir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden bazıları zaman zaman Safiyye'yi "Yahudi kızı" diyerek, zevceleriyiz hem de amcasının kızlarıyız" diyerek üzerler. Safiyye bu laf atmaları Aleyhissalâtu vesselâm'a şikayet eder. Resulullah onu şöyle teselli eder: "Sen onlara: "Siz benden nasıl daha hayırlı olursunuz? Benim kocam Muhammed'dir, babam Harun'dur, amcam Musa'dır" demedin mi?" buyurur. Bir sefer sırasında Hz. Safiyye'nin devesi hastalanır. Zeyneb Bintu Cahş validemizin fazla devesi vardır. Aleyhissalâtu vesselâm, devesinin birini Safiyye'ye vermesini söyler. Ancak Zeyneb: "Ben şu Yahudi kızına mı devemi vereceğim!" diyerek imtina eder. Bu tutuma üzülen Aleyhissalâtu vesselâm üç ay kadar bir müddet Zeyneb'i terkeder, ona gece ayırmaz ve hiç konuşmaz.

Medine'ye geldiği vakit ensar kadınları ve bu arada Hz. Aişe, Safiyye radıyallahu anhünne'yi görmeye gelirler. Resulullah Hz. Aişe'ye: "Zevcemi nasıl buldun?" diye sorunca: "Bir Yahudi kadını" diye istiskal edici bir cevap verir. Resulullah: "Öyle söyleme, o Müslüman oldu ve Müslümanlığında da samimi" buyururlar. Hz. Safiyye'nin ölüm tarihi ihtilaflıdır: 37 ile 52 arasında değişen yıllar söylenmiştir, (radıyallahu anhâ). 719

* HZ. CÜVEYRİYE RADIYALLAHU ANHA

ْتَعَق َوُج ِرْي ةَي ُتْنِب ِراَحْلا ِث ْنِم يِنَب ِقِلَطْصُمْلا يف ِمْهَس ِتِباَث ِنْب ِسْيَق ِنْب □
ْتَلاَق ُةَشِئاَع َر ِض َي هاللّ ُ ـ2525□ 2ـ نع ةشئاع َر ِض َي هاللّ ُ اهنَع :تلاق]َو
اَرْما ًةأَ ُم ًةَح اَهَل يف ِنْيَعْلا ِحَطٌة، ْتَءاَجَف ُلَأْسَت َر َلوُس هاللّ ِ يف َباَتِك اَهِت.
ى اَهْنِم َلْثِم يِذهلا َر ُتْيأ . ْتَلاَقَف : اَي ِر َلوُس ِساَمَش َر ِض َي هاللّ ُ هنَع، َو ِتَناَك
اَّملَف ْتَماَق ىلَع ِباَبْلا، َو َر اَهُتْيأ َرَك ُته اَهَناَكَم، َو َرَع ُتْف َّنأ َر َلوُس هاللّ ِ # َرَيس
َام ىَفْخَي َكْيَلَع ، َو يِهنإ َو َق ُتْع يف ِمْهَس ِتِباَث ِنْب ٍسْيَق، َو يِهنإ ُتْبتاَك ىلَع اهنَع:
هاللّ ِ، اَنأ َوُج ِرْي ُةَي ُتْنِب ِراَحْلا ث، َو ُهَّنإ َناَك ْنِم ِرْمأ ي

. □ِكَل ؟ ْتَلاَق : َو اَم ؟وُه َلاَق : يِهدَؤُأ ِكْنَع ِكَتَباَتِك َو َزَتأ ّو ِكُج ؟ ْتَلاَق : ْدَق ْتلَعَف
َر ِلوُس هاللّ ِ #. يِسْفَن، َو ِج َكُتْئ يِنُنيِعُت َلاَقَف اَهَل: ْلَهَف ِكَل اَميف َوُه ٌرْيَخ
َزَت ّو َج َوُج ِرْي َةَي ْرأ اوُلَس اَم ْمِهيِدْيأِب َنِم يِبّسلا َو ْمُهوُقَتْعأ َو :اوُلاَق ُراَهْصأ
ْنِم ِةَئاِم ِلْهأ ٍتْيَب ْنِم يِنَب ِقِلَطْصُمْلا]. اَّملَف َعَماَسَت ُساَّنلا َّنأ َر َلوُس هاللّ ِ # ْدَق
: اَمَف َر اَنْيأ َرْما ًةأ ْتَناَك َمَظْعأ َرَب ًةَك ىلَع ْوَق اَهم اَهِنم؛ ُأ َقِتْعُ يف َهِبَبَس ا ُرَثْكأ
ءانبلا ةغلابملل يف ةحملا.و«ملاكتبةُ» » نأ ربتشي كولمملا هسفن نم هوم ْتَلاَق
هجرخأ وبأ دواد.«ّملا ُةَح» ىنعمب ةحيلملا، اذهو

يدؤيل هنمث هيلإ نم هبسك .

1. (5618)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Beni'l-Mustalik'ten Cüveyriye Bintu'l-Haris, Sabit İbnu Kays İbni Şemmas (radıyallahu anh)'ın hissesine düşmüştü [esaretten kurtulmak için mukatebe anlaşması yaptı]. O, çok güzel bir kadındı, gözde onun için bir hisse vardı (gören göz haz duyardı). Mukatebe bedelini ödemede yardım talep etmek üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi. Hz. Aişe devamla der ki: "Cüveyriye kapıda durduğu vakit onu görünce durumu hoşuma gitmedi (Resulullah'ın onu beğenip evlenmeye kalkacağından koktum). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da benim onda gördüğüm (güzelliği) göreceğini derhal anladım.

"Ey Allah'ın Resulü dedi. Ben Haris'in kızı Cüveyriye'yim. Durumum size meçhul değil. Ben Sabit İbnu Kays'ın hissesine düştüm. Fakat hürriyetime kavuşmak için onunla mukatebe yaptım. Size, mukatebe (bedelini ödemem)de yardım istemek üzere geldim. Resulullah: "Sana ondan daha hayırlısını söylesem ne dersin?" buyurdular. Cüveyriye: "O nedir?" dedi. "Senin yerine mukatebe ücretini ödeyeyim ve seni zevce olarak alayım?" buyurdular. Cüveyriye de: "Kabul ediyorum!" dedi. [Bunun üzerine, Sabit İbnu Kays'a adam göndererek Cüveyriye'yi ondan talep etti. Sabit: "O senindir, Ey Allah'ın Resulü! Annem babam sana feda olsun!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm mukatebe ücretini hemen ödedi. Cüveyriye'yi azad edip evlendi. Halk, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Cüveyriye ile evlendiğini işitince ellerindeki esirleri salıp azad ettiler ve: "Bunlar Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın artık akrabalarıdır (esir olarak tutulamazlar)!" dediler. Hz. Aişe devamla der ki: "Kavmine ondan daha hayırlı bir kadın görmedik; onun sebebiyle Benî Mustalik'ten yüz aile halkı azad olundu." [Ebu Davud, Itk 2, (3931).] 720

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Benî Müstalik'in Müslümanlara karşı sefer hazırlığında olduğunu istihbar edince ani bir baskın hareketiyle düzenlerini önlemişti. Gafil avlanan Benî Müstalik mağlup olmuş, yedi yüz kadar insan da Müslümanlara esir düşmüştü. Hz. Aişe yüz ailenin Cüveyriye sebebiyle azad edildiğini belirtir. Demek ki her bir aile ortalama yedi kişiden müteşekkildir. Bazı rivayetler Cüveyriye (radıyallahu anh)'nin adının Berre olduğunu, bunu Resulullah'ın Cüveyriye diye değiştirdiğini belirtir. **2-** Hadisten "veli"nin velisi olduğu kadını evlendirebileceği, dilerse kendisi o kadınla evlenebileceği hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü, Resulullah velisi durumunda bulunduğu Cüveyriye ile evlenmiştir. Resulullah o durumda Cüveyriye'nin velisi sayılır. Çünkü "sultan, velisi olmayanın velisidir." Cüveyriye köle olması haysiyetiyle velisiz sayılır. Keza Aleyhissalâtu vesselâm, Cüveyriye için mevla'l-itaka'dır, yani "azadlık efendisi." Azadlık efendisi, azadlının velisidir. Çünkü ona asabe olmuştur. Böylece Aleyhissalâtu vesselâm'ın Cüveyriye'ye veli olduğu sübut bulunca, cereyan eden hadise, veli olan Resulullah'ın velayeti altındaki Cüveyriye'yi kendisi ile evlendirmiş olmasından ibarettir. Öyleyse "veli nefsini (velayeti altındaki ile) evlendirebilir." 721

*** İBNETU'L-CEVN**

دَقَل :اَهَل َلاَقَف ، َكْنِم ِ هللِاب ُذوُعأ : ْتَلاَق # ِ هاللّ ِلوُس َر بلع ِن ْوَجْلا ِةَنْبا□
ِتَلَخَد اَّمَل] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 □2525□

يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .[ِكِلْهِأَب يِقَحْلاِ ، ٍميِظَعب ِتْذُع .

1. (5619)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "İbnetu'l-Cevn, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına girince: "Senden Allah'a sığınırım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Gerçekten büyüğe sığındın. Ailene dön!" buyurdular." [Buharî, Talak 3; Nesâî, Talak 14, (6, 150).] 722

AÇIKLAMA:

Siyer ve hadis kitaplarında gelen farklı rivayetler, bazı kadınların, Resulullah'a gerdek sırasında "Senden Allah'a sığınırım" diyerek veya buna yakın bir cümle ile hitap ettiklerini belirtir. Rivayetlerden gelen bu kıssalar farklı hadiseler midir, aynı hadisenin farklı rivayetleri midir, çok net değil, şarihler bu hususta cezmetmekten kaçınırlar. İbnu Sa'd'ın bir rivayeti şöyle: "Kilabiye'nin ismi ihtilaflıdır. Fatıma Bintu'd-Dahhak İbnu Süfyan dendi, Amra Bintu Yezid İbni Ubeyd dendi, Sena Bintu Süfyan İbni Avf dendi, el-Aliye Bintu Zıbyan İbnu Amr İbni Avf dendi."

Nisbet olarak da kadın Kilabî midir, Kindî midir ihtilaflıdır. İbnu Hacer, en az iki ayrı hâdisenin varlığına hükmedilebileceğini söyler. Ebu Üseyd rivayetinde geçen kadın Ümeyme'dir, Sehl'in rivayetinde geçen kadın Esma'dır. Bu meselenin teferruatı bize pratik bir fayda sağlamayacağı için münakaşaları aktarmayacağız. Gerdek sırasında kadını (veya bazı kadınları) bu çeşit yakışıksız söz sarfetmeye sevkeden husus nedir? Rivayetler bu hususta ehemmiyetle, Ümmühatu'lmü'minînden bazılarının hilesini rivayet ederler: Bu yeni kadın çok güzeldir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sevgi ve ilgisini kazanmada kendilerine galebe edeceğinden korkarlar ve kadıncağıza: "Eğer derler, sen Resulullah sana yaklaşınca "senden Allah'a sığınırım!" dersen bu sözden hoşlanırlar." Saflığı sebebiyle aldanıp böyle söyleyen kadın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan "...Ailene dön!" karşılığını alır. Bu muameleye maruz kalan Fatıma Bintu'd-Dahhak el-Kilabiye (uğradığı bedbahtlığın sevkiyle) "mayıs toplar ve ben şakiyyeyim dermiş. Bu rivayete göre bu telkini yapanlar Hz. Aişe ve Hz. Hafsa'dır. Kadını tarayıp, kınalayarak gerdeğe hazırlarken, onlardan biri: "Resulullah, gerdeğe girdiği zaman kadının "senden Allah'a sığınırım" demesinden hoşlanır" derler.

Ebu Üseyd'in rivayetinde, kadın ailesine geri götürülür. Ailesi bunu hoş karşılamaz: "Sen mübarek olmayan bir kadınsın" diye bağrışırlar. Kadın üzülür, aldatıldığını söyler, kederinden ölür. Bir başka rivayet, kadının Muhacir İbnu Ebi Ümeyye ile evlendiğini, Hz. Ömer kadını cezalandırmak istedi ise de, kadın: "Bana örtü koymamıştı. Ümmü'lmü'minîn de dememişti (Hz. Peygamber'e zevce olmamıştım)" diyerek kendini müdafaa eder ve Hz. Ömer dokunmaz. Hicrî altmış senesinde vefat eder. 723

*** ÜMMÜ ŞERÎK**

يئاسنلا هجرخأ .[# ِ هاللّ ِلوُس َرِل اَهَسْفَن ْتَبَه َو ْنَّمِم ْتَناَك اَهَّنأ] : اهنَع ُ هاللّ .

□2555□ 5ـ نع ةشئاع رَ ضِ يَ

1. (5620)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre, "Ümmü Şerik, Aleyhissalâtu vesselâm'a nefsini hibe edenlerdendir."

(Teysir, hadisin kaynağını Nesai olarak gösterir ise de, Nesai'nin el-Mücteba olarak meşhur olan Sünen'inde mevcut değildir, es-Sünenü'l-Kübra'sında olabilir.)724

AÇIKLAMA:

Kadınlardan zaman zaman, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip kendini hibe edenler olmuştur. Kadının nefsini hibe etmesi, karşılığında mehir gibi bir karşılık istemeksizin evlenme teklifinde bulunmasıdır. Bu sadedde ismi geçenlerden biri, sadedinde olduğumuz hadiste zikredildiği üzere Ümmü Şerik'tir, bir diğeri Havle Bintu Hakim, bir diğeri Fatıma Bintu Şüreyh, bir diğeri Leylâ Bintul-Hatim, bir diğer Zeyneb Bintu Huzeyme, bir diğeri Meymune Bintu'l-Haris'dir. Hemen belirtelim ki, aslında helal olmasına rağmen, Aleyhissalâtu vesselâm bu bağış sahiplerinin hiçbiriyle evlenmemiştir. Onun nikahının altında bulunanlardan hiçbiri de nefsini bağışlayanlardan değildir. Buna rağmen Hz. Aişe'nin nefsini bağışlayan kadınlara karşı kıskançlık duyduğu belirtilir.725

□ رَ ضِ يَ هاللّ ُ هنَع َو هنْدَعِ ُ ب ِنْ تٌ لَهُ . فقاَ لَ أناَسٌ : جاَءتَ ِامرَ أةٌ ُ لاا ىلا ِ نَّبِه
ُهاتَأ . فقاَ لَ : ِهيَ َ خيْرٌ 2552ـ □5 وعن ثاَبتِ ٍ رَ َ ح ِ مَهُ ُ هاللّ ُ قال: [كنْتُ ُ عنِدَ َ أناَسٍ
رَ سَ ولُ َ هاللّ ؛ ِ أ َلاكَ ِ ب َ حاجَةٌ؟ فقاَ لَت ْ بنِتُ ُ أناَسٍ : ام َ أقلَّ َ حيَاءِها، و َ وسا َ وْ أتاَهُ َ و سا َ وْ
تعَ ِرْ ضُ نفَسْها َ علَيْه، فقاَ لتْ : اَي

. رَ غبِتْ ف ي َ رسُولِ ِ هاللّ ِ # فعَرَ َ ضتْ نفَسْ اَها َ علَيْهِ.] أخرجه البخاري والنسائي
مِنْكِ.

2. (5621)- Sabit rahimehullah anlatıyor: "Ben Hz. Enes (radıyallahu anh)'in yanında idim. Onun yanında bir kızı vardı. Enes dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir kadın gelerek nefsini ona arzetti ve: "Ey Allah'ın Resulü! Senin bana ihtiyacın var mı?" dedi. Bunun üzerine Enes'in kızı: "Bu kadının hayası ne kadar az! Ne ayıp, ne ayıp!" dedi. Enes: "Hayır, o senden daha hayırlı! Resulullah'a rağbet ve arzu duydu ve nefsini ona arzetti" buyurdu." [Buharî, Nikah 32, Edeb 79; Nesaî, Nikah 25, (6, 78-79).]726

مَل ًاسوُلُج ِهِباَبِب َساَّنلا َدَج َوَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلع ُنِذأَتْسَي ٍءاَج هنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر ٍرْكَب اَبأ َّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □2555ـ ُ هاللّ َي ِض َر
ٍرْكَب وُبأ َلاَقَف َكِلذك َوُه َو ُهَل َنِذأف ُرَمُع َنَذأتْسا َّمُث . ُتِكاَس َوُه َو ُهُؤاَسِن ُهَل
ْوَح ًاسِلاَج ُهَدَج َوَف َلَخدَف ُهَل َنِذأف ، ْمُهَل ْنَذ ْؤُي ُتاَج َوَف ،اَهْيَلِإ ُتْمُقَف .
َةَقَفَّنلا ِينُلأْسَت َةَج ِراَخ َةَنْبا َتْيأ َر ْوَل ! ِهاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقَف .# ِ هاللّ َلوُس َر
ِهِب َك ِحْضُأ ًٍ ْوَق َّنلوُق‘ :هنَع

□ هاللّ َي ِض َر َةصْفَح ىلا ُرَمُع َماَقف ،َة ًَقَفَّنلا ِينُلأْسَت ى َرَت اَمَك ِىل ْوَح ْنَم
ُّلُك : َلاق َو ،# ِ هاللّ ُلوُس َر َك ِحَضَف .اَهقُنُع :نْلُقَف ؟ُهَدْنِع َسْيَل اَم # ِ هاللّ
َلوُس َر َنْلأَست :ُلوُقَي اَمُه ًَك . اَهقُنُع ُأَجي اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع ىلا ٍرْكَب
وُبأ َماَق َو ،اَهقُنُع ُأَجي اهنَع َّنُكن ِم ِتاَنِسْحُمْلِل َغَلَب ىهتَح .َك ِجا َو ْز‘ ْل ُق ُّيِبَّنلا
ا ِهِذه ْتَل َزَن َّمُث ؛ًارهَش َّنُهَل َزَتْعا َّمُث . ُهَدْنِع َسْيَل اَم ًادبأŒاَهُّيأ اَي : ُةَي
ُهُلأْسَن ِ هاللّو

ي ِريِشَتْسَت ىهتَح ِهيف ِيل ِجْعَت َ ْنأ ُّب ِحُأ ًارْمأ ِكْيَلَع َض ِرْعأ ْنأ ُدي ِرُأ ِيهنإ :
ا َراَّدلا َوŒلاَقف .اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَعِب َأَدَبَف : َلاَق . ًاميِظَع ًارْجأ َة َر ِخ
ا اَهْيَلَع ًَتَف ِ؟Œهَلوُس َر َو َ هاللّ ُراَتْخأ ْلَب ؟ِي َوَبأ ُريِشَتْسأ َكِيفأ : ْتلاَق .ةَي
هاللَّ لوُس َر اَي َوُه اَم : ْتلاَق . ِكْي َوَبأ ،ًاتِهنَعَتُم ًٍ َو ًاتِنعُم ىلاعَت ُ هاللّ ِينْثَعْبَي
ْمَل ،اَهُت ْرَبْخأ ًَّإ َّنُهْنِم ةأ َرْما ينُلأْسَت َ :لاَقَف . َكَل ُتْلُق ِيذهلاِب َكِئاَسِن ْنِم ًَةأ َرْما
َرِبْخُت َ ْنأ َكُلأْسأ َو

كلذ وحنو كلجرب اهتسد اذإ :نف َقتع « ُتأَج َو».ملسم هجرخأ .[ًارهَسَيُم َو .
ًامِهلَعُم ِينَثعَب ْنِكَل َو

3. (5622)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) gelip (Hz. Peygamber'in huzuruna girmek için) izin istedi. Kapıda oturmuş bekleyen insanlar vardı. Onlara izin verilmemişti. Hz. Ebu Bekr'e izin verildi, o da girdi. Girince, Aleyhissalâtu vesselâm'ı etrafında zevceleri toplamış olduğu halde sessiz oturuyor buldu. Derken Hz. Ömer de izin istedi, ona da aynı halde iken izin verdi. Hz. Ebu Bekr: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı güldürecek bir şey söyleyeceğim!"dedi ve sordu: "Ey Allah'ın Resulü! Hârice'nin kızı benden nafaka istese ben de kalkıp boğazını tutsam ne dersiniz?" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) güldü ve: "Şu etrafında gördüklerinin hepsi benden nafaka istiyorlar!" dedi. Ömer, hemen kalkıp boğazını tutmak üzere Hafsa'ya yöneldi. Hz. Ebu Bekr de kalkıp boğazını tutmak üzere Aişe'ye yöneldi. Her ikisi de: "Demek siz Resulullah'tan onda olmayan şeyi istiyorsunuz ha!" diyordu. Onlar: "Allah'a yemin olsun! Biz ondan asla olmayan şeyi istemiyoruz!" dediler. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlardan bir ay ayrı durdu. Arkadan şu ayet nazil oldu. (Mealen): "Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: "Eğer dünya hayatını ve zevkini istiyorsanız, gelin boşanma bedelini verip sizi güzellikle serbest bırakayım. Eğer Allah'ı, Resulü'nü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, şüphesiz ki, sizden iyilik yapan ve iyi kullukta bulunanlar için Allah pek büyük bir mükafaat hazırlamıştır" (Ahzab 28-29).

Hz. Cabir devamla der ki: "Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den başlayarak şöyle dedi: "Ben sana bir husus arzedeceğim. Cevap vermede acele etmemeni dilerim, ebeveyninle de istişare ettikten sonra cevap ver."

"O husus nedir ey Allah'ın Resulü?" diye Aişe sorunca, Aleyhissalâtu vesselâm ayeti tilavet buyurdu. Bunun üzerine Hz. Aişe hemen: "Yani sizi tercih meselesinde mi ailemle istişare edeceğim? Asla! Ben Allah'ı ve Resulü'nü ve ahiret yurdunu tercih ediyorum. Senden ricam, kadınlarından hiçbirine benim şu söylediğimi haber vermemendir!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onlardan biri sormaya görsün, ben hemen cevap veririm. Zira Allah beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı olarak değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi!" buyurdular." [Müslim, Talak 29, (1478).] 727

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Ümmühatu'lmü'minîn'in dünya veya ahireti tercih hususunda muhayyer bırakıldıklarını haber veren ayetin nüzul sebebini açıklamaktadır. Anlaşılacağı üzere Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer mutad ziyaretlerinin birinde Aleyhissalâtu vesselâm'ı kadınları etrafında toplanmış olduğu halde sessiz (ve kaygılı) bulurlar. Resulullah'ı neşelendirmek ve konuşturmak için Hz. Ebu Bekr'in şaka yollu bir cümlesi Resulullah'ı güldürmekle kalmıyor, sessiz ve kaygılı oluşunun sebebini de ortaya çıkarıyor: Hanımları kendisinden veremeyeceği veya örnek olmalarında vermeyi uygun bulmadığı şeyleri istemektedir.

Bu durumu öğrenen kayınpederler [Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)] hemen kızlarının üzerlerine yürüyüp "Demek siz, Resulullah'tan onda olmayan şeyler istiyorsunuz ha!" diyerek tedib etmek, cezalandırmak isterler, Aleyhissalâtu vesselâm buna mani olur. Ama müdahale faydadan hali olmaz. Validelerimiz, o günden sonra Resulullah'tan, onda olmayan bir şey talep etmeyecekleri hususunda söz verirler, yemin ederler. Derken muhayyerlik ayeti nazil olur.

Aleyhissalâtu vesselâm emr-i İlahî'yi Hz. Aişe'den başlayarak zevcelerine tebliğ eder. Hepsi

de düşünmeye, aileleriyle istişareye gerek duymadan Allah ve Resulü ile beraber olup darlık içinde yaşamayı, ayrılıp bolluk içinde yaşamaya tercih ederler.

Bu muhayyerlikte kadınlar ayrılmayı tercih etmiş olsalar, başkalarıyla evlenmeleri helal olup olmayacağı hususunda ulema mütalaa yürütmüş, ihtilafa düşmüştür. Çoğunluk, ayrılığın gereği olarak evlenebileceklerine hükmetmiştir.

Ayet geldiği zaman Resulullah'ın nikahı altında, hayatta dokuz karısının olduğu

belirtilmektedir. Beşi Kureyşîdir. Hz. Aişe, Hafsa, Ümmü Habibe, Sevde, Ümmü Seleme

radıyallahu anhünne; dördü de Kureyş dışından: Safiyye, Benî Nadir Yahudilerinden; Meymune, Benî Hilal'den; Zeyneb Bintu Cahş, Benî Esed'den; Cüveyriye, Benî Mustalik'ten, radıyallahu anhünne.

2- Hadis üzgün olan eş dostun fıkra vs. nezih vasıtalara başvurularak konuşturulup, güldürülmesinin müstehab olduğunu ifade etmektedir. 728

İKİNCİ FASIL

EVLENMEYE TEŞVİK VE TERĞİB

لاَمَجَ وِ بَسَح تَاَذ ًةأ َرْما ُتْبَصأ ِيهنإ :َلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ٌلُج َر َءاَج] :لاق□
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر راسي ِنْب ِلَقْعَم نع ـ2 □2555ـ هجرخأ .[َمَمُ‘ا ُمُكِب ٌرِثاَكُم
يِهنإف ،َدوُل َوْلا َدوُد َوْلا اوُج َّو َزَت :َلاَقف ،َةَثِلاَّثلا ُهاَتأ َّمُث . ُهاَهَنَف ،َةَيِناَّثلا
ُهاَتأ َّمُث .َ :َلاَق ؟اَهُج َّو َزَتأفأ ،ُدِلَت َ اَهَّنأ َو

. يئاسنلاو دواد وبأ

1. (5623)- Ma'kıl İbnu Yesar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelerek: "Ben (evlenmek üzere) asaletli ve güzel bir kadın buldum. Ancak kısırdır, çocuk doğurmuyor. Onunla evleneyim mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hayır evlenme!" buyurdular. Sonra adam ikinci sefer geldi, yine aynı cevabı aldı. Adam üçüncü sefer de gelince: "(Ey insanlar!) vedud (çok seven) ve velud (çok doğuran) olanla evlenin. Zira ben (kıyamet günü) diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla övüneceğim" buyurdular." [Ebu Davud, Nikah 4, (2050); Nesaî, Nikah 11, (6, 65-66).][729]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kadında aranması gereken belli başlı vasıfları belirtmektedir:
* Kadın kısır olmamalıdır. Çünkü evlenmenin aslî gayelerinden biri tenasül yani neslin devamını sağlamaktır. Çocuk doğurmayan kadın bu gayeyi hasıl etmez.

* Kadın vedud olmalıdır: Yani kocasını çok sevmelidir. * Kadın doğurgan olmalıdır. Kadının sadece kısır olmaması da yeterli değil, velud da olmalıdır. İki vasıf birbirini tamamlayıcı olduğu halde ayrı ayrı zikredilmesi, evlilikte çocuk elde etme meselesinin din açısından ehemmiyetini nazara verir. Gerçi hadisin sonunda çocuk meselesine bir kere daha dönülüyor: "Kıyamet günü sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı övüneceğim."

Eğer kadın velud olur fakat vedud olmazsa kocası tarafından sevilmez. Ailevî ahenk ve huzur kadının kocası tarafından sevilmesi ile mümkündür. Bu ise öncelikle kadının vedud olmasına bağlıdır. Kadın vedud olsa fakat velud olmasa bu sefer evlilikten beklenen maksad hasıl olmaz, ümmetin sayıca artması gerçekleşmez. Alimler bu iki vasfın bekârlarda yakınlarının haline bakılarak bilinebileceğini belirtirler. "Çünkü çoğunluk durumunda tabiatlar akrabalara intikal eder, yakınlarının tabiatları birbirlerine benzer" derler. Aliyyu'l-Kâri "Vedud ve velud olanlarla evlenin" emrinde: "Velud ve vedud olanlarla evliliğinizi devam ettirin" manasının da muhtemel olduğunu söyler.

Bu vesile ile bir kere daha tekrar edelim ki, İslam dini, nüfus çokluğuna ehemmiyet verir. Birden fazla kadınla evlenme ruhsatı bile İslam'ın nüfus politikasının gereğidir. Böylece doğum çağında olan kadın bekâr kalmamış olur. Ayrıca erken evlendirme prensibi de doğumu teşvik edici bir tedbirdir. Ortalama 15-17 yaşlarında büluğa eren gençlerin hemen evlendirilmesi daha çok sayıda çocuk edinmeye müessir olacaktır. Yüksek tahsilin yaygınlaştığı çevrelerde evlenme yaşı gittikçe gerilere kaymakta, dolayısıyla doğum nisbeti o çevrelerde azalmaktadır.

Doğum kontrolü diye günümüzde ortaya çıkan hâdiseyi İslam açısından kabul etmek mümkün değildir. Bu hâdise esasen bizde dış baskılarla müesseseleştirilmiş, doğum kontrolüyle ilgili teşkilatlar Amerikan yardımlarıyla finanse edilmiştir. Maksad, İslam ümmetinin sayısını azaltmaktır. Nitekim Kıbrıs askerî harekatının akabinde Amerika'nın koyduğu askerî ve ekonomik ambargodan Türkiye'ye faydalı olacak her çeşit yardımlar nasibini alırken, sadece doğum kontrolüne yönelik yardımlar nasibsiz kalmış, onlar hiçbir kısıntıya uğramadan gelmeye devam etmiştir. Nedir bunun manası?

Alim geçinen eyyamcı, fetvacı, günlük politikaya göre imal-ı fikirde bulunan yeni yetme yarımlar, fıkıh kitaplarında birçok kayıtlarla medar-ı bahs edilen çocuk aldırma ruhsatını, kayıtları mevzubahis etmeden göstererek veya bazı hadislerde gelen yine kayıtlara tabi azl ruhsatını[730] medar-ı bahs ederek, yabancı ideolojilerin işine yarayacak fetva vermektedir. Bu, manevî sorumluluğu mucib olduğu gibi, ümmetin dünyevî menfaatlerine de aykırıdır. Dış baskılara dayanamayan veya satın alınan politakacılarla, din temsilcileri millet nazarında bir değildir. Millet öncelikle din alimlerine kulak verir.

Hadislerde "azl"e ruhsat olduğu gerekçesiyle doğum kontrolü caiz diyenlere Resulullah'ın azlle ilgili şu tarifini de görmelerini tavsiye ederiz: Müslim başta diğer birkısım Kütüb-i Sitte müelliflerinin kaydettiği bir hadiste, Resulullah'tan azl sorulduğu zaman: "Bu, gizli bir ve'd'dir" demiştir. Ve'd, Arapça'da çocukları diri diri toprağa gömme fiilidir. Şu halde, Resulullah, azli "çocuğun gizlice toprağa gömülmesi" olarak tarif etmiş bulunmaktadır. Yani, sebepsiz azli tasvib etmemektedir. Azle bile fetva vermeyen dinimizde, kürtaj denen çocuk katliamına fetva aramak tamamen boş bir gayrettir.

Nüfus artışının açlık ve ekonomik sıkıntıya sebep olması gibi, aslında ilme ve realiteye aykırı iddialara Kur'an-ı Kerim'in bir ayetiyle cevap vereceğiz: "Fakirlik korkusuyla evlatlarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de rızıklandıran biziz. Onları öldürmek, gerçekten çok büyük bir günahtır" (İsra 31).

Makina, gübreleme, sulama, bilgi ve tecrübe gibi yeni unsurların ziraate dahil edilmesi, ziraî istihsali dünya genelinde öyle artırmıştır ki, bu, nüfus artışından çok öndedir. Gelecekte bitki genlerine yapılan müdahale, ev ziraati gibi şimdiden ufukta görülen gelişmeler gıda sıkıntısı diye bir tehlikenin yeryüzüne hiçbir zaman gelmeyeceğini göstermektedir. Afrika gibi dünyanın bazı yerlerinde görülen açlık ve sefalet, oralardaki Avrupa sömürüsünün eseridir, tabii bir hâdise değildir. Avrupalılar gittikleri memleketlerin iktisadî düzenlerini sistematik olarak bozarak yerli halkı, bir daha kendilerine karşı müessir şekilde baş kaldıramayacak hale getirmişlerdir. Oradan ayrılsalar bile sömürü sistemlerini kendi menfaatlerini devam ettirerek satın alınmış aydınlarla yürütüp, ayakta tutmaktalar; ticarî şirketleri, işletmeleri ellerinde bırakmayarak daha merhametsiz bir sömürge tatbikatını devam ettirmektedirler.

Kendi memleketlerinde bütün imkanlarıyla doğumu teşvik eden Batı, Batı dışındaki bütün memleketlerde siyasî, iktisadî ve askerî her çeşit güç ve baskı imkanlarını kullanarak doğum kontrolü uygulamasını yaptırmaktadırlar.[731]

Meselenin İktisadî Yönü:

Nüfus artmasının açlığa sebep olacağı iddiasını, ilmî çalışmalarla, rakamlarla cevaplandıran ilim adamlarımız var. Türkiye'de Nüfus Meselesi adlı kitabında Prof. Dr. Sabahattin Zaim pek çok dünya devletini esas almak suretiyle mukayeseli, istatistikî rakamlara dayanarak yaptığı bir tahlili şöyle noktalar: "Şu halde, umumiyetle iddia edildiği gibi, ülkelerin refah seviyesindeki artış hızı ile nüfus hızı arasında tersine bir koralasyon (ilgi) yoktur (0.2). Bilakis iki mefhum arasında müsbete doğru bir koralasyon (O. 53) görülmektedir." İlim adamımızın Türkiye'nin 1960-1968 yılları arasındaki nüfus ve gelir artışı ile ilgili olarak verdiği rakamlara göre bu yıllar arasında nüfusumuz % 2.6 artarken, nüfus başına düşen GSMH (millî gelir) artışı 4.2 olmuştur. Gıdanüfus münasebetlerinde de şu kıymetli bilgiyi verir: "Gıdanüfus münasebetlerini Türkiye yönünden inceleyecek olursak, görülür ki, ülkemizde nüfus artışının en hızlı olarak kabul edildiği devrelerde 1952-56'ya nazaran artmıştır. Aynı devrede toplam ziraî üretim % 66, gıda üretimi ise % 7 oranında artmıştır. Aynı devrede toplam ziraî üretim % 66, gıda üretimi ise % 61 oranında çoğalmıştır. Yani ülkemizde gıda yönünden bir dengesizlik yoktur. Ziraî üretimle gıda üretimi, nüfustan daha hızlı artmaktadır."[732] Bu açıklamalar Cenab-ı Hakk'ın Kur'an-ı Kerim'de geçen "Açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, onları da sizi de biz rızıklandırırız" ayetinin ilmî bir tefsiri mahiyetindedir. Bu açıdan gerek yurdumuzda, gerek dünyanın bazı yerlerinde zaman zaman görülen maddî sıkıntılar, tabii değildir, nüfus çokluğundan değildir. Sömürgecilerin oyunundan, adaletsiz idareden ileri gelmektedir. Ömer İbnu Abdilaziz'in üç yıllık adilâne idaresi sırasında Mısır gibi büyük bir İslam dünyasında zekat kabul edecek insan kalmayacak şekilde refah ve bolluk hasıl olmuştur.

Doğum kontrolü uygulayarak, evlenmeyi, çocuk elde etme maksadının dışına çıkaran çevrelerde "cinsî münasebetlerin çocuk yapma ve neslin devamı ile hemen hemen hiçbir ilgisinin kalmadığı, tamamen bir eğlence ve zevk meselesi haline getirildiği" bazı araştırıcıların yazılarında belirtilmektedir. Bu durumun beşerî ahlakı son derece tahrip ettiğini belirten meşhur tarihçi ve içtimaiyatçı Dr. Sazzoken: "Amerika'daki cinsî münasebetlerden bahisle, rakamlar üzerinde âdeta ağlamaktadır. Doğum kontrolü teşviki sonucu evlenmeden önce gayr-ı meşru ilişkilerde bulunan erkeklerin sayısı % 27'den % 87'ye, kadınların ise % 7'den % 50'ye çıktığını tesbit etmiştir." Yine verilen bir başka bilgiye göre Dr. Cheoser 1956 yılında altı yüz kadın üzerinde yaptığı incelemelerin sonucunu şöyle bildiriyor: "İngiltere'de her üç kadından biri henüz evlenmeden iffet ve kızlığını kaybetmektedir." Aynı zat 1960 yılında yayınlanan bir kitabında "Artık kadınlarda iffet denilen şeyden bir iz, bir eser kalmış mıdır?" diye sormaktadır. Ya şimdilerde (1992) ne hale geldi? 5718. hadisin açıklama kısmında çocuk öldürme meselesine tekrar temas edeceğiz.[733]

ةأ ْرَمْلا اَيْنُّدلا ِعاَتَم ُرْيَخ َو ٌعاَتَم اَيْنُّدْلَا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ□
َي ِض َر صاعلا ِنْب و ُرْمَع ِنبا نعو ـ5 □ 2555□

يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ُةَحِلاَّصلا .

2. (5624)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dünya bir meta'dır. Dünya metaının en hayırlısı saliha kadındır." [Müslim, Rada 64, (1467); Nesaî, Nikah 15, (6, 69).][734]

AÇIKLAMA:

Meta', altın ve gümüş parayla alınıp satılabilen her çeşit ticaret malıdır. Yenilen, giyilen, yere serilen bütün dünya malları meta'dır. Bir müddet kullanılıp eskitilir. Ayet-i kerimede de "dünya hayatı" bir aldanma metaı olarak tavsif edilmiştir. "Dünya hayatı bir aldanma metaından başka bir şey değildir" (Al-i İmran 185). Hadis, dünyada hoşumuza giden hiçbir şeyin ebedî olmadığını, bir müddet istifadeden sonra elden çıkacağını bildiriyor. Bu faniler arasında insan için en hayırlı olanı saliha bir kadındır. Çünkü diğer metalardan ağız tadıyla istifade, bu hayat ortağına bağlıdır. Eğer kadın saliha olmaz da kötü olursa, kişi zengin ve sağlıklı da olsa, hayatta huzur bulamaz.

Saliha kadın, dindar, iffetli ve itaatkâr olan kadındır. Bir başka hadiste Resulullah insanın saadetini üç şeye bağlar: "Saliha kadın, salih mesken, salih binek." Hadisin devamında, kişinin bedbahtlığı da üç şeye bağlanır: "Kötü kadın, kötü mesken, kötü binek." Dünyevî saadetin medarı denince birçok kimsenin aklına öncelikle maddî zenginlik gelir. Halbuki bir peygamber nokta-i nazarından, bu meselede maddî varlık hiç mevzubahis edilmemektedir. Ailevî huzurun yokluğunu hiçbir zenginlik telafi edemez. Ayrıca, saliha kadın sadece dünya hayatı için değil, dünyayı ahiretin bir tarlası görüp, buradaki hayatı ebedî hayatını kazanmaya vasıta bilen kimseler için de ayrı bir ehemmiyet taşır. Saliha bir hayat ortağına sahip kişi, ahiret ekimini daha iyi yapar. Maddî serveti bir başka değer kazanır.

Müteakip hadis mevzuyu daha da açacaktır. 735

ؕلاَمْلا َريِثَك َناَك ْنإ َو :اوُلاَق . ٌةأ َرْما ُهَل ْتَسْيَل ُلُج َر ٌنيِكْسِم ٌنيِكْسِم :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق ٍحي ِجَن يبأ نبا نعو ـ5 □2552ـ .[ِلاَمْلا َة َريِثَك ْتَناَك ْنإ َو
:لاَق ؕلاَمْلا َة َريِثَك ْتَناَك ْنإ َو :اوُلاَق .اَهَل َج ْو َز َ ٌةأ َرِما ٌةَنيِكْسِم ٌةَنيِكْسِم . ِلاَمْلا
َريِثَك َناَك ْنإ َو : َلاَق

. نيزر هجرخأ

3. (5625)- İbnu Ebi Necih rahimehullah anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kadını olmayan erkek miskindir, miskindir!" buyurmuşlardır. Yanındakiler: "Çokça malı olsa da mı?" dediler.

"Evet çokça malı olsa da!" buyurdular. Sözlerine devamla: "Kocası olmayan kadın da miskinedir miskinedir!" buyurdular. Yanındakiler:

"Çokca malı olsa da mı?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet kadının çok malı olsa da!" buyurdular." [Rezin tahric etti.] 736

اَهِلاَمَجِل َو ،اَهِبَسَحِل َو ،اَهِلاَمِل :ٍلاَص ِخ ِعَب ْر ‘ ُةأرَمْلا ُحَكْنُت :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 2555ـ وه :ليقو ؛هئابآ رخافم
نم دعي اَم «ِناَسْن“ا ُبَسَح».يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[َكاَدَي ْتَب ِرَت ،نيِهدْلا
ِتاَذِب ْرَفْظاَف .اَهنِيِدِل َو ريغب برعلا نم دري ناك هلاثمأو ءاعدلا اذهو ،رقفلا نم
بارتلاب تقصتلا يأ « َكاَدَي ْتَب ِرَت» هلوقو .اهلضفو سفنلا فرش

كلذ وحنو هنم بجعتلاو ئشلا ىلع ضيرحتلا يف ةغلابملا ضرعم يف لب ،ءاعدلا .
دصق

4. (5626)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadın dört hasleti için nikahlanır: Malı için, haseb ve nesebi için, güzelliği için, dini için. Sen dindarı seç de huzur bul." [Buharî, Nikah 15; Müslim, Rada 53, (1466); Ebu Davud, Nikah 2, (2047); Nesâî, Nikah 13, (6, 68).]737

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde evlenme mevzubahis olunca, kadın seçiminde erkeklerin üzerinde durduğu hasletleri belirtiyor: Güzellik, zenginlik, soysop üstünlüğü, dindarlık. Bu hususların hiçbirini aramayan erkek yoktur denebilir. Dinimiz öncelikle diyanetin aranmasını tavsiye eder. Kur'ân-ı Kerim, bu meselede mü'minlere, eş olarak mutlaka ehl-i iman biriyle evlenmeyi irşad buyurur, mümin eşin, hoşa gidecek kâfirden daha hayırlı olacağı ifade edilir (Bakara 221). Mü'min eşin güzelliği, çirkinliği, zenginliği, fakirliği ve nesebi (soyusopu) mevzubahis edilmiyor. Ama müşrikin hoşa gideni mevzubahis ediliyor. Müşrik, hadiste zikredilen üç sebepten biriyle hoşa gidebilir: Zengindir veya güzeldir veya soysop sahibidir, bu sebeplerden biriyle hoşa gidebilir. Öyleyse ayet-i kerimeye göre mü'min olan tercih edilecek, hadis-i şerife göre de mü'minlerden diyaneti kavi olanlar tercih edilecektir.

Başka hadisler dindarı tercihin sebeplerini belirtir: Çünkü kadın kardeşlerine benzeyenleri doğurur. Bu hadis daha önce teferruatlı olarak geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.738

ارْكِب ًّه :َلاَقف .اًبيَث ُتْج َّو َزَت :ُتْلُق ؟َتْج َّو َزَت اَم # ِ هاللّ ُلوُس َر ِل َلاَق

2555 2ـ وعن جابر َرِ ضِ َي اللّه ُ عنَه قال : [لمَّا تَز َو َّجْتُ

. تُ َعبُه َا و َت ُ َ عبُكَ]. أخرجه الخمسة

5. (5627)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Evlendiğim zaman Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Nasıl biriyle evlendin (dulla mı bakire ile mi?)" diye sordular.

"Bir dul aldım!" dedim.

"Niye bakire değil? O senin sen de onunla mülâtefe ederdiniz!" buyurdular." [Buhârî, Nikâh 10; Müslim, Radâ 54, (715); Ebu Dâvud, Nikâh 3, (2048); Tirmizî, Nikâh 4, 13 (1086, 1100); Nesâî, Nikâh 6, 10 (6, 61-65).] 739

AÇIKLAMA:

1- Burada, bazı vecihlerinde başka teferruat bulunan bir hadisin bir kısmı yer almaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse: Hz. Cabir'in babası öldüğü zaman geride yedi (veya dokuz) kız çocuğu bırakmıştır. Hz. Cabir, kendi ifadesiyle "çocukları ayarında beceriksiz bir bâkire ile evlenmeyi [kızlarına bir yenisini eklemeyi] uygun bulmayarak bunlara analık yapacak, terbiye ve bakımlarını iyi îfa edecek, onlar üzerinde otorite kurabilecek tecrübeli bir dulla evlenmiştir." Bir sefer dönüşü Hz. Cabir, Medine'ye yaklaşınca, evine bir an önce varmak için hayvanını hızlandırınca, oradaki acelecilik Aleyhissalâtu vesselâm'ın dikkatini çeker. Cabir'den sebebini sorar. Cabir, yeni evlendiğini söyleyince, Aleyhissalâtu vesselâm, "dulla mı, bakire ile mi evlendin" diye tekrar sorar. Cabir (radıyallahu anh) dul deyince, Aleyhissalâtu vesselâm, sadedine olduğumuz tavsiyede bulunur. Hz. Cabir, niçin dulla evlendiğini açıklayınca da: أصَبْتَ "İsabetli davranmışsın" buyurarak takdir eder. 740 Hz. Cabir'in aldığı kadının adı Sahle Bintu Mes'ûd İbni Evs İbni Mâlik el-Ensâriyye'dir. **2-Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:**

* Bakire ile evlenmeye teşvik var. İbnu Mâce'nin bir rivayetinde daha sarih olarak "Size bekârları tavsiye ederim. Onların ağızları daha tatlı (kabasaba, kırıcı söz söylemezler...), rahimleri daha hareketlidir (daha çok çocuk yapar), (aza daha kolay razı olurlar)" buyurmuştur.

* Hz. Cabir, kızkardeşlerine karşı müşfik davranışı ve onların maslahatını şahsî hazzına tercih etmesiyle fazilet örneği vermiş, Aleyhissalâtu vesselâm da takdir etmiştir.

* İki maslahat çakışırsa, hangisi daha çok ehemmiyet taşıyorsa o tercih edilir. Nitekim Cabir öyle yapmış ve Resûlullah'ın takdir ve dualarına mazhar olmuştur.

* İmam, arkadaşlarının şahsî meseleleriyle de ilgilenmeli, sual etmeli, hayra, daha doğruya irşadda bulunmalıdır. Bu, nikah meselesinde de olabilir, zikrinde haya duyulan meselelerde de olabilir. * Kadının kocasına hizmet etmesinin meşruiyyeti, sadece kocaya değil, kocanın kardeşi, ailesi, çocuklarına da hizmet meşrudur, fazilettir. Kocanın bu maksadla evlenmesinde kocaya bir mahzur yoktur, kadın da aslında bunu bir mecburiyet olarak yapmaz. Fakat beşerî hayatta âdet böyle cereyân etmektedir. Bundan dolayı Resûlullah Cabir'in kasdını kınamadı, yadırgamadı, dahası takdir etti. 741

اَذإف .ٍناَطْيَش ِةَروُص يف ُرِبْدُت َو ،ناَطْيَش ِةَروُص يف ُلِب ْقُت َةَأ ْرَملا َّنِإ :#
□2555□ 5ـ هنعو َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق: [قَلاَ َر سُولُ هاللّ ِ

يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِهِسْفَن يف اَم ُّد ُرَي َكِلذ َّنِإَف ُهَلْهأ ِتأَيْلَف .
ُهُب ِجْعُي اَم ٍةأ َرْمِا ْنِم ْمُكدَحأ ىأ َر

6. (5628)- Yine Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki kadın, şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider. Biriniz bir kadında hoşuna giden bir husus görürse, hemen hanımına gelsin; zira bu, nefsinde uyananı giderir." [Müslim, Nikâh 9, (1403); Ebu Dâvud, Nikâh 44, (2151); Tirmizî, Nikâh 9, (1158).] 742

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Müslim'deki aslının baş tarafında vürud sebebi de zikredilir. Buna göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolda gördüğü bir kadın sebebiyle ailesine gelmiş, sonra da ashabına yukarıdaki tavsiyede bulunmuştur. Resûlullah bu davranışıyla ümmetine örnek olmuştur. Öyleyse bir kadın görüp de içinde bazı hisler uyanan kimsenin sünnete ittibâen ailesine gelmesi ve şehvetini teskin etmesi müstehabtır. **2-** Kadının şeytana teşbîhi, erkeklerin içinde his uyandırdıkları içindir. Zira Yüce Yaratan erkeklerin fıtratına kadınlara karşı şiddetli bir meyil koymuştur. O meyil her erkekte mevcuttur. Harama sevketme işi şeytanın vazifesi olması haysiyetiyle, erkeklerde haram hisler uyan -dıran kadınlar o yönüyle şeytana benzetilmiş, bakmanın, görmenin hâsıl edeceği şeytanî hisler ve neticeler nazar-ı dikkate arzedilmiştir. Öyleyse, ciddî bir sebep yokken, kadın, erkeklerin arasına karışmamalıdır. Erkek, yabancı kadına imkân nisbetinde bakmamalıdır. Hele zinetine, zinet yerlerine, güzelliklerine dikkatle bakması son derece mahzurludur. Bu sebeple olacak ki âyet-i kerime'de erkeklerinde gözlerini haramdan kısmaları emredilmiştir. (Nur 30). Hadis, erkeğin hanımını gündüz de dâvet edebileceğini, hanımının buna uyması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca şehvet duygusunun, imkân nisbetinde vakit geçirilmeden teskini müstehabtır, birkısım maslahatları mültezimdir. [743]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KIZ İSTEME, NİKAH DUASI VE NAZAR

ب ِطاَخْلا َك ُرْتَي ىتَح ِهْي ِخأ ِةَبْط ِخ ىلَع ُلُج َّرلا َبُطْخَي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر□
ىهَن] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمُع نبا نع ـ2 □2555□

هانعمب نوقابلاو ؛يئاسنلاو كلام ظفل اذهو ةتسلا هجرخأ .[ُهَل َنَذأَي ْوأ ُهَلْبَق .

1. (5629)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişiyi, kardeşi bir kızı isteme sırasında o kıza talip olmaktan nehyetti, "Ne zaman isteyen vazgeçer veya kendine izin verirse o takdirde talib olabilir" buyurdu." [Buharî, Nikah 45; Müslim, Nikah 49-56, (1412-1414); Muvatta, Nikah 1, (2, 523); Ebu Davud, Nikah 18, (2081); Nesâî, Nikah 19, (6, 71); Tirmizî, Nikah 38, (1134).] 744

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) içtimâî hayatta her zaman mühim bir yer tutan ve kıyamete kadar bu ehemmiyetini koruyacak olan kız istemenin başkalarını da ilgilendiren belli başlı adabını tesbit ediyor: Kardeşin talebi varken araya girmemek.

Hemen şunu belirtelim ki, kardeş tabiri umumidir. Öz kardeşi ifade ettiği gibi, süt kardeşi, din kardeşi gibi başkalarınıda ifade eder. Evzaî ve bazıları "Bu durumda zımmînin talip olduğu zımmiye bir kıza Müslüman da talip olabilir, bu haram veya mekruh değildir" diye hükmetmişse de, cumhur, kız isteme meselesinde zımmîyi Müslümana ilhak etmek gerektiğine hükmetmiş, "kardeşi" tabirinin galip durumu ifade için kullanıldığını söylemiştir. Öyleyse zımmînin dahi talib olduğu zımmiye kıza, o vazgeçmedikçe veya izin vermedikçe talip olunamaz.

2- Hadiste beyan edilen yasak haram mı ifade ediyor, kerahet mi veya hangi şartlarda haram, hangi şartlarda kerahet ifade eder gibi bir kısım teferruatta ulema ihtilaf etmiştir.

* Cumhur: "Bu nehiy tahrimdir, haram bildirir" der. * Hattâbî, "Nehiy te'dib içindir, fakihlerin çoğu nezdinde, nikah akdini iptal eden

tahrimî bir nehiy değildir" der. Ancak Nevevî, bu nehyin tahrim ifade ettiğinde icma bulunduğunu nakletmiştir. Fakat, hangi şartlarda haram olacağı yine de ihtilaflıdır: ** Şafiîler ve Hanbelîlere göre, eğer kız veya kızın yetki tanıdığı velisi, isteyen tarafa sarih bir şekilde müsbet cevap vermişse, bu durumda araya girmek haramdır. Ama, reddettiklerine dair sarih bir ifade varsa araya grimek haram değildir. Eğer reddettikleri belli değilse kız istemeye tevessül haram değildir. Çünkü bunda asıl olan mübahlıktır. Hanbeliler nezdinde bu durumda iki farklı görüş var: ** Eğer kız tarafının müsbet cevabı sarih değil de târiz denen kaypakça bir üslupla olursa -söz gelimi "sizin gibisindan vazgeçilemez", "sen yabana atılacak biri değilsin" sözlerinde olduğu gibi- Şafiîler nezdinde iki farklı görüş var: Sahih olanına göre araya girmek haram değildir, Malikîler ve Hanefîler de bu görüştedir. ** Kız tarafı ne red ne de kabul cevabı vermemişse, araya girmek caizdir. Bu cevaza delil, Fatıma Bintu Kays (radıyallahu anhâ) meselesinde Resulullah'ın tavrıdır. Bu kadın Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip kendisini Hz. Muaviye ve Hz. Cehm (radıyallahu anhümâ)'in talep ettiklerini bildirip hangisiyle evlenmesinin uygun olacağını sorduğu zaman, Aleyhissalâtu vesselâm araya girip üçüncü bir şahsı, Hz. Üsame (radıyallahu anh)'yi tavsiye etmiştir. Bu hadisede akla gelen bir ihtimali esas alarak farklı bir yoruma gidenler de olmuştur. Nevevî ve başka bazıları derler ki: "Fatıma Bintu Kays misalinde söylenen hususa delil yoktur. Çünkü Ebu Cehm ve Muaviye hazretlerinin aynı anda istemiş olmaları muhtemeldir veya ikinci zat, birincinin talebinden habersizdir. Resulullah da Üsame'yi sadece işaret etmiştir, onun adına talep etmiş değildir." * Tirmizî'nin kaydettiğine göre, İmam Şafii'ye göre, sadedinde olduğumuz hadisin manası, "Bir adam bir kadını isteyince kadın ondan razı olup ona meylederse, bir başkasının kızı istemeye artık hakkı yoktur" demektir. Eğer kızın rızasını veya meylettiğini bilmezse, istemesinde bir mahzur yoktur." Şafii'nin bu yorumuna delil yine Fatıma Bintu Kays'ın kıssasıdır. Çünkü mezkur rivayette o, kendisini iki kişinin talep ettiğini söylerken, bunlardan birine meylettiğini söylememiştir. Eğer böyle bir şey söyleseydi, Aleyhissalâtu vesselâm ona razı olduğunun dışında bir üçüncü şahıs göstermezdi." Böylece Şafiîlerden bir kısmı, kadından, talep edene kabul veya red cevabı verilmedikçe araya girilebileceğine kesin olarak hükmetmiş, bir kısmı da iki farklı görüş ortaya koymuştur.

** Şafii, bakire kız hakkında: "Onun sükûtu, isteyene rızasını ifade eder" diye hükmetmiştir. ** Bir kısım Malikî alimleri: "Mehir üzerinde anlaşma vaki olmadıkça kızı başkaları da isteyebilir" demiştir. * Kızın talep edilmesini haram kılan şartlara rağmen ikinci talip nikah yapacak olsa bu nikahın hükmü nedir? ** Cumhura göre haram işlemiş olsa da nikah sahihtir. Çünkü, bu işte yasaklanan husus taleptir, talep ise nikahın sahih olmasında aranan bir şart değildir. Öyleyse, talebin gayr-ı sahih şekilde olması nikahı feshetmez. ** Davud u Zahirî'ye göre zifaftan önce de olsa sonra da olsa bu akid feshedilir. ** Malikîlerde ihtilaf edilmiş, iki görüş ileri sürülmüştür: Bir kısmı "zifaftan önce ise feshedilir, zifaftan sonra ise feshedilmez, akid sahihtir" demiştir.

* Bu hadisten hareketle, birinci talibin izin vermesi halinde ikinci talipten haramlığın kalkacağına hükmedilmiştir. Ancak bu ruhsat sadece kendisine izin verilen şahsa mı aittir, başkalarına da şamil olur mu sorusunu getirmiştir. Umumiyetle ikinci şık benimsenmiştir. Çünkü birinci talipten hasıl olan mücerred bir izin onun bu kadınla evlenmekten vazgeçtiğinin ifadesidir, onun talepten yüz çevirmesiyle başkalarının talebini helal ve caiz kılar.

* Kadını istemenin meşru vakti, onun iddetini tamamlamış olma vaktidir. Dolayısıyla birinci kişi, iddetli iken bir kadını talep etmiş olsa, ikincinin, iddeti tamamlanınca tâlip olması bu yasağa girmez. Çünkü birincinin talebi meşru değildir.

* Malikîlerden İbnu'l-Kâsım "Birinci tâlib fâsık ise, iffetli kimsenin araya girmesi câizdir" demiştir. İbnu'l-Arabî kızın iffetli birisi olması halinde bunun caiz olacağını söylemiştir. Çünkü fâsık iffetliye küfüv (denk) değildir, dolayısıyla fâsığın talebi talep değildir. Ama cumhûr, "Kızdan kabul alâmeti sâdır olmuş ise bu doğru olmaz" diye hükmetmiş, İbnu'l-Kâsım'ın görüşünü benimsememiştir.

* Bazı âlimler, umumî âdete göre, birinci tâlibin, istememesi gereken bir kızı istemesi halinde, ikinci talibin araya girmesi câizdir demiştir. Mesela sıradan bir insanın padişah kızına talip olması gibi. Arada küfüvlük yoktur.

* Hadis, sadece erkeklere araya girmeyi haram etmez, aynı şekilde, bir kız bir erkeğe evlenme teklifi yapmışsa, bu sonuçlanmadan aynı erkeğe ikinci bir kızın evlenme teklifi yapmasını da haram eder. Nitekim daha önce, 5612 numaralı hadiste geçtiği üzere faziletli kimselerin kızları için, sâlih erkeklere talepte bulunmalarını ulemâ müstehab addetmiştir. Bu durumda haram, erkeğin tek kadınla evlenmeye azmetmiş olma şartına bağlıdır. Böyle bir kararı yoksa aynı anda birkaç kadın teklifte bulunabilir. 745

ذوُعَن َو ،ُه ُرِفْغَتْسَن َو ُهُنيِعَتْسَن ِ، هللّ َدْمَحلا َّنإ :ِةَجاَحلا َةَبْطُخ # ِ هاللّ ُلوُس□

َر اَنَّمَلَع] : لاق هنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ ِدوعسم نبا نعو ـ5 □2555ـ دَهْشأ َ و ُ هاللّ ًّ إ
َهلاِ َ نأ ُدَهْشأ َ و ؛ُهَل َيِداَه َ َف ُ هاللّ ِلِلْضُي ْنَم َ و ،ُه َل َّل ِضُم َ َف ُ هاللّ ِهِدْهَي ْنَم
.اَنِلاَمْعأ ِتاَئِيَس َو اَنِسُفْنأ ِرو ُرُش ْنِم ِ هللاِب َنيِذهلا اَه ُّيأ اَي .(2)ـ اًبيِق َر ْمُكْيَلَع
. اَي اَهُّيأ اَنيِذهلا آَنوُمآ اوُقَّتا هاللّ َ يِذهلا َءاَسَت َنوُل َهِب َو ا'رْ َماَح َّنإ هاللّ َ َناَك
َ و َ اوُلوُق َوَق ً اًديِدَس ْحِلْصُي ْمُكَل ْمُكَلاَمْعأ َو ْرِفْغَي َّنأ اًدهمَحُم ُهُدْبَع َو ْ َر ُهُلوُس
هاللّ اوُقهتا اوُنَمآ َنيِذهلا اَهُّيأ اَي . َنوُمِلْسُم ْمُتْنأ َ و َّ إ َنُّتوُمَت َ َ و ِهِتاَقُت َّقَح َ هاللّ
اوُقَّتا اوُنَمآ

ننسلا باحصأ هجرخأ .[اًميِظَع اًز ْوَف َزاَف ْدَقَف ُهَلوُس َر َو َ هاللّ ِعِطُي ْنَم.
َو ْمُكَبوُنُذ ْمُكَل

2. (5630)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize hâcet duasını öğretti. Şöyleydi: "Hamd Allah'a mahsustur. O'ndan yardım dileriz, O'ndan af talep ederiz, nefsimizin şerlerinden, amellerimizin kötülerinden O'na sığınırız. Allah kime hidayet verirse onu saptıracak yoktur. Allah kimi de saptırmışsa, onu da hidayete erdirecek yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna da şehadet ederim. Ey iman edenler, adını zikrederek birbirinize talepte bulunduğunuz Allah'tan ve aranızdaki akrabalık bağın(ı koparmak)tan korkun! Şurası muhakkak ki Allah üzerinizde murâkıbtır" (Nisa 1). "Ey iman edenler! Allah'tan hakkıyla korkun. Sakın ha Müslümanlar olmaktan başka şekilde ölmeyin" (Âl-i İmrân 102). "Ey iman edenler Allah' tan korkun ve sağlam bir söz söyleyin. Tâ ki Allah sizin işlerinizi salaha çıkarsın ve günahlarınızı da affetsin. Kim Allah ve Resûlü'ne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur." (Ahzâb 70-71). [Ebu Dâvud, Nikâh 33, (2118); Tirmizî, Nikâh 16, (1105); Nesâî, Cum'a 24, (3, 105).][746]

AÇIKLAMA:

1- Hacet duası diye tercüme ettiğimiz tabirin aslı hutbetu'lhacettir. Hacet yani ihtiyaç hutbesi. Burada hacet kelimesiyle nikah kastedilmektedir. Dolayısıyla hutbetu'lhacet tâbirini bu makamda nikah duası şeklinde tercüme etmek de isabetli ve doğru sayılmalıdır. Ancak hadisin metni nazar-ı dikkate alınınca bu duanın nikah akdine mahsus olmayıp, başkaca ihtiyaçlar zımmında okunmasının da meşruiyeti anlaşılır. Öyleyse mü'min, ihtiyaçlarının görülüp tamamlanması için Rabbinden yardım talep etme durumlarında bunu okuması gerekir. Nitekim, bu sebeple İmam Şâfiî hazretleri: "Bütün akitlerin evvelinde -alışveriş, nikah vs.- hutbe (mezkur dua)yı okumak sünnettir" demiştir. Ancak örf, bunu öncelikle nikah akdinde müesseseleştirmiştir. Bu sebeple hadis metninde hacet duası denmiş olmasına rağmen, nikah bahsinde "nikah duası" makamında kaydedilmiştir. Alimler bu hadisten, nikah akdi sırasında dua okumanın meşruiyetini istidlal etmiştir. Ama bu duayı okumak bir seniyyeye uymaya gayret göstermek İslâm'ın temel edeblerinden biridir. "Bu, vacib veya farz değildir, olmasa da olur" deyip dinî âdabları geçiştirenler, kârdan büyük zarar ederler. Çünkü ister istemez yapılacak fıtrî âdetlerde sünnete uymak onları ibâdete çevirir.

2- Hadiste açıklanması gereken bir-iki noktaya gelince: * Şerrin önce nefse nisbeti kesb itibariyledir. Arkadan "saptırma"nın Allah'a nisbeti yaratma ve takdir itibariyledir. Kul iradesiyle kesbeder. Allah da kulun dileği üzere yaratır. Bu sebeple kul yaptığı kötülükten sorumlu olur. İşin -iyilik veya kötülük- yaratılışı Allah'a mahsustur. Kul hiçbir şeyi yaratma gücünde değildir. Yaratmada çirkinlik yoktur, çirkinlik, kötülük kulun kesbinde ve niyetindedir. * "Adını zikrederek birbirinizden talepte bulunduğunuz Allah" ibaresi, Müslümanların "Allah aşkına...", "Allah rızası için..." diyerek ihtiyaçlarını birbirlerinden talep etmelerine telmihtir. Bu tarz bir talep, bu ayetle meşruiyet kazanmış olmaktadır. Bu durumda, Müslümanların aralarında "insaniyet adına..." gibi başka şeyleri şefaatçi koşmaları muvafık gözükmüyor. Allah adı mü'min gönülde daha müessir, daha iş bitiricidir, bunu şefaatçi kılmak mü'minin edebidir.

* Akrabalık bağını koparmaktan korkma ile Allah'tan korkmanın beraber zikredilmesi, İslâm nazarında arkabalık bağının ehemmiyetini ifade eder. Şunu da bilelim ki, erhâm kelimesi sadece kan bağından gelen rabıtaları ifade etmez. Sıla-ı rahm içerisine arkadaşlık, komşuluk, hemşehrilik, meslektaşlık, hocatalebelik gibi her çeşit beşerî bağ girer. Dolayısıyla Rabbimiz Teâla hazretleri bizleri bu insânî bağları koparmamaya çağırmakta, bunların ehemmiyetine dikkatimizi çekmektedir.

* Allah'tan hakkıyla korkmayı, İbnu Abbâs ve İbnu Mes'ud radıyallahu anhüm: "İtaat etmektir, isyan etmemektir" diye açıklamışlardır. Bazı alimler de "Allah'ı hep anmak, unutmamaktır" diye açıklamıştır. Rivayete göre, bu ayet indiği zaman Müslümanlar buna güç yetirememekten korkarak Resûlullah'a müracaat ederler: "Kim bunu yapmaya tahammül edebilir?" derler. Bunun üzerine "Elinizden geldikçe Allah'tan korkun" (Tegâbün 16) âyeti nâzil olur.

* Âyetin sonunda, hayatta kaldıkça İslâm'ı yaşamaya çalışmak, hiçbir surette İslâmî yaşayışı terketmemek emredilmektedir.

* Sağlam söz diye çevirdiğimiz kavl-i sedîd: Adaleti yerine getiren söz, doğru söz, istikametli söz, Lâilahe illallah cümlesi olarak

açıklanmıştır. Şu halde bu sayılanlardan ayrılmamak emredilmiş olmaktadır.[747]

هجرخأ .[ِءاَمْذَجلا ِدَيْلاَك َيِهَف ٌدُّهَشَت اَهيِف َسْيَل ٍةَبْطُخ ٌّلُك :# ِ هاللّ ُلوُس َر
□2552□ 5ـ نع يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق :[َلاَق

. ذمرتلا

3. (5631)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İçerisinde teşehhüd bulunmayan bir dua, kesilmiş el gibidir." [Tirmizî, Nikâh 16, (1106); Ebu Dâvud, Edeb 22 (4841).][748]

رْيَغ ْنِم يِنَحَكْنأَف اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِبِلَّطُمْلاِدْبع َتْنِب َةَماَمُأ # ِ هاللّ ِلوُس َر َتلا□
□2555□ 5ـ نعو َر ُلَج ْنِم ِنَب ٍمْيَلُس َلاَق : [ُتْبَطَخ

دواد وبأ هجرخأ .[َدَّهَشَتَي ْنأ.

4. (5632)- Benî Süleym'den bir adam anlatmıştır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan Ümâme Bintu Abdilmuttalib radıyallahu anhâ'yı istedim, onu bana teşehhüd okumadan nikâhladı." [Ebu Dâvud, Nikâh 30, (2120).][749]

AÇIKLAMA:

Burada teşehhüd'den maksad hutbe yani nikah duasıdır. Bu rivayette, dua okumadan nikah yapılabileceğine delil mevcuttur. Rivayette adı geçen Ümâme, Resûlullah'ın halasıdır.[750]

اَم ىلا اَهْنِم َرُظْنَي ْنأ َعاَطَتْسا ِنإف َةأ ْرَمْلا ُمُكُدَحأ َبَطَخ اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□2555□ 2ـ نعو ٍرباج َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق :

دواد وبأ هجرخأ .[ْلَعْفَيْلَف اَه ِحاَكِن ىلا ُهوُعْدَي .

5. (5633)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz bir kadının tâlibi olunca, onun kendini evlenmeye davet eden yerini görmeye muktedirse, onu hemen yapsın." [Ebu Dâvud, Nikâh 19, (2082).][751]

لاَق َ : َلاَق ؟اَهْيَلاِ َت ْرَظَنأ :# ُّيِبَّنلا ُهَل َلاَقَف ِراَصْن‘ا َن ِم ًةَأ َرْمِا ٌلُج َر َج َّو□ :
َزَت] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □2555□

يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ًائْيَش ِراَصْن‘ا ِنُيْعأ يِف َّنإَف ،اَهْيَلاِ ْرُظْناَف ْبَهْذِا .

6. (5634)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Adamın biri ensârdan bir kadınla evlenmişti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kadına baktın mı?" diye sordu. Adam: "Hayır" deyince: "Git, kadına bak. Çünkü ensarın gözlerinde bir şey vardır!" buyurdular." [Müslim, Nikâh 74, (1424); Nesâî, Nikah 23, (6, 77).]752

هجرخأ .[اَمُكَنْيَب َمَد ْؤُي ْنأ ى َرْحأ ُهَّنإف اَهْيَلاِ ْرُظْنُا :# ُّيِبَّنلا ُهَل َلاَقَف . ًةأ َرْمِا
َبَطَخ ُهَّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريغملا نعو ـ5 □2552□

يئاسنلاو يذمرتلا .

امكرمأ حص هيف ام بلع اقفتتو امكنيب عمجي يأ «امكنيب مدؤي ْنأ».ردجأ يأ .
ى َرْحأ «»

7. (5635)- Hz. Muğire radıyallahu anh'ın anlattığına göre, o bir kadın istemiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine: "Ona bak! Zira bakman, aranızdaki uyum için daha muvafıktır!" buyurdular." [Tirmizhi, Nikâh 5, (1087); Nesâî, Nikâh 17, (6, 69).] 753

AÇIKLAMA:

İslâm dini, evlenecek olan erkeğe kadını görmesini tavsiye eder. Bu mesele üzerine gelen hadisler umumiyetle emir sigası taşısa da bu, vecibe ifade etmez, istihbab ve ruhsat ifade eder. Kızlar için böyle bir emir yoksa da, âlimler kısas yoluyla onların da erkeğe bu maksadla bakabileceğini söylemiştir.

Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde: "Biriniz bir kadın isteyeceği vakit ona bakmasında bir günah yoktur" buyrulmuştur.

Nevevî der ki: "Bu hadisler, erkeğin evlenmek istediği kadına bakmasının müstehab olduğunu ifade eder. Bu hem Şâfiîlerin, hem Mâlikî ve Hanefîlerin ve hem de Ahmed ve diğer ulemâ cumhûrlarının görüşüdür. el-Kâdı birkısım âlimlerin mekruh dediğini kaydetmiş ise de, bu hatadır. Hatadır, çünkü hem hadislerin sarahatine hem de alışveriş, şehadet gibi durumlarda, ihtiyaç halinde bakmanın caiz olduğuna dair icmaya muhalefet eder." Âlimler, kadının sadece yüz ve ellerine bakmanın mübah olduğunu belirtir. "Çünkü derler bunlar avret değildir. Ayrıca yüz ile güzellik veya çirkinliğine, el ile de vücudunun matluba muvafık olup olmadığına hükmedilir." Evzâî hazretleri etli yerlerine bakılabileceğini söylemiştir.

Kadının, erkeğin bakması haram olan yerlerine de bakılmak istendiğinde, araya bir kadın konmalıdır. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ümmü Süleym'i bir kadını görmesi için yollayarak "Ökçelerine bak ve yakalarını kokla" bir diğer rivayette "Ön dişlerini kokla" diye talimat vermiştir. Hz. Ömer de, Hz. Ali'nin kızıyla evlenmek istediği zaman topuğunun üst kısmına bakmıştır. Bu çeşit araştırmalarda kadının hastalıklı olup olmadığı, temizlik durumu vs. tedkik edilmiş olmaktadır.

Alimler bu bakma işinin kadın rızasına tabi olmadığını, haberinin olmasının da şart olmadığını belirtirler. Vakit olarak da kadına talip olmazdan önce olmasının da münasib olacağını; çünkü, kızı istedikten sonra bakar ve beğenmezse, bunun kızı rencide edip üzeceğini belirtirler. Ancak İmam Mâlik: "Kadına haberi olmadan bakılmasını hoş bulmam, çünkü, gözü kızın avretine de kayabilir" demiştir. Ancak Resulullah'tan ruhsat mutlak geldiği için, kıza haber vermeden de bakmanın cevazı esas kabul edilmiştir. Bu sebeple Hanefî ulemâsı: "İstemezden önce, haberi olmadan kız görülür, beğenilmezse talep edilmez. Böylece kızın rencide edilmesi de önlenmiş olur, bu tarz, müstehabtır" demiştir.

Şunu da son olarak belirtelim ki, günümüzde yaygınlık kazanmaya yüz tutan bazı hallere dinimiz cevaz vermez: Gençler birbirlerini daha yakından tanımak, seyahat etmek gibi aşırılıklara düşüyorlar. İslâm'ın tecviz ettiği "görme" ile bu çeşit beraberliğin hiçbir ilgisi yoktur. 754

DÖRDÜNCÜ FASIL

NİKAH ADABI

هْيَلَع اوُب ِر ْضا َو ،د ِجاَسَمْلا يف ُهوُلَعْجا َو ،َحاَكِهنلا اَذه اوُنِلْعأ :#ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] : تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ2 2555

يذمرتلا هجرخأ .[ِفوُفُّدْلاِب .

1. (5636)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nikahı ilan edin, onu mescidlerde yapın. Üzerine de def vurun." [Tirmizî, Nikah 6, (1089).] 755

نإَف !ٌوْهَل ْمُكَعَم َناَك اَمأ ُةَشِئاَع اَي :#ُّ يِبَّنلا َلاَقَف .ِراَصْن‘ا َن ِم ٍلُج َر ىلا ًةأ
َرْمإ اَنْفَف َز] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ5 2555

‘يراخبلا هجرخأ .[َوْهَّللا ُمُهب ِجْعُي ِراَصْن ا .

2. (5637)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadını, ensardan bir erkekle evlendirmiştik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ey Aişe! Eğlenceniz yok mu? Zira ensar eğlenceyi sever!" buyurdular." [Buharî, Nikah 63.] 756

هجرخأ .[ُت ْوَّصلا َو ُّفُّدلا ِما َرَحْلا َو ِل ًَحْلا َنْيَب اَم ُلْصَف :#ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق ي ِحَمُجْلا ِبِطاَح نب ِدهمحُم نعو ـ5 2555

حاَكِهنلا يف :دازو.يئاسنلاو يذمرتلا .

3. (5638)- Muhammed İbnu Hatıb el-Cumahi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "[Nikah'da] haramla helali ayıran fark, def ve sestir." [Tirmizî, Nikah 6, (1088); Nesâî, Nikah 72, (6, 127, 128).] 757

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen üç hadisin üçü de biraz farklı ifadelerle, nikahın alenî olmasını amirdir. Bir erkekle kadının hususi suretle anlaşarak yapacağı birleşme meşru değildir, zinadır. Bu sebeple üçüncü hadiste meşru birleşme ile gayrimeşru anlaşma -yani helal ile haram akitlerin- arasındaki farkın aleniyetle gizliliğin teşkil ettiği ifade edilmiştir. Helal olan, def çalarak güfte okuyarak ilan edilendir. Gizlice, sessizce yapılan da zinadır. Resulullah birinci hadiste "Ensar eğlentiyi sever" buyurarak, düğün vesilesiyle eğlenti yapılmasını teşvik ediyor. Bunun anlaşılması için, daha önce açıkladığımız üzere, Müslümanların hayatında ayrı bir eğlence programının olmadığını bilmek gerekir. İnsanın eğlenme ihtiyacı, birkısım düğün davet ve merasimlerle karşılanacaktır. Zamanımızda eğlence, radyo, teyp, video ve televizyon gibi vasıtalarla her günümüze ve hatta her saatimize girdiği için, düğünlerin de o devirdeki gibi defli ve sesli olmasında ısrar edilmeyebilir. Üstelik caiz olan def ve ses yerine, caiz olmayan çalgı ve şarkılar kaim olmuştur. Bu sebeple dindar çevrelerde geliştirilen mevlütlü düğünlerimiz, zahirde sünnete zıd da görünse, şayan-ı tercih olmalıdır. Böylece pekçok menhiyyatın önüne sed çekilmiş olur.

Ama bu hadislerde vurgulanan husus ihmal edilmemeli: Düğünler alenî olacak, sesli olacak, ilan edilmiş olacak. Mevlütlü düğünler bu manayı yeterince îfa etmektedir. 758

لُقَيْلَف ًامِداَخ ى َرَتْشا ِوأ ًةأ َرْما ُمُكُدَحأ َج َّو َزَت اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ :
لاق ِههدَج نع هيبأ نع ٍبيعُش نب ورْمَع نعو ـ5 □2555ـ ،هِت َو ْرِذب ْذُخأَيْل َف:
ًاريِعَب ىرَتْشا ِنإو ؛هْيَل َع اَهَتْلَبَج اَم ِهرَش َو اَه ِهرَش ْنِم َكِب ُذوُعأ َو ؛هْيَلَع
اَهَتْلَبَج اَم َرْيَخ َو اَه َرْيَخ َكُلأْسأ ِيهنإ َّمُهَّللا

دواد وبأ هجرخأ .[َكِلذ َلْثِم ْلُقَيْل َو .

4. (5639)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz bir kadınla evlenir veya bir köle satın alırsa şöyle dua etsin: "Allahım, ben bunun hayırlı olmasını ve hayırlı bir yaratılış üzere olmasını diliyorum. Onun şerrinden ve şerli bir tabiat üzere olmasından sana sığınıyorum.

Eğer bir deve satın alırsa, eliyle hörgücünün üstünden tutup aynı şeyi söylesin." [Ebu Davud, Nikah 46, (2160).]759

اَهِتَي ِصاَنِب ْذُخأَيْلَف ًامِداَخ ى َرَتْشا ِوأ َةَأ َرْملا ُمُكُدَحأ َج َّو َزَت اَذإ] : َلاَق # ِ
هاللّ َلوُس َر َّنأ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ملسأ نب ديز نعو ـ2 □2555□

دواد وبأ هجرخأ .[ِمي ِج َّرلا ِناَطْيَّشلا َنِم ِ هللاِب ْذِعَتْسَيْل َو ِهِمأَنَس ِة َو .

ْرِذِب ْذُخأَيْلَف َريِعَبْلا ىرَتْشا اَذإ َو ،ةَك َرَبْلاِب ُعْدَيْل َو

5. (5640)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz bir kadınla evlenir veya bir hizmetçi (köle) satın alırsa, perçeminden tutup ona bereketle dua etsin. Bir deve satın alınca hörgücünün tepesinden tutup, şeytan-ı racime karşı Allah'a istiazede bulunsun." [Muvatta, Nikah 52, (2, 547).][760]

755 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/528.

ك َراَب َو ، َكَل ُ هاللّ َك َراَب :َلاَق ،َج ّو َزَت اَذإ َناَسْن“ا أَّف َر ا َذإ # ِ هاللّ□
□2552□ 5ـ نعو يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق:]َكاَن َر َسوُل ُ

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .]ٍرْيَخ يف اَمُكَنْيَب َعَمَج َو ، َكْيَلَع .

6. (5641)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), evlenen bir kimseyi şöyle tebrik ederdi: "Allah sana (evliliği) mübarek kılsın, üzerine bereket indirsin, ikinizin arasını hayırda birleştirsin." [Ebu Davud, Nikah 37, (2130); Tirmizî, Nikah 7, (1091).] [761]

AÇIKLAMA

Bu hadis yeni evlenenlere nasıl dua etmek gerektiğini öğretmektedir. Cahiliye devrinde "Kaynaşma ve oğullar" diye dua edilirmiş. Resulullah bu duayı yasaklamıştır. Çünkü kız evlatlara karşı tavır mevcuttur. Onun yerine evliliğin mübarek olması ve hayırda beraberlik duası ikame edilmiştir. İslam, tebrik duasında bile kendi orijinalitesini aramaktadır.762

هاللّ َي ِض َر ٍبِلاَط يِبأ ُنْب ُلِيقَع َج َّو َزَت] :لاق ِنَسَحْلا نعو ـ5 □□2555□

هجرخأ .[ْمُكَل َك َرا َب َو ْمُكيِف َك َراَب :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق اَمَك اوُلوُق : َلاَقف . َنيِنَبْلا َو ِءاَف ّ َرلِاب اوُلاَقَف ٍمَشُج يِنَب ْنِم ًةأ َرْما هنَع

ةيلهاجلا راعش نم ناك هن‘ هنع بهن امنإو ،ةرشاعملا نسحو ةقفاوملا « ءاف . ّ َرلا».يئاسنلا

7. (5642)- Hasan(-ı Basrî) anlatıyor: "Akil İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh), Benî Cüşem'den bir kadınla evlenmişti. Onu: "Kaynaşma ve oğullar" dileyerek tebrik ettiler. Fakat o: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kullandığı tabirlerle dua edin: "Allah size (evliliği) mübarek etsin ve size bereket versin" deyin!" dedi." [Nesâî, Nikah 73, (6, 128).]763

َنْطحأ َناَك ِهِئاَسِن ُّيأَف ،ٍلا َّوَش يِف يِب َلَخَد َو ٍلا هوَش يف # ِ هاللّ ُلوُس َر يِنَج َّو َزَت] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □2555□

يئاسنلاو يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[ٍلا َّوَش يف اَهَءاَسِن َل ِخْدُت ْنأ ُّب ِحَتْسَت . ْتَناَك َو ؟يِهنِم ُهَدْنِع

8. (5643)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) benimle Şevval'de nikah yapmıştı. Şevval'de gerdek yaptı. Yanında hangi kadını benden daha bahtlı idi?" [Urve der ki: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)] yakınlarından olan kadınları Şevval ayında gerdeğe sokmayı müstehab addederdi." [Müslim, Nikah 73, (1423); Tirmizî, Nikah 9, (1093); Nesâî, Nikah 77, (6, 130).] 764

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) burada bir cahiliye âdetinin batıl olduğuna dikkat çekiyor. Şarihler, Arapların cahiliye devrinde Şevval ayında nikahtan kaçındıklarını, bunu iyi saymadıklarını belirtir. Halbuki Resulullah hem nikahını hem de zifafını Şevvalde yapmıştır. Günümüzde bile "iki bayram arası düğün olmaz" lafını işitiriz. Bu, cahiliye inancının hâlâ yaşamaya devam ettiğini gösterir. Halbuki Resulullah ve Hz. Aişe fiilî tatbikatlarıyla bu anlayışın batıl olduğunu ortaya koymuştur. [765]

هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2555□ □

كِلذ يف اَمُهَنْيَب رِهدُق َّمُث ،اَنَتْق َز َر اَم َناَطْيَّشلا ِبِهنَج َو َناَطْيَّشلا َانْبِهنَج َّمُهَّللَا□
#:ِ، هاللّ ِمْسِب :َلاَق ُهَلْهأ َيِتأَي ْنأ َداَرأ اَذإ ْمُكَدَحأ َّنأ ْوَل اَمأ

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ًادبأ ُناَطْيَّشلا ُه َّرُضَي ْمَل ٌدَل َو .

9. (5644)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kim hanımına temas etmek isteyince: "Allah'ın adıyla! Allahım, bizi şeytandan uzak tut ve şeytanı da bize vereceğin nasipten uzak tut!" dese, sonra da Allah bu temastan onlara bir evlad nasip etse, şeytan ona ebediyen zarar vermez." [Buharî, Bed'ü'l-Halk 11; Müslim, Nikah 116, (1434); Ebu Davud, Nikah 46, (2161); Tirmizî, Nikah 8, (1092).] [766]

AÇIKLAMA:

761 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/530.

1- Bu hadis münasebet-i cinsiyede mühim bir edeb tesbit etmektedir: Besmele ve dua ile başlamalı. Yapılacak dua rivayetlerde bazı farklılıklar arzeder. Hasan Basrî'nin, Abdurrezzak'ın Musannaf'ında gelen bir mürseli şöyledir: "Kişi hanımına gelince bismillah desin ve şu duayı okusun: "Allahım, bize vereceğin nasibi hakkımızda mübarek kıl. Bize nasib ettiğin şeyde şeytana bir pay koyma." Böyle derse, kadın hamile kaldığı takdirde çocuğun salih olacağı ümid edilir."

2- Besmele çekildiği takdirde çocuğa gelmeycek olan zararlar nelerdir? Bu hususta ulema farklı yorumlar ileri sürmüştür. Bu yorumlara geçmeden önce, Kadı İyaz'ın yer verdiği bir görüşte ittifak edildiğini belirtmek isteriz: Buna göre "Bu hadiste, belirtilen edebe uyulduğu takdirde, bütün hallerde, her çeşit zararlara karşı bir koruma hasıl olacağını hiç kimse söylememiştir, her ne kadar hadisin zahiri bunu ifade etse de." Bu noktadaki ittifak, bir başka hadiste "İstisna edilen dışında her doğan çocuğun karnına şeytanın mutlaka dürteceği"nin bildirilmiş olmasıdır ki, bu dürtme de bir nevi zarardır.

Farklı yorumlardan bazıları:

* Bir kısım alimler: "Şeytan besmelenin bereketine çocuğa musallat olmaz. Bilakis haklarında "Şüphesiz ki kullarımı zorla saptıracak bir gücün yoktur. Sana uyan azgınlar müstesna" (Hicr 42) denmiş olan kullar cümlesindendir" demiştir. Hasan-ı Basrî'den kaydettiğimiz mürsel rivayetin bunu te'yid ettiği de belirtilmiştir. * Bazıları: "Murad, doğarken çocuğun karnına dürtmez demektir" demiş ise de, bu görüş mezkur hadisin zahiriyle zıdlığa düştüğü için kabul görmemiştir.

* Bazıları: "Çocuğun bedenine zarar vermez" demiştir. * Bazıları: "Çocuğa şeytan çarpmaz" demiştir.

* İbnu Dakiku'l-Îd: "Çocuğun diyanetine zarar vermeyeceğini ifade etmesi de muhtemeldir" demiştir. Ancak bundan ismet iddiası hatıra gelir, halbuki hiç kimse ismet sahibi olmayacağı için, bu mana da kabul görmemiştir. * Davudî, biraz farkla: "Çocuğu küfre atacak şekilde dininde fitneye düşürmez" diye anlamış, "Masiyetten ismet iddia edilemez" demiştir.

* Bazı alimler de: "Annesiyle cima sırasında şeytan babasına iştirak etmez" diye anlamıştır. Çünkü Mücahid'den gelen bir rivayette: "Temasta bulunup besmele çekmeyen kimsenin ihliline şeytan sarılır, onunla birlikte temasa iştirak eder" denmiştir. İbnu Hacer, bu te'vili doğruya en yakın yorum olarak değerlendirir. **3-** İbnu Abbas'tan gelen rivayetler, gerek helada ve gerekse temas esnasında besmele çekmenin mekruh olduğunu ifade eder. Bu rivayetle sadedinde olduğumuz rivayet arasında tezad iddia edenler olmuşsa da, aslında 767 böyle bir tezaddan söz edilemez. Çünkü hadis, besmelenin, temastan önce söylenmesini ifade etmektedir.

İKİNCİ BAB

NİKAHIN RÜKÜNLERİ

* BİRİNCİ FASIL:

NİKAH AKDİ

نَع اَناَهَنَف ؟ى ِصَتْخَن َأ :اَنْلُقَف ،ٌءاَسِن اَنَعَم َسْيَل َو # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم و ُزْغَن□
اَّنُك] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نع ـ2 □2552□

ناخيشلا هجرخأ .[ٍلَجأ ىلا ِب ْوَّثلاِب َةأ ْرَمْلا ُحِكْنَي اَنُدَحأ َناَكَف . َعِتْمَتْسَن .
ْنأ اَنَل َصَّخ َر َّمُث ، َكِلذ

1. (5645)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte gazveye çıkmıştık. Beraberimizde kadın yoktu. "Husyelerimizi aldırmayalım mı?" diye sorduk. Bizi bundan yasakladı, sonra da muvakkat istifade hususunda bize ruhsat tanıdı. Herhangi birimiz, bir elbise mukabilinde kadınla, bir müddet için nikah yapıyorduk." [Buharî, Tefsir, Maide 9, Nikah 6, 8; Müslim, Nikah 38, (1404).] 768

AÇIKLAMA:

1- Husyelerin aldırılması, kadınlaşma veya iğdiş olma diye de ifade edilir. Normalde erkek hayvanlara uygulanan bir ameliyedir. Dinimiz, tabiatı bozma olduğu için, insanlar hakkında bunu tecviz etmez. **2-** Muvakkat istifade diye tercüme ettiğimiz istimtadan murad mut'a nikahı olarak bilinen bir nikah çeşididir. Tıpkı şarabın tedricî olarak yasaklanması gibi, cahiliye devrinin bir nikah çeşidi olan mut'a nikahı başlangıçta yasaklanmamış, fakat bilahare ebediyen haram edilmiştir. Bahsin sonunda genişçe açıklayacağımız üzere, mut'a nikahı mehirsiz, verasetsiz, boşanmasız, muvakkat bir nikahtır. Müddeti anlaşma sırasında belirtilir. Müddet dolunca boşamaya hacet kalmadan ayrılık hasıl olur, karı koca birbirlerine varis olamazlar. Kadına, razı olacağı bir ücret verilir. Asgarî ve azamî bir müddeti yoktur. Birkaç saatlik, tek temaslık bir akit olabileceği gibi, yılları içine alan bir müddet de olabilir.

İslam uleması bu çeşit cahiliye nikahını haram bilmede icma etmiştir. Şia'dan aşırı olanlar dışında bunu benimseyen yoktur. Hele Ehl-i Sünnet uleması arasında buna fetva veren tek kişi çıkmamıştır. 5651 numaralı hadisten sonra mevzuyu genişçe tahlil edeceğiz.769

هجرخأ .[اَهْنَع يهَن َّمُث ،ةَعْتُم ْلا يف ساَط ْوأ َماَع # ٌّيِبَّنلا َصَّخ َر] :لاق هنَع ُ
هاللّ َيِ ِض َر ع َوْك‘ا نب ةَمَلس نعو ـ5 □ 2555□

. ناخيشلا

2. (5646)- Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Evtas Gazvesi yılında mut'aya ruhsat verdi, sonra da onu yasakladı." [Buharî, Nikah 31 (ta'lik olarak); Müslim, Nikah 18, (1405).][770]

اَهِب ُهَل َسْيَل ،ةَدلَبلا ُمُدْقَي ُلُج َّرلا َناَك ِم َ ْس“ا ِل َّوأ يف ُةَعْتُمْلا ِتَناَك اَمَّنإ] :لاق
امهنَع ُهاللّ َيِ ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □2555ـ ْتَكَلَم اَم ْوأ ْمِه ِجا َو ْزأ ىلَع َّاِإ : ْتَل
َزَن ىهتَح .ُهَنأَش ُهَل ُحِلْصُت َو ُهَعاَتَم ُهَل ُظَفْحَتَف ُميِقُي ُهَنأ ى َرَي اَم ِرْدَقِب َةَأ
ْرَمْلا َج َّو َزَتَيَف ،ٌةَف ِرْعَم

. ر َض ِ َي هاللّ ُ امهنَع: فُكَلٌّ ُرَف ْج ِس َوِها اَمُه فَهُو َح َر ما ٌ].أخرجه الترمذي
ٍساهبَع ُنْبا َلاَق .ْمُهُناَمْيأ

3. (5647)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İslam'ın evvelinde mut'a vardı. Kişi, hakkında bilgisi olmayan (tanımadığı) bir beldeye gelince, oradan yerli bir kadınla, orada kalacağını tahmin ettiği müddet miktarınca nikah yapardı. Kadın, böylece onun eşyasını muhafaza eder, gerekli işlerini görürdü. Bu hal: "Onlar namuslarını korurlar. Ancak "hanımlarına" ve "cariyelerine" karşı müstesna, bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar" (Mü'minun 6) mealindeki ayet nazil oluncaya kadar devam etti. (Bu ayet gelince mut'a haram ilan edildi.)"

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) der ki: "Bu ikisi dışındaki bütün fercler (cinsî tatmin yolları) haramdır." [Tirmizî, Nikah 28, (1122).][771]

AÇIKLAMA:

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), Resulullah'ın mut'ayı yasaklamasıyla ilgili hadisleri Hz. Ömer zamanında işitmişti. Ruhsatla ilgili rivayetleri bildiği ve nesihten, yasaklamadan haberdar olmadığı için, bu hususta sorulunca zaman zaman mut'anın cevazına fetva vermiştir. Ancak, az ileride açıklayacağımız üzere, Hz. Ömer zamanında bizzat Hz. Ömer tarafından mesele ele alınıp, Resulullah'ın yasakladığı hatırlatılarak yasak ta'mim edilince, İbnu Abbas eski görüşünden vazgeçmiş, mut'anın yasak olduğunu belirtmiştir. Onun bu dönüşü pek çok rivayetle sabit olmuştur. Onun ruhsatını ifade eden rivayetleri esas alarak İbnu Abbas'ın mut'anın caiz olduğu kanaatini taşıdığını söylemek cinayet olur, gerçeği aksettirmez.772

رَبْيَخ َم ْوَي ِءاَسِهنلا ِةَعْتُم نَهَن # ِ هاللّ َلوُس َر َّنإ :مهنَع ُ هاللّ َي ِض َر□ □
ٍساهبَع ِنْب‘ َلاَق ًاهيِلَع َّنأ] :ةهيِفَنحلا نب دهمحم نعو ـ5 □2555□

دواد ابأ إ ةتسلا هجرخأ .[َةَيِسْن‘ا ِرُمُحْلا ِموُحُل ِلْكأ ْنَع َو .

4. (5648)- Muhammed İbnu Ôl-Hanefiyye anlatıyor: "Hz. Ali, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber Gazvesi günü, kadınlarla mut'ayı, ehlî eşek etlerinin yenmesini haram kıldı." [Buharî, Megazi 38, Nikah 31, Zebaih 28, Hiyel 3; Müslim, Nikah 29, (1407); Muvatta, Nikah 41, (2, 542); Tirmizî, Nikah 28, (1121); Nesâî, Nikah 71, (6 , 125, 126).] 773

رْكَب يِبأ َو # ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع ىلَع َماَّي‘ا ِقيِقَّدلا َو ِرْمَّتلا َنِم ِةَضْبَقْلِاب□
ُعِتْمَتْسَن اَّنُك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ2 □2555□

ملسم هجرخأ .[امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍثي َرُح ِنْب و ُرْمَع ِنأش يف هنَع ُ هاللّ َي .
ِض َر ُرَمُع ُهْنَع ىَهَن ىهتَح هنَع ُ هاللّ َي ِض َر

5. (5649)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) zamanında bir avuç hurma ve un mukabilinde birkaç gün boyu devam eden mut'a nikahı yapardık. Bu hal, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Amr İbnu Hureys hadisesi vesilesiyle mut'ayı yasaklamasına kadar devam etti." [Müslim Nikah 16, (1405).] 774

769 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/534-535.

AÇIKLAMA:

Mut'a nikahının Resulullah tarafından yasaklanmış olduğunu işitmeyen sadece İbnu Abbas değildir. Başka sahabi ve tabiin de mevcuttur. Şu halde, onlar arasında nadirattan da olsa tatbikat Hz. Ömer zamanına kadar devam etmişe benziyor. Bu tatbikat yaygın olsaydı, neshten ve yasaktan haberi olanların müdahalesiyle karşılaşır, mesele halifelere daha önceden intikal ederdi. Demek ki pek nadir olan tatbikat, bir hadiseye sebep olmadığı için -bazı rivayetlerde tasrih edildiği üzere- Hz. Ömer'in hilafetinin ortalarına kadar devam etmiştir. İlerde açıklayacağımız üzere Amr İbnu Hureys'in mut'a nikahıyla evlendiği kadın, bu evlilikten hamile kalınca, Hz. Ömer'e çocuğun akibeti ne olacak diye müracaat eder. O zaman Hz. Ömer öğrenir ki, hâlâ mut'a tatbik eden var. Halbuki Resulullah bunu kesinlikle yasaklamıştı.

Hz. Ömer, meseleyi hutbe mevzuu yapar ve yasağı yeniden hatırlatıp, ta'mim eder. Şarihler, bu yasaklamaya karşı çıkan tek sahabi olmadığını, yasak hususunda icma hasıl olduğunu belirtirler.[775]

□[ن ِم ُهَتْخُأ ْوأ ُهَتَنْبا ُلُج َّرلا َجِهو َزُي ْنأ َوُه َو ، ِراَغِهشلا ِنَع # ِ هالّل ُلوُس َر يَهَن
□2525□ 5ـ لاق امهنَع ُ هالّل َي ِض َر ُرَمُع نبا نعو:

ةتسلا هجرخأ .[ٌقاَدَص اَمُهَن ْيَب َسْيَل َو ،ُهَتْخُأ ْوأ ُهَتَنْبا ُهَجِهو َزُي ْنأ ىلَع .
ِلُج َّرلا

6. (5650)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şiğâr nikahını yasakladı. Bu, kişinin kızını veya kızkardeşini, karşılığında kızını veya kızkardeşini almak üzere bir erkeğe vermesi, aralarında mehir ödemeyi kaldırmalarıdır." [Buharî, Nikah 28, Hiyel 3; Müslim, Nikah 57, (1415); Muvatta, Nikah 24, (2, 535); Ebu Davud, Nikah 15, (2074); Tirmizî, Nikah 29, (1124); Nesâî, Nikah 60, 61, (6, 111, 112).][776]

AÇIKLAMA:

1- Şiğâr nikahı, cahiliye devrinde cereyan eden bir nikahtır. Kız velilerinin, kızları birbirlerine mehirsiz olarak nikahlamalarıdır. Hadis metninde şiğarla ilgili gelen tarifi kim yapmıştır? Resulullah mı, arkadan gelen raviler mi bu hususta ihtilaf edilmiştir. Dinimiz "şiğar"ı yasaklamıştır. Çünkü, mehir kadının hakkıdır ve erkeğin ödemesi gereken bir vecibedir. Kaffal, şiğarın batıl oluşundaki illetin zikredilen şart olduğunu belirtir: "Veli sanki: "Kızımın nikahı sana kesinleşmez. Ta ki kızının nikahı da bana kesinleşmedikçe" demiş gibidir" der. Gazâli, bu nikah tarzının şu şekilde olduğunu belirtir: "Kişi der ki: "Kızımı sana şu şartla nikahladım: Sen de kızını bana nikahlayacaksın, bunlardan her birinin bud'u diğerinin mehri olacak, kızımın nikahı ne zaman mün'akid olursa, senin kızının nikahı da mün'akid olacak." Veliler birbirlerine mehir ödemek üzere, bu şekilde birbirlerinden kız alıp verecek olursa, mağduriyet kızlara gelecektir. Her iki taraf da kadınlara mehirlerini ödedikleri takdirde, velilerin karşılıklı olarak kız alıp vermeleri haram değildir. Hanefîler, şiğar akdinin sahih olacağını, ancak, mehrin düşmeyeceğini söylemiştir. Bunlara göre, kadının mehr-i misl'e hakkı vardır. İmam Şafii ve diğer bazı alimler, şiğar nikahının batıl olduğuna, bütün hükümlerinin nikah-ı fasid gibi olduğuna hükmetmişlerdir.

İmam Evzaî, Hanefîlere yakın bir görüş beyan eder: "Zifaf yapılmamışsa nikah bozulur, mehir belirlenerek yeniden nikah yapılır, zifaf yapılmışsa nikah sahihtir. Ancak mehr-i misil vacib olur." **2-** Hadiste "kızlar" ve "kızkardeşler" mezkur ise de, alimler, "yeğenler"in ve başkalarının da bu meselede aynı hükme tabi olacaklarını belirtmişlerdir.[777]

اَهْنِم ُحاَكِنَف :ِءاَحْنأ ِةَعَب ْرأ بلَع ِةهي ِلِهاَجْلا يف َناَك َحاَكِهنلا َّنأ اهنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ُةَشِئاَع ِبنْت َرَبْخأ] :لاق ة َو ْرُع نعو ـ5 □2522ـ اَذإ ِهِتأ َرْم ‘ ُلوُقَي ُلُج َّرلا
َناَك :ُرَخآ ُحا َكِن َو ؛اَهُحِكْنَي َّمُث اَهُقِدْصُيَف ُهَتَّيِل َو ْوأ ُهَتَنْبا ِلُج َّرلا بلا ُلُج َّرلا
ُبُطْخَي ،َم ْوَيلا َساهنلا ُحاَكِن َيذ هلا َلُج َّرلا َكِلذ ْنِم اَهُلْمَح َنَّيَبَتَي بهتَح اَهُّسَمَي ََ َو
اَهَج ْو َز اَهُل ِزَتْعَي َو ،ُهْنِم يِعَضْبَتْسا ِن ََ ُف بلا ي ِلِس ْرأ :اَهِثْمَط ْنِم ْت َرُهَط
ِةَباَجَن يف ًةَبْغ َر َكِلذ ُلَعْفَي اَمَّنإو ،َّبَحأ اَذإ اَهُج ْو َز اَهَباَصأ ُهْنِم ُع ِضْبَتْسَت
ِبذهلا ِلُج َّرلا َكِلذ ْنِم اَهُلْمَح َنَّيَبَت اَذإف .ُهْنِم ُع ِضْبَتْسَت

اَذإَف ،اَهنوُبي ِصُيَف ُمُهُّلُك ِةأ ْرَملا بلَع َنوُلُخْدَيَف ِة َرْشَعلا َنوُد اَم ُطْه َّرلا ُعِمَتْجَي
: ُرَخآ ُحاَكِن َو ؛عاَضْبِتْس‘ا ُحاَكِن بهمَسُي َناَكَف ،دَل َوْلا ْدَق :ْمُهَل ُلوُقَتَف .اَهَدْنِع
اوُعِمَتْجَي بهتَح َعِنَتْمَي ْنأ ْمُهْنِم ٌلُج َر ْعِطَتْسَي ْمَلَف ،ْمِهْيَلِإ ْتَلَس ْرأ َعَضَت ْنأ َدْعَب
ٍلاَيَل َّرَم َو ْتَعَض َو َو ْتَلَمَح :ٌعبا َر ُرَخآ ُحاَكِن َو ؛َعِنَتْمَي ْنأ ُعيِطَتْسَي ََ ُف . ْتَّبَحأ
ْنَمِب ُهَق ِحْلُت ،ُن ََ ُف اَي َكُنْبا َوُهَف ْتَدَل َو ْدَق َو ؛ْمُك ِرْمأ ْنِم َناَك يِذهلا ُم ُّتْف
َّرَع

□ َّنِم ُعِنَتْمَت ََ ُف ِةأ ْرَملا بلَع َنوُلُخْدَيَف ُريِثَكْلا ُساَّنلا ُعِمَتْجَي

اوُعَمَج اَهَلْمَح ْتَعَض َو َو َّنُهاَدْحإ ْتَلَمَح اذإف ، َّنِهْيَلَع َلَخَد َّنُهَدا َرأ ْنَمَف .ِتاَيا َّرلا َّنِهِبا
َوْبأ بلع َنْب ِصْنَي َّنُك اياَغَبْلا َّنُه َو اَهءاَج

□ ِهِب َو َيِعُد َو ،ُهَنْبا ُهْنِم ُعِنَتْمَي َ ،ْمَلَف َّأ ِتَعُب ُمُحَمهد ٌ # ِبِلاَحْقَه ِهَدَم َحاَكِن
َطاَتْلاَف َن ْو َرَي يذهلاِب اَهَدَل َو اوُقَحْلأَف .َةفاَقْلا اَهَل ا ْوَعَد َو اَهَل دلولا هنم
لانتل لجرلا حاكن ةأرملا بلط «عاضبتسا».دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[َم ْوَيلا
ِساَّنلا َحاَكِن َّ ا ُه َّلُك ِةهيِلِهاَجْلا هدلو هلعجو هسفنب هقصلأ يأ «هب
طاتلا»و.هبشلاب دلولا نوقحليف سانلا نيب نوهبشي نيذلا «ةفاقلا»و.يناوزلا
«ايغبلا»و.طقف

.

7. (5651)- Urve rahimehullah anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) bana anlattı ki: Cahiliye devrinde dört çeşit nikah mevcuttu: Bunlardan biri, bugün (dinimizin meşru kıldığı ve) herkesçe tatbik edilen nikahtır: Kişi kişiden kızını veya velisi bulunduğu kızı ister, mehrini verir, sonra onunla evlenir. Diğer bir nikah çeşidi şöyleydi: Kişi, hanımı hayızdan temizlenince: "Falancaya git, ondan hamilelik talep et" der ve hanımını ona gönderirdi. Kadının o yabancı erkekten hamile kaldığı anlaşılıncaya kadar, kocası ondan uzak durur, temasta bulunmazdı. O adamdan hamileliği açıklık kazanınca, zevcesi dilerse onunla zevciyat muamelelerine başlardı. Bu nikah çeşidine asaletli bir evlat elde etmek için başvurulurdu. İşte bu nikaha nikahu'l-istibza denirdi.

Diğer bir nikah çeşidi şöyleydi: On kişiden az bir grup toplanır, bir kadının yanına girerler ve hepsi de ona temasta bulunurdu. Kadın hamile kalıp doğum yaparsa, doğumdan birkaç gün sonra, kadın onlara haber salar, hepsini çağırırdı. Hiçbiri bu davete icabet etmekten kaçınamaz, kadının yanına gelirdi. Kadın onlara: "Hadisenizi hatırlamış olmalısınız. İşte şimdi doğum yaptım. Ey falan çocuk senindir" der, çocuğu bunlardan dilediğine nisbet ederdi. Adamın buna itiraz etmeye hakkı yoktu.

Diğer dördüncü nikah çeşidi şöyleydi: Çok sayıda insan toplanıp bir kadının yanına girerlerdi. Kadın gelenlerden hiçbirine itiraz edemezdi. Bu kadınlar fahişe idi. Kapılarının üzerine bayraklar dikerlerdi. Bu kadınlarla temas arzu eden herkes bunların yanına girebilirdi. Bunlardan biri hamile kaldığı takdirde, çocuğunu doğurduğu zaman, o adamlar kadının yanında toplanırlar ve kâifler çağırırlardı. Kâifler bu çocuğun, onlardan hangisine ait olduğunu söylerse nesebini ona dahil ederlerdi. Çocuk da ona nisbet edilir, onun çocuğu diye çağrılırdı. O kimse bunu reddedemezdi.

Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) hak ile gönderilince, bütün cahiliye nikahlarını yasakladı, sadece insanların bugün tatbik etmekte olduğu nikahı bıraktı." [Buharî, Nikah 36, Ebu Davud, Talak 33, (3272).] 778

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki hadis, izah gerektirmeyecek kadar açıktır. Sadece kâif kelimesini açıklamak gerekebilir. Kâifler, insanlar arasındaki benzerlikleri değerlendirerek neseb tesbiti yapan kimselerdir. İbnu'l-

Esir, en-Nihaye'de kâifi, "İzleri takip edip, sahibini ortaya çıkaran kişinin kardeş ve babasına benzerliklerini tesbit eden kimse" olarak tarif eder. Kâifin cem'i kâfedir. "İz"e bakarak sahibini teşhis, benzerliklere bakarak nesebi teşhis, cahiliye devrinde gelişmiş bir ilimdi.

2- Alimler az ileride açıklanacağı üzere, başka rivayetleri gözönüne alarak cahiliye devrinde cari olan nikah çeşitlerine bedel, hıdn ve mut'a nikahları da ekleyerek sayıyı yediye çıkarırlar. Günümüzde bunların bir kısmına halen, gayrimeşru cinsî münasebetler olarak rastlamak mümkün. İslam'ın gayrimeşru adettiği, bir kelime ile zina olarak tavsif edip reddettiği bu haram ilişkileri ayrı ayrı tahlil edecek değiliz. Ancak, dinden cahil nesiller arasında mut'a nikahı meşru bir nikahmış gibi propaganda edilmeye başlandığı ve bilhassa okuyan dindarlar arasına sokulmaya çalışıldığı için, o bahsin etraflıca tahliline gerek duyuyoruz. Bu sebeple, dindar gençliğimizi, bu sapıklığa karşı uyarmak maksadıyla 1991 yılı yaz tatilinde konu üzerine hazırladığımız uzunca bir makalenin bazı mühim kısımlarını ufaktefek tadillerle aşağıya aynen kaydediyoruz:[779]

KUR'AN, SÜNNET VE ULEMAYA GÖRE EHL-İ SÜNNET VE ŞİA'DA MUT'A NİKAHI[780]

Dikkat:

1- Normalde, kitabımızın diğer bahislerinde takip edilen açıklama üslubuna kıyasla, mut'a bahsinin çok fazla uzun bulunacağının farkındayız. İçinde yaşadığımız şu yıllarda bu mesele, kız veya erkek, bütün dindar gençlerimizin iğfal edilip aldatıldıkları bir konu haline getirilmiş olması sebebiyle açıklamaları geniş tutma mecburiyeti hissettik. Bu yüzden hatıra gelebilecek bütün soruları cevaplamak maksadıyla asıl mevzumuzun dışında sayılabilecek tamamlayıcı bilgiler de verdik. Şu halde mut'a nikahı hususunda tereddüt sahiplerinin bu bahsi dikkatlice takip etmeleri gerekir. Böyle bir tereddüdü olmayan fakat mesele hakkında hülasa bir bilgi sahibi olmak isteyenlere mevzuun başında "Özet Olarak Mut'a Nikahı" başlığı altında kısa bir açıklama yapacağız. Birçok okuyucularımıza bu kısa bilginin yeterli olacağı kanaatindeyiz. Geri kalan açıklamalar, aslında bu özet bilginin kaynaklara inilerek delillendirilmesinden ibarettir. **2-** Şunun da bilinmesinde fayda var: Bu bahsi işlerken hem sünnî, hem

de Şiî kaynaklara inilmiştir. Bahsin Şiî kaynaklar açısından tahlilini müstakil bir bahiste Şiî Kaynaklara Göre Mut'a başlığı altında sunduk.
3- Tahlil esnasında dercedilen yorum ve iktibasların alındıkları kaynaklar, yapılan atıflar, bahsin sonunda Dipnotlar başlığı altında kaydedilecektir. İstifade edilen kaynaklar da tanıtılacaktır. İltibas edilmemesi için Şiî kaynaklar ayrıca tanıtılmıştır.[781]

Özet Olarak Mut'a Nikahı

Bugün dindar fakat dinini yeterince bilmeyen gençlerimiz arasında meşru bir akit gibi gösterilmeye, benimsetilmeye çalışılan mut'a nikahı, esas itibariyle, İslam öncesi Arap cemiyetinde mevcut olan zina çeşitlerinden biridir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), pek çok içtimâî reformlarla uyguladığı tedric prensibiyle hareket ederek, bunu birden yasaklamamış, hatta bir ara ruhsat tanımıştır. Fakat, Mekke Fethi sırasında kesinlikle yasaklamış, kıyamete kadar haram olduğunu belirtmiştir. Resulullah'ın yasağını işitmemiş olanlar arasında bazı nadir mut'a vak'alaları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vefatından sonra da cereyan etmiştir. Durumdan haberdar olan Hz. Ömer (radıyallahu anh), bu hususta Resulullah'ın yasağını hatırlatarak kesin yasak koymuş ve yasağı ta'mim etmiştir. Hz. Ömer'in bu yasağına tek bir sahabi itiraz etmemiş, böylece mut'a nikahının haram olduğu hususunda selef uleması arasında icma tahakkuk etmiştir.

Şia'dan bir grup, Hz. Ömer'e muhalefet taassubunun da sevkiyle mut'ayı mübah addetmekten de öte, bir taabbüd, bir akide, uyulması gerekli bir doktrin haline sokmuş, Şiîliğin bir alemi, bir gereği haline getirmiştir. Şia, bu meselede objektif delillere dayanmaz, hissî yorumlara, temelsiz te'villere, peşin kabullere istinad eder. Gençlerimiz, meseleyi kaynaklara inerek değerlendirmek durumundadır. Dinin son derece hassas olduğu kadın-erkek münasebetlerinde umursamazlık ve laubaliliğin dünyevî ve uhrevî cezasının şiddetli olacağı unutulmamalıdır. وَالسَّلاَمُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الهُدَى
السَّلاَمُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الهُدَى[782]

Nikahın Mana Ve Ciddiyeti

Nikah yukarıda belirtildiği üzere çok yönlü bir müessese olduğu için dinimiz bu hususta müstesna bir hassasiyet göstermiştir. Bu nikahın îfa ettiği hizmetin çok yönlü oluşundan, onda tecelli eden mananın zenginliğinden ileri gelir. Şöyle ki: 1- Meşru nikah, öncelikle kişiye, Allah'ın mülkünde tasarrufu helal kılmaktadır. Yani kâinatta hiçbir şey başıboş, kendiliğinden değildir. Her şey Allah'ın mülküdür. O'nun mülkünü O'nun istediği tarzda kullanmayan haram işlemiş olur. Öyleyse, erkekkadın münasebetleri Allah'ın dilediği tarzda ve koyduğu şartlar çerçevesinde olmadığı takdirde bu tasarrufla haram işlenmiş olur. Kadın-erkek münasebetlerinde helal olmayan tasarruflara dinimiz zina demiştir(1) ve bütün cinayetler arasında zinaya en ağır cezayı takdir etmek suretiyle bu meselede Allah'ın mülkündeki haram tasarrufun dünyevî ve uhrevî neticelerinin azametine dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla Allah'a ve ahirete inanan bir kimsenin nikah mevzu-unda çok hassas olması, zandan, şüpheli durumlardan kaçınması gerekir.

Ayet-i kerimede, ileride açıklanacağı üzere, zevceler ve sağ elin malik oldukları (cariyeler)

dışındaki ferçlerin haram olduğu beyan edilmiştir. Ehl-i Sünnet buna uygun olarak, ferçlerin helal olma yolunun iki olduğunu söylemişlerdir:

1- Mirasa dayanan nikah, **2-** Milk-i yeminle nikah(2).

Sözü mut'a nikahına getirecek olursak ileride belirtileceği üzere, bunun haram olduğu

hususunda, Ehl-i Sünnet alimleri icma eder. Çünkü bunda miras yoktur. Onlar ferçlerin helal kılınmasına, muteber şer'î bir delile dayanmayan üçüncü bir yol eklemişlerdir: "Mirassız

nikah" (3). Bundan maksad mut'adır. "Bu, Şiîlerde var, onlar da bir mezhep, öyleyse biz de tatbik edebiliriz" muhakemesi son derece yanlış ve helakete atıcıdır. Ehl-i Sünnet mezhepleri arasında ihtilaflı meselelerde, darlanma hallerinde herhangi birine uygun amele cevaz

verilmiştir, ama icma edilen meselelerde bunların dışına çıkmaya, zaruret denen ve hayatî tehlike ile tarif edilen durumlar dışında cevaz verilmemiştir. Resulullah, mut'ayı Allah'ın

mülkünde haram bir tasarruf yönüyle şöyle ifade buyurmuştur: "Kadınlara mut'a yapmak haramdır. Ben Allah'a düşmanlıkta, Allah'ın haramlarını helal addeden ve katilinden başkasını öldürenden daha ileri birini tanımıyorum..."(4)

2- Evlenme hadisesinin içtimâî yönü vardır. Herşeyden önce kız ve erkek, aileleri, akrabaları arasında hısımlık dediğimiz bir bağ, bir yakınlık kurar. Ayrıca, annebabalar için de bu, yıllar yılı emek çekerek yetiştirdikleri evlatlarının mürüvvetini görerek dünyada en büyük saadeti yaşama vesilesi olmaktadır. Bu sebepledir ki, meseleye bizzat Rabbimiz Teala hazretleri, Kur'an'da yer vererek, yukarıda kaydettiğimiz üzere, kadınların "ailelerinin izniyle" nikahlanmalarını emretmiştir. Bu hadiste Hz. Peygamber: "Velisinin izni olmadan evlenen kadının nikahı batıldır..." buyurmuştur.(5) Hadis, Muhalla'da: "Kadın, velisinin izni olmadan evlenemez. Şayet velisiz evlenirse nikahı batıldır, nikahı batıldır, nikahı batıldır.." şeklinde kaydedilmiştir.(6) Abdurrezzak'ın Musannaf'ında velisinin izni olmadan evlenen kadınların nikahını Hz. Ömer'in reddettiğine dair birçok misal kaydedilmiştir.(7) Evlenmelerde, velinin gıyabına nikah yapma meselesine Ashab'ın en şiddetli karşı çıkanının Hz. Ali olduğu(8), İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın, velisi olmadan nikah yapan kadınları fahişe olarak tavsif ettiği (9) rivayetlerde gelmiştir. Hz. Ömer de kadınların, velilerinin veya ailelerinin rey sahibi birisinin veyahut sultanın izniyle evlenmesi gerektiğinde ısrar etmiştir.(10) Resulullah'ın bazı hadislerinde "Veli ve iki şahid olmadan nikahın sahih olmayacağı" ifade edilmiştir.(11) Bir rivayette, İbnu Abbas'a göre, en az talib, dört unsurla nikah gerçekleşir: "Veli, iki şahid"(12).

Velini iznini tamamlayan bir husus nikahın ilanıdır. Bu sebeple davul çalmak, türkü söylemek meşru kılınmıştır(13). Bazı rivayetlerde sadece iki şahitle yapılan nikahın "gizli nikah" olarak tavsif edilip reddedildiğini görmekteyiz.(14) İmam Malik bu durumda şahidlerin de nikah yaptıranların da cezalandırılmasına hükmeder.(15) Resulullah'tan kaydedilen bir rivayette de: "Gizli nikah caiz değildir, nikahda ya def işitilmeli ya da (ziyafetin) dumanı görülmelidir" buyurmuşlardır. Bu hadisi kaydeden İmam Malik, peşine Ömer İbnu Abdülaziz'in Eyub İbnu Şurahbil'e şu tamimi gönderdiğini ilave eder: "Yanındakilere emret! Nikah sırasında def çalsınlar. Zira def, nikahla zinanın arasını ayırdeder"(16). Resulullah'ın bir hadisi de şöyle: "Kadın kadını evlendiremez; kadın, kendi kendine de evlenemez. Kendi kendine evlenen kadın fahişedir"(17). Ebu Hureyre zaniyenin: "Kendi kendine nikah yapan kadın" diye tarif edildiğini belirtir(18). İmam Malik nikahın ilanı meselesine o kadar ehemmiyet vermiştir ki, ilan olunca şahid bulunmasa da nikahın sahih olacağını söylemiştir(19).

Tam bir gizlilik ve sadece kadınla erkeğin anlaşması şeklinde cereyan eden mut'a nikahı değerlendirilecek olursa bu ulvî gayelerin sükût ettiği görülür. İleriki açıklamalarda görüleceği üzere, bizzat Şiîler, bu nikâhın hem kıza, hem kızın ailesine getireceği zül ve arı kabul etmişlerdir. Yıllarca emek çekip evlat büyüten bir annebabanın, haberleri olmadan kızlarının mut'a nikahı ile kirlendiğini işitmeleri, onların kahrolmaları ve yıkılmaları için yeterlidir. söylemişlerdir. Bu mülâhaza ve evliliğin böylesi bir yoruma tâbi tutulması, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) efendimizin: "Evlenin çoğalın, ben sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar edeceğim"; "Vedûd (çok seven) ve velûd (çok doğuran) kadınla evlenin, kısır kadınlarla evlenmeyin!" gibi hadislerine ne kadar muvafık düşmektedir?

Mut'a nikahında tenasül de gaye değildir. Bu, nikah müessesesini, her çeşit içtimâî, beşerî yönlerinden tecrit ederek, sırf şehevî duyguların tatminine indirgemektir.

Bu işten en çok zarar gören de kadındır. Kadın, para mukabili, erkeğin şehvetine bir alet durumuna düşmektedir. Mukabilinde ne zevce olma, ne anne olma, ne de vâris olma şansına sahip değildir. Hiçbir himaye ve ünsiyet hakkı da elde edilmemektedir.

Kadınları ve acizleri himaye edici esaslar getiren İslâm'ın, merhamet ve himayeye pek muhtaç olan kadınlar taifesinin aleyhine işleyecek ve suistimale çok açık böyle bir müesseseyi meşru addetmesi mümkün değildir. Esasen meşru nikâhın getirdiği aleniyet şartı, aleniyeti garantileyecek asgarî iki şâhid ve davulluyemekli düğün, velinin izni, mehir gibi esaslar, nikahta öncelikle kadının haklarını korumaya dönüktür. Bunlar hakkıyla yerine getirildiği takdirde kadını mağdur edecek suistimaller mevzubahis olamaz. Ya mut'a nikahı? Allah ve Resulü'nü veya melekleri ve hatta yatırları şâhid kılarak icra edilen mut'a nikahı? Bu, zavallı kızların, cahilliğin sevkiyle, dindarlığın gereği imişçesine aldatılarak kirletilmesinden başka bir şey değildir.

Şimdi sıra mut'a nikâhının mâhiyetini açıklamaya geldi:

Mut'a Nikahı

"Nikah kaza-i şevhet için değil, ancak nikahla ulaşılabilen başka gaye ve maksadlar için meşru kılınmıştır. Mut'a ile şehvet giderilir. O maksatlar hasıl olmaz. Öyle ise o meşru değildir" (Kâsânî) Mut'a kelime olarak dilimizde halen kullanılan temettû kelimesiyle aynı kökten gelir. Temettû faidelenmek, kâr elde etmek demektir. Mut'a nikâhı, "ma'lum veya (Zeyd'in gelmesine kadar diye belirlenen) meçhul bir müddet için yapılan nikahtır. Bu nikahta, normal nikahta mevcut olan çocuk edinme, ünsiyet, verâset gibi diğer gayeler yoktur. Tek maksad temettû yani istifade olduğu için mut'a denmiştir(20). Mut'a nikahı önceden belirlenen müddetin dolmasıyla sona erer ve talak olmadan ayrılık vukua gelir(21). Veraset, nafaka iddet gibi normal nikahla hasıl olan durumlar bunda yoktur (22). Burada sadece, belirlenen müddet içinde kadının nefsinden yapılacak istifadeye mukabil ödenecek para mevcuttur.

Şu halde mut'a nikahının en bariz vasfı muayyen bir müddetle sınırlandırılmasıdır. Halbuki normal, meşru nikahta zaman tahdidi yoktur. Bazı alimler, yapılan nikahın mut'a nikahı olduğunu tasrih etmeden "mutlak bir nikah" yapsa, fakat içinden mut'a nikahına niyet etse bunun hükmü nedir sorusuna cevap aramışlardır. el-Kâdı'nın belirttiğine göre bu nikahın muteber nikah olacağında alimler icma etmişlerdir. Böyle bir nikah mut'a nikahı olmaz. Çünkü o, her iki tarafın bilgisi ve mutabakatı ile muayyen bir müddet için yapılan nikahtır. İmam Malik: "Böyle mutlak bir nikah insanların ahlakına uymaz" derken, Evzai, ulemadan ayrı şaz bir yol tutarak: "Bu mut'a nikahıdır, onda hayır yoktur" demiştir. (23) Aynî'nin belirttiğine göre, müddeti insan ömrünü aşacak kadar mesela 200 yıl diyerek uzun tutmak suretiyle, nikahın talaksız sona ermesi, karıkoca arasında mirasın olmaması gibi korkulan mahzurlu hususların bulunmayacağı tarzda bir mut'a caiz olur mu diye düşünülmüş ise de, cumhur bunu da caiz görmemiştir.(24) Netice olarak şunu söyleyeceğiz: Mut'a nikahını, bazı Şiîler hariç İslam uleması elbirlik reddetmiş, haram olduğunda icma etmiştir(25).

Sünnetteki Durum

Mut'a nikahının fıkıhtaki hükmünü kısaca belirttikten sonra Sünnetteki Durumu deyince akla tabii olarak şu soru gelir: İslam'da fıkıh ayrı, sünnet ayrı mı?

Hemen cevap verelim: Fıkıh sünnetten ayrı değildir. Ancak sünnet fıkıhtan çok daha zengin bir kaynaktır ve Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık hayatındaki bütün tatbikatını ihtiva eder. Bu açıklama, zihnimize "Pekiyi sünnette birbirinden farklı tatbikat mı var?" sorusunu getirecektir. Bu sorunun cevabı "Evet!"dir. Sünnette hemen hemen her meseleyle ilgili farklı tatbikatlara, beyanlara rastlanabilir. Mut'a nikahı meselenin hakkıyla anlaşılabilmesi maksadıyla bu noktanın biraz açıklanması gereğine inandığımız için, önce kısaca bu hususa temas edeceğiz.[785]

Muhataba Ve Şartlara Göre Farklılık Ve Tedric:

İslam, miladî yedinci asrın Arap cemiyetine inmiştir. Bu cemiyete insanlar, yazılanı olduğu gibi kaydedecek boş bir levha durumunda değildir; bir kısım inançlar, ibadetler, örfler, âdetler, köklü alışkanlıklar mevcuttur. İslamî mesaj, çoğu batıl olan eskilerin yerini alacaktır. Ama insanın kültür dağarcığı kara tahta değil ki, bir hamlede silinip, yerine yenileri yazılsın. Kaldı ki, yaratılışı gereği mükerrem olan insanoğlu, bilerek batıla, kötüye müşteri olmaz. Batılları da iyi, doğru bilerek benimser. Bu sebeple inaçlarında, alışkanlıklarında mutaassıbtır. Onları terketmesi için, yanlışlığına ikna edilmesi, eski alışkanlığının kırılması lazımdır. Bu iş, ferd planında zor olduğu gibi cemiyet planında çok daha zordur. Şu halde inançları, âdetleri, alışkanlıkları ve her çeşit değerleriyle bir cemiyeti toptan değiştirmekten daha zor bir şeyin olmadığı söylenebilir. Günümüzde insan fıtratının tabi olduğu kanunlar, gelişen beşerî ilimler sayesinde çok iyi bilindiği, kitap, dergi, gazete, radyo televizyon gibi telkin vasıtaları son derece gelişip zenginleştiği ve mesela komünist alem, bunları âzamî ölçüde, istediği gibi kullandığı halde netice alamamış, homosovieticus dedikleri hakiki manada komünist yetiştirilmemiş, cemiyet değil, fertler bile değiştirilmemiştir. İşte bu zor işi, yani her şeyi ile İslam dışı olan bir cemiyetin cahiliye kültürünü silip yerine İslam'ı ikame etme işini Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) başarmıştır. Bunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Cenab-ı Hakk'ın irşadıyla tedric prensibini düstur edinmiştir. Tedric, muhatabın ahvalini esas almak, onları yavaş yavaş, alıştıra alıştıra asıl hedefine, kâmil durumundaki İslam'a götürmektir.

Tedricte ilk söylenenle en son söylenen arasında birkısım merhaleler vardır. Tıpkı merdiven gibi. Merdiven bizi hedefe hemen ulaştırmaz, basamak basamak çıkarır.

İslam, hemen hemen her meselede tedrice yer vermiştir. Sözgelimi önce iman esaslarını tebliğ etmiştir. Sonra ahkâma geçmiştir. On üç yıllık Mekke dönemi esas itibariyle imanî meseleleri açıklar. İmanî meselelerde de bir sıralama ve tedric vardır. Nitekim ilk nazil olan sureler Allah'tan, cennet ve cehennemden bahseder, uhrevî mesuliyetlere dikkati çeker. Hatta tevhid inancını ilgilendirdiği halde, ilk vahiylerde putlar meselesine temas edilmemiş, bu sayede bütün Mekkeliler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i dinlemiş, bir kısmı da Müslüman olmuştur. Putların batıl olduğu, put imanı üzere ölen atalarının akibetlerinin kötü olduğu açıklandığı andan itibaren Mekkeli müşrikler birden tavır değiştirmiş, istihzada kalan muhalefet tavırları işkenceye dönüvermiştir.(26) Amele, tatbikata giren -bir başka ifadeyle ibadet, muamele haramhelal gibi- bahislerde tedric meselesi daha belirgin, daha şümullüdür. Hadis, Tefsir, Siyer (Hz. Peygamber'in hayatı) sahalarına giren kaynak kitalarımız, bunun örnekleriyle doludur. Namaz, oruç, zekat gibi her bir farzın hususi bir tarihi mevcuttur.(27) Harama giren yasaklamalar da belli bir tasrihe sahiptir. Sözgelimi içki ile ilgili vahiyler Mekke'de başlamış, yavaş yavaş alıştıra alıştıra, Resulullah'ın hayatının sonlarına doğru bugünkü son şekil beyan edilmiştir. Resulullah'a vahyedilen ilk surelerin hep imanî meselelere, ölümden sonra dirilmeye, cennet ve cehenneme yer verdiğini; haramlardan yasaklama gibi, alışkanlıklarla ilgili -ayetlerin sonradan nazil olduğunu belirten Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) bu tedricteki sebebi şöyle açıklar: "...Eğer ilk defa "içki içmeyin!" emri inseydi "biz içkiyi asla bırakmayız!" derlerdi. Eğer "zina etmeyin!" emri inseydi "asla zinayı bırakmayız!" derlerdi.(28) İslam'ın tebliğinde, tedricin hemen her meselede umumi bir prensip olduğunu göstermek için "besmele"den örnek vereceğiz. İbnu Sa'd'ın bir rivayeti şöyle: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) , bidayette, tıpkı Kureyşliler gibi, besmele makamında "Bismikallahümme" formülünü yazıyordu. Bu tatbikat: اَهيرْجَمِ ِ هاللّ مِسْب اَهيِف اوُبَكْرا اَهيس رْمُ وَ ayeti (Hud 41) gelinceye kadar devam etti. Bu ayetten sonra "bismillah" diye yazmaya başladı. Bu

tatbikat: "De ki: "Ona ister Allah, ister Rahman diye dua edin. Hangisiyle dua ederseniz edin en güzel isimler O'nundur" (İsra 110) ayeti nazil oluncaya kadar devam etti. Bundan sonra "Bismillahirrahman" diye yazmaya başladı. Bu tatbikat: مي ِح َّرلا ِنمْح□

اَنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَ اِنَّهُ بِسْمِ اللّهِ الرَّ(Neml 30) ayeti nazil oluncaya kadar devam etti. Bu ayetten sonra "Bismillahirrahmanirrahim" diye yazmaya başladı."(29) Hülasa "besmele"si, üç safhalı bir tedricle son şeklini alan İslam, gerek önceki alışkanlıkların ta'dilinde ve gerekse yeni teşriatta bir tedrice, azdan çoğa, kolaydan zora, müşahhastan (pek açık ve anlaşılması kolay olandan) mücerrede (yani anlaşılması zora, aklîye) doğru bir seyir takip etmiştir. Şu halde sadece mut'a nikahı meselesi değil, pek çok meselede karşımıza çıkacak şaşırtıcı, yanıltıcı problemlerin çözümünde bu tedric probleminin bilinmesi gerekir. Bu sebepledir ki ayetlerde ve hadislerde nesh meselesi vardır. Yani önceki şartlara göre gelen bir ayet ve Resulullah'ın bir beyanı, gelişen şartlara göre değiştirilmiştir. Sonradan gelen ayet (veya hadis) önceki ayetin (veya hadisin) hükmünü kaldırmıştır. Hükmü kalkan ayet ve hadise mensuh, yeni hüküm koyan ayet ve hadise de nasih denir. Öyle ise nasih bir ayet veya hadis varken, mensuh olanla amel etmek, onu esas almak hatalı olur. Tıpkı bir tarihte gidiş olarak kullanılan bir yol, trafik yetkililerince sonradan geliş olarak değiştirildiği halde, "falanca tarihte gidişti" diye o yolu gidiş olarak kullanmanın hatalı olması gibi.

Mut'a Nikahı Meselesinin İç Yüzü

Yukarıda bir ön bilgi olarak kaydedilen tedric meselesi anlaşıldıktan sonra asıl konumuza geçebiliriz. Konunun iyice anlaşılması için meseleyi birkaç ana fikir altında tahlil edeceğiz: **1-** Mut'a cahiliye nikahıdır.

2- Hz. Peygamber bidayette yasaklamamış, ruhsat tanımıştır. **3-** Resulullah sonradan yasaklamıştır.

4- Yasak herkes tarafından duyulmamıştır.

5- Hz. Ömer zamanında yasak ta'mim edilmiştir.

6- Yasak üzerine icma tahakkuk etmiştir. 787 **7-** Şia'nın bu meseledeki tutumu.

1) Mut'a Cahiliye Devrinin Nikahıdır

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimizin muhterem zevceleri, İslam'ın yetiştirdiği en büyük fakihlerden biri olan ve insanlığın mabihil iftihar büyükleri arasında yer almaya şayeste Hz. Aişe (radıyallahû anhâ), bir rivayetlerinde cahiliye devrinde dört çeşit nikahın tatbikatta

olduğunu belirtir.(31) Şarihler başka rivayetleri de kaydederek cahiliye devrinde yedi çeşit nikahın mevcudiyetini belirtirler.(32) Bu yedi çeşit nikahtan biri İslam'ın da kabul ettiği hal-i

hazır nikah şeklidir: Kadın velisinden talep edilir, karşılıklı rızadan sonra mehir ödenerek müebbed nikahla evlenir. Bir diğeri mut'a nikahıdır.(33) Bunun, cahiliye devrinden intikal eden bir nikah olduğu hususunda herhangi bir ihtilaf mevcut değildir.788

2) Hz. Peygamber'in Bidayetteki Ruhsatı

İslam'ın benimsediği sünnî nikaha birçok yönden ters düşen mut'a nikahını Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir çırpıda yasaklamamıştır. Bu sebeple, mesele üzerine bize intikal eden rivayetlerin bir kısmı mezkur ruhsatı aksettirir. Az yukarıda açıkladığımız tedric prensibinin İslam'da esas olduğunu bilmeyen veya kaale almayan bir kimse cehalet ve suiniyetle, bahsi tamamlayıcı diğer hadisleri görmeyerek veya görmezden gelerek sırf ruhsat ifade eden rivayetlere dayanarak İslam'ın mut'a nikahına ruhsat verdiğini sölemek suretiyle İslam'a büyük bir iftirada bulunabilir. Şimdi bu rivayetlerden örnekler verelim: Ruhsat ifade eden rivayetler umumiyetle İbnu Mes'ud, Hz. Cabir, Seleme İbnu'l-Ekva, İbnu Abbas, Esma Bintu Ebi Bekr, Hz. Muaviye, Ebu Saidi'l-Hudrî, Amr İbnu Hureys radıyallahu anhüm ecmain'den gelmektedir. Meselenin yanlış anlaşılmaması için açıklamalara geçmeden iki noktayı peşinen kaydetmek isteriz: **1-** Mut'a hususunda ruhsat ifade eden rivayet sahibi Ashab'tan neshine dair de rivayetler gelmiştir. **2-** Hz. Ömer yasağı ta'mim edince hiçbir sahabi buna itiraz etmemiş ve böylece yasak hususunda icma hasıl olmuştur.

"Biz, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la savaşa çıkmıştık. Beraberimizde kadın yoktu. "Husyelerimizi burdurup kadınlaşsak olmaz mı?" dedik. 789 Bunu yapmayı bize yasakladı. Fakat bir giyecek (gibi basit ücret) karşılığında, kadınlarla bir müddet için nikah yapmamıza ruhsat tanıdı." Abdullah İbnu Mes'ud (görüşüne delil olarak) şu ayeti okudu. (Mealen): "Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı temiz ve güzel şeyleri kendinize haram edip de haddinizi aşmayın. Haddini aşanları Allah elbette sevmez" (Maide 87) (34). Hemen belirtelim ki Müslim, hadisin bir başka veçhinde, ayetle istidlal işini İbnu Mes'ud' un yapmış olmasının sarih olmadığını kaydeder. Bu durumda ayeti okuma işi ona değil, ondan sonra gelen bir raviye aittir.Bu hadiste İbnu Mes'ud'un, mut'a nikahına ruhsat verdiği anlaşılmaktaır. Ruhsat ifade eden diğer rivayet sahipleri hakkında söylendiği gibi, İbnu Mes'ud için de: "Resulullah'ın yasağını duymamış olabilir" yorumu yapılmıştır.(35) Ancak: İbnu Mes'ud, bu rivayti mut'anın neshedildiğini işitmezden önce yapmış olabilir" demek daha doğru olacak. Zira Beyhakî İbnu Mes'ud'un "Mut'a mensuhtur, onu İslam'ın getirdiği, talak, mehir iddet ve miras gibi hükümler neshetmiştir" dediğini kaydeder.(36) İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bu meseledeki yeri daha dikkat çekicidir. Bazı rivayetler, onun mut'a nikahına fetva verdiğini, bu yüzden Hz. Ali'nin ona sert çıktığını ve: "Sen şaşırmışa benziyorsun. Aleyhissalâtu vesselâm kadınlarla mut'a yapmayı yasakladı" dediğini belirtir.(37) Beyhakî'nin bir rivayeti, bir ara İbnu Abbas'ın bu meseledeki fetvalarıyla sadece Hz. Ali'nin değil, ehl-i ilmin ta'rizlerini de üzerine çektiğini, ancak onun bu meseledeki görüşünde direndiğini; öyle ki, bazı şairlerin şiirlerine bile hedef olduğunu belirtir.(38) Ne var ki, sonunda İbnu Abbas da reyinden rücu etmiştir. Tirmizî, "...Sonra o fetvasından, mut'anın Resulullah tarafından haram kılındığı kendisine haber verilince rücu etti" diyerek (39), bilahare şarihlerin: "Mut'aya fetva veren sahabeler, onun nesh edildiğini duymamış olanlardır"(40) şeklinde yapacakları yorumun isabetliliğini te'yid eder. Nitekim İbnu Abbas, nesihten haberdar olup Resulullah'ın bu husustaki beyanlarını öğrenince: "O, laşe ve hınzır eti gibi haramdır" diyecektir.(41) İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın meşhur olan fetvasının mahiyeti hakkında Hattâbî'nin Said İbnu Cübeyr'den kaydettiği bir rivayeti kaydetmede fayda umarız: "Said İbnu Cübeyr anlatıyor: "İbni Abbas'a dedim ki: "Sen ne yaptığını, neye fetva verdiğini biliyor musun?"

Said İbnu Cübeyr, hakkında yazılan şiiri okuyarak fetvasının nasıl istismar edildiğini gösterir. Şiiri işiten İbnu Abbas şu açıklamada bulunur.

"İnna lillah ve inna ileyhi raciun! Allah'a yemin olsun, ben bu maksadla fetva vermedim ve bunu hiç aklımdan 790 geçirmedim. Ben, (mut'a nikahını), Allah'ın laşeyi, kanı ve domuz etini helal kıldığı şartlarda helal kıldım. Mut'a sadece muzdar durumda olanlara helaldi. O tıpkı laşe, kan ve domuz eti gibi (haram)dır." Bu rivayeti kaydeden

Hattâbi, İbnu Abbas'ın sözünden çıkabilecek "Zaruret halinde, tıpkı leş, kan ve domuz etini yemek caiz olduğu gibi mut'a da caiz olabilir" hükmünün yanlışlığını belirtir. Ona göre yanlışlık iki noktadan gelir: **1)** Bu hükme giderken nassa dayanılmaz, kıyasa gidilmiş olur. (Halbuki nassın yani Resulullah'tan açık hükmün bulunduğu yerde kıyasla hüküm verilmez. Mut'a nikahını yasaklayan nass mevcuttur.) **2)** Mut'anın gıda hususunda muzdar kalana benzetilmesi de hatadır. Çünkü gıda bulamayan kimse hayatî tehlikededir, ölmemek için haram yemesine izin verilmiştir. Halbuki mut'a meselesi şehvetin galebesi ile ilgilidir. Burada kişi, hayatî tehlike ile karşılaşmayacağı için muzdar sayılmaz. Şehvete sabretmek mümkündür. Ayrıca şehvet, oruç ve ilaç yoluyla da kırılabilir. Öyleyse "gıda" ve "şehvet" zaruret olmadan aynı değerde değillerdir, dolayısıyla hükümleri de farklıdır(42).

Kanaatimizce İbnu Abbas'ın fetvası, Hattâbî'nin dediği gibi "uzun gurbet", "ihtiyaç" ve "fakirlik" gerekçelerine mebni değildir. Nass bulunduğu zaman kıyas yoluyla fetvaya gidilmeyeceğini İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) herkesten iyi bilmektedir. Fetva ulemanın ittifakla belirttiği üzere, bu meseledeki nasslardan haberdar olmama sebebine dayanmaktadır.

İbnu Abbas gibi yüce bir sahabi hadisi duymamış olabilir mi? diye yapılacak bir itiraza hemen cevap verelim: "Bu pek tabii ve Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) gibi -hem de ilkler arasında yer alan- diğer büyüklerde de sıkça rastlanan bir durumdur." Az ileride bu hususa tekrar dönüp örnekler vereceğiz. Bu mevzudaki yasaklayıcı hadislere muttali olduğu devreye ait olduğu anlaşılan bir başka rivayette İbnu Abbas şöyle demiştir: "Mut'a nikahı İslam'ın bidayetinde caizdi. Kişi (ticaret malıyla) (43) tanıdığı bir adamı bulamayan bir beldeye varınca, orada kalacağını tahmin ettiği müddet için bir kadınla mut'a nikahı ile evlenirdi. Kadın da onun eşyalarını o müddet içinde muhafaza eder, meselesini ıslah ederdi. Bu hal, şu ayetin nüzulüne kadar devam etti. (Mealen): "Ancak hanımlara ve cariyelerine karşı müstesna, bunlarla olan yakınlıklarından dolayı kınanmazlar...." (Mearic 30; Mü'minun 6). İbnu Abbas devamla: "Bu ikisi dışındaki bütün fercler haramdır"(44) der. İbnu Abbas'ın, ayetten hareketle mut'a nikahı ile alınan kadının zevc sayılamayacağına hükmettiği belirtilmiştir. Zira ayette sadece zevcelerle milk-i yemin denen köle kadınlar helal addedilmektedir.(45) Rivayetler İbnu Abbas'ın belirtilen bu görüşe varmazdan öcne mut'a nikahı hususunda sert çıkan Abdullah İbnu Zübeyr'le de söz düellosuna girdiğini Abdullah'ın hutbede, İbnu Abbas'a ta'rizde bulunduğunu göstermektedir. İbnu Abbas bu ta'riz üzerine: "Annene sor, yalan mı söylüyorum!" der. Mesele annesi Esma Bintu Ebi Bekr'e intikal edince, Resulullah zamanında mut'anın caiz olduğunu te'yid eder. Rivayetin devamında İbnu Abbas'ın: "Mut'adan doğan Kureyşlilerin ismini sayabilirim" dediği belirtilir.(46) İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın bu meseledeki yerini İbnu Hacer şöyle noktalar: "İmamlardan bir cemaat, İbnu Abbas'ın mut'ayı mübah addetme kanaatinde yalnız kaldığını

cezmen belirtir. Bu meşhur bir meseledir ve nadir muhalefetlerden biridir.(47)

Fahreddin-i Razi'nin de özetlediği üzere, bu meselede İbnu Abbas' tan üç ayrı görüş rivayet edilmiştir:

1- Mut'a mutlak olarak mübah,

2- Zaruret halinde mübah

3- Mensuh olduğunu ikrarı (48). Şu halde meseleyi değerlendirirken, İbnu Abbas'ın neshi

işitmezden önceki fetvasını esas alarak onu mut'a nikahının lehinde göstermek ilme ve dine ihanet olur, yüce sahabiyi kendi adımıza konuşturmak olur.

Hz. Cabir (radıyallahu anh)'den gelen diğer bir rivayet, kendisine iki mut'a konusunda İbnu Abbas'la Abdullah İbnu Zübeyr'in ihtilafa düştükleri haberi ulaşınca Hz. Cabir'in şöyle söylediğini belirtir:

"Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında her ikisini de yaptık. Sonra Hz. Ömer (radıyallahu anh) onları yasakladı, artık bir daha onlara dönüp tekrar yapmadık." (49)

Hz. Cabir'den gelen bir diğer rivayette, o; "Resulullah ve Hz. Ebu Bekr zamanında bir avuç hurma veya un karşılığında birkaç günlüğüne mut'a nikahı yapardık. Bu hal Hz. Ömer'in,

bunu Amr İbnu Hureys hadisesi üzerine yasaklamasına kadar devam etti" demiştir (50) Ebu Saidi'l-Hudrî'nin beyanında "bir kadeh kavud" mukabilinde mut'a yapmışlardır(51). Tahavi Ashab'tan Cabir gibi zatların Hz. Ömer'in yasaklamasına kadar mut'aya yer vermelerini,

Resulullah'tan varid olan yasağı daha önce işitmemiş olmalarına hamleder.(52)

Görüldüğü üzere, ruhsat ifade eden rivayetin sahibi, mut'anın bilahare yasaklandığını da

tasrih ediyor. İbnu Hacer der ki: "Hz. Cabir'in "yapardık" sözü bütün sahabeye şamil ise "Bir daha dönüp tekrar yapmadık" sözü de bütün sahabeye şamildir. Dolayısıyla mut'anın terkinde icma hasıl olmuştur."(33)

Hz. Cabir'in "Ebu Bekri's-Sıddık zamanında da mut'a nikahı yapmaya devam ettikleri"ne dair beyanı üzerine, buraya kaydını muvafık gördüğümüz bir yorumu İbnu'l-Arabî yapmıştır. Der

ki: "Bu, halkın, Sıddık zamanında çıkan irtidad fitnesi yüzünden şeriatın yayılmasına zaman ayıramamalarından ileri gelmiştir. Çünkü herkes bu fitnenin bastırılması ile meşguldü. Ama, hak batıla galebe çalıp, halife ve diğer Müslümanlar bu meşguliyetten halas bulunca, dinin

usule giren meselelerinin hallinden sonra füru ahkâmına yöneldiler ve bu meyanda mut'a nikahının tarimi hususunda bildikleri meşhur hükmü de icraya koydular. ilk defa Hz.

Ömer'in

dikkatini Hz. Muaviye ile Amr İbnu Hureys çekti. (Resulullah'ın yasağından haberi olmayan) bu iki zat kadınlarla mut'a nikahı yapmışlardı, onları bundan men etti." (54)

* Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh)'dan gelen rivayette, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bir kadınla bir erkek aralarında mutabakat sağlamışlarsa beraberlikleri üç gecedir. Uzatmak veya daha önce ayrılmak isterlerse ayrılırlar" dediğini görmekteyiz. Seleme devamla şunu söyler: "Bilemiyorum, bu ruhsat, sadece biz sahabelere mi mahsustu, yoksa herkese şamil miydi?" Rivayetin devamında Buhârî şunu ekler: "Hz. Ali bu hususu açıklamıştır: Mut'a mensuhtur." (55) Görüldüğü üzere Seleme hadisi de mutlak bir ruhsattan bahsetmemektedir. Ancak, Seleme'nin nesihten haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. İmam-ı Buhârî, rivayetin sonuna eklediği meşruhatla Seleme rivayetindeki tereddüdü izale etmekle kalmamış, şahsî inancını da belirtmiş olmaktadır.

3) Mut'anın Neshi

Ruhsat ve neshi açık şekilde ifade eden rivayetler bilhassa Sebre İbnu Ma'bed el-Cühenî (radıyallahu anh)'den gelmektedir. Müslim onun hadisini dokuz ayrı senetten kaydeder. Hüküm ve mana itibariyle aynı kalsalar da her bir rivayette bazı ziyade ve noksan bilgiler mevcuttur. Bazılarında, bizzat mut'a nikahı yaptığını belirten Sebre (radıyallahu anh)(56), şu rivayette, eski ruhsatın neshedildiğini açık bir şekilde ifade eder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Ey insanlar! Ben sizin kadınlarla mut'a nikahı yapmanıza izin vermiştim. Şimdi Allah Teala hazretleri, onu kıyamet gününe kadar haram etmiş bulunmaktadır. Öyleyse, kimin yanında böyle nikahlı bir kadın varsa, artık ona yol versin. Onlara ücret olarak verdiklerinizden Bu rivayet hiçbir yoruma hacet bırakmadan, mut'a nikahıyla ilgili ruhsatın neshedildiğini açık bir surette ifade eder.

* Hz. Ali de yasakla ilgili rivayetlerde bulunmuştur. Müslim'in kaydettiği rivayette: "Resulullah, Hayber'in fethi sırasında, kadınlarla mut'a yapmaktan ve ehlî eşeklerin etini yemekten men etti" buyurur (59). Yine Müslim'in bir diğer rivayetinde, bu meselede müsamahası

kulağına gelen İbnu Abbas'a: "Ağır ol, ey İbnu Abbas. Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hayber günü, hem mut'ayı, hem de ehlî eşek etinin yenilmesini yasaklamıştır"(60) der. Beyhakî'nin bir rivayetine göre, Hz. Ali, önce bazı kayıtlarla caiz kılındığını ancak, nikah, talak, iddet ve karı ile koca arasındaki miras ahkâmı nazil olunca cevazın mutlak şekilde neshedildiğini belirtir(61).

Burada şu soru hatıra gelebilir: Mut'anın Mekke fethi sırasında da yasaklandığı sahih rivayetlerle sübut bulup meşhur olmasına rağmen Hz. Ali niye bunu mevzubahis etmeyip de sadece Hayber günü konan yasaktan bahsediyor? Bu soruya, Hz. Ali'nin üç gün gibi kısa bir müddeti içine alan izni işitmemiş olabileceği söylenerek cevap verilmiştir.(62) İbnu Hazm, Hz. Ali'den gelen rivayetleri şöyle değerlendirir: "Bu mesele üzerine Hz. Ali'den birçok tarikten hadis sahih olmuştur. Bunu, ondan Kûfîler, inkâr edilmeyecek kadar şöhret bulmuş ve sınırlanamayacak kadar çoğalmış tariklerden rivayet etmişlerdir."(63)[793]

Yasak Nerede Ve Ne Zaman Kondu?

Mut'a nikahı yasağını, Hz. Peygamber'in ne zaman koyduğu hususunda rivayetler ihtilaflıdır ve altı ayrı yerin ismi zikredilir. Şöyle ki: **1)** Sabre İbnu Ma'bed'in rivayetlerinde Mekke fethi sırasında konmuştur.(64) **2)** Hz. Ali'den kaydettiğimiz rivayetlerde Hayber'in fethi zamanında konmuştur.(65). **3)** Seleme İbnu'l-Ekva rivayetinde Evtas Gazvesi sırasında, (üç günlük ruhsattan sonra) konmuştur.(66) 4) Hasan Basrî'nin mürsel bir rivayetine göre, mut'a nikahı sadece umretu'lkaza sırasında cereyan etmiştir, bundan önce yasak olduğu gibi, bundan sonra da yasak olmuştur.

Hasan-ı Basrî'den gelen bu rivayet, iki sebepten reddedilmiştir: a) O'nun mürsel, yani hangi sahabeden aldığını belirtmeden yaptığı rivayetler zayıftır. Çünkü o, araştırma yapmadan, rastgele kimselerden hadis almıştır(67).

b) Mut'anın Hayber Seferi sırasında haram edildiğini belirten sahih rivayetlere muhalefet eder, dolayısıyla bu zayıf rivayet Sahihler tarafından reddedilmiş olmaktadır.(68) İbnu Hacer, bu rivayetin sabit olduğunu farzedecek olursak şöyle yorumlarız der: "Hasan Basrî hazretleri muhtemeldir ki, umretu'lkaza tabiriyle, Hayber'i kasdetmiştir. Çünkü her iki sefer de aynı yıl içerisinde cereyan etti, tıpkı Fetih'le Evtas Seferi'nin aynı yıl içerisinde cereyanları gibi."(69)

5) Ebu Hureyre'den gelen bir rivayete göre, mut'a nikahı Tebük Seferi sırasında haram edilmiştir.(70) Bu rivayet tahrim hadisesinin Mekke fethi ve Hayber sırasında vaki olduğunu beyan eden sahih rivayetlere muhalefet etmekten başka, nazar-ı dikkate alınamayacak derecede zayıf bir surette geldiği, hadis ilmi açısından bir değer ifade etmediği belirtilmiştir.(71) 6) Sebre İbnu Ma'bed'den Ebu Davud'un kaydettiği bir rivayete göre mut'a, Veda Haccı sırasında tahrim edilmiştir.(72) Ancak "daha önce yine Sebre'den kaydedilen rivayetlerde yasağın fetih sırasında olduğu ifade edilmiştir. O rivayetler hem daha meşhur hem daha sahihtir. Şarihler, "Rivayetin sübûtu halinde, "Resulullah Fetih günü ilan ettiği" yasağı Veda Haccı sırasında tekrar etmiş olabilir. Çünkü, Veda Haccı'na çok sayıda Müslüman katılmıştı. Bunlar arasında bir kısım ahkâmı duymamış olanlar da vardı. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, bu fırsatta pek çok mühim meseleyi tekrar etmiş, tebliğ etmiştir. Bu tebliğin gayesi, dinin duyurulması ve yaygınlaştırılmasıydı" diye açıklamışlardır.(73) Mut'a nikahının yasaklanma zamanıyla ilgili olarak gelen birçok farklı rivayetin varlığı alimleri farklı yorumlara sevketmiştir. Mühimlerini kaydedeceğiz: * Maverdî der ki: "Mut'anın tahrim edildiği yerin tayini meselesinde iki tahmin söylenebilir: **1)** Tahrim, daha açık olması ve daha iyi yayılması için tekerrür etmiştir. Ta ki, bu yasağı bilmeyen de duyup öğrenmiş olsun. Zira, her bir seferde, daha öncekilere katılmayan yeniler bulunuyordu. **2)** Mut'a birçok defa mübah kılınmış olabilir. Nitekim, bu sebeple sonuncu defada: "Kıyamete kadar haramdır" buyrulmuştur. Bu ifade daha önceki tahrimi, bu sonuncunun hilafına, ibahenin takip ettiğini haber verip, bu sonuncu tahrimin müebbed olduğunu, artık bundan sonra ibahenin gelmeyeceğini duyurma gayesi güder." İkinci şıkkın esas olduğu belirtilir.(74) * Nevevî'ye göre, mut'a nikahı iki kere mübah kılınmış, iki kere da tahrim edilmiştir. Müslim'de yaptığı beyanı."(75) Bu başlığın altına konu üzerine el-Kâdı'nın uzun bir tahlilini kaydettikten sonra kendi görüşünü kaydeder.

"Muhtar (tercih edilen) gerçek şudur: "Tahrim ve ibahe iki sefer vukua gelmiştir. Hayber'den önce mut'a helaldi. Bilahare Hayber günü haram kılındı. Sonra da Mekke fethinde mübah kılındı. Bu aynı zamanda Evtas gününü de içine alır, çünkü ikisi birbirine çok yakındır. Derken o sırada, üç gün sonra "kıyamet gününe kadar, müebbeten haram" kılındı. Bu tahrim devam etti. Öyleyse: "İbahe Hayber öncesine, ebediyet üzere tahrim de Hayber gününe mahsustur. Fetih gününde yapılan tahrim de önceki tahrimi te'kidden ibarettir. Fetih gününe tekaddüm eden bir ibahe yoktur" demek caiz değildir. Çünkü Müslim'in Fetih günündeki ibahe ile ilgili olarak kaydettiği rivayetler, bu hususta pek sarihtir, bunları görmezden gelmek caiz değildir. Esasen ibahenin tekerrür etmesine mani bir sebep de yok." (76) *

Mut'a nikahının yasaklanma vakti ile ilgili rivayetler arasındaki ihtilaf üzerine Mâziri'nin yaptığı açıklama da burada kayda değer: "İslam'ın bidayetinde mut'a nikahı caizdi. Müslim'de kaydedilen sahih hadislerle neshedildiği görülmektedir. Ulema, haramlığı hususunda icma etmiştir. İcmaya, sapık mezhelerden bir grup dışında hiçbir muhalefet varid olmamıştır. Onlar, bu hususta gelen bazı hadislere yapıştılar. Halbuki o hadisler mensuhtur. Onlarda kendileri için, mut'anın cevazına delalet yoktur. Caiz görenler bir de şu ayete yapışırlar: "O halde onlardan hangisiyle faidelendi iseniz ücretlerini takdir edildiği vech üzere ödeyin" (Nisa 24). Mâziri bu ayetin İbnu Mes'ud'a nisbet edilen "O halde onlardan hangisiyle "belli bir müddete kadar" faidelendi iseniz.." şeklindeki bir kıraatı ileri sürdüklerini kaydettikten sonra: "Oysa İbnu Mes'ud'un bu kıraatı şazdır. Şaz kıraatle ne Kur'an sabit olur, ne haberi muteber addedilir, ne de hükmüyle amel edilir" der. Mâziri sözlerine şöyle devam eder: "Bu mesele hakkında Sahih-i Müslim'de gelen rivayetler ihtilaflıdır: Bir kısmına göre de, Mekke fethinde, mut'a'yı caiz gören kimse, bu ihtilafa takılıp hadislerin mütearız olduğuna, bu halin sıhhati yaralayacağına hükmedilebilir. Oysa mesele öyle değil, böylesi bir mülahaza hatalıdır. Aslında hadisler arasında bir tenakuz mevzubahis değildir. Çünkü Resulullah'ın onu iki ayrı zamanda yasaklaması sahih bir durumdur. İkinci yasaklama, birinciyi te'kid için yapılmıştır veya yasak iyice şöhret bulsun da birinci yasağı duymayanlar da duymuş olsun diye ikinci sefer yapılmıştır. Böylece bazı raviler yasağı birincisinden, bazıları da ikincisinden işitmiş olmalı. Her biri kendi işittiğini rivayet etmiş ve işittiği zamana nisbet etmiştir."(77) * Zürkânî de, mut'a nikahının cevazına kail olanların, kendilerine delil yaptıkları ayetin, talak, iddet ve miras ahkâmının gelmesiyle neshedildiğine dair İbnu Mes'ud ve Hz. Ali (radıyallahu anhüm)'den rivayet olduğunu el-İstizkar'a atfen belirtir (78). Biz bu rivayeti, Beyhakî'nin Sünen'inde bularak Mut'a Meselesinin İç Yüzü başlığını taşıyan kısımda kaydettik. Bu nesih haberini Ebu Hureyre merfu olarak rivayet etmiştir.(79) * Mesele üzerine Ebu Bekr İbnu'l-Arabî'nin yorumu da Nevevî'nin yorumuna benzer: Nesh, iki sefer cereyan etmiş olmalıdır. Şöyle der: "Allah Teala hazretleri, İslam'ın başlangıcında bu meseleyi meskut geçti, ta ki insanlar eski âdetleri üzere devam etsinler. Bilahare Hayber Seferi sırasında, Hz. Ali'nin rivayetinde görüldüğü üzere haram etti. Bu rivayet sahih, sabit ve açık bir rivayettir."(80) * Kurtubî de şöyle demiştir: "Bütün rivayetler mut'anın ibahe zamanının kısa olduğunda müttefiktir. Dolayısıyla o, haramdır. Selef ve halef onun tahriminde icma ederler. Sadece Rafizîlerden, nazar-ı itibare alınmaya değmeyen bazıları aksini söylemiştir."(81) * Zahirîlerin imamı İbnu Hazm da şunu söyler: "Belli bir müddet için yapılan mut'a nikahı caiz değildir. Resulullah zamanında helal idi. Allah Teala hazretleri

Peygamberi (aleyhissalâtu vesselâm)'nin diliyle onu, kesin olarak neshetti. Mut'a kıyamete kadar haramdır."(82) * İbnu Hâzım'ın, Kitabu'l-İ'tibar'daki değerlendirmesinde, mut'a nikahının "sefer halinde" mübah kılındığı hususu vurgulanır: **a)** İslam'ın bidayetinde ve sefer halinde mübah kılınmıştır. İbaheyi haber veren hiçbir rivayette, bunun mukime yani sefer halinde olmayana tanındığını ifade eden bir ibare yoktur. **b)** Birkaç kere yasaklandı, birkaç kere mübah kılındı. Resulullah ömrünün sonunda, Veda Haccı'nda kesin yasak koydu. Veda Haccı'nda ifade edilen yasak, zaten mevcut olan yasağın te'kidine matuf değildir, te'bid (ebedîleştirmeye) matuftur.

c) Bugün ne mezhep imamları ne başka fakihlerden hiçbiri buna mübah dememektedir, sadece Şia'dan bir kısmı onu helal addetmektedir.(83) * İbnu Hâzım'ın görüşlerini Aynî de aynen tekrar eder (84). Mut'a nikâhıyla ilgili rivayetlerin değerlendirilmesinde Tahavi'nin görüşü, hepsini noktalayacak mahiyettedir. Ona göre, mut'aya fetva vermiş olanların dayandıkları rivayetlerin hepsi doğrudur, ancak bunlar neshedilmiştir. Zira mut'a nikahını bizzat Aleyhissalâtu vesselâm yasaklamıştır. Efendimizin iznini ifade eden rivayetler, yasaktan önceye aittir. Nehiyden sonra, o haram olmuştur ve bunun en iyi delili Sebre İbnu Ma'bed (radıyallahu anh)'in rivayetidir. Birçok farklı tarikten gelen bu hadis, hem cevazı hem de tahrimi sarih bir şekilde göstermektedir.(85)[794]

4- Yasaklayıcı Rivayetler

Buraya kadar mut'ayı yasaklayan rivayetlerle, yasaktan önceki ruhsatı da ifade eden rivayetleri beraberce kaydettik. Şimdi ise, yasaklamaya ağırlık veren ve şiddet ifade eden rivayetleri belirteceğiz. Ebu Hureyre'nin bir rivayetinde Resulullah şöyle buyurmaktadır: "Mut'ayı, talak, iddet ve miras (ile ilgili ahkâmın teşrii) haram kılmıştır."(86) Ebu Zerr (radıyallahu anh): "İki mut'a (yani hacc-ı temettu ve mut'a nikahı) sadece bize (Ashab'a) helaldi, size değil" demiştir.(87). Beyhakî' nin rivayetinde "Kadınlarla mut'a nikahı Resulullah'ın biz ashabına sadece üç gün helal kılındı sonra Resulullah onu yasakladı" der. (88) * Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e bir zat gelerek mut'a nikahında sorar. Abdullah "haram!" deyince soru sahibi "(İbnu Abbas'ı kastederek) (89) "ama bunu falan caiz görüyor!" der. Abdullah ona şu cevabı verir: "Allah'a yemin olsun! Herkes bilir ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber Gazvesi sırasında onu haram etti. Artık zaniler değiliz" (90). Bir rivayette, Abdullah İbnu Ömer, kendisine İbnu Abbas' ın mut'a nikahına cevaz verdiği söylenince: "Sübhanallah! İbnu Abbas'ın böyle bir fetva vereceğini zannetmiyorum!" der. Ancak oradakiler haberi teyid edince, İbnu

Ömer: "Resulullah hayatta iken İbnu Abbas küçük bir çocuktu" der ve ilave eder: "Resulullah onu bize yasakladı. Artık zaniler değiliz." (91) Bir başka rivayet İbnu Ömer'in şu sözünü kaydeder: "Bir erkeğe, sadece İslam nikahıyla evlendiği kadın helaldir. Bu nikahta mehir vardır, erkeğin kadına, kadının erkeğe miras hakkı vardır. Kadını muayyen bir müddetle alamaz. Aldı mı artık o hanımıdır. İkisinden biri ölürse diğeri ona varis olur."(92) * Abdullah İbnu'z-Zübeyr, mut'a hususunda şiddetle karşı çıkan sahabilerdendir. Müslim'in bir rivayetinde, onun hutbede mut'ayı tecviz eden bir zata(93) ta'rizde bulunarak: "Şurası muhakkak ki, Allah bazı insanların gözlerini kör ettiği gibi, kalplerini de kör etmiş ki mut'a nikahına fetva veriyorlar!" dediğini görmekteyiz. Rivayet, hücuma uğrayan zatın: "Sen hakikaten pek nezaketsiz, kabasaba birisin. Ömrüme yemin ederim ki, mut'a İmamü'l-Müttakin (olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)) zamanında yapılırdı!" şeklindeki cevabını İbnu Ôz-Zübeyr meydan okuyarak karşılar: "Öyleyse haydi bir dene! Sen bunu yapacak olursan vallahi seni taşlarınla recmederim!" der(94). Alimler, Abdullah İbnu Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'in bu kesin davranışını, kendisine mut'anın neshiyle ilgili haberin ulaşmış olması ve dolayısıyla onun haramiyeti hususunda zerre kadar tereddüdünün bulunmamasıyla izah ederler (95). İbnu Zübeyr'in bu müdahalesi, hilafeti zamanında mı cereyan etti, açık değil. Ancak rivayetlerde, Hz. Ömer'in yasaklamasından sonra sahabeden muhalefet kalmadığının söylenmesi gözönüne alınırsa, hilafet yıllarından, Hz. Ömer'in yasağından önceye ait olması gerekmektedir.

5- Hz. Ömer'in Yasaklama Hadisesi

Buraya kadar kaydettiğimiz rivayetlerin bir kısmında Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in mut'ayı yasaklamasına temas edildi. Hatta, birkısım sahabenin, bu yasaklama ile mut'anın Resulullah tarafından yasaklanmış olduğunu öğrendiklerini belirttik. Şu halde son olarak, Hz. Ömer'le ilgili haberin mahiyetini de kaydetmede fayda var. Öncelikle şunu belirtelim ki Hz. Cabir ve Ebu Said'den gelen bir rivayete göre, "Hz. Ömer, bu yasaklama işini, hilafetinin ortalarında ele almıştır. Dolayısıyla o zamana kadar, mut'a nikahına başvuranlar olmuştur(96). O sıralarda Kûfe'ye gelen Amr İbnu Hureys (radıyallahu anh), bir cariye ile mut'a nikahı yapar ve cariye hamile kalır. Gelip durumu Hz. Ömer'e anlatır. Halife bu vesile ile, yasağın bütün mü'minlerce bilinmediğini anlayarak meseleyi hutbe konusu yapar ve herkesin işiteceği şekilde mut'a nikahının yasak olduğunu ilan eder. İbnu Mace'nin kaydına göre Hz. Ömer şöyle buyurmuştur: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, mut'a için üç gün izin vermiş, sonra haram etmiştir. Allah'a yemin olsun, muhsan (62) bir kimsenin mut'a yaptığını duyarsam, Resulullah'ın, bunu tahrimden sonra helal kılmış olduğuna dair dört şahit getirmediği taktirde taşla recmederim."(97) Muvatta'nın bir rivayetinde bu yasaktan önce yapılan mut'a nikahı sonucu hamile kalan Havle Bintu Hakim'in, yasaktan sonra Rebia İbnu Ümeyye'yi şikayet ettiğini görüyoruz. Bunu haram ve zina bilmekte kanaati kesin olan Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bu, (Resulullah'ın haram kıldığı) mut'adır. Eğer yasağı ilanda sizden önce davranmış olsaydım şimdi sizi recmederdim" der(98). [796]

Yasak Hz. Ömer'in İçtihadı Değildir:

Alimler Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in mut'a nikahını yasaklarken içtihadıyla hareket etmediğine, Resulullah'tan yasakla ilgili hadis zikrederek yasağı takrir ettiğine dikkat çekerler(99). Nitekim bu husus İbnu Mace'den kaydettiğimiz rivyaette sarih olarak görülmektedir. Bir başka rivayette, hutbede geçen: "İnsanlara ne olmuş ki, delil olmaktadır. Bu ibare, Hz. Ömer'i feverana getirecek bazı mut'a nikahı hâdiselerinin ilk defa kulağına geldiğini ifade eder. Bunun tatbikatta olduğunu bilseydi bu kadar feveran etmez, tepkisini bu ibarelerle ifade etmezdi.

Hâdiseyi tahlil eden alimler, bu durumun Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasağının birkısım sahabiler tarafından işitilmemiş olmasına mebni olduğunu belirtirler. İbnu Hazm'ın, mut'ayı mübah addettiklerine dair haklarında rivayet bulunduğunu belirttiği tabiinden Tavus, Atâ ve Sad İbnu Cübeyr'in [797] de bu yasağı duymayanlardan oldukları anlaşılmaktadır. Meseleye temas eden kaynaklarda -ve bilhassa Mekkî olanların- mut'a lehine fetva verdiklerine dair ifadeler, sahabeden -yani Hz. Ömer'in yasaklamasından- sonra da bu işe fetva verildiği düşüncesine sevkedebilir. Bu yanlıştır; çünkü, tabiin nesli sahabeden sonra yaşayanlar demek değildir. Onlar, sahabelerin muasırıdırlar. Fakat Resulullah'ı görememişlerdir. Mezkur ifadelerde onların Hz. Ömer'in yasağından sonra fetva verdiklerine dair bir sarahat yok. Demek oluyor ki, tabiinden bazıları Hz. Ömer'in yasağından önce, mut'anın neshedildiğini duymadıkları için, aynen bazı sahabiler gibi, fetva vermişlerdir.[798]

Mut'anın Haram Olduğuna Dair Kur'anî Delil

Mut'a nikahının, görüldüğü üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan gelen rivayetler açısından haram olduğuna inanan Ehl-i Sünnet uleması, bu görüşlerine Kur'an'dan da delil kaydetmişlerdir. Zikredilen en mühim ayet, Mü'minun suresinde, felah bulacak mü'minlerin vasıfları meyanında zikredilen 5, 6 ve 7. ayetlerdir: "(Öyle mü'minler) ki, onlar ırzlarını koruyanlardır. Şu var ki zevcelerine, yahut sağ ellerinin malik olduklarına (kendi cariyelerine) karşı (olan durumları) müstesnadır. Çünkü onlar (bu taktirde) kınanmış değildirler. O halde kim bunların ötesini isterse şüphe yok ki, onlar haddi aşanlardır."

Dikkat edilirse, ayet-i kerimede mü'minlere cinsî tatminde[799] iki meşru yol gösterilmekte, bunlar dışında kalan bütün yollar gayrımeşru ilan edilmektedir: **1)** Dinin meşru kıldığı nikah yoluyla edinilen eşler. **2)** Sağ elin sahip oldukları diye ifade edilen cariyelerdir. Cassas, ayetin mut'a nikahının haram olmasını iktiza ettiğini söyledikten sonra: "Çünkü der, mut'a yoluyla nikahlanan kadın ne zevcedir, nede milk-i yemindir." (102) İbnu'l-Arabî: "Bazı alimler ayet-i kerimenin, "ferc"i, nikah veya milk-i yemin (sağ elin sahipliği=cariye) yoluyla helal addetmiş olması ve mut'anın zevce olmaması sebebiyle "Bu ayet mut'anın tahrimine delildir" demiştir" dedikten sonra bu yorumun zayıf olduğunu söyler. Ancak ümmetin mut'anın haram olduğu hususundaki icmadan hareketle aynı neticeye ulaşır (103). İbnu'l-Arabî, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın da ayette geçen bu iki yol dışında kalan her çeşit fercin yani cinsî tatmin vasıtalarının haram olduğuna hükmettiğini belirtir(104). Asıl mevzumuzun dışında kalmakla birlikte, yeri gelmişken şunu belirtmek isteriz: Ayet-i kerimenin bu ıtlakından hareket eden pek çok alim, ayetle zikredilmiş olan iki meşru vasıta dışında kalan, hayvana temas, istimna, nazar gibi her çeşit cinsî tatmin yollarının aynen mut'a gibi haram kılınmış olduğunu söylemiştir (105). İslam alimleri şu ayetten de mut'anın reddedildiğini istidlal ederler. (Mealen): "Evlenmeye imkan bulamayanlar da, Allah onları lütfuyla zenginleştirinceye kadar iffetlerini korusunlar..." (Nur 33). "Eğer derler, mut'a ve tahlil[800] caiz olsaydı, iffetli olmalarını emretmezdi."(106) * Bu meselede Kur'an'dan gösterilen bir diğer ayet de şudur (mealen): "Sizden hür ve mü'mine kadınları nikahlamaya gücü yetmeyen olursa, sizin ellerinizde bulunan genç mü'mine cariyelerle evlensin... Cariye nikahlama, sizden mehir ve nafakaya gücü yetmeyip de büyük bir meşakkat altına girmekten ve evlenmemekle de zinaya meyletmekten korkanlar içindir. Yoksa sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır..." (Nisa 25). Alimler: "Eğer derler, mut'a ve tahlil caiz olsaydı ne zinaya gitme korkusu olurdu ne cariye ile nikahlanmaya hacet kalırdı, ne de cariyelerle nikahlanmayı terkederek sabretmeyi esas almak tavsiye edilirdi." (107) * Son olarak şunu da bilelim: Daha önce temas ettiğimiz ve Şia tarafından mut'a nikahının mübahlığına delil yapıldığını belirttiğimiz ayet de alimlerce, siyak ve sibakı içerisinde tahlil edilerek, ondan Şia'nın çıkardığı hükmün batıl olduğu gösterilmiştir. Bu ayetle ilgili olarak yapılan iki ayrı açıklamayı kaydedeceğiz. Mezkur ayette O halde onlardan hangisiyle faidelendi iseniz, ücretlerini takdir edildiği vecih üzere ödeyiniz" (Nisa 24) denmektedir.

Alimler, bunun mut'ayı helal kılmak üzere indiğini iddia etmenin açık bir hata olduğunu, bu rivayetin hiçbir muteber sünnî kaynakta bulunmadığını, bunu İbnu Mes'ud veya bir başka sahabeye nisbet etmenin büyük bir iftira olduğunu söylerler. Ayrıca derler ki: **1)** Şia'nın bundan çıkardığı hüküm Kur'an'ın başka ayetlerine zıttır. Bu ayetleri yukarıda kısmen kaydettik.

---

797 Muhsan evliliği tatmış kimsedir.

798 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/561-562.

2) Ayetin, diğer ayet ve hadislere uygun te'vili ise şöyledir: "Eğer siz nikah akdi sırasında mehir belirtti iseniz, akitten sonra kadınla zifaf yaptığınız takdirde, bir müddet sonra boşanacak olursanız, belirlenen mehrin tamamını ödeyeceksiniz, zifaf yapmadı iseniz yarısını ödeyeceksiniz." Bu ibareyi, makablinden koparıp müstakillen ele almak, Arapça açısından batıl bir davranış olur. Zira baştaki "fe", ibarenin makablinden koparılıp, cümle başı yapılmasına manidir. Bu "fe" kendisinden sonraki ibareyi, önceki kısma bağlar.

Ayrıca İbnu Mes'ud'a nisbet edilen □الى لَجا ziyadesine gelince, bu hiçbir muteber sünnî kaynakta mevcut değildir. Mensuh bir kıraat olarak sübutunu kabul edecek olursak, mensuh olduğu için onunla amel edilmez. Çünkü mütevatir ayetlerle sabit olan ahkâma muhaliftir.

Farz-ı muhal olarak kabul edelim ki, bu sabittir. Yine de onun mut'aya delalet ettiği söylenemez. Şöyle ki, الى

□لَجَا "belirlenen müddet kadar" tabiri, istimtaya (kadından istifadeye) müteallıktır, akdin kendine değil. Halbuki mut'ada belirlenen müddet, istimtaya değil, akdin kendisine müteallıktır. Böylece mana şu olur: "Nikahlı kadınlarla muayyen bir vakte kadar istimta etmişseniz onlara mihirlerini tam olarak verin." Bu ziyadeyi ilave etmenin gayesi, mehrin tam olarak ödenmesi için nikah müddetinin tamamen geçmesine bağlı olduğu hususunda düşülebilecek vehmi önlemektir. Nitekim örfte, mehrin üçte biri peşin verilir, üçte ikisi de nikahın devamı müddetiyle bağlı kılınır. Halbuki bu geciktirme işi bir vecibe olmayıp, kadının tasarruf ve ihtiyarı ile husule gelir. Kadın dilerse, zifaftan sonra hepsini bir defada talep etme hakkına sahiptir. Şeriat ona bu hakkı tanımıştır.

Eğer, □ىلا لَجَا ibaresi, akde müteallık bir kayıt olsaydı, Şia nezdinde mut'a ömür boyunca ve ebeden sahih olmazdı. Halbuki bu, Şia'nın icmaıyla sahihtir.

Ayette geçen "Sizden kim... bolluğa güç yetiremezse" ibaresinin siyakı da nikahla ilgilidir. Yani, "sizden biri, hür kadınların mehrini ve nafakasını vermeye gücü yoksa Müslüman cariyelerle nikahlansın" demektir. Durum böyle iken ayetin ortasında yer alan ibareyi, siyak ve sibakından koparmak mut'aya hamletmek, Kelamullah'ı açık şekilde tahrif etmek olur.

Dahası bu ayeti teemmül eden her aklı başında kişi, mut'anın açık olarak haram edildiğini görür. Çünkü Allah Teala hazretleri ayette hürlerle evlenmenin imkansızlığı halinde cariyelerle iktifayı emretmektedir. Eğer önceki kelamda mut'anın müddeti kastedilseydi, arkadan "Sizden kim... bolluğa güç yetiremezse" demezdi. Çünkü, hür kadınla nikahlanamama halinde mut'a, cima ihtiyacını görme ile sınırlı kalmayıp, aksine "Her bir yenide daha hoş daha tatlı bir lezzet var" hükmüne tabi olmuş olmaktadır. Bu durumda şöyle sorulabilir: Hangi zaruret bu sıkı ve şiddetli kayıtla cariyenin nikahlanmasını helal kılmaya götürür?(108) İkinci açıklama, diğer ayetlere dayanılarak yapıldığı için bundan daha sahihtir. Üstelik, Şia'nın ayetten çıkardığı delillere cevap mahiyetindedir. Şöyle ki: Şiî müellif Tûsî, Tehzibu'l-Ahkam'da, ayette istimta kelimesinin geçmesini şöyle açıklar: "Bundan murad mut'a nikahıdır. Çünkü kelime şeriatte mutlak kullanılınca bu hususi nikah anlaşılır..." Tûsî şöyle devam eder: "Ayette geçen "kadınlara ücretlerini verin" ibaresi de bundan muradın mut'a nikahı olduğunu te'yid eder. Çünkü normal nikahta verilen paraya şeriatta ücret denmez "mehir" denir.(109) Şia'nın bu yorumunu cevaplayan Kâsâni der ki: "İstimta"dan (faidelenmeden) burada murad nikahtaki istimtadır. Çünkü ayetin başında da sonunda da zikri geçen şey meşru nikahtır. Şöyle ki: Allah Teala hazretleri ayetin başında kadınlardan nikahı haram olanlardan bir kısmını zikretti. Sonra bunların dışında kalanları: "Bunların gerisinde olanları mallarınızla arayıp nikahlamanız için size helal kılındı" ibaresiyle mübah kıldı.

Ayetin devamında geçen "namuskar ve zinaya sapmamış olanlardan" ibaresi "evlenmemiş olanlar, zani olmayanlar" demektir. Ayeti kerimenin devamında Allah Teala "Sizden kim hür Müslüman kadınları nikahla alacak bir bolluğa güç yetiremezse..." buyururken "nikah" kelimesini zikretmiştir, icareyi (kiralamayı) ve mut'ayı değil. Öyleyse, önceki geçen (faidelendiğiniz) tabiriyle "nikahtaki faidelenme" anlaşılacaktır. Kâsâni açıklamasına şöyle devam eder: "Ayette kadına verilecek meblağın "ecr" olarak isimlendirilmesine gelince: Nikahtaki "mehir" bazan ücret kelimesiyle ifade edilmiştir. Nitekim ayetin devamında Allah Teala hazretleri "...Kadınları ailelerinin izniyle nikahlayın onlara ücretlerini verin" buyurmakta, ücretle "mehr"i kasdetmektedir. Ey Peygamber! Ücretlerini (=mehirlerini) verdiğin hanımlarını Allah'ın sana ganimet olarak verdiği cariyeleri... sana helal kıldık" (Ahzab 50) buyurarak mehri ücret kelimesiyle ifade etmiştir."

801 Kâsânî'nin açılamasını takip edebilmek için âyetin tam meâlini veriyoruz:"(Harb esiri olarak) sağ ellerinizin mâlik olduğu kadınlar (mülk-i yemininiz olan câriyeler) müstesna olmak üzere diğer bütün kocalı kadınlar(la evlenmeniz de size haram edildi. Bu haramlar), üzerinize Allah'ın farzı olarak (yazılmıştır). Onlardan maadası ise -namuskâr ve zinaya sapmamış (insanlar) halinde (yaşamanız şartiyle) mallarınızla (mehir vermek veya satın almak suretiyle)ara(yıp nikâhla)manız için- size helal edildi. O halde onlardan hangisiyle faidelendiyseniz ücretlerini takdir edildiği vech ile verin. O mehrin miktarını tayin ettikten sonra aranızda gönül hoşluğu ile uyuştuğunuz şey (miktar) hakkında üstünüze bir vebal yoktur. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilicidir. Mutlak hüküm ve hikmet sahibidir.Sizden kim hür ve müslüman kadınları nikâhla alacak bir bolluğa güç yetiştiremezse, o halde sağ ellerinizin mâlik olduğu mü'mün câriyelerinizden (alsın). Allah sizin Kâsâni, burada bir noktaya daha dikkat çeker: Nikah esnasında verilene mehir denmiştir, kadına duhülden ve ondan istimtadan sonra verilmesi gerekene de ücret denmiştir(110). Kâsâni'nin bu açıklaması kavranınca, Şia alimlerinin, "bu ayette zikredilen mut'a serbestisi" iddiasının tutarsızlığı anlaşılacak ve bunun nes -hedilmediğine dair yürüttükleri sayfalar dolusu mülahaza ve mütala-aların, itham ve tarizlerin havaya kürek sallama olduğu anlaşılacaktır(111).[802]

6- Alimlerin İcmaı

Rivayetleri teker teker kaydederken de yer yer belirttiğimiz üzere, şarihler Hz. Ömer'in yasağından sonra, mut'a nikahının haramlığı hususunda Ehl-i Sünnet'in icmaından bahsederler(112). * Bir kere, Hz. Ömer çok sayıda sahabenin hayatta olduğu bir devrede mut'ayı açık seçik olarak haram ilan edip, bunu herkesin duyacağı şekilde ta'mim ettiği halde, ona herhangi bir sahabenin itiraz ettiği duyulmamıştır.

Aksine, daha önce mut'a nikahına ruhsat vermiş olanların hepsinin kanaatlerinden döndükleri görülmüştür. Tahavi, bu durumu şöyle yorumlar: "Ashab'ın bu meselede itiraz etmemeleri, onların, nehyettiği şeyde Hz. Ömer'e uyduklarına delildir. Bu husustaki yasakta icmaları da, ruhsatın neshedildiğine delildir ve hüccettir" (113).

* Hz. Ali, ruhsatın mensuh olduğunu söyler(114). * Ca'fer İbnu Muhammed, mut'a hakkında sorulunca: "Bi-aynihi zina" demiştir(115). * İbnu'l-Münzir: "İlklerin (sahabe, tabiin) bazılarında mut'a hakkında ruhsat rivayeti gelmiştir. Ama şimdilerde, Rafizilerin birkısmı dışında ona cevaz veren tek kişinin varlığını bilmiyorum. Rafizîlerin iddiasına gelince: Allah'ın kitabına Resulü'nün sünnetine muhalif sözün, hiçbir değeri yoktur" (116) demiştir. * İmam Malik "haram"dır demiştir(117).

* İmam Şafii "iki kere neshedildi" demiştir. (118) * İbnu Cüreyc, Basra'da, mut'anın cevazıyla ilgili 18 hadis rivayet etmiş olmasına rağmen görüşünden rücu etmiş, haramlığına hükmetmiştir(119).

* Buhârî, mut'a ile ilgili bab'a şöyle bir başlık koymuştur: "En sonda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mut'a nikahını yasakladığına dair bab" (120) İbnu Hacer, Buhârî'nin, bu başlıkla, mut'a nikahının önceden mübah olduğu halde sonradan yasaklandığı kanaatini taşıdığını belirtir (121).

Görüldüğü üzere, mut'a nikahının haram olduğu hususunda icma hasıl olmuştur. İcmanın hükmünü değiştirmeye, gerçek müçtehide bile din-i mübin-i İslam yetki tanımamıştır. İcma dinimizin kaynaklarından, edille-i şer'iyyeden biridir.

Mut'a Nikahının Cezası

Belirttiğimiz üzere, Şia'dan bazıları hariç, bütün İslam uleması bunun haram olduğunu söylemekte müttefiktir. Ehl-i Sünnet ise icma etmiştir. Ehl-i Sünnet'ten sadece İbnu Abbas'tan lehinde fetva rivayet edilmişse de, sonradan o da fetvasından rücu etmiştir.

Alimler, Hz. Ömer'in yasağından sonra mut'aya başvuran olması durumunda verilecek hüküm üzerine de mütalaa beyan ederler. Nevevî'nin kaydına göre, böyle bir akdin, dühulden (kadına temas) önce de olsa sonra da olsa batıl olduğunu söylemekte icma vardır. Sadece İmam Züfer merhum "şart batıl, nikah sahihtir" demiştir. Yani, müddetle ilgili şart batıl addedilerek, normal bir nikah sayılacağına hükmetmiştir(122). Tahavi, Züfer'in: "Müddet şartı batıldı, mut'a nikahı ebedî müddetle yapılan nikah gibi olur" sözünü "Mut'a nikahı ile aldığı kadını yanında bulunduranlar onları salsınlar" hadisini göstererek reddeder: "Önceki akid, akdin ebedî olarak devamını gerektirmez. Eğer gerektirseydi, kadın ve erkeğin akid sırasında koydukları müddet şartını feshederdi. Yasaktan önce sıhhat ve cevazı sabit olduğuna göre, nikahı feshetmez. Öyleyse hadisteki "ayrılma emri" bu çeşit akdin, ebedîlik hakkı tanımadığına delildir. Ebu Hanife, Ebu Yusuf, Muhammed böyle hükmeder." (123) Mut'aya terettüp edecek ceza, meseleyi değerlendirmedeki ihtilafla ilgilidir. Şöyle ki: Bu, batıl ve haram olduğuna göre, zina addedilip hadd-i zinanın uygulanması gerekir. Ancak alimler, bunu demekte ihtiyatı tercih etmişlerdir. Eğer mut'anın zina ve dolayısıyla haram olduğu hususunda eksiksiz bir icma olsaydı hadd-i zina gerekecekti. Fakat icma meselesi biraz ihtilaflıdır. Zira dinde kesin bir hüccet addedilen icmanın bumeselede tahakkukunda şüphe hasıl omuştur. Çünkü İbnu Abbas'ın bidayetine lehinde fetvası vardır. Ulemanın benimsediği umumi prensibe göre, herhangi bir meselede, selef müçtehidlerinden bir tanesinin de olsa muhalefeti, icmayı bozmaktadır.

Bu meselede icmayı bozmuş olan İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)' ın da sonradan evvelki görüşünden vazgeçip mut'anın haram olduğuna kail olduğu da bilinmekte, dolayısıyla icma tamamlanmış olmaktadır. Ancak bu noktada usulcülerin bir ihtilafı devreye girmektedir: "İhtilaftan sonra hasıl olan icma önceki hilafın hükmünü kaldırır mı?" Yani önce ihtilaf edildikten sonra icma hasıl olsa, bu icma gerçek bir icma olabilir mi? Önceki ihtilafın, icmayı bozucu bir tesiri, bir rolü yokmu?

İşte bu noktada görüş ayrılığı ortaya çıkmış, alimlerden bir kısmı önceki ihtilafın müessir olmayacağını söylerken, büyük kısmı önceki ihtilafın müessir olacağını, icmayı yaralayacağını söylemiştir. El-Kadı Ebu Bekr el-Bakıllânî bu görüştedir.(124) Dolayısıyla muta nikahının zina olacağı ve buna hadd-i zina terettüp edeceği hususu çok zayıf da olsa şüpheli hale gelmiştir. Resulullah'ın "Şüphe durumunda hadleri tatbik etmeyin" (125) emri hadlerin yani ağır cezaların tatbikinde ihtiyat emretmekte, suçun sübutu tam olarak kesinleşmezse haddin tatbik edilmemesini istemektedir. Bu durumları gözönüne alan alimler, mut'a nikahı yapanların zina suçuyla cezalandırılmasına fetva vermemiş ancak şiddetle cezalandırılmasına hükmetmiştir.(126)

Mut'anın Feci Mahzurlarından Bazıları

Şah abdülaziz mut'anın hasıl edeceği mahzurların çokluğuna dikkat çektikten sonra, şeriata ters düşen en önemli zararlarını sayar: **1)** Çocukların ziyan edilmesidir. Çünkü kişinin çocukları birçok memlekette yayılır ve kendi yanında olmazlarsa, adam, onların terbiyeleriyle ilgilenemez. Böylece onlar, evlad-ı zina gibi terbiyesiz yetişirler. Bir de bu çocukların kız olduklarını farzedecek olsak, ortaya çıkacak rezaletin daha da büyük olacağını anlarız. Çünkü onların kendi denkleriyle evlenmeleri hiç mümkün olmaz.

2) Babanın temas ettiği kadına oğlunun da mut'a yoluyla veya normal nikah yoluyla temas ihtimali var. Bu hal aksi surette de olabilir. Hatta, kızıyla, kızın kızıyla, oğlunun kızıyla, kızkardeşiyle, kızkardeşinin kızıyla yani meharim denen nikahı ebediyyen yasaklanmış bir kadınla şu veya bu suretle temasta bulunma ihtimali vardır. Zaman uzayınca bu ihtimal artar da artar. Böylesi bir hal, mahzurların en büyüğüdür. Zira, mut'a ile nikahlanan kadının hamilelik durumu bir aylık veya daha fazla müddet içerisinde hemen bilinemez. Bilhassa mut'anın sefer sırasında olması, seferin uzun çekip, her uğranılan yerde yeni bir kadınla mut'a yapılması, bunlardan her birinden bir çocuk olması, bu alâkalardan sonra doğanların kız olması, bu adamın mesela on beş yıl kadar sonra tekrar bu diyarlara uğraması veya buralardan kardeşlerinin veya oğullarının geçmesi, bu kızlarla onların mut'a yapmaları veya normal nikah yapmaları gibi ihtimaller düşünülebilir.

3) Birçok defalar mut'a yapan kimsenin mirasının taksim edilememesi. Çünkü bu kişinin varislerinin ne sayısı, ne isimleri, ne de yerleri bilinemez. Bundan miras işinin iptali gerekir. Keza mut'a nikahından olan çocuğa varis olmak da iptal olur. Çünkü böyle bir çocuğun baba, kardeş gibi varisleri de meçhuldür. Nitekim varisler sayıca sınırlanamazsa miras pay edilemez. Varislerin erkeklikkadınlığı, verasate hak sahibi olup olmadığı gibi vasıflar açıklıkla bilinmediği takdirde pay tayini yapılamaz.

Hülasa, mut'a nikahının getireceği mahzurlar gerçekten pek zararlıdır. Bilhassa nikah ve mirasa müteallık şer'î meselelerde. Bu sebeple Allah Teala hazretleri, temasın helal olmasını iki şeyle sınırlamıştır: Sahih nikah, milk-i yemin (cariye). Zira kadınlakoca arasındaki beraberliğin bu iki akidle sınırlandırılması, çocuğun muhafazası ve verasetin bilinmesi içindir..." (127) [805]

Bazı Sahabelerin Birkısım Hadisleri İşitmemiş Olmaları

Mut'a bahsinin hakkıyla anlaşılması için bilinmesi gereken hususlardan biri, sahabelerin bazı hadisleri Resulullah'ın sağlığında işitmemiş olmalarıdır. Nitekim, mut'a nikahının yasaklandığını İbnu Mes'ud, Hz. Ali, Hz. Muaviye, Hz. Esma gibi bazı büyük sahabilerin işitmemiş olduklarını, bunun Hz. Ömer'in hilafeti zamanında ta'mim edildiğini gördük. İlk nazarda, böyle bir yasağın duyulmamış olması garip karşılanabilir. Ama bir kısım hadisleri sonradan öğrenme hadisesinin mut'a nikahına has bir durum olmayıp, başka pek çok meseleye şamil olduğu düşünülürse şaşılacak bir şey kalmaz.

Filhakika, başta dört halife: Hz. Sıddik, Hz. Faruk, Hz. Zinnureyn, Hz. Ali el-Mürtaza radıyallahu anhüm ecmain hazeratı olmak üzere diğer birçok sahabenin, bir kısım hadisleri Resulullah'ın vefatından sonra işittiklerine dair hadis kitaplarımızda nice örnekler var. Biz burada, mevzuyu uzatmamak için hepsini kaydedecek değiliz. Ancak, şu kadarını söyleyeceğiz: Vereceğimiz örnekler bizzat Kur'an-ı Kerim'de es-Sabikun el-Evvelun diye yadedilen ilk Müslümanlardan Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ile ilgili olacak. Bu zatlar sadece üstelik Resulullah'la yakınlık ve beraberlikleri de fazla: Hz. Ebu Bekr Resulullah'ın eski bir dostudur, yâr-ı gârıdır yani hicret sırasında, mağarada bile beraberlikleri ayet-i kerime ile tescil edilmiştir (Tevbe 40). Resulullah her gün belli saatlerde bir akşam bir de sabah olmak üzere iki sefer muntazaman yanına uğramaktadır (128).

Hz. Ömeru'l-Faruk, Aleyhissalâtu vesselâm'ın en çok takdir ettiği, dirayet ve re'yine güvendiği biridir. Aynı zamanda kayınpederidir. Ayrıca Hz. Ömer, Resulullah'ın peşini hiç bırakmama hususunda azim, gayret ve şuurlu plan sahibidir. Buhârî'nin, bir rivayetinde anlattığına göre: "Bir ensarî kardeşiyle münavebe yapmıştır: Bir gün birisi Resulullah'ın yanında bulunmakta, diğeri de tarla işlerini yapmakta; akşam olunca Aleyhissalâtu vesselâm'dan görüp işittiklerini dinlemektedir. Ertesi günü öbürü tarla işlerine giderken, diğeri Resulullah'a mülazemet etmekte, akşam olunca Aleyhissalâtu vesselâm'dan görüp işittiklerini anlatmaktadır."(129) Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in Resulullah'tan hadisi daha çok, daha sağlıklı öğrenmelerine imkan tanıyan diğer bir durum, bu iki büyüğün, Aleyhissalâtu vesselâm'ın iki veziri durumunda olmalarıdır(130). Rivayetler Aleyhissalâtu vesselâm'ın sık sık onlarla -bazan sabahlara kadar de vam eden- istişareler yaptığını belirtir(131). Hz. Osman (radıyallahu anh) da Resulullah'ın yakınlarından ve çok takdir ettiği zatlardandır. İki kızını ona vermiş olması, aradaki kayınpederdamatlık münasebeti, beraberlik ve yakınlığı anlamaya yeterli bir durumdur. Hz. Ali, Resulullah'ın terbiyesinden geçen, yanında büyüttüğü, ilk çocuk Müslüman , amcaoğlu ve damadıdır. Kendi ihbarıyla

Aleyhissalâtu vesselâm ile daima biri gece biri gündüz olmak üzere, günde iki sefer muttarıd, hususi görüşme programı olmuştur(132).

İşte, Aleyhissalâtu vesselâm'la böylesine beraber, böylesine içli dışlı olan bu büyükler, bu ilkler, birçok hadisi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra işitmişlerdir. Rivayetler, yeni bir hadis işitince, Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'in, bazı durumlarda ihtiyatlı davranıp ikinci bir şahid istediklerini, Hz. Ali'nin ise yemin ettirdiğini belirtir.

Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'e "cedde", yani büyükanneye torundan düşecek mirasın miktarı hakkında sorulmuştu. Bu mesele hakkında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan birşey işitmediğini belirtti ve bir öğle namazından sonra cemaate sordu: "İçinizden kim ceddenin payı hususunda Aleyhissalâtu vesselâm'dan birşey işitti?"

Muğîre İbnu Şu'be kalkıp, Resulullah'ın ceddeye südüs (altıda bir) takdir buyurduğunu söylemiş, Hz. Ebu Bekr de: "Sizden kim buna şehadet edecek?" demiştir. Muhammed İbnu Mesleme kalkıp Muğîre'nin isabetli konuştuğunu te'yid etmiş, Hz. Ebu Bekr meseleyi buna göre hükme bağlamıştır(133). Hz. Ömer, kapıyı üç kere çalarak izin istemek gerektiğini ifade eden hadisi Ebu Musa el-Eş'ari'den işittiği zaman: "Ya şahit getirirsin, ya da elimden çekeceğin var" diye çıkışmıştır. Hz. Ömer'in hiddetinden betibenzi atmış olarak Mescide geldiği zaman Ebu Musa hazretlerine: "Neyin var, rengin niye uçtu?" diye sorarlar. Durumu anlatınca: "Bunu hepimiz biliyoruz, en küçüğümüz gitsin!" derler ve Hz. Ömer'e Ebu Saidi'l-Hudrî'yi gönderirler (134) Hz. Ömer'le ilgili rivayetler çoktur: Veba çıkan bir yere girilmemesi, vebanın çıktığı yerden ayrılınmaması ile ilgili hadisi(135) Mecusilere ehl-i kitapla ilgili ahkamın uygulanması gerektiğine dair hadisi(136), mescid inşa edilecek bir yerin sahibi razı olmadıkça istimlak edilemeyeceğini beyan eden hadisi (137), hamile kadında düşüğe sebep olana takdir edilecek ceza ile ilgili hadisi Hz. Ömer hep, Resulullah'ın vefatından sonra işitmiştir. Düşüğe bedel Resulullah'ın erkek veya kadın bir köleye hükmettiğini Muğîre İbnu Şu'be haber verdiği zaman Hz. Ömer, buna şahid talep eder. Muhammed İbnu Mesleme şahitlik yapar(138). Ehli nezdinde meşhur ve malum olan bu duruma başka misaller vererek asıl mevzumuzdan daha fazla uzaklaşmak istemiyoruz(139). Örneklerimize son verirken Hz. Ali'nin mevzuya giren bir beyanını kaydedeceğiz: "Ben, Resulullah'tan bir hadis işittim mi onunla amel ederek Allah'ın dilediği nisbette faydalanıyordum. Resulullah'tan bir başkası bana hadis nakledecek olsa yemin talep ediyordum. Yemin edince onu tasdik ediyordum. Ebu Bekir hadis rivayet edince (yemin talep etmiyordum, çünkü) Ebu Bekr, Sıddîk idi..."(140) Şarihler, yukarıda kaydettiğimiz hadisleri açıklarken, Aşere-i Mübeşşere'ye mensup olanlar dahil, Ashab'ın büyüklerinin bile birkısım hadisleri bilmemesinin normal olduğunu, bu çeşit bilgi eksikliğinin onların büyüklüğüne bir noksanlık getirmeyeceğini belirtirler. İbnu Battal: "Bu hal Hz. Ömer hakkında caiz olursa başkaları hakkında haydi haydi caizdir" demiştir. (141) Şu halde mut'a nikahını yasaklayan hadisi bazı sahabilerin Resulullah'ın sağlığında işitmeyerek sonradan işitmiş olması, normal, olağan bir hadisedir ve pek çok emsalinden sadece biridir. Ashab Resulullah'tan hadis bilmedikleri hususlarda ya eski bilgileriyle amel ediyorlardı, ya da içtihadlarıyla. Ama o meseledeki hadisi işittikleri taktirde, hadise uymayan tatbikatlarını derhal bırakıp sünnete rücu ediyorlardı. Buna da Hz. Ömer'den birkaç örnek verelim: O, parmakların diyetlerinin farklı olması gerektiği kanaatinde idi. Çünkü elde îfa ettikleri hizmet bir değildi. Öyleyse diyetleri de farklı olmalıydı. Fakat diyette parmaklara aynı değeri biçen hadisi işittiği zaman, derhal eski kanaatinden dönüp hadise göre uygulamaya geçmiştir (142). Keza zina yapan mecnuna had tatbik etmek isteyen Hz. Ömer, "Üç kişiden kalem kaldırılmıştır... kendine gelinceye kadar mecnundan..." hadisini işitir işitmez, kanaatinden vazgeçer (143). Keza Abdullah İbnu Ömer, kendisinden farenin yenilip Yukarıda belirttiğimiz üzere, Hz. Ömer (radıyallahu anh), mut'a nikahının Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından haram edilmiş olduğunu hatırlatınca Ashab'tan hiç kimse buna itiraz etmemiş, bil-icma hepsi emre uymuştur. 806

7- Şiî Kaynaklarına Göre Mut'a

Not:

1- Bu bahiste kullanacağımız kaynaklar Şiîlerin hadis kitaplarıdır: el-İstibsar, Men La Yahdaruhu'l-Fakih, Tehzibu'l-Ahkâm, el-Furu' mine'l-Kâfi.

2- Rivayetlerin kaynağı: Bunlar da Hz. Peygamber değil, Şiî'lerin masum dedikleri imamlardır. * Ebu Abdillah: Cafer es-Sadık rahimehullah (vefatı 148 hicri). * Ebu Cafer: Muhammed İbnu Ali el-Bakır rahimehullah (vefatı 114 hicrî). * Ebu'l-Hasen: Ali İbnu Musa er-Rıza rahimehullah (vefatı 203 hicrî). * 807 Emiru'l-Mü'minîn Hz. Ali (radıyallahu anh).

Tarif Ve Tavsif

Mut'a ile ilgili rivayetler Şiî kaynaklarında daha çok yer tutar ve sayıca sünnî kaynaklarda geçenlerle mukayese edilemeyecek kadar çoktur (145).

Öncelikle belirtelim ki, Şia da, mut'ayı belirlenen ücret karşılığında, belirlenen müddet için yapılan bir nikah olarak tarif eder (146).

Burada kastedilen müddet, akitte belirtilmelidir. Belirtilmezse normal nikah ahkâmı cari olur. Bu durumda talaku'ssünne ile boşanabilir, miras terettüp eder ve iddet arasında nafaka gerekir (147). Mut'a nikahında Şia veraset tanımaz (149). Ancak şart koşulursa karşılıklı miras olabilir diyen olmuşsa da, "Şart koşsa da koşmasa da miras almaz" görüşü vardır. "Çünkü kadın zevce değil, müste'cere (kiralanmış kimse)dir" (150). Ücret de anlaşılan miktardır, bir avuç buğday, bir dirhem nakit vs. olabilir (151). Şia, mut'a nikahında şahid gerekmediğine inanır ve "Allah ve melekleri şahid olarak yeter" der (152). Ehl-i Sünnet, "Nikahta Allah ve Resulü'nün şahit" kılınması halinde nikahın mün'akid olmayacağına ve yapanın da -fiilinde Resulullah'a gaybı bilme nisbeti bulunmasına binaen-"Gaybı Allah'tan başka kimse bilemez" (Neml 65) mealindeki ayete muhalefet ettiği için- küfre düşeceğini kabul eder(153). Şia'ya göre, normal nikahta şahid, zaten çocuğun nesebi, miras -ve bir rivayette de hudud- için gereklidir(154). Tûsî "Resulullah zamanında şahitsiz nikah yoktu" itirazına: "O, efdal olanı ifade eder" diye te'vil ederek cevazın asıl olduğunu belirtir.(155) Ehl-i Sünnet'in rivayetlerinde, Hz. Ömer'in yasaklamasına kadar, Ashab ve tabiinden, Resulullah'ın yasağını duymayanların mut'aya yer verdiğini belirtmiştik. Mut'a meselesine selefteki anlayışla Şia'nın anlayışını mukayese ederek bakınca, bazı ciddi farklar görülür: **1-** Sünnî kaynaklar ruhsat tanıyan rivayetleri de, yasak getiren rivayetleri de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e dayandırırken, Şiî kaynaklarda, pek nadir Resulullah'tan söz edilir. Onlar bu meseleyi hep imamlarına dayandırırlar. Mesela, İstibsar'da Hz. Peygamber'e nisbet edilen hemen hiçbir rivayet mevcut değildir.

2- Sünnî kaynaklarda cevaz, hep sefer haliyle ilgilidir, mukime de tecviz edildiğine dair rivayet yoktur. Halbuki Şiî kaynaklar bunu, mukim, misafir, evli, bekâr herkese "helal ve mübah" addederler (156). Kumî'de yer alan bir fetva söyle: "Kişi, dilerse mut'a yapar, hatta zevcesi olsa ve memleketinde zevcesiyle birlikte olsa bile" (157). 3- Bir kadınla pek çok erkek mut'a yapabildiği gibi, aynı erkek mükerrer seferler mut'a yapabilir. Kuleynî'nin bir rivayeti aynen şöyle: "Ebu Cafer Aleyhissalâtu vesselâm'a 808 sordum: "Kurbanın olayım! Bir adam mut'a yapsa, şartı sona erse, sonra o kadınla bir başka erkek evlense, sonra ondan ayrılsa, sonra önceki erkek evlense, sonra ayrılsa, bu üç sefer cereyan etse, kadın üç erkekle evlense, birinci ile tekrar evlenmesi caiz olur mu?"

Bana şu cevabı verdi:

"Evet kaç sefer dilerse. Bu kadın hür kadın gibi değildir, bu kirayla tutulmuş (müste'cere) biridir; cariye kadın mesabesindedir" (158).

Şia, prensip olarak mut'ayı benimseyince kendi vicdanının da kabul etmeyeceği birkısım ayıplara fetva vermiş, tezadlara düşmüştür. Şiî kaynaklarında bu çeşit rivayetlere sıkça rastlanır.

Bir kısım rivayetler, kadının kocasına sadakati emrettiği (159), erkekkadın herkesi zinadan men ettiği (160) halde mut'a bahsinde evli kadınla da mut'aya müsamaha gösteren bir üsluba rastlanır. Ebu Abdillah, bir soru üzerine mut'a yapmaktan kaçınılacak kadınları şöyle sayar: "Kevâşif, devâî, begâyâ ve zevâtu'l-ezvaçtan kaçın!" Soru sahibi, bu tabirlerle neyi kasdettiğini sorunca, Ebu Abdillah açıklar: "Kevâşif, açıktan zina yapan, herkesçe bilinen zani kadınlardır; devai: Nefislerine erkekleri davet eden ve fesadı bilinen kadınlardır; begâyâ: Zina ile ma'ruf olanlar (fahişeler); zevatu'l-ezvac: Sünnete uygun olmayan şekilde boşanmış olanlar" (161). Burada evlilerin zikredilmemesi dikkat çekicidir. Esasen mut'a yapacağı kadının evli bir kadın olduğundan şüphelenip, tahkik edince evli çıktığını, bu durumda ne yapması gerektiğini soran kimseye, Ebu Abdillah: "Niye araştırıyorsun?" cevabını vererek evliyle de mut'aya gözyumucu bir cevap verir (162). Meselede temel prensip, kadının evli olup olmadığını araştırmamaktır (163). Ebu Abdillah: "Kadının evli olup olmadığını sorman gerekmez. Sana düşen, nefsi hususunda kadının beyanını tasdik etmektir" der(164). Buna rağmen, bir başka tezada yer verir ve "mut'a yapılacak kadında iffet arar, güzel bile olsa zaniye ile mut'a yapılamaz" der (165). Ebu Abdillah'ın mut'a üzerine bir soruya cevap sadedinde "Helaldir, ancak afife kadınla nikahlan, Allah Teala hazretleri (mü'minleri tarif ederken): "Onlar ki ferclerini muhafaza ederler..." (Mü'minûn 5) buyurmuştur. Dirhemin hususunda itimadın olmayan yere fercini koyma" dediğini görürüz (166). Şiî kaynaklarda bu hususta kesin bir hüküm yok. Nitekim bazı rivayetlerde sadece iffet değil, iman da aranır, mü'mine ile mut'anın mümkün olduğu, diğer bazılarında Yahudi ve Hıristiyanlarla da caiz olacağı, Mecusilerle caiz olmayacağı, ama bulunmamaları halinde Mecusi ile caiz olacağı ifade edilir.(167) Mut'a nikahına bir hayız dönemi, 45 gün (ve bazılarına göre 4 ay 10 gün) (168) gibi bir iddet tanımaları (169), bir başka tezad olmaktadır. Gizlilik içinde mut'a yapan evli kadın mı iddete riayet edecek? Bir rivayette mut'a yapılmayacaklar arasında zevatu'l-ezvac (kocalılar) da zikredilir, ancak bunun tarifi de yapılır: "Sünnete uymaz tarzda boşananlar" (170). 809

Onlar Da Ayıbın Farkındalar

Şiî kitapların mut'a ile ilgili bahislerinde öyle pasajlara, fetvalara rastlanıyor ki, insanlık adına haya etmemek, iğrenmemek mümkün değil. Evli kadının bile, bir başka erkekle "Allah'ın kitabı ve Resulü'nün sünneti üzere (!)" mut'a yapmasına fetva verdirecek (171) ruh hali nedir diye insan sormadan edemiyor. Bırakın İslamiyet'i, evlilik müessesesinin kudsiyetine inanmış hangi din, fıtratı bozulmamış hangi insan böyle bir fetvayı verebilir? Aslında, bu fetvayı verenler de düştükleri ifratın, yaptıkları işin iğrençliğinin farkındalar: Abdullah İbnu Umeyr, mut'aya fetva veren (!) Ebu Ca'fer'e sorar: "Kendi kadınların, kendi kızların, kızkardeşlerin, amcanın kızları mut'a yapsalar bu seni memnun eder mi?"

Rivayet şöyle devam eder: "Ebu Ca'fer aleyhisselam kadınları ve amcasının kızları zikredilince yönünü çevirdi" (172).

Bir diğer rivayette Ebu'l-Hasen'in, bir kısım mevalisine (yardımcılarına) şöyle yazdığını görmekteyiz: "Mut'ada ısrar etmeyin, size sünneti ikame etmek düşer.[810] Odalıklarınız ve hür hanımlarınız varken mut'ayla meşgul olmayın; aksi takdirde, onlar sizleri inkar ederler, uzaklaşırlar, bunu emredene beddua ederler, bizlere lanet okurlar"(173).

Keza Ebu Abdillah'tan da: "Mut'ayı bırakın, ayıp iş yapmaktan haya etmiyor musunuz?" dediği rivayet edilmiştir.

Ancak Kuleynî te'vili yapıştırır: "Bu yasak, ashabından ve ihvanlarından salih olanlara hamledilir" (174). Yani havastan olanlara, salihlere ayıp; fakat avama, halka ayıp değil. Sünnî İslam'da, hadislerde böyle bir telakkiye rastlanmaz. "Ayıp" herkese ayıptır.[811]

Şia'nın Mut'ayı Tecviz Edişinin Bir Sebebi

Bazı rivayetler, Şia'nın bu utandırıcı ayıpta ısrarının sünnîliğe karşı yürüttüğü taassuptan ileri geldiğini göstermektedir. Öyle ki, onların kitabında da mut'a nikahının Hayber Seferi sırasında ehlî eşek etiyle birlikte haram edildiğine dair Hz. Ali'nin beyanı aynen yer alır(175). Hadisi kaydeden Tûsî, bunu takiyye[812] olarak yorumlar. Aynen şöyle der: "Bu rivayeti takiyyeye hamlederiz. Çünkü o, âmmenin mezhebine muvafıktır. (Mut'anın helal olduğuna delalet eden) önceki haberler ise, kitabın zahirine ve hakikat üzere olan(!) fırkanın bunun mucibiyle amel hususundaki icmaına muvafıktır. Böylece bu şazz rivayetle değil öbürleriyle amel etmek gerekir." (176) Bunun takiyye olduğunu Tehzibu'l-Ahkâm'da da tekrarlayan Tûsî orada "İmamlarımızın yolu, mut'anın ibahesidir. (Gerekçesini açıklamak için) sözü uzatmaya ihtiyaç yok" der.(177). Ebu Abdillah'a nisbet edilen: "Mü'min kadınla mut'a yapma! Onu zelil edersin" şeklindeki rivayeti bu meselede ısrarlı olan Tûsî şöyle te'vil eder. "Bu rivayet mürseldir, senedi kopuktur. Bu çeşit rivayetle sıhhati olana itiraz edilmez. Rivayetin sabit olduğunu kabul edecek olsan, ondan murad: "Kadın asaletli bir ailedense" demektir. Çünkü böyle bir kadınla mut'a uygun olmaz. Zira kadının ailesine ar gelir, kendisine de züll isabet eder, her ne kadar mahzuru yoksa da" (178).

Bazı fetvalarda "Mut'a, onu bilene helal, bilmeyene haramdır" denmiş olması (179) da Şia'nın bu meseledeki temelsizliğine bir delildir. Hele Ebu Abdillah'dan nakledilen: "Allah Teala hazretleri, bize sarhoşluk veren bütün içkileri haram kıldı. Buna bedel olarak mut'ayı helal kıldı" fetvası (180) da bir tezat olarak karşımıza çıkar. Keza, bazı rivayetlerde ailesine getireceği ar sebebiyle bakire kızlarla, babalarının izni olmadan, mut'aya cevaz verilmezken (181), diğer bazılarında izinsiz tecvizi (182) Şia'nın bu meseledeki tutarsızlığına bir başka delil olmaktadır.

Tûsî ve diğer Şia ulemasını bu meselede taassuba sevkeden esprinin geri planını görmede şu rivayet daha açıktır: "Kureyşli bir erkek anlattı: "Amcamın kızının çok malı vardı. Buna (mut'a nikahı yapmamız için) haber göndererek: "Bilirsin benimle evlenmek isteyen çok erkek var. Ben onlarla evlenmedim. Ben sana, erkeklere olan sevdam için talip değilim. Ancak bana ulaştı ki, mut'ayı Allah kitabında helal kılmış, Resulü de sünnetinde beyan etmiş. Fakat Züfer de (Züfer'le Hz. Ömer'in kastedildiği belirtilir) haram etmiş. Ben de Arşı'nın fevkinde aziz ve celil Allah'a itaat etmek, Resulü'ne itaat etmek, Züfer'e de isyan etmek istedim. Benimle mut'a nikahı yap!" dedi. Ben de kendisine: "Ebu Cafer'e gidip onunla istişare edeyim!" dedim. Sonra gidip haber verdim. Bana: "Yap! Allah ikinize de rahmet etsin!" dedi. (183) Hz. Ömer'e ve sünnîliğe muhalefetteki taassub, Şia'yı sadece ulemanın değil, bütün fıtrat-ı selime sahiplerinin "zina" demekte icma edecekleri bir ayıp için "Mü'min, mut'a yapmadıkça kemale ermez" dedirtecek (184), buna akidevî bir mahiyet kazandıracaktır.

Resulullah'a nisbet edilen bir iftiraya göre Aleyhissalâtu vesselâm, haşa şöyle demiştir: "Ben miractayken Cibril aleyhisselam bana geldi vededi ki: "Ey Muhammed! Allah Teala hazretleri buyurdular ki: "Ben ümmetinden mut'a yapan kadınları mağfiret ettim!" (185) İnsanlığın iftihar edeceği nadir dahilerden biri olan Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e muhalefet taassubu, Şia'yı mut'a yapmaya ibadet dedirtecek noktaya getirmiştir. Aynen kaydediyoruz: "Salih İbnu Ukbe, Ebu Cafer aleyhisselam'dan rivayet etmiştir: "Kendisine: "Mut'a için bir sevap var mı?" dedim. Bana şu cevabı verdi: "Eğer mut'a ile Allah rızasını ve O'nu inkar edenlere muhalefeti murad etmişse (mut'a yolunda) konuştuğu her kelime için Allah ona sevap yazar. Elini kadına uzatınca, Allah ona mutlaka sevap yazar. Kadına temas etti mi, bu sebeple, günahını affeder. Yıkandı mı saçından geçen su miktarınca Allah ona mağfiret eder! Ben tekrar: "Saçı adedince mi?" dedim. "Evet, saçı adedince!" dedi." (186) Ali es-Sibaî, iğrenç ve hayırsız bularak, "bir daha mut'a yapmayacağım!" diye Allah'a yemin eder. Durumunu Ebu'l-Hasan'a sorunca şu cevabı alır: "Sen itaat etmeyeceğim diye Allah'a söz vermişsin. Allah'a yemin olsun (mut'a yaparak) O'na itaat etmezsen isyan etmiş olursun." (187) Ve İslam uleması arasında meşhur olmuş bir sözü hatırlıyoruz: "Maksad Ali sevgisi değil, Hz. Ömer buğzudur." Evet mut'a meselesi de öyle: Hakkı ortaya çıkarmaktan ziyade, Ömer'e muhalefeti tahkim. Yani üzüm yemek değil, bekçiyi dövmek.

Taassub ve husumetin Şiî alimleri nerelere götürdüklerini görmek için bir başka örnek kaydedelim: "Ebu Ca'fer aleyhisselam dedi ki: "Aziz ve celil olan Allah, şehveti on cüz (parça) olarak yarattı. Bunun dokuzunu erkeklere birini kadınlara koydu. Bu hal Benî Haşim ve taraftarları için böyledir. Benî Ümeyye kadınları ve taraftarları için ise, şehvetin on cüzünden dokuzu kadınlara, biri erkekleredir." (188) Burada karalanan Benî Ümeyye, Şia'nın siyasî kavga yaptığı Emevîlerdir. Benî Haşim de Hz. Ali ve ahfadının geldiği hanedandır.

Şiî Tavır

Burada bir noktayı okuyucuların insaf nazarlarına arzetmek isteriz. Yukarıda, mut'a nikahı bahsini sünnî kaynaklara göre incelerken gördük ki Ehl-i Sünnet uleması mesele üzerinde tamamen Hz. Peygamber'in hadislerine dayanmaktadır. Mut'anın Resulullah tarafından bir ara mübah kılındığını, bilahare yasaklandığını, son defa Mekke fethi sırasında yasaklanıp, Veda hutbesi sırasında yasağın bir kere daha hatırlatıldığını.. bu yasağı işitmemiş olan sahabi ve tabiinden bazılarının bunun lehinde fetva verdiğini, Hz. Ömer'in buna muttali olunca, Aleyhissalâtu vesselâm'ın haram kılma hadisesini hatırlatarak, meseleyi gündeme getirip yasağı ta'mim lehindeki fetva sebebiyle tam bir icma hususunda tereddüt hasıl olduğunu, Şia'dan bazılarının mut'aya fetva verdiğini vs. hep kaydetmektedirler.

Halbuki Şia'nın dayandığı muteber kaynakları, meseleyi açıklarken Ehl-i Sünnet'in dayandığı sahih rivayetleri hiç görmezden gelir. Onlara atıfta bile bulunmaz. Tûsî'nin şu açıklamasına dikkat edilince, Şia dışında Müslümanın varlığının bile kabul edilmediği görülür: "...Mut'anın mübah oluşuna Müslümanların Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onu bir zaman mübah kıldığı hususunda icmaları delalet eder. Onun bunu daha sonra yasakladığı hususunda kat'î bir delil getirilmemiştir. Öyleyse delil getirilinceye kadar önceki hali üzere mübah olması gerekir. Şeriatta ise buna delalet eden bir delil mevcut değildir. Buna keza Cenab-ı Hakk'ın şu kelamı da delalet eder..."

Tûsî, bundan sonra, yukarıda bilvesile zikrettiğimiz ayetleri, iddiasına delil olarak kaydeder (189). 814

Bir Soru Ve Cevabı

Şimdi şöyle bir soru mâkuldur: "Şia da esas itibariyle Kur'an ve sünnete dayandığına göre, mut'a nikahı meselesinde niye bu kadar zıt görüşler ortaya çıkmıştır? Onların hiç mi haklılık tarafı yok?" Bunun gerçek bir izahı uzun kaçar. Ancak kısaca bilinmesi gereken husus şudur: Ehl-i Sünnet bu meselede onların kendiliklerinden hadis uydurduğunu söylemiyor. Resulullah'ın mut'aya cevaz verdiğini, sağlığında bununla amel eden sahabilerin bulunduğunu kabul ediyor. Bu husus Ehl-i Sünnet nezdindeki sahih rivayetlerde sabittir. Ancak, diğer birçok meselede olduğu gibi Aleyhissalâtu vesselâm bunu sonradan yasaklamış, böylece neshedilmiştir. Ehl-i Sünnet, Resulullah'ın vefatından sonra, bu yasağı işitmemiş bulunan bazı sahabi ve tabiin tarafından da mut'a nikahının icra edildiğini de kabul eder. Ancak, Ehl-i Sünnet, bu tatbikatın Hz. Ömer'in meseleye müdahale edip yasağı ta'mim etmesiyle son bulduğunu ve Hz. Ömer'e hiçbir sahabinin itiraz etmediğini, böylece mut'anın haram olduğu hususunda icma hasıl olduğunu da kabul eder. Şia ile Ehl-i Sünnet, hadis anlayışında farklıdır. Aradaki ayrılık temelde bundan kaynaklanır. Şöyle ki: **1)** Ehl-i Sünnet sahabe arasında hiçbir ayırım yapmadan hepsinin rivayetini makbul addederken, Şia Al-i Beyt'e mensup çok az sayıda sahabenin rivayetini kabul eder, diğerlerini reddeder. **2)** Ravi meselesindeki tefrikleri sahabe tabakasında kalmaz, sahabeden sonra gelen tabiin ve etbauttabiin gibi diğer ravi tabakalarında da ayırım devam eder. Sahabeden sonraki ravilerdeki ayırım, ravinin makbul olabilmesi için ravide aradıkları şartlardan ileri gelir. Gerçi Ehl-i Sünnet de her raviden hadis almaz, ravinin mü'min, dindar, doğru sözlü mürüvvet sahibi vs. olmasını şart koşar. Şia da benzer vasıfları şart koşar. Ama "mü'min" deyince, ravinin İmamiye-İsnaaşeriye mezhebinden olmasını kasteder. Yani ravide aranan şart objektif olmaktan çok subjektif bir hal alır[815]. Halbuki Ehl-i Sünnet, ravinin "mü'min olması gerekir" derken, bununla İslam'ın iman esaslarını dil ile ikrar kalp ile tasdiki kasteder, başka bir kayıt koymaz. Hatta Ehl-i Sünnet'ten olmasını da şart koşmaz. Diyanet ve sıdk vasıflarını taşıyan Şiî ravilerden de hadis alır. Şia ise, değil Ehl-i Sünnet isnaaşere dışında kalan, Şiî mezheplerine mensup kimselerden bile hadis kabul etmez. **3)** [816] Şiîlere göre, hadis, masum imamların söz, fiil ve takrirleridir. Bir rivayetin hadis olabilmesi için mutlaka masum addettikleri bir imama ulaşması şarttır. Ona ulaşmadan gelen sözler hadis değildir, makbul değildir. Bu sebeple Şiîlerin hadis kitapları hep, masum olduğuna inandıkları imamların sözleriyle doludur. Resulullah'a nisbet edilen hadisler pek nadirdir.Hemen şunu belirtelim ki, masum imam inancı, Ehl-i Sünnet'te yoktur. Ne Kur'an, ne de sahih hadisler böyle bir akideye yer vermez, bu Şia'ya mahsus bir inançtır. Ehl-i Sünnet İsmet'i yani her çeşit hata ve günahtan korunmuş olma halini sadece peygamberlere tanır. Peygamberler dışında hiç kimse ismet sahibi yani günahsız ve hatasız olamaz, Allah namına hüküm beyan edemez. Şu halde Ehl-i Sünnet ile Şia arasında bir kısım farklar, objektiflik, subjektiflik noktasında başlar. Ehl-i Sünnet Kur'an ve hadiste gelen objektif kıstaslarla hareket eder. Şia subjektiviteyi esas alır, aklı ve sağduyuyu tatmin etmeyen bir kısım peşin kabullerden hareket eder. Kur'an'la ilgili açıklamalarda olsun, Kur'an'da olmayan meselelerin zuhurunda koyacağı hükümde olsun Ehl-i Sünnet hep sünnete dayanmayı esas aldığı halde, sahabileri reddetmesi sebebiyle Resulullah'ın hadislerinden kendini mahrum bırakan Şia, ortadaki boşluğu masum imamla doldurmayı denemiş, Hıristiyanlıktaki kilise müessesesi gibi bir masum imam otoritesi kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden onlar masum imamın sözlerine, fiillerine ve takrirlerine sünnet demeye mecbur olmuşlardır. İşin içerisine siyasî taassup ve garazkâr muhalefet de girince, yukarıda kadettiğimiz örneklerde görüldüğü üzere, mut'a meselesinde kendiliğinden bir ayrılık ve kemikleşme ortaya çıkmıştır. Ashab'ı reddetme, kendi mezheplerinden olmayanları mü'min saymama ve Hz. Ömer buğzunu her şeyin üstünde tutma gibi bazı prensipler, onları objektiviteden uzaklaştırmış, birçok sahih rivayetlerden mahrum bırakmış, ölçülerinden geçen ve fakat işlerine gelmeyen rivayetleri de keyfî te'villere sevkederek hatalı sonuçlara atmıştır. Nitekim mut'a nikahının Hayber Seferi sırasında yasaklandığına dair Hz. Ali'den gelen rivayeti "takiyye" diye nasıl te'vil ettiklerini gördük.

Ehl-i Sünnet ulemasının uydurma veya çok zayıf addettiği bir kısım rivayetler vardır ki, Şiî kaynaklarında masum imamlardan sünnet olarak rivayet edilmektedir. Kadın üzerine gelen birkaç örnek kaydediyoruz. Ebu Ca'fer kadınlar hakkında şöyle demiştir: "Kadınlarla hususi şekilde istişare etmeyin. Yakınlar hakkında onları dinlemeyin. Şurası muhakkak ki, kadın yaşlanınca onun iki yarısının da hayrı gider ve iki yarısının şerri kalır. Güzelliği gider, dili keskinleşir, rahmi

---

814 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/578-579.

815 Tarif aynen şöyle: □ا٠“ ِبماَمِ نَع ِهِلِثِم يف ِعيِمَج ِقَبَّطلا ِبا ُثْيَح ُنوُكَت ةَدَّدَعَتُم ِلْدَعْلا لْقَنِب ِموُصْعَمْلا َيِلا َلَصَّتا اَم"Sahîh hadis, senedi bütün tabakalarda imamiye mezhebine mensub âdil râvinin âdil râviden masum imama kadar muttasıl suretle rivayet ettiği hadistir(Zeynûd-Dîn İbnu Ali İbnu Ahmed vefat 965, er-Riâye fi ilmi'd-Diraye s.77;el-Kahpâni, Mecma'u'r-Rical 7,195).)"

kısırlaşır. Erkek ise, yaşlanınca iki yarısının da şerri gider, her iki tarafının hayrı baki kalır. Aklı sabitleşir, re'yi sağlamlaşır, cehaleti azalır."(190) "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) harbe çıkmayı irade edince kadınlarını çağırır, onlarla istişare eder, sonra onlara muhalefet ederdi."(191) "Ebu Abdillah demiştir ki: "Kadınlarla istişareden kaçının. Zira onlarda za'f ve acz ve düşüklük vardır."(192) "Emîru'l-Mü'minîn (Hz. Ali): "Kadınlara muhalefette bereket var" demiştir."(193) Ebu Abdillah demiştir ki: "Mü'min kadın, siyah öküzdeki benek mesabesindedir (sayıca azdır)." (194) 817 "Kadınlar arasında salih olanlar iki kanadı da beyaz olan karga gibidir (yani yok gibidir)." (195) DİPNOTLAR

(1) Fıkıh açısından "had cezası"nı gerektiren zinadan başka olarak, bu zinaya zemin hazırlayıcı davranışlarda hadislerde zina olarak tavsif edilmiş ve "el"in, "dil"in, "göz"ün, "kulak"ın zinasından bahsedilmiştir. (Buhari, İsti'zan 12, Kader 9; Müslim, kader 20).

(2) İbnu'l-Arabî, Ahkamu'l-Kur'an 3, 1311; Cessas, Ahkamu'l-Kuran 5, 92. (3) Küleynî, Füru 5, 364; Kumî, Menla 3, 297; Tusî, Tehzib 7, 240. (4) el-Müttaki el-Hindî, Kenzu'l-Ummâl, 16, 328.

(5) Abdurrezzak, Musannaf 6, 195.

(6) İbnu Hazm, Muhalla 11, 24; İbnu Mace, Nikah 15.

(7) Abdurrezzak, a.g.e., 6, 198-199.

8) Dârakutnî, Sünen 3, 229.

(9) Abdurrezzak 6, 197, ibnu Mâce'nin rivayetinde bu tavsif merfudur (Hz. Peygamber'in sözü). Sünen, Nikah 15.

(10) Darakutni 3, 229.

(11) Abdurrezzak, 6, 196.

(12) A.g.e., 6, 197. Dul kadın nikah işlerinde bakire gibi değildir. Velinin izni fıkhen bakireler hakkındadır. (13) Buharî, Nikah 50; Nesâî, Nikâh 72; Tirmizî, Nikâh 6; İbnu Mâce, Nikah 20. (14) İmam Malik, el-Müdevvene 2, 194.

(15) A.g.e., aynı sayfa

(16) A.g.e., aynı sayfa.

(17) Dârekutnî, Sünen 3, 228; İbnu Mâce, Nikâh 15.

(18) Dârekutnî, Sünen 3, 228.

(19) Fetvâyı Kadıhan, 1, 331.

(20) Zürkani, Şerhu Muvatta, Mısır 1962, 4, 45.

(21) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, Mısır 1959, 11, 70.

(22) Aynî, Umde 17, 246.

(23) Nevevî, Şerhu Muslim 9, 182.

(24) Ayni a.g.e., 17, 246.

(25) Kasani, Bedai 2, 272-273; Şerbîni, el-Muğnî 3, 142.

(26) İbnu Sad 1, 199.

(27) İbadetlerle ilgili tarihi gelişmeyi ve değişik safhaları Tahiru'l-Mevlevi merhum Müslümanlıkta İbadet Tarihi adlı eserinde göstermiştir (İstanbul 1963, 2 Baskı).

(28) Buhari, Fezailu'l-Kur'an 6.

(29) İbnu Sa'd, et-Tabakatü'l-Kübra, Beyrut 1960, 1, 263.

(30) Amidi, el-İhkam, 4, 142.

(31) Buhari, Nikah 36; ebu Davud, Talak 33.

(32) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, 11, 88.(33) Geri kalan beş çeşit nikaha gelince: **1-** İstibza nikahı: Daha asaletli bir nesil elde etmek gayesiyle, erkeğin hanımını, hayız halinden çıkınca, hamile **2-** Bedel Nikahı: Bu, iki erkeğin hanımlarını karşılıklı olarak değiştirmesidir. **3-** Hıdn Nikahı: Bu, kadınların gizlice dost edinmeleri şeklinde hasıl olan nikahtır. Kur'an-ı Kerim bu çeşit haram münasebete temas eder (Nisa 25, Maide 5).

4- Fahişeliği meslek yapan ve bunu kapısına diktiği bayrakla ilan eden kadınların nikahı: Çocuk sahibi olduğu takdirde kendisine temas eden erkekleri toplar, getirilen bir kaif'in hükmüyle onlardan biri baba tayin edilirdi. **5-** On kişiden az bir grup, kadınla, sırayla temasta bulunur, hamilelik halinde kadın bunları çağırır, en ziyade hoşuna gideni baba ilan eder, erkek buna itiraz edemezdi.

(34) Müslim, Nikah 11, (1404).

(35) Nevevî, Şerhu Müslim 9, 181.

(36) Beyhâki, es-Sünenü'l-Kübra 7, 207. İleride görüleceği üzere İbnu Hibban bunu Resulullah'ın sözü olarak kaydeder.

(37) Tahavi Şerhu Meani'l-Asar, 3, 24; Nesaî, Nikah 71.

(38) Beyhakî, a.g.e., 7, 205.

(39) Tirmizî, Nikah 28.

(40) Nevevî, Şerhu Muslim 9, 182.

(41) Beyhaki a.g.e., 7, 205.

(42) Hattabi, Mealimü's-Sünen (Ebu Davud'un hamisinde basılmıştır, Humus 1393/1973. Birinci Tab), 2, 559. (43) İbnu Hazım'ın rivayetinde bu sarahat mevcuttur (s. 179).

(44) Tirmizî, Nikah 28, (1122, 4).

(45) Mübarekfuri, Tuhfetu'l-Ahvezî 4, 269.

(46) Tahavi, a.g.e., 3,24.

(47) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 78.

(48) Razi, Tefsir 10, 49.

(49) Müslim Hac 213, Nikah 7.

(50) Müslim, Nkah 16; Bkz. Dârakutnî, a.g.e., 3, 242.

(51) F.B., 11, 78.

(52) Tahavi a.g.e., 3, 26.

(53) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, 11, 78.

(54) ibnu'l Arabî, Arızatü'l-ahvazi 5, 51.

(55) Buhari, Nikah 31,

(56) Müslim, Nikah 19, Nesai, Nikah 71.

(57) Müslim Nikah 21.

(58) Tahavî a.g.e., 3, 26.

(59) Müslim, Nikah 29; Nesai, Nikah 71.

(60) Müslim, Nikah 31.

(61) Beyhaki a.g.e., 7, 207.

(62) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 74.

(63) İbnu Hazım, a.g.e., s. 178.

(64) Müslim'de Sebre'den gelen sekiz rivayetten beşi (Nikah 20, 22, 23, 25, 26. hadisler) sarih olarak yasağın fetih gününde olduğunu belirtir, diğer üçünde (19,21, 24. hadisler) yer belirtmeksizin yasaklama zikreder. (65) Müslim, Nikah 29, (1407).

(66) Müslim, Nikah 18.

(67) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari11, 73.

(68) Bkz. Nevevî, Şerhu Müslim 9, 181.

(69) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 73.

(70) İbnu Hibban, a.g.e., 6, 178.(71) A.e., 11, 73-74.

(72) Ebu Davud, Nikah 13.

(73) Bkz. İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 74; Nevevi, Şerhu Müslim 9, 180. (74) ibnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 74.

(75) Nevevî, Şerh-u Müslim 9, 179.

(76) A.e., 9, 181.

(77) Nevevî, Şerh-u Müslim 9, 179.

(78) Zürkani a.g.e., 4, 48.

(79) ibnu Hibban, Sahih 6, 178.

(80) İbnu'l-Arabî, Arızatu'l ahvazi 5, 48.

(83) İbnu Hazım Ebu Bekr Muhammed el-Hemedani, Kitabu'l-İ'tibar fi Beyani'n-Nasih ve'l-Mensuh, Humus, 1386/1966, s. 177.

(84) Ayni, Umdetü'l-Kari 17, 246.

(85) Tahavi, a.g.e., 3, 24-25.

(86) Darakutni, 3, 259.

(87) Msuslim, Hacc, 162; Tahavi, a.g.e., 3, 26.

(88) Beyhaki, a.g.e., 7, 207.

(89) Beyhaki a.g.e., 7, 202.

(90) Tahavi, a.g.e., 3, 25.

(91) Heysemi, Mecmau'z-Zevaid 4, 265.

(92) Beyhaki, a.g.e., 7, 207.

(93) Daha önce Hz. Ali ile ilgili rivayetlerde kaydettiğmiz ürzere, Abdullah'ın tarizde bulunduğu bu zat İbnu Abbas olabilir.

(94) Müslim, Nikah 27.

(95) Nevevî, Şerhu Müslim, 9, 188.

(96) Aynî, umde 17, 246.

(97) İbnu Mace, Nikah 44.

(98) Muvatta, Nikah 41.

(99) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 76.

(100) A.e., 11, 77.

(101) İbnu Hazm, el-Muhalla 11, 141.

(102) Cessas, Ahkamu'l-Kur'an 5, 92.

(103) İbnu'l-Arabî, Ahkamu'l-Kur'an 3, 1311. İbnu'l-Arabinin bu üslubunu başka bazı meselede olduğu üzere Hanefilere karşı taşıdığı taassupla izah edebiliriz.

(104) İbnu'l-Arabî, Arızatu'l-Ahvazi 5, 49.

(105) Bu mevzuda daha geniş bilgi ve kaynaklar için Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı kitabımız görülmelidir (s. 330-333).

(106) Şah Abdülaziz, Tuhfe 228.

(107) A.e., aynı sayfa.

(108) Şah Abdulaziz, a.g.e., 229-230.

(109) Tusi, Tehzib 7, 249-250.

(110) Kasani, Bedai 2, 273.

(111) Söylediğimiz hususa en güzel örneği Muhammed el-Hüseyn, Aslu'ş-Şia ve Usulüna adlı eserde vermektedir (s. 93-116).

(112) Zürkani, Şerhu Muvatta 4, 47; Hattâbi, a.g.e., 2, 558.

(113) Tahavi, a.g.e., 3, 27.

(114) Buhari, Nikah 31.

(115) İbnu Hacer, Fethu'l Bari 11, 77.

(116) A.e., aynı sayfa.

(117) Zürkani a.g.e., 4, 36.

(118) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 74.

(119) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 77. Onun rivayet ettiği hadisler yukarıda kaydettiğimiz çeşitten mensuh hadisler olmalıdır.

(120) Bahari, Nikah 31. Bab.

(121) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 70.

(122) Nevevî, Şerhu Müslim 9, 182.

(123) Tahavi, a.g.e., 3, 27.

(124) Nevevî Şerhu Müslim 9, 182; Zürkani, Şerhu Muvatta 4, 47.
(125) Münavi, Feyzu'l-Kadir 1, 227.

(126) Nevevî a.g.e, 9, 182; Zürkâni a.g.e, 4, 47; Aynî a.g.e., 17, 246; İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, 11, 78. (127) Şah Abdülaziz, Gulam Hakim ed-Dehlevi Muhtasaru Tuhfeti'l-İsna Aşeriyye, s. 227 228. (128) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 13, 110.

(129) Buharî, İlim.

(130) İbnu Kesir, Tefsir, 3, 143.

(131) Hakim en Neysaburi, el-Müstedrek, Haydarabad-Deken 1335, 2, 227. (132) Nesâî, Sehv 17.

(133) Tirmizî, Feraiz 10; İbnu Mace, Feraiz 4, Ebu Davud Feraiz 5. Ashabın birbirlerinden şahid istemeleri (135) Buharî, Tıbb 30.

(136) Muvatta, Zekat 42; Şafii, er-Risale, Beyrut, Tarihsiz, s. 240.
(137) İbnu Sa'd, et-Tabakatü'l-Kübra 4, 21-22.

(138) Müslim,Kasame 39, Dehlevi, el-İnsaf'ta başka örnekler de kaydeder. (139) İmam Şafii hazretleri er-Risalesi'nde haber-i vahidle ihticac babından bu meseleye birçok örnek kaydeder. Orada topluca görmek mümkündür. Mezkur bab 401-471 sayfaları arasında yer alır. er-Risale Ahmed Muhammed Şakir merhum tarafından tahkik edildiği için rivayetlerin yaknağı bulunabilmektedir. (140) Müsnedu Ahmed İbnu Hanbel 1, 2.

(141) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 13, 268, Zürkani, Şerhu'l-Muvatta, Mısır, 1962, 5, 411. (142) Şafii, Risale s. 422.

(143) İbnu Mace, Talak 15.

(144) Şâtıbî, el-Muvafakat 4, 23.

(145) Mesela Tûsi'nin Tehzibu'l-ahkam'ında 32 sayfalık 57, 240-272 arası); İstibsar'da 14 sayfa (3, 141, 155 arası); Kuleynî'nin Fürû'da 20 sayfa (5, 448-468 arası) rivayet hep mut'a nikahı üzerinedir. (146) Küleynî, el-Fürû 5, 455.

(147) Tusi İstibsar 3, 151; Küleynî, Fürû 5, 455.

(148) Tusi, İstibsar 3, 515; Küleynî, Fürû 5, 455.

(149) Tusi, İstibsar 3, 147, 151; Furû 5, 460.

(150) Tusi, İstibsar 3, 147.

(151) Tusi, İstibsar 3, 149.

(152) Tusi, İstibsar 3, 149; Küleynî, fürû 5, 457.

(153) Azimabadi, Avnu'l-Mabud 11, 306. Fetâvâyı Kadıhan 1, 334.
(154) Kuleynî, Furû 5, 387.

(155) Tusi, İstibsar, 148-149.

(156) Kuleyni, Furu 5, 452.

(157) Kumi, Men la yahdarahu'l Fakih 3, 296.

(158) Kuleyni, Furu 45, 460.

(159) Tusi, İstibsar 3, 143.

(160) Tusi, İstibsar 3, 142, 168.

(161) İstibsar 3, 143; Menla 3, 292. Zevatu'l-Ezvac tabiri ibare yönüyle "kocaları olan kadınlar" manasını ifade eder ise de, rivayetin metninde, yukarıda kaydettiğimiz manada açıklanır: "Dedim ki: Zevatü'l-Ezvac ne demektir? Dedi ki: Sünnete uygun olmayan bir tarzda boşanan kadınlardır." (162) Tusi, Tehzibu'l-Ahkam 7, 453, 454.

(163) A.g.e, 7, 252.

(164) Kuleyni Furu 5, 462.

(165) Tusi, İstibsar 3, 143.

(166) A.e., 3, 142.

(167) İstibsar, 3, 144.

(168) Kumi, Men la Yahdarahu'l-Fakih 3, 296.

(169) Kuleyni, Furu 5 455.

(170) Tusi, Tehzib 7, 252.

(171) Kuleyni, Furu s. 462; Tusi İstibsar 3, 152.

(172) Tusi, Tehzibu'l-Ahkam 7, 250-251.

(173) Kuleyni Furu 5, 453.

(174) A.e. aynı sayfa.

(175) Tusi, İstibsar 3; Tehzibu'l Ahkam 7, 251.

(176) Tusi, İstibsar 3,142.

(177) Tusi, Tehzib 7, 251-252.

(178) Tusi, İstibsar 3, 143.

(179) Kumi, Men la 3, 292.

(180) A.e. 3, 298.

(181) Kuleyni, Furu 5, 393.

(182) Tusi, İstibsar 3, 145.

(183) Kuleyni, Furu mine'l-Ahkam 5, 465.

(184) Kumi, Men la Yahdarahu'l-Fakih 3, 297.

(185) A.e, 3, 295.

(186) A.e., 3, 295.

(190) Kumi, Men la 3 298.

(191) Kumi, a.g.e., 3, 299. Kadınlarla İstişare meselesini ayrı bir makalede inceledik (Sur dergisi, Şubat 1987, sayı 131).

(192) Kuleyni, Furu 5, 517.

(193) A.e., 5, 518.

(194) A.e., 5, 515.

(195) A.e., 5, 515.

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

Abdu'l-Vehhab Abdullatif, el-Mutasar min Mustalahatı Ehli'l-Eser min Ehli's-Sünne ve'ş-Şi'a ve'l-imamiyye Ve'z-Zeydiyye, 5. baskı Kahire, 1966.Abdurrezzak İbnu Muhammed es-San'ani (v. 211). Musannafu Abd'r-Rezzak, Beyrut (Ofset), 1970.Ahmed ibnu Hanbel (v. 241) Müsnedu Ahmedi'bni Hanbel, 1313. Kahre (baskısından ofset). Beyrut, tarihsiz. Amidi, Seyfuddin Ebu'l-Hasen Ali İbnu Ebi Ali (v. 631), el-İhkam fi Usuli'l-Ahkam Kahire, 1968/1387. Azimabadi-Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hakk, Tahkik: Abdurrahman Muhammed Osman, Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebi Davud, Medine, 1968.Ayni-Bedru'd-Din Ebu Muhammed Mahmud İbnu Ahmed (v. 855) , Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhari, 1348 (baskısından ofset, Beyrut).Beyhaki Ebu Bekr Ahmed ibnu'l-Huseyn (v. 958), es-Sünenü'l-Kübra Haydarabad Deken 1353.Buharî, Ebi Abdillah Muhammed İbnu İsmail (sv. 256) el-Ebedi'l-Müfred, Kahire, 1379.Canan İbrahim, Hz. Peygmaberin Sünnetinde Terbiye; 1979, Ankara.Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Şerhi, Ankara 1988.Cessas, Ebu Bekir Ahmed İbnu Ali (v. 370), Ahkamu'l-Kur'an Kahire, tarihsiz.Darakutnî, Ali İbnu Ömer (v. 358), es-Sünen Kahire, 1386/1966.Dehlevi, Şah Veliyyullah Ahmed İbnu Abdurrahim (v. 176) el-İnsaf fi beyan-ı Sebebi'l-İhtilaf fi'l-Ahkami'l-Fıkhiyye Kahire, 1398.Fetevayı Hindiyye (Bir Heyet tarafından hazırlanmıştır). 3. tab, Bulak 1310 baskısından ofset 1973.Fetevayı Kadıhan (fetavayı Hindiye ile basılmıştır).Hakim, Ebu Abdillah Hakim en-Neysaburi (v. 405), el-Müstedrek Ala's-Sahihayn, Haydarabad-Deken, 1335.Hattâbî, Ebu Süleyman Ahmed İbnu Muhammed (v. 388), Mealimu's-Sünen, Humus 1393/ 1973, Birinci Tab.Heysemi, Nureddin Ali ibnu Ebi Bekr (v. 807), Mecma'u'z-Zevaid, Beyrut, 1967.İbnu'l-Arabi, Ebu Bekr (v. 543), Ahkamu'l-Kur'an, Kahire, 1968.İbnu Hacer, Ahmed İbnu Ali el-Askalani (v. 852) Fethu'l-Bari, Mısır, 1959.İbnu Hazım, el Hemedani; Ebu Bekr Muhammed İbnu Musa (v. 584) Kitabu'l-İtibar fi Beyanı Nasih ve'l-Mensuh, Humus, 1386/1966.İbnu Hazm, Ebu Muhammed Ali İbnu Ahmed (v. 456), el-Muhalla, Tahkik: Hasan Zeydan Talebe Mısır.İbnu Hibban, Ebu Hatim Muammed İbnu Hibban el-Bustî, Sahihu İbnu Hibban Beyrut 1987.İbnu Kesir, İmamuddin Ebu'l Fida (v. 774), Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim Beyrut, 1966.İbnu Mace-Ebu Abdillah Muhammed İbnu Yezid el-Kazvini (v. 275), Sünenü İbni Mace, Kahire 1952, Tahkik; Muhammed Fuad Abdulbaki.İbnu Sa'd-Ebu Abdillah Muhammed (v. 230), et-Tabakatu'l-Kübra, Beyrut, 1960.Kasani, Alauddin Ebu Bekr İbnu Mes'ud (v. 587), Bedai'u's-Sanai fi Tertibi'ş-Şerai, Beyrut 1974/1394.Malik İbnu Enes (v. 179), el-Müdevvenetü'l-Kübra Naşir:

el-Hac Muhammed Efendi Beyrut (1323 Mısır baskısından) ofset.

el-Mübarekfuri-Ebu'l-Ali Muhammed Abdurrahman İbnu Abdirrahim (v. 1353). Tuhfetu'l-Ahvazi bi-Şerhi Cami't-Tirmizî, Kahire, 1963.el-Muttaki, Alaeddin Ali, Kenzu'l-Ummal, (v.

975), Haleb, 1969.Münavi-Şemsü'd-Din Muhammed Zeynü'd-Din Abdurrauf (v. 1031),

Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Cami'i's-Sağir, Beyrut, 1972.Müslim-Ebu'l-Hüseyin Müslim İbnu'l-Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi (v. 261) Sahihu Muslim Tahkik: Muhammed Fuad Abdul'lBaki Kahire, 1955.en-Nesai-Ebu Abdirrahman Ahmed İbnu Ali İbni Şuayb (v. 303), es-

Sünen, Kahire 1930.en-Nevevî-Muhyi'd-Din Ebu Zekeriyya Yahya (v. 677), Şerhu Muslim, Mısır, Tarihsiz.er-Razi-Ebu Abdillah Muhammed İbnu Ömer İbni Hüseyn (v. 606), et-

Tefsiru'l-Kebir, Naşiri: Abdurrahman Muhammed, Kahire, tarihsiz.Şafii, Muhammed İbnu Gulam Hakim ed-Dehlevi, Muhtasaru't-Tuhfetu'l-İsna Aşeriyye, İstanbul 1976/1396.eş-Şatıbi-Ebu İshak İbrahim İbnu Musa (v. 790), el-Muvafakat fi Usuli'l-Ahkam, Kahire, 1969, Tahkik: Muhammed Muhyi'd-Din Abdu'l-Hamid.Şerbini Muhammed eş-Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç,

Mısır 1958/1377.Tahavî Ebu Ca'fer Ahmed İbnu Muhammed (v. 321), Şerhu Me'ani'l-Asar Kahire, 1387/1968.Tahiru'l-Mevlevî, Müslümanlıkta İbadet Tarihi, İstanbul, 1963.Tirmizî, Ebu İsa Muhammed İbnu İsa İbni Sevre (v. 279), Sünenü't-Tirmizî, Humus, 1966.Zürkani-Ebu Abdillah Muhammed İbnu Abdilbaki İbnu Yusuf (v. 1122), Şerhu'l-Muvatta Kahire 1961.ŞİÎ KAYNAKLARAmili, Zeynü'd-Din İbnu Ali İbni Ahmed (v. 965), er-Ri'aye fi ilm-i'd-Diraye, Kum, 1408.Kahpani, Zekiyyü'd-Din Mevla İnayetullah İbnu Ali, Mecma'u'r-Rical, Kum, Tahrihsiz.Küleyni Ebu Ca'fer Muhammed İbnu Yakub (ö. 329), el-Furu Mine'l-Kafi, Tahran, 1391.Kumi, Ebu Cafer es-Sadık, Men La Yahdarahu'l-Fakih, Tahran, 1390, 5.

Tab.Muhammed el-Hüseyn Al-i Kaşifu'l-Gıta, Aslu'ş-Şi'a ve Üsuluha, 4. Tab, Beyrut, 1982-1402.Muhammed Şirazi, el-Mesailu'l-İslamiye, Tarihsiz, Yersiz.Tusi, Ebu Ca'fer Muhammed

İbnu'l-Hasen, (v. 460), el-İstibsar fima'htulife Mine'l-Ahbar, Tahran, 1390, 3. Tab.Tusi, Ebu Ca'fer Muhammed İbnu'l-Hasen, (v. 460). Tezihbu'l-Ahkam fî Şerhi'l-Mukni'a, Tahran, 1390, 3. Tab.

VELİLER VE ŞÂHİDLER 5

* KÜFÜVLÜK (DENKLİK) 8

Hükmî Ve Hakiki Akrabalık 10

Hakiki Anne: 10

Hakiki Baba: 11

Hakiki Evlad: 11

Kan Bağı Ve İman Bağı: 11

NİKÂHIN MANİLERİ 13

MÜEBBED HARAMLIK 13

Süt Devresiyle İlgili İki Mesele 21

MÜEBBED HARAM GEREKTİRMEYEN DURUMLAR 23

NİKÂHTA MÜTEFERRİK HÜKÜMLER 28

NİKÂHI FESHEDEN ŞEYLER, FESHETMEYEN ŞEYLER 28

KADINLAR ARASINDA ADALET 33

AZL VE GAYLE HAKKINDA 36

Çocuk Öldürme Yasağı 37

Hızır'ın Öldürdügü Oğlan 38

NÜŞÛZ (DİKBAŞLILIK) 39

NİKÂH MEVZUUNA GİREN BAŞKA MESELELER 39

NEZR (ADAK) BÖLÜMÜ 43

UMUMİ AÇIKLAMA 43

NEZİRDEN NEHİY 43

TAATE YÖNELİK NEZİR ....

45

* NAMAZLA İLGİLİ NEZİR 46

* ORUÇLA İLGİLİ NEZİR 47

* HACCLA İLGİLİ NEZİR 49

* MALLA İLGİLİ NEZİR 50

MASİYETLE İLGİLİ NEZİR 53

NİYET VE İHLAS BÖLÜMÜ 56

UMUMİ AÇIKLAMA 56

NASÎHAT VE MEŞVERET BÖLÜMÜ 60

UMUMİ AÇIKLAMA 60

İSTİŞARENİN EHEMMİYETİ 62

İstişare Emri:

.... 62

Telakki: 63

Teşvik: 64

Hz. Peygamber İstişareye Muhtaç Mı? 64

En Büyük Dahi De İstişareye Muhtaçtır: 65

Ashab Ve İstişare: 65

Hz. Peygamber'in Müşavirleri: 66

İstişare Mevzuları: 66

İstişare Dışı Mevzular: 67

İstişarenin Mekanizması 67

  1- Müşavirin Durumu: 67

  a. Liyakat:

.... 67

b. Mûtemed Olmak: 67

c. Müslüman Ve Dindar Olmak: 68

d. İlgili Olmak: 68

2. İstişarenin Şekli: 69

a. Doğrudan Re'ye Müracat: 69

b. Liyakatlinin Müdahalesi: 69

c. Yersiz Teklif: 69

3- Kararın Alınması: 70

a- Ekseriyetin Re'yi: 70

b- Görüşlerden birinin ihtiyarı: 71

c- Kararı Tehir Etmek:

.... 71

d- İcbarî Karar: 71

4- Şahsî Kanaatında Direnmemek: 71

5- Müşavirleri Gücendirmemek: 72

6- Tatbikat Sırasında Azim: 72

Batı Demokrasisi: 72

1) Demokrasinin Tenkidi: 72

Teknokrasi 73

Demokrasinin Sonu Anarşidir: 74

2) İslam'da Kanun Koyma Mekanizması: 74

3) Hürriyet Telakkisi: 75

Peygamberler De Hür Değil: 76

Hürriyet Sahası: 76

Tahdidden Gaye: 77

İslam'da Kadınlarla İstişare 80

I- Kur'an'a Göre: 80

II. Sünnete Göre: 80

Bu Meselede Temel Prensip: 82

UYUMA VE UYANMA ADABI BÖLÜMÜ 83

DİNLENME VE İSTİRAHATIN VASITA, YER VE ZAMANLARI: 87

Dinlenme Vasıtası Uyku: 87

Gece ve Gündüz Uykuları: 87

Sükunet Ve İstirahat Zamanı Gece: 88

Dinlenme ve İstirahatin Mahalli Ev:

.... 88

NİFAK BÖLÜMÜ 88

YILDIZLAR BÖLÜMÜ 91

RUH ÇAĞIRMA MESELESİ 94

HİCRETLER BÖLÜMÜ 95

UMUMİ AÇIKLAMA 95

Din Ve Zaman 101

Kur'an'ın Zamanı İfade Şekli 101

Mutlak ve Mübhem Zaman: 101

Muayyen Belli Zaman: 101

Zamanın Sıkça Hatırlatılması: 102

Kur'an'da Zamanın Taksimi: Takvim 102

Bir Ayın Taksimatı: 102

Günlük Zaman Ve Taksimi: 103

TEBLİG, TERBİYE VE SİYASÎ TAKTİK AÇILARINDAN HİCRET 104

Giriş: 104

I. Tabye Ve Taktik Olarak Hicret 104

a- Sabır: 105

b- Hicret 106

c- Cihad: 108

II. Siyasî Vak'a Olarak Hicret 108

III. İrşad Ve Tebliğde Metod Olarak Hicret 110

Netice Olarak: ....

114

HEDİYE BÖLÜMÜ 115

UMUMİ AÇIKLAMA 115

Hediye, Sadaka Değildir: 116

1) Hz. Peygamber'in Teşvikleri: 116

Hediye Kabul Edilmeli: 116

Hediyeye Mukabele Etmeli: 116

İhsanları Bende Kılmak: 117

Hediyeden Dönülmez: 117

Yasak Hediye 117

Hangi Hediye Temizdir: 118

Gelen Hediyeler

.... 118

Müşriklerden Hediye 118

Resulullah'ın Hediyeleri 119

HİBE BÖLÜMÜ 124

VASİYET BÖLÜMÜ 126

UMUMİ AÇIKLAMA 126

* VASİYETE TEŞVİK 126

* VASİYETİN ZAMANI 127

* SADAKANIN MİKTARI 128

* VARİSE VASİYET 129

* YETİMİN VASİSİ 130

VAAD BÖLÜMÜ 132
UMUMİ AÇIKLAMA 132
VAAD 132
VEKÂLET BÖLÜMÜ 134
VAKIF BÖLÜMÜ 134
İSLAMÎ VAKFIN MÜHİM BİR HUSUSİYETİ: 135
Sadaka-i Cariye: 135
Lamba Kimin? 136
YEMİN BÖLÜMÜ 138
UMUMİ AÇIKLAMA 139
YEMİN KELİMESİ VE KENDİSİYLE YEMİN EDİLENLER 140

KENDİSİYLE YEMİN EDİLMESİ YASAK OLANLAR... 141

YALAN YEMİN 143

YEMİNİN YERİ 144

YEMİNDE İSTİSNA 145

YEMİNİ BOZMAK 147

MÜTEFERRİK HADİSLER 148

* NİYYET 148

* LAĞV 148

* TEVRİYE 149

* İHLAS 149

* LİCÂC 150

KEFARET 150

İLAVELER BÖLÜMÜ 151

NEFİSLE İLGİLİ EDEBE GİREN HADİSLER 152

NEFSİN AFETLERİNE DE TEMAS EDEN HADİSLER 166

DİLİN AFETLERİ 181

Hadislere Göre Reklam 185

Söz Sanatı Kıyamet Alâmeti Mi? 186

İslam Aldatmayı Yasaklar 187

Tali Meselelerde Araştırma Sebebi 188

MUHTELİF NEVLER 194

Mesh Maddî Mi Manevî Mi? 212

Son Söz ....

226

Mütercimin Son Sözü
....
227

Not:
....
227

İKİNCİ FASIL

VELİLER VE ŞÂHİDLER

ثَث ،ٌلَطِاب اَهَحاَكِن ّنَإف اَهِيِل َو ِنْذإ ِرْيَغِب ْتَحَكَن ٍةأ َرْما اَمُّيأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
لاق] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ1 6565ـ يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ
اَهَل اَمِب َلَحَتْسا ّنَم ِنْم َرْف ِج َاه. ِناإف اُرَجَتْشا اوُ ناَطْلُّسلاَف َو ُيِل ُّنَم ْ َو ِيَل ّهُل].
ُرْهَمْلاَف اَهِب َلَخَد ْنإ َو .ٍتا ّرَم

.

1. (5652)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hangi kadın velisinin izni olmaksızın nikahlanırsa onun nikahı batıldır!" buyurdular ve bunu üç kere tekrar ettiler. Devamla: "Eğer kocası zifaf yaptıysa, kadının fercinden helal addetmiş olması sebebiyle mehir kadınındır. Eğer (veliler) ihtilafa düşerlerse, sultan, velisi olmayanların velisidir." [Ebu Davud, Nikah 20, (2083); Tirmizî, Nikah 14, (1102).][1]

انه « راجِتْشاِب» دارملاو.[ٍهيِل َوِب ّاَإ َحاَكِن َ َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر ّنأ] :هنَع ُ
هاللّ َي ِض َر سوم بأ نع ،امهل ةياور يفو ـ5 6565

. هيلإ قَبَّسلا يف ةحاشملا نود دقعلا نم عنملا

2. (5653)- Yine Ebu Davud ve Tirmizî'de Ebu Musa (radıyallahu anh)' dan gelen bir rivayette: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Velisiz nikah yoktur!" demiştir. [Tirmizî, Nikah 14, (1101); Ebu Davud, Nikah 20, (2085).][2]

AÇIKLAMA:

1- Veli, Hanefîlere göre, hür ve mükellef olmak şartıyla, tertibe göre asabedir, sonra anne, sonra zevil-erham -yakınlık tertibiyle- sonra mevla'lmüvalat, en sonda da kadı gelir.

Bunların herbiri teferruatı gerektiren ayrı bir mevzu teşkil eder. Sadece baba tarafından akrabayı ifade eden ve birinci derecede velayet hakkına sahip olan asabeyi açıklayacağız.[3] **Asabe veraset ve hacb tertibi üzere şu dört mertebeye ayrılır: 1)** Fürû, yani oğullar ve ilanihaye oğulların oğulları ve bunların erkek torunları. **2)** Usul, yani babalar, babaların ilanihaye babaları, dedeleri. **3)** Cüz'i eb yani anababa bir erkek kardeşler, baba bir erkek kardeşler ve bunların bu tertib üzere ilanihaye oğulları.

4) Cüz'i ced yani anababa bir amcalar, baba bir amcalar ve bunların bu tertip üzere ilanihaye oğulları. **2-** Hadis, nikahta kadın için velinin iznini şart koşarken, "hangi kadın olursa..." diyerek bütün kadınları buna dahil etmiş, hiçbirini müstesna kılmamıştır.

3- Hadiste, velilerin nikaha izin verip vermeme hususundaki ihtilaf durumlarına temas edilmektedir. Yani buradaki ihtilaf eşit seviyedeki velilerden birinin daha önce akde izin vermesinden gelen ihtilaf değildir. Çünkü bu durumda önceki akid esas alınır. Ayrıca, dereceleri farklı olan velilerin ihtilafı da mevzubahis olamaz. Çünkü kim akdemse söz onundur, yetki onundur.

4- Sultan, velisi olmayanın velisidir ibaresi hukuken veliye muhtaç olanların himayesinde mühim bir prensiptir. Hadiste, velilerin ihtilafı sebebiyle kadının evlenmeme durumunda veya kadının evlenmesini önleyecek bir ihtilaf durumunda o velilerin kadın üzerindeki velayetleri yok sayılır ve velayet hakkı sultana -ve onun temsilcisi kadıya- geçer demektir. Alimler: "Veli, kadını evlendirmekten imtina ederse, kadının velisi yok hükmündedir. Böylece sultan onun velisi olur" derler. Bu açıklama, normal şartlarda velisi olan kadına devletin müdahale edemeyeceğini, kişilerin velayet hakkını elinden alamayacağını ifade eder. **5-** Nikahın sıhhati için veli şart mıdır, değil midir mevzuunda ulema ihtilaf etmiştir. Cumhur, şart olduğunu söylemiştir. İbnu'l-Münzir'in: "Bu meselede sahabeden tek kişinin farklı düşündüğünü bilmiyorum" dediği nakledilmiştir. Ancak Hanefîler, veliyi şart koşmamıştır. Onlar İbnu Abbas'tan gelen "Dul kendi nefsine velisinden ehaktır" hadisi ile "Kız kendi nefsine velisinden ehaktır" gibi rivayetlere dayanmışlardır. Bazı alimler, hadisin kadına hak tanıyıp kendi meselesinde ehak kıldığını, kadının izin ve rızası olmadan velinin onu evlendirme hakkı olmadığını söylemiştir .

En doğrusu, evlenme hadisesini sadece kadını ilgilendiren bir hadise olarak görmeyip, kadının yakınlarını da ilgilendiren bir hadise olduğunu kabul etmektir. Nitekim -mevzuun başında belirttiğimiz üzere- velinin izni meselesi sadece hadislerde gelmemiş, bizzat ayet-i kerimede de yerini almıştır. Cumhur da bunun gereğinde ısrar etmiştir. Velinin rızası, ilerde çıkacak problemlerde kadının himaye bulmasında avantajlar sağlar.[4]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/5.

عاَب ٍلُج َر اَمُّيأ َو .اَمُهْنِم ِل َّو ُ‘ ِل ِهِف ِناَّيِل َو اَهَج َّو َز ٍةأ َرْما اَمُّيأ :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُهاللّ َي ِض َر ة َرُمَس نعو ـ5 □6565□

ننسلا باحصأ هجرخأ .[اَمُهْنِم ِل َّو ُ‘ ِل َوُهَف ِنْيَلُج َر ْنِم ًاعْيَب .

3. (5654)- Hz. Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hangi kadını, (seviyesi eşit) iki veli (iki ayrı şahsa) nikahlamışsa, kadın o iki veliden önce davranana aittir. Kim iki kişiye bir şey satmışsa, o satılan şey birinci kimseye aittir." [Ebu Davud, Nikah 22, (2088); Tirmizî, Nikah 19, (1110); Nesâî, Büyû 96, (7, 314).] 5

AÇIKLAMA:

Bir kadını, seviyece eşit olan iki veli ayrı ayrı şahıslara nikahla vermiş olması halinde, bunlardan hangisi daha önce nikahladığını delillendirebilirse veya onun evvelliği hususunda her ikisi de tasdikte bulunursa, öncekinin akdi sahih olur. İkisi de aynı anda vukua gelmişse veya hangisinin önce davrandığı bilinemezse, her iki akid de batıl olur.

Keza satış için de hüküm aynıdır: Hak, sabıkın (önce davrananın)dır. Aynı anda akid yapmışlar veya hangisinin önce yaptığı bilinmezse o zaman akid batıl olur. 6

دواد وبأ هجرخأ .[ٌرِهاَع ِهِيلا َوَم ِنْذإ ِرْيَغِب َج َّو َزَت ٍدْبَع اَمُّيأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ5 □6566□

يذمرتلاو .

4. (5655)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hangi köle, efendilerinin izni olmadan evlenirse zanidir." [Ebu Davud, Nikah 17, (2078); Tirmizî, Nikah 20, (1111, 1112).]7

اَهِسْفَن يف ُنَذأَتْسُت ُرْكِبْلاو .اَهِيِل َو ْنِم اَهِسْفَنِب ُّقَحأ ُمِيَ‘ا َلاَق # ِ هاللّ□
َلوُس َر َّنأ] : امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ6 □6565□

يراخبلا إ ةتسلا هجرخأ .[اَهُتاَم ُ َص اَهُنْذإ َو .

5. (5656)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dul nefsine velisinden ehaktır. Bakireden nefsi hususunda izin alınır, onun izni sükutudur." [Müslim, Nikah 66, (1421); Muvatta, Nikah 4, (2, 524); Tirmizî, Nikah 12, (1108); Ebu Davud, Nikah 26, (2098); Nesâî, Nikah 31, 32, (6, 84).][8]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen eyyim kelimesinin buradaki manasında ulema ihtilaf etmiştir. Hicaz uleması ve büyük çoğunluğu ile fukaha bundan murad "dul"dur demiştir. Delil olarak bir başka rivayette eyyim kelimesinin seyyib (dul) kelimesi ile açıklanmış olarak geldiğini ve ayrıca bakire kelimesinin mukabili olarak kullanıldığını, lügat olarak da çoğunlukla seyyib manasında kullanıldığını göstermişlerdir. Diğer taraftan Kûfeliler ve Züfer rahimehullah: "Burada eyyim, bekâr veya dul, kocası olmayan her kadındır, esasen onun lügat açısından gereği de budur" demişlerdir. Kelimeye verilen bu manadan çıkan şu tabii sonuca hükmetmişlerdir: "Büluğa eren her kadın kendi nefsine velisinden ehaktır, kendisi için yaptığı akid sahih nikahtır." Şa'bî ve Zührî de böyle hükmetmişlerdir. Onlara göre, "Veli nikahın sıhhati için gerekli olan rükünlerden biri değil, nikahı tamamlayıcı unsurlardan biridir."

Evzâî, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed "Nikahın sıhati velinin iznine bağlıdır" demişlerdir. el-Kadi der ki: "Velisinden ehaktır" tabiri üzerinde de ihtilaf ettiler: "Yalnız izne mi ehaktır, yoksa izne ve nefsi üzerine akde mi ehaktır? Cumhur nazarında sadece izne ehaktır, sonuncular nazarında her ikisine de ehaktır." Resulullah'ın "kendi nefsine ehaktır" sözü lafz yönüyle Ebu Hanife ve Davud-u Zahirî'nin dediği üzere, akid vs. her şeyde velisinden ehaktır manasında olması muhtemeldir. Keza dulun, razı olmaya ehak olması da muhtemeldir. Yani, bakirenin hilafına iznini konuşarak söylemedikçe evlenmemeye de ehaktır. Lakin, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, nikahın sıhhati için velinin şart olduğuna delalet eden diğer hadislerle birlikte "Velisiz nikah yoktur" sözünün sıhhati sebebiyle ikinci ihtimal taayyün eder. Öyleyse buradaki ehakk kelimesi müşareke ifade etmektedir. Manası şudur: "Nikahta onun nefsi için bir hakkı var, velisinin de bir hakkı var. Ancak kadının hakkı velinin hakkından tekidlidir. Zira velisi onu bir dengiyle evlendirmek istese, o da imtina etse, veli izin vermeye icbar edilir. Kadın bir dengi ile evlenmek istese, veli buna imtina etse, veli izin vermeye icbar edilir, veli direnirse, kadını kadı evlendirir. Bu durum kadının

---

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/5-7. [5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/7. [6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/7.

hakkının tekidli olduğuna ve üstünlüğüne delildir." (Nevevî) 2- Hadiste, "Bakirenin sükutu onun iznidir" denmiştir. Yani bakire sarih bir izin vermeye muhtaç değildir, aksine sadece sükutu izin yerine geçer, ondaki haya bu meselede konuşmasına manidir. Nevevî: "Hadisin zahiri âmmdır, hükmü bütün kızlara ve bütün velilere şamildir, sükutu da mutlak olarak kâfidir, sahih olan da budur. Ancak ashabımız olan (Şafiîlerden) bazıları: "Eğer velisi babası veya dedesi ise, kızın iznini sormaları müstehabtır. İşte bu sormaya kızın sükutu, yeterli bir izindir. Velisi babadan ve dededen başkası ise kızın konuşması şarttır. Zira kız baba ve dededen, başkalarına nazaran daha çok utanır. Cumhurun benimsediği sahih görüşe göre, hadisin âmm olması kızda hayanın bulunması sebebiyle sükut bütün veliler için yeterlidir. "Dul"a gelince, onun konuşması gerektiği hususunda ihtilaf yoktur. Velisi baba olmuş başkası olmuş farketmez. Çünkü erkeklerle mümaresesi sebebiyle, ondaki haya, kemalini kaybetmiştir. Dulun bekareti sahih veya fasid nikahla veya şüpheli vaty veya zina ile izale olmuş farketmez. Bekareti hoplama sebebiyle veya parmakla veya uzun müddet kalmakla izale olmuş bulunsa veya dübüründen vaty olunsa, esah kavle göre o da[9] "dul" hükmündedir, ancak "bakire hükmündedir" diyen de olmuştur."

هالّ ُلوُس َر َلاَق] : هنَع ُ هالّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ5 □6565ـ . ةسمخلا□
هجرخأ .[َتُكْسَت ْنأ َلاَق اَهُنْذإ َفْيَك ِ هالّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق . َنَذأَتْسُت ىتح
□ ُرْكِبْلا ُ َو ، َرمأَتْسُت ىتح ُمِهي‘ا ُحَكْنُت

6. (5657)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Dul kadın kendisiyle istişare edilmeden nikahlanamaz, bakire de izni sorulmadan nikahlanamaz" buyurmuşlardı. Ashabı sordu: "Ey Allah'ın Resulü! Onun izni nasıl olur?"

"Sükut etmesiyle!" buyurdular." [Buharî, Nikah 41, Hiyel 3; Müslim, Nikah 64, (1419); Tirmizî, Nikah 17, 18, (1107, 1109); Ebu Davud, Nikah 24, (2092, 2093); Nesâî, Nikah 33, (6, 85).][10]

AÇIKLAMA[11] önceki hadiste yapıldı.

اَه َرهيَخَف . ٌةَه ِرا ُ َك َىه َو اَهَج َّو َز اَهاَبأ َّنأ # ِ هالّ ِلوُس َرِل ْت َرَكذ ًارْكِب ًةَي
ِراَج َّنأ] :امهنَع ُ هالّ َي ِضَر سابع نبا نعو ـ5 □6565□

دواد وبأ هجرخأ .[# ِ هالّ ُلوس َر .

7. (5658)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bakire bir kız, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek, kendisi istemediği halde, babasının evlendirdiğini söyledi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bu nikahı) kabul edip etmemede kızı muhayyer bıraktı." [Ebu Davud, Nikah 25, (2096).][12]

AÇIKLAMA:

Hadiste, babanın, bakire kızını, kızın istemediği kimseye zorla nikahlamasının haram olduğuna delalet var. Bu babaya haram olunca, diğer velilere evleviyetle haramdır.

* Hanefîler, bu hadise dayanarak, babanın kızı evlenmeye icbar etmesinin caiz olmadığına hükmetmiştir. * İmam Şafii, Ahmed ve İshak ise babanın büluğa ermiş bakire kızını evlenmeye icbar edebileceğine hükmetmişlerdir. Onlar bu hükme giderken "Dul, kendi nefsine veliden ehaktır" hadisinin mefhumuna dayanmışlardır. Zira derler, hadis şu manaya delalet eder: "Bakire, dulun aksinedir ve veli ona ehaktır." Hadisinin mefhumuna dayanmışlardır. "Zira derler, hadiste şu manaya delalet var: "Bakire, dulun aksinedir ve veli ona ehaktır."

Bu istidlali zayıf bulanlar, zaafını belirten açıklamalar kaydederler. Mevzuyu uzatmaya gerek görmüyoruz.[13]

اَنأو ،ُهَتَسيِسَخ ِبب َعَف ْرَيِل ِهي ِخأ ِنْبا ْنِم ِبنَج َّو َز ِبأ َّنِإ # ِهِبَّنِلِل ِبنْعَي ، ْتَلاَق
ًةاَتَف َّنأ] :اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةشئاع نعو ـ5 □6565ـ ْنأ ُتْد َرأ ْنِكَل َو ،ِبأ َعَنص
اَم ُت ْزَجأ ْدَق ِبهنِإ : ِهاللّ َلوُس َر اَي ْتَلاَقَف .اَهْيَلاِإ ُرْم‘ا َلَعَجَف ،َءاَجَف ،اَهيِبأ بلا
ُّيِبَّنلا َلَس ْرأَف . ٌةَه ِراَك

ةلاحلا :ةسيسخلاو ،ةءاندلا :ةساسخلا « ُهتسيسخ يب عَفريل».يئاسنلا هجرخأ
ل َسْيَل َّنأ َءاَسِهنلا َمِلْعُأ□ Œ.[ٌءْىَش ِرْم‘ا َن ِم ِءاَب

ب هعفريل نأ :ئندلا وهو ،سيسخلا اهيلع نوكي يتلا .

8. (5659)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir genç kız Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Babam beni kendisinin oğluna nikahladı, ta ki benimle onun alçaklığını gidersin. Ama ben

---

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/8-9. [10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/10. [11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/10.

istemiyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, babasına adam göndererek getirtti ve evlenme işini kıza bıraktı. Bunun üzerine kız: "Ey Allah'ın Resulü! Ben şimdi, babamın yaptığına izin verdim. Esasen ben kadınlara bu meselede babalara (icbar) yetkisi olmadığını göstermek istedim!" dedi." [Nesaî, Nikah 36, (6, 87); İbnu Mace, Nikah 12, (1874).] [14]

كِلذِب ُرْم‘او ،دواد وبأ هجرخأ .[ًّنِهتاَنَب يف َءاَسِهنلا او ُرِمآ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :َلاق امهنَع ُ هاللّ َيِض َر رَمُع ِنبا نعو ـ5 □6555□

باجثْسِل .

9. (5660)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kızları hakkında kadınlarla istişare edin!" [Ebu Davud, Nikah 24, (2095).] [15]

AÇIKLAMA:

Hadis, kızların evlendirilmelerinde anneleriyle istişare etmeyi emretmektedir. Alimler bu emri vücuba değil, istihbaba hamletmişlerdir. Alimler, bu davranışın kadınların gönüllerini almaya yönelik olduğunu, kadınlarla ülfet ve samimiyetin artmasını sağlayacağını, annenin rızası olmadığı takdirde karıkoca arasına soğukluk gireceğini, zira kızların, annelerine babalarından çok meylettiklerini, annelerinin sözünü dinlemeye daha çok arzulu olduklarını, ayrıca kızda, annenin bilip babanın bilemeyeceği nikahın gerektirdiği hakkı yerine getirmeye mani bir sebep veya nikahı münasip kılmayacak bir illet olabileceğini, dolayısıyla bütün bu sayılan maslahatlar için babanın anneyle konuşmasının faydalı olacağını belirtirler. Aksi takdirde, kızın evlendirilmesinde meşru veli babadır, anne değil.[16]

* KÜFÜVLÜK (DENKLİK)

إ ،ُهوُجِهو َزَف ُهَقُلَخ َو ُهَنيِد َن ْوَض ْرَت ْنَم ُمُكْيَلاِإ َب َطَخ اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس□□
َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َيِض َر ةريره بأ نع ـ1 □6551□

يذمرتلا هجرخأ .[ضي ِرَع َداَسَف َو ِض ْر‘ا يف ٌةَنْتِف ْنُكَت ُهوُلَعْفَت .

1. (5661)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dini ve ahlâkı sizi memnun eden birisi kız talep ederse onu evlendirin. Böyle yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve geniş bir fesad çıkar." [Tirmizî, Nikah 3, (1084).] 17

AÇIKLAMA:

Hadis: "Sizden birisi kızını veya bir yakınınızı evlenmek üzere isterse..." demektir. Hadis diyanet ve ahlak yönüyle takdir edilip beğenileni tercih etmeyi tavsiye etmektedir. Nitekim hadisin sonunda "Böyle yapmazsanız..." ifadesiyle "kızı diyanet ve ahlak yönüyle beğendiğinize vermeyip para, mal ve mevki yönüyle hoşunuza giden birini beklerseniz..." denmek istemiştir. Bu bekleyişten hasıl olacak fitne fesad çeşitlidir. Gayrımeşru ilişkiler ve zina yaygınlaşır, bekâr kızların sayısı artar, evlenme yaşı gecikir, yaşlı evlenmelerin birkısım mahzurları vardır; geçimsizlik, daha az sayıda çocuk yapma vs. gibi. Tîbî der ki: "Hadiste, İmam Maik'e delil var. Zira o; "Küfüvlükte sadece din aranmalıdır" diye hükmetmiştir." Cumhur şöyle der: "Küfüvlükte dört şeye müracaat edilir: Diyanet, hürriyet, neseb ve sanat. Dolayısıyla Müslüman kız kâfir erkekle evlenemez. Saliha da fasıkla evlenemez; hür kadın da köle ile evlenemez; nesebi meşhur olan kadın, tanınmamış bir erkekle evlenemez; tacirin kızı veya güzel bir mesleği olan kimsenin kızı kötü veya mekruh bir meslek sahibi ile evlenemez. Her halukârda, kadın veya velisi küfüvlük olmadığı halde rıza gösterip nikah yaparlarsa nikah akdi sahih olur" (Mirkat'tan). 18

دْنِه اَبأ اوُحِكْنأ َةَضاَيَب يِنَب اَي :ُلوُقَي ُهُتْعِمَسَف ِه ِخوُفاَي يف # ِ هاللّ َلوُس□
َر ٍدْنِه وُبأ َمَجَح] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .[ُةَماَج ِحْلاَف ٌرْيَخ ِهِب َن ْو َواَدَت اَّمِم ٍءْىَش يف َناَك ْنإ : .
َو اوُحِكْنا ِهْيَلإ . َو َلاَق

---

14 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/11. 15 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/11. 16 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/11-12.

2. (5662)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebu Hind, Resulullah'ı bıngıldak kısmından hacamat etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm:"

Ey Benî Beyâza, Ebu Hind'i evlendirin, onunla evlenin!" buyurdu ve şunu ilave etti: "Eğer tedavi için başvurduğunuz şeylerin birinde hayır varsa bu hacamattır." [Ebu Davud, Nikah 27, (2102).] 19

AÇIKLAMA:

Ebu Hind, Benî Beyâza'nın azadlısıdır, neseb itibariyle onlardan değildir. Azadlısı bir yabancı olmasına rağmen Aleyhissalâtu vesselâm'ın Beyazoğullarına: "Bunu evlendirin, onunla evlenin!" emretmesi evlilikte denklik (veya küfüvlük) için sadece "diyanet"i şart koşan Malikîlere bir delil olmaktadır. İbnu Ömer, İbnu Mes'ud ve tabiinden Muhammed İbnu Sîrin'in de bu meselede diyaneti esas aldıkları nakledilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi ulema, çoğunluk itibariyle, evlenmede aranan karı koca arasındaki "denklik" için dört şart ileri sürmüştür: Din, hürriyet, neseb, sanat. Bazıları, bunlara ilaveten ayıplardan, kusurlardan selamet ile zenginliği de zikrederek altıya çıkarmışlardır.

Cumhur, denklikte nesebe itibar etmiştir. Ebu Hanife: "Kureyş birbirine küfüvdür, Araplar da birbirlerine küfüvdürler. Hiçbir Arap Kureyş'e küfüv değildir. Nasıl ki Arap olmayanın hiçbiri Arab'a küfüv değilse" demiştir.

Süfyan Sevrî: "Bir azadlı, Arap kızıyla evlenirse nikahı feshedilir" demiştir. Bir rivayette Ahmed İbnu Hanbel de böyle söylemiştir.

Şafii hazretleri mutavassıt bir görüşle, "Küfüv olmayanların nikahı haram değildir" der. Buna dayanarak Şafiiler, denk biriyle evlenmenin ve evlendirmenin kızın ve velisinin hakkı olduğunu, onlar kendi rızalarıyla bu haklarından vazgeçerlerse kimsenin itiraza hakkı olmayacağını belirtirler (Muğni'l-Muhtaç). Alimlerin ittifak ettiği husus, diyanet denkliğinin aranmasıdır. Çünkü Kur'an'da mü'minlerin müşriklerle evlenmemesi emredilmiştir Öyle ise dini denklilikten hiç kimse vazgeçemez, bu takdirde nikah sahih olmaz. * Burada şunu da belirtelim ki, denklik meselesinde neseb şartı ile ilgili sahih hadis yoktur. Bezzar'da Hz. Muaz'dan merfu olarak rivayet edilmiş olan "Arap Araplara, mevaliler mevalilere denktir" hadisi hem zayıftır, hem de sahih senedle sünnete aykırıdır. Çünkü Hz. Peygamber Kureyşî olan Fatıma Bintu Kays'ı azadlısının oğlu Üsame'ye teklif etmiştir (Sahiheyn). Abdurrahman İbnu Avf'ın kızkardeşi Hale, Hz. Ebu Bekir'in azadlısı Bilal'in nikahı altında idi. Resulullah'ın halasının kızı Zeyneb Bintu Cahş'ı, Aleyhissalâtu vesselâm azadlısı Zeyd'e nikahlamıştı. Ebu Huzeyfe (radıyallahu anh), azadlısı Salim'i kardeşi Velid İbnu Utbe'nin kızıyla evlendirmişti. Sahiheyn'de el-Mikdad İbnu Amr'ın, Kureyşî olan Zıbaba Bintu Zübeyr İbni Abdilmuttalib ile evlendiği belirtilir. Halbuki Mikdad Kureyşî değildir, haliftir, Mekke'ye hariçten gelmiş birisidir. Örnekler daha da çoğaltılabilir.

Şu halde neseb şartı, içtimâî çevrenin insanlar üzerinde tesis edeceği bazı müessir alışkanlıklar, örfler, âdetler sebebiyle karıkoca arasındaki uyuşma, dirlik ve ahenk nokta-i nazarından medar-ı bahs edilmiş bir şart olarak değerlendirilmelidir. Yukarıda sünnette rastlanan örnekler hep Mekke-Medine muhitinde uzun müddet yaşayıp mahallî örfü temessül ederek ayniyet kazanmış kimselerle ilgili. Bu sebeple alimlerin neseb meselesine yer vermiş olmaları bu çerçevede değerlendirilmelidir. [20]

هجرخأ .[ُلاَمْلا ِهْيَلاِإ َنوُبَهْذَي ِبذهلا اَيْنُّدلا َلْهأ َباَسْحأ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□6555 □ 5ـ نعو َرُب ةَدْي ُ ر َض ِي َ هاللّ ُ هنَع لاق:

. يئاسنلا

3. (5663)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dünya ehlinin değer verdiği, peşinden koştuğu şey maldır." [Nesâî, Nikah 9, (6, 64).][21]

AÇIKLAMA:

Haseb, baba yoluyla veya insanların mefahirden saydıkları şeyler sebebiyle elde edilen şeref, itibar manasına gelir. en-Nihaye'de bazılarının "sadece baba yoluyla sahip olduğu şerefe haseb" dediğini, bazılarının ise "kişi babası olmasa da haseb ve kerem sahibi olabilir" dediğini kaydeder. Sadedinde olduğumuz hadiste dünya ehli için itibar edilen, kendisiyle şeref kazanılan, bu sebeple peşinden gidilen şeyin mal olduğu belirtilmekte, malı olana, kötü hallere sahip biri bile olsa kendisine itibar edileceği, değer verileceği belirtilmektedir. İslam, kişinin hasebini, diyanet ve takva gibi Allah nezdinde muteber olan hasletlerin teşkil etmesi gereğini tedris etmiştir. Ayet-i kerimede, Allah nezdinde, en muttakinin en değerli olduğu beyan edilmiştir. [22]

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/13. [20] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/13-14.

دِهَش أَّمِم َناَك َو ،هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسْمَش ِدْبَع ِنْبا ةَعيِب َر ِنْب َبْتُع َنْب□
ةَفْيَذُح اَبأ َّنأ] :اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □6555ـ # ِ هاللّ ُلوُس َر
َّنَبَت اَمَك ِراَصْن'ا َن ِم ٍةأ َرْم' َنل ْوَم َوُه َو ،ةَعيِب َر ِنْب ةَبْتُع ِنْبا ِديِل َوْلا َتْنِب
ًادْنِه ِهي ِخأ ةَنْبا ُه َحَكْنأ َو ًامِلاَس َّنَبَت ًارْدَب

ىلاعَت َو ُهَناَحْبُس ُهلْوَق َل َزَن ىهتَح ِهْيا َريِم ْنِم َث ِر َوَف ،هْيَلإِ ُساَّنلا ُهاَعَد:
ِةَّيِلِهاَجْلا يِف ُجٌ َر َّنَبَت ْنَم َناَك َو ،هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ًادْي َز

يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .[ْمِهِئَابَ ُمهُوُعْدُا .

4. (5664)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ebu Huzeyfe İbnu Utbe İbni Rebia İbni Abdi Şems (radıyallahu anh) -ki bu zat Bedir Gazvesi'ne katılmıştı- Salim'i evlat edinmiş ve kardeşinin kızı Hind Bintu'l-Velid İbni Utbe İbni Rebia ile evlendirmişti. Salim ise, ensardan bir kadının azadlısı idi. Nitekim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Zeyd (radıyallahu anh)'i evlat edinmişti. Cahiliye devrinde kim bir adam evlat edinirse, halk bu adamı evlat edinen kimseye nisbet ederek çağırırdı. O, ayrıca yeni babasına varis de olurdu. Bu tatbikat Rab Teala'nın şu kavl-i şerifleri nazil oluncaya kadar devam etti. (Mealen); "Onları kendi babalarına nisbet edin. Allah katında doğru olan budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, zaten onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır..." (Ahzab 5). [Buharî, Nikah 15, Megazi 11; Nesai, Nikah 8, (6, 63-64); Ebu Davud, Nikah 10, (2061).][23]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, İslam'ın evlilik ve akrabalık anlayışlarına giren kıymetli düsturlar ihtiva etmektedir. Şöyle ki: * Bu hadiste, yukarıda 5662 numaralı hadisin izahında da yer verdiğimiz üzere evlenecek kız ve erkek arasında aranan denklik meselesinde, köle asıllı biri ile asaletli birinin evlenebileceği esasına güzel bir örnek var: Azad edilmiş bir köle olan Salim ile asaletli bir kadın olan Ebu Huzeyfe'nin yeğeni Hind Bintu'l-Velid evlenmiştir. * Hadiste geçen ikinci mühim bir mesele evlatlık meselesi. Cahiliye devrinde, evlat edinme ile bir nevi hakiki evlatlık tesis edilmekte, bu yolda kazanılan evlatlar, her hususta üvey babanın oğlu muamelesini göstermektedir. İslam bunu tadil etmiş, hakiki evlatla sonradan edinilen evladın bir olmayacağı prensibini getirmiştir. [24]

Hükmî Ve Hakiki Akrabalık[25]

İslam dini, insanlar arasında içtimâî bağları artırıp kuvvetlendirmek maksadıyla vazedilmiş olan birkısım sun'î ve hükmî akrabalık müesseselerine temelde karşı çıkmaz, bilakis taraftar olur. Bu sebeple İslam beldelerinde, halen, kan bağına dayanmayan çok farklı akrabalık bağlarına, yakınlık telakkilerine rastlanır, kirvelik, sağdıçlık, hısımlık, ahiret kardeşliği gibi.

Kan bağına dayanmayan akrabalık müesseselerine cahiliye devri Araplarında da rastlanmaktadır. Evlat edinme, ataka, müvâlat, civar [26] gibi müesseseler bunlardandır. Bu müesseseleri bidayette aynen benimseyen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) İslam'ın kuvvetlenmesinde bunlardan istifade cihetine de gitmiştir. Nitekim, hicreti müteakip vazedilen muâhat (kardeşleme) müessesesi bunun en güzel örneğidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bilhassa Mekke'den hicret eden muhacirler ile, Medineli ensar arasında kardeşleşme tesis ederek her Mekkeliye bir Medineliyi kardeş ilan etmişti. Bu kardeşlik bağına o kadar fazla ehemmiyet ve ciddiyet kazandırmıştı ki, ölüm halinde birbirlerine varis olabiliyorlardı.

Kur'an-ı Kerim'deki اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَة "İnananlar kardeştir" hükmü ise inananlar arasında tesis edilmiş bulunan bir hükmî akrabalıktan başka bir şey değildir.

İşte gerek cahiliyye devrinden intikal eden, gerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tesis ettiği ve gerekse vahiy yoluyla tesis edilmiş olan "hükmî akrabalık"ların Kur'an-ı Kerim'de tanzim edilerek bazı esaslara bağlandığına, miras, evlenme gibi mühim mevzularda "kan"a ve "akide"ye dayanan bağların tesis ettiği "hakiki" yakınlıklarla, insanların telakki ve kararlarına dayanan bağların tesis ettiği "hükmî" yakınlıkların tefrik edildiğine şahit olmaktayız: "(Kan sebebiyle) akraba olanlar miras hususunda, Allah'ın Kitabı'nda birbirlerine, mü'minler ve muhacirlerden daha yakındırlar" (Ahzab 6) mealindeki ayet, bu mevzudaki vahiylerden biridir. Kur'an-ı Kerim'de ehemmiyetlerine binaen "usul"e giren yakınların "hakiki" olanlarının bizzat tavsif edilerek "hükmî" olanlardan tefrik edildiğini görürüz. 27

Hakiki Anne:

23 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/15. 24 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/15-16. 25 Bu meselelere Ahzâb sûresi ile ilgili tefsirde kısa kısa temas etmiş olmamıza rağmen (Bak. 4. cilt, 178. sayfa), ehemmiyetine binaen burada biraz daha genişçe temes etmeyi faydalı buluyoruz.3) Velâ-i Müvâlât: Nesebi meçhul birisi ile tes'sîs edilen yardımlaşma rabıtası (akrabalığı).Velâ-i Ataka : Azad edilen köle ile efendi arasında teessüs eden bir râbıta (akrabalık bağı). Ölüm halinde tevârüsü gerektirir.Civâr : Bir yabancıya tanınan himâye, eman.

26

Bir çocuk için en mühim unsur ve yakın "anne" olduğuna göre, bununla alâkalı açıklama ile mevzuya girebiliriz: Sosyolojik açıdan bakınca, cemiyetten cemiyete farklı sebep ve şartlara müstenid, değişik "anne"lere rastlamak mümkündür. Kur'an-ı Kerim'in bir kısım mühim emirlere ve teşriata menşe kıldığı "hakiki anne" ile örfen "anne" tesmiye edilen kadının belirtilmesi kaçınılmaz bir zarurettir. Kur'an'da her ikisi de zıharla ilgili olan

iki ayette ele alınmıştır. "İçinizde kadınlarını zıhar yapanlar (annelerine benzeterek haram sayanlar) bilsinler ki, karıları anneleri değildir. Anneleri, ancak, onları doğuranlardır" (Mücadele 2, Ahzab 4).[28]

Hakiki Baba:

Aynen anne gibi, baba da pek çok ciddi ve mühim Kur'anî hükümlerin sebebidir. Keza muhtelif cemiyetlerde mevcut olan hükmî "baba"larla "hakiki baba"ların tefrik edilmesi bu hükümler açısından ehemmiyet kazanmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, bu mevzuyu bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le alâkalı olarak ele almış ve vuzuha kavuşturmuştur: Hadis, tefsir, siyer gibi her çeşit İslamî kaynaklarda görüldüğü üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kölesi Zeyd İbnu Harise'yi: "Şahit olun, Zeyd benim oğlumdur, bana varis olacak, ben de ona varis olacağım" diyerek azad etmiş ve evladlık edinmişti. Bu vak'adan sonra Zeyd hep "Zeyd İbnu Muhammed" yani Muhammed'in oğlu Zeyd diye çağrılır olmuştu. Teferruatı, bizim mevzumuz açısından fazla ehemmiyet taşımayan bazı hadiseler ve bunları takip eden yanlış anlamalar üzerine, Cenab-ı Hak inzal buyurduğu bir ayetle durumu tavzih edip, yanlışlıkları önlemiştir: "Muhammed içinizden herhangi bir erkeğin babası değildir" (Ahzab 40).

Bu ayet, daha vazıh bir şekilde, Zeyd'le Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) arasında mevcut hükmî karabet sebebiyle Zeyd'in ve halkın Hz. Peygambere "baba" tabirini izafe etmelerinin, kan bağından gelen hakiki "baba-evlad" bağını tesis etmediğini açıklamış oldu. Zira Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine "baba" diye hitap edecek yaşta erkek çocuğu olmamıştır. Erkek olarak sadece Zeyd "baba" diye hitap etmiş, bu ayetle onun da "hükmî" babalıktan öte geçmediği belirtilmiştir. Bu kanunun başka vahiylerle daha da açıklığa kavuşturulacağını göreceğiz: [29]

Hakiki Evlad:

Yukardaki bahsi tamamlayan bir husus da "hakiki evlad"la "hükmî evlad" arasının tefrik edilmesiyle alâkalı vahiydir. Kur'an bu meseleye Ahzab suresinde temas ederek: (Allah) evladlıklarınızı da öz oğullarınız gibi saymanızı meşru kılmamıştır. Bunlar sizin dillerinize doladığınız boş sözlerinizdir. Allah gerçeği söylemiştir, doğru yola O eriştirir. Evladlıkları babalarına nisbet ederek çağırın, bu Allah katında daha doğrudur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, o takdirde onları dinde kardeşleriniz ve dostlarınız (mevaliniz) kabul edin" (Ahzab 4-5) buyurmuştur.

Rivayetler, bu ayet gelinceye kadar Zeyd İbnu Harise'ye Ashab'ın (radıyallahu anhüm) "Zeyd İbnu Muhammed" diye hitap ettiğini, bundan sonra, o tesmiyeden vazgeçildiğini belirtir. Ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak da bu tesmiye kaydedilir. Ebu Huzeyfe'nin mevlası Salim de aynen Zeyd (radıyallahu anhümâ)'in durumunda idi. Salim İbnu Ebi Huzeyfe diye çağırılıyor ve hakiki evlad muamelesi görüyordu. Yukardaki ayet inince, aile içerisine ihtilatı problem olmuş ve Ebu Huzeyfe'nin hanımı Sehle, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e başvurmuştur.

Görüldüğü üzere, vahiy evlatlıkların öz evlat tutulmalarını yasaklamakla kalmaz, onların nasıl isimlendirileceklerini de tesbit eder ki vahiyde yeralan bu ve diğer teferruat mevzunun taşıdığı ehemmiyeti ifade eder.

Aile ve akrabaların tarif ve tayini meselesinde anne, baba ve evladın kimler olduğu açıklık kazandıktan sonra bunlara bağlı olan diğerleri kendiliğinden anlaşılır.30

Kan Bağı Ve İman Bağı:

Akrabalık meselesinde Kur'an'ın nazar-ı dikkate arzettiği bir hususu daha belirtmede fayda var. Kur'an-ı Kerim'e göre, akrabalık bağının kamil manada gerçekleşmesi iman birliğine bağlıdır. Bu olmadığı takdirde arada gerçek akrabalık ve dostluk bağı teessüs etmez, mü'min kimse mü'min olmayan hakkında -oğlu veya babası bile olsa- Allah'tan mağfiret bile dileyemez.

Bu mevzuda Kur'an'da yer alan pek çok ayetten Hz. Nuh ve oğlu, Hz. İbrahim ve babası ile alâkalı olarak gelen birkaç ayeti hatırlatmak yeterlidir.

Hz. Nuh, oğlunun gemiye binmeyerek boğulanlar arasında kalması üzerine, karaya indikten sonra 28 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/17.

"Ey Rabbim! Oğlum da benim ailemdendir. Senin va'din haktır..." diyerek mağfiretini talep eder. Ancak Cenab-ı Hak: Meâlen "O senin ehlinden sayılmaz, çünkü kötü bir iş işlemiştir, öyleyse bilmediğin şeyi benden isteme" cevabını verir (Hud 45-46) Keza babası için istiğfarda bulunan Hz. İbrahim de babasının "Allah' ın düşmanı olduğunu anlayınca ondan yüz çevirir".

Şu ayet, mü'minlere mutlak bir şekilde kâfirlerden dost edinmemeyi emreder: "Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp kafirleri dost edinmeyin. Allah'ın aleyhinize apaçık bir ferman vermesini mi istiyorsunuz?" (Nisa 144).

Şu gelecek ayet, kan yönüyle en yakın olanın bile "dost edinmeyin" yasağına girdiğini sarih olarak ifade eder: "Ey iman edenler! Babalarınızı, kardeşlerinizi, -küfrü imana tercih ediyorlarsa- dost edinmeyin. Sizden kim dost edinirse onlar zalimlerin ta kendileridir" (Tevbe 23).

Demek oluyor ki, inançlar ve dinî yaşayışlar birbirlerine zıd olunca kan yakınlığı fazla bir mana taşımıyor. Hz. Nuh'un inanmayan öz oğlunun O'nun ehlinden olmadığını ilan eden ayet-i kerimeye, hiçbir kan bağı olmayan Selman-ı Farisî'yi Ehl-i Beyt-i Nebevi'den sayan hadis-i şerifi ilave edebiliriz. Gerçek akrabalığın teşekkülü için kan bağının yetersizliği sebebiyle, İslam dini, -hısım ve akrabalık derecesi ne olursa olsun- farklı dine mensub olanların birbirlerine varis olmalarını yasaklamıştır. İslam'-da akrabalık telakkisinin, sosyolojik yönden kavranabilmesi için, yukarda kaydettiğimiz durumların ve mirasla ilgili bu kaydın bilinmesi gerekir. Mümin olmayanlara "mağfiret dileğinde" bulunmanın bile yasaklanması ile alâkalı örneği bizzat Hz. Peygamber'le ilgili olarak gelen ayetlerden kaydedeceğiz: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) meşhur münafık Abdullah İbnu Übey ölünce, çok samimi bir Müslüman olan oğlunun ricası üzerine, Hz. Ömer'in itirazına rağmen, gömleğini kefen olarak verip namazını kıldırmış ve Münafikun suresinin altıncı ayetine atıfta bulunarak "Allah onlar hakkında istiğfar edip etmemekte beni serbest bıraktı" diyerek istiğfar etmeye devam edeceğini ifade etmişti. Arkadan gelen vahiy: "Onlardan ölen kimsenin namazını sakın kılma, mezarının başında da durma" (Tebve 84) diyerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'i şiddetle bundan menetti. Yeri gelmişken kaydedelim ki, fukaha, ehl-i zimmenin (gayr-i müslim vatandaş) meskenlerinin Müslümanların meskenlerinde, ilk bakışta tefrik edici bir alâmet taşıması şartını koşarken gerekçe olarak: "Dilencilere gelip, yanlışlıkla kapılarında durup mağfiret duasında bulunmasınlar" demişlerdir. 31

دواد وبأ هجرخأ .[ُهَلْثِم َّاِإ ُدوُل ْجَمْلا ِنا َّزلا ُحِكْنَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] .
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ6 □6556□:

5. (5665)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Celde ile cezalandırılmış zani kimse ancak kendisi gibi biriyle evlenebilir." [Ebu Davud, Nikah 5, (2052).] 32

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, alimlerimizin bir kısmı zahiri üzere anlayarak: "Kadının, zani olduğu ortaya çıkan bir erkekle evlenmesi haramdır" diye hükmetmiştir. Hadiste geçen meclud yani dövülmüşlük vasfı, çoğunluğa göre yapılan bir tavsiftir. Çünkü, kişi hakkında zina suçunun sübutu celde tatbikine yani dövülmesine bağlıdır. Zani muhsan olduğu takdirde recm cezası esas ise de, muhsan olmayana celde tatbik edilir. Hadiste muhsan olmayan zani kastedilmiş olmalıdır.

Alimler, yasağın erkek hakkında da cari olduğunu, ona da aynı şekilde zaniye bir kadınla evlenmenin haram kılınmış olduğunu belirtirler.

Hadis bu zahirî hükmü ile şu ayete muvafık düşmektedir. (Mealen): "Zina eden erkek, zina eden veya müşrik bir kadından başkasıyla evlenemez. Zina eden kadını da, zina eden veya müşrik bir erkekten başkası nikah altına alamaz. Böyle bir evlilik mü'minlere haram kılınmıştır" (Nur 3).

Ne var ki, alimlerimizin ekseriyeti, ayet ve hadisi zahiri ile anlamamış, başkaca te'villere tabi tutmuşlardır. Hadiste geçen "evlenmez" tabirini rağbet göstermez şeklinde anlamıştır. Bu durumda hadisin manası: "Celde tatbik edilen zani, kendisi gibi olan kadına rağbet duyar, ilgi gösterir, keza zaniye de kendisi gibi zani olan erkeğe rağbet gösterir, onunla evlenmek ister" olur. Yani ayet ve hadis, zani ve zaniyenin kendileri gibi olanlarla evlenmeyi arzu edeceklerini haber vermiş olmaktadır. Halbuki gerek ayet ve gerek hadis, zahiriyle, zani ve zaniyelerle evlenmeyi yasaklamaktadır, onların arzularını mücerred bir ihbar da kılmamaktadır. **2-** Münzirî mealini kaydettiğimiz ayetin anlaşılmasında ulemanın beş farklı görüş ileri sürdüğünü belirtir: **1)** Bir kısmı: "Ayet mensuhtur!" demiştir. Said İbnu'l-Müseyyeb bu görüştedir. Şafiî hazretleri de bu görüşü iltizam etmiştir. Bu ayeti, "Dullarınızı evlendirin" (Nur 32) ayetinin neshettiğini söylemişlerdir. "Çünkü derler, zaniye de eyâma'lmüslimîne (Müslümanların dullarına) dahildirler." Alimler, çoğunluk itibariyle bu manadan hareket ederek, "Kim bir kadınla zina yaparsa, o kimse bu kadınla evlenebilir, bir başkası da o kadınla evlenebilir" demiştir.

2) Bir kısım alimler: "Burada nikahın manası vaty (temas)dır. Öyleyse ayetten murad: "Zaninin fi'line ancak kendisi gibi bir zaniye veya bir müşrike rıza gösterir ve zinayı haram bilmeyerek onun istediği şeye iştirak eder" demiştir. Ayette geçen "Böyle bir evlilik mü'minlere haram kılınmıştır" ibaresi "Allah'ın emirlerine uyup nehiylerinden kaçan kamil manadaki mü'minler"i ifade eder" diye değerlendirilmiştir. **3)** Bir kısım alimler: "Celde uygulanan zani, celde uygulanan bir zaniye veya müşrike ile evlenir, keza zaniye de böyle bir zani ile evlenir" demiştir.

4) Bir kısım alimler: "Bu ayet, erkeğin zinadan kazandığından kendisine infak etmesi şartıyla evlendiği kadınla ilgilidir" demiştir. Bunlar ayetin böyle bir hadise ile ilgili olarak nazil olmasını kendilerine delil yaparlar. Nitekim Mersed İbnu Ebi'l-Mersed el-Ganevî, zina ile şöhret yapmış Anâk ile evlenmek için Resulullah'tan izin istediği vakit mezkur ayet nazil olmuş, Resulullah da bunun üzerine izin vermemiştir. **5)** 33 Bazılarına göre, ayet, zaniyenin iffetliye iffetlinin de zaniyeye nikahlanmasını haram kılmada âmmdır.

ÜÇÜNCÜ BAB

NİKÂHIN MANİLERİ

(İki fasıldır.)

*

BİRİNCİ FASIL

MÜEBBED HARAMLIK

مُكُتاَهَّمُأ ْمُكْيَلَع ْتَم ِهرُح :أ َرَق َّمُث ؛ٌعْبَس ِرْهِّصلا َنِم َو ،ٌعْبَس ِبَسَّنلا َنِم َمُرَح]
6555 1ـ نع نبا ساهبع ٍر َض ِي َ هاللّ ُ هنَع لاق:

اŒيراخبلا هجرخأ .[ةي .

1. (5666)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan nakledildiğine göre: "Nesebten yedi, sıhriyetten de yedi kişi haram edilmiştir" demiş ve şu ayeti okumuştur. (Mealen): "Size şu kadınları nikahlamak haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kızkardeşlerinizin kızları, sizi emzirmiş olan süt anneleriniz, süt kardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri, aranızdan zifaf geçmiş olan kadınlarınızdan doğan üvey kızlarınız. Eğer zifaf geçmemişse onların kızlarını nikahlamakta size günah yoktur. Öz oğullarınızın hanımlarını nikahlamanız ve iki kızkardeşi birden nikahınız altına almanız da size haram kılındı.." (Nisa 23). [Buharî, Nikah 24.]34

هَل ُّل ِحَي ُ َف اَهِب َلَخَدَف ًةأ َرْما َح ُ َكَن ٍلُج َر اَمُّيأ :# ِ هاللّ ُلو ُس َر َلاَق]
6555 5ـ نعو َمْرُع و ُنب بْيَعُش ْنَع هيبأ نع هدج قال:

ل ُخْدَي ْمَل ْوأ اَهِب َلَخَد اَهَّمُأ َحِكْنَي ْنأ ُه َل ُّل ِحَي ُ ُ َف ًةأ َرْما َح ُ َكَن ٍلُج َر].
اَمُّيأ َو ،اَهَتَنْبا ِحِكْنَيْلَف اَهِب َلَخَد ْنُكَي ْمَل ْنإ َو ،اَهِتَنْبا ُحاَكِن

يذمرتلا هجرخأ .

2. (5667)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir erkek bir kadınla nikah yapar ve temasta bulunursa, artık o kadının kızını nikahlaması ona helal olmaz. Eğer kadına temas etmemişse kızını nikahlayabilir. Bir erkek bir kadını nikahlarsa, kadına temas etmiş olsa da olmasa da kadının annesiyle artık nikahlanamaz." [Tirmizî, Nikah 25, (1117).] 35

إ ُةَنْبِا ُم ُرْحَت ُ َو ِةَنْبِا يف ِدْقَعْلا بلا ِءْط َوْلا ِمام ِضْنِاب َّإ ِءاَسِهنلا ُتاَهَّمُا ُم
6555 5ـ نعو علي ر َض ِي َ هاللّ ُ هنَع لاق:]َ ُرْحَت

يذمرتلا هجرخأ .[ِهمُّا بلَع ِلوُخُّدلِاب .

3. (5668)- Hz. Ali (radıyallahu anh) şöyle dediler: "Kadınların anneleri, kızla olan nikah akdine vaty (temas) inzimam etmedikçe haram olmaz. Anneye duhul (temas) olmadıkça da kız haram olmaz." (Hadisin kaynağı Teysir'de sehven Tirmizî olarak zikredilmiştir. Camiu'l-Usul'de Rezin'in ilavesi olduğu belirtilmiştir.] 36

AÇIKLAMA:

---

33 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/20-22. 34 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/23.

Bu üç hadis, evlenilmesi ebedî şekilde haram kılınan kadınları beyan etmektedir. Birinci hadiste İbnu Abbas'ın neseben haram dedikleri "...kızkardeşin kızları"na kadar sayılanlardır. Sıhrdan haram diye saydıklarına da "sizi emzirmiş olan süt anneleriniz..." diye başlayıp "iki kızkardeşi birden nikahınız altına almanız da size haram kılındı..." ya kadar olan kısım girmektedir. Ancak, hadisin Taberani'de gelen bir veçhinde İbnu Abbas, bir önceki ayetin başında yer alan "Babalarınızın nikahlamış olduğu kadınlarla da evlenmeyin" ibaresini de okuyarak: "Bu da sıhrdır" der. Böylece iki rivayet birleştirilince haramların hepsi on beşe ulaşır. İbnu Abbas'ın bu rivayetinde süt emme yoluyla hasıl olan akrabalık da sıhriyetle ifade edilmektedir ki, bu caiz bir tesmiyedir.

Keza başkasının nikahlı hanımı da aynı şekilde, kişiye haramdır. Başkasının hanımı ve iki kızkardeşin bir nikahta birleşmesi hariç, bu sayılanların haramlığı ebedîdir.

Bu zikredilen haramlara şunlar da ilave edilmelidir:

* Dedenin mevtûesi (temas ettiği) ve bundan teselsülen yükselenler. * Annenin annesi ve bundan yükselenler.

* Babanın annesi de böyle.

* Oğulun kızı ve ondan inenler.

* Kızın kızı ve kızkardeşin kızının kızı.

* Oğlan kardeşin kızının kızı ve oğlan ve kızkardeşin oğlunun kızı. * Babanın halası, yükselse de.

* Annenin halası ve teyzesi, yükselse de.

* Babanın teyzesi de böyle.

* Zevcenin büyükannesi, yükselse de,

* Üvey kızların kızları, inse de,

* Üvey oğlanın kızı da böyle.

* Oğulun oğlunun hanımı da böyle.

* Kızın oğlunun hanımı da böyle.

* Kadını, halası ve teyzesiyle bir nikahta birleştirmek. * 37 Nesebten haram olan, sütten de haramdır. Bu meselede istisnalar müteakiben açıklanacak.

.RADA' (SÜT EMME)

يذمرتلا هجرخأ .[بَسَّنلا َنِم َم َّرَح اَم ِعاَض هرلا َن ِم َم َّرَح َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نع ـ1 □6555□

.

1. (5669)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Aziz ve Celil olan Allah, nesebten haram ettiğini sütten de haram etti." [Tirmizî, Rada 1, (1146).]38

AÇIKLAMA:

1- Radâ' (reza' diye de okunduğu vardır): Süt çocuğunun (radî'in) mahsus bir vakitte bir insanın memesinden süt emmesi ve bunun mideye inmesidir. Cumhura göre, süt emme devresi içerisinde emmişse, eline az da olsa çok da olsa bazı haramlar getirir. İmam Şafii "Haramların tahakkuku için en az beş emme gerekir" demiştir. Emme müddeti Ebu Hanife'ye göre otuz aydır. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed emme müddeti için "iki yıldır" demiştir. Şafii ve Ahmed İbnu Hanbel ve diğerlerinin görüşü de böyledir. "Emmenin, haramı sağlayan emme olması için, Hanefîlere göre sütü, çocuğun memeden ağzıyla alması şart değildir. **Kadının sütü bir kaba sağıldıktan sonra biberona katılarak veya bardağa konularak içirilse veya memeden sıkılarak damlatılsa, ağız veya burun yoluyla mideye ulaşsa, hepsi sayılır. Suya, ilaca veya hayvan sütüne katılmış olan kadın sütü hakkında galibiyete itibar olunur, galib veya müsavi olursa onunla "emme" sabit olur. Taam ile karıştırılmış olan kadın sütü galib ve pişirilmemiş dahi olsa bununla "emme"**

tahakkuk etmez." Kadının sütü peynir, yoğurt, ayran yapılarak çocuğa verilse, yine emme hasıl olmaz. Şafiîlere göre, emmenin tahakkuku için kadın hayatta olmalı, süt en az beş ayrı seferde olmalı -her seferde az veya çok farketmez- Şafiîler, "Beş ayrı seferde olunca, kadının sütü peynir, kaymak, mahlut her ne surette olursa olsun çocuğun midesine geçince "emme" tahakkuk eder" derler. 2- Kurtubî, hadisin, "Süt emme ile doğan haramın, süt emen (radî) süt emziren (murdia) ve kocası arasında intişar ettiğine" delil olduğunu söyler. Buna göre: "Süt emene, süt emziren kadın haram olur. Çünkü annesi olmuştur. Sütannenin annesi de haram olur; çünkü o da büyükannedir ve böyle gider... Sütannenin kızkardeşi haramdır; çünkü teyze olmuştur, kızı da haramdır; çünkü kızkardeşi olmuştur. Kızın kızı da haramdır; çünkü kızkardeşinin kızı olmuştur. Kadının kocasının (başka hanımdan) kızı da haramdır; çünkü bu da kızkardeşi sayılır; kızının kızı -ve böyle inenler- haramdır; çünkü kızkardeşinin kızıdırlar. Kocanın annesi -ve böyle çıkanlar- da haramdır; çünkü babaannesidirler; kocanın kızkardeşi de haramdır; çünkü halasıdır. Tahrim (haramlık), süt akrabadan başkasına geçmez. Dolayısıyla süt emmekten hasıl olan kızkardeşi, emenin kardeşine kızkardeş olmaz, babasına da kız olmaz, çünkü aralarında emme yoktur. Emmeden haramlık doğmasının hikmeti şudur: "Tahrimin sebebi kadın ve erkekten ayrılmış olan şeyi -ki bu süttür- çocuk gıda olarak alınca, bu onun vücudunda, diğer ikisinin cüzlerinden alınma bir cüz olur. Böylece, tahrim üçünün arasında intişar eder, çocuğun yakınlarına sirayet etmez. Çünkü onlarla sütanne ve sütbaba arasında ne bir neseb ne de bir sebep vardır."

3- Alimler: "Nesebten haram olan sütten de haram olur" şeklinde âmm olan hükümden, nesebte mutlak olarak haram olan dört kadını, süt emmede bazı hallerde istisna ederler.

1) Oğlan kardeşin annesi nesebte haramdır; çünkü ya annedir, ya da babanın hanımıdır. Süt emmede ise bazı durumlarda yabancı olur, kadını kardeş emer de, onun kardeşine haram olmaz. **2)** Torunun annesi nesebte haramdır; çünkü o, ya kızıdır ya da oğulun hanımıdır; süt emmede ise, bazan yabancı olabilir. Böylece torun emer fakat kadın dedeye haram olmayabilir. **3)** Çocuğun büyükannesi nesebte haramdır. Çünkü o, ya annedir, yahut da zevcenin annesidir. Süt emmede ise, bazan yabancı olabilir, çocuğu emzirmiştir, çocuğun babasına onunla evlenmek caiz olur. **4)** Çocuğun kızkardeşi nesebte haramdır, çünkü o ya kızdır, yahut üvey kızdır, süt emmede ise, bu bazan yabancı olabilir. Böylece çocuk emer, fakat babaya haram olmaz.

Bir grup ulema bu dört istisnadan başka bir şey zikretmemiştir.

Nevevî der ki: "Ümmet, emen çocukla emziren kadın arasında "emme haramlığı" hasıl olduğunda icma etmiştir. Çocuk artık nikahı ebediyen haram olan oğlu olmuştur. Süt emenin kadına nazarı (bakması), kadınla halveti (başbaşa yalnız kalmaları), beraber yolculuk yapmaları helal olmuştur. Ancak, aralarında her yönden annelik ahkâmı terettüp etmez: Birbirlerine varis olamazlar, bunlardan hiçbirine diğerinin nafakası vacib olmaz, kadın lehine yapacağı şehadet reddedilmez, kadına bedel diyet alınmaz, çocuğu öldürdüğü takdirde kadın üzerinden kısas düşmez. Bu hükümlerde her ikisi de birbirine karşı yabancı gibidirler. 39

هَل ُنَذآ َ ِ هاللّ َو : ُتْلُق . ُبَاج ِحْلا َل ِزْنُأ اَم َدْعَب ِسْيَعُقْلا ِبَأ ُوخَأ ُحَلْفَأ َّىلَع
6555 5ـ وعن عائشة َر ِض َي هاللّ ُ عنَها قالت: [اِسْتَأَذَنَ

ه َوُ َرأ ْ ضَعَنِب، َو لِكْن َرأ ْ ضَعَتْنِب اَمْرَ أةُ بِأ ِالْقُعَيْسِ. فَدَخَلَ َعلَّيَ َر ُسُولُ هاللّ
ومَا مَنَعَكِ أْن تَأْذَنِين َحتَهب اسْتَأْذَنَ َرسُولَ هاللّ ِ # فَإّنَ أَخَاهُ أبَا الْقُعَيْسِ لَيْسَ
هاللّ ،ِ إّنَ أَفْلَحَ أخَا أبِي الْقُعَيْسِ اسْتَأْذَنَ فَأبَيْتُ أْن آذَنَ َحتَهب أسْتَأْذِنَكَ. فَقَالَ النَّبِيُّ
اْمرَأتُهُ. فَقَالَ: ائْذَنِي لَهُ فَإنَّهُ عَمُّكِ، تَرِبَتْ يَمِيُنكِ. # ،فَقُلْتُ: يَا َر ُسوَلَ
مَّكِ؟ قُلْتُ: يَا َر سُولَ هاللّ ِ! إنَّ الّرَجُلَ لَيْسَ َهوُ َأرْ ضَعَنِي، َو لِكْن َأرْ ضَعَتْنِي

. تَقُولُ حَرِّمُوا مِنَ الّرِهِ ضَاعَةِ مَا تُحَرِّمُوَن مِنَ النَّسَبِ]. أخرجه الستة
فَلِذلِكَ َكانَتْ َعائِشَةُ

2. (5670)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor "Ebu'l-Kuays'ın kardeşi Eflah, örtünmeyi emreden ayet indikten sonra yanıma girmek için izin istedi. Ben: "Allah'a yemin olsun, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan izin istemedikçe ben ona izni vermeyeceğim! Çünkü onun kardeşi Ebu'l-Kuays beni emziren kimse değildir, beni Ebu'l-Kuays'ın hanımı emzirdi! " dedim. Derken yanıma Aleyhissalâtu vesselâm girdiler.

"Ey Allah'ın Resulü dedim, Ebu'l-Kuays'ın kardeşi Eflah yanıma girmek için izin istedi. Ben sizden sormadıkça izin vermekten imtina ettim!" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Amcana izin vermekten seni alıkoyan sebep ne?" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! dedim. Beni emziren erkek değil. Beni onun hanımı emzirdi" dedim. Resulullah yine: "Sen onun girmesine izin ver. Zira o senin amcandır, Allah iyiliğini versin" buyurdular. (Urve devamla der ki): "İşe bu sebeple Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Neseb sebebiyle haram kıldıklarınızı emme sebebiyle de haram kılın!" derdi." [Buharî, Humus 4, Şehadat 7, Nikah 20, Müslim, Rada 2, (1444); Muvatta, Rada 2, (2, 601, 602); Tirmizî, Rada 1, (1147); Ebu Davud, Nikah 40 7, (2055);

Nesâî, Nikah 49, (6, 99).]

AÇIKLAMA:

1- **Hadis, süt kardeşliği yoluyla teessüs eden akrabalık bağlarının neseb yoluyla mevcut olan akrabalık bağlarının hasıl ettiği evlenme haramlarını aynen hasıl ettiğini belirtmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, emme yoluyla hasıl olan süt amcanın, normal amca gibi evlenme yasağı çerçevesine girdiğini zikretmektedir.**

2- Hadiste zikri geçen Eflah hakkında ihtilaf edilmiştir: İbnu Ebi'l-Kuays mı, Ebu'l-Kuays'ın kardeşi mi? Umumiyetle Ebu'l-Kuays'ın kardeşi olduğu kabul edilmiştir.

Bazı alimler, Hz. Aişe'nin iki tane süt amcası olduğunu söylemiştir; biri, babası Hz. Ebu Bekr'in süt kardeşi Ebu'l-Kuays'tır, bu zat Hz. Aişe' nin süt babasıdır da, Eflah da süt amcasıdır.

3- Hadiste geçen □تَ رَ تهب كَاَدَي وَا ْ كُنيِمَي tabiri lügat olarak "Ellerin, yahut sağ elin toprağa bulansın" demektir. Ancak kullanma durumu, zahir manasına göre değildir. Bizim "Allah iyiliğini versin" tabirimize denk bir kullanışa sahiptir. 41

مَعَن : ُتْلُق ؟ْنَش ْمُكَدْنِع َو : َلاَقف ؟اَنُعَدَت َو ِشْي َرُق يف ُقوُتَت َكَلاَم ِ هاللّ□ .
□6551□ 5ـ نعو يلع َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق :[ُتْلُق اَي َر َلوُس

هيف ةبغرلاو ئشلا ىلا ليملا « ُقوَّتلا».يئاسنلاو ملسم هجرخأ .[ِةَعاَض َّرلا َنِم .
ي ِخأ ُةَنْبا اَهَّنإ يِل ُّل ِحَت َ اَهَّنِإ : َلاَق .َة َزْمَح ُتْنِب

3. (5671)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Siz niye bizi bırakıp da Kureyş'e rağbet gösteriyorsunuz?" demiştim. Bana: "Yanınızda rağbet göstereceğim bir (kadın) var mı?" dedi. Ben:

"Elbette Hamza'nın kızı var!" dedim. Bunun üzerine:

"O bana helal olmaz. Çünkü o, benim süt kardeşimin kızıdır" buyurdular." [Müslim, Rada 11, (1446); Nesâî, Nikah 50, (6 , 99).] 42

بَضَغْلا ُتْيأ َرَف ،هْيَلَع َكِلذ َّدَتْشاَف . ُدِعاَق ُلُج َر ِبدْنع َو # ِ هاللّ ُلوُس َر هيل َع□

َلَخَد] : تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 6555ـ َنِم ُةَعاَض َّرلا اَمَّنِإَف
ُةَعاَض َّرلا َنِم َّنُكناوَخإ ْنَم َن ْرُظْنا : َلاَقَف .ِةَعاَض َّرلا َنِم ي ِخأ ُهَّنإ ِ هاللّ َلوُس َر
اَي : ُتْلُقَف .ِهِهْج َو يف

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِةَعا َجَمْلا .

4. (5672)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Yanımda oturan bir erkek olduğu halde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) odama girdi. Bu hal, ona bir hayli ağır geldi [ve rengi değişti], öfkesini yüzünden okudum. Bunun üzerine: "Ey Allah'ın Resulü! Bu benim süt kardeşimdir!" dedim.

"Siz kadınlar süt kardeşlerinizi iyi düşünün! Çünkü süt kardeşliği, açlıktan dolayı hasıl olur!" buyurdular." [Buharî, Nikah 21, Şehadat 1; Müslim, Rada 32, (1455); Ebu Davud, Nikah 9, (2058); Nesâî, Nikah 51, (6, 102).][43]

AÇIKLAMA:

İslam açısından süt kardeşliği mühim bir husustur. Bir kısım haramları helal kıldığı gibi, diğer bir kısım helalleri de haram kılmaktadır. Bu sebepleResulullah kadınların süt kardeşlerini iyi tanımalarını emretmektedir. Emme, süt kardeşliğini sağlayacak bir emme midir, hangi yaşta bu emme vukua gelmiştir vs. Çünkü yaş haddini aşınca araya giren emmeden süt kardeşliği hasıl olmaz. Bu hadisi Hattâbi şöyle açıklar: "Manası: Haramlık hasıl olan süt emme, küçüklükte olan emmedir. Radî (süt emen), gücünü sütten alan ve açlığını onunla gideren çocuktur. Açlığını sütle gidermeyip, ekmek ve etle veya bunlar manasında bir şeyle doyan bir çocuğun emmesinden haramlık hasıl olmaz. Alimler, emme müddetini tesbitte ihtilaf etmiştir. Bir kısmı iki yıl demiştir, Süfyan-ı Sevrî, Evzai, Şafii, Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Rahuye bunlardandır. Delil olarak "Anneler çocuklarını iki tam yıl boyunca emzirirler, bu hüküm emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir" (Bakara 233) ayetine dayanırlar. Ve "Ayet delalet eder ki, iki yıl müddeti dolunca hükmü de sona erer, müddet dolduktan sonar gelen zamana itibar edilmez" derler.

Farklı görüş sahibi olan Ebu Hanife: "İki yıl ve altı aydır" demiştir. Ancak iki talebesi İmam Muhammed ve Ebu Yusuf kendisine muhalefet eder. Züfer İbnu'l-Hüzeyl ise: "Üç yıldır" der. İmam Malik'ten rivayete göre, iki yılı taşan müddet azsa onu da iki yıla dahil etmiştir."[44]

يراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِناَتَّصَمْلا َو ُةَّصَمْلا ُم ِهرَحُت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ6 □6555□

5. (5673)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir veya iki emme ile (süt kardeşliği) haramlığı hasıl olmaz." [Müslim, Rada 17, (1450); Tirmizî, Rada 3, (1150); Ebu Davud, Nikah 19, (2063); Nesâî, Nikah 51, (6, 201).]45

AÇIKLAMA:

Bu sonuncu hadis ne miktar emmenin süt haramlığı getireceğini belirtmektedir. Hadiste bir emme tabiri, çocuğun, anne memesinden bir somurma ile çektiği sütü ifade eder. Değilse, bir emiş sırasında doyuncaya kadar emdiklerini anlamayacağız. Aksi takdirde, cumhura göre, hadis "bir veya iki yudum"u kastederken, bir veya iki doyumu anlamış oluruz ki bu yanlış olur.

Ancak Nevevî'nin belirttiği üzere haramı sabit kılan emme miktarında ihtilaf edilmiştir. * Bir kısım alimler: "Beş ayrı emmeden aşağı olursa haram sabit olmaz" demiştir. Hz. Aişe, İmam Şafii ve ashabı böyle hükmetmiştir.

* Cumhur-u ulema: "Tek emme ile de haram sabit olur" demiştir. İbnu Mes'ud, İbnu Ömer, İbnu Abbas, Tavus, İbnu'l-Müseyyeb, Hasan Basrî, Mekhul, Zührî, Katâde, Hammad, Malik Evzaî, Sevrî, Ebu Hanife radıyallahu anhüm ecmain bu görüştedir.

* Ashab ve sonrakilerden bir kısım alimler: "Mideye inen herşey, az da olsa çok da olsa haramı sabit kılar" demiştir.

İleri sürülen bütün görüşler, Aleyhissalâtu vesselâm'dan yapılan bir rivayete veya Kur'an'dan çıkarılan bir yoruma dayanır. 46

□ُهلأْسأ َنِع ِ َرلا َّعاَض . َفَكَتَب ّ َنإ ُر َش يِحا ً حَد َّ ثنَا َأ َّنأ َعَليِها ً َو َابْن َ مَسْعُود
َر ِض َي هاللّ ُ عَنها ـ6555□ 5ـ وعن قَتَادَةُ قال: [كَتَبْتُ الا بِا رْبَا َهيِم النَّخْعِيِه
ُم ِنَم َ رلا َّضاَع ِقَليِهُ َو كَثيِرُ هُ، َو ّإن َ أبا الشَّعْثَاء ِ المُحْاِر ب َّ قَال: ّإن َّ عائِشَة َ
َر ِض َي هاللّ ُ عنَهما كَانَا َ يقُو َن: يحُرَ ِه

---

41 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/28. 42 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/29. 43 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/29.

يئاسنلا هجرخأ .[ِناَتَفْطَخْلا َو ُةَفْطَخْلا ُم ِهرَحُت َ :َلاَق # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ .
ْتَثَّدَح

6. (5674)- Katâde anlatıyor: "İbrahim en-Nehai'ye yazarak emme (rada') hakkında sordum. Bana: "Şureyh bize Hz. Ali ve İbnu Mes'ud radıyallahu anhüm'un, "Emmenin azı da çoğu da haramı sabit kılar" dediklerini yazdı." Ebu'ş-Şa'şa el-Muharibî ise: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'den: "Resulullah'ın: "Bir iki emme harama sebep olmaz" dediğini rivayet etmiştir" dedi." [Nesâî, Nikah 51, (6, 102).] 47

ُنَهَخَسَن َّمُث ،َنْم ِهرَحُي ٍتاَموُلْعَم ٍتاَعَض َر ُرْشَع ِناَرُقْلا َنِم َل َزَن اَميِف َناَك]□□
□6556 □ 5ـ تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو:

يراخبلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِناَرُقْلا َنِم ُأ َرْقُي اَميِف َّنُه َو # ُّيِبَّنلا َيِهف ُوُتَف . .
ٍتاَموُلْعَم ِسْمَخِب

7. (5675)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Kur'an olarak inenler meyanında "Malum on emme ile haram sabit olur" ayeti de vardı. Sonra (Rab Teala) onları, malum beş emme ile neshetti. Bu (beş emme) ayetleri, Kur'an'ın okunan ayetleri arasında iken Aleyhissalâtu vesselâm vefat etti." [Müslim, Rada 24, (1452); Muvatta, Rada 17, (2, 608); Ebu Davud, Nikah 11, (2062); Tirmizî, Rada 3, (1150); Nesaî, Nikah 51, (6, 100).] 48

AÇIKLAMA:

Hz. Aişe'nin bu rivayetine göre, süt emme ile ilgili ilk gelen vahiy, haramları sabit kılan emmeyi en az on emme ile tesbit etmiştir. Buna göre daha az sayıdaki emme ile emilmiş olan sütle haram sübut bulmaz. Bu hüküm, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatına yakın gelen bir ayetle neshedilmiştir. Bu yeni ayet haramın sübutu için beş emmenin kafi geleceğini bildirmiştir. Şu halde ayetlerin bilahare tilaveti neshedilmiş fakat hükmü baki kalmıştır. İşte bu sonuncu nesih, Resulullah'ın vefatına öylesine yakın bir tarihte olmuş ki, Ashab'tan bir kısmı henüz duymamış ve Kur'an ayeti olarak okumaya devam etmiştir. Sonradan, bunun neshedildiğini herkes duymuş ve onu okumaktan vazgeçmişlerdir. Nevevî bu vesile ile Kur'an'da neshin üç çeşit olduğunu açıklar: **1)** Hükmü de tilaveti de neshedilen (ayet)... Sadedinde olduğumuz "on emme" meselesi buna örnektir. İlgili vahyin metni de hükmü de kaldırılmıştır.

2) Tilaveti neshedilmekle beraber hükmü devam eden (ayet).... Bunun örneği "beş emme" ile ilgili vahiydir. Bir metin olarak neshedilip

Kur'an'dan çıkarılmış ise de hükmü bakidir. (İmam Şafii hazretleri emme meselesinde bu rivayeti esas almıştır.) Keza zina eden yaşlılara recmi emreden ayet de buna örnek gösterilmiştir. Kur'an'da metni yok ise de hükmü bakidir.

3) Hükmü neshedildiği halde tilaveti baki kalan (ayet). Bu çeşit nesh, miktarca öncekilerden çoktur. Bunun bir örneği "Sizden vefat edip de arkalarında hanımlarını bırakanlar, hanımlarının evlerinden çıkarılmamasını veya bir yıllık ihtiyaçlarını vasiyet etsinler" (Bakara 240) ayetidir. Bu açıklamayı yapan İmam Nevevî'nin Şafiî mezhebine mensup olduğunu unutmayalım. Hz. Aişe, Abdullah İbnu Zübeyr, Atâ, Tavus -bir rivayette Ahmed- gibi bir kısım ulema tahrim getiren emmenin beş kere olmasına hükmetmiştir. İshak, Ebu Ubeyde, Ebu Sevr, İbnu'l-Münzir, Davud-u Zahiri ve tabileri, -keza bir rivayette Ahmed - bu üç emmenin tahrim için gerekli olduğuna hükmetmişlerdir.

Ebu Hanife, İmam Malik, Sevrî, Evzai, Leys gibi bir kısım ulema da: "Tahrim için az ve çok birdir" diye hükmetmiştir. Ahmed İbn-i Hanbel'den meşhur olan kavl de budur. Bu sonuncular, □واُمُهَّاَتُكُمُ يِتَّلا ْرَا مُكَنْعَض ayetinin âmm olan hükmünü ve hadislerde gelen âmm rivayetleri esas almışlardır. Cumhuru temsil eden bu görüş, rivayetlerin ihtilaf etmesi sebebiyle, "emme" denebilen asgarî miktarın esas alınmasının ihtiyata muvafık olacağını söylerler. Bu sebeple, haram tesbit edilen asgarî emme miktarını, mideye inen az miktardaki süt olarak tarif etmişlerdir. 49

كلام هجرخأ .[ُم ِهرَحُي َوُهَف ًةَد ِحا َو ًةَّصَم َناَك ْنإ َو ِنْيَل ْوَحلا يف َناَك اَم] : .
لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع نبا نعو ـ5 □6555□

8. (5676)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "İki yıl içerisindeki emme tek bir emmeden ibaret olsa bu, (evlenmeyi) haram kılar." [Muvatta, Radâ 4, (2, 602).] 50

AÇIKLAMA:

Bu hadis, 5673 numaralı hadiste kaydedilen Hz. Aişe rivayetine muhalif de olsa, cumhur-u ulemanın amelde bunu esas aldığını belirttik. Hz. Ali, İbnu Mes'ud, İbnu Ömer, Malik, Ebu Hanife, Evzai

---

46 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/30-31.

Sevri, -meşhur kavlinde- Ahmed hep bu hadisi esas almışlardır. Ayetten delillerini de daha önce kaydettik. Bu hadisin, daha önce zikri geçen ve evlenmeyi haram kılan emmenin on -ve beş emme- olduğunu beyan eden hükümlerin neshinden sonra vürud etmiş olabileceği belirtilmiştir. Dinimizin bu meselede de tedricî bir yol takip ettiği anlaşılmaktadır.51

رَمُع نلا ُلَج َر َءاَج : َلاَقَف .ِريِبَكْلا ِةَعاَضَر ْنَع امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع نْبا ُلُج□
َر َلأَس] :لاق ٍرانِيد نب ِ هاللّدبع نعو ـ5 □6555ـ َي ِض َر ُرَمُع ُهَل َلاَقَف
اَهُتْعَض ْرأ ِ هاللّ َو ْدَقَف ، َكَن َوُد :يِل ْتَلاَق َّمُث .اَهتَعَض ْرأَف يِتأ َرْمِا اَهُؤَطأ.
ٌةَديِل َو يِل ْتَناَك : َلاَقَف هنَع ُ هاللّ َي ِض َر

كلام هجرخأ .[ِرَغ ِهصلا يِف ُةَعاَضَّرلا اَمَّنإف ، َكَتَي ِراَج ِتْئا َو اَهع ِج ْوأ .
هنَع ُ هاللّ:

9. (5677)- Abdullah İbnu Dinar anlatıyor: "Bir adam İbnu Ömer(radıyallahu anhümâ)'e büyüğün emmesinden sormuştu. Şu cevabı verdi: "Bir adam Ömer (radıyallahu anh)'e gelip: "Benim, kendisine temasta bulunduğum bir cariyem vardı. Hanımım bunu önlemeye azmetti ve cariyeyi emzirdi ve bana da: "Sakın ha! Vallahi ben cariyeni emzirdim!" dedi. (Şimdi ne yapmalıyım?" diye) sordu. Babam Ömer ona şöyle cevap verdi: "Hanımını çatlat: Git cariyene temasta bulun. Çünkü (harama sebep olan) emme küçüklükte olan emmedir." [Muvatta, Rada 13, (2, 606).]52

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de açıklandığı üzere, evlenme yasağı getiren emme iki yaş içerisinde olan emmedir. Bu müddet hususunda sınırı en geniş tutan İmam Âzam Ebu Hanife rahimehullah bunu "otuz ay" olarak belirlemiştir. Öyleyse bu hududu taşan bir kimsenin emmesi, harama sebep olan emme değildir. Hz. Ömer "Git cariyene temasta bulun, hanımını çatlat!..." diye latifemsi bir cevapta bulunmuştur. "Çatlat!" diye tercüme ettiğimiz kelime "canını sık", "eleme boğ" diye tercümeye daha uygunsa da, siyak itibariyle çatlat tercümesini daha muvafık bulduk.

2- 53 Yaşlının emmesi meselesinde, hadislerde gelen bazı teferruatı müteakip rivayette kaydedeceğiz.

بَهَذَف ًانَبل يِتأ َرْما ِيْدَث ْنِم ُتْصَصَم يِهنِإ : َلاَقَف هنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوُم اَبأ ُلُج□

َلاَقَف : اَم ُلوُقَت َتْنأ ؟ َلاَقَف : َـ6555 ▯ 15ـ نعو يْبَحي ُنْب ٍديِعَس :لاق]َلأَس َر
؟لُج َّرلا ِهِب َنْتُفَت اَم ْرُظْنُا :ٍدوُعْسَم ُنْبا َلاَقَف .َكْيَلَع ْتَم ُرَح ْدَق َّاِإ اَها َرأ :َ سوُم
ُوبأ َلاقف .يِنْطَب يف

دواد وبأو كلام هجرخأ .[ْمُك ِرُهْظأ َنْيَب ُرْبَحْلا اَذه َماَد اَم ٍءَْش ْنَع يِنوُلأَسَت :َ .
سوُم ُوبأ َلاقف .ِنْيَل ْوَحْلا يِف َناَك اَم َّإ َةَعاَض َر

10. (5678)- Yahya İbnu Said anlatıyor: "Bir adam gelerek Ebu Musa (radıyallahu anh) hazretlerine şöyle bir soru sordu: "Ben hanımımın memesinden bir miktar süt emdim ve bu mideme kadar ulaştı. (Hanım bana haram mı oldu?)" Ebu Musa: "Ben hanımının sana haram olmasından başka bir şey görmüyorum!" dedi. Orada İbnu Mes'ud da vardır. Araya girip: "Adama verdiğin fetvaya bak!" dedi. O da:

"Pekiyi, sen ne diyorsun?" dedi. İbnu Mes'ud:

"İki yaş içerisinde olan emme için haram vardır!" buyurdu. Bunun üzerine Ebu Musa (radıyallahu anh): "Şu alim, aranızda olduğu müddetçe bana bir şey sormayın!" dedi." [Muvatta, Rada 14, (2, 607); Ebu Davud, Nikah 213, (2059, 2060).] 54

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Hz. Ebu Musa el-Eş'ari şu ayetin zahirini esas alarak, soruyu soran adamın, sütünü emmiş olduğu hanımının kendisine haram olduğunu zannetmiştir: "Size şu kadınları nikahlamak haram kılındı: Sizi emzirmiş olan süt anneleriniz.." (Nisa 23). Ancak alim olan İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) mevzuya giren bir başka ayeti hatırlayarak Ebu Musa'ya bu hükmü teemmül etmesini söyler. Bunun dayandığı ayet "Anneler çocuklarını tam iki yıl boyunca emzirirler. Bu hüküm, emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir" (Bakara 233). Ayette, emme müddetinin iki yıl ile sınırlandırılmış olması, iki yılın hükmünü, bu ikiden sonrasının hükmünden farklı kılmaktadır. Böylece büyüğün emmesi küçüğün emmesinden ayrı tutulmuştur. **2-** Büyüğün emmesi ile nikah haramı hasıl olmayacağı hususunda ulema icma etmiş ise de, bunun da harama sebep olacağını ifade eden rivayet de mevcuttur: Muvatta'nın bir rivayetine göre, daha önce kaydettiğimiz oğullukların hakiki oğul gibi sayılmayacağını belirten ayet (Ahzab 5) nazil olduğu zaman, bundan önce edindikleri evlada öz evlad muamelesi yapanlar sıkıntıya düşer. Bunlardan Ebu Huzeyfe'nin oğulluğu Salim var. Bunun Muvatta'da gelen kıssasını aynen takip edelim: "...Ebu Huzeyfe'nin

---

49 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/32-33. 50 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/33. 51 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/33.

hanımı Sehle Bintu Süheyl, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Biz Salim'i oğlumuz biliyorduk. Başım ve göğsüm açıkken o benim yanıma rahat girip çıkıyordu. Zaten bizim tek evimiz var, başka bir evimiz de yok. Onun hakkında ne dersiniz?" diye sorar. Resulullah: "Onu beş kere emzir. Süt sebebiyle o size haram olur!" diye cevap verir. Böylece kadın onu süt evladı bilirdi. Bu fetvayı Nebevîyi Hz. Aişe de, yanına girmesini arzu ettiği erkekler hakkında uyguladı. O, kızkardeşi Ümmü Gülsüm Bintu Ebi Bekr'e ve oğlan kardeşinin kızlarına da, erkeklerden yanına girmesini arzu ettiklerine sütlerinden emzirmelerini emrederdi. Ancak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer zevceleri, bir emzirme yoluyla herhangi bir kimsenin yanlarına girmesine mümanaat gösterdiler ve: "Hayır! Vallahi biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Sehle Bintu Süheyl'e verdiği ruhsatın, sırf Salim'in emzirilmesi için Resulullah'ın hususi bir ruhsatı olduğu kanaatindeyiz! (Aynı usulü Salim'den başkasının tatbik etmesi helal değildir.) Vallahi, bu emzirme suretiyle yanımıza hiç kimse giremez!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri, büyüklerin emzirilmesi meselesinde bu kanaatte idiler. Görüldüğü üzere Resulullah'ın, Salim için verdiği emzirme cevazı var. Ümmühatu'l-Mü'minîn'den Hz. Aişe dışındakiler bu cevazın, sırf Salim'e mahsus bir ruhsat olduğu inancındadır. Bu sebeple hiç biri bununla amel etmemiştir. Hz. Aişe ise onu kendisi ve başkaları için de bir ruhsat bilmiş ve uygulamıştır. Bu meselede ulema da Hz. Aişe gibi düşünmemiş, diğer Ümmühatu'l-Mü'minîn gibi hareket etmiştir. Büyüklerin emzirilmesi süt kardeşliği te'sis etmez, nikahlanma haramlığı getirmez. **3-** Büyüğün kadını emmesi veya kadının büyük bir kimseyi emzirmesinin nasıl olacağına gelince, İbnu Abdilber bunu: "Sütün sağıldıktan sonra içirilmesi" diye açıklar. "Ulemadan hiçbiri kadının memesini erkeğe vermesini caiz görmemiştir" der. Kadı İyaz: "Sehle, sütünü sağmış, Salim de bunu, Sehle'nin memesine dokunmadan içmiş olmalıdır... Çünkü memeye bakması da, herhangi bir uzvuna değmesi de caiz değildir" der. İbnu Sa'd'ın Vakidî'den kaydettiği bir rivayete göre, "Sehle, sütünden bir kaba bir emişlik sağardı. Salim de onu her gün içerdi. Bu beş gün devam etti. Bundan sonra Salim, Sehle'nin yanına başı açık olduğu halde girerdi. Bu, Sehle için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir ruhsatı idi.

Zürkâni'nin bazı ulemadan kaydına göre, bu ruhsatla Hz. Aişe'den başka hiçkimse amel edilebileceğini söylememiş, bilakis, selef ve halef uleması, büyüğün emzirilmesiyle nikah haramının hasıl olmayacağı hususunda icma etmiştir. İhtilaf, görüldüğü üzere, bidayete aittir, sonradan hilaf kalkmış, tam bir icma husule gelmiştir.[55]

ناَك َو ،يْدَّثلا يف َءاَعْم‘ا َقَتَف اَم َّإ ِعاَض هرلا َنِم ُم ِهرَحُي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَمَلَس ُّمُأ نعو ـ11 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[ِماَطِفْلا َلْبَق .

11. (5679)- Ümmü Seleme, (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Evlenmeyi haram kılan emme, çocuk memede iken, barsağı yoracak kadar olan emmedir. Bu da, sütten kesmenin şer'î müddetinden önce olmalıdır." [Tirmizî, Rada 5, (1152).] 56

54 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/34-35.

AÇIKLAMA:

Bu hadiste harama sebep olacak emmenin şartları belirtilmektedir: * Çocuk memede olmalıdır. Yani, Kur'an'ın belirlediği süt emme müddeti içerisinde, Bu da doğumdan itibaren iki yıldır. Ebu Hanife'nin altı aylık da ihtiyat payı koyarak bu müddeti otuz ay olarak tesbit ettiğini daha önce zikretmiştik.

* Miktar olarak, yemeğin yerini tutabilecek, karındaki gıda mahallini yorabilecek miktarda olmalıdır. Bazı alimlerimizce tek bir emmenin dahi bu manayı tahakkuk ettireceğine hükmedildiğini daha önce belirtmiştik. Hanefîlere göre mideye inen az miktardaki süt dahi haram getiren bir emme olur. 57

ْتَعَض ْرأ يِهنِإ : ْتَلاَقف ٌةأرْما ُهْتَتأف ؛ٍزي ِزَع ِنبا ِباَهِإ ِيب‘ ًاتْنِب َج َّو َزَت ُهَّنأ]□
َلاَقف :# َفْيَك ـ6555□ 15 ـ ِوعن ُةَبْقُع ُنب ِراَحْلا ث َر ِض َي هاللّ ُهنَع:
: اَم ُمَلْعأ ُكَّنأ ِرْ ْيِنْتَعَض ُ ُو ْيِنِت َرْبخأ ،ِيِنت َرْبخأ َرَف ِكب َلا بلا َر ِلوُس هاللّ ِ # ِبلامْدَيِنَة،
ُةَبْقُع اَهَل َلاَقف .اَهِب َج َّو َزَت ِبتهلا َو ُةَبْقُع

املسم إ ةسمخلا هجرخأ .[ُه َرْيَغ ًاج ْو َز ْتَحَكَن َو ُةَبْقُع اَهَق َراَفَف ؟َليِق□ .
ْدَق َو

12. (5680)- Ukbe İbnu'l-Haris (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "Ukbe, Ebu İhab İbnu Aziz'in kızı [Ümmü Yahya] ile evlenmişti. Kendisine [siyah] bir kadın gelerek: "Ben Ukbe'yi ve onun evlendiği kızı emzirmiştim!" dedi. Ukbe kadına: "Ben senin onu (gerçekten) emzirdiğini bilmiyorum. Bana (daha önce) söylemedin de!" dedi. [Ebu İhab ailesine gidip sordu. Onlar bilmediklerini söylediler. Ukbe bunun üzerine] bineğine atlayarak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görmek üzere Medine'ye gitti. Aleyhissalâtu vesselâm: "(Süt kardeşi olduğunuz) söylendikten sonra nasıl beraberliğiniz devam eder? [Onu derhal bırak!]" buyurdular. Ukbe hemen hanımından ayrıldı. Kadın da başka koca ile nikah yaptı." [Buharî, Şehadat 4, 13, 14, İlm 26, Büyu 3, Nikah 23; Tirmizî, Rada 4, (1151); Ebu Davud, Akdiye 18, (3603, 3604); Nesâî, Nikah 57, (6, 109).] 58

AÇIKLAMA:

Hadis burada, süt emme meselesinin sübutunda tek bir kadının şehadetinin kâfi geldiğini göstermek maksadıyla kaydedilmiştir. Halbuki, normal hallerde hadiseler iki erkek veya dört kadının şehadetiyle sübut bulur. Sadedinde olduğumuz hadisin zahiri siyahî köle bile olsa, emme meselesinde, tek kadının şehadetinin yeterli olacağını gösterse de, mesele ulema arasında ihtilaflıdır.

* Bazıları bu hadisle amel ederek, tek kadının şehadetiyle emmenin sübut bulacağına hükmetmiş ve böyle amel etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel, Evzai bu görüştedir. Hz. Osman, İbnu Abbas, Zührî, Hasan Basrî İshak ve İbnu Cüreyc'in de aynı görüşte oldukları rivayet edilmiştir. Hz. Osman'ın siyahî bir kadının "emzirdim!" sözü üzerine birçok kimseyi hanımlarından ayırdığı rivayet edilir. İbnu Şihab: "Günümüzde bu meseleye Hz. Osman'ın kavli olarak sahip çıkılmaktadır" demiştir.

* ımam Şafi'i, bu meselede tek kadının şehadetinin caiz olmayacağını söylemiştir. * ıbnu Hacer, Cumhur'un: "Bu meselede süt emziren kadının şehadeti yeterli değildir. çünkü bu, kendi fiiline yaptığı bir şehadettir" diye hükmettiğini belirtir.

* Hz. Ömer, Mugire ibnu Şu'be, Ali ibnu Ebi Talib ve ıbnu Abbas'ın, böyle bir şehadetle karı-kocayı ayormanın caiz olmayacağını söylediklerini Ebu Ubeyd rivayet etmiştir. bazı selef büyükleri: Bu iddianın delille kabul edilip icra edileceğini, aksi halde delilsiz iddia ile karı-kocayı ayırma kapısı açıldığı takdirde, herhangi bir kadının dilediği taktirde, dilediği karı-kocayı birbirinden ayırabileceğini söylemiş, tek kadının iddiasıyla süt emme vak'asının sübut bulma prensibinin suistimal edilebileceğine dikkat çekmiştir. * Şa'bi: "İç kadınla olursa bu iddia kabul edilir. Ancak kadınlardan birinin ücret talebinde bulunmaması şartıyla" demiştir. mutlak olarak "kabul edilmez" de denmiştir.

* "Böyle bir iddia mahremiyetin sübutunda kabul edilir, kadına ücret sübutunda kabul edilmez" de denmiştir. * İmam Malik: "Başka biriyle

birlikte olursa kabul edilir" demiştir. * Ebu Hanife: "emme meselesinde, doğumu yakın hamilelerin şehadeti kabul edilmez" demiştir. * Vekî: "Emmeye hükmetmede tek kadının şehadeti yeterli değildir. Böyle bir durumda erkek, (vacib olarak değil) ihtiyaten hanımından ayrılır" demiştir.

Bu sonuncu yoruma karşı çıkan Şevkânî, hadisin zahirinin ihtiyata yönelik bir emir olmadığını, bunu ihtiyata hamletmek için karine gerektiğini, halbuki hadisin bazı vecihlerinde, bu hususta soran zatın (Ukbe' nin) sorusunu dört sefer tekrar ettiği, her seferinde Resulullah'tan aynı cevabı aldığı, hadisin bazı veçhinde ise, "bırak onu" dediğinin tasrih edildiğini, dolayısıyla tek kadının şehadetiyle emmenin sübut bulması gerektiğini söyler. 59

57 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/37.

ام ُغ ى َرْخ ُا َو ،ةَي ِراَج اَمُهاَدْحإ ْتَعَض ْرأ ِناَتأ َرْما ُهَل ٍلُج َر ْنَع َلِئُس ُهَّنأ]□□
:امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ِنبا نعو ـ15 □6551□

لحفلا ءام « ُحاَقِهللا».يذمرتلاو كلام هجرخأ .]د ِحا َو َحاَقِهللا َّن‘ َ : َلاَق ؟ةَي .
ِراَجلا َحِكْنَي ْنأ ِم ُغْلِل ُّل ِحَيأ

13. (5681)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre: "Kendisine, iki hanımı olan bir adamdan sorulmuş, "Bu adamın hanımlarından biri bir kızı, diğeri de bir oğlanı emzirmiştir. Acaba, bu kızla oğlan birbirlerine helal olur mu?" denmiştir. İbnu Abbas: "Hayır, çünkü erkeğin suyu birdir!" demiştir." [Muvatta, Rada 5, (2, 602, 603); Tirmizî, Rada 2, (1149).] 60

AÇIKLAMA:

Emme meselesinde mevzubahis olan sadece kadının sütü değildir, kocanın menisi de mevzubahistir. Hadiste bir olduğu belirtilen şey (likah) erkeğin suyudur. Dolayısıyla aynı kocaya sahip iki kadından birinin bir kızı, diğerinin bir oğlanı emzirmesi, bunlar arasındaki süt kardeşliğini önleyemiyor. Kadınları hamile bırakan su bir olduğu müddetçe, kadınların emzirdikleri farklı çocuklar süt kardeşi sayılmaktadırlar. İslam alimleri, kadınların emzirdiği sütün asıl itibariyle erkeğin suyundan olduğunu belirtirler. Hadiste erkeğin suyu olarak geçen likahın ilkah manasında olma ihtimaline dikkat çekilmiştir. İlkah "dölleme" demektir. 61

ة َّرُغ :َلاَق ؟ِعاَض َّرلا َةَّمَذَم يِهنَع ُبِهْذُي اَم ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق] :لاق هنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ِهيبأ ْنَع ٌجاَّجَح ُنْب ُجاَّجَح نعو ـ15 □6555□

اهعيضم مذي يتلا هتمرحو هقح «ِعاَض َّرلا َةَّمَذَم َو».يذمرتلا هححصو ،ننسلا .
باحصأ هجرخأ .[ٌةَمأ ْوأ ٌدْبَع

14. (5682)- Haccac İbnu Haccac, babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, benden emmenin üzerimde kalan hakkını giderecek olan şey (kefaret) nedir?"

"Erkek veya kadın bir köle (azadı)dır!" buyurdular." [Ebu Davud, Nikah 12, (2064); Tirmizî, Rada 6, (1153); Nesâî, Nikah 56, (6, 108).][62]

AÇIKLAMA:

1- Mezemme, uyulmadığı takdirde zemmi, ayıplamayı gerektiren şeyi ifade eder. Süt emmenin mezemmesi deyince süt emme halinde emene terettüp eden borç kastedilmiş olmalıdır. Sanki, Haccac: "Tam olarak ödemiş olmam için, üzerimdeki sütanne hakkını nasıl, ne ile düşürebilirim?" diye sormuştur. Bu, bidayette pazarlıkla tesbit edilen emzirme ücreti değildir. Bu ücretten ayrı olarak verilen bir bahşiştir. Nitekim, sütten ayırma sırasında sütanneye ziyade bir şeyler vermek âdet idi. Hadiste sanki, sütü emmiş olan kimsenin, sütannesine minnettarlığının ifadesi olarak vereceği hediyeden sorulmaktadır. Resulullah köle bağışından bahsederek, bunun yüksek tutulması gereğine dikkat çekmiştir.

2- Gurre, beyaz "köle" manasına geldiği gibi "her şeyin en iyisi" manasına da gelmektedir. Gurre, asıl itibariyle dilimizde, hayvanın alnındaki sakar dediğimiz beyazlıktır. Buradan alınarak, herşeyin en değerlisi manasında kullanılmıştır. Mesela "Bir kavmin en kıymetli ferdi efendisidir" denmiştir. Kişinin en kıymetli malı, Araplar nezdinde, köle olduğu için köleye gurre denmiştir. [63]

İSTİDRAD:

Dinimizin süt kardeşliği meselesine verdiği ehemmiyetin ve buna bağlı olarak vazettiği evlenme yasağı bahsinin birazcık anlaşılabilmesi için, çocuğun ilk yıllarda aldığı gıdanın ehemmiyetiyle ilgili bir bahsi, şu şekilde özetlemek mümkündür: [64]

Süt Devresiyle İlgili İki Mesele

1) Gıda meselesi: Bu devrenin bilassa uzvî gelişme safhası olduğunu söyleyenleri sünnette te'yid eden bir durum, bu devrede çocuğun alacağı gıda ile ilgili olarak gösterilmesi gereken hassasiyetle ilgili talimattır. Sünnet, bariz bir şekilde süt devresi içerisinde verilen gıdanın çocuğun karakterine tesir ettiğini ifade etmektedir. Bu devre içerisinde aynı anneden emme sonucu vukua gelen süt kardeşliğinin hurmette (haram kılmada) veladet ve neseb yoluyla hasıl olan hakiki kan kardeşliğine eşit tutulması bu inancın bir sonucudur. Bu hususta ifade kesindir: "Süt kardeşliği doğum kardeşliğine mebni bütün haramları haram kılar." Bu kardeşliği kılan emme miktarında ihtilaf edilmişse de, cumhur çocuğun midesine inecek kadar emmeyi kâfi görmüştür. Buhârî'den gelen bir rivayette "açlığı örtecek miktar"dır. Bundan da maksad alınan sütün çocuğun bünyesine dahil olmasıdır: "Çocuğun kemiğini kuvvetlendirip etini bitirmedikçe "rada" yoktur." İslam alimleri bu hadise dayanarak 2 yaşına kadar alınan gıdanın et ve kemiğin yapısına girip, çocuktan bir cüz teşkil ettiğini, büyüğün aldığı gıdanın ise şariin koyduğu tahrime illet olan ba'ziyyete (çocuğun bir kısmı, parçası olma) sebep olmadığını söylemiştir."[65]

Süt devresi içerisinde verilecek gıdanın çocukta husule getireceği tesire inancın bir başka tezahürü, ihtiyaç anında aranacak süt annesi hususundaki tavsiyede kendini göstermektedir. Rivayetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, süt annesi olarak ahmak kadınların seçilmesini yasakladığını ve "alınan sütle benzeme hasıl olur" dediğini, "ehl-i emanet olmaları sebebiyle süt annesini Müzeyne kabilesinden seçmelerini tavsiye ettiğini" kaydetmektedir. Sünnetin bu husustaki umumi kaidesi şudur: "Süt devresinde verilen süt, tabiat ve karakteri değiştirir."

İslam ulemasının bu umumi prensibi kendisine rehber edinip, hükmüyle amel etmede titizlik göstererek süt annesinde tahir bünyeli, temiz asıllı, akıllı, dindar ve güzel ahlaklı olmak, helalden beslenmek gibi vasıflar aradıklarına şahit olmaktayız. İttifakla hepsi de haramdan hasıl olacak sütte bereket ve hayrın olmadığını, bu çeşit sütle beslenen çocuğun habis tinete sahip olacağını ifade ederler. Yukardaki hadisin şerhinde Münavi ve Sehâvi'nin kaydettiklerine göre, eş-Şeyh Ebu Muhammed el-Cüveynî merhum, bir gün evine girince, küçük çocuğun -ki

---

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/39. [61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/39-40. [62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/40.

istikbalin İmamu Ebi'l-Meali'sidir- annesinden başka bir kadını emer bulur. Cüveynî hemen çocuğu kapar, baş aşağı ederek karnını sıkar ve parmağını ağzına sokarak emdiği sütü tamamen kusturur ve: "Çocuğun mevti teshil edilse bile annesinden başkasının sütünü emdirmek suretiyle karakteri ifsad edilmemelidir" der. İmam büyüyünce, herhangi bir münazarada diline bir tutukluk gelse, bunu, o sütten midesinde baki kalan bulaşığın tesirinden bilirdi. İmam Malik'ten, nasrani sütannesi tutulup tutulamayacağı sorulunca menfi olan cevabını şu gerekçeye dayar: "Çünkü onlar şarap içerler, domuz eti yerler. Ben, çocuğu bu yedikleri şeylerle besleyeceklerinden korkarım..." Türkçe edeb ve terbiye kitaplarına da bu prensip aynen girmiştir. Mesela İznikî şöyle der: "Ve dahi sütanaya çocuğu verirse, bir saliha ve akile ve aslı pak ve ırkı tahire ve huyu güzel ve mûtia avretten emzire. Zira çocuğa huyu tesir eder. Hadiste varid oldu ki "evlad süte göredir." Harpûtî Ömer Nâimî ise: "Humkanın (ahmak kadının) sütü zarar verir. Gafletle emzirdi isen kustur" der. Gazâlî de haramla beslenen kadından hasıl olan sütle beslenen çocuğun, ilerde habis şeylere meyledeceğini söyler. 66 **2- Gıyle:** Henüz süt devresinde olan çocuğun fizikî gelişmesiyle ilgili olarak sünnette gelen ve bir kısım adab kitaplarına dahi girmiş olan bir husus da gıyel (veya gayle) meselesidir. Gıyle, zevcin, çocuk emziren zevcesi ile cima yapmasına dendiği gibi, hamile kadının çocuğunu emzirmesine de gıyle denmektedir. Bu durumda annesini emen çocuğa mugil, çocuğun emdiği süte de gayl denir. Bu süt, hastalık iras ettiği için Araplar gıyleyi kerih addederlerdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir kısım hadislerde gıyleden nehyeder. "Gıyle yapmak suretiyle çocuklarınızı gizlice öldürmeyin. Zira, nefsimi kudret elinde tutan Allah'a kasem ederim ki gayl (çocuğun emdiği süt), atlıya (atının sırtında) ulaşır ve onu atından aşağı atar." Şarihler bu yasağın, kadının hamile kalma ihtimaline binaen konduğunu belirtirler. "Zira derler, çocuk emziren kadın, hamile kaldığı takdirde, sütün kimyevî yapısı bozulup, çocuk için zararlı bir hal alacağından, bu, onun zayıflamasına sebep olacaktır. Çocuk büyüyüp ata binince onu koşturduğu zaman, bu zehirli sütün tevlid ettiği zayıflık, birden tesirini göstererek, attan düşürüp ölmesine sebep olur. Bu ise bir nevi görülüp hissedilmeyen katle benzemektedir."

Ancak şunu hemen belirtelim ki bu yasak mutlak olmadığı gibi, tahrim de ifade etmemektedir. Zira diğer bir kısım hadisler gıyleye ruhsat vermektedir: "Gıyleden nehyetmek istemiştim, sonra hatırladım ki İranlılarla Bizanslılar bunu yapmaktalar ve çocuklarına da bir zarar olmamaktadır." Münavi, az önce zikrettiğimiz gıyleden men eden hadisle bu hadis arasında bir münafaat olmadığını İbnu'l-Kayyim'den naklen kaydeder. "Çünkü der, o hadiste çocuğu zayıflatıp öldüren şeyi terk hususunda irşad ve meşveret mevcuttur, tahrim yoktur. Bundan nehyetmiyor da, Çünkü bu durum her çocuk için vaki olan müstemir ve muttarıd bir hal değildir, bazı çocuklar için sözkonusudur."

Hülasa gıyle kesin olarak yasaklanmamış, hatta Arapların bu husustaki aşırı kerahetlerini tahrif için ruhsat bile verilmiş olsa da, yine de ortada bir kerahet gözükmektedir. Nitekim Ebu Davud'un İbnu Mes'ud'dan bir tahricinde de Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in (hadd-i tahrime ulaşmaksızın) kerih addettiği on şeyin onuncusu olarak da يبصلا داسف zikredilmektedir ki, bundan da maksadın çocuk emziren kadınla cima olduğu belirtilmektedir. Bu keraheti te'yid eden diğer bir delil de Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme ile olan tezevvücü sırasındaki tutumudur. Eski kocasından yeni doğum yapan Ümmü Seleme ile evlenen Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'yi çocuğuna (Zeyneb) süt verir gördükçe gerdeğe girmez. Durumu anlayan Ammar İbnu Yasir (ki Ümmü Seleme'nin süt kardeşidir), Zeyneb'i alır götürür. Ancak bundan sonra Hz. Peygamber Ümmü Seleme ile gerdek yapar.

Dehlevî de sözkonusu hadise dayanarak, gıylenin hadd-i tahrime ulaşmaksızın kerahetine hükmeder. İznikî de "veledi meme emer iken cima etmek velede zarardır" der.

Son olarak şunu söyleyebiliriz: Hadiste kesin bir yasaktan çok, kerahet ifade eden bir nehiy mevcuttur. Şarihler de nehye illet olan fesadın muttarıd olmayıp, kısmî olduğunu beyan etmişlerdir. Ayrıca gıyle hem cimayı hem de hamile kadının çocuğunu emzirmeyi ifade etmektedir. Şu halde çocuğunu emziren kadın, bu durumda hamile kalacak olursa çocuğunu sütten kesmek veya bir süt annesine vermek suretiyle nehy ve kerahete illet olan sebebi ortadan kaldırmış olur. Günümüz tıbbı, "gebelikte meydana gelen fizyolojik ve diğer değişmeler" sonucu hem ceninin, hem annenin, hem de anneyi emmekte olan bebeğin zarar göreceğini kabul eder.[67]

İKİNCİ FASIL

---

[65] Bu hususta ileri sürülen farklı ve teferruatlı görüşlerden birine göre -ki Evzâ'î de benimser- radâ'süte bağlıdır, zamana değil, daha iki yıl dolamadan, meselâ birinci yıl içerisinde çocuk sütten kesilip yemeğe tam alışacak olsa, bundan sonra emilen sütle kardeşlik ve hurmet hâsıl olmaz. Diğer bir görüşe göre sütle yaşlılar için bile - en azından örtünmeyen gerektirmeyen- kardeşlik hâsıl olmaktadır. (Çeşitli münâkaşalar

MÜEBBED HARAM GEREKTİRMEYEN DURUMLAR

نْيَتَّمَعلا َو ِنْيَتَلاَخْلا َنْيَب َو ِةَلاَخْلا َو ِةَّمَعْلا َنْيَب َعَمْجُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر] .
َه ِرَك] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنبا نع ـ1 6555

اَهِتَلاَخ ْوأ اَهِتَّمَع ىلَع ُةأ ْرَمْلا َج ّوَ َزُت ْنأ ىهَن» هظفلو.يذمرتلاو دواد وبأ » .
هجرخأ

1. (5683)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hala ile teyzenin veya hala ile halanın aynı adamın nikahında birleştirilmesini mekruh addetti." [Ebu Davud, Nikah 13, (2067); Tirmizî, Nikah 30, (1125).]

Bir rivayette: "(Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)) kadının halası veya teyzesi üzerine nikahlanmasını yasakladı" denmiştir.68

اَهِتَلاَخ ْوأ اَهِتَّمَع ىلَع ُةأ ْرَمْلا َحَكْنُت ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن :ُلوُقَي هنَع ُ هاللّ].
َي ِض َر ًارِباَج ُتْعِمَس] :لاق ِيبعهشلا نعو ـ5 6555

يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .

2. (5684)- Şa'bi anlatıyor: "Hz. Cabir (radıyallahu anh)'i dinledim, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının halası veya teyzesi üzerine nikahlanmasını yasakladı" demişti." [Buharî, Nikah 27; Nesaî, Nikah 48, (6, 98).] 69

اَهِتلاَخ ىلَع ُةأ ْرَمْلا َو ،اَهِتَّمَع ىلَع ُةأ ْرَمْلا َحَكْنُت ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىهَن] :لاق.
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نع ِةَّتِهسلِل َو ـ5 6556

ةَل ِزْنَمْلا َكْلِتِب اَهيِبأ َةَلاَخ ى َرَتَف] .

3. (5685)- Altı kitapta da Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den şu hadis kaydedilmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının halası üzerine, kadının teyzesi üzerine nikahlanmasını yasakladı." Ravi devamla dedi ki: "Biz, kadının babasının teyzesini de aynı makamda görürüz." [Buharî, Nikah 27; Müslim, Nikah 37, (1408); Muvatta, Nikah 20, (2, 532); Ebu Davud, Nikah 13, (2065, 2066); Tirmizî, Nikah 30, (1126); Nesâî, Nikah 47-48. (6, 96-98).] 70

تْئِش اَمُهَتَّيأ قِهلَط :َلاَق ؟ِناَتْخُأ يِتْحَت َو ُتْمَلْسأ يِهناِ ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق]□]. □6555□5ـ لاق هيبأ نع ْزو ُريِف ُنْب كاَّحَّضلا نعو:

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

4. (5686)- Dahhak İbnu Fîruz babasından naklen diyor ki: "Ey Allah'ın Resulü, dedim. Ben Müslüman olduğum zaman nikahımda iki kızkardeş vardı (ne yapalım?)"

"Onlardan dilediğin birini boşa!" emrettiler." [Ebu Davud, Talak 25, (2245); Tirmizî, Nikah 34, (1129).]71

لاَق ؟اَمُهَنْيَب ُعَمْجُي ْلَه ؛نْيَتَكوُلْمَم ِنْيَتْخُأ ْنَع هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَمْثُع ًلُج َر□ : َلأَس] :لاق ِبْيَؤُذ ُنب ُةَصيبَق نعو ـ6 □6555ـ ُهَلأَسَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ِباَحْصأ ْنِم ٌُج َر َيِقَلَف ،ِهِدْنِع ْنِم َج َرَخَف .َكِلذ َعَنْصأ ْنأ ُّب ِحُأ ُ َف اَنأ اَّمأ َو ؛ٌةَيآ اَمُهتَم َّرَحو ،ٌةَيآ اَمُهْتَّلَحأ هيِلَع ُها َرُأ :ُهاللّ ُهَم ِح َر ٍباَهِش ُنبا َلا ُِق .ًاَكِن ُهُتْلَعَج ّاِإ َكِلذ َلَعَف َنْع َكِلذ. فقاَل: اَّمأ اَنأ فَلْوَ َكاَن يِل ِم َن اْ‘مْرِ ِشَن ٌءْ َلم ْأج ِد ْأحَداً

اكلام هجرخأ .[َكِلذ ُلْثِم هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْيَب ُّزلا ِنَع. Œبه امهتلحأ يتلا ةي: ِينَغَلَب َو :ٍكِلاَم َلاَق .هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍبِلاَط يِبأ َنْب نيتخ‘ا نيب عمجلاو ؛ ناوهلاو ةرهشلاو ةبوقعلا « لاكِهنلا».نيتخ‘ا نيب اوعمجت نأو :اهتمرح يتلا او ؛مكناميأ تكلم اموŒةي

مارح كلملاب .

5. (5687)- Kabîsa İbnu Züeyb anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'a bir adam: "Köle olan iki kızkardeş, bir kişinin nikahı altında birleştirilebilir mi?" diye sordu. Hz. Osman: "Onların bu şekilde nikahlanmasını bir ayet helal, bir ayet de haram kıldı. Ben ise, böyle bir şeyi yapmayı sevmem!" dedi. Adam Hz. Osman'ın yanından çıktı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından bir kimseye rastladı. Bu meseleyi ona da sordu. O da:

"Bana gelince, yetki benim elimde olsa, bunu yapan birini bulduğum takdirde ona mutlaka ibaretamiz bir ceza veririm!" dedi.

---

67 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/42-43. 68 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/44. 69 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/44.

İbnu Şihab rahimehullah: "Bu cevabı veren zatın Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) olduğunu zannediyorum" dedi. İmam Malik: "Böyle bir sözü Zübeyr (radıyallahu anh)'in söylediği bana ulaştı" demiştir." [Muvatta, Nikah 34, (6, 538-539).][72]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen beş hadisin beşi de esas itibariyle aynı meseleye temas etmektedir: Bir erkeğin, aralarında yakın akrabalık bulunan iki kadını aynı anda nikahlamasının yasaklanmış olması; iki kız kardeş, teyzeyeğen, halayeğen gibi... Şu halde bir kadının halası veya teyzesi ile nikahlı olan bir erkek, bu kadın(lar) sağ olduğu müddetçe, onların kardeş çocuklarıyla yani yeğenleriyle evlenemez. Böyle bir nikah haramdır, kesinlikle yasaklanmıştır. Bu yasak hususunda ulema icma etmiştir. Sadece bir grup harici buna karşı çıkmış ise de ulemanın icması karşısında itibar edilmez. Keza, nikahı altında bulunan kadın sağ olduğu müddetçe onun halası veya teyzesi ile de nikah yapamaz. Bu yasaklık ebedî bir haramı ifade etmez. Kadın ölür veya boşanırsa erkek önceki hanımının kızkardeşi veya halası veya teyzesi veya yeğeni olan bir başka kadınla evlenebilir. **2-** Kişi Müslüman olmazdan önce bu yasağa giren iki kadınla evlenmiş ise, Müslüman olunca bu kadınlardan birini boşamak zorundadır, dilediğini boşamakta serbesttir. Şafii, Malik ve Ahmed İbnu Hanbel, "Bunlardan dilediğini seçer" derken, Ebu Hanife "hangisiyle önce evlendiyse onu seçer" demiştir. **3-** 5685 numaralı rivayette ilave edildiği üzere, alimler kıyas yoluyla kadının babasının halası ile teyzesinin dahi kendi halası ve teyzesi hükmünde olması sebebiyle onların da aynı nikah altında birleştirilemeyeceğine hükmetmişlerdir.

Bu zikedilen yasak, akraba kadınların birarada olmaları halinde birbirlerine karşı korumaları gereken sıla-i rahm kopacağı içindir. Zira kumalar arasında sılanın kopmasını önlemek mümkün değildir. Hatta İbnu Hibban'ın kaydettiği bir hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir kadının halası veya teyzesi üzerine kocaya varmasını yasakladıktan sonra "Siz bunu yaparsanız aradaki sıla-i rahmi koparırsınız" buyurarak, yasağın sebebini de açıklamıştır.

4- Normalde iki kızkardeş, bir nikah altında birleştirilemez. Ancak 5687 numaralı hadiste bunların hür değil de cariye olmaları halinde birleştirilip birleştirilemeyeceği mevzubahis edilmektedir. Hz. Osman, bunu bir ayetin helal kıldığını söylemektedir. Bazı şarihler, bu ayetin Nisa suresinin 24. ayeti olduğunu belirtirler. (Mealen): "Harp esiri olarak sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınları nikah etmek de size haram kılındı..." Ayet âmm olduğu için, kardeş de olsalar cariyeler bu ifadeye dahil edilirler denmiştir. Bunu haram kılan ayetle de yine Nisa suresinin 23. ayetinin kastedildiği belirtilmiştir. (Mealen): "... ve iki kızkardeşi birden nikahınız altına almanız da size haram kılındı."

Hz. Osman bu ihtilafı belirttikten sonra tercihini açıklar: "Ben bunu yapmayı sevmem." Yani "iki kardeş olan cariyeleri aynı nikah altında toplama işini yapmam" demek ister. Buna, delillerdeki ihtilaf sebebiyle ihtiyat için hükmetmiş olabileceği gibi, yasağı mübaha bir vecibe olarak takdim etmiş de olabilir. Ancak soru sahibi, tatminkâr, kesin bir cevap alamayınca, Ashab'tan bir başkasına daha aynı şeyi sorma ihtiyacı duymuş, bu sefer daha net cevap almıştır: "Yetki benim elimde olsa, sonra bunu yapanı görsem, başkalarına ibret olacak bir ceza verirdim." Bu ceza had cezası değildir. Çünkü müteevvil, zani sayılmaz, bu hususta icma edilmiştir. Burada ismi açıklanmayan sahabi zatın Hz. Ali olduğu tahmin edilmiştir. İbnu Abdilberr'e göre ravi Kabîsa, Hz. Ali'yi ismen zikretmekten kaçınmıştır. Çünkü halife Abdülmelik İbnu Mervan'la sohbeti mevcuttur. O sıralarda Emevî hanedanı Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin isminin zikrini istiskal etmekte, hele Hz. Osman'a muhalefet eden hususlarda hiç tahammül gösterememekte idi. 73

يِبَّنلا َلِئُسَف .ِسيِسَمْلا َلْبَق اَهَقَّلَط َّمُث ٌلُج َر اَهَج َّو َزَتَف ،ًاثَث ُهَتأ َرْمِا ٌلُج َر□□ #
َقَّلَط] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □6555□

ا َقوُذَي بهتَح َ: :َلاَقف .َكِلذ ْنَم .Œةتسلا هجرخأ .[ُل َّو‘ا َقاَذ اَم اَهَتَلْيَسُع ُرَخ .
لسعلا ثنؤي نم برعلا نم هن‘ هثنأو ،عامجلا نع ةيانك « ُةليسُعلا»

6. (5688)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam hanımını üç talakla boşadı. Kadınla bir başka adam evlendi, ancak bu adam da kadını temasdan önce boşadı. (Kadın tekrar önceki kocasına dönmek istemişti.) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu hususta soruldu.

"Hayır! İkincisi kadının balcığından tatmadıkça önceki tadamaz!" buyurdular." [Buharî, Libas 6, Şehadat 3, Talak 4, 7, 37, Edeb 68; Müslim, Nikah 115, (1433); Muvatta, Nikah 18, (2, 531); Ebu Davud, Talak 49, (2309); Tirmizî, Nikah 26, (1118); Nesâî, Talak 9, 10, (6, 146, 147).] 74

AÇIKLAMA:

Farklı vecihleriyle gelmiş bulunan bu rivayet diğer bazı tariklerinde teferruatlıdır. Buna göre, Rifâa el-Kurazî hanımını boşar. Hanımı bir başka erkekle (Abdurrahman İbnu'z-Zübeyr ile) evlenir. Ancak bu ikinci kocanın cinsî yönden bir kısım eksiklikleri vardır. Öyle ki, koca kadınla bir kerecik dahi olsa cinsî temasta bulunamaz. Bu durum karşısında kadın eski kocasına dönmek arzusuyla Resulullah'a gelip durumu bütün açıklığı ile izah eder. Başkalarının huzurunda yapılan bu müracaatta, meselenin açık tabirlerle anlatılması dinleyenlerden bazılarını rahatsız eder. Hatta, Resulullah'ın huzurunda cinsî meselelerin bu derece açıklıkla konuşulmasını bazıları bir hayasızlık telakki ederler. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm kadının konuşmalarını tebessümle karşılar ve sonuna kadar dinler. Kadın neticeyi: "Önceki kocam helal olur mu?" diye noktalayınca, Efendimiz: "Sen önceki kocana, diğeri balcığından tatmadıkça, sen de onun balcığından tutmadıkça helal olmazsın!" buyurarak, mühim bir meselenin hükmünü beyan eder.

Yani boşanan eşlerin tekrar evlenebilmeleri İslam'da mümkündür. Ancak kadının bir başka erkekle evlenmiş olması ve bu evliliğin akit safhasında kalmayıp, fiilen duhul ve temasın vaki olması gerekmektedir. Sadedinde olduğumuz hâdisede ikinci koca hanımıyla temasta bulunamadığı için, evliliği akid safhasında kalmış olmakta, bu sebeple hanım eski kocasına dönememektedir.

Hemen belirtelim ki, böyle bir durumda, kadının eski kocasına dönmesini sağlamak maksadıyla kısa bir müddet için kadın nikahlamaya hulle denmektedir. Dinimiz bunu haram kılmıştır. Çünkü nikah müebbeten yapılır. Kısa vadeli mut'a nikahı bi'l icma haramdır. Resulullah hulle yapana da yaptırana da Allah'ın lanetini dilemiştir. Hulle, müessesenin suistimal edilmesi, yıpratılmasıdır. Bu sebeple, hulle yapanlar lanete müstehaktırlar. Buna caiz diyen de olmuştur.

2- Üseyle, "asıl" kelimesinin ism-i tasgiridir, balcık demektir. Cinsî temasın lezzeti bununla kinaye edilmiştir. 75 Hz. Aişe'den gelen bazı rivayetlerde bundan cima kastedildiği açıklanmıştır.

هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع يف ًاثَث ُهَتأ َرْما َقَّلَط ٍلاوَمَس َنْب َةَعاَفر َّنأ] :ى ِ ْرُقْلا □ #
ِرْيَب ُّزلا نب نمح َّرلا ُدبع ِنب ِرْيَب ُّزلا نعو ـ5 □6555ـ ُل َّو'ا اَهُج ْو َز َوُه َو
،اَهِحِكْنَي ْنأ ُةَعاَف ِر َدا َرأَف .اَهق َراَفَف ،اَهَّسَمَي ْنأ ْعِطَتْسَي ْمَلَف اَهْنَع َض
َرَتْعاَف ِرْيَب ُّزلا َنْب ِنمْح َّرلاَدْبَع ُهَدْعَب ْتَحَكَنَف

كلام هجرخأ .[َةَلْيَسُعْلا َقوُذَت بهتَح َكَل ُّلِحَت َ :َلاَق َو ،اَه ِجيِو ْزَت ْنَع .
ُهاَهَنَف ،# ِ هاللّ ِلوُس َرِل َكِلذ َرَكَذَف

7. (5689)- Zübeyr İbnu Abdirrahman İbnü'z-Zübeyr el-Kurazî anlatıyor: "Rifâa İbnu Simval, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, hanımını üç talakla boşadı. Ondan sonra kadın

Abdurrahman İbnu'z-Zübeyr'le evlendi. Abdurrahman, kadına temasa muktedir olmadığı için, ondan yüz çevirdi ve ayrıldılar. Kadını boşamış olan eski kocası Rifaa kadınla yeniden nikahlanmak istedi. Arzusunu Resulullah'a açtı. Aleyhissalâtu vesselâm Rifâa'ya onunla evlenmesini yasakladı. "Kadın balcığı tadıncaya kadar, sana helal olmaz!" buyurdu." [Muvatta, Nikah 17, (2, 531).] 76

حِكْنَت بهتَحِ ُهَل ُّل ِحَت َ اَهَّنِإ ،اَهي ِرَتْشَي َّمُث ًاثَث ةَم‘ا ُقِهلَطُي ِلُج َّرلا يف□
ُلوُقَي َناَك ُهَّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍتباَث ُنْب ِدْي َز نعو ـ5 □6555□

كلام هجرخأ .[ُه َرْيَغ ًاج ْو َز .

8. (5690)- Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'in anlattığına göre, "kendisi bir cariyeyi üç kere boşayıp sonra satın alan bir adam hakkında "Bu cariye, bir başka kocaya varmadıkça ona helal olmaz" diyordu." [Muvatta, Nikah 30, (2, 537).]77

اَبأ َو ٍساهبَع َنْبا َّنأ] : ٍساَيِا ِنْب دهمَحُم ِنبا نعو ـ 5 □6551□

اج ْو َز َحِكْنَت بهتَح ُهَل ُّل ِحَت َ :َلاَق ْمُهُّلُكَف .ِلوُخُّدلا َلْبَق ًاثَث اَهُج ْو َز□
اَهُقِهلَطُي ِرْكِبْلا ِنَع اوُلِئُس ْمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِصاَعْلا َنْبا َو ةَ َرْي َرُه

كلام هجرخأ .[ُه َرْيَغ .

9. (5691)- İbnu Muhammed İbni İlyas anlatıyor: "İbnu Abbas, Ebu Hureyre ve İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ)'dan kocası tarafından duhülden (temastan) önce üç talakla boşanan bakire kız (bu ilk kocası ile yeniden nikah yapmak istese nasıl olur? diye) soruldu. Hepsi de: "Bir başka zevce ile evlenmedikçe eskisine helal olmaz!" dediler." [Muvatta, Talak 37, (2, 570).] 78

باحصأ هجرخأ .[ُهَل َلَّلَحُملا َو َلِهلَحُمْلَا # ِ هاللّ ُلوُس َر َنَعَل] : اولاَق ْمُهنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم َنباو ٍرباج َو ٍّيلَع نعو ـ15 □6555□

دوعسم نبا نع يذمرتلا هححصو ،ننسلا .

10. (5692)- Hz. Ali, Hz. Cabir ve Hz. İbnu Mes'ud (radıyallahu

---

74 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/48. 75 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/48-49.

anhüm), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "hulle yapana da hulle yaptırana da lanet ettiğini" anlattılar. [Tirmizî, Nikah 27, (1119, 1120); Ebu Davud, Nikah 16, (2076, 2077); Nesâî, Talak 13, (6, 149).][79]

AÇIKLAMA:

1- Geçen hadislerin hemen hepsi, boşanan eşlerin, tekrar evlenmek istedikleri takdirde bunun İslamî adabını beyan etmektedir. Boşananlar tekrar evlenebilirler, ancak bu evlilikten önce, kadın bir başka kocaya gitmiş ve ondan da boşanmış olmalıdır. Bu evlenip boşanma olmadığı takdirde kadın eski kocasına helal değildir. Böyle bir müeyyide olmadığı takdirde boşanma hadisesinin ciddiyet ve manası ortadan kalkar, aklına esen hanımını boşar, tekrar döner. Fakat dinimizin koyduğu bu müeyyide, boşanma işini oyuncak ve eğlence olmaktan kurtarır. Kişiyi, ağzından çıkacak sözü tartmaya; hisle, öfkeyle değil, akılla, muhakeme ile, önünü arkasını düşünerek boşanma kararı vermeye zorlar.

2- Muhallil, tahlil (helal kılma)dan ism-i faildir. "Boşanan kadını kocasına helal kılan" manasına gelir. Bu manada muhill kelimesi de kullanılır. Muhallel aynı kökten ismi mef'ul olup "boşanan karısı kendisine helal kılınan" demektir. Şu halde muhallil, boşanmış olan bir kadınla evlenen kimsedir. Ancak bir kadınla ikinci sefer evlilik yapan herkese muhallil denmez. Eğer bu evliliği, kadını hemen boşayarak eski kocasıyla evlenmesini meşru hale getirmek kasdıyla yapmışsa ona muhallil denir. Muhallel leh de kadının eski kocasına denir, el-Kâdi der ki: ...Resulullah ikisini de lanetlemektedir. Çünkü bu muamelede mürüvvet ayaklar altına atılmış olmakta, hamiyyet azlığı, izzet-i nefsin yokluğu veya düşüklüğü ilan edilmiş olmaktadır. Bu davranışın muhallel leh hakkında ne kadar adice ve haysiyet kırıcı olduğu açıktır. Muhallil hakkında da, bir başkasının menfaati için cimaya tevessül etmekle nefsine yükleyeceği ayıp, öbürünün tezellülünden geri olmasa gerektir. Çünkü, kadına, onu başkasının vatyine arzetmek maksadıyla vatyde bulunmuş olmaktadır. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm böylelerini emanet alınan tekeye benzetmiştir."

Alimler, bu hadisi esas alarak, "evlenince boş olmak" kaydıyla veya "boşamak şartıyla" yapılan nikahların batıl olacağına hükmetmiştir. Hatta, İbnu Ömer'den gelen bir rivayette "Biz Resulullah zamanında bu çeşit muameleleri zina sayardık" buyrulmuştur.

* Sübülü's-Selam'da: "Bu hadis, tahlilin (hulle yapmanın) haram olduğuna delildir. Çünkü lanet ancak haram edileni işleyen hakkında kullanılır. Her haram edilen şey, yasaklanmıştır. Yasaklama akdin

fasid olmasını ve laneti iktiza eder. Bu fail için de olsa, hükme illet teşkil etmesi sahih olan bir vasfa bağlı kılınmıştır. Tahlilde yer verilen bazı suretler zikredilmiştir.

* Akidde muhallil: "Ben kadını helal kılınca artık (benimle) nikah yoktur" der. Bu şekil, mut'a nikahı gibidir, çünkü nikah müddetini sınırlamıştır.

* Muhallil akid de: "Kadını helal kıldım mı boşadım demektir" der. * Bunları söylemez ama, akid yaparken kadını helal kılmak niyetiyle temasta bulunacağına, asıl kasdının daimî bir nikah yapmak olmadığına niyet eder.

Lanetin zahiri bütün bu akid çeşitlerine şamildir. Akdin bütün bu çeşitleri de fasiddir." **3-** Bu mesele ile ilgili olarak şunu da kaydedelim: Hanefîler, tahlile fetva vermiştir. Bunun haram bir akid olmadığı söylenmiştir. Bu meselede Hanefîlere yapılan ta'riz, fetvalarını sahih bir rivayete dayandıramamalarında düğümlenir. Meselenin teferruatına girmeyeceğiz. 80

ي ِض َر ُةَمطاَف ُهَدْنِع َو ٍلْهَج يبأ َتْنِب هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُّيِلَع َبَطَخ] :لاق امهن□
َع ُ هاللّ َي ِض َر ةَمرخَم ِنْب ِر َوْسِملا نعو ـ11 □6555□

اهنَع ُ هاللّ.

دَّهَشَتَف # ُّيِبَّنلا َماَقف .ٍلْهَج يِبأ َةَنْبا ُحِكاَن ٌّيِلَع اَذهو ، َكِتاَنَبِل ُبَضْغَت َ َكَّنأ َكُم□
ْوَق ُمُع ْزَي : ْتلاَقَف .# َّيِبَّنلا ِتَتأَف َكِلذب ْتَعِمَسَف

ع ِمَتْجَي َ ِ هاللّو ،اَهُبي ِرُي اَم يِنُب ي ِرَي ،يِهنَم ٌةَعْضِب َةَمِطاَف َّنإ َو ،يِنَقَدَص□
َو يِنَثَّدَحَف ِعيِب َّرلا َنْب ِصاَعْلا اَبأ ُتْحَكْنأ يِهنإف ُدْعَب اَّمأ :َلاَق َو

ةَبْط ِخْلا ٌّيِلَع َك َرَتَف :َلاَق ًادبأ ِ هاللّ ِهوُدَع ُتْنِب َو # ِ هاللّ ِلوُس َر ُتْنِب□] .

78 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/50.

11. (5693)- Misver İbnu Mahreme (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) nikahı altında Fatıma (radıyallahu anhâ) olduğu halde Ebu Cehl'in kızına talib oldu. Bunu işiten Hz. Fatıma, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Kavmin, kızları için senin hiç gadablanmayacağını zannediyor. İşte Ali, Ebu Cehl'in kızıyla evlenecek!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm kalktı [minbere çıktı] şehadet getirdi ve şu hitabede bulundu: "Emma ba'd! Ben Ebu'l-As İbnu'r-Rebî'e (kızımı) nikahladım. Bana konuştu ve doğruyu söyledi [vadetti ve vaadini tuttu. Şurası muhakkak ki ben helal olanı haram kılmıyorum, haramı da helal kılmıyorum]. Fatıma benden bir parçadır. Onu üzen beni de üzer. Allah'a yemin olsun Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Allah düşmanının kızıyla ebediyyen biraraya gelmeyecektir!

"Ravi der ki: "Ali istemekten vazgeçti." 81

نأ يِف يِنوُنَذأتْسا ِةَريِغُمْلا ِن ْب ِماَشِه يِنَب َّنأ :ِرَبْنِمْلا ىلَع َوُه َو ُلوُقَي # ِ هاللّ□
َلوُس َر ُتْعِمَس] :لاق ىرخأ يفو ـ15 □6555□

يِه اَمَّنإف ،ْمُهَتَنْبا َحِكْنَي َو يِتَنْبا َقِلَطُي ْنأ ٍبِلاَط يِبأ ُنْبا َديِرُي ْنأ َّاِإ ُنَذآ َ َّمُث ُنَذآ َ□
َّمُث ،ُنَذآ ُ َف ٍبِلاَط يِبأ َنْب َّيِلَع ْمُهَتَنْبا اوُحِكْنُي حتفب «يِنُبيِرُي»و.محللا نم
ةعطقلا « ُةَعْضَبلا».يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[اَهاَذآ اَم يِنيِذ ْؤُي َو اَهُبيِ ِر ُي اَم
يِنُبي ِرَي ،يِهنِم ٌةَعْضِب

. اهءاسام ينؤوسي يأ :هل هوأ

12. (5694)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minberde şöyle söylediğini işittim: "Benî Hişam İbnu'l-Mugire ailesi, kızlarını Ali İbnu Ebi Talib'le evlendirmek için benden izin istiyor. Ben izin vermedim, vermiyorum ve vermeyeceğim! Ancak, Ebu Talib'in oğlu kızımı boşayıp, kızlarını almak isterse o başka! Şunu iyi bilin, Fatıma benden bir parçadır. Onu üzen beni de üzer, ona eziyet olan bana da eziyet olur." [Buhârî, Fezailu'l-Ashab 16, 12, 29, Cum'a 29, Humus 5, Nikah 109, Talak 13; Müslim, Fezailu's-Sahabe 96, (2449); Ebu Davud, Nikah 13, (2071); Tirmizî, Menakıb, (3866).]82

AÇIKLAMA:

1- Hakim'in rivayetine göre Hz. Ali (radıyallahu anh), Ebu Cehl'in kızı [Cüveyre -veya Avra veya Cemileyi] kızın amcası el-Haris İbnu Hişam'dan ister. Bu sırada Resulullah'la da bu hususta istişare eder. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bana kızın hasebinden mi soruyorsun?" der. Hz. Ali: "Hayır! Ancak onu tavsiye ediyor musun, (öğrenmek istiyorum)" der. Resulullah: "Hayır! Fatıma benden bir parçadır. Bu işin onu hüzne boğup üzeceğine inanıyorum!" buyurur. Hz. Ali (radıyallahu anh): "Ben sizin hoşlanmayacağınız bir şey yapmam!" der ve o meseleyi kapar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kızı Fatıma'ya karşı duyduğu şefkat sebebiyle ona eziyet verecek bir evlenmeye müsaade etmemiş, "Onu üzen şey beni de üzecektir" demiştir. **2-** Resulullah'ın takdirle bahsettiği Ebu'l-As İbnu Rebi (radıyallahu anh), Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir diğer damadı, büyük kızı Zeyneb'in kocasıdır. Mekke'de iken evlendirmişti. Ahlakı mükemmel, sözünde duran, dürst ve mert bir kimse idi. Kureyş, Zeyneb (radıyallahu anhâ) ile evlenmesine karşı çıkmış ise de, bu onları dinlememişti. Bedir'de Müslümanlara esir düştü. Hz. Zeyneb kocasını esaretten kurtarmak üzere, annesi Hz. Hatice (radıyallahu anhâ)'nin düğün hediyesi olarak verdiği gerdanlığı göndermişti. Resulullah bunu görünce tanıdı ve Hz. Hatice'yi hatırlayarak duygulandı. Resulullah'ın talebi üzerine gerdanlık iade edildi. Ebu'l-As'ı da serbest bıraktılar. Ebu'l-As serbest bırakıldıktan bir müddet sonra Müslüman olmuştur.[83]

ج ْو َز اَهَل َو ِة َرْصَبْلاِب اَها َرَتْشِا ًةَي ِراَج اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَمْثُعِل َنَدْهأ□□
ِرِما َع َنْب ِ هاللّ َدْبَع َّنأ] : ٍبِاَهِش ِنبا نعو ـ15 □6556□

كلام هجرخأ .[اَهَق َراَفَف اَهَج ْو َز ِرِماَع ُنْبا َنَض ْرأف .ٌج ْو َز اَهل َو اَهُب .
َرْقأ َ : ُناَمْثُع َلاَقَف

13. (5695)- İbnu Şihab anlatıyor: "Abdullah İbnu Amir, Hz. Osman (radıyallahu anh)'a bir cariye hediye etti. Bu cariyeyi Basra'da satın almıştı ve onun kocası da vardı. Osman: "Ben ona yaklaşmam, onun kocası var!" dedi. Bunun üzerine İbnu Amir, kocasını razı etti ve cariyeden ayırdı." [Muvatta, Buyu 7, (2, 617).][84]

AÇIKLAMA:

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/52. [82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/52-53.

Hz. Osman, kendisine hediye edilen cariyeye kocası sebebiyle temasta bulunmuyor. Çünkü haramdır. Ancak, cariyeyi satın almış olan Abdullah İbnu Amir, boşanması hususunda kocayı razı ediyor. Bu durumda iddeti tamamlandı mı cariye efendisine helal olur.[85]

حِكْنَي ْنأ َدا َرأف ُةَّ َرُح ُهَتْحَت َناَك ٍلُج َر ْنَع ٍّتُس ْمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع َنْبا َو□
ٍساهبَع َنْبا َّنأ ُهَغَلَب ُهَّنأ] : ٍكلام نعو ـ15 □6555□

اَمُهَنْيَب َعَمْجَي ْنأ اَه ِرَكَف ،ًةَمأ اَهْيَلَع] .

14. (5696)- İmam Malik'e ulaştığına göre, "İbnu Abbas ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm)'e, nikahı altında hür bir kadın olduğu halde bunun üzerine bir cariye nikahlamak isteyen bir adam hakkında soruldu. Bunlar, adamın ikisini cemetmesini mekruh addettiler." [Muvatta, Nikah 31, (2, 536).] 86

AÇIKLAMA:

Bu rivayete göre, hür kadının üzerine köle bir kadının (cariye) nikahla alınması mekruhtur. İmam Malik'ten bu meselede farklı fetvalar rivayet edilmiştir. "Bunda bir beis yok" dediği gibi, "Hür kadın kendi nefsinde muhayyer bırakılır" da demiştir.

Bunda ihtilaf, cariyenin nikahlı olarak alınmasından ileri gelmektedir. Nikahlı olmadığı takdirde, hür zevcenin, kocasının cariye edinmesine itiraz etmeye hakkı yoktur.

Said İbnu'l-Müseyyeb: "Hür kadın müsaade etmedikçe, erkek hür üzerine cariyeyi nikahlayamaz!" demiştir. Ona göre, "Hür karısı rıza gösterdiği takdirde nikahlayacak olursa, günlerin taksiminde hürün hakkı üçte ikidir, cariyenin hakkı ise üçte birdir."

İmam Malik: "Hür erkek, mehir ödeyecek güçte olduğu takdirde, cariye ile evlenemez. Zinaya düşmekten korkmuyorsa, hür kadına ödeyecek mehir bulamadığı takdirde de cariye ile evlenemez" demiştir. Bu hükmüne delil olarak Nisa suresinin 25. ayetini göstermiştir. 87

DÖRDÜNCÜ BAB

NİKÂHTA MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

(Bu babta beş fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

NİKÂHI FESHEDEN ŞEYLER, FESHETMEYEN ŞEYLER

قَالَ : أيُّمَا رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأةً وَبِهَا جُنُونٌ أوْ جُذَامٌ أوْ بَرَصٌ فَمَسَّهَا فَلَهَا
□6555□ 1ـ عن ابْنِ المُسَيَّبِ: [أنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنهُ

. صَدَاقُهَا كَامِلاً، وَذَلِكَ لِزَوْجِهَا غُرْمٌ عَلَى وَلِيِّهَا.] أخرجه مالك

1. (5697)- İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) dedi ki: "Kim, kendisinde delilik veya cüzzam veya baras (alaten) bulunan biriyle evlenir ve temasta da bulunursa, mehir tamamiyle kadının olur. Ancak bu, kadının velisi üzerinde erkeğe bir borç olur." [Muvatta, Nikah 9, (2, 526).] [88]

AÇIKLAMA:

Evlilik sırasında kadında sayılan haller (delilik, cüzzam, baras (alaten) gibi hastalıklar) var ise, bu söylenmelidir. Zaten bu hallere rağmen kadını hiçbir erkek nikahı altına almaz. Bunlar söylenmez ve evlilikten sonra ortaya çıkarsa erkek kadını bırakabilir. Ancak kadına mehrini ödeyecektir. Kadın mehrini eksiksiz olarak alır, fakat bu halden erkeğin mağduriyeti de giderilir, kızın velisi erkeğe borçlanacaktır. Borçlanmaya mahkum edilecek veli, kızın babası veya oğlan kardeşi, kızın halini bilme durumunda olan bir başka yakınıdır. Eğer kızı evlendiren veli, amca oğlu veya bir azadlısı veya aşiretten -kızda bu halin varlığını bilmediğine hükmedilecek- biri ise bu takdirde veli borçlandırılmaz. [89][90]

□فَقَدَتْ زَوْجَهَا فَلَمْ تَدْرِ أيْنَ هُوَ، فإنَّهَا تَنْتَظِرُ أرْبَعَ سِنِينَ، ثُمَّ تَعْتَدُّ
□6555□ 5ـ وعنهُ أنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عنهُ قال: [أيُّمَا امْرَأةٍ

. أرْبَعَةَ أشْهُرٍ وَعَشْراً، ثُمَّ تَحِلُّ.] أخرجه مالك

2. (5698) Yine İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Bir kadın kocasını kaybeder, nerede olduğunu da

---

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/54.
[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/54.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/54.
[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/55.

bilemezse dört yıl bekler, sonra dört ay on gün oturur, sonra nikahı (başkasına) helal olur." [Muvatta, Talak 52, (2, 575).] 91

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Muvatta'da, Kocasını kaybeden kadının iddeti başlığını taşıyan bir babta kaydedilmiştir. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den kaydedilen bu fetvaya göre, kocası gurbete çıkıp da ondan dört yıl boyu haber alamayan kadın, iddet bekleme adabı çerçevesinde dört ay on gün daha bekler. Ondan sonra artık yeni bir evlilik yapabilir. Zürkânî, Hz. Osman ve Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'den benzer görüşlerin rivayet edildiğini, hatta bu meselede Ashab'ın icmasından bile bahsedildiğini, asırlarında buna muhalif bir görüş işitilmediğinin söylendiğini de not eder.92

اَهَّنأ نَلَع ًةأ َرْما تْج َّو َزَت] :لاَق # ِ هاللّ ِلوُس َر ِباَحْصأ ْنِم َمْتك‘ا ُنْب َة َرْضَن هَل
ُلاَقُي ِراَصْن‘ا ن ِم ٍلُج َر ْنع هنعو ـ5 □6555□

تَعَض َو اَذإ َلاَق َو ،اَنْيَب َق َّرَف َو ، َكَل ٌدْبَع ُدَل َوْلا َو ،اَه ِج ْرَف ْنِم َتْلَلْحَتْسا□
اَمِب ُقاَدَّصلا اَهَل # َلاَقَف .ىَلْبُح َيِه اَذإَف اَهْيَلَع ُتْلَخَدَف ٌرْكِب هبشيو ، هرح
ةرحلا نم ىنزلا دلو ن‘ هب لاق ءاهقفلا نم ًادحأ ملعأ لسرم ثيدح اذه :يباطخلا
لاق.دواد وبأ هجرخأ .[اه َوُّدُحَف ةعاطلا يف دبعلاك هل نوكيف غلب اذإ
هتمدخب عفتنيل هئانتقاو هتيبرتب هرمأو ،ًاريخ هب هاصوأ هنأ :ربخلا تبث نإ
هانعم نوكي نأ

اخوسنم نوكي نأ ثيدحلا حص نإ لمتحيو ،هناسحإ ىلع هل ةأفاكم□ .

3. (5699)- Yine İbnu'l-Müseyyeb, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabından, Nadre İbnu'l-Ektem denen ensardan bir zattan naklen kaydettiğine göre, demiştir ki: "Ben bakire bildiğim bir kadınla evlendim, gerdeğe girince hamile olduğunu gördüm. (Durumu Resulullah'a arzettiğim vakit) Aleyhissalâtu vesselâm: "Fercinden istifaden sebebiyle mehir onundur, çocuk da sana köledir" buyurdu ve aramızı ayırdı. İlaveten: "Çocuğu doğurunca had uygulayın!" emretti." [Ebu Davud, Nikah 38, (2131, 2132).] 93

AÇIKLAMA:

Hattâbî der ki: "Bu hadisin hükmüyle fetva veren tek fakih bilmiyorum. Zaten hadis mürseldir. Hamile kadın hür olduğu takdirde, ondan doğacak zina mahsulü bir çocuğun hür olacağı hususunda ihtilaf eden tek alim de bilmiyorum. [Öyleyse bu nasıl köleleştirilir?]"

Hattâbî devamla der ki: "Eğer hadis sabit ise, manası şu olabilir: "Aleyhissalâtu vesselâm çocuk için hayır tavsiye etmiştir ve çocuğa sahip çıkıp yetiştirmesini, terbiyesini vermesini ve büyüyünce de hizmetinden faydalanmasını emretmiştir. Böylece çocuk, yapılan iyiliğe karşılık olarak göstereceği taatle köle olmuş gibi olur. Hadis şayet sabit ise mensuh da olabilir."94

هْيلَع تَم ُرَح ًةَعاَسِب اَه ِج ْو َز َلْبَق ِهِبِهِمِهذلا َتْحَت ُةَّيِنا َرْصَّنلا ِتَمَلْسأ اَذإ[□] .
:لاق اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع ُنْبا نعو ـ5 □6555□

يراخبلا هجرخأ .

4. (5700)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir Hıristiyan kadın, bir zımmînin nikahı altında iken, kocasından bir müddet önce Müslüman olsa, artık kocasına haram olur." [Buharî, Talak 20.] 95

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, karıkocadan biri Müslüman olduğu takdirde, nikah durumlarının ne olacağı meselesine açıklık getirmekte, farklı görüşlerden birini tesbit etmektedir. Bu meseleye temas eden ayet mealen şöyledir: "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret etmiş olarak size geldiğinde, onları imtihan edin. Onların imanını Allah hakkıyla bilir. Eğer mü'min olduklarına kanaat getirirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helal değildir, onlar da bunlara helal olmaz. Müşrik kocalarının onlara verdiği mehri iade edin.. kâfir kadınları da nikahınız altında tutmayın, onlara verdiğiniz mehri geri isteyin..." (Mümtehine 20).

2- Buhârî, aynı babta, sadedinde olduğumuz rivayetin devamı olarak İbrahim es-Saiğ'den şu rivayeti kaydeder: "Zımmîlerden evli bir kadın kocasından önce Müslüman olsa, sonra da kocası kadının iddeti içerisinde Müslüman olsa kadın yine kocasının hanımı mıdır?" diye Atâ merhumdan sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Hayır! Ancak kadın dilerse yeni bir nikah ve yeni bir mehirle (evlilik yapabilir)" Mücahid de şunu söylemiştir: "Adam, iddet içerisinde Müslüman olmuştsa, eski hanımıyla evlenir!" Hasan Basri ve Katâde, Müslüman olan iki Mecusi hakkında: "Bunlar eski nikahları üzeredirler. Ancak bunlardan biri daha önce Müslüman olmuş, diğeri de eski nikahın devamına itiraz etmiş ise, ayrılırlar, artık erkeğin kadın üzerinde bir hakkı kalmamıştır" der.

---

91 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/55. 92 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/56. 93 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/56.

3- İbnu Hacer, Kûfe fukahası (Hanefiler) başta olmak üzere Tavus, Sevrî, Ebu Sevr gibi birçok ulemanın sadedinde olduğumuz rivayette beyan edilen İbnu Abbas'ın görüşünü esas aldığını, ehl-i Kûfe ve onlara tabi olanların "Erkek hanımına İslam'ı teklif etmelidir" şartını koştuklarını belirtir. İbnu Hacer açıklamasına devam ederek, "Şafii, Malik, Ahmed, Katâde, İshak, Ebu Ubeyd gibi birkısım ulemanın da Mücahid'in fetvasını esas aldıklarını" belirtir. "İddeti içerisinde Müslüman olan erkek, eski hanımıyla evliliğini devam ettirir" şeklinde ifade edilen bu görüşe İmam şafii, Ebu Süfyan'la ilgili kıssadan delil getirmiştir: "Ebu Süfyan Mekke'nin fethi sırasında Merrî Zahran mevkiinde, Müslümanların Mekke'ye fetihle girdiği gecede Müslüman olmuştu. Ebu Süfyan Mekke' ye Müslüman olarak girince, hanımı Hind Bintu Ukbe, sakalından tutup Müslüman olduğu için çıkışmış, nefretini izhar etmiş, bir müddet sonra Hind de Müslüman olmuştu. Bu esnada aralarında bir ayrılık olmadığı gibi, nikahlarının yenilenmesi de mevzubahis olmamıştır. Bu şekilde kocalarından önce Müslüman olan nice sahabiyye vardır: Hakim İbnu Hizam, İkrime İbnu Ebi Cehl vs. gibi. Bunların nikah akidlerinin yenilendiğine dair bir rivayet mevcut değildir. Megazi yazarları bu meselede ihtilaf da etmezler. Ancak bu durum, çoğunluğun nezdinde, "erkeğin İslam'a girişi, kendisinden önce Müslüman olan hanımının iddetinin sona ermesinden önce vaki olduğuna" hamledilmiştir." 96

دَق اَهَّناِ ِ هاللّ َلوُس َر اَي :اَهُج ْو َز َلاَقَف . ًةَمِلْسُم ُهَدْعَب ُهْتأ َرْما ِتَءاَج َّمُث□
ًامِلْسُم َءاَج ُّج َر َّنأ] : هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ6 □6551□

. كاَنَت ْأسلَمَت ْمَعِب ؛فَر َدَّهاَ عَلَيْهِ .[أخرجه أبو داود والترمذي

5. (5701)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam önce kendisi Müslüman olup geldi, sonra da hanımı Müslüman olup geldi. Kocası: "Ey Allah'ın Resulü! Hanımım da benimle birlikte Müslüman olmuştu!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, hanımını kendisine iade etti." [Ebu Davud, Talak 23, (2238); Tirmizî, Nikah 43, (1144).] 97

دَق ُتْنُك يِهناِ ِ هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقَف # ِهِبَّنلا ىلا اَهُج ْو َز َءاَجَف ، ْتَج َّو َزَتَف□
□6555□ 5ـ هنعو َر ضِ َي هاللّ ُ هنَع لاق : [أسْلَمَت ِ امرَ ْأةٌ

ا اَه ِج ْو َز ْن ِم اَهعŒدواد وبأ هجرخأ .[ِل َّو‘ا اَه ِج ْو َز ىلا اَهَّد َر َو ، ِرَخ .
َزَتْناَف .ي ِم ُ ْساِب ْتَمِلَع َو ُتْمَلْسأ

6. (5702)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kadın, Müslüman oldu ve (yeni bir erkekle) evlendi. Bunun üzerine (eski) kocası Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Ben de Müslüman olmuştum. Hanımım Müslüman olduğumu da biliyor" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, kadını ikinci kocasından ayırıp eski kocasına iade etti." [Ebu Davud, Talak 23, (2239); İbnu Mace, Nikah 60, (2008).][98]

نيِنِس ِهتِس َدْعَب ِل َّو ُ'ا ِحاَكِهنلاِب ِعيِب َّرلا ِنْب ِصاَعْلا يِبأ ىلَع َبَنْي َز ُهَتَنْبِا□ □
ِ هاللّ ُلوُس َر َّد َر] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □6555□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ًائْيَش ْثِد ْحُي ْمَل َو .

7. (5703)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kızı Zeyneb'i Ebu'l-As İbnu'r-Rebî'e, altı yıl sonra eski nikahı ile geri verdi (ne nikah, ne mehir) hiçbir şeyi yenilemedi." [Ebu Davud, Talak 24, (2240); Tirmizî, Nikah 43, (1143).][99]

ديِدَج ٍحاَكِنِب اَه ِج ْو َز ىلَع َبَنْي َز َّد َر اَمَّنإ # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ِهِهدَج ْنع ِهيبأ نع ٍبْيَعُش ُنْب و ُرْمَع نعو ـ5 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[ٍديِدَج ٍرْهَم َو .

8. (5704)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (kızı) Zeyneb (radıyallahu anhâ)'i kocası (Ebu'l-As'a) yeni bir mehirle iade etti." [Tirmizî, Nikah 43, (1142); İbnu Mace, Nikah 60, (2010).] [100]

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/57-58. [97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/58. [98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/59.

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen son dört rivayet de daha önce 5700 numarada kaydedilen ve açıklaması yapılan İbnu Abbas rivayetinde olduğu gibi, Müslüman olan karıkocanın nikah durumları üzerinedir. Hemen hepsinde işlenen ana fikir; karıkoca her ikisi de Müslüman oldukları takdirde eski nikahları üzere devam edebilirler. Kadın, erkekten önce Müslüman olmuş ise, kadının iddeti içerisinde -ki bir iddet dört ay on gündür- erkek de Müslüman olduğu takdirde eski nikah üzere beraberlikleri devam eder, yeni bir nikah akdine, mehir tesbitine hacet yoktur. İmam Muhammed: "Kadın dar-ı İslam'da Müslüman olur, kocası kâfir kalırsa, erkeğe İslam teklif edilmeden araları ayrılmaz, kocası da Müslüman olursa, kadın onun hanımıdır; eğer Müslüman olmazsa araları ayrılır, bu ayırma bâin olan bir boşamadır" der. Bu İbrahim Nehai ve Ebu Hanife'nin de görüşüdür. **2-** Son iki rivayette, bu meseleye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendi kızı Zeyneb ile onun kocası Ebu'l-As örneği zikredilmektedir. Fakat, aralarında cereyan eden ayrılık müddetinde pek zahir farklılık ve dolayısıyla ihtilaf gözükmektedir. Ancak İbnu Hacer, "altı yıl"la Hz. Zeyneb'in hicreti ile Müslüman oluşu arasındaki zaman kastedilmiştir. "İki yıl" veya "üç yıl"la da "...Bunlar onlara helal değildir, onlar da bunlara helal değildir..." (Mümtehine 10) ayetinin nüzulü ile Ebu'l-As'ın Müslüman olarak gelişi arasında geçen müddet kastedilmiştir. Çünkü bu iki hâdise arasında iki yıl birkaç aylık müddet var" diyerek telif eder. Ne var ki, iki hadis arasındaki ihtilaf rakamdan ibaret değildir. Amr İbnu Şuayb hadisinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Zeyneb ile damadı Ebu'l-As arasındaki nikahı yeni bir akid yeni bir mehirle tecdid ettiğini ifade ederken, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) rivayetinde, bilakis ne nikahın ne de mehrin yenilenmediği ifade edilmektedir. Halbuki ulema, hanım Müslüman olduğu takdirde, kocasını ancak bir iddet müddeti bekleyebileceğini, bu müddet dolunca boşanma hasıl olacağını, bir iddet müddetinin dört ay on gün olduğu, halbuki Hz. Zeyneb ile Ebu'l-As'ın tekrar eski nikahla birleşmelerinin arasından iki yıl birkaç ay geçtiğini belirterek aradaki müşkilata dikkat çekerler. Bu müşkilatı gidermek için yapılan izahlardan bizce en mâkul olan bir tanesini burada kaydedeceğiz: "Zeyneb'in Müslüman olmasına ve kocasının küfürde devam etmesine rağmen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aralarını ayırmamıştır. Çünkü henüz "Bunlar onlara helal değildir, onlar da bunlara helal olmaz" (Mümtehine 10) ayet-i nazil olmamış idi. Ayet nazil olunca Aleyhissalâtu vesselâm kızına iddete başlamasını emretmiştir. Böylece başlayan iddetin müddeti dolmadan Ebu'l-As Müslüman olarak gelmiş, Aleyhissalâtu vesselâm)da eski nikahın devamına hükmetmiştir." Bu açıklama, aradaki işkali kaldırır.

Bu iki hadis arasındaki ihtilaf ulema arasında uzun tahlillere bâis olmuştur. Burada hepsine yer vermeyi gerekli görmüyoruz. Buhârî şerhlerinde görülebilir. İbnu Hacer şöyle bağlar: "Bu hadisle ilgli açıklamada benimsenecek en iyi görüş İbnu Abbas'ın hadisini tercih etmektir. Nitekim imamlar da onu tercih etmiş, (aradaki işkalin çözümünü de) Müslüman olan kadını kocasına haram kılan ayetin nüzulü ile Ebu'l-As'ın müslüman oluşu arasındaki müddetin uzamasına hamlederek yapmıştır. Bu çeşit bir te'life mani de yoktur."[101]

تا َر ِجاَهُم ُرْيَغ َّنُه َو َّنِه ِض ْرِأب َنِمْلُسي # ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع ىلَع َّنُكَءا َسِن َّنأ□
ِينَغَلب] :لاق ٍباَهِش ِنْبا نعو ـ5 □ 6556□

نا َوْفَص َب َرَه َو ِحْتَفْلا َم ْوَي َتَمَلْسأَف . َةَّيَمُأ ُنْبا َنا َوْفَص َتْحَت ْتَناَك َو ،ة□
َرِيغُمْلا ِنْب ِديِل َوْلا ُتْنِب َّنُهْنِم . ٌراَّفُك َنِمَلْسأ َني ِح َّنُهُجا َو ْزأ َو نأ َو ِم ُ ْسِا َىلا # ِ
هاللّ لوُس َر ُهاَعَد َو ،ةهيَمأ ِنب َنا َوْفَصِل اًناَمأ ِهِئاَد ِرِب ٍرْيَمُع َنْب َبْه َو ِهِمَع َنْبا
ُّيِبَّنْلا ِهْيَلِإ َثَعَبَف ،ِم ُ ْس“ا َن ِم

□□دهمَحُم اَي : ِهِت َوْص َىلْعأِب ُهاَداَن ِه ُِئاَد ِرِب # ِ هاللّ ِلوُس َر َىلَع ُنا َوْفَص
َمِدَق اَّمَلَف ،ِنْي َرْهَش ُه َرَّيَس َّإو ُهَلِبَق ًارمأ َي ِض َر ْناِف ِهْيَلع َمُدْقَي َماَقَف .ِنْي
َرْهَش ى ِنَت ْرَّيَس َّإ َو ُهَتْلَبَق ًارمأ ُتْي ِض َر ْناِف ، َكْيَلَع ِمْوُدُقْلا َىلا ِينَت ْوَعَد َكَّنأ
َمع َز ُ َو َكِئاَد ِرِب ِنَءاَج ِرْيَمُع ُنْبا ُبْه َو اَذه ،ٍنْيَنُحِب ِن ِزا َوَه َلِبَق # َج َرَخَف .
ٍرُهْشأ ِةَعَب ْرأ ُرِييْسَت َكَل ْلَب :# ُهَل َلاَقَف .ِيل َنِهيَبُت ىتَح ُل ِزْنأ َ هللاَّو َ :
#: َلاَقَف . ٍبْه َو اَبأ ْل ِزْنِا

□هِبَّنلا َعَم َعَج َر َّمُث ،َح ُ ِهسلا َو َةاَد‘ا ُه َراَعأَف . ًاع َوَط ْلَب : َلاَقَف ؟ًاه ْرَك ْمأ
ًاع ْو َطأ : َلاَقَف . ًاح ُ ِس َو ًةاَدأ ُريِعَتْسَي َنا َوْفَص ىلا َلَس ْرأو ْت َرَّقَتْسا َو ُهنَع
ُهاللّ َي ِض َر ُنا َوْفَص َمَلْسأ ىتَح اَمُهَنْيَب ْق ِهَرَفُي ْمَل َو ٌةَمِلْسُم ُهُتأ َرْما َو
َو ُهَو ٌراَفُك ِرِف ُ □# ُهَو َو ِفِئاَّطلا َو ًانْيَنُج َدِهَشَف ،ٌراَفَك َوُه َو

كلام هجرخأ .[ِنْي َرْهَش ْنِم ًاوْحَن ِهِتأ َرْما ِم ُ ْسإ َو ِهِم ُ ْسإ َنْيَب َناَك َو .
،حاَكِهنلا َكِلذب ُهُتأ َرْما ُهَدْنِع

9. (5705)- İbnu Şihab anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, bir kısım kadınlar, kendi yurtlarında Müslüman oldular. Bunlar hicret de etmediler. Bunlar İslam'a girdikleri zaman kocaları kâfir idiler. Bunlardan biri Velid İbnu'l-Mugire'nin kızıydı. Bu kadın Safvan İbnu Ümeyye'nin nikahı altında idi. Bu hanım Fetih günü Müslüman olmuş, kocası Safvan da İslam'dan kaçmıştı. Aleyhissalâtu vesselâm peşinden amcasının oğlu Vehb İbnu Umeyr'i, kendisine bir eman alâmeti olarak şahsî ridasıyla birlikte gönderdi. [Resulullah onu İslam'a çağırıyor ve] yanına gelmeye davet ediyordu: (Gelince bakacak), İslam hoşuna giderse kabul edecekti, gitmezse kendisine iki ay müsaade edecekti.

Safvan, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına ridasıyla birlikte gelince, yüksek sesle [halkın arasında] bağırırarak: "Ey Muhammed! İşte Vehb İbnu Umeyr! Senin ridanı bana getirdi ve senin beni yanına davet ettiğini, İslam hoşuma giderse kabul edeceğimi, gitmezse bana iki ay mühlet tanıyacağını söyledi" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalkıp: "Ey Ebu Vehb (devenden) in!" buyurdu. Fakat o: "Hayır, vallahi, meseleyi benim için açıklığa kavuşturmadıkça inmem!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sana, daha fazla, dört ay mühlet tanıyorum" buyurdular. Sonra Resulullah Havazin tarafına Huneyn Seferi'ne çıktı. (Sefer hazırlığı sırasında) Safvan'a adam göndererek çağırtıp, emaneten silah ve başka harp malzemesi vermesini talep etti. Safvan: "Zorla mı, gönül rızasıyla mı istiyorsun?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Gönül rızasıyla!" buyurdu. Safvan [yanında bulunan] silah vs.yi iâne olarak verdi. Sonra Safvan kâfir olduğu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte döndü. Huneyn Gazvesi'ne, Taif'in fethine katıldı. Bu esnada henüz kâfirdi. Ama hanımı Müslüman olmuştu. Aleyhissalâtu vesselâm aralarını ayırmadı. Bu hal Safvan (radıyallahu anh)'ın Müslüman oluşuna kadar devam etti. Müslüman olduktan sonra hanımı eski nikahıyla onun yanında kaldı. Safvan ile hanımının Müslüman oluşu arasında iki ay kadar bir zaman mevcuttur." [Muvatta, Nikah 44, (2, 543, 544).][102]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, daha önce belirtilen ahkâma canlı bir örnek teşkil etmektedir: Müslüman kadın, müşrik kocasından hemen ayrılmaz. Bir iddet müddeti beklenir. O sırada kocanın da Müslüman olması için gerekli teşebbüslerde bulunulur.

2- Hadis, İslam'ı benimsetme ve yaymada, Resulullah'ın takip ettiği siyaseti anlamada da mühim bir örnektir. İnsanlara İslam'ı gösterme imkanı tanımak, bilmeyenleri, anlayamayanları ürkütmeden, kalplerini kazanıp, yakınlıklarını, temaslarını sağlayarak anlamalarına imkan hazırlamak... Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safvan'a önce iki ay, daha sonra dört ay tanıma, anlama müddeti tanır. Bu esnada hep iyi davranır. İtimad telkin edecek davranışlarda bulunur ve Safvan İslam'a teslim olur.

3- Hadiste dikkatimizi çeken diğer bir husus Aleyhissalâtu vesselâm'ın Safvan'a verdiği ehemmiyettir. Bu onun daha önce ortaya koyduğu şahsiyete, Mekke cemiyeti içerisinde iktisab ettiği itibar ve şerefe denk bir alâka ve değer vermedir. Safvan, cahiliye devrinde fesahatıyla, insanlara yedirmesiyle ün yapmıştı. Kureyş'in en ilerideki eşrafından biriydi. Huneyn ganimetinden Aleyhissalâtu vesselâm ona bol bol verdi. O bu cömertlik karşısında hayran kalmış: "Vallahi böylesi bol vermeye ancak bir peygamberin gönlü razı olur!" demiş, Müslüman olmuştur. Şu söz de onundur: "Huneyn günü Resulullah bana o kadar çok verdi ki, kendisi o güne kadar nazarımda en çok buğzettiğim kimse iken, verdikçe nazarımda insanların en sevimlisi oldu." Safvan, mal tesiriyle Müslüman olmuştu ama Müslümanlığında pek samimi idi. Ömrünün sonuna kadar, samimiyetinden hiç eksilme olmadı. Kendisine bir ara "Hicret etmeyen helak olmuştur" denmişti. Hemen Medine'ye gelip Resulullah'tan hicret biatı almak istedi. Hatta bunu alabilmek için Resulullah'ın en çok sevdiği kimselerden biri olan amcası Abbas İbnu Abdulmuttalib'i araya koydu. Ancak Resulullah □هجِرْ َة َ بعَ ْد َ الفْتَ ْح □ diyerek Mekke'nin[103] fethinden sonra hicret üzere biat olmayacağını söyledi. Resulullah'ın irşadı üzerine Mekke'ye döndü ve orada vefat etti, (radıyallahu anh).[104]

اَهَّسَمي ْمَل اَم َراَي ِخْلا اَهَل َّنإ : ُقِتْعَتَف ِدْبَعْلا َتْحَت ُنوُكَت ِةَم‘ا يف ُلوُقَي َناَك].
ُهَّنأ] :اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ِنْبا نعو ـ15 □6555□

كلام هجرخأ.

10. (5706)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), bir kölenin nikahı altında bulunan bir cariye, hürriyetine kavuşacak olursa, (bu azadlıktan sonra) kendisine kocası temas etmedikçe (bu evliliğe devam edip etmemede) muhayyer olduğunu söylerdi." [Muvatta, Talak 26, (2, 562).][105]

AÇIKLAMA:

Cariye şu veya bu şekilde hürriyetine kavuşunca köle olan kocasından boşanma hakkına sahiptir. Yani, hür statüsüne geçer geçmez bu hakkını hemen kullanmalıdır. Eğer kadın ayrılma tercihini ilan etmezden önce kocası temasta bulunursa hakkı düşer. Kadın sonradan "böyle bir hakkı olduğunu bilmediğini" söylese de mazereti kabul edilmez.[106]

---

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/62. [103] Hicret üzere biatın mâna ve ehemmiyetini Hicretle ilgili bahsin sonunda tahlil edeceğiz (5797. Hadis). [104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/62-63.

اَهَج َّو َز َتَف ٌة َّرُح اَهَّنأ اَهِسْفَنِب ٌّج َر ْت َّرَغ ٍةَمأ يف ىضَق اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر
َناَمْثُع ْوأ َرَمُع َّنأ ُهَغَلَب ُهَّنأ] :ٍكِلاَم نعو ـ11 □6555□

نيزر هجرخأ .[ِيدْنِع ُلَدْعأ ُةَمْيِقْلا َكْلِت َو :ُهاللّ ُهَم ِح َر ٌكِلاَم َلاَق .ِديِبَعْلا َنِم .
ْمِهلْثِمِب ُهَد ُ ْوأ ِيدْفَي ْنأ ،ًاد ُ ْوأ ُهَل ْتَدَل َوَف

11. (5707)- İmam Malik rahimehullah'a ulaştığına göre, "Hz. Ömer -veya Hz. Osman- (radıyallahu anhümâ), bir erkeği "hürüm" diye nefsiyle aldatıp evlenen ve birçok çocuk doğuran cariye hakkında "adam, çocukların, köle emsalleriyle fidyelerini öder" diye hükmetmiştir." İmam Malik, "Bu kıymet, nazarımda en adildir" demiştir. Rezin tahric etmiştir. [Muvatta, Akdiye 23, (2, 741).][107]

AÇIKLAMA:

İbnu Abdilberr, bu hükmün, Hz. Ömer ve Hz. Osman her ikisine de ait olduğunu söylemiştir. Hükme göre, aldatılan hür erkeğin cariyeden doğan çocukları köle mesabesindedir ve cariyenin efendisinin mülkündedir, hür babaya fidye ödeyerek çocuklarını kurtarmak düşmektedir. Ancak İbnu Abdilberr cumhurun "aldatılan kimsenin çocuğu hürdür" diye hükmettiğini belirtir. [108]

İKİNCİ FASIL

KADINLAR ARASINDA ADALET

□رَ سُولُ اللّهِ #: مَنْ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ وَلَمْ يَعْدِلْ بَيْنَهُمَا، جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
قَالَ] : قال عَنهُ اللّهُ رَضِيَ هريرة أب عن 1ـ □6555□

السنن أصحاب أخرجه. [مَائِلٌ: أُخْرَى في وَ سَاقِطٌ؛ شِقُّهُ وَ .

1. (5708)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kimin iki hanımı olur ve aralarında adaletli davranmazsa kıyamet günü (vücudunun) yarısı düşük olarak gelir." Diğer bir rivayette "Bir tarafı eğri (mefluç) olarak" denmiştir." [Ebu Davud, Nikah 39, (2133); Tirmizî, Nikah 42, (1141); Nesâî, İşterü'n-Nisa 2, (7, 63).] 109

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, birden fazla hanımla evlenen kimsenin hanımlar arasında eşitliğe ve adalete riayet etmesinin vacib olduğunu ifade eder. Böyle olunca kişinin birine meyletmesi haramdır, kul hakkına girer, sorumluluğu büyük olur. Meselenin ehemmiyetine binaen Rab Teala "...bütün ilginizi birine verip de diğerini ortada bırakmayın" (Nisa 129) buyurmuştur.

2- Burada istenen eşitlik zahire akseden, maddî hususlardadır; gecelerin taksiminde, nafaka tahsisinde, vazife tevziinde vs. Şarihler, ayet-i kerimenin sevgide eşitlik talep etmediğini, bunun kulun elinde olmayan bir husus olduğunu belirtirler.

Müteakip hadis bu meseleye biraz daha açıklık, Nebevî örnek getirecektir. 110

سُولُ اللّهِ # يَقْسِمُ وَ يَعْدِلُ وَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ هذا قَسْمِي فِيمَا أَمْلِكُ، فَ تَلُمْنِي
رَ كَانَ] : قالت عَنهَا اللّهُ رَضِيَ عائشة وعن 5ـ □6555□

السنن أصحاب أخرجه. [الْقَلْبَ يَعْنِي ، أَمْلِكُ وَ تَمْلِكُ فِيمَا .

2. (5709)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gece taksiminde adalete riayet eder ve derdi ki: "Ey Allahım! Bu taksim benim iktidarımda olanla yaptığım bir taksimdir. Senin muktedir olup benim muktedir olmadığım şeyden dolayı beni levmetme!" Benim muktedir olmadığım dediği şeyle kalbi kastederdi." [Ebu Davud, Nikah 39, (2134); Tirmizî, Nikah 42, (1140); Nesâî, İşretü'n-Nisa 2, (7, 64).][111]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise dayanan birkısım alimler, hanımları arasında adaletli davranmasının Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a da vacib olduğunu söylemiştir. Bazı alimler de "Hanımlarından dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alabilirsin..." (Ahzab 51) ayetine dayanarak kadınları hususunda tesviyesinin (eşitlik) Resulullah'a bir vecibe olmadığını, bu durumun Resulullah'ın (hasaisinden biri) olduğunu söylemiştir.

---

[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/64. [108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/64. [109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/65.

2- Hadis, muhabbet ve kalbî meylin, kişinin iradesine tabi olmayan bir emr, bir hal olduğuna, bunun bir Allah vergisi bulunduğuna delil olmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de:"Sen yeryüzünde bulunan herşeyi harcasan da mü'minleri kalplerini birleştirip kaynaştıramazdın" dedikten sonra "Fakat onların kalplerini Allah birleştirmiştir" (Enfal 63) buyurarak bu meseleye yer vermiştir. [112]

مِسْقَي # َناَكَف ،اَهْنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَعِل اَهَم ْوَي ْتَبَه َو :اَهْنَع ُ هاللّ َي ِض□
َر َةَعْم َز ْتِنب َةَد ْوَس َّنأ] :اهنع هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ5 □6515□

ناخيشلا هجرخأ .[َةَد ْوَس َم ْوَي َو اَهَم ُوَي َةَشِئاَعِل .

3. (5710)- Yine Hz. Aişe anlatıyor: "Sevde Bintu Zem'a (radıyallahu anhâ), gününü Aişe'ye hibe etti. Böylece Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Aişe'ye iki gün ayırıyordu. Bir kendi günü, bir de Sevde'nin günü." [Buharî, Nikah 98, Müslim, Rada 47, (1463).][113]

AÇIKLAMA:

İslam dini, erkeklere dörde kadar evlenme imkanı tanımıştır. Bu sebeple çok evliliğin getireceği meselelere de çözüm yolları vazetmiştir. Önceki hadiste günlerin hanımlara eşit şekilde taksim edilmesi prensibi vazedilmiştir. Burada hanımların kendi günlerini, diğerlerinden birine hibe edebileceği ifade edilmektedir. Bunun örneği

Hz. Sevde'nin kendi nöbetini Hz. Aişe'ye hibesidir. Bazı rivayetlerde geldiği üzere Hz. Sevde yaşlanınca, Resulullah'ın kendisini boşayacağı endişesiyle gecesini Hz. Aişe'ye hibe eder. Resulullah da bu hibeyi kabul eder. Böylece Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Aişe'nin yanında daha fazla kalma imkanı elde etmiş olmaktaydı.

Alimler, kendi sırasını hibe eden bir kadının bu hibeden her zaman için rücu edebileceğini, ancak rücunun geçmişe raci olamayacağını, geleceğe raci olacağını belirtirler.

Hz. Sevde (radıyallahu anhâ) ile, Resulullah Mekke'de iken, Hz. Hatice'nin vefatından sonra evlenmişti. Resulullah Sevde validemize Mekke'de iken duhulde bulunmuş, onunla birlikte hicret etmişti. Rivayetler, Hz. Aişe'nin nikahının Sevde'nin nikahından önce kıyıldığını, ancak duhülün, Sevde'ye duhülden sonra olduğunu ifade eder.

Sevde Bintu Zem'a (radıyallahu anhâ) Hz. Ömer'in hilafetinin sonlarında vefat etmiştir, (radıyallahu anhümâ).114

روُدأ ْنأ ُعيِطَتْسأ َ يِهنِإ :َلاَقَف .ْنَعَمَتْجاَف ِهِئاَسِن ىلا ِه ِض َرَم يِف # ِ هاللّ□
ُلوُس َر َثَعَب] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر اهنعو ـ5 □6511□

دواد وبأ هجرخأ .[ُهَل َّنِذأف ؟ َّنُت ْلَعَف َةَشِئاَع َدْنِع َنوُكأ ْنأ يِل َّنَذأَت ْنأ َّنُتْيأ .
َر ْنإف َّنُكَنْيَب

4. (5711)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hastalandığı zaman kadınlarını çağırdı, yanında toplandık.

"Ben sizleri teker teker dolaşacak durumda değilim. Uygun görürseniz Aişe'nin yanında kalmama müsaade edin, orada kalayım" buyurdular. Kadınlar da kendisine izin verdiler." [Ebu Davud, Nikah 39, (2137).] 115

إ ىلو'ا ِةأ ْرَملا ىلا يِهَتْنَي َ َّنُهَن ْيَب َمَسَق اَذإ َناك َو ،ٌة َوْسِن ُعْسِت # ِ هاللّ□□
ِلوُس َر َدْنِع َناَك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ6 □6515ـ .اَهْيَلِإ ُهَدَي َّدَمَف
ُبَنْي َز ْتَءاَجَف .اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع ِتْيَب يف َناَكَف ،اَهيِتأَي ِيتهلا ِتْيَب
يف ٍةَلْيَل ِهلُك يف َنْعِمَتْجَي َّنُكَف ٍعْسِت يف

تَميِقُأ َو اَتْثَحْتسا ىهتح ًاتَل َواَقَتف ُه َدَي # َّفَكَف ؟ ُبَنْي َز ِهِذه : ْتَلاَقَف□

ج َرَخَف ُبا َرُّتلا اَمِهِا َوْفأ يف ُثْحا َو ِ هاللّ َلوُس َر اَي ْج ُرْخُا :َلاقَف # [.
اَمُهَتا َوْصأ َعِمَسَف هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْكَب وُبأ َّرَمَف ُة ُّ َّصلا.

بارتلا اهتبحاص هجو يف امهنم ةدحاو لك تمر نأ «اتثحتسا».ملسم هجرخأ .

5. (5712)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında dokuz hanım vardı. Kadınlara uğrama işini sıraya koyunca, birinci kadına ikinci bir uğrayışı dokuz gün sonra oluyordu. Kadınlar, her akşam, Resulullah'ın o gün geleceği odada toplanıyorlardı. (Bir gün) toplanma akşam, yeri Hz. Aişe'nin odasıydı. Zeyneb gelmişti. Resulullah ona elini uzattı. Hz. Aişe: “Bu Zeyneb'tir, (bilmiyor musun)? dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da elini geri çekti. Derken Hz. Aişe ile Hz. Zeyneb birbirlerine çıkıştılar. Karşılıklı çekişme birbirlerinin yüzüne toprak atmaya kadar gitti. (Bu esnada mescidde) ikamet getirildi. Bu sırada Hz. Ebu Bekir geçiyordu, onların seslerini işitti. "Ey Allah'ın Resulü! Çık ve şunların ağızlarına toprak saç!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm çıktı." [Müslim, Rada 46, (1462).] 116

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zevcelerinin yanında geceleme işini belli bir sıraya koyup sırasıyla uğramakla beraber, diğer hanımlarını, nöbetlerine kadar tamamen ihmal etmiş değildi. Bu rivayet, her akşam bütün hanımlarla birlikte geceleyeceği hanımının yanında toplanıp sohbet ettiklerini göstermektedir. Zaman zaman bu toplanmalarda, hanımlar arasında tartışmalar da olmaktadır. Sadedinde olduğumuz rivayet bu tartışmalardan şiddetli birisine şahitlik eder.

Diğer bazı rivayetler her gün ikindi namazından sonra Resulullah'ın hanımlarını sırayla kısa fasılalarla ziyaret edip bir müddet sohbet ettiğini gösterir. Bu hiç aksamayan bir ziyarettir. Alimler, bu rivayetlerden, kocanın hanımlarını kendi odasında kabul etmesinin değil, onların odalarına teker teker uğramasının müstehab olacağını istidlal etmişlerdir. 117

دْحاِ َّنُه َو ،ِراَهَّنلا َو ِلْيَّللا َنِم ِةَدِحا َوْلا ِةَعاَّسلا يف ِهِئاَسِن ىلَع ُروُدَي # ِ هاللّ

---

112 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/66. 113 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/66. 114 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/66-67.

ُلوُس َر َناَك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ5 □6515□

. □ة َرْشَع

يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .[َنيِثَث َة َّوُق َيِطْعُأ ُهَّنأ ُثَّدَحَتَن اَّنُك : َلاَق ؟ُهُقيِ ِطُي .
َناك َو : ٍسَن ؘ َليِق

6. (5713)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hanımlarına gece ve gündüzleyin aynı saatlerde ziyarette bulunurdu. Onlar on bir tane idiler. Enes'e: "Buna takat getirebiliyor muydu?" denmişti. O: "Biz ona otuz kişinin gücü verildiğini konuşurduk" diye cevap verdi." [Buhârî, Gusl 12; Nesâî, Nikah 1, (6, 53, 54).] 118

ماَقأ ِب ِهيَّثلا َج َّو َزَت اَذإ َو : َمَسَق َّمُث ًاعْبَس اَهَدْنِع َماَقأ ِبِهيَّثلا ىلَع َرْكِبْلا َج□
□6515□ 5ـ هنعو َر ِض َي ّاللّه ُ هنَع لاق: [مِن َالسُّنَّة ِ إذا َتَز َو َّ

. يئاسنلا إ ةتسلا هجرخأ .[َمَسَق َّمُث ًاثَث اَهَدْنِع .

7. (5714)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bakire, dul üzerine nikahlanırsa, bakirenin yanında yedi gün kalınması, sonra taksimat yapılarak sıraya konması, dul nikahlandığı zaman, yanında üç gün kalıp sonra taksimat yapılıp sıraya konması sünnettir." [Buhârî, Nikah 100, 101; Müslim, Rada 44, (1461); Muvatta, Rada 15, (2, 530); Ebu Davud, Nikah 35, (2124); Tirmizî, Nikah 41, (1139).] 119

وبأ هجرخأ .[ًابِهيَث ْتَناَك َو ًاثَث اَهَدْنِع َماَقأ اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَّيِفَص # ِ
□6516□ 5ـ هنعو َر ِض َي ّاللّه ُ هنَع لاق: [ل َمَّأ َذَخأ َر ُسُول ّاللّه

. دواد

8. (5715)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Safiyye (radıyallahu anhâ)'yi aldığı zaman yanında üç gece ikamet etti. Safiyye dul idi." [Ebu Davud, Nikah 35, (2123).] 120

. اَث ِيَدْنِع َماَقأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ِيَنَج َّو َزَت اَّمَل] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر□
ةَمَلَس ُّمُأ نع ِنمح هرلادبع ِنْب ِرْكَب يبأ نعو ـ5 □6515ـ دواد وبأو كلامو ملسم
هجرخأ .[ِيئاَسِنِل ُتْعَّبَس ِكَل ُتْعهبَس ْنإو ،كَل ُتْعَّبَس ِتْئِش ْنإ ، ِكِلْهأ ىلَع ٌناَوَه ِكَب

وَ قَالَ: إِنَّهُ لَيْسَ

والنسائي.

9. (5716)- Ebu Bekr İbnu Abdirrahman, Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) benimle evlendiği zaman, yanımda üç gün ikamet etti ve dedi ki: "Sana ehlinden bir tahkir sözkonusu değil. Dilersen senin yanında yedi gün ikamet ederim. Ancak seninle yedi gün kalırsam diğer hanımlarımın yanında da yedi gün kalırım." [Müslim, Rada 41, (1460); Muvatta, Nikah 14, (2, 529); Ebu Davud, Nikah 35, (2122).] 121

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Sevde'ye, yanında üç gün kalmasının ona bir takdirden ileri gelmediğini açıklıyor. Alimler o cümleyi bazı farklı şekillerde yorumlamışlardır. "Benim üç günle yetinmem sana bir hakaretten ileri gelmez" veya "Senin sebebinle kavmine bir hakaret ulaşmaz", "Üç günle yetinmem sana olan ilgimin azlığından değil, kaide ve hüküm icabıdır..." gibi.

Bu hadis, ikamette bakire için yediyi, dul için üçü aşıldığı takdirde, diğer zevcelere de aynı ölçüde zaman ayırarak eksiklikleri telafi etmenin vacib olduğuna delildir. Ancak bu, diğerlerinin izniyle olursa, fazlanın telafisi gerekmeyebilir. 122

ÜÇÜNCÜ FASIL

---

117 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/68. 118 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/69. 119 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/69.

AZL VE GAYLE HAKKINDA

بِبَس ْنِم ًايْبَس اَنْبَصأف ِقِلَطْصُمْلا ِبَنب ِةَو ْزَغ يف # ِ هاللّ ِلوُس َر َعَم اَنْج َرَخ]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍديعَس ىبأ نع ـ1 □6515ـ . ُهاَنْلأَسَف ؟ُهَلأْسَن ْنأ َلْبَق اَن:
ِرْه ُأ َنْيَب # ِ هاللّ ُلوُس َر َو ُل ِزْعَن اَنْلُقَف .َل ْزَعْلا اَنْبَبْحأ َو ،ُةَب ْزُعلا اَنْيَلَع
ّتَدَتْشا َو َءاَسِهنلا اَنْيَهَتْشاَف ،ِب َرَعْلا

ةتسلا هجرخأ .[ةَنِئاَك َيِه َو ّاَ ِإ ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىلا ٍةَنِئاَك ٍةَمَسَن ْنِم اَم ،اوُلَعْفَت َ .
ْنأ ْمُكْيَلَع َ : َلاقَف

1. (5717)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte Beni'l-Müstalik Gazvesi'ne çıktık. Arap esirlerinden çokça esir ele geçirdik. Kadınlara karşı arzu duyduk. Çünkü üzerimizde bekârlık şiddet kesbetmişti. Hep azil yapmak istiyorduk ve: "Aramızda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) varken, ona sormadan azil yapmak olur mu?" dedik ve sorduk.

"Hayır! buyurdular. Bunu yapmamanız gerekir. Kıyamete kadar geleceği takdir edilen her canlı mutlaka yaratılacaktır (siz tedbirinizle önüne geçemezsiniz)." [Buharî, Nikah 96, Büyû 109, Itk 13, Megazî 32, Kader 4, Tevhid 18; Müslim, Nikah 125, (1438); Muvatta, Talak 95, Ebu Davud, Nikah 49, (2171); Tirmizî, Nikah 40, (1138); Nesâî, Nikah 55, (6, 107).][123]

AÇIKLAMA:

1- Azl, münasebet-i cinsiyede, meninin rahme ulaşmasını önlemek maksadıyla inzalin fercin haricine yapılmasıdır. Bu babta gelen hadisler, azl yoluyla hamileliğin başlıca iki maksatla önlenmesinin düşünüldüğünü ifade etmekteir: **1)** Cariyelerin ümmüveled olmasını önlemek. Çünkü cariye efendisinden hamile kalıp çocuk doğurunca ümm-ü veled olur, artık efendisi onu satamaz, efendisi ölünce hürriyetine kavuşur. **2)** Zevcenin emzirmekte olduğu çocuğu vardır, hamile kaldığı takdirde, sütün yapısı bozulacağı için çocuğa zararlı olacaktır, bu zararı önlemek gayesiyle kadının hamile kalmaması gerekmektedir, bu sebeple azle başvurulmaktadır.

3) Üçüncü bir gaye, geçim yükünü ağırlaştırmamak için, çocuk sayısını az tutmaktır. **2-** Azl meselesi İslam alimlerince çeşitli açılardan tahlil edilmiştir, dinen caiz mi değil mi, fayda ve zararı nelerdir? gibi. Bu babta Resulullah'tan muhtelif rivayetler gelmiştir.

İbnu Abdilberr: "Alimler arasında, hür hanımdan izin olmadıkça azl yapılamayacağı hususunda ihtilaf yok" der. Sebep olarak kadının da cimaya hakkı olduğunu, bunu kocasından talep edebileceğini belirtir, ayrıca bunun kemaliyle vukuunun azle yer vermemekle mümkün olacağına dikkat çeker. İbnu Hübeyre de benzer bir icmadan bahsetmiştir. Ancak Şafiîlerde farklı bir nokta-i nazar bulunması sebebiyle tam bir icmadan bahsedilemeyeceği de söylenmiştir. Bu sebeple Şafiîler arasında hür kadına da izni olmadan azl yapılabileceği münakaşa edilmiştir. **3-** Azlin yasaklanma sebebinde de ihtilaf edilmiştir: * Bazıları: "Kadının cima hakkı kaybolduğu için" demiştir. * Bazıları: "Kadere karşı gelme manası bulunduğu için" demiştir. Bu mevzuda gelen rivayelerin çoğu bunu te'yid eder.

Hülasa alimler, azl mevzuunda gelen hadislerin farklı ifadelerini gözönüne alarak buna haram dememiş, fakat terkinin evla olduğuna hadiste irşad bulunduğuna hükmetmiştir. Cariyenin izni alınmadan, hürrenin izni ile azlin yapılması haram değildir. 124

نإف ًا هرِس ْمُكَدُ ُوأ اوُلُتْقَت َ : ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :تلاق اهنَع ُ□□
هاللّ َي ِض َر ٍنَكهسلا ُنْب ُدي ِزَي ِتْنِب ءاَمْسأ نعو ـ5 □6515ـ لجرلا عماجي نأ «
ُلْيَغلا»و.همده اذإ «َض ْوَحْلا َرَثْعَد» لاقي.دواد وبأ هجرخأ .[ِهِس َرَف ْنَع ُه
ُرِثْعَدُيَف َس ِراَفْلا ُك ِرْدَي َلْيَغْلا ببسب رسكناو برحلا يف هريظن ةمواقم نع
فعض لاجرلا غلبم غلب اذإف عيضرلا ىوق كلذل فعضتف عضرت يهو هتأرما

كلذ .

2. (5718)- Esma Bintu Yezid İbnu's-Seken (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Çocuklarınızı gizlice öldürmeyin. Çünkü gayl, biniciye [atının üzerinde] ulaşır ve atından aşağı atar" dediğini işittim." [Ebu Davud, Tıbb 16, (3881); İbnu Mace, Nikah 61, (2012).] 125

122 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/70.

AÇIKLAMA:

Azl bahsini tamamlayan bir mevzunun gayle olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, her ikisi hakkında gelen yasak hükmü bir noktada birleşir: Çocuğun korunması, neslin sağlıklı olarak devamı endişesi... Gayle bahsine az yukarıda (5682- İstidrad) genişçe temas ettiğimiz için burada teferruata girmeden şu kadarını söyleyeceğiz: Gayle öncelikle emzikli kadınla cima yapmaya denir. Gayl ise, hamile kalan emzikli kadının emzirdiği süte denmektedir. Bu mesele Arap dilinde ayrı bir mastarla ele alınmıştır. Çünkü emzikli kadın hamile kaldığı takdirde kadının sütü yapı itibariyle bozulmakta ve çocuğun sağlığını bozmaktadır. Resulullah, sadedinde olduğumuz hadiste, emzikli kadınla cinsî teması "Çocuğu gizlice öldürmek" olarak tavsif etmekte, sebebini şu manada açıklamaktadır: "Çünkü, hamilelikte kimyevî yapısı bozulan ve zehir tesiri hasıl eden süt (gayl) çocukta uzun vadede zarar meydana getirmekte, atı üzerinde seferde iken bile bu zehirin tesiri aniden kendini göstermekte, evladının ölüp atından düşmesine sebep olmaktadır." Bu meselede daha geniş bilgi için 5682 numaralı hadise ve ilgili açıklamalara, istidrad'a bakılmalıdır. [126]

İSTİDRAD:

Dinimiz evliliğin en başta gelen gayelerinden birini tenasül, yani neslin devamı, yani sağlıklı evlad elde etmek olarak tesbit etmiş, bu maksatla evlenmeye ve çok çocuk sahibi olmaya teşvik etmiştir. Bu meyanda getirdiği birçok teşriat bu gayenin gerçekleşmesini hedefler. Sadedinde olduğumuz azl ve gayle bahisleri de neslin korunması ile ilgilidir. Gerek azlin ve gerekse gaylenin haram manasında olmasa bile yasaklanmış olması, bilhassa günümüzde haricî baskılarla doğum kontrolü, kürtaj serbestisi gibi neslin çoğalmasını ve sağlıklı olmasını önleyici müdahaleler Müslümanların, meselelerine sahip çıkması, bu meselenin ayet ve hadislerde gelen temel esprisini yasaklamaya ve ona göre fikir ve kanaat geliştirmeye ve bunları uygulamaya, aksettirmeye çalışmaları gerekmektedir. Meselenin, uzun vadede memleketimiz ve İslam ümmeti için arzettiği ehemmiyete binaen çocuk konusuna bu vesile ile bir kere daha temas etmeyi gerekli görüyoruz. [127]

Çocuk Öldürme Yasağı

Çocukların korunması hususundaki Kur'anî tahdid ve tedbirlerden biri de çocuk öldürme yasağıdır. Eski çağlardan beri bütün dünyada[128], çeşitli şekillerde mevcut olan bu meş'um gelenek, cahiliyye devri Araplarında da yaygın şekilde mevcuttu. Kur'an-ı Kerim bu müessif tatbikata birçok kereler temas eder. Bir kısım ayetler, bu âdetin tarihten çekildiğine dikkat çekerek ta Hz. Musa zamanında Firavun tarafından Yahudilere uygulandığını haber verir. Bu uygulamada yeni doğan erkek çocuklar öldürülüyor, kızlar sağ bırakılıyordu (Bakara 49; A'raf 127, 141) [İbrahim 6, Kasas 4; Mü'min 25).] Kur'an-ı Kerim, cahiliye devri Araplarında mevcut çocuk öldürme âdetine de ayetlerinde yer verir: "Böylece putlara hizmet edenler, puta tapanların çoğunu helake sürüklemek, dinlerini karmakarışık etmek için çocuklarını öldürmelerini, onlara iyi göstermişlerdir" (En'am, 137). Erkek ve kız her iki cinsten çocukları "fakirlik" korkusuyla öldürtüp, kızları da "ar" düşüncesiyle diri diri toprağa gömdüren bu geleneğin İslam'ın bidayetlerine kadar canlı ve de yaygın bir şekilde geldiğini gösteren pek çok rivayet mevcuttur. Bunlardan biri İslam'la şereflenmezden önce, kendi eliyle 12 kızını diri diri toprağa gömmüş bulunan Kays İbnu Asım'la ilgilidir. Müslüman olduktan sonra suçunu itirafla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den bu günahtan kurtulma çaresi olup olmadığını sormuştur. Bir diğer durum Sa'sa'a İbnu Naciye'nin rivayetiyle sergilenmektedir: Bu hayırsever zengin, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek, Müslüman olmazdan önce 360 tane çocuğu satın almak suretiyle ölümden kurtardığını, bu amelinin manevî mükafaatının ne olacağını sormuştur.

Kur'an-ı Kerim, çeşitli bahane ve şekiller altında kıyamete kadar devam edecek olan bu tatbikatla ciddi şekilde mücadele eder. Bunu bir-iki örnekle görelim: **1-** Şu ayet-i kerimede en büyük haramlar sayılırken, çocuk öldürme, üçüncü sırada gösterilmiştir: "De ki: Gelin size, Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anayababaya iyilik yapın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, -sizin ve onların rızkını veren biziz- "Gizli ve açık" kötülüklere yaklaşmayın, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye buyurmaktadır." (Enam 151)

[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/73. [126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/73. [127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/73. [128] Bir peygamberin rü'yada bile olsa gördüğünün vahya dayandığı ve binâenaleyh hak olduğu (bak. Râzî, a.g.e. 26, 153) kaziyyesi ve usulcülerin bir hüküm geldikte icra edilmeden neshedilip edilmeyeceği hususunu tartışmış olmaları (Râzî, a.g.e., 26, 155) gibi hususlar gözönüne alınırsa, Hz. İbrahim'in oğlunu kurban

etmeye tevessülüyle alâkalı âyetlere (Saffât 37, 101-102) dayanarak Hz. İbrahim zamanına

İsra suresinde de çocuk öldürme fiili "büyük hata" olarak tavsif edilmiştir (İsra 31). **2-** Çocuk öldürenlerin büyük hüsrana uğrayacakları haber verilir: "Beyinsizlikleri yüzünden körükörüne çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri - Allah'a iftira ederek- haram sayanlar mahvolmuşlardır. Onlar sapıtmışlardır. Zaten doğru yolda da değildirler" (En'am 140).

3- Kadın ve erkeklerle yapılan bey'atlarda çocuk öldürmeme şartı konur. "Ey Peygamber! İnanmış kadınlar Allah'a hiçbir ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sahiplenerek kocasına isnadda bulunmamak ve uygun olanı işlemekte sana karşı gelmemek şartıyla sana bey'at etmek üzere geldikleri zaman onları kabul et, onlara Allah'tan bağışlama dile. Doğrusu Allah bağışlayandır, acıyandır" (Mümtehine 12). **4-** Öldürme yasağını sıkça tekrar etmiştir: Gerek yukarıda kaydettiklerimiz ve gerekse "Kız çocuğun hangi suçtan ötürü öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman" mealindeki ayeti (Tekvir 8-9) ile iki ayrı yerde geçen ve "Fakirlik korkusu ile çocuklarınızı öldürmeyin, sizi de, onları da rızıklandıran biziz" (İsra 31; En'am 151) mealindeki ayetleri Kur'an-ı Kerim'in her tarafına serpiştirilmiş olarak, bu yasağı sıkça hatırlatmaktadır. Zamanımızda, birkısmı dahilî, birkısmı haricî sebeplerden hasıl olan iktisadî sıkıntıları ve -tamamen muhayyel olan- müstakbel açlık tehlikelerini önlemek bahanesi dile getirilmek suretiyle Malthuscu iddiaların rengine büründürülen ve aslında dıştan gelen siyasî baskılardan kaynaklanan ve dünyanın her tarafında tatbikatı yaygınlaştırılmaya çalışılan ve nüfus planlaması, aile planlaması, doğum kontrolü gibi değişik adlarla munis gösterilmeye ve meşru kılınmaya çalışılan "modern çocuk öldürme metodları" Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen yasak sınırının dışına çıkmaz. Ayetlerde Firavunlarca "mü'minleri zayıf kılmak" için işlendiği bildirilen bu cinayetlerin "fakirlik korkusu" kılıfına büründürülmüş şekliyle mü' minler tarafından benimsenebileceğine işaret edilmekte ve bu tuzağa düşülmemesi için "fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin" emri tekrar edilmiş olmaktadır.[129]

Hızır'ın Öldürdügü Oğlan

Mevzumuz icabı temas etmemiz gereken bir ayet, Hz. Hızır'ın öldürdüğü bir oğlanla ilgili. Daha önce de temas ettiğimiz üzere, Hz. Hızır' la Hz. Musa aleyhisselam beraberce seyahat ederlerken bir oğlana rastlarlar ve Hz. Hızır hiçbir zahirî sebep yokken oğlanı öldürür.

"...Yine gittiler; sonunda bir erkek çocuğa rastladılar. O hemen onu öldürdü. Musa: "Bir cana karşılık (kısas) olmaksızın masum bir cana mı kıydın? Doğrusu pek kötü bir şey yaptın" dedi. O: "Ben sana, yaptığım işlere dayanamazsın demedim mi?" dedi" (Kehf 74-75).

Zahiren bizce de "kötü bir şey" olan bu öldürme vak'asının sebebini Hızır aleyhisselam, arkadaşlığının sonunda Hz. Musa'ya şöyle açıklar: "Oğlana gelince, onun anababası inanmış kimselerdi. Çocuğun onları azdırmasından ve inkara sürüklemesinden korkmuştuk. Rablerinin o çocuktan daha temiz ve onlara daha çok merhamet eden birini vermesini istedik" (Kehf 80-81).

Ayette geçen gulam kelimesi, Arapça'da, büluğa ermemiş çocuk yani sabiy manasında kullanıldığı gibi, büluğa ermiş delikanlı manasına da kullanılır. Türkçemizde "oğlan" kelimesi de aşağı yukarı bu manadadır. "Oğlan çocuğu" demedikçe, büluğa ermiş kimse de oğlan kelimesi ile kastedilir. Ayette geçen gulam'ı her iki manada da anlayan alimler mevcuttur. Ancak "cumhur" denen çoğunluk, ayetteki gulam'la "büluğa ermemiş çocuk"un kastedildiği görüşüne zahib olmuştur. Buradaki gulam, büluğa ermiş bir kimse olduğu takdirde küfrü ve isyanı sebebiyle öldürülmüş olması problem çıkarmaz. Ancak, ekseriyetin anladığı üzerine, gulamdan murad, büluğa ermemiş biri ise, istikbalde işleyeceği cinayet sebebiyle öldürülmüş olması şer'î ahkâm bakımından son derece mahzurludur. Çünkü çocuk, âmmden öldürme cinayetinde bulunsa bile, kendisine kısas yoluyla ölüm cezası vermek mümkün olmadığı gibi, ilerde işleyeceği, muhtemel ve muhayyel bir suç sebebiyle onu öldürmek hiç mümkün değildir. Bu vak'anın izahı özetle şöyle yapılır: Şeriatın hakikatı Allah'ın emridir. Hızır da, Hz. Musa'nın sorusu üzerine, bunu kendiliğinden değil, Allah'ın emriyle yaptığını söylemiştir. Nitekim, bu izah karşısında, ilm-i zahire tabi insanların temsilcisi durumunda olan Hz. Musa ikna olduğu için sükut etmiş, itiraz etmemiştir. Hz. Hızır aleyhisselam ise, "ilm-i ledün", "ilm-i batın", "ilmü'lgayb" gibi değişik isimlerle ifade edilen geçmiş ve geleceğe şamil bir ilme sahiptir. Bu ilim, Hz. Musa gibi ilm-i zahir ehlince meçhuldür. Bu ilim, kesble elde edilemez, mevhibe-i İlahîdir. Hızır aleyhisselam bu ilme sahiptir. Kıssada kaydedilen diğer vak'alar da Hz. Hızır'ın hususiyetini göstermiştir.

Öyle ise, ilm-i zahire sahip şeriat tebliğcisi Hz. Musa nazarında çirkin addedilen bir amel, ilm-i batına sahip Hızır nazarında çirkin değildir. Üstelik, öldürme vak'asını anlatan Hızır "ben" zamirini kullanmıyor, "biz" diyor. Yani şahsî bir tasarrufu değildir. Yapılan izahın Hz. Musa'yı ikna etmiş olması da bu iki şeriatın aslında birbirine muhalif olmadığını ifade eder. [130]

DÖRDÜNCÜ FASIL

NÜŞÛZ (DİKBAŞLILIK)

يف ْتَل َزَن : ْتَلاَق .ًاضا َرْعإ ْوأ ًازوُشُن اَهِلْعَب ْنِم ْتَفاَخ ٌةأ َرْما ِنإ َو] : بلاعت
هلوق يف اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ1 □6515ـ ٍهل ِح يف َت ْنأ َو ي ِرْيَغ
ْج َّو َزَت َّمُث يِنْقِهلَطُت َ يِنْكِسْمأ : ُلوُقَتَف اَه َرْيَغ ُج َّو َزَتَيَف اَهَق ٍّط ُدي ِرُيَف
.اَهْنِم ُرِثْكَتْسَي َ ،ِلُج َّرلا َدْنِع ُنوُكَت ِةأ َرْملا هجرخأ .[ٌرْيَخ ُحْلُّصلا َو ًاحْلُص
اَمُهَنْيَب اَحِلْصُي ْنأ اَمُهْيَلَع َحاَنُج ُ َف :بلاعَت ُهُل ْوَق َكِلذف ،يل ُمْسَقْلا َو َّىلَع
ِةَقَفَّنلا َنِم

اهؤافجو اهبرض « ِجو َّزلا ُزوشن»و.هيلع اهؤاصعتساو اهجوز اهضغب .
«ةأَرْملا ُزوشُن».ناخيشلا

1. (5719)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, bazı fedakârlıklarla sulh olup aralarını düzeltmelerinde onlar için bir günah yoktur. Sulh ise daha hayırlıdır..." (Nisa 128) ayeti hakkında dedi ki: "Bu ayet, şöyle bir kadın hakkında inmiştir: "Bir erkeğin nikahı altındadır, ancak erkek onunla beraberliği fazla istememektedir, onu boşayıp bir başkasıyla evlenmeyi arzulamaktadır. Ona kadın: "Beni boşama, yanında tut, ama dilersen bir başkasıyla da evlen. Sen bana infak ve gece ayırma hususunda serbestsin" der. İşte ayette geçen şu meal bu manayadır: "Bazı fedakârlıklarla sulh olup aralarını düzeltmelerinde onlar için bir günah yoktur. Sulh ise daha hayırlıdır." [Buharî, Sulh 4, Mezalim 11; Tefsir, Nisa 23, Nikah 95; Müslim, Tefsir 14, (3021).] [131]

AÇIKLAMA:

Nüşuz, kelime olarak sivrermek, yükselmek, kabarmak gibi manalara gelen bir kökten gelir. Karıkoca arasındaki nüşuz geçimsizliktir, birbirlerinden hoşlanmamaktır. Kadının kocaya karşı nüşûzu itaat etmemesi, asi olması, dikbaşlılık etmesi, karşılık vermesi demektir. Kocanın karısına nüşuzu ise, kötü muamele etmesi, ona zarar vermesi ve dövmesidir (en-Nihaye).

Şarihlerin açıkladığı üzere, ayet-i kerime, kadına, kendisini kocasının boşamasından korktuğu takdirde, boşamaması ve nikahında tutması karşılığında mehrinden ve hatta gece beraberliğinden tavizler vermeyi tavsiye etmektedir. Hakim'in bir rivayetine göre "Rafi' İbnu Hadic'in nikahı altında bir kadın vardır. Buna rağmen genç bir kadınla daha evlenir. Bu genci, eski hanımına tercih eder. Bunun üzerine kadınla aralarında niza çıkar. Rafî hanımını bir talakla boşar, sonra kadına: "Dilersen talaktan rücu edeyim, ancak sen de sabredip tahammül edeceksin" der. Kadın "rücu et" der. Tekrar birleşirler. Fakat kadın bilahare verdiği sözde duramaz, sabırsızlık izhar eder. Bunun üzerine o da hanımını boşar. " Şu halde sadedinde olduğumuz ayetin tavsiye ettiği sulh böylesi bir anlaşmadır. Tirmizî'de İbnu Abbas'tan kaydedilen bir rivayete göre, "Hz. Sevde (radıyallahu anhâ), kendisini Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın boşayacağından korkarak: "Ey Allah'ın Resulü! Beni boşama fakat benim sıramı Aişe'ye ver!" diyerek müracaatta bulunur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kabul buyurur." İşte, sadedinde olduğumuz ayet bu vesile ile nazil olur.[132]

BEŞİNCİ FASIL

NİKÂH MEVZUUNA GİREN BAŞKA MESELELER

اَهَج ِرْخُي ْنأ ُهَل َسْيَلَف اَه ِرْصِم ْنِم اَهَج ِرْخُي َ ْنأ اَهَل َط َرَش َو َةأ َرْمَلا ُلُج َّرلا
َج َّو َزَت اَذإ] : َلاَق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع نع ـ1 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[اَهاَض ِر ِرْيَغِب .

1. (5720)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) demiştir ki: "Bir adam bir kadınla evlenir, nikah sırasında kadını kendi memleketinden dışarı çıkarmama şartını kabul ederse, bilahare kadın razı olmadıkça, onu dışarı çıkaramaz." [Tirmizî, Nikah 31, (1127).][133]

يذمرتلا هجرخأ .[اَهَل ُط ِرَّشلا َو اَهِط ْرَش َلْبَق ىلاعَت ِ هاللّ ُط ْرَش : َلاَقَف .
َكِلذ ْنَع َلِئُس ُهَّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ5 □6551□

2. (5721)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre: "Bu meseleden (nikahta koşulan şarta uyma meselesinden) sorulmuştur da, o şu cevabı vermiştir: "Allah Teala hazretlerinin şartı kadının koştuğu şarttan da, onun şartını kabul edenden de önce gelir!" [Tirmizî, Nikah 31, (1127).] [134]

---

[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/78. [132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/78-79.

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen iki hadis, nikah akdi yapılırken ileri sürülecek şartlarla ilgilidir. Tirmizî bu hadisleri "Nikah akdi sırasında koşulacak şartla ilgili olarak gelen (rivayetler) babı" adını taşıyan bir babta kaydetmiştir. Tirmizî, bu babın ilk rivayeti olarak Ukbe İbnu Amir tarafından rivayet edilen Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu hadisini kaydeder: "Yerine getirilmeye en ziyade hakkı olan şartlar kendisiyle ferclerin helal kılındığı şartlardır."

Şarihler burada "şart(lar)"la kastedilen şeyin öncelikle mehir olduğunu, ancak zevciyetin yüklediği bütün vecibelerin anlaşılması gerektiğini söylemişlerdir. Bunlar dinimizin nikah müessesesinin meşruiyetine tabi kıldığı vecibelerdir. Mehir, nafaka, iyi geçim... Nikah akdi bunları erkeğe yüklemiş, sanki kadın bunları şart koşmuş gibidir.

Ancak, bir kısım alimler, bu hadiste zikredilen "şart"la, erkeğin, kadını evlenmeye razı edebilmek üzere, -dinen mahzurlu olmamak kaydıyla- önceden kabul ettiği bütün şartların kastedildiğini de söylemiştir. Nitekim İmam Şafii hazretlerinin: "Ulemanın çoğu, burada kastedilenin, nikahın muktezasına münafi olmayan şartlara hamledilmesi kanaatindedir" demiştir. Böylece, iyi muamele, nafaka, giyecek, mesken gibi temel hususlar da hadisin maksatları arasında yer alır.

Bunu sadece erkek tarafının vecibesi olarak düşünmek de yanlış olur. Çünkü nikah kadına da bir kısım meşru sorumluluklar getirmektedir. Öyleyse kadın da onlara uyacaktır: Kocanın izni olmadan evden çıkmaması, kocasının malında onun izni dairesinde tasarrufta bulunması, eve kocasının istemediği kimseyi almaması, davetine itiraz etmemesi gibi..

Nikahın muktezasına muhalif olan şarta gelince, kocanın kadına gece ayırmama, yeterince harcamama, infak etmeme, kadınla sefere çıkmama... gibi şartlar. Bunlara uymak gerekmez, bunların zikri akid sayılmaz, lağv (boş söz) kabul edilir. Nikah, mehr-i misil üzere sahih olur. Yalnız Ahmed İbnu Hanbel, "Her şarta uymak gerekir" demiştir.

2- Sadedinde olduğumuz iki hadisten birincisi Hz. Ömer'in, nikahta memleketinden dışarı çıkarmama hususunda kadının şartını kabul eden erkeğin bu şarta uyması gereği kanaatinde olduğunu ifade etmektedir. Bu kanaatini te'yid eden bakşa rivayetler de var. Ancak, yine Hz. Ömer'e atfedilen bazı rivayetlerde aksi görüşte olduğu, böyle bir şartla ihtilafa düşen bir karıkocanın davasına bakıp şartı kaldırdığı ve "Kadın kocasıyla birliktedir" dediği de rivayet edilmiştir.

Hz. Ömer'in bu husustaki görüşü ihtilaflı olsa da, önceki görüşte yalnız değildir: Ashab'tan Amr İbnu'l-As, tabiin ve etbauttabinden Tavus, Ebu Şa'şâ, Evzâî, Şafiî, Ahmed ve İshak da aynı görüştedirler. Hz. Ali'nin görüşünü çoğunluk (cumhur) benimsemiştir. Onlar: "Hatta derler, kadının mehr-i misli, mesela yüz dinar olsa o kendi diyarından çıkarılmamak şartıyla elli dinara razı olsa, kocası onu dilediği yere götürebilir, üstelik mehri de müsemma olan yani nikah sırasında mutabakata varılan miktardır -verilen misalde yüze bedel elli dinardır-." Hanefîler bu meselede: "Kadın, mehr-i misilden eksilttiği kısmı isteyebilir" demiştir. Şafii hazretlerinden şu görüş de rivayet edilmiştir: "Nikah sahihtir, şart lağvdır, erkek mehr-i misile mecbur edilir." Burada kaydı gereken değişik bir görüş Ebu Ubeyd'e aittir:

"Kadını almak üzere kabul ettiğimiz şartlara uyulmasını emrederim. Ancak erkeğin bu şartlara mahkum edilmesini emretmem" demiştir. İbnu Hacer, açıklamamızın bidayetinde kaydettiğimiz hadis hakkında şöyle der: "Ukbe'nin rivayet ettiği hadisi nedb'e hamletmek gerektiğini takviye eden bir husus, Hz. Aişe'nin Berire kıssasından naklettiği ibaredir: "Allah'ın kitabında bulunmadığı halde koşulan şartların hepsi batıldır." İbnu Hacer devamla: "Vaty, iskan, vs. erkeğin haklarındandır, bunlardan birini iskat edecek bir şartın kabulü, kitabullahta olmayan bir şartın kabulü olur. Taberâni, el-Mu'cemu's-Sagir'inde, Hz. Cabir'den hasen bir senetle şu hadisi kaydeder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ümmü Mübeşşir Bintu'l-Bera İbni'l-Ma'rur'a talip olmuştu. Kadın: "Ben zevceme, kendisinden sonra evlenmeyeceğim diye söz vermiştim" cevabını verdi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu uygun bir şart değildir" buyurdular." 135

سِمَ َدَي ُّد ُرَت َ يِتأ َرْما َّنإ : ِ هاللّ َلوُس َر اَي :َلاَقَف # ِ هاللّ ِلوُس َر بلا ُلُج َر□ . َءاَج] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبع ِنبا نعو ـ5 □6555ـ بنعي «ٍسمَ َدَي ُّد ُرَت َ« :هلوق.يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَهِب ْعِتْمَتْساَف :َلاَق .ِيسْفَن اَهَعَبْتَت ْنأ ُفاَخأ يهنإ :َلاَقَف .اَهْب ُرْغأ :َلاَقَف ام ردقب اهكاسمإ نع ةيانك « اَهِب ْعِتْمَتْسا» هلوق.اَهُقَلَط يأ «اَهْب ُرْغَا» :هلوق.ةشحافلاو ةبيرلا اهنم بلط نمل ةعواطم: اهنأ

اهرطوو سفنلا ةعتم اهنم ىضقي .

3. (5722)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Hanımım değen eli reddetmiyor!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onu uzaklaştır!" emretti. Adam: "Nefsimin ona takılmasından korkuyorum" deyince: "Öyleyse ondan faidelen!" buyurdular." [Ebu Davud, Nikah 4, (2049); Nesâî, Nikah 12, (6, 67).] 136 **AÇIKLAMA: 1-** Hadiste geçen "değen eli reddetmemesi" iki manada anlaşılmıştır: * Nefsini, fuhuş talep edenlere karşı korumuyor, isteklere cevap veriyor, namusunu korumuyor. * Kocasının malından isteyenlere, her ne isterlerse veriyor, malı korumuyor. **2-** "Uzaklaştır"dan murad da "boşa!"dır.

3- Resulullah "Ondan istifade et!" emrini vermiştir. Zira, boşadığı takdirde adamın ondan tamamen kopamayarak, harama düşebileceğinden korkmuştur. Ancak, hadisin Nesai'de gelen veçhinde "Ondan faidelen" yerine "Onu alıkoy" denmiş olmasını esas alan alimler: "Onu zinadan veya israftan alıkoy" şeklinde yorumlamışlardır ki bunun da ya çok cima ile ya da malın muhafazası için ziyade tedbirlerle mümkün olacağına dikkat çekmişlerdir.

Bazı şarihler de: "Değen eli reddetmiyor" ifadesinin zahir manası: "Değerek lezzet almak için uzatılan eli reddetmiyor" demektir demişlerdir. Eğer Resulullah bundan cimayı kinaye ettiğini anlasaydı, adama kazf ahkâmı uygulardı veya "kocası, hanımının halinden, onun kendisinden fuhşiyat talep edildiği takdirde kaçınmayacağını anlamış, endişesini dile getirmiştir, kendisinden böyle bir hadise henüz vaki olmuş değildir" yorumu da yapılmıştır.

Allame Muhammed İbnu İsmail el-Emir, Sübülü's-Selam'da "değen el"le ilgili bu te'villeri kaydettikten sonra birinci te'vilin ihtimalden çok uzak olduğunu, zira Aleyhissalâtu vesselâm'in kişiye deyyus olmayı emretmeyeceğini söyler. İkinci te'vilin de ihtimalden uzak olduğunu, zira kadın kendi malından israf etse bunun önlenebileceğini, kocasının malından israf etse bunun da önüne geçebileceğini ve bu sebeplerle Aleyhissalâtu vesselâm'ın boşamayı emretmeyeceğini, zaten değen elle cömertliğin kinaye edilmesinin örfde görülmediğini söyler ve netice olarak "En kuvvetli ihtimal hiçbir düşük ve art niyet olmaksızın yabancıya karşı kaçgöçe yer vermeyen bir ahlak gevşekliğinin kastedilmiş olmasıdır, nitekim fuhuştan uzak olmasına rağmen birçok erkek ve kadının ahlakı böyledir. Eğer şikayet sahibi koca, kadının fuhşa düşmesini kasdetmiş olsaydı, kadına karşı kazıfta bulunmuş olurdu" der.

Bu kaydettiklerimiz, hadisleri anlamada, te'vilde isti'cal etmeyip etraflıca araştırma ve imân-ı nazar etme gereğine bir kere daha delil olmaktadır. 137

اَهْيَلاِإ رُظْنَي ُهَّنأَك اَه ِج ْو َزِل اَهَتَعْنَتَف َةأ ْرَملا ُةأ ْرَملا ِرشاَبُت َ :# ِ هاللّ ُلوُس].
َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعْسم ِنبا نعو ـ5 □6555□

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .

4. (5723)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadın kadına [bir örtünün altında] mübaşeret etmemelidir, onu tutup kocasına vasfeder de adam görmüş gibi olur." [Ebu Davud, Nikah 44, (2150); Tirmizî, Edeb 38, (2793); Buharî, Nikah 118).] 138

AÇIKLAMA:

1- Bu yasak, sedd-i zerâî denen kötülüklerin sebeplerini yasaklamada mühim bir asıldır. Kadının kocasına, bir diğer kadını vasfetmesi, kocasını o kadınla fitneye düşmeye veya vasfeden hanımını boşamaya müncer olabilir. Nesâî'nin bir rivayetinde: "Kadın kadınla, erkek erkekle mübaşerette bulunmasın" buyrulmuştur. Bir diğer vecihde hadis daha şümullüdür: "Erkek erkeğin avretine bakmasın, kadın da kadının avretine bakmasın, erkek erkekle bir tek örtünün altına girmesin, kadın da kadınla bir tek örtünün altına girmesin" buyrulmuştur. Nevevî der ki: "Hadisten, erkeğin erkeğin avretine bakmasının, kadının da kadının avretine bakmasının haram olduğu anlaşılmaktadır. Bu ihtilaf edilmeyen bir husustur. Keza erkeğin kadının avretine, kadının da erkeğin avretine bakması bi'l-icma haramdır. Karıkoca bundan istisnadır. Bunlardan herbiri arkadaşının avretine bakabilir. Sadece ut yerlerine bakma hususunda ihtilaf edilmiştir, asıl olan cevazdır, fakat sebep yokken bakmak mekruhtur. Mahremler birbirlerine dizkapağı göbek arası hariç diğer yerlerine bakabilirler. Bahsedilen bu haramların hepsi hacet olmama durumuyla ilgilidir, cevaz da şehvetsiz olan nazaradır." **2-** Hadis, arada perde olmaksızın iki erkeğin bedenlerinin birbirine değmesinin haram olduğunu ifade etmektedir. Musafaha bundan istisna tutulmuştur. Keza başkasının avretine hangi yerde olursa olsun elle değmek bilittifak haramdır. Nevevî, bu meselede hamamların umumi bir belva olduğunu, oralarda çok kimsenin titizliğe riayet etmeyip gevşeklik gösterdiğini, herşeye rağmen oralara girenlerin başkalarının avretine karşı elini, gözünü vs.'sini koruması gerektiğini kendi avretini de başkasının nazarından koruması gerektiğini belirtir. Bu titizliği göstermeyenlere de gücü yettikçe müdahele icab ettiğini, karşı tarafın kabul etmeyeceğini zannetmenin bu vazifeyi üzerinden düşürmeyeceğini, şayet nefsi veya başkası hakkında fitneden korkarsa müdahale vazifesinin sakıt olacağını söyler.[139]

[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/83.

رِخْذإ اَه ُوْشَح ٍةَداَسِو َو ٍةَب ْرِق َو ٍلِيِمَخِب اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَمِطاَف # ِ□].
هاللّ ُلوُس َر َزَّهَج] : َلاَق ٍراَسَي ِنْب ءاَطع نعو ـ6 □6555□

لمخ هل ءاسك « ُلِيِمَخْلا».يئاسنلا هجرخأ .

5. (5724)- Atâ İbnu Yesar rahimehullah anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ)'ya çehiz olarak kadife bir örtü, bir su kabı ve içerisi izhirle doldurulmuş bir minder verdi." [Nesâî, Nikah 81, (6, 135).][140]

أ ،هِب ُج َّو َزَتأ اَم ُد ِجأ ُ َو َتَنَعْلا ُفاَخأ َو ٌّبَاَش ُلُج َر يِهنإ ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق]□

لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 6556ـ .] رْذَ وْأ كَ ِلَذ نَلَع ِصَتْخاَف ٍقَ:
َتْنأ اَمِب ُمَلَقْلا َّفَج ة َرْي َرُه اَبأ اَي : َلاَق َّمُث ،ِيِهنَع َتَكَسَف ُهَل ُتْلُق َّمُث ،ِبِهنَع
َتَكَسَف ؟ي ِص َتْخاَ

يئاسنلاو يراخبلا هجرخأ .

6. (5725)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, ben genç bir insanım, günahtan korkuyorum, evlenecek maddî imkan da bulamıyorum, hadımlaşmayayım mı?" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm bana cevap vermedi. Ben bir müddet sonra aynı şeyi tekrar söyledim. Yine cevap vermedi. Sonra: "Ey Ebu Hureyre! buyurdu. Senin karşılaşacağın şey hususunda artık kalem kurumuştur. Bu durumda ister hadımlaş ister bırak." [Buharî, Nikah 8; Nesâî, Nikah 4, (6, 59).] 141

AÇIKLAMA:

1- Hadisten geçen تَنَعْلَا asıl olan şiddet demek ise de, günah, fücur, zina, kötü ve meşakkatli iş gibi manalara gelen bir kelimedir.

2- Hadis, ilk nazarda hadımlaşmayı yapıp yapmamada muhayyer bırakıyor intibaını vermekte ise de, aslında muhayyerlik mevzubahis değil, bilakis tevbih var. Başka rivayetlerde ihtisa talebi açıklıkla reddedildiği halde burada meselenin kaderle irtibatına atıf yapılmıştır. Ama dinimizde kadere inanma emri var, kaderde olanla amel emri yok. Kader bizim meçhulümüzdür, ne var bilemeyiz. Kaderde yazılan yazılmıştır diye hareket edecek olsak müsaade edilen, meşru olanları tercihen yapmamız gerekir. Öyleyse nice defalar ihtisa gibi tabiatı, yaratılışı bozan şeylerden yasaklama bilinip dururken, bekârlığın getireceği bazı sıkıntıları ihtisa yoluyla önlemek tecviz edilmez.

Hülasa hadiste o hususta muhayyerlik mevzubahis değildir. Bilakis ihtisanın zemmi mevcuttur. Ayrıca kaderin hükmettiğini beşerî çare ve tedbirlerle bozamayacağımız da ifade edilmiş olmaktadır. * Hadis, kişinin başına gelen bir hususu müstehcen de olsa, çirkince de olsa büyüğüne açabileceğini ifade etmektedir. Resulullah Ebu Hureyre'nin şikayetini dinlemiş, onu azarlamamıştır. * Hadiste mehir ve diğer evlenme masraflarını temin etmeyenin evlenmeye girişmemesi de ders verilmiş olmaktadır.

* Şikayet üç kere tekrar edilebilir, caizdir.

* İkna olmayacak kimseye sükutla cevap gerekir. * Mücerred sükuttan muradı anlayacağı zannedilen kimseye cevap yerine sükut etmenin cevazı vardır. * İhtiyacını talep eden kimsenin, sualde özrünü önce

beyan etmesi müstehabtır. * Bazı hadislerde Resulullah bekâr gençlere şehveti kırmak için oruç tavsiye etmiştir. Ebu Hureyre'ye oruç tavsiye edilmeyişini şarihler, Ebu Hureyre ehl-i suffeden olması hasebiyle zaten ömrünün çoğunu oruçlu geçirdiğini Aleyhissalâtu vesselâm bilmektedir. Bu sebeple oruç tavsiye etmemiş olabilir veya bu talep seferde vaki olmuştur diye açıklarlar. 142

ضْعَب ْوأ ْمِهتَنَس َتوُق ِهِلْه‘ ُعَمْجَي ِلُج َّرلا يف َتْعِمَس ْلَه] : ُهاللّ ُهَم ِح َر ي ِر□
ْوَّثلا َنايْفُس يِل َلاَق :لاق ٍرَمْعَم نعو ـ5 □6555□

هاللّ َلوُس َر َّنأ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع ْنَع ٍس ْوأ ِنْب ِكِلاَم ْنَع ٍباَهِش ُنْبا ِهِب □
اَنَثَّدَح ًاثيِد َح ُت ْرَكَذ َّمُث .ُلوُقأ اَم يِن ْرُضْحَي ْمَلَف ؟ِةَنَّسلا

نيزر هجرخأ .[ْمِهتَنَس َتوُق ِهِلْه‘ ُسِبْحَي َو ِري ِضَّنلا يِنَب َلْخَن ُعيِبَي َناَك .

7. (5726)- Ma'mer anlatıyor: "Süfyan-ı Sevrî merhum (bir gün) bana: "Ailesinin bir yıllık -veya yarı yıllık- yiyeceğini cemeden kimse hakkında bir şey işittin mi?" diye sormuştu. O anda ne söyleyeceğim aklıma gelmedi. Ama sonradan İbnu Şihab'ın bize tahdis ettiği bir hadisi hatırladım. Hadis İbnu Şihab'a Malik İbnu Evs'ten, ona Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den gelmişti. Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm'ın, Beni'n-Nadir hurmalığını satıp ailesi için bir yıllık yiyeceklerini ayırdığı belirtilmekte idi." [Rezin tahric etti. Buharî, Nafakat 3; Müslim, Cihad 49, (1757).]143

140 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/85. 141 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/85.

AÇIKLAMA:

Ma'mer'in hatırladığı hadis, Buhârî ve Müslim'de bütün teferruatıyla kaydedilmiştir. Hadiste, Hz. Peygamber'in mirası meselesinde İbnu Abbas'la Hz. Ali arasında çıkan ve halife olması haysiyetiyle Hz. Ömer (radıyallahu anhüm ecmain)'e intikal eden ihtilaf anlatılır. Bu vesile ile Hz. Ömer, Resulullah'a Benî Nadir Yahudilerinin mallarından düşen ve şahsî malı durumunda olan hurmalığı Aleyhissalâtu vesselâm' ın nasıl tasarruf ettiğini açıklar. Hz. Ömer bu mesele ile ilgili olarak: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bundan ailesinin senelik nafakasını alır, geri kalanı Allah'ın malı kılıp beytulmale (hazineye) koyardı" der. Alimler, bu hadisi esas alarak, kişinin ailesi için bir yıllık ihtiyacını depolayabileceğine hükmetmişlerdir. 144

NEZR (ADAK) BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Dilimizde çoğunlukla adak kelimesiyle karşıladığımız nezr Arapça'da daha şümullü bir mana taşır. Nezrin cem'i nüzurdur; korkutma demek olan inzardan gelir. Râgıb el-İsfehanî, nezrin ıstılahî manasını "vacib olmayan bir şeyi bir emrin vukuu sebebiyle, vacib kılmak" diye tarif eder. Daha açık bir ifadeyle nezri "Allah Teala hazretlerine ta'zim için mübah olan bir fiilin yapılmasını üzerimize almak, îfasını kendi kendimize vacib kılmaktır" diye tarif edebiliriz. Kul, Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla ibadet sayılacak bazı şeyleri kendi kendine vacib kılabilir, bu dinen makbul bir davranıştır. Sözgelimi "yarın oruç tutacağım" veya "yarın şu kadar namaz kılacağım" diye nezirde bulunabilir. Kurtubî: "Nezr îfa edilmesi emredilmiş olan akidlerdendir. Yerine getirene sena edilmiştir" der.

Nezr kişinin bir şeyi yapmayı adaması olduğuna göre nezrin makbul olması, nezredilen şeyin, dinen makbul ve ibadet nevinden olması gerekir. Allah'a isyanı gerektiren haramı ve mekruhu işlemeyi gerektiren nezirler makbul değildir.

Nezr Allah rızası için olmalıdır. Dünyevî maksada yönelik nezirler, ibadette esas olan ihlasa münafi olduğu için değeri düşüktür. "Şu işim olursa şu kadar namaz kılayım" veya "...şu kadar malı tasadduk edeyim" şeklindeki nezirler gibi. Ancak İslam alimleri bu çeşitten nezir yapıldığı takdirde yine uyulması gerektiğini belirtmişlerdir. İbnu Hacer en muteber, en kıymetli nezrin herhangi bir şarta bağlamadan yapılan nezir olduğunu belirtir ve "hastalıktan afiyet bulanın "Allah için şu kadar oruç üzerime borç olsun" demesi gibi" der. İbnu Hacer devamla: "Allah şifa verirse..." gibi bir şartla ibadete nezretmenin ikinci sırada yer alan bir nezir olduğunu belirttikten sonra, Allah rızası gözetilmeyen nezirlerin değersiz olduğunu söyler. "İstiskal ettiği bir kölesinin sohbetinden kurtulmak için azab etmeye nezretmesi gibi" der. Kişiye yapmada meşakkate düşeceği nezirde bulunmanın mekruh ve hatta haram olacağı yine alimlerce belirtilmiştir.

Nezirlere uyulması gerektiği Kur'an-ı Kerim'de temas edilmiş olan bir husustur. Şöyle buyrulur: "Allah sizi yanlışlıkla veya yanılarak ettiğiniz yeminlerden dolayı mesul tutmaz, fakat kalbinizle kazandıklarınızdan, yalan yere ettiğiniz yeminle ve yeminlerinizi yerine getirmemekle kazandığınız günahtan mesul tutar. Allah gafurdur, günahları çok bağışlar, halimdir, hemen ceza vermeyip tevbe etmeniz için size fırsat verir" (Bakara 225).[145]

BİRİNCİ FASIL

NEZİRDEN NEHİY

نإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق ؟ِرْذَّنلا ِنَع اْوَهْنُت ْمَل َوأ] : ُلوُقَي اَمُهنَع ُ هاللّ َي□□
ِض َر َرَمُع ِنْبا ُتْعِمَس لاق ٍثراَحْلا نْب ِديعس نع ـ1 □6555□

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ِلي ِخَبْلا َنِم ِهِب ُج َرْخَتْسُي اَمَّنإ َو ،ُه ُر ِهَخَؤُي ُ .
َو ًائْيَش ُمِهدَقُي َ َرْذَّنلا

1. (5727)- Said İbnu'l-Haris anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'i şöyle söyler işittim: "Siz nezr etmekten yasaklanmadınız mı? Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) demişti ki: "Nezir, olacak bir şeyi ne öne alır ne de geriye bıraktırır. Ancak onunla cimriden mal çıkarılmış olur." [Buharî, Kader 6, Eyman 26; Müslim, Nezr 3, (1639); Ebu Davud, Eyman 26, (3287); Nesâî, Eyman 24, (7, 15, 16).] [146]

هَل ُه َرَّدَق ُ هاللّ ْنُكَي ْمَل ًائْيَش َمدآ ِنْبا ْنِم ُب ِهرَقُي َ َرْذَّنلا َّنإ :#ِ هاللّ□ □
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6555□

ملسمل ظفللاو ةسمخلا هجرخأ .[َج ِرْخَي ْنأ ُدي ِرُي ُلي ِخَبْلا ْنُكَي ْمَلاَم ِلي .
ِخَبْلا َنِم َكِلذب ُج َرْخُيَف َرَدَقْلا ُقِفا َوُي ُرْذَّنلا ِنِكل َو

2. (5728)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nezir, ademoğluna, Allah'ın kendisine takdir etmediği hiçbir şeyi yakınlaştırmaz. Ancak nezir, kadere muvafık olur. Nezir sayesinde, cimrinin kendi arzusu ile çıkarmak istemediği, cimriden çıkarılır." [Buharî, Kader 6, Eyman 26; Müslim, Eyman 7, (1640); Ebu Davud, Eyman 26, (3288); Tirmizî, Nüzûr 10, (1538); Nesâî, Eyman 25, (7, 16).] [147]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz birinci hadis, bir soruya verilen cevap kısmı aksettirmekte, soru kısmını göstermemektedir. Hakim'in Müstedrek'inde ve başka bazı kaynaklarda geldiğine göre, İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e Mes'ud İbnu Amr adında bir zat gelerek sorar: "Ey Ebu Abdirrahman! Oğlum, Ömer İbnu Ubeydullah İbni Ma'mer ile birlikte Fars diyarında idi. Oraya şiddetli bir veba ve taun salgını geldi. "Oğlumu Allah bu musibetten salim kılarsa Beytullah'a yaya gidip tavafta bulunacağım" diye nezirde bulundum. Oğlum da yanıma hasta olarak geldi, sonra da öldü. Bu hususta ne dersiniz (bana tavaf vacib oldu mu)?" diye sordu. İşte bu soru üzerine yukarıdaki cevabı verir: "Siz nezretmekten yasaklanmadınız mı?" Sonunda "...Nezrini îfa et!" der.

2- Alimler, bu hadiste ifade edilen yasaklama hususunda ihtilaf etmiştir.

* Bir kısmı, hadisin zahirini esas almış, nezrin mekruh olduğunu söylemiştir.

* Bir kısmı da hadisi te'vil etmiştir.

** İbnu'l-Esir en-Nihaye'de der ki: "Hadislerde, nezirden nehiy tekrarla gelmiştir. Burada hadis, nezri îfaya bir te'kiddir ve nezir yoluyla bir şeyi kendine vacib kıldıktan sonra bu vecibeyi küçümsemekten yasaklamadır (tahzir). Eğer hadisin manası, nezir yapmaktan zecr (yasaklama) olsaydı, hadiste nezrin hükmünü iptal ve nezri îfa etmenin lüzumunu iskat manası olurdu. Çünkü, nezir nehiyle masiyet olur ve uyulması gerekmez. (Halbuki nezre uymak ayetle sabit bir hâdisedir. Öyleyse) sadedinde olduğumuz hadisi şöyle anlamamız gerekmektedir: "Nezirin onlara peşin bir fayda getirmeyeceğini, onlardan bir zararı da bertaraf etmeyeceğini, keza Allah'ın kaderdeki takdirini de değiştirmeyeceğini onlara bildirmektedir. Diyor ki: "Sizler, Allah'ın size takdir etmediği bir şeye nezirle ulaşacağınız veya Allah'ın hakkıyla hükmettiği bir şeyi nezirle kendinizden bertaraf edeceğiniz inancıyla nezirde bulunmayınız. Böyle bir inanca düşmeden nezirde bulunursanız, nezrinize vefa gösterin, borcu üzerinizden atın. Zira nezrettiğiniz şeye uymanız gerekir."

İbnu Hacer, en-Nihaye'de kaydedilen bu görüşün, İbnu'l-Esir'den önce başka alimler tarafından da paylaşıldığına dair serdedilen görüşeri de kaydeder. Mesela Ebu Ubeyd şöyle demiştir: "Hadisin nezirden nehyedip şiddet göstermesindeki gaye nezrin günah bir fiil olduğunu söylemek değildir. Nezir, bu şekilde yasak ve günah olsaydı Allah

Teala hazretleri nezri yerine getirmeyi emretmez, nezrini tutanları da övmedi. Bilakis, bana göre hadisin manası nezrin şanını yüceltmek, onun ciddiyetini tesbit etmektir; ta ki o hafife alınmasın, onun yerine getirilmesinde laubaliliğe kaçıp vaadedilen şeyin yapılmasını terke, söz verilen şeyi îfadan kaçmaya yer verilmesin."

** İmam Malik, bir şeyi müebbeden yapmayı nezretmenin mekruh olacağına hükmetmiştir. Bu durumda o iş, gönül hoşluğu ile yapılmaz.

** İbnu'l-Mübarek: "Taate müteallik nezir hayırdır, masiyete götürecek nezir mekruhtur, haramdır" demiştir.

** **Bazı alimler: "Allah için şunu yapmak üzerime borç olsun" şeklinde şarta bağlanmadan yapılan nezirlerde mahzur görmemiş, bunun sevap olduğunu belirtmiştir. Çoğunluk nezirde keraheti şarta bağlamada görür: "Allah şifa verirse şu kadar namaz kılacağım" ifadesi gibi. Böyle bir nezirde bulunan kimsenin cehaletle: "Bu nezr, arzu ettiği şeyin olmasını sağlayacağı" veya bu vaadi ve nezri sebebiyle Allah'ın, onun dilediğini yerine getireceği inancına düşerse bunun büyük hata olacağı, hatta küfre yaklaşan bir hata olacağı ifade edilmiştir. Kurtubî bu endişededir.**

** **Hadisteki nehyin, nezrettiği şeyi yerine getirmeyeceği halinden belli olan kimselerle ilgili olduğunu söyleyenler de olmuştur.**

** Bazıları: "Hayra vesile olan şeyin de hayır, şerre vesile olan şeyin de şer olduğu" prensibinden hareket ederek hadisi yorumlamıştır.

3- İbnu'l-Arabî, hadiste, nezreden kimsenin nezrini yerine getirmesinin vacib olduğuna hüccet bulunduğunu söyler. Ona göre hadiste "Nezirle cimriden mal çıkarılmış olur" ifadesi, nezri yerine getirmenin vacip olduğunu ifade etmektedir. "Çünkü der, eğer cimri, bunda muhayyer olsaydı, cimriliği sebebiyle, malı çıkarmama hali üzere devam ederdi."

4- Bu hadisle "Sadaka kötü ölümü defeder" hadisi arasında zahirî bir tenakuz gözükmektedir. Bunu alimler şöyle açıklamıştır: "Sadaka kötü ölümün def'ine bir sebep olmaktadır. Sebepler de müsebbebat gibi mukadderdir (önceden belirlenmiştir, takdir edilmiştir). Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm, kendisine: "Rukye Allah'ın kaderinden bir şeyi geri çevirir mi?" diye soran kimseye: "O da Allah'ın kaderindendir" diye cevap vermiştir. Nitekim Hz. Ömer'in vebalı yere girmeme kararı üzerine "Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?" itirazına verdiği "Allah'ın kaderinden Allah'ın kaderine kaçıyoruz" cevabı da Resulullah'ın cevabının bir benzeri olmaktadır."

5- İbnu'l-Arabî, nezri "dua"ya benzetir: "Dua da kaderi değiştirmez, ama dua kaderdendir" der. Bununla beraber, dua mendub kılınmış, nezir nehyedilmiştir. Bunun sebebi, dua peşin, acil bir ibadettir, duada Allah'a teveccüh, tazarru, hudu açıkça görülür. Nezirde böyle değildir, bunda ibadet, dileğin husulüne te'hir edilmektedir, amel zaruret anına terkedilmektedir.

6- Hadis, iyilik niyetiyle yapılan amellerin nezir suretiyle yapılanlardan efdal olduğunu göstermektedir. Bu sebeple hadiste hayır amelde ihlasa, sırf Allah rızası için yapmaya teşvik var.

7- Hadis cimriliği de kötülemektedir. Ayrıca emredilenleri yapıp, nehyedilenlerden kaçınan kimseye bahil (cimri) denemeyeceği anlaşılmaktadır. [148]

İKİNCİ FASIL

TAATE YÖNELİK NEZİR

ي ِصْعَي ْنأ َرَذَن ْنَم َو ،ُهْعِطُيْلَف َ هاللّ َعيِطُي ْنأ َرذَن ْنَم :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس□
□6555□ 1ـ نع ةشئاع َر َضِي َ هاللّ ُ اهنَع تلاق:]َسِمْعتُ َر

املسم إ ةتسلا هجرخأ .]ِه ِصْعَي ُ َف َ هاللّ□ .

1. (5729)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim Allah'a itaat etmeye nezrederse hemen itaat etsin. Kim de Allah'a isyan etmeye nezrederse, sakın isyan etmesin." [Buharî, Eyman 28; Muvatta, Nüzur 8, (2, 476); Ebu Davud, Eyman 22, (3289); Tirmizî, Nüzûr 2, (1526); Nesaî, Eyman 28, (7, 17); İbnu Mace, Kefarat 16, (2126).] 149

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Allah'a itaatle ilgili nezirlerin yerine getirilmesini emretmektedir. Bu itaat hangileridir belli değil. Yani farz, vacib, mendub gibi farklı taatlerimiz var. Şu halde, nezredilmişse, taate giren bütün fiiller farz, vacib, mendub ayırımı yapılmaksızın yerine getirilecektir. Sözgelimi farzlarla ilgili bir vakit tayini yapılsa "ilk vaktinde kılacağım" gibi, buna da uyması vacib olur. Alimler, malî veya bedenî müstehab amellerle ilgili bir nezrin, o amelleri vacibe çevireceğini söylerler. Çünkü, hadis taate giren amellerde nezre uyulması hususunda pek açıktır, te'vile gitmeye gerek yok.

Keza masiyete giren ameller nezredilmişse bunun yerine getirilmemesi emri de hadiste açıktır. Alimler, bu ikinci durumda, bir noktayı münakaşa etmişlerdir. Masiyete nezreden kimse, bu nezrini yerine getirmeyecek, ama bu durumda kendisine yemin kefareti gerekecek mi gerekmeyecek mi? Bu hususta iki görüş ileri sürülmüştür: * Cumhura göre kefaret gerekmez.

* Bazı alimlere göre kefaret gerekir. Ahmed, Sevrî, İshak, Şafiîlerden bazıları ve Hanefîler böyle hükmetmiştir. Tirmizî, Ashab'ın da bu iki görüşte ihtilaf ettiğini kaydeder.

Ulema, masiyete nezretmenin haram olduğunda ittifak eder. İhtilaf edilen husus, böyle bir yemin durumunda kefaret vacib mi değil mi noktasındadır. Hz. Aişe'nin bir rivayetine göre "Masiyette nezir yoktur; bunun kefareti yemin kefaretidir" buyrulmuştur. "Kefaret gerekir" diyenler bunu esas almıştır, ancak hadisin illetli olduğu söylenmiştir.

2- Hadiste, yapılması mübah olan bir şeyle ilgili nezir hakkında bir şey söylenmemiştir. Bunu cevaplarken, alimlerden bazılarının, ibadetleri farz-ı ayn, farz-ı kifaye olarak ikiye ayırdıklarını bilmede fayda var. Farz-ı ayn olan bu ibadetin yapılması üzerine nezir, nezir sayılmaz, zaten yapmakla mükellef. Ama onunla ilgili bir sıfat üzerine nezir mümkün: İlk vaktinde kılmak gibi. Bu takdirde îfa etmesi gerekir. Farz-ı kifaye üzerine yapılan nezir yerine getirilir. Cihad gibi mendub ibadet için yapılan nezir de yerine getirilmelidir. İbadet sayılmayan mendublar için yapılan nezirler de böyledir. Cumhura göre yerine getirilmelidir; hasta ziyareti gibi. 150

* NAMAZLA İLGİLİ NEZİR

]أنَّ امْرَأةً اشْتَكَتْ شَكْوَى، فَقَالَتْ: إنْ شَفَانِي اللّهُ تَعَالى لأخْرُجَنَّ وَلأُصَلِّيَنَّ في
تْهَا بِذَلِكَ، فَقَالَتْ لَهَا: اجْلِسِي ـ6555 1ـ عن ابنِ عباسٍ رَضِيَ اللّهُ عَنهُمَا:
تْ لِلْخُرُوجِ، فَجَاءَتْ مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللّهُ عَنهَا تُسَلِّمُ عَلَيْهَا، فَأخْبَرَ
أفْضَلُ مِنْ ألْفِ صَلاَةٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ المَسَاجِدِ إلاَّ بَيْتِ المَقْدِسِ. فَبَرَأتْ فَتَجَهَّزَ
صَنَعْتِ وَصَلِّي في مَسْجِدِ الرَّسُولِ # فَإنِّي سَمِعْتُهُ يَقُولُ: صَلاَةٌ فِيهِ
فَكُلِي مِمَّا

مسلم أخرجه .]الكَعْبَةِ مَسْجِدَ .

1. (5730)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kadın hastalanmıştı. Şöyle bir nezirde bulundu: "Allah Teala hazretleri bana şifa verirse, buradan gidip Mescid-i Aksa'da namaz kılacağım." Sonra kadın iyileşmişti. Hemen yol hazırlığı yaptı. Hz. meymune (radıyallahu anhâ)'ye geldi, selam verip kararını anlattı. Meymune, kadına: "Hele otur, hazırladığını (burada) ye, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mescidinde namaz kıl. Zira ben Onun şöyle söylediğini işittim: "Şu mescidimde kılınan bir namaz, Ka'be Mescidi hariç bütün mescidlerde kılınan bir namazdan daha hayırlıdır." [Müslim, Hacc 510, (1396).]151

ةَّكَم َكْيَلَع َحَتَف ْنإ َّلَج َو َّزَع ِ هلل ُت ْرَذَن يِهنإ ِ هالل َلوُس َر اَي :َلاقَف ِحْتَفْلا َم□
اذإ ً] . هجرخأ ـ6551□ 5 ـ وعن جابر َر ِض َي ّالله ُ عنه قال: [قاَم َر َج ُل ي ْو
َكُنأَشف :َلاقَف ِهْيَلَع َداَعأ َّمُث .اَنُهه ِهلَص :َلاقَف ِهْيَلَع َداَعأ َّمُث .اَنُهه ِهلَص
ْنأ َرِبهلَصُأ ِنْيَتَعْك َر يِف ِتْيَب ِسِدْقَمْلا لاَقَف:

دواد وبأ .

2. (5731)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Fetih günü bir adam kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü dedi. Ben aziz ve celil olan Allah'a nezirde bulundum ve dedim ki: "Eğer Mekke'nin fethini sana müyesser ederse, Beytu'l-Makdis'te iki rekat namaz kılacağım." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama: "Sen şurada kıl!" cevabında bulundu. Adam talebini tekrar etti.

"Sen şurada kıl!" buyurdu. Adam bir kere daha tekrar edince:

"Öyleyse sen bilirsin" buyurdular." [Ebu Davud, Eyman 24, (3305).] 152

---

150 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/93-94.

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, yer tayin edilerek yapılan nezirlerde, nezrin yerine getirilmesi için o yerin aranmasının şart olmadığını göstermektedir. Namaz, sadaka veya benzeri bir başka şeyi şu veya bu yerde yerine getirmek için nezirde bulunan kimse, bu nezrini bulunduğu yerde veya bir başka yerde de îfa etse nezri yerine gelmiş olur.

Ancak, nezredilen yer, nezredenin bulunduğu yerden daha faziletli ise, oraya gitmek gerekir. Nezredilen yer, nezredenin bulunduğu yerle kıymet itibariyle eşitse veya dûnunda ise o zaman bulunduğu yerde nezrini yerine getirebilir. Önceki hadis bu meselede daha sarihtir. Hadislerde sadece üç mescidin faziletinden bahsedilmiştir: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebî, Mescid-i Aksa. Bunun dışındaki mescidler kıymet itibariyle eşit sayılırlar.153

* ORUÇLA İLGİLİ NEZİR

مِ ْوَي ِهْيَلَع َيِتأَي َ ْنأ رَذَن ٍلُجر يِفأ : ُلوُقَي اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع َنْبا َعِمَس□ ُهَّنأ] :يملس‘ا ةرح يبأ نب ميكح نع ـ1 □6555ـ ٍرْطِف ُُ َو َىْحضأ َم ْوَي ُموُصَي ْنُكَي ْمَل . ٌةَنَسَح ٌة َوْسُأ ِ هاللّ ِلوُس َر يِف ْمُكَل َناَك ْدَقَل :َلاَقَف رْطِف ْوأ َىْحضأ َم ْوَي َقَفا َوَف . ُهَماَص ٍّإ ُهاَّمَس

رَمأ :لاَقَف ،هْيلَع َداَعأف ،اَمُهمَاي ِص ى َرَي ُُ َو□

ناخيشلا هجرخأ .[اَذه ىلَع ْد ِزَي ْمَلَف ِهْيَلَع َداَعأف ،نْيَديِعْلا ِم ْوَي ِماَي ِص . ْنَع ىهَن َو ِرْذَّنلا ِءاَف َوِب # ُّيِبَّنلا

1. (5732)- Hakim İbnu Ebi Hürre el-Eslemî'nin anlattığına göre "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in -önceden belirttiği bir günde oruç tutmaya nezreden bir kimsenin, nezrettiği o günü, Kurban veya Ramazan bayramlarına rastladığı takdirde, nezrini yerine getirip getirmeyeceği hususunda- şöyle dediğini işitmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'da sizin için güzel örnek vardır. O, ne Kurban ne de Ramazan bayramlarında oruç tutmamıştır. Üstelik o günlerde oruç tutmayı uygun da görmemiştir." Soru sahibi sorusunu tekrar edince İbnu Ömer: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezre uymayı emretmiştir, iki bayram gününde oruç tutmayı da nehyetmiştir" demiştir. Soru sahibi sorusunu yine tekrar edince eski cevabına ilavede bulunmamıştır." [Buharî, Eyman 32, Savm 67 ; Müslim, Siyam 142, (1139).] 154

AÇIKLAMA:

Hadis, Buhârî'nin bir rivayetinde daha vazıh gelmiştir: "Ziyad İbnu Cübeyr der ki: "Ben İbnu Ömer'in yanında idim. Bir adam gelip sordu: "Ben, yaşadığım müddetçe her salı -veya çarşamba günü oruç tutmaya nezretmiştim. Bu günüm Kurban Bayramı'na rastladı ne yapayım?" İbnu Ömer: "Allah Teala hazretleri nezirlerimize sadık olmamızı emretmiştir, diğer taraftan Kurban Bayramı'nda oruç tutmaktan nehyedildik" diye cevap verdi. Adam (cevabı vazıh bulmayarak) sorusunu tekrar etti. İbnu Ömer ilave yapmaksızın cevabını tekrar etti."

Anlaşılacağı üzere soru sahibi oruç tutmak üzere nezrettiği gün oruç tutmanın yasaklanmış olduğu bayramlara rastlarsa ne yapacağını sormaktadır. Oruç tutmak caiz mi? Değilse bilahare bedelini tutacak mı, yoksa kefaret mi ödeyecek?

Ulema böyle bir kimsenin o günlerde oruç tutmayacağı hususunda icma etmiştir. Kurban veya Ramazan bayramlarında ne nafile, ne kaza ne de nezir orucu tutulamaz. Cumhura göre, o günlerde oruç tutmaya nezretse, bu nezri muteber bir nezir olmaz. Hanbelîlerin bir görüşüne göre kazası vacib olur. Ebu Hanife: "O gün oruç tutacak olsa nezrinden düşer" der.

İbnu Ömer'in cevabı farklı yorumlara bâis olmuştrur, teferruata girmeyeceğiz. Böyle bir durumda, o gün oruç tutmayıp bir başka gün kaza edilmesi esastır. 155

153 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/95.

هْنَع َلأَسَف ، ِسْمَّشلا يف ٍمِئاَق ٍلُج َرِب َوُه اَذإ ُبْطْخَي # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنْيَب]□□
لاق امهنَع ُ هاللّ َيِض َر ساهبع نبا نعو ـ5 □6555ـ َّمِتُيْل َو ْمَّلَكَتَيْل َو:
يف ِسْمَّشلا َو َموُصَي َو ُّ ْفُي َرِط َو ُّ َّلِظَتْسَي َو ُّ َمَلَّكَتَي . َلاَقَف : ُرُم ْوه ُفَلْيَسْتَظِلَّ
اوُلاَقَف: اَذه وُبأ َرْساِإ َليِئا َنَذَر ْنأ َموُقَي

دواد وبأو كلامو يراخبلا هجرخأ .[ُهَم ْوَص .

2. (5733)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hutbe verirken, güneşte ayakta duran bir adam gördü. Bunun niye orada durduğunu sordu.

"Bu Ebu İsrail'dir, güneşte durarak oruç tutmaya, yiyip içmemeye, gölgede oturmamaya ve konuşmamaya nezretmiştir!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ona söyleyin! gölgelensin ve konuşsun, ancak orucunu tamamlasın" buyurdular." [Buharî, Eyman 31, Muvatta, Eyman 6, 2, 475); Ebu Davud, Eyman 23, (3300).] 156

AÇIKLAMA:

Hadiste, şeriatın ibadet olarak talep etmediği meşakkatleri kendi nefsine çektirmeyi şart koşarak nezirde bulunmanın meşru olmadığı ifade edilmektedir. Şarihler: "Bu hadiste, insana eziyet veren yalın ayak yürümek, güneşte oturmak gibi Kur'an ve sünnette meşruluğuna dair beyan gelmemiş olan davranışların ibadet sayılmayacağına, bunlarla yapılan nezrin makbul addedilmeyeceğine delil vardır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Ebu İsrail'e nezrinin meşru olan kısmını yani orucunu tamamlamayı söylerken, diğer manasız eziyetlere son vermesini emretmiştir" der.

Kurtubî'ye göre, "Bu Ebu İsrail kıssasında, "masiyet veya takatinin yetmeyeceği bir şey nezreden kimseye kefaret gerekmez" diyen cumhura en büyük delil mevcuttur."

Hattâbî de şunu söyler: "Ebu İsrail'in nezrinde iki unsur var: "Biri taat, diğeri masiyet, Resulullah bundan taat olanın -ki bu oruçtur- yerine getirilmesini, güneşte durmak, konuşmamak, gölgelenmemek gibi taat olmayan hususların terkini emretti. Vücuda eziyet veren bu davranışlarda Allah'a yakınlık yoktur. Dinimiz, bu ümmetten, daha önceki ümmetlere teklif edilen bu çeşit meşakkatleri (ağlal) kaldırmıştır. Böylece, onlarda yapılan nezir masiyete dönüşür. Öyle ise, buna uymak gerekmediği gibi, terki sebebiyle kefaret de gerekmez."

Aynî, "hadiste, mübah veya zikrullaha sükut etmenin taat olmadığına delil var" der.

Bazı şarihler, bu hadiste cahil mutasavvıfların nefsin tezkiye vasıtası diye ihdas ettikleri Kur'an ve hadiste rastlanmayan meşakkatli meşguliyetlerin batıl olduğuna delil çıkarmışlardır. 157

رَ□ضِيَ اللّهُ عَنهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ إنِّي نَذَرْتُ فِي الجَاهِلِيَّةِ أنْ أعْتَكِفَ
5ـ وعن ابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنهما: [أنَّ عُمَرَ □6555□

لَيْلَةً فِي المَسْجِدِ الحَرَامِ قَالَ: أوْفِ بِنَذْرِكَ]. أخرجه الخمسة. وفي رواية: .
يَوْماً.

3. (5734)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Ömer (radıyallahu anh) (bir gün) dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! Ben cahiliye devrinde bir gün itikaf yapmayı nezretmiştim. -Bir rivayette Mescid-i Haram'da bir gece denmiştir.- [Bunu îfa etmem gerekir mi?]" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Nezrini yerine getir!" buyurdular." [Buharî, İ'tikaf 5, 15, 16, Humus 19, Megazî 54, Eyman 29; Müslim, Eyman 27, (1656); Ebu Davud, Eyman 32, (3325); Tirmizî, Eyman 11, (1539); Nesâî, Eyman 36, (7, 21 22).] 158

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kâfirken nezirde bulunan bir kimse Müslüman olduğu takdirde o nezrin gereğini yerine getirmesinin şart olduğunu ifade eder. Bazı Şafiî alimleri bu görüştedir. Ancak Hanefî, Malikî alimler ve Şafiilerin cumhuru "Kâfirin nezri mün'akid değildir. Dolayısıyla kâfirken yapılan nezre uymak vacib

156 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/97. **değildir" demiştir. Bu görüşte olanlar, sadedinde olduğumuz hadisi: "Resulullah Hz. Ömer'e bir vecibe olarak değil, istihbab olarak "nezrini îfa et" demiştir" diye te'vil etmişlerdir.** 159

*** HACCLA İLGİLİ NEZİR**

يِتْفَتْسأ ْنأ يِنْت َرمأَف ،ةَي ِفاَح ِما َرْحلا ِ هاللّ ِتْيَب ىلا َيِشْمَت ْنأ يِتْخُأ ْت َرَذَن]□
□6556□ 1ـ نع ةبقع نب رماع ر َض ِي َ هاللّ ُ هنَع لاَق:

. اَهَل ر َ َلوُس هاللّ ِ # لاَقَف: َلِتَمْشِ و َ لْتَر ْكَبْ [. هجرخأ ةسمخلا

1. (5735)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kızkardeşim, Beytullah'a yalın ayak yürüyerek gitmeye nezretmişti. Bu hususta Resulullah'a sormamı talep etti. Ben de sordum. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yürüsün ve binsin!" buyurdular." [Buhârî, Cezâu's-Sayd 27; Müslim, Nezr 11, (1644); Ebu Davud, Eyman 23, (3293, 3294, 3299); Nesâî, Eyman 32, (7, 19).]160

ماهيأ َةَثَث ْمُصَتْل َو ْبَك ْرَتْل َو ْرِمَتْخَتْلَف اَهو ُرُم :َلاَقف .ٍةَ رِمَتْخُم َرْيَغ] .
ًةَيِفاَح] :يذمرتلل ةياور يف دازو ـ5 6555

2. (5736)- Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyade vardır: "...ayağı çıplak ve başı da örtüsüz olarak Resulullah: "[Allah, kızkardeşinin meşakkati sebebiyle bir şey yapacak değildir.] Ona emredin, başını örtsün, hayvanına binsin, (kefaret olarak) üç gün oruç tutsun" buyurdu." [Tirmizî, Nüzûr 16, (1544).] [161]

كِلذ ُقي ِطُت َ اَهَّنأ # ِ هاللّ ِلوُس َرِل ُةَبْقُع َرَكَذ َو ،ًةَيِشاَم َّجَحْلا ِت َرَذَن َةَبْقُع .
َتْخُأ َّنأ] :امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ5 6555ـ .«ًائْيَش ِتْيَبْلا بلا َكِتْخُأ
ِيْشَمِب ُعَنْصَي َـ هاللّ َّنإ» :ةياور يفو .[ًةَنَدَب ِدْهُتَل َو ، ْبَك ْرَتْلَف ، َكِتْخُأ ِيْشَم ْنَع
ٌّيِنَغَل َ هاللّ َّنإ :# َلاَقف

دواد وبأ هجرخأ .

3. (5737)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ukbe'nin kızkardeşi, yürüyerek hacc yapmaya nezretmişti. Ukbe onun bu işi yaya olarak yapamayacağını Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a söyledi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah, kızkardeşinin yayan yürümesinden müstağnidir. Binsin ve bir deve kurban etsin!" buyurdular."

Bir rivayette: "Allah, kızkardeşinin Beytullah'a yayan yürümesi sebebiyle bir şey yapacak değildir" buyrulmuştur. [Ebu Davud, Eyman 23, (3295, 3296, 3297).] [162]

يِشْمَي ْنأ َرَذَن :اوُلاَق ؟اَذه ُلاَب اَم :َلاَقف .ِهْيَنْبا َنْيَب ِيداَهُي ًاخْيَش # ِ هاللّ.
ُلوُس َر نأ َر] :لاق هن َع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ5 6555

امهيلع ًائكتم امهنيب يشمي يأ « ِهيَنبا نيب ِيداَهُي».ةسمخلا هجرخأ .[َبَك ْرَي
ْنأ ُه َرمأ َو ،ٌّيِنَغَل ُهَسْفَن اَذه ِبيِذْعَت ْنَع َ هاللّ َّنإ : َلاَقف

هفعض نم .

4. (5738)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), iki oğlunun omuzlarına ardılmış olarak yürümekte olan bir ihtiyar görmüştü.

"Bunun derdi ne de böyle yürüyor" diye sordu.

"Yürümeye nezretmiş!" dediler.

159 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/98. 160 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/99.

"Şurası muhakkak ki, Allah bu bîçarenin kendine eziyet etmesinden müstağnidir" buyurdular ve hayvanına binmesini emrettiler." [Buhârî, Eyman 31, Sayd 27; Müslim, Nüzur 9, (1642); Ebu Davud, Eyman 23, (3301); Tirmizî, Nüzûr 9, (1537); Nesâî, Eyman 42, (7, 30).][163]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetler de, ayet ve hadiste zikri geçmeyip nefse meşakkat veren davranışların ibadet sayılmayacağını, dolayısıyla nezirde bunlara yer verilmemesi gerektiğini te'yid etmektedir.

2- Birinci rivayette görüldüğü üzere, Ukbe'nin kızkardeşi, Mescid-i Haram'a yapacağı ziyarette yayan yürümesi veya binekli olması hususunda serbest bırakılmıştır. Yaya gidebilenin yayan gitmesi efdal addedilmiş olmaktadır. Ama Enes'ten gelen dördüncü rivayette soru sahibinin yaşlı olduğu tasrih edilir. Aleyhissalâtu vesselâm bu zatın binerek ziyaret yapmasını cezmen söylemiş, yaya gitme muhayyerliği tanımamıştır. Çünkü, yaşlılığı sebebiyle yayan yolculuk yapmaya tahammülü yoktur.

3- Üç gün oruç emredilmesi, nezri, söylediği şekil üzere yapamamış olmanın kefaretidir. Dolayısıyla nezri bir nevi yemin kabul edilmiş, yerine getirilemeyen yemin için yapıldığı üzere, üç gün oruçla kefaret ödenmiş olmaktadır. Aliyyü'l-Kârî, "yemin kefaretinin öncelikle yapılması gereken diğer şartlarını yapmaktan âciz olduğu takdirde son şart olarak üç gün oruç tutar" der. Çünkü, yemin kefareti şöyledir: **1)** Gücü yeten, bir köle azad eder.

2) Bunu yapamayan, on fakiri sabah ve akşam olmak üzere doyurur.

3) Veya on fakire orta halde birer parça elbise giydirir.

4) Bu zikredilen üç şeyden birini yapamayan kimse üç gün muttasıl oruç tutar. Yemin kefareti ayet-i kerime ile sabittir (Maide 89).

4- Üçüncü hadiste, haccı yayan yapmaya nezrettiği halde yaya yapamayacak durumda olan Ukbe İbnu Amir'in kızkardeşi için verilen "binerek yapma ve bir deve kesme" hükmü hususunda ulema ihtilaf etmiştir. el-Kâdı şu açıklamayı sunar: "Haccda yürümek, Allah'a yakınlık vesilelerinden biri olduğu için bu husustaki nezre uyması vacib olmuş; bu, aciz olmadıkça terki caiz olmayan diğer amellere dahil olmuştur. Bunun terki fidyeyi gerektirir. Fidye için asgarî koyun kesilir. Devenin kesilmesi vacib değil, mendubtur. Dolayısıyla hadiste devenin zikri nedbe hamledilmiştir. Mamafih Hz. Ali başta olmak üzere bazı alimler deve kesmenin vacib olduğunu söylemiştir. Resulullah'ın bu emrini istihbaba hamledip "bir şey gerekmez" diyenin olduğunu da kaydedelim." 164

* MALLA İLGİLİ NEZİR

ةَقَدَص ُهَلاَم َنَّيَع ْنَم َو ،ٍني ِمَي ُة َراَّفَك اَهَّنِإف ِةَبْعَكْلا ِجاَت ِر يف ِيلاَم َلاَق ْنَم[□
:تلاق اهنأ اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ1 □6555ـ دارأو ،بابلا « ُجاَت
ِهرلا».نيزر هلوطب هجرخأو ،نيمي ةرافك :هلوق بلا كلام هجرخإ .[ِثُلُّثْلا َن ِم
َرَثْكأ َناَك ْوَل َو ُهجا َرْخإ ُهَم ِزَل

ةبعكلا هب .

1. (5739)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) demiştir ki: "Kim "malım Ka'be yolunda feda olsun!" diye nezrederse, ona yemin kefareti gerekir. Kim de bağışlayacağı malı tayin edip belirlerse, o malı çıkarması gerekir, hatta bu mal üçte bir den fazla bile olsa."

Bu hadisin "...yemin kefareti gerektirir" ibaresine kadar olan kısmını, Muvatta'da İmam Malik tahric etmiştir. Geri kalan kısmını ise Rezin tahric etmiştir. [Muvatta, Nüzûr 17, (2, 481).] 165

AÇIKLAMA:

[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/100.

Rivayetin Muvatta'daki aslından da anlaşılacağı üzere, Hz. Aişe'ye bir adam hakkında sual edilir. Bu adam herhangi bir miktar tayin etmeden "malım Ka'beye sadaka olsun" demiştir. Bu ifade bütün malının bağış olmasını gerektiren bir nezirdir. Hz. Aişe "Bu, hakiki manada bir nezir sayılmamalı" kanaatindedir. Çünkü, bu durumda malsız kalacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi kişi, takatını aşan nezirde bulunduğu takdirde, onun sözüne kefaret-i yemin uygulanmıştır.

Rivayeti kaydeden İmam Malik, bu meselede başka görüştedir: "O kimse malının üçte birini tasadduk eder." Zührî ve İbnu'l-Müseyyeb de bu görüştedir. Bunlar, müteakiben kaydedilecek olan malını tasadduk etmeyi Resulullah'a teklif etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üçte birini kabul etti.

* İmam Şafii ve Ahmed: "Adama yemin kefareti gerekir" demişlerdir.

* Ebu Hanife: "Adam malının tamamını çıkarır, kendisine, avret yerini örtecek ve ayakta kalmasını sağlayacak miktar bırakılır" demiştir.[166]

رَمأ # ِ هاللّ َلوُس َر َّن' ُهَثُلُث ُلَعْجَي : َلاَقف ،بلاعَت ِ هاللّ ِليِبَس يف ةَقَدَص□
يِلاَم لُك : َلاَق ٍلُج َر ْنَع َلِئُس ُهَّنأ] :كلام نعو ـ5 □6555□

بلاو ِ هاللّ بلا َةقَدَص يِلاَم ْنِم ُعِلَخْنأ َو َك ُرِواَجُأ َو َبْنهذلا اَهيِف ُتْبَصأ يِتهلا يِم
ْوَق َراَد ُرُجْهأ : َلاَق َني ِح هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَبَاُبل اَبأ

ُثُّلثلا َكِلذ ْنِم َكي ِزْجي : َلاَقف ؟ِهلوُس َر□] .

2. (5740)- İmam Malik'ten rivayete göre, kendisine, "malım Allah yolunda sadakadır" diyen kimse hakkında sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Üçte birini sadaka yapar. Zira, Aleyhissalâtu vesselâm, Ebu Lübabe (radıyallahu anh): "Günah işlemiş bulunduğum kavmimin yurdunu terkedip, sana mücavir olacağım. Malımı da Allah ve Resulü'ne tasadduk edeceğim" dediği vakit: "Bu maldan üçte birinin bağışı sana kifayet eder" demişti." [Muvatta, Nüzûr 16, (2, 481).][167]

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de kısmen geçtiği üzere, malının tamamını Allah yolunda bağışladığını söyleyen kimseye tatbik edilecek hüküm alimler arasında ihtilaflı olmuştur. Sadedinde olduğumuz rivayette, İmam Malik'in, Ebu Lübabe (radıyallahu anh) ile ilgili Nebevî tatbikatı esas aldığını görmekteyiz. Ebu Lübabe'nin affı hususunda, kaynaklarımız iki sebep kaydeder. Bu, ya onun, Tebük Seferi'ne katılmayışından üzülerek hakkında af gelinceye kadar mescidin direğine zincirlerle bağlaması sonucu idi, ya da Hendek Gazvesi sırasındaki ihanetleri sebebiyle Resulullah'ın cezalandırmaya hazırlandığı Benî Kureyza'ya maruz kalacakları cezanın mahiyetini işaret etmek suretiyle işlediği ciddî bir hata sonucu kendisini mescidin direğine bağlaması idi. Orada on sekiz gün kadar bağlı kalmıştı. Sadece zaruri ihtiyaç ve namaz zamanlarında zincirini kızı çözüyor, sonra tekrar bağlıyordu. Bu esnada ne yemiş ne de içmişti. Üzerine baygınlık çökmüş, kulakları duymaz olmuştu; gözlerini de kaybetmek üzere idi ki, affını ilan eden ayet nazil oldu (Tevbe 102). [168]

كِسأ َر بلَع َب ِرْضأ ْنأ ُت ْرَذَن يِهنإ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي : ْتَلاَق ًةأ َرْمإ َّنأ] :ههدج نع□
هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ5 □6551□

دواد وبأ هجرخأ .[َك ِرْذَنِب ِف ْوأ :َلاَق .ِهفُّدلاِب .

3. (5741)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir kadın (gelerek): "Ey Allah'ın Resulü! Ben senin yanıbaşında def çalmaya nezrettim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm.

"Nezrini yerine getir!" buyurdular." [Ebu Davud, Eyman 27, (3315).] [169]

[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/101-102. [167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/102.

لاَق .ِهفُّدلاِب َكْيَلَع َب ِرْضأ ْنأ ًامِناَغ ًامِلا َس َكِت َو ْزَغ ْنِم ُتْف َرَصْنا اَذإ ُت□ :
ْرَذَن يِهنإ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي ْتَلاَق] :نيزر دازو ـ5 □6555□

ف اهإ َو ِك ِرْذَنب يِف َوأف ِت ْرَذَن ِتْنُك ْنإ□ □□ □] .

4. (5742)- Rezin şu ziyadeyi kaydetti: "Kadın dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! Çıktığın gazveden sağsalim ganimetle dönersen sana (zafer alâmeti olarak) def çalıvereceğim diye nezrettim!"

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu talep üzerine: "Eğer nezretti isen haydi nezrini yerine getir, yoksa böyle bir şey yapma!" buyurdular." [Rezin'in ziyadesi İbnu Hibban'ın Sahih'inde geçmektedir (6, 286-287).]170

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen son iki hadisin birincisi Ebu Davud'da mevcuttur. Rezin'in ilavesini ihtiva eden ikinci rivayet İbnu Hibban'ın Sahih'inde mevcuttur. Hatta, oradaki aslında bazı açıklayıcı ziyadeler de mevcuttur: "Abdullah İbnu Büreyde babasından naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gazvelerinden birinden dönmüşü. Siyahî bir cariye gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Allah seni salimen geri getirirse yanıbaşında def çalmaya nezrettim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: **"Eğer nezretmişsen haydi yap, değilse yapma!" buyurdu. Kadın:**

"Evet ben nezirde bulunmuştum!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm oturdu, o da def çaldı."

2- Bu hadislerde def çalmanın cevazı da mevzubahistir. Mesele üzerine, Hattâbî şu açıklamayı kaydeder: "Def çalınması, nezri ilgilendiren taatlardan addedilmemiştir. Bu hususta söylenecek en muvafık söz, onun mübahlardan olduğunu söylemektir. Şurası da unutulmamalı ki, bu def çalma hadisesi Resulullah'ın gazvelerinden birinden salimen dönüşü fırsatında duyulan sevincin izharına muttasıl olması ve bu sevinç izharında küffarın yıldırılmasının ve münafıkların da sindirilmesinin bulunması sebebiyle def çalınması, Allah'a yakınlık vesilelerinden biri olmuştur. İşte aynı sebepledir ki, nikah sırasında da def çalınması müstehab addolunmuştur. Çünkü bunda da hem nikahın izharı ve hem de gizli yapılan zina manasından uzaklaşma var." 171

ناكَم ،اَذك َو اَذك ِناكَمِب َحَبْذأ ْنأ ُت ْرَذَن يِهنِإ :# ِ هاللّ ِلوُس َر ِل ُلج َر َلاَق] :لاق□
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر كاحضلا نب تباث نعو ـ6 □6555ـ ؟مِهِداَيْعأ ِنم ٌديِع ِهيف َناَك

لْهَف :َلاَق َ: َلاَق ؟ُدَبْعُي ِةهيِلِهاَجْلا ِناَث ْوأ ِنم ٌنَث َو ِناَكَمْلا َكِلذِب َناَك ْله :َلاَقف
.ِةهيِلِهاَجْلا ُلهأ ِهيف ُحَبْذَي

دواد وبأ هجرخأ .[َك ِرْذَنِب ِف ْوأ َلاَق َ: َلاَق .

5. (5743)- Sabit İbnu'd-Dahhak (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ben şu şu yerde bir kurban kesmeye nezrettim!" dedi. Zikrettiği yer cahiliye insanlarının kurban kestikleri bir yerdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Orada, kendisine ibadet edilen cahiliye putlarından biri var mı?" diye sordu. Adam:

"Hayır!" deyince:

"Pekiyi orada, onların bayramlarından bir bayram kutlanıyor mu?" diye sordu. Adam yine "hayır!" deyince: "Öyleyse nezrini yerine getir!" emrettiler." [Ebu Davud, Eyman 27, (3313).] 172

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin aslında, nezrin Resulullah'ın sağlığında yapıldığı, kurban kesmek üzere kasdettiği yerin Büvâne (adında, Mekke'nin altlarında Yelemlem'e yakın bir yer) olduğu belirtilir. Keza rivayetin devamında Resulullah

170 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/103.

Allah'a isyan olan şeylerle, insanoğlunun mülkünde olmayan şeylerde yaptığı nezirlere uymak yoktur" buyurmuştur.

2- Hadiste geçen vesen, kendisine ibadet etmek maksadıyla yapılan cüsseli putlardır. Bunlar madenlerden olabileceği gibi, ağaç, taş gibi başka maddelerden de olur. Bu manada olmak üzere sanem kelimesi de vardır. Bazı alimler "sanem"le cüssesi olmayan, resim şeklindeki tasvirlerin kastedildiğini söylemiştir. Ancak gerek vesen ve gerekse sanemin her iki çeşit put için kullanıldığını, aralarında teradüf bulunduğunu söyleyen alimler de mevcuttur. Adiyy İbnu Hatim'in bir rivayetine göre, Resulullah'ın yanına geldiğinde boynunda altından mamul bir haç vardı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şu putu boynundan çıkar at!" demiştir. Şu halde vesen, takdis edilen maddî eşya manasında daha umumi bir mana taşımaktadır.

3- Hadisin sonundaki ziyadeyi değerlendiren alimler, mübah şeylerde nezirde bulunmanın caiz olacağını söylemişlerdir. Çünkü, kaydettiğimiz üzere, Aleyhissalâtu vesselâm iki çeşit nezri yasaklamaktadır: **1)** Allah'a isyan olan, günah olan şeyler: Şarap içmeye, domuz eti yemeğe, yaksız yere cana kıymaya yapılan nezirler gibi. Hadiste masiyete müteallık nezrin yasaklığı zikredilince mübahlarda yapılacak nezrin sahih olacağı anlaşılır.

2) İnsanın mülkü ve gücü dışında olan şeylere nezretmesi: "Amerika mülkünü tasadduk etmek", "ölüyü diriltmek" gibi.

Bununla birlikte, Resulullah'ın "Kendisiyle Allah'ın rızası talep edilmeyen şeyde nezir yoktur" hadisini göstererek mübahta da nezir olmaz diyeceklere Beyhakî hazretleri, bazı mübah şeylerin Allah'ın rızası kastıyla yapılabileceğine örnek verir: "Kişi der, öğle uykusunu yani kayluleyi, geceleyin kalkıp ibadet yapmak maksadıyla yapabilir, sahur yemeğini, gündüzleyin tutacağı oruca güç kazanmak kasdıyla yiyebilir." 173

ÜÇÜNCÜ FASIL

MASİYETLE İLGİLİ NEZİR

باحصأ هجرخأ .[ٍنيِمَي ُةَراَّفَك ُهُتَراَّفَكَو ٍةَيِصْعَم يف َرْذَن َ :#ِ هاللّ ُلوُس
□6555□ 1ـ نع ةشئاع رَ ضِيَ هاللّ ُ اهنع تلاق :[قَلاَ رَ

ننسلا .

1. (5744)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ma'siyette (günan şeylerde) nezir yoktur. Bunun kefâreti de yemin kefâretidir." [Ebu Dâvud, Eymân 23, (3292); Tirmizî, Nüzûr 1, (1524); Nesâî, Eymân 41, (7, 26).] 174

و ،ىلاعَتَ ِ هاللّ ُهْجَو ِهِب ىَغَتْبُي اَميِف ّاَ رْذَن َ :#ِ هاللّ ُلوُس رَ لاَقَ] :□ □□
□6556□ 5ـ نعو نبا ورمع نب صاعلا رَ ضِيَ هاللّ ُ امهنَع لاق

دواد وبأ هجرخأ .[ٍمِحَ رَ ِةَعيِطَق يف َنيِمَي .

2. (5745)- İbnu Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ancak, kendisiyle Allah Teâla hazretlerinin rızası talep edilen şeylerde nezir vardır. Sıla-ı rahmı koparma üzerine de yemin yoktur." [Ebu Dâvud, Eymân 15, (3273, 3274).]175

مدآ ُنْبا ُكِلْمَي َ اَميف ُ وٍ ةَيِصْعَم يف َرْذَن َ #ِ هاللّ ُلوُس رَ لاَقَ] :لاق امهنَع□]. □6555□ 5ـ نعو نارمع نب نيصح رَ ضِيَ هاللّ ُ

يئاسنلا هجرخأ .

173 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/105.

3. (5746)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ne bir masiyette ne de insanoğlunun malik olmadığı bir şeyde nezir yoktur." [Nesâî, Eymân 14, (7, 28); Müslim, Nezr 8, (1641); Ebu Dâvud, Eymân 28, (3316).]176

AÇIKLAMA:

Bu üç hadiste geçen hususlar önceki fasıllarda da geçtiği için burada teferruatlı açıklamaya girmeyeceğiz. Özetlemek gerekirse, bu rivayetlerde şu üç nokta belirtilmektedir: **1)** Allah'a isyana götüren, dinen günah addedilen bir işi yapmak için nezreden kimse bunu yerine getirmeyecektir: "Şu işim olursa şarap içeceğim!" demek buna bir örnektir.

2) Kişinin elinde olmayan, mâliki bulunmadığı bir şey üzerine nezirde bulunması halinde o nezrin icrası yoktur. Mesela "Hastalığımdan şifa bulunca falancanın kölesini azad edeceğim" demesi gibi. Köle azadı ibadet ise de, azad edeceği köle kendinin olmadığı için böyle bir nezir muteber bir nezir değildir, uygulanmaz. Ama adam "...bir köle azad edeceğim" deseydi, o an için kendisi bir köleye malik olmasa da, bu onun üzerine borç olurdu, nezrini icra ederdi.

3) Bu söylenen iki gruba giren nezirler, bir nevi yemin sayılmıştır. Bu sebeple, böylesi bir nezirde bulunan kimseye yeminini yerine getirmeyerek hanis olan kimselere terettüp eden kefâret gerekmektedir. Bu hususu 5738 numaralı hadisin açıklamasında kaydettik.

4) Yukarda kaydedilen İbnu Amr İbni'l-Âs rivayetinde, nezirlerin, kendisiyle Allah rızası talep edilebilecek şeyler üzerine olabileceği ifade edilmiştir. Bununla ilgili açıklamayı da az yukarıda (5743 numaralı hadisin açıklamasında) kaydettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.177

يِهنإ : تْلاَقَف اَمُهْنَع ُ هاللّ َيِ ض َر ِساهبَع نْبا ىلا ٌةأ َرْما ِتَتأ : ُلوُقَي ٍدهمَحُم َنْب
َمِساَقْلا ُتْعِمَس] :لاق ديعس نب بيحي نعو ـ5 □6555ـ َ هاللّ َّنإ : ٍساهبَع ُنْبا
َلاَقَف ؟ٌة َراَّفَك اَذه يِف ُنوُكَي َفْيَك : ُخْيَش َلاَقَف .ِكنيِمَي ْنَع ي ِرهفَك َو ، ِكَنْبا ي

نَذَرْتُ أنْ أنْحَرَ ابْنِي؟ قَالَ: تَنْحَرِ

تعالى قَالَ: وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ. ثُمَّ جَعَلَ فِيهِ مِنَ الْكَفَّارَةِ مَا رَأَيْتَ]. أخرجه مالك

4. (5747)- Yahya İbnu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kasım İbnu Muhammed'in şöyle söylediğini işittim: "İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a bir kadın gelip: "Ben oğlumu kurban etmeye nezrettim! (Ne dersin?)" dedi. İbnu Abbâs ona:

"Oğlunu kesme, yeminine karşı keffârette bulun!" diye cevap verdi. Bu cevap karşısında orada bulunan yaşlı bir zat: "Bu nezirde nasıl keffâret olur?" dedi. İbnu Abbâs açıkladı:

"Allah Teâla hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de: "Hanımlarına zıhâr yapanlarınız bilsin ki, bu sözleriyle hanımları onların anneleri olmuş olmaz. Gerçekten onlar çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar..." (Mücâdele 2) buyurmuş, sonra da gördüğün gibi, bu zıharda bulunanlara keffâret takdir etmiştir." [Muvatta, Nüzûr 7, (2, 476).] [178]

AÇIKLAMA:

İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) çocuğunu boğazlamaya nezreden kadına yemin keffâretinde bulunma fetvasını verince, yanında bulunan bir zat bu fetvayı muvafık bulmayarak itiraz eder ve "Böyle bir nezre nasıl yemin keffareti gerekir?" demek ister. İtiraz, bunun masiyet için yapılan bir nezir olmasından ileri gelmiştir. Çünkü bazı rivayetlerde masiyet için yapılan nezrin muteber olmayacağı belirtilmiştir.

İbnu Abbas ise, Kur'an-ı Kerim'den örnek veriyor: "Ayet, "zıhar"ı (yani kişinin hanımını annesine, bacısına benzeterek, kendine haram kılması) önce "çirkin ve asılsız bir söz" olarak tavsif ettiği halde devamında: 176 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/106.

"Hanımlara zıhar yaptıktan sonra söylediklerinden vazgeçenler, onlarla temasta bulunmadan önce bir köle veya cariye azad etsinler" buyurarak, ceza tesbit etmiştir." İbnu Abbâs: "Öyleyse hadiste masiyet üzere yapılan nezir bâtıl ilan edilse de, buna yemin keffâreti gerekmektedir" demiş olmaktadır.

İbnu Abdilberr, "Zıharın bir yemin olmayışından hareketle bu meselede, zıhar keffaretine itibar edilmesinin bir manası yoktur" diyerek yaşlı adamın tirazına izah sadedinde İbnu Abbas'ın başvurduğu mukayeseyi zayıf bulduğunu söylemiştir. Nitekim masiyet üzerine yapılan nezirle ilgili merfu rivayetler gelmiştir. Bazıları geçti: 179

امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساَّبَع َنْبا َلأَسَف .ِهِهوُدَع ْنِم ُ هاللّ ُهاَجْنأ ْنإ ُهَسْفَن َر َحْنَي□ ْنأ َرَذَن ٌُج َر َّنأ] :رشتنملا نب محمد نعو ـ6 □6555ـ ىلا َت ْلَّجَعَت ًارِفاَك َتْنُك ْنإو ،ًةَنِم ْؤُم ًاسْفَن َتْلَتَق ًانِم ْؤُم َتْنُك ْنإ َكَّنإف ، َكَسْفَن ْرَحْنَت َ :َلاَقف ُهَلأَسَف ،ُهَمِداَخ ًاقو ُرْسَم ْلَس :َلاَقف

اشْبَك ِرَتْشا َو ، ِرأَّنلا□

نأ ُتْد َرأ اَذكه :َلاَقف .اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍساهبَع َنْبا َرَبْخأف .ِشْبَكِب ِيدُف َو ،□ َكْنِم ٌرْيَخ ُم ُّ َّسلا ِهْيلَع َقاَحْسإ َّنإف ،َنيِمِلْسُمْلِل ُهْحَبْذأف

نيزر هجرخأ .[َكَيِتْفُأ .

5. (5748)- Muhammed İbnu Münteşir anlatıyor: "Bir adam, Allah, düşmanından kurtardığı takdirde kendisini kurban etmeye nezretmişti. Durumu gelip İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a sordu. O da, hizmetçisi Mesruk'a sormasını söyledi. Adam ona sorunca, Mesruk: "Sen kendini kurban etme. Çünkü, eğer mü'min biriysen, mü'min bir canı öldürmüş olacaksın; yok eğer kâfirsen, cehenneme gitmede acelecilik etmiş olacaksın. En iyisi, bir koç satın al, bunu Müslümanlar için kes. Çünkü İshak aleyhisselâm senden daha hayırlıdır. O bir koç ile fidyelendi" diye cevap verdi. Adam bu cevabı İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)' a haber verdi. Bunun üzerine: "Sana, ben de böyle fetva vermeyi düşünmüştüm!" dedi" [Rezin tahric etmiştir.] 180

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz kişinin intihar etmesini yasaklamış, haram ilan etmiştir. Bu haramı hiçbir şey meşrulaştıramaz. Ancak Allah yolunda cihad makbuldür. Allah'ın meşru kıldığı maksadların tahakkuku için ölmenin muhakkak olduğu durumları göze almak intihar sayılmaz. Ama, kişinin kendisini Allah yolunda kurban etmek istemesi, meşru değildir. Böyle bir nezirde bulunmuş ise, bunu kurban keserek telafi edebilecektir. Sadedinde olduğmuz rivayette İbnu Abbas bunu Hz. İbrahim'in oğlu İshak ile delillendirir. Bilindiği gibi, Hz. İbrahim oğlunu Allah için kurban etmeyi nezrettiği zaman tam boğazlama anında Cenab-ı Hak, Hz. İbrahim'in oğluna fidye olarak bir koç göndermiş, oğlan yerine koç kurban edilmiştir.

2- Hz. İbrahim aleyhisselam'la ilgili bu kıssada Hz. İbrahim'in kurban etmeye kalktığı oğlu Hz. İsmail bilindiği halde, burada Hz. İshak'ın zikri geçmektedir. Bu mesele esas itibariyle Yahudilerle Müslümanlar arasında bir ihtilaf konusudur. Onlar, kendilerini Hz. İshak'tan gelme bildikleri için, Allah için kurban edilmek üzere yatırılmış olduktan sonra, Allah tarafından koçla fidyelenme şerefinin kendi cedlerine ait olduğunu söylemek gayesiyle, onun Hz. İshak olduğunu iddia ederler. İslam alimleri,daha mevsuk rivayetlere ve -daha önce açıklandığı üzere- başka delillere de dayanarak, kurban namzedinin Hz. İsmail olduğuna hükmeder. Bu bahis daha önce işlendi.[181]

هجرخأ .[ٍنيِمَي ُةَراهفَك ًائْيَش ِهِمَسُي ْمَل اَذإ ِرْذهنلا ُةَراهفَك :َلاَق # ِ هاللّ
َلوُس َر َّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رماع نب ةبقع نعو ـ5 6555

يراخبلا إ ةسمخلا .

6. (5749)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhisselâtu vesselâm) buyurmuştur ki:

"Nezir keffâreti, başka bir şey zikredilmemişse yemin keffâretidir." [Müslim, Nüzûr 13, (1645); Ebu Dâvud, Eymân 31, (3323); Tirmizî, Nüzûr 4, (1528).][182]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen nezir şöyle olur: "...Allah için üzerime nezir olsun." dikkat edince, böyle bir nezirde kişi, neyi yapmaya azmettiğini

[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/108.

zikretmemiştir. Şu halde, hadis, böylesi bir nezir için ödenmesi gereken keffâretin "yemin keffâreti" olmasına hükmetmektedir.

Nevevî der ki: "Ulemâ burada kastedilen şey hususunda ihtilaf etmiştir. Şâfiîlerin cumhuru bunu nezr-i lecâc'a hamletmiştir. Nezr-i lecâc, inad ve ısrar nezri demektir. Kişi, mesela "Zeyd" kelimesini kullanmak istemez de: "Eğer ağzımdan "Zeyd" çıkarsa Allah için haccetmek üzerime borç olsun" der. İşte bu çeşit nezre nezr-i lecac denmiştir. Bu kimse, bilahare "Zeyd" kelimesini sarfedecek olursa yemin keffareti ödemekle, söylediğini yapma arasında muhayyerdir. Şafiî mezhebinde esas olan hüküm budur. İmam Malik ve birçokları bu nezr-i lecâcı mutlak üzere hamletmiş ve sanki "Üzerime nezir olsun" şeklinde yapılan mutlak nezre benzetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve birkısım Şâfiî'ler de bunu, "içki içmeye" nezretmiş olan kimsenin yaptığı nezr-i masiyete hamletmiştir. Ashab-ı Hadis fakihlerinden bir cemaat de, bu nezr-i lecâcı nezir çeşitlerinin hepsine hamledip, "Bu nezri yapan kimse, nezrin bütün çeşitlerinde, kendine yüklediği şeyi yapmakla yemin keffâreti îfa etme arasında muhayyerdir" demişlerdir."

İmam-ı Azam'ın bu meseledeki son görüşüne göre, bir kimse nezrini, olmasını istemediği bir şarta bağlamışsa, ona bir yemin keffâreti kâfidir. Ancak nezrettiği şeyi yapmakla dahi borcunu ödemiş olur. Sözgelimi "Falan kimse ile konuşursam bir yıl oruç tutmak borcum olsun" diye nezreden kimse o şahısla konuşacak olsa, dilerse bir yemin keffareti verir, dilerse bir yıl oruç tutar. Fakat olmasını dilediği bir şarta bağladı ve meselâ: "Hastam iyileşirse bir yıl oruç tutmak bana borç olsun" dedi ise, mutlaka nezrini tutması gerekir. İmam Muhammed de böyle hükmetmiştir. Umumî belva sebebiyle bazı Hanefî fakihleri bu şekilde fetva vermişlerdir. 183

هاللّ ِةَعاَط يف ُه ُرْذَن َنا َك ْنَمَف ،نا َرْذَن ُرْذهنلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق □
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر نيصح نب نارمع نعو ـ5 □6565□

يئاسنلا هجرخأ .[َنيِمَيْلا ُرِهفَكُي اَمِب ُه ُر ِهفَكُي َو ،هيف َءاَف َو ُ َو .
ِناَطْيَّشلِل َكلذَف ِ هاللّ ِةَي ِصْعَم يف ُه ُرْذَن َناَك ْنَم َو ،ُءاَف َوْلا ِهيِف َو ِ، هللّ
َكلذف

7. (5750)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nezir iki çeşittir: Kimin nezri Allah'a taatla ilgiliyse bu nezir Allah içindir. Bunda vefa gerekir. Kimin nezri de Allah'a masiyetle ilgili ise işte bu nezir şeytan içindir, bunda vefa yoktur. Böyle bir nezirde bulunan kimse, nezri için, yeminde olduğu gibi keffarette bulunur." [Nesâî, Eymân 41, (7, 28, 29).] 184

AÇIKLAMA:

Bu hadiste geçen Allah'a taatle ilgili olan nezirle, Allah'a isyanla ilgili olan nezirler hakkında daha önce yeterli açıklama yapılmıştır, burada tekrar etmeyeceğiz (meselâ 5729, 5743. hadislerin açıklamaları görülmelidir.) 185

NİYET VE İHLAS BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

İslam'ın en ziyade ehemmiyet verdiği hususlardan biri niyettir. Kişinin yaptığı işler niyete göre değer kazanır; Allah nazarında da kul nazarında da bu böyledir. Aynı fiili yapan iki ayrı kişi niyetlerindeki farklılık sebebiyle birbirine zıt karşılık görebilirler. Bu sebeple, gerek Kur'an' da ve bilhassa hadislerde niyetin ehemmiyetine dikkat çeken beyanlar çokça gelmiştir. Şu ayette, insanların niyetlerine göre hesaba çekilecekleri belirtilmiştir: 182 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/110. 183 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/110-111.

"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Siz içinizde olanı açıklasanız da, saklasanız da, Allah onu bilir ve onunla sizi hesaba çeker. (Sonra da ameline ve niyetine göre) dilediğinin günahını bağışlar, dilediğine azab verir. Allah'ın kudreti her şeye yeter" (Bakara 284). Kur'anda niyet kelimesi sarih olarak zikredilmiyor ise de, alimler bazı ayetlerin niyetle ilgili olduğunu göstermişlerdir. Bunlardan biri şu ayettir: "Halbuki onlar, ihlâs ile Allah'a kulluk etmekten.. başka bir şeyle emrolunmamışlardı" (Beyyine 5). Keza, "Nuh'a emrettiği şeyi Allah sizin için de dinin hükümlerinden kıldı ki, onu sana da vahyetmiştik. Aynı şeyi İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya da emretmiş ve "Dini dosdoğru muhafaza edin ve onda ayrılığa düşmeyin" buyurmuştuk..." (Şûra 13). Alimler, burada peygamberlere vahyedildiği bildirilen şeyin ibadette ihlâs olduğunu belirtirler. İhlas ise niyetle gerçekleşir, ameli Allah rızası için yapmak demektir.

Bu bölümde kaydedilen ilk hadiste Resulullah "Amellerin niyetlere göre değerlendirileceğini" haber veriyor. Bazı alimler bu niyet hadisinin İslam'ın üçte birini, bazıları da dörtte birini teşkil ettiğini söylemiştir. "Resulullah'ın ihbarları arasında, bundan "ahkâmca daha cami, manaca daha zengin, hasıl ettiği faideleri daha çok olan" bir başka hadis mevcut değildir" değerlendirmesi de niyet hadisi için yapılmıştır. Bu hadisin, Abdurrahman İbnu Mehdi otuz ayrı bahsi ilgilendirdiğini, Şafii hazretleri ise yetmiş bahsi ilgilendirdiğini söylemiştir.

Beyhaki hazretleri, niyet hadisinin, ilmin üçte birini teşkil ettiğini söyledіktensonra şu açıklamayı yapar: "Çünkü, kulun kesbi ya kalbiyledir ya diliyledir, ya da cevârihi (uzuvları) iledir. İşte niyet, bu üç kısımdan biri ve en üstünüdür. Çünkü niyet bazan müstakillen bir ibadet olduğu halde, diğerleri ibadet olabilmek için ona muhtaçtır. Bu sebepledir ki, Resûlullah "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" buyurmuştur. Öyleyse, niyet üzerinde düşünecek olursan, onun iki emrden (yani amelden) hayırlısı olduğunu anlarsın." Ahmed İbnu Hanbel, niyete ilmin üçte biri derken, bütün ahkâmın, -onun nazarında- icra edildiği üç ana temelden biri olmasını kasdetmiştir. Ona göre diğer iki temelden biri "Bizim emrimize uymadan yapılan bir iş merduddur" hadisi, diğeri de "Helal açıklanmıştır, haram da açıklanmıştır..." diye başlayan hadistir. Bediüzzaman, niyeti, âdetleri ibâdete çeviren bir iksir olarak değerlendirir. Kırk yıl, hayatında öğrendiği dört hakikatten birinin niyet olduğunu beyan eder: "Kırk sene ömrümde, otuz sene tahsilimde yalnız dört kelime ile dört kelâm öğrendim: ... Kelimelerden maksad mana-i harfî, mana-i ismî, niyyet, nazardır.. Nazar ile niyet mahiyet-i eşyayı tağyir eder (değiştirir). Günahı sevaba, sevabı günaha kalbeder. Evet niyet âdi bir hareketi ibâdete çevirir. Ve gösteriş için yapılan bir ibadeti günaha kalbeder. Maddiyâta esbâb hesabıyla bakılırsa cehâlettir. Allah hesabiyle olursa mârifet-i İlahiyedir."

Birçok hadislerinde, Resûlullah, cephede ölenlerin şehidlik sevabının niyetlerine göre olacağını belirtmiştir. "Kim Allah yolunda cihat etmektedir?" mahiyetindeki bir soruya "Kim Allah'ın kelamı yüce olsun diye savaşırsa işte o kimse Allah yolunda cihaddadır" diye cevap vermiştir. Bir diğer hadiste "Karşılıklı savaşan iki cephe arasında nice maktuller vardır ki, gerçek niyetlerini ancak Allah bilir" buyrulmuştur. Bir diğerinde de: "Sırf ganimet niyetiyle savaşan kimse için sadece niyet ettiği vardır (cihad sevabı verilmez)." Bu hususun en güzel örneği, sahîh hadislerde geldiği üzere Kuzmân hadisidir. Müslümanlar safında herkesin dikkatini çekecek, takdirlerini celbedecek kadar kahramanca savaşan, pek çok müşriği öldüren Kuzmân, bu yiğitlikleri Allah'ın kelamını yüceltmek için yapmadığı için Resûlullah'ın ihbarı ve diğer mücahidlerin müşahedesiyle hayatını cehennemliklere yaraşır şekilde sona erdirmiş ve onun bu elîm akibeti üzerine Aleyhissalâtu vesselâm açıklamıştır: "İnsanlardan bazıları vardır ki, halka görünüşe göre ehl-i cennete yaraşan hayırlı işler yaparlar. Halbuki onlar (o işlerini yaparken taşıdıkları niyetleri sebebiyle) cehennemliktir..." 186

تَناَك ْنَمَف ،ى َوَن اَم ٍئِرْما ِهلُكِل اَمَّنإ َو ِتاَّيِهنلاِب ُلاَمْع‘ا اَمَّنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق ُهنَع ُهاللّ َيِض َر رمع نع ـ1 □ 6561ـ َرَجاَه اَم بلا ُهُتَرْجِهَف اَهُحِكْن
َي ٍةأ َرْما ِوأ اَهُبيِصُي اَيْنُد بلا ُهُت َرْجِه ْتَناَك ْنَم َو ،ِهِلوُس َر َوِ هاللّ بلا ُهُت
َرْجِهَف ِهِلوُس َر َوِ هاللّ بلا ُهُت َرْجِه

ةسمخلا هجرخأ .[ِهْيَلإ .

1. (5751)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ameller niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti Allah'a ve Resûlüne ise, onun hicreti Allah ve Resûlünedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlanacağı bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeyedir." [Buhârî, Bed'ü'l-Vahy 1, Itk 6, Menâkıbu'l-Ensâr 45, Nikâh 5, Eymân 23, Hiyel 1; Müslim, İmâret 155, (1907); Ebu Dâvud, Talâk 11, (2201); Tirmizi, Fedâilu'l-Cihâd 16, (1647); Nesâî, Tahâret 60, (1, 59, 60).] 187

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Muvatta dışında kalan muteber hadis kitaplarımızın hepsinde gelmiştir. Hadisin Muvatta'nın İmam Muhammed eş-Şeybânî nüshasında yer aldığını bazı ehl-i tahkik söylemiştir.

2- Niyetle ilgili hadis çok ise de, bu hadis, sahîh bir senetle tek tarikten gelmiştir. Sonradan ulemâ arasında fevkalâde şöhret yapmıştır. Bilhassa ihtiva ettiği hüküm, âlimlerce öylesine benimsenmiştir ki, Umumî Açıklama kısmında kaydettiğimiz üzere, Ahmed İbnu Hanbel gibi İslâm' ın mühim bir imamı, onu dinin üç temelinden biri kabul etmiştir. Bütün ameller, kıymetini niyete göre kazandığı için, İslâm müellifleri eserlerini bu hadisle başlatmayı âdet edinmiştir.

3- Hadisin vürud sebebiyle ilgili olarak, bazı kaynaklarda şu açıklamaya rastlanır: Resulullah'ın Medine'ye hicret etmesi üzerine Müslümanlar Mekke'yi terkederler. Resûlullah'ın emrine uyarak hicret edenlerden biri de Ümmü Kays adında bir kadındır. Bununla evlenmek düşüncesinde olan bir erkek, kadının: "Hicret etmezsen seninle evlenmem" demesi üzerine, onunla evlenmek için hicret eder ve Medine'de evlenirler. Herkes Allah ve Resulü'nün rızası için hicret ederken, sırf Ümmü Kays'la evlenmek için hicret eden bu şahısın niyeti herkesçe bilindiği için adama Ümmü Kays'ın muhâciri manasında "Muhâciru Ümmü Kays" lakabı takılmıştır. Gerçi rivâyette sarîh olarak "Resûlullah bu hâdise üzerine niyet hadisini îrad buyurmuştur" denmez ise de, geçen ibare, zihinlerde bir irtibata sebep olmuştur.

4- Âlimler, hicret için niyetin hâlis olmasının ehemmiyetini söylerken, hem evlenmek gibi dünyevî bir maksad, hem de hicret gibi bir niyetin beraber olabileceğini de belirtirler. Her ne kadar birincisi kâmil bir niyete sahip ise de ikincisi batıl bir iş yapmış sayılmaz, birinciye nisbetle niyetinde eksiklir var demektir. Zira evlenmek de meşru bir ameldir, o da niyete tâbi olarak mana ve ehemmiyetini değiştirebilir. Sevap yönüyle, elbette ki birinci üstün olacaktır. Hatta sırf evlenmeye niyet eden kimse, bunu, iffetini korumak, Resulullah'ın "çoğalın" emrini yerine getirmek gibi bir niyetle yapsa sevaba nail olacaktır. İslâm tarihinde bunun değişik örnekleri var. Ebu Talha, Ümmü Süleym'le evlenmek ister. Ancak daha önce Müslüman olan Ümmü Süleym, Müslüman olması kaydıyla evlenebileceğini söyleyince Ebu Talha Müslüman olur. Burada Ebu Talha'nın Müslümanlığı değersizdir denemez. Evlenmek, Müslüman olmaya teşvik unsuru olmuştur. Oruç tutup bununla hem ibadet ve hem de perhize niyet edenin hali de böyledir. Sırf perhiz için tutulan orucun sevabı yoksa da, her ikisine niyet eden, niyetinin derecesine göre sevap alır. Eğer perhiz niyete gâlip çalarsa Gazâlî'ye göre bunun sevabı yoktur. Bütün ameller böyledir, dinî niyetin galebesi halinde sevap alır, değilse alamaz. İbnu Cerir et-Taberî, dünyevî maksatların karıştığı ameller hususunda selef cumhûrunun, işin başına (iptidasına) itibar edileceği, hangi niyetle o ameli başlatmışsa ona göre değerlendirileceği, eğer sırf Allah rızası için başlamış idiyse, sonradan ârız olan başka maksatların zarar vermeyeceği görüşünde olduklarını nakletmiştir. **5-** Bu hadisle istidlal eden bazı âlimlerimiz, hükmü bilinmeden amele teşebbüs etmemek gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü hadis, amelde niyet olmadığı takdirde amelin değersiz olduğunu ifade etmektedir, nitekim bir amele terettüp edecek hüküm bilinmezden önce, o şeyin yapılmasına niyet etmek sahih olmaz. Keza hadisten gâfile (hiçbir niyeti olmayana) teklif olmayacağı, çünkü kasd, maksudun bilinmesini gerektirdiği, gâfilin ise kasıtsız olduğu hükmü de çıkarılmıştır.

6- 188 Hadisle ilgili bir kısım açıklamaya Umumî Açıklama kısmında yer verdik, oraya bakılsın.

مُث ْمِهيِف َناَك ْنَم ُباَذَعْلا َباَصأ ًاباَذَع ٍم ْوَقِب ُ هاللّ َل َزْنأ اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس□□
َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □6565□

ناخيشلا هجرخأ .]ْمِهتاَّيِن ىلَع اوُثِعُب .

2. (5752)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kavme azap indirdi mi, o azab, kavmin içinde bulunan herkese isabet eder. Sonra, (kıyamet gününde) herkes niyetlerine [ve amellerine] göre diriltilirler." [Buhârî, Fiten 19; Müslim, Sıfatu'l-Cenne 84, (2879).] 189

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyissalâtu vesselâm), bu hadislerinde yaptıkları kötülükler sebebiyle, bir kavme İlâhî ceza geldiği takdirde, iyilerin bu cezadan hariç kalmayacaklarını, dünyevî azaba, kötülerle birlikte aynen iştirak edeceklerini; ancak ahirette, iyilerin dünyadaki niyet ve amellerine uygun olarak hayır üzere diriltileceklerini, iyiliklerinin zayi olmayacağını belirtmektedir.

Bazı rivayetlerde "niyetleri üzere" denilirken, bazılarında "amelleri üzere" denmiştir. Keza "amelleri ve niyetleri üzere" şeklinde her ikisini zikreden rivayet de mevcuttur.

İyilere isabet eden ceza, onların günahlarına bir keffaret, derecelerine bir yükselme vesilesi olacaktır. Beyhakî'nin Şuabu'l-İman'da kaydettiği bir rivayet bu bahsi biraz daha açmaktadır: "Yeryüzünde kötülük zuhûr etti mi Allah içlerine belasını indirir." "Ey Allah'ın Resûlü! İçlerinde ibadet ehli olduğu halde mi?" denildi de, "Evet! Ancak bilahere Allah'ın rahmetine göre diriltilirler" buyurdu." Zeyneb Bintu Cahş'tan gelen bir rivayet, cemiyette kötülüklerin galebe çalıp alenen işlenmeye başlanması durumunda İlahî cezanın geleceği belirtilir: "Ey Allah'ın Resûlü, aramızda sâlih kişiler olduğu halde helak mı olacağız?" diye sorunca: "Evet! Kötülükler çoğalınca!" cevabını alır. Bu hususu te'yîd eden bir diğer rivayet Sıddık radıyallahu anh'tan gelmiştir: Anlattığına göre Aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle buyurduğunu işitmiştir: "İnsanlar kötülüğü görünce müdahale edip düzeltmezlerse, Allah'ın, hepsini kuşatacak umumî bir ceza göndermesi yakındır."

Müslim'de gelen bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm buyurmuştur ki: "Şaşılacak şey! Hakikaten ümmetimden bir kısım insanlar Kureyş'ten Beyt'e sığınmış bir adam için, Beyt'e doğru hareket ederler. Çöle vardıklarında bunlar yere batırılacaklardır." Hz. Aişe der ki: "Ey Allah'ın Resûlü dedik, yol bazan farklı insanları biraraya getirir!"

"Evet buyurdular, onların arasında kasıtlısı, mecbur edileni, yolcusu var. Hepsi de toptan helak olurlar, ancak muhtelif yerlerden çıkarlar, Allah herbirini niyetine göre diriltir."

Alimler, bu hadislerden hareketle ölümde iştirakin sevap ve ikâbda da iştiraki gerektirmediği, Allah'ın gazabına uğramış milletler içerisinde sâlihlerin de bulunabileceği hükmünü çıkarmışlardır. İbnu Ebî Cemre, iyilere de musibetin gelişini, "onların emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i ani'l münkerden geri kalışlarına ceza" olarak yorumlar. Ve devamla: "Emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i ani'l münkerde bulunanlar hakiki mü'minlerdir. Allah onlara azab göndermez, bilakis onlar sebebiyle azabı defeder" der. İbnu Ebî Cemre'nin bu görüşünü "Ahalisi zulme sapmadıkça hiçbir memleketi biz helâk etmeyiz" (Kasas 59) ve keza: "Halbuki sen içlerinde olduğun halde onlara azab edecek değildir. Onlar bağışlanmalarını ister oldukları halde de Allah onlara azab edecek değildir" (Enfâl 33) gibi âyetler te'yid eder.

Diğer taraftan, münkerden men etmeyenlere de azabın şâmil olacağını te'yîd eden âyetler de mevcuttur: "Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar başka bir söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayın" (Nisa 140). Şu halde böylesi insanlarla oturmak nefsi tehlikeye atmak olacağından, küffârdan kaçmak meşru addedilmiştir. Bu emir, küffârın söz ve fiillerinden rahatsız olanlar içindir. Onlara yardımcı olan, onlardan razı olan, artık onlardan biri olmuştur.

Sadedinde olduğumuz hadiste, kötülüklere seyirci kalıp men etmeyenleri korkutma vardır. Seyirci kalmanın ötesinde, birkısım şahsi mütâlaalar, temelsiz yorumlar ve dünyevî menfaat hesaplarıyla zâlimlere ve kötülere müdâhanede bulunanların, kötülüklere kılıf uydurup razı ve hatta yardımcı olanların hali ne olur? Cenab-ı Hak mü'minleri böylesi fitnelerden siyânet buyursun!190

ةَمْك ِحْلا ُعيِباَنَي ْت َرَهْ ًاحاَبَص َنيِعَب ْرأ هلّل َصَلْخأ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□6565□ 5ـ نعو نبا ساهبع َر ِض َي هاللّ ُ امهنَع لاق :

نيزر هجرخأ .]ِهِناَسِل بلَع ِهِبْلَق ْنِم .

3. (5753)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kırk sabah Allah'a ihlâslı olursa, kalbinden lisanına hikmet çeşmeleri akmaya başlar." [Rezîn tahric etmiştir. Hadis Hilyetü'l-Evliya'da Ebu Eyyûb el-Ensârî'den merfu olarak kaydedilmiştir, (5, 189); keza hadisi Câmiu's-Sagîr'de de bulmaktayız(Feyzu'l-Kadir 6, 43).]191

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, Câmiu's-Sagir'deki veçhinde: "Kim kırk gün Allah'a ihlâslı olursa" şeklinde gelmiştir. Münâvi: "Kim kırk gün ibadetini Allah'a ihlâsla yaparsa..." diye açıklar ve ihlâslı olmayı "bedenini maddî pisliklerden temizlemek, zâhirî ve batınî duygularını, algılamaya ihtiyaç duyulmayan şeylerden berî tutmak, azalarını, aklî mizanlara ve şer'î ahkâmlara muvafık malum ve mutedil tasarrufların dışına çıkmaktan korumak, onları nebevî nasihatlar, hakimane tenbihler dairesinde kullanmak ve bilhassa lisan ve hayâlini fasid itikadlardan, bâtıl mezheplerden, düşük tahayyülâttan koruyup, onların boş emel ve dipsiz kuruntularla oyalanmasına meydan vermemek, zihnini alçak fikirlerden, gerçekleşmeyecek kuruntulardan uzak tutmak..." diye açıklar. Münâvi, kişinin manevî temizliğini sağlayacak daha pek çok tedbirleri saydıktan sonra, "kalpten lisana hikmet çeşmelerinin akmasını" izah sadedinde: "Çünkü, mânevî tahareti muhafaza ve mücâhedenin peşini bırakmamak, kişiyi müşâhedeye ulaştırır. Nitekim Cenab-ı Hak hazretleri "Ey Resûlüm, gece vakti de uyanıp sadece sana mahsus fazladan bir ibadet olarak teheccüd namazını kıl. Umulur ki Rabbin, seni övülmüş bir makam olan en büyük şefaat makamına kavuşturur" (İsra 79) buyrulmuştur. Varlığın gerçek maksudu olan Zât-ı Şerif aleyhissalâtu vesselâm Makam-ı Mahmud'a ancak rüku ve sücud ile ulaşabilirse, hiçbir mahsulü (muktesebatı) olmayan bir kimse nasıl vüsûl arzu edebilir? Bu hakikate binâen büyükler "Gayret et müşâhede et!" demişlerdir" der.

2- Hadiste "kırk gün"le kayıtlamanın hikmeti şöyle açıklanmıştır: "Bu, öyle bir müddettir ki, bir şeye, bu müddet boyunca devam edildiği takdirde o şey insanda fıtrî, tabiî bir huy haline gelir." Sûfîlerden bir grup, bundan hareketle, bir müridin halvetinin kırk gün olacağına hükmetmiştir.

3- Muhaddisler bu hadisin zaafına dikkat çekerler. Ancak ehl-i tasavvuf, hadis ilminde rastlanmayan bir metodla, hadisin sıhhatini tahkik ederler ve sıhhatine hükmederler. Münavî'nin kaydına göre Abdü'l-Hakk' ın Şerhu'l-Ahkâm'ında şöyle denmiştir: "Bu hadis, sened yönüyle sahih olmasa da atâ ve imdâd ehline has kılınan zevk, hadisin sahih olduğunu anlamıştır. Bunun anlaşılması, fethî ilme sahip olmayana zordur. Bu "fethî ilm"i elde etmenin yolu, Muhammedî ihlâs vasıtasıyla gelen Feyz-i Rabbânî'dir." 192

NASÎHAT VE MEŞVERET BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Nush, öğüt, nasihat manasına gelir. Arapça'da kelimenin aslî manası, en-Nihaye'ye göre, kendisine nasihat edilenin hayrını istemek demektir, hayırhahlık en yakın kelimedir. Bu manayı tek bir kelime ile ifade etmek mümkün değildir. Arapça'da kullanılan manaca en zengin, en cami kelimelerden biri kabul edilmiştir. Kelimeyi dilimizdeki öğüt vermek manasında almak, manayı daraltır. Bu sebeple hayırhahlık manasını da zihnimizde canlı tutmamız gerekir.

İslam alimleri, nasihatin dinde mühim bir yer tuttuğunu belirtirler ve dinin mihver ve direğini nasihatın teşkil ettiğini söylerler. Görüleceği üzere, Resulullah "din"i nasihat olarak tarif etmiştir. Müslüman da Allah, peygamber, Kur'an, büyükler ve din kardeşleri için hayır dileyen kimsedir. 193

□□ِ #: هِباَتَكِل َو ِ هلِّ :َلاَق ؟ْنَمِل ! ِهاللّ َلوُس َر اَي اَنْلُق .ُةَحي ِصَّنلا ُنيِهدلا
□6565□ 1ـ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يرادلا ميمت نع

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ْمِهِتَّماَع َو ،َنيِمِلْسُمْلا ِةَمِئ‘َو ،هِلوُس َرِل َو .

1. (5754)- Temimu'd-Dâri (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyissalâtu vesselâm): "Din nasihatten (hayırhahlıktan) ibarettir!" demişti. Biz sorduk: "Ey Allah'ın Resulü! Kimin için hayırhah olmaktır?"

"Allah için, Allah'ın kitabı için, Resulü için ve Müslümanların imamları ve hepsi için!" buyurdular." [Müslim, İman 95, (55); Ebu Davud, Edeb 67, (4944); Nesai, Bey'at 31, (7, 156).]194

AÇIKLAMA:

Hadiste, din nasihat olarak tarif edilmektedir. Hatta, ibarede nasihat kelimesinin marife gelmesini gözönüne alan şarihler, hadisin din nasihatten başka bir şey değildir şeklinde ifade edebileceğimiz kuvvetli, te'kidli bir mana taşıdığına dikkat çekerler. Bu ifade tarzı da dinden nasihatın ehemmiyetini tesbit etmeye yöneliktir. Nasihat, nush nedir? en-Nihaye, lügat olarak nushun hulus, yani saf olmak manasına geldiğini belirtir. Nitekim □لَسَعْلا ُتْحَصَن "Bal süzdüm, mumundan ayırdım, halis kıldım" demektir. Bazıları bu kelimenin □لُج َّرلا َحَصَن "kişi elbisesini dikti"هَب ْوَث kullanımındaki asıldan geldiğini söylemiştir. Lügavî tahlille fazla oyalanmadan , hadislerde yer verilen dinî bir tabir olarak nasihatın hayırhahlık yani hayrını ve iyiliğini istemek, bu sebeple hayrı ve iyiyi duyurup, hatırlatmak olduğunu anlayabiliriz ki, bu manayı dilimizde ifade eden en yakın kelimemiz öğüttür. Ancak öğüt kelimesinin her yerde her zaman nasihat kelimesiyle ifade edilmek istenen mana zenginliğini ifade etmekten çok geri kaldığını da bilmemizde fayda var. Nasihatin ne manaya geldiğini anlamamızda yardımcı olacak bir kelime nusuh tabiridir. Kur'an'da geçen tevbe-i nasuhun ne olduğu Resulullah'a sorulunca "Bu halis olan, ihlasla yapılan tevbedir ki, ondan sonra günaha bir daha dönülmez" diye açıklamıştır.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste, "Din nasihattir" yani din hayırhahlıktır dendikten sonra bu hayır isteme işinin kimler için olacağı sorulmuş, Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) da "Allah, Resulullah, Kitabullah, Müslümanların imamı ve Müslümanlar için hayırhahlık" diye açıklamıştır. İbnu'l-Esir kısa kısa şu açıklamaları yapar: * Allah için nasihat (hayırhahlık): Allah'ın birliği hususunda sıhhatli bir itikaddır. O'na yapılan ibadette niyeti halis tutmaktır.

* Kitabullah için nasihat (hayırhahlık): Onu tasdik ve onda olanlarla amel etmektir. * Resulullah için nasihat (hayırhahlık): Peygamberliğini tasdik, emir ve yasaklarına inkıyad etmektir. * İmamlar için nasihat (hayırhahlık): Hakta onlara itaat etmek, zulmettikleri zaman da onlara isyan etmemektir. * Bütün Müslümanlar için nasihat (hayırhahlık): Onları maslahatları doğrultusunda irşad etmek." Alimlerimiz, dinin "nasihat" olarak tarif edilmesinin, dinde nasihatin ne kadar ehemmiyetli bir yer tuttuğunu belirtmeye raci olduğunu söylerler. Nitekim hadiste "Hacc, Arafat'tır" denilerek hacc farizası Arafat vakfesi olarak tarif edilmiştir. Halbuki haccda vakfeden başka menasik de mevcut. Öyleyse Arafat Vakfesi ile tarif edilmesi, diğer menasik içinde vakfenin tuttuğu yerin ehemmiyetini ibrazdır. Aynen bunun gibi, "Din nasihattır" ifadesi de dinde nasihatın diğer meseleler arasında ne kadar mühim bir yer tuttuğunu göstermektedir. Nitekim, hadisin devamında nasihatın çerçevesine, dinin ana meseleleri dahil edilmiştir. Bazı alimler, bu hadisi "İslam'ın dörtte biri" olarak değerlendirmiştir. Yani İslam'ı özetleyen dört hadisten biri. Nevevî, buna itiraz edip: "Bilakis, bu hadis tek başına İslam'ın medarı (yani üzerine oturduğu zemin, temel)dir" demiştir. Münâvi der ki: "Selef büyükleri buna bakınca, tavsiyelerinin en büyüğünü nasihat yaptılar. Ariflerden biri dedi ki: "Ben sana nasihatı, köpeğin sahibine olan nasihatini tavsiye ederim. Çünkü sahipleri onu acıktırsalar, kapı dışarı atsalar da, onların etrafında

---

[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/118-119.

dönmekten, onları korumaktan vazgeçmez."

Hadisin zahiri, nasihat edilen kimseye nasihatin fayda etmeyeceğini bilse bile, nasihatın vacib olduğunu ifade eder.

Ariflerden biri demiştir ki: "Nisah, iplik demektir; minsaha da iğne demektir. Nasih ise, diken (terzi) yani kumaş parçalarını birleştirip elbise yapan, böylece yaptığı birleştirmeler sonucu ortaya çıkan şeyden istifade edilen kimse demektir. Dinde nasih de buna benzer: Allah'ın kulları ile o kulların ahirette saadetlerine vesile olacak şeylerin arasını birleştirir. Allah'ın kullarının arasını birleştirir." el-Kâdı demiştir ki: "Din, asıl itibariyle taat ve ceza demektir, ama dinle şeriat kastedilir, çünkü şeri-atte de taat ve inkıyad vardır." 195

راشأ ْنَم َو ،ُهاَتْفأ ِيذهلا ىلَع ُهُمْثإ َناَك ٍملِع ِرْيَغِب َيِتْفُأ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6566□

دواد وبأ هجرخأ .]ُهَناَخ ْدَقَف ِه ِرْيَغ يف َدْش ُّرلا َّنأ ُمَلْعَي ٍرْمِأب ِهي ِخأ ىلَع .

2. (5755)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kime ilme müstenid olmayan bir fetva verilmişse, bunun günahı ona fetva verene aittir. Kim, bir kardeşine, gerçeğin başka olduğunu bile bile, farklı bir irşadda bulunursa ona ihanet etmiş olur." [Ebu Davud, İlm 8, (3657).]196

AÇIKLAMA:

Hadiste iki temel meseleye temas edilmektedir:

1- Birinci meseleye göre, fetva ile amel eden mukallide sorumluluk yoktur. Hatta fetva hatalı bile olsa bundan mukallid sorumlu değildir. Bu hatalı fetvanın sorumluluğu fetvayı verene aittir. Ancak fetva vereni sorumlu kılan husus, verdiği fetvayı cahilâne vermesidir, ilme dayandırmamış olmasıdır. Aliyyu'l-Kâri, hadisi şöyle açıklar: "Dendi ki: "Malum olduğu üzere, her cahil, bir mesele çıkınca alime sorar. Alim de ona fetva verir. Eğer alim batıl bir cevap verir, soran da onun batıl olduğunu bilmeden onunla amel ederse, işte bunun günahı müftü yani o fetvayı veren kimse üzerinedir, şayet içtihadında kusur etti ise." Alimler fetva veren kimsenin, fetvaya ehliyetsiz olmak, fetva için gereken itinayı göstermemek sebebiyle hata yapmış olmak gibi sebeplerle sorumlu düşeceğini belirtirler. Aksi takdirde, içtihad ve fetvaya ehil bir kimsenin, ehliyet sahasında, hakkı bulma hususunda elinden gelen gayret ve titizliği göstererek verdiği fetvada hakkı bulamayarak, hataya düşse bile sorumluluğunun olmayacağını, günaha girmeyeceğini belirtirler. Bu husus, yani içtihaddaki hatasından dolayı müçtehidin sorumlu ve günahkâr olmayacağı hususu bizzat Resulullah tarafından ifade buyrulmuştur. "Hakim içtihad edip hüküm verince isabet ederse iki ücret alır. (Biri içtihad, biri de isabet ücreti). Hükmünde hata ederse tek ücret alır (hüküm verme ücreti)." Şayet hakim verdiği hükümdeki hata sebebiyle sorumlu olsaydı hakimlik, müftülük, müçtehidlik gibi meslekler olmazdı. Çünkü, beşerî hüküm, binde bir gibi pek zayıf da olsa, daima hata ihtimali taşır. Gelişen içtimâî hayat insanları daima içtihad yapmaya, yeni hükümler vermeye mecbur etmektedir. Dinimizin yüceliklerinden biri de şüphesiz müçtehidi hatasından dolayı mes'ul etmemiş olmasıdır. Ama unutmayalım, bu ruhsat ehliyet sahiplerinedir. İçtihad ve hükme liyakatı olmayanlar verdikleri hükümdeki hatadan sorumludurlar. Hatta dinimiz, böylelerini sadece hatadan değil, hüküm vermekten sorumlu tutmuştur, hükmünde isabet etmiş olsa bile. Çünkü isabeti tesadüfen olmuştur. Burada şunu da belirtmekte fayda var: Hatalı fetvadan onunla amel edene sorumluluk yoktur, sorumluluk fetvayı verene aittir derken, fetvayı verenin ehliyetli olmasına bağlıdır. Kişi meselesini ehil olmayan, sorumluluk duygusu bulunmayan kimseden sorarsa, sorumluluktan kurtulamayacağı aşikârdır. Dinimiz doktorun tababetle ilgili tavsiyesine uymayı esas almıştır, ama nasihatine uyulacak doktorun hem Müslüman, hem de hazık yani mesleğinde ehliyetli olmasını şart koşmuştur. Hal böyle iken günümüzde, faiz, sigorta gibi bir kısım meşkuk meselelerde, Müslümanlar her sakallıyı dedesi sanan çocuklar gibi her ilahiyatçıyı fetvacı sanarak fetva istemektedirler. Böylesi ciddi bir ihtisas ve takva isteyen meselelerde rastgele kimsenin vereceği fetva ile amel, mukallidi mes'uliyetten kurtarmaz. Şüpheli şeylerde tevakkuf, ihtiyata uygun olan, dinin tavsiye ettiği temel prensiplerden biridir. Resulullah şüpheli şeylerden kaçınmamızı tavsiye buyurmuştur. **2-** Hadiste ifade edilen ikinci ana fikre göre kişinin kardeşini bile bile yanlışa sevketmesi ona ihanettir. Bir Müslüman, din kardeşi, herhangi bir hususu danıştığı, sorduğu takdirde, gerçek kanaatini söylemelidir. Bu, istişarenin gereğidir. Doğru, faydalı bildiğinin dışında birşey söylemesi ihanettir. Müteakip hadiste görüleceği üzere, müsteşarın mü'temen olması gerekir. Hadiste "Bizi aldatan bizden değildir" buyrulduğuna göre, bu tehdide masadak olmamak isteyenin, istişarenin hakkını vermesi gerekir. 197

نع دواد وبأ هجرخأ .[ٌنمَت ْؤُم ُراَشَتْسُم ُلا :#ِ هاللُّ لوُس َر َلاَق] :اَق امهنَع ُ
هاللّ َيِض َر ةريره يبأو ةملَس مأ نعو ـ5 □6565□

امهنع يذمرتلاو ةريره يبأ .

3. (5756)- Ümmü Seleme ve Ebu Hureyre (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müsteşar mü'temendir." [Tirmizî, Edeb 57, (2823, 2824), Zühd 39, (2370); Ebu Davud, Edeb 123, (5128); İbnu Mace, Edeb 37, (3745).][198]

AÇIKLAMA:

İstişare, kelime olarak işaret kökünden gelir, İstif'al babındandır, işaret istemek manasına gelir. Müsteşir, işaret isteyen demektir, müsteşar da kendisinden işaret istenen kimse demektir. İşareti burada fikir, nasihat olarak anlarsak, istişarenin bir fikir danışma, nasihat isteme ameliyesi olduğunu anlarız. Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, medenî hayatın vazgeçilmesi imkansız bir ihtiyacı olan fikir alışverişinin adabını belirtmektedir: Fikrine başvurulacak kimse (müsteşar), itimad edilen kimse olmalıdır. Bir başka ifade ile müsteşar ihanet etmemeli, sorulan hususta, kendine göre, gerçek ve doğru ve maslahat ne ise onu söylemelidir. Soru sahibinin maslahatı nede ise onu gizleyerek ihanette bulunmamalıdır. Hadis bir bakıma istişare yapacak kimseye de şöyle hitap etmektedir: "Meseleni, güven vermeyen, gerçeği olduğu gibi söyleyeceğinden emin olmadığın kimseye açıp onunla istişare etme, müsteşarın mü'temen yani itimada şayan olmalıdır."[199]

İSTİDRAD

İstişâre, İslam'ın üzerinde durduğu ehemmiyetli prensiplerinden biridir. Müslümanların sadece hususi hayatlarında karşılaşacakları meselelerin çözümünde değil, siyasî hayatın yürümesinde, idarî sistemin şekillenmesinde de başvurmaları gereken mühim bir esastır. İşlerin şûra ile yürütülmesi Allah'ın emridir. İslamî şûra, günümüz fikrî ve siyasî hayatında toz kondurulmayan beynelmilel bir değer olarak ısrarla medar-ı bahs edilen ve en ideal rejim diye müdafaası yapılan demokrasi ile karıştırılır. Bazı kimseler "İslam'da da demokrasi var, çünkü İlahî emir olan şûra, demokrasi demektir" manasına gelen beyanlarda bulunurlar. Her ne kadar mevcut sistemler içinde İslamî şûraya en ziyade benzerlik ve yakınlık arzedeni demokrasi olsa da, bu meselede, arada ayniyet görecek kadar sözü ileri götürmenin hatalı olduğu açıktır. Sadece memleketimizde değil, bütün dünyada cereyan eden hâdiseler, bilhassa 1991 yılının sonları ile 1992 yıllarının başında Cezayir'de demokratik seçimler suretiyle Müslümanlara iktidar şansı açan gelişmeler karşısında demokrasiperestlerin, askerî darbeyi davet eden çığlık ve fetvaları, demokratik prensiplerin ve demokratik rejimin İslam aleyhine kullanılabildiği ölçüde takdis edildiğini, İslam'ın lehine netice verecek bir uygulama halinde zerre kadar demokrasiye yanaşılmadığını göstermiştir. Bu sebeple, Müslümanların İslamî şûra ile Batı demokrasisini birbirine karıştırmamaları gerekir. Elbette şûranın, adaletin, kanun önünde müsavatın talibi olacağız, ama iki yüzlü, sömürge aleti demokrasinin müdafaası bize düşmez. Esasen, her iki sistem bazı benzerliklere rağmen birçok temel noktalarda birbirinden farklıdır. İkisini aynı görenler, bu sistemleri yeterince bilmeyenlerdir. Bize, öncelikle, kendi sistemimiz hakkında sağlıklı, tutarlı bir bilgi sahibi olmak düşer. Bu maksadla, aşağıda İslamî istişare üzerine yaptığımız iki tahlili kaydediyoruz. Bu meselede temas edilecek ana başlıkları öncelikle şöyle belirtebiliriz: İstişarenin ehemmiyeti ve istişareyi teşvik, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in kendi hayatında istişareye verdiği ehemmiyet, İslamî istiarenin işleyiş şekli (mekanizması).I.200

İSTİŞARENİN EHEMMİYETİ

İstişare Emri:

Kur'an-ı Kerim, beşeriyet kadar eskiliğini göstermek sadedinde Hz. Süleyman'ın mektubu üzerine, takip edilecek siyasetin tesbiti maksadıyla yakınlarını toplayan Belkıs'ın yaptığı istişare (1) başta olmak üzere Firavun'un Hz. Musa'ya karşı alınması gerekli tedbirleri tesbit için etrafındakilerle yaptığı istişareden (1, a), Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'le ilgili olarak, onun kurbanedilmesi hususunda gördüğü rüya üzerine, çocuk İsmail'le yaptığı istişareye (1, b) varıncaya kadar kaydettiği misallerden başka, iki ayrı ayette Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e ve Müslümanlara istişareyi emreder. Birinci ayet, Müslümanların içtimâî meselelerini aralarında yapacakları istişare ile yürütmelerini emreder: "...Aralarında işleri şûra iledir." Bu ayetle alâkalı olarak belirtilmesi gereken bir husus şudur: Burada kaydedilen parçayı Kur'an-ı Kerim'deki ilgili metnin bütünü içerisinde görecek olursak "istişare emri"nin başta Allah'a iman olmak üzere, tevekkül, büyük günahlardan içtinab, namaz... gibi İslam'ın temel prensipleri meyanında zikredildiğini görürüz. Bu durum istişarenin ehemmiyetine parmak basmayı gaye edinir: "Size verilen şey hep dünya hayatının geçici (birer) faidesidir. Allah indinde olan(sevap) ise daha hayırlıdır, daha süreklidir. (Bu sevaplar) iman edip de ancak Rablerine güvenip dayanmakta, büyük günahlardan ve fahiş kötülüklerden kaçınmakta, öfkelendikleri zaman bizzat (kusurları) örtmekte (bağışlamakta) olanlara, Rablerinin (tevhid ve ibadete aid davetine) icabet edenlere, namaz(ların)ı dosdoğru kılanlara -ki bunların işleri daima aralarında müşavere iledir-, kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden (Allah'a taat uğrunda) harcamakta bulunanlara, kendilerine tagallüb ve zulüm vaki olduğu zaman elbirlik (mazluma) yardım eyleyenlere mahsustur."(2) Diğer ayet ise, doğrudan doğruya Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e müteveccihtir: "Onlarla iş hususunda istişare et" (3). Yani her hususta "en güzel örnek vermekle mükellef olan" Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'den içtimâî meselelerin cereyanında ve amme işlerinin tedvirinde de örnek olması, bu işlerde istişareyi müstekar bir esas yapması istenmektedir. Bizzat Resulullah: "Allah bana farzların ikamesini emrettiği gibi müdâretu'nnası da emretmiştir" (4) buyurur. Müdâretu'nnas ise, insanlara iyi davranmak, onlarla iyi geçinmek, onlara mültefit olmak, onları kazanmak, gönül alıcı olmak gibi içtimâî

---

[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/122-124. [198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/124.

kaynaşmayı sağlayacak davranışların hepsine birden şamil olmuştur(5). Az sonra bu içtimâî kaynaşmada kesafeti artıracak en müessir vasıtanın müşavere olduğu ve müşaverenin bu maksadla Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e emredildiği hususunda alimlerin ittifak ettiğini göreceğiz.

Gerçekten bu mevzuyla alâkalı olarak gelen rivayetler, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ve ashabının (radıyallahu anhüm) hayatlarında istişare keyfiyetinin mühim bir düstur olarak yer etmiş bulunduğunu gösterir. Öyle ki, bu mevzuda gelen hadislere dayanarak Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in etrafındakilerle istişare etmeden bir karara varmadığı, bir icraatta bulunmadığı bile söylenebilir. Bir rivayette şöyle der: "Müslümanların fikrini almadan "emîr" tayin etseydim, İbnu Ümmi Abd'i tayin ederdim" (6). Hz. Enes: "Arkadaşları ile istişarede Hz. Peygamber kadar ileri giden bir başkasını görmedim" der(7). Hz. Ömer, Peygamberimiz aleyhisselam'ın Müslümanlarla alâkalı bir meselenin istişaresi için Hz. Ebu Bekir ile birçok geceler boyu başbaşa kaldıklarını bazan kendisinin de katıldığını belirtir(8).

Suyûti, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in diğer insanlardan farklı olan hususiyetlerini belirtirken bu hasaisden biri olarak "istişare yapma mecburiyeti"ni de zikreder. Bu mecburiyeti delillendirme sadedinde Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'den: "Allah bana farzları yapmamı emrettiği gibi, (istişare yoluyla) insanları iyi idare etmemi (müdaretu'nnas) dahi emretti" hadisini kaydeder.(9)

Telakki:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'i meşverete bu kadar ehemmiyet vermeye sevkeden şey meşveretin tesiri hakkında taşıdığı inanç idi. İstişare edenin "asla pişman olmayacağını" belirten (10) Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e göre: "Bir millet istişare ettiği müddetçe zillete düşmez"(11). Bu inancı takviye eden diğer bir görüşüne göre, bir meselede ferdî görüşler yanılabilirse de cemaatin görüşü asla yanılmaz: "Allah, ümmetimi dalalet üzere birleştirmez. Allah'ın eli cemaat üzerinedir."(12) Öyle ise gerek ferdî ve gerekse içtimâî meselelerde mümkün mertebe çok kimsenin görüşleri müdahele edip kaynaşmalı, müşterek nokta bulunmalı ve buna da uyulmalıdır. "Gelip geçen bütün peygamberlerin ikisi sema ehlinden, ikisi de arz ehlinden olmak üzere istişare edeceği dört veziri olageldiğini ve kendisinin de aynı şekilde dört vezirle takviye edildiğini"(13) belirten Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) salih (liyakatli) bir müşavirin ehemmiyetini belirtme sadedinde bir başka hadislerinde şöyle buyururlar: "Sizden, üzerine mesuliyet yüklenen bir kimse için Allah hayır murad ederse, ona "salih" bir vezir nasib eder de unuttuğu şeyleri hatırlatır, hatırladığı şeylerde de yardımcı olur." (14) Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde: "Allah, bir lider (emîr) hakkında hayır murad ederse kendisine dürüst bir vezir nasib eder.. Allah onun için hayır murad etmezse kendisine kötü bir veziri musallat eder de unuttuğu şeylerde hatırlatmada, hatırladığı şeylerde de yardımda bulunmaz" (15) der. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), istişarenin içtimâî hayata getireceği huzur ve saadeti ifade için de: "Umeranız hayırlılarınızdan, zenginleriniz de cömertlerinizden olur ve işleriniz de aranızda istişare ile yürürse yerin üstü sizin için yerin altından daha hayırlıdır" (16) der. 202 **Allah'ın İstişaresi:** Müşaverenin ehemmiyetini te'yiden kaydedeceğimiz bir başka rivayet, her çeşit istişareden müstağni olduğu hususunda hiç kimsenin tereddüd etmeyeceği Cenab-ı Hakk'ın Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'le istişaresidir. Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned' inde gelen bir rivayette Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Rabbim (tebareke ve teala) ümmetimin hakkında: "Onlara ne yapayım?" diye benimle istişarede bulundu. Ben: "Ey Rabbim, ne dilersen onu yap, onlar senin mahlukun ve kullarındır" dedim. Rabbim ikinci defa benimle istişare yaptı, ben yine aynı şeyleri söyledim. Bunun üzerine buyurdu ki: "Ey Muhammed, ben seni ümmetin hakkında mahzun edip üzmeyeceğim." Devamı mevzumuzu alâkadar etmeyen bu hadisten Cenab-ı Hakk'ın Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'le istişare etmek suretiyle ona verdiği makamın yüceliğini anlar, bundan da bir meselede idare edenlerin ve her çeşit büyüklerin, istişare suretiyle mâdunlarında (aslarında) hasıl edeceği teşerrüf hissinin ehemmiyetini takdir edebiliriz. 203

Teşvik:

İstişarenin içtimâî hayat için faydası hususunda böylesine bir telakkiden sonra âlemlere rahmet olmak" sıfatıyla mevsuf bir peygamberin (aleyhisselam) ümmetinin hayrı için, onu ısrarla istişareye teşvikten tabi ne olabilir? Müşkili olan herkesin meselesini bir bilenden sorması bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından: "Bilmiyorsanız bir bilenden (ehl-i zikr) sorun" (18) diye emredilmekten başka Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) de "Akıllara sorun, doğru yolu bulursunuz, (bu emrime) asi gelmeyin pişman olursunuz" (19) der. Bir tebliğinde: "Kardeşiniz birinizden bir şey soracak olursa ona mutlaka yol göstersin" (20) diye emrederken sorana verilecek bu cevabın bir vazife olduğunu da ayrıca belirtir: "Bir Müslümanın diğer bir Müslüman üzerindeki haklarından biri, ondan 204 tavsiye (nasihat) talep ettiği zaman kendisine tavsiyede (nasihatta) bulunmasıdır"(21) **Hz. Peygamber İstişareye Muhtaç Mı?**

Bu soru, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) hakkında kabul edilen umumi telakkiler muvacehesinde hatıra gelebilecek mühim bir sorudur. Zira, Resulullah'ın Kur'an'da ifadesini bulan vahiy dışındaki sözlerinde bile vahy-i gayr-i metluv denen bir nevi vahye, irşad-ı İlahiye mazhar olduğu, onun kendi hevasından bir şey söylemediği gerek Kur'an'da(22) ve gerek hadislerde (23) gelmiş bulunan nasslarla ifade edilmiştir. Abdullah İbnu Amr'dan gelen rivayet "öfkeli halinde bile ağzından sadece hak kelam çıktığını" ifade ederken (24), Ebu Hureyre'den gelen bir rivayet "şakalaşmalarında da haktan başka bir şey çıkmadığını" ifade eder. Bu sonuncu rivayet aynen şöyle: "Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), bir defasında: "Ben haktan bakşa bir şey söylemem" buyurdu. Orada bulunan Ashab'tan bazıları: "Ama siz, ey Allah'ın Resulü, bizimle şakalaşıyorsunuz" dediler. Cevaben: "(Şaka sırasında da olsa) haktan başka bir şey söylemem" dedi." (25) Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in her an İlahî murakabe altında bulunduğunu, kendisinden hususi içtihadına mebni meselelerde hata varid olacak olsa bile -az sonra açıklayacağız- bu hata üzerinde ilanihaye ibka edilmeyip İlahî tashih ve uyarıya mazhar olacağına en güzel, en ikna edici misal, Bedir esirlerine yapılacak muamele ile alâkalı istişareden sonra gelen vahiydir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in aldığı karar İlahî iradeye uygun gelmemesi sebebiyle müteakiben gelen vahy Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'i hüngür hüngür ağlatacak kadar şiddetli bir ifade ile tenbih ve tashih etmiştir. İstişarede Hz. Ebu Bekir fidye mukabili serbest bırakılmalarını, Hz. Ömer hepsinin öldürülmelerini, Abdullah İbnu Ravaha ateşte yakılmalarını teklif etmişti. Hz. Peygamber ise, Hz. Ebu Bekr'in görüşünü muvafık bularak, fidye mukabili serbest bırakılmalarını karar altına almıştı (26). Bu kararı şiddetle kınayan ayette şu ibare de mevcuttur: "...Daha önceden Allah'tan verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azab erişirdi" (27). Burada şunu belirtmemiz gerekmektedir: Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) her hususta en güzelin, en faydalının, en doğrunun örneğini vermek vazifesiyle muvazzaftır. İstişare hususunda da bu vazifeyle muvazzaftır. Öyle ise her seferinde, her işinde mucizeye, sarih vahye dayansaydı bu "örnek olma" vazifesi yerine gelmemiş olurdu. Öyle ise, peygamber ve elçi olmak haysiyetiyle Allah'la olan irtibatı açısından zuhur eden meselelerin hallinde insanlarla istişareye ihtiyacı olmamakla beraber, insanlara istişarenin lüzumu, ehemmiyeti ve nasıl yapılması lazım geldiğini öğretme vazifesiyle de muvazzaf olması sebebiyle istişareye yer vermek zorundadır. Nitekim, söylediğimiz bu hususu, te'yid eden bir rivayet İbnu Abbas'tan gelmektedir: "Onlarla iş hususunda istişare et..." ayeti nazil olduğu zaman Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) şunu söyledi: "(Şunu bilin ki) Allah ve Resulü istişareye muhtaç değildir.

Fakat, Cenab-ı Hakk, ümmetime bir rahmet olarak bunu emretmiştir"(28). Bunu te'yid eden bir başka rivayette: "Cebrail'in Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e Kur'an'ı indirdiği gibi sünneti de indirdiği" belirtilir(29) Şu halde Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) taşıdığı peygamberlik vasfının bir yönü icabı istişareye muhtaç değilse de, diğer bir yönü, yani örnek olmak, öğretmek yönüyle de istişare yapmakla muvazzaftır. Alimler meselenin bu yönünü tavzihte müttefiktirler. Hasan-ı Basri şöyle der: "Cenab-ı Hak: "İş hususunda onlarla istişare et" diyerek mahlukatın en kâmiline meşvereti emretti. Bu emir, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ashabına olan ihtiyacı sebebiyle değildir. Bu emirle Cenab-ı Hak, bize meşveretin fazilet ve ehemmiyetini öğretmek ve Müslümanların meşvereti hayatlarında tatbik etmelerini sağlamak; kişinin, alim bile olsa insanlarla meşverette bulunması gerektiğini öğretmek istemiştir."(30) Katâde de aynı ayeti açıklarken emrin Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ashabının fikirlerine olan ihtiyacından ziyade terbiyevî yönünü dile getirir: "Allah, müşavereyi Ashab'ın Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e ülfet ve yakınlığını artırmak ve onların (içlerinden geçebilecek her çeşit mülahazaları bertaraf ederek) nefislerini hoş kılmak için emretti" (31) Müşavere emrinin "kalplerin hoş kılınması" gayesine raci olduğu farklı alimlerce te'yid edilen bir husustur(32). İlk nazarda mübhem gibi gelen bu tabirin aydınlanması maksadıyla İbnu Kesir'in: "Böylece insanlar, yaptıkları işlerde daha şevkli (enşat) olurlar" izahını (33) kaydedebiliriz.

İstişareye ehemmiyet vermeyen diktatörlerin halet-i ruhiyesini inceleyen araştırmacılar onların son derece kuşkulu ve ürkek olduklarını, zaman zaman delilik derecesine varan ruhî bunalımlar geçirdiklerini ifade ederler.[205]

Siyasî tarihçiler, diktatör idarelerin, bizzat diktatörlerin ölümü ile sona erdiğini ifade ederken (34), sosyolog ve içtimaiyatçılar da temeli istişareye dayanan "demokratik" idare ve terbiyenin halktaki mesuliyet ve teşebbüs ruhunu artırdığını belirtirler.

Şu halde, istişarenin ehemmiyetinden bahsederken onun bu yönüne de hususen parmak basmak gerekmektedir: İstişare idare edenle idare edilenler arasında karşılıklı sevgi, saygı, itimad ve güvenin en mühim sebeplerinden biridir. Fikri alınan kimse, onlara karşı içinden geçebilecek kuşku, endişe, suizan, korku gibi hislerden kalbini temizleyerek kendisine değer verilmiş olma düşüncesinin de iştirakiyle samimi bir hürmet ve itaat duygusuyla bağlanacak, idare eden de bilmukabele ona karşı daha ziyade merhamet ve şefkatini ziyadeleştirecektir. Eslaf alimlerimiz bu durumu "ülfetin ziyadeleşmesi", "kalplerin hoş kılınması" gibi tabirlerle ifade etmişlerdir. 206

En Büyük Dahi De İstişareye Muhtaçtır:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), "İşleri, aralarında şûra iledir" ayetinin alimcahil, idare eden-idare edilen herkese şamil olan umumi emrine rağmen hiç kimsenin şu veya bu mülahaza ile, kendisini istişareden müstağni addetmemesi, mutlaka istişareye yer vermesi gereğini ifade zımnında: "Ben vahiy gelmeyen hususlarda sizden biriniz gibiyim" der (36) ve "Allahu Te-ala ikisi sema ehlinden: Cibril ve Mikail ve ikisi de arz ehlinden: Ebu Bekir ve Ömer olmak üzere dört vezirle beni takviye etti" diye ilave eder.(37) Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Müslümanları kendisiyle istişareye teşvik etmek, bilhassa dünyevî işlerin tedviriyle alâkalı hususlarda, herkesin şahsî fikrini söylemede, kendi nübüvvet otoritesi karşısında içlerinden geçebilecek tereddüd ve çekingenlikleri kırabilmek için daha da ileri giderek: "...(Şunu bilin ki) ben de bir insanım, söylediklerimde isabet de ederim, hata da ederim"(38), "...Siz dünyanızın işini benden daha iyi bilirsiniz" (39) gibi beyanlarda bulunmuştur.

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kendisinden sonra gerek ilmî ve gerek içtimâî vaziyeti ne olursa olsun herkesin mutlaka istişare ile hareket etmesi gereğini ifade eden bir beyanı Hz. Ali'nin bir sorusu üzerine varid olmuştur. Aslı uzun olan mezkur rivayette Hz. Ali, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e sorar: "Ey Allah'ın Resulü, hakkında Kur'an'da ayet gelmemiş, sizin sünnetinizde de bir benzeri hükme bağlanmamış (hakkında emir veya yasak beyan edilmemiş) (40) bir hâdise ortaya çıkarsa ne yapmamızı irşad buyurursunuz?" Resulullah (aleyissalâtu vesselâm)'ın cevabı şudur: "Onu (fukaha) (41) ve mü'minlerden abid olanlar arasında istişare edin. Fakat asla hususi bir kimsenin re'yi ile hükme bağlamayın..." (42). İbnu Teymiyye, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e Kur'an'da gelen istişare emrine dayanarak, "Hiçbir veliyülemrin (otoritenin) kendini, istişare etmekten müstağni addedemeyeceğini belirttikten sonra, Kur'an'da gelen mezkur emrin gayeleri hususunda alimlerin şu tadadı yaptıklarını kaydeder: **1-** Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ashabının radıyalahu anhüm kalplerini kazanma (te'lif). **2-** Hz. Peygamber'den sonra bu prensibe uyulması. **3-** 207 Hakkında vahiy gelmeyen harp, cizye, vesair her çeşit umurda onların reylerini elde etmesi(43).

Ashab Ve İstişare:

Ashab, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'den aldığı derse uyarak istişareye gerekli ehemmiyeti vermiştir. Hz. Ebu Bekr Kur'an-ı Kerim'in kitap haline konmasından (44), zekat vermemek için isyan eden bedevilerle savaşa (45) kadar bütün devlet işlerinde istişareye yer verdiği gibi, sağa sola tayin ettiği komutanlara bile istişare ile hareket etmeleri hususunda ta'mimler yollamıştır.(46) Bu hususta Hz. Ömer'in işgal ettiği mevki daha calib-i dikkattir. Hz. Peygamber'in kabr-i şerifleri ile minber arasında "meclisu'lmuhacirîn"in yer aldığını; Hz. Ali, Hz. Osman, Hz. Zübeyr, Hz. Talha, Hz. Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anhüm ecmain'in burada devamlı üye oldukları, zuhur eden her meseleyi onlara vazederek onlarla istişare ettiği (47), sorulan suallere sünnete uygun cevabı bulmak için istişarelere başvurduğu (48) rivayetlerde belirtilir. Hicri takvimin konmasıyla sonuçlanan tarih vazıyla ilgili istişare bunların mühimlerinden biridir (49). Onun, istişare meclisine gençleri de alıp, fikirlerini rahatça söylemeleri hususunda teşviklerde bulunduğu da rivayetlerde gelmiştir(50). Hatta onun, askerî komutanların yanına müşavirler tayin ettiği de bilinmektedir.(51) [208]

Hz. Peygamber'in Müşavirleri:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) istişareye son derece ehemmiyet verdiğini belirttikten sonra, şahsî hayatındaki tatbikatı göstermek bakımından, fiilen istişarede bulunduğu bazı şahsiyetleri belirtmede fayda var. Hemen kaydedelim ki, bu hususta ilk akla gelen kimseler Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'dir. İbnu Abbas onları Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in "iki havarisi ve iki veziri" olarak tavsif eder (52). Resulullah (aleyissalâtu vesselâm)'ın devlet işlerinin yürütülmesinde bu iki zata ne kadar ehemmiyet verdiğini: "Ebu Bekr ve Ömer benim nazarımda, bir baş için göz ve kulak mesabesindedir" hadisinden anlayabiliriz.(53) Hz. Peygamber bu kulak ve göz gibi kıymetli tuttuğu müşavirlerin görüşlerini ne kadar üstün tuttuğunu, "Ebu Bekr ve Ömer istişare sırasında bir meselede ittifak edip birleştiler mi asla itiraz etmem" sözüyle ifade eder (54) Hz. Peygamber'in "İkinizle beni takviye eden Allah'a hamd olsun" dediği de rivayetler arasında gelmiştir.(54/2) Gerçekten de bu iki müsteşar son derece nafiz görüşlü kimselerdir. Onların bu husustaki liyakatlarını ifade eden rivayetler çoktur. Hz. Ömer için oğlu Abdullah: "Ömer'in birşey için: "Zannederim bu şöyle olmalıdır" deyip de onun zannettiği şekilde hasıl olmadığı vaki değildir" der.(55) Yine Abdullah İbnu Ömer'in ifadesiyle ortaya çıkan bir meselede herkes bir görüş beyan ederken Hz. Ömer bir başka görüş beyan edecek olsa

[205] Sözgelimi, meşhûr diktatör Stalin için bizzat Kuruşçef tarafından yapılan bir tasvîr bu husûsa canlı bir misâl olur. Kuruşçef, Stalin'in hastalık derecesine varan şüpheciliğini ifadeden sonra, şunu ilâve eder. "Stalin insana bakar ve şöyle derdi: "Gözlerininz bugün neden böyle aldatıcı?" veya "Bugün neden böyle etrafınıza bakıyorsunuz da gözlerimimn içine bakmıyorsunuz?" Stalin kuruntulu, hastalık derecesinde şüpheci bir insandı." (Lin Yutang, Gizli İsim, Çeviren: Suzan Akpınar, Işık Kitapları, İstanbul, 1962, s. 73.)

meseleyle alâkalı olarak gelen ayet her seferinde Hz. Ömer'i te'yid etmiştir(56). Nitekim bu durumlarda on beş kadarında Hz. Ömer'den "şöyle olsaydı" diye vaki olan temenniyi takiben, temennisine muvafık ayetler gelmiştir. Tesettür, münafıklara kılınan cenaze namazı, Bedir esirlerine uygulanacak muamele ile alâkalı vahiyler bunlardandır. Hz. Ömer'e vahy-i İlahî'nin muvafakatı olarak bilinen bu hadisler(57) onun ne kadar nafiz ve basiret ve ne kadar berrak bir fıtrat-ı selime sahibi olduğunun ve Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in: "Benden sonra bir peygamber gelseydi bu Ömer olurdu" (58) veya "Allah hakkı Ömer'in lisanına ve kalbine konmuştur"(59) iltifatlarının ne kadar doğru olduğunun en güzel delilleridir.

Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in bu husustaki kapasitesini dile getiren rivayetler de çoktur. Onların burada zikrinden sarf-ı nazar ederek, onun görüşlerindeki isabetlilik derecesini ifade eden Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in şu hadisini kayıtla yetiniyoruz: "Allah, Ebu Bekir'in (kararlarında) hata yapmasından, semasının fevkinde rahatsız olur"(60).

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in bu iki zat dışında başka müşavirleri de olmuştur. Az sonra belirtileceği üzere, istişare edilecek mesele kimi veya kimleri alâkadar ediyorsa, kadın-erkek, yaşlıgenç, hatta mü' minmünafık ve müşrik ayırımı yapmadan fikirlerine başvurmuş, lüzumuna inandığı ve fayda mülahaza ettiği herkesle istişarede bulunmuştur.

Bununla beraber, umumiyetle gerek Ensar ve gerekse Muhacirun'un temsilcileri durumunda olan büyükler, onun sıkça müracaat edip istişare yaptığı kimseleri teşkil etmekte idi. Bu meyanda Hz. Ebu Bekir ve Ömer (radıyallahu anhümâ)'den sonra bilhassa Hz. Osman, Hz. Ali, Talha, Zübeyr, Üseyd İbnu Hudayr, Sa'd İbnu Muaz ve Sa'd İbnu Ubade, Muaz İbnu Cebel vs. sıkça istişare ettiği kimseler arasında zikredilebilir(61). 209 **Münafık ve Müşriklerle İstişare**: Burada hususen zikre şayan iki isim Abdullah İbnu Ubey İbni Selül ve Abbas İbnu Abdilmuttalib'tir. Bunlardan birincisi Medine'deki münafıkların başı olarak birçok ızdıraplara sebep olduğu halde Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) zaman zaman kendisiyle istişare etmiştir. Bu meyanda Uhud Savaşı'nın nerede yapılacağı hususunda icra edilen istişaredeki tutumu ve neticeleri mühimdir(62). İbnu Abbas'a gelince, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Mekke' de iken, onunla henüz müşrik bulunmasına rağmen, "isabetli rey ve kuvvetli zeka sahibi" olması sebebiyle, hicret gibi en gizli, en kritik bir meselede bile istişare ederek fikrini almıştır.(63) 210

İstişare Mevzuları:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ashabıyla yaptığı istişareler gözönüne alınınca bunların çok çeşitli sahalara girdikleri görülür. Çoğunlukla harp ve askerlikle alâkalı iseler de sadece bunlara münhasır değildir. Nitekim namaz vakitlerini duyurma şekli ile alâkalı olan istişare, dinî olduğu gibi, ifk (Hz. Aişe'ye iftira) meselesinde yapılan istişare de tamamen dünyevî ve hatta hususi bir meselenin müşaveresi gibi gözükmektedir. Misallerden gelen bu tenevvü (çeşitli sahalarla ilgili olma) sebebiyle İslam alimleri, istişareye arzedilmesi gereken meseleler hususunda farklı iddialarda bulunurlar. "Bir kısmı harb ve düşmanla alâkalı meselelerde gerekli derken, diğer bir kısmı dünya ve din işlerinde lüzumlu, bir başka grup da, insanları ahkâmın sebepleri ve içtihadın yapılış tarzı hususlarında uyarmak için dinî meselelerde yapılmalıdır" demişlerdir(64). [211]

İstişare Dışı Mevzular:

Dinî mevzuların bile istişare şümulüne girdiği söylenirken, vahyin gelmediği hususlara giren dinî meselelerin kastedildiğini belirtmek gerek. Nitekim Ashab, Hz. Peygamber'in teklifleri geldikçe: "Bu vahiyse diyeceğimiz yok, ama şahsî re'yiniz ise kanaatimiz budur... Şöyle yapılırsa daha iyi olur... Biz bunu kabul edemeyiz.." şeklinde konuşmuşlardır. Şu halde vahiyle tavzih ve tesbit edilen meselelerde vahye ters düşen kanaatler ileri sürmek, münakaşa yapmaya kalkmak mü'minlik edebine aykırıdır, bu hususlarda tam bir teslimiyet gerekmektedir.

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Allah'a, ahirete, kadere iman gibi imana müteallik meselelerde münakaşa ve hatta mübahaseyi yasaklamıştır(65). Kısmen mevzumuzun dışına çıkan bu bahse bir örnek kaydedip geçeceğiz: Hz. Ali'nin rivayetine göre, bir gece kendilerine uğrayan Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm): "Namaz kılmıyor musunuz?" diye sorunca Hz. Ali: "Ey Allah'ın Resulü, bizim nefislerimiz Allah'ın kudret elindedir. O, bizim (namaza) kalkmamızı dilerse bizi kaldırır (biz de namaz kılarız)" cevabını verir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kaderle alâkalı bu meselede münakaşaya girmektense cevap bile vermeden geri döner, gider. Ancak, giderken kendi kendine şu ayeti telaffuz ettiğini Hz. Ali işitir: "İnsanın en çok yaptığı iş tartışmadır" (66-67).II. [212]

[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/131-132.

İstişarenin Mekanizması

İslam'ın istişareye verdiği ehemmiyeti belirttikten sonra, İslamî istişarenin safhalarıyla alâkalı birkaç mühim noktayı açıklayabiliriz: 213

1- Müşavirin Durumu:

İstişarede en mühim hususlardan biri budur.

Sünnette kimlerle istişare edilebileceği hususunda gerek kavlî ve gerekse fiilî hadisler, örnekler bolca varid 214 olmuştur. Buna göre: **a. Liyakat:**

Müsteşar, fikri alınacak hususta akıl, tecrübe ve bilgi yönleriyle liyakatlı olmalıdır. Hadiste: "Akil olandan fikir alın ki, doğruyu bulasınız.." (68), "İşini bilmen, akıllı kişiye danışıp sonra da ona uymandır" (69) denir. Alimler, kendini beğenen, tecrübesiz gençle, aklına araz gelmiş yaşlılardan fikir almamayı tavsiye ederler(70). Liyakatlı ve tecrübeli kimse, güvenilebilir olduğu takdirde müşrik bile olsa fikrine başvurulabileceği hususunda yukarıda zikri geçen Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in amcası Abbas ile henüz Müslüman olmazdan önce yapmış bulunduğu istişare delil olarak gösterilebilir.

Ahlak kitaplarında kaydedilen: "Müsteşarın fikren gam ve kederden salim olması" şartını da liyakatla alâkalı bir husus olarak değerlendirebiliriz(71).215

b. Mûtemed Olmak:

Fikrine başvurulacak kimsenin liyakattan başka mûtemed olması aranmalıdır. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) mükerrer olarak: "Müsteşar güvenilir olmalıdır" der (72). Bir başka hadiste: "Müsteşar dürüst olmalıdır, bir kimseye bir şey danışılırsa kendisine yapılmasını arzu ettiği şeyi tavsiye etmelidir" (73) der, böyle hareket etmeyenin davranışını da "...kardeşine ihanet etmiştir" diyerek ihanet gibi ağır bir suçla suçlayarak takbih eder(74). Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) istişarede dürüstlükten ayrılanları kınayan hadislerden birinde de şöyle buyurur: "Kişi kendisinden fikir danışanlar hakkında hayırhah olduğu müddetçe görüşlerinde isabetli olmaya devam eder. Ancak, danışanı ne zaman aldatmaya kalkarsa Allah da onun fikirlerindeki sıhhati (isabetliliği) kaldırır" (75) **Dürüstlük Başta Gelir:** "Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) yukarıda kaydettiğimiz bazı hadislerde fikir danışana cevap vermenin bir vecibe olduğunu beyan etmekle beraber, kanaat beyan ederken dürüstlüğün şart olduğunu bilhassa tebarüz ettirir. Müracaat edenle müsteşar arasında mevcut hasmane düşünceler, menfi hisler

211 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/134. 212 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/134. 213 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/134. sebebiyle dürüst olmayacaksa sükut etmesi, konuşmaması gereklidir: "Müsteşar güvenilir olmalıdır, sorulana dilerse cevap verir, dilerse sükut eder (cevap vermez)(76). Ancak cevap verecekse yapılacak iş kendisi için yapılıyormuşcasına (doğru) cevap versin" (77). Şu halde mesela Maverdi gibi bazı alimlerimizin: "Bir kimseye dost veya düşman kim müracaat ederse etsin fikrini gizlemede hiçbir özür yoktur" sözünü (78) bu hadisin ruhsatıyla ihtiyatla karşılamak gerekir.

Sorulara doğru cevap vermek hususunda delil olarak, normal durumda kişi hakkında medar-ı bahs edilmesi gıybet sayılabilecek bir açıklamayı, müracat ve sual üzerine yapılmış bulduğumuz şu hadisi gösterebiliriz. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), evlenmek niyetiyle Ebu Cehm ve Muaviye hakkında kendisine fikir danışan Fatıma Bintu Kays'a şu enteresan cevabı verir: "Ebu Cehm sopasını omuzunda taşır (yani dayak atıcıdır). Muaviye'ye gelince, o da fakir ve malsızdır, sen Üsame İbnu Zeyd ile evlen" (79). 216

c. Müslüman Ve Dindar Olmak:

Bazı hadisler, istişare edilecek kimsenin Müslüman ve mütedeyyin olmasını şart koşar: "Kim bir işe girişmek ister de o hususta Müslüman biri ile müşavere ederse Allah onu işlerin en doğrusunda muvaffak kılar" (80). Ahlak kitaplarına "müttaki, mütedeyyin olmak" şeklinde girmiş olan bu şartın, keza "nasih ve muhib olmak", "sorulan hususta müsteşarın menfaati olmamak" gibi kaydedilen diğer şartlarda da olduğu üzere, esas gayesi 217 yukarıda kaydettiğimiz "güvenilir olmak" şartını gerçekleştirmeye racidir.(81) **d. İlgili Olmak:**

Bu vasıf liyakat maddesinde mütalaa edilebilirse de ayrıca ele alınmasında fayda vardır. Aslında ilgi, liyakattan oldukça farklı bir husustur. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in bir kısım sünnetini, hatıra gelebilecek bazı sualleri böylece daha rahat açıklığa kavuşturabileceğiz. Nitekim Uhud Seferi sırasıda, savaş şehrin içinde mi, yoksa dışında mı olmalı? diye müzakere yapılırken münafık Abdullah İbnu Übey İbni Selül'ün fikrinin alınması bu mesele ile olan alâkası sebebiyledir. Zira, üç yüz civarında bir grubun lideri durumunda idi. Bu cümleden olarak, kadınla istişare meselesi de mevzubahs edilebilir. Zaman zaman, bir kısım kitaplarda mutlak bir ifade ile "kadınla istişare etmeyin" (82) şeklindeki tavsiyenin sünnete uymadığını söyleyebiliriz. Zira en azından kadını ilgilendiren meselelerde onunla istişare edilmesi hususunda Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'den çok net "emirler" varid olmuştur: "Kendilerini ilgilendiren hususta kadınlarla istişare edin" (82, a) "Kızları hususunda kadınlarla istişare edin." (83) "Bakire kızla, (evlendirmezden önce) babası müşavere etmelidir" (84) "Dul kadın, kendisiyle istişare edilmeden evlendirilmemeli, bakire kız da izni alınmadan nikahlanmamalı..." (84, a) gibi.

Evlenme gibi şahsını alâkadar eden bir mevzuda fikrinin alınması ve ona uyulması kesinlikle ifade edilir ve hatta "kızın arzusunun hilafına yapılan nikahın bizzat Resulullah tarafından iptal edilmesi" (85) vak'asına dayanan "cumhur" bu çeşit nikahın batıl olduğuna hükmeder(86).

Şüphesiz bir erkek, kadını veya kızı ile sadece evlenme meselesinde "istişare etmekle" kayıtlı değildir. Bu hususu te'yid eden bir rivayette: "Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kadınlarla bile istişare eder, onların beyan ettikleri görüşleriyle amel ederdi" denmektedir.(87) Bunun aksini ifade eden rivayete rastlamadık. Tirmizi'de "kızıl rüzgâr"la alâkalı hadiste geçen "kişi annesine bakmaz, kadınına itaat eder" cümlesinde kınanan husus, kadınla yapılan istişare değil, annenin ihmal edilmesidir. Nitekim aynı hadiste "...babasına bakmaz, arkadaşına rağbet gösterir" denmektedir.(88) Kadınla istişare meselesindeki tereddüdü izale edecek iki örneği Hz. Ömer'den kaydedebiliriz. Birincisi, umumiyetle bilinen bir vak'adır. Hz. Ömer bir cuma hutbesi sırasında, evlenmelerde kadınlara verilecek olan mihir için bir tahdid getirerek mübalağaya kaçılmasını önlemek istediği zaman cemaatte bulunan bir kadının, bizzat Kur'an'dan okuduğu ayetle bu kararın yanlışlığını hatırlatması üzerine Hz. Ömer: "Bir kadın isabet, bir erkek hata etti. Bir emîr (lider) cedelleşti ve cedeli kaybetti" diyerek kendi iddiasından rücu edip kadının görüşüne uyar(89).

İkinci misalimiz mevzumuz açısından daha dikkat çekicidir. Bir gece teftişinde Hz. Ömer, kocası cihad için askere gitmiş olan bir kadının "bekârlıktan yakındığını" işitince, kızı Hafsa'ya (ve kadınlardan tecrübeli olanlara) (90) müracaat ederek: "Kızım, (söyle bakalım) bir kadın kocasından ne kadar müddet ayrı kalmaya tahammül edebilir?" diye sorar ve onun verdiği cevaba dayanarak askerlik müddetini altı ay olarak tahdid eder.(91) Şu halde, kadını ilgilendiren şahsî, ailevî meselelerde fikri alınacağı gibi, ihtisasına giren meselelerde de fikri alınabilecektir. Zaten liyakat ve ilgisi olmayan hususlarda erkek de olsa kendisiyle istişare tavsiye edilmemiştir. Öyle ise, "kadınla istişare etmeyin" mealindeki mutlak tavsiyeler menşeini sünnetten almazlar, bazı ciddi kitaplarda (92) tasrih edildiği üzere "hükema" sözüdür. Ne var ki, dinî kitaplarımıza girmiş bulunan -darb-ı mesel, israiliyat, etibba ve hükema sözü nevinden- her şey, halk tarafından zamanla dinin kendisi zannedilerek, hadisle, Kur'an'la iltibas edilmiştir.218

2. İstişarenin Şekli:

İslamî istişarede müşavirlerin durumunu belirttikten sonra istişarenin cereyan tarzına da temas etmek isteriz. Burada karşımıza farklı şekiller çıkmaktadır: 219

a. Doğrudan Re'ye Müracat:

Karara bağlanacak bir mesele zuhur edince salahiyetli veya ilgili kimselere başvurarak fikirlerinin alınması demektir. Bunun misali Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in hayatında çoktur. Bedir'de harbe karar vermek (93), Bedir Harbi'nden sonra da elde edilen esir ve ganimetler mevzuunda takip edilecek tutum için (94), Hendek Harbi'nin hazırlık şekli için (95) yapılan istişareler umumiyetle bilinen örneklerdir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) bu durumda beyan edilen görüşlerden en uygununu ihtiyar ederdi.220

b. Liyakatlinin Müdahalesi:

Bazı durumlarda Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in şahsî müracaatı varid olmadan, ortaya çıkmış mesele ile alâkalı olarak hariçten müdahale vakaları olmuştur. Bu müdahaleler "liyakatli ağız"dan geldiği veya "makul" bulunduğu takdirde daima hüsn-ü kabul görmüştür. Bununla alâkalı örnekler de çoktur. Bu ikna edici örnekler Hubab İbnu'l-Münzir ile alâkalı olanlarıdır. Bedir Savaşı'na karar verildikten sonra Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) ordunun savaş vaziyeti alacağı yeri tayin ederek yerleşme emrini vermişti ki, Hubab huzura çıkarak harp mevziini seçme işini vahyin irşadı ile değil de kendi re'yi ile yaptı ise buranın uygun olmadığını Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e söyledi. Hz. Peygamber de: "Hayır, vahiy değil kendi reyimle seçmiş idim" der. Hubab'ın fikrine uygun olarak yeniden yerleşim yapılır. (96) Aynı Hubab'ın gerek Hayber (97), gerek Taif (98) seferleri sırasında, gerekse Benu Nadr ve Benu Kureyza gazvelerinde (99) Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) tarafından, her seferinde kabul edilen benzer tekliflerine rastlıyoruz. Fetih günü Mekke'nin haramiyetini ilan eden Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in bu meyanda "otlarını yolmanın da harama dahil olduğunu" söylemesi üzerine amcası Abbas tarafından izhir denen ve günlük hayatta muhtaç olunan bir otun bu yasaktan hariç tutulması için yapılan talebin kabul edilmesi (100) şarap yapılan (101), eşek eti pişirilen kapların kırılması için verdiği emre "kırmayıp yıkandıktan sonra kullanılması" (102) için yapılan teklifin kabul edilmesi gibi örnekler Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in çok farklı mevzularda muhataplarını dinleyip, görüşlerini değerlendirdiğini gösterir.[221]

c. Yersiz Teklif:

Şunu da belirtelim ki, münhasıran dini alâkadar eden meselelerde vaki olan telkin ve tavsiyeleri Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) ciddiye almamıştır. Nitekim O'nun kadın-erkek, yaşlıgenç herkese, her hususta düşünce ve kanaatlarını serbestçe söyleme hususundaki cesaret verdiren müsamahakâr davranışı sebebiyle, bazı kimselerin, zaman zaman "yersiz" ve "densiz" diyebileceğimiz davranışları ve teklifleri de olmuştur. Bunlardan biri, bir yolculuk sırasında vaki olur: Akşam vakti girince Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) orucunu açmak için su ister. Bunun üzerine muhatabı emri hemen yerine getireceği yerde: "Biraz daha bekleyin, ortalık kararsın" karşılığında bulunur. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm), her seferinde aynı şekilde mukabelede bulunan muhatabının -ki Bilal-i Habeşî'dir- (103) mütalaasını nazar-ı dikkate almaksızın emrini üç defa tekrar ederek orucunu açtıktan sonra, iftar vaktiyle alâkalı açıklamada bulunur (104). İkinci bir misal, hacc menasikinin talimi sırasında meydana gelir. Peygamberimiz (aleyhisselam) hacc esnasında Zilhicce'nin dördüncü (veya beşinci) günü beraberinde kurbanlıklarını getirmeyenlere, ihramdan çıkmalarını emretmişti. Sahabeler, "ihramdan çıkmak için vaktin henüz gelmediğine" hükmederek bu emri tatbik etmek istemiyorlardı (105). Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) bu tutum karşısında o kadar öfkelenmişti ki, Hz. Aişe'nin yanına döndüğü zaman öfkesi hala yüzünden okunuyordu"(106) Gerek iftar vakti, gerek ihramdan çıkma günü gibi, tamamen dinî hususlarda, dünyada Hz. Peygamer'den başka kim daha liyakatlı ve selahiyetli olabilirdi ki, bu çeşitten itiraz ve teklifleri ciddiye alsın? [222]

d. Saygısız Müdahale: Her ne kadar normal istişare çerçevesinde mütalaa edilmesi zor da olsa, istişare mevzuu ele alındığı zaman temas edilmesinde fayda mülahaza edilecek bir husus da Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in "saygısızca" diye tavsif edeceğimiz bazı itiraz ve müdahaleler karşısındaki tutumudur. Zira insanlar arasında bir kısım ölçüsüz ve saygısız davranışlara sapan kimseler her zaman mevcuttur. Bunlar karşısında Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in davranışını ibret almamız için bilmekte

---

218 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/136-137.

219 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/137.

220 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/138.

fayda vardır. Kısaca "sabır" ve "müsamaha" olarak tavsif edeceğimiz bu sünneti sergileyen bir iki misal kaydedeceğiz: Birinci misalimiz, Abdullah İbnu Zi'l-Huvaysira denen bir Temimlinin davranışıdır. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Huneyn'de elde edilen ganimeti (veya Hz. Ali'nin Yemen'den (107) göndermiş bulunduğu sadaka malını) (108) dağıtırken ortaya atılarak: "Ey Muhammed Allah' tan kork, adil ol, bu taksim Allah'ın rızası aranmayan bir taksim oldu" der. Bu söze fena halde öfkelenen Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) ona şu cevabı verir: "Eğer ben de asi isem, kim O'na muti olabilir? Yer, gök ve insanlar içerisinden Allah, beni seçip itimad eder de siz etmez misiniz?" Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in son derece üzüldüğünü gören Ashab'tan bazıları bu saygısızı şiddetli bir şekilde cezalandırmak, hatta öldürmek için izin isterlerse de Resulullah (aleyissalâtu vesselâm): "Ben müşriklerin "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" demelerini istemem" diyerek hiçbirisine müsaade etmez(109).

Bir başka vak'a, Hz. Zübeyr ile Medineli arasında çıkan su ihtilafının halli sırasında meydana gelir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) ihtilafı: "Ey Zübeyr (madem su, komşuna senin tarlandan geçiyor) tarlanı önce sen sula, sonra da suyu komşuna sal" diye hükme bağlamıştı. Karardan memnun olmayan Medineli: "Ya Resulallah sen kararı Zübeyr lehine verdin, çünkü o senin halaoğlundur" diye itiraz eder(110). Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'i yüzü renklenecek kadar öfkelendiren bu ölçüsüz itiraz üzerine gelen bir vahiy bu çeşitten zuhur edecek durumları şiddetle kınar: "Onlar senin hükümlerini içlerinden gelen hoşlukla karşılamadıkları müddetçe mü'min değillerdir" (111) Keza, zina suçunu işleyen kadınların cezalandırılabilmesi için dört şahit getirilmesini emreden ayetin (112) nüzulü vesilesiyle vaki bir sual üzerine Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in, karısı ile yabancı bir erkek yakalayan kimsenin zanileri öldüremeyeceğini, dört şahitle mahkemeye müracat edebileceğini beyan etmesi üzerine, Sa'd İbnu Ubade' nin: "Ey Allah'ın Resulü, hüküm böyle mi? (113) Yani ben karımla bir yabancıyı yakalayıp da dört şahid bulup gelinceye kadar dokunmayacağım ha?" sorusuna Hz. Peygamber: "Evet hüküm böyledir" demesi üzerine Sa'd itiraz ederek: "Hayır, seni hak ile gönderen Zat-ı Zülcelal'e kasem olsun böyle birini görürsem hemen kılıcımla kellesini uçururum" der. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) İlahî hükme karşı gelmeyi ifade eden bu ani feverana karşı: "Ey Ensar, ey Medineliler, efendiniz Sa'd'ın ne dediğini işitiyorsunuz. Evet Sa'd kıskançtır, ben ondan daha kıskancım, Allah ise benden daha kıskançtır" (114) cevabını verir. Cemaatten Sa'd'ın kıskançlığını te'yid eden bazı konuşmalardan sonra olacak, biraz yatışan Sa'd özür dileyerek şöyle der: "Ey Allah'ın Resulü, bu (söylediğiniz) haktır ve Rabb Teala'nın indinden gelmiştir. Fakat ben (ilk defa duyunca işte böyle bir) tuhaf oldum" der(115).

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in büyük bir sabır ve müsamaha ile karşıladığı feveranlar zaman zaman Hz. Ömer'den gelmiştir. Bunlar meyanında, bilhassa Hudeybiye Sulhü üzerine vaki olan itiraz kayda değdiği için az sonra etraflıca temas edeceğiz.

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in sert, haşin ve bazan rencide edici çıkışlara sabır, sükut, mülayemet ve mümkün mertebe güler yüzle mukabele edişi, etrafındaki insanların dağılmalarını önlemeye raci idi. Bu davranışın O'nun başarısındaki büyük rolünü bizzat Kur'an-ı Kerim te'yid etmektedir. Nitekim yukarıda kısmî olarak kaydetmiş olduğumuz Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e müşavere etmeyi emreden ayet şöyle der: "O vakit sen Allah'tan bir rahmet olarak onlara yumuşak davrandın. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi bile. Artık onları bağışla (Allah'tan da) günahlarının affını iste, iş hususunda onlarla müşavere et" (116).

Dilimizdeki "insanın yere bakanı ile suyun duru akanından kork" sözü de, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in sert ve hatta saygısızca itirazlara cesaret veren müsamahalı davranışındaki hikmet ve maslahatı anlamaya yardımcı olabilir. İnsanlar muhalefetlerini ifade edemezlerse bir kısım gizli telakkilerin gelişmesinden ve beklenmedik zamanlarda tehlikeli patlamalar halinde ortaya çıkmasından korkulmalıdır.223

3- Kararın Alınması:

İstişarenin mühim bir safhası, müzakere edilen mevzu üzerine değişik görüşler serdedildikten sonra kararın alınması safhasıdır. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in sünnetinde bunun çeşitli şekillerde yapıldığı görülür:224

a- Ekseriyetin Re'yi:

Uhud Harbi için yapılan istişarede karar böyle alınmıştır. Başta Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) olmak üzere yaşlılar düşmanın şehir içinde karşılanması fikrinde idiler. Ancak, çoğunluğu teşkil eden gençler bunu tezlil edici bularak erkekçe meydanda savaşmayı istiyorlar ve bunda ısrar ediyorlardı. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm): "Öyleyse siz bilirsiniz" diyerek kabul etti(117). 225

b- Görüşlerden birinin ihtiyarı:

"Bazı durumlarda Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) beyan edilen görüşlerden birini oylamaya başvurmadan, şahsen tercih etmiştir: Bedir esirlerine yapılacak muamelede öyle olmuştur. 226

c- Kararı Tehir Etmek:

Ortaya atılan görüşlerden hiçbirini kabul etmeksizin, durumun tavzihini zamana bırakma şekli de olmuştur. Namaz vaktini duyurmak için benimsenecek vasıta mevzuunda bu tarz uygulanmıştır. Sahabelerden bazısı çan çalmayı, bazısı ateş yakmayı, bazısı da boru öttürmeyi teklif ediyordu. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) hiçbirini uygun bulmayarak kararı tehir etti. Ertesi gün Abdullah İbnu Zeyd'in rüyada ezberlemiş olduğu bugünkü ezan şekli benimsendi(118).227

d- İcbarî Karar:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in hayatında, az da olsa müşavirlerin rağmına re'sen alınmış olan karara da rastlanır. Bunun en iyi misali Hudeybiye Anlaşması'dır. İstikbale matuf stratejik hedef ve gayelerini, zahirî ve peşin görüntüsü sebebiyle anlamayarak "tezlil edici" bulan "Ashab-ı Resul"ün hemen hemen tamamı (119) sulhtan memnun değildir. Öyle bir anlaşma yapmaktansa erkekçe savaşmak istiyorlardı, bu sulh ise zilleti kabullenmek gibi bir şeydi. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) anlaşmanın mündemiç bulunduğu maslahat ve mes'ut neticeleri o anda açıklamayı mahzurlu telakki ettiğinden olacak, bu sulhla alakalı ikna edici konuşma yapmaktansa, bu hususta sükutu ihtiyar edip, daha önce gerçekleşen vaadleri hatırlatarak bunda da hayır olduğu hususunda etrafındakileri iknaya çalışıyordu(120).

Hülasa, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Hudeybiye'de peygamberlik otoritesine dayanarak itirazları susturdu ve bu anlaşmayı kabul ettirdi. Hz. Ömer'le, Hz. Peygamber arasında geçen konuşma hem Ashab'taki memnuniyetsizliğin, hem de Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ısrarındaki kararlılığın derecesini kavramak için kayda değer: "Ey Allah'ın Resulü biz hak üzere onlar da batıl üzere değiller mi? "Şüphesiz öyle."

"Bizim ölülerimiz cennetlik, onlarınki cehennemlik değil mi?"

"Şüphesiz öyle."

"Öyleyse niye dinimizde bu zilleti kabulleniyoruz? Allah bizimle onlar arasında (savaşla belirlenecek) hükmünü vermezden önce geri mi döneceğiz? (Olmaz böyle şey)!"

"Ey Hattab'ın oğlu, ben Allah'ın elçisiyim (ve O'nun emrine muhalif de değilim) (121) ve Allah da ebediyyen bizi terketmeyecektir."

Hz. Ömer bundan sonra Hz. Ebu Bekr'in yanına giderek Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e söylediklerini ona da tekrar eder. Hz. Ebu Bekr de: "(Onun emrine uy, zira şehadet ederim ki)(122) O, Allah'ın Resulüdür ve Allah O'nu ebediyyen terketmeyecektir" cevabını verir. Arkadan Fetih suresi iner, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) sureyi baştan sona Hz. Ömer'e okur. Hz. Ömer, "Yani bu bir fetih mi?" diyerek hâlâ devam eden üzüntü ve endişesini dile getirir(123).

Isrardaki hatasını bilahare anlayarak keffareti için yıl orucu tutup, köleler azad edecek olan Hz. Ömer başta olmak üzere, Hz. Ebu Bekir ve diğer pekçok sahabe ittifakla Hudeybiye Sulhü'nün "İslam'ın en büyük zaferi olduğunu" ifade edeceklerdir(124).

Hülasa istişare sonunda kararın alınmasında yegâne prensip, bugünkü Batı parlamenter sisteminde cari olan parmak usulü değildir. Son söz nazar-ı âmm, bilgi ve vukufiyeti başkalarına nazaran daha geniş olan esas mes'ul kişinindir, yani Hz. Peygamber'indir. 228

4- Şahsî Kanaatında Direnmemek:

Sünnette gelen mühim müşavere örnekleri tetkik edilirse Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in müzakereye sunduğu meselelerde şahsî kanaatlerinin benimsenmesi için, Hudeybiye Sulhü hariç, çok ısrar etmediği görülür. Bedir'de seçmiş olduğu ilk savaş mevziini, Hubab'dan gelen teklif üzerine terkettiği gibi, Uhud Savaşı'nın Medine'nin içinde yapılması istikametindeki kanaatine rağmen gençlerin çoğunlukla "şehrin dışında" olmasını istemeleri üzerine de dışarı çıkmayı kabul etmiştir.

Bir başka ikna edici misal Hendek Savaşı sırasında, imza safhasında bozulan bir anlaşmadır. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) savaşın uzaması ve şehirde sıkıntının artması üzerine düşman cepheyi dağıtmak düşüncesiyle, bazı bedevi gruplarla cepheyi terketmeleri mukabilinde Medine hurma mahsulünden belli bir yüzdenin kendilerine verilmesi esasına dayanan bir anlaşma yapmak üzereydi. Mutabakat hasıl olan anlaşmaya Medineli liderlerin: "Ey Allah'ın Resulü, bu, itaat etmemiz gereken bir vahiy değil de şahsî re'yin ise

---

225 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/141. 226 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/141.

hayır...Onlar şimdiye kadar bizim hurmalarımızdan da parayla satın alarak veya ikramımız olarak yediler, bu ise bir zillettir. Allah seninle bize hidayet verdi, şerefimizi artırdı bunu kabul etmeyiz..." derler. Bunun üzerine Hz. Peygamer (aleyissalâtu vesselâm) "Bu İlahî bir emir değildir, şahsî fikrimdir, size arzettim" diyerek fikrinden vazgeçer ve mutabakat imza safhasında bozulur. Raviler, Hz. Peygamber'in bu itiraz karşısında üzüntü değil "memnuniyet" izhar ettiğini kaydederler (125).

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) fitne alâmetleri meyanında "Rey sahibinin kendi reyini beğenmesi"ni de zikretmek suretiyle (126) istişare meselesinde mühim bir prensibe dikkat çekmiş oluyor. 229

5- Müşavirleri Gücendirmemek:

İstişare mevzuunda mühim bir husus da farklı ve bazan da birbirine zıd fikirlerin ortaya atılması sırasında liderin alacağı tavırdır. Zira fikirlerden birinin kabulü, diğerlerinin reddi demek olacağından buradaki farklı bir kabul veya red şekli, reddedilen fikir mensuplarını gücendirip yersiz bir muhalefete sevkedebilir. Bu endişeyi Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in hayatında bariz bir şekilde görmekteyiz. Nitekim, Bedir esirlerine yapılacak muamele hususunda cereyan eden istişare sırasında müşavirlerden gelen farklı görüşleri teker teker dinlendikten sonra, bunlardan sadece Ebu Bekir'in görüşünü muvafık bulsa da diğerlerine de iltifat eder: "Ey Ebu Bekr senin misalin Hz. İbrahim'e benziyor. O, Allah'a kavmi hakkında şöyle demişti: "Rabbim bana uyanlar bendendir, uymayanlara gelince, sen af ve mağfiret edicisin" (127). "Ey Ömer senin de misalin Hz. Nuh gibidir. O, kavmi için şöyle demişti: "Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden tek canlı bırakma" (128). Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) Hz. Ebu Bekir'i Hz İsa'ya (129), Hz. Ömer'i Hz. Musa'ya (130) benzetmeye devam ederek onların fikirlerine muvafık gelen ayetleri okur ve her ikisini de fikirleri sebebiyle doğrular, takdir eder (131).

Burada kaydı gereken bir durum Hz. Ömer'le alâkalı olarak rivayet edilmektedir. O da, istişare sırasında herkesin re'yini serbestçe söylemesi, rahatça münakaşa edilmesi, ileri sürülen fikirlerdeki farklılıklar sebebiyle müşavirlerin birbirine gücenmemesi gereğidir. Said İbnu'l-Müseyyeb der ki: "Ömer İbnu'l-Hattab ve Osman İbni Affan aralarındaki bir mesele için öyle bir nizaya girerlerdi ki, onları seyreden birisi: "Artık bunlar bir daha biraraya gelmezler derdi. Ancak, en güzel ve en tatlı bir şekilde ayrılırlardı" (132). 230

6- Tatbikat Sırasında Azim:

İstişarede karar alındıktan sonra tatbikat sırasında tereddüde yer vermemek İslamî istişarenin mühim bir vasfıdır. Bunun üzerine hassasiyetle ve ısrarla durulur. Karar safhasından sonra tereddüd ve çekingenlik kesin bir dille reddedilir. Bizzat Kur'an-ı Kerim'de istişarenin emredildiği ayette istişarenin bu vasfı da belirtilir. Ayet şöyle: "...iş hususunda onlarla müşavere et. Bir kere de azmettin mi artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah, kendine güvenip dayananları sever" (133) Uhud Harbi için gençlerin reyine uyularak şehir dışına çıkmaya karar verilip hazırlığa başlandıktan sonra bazı yaşlıların uyarısı sonucu gençler fikirlerinden caymışlardı, düşmanla şehir içinde karşılaşmayı kabullenmişlerdi. Zırhını giymiş bulunan Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e yeni gelişme intikal ettirilince, bu tereddüdü: "Bir peygamber giydiği zırhı savaşmadan çıkarmaz. Emrettiğim hususlara iyi bakın ve onlara uyun... Sabrettiğiniz takdirde zafer sizindir" diyerek reddeder.(134) Burada şu noktanın da belirtilmesinde fayda var: İstişare edilerek bir fikir benimsendikten sonra onun başarı veya başarısızlığına terettüp edecek mesuliyet sadece bu fikri teklif edene düşmez. Sorumluluk ortaktır. Nitekim Uhud Savaşı başarısızlıkla sona erince, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in "harbi şehrin dışında yapalım" diyen gençlere herhangi bir ayıplamada bulunduğunu görmüyoruz. [231]

Batı Demokrasisi:

1) Demokrasinin Tenkidi:

---

[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/143.

İslam'daki şûra ile Batı demokrasisini birbirine iltibas edenlere, içine düştükleri yanlışlığı göstermek için, demokrasiye bizzat Batılılar tarafından yöneltilen bazı tenkidleri hatırlatmada fayda umuyoruz. [232] René Guénon, Modern Dünyanın Bunalımı (La Crise du Monde Moderne) adlı eserinin altıncı bölümünde insanların Batı'da, birkısım telkin ve sahte fikirlerle teshir edilip aldatıldığını belirttikten sonra en ziyade laf kalabalığına getirilerek kitleleri aldatma vesilesi yapılan "demokrasi"ye sözü getirerek hülasaten şunları söyler: "Eğer "demokrasi", halkın kendi kendini idaresi şeklinde tarif edilirse, ortada gerçek bir imkânsızlık, fiiliyatta basit bir varlığı dahi görülmeyen bir şey kabul edilmiş olmaktadır. Bu şey sadece bizim zamanımızda değil, başka hiçbir devirde de vaki olmamıştır. Kelimeler bizi aldatmamalıdır. Esasen aynı adamların hem idare eden, hem de idare edilen kimseler olacağını kabul etmek aklen mütenakız bir düşünce olur. Zira Aristo mantığına göre, aynı bir varlık aynı zaman ve şartlarda bilfiil ve bilkuvve halinde olamaz. Halkın kendi kendini idare ettiğine dair boş hayalin kafalarda yer etmesi içindir ki "halk oyu" mefhumu icad edilmiştir. Bu icada göre, kanunu yapan şeyin ekseriyetin efkarı oduğu farzedilmektedir. Fakat burada gözden kaçan husus, efkâr-ı umumiyenin çok basit ve kolay bir şekilde yönlendirildiği ve şekillendirildiğidir. Her zaman, uygun telkinlerle önceden tesbit edilen şu veya bu istikamete onun tevcihi mümkündür. Biz şimdi efkar-ı umumiye tekvin etmek (kamuoyu oluşturmak) tabirini kim uydurdu bilemiyoruz, fakat bu, tam bir gerçeği ifade ediyor. Ancak şurası da muhakkak ki, görünürdeki idareciler efkar-ı umumiyeyi tekvin etmek için lüzumlu olan vasıtalara her zaman sahip değiller."

Herhangi bir meselede fikrini beyan etmeye çağrılan halk içerisinden ezici çoğunluğu meseleyi anlamayacak kimselerin teşkil ettiğini, anlayanların sayıca çok az kaldıklarını ve binaenaleyh o meselenin kanunlaşmasında anlamayanların, liyakatsizlerin rol oynadığını böylece kanunların meseleye vakıf olmayan kimselerce çıkarıldığını belirten Guénon: "Kanunu, ekseriyetin yapması gerektiği" fikrinin eşyanın tabiatı icabı fiiliyatta tamamen nazariyatta kalıp hiçbir tatbikî duruma tekabül etmemekten başka, temelden hatalı olduğunu söyler ve şöyle devam eder: "Bu fikrin en zahir kusuru az yukarda belirttiğimiz husustur, yani "ekseriyetin re'yi liyakatsizliğin ifadesidir ve bu da haddizatında zeka noksanlığından veya sırf cehaletten ileri gelir. Bu hususun daha iyi anlaşılması için "kitle psikolojisi" ile alâkalı bazı tesbitlerden istimdad edebiliriz: umumiyetle bilinen bir duruma göre, "bir kalabalık içerisinde nihai efkar, kalabalığı teşkil eden fertler tarafından ileri sürülen fikirlerden, vasat seviyede olanlara göre bile değil, en aşağı seviyede olan fikirlere göre teşekkül etmektedir." Guénon devamla, modern hükümetlerin ısrarla üzerinde durup, kendi meşruiyetlerinin yegâne kaynağı kabul ettikleri bu "en büyük çoğunluğun kanunu" prensibinin mahiyetçe ne olduğunu belirtmeye geçer ve şöyle der: "Bu sadece ve sadece maddenin ve ezici kuvvetin kanunudur. Öyle bir kanun ki, onu esas alarak ağırlığıyla sürüklenen bir kitle, güzergâhında rastladığı her şeyi ezer geçer. İşte bu noktadadır ki "demokratik" telakki ile "materyalist" telakki arasındaki telâki (ittisal, birleşme) noktası ortaya çıkar. Bu telâkiyi hal-i hazır zihniyete samimiyetle bağlayan şey de bu husustur. Bir başka ifadeyle bu, normal, tabii nizamın alt üst edilmesidir. Zira bu, çokluğun, çokluğu sebebiyle üstünlüğünü ilan etmektir, işte böylesi bir üstünlük sadece ve sadece madde dünyasında mevcuttur. Tersine, manevî âlemde, daha umumi olarak cihanşümul nizamda ise hiyerarşinin zirvesini birlik ve vahdet tutar. Zira vahdet, bütün çokluğun kendisinden çıktığı aslî prensiptir. Fakat, bu prensip bir kere inkâr edildi veya nazardan kaçtı mı artık geriye , kendini bizzat maddeye rabteden kesret-i mahz (sırf çokluk) kalır" (135).

Aslî vasfı azınlığı çoğunluğa, keyfiyeti kemmiyete ve binnetice havassı avama (yani seçkin zümreyi halk tabakasına) kurban etmek(136) olarak vasıflandırılan demokrasinin eşyanın tabiatına zıd olan ve "hiçbir devirde fiilî hayatta tatbikat bulamamış bir vehim ve hayal" ithamını yenmesine sebep olan yapısı sebebiyledir ki, bugün, her şeye rağmen demokrasiye hararetle taraftar olanlar tarafından belirtilen bir başka endişe mevzubahs olmuştur:

Teknokrasi

Zahirde demokrasi olsa bile fiiliyatta meselelere ve icraata yön veren, hakim olan o meselelerden anlayan -ve halkın temsilcisi olmaksızın iş yapan- mütehassıs şahıslardır, teknik ekiptir. Demokrasinin bu noktadaki zaafı şöyle ifade edilmiştir: "(İcraatta bir bakanlık müdürü, bugün, astığı astık kestiği kestik, mesuliyetsiz bir müstebittir, milleti temsil eden bir meb'ustan hatta bizzat bakandan çok daha güçlüdür. Zira bu, siyasî dalgalanmalarla onlar gibi değişmez. Ve bu, üstelik teknik bir maharete de sahiptir ve öbürlerinin çoğu zaman mahrum bulundukları siyasî cambazlıklara da alışmıştır. Demokrasi bu durumda Teknokrasi girdabında batma tehlikesiyle başbaşadır"(137) Diğer bazı alimler, devrimizde teknolojinin, "ani karar verme"ye daha da ehemmiyet kazandırdığını, bu işte, acemi temsilcilerden ziyade, "mütehassıs teknisyenler"in maharet ve selahiyet sahibi olduğunu belirterek, en ziyade demokrat bilinen Amerika Birleşik Devletleri'nde bile parlamenterlerin, fiilen ortadan kaldırılmamakla birlikte, sessizce hükümsüz hale getirildiklerini ifade ederler.(138) 232 Bu mevzunun etraflı olarak tahlilini görmek isteyenlere İslâm Işığında Anarşi kitabımızın beşinci bölümünü (Batıda Anarşinin Doğuşu Halk iradesinin gerçek manada hakimiyetine mani olan başka "baskı grupları" da vardır. Bunlardan birkısmı gizlidir, birkısmı açık. Açık olanlara ticarî, iktisadî teşekküller, meslekî cemiyetler (barolar, sendikalar, işverenler, emekliler vs. vs. cemiyetleri gibi) hususi menfaat gurupları misal olarak zikredilebilir. Bunlar "çoğu kere hükümete baskın çıkarlar" ve "kanun yapıcının iradesini kırarlar" (139). Hemen belirtelim ki, burada gayemiz demokrasi hakkında lehte veya aleyhte bir kısım nazariyeleri açıklamak değildir. Ancak, Batı'nın uzun asırlar boyunca çetin mücadelelerle elde ettiği ve zamanımızın en müstebit idarelerini bile "demokratik" vasfına hararetle sahip çıkmaya sevkedecek kadar fevkalâde bir revaç ve teshir gücü kazanmış bulunan demokratik idarelere rağmen Batılı cemiyetlerde bunu da reddedici anarşist görüşlerin çıkış sebebini belirtmeye çalışıyoruz.

Demokrasinin bütün güç ve haşmetiyle ehemmiyetinin avamdan havassa her tabakaya mensup kimseler nazarında muhafaza etmeye devam ettiği Türkiyemizde Batı dünyasında demokrasiyi de reddedip, bundan daha iyidir diye anarşiyi talep eden insanların ve hem de feylesofların varlığını anlamak bu çeşitten izahlar olmaksızın zordur. Üstelik, hal-i hazır Batılı sistemlerin en iyisi olarak benimsediğimiz ve elimizden gittiği takdirde hasıl olan boşluğu hangi felaketin dolduracağını kestiremeyeceğimiz demokrasimizin müessir şekilde muhafaza edilmesi de onun kusurlarını bilmemizi gerektiriyor.234

Demokrasinin Sonu Anarşidir:

Yeri gelmişken şunu da belirtmemiz gerekir: Siyasî tarih araştırıcıları, demokrasinin en eski yurdu sayılan kadim Yunanistan'dan zamanımıza kadar cereyan eden hadiseleri değerlendirince -her seferinde muttarıd ve kesin olmamakla beraber- umumiyet itibariyle demokratik idarelerin peşini anarşinin takip ettiğini, anarşinin yerini kan ve diktatör idarelere bıraktığını müşahede etmişlerdir.

Bazan da demokrasinin sosyalizme (ki anarşizm ile kardeş sayılacak kadar benzerlikler arzettiğini daha önce belirttik), komünizme zemin hazırladığı ifade edilir. (141) Mesela Hitler, kendisine has kaba üslubuyla şöyle der: "...Günümüz Avrupasında tatbik edilen şekliyle demokrasi, Marksizmin öncüsüdür. Birinci olmaksızın ikincinin gelmesi aklın alacağı şey değildir. Demokrasi, beynelmilel Marksizm ve basının mikroplarının gelişip yayılabildiği yegâne uygun ortamdır. Demokrasi, parlamenterizmi getirmek suretiyle yaratıcı ateşi söndüren necaset ve alevden bir piç hasıl etmiştir"(142) Evet, umumi görüş bu noktada düğümlenmektedir: "Anarşi (demokrasinin icabı olan) liberalizmin tabiatına bağlı tezadların bir ürünüdür, birbirine benzese de aralarında ayrılıklar bulunan birçok doktrinlerden doğmuştur" (143). Burada kastedilen farklı doktrinlerin eskiye aksülamel olarak ileri sürülen ve içtimâî hayatın muhtelif ihtiyaçlarını kapatan içtimâî müesseselerle alâkalı görüşler olduğunu hatırlatmaya lüzum yok kanaatindeyiz. 235

2) İslam'da Kanun Koyma Mekanizması:

Demokrasi ile şurayı ayıran temel noktalardan biri bunlara tanınan yetkinin çerçevesinde kendini gösterir: Demokrasi. Guénon'un da açıkladığı üzere, çoğunluk adına iddiasıyla, hakim (teknotrat) zümrenin -bu zümre üzerinde hakimiyet kurmuş görünürgörünmez baskı güçlerinin tesiriyle- her çeşit kanunu yapma oyunudur. Şu veya bu kanunu yapamaz diye bir sınır yoktur. İslam'da ise kanun koyma işi iktidarda olanlara tanınan bir hak değildir. Bu, farklı bir mekanizmadır. Şöyle ki: **1-** Temel hakların korunmasına yönelik bir kısım kanunlar var ki, bunlar Kur'an ve Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) tarafından tesbit edilmiştir; hiçbir devirde, hiçbir kimse tarafından kaldırılamaz, değiştirilemez, azaltılamaz, çoğaltılamaz. Zina, hırsızlık, katl, şarap içme, irtidad gibi ağır cürümlerin cezası böyledir. Bunlara hudud denir. Devlet bunları tatbikatla vazifelidir. Bunların tatbiki karşısında kimse kimseyi ittiham edemez. Şeriatın kestiği parmak acımaz sözü buradan gelir.

2- Yeni meseleler için kanun yapma işi, dindarlık ve ilmî yeterlilik gibi bir kısım zor şartları nefsinde cemeden kimselere aittir. Kanun yapacak kişide bulunması gereken zaruri sıfatlar arasında "iktidarda olmak", "resmî vazifeli olmak" gibi sıfatlar yoktur.

3- Otoriteye itaat keyfiyeti sınırlıdır. Allah'ın emirlerine isyanı emreden amire itaat yoktur. **4-** Dinin ferde tanıdığı tabii hakları ortadan kaldırıcı kanun yapılamaz. Böylesi bir icraat var ise, bu meşru olamaz, keyfîdir, zulümdür.

5- Din, ferde tanınmış olan tabii haklara uymayan, şahsî zararlara sebep olan zalimane icraatlar karşısında -ammeyi zarardîde edecek fitnelere sebep olmamak için- sabretmeyi tavsiye ederse de icraatcıyı zalim ilan eder. İktidarda olana hiçbir surette kanunsuz icraatta bulunma selahiyeti tanımaz. **6-** Sultan (iktidar sahibi, otorite) kanun önünde diğer fertler gibidir. Hiçbir hususi haktan istifade edemez. Mesela bugün mebuslara tanınan teşriî ma'suniyet (dokunulmazlık) İslamî sistemde yoktur. **7-** İslam, teşriat (kanun koyma) sistemiyle idare edilenleri, idare edenlere karşı koruduğu gibi, diğer bir kısım teşriatıyla da başka zümreleri korumuştur. Şöyle ki: **a)** Zekatı farz etmek, faizi haram kılmak, sadaka ve diğer hayır işlerine, sadaka-i cariyeye teşvik gibi emirleriyle fakirleri zenginlere karşı korumuştur.

b) Çocukların temyiz yaşına kadar terbiyesini anaya vermek, büluğ yaşına kadar: **1)** Nafakasını temin etmek.

2) Terbiye ve bir meslek öğrenimi dahil olan talimini vermek gibi vazifeleri veliye, velisi yok ise devlete -kaçınılması mümkün olmayan- bir vazife, bir vecibe yapmak.

3) Keza büluğ devresinden önce işlediği suçlar sebebiyle cezaî ehliyet tanımak. **4)** Te'dib için dövmelerde gerek ebeveyne ve gerekse muallim ve diğer büyüklere üçten fazla vurma hakkı tanımamak gibi teşriatıyla çocukları korumuştur. (Daha fazla bilgi için "İslam'da Çocuk Hakları" adlı kitabımıza bakılsın).

c) Kur'an-ı Kerim'in "anne ve babanızdan biri yanınızda ihtiyarlığa ererse onlara "öf" bile demeyin" ayetinde ifadesini bulan çeşitli teşriatıyla, "ihtiyarlarımıza hürmet etmeyen bizden değildir" gibi prensipleriyle yaşlıları korur.

d) Tarihte ilk defa çok evlenmeyi tahdid ve "biri tavsiye" etmek, kadınlara -bir iki hususi durum dışında- erkeklere tanınan hak ve vazifeleri aynen tanımak, miras, mülkiyet, boşanma gibi haklar tanımak, şahıslarına karşı işlenen suçların cezasını erkeklere karşı işlenen suçların cezasıyla bir tutmak ve hatta "cennet anaların ayağı altındadır", "sizin en hayırlınız eşine karşı en iyi davranandır" gibi teşriatıyla kadınları korur. e) İlme yaptığı mükerrer teşvikleri, tefekkür ve düşünceye verdiği ehemmiyetle ilmi, ilim adamını korumuştur. Kur'an-ı Kerim kalemi, satırı, okumayı övmekten başka, "Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" der. Hz. Peygamber alimle cahilin arasındaki farkı yıldızla güneş arasındaki , peygamberle peygamber olmayan bir kimse arasındaki farka benzetir. "İlim talep edenin geçtiği yere melekler kanatlarını gerer", "Bir saatlik tefekkür bin senelik nafile ibadetten daha hayırlıdır" der. Keza "Alim verdiği hükümde isabet ederse iki sevab kazanır, yanılırsa bir sevab kazanır. Zira hüküm vermek bir ibadettir, hüküm verme sevabını alır; yanılma (iradî olmadığı için) günaha sebep olmaz" diyerek hep ilme teşvik eder ve ilim adamını korur. Şimdi sorabilir miyiz: Acaba hangi zümrenin "İslam dini bizi ezmiştir" demeye hakkı vardır? Dinî kanunlar tarafından Batılı manada ezildiğini söyleyen bir zümre, bir kişi çıkabilir mi? Ancak şu da bir gerçektir: Müslüman cemiyetlerde de ezenler ezilenler olmuştur. Fakat bu durumu din tahsin edip hoş karşılamaz, bilakis takbih eder, reddeder. Zalimane iş yapan hiçbir kimse, zulmünü meşrulaştıracak bir fetvayı dinde bulamaz. Din hiçbir zümreye hususi imtiyaz tanımaz. Zulmeden kimse sultan bile olsa dinin bir hükmünü terketmiş olmaksızın yani günahkâr psikolojisine düşmeden herhangi bir zulme tevessül edemez. Şu halde devlet reisinden aile reisine; çobandan evdeki hizmetçiye kadar bütün icraatçılar, dindar oldukları nisbette, kendi sorumlulukları dairesinde zulümden, haksızlıktan uzak olacaklardır. Bu sebeple İslam tarihinde hakiki manada dindar fakat zalim ve müstebit sultan örneğine rastlanmaz. Dindar fakat hodfüruş, mağrur, benlik sahibi, raiyyetine karşı zalim bir tek örnek bulmak mümkün değildir. Bu söz, "İslam tarihinde kötü idareciler gelmemiştir" manasına alınmamalıdır. Öyle olsaydı medeniyet gerilemez, Müslümanlar bu hallere düşmezlerdi. Hatta dindarların dindar olmayanlara karşı sayıca azınlıkta olduklarını söyleyebiliriz.

Batı'da ise durum bunun tersidir. Orada din namına her zümre ezilmiştir. Çocuklar hususi himaye edici kanunlardan istifade etmedikleri gibi, 19. asrın sonlarına kadar büyüklerle bir muamele görmüşler ve ezilmişlerdir. Söz gelimi bir çocuğun işlediği suçun cezası idam gerektiriyorsa idam edilmiştir. Kadınlar yakın zamana kadar mülkiyet hakkına sahip olmadıkları gibi, asırlarca onlarda ruh var mı yok mu münakaşası yapılmıştır. Kilise "Allah namına icraatta bulunmak" selahiyetine dayanarak; asiller, kontlar ve krallar kanunlardan aldıkları hususi imtiyazlara dayanarak insanları ezmişlerdir. Bütün bu durumlar orada birbirine düşman kadın-erkek, devletvatandaş, kilisesivil, patron-işçi vs. ikiliklerini varedegelmiştir.

Bu meyanda, bütün insanlar kilisenin benimsediği bazı peşin hükümleri olduğu gibi benimsemeye, aklı kullanmamaya zorlandığı için, en ziyade ezilenler düşünen kafalar olmuş, ilim adamları olmuştur. Bu ezici durumlara karşı, ilk önce düşünen kafalardan gelmek ve kiliseye karşı olmak üzere muhalefet ve mücadeleler başlamış, kilisedevlet ayırımı (laiklik), insan hakları, kadın hakları, çocuk hakları gibi bir kısım haklar elde edilmiştir. Bütün bu mücadelelerin Batı şartları içerisinde belli bir haklılığı vardır, yapılması lazım olan şeyler yapılmıştır. Hatta, temelde isyan ve eskiye aksülamel yattığı için zaman zaman ifratlara kaçılmış olsa bile bu mücadeleleri Batı şartları içerisinde haklı görmemek mümkün değildir. 236

3) Hürriyet Telakkisi:

Batı demokrasisi ile İslamî şûrayı ayıran temel noktalardan biri hürriyet telakkisinde yatar. Demokraside, fert her çeşit içtimâî değerlerin kaynağıdır. İslam'da ise, "hakk"ın ve değerlerin, hayırşer hükümlerinin kaynağı vahy-i İlahîdir. Kur'an ve peygamber diye de ifade edilir. Ancak, peygamberin de vahiyle konuştuğu kabul edilir. Dolayısıyla bu meselede esas, şu ayettir: "Allah ve Peygamberi bir meselede hüküm beyan ettikleri vakit, gerek mü'min olan bir erkek, gerek mü'min olan bir kadın (ona aykırı olacak) işlerde kendilerine muhayyerlik yoktur. Kim Allah ve Resulü'ne isyan ederse muhakkak ki o, apaçık bir sapıklıkla yolunu sapıtmıştır" (Ahzab 36). Öyle ise demokrasideki hürriyet anlayışı İslam'da abdiyete yerini bırakır. Bir başka deyişle, biri insanî, ferdî dışında her çeşit değerleri reddederek, ferdi bütün değerlendirmelerin yegâne selahiyetlisi yaparak insanın kıymet ve hürmetini bu değer koyma hürriyetinde ararken, İslamiyet bu selahiyeti sadece Allah'a verir, insan için en mümtaz kıymeti onun kulluk vasfında, yani Allah'ın koyduğu nizama uyma derecesinde arar. Esasen mü'min, İlahî nizama samimiyetle inanan, Müslüman da, o nizama "teslim olan, uyan" demektir. Ferdiyetci, hümanist bir espri ile kişinin kendi düşüncelerini tebcil etmesi, kendi kanaatlerine göre iyikötü, hayırşer hükümleri getirmesi Kur'an-ı Kerim ifadesiyle kişinin hevasını ilahlaştırmasıdır: "(Ey Muhammed) heva ve hevesini tanrı edinen, bilgisi olduğu halde Allah'ın şaşırttığı, kulağını ve kalbini mühürlediği kimseyi gördün mü? Onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir?" (Casiye 23). Ayette geçen "bilgisi olduğu halde" tabiri hususiyetle üzerinde durulması gereken bir noktaya dikkat çekmektedir: Hevasını tanrılaştıranlar, sıradan kimseler değil, "bilgisi olan" (entellektüel) kimselerdir, bu davranış o canibten gelecektir. Yine ayette, böylesi sapıkların irşadının çok zor olacağına işaret edilmektedir. Bir diğer ayette, hevaya uymak, yani dinî ölçülere ters düşen ölçüler, değerler koymak bir başka ifade ile yukarıda açıkladığımız muhtevada bir ferdiyetçilik, sapıklıkların en büyüğü ilan edilir: "(Ey Muhammed)... Allah'tan bir yol gösterici olmadan hevasına uyanlardan daha sapık kim vardır?.." (Kasas 50). Burada geçen "Allah'tan bir yol gösterici" ifadesini kabaca "dinî metod" olarak anlayabiliriz. Zira, ihtiyaç halinde, -izahı burada uzun kaçacak olan- belli şart ve kayıtlar tahtında ilim adamları da hüküm koyabilir, o taktirde bu hüküm de dinî olur. Dinin tesbit ettiği "metodoloji"ye uymadan konan hükümler "heva"dır, sapıklıktır.[237]

Peygamberler De Hür Değil:

İslam'a göre, sıradan bir insanın değil, rehberlik vazifesi ile muvazzaf olan peygamberlerin de aslî vasıfları kulluktur. En büyük insan kabul edilen Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) bile herşeyden önce "kul"dur. Bizzat kelime-i şehadete dahil edilmiş olan O'nun "kul olmak" vasfı "elçi olmak" vasfından önde gelir (abduhu ve resulühü). Hatta Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) bu ifadedeki sırayı ters çeviren bir mübtediye müdahele ederek: "Hayır öyle değil, ben peygamber olmazdan önce kul oldum" der ve bu sıranın tesadüfî olmayıp, kasıtlı, düşünceli olduğunu ifade eder(144).

Elçilik vasfı dışında o da diğer insanlar gibi bir insandır. İnsanlara dinî tebliğde bulunurken Allah'tan aldığını bildirir, artırmaz, eksiltmez, kendi hevasından hiçbir şey söylemez, o her söylediğinde vahye dayanır, İlahî irşada istinad eder, İlahî iradeye uymayan hiçbir hükümde, değerlendirmede bulunmaz (Maide 67; Necm 3). Nitekim Hz. Peygamber müşriklerden ve Yahudilerden gelen birkısım sualleri anında cevaplamamış, vahiy beklemiştir. İslam dininin Peygamberi (aleyhisselam) İlahî tasvib olmaksızın, kendi hevasına göre dinî hüküm koyma selahiyetine sahip olmazsa, onun dışında kalan kimselerin böyle bir selahiyete sahip olmayacağı açıktır. Binaenaleyh hiçbir kimse, mesela ibadetlerin zaman, miktar, şekil ve tarzlarını değiştiremeyeceği gibi, insanlar arasındaki mülkiyet hakkını, insanların mal, can, ırz dokunulmazlığını (dinin belirttiği şartlar tahtında olmaksızın) kaldıramaz. Sözgelimi ayet-i kerimede "Rabbinin rahmetini onlar mı bölüyorlar? Onların bu dünya hayatındaki geçim rızıklarını aralarında biz böldük. Bir kısmını derecelerle diğerinin üstüne çıkardık ki, bir kısmı bir kısmını tutup çalıştırsın" (Zuhruf 32) denmiş iken, çıkıp içtimâî sınıfları kaldırmaya kalkmak, olmayacak bir şeyi talepten öte, tanrılığını ilan etmek olur.[238]

Hürriyet Sahası:

Hakkullah denen, münhasıran ibadetlere taalluk eden meselelerde, kul haklarına taalluk eden, ammeyi ve içtimâî münasebetleri alâkadar eden meseleler dışındaki dünyevî hayatı ilgilendiren ve dinin tahdid getirmediği meselelerde kul elbette ki serbesttir. Hz. Peygamber bunu: "Siz dünya işlerini benden iyi bilirsiniz" diyerek ifade etmiştir. Bizzat Kur'an'daki "aklınız yok mu?" "hiç düşünmez misiniz?" "tefekkür edin" gibi pek çok ayetlerle mü'miler ilmî keşiflere, tabiatın ve eşyanın sırlarını çözmeye teşvik edilirler. Şu halde dinin koyduğu tahdidler ibadat, değer hükümleri ve beşerî haklarla alâkalıdır. Bunlar dışında kalan ilmî keşifler, medenî ilerlemeler, teknik icadlar tahdidin dışındadır ve bu sahalarda yeniliklere, araştırmalara fazlaca teşvikler yapılmıştır(146). Nitekim dinî emirlere hakkıyla uyulan devirlerde Müslümanlar ilim, teknik ve medeniyette fevkalâde ilerlemeler kaydettiler, keşiflerde, icadlarda bulundular. Bütün dünyanın hayran kaldığı İslam medeniyeti, bu medenîleştirici ruhun tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Zamanımızdaki Batılı araştırıcıların ifadesiyle bugünkü Garp medeniyeti de İslam medeniyetinin bir eseri olarak vücuda gelmiştir.[239]

---

[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/151-152.

Tahdidden Gaye:

Dinî sınırlamaların bir gayesi, fıtratında hayvanlarda olduğu şekilde bir kısım tahdidler bulunmayan insanlığı, ifrat ve tefritten koruyarak medeniyetin ilerlemesine en uygun bir vasatta tutmayı gaye edinmektir. Nitekim beşerî münasebetlerle alâkalı değerlendirmeler insanlara bırakılınca insanlar adedince farklı ve birbirine zıd değerlendirmeler ortaya çıkmış ve beşerî huzur zîr u zeber olmuştur. Aslında insanlık değerlerden boşaltılmış olmuyor, atılanların yerine yenileri, beşerî olanları konuyor. Sol kendine göre yeni değerler ikame edebilmek için eskiye hücum etmiştir.

İslam'ın ahkâm koyma işinde insanlara selahiyet tanımayışının mühim bir sebebi, üzerinde ısrarla durulması gereken bir gayeye matuftur. Bu gaye de insanların, insanlar tarafından sömürülmesini, en azından, idare edilenlerin, idare edenler tarafından sömürüldükleri hususunda, birçok içtimâî anarşilerin kaynağı olabilecek bir duyguyu "sömürülme kompleksi"ni önlemektir.

Batıdaki ihtilallerin, isyanların temelinde bu duygunun yattığını geçmiş bahislerde gördük. Batılı, her devirde idare edenler tarafından sömürüldüğüne inanmış, bu duygunun altında ezilmiş, onun sevkiyle idare edenlere karşı isyanlar etmiştir.

Sömürüden kurtulma yolunda kilise hakimiyeti, feodalite, krallık, demokrasi hepsini birer birer denemiş, hepsine isyan etmiş ve görmüştür ki, Batı'da iktidarı ele geçirenler kanunları kendi menfaatleri doğrultusunda yapmaktadırlar.

Bu Batılı tecrübe, Batı insanını "idarenin, otoritenin, hiyerarşinin olduğu yerde kaçınılmaz şekilde sömürme var, insanların şahsiyetini ezme var" müşahedesine götürmüş ve "her çeşit otoriteyi reddetme" noktasına, devlet, kilise, mektep, aile, baba, büyük gibi hiyerarşi ve otorite odaklarının tamamını ortadan kaldırma düşüncesine getirmiştir.

"Tabiat boşluğu sevmez" kanununca, nizamsız bir medenî hayat olamayacağına göre, Batının bu son talebi ya Batı'yı tamamen batıracak veya asırlardır aradığı manayı tabiatında taşıyan İslam'a gelmesine sebep olacaktır. Zira "gerçek İslam insanın insan tarafından sömürülmesi" değil, "insanların hepsinin yaratıcısı olan Allah tarafından hepsine eşit şekilde tatbik edilmesi için konan ahkâm" manasını taşımaktadır. DİPNOTLAR: (1) Neml 29-33.(1/a) A'raf, 7, 109-112.(1/b) Saffat 37, 101, 102.

(2) Şûra 36 -38.

(3) Al-i İmran, 159.

(4) Münavi, Abdurrauf: Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Camii's-Sağir, Beyrut, 1972, 2, 159; İbnu Kesir, Tefsir, Tefsir, Beyrut, 1966, 2, 142.

(5) Münavi, a.g.e., 2, 215; 3, 205.

(6) İbnu Sa'd, Tabakatu'l-Kübra, Beyrut, 1960, 3, 154; Tirmizî, Humus, 1966, menakıb 380 H. (7) Tirmizi, Cihad 34.

(8) Hakim en-Neysaburi, el-Müstedrek, Haydarabad, Deken 1335 baskısından ofset, 2, 227. (9) Suyuti, Hasaisu'l-Kübra, Kahire, 1967, s. 125 .

(10) Heysemi, Nuruddin Mecmau'z-Zevaid, Beyrut, 1967 , 2, 280.

(11) Zemahşeri, Keşşaf 1, 332.

(12) Tirmizî, Fiten 7, 2168, H. bak, el-Acluni, Keşfu'l-Hafa, Beyrut, 1351, 1, 64-65. (13) Tirmizî, Menakıb 44, 3680. H. Hakim a.g.e., 2, 264.

(14) Nesai, Sünen, Kahire 1930, Bey'a 33.

(15) Ebu Davud, Sünen, Humus, 1969, Harac ve'l-İmare 4, 2932. H.
(16) İbnu Kesir, en-Nihaye Fi'l-Fiten, Kahire 1969, 1, 24.

(17) Müsned-i Ahmed İbn-i Hanbel, Kahire, 1313 baskısından ofset, 5, 393. (18) Nahl 43; Enbiya 7.

(19) İbnu Hacer, el-Metalibu'l-Aliye, Kuveyt, 1973, 3, 17.

(20) Ebu Davud, Edeb 114; Tirmizî, Zühd 39.

(21) İbnu'l-Hac el-Maliki, el-Medhal, yer meçhul, 1293, 4, 45; Maverdi, Edebü'd Dünya ve'd-Din, İstanbul, 1299, s. 239-40.

(22) Necm 3.

(23) Bak. Suyuti, ed-Dürrü'l-Mensur, Mısır, 1314, 6, 122.

(24) Ebu Davud, İlim 3, 3646. H.

(25) Müsned-i Ahmed, 2, 340; Tirmizî, Birr 57.

(26) İbnu Kesir, Tefsir 3, 346.

(27) Enfal 67-68.

(28) Suyuti, Hasaisu'l-Kübra 1, 257.

(29) Suyuti, ed-Dürrü'l-Mensur 6, 122.

(30) İbnu Ma'n ed-Dürrî, Temyiz, Yazma, Damat İbrahim Paşa, Nu. 945, 60/a. (31) Maverdi, a.g.e., s. 235.

(32) Bak. İbnu Kesir, Tefsir 2, 142, 143; Muhammed İbnu Allan, Delilu'l-Falihin, Mısır 1971, 3, 209. (33) İbnu Kesir, Tefsir, 2, 142.

(34) Parkinson, C. Northcote; L'Evolution de la Pensée Politique, Gallimard, Paris, 1965, 2, 211. (35) Méndras, Henri: Eléments de Sociologie, Collection U, Paris 1968, p. 56-57. (36) Heysemi, Mecmau'z-Zevaid 1, 178; 9, 46.

(37) Münavi, Feyzu'l-Kadir 2, 217.

(38) Heysemi, a.g.e., 1, 178.

(39) a.e., 1, 179.

(40) a.e, 1, 178; Alauddin Aliyyu'l-Muttaki el-Hindi, Kenzu'l-Ümmâl,

Haleb 1978, 3, 411. (41) Heysemi, a.g.e., 1, 178; Alauddin Aliyyu'l-Muttaki a.g.e., 3, 411. (42) Heysemi, a.g.e., 1, 180.

(43) İbnu Teymiyye, es-Siyasetu'ş-Şer'iyye s. 161.

(44) Tirmizî, Tefsir (Tevbe suresi), 3102. H.

(45) Buhari, Zekat 1.

(46) Heysemi, a.g.e., 5, 319.

(47) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 13, 624.

(48) Bak. Şafi, Risale, Mısır, 1940, s. 427; Müslim, es-Sahih, Kahire 1958, Selam 98. (49) Taberi, Tarih, Beyrut, tarihsiz (ofset baskı), 4, 188.

(50) Bak. Canan İbrahim: İslam'da Çocuk Hakları, Yeni Asya yayını, İstanbul, 1980, s. 53-55. (51) Heysemi, a.g.e., 5, 319.

(52) İbnu Kesir, Tefsir, 3, 143.

(53) Münavi, Feyzu'l-Kadir 1, 189.

(54) Heysemi, a.g.e., 9, 53.(54/a) Usdü'l-Gabe, 6, 10.

(55) Buhari, Menakıb 35.

(56) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, Kahire, 1959, 2, 51.

(57) Bak, İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 2, 51; Heysemi a.g.e., 9, 67-69. (58) Tirmizî, Menakıb ,48.

(59) Tirmizî, Menakıb 45; Heysemi a.g.e., 9, 66.

(60) Heysemi, a.g.e., 9, 46.

(61) Bak, Heysemi, a.g.e., 1, 178.

(62) İbnu Hişam, Siret, Mısır, 1955, 3-4, 63.

(63) Bak, İbnu'l-Esir, Üsdü'l-Gabe, Kahire 1970, 3, 165; İbnu Hacer, Tehzibu't-Tehzib, Haydarabad-Deken 1378 baskısından ofset, 5, 123; Taberi a.g.e, 2, 239.

(64) Bak. Suyuti, Rasaisu'l-Kübra 3, 258.

(65) Buhari, Bed'u'l-Halk 11; Müslim, İman 212-217.

(66) Kehf, 54.

(67) Buhari, İ'tisam 18.

(68) İbnu Hacer, el-Metalibu'l-Aliye 3, 17; Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 3, 409. (69) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, Kenzu'l-Ummal, 3, 110.

(70) İbnu'l-Hac, a.g.e., 4, 46.

(71) A.e., 4, 46.

(72) İbnu Mace, Sünen, Kahire 1952, Edeb 37, 3745-3746. H.; Tirmizî, Zühd 39, Edeb 57. (73) Alauddin Aliyyu'l-Muttkaki, a.g.e., 3, 409; Heysemi, a.g.e., 8, 96. (74) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 3, 411.

(75) A.e., 3, 409.

(76) Heysemi, a.g.e., 8, 97.

(77) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 3, 410.

(78) Maverdi, a.g.e., s. 240.

(79) Müslim, Talak, 36; Tirmizî, Nikah 38; Nesai, Nikah 22.

(80) Alauddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 3, 409.

(81) Bak. Abdullah Şevket İbnu Muhammed Hamdi, Ahlak-ı Dinî, İstanbul, 1328, s. 282; İbnu'l-Hacc, a.g.e., 4, 46.

(82) Bak. İbnu'l-Hacc, a.g.e., 4, 46.

(82/a) Ü.G. 4, 15.

(83) Ebu Davud, Nikah 24.

(84) Ebu Davud, Nikah 24, 26.

(84/a) Buhari, İkrah 3, Müslim, Nikah 64.

(85) Buhari, İkrah 4.

(86) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 15, 351; Azimabadi, Avnu'l-Mabud, Medine, 1968, 6, 119 ve devamı. (87) İbnu Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar, Mısır, 1963 (ofset) 1, 27.

(88) Tirmizî, Fiten 38.

(89) Bak. Bakillani, et-Tehmid, Beyrut 1957, s. 199.

(90) A.e.g, s. 198.

(91) Said İbnu Mansur, Sünen, Malegaon, 1967, 2, 186; Bakillani, a.g.e., s. 198, Bak, Canan İbrahim, Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, s. 326-27.

(92) İbnu'l-Hacc, a.g.e., 4, 46; Maverdi, a.g.e., s. 236.

(93) İbnu Sa'd a.g.e., 2, 14.

(94) Tirmizî, Cihad 34, Heysemi a.g.e., s. 6, 86.

(95) İbnu Sa'd a.g.e., 2, 66.

(96) İbnu Sa'd 2, 15; Hakim, a.g.e., 3, 427; Vakidi, Megazi Oxford, 1966, 1, 53. (97) Vakidi, a.g.e., 2, 645.

(98) Vakidî, a.g.e., 2, 325-26.

(99) Suyuti, Hasaisu'l-Kübra 3, 257-58.

(100) Buhari, Cenaiz 76; Müslim, Hacc 445-448.

(101) Buari, Eşribe 8.

(102) Buhari, Megazi 38.

(103) Ebu Davud, Savm 19, 2352. H.

(104) Buhari, Savm 44.

(105) Müslim, Hacc 111-144.

(106) Müslim, Hacc 130; Heysemi, a.g.e., 3, 233.

(107) Nesai, Zekat 78.

(108) İbnu Hacer bu farklılıktan hareketle aynı itirazcının iki ayrı yerde hadise çıkardığına hükmeder (Fethu'l-Bari 15, 321-22) Hatta Hakim'in bir tahricini de nazar-ı dikkate alacak olursak, aynı şahıs üçüncü kere de Hayber'de hurma taksimi sırasında aynı şekilde hadise çıkarmıştır (el-Müstedrek 2, 145). (109) Buhari, Enbiya 6, 26; İstitabe 7; Müsned-i Ahmed 3, 353, 354, 355; Müslim, Zekat 142. (110) Buhari, Tefsir 86.

(111) Nisa 65.

(112) Nisa 15.

(113) Müsned-i Ahmed 1, 238.

(114) Heysemi, a.g.e., 4, 328.

(115) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 11, 232 (şerhte).

(116) Al-i İmran 159.

(117) Heysemi, a.g.e., 6, 107.

(118) Müslim, Salat 1; Beyhaki, es-Sünenü'l-Kebir, Haydarabad 1344, 1, 421; İbni Mace, Ezan 1. (119) Vakidi, a.g.e., 2, 607.

(120) A.e, 2, 609.

(121) A.e, 2, 609.

(122) A.e., aynı sayfa.

(123) Buhari, Fardu'l-Humus 36; Vakidi, a.g.e., 2, 608.

(124) Vakidi a.g.e, 2, 607, 609, 610.

(125) Heysemi, a.g.e, 6, 132, Üsdü'l-Gabe 2, 357.

(126) İbnu Mace, Fiten 21,

(127) İbrahim 36.

(128) Nuh 26.

(129) Maide 115.

(130) Yunus 88.

(131) Taberi, a.g.e., 2, 295; İbni Kesir, Tefsir 3, 346.

(132) Alaüddin Aliyyu'l-Muttaki, a.g.e., 10, 186-187.

(133) Al-i İmran, 3, 159.

(134) Vakidi, a.g.e., 1, 214.

(135) Guénon, La Crise du Monde Moderne, pp 118-128.

(136) A.e., p. 123.

(137) Cuvillier, Manuelle du Sociologie, 2, 645.

(138) Parkinson, L'Evolotion de la pensee Politique, Fransızcaya çeviren: Louis Evrard, Gallimard, Paris 1964, 2, 305.

(139) Cuvillier, a.g.e., 2, 645.

(140) Parkinson, L'Evolution de la Pensée Politique, 1, 22; 2, 60, 211.
(141) A.e., 2, 60.

(142) A.e., 2, 240.

(143) Arvon, Henri: l'Anarchisme, P.U.F., Paris 7. edt, Paris 1977, p. 65. (144) Babanzade Ahmed Naim, Tecrid, Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara 1957, 2, 880, (Dipnotta) (145) Müslim, Fedail 141; Bak. Babanzade, Tecrid 2, 342.

(146) Peygamberimiz'in Hadislerinde Medeniyet, Kültür ve Teknik adlı kitabımızda (Cihan Yayınevi İst. 1984) bu bahsi genişçe tahlil ettik s. 154-165.

İslam'da Kadınlarla İstişare

"İslam'da istişare" mevzuu açıldığı vakit her seferinde, mevzu üzerine gelen suallerden biri "kadınla istişare" meselesidir, bunun da sebebi muhtemelen, bu mesele hakkında verilen ana fikrin, dinleyenler tarafından çoğunlukla bilinen ve bir bakıma umumi kültür halini almış bazı mevcut malumata ters düşmesidir. Umumiyetle şu soruyla karşılaşırız: "Kadınlarla istişare edin, fakat onların sözüne uymayın" diye sahih bir hadis var mı? Bu konuda esas nedir? Kadınlarla istişarenin hükmü nedir?"

Biz, ehemmiyetine binaen, bu mevzuyu müstakil bir başlık altında, biraz daha detaylı olarak incelemeyi uygun bulduk.

Hemen kaydedelim ki, kadınla istişareyi mutlak bir ifade ile reddetmek hem Kur'an ve hem de sünnette gelmiş bulunan bir kısım muhkem naslara aykırıdır. Açıklayalım.

I- Kur'an'a Göre:

Kur'an-ı Kerim'de, kadınla istişareyi ne sarahaten ne de zımnen men eden bir ayet vardır. Aksine bazı meselelerde kadınla istişare emredildiği gibi, muhtelif istişare örnekleri de vardır. **1-** Çocuğun süt emme müddeti Kur'an-ı Kerim tarafından iki yıl olarak tesbit edildikten sonra, aynı ayetin devamında, anne ile baba, aralarında istişare ederek, daha önce de sütten kesebilecekleri belirtilir: "Anababa aralarında istişare ederek ve anlaşarak (daha önce) sütten kesmek isterlerse ikisine de sorumluluk yoktur" (Bakara 233).

2- Boşanan kadın ve erkekle ilgili olarak gelen bir ayette, yine çocuğun emzirilmesi meselesinde bu işi bizzat annenin varılacak mutabakatla, ücretle yapabileceği belirtilir: "Çocuğu sizin için emzirirlerse, onlara ücretlerini ödeyin, aranızda uygun ber şekilde anlaşın, eğer güçlükle karşılaşırsanız, çocuğu başka bir kadın emzirebilir" (Talak 6).

3- Kadınla istişare bahsini münakaşa eden alimler tarafından da delil olarak zikredilen, daha ikna edici bir diğer Kur'anî delil Hz. Musa'nın çoban olarak tutulması için Hz. Şuayb Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e (1) , kızı tarafından yapılan teklifi muhtevi ayettir: "İki kadından biri: "Babacığım! Onu ücretli olarak tut; ücretle tuttuklarının en iyisi bu güçlü ve güvenilir adamdır" dedi" (Kasas 26). Hz. Şuayb, kızı tarafından yapılan bu teklifi kabul eder ve Hz. Musa çoban olarak tutulur. **4-** Kur'an-ı Kerim'de verilen muhtelif istişare örneklerinden biri Sebe Melikesi (Belkıs) ile alâkalı, Belkıs, Hz. Süleyman'dan tehdidkâr bir mektup alır. Bunun üzerine, askerî komutanlarının da hazır bulunduğu bir mecliste müzakere açar ve fikirlerini sorar: "Ey ileri gelenler! Ben Süleyman'dan mühim bir mektup aldım. Bismillahirrahmanirrahim diye başlıyor ve "Sakın bana asi olmayın, teslim olarak bana gelin" diyor. Ey ileri gelenler! Vermem gereken emir hususunda bana fikrinizi söyleyin. Siz benim yanımda hazır bulunmadıkça bir iş hakkında kesin bir hüküm vermedim"

İstişare adabı yönünden mühim bir örnek olan bu sahnenin devamını kaydetmede fayda var. Meclisteki komutanlar şu cevabı verirler: "Biz güçlü kimseler ve zorlu savaş adamlarıyız, (siyasetten fazla anlamayız) emir senindir, sen emretmene bak!" Hanım lider kararını verir: "Doğrusu hükümdarlar bir şehre girdikleri vakit orasını tahrib edip bozarlar, şerefli ahalisini de zelil kılarlar. (Süleyman'ın askerlerinin de) yapacakları budur. Ben onlara bir hediye göndereyim de, elçilerin ne ile döneceklerine bakayım" (Neml 27).242

II. Sünnete Göre:

Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in sünnetinde de durum Kur'andakine yakındır. Zira Resulullah da bir kısım meselelerde kadınlarla istişareyi mükerrer hadislerinde emretmiştir. Ayrıca birçok kereler kadınlara da başvurup, görüşlerini aldığı ve onlarla amel ettiği de Ashab tarafından rivayet edilmiştir. Ama ne var ki, kadınlarla istişareyi yasaklayan birkısım zayıf rivayetler de varid olmuştur. Nitekim, mevzuya girerken kaydettiğimiz soruda zikredilen muhteva, böyle bir rivayetin tercümesidir. "Kadınlarla istişare edin, fakat onlara muhalefet edin." (2).

Münavi tarafından "muteber bir aslının olmadığı" belirtilen bu rivayeti (3) genişçe tahlile tabi tutan Sehavi, el-Makasıdu'l-Hasene'de şu bilgileri kaydeder: "Ben bu sözün Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e nisbet edildiğine hiçbir yerde rastlamadım. el-Askerî, Hz. Ömer'e nisbet edilen, bu söze yakın şu rivayeti kaydeder: "Kadınlara muhalefet edin. Zira onlara muhalefette bereket vardır." İbnu Lâl, içinde çok zayıf raviden başka inkitanın da (yani kopukluğun) yer aldığı bir senedle -ki aynı senedle hadisi ed-Deylemi de rivayet etmiştir- şu rivayeti kaydeder: "Enes'in rivayetine göre, Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Sizden hiç kimse istişaresiz bir iş yapmasın. Şayet kendisine fikir verecek birisini bulamazsa, bir kadınla istişare etsin, ama ona muhalefet etsin. Zira kadına muhalefette bereket vardır."(4) Bu mevzuda kitaplarda rastlanan ve Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'e nisbet edilen diğer bir rivayet de Hz. Aişe ve Zeyd İbnu Sabit'ten gelmektedir: "Kadınlara itaat pişmanlıktır." Ne var ki, alimler bunun da "sahih" değil, "zayıf" (ve bazısı da mevzu) olduğunu belirtirler(5).

Ancak, aynı manayı ifade eden, zayıf da olsa başka rivayetler de gösterilebilir.(6). Burada hatıra şöyle bir soru gelebilir: "Hadis ilminin umumi prensiplerinden birine göre, zayıf hadisle de amel edilebildikten başka, bir mevzuda birkaç tane zayıf hadis var ise, bunlar birbirlerini kuvvetlendirir ve ayrıca "sahih bir asla" dayandıklarını gösterir. Şu halde, bu meselede aynı prensip muteber olamaz mı?" 243 **Cevap:** Evvela, zayıf hadisle amel edilebilir, bu doğrudur. Ancak, zayıf bir hadisle amel edebilmek için, zayıf hadisin ayete veya sahih hadise muhalefet etmemesi, bir bakşa ifade ile, o mevzuda zayıf hadisten başka "nass"ın bulunması lazımdır. Yukarıda görüldüğü üzere, "Kadınla istişare etmeyin" ifadesi değil sahih hadislere, bizzat Kur'an'a aykırıdır.

Saniyen: Bu mevzudaki zayıfların birbirini destekleyip kuvvetlenmeleri ve bir "sahih asl"a delalet etmeleri meselesine gelince, sözkonusu rivayetlerin ifade ettiği manayı "mutlak" değil "mukayyed" olarak alırsak cevap müsbet olabilir. "Kadınlarla istişare edin ve fakat muhalefet edin" veya "kadınlara itaat pişmanlıktır", "kadınların re'yi ile amel kalbi ifsad eder" gibi rivayetler söylendiği şekilde yani mutlak olarak alınınca, "hiçbir meselede, hiçbir surette, hiçbir kadınla istişare etmeyin" manası çıkar. Halbuki en azından bazı meselelerde istişarenin bizzat Kur'an-ı Kerim'de emredildiğini gördük. Sünnette gelen deliller ise daha çoktur. **Sünnette Nazari Beyan**: Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in hayatında kadınlarla istişare örnekleri eksik değildir. Burada da, örneklere geçmeden önce, istişareyi mutlak bir tarzda nehyeden ifadeleri cerh ve reddedici mahiyette olan bazı rivayetleri kaydedeceğz. Bunlar birkısım meselelerde "kadınlarla istişare etmeyi" emretmektedir.

"Kendilerini ilgilendiren hususlarda kadınlarla istişare edin"(8)

"Kızları hususunda kadınlarla istişare edin."(9)

"Bakire kızla, (evlendirmezden önce) babası müşavere etmelidir." (10) "Dul kadın kendisiyle istişare edilmeden evlendirilmemeli, bakire kız da izni alınmadan nikahlanmamalı." (11) Görüldüğü üzere, bilhassa evlenme gibi şahsi bir meselede fikrinin alınması ve ona uyulması, tekrarla, ısrarla talep edilmektedir. Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kızın arzusu hilafına, babası tarafından gerçekleştirilen birkısım nikahları, şikayet üzerine, iptal etmiştir(12). Resulullah'ın bu çeşit tatbikatını esas alan cumhur, kızın rızası hilafına yapılan nikah akitlerinin batıl olacağına hükmetmiştir(13). Bir erkek şüphesiz, kadını veya kızı ile sadece evlenme meselesinde "istişare etmek"le kayıtlı ve me'mur değildir. Bu hususu te'yid eden bir rivayette "Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) kadınlarla bile istişare eder, onların beyan ettikleri görüşleriyle amel ederdi" denmektedir(14). Bunun aksini ifade eden, yani kadınlarla istişare edip de beyan edilenin aksini yaptığını tespit eden rivayete rastlamadık. Tirmizi'de "kızıl rüzgâr"la alâkalı hadiste geçen "kişi annesine bakmaz, kadınına itaat eder" cümlesinde kılınan husus, kadınla yapılan istişare değil, annenin ihmal ve istiskal edilmesidir. Nitekim, aynı hadiste , ".. babasına bakmaz, arkadaşına rağbet gösterir" denmektedir.(15). 244

Sünnette Fiilî Örnekler: Kadınla istişare hususunda nazari beyanlardan başka, fiilî örnekler de mevcuttur: **1-** İlk örnek olarak, nübüvvetin bidayetlerine ait bir vak'ayı zikredebiliriz. Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) henüz peygamberliği hususunda bilgi ve yakin sahibi değilken, o safhaya hazırlayıcı mahiyette geçirmekte olduğu İlahî terbiye icabı, sık sık birkısım harika durumlara mazhar oluyor ve bunlardan ciddi şekilde korkuyordu. İlk vahiyden sonra, gördüklerini ve hissettiği korkuyu muhterem zevceleri Hatice-i Tahire validemize açtılar. Validemiz (radıyallahu anhâ), Resulullah (aleyissalâtu vesselâm)'ı şöyle teselli etti: "Korkma, Allah seni asla mahcup etmez. Zira sen akraba hukukunu gözetir, muhtaçlara yardım, fakirlere iyilik, misafirlere de ikram edersin..."(16) **2-** Değişik bir örnek "ifk (iftira)" hadisesiyle alâkalıdır. Ayet-i kerime ile iç yüzü ortaya konan ve kitaplarımızda teferruatıyla açıklanan ifk yani Hz. Aişe validemize (radıyallahu anhâ) münafıklarca yapılan iftira hâdisesi üzerine Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) zevce-i tahireleri hakkında geniş bir tahkikat açmıştı. Bu tahkikat sırasında, sadece Hz. Ali gibi ileri gelenlerin değil, Berire -ki Hz.Aişe'nin cariyesi idi- gibi cariye bir kadının da fikrine müracaat etmişti.(17) **3-** Üçüncü örnek, diğerlerinden hem daha meşhur, hem de mühim bir istişare hâdisesidir. Kadınla istişare meselesini ele alan alimler, istişarenin caiz olduğunu söylerken, delil olarak bunu kaydeder. Resulullah (aleyissalâtu vesselâm)'ın Hudeybiye Sulhü sırasında zevcesi Ümmü Seleme'nin tavsiyelerine uymasıyla ilgili vak'a. Kısaca özetleyelim: Hicretin altıncı yılında, Müslümanlar, başlarında Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) olduğu halde, umre yapmak kastıyla Mekke'ye müteveccihen yola çıkarlar. Ancak Mekkeli müşrikler, ziyarete müsaade etmezler. Fakat Müslümanlarla aralarında Hudeybiye sulh anlaşması yapılır. Anlaşma tamamlandıktan sonra, Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm) yanındakilere: "Kalkın, kurbanlarınızı kesin, ihramdan çıkın, başlarınızı traş edin" emrini verir. Ne var ki Ka'be'yi tavaf için gelmiş bulunan Ashab, sulh anlaşmasının muhtevasından memnun olmadığı için tavaf yapmadan umre ile ilgili traş olmak, kurban kesmek gibi diğer menasiki de yapmaktan imtina ederler. Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) emri üç kere tekrarlar.. Ashab yine de şaşkın şaşkın bakınmakla mukabelede bulunurlar.

Resulullah son derece öfkeli halde, çadırına, zevce-i pakleri Ümmü Seleme validemizin (radıyallahu anhâ) yanına girerler. Aralarında şu konuşma geçer: "Neyin var ya Resulallah?"

"Hayret ey Ümmü Seleme! Ben insanlara ısrarla "Kurbanlarınızı kesin, traş olun, ihramdan çıkın" diye emrettim, hiç kimse bu çağrıma cevap vermedi. Emrimi işittikleri halde sadece yüzüme bakıyorlar."

"Ya Resulullah, sen kalk, kurbanlığına git ve kes. Onlar mutlaka sana uyacaklar ve kurbanlarını keseceklerdir." Bu tavsiye üzerine Resulullah (aleyissalâtu vesselâm) gider ve kurbanlık devesini keser. Aynen Ümmü Seleme validemizin (radıyallahu anhâ) dediği gibi, Resulullah'ı gören Ashab-ı Güzin de (radıyallahu anhüm ecmain) teker teker kalkıp kurbanlarını keserler (18).

İmamu'l-Harameyn, bu hâdiseyi yorumlarken: "Beyan ettiği fikirde isabet etmiş Ümmü Seleme'den başka kadın bilinmiyor" demiş ise de, kendisi yukarıda zikri geçen Hz. Şuayb'ın kızı örnek gösterilerek tenkid edilmiştir(19). Ashab'tan Örnek: Kadınla istişare meselesindeki ıtlakı kaldırıp, tereddüdü izale edecek birkaç örneği de Ashab'tan kaydedelim: **1-** Birincisi, umumiyetle bilinen bir vak'adır. Hz. Ömer, bir cuma hutbesi sırasında, evlenmelerde kadınlara verilecek olan mehir için, bir tahdid getirerek, mübalağaya kaçılmasını önlemek istediği zaman, cemaatte bulunan bir kadın ayet okuyarak: "Ey Ömer, Allah "Bir eşin yerine başka bir eşi almak isterseniz, birincisine bir yük altun vermiş olsanız bile, ondan bir şey almayın..." (20) diyerek tahdid yapmazken, sen nasıl yaparsın?" diye müdahale eder. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Bir kadın isabet, bir erkek hata etti, bir emîr (lider) cedelleşti ve cedeli kaybetti" diyerek kendi iddiasından rücu edip kadının görüşüne uyar(21). **2-** Şu kaydedeceğimiz misal mevzumuz açısından daha dikkat çekicidir. Bir gece teftişinde, Hz. Ömer (radıyallahu anh), kocası cihada gitmiş olan bir kadının "bekârlıktan" yakındığını işitince, kızı Hafsa validemize (ve kadınlardan tecrübeli olanlara(23) müracaat ederek: "Kızım (söyle bakayım), bir kadın kocasından ne kadar müddet ayrı kalmaya tahammül edebilir?" diye sorar ve aldığı cevaba dayanarak askerlik müddetini altı ay olarak tahdid eder(24).

3- el-İsabe'de İbnu Hacer'in kaydettiği bir rivayet, istişareye son derece ehemmiyet veren Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, zaman zaman, akıl ve faziletce üstün, okuma yazma bilen bir kadın olan Şifa Bintu Abdillah'a da müracat ettiğini ve hatta onun re'yini başkalarının reyine tercih edip, uyduğunu belirtir(25). **4-** Halid İbnu Velid de, bazı meselelerde, kızkardeşi Fatıma Bintu'l-Velid ile istişare etmiştir.(26) 5- En mühim örneklerden biri, Abdurrahman İbnu Avf'ın Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den sonra halife tesbitindeki tutumudur. Hz. Osman'ı belirlerken üç gün herkesten fikrini sormuş bu meyanda kadınların da görüşünü almayı ihmal etmemiştir. İslam'da kadınların rey hakkı meselesine en mükni örnektir(23). Meselemizi rivayetler açısından hülasa etmek gerekirse, kadınla istişareyi kesinlikle yasaklayan muhkem bir nass mevcut değildir. Üstelik cevazına delalet eden rivayetler çoktur. Kur'anî örneklerden başka, bizzat Hz. Peygamber (aleyissalâtu vesselâm)'in ve bir kısım meşhur sahabilerin hayatlarında, kadınla istişarenin fiilî örnekleri vardır. Aleyhte gelen zayıf hadislerin sahih bir asla delalet edebilme ihtimaline karşı da "Yasağı mutlak değil, mukayyed olarak anlamak gerekmektedir" deriz.245

Bu Meselede Temel Prensip:

Kadınla istişare meselesini, istişare adabı üzerine, alimlerin sünnete dayanarak tesbit ettiği umumi prensipler muvacehesinde ele almak en doğru yoldur. Bu cümleden olarak, müşavirin "liyakat"ı üzerinde ısrarla, ittifakla durulmuştur. Öyle ise istişare etme ihtiyacı duyulan mesele kadının ihtisas, bilgi ve tecrübesiyle alâkalı değilse elbette ona müracaat fayda değil, zarar getirebilir. Nitekim Münavi, "Kadınlara itaat pişmanlıktır" rivayetini -zayıf olduğuna dikkat çekmekle beraber- "erkeklere ait işlerde" diye kayıtlar(27). Liyakat açısından erkek, kadından farklı değildir. Bilgi, görgü, ihtisas, tecrübe ve alâka gibi müracaatı meşru ve gerekli kılan bir vasfı taşımadıkça, sırf "erkek olduğu için" erkeğe müracat hiçbir alim tarafından tavsiye edilmemiştir. Yukarıda kaydedilen misallerde, Hz. Şuayb'ın kızının, o meselede bilgi ve dirayet sahibi olduğunu gösteren rivayetleri müfessirler kaydederler.(28) Şu halde liyakatli olan herkes, kadın veya erkek, istişareye layıktır. Olmayan da değildir, ölçü cinsiyet değil liyakattır.

Haklı Cihet: Şurası da bir gerçek ki, kadınlar, fıtrî durumları icabı, çoğunlukla, erkeklere nazaran daha hissî, daha acelecidirler. Binnetice, görüşlerinde objektivite ve hasbilik ihtimali daha zayıftır. Bu sebeple, onlarla istişare mevzuunda daha bir ihtiyatlı hareket etmek gerekir. Nitekim, beşerin tarihî tecrübesi, kadınların nüfuz ve hakimiyet kurduğu sarayların, çeşitli entrikalarla kaynayarak "devletleri ve saltanatları fesada götürdüğünü" tesbit etmiştir(29).

Öyleyse, kadınlarla istişareyi yasaklayan rivayet, bu beşerî tecrübenin, hadis formuna dökülmüş, öfkeli ve mübalağalı bir ifadesi olabilir, mutlak bir hakikat değil. Hadis olduğuna hükmedenler de mefhumunu kayıtlayarak almaya mecburdurlar, ıtlakı üzere değil. Doğruyu Allah bilir. 246

DİPNOTLAR

1) Kur'an'da mübhem olarak geçen bu zatın, bazı müfessirlerce Şuayb Peygamber olduğu (aleyhisselam) ifade edilmiştir. Daha kuvvetli açıklamalar, bunun Şuayb Peygamber olmadığını (aleyhisselam) te'yid ederse de (Bak. İbnu Kesir, Tefsir 5, 273) bu mesele, mevzumuz açısından mühim değildir. (2) Aslında bu rivayete ciddi hadis kitaplarında rastlanmaz.

(3) Münavi, Feyzu'l-Kadir 4, 263.

(4) Sahavi, el-Makaasıdu'l-Hasene s. 248-249.

(5) Keşfu'l-Hafa 2, 3; Geniş bilgi için, bak. Münavi, a.g.e., 4, 262-63.
(6) Üsdü'l-Gâbe 2, 205; 6, 275, Suyûti, el-Leali'de (2, 174): "Kadınlara itaat ettiği zaman erkekler helak olmuştur" rivayetini de kaydeder. Suyuti bu rivayeti, Taberani ve Hakim'in tahric ettiğini, Hakim'in hadise "sahih" hükmünü verdiğini belirttikten sonra şahsî kanaatini belirtmez ve bahsi "Allahu a'lem (doğruyu Allah bilir) sözüyle kapar.

(7) Aslında istişare ile itaat ayrı şeylerdir. Alimlerimiz bu çeşit

hadisleri iç içe zikrettikleri için itaatı, "istişarede beyan ettikleri fikirlerine uymak" manasında te'vil ederek anlayacağız. Aksi takdirde istişare ile itaatin aynı görülüp beraber mütalaa edilmesi doğru değildir.

(8) Üsdü'l-Gabe 4, 15.

(9) Ebu Davud, Nikah 24.

(10) Ebu Davud, Nikah 24, 25.

(11) Buhari, İkrah 3, Müslim, Nikah 64.

(12) Buhari, İkrah 4.

(13) İbnu Hacer, Fethu'l-Bari 15, 351; Azimabadi, Avnu'l-Mabud 6, 119. (14) İbnu Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar 1, 27.

(15) Tirmizî, Fiten 38.

(16) Buhari, Bed'ü'l-Vahy 1,

(17) Buhari, Şehadat 16.

(18) Vakidi 2, 613.

(19) Keşfu'l-Hafa 2, 3.

(20) Nisa 4, 20.

(21) Bak. Bakillani, et-Temhid s. 199.

(22) A.e. s. 198.

(23) Said İbnu Mansur, Sünen 2, 186 Bakillani, a.g.e. s. 198. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye adlı eserimizde daha fazla bilgi mevcuttur. s. 526-27.

(24) İsabe 4, 341.

(25) Üsdü'l-Gabe, 7, 233.

(26) İbnu Kesir (v. 774), el-Baisu'l-Hasis, Beyrut, 1951, s. 183.

(27) Feyzu'l-Kadir 4, 262.

(28) İbnu Kesir 5, 273.

(29) Feyzu'l-Kadir 4, 263.

UYUMA VE UYANMA ADABI BÖLÜMÜ

.[رَ سُوَلُ اللّهِ # مُضْطَجِعاً فى المَسْجِدِ، رَ افِعاً إحْدى رِ جْلَيْهِ عَلى ا‘خْرى
□6565□ 1ـ عن عبادة بن تميم عن عمه: [أنَّهُ أبْصَرَ

. « □مالك فقال: «وَ بَلَغَنِي عَنِ ابْنِ المُسَيِّبِ أنَّ عُمَرَ وَ عُثْمَانَ كَانَ يَفْعَلاَنِ ذلِكَ
أخرجه الستة.وزاد

1. (5757)- Abbad İbnu Temim'in amcasından naklettiğine göre, "amcası, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı mescidde, ayaklarından birini diğerinin üzerine koymuş vaziyette sırtüstü yatarken görmüştür." [Buharî, Salat 85, İsti'zan 44; Müslim, Libas 75, (2100); Muvatta, Kasru's-Salat 87, (1, 173); Ebu Davud, Edeb 36, (4866); Tirmizî, Edeb 19, (2766); Nesâî, Mesacid 28, (2, 50).]

İmam Malik şu ziyadeyi kaydetmiştir: "İbnu'l-Müseyyeb'ten bana ulaştığına göre Hz. Ömer ve Osman (radıyallahu anhümâ) da böyle yaparlardı."[247]

رَ سُولُ اللّهِ #: َ يَسْتَلْقِ أحَدُكُمْ ثُمَّ يَضَعُ إحْدَى رِ جْلَيْهِ عَلى ا‘خْرى]. أخرجه
قَالَ: [قال عَنهُ اللّهُ يَ ضِ رَ جابرٍ وعن 5ـ □6565 سبوع مع أفاما .العروة
داود والترمذي.والنهي عن ذلك إن كان لباسه ا“زار دون السراويل خوفاً من انكشاف
مسلم وأبو

. ا“زار ولبس السراويل ف. وبه يصح الجمع بين هذا الحديث والذي قبله

2. (5758)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz sırtüstü uzanıp, sonra da ayak ayak üstüne atmasın." [Müslim, Libas 74, (2099); Ebu Davud, Edeb 36, (4865); Tirmizî, Edeb 20, (2767, 2768).] [248]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere birbirine muhalif iki hadisle karşı karşıyayız. Birincisinde Aleyhissalâtu vesselâm'ın sırtüstü yatıp ayak ayak üstüne yattığı ifade edilirken, ikincide bu şekilde yatmaktan yasaklandığı ifade edilmektedir. Bu mevzuda gelen rivayetleri değerlendiren alimlerimiz, sırt üstü yatıp ayak ayak üstüne atmanın mübah olduğunu, Cabir (radıyallahu anh) hadisindeki yasağın ise kıyafetle ilgili olduğunu söylemişlerdir. Yani, kıyafet bu şekilde yatıldığı takdirde avret mahallinin açılmasına müncer olacaksa bu, yasaktır.

Ama söz gelimi şalvar giymiş olmak gibi, avret mahallinin açılmasına meydan vermeyecek bir kıyafet taşınıyor ise yasak değildir. Kâdı İyaz, normal durumlarda, ashabının arasında Aleyhissalâtu vesselâm'ın bağdaş kurarak veya dizlerini dikerken oturduğunu, bu çeşit oturuşunun zaruret, yorgunluk veya istirahat arzusu gibi bir sebebe binaen olabileceğine dikkat çeker. Ancak Nevevî hazretleri, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu tarz yatışta bir mahzur olmadığını, ümmetine talim maksadıyla da böyle yatmış olabileceğini belirtir. Nitekim, müteakiben görüleceği üzere bazı yatış tarzlarını yasaklamıştır. [249]

ةَعْجِض ِهِذه ّنَإ :َلاَقف ،هِنْطَب بلَع ًاعِجَطْضُم ًُجَر # ِ هاللّ ُلوُس َر بأ َر] □ □
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6565□:

يذمرتلا هجرخأ .[بلاعَت ُ هاللّ اَهُّب ِحُي .

3. (5759)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) karnı üzerine yatmış bir adam görmüştü; hemen müdahale edip: "Bu Allah Teala hazretlerinin sevmediği bir yatıştır!" buyurdular." [Tirmizî, Edeb 21, (2769).] [250]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, Aleyhissalâtu vesselâm yüzükoyun yatmayı yasaklamıştır. Bu yatışın keraheti "Allah'ın sevmediği bir yatış" olarak tavsif edilmek suretiyle belirtilirken, bir başka rivayette "cehennem ehlinin yatışı"na benzetilerek belirtilmiştir. Yaîş İbnu Tıhfe'nin babası, Tıhfe'den nakline göre, Tıhfe, Suffa ehlindendi ve mescidde yatıp kalkıyordu. Birgün Aleyhissalâtu vesselâm onu yüzükoyun yatarken görüp ayağıyla dürterek uyandırmış ve: "Bu Allah'ın buğzettiği bir yatıştır" buyurmuştur. [251]

هجرخأ .[ِهْيَلَع ٍروُجْحَمِب َسْيَل ٍحْطَس بلَع ُلُج َّرلا َماَني ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر بهَن]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرباج نعو ـ5 □ 6555□:

طوقسلا نم عنمي طئاح هل يذلا «هيلع ُروجحَملا».يذمرتلا .

4. (5760)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişinin korkuluğu olmayan damda uyumasını nehyetti." [Tirmizî, Edeb 82, (2858).] [252]

AÇIKLAMA:

247 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/167. 248 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/167-168. 249 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/168. 250 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/168.

Resulullah burada tehlikeye karşı tedbirli olmaya davet etmektedir. Damda yatmak yasaklanmıyor, düşme ihtimali olan, düşmeye karşı tedbiri olmayandam da yatmak yasaklanıyor. Geceleyin yatmak yasaklanmış olması zihne gelse de, bu nevden bir kayıt olmadığı için ıtlakı üzere alıp, "gece ve gündüz" diyebiliriz. Çok genişliği sebebiyle büyük damları istisna ederek, dar olan küçük damlarla kayıtlamak bile mümkündür. Zira, Yahudilerin Hz. Ömer zamanında Hayber'den sürülüşleriyle ilgili kıssada geçtiği üzere, sürgün hadisesinin ele alınmasına, İbnu Ömer'in damda yatarken Yahudiler tarafından aşağıya düşürülmesi hadisesi sebep olmuştur. Şu halde, Ashab, ihtiyaç duydukça korkuluksuz da olsa damda yatmaya devam etmiş olmalıdır. Çünkü normalde damlara korkuluk yapmak âdet değildir. 253

دْنِع ُد ِجْسَمْلا َناك َو ،ه ِرْبَق يف ُناَسْن"ا ُعَضوُي أَّمِم ًاوْحَن # ِ هالّل ِلوُس َر ُشا□
َرِف َناَك] :لاق ةملس مأ لآ ضعب نعو ـ6 □6551□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِسْأ َر .

5. (5761)- Ümmü Seleme ailesinden biri rivayet etmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yatağı, insanın kabrine konduğu şekildeydi, mescid de baş tarafındaydı." [Ebu Davud, Edeb 106, (5044).] 254

AÇIKLAMA:

1- Alimler bu hadisi farklı şekillerde anlamıştır:

* Ebu Davud, "insan uyku sırasında yönünü nereye çevirmeli?" adını taşıyan bir bab başlığı altında kaydetmek suretiyle, hadisten Resulullah'ın yatağının istikamet olarak, kişinin kabre konuşuna uygun bir yönlendirmeye tabi tutulduğunu anlar.

* Bazıları, Resulullah'ın yatağı, ölenin kabrine konan yatak nevindendi. Nitekim daha önce kaydettiğimiz üzere (5412), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kabrine, sağlığında uyku sırasında kullandığı kırmızı renkli kadife serilmiştir.

* Aliyyu'l-Kâri, Mirkat'ta: "Resulullah'ın uyumak için serdikleri, kabrine konanlara pek yakındı" der. **2-** Hadisin ikinci kısmında,

Resulullah uyumak üzere yattığı zaman, başının mescid istikametine geldiği ifade edilmektedir. 255

قَامَ رَ سُولُ هاللّ ِ # نِمَ اللهيِلْ فَقَضَ نَ حَاجَتَهُ ُ «يَعْنِي بَالَ» فَغَسَلَ ُ وَ جَهْهَ]□
:لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ5 □6555□

وَ يَدَيْ ِه ثُمَّ نَامَ[. اخرجه وبأ دواد

6. (5762)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) geceleyin kalktı, kazayı hacette bulundu. Yani bevletti. Arkadan ellerini ve yüzünü yıkadı. Sonra, tekrar uyudu" [Ebu Davud, Edeb 105, (5043).] 256

AÇIKLAMA:

Birkısım hadislerinde Resulullah, yatmazdan önce abdest almayı ve böylece taharet üzere uyumayı tavsiye eder. Bu rivayette Aleyhissalâtu vesselâm'ın geceleyin uyanma adabı nakledilmektedir: Kalkıp kazayı hacet yapıyor, sonra yüz ve ellerini yıkayarak tekrar yatıyor. Bu yüz ve elleri yıkamada bir abdest tazelemesi yoktur. Şayet namaz abdesti almış olsaydı sarih olarak belirtilirdi.257

ا َفَص َو َو ،اذَكه ِهْيَدَيِب ًايِبَتْح ُم ِةَبْعَكْلا ِءاَنِفِب # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْيأŒءاَبِتْح□
َر] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □6555□

وَ هُوَ الْقُرْ فُصَاءُ[. اخرجه البخاري

7. (5763)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ): "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Ka'be'nin avlusunda gördüm, elleriyle şöyle ihtiba edip oturmuştu" dedi ve ihtiba oturuşunu (göstererek) tarif etti. Bu kurfusâ idi." [Buharî, İsti'zan 34.]258

AÇIKLAMA:

İhtiba oturuşu Kamus'ta şöyle tarif edilir: "Bir adam ihramına sarınıp bürünmek, bir kavle göre dülbend ve kemer makulesi ile sırtını ve baldırlarını sarıp toparlamak manasındadır ki, dervişler ıstılahında kemende girmek tabir olunur." Buhârî, rivayetine ihtibayı kurfusâ ile tefsir ediyor. Kurfusâ, Kamus'un

---

253 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/169.
254 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/169.
255 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/169-170.
256 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/170.

açıklamasına göre, çileye giren sufilerin oturması gibi, kabalarını yere koyup, uyluklarını karnına kasıp ve dizlerini dikip, ellerini kemer gibi inciklerinden kucaklayarak oturmağa denir. Bir kavle göre, dizleri üzere gergi gibi kapanarak karnını uyluklarına yapıştırıp, ellerini koltuklarını kastığı halde oturmaktır ki, bedevi oturuşudur. Bu oturuş çeşidi, kırda, bayırda dayanacak birşey bulamayan kimsenin, biraz dinlenmek için yaptığı bir oturuştur İbnu Ömer, Resulullah'ın bu oturuşunu bilfiil göstererek tarif etmiştir. İbnu Hacer'in kaydettiği bir başka rivayette, bu tarif sırasında sağ eliyle sol elin bileğinden tuttuğu belirtilir. Ayrıca, bazı rivayetlerde Resulullah'ın iki eliyle ihtiba ettiği belirtilir. Şu halde iki veya tek elle ihtiba yapılabilmektedir. Üzerinde ihramdan başka giyeceği olmayan kimse ihtiba tarzıyla oturunca avret yerlerinin açılma ihtimali vardır. Bu sebeple elleriyle halka yapıp üstten tutmak zorundadır. 259

دوُهَيْلا ّنَإ ُلوُقَت ْتَناَكَ و ،هِت َر ِصاَخ بل َع ُهَدَي ُلُج ّرلا َلَعْجَي ْنأ ُه َرْكَت ْتَناَك□
اَهَّنأ] : اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □ 6555□

ملعأ هاللّو ،ةمجرت يف يراخبلا هقلع َو :تلق .نيزر هجرخأ .[ُهُلَعْفَت .

8. (5764)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre, "Kişinin (namazda) elini boş böğrüne koymasını mekruh addederdi ve: "Bunu Yahudiler yapar" derdi." [Rezin tahric etmiştir. Ancak Buhari bunu bir bab başlığında muallak olarak kaydetmiştir (Buhârî, Enbiya 50).] 260

AÇIKLAMA:

1- Hadis, namazda ihtisarın mekruh olduğunu ifade eder. Bazı rivayetlerde: "Resulullah eli boş böğrü üzere koymayı yasakladı" denmiştir. Farklı rivayetlerde yasaklanan husus değişik kelimelerle gelmiştir; hasr, muhtasır, ihtisar gibi. Ulema çoğunlukla hep: "Namazda eli boş böğür üzerine koymak" diye tefsir etmiştir. Ancak Herevî, el-Garibeyn adlı eserinde, ihtisarı "namazın rekatlerinde bir veya iki ayet okuyarak namazı kısa tutmak" diye cezmen tefsir edenleri de hikâye etmiştir. Hatta bunu, namazda tu'manine denen rüku ve sücudda yer verilen fasılaları kaldırıp bunları kısaltmak olarak tefsir eden de çıkmıştır. İhtisar kelimesinin geçtiği vecihlerde bu manalar caiz ise de, tehassur ve hasr kelimelerinin geçtiği vecihlerde bu tevcih mümkün değildir. İhtisarı, kıraatte geçen secde ayetlerini hazfetmek şeklinde yorumlayan da olmuştur. 2- **Elin böğre konması sadece namaz halinde mekruh değil, namaz dışında da mekruhtur. Bazı rivayetler bunu namazla kayıtlarken, birçok rivayetler namazla kayıtlamaz, namaz dışında da mekruh**

olduğunu belirtir.

3- Eli boş böğür üzerine koymanın yasaklanışındaki hikmet ve sebep nedir? Bu hususta ulema ihtilaf eder. Çünkü farklı rivayetler gelmiştir.

* İblis mütehassır olarak yere indirildi, denmiştir. * Yahudiler bunu çokça yaptıkları için onlara benzemekten nehyedilmiştir, denmiştir. * Bu, cehennem ehlinin istirahatidir, denmiştir. * Nağme söyleyenler, ellerini böğürlerine koyarak söylerler, denmiştir. * Bu tarz tavrı mütekebbir olanlar takınır denmiştir. * Musibete düşenler böyle yapar denmiştir.

İbnu Hacer, bunlar arasında Hz. Aişe'nin söylediği "Yahudiler yapar" sebebini en kavi bulur. Ancak her görüşün bir haklılık yönünün olabileceğini de söyler.[261]

İstidrad

Kitabımızda uykuya müteallik bir bölüm ayrılmış olması üzerinde durmak icab eder. İslam uyku meselesine hem Kur'an'da hem de hadislerde yer vermiştir. Kur'an iki ayrı ayette uykunun istirahat için yaratıldığını belirtir. Gece uykusundan başka kaylûle denen gündüz uykusu da her iki temel kaynağımızda medar-ı bahs edilir. Uykunun vakitleri, miktarı, uyumanın adabı gibi pek çok teferruat hadislerde işlenir. Yorgun insanın, dinlenmek için eğlence, mükeyyifat ve uyuşturucu gibi, bünyeyi daha da yorup yıpratan vasıtalara kaçtığı bir devrede, uykunun dinlendirici yönüne dikkatleri çekmek, uykuyu en verimli kılmanın ilmî yollarını aramak gerekmektedir.

Burada böyle bir iddiada bulunmaksızın, konunun, dinimizde yukarıda kaydedilen sekiz hadis çerçevesinin dışında, çok daha geniş buutlar içerisinde işlendiğine dikkat çekmek istiyoruz: [262]

---

[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/170-171. [260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/171.

DİNLENME VE İSTİRAHATIN VASITA, YER VE ZAMANLARI:

"İslam, boş zaman kabul etmez" derken, istirahatı reddeder manası çıkarılmamalıdır. Bizzat Kur'an-ı Kerim'de dinlenme ve istirahate yer verilir. Hatta en iyi dinlenmenin nerede, ne zaman ve hangi şekilde yapılacağına dair birkısım teferruat bile açıklanır.[263]

Dinlenme Vasıtası Uyku:

Kur'an-ı Kerim'e göre, dinlenmenin en müessir vasıtası "uyku"dur. Uykunun, bir istirahat ve dinlenme vasıtası olduğu iki ayrı ayette ifade edilir: "Size geceyi örtü, uykuyu dinlenme (vasıtası), gündüzü de çalışma zamanı yapan Allah'tır" (Furkan 47; Nebe 9).[264]

Kur'an-ı Kerim, insan bedeninin muhtaç olduğu dinlenme için, öncelikle "uyku"dan söz ettiğine göre, dinlenmede en mükemmel vasıta uyku olmalıdır. Öyle ise dinlenmek maksadıyla tevessül edilen eğlence, oyun gibi başka vasıtaların, her zaman gayeye hizmet etmeyeceği gibi, uyku kadar müessir olamayacağı da anlaşılır.(10)[265]

Gece ve Gündüz Uykuları:

Yukarıda temas ettiğimiz ayetlerde uykunun dinlenme vasıtası olduğu açık olarak belirtilmiş ise de, uyku vakti tasrih edilmemiştir. Fıtrî ve ağlebî duruma göre, gece vakti uyku vaktidir. Ancak, Kur'an-ı Kerim, "Gündüz maişet vaktidir" dediği halde "gece de uyku vaktidir" diye bir ifadede bulunmaz. Hatta bir ayette: "Gece gündüz uyumanız ve onun fazlından nasib aramanız da onun ayetlerindendir" (Rum 23) buyrulur. Burada, uykunun, gündüz de olabileceği açık olduğu gibi, Allah'ın fazlından geceleyin de talepte bulunabileceği açık olarak ifade edilmiştir.

Hemen belirtelim ki, bu durum günümüzde, -bilhassa vardiyeli çalışma düzenine girmiş fabrika ve büyük işyerlerinde olmak üzere- gece mesaisi yapmak zorunda kalan muhitlerde büyük bir ehemmiyet arzetmektedir. Kur'an-ı Kerim'in bu meseleye atfettiği ehemmiyetin derecesini, öğle uykusu (kaylûle) ile alâkalı ayette daha açık olarak görmekteyiz. Nur suresinde yer alan bu ayete göre, -gerçek dinlenme fırsatı olarak tavsif edilmiş bulunan- uyku için, gün ortasında bir zaman ayrılmalıdır:"

(Ey iman edenler! Sağ elinizin malik olduğu (köle ve cariyeler) bir de sizden olup da henüz büluğ çağına girmemiş küçükler şu üç vakitte: Sabah namazından önce, öğle sıcağından elbiselerinizi çıkaracağınız zaman, bir de yatsı namazından sonra (odanıza girecek olurlarsa) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin için avret (ve halvet vakitleri)dir. Bunlardan sonra ise, birbirinizi dolaşmanızda ne sizin üzerinize, ne de onların üzerine bir vebal yoktur" (Nur 58).

Ayette işaret edilen "öğle sıcağında elbisenin çıkarılması zamanı" gündüzleyin nısf-ı neharda icra edilecek uykudur. Buna kaylûle denmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bilhassa gece kalkışına yardımcı olduğu için (İbnu Mace, Sıyam, 22) buna çok ehemmiyet vermiştir. Rivayetler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kaylûleyi normalde öğle namazından sonra yaptığını, ancak sıcak zamanlarda öğle namazından önceye aldığını (Fethu'l-Bari, 3/39, 80), cuma günleri ise, her defasında cum'a namazından sonraya bıraktığını belirtir.

Bu mevzuda gelen nasslar ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tatbikatı, bize birkaç prensip vazetmektedir: * Gecede kıyamu'lleyl yapılarak gecenin değerlendirilmesi gerektiği gibi, gündüzleyin de kaylûle yapılarak istirahata zaman ayırmak gerekmektedir. Kaylûle, bilhassa sıcak gün ve mevsimlerde ehemmiyetlidir. Ömrün azami verimliliği buna bağlıdır.[266]

263 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/173. 264 Türkçe meâllerde "dinlenme" , "istirahat" diye tercüme edilen kelimelerin Kur'ânî aslı sübâttır ve işten kesilme, çalışmayı terk mânalarına gelir (Müfredât: 220).10) Günümüzde, dinlenmek üzere başvurulan oyun, eğlence, içki gibi vasıtaların gayeye ne derece hizmet ettiği, iş hayatında verimliliğe ne ölçüde müessir olduğu, yukarıda bahsettiğimiz İslâmî vasıtaların müessiriyet derecesi gerçekten araştırmaya değer bir husustur. Şu kadarını hatırlatalım ki, Komünist Rusya, 1985 yılı içinde, içkinin iş hayatına olan menfi te'sirini gözönüne alarak içki yasağı getirmiştir. İlgili haberin bir pasajını 23 Mayıs 1985 tarihli Hürriyet Gazetesinden takip edelim: "...Sovyetler Birliği'nin bazı cumhuriyetlerinde, alkol yüzünden fabrikalardaki üretim, hafta sonu tatillerinin ardından yüzde 30'a indiği, iş kazalarının ise yüzde 50'lik bir artış gösterdiği gene istatistiklerin ortaya koyduğu sonuçlardan. Ülkedeki boşanmaların yüzde 50'si de eşlerden birinin alkolik olması nedeniyle gerçekleşiyor."

265 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/173. 266 Şu açıklama, kaylûlenin ehemmiyetini belirtmekten başka miktar hakkında da fikir verdiği için burada kayda değer: "...Bu uyku (kaylûle), hem ömrü, hem rızkı tezyîde medardır. Çünkü, yarım saat kaylûle, iki saat gece uykusuna muadil gelir. Demek, ömrüne her gün bir buçuk saat ilave ediyor. Rızkı için çalışmak müddetine, yine birbuçuk saati ölümün kardeşi olan uykunun elinden kurtarıp yaşatıyor ve çalışmak zamanına ilave ediyor" (Lem'alar, s.256).Şunu da belirtelim ki, müfessirler diğer bâzı âyetlerin delâletine dayanarak "kaylûle" deyince * Meseleye ayet-i kerimenin de yer vermesi, gündüz uykusunun çok yönlü olarak (sağlık, verimlilik, zaman disiplini, ailevî sohbet ve terbiye vs.) ehemmiyet taşıdığını gösterir. * Gündüz istirahati, uyku şeklinde, evde ve de öğle vaktinde olmalıdır. * Nun suresinde gelen ayette belirtilen üç vakit dışında istirahat zamanı ayırmayıp, değerlendirilmesi esastır. * Ev dahilinde istirahat zamanında kılık kıyafette serbestlik esastır. Bu anlarda, büluğ çağını aşmış aile efradının hususiyetlerinin korunması, birbirine "izin"le uğramaları esastır.

* 267 Gerçek istirahatin esas mahalli evdir, vakti gecedir, vasıtası da uykudur.

Sükunet Ve İstirahat Zamanı Gece:

Yukarıda kaydettiğimiz ayetlerde dinlenmenin en iyi vasıtasının uyku olduğu belirtilmektedir. Ancak, uyku, geceleyin de olabilir, gündüzleyin de. Bu sebeple, Kur'an ayetleri çerçevesinde 24 saatlik gün içerisinde istirahata tahsis edilmesi gereken asıl zaman bölümünü tesbitte bu ayetler tek başlarına yeterli değildir. Esasen, bu meseleye daha pek çok ayette temas edilmiştir. Üstelik diğer ayetlerde meseleye "dinlenme vasıtası" açısından değil, "istirahat zamanı" açısından temas edilir. Ve kullanılan kelime bile değişir. Bu gruptaki ayetlerde, tam tamına "işten kesilme, çalışmayı terk" yani dinlenme manasına gelen (Müfredat, 200) sübat kelimesiyle değil, "hareketlilikten sonra sabitleşme, yerleşme" manasına gelen seken kökünden gelen başka kelimelerle temas edilir ve gece vaktinin sükunet için yaratıldığı belirtilir. "O, geceyi, içinde sükun ve istirahat etmeniz için (karanlık), gündüzüde (çalışıp kazanmanız için) aydınlık olarak yaratmıştır"

(Yunus 67; Gafir 61).

"O sizin faidenize olarak, içinde sükun ve istirahat etmeniz için geceyi ve fazl u kereminden (rızkınızı) aramanız için gündüzü yaratmıştır. Bu, onun rahmetindendir. Belki artı şükredersiniz" (Kasas 73). Şu halde, Kur'anî nasslara göre, günlük zamanın tanziminde, dinlenme ve istirahat zamanlarının esas itibariyle geceye bırakılması gerekmektedir. Ancak bu mutlak bir gereklilik değildir. [268]

Dinlenme ve İstirahatin Mahalli Ev:

Kur'an-ı Kerim, en iyi dinlenme vasıtasının "uyku" olduğunu belirttiğine göre, en iyi dinlenme mahallini de belirtmiş olmaz mı? diye bir soru hatıra gelebilir. Esasen bu sorunun cevabı, aynı ayette zımnen verilmiş olmaktadır: "En iyi dinlenme mahalli, uyku uyunan yer, yani evdir." Nitekim, yorumla ulaşılan bu cevap başka ayetlerde sarih olarak ifade edilir: "Allah sizin için meskenlerinizi huzur ve sükun yeri kıldı" (Nahl 80). Kur'an'da ev manasına çokça kullanılan mesken kelimesi, sükunet bulunan yer manasını ifade eder. Aynı manada kullanılmayan beyt kelimesi de geceleyin sığınılacak yer demektir. Beyt kelimesi bilhassa müfred olarak yeryüzündeki insan meskeni manasında nadiren kullanılır. Aile manası galibtir. Bir de Kâbe manasında çokça kullanılmıştır.

Şu halde, Kur'an-ı Kerim, sükûnet ve dinlenme aranacak en mükemmel mahal olarak "evleri" göstermiş olmaktadır. Kişinin günlük hayatında, sükûn, huzur ve dinlenme maksadıyla evinden başka bir yer araması, bu düşünce ile kahveye, sinemaya veya diğer eğlence yerlerine gitmesi temelde bir aldanma olmaktadır. Nitekim İslam'ın bütün şa'şaasıyla yaşandığı devirlerde umumi eğlence yerleri ya yoktur veya son derece sınırlıdır. Bugün en ücra köylere kadar girmiş bulunan kahvehaneler, maddî ve bilhassa manevî bakımdan maruz kalınan tedenni durumlarıyla başlamış ve ona bağlı olarak sayıca artmıştır [269] [270] .

NİFAK BÖLÜMÜ

نم َو . ًاصِلاَخ ًاقِفاَنُم َناَك ِهيف ّنُك ْنَم ٌعَب ْرأ :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع□
ُ هالّل َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نع ـ1 □6556□

اَذإ َو ، َرَدَغ َدهاَع اَذإو ، َبَذَك ّثهدَح اَذإ َو ،َناَخ َنِمتْؤُأ اَذإ :اَهَعَدَي ىتَح ِقاَفِهنلا َنِم ٌةَلْصَخ ِهيِف ْتَناَك ّنُهْنِم ٌةَلْصَخ ِهيِف ْتَناَك

شحفلا انه هب دارملاو ،قسفلاو بذكلا « ُروُجُلا».ةسمخلا هجرخأ .[َرَجَف . َمصاَخ

1. (5765)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dört haslet vardır; kimde bu hasletler bulunursa o kimse halis münafıktır. Kimde de bunlardan biri bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendinde nifaktan bir haslet var demektir: Emanet edilince hıyanet eder, konuşunca yalan söyler, söz verince sözünde durmaz, husumet edince haddi aşar." [Buharî, İman 24, Mezalim 17, Cizye 17; Müslim, İman 106, (58); Ebu Davud, Sünnet 16, (4688); Tirmizî, İman 14, (2634); Nesâî, İman 20, (8, 116).] 271

AÇIKLAMA:

Nifak, bâtının zâhire muhalefetidir. Eğer bu, imanî itikadda olursa buna nifaku'lküfr denir, eğer inanç esaslarına müteallik olmazsa buna nifaku'l-amel denir, buna bizzat yapmak da girer, terk de girer. Nifakın pek çok mertebeleri, dereceleri vardır. Esasen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada nifaka giren bütün vasıfları saymış değildir. Başlıcalarına dikkat çekmiştir. Nitekim bir başka rivayette nifakın dört değil üç alâmeti olduğu söylenir: "Konuşunca yalan söyler, söz verince döner, itimad edilince ihanet eder." Hatta bu sonuncu vechin izahında alimler: "Bu üç hasleti zikrederek diğer hasletlere bir uyarıda bulunmuştur" derler ve şu açıklamayı yaparlar: "Diyanetin aslı üç esasa inhisar eder: Kavl (söz), fiil (iş), ve niyet. Aleyhissalâtu vesselâm kizb ile kavlin fesadına, hıyanetle fiilin

[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/173-175.

[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/175.

[269] Bugünkü kahvehanenin (veya daha kibar adıyla kıraathanenin) ilk çıkışını işaretleyen bir kayda Ebu'l-Ferec İsfehânî'nin (v. 356/966) el-Ağânî'sinde rastlarız. Şöyle der: "Abdülhakem İbnu Amr İbn-i Abdillah İbn-i Safvânel-Cumahî bir beyt (ev) tanzim etti. İçerisine santraç, tavla ve kırka (çocuklara mahsus bir oyun) takımları veiçerisinde her ilimden bahseden defterler koydu. Duvar üzerine de askılık olarak çiviler çaktı. Oraya gelenler, elbiselerinibunlardan birine astıktan sonra bir defter alarak okuyor veya bir oyun takımı alarak arkadaşlarıyla

fesadına, verdiği sözden dönme (hulf) ile de niyetin fesadına uyarıda bulunmuştur."

Nevevî der ki: "Ulemadan bir kısmı, zikri geçen hasletler bazan, tekfir edilemeyeceği hususunda herkesin icma ettiği, Müslümanlarda da bulunduğu için, bu hadisi müşkil bulmuştur. Aslında hadis müşkil değildir, bilakis manası da sahihtir. Muhakkik alimlerimiz derler ki: "Bu hadisin manası şudur: "Sayılan bu hasletler nifaktırlar. Bu hasletleri taşıyanlar, bu vasıflarda münafıklara benzerler ve onların ahlaklarıyla ahlaklanmışlardır." İbnu Hacer, Nevevî'nin bu açıklamasını daha da açar: "Derim ki: "Bu cevaptan çıkan netice, hadisteki münafık tesmiyesinin mecaza hamlidir, yani "Bu hasletleri taşıyan kimse münafık gibidir" demektir. Bu yorum da "nifak"tan kastedilen şeyin "nifaku'lküfr" olmasına binaendir. Nitekim, mezkur işkale cevap olarak şu açıklama da getirilmiştir: "Hadiste geçen "nifak"tan murad nifaku'l-ameldir. Bunu, daha önce de belirttik. Bu açıklama Kurtubî'nin de hoşuna gitmiş, hatta Hz. Ömer'den gelen şu rivayetle buna delil de getirmiştir. Hz. Ömer, Huzeyfe (radıyallahu anhümâ)'ye "Bende nifaktan bir şey biliyor musun?" demiştir. Hz. Ömer burada nifaku'lküfrü kastetmiş değildir, bilakis nifaku'l-ameli kastetmiştir.

Bazı alimler, "hadiste mezkur sıfatlara nifak denmesi, o hasletleri irtikab etmeye karşı korkutma ve sakındırma maksadını güder, zahir, kastedilenden farklıdır" demiştir. Bu açıklamayı da Hattâbî beğenmiştir. Hattâbî şu ihtimale de yer verir: "Bu sıfatla muttasıf olan kimse , o haslete iyice alışmış ve kendisinde sabit bir yol, değişmez bir huy halini almış olan kimsedir." Bu tahminini hadiste geçen اَذِإ edatıyla delillendirir. "Bu edat hangi fiilin başına getirilirse, onun tekerrürünü ifade eder" der.

Bazı alimler de: "Hadisteki nifak ıtlakı, o hasletlerin galebe çalması sebebiyle onları mühimsemeyen, hafife alan kimseye aittir" demiştir. "Çünkü, derler, kimin hali bu olursa umumiyetle o kimsenin itikadı da bozuk olur." Bazıları bir başka nokta-i nazardan hadisi değerlendirmiştir. Bunlara göre, münafık kelimesinin başındaki eliflam, "ahd" içindir. Yani münafıkla kastedilen belli muayyen bir şahıs vardır veya Resulullah devrindeki münafıklar hakkındadır. Bu görüş sahiplerinin verdikleri örnekler hep zayıf hadislere dayanır." Özetleyerek aldığımız bu yorumları kaydeden İbnu Hacer yapılan bu açıklamalar arasında Kurtubî'nin hoşuna giden te'vilin en güzel te'vil olduğunu söyler.[272]

نَامي“ا َدْعَب ُرْفُكْلا َوُه اَمَّنإف َم ْوَيْلا اَّمأف ،#ِ هاللّ ِلوُس َر ِدْهَع ىلَع□].
ُقاَفهنلا َناَك اَمَّنإ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ5 □6555□

يراخبلا هجرخأ .

2. (5766)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Nifak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde vardı. Şimdi ise, imandan sonra küfür vardır." [Buhârî , Fiten 21.] [273]

AÇIKLAMA:

Burada Huzeyfe İbnu'l-Yeman (radıyallahu anh) ne demek istemiştir? Bunun izahında farklı yorumlar ileri sürülmüştür: * İbnu't-Tin der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde münafıklar, dilleriyle inanıyorlar, kalpleriyle inanmıyorlardı. Fakat Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra gelenler İslam içinde ve İslam fıtratı üzere doğdular. Öyleyse onlardan kim küfre düşerse mürteddir. Bu sebepledir ki, münafıkların tabi olduğu ahkâmla, mürtedlerin tabi olduğu ahkam farklı olmuştur."

* İbnu Hacer de şu yorumu yapar: "Huzeyfe (radıyallahu anh)'nin, nifaka düşmeyi nefyetmediği açık, her halukârda o, önceki münafıklarla sonraki münafıkların hükümlerinin aynı olmadığını söylemektedir. Çünkü nifak, küfrü gizleyip iman izhar etmektir. Bunun her asırda olması mümkündür. Hüküm farklılık kazanmıştır. Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), onlarla iyi geçiniyor, onların İslam diye izhar ettiklerini onlardan kabul ediyordu, hatta onlardan İslam'a muhaliflik ihtimali zuhur etse bile. Amma Aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra, İslam'a muhalif bir şey izhar eden kimse, izhar ettiği bu şeyden dolayı derhal muaheze edilir, kendileriyle iyi geçinmeye ihtiyaç kalmadığı için iyi geçinme hatırına bu hatalar gözardı edilip terkedilemez." * Bazı alimler de şunu söylemiştir: "Hz. Huzeyfe'nin maksadı, İmama itaati terketmenin cahiliye işi olduğunu söylemektir. İslam'da ise cahiliye yoktur veya cemaate tefrika sokmak Cenab-ı Hakk'ın "Tefrikaya düşmeyin..." emrine aykırıdır. Bütün bunlar artık gizlikapaklı değildir. Öyleyse bu, imandan sonra küfür gibidir." [274]

لاَق َّمُث ،َمهلَسَف ،اَنْيَلَع َماَق بهتَح ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُةَفْيَذُح َءاَجَف ُهنَع ُ□ :
هاللّ َي ِض َر ِهاللِّدبَع ِةَقْلَح يف اَّنُك] :لاق دوس‘ا نعو ـ5 □6555□

---

[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/177.

لَقَدْ أُنْزِلَ

اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ. فَتَبَسَّمَ عَبْدُ
ةُ: عَجِبْتُ مِنْ النِّفَاقُ عَلَى قَوْمٍ خَيْرٍ مِنْكُمْ. قَالَ الْأَسْوَدُ: سُبْحَانَ اللَّهِ إِنَّ
دِ. فَقَامَ عَبْدُ اللَّهِ فَتَفَرَّقَ أَصْحَابُهُ فَرَمَانِي بِالْحَصْبَاءِ، فَأَتَيْتُهُ. فَقَالَ حُذَيْفَ
عَلَيْهِمْ. [أخرجه البخاري.ومقصود اللَّهِ، وَجَلَسَ حُذَيْفَةُ فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِ
فَ مَا قُلْتُ، لَقَدْ أُنْزِلَ النِّفَاقُ عَلَى قَوْمٍ كَانُوا خَيْرًا مِنْكُمْ، ثُمَّ تَابُوا، فَتَابَ اللَّهُ
وكانوا خيراً من أولئك التابعين الذين خاطبهم لمكان الصحبة ضَحِكِهِ، وَقَدْ عَرَ
حذيفة بهذا: أن جماعة من المنافقين صلحوا واستقاموا

. جارية بن عامر رَضِيَ اللَّهُ عَنهما، فكأنه أشار بالحديث الب تقلب القلوب
والصحبة والصح كيزيد ومجمعه ابني

3. (5767)- Esved rahimehullah anlatıyor: "Hz. Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un ders halkasında idik. Huzeyfe (radıyallahu anh) geldi ve yanımızda durup bize selam verdi: "Nifak, sizden hayırlı bir kavme indirildi" dedi. Esved de (hayretle): "Sübhanallah, Aziz ve Celil olan Allah: "Münafıklar cehennemin en aşağı derekesindedir" (Nisa 145) buyuruyor" dedi. Bunun üzerine Abdullah tebessüm etti. Huzeyfe de mescidin bir kenarına oturdu. Derken Abdullah kalktı ve arkadaşları da dağıldılar. Huzeyfe beni çağırmak için bana bir çakıl attı, yanına geldim. Bana: "Abdullah'ın gülmesi tuhafıma gitti, halbuki o benim söylediğimi bilen birisi. Yemin olsun nifak, siz (tabiiler)den daha hayırlı bir kavme indirildi. Onlar (nifaktan) sonra tevbe ettiler. Allah da tevbelerini kabul etti" dedi." [Buharî,Tefsir, Nisa 25.] 275

AÇIKLAMA:

1- Alimler, ayete dayanarak "münafıkların azabı kâfirlerin azabından daha şiddetlidir. Çünkü onlar, dinle istihza etmektedirler" demişlerdir.

2- Hadiste sahabelerin tabiinden daha hayırlı olmalarına rağmen nifakın yani münafıklığın onlardan çıkmış olmasını söylemekle Hz. Huzeyfe muhataplarına ciddi bir uyarıda bulunmuş olmaktadır. İbnu Hacer der ki: "Münafıklıkla iptila edilenler sahabe tabakasından idiler. Sahabe ise tabiin tabakasından hayırlıdır. Lakin Allah onları nifakla iptila etti. Onlar irtidad ettiler ve münafık oldular, böylece onlardan hayırlılık gitti. Birkısmı tevbe etti ve hayırlılık onlara geri geldi. Sanki Hz. Huzeyfe, hitap ettiği kimseleri sakındırdı ve onlara gururlanıp aldanmamalarını hatırlattı. Çünkü kalp dönücüdür. Bugünkü hal üzere gidemeyebilir. Bu sebeple onları imandan çıkmaya karşı sakındırdı. Çünkü ameller sona göre değerlendirilecektir. Onlara, imanlarından son derece güven içinde olsalar bile, Allah'ın mekrine karşı emin olmamaları gereğini açıkladı. Nitekim onlardan önceki ve kendilerinden daha hayırlı olan sahabe tabakasında buna rağmen irtidad edenler ve nifaka düşenler olmuştur. Sahabeden sonra gelen tabakanın aynı şeye düşmesi haydi haydi imkan dahilindedir."

Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un tebessümünün , Hz. Huzeyfe'nin bu isabetli açıklaması karşısındaki taaccübünden ileri geldiği belirtilmiştir.

Hz. Huzeyfe, Hz. Abdullah'ın tebessümünün mahiyetini anlayamamış olmalı ki, niye tebessüm etti diye hayret etmiş ve hayretini el-Esved'e açıklama ihtiyacını duymuş ve: "Niye güldüğüne hayret etmekte haklıyım, çünkü o benim ne demek istediğimi tam anladı ve sözlerimdeki doğruluk ve isabetliliği de biliyor" manasında serd-i kelam etmiştir.

Hadisten, içine düştükleri nifak ve küfürden dönen zındıkların tevbesinin makbuliyetine delil çıkarmışlardır. 276

هِسْفَن ىلَع َقاَفِهنلا ُفاَخَي ْمُهُّلُك ًاْرَدَب َدِهَش ْنَّمِم # ِ هالّل ِلوُس َر ِباَحْصأ ْن ِم□□
□6555□ 5ـ ونع نبا ىبأ ةكيلم قال: [أدْرَك ُتْك َنِيثَث َ

ةمجرت يف يراخبلا هجرخأ .[ُمَّسلا اَمِهْيَلَع َليِئاَكيِم َو َلي ِرْب ِج ِناَمْيأ ىلَع ُهَّنِإ : .
ُلوُقَي ٌدَحأ ْمُهْنِم اَم ،هِنْيِد ىلَع َرْكَمْلا ُنَمأَي ُ َو

4. (5768)- İbnu Ebi Müleyke rahimehullah anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından olup da Bedir Gazvesi'ne katılanlardan otuz kadarına yetiştim. Hepsi de kendi hesabına nifaktan korkuyorlar ve dinlerinde fitneye düşmekten kendilerini emniyette hissetmiyorlardı." [Buharî, İman 36 (Bab başlığında kaydetti).] 277

274 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/179. 275 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/180.

AÇIKLAMA:

1- Hadis, mü'minin iman üzere son nefesini vereceğinden emin olmayıp, "nifaka düşer miyim endişesiyle her an tetikte olması gereğini te'yid ediyor. İbnu Hacer, hadisin açıklanması sadedinde İbnu Ebi Müleyke'nin karşılaştığı ve dolayısıyla imanından endişe içinde olan, nifaka düşmekten korku duyanları belirtme sadedinde Hz. Aişe, kızkardeşi Esma, Ümmü Seleme, Dört Addullahlar, Ebu Hureyre, Ukbe İbnu'l-Haris, Misver İbnu'l-Mahreme vs'nin ismini zikreder. Devamla der ki: "Bunların amelde nifaka düşmekten korktuklarını cezmen söylüyor. Esasen, başkalarından bunun aksine bir rivayet de mevcut değildir. Dolayısıyla sanki burada bir icma mevcuttur. Çünkü mü'mine amelinde, her an, ihlasa muhalif birşeyler arız olabilir. Onların böyle bir durumdan korkmaları illa da onlardan bunun vukuunu gerektirmez. Bu, onların vera ve takvadaki mübalağalarından ileri gelen bir haldir. Allah onlardan razı olsun, şefaatçilerimiz kılsın."

İbnu Battal der ki: "Onlar korktular, çünkü ömürleri uzadı ve beklemedikleri değişmelere şahit oldular, bunları bertaraf etmeye güçleri yetmedi. Sükut ile müdahene haline düşmekten korktular." **2-** Hadisin devamında İbnu Ebi Müleyke der ki: "Onlardan hiçbiri imanda, Hz. Cebrail ve Mikail imanı üzere olduğunu iddia etmedi. İbnu Müleyke, bu sözüyle o yüce sahabilerin kendilerine iman meselesinde nifakın arız olmadığını cezmen söylemediklerini belirtmektedir. Çünkü, bu husus, Cibril aleyhisselam'ın imanı mevzuunda cezmen ifade edilir.

3- Buhârî hazretleri, aynı rivayetin devamına Hasan Basri rahimehullah'ın şu sözünü ekler: "(Allah Teala'dan) ancak mü'min korkar, ondan kendini ancak münafık emniyette hisseder." Nitekim ayet-i kerimede "Rabbinin makamından korkana iki cennet vardır" (Rahman 46). Bir başka ayette de "Hüsrana düşmüş bir kavmden başka kimse Allah'ın mekrinden emin değildir" (A'raf 99) buyurulur.Dikkat edersek Hasan Basri'nin kelamında korkulacak şey mezkur değildir. Alimlerden bir kısmı, kastedilen şeyin "Allah" olduğunu söylemiştir. Diğer bir kısım alimler de nifak olduğunu söylemiştir. Siyak nifak görüşünü destekler ise de, her iki mefhum da muhtevaya uygundur. 278

YILDIZLAR BÖLÜMÜ

دَقَف ُ هاللّ َرَكَذ اَم ِرْيَغِل ِموُجُّنلا ِمْلِع ْنِم ًاباَب َسَبَتْقا ِنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
□6555□ 1ـ لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نع:

نيزر هجرخأ .[ٌرِفاَك ُر ِحاَّسلاو ٌر ِحاَس ُنِهاَكْلا َو ،ٌنِهاَك ُم ِهجَنُمْلا ، ِرْحِهسلا .
َنِم ًةَبْعُش َس بَتْقا

1. (5769)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, Allah'ın zikrettiğinin gayrısı için yıldızlar ilminden bir bab iktibas ederse sihirden bir şu'be iktibas etmiş olur. Müneccim kâhindir; kâhin sihirbazdır, sihirbaz da kâfirdir." [Rezin tahric etmiştir.] 279

دواد وبأ هجرخأ .[َدا َز اَم َدا َز ، ِرْحِهسلا َن ِم ًةَبْعُش َسَبَتْقا ِموُجُّنلا َنِم ًامْلِع .
□6555□ 5ـ ةياور يفو: [َسَبَتْقا ِنَم

2. (5770)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Kim yıldızlarla ilgili bir ilim iktibas etmişse sihirden bir şûbe iktibas etmiş demektir. (Yıldız ilmi) arttıkça (sihir ilmi de) artar." [Ebu Davud, Tıbb 22, (3905).] 280

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetlerde Resulullah kendi devrinde ilm-i nücumun bir nevi sihirbazlık olduğuna dikkat çekiyor. Yıldızlar ilmi diye tercüme ettiğimiz bu ilim şubesini müneccimlik ilmi diye de ifade edebiliriz. Şimdilerde gayr-ı ciddi gazetelerin meşguliyet sahasına giren yıldız falı nevinden bilgiler. Hadisin üslubundan bu ilimle meşguliyetin yasak olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), daha önce teferruatlı olarak sunduğumuz üzere, sihirle meşguliyeti haram kılmıştır. Müneccimliğin sihirden bir parça olduğunun söylenmesi onun da yasak kılındığının ifadesi olmaktadır. Bu yasağın mahiyeti müteakip hadiste daha iyi anlaşılacak ise de burada şunu belirtmede fayda var: Hadislerde yasaklanan ilim, bugünün tabiriyle astronomi denen yıldızlar ilmi değil, astroloji denen falcılık ilmidir. Astroloji'ye "ilim" denir mi diye zihne gelebilecek bir soruyu hemen cevaplandıralım: "İlim" kelimesinin günümüzde kullanılışı itibariyle astroloji, falcılık ve birkısım sanatlara "ilim" demek yadırgansa da İslam alimlerinin ilim kelimesini kullanma an'analerine göre yadırganmaz. Sözgelimi Taşköprüzade'nin mevzuatu'l-ulum adlı, ilimleri tasnif eden eseri tedkik edildiği zaman günümüzde "ilim" kelimesini izafede zorluk çekeceğimiz nice bilgi şubelerine hep ilim dendiğini görürüz. Resulullah tarafından yasaklanan yıldızlar ilmi hakkında şarihler şu açıklamayı yapar: Yasaklanan ilm-i nücum, yıldıza bakanların, henüz vukua gelmemiş olan yağmurun yağması, fiyatların değişmesi gibi hadisat ve vukuat[278] hakkındaki beyanlarıdır. Namaz vakitlerini hesaplamada, kıble tayinini yapmada lazım olan ilimler bu yasağa dahil değildir.

Begavî Şerhu's-Sünne'de der ki: "Yıldızlar ilminden yasaklanan, müneccimlerce, henüz vukua gelmeden gelecekte vukuunun bilindiği iddia edilen hadiseler ilmidir: Rüzgârların ne zaman eseceğine, yağmur ve karın ne zaman yağacağına, sıcak ve soğuğun ne zaman zuhur edeceğine, fiyatların (ne şekilde ne zaman) değişeceğine dair bilgiler gibi. O kimseler bunları, yıldızların yürümesi, toplanmaları ve ayrılmaları sayesinde bildiklerini iddia ederler. Bunlar, Allah'ın kendisine mahsus kıldığı bir ilimdir. Kendisinden başka kimse bunları bilemez. Nitekim ayet-i kerimede "Kıyamet vaktine dair bilgi Allah katındadır. Yağmuru O indirir, Rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse nerede öleceğini bilmez. Muhakkak ki Allah her şeyi hakkıyla bilir" (Lokman 34)buyurulur.

Begavî'nin bu saydıklarının bir kısmı günümüzde ilim ve araştırma mevzuudur. Hadis bunları yasaklıyor mu diye hatıra gelebilir. Dikkat edilirse yasaklanan husus, içtimâî araştırmalara, istatistik ve mukayeselere dayanarak yapılan yorum ve tahminler değildir. Mezkur meselelerin "yıldızların seyrine, toplanıp dağılmalarına" dayanarak ileri sürülen ilim iddiasıdır.

İslam alimleri bu hususu belirtmeyi de ihmal etmezler: "Müşahede ve rasat yoluyla anlaşılan ve zevalin ve kıble cihetinin bilinmesi gibi faydalı hususların bilinmesine yardımcı olan yıldızlar ilmi yasağa dahil değildir. Nitekim ayet-i kerimede: "Karanın ve denizin karanlıklarında yolunuzu bulasınız diye yıldızları sizin için var eden de O'dur. Bilen bir kavm için biz delillerimizi böyle açıkladık" (En'am 97) buyrulmuştur. Böylece Aziz ve Celil olan Allah vakitleri bilmede takip edilecek yolları tesbitte yegâne vasıtanın yıldızlar olduğunu haber vermektedir. Eğer yıldızlar olmasaydı kıble istikameti bilinemezdi." Aliyyu'l-Kâri, bu hsusta şu dikkat çekici rivayeti Hz.Ömer (radıyallahu anh)'den kaydeder: "Yıldızlar ilminden kıble ve yolları tanıtacak kadarını öğrenin (astrolojiye, kâhinliğe kaçan kısmında) durun."

2- Hadisin sonunda yer alan دا َز أَم َدا َز□ ibaresi mübhemdir.

[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/182.

Bu sebeple farklı yorumlar yapılmıştır. Tercihimiz olan yorumu, tercümede parantez arasında kaydettik. Ayrıca şu tahmin de burada kayda değer: * Bu ravinin bir ilavesi de olabilir. Bu durumda mana şöyle olur: "Resulullah müneccimlik ilmini kötülemede anlattı da anlattı." 281

لْيهللا َنِم ْتَناَك ٍءاَمَس ِرْثإِ يف ِةَيِبْيَدُحْلاِب َحْبُّصلا # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنَل بهلَص]□ .
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر دلاخ نب ديز نعو ـ5 □6551ـ ٌن ِم ْؤُم يِداَبِع ْنِم َحَبْصأ :
َلاَق ،َلاَق .ُمَلْعأ ُهُلوُس َر َو ُ هاللّ :اوُلاَق ؟ْمُكُّب َر َلاَق اَذاَم َنو ُرْدَت ْله : َلاَقَف
ِساَّنلا ىلَع َلَبْقأ َف َرَصْنا اَّمَل َف َكِلذف اَذَك َو اَذَك ٍء ْوَنِب اَن ْرِطُم : َلاَق ْنَم َو ؛ِبَك
ْوَكْلاِب ٌرِفاَك يِب ٌن ِم ْؤُم َكِلذف ِهِتَمْح َر َو ِ هاللّ ِلْضَفِب اَن ْرِطُم : َلاَق ْنَم اَّمأف ؛
ٌرِفاَك َو يِب ن‘ اهرمأ يف # يبنلا ظلغ امنإو ،رخآ بورغو مجن عولط وه «ُء
ْوَّنلا».يذمرتلا إ ةتسلا هجرخأ .[ِبَك ْوَكْلاِب ٌنِمْؤُم يِب ٌرِفاَك اذه وهو ،اذك تقو
يف يأ :اذك ءونب انرطم :هلوقب دارأو هاللّ لعف نم رطملا لعج نم امأف ،اهيلا
لعفلا بسنت تناك برعلا

. زئاج كلذف ينفلا ءونلا

3. (5771)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hudeybiye'de, bize geceleyin yağan yağmurun peşinden sabah namazı kıldırmıştı. Namazı bitirince cemaatın önüne geçti ve: "Rabbiniz ne dedi biliyor musunuz?" buyurdu. Cemaat: "Allah ve Resulü bilir!" dediler. "Allah Teala hazretleri: "Kullarımdan bir kısmı bana mü'min, bir kısmı da kâfir olarak sabahladı. "Allah'ın fazlı ve rahmetiyle bize yağmur yağdırıldı" diyen bana mü'min, yıldızları da inkar edici olarak sabahladı. Kim de: "Falanca falanca yıldız sayesinde bize yağmur yağdırıldı" dediyse o da bana kâfir, yıldıza mü'min olarak sabaha erdi" dedi!" buyurdular." [Buharî, Ezan 156, İstiska 28, Megazi 35, Tevhid 35; Müslim, İman 125, (71); Muvatta, İstiska 4, (1, 192); Ebu Davud, Tıbb 22, (3906); Nesâî, İstiska 16, (3, 165).] 282

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, yağmurun yıldızların tesiriyle yağdığı inancına düşenler küfre nisbet edilmektedir. Bu hüküm sadece yağmurla sınırlı olmamalıdır. Kişi, maruz kaldığı nimetleri veya müşahede ettiği hadiseleri Allah'tan başka birşeyle açıkladığı takdirde küfre nisbet edilebilecektir.

Alimler buradaki küfürle iki ayrı küfrün kastedilmiş olabileceğini belirtirler. * Şirk koşma küfrü, İmanla mukayese yapılmış olması bu ihtimale bir karîne olmaktadır. * Nimete karşı küfr; buna küfân-ı nimet veya nankörlük de diyoruz. Bu ihtimalin verilmesine hadisin bir başka veçhinde gelen: "Kim, suyuvermiş olmamıza karşı bana hamd ü senada bulunursa, işte bu bana iman etmiştir" ibaresidir. Keza bir başka rivayette de: "...Bana veya nimetime küfretmiş olur" ibaresinin gelmiş olmasıdır. İbnu Abbas'tan gelen bir rivayette de: "...onlardan bir kısmı kâfir, bir kısmı şakir olarak sabaha ermiştir" ibaresi vardır. Şu halde, hadiste geçen "küfür"den maksadın imanî küfür olmayıp nimete nankörlük" olduğunu anlamayı haklı çıkaracak karineler mevcuttur.

O halde hadisin değerlendirilmesinde her iki muhtemel mananın nazar-ı dikkate alınması gerekir. Mü'min, zaten şiddetle tahzir edildiği şirk-i hafiye düşmemek için, hayır ve şer her şeyin yaratılış cihetiyle Allah'tan geldiğini bilecektir. Hele hayır, nimet, saadet gibi hoş şeylerin Allah'ın hem iradî olarak takdiri hem de yaratması olarak bilip hamdini, şükrünü eda etmesi gerekir. Belirtilen yanlış inançlara başkasında rastlandığı zaman, bu inancın küfran-ı nimet olabilme ihtimalini gözönüne alarak tekfir etme cihetine gitmemesi uygun olur. Nitekim bazı şarihler, Resulullah yıldızlar bahsinde şiddet göstermiştir. Çünkü Arapların hadisatı onlara nisbet etme âdetleri vardı. Ama, yağmuru Allah'tan bilen bir kimsenin o yıldızın doğduğu vakti kastederek: "Falanca yıldızda yağmura kavuştuk" 283 **demesi caizdir, demişlerdir.**

هَلَس ْرأ َّمُث َنيِنِس َسْمَخ ِهِدا َبِع ْنَع َرْطَقْلا ُ هاللّ َكَسْمأ ْوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
□6555□ 5ـ لاق هنَع ُ هاللّ َي ِضَر ديعس ىبأ نعو] َلاَق

□ةَفِئاَط ْتَحَبْص ‘

:]. أخرجه النسائي.«المجدحُ » بكسر الميم وسكون الجيم وآخره حاء مهملة
مِن َالنّاس ِكافِرِي َن، يقُولُون َ: سُقِينا ب ِنَوْء ِالمِجْدَح ِ

. نجم يقال له الدبران، وبعضهم يضم الميم

4. (5772)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor:"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer Allah Teala hazretleri, kullarından yağmuru beş yıl tutup sonra gönderecek olsa, insanlardan bir grubu kâfir olur ve: "Micdeh yıldızı sebebiyle yağmura kavuştuk!" derdi." [Nesaî, İstiska 16, (3, 165).] 284

AÇIKLAMA:

Micdeh (veya mücdeh) yıldızı: Bu, eski Arap inancında yağmura delalet ettiği kabul edilen bir yıldızın adıdır. Bu yıldıza Deberan yıldızı dendiği de belirtilmiştir. [285]

اَهِب نَدَتْهُي ٍتاَم ُ ٍع َو ،نيِطاَيَّشلِل ًاموُج ُر َو ،ءاَمَّسلا َةَنْي ِز اَهَلَعَج :ٍث ُ َثِل□
َموُجُّنلا ِهِذه ُ هاللّ َقَلَخ] :لاق ةداتق نعو ـ6 □6555ـ ُةَكِئ ُمَلا َو ُءاَيِبْنَ‘ا ِهِمْلِع ْنَع
َزَجَع اَم َو ِهِب ُهَل َمْلِع َام َو ِهيِنْعَي َام َفَّلَكَت َو ُهَبي ِصَن َعاَضأ َو ُهَّظ َح َأَطْخأَ
ْدَقَف اَذه َرْيَغ اَهيِف َل َّوأت ْنَمَف

نيِعَمْجأ ْمِهْيَلَع ِ هاللّ ُتاوَلَص□] .

5. (5773)- Katâde rahimehullah demiştir ki: "Allah bu yıldızları üç şey için yaratmıştır: Onları semanın zineti kıldı, (semaya yükselip haber toplayan) şeytanlara atılacak taşlar kıldı, kendileriyle istikamet tayin edilen alâmetler kıldı. Kim yıldızlar hakkında başka yorumlar yapmaya kalkarsa hata eder ve nasibini zayi eder, kendisini ilgilendirmeyen ve bilgisi olmayan hatta bilmekte peygamberler ve meleklerin bile acze düştükleri bir hususta kendini külfete sokar."[286]

بِذَكْلا ِ هاللّ ىلَع َنو ُرَتْفَي اَمَّنإ ؛ُهَق ْز ِر ُ َو ُهَت ْوَم ُ َو ٍدَحأ َةاَيَح ٍمْجَن يِف ُ هاللّ□
َلَعَج اَم ِ هاللّ َو] :دازو هلثم عيبرلا نعو ـ5 □6555□

نيزر هجرخأ .[ِموُجُّنلاِب َنوُلَّلَعَتي َو .

ملعأ هاللّو ،هب هل ملع ام : هلوق ىلا هل هوأ نم يراخبلا هنم قلعو :تلاق .

6. (5774)- Rebî de aynısını rivayet etmiş ve şu ziyadeyi kaydetmiştir: "Allah'a yemin olsun. Allah hiç kimsenin ne yaşamasını, ne ölmesini, ne de rızkını herhangi bir yıldıza bağlamıştır. Bunu söyleyenler Allah hakkında yalan düzüyorlar ve kendilerine bahaneler uydur(up avun)uyorlar." [Rezin tahriç etmiştir. Buhârî, önceki kısmı, başından "...bilgisi olmayan" ibaresine kadar muallak olarak kaydetmiştir (Bed'ü'l-Halk 3).] [287]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer, Buhârî'nin bu muallak rivayetini Abd İbnu Humeyd'in mevsul olarak kaydettiğini ve sonuna şu ziyadeyi eklediğini belirtir: "Allah'ın takdirinden cahil birkısım insanlar bu yıldızlarla ilgili olarak kehanet ihdas edip kim falan yıldızın doğmasında ağaç dikerse şöyle olur, kim feşmekan yıldızın doğmasında sefere çıkarsa böyle olur diye laflar ettiler. Ömrüme yemin olsun! Yıldızlardan hiçbir yıldız yoktur ki, onun doğması sırasında hem uzun boylu hem kısa boylu hem kızıl hem beyaz, hem güzel hem çirkin dünyaya gelmemiş olsun. (İnsanların olacak şeye alâmet kıldıkları) şu yıldızların, şu hayvanın, şu kuşun gayba hiçbir delaletleri yoktur."

283 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/186. 284 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/187. 285 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/187.

Görüldüğü üzere İslam, Kur'an'ıyla, hadisiyle, ulemasıyla falcılık, kehanet, ruh çağırma gibi gayptan haber vermeye yönelik her çeşit meşguliyeti temelden reddedip, derecesine göre küfürden bir şube addetmektedir. 288

Bir İstidrad:

RUH ÇAĞIRMA MESELESİ 289

Gaybtan haber verme nevine giren ve günümüzde, bir kısım sosyetik ve "ilimci" çevrelerde yaygınlık kazanan ruh çağırma hadisesiyle ilgili bir tahlili, bu meseleler -mahiyetini bilmediği için- bulaşma temayülü gösteren bir kısım dindarları ikaz için Bediüzzaman'dan kaydedeceğiz. Bediüzzaman burada birkaç noktaya bilhassa dikkat çekmektedir: **1)** Bunlarla uğraşanlar, esas itibariyle dinden uzak çevrelerdir. Bunların ruhçumaneviyatçı görünümleri Müslümanları aldatmamalıdır.

2) Bu işlerle uğraşanlar, haber getirenler habis ruhlardır; cinlerin kâfir takımıdır. Bu sebeple böylesi seanslarda İslam'a, şeriata, Kur'an ve sünnete aykırı haberler gelebilir. Bu sebeple zayıf ve cahiller imanlarını, İslamlarını zedeleyebilirler.

Bediüzzaman, ruhçuların haber alma hadisesini inkar etmiyor, fakat haber getirenlerin ulvi ruhlar, mü'min cinler olmadığı için, getirdikleri haberlerin yalan yanlış, imanları zedeleyici olduğunu söylüyor. **3)** Peygamber, veli gibi âli ruhlar, bu işlerle uğraşan mübtezel insanların ayağına gelmezler. Esasen, onları çağırmak edebe aykırıdır. Belki nefis tezkiyesi yoluyla, Suyûtî hazretleri gibi ruhen yükselmek suretiyle onlara yaklaşılabilir.

4) Her halukârda ruh çağırma gibi işlerle meşguliyet mü'min kişinin harcı ve meşguliyeti olmamalıdır, faydası yoktur, zararı çoktur.

اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ اَبَدًا دَائِمًا

بِاسْمِهِ سُبْحَانَهُ "Aziz, sıddık kardeşlerim!

Evvelen: Çok emarelerle ve bazı hadiselerle katiyyen tahakkuk etmiş ki, Nurun has talebelerinden bazılarının bir zaif damarını bulup Hizmet-i Nuriyeden vazgeçirmek veya zaifleştirmek için Nurun ve Nur talebelerinin düşmanlarının çok planları var. Medar-ı ibret bir-iki nümuneyi beyan ediyoruz: Birinci nümunesi: Nurlarla şiddetli alâkası bulunan birkaç has kardeşimizin nazarını, fikrini, başka tarafa çevirmek veya zevkli ve ruhani bir meşreb ile meşgul edip, hizmet-i imaniyeye karşı zaifleştirmek için bazı şahıslar ispirtizma denilen ölülerle muhabere namı altında cinnîlerle muhabere etmek gibi hatta bazı büyük evliyalarla, hatta peygamberlerle güya bir nevi konuşmak gibi eski zamanda kâhinlik denilen.. şimdi de medyumluk nam verilen bu mesele ile bazı kardeşlerimizi meşgul ediyorlar. Halbuki: Bu mesele, felsefeden ve ecnebiden geldiği için ehl-i imana çok zararları olabilir. Ve çok su-i istimalata menşe' olmakla beraber içinde bir doğru olsa on yalan karışıyor. Çünki, doğruyu ve yalanı tefrik edecek bir mihenk, bir mikyas olmadığından ervah-ı habise ve şeytana yardım eden cinnîlerin bu vesile ile hem onun ile meşgul olanın kalbine ve hem de İslamiyet'e zarar vermek ihtimali var. Çünkü: Maneviyat namına hakaik-ı İslamiyeye ve akide-i umumiyeye muhalif ihbarat oluyor. Ervah-ı habise iken kendilerini ervah-ı tayyibe zannettirip belki, kendilerine bazı büyük veliler namını verip İslamiyet'in esasatına muhalif sözlerle zarar vermeye çalışabilirler. Hakikatı tağyir edip, safdilleri tam aldatabilirler.

Mesela: Nasıl ki güneş, bir küçük cam parçasında ziyasıyla, hararetiyle, şekliyle görünüyor fakat, o küçücük camın içindeki güneşin o küçücük timsali, kendi namına eğer konuşsa ve dese: Benim ziyam dünyayı istila ediyor. Benim hararetim herşeyi ısıtıyor ve küre-i arzdan bir milyon defadan daha büyüğüm dese, ne derece hilaf-ı hakikat olduğu anlaşılır. Aynen bu misal gibi; bir peygamber, güneş gibi hakiki makamında iken o ispirtizmanın veyahut medyumluğun cam parçası hükmündeki istidadına göre bir cilvesinin tezahürü, o hakikat namına konuşamaz. Eğer konuşsa yüz derece muhalif olur. İspirtizmanın veya medyumluğun o mazhardaki cüz'î cilvesi, vahyin mazharı olan o manevî güneşin kudsî mahiyetine hiçbir cihetle kıyas olamaz. Çünki: Esfel-i safilindeki bir cam parçası manen a'layı illiyyinde olan o manevî güneşin hakikatını yanına getiremez. Getirmeye çalışmak da hürmetsizlikten başka bir şey değildir. Ancak onun makamına karib olmak için, Celaleddin-i Suyûtî ve bir kısım evliyalar gibi seyr ü sülûk ile terakki ederek o manevî güneşin sohbetine mazhar olunur. Fakat böyle terakki, Risale-i Nur'un isbat ettiği gibi, peygamberin velayetiyle bir nevi sohbeti.. kendi derecelerine göre ve kendi istidatları derecesinde olur.

Fakat Nübüvvet hakikatı, velayetten ne derece yüksek ise, ispirtizma vasıtasiyle veyahut terakkiyat-ı ruhiyye cihetiyle mazhar olunan sohbet ve muhabere dahi hiçbir cihette hakiki peygamberle muhabereye yetişemeyeceğinden yeni ahkâm-ı şer'iyyeye medar-ı ahkâm olamaz. Evet, dinden gelmeyen, belki felsefenin hassasiyetinden gelen celb-i ervah da; hem hilaf-ı hakikat, hem hilaf-ı edeb bir harekettir. Çünkü a'layı illiyinde ve kudsî makamlarda olanları esfel-i safilin hükmündeki masasına ve yalanların yeri olan oyuncak tahtasına getirmek tam bir ihanettir ve bir hürmetsizliktir. Adeta bir padişahı kulübeciğine çağırıp getirmek gibidir. Belki ayn-ı hakikat ve edeb ve hürmet ve istifade odur ki, Celaleddin-i Suyûtî, Celaleddin-i Rumî ve İmam-ı Rabbanî gibi zatların seyr u sülûk u ruhanîleri gibi seyr u sülûk ile yükselerek o kudsî zatlara yanaşmak ve istifade etmektir.

Rü'yayı sadıkada ervah-ı habise ve şeytan, peygamber suretinde temessül edemez. Fakat celb-i ervahta; ervah-ı habise, belki peygamberin lisanen ismini kendine takıp; sünnet-i seniyyeye ve ahkâm-ı şer'iyyeye muhalif olarak konuşabilir. Eğer bu konuşması şeriatın ahkâmına ve sünnet-i seniyyeye muhalif ise, tam delildir ki, o konuşan, ervah-ı tayyibe değildir. Mü'min ve Müslüman cinnî de değildir. Ervah-ı habisedir. Bu şekilde taklid ediyor. Saniyen: Şimdi Nur talebeleri böyle meselelerde derse muhtaç değildirler. Risale-i Nur, herşeyin hakikatını beyan etmiş. Başka izahata ihtiyaç bırakmamış. Risale-i Nur onlara kafidir. Fakat Nur talebesi olmayanların aynı muhaberede; ahkâm-ı şeriat ve sünnet-i seniyye esasatına muhalif telkinatı dinlememeleri lazım ve elzemdir. Yoksa büyük hata olur.

Bir ihtar: Bu mektuptaki ruhlarla muhabere meselesine karşı edilen şiddetli tenkid; ecnebiden, fen ve felsefeden ve manyetizma ve ispirtizmadan gelen ve manevî bir şekil giyen bir meşrebe karşıdır. Yoksa İslamiyet'ten ve tasavvuf ve ehl-i tarikattan gelen ve bir derece ruhlarla muhabereye benzeyen ve nâehillerin girmesiyle bir derece su-i istimal edilen ve pek az olan bir kısım sofuların sofiliğine karşı değildir. Gerçi onlarda da bir cihette bazılara zarar olabilir. Fakat öteki gibi hiçbir cihette aldatıcı değil ve İslamiyet'e hiçbir cihette zarar niyeti yok. Hem o ecnebiden gelen meşreb ise, hem tarikat ve hem İslamiyet aleyhinde olduğu gibi, o sofuların meslekini de sükut ettirmeğe çalışıyor ve adileştiriyor. Ehl-i tasavvufun zaif ve tam sünneti yerine getirmeyen kısmı dikkat etsinler, kendilerini onlara benzetmesinler."[290]

HİCRETLER BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Bu bölüm Kitabu'l-Hicreteyn yani İki Hicretler Kitabı adını taşır. İki hicretten maksad: Mekke'den Habeşistan'a yapılan hicretle, Mekke'den Medine'ye yapılan hicret kastedilir. Mutlak olarak hicret deyince Mekke'den Medine'ye olan hicret anlaşılır. Zira Fahr-ı Âlem Efendimiz de bu hicrete katılmıştır ve bu hicret İslam tarihinde çok ciddi bir dönüm noktasıdır. İslam'ın cemaatten devlete geçişi, sabırdan aksiyona; yani pasif aksiyondan fiilî aksiyona yani sabırdan, önce müdafaaya, sonra da fetihlere geçiş demektir. Manası ve hasıl ettiği neticeleri büyük olan bir hadisedir. İslam tarihinin belki de en mühim hadisesidir.

Bu bölümde, hicretle ilgili beş hadis yer almaktadır. Hadisler daha ziyade hicretin tarihî vak'a yönüne temas etmektedir. Halbuki hicret, İslam dininde derin manaları olan, günümüz Müslümanlarına bile yön veren, istikamet çizen, tercih amili olan, ufuk açan mesajlarla dolu bir mefhumdur, bir hayat görüşü, bir dava stratejisidir. Bu sebeple, hicretle ilgili gerekli açıklamaları bahsin sonunda dercedeceğimiz uzunca bir tahlile bırakarak, burada, hicretin siyasî yönüne rengini vuran bir anlaşma metnini kaydedeceğiz. İslam'ın İlk Anayasası olarak değerlendirilen bu vesika Medine'deki Müslümanlarla diğer gayr-i müslim cemaatlerin münasebetlerini, temel hak ve vazifelerini tesbit etmektedir. Resulullah, Medine'ye hicret eder etmez Medine'de mevcut, muhtelif dinî ve siyasî grupların temsilcilerini toplayarak bu metni hazırlamış, hepsinin Müslümanlarla ve kendi aralarında cereyan edecek münasebetlerini tanzim etmiştir. Hicretin siyasî ehemmiyetinin en bariz delillerinden biri olan bu vesikanın, Hicret Bölümü'nün giriş kısmında neşrini uygun buluyoruz. [291]

Medine Site Devleti Anayasası:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla

Madde 1- Bu kitap (yazı), Peygamber Muhammed tarafından Kureyşli ve Yesribli mü'minler ve Müslümanlar ve bunlara tabi olanlara sonradan iltihak etmiş olanlar ve onlarla beraber cihad edenler için (olmak üzere tanzim edilmiştir).

Madde 2- İşte bunlar, diğer insanlardan ayrı bir ümmet (camia) teşkil ederler. **Madde 3-** Kureyş'ten olan muhacirler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, kan diyetlerini ödemeye iştirak ederler ve onlar harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre ödemeye iştirak edeceklerdir.

Madde 4- Benû Avf'lar, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye iştirak edeceklerdir ve (Müslümanların teşkil ettiği) her zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir. **Madde 5-** Benû Haris'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 6- Benû Sâide'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'miler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 7- Benû Cuşem'ler kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 8- Benu'n-Neccar'lar, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 9- Benû Amr İbn Avf'lar, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 10- Benu'n-Nebit'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 11- Benû'l-Evs'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre harp esirlerinin fidye-i necatını mü'minler arasındaki iyi ve makul bilinen esaslara ve adalet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Madde 12-a) Mü'minler, aralarında ağır malî mesuliyetler altında bulunan hiç kimseyi (bu halde) bırakmayacaklar, fidye-i necat veya kan diyeti gibi borçlarını iyi ve makul bilinen esaslara göre vereceklerdir. **Madde 12-b)** Hiçbir mü'min, diğer bir mü'minin mevla(kendisi ile akdî kardeşlik rabıtası kurulmuş kimse)sına müracaat edemez. (Diğer okunuşa göre): Hiçbir mü'min diğer bir mü'minin mevlası ile onun aleyhinde olmak üzere bir anlaşma yapmayacaktır.

Madde 13- Takva sahibi mü'minler, kendi aralarında mütecavize veya haksız bir fiil ika'ını tasarlayan, yahut bir cürüm yahut bir hakka tecavüz veyahut da mü'minler arasında bir karışıklık çıkarma kasdını taşıyan kimseye karşı olacaklar ve bu kimse onlardan birinin evladı bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır. **Madde 14-** Hiçbir mü'min bir kâfir için, bir mü'mini öldüremez ve mü'min aleyhine hiçbir kâfire yardım edemez.

Madde 15- Allah'ın zimmeti (himaye ve teminatı) bir tektir: (Mü' minlerin) en ehemmiyetsizlerinden birinin (himayesi) onların hepsi için hüküm ifade eder. Zira, mü'minler diğer insanlardan ayrı olarak birbirlerinin mevlası (kardeşi) durumundadırlar.

Madde 16- Yahudilerden bize tabi olanlar, zulme uğramaksızın ve onlara muarız olanlarla yardımlaşılmaksızın, yardım ve müzaheretimize hak kazanacaklardır.

Madde 17- Sulh, mü'minler arasında bir ve tektir. Hiçbir mü'min Allah yolunda girişilen bir harpte, diğer mü'minleri hariç tutarak, bir sulh anlaşması akdedemez; bu sulh ancak onlar (mü'minler) arasında umumiyet ve adalet esasları üzere yapılacaktır.

Madde 18- Bizimle beraber harbe iştirak eden bütün (askerî) birlikler, birbirleriyle münavebe edeceklerdir. **Madde 19-** Mü'minler birbirlerinin Allah yolunda (uğrunda) akan kanlarının intikamını alacaklardır. **Madde 20-a)** Takva sahibi mü'minler en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar. **Madde 20-b)** Hiç bir müşrik, bir Kureyşlinin malını ve canını himayesi altına alamaz ve hiçbir mü'mine bu hususta engel olamaz. (Yani, Kureyşlilere tecavüz etmesine mani olamaz.) **Madde 21-** Herhangi bir kimsenin bir mü'minin ölümüne sebep olduğu kat'î delillerle sabit olur da, maktulün vesilesi (yani hakkını müdafaa eden) rıza göstermezse, kısas hükümlerine tabi olur; bu halde, bütün mü'minler ona karşı olurlar. Ancak bunlara sadece (bu kaidenin) tatbiki için hareket etmek helal (doğru) olur. **Madde 22-** Bu sahife(yazı)nın muhteviyatını kabul eden, Allah'a ve ahiret gününe inanan bir mü'minin bir katile yardım etmesi ve ona sığınacak bir yer temin etmesi helal (doğru) değildir; ona yardım eden veya sığınacak bir yer gösterene kıyamet günü, Allah'ın lanet ve gadabı nasib olacaktır ki, o zaman artık kendisinden ne bir para tediyesi ne de bir taviz bedeli alınacaktır.

Madde 23- Üzerinde ihtilafa düştüğünüz herhangi bir şey, Allah'a ve Muhammed'e götürülecektir, selam O'na olsun.

Madde 24- Yahudiler, mü'minler gibi muharebeye devam ettiği müddetçe (kendi harb) masraflarını karşılamak mecburiyetindedirler.

Madde 25-a) Benû Avf Yahudleri mü'minlerle birlikte -(İbn Hişam'da bu, "maa" (yani "ile") olarak; Ebu Ubeyd'de ise "min" (yani "den") olarak zikredilir)- bir ümmet (camia) teşkil ederler. Yahudilerin dinleri kendilerine, mü'minlerin dinleri kendilerinedir. Buna, gerek mevlaları ve gerekse bizzat kendileri dahildirler. **Madde 25-b)** Yalnız kim ki haksız bir fiil irtikab eder veya bir cürüm ika eder, o sadece kendine ve aile efradına zarar vermiş olacaktır.

Madde 26- Benû'n-Neccar Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. **Madde 27-** Benû'l-Haris yahudileri de Benû Avf yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. **Madde 28-** Benû Saide Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. **Madde 29-** Benû Cuşem Yahudileri de Benu Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. **Madde 30-** Benû'l-Evs Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. **Madde 31-** Benû Sa'lebe Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. Yalnız, kim ki haksız bir fiil irtikab eder veya bir cürüm ika eder, o sadece kendini ve aile efradını zarardîde etmiş olacaktır. **Madde 32-** Cefne (ailesi) Sa'lebe'nin bir koludur; bu bakımdan Sa'lebeler gibi mülahaza olunacaklardır. **Madde 33-** Benu'ş-Şuteybe de Benû Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır. (Kaidelere) muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır.

Madde 34- Sa'lebenin mevlaları, bizzat Sa'lebeler gibi mülahaza olunacaklardır. **Madde 35-** Yahudilere sığınmış olan kimseler (Bitane), bizzat Yahudiler gibi mülahaza olunacaklardır. **Madde 36-a)** Bunlardan (Yahudilerden) hiçbir kimse (Müslümanlarla birlikte bir askerî sefere), Muhammed (s.a.v.)'in müsaadesi olmadan çıkmayacaktır.

Madde 36-b) Bir yaralamanın intikamını almak yasak edilmeyecektir. Muhakkak ki bir kimse bir adam öldürecek olursa, neticede kendini ve aile efradını mes'uliyet altına sokar; aksi halde haksızlık olacaktır. "Yani bu kaideye riayet etmeyen bir kimse haksız vaziyette olacaktır." Allah bu yazıya en iyi riayet edenlerle beraberdir.

Madde 37-a) (Bir harp vukuunda) Yahudilerin masrafları kendi üzerine ve Müslümanların masrafları kendi üzerinedir. Muhakkak ki, bu sahifede (yazıda) gösterilen kimselere harp açanlara karşı, onlar kendi aralarında yardımlaşacaklardır. Onlar arasında hayırhahlık ve iyi davranış bulunacaktır. (Kaidelere) muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareketler olmayacaktır.

Madde 37-b) Hiç kimse müttefikine karşı bir cürüm ika edemez. Muhakkak ki zulmedilene yardım edilecektir. **Madde 38-** Yahudiler Müslümanlarla birlikte, beraberce harp ettikleri müddetçe masrafta bulunacaklardır. **Madde 39-** Bu sahifenin (yazının) gösterdiği kimseler için Yesrib vadisi dahili (cevf), mukaddes (haram) bir yerdir.

Madde 40- Himaye altındaki kimse (car), bizzat himaye eden kimse gibidir; ne zulmedilir ve ne de (kendisi) cürüm ika edecektir.

Madde 41- Himaye verme hakkına sahip kimselerin izni müstesna, bir himaye hakkı verilemez. **Madde 42-** Bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler, arasında zuhurundan korkulan bütün öldürme yahut münazaa vakalarını Allah'a ve Rasulullah Muhammed (s.a.v.)'e götürmeleri gerekir. Allah, sahifeye (yazıya) en kuvvetli ve en iyi riayet edenlerle beraberdir.

Madde 43- Ne Kureyşliler ve ne de onlara yardım edecek olanlar, himaye altına alınmayacaklardır. **Madde 44-** Onlar (yani Müslümanlar ve Yahudiler) arasında, Yesrib'e hücum edecek kimselere karşı yardımlaşma yapılacaktır.

Madde 45-a) Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlar tarafından) bir sulh akdetmeye veya bir sulh akdine iştirake davet olunurlarsa, bunu doğrudan doğruya akdedecekler veya ona iştirak edeceklerdir. Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlara) aynı şeyleri teklif edecek olurlarsa, mü'minlere karşı aynı haklara sahip olacaklardır; din mevzuunda girişilen harp vak'aları müstesnadır.

Madde 45-b) Her bir zümre (gerek müdafaa ve gerekse sair ihtiyaçlar hususunda) kendilerine ait mıntıkadan sorumludurlar.

Madde 46- Bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler için ihdas edilen şartlar, aynı şekilde Evs Yahudilerine, yani onların mevlalarına ve bizzat kendi şahıslarına, bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler tarafından sıkı ve tam bir muhafazakârlık ile tatbik olunur. (Kaidelere) muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır. Ve haksız şekilde kazanç temin edenler, sadece kendi nefsine zarar vermiş olurlar. Allah bu sahifede (yazıda) gösterilen maddelere en doğru ve en mükemmel riayet edenlerle beraberdir. **Madde 47-** Bu kitap (yazı), bir haksız fiil ika eden veya cürüm işleyen (ile ceza) arasına engel olarak giremez. Kim ki, bir harbe çıkar, emniyette olur veya kim ki, Medine'de kalırsa yine emniyet içindedir; haksız bir fiil ve cürüm ikaı halleri müstesnadır. Allah ve Resulullah Muhammed (s.a.v.) himayelerini, (bu sahifeyi) tam bir sadakat ve dikkat içinde muhafaza eden kimseler üzerinde tutacaklardır.292

 ج َر ُهْنِم بِرَتْشَاف ِهِل ِزْنَم يف ِيبأ َلاِإ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْكَب وُبأ َءاَج]
:لاَق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر بزاَع نب ءاربلا نع ـ1 6556ـ اَبأ اَي : ِيبأ ُهَل َلاَقَف .
ُهَنَمَث ُدِقَتْنَي ُهَعَم ِيبأ َج َرَخ َو ُهُتْلَمَحَف ُهْلِمْحا :ِيبأ َلاَقَف ،ي ِل ِزْنَم ىلا ُهْلِمْحَي
َكَنْبا ِيِعَم ْثَعْبا :ٍب ِزاَعِل َلاَقَف

ِينْثِهدَح ِرْكَب

هيف ُرُمَي َ ُقي ِرهطلا ُخ َو ِة َريِههظلا ُمِئاَق َماَق يهتَح ِدَغْلا َنِم َو اَنَتْلَيَل اَنْيِ
َرسأ ،َمَعَن : َلاَق ؟# ِ هاللّ َلوُس َر َعَم َتْي َرَس ٌةَلَيَل اَمْتَعنَص َفْيَك ِهيف ُمانَي
ًاناَكَم ِيدَيِب ُتْي ّوَس َو ة َرَخَّصلا ُتْيَتأَف ُهَدْنِع اَنْل َزَنَف . ُدْعَب ُسْمَّشلا اَهْيَلَع ِتأَت
َمَل ٌّلِ اَهَل ،ٌةَليِوَط ٌة َرْخَص اَنَل ْتَعِفُرَف ،ٌدَحأ

اَم ُهَل ُضُفْنأ ُتْج َرَخ َو ُماَنَف ، َكَل ْوَح اَم َكَل ُضُفْنأ اَنأ َو ِ هاللّ َلوُس َر اَي ُمَن :
ُتْلَق َّمُث ،ًة َو ْرَف ِهْيَلَع ُتْطَسَب َّمُث ،اَهِلْ يف # ِ هاللّ ُلوُسر

لْهأ ِنَم ٍلُج َرِل : َلاَقَف ؟م ُغُ اَي َتْنأ ْنَمِل : ُتْلُقَف ،اَنْد َرأ يِذهلا َلْثِم اَهْنِم ُدي ِرُي ِة
َرْخَّصلا ىلا ِهِمَنَغِب ِلِبْقُم ٍعا َرِب اَنأ اَذإَف ،ُهَل ْوَح ِرْعَّشلا َنِم َع ْرَّضلا ُضُفْنِأ : ُتْلُقَف
،ًةاَش َذخَأَف . ْمَعَن : َلاَق ؟ ُبِلْحَتَفأ : ُتْلُق . ْمَعَن : َلاَق ؟ ٌنَبَل َكِمَنَغ يِفأ : ُتْلُقَف
،ًةَّكَم ْوأ ًةَنيِدَمْلا هيبهنلا ُتْيَتأَف ،أُضوَتَي َو ُب َرْشَي َو ِيوَت ْرَي # هيِبَّنلِل اَهُتْلَمَح
ٌة َواَدإ يِعَم َو ،ٍنَبَل ْن ِم ًةَبْثُك ُهَعَم ٍبْعَق يف َبَلَح َو ،ًلَعَفَف .بَذَقْلا َو ِبا َرُتلا َو !ِ هاللّ
َلوُس َر اَي ْب َرْشا ُتْلُقَف ُهَلَفْسأ َد َرَب يهتَح ِءاَملا َنِم ِنَبهللا ىَلع ُتْبَبَصَف . َظَقْيَتْسا
يهتَح ُتْفَق َوَف ،ُهَظِق ْوُأ ْنأ ته َرَكَف ٌمِئاَن َوُه َو # ِنْب ِكِلاَم ُنْب ُةَقا َرُس اَنَعَبَّتا َو
ُسْمهشلا ِتَلا َز اَم َدْعَب اَنْلَحَت ْراَف َنَلب : ُتْلُق ؟ِلي ِح َرّلِل ِنَأي َمَلأ :ِيل َلاَق َّمُث ،
ُتي ِض َر يهتَح َب ِرَشَف : َلاَق ُدي َتْمَطَت ْراَف ،#ُّيِبهنلا ِهْيَلَع اَعَدَف ،اَنَعَم َ هاللّ
َّنإ ْن َزْحَت َ : َلاَقَف .اَنيِتُأ ِ هاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف ،ِض ْرَ ا َن ِم ٍدَلَج يف ُنْحَن َو ،
ٍمَشْعُج َ َلَعَجَف ،#ُّيِبهنلا ُهَل اَعَدَف ، َبَلهطلا اَمُكَّنَع َّد ُرأ ْنأ اَمُكَل ُ هللاَف يِل
اوُعْداَف َّيَلع اَمُت ْوَعَد اَمُكَّنأ ُتْمِلَع ْدَق يِهنإ : َلاَقَف .اَهِنْطَب ىلا ِهِس َرَف

ناخيشلا هجرخأ .[اَنَل يِهف َو َو : َلاَق . ُهَّد َر َّإ ًادَحأ ىَقْلَي ُ َف ،اَنُه اَم ْمُتيِفُك .
ْدَق : َلاَق َّإ ًادَحأ ىَقْلَي . صلختت دكت ملو ضر ُا يف تبشن « ْتمطتراو».ةبلصلا
«ةظيلغلا ضر ا « ُدلجلا

1. (5775)- Bera İbnu'l-Âzib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh), evinde babama uğradı. Ondan bir semer satın aldı. (Babam) Âzib'e: "Benimle oğlunu gönder, onu evime kadar götürüversin!" dedi. Babam bana: “Haydi onu götürüver!" dedi. Ben de götürüverdim. Babam onunla beraber çıktı, bedelini alacaktı. Babam, Ebu Bekr'e: "Ey Ebu Bekr! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la (hicret ettiğin) gece ne yaptınız?" diye sordu. "Evet o gece yürüdük. Ertesi günü de öğle vaktine kadar yürüdük. Yolumuz tenha idi, hiç kimseye rastlamadık. Önümüze uzun bir kaya çıktı. Kayanın henüz güneşin değmediği bir gölgesi vardı. Yanına konakladık. Ben kayanın yanına geldim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, duldasından uyuması için elimle bir yeri düzledim. Sonra ortaya bir post yayıp: "Ey Allah'ın Resulü! (Siz biraz istirahat buyurup şurada) uyuyun, ben etrafınızı gözetlerim!" dedim. Derken yatıp uyudu, ben de çıkıp etrafını gözetlemeye başladım. Kayaya doğru sürüsüyle gelmekte olan bir çobanla karşılaştım. O da bizim gibi gölgeye sığınmak istiyordu.

"Sen kimlerdensin ey delikanlı?" diye sordum. Medine veya Mekke' den bir adama aitti. Ben tekrar: "Koyununda süt var mı?" dedim.

"Evet!" dedi.

"Sağar mısın?" dedim.

Tabii dedi ve sağmak üzere bir koyun yakaladı.

"Memede kıl, toztoprak çerçöp olabilir, bunları bir çırp!" dedim. Dediğimi yaptı, beraberindeki bir kaba bir miktar süt sağdı. Benim de yanımda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) için taşıdığım bir kap vardı. İçmede, abdestte onu kullanırdı. (Sütü kendi kabıma aktararak) (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldim. Uyuyordu. Uyandırmak istemedim. Uyanıncaya kadar yanında durdum. Süte biraz su kattım, dibi serinledi. "Ey Allah'ın Resulü, buyurun için!" dedim. O içti ben de memnun oldum. Sonra: "Yola koyulma vakti gelmedi mi?" dedi.

"Evet!" dedim. Güneşin zevalinden sonra hareket ettik. Peşimize Süraka İbnu Malik İbni Cu'şem düştü. Biz sert bir arazide yürüyorduk.

"Ey Allah'ın Resulü, bize yaklaştı!" dedim.

"Üzülme! Allah bizimledir!" buyurdu. Aleyhissalâtu vesselâm, Süraka' ya beddua etti. Derhal atının ön ayağı karnına kadar yere saplandı. Süraka: "Anladım ki, siz bana ilendiniz. Ne olur benim için dua edin. Allah için ben de takipçileri sizden geri çevireceğim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm dua ediverdi, adam kurtuldu ve geri döndü. Yol boyu her kime rastladı ise: "Ben size bedel burada gereken (aramayı) yaptım (kimse yok)!" dedi. Böylece her kime rastladı ise geri çevirdi. Hülasa, bize verdiği sözü tuttu." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 45, Lukata 11, Menakıb 25, Eşribe 12; Müslim, Zühd 75, (2009).]293

اَي تُلُقَف . اَنِسؤ ُر ىلَع ْمُه َو ،ِراَغْلا يف ُنْحَن َو ،َنيِك ِرْشُمْلا ِماَدْقأ ىلا ُت ْرَظَن]
□6555□ 5ـ نعو ىبأ ركب َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق:

يذمرتلاو ناخيشلا هجرخأ .]؟اَمُهُثِلاَث ُ هاللّ ِنْيَنْثاِب َكُّنَظ اَم ،ٍرْكَب اَبأ اَي .
َر لوُس َهاللّ! ِهاللّ ْوَل َّنأ ْمُهَدَحأ َرَظَن ىلا ِهْيَمَدَق ُ َرَصْب اَن َف لاَق:

2. (5776)- Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz mağarada iken müşriklerin ayaklarını görüyordum. Onlar bu sırada başlarımızın üstünde idiler.

"Ey Allah'ın Resulü dedim, onlar ayaklarının aşağısına bir bakacak olsa bizi mutlaka görürler!" dedim. Bunun üzerine: "Ey Ebu Bekr! buyurdular, Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne zannediyorsun?" [Buharî, Fezailu'l-Ashab 2, Menakıb 45, Tefsir, Beraet 1; Müslim, Fezailu's-Sahabe 1, (2381); Tirmizî, Tefsir, Tevbe, (3095).] 294

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, birçok mucizelerin cereyan ettiği hicret hadisesinden bazı sahneleri anlatmaktadır. Birinci hadisin Ahmed İbnu Hanbel'deki veçhinde, Hz. Ebu Bekr'in semeri evine kadar taşıtma teklifine Hz. Azib (radıyallahu anhümâ), Ashab'ın sünnet rivayetine verdikleri ehemmiyeti aksettiren bir taleple cevap verir: "Sen bana, Resulullah'la beraber olduğun hicreti nasıl yaptığını anlatmazsan hayır!" Hz. Ebu Bekr bu talep üzerine anlatır.

2- Bazı rivayetlerde, Resulullah'ın Süraka'ya deriden mamul bir kâğıt üzerine yazılı bir eman vesikası verdiği belirtilir.

3- Rivayetler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın en tehlikeli anlarda bile sükunet ve tevekkülünden bir şey kaybetmediğini göstermektedir: Gerek müsellah vaziyette Süraka'nın saldırısı, gerekse, mağaraya kadar takip edilişleri ve içeriden dışarıdakilerin ayaklarını görme, seslerini duyma derecesinde düşmanlarının yaklaşmasına rağmen "Allah bizimledir" teslimiyetini izharı, onun imanının teslimiyetinin kuvvetini göstermeye yeterlidir. **4-** Hadiste, Hz. Resulullah ve Hz. Ebu Bekr'in çobanın sütünü içtikleri ifade edilmektedir. Başkasına ait olan bir koyunun sütünü nasıl içtikleri sorusuna muhtelif cevaplar verilmiştir:
* Araplar misafirperver oldukları için çobanlarına yolcuların ihtiyacını

görme yetkisi vermişlerdir. * Çoban Resulullah ve Hz. Ebu Bekr'in yakın dostlarından birine aitti. Bu takdirde caizdir. * Resulullah ve Hz. Ebu Bekr muzdar kaldıkları için içmiş olabilirler.

5- Hadiste ayrıca Resulullah'ın mucizeleri, Hz. Ebu Bekr'in fazileti, büyüğe, küçüğe hizmeti, eman dileyene 295 eman verilmesi gibi pekçok hususlar mevcuttur.

ن ِم ًام ْوَق ُتْك َرَت يهنإ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف ،# هيِبهنلا بلَع اَنْدَف َو]□
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يدعسلا نب هاللّدبع نعو ـ5 □6555□

يئاسنلا هجرخأ .[ُراَّفُكْلا َلِتوُق اَم ُة َرْجِهْلا ُعِطَقْنَت ْنَل : َلاَقَف . ْتَعَطَقْنا ِدَق َة .
َرْجِهْلا َّنأ َنوُمُعزَي ْمُه َو ،يِفْلَخ

3. (5777)- Abdullah İbnu Sa'di (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına bir heyet olarak geldik. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Muhakkak ki ben, arkamda, artık hicretin sona erdiğini zanneden bir kavim bıraktım" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Küffarla kıtal edildiği müddetçe, hicret sona ermeyecektir!" buyurdu." [Nesâî, Bey'at 15, (7, 146).] 296

بلَع ُهُعِياَبُأ : َلاَقف .ِة َرْجِهْلا بلَع يِبأ ْعِياَب ! هاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف ِحْتَفْلا َم ْوَي
َةَّيَمُأ يِبأِب ُت ْئ ِج] :لاق ةيمأ نب بلعي نعو ـ5 □6555□

يئاسنلا هجرخأ .[ُة َرْجِهْلا ِتَعَطَقْنا ِدَق َو ،داَه ِجْلا .

4. (5778)- Ya'la İbnu Ümeyye anlatıyor: "Fetih günü babam Ümeyye'yi getirip: "Ey Allah'ın Resulü! Babamla hicret şartı üzere bey'at yap!" dedim. Ama O: "Onunla cihad etme şartı üzerine bey'at yaparım, artık hicret sona ermiştir" cevabını verdi." [Nesâî, Bey'at 15, (7, 297 145).]

AÇIKLAMA:

Bu iki rivayet hicretle ilgili birkaç temel telakkiyi vermektedir:

* Hicret bir ara zaruri idi. Bilhassa Medine'deki Müslümanların sayıca artması, güçlenmesi lazımdı. Hem de sağda solda münferid Müslümanlar ağır baskı altında kalarak İslam'ı yaşayamıyorlardı. Bu sebeple "hicret etmeyenin imanı makbul değildir" denecek derecede, Medine'ye hicret farz kılınmış, hicretin fazileti zihinlerde yer etmişti.

* Ama bu hal, Mekke'nin fethiyle sona erdi. Çünkü artık Müslümanlar güçlenmiş, fevç fevç insanlar ona dahil olmaya başlamıştı. Herkes dinini istediği yerde korkusuzca yaşayabilirdi. Resulullah, mükerrer beyanlarla Mekke'nin fethinden sonra hicretin sona erdiğini ilan etti. Fetihten sonra hicret üzere bey'at etmek isteyenleri geri çevirdi.

* Resulullah'ın "Fetihten sonra hicret yok" ifadesi zahirde mutlak ise de, "Medine'ye" diye kayıtlamak gerekmektedir. Çünkü Abdullah İbnu Sa'di rivayetinde de görüldüğü üzere düşmanla cihad yapıldığı müddetçe hicrete ihtiyaç duyulacak ve meşru varlığını kıyamete kadar devam ettirecektir. [298]

ةَنيِدَمْلا ِهِمَدْقَم ْنِم ًّإ اوُّدَع اَم ،ِهِتاَف َو ْنِم ُ َو # ِهِبهنلا ِثَعْبَم ْنِم اوُّدَع اَم]□].
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر دعس نب لهس نعو ـ6 □6555□

يراخبلا هجرخأ .

295 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/200-201. 296 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/201.

5. (5779)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Sahabiler İslamî takvimin başlangıcını tesbit ederken) ne Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bi'set zamanına ne de vefat zamanına itibar etmediler. Fakat Medine'ye gelişine itibar ettiler." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 48.][299]

AÇIKLAMA:

1- Cahiliye devrinde Arapların elbirlik kullandıkları sabit bir takvimleri yoktu. Mühim hâdiselere göre takvimler kullanılır, bir müddet sonra terkedilirdi.

Hicrî takvimi, duyulan ihtiyaç üzerine istişarelerle ilk defa kabul edip tatbikata koyan Hz. Ömer oldu. Cevherî, tarihte ilk takvimin Tufan'dan itibaren konduğunu belirtir. İslam'da ilk takvimin Hz. Peygamber devrinde, Medine'ye gelince konulduğuna, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu maksatla Rebiülevvel'i esas aldığına dair Zührî'den bir rivayet mevcut ise de, alimler bunu mu'dal bilir ve Hz. Ömer zamanında konduğunda ittifak ederler.

Süheylî, Ashab'ın, tarihi hicretle başlatma işini şu ayetten aldıklarını söyler: "...Senin namaz kılmana layık olan mescid, ilk günden beri takva üzerine kurulu bulunan mesciddir" (Tevbe 108). "Çünkü der, malum olduğu üzere, mutlak manada bir ilk gün yoktur. Öyleyse bu "ilk"lik muzmer olan bir şeye izafe edilecektir. Bu muzmer (kapalı) olan şeyde İslam'ın aziz olduğu, Resul-i Ekrem'in Rabbine emniyet içinde ibadet ettiği, mescidin yapılmasına başladığı zamandır, bu devrin ilk günüdür. Böylece, Ashab o günü tarih başlangıcı kabul etmede fikir birliğine vardılar. Onların fiilinden anlarız ki, Cenab-ı Hakk'ın "ilk günden beri" sözünü onlar, "İslamî tarihin ilk gününden beri" diye anladılar.

İbnu Hacer, Süheylî'nin bu yorumuna tamamen katılmayarak: "Hatıra öncelikle gelen, "İlk günden beri" kavl-i şerifinin manası Resulullah ve ashabının Medine'ye girdiği ilk gündür, doğruyu Allah bilir" der. **2-** Sadedinde olduğumuz rivayet, takvimin başlangıcını tesbitte Ashab'ın, farklı görüşleri müzakere edip, "hicret"te karar kıldıklarını göstermektedir. Rivayette Resulullah'ın bi'set ve vefat zamanlarına itibar edilmediğinin belirtilmesi bunu ifade eder. Nitekim bu maksatla Aleyhissalâtu vesselâm'ın doğumu, bi'seti, hicreti ve ölümünün esas alınması müzakere edilmiştir. Nitekim İbnu Abbas'tan gelen bir rivayatte şöyle denir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) takvim başlangıcı koymaya teşebbüs edince, sahabiler toplandı. Onlarla müzakere etti. Sa'd İbnu Ebi Vakkas, Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefat zamanını esas almayı, Hz. Talha bi'setle başlatmayı, Hz. Ali hicretle başlatmayı, diğer bazıları da Resulullah'ın doğumunu esas almayı teklif ettiler. Hicretin on altı veya on yedinci yılında toplanan bu şûra, müzakereler sonunda Hz. Ali'nin teklifini kabulde ittifak etti. Ancak hangi ayın esas alınması hususunda da ihtilaf edildi. Abdurrahman İbnu Avf, haram ayların evveli olduğu için Receb'i, Talha da ümmetin mübarek ayıdır diye Ramazan'ı, Hz. Ali de sene başıdır diye Muharrem'i yıl başlangıcı olarak teklif ettiler. Bu meselede de Hz. Ali'nin görüşü kabul gördü." Hz. Ömer'i takvim meselesini ele almaya sevkeden amil hususunda kitaplarda muhtelif rivayetler var. Umumiyetle, Yemen'de mevcut olan tatbikatın, böyle bir şeye olan ihtiyacı hatırlattığını belirtir. İbni Sirin'den gelen bir rivayete göre: "Yemen'den gelen bir zat: "Ben Yemen'de tarih dedikleri bir şey gördüm. Şu yılda, şu ayda diye yazıyorlar" der. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Bu güzel bir şey, öyleyse siz de tarihleyin" der ve şûrayı toplar. Bir başka rivayete göre, Ebu Musa (radıyallahu anh) Hz. Ömer'e "Sizden bana tarihsiz mektuplar geliyor" diye yazar, bunun üzerine Hz. Ömer şûrayı toplar. Bir diğer rivayete göre, Hz. Ömer'e ödeme zamanı Şaban yazan bir borç senedinin davası gelir. "Bu hangi Şaban, geçen mi, içinde bulunduğumuz mu, gelecek Şaban mı? Şu halde insanlara bir şey (takvim) koyun ki bunu ona göre bilsinler" der. Öyle anlaşılıyor ki, gelişen medeni medeni hayat ve devlet hayatı müslümanlara pekçok yönden takvime olan ihtiyacı duyurmuş, takvimsizlikten doğan pekçok hâdiseye şahid olunmuştur. Ortaya çıkan birikim, meseleyi ele almaya itmiştir.

* Son olarak şu hususu daha açık olarak tebarüz ettirmek isteriz: Takvim başı olarak hicret yılı esas alınmış olmakla beraber, yıl başı olarak Resulullah'ın hicret ettiği ay esas alınmamıştır. Çünkü hicret, Rebiülevvel ayında vuku bulduğu halde takvim, biraz geri alınarak Muharrem'de başlatılmıştır. Bunun gerekçesi olarak yukarıda da kaydedildiği üzere Muharrem'in (eskiden beri) yılbaşı sayılması" gösterilmiş ise de, İbnu Hacer, şöyle bir yorumda bulunur: "Çünkü hicrete azmetme başlangıcı Muharrem'de olmuştu. Şöyle ki (Akabede yapılan ikinci) bey'at, Zilhicce ayında vukua geldi. İşte bu hicretin mukaddimesi idi. Bu beyatten sonra ilk doğan hilal, Muharrem oldu. Hicret etmeye azm, Muharrem hilalinde oldu. Böylece takvimin Muharrem ayında başlatılması uygun ve münasip oldu. Takvimi Muharrem ayından başlatmaları hususunda, vakıf olduğum açıklamaların en kuvvetlisi (bence) budur." [300]

I. İstidrad

Takvim meselesi, zaman anlayışının ortaya çıkardığı bir meseledir. Takvim, zamanı belli bir plana göre değerlendirme, amele tahvil etme endişesinin maddî ifadesidir, delilidir. Bidayetten beri büyük medeniyet kuran bütün cemiyetlerin takvimi vardır. Etiler, Sümerler, Mısırlılar gibi. Makro alanda takvim şeklinde ifadesini bulan zaman telakkisi sadece cemiyetin meselesi değil, aynı zamanda her ferdin meselesidir. Hayattaki başarılar zaman içinde gerçekleştirildiği için, gerek fertlerin ve gerekse milletlerin başarısını, kristalize olmuş, maddeye dökülmüş zaman olarak değerlendirebiliriz. Zamanını değerlendirme şuuruna eren, en büyük endişesi zamanı değerlendirme olan ferdler ve cemaatler terakki eder, bunu kaybedenler de tedennî. Dinimizin büyük hedeflerinden biri de mensuplarında zaman şuuru uyandırmaktır. Bu sebeple her söylediğinin, her yaptığının iki melek tarafından yazıldığı bildirilmiş, büluğdan ölüme, her anından hesap vereceği inancı Kur'an ve hadislerde tekrarla işlenmiştir.

Biz burada, zaman meselesini Kur'an-ı Kerim'in nasıl ele aldığını göstermek, bu mevzuya giren mesaildeki sistemi ve ısrarını ibraz etmek maksadıyla şu açıklamayı sunuyoruz: Ümidimiz ve duamız yeniden diriliş dönemimizde, bunun zenbereğini teşkil edecek olan İslamî zaman telakkisini, Rabbimizin bu ümmet-i merhumeden esirgememesidir.[301]

Din Ve Zaman

Bugün Müslümanlar çoğunluk itibariyle zaman konusunda kaygısız hale gelmiş ise de, dinimiz, ana kaynaklarında, zaman meselesi üzerinde ısrarla durur. Bizzat Kur'an-ı Kerim, zaman üzerinde dikkatleri canlı tutmak için zamanı hatırlatan tabirleri sıkça kullanır. Ayetleri hadislerle birlikte mütalaa edince, şu husus açıkça görülür: Dinin bu iki kaynağı, yıllık, aylık, haftalık ve bilhassa günlük hayatın tanzimiyle ilgili çok ince teferruatlara yer vermektedirler. Her çeşit farz, vacib ve nafile namazlar, zaman tanzimine de yönelik gayeler taşımaktadırlar. Bu açıdan, din emirlerinin büyük çoğunluğuyla, insana zamanını âzamî ölçüde değerlendirmeyi öğretmektedir, hatta asıl gayesi budur denilebilir.[302]

Kur'an'ın Zamanı İfade Şekli

Kur'an-ı Kerim'de zaman mefhumu, çok çeşitli kelime ve tabirlerle ifade edilir. Buna rağmen bizzat zaman kelimesine rastlanmaz. "Zaman", lügat açısından "uzun veya kısa olan vakit" manasına gelir, yani mutlak zamanı ifade eder. Kur'an, zaman yerine daha çok vakit kelimesini tercih eder ve kullanır. Bu kelime lügat yönüyle, "bir iş için belirlenen zamanın nihayeti" demektir. Yani belirli, sınırlı bir zaman ifade eden kelime, diğerine tercih edilmiştir. Bu tercihte, Kur'an-ı Kerim'in pratik gayesini görüyoruz. Yani fiilî hayatta, insan için pratik ve tatbikî olan mefhumlar daha mühimdir. Bunların hatırlatılması, nazarî, zihnî mefhumlara tercih ve takdim edilmiş olmaktadır. Zaman mes'elesi de böyle. Zamanla ilgili tabirlerin sayısı, insanın günlük hayatında arzettiği ehemmiyetle doğru orantılı olarak artmaktadır.[303]

Mutlak ve Mübhem Zaman:

Başka manaları yanında "zaman" manasını da taşıyan asr kelimesi 1 defa; başlangıcından nihayetine âlemi kucaklayan zaman manasına dehr kelimesi 2 defa; zamanda mübhem ve uzun bir müddet manasına hukub, ahkab 2 defa; yakın insanların yaşadığı devir manasına karn, kurun kelimeleri 20 defa geçer. Bu sonuncu kelime her defasında geçmiş devirleri kasteder.

Daha müşahhas, daha sınırlı zaman ifade eden kelimelerden "vakt" kökünden 13 ayrı kelime gelir. Vakt kelimesinden sonra saat kelimesine daha çok yer verilmiştir. 48 defa geçen bu kelime "zamanın bir cüz'ü, bir parçası" demektir. 40 yerde kıyamet manasınadır, 8 yerde de müddet ve sınırlı zaman manasında kullanılmıştır. Zamanın çok daha küçük cüz'ünü ifade eden an (ki dilimize de aynı manada girmiştir) çoğul olarak anâ şeklinde üç yerde geçer. Daha kısa bir müddet ifade eden lemhu'lbasar (göz açıp kapama vakti) tabiri de 2 yerde geçer. 35 kere geçen hîn de birşeyin husûl bulma vakti demek olup manaca mübhemdir, izafetle vuzuha kavuşur. Mutlak zaman Kur'an'da bazan da hînle ifade edilmiştir.[304] Ebediyet mefhumu 117 defa (ebed kökünden 28 defa, huld kökünden 87 defa ve sermed kökünden 2 defa) geçer. Bunun çokluğunu yine pratiklik yönünden açıklamak mümkündür. Zira, Kur'an-ı Kerim'in ana davalarından biri ahiret ve binaenaleyh, ebedî hayattır. Ebediyeti hatırlatan kelimelerin çokluğu tabii ve hatta zaruridir (Bak: Şema 1). [305]

Muayyen Belli Zaman:

---

[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/204-205. [302] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/205. [303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/205-206.

[304] Zamanla ilgili tâbirlerin târifleri, İsfehânî'nin Müfredâtu'l-Kur'ân'ından alınmıştır.

Mutlak manada veya mutlaka yakın mübhem, belirsiz müddette zamanı ifade eden kelimelerin azlığına mukabil, mutlak ve sonsuz zamanın yıl, ay, gün, gece, gündüz gibi çeşitli uzunlukta, fakat sınırlı, bölümlü, başlangıç ve sonuç hududları belli ve insan hayatı ile sıkı alâkalı muhtelif dilimlerini ifade eden tabirler çokça gelmiştir. Hatta bunlardan hangisi, bir ferd için daha ehemmiyetli ise o, diğerlerine nazaran, ehemmiyeti nisbetinde daha çok sayıda zikredilmiştir. Görüleceği üzere, yevm, yani "gün" kelimesi en çok zikredilen kelimedir. [306]

Zamanın Sıkça Hatırlatılması:

Kur'an-i Kerim'de zamanı hatırlatan kelimeler çoktur. Bunlardan direkt hatırlatanları çoğunlukla kaydettik. Sadece "gün", "gündüz", "gece" kelimeleri ile gündüz ve gecenin kısımlarına temas eden tabirlerin Kur'anda dağılımını gözönüne alacak olsak şu durumla karşılaşıyoruz: Kur'an-ı Kerim, ilk sayfalarından itibaren, en son sayfalarına kadar, hiç fasıla vermeden, okuyucusuna "zaman mefhumu"nu hatırlatmaktadır. Ve bu hatırlatmaların sayısı bir cüzden diğerine fazla fark etmemektedir. Sadece sonlarda bariz artış kaydeder ki, bu da sonlardaki surelerin kısalığından ve "namaz sureleri" olmaları hasebiyle en çok okuma şanslarına sahip olmalarından ileri gelir (Bak: Şema 2). [307]

Kur'an'da Zamanın Taksimi: Takvim

Söylediğimiz gibi, Kur'an, en ziyade "gün" kelimesi üzerinde durur ve zamandan münezzeh olan Allah nezdinde "gün"ün varlığından bahseder: "Rabbin katında bir gün, saydıklarınızdan bin yıl gibidir" (Hacc 47; Secde 5). Şu halde mahiyetçe ve uzunlukça çok farklı da olsa, Allah nezdinde bir İlahî günün varlığına dikkat çekilmiş olmaktadır. "İlahî gün"ün sarahaten zikri, dolaylı ve zımnî olarak İlahî yılın ve binnetice "İlahî takvim"in varlığını -ifham edip- hatıra getirir.

Kur'an'daki bu işaret, bizim için takvim meselesinin ciddiyet ve ehemmiyetini kavramada yardımcı olur. Pratik açıdan, mühim olan, arzî ve beşerî takvimdir. Bu mevzuda ise ayetler çoktur ve sarihtir: Yukarıda temas ettiğimiz şekilde geçmiş zamanlara delalet eden karn, kurun (çağ, çağlar) kelimelerine 20 yerde temas ettikten başka 21 yerde ay (şehr), 30 yerde de yıl (sene, âm, hıcec ve havleyn kelimeleriyle) mefhumlarına yer verir. Şu ayatte bir yılın 12 ay olduğu, takib edilecek takvimde, kamerî esasa müstenid sistemin esas olduğu belirtilir: "Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah'a göre, ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram ayıdır. Bu dosdoğru bir nizamdır. Öyleyse o (haram) ayları içerisinde nefsinize zulmetmeyin..." (Tevbe 36). Şu ayette ise, sarih olarak takvimde kamerî sisteme uyulması emredilir. "(Ey Muhammed), sana hilal halindeki ayları sorarlar. De ki: "Onlar insanlara vakitlerin ve bilhassa hacc zamanlarının ölçüsüdür" (Bakara 189). Dinî İşlerde Kur'anî Takvim Değişmemeli: Az önce kaydettiğimiz birinci ayet, esasları kamerî sisteme dayalı bir takvim ortaya koymakla kalmaz, başka çeşit takvim kullanmayı da bir manada yasaklar. Şöyle ki: Ayetin yukarıda "öyleyse o (haram) ayları içerisinde nefsinize zulmetmeyin" şeklinde meali kaydedilen kısmı, icazı sebebiyle, "O aylar hakkında nefsinize zulmetmeyin" şeklinde anlaşılmaya da müsaiddir. Bu mananın içinde -en azından dinle ilgili işleri tanzimde- bir başka takvime uyma yasağı açıktır. Zira bu davranış nefse zulüm olarak tavsif edilmektedir. Nitekim kaydedeceğimiz müteakip ayet nesî -denen ve mahiyet itibariyle kamerî takvimde oynayarak dinî meseleleri güneş takvimine uydurmaktan ibaret olan cahiliye devri-tatbikatını "küfürde ileri gitmek" olarak ilan etmiştir: "Haram ayları geciktirmek (yani nesî) küfürde bir artıştır. Onunla kâfirler saptırılır. İnkâr edenler, Allah'ın haram kıldığı aylara sayıca uymak için, onu bir yıl haram, bir yıl helal sayıyor, böylece Allah'ın haram ettiğini helal kılıyorlar. Kötü işleri kendilerine güzel gösterildi. Allah o kâfirler güruhunu hidayete erdirmez." [308] Şu halde dinî emirleri bir başka takvime bağlamak, Kur'an'da menedilmiştir. [309]

Bir Ayın Taksimatı:

Zaman şuurunun yerleşmesi ve hayatî faaliyetlerin zaman içinde daha pratik dağıtılması için yılın aylara bölünmesi yeterli değildir. Öyle ise bir ay da, daha küçük bölümlere ayrılmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de haftayı ifade eden Arapça "üsbû" kelimesi geçmez. Ancak cumartesi manasına gelen "sebt" kelimesi yedi sefer geçer. Her seferinde, Yahudilerle -ki, ashabu'ssebt (cumartesi güncüler) olarak tavsif edilirler (Nisa 47)- ilgili olarak kullanılan (Bakara 65; Nisa 47, 154; A'raf 163 (üç kere) Nahl 124) bu kelimenin Arapça'ya, bu manada İbranice'den geçtiği ve yedi günlük bir zaman dilimi yani hafta manasına da geldiği şarihlerce belirtilir. Hicretten sonra, Müslümanlar arasında, cahiliye devrinin arubesi yerine kullanılmaya başlayan ve hafta manasına da kullanılan "cuma" kelimesi, haftalık farz namazı tesbit vesilesiyle Kur'an'da bir kere geçer (Cuma 9). Böylece Kur'an-ı Kerim, tarihin kaydettiği bütün medenî milletlerde görülen yedili haftalık

[306] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/206. [307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/206-208. sistemi te'yid etmiş olmaktadır. Çünkü cum'a günü (eskinin yevmü'l-arûbesi) o zamanın mutad takvim sisteminde yedi günde bir kere gelmektedir. [310]

Günlük Zaman Ve Taksimi:

Kur'an-ı Kerim zamanla ilgili olarak dikkat çekmede en büyük ağırlığı "günlük zaman"a verir. Bunu iki şekilde yapar: **1-** "Gün manasına gelen yevm kelimesini çok sık tekrar eder. Bu kelime çeşitli şekillerde (müfred, cemi, tesniye, marife, nekre) 475 defa zikredilir.

2- Bir gün önce "gece" ve "gündüz" olmak üzere iki ana, sonra da, bunlardan her biri daha teferruatlı birçok tali bölümlere ayrılır ve bu bölümler çokça zikredilerek bir günün "kısım"lara taksimatı ve her bir kısmın ehemmiyeti üzerine şuurlar ve dikkatler canlı tutulur.

Hemen şunu belirtelim ki, Arapça'da leyl (gece) kelimesi, güneşin batması ile, sabahleyin fecr-i sadık denen ikinci fecrin doğuşuna kadar geçen zamanı ifade eder. Geri kalan müddete de nehar (gündüz) denir. [311] **Gündüz ve Taksimi:** Günün bir yarısı olan gündüz (nehar) 57, diğer yarısı olan gece (leyl) 92 kere zikredilir. Gündüz ile gece kelimelerinin tekerrür sayılarında "gece"nin lehine yarıya yakın fark gözükmekte ise de, gündüzün kısımlarıyla ilgili zikirler aradaki farkı azaltır. Şöyle ki: Gündüzle ilgili olarak sabah vakti, "subh" kelimesiyle 7 kere (bu kökten fiillerle 41'i bulur, ancak fiil halinde sabaha ermek manasından başka, "olmak" manası da var), "gudüvv" kökünden gelen kelimelerle 15, "bükre" kelimesiyle 9, "fecr" kelimesiyle 6 kere zikredilir. Ayrıca gündüzün diğer kısımlarını ifade eden duha (kuşluk) kelimesi 6, Tulûu'şşems (güneşin doğması) tabiri 2, zahire (öğle sıcağı vakti) kelimesi 1, felak (tan yeri) kelimesi 1, tarafeynnehar (güneşin iki tarafı) tabiri 1, etrafu'nnehar tabiri 1; dülûku'şşems (güneşin batıya meyli) tabiri 1 defa zikredilir. Bunların toplamı 50'ye ulaşır. Bunu, neharın zikir sayısı olan 57'ye ilave edince, gündüz vaktini hatırlatan zikirler 107'ye ulaşır.[312]

Gece ve Taksimi: Gece deyince güneşin batma anından şafağın sökmesine kadar geçen müddetin kastedildiğini daha önce belirtmiştik. Gece müddeti, yıllık olarak ele alınınca günün tam yarısı eder. Şu halde, bunun da ihmal edilmemesi, âzamî şekilde değerlendirilebilmesi için, tedkik, tanzim konusu yapılması gerekir. Kur'an-ı Kerim, gündüz gibi, geceyi de birçok kısımlara ayırır ve herbirini çok sayıda zikreder: "İşa (yatsı) kökünden 13, asîl (akşam) kelimesi 7, ânâu'lleyl (gece saatleri) tabiriyle 3, gurûbu'şşems (güneşin batması) tabiriyle 2, ğasık (şiddetli karanlık) kelimesiyle 1, Gasaku'lleyl (gecenin ilk karanlığı) tabiriyle 1 kere, hîne tümsûn (akşam olunca) tabiriyle 1 olmak üzere, gecenin kısımları toplam 27 kere zikredilir. Bunu gecenin zikir adedi olan 92'ye ekleyince 117 rakamına ulaşırız (Bak: Şema 2). Gece manasına gelen beyat ile, bu kökten gelip gece geçirme manasına gelen fiiller bu rakamın dışındadır (onlar 8 adettir). Gerek gündüz ve gerekse gece ile ilgili kısımlar, umumiyet itibariyle namaz vakitlerini tesbit ve tavsif maksadlarına raci olarak Kur'an'da zikredilmektedir. Bir başka ifade ile, bir günün belli başlı dönüm noktaları, günlük farz namazlarla işaretlenmiş, müşahhas hale getirilmiş olmaktadır. [313] **Namaz Vakitlerinin Zaman Taksimindeki Yeri:** Yukarıdaki açıklamadan şu neticeyi çıkarabiliriz: Farz namazlarının mühim gayelerinden biri, Müslüman kimseye, günlük zamanını taksim ve programlama alışkanlığı kazandırmaktır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in fiilî tatbikatı ve emirlerinde göreceğimiz üzere, bu vakitler yatma, kalkma eve çekilme, istirahat, evi terketme, ziyaret, sohbet gibi günlük olarak yapmak zorunda olduğumuz bir kısım kaçınılmaz iş ve davranışların zamanlarını tesbit etmektedir. Her namaz, bir zaman tanzimi olunca, Kur'an'da, namazdan bahseden bütün ayetler aynı zamanda "zaman şuuru" vermeyi gaye edinen ayetler sınıfına dahil olur. Kur'an'da namaz, en çok salat kelimesiyle ifade edilmiştir ve 100'e yakın miktarda zikri mevcuttur. Rüku, sucud, kıyam gibi başka kelimelerle ifade edilen namaz manası bu rakamın içine dahil değildir.

Nafileleri de gözönüne alınca, gecede beş adet namaz sözkonusudur. Farzlar akşam ve yatsıdır, vacib olan yatsıdan sonra kılınan vitr; nafileler de akşamyatsı arasında kılınan evvabin namazı ile, sabah vaktinden önce kılınan teheccüd namazıdır.[314]

I1. İstidrad

Aşağıda sunacağımız yazı 21 Kasım 1979 tarihine müsadif 15. hicrî asrına giriş vesilesiyle yapılmış bir makaledir. Hicret hâdisesinin ehemmiyetini çok yönlü olarak kavramada yardımcı olacağı ümidiyle burada iktibasını uygun görüyoruz. [315]

[310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/210. [311] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/210-211. [312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/211. [313] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/211.

TEBLİG, TERBİYE VE SİYASÎ TAKTİK AÇILARINDAN HİCRET

Giriş:

Lügatta "kişinin başkasını el veya dil veya kalben terketmesi" manasına gelen (1) hicret kelimesi, İslam kültüründe çok zengin manalar taşıyan bir tabir, bir mefhum olmuştur. Hicret, "vak'a" ve "tabir" olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayat ve hadislerinde mühim bir yer tutar. Hatta "en mühim vak'a" ve "en mühim tabir"lerden biri olarak tavsif edilse mübalağa edilmemiş olur. Zira "hicret" , kuru bir tarihçinin iddia edeceği şekilde, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında belli bir tarihî vak'anın isim ve ünvanı olmaktan ibaret değildir. Hicret, aynı zamanda, irşad ve tebliğde metod, düşmanla münasebette siyasî taktiktir.

Hz. Ömer devrinde sahabelerin, Müslümanlar için bir takvim vazetme ihtiyacını duydukları vakit, takvimin başlangıç noktası olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında yer eden diğer mühim hâdiseler meyanında Mekke'den Medine'ye hicret vak'asını seçmiş olmaları, vak'a olarak "hicret"e onlarca atfedilen ehemmiyeti noktalar (2). Nitekim Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın doğumu, ilk vahyin gelişi, ilk tebliğ emri, Bedir Savaşı, Hudeybiye Sulhü, Mekke'nin Fethi, Veda Haccı ve bu sırada "Bugün dininizi ikmal ettim" (37 ayetinin inişi) gibi hâdiseler gerçekten, Resulullah'ın hayatında cereyan eden, İslam tarihinin mühim hadiseleridir, her biri takvim başlangıcı olarak alınabilecek vak'alardır. Ama bunlar arasından sadece hicret vakasının icma ile (4) seçilmiş olması "Hicret"in onlar açısından -münhasıran hâdise olarak değerlendirilmiş olduğunu farzetsek bile- ne kadar ehemmiyetli olduğunu ifadeye kâfidir. Kaldı ki, Hz. Ömer (radıyallahu anh) hicreti, "hakla batılın arasındaki fark" olarak vasıflar(5).

Şu halde, bu yazımızda, muhtelif yönleriyle "hicret"in ehemmiyetini belirtmeye çalışacağız. Makalede temas edeceğimiz ana başlıklar şunlardır: **I.** Tabye ve Taktik Olarak Hicret: (Burada sabır, hicret ve cihadın birbirini tamamladığı açıklanacaktır.) **II.** Siyasî Vak'a Olarak Hicret.

III. İrşad ve Tebliğde Metod Olarak Hicret.

IV. [316] Terbiye Metodu Olarak Hicret.

I. Tabye Ve Taktik Olarak Hicret

Hicret kelimesi, herşeyden önce bir hadiseyi, İslam tarihinin en mühim hâdisesini hatırlatır. Kelimenin kazandığı ehemmiyet ve taşıdığı öbür manalar da menşeini bu vak'adan aldıkları için önce bu noktadan başlamak gerekecek.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), cahiliye kelimesi ile ifade edilen öyle bir devirde gelmişti ki, o günün Arap cemiyeti, tarihinin en karanlık, en vahşetli devresini yaşıyordu. İnsanlar ilah diye hevesatlarının timsali olarak kendi elleriyle yaptıkları putlara tapıyorlardı. Kanun diye uyulan şey, kuvvetlinin arzusu idi. Köle ve kadınlar insan olmanın hürmet ve kerametinden nasibi olmayan kimseler olarak eşya muamelesi görüyorlardı. Fakir fukara da himaye ve desteksizlik altında eziliyordu. Kısacası bir avuç kuvvetli ve zorba dışında kalan insanlık, bugünkü hiçbir değer ölçüsüne sahip olmayan anarşiste av olma durumuna düşmüş müdafaasız, bîçare bir kimsenin durumunda idi.

İşte böyle bir hengâmede Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'tan aldığı emirle insanların karşısına çıktı ve onlara şu mealde hitap etti: "Ey insanlar, elinizle yaptıklarınıza tapmak batıldır, hevesata uymak sapıklıktır. Başı boş değilsiniz, bu dünyada belli bir gaye için yaratılmışsınız, öbür dünya için imtihan olunmaktasınız. Hayır ve şer, iyi ve kötü yaptıklarınızdan sorumlusunuz. Öyle ise, zulümden vazgeçin, zayıfın hakkını çiğnemeyin, haklının hakkını iade edin. Haksız yere kan dökmeyin, kimseye zulmetmeyin. Zayıfları, yetimleri ezmeyin, onları himaye edin. Köle ve fakirlere yardım edin. Kadınlara kötü muameleden vazgeçin, onları anneleriniz, kızlarınız ve kızkardeşleriniz bilin... vs."

Hz. Peygamber'in bu davetine uymak, cemiyeti elinde tutan kuvvetli, zengin ve nüfuzlu azınlığın işine gelmiyordu. Rahatlarını bozmak istemiyorlardı. Hep istihkar edegeldikleri, zulmedegeldikleri zayıflar kitlesine değer vermek, insan muamelesi yapmak istemiyorlardı.

Menfaatlerinin devamını eski düzenlerinin devamında görüyorlardı. Bu sebeple, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şiddetle karşı koydular. Önceleri yalnız bırakmak, ciddiye almamak, alay etmek yolunu tuttular. Fakat etrafında köle, zayıf ve fakirlerin teşkil ettiği mü'minler halkasının gittikçe genişlemeye başladığını görünce taktiklerini değiştirerek zulüm ve işkenceye ve hatta mü'minleri öldürmeye başladılar.

İşte "hicret"i siyasî taktik olarak anlayabilmek için onu, müşriklerin mukavemet ve İslam'ı söndürme faaliyetlerine karşı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in dini "neşretmek" ve "yaşamak" için başvurduğu taktikleri tarihî sıra içerisinde incelemek gerekmektedir.

Bu noktayı ifade için, Hicret'i, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in İslam'ı neşirde, düşman tehdidine karşı başvurduğu üç ana taktikten biri olarak değerlendireceğiz. Öbür iki taktikten biri ve birincisi Sabır, diğeri Cihad'dır. Hicret ise, bu ikisinin ortasında yer alan mutavassıt safhanın ifadesidir. Öyleyse, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), dini "yaşama" ve "tebliğ etme" vazifesini ifade ederken, düşmandan gelen mukabil tehdid ve tehlikeye üç suretle karşı koymuştur: **a-** Sabır, **b-** Hicret,

c- Cihad.

Şu halde, zahiren birbirinden farklı ve hatta zıd görünen bu üç şey, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında hiç değişmeyen ve daima aynı kalan, "dini yaşama ve neşir" gayelerinin tahakkukunda, içinde bulunduğu şartlara muvafık olarak başvurmuş olduğu birer vasıtadan ibarettir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatında bu üç unsuru birbirinden ayırmak mümkün değildir. Şimdi bunlara kısaca bir göz atalım:

a- Sabır:

Bildiğimiz üzere, hicretten önceki devre, Müslümanlar için, tahammülü zor bir devredir, her çeşit takip ve işkencelerle doludur. Müşrikler, alay (6), dayak (7) küfür (8), hakaretten (9) boykot (10) ve öldürmeye (11) varıncaya kadar işkencenin her çeşidine başvuruyorlardı (12). Bu yapılanlara dayanamayarak ölenler de eksik değildi(13).

İşte bu işkence ve takip devresinde Müslümanlar sayıca az, kuvvetçe zayıf idiler. Düşmandan gelen tehlikeye aynı şekilde fiilî bir mukabele derhal yok edilmelerine müncer olabilirdi. Bu sebeple, nazil olan ilk surelerde, sıkı sıkıya emredilen, ısrarla üzerinde durulan hususlardan biri de "sabır"dır. Mesela ilk nazil olan surelerden biri olan el-Asr suresinde: "Birbirlerine sabır tavsiye edenler" övülür (14). Bir diğer surede: "Sabredenlere ecirleri hesapsız ödenecektir" (15) denir.

Bir kısım ayetlerde İlahî hitap doğrudan doğruya Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'edir: "Sen (habibim) şimdi sabret. Şüphe yok ki, Allah'ın vaadi haktır. (Buna) kat'î iman beslememekte olanlar zinhar seni (sabırsızlıkla) hafifliğe götürmesinler." (16) "(Habibim) sen şimdilik güzel bir sabır ile katlan." (17) "Rabbinin rızası için katlan" (18) vs. Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'den önce gelip geçen peygamberler de, kâfirlere karşı birer sabır örneği olarak takdim edilirler: "İsmail'i, İdris'i, Zülkifl'i de yâdet. Bunların her biri de sabır ve sebat edenlerdendi." (19) Hülasa, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), bu İlâhî emir ve ikazların sonucu olarak Mekke devresinde kendisine yapılan muamelelere aynı şekilde cevap vermedi, mukabele-i bi'lmisilde bulunmadı, sadece sabretti. Mü'minlere de kendisi gibi hareket etmeyi, karşılık vermeyip sabretmelerini emretti (20). Rivayetler, zulme maruz bir Müslümana rastladığı vakit, her seferinde: "Ey falanca, sabret, mükâfaatın cennettir!" dediğini belirtir (21) Bu devrede Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) imanı, sabır olarak tarif edecek kadar "sabır"a önem vermiştir. Nitekim bazı rivayetlerde Müslüman olanların dördüncüsü olduğu belirtilen (22) Amr İbni Abese'nin: "İman nedir?" sorusuna Hz. Peygamber aleyhissalatu vesselâm: "Sabır ve müsamahadır" cevabını vermiştir (23). Bir hadiste de sabır, ziya ve nur olarak tavsif edilir (24). Yani uyulduğu takdirde mutlaka hidayet ve aydınlığa götüren bir nur (25).

Birkısım Müslümanların, kendilerine işkence yapan kâfirlere, hiç olsun beddua etmesi için müracaat etmeleri üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) gayr-i memnûn olarak şu cevabı verdi: "Sizden önce yaşayanlar arasında öyleleri vardı ki, bazılarının vücutları kemiklerine kadar demir taraklarla tarandığı, bazılarının gövdeleri başlarının ortasından testerelerle ikiye bölündüğü halde, bu yapılanlara sabrettiler, imanlarından vazgeçmediler." (26) Hatta bazı rivayetlere bakılınca, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sabır hususundaki bu ısrarı -en azından bazıları nazarında- mutlak bir güçsüzlükten gelmiyordu. Bu belli bir mücadele vetiresinin kaçınılmaz bir safhasını teşkil ediyordu. Bu safhadan geçmek için, birkısım kimselerin nazarında mevcut nisbî bir güce rağmen, sabretmek gerekiyordu. Taberî'nin bir rivayeti bu hususu te'yid etmektedir. Der ki: "(Bir an oldu ki) Müslümanlar bu elîm vaziyete artık tahammül edemeyecek hale gelerek Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e şöyle dediler: "Biz kendimizi müdafaa edebilecek durumdayız. Zira bizim de akrabalarımız, adamlarımız var. Biz senden sadece mukabele etmek için müsaade talep ediyoruz. Sizin hâlâ sabra gücünüz varsa sabredin, artık bizim sabrımız kalmadı, kendimizi müdafaa etmemiz için bize müsaade et. Eğer vuruşmak gerekiyorsa vuruşacağız." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in cevabı şu oldu: "Ben Allah'tan emir almadıkça size, kendiliğimden izin veremem, hiçbir şey söyleyemem." O gece, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususta aydınlatılması için Allah'a yalvardı. Bu dua üzerine şu âyet nazil oldu: "(Ey Peygamber), daha önceki peygamberlerden azim sahibi olanların (ulûl-azm) sabrettikleri gibi sen de sabret. Onların azabı için acele etme." (27). Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ertesi gün mü'minlere, bu âyeti okuyarak tekrar sabır tavsiye eder. (28).

O safhada, müsbet ve kesin bir neticeye ulaşmak çok şüpheli gözüküyordu. Bu yüzden sonucu meçhul maceraya müsaade yoktu. Sık sık gelen âyetler sabır emrediyordu. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de bu emirlere uyarak sabrediyordu.

Bu davranışın başka neticeleri de vardı. Sabır, müstakim kalb ve gönüllerle bütün suçu "Rabbimiz Allah'tır" (29) demekten ibaret olan sabırlı ve sessiz mazlûmlar lehinde acıma ve şefkat gibi birkısım hisler uyandırıyordu. Bilhassa bunların yakınları ve akrabaları son derece hassaslaşıyor ve tahrik ediliyorlardı. Nitekim Allah'ın arslanı Hz. Hamza'nın İslâm'a girişine de böyle bir durum sebep olmuştur. Şöyle ki: Bir gün, Ebû Cehl, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e çok ağır hakâretler yapar ve bununla da yetinemeyerek mübarek vücutlarından kanlar akacak kadar yaralayıcı darbelerle saldırıda bulunur. Bu şen'i tecavüze karşı Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) sabır ve sükûttan başka bir mukabelede bulunmaz. Bu hal, hâdiseye şahit olan bir kadının kendini tutamayarak hüngür hüngür saatlerce süren ağlamalarına sebep olur. Kadına tesadüfen rastlayan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in amcası Hamza radıyallahu anh, kadının bu dokunaklı ağlayışlarının sebebini sorup öğrenince, hâdiseden son derece müteessir olur. İntikam hisleriyle dolu olarak harekete geçen Hz. Hamza, Ebû Cehl'i yaralamakla kalmayıp, Müslümanlığını da ilân eder (30). Kureyş müşriklerini, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir hayli kuvvet ve izzet kazandığına hükmettirerek tecavüzlerini frenlemeye sevk eden (31) bu mutlu hadise Resûlullah'ın zulme ve tecavüze karşı sabrının bir meyvesi idi.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in zulüm ve işkencelere, bu safhada sabırla mukabele etmedeki, belirtmeye çalıştığımız gayesini, Hz. Hamza'ya bu vesile ile verdiği cevapta daha açık olarak görmekteyiz. İşkenceye şâhit olan kadının açıklaması üzerine yanına gelen amcası Hz. Hamza'ya, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle der: "Amcacığım, bırak beni, ne babası, ne annesi, ne amcası, ne de bir kimsesi olan bir adamla meşgul olma."318

b- Hicret

Sabırdan sonra gelen ikinci safhadır. Sabrı gerektiren şartlarda lehte bir gelişme yok ise ve üstelik aleyhte olarak gittikçe artmış ve sabırla karşı konamayacak bir dereceye gelmişse, ya yok oluş kabûl edilecek veya orası terkedilecek, yani hicret edilecektir.

Burada en mühim husus, şartların hicreti gerektirecek dereceye ulaşıp ulaşmadığı hususunda verilecek karardaki isâbettir. Nasıl anlayacağız ki, artık hicret şartları tahakkuk etmiştir? Bu kararı verirken eldeki ölçümüz ne olacaktır?

Bu mühim noktanın çözümünde sosyolojiden istimdâd edebiliriz. Sosyologlar içtimâî şe'niyette tehdid ve baskı arttıkça mukavemet ve aksülamelin (reaksiyon) de artacağı, ancak tehdidin şiddeti belli bir haddi tecavüz ettiği takdirde mukavemetin kırılıp, gittikçe azalacağını ve hatta tamamen kaybolacağını müşahede ve tesbit etmişlerdir. Bu cümleden olarak A. Toynbee, yeryüzünde gelip geçen muhtelif medeniyetlerin terakkî ve tedennilerini bu tehdid -cevap (aksülamel), baskı- tepki kanunuyla izah ettikten sonra, tehdit arttıkça cevap ve tepkinin de ilânihâye artmayacağını, tehdidin belli bir derecesinden sonra azalıp tamamen söneceğini belirtir (32). Hatta kolaylık ve rahatın, medeniyet için zararlı olduğunu ifade eden (32/2) müellif terakkî için muhitin belli ölçüler dahilinde tehdid ve baskıda bulunmasının gereğinde israr eder. Terakkiye âmil olan tehdidli muhite o, "uygun vasat (=juste milieu)" der (33).

Şüphesiz, gayemiz burada Toynbee'nin nazariyesinin izahı değildir. İçtimâî şuûnatta câri olan ve âdetullah dediğimiz kanunlar yardımıyla sabır safhasından hicret safhasına geçmeyi gerektirip, meşru kılan hududu tesbite çalışıyoruz.

Şu halde hemen diyebiliriz ki, müşriklerin mü'minler üzerindeki tehdid ve baskısı, dini "yaşamak" ve "neşretmek" şartıyla hayatta kalmaya imkân veremeyecek bir dereceye ulaşınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hicrete izin ve karar vermiştir. Hz. Aişe'nin: "Mü'min, dini için Allah'a ve Resûlü'ne hicret etmek zorunda idi. Zira dinini tatbik etmekten alıkonmak korkusu vardı" sözü de bu durumu ifade eder (34). Nitekim, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mü'minlere dinlerini, emniyet içerisinde tatbik edebilecekleri yerlere (Habeşistan ve Medine gibi) hicret hususunda izin vermesine rağmen, kendisi Mekke'de kalmaya devam etti. Zira âilevî pozisyonu sebebiyle kendisine dokunamıyorlardı. Ebu Cehl'in teklifiyle, öldürülmesi hususunda bütün müşriklerce uygun görülen bir plân kabul edilip tatbikata konunca bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de hicrete karar verdi.

Şu halde hicret, bazı kereler yanlış olarak ifade edildiği gibi bir kaçış değil, bir arayıştır. Dinin, tamamen yok edilme noktasına gelen tehdit ve tehlikelerden kurtarılarak yaşatılmasına müsait vasatın aranmasıdır. Nitekim İbnu İshâk'ın bir tasrihine göre, hicret, sadece -herkesce maruf ve meşhur olan- Habeşistan ve Medine'ye değil, hayat emniyetinin ve dini yaşama imkânının bulunduğu "her bir cihete" yapılmıştır (35). Bu cümleden olarak hemen kaydedebiliriz ki, Zekvân İbnu Abdi Kays, Birinci ve İkinci Akabe biatlarında hazır bulunmuş bir Medineli olmasına rağmen, Hz. Peygamber henüz Mekke'de iken, Mekke'ye hicret etmiş ve Ashab arasında "ensârî muhâcirî" diye tanınmıştır (35/2). Aynı ensârî muhâcirî lakabıyla tanınanlardan Abbas İbnu Ubâde'yi (35/3) ve Abdullah İbnu Umeyr'i (35/4), Ukbe İbnu Vehb İbni Kelde'yi (35/5) burada zikredebiliriz. Din, kendisine gaye olarak, fiilen yaşanmayı tesbit etmiştir. Bulunulan yerin şartları, bu gayenin tahakkukuna imkân vermeyecek duruma geldi ise, oradan hicret etmek şarttır, dinen vecibedir, vazifedir. Bu duruma düşen kimseleri, hicret etmediği takdirde Kur'ân-ı Kerîm mâzur addetmiyor ve kesinlikle sorumlu tutuyor. Bunlar, dinlerini yaşayabilecekleri uygun bir yer aramakla mükelleftirler. İşte âyet-i kerîme: "Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarını alacağı kimselere melekler derler ki: "Ne işte idiniz?" Onlar: "Biz yeryüzünde (dinin emirlerini tatbikten) aciz kimselerdik" derler. Melekler de: "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Siz de oradan hicret etseydiniz ya!" derler. İşte onlar (böyle). Onların barınakları cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir." (36) Kur'ân-ı Kerîm diğer birçok âyetlerinde hicrete yer verir ve dini tatbik edemeyecek kadar zulme maruz olanları hicrete teşvik eder. Bunlardan birinde: "Kim Allah yolunda hicret ederse yeryüzünde gidecek, barınacak birçok yerler de bulur, genişlik de bulur. Kim evinden, Allah'a ve O'nun peygamberlerine muhacir olarak çıkıp da sonra kendisine ölüm yetişirse muhakkak ki, onun mükâfaatı Allah'a düşmüştür..." (37) Şu âyette ise, muhitlerinin aşırı zulmü sebebiyle, çaresizlik içerisinde kalan kimselerin oradan çıkış yollarını aramaları ve bu duruma düşenler için de savaşmaya kadar varan yardım imkânlarının seferber edilmesi gereği ifade edilmektedir: "Size ne oluyor ki, Allah yolunda -ve acz ü ızdırap içinde bırakılıp: "Ey Rabbimiz bizi, ahalisi zalim olan şu memleketten (kurtarıp) çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardım yolla" diyen erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda- düşmanla çarpışmıyorsunuz?" (38) Hicreti, "dini yaşayıp neşredebilmek için müsait yer arama gayreti" olarak anlayınca, Hz. Peygamber'in hayatında bir değil, birçok "hicretler"e rastlarız. Şöyle ki: **1-** Peygamberliğin ilk yıllarında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendi evini bırakarak Erkam'ın evine yerleşir. Kendi evinden Erkam'ın evine olan bu hicretin tek sebebi, Erkam'ın evinin durumu idi. Burası merkezî bir yer olan Safa üzerinde bulunması sebebiyle gerek Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatı, gerekse neşr-i din nokta-i nazarından çok daha emniyetli ve muvafık idi. Bilhassa hacılar ve yabancılar için uğrak yeri idi. Hz. Ömer radıyallahu anh dahil birçokları İslâm'a burada girdi. Hz. Ömer'in Müslüman olmasından sonra Müslümanlar, sayıca ve kuvvetce gizlenmeye hacet duymayacakları bir seviyeye ulaşarak buradan çıktılar (39). **2-** Mekke müşriklerinin işkence ve baskıları güçsüz aileden olan Müslümanlar için tahammülfersa bir hal alınca Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) böylelerine, Habeşistan'a hicret etmelerini tavsiye etti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) o zaman şöyle demişti: "Habeşistan'a gidin. Zira orada çok âdil bir melik var. Onun yanında kimseye zulüm edilmez, orası adalet ve doğruluk diyarıdır. Allah bu durumdan bir çıkış yolu yaratıncaya kadar orada kalın." (40) Habeşistan'a olan hicret iki dalga halinde gerçekleşir. Tarihçiler, bu hicretlerin sebebini Mekkelilerin Müslümanlara tatbik ettikleri ezici baskı ve bu baskı karşısında Hz.Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yardım etme imkânlarından mahrum oluşuyla izah eder (41). **3-** Ebû Tâlib'in ölümünden sonra, Kureyş'in tecavüzleri son derece artmıştı (42). Hz. Peygamber'i himaye eden Abdu Menafoğulları'na reis olan Ebû Leheb, Resûlullah'ı ailevî himayeye aldı ise de bu uzun sürmedi. Ebû Cehl'in dessas bir şekilde araya girmesiyle Ebu Leheb himayeyi kaldırdı (43). Hz. Peygamber'in durumu, aleyhinde artan bu gayretler sonunda son derece müşkil bir hal almıştı. Evinden nadiren çıkar olmuştu. Bu vaziyet karşısında dini neşretmek için Mekke'den daha emin bir yer te'min etmek maksadıyla Taif'e gitti (44). Ne var ki orada, yaptığı bütün temaslara rağmen istediği vasatı bulamayarak geri döndü. 4- Müslümanların emniyetini Medine'de garanti altına aldıktan sonra, bütün Müslümanlara, oraya hicret etmelerini, çok daha kesin bir dille emretti. Medine'ye şahsen hicret kararını -az önce de belirttiğimiz üzere- dini neşretmek ümidiyle birlikte, hayat emniyetini de tamamen kaybettiği bir anda verdi. Hicretin burada kayda değen müsbet neticelerinden biri, sabırla ilgili olarak söylediğimiz gibi, hissî plândadır, şefkat ve merhamet duygularının tahrikidir. Nitekim, Amir İbnu Rebia'nın annesi, henüz müşrik olan İbnu'l-Hattâb'a: "Biz sizin zulüm ve işkencenizden kurtulmak için yurdumuzu (Habeşistan'a gitmek üzere) terk ediyoruz" dediği zaman, sertlik ve merhametsizliğiyle meşhur olan muhatabının (yani Hz. Ömer'in) fevkalâde merhamete, rikkate geldiğini belirtir. İbnu Hişâm'da bu muhavere, Hz. Ömer radıyallahu anh'ın Müslüman oluşu anlatılırken -onun Müslüman oluşunu hazırlayan sebeplerden biri olarak- nakledilmektedir. (45) Hülâsa Mekke'de iken, müşriklerin, her çeşidiyle tatbike koydukları işkence ve zulümden ortaya çıkan tehdid ve tehlikeye mukavemette Müslümanların başvurdukları mütemmim iki silâh "sabır" ve "hicret"ti.319 **c- Cihad:** Sabır ve hicreti tamamlayan üçüncü safha cihaddır. Hz. Peygamber (aleyhissalatu vesselâm)'in hayatında cihad, şartların İslâm lehine geliştiği safhada düşman tehdidine karşı koymak için başvurulan bir vâsıtadır. Tıpkı sabır ve hicretin de başka şartlarda, aynı maksatla, başvurulan birer vasıta olmaları gibi. On üç yıl Mekke devrinde mü'minlerin silahı sabırdır. Maddî mukabele kesinlikle yasaktır. Cihad izninin hicretten sonraya ait olduğu alimlerce kabul edilen bir hussutur (46). Cihada izin veren ayeti ihtiva eden Hacc suresinin bir kısım ayetleri Mekke'de nazil olmuş ise de, diğer bir kısım ayetleri Medine'de nazil olmuştur. Mekke veya Medine'de nazil olan ayetler hususunda müfessirler ihtilaf etmişlerse de (47) cihada izin veren ayetin Medenî olması kuvvetle muhtemeldir.

Meselenin incelikleri bir tarafa, şurası kesin ki, İbnu Kesir'in "en uygun (elyak) bir vakitte" meşru kılındığını belirttiği (48) cihadla ilgili olarak gelen ilk vahiy müteahhirdir ve izin de mutlak değil, mukayyeddir. "Kendileriyle mukatele edilen (yani düşmanların hücumuna uğrayan mü'min)lere, uğradıkları o zulümden dolayı, (bilmukabele harbe) izin verildi. Şüphesiz ki, Allah onlara yardım etmeye elbette kemaliyle kadirdir. Onlar (o mü'minlerdir ki) haksız yere ve ancak "Rabbimiz Allah'dır" dedikleri için yurtlarından çıkarılmışlardır."(49) Dikkat edilirse burada cihad izni kayıtlıdır ve sadece "kendileriyle mukatele edilen ve zulme uğrayanlar" olarak tavsif edilen Mekkeli muhacirlere hastır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hayatı incelendiğinde, Bedir Savaşı'na kadar olan gazvelerde hep muhacirlerin istihdam edildiği görülür. Ancak Müslümanların siyasî durumu ve maddî gücü düzeldiği ve ilk şartların kaybolduğu nisbette cihad umumi bir vecibe halini alacaktır: "Size harp açanlarla, Allah yolunda , siz de döğüşün (müdafaa harbi yapın, ancak) aşırı gitmeyin. Şüphesiz ki Allah aşırı gidenleri sevmez. Onları (size harp açanları) nerede yakalarsanız öldürün, onları, sizi çıkardıkları yerden (Mekke'den) çıkarın. Fitne katilden beterdir." (50) Burada, Müslümanları Mekke'den çıkarmış olan Mekkeliler mevzubahs edilmektedir. Bu ayet Hudeybiye Sulhü'nden önceye aittir (51). Bu vahiyden sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisiyle savaşanlarla savaştığı, savaşmayanlara dokunmadığı belirtilir.(52) Daha muahhar bir vahiyde, "...O küfredenlerle (muharebede) karşılaştığınız vakit, boyunlarını vurun. Nihayet onları mecalsiz bir hale getirdiğiniz zaman artık bağı sıkı tutun" (53) denir. Bundan da sonra nazil olduğu anlaşılan bir diğer ayette daha kesin bir cihad emri vardır: "Ey peygamber, kâfirlerle, münafıklarla savaş, onlara karşı sert davran.." (54) Kur'an-ı Kerim'in, Mekke'nin fethinden sonra verdiği cihad emrine gelince bu öncekilere nazaran daha sert, daha umumidir: "Haram ayları çıktığı zaman, artık o müşrikler, onları nerede bulursanız öldürün. Onları (esir alarak) yakalayın, onları hapsedin, onların bütün geçit yerlerini tutun..."(55) Bu ayette de kastedilen kimselerin münhasıran müşrik Araplar olduğu anlaşılmaktadır. Fakat cihad emrini daha umumi, daha mutlak şekilde ifade eden ayetler de mevcuttur: "Kendilerine kitap verilenlerden, ne Allah'a ne ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Peygamberinin haram ettiği şeyleri haram tanımayan, hak dinini din olarak kabul etmeyen kimselerle, zelil ve hakir kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar muharebe edin."(56) "Yeryüzünde bir fitne kalmayıncaya ve din tamamiyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla muharebe edin..."(57) Hülasa etmek gerekirse; dinin tatbik ve neşrinde takip edilen İlahî tabye ve taktik, sabırla başlatılıp hicretten geçip müdafaa harbi yapma iznine ulaştıktan sonra, lehte gelişen siyasî şartlara ve elde edilen maddî ve kemmî insan gücüne paralel olarak cihad emirleri ağırlaşmış ve "yeryüzünde fitne kalmayıncaya, kâmil din İslam oluncaya kadar" olmak üzere mutlak bir şekil almıştır. Bu söylenen tedricî gelişmeyi, ölüm döşeğinde yatan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in en son ağzından çıktığı belirtilen bir kaç tavsiyesi arasında yer alan şu cümle noktalar: "Arap Yarımadası'ndan (Yahudileri ve Hıristiyanları) sürün, burada iki din beraber olmamalıdır."(58) Hülasa, sabır, hicret ve cihad, düşman tehdidine karşı koymada İslam'ın vazettiği aynı dinamik prensiptir. Birbirine zıdlık değil ayniyet sözkonusudur. Şartlara göre yağmur, kar, buz şeklinde değişik görünüşlerle karşımıza çıkmakla beraber hep aynı kalan su gibi, İslam'ın tehdide karşı kendisini muhafaza ve hedeflerine ulaşmada başvurduğu dinamik prensip, içtimâî şartlara göre sabır, hicret ve cihad şekillerine bürünmektedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin şartlarındaki terakkiye tabi olarak gelen ayetlerde nasih, mensuh aramak da bizim için isabetli bir davranış olmaz. Ayetlerin geldiği şartları iyi bilerek, içinde bulunduğumuz şartlara bunların hangisinin muvafık düştüğünün iyi hesaplanması gerekir.

II. Siyasî Vak'a Olarak Hicret

Hicret, bir başka açıdan dinin kurtarılışı manasına gelmektedir. Bilhassa Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Medine'ye hicretinden ve Medine'nin İslamî merkez vaziyetini ihrazından sonra, civardaki Müslümanların Medine'ye merkez-i İslam'a hicretleri bir başka mana, bir başka ehemmiyet taşımıştır.

Medine'ye hicret eden Mekkeli Müslümanlar orada bir Müslüman cemaat meydana getirmişlerdi. Yerli halktan da himayeci mü'minler vardı. Ancak, herşeye rağmen oradaki Yahudi, münafık ve müşrik kesafeti içerisinde sayıca azınlıkta idiler. Bilhassa Hz. Peygamber'in gelişiyle birçok menfaatlerinin haleldar olduğuna kani olarak gizliden gizliye muhalefet yürüten münafıklar sayıca çok, nüfuzca ağır idiler. Küçümsenemeyecek bir tehlike olduklarını defalarca ortaya koyacaklardır. Üstelik Mekkeli müşrikler de Medine'ye sığınmış olan Müslüman hemşehrilerinin peşlerini bırakmış değillerdi. Hatta Yahudilerle münasebet halinde idiler. Sayılan bu tehlikelere, her an bunlarla işbirliği yapabilecek durumda olan civardaki, henüz tamamı müşrik olan kabileleri de ilave edebiliriz. Bunlar, Medine'ye sığınmış olan bir avuç Müslümana karşı ittifak yapabilecek durumda idi. Nitekim Hendek Harbi'nde bütün bunların anlaşarak yekvücut hale geldiği de görülmüştü. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu tehlikeyi görüyor ve önüne geçmek için, müşrik kabilelerle ittifak, saldırmazlık, yardımlaşma anlaşmalarına varıncaya kadar (59) her çeşit siyasî tedbirleri alıyor, fırsatları âzamî şekilde değerlendiriyordu.

İşte bu tedbirlerden biri, Medine'de Müslümanları sayıca çoğaltarak fiilen kuvvet kazanmaktı. Sayıca çoğalmanın bir vasıtası Medine ahalisi içerisinde mühtedilerin sayısını artırmak ise, bir diğeri de civar kabilelerde İslam'a girenleri Medine'ye celbetmekti. Bu açıdan, Medine'ye hicret eden her Müslüman, şahsında İslam'ı kurtarmış olmakla kalmıyor, aynı anda, Medine'de Hz. Peygamber'in kuvvetini, siyasî ağırlığını artırarak İslam'ı takviye etmiş oluyordu.

Gerek Kur'an'da ve gerek hadislerde hicrete teşvikle ilgili olarak gelen ifadelerde bu siyasî gayeyi görmemek mümkün değildir.

Her ne pahasına olursa olsun, mü'minleri Medine'de toplamak, sağda solda hiçbir siyasî ağırlık ifade etmeyen münferid kimseleri küfre karşı tartılmakta olan Müslümanlığın Medine'deki kefesinde mizana dahil etmek gerekiyordu. Bu sebeple hicret "her inanan kimseye" FARZ ilan edildi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "Hicret etmeyen kimsenin imanının makbul olmayacağını" ta'mim etti ve: "Bir müşrik, Müslüman olduktan sonra müşriklerden ayrılmadıkça Allah onun hiçbir amelini kabul etmez" (60) buyurdu. Bu hususu te'yid eden Kur'an-ı Kerim: "...İman edip de hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamana kadar, sizin onlara hiçbir şey ile velayetiniz yoktur..." (61) der. Birbaşka ayette de böylelerinin dost bile edinilmemesi emredilir: "...O halde, onlar Allah yolunda hicret edinceye kadar içlerinden dostlar edinmeyin. Eğer (aldırış etmeyip) yüz çevirirlerse onları nerede bulursanız yakalayıp tutun, onları öldürün." (62) İbnu Abbas, ayetin hicret etmeksizin Mekke'de kalan ve haklarında nasıl davranacakları hususunda Medine'de Müslümanlarca münakaşa edilmekte olan bir grup Müslüman hakkında nazil olduğunu belirtir(63).

Hz. Peygamber hicreti "göçebe olmayan (yerleşik) bir kimse için felaketlerin en büyüğü" olarak tavsif eder(64). Şu halde mü'minlerin bu felaketi göze alarak Medine'deki merkezin takviyesine koşabilmeleri için onlar bu hususta, ziyadesiyle teşvik edilmeli, emre uyup uymamalarına müeyyide getirilmeli idi. Kur'an ve hadislerde, hicret etmeyenlerin imanlarının kabul edilmeyeceğine dair gelen yukarıda kısmen kaydettiğimiz ifadeler bu maksada racidir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hicretin ehemmiyetini zihinlere nakşetmede o kadar muvaffak olmuştu ki, artık Ashab: "Hicret etmeyen kimseler cennete giremeyecek" diyebiliyordu. Diğer taraftan, bu hem meşakkatli ve hem de İslam'ın kurtarılması gibi büyük neticeli amele bir mü'min için arzu edilen manevî mükâfaatların en büyüğü vaadedilmişti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) en efdal amelin ne olduğunu soran kimseye: "Şu halde sana hicret gerekir, zira ondan daha efdal amel bilmiyorum" cevabını verir (66). Bir başka hadiste Resulullah, (Allah katında) en büyük mükâfaatın hicret edene verileceğini beyan eder(67).

Hicretin fazilet ve değerini Kur'an-ı Kerim birçok ayetleriyle mü' min kalb ve gönüllerde tesbit eder. Şu ayette faziletli ameller sayılırken, hicret, imandan sonra zikredilir: "İman edenlerin, hicret edenlerin, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşanların Allah yanında derecesi çok büyüktür. Kurtuluşa (dünya ve ahiret saadetine) erenler de işte onların ta kendileridir. Rableri onlara rahmetini, rızasını, onlara içlerinde tükenmez ve ebedî bir naim (nimet) bulunan cennetleri müjdeler. Onlar orada ebedî ve sermedî kalıcıdırlar. Çünkü Allah katında muhakkak büyük ecir (ve mükâfaatlar) vardır."(68) "İşte hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, andolsun suçlarını örteceğim ve andolsun Allah canibinden bir mükâfaat olmak üzere, onları altından ırmaklar akan cennetlere de sokacağım. (Daha büyük ve) güzel mükâfaat ise Allah'ın yanındadır."(69) Kur'an ve hadiste gelen, hicrete teşvik hususundaki tahşidat, bu zor ve meşakkatli ameli mü'minler nazarında son derce mergub ve aranan bir amel haline getirmişti. Öyle ki, hicretten elde ettikleri fazilet ve üstünlük noktasında Ashab'ın -birbirleriyle tefahur- ve münakaşalarına bile rastlarız: Buhârî, Müslim ve diğer kitaplarda gelen bir rivayet, Hz. Ömer ile, Habeşistan'a hicret edenlerden olan Esma Bintu Üneys arasında geçen bir hadiseyi sergiler. Rivayette belirtildiği üzere, Hz. Ömer (radıyallahu anh) bir defasında Esma'ya: "Biz hicret meselesinde sizden öndeyiz ve (bu sebeple) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde sizden daha efdaliz" demişti. Hz. Esma da bunun aksini iddia ederek kendilerinin (yani Habeşistan muhacirlerinin) daha önde ve daha efdal olduklarını iddia etti. Münakaşa ilerleyince meseleyi Hz. Peygamber'e vaz ederler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) anlaşmazlığı Hz. Esma (radıyallahu anhâ) lehine çözer: "Sizden, sadece bir hicret (Mekke'den Medine'ye) yapan birisi benim nazarımda , iki hicret (Mekke'den Habeşistan'a, Habeşistan'dan da Medine'ye) yapan birisinden daha efdal olamaz." Bu cevap, Habeşistan muhacirleri arasında büyük bir sevinç ve memnuniyet hasıl eder. O kadar ki, onlar yanında Resulullah'ın bu sözü, dünyanın her şeyinden daha sevgili olur.(70) Hicret, böylece mü'minler nazarında son derece değerli, son derece arzulanan, aranan kıymetli birşey durumuna geçince, bedeviler bile, geride mal, evlad, anne, baba, dünyalık her ne varsa hepsini terkederek "çok uzak yerlerden" (71) "hicret şartı" üzerine biat yapmak maksadıyla, Medine'ye, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e koşuyorlardı.(72) Nuaym İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'la ilgili fıkra hicretin ehemmiyetini takdirde bir başka örnektir: "Nuaym iyilik sever bir insandı. Kabilesinde ilk Müslüman olan kimse idi. Hicret etmek isteyince kabilesi senin dinin ne olursa olsun biz senden razıyız diyerek onu salmadılar. Böylece ilk iman edenlerden olduğu halde Hudeybiye'ye kadar hicret edemez.

Medine'ye geldiği zaman Resulullah fevkalâde iltifat eder, kucaklar, öper ve: "Senin kavmin sana benimkinden hayırlı!" buyurur. Nuaym: "Hayır! Bilakis, senin kavmin daha hayırlı ey Allah'ın Resulü!" der. Resulullah: "Kavmim beni memleketimden çıkardı. Senin kavmin seni salmadı" buyurur. Fakat Nuaym'ın cevabı cevapsız kalır: "Ama ey Allah'ın Resulü! Senin kavmin seni Hicret'e çıkardı. Benim kavmim beni ondan mahrum etti." (72/2) Resulullah bu cevaba sükut eder. Aleyhissalâtu vesselâm'ın sükutu ikrardır." Hicretin ve hicret üzerine biatın Müslümanlar nazarında kazanmış olduğu ehemmiyeti göstermek için, hicret üzere biatın kaldırılmış bulunduğu Mekke Fethi'nden sonra bile, bu vasıfta biat yapabilmek için bazı Müslümanların şefaatçilere bile başvuracak kadar ısrar ettiklerini (73) kaydetmekte fayda var. Bunlardan birinin hikâyesi aynen şöyle: Saffan İbnu Abdirrahman, Mekke'nin fethi günü, babasını Resulullah, (aleyhissalâtu vesselâm)'in huzuruna çıkartarak: "Ya Resulullah babamı hicretten mahrum etme), ona da bir nasib ayır" diye ricada bulunur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in: "Artık Mekke'nin fethinden sonra hicret kalkmıştır" diye menfi cevabı üzerine Saffan, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine karşı hürmet ve sevgi ile dolu olduğu amcası Abbas (radıyallahu anh)'ı bularak babasının "hicretten bir nasib" alabilmesi, muhacir vasfının manevî mükâfaatından hissemend olabilmesi için, Resulullah nezdinde şefaatçi olmasını rica eder. Abbas da kabul eder. Ancak, Arabistan müşriklerinin yegâne kal'a ve istinadgâhı olan Mekke'nin fethinden sonra İslam'ın artık takviye için muhacirlere ihtiyacı kalmamış olması ve Müslümanların da her yerde dinlerini istedikleri gibi tatbik edecek nüfuz ve pozisyonu elde etmiş bulunmaları sebebiyle, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "hicret müessesesi"ni kaldırmaya karar vermiştir, bu sebeple ricacı olarak gelen amcası Abbas'a cevabı menfidir ve şöyle der: "Mekke'nin fethinden sonra hicret mümkün değildir." (74) Benzer bir talebe Mücaşi' İbnu Mes'ud da Resulullah'tan: "Hayır! Artık seninle İslam üzere biat ederiz. Zira Fetihten sonra hicret yok" cevabını alır(74/2). Burada Hz.Peygamber'in ilga ettiği hicret, İslam'ın yaşanabildiği ahalisi Müslüman olan bir beldeden bir başka Müslüman beldeye olan hicret, daha hususi manasıyla, Resulullah'ın sağlığında Mekke ve havalisinden Medine'ye olan hicretti. Bu hususu gerek raviler ve gerekse alimler te'yid ederler (75). Daha umumi manada hicretin devam ettiğini açıklayacağız.321

III. İrşad Ve Tebliğde Metod Olarak Hicret

Bu noktanın kavranabilmesi için, "hicret" kelimesiyle, buraya kadar üzerinde durduğumuz, İslam tarihinde, Resulullah devrinde cereyan eden belli bir vak'a veya vak'aları kasdetmeyeceğimizi belirtelim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da buyurduğu gibi, vak'a olan hicreti, Mekke Fethi'nin gerisinde bırakacağız. Mekke Fethi'nden sonra, hicret, artık belli bir hâdise değil, bir mefhumdur, manadır. Her an, her yerde, her devirde, her gönülde, kıyamete kadar baki kalacak bir mefhum.

Öyle bir mefhum ki, -önceki izahlardan anlaşılacağı üzere- şe'ninde ferdî planda, İslamî yaşayışı arama, umumi planda, dini takviye ve kurtarma gibi iki mühim hakikat bulunduğu için şiddetle farz kılınarak, son derece övülerek değer ve muhteva kazandırılmış bir mefhum, imandan sonra en faziletli amel statüsü kazandırılmış; ehemmiyeti zihinlere, kalp ve gönüllere nakşedilmiş bir mefhum. Ondan bir hisse alabilmek için her çeşit dünyevî fedakârlıkları yaptıracak kadar, araya şefaatçılar koyduracak kadar, hakkında efdaliyet münakaşalarına ve Resul'ün hakemliğinde murafaaya tevessül edilecek kadar mü'minin ruhuna nakşolmuş; benliğinin herbir parçasına ehemmiyeti işlenmiş bir mefhum.

İşte Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minlerin derununda böyle muallâ bir makam almış; sırça, fildişi, elmas gibi dünyanın en kıymetli cevherlerinden inşa edilmiş saraylarına değişilmeyecek kadar üstün tutulmuş olan bu mefhumun, bu "hicret müessesesi"nin Mekke'nin fethiyle yıkılmasını, mü'minin iç âleminin bu semavî, bu cennetî saraydan boşaltılmasını istememiştir.

Bunun hem mana ve mefhum olarak devamını, ila nihaye devamını, hem de kendinden sonra gelecek olan mü'minlerin dahi bundan nasibdar olmalarını sağlamak için, her sözü her devirde her mü'min kulakta aynı değeri taşıyan, her kelamı bir nevi vahy-i İlahî olan, mübarek ağızlarından haktan başka bir şey çıkmayan Allah elçisi şöyle tebliğ buyurdu: "Hakiki muhacir, Allah'ın yasakladığı şeylerden kaçan, onları terk eden kimsedir." (76) Diğer bir hadiste "Hicret ikidir, biri kötülüklerden hicret, diğeri de Allah ve Resulü'ne hicrettir" buyrulmuştur(76/2).

Aynı mana başka rivayetlerde daha farklı ifadelerle tebliğ ve te'yid edilmiştir: "...Hicret kötülüğü terk etmendir." (77) "Hakiki muhacir, hata ve günahları terk edendir." (78) "Hakiki muhacir, Allah'ın üzerine haram kıldığı şeyleri terk edendir."(79) Hicretin en efdalinin ne olduğunu soranlara Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiği cevap da söylediklerimizi te'yid eder: "...Rabbimin hoşlanmadığı şeyleri terk etmendir" (80) vs. Cenab-ı Hak'tan gelen ezelî hakikatları tebliğle muvazzaf olan selahiyetli makamın müjdelediği bu hicret, herkes için her zamanda mümkün ve vakidir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "hicret"in mefhum olarak devamını sağlamaktan başka, din açısından, gerçekten son derece mühim olduğu halde avam-ı nas tarafından ehemmiyeti hakkıyla kavranamayacak olan bir kısım amellerin ehemmiyetini vicdanlarda tesbit maksadıyla da değeri herkesçe malum ve müsellem, zihinlere iyice yerleşmiş bulunan "hicret mefhumu"ndan istifade etmiştir. Bu cümleden olarak, çeşitli ayet ve hadislerle üzerinde ısrarla durulan "iyi niyet", "cihada iştirak", "anne babaya iyilik" gibi birçok ameller, lisan-ı nübüvvetle "hicret" ayarında ameller olarak ifade edilmişir. Mesela bir hadiste: "Mekke fethinden sonra hicret yok, ancak (aynı derecede sevap olan) cihad ve iyi niyet var. Cihada çağırıldığınız zaman (severek) koşun" (81) buyrulur Nevevî'ninde ifade ettiği gibi, bu hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mesela niyeti hicretin yerine koymakla mutlak iyiliğe niyet etmeyi teşvik etmiş olmaktadır. (82) Bir diğer hadiste, zor şartlar altında (fitnede) dinin her tatbikinin bir "hicret" olduğu (83), bir diğerinde anne ve babaya îfa edilecek hizmetin hicretten daha ehemmiyetli olduğu (84) belirtilir. Füdeyk Ebu Beşir ez-Zebîdî (radıyallahu anh) Resulullah'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! İnsanlar zannediyorlar ki, hicret etmeyen helak olmuştur, (bu doğru mu?)" diye sorar. Resulullah şu cevabı verir: "Ey Füdeyk! Namazı kı, zekatı ver, kötülüklerden hicret et, ondan sonra yeryüzünde de dilediğin yerde otur!" (84/2).

Az önce kaydettiğimiz, Mekke Fethi'nden sonra hicretin kalktığını ilan eden hadisin açıklaması sadedinde Tıybî (v. 743 h.) söylediklerimiz te'yiden şunları söyler: "Hadisin manası şudur: Vatanından ayrılıp Medine'ye gitmekten ibaret olan hicret bitmiş, yerini cihad sebebiyle ayrılmaya bırakmıştır. Binaenaleyh cihad sebebiyle hicret bakidir. Küfür diyarından kurtulmak, okumak için gurbete çıkmak, fitneden kaçmak gibi bir niyetle yapılan hicret de öyledir. Bunların hepsinde niyet muteberdir."(85) Görüldüğü üzere, bu çeşit rivayetlerde hicret, tarihî vak'a değil, o vak'adan ehemmiyet ve muhteva kazanmış bir mefhumdur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dini insanlara tebliğ; kalb, gönül ve fiillere tesbitte başvurduğu vasıtalardan bir vasıtadır, belli şartlarda gönüllerde inşa edilmiş bir müessesedir. Hicreti konu edinen birçok hadislerin gayesi bu müesseseyi ihya ve ibkadır, dinin zindelik ve müessiriyetini artırmada her an bu müesseseden istifade etmektir. 322

IV. Terbiye Metodu Olarak Hicret

Hicretin bir diğer yönü terbiyevîdir. Bu yönüyle de hicret, ehemmiyetçe, diğer yönlerinden geri kalmaz. Yukarıda belirtilen ehemmiyetteki hicretlerle terbiye âlemimizde; günlük hayatımızda her vakit baş başa olduğumuzun bilinmesinde, her zaman belirtilen ehemmiyette hicretleri yapmakla imtihan edilmekte olduğumuzun idrak edilmesinde fayda var. Hicrî 15. asrı idrak edişimiz kutlanırken, İslam kültüründe yer etmiş bulunan hicret mefhumunun, sadece tarihî bir vak'a olarak belli bir takvime başlangıç noktası yapılması meselesi olarak ele alınmaması, mevzuun böylesine kısırlaştırılmaması için, hicretin bu yönünün de belirtilmesine ihtiyaç ve lüzum vardır.

Mevzuyu bu açıdan kavrayabilmek için, terbiyemuhit münasebetlerini belirtmemizde fayda var. Şunu hemen kaydedelim ki, fertlerde şahsiyeti inşa eden unsur ve amillerin başında içtimâî muhit gelir. Batıda, yakın zamana kadar, zengin aile çocuklarının fakir aile çocuklarına nazaran fıtraten daha zeki, daha kabiliyetli oldukları kabul edilir, hayattaki başarılı durumları bununla izah edilirdi. Bugünün batılı terbiyecileri, bu fikirden vazgeçmişlerdir. Onlara göre, zengin aileleri, çocuklarına doğumlarının ilk günlerinden itibaren sağladıkları maddî ve manevî imkanlar, çocuklarda mevcut fıtrî kaabiliyetlerin daha iyi gelişmesini sağlamaktadır (86). İşte bu haldir ki, asırlarca batı efkâr-ı umumiyesini aldatabilmiştir.

Artık bugün, gerek Doğulu, gerek Batılı bütün terbiyeciler, çocuğun gelişmesinde; kişinin iyi veya kötü, kâmil veya nakıs bir şahsiyeti kazanmasında en başta ailevî şartlar olmak üzere, muhitin kesin rolünü kabul etmektedir(87). Hiç kimse gayr-ı ilmîlik ve gayr-i ciddilik ithamına maruz kalmayı göze almadan aksini iddia edemez.

Hatta, toptan çevre şartlarını ele almadan her çeşit içtimâî ve kültürel değişimi okullar vasıtasıyla, okullarda istenen programı tatbik etmek suretiyle gerçekleştireceğine inanan acemi, yarı cahil, mütefelsif inkılabcılar, hatalarını, teşebbüslerinin kültürel tahrip ve fiyasko ile neticelendiğini gördükleri vakit anlarlar, fakat tashih veya ıslah için vakit çok geçmiş olur. Cezayirli mütefekkir Malik İbnu Nebi, bu hususta şunları söyler: "Ferd içtimâî vasıflarını mektepten almış olduğu formasyona değil, muhitine has şartlara borçludur. Kültür, mekteple ilgili bir hâdise olmaktan çok, muhite bağlı bir hâdisedir... Muhit kültürel değerlerin kalıbıdır... Mektep kültürün bir unsurudur, fakat kültür problemini mektebin halledeceği düşünülecek olursa, onun fonksiyonu hususunda aldanılmış olur."(88) Burada maksadımız, mektebin kültürel ve medenî hayattaki yerini tahlilden ziyade, muhitin terbiye nokta-i nazarından ehemmiyetine dikkat çekmek, ferd üzerinde muhitten gelen ve ferdî iradeyle yenilmesi hemen hemen mümkün olmayan birtakım emrivakilerin olduğuna dikkat çekmektir. Bu mühim noktayı belirtmede Üstad Bediüzzaman'ın görüşlerine de burada temas etmeden geçemeyeceğiz. Birçok vesilelerle muhitin kişi üzerindeki tesirlerine temas eden Bediüzzaman, bu meseleyi en güzel, en cami bir tarz ve vüs'atte içtihadla ilgili Yirmi yedinci Söz'de beyan eder. Sözkonusu risalede "İçtihad kapısı açık olmakla beraber oraya girmeye bazı maniler var" görüşünü izah sadedinde, büyük müçtehidlerin yetiştiği selef devrinde, içtihada kaabiliyetli olan kimselerin, o zamanki "içtimaiyat-ı insaniye ve medeniyet-i beşeriye"nin tesiriyle çabuk parladığını söyler ve devamla der ki: "İşte o zamanda; zihinler, kalbler, ruhlar bütün kuvvetleriyle yerler ve gökler Rabbinin marziyyatını anlamağa müteveccih olduğundan içtimaiyat-ı beşeriyenin sohbetleri, muhavereleri, vukuatları, ahvalleri ona bakıyordu. Ona göre cereyan ettiğinden her kimin güzelce bir istidadı bulunsa, onun kalbi ve fıtratı, şuursuz olarak herşeyden bir ders-i marifet alır. O zamanda cereyan eden ahval ve vukuat ve muhaverattan taallüm ediyordu. Güya herbir şey, ona bir muallim hükmüne geçip, onun fıtrat ve istidadına içtihada bir istidad izharını telkin ediyordu..."

Muhitin tesiriyle alâkalı tahliline devam eden Üstad, bu zamanda "Medeniyet-i Avrupa'nın tahakkümüyle, felsefe-i tabiiyyenin tasallutuyla, şerait-i hayat-ı dünyevînin ağırlaşmasıyla" başlamış olan muhitten ferdin aldığı tesirlerin, içtihada olan kaabileyetini gerileteceğini açıklayarak, Süfyan İbnu Uyeyne'yi misal verir: "İşte bunun içindir ki, şu zamanda birisi, dört yaşında Kur'an'ı hıfzedip, alimlerle mübahese eden Süfyan İbn-i Uyeyne olan bir müçtehidin zekasında bulunsa, Süfyan'ın içtihadı kazandığı zamana nisbeten, on defa daha fazla zamana muhtaçtır. Süfyan, on senede içtihadı tahsil etmiş ise, şu adam yüz seneye muhtaçtır ki tahsil edebilsin" der.(89). Bu ifadelerden, muhitin, kişinin şahsiyeti üzerindeki te'sirinin ağırlık ve miktarı meselesinde Bediüzzaman'ın yüzde doksan gibi büyük bir payı muhite ayırdığı sonucunu çıkarabiliriz. Şu halde alimlerin ittifakla ifade ettikleri husus şudur: İnsan, içinde bulunduğu, yaşadığı muhite tabidir. İyi muhitten iyi, kötü muhitten de kötü tesirler alacaktır.

İşte, insan fıtratına hakim olan bu hakikatten dolayıdır ki, birçok dinî nasslar mü'minin, herşeyden önce, Müslüman bir muhitte yaşamasını emretmekte, gayr-i müslim bir muhitte yaşamaktan men etmektedir. Vazedilen ölçüye göre, mü'min, müşrikten "ateşleri birbirini görmeyecek kadar" uzak evlerde ikamet etmelidir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben ateşleri birbirini görecek kadar müşriklerin arasında ikamet eden bir Müslümana (yardım etmek) (90)ten beriyim"(91) buyurur. Hadisin şarihlerinden Hattâbî (92), İbnu'l-Esir (93), Sindî ve Süyûtî (94) ittifakla bir Müslümanın evini, müşriklerden uzak tutması gerektiğini böyle davranmanın ona bir vecibe olduğunu belirtirler.

İbnu'l-Esir, sebep olarak müşriklerde ahde vefa ve emniyet olmadığını söylerse de, bizim açımızdan tatmin edici bir izah değildir. Çeşitli tedbirlerle onların ahd u emanı, kâmil manada gerçekleştirilse, garanti edilse bile, meselenin terbiyevî yönü halledilemez, terbiye için şart olan salih muhit kazanılamaz. Muhitin salih olma şartlarından biri Müslüman olmasıdır.

Hattâbî, bu hadisten, "bir Müslümanın ticaret maksadıyla dar-ı harbe gidip dört günden fazla orada ikamet etmesinin mekruh olduğu" hükmünü çıkarır. Hattâbî'nin rakam da vermesi, bu konudaki keraheti vurgulamaya raci olsa gerektir. Zira Münavî'nin de belirttiği üzere (95) bu ve benzeri hadisler kafirden akrabası olanı sıla-i rahimden men etmediği gibi, (uzun müddet ikamet olmadığı takdirde) ticaret, alışveriş gibi dünyevî işler için onlarla münasebetten de men etmiyor.

İbnu'l-Hacc el-Malikî, kâfir diyarına seyahat yasağını, "el-İslamu ya'lu vela yu'la aleyhi" yani "İslam daima galebe çalar, ona galib olunamaz" hadisinden çıkarır ve: "Eğer onların diyarına gidecek olursa, orada onların sözleri üstün olduğundan Müslüman seyyahın sözü kısık kalır, bu sebeple yasaklanmıştır" der(96). Küfür diyarında bulunmakla alâkalı olarak ifade edilen tahdid ve kerahetin çeşitli yönleri olmakla beraber, bizim burada tebarüz ettirmek istediğimiz en mühim yönü terbiyevîdir. İslam dini sözkonusu keraheti muhitin ferd üzerinde, ferde rağmen icra edeceği telkin gücünü nazar-ı itibara alarak vazetmiştir. Öyle ise, mü'min muhitten gelecek te'sirler, dini yaşayış ve tefekkürüne tesir edecek bir müddete ulaşmadan yabancı muhitten ayrılmalıdır. İkamette bu sınırı aşan bir kimse: "Kim müşrikle bir olur, (yani muvafakat, refakat, onunla beraber yürüme)(97) ve (onun diyarında)(98) onunla ikamet ederse, aynen müşrik gibi olur" (99) hadisinin tehdidine hedef olur. Böyle bir durumda ona orayı terk, yani hicret terettüp eder.

Yukarıda Kur'an'dan kaydetmiş bulunduğumuz ayet, bu çeşit hicreti yapmamaktan herkesi mesul tutmaktadır: "Nefislerine zulmedenler oldukları halde, meleklerin canlarını aldığı kimselere melekler şöyle derler: "Ne işte idiniz?" "Biz yeryüzünde zaif kimselerdendik, hicret etmekten acizdik" derler. Melekler de "Allah'ın arzı geniş değil miydi, siz de oraya hicret etseydiniz ya" derler."

Bu çeşit hicretin, "tevbeler kabul edilmeye devam ettiği (yani güneşin batıdan doğması gibi kıyametin büyük alâmeti zuhur etmediği) müddetçe" (100) "küffarla savaş edildiği müddetçe" (101) baki kalacağını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) beyan eder.

İçtimâî muhitin kötülüğü elle, dille değiştirilmediği gibi, kalbî buğuzla da tesirinden kurtulamayacak kadar icbarî bir durum aldığı takdirde Müslümanın yapması gereken bu hicrete de aynen Resulullah devrinde yapılan hicret gibi ehemmiyet verilmiş, teşvik edilmiştir: "Her kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer ve genişlik bulur. Kim Allah'a ve Resulü'ne itaatle hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse, onun ecri gerçekten Allah'a düşmüştür. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir." (102) Hz. Peygamber'in: "Hicret, Allah'ın yasakladığı şeyi... Allah'ın hoşlanmadığı şeyi... Allah'ın haram kıldığı şeyi terketmektir" gibi ifadeleri terbiyevî maksatla yapılacak bu hicretleri ifade eder.

Terbiyevî şartları haiz olmayan gayr-i salih içtimâî muhiti behemahal terketmekle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerin Mısır'dan çıkış hikâyesini (103) kavimlerinin küfründen dolayı onları terkederek mağaraya giren (104) Ashab-ı Kehf hikâyesini (105) görüyoruz. İbnu Haldun, Yahudilerle ilgili hikâyede, onların Mısır'dan çıktıktan sonra, Filistin'e geldikleri zaman, Hz. Musa'nın oradaki yerlilerle harbetme teklifine: "Ey Musa, o zalimler orada iken biz hiçbir zaman oraya giremeyiz. Artık sen ve rabbin beraber gidin de ikiniz harbedin, biz mutlaka burada otururucularız" (106) diye vaki itirazlarını, uzun zaman Mısır'da köle olarak yaşadıkları için şecaat, cesaret ve hamiyetlerini yitirmiş olmalarıyla izah eder. Onları, bu itirazına karşı Cenab-ı Hakk'ın cezalandırarak 40 yıl çölde "başıboş, şaşkın şaşkın dolaştırma" hadisesini de mevzumuz bakımından mühim bir izaha tabi tutar. Der ki: "Allah, onları başıboş oldukları yerde dönüp durmakla cezalandırdı. Mısır'la Şam arasındaki çölde kırk yıl dolaştılar. Bu esnada ne bir medenî beldeye (umran), ne de bir şehre uğradılar. Kur'an'ın anlattığı üzere Şam bölgesinde yaşayan Amalika ve Mısır'da yaşayan Kıbtîlerin kabalık ve sertliğinden dolayı başka insanlarla da karşılaşmadılar. Bu şaşkın dolaşmanın hikmeti ve maksadı, uzun müddet Mısır'da zillet, zulüm ve eziklik içinde yaşadığı için hamiyyeti gitmiş, tezellül ve meskenet kendine huy haline gelmiş olan eski neslin yok olup, onun yerine çölün hür havasında yetişen, tahakküm ve kahır çekmemiş izzet-i nefs ve hamiyyet sahibi yeni bir nesil yetişmesidir. Bundan anlarsın ki, kırk yıl bir neslin gidip, yeni bir neslin gelmesi için zaruri olan asgarî müddettir."(107).

Bugün içtimâî intibakta zorluk çeken çocuklara tatbik edilen ve uygulanmasında ya çocuğu daha elverişli bir muhite götürmek veya aile, okul, yakın çevre gibi çocuğun temas ettiği çevreyi uygun hale getirmek şıklarından birine başvurulan, "çevre terapisi"ni (108) andıran bu duruma Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hadislerinde de enteresan misallere rastlarız. Başta Buhârî, Müslim olmak üzere, hadis kitaplarında (109) çeşitli vecihleriyle gelen bir hadiste Hz. Peygamber: "Sizden önce yaşayanlar arasında bir adam vardı, 99 kişi öldürdü..." diye hikâyeye başladıktan sonra bu adamın, bir gün yaptıklarından pişman olarak tevbe imkanı aradığını, tavsiye üzerine danışmak için gittiği birinci rahibin: "Buna tevbe mi olur!" cevabı üzerine onu da öldürdüğünü, adamcağızın soruşturmaya devam ettiğini ve kendisine, başvurmak üzere bir başka alim tavsiye edildiğini..." anlatır. Mevzumuz yönünden önemli olan, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu ikinci adamın ağzından naklen söylemiş olduğu sözlerdir. İbnu Mace'deki veçhinde aynen şöyle: "Bak hele! Seninle tebven arasına kim girebilir? (Ancak), yaşamakta olduğun bu habis köyden çıkacaksın, zira seni bu cinayetlere iten, köyün bozulmuş içtimâî şartlarıdır, oranın kötü ortamıdır (110). Falanca köye gideceksin, o salih bir köydür. Orada Rabbine ibadet et." Müslim'deki veçhinde: "...Falanca yere git, zira orada Allah'a ibadet eden insanlar yaşıyor, onlarla sen de ibadet et. Artık bir daha kendi beldene dönme, zira orası kötü bir yerdir" denmektedir.

Son olarak şunu belirtelim ki, terbiyevî endişeyle hicret edilmesi gereken içtimâî muhit tabiri içtimâî halkaların hepsini ifade eder. Yani, bu gayr-i salih muhit aile muhiti olabilir, arkadaş muhiti olabilir, meslektaşlar muhiti olabilir, komşular muhiti olabilir, köy, şehir veya en geniş şekliyle cemiyet muhiti olabilir. Şu halde dinin hicret emri hepsine şamildir.

Nitekim Hz. Peygamber: "Kişi dostunun dini üzerinedir, öyle ise her biriniz, dost edindiği kimselere dikkat etsin" (111) diye arkadaş meselesine dikkat çekerken, Kur'an-ı Kerim de kesin bir üslubla bu meseleyi nazara verir: "Mü'minler, mü'minlerden ayrılıp kâfirleri dost edinmesin. Bunu her kim yaparsa Allah'la ilişiği kesilmiş olur."(112) Bu içtimâî muhitlerden en mühimi, her çeşit içtimâî müessese ve diğer içtimâî halkaların hepsini kuşatan cemiyet muhitidir. İmam-ı Malik: "Münkerlerin açıkça işlendiği yerden göçmek gerekir. Eğer kötülükler gizli olursa sadece işleyene zarar verir, aleniyet kesbeder de bertaraf edilmezse herkese zarar verir" demektedir(113). 323

Netice Olarak:

Söylediklerimizi şöyle hülasa edebiliriz: Hicret, tarihî bir vak'a olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tebliğ vetiresi içerisinde başvurulan bir safhadır. Topyekun harp taktiğidir. Şartların, düşmandan gelen tehdid ve tehlikeyi sabırla bertaraf edilemeyecek kadar kötüleştiği, dini yaşama imkânı kalmadığı anda başvurulmuştur. Hicret kötü şartlardan kaçış değil, dini yaşatacak şartların aranışıdır. Taktik olarak tahammülü mümkün olmayan kötü şartların sabrıdır, cihadıdır. Bu açıdan sabır, hicret ve cihad birbirini tamamlayan İslamî intişar vetiresinin halkalarıdır.

Hicret mefhumunun tarihî vak'a yönünden ehemmiyetinin büyüklüğü, mü'minlerin zihinlerinde ona müstesna bir mevki kazandırmıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tebliğ ve terbiyede bundan istifade maksadıyla: "Hakiki hicret kötülükleri terk etmektir" demiş, dinin övdüğü mühim amelleri yapmanın bir nevi hicret olacağını hatırlatmıştır.

Şu halde mü'minin önünde, dudaklarından sadece hak kelam çıkan Fahr-i Âlem (aleyhissalâtu vesselâm)'in "amellerin en üstünü" olarak müjdelediği hicreti hergün yapma imkânı vardır. 15. hicrî asra girerken bunun şuuruna ermek ve başkalarını da erdirmek vazife olsa gerektir. 324

KAYNAKLAR

1. İsfehani, Ebu'l-Kasım el-Hüseyn ibnu Muhammed er-Rağıb (v. 502), el-Müfredat Fi Garibi'l-Kur'an, Mısır 1961, s. 53.2.

Bak. Taberi, Muhammed İbnu Cerir (v. 310),

Tarihu'l-Mülûk, ve'l-Umem Mektebetu Hayyat, Beyrut, tarihsiz (ofset), 2, 252, Hakim Ebu Abdi'l-İlah, en-Neysaburi (v. 405), el-Müstedrek Ala's-Sahibeyn, Haydarabad, Deken, 1335 (baskısından ofset), Beyrut

3, 14; Buharî, Menakıbu'l-Ensar 48.3.

Kur'an, Maide 3.4. Taberi, a.g.e., 2, 252.5.

Aynı eser, aynı sayfa.6. İbnu Hişam, Ebu Muhammed Abdü'l-Melik (v. 218), es Siretü'n-Nebeviyye, Mısır 1955, 1-2, 289, 408-409.7. A.e. 1-2, 318; Taberi, a.g.e., 2, 224.8.

İbnu Hişam, a.g.e., 1-2, 291;

İbnu Sa'd, Ebu Abdillah Muhammed (v. 230),

Tabakatu'l-Kübra, Beyrut, 1960, 1,211.9.

İbnu Hişam, a.g.e., 1-2, 291;

Buhari es-Sahih, Kahire 1313 (baskısından ofset), 1958;

Taberi a.g.e., 2, 223-24.10.

İbnu Sa'd, a.g.e., 1, 208;

Taberi, 2, 22511.

İbnu Hişam, 1-2, 318, 320.12. Bak. Taberi, a.e.g., 2, 229; İbnu Hişam a.g.e., 1-2, 317-321.13. İbnu Hişam 1-2, 320.

14. Kur'an, el-Asr 3.15. Kur'an, Zümer, 10.16. Kur'an, Rum 6.17. Kur'an, Mearic 5.18. Kur'an, Müddessir 7.19. Kur'an, el-Enbiya 85-86.20. İbnu Hişam,a.g.e., 1-2, 406.21. A.e., 1-2, 320.22. İbnu'l-Esir, İzzü'd-Din Ebu'l-Hasen Ali İbnu Muhammed el-Cezerî (v. 630), Üsdü'l-Gabe Fî Ma'rifeti's-Sahabe, Kahire, 1970, 4, 201.23. Ahmed İbnu Hanbel (v. 241) Müsnedu Ahmed, Kahire, 1313 (baskısından ofset), Beyrut, tarihsiz, 4, 385.24. Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim İbnu'l-Hacc el-Kuşeyrî (v. 261). Sahihu Müslim, Kahire, 1955, Taharet 1,25. Nevevî, Muhyi'd-Din Ebu Zekeriyya Yahya (v. 677), Şerhu Müslim, Mısır, Tarihsiz, 3, 101.26. Buhari, a.g.e., Menakıbu'l-Ensar 63, 29 (5, 56,57); Ebu Davud, Süleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistanî el-Ezdî (v. 202), Sünenü Ebi Davud, Daru İhyaı's-Sünneti'n-Nebeviyye, Tarihsiz, Cihad 106 (3, 47).27. Kur'an, Ahkaf 35.28. Taberi, a.g.e., 416.29. Kur'an, Hacc 39-40.30. Taberi, a.g.e., 2, 224; İbnu Hişam 1-2, 291-92.31. Taberi, a.g.e., 2, 224.32. Toynbee, Arnold J. L'Histoire (Fransızcaya çeviren: Elisabeth Julia), Gallimard, Paris 1951, p. 164.32. 2. A.e.g. p. 104.33. A.e., p. 158.34. Buhari, a.e., Megazî 53. (5, 194).35. İbnu Hişam, a.g.e., 1-2, 467.35-2. İbnu'l-Esir, Usdü'l-Gabe 2, 168.35-3. A.e., 3, 164.35-4. A.e. 3, 179.35-5. A.e., 3, 62.36. Kur'an, Nisa 97.37.

Kur'an, Nisa 100.38. Kur'an, Nisa 75.39- İbnu Sa'd, a.g.e., 3, 242-43; İbnu'l-Esir, a.g.e., 1, 74; İbnu Abdi'l-Berr, Ebu Ömer Yusuf (v. 463), e-İsti'ab Fî Ma'rifeti'l-Ashab, Kahire 1328 (baskısından ofset), 1, 108. 40. Taberi, a.g.e., 2, 222; İbnu Hişam, 1-2, 322.41. Taberi, a.g.e., 2, 222; İbnu Hişam, 1-2, 321.42. Taberi, a.g.e., 2, 229.43. İbnu Sa'd, a.g.e., 1, 211.44. İbnu Sa'd a.g.e., 1, 211-12; Taberi, a.g.e., 2, 229-30. 45. İbnu Hişam, a.g.e., 1-2, 342.46. bak. Ebu Bekr İbnu'l-Arabi (v. 543), Ahkamu'l-Kur'an, Kahire, 1968, 3, 1295-96; İbnu Kesir İmadü'ddin Ebu'l-Fida İsmail (v. 774), Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Beyrut, 1966, 4, 648-49.47. Bak, Suyuti, Celalü'd-Din Abdurrahman Ebu Bekr (v. 911) Tefsiru Celaleyn, Dımeşk, 1378, s. 438; Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili Türkçe Tefsir, İkinci Baskı, İstanbul, 1960, 5. 3379.48. İbnu Kesir, ag.e., 4, 648.49. Kur'an, Hacc 39-40.50. Kur'an, Bakara 190-91.51. Bak. İbnu Kesir, a.g.e., 1, 400-401.52. İbnu Kesir, a.g.e., 1, 400.53. Kur'an, Muhammed 4,54. Kur'an, Tahrim 9.55. Kur'an, Tevbe 5.56. Kur'an, Tevbe 29.57. Kur'an, Enfal 39.58. Malik İbnu Enes (v. 179), el-Muvatta, Mısır 1951, Medine 18, 19 (2, 204); İbnu Hişam, a.g.e., 3-4, 356.59. Hamidullah Muhammed, İslam Peygamberi, Tercüme: Said Mutlu, İstanbul 1966, 1, 286-293.60. İbnu Hacer el-Askalanî (v. 852), Selamet Yolları, Tercüme: Ahmed Davudoğlu, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1972, 4, 94.61. Kur'an, Enfal 72.62. Kur'an, Nisa 89.63. İbnu Kesir, a.g.e., 2, 352.64. Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed İbnu Ali İbni Şuayb (v. 303). Sünenün-Nesâî (el-Mücteba), Kahire, 1930 (Suyuti'nin şerhi ve Sindi'nin Haşiyesi ile birlikte), Bey'at 12 (7, 144).65. A.e., Bey'at 15 (7, 146).66. A.e., Bey'at 12 (7, 144).67. Nesai, Bey'at 12 (7, 144); Müsned-ü Ahmed, 2, 160, 191.68. Kur'an, Tevbe 20, 22; Bak Kur'an, Enfal 72, 75; en-Nahl 41, 110.69. Kur'an, Al-i İmran 195.70. Buhari, a.g.e., Megâzî 38 (5, 174-175); Müslim, Fedailu's-Sahabe 169.71. Nesâî, a.g.e., Bey'at 12 (7, 144).72. A.e. Bey'at 10-11 (7, 143); Müslim, İmaret 87; Müsned-u Ahmed 2, 160.72-2.Usdü'l-Gabe, a.g.e., 5, 346.

73. Nesai, Bey'at 15; Buhari, Megazi 53 (5, 193); Müslim, İmaret 83-87.74. İbnu Mace, Ebu Abdillah Muhammed İbnu Yezid el-Kazvini (v. 275). Sünenü İbnu Mace, Kahire, 1952; Keffarat 12; Üsdü'l-Gabe,a.g.e., 3, 280.74-2. A.e., 5, 61.75. Bkz. İbnu Mace, Keffarat 12; Nevevî, Şerhu Müslim 13, 8; İbnu Hacer, Fethu'l-Bari, Mısır, 1959, 8, 229.76. Buhari, İman 4 (1, 9),Rikak 26 (8, 127); Nesaî, İman 9, (8, 105).76-2. Usdü'l-Gabe, a.g.e., 4, 185.77. Müsnedü Ahmed 4, 114.78. İbnu Mace, Fiten 2, (2, 1298). 79. Müsnedu Ahmed 3, 412; Ebu Davud, Vitr 12 (2, 69).80. Müsnedu Ahmed 2, 160, 191; 3, 391; 4, 385.81. Müslim, İmaret 85.82. Nevevî, Şerhu Müslim, 13, 8.83. Müslim, Fiten 130,84. Nesai, Bey'at 10 (7, 143).84-2. Üsdü'l-Gabe a.g.e., 4, 351.85. İbnu Hacer, Selamet Yolları 4, 95.86. Mialaret,

Gaston Introduction a'la Pedagogie, PUF, Paris, 1967, p. 37.87. Bak. Cahız Ebu Osman Amr İbnu Bahr (v. 250), Kitabu'l-Hayevan, Beyrut, 1969, 4, 71; 5, 370; 7, 100; Maverdi Eb'l-Hasen Ali ibnu Muhammed (v. 450), Edebu'd-Dünya ve'd-Din İstanbul 1299, s. 188; İbrahim Hakkı Erzurumi (v. 1194), Marifetname, İstanbul, 1330, s. 95-96; Kınalızade Ali Efendi, Ahlak-ı Alaî (v. 980), Bulak, 1248, 2, 46; Spengler, Oswald, İnsan ve Teknik, Tercüme; Kamil Turan, Ankara 1973, s. 80.88. Malik İbnu Nebi, Perspectives Algeriennes Cezair, 1964, p. 41, 43.89. Bediüzzaman Said Nursi, Sözler, İstanbul 1962, s. 471.90.Sindî, Ebu'l-Hazen Muhammed İbnu Abdil Hadi (v. 1138), Haşiyetu's-Sindi Ala'n-Nesaî, Mısır, 1349, 8, 36.91. Nesai, Kasame 25 (8, 36); Ebu Davud, Cihad 104, (3, 45).92. Hattabi, Ebu Süleyman Ahmed İbnu Muhammed (v. 388), Mealimu's-Sünen, Haleb, 1932, 2, 272.93. İbnu'l-Esir, Mecdü'd-Din Seadat el-Mübarek İbnu Muhammed el-Cezeri (v. 606), en-Nihaye Fi Garibi'l-Hadis, Kahire 1963, 2, 117.94. Suyuti, Zehrü'r-Rüba (Şerhu'n-Nesai), Sünenü Nesâî ile birlikte basılmıştır, 8, 36.95. Münavi, Şemsü'd, -Din Muhammed Zeynü'd-Din Abdurrauf (v. 1031), Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Cami'us-Sağir, Beyrut, 1972 (Ofset, 6, 112).96. İbnu'l-Hacc el-Maliki Ebu Abdillah Muhammed İbnu Muhammed (v. 737) el-Medhal, basıldığı yer meçhul, 1293, 3, 105.97. Azimabadi, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hakk, Avnu'l-Mabud, Medine, 1968, 7, 478.98. Münavi, a.g.e., 6, 109.99. Ebu Davud, Cihad 174 (3, 89).100. Müsnedü Ahmed 1, 192; 4, 62; Ebu Davud, Cihad 2, (3, 3).101. Nesai, Bey'at 15 (7, 146).102. Kur'an, Nisa 100.103. Kur'an, Maide 20.104. Kur'an, Kehf 16,105. Kur'an, Kehf 9-26.106. Kur'an, Maide 24. 107. İbnu Haldun Abdurrahman (v. 808), el-Mukaddime, Beyrut, tarihsiz, s. 141-142.108. Çağlar, Doğan, Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi. A.Ü. Eğitim Fakültesi yayını, Ankara, 1974. s. 218.109. Buhari, Enbiya 54; Müslim, Tevbe 46-47; İbnu Mace, Diyat 2, Müsnedü Ahmed 3, 20.110. Parantez içindeki sözler tarafımızdan konmuştur.111. Hakim, el-Müstedrek, 4, 171; Ebu Davud, Edeb 18.112. Kur'an, Al-i İmran 28,113. İbnu Ma'n ed-Dürrî Hüseyn İbnu Fahri'd-Din (v. 1109), Temyiz, Yzm. Damad İbrahim Paşa, Nu. 945, Varak 220/a.

HEDİYE BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Hediye, umumiyetle karşılık beklemeksizin iyi niyet, ilgi ve hatta sevginin ifadesi olarak insanların birbirlerine yaptıkları maddî bağışlara denir. Dilimizdeki karşılığı armağandır. Hediyede her ne kadar karşılık beklenmemesi esas ise de hediye alan taraf da elinden geldiği nisbette bir mukabelede bulunur, en azından teşekkür eder. Dolayısıyla "hediye"nin olduğu yerde hediyeleşme yani karşılıklı bir beşerî kaynaşma, hissî teati var demektir, en azından sevgi ve dostluk alışverişi başlıyor demektir. İnsanlar arasında sıcak ilişkiler kurulmasını kendisine gaye edinip, bunu teşvik eden, zeminini ve gerekli şartlarını hazırlayan İslam dini, hediye meselesine bigâne kalmamalı, hatta yer vermeli, en makul bir nizama bağlamalıdır.

Üzerinde çalıştığımız bu eserde hediyeye bir bölüm ayrılması, meselenin dinde nasıl mühim bir yer tuttuğunun ifadesi olmaktadır. Ancak, bu bahiste sadece beş hadise yer verilmiş olması, mevzuun ehemmiyet ve şümûlünü yeterince aksettirmeyebilir. Bu sebeple, hediye bahsine umumi açıklama kısmında biraz genişçe temas etmeyi gerekli buluyoruz.[325]

Hediye, Sadaka Değildir:

Hemen belirtelim ki hediye sadaka değildir. Resulullah hediye kabul ederdi, sadakayı almazdı. Bunun Al-i Beyt'e haram olduğunu söylerdi. Şöyle buyurmuştur: "Sadaka ile Allah rızası gözetilir, hediye ile Resulullah'ın rızası ve ihtiyacın giderilmesi gözetilir." Eve bir şey getiren olunca bunun sadaka mı, hediye mi olduğunu sorardı, hediye ise şahsen istifade edebilirdi, değilse istifade etmeden muhtaçlara dağıtırdı. [326]

1) Hz. Peygamber'in Teşvikleri:

Resulullah'ın hediyeleşmeye teşvik edici hadisleri çoktur. Bu teşviki yaparken, hediyenin hasıl edeceği mes'ud neticeleri de zikreder: "Hediyeleşin, çünkü hediye sevgiyi artırır, kalpteki kötü hisleri giderir."

"Hediyeleşin, birbirinizi sevin, "Birbirinize yiyecek hediye edin. Bu, rızkınızda genişlik hasıl eder."

"Hediyeleşin, sevgi yönüyle artın", "Hediyeleşin, çünkü hediye kalpte karalık olan (kin, buğz ve adavet) duygularını giderir" "Ziyaretleşin, hediyeleşin. Çünkü ziyaret sevgiyi perçinler, hediye de kalpteki (buğz, kin, adavet gibi) kötü duyguları söker atar."

Bazı rivayetler Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hediyeleşmeyi insanlar arasındaki sıla (irtibat) için emrettiğini belirtir: Hz. Enes'in de çocuklarına aralarında birbirlerine cömertçe harcamayı vasiyet ederken "Çünkü o, aranızda en iyi sevgi vasıtasıdır" demiştir.

Hediyeleşme ile sılanın nasıl hasıl olacağını da şu hadis açıklar: "Hediye işitmeyi, kalbi ve görmeyi giderir." Bunu tamamlayan bir rivayette "Hediye hakim kişinin gözünü kör eder" buyrulur. Münavi'nin açıkladığı üzere, Resulullah, bu ifadeleriyle insanda hakim olan bir kanuna dikkat çekiyor. O da şu: "İnsan nefsi, kendine iyilik yapanı sevme fıtratı üzere yaratılmıştır." Öyle ise, hediye verenin kalbinde, hediye edene karşı sevgi hasıl olduğundan, kim kendisine ihsanda, hediyede bulunursa, onun hakkında söylenen kötülükleri işitmeme, onun kusurlarını görmeme meylindedir. Bu sebeple bazı rivayetlerde "Hediye, ihtiyaçların önünde ne iyi anahtardır" dendiğini görürüz.[327]

Hediye Kabul Edilmeli:

Resulullah bir kısım hadislerinde, yapılan hediyeyi reddetmemeyi, kabul etmeyi emreder: "Kime bir kardeşinden taleb ve sündüklük etmediği halde bir iyilik gelirse, onu kabul etsin, geri çevirmesin. Zira o, kendine Allah'ın gönderdiği bir rızıktır. Hediye, değersiz bile olsa kabul edilmeli" der.[328]

Hediyeye Mukabele Etmeli:

Hediyeleşmeye teşvik eden bir kısım hadislerde, gelen hediyeye mukabele etmek emredilir. "Kim size bir iyilik yaparsa ona karşılığını verin, bir [karşılık] bulamazsanız, ona dua edin. Hatta bilin ki, dua ile onun karşılığını verdiniz." Bir kısım hadisler Aleyhissalâtuvesselâm'ın kendisine gelen hediyelere mukabelede bulunduğunu, çoğu kere kat kat fazlasını verdiğini belirtir. "Resulullah hediyeyi kabul eder, karşılığını da verirdi." [329]

[325] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/238. [326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/238. [327] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/238-239.

İhsanları Bende Kılmak:

Kaydedilen hadisler insanın iyilik karşısındaki fıtrî durumlarını ortaya komaktadır. Bu bir bakıma beşerî zaaftır. Yani, hem iyi yolda, insanlar arası muhabbet ve sılayı artırmada kullanılabilecek bir deva, hem de insanları satın almada, kötü maksadlarla kendine bende etmede bir silah olmaktadır. Bu eskiden beri bilinen bir husustur. Hatta Ahlak-ı Alâiye'de kaydedilen bir fıkra mevzumuz açısından calib-i dikkat olduğu için buraya kaydetmeyi faydalı buluyoruz. Buna göre Büyük İskender, İran'ı fethettiği zaman çok sayıda ulema, hükema ve efadılla karşılaşır. Bunlara nasıl bir muamele takip edeceğini bilemez. Bunları toptan öldürüp öldürmeyeceğini Aristo'dan sorar. Meşhur Yunan feylesofu ona mektupla şu cevabı yazar: "Amma ekabir-i acem ve emsal-i İran hususunda buyurduğunuz, eğer onları cümle ihlak ve katle kadir isen, ab ve heva-ı İran zemini tağyir etmeğe hud kadir değilsin. Pes bunların emsali yine zahir olsa gerek, pes cehd eyle ki bunları ihsanla bende edesin. Belki ihsanı öyle eyle ki, kadimî bendelerinden rıbka-i ubudiyetine rakabeleri dahi efkende ola." "Sen her ne kadar İran büyüklerini toptan katletmeye kadir isen de, İran diyarının su ve havasını değiştiremezsin. O topraklar aynı insanları yine yetiştirir. Öyleyse onları ihsanla kendine kul et. Hatta ihsanı öyle yap ki, onların boyunları sana kulluk etmeye kendiliğinden uzansın."[330]

Hediyeden Dönülmez:

Hediye ile alâkalı olarak Resulullah'ın koyduğu adabtan biri de hediyeden geri dönmemektir. Hediyeden döneni, kustuğunu geri yiyen köpeğe benzetir. [331]

Yasak Hediye

Resulullah, hediyede gözü kör, kulağı sağır, kalbi bende kılan gücü gördüğü için adalete, dürüst icraata mani olacak hediyeleşmeyi yasaklamıştır: "İhsan sıla-ı rahme vesile olduğu müddetçe alın. Dine karşı bir rüşvete dönüşünce sakın hediye kabul etmeyin.

"Bazı hadislerde rüşvet olan hediyeler hakkında açıklamalar gelmiştir "Emîrin hediye alması haramdır. Kadı'nın rüşvet alması küfürdür."

"Umeraya hediyeler hırsızlıktır" "İmama hediye gulüldür (devlet malını yağmalama)."

Şu halde memurun hediye alması, memura hediye verilmesi rüşvet sayılmıştır, haram ilan edilmiştir.

Resulullah'ın zekat toplamak üzere gönderdiği memurlardan, dönüşte "şu zekat malı, şu da bana verilen hediye" diyen olmuştur. Aleyhissalâtu vesselâm, memurun aldıkları meyanında hediye sayılmayıp rüşvet olacakları anlamada muteber bir ölçü koyar: "Sen annenin evinde otursaydın bu sana verilir miydi?" Şu halde, memuriyet vasfı olmadan evinde oturduğu halde verilmeyecek olan bir şey memura verildi mi bu rüşvettir.

Şefaat mukabili alınan da ribadır: Yasak hediyelerden biri, biri lehinde şefaatçi olur, işinin olmasına yardımcı olursa, buna mukabil alınan ücret rüşvettir.

"Kim bir din kardeşine şefaatçi olur ve bu şefaatine karşı ücret alırsa riba kapılarından büyük bir kapıya gelmiş olur."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber Yahudilerinden, mahsuldeki İslam'ın payını kendileriyle yapılan anlaşma şartlarına uygun olarak alması için Abdullah İbnu Revaha'yı gönderir. Yahudiler buna rüşvet teklif eder. O: "Ey Yahudi cemaati, Allah'a yemin olsun siz nazarımda insanların en menfurusunuz..." der ve reddeder. Onlar bu manzara karşısında: "Ey İbnu Revaha! Sen bu yaptığın (dürüstlük) sebebiyledir ki semavat ve arz ayaktadır" diye takdirlerini ifade ederler. [332]

---

[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/240.

Hangi Hediye Temizdir:

Hibe ve hediyelerden bir kısmını almamız caiz olmadığı belirtilirken, bazı alimler, rüşvet dışında kalan hediyeyi üç grupta mütalaa ederler:
1- Kendi dûnunda (seviyesinin altında) olanlara yapılan hibe. Bu gerçek ikram ve lütuftur. Buna karşılık vermek gerekmez. İbnu Ömer "Umeradan gelen hediyeler fitnedir" demiştir.

2- Birbirine denk olanların hibesi.

3- Dûn (aşağı durumda) olanın (kendinden) üstün olana hibesi. Bunda karşılık gerekir. Esasen veren daha fazla bir karşılık bekler. Karşılığın miktarı örfe bağlıdır.

Resulullah'ın hayatında bu meselede farklı tatbikata rastlanır. Mevcut imkâna göre mukabele esas ise de, bazan "verilenden razı mısın?" diye sorduğu, muhatabı "Hayır!" dedikçe verdiği, sormaya devam edip "Evet!" deyinceye kadar verdiği olmuştur. Bazı rivayetlerde bir deve hediye eden bedevinin, mukabilinde verilen altı deveden razı olmayıp dedikodu yaptığı, hatta böylesi bir vak'aya üzülen Hz. Peygamber'in bir daha bedeviden hediye kabul etmeyeceğine dair yemin ettiğine rastlamaktayız.[333]

Gelen Hediyeler

Hz. Peygamber prensip olarak hediye kabul ettiği için kendisine yakın çevreden sıkça hediye gelmiştir. Ayrıca her zaman olduğu gibi, o devirde de liderlerin, şeflerin birbirlerine hediye göndermeleri âdet idi. Bu sebeple komşu kral ve şeflerden de hediyeler geldi.

Gelen bu hediyeler arasında her çeşidiyle yiyecek, giyecek (cübbe, takım bürde, mest) çadır, koku küpü, kılıç, deve, at, katır, dinar (para), cariye gibi o devrin kullanımında mevcut herşey vardı.

Hediye gönderen krallardan Habeş Kralı Necaşi (bir uft sade siyah mest, cam bardak, üç adet harbe, habeşi başlı altın bir yüzük), Kayser (dinar, zencebil dolu küp, ipek cübbe...); Mısır lideri Mukavkıs, (ipek hulle, Mariye, Mariye'nin kızkardeşi Sîrîn, Me'bur adında hadımlaştırılmış bir köle, bir katır, cam bardak, sürmedanlık, ayna, tarak); Melik-i Eyle (beyaz bir katır); Yemen Kralı Zu Yezen (otuz üç deve ödeyerek satın aldığı bir ipekli takım) ve İran Kralı Kisra'nın adı geçer.

Resulullah gelen hediyeleri kendi kullandığı gibi, yakınlarına ve diğer ihtiyaç sahibi Müslümanlara taksim eder veya hediye olarak gönderirdi. Yanında başkalarının da bulunduğu bir halde, dağıtımı mümkün bir hediye gelince hemen mevcutları dağıtırdı. "Kime bir hediye geldiğinde yanında başkaları varsa, onlar bunda ona ortaktırlar" buyurmuştur. [334]

Müşriklerden Hediye

Yukarıda ismi geçen krallar umumiyetle gayr-i müslimdir. Öyleyse bu hadisler, Resulullah'ın gayr-ı müslimden hediye kabul ettiğini, dolayısıyla bunun caiz olduğunu ifade eder. Ancak "Ben müşriklerin hediyesini almaktan yasaklandım" hadisinde daha açık ifadesini bulan bazı rivayetlerden müşriklerden hediye almanın caiz olmadığı belirtilmektedir. Bu mesele ile ilgili ulemanın açıklaması 5784 numaralı hadisin açıklamasında geleceği için burada teferruata girmeyeceğiz. Ancak Ahmed İbnu Hanbel ve Bezzar'ın kaydettikleri bir rivayete göre "Katîle Bintu Abdi'l-Uzza, kızı Esma Bintu Ebi Bekr'e bazı hediyelerle gelir. Fakat Esma, müşrik olduğu için hediyesini kabul edip evine sokmak istemez. Durum Resulullah'a sorulunca "Allah, ancak sizinle din hususunda savaşmış, sizi yurdunuzdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanları dost edinmekten sizi men eder..." (Mümtâhine 9) mealindeki ayet nazil olur. Bu vahiy üzerine Esma, Katîle'yi evine alır ve hediyesini kabul eder."

Bu vesile ile şunu belirtmede fayda var: Alimlerin büyük çoğunluğu (cumhur) gayr-ı müslimlerin bayramlarında hediyeleşmenin mekruh olduğunu söylemekte müttefiktir. Bu bayramlara Mihrican ve Nevruz, Milad (yılbaşı) bayramları örnek olarak zikredilir. [335]

---

[333] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/241-242.

Resulullah'ın Hediyeleri

Resulullah hediyeyi kabul ettiği gibi hediye de gönderirdi. Onun hediyesi, ya gelen hediyeye mukabele şeklinde, ya da doğrudan bir hediye şeklinde tezahür ederdi. Hanımlarına, yakınlarına, tavzif ettiklerine, kendisine gelen heyet mensuplarına vs. hediyeler verirdi. Bilhassa hey'et olarak gelen temsilcilerin hediyesine ayrı bir ehemmiyet atfeder, onlardan hiçbir ferdin hediyesiz kalmamasına dikkat ederdi. Hatta vefat ederken söylediği en son vasiyetlerinden biri de, gelen elçilerin hediyelerinin ihmal edilmemesi ile ilgili idi. İsteyenlere hiç "hayır!" demeyip verdiği, peşpeşe üç kere isteyene de her defasında verdiği rivayetler gelmiştir.

Resulullah'ın hediyesi, miktar olarak, şahsın içtimâî mevkiine ve itibar durumuna göre farklılıklar arzederdi. Bazan büyüğe iki bürde, çocuğa bir bürde; Hanif heyetine 50 okka verirken, Taylılara 5 okka, Zeydu'l-Hayl'a 12 küsur okka hediye vermiştir.

Resulullah'ın hediye olarak verdikleri arasında giyecek, yiyecek, koku, at, deve, et, arazi, maden, hurmalık vs. görülür.

Mevzu üzerine gerekli olan birkısım açıklamalar bu bölümde yer alan hadislerle ilgili olarak kaydedilecektir. 336

ن َرِقْحَت ُ َو ،ِرْدَّصلا َرَح َو ُبِهْذُت َةَّيِدَهْلا َّنِإَف اوداَهَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □6555□

اهفلْ «ِةاهشلا ُنَس ْرِف»و.هسواسوو هشغ «ِرْدَّصلا ُرَح َو».يذمرتلا هجرخأ .[.
ٍةاَش ِنَس ْرِف َّقِش ْوَل َو اَهِت َراَجِل ٌة ُ َراَج

1. (5780)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hediyeleşin, zira hediye, kalpteki kuşkuları giderir. Komşu kadın, komşusu kadından gelen (hediyeyi) hakir görmesin, bir koyun paçası parçası olsa bile." [Tirmizî, Vela ve'l-Hibe 6, (2131).]337

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, hediyeleşmeye teşvik etmekte, hediyenin kalplerdeki bazı kötü duyguları gidereceğini belirtmektedir. Metinde geçen رْدَّصلا َّرَح َو□ tabirini kuşku diye tercüme ettik. Ancak alimler bunun muhtelif manalar ifade ettiğini belirtirler; vesveseler, kin ve gayz, adavet (düşmanlık), çok şiddetli öfke.

Yani bir insanın diğerine karşı besleyebileceği her çeşit menfi duyguların hediyeleşme suretiyle kalplerden temizleneceğini haber vermektedir. Hadisin devamında komşudan bahsedilmesi, hediyeleşmenin öncelikle komşular arasında cereyan etmesi gereğine bir irşattır. Öyle ki, az, maddî değeri küçük bir şeyle bile olsa hediyeleşmesini tavsiye buyurmaktadır.

Bu tavsiye, bilhassa apartman hayatı yaşayan ve bu sebeple komşudan gelecek gürültü, çocuk kavgası, koku, kirletme... gibi çeşitli rahatsızlıklara maruz olan günümüz insanına daha bir ehemmiyet arzetmektedir. Hediyeleşmeler, gittikçe birikim yaparak büyüyebilecek komşuluk rahatsızlıklarını küçültecek, azaltacak, ciddi tatsızlıkların çıkmasını önleyecektir.

Resulullah hediyenin "paça parçası olsa bile hakir görülmemesini" tavsiye eder. Bazı şarihler, "Aslında paça parçasının hediye edilmesi âdet değildir. Aleyhissalâtu vesselâm azlıkla mübalağa için bunu zikretmiştir" demiştir.

Bundan da anlaşılacağı üzere, hadis, ne kadar az ve değersiz bir şeyle de olsa hediyeleşmeye davet etmektedir. Çünkü bunda sevginin artması, kuşkuların gitmesi, maişet işinde yardımlaşma vardır. Hediyenin azı sevgiye daha çok delil olur, yükü daha hafifletici olur, hediye edene de daha kolay olur, çünkü külfet azdır. Çünkü çok olan hediyeye her zaman muktedir olunamaz. Azla devamlı yapılan da çok hükmüne geçer. [338]

---

336 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/243.

دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[اَهْيَلَع ُبيِثُي َو َةَّيِد َهْلا ُلَبْقَي # ِ هاللّ ُلوُس َر َناَك]
:تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 □6551□

. يذمرتلاو

2. (5781)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hediyeyi kabul eder, ona karşılıkta bulunurdu." [Buharî, Hibe 11; Ebu Davud, Büyu 87, (3536); Tirmizî, Birr 34, (1954).] [339]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Resulullah'ın "hediyeleşme" düsturunu tatbik ettiğini göstermektedir. Kendisine gelen hediyeleri kabul ediyor ama mukabelede de bulunuyor. Birkısım Malikî alimleri bu hadisle istidlal ederek hibe eden kimse mislini talep edenlerden biriyse ve şart koşmaksızın mutlak bir tarzda hediyede bulunmuş ise, bu hediyeye mukabelenin vacib olduğunu söylemiştir. Fakirin zengine hediyesi gibi. Ama zengin fakire hediye ederse o karşılık beklemez, dolayısıyla onun hediyede bulunması vacib değildir. Hadisin, vücuba delaleti Resulullah'ın hediyeleşmeye devamından ileri gelir.

İmam Şafii yeni görüşünde Hanefîler gibi hükmeder: "Karşılık almak için hediye batıldır. Bununla bir akid meydana gelmez. Çünkü bu bedeli (semeni) belli olmayan bir satış akdidir. Ayrıca, hibenin mevzuu teberrudur. Bu manayı iptal etsek teberruluktan çıkar, muavaza (karşılıklı verişme) olur. Halbuki gerek şeriat ve gerekse örf, satışla hibeyi ayırdetmiştir. Karşılığı gerektiren akde satış denmiş, hibe denmemiştir. Bazı Malikîler, buna: "Eğer hibe asıl itibariyle karşılık gerektirmese bu takdirde sadaka manasını kazanırdı. Halbuki o sadaka değildir. Çünkü hediye edenlerin çoğunun durumu, karşılık bekler ve hususen fakir ise" diye cevap vermiştir. 340

هجرخأ .[ُتْبَج‘ ِهْيَلإ ُتيِعُد ْوَل َو ، ُتْلِبَقَل ٌعا َرُك َّيلا َيِدْهُأ ْوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر
□6555□ 5ـ لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو :[لاَق َ

. يذمرتلا

3. (5782)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana bir koyunun inciğe kadar ayağı hediye edilse kabul ederim, böyle bir yemeği yemeye çağrılsam icabet ederim." [Tirmizî, Ahkam 10, (1338).]341

AÇIKLAMA

"Kürâ kelimesi farklı manalar taşısa da, şarihler burada koyunun inciğe kadar ayak kısmını ifade ettiğini belirtirler. Yani, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hediye olarak gelen her şeyi, kıymetine bakmadan kabul buyurmuşlardır. Bu hadis Buhârî'de Ebu Hureyre rivayeti olarak biraz farkla gelmiştir: "Eğer ben bir kol veya bir ayağa davet edilsem, giderdim, eğer bir kol veya bir ayak hediye edilse kabul ederdim." 342

مُهْنِم لِبَقَف ِهْيَلإِ ا ْوَدْهأ َكوُلُمْلا ّنَإ َو ُهْنِم َلَبَقَف ًةَيِدَه # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا□].
ىرْسِك َىدْهأ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ5 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .

4. (5783)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kisra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bazı şeyler hediye etti. Aleyhissalâtu vesselâm ondan bu hediyeleri kabul etti. Diğer krallar da ona hediyede bulundular, o da onlardan bunu kabul etti." [Tirmizî, Siyer 23. (1576).]343

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resulullah'a civar hükümdarlardan hediyeler geldiğini, Aleyhissalâtu vesselâm'ın da o hediyeleri kabul buyurduğunu göstermektedir. Şarih Aynî, bu konudaki rivayetleri değerlendirerek Resulullah'a gelen bir kısım hediyeleri şöyle kaydeder:

* Necaşî, cam bardak hediye eder.

* Eyle Meliki beyaz bir katır hediye eder, Resulullah da ona bir hırka hediye eder.

---

[339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/245. [340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/245. [341] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/245.

* Devmetu'l-Cendel'in Ukeydir'i sündüs bir cübbe hediye eder.

* Melik-i Rum (Herakliyus) sündüsten kızıla boyanmış bir giyecek hediye etti.

* Melik zi Yezen bir takım (hulle) hediye etti. Bunu otuz üç deveye satın almıştı.

* 344 Fedek lideri yiyecek ve giyecek hediye etti.

تيهُن يِهناَف :َلاَق .َ : ُتْلُقَف ؟َتْمَلْسآ :َلاَقَف ،ًةَّيِدَه # ِ هاللّ ِلوُس َرِل ُتْيَدْهأ]
6555 6ـ نعو ضايع نب رامح َر ِضَي هاللّ ُ هنَع لاق:

دْب َز ْنَع

ءاطعلاو دفرلا :ةدحوملا ءابلا نوكسب «ُدْب َّزلا».يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .] .
َنيِك ِرْشُمْلا

5. (5784)- İyaz İbnu Himar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir hediyede bulunmuştum. Bana: "Müslüman mı oldun?" diye sordu.

"Hayır!" dedim.

"Ben müşriklerin hediyesini almaktan menolundum!" buyurdular (ve hediyemi almadılar)." [Ebu Davud, Harac 35, (3057); Tirmizî, Siyer 24, (1577).] 345

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı müşriklerden hediye aldığına dair rivayetler olduğu gibi, "müşrikten hediye almaktan yasaklandım" diyerek reddettiğini ifade eden rivayetler de var. Sadedinde olduğumuz hadis bunlardan biri. Tirmizî: "Bu imtina, serbestiden sonra vaki olan bir yasaklama sebebiyle olabilir" diye bir ihtimal yürütür. Bu ihtilafı farklı şekillerde te'lif edenler olmuştur: * İmtinası, hediyesi ile sevgi ve muvâlat (dostluk) arzu edenlere karşı idi; kabulü ise, hediyesini kabul ettiği takdirde ünsiyet ve İslam'a kalbini kazanmayı ümid ettiği şahıstandı.

* Ehl-i Kitap'tan olanların hediyesini kabul etti, putperestlerinkini kabul etmedi.

* Umera dışındakilerden imtina etti, ki bu Aleyhissalâtu vesselâm'ın hasaisindendi.

* Kabul hadisleriyle red hadisleri neshedildi.

* Red hadisleriyle kabul hadisleri neshedildi.

İhtimal ve zanla nesh sabit olmaz.

İbnu Hacer bu yorumları zayıf bulur. Şu yorum da bu ihtimalden uzak değildir: "Bu meselede, her ne kadar aslolan müşriğin hediyesini kabul etmemek ise de hususi veya umumi bir maslahat sebebiyle kabul edilebilir de."346

طَّخَسَتَف ٍتا َرَكَب ََّتِس اَهْنِم ُهَض َّوَعَف ًة َرْكَب # ِ هاللّ ِلوُس َرِل َنْدهأ ًاهِيبا□□
َرْعأ ََّنأ] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6556□

غَلَبَف□

344 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/246.

ثْمَمَه ْدَقَل ،اَهَل ًاط ِخاَس ََّلَظَف ٍتا َرَكَب ََّتِس اَهْنِم ُهُتْض َّوَعَف ًة َرْكَب يِل َنْدهأ□
ًان ُ ُف ََّنإ : َلاَق َّمُث ،هْيَلَع َنْثأ َو ُهاللَّدِمَحَف ،# ََّيِبهنلا َكِلذ

نسلا باحصأ هجرخأ .[ٍهِيس ْوَد ْوأ ٍهِيفَقَث ْوأ ٍهي ِراَصْنأ ْوأ ٍهِيشرُق ْنِم ََّإ .
ًةَّيِدَه َلَبْقأ َ ْنأ

6. (5785)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir bedevi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a genç bir deve hediye etti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona makubil altı genç deve verdi. Bedevi, memnun kalmadı. Bu hal, Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaştı. Allaha hamd ü senadan sonra: "Falan kimse bana bir deve hediye etti. Ben ona mukabil altı deve verdim. Buna rağmen memnun olmamış. [Allah'a] yemin olsun, [şu günden sonra Muhacirler], Kureyşliler, Ensarîler, Sakifliler veya Devsliler dışında kimseden hediye almamaya azmettim!" buyurdular." [Tirmizî, Menakıb, (3940, 3941); Ebu Davud, Buyû 82, (3537); Nesâî, Umra 5, (6, 280).] 347

AÇIKLAMA:

Teysir'in kaydettiği metin, hadisin Tirmizi'deki veçhidir. Ebu Davud'daki veçhinde yer alan tamamlayıcı ziyadeleri köşeli parantez içerisinde gösterdik. Yine Tirmizî'de yer alan bir diğer rivayet, vukua gelen bazı üzücü hallerin Resulullah'ı hediye kabulünde bazı tahdidlere sevkettiğini göstermektedir. Rivayet şöyle: "Benî Fezâre'den bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ormandan ele geçirdiği develerinden birini hediye etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm ona bir mukabelede bulundu ise de adam memnun olmadı. Arkasından Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın minberde şöyle söylediğini işittim: "Araplardan bazıları var ki, biri bir hediyede bulunur, ben ona yanımda olan miktarınca karşılık veririm, fakat buna razı olmaz. Dahası onun sebebiyle bana karşı memnuniyetsizlik izhar eder. Allah'a yemin olsun (huzurunuzdaki) şu oturma anından itibaren, Kureyşî, Ensarî, Sakafî veya Devsî hariç hiçbir Araptan hediye almayacağım."

Bu hadislere dayanan alimler, daha çok istemeye bahane edilecek hediyenin kabulünün mekruh olduğunu söylemişlerdir. Resulullah'ın zikrettiği zümreleri hediyelerini kabul meselesinde istisna kılmasının sebebi onların tokgözlülük, cömertlik, sehavet, himmet yüceliği, hediyede karşılık beklememek gibi vasıflarla mümtaz olmalarından ileri geldiği de belirtilmiştir. 348

نَتأ ْدَقَف اَهَلِبَقَف اَهْيَلَع ًةهيِدَه ُهَل نَدْهأَف ًةَعاَفَش ٍدَح‘ َعَفَش ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةماماأ يبأ نعو ـ5 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .[اَب ِهرلا ِبا َوْبأ ْنِم ًاميِظَع ًاباَب .

7. (5786)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir kimse için şefaatçi olur, o da bu şefaatine karşı bir hediyede bulunursa hediyeyi kabul ettiği taktirde, riba kapılarından büyük bir kapıya girmiş olur." [Ebu Davud, Büyû 84, (3541).] 349

AÇIKLAMA:

Alimlerimiz, hadislerden hareketle, şefaat-i hasenenin mendub ve hatta bazı durumlarda vacib olduğunu belirttikten sonra, bu hizmete karşı hediye almanın caiz olmayacağını belirtirler. "Bu, hizmetin ecir ve sevabının ziyanına sebep olur, tıpkı ribanın, helal olanı ziyana uğrattığı gibi" derler. 350

مُهْنِم ٌلُج َر هيلا نَدْهأَف َنآرُقْلا َو َباَتِكْلا ِةَّفُّصلا ِلْهأ ْنِم ًاساَن ُتْمهلَع] : لاق هنَع ُ
هاللّ َي ِض َر تماصلا نب ةدابع نعو ـ5 6555ـ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف ،ُهُت
بلاعَت ِ هاللّ ِليِبَس يف اَهْيَلَع يِم Œْيَتاأَف . ُهَّنَلأْس' َف # ِ هاللّ َلوُس َر َّنَيِت
ْرأ َو ِلاَمِب يِل َتْسَيَل : ُتْلُقَف . ًاس ْوَق ْنأ ُّب ِحُت ُتْنُك ْنِإ : َلاَقف . ِهاللّ ِلي ِبَس
يف اَهْيَلَع يِم ْرأ َو ِلاَمِب يِل َتْسَيَل َو َنآرُقْلا َو َباَتِكْلا ُهُمِهلَعُأ ُتْنُك ْنَّمِم ًاس ْوَق هيلا
نَدْهأ ٌلُج َر

دواد وبأ هجرخأ .[اَهْلَبْقاَف ٍراَن ْنِم ًاق ْوَط َق َّوَطُت .

347 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/248. 348 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/248.

8. (5787)- Ubade İbnu's-Samit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ehl-i suffadan bir kısım insanlara yazı ve Kur'an'ı öğretmiştim. Onlardan bir adam bana bir yay hediye etti. Ben de: "(Bu yay) benim için (büyük) bir mal değil , onunla Allah yolunda atış yaparım, gidip Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soracağım" dedim. Gidip sordum:

"Ey Allah'ın Resulü! dedim. Kendilerine yazı ve Kur'an öğrettiğim kimselerden biri bana bir yay hediye etti. Bu benim için bir mal da değil. Ben onunla Allah yolunda atış yaparım!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm bana: "Eğer ateşten bir takı takınmayı seversen kabul et!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Büyû 37, (3417).] 351

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebu Davud'daki aslında ibare لاَمِب تَسْيَل şeklindedir. Yukarıdaki metinde يِل ziyadesi var. Bunu koruduk. Manada ciddi bir fark hasıl etmiyor. "Yay, zaten bir mal değildir" yerine (Bu yay) benim için (büyük) bir mal değil" şeklinde tercüme ettik. Bu ifadeyi, bazı alimler hediye etti ٮَدْهَا fiilinin failine veya mütekellim zamirine müteallik bir hal olarak değerlendirip "Onunla "örfte yay ücret addedilmez" veya "O, satışını yapmak için edindiğim bir mal değil, o bir mühimmattır" demek istediğini söylemişlerdir.

2- Resulullah kitabet ve Kur'an öğretimine karşı ücret almaya karşı çıkıyor. Ulema bu hadisin yorumunda ihtilaf etmiştir: Dinî öğretim mukabili ücret alınmamalı mı? diye. Bu takdirde din öğretimi aksayabilecektir. Neticede bazı kayıtlarla ücret alınabileceğine hükmedilmiştir. İslam'ın kuruluş döneminde hiç kimse verdiği hizmete mukabil ücret almazdı, bir hizmet ehline ücret verilmesi değişik problemler hasıl edebilirdi.

Ancak, zaman zaman, her bir içtimâî meselede dinî kokudan şiddetle kaçınan zümreler, tatbikatı dinin aleyhine neticeler verebilecek bir kısım meselelerde dinî fetvadan kaçınmayıp hatta 1950'den öncesine kadar din adamlarına yeri geldikçe "din hizmetine karşı ücret almak günahtır" bahanesini ileri sürerek -devlet bütçesinden maaş vermeyenler- yarım yamalak ayet ve hadislerden delil getirenler bu meseleyi de gündeme getirdikleri için, hadis hakkındaki bazı açıklamaları kaydedeceğiz: Hattâbî der ki: "Ulemadan bir kısmı, bu hadisin manası hakkında ihtilaf etti:

* Bazıları: Hadisin zahirini esas aldı ve "Kur'an öğretimine karşı ücret almanın mübah olmadığına hükmeti. Zührî, Ebu Hanife, İshak İbnu Rahuye bu görüştedir.

* Bir kısmı: Bidayette ücret şart koşmadıkça verilen ücreti almada bir beis yok dedi. Hasan Basrî, İbnu Sîrin, Şa'bî bu görüştedir.

* Bir kısmı ise (herhangi bir şart ve kayıt koymadan) bunu mübah addetti. Atâ, Malik, Şafii, Ebu Sevr bu görüştedir.

Bu üçüncü grup, Sehl İbnu Sa'd'ın şu rivayetiyle amel ettiler: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir kadına evlenme teklif ettiği halde mehir olarak verecek hiçbir şeyi olmayan bir kimseye "Onu sana, Kur'an'dan bildiğin kısımları ona öğretmen mukabilinde nikahlıyorum" buyurdu." Bunlar, Ubade hadisini şöyle te'vil ederler: "O, teberru olarak öğretmişti, o işte Allah rızasına niyet etmişti, öğretme sırasında, karşılığında bir ücret, bir menfaat almayı hiç düşünmemişti. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) uhrevî ücretini iptal etmeyi ona yasakladı ve hatta vaidde (korkutmada) bulundu. Ubade'nin bu meseledeki durumu, bulduğunu sahibine geri veren veya denize batan malını teberru olarak hasbeten çıkarıveren kimsenin durumuna benzer, böyle bir kimse yaptığı hizmete mukabil bir ücret alamaz. Eğer o bunu hasbi olarak yapmazdan önce bir ücret talep edecek olsa, o zaman onun ücret alması caiz olurdu. Suffa ehli, halkın sadakasıyla yaşayan fakir kimselerdi. Onlardan mal almak mekruhtu, onlara mal vermek müstehabtı."

* Bazı alimler de şöyle demiştir: "Kur'an öğretimine karşı ücret almanın farklı durumları var: ** Müslümanlar arasında bu işi yapan başkaları da varsa, Kur'an öğretimine karşı ücret almak helaldir. Çünkü bu farz, onun üzerine taayyün etmez.

** Ama Müslümanlara Kur'an'ı öğretecek bir başkasının yokluğu halinde veya böyle bir yerde bu işi yapabilecek kimseye hizmetine mukabil ücret almak helal olmaz.

Haberle ilgili ihtilaf bu esas üzerine te'vil edilmelidir."

Tabii burada şöyle bir soru hatıra gelir: "Öğretebilecek kimsenin geçimini sağlayacak geliri yoksa?"

Şu halde Kur'an'ın öğretimini, dinin talimini aksatmayacak, kolaylaştıracak, esnek yorumlar ümmetin maslahatına daha uygundur. Bu işte niyet esastır. İktisad, kanaat, mütevazi hayat standardı gibi, asgarî bir hayat seviyesiyle yetinip hasbeten lillah Kur'an'ımızın ve dinimizin talimine bezl-i hayat, en doğru, en isabetli, rızayı İlahi'ye en uygun yoldur. Öyleyse aza kanaatle, Bediüzzaman'ın dediği gibi, "ehl-i ilmi, ilmi, vasıta-i cer etmekle itham edip "ilmi ve dini kendilerine medar-ı maişet yapıyorlar!" diyen insafsızları fiilen tekzib etmelidir. Esasen dine hizmet yolunu, Resulullah, Kur'an diliyle mükerrer ayetlerle "Ben ücretimi insanlardan değil, Allah'tan isterim" düsturunu vazederek göstermiştir. Yasin suresinde de ücret istemeyenlere, insanların daha çok itimat kesbedip alâka göstereceğine işaret buyrulmuştur: "Doğru yolda olan ve sizden bir ücret de istemeyen kimselere uyun" (21. ayet).

HİBE BÖLÜMÜ

مُث ًةَبِه َبَهي ْوأ َةيطَع َيِطْعُي ْنأ ٍلُج َرِل ُّل ِحَي َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :اق□□
□6555□ 1ـ نع نبا ساهبع نباو رمع َر ِض َي هاللّ ُ مهنَع

. [□يَر ْج ِع َ اهيِف َا ّ ِإ َلاو ُدِلا َو يِطْعُي اَميِف هَدَل

1. (5788)- İbnu Abbas ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse bir atiyyede bulunur veya bir hibede bulunursa, sonradan atiyye ve hibesinden rücu etmesi ona helal olmaz, sadece baba çocuğuna yaptığı bağıştan dönebilir." 353

. يَر ْج ِع ُ يف هِتَّيِطَع ْوأ هِتَبِه ِ كَلاْكَلِب يِعَوُد ُ يِف هِئْيَق ِ.] نسلا باحصأ هجرخأ
□6555□ 5ـ ةياور يفو: [يِذهلا

2. (5789)- Bir rivayette: "Atiyye veya hibesinden dönen, kusmuğuna dönen köpek, gibidir" denmiştir." [Ebu Davud, Büyû 83, (3539); Tirmizî, Büyû 52, (1299); Nesâî, Hibe 2, (6, 265); İbnu Mace, Hibe 2, (2377).] 354

AÇIKLAMA:

Nevevî'nin tasrih ettiği üzere, bu rivayet, kabzedilen hibe, sadaka gibi her çeşit bağıştan rücu etmenin haram olduğu hususunda açıktır. Sadece baba, çocuğuna yaptığı bağıştan dönebilir. Zevi'l-erhamdan kardeşler, amcalar vs.'ler de hibelerinden dönemezler, haramdır. İmam Şafii, Malik ve Evzai bu görüştedir.

* Ebu Hanife ve diğer bir kısım ulema, "hibeden dönmeyi maalkerahe caiz" addetmişlerdir. Bu görüşü Tahavi şöyle açıklar: "Hadisteki "kusmuğuna dönme" tabiri, kusmuk haram olduğu için, her ne kadar

tahrimi iktiza etse de kusmuğuna dönen köpeğe benzemesi adem-i tahrime delalet eder. Çünkü köpek kulluk vazifesiyle mükellef değildir ve dolayısıyla kusmuğu ona haram değildir. Öyleyse hadisten murad, köpeğin fiiline benzemekten kaçınmaktır." Tahavi'nin bu yorumunu bazı alimler tenkid etmişlerdir. [355]

هِئْيَق يف ُع ِج ْرَي َّمُث ُءيِقَي ِبْلَك ْلاَك ِهِتَبِه يف ُدوُعَي يِذهلا ِءوُّسلا ُلَثَم□] .
انَل َسْيَل] :ًاعوفرم هنع ةسمخللو ـ5 □6555□

3. (5790)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan merfu olarak şu hadis kaydedilmiştir: "Kusmuğuna rücu eden köpek gibi hibesinden dönen kimsenin kötü örneği bize yakışmaz." [Buharî, Hibe 14, 30, Hiyel 14; Müslim, Hibat 5 , (1622); Ebu Davud, Büyû 83, (3538); Tirmizî, Büyû 62, (1298); Nesâî, Hibe 2, (6, 265).] [356]

امُّغ اَذه يِنْبا ُتْلَحَن يِهنِإ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي :َلاَقف # َّيِبهنلا ِهِب تتأ ُهاَبأ َّنأ]□ .
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ريشب نب نامعنلا نعو ـ5 □6551□:

ةبهلاو ةيطعلا « ُةلِحِهنلا».ةتسلا هجرخأ .[ُهْع ِج ْرأَف :َلاَق :َ :َلاَق ؟اَذه َلْثِم .
ُهَتَلْحَن َكِدَل َو َّلُكأ :# َلاَقَف

4. (5791)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre, "babası onu (Nu'man'ı) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirmiş ve: "Ey Allah'ın Resulü! Ben bu oğluma bir köle bağışladım! [Sen bu bağışıma şahid ol]" demiştir. Aleyhissalâtu vesselâm: "Her çocuğuna böyle bir bağışta bulundun mu?" diye sormuş, babası "hayır!" deyince: "Öyleyse bağışından dön!" emretmiştir." [Buharî, Hibe 2, 11, Şehadat 9; Müslim, Hibat 9, (1623); Muvatta, Akdiye 39, (2, 751); Ebu Davud, Büyû 85, (3542, 3543, 3544, 3545); Tirmizî, Ahkam 30, (1367); Nesâî, Nahl 1, (6, 558-261).] [357]

AÇIKLAMA:

---

[352] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/250-251. [353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/252. [354] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/252.

1- Bu hadis, muhtelif tariklerden farklı ziyadelerle gelmiştir. Bazılarında, Beşir (radıyallahu anh)'in, oğlu Nu'man'a yaptığı bağışa şahid kılmak üzere Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldiği, Resulullah'ın onun meramını dinledikten ve diğer çocuklarına benzer bir bağışta bulunmadığını sorup öğrendikten sonra: "Hayır! Ben şahidlik yapmam. Onların sana karşı saygıda eşit olmaları seni mesrur etmez mi?" dedi. Beşir'den "Elbette eder!" cevabını alınca: "Öyleyse bu bağış olmaz!" buyurduğu nakledilir.

Bir diğer rivayette, Beşir'i Resulullah'a, onu bu hibeye şahid kılmak üzere gönderen Beşir'in hanımıdır. Resulullah'ın Beşir'e bir rivayetteki cevabı şöyledir: "(Diğer çocuklarına da bağışlamadı isen) öyleyse beni şahid kılma, zira ben zulme şahidlik edemem."

2- Babanın, çocuklarından birine, diğerlerine vermediği bir bağışta bulunabilir mi meselesi ulema arasında münakaşalıdır. Sadedinde olduğumuz hadisin zahiri haram olduğunu ifade etmektedir. Tavus, Atâ, Mücahid, Urve, İbnu Cüreyc, İbrahim Nehai, Ahmed, İshak ve bu meyanda Zahiriyye uleması, böyle bir bağışın batıl olacağını söylerler ve verilenin geri alınması gereğine hükmederler.

Ebu Hanife, Şafii -bir rivayette Ahmed, Ebu Yusuf, İmam Muhammed- böyle bir bağışın caiz olacağına kanidirler. Hadiste geçen "geri al" emri vücub ifade etmez, fazilet ve ihsan kabilindendir. Bu görüş mensupları görüşlerini Resulullah'tan yapılan başka rivayetlere dayandırırlar. 358

إ ُةَّيِطَع ٍةأرْم ‘ ُزوجُي َ َأ : َلاَقف ًابيِط َخ َماَق ،َةَّكَم # هبَّنلا َحتَف اَّمَل] :لاق□□
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ6 □6555□

. [بإذنِ ز َو ْج ِ اَه

5. (5792)- İbnu Amr İbni'l-As anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'yi fethettiği zaman şu hitabede bulundu: "Bilesiniz! Kocasının izni olmadan bir kadının (kocasının malından) bağışta bulunması caiz değildir." 359

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[اَهَتَمْصِع اَهُج ْو َز َكَلَم اَذإ اَهِلاَم يف ٍةأ َرْم ‘ ُزوُجَي .

□6555□ 5ـ ةياور يفو: [َ

6. (5793)- Bir başka rivayette de şöyle gelmiştir: "Kocasının nikahında olduğu müddetçe, bir kadına malından hibede bulunması caiz değildir." [Ebu Davud, Büyû 86, (3546, 3547).] [360]

AÇIKLAMA:

Abdullah İbnu Amr'dan gelen bu rivayetler, kadının kocasındaki tasarruf yetkisine temas etmektedir: Kadın bağış, hibe gibi tasarrufta bulunabilmesi için kocasından izin almalıdır. Bu izin olmadan yapacağı tasarruf caiz değildir. Fakihler, yasağın tahrimî olduğunu belirtirler.

İkinci rivayetin metninde geçen اَهِلاَم يف ibaresinde zamir müennestir. Dolayısıyla zahirî mana şöyle olur: "Kocasının nikahında olduğu müddetçe kadın, kendi malından hibede bulunamaz." Bu durumda, sadece kocasının malında değil, kendi malında da kadının, kocasından izin almadan tasarrufta bulunmaması gerekmektedir.

Fukahadan bazıları, bu zahiri esas alarak evli kadının kendi malında tasarrufta bulunabilmesi için kocasından izin alması gereğine hükmetmişdir. Bu görüş mensupları, bu kısıtlamaya, kadının aklı noksanlığını gösterirler. Tavus ve İmam Malik, kadının kendine ait malın üçte birinde dilediği gibi tasarruf hakkının varlığını söylemiştir. Üçte birden fazlayı taşacak tasarruf kocasıyla istişaresiz olamaz.

Ancak cumhur, hadisi başka rivayetlere dayanarak te'vil eder. Bu çoğunluğa göre, "Kadının elinin altında bulunan koca malı" maksuddur. "Kendi malından" diye kadına nisbeti, malın kadının tasarrufu altında bulunması sebebiyledir. Dolayısıyla kadın, kendi malında, dilediği gibi tasarruf edebilir, yeter ki sefihe olmasın. Eğer sefihe veya gayr-ı reşide olursa caiz değildir. Nitekim sahih rivayetlerde Resulullah'ın kadınlara hitap ederek: "Ey kadınlar cemaati! Allah yolunda sadaka verin!" demiş ve yardım talep etmiş, kadınlar yüzük, küpe, bilezik gibi... kıymetli eşyalarını Bilal'in eteğine atmışlar, bunu yaparken kocalarından izin almamışlardır. İbnu Hacer,

---

[357] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/253. [358] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/253-254.

"Cumhurun kitap ve sünnette gelmiş pek çok delili vardır" der. [361]

VASİYET BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Vasiyet lügat olarak, ulaşmak manasına gelir. Şer'an, kişinin ölümünden sonrasıyla ilgili ahdidir. Bu ahde vasiyet denmesi, ölen kişinin ölümden sonra, hayatında olana onunla kavuşmuş olmasından dolayıdır. Şer'an, menhiyattan zecr, emirlere teşvik için vaki olan beyanlara da vasiyet denir ise de, burada ölen kişinin vasiyetiyle ilgili teferruat maksuddur.

Dinimiz, gerek erkek ve gerek kadın için şahsî malı üzerinde vasiyet hakkı tanımıştır: Resulullah "Kişinin vasiyeti yanında hazır bulunmalıdır" buyurarak, vasiyet meselesinin ciddiyetine dikkat çekmiştir. Sahih bir vasiyetin olması için kadın-erkek, mü'minkâfir, evlibekâr farkı gözetilmez. Vasiyette kadın kocasından izin de almaz. Vasiyetin sıhhati için iki şart aranır: Akıl ve hürriyet. Mümeyyiz durumdaki çocuğun vasiyeti hakkında ihtilaf edilmiştir. Hanefîlere ve Şafiilerin ezher(galib) görüşüne göre çocuğun, mümeyyiz de olsa vasiyet yetkisi yoktur. Malik, Ahmed -ve bir görüşünde Şafii- "mümeyyizin vasiyeti sahihtir" demiştir. Mal üzerinde vasiyetin sahih olması için, kişinin mal bırakmış olması gerekir. Ayette "Sizden birisine ölüm yaklaştığı zaman, eğer ardında mal bırakacaksa vasiyet etmek farz kılınmıştır. O kimse anne ve babasına ve akrabasına uygun şekilde vasiyet yapsın" (Bakara 180) buyrulmuştur. Ayet-i kerimede zikri geçen hayırdan muradın mal olduğunda ittifak edilmiştir. Çünkü malı olmayanın vasiyeti de olmaz. Ancak hayırla çok malın kastedildiğini zannederek "az malı olana vasiyet hakkı yoktur" diyen de olmuştur. Her halukârda esas olan "az da olsa, çok da olsa malı olanın vasiyet edebilme hakkıdır" bu sabittir. Şafiiler, malda az çok tefriki yapmadan, "vasiyetin mendub olduğu"na hükmetmişlerdir.Vasiyet malsız da olabilir: Çocuğun işlerini tedvir edecek kimseyi belirlemesi veya çocuklarına dinî ve dünyevî ne gibi işler yapılması gerektiğini vasiyet etmesi gibi. Böyle bir vasiyetin mendubiyetini reddeden alim görülmemiştir.

Vasiyette az mal ile çok malın nisabı hususunda ihtilaf edilmiştir. Hz. Ali'ye göre yedi yüz dirhem azdır, bir rivayette de sekiz yüz dirhem mal azdır. İbnu Abbas'tan da benzeri bir rivayet gelmiştir. Hz. Aişe'ye göre çok iyal bırakan kimse için üç bin dirhem de bıraksa çok değildir. Hasılı bu, nisbî bir durumdur, şahıslara ve ahvale göre farklılıklar arzeder, kesin bir nisab söylenemez. [362]

* VASİYETE TEŞVİK

إ ِنْيَتَلْيَل َتيِبَي ْنأ ِهيِف ي ِصوُي ٌءْىَش ُهَل ٍمِلْسُم ٍئِرْما ُّقَحاَم :#ِ هالّل ُلوُس□□
□6555□ 1ـ نع نبا رمع َر ِض َي هالّل ُ امهنَع :لاق [َق َلا َر

ةتسلا هجرخأ .[ُهَدْنِع ٌةَبوُتْكَم ُهُتَّي ِص َو َو .

1. (5794)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hakkında vasiyet edebileceği bir malı bulunan Müslüman kimsenin, vasiyeti yanında yazılı olmaksızın iki gece geçirmeye hakkı yoktur." [Buharî, Vesaya 1; Müslim, Vasiyyet 4, (1627); Muvatta, Vasiyyet 1, (2, 761); Ebu Davud, Vesaya 1, (2863); Tirmizî, Cenaiz 5, (974); Nesâî, Vesaya 1, (6, 238, 239).] 363

AÇIKLAMA:

Hadis, vasiyete değen -az veya çok- bir malı olan herkesin beraberinde yazılı bir vasiyetname taşımasını tavsiye etmektedir. Hadisin üslubu vücub hükmüne uygun ise de, cumhur bunu vücub manasında anlamamış, buna uyulmasını tahsin etmek maksadıyla böyle bir üsluba yer verilmiş olduğunu söylemiştir. Zahirîler, buna dayanarak vacib demiştir. Cumhur "kişinin üzerinde emanet veya borç varsa" kaydını koyarak, borçluların bunu belirten bir vasiyetinin olması gereğine dikkat çekmiştir. Bu vasiyetin yazılı olması, durumunda değişiklik hasıl oldukça vasiyet metninin yazılı olarak değiştirilmesi ve bunun şahidlendirilmesi gereğine dikkat çekilmiştir. 364

ةَّي ِص َوْلا ِتَناَك َو ،نْيَب َرْق'ا َو ِنْيَدِلا َوْلِل ُةهي ِص َوْلا ًارْيَخ َك َرَت ْنإ[:بلاعت□
□6556□ 5ـ نعو نبا ساهبع َر ِض َي هالّل ُ امهنَع يف هلوق

دواد وبأ هجرخأ .[ِثا َريِمْلا ُةَيآ اَهْتَخَسَن بهتَح َكِلذك.

2. (5795)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) "Ölen, mal bırakmışsa ebeveyn ve akrabalarına vasiyette bulunsun..." (Bakara 180) ayeti hakkında demiştir ki: "Miras ayeti neshedinceye kadar vasiyet bu şekilde vacib idi." [Ebu Davud, Vesaya 5, (2869).] 365

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen ve miras ayeti gelmezden önce vasiyeti farz kılan, miras ayeti ile de neshedilmiş bulunan ayetin meali şudur: "Sizden birisine ölüm yaklaştığı vakit, eğer ardında mal bırakacaksa, vasiyet etmek farz kılınmıştır. O kimse anne ve babasına ve akrabasına uygun şekilde vasiyetini yapsın. Bu Allah'tan sakınanlar üzerine bir borçtur" (Bakara 180). Tekrar ediyoruz: Bu ayet-i kerimenin hükmü Nisa suresinin baş kısımlarındaki miras paylarını belirleyen ayetlerle neshedilmiştir. Ayrıca bu ayeti neshedecek mahiyette olmak üzere: "Allahu Zülcelal hazretleri her hak sahibine hakkını vermiştir. Öyleyse artık herhangi bir varis lehine vasiyet yoktur" buyurmuştur.[366]

* VASİYETİN ZAMANI

1. (5796)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Hangi sadaka efdaldir?" diye sorulmuştu: "Sağlıklı ve fakirlikten korkup, zenginliğe ümit bağladığın, mala karşı cimri olduğun halde tasadduk etmen! Bu şekilde tasadduku, can boğazına gelip de falana şu kadar, feşmekana bu kadar diyeceğin zamana kadar devam ettir. O sırada (yaptığın tasaddukun sana bir faydası yoktur, çünkü malın, artık) zaten birilerinin olmuştur." [Buharî, Vesaya 7, Zekat 11; Müslim, Zekat 92, (1032); Ebu Davud, Vesaya 3, (2865); Nesâî, Vesaya 1, (6, 237).][367]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Allah Teala nezdinde hangi sadakanın daha makbul ve üstün olduğunubelirtmektedir: İnsan sağlıklı, henüz dünyevî arzular, dünyevî istikbal hesapları canlı ve galib, mesela zengin olma amelinde, fakirliğe düşme endişesini de yaşamakta, bu sebeple parayı cimrice harcamakta vs. İşte bu halet-i ruhiyeyi taşırken Allah rızası için para harcamak pek makbul bir ibadettir. Resulullah, bu suretle harcamayı can boğaza gelinceye kadar fasılasız devam ettirmeyi tavsiye etmektedir.

Böyle yapmaz da dünyadan el etek çekip ölüme yaklaştığı zaman falana şu kadar filana bu kadar diye yapacağı tasaddukun fazla bir kıymeti yoktur. Artık yemek istese yiyemez, giymek istese giyemez, sağlığı da eskisi gibi yeterli değil, dünyadan zevk alamıyor, ahireti düşünmeye başlamış ve bu esnada sadaka da veriyor. Resulullah bu sadakanın fazla bir kıymet arzetmeyeceğini bildiriyor. Ölüm sath-ı mailinde, mal da artık başkasının olmuştur: Mirasçılar. Öyleyse, bu maldan Allah rızası için yaşlılıktan önce, bir hayat boyu aralıksız harcanmalıdır. Esasen, hiç kimse, ani bir ölümle karşılaşmayıp yukarıda tasvir edilen fırsatı da elde edeceği hususunda garanti veremez. Her hal u kârda hayata bağlılık şartlarında sadaka vermek daha makbul,

---

[363] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/257.
[364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/257.
[365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/258.

daha sevaplıdır.368

*** SADAKANIN MİKTARI**

دَتْشا ٍعَج َو ْنِم ِعاَد َوْلا ِةهجَح َماَع يِنُدوُعَي # ِ هاللّ ُلوُس َر يِ ُنَءاَج] :لاق□□
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاقو يبأ نب دعس نع ـ1 □6555ـ :ُتْلُق . َ: َلاَق .يِلاَم
يْثُلُثِب ُقَّدَصَتأَفأ ،يِل ٌةَنْبا َّاِإ ِينُث ِرَي ُ َو ،ٍلاَم ُوذ اَنأ َو ،ى َرَت اَم ِعَج َوْلا َنِم يِب َغ
َلَب : ِهاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف :يِب ،َساَّنْلا َنوُنهفَكَتَي ًةَلاَع ْمُه َرَذَت ْنأ ْنِم ٌرْيَخ
َءاَيِنْغأ َكَتَثر َو َرَذَت ْنإ َكَّنإ ،ريِثَك ُثُلُثلا َو ،ُثُلُثلا : َلاَق ؟ ُثُلُّثلاَف :ُتْلُق . َ: َلاَق ؟
ُرْطَّشلاَف َدْعَب ُفَّلَخُأ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق ،َكِتأ َرْما يِف ُلَعْجَت اَم يهتَح اَهِب
َت ْرِجُأ َّاِإ َّلَج َو َّزَع ِ هاللّ َهْج َو اَهِب يِغَتْبَت ًةَقَفَن َقِفْنُت ْنَل َكَّنإو

كِب ُ هاللّ َعَفْن َي يهتَح َفهلخَت ْنأ َكهلَعَل َو ،ًةَعْف ِر َو ًةَج َرَد ِهِب َتْدَد ْزا َّاِإ ِ□
هاللّ َهْج َو ِهِب يِغَتبَت ًٍمَع َلَمْعَتَف َفهلَخُت ْنَل َكَّنإ : َلاَق ؟يِباَحْصأ

ةَل ْوَح ُنْب ُدْعَس ُسِئاَبْلا ِن ِكَل ،ْمِهِباَقْعأ بلَع ْمُهَّد ُرَت ُ َو ْمُهَت َرْجِه يِباَحْص‘□
ِضْما َّمُههللا .َني ِرَخآ َكِب َّرُضَي َو ًاما َوْقأ . ثيدحلا يف جردم «ِهر ِخآ بلا ُهَل
ىثري» :هلوق.ةتسلا هجرخأ .[َةَّكَمِب َتاَم ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ُهَل يِث ْرَي

1. (5797)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda Haccı senesinde, bende şiddet peyda eden bir ağrı sebebiyle yatmakta olduğum hastalığım için bana geçmiş olsun ziyaretine geldi.

"Ey Allah'ın Resulü dedim. Gördüğünüz gibi ağrım çok şiddetlendi. Ben mal mülk sahibi bir kimseyim. Bana varis olacak tek kızımdan başka kimsem yok. Malımın üçte ikisini tasadduk etmek istiyorum!" dedi. Hemen "Hayır, olmaz!" buyurdular.

"Yarısı?" dedim. Yine "olmaz!" buyurdular.

"Üçte biri?" dedim.

"Üçte birini mi? Üçte bir de çok. Senin varislerini zenginler olarak bırakman, halka ihtiyaçlarını açan fakirler olarak bırakmandan daha hayırlıdır. Sen aziz ve celil olan Allah'ın rızasını arayarak her ne harcarsan -hatta bu, hanımının ağzına koyduğun bir lokma bile olsa- mutlaka onun sebebiyle mükâfaatlanacaksın" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resulü dedim. Ben arkadaşlarımdan sonra burada kalacak mıyım?" dedim. "Eğer geri kalır, kendisiyle Allah'ın rızasını düşündüğün bir amel yapacak olursan bu ameller sebebiyle mutlaka derecen artacak, merteben yükselecektir. Şunu da söyleyeyim. Sen daha yaşayacaksın. Öyle ki Allah seninle bir kısım kavimlere hayır ulaştıracak, diğer bir kısımlarına da şer" buyurdular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonra şöyle dua ettiler: "Allahım! Ashabımın hicretini tamama erdir. Onları gerisin geri (başarısızlıkla) çevirme!" Ve sözlerini [Hicret evi olan] Mekke'de ölmüş olan Sa'd İbnu Havle hakkında sarfettikleri "Lakin zavallı, Sa'd İbnu Havle'dir!" mersiyesiyle tamamladılar." [Buharî Cenaiz 37, Vasaya 2, 3, Fezailu'l-Ashab 49, Megazi 77, Nafakat 1, Marza 13, 16, 43, Feraiz 6; Müslim, Vesaya 5, (1628); Muvatta 4, (2, 763); Tirmizî 6, (975); Ebu Davud, Vesaya 2, (2864); Nesâî, Vesaya 3, (6, 241, 243).] 369

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki hadisin metninden de anlaşılacağı üzere, Veda Haccı senesinde, Sa'd İbnu Ebi Vakkas hastalanmış, hastalığı şiddet kesbedince Aleyhissalâtu vesselâm geçmiş olsun ziyaretine uğramış, ancak bu ziyaret sırasında geçen konuşmalar, mühim teşriata vesile olmuştur. * Bir kimse malının üçte birinden fazlasını vasiyet edemez. Kişinin malında vasiyet ederek varisler dışında tasarruf edilmesini sağlayacağı miktar üçte birdir. Bu hususta fukaha ittifak eder. Hanefîler, Malikîler, Şafiîler, Evzaî, Sevrî, Leys, Ahmed, İshak ve bütün muhaddisler böyle hükmetmiştir. * Önceki hadiste varislerden herhangi biri lehine maddî vasiyet yapılamayacağı belirtilmişti. Çünkü varislerden herbiri belli, muayyen bir hakka sahiptir, bundan fazlasının verilmesi helal olmaz. **2-** Hadisin sonunda, Sa'd İbnu Havle'nin zavallı olduğu ifade edilmiştir. Onun niçin zavallı addedildiğini araştıran şarihlerimiz, onun Mekke'de ölümüyle izah ederler. Çünkü hicretle ilgili bahiste de gördüğümüz üzere, hicret faziletli bir ameldir. Hicret eden bir kimse, terkettiği eski diyarına artık dönmemeli, dönse de az kalıp, hemen hicret ettiği yere gitmelidir. Mezkur Sa'd, Mekke'de vefat etmekle pek çok manevî kayıplara uğramış, zavallı denmeye müstehak olmuştur. Bazı hadislerde, kişinin hicretle terkettiği eski yere geri gelmesi şiddet ifade eden tabirlerle yasaklanır ve bunun, bir nevi irtidad olduğu belirtilir. Bazı rivayetler, Habeşistan muhacirleri arasında da yer alıp, Bedir Savaşı'na da katılan Sa'd'ın, Hudeybiye Anlaşması sırasında Medine'yi terkederek Mekke'ye geldiğini ve Mekke'de öldüğünü belirtir. Resulullah'ın onu, bu hali sebebiyle zavallı addettiğinde ihtilaf edilmez.

3- Hadis, aile efradının her çeşit nafakası için harcanan şeylerin, niyet-i halise şartıyla sadaka sayılacağını ifade ediyor ki, mü'minlere bu büyük bir müjdedir. Böylece aile reisleri, ailenin fertleri için daha şevkli harcar, daha çok kazanma gayretine girer.

4- Ebu Zerr (radıyallahu anh) gibi bir kısım sûfimeşreb büyüklerimiz mal biriktirmeyi mekruh addetseler de, mal biriktirip zengin olmak caizdir. Zira Sa'd zü'lmal (mal sahibi) olarak tavsif edilmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm bunu yasaklamış olsaydı Sa'd İbnu Ebi Vakkas zü'lmal olmazdı. Hz. Osman, Abdurrahman İbnu Avf gibi başka örnekler de mevcut.

5- Mirasçıyı zengin etmeye çalışmak efdaldir. Bu hadis, zenginlik mi fakirlik mi efdaldir münakaşasında, zenginliğin efdaliyetine de bir delil olmaktadır.

6- Hayırlı ameller ve ibadetler yapmak için uzun ömür dilemek müstehabtır. **7-** Bu hadis Aleyhissalâtu vesselâm'ın ihbar-ı gayb nevinden bir mucizesidir. Çünkü aynen buyurduğu gibi, Allah, Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh)'a hem o hastalığından afiyet, hem de uzun ömür lutfetmiş, Sa'd da Irak valisi olmuş, birkısım savaşlara katılmış, kiminin hidayetine, kiminin öldürülmesine, kiminin de esir alınmasına vesile olmuştur. 370

*** VARİSE VASİYET**

عَصْقَت َيِه َو اَهِنا َر ِج َتْحَت اَنأ َو ،هِتَقاَن ىلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َبَطَخ] :لاق هنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر ةجراخ نب ورمع نع ـ1 □ 6555ـ هجرخأ .[ٍث ِرا َوِل َةهي ِص َو ُ
َف ،ُههقَح ٍهقَح ِيذ َّلُك ىَطْعأ ىلاعَت هاللّ َّنإ : ُلوُقَي ُهُتْعِمَسَف َّيَفِتَك َن ْيَب ُليِسَيَل
اَهباَعُل َّنإ َو ،اَهِتا َّرَجِب ةدش « ُعصَقلا»و.ضر'ا يلي امم قنعلا نطاب «
ُنارجلا».ةماماُ يبأ نع دواد يبأ ةياور نكل ،ننسلا باحصأ

ةرجلا عطق ًائيش فاخ اذإف .ًانئمطم ناك اذإ ريعبلا كلذ لعفي امنإو ،ُه .
هرتجيل هنطب نم ريعبلا هجرخي ام « ُة هرجلا»و.غضملا

1. (5798)- Amr İbnu Hatice (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devesinin üzerinde hitabede bulundu. Ben devenin boynunun altında idim. Deve durmadan geviş getiriyor, hayvanın salyası omuzlarımın arasında akıyordu. İşte bu esnada Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü işittim: "Allah Teala hazretleri her hak sahibine hakkını verdi. Bu sebeple varislerden biri lehine vasiyet yoktur." [Tirmizî, Vesaya 5, (2122), Nesai, Vesaya 5, (6, 247).] 371

بَتَك َفْيَكَف : ُتْلُق .َ : َلاَق ؟# ُّبهنلا َىص ْوأ ْلَه .هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َىف ْوأ يِبأ َنبا□
ُثْلَأَس] :لاق فرصم نب ةحلط نعو ـ5 □6555□

. لَمْ يُوصِ؟ قَالَ: أوْصَى بِكِتَابِ اللّهِ تَعالى]. أخرجه الخمسة إلا أبا داود
عَلى النّاسِ الوَصِيَّة، أوْ أمَرَ بِهَا وَ

2. (5799)- Talha İbnu Musarrıf anlatıyor: "İbnu Ebi Evfa (radıyallahu anh)'ya: "Resulullah vasiyette bulundu mu?" diye sordum.

"Hayır" dedi. Ben tekrar:

"Öyleyse, kendi vasiyette bulunmaksızın halka nasıl vasiyeti farz kılar veya emreder?" dedim. "Kitabullah'ı vasiyet etti!" diye cevap verdi." [Buharî, Vesaya 1, Megazî 83, Fezailu'l-Kur'an 18; Müslim, Vasiyet 16, (1634); Tirmizî, Vesaya 4, (2120); Nesâî, 2 (6, 240).] 372

AÇIKLAMA:

İbnu Ebi Evfa vasiyetin mutlak manada nefyini kastedmiyor. Çünkü, zaten vasiyet Kur'an'la sabit bir müessese. Nitekim İbnu Ebi Evfa bu maksadını ortaya koymak, Resulullah'ın da vasiyete yer verdiğini göstermek için, sözünü: "Aleyhissalâtu vesselâm Kur'an-ı Kerim'i vasiyet etmiştir" cümlesiyle tamamlıyor. İbnu Ebi Evfa bu sözüyle Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Size, uyduğunuz takdirde sapıklığa düşmeyeceğiniz bir şey bırakıyorum: Kitabullah" hadisini kasdetmiş olabilir. Öyle ise sadedinde olduğumuz hadis, Resulullah'ın para, mal, köle nevinden şahsî bir varlık üzerinde vasiyet bırakmadığını kasdetmiştir. Bu ifadede mübalağa var mı sorusuna gelince, "yok!" demek gerekir. Çünkü Buhârî'de de kaydedilen bir rivayette: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldüğü zaman dirhem, dinar, köle veya herhangi başka bir şey bırakmamıştı. Bıraktığı şeyler beyaz katırı ile silahı ve (yolculara) bağışladığı bir arazi idi" denmektedir. Hz. Aişe de Aleyhissalâtu vesselâm'ın "dirhem, dinar, koyun, deve hiçbir şey bırakmadığını, vasiyette bulunmadığını" belirtmiştir.

Öyleyse, geride servet olabilecek herhangi bir mal bırakmayınca, bittabi olmayan mal üzerinde vasiyet de olmayacaktır. Nevevî, burda zikri geçen araziyi Resulullah'ın sağlığında bağışladığını, katır, silah ve benzeri şeylerin de miras malı kılınmadığını, Aleyhissalâtu vesselâm'ın geride bıraktığı her şeyin sadaka yapıldığını, bu sebeple bunlardan sonra vasiyet edebilecek malî değeri olan bir şey bırakmadığını belirtir.

Son olarak bir husus daha belirtelim: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, vefat sırasında ifade ettiği birkaç vasiyeti mevcuttur.

---

370 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/260-262.

Rivayetlerde bu bize intikal etmiştir. Müslim ve Nesai'de gelen bazı rivayetlere göre üç vasiyet-i Nebevi mevzubahistir: **1)** Arap Yarımadası'nda iki din olmamalıdır: "Arap Yarımadası'nda iki din baki kalmamalıdır." Bazı rivayetlerde bu şart, Yahudilerin Arap Yarımadası'ndan çıkarılması şeklinde ifade edilmiştir: "Yahudileri Arap Yarımadası'ndan çıkarın."

2) Heyetlere hediye verilmesi: "(Size taşradan gelecek heyetlere (hiçbir ferdini unutmaksızın) benim verdiğim gibi siz de hediye verin."

3) Namaz ve köleler: "Resulullah'ın en son medar-ı bahs edip tavsiye ettiği husus "Namaz ve sağ ellerinizin malik olduğu köleler ve cariyeler idi."

Esasen İbnu Ebi Evfa'nın "Kitabullah'ı vasiyet etti" ifadesinin içinde pek çok şey vardır. Çünkü dinin temel kaynağı odur, dinde olupda Kur' an'da olmayan ciddi bir mesele yoktur. Hatta Aleyhissalâtu vesselâm tarafından teşrî edilmiş bulunan her şey Kur'an'da mevcuttur denebilir. Çünkü Kur'an'da: "Resulumüz size her ne getirmişse onu alın, her ne yasaklamışsa ondan kaçının, terkedin" (Haşir 7) emredilmiştir. 373

هاللّ ِلوُس َرِل ًاهيِ ِص َو َناَك ُهنَع ُ هاللّ َيِ ِض َر ًاهيِلَع َّنأ اهنَع ُ هاللّ َي □ # ِض َر َةَشِئاَع َدْنِع اوِ ُرَكَذ] :لاق ديزي نب دوس‘ا نعو ـ5 □6555ـ نَت َمَف ، َتاَم ُهَّنأ ُت ْرَعَش اَم َو ،يِ ْرِج ِح يف َثنَخْنا ِدَقَلَف ،ِتْسَّطلاِب اَعَدَف ،يِ ِرْدَص بلا ُهَتَدِنْسُم ُتْنُك ْدَق َو ،ِهْيَلاِإ نَص ْوأ َتَم : ْتَلاَق

هؤاضعأ تنثناف ىخرتسا هنأ تدارأ ،راسكناو ءانثنا « ُثاَن ِخْنِا».يئاسنلاو ناخيشلا . هجرخأ .[ِهْيَلاِإ نَص ْوأ

3. (5800)- Esved İbnu Yezid anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yanında, Hz. Ali'nin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vasisi olduğunu söylemişlerdi: "Resulullah ona ne zaman vasiyette bulundu? Öleceği sırada o benim göğsüme yaslanmış vaziyette idi, bir leğen getirtti. Kucağımda bükülmüştü, öldüğünü bile hissetmedim. Öyleyse ona ne zaman vasiyet etti" diye itiraz etti." [Buharî, Vesaya 1, Megazî 83; Müslim, Vasiyyet 19, (1636); Nesâî, Vesaya 2, (6, 240).] 374

هْنَع َقَتْعأَف .ٍةَبَق َر ُةَئاِم َقَتْعُي ْنأ نَص ْوأ يِمْهَّسلا ِلئا َو َنْب َصاَعْلا َّنأ] :هدج نع□ هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو ـ5 □6551ـ َلوُس َر اَي : َلاَقَف ُهَلأَسَف ُهاَتأف ،ِ هاللّ َلوُس َر َلأْسأ ىهتَح : َلاَقف .ةَيِقاَبْلا َنيِسْمَخْلا ُهْنَع َقِتْعُي ْنأ وٌ ْرَمع ُهُنبا َدا َرأ َو َنيِسْمَخ ٌماَشِه ُهُنبا ْوَل ُهَّنإ :# َلاَقف ؟ُهْنِع ُقِتْعُأَفأ ، َنوُسْمَخ َّيلَع ْتَيِقَب َو َنيِسْمَخ،

ِهاللّ ! َّنإ يِبأ ْوأ ىَص ْنأ َقَتْعُي ُهْنَع ُةَئاِم َر َقَبةٍ، َو َّنإ ًاماَشِه َقَتْعأ ُهْنَع

دواد وبأ هجرخأ .[َكِلذ ُهَغَلَب ُه ْنَع ْمُتْجَجَح ْوأ ،ُهْنَع ْمُتْقَّدَصَت ْوأ ،ُهْنَع .
ْمُتْقَتْعأَف ًامِلْسُم َناَك

4. (5801)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "As İbnu Vail es Sehmî [kendi adına] yüz kölenin azad edilmesini vasiyet etti. Oğlu Hişam, ona bedel, elli tanesini azad etti. Oğlu Amr da ona bedel geri kalan elliyi azad etmek istedi ve: "Hele Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir sorayım!" dedi, ona gelip: "Ey Allah'ın Resulü! Babam, kendi adına, yüz köle azad edilmesini vasiyet etmişti. Hişam onun adına elli köle azat etti! Benim üzerime de elli tanesi kaldı. Onun adına ben azad edebilir miyim?" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm, bana: "Eğer o Müslüman idiyse, ona bedel azad etseniz veya ona bedel sadaka verseniz veya ona bedel hacc yapıverseniz bu ona ulaşırdı" buyurdular." [Ebu Davud, Vesaya 16, (2883).][375]

AÇIKLAMA:

Son rivayet, gayr-i müslim bir kimsenin vasiyetine uyulup uyulmayacağı meselesiyle ilgilidir. Çünkü As İbnu Vail, her ne kadar İslam devrini idrak etmiş ise de, Müslüman olmadan ölmüştür. Bu sebeple olacak ki, oğlu Amr, Müslüman olmadan ölmüş bulunan babasının vasiyetine uyarak köle azad etmesi caiz mi, değil mi diye tereddüt geçirerek Aleyhissalâtu vesselâm'a gidip sorar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cevabını değerlendiren alimler, sadakanın kâfire faydası olmayacağına hükmederler. Hadisten çıkan diğer hüküm de şudur: Müslümana malî ve bedenî ibadetler fayda sağlamaktadır.

Hülasa hadis, kâfirin Müslüman olan varislerine, kâfirin yaptığı, kurbiyete matuf vasiyetlerini infazın vecibe olmadığına delil kılınmıştır.[376]

* YETİMİN VASİSİ

---

373 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/264. 374 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/264-265.

يسْفَنِل ُّب ِحُأ اَم َكَل ُّب ِحُأ يِهنإ َو ،ًافيِعَض َكا َرأ يِهنإ ٍهرَذ اَبأ اَي :# ِ هاللّ□ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رذ يبأ نع ـ1 □6555□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍميِتَي َلاَم َّنَيَّل َوَت ُ َو ِنْيَنْثا ىلَع َّن َرَّمأَت .

1. (5802)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey Ebu Zerr! Ben seni zayıf bir kimse görüyorum. Ben kendim için sevdiğimi senin için de aynen severim. Öyleyse iki kişi üzerine emîr olmayasın, yetim malına da velilik yapmayasın." [Ebu Davud, Vesaya 4, (2868); Nesâî, Vesaya 10, (6, 255).] 377

AÇIKLAMA:

1- Vasi, bir kimsenin ölümünden sonra, onun malları ve çocukları hakkında muhafaza ve tasarruf yetkisi olan kimsedir. Kayyim ile vasi arasında şöyle bir fark vardır: Vasi hem muhafaza ve hem de tasarrufla yetkili olduğu halde, kayyim, sadece muhafaza ile yetkilidir, tasarruf yetkisi yoktur. **2-** Sadedinde olduğumuz hadis, herkesin vasilik yapamayacağını, onun için bazı vasıfların bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Ebu Zerr (radıyallahu anh)'e nisbet edilen zayıflık, menfaaleri celb, mazarratı defle ilgili olmalıdır. Öyleyse vasi, yetimin menfaatini gözetebilecek dirayete sahip olmalıdır. Bu dirayetiyle lehine durumları tahkik edebilmeli, aleyhine durumlara karşı tedbirler düşünüp, icra edebilmelidir. Hz. Yusuf'un diliyle Cenab-ı Hakk veli olmanın iki mühim şartını belirtmiştir: ميِلَع ٌظيِفَح يِهنِا□ a) **Hafiz (koruyucu, muhafaza edici) olmak, yani maslahatları celb, mazarratları def edecek kudrette olmak.**

b) Alîm: Veliliğin mahiyetini, sorumluluklarını bilmek. Meseleyi değerlendiren alimler bu iki şartı nefsinde taşımayan kimsenin vasi veya veli olmasının haram olduğunu söylemişlerdir. Taberanî'nin bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm: "Zayıf imam mel'undur" buyurmuştur. 378

ميِتَي يِل َو ٌءْىَش يِل َسْيَل َو ٌريِقَف يِهنِا :َلاَقَف # ِ هاللّ َلوُس َر ٌلُج َر َنتأ]□ .
□6555□ 5ـ لاق هدج نع هيبأ نع بيعش نب ورمع نعو:

عراسملا «ردابملا».يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ًاَم ِلِهثأَتُم ُ َو ،ٍرِدَابُم ُ َو ،ٍف .
ِرْسُم َرْيَغ َكِميِتَي ِلاَم ْنِم ْلُك :َلاَقَف

2. (5803)- Amr İbn Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Bir adam Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ben fakirim, hiçbir şeyim yok, üstelik bir de yetimim var!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yetimin malından ye! Ancak bunu yaparken ne israfa kaç, ne aceleci ol, ne de kendine mal et" buyurdular." [Ebu Davud, Vesaya 8, (2872); Nesâî, Vesâya 11, (6, 256).] 379

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, yanında yetim barındıran kimsenin, yetimin malından yemesine bazı kayıtlarla müsaade ediyor: Adam fakir olacak, yetimin malını israfa kaçmayacak şekilde tasarruf edecek, kendine has bir sermaye yapmayacak.

Yetim malının vasiye mübah kılınışının sebebi şöyle açıklanmıştır: "Velinin malın korunmasında, nemalandırılmasında çalışmış olması ve çocuğun işlerinin ıslahı için gayret göstermiş bulunması gibi sebeplerle ameline mukabil bir istihkak kesbetme manası vardır, bu sebeple ona mübah kılınmıştır. Ancak, maruf üzere ve ameline mukabil olacak miktarda almalıdır." Yetim malından yenilip yenilemeyeceği ihtilafında İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın "Vasi, bu maldan mal hususunda çalışması varsa yiyebilir" dediği rivayet edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir. Hasan Basrî ve İbrahim Nehai "yer, yediğini ödemez de"demişlerdir. Evzaî, Said İbnu Cübeyr: "Yer, fakat yediğini, yetim büyüyünce öder" demiştir.[380]

هجرخأ .[ِلْيَّللا ىلا ٍم ْوَي َتاَمُص ُ َو ،ٍم ُتْحا َدْعَب َمْتُي َ : ِنْيَتَنْثا # ِهِبَّنلا َنِم
ُتْظِفَح] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نعو ـ5 □6555□

دواد وبأ .

3. (5804)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan iki şey öğrendim: "İhtilamdan sonra yetimlik kalmaz, geceye kadar gün boyu sessiz durmak yoktur" [Ebu Davud, Vesaya 9, (2873).][381]

---

377 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/266. 378 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/266. 379 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/267.

AÇIKLAMA:

Yetim, anne ve babadan birini veya her ikisini kaybeden kimsedir. Sözgelimi babasını kaybeden bir çocuk ne zamana kadar "yetim"dir sorusuna bu hadis cevap vermekte: "İhtilam olma yani büluğa erme halinde yetimlikten çıkacağını, artık o kimsenin yetim sayılmayacağını" belirtmektedir. Hadisin devamı, bir cahiliye âdetini yasaklamaktadır: İster i'tikaf sırasında ister i'tikaf dışında gün boyu sükut etmek. İşte hadis bunu yasaklamaktadır. Böylesi manasız eziyetler ibadet değildir, bunlarda Allah'a yakınlık yoktur.

Şunu da kaydedelim ki, konuşmamak suretiyle oruç tutmak daha önceki şeriatlarda meşrudur. Hatta buna ayet-i kerimede bile işaret edilmiştir: Hz. Yahya ile müjdelenen Zekeriya aleyhisselam buna bir alâmet istediği zaman Cenab-ı Hakk "Alâmetin, üç gün işaretle anlaşma dışında insanlarla konuşmamandır; Rabbini çok an, akşam sabah hamd et" dedi" (Al-i İmran 41). Münavi der ki: "(Konuşmamak suretiyle tutulan oruç) bizden önceki ümmetlerde meşru olduğu gibi, bizde meşru değildir. Bunda, Hıristiyanlığa benzeme bulunduğu için yasaklanmıştır." 382

VAAD BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Vaad, dilimizde vaadetmek veya söz vermek diye ifade edilir. Dinimiz, mensuplarına vaadinde durmayı emreder. Kişinin İslamını tamamlayan hususlardan biri de budur. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsmail bu vasfıyla nazarlara arzedilir. "Kitapta İsmail'i de an. Muhakkak ki o, vaadinde sadıktı ve Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdi" (Meryem 54). Birkısım alimlerimiz, vaadini yerine getirmemeyi şu mealde ayette zikredilen duruma benzetmiştir: "Yapamayacağınız şeyi söylemeniz Allah katında pek büyük bir gazab sebebidir" (Saf 3). Kur'an'da ahidlerin yerine getirilmesiyle ilgili birçok ayet vardır. Bir tanesini mealen kaydediyoruz: "Ahdi de yerine getirin. Muhakkak ki ahidden dolayı mesuliyet vardır" (İsra 34). Hadiste de sözünü tutmamak, münafıklık alâmetlerinden bir olarak zikredilmiştir. Bazı alimler, kişinin vaadini, kendisi üzerine bir şehadeti olarak değerlendirmiştir. Vaadin yerine getirilmesini bütün ulema dinî bir emir olarak değerlendirmiş, fakat farz olmadığını söylemiştir. Ancak, şunu da belirtelim ki, bazı alimlere göre, mevzu üzerine varid olan ayet ve hadislerin delaleti, onun vacib olmasınadır. Böylesi şiddetli vaidlerle vaade riayet emredilirken, vaade uymamanın kerahet-i tenzihiyeye hamli, bazılarınca çelişki olarak değerlendirilmiş: "Hele bir bakılsın. Vaadden dönmeye haram derken vaade uymak vacib değildir denebilir mi, veya uyulması vacib olmayan bir vaadi tutmamakla günaha girilir denebilir mi?" denmiştir.

Şu halde vaadi yerine getirmenin vacib olduğunu söyleyen de olmuştur. Bazı Malikî alimler: "Vaad bir sebebe bağlı ise, o vaade uymak vacibtir, değilse değildir" demiştir. Sözgelimi kim: "Benimle evlenirsen sana şunu alacağım" dese, o da kabul etse bu vaadin yerine getirilmesi vacibtir." Hibe, kabzedildikten sonra mı daha önce mi kişinin mülküne girer, münakaşa edilmiştir.Vaad ile ilgili bazı vecizeler:[383]

VAAD

Bin kere va'dedeceğine bir kere va'dini yerine getir!

Verilen sözde durma, insan olmanın gereğidir.

Yüzüpgezen zeminde birşey bitmez.Va'dini yerine getirme hassasiyeti imandan, va'dinden dönme de nifaktan kaynaklanmaktadır.İnsanların bir kısmı bütün bir hayat boyu vicdanlarında akdettikleri muâhedenin gereğini yerine getirmeye çalışır; bir kısmı da böyle bir muâhededen habersiz yaşar. İşte bu noktada mü'min, münafıktan ayrılır.(26)

تْعَياَب] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َءاسمحلا بأ نب ِ هاللّدبع نع ـ1 □6556□□

يِف َوُه اَذإَف ُتْئ ِجَف ٍ،ثَث َد ْعَب ُت ْرَكَذ َّمُث ُتيِسَنَف ،هِناَكَم يِف اَهِب ُهَيِتآ ْنَأ ُهُتْدَعَو َف ،ٌةَّيِقَب ُهَل ْتَيِقَب َو ، َثَعْبُي ْنأ َلْبَق ٍعْيَبِب # ِ هاللّ َلوُس َر

دواد وبأ هجرخأ .[َك ُرِظَتْنأ ٍثَث ُذْنُم اَنُهه اَنأ َّيَلَع َتْقَقَش ْدَقَل َتَف اَي : َلاَقَف . هِناَكَم،

1. (5805)- Abdullah İbnu Ebi'l-Hamsa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a daha bi'set (peygamberlik) gelmezden önce bir şey satın almıştım. O alışverişten ona hâlâ bir miktar (borç) bakiyesi kalmıştı. Ben o kalanı, kendisine yerinde vermeyi vaadettim. Ama bunu unuttum. Üç gün geçtikten sonra hatırladım, geldiğimde o hâlâ (sözleştiğimiz) yerindeydi.

"Ey genç bana meşakkat verdin, ben üç gündür burada seni bekliyorum!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 90, (4996).]384

AÇIKLAMA:

Hadis, sözünde durma meselesine fevkalâde çarpıcı bir örnek vermektedir: Buluşmak üzere anlaşılan yere zamanında gelip beklemek ve bu bekleyişi üç gün devam ettirmek. Şarihler bu uzun bekleyişi alacağını kurtarmak maksadıyla değil, vaadindeki sıdk sebebiyle yaptığını belirtirler. Nevevî der ki: "Ulema şu hususta icma etmiştir: "Bir kimse, bir başkasına dinen yasaklanmamış olan herhangi bir şey vaadetmişse, bu vaadini tutması gerekir. Bu, vacib midir, müstehab mıdır hususunda ihtilaf edilmiştir: * İmam Şafii, Ebu Hanife hazretleri ve cumhur "Müstehabtır, terkeden faziletten mahrum kalır, şiddetli bir mekruh işlemiş olur. Hulfu'lvaad yönüyle günah işlemez.

Ancak, eza vermek kastıyla bunu yapmışsa o zaman günahkâr olur" demiştir.

* Bir grup alim, bunun vacib olduğuna hükmetmiştir. Ömer İbnu Abdilaziz bunlardandır. * Bazı alimler: "Tafsil gerekir, şartlara göre yukarıda söylenen hükümlerden biri terettüp eder" demiştir. Birinci veçhi te'yid eden bir rivayete göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) söz verince "Umulur ki" derdi. İbnu Mes'ud'un bir rivayetine göre de inşaallah demedikçe vaadde bulunmazdı. Buna rağmen muhatap, vaadden cezm (kesinlik) anlamış ise, bir zorluk yoksa yine de vaadi yerine getirmek gerekir. Vaadettiği sırada, içinden, yapmama hususunda kesin kararlı ise, bu münafıklıktır." 385

مَدْقَي ْمَلَف .ًاثَث ،اَذَكه َو اَذَكه َكُتْيَطْعأ ْدَقَل ِنْي َرْحَبْلا ُلاَم َءاَج ْدَق ْو َل :#ِ□
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ5 □6555ـ ٌنْي َد ْوأ ٌةَدِع
#ِ هاللّ ِلوُس َر َدْنِع ُهَل َناَك ْنَم :َىداَنَف ًايِداَنُم َرَماَ ٍرْكَب يِبأ ىلَع َمِدَق اَّمَلَف ،#ِ
هاللّ ُلوُس َر َضِبُق ىهتَح ِنْي َرْحَبْلا ُلاَم .يِناَطْعأَف :َلاَق ًاثَث اَذَكه َو اَذَكه َكُتْيَطْعأ
ِنْي َرْحَبْلا ُلاَم َءاَج ْدَق ْوَل :َلاَق # َّيِبهنلا َّنأ ُهَت ْرَبْخأف رْكَب اَبأ ُتْئ ِجَف :ٌرِباَج
َلاَق .يِنِتاَأيَلَف ْمَلَف َكُتْيَتأ ْدَق :ُهَل ُتْلُقَف . يِن ِطْعُي ْمَلَف َةَثِلاَّثلا ُهُتْيَتأ َّمُث .يِن
ِطْعُي ْمَلَف ُهُتْيَتأ َّمُث .يِن ِطْعُي ْمَلَف ُهُتْلأَسَف َكِلذ َدْعَب ٍرْكَب اَبأ ُتيِقَلَف :ٌرِباَج
َلاَق ُأ َوْدأ ٍءاَد ُّيأ َو ؟يِهنَع ُلَخْبَت َتْلُقأ :َلاَقَف .يِهن َع َلَخْبَت ْنأ اَّمِإ َو يِنَيِطْعُت ْنأ
اَّمإف ،يِنِطْعُت ْمَلَف َكُتْيَتأ َّمُث ،يِنِطْعُت ْمَلَف َكُتْيَتأ َّمُث ،يِنِطْعُت

ك ٍُيِطْعُأ ْنأ ُدي ِرُأ اَنأ َو ًّاِ ٍةَّرَم ْنِم َكُتْعَنَم اَم ؛ًاثَث اَهلاَق ؟ِلْخُبْلا َنِم□] .

2. (5806)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bahreyn'in sadaka malı geldi mi sana şöyle şöyle (avuç avuç) vereceğim" dedi ve üç kere eliyle gösterdi. Bahreyn'in malı gelmezden önce Aleyhissalâtu vesselâm vefat etti. Mal Hz. Ebu Bekr'e gelince, bir münadi ile halka şöyle ilanda bulundu: "Kime Resulullah'ın bir vaadi veya bir borcu var idiyse bana gelsin!" Cabir der ki: "Ben hemen Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anhümâ)'e gittim ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bahreyn'in sadaka malı geldi mi ben sana şöyle şöyle vereceğim" deyip üç kere iki eliyle işaret yaptığını söyledim. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr bana derhal verdi.

Cabir der ki: "Bundan sonra da Ebu Bekr'e rastladım ve yine istedim. Ama bu sefer vermedi. Sonra tekrar ona geldim, yine vermedi, sonra üçüncü sefer geldim yine vermedi. Ben de: "Sana bir geldim vermedin, sonra bir daha geldim yine vermedin, bir kere daha geldim yine vermedin. Ya bana verirsin, ya da seni bana karşı cimri bileceğim"dedim. Bunun üzerine: "Bana karşı cimri bileceğim mi dedin? Cimrilikten daha kötü hangi hastalık var?" dedi ve bunu üç kere tekrar etti ve devam etti: "Ben seni reddettiğim her defasında (içimden) sana vermek istedim" dedi". [Bana bir avuç avuçlayıp verdi]. 386

ةَئا ِمَسْمَخ اَهُتْدَج َوَف اَهُتْدَدَعَف اَهَّدُع :ٍرْكَب وُبأ ِيل َلاَقف . ُهُتْئِج :ُلوُقَي ِ□ .
هاللِّدْبَع َنْب َرِباَج ُتْعِمَس] :لاق يلع نب محمد نعو ـ5 □6555□

ناخيشلا هجرخأ .[ِنْيَت َّرَم اَهَلْثِم ْذُخ :َلاَقَف .

3. (5807)- Muhammed İbnu Ali anlatıyor: "Cabir İbnu Abdillah'ı dinledim. Diyordu ki: "Hz. Ebu Bekr'e geldim. Ebu Bekr bana [birkaç avuç avuçlayıp verdikten sonra] "Şunları bir say!" dedi. Ben de saydım. Hepsi beş yüz taneydi. Hz. Ebu Bekr: "Bunun iki mislini al!" dedi." [Buharî, Hibe 18, Kefalet 3, Şehadat 28, Humus 17; Müslim, Fezail 60, (2314).] 387

AÇIKLAMA:

384 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/270. 385 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/270-271.

1- Hz. Ebu Bekr, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vaadini yerine getiriyor. Bunu yaparken Hz. Cabir'den herhangi bir delil istemiyor. Esasen, Hz. Cabir bunu, Resulullah'ın bir borcu değil, bir vaadi olarak istemiştir. Bu hâdise, İslam'da devlet reisinin hazineden tasarrufta geniş yetki sahibi olduğunu gösterir. **2-** Hz. Ebu Bekr, ikinci sefer talebi karşısında Cabir (radıyallahu anhümâ)'e ihsan etme işini geciktirmiş, üç sefer istedikten ve hatta "cimrilik" ithamını işittikten sonra vermiştir. Bu geciktirmenin sebebini İbnu Hacer: "Ya bundan daha mühim bir iş sebebiyle yahut da hemen verseydi, bu hal, Cabir'i tekrar isteme hırsına iter diye korkmuştur veya bu çeşit durumlarda isteyenler çok olmasın diye düşünmüştür, değilse mutlak şekilde vermemek düşüncesinden değildir. Nitekim Hz. Ebu Bekir de: "Ben seni reddettiğim her defasında (içimden) sana vermek istemiştim" dedi" diyerek açıklar.

3- 388 Hz. Ebu Bekr'in verdiği avuç, tek elin avucu değildir. ةيثح iki elle yapılan ve koç avuç dediğimiz avuçtur.

VEKÂLET BÖLÜMÜ

رَانِيدِب ًاشْبَك ى َرَتْشاَف ًةَي ِحْضُأ ِهِب ُهَل َي ِرَتْشَي ٍرَانِيدب ُهَعَم َثَعَب # ِ
هاللّ َلوُس َر َّنأ] : هنَع ُ هاللّ َي ِض َر مازح نب ميكح نع ـ1 6555ـ يف ُهَل َك
َرَابُي ْنأ ُهَل اَعَد َو ،ِرَانِيهدلاِب # َقَّدَصَتَف ،ِرَانِيهدلا َو ِةَي ُحْض‘ِاب ُهَءاَجَف ،
ٍرَانِيدِب ًةَي ِحْضُأ ى َرَتْشاو َعَج َرَف ،ِنْي َرَانِيدِب ُهَعاَب َو

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهِت َراَجِت .

1. (5808)- Hakim İbnu Hizam (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine bir dinar vererek kurbanlık bir koç almaya gönderdi. Çarşıdan bir dinara bir kurbanlık satın aldı. Ancak onu (beriye gelince) iki dinara sattı. Geri dönüp bir dinara bir koç satın aldı. Böylece Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir dinar ve bir koçla geldi. Resulullah dinarı tasadduk etti. Hakim'e de bu ticaretinde mübarek kılması için Allah adua etti." [Ebu Dvud, Büyû 28, (3386); Tirmizî, Büyu 34, (1257).] 389

AÇIKLAMA:

1- Vekalet, şeriatte, kişinin bir başkasını kendinin yerine mutlak veya mukayyed olarak koyması, ikame etmesi demektir. Meşru amellerden biridir.

2- Sadedinde olduğumuz hadis, Resulullah'ın kendi adına bir kurbanlık almak üzere bir dinarlık para vererek gönderdiği Hakim'in macerasını aksettiriyor: O bir dinarı vererek satın aldığı koçu iki dinara satıyor, bir dinara tekrar bir koç alıyor. Resulullah'a hem bir koç hem de bir dinarla dönüyor, olanları anlatıyor. Aleyhissalâtu vesselâm bu tarzın meşruluğunu ifade zımnında, Hakim'e bereketle dua eder. 3- Hadis, vekilin "bir dinara bir koç al" diyerek göndermesi halinde bir dinara veya yarım dinara bir koç almasının cevazını gösterir. Zira böyle bir alışverişte mal sahibinin dediği olmuş, ayrıca parasında artış da husule gelmiştir. Bu hadisi esas alan bir kısım alimler bey'i'lfuzûlinin cevazına hükmetmişlerdir. İmam Malik, iki görüşünün birinde, Ahmed kavl-i kadiminde, Şafii, Hz. Ali, İbnu Abbas, İbnu Mes'ud, İbnu Ömer hep bu görüştedirler.

İmam Şafii kavl-i cedidinde: "Bey-i mevkuf ve şira-ı mevkuf batıldırlar" demiştir. Ebu Hanife: "Bey-i mevkuf sahihtir, şira-i mevkuf sahih değildir" demiştir. Ona göre, bir malı, malikinin mülkünden çıkarmak, idhalin hilafına, malikin iznine tabidir.

İmam Malik'ten Ebu Hanife'nin sözünün tam aksi rivayet edilmiştir. 390

VAKIF BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA:

Vakf, kelime olarak durdurmak manasına gelir. Istılah olarak, İmameyn'in tarifine göre, "Bir mülkün menfaatini halka tahsis edip aynını Allah Teala'nın mülkü hükmünde olarak temlik ve temellükten müebbeden menetmektir" diye tarif edilmiştir. Bu tarif İslam fukahasının vakıf anlayışını ifade eder. Ancak herkesin istifadesine sunulan müessese manasında vakıf, insanlık kadar eskidir. Tarihî vesikalar, vakfın önce dinî olarak başladığını, sonradan insanî, medenî, içtimâî sahalara yayıldığını gösterir. İlk vakıfları, herkesin müştereken ibadet yaptığı mabedlerin teşkil ettiği söylenmektedir.

Vakıf İslam'la birlikte ayrı bir gelişme göstermiştir. Hiçbir medeniyette vakıf müessesesi, İslam'da olduğu kadar gelişme ve cemiyete küllî hizmet kaydetmemiştir. Bu durumda, dinin vakfa verdiği önem rol oynamıştır. Dinimiz vakfa ayrı bir kudsiyet atfetmiş, imkan sahiplerini vakıf yapmaya fevkalâde teşvik etmiş, vakıf yapacakların koyacakları şartları "şari'in hükmü" gibi addederek, istediği şartlarla vakıf yapma selahiyeti tanımış ve bu şartın kıyamete kadar değiştirilemeyeceği garantisini vermiştir. İslam'da ilk fiilî vakıf örneğini bizzat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) vermiştir. Resulullah, önce Medine'de sahip olduğu yedi ayrı akarını, daha sonra da Fedek ve Hayber hurmalıklarından hissesine düşeni Allah yolunda vakıf buyurmuşlardır.

Peygamberlerinden gördükleri bu güzel sünnete imkanları ölçüsünde uymaya çalışan Ashap'tan pekçoğu, kıymetli akarlarını vakfetmişlerdir. Hz.Cabir (radıyallahu anh): "Muhacir ve ensardan imkan sahibi olup da vakıfta bulunmayan tek kişi bilmiyorum" der.

Bu meyanda, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Hayber'de sahip olduğu "Kasm" adındaki pek kıymetli hurmalıkla ilgili vakfı bilhassa meşhur olmuştur. İslam'ın neşrine hizmet eden Daru'l-Erkam da bu vakıflar arasında yer alır. İslam tarihinde vakıflar, çeşitli maksadlara hizmet eder. Fakirleri himaye etmek, yolcuların ihtiyaçlarını karşılamak, yetimleri büyütmek, talebelere burs, sükna vs. temin etmek, işsizlere iş bulmak, çırak yetiştirmek, müflis ve borçlulara yardımcı olmak, bekârları evlendirmek, hayvanları himaye etmek vs. Medrese, han, cami, çeşme, yol, köprü gibi ammenin menfaatine hizmet eden müesseseler kurmak, bunların ayakta kalmaları için gerekli

---

388 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/272.

masraflarını karşılamak gayesiyle de çok sayıda vakıflar kurulmuştur. Bu çeşit vakfın ilk örneğini hicrî 88 (miladî 706) yılında Velid Bin Abdülmelik vermiştir: Şam'da yaptırdığı meşhur Ümeyye Camii'nin masraflarını karşılamak üzere birkısım köy ve mezrayı vakfetmiştir. İçtimâî müesseselerin ihtiyaçlarını karşılamaya matuf bu çeşit vakıfların İslam tarihinde îfa ettiği hizmetin büyüklüğüne ayrıca parmak basmak gerekir. Zira, devletlerin dış ve iç gaileler sebebiyle maddeten zayıf ve yorgun düştükleri, me'murlarının maaşlarını bile ödeyemeyecek hale geldikleri dönemlerde bile, bu müesseseler, vakıfları sayesinde sarsılmadan hizmetlerini yürütebilmişler, böylece ilmî hayat ve dinî hizmetler en kritik, en fena şartlarda bile aksamadan devam edebilmiştir.

Günümüzde bilhassa maarif hizmetlerinin yürütülmesinde, devletimizin halkın katkılarını ısrarla teşvik etmeye başlaması, devlethalk işbirliği ile ortaya konmaya başlayan müesseselerin bir teşvik unsuru olarak bilhassa propaganda edilip tanıtılması, vakfın ehemmiyetinin tekrar anlaşılmasında oldukça manidar bir gelişmedir. [391]

İSLAMÎ VAKFIN MÜHİM BİR HUSUSİYETİ:

İslam'da vakfın gayesi Allah'ın rızasını kazanmaktır. Malını vakfeden Müslümanlar, bidayetten beri hep bu maksadı gütmüşler ve vakfiyelerinde bunu açık bir şekilde belirtmişlerdir. Halbuki, diğer dinlerde, yapılan hayrattan, her seferinde uhrevî mükâfaat düşünülmemiş, dünyevî maksad, re'fet (acıma) hissi, insaniyet fikri de ön plana alınmıştır. Müslümanlıkta ise "takarrüb ilallah" tabirinden vecizeleştirilen "Allah'a yaklaşmak, O'nun rızasını aramak" gayesi esas alınmış ve bu, İslamî manadaki vakfın sıhhat şartlarından biri addedilmiştir. Bu hususu, vakıf kurmak veya kurulmuş vakıflara bağışlarıyla yardım etmek isteyen Müslümanların iyi bilmeleri gerekir.

İslam alimleri, ehemmiyetine binaen, vakfı tarif ederken bu manayı zihne getirecek tabire yer vermeye bilhassa itina göstermişlerdir: Zira elbirlik kabul edilen tarife göre, "Vakıf: Menfaati ibadullaha ait olmak üzere bir aynı (malı) Cenab-ı Hakk'ın mülkü hükmünde olarak temlik ve temellükten ilelebet hapsetmektir." Tarifte görüldüğü üzere, Müslümanların yaptığı vakıf tarih boyunca hep malı Allah'ın kılma manasını taşımıştır. **Atalarımızın, mallarını vakfederken dünyevî başka maksadlar da güttüğü şeklinde ileri sürülen iddialar tamamen indîdir ve gerçeği aksettirmekten çok uzaktır.**

"Sevdiklerinizden İnfak Etmedikçe Hayra, Sevaba Eremezsiniz" (ayet): Şunu hemen belirtelim ki, İslam dünyasında mevcut her

hayırlı müessesenin esas kaynağını Kur'an ve sünnet teşkil eder. Vakıf müessesesinin kaynağı da böyledir. Resulullah devriyle ilgili çok sayıda rivayet gösteriyor ki: "Sevdiklerinizden infak etmedikçe hayra, sevaba eremezsiniz" ayeti indiği zaman, Ashab çoğunlukla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e müracaat ederek en çok sevdikleri şeyleri Allah rızası için bağışladıklarını bildirmişlerdir. Bu bağışların bir kısmı sadaka, bir kısmı köle azadı şeklinde yapılırken, bir kısmı da vakıf şeklinde gerçekleşmiştir. On dört asırdan beri Cenab-ı Hakk'ın: "Sevdiklerinizden infak etmedikçe hayra, sevaba erişemezsiniz" hitabı, mü'min vicdanları çınlatarak hayır keselerini açık tutmalarını sağlamış, kıyamete kadar da aynı inançlı gönüllerde makes bulmaya, çınlamaya devam edecektir: Sevdiklerinizden infak etmedikçe hayra, sevaba ulaşamazsınız. [392]

Sadaka-i Cariye:

Durmadan akan hayır çeşmesi: Bazı çeşmeler, pınarlar vardır, akar da akar; belki de dünyanın kurulduğu günde başlamıştır akmaya. O kadar bol, o kadar zengindir ki, kıyamete kadar serin suyu, tatlı şırıltısı, güzel manzarasıyla susamış ciğerlere hayat, kederli gönüllere haz ve ümit, aşık ruhlara ilham vereceğinden herkes emindir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Allah yolunda yapılacak bir kısım hayırları bu çeşmeye benzetir. Ancak bu çeşme, başka çeşmedir; bu çeşme hayır çeşmesidir, bu çeşme sadece insanlara dünyevî hizmet vermez, kurucularına da ebedî nur ve gıda akıtır. Bu, kıyamete kadar akacak, aktıkça sahibinin amel defterini, hayır havuzunu da dolduracak, onu ebedî nura boğacak bir çeşmedir, bu çeşme, SADAKA-İ CARİYE'dir. Nedir bu sadaka-i cariye? Bu Allah rızası için, insanlara hizmet veren bir eser bırakmaktır. Bu, ilimdir, ilmî müessesedir, yoldur, köprüdür, kütüphanedir, müessese kurarak, burs vererek yetiştirilmiş insandır, fedakârlıklara katlanarak hayırlı şekilde büyütülmüş evlattır. İşte Resulullah'ın müjdesi; kendi kelamlarıyla: "Kişi öldüğü vakit, üç sayfası hariç bütün amel defteri kapanır. Açık kalan amel sayfalarından biri sadaka-i cariyedir, biri insanların faydalanacağı bir ilimdir, üçüncüsü de kendine dua eden hayırlı evlattır." İslam alimleri çoklukla sadaka-i cariye ile vakfın kastedildiğini söylerler. [393]

Lamba Kimin?

Bir babanın emriyle, beş kardeşten biri lambanın şisesini, diğeri camını, üçüncüsü gazyağını, dördüncüsü fitilini alsa, beşincisi de kibrit getirip yaksa.

Bu lamba kimindir?

Lambadan istifade edenler, lambanın sahibine dua etseler, dua ve teşekküre hepsi de hak sahibi değil midir? Evet Allah yolunda yapılan hayır işleri, vakıflar, müesseseler de böyledir. Biri düşünür, teşebbüsü başlatır. Diğer pekçokları yardımla müesseseyi kurarlar. Derken bir hizmet çarkı işlemeye başlar. Bir tuğla, bir civata ile de buna katkıda bulunan, niyetiyle o hayır fabrikasının manevî gelirine ortak olur. Hayır müesseselerine yardımın gerçek manası budur.

Cenab-ı Hak, hayır yolunda verilen bir tuğla veya cıvatanın bir bina veya fabrikaya dönüşebileceğini, atılan bir tohumun bir harman mahsül olabileceğini şu ayetle haber verir: "Mallarını Allah yolunda harcayanların hali, yedi başak bitiren, her başakta yüz tane bulunan bir tek tohumun hali gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir. Allah, ihsanı bol olan, hakkıyla bilendir." Resulullah da başta vakıf olmak üzere, dine hizmet etmek, Allah rızasını aramak maksadıyla başlatılan teşebbüslerin desteklenmesini teşvik maksadıyla: "Kim Allah rızası için bir bağırtlak kuşunun yuvası kadar bir mescid inşa ederse, Allah onun için cennette bir köşk inşa eder" buyurmuştur. Tek başına fitil, lamba olmayacağı gibi, kuş yuvası kadar mekanda tek başına mescid olamaz. Ama Allah'ın rızası niyetiyle teşkil edilen, harmana atılan imkan daneleriyle her şey olur. Hayır vakıflarını desteklemenin manası budur.394

هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَقف # هيبهنلا َتأف َرْبَيْخِب ًاض ْرأ ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر□ !
ُرَمُع َباَصأ] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1 □6555ـ : َلاَق اَهِب َتْقَّدَصَت
َو اَهَلْصأ َتْسَّبَح َتْئِش ْنإ : َلاَق ؟ِهِب يِن ُرُمأت اَمَف ُهْنِم يِدْنِع ُسَفْنأ َوُه ُّطَق ًاَم ْب
ِصُأ ْمَل َرْبَيَخِب ًاض ْرأ ُتْبَصأ يهنإ

و ُتر ُوَت ُ َو ،ُعاَبُت ُ َو ،اَهُلْصأ ُعاَبُي ُهَّنأ ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ُرَمُع اَهِب□ □□
َقَّدَصَتَف َ .ِفْيهضلا َو :ةَياور يف دا َز .ِلِيبَّسلا ِنْبا َو ِ هاللّ ِلِيبَس يِف َو ،ِباَق ِهرلا
يِف َو ،َب ْرُقلا يِف َو ،ءاَرَقُفْلا يف ُرَمُع َقَّدَصَتَف : َلاَق .ُبه َوُت

لاملا رخهدي يذلا «ُلِهثأَتُملا».ةسمخلا هجرخأ .[ًاَم ٍلِهثأَتُم ُرْيَغ ًاقيِدَص َمِعْط ُي
ْوأ ِفو ُرْعَمْلاِب اَهْنِم ُلُكأَي ْنأ اَهَيِل َو ْنَم ىلَع َحاَنُج

. هينتقيو

1. (5809)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) Hayber'de (ganimetten) bir arazi sahibi oldu. (Bunu tasadduk etmesini emreden bir rüyayı üst üste üç gün görmesi üzerine) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Ben Hayber'de bir tarlaya sahip oldum. Şimdiye kadar yanımda böylesine değerli bir arazim hiç olmadı. Bu tarla için bana ne emir buyurursunuz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Dilersen onun aslını (Allah için) hapset ve [gelirini] tasadduk et!" buyurdular. Bunu üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) araziyi tasadduk etti ve aslının satılamayacağını ve satın alınamayacağını, varis olunamayacağını, hibe edilemeyeceğini söyledi.

Ravi der ki: "Ömer bu araziyi fakirlere, akrabalara, kölelere, Allah yolunda harcamalara ve yolculara bağışladı. -Bir rivayette misafirlere de denmiştir-. Onun işlerini üzerine alanın ondan maruf üzere yemesinde veya bir dostuna yedirmesinde bir beis yoktur, yeter ki, malı kendine sermaye yapmasın." [Buharî, Şurût 19, Vesaya 28, İman 33; Müslim, Vasiyyet 15, (1632); Ebu Davud, Vesaya13 (2878); Tirmizî, Ahkam 36, (1375); Nesâî, Ahbas 1, (6, 230); İbnu Mace, Sadakat 4, (2396).][395]

AÇIKLAMA:

---

393 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/277.

Hz. Ömer'in vakfettiği bu nefis arazi ganimet yoluyla kendisine intikal etmiş, ancak o yeni iştiralarla normal hissesini genişletmiştir. Araziyi vakfedince Hz. Ömer, gelirinin, şartına uygun olarak tasarruf yetkisini kızı Hz. Hafsa'ya bırakır, ondan sonra da Hz. Ömer ailesinden büyüklere verilmesini belirtir. Bazı rivayetlere göre, bu vakfiyenin metni şöyledir: "Emîru'lmü'minîn, Allah'ın kölesi Ömer'in, Semğ adlı arazi hakkında yazdığı namedir. Bunun tedviri yaşadığı müddetçe Hafsa'yadır. Hafsa onun gelirini Allah'ın gösterdiği yerlere infak edecektir. Hafsa vefat edince (arazinin tedviri) onun ehlinden re'y sahibi olan birine geçecektir." Hz. Ömer, üst üste üç gün gördüğü rüya üzerine bu değerli arazisini vakfetmeye karar verir. Rivayetler, rüyada onun Semğ'i tasadduk etme emrini aldığını belirtir. Şunu da belirtelim ki, Hz. Ömer'in vakfı sadece Semğ değildir. Değerce ondan geri kalmayan Sırma İbnu'l-Ekva arazisini de vakfetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetine göre "İslam'da vakıf şeklinde yapılan ilk sadaka Hz. Ömer'in sadakasıdır." İbnu Hacer, "Cahiliye devrinde vakıf var mı, bilmiyoruz" der. İmam Şafii, vakfın Müslümanlara ait bir hususiyet olduğunu söylemiştir.[396]

مُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِباهطَخلا ِنْب َرَمُع ِنْبا (ِهاللّ ِدْبَع ُنْبا) ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب□
□6515□ 5ـ نعو ىيحي نب ديعس لاق:]نَسَخ َ لِي ُدْبَع ُدْمَحْلا ِد

□مِي: هذا اَم َبَتَك ُعِبْدَّلل ه ُ رَمُع ِفي ٍعْمَث ِقَقَص َّ نِم ِرَبَخ ِه نَحْو َ ثِيدَح ِ نَافِع
لاَق: َو اِنْ َشاء َ صَدَقُ ةَ ُعَمَر َ ر َضِ يَ اللّه ُ عَنه: بِسْمِ اللّه ِ الرَّ حْمنِ الرَّ حِ
فِيهَا اَمَف اَفَع هْنُ مِن تَمْرَ ةِ فَهُو َلِلسَّائِل و ِالْمَحْرُ ومِ، قَال َ: و َسَاق َالْقِصَّة،
عَن ِابن ُعَمَر َو قَال: غَيْرُ مُتَأَثِّلهِ ٍمَا، و َ

□شَهِد َعَبْدُ ّاللّه ِ بن ُ ا'ر ْقَم ِبِسْمِ اللّه ِ الرَّ حْمنِ الرَّ حِيمِ، هذه اَم َو صَ َّن بِه
و َلِي ُّ ثَمْغٍ اشْتَرَ ى مِنْ ثَمَرِ هِ رَ قِيقاً لِعَمَلِهِ، و َ كَتَب َ مُعَيْقِيب ٌ، و َ

□مَة َ ابْن َ ا'كْو َعِ و َ الْعَبْد َ الذِي فِيه، و َ الْمَائَة َ السَّهْم َ الذِي بِخَيْبَر َ و َ رَ قِيقَه
يَ ُ و َ يَشْتَرِي ، عَبْدُّ اللّه ِ عُمَر ُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ إِنْ حَدَث َ بِه ِ حَدَث ٌ أَن َّ ثَمْغاً و َ صِرْ
مُحَمَّدٌ # بِالْوَادِي، تَلِيه ِ حَفْصَةُ مَا عَاشَت ْ. ثُم َّ يَلِيه ِ ذُو الرَّ أْي ِ مِن ْ أَهْلِهَا، أَن ْ
الذِي فِيه، و َ الْمَائِة َ الَّتِي أَطْعَمَهُ

□مَو ِ ذَو ِي الْقُرْ بَ ى، و َ ُ حَرَ جَ عَلى مَن ْ وَ لِيَه ُ إِن ْ أَكَل َ أَو ْ آكَل َ أَو ْ اشْتَرَ ى رَ قِيقَ
الذي صرف عنه الرزق.و«ثمغ ٌ وصِرْ مَةُ ابْن ُ ُّنِي الْقِفُه ُ حَيْثُ ر َ أ ب مِن َ السَّائِل ِ و َ الْمَحْرُ
مِنْه ُ]. أخرجه أبو داود.«اَفع» أ ب زاد وفضل. و«الْمَحْرُ وم»: الممنوع

. ا كوعِ « مان بالمدينة معروفان كانا لعمر ر َ ضِ ي َ اللّه ُ عنه فوقفهما'

2. (5810)- Yahya İbnu Said anlatıyor: "Abdulhamid İbnu Abdillah (İbni Abdillah) İbni Ömer İbni'l-Hattab (radıyallahu anhümâ), Hz. Ömer'in sadaka (kıldığı arazinin vakfiyesini) bana istinsah ediverdi. Şöyle yazılıydı: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu, Allah'ın kulu Ömer'in Semğ (nam arazi) hakkında yazdığı (vakfiyename)dir." Burada (Ravi Yahya İbnu Said) Hz. Ömer'le ilgili haberinde Nafi'in İbnu Ömer' den naklettiğinin benzerini anlattı ve: "Bir malı kendinin kılmaksızın" dedi. Yine o vakfiyenamede şu da vardı: "(Mütevellinin ihtiyacından sonra) onun mahsulünden her ne artarsa, bu, (sayılan diğer ödeme mahallerinden başka) dilenciler ve yoksullar içindir."

Devamla der ki: "Kıssayı aynen nakletti ve dedi ki: "Semğ'in velisi dilerse, oranın mahsulünden ödeyerek köle satın alıp, arazinin işlenmesinde kullanır. Bunu Muaykib yazdı, Abdullah İbnu'l-Erkam şahid oldu." Bismillahirrahmanirrahim: Bu, Allah'ın kulu mü'minlerin emîri Ömer'in vasiyetidir. Eğer ona (Ömer'e) bir şey olursa (yani Ömer ölürse), Semğ, Sırma İbnu'l-Ekva ve orada(ki işleri yürütmek üzere) bulunan köle, Hayber'de bulunan yüz hisse ve orada bulunan köle, Vadi(l-Kura) da Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in bana taam olarak verdiği yüz (vask)ın idaresi, yaşadığı müddetçe Hafsa'ya aittir. (Hafsa'dan) sonra onun idaresi Hafsa'nın ailesinden re'y sahibi birine aittir, o şartla ki bu emval satılmaz, satın alınmaz. (Mütevelli, ihtiyaçtan artan mahsül) dilenci, muhtaç ve akrabalardan münasib gördüklerine infak eder. (Bu vakfın idaresini üzerine alan mütevellinin) bundan yemesinde, yedirmesinde veya o paradan köle satın almasında bir mahzur yoktur." [Ebu Davud, Vesaya 13, (2879).][397]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Davud merhum, burada Hz. Ömer'in vakfiyesi ile ilgili iki ayrı rivayet metnini birleştirerek kaydetmiş durumda. Birinci metin "Rahman, Rahim olan Allah'ın adıyla..." diyerek tercümesini verdiğimiz birinci besmele ile başlayıp "Abdullah İbnu'l-Erkam şahid oldu" ibaresine kadar devam eden kısımdır. İkinci metin ise "Bismillahirrahmanirrahim" diye başlayıp "...O paradan köle satın almasında bir mahzur yoktur" ibaresine kadar olan kısımdır.

Görüldüğü üzere ikinci vesikada, birincide olmayan bazı ziyadeler var. Meseleye temas eden eski ve yeni kaynaklar, umumiyetle her iki rivayete de yer vermektedirler. Rivayetin bidayetinde görüldüğü üzere Abdulhamid İbnu Abdullah, her iki vasikayı da Yahya İbnu Said için istinsah etmiştir. **2-** Vakfiyede biri Semğ semtinde, diğeri de Sırma İbnu'l-Ekva semtinde olmak üzere başlıca iki arazinin ismi geçmektedir. Hz. Ömer her ikisini de vakfetmiş olmaktadır. Bazı rivayetler Semğ arazisinin hurmalık olduğunu tasrih eder.

3- İslam'da ilk vakfiye mahiyetini taşıyan bu kıymetli vesikada, sonradan fevkalâde gelişecek olan vakfiyenamelerin hususiyetlerini rüşeym halinde bulmak mümkündür: * Mütevelli belirleniyor: Hz. Hafsa'dır. Demek ki bir vakfın birinci derecede sorumlusu (mütevelli, müdür, kayyim...) bir kadın olabiliyor.

* Mütevelli, vakıftan şahsî ihtiyaçlarını görecektir, bunda bir mahzur yoktur. * Masraf yani harcama yerleri belirleniyor. Bu, vakfa meşru olan, dilediği harcama yerlerini göstermede, vakfa gaye tayininde hürriyet tanıyor. Hz. Ömer'in vakfiyesinde, sadaka (devlet gelirleri)nin harcama yerlerini (masraflarını) gösteren ayete atıf yapılmaktadır (Tevbe 60). Nitekim vakfiyenin daha baş kısmında "dilenciler ve yoksullar" tabiri yine Kur'an'dan alınmış olmakla birlikte Tevbe suresi altmışıncı ayette sayılanlara bir ilave olmaktadır.

* Vakfedilen malın temellük edilemeyeceği, satılamayacağı, satın alınamayacağı da ayrıca belirtilen hususlar arasında yer almaktadır.

* Vakfın işletilmesi, geliştirilmesi için gerekli istihdamlar yapılacak,

bunun masrafı vakıftan karşılanabilecektir. * Vakıf belli bir müddet için değil, ebediyyen vakfedilmiştir * Vakıf, hukuki bir akiddir, şahidlerin huzurunda yazılan bir vesika ile tescil edilmiştir. Ancak burada şu hususu açıklamamız gerekmektedir. Bazı rivayetler vakfın Hz. Peygamber zamanında ve hatta "İslam'da ilk" olarak yapıldığını ifade ettiği halde yukarıda metinde Hz. Ömer kendisini emîrü'lmü'minîn olarak tavsif etmekte ve vakfiyenin katibi olarak, Hz. Ömer'in hilafeti esnasında resmî katipliğini yapmış olan Muaykib (radıyallahu anh)'in ismi zikredilmiştir. Bu durum, mezkur emvalin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında şifahî olarak vakfedildiğini, vakfiyenamenin hilafeti sırasında yazıya geçirildiğini ortaya koyar. Muaykib ilk Müslümanlardan biridir. Hem Habeşistan'a, hem de Medine'ye hicret eden bahtiyarlardandır. Resulullah'la birlikte gazvelere katılmıştır. Hz. Ömer zamanında hem katiplik hem de hazinedarlık yapmıştır. Abdullah İbnu'l-Erkam da meşhur sahabelerdendir, Hz. Ömer'in beytu'lmal memurlarındandır, radıyallahu anhüm ecmain. [398]

YEMİN BÖLÜMÜ

(Sekiz fasıldır.)

BİRİNCİ FASIL

YEMİN KELİMESİ VE KENDİSİYLE YEMİN EDİLENLER

*

İKİNCİ FASIL

KENDİSİYLE YEMİN EDİLMESİ YASAK OLANLAR

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

YALAN YEMİN

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

YEMİN ETME YERİ

*

BEŞİNCİ FASIL

YEMİNDE İSTİSNA

*

ALTINCI FASIL

YEMİNİ BOZMAK

*

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

*

NİYET

*

LAGV

*

TEVRİYE

*

İHLAS

*

LİCAC

*

SEKİZİNCİ FASIL

KEFFARET-İ YEMİN

UMUMİ AÇIKLAMA

Dilimizdeki andın karşılığı olan yemin kelimesi Arapça'da, lügat olarak el manasına gelir. El (yemin) kelimesinin and manasına kullanılması, yeminleşme sırasında ellerinden tutuşma âdetlerinden ileri gelmiştir. Bize de geçen bu âdete, bilhassa alışveriş akdi sonuçlandırılırken halen başvurulur. Arap dilcileri şu tahmini de ileri sürerler. "Sağ elin şe'ni, bir şeyi korumaktır, and'a yemin denmiştir. Zira üzerine yemin edilen şey korunmuştur; elle olan telebbüsü sebebiyle üzerine yemin edilen şeye de yemin denmiştir." Yemin kelimesinin cem'i eymen veya eyman'dır.

Kelime şer'an, Allah'ın isim veya sıfatını zikrederek bir şeyi te'kid etmek manasına gelir. Yani bir şey yapmak veya yapmamak hususunda beyan edilen azme veya iddiaya kuvvet vermek, muhatabı ikna etmek maksadıyla Allah Teala'ya kasem veya talak veya itlak gibi bir şeye talik suretiyle yapılan bir akittir. Mesela "vallahi filan işi yaptım" veya "yapmadım" cümlesi kasem suretiyle yapılan bir yemin olduğu gibi "falan işi yaparsam kölem azad olsun" veya "hanımım boş olsun" şeklinde yapılan bir yemin de talik suretiyle yapılan bir yemin olur. Dilimizde and diye de ifade ederiz. Ancak yemin ve kasem kelimeleri de en az and kelimesi kadar, hatta ondan daha çok kullanılmaktadır. Hemen belirtelim ki nezir (adak) de bir nevi yemindir. Kitabımız nezir ve yemini ayrı ayrı ele aldı ise de, hadis kitaplarımızda, aralarındaki yakınlık sebebiyle, çoğu kere "Kitabu'l-Eyman ve'n-Nüzûr" adını taşıyan bölümlerle beraber mütalaa edilir.

Beşerî münasebetlerde akitlerin bir parçası, birkısım davâlarda iddianın sübut veya nefyi için delil olarak şahidin ifade ve yeminine başvurulduğu için, dinimiz yemin bahsine hususi bir ehemmiyet atfetmitşir. Ayet ve hadislerde yeminle ilgili beyanlara, açıklamalara yer verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayeti de orada zikrettik (5727. hadis), burada tekrar etmeyeceğiz.

Mevzuya giren şu kelimeleri bilmemizde fayda var: Berr yemini tutmaktır, Bârr yeminini tutana denir. Hânis yeminini tutmayan, bozan kimseye denir, hânis günahkârdır, yemin keffareti ve tevbe ile günahından kurtulmaya çalışır. [399]

BİRİNCİ FASIL

YEMİN KELİMESİ VE KENDİSİYLE YEMİN EDİLENLER

ءْيَش َكَدْنِع ُهَلاَم َوُه َّاِ َهلاِ َ يِذهلا ِ هللّاِب ْفِلْحا : ُهَفَّلَح ٍلُج َرِل # ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نع ـ1 6511

دواد وبأ هجرخأ .[يِع ّدُمْلِل يِنْعَي .

1. (5811)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemin teklif ettiği bir kimseye şöyle söyledi: "Haydi! Kendinden başka ilah olmayan Allah'a kasem ederek o kimsenin yani iddia sahibinin sende hiçbir şeyi olmadığına yemin et!" [Ebu Davud, Akdiye 24, (3620).] 400

AÇIKLAMA:

İslam'da ihtilaflı davalarda, ispatlayıcı delil getirme işi, iddia sahibine (Müddei) düşer, davalı dediğimiz müddea aleyhe de yemin düşer. Sadedinde olduğumuz hadiste, Resulullah davalının nasıl yemin etmesi gerektiğini belirtmektedir. İslam yemin meselesini işlerken, muteber olan ve olmayan yeminlere de yer verir. Normal olarak yemin, Allah'ın ad ve sıfatlarıyla yapılır. Şeref, namus vs. üzerine yapılan yeminler, yemin değildir.401

إ ةسمخلا هجرخأ .[ِبوُلُقلا َبِهلَقُم َو ، :# ِ هاللّ ُلوُس َر ُفِلْحَي َناَك اَم ُرَثْكأ] :لاق
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 6515

. املسم

2. (5812)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığı yeminlerin çoğu şöyleydi: "Kalpleri çeviren Zat'a yemin olsun, hayır!" [Buharî, Eyman 3, Kader 14, Tevhid 11; Muvatta, Nuzur 14; Ebu Davud, Eyman 16, (3263); Tirmizî, Nüzûr 12, (1540); Nesâî, Eyman 2, (7, 2, 3).] 402

هِدَيِب ِمِساَقْلا ِبأ ُسْفَن ِيذهلا َو ، :لاق ِنيمَيْلا يف َدَهَتْجا اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس] .
َر َناَك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ديعس بأ نعو ـ5 6515

دواد وبأ هجرخأ .

3. (5813)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yeminde mübalağa edince: "Hayır! Ebu'l-Kasım'ın nefsini elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun ki..." derdi." [Ebu Davud, Eyman 12, (3264); İbnu Mace, Kefarat 1, (2090).] 403

دواد وبأ هجرخأ .[َهاللّ ُرِفْغَتْسأوَ ، :َفَلَح اَذإ # ِ هاللّ ِلوُس َر ُنيِمَي ْتَناَك] :لاق .
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6515□

4. (5814)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yemin ettiği zaman Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yemini: "Hayır! Allah'a istiğfar ederim ki..." şeklindeydi." [Ebu Davud, Eyman 12, (3265).] 404

ن ُودِهدَنُت ْمُكَّنإ :َلاَقَف ،# ِ هاللّ ِلوُس َرِل ٌّيِدوُهَي َتأ] : تلاق اهنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر ةنيهج نم ةأرما يفيص تنب ةليتق نعو ـ6 □6516ـ َّب َر َو :اوُلوُقَي ْنأ
اوُفِلْحَي ْنأ اوُدا َرأ اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس َر ْمُه َرَمأف .ِةَبْعَكْلا َو :َنوُلوُقَت َو ، ُتْئِش َو
ُ هاللّ َءاَش اَم :َنوُلوُقَت َو ،َنوُك ِرْشُت ْمُكَّنإ َو

يئاسنلا هجرخأ .[ُتْئِش َّمُث ُ هاللّ َءاَشاَم :ْمُهَدَحأ ُلوُقَي َو ؛ِةَبْعَكْلا .

5. (5815)- Katîle Bintu Sayfî -ki Cüheyne'den bir kadındır- (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir Yahudi uğradı ve: "Siz Müslümanlar Allah'a benzerler koşuyor ve şirke düşüyorsunuz ve diyorsunuz ki: "Allah istedi ben de istedim." Yine diyorsunuz ki: "Ka' be'ye yemin olsun!"

Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashab'a, yemin etmek istedikleri zaman "Ka'be'nin Rabbına kasem olsun!" demelerine ve: "Allah istedi sonra da ben istedim" demelerini emretti." [Nesaî, Eyman 9, (7, 6).]405

399 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/285. 400 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/286. 401 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/286. 402 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/286.

AÇIKLAMA:

Yemin, şanı yüce olan şeyler üzerine yapılır. Bu sebeple öncelikle dinen mukaddes olan şeyler üzerine yemin tecviz edilmiştir. Allah'ın zat ve sıfatları gibi. Cahiliye devrinde birkısım putlar üzerine de yemin edilirdi. Resulullah bunları yasaklamıştır.

Yukarıda, Resulullah'ın umumiyetle yaptığı yemin şekilleri görülmektedir. Bu örnekler bize, Aleyhissalâtu vesselâm'ın farklı şekillerde yemin etmiş olduğunu göstermektedir. 5814 numaralı Ebu Hureyre hadisinde "Allah'a istiğfarım olsun, hayır!" şeklindeki ifade, yeminden ziyade, yemine benzeyen bir tabirin yemin makamında kullanılmasıdır. Manası: "İş, söylediğimin hilafına olursa Allah'a istiğfar ederim" demektir. Görüldüğü üzere bu yemin değildir, ancak sözü te'kid maksadıyla yemin makamında söylenmiş bir sözdür. Aliyyu'l-Kâri, □ وَاسْتَغْفِرُ اللّه □ ifadesindeki vavın atıf vavı olabileceğinden hareketle mahzuf bir matuf aleyh olması gerekir der ve şöyle bir manaya tevcihini uygun bulur: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mübalağalı şekilde yemin ederek (Hayır!) kelamını kullanınca "Ve estağfirullah (Allah'a istiğfar ederim)" derdi. Yani bu, "Benden vaki ve sadır olup Allah'ın bildiği şeylere karşı Allah'a istiğfar ederim" demektir. Zira, her ne kadar bunda muaheze yoksa da, ebrarın hasenatı mukarrebinin seyyiatıdır." 406

İKİNCİ FASIL

KENDİSİYLE YEMİN EDİLMESİ YASAK OLANLAR

نأ ْمُكاَهْنَيَ هاللّ ّنَإ :َلاَقف ،هيِبأِب ُفِلْحَي هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َرَمُع # ِ هاللّ
ُلوُس َر َعِمَس] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1 6515

ةتسلا هجرخأ .[ْتُمْصَيِل ْوأ ِ هللاِب ْفِلْحَيْلَف ًافِلاَح َناَك ْنَمَف ،ْمُكِئاَبآِب .
اوُفِلْحَت

1. (5816)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in, babasını zikrederek yemin ettiğini işitmişti: "Allah Teala hazretleri, sizleri babanızı zikrederek yemin etmekten nehyetti. Öyleyse kim yemin edecekse Allah'a yemin etsin veya sussun" buyurdu." [Buhari, Eyman 4; Müslim, Eyman 1, (1646); Ebu Davud, Eyman 5, (3250); Tirmizî, Eyman 8, (1534); Nesâî, Eyman 5, (7, 4, 5).] 407

AÇIKLAMA:

1- Hadis, yemin sırasında uyulması gereken en mühim edeblerden birini tesbit etmektedir: Yemin Allah'ın adıyla yapılmalıdır. Allah'a kasem olsun denmelidir. Babama kasem olsun şeklinde baba zikredilerek yemin yasaklanmış olmaktadır. Hadisin bir başka veçhi şöyledir: "Babalarınız, analarınız veya putlarla yemin etmeyin, sadece Allah'ın adıyla yemin edin."

Şarihler, hadisi açıklarken Kureyş'in, cahiliye devrinde, babalarını zikrederek yemin ettiklerini, bunun onlar arasında yaygın bir âdet olduğunu belirtirler. Rivayetler Hz. Ömer'in de "Babama kasem olsun, babama kasem olsun" diye yemin etmiş bulunduğunu tasrih ederler. İbnu Ebi Şeybe'nin kaydında Hz. Ömer kendisi anlatır: "Bir grupla konuşuyorduk. Bir ara "Hayır! Babama kasem olsun!..." demiştim. Arkamdan birisi: "Babanızın adına kasem etmeyin!" dedi. Geriye dönüp bakınca, o kimsenin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) olduğunu gördüm. Şöyle diyordu: "Biriniz Hz. İsa'nın adıyla kasemde bulunsa helak olur. Kaldı ki Hz. İsa babalarınızdan daha hayırlıdır."

Tirmizî'nin İbnu Ömer'den kaydettiği bir rivayette İbnu Ömer bir adamın: "Hayır! Ka'be'ye yemin olsun!" diye yemin ettiğini işitir ve: "Allah'tan başka bir şeyi zikrederek kasem etmeyin. Zira ben, Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Allah'tan başkasını zikrederek yemin eden kimse küfretmiş veya şirk koşmuş olur" dediğini işittim" der. Hemen belirtelim ki, buradaki "küfür ve şirk"le tehdid, zecrde mübalağa içindir. Mamafih Allah'tan başka şeyle yemin etmenin haram olduğuna hükmedenler bu hadisi esas almıştır. **2-** Bu yasağın sebebini alimler şöyle açıklamıştır: "Allah'tan başka şeyle yemin yasağındaki sır şudur: Bir şeyle kasem, ona tazimi gerektirir. Hakikat-ı halde azamet (büyüklük) sadece Allah'a mahsustur." Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hak tin (incir), zeytin, sema, Tur, duha (kuşluk vakti) gibi bazı mahlukata yemin etmektedir. Alimler bunu iki yoruma tabi tutarlar: **1)** Onların ehemmiyetine, şerefine dikkat çekmek, o hususta düşünmeye, araştırmaya sevketmek. **2)** Bu yeminlerde mahzuf bir kelime vardır, takdiri şöyledir: Tinin Rabbine kasem olsun, kuşluk vaktinin Rabbine kasem olsun!".. gibi.

405 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/287.

3- Hadisin zahiri her ne kadar, yeminin sadece Allah'la yapılacağını ifade ediyor ise de, fukaha, yeminin Allah'la zatı ile, yüce sıfatlarıyla da olabileceğinde ittifak etmiştir. Bir kimse "yeminim olsun" derse, ashab-ı rey ve fakihler bunu yemin kabul eder, gereğini tutmazsa hânis olur, kefaret gerekir. "Şu işi yaparsam kâfir olayım, Hıristiyan olayım gibi sözlerin yemin sayılıp sayılmayacağı ihtilaflı ise de "yemin kastetmişse yemindir, hânis olursa yemin kefareti gerekir" denmiştir.

"Allah canımı alsın", "helak olayım" gibi kendisine beddua sayılan sözlerle yemin eden kimsenin bu sözü yemin olur mu olmaz mı ihtilaf edilmiştir. Hanefilere göre yemin değildir. Bazı alimler hânis olursa bir kefaret gerekir demiştir. Rivayetlerde gelen Resulullah'ın "Babası hakkı için kurtuldu" sözünün yemin kastı olmaksızın, lisan-ı nebeviden çıkan bir cümle olduğu kabul edilmiş, bununla ihticac edilemeyeceği belirtilmiştir. **4-** Yasağın hükmüne gelince, bu meselede ulema ihtilaf etmiştir. * Malikîler, tahrim mi kerahet mi hususunda iki görüş ileri sürmüş ise de meşhur olan "kerahet"dir. * Hanbelîler de ihtilaf eder, ancak meşhur olan "tahrim"dir. * Zahirîler de "haram" demiştir.

* Şafiîler de bu meselede ihtilaf etmiştir. İmam Şafii: "Allah'tan başka bir şeyle yeminin masiyet olacağından korkarım" diyerek tereddüd izhar etmiştir. Ancak Şafiî'nin ashabının cumhuru buradaki kerahetin tenzihî olduğunda hemfikirdir. İmamu'l-Harameyn: "Şafii mezhebi bunun mekruh olduğuna kesin hükmeder" der. Bazıları şu tafsile yer verir: "Yemin eden kimse, yemin ettiği şeyin Allah hakkında inandığı şekilde tazime değdiği itikadıyla hareket etmişse, bu şekilde yapılan yemin haramdır, böylesi bir itikad küfür olur. Sadedinde olduğumuz

hadisin zahiri bu inançla yapılan yemini kasteder. Ama, böyle bir tazim inancına yer vermeden Allah dışında bir şeyle yapılan yemin küfre nisbet edilmez, ancak yemini de yemin değildir. Maverdî der ki: "Hiç kimseye, bir başkasına Allah'tan başka bir şeyle yemin teklif etmesi caiz olmaz, talakla, azadlıkla, nezirle teklif caiz olmadığı gibi. Eğer hakim bunlardan biriyle yemin teklif edecek olursa cehli sebebiyle derhal azli gerekir." Nevevî der ki: "Allah'ın isim ve sıfatları dışında bir şeyle yemin etmek mekruhtur. Bu Resulullah ile olmuş, Ka'be, melekler, emanet, hayat, ruh vs. ile olmuş farketmez, hepsi de mekruhtur. Kerahetçe en şiddetlisi emanet ile yapılan yemindir."408

دواد وبأ هجرخأ .[أَنِم َسْيَلَف ِةَنَامَ'اِب َفَلَح ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع .
ُ هاللّ َيِض َر ةديرب نعو ـ5 □6515□

2. (5817)- **Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim emanetle yemin ederse bizden değildir!" [Ebu Davud, Eyman 6, (3253).]** 409

AÇIKLAMA:

1- Emanet, Kur'an'da geçen bir kelime olup onunla farz olan oruç, hacc, namaz gibi ibadetler, vedia (emanet), nakit, eman gibi şeyler kastedilir. Öyle ise, Allah'ın isim ve sıfatlarıyla yemin etmek emredilince, Allah'ın emirlerinden biri olan emanetle yemin etmek o emre aykırı bir davranıştır. Allah'ın sıfatları ile emirlerini eşit kılmak gibi yanlış bir davranış olur. Nitekim, diğer mahlukatla yemin de yasaklanmıştır. "Bizden değildir" ifadesini alimler "müttakilerden değildir", "bizim sünnetimiz üzere (üsve) gidenlerden değildir", "Müslüman büyükleri zümresinden değildir" diye yorumlamışlardır. Her şeye rağmen, İmam Şafii, "Allah'ın emaneti üzerime olsun şu işi yapacağım" cümlesini, yemin kasdıyla söyleyen bir kimsenin bu sözünü yemin kabul eder ve hânis olduğu takdirde kefareti vacib kılar. Yemin kastetmeden söylerse yemin olmaz. Malikîlerden Eşheb merhum: "Emanetle mahluk da kastedilir, Allah'ın zatının sıfatı da kastedilebilir, ikincisi kastedilince ağızdan çıkan söz yemin olur, birinci kastedilirse yemin olmaz" der. İmam Âzam'a göre de bir kimse: "Allah'ın emanetine yemin olsun!" derse bu sözü yemin sayılır. Şafii, kasıt olmazsa yemin saymaz. 410

يف يراخبلا هجرخأ .[ِدْهَعْلا َو ِةَداَهَّشلاِب َفِلْحَن ْنأ ُناَمْلِغ ُنْحَن َو ،اَن ْوَهْنَي
اوُناَك] :لاق ىعخنلا نعي ،ميهاربإ نعو ـ5 □6515□

ةمجرت .

3. (5818)- İbrahim Nehaî merhum anlatıyor: "Biz çocukken, (büyüklerimiz) bizi şehadet ve ahd ile yemin etmekten menederlerdi." [Buharî, Eyman 10.][411]

AÇIKLAMA:

1- İslam uleması "eşhedu billahi", "şehidtu billahi" şeklinde sarfedilen sözün yemin sayılıp sayılmayacağı hususunda ihtilaf etmiştir. Hanefîler ve Hanbelîler bunun yemin olacağını kabul ederler. Nehaî ve Sevrî de bu görüştedir. Şafiîler "yemin kasdıyla olursa" şartını koşarak "yemin olur" demiştir. Şafii'ye göre eşhedü (şehadet ederim) sözüyle yemini değil, Allah'ın emrini, vahdaniyetini kastetmiş olabilir. Bazı alimler sadece "eşhedü (şehadet ederim)" demenin yemin olmayacağını, "eşhedu billahi" derse yemin olacağını söylemiştir. Hanbelîlerin racih görüşüne göre sadece eşhedu kelimesi de yemindir. Evzaî ve Rebia'nın kavli de budur. **2-** Şehadet ve ahd ile yeminden maksad "eşhedu billahi" veya "aleyye ahdullahi (Allah'ın ahdi üzerime olsun)" diyerek yemin etmektir.

Buhârî'nin Kitabu'ş-Şehadat'da kaydettiği veçhinde İbrahim Nehaî: "(Büyüklerimiz), şehadat ve ahdimiz sebebiyle bizi döverlerdi" diyerek gereksiz yerlerde yemin etmeye dillerinin alışmamasına hususi gayret gösterdiklerini belirtir. Muhtelif hadislerde, ciddi bir gerek yokken yemin etmek, taleb edilmeden şehadette bulunmak yasaklanmıştır.[412]

اَمَك َوُهَف ًابِذاَك َناَك ْنإَف ،ِم ُ ْس“ا َن ِم ٌئ ِرَب يِهنِإ :َلاَقَف َفَلَح ْنَم :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ5 □6515□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ًامِلا َس ِم ُ ْس“ا ىلإ َع ِج ْرَي ْنَلف ًاقِداَص َناَك ْنإ .
َو . َلاَق

4. (5819)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim yemin eder ve "...İslam'dan berî olayım!" derse, eğer sözünde yalancı ise, dediği gibi olur, yalancı değil de gerçeği söylemişse İslam'a salim olarak dönemeyecektir." [Ebu Davud, Eyman 9, (3258); Nesâî, Eyman 8, (7, 6).][413]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yeminde başvurulmaması

---

[408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/289-291.
[409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/291.

gereken bir ibareye dikkat çekmektedir. Kişinin: "Şu işi yaparsam -veya yapmazsam- İslam'dan berî olayım" şeklindeki yemini münasib bir yemin değildir. "Eğer sözünde yalancı ise, yalan olduğunu bile bile böyle bir söz sarfederse söylediği gibi olur" buyuruyor Resulullah ki, bu, o kimse hakkında pek ciddi bir kayıptır. Alimler: "Şunu yaparsam kâfir olayım" veya buna benzer bir sözle yemin eden kimse o şeyi yapacak olursa bu kimse kâfir olmuş mudur? diye münakaşa etmiştir: * İbnu Abbas, Ebu Hureyre (radıyallahu anhüm), Atâ, Katâde ve cumhur-u fukaha: "Böyle bir kimseye yemin kefareti yoktur, kâfir de olmaz" derler. Ancak bunu kalbine yerleştirirse o zaman kâfir olur. * Evzaî, Sevrî, Hanefîler, Ahmed, İshak: "Bu yemindir, üzerine kefaret terettüp eder" demişlerdir. Her halukârda bu durumdaki bir kimseye tevbe gerekir. Kefaret gerekmez diyenler, işlenen cinayetin, yeminde hânis olmaktan öte bir günah olduğunu kastederler. Buna da tevbe kefaret olur, tabii ki Allah affederse. Allah, böylesi vartalardan mü'minleri muhafaza buyursun. 414

ÜÇÜNCÜ FASIL

YALAN YEMİN

أ ّ َوَبَتَيَلَف ًابِذاَك ٍة َروُبْصم ٍنيِمَي ىلَع َفَلَح ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ
هاللّ َي ِض َر نيصح نب نارمع نع ـ1 6555

مكحلا ةهج نم اهبحاصل ةمزلا يه « ُةروبصملا ُنيميلا».دواد وبأ هجرخأ .].
ِرأّنلا َنِم ُهَدَعْقَم ِهِهْج َوِب

1. (5820)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, (mahkeme gereği, yapması icabeden) bir yeminde yalan yere yemin ederse bu yemini sebbebiyle cehennemdeki yerini hazırlamış olur." [Ebu Davud, Eyman 1, (3242).] [415]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada rastgele bir yeminden değil, mahkemede bir hakkı tesbit veya nefyedecek bir davadaki yeminden söz etmektedir. İşte bir hak davasında karara müessir olacak yalan bir yemin, büyük bir mesuliyet sebebidir. O yalan yemini sebebiyle kişi, cehennemdeki yerini hazırlamaktadır. Hadiste sebebiyle diye tercüme ettiğimiz ِهِهْج َوِب tabirinden "yüzünün üstüne" manası da çıkmaktadır. Bu durumda manayı: "Yalancı, yüzünün üstüne yıkılmış olarak kalacağı cehennemdeki yerini hazırlar" şeklinde anlayabiliriz. Hadiste geçen yemin-i masbure "hapsedilen yemin" demektir. Halbuki hapsedilen yemin değil, şahıstır. Şu halde esas maksad hapsedilen kişinin yapacağı yeminde yalan söylemeyi zikretmektir. İslamî muhakeme usulünde ispatlayıcı delil getirme işi dava sahibine aittir. Davalı da yemin eder. Öyleyse hadis "hapse girdiği bir dava sebebiyle yalan yere yemin ederek hakkında yapılan iddiayı çürütürse" demek istiyor. Biz, metnin tercümesinde kelimelere değil, manaya uygun bir meal verdik.

Begavî, Şerhu's-Sünne'de: "Hadiste, kim bir başkasının elindeki aynı (malı) iddia eder veya o kimsede alacağı olduğunu dava eder, adam da bunu inkar ederse, söz, yemin ettiği takdirde davalıya ait olduğuna, beyyine (ispatlayıcı delil) getirmek de davacıya ait olduğuna delil vardır" der.[416]

---

412 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/292.

413 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/293.

رَ لُوُس هاللّ ُ #: نَم ْ حَلَف َ علَى لاَم ِ ارْم ِء ٍ مُسْلِم ِ بِغَيْر ِ حَقِّه ِ لَقِي َ هاللّ َ تَعَاَلن
َلاَق]: لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوعسم نبا نعو ـ5 6551ـ بلا ًيِلَق ًانَمَث ْمِهنِاَمْيأ
َو ِ هاللّ ِدْهَعِب َنو ُرَتْشَي َنيِذهلا َّنإ :َنلاَعَت ِ هاللّ ِباَتِك ْنِم ُهَقاَدْصِم # ِ هاللّ ُلوُس
َر اَنْيَلَع أ َرَق َّمُث ،ُناَبْضَغ ِهْيَلَع َوُه َو

ا ِر ِخآŒيئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[َةي .

2. (5821)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah: "Kim Müslüman bir kimsenin malı hakkında yalan yere yemin ederse, (Kıyamet günü) Allah'la karşılaştığında O'nu kendisine karşı gadablanmış bulur!" buyurdular. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu sözlerini tasdik eden ayetleri Allah Teala'nın kitabından okudular: "(Ahirzaman peygamberine iman hususunda) Allah'a verdikleri ahdi ve ettikleri yemini, az bir dünya malı karşılığında değiştirenlere gelince, onların ahirette hiçbir nasibi yoktur. Kıyamet gününde Allah onlara ne bir hitapta bulunur, ne rahmetiyle nazar eder ve ne de onları temize çıkarır. Onların hakkı pek acı bir azabtır" (Al-i İmran 77). [Buharî, Eyman 17; Müslim, İman 234, (138); Ebu Davud, Eyman 2, (3243); Tirmizî, Tefsir, Al-i İmran, (2999).]417

دَقَف ِهِني ِمَيِب ٍمِلْسُم ٍئِ رْما َّقَح َعَطَتقا ِنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]: لاق هنَع ُ
هاللّ َي ِض َر يثراحلا ةبلعث نب سايإ نعو ـ5 6555ـ هجرخأ .[ٍكا َرأ ْنِم ًابي
ِضَق َناَك ْوَل َو :َلاَق ِ؟ هاللّ َلوُس َر اَي ًاريِسَي ًائْيَش ْوَل َو :اوُلاَق .ِةَّنَجلا ِهْيَلَع
َو ْبَج َهَل ُرانلا َ، و َح َّرَم هاللّ ُ تَعَالى

يئاسنلاو كلامو ملسم .

3. (5822)- İyas İbnu Sa'lebe el-Hârisî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Müslüman bir kimsenin hakkını, yemini ile ele geçirirse artık onun için cehennem vacib olmuştur. Allah Teala ona cenneti de mutlaka haram kılmıştır."

"Ey Allah'ın Resulü! Az bir şey olsa da mı?" diye sormuşlardı.

"Misvak ağacından bir çubuk bile olsa!" cevabını verdi." [Müslim, İman, 218, (137); Muvatta, Akdiye 11, (2, 727); Nesâî, Kada 29, (8, 246).] 418

AÇIKLAMA:

Yemin vasıtasıyla bir Müslüman kardeşinin malını ele geçiren kimsenin cehennemlik olması iki suretledir: * Ya bu haramı helal addederek küfre düşmüş ve ebedî cehennem hayatını kazanmıştır. * Ya da, bu haramı işlemenin günahı sebebiyle cezasını çekmek üzere muvakkaten cehenneme girmiştir. Böylece cennete ilk girenler arasında yer almaz. 419

DÖRDÜNCÜ FASIL

YEMİNİN YERİ

كا َوِس بلَع ْوَل َو ،ةَمِثآ ِنيِمَي بلَع اَذه ي ِرَبْنَم َدْنِع ٌدَحأ ُفِلْحَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
□6555□ 1ـ لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نع :[َلاَق

هظفل اذهو ،دواد وبأو كلام هجرخأ .[ِراَّنلا َنِم ُهَدَعْقَم َأ َّوَبَت َّإ ، َرَضْخأ .

1. (5823)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu minberimin yanında kim günaha sebep olan bir yemin ederse, hatta bu, yeşil bir misvak çubuğu için dahi olsa, mutlaka cehennemdeki yerini hazırlamış olur." [Muvatta, Akdiye 10, (2, 727); Ebu Davud, Eyman 3, (3246); İbnu Mace, Ahkam 9, (2325).] 420

AÇIKLAMA:

Bu hadis, minber-i şerifin hürmetini yüceltmektedir. Zira minberin yanındaki yemin ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır.

* Günaha sebep olan diye ifade ettiğimiz yemin-i âsimeyi şarihler yalan yemin diye açıklarlar. Aslında âsime vasfı yeminin değil, o yemini yapanın vasfı olması gerekir. Mecaz-ı mürsel nevinden yemine vasıf yapılmıştır. * Yeşil misvak tabiriyle ehemmiyeti ve değeri son derece düşük olan şey kastedilmiştir. Çünkü o, parayla satılmayacak kadar bol bulunan bir nesnedir.

* Alimler: "Hadis, minber-i Nebi'nin yanında yalan yere yemin eden kimsenin günahının büyüklüğüne delildir" derler. Keza, bu hadisle istidlal eden bazı alimler: "Harem, Aleyhissalâtu vesselâm'ın minberi ve mescidi gibi muayyen yerlerde yemin eden kimseye karşı sert davranmak caizdir" demiştir. İbnu Hacer, cumhurun bu görüşte olduğunu kaydeder. Hanefîler ise, böylelerine sert davranmanın caiz olmadığını söylemişlerdir. Sahabelerin bazısının, ihtilaflı durumlarda hasımlarından rükünmakam arasında ve Resulullah'ın minberi üzerinde yemin etmeye çağırdıkları, bazılarının da bu çeşit davete icabet etmediği, sahabelerden bazılarının da Kur'an üzerine yemin etmeye çağırdıkları rivayetlerde gelmiştir. 421

---

416 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/294-295. 417 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/295. 418 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/295-296.

BEŞİNCİ FASIL

YEMİNDE İSTİSNA

نَأف ،نَنْثَتْسا ِدَقَف ُ، هاللّ َءاَش ْنإ :َلاَقَف ٍنيِمَي بلَع َفَلَح ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نع ـ1 □6555□

ةعبر‘ا هجرخأ .[ٍثْن ِح ِرْيَغ ْنِم َك َرَت َءاَش ْنإ َو ،َعَج َر َءاَش .

1. (5824)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim yemin eder ve "inşaallah" derse istisna yapmış olur. Dilerse rücu eder, dilerse hânis olması mevzubahis olmadan terkeder." [Muvatta, Eyman 10, (2, 477); Ebu Davud, Eyman 11, (3261, 3262); Tirmizî, Eyman 7, (1531); Nesâî, Eyman 18, 39, (7, 12, 25); İbnu Mace, Kefarat 6, (2105- 2106).] 422

AÇIKLAMA:

Hadis, bir şeyi yapıp veya yapmayacağı hususunda yemin eden bir kimsenin yeminine "inşaallah" ibaresini ilave ettiği takdirde, yerine istisna getirdiğini, dolayısıyla o işi yapmadığı taktirde hânis olmayacağını, kendisine yemin kefareti gerekmeyeceğini belirtmektedir. 423

نيِعْسِت بلَع َةَلْيَّللا َّنَفوُط‘ :ُم ُ َّسلا ِهْيلَع ُناَمْيلُس َلاَق :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6556ـ ْمَلَف ًاعيِمَج َّنِهْيَلَع َفاَطَف ُ،
هاللّ َءاَش ْنإ ْلُقَي ْمَلَف ُ، هاللّ َءاَش ْنإ ْلُق :ُهُب ِحاَص ُهَل َلاَقَف ِ، هاللّ ِليِبَس
يف ٍلِتاَقُم ٍس ِراَفِب يِتأَت اَهُّلُك ًةأ َرْما يف اوُدَهاَجَل ُ هاللّ َءاَش ْنإ َلاَق ْوَل
ِهِدَيِب يِسْفَن يِذهلا ُمْيا َو :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلا ُّقَف ٍ،لُج َر ِهِقِش ِب ْتَءاَجَف ،ٌةَد ِحا
َو ٌةأرْما ًّإ َّنُهْنِم ْلِمْحَت

.5825) .2 ليِبَس ِ هاللّ ِ فُر ْسَان ًاأجْمَعوُن َ. [أخرجه الشيخان والنسائي)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Süleyman aleyhisselam (bir gün):

"Bugün, kesinlikle doksan kadınıma uğrayacağım. Hepsi de Allah yolunca cihad edecek bir yiğit doğuracak!" dedi. Arkadaşı (veya melek) ona: "İnşaallah de bari!" uyarısında bulundu. Ama Hz. Süleyman inşaallah demedi. Söylediği gibi, o gün, bütün hanımlarına uğradı. Kadınlardan sadece biri hamile kaldı. O da yarım insan doğurdu."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözüne devamla:

"Nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun! Eğer Süleyman aleyhisselam "inşaallah" demiş olsaydı hepsi de Allah yolunda atlı olarak cihad eden çocuklara sahip olacaktı" buyurdu." [Buharî, Enbiya 40, Eyman 3; Müslim, Eyman 23, (1654); Nesâî, Eyman 39, 40, (7, 25).] AÇIKLAMA: 1- Hz. Süleyman'ın mezkur kıssasına temas eden rivayet muhtelif vecihlerden, bazı noksan ve ziyadelerle gelmiştir. Bunlardan bir kısmını Buhârî kaydetmiştir.

* Rivayetler, Hz. Süleyman'ın hanımlarının sayısını değişik gösterir: Altmış, yetmiş, doksan, doksan dokuz, yüz. İbnu Hacer bu farklılıkları şöyle yorumlar: "Altmış kadın hür hanımlarıdır, daha fazlası cariyedir veya bilakistir. Yetmiş, mübalağa içindir. Doksan ve yüz'e gelince bu, doksandan fazla, yüzden az olduklarını ifade eder. Doksan diyen küsuru atmış olur, yüz diyen yuvarlak hesapla üste tamamlamış olur..." Vehb İbnu Münebbih'ten gelen bir rivayete göre Hz. Süleyman'ın bin adet hanımı mevcuttu. Bunlardan üç yüz tanesi mehîre (yani mehri yüksek hür kadın), yedi yüzü de cariyedir. Bunu te'yid eden ve el-Müstedrek'te kaydedilen bir rivayete göre, Hz. Süleyman'ın camdan mamul bin beyti (evi) vardır. Beytler ahşap üzerine inşa edilmiştir, içlerinde üç yüz asaletli hanımı, yedi yüz de cariyesi ikamet etmektedir.

* Hz. Süleyman aleyhisselam, hayır temennisi sadedinde her hanımından Allah yolunda cihad edecek bir evlad sahibi olacağını söylüyor. Fakat, ümidi ve arzusu çok fazla olduğu için temenni üslubunu aşarak cezmen söylüyor. Onun bu davranışında hayır kasdı, rızayı İlahî arzusu esastır, dünyevî bir düşünce mevcut değildir. Seleften bazı büyüklerimiz: "Resulullah bu hadislerinde, Allah'a tevfizden yüz çevirip temenniye yapışmanın afetine karşı uyarmaktadır" demiştir. Hz. Süleyman'ı, Resulullah'ın ifadesiyle büyük zarara uğratan, inşaallah demeyi unutmasına sebep olan şeyin, bu hal yani temenni duygusunun galebesi olduğunu da belirtirler. * Rivayetlerde Hz. Süleyman'a inşaallah demeyi hatırlatan arkadaşı mı, melek mi ihtilaflıdır. Bazı rivayette "arkadaşı veya melek" diye şekk ifade edilmiştir. Bazı rivayetlerde de, "arkadaşı yani melek" denmiştir. Bu durum arkadaştan muradın melek olduğuna dair gelen ibarenin Resulullah'ın bir açıklaması olmayıp, sonradan ravilerce yapılan tefsirî bir derc olduğunu gösterir. Öyleyse bazı alimlerce: "Bu, yanında kitaptan bir ilim olan Asıf İbnu Berhiya adındaki zattır" şeklinde yapılan tefsirlerin, sağlam bir karineye dayanmadığını söyleyenler daha haklı gözükmektedir.

---

421 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/297.

Aslında arkadaşı ile melek tabirleri arasında zıtlık yok, ancak arkadaşı daha umumi bir mana taşır. Esasen Hz. Süleyman'ın cinnî ve insî yardımcıları ve müşavirleri vardı.

* Hz. Süleyman'ın inşaallah dememesi, onun kalbinde olmadığı manasına gelmez. Bilakis, bir peygamber olarak inşaallah'ın ifade ettiği mana ve mefhumu kalbinde eksiksiz taşıyordu. Ancak, önce kalbindeki ile iktifa etti. Sonra da onu, -dendiğine göre kendisine arız olan bir sebepten dolayı- diliyle söylemeyi unuttu. Bunun cezası olarak da sakat bir çocuktan başka bir şey elde edemedi. Resulullah: "Eğer inşaallah deseydi hânis olmayacaktı" (yani sözü aynen vaki olacak, söylediği sayıda, Allah yolunda cihad edecek atlı yiğitleri olacaktı)" buyurmuştur. Bu mana rivayetlerde farklı ibarelerle ifade edilmiştir.

2- Ulema hadisten bir çok fevaid çıkarmıştır:

* Hayır işleri yapmak üzere esbabını hazırlamak fazilettir. * Birçok mübah ve lezzetli şeyler, niyet ve kasıtla müstehab derecesine yükselir. * İstikbale matuf olarak "şunu yapacağım" diyen kimsenin inşaallah demesi müstehabtır. * Yemine inşaallah takmak, yeminin hükmünü kaldırır. Ulema: "İnşaallah kelimesi yemine muttasıl olursa hükmü kaldırır" demekte ittifak eder. Bununla istidlal edenler yeminle inşallah arasına girecek az miktardaki kelamın ittisali bozmayacağını söyler.

* Hadis, yeminin hükmünü kaldırmada, inşaallah lafzınının telaffuzunun şart olduğuna, niyyetin, içinden geçirmenin yetmeyeceğine delildir. Ulema bu meselede de ittifak etmiştir. * Hadis, peygamberlerin ibadet ve ilimlerle meşguliyetlerinin çokluğuna rağmen, erkeklik ve cima yönüyle müstesna bir güç sahibi olma hususiyetini taşıdıklarını, Allah'ın onları bu meselede mümtaz kıldığını ifade eder. Nitekim bu durum, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında, inkârı kabil olmayan parlak mucizelerinden biri olarak karşımıza çıkar: Rabbine olan fazlaca ibadetlerine, ilim ve tebliğ faaliyetlerine, halka olan çeşitli meşguliyetlerine ve hatta bedenî zaafı gerektiren yiyip içmesindeki azlığa, darlığa rağmen çok cima ile mümtaz olmuştur. Bir gecede sayıları on biri bulan bütün hanımlarına tek gusülle uğradığı rivayetlerde gelmiştir. Bazı alimler bu rivayetlerden hareketle: "Allah'a karşı en ziyade takva sahibi olanların şehveti daha güçlü olur. Zira muttaki olmayan kimse, nazar ve benzeri yollarla tatmin bularak gücünü zayıflatır" demiştir. * Zann-ı galibe dayanarak istikbalde olacak şeyden haber vermek caizdir. Çünkü Hz. Süleyman, zannına dayanarak vahye dayanmadan, cezmen ihbarda bulunmuştur. Bunu vahye dayasaydı mutlak olurdu. *

Peygamberler de sehiv yapabilirler, bu haklarında caizdir. Sehiv onların makamlarının yüceliğine halel vermez.

* Yemin sırasında Allah'ın ismini zikretmemek caizdir. Çünkü Hz. Süleyman "bugün kesinlikle doksan kadınıma uğrayacağım..." derken yemin etmiştir, fakat Allah'a kasem olsun diyerek Allah'ın ismini zikretmemiştir. Bunun yemin olduğuna delil Aleyhissalâtu vesselâm'ın, hadisin bazı veçhinde "...İnşaallah deseydi hânis olmayacaktı" sözüdür. Zira hânis, yemininde durmayana denir. Öyleyse Hz. Süleyman'ın sözünde Allah ismi mukadderdir. Öyleyse yemin için ismullahı şart görmeyenler için hadis delildir ve "yemin olsun!" "kasem olsun", "ahdim olsun!" gibi ifadeler yemindir. Daha önce de kaydettiğimiz üzere Hanefîler bu görüştedir. Malikîler: "Niyeti yeminse" şartıyla yemin kabul ederler. Bazı Şafiîler "mutlak olarak yemin değildir" derler. * Söylemesi çirkin olan kelamı kinaye yoluyla ifade caizdir. Nitekim rivayette Hz. Süleyman cimayı kastederek: "Kadınlarıma uğrayacağım" demiştir. [424]

ALTINCI FASIL

YEMİNİ BOZMAK

نَع ْرِهفَكُيْلَف اَهْنِم ًارْيَخ اَه َرْيَغ ىأ َرَف ٍنيِمَي ىلَع َفَلَح ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 6555

يذمرتلاو كلامو ملسم هجرخأ .[ُهْنِم ٌرْيَخ َوُه يِذهلا لَعْفَيْل َو ِهِنيِمَي .

1. (5826)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir şey hususunda yemin eder, sonra da hilafını daha hayırlı görürse, derhal kefâret vererek yemininden vazgeçsin ve yemin ettiği husustan daha hayırlı olanı yapsın." [Müslim, Eymân 12, (1650); Muvatta, Eymân 11, (2, 478); Tirmizî, Eymân 6, (1530).]425

اَه َرْيَغ ى َرأَف ٍنيِمَي ىلَع ُفِلْحأ َ ُ هاللّ َءاَش ْنإ ِ هاللّ َو يِهنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر سوم يبأ نعو ـ5 6555

يذمرتلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ٌرْيَخ َوُه يِذهلا ُتْيَتأ َو يِنيِمَي ْنَع ُت ْرَفَك ًّ إ اَهْنِم .
ًارْيَخ

2. (5827)- Hz. Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben, Allah'a yemin ederek söylüyorum: İnşaallah, herhangi bir şeye yemin edilince, yeminin aksini yapmayı daha hayırlı görecek olsam, yeminimi kefaretler, hayırlı gördüğüm şeyi yaparım." [Buharî, Eymân 14; Müslim, Eymân 10, (1649); Ebu Dâvud, Eymân 17, (3276); Nesâî, Eymân 15, (7, 9, 10), Sayd 33, (7, 206).] 426

لاَقَف ،ةَ َرأَّفَك ُ هاللّ َل َزْنأ ىهتَح ٍنيِمَي يف ُّطَق ُثنْحَي ْنُكَي ْمَل ُهنَع ُ هاللّ :
َي ِض َر ٍرْكَب اَبأ َّنأ] :اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ5 6555

ت ْرَّفَك َو ٌرْيَخ َوُه يِذهلا ُتْيَتأ َّ إ اَهْنِم ًارْيَخ اَه َرْيَغ ُتْيأ َرَف ٍنيِمَي ىلع ُفِلْحأ .
يراخبلا هجرخأ .[يِنيِمَي ْنَع

3. (5828)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh, aziz ve celil olan Rabbimiz yemin kefaretini indirinceye kadar yaptığı yeminlerinde hiç hânis olmadı. Ayet inince dedi ki: "Artık, bir yemin edip, sonra aksini yapmanın daha hayırlı olduğunu görecek olsam, (yeminim yerini bulsun diye direnmem) derhal daha hayırlı gördüğüm hususu yapar, yeminim için de kefâret öderim." [Buharî, Eymân 1.] 427 **AÇIKLAMA: 1-** Kaydedilen üç hadis, herhangi bir hususta "şunu yapacağım!" veya ".yapmayacağım!" diye yemin edildikten sonra, yemin edilen şeyin fayda değil zarar getireceğinin anlaşılması halinde yeminin gereğini yapmaktan vazgeçmeye teşvik etmektedir.

Fayda getirmeyecek şeyi "yemin ettim" diye yapmada ısrarın bir manası yoktur, yemin kefaretinde bulunarak zararlıdan vazgeçmek en selametli yoldur. Bu hususun, yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'de ele alınıp, ders verilmiş olması meseleye bir başka ehemmiyet kazandırmaktadır. Daha önce de kaydettiğimiz ayet meâlini yeri gelmişken bir kere daha kaydetmek isteriz: "Allah yeminlerinizde kasıtsız olarak yanılmanızdan dolayı sizi mesul tutmaz, fakat ettiğiniz yeminleri bozmanızdan dolayı sizi mesul tutar. Bozulan bir yeminin kefareti ise, kendi âilenize yedirdiğinizin orta hallisinden on fakiri doyurmak veya on fakiri giydirmek, yahut bir köle veya cariyeyi hürriyetine kavuşturmaktır. Buna imkan bulamayan, üç gün oruç tutar. Edip de bozduğunuz yeminlerin kefareti budur. Her şeye yemin etmemek, ettiğiniz yemini unutmamak ve bozmamak, bozduğunuz yeminin de kefaretini vermek suretiyle yeminlerinizi muhafaza edin. Şükredesiniz diye, Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor" (Maide 89).

Kur'ân-ı Kerîm, bu meseleyi te'yiden bir başka yerde tekrar ele alır: "Allah adına ettiğiniz yeminleri, iyilik yapmaya, günahtan sakınmaya ve insanların arasını düzeltmeye mâni kılmayın..." (Bakara 224). Yukarıda, bilhassa 5828 numarada Hz. Ebu Bekir'le ilgili rivayet, yerine getirilmesi mahzurlu olan yeminlere uyulmayıp, kefaret ödeme ruhsatını veren bu vahiylerin İslâm cemiyetine nasıl bir rahatlama getirdiğini açıkca göstermektedir: Bu vahiy gelinceye kadar, zarar getirecek de olsa her yeminin gereğini yerine getiren Hz. Ebu Bekir, vahiyden sonra mahzurlu gördüğü işleri, yeminine rağmen yerine getirmiyor, kefaret ödeyip vicdanî huzursuzluktan kurtuluyor. Hz. Ebu Bekr, bu sözü, Hz. Aişe'nin ifk hadisesinde en çok rol sahibinin Mistah radıyallahu anh'ın olduğunun ortaya çıkmasıyla gelişen hadiseler üzerine söylemiştir. Şöyle ki: Hz. Aişe'ye iftira atanların başında Mistah'ın geldiğini öğrenen Hz. Ebu Bekr, Mistah'a yapmakta olduğu yardımı keseceğine yemin etmişti. Bunun üzerine şu mealdeki ayet nazil oldu: "Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar da, yakınlarına, yoksullara ve Allah yolunda hicret etmiş olanlara bir daha bağışta bulunmamak hususunda yemin etmesinler, affetsinler ve müsamaha göstersinler. Allah'ın sizi affetmesini sevmez misiniz? Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir" (Nûr 22). Bu vahiy üzerine Hz. Ebu Bekr, Mistah'a olan yardımı tekrar başlatır.

---

425 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/302.

Kaydedilen ikinci hadis de, bu mevzuda Aleyhissalâtu vesselâm'ın nasıl hareket ettiğini göstermektedir: O da mahzurlu olan şeyleri, yeminine rağmen yapmıyor, daha hayırlı gördüğü işi yapıyor ve yeminini bozduğu için kefarette bulunuyor. Birinci hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, ümmete yemin sebebiyle şerri işlememesini, hayır nede ise onu yapmasını, ancak, yeminini bozduğu için kefaret ödemeyi de ihmal etmemesini emretmektedir. Bakara sûresinden kaydettiğimiz âyet, bu meselede ne kadar açık ve çarpıcı: Allah adına yapılan yeminler: * Hayır yapmaya mani olmamalıdır.

* Günahtan sakınmaya mani olmamalıdır.

* İnsanların arasını düzeltmeye mani olmamalıdır. Yemin, yeminde durmak, kişinin şahsiyetini güçlendiren, kendisine olan güveni artıran bir husustur. Yemininde duran insanlar, daha sıkı, daha güvenli dayanışmaya girebilirler, teşebbüs güçleri artar. İçtimâî yönü fazla olan yemin müessesesi, Kur'ân nazarında mühim bir hadisedir. Bu sebeple tekrar tekrar, değişik yönleriyle ele alınmıştır. Şu âyette, meselenin başka yönlerine temas edilmiştir: "Allah sizi, yanlışlıkla veya yanılarak ettiğiniz yeminlerden dolayı mes'ul tutmaz, fakat kalbinizle kazandıklarınızdan, yalan yere ettiğiniz yeminle ve yeminlerinizi yerine getirmemekle kazandığınız günahtan mesul tutar. Allah gafûrdur, günahları çok bağışlar; halîmdir, hemen ceza vermeyip tevbe etmeniz için size fırsat tanır" (Bakara 225).

Yemini tutmanın ehemmiyetini tesbitte şu ayet de ehemmiyetli bir yer tutar: "Hanımlarıyla cinsî temasta bulunmamak üzere yemin edenler için dört aylık bir bekleyiş vardır. Bu müddet içinde yeminlerini bozup, kefaretini verirlerse şüphesiz Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir" (Bakara 226). 428

YEDİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

* NİYYET

اَم ىلَع َكُنيِمَي :ىرخأ يفو ،ِفِلْحَتْسُمْلا ِةَّيِن ىلَع ُنيِمَيْلا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هنَع ُ هاللّ َيِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □6555□

يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[َكُب ِحاَص ِهِب َكُقِهَدُصَي .

1. (5829)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yemin, yemin isteyenin niyetine göredir"

Bir diğer rivayette: "Senin yeminin arkadaşının seni kendisiyle tasdik ettiği şeye göredir" denmiştir. [Müslim, Eymân 21, (1653); Ebu Dâvud, Eymân 8, (3255); Tirmizî, Ahkâm 19, (1354).][429]

AÇIKLAMA:

* Nevevî hadisin manasını şöyle açıklar: "Bu hadiste, hâkimin yemin talebi üzerine yapılan yemin kastedilmektedir. Şöyle ki: Bir adam birinde hakkı olduğunu ileri sürerek dava açarsa, hâkim davalıya yemin ettirecektir. İşte davalı hâkimin zikrettiği şeyden başka bir şeye niyet ederek yemin etse bile, adamın yemini hâkimin söylediği maksada göre mün'akit olur, niyetini gizleyip tevriyede bulunması adama (Allah katında) fayda vermez. Ulemâ bu meselede ittifak eder, delil de sadedinde olduğumuz hadis ve icmadır. Halbuki diğer hallerin tamamında yemin, yemin edenin niyetine bağlıdır. Bu umumî hükme istisna teşkil eden yemin, kendisiyle alâkalı bir davada hâkimin teklif ettiği yemindir, bu yeminde, yemin edenin değil, yemin isteyen hâkimin veya nâibin zikrettiği maksad esastır, yeter ki yemin isteyenin yemin isteme hakkı olsun." * Haksızlık halinde yemin, yemin edenin niyetine göredir. Burada tevriye (asıl niyeti gizleme) caiz ve faydalıdır. Bunun örneği 5831 numarada, az sonra gelecek olan rivayette görülür: Süveyd İbnu Hanzala anlatıyor: "Resûlullah'a gitmek üzere yola çıktık. Yanımızda Vâil İbnu Hucr da vardı. Yolda onu, bir düşmanı yakaladı. Halkı yemine zorladılar. Ben Vâil'in kardeşim olduğuna yemin ettim, böylece Vâil'i saldılar. Resûlullah'a gelip, bizi yemine zorladıklarını, ben de: "Vâil kardeşimdir" diyerek yemin ettiğimi söyledim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Doğru söyledin, Müslüman Müslümanın kardeşidir" buyurdular." Burada Süveyd, haksız muamele karşısında tevriye yapıp arkadaşını kurtarmış

ve Resulullah bunu te'yid etmiştir. * 430 Hadiste geçen "arkadaş"tan murad müddeî de denen davacıdır.

* LAĞV

428 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/303-304.

IŒهاللّو َ : ِلُج َّرلا ِل ْوَق يِف . ْمُكِنَاْميأ يِف ِوْغَّللاِب ُ هاللّ ُمُكُذ ِخاَؤُي َ : ُةَي □□ □□
ِهِذه ْتَل ِزُنُأ] : تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نع ـ1 □6555□

دواد وبأو كلامو يراخبلا هجرخأ .[ِهاللّو ىلَب َو .

1. (5830)- Hz. Aişe anlatıyor: "Şu ayet kişinin kullandığı "Vallahi hayır!" "Billahi evet!" gibi sözler sebebiyle nazil olmuştur. (Meâlen): "Allah yeminlerinizde kasıtsız olarak yanılmanızdan dolayı sizi mes'ul tutmaz, fakat ettiğiniz yeminleri bozmanızdan dolayı sizi mesul tutar. Bozulan bir yeminin kefareti ise..." (Maide 89). [Buhârî, Eymân 14; Muvatta, Eymân 9, (2, 477); Ebu Davud, Eymân 28, (3254).] 431

AÇIKLAMA:

Lağv, lügatta itibar edilmeyen, değer verilmeyen söz manasına gelir. Yemin bahsinde lağv, Hz. Aişe'nin açıkladığı üzere, mükellefin dilinden kasıtsız olarak çıkan sözdür. "Bu, zann-ı galibe göre yapılan yemin" diye açıklayan da olmuştur. Binaenaleyh yanlışlıkla veya doğru zannıyla yalan yere yapılan yeminler yemin-i lağv olarak değerlendirilmiş ve buna bir hüküm terettüp etmeyeceği kabul edilmiştir. Bu nevi yemini yapanların Allah'ın affına mazhar olacağı umulur. Ayet-i kerîmenin de bunu ifade ettiği kabul edilmiştir. Dilimizi fuzulî yere yemine alıştırmamak en doğru yol ise de, yemin-i lağv sebebiyle kişinin hânis olmadığını, binnetice kefaret gerekmeyeceğini bilmemiz faydalıdır. 432

* TEVRİYE

هَذَخأَف ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍرْجُح ُنْب ُلِئا َو اَنَعَم َو ،# ِ هاللّ َلوُس َر ُدي ِرُن اَنْج□
َرَخ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةلظنح نب ديوس نع ـ1 □6551□

وُدَع□□

تْفَلَح َو اوُفِلْحَي ْنأ اوُج َّرَحَت َم ْوَقْلا َّنأ ُهَت ْرَبْخأَف # ِ هاللّ َلوُس َر اَنْيَتأَف□
،ُهَليِبَس اوُّلَخَف ،ي ِخأ ُهَّنأ اَنأ ُتْفَلَح َو اوُفِلْحَي ْنأ ُم ْوَقْلا َج َّرَحَتَف . ُهَل

مث“ا وهو جرحلا يف عوقولا نم برهلا « ج ُّرَحَّتلا».دواد وبأ هجرخأ .] .
ِملْسُمْلا وُخأ ُملْسُمْلا . َتْقَدَص :َلاَقف ،ي ِخأ ُهَّنأ اَنأ

1. (5831)- Süveyd İbnu Hanzala radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitmek üzere yola çıkmıştık. Beraberimizde Vâil İbnu Hucr radıyallahu anh da vardı. Yolda onu, bir düşmanı yakaladı. Herkesi yemin etmeye zorladılar. Ben, "o, kardeşimdir" diye yemin ettim. Bunun üzerine onu serbest bıraktılar. Resûlullah'a gelince olup biteni anlattım. "(Önümüzü kesen) grup herkesi yemine zorladı, ben de onun kardeşim olduğuna yemin ettim" dedim.

"Doğru söylemişsin, Müslüman Müslümanın kardeşidir!" buyurdular." [Ebu Dâvud, Eymân 8, (3256); İbnu Mâce, Kefârât 14, (2119).]433

AÇIKLAMA:

Tevriye, gizleme demektir. Yeminde asıl maksadı gizlemeye de tevriye denmiştir. Kişi muhatabını aldatarak hakiki maksadını gizleyecek bir muhtevada yemin edebilir. Bu çeşit bir yemin câiz midir, câizse hangi şartlarda caizdir? Ulemâ meseleyi rivayetlere dayanarak tahlil etmiştir. Önceden de belirttiğimiz gibi bunun caiz olduğu yer vardır. Nevevî der ki: "Elhasıl, yemin kâdı veya naibinin kendisini ilgilendiren bir davada talep ettiği yemin dışındaki bütün hallerde yemin edenin niyetine göre değerlendirilir". Nevevî devamla tevriye için der ki: "Tevriye ile kişi her ne kadar hânis olmaz ise de, yemin talep edenin hakkını iptal edecek ise böyle bir tevriyeyi yapmak caiz değildir. Bu hususta ulemâ icma etmiştir." Kadı İyâz şu hususta da icma vaki olduğunu kaydeder: "Yemin talep edilmediği ve yeminine bir hak taalluk etmediği halde yemin eden kimse için niyeti esastır, sözü de kabul edilir. Ancak, üzerinde bir başkasının hakkı varsa, talep üzerine veya kendiliğinden yaptığına bakılmaksızın yeminin zahiri ile hükmedilir, bu hususta ihtilaf yoktur. 434

*** İHLAS**

مَلَف َةَنِهيَبْلا َيِعَّدُمْلا # ِ هاللّ ُلوُس َر َلأَسَف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلا ِن ُج َر□
□6555□ 1ـ نع نبا عباسِ ٍر َض ِي َ هاللّ ُ امهنَع َلاَق:]اخْتَصَم َ

هاللّ َّإ َهلاِ َل ْوَق ِص ُخاِب َكَل َرِفُغ ْدَق ِنَكَل َو ، َتْلَعَف ْدَق ى َلَب :#َلاَقَف ،□].
َوُه هإ َهلاِ َ ِبذهلا ِ هللاِب َفَلَحَف َبوُلْطَمْلا َفَلْحَتْساَف ٌةَنْيَب ُهَل ْنُكَي

دواد وبأ هجرخأ .

1. (5832)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "İki kişi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzurunda murâfaa olundular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müddeiden (davacıdan) beyyine (delil, şahid) talep etti.

431 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/306. 432 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/306.

Adamın beyyinesi yoktu. Bunun üzerine davalıdan yemin talep etti. O, kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a kasem etti. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hayır, sen (iddia edileni) yaptın. Velâkin Lâilahe İllallah sözündeki ihlas sebebiyle mağfiret olundun!" buyurdu" [Ebu Dâvud, Eymân 16, (3275).] 435

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), davalının bile bile yalan yere yemin ettiğini vahiy yoluyla öğrenmiş olmalıdır. Normalde, vahiy beklemeksizin hükmü hep zahire göre veren Resûlullah, burada davalının yalan yere yemin ettiğini yüzüne haykırmıştır. Bu hal, zaman zaman hükümleri vahye müsteniden verdiğine delil olmaktadır.

Ancak, Aleyhissalâtu vesselâm, burada mevzubahis olan davalının, yalan yemin etmekten hasıl olan günahının, yemin esnasında telaffuz ettiği kelime-i tevhidin bereketine mağrifet edildiğini söylüyor. Alimler, bu hadisi esas alarak büyük günahların "tevhid kelimesi"' ile affedilebileceğini söylemişlerdir. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel'in, İbnu Ömer'den kaydettiği bir hadiste şöyle denir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adama: "Sen şu şeyi yaptın mı?" diye sormuştu. Adam: "Hayır! Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a kasem olsun yapmadım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cibril'in kendisine, "O, söylediğin şeyi yaptı. Ancak Allah, onu, "kendisinden başka ilah olmayan Allah" sözünden dolayı affetti" dediğini haber verdi." İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayette, benzer bir hadisin sonunda şu ziyade yer alır: "... Cebrail gelerek, adamın yalancı olduğunu, bunun nezdinde diğerinin hakkı bulunduğunu haber verdi. Aleyhissalatu vesselâm da davalıya, "davacının hakkını" vermesini emreder, yalan yere yaptığı yeminin kefaretine, Allah'tan başka ilah olmadığını bilmesinin veya şehadetinin yettiğini belirtir." Şunu hemen kaydedelim: Yalan yere yemin etmek büyük günahlardandır. Bu husus bir çok hadiste beyan edilmiştir. Yalan yere yeminin ıstılahî adı elyemînu'lgâmustur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemîn-i gâmusu: "Müslüman kişinin malına sahiplenmeye sebep olan yalan yemin" diye tarif etmiştir: اَهِب ُعِطَتْقَي يِذهلَا ُبِذاَك اَهيِف َوُه ٍمِلْسُم ٍئِرْما
َلاَم 436

* LİCÂC

ا ُن ْحَن :#ِ هاللّŒيف ِهِني ِمَيِب ْمُكُدَحأ َّجِلَي ْن‘ :َلاَق َو ؛َنوُقِباَّسلا َنو ُر ِخ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 6555ـ يف َّجلَتْسا َو
َّجِلَي َّجَل» :لاقي.ناخيشلا هجرخأ .[ِهْيَلَع ىلاعَت ُ هاللّ َض َرَتْفا يِتهلا ُهَت
َراهفَك يِطْعُي ْنأ ْنِم َىلاَعَت ِ هاللّ َدْنِع ُهَل ُمَثآ ِهِلْهأ ميقيف اهنم ريخ اهريغ نأ
ىريو فلحي نأ وه ليقو .اهيف قداص هنأ ىأرو اهريفكت كرتو اهيلع رارمتسا يِف
هحلأ اذإ «ِهِني ِمَي

ريخ وه يذلا يتأي نأ نم ًامثإ رثكأ نأ :هل مثآ كاذف ريخ وه ام ىلا عوجرلاو .
ةرافكلا كرت ىلع

1. (5833)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) : "Biz öne geçecek sonuncularız!" buyurdular. Keza: "Birinizin ailesine karşı yaptığı yemininde inadlaşması, Allah nazarında Rab Teâlâ'nın farz kıldığı kefareti ödemesinden daha ağır bir günahtır!" buyurdu." [Buharî, Eyman1; Müslim, Eymân 26, (1655).][437]

AÇIKLAMA:

Licâc, yaptığı yemini yerine getirmede ısrar etmektir. Halbuki yeminde ısrar caiz değildir. Yeminin bozulması daha hayırlı gözüküyorsa yemin bozulur, hayırlı olan aksi yapılır. Ancak yemin kefareti ödenir. Öyleyse bilhassa ailesine karşı yapılan yeminden, kefaret ödeyerek hemen dönmek gerekir. Bu hadis, böyle bir yeminden dönmenin Allah nazarında daha büyük bir kusur teşkil edeceğini, yemin sahibini daha günahkâr kılacağını ifade etmektedir. Bu davranışa giren kimse, azîz ve celîl olan Allah'ı, böylesi yeminlerimizden kefaret ödeyerek dönmemizi taleb eden emirlerini dinlememiş olmaktadır. [438]

SEKİZİNCİ FASIL

KEFARET

435 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/308. 436 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/308-309.

إ َهلاِ َ : ْلُقَيْلَف .ى َّزُعْلا َو ِتهلاِب : ِهِفِلَح يِف َلاَقَف ْمُكْنِم َفَلَح ْنَم :# ِ هاللّ□□
ُلوُس َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره بأ نع ـ1 □6555ـ ردقب
قدصتيلف يأ :يباطخلا لاق.ةسمخلا هجرخأ .[ٍءْيِشب ينعي :دواد وبأ َلاَق .
ْقَّدَصَتَيْلَف َك ُرِماَقُأ َلاعَت هِب ِحاَصِل َلاَق ْنَم َو ُ، هاللّ

. رامقلا يف ًارطخ هلعج دق ناك ام

1. (5834)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kim yemin eder ve yemininde: "Lat ve Uzza'ya kasem olsun!" derse hemen "Lailahe illallah!" desin. Kim de arkadaşına: "Gel seninle kumar oynayalım" derse hemen (birşeyler) tasadduk etsin!" [Buhâri, Eyman 5, Tefsir, Necm, Edeb 74, İsti'zan 52; Müslim, Eyman 5, (1647); Ebu Davud, Eyman 4, (3247); Tirmizî, Nüzur 17, (1545); Nesâî, Eyman 11, (7, 7).]439

ت ًهْلاِب ُتْفَلَحَف ِةَّيِلِهاَجْلاِب ٍدْهَع ُثيِدَح اَناَأ َو ِرْم‘ا َضْعَب ُرُكْذَن اَّنُك] : لاق هنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر صاقو بأ نب دعس نعو ـ5 □6556ـ ُهَل َكي ِرَش َ ُهَدْح َو ُ هاللّ َّإ
َهَلاِ َ ْلُق : َلاَقَف ، َكِلذ ُهَل ُت ْرَكَذَف ، #َّبِهنْلا ُتْيَتأَف ًارْجُه َتْلُق ، َتْلُق اَم ُ َسْئِب
:ِيباَحْصأ يِل َلاَقَف .ى َّزُعْلا َو هجرخأ .[ْدُعَت َ َّمُث ، ِمي ِج َّرلا ِناَطْيَّشلا َنِم ِ
هللاِب ْذ َّوَعَت َو ًاثَث َك ِراَسَي ىلَع ْثُفْنا َو ، ٌريِدَق ٍءْيَش ِهلُك ىلَع َوُه َو ُدْمَحلا ُهَل
َو ُكْلُملا ُهَل

. يئاسنلا

2. (5835)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir grup kimse, bazı şeyleri tezekkür ediyorduk. Ben o sırada cahiliyeden yakın zamanda çıkmıştım. "Lat ve Uzza'ya kasem olsun!" diyerek yemin ediverdim. Arkadaşlarım bana: "Söylediğin şey ne fena! Çirkin bir söz ettin!" dediler. Ben hemen Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip durumu anlattım: "Allah'tan başka ilah yoktur, o tektir, şeriksizdir. Arz ve semanın mülkü O'na aittir. Bütün hamdler de onadır, O her şeye kadirdir!" de! Sol tarafına üç kere üfle. Taşlanmış şeytandan Allah'a sığın, sonra bir daha (bu çeşit yemine) dönme!" buyurdular." [Nesâî, Eyman 12, (7, 7-8).]440

AÇIKLAMA:

1- Bu iki hadis, Müslümanların yemin adabından en mühimini belirtmektedir: Yeminler Allah'ın adına olmalıdır, başka çeşit yeminlerden kaçınmalı ve bilhassa cahiliye putlarının adıyla yemin yapılmamalıdır. **2-** Lat ve Uzza, cahiliye Araplarının en büyük putlarından ikisinin ismidir. Kur'an-ı Kerim'de de zikirleri geçer. Bunlardan Lat, Taif'te Sakif kabilesine ait bir putun ismidir. Yeri hususunda bazı ihtilaflar gelmiştir. Bir kısım rivayetlere göre Mekke'dedir, bir kısmına göre de Nahl'dedir ve put Kureyş'e aittir. Uzza ise, Gatafan kabilesinin tapındığı bir ağaçtır. Bazı rivayetlerde ise put olduğu belirtilir. Gerek Lat ve gerek Uzza'nın birer mabed ismi olduğu da gelen rivayetler arasındadır.

3- İbnu Hacer şu açıklamayı yapar: "Ulema dedi ki: "Kim Lat ve Uzza'ya veya bir başka puta kasem ederse veya: "Şu işi yaparsam Yahudi olayım, Nasranî olayım veya İslam'dan dışarı çıkayım veya peygamberi reddetmiş olayım" derse bu yemin mün'akid olmaz, adamın Allah'a istiğfar etmesi gerekir, ona kefaret terettüp etmez. Lailahe illallah demesi müstehab olur." Hanefîlere göre kefaret gerekir, ancak: "Ben ehli bid'a olayım", "Peygamberi terketmiş olayım" gibi sözler hariç, bunlarda kefaret gerekmez. Bu sözü sarfeden küfre düşer mi düşmez mi ihtilaflıdır.

Nevevî, bu çeşit sözlerle yemin etmenin haram olduğunu, edene tevbe gerekeceğini söyler. Nevevî'den önce Maverdî ve başkaları da aynı şeyi söylemişlerdir.

Hattâbî, Bagavî bir kısım alimler: "Bu hadiste İslam dışı şeylere kasemde bulunanlara bununla günahkâr da olsalar kefaret gerekmeyeceğine, ancak tevbe gerekeceğine delil vardır" derler. Onlara göre, tevbe de, Resulullah'ın tevhid kelimesini emretmesi sebebiyle gerekmektedir. Böylece, Aleyhissalâtu vesselâm, yemin edenin cezasının günahıyla ilgili olacağına, malıyla ilgili bir şey terettüp etmeyeceğine işaret etmiş olmaktadır. Tevhidi emretmiş olması da Lat ve Uzza'ya kasemin kâfirlere benzemeyi getirmesindendir. Böylece, tevhidle telafi edilmesini emretmiş olmaktadır.

Tîbî der ki: "Lat ve Uzza ile yeminden sonra kumarın zikredilmiş olmasındaki hikmet şudur: "Bu yemini yapan, yeminde kâfirlere muvafakat etmiş olmaktadır, bu sebeple tevhid emredilmiştir, kumara çağıran da, oyunda onlara muvafakat etmiş olmaktadır, bunun kefareti için de sadaka verilmesi emredilmiş olmaktadır." Hadis, eğlenceye çağıran kimseye, sadaka vermenin kefaret olduğunu ifade eder, oynayan kimsenin kefaretinin te'kidli olacağı açıktır. 441

İLAVELER BÖLÜMÜ

(Burada dört fasıl vardır)

439 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/310.

*

BİRİNCİ FASIL

NEFİSLE İLGİLİ EDEBE GİREN HADİSLER

*

İKİNCİ FASIL

NEFİSLE İLGİLİ AFETLERE GİREN HADİSLER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

LİSANIN AFETLERİYLE İLGİLİ HADİSLER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MUHTELİF NEVLERE GİREN HADİSLER

BİRİNCİ FASIL

NEFİSLE İLGİLİ EDEBE GİREN HADİSLER

هْد ِجَت ِ هاللّ ِظَفْحا ، َكْظَفْحَي ِ هاللّ ِظَفْحا ! ُم ُغ اَي : َلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َر□
َفيِد َر ُتْنُك] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساَبع نبا نع ـ1 □6555ـ ِ هللاِب ْنِعَتْساَف
ْتَن َعَتْسِا اَذإو ،َنلاَعَت َ هاللّ ِلأَساَف َتْلأَس اَذإ ،ةَّد ُِشلا يِف َكْف ِرْعَي ِءاَخ َّرْلا يِف
ِ هاللّ َنلاِ ْف َّرَعَت ،كَماَمأ َلاَق ْوأ ، َكَهاَجُت ْنأ ىلَع اوُعَمَتْجا ِوَل َو ، َكِلذ ىلَع او
ُرِدْقَي ْمَل ، َكَل ىلاعَت ُ هاللّ ُهَبُتْكَي ْمَل ٍءْيَشِب َكوُعَفْنَي ْنأ ىَلَع اوُعَمَتْجا ِوَل
َدابِعْلا َّنإَف ،ىَلاَعَت ِ هللّ َلَمَعت ْنأ َتْعَطَتْسا ِنإف ، ُفُحُّصلا ِتَيِوُط َو ُم ُ َق‘ا ِتَّفَج ،
َكِلذ ىلَع او ُرِدْقَي ْم َل ، َكْيَلَع ىلاعَت ُ هاللّ ُهَبُتْكَي ْمَل ٍءْيَشِب َكو ُّرُضَي َّنأ َو ، ِر
ْبَّصلا َعَم َرْصَّنلا َّنأ ْم َلْعا َو ،ًاريِثَك ًارْيَخ ُه َرْكَت اَم ىلَع ِرْبَّصلا يِف َّنإَف ْعِطَتْسَت
ْمَل ْنإف ،لَعْفاَف ِنيِقَيْلا يِف اَض َّرلاِب ىلاعَت

راصتخاب يذمرتلاو ،ظفللا اذهب نيزر هجرخأ .[ِنْي َرْسُي ٌرْسُع َبِلْغَي ْنَل َو .
ًارْسُي ِرْسُعْلا َعَم َّنأ َو ،ِب ْرَكْلا َعَم َج َرَفْلا

1. (5836)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın terkisinde idim. Bana şu nasihatta bulundu: "Yavrum! Allah'a karşı (emir ve yasaklarına uyarak edebini) koru, Allah da seni (dünya ve ahirette) korusun! Allah'ı(n üzerindeki hukukunu) koru ki O'nu karşında (dünya ve ahiretin fenalıklarına karşı hami) bulasın -veya önünde demişti-. Bollukta Allah'ı tanı ki, darlıkta da O, seni tanısın. (Dünya ve ahiretle ilgili) bir şey isteyince Allah'tan iste. Yardım talep edeceksen Allah'tan yardım dile. Zira kullar, Allah'ın yazmadığı bir hususta sana faydalı olmak için biraraya gelseler, bu faydayı yapmaya muktedir olamazlar. Allah'ın yazmadığı bir zararı sana vermek için biraraya gelseler, buna da muktedir olamazlar. Kalemlerin mürekkebi kurudu ve sayfalar dürüldü. Sen, yakinî bir imanla, tam bir rıza ile Allah için çalışmaya muktedir olabilirsen çalış; şayet buna muktedir olamazsan, hoşuna gitmeyen şeyde sabırda çok hayır var. Şunu da bil ki Nusret(i ilahî) sabırla birlikte gelir, kurtuluş da sıkıntıyla gelir, zorlukta da kolaylık vardır, bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır." [Rezun bu elfazla tahric etmiştir. Tirmizî'de muhtasar olarak kaydedilmiştir. Sıfatu'l-Kıyamet 60, (3518).][442]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin daha rahat anlaşılmasını sağlayacak açıklamalar imkan nisbetinde parantez içerisinde olmak suretiyle metine dahil edildi.

2- Burada biraz açıklama kaydedeceğimiz husus hadisin son kısmında geçen "bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır" ifadesidir. Bu ibare biraz kapalıdır. Buradaki "bir zorluk" ve "iki kolaylık"tan murad nedir?

İbnu Kesir, İnşirah suresinde geçen "Şüphesiz, zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır" (İnşirah 5-6) ayetlerini açıklarken ayetle ilgili olarak Katâde'nin bir yorumunu kaydeder: "Ayette zorluk manasına gelen □رْسُعْلَا marife olarak iki sefer geçmektedir; keza kolaylık manasına gelen □رْسُي sefer geçmektedir, ama bu nekredir. Dolayısıyla marife olan zorluk (el-usr) kelimeleri marife oldukları için aynı zorluk tek zorluk olmakta, kolaylık manasına gelen □رْسُي ise nekre olduğu için her biri ayrı olan iki kolaylı sayılmaktadır. Böyle olunca, ayet-i kerimede bir zorluğa bedel iki kolaylık mevzubahis edilmiş olmakta ve Resulullah: "İki kolaylığa bir zorluk asla galebe çalamayacak" diye sevinçle müjdelemektedir. Rivayet aynen şöyle: "Hasan-ı Basrî (mürsel olarak) anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ferahlı ve mesrur bir çehle ile gülerek çıktı. Şöyle diyordu: "Bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır. Bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır. Zira şüphesiz zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır."

Mevzuyla ilgili olarak İbnu Kesir'in kaydettiği bir diğer rivayeti de burada kaydetmeyi faydalı görüyoruz: "Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) bir kayanın karşısında oturuyordu. Bir ara: "Zorluk gelip şu kayanın içine girse mutlaka kolaylık peşinden gelip içeri girer ve oradan zorluğu çıkarır" buyurdu. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah: "Şüphesiz zorlukla beraber bir kolaylık vardır, gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır" mealindeki ayetleri inzal buyurdu." Bir diğer rivayette Resulullah şöyle buyurmaktadır: "Semadan yardım, çekilen şiddet miktarınca iner, sabır da musibet miktarınca iner."

Öyle ise, ayet ve hadisler, mü'mine ümid ve metanet verme gayesini gütmektedir: Sıkıntımız ne kadar şiddetli, musibetimiz ne kadar büyük olursa olsun, ye'se düşmeye gerek yok. Cenab-ı Hak o nisbette sabır ve yardım indirecek, kolaylığını zorluğunun iki katı yapacaktır. Sabır ve metanetten vazgeçme, ye'se ve fütura düşme..." 443 İşte bu kadar kısa, öz cümleler içine; kadere, teslimiye ait en girift, en zor meseleler sığdırılmış ve en sade bir üslupla, bu derin mevzu vüzuha kavuşturulmuştur. Aynı zamanda aksiyon ve hamle adına; ibadet manasını da dahil ederek söylenebilecek pek çok şey bu birkaç cümlede hülasa edilmiştir".(H) ORJİNALDE BÖYLE BİR ŞEY YOK.

مِهلَعُي ْوأ َّنِهب َلَمْعَيَف ِتاَمِلَكْلا ِهِذه ُذُخأَي ْنَم :ِهِباَحْص‘ ًام ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6555ـ ْن ُكَت َكَل ُ هاللّ َمَسَق
اَمِب َض ْرا َو ، ِساَّنلا َدَبْعأ ْنُكَت َم ِراَحَمْلا ِقَّتا : َلاَق . ًاسْمَخ َّدَعَف ِيدَيِب َذخأف ِ،
هاللّ َلوُس َر اَي اَنأ : ُتْلُق ؟ َّنِهب ُلَمْعَي ْنَم ِك ِحَضلا َة َرْثَك َّنِإَف َك ِحَّضلا ِرِث ْكُت ُ
َو ،ًامِلْسُم ْنُكَت َكِسْفَنِل ُّب ِحُت اَم ِساَّنلِل َّب ِحأ َو ،ًانِم ْؤُم ْنُكَت َك ِراَج ىلاِإ ْنِسْحاَ و
َنْغأ ِساَّنلا ،

. ُبْلَقْلا ُتيِمُت].يذمرتلا هجرخأ

2. (5837)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabına: "Şu kelimeleri kim [benden] alıp onlarla amel edecek ve onlarla amel edecek olana öğretecek?" buyurdular. Ben hemen atılıp: "Ben! Ey Allah'ın Resulü!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm elimden tuttu ve beş şey saydı: * Haramlardan sakın, Allah'ın en abid kulu ol!

* Allah'ın sana ayırdğına razı ol, insanların en zengini ol! * Komşuna ihsanda bulun, mü'min ol.

* Kendin için istediğini başkaları için de iste, Müslüman ol! * 444 Fazla gülme. Çünkü fazla gülmek kalbi öldürür." [Tirmizî, Zühd 2, (2306); İbnu Mace, Zühd 24, (4217).]

□6555□ ـ5 هنعو َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق: [َلاَق َر ُسوُل هاللّ ِ #: أمَرَ نِب

□نَم َل ِصَا ْنأ َو ،َنِغْلا َو ِرْقَفْلا يِف ِدْصَقْلا َو ،ا َض ِهرلا َو ِبَضَغْلا يِف ِلْدَعْلا ِةَمِلَك
َو ،ةَيِنٍَعلا َو ِهرِهسلا يف ِ هاللّ ِةَيْشَخ :ٍعْستِب يِهب َر ُرَماَ و ،ًة َرْبِع ي ِر ُّظَن َو
ًارْكِذ يقْطُن َو ،ًارْكِف يتْمَص ُنوُكَي ْنأ َو ،يِنَمَلَ ْنَّمَع َوُفْعأ َو ،يِنَم َرَح ْنَم َيِطْعُأ َو
يِنَعَطَق،

. ِباِلْمَعُ ْرو ِف]. أخرجه رزين

3. (5838)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rabbim bana dokuz şey emretti: * Gizli halde de aleni halde de Allah'tan korkma(mı), * Öfke ve rıza halinde de adaletli söz (söylememi), * Fakirlikte de zenginlikte de iktisad (yapmamı), * Benden kopana da sıla-ı rahm yapmamı, * Beni mahrum edene de vermemi,

* Bana zulmedeni affetmemi,

* Susma halimin tefekkür olmasını,

* Konuşma halimin zikir olmasını,

* Bakışımın da ibret olmasını,

* 445 Ma'rufu (doğru ve güzel olanı) emretmemi." [Rezin tahriç etmiştir.]

كَعَطَق نْمَ لْ صِ وَ ، كَمَلُْ نَّمَع ُفْعأ : # ِ هاللّ لِوُس رَ فِيْس مِئاَق بلَع اَنْدَج وَ] □ □
: لاق هنَع ُ هاللّ يَ ضِ رَ يلع نعو ـ5 □ 6555□

نيزر هجرخأ .] كَسْفَن بلَع وْلَ وَ قَّحْلا لُق وَ ، كَيْلإ ءَ اَسأ نْمَ بلإ نِسْحأ وَ .

4. (5839)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kılıncının kabzasında şu ibareyi bulduk: "Sana zulmedeni affet. Sana küsene git, sana kötülük yapana iyilik yap! Aleyhine de olsa hakkı söyle!" [Rezin tahric etmiştir.] 446

لاق: [قُلْتُ ي اَ رَ سُوَل هاللّ ِ لِتَخْبُرَ نهي مَ اَ عٍّ مَةُ هاللّ ِ فيمَن ْ يِرُ يدُهُ، وَ مَ اَ
بَاد رْ تُ الإيْهِ، وَ اْ نِ فاَتَنيِ ح زِ نْ تُ ـ6555□ 6ـ وعن زيد الخير رَ ضِ يَ هاللّ ُ عنه
فَقَ لاَ : كيْفَ أصْبَحْتَ يا زَ يدْ؟ قلْتُ : أحِ بُّ الخيْرَ وَ أهْلَهُ، وَ إنْ قدَرْ تُ علَيْهِ
عٍّ مَتُهُ فيمِنْ َ يرِ يدُهُ؟

يذمرتلا هجرخأ .[اَهَل كَأَّيهَل اَه رِيْغَل كَدا رَأ وْلَ وَ ،هُدي رِيُ نْميِف ِ هاللّ ُةَم .
عٍّ كَلِتَف :# : فَقَالَ ،الإيْهِ تُنْنَح وَ عليْهِ

5. (5840)- Zeydu'l-Hayr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Alah'ın Resulü dedim, Allah'ın rızasını arzu eden kimselere ve Allah'ın rızasını arzu etmeyen kimselere Allah'ın koyduğu alâmet nedir, bana haber verin!" Cevaben: "Ey Zeyd sen nasıl sabahladın?" diye sordu.

"Hayrı ve hayır ehlini seviyorum: Eğer hayır yapmaya muktedirsem yapmaya koşuyorum. Eğer yapamaz, kaçırırsam bu sebeple üzülüyorum ve onu yapmaya şevkim daha da artıyor! " dedim. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "İşte bu söylediklerin Allah'ın rızasını arayanlara Allah'ın koyduğu alamettir. Eğer Allah senin başka bir şey olmanı isteseydi, seni ona hazırladı" buyurdular." [Hadisi Rezin tahriç etmiştir.] 447

ةَعَب ْر َا ْن ِم ٌء ْزَج ِتْمَّسلا ُنْسُح َو ُةَدُؤُتلا َو ُدْصَقْلا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق امهنَع ُ هاللّ َيِض َر ساهبع نبا نعو ـ5 □ 6551ـ ينأتلا «ُةَدُؤُتلا»و .نيفرطلا
نيب طسولا «ُدْصَقلا».هل ظفللاو ،يذمرتلاو كلام هجرخأ .[ِة َّوُبُنلا َنِم ًاء ْزَج
َني ِرْشِع َو اودتقاف مهلاعفا ءازجا نم مولعم ءزج اهناو .ءايبن‘ا لئامش نم
لاصخلا هذه نأ دارملاو ةنسحلا ةئيهلا « تمِهسلا»و.تبثتلاو ةمارك هب لب
بابس‘اب ةبلتجم و ةبستكم ريغ ةوبنلا ن ةوبنلا نم ءزج هيف ناك لاصخلا هذه
عمج نم نأ .مهوعباتو اهيف مهب

ىلاعت هاللّ نم .

6. (5841)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İtidal (orta yol üzere olmak), teenni(li davranmak), hal ve gidişi iyi olmak peygamberliğin yirmi dört cüzünden bir cüzdür." [Muvatta, Şi'r 17 (2, 954, 955); Ebu Davud, Edeb 2, (4776).] 448

AÇIKLAMA:

Burada sayılan mümtaz sıfatlar, Allah'ın bir lütuf ve ikramı olarak bütün peygamberlere verilmiştir. Ta ki, insanlar onlara uymak suretiyle bu hasletleri kendilerine mal etsinler. Bunların peygamberliğin yirmi dört cüzünden biri olması, peygamberliğin bölünebildiği, mukteseb olduğu manasına gelmze. Çünkü o, her şeyden önce Allah'ın bir lütfudur, iktisabla ulaşılamaz. Üstelik Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) son peygamberdir, ondan sonra yeryüzüne, kıyamete kadar peygamber gelmeyecektir. Bazı alimler hadisten şu manayı da anlamışlardır: "Kimde bu vasıflar toplanırsa, o kimse, halk onu ta'zim, tebcil ve tevkir ile karşılar. Allah da ona, peygamberlerin elbisesi olan takva elbisesini giydirir." 449

حاَكِهنلا َو ،ُرُّطَعَّتلا َو ،ُءاَيَحْلا :َنيِلَسْرُمْلا ِنَنُس ْنِم ٌعَب ْرأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َيِض َر بويأ يبأ نعو ـ5 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[ُكا َوِهسلا َو .

7. (5842)- Ebu Eyyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dört şey vardır, bunlar geçmiş peygamberlerin sünnetlerindendir: Haya, koku sürünme, evlenme, misvak kullanma." [Tirmizî, Nikah 1, (1080).][450]

---

[445] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/317.
[446] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/317.
[447] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/318.

AÇIKLAMA:

1- Dört şeyin eski peygamberlerin sünnetinden olması, bunları onların fiilen yapıp ümmetlerine de yapmaya kavlen teşvik ettiklerini ifade eder. Dolayısıyla "eski peygamberler"e nisbet edilen şeylerin, insanlığın bidayetine kadar gittiği ve hatta Hz. Adem aleyhisselam'a dayandığı söylenebilir. Bu ifade, zikredilen şeylerin insanlık için ehemmiyetli olduğunu da gösterir. Vahy-i İlahi, bidayetten beri, bazı mühim şeyleri insanlığa duyurmuş, hayata sokmuş, müesseseleştirmiş demektir. İslam'ın bu telakkisi, insanlık tarihini mutlak vahşet ve cehaletle ve hatta maymunla başlatan bir kısım Batıcı maddeperestlerin görüşünden tamamen ayrılır. **Hadisin şerhinde bazı alimler, Hz. İsa örneğinde olduğu üzere, bir kısım evlenmeyen peygamberler bulunduğunu göstererek, üslupta tağlibe yer verildiğini, ifade âmm da olsa istisnaların olabileceğini belirtirler. Bunu misvak, koku gibi diğer hasletler için de düşünmek mümkündür. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hadiste, esas itibariyle bunların ıttıradından çok, eskiliğini duyurmak istemektedir.**

2- Hadisin bazı vecihlerinde haya yerne hitan zikredilmiştir. Hitan erkek çocuklarının sünnet edilmeleridir. Bunun da eskiliğine dikkat çekilmiş olur. Nitekim bazı hadislerde hitanın Hz. İbrahim'den beri teşrî edildiği, ilk defa Hz. İbrahim'in sünneti olduğu belirtilmiştir.

3- Bazı şarihler, haya ile her insanda fıtrî ve cibillî olan hayanın kastedilmediğini, dinin muktezası olan hayanın kastedildiğini belirtirler. Çünkü dinin ısrarla üzerinde durduğu, hayaya giren edepler vardır: Avret yerlerinin örtülmesi, mürüvvete yakışmayan hallerden kaçınmak, fuhşiyat ve kabalıklardan, çirkin sözlerden uzak durmak gibi.

4- Haya yerine bazı rivayetlerde حناء

yani kına kelimesi zikredilmiştir. Bunun tashif olabileceğine dikkat çekmiştir. Çünkü kına erkeklere haramdır, zira kadınlara benzeme vardır. Kına ile yaşlıların saçını boyaması, önceki

peygamberlerde olan bir sünnet değildir. Resulullah teşrî buyurmuştur, dolayısıyla bunun eski peygamberlere nisbeti sahih olmaz (Mirkat). 451

هالّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هالّ َي ِض َر هدج نع هيبأ نع يدعاسلا دعس #:
نب لهس نب ساهبع نب نميهملادبع نعو ـ5 6555

‘يذمرتلا هجرخأ .[ِناَطْيَّشلا َنِم ُةَلَجْعلا َو ىلاعَت ِ هالّ َنِم ُةاَن ا .

8. (5843)- Abdulmüheymin İbnu Abbas İbni Sehl İbni Sa'd es-Saîdî, babası tarikiyle dedesinden naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Teennî Allah Teala'dandır, acele de şeytandan." [Tirmizî, Birr 66; (2013).] 452

AÇIKLAMA:

Teenninin Allah'tan olması, Allah'ın teennili hareket etmekten razı olması, karşılığında sevap vermesi demektir. Acelenin şeytandan olması, şeytanın kişiyi vesvesesi ile acele davranmaya sevketmesi demektir. Acelecilik, kişiyi titizlik ve neticeyi düşünmekten alıkoyar, attığı adımın veya söyleyeceği sözün zarar mı, kâr mı, hayır mı, şer mi getireceğini hesaplamasına fırsat vermez. Pekçok ayet ve hadiste menfi işler hep şeytana nisbet edilmiştir. Amr İbnu'l-As: "Kişi acelenin meyvesi olarak hep nedamet devşirmiştir" der. 5846 numaralı hadiste de acele üzerine bazı ilave açıklama kaydedeceğiz. 453

ىلاعَت ُ هالّ اَمُهُّب ِحُي ِنْيَتَلْصَخ َكيِف َّنإ :ِسْيَقْلا ِدْبَع َّجَش‘ َلاَق # ِ هالّ َلوُس َر
َّنأ] :امهنَع ُ هالّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ5 6555

يذمرتلا دواد وبأ هجرخأ .[ُةاَن‘ا َو ،ُمْل ِحلا ُهلوُس َر َو .

9. (5844)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Eşeccü Abdi'l-Kays'a dedi ki: "Muhakkak ki sende Allah ve Resulünün sevdiği iki haslet var; hilm ve teenni." [Tirmizî, Birr 66, (2012); Müslim, İman 25, (17).] 454

AÇIKLAMA:

---

450 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/319. 451 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/319-320. 452 İbrahim Canan,

Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/320.

1- Eşecc izafetli olarak gelmiştir. Abdu'l-Kays'ın Eşecc'i demektir. Yani Abdulkays kabilesinin Resulullah'a gönderdiği heyetle gelen Eşecc olup, asıl adı Münzir İbnu Aiz'dir, Eşecc el-Abdî diye de tesmiye edilmiştir. **2-** Hilm, Nevevî'ye göre burada akıl demektir. Kadı İyaz da hilmi "aklın sıhhatine ve sonuçları düşünen iyi görüşün varlığına delalet eden kelam" olarak tarif eder. Enat ise yine Nevevî'ye göre tesebbüt (titizlik) ve aceleyi terk demektir; dilimizde teenni dediğimiz şey; önünü sonunu, ne getirip ne götüreceğini hesap ederek hareket etmektir.

Resulullah'ın Eşecc (radıyallahu anh)'e bu iltifatının sebebiyle ilgili olarak şu vak'a rivayetlerde gelmiştir: "Abdulkays heyeti Medine'ye gelince heyet mensupları Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir an önce görmek için acele ile huzuruna koşuşurlar. Eşecc ise, hayvanların başında kalır, onları biraraya toplar, devesini dağlar, en iyi elbisesini giyer, kendine çekidüzen verdikten sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın huzuruna çıkar. Aleyhissalâtu vesselâm onu kendine yaklaştırıp yanı başına oturtur. Sonra hey'ete: "Hem kendiniz hem de kavminiz adına biat etmeye mi geldiniz?" buyururlar. Cemaat: "Evet!" der. Eşecc ise: "Ey Allah'ın Resulü! Siz kişiyi, dininden daha ağır gelen bir şeyle techiz etmiyorsunuz. Biz size kendi adımıza biat edelim, kavmimize de onları davet edecek birini gönderelim, bu çağrı üzerine kim bize uyarsa o bizdendir, kim imtina eder de uymazsa onunla savaşalım!" der. İşte bu söz üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Doğru söyledin. Sende iki haslet var..." diyerek Eşecc'e iltifat buyurur." 455

لاَق اَّمَل # ِ هاللّ َلوُس َر ّنَأ ، ِسْيَقْلا ِدْبَع ِدْف َو يف َناَك َو] :عراز نع ةليوط□
ةصق اهيف ركذ ةياور يف دواد وبأ دازو ـ15 □6556ـ يِنَلَبَج يِذهلا ِ هلُّلدْمَحْلا :
َلاَقف .اَمِهْيَلَع َكَلَب ُجَ ُ هاللّ ِلَب :َلاَق ؟اَمِهْيَلَع يِنلَبَج بلاعَت ُ هاللّ ِمأ اَمِهِب
ُقهلَخَتأ اَنأ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي :َلاَق َكِلذ ُهَل

لوُس َر َو بلاعَت ُ هاللّ اَهُّب ِحُي ِنْيَتَّل ِخ بلَع□] .

10. (5845)- Ebu Davud merhum, Abdu'l-Kays heyetinde dahil olan Zâri'den naklettiği ve uzunca bir kıssanın da bulunduğu rivayetinde şu ziyadeye yer verir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine bunları söyleyince o (Eşecc): “Ey Allah’ın Resûlü! Bu iki hasletle ben (şahsi gayretimle) mi ahlâklandım yoksa Allah mı cibilliyetime (yaratılışıma, tabiatıma) koydu?” diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm da: “Allah Teâla Hazretleri seni o iki haslet üzere yarattı!” buyurdular. Bu cevap üzerine Eşecc: İKİ PARAGRAF ORJİNALDEN YAZILDI. BİLGİNİZE CD’DE YOK.

"Allah ve Resulü'nün sevdiği iki haslet üzere beni yaratan Allah'a hamd olsun!" dedi. [Ebu Davud, Edeb 161, (5225).]456

ا لَمَع يف ًّإ ءٍۡنَش ِهلُك يف ُةَدَؤُّتلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُŒة َر ِخ] .
هاللّ َي ِض َر صاقو يبأ نب دعس نعو ـ11 6555

دواد وبأ هجرخأ .

11. (5846)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular 457 ki: "Teenni, ahiretle ilgili olanlar dışında her amelde güzeldir." [Ebu Davud, Edeb 11, (4810).]

AÇIKLAMA:

Teenni bazı hadislerde mutlak olarak istihsan edilirken, burada kayıtlanmakta, ahiretle ilgili ameller istisna edilmektedir. el-Kadı: "Ahiret amellerinde teenni gayr-ı mahmuddur. Allah'a yakınlığı artırmak, dereceyi yükseltmek içinahirete müteallik işlerde azim ve bütün gayretin sarfı gerekmektedir" demiştir. Tîbî de şöyle der: "Hadisin manası şöyle olmalıdır: "Dünyevî işlerin sonunun kesinlikle hayırlı veya hayırsız olacağı bilinemediği için acele etmeyip tehir edilmesi uygundur. Uhrevî işler bunun aksinedir. Zira Rabbimiz Teala hazretleri "Hayırda yarışın" (Bakara 148)."Rabbinizden size erişecek bir bağışlanmayı ve bir cenneti kazanmak için yarışın.." (Hadid 21) buyurmaktadır. Münavi, bu meseleye büyüklerden birinin menkıbesini örnek verir: "Beşinci helada idi, aceleyle hizmetçisini çağırdı ve: "Gömleğimi indir, falancaya ver!" emretti. Hizmetçisi: "Biraz sabretsen de heladan çıksan olmaz mı?" deyince: "Onu bağlamak hatırıma geldi, nefsimin bu karardan vazgeçmeyeceğinden emin değilim" cevabını verir."

Şunu da bilmekte fayda var: Bazı alimlerimiz hayırlı olduğu kesin olan işlerin acele yapılmasında bir beis görmemişlerdir. Buna delil olarak şu ayet gösterilir: "Gerçekten onlar daima hayırlı işlerde koşar ve rahmetimizi umup azabımızdan korkarak bize dua ederlerdi.." (Enbiya 90).

Aliyyu'l-Kâri bu meselede bir noktaya daha dikkatlerimizi çeker: "Allah'ın emirleri olan taatları yapma hususunda acele edip onlara koşma ile bizzat taatleri yerine getirirken acele etme arasında büyük bir mesafe vardır, bunlardan birincisi mahmud ikincisi mezmumdur." Yani ibadetleri vakti vaktinde yapmak için acele edeceğiz, ama ibadetleri alelacele bitirme telaşına düşmeyeceğiz, sindire sindire, ağır ağır yapacağız. 458

455 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/321-322. 456 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/322.

نَم َو ُهوُطْعأَف ِ هللاِب َلأَس ْنَم َو ،ُهوُذيِعأف ِهللاِب َذاَعَتْسا ِنَم :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ15 □6555ـ هجرخأ .[ُهوُمُتأفاَك
ْدَق ْمُكَّنأ ا ْو َرَت ىهتَح ُهَل اوُعْداَف ُهَنوُئِفاَكُت اَم اوُد ِجَت ْمَل ْنإف ،ُهوُئفاَكَف ًافو
ُرْعَم ْمُكْيَلاِإ َعَنَص ْنَم َو ،ُهوُبي ِجاَأف ْمُكاَعَد

يئاسنلاو دواد وبأ .

12. (5847)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah adına sığınma talebinde bulunursa ona sığınma verin, kim Allah adına isterse ona verin, kim sizi davet ederse ona icabet edin, kim size bir iyilik yaparsa karşılıkta bulunun, şayet verecek bir şey bulamazsanız kendinizi, ona karşılığını vermiş görünceye kadar dua edin." [Nesâî, Zekat 72, (5, 82); Ebu Davud, Zekat 38, (1672).] 459

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde Allah'ın simini şefaatçi kılarak yapılan taleplerden hayra yönelik olanlarının yerine getirilmesini talep etmektedir.

* Allah'ın adını zikrederek sığınma talep edene sığınma vermeyi şarih Tîbî şöyle açıklar: "Kim size yardım talebiyle "sizin" veya "gayrınızın" şerrinden korunmak maksadıyla: "Allah için bana şerrini dokundurma" derse bunu kabul edin. Allah'ın ismine hürmeten şerrinizi ondan uzak tutun" demektir. Hadis şöyle takdir edilebilir: "Kim, Allah'a sığınıp onun adına merhamet dileyerek sizden sığınma talep ederse..." Kısacası dilimizde "Allah aşkına", "Allah için", "Allah rızası için", "Allahını seversen" gibi tabirler zikredilerek yapılan birkısım taleplere müsbet cevap verilmesi, böylesi durumlarda Rabbimiz Teala'nın yüce isminin hatırının gözetilmesi emredilmektedir. O ad adına yapılan istiaze kabul edilecek, o ad adına istenen sadaka verilecektir. Allah adının mü'minin gönlünde büyük yeri olmalı, o korunmalıdır. Bizim O'ndan olacak taleplerimizin kabulünün, O'nun gönlümüzde yer eden mevkiinin yüceliğiyle mütenasib olacağını bilmeliyiz. **2-** Hadiste istenen diğer bir husus davetlere icabettir. Bu mutlak gelmiştir. Ancak başka hadisleri göz önüne alan alimlerimiz, "Bu davete icabet etmede

Şer'î bir mani yoksa" diye kayıtlamışlardır. Sofrada içki bulunması gibi bir maninin olması halinde davete icabet edilmeyebilir.

3- Diğer bir talep, kavlî veya fiilî, maddî veya manevi bir iyilikte, ikramda bulunan imkan nisbetinde aynı ölçüde mukabelede bulunmaktır. Bu husus "İyiliğin mükafaatı iyilikten başka bir şey olur mu?" (Rahman 60); "Allah sana nasıl ihsanda bulundu ise sen de başkalarına ihsanda bulun" (Kasas 77) gibi ayetlerde dile getirildiği gibi, pekçok hadislerde de tekrar edilmiştir. Hadislerin bir kısmı daha önce kaydedildi (5780-5787 numaralı hadisler görülebilir).

4- Hadisin sonunda, Aleyhissalâtu vesselâm bize iyilik ve ihsanda bulunana, aynı ile mukabele edemediğimiz takdirde dua işini tekrarlamayı tavsiye etmektedir. Duanın tekrarı hakkını ödediğimize kani oluncaya kadar" devam edecektir. Bu hususta Resulullah şöyle buyurmuştur: "Kime bir iyilik yapıldığı zaman bu iyiliği yapana "Allah hayırlı mükafaatını versin!" derse en güzel senada bulunmuş olur." Bazı alimlerimiz bu hadise dayanarak: "Kim kendisine iyilik yapana bir kere جَزَاكَ اللّهُ خَيْراً derse üzerindeki karşılığı ödemiş olur, öbürünün hakkı çok bile olsa!" demiştir. Bu sözüyle kişi, yapılan iyiliğe mukabeledeki aczini itiraf ederek ona (dünyevî ve uhrevî) mükâfaatını verme işini en iyi vekil olan Rab Teala'ya havele etmiş oluyor. Resulullah böylece senanın en iyisini yapıldığını söyleyerek, yapılan iyiliği en iyi vekil olan Allah'ın karşılıksız bırakmayacağını ifade etmiş olmaktadır. Bazı büyükler: "Elin karşılık vermede kısa ise, dilini şükür ve duada uzat" demiştir. 460

6555 15ـ وعن جابر رَضِيَ اللّهُ عَنهُ قال: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: لاَ يَمُوتَنَّ أحَدُكُمْ إِلاَّ وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللّهِ تَعَالى]. أخرجه مسلم وأبو داود .

13. (5848)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sakın sizden kimse Allah hakkında hüsnüzanda bulunmadan son nefesini vermesin." [Müslim, Cennet 81, (2877); Ebu Davud, Cenaiz 17, (3113).] 461

6555 15ـ وفي أخرى للشيخين والترمذي، عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنهُ قَالَ: [قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: قَالَ اللّهُ تَعَالى: أنَا عِنْدَ

يِناَعَد اَذإ ُهَعَم اَنأ َو] :يذمرتلاو ملسم داز.[يِب يِدْبَع ِهنٍّ] .

14. (5849)- Sahiheyn ve Tirmizî'de Ebu Hureyre'den gelen diğer bir hadiste Resulullah şöyle buyurmuştur: "Allah Teala hazretleri şöyle buyurdu: "Ben, kulumun benim hakkımdaki zannına göreyimdir."

Müslim ve Tirmizî'nin rivayetinde şu ziyade vardır: "O bana dua edince ben onunlayım." [Buharî, Tevhid 35; Müslim, Zikr 1, (2675); Tirmizî, Zühd 51, (2389).] 462

□نع بأ ةريره اضيأ ًلاق :[قَلاَ ر َوُس لُ ّلاه ِ #: اِ ّنَ حسُنْ َالظ ِنَّ بِلاَّ هلل ِ تَعَالى م ِن
□6565□ 16ـ وفي رواية ‘ بي داود والترمذي،

ةَدابِعْلا ِنْسُح□] .

15. (5850)- Ebu Davud ve Tirmizî'de Ebu Hureyre'den gelen bir rivayette, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediği kaydedilmiştir: "Allah Teala hakkında hüsnüzan, güzel ibadettendir." [Tirmizî, Daavat 146, (3604); Ebu Davud, Edeb 89, (4993).]463

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen son üç rivayetin üçü de Allah hakkında hüsnüzanda bulunma hakkındadır. Hepsi de mü'minleri Allah hakkında hüsnüzanda bulunmaya teşvik etmektedir. Birinci hadiste, ölmezden önce Allah hakkındaki zannımızı mutlaka güzel kılmamız istenir. Bunun niçin gerekli ve ehemmiyetli olduğu müteakip hadislerde belirtilir.

* Çünkü Allah Teala hazretleri kullarına, kendisi hakında beslediği zanna uygun şekilde muamele edecektir. * Çünkü hüsnüzan da başlı başına güzel bir ibadettir. **2-** Allah hakkında hüsnüzanda bulunmak demek, istiğfar edince Allah'ın bizi affedeceği, mağfirette bulunacağı, dua edince icabet edeceği, ibadet edince mükâfaatta bulunacağı kanaatini beslemek demektir. Halbuki alimler, bu hususta beyne'rreca ve'lhavf tabiriyle ifade edilen ümid ve korkuyu beraber taşımanın esas olduğunu belirtmişlerdir. Yani hakkımızda adaletini tatbik edip layık olduğumuzu verdiği takdirde azaba düşeceğimiz endişesini yaşayıp devamlı tevbe istiğfar etmeliyiz, yaptığımız tevbe ve istiğfarları Allah'ın kabul edeceğini umarak şevklenmeli, rahatlamalıyız. Bunlardan sadece birinin içimizde galebesi İslamî edebe uymaz. Hatta, Nevevî'nin belirttiği üzere, gençlik ve sağlık halinde korkunun

---

459 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/323.

galebesi müstahsen addedilmiştir. Ancak sadedinde olduğumuz hadise göre, ölüme yakın, ümidin galebe çalmas gerekmekte, hüsnüzan galebe çalmadan son nefesin verilmemesi ısrarla tavsiye edilmektedir. Bu ısrarın bir sebebi yine Müslim'de kaydedilen bir diğer ihbardır: "Her kul, hangi hal üzere ölürse o hal üzere diriltilecektir." Yani Allah hakkındaki hüsnüzan üzere ölen, o hal üzere diriltilecektir.

Bu noktada Hattâbî'nin farklı bir yorumunu da hatırlatmak isteriz: "Amelleri iyi olan kimseler Allah hakkında hüsnüzanda bulunabilir. Bu sebeple (aleyhissalâtu vesselâm) hadiste sanki: "Amellerinizi güzel kılın da Allah hakkındaki zannınız güzel olsun, kiimin ameli kötü ise zannı da kötüdür" demek istemiştir." Rafii de şöyle bir açıklama getirmiştir: "Hadisten, tevbeye ve zulümden vazgeçmeye bir teşvik anlamak da caizdir. Zira bir kimse bunu yaparsa Allah hakkındaki zannı güzelleşir ve rahmetini ümid eder." Nevevî der ki: "Allah hakkında zannı güzelleştirmenin manası, Allah Teala'nın kendisine merhamet edeceğini zannetmesi ve bunu Allah'ın af ve rahmeti üzerine varid olan ayet ve hadisleri ve onlarda tevhid ehline vaadedilen af ve mağfireti ve kıyamet günü onların mazhar olacakları rahmeti düşünüp tedebbür ederek bu hususta ümit beslemesidir."

3- Hadis-i kudsi olarak gelen: "Ben kulumun benim hakkımdaki zannına göreyim..." hadisine gelince: "Bunun Buhârî'de kaydedilen bir veçhi şöyledir: "Ben, kulumun benim hakkımda yaptığı zanna göreyim. O , beni zikretti mi onunla beraberim. Eğer o beni nefsinde zikrederse ben de onu onunkinden daha hayırlı bir cemaat içerisinde zikrederim. O bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zira yaklaşırım, o bana bir zira' yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim." Bu hadiste ümidin korkuya galip kılınmasına bir teşvik görülmektedir. Bazı alimler buradaki zannı "ilim"le te'vil ederken, bazıları da "yakin" ile te'vil etmiştir. Böyle olunca mana: "Ben kulumun benim hakkımdaki yakinine, dönüşü bana, hesabı benim üzer ime olacağına dair ilmine, keza benim onun hakkında hayır veya şerden lehine veya aleyhinde vereceğim hükmün reddedilmeyeceğine, benim menettiğimi verecek, verdiğime mani olacak birisinin olmadığına dair kanaatine göreyim" olur. Kurtubî, el-Müfhim'de der ki: "Kulumun benim hakkımdaki zannı" ibaresinin manası: Vaadinde sadık olan Resulullah'a dayanarak dua edince icabet zannı, tevbe edince kabul zannı, istiğfar edince mağfiret zannı, şartlarına uyarak ibadet yapınca mükâfaat zannı beslemektir. Bu hususu bir başka hadis te'yid eder: "İcabetten emin olarak Allah'a dua edin." Kurtubî devamla der ki: "Bu sebepledir ki, kişiye, Allah'ın kabul edip, günahlarını affedeceğine, kani olarak, üzerindeki vecibeleri yerine getirmesi gerekir. Zira o bunu vaadetmiştir. O vaadinde dönecek değildir. Şayet, yaptığı ibadetleri

Allah'ın kabul etmeyeceğine: bu gayretlerinin kendisine fayda vermeyeceğine inanır veya öyle bir zanna düşerse, işte bu Allah'ın rahmetinden yeistir ve bu büyük günahlardandır. Kim bu hal üzere ölürse, bu hadisin bazı vecihlerinde geldiği üzere, kişi zannına havale edilir. Öyleyse kulum, hakkımda dilediği zanda bulunsun."

Kurtubî sözünü şöyle bağlar: "Kulun ısrarlı şekilde mağfiret zannında bulunması da halis cehalet ve aldanma olur. Bu inanç kişiyi Mürcie mezhebine götürür."464

قِلاَخ َو ،اَهُحْمَت َةَنَسَحْلا َةَئِهِّسلا ِعِبْتأ َو َتْنُك اَمُثْيَح َ هاللّ ِقَّتا :# ِهاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هرذ ىبأ نعو ـ15 □6561□

يذمرتلا هجرخأ .]ٍنَسَح ٍقُلُخِب َسأَّنلا .

16. (5851)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her nerede olursan ol Allah'tan ittika et ve kötülüğün arkasından iyilik yap, bu onu yok eder. İnsanlara iyi ahlakla muamele et." [Tirmizî, Birr 55, (1988).]465

AÇIKLAMA:

Allah'tan ittika, takva sahibi olmak demektir. Onun azabından korkup bütün emirlerini yapıp nehiylerinden kaçınmak suretiyle kişi muttaki olabilir. Dinin temeli takvadır. Takvaya riayet etmeyen, dini hayatında kâmil olarak temsil edemez.

"Her nerede" diye çevirdiğimiz ثيح kelimesinden her ne halde olursan ol manası da anlaşılabilir. Böylece "yalnız, başkasının yanında, fakirlikte, zenginlikte, bollukta, darlıkta, hastalıkta, sağlıkta" gibi değişik haller zikredilebilir. Bütün hallerde takva esas alınmalıdır.

Seyyie'den daha ziyade, küçük günahlar haseneden de namaz, sadaka, istiğfar gibi hayırlar anlaşılmıştır. Bu halde küçük günahlardan sonra işlenecek bu nevi hayırlar onlara kefaret olacaktır. Hayır vesilesiyle Allah'ın günahı yok etmesi, hem kişinin kalbinden günahın lekesini silmesi, hem de kişinin amel defterinin günah safyasından günahı silmesi şeklinde gerçekleşir, kişinin her ikisine de ihtiyacı var. Çünkü küçük günahlardan hasıl olan lekeler çoğalarak kalbi tamamen kaplayıp karartabilir. Bu sebeple "küçük günahlarda ısrar etmek büyük günahtır" denmiştir. Mü'min küçük günahı da ciddiye alıp, tevbe, istiğfar, sadaka ve namaz gibi amellerle ondan kurtulma ve temizlenme gayretinde olmalıdır. Unutulmamalı ki: "Her bir günah içinde küfre giden bir yol vardır."

İnsanlara güzel ahlakla muamele çok farklı şekillerde olabilir, yerine göre tatlı dil, güler yüz, müsamaha, bağışlama, kusurlarını görmeme, hatasını yüzüne vurmama, ayıbını teşhir etmeme, eza ve cefasına katlanma, ihtilaf, hediye vs. Bunu yapabilen, hem dünyada hem ahirette mükâfaatını görecektir. Dünyada felah, başarı, sıhhat, takdir ve sevgi, ahirette Cenab-ı Hakk'ın mağfiretine mazhariyetle necat ve kurtuluş.[466]

؛ُج ْرَفلا َو ،ُمَفلا : َلاَق ؟ َراّنلا َساّنلا ُل ِخْدُي اَم ِرَثْكأ ْنَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َلِئُس]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ15 □6565□:

يذمرتلا هجرخأ .[ِقُلُخلا ُنْسُح َو ِ هاللّ ى َوْقَت : َلاَق ؟ةَّنَجلا َساّنلا ُل ِخْدُي .
اَم َرَثْكأ ْنَع َلِئُس َو

17. (5852)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan ateşe insanları en çok atan şeyin ne olduğu soruldu: "Ağız ve ferc!" buyurdular. En ziyade neyin insanları cennete soktuğundan sordular: "Allah'a takva ve güzel ahlak!" buyurdular." [Tirmizî, Birr 62, (2005).] [467]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, insanların uhrevî kurtuluş ve felaketlerinde en ziyade müessir olan sebepleri açıklamaktadır. Cevami'u'lkelim ile mümtaz olan Efendimiz bu mühim meseleleri ana sebeplerine irca etmek suretiyle herkesin anlayacağı ve kabul edeceği bir basitlik içinde açıklıyor: Cennete götüren iki sebep var: **1)** Allah'a takva. Bu farzların ifası, haramların terkidir. Tabii ki bunun dereceleri var. Takvanın en aşağı derecesi şirkten kaçınmaktır.

2) Güzel ahlak. Güzel ahlak deyince öncelikle halka karşı davranışlar gözönüne alınacak. Abdullah İbnu'l-Mübarek, güzel ahlakı "güler yüz, bol iyilik, eziyetten kaçınmak" diye tarif etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel: "Kızmaman, kin bağlamaman, insanlardan gelene tahammül etmen" diye tarif etmiştir. Bazı alimler: "Güzel ahlakın en aşağı mertebesi insanlara ezayı terketmektir, en yüce mertebesi de kendisine kötülük yapanlara iyilik yapmaktır" demiştir.

[464] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/326-327. [465] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/328.

Tîbî: "Allah'a takva, kulun, kendine olan bütün emirleri yapması, yasaklardan kaçması sebebiyle Yaratanla muamelesinin iyiliğine işaret olmaktadır; güzel ahlak da, halkla olan muamelesinin iyi olduğuna işarettir. İşte bu iki haslet cennete girmeyi gerektirir" zıtları da ateşe girmeyi gerektirir. Bu iki haslete mukabil olarak ağız ve ferc zikredilmiştir. Ağıza dil de dahildir. Dile hakimiyet dinin tamamının kurtuluş vesilesidir, helal yemek ise bütün mertebeleriyle takvanın başıdır. Fercin muhafazası diyanetin en yüce mertebesini teşkil eder. Cenab-ı Hak kurtuluşa eren mü'minlerin belli başlı vasıflarını sayarken: "ferclerini haramdan koruyanlar"ı da zikretmiştir. İslam alimleri ferc şehvetini, insana en ziyade galip olan ve harekete geçtiği zaman "aklı en az dinleyen şehvet" olarak tavsif ederler. Hakikat böyle olunca, kişi muktedir olduğu manileri bertaraf ederek bütün sebepleri hazırlayacak durumda bulunduğu halde Allah korkusuyla zinayı terkederse elbetteki yüce bir mertebe kazanacaktır. Nitekim Rab Teala hazretleri şöyle buyurmaktadır: "Kim Rabbinin makamından korkar ve nefsini hevaya uymaktan uzak tutarsa, cennet onun gideceği yerdir" (Naziat 40).

Hadiste gerek ebedî saadet ve gerekse ebedî şekavetin sebepleri içinde en mühimlerinin mezkur iki sebebin biraraya gelmesi olduğu belirtilmiştir. Saadet için takva ve güzel ahlakın biraraya gelmesi, şekavet için ağız ve fercin kötülükte birleşmesi. 468

نيِنِم ْؤُمْلا ُّيأف :َليِق ،ًاقُلُخ ْمُهَنَسْحأ :َلاَق ؟ُلَضْفأ َنيِنِم ْؤُمْلا ُّيأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلِئُس] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ15 6565

نيزر هجرخأ .[ْمِهب ِهِلو ُزُن َلْبَق ًاداَدْعِتْسِا ُهَل ْمُهَنَسْحأ َو ،ًارْكِذ ِت ْوَمْلِل ْمُه .
ُرَثْكأ :َلاَق ؟ ُسَيْكأ

18. (5853)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soruldu: "Mü'minlerden hangisi efdal (en faziletli)dir?"

"Ahlakça en güzelleridir!" cevabını verdi. Tekrar soruldu:

"Pekiyi, mü'minlerden hangisi en akıllıdır?

"Ölümü en çok zikreden ve kendilerine gelmezden önce onun için en iyi hazırlığı yapanlardır. İşte akıllılar bunlardır." [Rezin tahric etmiştir. (İbnu Mace, Zühd 31, (4259).]469

يذمرتلا هجرخأ .[ى َوْقهتلا ُم َرَكْلا َو ،ُلاَمْلا ُبَسَحْلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : .
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةرمس نعو ـ15 □6565□

19. (5854)- Hz. Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Haseb maldır, kerem takvadır." [Tirmizî, Tefsir, Hucurat, (3268).]470

AÇIKLAMA:

Haseb, kişinin cemiyet içinde taşıdığı değer, kazandığı itibardır. Bazan "Baba ve dedeleri cihetinden gelen şeref ve haysiyet" diye tarif edilir. Resulullah sadedinde olduğumuz hadiste kişinin bu izafî ve içtimâî şerefinin esas itibariyle mal ve maddeye dayandığını ifade etmek için "Haseb, maldır" buyurmuştur. Hasebin insanlar tarafından izafe edilen itibari değer olduğunu belirtmiştir. İnsanlar yanında şeref ve itibar sahibi olan bir kimse Allah nezdinde kerim (değerli) addedilmeyebilir. Allah yanında değerli (kerim) olan, takva elbisesini giyendir, müttakidir.

Hadisin manası şöyle ifade edilebilir: "İnsanlar nezdinde, kişinin kıymetini artıran şey maldır. Allah nezdinde değerini artıran şey de takvadır." 471

؛ُهُلَمَع َنُسَح َو ُه ُرُمُع َلاَط ْنَم :َلاَق ؟ٌرْيَخ ِساَّنلا ُّيأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلِئُس] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةركب بأ نعو ـ55 □6566□

يذمرتلا هجرخأ .[ُهُلَمَع َءاَس َو ُه ُرْمُع َلاَط ْنَم :َلاَق ؟ٌّرَش ِساَّنلا ُّيأف :َليِق .

20. (5855)- Hz. Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "Hangi insan daha hayırlıdır?" diye sorulmuştu: "Ömrü uzun, ameli de güzel olandır" buyurdular."

"Öyleyse insanların kötüsü kimdir?" diye soruldu:

"Ömrü uzun, ameli kötü olandır!" buyurdular." [Tirmizî, Zühd 22, (2331).] 472

اوُلاَق .ٍتا َّرَم َث ُ َث ؟ْمُك ِهرَش ْنِم ْمُك ِرْيَخِب ْمُك ُرِبْخأ َأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر:
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ51 □6565□

يذمرتلا هجرخأ .[ُه ُّرَش ُنَمْؤُي ُ َو ُه ُرْيَخ ىَج ْرُي َ ْنَم ْمُك ُّرَش َو ،ُه ُّرَش .

ُنَمْؤُي َو ُه ُرْيَخ َنجرُي ْنَم ْمُك ُرْيَخ :َلاَق ،ىلَب

468 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/329-330. 469 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/330. 470 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/331.

21. (5856)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Size en hayırlınız ve en şerliniz kim olduğunu haber vermiyeyim mi?" buyurdular ve bunu üç kere tekrar ettiler. Cemaat: "Evet, haber veriniz!" dedi.

"En hayırlınız, kendisinden hayır umulan ve şerri dokunmayacağı hususunda emin olunandır; en şerliniz de kendisinden hayır ümit edilmeyen ve şerrinden de emin olunmaya kimsedir." [Tirmizî, Fiten, 76, (2264).] 473

ىلاعَت ُ هاللّ ُهَبَتَك ِهيف اَتنَاَك ْنَم ِناَتَلْصَخ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلا َق] : لاق امهنَع ُ
هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ55 □6565ـ يف َرَظَن ْنَم َو .ِهب
َدَتْقاَف ُهَق ْوَف َوُه ْنَم ىلا ِهِنيِد يف َرَظَن ْنَم ،ًارِباَص ُ َو ًارِكاَش َ ُ هاللّ ُهْبُتْكَي
ْمَل ِهيف اَنوُكَت ْمَل ْنَم َو ،ًارِباَص ًارِكاَش ُهَنوُد َوُه ْنَم ىلا ِهِنيِد يف َرَظَن ْنَم َو
،ًارِباَص ًارِكاَش ُ هاللّ ُهَبَتَك ِهْيَلَع ِهِب ُهَلْضَف اَم ىلَع ىلاعَت َ هاللّ َدِمَحَف ُهَنوُد
َوُه ْنَم ىلا ُهاَيْنُد

يذمرتلا هجرخأ .[ًارِباَص ُ َو ًارِكاَش ُهاللّ ُهْبُتْكَي ْمَل ُهْنَم ُهَتاَف اَم ىلَع .
َفِسأَف ُهَق ْوَف َوُه ْنَم ىلإ ُهاَيْنُد يف َرَظَن َو

22. (5857)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki haslet vardır, bunlar kimde bulunursa allah onu şükredici ve sabrediciler arasına kaydeder: * Diyanette kendinden üstün olana bakıp, ona uymak.

* Dünyalıkta kendinden aşağı olana bakıp, Allah'ın kendine vermiş olduğu üstünlüğe hamdetmek. İşte böyle olan kimseyi Allah şükredici ve sabredici olarak yazar.

Kim de diyanette kendinden aşağı olana bakar, dünyalıkta da kendinden üstün olana bakar ve elde edemediğine üzülürse Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazmaz." [Tirmizî, Kıyamet 59, (2514).]474

؟ةَاجَّنلا اَم :ِهاللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق] :لاق رماع نب ةبقع نعو ـ55 □6565ـ .
َلاَق : ِكْسمأ َلَع َيْك َكَناَسِل ، َو ْلَيَسَعْك َكُتْيَب َو ِكْبا َلَع ِكِتَئيِطَخ] . أخرجه الترمذي

23. (5858)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir gün): "Ey Allah'ın Resulü! Kurtuluşumuz nasıl olacak?" diye sormuştum, şöyle cevap verdiler: "Dilini tut, evini genişlet, günahlarına da ağla!" [Tirmizî, Zühd 61, (2408).] 475

□ِميِكَحلا : اَم َغَلَب َكِب اَم َنَرى؟ َلاَق ِصْدُق ِثيِدَحلا، َو أَداُء ا'َمانَة، َو َتْرُك اَم
□6565□ ـ55 نعو مالك :لاق [َبَلَغ ِينَّأ ُهَّنأ َليِق ِلِقْمُلَنا

َو َزاد يف رواية َو َلا وْفاَءُ ِبالَوْع دِ .[ِبنِيْنَعي□ .

24. (5859)- İmam Malik anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, Lokman Hekim'e: "Sende gördüğümüz bu (meziyetin mahiyeti) nedir?" diye sormuşlardı. [Bununla onun faziletlerini kastetmişlerdi]. Şu cevabı verdi: "Doğru sözlülük, emaneti yerine getirmek, beni ilgilendirmeyen şeyi terketmek. "Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "Vaadime vefakârlık etmek." [Muvatta, Kelam 17, (2, 990).] 476

□[َلاَق َر ُسوُل هاللّ ِ# : أَ أُخْبِرُك ْمُ ِبَمْن َيْحُر ُم َعَل ى الَّنار ِ، َو َمْن َتْحُر ُم َعَلْي ه
□6555□ ـ56 نعو ابن مسعود ِر َضِ ي هاللّ ُ عنه قال:

النار ُ؟ َعلى ُكلِ ّ َقِرٍ يبِ َهيِنٍ َسْهِل]. أخرجه الترمذي .

25. (5860)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kendisi ateşe haram edilen ve kendisine de ateşin haram kılındığı kimseyi size haber vermeyeyim mi? Ateş, (halka) her yakın olana, yumuşak huylu ve insanlara kolaylık gösterene haram kılınmıştır." [Tirmizî, Kıyamet 46, (2490).] 477

□َر ُسوُل هاللّ ِ# : َمْن َماَت َو ُهَو َبِر ٌي ِم ْن َثٍ : لا ْكِبِر، َو الُغُلوِل، َو الَّديْن َدَخَل
□6551□ ـ55 نعو ثوبان َر ِض َي هاللّ ُ عنه قال: [َلاَق

الَجَّنَة]. أخرجه الترمذي .

26. (5861)- Hz. Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim şu üç şeyden berî olarak ölürse cennete girer: * Kibir,

* Gulûl,

[473] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/332. [474] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/332. [475] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/333.

* [478] Borç [Tirmizî, Siyer 21, (1572, 1573).]

AÇIKLAMA:

1- Gulûl, savaşa katılan askerlerden birinin ganimet malından çalmasıdır. İslamî prensibe göre savaşta elde edilen ganimetlerin hepsi komutana teslim edilir. Komutan, bunu gaziler arasında adilane bir surette taksim eder. İşte, aldığı ganimeti getirmeme hadisesine gulûl denmiştir. Bu, hırsızlığın bir nevidir. Resulullah bir iğneye, bir ayakkabı bağına varıncaya kadar, değeri ne kadar düşük de olsa her bir nesnenin mutlaka getirilmesini emretmiştir. Getirmemek gulûldür, hırsızlığın bir nevidir. Üzerinde gulûl bulunan bir asker ölecek olsa şehitliği kaybeder.

Alimler, gulûlü izah ederken, devlet malına yönelik herçeşit suistimalleri, zimmetleri, hırsızlıkları buna dahil etmişlerdir. Savaş sırasında yiyecek, silah, binecek gibi ganimetlerin gulül olma durumu hangi şartlarda gulûldür, hangi şartlarda gulûl değildir, çokça münakaşa edilmiştir, daha önce temas ettiğimiz için tekrar etmeyeceğiz.

2- Hadiste dikkat çeken husus borç meselesidir. Bu mesele de daha önce genişçe açıklandı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), borçlanmanın israf kapısı olması haysiyetiyle, borçtan kaçınmayı emretmiştir. Hatta bidayetlerde borçlu olarak ölenlerin cenazesine bile katılmamıştır. Sonradan borç meselesindeki ısrarını kaldırmıştır. Yine de kişinin ödemekte zorlanacağı borçtan kaçınması esastır. Varislerine miras yerine borç bırakarak vefat etmek insanlar nazarında iyi olmayacağı gibi Allah nazarında da iyi olmadığını hadis ifade etmektedir.[479]

يذمرتلا هجرخأ .[ٍةَب ِرْجَت وُذ ًّإ َميِكَح ُ َو ِة َرْثَع وُذ ها إ َميِلَح َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر
□6555□ 55ـ نعو يردَخلا ر َض ِي َ هاللّ ُ هنَع لاق:]لاَق َ

.

27. (5862)- Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Halim olan zelle sahibidir, hakim olan tecrübe sahibidir." [Tirmizî, Birr 86, (2034).] 480

AÇIKLAMA:

Halim, hilm sahibi demektir, hilm de insanda tabiat yavaşlığı, ağırbaşlılık, teenni il edavranmak, ceza vermede acele etmemek gibi manalara gelir. Hais, halim kimselerin de zelleden yani hatadan, kusurdan, yanlış adım atmaktan uzak olmadığını ifade etmektedir. Bazı alimler hadisin, "Kâmil manada halinin ancak zelle (hata) yapan kimsenin olabileceği" manasını taşıdığına dikkat çekmişler, "Çünkü, hata yapıp, bundan dolayı mahçup olan insan affa mazhar oldu mu, ancak o zaman affetmenin nasıl bir yücelik olduğunu anlar, başkası bir kusur işlerse o zaman onlara hilmle davranır" demişlerdir.

Keza hadis, hakim kişinin de gerek nefsine de ve gerekse başkasında tecrübe sahibi olduğunu ifade eder. Ancak burada da hadisin "Kâmil manada hakim kişinin, hadiseleri tecrübe edenler, faydalı ve zararlıları, mesalih ve mefasidleri tecrübe edenler arasında bulunacağı" manasını taşıdığına dikkat çekilmiştir. 481

سأّنلا َنَسْحأ ْنإ ِسأّنلا َعَم اَنأ ُلوُقَي ،ًةَعَّمإ ْمُكُدَحأ ْنُكَي َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
لاَق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ55 □6555ـ هجرخأ .[ْمُهَتَءاَسإ اوُب:
ِنَتْجَت ْنأ اوُءاَسأ ْنإ َو اوُنِسْحُت ْنأ ُسأّنلا َنَسْحأ ْنإ ْمُكَسُفْنأ اوُنِطَو ْنِكلو ، ُتاَسأ
اوُءاَسأ ْنإ َو ُتْنَسْحأ

هيأر فعضل بأر ىلع و دحأ عم تبثي يذلا « ةعَّم“ا».يذمرتلا .

28. (5863)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sakın sizden kimse kararsız olup da: "Ben insanlarla beraberim, eğer insanlar iyilik yaparsa ben de iyilik yaparım, kötülük yaparsa ben de kötülük yaparım" demesin. Aksine, nefsinizi sabit tutun, halka iyilik yaptı mı siz de iyilik yapın, kötülük yaparsa zulme yer vermeyin." [Tirmizî, Birr 63, (2008).] 482

AÇIKLAMA:

"Kararsız" diye çevirdiğimiz immea, rey sahibi olmayan zayıf karakterli kimselere denmektedir. Şahsiyet koyup, bir fikri, bir şahsı benimseyip sabit kalamadığı için herkese "seninleyim" diyebilmektedir. Resulullah, bu halin atılmasını, hep başkasına tabi olma yolları arayacağına kişinin iyilikte sabit kalmasını, ne olursa olsun şerrin yardımcısı, hamisi durumuna düşülmemesini tavsiye etmektedir. Kişinin iyilik yapamama [478] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/334. [479] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/334. [480] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/334. durumunda, başkasına kötülük yapması gerekmez. Kendini kötülükten tutmak da bir nevi iyilik yapmaktır ki, hadislerde bu tavsiye edilmiştir.[483]

لاَق ؟هَسْفَن ُّلِذُي َفْيَك َو :اوُلاَق ،هَسْفَن َّلِذُي ْنأ ِنمْؤُمْلِل يِغَبْنَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس□ :
َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ55 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[ُقي ِطُي َ اَمِل ِء ُ َبْلا َنِم ُض َّرَعَتي .

29. (5864)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir mü'minin nefsini alçaltıp zelil kılması muvafık değildir.

"Orada bulunanlar: "Kişi nefsini nasıl zelil kılar?" dediler.

"Takat getiremeyeceği belaya karşı kendini ileri sürer!" buyurdular." [Tirmizî, Fiten 67, (2255).][484]

ي ِرِثْكُت ُ َو ِهيف ينى ِصوُت ًاباَتِك َّىلاِ يِبُتْكُأ ْنأ اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َةَشِئاَع ىلاِ□
َبَتَك ُهَّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةيواعم نعو ـ55 □6556ـ ،ِساَّنلا َةَن ْؤَم ىلاَعَت ُ
هاللّ ُهاَفَك ِساَّنلا ِطَخَسِب ِ هاللّ اَض ِر َسَمَتْلا ِنَم :ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس
يِهناِإَف ،ُدْعَب اماأ ، َكْيَلَع ُم ُ َس : ْتَبَتَكَف

يذمرتلا هجرخأ .[َكْيَلَع ُم ُ َّسلا َو ،ِساَّنلا ىلا ىلاَعَت ُ هاللّ ُهَلَك َو ِ هاللّ .
ِطَخَسِب ِساَّنلا اَض ِر َسَمَتلا ِنَم َو

30. (5865)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'in anlattığna göre, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ya: "Bana bir mektupla vasiyetkini yaz, fakat çok şey yazma!" diye bir mektup yolladı. Hz. Aişe de cevaben şöyle yazdı: "Selam üzerine olsun! Emma ba'd: Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kim halkın öfkesini dinlemeden Allah'ın rızasını ararsa insanların sıkıntısına karşı Allah kifayet eder. Kim de Allah'ın öfkesini dinlemeden halkın rızasını ararsa, Allah onu insanlara havale eder" dediğini işittim, selam üzerine olsun!" [Tirmizî, Zühd 65, (2416).][485]

AÇIKLAMA:

Hadis, halkın çevremizin manevî baskısıyla Allah'ın rızasına uymayan hareketlerden kaçınmamızı irşad buyurmaktadır. Bu hadisi daha açık hale getiren Resulullah'ın bir diğer tavsiyesi şöyle: "Kim Allah'ın rızasını, halkın adem-i rızasında ararsa, Allah ondan razı olur, halkı da ondan razı kılar. Kim de Allah'ın adem-i rızasından halkın rızasını ararsa Allah ona buğzeder ve halkı da ondan soğutur."[486]

وبأ هجرخأ .[ٌميِئَل ٌّب ِخ ُر ِجاَفْلا َو ،ٌمي ِرَك ٌّرِغ ُنِمْؤُمْلا :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ51 □6555ـ هعبط نم دومحملا نمؤملا:
نأ ديري .ِهب ِخلا دض وهو ،هنيلو هدايقن عدخني وهف ركم نذب سيل بأ «
ٌّرُغ».يذمرتلاو دواد

هج قلخ نسحو ًامرك هنع ثحبلا كرتو رشلل ةنطفلا هلقو ةرارغلا□ .

31. (5866)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min saftır, kerimdir. Facir, hilekârdır, leimdir (alçaktır)." [Ebu Davud, Edeb 6, (4790); Tirmizî, Birr 41, (1965).][487]

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ِنْيَت َّرَم ٍرْحُج ْنِم ُنِمْؤُمْلا ُغَدْلُي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر .
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ55 □6555□

32. (5867)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min, bir (yılanın) deliğinden iki defa sokulmaz." [Buharî, Edeb 83; Müslim, Zühd 63, (2998); Ebu Davud, Edeb 34, (4862).][488]

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadis mü'minin hile hurda düşünmediğini, kimsenin içini araştırmayıp, zahirine göre değerlendirdiğini ifade ediyor. Bunun için de iyi niyet, hayırhahlık, uysallık gibi vasıflar mevcuttur. Saf kelimesiyle bu mana ifada edilebilir. Ancak saf kelimesi bazı kullanışlarda safdil denen hakkını aramayacak, hemen herkes tarafından aldatılacak manasında da kullanılır. Gırrı bu manada anlamamız caiz değil. Çünkü müteakip hadis, mü'minin açıkgöz, dikkatli ve uyanık olmasını tavsiye etmekte, aynı yılan tarafndan iki kere sokulmaması gerektiğini irşad buyurmaktadır. Şu halde önceki hadiste ifade edilen saflık, bu hadiste ifade edilen

[483] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/335-336. [484] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/336. [485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/336. [486] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve

Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/336-337. uyanıklıkla beraber olacak. Başkasının zararını hiç aramamak, kötülük düşünmemek gibi bir iç temizliği, fakat bize gelecek kötülüklere karşı da uyanıklık, aldanmaya yer vermeme titizliği istenmektedir. Hattabi, hadisin ihbar sigasında olsa da emir ifade ettiğini, dolayısıyla Aleyhissalâtu vesselâm'ın gerek dünya ve gerek din işlerinde, Müslümanın uyanık, titiz ve kararlı olmasını, gafleti bırakıp fıtnatla hareket ederek peş peşe aldanmaya meydan vermemesini emrettiğini söyler.

Bazı alimler de: "Hadisin manası: Bir kimse bir günah işleyince dünyada cezasını çekerse ahirette ceza verilmez" demiştir.

Bazı alimler: "Bu hadisteki mü'minden murad kâmil mü'mindir. Kâmil mü'min, marifetinin yardımıyla hadisatın inceliklerine vakıf olur ve vukua geleceği önceden tahmin ederek tedbirini alır. Böyle olamayan gafil mü'minler, bir çok seferler sokulurlar" demiştir .Bazı alimler şu yorumu yapmışlardır: "Şahsiyetli, sırf Allah için gadablanan mü'min, gadreden mütemerrid zalimin zulmüne göz yummaz, ona karşı halim olmaz, ondan bilakis intikamını alır. Nitekim Hz. Aişe: "Resulullah, kendi nefsi için intikam almadı. Ancak Allah'ın haramlarını ihlal edenlerden Allah için intikam alırdı" der.

Bu hadisi değerlendiren bazı alimler: "Hilm, mutlak manada mahmud (güzel) bir haslet değildir, tıpkı cömertlik gibi. Nitekim Rabbimiz Teala hazretleri de Ashab-ı Güzin'i tarif ederken "Kâfirlere karşı yavuzdurlar, aralarında merhametlidirler" (Fetih 29) buyurmuştur.

Hadis hakkında ulemanın yürüttüğü bu yoruların, farklı çevre şartları, zaman şartları gözönüne alınacak olursa, hepsinin bir haklılık yönü olduğu anlaşılır. 489

مِغ َر َو ،هَل ْرَفْغُي ْمَل َو َخَلَسْنِا َّمُث ُنَاضَم َر ِهْيَلَع َلَخَد ٍلُج َر ُفْنأ َمِغ َر :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنع َو ـ55 6555ـ هجرخأ .[َّيلَع ِهلَص
ُي ْمَلَف ُهَدْنِع ُت ْرِكُذ ٍلُج َر ُفْنأ َمِغ َر َو ،ةَّنَجْلا ُه ُخْدُي ْمَل َو ُّيَح َوُه َو اَمُهَدَحأ ْوَأ
ِهْي َوَبأ َك َرْدأ ٍلُج َر ُفْنأ

يذمرتلا.

33. (5868)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ramazan girip çıktığı halde günahları affedilmemiş olan insanın burnu sürtülsün. Anne ve babasına veya bunlardan birine yetişip de onlar sayesinde cennete girmeyen kimsenin de burnu sürtülsün. Ben yanında zikredildiğim zaman bana salat okumayan kimsesinin de burnu sürtülsün!" [Tirmizî, Daavat 110, (3539).][490]

AÇIKLAMA:

1- Burnu sürtülsün tabiri "zelil olsun" demektir. Resulullah'ın bu sözü öyle olacağına bir ihbar olduğu gibi, öyle olması için bir bedduadır da, ikisi de olabilir.

2- Hadis burada zikredilen üç durumun kurtuluş için fevkalâde ehemmiyetli fırsatlar olduğunu belirtiyor: * Anne ve babanın hukukuna riayet onların makbul dualarını celbedecektir. * Resulullah'a okunacak salavat makbul bir duadır, kolay bir mağfiret vesilesidir. * Ramazan ayının orucu, oruçlunun tevbe ve istiğfarı, bu ayda bulunan ve bin aydan hayırlı olduğu Kur'an tarafından müjdelenen Kadir gecesi gibi fevkalâde fırsatlar malumdur. Şu halde bu fırsatları değerlendirmeden Ramazan'ı geçiren kimsenin burnu sürtülecek, zelil kılınacak demektir. [491]

بِأ َّنإ : َلاَقف ُهاَعَد اهفَق اهمَلَف ، ِرأَّنلا يف : َلاَق ؟يِبأ َنْيأ ِ، هاللّ َلوُس َر اَي : َلاَق
ُّج َر َّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍسنأ نعو ـ55 6555

دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ِرأَّنلا يف َكاَبأ َو .

34. (5869)- Hz Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü babam nerededir?" diye sormuştu.

"Cehennemde!" buyurdular. Adam (gitmek üzere) geri dönünce, Aleyhissalâtu vesselâm adamı çağırdı ve: "Muhakkak ki, benim babam da senin baban da ateşteler!" buyurdu." [Müslim, İman 347, (203); Ebu Davud, Sünnet 18, (4718).][492]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhterem peder ve validelerinin uhrevî durumları çokça münakaşa edilmiş bir mevzudur. Sadedinde olduğumuz rivayete göre cehennemliktirler. Ama mü'min gönüller, Aleyhissalâtu vesselâm'ın peder ve validelerinin ateşte olmasına razı olmuyor, dilleri bunu söylemeye varmıyor. Üstelik, onlar hakkında "ehl-i necattır, cennetliktir" demeye imkan veren kuvvetli karineler var. Bu karineleri 489 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/337-338. 490 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/339. esas alanlar onların ehl-i cennet olduğuna hükmetmişlerdir. Bu hususta en ziyade söz söyleyen Celaleddin Suyûtî hazretleridir. O, bu mesele üzerine bazısı nazım, bazısı nesir muhtelif risaleler te'lif etmiş ,orada deliller ve delillerle ilgili bazı yormları kaydederek Resulullah'ın ebeveynlerinin ehl-i cennet olduklarını cezmen beyan etmiştir. Bu risalelerden birinin adı: et-Ta'zim ve'l-Minnet fi enne Ebeveyni Resulullah fi'l-Cennret'dir. Onların imamnını teyid eden deliller şöyle özetlenir: **1)** Onlar Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'den intikal eden ve haniflik adıyla bilinen dinî bir an'aneye tabi idiler, bu dinin mü'mini idiler.

2) "Fetret devri mü'mini" idiler. Fetret devri demek, iki peygamber arasında geçen ve peygambersiz olan ara devredir. Bu durumda, İslam'dan önce her kavme müstakil peygamber gelme esasına binain iki peygamberin gönderilme müddetleri içinde yaşasa bile, önceki peygamber kendilerine Resul olarak gönderilmeyen, yeni gelene de yetişemeyen kimse fetret devri insanı sayılır. Resulullah'ın ebeveyni, Hazret-i İsa Araplara gönderilmediği ve Resulullah'ın nübüvvetine de yetişmedikleri için fetret devri insanı sayılırlar. Ayet-i kerimede kendilerine resul gelmeyen hiçbir kavmin sorumlu tutulmayacağı belirtilmiştir: "Peygamber göndermedikçe de Biz k imseye azab edici değiliz" (İsra 15). Kaldı ki, Hz. İbrahim'den bakiye kalan dini bir an'ane cahiliye devri Araplarında mevcut idi.

3) Zayıf da olsa, bir rivayette, Resulullah'ın duası ile, ebeveyninin dirilip, İslam'a iman edip tekrar öldükleri ifade edilmiştir.

Bu meselenin münakaşasına girmeden, mevzu üzerine Bediüzzaman'ın bir cevabını kaydedeceğiz: "Resul-u Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'in peder ve valideleri, ehl-i necattır ve ehl-i cennettir ve ehl-i imandır. Cenab-ı Hak, Habib-i Ekreminin mübarek kalbini ve o kalbin taşıdığı farzedane şefkatini, elbette rencide etmez. Eğer denilse: Madem öyledir, neden onlar Resul-u Aleyhissalâtu vesselâm'a imana muvaffak olamadılar? Neden bi'setine yetişemediler?

Elcevap: Cenab-ı Hak, Habib-i Ekreminin peder ve validesini, kendi keremiyle, Resul-u Ekrem Aleyhissalâtu vesselâm'in farzedane hissini memnun etmek için, valideynini minnet altında bulundurmuyor. Valideynlik mertebesinden, manevi evlad mertebesine getirmemek için, halis kendi Minnet-i Rububiyeti altına alıp, onları mes'ud etmek ve Habib-i Ekremini de memnun etmekliği rahmeti iktiza etmiş ki, valideynini ve ceddini, ona zahiri ümmet etmemiş. Fakat ümmetin meziyeni, faziletini, saadetini onlara ihsan etmiştir. Evet, âli bir müşirin, yüzbaşı rütbesinde olan pederi huzuruna girmesi, birbirine zıd iki hissin taht-ı tesirinde bulunur. Padişah, o müşir olan Yaver-i Ekremine merhameten, pederini onun maiyetine vermiyor." [493]

؟ َتْق َرَس : َلاَقف ،ُق ِرْسَي ًُج َر ُم ُّ َسلا ِهْيَل َع سيِع نأ َر :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
: لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ56 □6555□

يئاسنلاو ناخيشلا هجرخأ .[َّيَنْيَع ُتْبَّذَك َو ِ هللاِب ُتْنَمآ :َسيِع َلاَقف َوُه ّاَإ َهلاِإ َ .
َلاَق : ُّ َّك ، َو َلاهذِي

35. (5870)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İsa aleyhisselam hırsızlık yapan bir adam görmüştü: "Hırsızlık mı yaptın?" dedi. Adam:

"Asla! Kendisinden başka ilah olmayan Zat'a yemin olsun" diye cevap verince Hz. İsa: "Allah'a inandım, gözlerimi tekzib ettim!" dedi." [Buharî, Enbiya 48; Müslim, Fezail 149, (2368); Nesâî, Kudat 36, (8, 249).]494

AÇIKLAMA:

Bu hadisin açıklanması, alimler arasında bazı münakaşaları, farklı tevilleri getirmiştir. Öncelikle şunu belirtelim: metinde geçen تْق□ َرَس "çaldın" demektir. Biz, bunu siyaka uygun olarak soru tarzına döküp "Hırsızlık mı yaptın?" diye çevirdik. Kurtubî, hadisi şöyle yorumlar: "Hz. İsa'nın adama söylediği تْق َرَس□ hırsızlık yaptın sözünün zahiri: Adamın yaptığı hırsızlık hususunda kesin bir haberdir. Çünkü adamı, gizlice, ihtiyatla malı alırken görmüştür. Adamın "Asla!" sözü bu ihbarı reddir, ayrıca yeminle de reddini te'kid etmiştir. Hz. İsa'nın: "Allah'a inandım, gözlerimi tekzib ettim" sözü: "Allah'ın adını vererek yemin eden kimseyi tasdik ettim, sözgelimi, adam, kendi hakkı da bulunan bir maldan almış olabilir veya malın sahibi, adama daha önce alma izni vermiş olabilir veya adam, malı karıştırarak bir bakmak üzere ondan almış olabilir, hırsızlık niyeti yoktur." Kurtubî, ayrıca der ki: "Hz. İsa'nın kesin bir hırsızlık iddiasında bulunmamış olması da muhtemeldir, bu sözüyle: "Sen yoksa hırsızlık mı yapıyorsun?" manasında, soru edatı kullanmaksızın sormuştur ki bu tarz soru yaygındır." Şurası açık ki, normal bir soru ihtimali uzaktır. Çünkü Hz. Peygamber, hadiseyi bir hırsızlık vak'ası olarak takdim etmiştir. Malın adama helal olma ihtimali de pek zayıftır, çünkü hırsızlık olduğu cezmen ifade edilmiştir. İbnu'l-Cevzî, bu çeşit yorumları tekellüflü bulur. Der ki: "Hz. İsa'nın kalbinde Allah öyle yüce bir mevki tutuyordu ki, hiçbir kimsenin O'nun adını kullanarak yalan yere yemin etmesine vicdanı razı olmadı. Böyle olunca yemin edenin itham edilmesiyle, gözlerini itham etme şıklarından birini tercihle başbaşa kaldı. İşte bu durumda töhmeti gözlerine tercih etti. Tıpkı, Adem aleyhisselam gibi; o da İblis kendisine hayır nasihatte bulunduğuna dair yemin ettiği zaman İblis'in doğru söylediğini zannetmişti." Hadisten, şüphenin arız olduğu hallerde hadd cezasının düşeceğine delil çıkarılmıştır. 495

اَهِب َنوُف َرْعُي ٍتاَم ًُع ى َوْقَّتلا ِلْه ‘ َّنإ َأ :امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِرْيَب ُّزلا َنْبا بلإ□
َبَتَك ُُّج َر َّنأ ِينَغَلَب] :لاق كلام نعو ـ55 □6551ـ ِدْع َوْلِاب َنف َو ُ َو ،ناَسِهللا يِف
َقَدَص َو ،ء ُ َبْلا ىلَع َرَبَص َو ،ءاَمْعَّنلا ىلَع َرَكَش َو ، ِءاَضَقْلِاب َيِضر ْنَم ،ْمِهِسُفْنأ ْنِم
اَهنُوف ِرْعَي َو ْن ِم َناَك ْنإ َو ،ْمُهَّقَح ِهقَحْلا ُلْهأ ِهْيَلإ َلَمَح ِهقَحْلا ِلْهأ ْنِم َناَك ْنإف ،قا
َوْس‘ ا َن ِم ٌقوُس ُماَم“ا اَمَّنإ َو ،ناَرُقْلا ِماَكْح‘ َناَد َو ،ْدهَعْلا َو

نيزر هجرخأ .[ْمُهَلِطاِب ِلِطاَبْلا ُلْهأ ِهْيَلإ َلَمَح ِلِطاَبْلا ِلْهأ .

36. (5871)- İmam Malik anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, bir adam İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ)'ye şöyle yazdı: "Haberiniz olsun: Takva ehlinin, birkısım alâmetleri vardır ki, bunlar sayesinde kendileri bilinebilir, onlar da bunları bilirler: Şöyle ki müttakî: * (İhtilaf halinde) verilen hükme razı olur,

* Nimetlere şükredr,

* Belaya sabreder,

* Dilinden doğru çıkar,

* Vaadine ve ahdine vefa gösterir,

* Kur'an'ın ahkâmını kendine yol yapar.

İmam, çarşılardan bir çarşı (gibi)dir, hak ehlinden ise, ehl- ihak, hak (yükünü) ona yıkar; batıl ehlinden ise, batıl ehli de batıl (yükün)ü ona yıkar." [Rezin tahric etmiştir.] 496

İKİNCİ FASIL

NEFSİN AFETLERİNE DE TEMAS EDEN HADİSLER

و ْمِهيَلا ُرُظْنَي ُ َو ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ىلاَعَت ُ هاللّ ْمُهُمِهلَكُي َ ٌةَث ُ َث :# ِ هاللّ□ □□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نع ـ1 □6555ـ اَمك ى ٍلْضَف
َكُعَنْمأ َم ْوَيْلا :ُهَل ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُ هاللّ ُلوُقَي ،ِليِبَّسلا َنْبا ُهُعَنْمَي ٍة ُ َفِب ٍءاَم
ِلْضَف ىلَع ٌلج َر :ٌميِلأ ٌباَذَع ْمُهَل َو ْمِهيهك َزُي اَهَذَخأ َو ُهَقَّدَصَف اَذك َو اَذِكَب
اَهَذَخأ ْدَق َل ىلاعَت ِ هللاِب ُهَل َفَلَحف ِرْصَعْلا َدْعَب ٍةَعْلِسِب ٌجُ َر َعياَب ٌلُج َر َو ،
َكاَدَي ْلَمْعَت ْمَلاَم َلْضَف َتْعَنَم هجرخأ .[ُهَل ِفَي ْمَل ِهِطْعُي ْمَل ْنإ َو ،ُهَل يف َو
ُدي ِرُي اَم اَهْنِم ُهاَطْعأ ْنإف ،اَيْنُدِل ًاَّإ ُهُعِياَبُي َ ًاماَمإ َعياَب ٌلُج َر َو ، َكِلذ ِرْيَغ ىلَع
َوُه َو

. ةسمخلا إ يذمرتلا

1. (5872)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "Üç kişi vardır ki, Allah kıyamet gününde onlarla ne konuşur, ne onlara nazar eder, ne de onları günahlarından arındırır, onlara elim bir azab vardır: * Sahrada, fazla suyu bulunduğu halde ondan yolcuya vermeyen kimse, kıyamet günü Allah onun karşısına çıkıp: "Bugün ben de senden fazlımı (lütfumu) esirgiyorum, tıpkı senin (dünyada iken) kendi elinin eseri olmayan şeyin fazlasını esirgediğin gibi" der.

* İkindi vaktinden sonra, bir mal satıp müştesirisine Allah Teala'nın adını zikrederek bunu şu şu fiyatla almıştım diye yalandan yemin ederek, muhatabını inandıran ve bu suretle malını satan kimse. * Sırf dünyevî bir menfaat için bir imama biat eden kimse; öyle ki, dünyalıktan istediklerini verirse biatında sadıktır, vermezse sadık değildir." [Buhari, Şirb 2, Hiyel 12; Müslim, İman 173, (108); Ebu Davud, Büyû 62, (3474, 3475); Nesâî, Büyû 6, (7, 247).] 497

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın kıyamet günü konuşmaması; rızasını, af ve mağfiretini ifade eden konuşma yapmamasıdır. O gün her insanın en ziyade muhtaç olduğu şey bu konuşmadır. Mevkıf denen hesap meydanında uzun ve pek sıkıntılı bekleyişten sonra, af ve mağfireti ilan eden İlahî hitaptan mahrumiyet kadar büyük ziyan olamaz. Öyleyse, hadis-i şerif bu mahrumiyetin ana sebeplerinden üç tanesini zikretmektedir. Müteakip hadisten de anlaşılacağı üzere, bu büyük hüsrana sebep olan başka sebepler de var.

Resulullah, bu hadislerinde kıyamet gününde büyük hüsrana sebep olan öyle üç şey zikrediyor ki, bunlar birçok kimseler nazarında pek büyük sayılmayan davranışlardır. Sözgelimi bunlar sıkça üzerinde durulan "büyük günahlar", haramlar arasında zikredilmemişlerdir.

495 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/341-342.

Elbette mü'mini bu hadis şöyle bir muhakemeye sevkedecektir: Sıkça ele alınan kebairden olmayan, pek ciddi gözükmeyen bu davranışlar böylesi ciddi mahrumiyetlere sebep oluyorsa, ya kebairin işlenmesi, ya tekrarla, ısrarla emredilen feraizin terki? Ebedî hayatımda bunlar ne gibi kayıplarıma sebep olacak? **2-** Resulullah'ın dikkat çektiği üç şeyden biri, ihtiyaç fazlası sudur. Buhârî'nin bir rivayetinde "yolda fazla suyu bulunduğu halde bunu meneden" diyerek, meseleyi biraz daha açıklar. Yolda, kırda, sahrada, hayatî ehemmiyet taşıyan suyun fazlası ihtiyaç sahibine mutlaka verilmelidir, çünkü temin imkanı yoktur. * Yalan yere yemin ne zaman yapılırsa yapılsın meşru değildir, haramdır. Burada ikindi namazından sonra diye kayıtlanmasının hikmeti nedir? sorusu hatıra gelir. Şarihler bazı yorumlarda bulunmuşlardır. Aliyyu'l-Kâri'nin kaydına göre: ** Böylesi ağır yeminler o sıralarda yapılır.

** O vakit, kârsız olarak eve dönme zamanıdır, bu sebeple kâr etmek için yalan yemin yapılır. ** İkindiden sonranın zikri, o zamanın şerefi sebebiyledir, bu sebeple o şerefli vakitte yapılan yalan yemin daha galiz, daha çirkin bir yemin olur. Bu sebeple, Aleyhissalâtu vesselâm hüküm verme meclislerini ikindi namazından sonra teşkil ederdi.

Kastalânî, esasta aynı olsa da biraz farklı bir üslupla şunları söyler: "Hadis, ikindi sonrasıyla kayıtlama gayesi gütmez, bilakis çoğunluk duruma göre beyanda bulunmuştur. Zira, böylesi yeminler ekseriyetle günün sonunda yapılır, o sıralarda, herkes bir an önce işlerini bitirip evine dönmek ister." Be-tahsis ikindinin zikrini, bu vaktin, günlük amellerin Allah'a yükseltilme zamanı olması sebebine bağlayan alim de olmuştur.

Elbette her bir görüşün bir haklılık yönü vardır.

3- Hadiste geçen imamdan maksad, halife yani devlet reisidir. İmama itaat esastır. Ona Allah rızası için biat etmek, bu biattan dünyevî ve şahsî menfaat beklememek esastır. İmam, herkese onu tatmin ve memnun edecek menfaat dağıtamayacağına göre, bu maksatla biat edenler, aradıklarını bulamayınca itaatten yüz çevirecekler, dolayısıyla birlik ve dirlik bozulacaktır. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslam cemaatinin birliğini yaralayacak bir meseleye böylece dikkat çekmiş olmaktadır. İmamet meselesini daha önce işlediğimiz için burada teferruata girmeyeceğiz.

4- Hadiste geçen tezkiyeyi günahtan arındırma olarak tercüme ettik. Bazı alimler "medh u sena" olarak anlar ve "Allah onları medh u sena etmez" diye ifade eder. 498

مُهَل َو ْمُهيِهك َزُي ُ َو َةَماَيِقْلا َم ْوَي ِمْهيَلِإ ُرُظْنَي ُ َو ُ هاللّ ُمُهُمِهلَكُي َ ٌةَثَث :# ِ □
هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رذ يبأ نعو ـ5 □6555ـ .[ِبِذاَكْلا
ِفِلَحْلاِب ُهَتَعْلِس ُقِفْنُمْلا َو ،ُناَّنَمْلا َو ،ُلِبْسُمْلا :َلاَق ؟ْمُه ْنَم ِ، هاللّ َلوُس َر اَي او
ُرِسَخ َو اوُباَخ :ٌتْلُق ،اًثَث اَهَلاَق ٌميِلأ ٌباَذَع

هئاطعو هعينصب نمي يذلا «ُناَّنَمْلا َو».ًارخفو ًاربكت ىشم اذإ هرازإ لبسي .
يذلا وه «ُلِبْسُمْلا».يراخبلا إ ةسمخلا هجرخأ

2. (5873)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Üç işi vardır, kıyamet gününde Allah onlara ne konuşur ne nazar eder ne de günahlardan arındırır, onlar için elim bir azab vardır!" buyurdu ve bunu üç kere de tekrar etti. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Öyleyse onlar büyük zarar ve hüsrana uğramışlardır. Kimdir bunlar?" dedim. Şöyle saydılar: "(Elbisesini kibirle, yerlere kadar salıp) süründüren, yaptığı iyiliği başa kakan, malını yalan yeminlerle reklam eden kimseler!" [Müslim, İman 171, (106); Ebu Davud, Libas 28, (4087, 4088); Tirmizî, Büyu 5, (1211); Nesâî, Büyu 5, (7, 245).] 499

مِهيِهك َزُي ُ َو ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِمْهيَلِإ ُرُظْنَي ُ َو ُ هاللّ ْمُهُمِهلَكُي َ ٌةَثَث :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6555ـ لايع هل يذلا «
ُلِئاَعلا».هماتب يئاسنلاو ،ًارصتخم ،ملسم هجرخأ .[ٌرِبْكَتْسُم ٌلِئاَع َو ، ٌباهذَك ٌكِلَم
َو ٍنا َز ٌخْيَش :ٌميِلأ ٌباَذَع ْمُهَل َو

مهرمأب موقي نأ جاتحي .

3. (5874)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi vardır, kıyamet günü Allah Teala hazretleri onlara konuşmaz, nazar etmez, günahlardan da arındırmaz, onlara elim bir azab vardır: * Zina eden yaşlı,

* Yalan söyleyen devlet reisi,

* 500 Büyüklenen fakir." [Müslim, İman 172, (107); Nesâî, Zekat 77, (5, 86).]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada üç farklı kişinin durumuna dikkat çekmektedir:

1) Zina eden yaşlı: Zina aslında herkese haram edilmiştir. Hatta cezaların en ağırı zina suçuna takdir edilmiştir. Fakat yaşlının zikri, bu cürmü işlemeye sevkeden sebeplerin onda son derece azalmasından ileri gelir. Gençlikteki cehalet artık onda yoktur. Gençleri zinaya zorlayan garizi ve fıtrî olan şehevî duygular onda sönmüştür veya son derece azalmıştır. Bu durumda zina İlahî emri hiç kaale almamak olmaktadır. **2)** Devlet reisinin yalanı da, aynı durumdadır. Kişiyi yalana sevkeden korkudur. Devlet reisinin korkacağı bir üst makam olmadığı, tebasına müdahane ve yaranmak gibi bir ihtiyacı bulunmadığı için o, kişiyi yalan söylemeye sevkeden sebeplerden tamamen uzaktır. Öyleyse, onun yalan söylemesi tıpkı yaşlının zinası gibi. Hak nazarında suçunu hafifletici hiçbir mazerete dayanmaz. Üstelik devlet reisinin yalanından hasıl olacak zarar ve falaket bütün milleti ilgilendirir. Devletin bekası kalem ve kılınç üzerinde bilinir. Kalem idarenin adalet ve dürüstlüğünü temsil eder. Devlet reisinin yalan kalemle sembolleşen idarî, adlî bütün mekanizma ve sistemlerin ihlali demektir. Bunun cezası elbette büyük olacaktır.

3) İslam'da her çeşit kibir yasaklanmıştır. Büyüklük Allah'a mahsustur. Bunun fakirde görülmesi daha da kötü olmaktadır. Çünkü zengin malı sebebiyle kibirlenince, ne de olsa bir sebebe dayanır. Ya fakir? Yok olan bir şeyle kibirlenmesi Allah nazarında daha kötü bir davranış olmaktadır. Fakirin istiğnası ile kibrini karıştırmamak gerekir. İstiğna ve izzet-i nefis elbette memduhdur. Ama, aralarında zahirî bir benzerlik olsa da izzet-i nefisle kibir aynı şey değildir. Resulullah'ın zemettiği şey, fakirdeki istiğna ve izzet-i nefis değil, kibirdir. Bu kibir onu dünyada pekçok şeyden mahrum bırakır, kendisinin ve yakınlarının sıkıntılarını daha da artırır. 501

ةأرَمْلا َو ،هْيَدِلا َوِل ُّقاَعْلا :ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ْم ِهْيَلِإ ُ هاللّ ُرُظْنَي َ ّةَثَث :# ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ5 □6556□

---

498 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/345-346.

يئاسنلا هجرخأ .[ٌثوُيَّدلا َو ،ُةَل ِهج َرَتُملا .

4. (5875)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi vardır, kıyamet günü Allah onlara nazar etmez: Anne ve babasının hukukuna riayet etmeyen kimse, erkekleşen kadın ve deyyus kimse." [Nesâî, Zekat 69, (5, 80).] 502

يتلا يه « ةل ِهجرتملا».[نَط ْعأ اَمِب ُناَّنَمْلا َو ،ِرْمَخْلا ُنِمْدُم َو ،هْيَدِلا َوِل ُّقاَعْلا :
َةَّنَجلا َنوُلُخْدَي َ ٌةَثَث] :ىرخأ يف هلو ـ6 □6555□

ةهيمح و هل ةريغ يذلا لاجرلا نم « ٌثوُّيَّدلاو».مهلاعفأو مهتئيه يف لاجرلاب .
هبشتت

5. (5876)- Yine Nesai'nin bir rivayetinde Resulullah şöyle buyurmuştur: "Üç kişi vardır, cennete girmeyecektir: Anne babasının hukukuna riayet etmeyen kimse; içki düşkünü olan kimse; verdiğini başa kakan kimse." [Nesâî, Zekat 69, (5, 81).] 503

AÇIKLAMA:

* Kadının erkekleşmesi, kılık kıyafetinde ve ef'alinde erkeğe benzemesidir. Dinimiz bu iki cinsin kılık kıyafette hatta hal ve tavırda birbirlerine benzemelerini yasaklamıştır. Yasak sadece kadının erkeğe benzemesiyle ilgili değildir. Başka hadislerde erkeğin kadına benzemesi de yasaklanmıştır. İslam alimleri ilim ve re'yde kadınların erkeğe benzemelerinin mahmud olduğunu belirtirler.

* Deyyus, dilimize de giren bir kelimedir. Kadınına karşı kıskançlık duymayan, hamiyyeti olmayan kimse demektir. Her insanda yaratılıştan gelen bu his, su-i irade ile zayıflatılabilir, tıpkı hayvanlara terbiye yoluyla bazı alışkanlıklar kazandırılabildiği gibi. Ancak fıtrî, tabiî, gerekli ve memduh olan bu kıskançlık hissinin zorlanarak zayıflatılması insanı hayvanlaştıran bir durum ortaya çıkarır. Dinimiz bunu reddeder. * İçki düşkünü, tevbe etmeden ölecek kadar içkiye devam eden kimsedir. Resulullah içki düşkününü, soru üzerine: "Senede bir defa (bile olsa) üç yıl içki alan kimse" diye tarif eder. * Allah'ın nazar etmemesi, rahmet ve mağfiretle bakmaması demektir. Değilse, hiçbir şey O'nun nazarından hariç kalamaz.

* Yapılan iyiliğin başa kakılması da dinimizin kötülediği bir husustur. İyilik Allah rızası için yapılır. Başa kakmak karşı tarafın şahsiyetini ezmektir. Ayet-i kerimede "Güzel sözün, başa kakılarak eza verilen sadakadan hayırlı olduğu" ifade edilmiştir (Bakara 263).

* Cennete girmemesi, ilk girenler arasında olmaması demektir. Ebediyen cennete girmeyecek demek değildir. Sayılan fiiller haram ise de, küfrü gerektirmezler. Fasığın cezası ebedî cehennem değildir. 504

نَطْعأ ٌلُج َر :ِةَمايِقْلا َم ْوَي ْمُهُمْصَخ اَنأ ٌةَثَث :ى َلاَعَت ُ هاللّ َلاَق :# ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □6555□

يراخبلا هجرخأ .[ُه َر ْجأ ِهِطْعُي ْمَل َو ُهْنِم َف ْوَتْساَف ًاري ِجأ َرَجأَتْسا ٌلُج .
َر َو ،ُهَنَمَث َلَكأَف ًا هرُح َعاَب ٌلُج َر َو ، َرَدَغ َّمُث يِب

501 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/347-348. 502 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/348.

6. (5877)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri dedi: "Üç kişi vardır, kıyamet günü ben onların hasmıyım: "Benim adıma (yemin) edip sonra gadreden kimse, hür bir kimseyi satıp parasını yiyen kimse, bir işçiyi ücretle tutup çalıştırdığı halde, ücretini vermeyen kimse." [Buharî, Büyû 106.] 505

AÇIKLAMA:

* İbnu't-Tin der ki: "Allah bütün zalimlerin hasmı olduğu halde, burada bilhassa üç kişiyi zikrederek, bunlara husumetin eşed olduğunu ifade buyurmuştur. Bu üç kişiden biri Allah'ın adı ile yemin ettiği halde, sonradan cayarak gadreden kimsedir. Bir diğeri hür kimseyi köle olarak satan kimsedir. Bu satıştan elde edilen para yenilmeyip başka maksadla kullanılsa, hüküm yine aynıdır. "Yeme"nin zikri, paradan maksadın öncelikle "yeme" olması sebebiyledir. Ebu Davud'un bir rivayeti "Üç kişi vardır, onlardan hiçbir namaz kabul edilmez" diye başlar ve "Bir hür kişiyi köleleştiren kimse" diye devam eder. Mühelleb der ki: "Hür kimseyi satmanın günahı ağırdır. Çünkü, Müslümanlar hürriyette birbirlerine denktirler. Bu durumda kim bir hürrü satarsa, Allah'ın ona mübah kıldığı tasarruflardan onu men etmiş ve Allah'ın onu çıkardığı zillete atmış olur." İbnu'l-Cevzî şöyle der: "Hür kişi abdullahtır (yani Allah'ın kölesidir). Öyleyse, kim ona karşı cinayet işlerse, hasım olarak karşısında efendisini (yani Allah'ı) bulur. Şarihler, hürrün satılması meselesinde bazı teferruat kaydederler, onlardan sarf-ı nazar ederek borç meselesinde hürrün satılma an'anesini belirtmek isteriz. Borcunu ödemeyenler arasında

kendini satarak borcunu ödeyenler olmuştur. Bir başka ifade ile, borçlu kimseler bu sebeple satış muamelesine maruz kalmıştır. İbnu Hazm'ın kaydettiğine göre, borç sebebiyle hürün satılması görülen bir âdetti. Bu hal "Eğer borçlu kimse darlık içerisinde ise, ona, borcunu ödeyebilecek duruma gelinceye kadar mühlet verin" (Bakara 280) ayeti nazil oluncaya kadar devam etti. Tabiinden Zühre İbnu Evfa'nın borç sebebiyle bir hürrü sattığı bazı rivayetlerde gelmiş ise de, İmam Şafii hazretleri hürrün hangi suretle olursa olsun satılmasının yasak olduğu hususunda ümmetin icmaından bahseder.

* İşçiyi çalıştırıp ücretini vermemeyi, İslam alimleri, hür kimseyi köleleştirme olarak tavsif etmişlerdir. Hürrün satılması haramsa, karşılığını vermeden insanı çalıştırmak da onun gibi haramdır. [506]

□. ـ6555□ 5ـ ونع لهس نب سعد رَ ضِ يَ اللّه ُ عنه قال: [قَالَ رَ سُول
يِل ام بَيْن لَ حِ يَيْه ِ و َ ام بَيْن َ ر ِ جْلَيه ِ أضمن ْ لَه ُ الجنّة َ]. أخرجه الترمذي
اللّه ِ #: من ْ يَضْمَن ْ

7. (5878)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: Kim bana çeneleri ile bacakları arasındaki şeyler hususunda garanti verirse, ben de ona cennet hususunda garanti veririm." [Buharî, Rikak 23, Hudud 19; Tirmizî, Zühd 61, (2410).][507]

AÇIKLAMA:

Çene diye tercüme ettiğimiz lıhye, gerek altta ve gerekse üstte, üzerinde dişlerin bitmiş olduğu kemiktir. Çeneleri arasındaki şeyden murad dil ve konuşmada işe yarayan diğer unsurlardır. Bacakları arasındakinden murad da ferçtir. Bunlar hakkında istenen garanti, onlarla günah işlemeyi terk garantisidir. Veya onların üzerine düşen hakkın edasıdır. Böyle olunca hadisin manası: "Kim diline terettüp eden vacibeleri yaparsa, yani konuşma, malayaniyatta sükut etme nevinden hakkı eda ederse, keza, fercini de helalden faydalanma, haramdan sakınma gibi kendine terettüp eden hakkı yerine getirirse, ben de ona cenneti garanti ederim" demek olur. Böylece hadis, dünyada kişiye en büyük belanın dil ve fercinden geleceğini beyan etmiş olmakta, dikkatini bu organlara çekmektedir.

Cennetin garantilenmesi, öncelikle oraya girme garantisini, sonra da orada yüksek derecelere ulaşma garantisini ifade eder. Tirmizî'nin bir rivayetinde bu hadisin meali bir başka üslubla ifade edilmiştir: "Allah kimi, çeneleri ile bacakları arasındaki şeylerin şerrinden korumuş ise, o kimse cennete girdi demektir."[508]

نَنِغْلا ِتا َوْهَش ْمُكْيَلَع ُفاَخأ اَم َرَثْكأ َّنإ :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هالّل َي□
ِض َر يملس'ا ةزرب يبأ نعو ـ5 □ 6555□

نيزر هجرخأ .[ِنَتِفْلا ُت ُ ه ِضُم َو ،ْمُك ِجو ُرُف َو ،ْمُكِنوُطُب َو .

8. (5879)- Ebu Berze el-Eslemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizin hakkınızda en ziyade korktuğum şey, zenginlik hırsı ile karınlarınızın ve ferçlerinizin şehvetleri bir de [505] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/349-350. [506] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/350. fitnelerin şaşırtmalarıdır." [Rezin tahric etmiştir. (Hadis Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde gelmiştir. 4, 420, 423. [509] [510]]

ق ِرْسَي ُ َو ،ٌنِم ْؤُم َوُه َو ينِ ْزَي َني ِح ينِا َّزلا ينِ ْزَي َ :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق]□
:لاق هنَع ُ هالّل َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 □ 6555ـ ِهْيَلإ َساَّنلا ُعَف ْرَي ٍف َرَش
َتاَذ ًةَبْهُن ُبِهَتْنَي ُ َو ،ٌنِمْؤُم َوُه َو اَهُب َرْشَي َني ِح َرْمَخْلا ُب َرْشَي ُ َو ،ٌنِمْؤُم َوُه َو ُق
ِرْسَي َني ِح ُق ِراَّسلا مظعل اهيلإ مهراصبأ سانلا عفريف ردق اهل يأ « ٍف َرَش
َتاَذ» :هلوق.ةسمخلا هجرخأ .[ٌن ِم ْؤُم َوُه َو اَهُبِهَتْنَي َني ِح ْمُه َراَصْبأ اَهيِف

اهردق .

9. (5880)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zani bir kimse, zina yaptığı sırada mü'min olarak zina yapmaz, hırsız da çaldığı sırada mü'min olarak hırsızlık yapmaz, içkici, içki içtiği sırada mü'min olduğu halde içki içmez; insanların, onun yüzünden gözlerini kendine kaldıracakları kadar nazarlarında kıymetli olan bir şeyi mü'min olarak yağmalamaz." [Buharî, Mezalim 30, Eşribe 1, Hudud 1, 20; Müslim, İman 100, (57); Ebu Davud, Sünnet 16, (4689); Tirmizî, İman 11, (2627) Nesâî, Sarık 1, (8, 64).][511]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, mezmum olan ve haram edilen zina, hırsızlık, içki ve yağmalamanın tahrimi, farklı bir üslubla ifade edilmiştir: "Bunlar işlenirken kişide iman yoktur." İfadenin zahirî manası bu ise de, Nevevî'nin de belirttiği üzere, alimler "haram işleyenler kâfir olmazlar, fasık olurlar" mealindeki Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat prensibini gözönüne alarak, "mü'min"i kâmil kelimesiyle kayıtlayarak "...kâmil mü'min olduğu halde hırsızlık yapmaz.." diye tefsire tabi tutarlar. Mü'mine, imanî tehlike endişesini hatırlatarak daha müessir olmak gayesiyle bu üslubun tercih edildiği anlaşılmaktadır. Pek çok meselenin tesbitinde bu çarpıcı üslubun takip edildiği görülür. Şu halde, nefiy, zatla ilgili değil, kemaliyle ilgilidir, tıpkı "ancak faydalı ilim ilimdir" "sadece ahiret hayatı vardır" tabirlerinde olduğu gibi. Öyle ise, bu hadis "Lailahe illallah diyen cennete gider, hırsızlık da yapsa, zina da yapsa" veya Ubade tubnu's-Samit'in: "Biz Resulullah'a zina etmemek, hırsızlık yapmamak... üzere biat ettik. Kim bunlardan birini yapar ve dünyada cezalandırılırsa bu ona kefarettir; kim de cezalandırılmazsa, onun işi Allah'a kalmıştır. O dilerse affeder, dilerse azab eder" hadisi; "Allah kendine şirk koşanı affetmez, bunun dışındaki bütün günahları dilediğinden affeder" (Nisa 48) ayeti ve bu manadaki başka ayet ve hadisler esas alınarak, sadedinde olduğumuz ve benzeri hadisler te'vil edilmiştir. Ehl-i Sünnet büyük günah işleyenin kâfir olmayacağı hususunda icma etmiştir. Bütün bu durumlar, sadedinde olduğumuz hadisin ve benzerlerinin te'vil edilip "kâmil manada" ibaresiyle kayıtlanmasını zaruri kılmıştır." **2-** Burada biraz açıklama gerektiren husus yağma meselesidir: Nehb'i kısaca yağma diye ifade ettik. Bu bir şeyi göz göre göre zorla almaktır. Nühbe yağmalanan maldır. Hadiste yasaklanan yağma, sahibinin, alınmasına razı olmayacak derecede, nazarında maddî veya manevî bir şerefi olan ve bu şeref sebebiyle alan kimseye gözlerini diktiği malın göz göre göre alınmasıdır. Bu, gizlice yapılan hırsızlıktan farklı bir alıştır. Zaten hadiste hırsızlık ayrıca zikredilmiştir. Yağmanın hırsızlıktan daha şedid bir durum olduğu belirtilir. Çünkü bunda fazla bir cür'et ve her çeşit değerlere kıymet vermeme, aldırmama hali mevcuttur. Kadı İyaz der ki: "Bazı alimler bu hadiste her çeşit günaha karşı bir uyarı ve tahzir olduğuna işaret etmiştir: Zina ile bütün şehvetlere, hırsızlıkla dünyaya rağbete ve harama karşı hırsa, içki ile Allah'tan sadır olup Allah'ın hukukuna karşı gaflet veren şeylere, vasfı yapılan yağma ile Allah'ın kullarına karşı istihfaf ve onlara hürmet ve onlardan hayanın terki ve meşru olmayan şekilde dünyalık cem'inde uyarıda bulunulmuştur." Kurtubî'ye göre "bu hadis, kötülüklerin üç büyük temeline dikkat çekmektedir, bunların zıddı da iyiliğin üç ana esasını teşkil etmektedir. Bunlar: Haram olan ferçlerin mübah addedilmesi, aklî bozukluğa götüren şey, bu sadedde en ziyade yer verilen ve en çok zarar veren şey, şarab mevzubahis edilmiştir. Üçüncüsü de hırsızlıktır. Bu da başkasının malını haksız olarak almanın en çok görülen yoludur." 512 **3-Hadisten Çıkarılan Bazı Fevaid:** * Zina eden -ister bakire, ister muhsan olsun, ister yabancı, ister mahrem olsun farketmeksizin hepsi- hadiste zikredilen tehdide maruzdur. Bu tehdide, zina ismi verilen haram değme, keza öpme ve bakma girmez. Çünkü bunlara, şeriat örfünde her ne kadar zina dense de, buraya girmez. Çünkü başka deliller muvacehesinde bunlar küçük günahlara girer.

* Az çalan da çok çalan da, hatta yağmalayan da tehdidin altına girer. Ancak bir kısım alimlerin burada "nisab miktarını bulan mal" kaydını koyduğunu belirtmekte fayda var. Nisabın altında kalan miktarı çalmak dahi haram ise de, kesmeyi gerektiren nisaba girmeyen miktarın bu tehdide girmeyeceğini söylemişlerdir. * Başkasının malını haksız yere almanın şe'nini büyütmek var. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm yeminle ifade etmiştir, yeminde ta'zim vardır.

---

509 Hadis, Müsned'de... مهنوطب يف فلا تاوهش

şeklinde biraz farkla gelmiştir.

510 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/351.

---

* İçki alan -içtiği miktar az da olsa, çok da olsa- bu tehdide maruzdur. Çünkü hamrın içilmesi kebairdendir. * Bazıları, düğünde saçılan şekerlemeye varıncaya kadar her çeşit yağmanın haramlığına bu hadisten delil çıkarmış ise de, çoğunluk, sahibinin rızası olan, örfte bulunan yağmalamanın bundan hariç olduğu hükmünü benimsemiştir. 513

ىلَع َناَك َو ُنامَي“ا ُهْن ِم َج َرَخ ُلُج َّرلا نى َز اَذإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ
هاللّ َي ِض َر ًاضيأ ةريره ىبأ نعو ـ15 □6551ـ نب محمد رقابلا رفعج ىبأ نع
ىورو ،يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ُنامَي“ا ِهْيَلاِإ َداَع َع َزَن اَذإف
ر َأسْهِ كلاظلَّةَّ،

هقرافو ىنذلا نع علقأ يأ «َع َزَن».مس“ا ىلا نامي“ا نع جورخ اذه يف :لاق هنأ .
يلع

10. (5881)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi zina edince iman ondan çıkar ve başının üstünde bir bulut gibi muallak durur. Zinadan çıkınca iman adama geri döner." [Ebu Davud, Sünnet 16, (4690); Tirmizî, İman 11, (2627).] Tirmizî, şu ziyadede bulunmuştur: "Ebu Cafer el-Bâkır Muhammed İbnu Ali'nin: "Bunda imandan çıkıp İslam'a geçiş vardır" dediği rivayet edilmiştir." 514

AÇIKLAMA:

1- Bir önceki hadis üzerine alimler birçok yorumlarda bulunmuştur. Biz onlardan sadece bir kısmını ve umumiyetle benimsenenleri kaydettik. Yukarıdaki hadis, bu mevzuya getirilen Nebevî bir açıklamadır: Zaniden, zina esnasında iman ayrılmakta, geri dönmek üzere başının yukarısında beklemektedir. Bu ifadede iman, maddî bir teşbihe kavuşturulmuş olmaktadır. Buhârî'de gelen bir rivayette İkrime der ki: "İbnu Abbas'a zaniden iman nasıl çıkar diye sordum, bana: "Şöyle!" dedi ve parmaklarını kenetledi, sonra parmaklarını ayırıp, "Tevbe edince geri döner!" dedi ve tekrar parmaklarını kenetledi." Hakim'de Ebu Hureyre'den gelen bir açıklama kaydedilir. Bu açıklama şöyledir: "Kim zina eder veya içki içerse Allah ondan imanı çıkarır, tıpkı bir insanın gömleğini başından çıkarması gibi."

2- Tirmizî'nin ziyadesi şu yoruma sebep olmuştur : "Ebu Ca'fer merhum, imanı İslam'dan ayrı tutup ona daha hususi bir hüviyet tanımıştır. Böylece kişi imandan çıksa da İslam'da baki kalmaktadır. İbnu Hacer, bu yorumun, cumhurun: "Hadisteki imandan murad kâmil manadaki imandır, imanın kendisi değildir" sözüne muvafık olduğunu belirtir.515

هجرخأ .[ِهِب ُ هاللّ ىئا َر ىئا َر ْنَم َو ،ِهِب ُ هاللّ َعَّمَس َعَّمَس ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر بدنج نعو ـ11 □6555ـ فشكيو هكهتني نأ :هلثم
هب هاللّ لعف سانلاب كلذ لعف نمو ،هرتسي ناك ام هبويع نم رهْأو هحضف اذإ
نفب «َع َّمَس».نايخشلا

او ايندلا يف سانلل هبويعŒةرخ .

11. (5882)- Hz. Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (başkalarının kusurlarını teşhir edip herkese) duyurursa, Allah da (onun kusurlarını) duyurur. Kim de riya yaparsa Allah da onun riyasını ortaya çıkarır." [Buhârî, Rikak 36; Müslim, Zühd 48, (2987).] 516

AÇIKLAMA:

Hadisin kelime kelime tercümesi "Kim işittirirse Allah da onu işittirir. Kim riya yaparsa Allah da ona riya yapar" şeklinde olmalıdır. İşittirmek, alimlerce , iki surette anlaşılmıştır: **1)** İnsanların herkesçe bilinmeyen kusurunun teşhiri, başkalarına duyurulması. Bu dinin reddettiği bir davranıştır. Resulullah: "Kim bir mü'minin kusurunu dünyada örterse, Allah da onun kusurunu ahirette örter" buyurmuştur.

2) İkinci mana riyakârlıktır. Yani "kim, insanlara gösteriş olsun, onların aferini gelsin diye fazilet ve iyiliklerini izhar etmeye, duyurmaya çalışırsa..." demektir. Bu da süm'a denen dinin reddettiği bir başka huydur. Kişi hayrını, sevabını insanlara duyurmak için değil, Allah'ın rızası için yapmalıdır. Hele başkalarına yapılan iyiliklerin duyurulması pek mezmumdur.

Cevami’u'l-kelîme mazhar olan Aleyhissalâtu vesselâm burada birkaç kelimelik hadisleriyle İslam'ın temel meselelerini vazetmiş olmaktadır.

Kişi birkısım yasakları işleyince, maksudunun tersiyle cezalandırılmaktadır: "Ceza, amel cinsindendir." 517

513 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/353-354. 514 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/354. 515 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/354-355.

هجرخأ .[بلاعَت ُ هاللّ ُهُمَح ْرَي َ َساَّنلا ِمَح ْرَي َ ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس بأ نعو ـ15 □6555□

. يذمرتلا

12. (5883)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlara merhametli olmayana Allah Teala merhamet etmez." [Tirmizî, Birr 16, (1923).]518

AÇIKLAMA:

Hadis, insanlara karşı merhametli olmaya teşvik etmektedir. Bir başka rivayette bütün canlılara şamil olacak bir üslubla: "Yerde olanlara merhamet etmeyenlere gökte olanlar merhamet etmez" buyrulur. İbnu Battal bu hadislerle Müslümanın bütün mahlukata; mü'min, kâfir, hayvan, merhametli olmaya teşvik edildiğini belirtir. "Merhamet, canlılara yiyecek içecek vermek, hayvanlara ağır yük yüklememek, dövme, acıktırma, yorma gibi vasıtalarla onlara karşı haddi aşmamak şeklinde tezahür etmelidir" der. Bir başka hadiste "Rahmet sadece şaki (bedbaht) olandan çıkarılmıştır" buyurularak merhametsizliğin ebedî hüsran alâmeti olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayet-i kerimede "İyilik yaparsanız kendi nefsiniz için yaparsınız" (İsra 7) buyrularak mahlukata yapılan merhametin de, netice itibariyle kişinin kendine yaptığına dikkat çekilmiştir. 519

م ْوَي ُتاَم ُلُ َمْلُّظلا َّنإف ،َمْلُّظلا اوُقَّتأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ□ ي َ ِض َر يراصن‘ا هاللّدبع نب رباج نعو ـ15 □6555□

ملسم هجرخأ .[ْمُهَم ِراَحَم اوُّلَحَت ْسا َو ْمُهَءاَمِد اوُكَفس ْنأ بلَع ْمُهَلَمَح .

ةَمايِقْلا وَ ،اوُقَّتا َحُّشلا َّنإف َحُّشلا َكَلْهأ ْنَم َناَك ْمُكَلْبَق،

13. (5884)- Cabir İbnu Abdillah el-Ensarî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zulümden kaçının. Zira zulüm, kıyamet günü karanlıklar olacaktır. Cimrilikten de kaçının, zira cimrilik, sizden öncekileri helak etmiş, onları birbirlerinin kanlarını dökmeye, haramlarını helal addetmeye sevketmiştir." [Müslim, Birr 56, (2578).] 520

AÇIKLAMA:

1- Bazı alimler, hadisin zahirî manasının esas olduğunu söylemiş, dolayısıyla yapılan zulümlerin, kıyamette zalimin karşısına karanlıklar şeklinde çıkacağını, mü'minlerin önü ve yanları nurlu ve aydınlık olduğu halde, zalimin karanlık içinde kalıp yolunu bulamayacağını belirtmiştir. Nevevî, bunun kıyamet gününün şiddetleri olması ihtimalinden de bahseder ve: "Karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarır." (En'am 63) ayetinin bu şekilde tefsir edildiğini belirtir.

İbnu'l-Cevzî,zulmün iki şekilde yapılabileceğini belirtir ve bu konuda şu açıklamayı yapar: "Biri haksız yere başkasının malını almaktır. Diğeri de adaleti emreden kimseye karşı gelmektir. İkincisi birincisinden daha kötüdür."

İbnu'l-Cevzî, zulmün kalpteki kararmanın sonucu olduğunu, iman nuruyla aydınlanan bir kalbin, zulmün akibetini düşünerek zulme meydan vermeyeceğini söyler.

2- Cimriliğin sebep olduğu helakin, hem dünya hem de ahiret helaki olabileceğini söylemiştir. Zaten hadis, dünya helakini, dünyada bu sebeple birbirlerinin kanını döktüklerini, haramları bu yüzden, helal addettiklerini belirtmektedir. Bu tasvir, sadece dünya helakinin değil, ahiret helakinin de tasviridir. 521

وبأ هجرخأ .[ٌعِلاَخ ٌنْبُج َو ،ٌعِلاَه ٌّحُش ِلُج َّرلا يِف اَم ُّرَش :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
:لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ15 6556ـ جرخي وأ هتوفي مهرد بلع
نزحيو ًاديدش ًاعزج عزجي حيحشلا نأ دارملاو ،عزجلا دشأ « ُعَلَهلا»و.لخبلا
دشأ « ُّحُّشلا».دواد

. هعزفو هفوخ ةدشل هداؤف علخ هنأك يذلا « ُعِلاَخلا»و.هدي نم

14. (5885)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanda bulunan en şerli şey aşırı cimrilik ve şiddetli korkudur." [Ebu Davud, 22, (2511).] 522

AÇIKLAMA:

Hattâbî, "cimrilik" diye çevirdiğimiz "şuhh"u buhl'un aşırı şekli diye tarif eder. Buhl zaten: "Kişiyi üzerinde bulunan başkasına ait vacib bir hakkı vermekten mani olan, bu hak verildiği taktirde hırsa ve korkuya düşüren hal" olarak tarif edilmiştir. Şu halde şuhh bundan da ileri bir cimrilik mertebesi olmaktadır. 523

هجرخأ .[ِهِب َرَكَم ْوأ ًانِمْؤُم َّرَاض ْنَم ٌنوُعْلَم :#ِ هالّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ
هالّ َي ِض َر قيدصلا ركب يبأ نعو ـ16 6555

يذمرتلا .

15. (5886)- Ebu Bekr es- Sıddîk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'mine zarar veren veya hile yapan mel'undur." [Tirmizî, Birr 27, (1942).] 524

AÇIKLAMA:

Mel'un, Allah'ın rahmetinden uzak manasına geldiğine göre, mü'mine zarar ve hile yapmanın, Allah katında nasıl ciddi bir günah olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim müteakiben kaydedilen hadiste: "Kim (mü'mine) zarar verirse Allah da onu zarara uğratır. Kim de (Müslümana) meşakkat verirse, Allah da ona meşakkat verir" buyrulmuştur. Zarar ve meşakkat mâna bakımından birbirine yakın ise de, zarar daha ziyade malın telef edilmesine, meşakkat ise şahsın kendisine ulaşan eziyete denir. Şu halde Müslümana bunların şu veya bu suretle, açıktan veya aldatma suretiyle gizlice yapılması haramdır. Allah'ın intikamını alacağı davranışlardır. 525

انِم ْؤُم َّقاَش ْنَم َو ،ِهِب ىلاعَت ُ هالّ َّرَاض ًانِمْؤُم َّرَاض ْنَم :#ِ هالّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق هنَع ُ هالّ َي ِض َر ةمرص يبأ نعو ـ15 6555

ةرضملا « ُة َّرَاضُملا».يذمرتلا هجرخأ .[ِهْيَلَع ىلاعَت ُ هالّ َّقاَش .

---

518 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/356. 519 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/356. 520 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/357.

عازنلا «ةُهقاَشُمْلا»و .

16. (5887)- Ebu Sırma (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim mü'mine zarar verirse Allah da onu zarara uğratır. Kim de mü'mine meşakkat verirse, Allah da ona meşakkat verir." [Tirmizî, Birr 27, (1941).] 526

ل ّوأ ّنإ : َلاَقَف ،اَن ِص ْوأ :# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنَع ْمُهَثَّدَح ْدَق َو ،ُهَل اوُلاَق ُهَباَحْصأ ّنأ] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةميمت يبأ نعو ـ15 6555

ي‍راخبلا هجرخأ .[ْلَعْفَيْلَف ًابِهيَط ّ إ ُهَنْطَب َل ِخْدُي َ ْنأ َعاَطَتْسا ِنَمَف ،ُهُنْطَب . ِناَسْن“ا َن ِم ُنِتْنَياَم

17. (5888)- Ebu Temîme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Arkadaşları kendisine "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) size çok şeyler söyledi, öyleyse bize de bir tavsiyede bulunun!" demişlerdi. "İnsanda ilk (çürüyüp) kokacak olan yeri karnıdır. Öyleyse, kim, karnına temiz olandan başka bir şey girdirmeyebilirse mutlaka bunu yapsın!" tavsiyesinde bulundu." [Buhârî, Ahkam 9.] 527

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Buhârî'deki aslı uzuncadır. Müellif bir kısmını tayetmiştir. Ancak çıkarılan bu kısımlar, daha önceki hadislerde zikredilmiş durumda.

2- İnsanda ilk kokacak yerin karnın olması, ölümden sonrayla ilgilidir. Hadisin bazı veçhinde bu, tasrih edilmiştir.

Hadiste yapılan nasihat mevkuftur. Rivayetin başka vecihlerinde de hep mevkuf olarak gelmiştir, ref zannını veren de vardır. 528

يف َةَبوُقُعْلا ِهِب ِحاَصِل َل ِهجَعُت ْنأ ْنِم ُرَدْجأ ٍبْنَذ ْنِم اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةركب يبأ نعو ـ15 6555:

ا يف ُهَلŒيذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِم ِح َّرلا ِةَعيِطَق َو ِيْغَبْلا َنِم ِة َر ِخ . ُرَخَّدُي اَم َعَم اَيْنُّدلا

18. (5889)- Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İşleyene daha dünyada cezası çarçabuk gelmeye en layık günah zulüm ve sıla-ı rahmin koparılmasıdır, bu cezanın

523 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/358. 524 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/358. 525 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/358. 526 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/359. dünyada gelmesi, ahiretteki cezaya kefaret değildir." [Ebu Davud, Edeb 51, (4902); Tirmizî, Kıyamet 58, (2513).][529]

AÇIKLAMA:

Dünyada cezası gecikmeden gelmeye en layık iki günah zikredilmektedir: 1) Bağy: Bu her çeşit zulüm, haksızlık manasına geldiği gibi, sultana isyan, kibir manalarına da gelmektedir. 2) Kat'urrahm, bu, sıla-i rahmin koparılması yani akrabalık, yakınlık, arkadaşlık, komşuluk gibi insanlara karşı olan beşerî vazifelerimizin yerine getirilmemesidir. Bunlar arasında en mühimmi anne ve babaya karşı olan vazifelerimizdir. Hadiste ayırım yapılmadan, mutlak bir üslupla hepsi birden ifade edilmiş olmaktadır. Hadis, bu iki günahın cezasının çabuk geleceğini belirttiği gibi, dünyevî cezanın uhrevî ukubete kefaret olmayacağına da ayrıca yer verir.[530]

دَحأ يِغْبَي َ بهتَح اوُعَضا َوَت ْنأ َّيلإ َىح ْوأ َ هاللّ َّنإ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رامح نب ضايع نعو ـ15 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .[ٍدَحأ بلَع ٌدَحأ ُرُخْفَي ُ َو ٍدَحأ بلَع .

19. (5890)- İyaz İbnu Hımar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri, bana: "Mütevazi olun, öyle ki, kimse kimseye zulmetmesin, kimse kimseye karşı böbürlenmesin" diye vahyetti." [Ebu Davud, Edeb 48, (4895).] 531

يفو ؛ٍناَّنَم ٍلي ِخَب ٍهب ِخ ِهلُك ْنِم ٌةَبي ِرَق ُراَّنلا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر قيدصلا ركب يبأ نعو ـ55 □ 6551□

يذمرتلا هجرخأ .[ٌناَّنَم ُ َو ٌلي ِخَب ُ َو ، ٌّب ِخ َةَّنَجلا ُلُخْدَي َ :ةَيا َو ِر .

20. (5891)- Hz. Ebu Bekr es-Sıddîk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem, bozguncu, cimri ve başa kakıcı her insana yakındır."

Bir rivayette de şöyle buyrulmuştur. "Cennete ne bozguncu, ne cimri, ne de başa kakıcı giremez." [Tirmizî, Birr 41, (1964).] 532

فا َرْساِ ِرْيَغ يف اوُسَبْلا َو اوُقَّدَصَت َو اوُلُك :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ
هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ51 6555

باب ةمجرت يف يراخبلا هجرخأو ،يئاسنلا هجرخأ .[ٍةَلي ِخَم ُ َو .

21. (5892)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yiyiniz, tasadduk ediniz, giyiniz. Fakat bunları yaparken israfa ve tekebbüre kaçmayınız." [Nesaî, Zekat 66, (5, 79). Hadisi buhari, bab başlığında kaydetmiştir (Libas 1).]533

AÇIKLAMA:

Resulullah, hoşa giden yeme içme gibi hususların israf ve tekebbüre kaçmamak kaydıyla helal olduğunu belirtiyor. Aslında ayet-i kerimede de meseleye bu şekilde temas edilmiştir. "Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz. Allah israf edenleri sevmez" (A'raf 31). Çünkü "müsrifler şeytanların kardeşleridir" (İsra 27). İsraf, gerek iş ve gerekse sözde haddi aşmak olarak tarif edilmiştir. Bu infakta daha belirgin olduğu için ayet ve hadiste öncelikle infaktaki israf medar-ı bahs edilmiştir.534

نوُكَي ْن‘ ِءَّشلاِب ُض ِهرَعُي ِهِسْفَن يف ُد ِجَي اَنَدحأ َّنإ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي :
َليِق] : لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ55 6555

دواد وبأ هجرخأ .[ِةَس َوْس َوْلا ىلا ُهَدْيَك َّد َر يِذهلا ِ هللُّدْمَحلا ، ُرَبْكأ ُ .
هاللّ ، ُرَبْكأ ُ هاللّ :لاَقف ،ِهِب َمَّلَكَتَي ْنأ ْنِم ِهْيَلإِ ُّبَحأ ًةَمَمَح

22. (5893)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dendi, herbirimiz içinde, (bazan öylesine çirkin) bir şeyin arız olduğunu görür ki, bunu söylemektense o şeyin bir kor parçası olup (kendisini) yakması ona daha sevimli gelmektedir!"

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu söze şöyle mukabelede bulundu:

---

529 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/359-360. 530 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/360. 531 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/360-361. 532 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte

Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/361.

"Allahuekber, Allahuekber, [Allahuekber!] Şeytanın hilesini vesveseye çeviren Allah'a hamd olsun!" [Ebu Davud, Edeb 118, (5112).]535

اَم ِ هاللّ َو : ُتْلُق ؟ َوُهاَم : َلاَقَف ؟ي ِ ُرْدَص يف ُهُد ِجأ ٌءْيَشاَم :امهنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ٍساهبَع ِنْب ُتْلُق] :لاق ليمز ىبأ نعو ـ55 □6555□

َّملَكَتأ□

□كْي َلإ اَنْل َزْنأ اَّمِم ٍهكَش يف َتْنُك ْنإَف :بلاَعَت ُ هاللّ َل َزْنأ ىهتَح َكِلذ ْنِم ٌدَحأ
اَجْنَام : َلاَق َّمُث ؛َك ِحَض َو َلاَق ؟ ٍهكَش ْنِم ٌءْيَشأ :يِل َلاَقَف .ِهِب َوُه َو ُنِطاَبْلا َو
ا َو ُل َّو ‘ا َوُه : ْلُقَف ًائْيَش َكِسْفَن يف َتْدَج َو اَذإ :يِل َلاَقَف َلاَق .Œُرِهاَّظلا َو ُر ِخ
َكِلْبَق ْنِم َباَتِكْلا َنوُء َرْقَي َنيِذهلا ِلأْساَف

دواد وبأ هجرخأ .[ٌميِلَع ٍءْيَش ِهلُكِب .

23. (5894)- Ebu Zümeyl rahimehullah anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a (bir gün): "İçimde duyduğum bu (fena) şeyler de ne?" diye sormuştum. Bana: "Ne hissediyorsun ki?" dedi. Ben:

"Vallahi (onlar çok fena!) dilime alamam!" dedim.

"Şekk nevinden bir şey mi?" dedi ve güldü. Sonra açıkladı:

"Bu (çeşit vesveseler)den hiç kimse kurtulamaz. Nitekim Allah Teala hazretleri (Resulüne) şu ayeti inzal buyurmuştur. (Mealen): "Eğer sana indirdiğimiz (kitapta anlatılan bu kıssalar) hakkında bir şüphen varsa, senden evvel indirilmiş olanları okuyanlara sor. Andolsun ki, sana Rabbinden hak (olan kitap) gelmiştir, sakın şüphe edenlerden olma!" (Yunus 94).]

İbnu Abbas bana dedi ki: "Eğer içinde herhangi bir vesvese bulursan şöyle de: "O (Allah), hem evveldir, hem ahirdir, hem zahirdir, hem batındır. O herşeyi bilendir" (Hadid 3). [Ebu Davud, Edeb 118, (5110).]536

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis Ebu Davud'da "Vesveseyi Red" adını taşıyan bir babta kaydedilmiştir. Hadislerin muhtevasından da anlaşılacağı üzere her insana arız olan vesveseler hakkında mü'mine bir bilgi verilmek istenmektedir. Bu bilginin özü şudur: "Her insan, gayrı ihtiyarî olarak bazı vesveselere düşmektedir. Bu vesveseler, iradeye tabi olmadan geldiği ve vicdanda bir tasdik bulmadığı için insana herhangi bir zararı yoktur. Bu çeşit imana, edebe muhalif vesveseler geldiği zaman telaşlanmadan imanı takviye edici, iman esaslarını hatırlatıcı ayetlerden okumalıdır.

İbnu Abbas'ın vesvese anında okunmasını tavsiye ettiği ayet Rabb Teala'nın zatî vasıflarıyla ilgili: "O, evveldir, ahirdir, zahirdir, batındır, herşeyi bilicidir." Ayetin manasını şöyle anlamamız münasibtir: "O, evveldir: Başlangıcı olmadığı gibi, bütün varlıkların başlangıcı da O'nun ilim ve kudretine bağlıdır. O, ahirdir: Sonu olmadığı gibi, bütün varlıkların neticesi O'na bakar ve dönüşü O'nadır. O, zahirdir: Varlık ve birliğinin delilleri herşeyde apaçık görünür ve bütün varlıklar dış görünüşleri ve san'atlı yapılışlarıyla O'nun kudret ve sanatına şahidlik eder. O batındır. Herşeyin hakikatine vakıftır ve herşeyin içyüzü O'nun kudret ve hikmetine şahidlik eder. O herşeyi hakkıyla bilendir."

2- Vesvese hususunda sorulunca İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), ayeti okuyarak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da benzer vesveselere maruz kaldığını, bunun üzerine Efendimiz'i takviyeye matuf o ayetin indiğini ifade etmek istiyor.

Müfessirler, ayette muhatap Resulullah mı başkaları mı ihtilaf etmiştir. Resulullah olduğunu söyleyenlerden bazısına göre: "Zahirde Resulullah ise de asıl murad edilen başkasıdır ve bu muhtevada başka örnekler vardır: "Ey peygamber! Allah'a muttaki ol, kâfirlere ve münafıklara itaat etme" (Ahzab 1) mealindeki ayette, "...Allah sorar: "Ey Meryemoğlu İsa! İnsanlara beni ve annemi Allah'tan başka ilahlar edinin diyen sen misin.?" (Maide 116) ayetlerinde olduğu gibi." Meseleyi açıklayan Razi, buna bizim "kızım sana söyledim gelinim sen anla!" tabirinin karşılığı olan Arapça'daki ةراجاي نعمساو ىنعا كايِا deyimini örnek verir. Müfessirlerin yer verdikleri bir diğer görüşe göre, "Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) bir beşerdir. Bu sebeple onun kalbine de, diğer insanlara olduğu üzere müşevves hatıraların ve sıkıntı veren fikirlerin gelmesi caizdir. İşte bu çeşit vesveseler bir kısım delillerin getirilmesi, beyyinelerin takriri ile bertaraf edilebilir. İşte Rab Teala hazretleri bu maksatla zaman zaman ayetler inzal buyurarak Resulünün benzer vesveselerini izale etmiştir. Sadedinde olduğumuz hadisten İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın da bu kanaatte olduğu anlaşılmaktadır." Bu meselede ileri sürülen farklı görüşleri, toptan büyük müfessirimiz Fahreddin-i Razi'nin tefsirinde bulabiliriz. 537

نَل َو ،نْيَت َرِعَش َنْيَب َدِقْعَي ْنأ َفهلُك ُه َرَي ْمَل ٍمْلُحِب َمَّلَحَت ْنَم :#ِ هاللّ□
ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِضَر ساهبع نبا نعو ـ55 □6556□

ا ِهْيَنُذُأ يِف َّبُص َنوُه ِراَكŒِبهذُع ًة َروُص َر َّوَص ْنَم َو ،ِةَماَيِقْلا َم ْو َي ُكُن□
ُهَل ْمُه َو ٍم ْوَق ِثيِدَح ىلِإ َعَمَتْسا ْنَم َو ؛َلَعْفَي

535 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/361.

ا».دواد وبأو يراخبلا هجرخأŒدوس‘ا صاصرلا :نونلا مضو ةزمهلا دمب « ُكن .
َو َفِهلُك ْنأ َخُفْنَي َهيِف َحو ُّرلا َ سْيَل َو ٍخِفاَنِب].

24. (5895)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim görmediği halde rüya görme iddiasına kalkarsa (kıyamet günü) arpa daneciğine düğüm atması teklif edilir. Kim de kendisinden hoşlanmadıkları halde, bir grubun konuşmasını dinleme gayretine düşerse kıyamet günü kulağına erimiş kurşun dökülür. Kim bir sureti tasvir ederse (kıyamet günü) azaba uğrar ve bu yaptığına ruh üflemesi emredilir, ama üfleyemez." [Buharî, Ta'bîr 45; Ebu Dâvud, Edeb 96, (5024); Tirmizî, Rü'ya 8, (2284).]538

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde, dinen yasaklanan bazı şeylere cür'et edenlerin azablarının şiddet ve devamını ifade için birkısım teşbihlere başvurmuştur: * Rüya hususunda yalan söylenmemelidir. Yani görmediği rüyayı, görmüş gibi anlatmamalıdır. Böyle bir davranışın cezası, âhirette büyük olacaktır. Arpa danesinin düğümlenmesinin teklifi bunu ifade eder. Çünkü, arpanın iki ucu bir araya getirilemez ki düğüm yapılabilsin. Bu yapılamadığı müddetçe azabı devam ettirilecek demektir.

* Kişi, kendisini sevmeyen, konuşmalarını dinlemesini istemeyen kimselerin konuşmalarını dinlememelidir. Bu yasağa uymayıp, merak sâikasıyla onların konuşmasını gizlice dinlemeye çalışan kimse kıyamet günü şiddetle cezalanacaktır.

* Canlı tasviri yapılmamalıdır. Bunu yapanlara, yaptıkları heykel ve resim nev'indeki şeylere ruh üflemeleri gibi, yapmaları imkânsız bir teklifte bulunulacak, yapamadıkları müddetçe azaba uğrayacaklardır. Resim mevzuunu daha önce genişçe işlediğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. 539

ىلإ ُلُج َّرلا ىعْدُي ْنأ ى َرِفلا ِمَظْعأ ْنِم َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي
ِض َر عقسا نب ةلثاو نعو ـ56 6555

يهو ،ةيرف عمج «ىرِفْلا».يراخبلا هجرخأ .[ْلُقَي ْمَل ًائْيَش # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلَع
َلوُقَي ْوأ ، َرَت ْمَل اَم ِهْيَنْيَع َي ِرُي ْوأ ،هيِبأ ِرْيَغ

. بذكلا

25. (5896)- Vâsıle İbnu'l-Eska' radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, en büyük yalanlardan biri, kişinin kendisini babasından başka birisine nisbet etmesi veya görmediği bir şeyi gözlerinin gördüğünü iddia etmesi, yahut da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylemediği bir şeyi O'na söyletmesidir." [Buhârî, Menâkıb 5.]540

AÇIKLAMA:

Dinimiz, neseb meselesine ehemmiyet vermiştir. Nikâh, miras gibi pekçok hukuki ve hassas meselelerin odak noktasını teşkil eden nesebin tağşîşi, bu meselede insanların yanıltılması, arkadan birçok haramlara, haksızlıklara kapı açmak demektir. Bu sebeple olacak ki basit bir hadise gibi görülen yabana neseb iddiası ehemmiyetli bir hâdisedir. Hatta, hadisin Buhârî'deki aslında "Kişi, bu iddiayı bile bile yaparsa, Allah'a küfretmiş olur" ziyadesi mevcuttur. Bazı âlimler de bu ibareye: "...Haram olduğunu bildiği halde kendisini bir yabancıya nisbet etmeyi helal addederse..." diye kayıt koymuştur. Şunu da belirtelim ki çoğunluk, buradaki "küfr"ü, küfran-ı nimet ile te'vil etmiş, bu ifadenin, tağlîz ve zecr maksadıyla ağır bir üslûba yer verdiğini söylemiştir. mutlak ifade ile "Bunu yapan, ehl-i küfrün fiiline benzeyen bir fiilde bulunmuştur" demenin kastedildiği de söylenmiştir. Hadisin bir diğer veçhi de zecri ifade eder: "Aralarında nesebi bulunmayan bir kavme kendisini nisbet eden, cehennemdeki yerini hazırlasın" denmiştir.

Hadis, açık bir şekilde, kişinin bilinen nesebini inkar ederek bir başka nesebi iddia etmesinin haram olduğunu belirtiyor. Ancak "bilerek" kaydı, bilmeden yapanı tehdidden hariç tutmuştur. İslâm'da sorumluluk bilme ve niyete tabidir.

Hadis, zecr maksadıyla herhangi bir günahı küfre nisbet etmenin caiz olduğunu da ifade eder. Hadisin bazı vecihlerini de gözönüne alan bazı alimler, müddeinin kendine ait olmayan bir şeyi "benimdir" diye iddia etmesinin haram olduğuna hükmetmiş ve hatta mal, ilim, taallüm, neseb, hâl, salâh, nimet, velâ vs. hangi çeşitten olursa olsun bâtıl iddiaların hepsini buraya dahil etmiştir.

Herhangi bir bâtıl fiile terettüp eden mefsedelerin miktarca artması nisbetinde onun tahrîmi şiddet kazanmaktadır.541

538 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/364. 539 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/364.

م ُ ْس“ ا ِرْيَغ ٍةَّلِمِب ٍنيِمَي ىلَع َفَلَح ْنَم :ِهاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي□
ِض َر كاحضلا نب تباث نأ ةبق يبأ نعو ـ55 □6555ـ ،هِلْتَقَك ِنِمْؤُمْلا ُنْعَل َو ،
ُكِلْمَي َ اَميِف ٌرْذَن ِل ُج َر ىلَع َسْيَل َو ،ةَمايِقْلا َم ْوَي ِهِب َبِهذُع ٍءْىَشِب ُهَسْفَن َلَتَق
ْنَم َو ،َلاَق اَمَك َوُهَف ًادِهمَعَتُم ًابِذاَك ًّإ ُهاللّ ُهْد ِزَي ْمَل اَهِب َرِثْكَتْسَيِل ًةَبِذاَك ًة
َوْعَد ىعَّدا ِنَم َو ،ةَمايِقْلا َم ْوَي ِهِب َحِبُذ ٍءْىَشِب ُهَسْفَن َحَب َذ ْنَم َو ،هِلِتْقَك َوُهَف
ِرْفُكِب ًانِم ْؤُم ىَم َر ْنَم َو

راصتخا يذمرتلاو دواد بأ ةياور يفو ةسمخلا هجرخأ .[ًةَّلِق .

26. (5897)- Ebu Kılâbe merhum anlatıyor: "Sabit İbnu Dahhâk radıyallahu anh anlatmıştı: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, bile bile, yalan yere İslâm'dan başka bir din ile yemin ederse, bu kimse dediği gibidir. Kim kendisini bir şeyle öldürüp (intihar ederse) kıyamet günü o şeyle azab verilir. Kişinin gücü dışında olan bir şey üzerine yaptığı nezir muteber değildir. Mü'mine lanet etmek onu öldürmek gibidir. Bir mü'mine küfür nisbet etmek onu öldürmek gibidir. Kim kendisini bir şeyle keserse kıyamet günü onunla kesilir. Kim malını çok göstermek için yalan bir iddiada bulunursa, Allah onun azlığını artırır." [Buhârî, Eymân 7, Cenâiz 84, Edeb 44, 73; Müslim, İman 176, (110); Tirmizî, İman 16, (2638); Ebu Dâvud, İman 9, (3257); Nesâî, Eymân 7, (7, 5, 6).] 542

AÇIKLAMA:

1- İslâm'dan başka bir din ile yemin: "Bu işi yaparsam Hıristiyan olayım" veya "Hıristiyanlık hakkı için bu işi ben yapmadım" şeklindeki yeminlerdir. Yemin, yemin edilen şeyin şanını yücelttiği için, İslâm'dan başka bir din ile yemin yasaklanmıştır. Resûlullah bir başka hadiste: "Ben İslâmiyet'ten berîyim" derse, bakılır, eğer bunu yalan olarak söyledi ise, o kimse dediği gibidir. Ama doğru söyledi ise, yine de İslâm'a salim olarak dönemez." buyurur. Şu halde sadece yalan yemin değil, doğru da olsa kendisini başka dine nisbet ederek yemin etmek yasaklanmıştır. Bu bahis daha teferruatlı olarak daha önce geçtiği için teferruata girmeyeceğiz (5819-5835 numaralı hadisler).

2- Nezirle ilgili bahiste daha önce geçtiği üzere (5746. hadis), kişinin mülkünde olmayan bir şeyi zikrederek yaptığı nezir muteber değildir. Söz gelimi "Şu işi yapmazsam Boğaz Köprüsü senin olsun" gibi. **3-** Lanet Allah'ın rahmetinden uzak kılmaktır. Mü'mine lanet dileğiyle bedduada bulunmak olsun, mü'mine küfür nisbet etmek olsun her ikisi de mü'mini öldürmek gibi ciddi bir varta ilan edilmektedir. Bu davranış, o mü'minle olan her çeşit "sıla"yı kökten kesecek, derin bir yara açacaktır. Resûlullah, tekfirin boşta kalmayacağını, tekfir edilen kimse kâfir değilse, hükmün tekfirde bulunanın üzerine rücu edeceğini söylemiştir. Mü'minler, Resûllerinin sözüne kulak verip, birbirlerine karşı bu tabirleri kullanmamalıdırlar. 4- İntihar da yasaklanmakta, müntehir ne suretle canına kıymışsa, âhiret hayatında ilânihaye aynı sûret çerçevesinde azab göreceği belirtilmektedir. Müntehirin imanı ve cenaze namazının cevazı münakaşa konusu olmuştur. Daha önce açıklama geçti. 543

اَش َف ُّ َو ، َبْع ُّرلا ْمِهبُولُق يِف ىلاعَت ُ هاللّ ىقْلأ َّإ ِم ْوَق يِف ُلوُلْغلا َرَهْ اَم] : لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ55 □6555ـ ،ُمَّدلا ُمِهيِف اَشَف َّإ ٍهقَح ِرْيَغِب ُم ْوَق َمَكَح ُّ َو ، َق ْز ِهرلا ْمُهْنَع َعَطَق َّإ َنا َزيِمْلا َو َلاَيْكِمْلا ُم ْوَق َصَقَن ُّ َو ، َت ْوَمْلا ُمِهيِف َرُثَك َّإ ِم ْوَق يِف اَن ِهزلا

دهعلا ضقنو ردغلا « ُرْتَخلا».كلام هجرخأ .[َّوُدَعْلا ُمِهْيَلَع ىلاعَت ُ هاللّ َطَّلَس َّإ . ِدْهَعْلاِب ُم ْوَق َرَتَخ ُّ َو

27. (5898)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir kavimde gulûl (denen devlet malından hırsızlık) zuhûr ederse, Allah o kavmin kalplerine korku atar. Bir kavim içinde zina yayılırsa orada ölümler artar. Bir kavim, ölçü ve tartılarda (hile yaparak) miktarı azaltırsa Allah ondan rızkı keser. Bir kavmin (mahkemelerinde) haksız yere hükümler verilirse, o kavimde mutlaka kan yaygınlaşır. Bir kavm ahdinden dönüp gadre yer verirse, Allah onlara mutlaka düşmanlarını musallat eder." [Muvatta, Cihâd 26, (2, 460).] 544

AÇIKLAMA:

1- Hadis zahiren mevkuftur. Yani İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın sözü gözükmektedir. Ancak içtihadla söylenemeyecek meselelere temas edildiği için bu, hükmen merfu (Resûlullah sözü) kabul edilmiştir. **2-** Resûlullah bu hadislerinde cemiyeti ayakta tutan temel ahlâkî umdeleri zikretmektedir. Böylece, İslâm nazarında, içtimâî saadet ve medenî terakki ile ahlakî yapının yakın ilgisinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu içtimâî dinamikler: * Devlet malının yağmalanmaması,

* Namus ve iffet,

* Ölçü ve tartılarda dürüstlük,

* Mahkemelerde adalet,

* Ahde vefa.

3- [545] Bu hususlarla ilgili olarak Zürkânî'nin kaydettiği bazı açıklamalar şöyle: **1) Gulûl:** Ganimete yapılan hıyanettir. [Bunun her çeşit devlet malına yönelen hırsızlık ve yağmayı ifade ettiğini daha önce açıkladık. Ganimetten çalma mukabilinde kalbe atılan korku için: "Çünkü mal kalbi takviye eder, haram yolla alınca korkarlar" denmiştir. İbnu Abdilberr der ki: "Bu korku, düşmanlarındandır, onlardan korkarlar ve bir daha karşılaşmak istemezler, düşman da onlara galebe çalar. Şu da bilinmeli ki, bu korku sadece hırsızlığı yapanlara mahsus değildir, yapmayanlar ve onu uygun bulmayanlar da bundan hariç kalmazlar. Durumu düzeltmeye güç olduğu halde müdahale etmezler, kalpleri bu işi reddetmezse, korku herkese şâmil olur. Nitekim ayette Rabbimiz Teâla hazretleri (meâelen): "Keşke sizden önceki nesillerden, yeryüzünde fesadı önlemeye çalışan ilim ve fazilet sahipleri bulunsaydı. Ancak onlardan kurtardığımız pek azı bunu yaptılar. O nesillerden zulmedenler ise zevklerinin peşine düştüler ve mücrimler olup çıktılar" (Hud 116). Keza şu ayet var: "Onlar kendilerine verilen öğüdü unuttuklarında, biz de kötülükten sakındıranları kurtarıp, zulmedenleri ise Allah'a itaatten çıkmakta ısrar etmeleri yüzünden şiddetli bir azabla yakaladık" (A'raf 165). **2)** Zinayı, gücü yetenler müdahale edip önlemezlerse o cemiyette ölümler artar. Bununla ilgili olarak Benî İsrail'den kıssa gelmiştir.

3) Ölçü ve tartıda hile, rızkı kökten kaldırmaz, bereketi kaldırır, darlığa sebep olur. Dolayısıyla bu hadisle "Kul işlediği günah sebebiyle rızıktan mahrum kalır" hadisi veya "Rızkı, ne taat artırır, ne de masiyet eksiltir" hadisi arasında münafaat yoktur. (Çünkü birincide rızıktaki bolluk maksuddur, ikincide ise rızkın aslı yani zaruri olan, hayatın idamesine lüzumlu olan miktardaki hakiki rızıktır. Öteki ise mecazidir, onda artma eksilme olabilir. Ayetle garanti altında olduğu bildirilen rızık da bu ikinci rızıktır).

4- Hadis haksız yere verilen hükme yani adaletsizliğe, ceza olarak

---

[542] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/366.

kanın yaygınlaşmasını gösteriyor. Yani adaletsizliğin hakim olduğu cemiyetlerde anarşi olacak, isyan olacak, mahkemelere güvenini kaybeden insanların, haklarını kendileri alma veya koruma gayretine düşeceklerini, bütün bu durumların cemiyeti yıkıma götüren kan dökme (=anarşi) hadiselerini yaygınlaştıracağını ifade ediyor. Bu sebepledir ki bütün İslâm cemiyetleri "adalet"i mülkün yani devletin temeli bilmiştir.

5- Son husus ahde vefadır. Kur'ân mükerrer ayetleriyle ahde vefayı, verilen sözün tutulmasını emretmektedir. Resûlullah bu hadiste vefasızlığın cezasını ve müeyyidesini hatırlatmaktadır: "Düşmanın tasallutu." Bu içtimâî marazların bir hadiste ve belli bir sıraya göre zikri tesadüfen olmayabilir. Yani devlet malından hırsızlıkla başlayan tefessüh zina, ölçütartıda hile, adaletsizlik muhtelif safhalardan geçerek ahde vefasızlık noktasına ulaşmakta, Cenab-ı Hak düşmanlarını musallat ederek büyük bir ceza vermektedir: Bu cemiyet ya esarete düşecek, ya da dağılıp yok olacak. Musibetlerin tokadıyla uyanıp kendine gelmek, yeniden kurtuluş vetiresine girmek de bir başka ihtimal. Zira ayet-i kerimede, kendinde olan kötülükleri bertaraf eden kavme kurtuluş vaadedilmektedir (Ra'd 11).546

يِف غَتْبُم َو ،ِم َرَحْلا يِف ٌدَحْلُم :ٌةَثَث ىلاعَت ِ هالّل ىلاِ ِساَّنلا ُضَغْبأ :# ِ هالّل
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُهالّل َي ِض َر هنعو ـ55 □6555ـ يف دحلأو ،قحلا نع
لئاملا « ُد ِحْلُمْلا».يراخبلا هجرخأ .[ُهَمَد َقي ِرْهُيِل ٍهقَح ِرْيَغِب ٍئ ِرْما َمَد ٌبِلَّطُم
َو ،ةَّيِلِهاَجْلا َةَّنُس ِم ُ ْس“ا

ىدعتو هيف ملْ اذإ مرحلا .

28. (5899)- Yine İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"İnsanlar arasında Allah'ın en çok buğzettiği üç kişi vardır: * Harem'de sapıtıp haktan ayrılan,

* İslâm'a girdiği halde cahiliye sünnetini arayan, * 547 Haksız yere, kanını dökmek için bir adamdan kan talep eden." [Buharî, Diyât 9.]

AÇIKLAMA:

1- İlhad haktan sapma manasına gelir. Büyük günaha ilhad dendiği gibi küçük günaha da ilhad denilebilir. Bu durumda Harem'de işlenen küçük günahın Allah indinde başka yerde işlenen büyük günahtan daha kötü olduğu manası çıkar. Buna "müşkil" diyen İbnu Hacer, ilhadla hadiste büyük günahın kastedilmiş olması gerektiğini belirtir.

2- İslâm'da cahiliye sünneti aramaktan murad, kişinin, birinde bir hakkı olduğu takdirde onu bizzat kendisinden talep etmesi gerekirken onunla müşterekliği olan evlad, kardeş, akraba gibi kendisi dışında birinden o hakkını almaya çalışmasıdır. Bunula, cahiliye âdetlerinin devamı, onların yayılıp infaz edilmesini arzu edenlerin kastedildiği de söylenmiştir. Cahiliye sünnetinin içine cahiliye devrinin her çeşit örf, âdet ve tatbikatları girer. **3-** Allah'ın buğzuna sebep olan kan talebi normal bir talep değildir. Haksız yere, haddi aşan bir taleptir. Zaten haksız tabiri de bu talebin meşru bir kısas talebi olmadığını göstermektedir.[548]

545 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/367-368.

ةَيِواَعُم ِهْيَلإِ َبَتَك َو] :هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةبعش نب ةريغملا نعو ـ55□
□6555□

ةَعاَضإِو ،َلاَق َو َليِق :ًاثَث ْمُكَل َه ِرَك ىلاعَت َ هاللّ َّنإ :ُلوُقَي # ُهُت ْعِمَس :□
ِهْيَلإِ َبَتَكَف ؛# ِ هاللّ ِلوُس َر ْنم ُهُتْعِمَس ٍءْىَشِب ىلإِ ْبُتْكا ِنأ

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ِلاَؤُّسلا َة َرْثُك َو ،لاَمْلا .

29. (5900)- Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh'ın anlattığına göre "Hz. Muâviye radıyallahu anh kendisine: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittiğin bir şeyi bana yaz" diye mektup yazmıştır. O da Hz. Muâviye'ye şunu yazmıştır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Allah Teâla hazretleri, sizin için üç şeyi mekruh addetti: * Dedikodu,

* Malın ziyâı.

* [549] Çok sual!.." [Buhârî, Zekât 53, Edeb 6; Müslim, Akdiye 35, (539).]

لوُس َر ِدْهَع ىلَع اَهُّدُعَن اَّنُك ،ِرَعَّشلا َنِم ُّقَدأ ْمُكِنُيْعأ يف َيِه ًاَمْعأ َنوُلَمْعَتَل ْمُكَّنإ]□
□6551□ 55ـ نعو أنس ٍر َض ِي َ اللّ ُ عنه قال:

تاكلهملا « ِتاَقِبوُمْلا».يراخبلا هجرخأ .[ِتاَقِبوُمْلا َنِم # ِ هاللّ .

30. (5901)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Siz birkısım ameller işliyorsunuz ki, onlar sizin nazarınızda kıldan daha ince (daha ehemmiyetsiz)dir. Halbuki biz onları, Resulullah zamanında helake atıcılardan addederdik." [Buharî, Rikak 32.][550]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, daha sahabe hayatta iken, Müslümanlar arasında dinî hassasiyetin bir hayli zaafa uğradığını ifade etmektedir. Hz. Aişe ve diğer sahabilerden bu paralelde yakınmalar çoktur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da muhtelif hadislerinde insanlarda görülecek olan bu gevşemeyi haber vermiştir. Bir Buhârî hadisi şöyle: "İlk salihler birer birer gider. Geriye insanların adileri kalır. Onlar tıpkı arpa döküntüsü veya hurma atıntısı gibidirler. Allah onlara beş paralık değer vermez." Yine Buhârî'de gelen bir başka hadiste, zaman içinde alim ve fazıl kalmayıp, insanların, cahilleri kendilerine reis yapacakları ifade edilir. **2-** Hz. Enes (radıyallahu anh), ehemmiyetsiz gibi görülen günahlardan kaçınmayı tavsiye etmiş olmaktadır. Resulullah devrinde, insanların Aleyhissalâtu vesselâm'dan aldıkları dersin feyziyle küçük günahlardan bile ciddi şekilde kaçındıklarını beyan ediyor. Nitekim Resulullah: "Küçük günahlardan sakının. Zira küçük günahların meseli, bir vadiye inen bir cemaate benzer. Onlardan herkes bir çöp getirir. Bu çöplerle yemeklerini pişirirler. Küçük günahlar da böyledir, birikince sahibini helaka atar. "İbnu Battal: "Küçük günahlar çoğalınca büyük olur" demiştir. Bazı rivayetlerde, küçük günahları da, Ashab'ın, Resulullah zamanında "büyük" addettikleri belirtilmiştir. Ebu Eyyub el-Ensarî hazretlerinin şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Kişi vardır, güzel amellerde bulunur ve buna güvenerek küçük günahları unutur. Allah'a kavuştuğu zaman bu küçükler etrafını sarmış olur. Kişi vardır günah işler, fakat bu günahından devamlı korkar. Öyle ki Allah'a kavuştuğunda azabtan emin olur."[551]

كَيِلَتْبَي َو ُ هاللّ ُهَيِفاَعُيَف َكي ِخأِب َةَتاَمَّشلا رِهْظُت َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ [.
: لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر عقس‘ا نب ةلثاو نعو ـ51 □ 6555□

يذمرتلا هجرخأ .

31. (5902)- Vâsıle İbnu'l-Eskâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kardeşine karşı şamata yapma. Allah ona afiyet sana da belayı verir." [Tirmizî, Kıyamet 55, (2508).][552]

AÇIKLAMA:

Şamata dilimize de geçen bir kelimedir; düşmanlık ettiğin veya sana düşmanlık eden kimsenin maruz kaldığı musibet karşısında sevinmektir. Resulullah mü'minin mü'mine şamata yapmasını menetmekte ve bu durumun tersine dönüp, şamata yapanın müsibete düşebileceğini hatırlatmaktadır. Şu halde şama, bir başka hadiste tavsiye edilen "düşmana karşı davranışta ölçülü olma" prensibine aykırı düşmektedir. 553

548 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/370. 549 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/370. 550 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/371. 551 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/371-372.

دواد وبأ هجرخأ .[ُّم ِصُي َو يِمْعُي َءْنَّشلا َكُّبُح :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع .
□6555□ 55ـ نعو يبأ ءادردلا َر ِض َي هاللّ ُ

32. (5903)- Ebu'd Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir şeye karşı sevgin seni kör ve sağır eder (de onun eksiklerini görmez, kusurlarını işitmez olursun" [Ebu Davud, Edeb 125, (5130).]554

AÇIKLAMA:

Bu hadis Ahmed İbnu Hanbel'de hem merfu ve hem de mevkuf olarak rivayet edilmiştir, merfu olması daha muvafık gözükmektedir. Hadis, kalbe hakim olan sevginin, mahbubun kusurunu göremeyecek kadar gözü kör ve kulakları sağır edeceğini belirtiyor. Dinimiz bu fıtrî zaaf sebebiyle, pek yakınların şehadetini makbul addetmiştir, çünkü doğruyu söyleyemez. 555

وبأ هجرخأ .[ِمَّدلا ى َرْجَم َمَدآ ِنْبا ِنِم ى ِرْجَي َناَطْيَّشلا َّنِإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]
□6555□ 55ـ نعو ٍسنأ َر ِض َي هاللّ ُهنَع لاق:

دواد.

33. (5904)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şeytan insanoğlunda, kanın cereyanı gibi cereyan eder." [Ebu Davud, Sünnet 18, (47819).] 556

AÇIKLAMA:

el-Kâdı ve bazılarının kaydına göre birkısım alimler hadisin zahirini esas alıp, şeytanın insanın içinde dolaştığını kabul etmek gerektiğini, Allah Teala hazretlerinin ona, insanın içinde, kanın dolaştığı gibi dolaşma güç ve kuvveti verdiğini söylemiştir. Bir kısmı da: "Bu, şeytanın saptırma ve vesveseyi çokça yapması sebebiyle yapılan bir istiaredir, şeytanın insandan, tıpkı kanın ayrılmadığı gibi hiç ayrılmadığını ifade etmektedir" demiştir. 557

رُثَك اَذإ ،ْمَعَن :َلاَق ؟َنوُحِلاَص اَنيِف َو ُكِلْهَنأ ! ِهاللّ َلوُس َر اَي : ْتَلاَق اهنَع ُ□
هاللّ َي ِض َر َةَمَلس َّمُأ َّنأ ُهَغَلَب ُهَّنأ] :كلام نعو ـ55 □6556□

انزلا « ُثَبَخْلا» .[ُثَبَخْلا .

34. (5905)- İmam Malik rahimehullah'a ulaştığına göre, "Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ), Efendimiz'den sormuştur: "Ey Allah'ın Resulü! Aramızda salihler mevcut iken bizler helak mi olacağız?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet, buyurmuşlardır, pislik (zina) artarsa!" [Muvatta, Kelam 22, (2, 991).]558

بلَع ًادْبَع ْوأ اَه ِج ْو َز بلَع ًةأ َرْما َبَّبَخ ْنَم اَّنِم َسْيَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع
ُ هاللّ َي ِض َر ةريره ىبأ نعو ـ56 □6555□

عدخو دسفأ يأ « َبَّبَخ».دواد وبأ هجرخأ .[ِهِدِهيَس .

35. (5906)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hanımını kocasına karşı, köleyi efendisine karşı ayartan bizden değildir!" [Ebu Davud, Talak 1, (2175), Edeb 135, (5170).] 559

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kadınla bizzat evlenmek veya bir başkasıyla evlenmesini sağlamak maksadıyla kocasından boşanmaya teşvik etmeyi, çeşitli yollara başvurarak boşanma hususunda kadını aldatmayı yasaklamaktadır. Keza, bir efendinin kölesi veya cariyesini, zina veya livataya sevketmek veya kaçmasını sağlamak veya efendisini, onu satmaya zorlamak için hilelere başvurmayı yasaklamaktadır. Şu halde, kadınlakoca, köle ile efendi arasına sokulacak her türlü fitne ve fesad dinen yasaktır, pek büyük manevî mesuliyeti mucibtir.560

---

554 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/372. 555 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/372. 556 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/373. 557 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/373. 558 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/373.

هَدْف ِر ُعَنْمَي َو ،ُهَدْبَع ُدِلْجَي َو ،ُهَدْح َو ُلُكأَي ِيذهلا ؟ْمُك ِرا َرَشِب ْمُكُئِهبَنُأ َأ□].
:# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]: لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ55 □6555□

نيزر هجرخأ .

36. (5907)- Yine Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size şerlilerinizi haber vereyim mi? Onlar, tek başlarına yiyenler, kölelerini dövenler, yardımı esirgeyenlerdir." [Rezin tahriç etmiştir.] 561

ÜÇÜNCÜ FASIL

DİLİN AFETLERİ

قَّتا : ُلوُقَتَف َناَسِهللا ُرِهفَكُت اَهَّلُك ءاَضْع'ا َّنِإف َمدآ ُنبا َحَبْصأ اَذإ] :لاق هعفري
هنَع ُهاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نع ـ1 6555

يذمرتلا هجرخأ .[اَنْجَج َوْعا َتْجَج َوْعا ِنإ َو اَنْمَقَتْسا َتْمَقَتْسا ِنإ ، َكِب ُنْحَن .
اَمَّنإف ،اَنيِف َ هاللّ

1. (5908)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan anlatıyor: "Ademoğlu sabaha erdi mi, bütün azaları, dile temenna edip: "Bizim hakkımızda Allah'tan kork. Zira biz sana tabiyiz. Sen istikamette olursan biz de istikamette oluruz, sen sapıtırsan biz de sapıtırız!" derler." [Tirmizî, Zühd 61, (2409).] 562

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen tekfir, kişinin tezellülâne eğilmesi, başını indirmesidir. Daha ziyade Yahudilerde görülen ve dilimizde temenna denen, kişinin hürmeten arkadaşının önünde eğilerek başını aşağı indirmesidir. Bu rüku değildir, ancak rükuya yakın bir eğilmedir.

Azaların dile konuşması, hakikat olabileceği gibi lisan-ı halle bir mecaz da olabilir denmiştir. Hadis, bütün azaların iyilik ve kötülükte dile tabi olduğunu ifade ediyor. Bazı şarihler bir diğer hadise atıf yaparak demiştir ki: "Eğer dersen ki: "Resulullah: "Vücudda bir et parçası var, eğer o düzelirse bedenin tamamı düzelir, eğer o bozulursa bedenin tamamı bozulur, bilesiniz o kalptir" buyurmuştur. Bu hadisle arada bir zıtlık yok mu?" Biz de deriz ki: Arada zıtlık yoktur. Çünkü dil, kalbin tercümanıdır ve bedenin dışındaki halifesidir. Öyleyse iş dile nisbet edilmişse bu, mecaz yoluyla yapılan bir nisbettir." 563

تْلُق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هاللّدبع نب نايفس نعو ـ5 6555

هِناَسِلِب َذَخأَف ؟َّيلَع ُفاَخَت اَم ُف َوْخأ اَم ! ِهاللّ َلوُس َراَي ُتْلُق ،ِمِقَتْسا َّمُث ُ،
هاللّ يِهب َر ُلْق :لَاَق ،ِهِب ُم ِصَتْعأ ٍرْمِأِب يِنْثِّدَح ! ِهاللّ َلوُس َر اَي

يذمرتلا هجرخأ .[اَذه : َلاَق َّمُث .

2. (5909)- Süfyan İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, uyacağım bir amel tavsiye et bana!" Şu cevabı verdi: "Rabbim Allah'tır de, sonra doğru ol!"

"Ey Allah'ın Resulü dedim tekrar. Benim hakkımda en çok korktuğunuz şey nedir?" Eliyle dilini tutup sonra: "İşte şu!" buyurdu." [Tirmizî, Zühd 61, (2412).] 564

ا ِم ْوَيْلا َو ِ هللاِب ُنِم ْؤُي َناَك ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]Œوأ ًارْيَخ ْلُقَيْلَف ِر ِخ
: لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 6515

ا َجَن َتَمَص ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق» :لاق رمع نبا نع ،ىرخأ يف هلو.يذمرتلا » .
هجرخأ .[ْتُمْصَيِل

3. (5910)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse ya hayır konuşsun ya da sussun." [Tirmizî, Kıyamet 51, (2502).] Tirmizî'nin İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den yaptığı diğer bir rivayette, Resulullah: "Kim susarsa kurtulur" buyurmuştur. 565

AÇIKLAMA:

İnsanın her sözü kaydedilip yazıldığı ve kıyamet gününde her kelamdan hesap verileceği için, ahirete inananların , hesabı kolay olan hayır konuşmaları tavsiye edilmektedir. Yani, kişi konuşmak isteyince önce bir düşünmeli, söyleyeceği zarar getirmeyecekse konuşmalı, zarar getirecekse susmalıdır. Zarar getirmesi, harama, mekruha götürmesi veya fesada sebep olmasıdır. Öyle ise bu ihtimallerin bulunmayacağı veya hayrın açık ve belirgin olduğu söz söylenebilir. Hatta mübahda dahi sükut tavsiye edilmiştir. Çünkü o da mekruh ve hatta harama müncer olabilir.566

اَم ُهُك ْرَت ِء ْرَمْلا ِم ُ ْسإِنْسُح ْنِم :# ِ هاللّ ُلو ُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي
ِض َر ةريره يبأ نع نيسحلا نب يلع نعو ـ5 6511

وصوم يذمرتلاو ًسرم كلام هجرخأ .[ِهيِنْعَي .

4. (5911)- Ali İbnu'l-Huseyn, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin malayani şeyleri terki İslam'ının güzelliğinden ileri gelir."

[561] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/374.

[562] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/375.

[563] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/375.

[Tirmizî, Zühd 11, (2318, 2319); Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 3, (2, 903).]567

هاللّ ُلوُس َر َل اَقَف .ِةَّنَجْلاِب ْرِشْبأ :ُعَمْسَي #ِ هاللّ ُلوُس َر َو ،ُهَل ُرَخآ □ #:
ُلَج َر َلاَقَف ُلَج َر َيِهف ُوُت] :هنَع ُ هاللّ َيِض َر سنأ نعو ـ6 □6515□

يذمرتلا هجرخأ .[ِهيِنْغُي َ اَمِب َل ِخَب ْوأ ،هيِنْعَي َ اَمِب َمَّلَكَت ُهَّلَعَل ؟َكي .
ِرْدُي اَم َو

5. (5912)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam ölmüştü, diğer biri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın işiteceği şekilde onun için şöyle söyledi: "Cennet mübarek olsun!" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu: "Nereden biliyorsun? Belki de o malayani konuştu veya kendisini zengin kılmayacak bir miktarda cimrilik etti!" [Tirmizî, Zühd 11, (2217).]568

AÇIKLAMA:

Malayani, dilimize de girmiş olan kelimelerdendir. Kısaca "dünya ve ahiret için zaruri olmayan şey" diye tarif edilir. Alimlerimiz, malayaniyi açıklamada bazı incelikleri beyan ederler. Pekçok hadiste buna temas edildiği için, şümulunu bilmemizde fayda var: İbnu Receb'e göre malayani hem fiil ve hem de sözlerimizde olabilir. Kişinin malayaniden uzaklaşması, haramları, şüpheleri, mekruhları, fuzuli olan mübahları terkiyle gerçekleşir. Fuzuli mübah, gerekli olmayan her şeydir. Müslümanlığın kemalini arayan kimseye bunların hepsini terketmesi gerekir.

Aliyyu'l-Kâri, tahlili biraz daha derinleştirerek: "Kişiyi fiil, söz, nazar ve fikrî olarak ilgilendirmeyen herşey malayanidir." Yani, sadece davranış ve sözde değil, baktığımız, düşündüğümüz, hayal ettiğimiz şeylerde de lüzumsuz ve gereksiz şeylerden kaçınmak gerekmektedir: "Malayani'nin hakikatı der, din ve dünyasının zaruretinde muhtaç olmadığı şeydir. Mevlasının rızasını kazanmada ona faydası olmayan şeydir; bunun da ölçüsü, onsuz hayatının devam etmesidir." Şu halde hayatımızın idamesinde muhtaç olunmayan şeyler malayanidir. Bu nokta-i nazardan fazla söz, ziyade davranış hep malayaniye girer. Gazâlî'ye göre malayaninin tarifi: "Kişi, şuküt ettiği takdirde günaha girmediği, haline ve maline bir zarar vermediği her sözdür; sözgelimi bir grupla oturup seyahatinden bahseden, bu seyahati sırasında gördüğü dağlar ve nehirlerden ve başından geçen hadiselerden, hoşuna giden yiyecek ve içeceklerden, kılık kıyafetten, karşılaştığı zatlar ve onların hallerinden anlatan bir kimse, eğer bu hususları anlatmayıp da sükut etseydi, ne günaha girerdi ne de bir zarara uğrardı. O kimse bu işte ileri gitse, ister istemez anlattıklarına bazı mübalağalar, ilaveler, çıkarmalar yapar ve kendini satmalar, değişik şeyleri görmüş olmakla böbürlenmeler, hava atmalar, şunun bunun gıybetini yapmalar, Allah'ın yarattıklarından bazı şeyleri tahkirler araya girer. Halbuki insan bu esnada pek kıymetli olan ömrünü zayi etmiştir. Zikir, tefekkür gibi daha kıymetli şeyler yapmak varken bu faydasız ve hatta zararlarla dolu şeyleri anlatmakla faydalıyı zararlı ile değiştirmiştir. Oysa insanoğlu, dilinin amelinden hesaba çekilecektir."

Şu halde malayaniyi, İslam'ın insana getirdiği mesuliyet telakkisi çerçevesinde anlamak gerekmektedir. Kalbinin, dilinin ve göz, kulak, akıl, hayal gibi bütün azalarının amellerinden hesap verecek olan insanın, bu hesapta terazinin sevap kefesine girmeyecek şeylerden kaçınması gerekir. Böylesi bir malayani anlayışı, insanı, hayal kurarken bile iradî olmaya, iradesiyle faydalı şeyleri hayal etmeye, her meselede şuurlu ve iradeli şekilde hayır aramaya ve bu alışkanlığı kazanmaya sevkeder. Nitekim ayette, "...Siz içinizde olanı açıklasanız da, saklasanız da, Allah onu bilir ve onunla sizi hesaba çeker..." (Bakara 284) buyrulur. Bu ayet, söz ve fiil ötesinde, hayal, duygu ve düşüncelerin bile kayda geçirildiğini, zayi olup gitmediğini ifade etmektedir.[569]

[566] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/376. [567] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/377.

اَهَل يِقْلُي َ ىلاعَت ِ هاللّ ِناوْض ِر ْنِم ِةَمِلَكْلاِب ُمَّلَكَتَيَل َدْبَعْلا ّنَإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ5 6515ـ .[ًافي ِرَخ َنيِعْبَس ِراَّنلا يِف اَهِب يِوْهَي ًاَب اَهَل يِق ْلُي َ ِ هاللّ ِطَخَس ْنِم ِةَمِلَكْلاِب ُمَّلَكَتَيَل َدْبَعْلا ّنَإ َو ،ةَّنَجْلا يِف ٍتاَج َرَد اَهِب ُ هاللّ ُهُعَف ْرَي ًاَب

يذمرتلاو ةثلا هجرخأ .

6. (5913)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kul (bazan), Allah'ın rızasına uygun olan bir kelamı, ehemmiyet vermeksizin sarfeder de Allah onun sebebiyle cennetteki derecesini yükseltir. Yine kul (bazan) Allah'ın hoşnutsuzluğuna sebep olan bir kelimeyi ehemmiyet vermeksizin sarfeder de Allah, o sebeple onu cehennemde yetmiş yıllık aşağıya atar." [Buharî, Rikak 23; Müslim, Zühd 49, (2988); Muvatta, 4, (985); Tirmizî, Zühd 10, (2315).][570]

مَّلَكَتَت َ اَهاَ َرَف ، ُبَنْي َز اَهَل ُلاَقُي ٍسَمْحأ ْنِم ٍةأ َرْما ىلَع ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر□ .
. ْتلاَقَف : ْنَم َتْنأ ؟ ـ6515□ 5ـ نعو سيق نب يبأ مزاح لاق:]دَخَل َوُبأ ٍرْكَب
ْتَمَّلَكَتَف ِةَّيِلِهاَجْلا ِلَمَع ْنِم اذه ،ُّل ِحَي َ اَذه َّنِإَف ،يِمَّلَكَت :اَهَل َلاَقَف ،ًةَتِمْصُم ْتَّجَح
:اوُلاَق ؟ٌمَّلَكَتَت َ اَهلاَم :َلاَقَف .ٍرْكَب ُوبأ اَنأ ،ٌلوُئَسل ِكَّنِإ :َلاَق ؟ٍشْي َرُق هيأ ْنِم :
اْمُر ٌؤ َنِم َنيِرِجاَهُمْلا ، ْتلاَقَف : ْنِم ِهيأ َنيِرِجاَهُمْلا ؟ َلاَق : ْنِم ٍشْي َرُق . ْتلاَق
:َلاَقَف :َلاَق ؟ٌةَّمِئ‘ا اَم َو : ْتلاَق .ْمُكُتَّمِئأ ْتماَقَتْسااَم ْمُكُؤاَقَب :َلاَق ؟ِةَّيِلِهاَجْلا
ْتلاَق : اَم َب اَنُؤاَق ىلَع اَذه ا‘ْمَر ِحَلاَّصلا َبذهلا َءاَج ُ هاللّ ِهِب َدْعَب َ

. يِأْمُر َونْهُم ْفَيِطُيعُوْنَهُم؟ ْتلاَق : َبل ى. َلاَق : َفهُم ْأوُلئِك]. أخرجه البخاري
امأ َكاَن ْلِقَو ْمِكُر ُؤوُس َو َأشْرَاف ٌ

7. (5914)- Kays İbnu Ebi Hâzım rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh), Zeyneb adında Ahmesli bir kadının yanına girmişti. Onun için hiç konuşmadığını gördü: "Nesi var, niye konuşmuyor?" diye sordu. Oradakiler: "Hiç konuşmadan hacc yapıyor!" dediler. Hz. Ebu Bekr kadına:

"Konuş. Zira bu yaptığın helal değil, bu cahiliye işidir" dedi. Kadın da konuşmaya başladı. Önce: "Sen kimsin?" diye sordu. Hz. Ebu Bekir: "Muhacirlerden biriyim!" dedi.

"Hangi muhacirlerdensin?"

"Kureyş'ten."

"Kureyş'ten kimlerdensin."

"Oo! Sen çok soru sordun! Ben Ebu Bekr'im."

"Allah'ın cahiliyeden sonra bize lutfettiği bu güzel din üzerine ne kadar baki kalacağız?"

"İmamlarınız müstakim (doğru yolda) olduğu müddetçe bakisiniz."

"İmamlar ne demek?"

"Kavmindeki reisler ve eşraflar var ya, halka emrederler, halk da onlara itaat eder?"

"Evet!"

"İşte onlar imamlardır." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 26 .]571

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, hiç konuşmadan hacc yapmanın caiz olmadığını göstermektedir. Hadis, Hz. Ebu Bekr'in sözü imiş gibi gözükse de merfu yani Resulullah'ın sözü kabul edilmiştir. Çünkü, Hz. Ebu Bekr'in ifade ettiği dinî hükmü ancak Resulullah verebilir, öyle ise Hz. Sıddık, o hükmü Aleyhissalâtu vesselâm'dan işitmiş olmalıdır. Hadisin başka veçhinde, adı geçen kadının bir nezir sonucu hiç konuşmadan haccetmekte olduğu tasrih edilir. Hz. Ebu Bekr, kadına konuşmasını emretmiş fakat kefarette bulunmasını emretmemiştir. Üstelik böylesi bir haccın "cahiliye işi" olduğunu söylemiştir. Birkısım alimler cahiliye usulünce aktedilen nezirlerin mün'akid olmayacağını, binaenaleyh, öylesi bir nezirden vazgeçmek gereğinden başka, herhangi bir kefaret terettüp etmeyeceğini söylemiştir.

2- Hattâbî, cahiliye menasiki arasında samt (sükut)un da bulunduğunu, mesela kişinin, gece ve gündüz hiç konuşmamak üzere itikaf yaptığını, İslam'ın bunu yasaklayıp itikaf sırasında hayırlı şeyleri konuşmalarını emrettiğini kaydeder. İbnu Kudâme, el-Muğnî'de: "İslam şeriatında konuşmayı terk yoktur. Hatta rivayetlerin zahiri, bunun haram olduğuna delalet eder" diye hükmeder ve: "Böyle bir nezirde bulunana o nezre uyması gerekmez. Şafii ve ashab-ı re'y de böyle hükmetmiştir. Bu hükme muhalefet edeni bilmiyoruz" der. **3-** Hadis, en sonunda cemiyetin istikamet üzere olmasında baştakilerin, eşrafın ehemmiyet ve rolünü te'yit etmektedir. Zaten başka rivayetlerde "İnsanlar krallarının dini üzeredirler" buyrulmuştur. Baştaki dinin dışına çıksa kendisi sapmakla kalmaz, halkı da saptırır. 572

570 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/379.

ىلاعَت َ هاللّ ُمُتْطَخْسأ ْدَقَف ًادِهيَس ُكَي ْنإ ُهَّنإف ٌدِهيَس ِقِفاَنُمْلِل او ُلوُقَت َ :#].
ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةديرب نعو ـ5 □6516□

دواد وبأ هجرخأ .

8. (5915)- Hz. Büreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Münafığa "efendi" demeyin. Zira eğer o, seyyid olursa Allah'ı kızdırırsınız." [Ebu Davud, Edeb 83, (4977).]573

AÇIKLAMA:

Seyyid: Efendi, sahib manasına gelir. Bu sebeple, bir gruba veya bir köleye veya bir emvale sahip olan kimseye seyyid denmektedir. Bunun dilimizdeki en yakın karşılığı efendidir. Yerine göre ağa kelimesi de kullanılabilir. Seyyid kelimesi, birisi hakkında kullanmak tazim, yani o kimseyi büyüklemek manasını ifade ettiği için Allah'ın gadabına sebep olmaktadır. Çünkü İlahî ölçüler nazarında, münafık ta'zime müstehak olmayanlardandır. Çünkü o kendisine yalan ve nifakı prensip edinmiştir, hiç böyle birisi saygıya, efendiliğe müstehak olur mu? Hadisin şu manaya geldiği de söylenmiştir: "Eğer münafık, size efendi olursa, ona itaat etmeniz gerekecek, ona itaat edecek olursanız Rabbinizi kızdırmış olacaksınız" veya: "Münafığa efendi demeyin, eğer ona efendi derseniz Rabbinizi kendinize kızdırmış olursunuz." 574

نَع ٌنْهَن ْوأ ، ٍفو ُرْعَمِب ٌرْمأ ّاَإ ،ُهَل َ ِهْيَلَع َمَدآ ِنْبا ِم ُ َك ُّلُك :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
تلاق اهنع ُ هاللّ َي ِض َر ةبيبح مأ نعو ـ5 □6515□

يذمرتلا هجرخأ .[ىلاعَت ِ هاللّ ُرْكِذ ْوأ ،رَكْنُم .

9. (5916)- Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ademoğlunun, emr-i bi'lma'ruf veya nehy-i ani'lmünker veya Allah Teala hazretlerine zikir hariç bütün sözleri lehine değil, aleyhinedir." [Tirmizî, Zühd 63, (2414).]575

AÇIKLAMA:

Aliyyu'l-Kâri der ki: "Hadisin zahiri, istisna edilen; emr-i bi'lma'ruf, nehy-i ani'lmünker ve zikrullah dışında bütün konuşmaların kişinin aleyhinde olduğunu, mübah bir nev bulunmadığını gösteriyor. Ancak, bunu mübalağaya ve istikametli olmayan kelamdan zecrde (yani caydırmada) te'kide hamletmek gerekir. Şurası muhakkak ki, mübah söz, ahirette ona bir fayda sağlayacak değildir. Şu da söylenmiştir: "Hadisin takdiri şöyledir: "Ademoğlunun, zikri geçenler ve benzerleri dışında kalan her sözü, onun için bir üzüntü ve pişmanlıktır. Onda menfaatine bir yön yoktur. Bu sadedde gelen diğer birçok hadis de bunu te'yid eder. Sadedinde olduğumuz hadisin şu ayetten iktibas edilmiş olması muhtemeldir, (mealen): "İnsanların birbirleri arasında gizlice konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak sadaka vermeyi, bir iyilik yapmayı veya insanların arasını düzeltmeyi teşvik eden kimselerin bu maksatla yaptıkları gizli konuşmalar bundan müstesnadır. Kim bunu Allah rızası için yaparsa, elbette biz ona pek büyük bir mükâfaat vereceğiz" (Nisa 114).] Şu hade gerek ayetlerde ve gerek hadislerde gelen hayra müteallik konuşmak çeşitleri dışındaki konuşmalar kişinin lehine değildir. Hadiste sadece üç tane istisnanın zikri, hem o üç kısma giren kelamın ehemmiyetini tebarüz ettirir, hem de bunlar dışında kalan mübah kelamlarda son derece dikkatli olmaya uyarı teşkil eder. Alimler, mübah kelamın aleyhte olmayacak hududda kalsa bile ahirette faydasının olmayacağına dikkat çekerler. Normal bir sohbet mübahtır, ama gıybete, dedikoduya, malayaniye bulaşma tehlikesi her an mevcuttur. Bütün mübahlar böyledir. Dolayısıyla, Aleyhissalâtu vesselâm, Allah'ın rızasına, ahiret ekimine âzamî ölçüde muvafık bir hayat tarzının yollarını gösterirken, telaffuz ettiğimiz kelam meselesinde, mü'minleri âzamî ihtiyatlı olmaya çağıran bir üslub takip etmiştir, mücazefe yoktur. [576]

يِذهلا ِلاَج ِهرلا َنِم َغيِلَبلا ُضِغْبُي ىلاَعَت َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ ُلو ُس َر َلاَق] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ15 6515

يذمرتلا هجرخأ .[ُة َرَقَبْلا ُلَّلَخَتَت اَمَك ِهِناَسِلِب ُلَّلَخَتَي .

10. (5917)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri, insanlardan, sığırların dilleriyle toplamaları gibi, dilleriyle toplayan belagat sahiplerine buğzeder." [Tirmizî, Edeb 82, (2857).] [577]

573 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/381. 574 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/381. 575 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/381.

AÇIKLAMA:

Tahallül, sığırın dilini dişi üzerinde dolandırmasıdır. Fakat sığırlarda otu diliyle toplayıp, ağızlarına verme hadisesi ifade edilmektedir. Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, belagat sahibi insanları sığırların bu yiyiş tarzlarına teşbih etmekle geçimini diliyle sağlayan belagat yani güzel söz sahibi insanları dikkatlere arzetmektedir. Bu kimseler çoğunlukla erkek olduğu için "erkek" diye tahsis etmiştir. Aslında aynı tarzda meslek icra eden herkes, kadın veya erkek, hadisin tehdidinin şümulüne girer. Bu sebeple tercümede "insanlar" kelimesini tercih ettik. Alimler, fıtrî olan belagatın zemmedilmediğini, bunun şu veya bu tarzda insanları aldatma vasıtası yapılmasının zemmedildiğini belirtirler. Siyasî, iktisadî, ideolojik, askerî her çeşit propaganda belagata dayanır ve bunlar maalesef insanları ladatma ve istismar etmeyi hedeflemektedir. Resulullah buna alet olan "beliğ"leri tehdid etmektedir. [578]

َمل ِلاَج ِهرلا َبوُلُق ِهِب َيِبَتْسَيِل ِم ُكْلا َف ْرَص َمَّلَعَت ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]

:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ11 6515ـ بلع هيف ةدايزلا نم ُناسن“ا
هفلكتي ام ،مكلا فرصب « ُدارُمْلاو».دواد وبأ هجرخأ .[ًُدَع ُ َو ًاف ْر َص ِةَماَيِقْلا
َم ْوَي ُهْنِم ُ هاللّ ِلَبْقَي بهني هنأك يبسلا نم لاعتفا « ُءابتسا»و.ديزتلاو بذكلا نم
هطلاخيو عينصتلاو ءايرلا نم هلخدي امل كلذ # هرك امنإو ةجاحلا

. نيعماسلا بولق همكب

11. (5918)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, insanların kalbini çelmek için kelamın kullanılışını öğrenirse, Allah kıyamet günü, ondan ne farz ne nafile hiçbir ibadetini kabul etmez!" [Ebu Davud, Edeb 94, (5006).][579]

AÇIKLAMA:

Hattâbî, hadis metninde geçen sarfu'lkelam tabirini ihtiyaç fazlası kelam diye ifade etmiştir. Bu durumda mana: "Kim insanların kalbini çelmek için ihtiyaç fazlası söz öğrenirse..." olur. Halbuki sarf kelimesinin çevirmek, kullanmak gibi daha geniş bir kullanımı var. Sözgelimi ayet-i kerimede "Allah kalplerini çevirdi" (Tevbe 127) tabiri geçer. Sarraf kelimesi altını gümüşe, gümüşü altına, parayı dövize çeviren manasında halen kullanılmaktadır. Keza tasarruf da sarfın mübalağalı kullanımıdır. Yani demek istiyoruz ki, sadedinde olduğumuz hadiste geçen sarfu'lkelam tabirini kelamı kulllanma manasında anlamak da mümkün olacaktır. Öyleyse hadisten : "İnsanların kalplerini çelmek (veya esir etmek) için kelamı kullanmayı öğrenmenin yasaklandığını" anlayabiliriz. Böylece günümüzde geliştirilen propaganda, reklam gibi, insan tabiatının birkısım zaaflarını istismara dayalı meslek ve sanat ve hatta geçim dallarının din nokta-i nazarından değerlendirilmesi daha kolay bir hal alır.

Esasen, Hattâbî'nin açıklamasının devamı da hadisten anladığımız bu manayı dolaylı olarak te'yid eder. Der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sarfu'lkelamı mekruh addetmiştir. Çünkü (bu ziyade sebebiyle) kişi, sözüne riya ve yapmacıklık sokmakta, yalan ve fazlalıklar karıştırmaktadır. Bunu önlemek için sözün ihtiyacı görecek kadar olmasını, ilavede bulunmamasını, zahirinin batınına, sırrının aleniyetine muvafık olmasını emretmiştir." Resulullah'ın bu yasağında reklam ve propagandanın ferdî, ailevî ve içtimâî zararlarının da maksud olduğu söylenebilir.

Hadiste geçen mevzumuzu tamamlayan ikinci kilit kelime, çelme diye tercüme ettiğimiz يِبْتَسِيل deki istiba kelimesidir. Bu kelime düşmanı esir etmek manasına gelen seby mastarından gelir.

Yani kalpleri çelme tabiri yerine kalpleri esir etme tabirini kullansak asla daha uygundur. Şu halde hadiste, kalpleri esir etmek maksadıyla belagat ve fesahatin kullanılması yasaklanmaktadır.

Yukarıda kaydedilen son birkaç hadis reklamcılıkla yakından ilgilidir. Bu sebeple reklam üzerine bir istidrad kaydediyoruz:[580]

İSDİDRAD:

Hadislere Göre Reklam

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'le reklamcılık arasında irtibat, ilk nazarda yadırganabilir; "Reklam günümüzün hadisesi, hadislerle irtibat kurmak bir zorlanma, bir tekellüf olmaz mı?" diyen bile çıkabilir. Böyle düşünmek, herşeyden önce Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrini yeterince tanımamaktan kaynaklanır. O devir içtimâî hayatında, günümüzdeki sosyal müesseselerden pek çoğuna tekabül eden karşılıklarına rastlamak mümkündür. Reklamcılık bunlardan biridir. Belki bugünkü kadar yaygın, bugünkü kadar kesif değildir, ama mevcuttur. Hatta bugünkü gibi tamamen müstakil bir endüstri, bir geçim dalı da olmayabilir, ama her şeye rağmen reklamcılık vardır, reklam faaliyetleri mevcuttur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde reklam işlerini daha ziyade şairler, hatipler ve kâhinler yürütüyorlardı. Meşhur bir hatibin veya şairin bir mal üzerine sarfedeceği bir cümle, bir beyit malı mergub yapıyor, değerini artırıyordu. Evlenmekte zorluk çeken kızların bile, böyle bir övgü ile mergub hale gelmesi, taliplerinin artması olağan hadiselerdendi.

Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) şair ve kâhinlerin insanlar üzerindeki çoğunlukla istismar edilen ve kötüye kullanılan bu müessiriyetini gördüğü için, henüz peygamber olmamışken bile şair ve kâhinlerden hoşlanmazdı. Peygamberliğin başlangıcında mazhar olduğu olağanüstü haller, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı tecessüse değil, korkuya atmıştı. Bazı rivayetlerde, açık şekilde kâhin ve şair olmaktan korktuğunu ifade eder.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadisinde mealen "Beyanda sihir vardır" diyerek sanatlı sözün insan üzerindeki kesin tesirini belirtmiştir. Bu hadis beyanın akıl ve kalpler üzerinde -aynen sihirde olduğu gibi- irade dışında yön verici bir tesire sahip olduğunu belirtir. Yani nasıl ki sihirbaz, sihri ile, gözleri sihirleyerek batılı hak gösterdiği gibi, mahir bir hatip, sanatkârâne bir konuşmasıyla akılları çelip, muhakeme ve idrakini meşgul etmek suretiyle batılı hak veya hakkı batıl diye gösterebilir.

Şu halde belagatlı söz, insan fıtratında müessir bir silahtır. Bu hayırda da, şerde de kullanılabilir. Hz. Peygamber, bunun şerde kullanılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Resulullah'ın müşrik şairlerle amansız mücadelesi, ayrı bir konudur.

578 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/382-383.

Bugün reklam, aynen cahiliye kâhin ve şairlerinin tarzındaki secili sözlere ve aldatıcı üsluba dayandığı için, yukarıdaki hadislerle reklam arasında kurulan irtibatın garip karşılanmayacağını ümid ederiz. Kaldı ki doğrudan konuya temas eden hadisler de var. Bir hadis mealen şöyle: "Kim, kelamı kullanma sanatını, insanların kalbini (istediği istikamete) meylettirmek maksadıyla öğrenirse Allah, kıyamet günü, onun ne farz, ne de nafile hiçbir hayrını kabul etmez."

Şüphesiz bu hadis sırf reklamcıları hedefleyerek söylenmiş değildir. Ancak, söz sanatını kötüye alet eden her çeşit faaliyetleri buna sokabiliriz. Bugün reklamların, israfı artırma, zorla ihtiyaç uyandırma, zaruri olmayan birkısım istihlak maddelerini zaruri ihtiyaç maddeleri sınıfına sokma, talebi artırarak fiyatların yükselmesine sebep olma gibi pek çok zararları en iyimser çevreler bile kabul etmektedir. Reklamın zararları bizzat iktisatçılar tarafından kabul edilen bir keyfiyettir. Her zararlı şeye karşı olan İslam'ın başta israf pek çok zararlara analık yapan günümüzün reklamcılığına karşı olması pek tabiidir.

Mamafih, yukarıdaki hadis meseleye dolaylı olarak temas ederse de, daha doğrudan temas eden hadisler de var. Resulullah birinde şöyle buyurur: "Allah nazarında, insanların en menfuru (rızkını) sığırlar gibi diliyle toplayan belagatlı kimsedir."

Bu hadis, fevkalâde bir teşbihle geçimini aldatıcı reklamcılığa bağlayan kimselere işaret etmektedir. Nitekim şarihler hadisi söylediğimiz şekilde açıklarlar: "Burada derler, geçimini teminde dilini kullananlar kastedilmektedir" ve şöyle devam ederler: "Nasıl ki, sığırlar, yerden dilleriyle yiyeceklerini toplarken yaşkuru, yumuşaksert, yoncadiken ayırımı yapmazlar, bazı insanlar da kazançlarını temin ederken ,tıpkı onlar gibi hareket ederek, hakbatıl, faydalızararlı, haramhelal ayırımı yapmaksızın dilleriyle insanları aldatarak kazanırlar."[581]

Söz Sanatı Kıyamet Alâmeti Mi?

Her çeşit gayrımeşru kazancın haram edilmiş olduğu dinimizde, görüldüğü üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yiyeceğini diliyle toplayanlara ayrıca dikkat çekmesi, bunların farklı bir zümre olduğunu söylememize daha da haklılık kazandırmaktadır. Mamafih kaydedeceğimiz şu üçüncü hadis bu zümrenin, kıyamete doğru, yani belli bir zamandan sonra zuhur edeceğini belirtmektedir: "Tıpkı sığırların dilleriyle yemesi gibi, dilleriyle yiyen bir zümre çıkmadıkça kıyamet kopmaz."

Burada da aynı teşbih sözkonusu, Resulullah, istikbalde çıkacak ve geçimini "söz sanatı"na bağlayacak bir zümreyi, en bariz vasfıyla nazarlara arzetmektedir. Kıyamet alâmetleri arasında zikredilmiş olması, kötülenenlerin de ikinci bir unsurudur. Çünkü içtimâî bozukluklar, lisan-ı nübüvvette, hep kıyamet alâmeti olarak ifade edilmiştir.

Tekrar edelim: Hz. Peygamber, belagata, beliğ insana karşı değildir. Belagatın kötüye kullanılmasına karşıdır. Ayrı şekilde tüccarın veya müstahsilin malını tanıtmasına, pazara arzetmesine de karşı değildir. Medenî bir cemiyette ihtiyaç duyulan herhangi bir şeye İslam'ın karşı olmasını söylemek mümkün değildir. Biz yukarıdaki hadislerden reklamcılığın aleyhine bir mana çıkardı isek, bununla temelde insan fıtratındaki birkısım zaafları istismara dayanan günümüz reklamcılığını kastediyoruz. Mesela meşrubat reklamı yapılırken şehevî yönleriyle nazara verilen kadının araya sokulması tanıtma değil, beşerî zaafın istismarıdır. Hatta, kadının reklama sokulmasını, günümüz reklamcılığını İslam açısından gayr-ı meşru kılan bir başka amil olarak belirtmek isteriz. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Benden sonra kadınlardan daha büyük fitne bırakmıyorum" derken, kadının bu çeşit istismarlarını da kastetmiş olmalıdır. Modern reklamdan kadın çıkarılsa, onun zararlılığı yarı yarıya azalır. Reklamın söz kısmından da aldatıcı, iğfal edici unsurlar çıkarılsa geriye meşru tanıtma kalır.[582]

İslam Aldatmayı Yasaklar

Şunu da kaydetmek isteriz: Kanaatimizce bugünkü sesli ve görüntülü reklamı İslam nokta-i nazarından değerlendirirken sadece kadın ve istismarcı belagat yönüyle değerlendirmek yeterli değildir. Reklama giren aldatıcı (yalan) unsurlar da ciddiyetle gözden geçirilmelidir. İslam dini aldatmayı şiddetle yasaklar. Bu hususta pek çok hadis var. Birinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Bir Müslümanı aldatan veya zarar veren, ona hile yapan bizden değildir." Şu halde, bu nokta-i nazardan reklamlarda aldatıcı, zarar verici bir yön bulunduğu müddetçe onun tecvizi mümkün değildir. Televizyon ve radyolardan çıkan hal-i hazır reklamların "aldatıcı"lıktan "zararlı"lıktan uzak olduğu söylenemez.

Meseleye İslam açısından bakınca bir başka hususa daha temas etmek gerekecektir; ahlakî yön. Şüphesiz bu çok su götüren bir noktadır. Hele ahlakî değerler meselesinde ölçüyü, miyarı kaybetmiş bir ortamda olunursa. Ben teferruata girmeden İslam'ın adaba giren bir inceliğini hatırlatacağım: Dinimiz, canı çekip de bulamayacakları daha fazla rahatsız etmemek gerekçesiyle sokakta aleniyet vasfını taşıyan şartlarda bir şeyler yemeyi edeb dışı ilan etmiş, mürüvvet (insaniyet) noksanlığına alâmet kabul etmiştir. Hatta böyle kimselerin şahitliği makbul mu, değil mi münakaşa bile edilmiştir.

Demek istediğimiz şu ki, büyük çoğunluğuyla milletimiz peynir-ekmeği bulmakta zorluk çekerken, bilmem hangi malın reklamını yapacağız diye sadece bin bir hile ile milleti soyan bir avuç zümrenin sofrasına girebilecek yemekleri televizyonda teşhir etmeyi fevkalâde kabalık ve milletimize karşı saygısızlık olarak görüyoruz. Ahlak meselesinde gerisi buna kıyas edilsin.

Şu halde, insan fıtratındaki bazı zaafların istismarına yönelik belagat, seks, aldatma ve millî ahlakımıza uymayan unsurlara yer veren reklama İslam fetva veremez, çünkü zararlıdır. Sigara, içki, muzır neşriyat gibi zararlıların reklamına ise hiçbir surette fetva vermeyeceği açıktır. Bir avuç zümrenin menfaati için topyekün milletin zararına göz yummak medenilik sayılamaz. [583]

وبأو ملسم هجرخأ .[ًاثَث اَهَلاَق ،َنوُعِهطَنَتُمْلا َكَلَه :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ15 □ 6515□

حصافتلاو هيف قمعتلا :مكلا يف «عُّطنَّتلا».دواد.

12. (5919)- İbnu Mesud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kelamda ileri gidenler helak oldular! Kelamda ileri gidenler helak oldular! Kelamda ileri gidenler helak oldular!" [Müslim, İlm 7, (2670); Ebu Davud, Sünnet 6, (4609).][584]

AÇIKLAMA:

Mütenatti, muteammik ve mütekaır, yani derinleşen manasındadır. İbnu'l-Esir lügat yönüyle boğazının gerisinden konuşan manasına geldiğini, kelimenin ağızın gerisindeki üst mağara (yutak kısmı) manasına gelen nita' kelimesinden geldiğini, sonradan gerek kelam ve gerekse fiildeki her çeşit derinleşmeye dendiğini belirtir. Kelimenin kazandığı kullanım genişliğine etraflıca yer veren Münavi, hadiste mütenattiun ile kelama kazandırılan güzellik vasıtasıyla kalpleri esir etmeye çalışanların kastedildiğini belirttikten sonra, Zemahşeri'nin hadiste muhtelif kıraatlerde mücadele ve münakaşanın yasaklandığını, çünkü hepsinin (Resulullah tarafından öğretilmeleri sebebiyle) güzel ve doğru olmakta birleştiğini anladığını belirtir. Sonra açıklamasına devam eder: "Nevevî der ki: "Hadis, avama hitap ederken fesahat yapmaya zorlanarak, lügat parçalayarak veya söze i'rab inceliklerini doldurarak kelamda derinliğe yer vermenin mekruh olduğunu ifade etmektedir." Münavi, diğer birkısım alimlerin de: "Hadiste nehyedilen mütenattiundan muradın "kendisini ilgilendirmeyen şeylerde mübalağaya kaçanlar" olduğunu söylediğini kaydeder. Keza bazı alimler de mütenattiun ile vukuu nadir ve halli zor meselelerden soru soran kimselerin kastedildiğini belirtmişlerdir. Çok sual sormanın yasaklanmasıyla ilgili bahiste hadisin bu manasını esas alarak mütenattiunu dırdırcılar diye tercüme etmiştik. Diğer bazı alimler ise bununla "İbadetlerinde, şeriatın kanunlarından da dışarı çıkacak kadar aşırılıklara düşerek şeytanın vesveselerine alet olanların kastedildiğini" söylemiştir. [585]

---

[582] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/386-387. [583] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/387.

Tali Meselelerde Araştırma Sebebi[586]

Mütenattıun kelimesinden alimlerin anladığı farklı manaların beyanı, alimlerimize mühim bir hususun aydınlatılması lüzumunu hissettirmiştir. İbnu Hacer, bazı alimlerin şöyle dediğini kaydeder: "Gerçek şu ki: "Hakkında nass olmayan bir mesele hususunda araştırma iki kısımdır: **1)** Bu, meselenin nassın delaletine girip girmediğini araştırmaktır. Nassın delaletine giriş veçhi ihtilaflı da olsa, bunun ortaya çıkarılması müstahsendir, matlubdur, mekruh değildir. Hatta bazı durumlarda bu iş, kendisine terettüp eden kimseye farzdır.

2) Farklılıklar üzerine dikkati teksif edip birbirine denk olan iki şeyi, bunların arasını birleştirecek bir vasıf bulunduğu halde, şeriata müsbet veya menfi bir tesiri olmayan bir fark sebebiyle ayırmak veya bilakis, iki farklı şeyi mesela reddedilecek bir vasıfla birleştirmek. İşte selef, bu çeşit tedkikat ve derinleşmeyi zemmetmiştir. Mütenattiun helak oldu hadisi de bunların haline mutabıktır. Alimler, bu söylenen derinleşmede zaman kaybı görmüşlerdir. Çünkü elde edilen neticede bir fayda yoktur. Bunun misali kitapta veya sünette veya icmada bir aslı olmayan vukuu nadir bir meselede teferruata inmektir. Kişi böyle bir meselede neticeye ulaşmak için zaman ayırmıştır. Halbuki o zamanı bir başka şeye ayırsa idi onun için daha iyi olacaktı. Hele bu meşguliyet, onu, vukuu olan meselelerde geniş açıklama yapmaktan gaflete sevketmişse zararı daha büyüktür. Bundan da fenası, şeriatın, keyfiyetini araştırmadan iman etmeyi emrettiği bir kısım meselelerdeki araştırmadır. Sözgelimi mahsusat yani duyularla algılanan âlemde bir benzeri, şahidi olmayan mesela kıyamet, ruh, bu ümmetin ömrünün müddeti gibi meselelerden sualler bu gruba girer. Çünkü bunlar veya benzerleri sadece nakille bilinebilir. Bunların çoğuna, araştırma yapmaksızın iman gerekir.

Bazı alimler, tenattuun misalinin, sorulan şey hakkında müsaade fetvası verildikten sonra, yasak fetvasını verdirecek şekilde soruyu çoğaltmak olduğunu söylemiştir. Şöyle ki: Bir kimse, çarşıda satışa arzedilen malın, satanın eline nasıl ulaştığını araştırmadan satın almasının mekruh olup olmadığını sorsa, buna "caizdir, mekruh değildir" diye cevap verilir. Ama o tutup: "Ben o malın yağma veya gasb yoluyla satıcının eline ulaşmasından korkuyorum" diyecek olsa, o zaman bu meselede bir endişe araya girer ve kendisine şöyle cevap verilir: "Eğer bu paralelde sabit bir delil varsa onu satın almak haramdır, tereddüd varsa mekruhtur veya en azından evla olana muhaliftir." Eğer soru sahibi bu dırdıra yer vermeseydi müftü "caizdir" fetvasına bir eklemede bulunmayacaktı. İbnu Hacer, sıkça vukua gelen hadiselerle ilgili sual kapısını kapamanın da iyi olmayacağına dikkat çektikten sonra, vukuu nadir meselelerde tefurruata inmenin de mezmum olacağını belirtir. Sadedinde olduğumuz hadisi 587 böyle anlamamızda isabet vardır.

هاللّ ُلو ُس َر َلاَقَف ؛اَمِهناَيَبِل ُساَّنلا َب ِجَعَف ،اَبَطَخَف ِق ْرَشَمْلا َنِم ِن ُج َر □

َمِدَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ15 □6555□

#: يذمرتلاو دواد وبأو كلامو يراخبلا هجرخأ .[ًارْحِسَل ِناَيَبْلا َنِم َّنِإ .

13. (5920)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Meşrık cihetinden iki adam geldi ve bir hitabede bulundular. Onların beyanlarındaki güzellik herkesin hoşuna gitti. Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Beyanın bir kısmında mutlaka bir sihir var!" buyurdular." [Buharî, Tıbb 51; Muvatta, Kelam 7, (2, 986); Ebu Davud, Edeb 94, (5007); Tirnmizî, Birr 81, (2029).] 588

AÇIKLAMA:

Bu hadisin geniş açıklamasını daha önce kaydettiğimiz için burada teferruata girmeyeceğiz. Şu kadarını tebarüz ettirebiliriz: Aleyhissalâtu vesselâm güzel sözde insanı teşhir eden bir güç olduğunu te'yid etmektedir. Bazı alimler, bu hadiste sözün güzelleştirilmesinin medhi ve buna teşvik olduğunu söylerken, bazıları da hadiste, kelamı güzelleştirme özentisinin zemmedildiğini söylemiştir. En doğrusu, beyan ve güzel sözün hakta kullanılmasının memduh, batıl ve aldatmada kullanılmasının mezmum olduğudur. 589

ءا َرِمْلا َك َرَت ْنَمِل ِةَّنَجْلا ِضَب َر يف ٍتْيَب ُميِع َز اَنأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :□
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةماماُ يبأ نعو ـ15 □6551□

وبأ هجرخأ .[ُهُقُلُخ َنُسَح ْنَمِل ِةَّن َجْلا َنَلْعأ يف ٍتْيَبِب َو ،ًاح ِزاَم َناَك ْنإ َو َبِذَكلا َك
َرَت ْنَمِل ِةَّنَجْلا ِطَس َو يِف ٍتْيَب َو ،ًاّقِح ُم َناَك ْنإ َو

ماصخلاو لادجلا « ُءا َرِمْلا»و .ِة َراَمِعلا نم اهلوح ام « ِةَّنَجلا ُضْب َر».هانعمب .
سنأ نع يذمرتلاو ،ظفللا اذهب دواد

586 Sual bahsine daha önce de temas ettiğimiz halde burada bir kere daha temas edip meselenin bir başka buudunu belirtmeye bizi sevkeden sebeplerden biri, zamanımızda, gizli şer güçlerin, okuyan gençlerimizi, gerçek meselelerden uzaklaştırmak, dinlerini, millî kültürlerini, memleketimizin gerçek problemlerini ve sağlıklı çözüm yollarını öğrenmelerine mâni olmak, kafalarını karıştırarak dinlerinde şüphelere sevketmek için, her yıl, ciddiyet ve faideden uzak bir kısım sualleri piyasaya sürerek, onlarla meşgul etmeyolunu tutmalıdır. Bu ince husus iyi anlaşılmalı, soru geldiği zaman, soru meselesinin iç yüzü açıklanmalıdır.

587 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/389-390.

14. (5921)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben, haklı bile olsa münakaşayı terkeden kimseye cennetin kenarında bir köşkü garanti ediyorum. Şaka bile olsa yalanı terkedene de cennetin ortasında bir köşkü, ahlakı güzel olana da cennetin en üstünde bir köşkü garanti ediyorum." [Ebu Davud, Edeb 7, (4800).] 590

يذمرتلا هجرخأ .[ًام ِصاَخُم لا َزَت َ ْنأ ًامْثإ َكِب ىَفَك :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] .
:لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ساهبع نبا نعو ـ16 □6555□

15. (5922)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sana günah olarak, husumeti devam ettirmen yeterlidir (çünkü bu, gıybete kapı açar). [Tirmizî, Birr 58, (1995).]591

لاَق ،ُهَّلُك ُهَتْمُص َو ،ُهَّلُك َناَضَم َر ُتْمُق ْمُكُدَحأ َّنَلوُقَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□ :
:لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةركب يبأ نعو ـ15 □6555□

يئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٍةَدْق َر ْوأ ٍةَم ْوَن ْنِم َّدُب َ: َلاَق ْوأ ؟ةَيِك ْزَّتلا َه .
ِرَكأ ،ى ِر ْدأ ُ َف

16. (5923)- Hz. Ebu Bekre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse: "Ramazan'ın tamamında (namaza) kalktım, tamamında orucumu tuttum" demesin." (Hadisi Ebu Bekre'den rivayet eden Hasan Basri der ki): "Bilemiyorum, Aleyhissalâtu vesselâm bu sözüyle kişinin nefsini tezkiye etmiş olmasını mı mekruh addetti veya "uyumak da lazım yatmak da" mı de(mek iste)di?" [Ebu Davud, Savm 47, (2415); Nesâî, Sıyam 6, (4, 130).] 592

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen dercin sahibi ihtilaflıdır. Ahmed İbnu Hanbel'e göre Hasan Basri'dir, bazı rivayetlerde Katâde'dir.

2- "Ramazan'ın tamamında kalktım, tamamında oruç tuttum" demek niçin yasaklanmıştır? Bu da farklı yorumlara sebep olmuştur. Görüldüğü üzere, Hasan Basrî hazretleri, bu sözde kişinin nefsini tezkiye etme havasını sezmiş, bu tezkiye için Resululah'ın yasak koymuş olabileceğini söylemiştir. Sindî der ki: "Şurası açık ki, uyku oruca mani değil. Buradaki yasaklamaya beyan edilen sebep, "Ramazan'ın tamamında kalktım, tamamını tuttum" demeyi yasaklamakta ise de "Ramazanı tuttum" demeyi yasaklamıyor. Bu durumda yasaklama sebebi, kalkma ve tutmanın medarı olan kabulle ilgilidir, bu ise meçhuldür." Sindî, hadisin Nesai'deki veçhinde geçen "gaflet de, uyku da vardır" cümlesindeki gaflet kelimesini de bu açıklaması istikametinde şöyle yorumlar: "Kişi bu gaflet hali sırasında, oruç edebine uymayacak bir şekilde asi olup günah işleyebilir, bu durumda oruç tutma iddiasına nasıl kalkabilir?" 593

تَسِقَل : ْلُقَيِل ْنِكَل َو ،يِسْفَن ْتَثُبَخ ْمُكُدَحأ َّنَلوُقَي َ :# ِ هالّل ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هنَع ُ هالّل َي ِض َر فينح نب لهس نعو ـ15 □6555□

ثبخلا نم ًابره « ْتَثِبَخ» هرك امنإو ،تثغ يأ :فاقلا رسكب « ْتَسِقَل».ناخيشلا .
هجرخأ .[يِسْفَن

17. (5924)- Sehl İbnu Hanif (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sakın biriniz: "Nefsim pis oldu!" demesin, aksine: "Nefsim kötü oldu" desin." [Buharî, Edeb 100; Müslim, Elfaz 17, (2251); Ebu Davud, Edeb 84, (4978).]594

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada aynı manaya gelen iki kelimeden birini, kişinin kendisi için kullanmasını yasaklamaktadır. Yasaklanan kelime hubuset (= habis olmak) dilimize de girmiştir. Alimler hubuset kelimesinin Arapça'da itikad olarak batıl için, söz olarak yalan, fiil olarak çirkin için, hülasa gerek kavlî ve gerekse fiilî olan bütün haram ve mezmum olan sıfatlar için kullanıldığını belirtirler. Öylle ise Aleyhissalâtu vesselâm, kişinin nefsini kötülerken kötülük ifade etmekle birlikte nezaheti taşmayan kelimelerin seçilmesini tavsiye etmiş olmaktadır. Hubuset kelimesinin aynı manaya gelen lakisete nazaran çirkin ve kaba olduğu belirtilir.

Hattâbî: "Böylece Aleyhissalâtu vesselâm, ashabına, edeb ve mantık öğretmiş olmakta; güzeli kullanmaya, çirkini terketmeye irşad etmiş bulunmaktadır" der.595

---

590 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/391. 591 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/391. 592 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/391-392. 593 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/392.

م ُ َسِب ْذُفْنا : ُهَل َلاَقف ،قي ِرَّطلاِب ِري ِزْنِخِب َّرَم ُم ُ َّسلا ِهْيَلَع سيِع َّنأ] □ .
ديعس نب بيحي نع هغلب هنأ كلام نعو ـ15 □6556□:

ءوُّسلاِب َقْطُّنلا ِبناَسِل َدِهوَعأ ْنأ ُفاَخأ ِبهنإ :َلاَقف ؟ِري ِزْن ِخلل اَذه□] .
ُلوُقَت :ُهَل َليِقَف

18. (5925)- İmam Malik'e Yahya İbnu Said'den ulaştığına göre "Hz. İsa yolda bir domuza rastlar. Ona: "Selametle yoldan çekil!" der. Yanında bulunanlar: "Bunu şu domuz için mi söylüyorsun.?" diye sorarlar. (O ise domuz kelimesini diliyle telaffuz etmekten çekindiğini ifade eder ve): "Ben, dilimin çirkin şeyi söylemeye alışmasından korkuyorum!" cevabını verir." [Muvatta, Kelam 4, (2, 985).]596

AÇIKLAMA:

Burada da bir nezahet örneği görmekteyiz. Hz. İsa aleyhisselam çirkin addedilen ve hakaret için kullanılan hınzır (=domuz) kelimesini ağzına almaktan çekiniyor. Şarih Zürkânî der ki: "Edebi Allah tarafından verilen o yüce zatta bu inceliği görmede şaşılacak bir şey yoktur."597

لوُقَي ٍن ُ ُف ُلاَب اَم :ْلِقَي ْمَل ٌءْيَش ِلُج َّرلا ِنَع ُهَغَلَب اَذإ # ِ هاللّ ُلوُس َر□ :
َناَك] :لاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ15 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .[اَذَك َو اَذَك َنوُلوُقَي ٍما َوْقأ ُلا َب اَم :ُلوُقَي ْنِكل َو .

19. (5926)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamdan kendisine menfi bir söz ulaştığı vakit: "Falan niye böyle söylemiş?" demezdi. Fakat: "İnsanlara ne oluyor da şöyle şöyle söylüyorlar?" derdi." [Ebu Davud, Edeb 6, (4788).] 598

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hiç kimseyi kötü yönüyle teşhir etmediğini, yüzüne ayıbını vurmadığını, herhangi bir kimseden gördüğü veya duyduğu menfi bir duruma "İnsanlar niye şöyle söylüyorlar, niye şöyle yapıyorlar" diyerek umumi bir üslubla temas ettiğini belirtmektedir. Resulullah'ın insanlara af ve müsamaha ile davranması için şu ayet inmiştir: "Kolaylık göster, affa sarıl, iyiliği tavsiye et, cahillerden yüz çevir" (A'raf 199), Rivayetlerde Cenab-ı Hakk'ın bu ayetle Resulüne, insanlara davranışında bu ahlak esaslarına göre hareket etmesini emrettiği sarih olarak belirtilir. 599

م ُ ُكْلا ِ ةَ رْثَك َّنإَف ،ىَلاَعَت ِ هاللّ ِرْكِذ ِرْيَغِب َم ُ َكْلا اوُ رِثْكُت َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ55 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[ِبْلَقْلا يِساَقْلا ىلاَعَت ِ هاللّ َنِم ِساَّنلا َدَعْبأ َّنإ َو ،ِبْلَقْلا ُةَ .
َوْسَق ىَلاَعَت ِ هاللّ ِرْكِذ ِرْيَغِب

20. (5927)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın zikri dışında kelamı çok yapmayın. Zira, Allah'ın zikri dışında çok kelam, kalbe kasvet (katılık) verir. Şunu bilin ki, insanların Allah'a en uzak olanı kalbi katı olanlardır." [Tirmizî, Zühd 62, (2413).] 600

نُهَنوُك ُرْتَي َ ،ةَّيِلِهاَجْلا ِرْمأ ْنِم ِتَّمُأ يِف ٌعَب ْرأ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□□ :
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يرعش‘ا كلام بأ نعو ـ51 □6555ـ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُماَقُت اَهِت
ْو َم َلْبَق ْبُتَت ْمَل اَذإ ُةَحِئاَّنلا :َلاَق َو ؛ُةَحاَيِهنلا َو ،ِموُجُّنلاِب ُءاَقْسِتْس“ا َو
،ِباَسْن‘ا يِف ُنْعهطلا َو ،ِباَسْح‘اِب ُرْخَفْلا

ملسم هجرخأ .[ٍب َرَج ْنِم ٌع ْرِد َو ٍنا َرِطَق ْنِم ٌلاَب ْرِس اَهْيَلَع َو .

21. (5928)- Ebu Malik el-Eş'ari (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimde dört şey vardır, cahiliye işlerindendir, bunları terketmeyeceklerdir: * Haseble iftihar, * Nesebi sebebiyle insanlara ta'n,

* Yıldızlardan yağmur bekleme,

* (Ölenin ardından) matem!"

Resulullah sözlerine şöyle devam etti: "Matemci kadın, şayet tevbe etmeden ölecek olursa, kıyamet günü üzerinde katrandan bir elbise, uyuzlu bir gömlek olduğu halde (kabrinden) kaldırılır." [Müslim, Cenaiz 9, (934).]601

596 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/393. 597 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/393. 598 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/393. 599 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/394.

AÇIKLAMA:

Haseb, kişinin mal, mevki, zenginlik gibi dünyevî maddî sebeplerle sahip olduğu itibara denir. Dinimiz bu sebeple övünmeyi, böbürlenmeyi yasaklamıştır. Üstünlük takvadadır. Ehl-i takva Allah karşısındaki, insanlar karşısındaki haddini hududunu bileceği için, ne kadar zengin de olsa mütevazi olur, böbürlenme olmaz, olsa zaten müttaki değildir.

Niyâha yas etmek, ölünün arkasından yüksek sesle feryad u figan etmektir. Hadis, sayılan ve cahiliye devrine nisbet edilen bu hasletlerin haram olduğuna delildir. Hadis, ayrıca son nefese kadar tevbelerin makbul olacağına bir müjdedir. 602

طَسَبْنا َلَخَد أَّمَلَف ،ة َريِشَعْلا وُخأ َسْئِب :َلاَقف # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلَع ٌلُج َر□ َنَذأَتْسا] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ55 □6555ـ :َلاَقف ؟ِهْيَلإ َتْطَسَبْنا َو ِهِهْج َو يِف َتْقَّلَطَت َّمُث ،اَذَك َو اَذَك َتْلُق َلُج َّرلا َتْعِمَس َنيِ ح ِ هاللّ َلوُس َر اَي :ُتْلُق َج َرَخ أَّمَلَف .َل ْوَقْلا ُهَل َنَأ َو ِهْيَلإ ةتسلا هجرخأ .[ِهِشْحُف ءاَقِهتا ُسأَّنلا ُهَك َر َت ْنَم ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ًةَل ِزْنَم ىلاعَت ِ هاللّ َدْنِع ِسأَّنلا ِهَرَش ْنِم َّنإ ؟ًاش ِحاَف يِنَتْدِهَع َتَم ُةَشِئاَع اَي

. يئاسنلا إ

22. (5929)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın huzuruna girmek için izin istemişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir aşiretin kardeşi ne kötü!" buyurdu. Ama adam girince ona iyi davrandı, yumuşak sözle hitap etti. Adam gidince: "Ey Allah'ın Resulü! Adamın sesini işitince şöyle şöyle söyledin. Sonra yüzüne karşı mültefit oldun, iyi davrandın" dedim. Şu cevabı verdi: "Ey Aişe! Beni ne zaman kaba buldun? Kıyamet günü, Allah Teala hazretlerinin yanında mevkice insanların en kötüsü, kabalığından korkarak halkın kendini terkettiği kimsedir." [Buharî, Edeb 38; 48; Müslim, Birr 73, (2591); Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 4, (2, 903, 904); Ebu Davud, Edeb 6, (4791, 4792, 4793); Tirmizî, Birr 59, (1997).]603

AÇIKLAMA:

1- Bazı rivayetlerde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelen kimse Uyeyne İbnu Hısn İbnu Huzeyfe el-Fezari'dir. Kendisine el-Ahmaku'l-Muta' (itaat edilen ahmak) denmiştir. Yanına geldiği zamanki Resulullah'ın iltifatını, birkısım şarihler, onun kalbini kazanarak kavminin Müslüman olmasını sağlama ümidiyle izah etmiştir. Çünkü U-yeyne, kavminin reisi idi.

2- Alimler, Resulullah'ın davranışının mezmum olan gıybete girmediğini, dış güzelliğine aldanan bir kısım insanlara ondan herhangi bir zarar gelmesinden korkan kimseye, insanları onun şerrinden kurtarmak için, muttali olduğu bu durumu haber vermesi gerektiğini belirtirler. Ancak bunu paraya binaen değil, hayırhahlık niyetiyle yapmalıdır.

3- Kurtubî: "Hadiste, fısk ve fuhşu bilinen her kimsenin, keza verdiği hükümde adaletsizlik yapan, insanları bid'alara çağıran kimselerin de gıybetlerinin caiz olduğu hükmü vardır, ne var ki, şerlerinden korunmak için bunları idare etmek (müdara) da caizdir, yeter ki bu idare Allah Telanın dininde müdahaneye müncer olmasın." Sonra der ki: "Müdahane ile müdara arasında şu fark vardır: Müdara dünyanın veya dinin veya her ikisinin de salahı için dünyalığın harcanmasıdır, bu mübahtır, bazan da müstehabtır. Müdahane ise dünyanın salahı için dinin terkidir. Aleyhissalâtu vesselâm, Uyeyne için, dünyalık harcadı, münasebetini güzel kıldı, konuşmasında rıfka yer verdi. Bununla birlikte onu sözleriyle övmedi, böylece kavli ile fiili arasıda tenakuz girmedi. Zira onun hakkında söylediği söz doğrudur, ona olan davranışı iyi münasebettir." **4-** İyaz der ki: "Allah bilir ya, o sırada Uyeyne henüz Müslüman değildi, bu sebeple onun hakkındaki söz gıybet sayılmaz veya Müslümandı ama Müslümanlığı samimi değildi. Aleyhissalâtu vesselâm bu durumu açıklamak istedi. Ta ki, onun batınını bilmeyenler aldanıp zarara uğramasınlar. Nitekim, ondan, gerek Resulullah'ın sağlığında ve gerekse vefatından sonra, imanının zaafına delalet eden bazı işler sadır olmuştur. Böylece, onun hakkında Resulullah'ın söyledikleri, peygamberliğine delil teşkil eden mucize olur. Huzuruna girince onu yumuşak sözle karşılaması, onu kazanma gayesine matuftur."

5- 604 Bu hadis müdarada, kâfir ve fasıkların gıybet edilmesinin cevazında asıldır.

نم َو ،َدَش َر ْدَقَف ُهَلوُس َر َو َ هاللّ ُعِطُي ْنَم :َلاَقف # ِهِبَّنلا َدْنِع ٌلُج َر َبَطَخ]□
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر متاح نب يدع نعو ـ55 □6555□:

يئاسنلاو دواد وبأو ملسم هجرخأ .[ُهَلوُس َر َو َ هاللّ ِصْعَي ْنَم َو ْلُق ،َتْنأ .
ُبيِطَخْلا َسْئِب :# َلاَقَف .ى َوَغ ْدَقَف اَمِه ِصْعَي

---

602 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/395.

23. (5930)- İbnu Hatim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bir adam bir hitabede bulundu ve dedi ki: "Kim Allah ve Resulü'ne itaat ederse doğru yolu bulmuştur, kim de o ikisine isyan ederse doğru yoldan sapmıştır."

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Sen ne kötü hatipsin. Şöyle söyle: "...Kim Allah ve Resulüne isyan ederse..." buyurdular." [Müslim, Cum'a 48, (870); Ebu Davud, Edeb 85, (4981), Salat 229, (1099); Nesâî, Nikah 40, (6, 90).] 605

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hatibin: "Allah ve Resulü" tabirini zikredeceği yerde, onlar yerine "ikisi" diyerek kısaltmış olmasını tenkid etmiştir. Nevevî, bu yasağın sebebini şöyle izah eder: "Hutbenin şe'ni meseleyi açmak ve izah etmek, imkan nisbetinde remz ve işaretlerden kaçınmaktır. Nitekim bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir şey söylediği vakit anlaşılsın diye onu üç kere tekrarladığı rivayetlerde sabittir." Bir kısım alimler de: "Resulullah, hatib eşitlik gerektiren bir zamirde Allah'la Resulü'nü beraberce zikrettiği için müdahale etmiş, tazim için Allah'ın ismini önce zikredip, ona atfen kendi ismini zikretmesini emretmiştir" demiştir. Müteakiben kaydedilecek hadiste de görüleceği üzere, Resulullah: "Sizden kimse "Allah'ın istediği ve falan kimsenin istediği" demesin, aksine Allah'ın istediği, sonra da falanın istediği desin" buyurmuştur. Bunlar birkısım kelimelerin kullanılmasında bile dikkatli olmanın gereğine işaret ederler. Hülasa, Resulullah Allah'la peygamber arasında bir eşitlik anlayışının doğması muhtemel olan bir ifade tarzına karşı uyarmış, böyle bir itikadın yanlışlığının bilinmesi için Allah'ın isminin, Resulü'nün isminden önce zikredilmesini emretmiş olmaktadır. 606

مُث ُ هالّ َءاَش اَم اوُلوُق ْنِكَل َو . ٌن ُ ُف َءاَش َو ُ هالّ َءاَشاَم اوُلوُقَت َ :#ِ□□
هالّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هالّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ55 □6551□

دواد وبأ هجرخأ .[ٌن ُ ُف َءاَش.

24. (5931)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın istediği ve falanın istediği" demeyin, lakin şöyle deyin: "Allah'ın istediği , sonra da falanın istediği." [Ebu Davud, Edeb 84, (4980).] 607

AÇIKLAMA:

Yukarıda Hattâbî'den kaydettiğimiz üzere, cümlede iki şeyi "ve" ile birleştirdiğimiz zaman o iki şeyin müsaviliği ve söylenende ortaklığı ifade eder. Halbuki sümme eşitlik ve ortaklığı değil, biri önce biri sonra olmak üzere yan yana dizilmeyi ifade eder. Böylece, sadedinde olduğumuz hadis, İlahî meşietin başka meşietlere tekaddüm ettiğini, diğerlerinin onun peşinden geldiğini ifade etmektedir.[608]

نم مهسأيأ يذلا وه هنأ حتفلابو ،ًاكه مهدشأ مضلاب هانعمو .اهحتفو فاكلا مضب «ْمُهَكلهأ» نورو.دواد وبأو كلامو ملسم

نصاعملا ةفراقمو بونذلا باكترا ىلع مهتئرجتب ةمحرلا .

25. (5932)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimsenin "İnsanlar helak oldu!" dediğini duyarsanız, bilin ki o, kendisi, herkesten çok helak olandır." [Müslim, Birr 139, (2623); Muvatta, Kelam 2, (2, 989); Ebu Davud Edeb 85, (4983).] [609]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen □كَلْهَا kelimesi □كَلْهَا şeklinde de okunmuştur. Birinci okunuş daha yaygın olduğu için manada onu esas aldık. İkinci okunuşta mana, "insanları, böyle söyleyen kimse helak etmiştir" olur. Her iki mana da doğrudur. Şöyle ki: "İnsanlar helak oldu, iyi kalmadı" sözünün içinde, herkesi kötülerken kendisini övme manası vardır. Bu mana hem ye'si, hem ucbu , hem de zulüm ve gıybeti ifade eder. Dolayısıyla böyle söyleyeni, Resulullah, herkesin kötüsü olarak ilan edip, zemmetmektedir. Aslında kimin kimden üstün olduğunu Allah bilir. Alimler, kişi bu sözü, din hususundaki kendi hatalarını ve diğer insanların eksikliklerini gördüğü vakit üzüntüsünü ifade etmek maksadıyla söylemişse, bunun bir mahzuru olmayacağını belirtirler. İkinci okunuşa göre de mana doğrudur. Çünkü: "İnsanlar helak oldu" diyen kişi bu sözüyle insanları kendisi helake mahkum etmiştir, onları helak eden Allah değildir. Allah'ın rahmeti geniştir, dilediğine rahmetiyle muamele edecektir. Öyleyse herkesin helak olduğunu söyleyen kimse, herhangi bir delile dayanmadan, zannıyla, zu'muyla bu hükmü vermiştir, böyle bir hükme itibar edilmez. Ayrıca böyle hükmeden kimse, bu sözüyle insanları ye'se atarak taati terketmeye ve günahlara girmeye sevkedebilir. Bu da onların helaka atılmasıdır" (en-Nihaye)." [610]

لُج َّرلا َلَمْعَي ْنأ ِة َرَهاَجُمْلا َنِم َّنِإ َو ،َنو ُرِهاَجُمْلا ًّا نَفاَعُم ِتَّمُأ ُّلُك :# ِ هاللّ ُلوُس□
َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ55 □6555ـ ُحِبْصُيَف ،ُهُّب َر ُه ُرُتْسَي
َتاَب ْدَق َو ،اَذَك َو اَذَك ةَح ِراَبْلا ُتْلِمَع ُن ُُف اَي : ُلوُقَيَف ِهْيَلَع نلاعَت ُ هاللّ ُه

---

[605] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/397. [606] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/397. [607] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/398.

بِالِلهيِلْ مَعٍُ ثَمُّ يِصْبُحِ وقَدْ سَتَرَ

.فَيِكْشِفُ سِتْرَ اللّه عِ يَلِهْ[. أخرجه الشيخان

26. (5933)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetimin hepsi affa mazhar olacaktır, günahı alenî işleyenler hariç. Kişinin geceleyin işlediği kötü bir ameli Allah örtmüştür. Ama, sabah olunca o: "Ey falan, bu gece ben şu şu işleri yaptım!" der. Böylece o, geceleyin Allah kendini örtmüş olduğu halde, sabahleyin, üzerindeki Allah'ın örtüsünü açar. İşte bu, günahı alenî işlemenin bir çeşididir." [Buharî, Edeb 60; Müslim, Zühd 52, (2990).] 611

AÇIKLAMA:

Hadis, bu ümmetten herkesin aff-ı İlahî'ye mazhar olacağını, bu umumi aftan sadece günahını aşikâr yapıp ilan edenlerin hariç kalacağını ifade etmektedir. Bazı alimler mananın: "Ümmetimden herkesin gıybeti terkedilir, alenî işleyenler (mücahir) hariç" olduğunu söylemiştir. Bu manayı verenler muafa kelimesinin metruk manasında olduğunu, bunun aslı olan afvın terk manasına geldiğini söylerler.

"Günahı alenî işleyen" diye tercüme ettiğimiz mücahir, "günahını izhar eden, Allah'ın üzerine çektiği örtüyü kaldırıp günahını başkasına anlatan" diye tarif edilmiştir.

Nevevî: "Fıskını veya bid'asını açığa vuran kimsenin, açığa vurduğu günahlarıyla yadedilmesi caizdir, diğerleriyle yadedilmesi caiz değildir" der.

Günahın izhar edilmesini bazı alimler: "Allah, Resulü ve salih mü'minlerin hakkını istihfaftır (hafife almak)" diye değerlendirmişlerdir.

Günahların setri, istihfaftan selamettir. Çünkü günahlar kişiyi alçaltır. Ayrıca, işlenen günah, haddi gerektiriyorsa, örtme haddi önler, had gerektirmiyorsa tazirden kurtarır. Eğer günah sırf Allah'ın hakkına müteallik bir günah ise, Allah'ın rahmeti gadabını getirdiği için, Ekremü'l-ekremin olduğu için onları evleviyetle affeder. Bu sebeple Allah, dünyada örttüğü bir günahı ahirette de teşhir etmeyecek demektir. Şu halde günahını açığa vuran kimse bu imtiyazdan mahrum kalacaktır.

Resulullah bütün bu faziletleri sebebiyle günahların gizli kalmasını, açığa vurulmamasını emretmiştir: "Allah'ın yasakladığı şu pisliklerden kaçının. Kim de bunlardan bir şey işleyecek olursa onu Allah'ın örtmesiyle örtsün" buyurmuştur.

Resulullah başka hadislerinde de sarih olarak dünyada günahını açığa vurmayıp gizleyen kimseyi Allah'ın kıyamet günü affedeceğini müjdeler.[612]

لاَت ْخُم ْوأ ٌرُومأَم ْوأ ٌريِمأ ٌّإ ِساَّنلا ىلَع ُّصُقَي َ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق□].
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر كلام نب فوع نعو ـ55 □6555ـ يلوأ نم دحأ هرمأي نأ ريغ
نم ةسايرلل ابلط كلذب ًادبتسم هسفنب سانلا بطخو ريم‘ا هبصني مل نم نأ
داراأ.دواد وبأ هجرخأ

. ا رم كلذب وهف لاتخم :يأ ءارم‘

27. (5934)- Avf İbn Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Halka kıssa (mevize, nasihat) anlatma işini emîr veya (emîrin tayin edeceği) memur veya tekebbür sahibi yapar." [Ebu Davud, İlm 13, (3665).] [613]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen kıssa anlatmadan murad halkı irşad etmek üzere yapılan konuşmalardır. Va'z, nasihat gibi. Bazıları "Bundan murad sadece hutbedir" demiştir.

2- Hadis bu işin rastgele insanlara bırakılamayacağını, öncelikle emîrin hakkı olduğunu belirtir. Emîr, her yerde her hutbeye (veya va'z u nasihata) yetişemeyeceğine göre, o işi yapacak kimseleri tayin eder, kendi adına o memurları konuşur. Me'mur kelimesiyle: "Allah tarafından memur edilen bazı alim ve velilerin kastedildiği" de söylenmiştir.

3- Muhtal ile, makam talib eden mütekebbir, müftehir kimsenin kastedildiği belirtilmiştir. Va'zetmeye, kimse onu tavzif etmediği halde o, kendi kendine bu işe girişmiştir.

4- en-Nihaye'de şöyle denir: "Hadisin manası şudur: "Bu iş, ya emîre mahsustur, ki ibret alsınlar diye halka va'zeder ve geçmiş şeyleri onlara haber verir, yahut da bu işle memur kimseye mahsustur. Bunun

---

[610] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/398-399. [611] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/399.

hükmü de emîrin hükmü gibidir, kendiliğinden anlatmaz. Kıssacı bunlardan biri değilse, bu işi insanlara karşı kibirlenmek, kendini satmak veya söz ve davranışıyla halka mürailik yapmak için riya olarak yapar, bunun vaazı ve sözleri gerçek vaaz değildir."

5- Hattâbî'ye göre, hadisten şu mana da çıkarılmıştır: "Halka konuşanlar üç kısımdır: "Müzekkir, vaiz ve kass (kıssacı): * Müzekkir: İnsanlara Allah'ın nimetlerini hatırlatıp bunlarla onları şükre sevkeden kimsedir. * Vaiz: İnsanları Allah'la korkutan, Allah'ın cezalarını hatırlatan bununla onları measiden caydıran kimsedir. * Kass (kıssacı): İnsanlara geçmiş insanların haberlerini anlatan kimsedir. Bunlar kıssalar anlattıkları için bunların gerçekle ilgisi olmayan şeyleri ilave edeceklerinden, eksiklikler bırakıp bırakmayacaklarından emin olunmaz. Ama, müzekkir ve vaiz hakkında bu endişe yoktur." 614

DÖRDÜNCÜ FASIL

MUHTELİF NEVLER

عَدَي ْمَلَف ،اًبيِطَخ ماَق َمُث .ِرْصَعْلا َة ُ َص اًم ْوَي # ِ هاللّ ُلوُس َر اَنِب□
بهلَص] :لاَق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يردخلا ديعس يبأ نع ـ1 □6556ـ َ هاللّ َّنإ َو ٌة
َوْلُح ٌة َر ِضَخ اَيْنُّدلا َّنإ :لاَق اَميِف َناَك َو ،ُهَيِسَن ْنَم ُهَيِسَن َو ،ُهَظَفَح ْنَم ُهَظِفَح
ِهِب اَن َرَبْخأ َّا ِإ ِةَعاَّسلا ِماَيِق ىلإ ُنوُكَي اًئْيَش : َلاَق .ُهَمِلَع اَذإ ٍهقَحِب َلوُقَي ْنأ
ِساَّنلا ُةَبْيَه ٌج َر َّنَعَنْمَي َ َأ ،َءاَسِهنلا اوُقَّتا َو اَيْنُّدلا اوُقَّتاَف َأ ؟نوُلَمْعَت َفْيَك ٌرِاَنَف
اَهيِف ْمُكَفِلْخَتْسُم ِرْدَقِب ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ٌءا َوِل ٍرِداَغ ِهلُكِل ُبَصْنُي ُهَّنإ َأ : َلاَق
اَميِف َناَك َو ،اَنْبِهَف َءاَيْشأ اَنْيأ َر ِ هاللّ َو ْدَق : َلاَق َو ُ، هاللّ ُهَم ِح َر ٍديِعَس وُبأ
َكَبَف ىلَع اوُقِلَخ َمَدآ يِنَب َّنإ َأ ،ِذِئَم ْوَي اَنْظِفَح اَميِف َناَك َو ،ِهِتْسُا َدْنِع ُهُؤا َوِل ُزَك
ْرُي ،ِةهماَع ِماَمإ ِة َرْدَغ ْنِم ُمَظْعأ َة َرْدَغ ُ َو ،ِهِت َرْدَغ ُدلوُي ْنَم ْمُهنِمو ؛اًرِفاَك ُتوُمَي
َو ؛اًنِم ْؤُم اَيْحَي َو ،اًنِم ْؤُم ُدلوُي ْنَم ْمُهْنِم َو ؛اًنِم ْؤُم ُتوُمَي َو اَيْحَي َو ،اًنِم ْؤُم
ُدلوُي ْنَم ْمُهنِمَف َّتَش ٍتاَقَبَط َعي ِرَس ِبَضَغْلا َئِطَبْلا ُمُهنِم َّنإ َو َأ ؛اًرِفاَك ُتوُمَي َو
،اًرِفاَك اَيْحَي َو اًرِفاَك ُدلوُي ْنَم ْمُهنِم َو ؛اًنِم ْؤُم ُتوُمَي َو ،اًرِفاَك اَيْحَي َو اًرِفاَك َأ
،ِبَضَغْلا َعي ِرَس ِءْيَفْلا ىَ ِطَب ْمُهنِم َّنإ َو َأ ، َكِلْتِب َكِلَتَف ،ِءْيَفلا َئِطَب ِبَضَغْلا
َئِطَبْلا َو ،ِءْيَفلا َعي ِرَس ِبَضَغْلا َعي ِرَّسلا َو ،ِءْيَفلأ ْمُهنِم َو ،ِبَلَّطلا َنَسَح ِءاَضَقْلا
َنَسَح ْمُهْنَم َّنإ َو َأ ، ِءْيِفلا ُئِطَب ِبَضَغْلا ُعي ِرَس ْمُه ٌّرَش َو ؛ِءْيَفلا ُعي ِرَس ِبَضَغْلا
ُئِطَب ْمُه ُرْيَخ َو

ءاَضَقْلا ُءِهيَس□

نَسَحْلا ْمُه ُرْيَخ َو َأ ؛ِبَلَّطلا َءهيَّسلا ِءاَضَقْلا َءهيَّسلا ْمُهْنَم َّنإ َو َأ ، َكِلَتَف َكِلْتَف□
،ِءاَضَقْلا ُنَسَح ؛ِبَلَّطلا ُءِهيَس ْمُهنِم َو ،ِبَلَّطلا ُنَسَح ِهيَنْيَع ِة َرْمُح ىلإ ْمُتْيأ َر اَمأ ،َمَدآ
ِنْبا ِبْلَق يف ٌة َرْمَج َبَضَغْلا َّنإ َو َأ ،ِبَلَطلا ُءهيَس ِءاَضَقْلا ُءِهَس ْمُه ُّرَش َو ،ِبَلَّطلا
ُنَسَحْلا ِءاَضَقْلا

لاَقَف ؟ٌءْيَش ِراَهَّنلا َنِم َيِقَب ْلَه ، ِسْمَّشلا ىَلا ُتِفَتْلَن اَنْلَعَج َو : َلاَق .ِض ْر ُ‘اِب□
ْقَصْلَيْلَف َكِلذ ْنِم ٍءْىَش َسَحأ ْنَمَف ؛ِه ِجاَد ْوأ ِخاَفِتْنا َو

عوجرلا «ُءْيَفلا».يذمرتلا هجرخأ .[ُهْنِم َنَض ٍُم اَميِف اَذه ْمُكِم ْوَي ْنِم َيِقَب .
#: اَمَك َإ اَهْنِم َنَضَم اَميِف اَيْنُّدلا َنِم َقْبَي ْمَل ُهَّنإ َأ

1. (5935)- Ebu Saidil-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize ikindi namazı kıldırdı. Sonra bir hutbede bulundu. Bu hutbede, kıyamet vaktine kadar olacak her şeyi bize haber verdi. Bunu belleyen belledi, unutan unuttu. Söyledikleri arasında şu da vardı: "Dünya caziptir, tatlıdır. Allah sizi buraya halife olarak göndermiştir, nasıl amel edeceğinize bakmaktadır. * Aman uyanık olun! Dünyadan kaçının, kadından kaçının. * Aman uyanık olun! Kimseyi, insanların korkusu, bildiği bir hakikati söylemekten alıkoymasın!" Ravi der ki: "(Bunu söyleyince) Ebu Said merhum ağladı. Sonra sözlerine devam etti: "Vallahi öyle şeyler gördük ki, korktuk. Resulullah'ın söyledikleri arasında şu da vardı: * Haberiniz olsun! Kıyamet günü, her bir vefasız için vefasızlığı nisbetinde bir bayrak dikilecektir. Baş imamın (devlet reisinin) vefasızlığından daha büyük bir vefasızlık olmayacaktır. Onun bayrağı kıçının yanına dikilir." O günkü bellediklerimiz meyanında şu da vardı: * Haberiniz olsun! İnsanoğlu çok çeşitli tabakalar halinde yaratılmıştır: * Kimisi vardır, mü'min olarak doğar, mü'min olarak yaşar, kâfir olarak ölür. ** Kimisi vardır, kâfir olarak doğar, kâfir olarak yaşar, mü'min olarak ölür. ** Kimisi vardır, kâfir olarak doğar, kâfir olarak yaşar, kâfir olarak ölür. ** Haberiniz olsun kimisi vardır yavaş öfkelenir, (öfkesinden) çabuk döner; kimisi vardır çabuk öfkelenir, çabuk döner; kimisi vardır, yavaş öfkelenir, yavaş döner. İşte bunlar birbirlerini dengeler. ** Haberiniz olsun onlardan bir kısmı vardır; çabuk döner, çabuk kızar. Bilesiniz bunların en hayırlısı ağır öfkelenen, çabuk dönendir; en şerlileri de çabuk öfkelenip yavaş dönendir.

* İnsanlardan borcunu iyi ödeyen, (başkasındaki alacağını) iyi talep eden vardır. Kimisi de kötü öder, iyi talep eder; kimi de kötü talep eder, iyi öder, bunlar birbirlerini dengeler. Bilesiniz birkısmı vardır kötü öder, kötü talep eder. Bilesiniz bunların en hayırlısı iyi ödeyen, iyi talep edendir; en kötüleri de kötü ödeyen, kötü talep edendir. * Bilesiniz! Öfke ademoğlunun kalbinde bir kordur. Gözlerinin kızarmasını, avurtlarının şişmesini görmüyor musunuz! Kim, öfkeden bir başlangıç hissederse, yere yaslansın, (öfkesi geçinceye kadar öyle kalsın)." Ebu Said dedi ki: "Biz (bu sırada) gündüzün aydınlığı devam ediyor mu diye güneşe bakmaya başladık. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Haberiniz olsun! Dünyanın ömründen geçmiş kısmına nisbeten geri kalan kısmı, şu gününüzden geçen kısma nazaran geri kalan kısmına nisbeti gibidir." [Tirmizî, Fiten 26, (2192).] 615

؛اَذه يمِ ْوَي ينِمهلَع أَّمِم ْمُتْلِهَج اَم ْمُكَمِهلَعُأ ْنأ ينِ َرمأ يِهب َر َّنإِ :# َلاَق] : َلاَق هنَع
ُ هالّل َي ِض َر رامح نب ضايع نعو ـ5 □6555□

مِهْيَلَع ْتَم َّرَحو ْمِهنِيد ْنَع ْمُهتَلاَتْجاَف َنيطاَيَّشلا ُمُهتَتأ ْمُهَّنإِ َو ،ْمُهلُك َءاَفَنُح□
يدِاَبِع ُت ْقَلَخ يِهنإِ َو ،ٌل ُح ًادْبَع ُهُتْلَحَن ٍلاَم ُّلُك إ ،ْمُهَمَجَع َو ْمُهَب َرَع ،ْمُهَتَقَمَف ِض
ْر‘ا ِل ْهأ َىلاِإ َرَظَن ىلاعَت َ هالّل َّنإ َو ،ًاناَطْلُس ِهِب ْل ِهزَنُأ ْمَلاَم يِب اوُك ِرْشُي ْنأ
ْمُهت َرمأ َو ،ْمُهَل ُتْلَلْهأ ام

هاللّ ّنإ َو ؛ناَظَقي َو ًامِئاَن ُهؤُ َرْقَت ،ُءاَملا ُهلِسْغَي َ ًاباَتك َكْيَلَع ُتْل َزْنأ َو ، َكِب□
َيلَتْباُو َكيِلَتْب ُ كَتْثَعَب اَمَّنِإ : َلاَق َو ،باَتِكلا ِلْهأ ْنِم اَياَقَب .ك ِزْغُن ْمُه ُزْغا َو ، َكوُج
َرْخأ اَمَك ْمُهْج ِرْخَتْسا : َلاَقَف .ًة َزْبُخ ُهوُعَديَف يِسأ َر اوُلَغْثَي ًاذإ ِهب َر : ُتْلُقَف .
ًاشْي َرُق َق ِهرَح ُأ ْنأ يِن َرَمأ َىلاَعَت ِطَسْقُم ٍناَطْلُس وُذ : ٌةَثَث ِةَّنَجْلا ُلْهأ َو : َلاَق
.كاَصَع ْنَم َكَعاَطأ ْنَمِب ْلِتاَق َو ،ُهَلْثِم ًةَسْمَخ ْثَعْبَن ًاشْي ِج ْثَعْبا َو . َكْيَلَع ْقِفْنُنَسَف
ْقِفْنأ َو ُفيِعَّضلا : ٌةَسْمَخ ِراَّنلا ُلْهأ َو : َلاَق .ٍلاَيَع وُذ ٌفِهفَعَتُم ٌفيِفَع َو ،ٍمِلْسُم َو ىب
ْرُق يِذ ِهلُكِل ِبْلَقْلا ُقيِق َر ٌمي ِح َر ٌلُج َرو ،ٌقَف َوُم ٌقِهدَصَتُم ُ َو ُحِبْصُي َ ٌلُج َر َو
،ٌةَناَخ هإِ ،ٌّقَد ْنإ َو ،ٌعَمَط ُهَل ِبفْخَي َ يِذهلا ُنِئاَخلا َو ،ًاَم ُ َو ٌُهأ َنوُعَبْتَي َ ًاعبَت
ْمُكيف ْمُه َني ٍذُ هلا ،ُهَل َرْب َز َ ِبذهلا اوُعَضا َوَت ْنأ َّيَلإِ َىح ْوأ ىلاعَت َ هاللّ ّنإ َو ،
َشا هحَفْلا َرِيظْنَّشلا َو ، ِبذَكْلا َو َلْخُبْلا َرَكَذ َو ، َكِلاَم َو َكِلْهأ ْنَع َكُعِداَخُي َوُه َو ّإ
يِسْمُي اولاجف مهتفختسا يأ :ميجلاب « ُنيِطاَيَّشلا ُمُهْتَلاَتْجا».ملسم هجرخأ .[
ٍدَحأ ىلَع ٌدَحأ يِغْبَي ُ َو ،ٍدَحأ ىلَع ٌدَحأ َرَخْفَي َ ىهتح َ»و.كسامت و لقع يأ « ُهَل َرب
َز َ»و.هوخدشي يأ «ي ِسأ َر اوُلَغْثَي»و.لاتقلا نع ةيانك وه « ًاشْي َرُق َق ِهرحأ ْنأ»
هلوقو.مهعم

افيفخ ًاناعمل عمل اذإ قربلا يفخ نم ،رهظي يأ :رسكلاب «ىفخي . شحفلا□ .
يف غلابملا « شاهحفلاب»و.قلخلا ءيسلا « ُريِظْنَّشلا»و

2. (5936)- İyaz İbnu Hımar (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rabbim, bugün bana öğrettiği şeylerden bilmediklerinizi size öğretmemi emretti. (Ve buyurdu ki): "Benim bir kula verdiğim bir mal helaldir. Ben bütün kullarımı hanif (=Müslüman, hakka taraftar) olarak yarattım. Ancak şeytanlar onlara gelip, (fıtrî) dinlerinden alıp götürdüler, kendilerine helal kıldığım şeyleri haram kıldılar. Kendisine bir güç vermediğim şeyi bana şirk koşmalarını emrettiler." Allah Teala hazretleri arz ehline baktı ve Ehl-i Kitap'tan bir kısmı hariç onların Arap, acem hepsine öfkelendi ve dedi ki: "Ben seni imtihan etmek ve seninle de (başkasını) imtihan etmek üzere gönderdim. Sana, suyun yıkayıp (yok edemeyeceği) bir kitap gönderdim. Ta ki sen onu uyurken de uyanıkken de okuyasın!" Allah Teala hazretleri bana, Kureyş'i ateşe vermemi (onlarla savaşmamı) emretti. Ben: "Ey Rabbim, bu durumda onlar başımı yararlar ve bir ekmek parçasına çevirirler!" dedim. "Öyleyse, seni çıkardıkları gibi sen de onları (Mekke'den) çıkar! Onlara karşı gazada bulun da biz de sana yardım edelim; infakta bulun biz de sana infak edelim. Sen bir ordu gönder, biz de sana onun beş misli (yardımcı melek ordusu) gönderelim. Sana itaat edenlerle birlik ol, asilere karşı savaş!" buyurdu. Cennetlikler üç kısımdır: * Kuvvet sahibi, adaletli, sadaka veren ve muvaffak olanlar. * Bütün yakınlarına ve Müslümanlara karşı merhametli ve yumuşak kalpli olanlar. * İffetli, namuslu ve çoluk çocuk sahibi olanlar." Resulullah devamla dedi ki: "Cehennem ehli de beş kısımdır:

* Aklı olmayan zayıflar. Bunlar, aranızda tabi olarak bulunurlar, hiçbir ehle ve mala tabi değildirler. * Tamahkârlığını izhar etmeyen hain kişiler. Böylesi, bir kapıyı çalsa mutlaka ihanet eder. * Akşam, sabah her fırsatta malın ve ehlin hususunda seni aldatan adamlar. * Cimrilik ve yalanı da zikretti.

* Bir de kötü huylu kaba sözlü insan."

Resulullah devamla buyudular ki:

"Allah Teala hazretleri, bana mütevazi olmanızı emretti. Öyle ki, hiç kimse hiç kimseye karşı böbürlenmesin, hiç kimse hiç kimseye karşı tecavüzde bulunmasın." [Müslim, Cennet 63, (2865).] 616

ث ِرا َوِل َةَّي ِص َو ُ َف ُهَّقَح ٍهقَح يِذ َّلُك َطْعأ ْدَق َ هاللّ َّنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةماما يبأ نعو ـ5 □6555ـ ُةَعِباَّتلا ِ هاللّ ُةَنْعَل
ِهْيَلَعف ِهيِلا َوَم ِرْيَغ ىلإ َمَتْنا ْوأ ِهيِبأ ِرْيَغ ىلإ َعَّدا ِنَم َو ِ؛ هاللّ ى َلَع ْمُهُباَس ِح َو
، ُرَجَحْلا ِرِهاَعْلِل َو ،ِشا َرِفْلِل ُدَل َوْلا : َلاَق َو .اَنِلا َوْمأ ِلَضْفأ ْن ِم َكِلذ : َلاَق
َ ُقِفْنُت ْرما ٌةأ ْنِم ِتْيَب َز ْو ِج اَه إ َّ ِهِنْذِإب، َليِق : اَي َر َلوُس هاللّ ،ِ َو ُ ماَعَطلا؟
ِةَماَيِقلا ِم ْوَي ىلإ

يذمرتلاو دواد وبأ هجرخأ .[ٌم ِراَغ ُميِع َّزلا َو ،ٌّي ِضْقَم ُنْيَّدلا َو ،ٌةَدوُد ْرَم .
ُةَحْنِمْلا َو ،ٌةاَّدَؤَم ُةَي ِراَعلا

3. (5937)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri her hak sahibine hakkını verdi. Öyleyse varis lehine vasiyet yoktur. Çocuk yatağa aittir. Zani için mahrumiyet617 vardır. Gerçek hesapları Allah'a aittir. Kim kendisini babasından başkasına nisbet eder veya hakiki velisinden başkasını veli gösterirse, kıyamet gününe kadar Allah'ın laneti üzerine olsun." Resulullah devamla dedi ki: "Kadın, kocasının evinden onun izni olmadan (başkasına) infak edemez!" Kendisine: "Ey Allah'ın Resulü! Yiyecek de mi?" denildi."

Bu, mallarınızın en kıymetlisidir!" buyurdular. Sonra sözlerine şöyle devam ettiler: "Ariyet (olarak alınan sahibine) ödenir. Minha (olarak alınan sahibine) geri verilir. Borç ödenir, kefil olan borçlu sayılır." [Tirmizî, Vesaya 5, (2121); Ebu Davud, Büyû 90, (3565).] 618

AÇIKLAMA:

Bu hadis, birçok hükmü beraberce teşrî etmektedir:

* Variseye vasiyet yapılamaz. Allah varislere murisin malından muayyen bir hak ayırmıştır. Öyle ise vasiyette de bulunarak bu miktar artırılamaz.

* Çocuk kimin yatağında doğmuşsa neseb itibariyle ona aittir. Yani anneye aittir. Burada anne, firaş (=yatak) olarak tesmiye edilmiştir. Hadis, çocuğun yatağa kim sahipse ona ait olduğunu ifade ediyor. Yatağın sahibi koca, efendi veya vatiu'şşüphe (kadına temas ettiği şüphesini taşıyan kimse) bu hususta birdir. Ancak zaniye neseb hakkı yoktur. Onun fiili ona hadd tatbikini gerekli kılmıştır. Çünkü hadiste zani için taş var" buyrulmuştur. * Nesebini inkâr etmek, hakiki nesebini bildiği halde bir başkasına nisbet etmek haramdır. Neseb bağı veraset gibi birkısım hukuk getirdiği gibi evlenme yasakları gibi daha başka ahkâma da kaynaktır. Dolayısıyla bilerek nesebini inkâr veya yabancı bir nesebe intisab, İslam'ın üzerinde hassasiyetle durduğu birçok haramların işlenmesine, mahzurların vukuuna zemin hazırlayacaktır.

* "Gerçek hesapları Allah'a aittir" sözüyle şu kastedilmiştir: "Biz zanilere hadd uygularız, hesapları Allah'a kalmıştır, Allah dilerse onları affeder, dilerse günahları sebebiyle cezalandırır." Sadedinde olduğumuz hadisin manası bu olmakla beraber, bir başka hadiste: "Kime dünyada hadd tatbik edilmişse, ahirette bu günahı sebebiyle azab edilmez. Zira Allah Teala hazretleri, üzerine hadd vurulan bir kimseye cezayı iki sefer yapmaz, onun keremi buna müsaade etmez." Mamafih, hadisteki ibare ile, bir başka zinası veya günahı olup da hadd tatbik edilmeyen kimsenin kastedilmiş olması da muhtemeldir. İşte bunun hesabı Allah'a kalmıştır, dilerse affeder, dilerse azab verir. Aliyyu'l-Kâri der ki: "Şöyle demek de mümkündür: "Biz şer'î ahkâmı zahire göre icra ederiz, sırları ise Allah bilir, öyleyse hesapları Allah'adır, hak ettikleri cezayı da Allah verir." Veya: "Cezalarının mütebakisi veya bu günahta ısrar etmelerinin cezası veya diğer günahlara girmelerinin cezası Allah'ın meşieti (dilemesi) altındadır." * Kadın kocasının izni olmadan asgari değerde bir şey tasadduk edemez. Yiyecek gibi kıymetli olan bir şeyi hiç edemez. Bu ifade, kadının evdeki maldan tasarrufta kocaya ne kadar bağımlı olduğunu ifade eder. Çünkü malın sahibi kocadır.

* Alimler, ariyetin, sahibine ödenmesi meselesinde ihtilaf etmiştir. Bu ihtilaf "zaman" mevzuundaki ihtilaflarıyla ilgilidir. Zamana hükmedenler "mevcutsa aynen öder, telef olmuşsa kıymetini öder" demiştir. Muhalif görüşte olanlara göre, ödeme esası iane alan kimsenin, aldığı malı sahibine geri vermeye mecbur edilmesidir. * Minha: Kişi başkasına -sütünden istifade etmesi için- sütlü bir hayvanı veya meyvesinden istifade etmesi için meyveli bir ağacı ekmesi için

tarlayı geçici olarak bağışlamış ise, bu mala minha denmektedir. Böylece minhanın malın aslının değil, ondan elde edilen menfaatin temliki olduğu ifade edilmiş olmaktadır. * [619] Son olarak hadis, kefilin, kefil olduğu borcu ödemesi gerektiğini ifade ediyor.

هاللّ َنّإف ،ِرْهَّدلا َةَبْيَخ :اوُلوُقَت ُ َو ،َم ْرَكْلا َبَنِعْلا اوُّمَسُت : # ِ هاللّ ُلوُس َر □
□6555□ 5ـ َو نع يبأ ةريره َر ِض َي هاللّ ُ هنَع لاق: [لاَق َ

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ُرْهَّدلا َوُه .

4. (5938)- Hz.Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üzümü kerm diye isimlendirmeyin. "Vay şu dehrin mahrumiyet ve hüsranına!" diye kahırlı söz söylemeyin. Zira Allah'ın kendisi dehrdir." [Buharî, Edeb 101; Müslim, Elfaz 516, (2246, 2247); Ebu Davud, Edeb 81, (4974); Muvatta, Kelam 3, (2, 984).] [620]

[617] Hadisteki hacer mahrumiyetten başka taş manasına da geldiği için "zâniye taşlama ile öldürme (recm) var" manası da analşılmıştır. [618] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/407-408.

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kısım hadislerinde dilin kullanılışı ile ilgili edebe dikkat çekmektedir. Günlük konuşmalarda mü'min kullandığı kelimelere bile dikkat etmelidir. Cemiyette geçmişten intikal eden veya bir moda esintisi ile lisana sokuşturulan bir kısım ifadeler, kelimeler, teşbihler vs. itikad inceliklerine muhalif olabilir, edebi rencide edebilir, imanî bir teyakkuzla bunlara karşı dikkatli ve hassas olmalıdır. Bu meselenin aslını Kur'an-ı Kerim'de geçen (mealen): "Ey iman edenler! Raînâ (bizi gözet) demeyin, unzurna (bize bak) deyin ve peygambere kulak verin.." (Bakara 104), veya "Yahudilerden bir kısmı vardı ki, kelimelerin yerlerini değiştirirler, dillerini eğip büğerek, dini tahkir maksadıyla, sana: "İşittik ve isyan ettik. Dinle işitmez olasıca, bize hürmet et ki, bizden istifade edesin" derler. Eğer onlar, "işittik ve itaat ettik. Dinle ve bizi gözet" demiş olsalardı elbette onlar için daha hayırlı ve daha doğru olurdu..." (Nisa 46) gibi ayetler teşkil eder. **2-** Sadedinde olduğumuz hadis, üzüme "kerm" denmesini ve dehre hakaretamiz söz sarfedilmesini yasaklamaktadır. Bu hususlarda ulemanın şu açıklamalarına rastlamaktayız: * Kerm lafzı, cahiliye Arapları tarafından hem ıneb yani üzüm (ve asması), hem de üzümden yapılan şarab için kullanılıyordu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm kelimenin hem üzüm ve hem de şarap manasında kullanılmasını yasaklamış, kermin "üzüm" manasının zaman içinde unutulmasını arzu etmiştir. Çünkü kerm, şarabı hatırlatarak, onun içilmesine bir iştiyak uyandırarak harama teşvik vesilesi olabilir. * Dehre sebbetme yasağına gelince, dehri lügatçiler "kâinatın ezelden ebede kadar devam eden bekası müddetinin ismi" diye tarif etmiştir. Cahiliye devrinde, bütün hadisler bütün musibetler gece ve gündüzden ibaret olan "dehr"e nisbet edilirdi. İnancı bu olan cahiliye adamları iki kısımdı. Bir kısmı, Allah'a iman etmez, dehirden ve hadiselerin mahalli olan gece ve gündüzden başka bir müessir tanımazlardı. Bunlar her fenalığı dehre nisbet ederlerdi. Dehriye denen bu fırkanın: "Bizi ancak dehr öldürür" dedikleri Kur'an'da hikâye edilmiştir (Casiye 24). İkinci kısmı ise bir yaratıcıya inanır, fakat kötü şeyleri ona nisbet etmezler, dehre nisbet ederlerdi, ve: "Vay dehrin mahrumiyet ve hüsranına!" diye sebbederlerdi. Şu halde, sadedinde olduğumuz hadis, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu akideyi ortadan kaldırdığını, yasakladığını göstermektedir. Öyleyse hadiste, kâinatta cereyan eden bütün hadiselerin Allah tarafından yaratıldığı ifade edilmiş olmaktadır. Kötü ve şer olan hadiselerin dehre nisbet edilerek dehre küfredilmesi yanlıştır. Bu inanç bir nevi şirktir. Halbuki İslam hayır ve şer her şeyi Allah'ın yarattığı inancını getirmiştir. Aslında şerri dehre nisbet işini Allah'ı tenzih için yaparlardı. İslam'a göre şerri yaratmada bir kusur yoktur. Kusur, şerri kesbetmededir. Cenab-ı Hak hayır dileyene hayır, şer dileyene şer yaratıyor. İmtihan için yaratılan insan için bundan başkası zaten düşünülemez.

Hadiste geçen "Allah'ın kendisi dehrdir" sözüne gelince; bu bütün varlığın hasıl olduğu mutlak zamanı tasarruf eden zatın Allah olduğunu, dehrin Allah'ın kontrol ve tasarrufunda olduğunu ifade eder. 621

هجرخأ .[ةَ لَبَحْلا َو بَنِعْلا اوُلوُق ْنِكَل َو َم ْرَكْلا اوُلوُقَت َ :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رجُح نب لئاو نعو ـ6 □6555□

بانع'ا رجش نم بيضقلا تنكس امبرو ،ءابلاو ءاحلا حتفب « ةُلبحلا»و.ملسم .

5. (5939)- Vâil İbnu Hucr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kerm demeyin, fakat ıneb ve habele (asma) deyin." [Müslim, Elfaz 12, (2248).]622

AÇIKLAMA:

Önceki hadis vesilesiyle yapılan açıklamaya ilaveten şunu ilave edeceğiz: Habele (veya hable) üzümün kütüğüne denmektedir.

Dilimizde asma kelimesi, üzüm ağacının adıdır. Dolayısıyla habeleyi asma olarak tercüme edebiliriz. Aleyhissalâtu vesselâm, üzümü ifade için, şarap manasına da gelen kerm (üzüm) kelimesini kullanmaktansa, aynı manayı ifade eden ıneb (üzüm) veya habele (asma) kelimelerinden birini kullanmayı emretmektedir.

Bu yasaklamayı zahiri manası olan üzümle ilgili olarak ele alırsak, muhtevanın sadece Arapça konuşanlarla ilgili olduğunu, lakin dilde kelimelerin kullanılmasındaki bazı inceliklere dikkat gerektiği nokta-i nazarından ele alırsak bütün mü'minleri ilgilendirdiğini görürüz. [623]

رأَّنلا يف ُهَسْأ َر ِ هاللّ َب َّوَص ًة َرْدِس َعَطق ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□].
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر يشبح نب هاللّدبع نعو ـ5 □ 6555ـ ًامْلُ َو ًاثَبَع ُمِئاَهَبْلا َو
ِليِبَّسلا ُنْبا اَهِب ُّلِظَتْسَي ٍة ُ َف يِف ًة َرْدِس َعَطق ْنَم] :ينعي .رصتخم ثيدحلا اذه
لاقو.دواد وبأ هجرخا:

لوسغ ةقروو قبنلا رجش «ُ ردِهسلا».[ِرأَّنلا يف ُهَسْأ َر ُ هاللّ َب َّوَص ،اَهيِف .
ُهَل ُنوُكَي ٍهق َح ِرْيَغِب

621 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/409-411.

6. (5940)- Abdullah İbnu Habeşî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir sidre ağacını keserse, Allah onun başını cehenneme uzatır." [Ebu Davud, Edeb 171, (5239).] [Bu hadis hakkında kendisine sorulunca] Ebu Davud şu cevabı vermiştir: "Bu hadis muhtasardır. Manası şudur: "Kırda bayırda yolcuların ve hayvanların gölgesinden istifade ettikleri bir sidre ağacını, o ağaçta herhangi bir hak sahibi olmayan bir kimse, haksız olarak keserse Allah onun başını cehenneme uzatır" demektir." [624]

ىرَتأ : َلاَقَف .َة ُ َو ْرُع ِرْصَق ىلاِ ٌدِنَتْسُم َوُه َو ،ِرْدِهسلا ِعْطَق ْنَع َة َو ْرُع َنْب َماَشِه
ُتْلأَس] :لاق ميهاربإ نبا ناسح نعو ـ5 □6551□

دواد وبأ هجرخأ .[ِهِب َسأَب َ : َلاَق َو ؛ه ِض ْرأ ْنِم ُهَعَطْقَي ُة ُ َو ْرُع َناَك َة َو .
ْرُع ِرْدِس ْنِم َيِه اَمَّنِإ ؟اَهُلَّك َعي ِراَصَمْلا َو َبا َوْب‘ا ِهِذه

7. (5941)- Hasan İbnu İbrahim anlatıyor: "Hişam İbnu Urve'ye sidre ağacının kesilmesi hakkında (caiz mi, değil mi diye) sordum. Bu sırada Urve'nin kasrına dayalı vaziyette idi, şöyle cevap verdi: "Şu kapıları, kapı kanatlarını hep görmüyor musun? Bunların hepsi Urve'nin sidre ağacındandır. Urve onu tarlasından kesmiş ve: "Bunda bir beis yok!" demişti." [Bir başka rivayete göre, Hişam, soru sahibi Hasan İbnu İbrahim'e cevabında şöyle devam etmiştir: "Ey Iraklı! Bu (yasak hikâyesi, senin getirdiğin bir bid'adır." Hasan İbnu İbrahim, Hişam'a: "Hayır bid'a sizin canibinizden geldi. Ben Mekke'de şöyle söyleyeni işittim: "Allah sidre ağacını kesen kimseye lanet etsin!" [Ebu Davud, Edeb 171, (5241).] 625

AÇIKLAMA:

Son iki rivayet sidre ağacının kesilmesinin yasak olup olmaması ile ilgilidir. Öncelikle şunu belirtelim; sidre ağacı, dilimizde Arabistan kirazı626 diye bilinen bir ağaçtır. Kur'an'da bir kaç kere zikri geçer. Yaprakları kurutulup dövülür ve yıkanma esnasında sabun gibi temizleyici olarak kullanılırdı. Bu ağacın durumu, kaydedilen iki rivayetten de anlaşılacağı üzere münakaşa edilmiştir. Hatta İmam Suyuti hazretleri, Keşfu'z-Zünûn'un kaydına göre Ref'u'l-Hazer an Katıı's-Sidr adlı bir de risale te'lif etmiştir. Meseleyi münakaşa eden alimler, bu ağacın kesilmesinin caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Kesimini mutlak şekilde yasaklayacak bir kudsiyeti yoktur. Yasak, hadisi kitabına alan Ebu Davud merhumun da not ettiği üzere, ağacın taşıdığı kudsiyetten ziyade, onun insanlara olan faydalılık durumundan ileri gelmektedir. Binaenaleyh, hadisi, devre ve şartlara göre, devlet yetkililerinin birkısım ağaçların kesimine tahdid ve yasak koyabileceklerine şer'î bir delil olmaktadır.

Şerhlerde mesele üzerine daha geniş açıklama var ise de bize bu kadarı yeterlidir. 627

هاللّ ِ # ِحِب ٍرامَ ْدَق ُو َمِس ِيف َو ،هِهْج :َلاَقَف َنَعَل هاللّ ُ ْنَم َو ،ُهَمَس َو بهَن
لِوُس َر بلَع َّرُم] : لاق هنعَ ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ5 6555

. ْرَّضلا ِب يف َوْلا ،هْج َو ِنَع َوْلا ِمْس ِهيِف[. هجرخأ ملسم وبأو دواد يذمرتلاو
ِنَع

8. (5942)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yanlarında yüzü dağlanarak en vurulmuş bir merkep olduğu halde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğrayanlar oldu: "Bunu böyle enleyenlere Allah lanet etsin!" buyurdular ve yüze vurmaktan ve yüze enlemekten nehyettiler." [Müslim, Libas 106, (2116); Ebu Davud, Cihad 56, (2564); Tirmizî, Cihad 30, (1710).][628]

AÇIKLAMA:

Vesm, Arapça'da nişan vurmak, işaret koymak gibi manalara gelir. Dilimizde enlemek deriz. Köylerde, her ailenin kendine mahsus bir eni vardır, onu hayvanlarına vurur. Böylece, hayvanların hangi aileye ait olduğu bilinir. Umumiyetle kulaklara dağlama, delme, dilme ve yarma suretlerinden biriyle bu en vurulur Sadedinde olduğumuz hadiste, böyle bir damganın yüze vurulması yasaklanmaktadır. Çünkü en, sabit kalan bir damgadır. Bu, hayvanın tabii güzelliğini bozar.

2- Nevevî der ki: "İnsan olsun hayvan olsun muhterem olan bütün canlıların yüzlerine vurmak yasaktır. Merkep, at, deve, katır, koyun vs. bu hususta birdir. Yasak insan hakkında daha şiddetlidir. Çünkü yüz, güzelliklerin toplandığı yerdir. Ayrıca yüz hassas bir uzuvdur, vurmadan iz kalabilir, bu onu çirkinleştirir veya duyu organlarından birine zarar verir.

Yüze en vurmaya gelince, bu bi'l-icma yasaktır. İnsan dışındaki hayvanların yüz hariç herhangi bir yerine en vurmak ise caizdir."

Hayvanların kulağına Aleyhissalâtu vesselâm'ın bizzat en vurduğuna dair rivayetler vardır. Müteakip iki rivayet bu sadeddedir. Mamafih dağlama yoluyla en vurmanın mekruh olduğunu söyleyen alim de olmuştur. [629]

إ ُهُمِساأ َ ِ هاللّ َوَف : َلاَق . َكِلذ َرَكْنأَف ِهْج َوْلا َموُس ْوَم ًارامَ ِح # ِ هاللّ
ُلوُس َر بأ َر] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ5 6555ـ « ِناَت
َرِعاَجْلا».ملسم هجرخأ .[ِنْيَت َرِعاَجْلا ى َوَك ْنَم ُل َّوأ َوُهَف ،هْيَت َرِعاَج ِيف
َيِوَكَف ٍراَمِحب َرمأ َو ،هْج َوْلا َنِم ٍءْىَش َنَصْقأ ىلع نيفرشملا نيكرولا افرح امه :ليقو
عضوم نيتمقرلا تسأ نم رامخلا ،وهو برضم سرفلا هبنذب ىلع هيدخف،

. نيذخفلا

9. (5943)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yüzünden enlenmiş bir merkeb görmüştü,

---

624 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/412. 625 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/412. 626 Bu ağaç, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın neşreddiği mealde sedir olarak tercüme edilmiştir (Sebe 16, Vâkı'a 28), yanlıştır, sidre ağacı sedir ağacı değildir.

bunu uygun bulmadığını belirtti ve: "Allah'a yemin olsun! (Ben olsaydım) eni bu hayvanın yüzünün en uzak noktasına vururdum!" buyurdu. Sonra emir verdi, kendi merkebinin sağrılarına en vuruldu. Böylece sağrıları ilk dağlayıp (en vuran) Aleyhissalâtu vesselâm oldu." [Müslim, Libas 108, (2118).]630

مَسيِمْلا ِهَدَي يف َو ُهُتْيأ َرَف ُهَكِهنَحُيِل # ِ هاللّ ِلوسر ىلإ َةَحْلَط ِبأ ِنْب ِ هاللّ □
ِدْبَعِب ُت ْوَدَغ] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ15 □6555□

دواد وبأو ناخيشلا هجرخأ .[ِةَقَدَّصلا َلِبإ ُمِسَي .

10. (5944)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Abdullah İbnu Ebi Talha'yı, tahnik ediversin diye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdüm. Onu elinde en vurma şişi olduğu halde zekat develerini enlerken buldum." [Buharî, Libas 22, Zekat 69, Zebaih 35; Müslim, Libas 112, (2119); Ebu Davud, Cihad 57, (2563).] 631

AÇIKLAMA:

Enleme ile ilgili açıklama yukarıda geçti. 632

نإف ،ْمُكَنايْب ِص اوُّفُكَف ِلْيَّللا ُحُنُج ناَك ْوأ ،ُلْيَّللا َحَنجَتْسا اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس□□
َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ11 □6556□

نيِطاَيَّشلا□

ك ْوأ َو ِ، هاللّ َمْسا ِرُكْذا َو َكَحاَبْصِم ِفْطأ َو ِ، هاللّ َمْسا ِرُكْذا َو َكَباَب ْقِلْغأ َو□
،ْمُهوُّلَخَف ِءاَشِعْلا َنِم ٌةَعاَس َبَهَذ اَذإف .ٍذِئَني ِح ُرِشَتْنَت اوُئِفْطأ َو ،ًاقَلْغُم ًاباَب
ُحَتْفَي َـنَاطَي ّشلا ّنَأف ًائْيَش ِهْيَلَع َض ُرْعَت ْنأ ْوَل َو ِ، هاللّ َمْسا ِرُكْذا َو َكَئاَنإ
ْرِهمَخ َو ِ، هاللّ َمْسا ِرُكْذا َو َكَءاَقِس ةدش ليقو ،همْ لابقإ « ِلْيَّللا ُحْنُج».يئاسنلا إ
ةتسلا هجرخأ .[ِتْيَبْلا َلْهأ ُتَق ْرحأف َةَلِيتَفْلا ِت ّرَج اَمَّب ُر َةَقِسْيُ َوُفْلا َّنإف
َحيِباَصَمْلا

ةيطغتلا « ُريِمْخَّتلا»و.اهوحنو ةدازملا هب دشي طيخ « ُءاَكِولا»و.هتملْ .

11. (5945)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Karanlık çöktüğü zaman çocuklarınızı dışarı salmayın. Çünkü şeytanlar bu esnada her tarafa yayılırlar. Yatsı vaktinden bir müddet geçince, onları serbest bırakın. Kapını kapa, Allah'ın ismini zikret. Kandilini söndür, Allah'ın ismini zikret. Yemek kabının ağzını kapa ve Allah'ın ismini zikret, (kapayacak birşey bulamadığın takdirde [çubuk gibi] herhangi bir şeyi üzerine uzatıp koymak suretiyle de olsa (bunu yap)! Zira şeytan, kapalı kapıyı açamaz. Kandilleri söndürün, zira fasıkçık (fare), olur ki, fitili çeker de ev halkını yakar." [Buhari, Bed'ü'l-Halk 11, 14, Eşribe 22, İsti'zan 49, 50; Müslim, Eşribe 96, (2012); Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 21, (2, 928, 929); Ebu Davud, Eşribe 22, (3731, 3732, 3733, 3734); Tirmizî, Et'ime 15, (1813).]633

AÇIKLAMA:

Sadedinde olduğumuz hadiste Resul-ü Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), terbiye, emniyet, sağlık gibi farklı sahalara giren hayatî tavsiyelerde bulunmakta, pratik bilgiler sunmaktadır. * İbnu'l-Cevzî, akşam karanlığında çocukların dışarı salınması ile ilgili ifadeyi şöyle açıklar: "Bu saatte, çocuklar hususunda korkulur. Çünkü şeytanların girdikleri pislik umumiyetle çocuklarda vardır. Diğer taraftan, şeytana karşı korunmayı sağlayacak zikir çocuklarda yoktur. Şeytanlar ise, yayılmaları esnasında, takılıp kalmaları mümkün olan şeylere takılıp kalırlar. Bu sebeple o vakitte çocuklar hususunda korkulur. Şeytanların o vakitte yayılmalarındaki hikmete gelince, onlar için geceleyin yayılmak gündüzleyin yayılmaktan daha kolay, daha çok mümkündür. Çünkü karanlık, şeytanî kuvvetler için aydınlıktan çok daha müsaittir. Sadece

629 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/413-414. 630 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/414. 631 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/414. karanlık değil, bütün siyahlar bu şekildedir. Bundandır ki, bir Ebu Zerr rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm namazı bozan şeyler arasında "şeytan olan siyah köpek"in de yer aldığını söylemiştir. Hadiste, şeytanın verebileceği şerlere karşı çeşitli tedbirler zikredilmektedir: Kapların, kapıların iyi kapanması, bu işleri yaparken besmele çekilmesi, çocukların ve hayvanların akşamyatsı arasında rastgele ortalığa bırakılmaması. Bir başka hadiste: "Kul evine girerken besmele çekerse, şeytan: "Biz bunların yanında geceleyemeyiz" der" buyrulmuştur." 634

يِتهلا ِة َرْمُخلا َنلَع # ِ هاللّ ِلوُس َر ْيَدَي َنْيَب اَهْتَقْلاَأف ًةَليِتَف ُّرُجَت ٌة َرأف
ْتَءاَج] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ15 6555ـ اَذه َىلَع ِهِذه َلْثِم
ُّلُدَي َناَطْيَّشلا َّنِإف ْمُكَج ُرُس اوُئِفْطأَف ْمُتْمِن اَذِإ :# َلاَقَف .ٍمَه ْرِد َع ِض ْوَم َلْثِم
اَهْنِم ْتَق َرْحأَف ،اَهْيَلَع ًادِعاَق َناَك

هوحن وأ لخنلا فعس نم ريغص ريصح «َةَرْمُخْلا».دواد وبأ هجرخأ .[ْمُكَق .
ِرْحَتَف

12. (5946)- Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir fare gelerek çektiği bir fitili Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önüne, üzerinde oturmakta olduğu hasır minderin üstüne bırakıp gitti. Fitil, hasırdan bir dirhem kadar bir yer yaktı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Uyuyacağınız zaman kandillerinizi söndürün. Zira şeytan, böylelerine rehberlik edip böylesi işler yaptırarak sizi yakar" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 173, (5247).] 635

نا : َلاَقف . ْمِهنأَشِب # ُّيِبهنلا َرِبْخُأَف ِلْيَّللا َنِم ِهِلْهأ ىلَع ِةَنيِدَمْلاِب ٌت ْيَب َق□□
□6555□ 15ـ وعن أبا موسى رَضِيَ اللّهُ عَنه قال: [اَحْتَر

ناخيشلا هجرخأ .[ْمُكنَع اَهوُئِفْطأَف ْمُتِمن اَذإف . ْمُكَل ٌّوُدَع َرأَّنلا ِهِذه .

13. (5947)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Medine'de bir ev, geceleyin aile halkı içinde olduğu halde yandı. Durumları Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verilmişti: "Bu ateş var ya! Sizin düşmanınızdır. Uyuduğunuz zaman onu söndürün de size zarar vermesin!" buyurdular." [Buharî, İsti'zan; Müslim, Eşribe 101, (2016).] 636

ْدَعَب َجو ُرُخلا اوُّلِمأ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق مهنَع ُ هاللّ َي ِض َر يلع نب□
□6555□ 15ـ وعن يلع نب رمع نب يلع نب نيسحلا

دواد وبأ هجرخأ .[ِةَعاَّسلا َكْلِت يف ِض ْر ْ'ا يف َّنُهُّثُبَي َّبا َوَد ِ هللّ َّنإف ِلْج .
ِهرلا ِةأَدَه

14. (5948)- Ali İbnu Ömer İbni Ali İbni'l-Hüseyin İbni Ali (radıyallahu anhüm) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ayaklar çekildikten sonra (evlerden dışarı) çıkmayı azaltın. Çünkü Allah Teala hazretlerinin birkısım hayvanatı vardır, bu saatten sonra (yuvalarından çıkıp) ortalığa yayılırlar." [Ebu Davud Edeb 115, (5103).] 637

AÇIKLAMA:

Hadis, geceleyin herkes evine çekilip ortalık sükunete erdikten sonra evlerden dışarı çıkmayı azaltmayı tavsiye etmektedir. Burada bir tahrim mevzubahis değildir, bir tavsiye, bir irşad, daha evla olana bir işaret vardır. Münavi, sebep olarak, sokakların tenhalaşma saatinde sokağa çıkıldığı takdirde, bu sükûnette ortaya çıkan birkısım hayvanlara eza verilebileceğini veya hayvanlardan ezaya maruz olunabileceğini belirtir. "Öyle ise der, ihtiyata uygun olanı o zamanlarda dışarı çıkmamaktır." Ancak hadiste gerekli hallerde çıkmaya ruhsat da mevcuttur. [638]

؟ َنوُعَنْصَت اَم :َلاَقَف ،َل ْخَّنلا َنو ُرِبأَي ْمُه َو َةَنيِدَمْلا # ِ هاللّ ُلوُس َر َمِدَق]
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر جيدخ نب عفار نعو ـ16 □6555ـ ٍءْىَشِب ْمُكُت ْرَمأ اَذإ:
ٌرَشَب اَنأ اَمَّنإ :َلاَقف َكِلذ ُهَل ِرُكُذَف ْتَضفَنَف ُهوُك َرَتَف ًاريَخ َناَكَل ُهوُعَنْصَت ْمَل
ْوَل ْمُكَّلَعَل :َلاَقَف ُهُعَنْصَن اَّنُك ًائْيَش :اوُلاَق ِتَضَفَن َو».هحصإو هحيقلت «لخنلا
ُريِبأَت».ملسم هجرخأ .[ٌرَشَب اَنأ اَمهنإف ىأ َر ْنِم ٍءْىَشِب ْمُك ُت ْرَمأ اَذإ َو ،ِهِب
اوُذُخَف ْمَكِنيِد ِرْمأ ْنِم

اهب هنآ نم هتقلأ اذإ « اَهلمَح ُة َرَجَّشلا.

15. (5949)- Rafi İbnu Hadic (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'ye geldiğinde Medineliler hurma telkih ediyorlardı: "Ne yapıyorsunuz?" diye onlara sordu. Medineliler:

"Bu, eskiden beri yapmakta olduğumuz bir şey! deyip (açıkladılar). Aleyhissalâtu vesselâm da: "Eğer bunu yapmasanız belki de sizin için daha iyi olur!" buyurdular. Bunun üzerine Medineliler o işi bıraktılar. Hurma ağaçları (o yıl çağla) döktü (ve meyve tutmadı).

Durum Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verilince şöyle buyurdular: "Bilin ki, ben bir beşerim. Size dininizle ilgili bir emirde bulunursam onu derhal alın. Eğer kendi re'yime dayanan bir şey emredersem, bilin ki ben bir insanım!" [Müslim, Fezail 140, (2362).] [639]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dinî emirleri ile dünyevî meselelerle ilgili beyanları arasında bir tefrik yapılabileceğini ifade eder. Çünkü hurma telkihi işini terketmeleri istikametindeki tavsiyesinden bilahare rücu etmiştir.

Hâdise şudur: Bilindiği üzere, incir ağacı gibi hurma ağacı da erkek veya dişidir. Meyve dişi ağaçta hasıl olur. Ancak, dişi ağacın meyve tutabilmesi için, erkek ağacın çiçeklerinden hasıl olan tozun dişi ağacın çiçeklerine kadar ulaşarak telkih etmesi (döllenmesi)

---

634 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/415-416. 635 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/416. 636 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/416-417.

gerekmektedir. Eğer bu döllenme olmazsa, meyve rüşeymi daha çağla iken dökülür ve meyve hasıl olmaz.

Erkek ağaçtan çıkan tozların dişi ağaca ulaşmasını rüzgârlar, arılar, kelebekler tabii olarak yapmakta ise de, bunun insan eliyle, daha şuurlu ve sistemli olarak yapılması halinde daha garantili ve dolayısıyla ürün daha bol olacağından, Medineliler bu işi her yıl eskiden beri yapmakta imiş. Aleyhissalâtu vesselâm bu tatbikata muttali olup mahiyetini de öğrenince, bunun bir faydası olmayacağını, terkinin evla olacağını söyler. Ama ağaçlar yeterince meyve tutmaz, kendi kendine döllenebildiğince bir ürün verir ve tabii ki düşük olur. Durum Resulullah'a söylenince: "Ben bir insanım, dünyanızın işini benden iyi bilirsiniz!" buyurur. Burada şöyle bir soru hatıra gelebilir: "Her sözü vahye dayanan Resulullah gerçeğe mutabık olmayan, sırf hevaya dayanan söz de sarfeder mi?"

Biz bu soruya iki suretle cevap vereceğiz:

1) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), her hususta rehberimizdir. Izdırap, öfke, keder, neşe, musibet hallerinde de rehberdir. Musibete uğrayan insan nasıl davranmalı, hastalanan ne yapmalı, ızdırabı olan, öfkelenen ne şekilde hareket etmeli vs. Hayatımızın mühim bir yönünü de yanılmalarımız, hatalarımız, isabetsiz karar ve hükümlerimiz teşkil eder. Rehber-i ekmelimiz (aleyhissalâtu vesselâm), yanılma örnekleri de vererek, çekinmeden hatadan dönme sünnetini va'zetmiştir. Bilhassa mevkii, makamı, rütbesi yüksek olan kimselerin hatalarını itiraf etmeleri zor olur ve yanlış hükümleri büyük çapta zararlara sebep olur. Halbuki mü'min kişi, böyle bir durumda kolayca: "Peygamberim bile hatalı karardan rücu etmiştir" diyerek kolayca derhal dönüş yapabilir.

Binaenaleyh bu çeşit yanılmaları, hatalı içtihadlarda bulunarak rücu etmeleri, Peygamberimiz'in kâmil manada rehberlik vazifesinin gerekli olan bir parçasıdır. Nitekim Muvatta'da gelen bir hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, unutma, yanılma gibi hadiselerin İlahî iradenin sonucu olarak vuka geldiğini ifade etmiştir: "Ben unuturum veya unutturulurum, ta ki sünnet koyayım."

Bu hadisle Resulullah gerçekten pek feyizli bir sünnet koymuştur. Kişi, yanlış karar verince, bundan dönmelidir, mevki, makam, ünvan hatadan dönmeye mani olmamalıdır.

Rehber-i ekmel olabilmesi için Resulullah'ın bazan da yanılması zaruri idi, aksini düşünmemiz mümkün değildir. Böylesi bir yanılma ve hata Resul-i Ekrem'in yüceliğini daha da artıran bir yanılmadır. **2)**

Meseleye ikinci nokta-i nazar, vahyin farklı derecelere sahip olması, Resulullah'ın Kur'an-ı Kerim dışında mazhar olduğu vahyin de bir kısım mertebeleri bulunmasıyla ilgilidir: "Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem, denizler de mürekkep olsa, arkasından buna yedi deniz daha ilave edilse, Allah'ın kelimeleri yazmakla tükenmezdi..." (Lokman 27) ayetinde de ifade edildiği üzere, Allah'ın kelamı Kur' an veya diğer semavi kitaplardan ibaret değildir. Elbette Kur'an Kelamullah olarak en yüce mertebededir. Ancak, bilhassa zîşuur ve zîhayat mahlukatın (ins, cin, melek, hayvanat) bütün tekellüm ve ilhamatları, İlahî irade ve yaratma ile olmakta, her birinde kabiliyetlerine göre Allah'ın kelam sıfatının farklı tecellileri meydana gelmektedir. Bu tecelli olmasaydı tekellüm ve muhabere olamazdı.

Şu halde Resulullah'ın peygamberlikten ayrı olarak sahip olduğu beşerî şahsiyeti itibariyle de farklı veçheleri, durumları olacaktır. Öyleyse onun sözleri arasında birkısım mertebelerin olacağını kabul etmemiz gerekecektir. Aksi takdirde "hepsi vahy-i İlahîdir" diye, bütün sözlerini Kur'an mertebesinde görmemiz bizi hataya sevkeder. Kur'an ve sünnet ayrımın bizzat Aleyhissalâtu vesselâm yapmış, Ashab yapmış, Tabiun ve Etbauttabiin uleması yapmış.

Bize düşen, ulemanın yolundan gidip herşeyin hakkını vermektir, ifrat ve tefritten kaçınmaktır. Zira zamanımızda Kur'an'la sünneti karıştıracak müfritlere rastlanabileceği gibi, -bilhassa sadedinde olduğumuz hadisi örnek vererek- Kur'an dışında herşeyi inkâra kalkan, hadisi tanımayan kimselere de çokça rastlanmaktadır. Resulullah'ın sözlerindeki bu mertebeye Bediüzzaman şöyle dikkat çekmiştir: "Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm), hem beşerdir, beşeriyet itibariyle beşer gibi muamele eder; hem resuldür, risalet itibariyle Cenab-ı Hakk'ın tercümanıdır, elçisidir. Risaleti, vahye istinad eder. Vahiy iki kısımdır: Biri: "Vahy-i sarîhî"dir ki, Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) onda sırf bir tercümandır, mübelliğdir (tebliğ edicidir), müdahalesi yoktur. Kur'an ve bazı ehadis-i kudsiye gibi... İkinci kısım: "Vahy-i zımnî"dir. Şu kısmın mücmel ve hülasası vahye ve ilhama istinad eder, fakat tafsilatı ve tasviratı, Resul-ü Ekrem(aleyhissalâtu vesselâm)'e aittir. O vahiyden gelen mücmel hadiseyi tafsil ve tasvire Zat-ı Ahmediyye (aleyhissalâtu vesselâm), bazen yine ilhama ya vahye istinad edip beyan eder, veyahud kendi ferasetiyle beyan eder. Ve kendi içtihadıyla yaptığı tafsilat ve tasviratı ya vazife-i risalet noktasında ulvi kuvve-i kudsiyye ile beyan eder veyahut örf ve âdet ve efkâr-ı amme seviyesine göre, beşeriyeti noktasında beyan eder. İşte her hadiste bütün tafsilatına, vahy-i mahz noktasiyle bakılmaz. Beşeriyetin muktezası olan efkâr ve muamelatında, risaletin ulvi asarı aranılmaz. Madem bazı hadiseler mücmel olarak mutlak bir surette ona vahyen gelir. O da kendi ferasetiyle ve tearüf-ü umumi cihetiyle tasvir eder. Şu tasvirdeki müteşabihata ve müşkilata bazen tefsir lazım geliyor, hatta tabir lazım geliyor. Çünkü: Bazı hakikatlar var ki, temsil ile fehme takrib edilir. Nasıl ki bir vakit huzur-u Nebevî'de derince bir gürültü işitildi. Ferman etti ki: "Şu gürültü, yetmiş senedir yuvarlanıp, şimdi cehennemin dibine düşmüş bir taşın gürültüsüdür." Bir saat sonra cevap geldi ki: "Yetmiş yaşına giren meşhur bir münafık ölüp, cehenneme gitti." Zat-ı Ahmediye (aleyhissalâtu vesselâm)'nin beliğ bir temsil ile beyan ettiği hadisenin te'vilini gösterdi." [640]

ا َهَّنإف ،هِلْضَف ْنِم َ هاللّ اوُلأْساَف ِةَكَيِهدلا َحاَي ِص ْمُتْعِمَس اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس
َر َلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ15 □6565□

يئاسنلا إ ةسمخلا هجرخأ .[ًاناَطْيَش ْتأ َر اَهَّنإف ،ناَطْيَّشلا َنِم ِ هللاِب اوُذ .
َّوَعَتَف ِراَم ِحْلا َقيِهَن ْمُتْعِمَس اَذإ َو ًاكَلَم ْتأ َر

16. (5950)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Horozların öttüğünü işittiğiniz vakit, Allah'tan lütuf ve ikramını talep edin. Zira onlar bir melek görmüştür. Merkebin anırmasını işittiğiniz zaman şeytandan Allah'a sığının. Çünkü o da bir şeytan görmüştür." [Buharî, Bed'ü'lhalk 15; Müslim, Zikr 82, (2729); Ebu Davud, Edeb 115, (5102); Tirmizî, Da'avat 58, (3455).] [641]

هللاِب اوُذ َّوَعَتَف ِلْيَّللاِب ِريِمَحْلا َقيِهَن َو ِب ُ ِكْلا َحاَبُن ْمُتْعِمَس اَذإ :# ِ هاللّ □
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ15 □6561□

دواد وبأ هجرخأ .[َن ْو َرَت َاَم َن ْو َر َي ْمُهَّنإف ِناَطْيَّشلا َنِم .

17. (5951)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Geceleyin köpeklerin havlamasını ve merkeplerin anırmasını işittiğiniz zaman, şeytandan Allah'a sığının. Çünkü onlar, sizlerin görmediklerinizi görürler." [642]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadiste birkaç hayvanın sesleriyle ilgili açıklama yapılmaktadır. **1)** Horoz diğer hayvanlardan farklı bir hususiyet taşır: Bilhassa geceleri ötüşünü belli periyodlarla yapar ve bunu hiç değiştirmez. Her gün fecirden önce ve fecirden sonra muntazam ötüşleri vardır. Gecelerin uzayıp kısalması onun fecir öncesi ve fecir sonrası periyodik ötüşlerini aksatmaz. Şafiîler, sabah vaktinin tayininde horozların ötüşünü esas almayı hükme bağlamışlardır. Nitekim bir başka rivayette "Horoza sövmeyin. Çünkü o, namaza çağırır" buyrulmuştur.

Resulullah, horozların bu muntazam ötüşlerinin tesadüfî olmadığını, İlahî irade ile melek tarafından uyarıldıklarını nazar-ı dikkate arzetmektedir. Onlar madem ki bu işe müekkel bir meleği görerek ötmektedirler. Öyleyse o sırada yapılacak duaya meleğin "amin"i kazanılabilir. Böylece yapılan duanın kabul görme şansı artar. Ayrıca bu duayı yapan meleklerin, kendisi için istiğfarını ve ihlasına şehadetlerini de kazanmış olur. Bu yorumu yapan İyaz devamla der ki: "Bu hadisten hareketle, salihlerin huzurunda, teberrüken duada bulunmak müstehab addedilmiştir." Halimî, yukarıda kaydettiğimiz horoza sövmeyi yasaklayan hadisten: "Her ne ki, kendisinden bir istifade, bir hayır elde edilir, ona sövmek veya hakaret etmek caiz değildir, bilakis hürmet ve tekrim gerekir" hükmünü çıkarmıştır. Şarih Davudî, "horozdan beş şey öğrenilir" der ve sayar: "Güzel ses, seherde uyanma, kıskançlık, sehavet ve kesretü'lcima."

2) Köpek havlaması ve merkeb anırmasına gelince; bu da şeytanın şerrinden Allah'a sığınmaya sevketmelidir. Bazı alimler bu hadisten hareketle, günahların yanına Allah'ın gadabının indiğine, dolayısıyla öyleleri görülünce istiaze etmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir.

Şu halde günlük hayatını kulluk edebi içerisinde geçirmekle mükellef olan insan, şahid olduğu farklı tezahürlerin her birini Allah'ı hatırlamaya vesile kılıp zikir edecektir: Horoz sesiyle Allah'tan lütfunu isteyecek, merkeb ve köpek sesiyle şeytandan istiazede bulunacaktır. Başka hadislerde yıldız kayması, rüzgâr esmesi vs. başka zikirlerin vesile ve fırsatları kılınmıştır.643

640 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/418-420. 641 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/421.

رَ سُولُ اللّه ِ #: إذَا تَبَايَعْتُمْ بِالعِيْنَةِ، وَ أخَذْتُمْ أذْنَابَ البَقَرِ، وَ رَ ضِ يتُمْ□
قَالَ [: قال عنهما اللّهُ رَ ضِ يَ عمر ابن وعن ـ15 □6565ـ التاجر يبيع أن
«العِينة».داود أبو أخرجه .[دِينِكُمْ إلاب عُوا جِ تَرْ حتَهب عَنكُمْ هُعُ يَنْزِ ذًّ عَلَيْكُمْ
اللّه سَلَطَ الْجِهَادَ تَرَكْتُمُ وَ ،ع زَّرْ بال وسميت ،الكراهية مع جوازها علب
بثمن معلوم ثم يشتريها منه بأقل من الثمن الذي باعها به. وأكثر الفقهاء
من رجل سلعة

رضاحلا دقنلا وهو ،نيعلا نم اهقاقتشا ن' ةنيعلا بحاصل دقنلا لوصحل ةنيع .

18. (5952)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İyne usulüyle alışverişte bulunur, sığırların peşine düşer, ziraate razı olur ve cihadı da terkederseniz, Allah size öyle bir zillet verir ki, dininize tekrar rücu etmedikçe o zilleti kaldırmaz." [Ebu Davud, Büyû 56, (3462).] 644

AÇIKLAMA:

1- İyne usulüyle satışı şarihler şöyle tarif etmiştir: Tüccar, malını veresiye olarak belli bir vade ile müşteriye satar. Sonra bu malı müşteriden daha ucuz bir fiyatla satın alır. Bu tarz alışveriş caiz mi, değil mi münakaşa edilmiştir. İmam Malik Ebu Hanife, Ahmed İbnu Hanbel gibi bir kısım fukaha "caiz değil" derken, İmam Şafii ve ashabı "caizdir" demiştir.

2- Hadis, esas itibariyle, insanların ticaret ve ziraate kendilerini vererek cihadı ihmal etmelerini yasaklamaktadır. İlk nazarda, hadisten ticaret ve ziraatin kötülendiği anlaşılabilir. Aksine hadis, cihadın terkinden gelecek zillete dikkat çekmektedir. Daha önce de zikredildiği üzere Aleyhissalâtu vesselâm aslî meslekler olarak "ticaret, ziraat ve san'atı" saymıştır. Ama ne ticaret, ne ziraat ne de san'at cihad gibi mühim bir meşguliyeti ihmale sevketmemelidir. Şevkânî'nin dediği gibi "İslam'ın izzet ve diğer dinlere üstünlüğünü izhar vesilesi olan "Allah yolunda cihad"ın terki halinde Allah, Müslümanlara, düşüncelerinin aksiyle muamele ederek zillet verir: Atların sırtında olduktan sonra sığırların peşlerine takar, halbuki at sırtı, sığırın peşinden makamca daha üstün, daha izzetlidir."645

ORJİNALİNDE BÖYLE BİR ŞEY YOK!

"Zannediyorum bu hadisin bize anlattığı, işaret ettiği hususları ancak, sanayî inkılâbı ve sanayî hareketlerinden sonra anlayabildik.. onu da doğru anlayabildi isek.. cihadı, zaten unutmuştuk; sanayî derken ziraat ve hayvancılığı da ihmal ettik ve kendimizi bir başka dengesizliğin berzahında bulduk. Oysaki, yapılacak şeyi, hem de 14 asır evvel Allah Rasûlü haber veriyordu. Ve O, her meselede olduğu gibi, bu meselede de fevkalâde dengeliydi. Elbette ki, ziraat ve hayvancılık olacaktır. Nitekim bu tür çalışmaları teşvik eden hadis-i şerifler de vardır. Ancak, bütün himmeti bunlara hasretmek, işte doğru olmayan budur.Şehir hayatına karışmadan, bir dağa çekilip, kendi füyuzât hisleriyle baş başa kalmayı arzulayan insandan tutun da, teşebbüs gücünden mahrum ziraatçı ve hayvancıya kadar şümulü olan bu ifade, bize mühim bir iktisat ve ekonomi dersi vermektedir. Ayrıca, devletler muvazenesinde yerinizi almak için, gerekli caydırıcı gücü elde tutmadığınız, cihadı terkettiğiniz veya cihadı terkedip de, devletler muvazenesindeki yerinizi kaybettiğiniz zaman Allah, size altından kalkamayacağınız bir mezellet musallat edeceğini..

tegallüpler, esaretler, tahakkümler altında kalıp ezileceğinizi de hatırlatmaktadır ki, bu durum, yeniden dine dönüp, İslâm'ı hayata hayat kılacağınız âna kadar da devam edecektir. Verdiğimiz misâl, -anlatma darlığı da mahfuz- deryadan bir katredir ve Allah Rasûlü'nün bu hususta daha nice sözleri var. Ne var ki biz, bu biricik misâlle iktifa edeceğiz. Allah Rasûlü, nasıl ki, istidat ve kabiliyetleri tahdid edip sınır altına almamış, öyle de bedenî güç ve kuvvetleri dahi hakir görmemiştir. Görmemiş ve aksine şöyle buyurmuştur: "Kuvvetli bir mü'min, (beden sıhhatine sahip olan bir mü'min) Allah indinde zayıf mü'minden daha hayırlı ve sevimlidir."(109)Allah indinde sevimli olmak isteyenler, kalb sıhhatiyle beraber beden sıhhatine, cisim sıhhatiyle beraber ruh sıhhatine de sahip olmalıdırlar. Görülüyor ki, Allah Rasulü (sav): "Zayıflayacaksınız, perhize girecek, bedenî güç ve kuvvetinizi kıracaksınız ki Allah indinde makbul olasınız" demiyor. Belki ruhbanlığa, keşişliğe ve papazlığa karşı realiteyi, fıtrî ve tabiî olmayı öne çıkarıyor ve meselelere, tabiatı içinde bir mecra araştırıyor; ve bizi o istikamete kanalize ediyor.(110)

إِمْوَق تَيْب اَذه ُلُخْدَيَ : َلاَقَف ،ث ْرَحْلا ِةَلآ ْنِم ًائْيَش َو ًةَّكِس # ِ هاللّ ُلوُس□□□
َر بأُ َر] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةماماُ بأ نعو ـ15 □6565□

امهوحنو رشعلاو جارخلا نم هب نوبلاطي امل ةلذلا مهلانت ثرحلا لها نأ .
أدخَلَهُ هاللّ ُ الذَّلُّ .[أخرجه البخاري.والعمل ن

19. (5953)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saban ve diğer bir ziraat aleti görünce: "Bunun girdiği bir eve, Allah mutlaka zillet de sokar!" dediğini işittim." [Buharî, Hars 2.] 646

AÇIKLAMA:

---

644 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/422.

Bu hadis de ziraatin girdiği yere zilletin gireceğini ifade etmektedir. Bazı şarihler, buradaki "zillet"le tarladan verilecek verginin kastedildiğini belirtirler. "Çünkü derler, idareciler, arazi hukuku olarak vergi talep ederler." Arazide çalışma, ehl-i zimmetin karşısına çıkan ilk meşguliyet idi. Sahabe araziye bağlanmaktan hoşlanmıyordu. İbnu't-Tin bu hadisin, Resulullah'ın gaybtan haber verme nevine giren bir mucizesi olduğunu belirtir ve "Zira der, şimdi müşahede edilen şu ki, zulmün çoğu ziraatle meşgul olanların başında patlamaktadır." İbnu't-Tin'i te'yiden şunu ilave edebiliriz: Yirminci asırda müşahede edilen de aynıdır: İktisadî hayatı ziraate bağlı olan ve hele ziraatte iptidailiği temsil eden "saban"a bağlı olan memleketler "üçüncü dünya" denen geri memleketlerdir. Sanayîleşen, ziraatini de yeni tekniklerle yapan memleketler ilerlemiş, kalkınmış memleketlerdir. İleri memleketlerde umumi nüfus içerisinde ziraatle uğraşanların nisbeti % 15 ile % 10 arasındadır. Zillete mahkum geri milletlerin halkı ise, büyük çoğunluğu ziraatle meşguldür ve ziraatleri de iptidaidir; "saban"a bağlıdır. Ama ziraat ihmal mi edilmeli. Hayır! Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm ziraate teşviklerde de bulunmuştur: "Hangi Müslüman bir dikim veya ekimde bulunur, ondan da bir kuş veya insan veya hayvan yerse, bu onun için bir sadaka yerine geçer." Bu hadiste arazinin imar edilmesine, ekilip dikilmesine fevkalâde bir teşvik var. Bu paralelde başka hadisler de var. Öyleyse, hadislerde ziraate hem teşvik var ve hem de ziraatin mahzurlarına uyarı var. İmam Buhârî, sadedinde olduğumuz hadisi, rivayetlerde gelen bu ihtilaflı durumu te'lif edip bağdaştıran bir başlık altında kaydeder. Bab başlığı şöyle: "Ziraat aletiyle meşgul olmanın akibetlerinden yahud ziraatte, emredilmiş olan sınırın geçilmesi nevinden sakınılacak şeyler babı"

Buhârî'nin başlığı, ziraat aleyhine gelen rivayetlerin ziraatten hasıl olacak kötü sonuçlara hamledilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Yani, kişi ziraatle meşguliyeti sebebiyle kendisine emredilmiş olan birkısım vecibeleri ihmal ederse bu mahzurludur veya ziraatle meşguliyette haddi aşarak gerekli olan başka meşguliyetleri ihmal ederse bu da mahzurludur. Meseleyi bir millet seviyesinde ele alacak olursak, akıllı idarecilerin, bir zamanlar memleketimizde görüldüğü üzere "Türkiye bir ziraat memleketidir" diye yanlış politikalar takip yerine, "Türkiye sanayileşmelidir", "Beynelmilel ticarette yeri olmalıdır" gibi ziraatin de dışına çıkan hedefler tesbit ederek, nüfusunun bir kısmını ziraatın dışına çıkarıp başka sahalara kaydırması gerekir. Hadisten alimlerimiz bunu anlamıştır. Ziraat hususunda farklı beyanlarda bulunan Resulullah da bunu kastetmiş olmalıdır. 647

هِيشاَجَّنْلاِب َسْيَل َو ،هِيشاَجَّنلا ىلإِ َو َرَصْيَق ىلإِ َو ى َرْسِك ىلإِ # ِ هاللّ ُلوُس َر□
َبَتَك] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ55 □6565□

يذمرتلاو ملسم هجرخأ .[َّلَج َو َّزَع ِ هاللّ ىلإِ ْمُهوُعْدَي ٍدِينَع ٍراَّبَج ِهلُك ىلإِ َو .
،هْيَلَع ىهلَص يِذهلا

20. (5954)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kisra'ya ve Necâşî'ye -bu Necâşî, üzerine cenaze namazı kıldığı Necâşî değildir- ve bütün inatçı cebbarlara, onları aziz ve celil olan Allah'a davet eden mektuplar yazdı." [Müslim, Cihad 75, (1774); Tirmizî, İsti'zan 23, (2717).] 648

AÇIKLAMA

Burada, Resulullah'ın, komşu devletlerin reislerine gönderdiği İslam'a davet mektuplarından bahsedilmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm mezkur mektupları Hudeybiye Sulhü'nden dönünce yazmıştır. Bir anda altı ayrı lidere elçiler çıkararak mektuplar göndermiştir. Bu bahis teferruatlı olarak daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.

Sadedinde olduğumuz hadiste ilave bir açıklama yer almaktadır: Resulullah'ın mektup gönderdiği Necâşî, öldüğü vakit gıyabında cenaze namazını kıldırdığı Necâşî değildir. Esasen Necâşî, isim olmayıp ünvandır. İlk Müslümanlarda halife veya emîru'lmü'minîn, Osmanlılarda padişah, İran'da şah.. dendiği gibi Habeşliler'de de o devirlerde devlet reisine Necâşî denmekte imiş. Muhammed Hamidullah'ın tahkikine göre, Resulullah'ın sağlığında Habeşistan'da iki ayrı Necâşî yaşamıştır, bir üçüncünün de yaşamış olması ihtimal dahilindedir. Bu hususta kesin konuşmaya vesikalar yeterli değildir (İslam Peygamberi 478-515 numaralı paragraflar). [649]

نأ ْمِهْيَلَع اَعَدَف ،ُهَق َّزَم ُهأ َرَق اَّمَلَف ،ى َرْسِك ىلإِ ِهَباَتِكِب # ِ هاللّ ُلوُس َر□
□6566□ 51ـ وعن ابن عباس َر ِض َي هاللّ ُ امهنَع لاق :]ثَعَب َ

يراخبلا هجرخأ .]ٍق َّزَمُم َّلُك اوُق َّزَمُي .

21. (5955)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kisra'ya mektubunu göndermişti. Kisra, mektubu okuyunca yırttı. Aleyhissalâtu vesselâm da "paramparça olmaları için" beddua etti." [Buharî İlm 7.] [650]

AÇIKLAMA:

Hadis, Buhârî'deki aslından özetlenerek alınmıştır. Orada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mektubu Bahreyn'in idarecisine gönderdiği, onun da Kisra'ya yolladığı ifade edilir. Başka rivayetler, Bahreyn'deki idarecinin, bilahere İslam'la şereflenen Münzir İbnu Savâ olduğunu, İran kisrasının da Ebreviz[651] İbnu Hürmüz İbnu Enuşirevan olduğunu belirtir. Rivayetler, mektubu okutan Kisra'nın daha bidayetteki üslub hoşuna gitmediği için öfkelenerek, okumayı tamamlatmadan

---

[647] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/423-424. [648] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/425.

kibir ve öfkeyle yırttığını belirtir. Onu kızdıran husus, mektuba kendi ismiyle değil, Allah Resulü'nün ismiyle başlamış olmasıdır. Mektup şöyle: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla!

Allah'ın Resulü Muhammed'den İranlıların büyük reisi Kisra'ya: Hidayet yoluna girip ona tabi olana, Allah'a, O'nun kulu ve Resulü' ne iman edene, Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun bir tek ve ortaksız bulunduğuna, Muhammed'in O'nun resulü ve kulu olduğuna şehadet edip kabul edene selam olsun! Buna göre ben seni, tam bir İslam daveti ile (İslam'a) çağırıyorum. Zira ben, kim olursa olsun can taşıyan herkese belli bir tehlikeyi haber verip uyandırmak ve inanmayanlar üzerinde Allah'ın sözünü gerçekleştirmek için istisnasız bütün insanlara gönderilmiş bir Allah Resulüyüm. O halde sen İslam'a gir de emniyet ve selameti bul! Şayet kaçınacak olursan bu halde hiç şüphesiz Mecusilerin günahı senin üzerinde toplanacaktır." Mektubun saygısızca karşılanıp yırtıldığı haberi Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşınca: "Allah da onun mülkünü paramparça etsin!" diye beddua eder.

Meselenin kaynaklarda gelen devamına göre, Kisra Perviz, bu mektup üzerine, Yemen'deki valisine yazarak, Resulullah'ın derhal merkeze gönderilmesi için emir verir. Yemen valisi bu maksadla Medine'ye bir heyet çıkarır. Heyet mektubu verince Aleyhissalâtu vesselâm, ertesi güne cevap yazacağını söyler. Ertesi gün heyete: "Bu gece benim efendim (Rabbim) senin efendini Seroeh eliyle öldürttü!" der. Heyet Yemen'e geri döner. Orada, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bildirdiği günde Kisra'nın öldürüldüğünü tahkik edince Müslüman olurlar.

Resulullah'ın Kisra'ya yazdığı mektubun aslı günümüze intikal etmiştir. 652

فَد ْرأ َو ٌةَّيِكَدَف ٌةَفيِطَق ُهَتْحَت ٌفاَكِإ ِهْيَلَع ِراَم ِح ىلَع # ُّيِبَّنلا َبِك َر] :لاق امهنَع□
ُ هاللّ َي ِض َر ديز نب ةماسأ نعو ـ55 □6565ـ ا هرَم بهتَح ا َراَسَف ٍرْدَب ِةَعْق
َو َلْبَق ِج َر ْزَخْلا ِنْب ِث ْرَحْلا ِنَب يِنَب يف هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَداَبُع ِنْبا َدْعَس ُدوُعَي
ُ،َهءا َر َو هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَماَسُأ َنيِك ِرْشُمْلا َو َنيِم ِلْسُمْلا َنِم ٌط ُخأ ِسِلْجَم ْلا
يف اَذإف ِ،هيَبُأ ُنْبا ِ هاللَّْدَبع َمِلْسُي ْنأ َلْبَق َكِلذ َو ِ،لوُلَس ُنْبا ْيَبُأ ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع ِهيف
ِسِلْجَمِب َرهمَخ ِةَّباَّدْلا ُةَجاَجَع َسِلْجَمْلا ِتَيِشَغ اَّمَلَف ُ،هْنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةَحا َو َر
ُنْب ِ هاللَّْدَبع ِسِلْجَمْلا يِفو َ،نيِمِلْسُمْلا َو ِدوُهَيْلا َو ِناَث ْو‘ا ِةَدَبع َأ َرَق َو ،َنلاَعَت ِ
هاللّ َىلاِإ ْمُهاَعدَف َل َزَن َو ، َفَق َو َّمُث ْمِهْيَلَع # ِ هاللّ ُلوُس َر َمَّلَسَف ،اَنْيَلَع او
ُرِهبَغَت َ : َلاَق َّمُث ِ،هِئاَد ِرب ُهَفْنأ ٍ هيَبُأ ُنْب ِ هاللَّْدَبع َىلاِإ ْع ِج ْرا . اَنِسِلاَجَم يِف
ِهِب اَنِذ ْؤُت ُ َف ًاهق َح َناَك ْنإ ُلوُقَت اَّم ِم َنَسْحأ َ ُهَّنإ ُء ْرَمْلا اَهيأ :ٍهيَبُأ ُنْب ِ

هالّ ُدْبَع ُهَل َلاَقَف . َنآرُقْلا ِمِهْيَلَع َّبَتساَف َكِلذ ُّب ِحُن أَّناِف ،اَنِسلاَجَم يِف ِهِب
اَنْشَغاَف ِ، هالّ َلوُس َر اَي َلَب :ةَحا َو َر ُنب ِ هاللّدْبَع َلاَقَف ،هْيَلَع ُصْقاَف
َكءاَج ْنَمف ، َكِلح َر َراَس َّمُث ،ُهَتَّباَد # ُّيِبَّنلا َبَك َر َّمُث ،اوُتَكَس ىتَح ْمُهُضِفَخُي
ُّيِبَّنلا ِل ِزَي ْمَلَف َنو ُر َواَثَتَي اوُداَك ىتَح ُدوُهَيْلا َو َنوُكِرْشُمْلا َو َنوُمِلْسُمْلا

ُهَل ُّيِبَّنلا #: اَي ُدْعَس ! ْمَلأ ْعَمْسَت ْمَلإ ا َم َلاَق وُبأ ٍباَبُح؟ ِرُي ُدي هاللُّدْبَع □
َلاَقَف ،ةَدابُع ِنبا ِدْعَس ىلَع َلَخد ىتَح ُ هالّ َءاَج ْدَقل َباَتِكلا َكْيَلَع َل َزْنأ يِذهلا َوَف
ُهْنَع ْحَفْصا َو ،ُهْنَع ُفْعا ِ، هالّ َلوُس َر اَي : َةَدابُع ُنبا ُدْعَس َلاَقَف :اَذك َو اَذك َلاَق
ٍ،هيَبُأ ُنبا يِذهلا ِهَقَحلاِب َكِلذ ى َلاَعَت ُ هالّ َبَأ اَّمَلف ،ةَباَصْعِلاِب ُهوُب ِهَصَعُيَف
ُهوُجِهَوَتُي ْنأ ىَلَع ِة َريَحُبْلا ِهِذَه ُلهأ َعَمَتْجا ْدَقل َو َكْيَلَع َل َزُنأ يِذهلا ِهَقَحلاِب ِنَع
َنوُفْعَي ُهُباَحْصأ َو # ِ هالّ ُلوُس َر َناَك َو ،#ِ هالّ ُلوُس َر ُهْنَع اَفَعَف . َتْيأ َر اَم
ِهِب َلَعَف يِذهلا َكِلذَف ، َكِلذِب َق َرَش ُ هالّ َكاَطعأ ْمُكِلبَق ْنِم َباَتِكلا اوُتوُأ َنيِذهلا
َنِم َّنُعَمسَتَل َو :َىلاَعَت ُ هالّ َلاَق .ىَذ"ا ىَلَع َنو ُرِبصَي َو ىَلاَعَت ُ هالّ ُمُه َرَمأ اَمَك
ِباَتِكلا ِلْهأ َو َنيِك ِرْشُمْلا ُمُكَنُّد َرُي ْوَل ِباَتِكلا ِلْهأ ْنِم ٌريِثَك َّد َو :َىلاَعَت َلاَق َو ؛
ِروُم"ا ِم ْزَع ْنِم َكِلذ َّناِف اوُقَّتَت َو او ُرِبصَت ْنإ َو ًاريِثَك ًىذأ اوُك َرْشأ َنيِذهلا َنِم َو
ُّيِبَّنلا َناَك َو ،ه ِرْمأِب ُ هالّ ىِتأي ىتَح اوُحَفْصا َو اوُفْعاَف ٌّق َحلا ُمُهَل َنَّيَبَت اَم
ِدْعَب ْنِم ِمِهِسُفْنأ ِدْنِع ْنِم ًادَسَح ًاراَّفُك ْمُكِناَميِإ ِدْعَب ْنَم

هالّ ُلوُس َر َلَفَق َو ،ٍشْي َرُق ِديِداَنَص ْنِم اَهيِف ىلاَعَت ُ هالّ َلَتق َو ،ًارْدَب□
ا َزَغ اهمَلَف ،ِمِهيِف ُ هالّ َنِذأ ىتَح ِهِب ُ هالّ ُه َرَمأ اَم ِوْفَعلا يِف ُل َّوَأَتَي
َةَدبَع َنيِك ِرْشُمْلا َنِم ُهَعَم ْنَم َو ٍلوُلَس ُنبا ٍهيَبُأ ُنبا َلاَق ،ٍشْي َرُق ِديِداَنَص ْنِم ى
َراَسُأ ْمُهَعَم ،َنيِمِناَغ َني ِروُصْنَم ُهُباَحْصأ َو # موقلا راث لاقي «َنوروَاَثَتي»
هلوق.ناخيشلا هجرخأ .[اوُمَلْسأَف ِم ُ"ْس"ا ىَلَع #َ هالّ َلوُس َر اوُعَياَبَف ،هَّج
َوَت ْدَق ٌرمأ اَذه ِناَث ْو ا' ريغصت « ُة َرْيَحُبلا»و.مهتكسيو مهيوهي يأ
«مُهضِفخي»و.هنم اولعافت اوروائتو ،ةنتفلا عاقي“ نيعرسم اوهضقنا اذإ
ماصخلل

ةفيرشلا ةنيدملا اهب دارملاو ،ةدلبلا يهو ةرحب .

مهدحاو ناعجشلا ةداسلاو فارش ا' « ديداَنَّصلا»و.ةصغلاب ةسايرلا تاوف نم
هباصأ ام هبش ،هب صغ يأ « َكلذب َقرَش»و

هتلازإ يف عمطم ف رمتسا دق يأ « هَّجوَت ْدَق ٌرمأ اَذه» هلوقو.ديدنص .

22. (5956)- Üsame İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), üzerinde semer bulunan bir merkebe bindi, altında Fedek kadifesi vardı. Üsameyi de arkasına aldı. Beni'l-Haris İbnu'l-Hazrec'te oturan Sa'd İbnu Ubade (radıyallahu anh)'ye, Bedir Savaşı'ndan önce geçmiş olsun ziyaretine gitti. Beraberce giderken, aralarında Abdullah İbnu Ubey İbnu Selül'ün de bulunduğu bir cemaate rastladılar, oturuyorlardı. Abdullah İbnu Ubey o sırada henüz Müslüman olmamıştı. Cemaatte Müslümanlar, müşrikler, putperest olanlar, Yahudiler, Müslümanlar karışık vaziyette idi. Bu cemaatte Abdullah İbnu Ravaha (radıyallahu anh) da vardı. Onlara Resulullah'ın bindiği merkebin kaldırdığı toz isabet edince, Abdullah İbnu Ubey burnunu örtüsüyle sarıp: "Bizi toz içinde bırakma!" diye homurdandı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cemaate selam verip durdu. Merkepten inip onları Allah'a davet etti, onlara Kur'an okudu. Abdullah İbnu Ubey, Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Be adam! Bundan daha güzel birşey yok. Eğer söylediğin hak ise, bizim cemaatimizi rahatsız etme, evine dön! Kim sana gelirse ona anlat!" dedi. Bunun üzerine Abdullah İbnu Ravaha da: "Evet ey Allah'ın Resulü! Sen bizim toplantılarımıza gel! Zira biz bunu istiyoruz!" dedi. Bundan sonra Müslümanlar, müşrikler ve Yahudiler aralarında atıştılar. Nerdeyse birbirleriyle kapışacaklardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları yatıştırmak için gayret sarfetti ve sustular. Resulullah da bineğine atlayarak yoluna devam etti ve Sa'd İbnu Ebî Vakkas'ın yanına gelip evine girdi. Aleyhissalâtu vesselâm ona: "Ey Sa'd! Ebu Hubab'ın ne dediğini işittin mi?" dedi. Ebu Hubab'la Abdullah İbnu Ubey'i kastediyordu. "Şöyle şöyle söyledi" buyurdu. Sa'd İbnu Ubade: "Ey Allah'ın Resulü! Onu affet, Sana Kitab'ı gönderen Zat-ı Zülcelal'e kasem olsun, Allah'ın sana indirdiği Hak geldiği zaman, bu beldenin ahalisi, ona taç giydirmeye, sarık sarmaya ittifak etmişlerdi. Allah Teala hazretleri sana verdiği bu hakikatla onun başa geçmesini engelleyince, bu onun boğazına takıldı. İşte, şahid olduğun densizliği ona yaptıran da budur!" dedi. (Bu açıklama üzerine) Resulullah onu bağışladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ashabı, müşrikleri ve Ehl-i Kitabı Allah'ın emrettiği üzere bağışlıyorlar, onların eza ve cefalarına sabrediyorlardı. Allah Teala hazretleri şöyle buyurmuştu: "Muhakkak siz, malınızda ve canınızda imtihan olunacaksınız ve sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlardan ve Allah'a ortak koşanlardan pek çok incitici sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve takvaya sarılırsanız, işte bu, uğrunda azim ve sebat edilmeye değer işlerdendir" (Al-i İmran 186). Rab Teala bir başka ayet-i kerimede de şöyle buyurmuştur: "Kitap ehlinden çoğu, imanınızdan sonra sizi tekrar inkara döndürmek isterler. Bu, kendilerine hak iyice belli olduktan sonra nefislerinde duydukları kıskançlık yüzündendir. Allah'ın emri gelinceye kadar onlara aldırış etmeyin ve onları kınamayın. Muhakkak ki, Allah her şeye hakkıyla kadirdir" (Bakara 109). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın buradaki emrini afla te'vil ediyordu. Bu hal Allah'ın onlarla (savaşa) izin vermesine kadar devam etti. (İzin gelince) Aleyhissalâtu vesselâm Bedir Gazvesi'ni yaptı. (Bu savaşta) Allah Teala hazretleri Kureyş'in ileri gelenlerinin canlarını aldı. Aleyhissalâtu vesselâm ve ashabı zafer ve ganimet elde ederek ve Kureyş'in ileri gelenlerini de esir alarak döndüler. Abdullah İbnu Ubey İbni Selül ve beraberindeki putperest müşrikler: "Bu (İslam) hadisesinin artık talihi döndü!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a İslam üzere biat ettiler ve Müslüman oldular." [Buhari, Cihad 127, Tefsir, Al-i İmran 15, Marda 15, Libas 98, Edeb 115, İsti'zan 20; Müslim, Cihad 116, (1798).] [653]

AÇIKLAMA:

Hadis, münafıkların Müslüman oluşlarını anlatmaktadır. Onlar, Müslümanlara karşı esas itibariyle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın bineğinin ayaklarından kalkan tozu bahane ederek izhar ettikleri hasmane tavrı taşıdıkları halde, İslam'ın Bedir zaferinden sonra güçlenen Müslümanlar karşısında ayrı bir cephe almaktansa araya karışmayı, İslam safında görünmeyi menfaatlerine daha yakın görürler ve Müslüman olurlar. Zaman içinde birçok vesilede samimiyetsizliklerini izhar edeceklerdir.

* Hadis, Abdullah İbnu Ubey'i nifakla muhalefete iten sebebi de açıklıyor: "Resulullah'ın hicretinden önce, Medine halkı, kendilerine lider olarak Abdullah İbnu Ubey'i seçmeye karar vermiş, hatta giydirilecek taç, başının ölçüsü alınarak sipariş bile edilmiştir. Ne var ki Resulullah'ın hicretini müteakip o mesele askıya alınır ve Adullah'ın riyaseti suya düşer.

Resulullah'ın münafıklara karşı takip ettiği siyaseti daha önce muhtelif vesilelerle açıkladık. * Hadiste açıklanan diğer bir husus, müslümanların, Allah’ın emri ile Bedir savaşına kadar kâfir ve münâfıkların eziyetlerine sabırla mukabele etmiş olmalarıdır. Müşriklerle savaş, Mekke döneminde kesinlikle yasaktır. Hicretten sonra ilk defa muhacirlere olmak üzere mukabele etme izni verilmiştir. Bedir savaşına Muhacir ve Ensâr her iki grup da katılmıştır. Bu savaştan, müslümanlar Allah’ın nusret ve izniyle az kayıpla çok sayıda esir ve ganimetlerle dönerler. Ayrıca azılı İslâm düşmanı Kureyşli liderlerin pek çoğu öldürülür. [654] Cd’de daha kısa yazılmış, kitabdakinin aynısını yazdım. Bilginize.

لْهأ ْنِم ِدَسأ يِنَب ْنم ٌلُج َر َو ،دوُس‘ا ُنْبا و ُرْمَع َو ، َب َرَك يِدْعَم ُنْب ُماَدْقِمْلا َدَف□
□6565 □ 55ـ نعو دلاخ نب نادعم لاق :[وَ

يِهف ُوُت اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ِهيِلَع َنْب َنَسَحْلا ّنَأ َتْمِلَعأ : ِماَدْقِمْلِل ُةَيِواَعُم□□
َلاَقف ،اَمُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر نَايْفُس يِبأ ِنْب َةَيِواَعُم نَلاِ َني ِرْسِنَت ،ه ِرْج ِح يِف #
ِ هاللّ ُلوُس َر ُهَعَض َو ْدَق َو ،ًةَبي ِصُم اَها َرأ َ َمِل َو : ُماَدْقِمْلا َلاَقف ؟ةَبي ِصُم
اَهُّدُعَتأ :(1)ـ ٌن ُ ُف ُهَل َلاَقف . ُماَدْقِمْلا َعَّج َرَف ُح َرْبأ ُ َف اَنأ اَّمأ : ُماَدْقِمْلا
َلاَقف ،نَلاَعَت ُ هاللّ اَهأَفْطأ ٌة َرْمَج : ُّيِدَس‘ ا َلاَقف ؟اَمُهْن ُّع ُ هاللّ َي ِض َر ِهيِلَع
ْنِم ٌنْي َسُح َو يِهنِم اَذه : َلاَقف : َلاَق : ُلَعْفأ َلاَق ،يِنْبهذَكف ُتْبَذَك اَنأ ْنإ َو ،ي

ِنْقِهدَصَف ُتْقدَص اَنأ ْنإ ُةَيِواَعَم اَي :َلاَق َّمُث ،ُه َرْكَت اَم َكَعِمْسُأ َو َكَظِيغُأ بهتح َم
ْوَيْلا ْنَع َىَهن #ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ ُمَلْعَت ْله ِ هللاِب َكُدُشْنأَف :َلاَق .ْمَعَن :َلاَق
؟ِبَهَّذلا سْبُل ْنَع ىَهَني #ِ هاللّ َلوُس َر َتْعِمَس ْله ِ، هللاِب َكُدُشْنأَف

مَعَن :َلاَق ؟اَهْيَلَع ِبوُكُّرلا َو ِعاَبِهسلا ِدوُلُج ِسْبُل ْنَع ىَهَن #ِ هاللّ ُلوُس َر َّنأ .
ْمَلْعَت ْله ِ، هللاِب َكُدُشْنأَف :لاَق .ْمَعَن :َلاَق ؟ِريِرَحْلا سْبُل

كِتْيَب يف ُهَّلُك اَذه َتْيأ َر ْدَقَل ِ هاللّ َوَف :ُماَدْقِمْلا َلاَق

رُمأَي ْمَل اَمِب هنع ُ هاللّ َي ِض َر ِماَدْقِمْلِل ُةَيِواَعُم َرَمأَف :ٌدِلاَخ َلاَق ُماَدْقِم اَي
َكْنِم َوُجْنأ ْنَل يِهنأ ُتْمِلَع ْدَق :ُةَيِواَعُم َلاَقف ،ُةَيِواَعُماَي :َلاَقف ،ُةَيِواَعُم َكِلذ َغَلَبَف
،َذَخأ اَّمِم ًائْيَش ًادَحأ هِيدَس‘ا ِطْعُي ْمَل َو ِهِباَحْصأ ىَلَع ُماَدْقِمْلا اَهَق َّرَفَف ،نِيَئِمْلا
يِف ِهِنْب‘ ض َرَف َو ،ِهْيَب ِحاَصِل

ئاسنلاو دواد وبأ هجرخأ .[ِهِئْيَشِل ِكاَسْم“ا ُنَسَح ٌلُج َرَف هِيدَس‘ا اَّمأ َو ُهَدَي .
َطَسَب ٌمي ِرَك ٌلُج َرَف ُماَدْقِمْلا اَّمأ

23. (5957)- Halid İbnu Ma'dan anlatıyor: "Muaviye İbnu Ebi Süfyan (radıyallahu anhümâ)'a (hilafeti esnasında) Mikdam İbnu Ma'dikerb, Amr İbnu'l-Esved ve Kınnesrin ahalisinden Benî Esedli bir adam bir heyet halinde geldiler. Hz. Muaviye, Mikdam'a: "Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhümâ)'nin vefat ettiğini biliyor musun?" dedi. Haberi işiten Mikdam "İnna lillah ve inna ileyhi raciun!" diyerek (üzüntüsünü ifade etti.) Ona falan (Muaviye): "Bunu bir musibet mi addediyorsun?" dedi. Mikdam: "Niye musibet addetmiyeyim? Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu kucağına almış "Bu bendendir. Hüseyin ise Ali (radıyallahu anhümâ)' dendir!" buyurmuştu dedi. Benî Esed'den olan adam da (Hz. Muaviye'ye yaranmak için, Hz. Hasan'ın ölümünü bir fitnenin sönmesine teşbihen): "Allah bir ateşi söndürdü!" diye söze karıştı. Mikdam:

"Bugün ben, seni kızdırmaya ve hoşlanmadığın şeyleri sana duyurmaya devam edeceğim!" dedi. Sonra şöyle seslendi: "Ey Muaviye! Eğer doğru söylersem beni tasdik et, yalan söylersem beni tekzib et!" Hz. Muaviye (radıyallahu anh): "Pekâla öyle yapacağım" dedi. Mikdam: "Allah aşkına söyle! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın altın takınmayı yasakladığını işittin mi?" dedi. Hz. Muaviye: "Evet!" dedi.

Mikdam:

"Allah aşkına söyle! Resulullah'ın ipek giymeyi yasakladığını biliyor musun?" diye sordu. Hz. Muaviye: "Evet biliyorum!" dedi. Mikdam tekrar sordu: "Allah aşkına söyle! Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vahşi hayvan derisini giymeyi, üzerlerine binmeyi yasakladığını biliyor musun?" Muaviye yine: "Evet biliyorum!" diye cevapladı. Hz. Muaviye'nin bu sözü üzerine Mikdam dedi ki: "Allah'a kasem olsun ey Muaviye, bütün bunları ben senin evinde gördüm." Hz. Muaviye şu cevabı verdi: "Ey Mikdam, anladım ki senin elinden bana kurtuluş yok (söylediklerinin hepsi doğru)!" Halid (İbnu Velid) der ki: "Hz. Muaviye, Mikdam (radıyallahu anhümâ)'a diğer iki arkadaşına (Amr İbnu'l-Esved ve Esedli adam) nazaran daha çok ihsan ve atada bulunulmasını emretti. Ayrıca (Mikdam'ın) oğluna (beytü'lmalden) iki yüz (dirhem) tahsisatta bulundu. Mikdam ise (Hz. Muaviye'nin verdiği) ihsanları arkadaşlarına dağıttı. Esedli ise aldıklarından kimseye birşey vermedi.Bu durum Hz. Muaviye'ye ulaşınca: "Mikdam kerem sahibi cömert birisidir. Elini açmıştır. Esedli adam ise malik olduğu şeyi iyi tutan birisidir" dedi." [Ebu Davud, Libas 43, (4131); Nesâî, Fere' ve'l-Atire 12, (7, 176).] 655

AÇIKLAMA:

1- **Hadis, Hz. Muaviye (radıyallahu anh)'nin Hz. Hasan vefat edinceye kadar, onun hilafeti elde etmek maksadıyla bir harekette bulunur diye korktuğunu ve teyakkuz içinde olduğunu göstermektedir. Halbuki, Hz. Hasan (radıyallahu anh), babası Hz. Ali vefat edince, büyük bir çoğunluğun teveccühü ile halife seçilmiş olmasına rağmen Müslümanlar arasında masum kanı dökülmesin diye halifelikten feragat ederek Hz. Muaviye ile anlaşmıştı. Hz.Muaviye'nin hilafetten olma endişesi, sadece Hz. Hasan sebebiyle değil, Hz. Hüseyin ve hatta başka güçlü zatlar sebebiyle idi. Nitekim, bir gün oğlu Yezid'e şöyle tavsiyede bulunmuştur: "Ben senin için, hilafet hususunda Kureyş'e mensup şu dört kişiden başkasından korkmuyorum: Hüseyin İbnu Ali, Abdullah İbnu Amr, Abdullah İbnu Zübeyr, Abdurrahman İbnu Ebi Bekr." 2-** Burada bildiği hakikatleri hiç çekinmeden ve pervasızca Hz. Muaviye'ye haykıran Mikdam, sahabidir ve meşhurlardandır. Şam'a yerleşmiştir.

3- Hadis, Hz. Muaviye'nin hakşinaslığını, hakkı söyleyen kimselere karşı takdirkârlığını da ifade etmektedir. Müdahenede bulunan Esedli adama fazla itibar etmediği halde, gerçekleri dobra dobra söyleyen Mikdam'a bol ihsanda bulunmuştur.

4- Hadis, yırtıcı hayvanların derisinin kullanılmasının haram olduğunu göstermektedir. Sebebini şarihler, onda zinet ve kibirlenme bulunması ile açıklarlar. Nehy kesilene de kesilmeyene de şamildir. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de kaplan derisiyle ilgili olarak der ki: "..Aleyhissalâtu vesselâm, bunun kullanılmasını, bunda zinet ve tekebbür bulunduğu ve ayrıca, onun acemlerin ziyyi olduğu için veya onun tüyleri debbağlanma kabul etmediği için nehyetmiştir. Hiçbir imam, kesilmemiş olan bir kaplan derisini debbağlamakla tüyünün temizleneceğini söylememiştir. Esasen avlanması zor olduğu için kaplanın derisi çoğunlukla kendiliğinden öldüğü zaman alınır." Hadiste geçen "binme", oturma manasınadır. Kaplan vs. vahşi hayvanların derisi, hayvanların sırtına bağlanıp üzerine otururlurdu. Aleyhissalâtu vesselâm bu çeşit kullanımlarını yasaklamış olmaktadır. Şafiîlere göre nehiy mutlaktır, çünkü debbağlamak vahşi hayvanların derisi için temizlik değildir. Debbağlamanın temizleme sağlayacağını söyleyenlere göre yasak, debbağlanmasından önceye aittir. Bunu kullanmanın gayr-ı müslimlerin âdeti olması sebebiyle, yasağın her halukârda mutlak olduğu da ifade edilmiştir. 656

بلاِ ٍلاَمِب يِنَثَعْبَي ْنأ َدا َرأ َو # ِ هاللّ ُلوُس َر يِناَعَد] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيبأ
نع يعازخلا ورمع نب ِ هاللّدبع نعو ـ55 □6565ـ َكَّنأ يِنَغَلب : َلاَقف ،ُّي ِرْمَّضلا
َةَّيمُأ ُنب و ُرْمَع يِنَءاَجَف ،ًاب ِحاَص ْسِمَتْلا : َلاَقف . ِحْتَفْلا َدْعَب ٍشْي َرُق يف
ُهَمِهسَقُيِل َةَّكَم بلاِ َناَيْفُس يِبأ : َلاَق ،ًاب ِحاَص ُتْدَج َو ْدَق : ُتْلُقَف ،# ِ هاللّ َلوُس
َر ُتْئ ِجَف ،ُب ِحاَص َكَل اَناَأف : َلاَق ،ْلَجأ : ُتْلُق ،ًاب ِحاَص ُسِمَتْلَت َو َةَّكَم بلاِ َجو
ُرُخْلا ُدي ِرُت اَذإ بهتَح اَنْج َرَخَف ،ُهْنَمأَت َ ُّرْكَبْلا َكوُخَأ : ُلِئاَقْلا َلاَق ْدَق ُهَّنِإف ،ُه
ْرَذْحاَف ِهِم ْوَق َد ُِب َتْطَبَه اَذإ : َلاَقف ،َةَّيَمُأ ُنْبا و ُرْمَع : ُتْلُق ؟ ْنَم

لوُس َر َل ْوَق ُت ْرَكَذ بل َو اَّمَلَف ،ًادِشا َر ْف ِرَصْنا : ُتْلُق ،ًيِلَق يِل َتْبَلَت ْنأ ُتْدِد َو□
َو ،يِم ْوَق بلاِ َةَجاَح ُدي ِرُأ يِهنإ : َلاَقف ،ِءا َوْب‘ِاب اَّنُك

تْعَض ْوأَف ٍطه َر يف يِنُض ِراَعُي َوُه اَذإ ِرِفاْ‘ِاب ُتْنُك اَذإ بهتَح ،ُهَع ِض ْوأ□ □
ُتْج َرَخَف ى ِريِعَب بلَع ُتهدَدَشَف ،# ِ هاللّ بَلاِ َلاَمْلا ُتْعَفَدَف . َةَكَم اَنْمِدَق بهتَح
اَنْيَضَم َو . ْلَجأ : ُتْلُق ،ٌةَجاَح يِم ْوَق يِلاِ يِل ْتَناَك ْدَق : َلاَقف ،يِنَءاَج ُهُّتُف ْدَق يِناَ
َر اَّمَلَف ُهُتْقِبَسَف

عيرس ريسلا نم برض عاضي“او ،ريسلا بلع اهثَح اَذإ « ُهَتَقاَن َعَض ْوأ».دواد .
وبأ هجرخأ .[هنَع ُ هاللّ َي ِض َر َناَيْفُس يِبأ

24. (5958)- Abdullah İbnu Amr el-Huzâî, babası (radıyallahu anh)' tan naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Fetih'ten sonra beni çağırdı ve benimle, Mekke'ye Ebu Süfyan'a, Kureyşliler arasında dağıtması için, biraz mal göndermek istedi. Bana: "Kendine bir arkadaş ara!" buyurdu. Derken bana Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî geldi ve: "Duydum ki, sen Mekke'ye gidecekmişsin ve yanına bir arkadaş arıyormuşsun!" dedi. "Evet!" dedim.

"Ben sana arkadaşım!" dedi. Ben hemen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip: "Kendime bir arkadaş buldum!" dedim.

"Kim?" buyurdular.

"Amr İbnu Ümeyye'dir!" dedim.

"O, kavminin yöresine gelince ona karşı muteyakkız ol! Çünkü evvel adam 657 şöyle demiş: "Bekrî arkadaşına güvenme!" buyurdular! Derken yola çıktık. Ebva'ya kadar geldik. Amr: "Benim, kavmimle bir işim var. Beni burada biraz beklemeni arzu ediyorum!" dedi. Ben de: "İşin rastgelsin!" dedim. Ayrılınca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözünü hatırlayıp devemi hızlandırdım. (Ebva'dan) çıkıp deveyi hızlı yürümeye zorladım. Ezafir'e gelince, Amr'ın bir grup adamla karşımdan geldiğini gördüm. Devemi daha da hızlandırdım ve onu geçtim. Kendine hedef olmaktan kurtulduğumu anlamıştı, yanındakiler geri döndü. Amr (tek başına) bana yetişti ve: "Kavmimle bir işim vardı! (İşimi görüp bitirdim)" dedi. Ben de:

"Pekâla!" dedim. Yolumuza devam edip Mekke'ye geldik. Ben emanet malı Ebu Süfyan (radıyallahu anh)'a teslim ettim." [Ebu Davud, Edeb 34, (4861). Hadisin senedi zayıftır).]658

لُج َر ى َرَتْشا :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق اَهْنِم ،َثيِداَحأ ُهنَع ُ هاللّ َي ِض َر َة□
َرْي َرُه وُبأ اَنَثَّدَح] :لاق هِهبنم نب ماهمه نعو ـ56 □6565□

ثْيرَتْشا اَمَّنِاف َكَبَهَذ ْذُخ :ِعِئاَبْلِل َلاَقف .ٌبَهَذ اَهيِف ٌة َّرَج ِراَقعلا يِف َراَقعْلا ى□
َرَتْشا يِذهلا َدَج َوَف ٍلُج َر ْنِم ًاراَقع ْمُكَلْبَق َناَك ْنَّمِم :اَمُهَدَحأ َلاَقف ؟ٌدَل َو اَمُك َلأ :
ُلج َّرلا َلاَقف .ٍلُج َر ىلاِ اَمَكاَحَتَف ،اَهيِف اَم َو َض ْر'ا َكُتْعِب اَمَّنِا :ُعِئاَبْلا َلاَقف .
َبَهَّذلا َكْنِم ْغَتْبأ ْمَل َو َراَقعْلا

ناخيشلا هجرخأ .[اَقَّدَصَت َو ،ُهْنِم اَمِهْيَلَع اَقِفْنأ َو ،ٌةَي ِراَجلا َم ُغْلا اَحِكْنأ : .
ا :َلاَق َو ،ٌم ُغ يِلŒلاَقف ،ٌةَي ِراَج يِل ُرَخ

25. (5959)- Hemmam İbnu Münebbih anlatıyor: "Ebu Hureyre (radıyallahu anh) bize pekçok hadis söylemişti. (Bir defasında) şöyle dedi: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden önce yaşayanlardan bir adam bir kimseden bir akar satın aldı. Bu akarı satın alan kimse, orada, içinde altın bulunan bir küp buldu. Satana gelip: "Altınını al! Ben senden akarı satın aldım, altını satın almadım!" dedi. Satan da: "Ben sana araziyi içinde bulunan herşeyiyle birlikte sattım!" dedi. (Anlaşamayınca) bir adamı hakem

[656] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/433-434. tayin ettiler. Adam (onları dinledikten sonra): "Sizin çocuklarınız var mı?" dedi. Onlardan biri: "Oğlum var", diğeri de "kızım var!" dedi. Hakem: "Oğlanla kızı evlendirin! Bu paradan ikisi için harcayın ve tasaddukta bulunun" dedi." [Buhari, Enbiya 50; Müslim, Akdiye 21, (1721).] [659]

AÇIKLAMA:

1- Akar, lügatte ev ve çiftliğe denmiştir. Sadedinde olduğumuz hadiste akarla tarlanın kastedildiği tasrih edilmiştir.

2- Alıcı ile satıcı arasında akid yönüyle bir ihtilaf mevzubahis değil. Fakat, bulunan altının akde dahil olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir. İbnu Hacer der ki: "Böyle bir durumda, bizim şeriatimizin hükmü şudur: "Söz müşterinin sözüdür, altın da satanın mülküdür." Hadisteki ihtilafın akdin suretiyle ilgili olma ihtimali var; yani; müşteri: "Akidde arazi ve içindekilerin satıldığının tasrih edilmediğini, sadece arazinin satıldığını söylemiş, satan da: "İçindekilerin satıldığı da tasrih edildi" demiş olabilir" denmiştir. Hadisin bir başka veçhinde "müşterinin bir ev satın aldığı, onu tamir ettiği, bu sırada bir hazine bulduğu, bu hazineyi teslim alması için eski sahibini çağırınca, onun: "Bunu ben görmedim, bundan haberim de yok" dediği ve her ikisinin kadıya başvurarak: "Bunu teslim alacak birini gönder, o dilediğin yere koysun" dedikleri, kadı'nın buna yanaşmadığı" belirtilir. İbnu Hacer devamla şu yorumu kaydeder: "Bu durumda bulunan bu malın hükmü, o şeriatte -bilinirse ki mal cahiliye devrinde gömülmüştür- rikaz hükmüne tabidir; aksi halde, bilinirse ki Müslümanlar tarafından gömülmüştür, bu durumda lukata hükmüne tabidir, şayet ne zaman gömüldüğü bilinemezse, malın hükmü yitik mal hükmündedir, beytulmale konur veya belki de şeriatlerinde böyle bir tafsilat yoktu, bu sebeple kadı mal üzerine belirtilen şekilde hükmetti."

3- Hadiste, aralarında hükmetmek üzere "bir adam"ı hakem yaptıkları ifade edilmiştir. Bu adamın kadı olduğu belli değildir. Ancak hadisin bir başka veçhinde bu zatın halk için tayin edilen hakim olduğu belirtilmiştir. Bu durumda, hadis iki dava sahibinin rastgele bir adam çağırarak aralarında hükmettirmelerinin ve bu hükmün de infaz edilmesinin caiz olacağını söyleyenlere delil olmaz. Bu husus alimler arasında ihtilaflıdır. İmam Malik ve Şafii: "Caiz olur yeter ki adamda hüküm verme ehliyeti bulunsun ve aralarında hakla hükmetsin, hükmün belde kadısının hükmüne muvafık olup olmaması birdir" demişlerdir. Şafiî sadece hududu bundan müstesna kılar. Ebu Hanife, verilen hükmün belde kadısının hükmüne muhalif olmamasını şart koşmuştur. Kurtubî, "adamdan, bunlardan biri için hüküm çıkmadığını, adamın kendine zahir olan duruma göre mezkur malın hükmü, yitik malın hükmüne tabi olması gereğini esas alarak bu iki zatta müşahede ettiği, vera ve iyi hal sebebiyle bunların o mala bir başkasından daha ehak olduklarını görüp, bunların neslinin iyi olacağını, çocuklarının salih olacaklarını ümid ederek aralarında sulh yapmaya hükmetti" diye cezmen beyanda bulunur. Bazı alimler, buna dayanarak, "İki kişinin arasını bulup ihtilaflarını tatlıya bağlamak için hakim olmaya, resmen bu işle vazifeli olmaya gerek yok, herkes bunu yapabilir" demiştir. 660

هجرخأ .[ٌةَل ِحا َر اَهيِف ُدَجوُت َ ٍةَئاِم ٍلِباِك َساَّنلا َنوُد ِجَت :#ِ هاللّ ُلوُس َر
َلاَق] :لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر رمع نبا نعو ـ 55 6555

ناخيشلا

لب“ا نم ريثك يف دجوي يذلا لب“ا نم بيجنلاك هدوجو هزع يف سانلا نم .
بختنملا نضرملا نأ كلذب دارملاو.يذمرتلاو

26. (5960)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanları, içinde binmeye mahsus tek hayvan olmayan yüz develik bir sürü gibi bulursun." [Buharî, Rikak, 35; Müslim, Fedailu's-Sahabe 232, (2547); Tirmizî, Emsal 7, (2876).] 661

AÇIKLAMA:

1- Râhile binmeye mahsus devedir. Bunlar, develerin iyi cinsini teşkil eder, muti ve uysaldırlar. İnsanların sohbete, güvene elverişli olanının azlığı böyle ifade ediliyor: "Yüz develik sürüde bir tane iyi bulunmadığı gibi, yüz insan içerisinde de bir tane iyi bulmak zordur" denmek isteniyor. **2-** Hattâbî der ki: "Bu hadisi alimler iki surette te'vil ettiler: * İnsanlar dinî ahkâmda eşittirler, ahkâm onlardan şerefce, makamca üstün olanlara bir imtiyaz tanımaz, düşük olanlara nazaran üstünlük vermez. Hepsi de, içinde tek râhile bulunmayan yüz develik sürü gibidirler. Râhile seyahat esnasında üzerine binilen devedir. Öyleyse hepsi hamule gibidir, yani yük vurulan deve gibidirler, seyahate ve üzerine binmeye elverişli değildirler.

* İnsanların çoğu eksikliği olan kimselerdir, fazilet sahipleri pek nadirdir. Bunlar yük develeri arasında binek develeri (râhile) gibi nadirdirler. Bu hususa şu ayet de işaret buyurur: "Lakin insanların çoğu bilmezler."

659 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/436.

Müteakip alimler, her iki yoruma da açıklamalarında yer vermişlerdir.662

ِنَب ْنَع َّطُح اَم ُهنَع ُّطَحي ُهَّنإَف ِرا َرُملا َةَّيِنَث َةَّينَّثلا ِدَعْصَي ْنَم :# ِ هاللّ ُلوُس
َر ِلاَق] : لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر رباج نعو ـ55 □6551ـ ُهاَنْيَتأَف ، ِرَمْح‘ا ِلَمَجلا
ُب ِحاَص َّإ ُهَل ٌرُوفْغَم ْمُكُّلُك :# َلاَقَف ، ُساَّنلا َّماَتَت َّمُث ،ِج َر ْزَخلا ي ِنَب اَنْلَيَخ
اَهَدِعَص ْنَم ُل َّوأ َناَكَف ،َلِيئا َرْسإِ

ِيتَّلاَض َد ِجأ ْن‘ : َلاَقَف . ًةَّلاَض ُدُشْنَي َناَك َو ،# ِ هاللّ ُلوُس َر َكَل ْرِفْغَتْسَي
َلاَعَت :اَنْلُقَف دنع يهو ،رهشأ مضلاو ،اهرسكو ميملا مضب «ِرارُملا ُةَيِنَث».ملسم
هجرخأ .[ْمُكُب ِحاَص ِيل َرِفْغَتْس َي ْنأ ِنم ِيل ٌرْيَخ

اومتو مهلك اوءاج نأ «ُساَنلا َّماتت»و.ةيبيدحلا .

27. (5961)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mürar yoluna kim çıkacak? Gerçekten ondan, günah olarak, Benî İsrail'den affedilen kadar günah affedilecek!" Oraya ilk çıkan Benî Hazrec'ten bizim süvarimiz oldu. Sonra herkes peşpeşe oraya geldi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kızıl devenin sahibi [olan bedevî] hariç hepiniz mağfirete erdiniz!" buyurdular. Biz adamın yanına gelip: "Gel! sana da Resulullah istiğfarda bulunuversin!" dedik. O ise bir yitiğini arıyordu. "Yitiğimi bulmam, benim için, arkadaşınızın istiğfarından hayırlıdır!" dedi." [Müslim, Münafık 12, (2880).]663

AÇIKLAMA:

Seriyye, sarp dağ yolu manasına gelir. Resulullah'ın oraya çıkma mukabilinde büyük sevap vaadetmesi oranın düşmana yakın ve tehlikeli, çıkılması da zor bir yer olması sebebiyledir. Rivayette belli değil ise de, bunun bir sefer sırasında söylendiği anlaşılmaktadır. Bu sefer Hudeybiye Seferi olabilir. Kızıldevenin sahibinin Ced İbnu Kays adında bir münafık olduğu belirtilmiştir. 664

وأ َنيِثَ َو ٍهتِس ْوأ َني ِثَ َو ٍسْمَخِب ِم ُ ْس“ا َنح َر ُرُودَت :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ55 □6555ـ اَّمِأ : َلاَق ؟َنَضَم اَّمِأ
ْوأ َبِق اَّمِأ : ُتْلُق ،ًاماَع َنيِعْبَس ْمُهَل ْمُقَي ْمُهُنيِد ْمُهَل ْمُقَي ْنإ َو ، َكَلَه ْنَم ُلِيبَسَف
اوُكِلْهَي ْنإف ،َنيِثَث َو ٍعْبَس

دواد وبأ هجرخأ .[نَضَم .

28. (5962)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İslam'ın değirmeni otuz beş veya otuz altı veya otuz yedi (yıl) döner. Eğer, (dini terkederek kendilerini) helak ederlerse, daha önce helak olanların yolunu tutmuş olurlar. Dinleri ayakta kalırsa, onlar için yetmiş yıl ayakta kalır!"

Ben dedim ki: "(Bu yetmiş yıllık müddet) zikri geçen (otuz beş yıllık müddet)ten sonra mı başlayacak, yoksa geçen kısım buna dahil mi?"

"Mezkur müddet buna dahildir!" buyurdular." [Ebu Davud, Fiten1, (4254).][665]

AÇIKLAMA:

Hadis bazı farklı yorumlara tabi tutulmuştur. İbnu'l-Esir'in, Camiu'l-Usul'de kaydettiğine göre, hadisin manası şudur: "İslam bidayette tam doğru bir istikamet takip edecek ve zalimlerin çıkaracağı fitne hadiselerinden uzak olacaktır. Bu istikametli hal 35 yıl devam edecektir. Resulullah bu sözü, vefatına beş veya altı yıl kala söylemiş olmalıdır. Bu, Hülefa-i Raşidîn'in 30 yıl olan hilafet müddetine eklenince, hadiste geçen 35 rakamı ortaya çıkar. Eğer "otuz beş" rakamı hicretten itibaren hesap edilirse, o tarih de Mısırlı ihtilalcilerin, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın evini muhasara ettikleri zamana müsadif olur. 36 rakamını esas alırsak Cemel Vak'ası'na, 37 rakamını esas alırsak Sıffîn Vak'ası'na müsadiftir.

"Yetmiş yıl ayakta kalır" ifadesini Hattâbî şöyle izah eder: "Mana muhtemelen: "Emevilerin saltanat müddetidir. Bundan sonra Abbasilere geçmiştir. Zira, hükümranlığın Benî Umeyye'de kesinleşmesi ile Horasan'da Abbasi Devleti'nin dailerinin zuhur etmesi arasında yetmiş yıl kadar bir müddet mevcuttur." Bu açıklama önceki açıklama ile uyuşmadığı için su götürür."

Türbüştî, bu tenkide katılır ve şöyle bir açıklama kaydeder: "Resulullah bu rakamlarla Emevilerin ve de başkalarının saltanatını kastetmemiştir. Aksine bununla, ümmetin idarecilere itaat; hududu ve şer'î ahkâmı tatbik etme müddetini kastetmiştir. Bunu da hicretle başlatmıştır. Ashab'a, 35 veya 36 veya 37 yıl aynı hal üzere devam edeceklerini, sonra aralarına ihtilaf girip birliklerinin bozulacağını, eğer helak olurlarsa önceden helak olan milletlerin yolunu takiben helak olacaklarını, eğer halleri eskiden olduğu gibi, itaat ve hakka yardım etme esaslarına dönerse, iyi hal üzere yetmiş yıl kadar devam edeceklerini haber vermiş olmaktadır."

[662] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/438. [663] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/439.

Bu açıklamada da vak'aya mutabık olmayan bazı hususların varlığı gösterilmiştir. [666]

نأ اَهِهب َر َدْنِع يِتَّمأ ُ هاللّ َز ِجْعُي َ ْنأ وُج ْر ُ‘ يِهنإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق□
هنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاقو بأ نب دعس نعو ـ55 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .[ٍةَنَس ِةَئاَمُسْمَخ :َلاَق ؟ ٍم ْوَي ُفْصِن ْمَك :ٍدْعَسِل َلي ِق ، .
ٍم ْوَي َفْصِن اَه ُر ِهخَؤُي

29. (5963)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümid ederim ki Allah, ümmetimi Rabbinin nezdinde yarım gün te'hirden aciz kılmayacaktır." Sa'd'a: "Yarım gün ne kadardır?" diye sorulmuştu. "Beş yüz yıl" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Mehalim 18, (4350).] [667]

AÇIKLAMA:

1- Şarihler hadisin yorumunda ihtilaf etmişlerdir. En ziyade yer verilen açıklamaları kaydedeceğiz: **1)** Bir yoruma göre Resulullah: "Ben ümid ederim ki, ümmetimin Allah yanındaki mevkii, onun ömrünün, şu içinde bulunduğum zamandan beş yüz yıl geçinceye kadar uzamasına yetecektir. Yani kıyamet en az beş yüz yıl sonra kopacaktır."

2) Bir diğer yoruma göre, Resulullah, dünyada beş yüz sene dininin bakî kalacağını ve milletinin nizam üzere devam edeceğini kastetmiştir. Yani, ümmeti ayıplardan ve günahları irtikabtan salim olarak beş yüz yıl tehir edilecek, ümmet bu müddet boyunca salah-ı halini muhafaza edecektir. **3)** Bir de şu söylenmiştir: "Ümmetimin zenginleri, kıyamet günü kendilerinden önce cennete girmiş olan fakirlere orada kavuşmak üzere, mevkıfta hesap vermek üzere beş yüz sene beklemekten aciz değildir." **2-** Hadiste geçen "yarım gün" tabirini Hz. Sa'd (radıyallahu anh) "Beş yüz yıl" diye açıklar. Onu bu yoruma sevkeden husus ayette gelen rakamdır. (Mealen): "Rabbinin katında bir gün sizin hesabınıza göre bin yıl gibidir" (Hacc 47). [668]

يِتَّم ُ‘ ْتَلَل ْحأ َدَقَف ٍةَئا ِم َو َنيِناَمَث ُةَنَس ْتَناَك اَذإ :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ

هاللّ َي ِض َر دقاو نب سيع نعو ـ55 □6555□ . (1)ـنيزر هجرخأ .[ِلَاب ِجْلا
ِسوُؤ ُر يف َبُّه َرَّتلاو َةَب ْزُعْلا

30. (5964)- İsa İbnu Vâkid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yüz seksen (hicrî) yılı gelmiş olsaydı, ümmetime bekârlık ve dağların başlarında ruhbanlığı helal kılardım." [Rezin tahric etmiştir.] 669

AÇIKLAMA:

Bu hadisin sahih olmadığına dikkat çekilmiştir. Çünkü sahih hadislerde Resulullah hep evlenmeye teşvik etmiş, bekârlığa teşvikte bulunmamıştır. Sahih hadislere muhalefet eden rivayetler merduddur. Öyle ise bekârlığa teşvik edici rivayetlere itibar edilemez.670

خوُسْمَمْلا َنِم ّاَ إ اَها َرأ َ : َلاَق َو ،ةَقِسْي َوَفْلا َة َرأَفلا ِهمَسُي # ِ هاللّ ُلوُس َر□□
َناَك] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةملس مأ نعو ـ51 □6556ـ ،يراخبلا حيحص
يف وهو :تلق.نيزر هجرخأ .[ْتَب ِرَش ِءاهشلا ُناَبْلِإ اَهَل َلِعُج اَذإو ، ْب َرْشَت ْمَل
َلِب“ا ُناَبْلأ اَهَل َلِعُج اَذإ اَهَّنإَف

ملعأ هاللّو .

31. (5965)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) fareye fuveysika der ve şunu ilave ederdi: "Ben bunu meshe uğramışlardan biliyorum. Çünkü o, kendisine (içmesi için) deve sütü konulsa onu içmez. Ama koyun sütü verilse onu içer." [Rezin tahriç etmiştir. Buhârî'de kaydedilmiştir (Bed'ü'l-Halk 15; Müslim, Zühd 62, (2997).]671

AÇIKLAMA:

666 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/440. 667 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/441. 668 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/441. 669 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/442.

1- Fuveysika, fasık kelimesinin ism-i tasğîridir, fasıkcık demek olur. Fasık haddi aşan asi manasına gelir. Şeriat ıstılahı olarak fasık, haramları işleyen, farzları terkeden demektir.

2- Mesh: bir şeyin daha kötü bir surete çevrilmesidir. insanın sureten hayvan olması gibi. Nitekim sadedinde olduğumuz hadiste farenin meshe uğramış insan olma ihtimaline yer verilmektedir. Bu husus müteakip hadiste hınzır ve maymun hakkında cezmen beyan edilmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, Müslim'de Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den kaydedilen veçhinde bu yönüyle daha açıktır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İsrailoğullarından bir ümmet kaybedildi. Ne olduğu bilinemiyor. Ben onların fareden başka bir şey olmadıkları kanaatindeyim. Görmüyor musunuz, onlara deve sütü konsa içmezler, koyun sütü konsa içerler." Ebu Hureyre devamla der ki: "Bu hadisi Ka'b'a rivayet ettim. Bana "Bunu sen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittin mi?" dedi. Ben: "Evet!" dedim. O birçok defalar aynı soruyu tekrarlayınca, kendisine: "Tevrat mı okuyorum? (Elbette, Resulullah'tan işittiğimi anlatıyorum. Bana vahiy gelmiyor, Ka'bu'l Ahbar gibi daha önceki semavî kitapları da bilmiyorum, öyleyse anlattıklarımın kaynağı sadece Hz. Resulullah'tır, ondan işittiklerimdir!)" dedim." **3-** Mesh mevzuunun anlaşılması için, bu meseleye Kur'an-ı Kerim'de temas edildiğinin de bilinmesi gerekir. Cenab-ı Hak muhtelif ayetlerde, Allah'ın emirlerini dinlemeyip nefislerine uyan ve peygamberlerine asi olan geçmiş kavimlere, ibretlik olmak üzere gelen ceza çeşitlerinden birinin de mesh olduğunu belirtir. Ezcümle, Benî İsrail, "deniz kenarında bulunan bir karyede cumartesi gününün hurmetine riayet etmeyerek dinin hududunu tecavüz etmişlerdi de, biz de onlara maymun olunuz, sürününüz dedik. Ve bu kıssayı o zaman hazır olanlara ve arkalarından gelen ve gelecek haleflerine (bütün insanlara) ibret-i müessire ve müttakilere de bir mev'ize ve muhtıra yaptık" (Bakara 65-66).

Bir başka ayette meshe uğrayanlara verilen cezanın en büyük ceza olduğu ifade edilmiştir: "(Ey Muhammed, o Ehl-i Kitab'a) şöyle de: "Sizin şer dediğinizden, Allah katında bir ceza olarak daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın lanet edip gazabına uğrattığı ve içlerinden bir kısmını maymun ve domuz yaptığı, tağuta kulluk eden kimselerin ahiretteki yeri pek kötü bir mekandır ve onlar dosdoğru yoldan ayrılmakta herkesten ziyade sapkın kimselerdir" (Maide 60).

Burada zikredilen maymun ve domuza çevrilme hadisesinin yorumunda müfessirler bazı farklılıklara yer verirler. Bir kısmı, bu ayette kastedilenlerin önceki ayette zikredilen ashab-ı sebt (=cumartesinin hurmetini ihlal edenler) olduğunu, gençlerinin maymun, ihtiyarlarının hınzır suretine çevrildiklerini söyler. Bazıları da, -Hıristiyanlarda da mevzubahis olan maide-i İsa ashabının meshini gözönüne alarak- "Ayette geçen maymuna çevrilmeden murat ashab-ı sebt, hınzıra çevrilmeden murad da "maide-i İsa ashabıdır" demiştir. 672

Mesh Maddî Mi Manevî Mi?

Müfessirler, bu mesele üzerinde de ayrıca durmuşlardır. Bir kısmı meshin sadece manevî olduğunu, birkısmı da hem maddî hem de manevî olduğunu söylemiştir. Aslında ikisini de kabul etmek gerekir. Zira ayet ve hadislerin zahirleri maddî ve manevî mesh hususunda açıktır. Ancak günümüzün, imanı zayıf veya hiç yok bir kısım insanları, insanların maymundan geldiğine dair batıl bir iddianın saplantısı ve maddeciliğin şaşkınlığı içinde insandan maddî olarak maymun veya domuz yapılacağını aklına zor sığdırırlar. Bunlara mesh hadisesinin manevî de olma yönü öncelikle medar-ı bahsedilebilir. Her iki meshin varlığına da inanan Elmalılı Hamdi merhum mevzuyu tahlil eder ve der ki: "(Ayette zikredilenler) zahiren ve batınen kuyruklu maymuna mı döndüler? Yoksa, zahiren ve sureten insan, batınen ve manen maymun gibi mi oldular? Bunun tefsirinde iki kavil vardır. Bir hayli müfessirîn zahire nazaran mesh-i tamme kail olmuşlardır. Fakat mücahid ve ona peyrev (tabi) olan diğer müfessirîn bu hükmün temsilî olduğuna ve binaenaleyh mesh-i manevîye kail olmuşlardır ki, zamanımızın zihniyetine bu daha karib (yakın) görünüyor."

Mevzunun tamamlanması için müteakip açıklama da okunmalıdır. 673

نإ :َلاَقف ؟ىلاعَت ُ هاللّ َخَسَم اًَّمِم َيِه ،ُري ِزاَنَخلا َو ُةَد َرِقْلا ِ، هاللّ َلوُس َر□□
اَي َليِق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر دوعسم نبا نعو ـ55 □6555□

نيزر هجرخأ .[َكِلذ َلْبَق ْتَناَك َري ِزاَنَخلا َو َةَد َرِقْلا َّنإو ،ًَسَن ْمُهَل َلَعَجف ًام .
ْوَق ْكِلْهُي ْمَل ىلاعَت َ هاللّ

32. (5966)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! Maymun ve domuzlar Allah Teala'nın mesh ettiği insanlardan mı?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Allah Teala hazretleri bir kavmi helak etti mi ona nesil (devam) vermez. Maymun ve domuzlar daha önce de vardı." [Müslim, Kader 33, (2663).] 674

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste de belirtildiği üzere, mesh, insanın maymun, domuz gibi çirkin hayvanlar şeklinde suretinin değiştirilmesidir. Bu hal, ceza olarak, Benî İsrail'den bir grubun başına gelmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis, bu suretle cezalandırılan kimselerin neslinin devam etmeyeceğini, onların ölümleriyle o neslin tükeneceğini ifade

---

672 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/442-443.

etmektedir. Hadis ayrıca, maymun ve domuz cinslerinin hayvan olarak, Benî İsrail'in başına gelen mesh hadisesinden önce de mevcut olduğunu te'yid etmektedir. Dolayısıyla bugün yeryüzünde mevcut maymun ve domuzların, mesh suretiyle cezalandırılan o insanlarla hiçbir ilgisi yoktur. Ancak, her devirde olduğu gibi günümüzde de manevî meshten bahsedilebilir. İnsanoğlu Rabbi'nin emirleri çerçevesinde hareket etmeyip, nefsanî temayülleri istikametinde yoldan çıkar, içgüdü denen insiyaklarının doğrultusunda hareket ederse, kazandığı manevî şahsiyeti, kendisinde galebe çalan vasfa göre, domuz, köpek, sırtlan, ayı, yılan, maymun vs. suretlerinden birini kazanır. Çünkü hayvanlardan herbiri mezmum olan bir vasfı temsil eder: Sözgelimi: Maymun taklitçilik ve şahsiyetsizliği, yılan hıyaneti, domuz pislik ve deyyusluğu temsil ederler.

Batı medeniyetinin insandaki hevayı teşcî ederek, insanları manen meshe attığı kanaatini, eserlerinde tekrar tekrar işleyen Bediüzzaman'dan birkaç pasaj kaydediyoruz:"

(Mimsiz Batı medeniyetinin) cazibedar hizmeti, heva ve hevesi teşcî ve arzularını tatmin ve metalibini (talep ettiği şeyleri) teshildir. O heva ise, şe'ni, insaniyeti derece-i melekiyeden, dereke-i kelbiyete indirmektir. İnsanın mesh-i manevîsine sebep olmaktadır. Bu medenilerden çoğu, eğer içi dışına çevrilse kurt, ayı, hınzır, maymun postu görülecek gibi hayale gelir."

Bir başka ifadesi şöyle: "Ey kâfirlerin çokluklarından ve onların bazı hakaik-i imaniyenin inkârındaki ittifaklarından telaşa düşen ve itikadını bozan biçare insan! Bil ki, kıymet ve ehemmiyet, kemiyette ve adet çokluğunda değil, çünkü insan, eğer insan olmazsa, şeytan bir hayvana inkılab eder. İnsan, bazı frenkler ve frenkmeşrebler gibi ihtirasat-ı hayvaniyede terakki ettikçe, daha şiddetli bir hayvaniyet mertebesini alır. Sen görüyorsun ki, hayvanatın kemmiyet ve adet itibariyle hadsiz bir çokluğu varken, ona nisbeten insan gayet az iken, umum enva-ı hayvanat üstünde sultan ve halife ve hakim olmuştur. İşte muzır kâfirler ve kâfirlerin yolunda giden sefihler, Cenab-ı Hakk'ın hayvanatından bir nevi habislerdir ki, Fatır-ı Hakim, onları dünyanın imareti için halk etmiştir. Mü' min ibadına ettiği nimetlerin derecelerini bildirmek için, onları bir vahid-i kıyasî yapıp, akıbetinde müstehak odukları cehenneme teslim eder."

İnsanın maruz kaldığı manevî meshle ilgili bu açıklama, insanın hayvandan da aşağı derekelere düşeceğini haber veren şu mealdeki ayetin güzel ve muknî bir tefsiri olmaktadır: "Andolsun ki, cinlerden ve insanlardan pek çoğunu biz, cehennem için yarattık. Onların kalpleri vardır, onunla anlamazlar. Gözleri vardır, onunla görmezler.

Kulakları vardır, onunla işitmezler. Onlar hayvan gibi, hatta hayvandan da aşağıdırlar. Onlar gafillerin ta kendileridir." (A'raf 179).675

لاَق ؟نَوُب ِرْغُمْلا اَم َو :ٌتْلُق ؟نَوُب ِرْغُمْلا ُمُكيِف َيِؤُ ر ْلَه :#ِ هاللّ ُلوُس َر□ :
َلاَق] :تلاق اهنَع ُ هاللّ َيِض َر ةشئاع نعو ـ55 □6555ـ ةلخادمل ءابرغلا هبش
مهيف دجوو بيرغ قرع مهيف لخد هن' .نيبرغم اوعمس امنإ.دواد وبأ هجرخأ .[
ٌن ِجلا مِهِيف ُك ِرَتْشَي َنِذهلا ُمُهُدوأ ءاجف مهل هنيسحتو ىنزلاب ْمُهايإ مهرمأ
مهيف نجلا ةكراشمب دارا ليقو ،مهلكشو مهعابط ىلع و مهسنج نم سيل نم

دُ ْو‘ا َو ِلا َوْم‘ا يِف ْمُهْك ِرَاش َو :ىلاعت هلوق هنمو ،ةدشر ريغ نم□ .

33. (5967)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün): "Aranızda muğarribler görüldü mü?" diye sordu. Ben: "Muğarribler de ne?" dedim.

"Onlar kendilerine cinlerin iştirak ettikleri kimselerdir!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 116, (5107).]676

AÇIKLAMA:

Muğarrib, dilimizde de mevcut garib kelimesi ile aynı kökten gelmektedir; garb. Bu, uzak demektir. Nitekim ailesinden uzakta olana garib denmiştir. Muğarrib, asıllarından kopmuş, neseblerinden uzaklaşmış manasına gelir. Hattâbî, hadiste zikredildiği şekilde cinin iştirak ettiği kimselere muğarrib denmesini, kendi cinsinden olmayan şekil ve tabiatça farklı varlıkların müdahalesi ile herhangi garib bir damarın bulunma veya uzak bir nesebten gelme şüphesi sebebiyle açıklar.

Bazı şarihler "onlara cinin iştiraki" ifadesiyle cinlerin onlara "zinayı emredip güzel göstermesi, böylece çocuklarının rüşd üzere olmaması"nın kastedildiğini söylemiştir. Nitekim bu manayı te'yiden ayet-i kerimede "Allah ona (şeytana): "Çık git" buyurdu. "Onlardan (insanlardan) her kim sana uyarsa, kâfi bir ceza olarak cehennem hepinizin cezasıdır. Onlardan kime gücün yeterse sesinle kandırıp yoldan çıkarmaya çalış. Onlara süvarilerin ve piyadelerinle, bütün yardımcılarınla davette bulun. Mallarına ve evlatlarına ortak olup onları harama yönelt. Onlara vaadlerde bulun..." (İsra 64).

Fethu'l-Vedud'da muğarrib ile, cima sırasında Allah'ın zikrinden uzaklaştırıldığı için kendilerine bu işte şeytanın da iştirak ettiği kimsenin kastedildiğini söyleyen alimden de bahsedilmiştir. Bazıları:

"Muğarrib insan: "İnsan ve cinnin suyundan 677 müştereken yaratılan insandır. Çünkü böylece o insana yabancı bir damar girmiş, veya uzak bir nesebten gelmiştir. Böylece kendi cinslerinden olmayan bir şeyin müdahalesi ile asıllarından kopmuş, neseblerinden uzaklaşmış olurlar. Nitekim hadiste "Ey kadınlar! Sizden biri, cinlerin kendisiyle cima yaptığını hissediyor mu?" ibaresi gelmiştir. Burada Aleyhissalâtu vesselâm'ın, insanlar arasında maruf olan şu hususu kastetmiş olabileceğine dikkat çekilmiştir: "Bazı kadınlara birkısım cinler aşık olur ve onlarla cima yaparlar."

İlmî açıklaması, günümüz ilminin kayıtlı ve sınırlı şartları içinde şimdilik zor olan bu mesele dinî nokta-i nazardan ehemmiyet taşımalı ki, Resulullah münasebet-i cinsiyeye başlarken okunacak duanın, şeytanın iştirakini önleyeceğini ve kadın o temastan hamile kaldığı takdirde şeytanın çocuğa zarar veremeyeceğini belirtmiş, yeni doğan çocuğun kulaklarına ezan ve ikamet okunmasına ehemmiyet vermiştir. Mü'min hikmetini anlamasa da, aklî izahını yapamasa da vahye göre konuşan Peygamberimiz'in tavsiyelerini elinden geldikçe yapma gayretine girer. Bu onun Rabbine kulluk, Peygamberi'ne ümmetlik edebinin gereğidir.678

نَم َو ،َلَفَغ َدْيَّصلا َعَبَّتا ْنَم َو ،اَفَج َةَيِداَبْلا َنَكَس ْنَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] : لاق□
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ55 □6555□

ننسلا باحصأ هجرخأ .[أًدْعُب ِ هاللّ َنِم َداَد ْزا َإ ا َّوُند َناَطْلُّسلا َنِم ٌدْبَع َداَد ْزا.
اَم َو ،َنَتُتْفا ِناَطْلُّسلا َبا َوْبأ َتأ

34. (5968)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Badiyede (kırda, sahrada, köyde) yaşayan kabalaşır, av peşinden koşan gaflete düşer. Sultanın kapısına gelen fitneye düşer. Kişi sultana yakınlığı artırdığı nisbette Allah'tan uzaklaşır." [Ebu Davud, Sayd 4, (2859, 5860); Tirmizî, Fiten 69, (2257); Nesâî, Sayd 24, (7, 195).] 679

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, çevre şartlarının ve meslekî meşguliyetin ruh hayatı ve ahlakı üzerine derin tesirler bırakacağını belirtmektedir. Badiye çöl demektir. Bizim dilimizdeki kır ve köy kelimeleri de yerine göre badiyenin karşılığıdır. Bedevi daha ziyade çölde yaşayan, göçebe hayatı yaşayan kimseye denir. Bunlar görgü yönüyle kaba ve eksiklikleri olan insanlardır. Tefekkür hayatları da nakıstır. Dinin inceliklerini anlamazlar, oldukça maddeperesttirler. Onların dinî durumları Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir. (Mealen): "Bedeviler, küfür ve nifakta insanların en şiddetlisidirler. Allah'ın Resulü'ne indirdiği emir ve yasakları bilmeye daha müsaid kimselerdir" (Tevbe 97). el-Kâdı, bedevilerin insanlarla münasebetlerinin azlığı ve aralarında ilim ehlinin yokluğu sebebiyle sıla-ı rahmla ifade edilen beşerî ve insanî inceliklerin çoğunlukla onlarda gelişmediğini, tabiatlarının böylece vahşileştiğini belirtir. Namazda konuşmak, mescide akıtmak gibi nice davranışlarını, Aleyhissalâtu vesselâm müsamaha ve afla karşılamış, onların saf olan kalplerini kolayca kazanmıştır . **2-** Hadiste belirtilen diğer bir husus avcıların gafil olacağıdır. Burada avcılık kısmen tavsiye edilmemiş olmaktadır. Gaflet, taat ve ibadetten, cuma ve cemaate katılmaktan geri kalmak olarak açıklanmış, ayrıca hayvanları öldürme işiyle vahşi hayvanlara benzediği için, zamanla avcının kalbinden şefkat ve merhamet duygularının azalacağı da belirtilmiştir. Alimler bunu oyun ve eğlence için avlananlara hamlederler. Şu halde av mübah ise de, bunu ihtiyaç halinde yapmalıdır, ihtiyaç yokken sırf eğlence için, zevk için avlanmak mekruhtur. **3-** Hadiste sultanın huzuruna çıkmamak tavsiye edilmiş, sultanla görüşmenin kişiyi fitneye atacağı belirtilmiştir. Alimler bunu "zaruri olmayan görüşmeler" diye kayıtlarlar. Zaruret olunca mekruh olmamalıdır. "Çünkü derler, sultana uyacağı ve müdahaneye mecbur kalacağı için dinine zarar verir, muhalefet edecek olsa sultanın hışmına uğrayarak dünyasına zarar verir. Buna rağmen, sultanla temas kurup müdahane etmeden, nasihat edip emr-i bilma'ruf ve, nehy-i anilmünkerde bulunabilen kimsenin en üstün cihadı yapacağı bizzat Resulullah tarafından müjdelenmiştir." 680

لْثِم ْمِهيِدْيأ يف اًم ْوَق ى َرَت ْنأ ةَّدُم َكِب ْتَلاَط ْنإ كِشوُي :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق]□
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ56 □6555ـ ِبَانْذأَك ٌطاَيِس ْمُهَعَم ٌم ْوَق:
اَمُه َرأ ْمَل َو ،ِرا ّنَلا ِلْهأ ْنِم ِنافْن ِص :َلاَق َو ِ، هاللّ ِطَخَس يف َنوُحو ُرَي َو ِ هاللّ
ِبَضَغ يف َنوُدْغَي ِرَقَبْلا ِبَانْذأ َنْح ِرَي ُ َو ،ةَّنَجْلا َنْلُخْدَي َ ،ِتْخُبْلا ِةَمَنْسأَك َّنُهُسوُؤ ُر
ٌتَيِمُم ٌت ُِئاَم ٌتاَي ِراَع ٌتاَيِساَك ٌءاَسِن َو ، َساَّنلا اَهِب َنوُب ِرْضَي ِرَقَبْلا

ليقو ،هركش نم «ٌتاَي ِراَع». هاللّ معنب ا «تايساك» هلوق.ملسم هجرخأ .[اَذك
َو اَذَك ِة َريِسَم ْن ِم ُدَجوُتَل اَهَحي ِر هنإ َو ،اَهَحي ِر يف تايراع رم‘ا رهاْ يف
تايساك نهف ،اهتحت ام فصت ًاقيقر ابايث نسبلي ليقو ،اهضعب نفشكيو
نهماسجأ ضعب نرتسي

---

677 Hadiste gelen, "cinin iştiraki" meselesinin, cinin suyu ile insanın suyunun karışması şeklinde maddileştirilmesi "bazı" şârihlerin şahsi kanaatidir. Bunlar, lafzın zahirinden ayrılamayan yorumculardır. Belirtmek isteriz: Hadisin medninde böylesine bir maddileştirme mevcut değildir. Meselenin bu kadar maddileştirilmesine katılamadığımızı belirtmek isteriz.
678 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/446-447.

تئام ليقو ،كلذ نهريغ نلمعي «تيمُم».جورفلا ظفح نم نهمزلي امو هاللّ ةعاط
نع تاغئاز :يأ «ٌت ُ ِئاَم»و.ةقيقحلا وأ ،مئامعلاو رمخلاو عناقلا نم اهنوربكي يأ «
ِت ْخُبلا ةِمنسأك ّنهُسُؤ ُر» هلوقو.كلذ ريغ ليقو ،ةنتفلا ىلا لاجرلل تيمم رشلل

تخبلا ةمنسأك اهريصي امب رعشلا ةلصب .

35. (5969)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ömrün biraz uzarsa ellerinde sığır kuyruğu gibi birşeyler taşıyan birtakım insanları çok geçmeden göreceksin. Onlar Allah'ın gadabına uğrayarak sabaha ererler, Allah'ın nefretine uğrayarak akşama ererler." Resulullah bir başka rivayette de: "Ateş ehlinden iki sınıf vardır, henüz onları görmedim: Yanlarında sığır kuyruğu gibi birşeyler taşıyıp onu insanlara vuran insanlar; giyinmiş, çıplak kadınlar ki bunlar Allah'a taatten dışarı çıkmışlardır. Bunlar, başkalarını da baştan çıkarırlar. Başları deve hörgücü gibidir. Bu kadınlar cennete girmek şöyle dursun, kokusunu dahi almazlar. Halbuki onun kokusu şu şu kadar uzak mesafeden duyulur" buyurdular." [Müslim, Cennet 53, (2857), 52, (2128).] 681

AÇIKLAMA:

1- Teysir iki ayrı rivayeti birleştirerek tek bir rivayet gibi sunmuştur. Biz iki paragraf şeklinde ayırdık. Her iki hadisi de Ebu Hureyre rivayet etmiş olmakla birlikte Müslim, bunları kitabına ayrı ayrı almıştır. Hatta, ikinci paragrafta yer alan rivayet Kitabu'l-Cennet'te daha önce yani 52 numarada kaydediliyor, birinci paragraftaki hadis ise daha sonra yani 53 numarada kaydediliyor. Dahası, bu hadis, Müslim'in az sayıdaki mükerrerlerinden biridir, daha önce Kitabu'l-Libas'ta 2128 müteselsil numara ile 125. hadis olarak kaydedilmiştir. **2-** Alimlerimiz bu hadisleri, Resulullah'ın gaybtan haber verme nevine giren mucizelerinden olarak değerlendirmişlerdir. Çünkü hadislerde zikri geçen ihbarlar az bir zaman sonra vukua gelmeye başlamıştır. Sığır kuyruğuna benzeyen şey, zabıta memurlarının kamçıları ile yorumlanmıştır. Resulullah'tan bir müddet sonra, bilhassa Emeviler devrinde halka zulmeden idareciler eksik olmamıştır. Mesele çoğu durumda "kamçılama seviyesi"nde kalmayıp idama kadar ulaşmıştır. İmam Malik, Ahmed İbnu Hanbel, İmam Âzam gibi nice büyükler bile bu zulümlerden nasiplerini almışlardır. Resulullah halka zulmeden insanların akşam ve sabah Allah'ın hışım, gadab ve nefretlerine maruz kaldıklarını belirterek onların davranışlarını tel'in ediyor. **3-** Kâsiyat "giyinmiş kadınlar" demektir, âriyat da "çıplak kadınlar" demektir. Kadın, hadiste iki zıt vasıfla tavsif edilmektedir: "Giyinmiş fakat çıplak kadın." Alimler, bunu farklı yorumlara tabi tutarlar: * Bazıları kâsiyatı Allah'ın nimetine bürünmüş fakat şükür yönüyle çıplak yani nimetlerin şükrünü eda etmeyen kadınlar diye yorumlamıştır.

* Bir kısmı: Kadın kadınlık yönünü ortaya koymak, dikkatleri çekmek için, vücudunun bir kısmını örttüğü halde, diğer bir kısmını açar diye yorumlamıştır.

* Bir kısmı da bedenini gösteren şeffaf elbiseler giyenler kastedilmiş demiştir. Bu açıklamaların hepsi doğrudur. İslamî tesettüre aykırı olan bütün giyimler bu hadiste ifade edilmiş durumdadır. İslamî tesettür sadece "giyinmek" aramaz, giyinmenin tarzını da ister. * Belirlenen hududu örtecek büyüklükte olmalıdır; el, ayak ve yüz hariç bütün beden örtülmelidir. * Vücud hatlarını gösterecek darlıkta olmamalıdır. Çok dar giyinen "giyinmiş çıplak" hükmündedir. Batı menşeli modaları takip edenler bu hallere düşmektedirler.

* Elbise bedeni göstermemelidir. Çok ince naylon ve şeffaf elbise giyenler de giyinmiş çıplak durumundadır. * Hadislerde yasaklanan bir başka kıyafet şöhret elbisesidir. Yani dikkatleri üzerine çekmek gayesini güden kıyafetler. İslam elbiseyi örtünmek için emrettiği halde günümüzde birçok çevreler elbiseyi örtünmeden çok dikkatleri üzerine çekme vasıtası olarak kullanıyorlar. Şu halde bu nev'e giren giyimler de giyinmiş çıplak manasına dahildir.

4- Mâilat: Lügat olarak eğilen, meyleden kadın demektir. Alimler umumiyetle Allah'ın gösterdiği istikametten ayrılan, yanlış istikametlere meyleden diye anlamışlardır. Bazı alimler de bu tabirle sağını solunu oynatarak, kırıtarak yürüyenlerin kastedildiğini söylemiştir. Mümilat da başkasını baştan çıkaran, başkasına salınarak yürümeyi öğreten kadın manasına gelir.

5- Başlarını deve hörgücü gibi yapacak kadınlar tabiri bilhassa günümüzün kadınlarını tasvir ediyor gibidir. Kadınlar, değişik saç modaları uygulayarak saçlarını muhtelif şekillerde bağlayarak tepelerinde hotos denen çıkıntılar teşkil etmektedirler. Mü'min kadınlar, gerek giyecekte ve gerekse baş tuvaletinde bu hadislerin tehdidini dikkatle gözönüne alıp cennetin kokusundan bile mahrum kalmaktan korkmalıdırlar.682

دواد وبأ هجرخأ .[ِنْيَعَبْصإِ َ نْيَب ُرْيَّسلا َّدَقُي ْنأ # ِ هاللّ ُلوُس َر ىَهَن] :لاق هنَع .
5970) .36 □6555□ 55ـ نعو ةرمس نب بدنج ر َض ِي َ هاللّ)ُ- Semüre İbnu Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) derinin iki parmak arasında dilinmesini yasakladı." [Ebu Davud, Cihad 74.] 683

AÇIKLAMA:

Deriyi boydan boya dilim dilim bölerken bunun iki parmak arasında yapılması, bıçağın kayarak parmağı kesme ihtimali bulunduğu için yasaklanmış olmalıdır. Tıpkı kınından çıkarılmış vaziyette kılıç teatisini yasaklamış olması gibi, çünkü bu da bir kısım muhatarayı (riski) beraberinde getirmektedir. Bu hadisten hareketle, bazan görülen, kumaş ve bez kesimlerindeki iki parmak arasından bıçak veya makas yürütme işi de yasak telakki edilebilir. Çünkü aynı tehlike burada da vardır. Dolayısıyla, kazaya sebep olması kuvvetle muhtemel iş ve uygulamalarda emniyet tedbirini dinî bir emir olarak telakki etmeliyiz. 684

دواد وبأ هجرخأ .[ِنيِهدلا ىلإ ًاَّدحأ ُبُسْنَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس اَم] :تلاق .
اهنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةشئاع نعو ـ55 □6551□

37. (5971)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Resulullah'ın kimseyi dinden başka bir şeye nisbet ettiğini görmedim." [Ebu Davud, Edeb 86, (4987).] 685

AÇIKLAMA:

Cahiliye devrinde insanlar kavim ve kabilelerine, hanedanlarına nisbet edilerek tanıtılırdı. Bu onlar için iftihar vesilesi idi. İslam iftihar edilecek intisabı dinde göstermiştir. İnsanları ayıran en mühim unsur dindir. Aynı dinde olan insanlar aynı değerleri paylaştıkları için müştereklik arzederler. Bu sebeple en mühim intisab dindir. Zamanımızda, bu mühim prensip unutulduğu için, kabrin öbür tarafına geçince Allah nazarında hiçbir değer taşımayan yeni intisablar öncelik kazanmıştır. Kardeş olmaları gereken bütün mü'minler bilhassa ırkî ve mahallî intisablara öncelik kazandırdıkları için geçmişte yekvücut olan İslam âlemi bir yamalı bohça gibi parça parça olmuş ve kendini yutacak düşmana hazır lokmalar haline gelmiştir. Bu da yetmiyormuş gibi, aynı ırka mensup olanlar da yeni oyunlarla çağdaş, ilerici, gerici, devrimci, Batıcı... gibi daha tali intisab kutuplarına bölünerek millî birlikler atomize edilmiş, iyice tecezziye uğratılmıştır. Düşmanlarımızın iktisadî, siyasî birliklerle bütünleşmeye başladığı yeni safhada, Müslümanlar da dinden başka intisabları atarak dinde birleşmeye gitmelidirler. Varlığımızın devamı buna bağlıdır. 686

دَقَل َو ،اًهيِسَن َكُب َر َناَك اَم َو ،َرِمُأ اَميِف َتَكَس َو َرِمُأ اَميِف # ِ هاللّ ُلوُس َر اَ
َرَق] : لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ55 6555

يراخبلا هجرخأ .[ٌةَنَسَح ٌة َوْسُأ ِ هاللّ ِلوُس َر يِف ْمُكَل َناَك .

38. (5972)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (namazda) emrolunduğu yerde açıktan okudu, emrolunduğu yerde sükut etti (gizli okudu). "Ve senin Rabbin unutkan değildir" (Meryem 64); "Andolsun ki, Allah'ın Resulü'nde sizin için (her hususta) güzel bir örnek vardır" (Ahzab 21). [Buharî, Ezan 105.] 687

AÇIKLAMA:

Bu rivayette İbnu Abbas, akşam, sabah ve yatsı namazlarında açıktan yapılan kıraat ile, öğle ve ikindi namazlarında gizli yapılan Kur'an tilavetinin bir tesadüf, bir unutma işi olmayıp, Cenab-ı Hakk'ın Resulü'nü irşadıyla olduğunu, Hz. Peygamber'e her hususta İlahî emrin geldiğini, kıraat meselesinin de böyle olduğunu ifade etmektedir.

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), bu fikrine şahit olarak kaydettiği iki ayetin birincisiyle Rab Teala'nın herşeyi bildiğini, ikincisiyle de bütün Müslümanların, Resulullah'ta gelen örneğe uymak zorunda olduklarını, zira her hususta en güzeli O'nun temsil ettiğini söylemektedir. 688

روُمأَم ٌ اَنأ ْنِإ ،ُهوُمُكُعَنْمأ ُ َو ٍءْىَش ْنِم ْمُكيِطْعُأ اَم :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :
لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةريره يبأ نعو ـ55 6555

دواد وبأو يراخبلا هجرخأ .[ُت ْرِمُأ ُثْيَح ُعَضأ ٌمِساَق اَنأ :ةياور يفو .

39. (5973)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: 683 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/451. 684 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/451-452. 685 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/452. 686 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/452.

"Ben size (kendiliğinden) ne bir şey veriyor, ne de sizi bir şeyden menediyorum. Ben sadece bir memurum (Allah'ın emrine göre veriyorum).

"Bir rivayette de şöyle demiştir: "Ben (sadece, emre uygun şekilde) taksim ediyicim, emredildiğim yere koyarım." [Buharî, Humus 7; Ebu Davud, Harac 13, (2949).] 689

AÇIKLAMA:

Resulullah bunu ganimet ve fey gibi malların taksiminde söylüyordu. Ta ki, herkes kendisine verilene razı olsun, ashabının içine, noksan ve ziyade sebebiyle, yanlış düşünceler girmesin. Nitekim bazı kereler taksimde tam bir eşitliğe riayet etmiyordu. Bazı kereler samimi, eski Müslümanlara hiç vermezken, müellefe-i kulûb denen kalpleri kazanılacaklara veriyor, bazan da samimilere az veriyor, öbürlerine daha çok veriyordu. Bunun en güzel örneği Huneyn Savaşı'nda Havazinlilerden elde edilen ganimetin taksimi idi. Burada yeni Müslüman olan Mekkelilere bol bol verirken, Ensar'a az vermiş veya hiç vermemişti. Hatta Medineliler: "Resulullah artık hemşehrilerine kavuştu, bize ihtiyacı kalmadı, bizi terkediyor..." gibi karamsar düşüncelere saplanmışlardı. Duruma muttali olan Aleyhissalâtu vesselâm, onların gönüllerini alıcı açıklamalar yaptı. Kendisi taksimde olsun, ahkâmın tatbikinde olsun, heva ve şahsî arzusuyla hareket etmiyor, kimseyi kayırmıyor, kimseyi herhangi bir ahkâmın tatbikinden istisna tutmuyordu. Böyle bir yetkisi, imtiyazı yoktu. O sadece bir memurdu. Her işi İlahî emir tahtında yürütüyordu. Nitekim ayet-i kerimede de: "Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni insanlara bildir. Bunu yapmazsan elçiliğini yerine getirmemiş olursun..." (Maide 67) buyrulmuştur. 690

إٍءَشِب ِساَّنلا ِنوُد ْنِم اَنَّصَتْخا اَم ،ًاروُمأَم ًادْبَع # ِ هاللّ َلوُس َر َناَك] : لاق□□
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ55 □6555□

يئاسنلاو يذمرتلا هجرخأ .[ٍس َرَف بلَع ًارامِح َي ِزْنُن ُ َو ،َةَقَدَّصلا َلُكأَن َ نأ َو .
ٍثِب : اَمَر َ اَن ْنأ َغِبْسُن َ ُوْلا َءوُض،

40. (5974)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ eden) me' mur bir kul idi. Bize (Al-i Beytine) insanlardan ayrı olarak üç şey dışında hiçbir tefrikte bulunmadı. O üç şey de şunlardır: * Abdesti mükemmel yapmamızı emretti.

* Sadaka yemememizi emretti.

* Merkebi at üzerine aşırmamamızı emretti." [Tirmizî, Cihad 23, (1701); Nesâî, Taharet 106, (1, 89).] 691

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbas'ın bu ifadesi Şia'nın: "Resulullah Al-i Beyt'e hususi bir ilim ve vasiyet bırakmıştır" şeklindeki ileri sürdükleri iddialara cevap sadedindedir. Şia, Hz. Ali'ye de, Resulullah'ın hususi bir ilim ve kendinden sonra halife olması için vasiyet bıraktığı şayiasını çıkarmıştır. Hz. Ali bu meselede sıkça suale maruz kalmış, o da verdiği cevapta bu iddiaları reddetmiş, Kur'an-ı Kerim dışında hususi bir ilim almadığını belirtmiş, "sadece kılıncımın kabzasındaki şu tomar hariç" demiştir. "Tomarda ne var?" sorusuna cevap sadedinde belirttiği hususlar bilinen şeylerdir. Daha önce geçtiği için tekrar etmeyeceğiz. Bu hadiste zikredilen üç istisnadan ikisi dahi herkese tavsiye edilmiş hususlardır: Abdestin mükemmel alınması bütün ümmete mendubtur; merkebin at üzerine aşırılmaması da öyle... Bazı alimlere göre bütün ümmete mekruhtur. Maksad da hayvan neslinin korunmasıdır. Böyle hükmedenlere göre merkeb ve at karışımından hasıl olan katır melezdir ve ata nazaran değeri düşüktür: Katırda, savaş esnasında atın ortaya koyduğu manevra mahareti -ki kerr u ferr denir- mevcut değildir. Bu sebeple ganimetten ata ayrıca pay ayrılırken, katıra uygun bir şey ayrılmaz vs. Aksi görüşte olanlar, katırla ilgili tahdidin geçici olduğunu belirterek, atı merkebe aşırmada kerahet görmezler. Geriye kalan "sadaka malından yememe" tefriki Al-i Beyt'in izzet ve hürmetini muhafazaya matuftur. Çünkü Resulullah sadaka ve zekatı insanların malını temizleyen kir olarak tavsif etmiş ve Al-i Beytine yasaklamıştır. Hediye kabul edip zekat ve sadaka kabul etmemek O'nun hasaisinden, mümeyyiz vasıflarından biridir. Kendisine gelen hediyelere de fazlasıyla mukabelede bulunurdu. Şunu da kaydedelim ki bazı alimler sayılan bu hususların Al-i Beyt hakkında vücud ifade edebileceğini söylemişlerdir.

2- Merkebin ata aşırılma yasağı üzerine yürütülen münakaşada, bunda mahzur görmeyenlerin delilleri üzerinde bir nebze durmada fayda görüyoruz.

Tahavi bu mesele üzerine yaptığı tahlilde, cevaz taraftarlarının birkaç delilini zikreder. Özetleyerek sunacağız: * Eğer merkebi ata aşırmak mekruh olsaydı katıra binmek de mekruh olurdu Halbuki, katıra binmenin cevazında ümmet icma etmiştir. Resulullah'ın da katıra bindiği rivayetlerde gelmiştir. Resulullah'ın kerahet ifade eden hadisi, at besleyenler hakkında sevap vaadeden teşvikkar hadislerin katır besleyenler hakkında beyan edilmemesinden ileri gelir.

* Yasağın Al-i Beyt'e mahsus olarak ifade edilmesine gelince, Tahavi bunu İbnu Abbas'tan kaydettiği şu rivayette açıklar: "Abdullah İbnu'l-Hasen (radıyallahu anh)'e rastladım, Ka'be'yi tavaf ediyordu. Al-i Beyt'e, merkebi ata aşırmakla ilgili hadisi okudum. Şunu söyledi:

---

689 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/453.

"Doğru söyledi. O zaman Benî Haşim'de at çok azdı. Atın aralarında çoğalmasını arzu etti." Abdullah İbnu'l-Hasen bu tefsiriyle, merkebi ata aşırma yasağının sadece Benî Haşim hakkında geldiğini belirtmiş oldu. Ayrıca, belirtti ki bu yasak tahrim için değildir. Bunun sebebi aralarında atın azlığı idi. Böyle olunca o illet kalktı, ellerinde at çoğaldı mı onlar da diğerleri gibi olur. Yasağın Al-i Beyt'e mahsus olduğu ortaya çıkınca, diğer Müslümanlara yasak mevzubahis olmadığı anlaşılır. Atı çoğaltmaya her ne kadar sevap vaadedilmiş, bunun efdaliyeti belirtilmiş ise de, katır çoğaltma hakkında yasak konmamış olmalıdır." Tahavi, Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in böyle hükmettiklerini belirtir. 692

نآَك] : لاق امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ51 □6556□□

هب دارأو ،هربكأ «ِئشلا ُمظُع».دواد وبأ هجرخأ .[ٍة ُ َص َمْظُع ِّإ ُموُقَي اَم َحِبْصُي ىهتَح َليِئا َرْسإ ِينَب ْنَع اَنُثِهدَحُي # ِ هاللّ ُلوُس َر

. ةضيرفلا انه

41. (5975)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize (bazan) sabah oluncaya kadar Benî İsrail kıssası anlatırdı. Anlatma işini farz namaz için kalkınca bırakırdı." [Ebu Davud, İlm 11, (3663).]693

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî İsrail'den rivayet edilen ibretli kıssaların anlatılmasını tecviz etmiştir. Bunların hakikatı tahkik edilemez. Çünkü asıl kaynağından Resulullah dönemine kadar senet mevcut değildir. Birçoğunun uydurma olma ihtimali de vardır. Buna rağmen faydalılık yönü ağır bastığı için cevaz verilmiş olmalıdır. Alimlerimiz, bu cevazdan yalana cevaz manasının çıkarılmaması gerektiğini belirtirler. Resulullah hiçbir surette yalana cevaz vermemiştir. Hele, Resulullah'a nisbet edilen rivayetlere çok dikkat etmek, hatırda kalan yarım yamalak sözleri Resulullah'a nisbet etmemek gerekir.

Sadedinde olduğumuz hadis, zaman zaman Resulullah'ın İsrailî kıssalardan bizzat anlattığını, hem de uzun müddet anlattığını ifade etmektedir.

Şarihler, bu hadis vesilesiyle, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bidayette, Ehl-i Kitab'ın kitaplarını okumayı yasakladı ise de, ahkâm-ı İslamiye iyice yerleşince, fitne korkusu kalktığı için yasağı kaldırdığını belirtirler. Ancak kizb olduğu bilinenlerin, herşeye rağmen rivayetinin caiz olmadığını açıklarlar. 694

سأب ْنِم اًّ إ ْمُهَنْيَب ُةَ زِئاَجْلا َنيِمِلْسُمْلا ُةَّكِس َرَسْكُت ْنأ # ِ هاللّ لُوس َر بهَن]□].
ل اق هيبأ نع هاللّدبع نب ةمقلع نعو ـ55 □6555ـ ،بلاعت هاللّ ركذ نم اهيف:
امل اهضيرقت هرك امنإو ،ةكسلاب ةبورضملا ريناندلاو مهاردلا «ِةَكِهسلاِب»
دارملاو.دواد وبأ هجرخأ

مس“ا ردص يف تناك ليقو ،اهتميق عيضي كلذ ن‘و

بضتقي رمأ نم بأ «ٍسأب ْنِم اًّ إ» :هلوقو.اسخبو اهل ًاصيقنت ضارقملاب
اهذخأيف اهفارطأ بلاإ مهدحأ دمعَي ناكف ،ًانزو و ًاددع

اهدقن ةحص يف كش وأ اهتءادرل امإ اهرسك .

42. (5976)- Alkame İbnu Abdillah babasından naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Müslümanlar arasında (tedavülü) caiz olan sikke (dökülmüş paraların) bir kusur olmadan kırılmasını yasakladı." [Ebu Davud, Büyû 50, (3449).] 695

AÇIKLAMA:

1- Sikke, esas itibariyle madenî para üzerine işlenen nakşa denir ise de, madenî paraya da sikke denmiştir. Gerek altından (dinar) ve gerekse gümüşten (dirhem) darbedilen (dökülen) bütün paralara da sikke denir. **2-** Hattâbî, bu yasağın illet ve sebebi hususunda alimlerin ihtilaf ettiklerini belirtir. Buna göre: * Bazıları: "Üzerinde Allah'ın ismi olduğu için yasakladı" demiştir. * Bazıları: "Kırmada malın ziyan olması var, bu sebeple yasakladı" demiştir. * Bazıları da: "Dirhemleri kırpıp etrafını alıyorlardı, bu yasaklandı" demiştir. Çünkü kırpma artınca, para olarak kullanılmaz olur. Yeniden dökümü pahalıya mal olur.

* Bazı ilim adamları, paranın kırılmasını, ağırlığının düşme endişesiyle, hileyi önlemek için yasakladı demiştir.

---

692 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/454-455. 693 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/456.

3- Paranın kırılmasını tecviz eden "kusur" (be's) paraya hile karıştırılmış olması, ayarının düşürülmesi, sahte basılmış olması gibi durumlardır. Bazı alimler, "sultan, kendinden önceki sultanın bastırdığı sikkeleri iptal edip, kendi adına sikke bastırmak istediği takdirde eskileri kırmak caiz olur" demiştir. Ancak bunun pahalıya malolan bir iş olduğu belirtilir.

Son olarak şunu kaydedelim: Hadiste gelen yasağa Kur'an'da şahid gösterilmiştir. Cenab-ı Hak: "...Halkın malından eksiltip de kimsenin hakkını yemeyin..." (A'raf 85) mealindeki ayet-i kerimede, -bazı yorumculara göre- paradaki eksiltme kastedilmiştir. 696

هاللّ ِلوُس َرِل ُلَج َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر سنأ نعو ـ55 □6555ـ . □
يذمرتلا هجرخأ .[ْلَّك َوَت َو اَهْلِقْعا :َلاَق ؟ُلَّك َوَتأ َو اَهُقِلْطُأ ْوأ ُلَّك َوَتأ َو اَهُلِقْعُأ
:#

43. (5977)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Hayvanımı bağlayarak mı yoksa serbest bırakarak mı Allah'a tevekkül edeyim?" diye sormuştu. Ona: "Bağla ve tevekkül et!" buyurdu." [Tirmizî, Kıyamet 61, (2519).]697

AÇIKLAMA:

Hadis, hayvanı bağlamanın tevekküle aykırı olmadığını ifade etmektedir. Yani, bize terettüp eden tedbiri aldıktan sonra tevekkül etmemiz esastır. Tedbire tevessül etmeden tevekkül adına tedbir almamak İslam'ın tevekkül anlayışına zıddır. Bediüzzaman: "Tertib-i mukaddematta "tefviz" tenbelliktir, meyl-i sa'yi kuvvetlendirir. Mevcudla iktifa dûnhimmetliktir" der.698

ن ِم ُّج َر ُلِمْعَتْسَتأ :ُةَبْقُع ُنْب ُة َراَمُع ُهَل َلاَقف ،اًقو ُرْسَم ِلِمْعَتْسَي ْنأ ٍسْيَق ُنْب□
ُكاَّحَّضلا َدا َرأ] :لاق ميهاربإ نعو ـ55 □6555□

كِيبأ َلْتَق َدا َرأ اَّمَل # ِ هاللّ َلوُس َر َّنأ هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ٍدوُعْسَم ُنْبا اَنَثهدَح :□
ُهاللّ ُهَم ِح َر ٌقو ُرْسَم َلاَق َف ؟هنَع ُ هاللّ َي ِض َر نامْثُع ِةَلَتَق اَياَقَب

دواد وبأ هجرخأ .[# ِ هاللّ ُلوُس َر َكَل ي ِض َر اَم َكَل ُتي ِض َر ْدَق َو ، ُراَّنلا .
ُةَبْقُع ،َلاَق :ْنَم ِلِصلِه ُةَيْب؟ َلاَقف :

44. (5978)- İbrahim Nehai anlatıyor: "Dahhak İbnu Kays, Mesruk'u işçi olarak kullanmak istemişti. Umare tu'bnu Ukbe ona: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın katillerinden baki kalmış bir adamı isti'mal mi edeceksin?" dedi. Mesruk rahimehullah da ona: "Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) bana rivayet etti: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) baban Utbe'yi öldürmek istediği zaman, (baban): "Çocuklara kim hami olacak?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Ateş" buyurdular.

Senin için Resulullah'ın (münasib görüp) razı olduğuna ben de razıyım!" dedi." [Ebu Davud, Cihad 128, (2686).][699]

AÇIKLAMA:

1- Umâre'nin babası Ukbe İbnu Ebi Muayt insanların en bedbahtlarından biridir. Resulullah, Ka'be'nin avlusunda namaz kılarken, secde esnasında, hakaret için deve karnı atmıştır. Utbe'yi İbnu Mes'ud sabren öldürmüştür. **2-** "Çocukları ateş himaye edecektir" şeklindeki Nebevî cevap iki suretle anlaşılmıştır: **1)** Zayi olma: Yani eğer ateş, çocuklara kefil olmaya elverişli ise, işte kefil odur. **2)** Cevap hakimane bir üslubla: "Sana ateş var" demektir. Yani: "Sen kendi işine bak, seni bekleyen ateş, problem olarak sana yeter, çocukların meselesini bırak, onlar sahipsiz değil. Allah onlara kefildir" demektir. Bazı alimlere göre hadiste esas olan mana budur. Diğer bazılarına göre önceki mana esastır. Bu kanaatte olan Aliyyu'l-Kâri: "Eğer ikinci mana esas olsaydı "ateş"e bedel "Allah" derdi" der. Görüldüğü üzere Mesruk, Umare'nin kendine attığı taşa, taş atarak cevap vermiş olmakta, mukabele etmiş bulunmaktadır.[700]

لاَق ،ُهاَنِع ُّي ْنأ ِناَدي ِرُي # ِ هاللّ ِلوُس َر ىلإ َنا َرْجَن اَب ِحاَص ُبِقاَعْلا َو□ :
ُدْيَّسلا َءاَج] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر ةفيذح نعو ـ56 □6555ـ ،اَنْثلَأَس اَم
ِ ْنإ َناَك ًاهيِبَن َف ُّ اَنَنع َ ُحِلْفُن ًادَبأ ُنْحَن َو ُّ اَنْبِقَع ْنَم اَنِدْعَب، اَق ُهَل: اَّنإ َكيِطْعُن
َف ُهَل ُباَحْصأ َر ِلوُس هاللّ ِ َلاَقَف اَمُهَدَحأ ِحاَصِل ِهِب َ ْلَعْفَت، َوَف هاللّ
َرْشَتْساَف ،نِيمأ َّقَح ،ًانيِمأ ُّج َر ْمُكَعَم َّنَثَعْب' :# َلاَقَف ًانيِمأ َّاإ اَنَعم ْثَعْبَت ُّ َو ،ًانيِمأ
ُّج َر اَنَعم ْثَعْبا َو

ي ِض َر ةريره يبأ نعو.يراخبلا هجرخأ .[ِةَّم‘ُا ِهِذه ُنيِمأ اَذه :# ِ هاللّ ُلوُس َر□
َلاَق َماَق اًّمَلَف ،حا َّرَجْلا َنْب َةَدْيَبُع اَبأ اَي ْمُق :َلاَقَف

ة َرَشَع يِب َنَمآ ْوَل ةَياو َر يف َو ،َم َلْسأ َّاِإ هِيدوُهَي اَه ِرْهَظ ىلَع َقْبَي ْمَل ِدوُهَيْلا□
َنِم ُّة َرَشَع يِنَعياب ْوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ

دوُهَيْلا َنِم□ Œناخيشلا هجرخأ .[ُدوُهَيْلا َيِب َنَم .

45. (5979)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Necran'ın iki sahibi Seyyid ve Âkıb, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldiler. Onunla

---

[696] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/457. [697] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/458. [698] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/458.

mülâane yapmak istiyorlardı.

Bunlardan biri arkadaşına:

"Bunu yapma! Eğer (Muhammed gerçek) bir peygamberse ve bize lanette bulunursa biz bir daha felah bulamadığımız gibi, bizden sonra gelecek nesiller de iflah olmazlar!" dedi. Resulullah'a gelip: "Biz sana istediğini vereceğiz, bizimle emin birini gönder. Bizimle emin olmayanı gönderme!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ben sizinle gerçekten hakkıyla emin bir adam göndereceğim" buyurdu. Bunun üzerine Resulullah'ın ashabı (bu övülen şahıs olabilmek için) ona yaklaştı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah, sen kalk!" emretti. Ebu Ubeyde kalkınca, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İşte şu, bu ümmetin eminidir!" buyurdular." [Buhârî, Fedailu'l-Ashab 21, Megazî 72, İcazetu Haberi'l-Vahid 1.] 701

AÇIKLAMA:

1- Necran, Mekke'den Yemen cihetine giderken yedi merhale uzaklıkta genişçe bir bölgenin adıdır, yetmiş üç karyeye sahiptir, sür'atli bir atlı için bir günlük yürüme mesafesindedir. İbnu İshak, halkı Hıristiyan olan bu bölgeden yirmi kişilik bir heyetin, daha Mekke'de iken Resulullah'a geldiğini, Medine'de de uğradığını kaydeder. Böylece onların iki sefer heyet gönderdiklerine hükmedilir. Farklı rivayetlerde sayıları 14, 24 olarak geçer, hatta isimleri dahi zikredilir. Seyyid'in adı Eyhem'dir -Şurahbil de denmiştir- bu heyetin başkanıdır. Âkıb'ın ismi Abdülmesih'dir.

Resulullah bunları İslam'a davet eder, onlara Kur'an tilavet eder. Fakat teklifi kabul etmezler. Resulullah bunun üzerine: "Benim söylediklerimi inkar ederseniz, gelin mübahele edelim" der. Mübahale: "İhtilaf eden her iki tarafın "Haksız olanlara Allah lanet etsin!" diye beraberce bedduada bulunmasıdır. Resulullah'ın bu teklifi şu mealdeki ayetle Kur'an'da ebedîleşir: "Sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle mücadele edecek olursa de ki: "Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimiz ve kendinizi çağırıp toplanalım. Sonra niyaz edelim ki, Allah'ın laneti yalancılar üzerine olsun!" (Al-i İmran 61). Ayet üzerine Resulullah, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Fatıma'nın ellerinden tutup, lanetleşmek üzere yürür, ciddiyet ve kararlılığını gösterir. Necranlılar, böylesi ciddi bir mübahale teklifi karşısında duraklarlar. Müsaade isteyip kendi aralarında istişare ederler. Sözü dinlenen büyükleri (ki rivayetlerde bazan Seyyid, bazan Âkıb, bazan Şurahbil Ebu Meryem diye ihtilaflıdır): "Allah'a kasem olsun, eğer bu peygamber ise, lanetleşme yaptığımız takdirde ebediyen ne biz felah buluruz, ne de arkadan gelen nesillerimiz iflah olur" der ve bunu kabul etmeyip Müslümanların istediklerini vererek sulh yapmayı kabul ederler. Bazı rivayetlerde iki bin hulle (takım elbise) üzerine sulh yaparlar. Bunlardan bin takımı Receb ayında, bin takımı da Safer ayında teslim edilecek ve her hulle ile birlikte bir okiyye (gümüş) verilecek. İbnu Sa'd, Seyyid ve Âkıb'ın bundan sonra dönüp Müslüman olduklarını kaydeder. **2-** Necranlılarla ilgili bu kıssadan bazı fevaid çıkarılmıştır: * Kâfirin, Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu itiraf etmesi iman sayılmaz, İslam'ın ahkâmını iltizam şarttır. * Ehl-i Kitap'la mücadele caizdir, maslahat gerektirirse vacib de olabilir. * Hüccet zahir olduktan sonra, ısrar ettiği takdirde muhalefet edenle lanetleşme caizdir. İbnu Hacer der ki: "Tecrübe ile sabittir, haksız olduğu halde mübahaleye katılan kimse, mübahale ettiği günden itibaren bir yıl geçmeden musibete uğrar. Ben mülhidlerden bu hususta taassuba düşen birinin iki ay geçmeden helak olduğuna şahid oldum."

* İmamın uygun göreceği mal mukabilinde zımmîlerle sulh yapılabilir. Bu mal cizye yerine geçer. * İmam, İslam'ın maslahatı için müsalaha yaptığı gayr-ı müslimlere emin bir alimi göndermelidir. * Hadis, Ebu Ubeyde hakkında fevkalâde bir menkîbe ihtiva etmektedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Necran'a Hz. Ali'yi de gönderdiğine dair başka rivayetler bir diğer vak'a ile ilgili olmalıdır. Çünkü Ebu Ubeyde'nin onlarla gidip, Hıristiyanlardan cizyelerini, Müslüman olanlardan da zekatlarını toplayıp getirdiği rivayetlerde açıktır.[702]

دَقَف ِنيِطاَيَّشلا ُلِبإ اَّمأف ِنيِطاَيَّشلِل ٌلبإ ُنوُكت :# ِ هاللّ
ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو ـ55 6555ـ ٌتوُيُب اَّمأ َو ،ُهُلِمْحَي ُ
َف ِهِب َعَط َقْنا ِدَق ِهي ِخاَِب ٌّرُمَي َو ،اَهِنم اًريِعَب وُلْعَي ُُف اَهَنَمْسأ ْدَق ُهَعَم
ٍتاَبي ِجَنِب ُْمكُدَحأ ُج ُرْخَي ،اَهُتْيأ َر

صاَفْق‘ ا ِهِذه َّإ اَها َرأ ُُف ِنطاَيَّشلا

. يِتهلا ُرُتْسَت ُساَّنلا ِبلاِدهيِبَاِج]. أخرجه وبأ دواد

46. (5980)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şeytanlar için develer vardır. Şeytanlar için evler vardır. Şeytanlara ait develere gelince, ben, onları gördüm. (Şöyle ki): Biriniz, yedeğinde, iyi beslediği seçkin develerle (yola) çıkar, bunlardan hiçbirine binmez. Yol esnasında yürümekten kesilmiş (bir din) kardeşine rastlar, devesine onu da almaz (işte bu develer şeytana aittir, çünkü gösteriş ve tefahur için beslenmiştir). Şeytana ait evlere gelince, onların, (müreffeh) insalar tarafından (seyahata çıkınca kullanılan ve) ipeklerle örtülmüş kafeslerden (hevdeç) başkası olmadığını zannediyorum." [Ebu Davud, Cihad 62, (2568).] 703

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ciddi bir ihtiyaç olmadığı halde sırf gösteriş ve tefahur için veya aşırı lüks ve tereffüh için yapılan harcamaları şeytana nisbet etmektedir. Burada bu söylenen hususa iki mühim örnek zikredilmiştir. Kullanılmayan ve ihtiyaç sahibi çıktığı zaman da ariyet olarak verilmeyen develer, yine tereffüh için edinilen ipek perdelerle örtülü hevdeçler. Hevdeç, yol sırasında develerin üzerine yerleştirilen küçük hücredir. Yolcu bunun içine girer. Onun sayesinde güneş, rüzgâr, kum gibi çölün birkısım zararlarından kendini korur. Aslında hevdeç yasaklanmış değildir. Resulullah'ın zevcelerinin, seyahat sırasında hevdeç içinde oldukları rivayetlerde açıktır. Hadiste reddedilen hevdeç, ipekle örtülmüş olanıdır. Bu, gösteriş ve tereffüh (lüks) alâmetidir. Bu iki örneğe kıyasen hayatımıza giren diğer lüks ve israf çeşitlerini de şeytana nisbet etmemiz mümkündür. Nitekim daha önce de geçtiği üzere, Resulullah evde gösteriş için bulundurulan ihtiyaç fazlası yatağın da "şeytana ait" olduğunu söylemiştir. 704

□□ □ِ#: و او ُرَطْمُت َو او ُرَطْمُت ْنأ ُةَّنُّسلا ِنِكَل َو ،او ُرَطْمُت َ ْنِأب ُةَّنُّسلا ِتَسْيَل
□6551□ 55ـ هالّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هنعو

ملسم هجرخأ .[ًائْيَش ُض ْر‘ا ُتِبْنُت .

47. (5981)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Kıtlık) senesi, yağmurun yağmadığı (sene) değildir. Asıl kıtlık senesi, yağmur bol bol yağdığı halde yerin hiçbirşey bitirmediği senedir." [Müslim, Fiten 44, (2904).]705

AÇIKLAMA:

Hadis, gerçek kıtlığın yağmursuzluktan olmayacağını belirtmektedir. Nitekim yağmur yağmadığı takdirde, belli bir ölçüde akarsulardan istifade olur. Fakat düzensiz çok yağışın hasıl edeceği durum daha da kötü olabilir. Ekinler, sebzeler fazla yağıştan da zarar görür, mahsuller olgunlaşamaz ve çürür. Günümüz şartlarında, hadisi, arazinin kirlenmiş olması sebebiyle yağmura rağmen otun bitmemesi veya havanın aşırı kirlenmiş olması sebebiyle yağmurun zehirlenmesi ve arazideki bitkilere ve ağaçlara yaramaması ve araziyi çoraklaştırması olarak anlayabiliriz. Bu suretle, arazinin müteakip yıllarda kullanılma şansı da kalmamaktadır. Ekim sahalarının böylesi bir çevre kirlenmesine maruz kalması, o memlekete gerçek kıtlığı getirecek demektir. Hadisi, bu ikinci manada anlayıp, arazilerin kimyevî kirliliklerden korunmasına Nebevî bir ihtar kabul edilmesi kanaatindeyiz.[706]

ةًّيِنَم َنوُعْسِت َو ٌعْسِت ِهِبْنَج ى لإ َو َمدآ ِنْبا ُلَثَم :#ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
هيبأ نع ريخشلا نب هاللّدبع نب ف ّرطم نعو ـ55 □6555□

يذمرتلا هجرخأ .[َتوُمَي ىتَح ِم َرَهْلا ِيف َعَق َو اياَنَمْلا ُهْتَأَطْخأ ْنإف .

48. (5982)- Mutarraf İbnu Abdillah İbni'ş-Şıhhîr, babasından naklen diyor ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ademoğlunun misali, yanıbaşında doksan dokuz tane (öldürücü) belanın bulunmasına benzer. Bu belalardan kurtulmuş olsa bile, sonunda ölünceye kadar çekeceği düşkünlük hali yakalayacaktır." [Tirmizî, Kader 14 (2151).][707]

AÇIKLAMA:

Alimler, hadisten insanın musibetlerle karşılaşmasının kaçınılmaz bir kader olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Etrafı her an isabet etmesi muhtemel ciddi belalarla çevrilidir. Bu belaların ,"ölüm" manasına gelen meniyye kelimesinin cem'i (çoğulu) olan menaya ile ifadesi, belaların öldürücü vasıfta ciddî olduğunu ifade etmek içindir.

[703] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/462. [704] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/462. [705] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/462-463.

Hastalıklar, yangınlar, boğulmalar, kazalar, trafik kazaları, anarşi, serseri kurşun vs. çeşitleriyle musibetler o kadar çoktur ki, kişi bunları fazla düşünecek olsa hayat iyice bir çekilmez hale gelir. Öyleyse hadis, bunların herkes için kaçınılmaz kader olduğunu düşünüp, tevekküle ve Allah'a itimat etmeye teşvik etmektedir. Bu musibetlerden sıyrılıp çıkanları muhakkak olan düşkünlük ve ölüm beklemektedir. Herem'i düşkünlük diye ifade ettik. Dilimizde pîr-i fani kelimesi de bu manada kullanılır. Ayet-i kerime düşkünlüğü erzel-i ömür diye ifade eder ve "Bildiği şeyi bilmez hale gelme" (Nahl 6) olarak tavsif buyurur. Kişiye ölümü aratan bir hal, bir musibet de budur. Alimler buna devasız hastalık da demişlerdir.

Hülasa mü'min "dünyayı mü'min hapishanesi, kâfirin cenneti" bilmeli, Allah'ın takdir ettiği bu yazgıya razı olmalı, musibetlere sabrederek imtihanını başarıyla tamamlamalıdır. Mülk suresinde dünya hayatının zevk u sefa için değil, bir imtihan için yaratıldığı belirtilmektedir. Bu imtihanın soruları musibetlerdir, başarılma şartı da sabır ve rızadır.708

ةَح ِهصلا :ِساَّنلا َنِم ٌريِثَك اَمِهيِف ٌنوُبْغَم ِناَتَمْعِن :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق□
امهنَع ُ هاللّ َي ِض َر سابع نبا نعو ـ55 □ 6555□

يذمرتلاو يراخبلا هجرخأ .[ُغا َرَفْلا َو .

49. (5983)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki (büyük) nimet vardır. İnsanların çoğu onlar hususunda aldanmıştır: * Sıhhat, * Ve boş vakit!" [Buharî, Rikak 1; Tirmizî, Zühd 1, (2305).]709

AÇIKLAMA:

İbnu Battal der ki: "Hadisin manası şudur: "Muhakkak ki kişi, ihtiyaçları görülmemiş halde bedenen sıhhatli olursa, "boş" olur. Kimde bu iki husus tahakkuk ederse, aldanmama hususunda hırs göstermelidir. Bu durumda aldanması Allah'ın kendine verdiği nimetlerin şükrünü edayı terketmesidir. O'nun şükrü, Allah'ın emirlerine uyması ve yasaklarından kaçınmasıdır. Bundan geri kalan aldanmıştır. "İnsanların çoğu" tabiri ile Resulullah aldanmışlıktan kurtulanların azlığına işaret etmiştir."

İbnu'l-Cevzî der ki: "İnsan, bazan sıhhatlidir fakat geçim meşguliyeti sebebiyle boş değildir; bazan geçim derdi yoktur fakat sağlıklı değildir. İkisi birleşince, Allah'a taat hususunda kişiye tenbellik galebe çalarsa o zaman "aldanmış" olur. Şöyle ki: Dünya ahiretin tarlasıdır, burada kârı ahirette ortaya çıkacak ticaret yapılır. Kim boş vaktini ve sağlığını Allah'a taatte kullanırsa işte bu, gıbta edilecek (mağbut) kimsedir, kim de bunları Allah'a isyanda kullanırsa işte bu, aldanmıştır (mağbun). Çünkü boş vakti, meşguliyet; sağlığı hastalık takip eder." Tîbî der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mükellefe, bir tüccarı misal olarak zikretmiştir: "Bu tüccarın sermayesi var, ana para zayi olmadan kâr etmek istiyor. Bunun yolu da alışveriş yapacak adam aramaktan geçer, aldanmaması için hem doğruluğa hem de maharete ihtiyacı var. İşte sağlık ve boş vakit sermayedir. Kişinin iman ederek nefsiyle ve din düşmanlarıyla mücahedede bulunarak Allah'la alışveriş muamelesine girişmesi gerekir, ta ki o dünya ve ahiret kârlarını elde etsin. Rabb Teala'nın şu sözü bu söylenene yakındır. (Mealen): "Ey iman edenler! Pek acı bir azabtan kurtaracak kârlı bir yolu size göstereyim mi? Allah'a ve Resulü'ne iman eder, Allah yolunda mallarınız ve canlarınızla cihad edersiniz. Eğer bilseniz, bu sizin için daha hayırlıdır" (Saff 10-11). Kişinin, elindeki sermaye ve kârı kaybetmemek için, nefse uymaktan, şeytanla muameleye girmekten kaçınması gerekir. Hadiste geçen "o iki şeyde insanların çoğu aldanmıştır" sözü, Cenab-ı Hakk'ın şu sözüne benzer. (Mealen): "Kullarımdan hakkıyla şükredenler ne kadar az" (Sebe 13). Hadiste geçen "çok", ayette geçen "az"ın mukabilindedir.

Ebu Bekr İbnu'l-Arabî der ki: "Allah'ın kul üzerindeki ilk nimetinin hangisi olduğunda ihtilaf edilmiştir: * Bazıları: "İman!" demiştir, * Bazıları: "Hayat!" demiştir.

* Bazıları: "Sıhhat" demiştir.

Ama doğru olanı öncekidir, çünkü o, mutlak bir nimettir. Hayat ve sıhhat ise dünyevî nimetlerdir, hakiki nimet değillerdir. Onlar, imanla birlikte olursa nimettirler. İşte bu durumda insanların çoğu onlarda aldanırlar. Yani kârları ya tamamen gider veya azalır. Kim kendini devamlı olarak kötüyü emreden nefsine kaptırarak rahat peşinde koşar ve Allah'ın koyduğu hududa riayet etmez ve ibadete devamı bırakırsa, işte bu aldanmıştır. Boş olan adamın durumu da böyledir. Çünkü meşgul kimsenin, boş kimsenin aksine umumiyetle bir mazereti olur, boştan ise mazeret kalkar ve boşluğu, aleyhine bir delil teşkil eder."[710]

□□6555□ 65ـ وعنه ر َض ِي اللّ ه ُ عنَه قال: [قَدِم َمُسْلِمَةُ الكَذّاَبُ عَلى عَهْد

[708] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/463-464.

□ اتبعهُتْ ،ُو َ قدِم َالمْدِينَة َفي بشَرٍ كثِيرٍ مِن ْ قَو ْمِهِ، فأقَبْلَ إلِيَْهِ ر َسُولُ اللّه
سَألْتنَيِ هذه ِ ر َسُولُ اللّه ِ # فجَعَلَ يقَُولُ: إنِ جَعَلَ لِي مُحَمّده ُا ٌلأمْر َ مِن ْ بعَْدِه ِ
يدَ ِر َسُولِ اللّه ِ # قطِعْةَُ جَرِيد ٍ حتّى وقَفَ عَلَيْه ِ في أصحْاَبِه ِ، فقاَل َ: لوَ ْ
تيُ كفَ َما أر ُ ِتي . قاَل َابنُْ عبَاّس ُ : # وَ معَهُ ُ ثاَبِت ُ بنْ ُ قيِس ِ بنْ ِ شمَهّاس ٍ، وَ فِي
تعَدْو ُ أمْر َ اللّه ِ فيِك َ، وَ لئَِن ْ أدبْر َ ت َ لِي َ عقرِ نَ كه َ اللّه ُ، وَ إنِيّ ِ ر َ ٌ اكَ الذيِ أر ُ ِ
القْطِعْةََ ما أعطيْتكُهََا، وَ لنَ ْ

ف أخْبرَ ِني أبُو هرُ َ ير َة َ ر َ ض ِي اللّه ُ عنَه، أن َ ر َسُول َ اللّه ِ # قاَل: بيَنْ ا ِتي،ُ
لهُمَا كذَّاَبيَن َ فسَأَلتُ ْعن ْ قوَ ْل ِ ر َسُولِ اللّه ِ #، وَ إنَكّ َ الذيِ أر ُ ِتي ُ فيك َ ما أر ُ ِ

اَمُهْنأَش ،فوْأَ حَن ّللاه ُ تَعَالَن اِلَيَّ أنِ انفُخْهُ مَا، فَنَفَخْتَهُمَا، فطَاَرَا ا فأَوَّ
[. أخرجه الشيخان.والمراد أنَاَ نَمِّئ رَ ُأيتُ فِي يَدَيَّ سِوَ ارَ ِين مِنْ ذهَبٍ فَأهمَّني
خرَ ُ مُسَيلِمَةَ صاحِبِ اليَمامَةِŒو كاَن أحدَهُمَا العَنْسِيَّ صاحِبِ صَ نْعَاءَ، وَ ا
يخْرُ جَان مِن بَعدِي،

«كهلا انه » رقعلاب .

50. (5984)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Müseylime-i Kezzab, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında [Medine'ye] geldi ve: "Eğer Muhammed bu işi (hilafeti) kendinden sonra bana bırakırsa ben ona tabi olurum" demeye başladı. Sonra kavminden kalabalık bir cemaatle Medine'ye geldi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da Sabit İbnu Kays İbni Şemmas ile birlikte ona uğradı. Bu sırada Aleyhissalâtu vesselâm'ın elinde bir dal parçası vardı. Arkadaşlarının arasında oturmakta olan Müseylime'ye yaklaştı ve: "Sen benden şu parçayı istemiş olsan dahi bunu sana vermem! Sen, Allah'ın senin hakkındaki emrini asla tecavüz edemeyeceksin. (Şayet bana itaatten) yüz çevirecek olursan Allah mutlaka senin hakkından gelecektir. Öyle zannediyorum ki, sen hakkında bana ne gösterilmiş ise, o gösterilmiş olan kimsesin! [İşte Sabit, bana bedel sana cevap verecek!" buyurup, oradan ayrıldı.]

İbnu Abbas der ki: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Öyle zannediyorum ki, sen hakkında bana ne gösterilmiş ise, o gösterilmiş olan kimsesin" sözü ile neyi kastettiğini sordum. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) bana şu hususu haber verdi: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştu ki: "Ben bir gün rüyamda, elimde iki altın bilezik gördüm. Yine rüyamda onlara fazla bir ilgi göstermiştim. Allah Teala hazretleri: "Onlara üfle!" diye vahyetti, ben de üfledim, derken uçup gittiler. Ben bunları, benden sonra çıkacak iki yalancı ile yorumladım." [Ravi, Ubeydullah der ki]: "Bunlardan biri, San'a'nın sahibi el-Anesî, diğeri de Yemame'nin sahibi Müseylime'dir." [Buharî, Menakıb 25, Megazî 70, 71, Tevhid 29; Müslim, Rü'ya 21, (2273).][711]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Hz. Ebubekir zamanında isyan bayrağı kaldıran iki yalancı peygamberden söz etmektedir. Kitaplarda Müseylime ile ilgili rivayetler, teferruatta bazı farklılıklar arzeder. Ancak en sahih olanı Sahiheyn'de gelen şeklidir.

Müseylime, rivayetten de anlaşılacağı üzere, Yemame'nin sahibiydi. Kendisi aynı zamanda edipti. Halkı arasında itibarı fazla olduğu için Rahmanu'l-Yemame lakabıyla anılırdı. Onu isyana, peygamberlik iddiasına sevkedecek olan husus da , bu itibarı ve kavminin desteğine olan güveni olmalıdır. **2-** Bu rivayet, Resulullah'ın Müseylime'ye kadar geldiğini ifade etmektedir. Sabit İbnu Kays'la birlikte gelmiş ve Yemamelilerin huzurunda, peygamberliğe ortaklık, Resulullah'tan sonra idareye varislik, -bazı rivayetlere göre arzın ortaklaşa paylaşılması- gibi taleplerini reddedip, bu çeşit düşüncelerle hareket ettiği takdirde bir çöp bile istese vermeyeceğini kesin bir dille ifade etmiştir.

3- Resulullah'ın onun yanına gelmesi bazı farklı yorumlara sebep olmuştur. Müseylime'nin büyüklük taslayarak, kibrinden, Resulullah'ın huzuruna gelmekten imtina etmiş olarak ağırlıkların başında kalmış olabileceğini, ama Resulullah'ın önce, bütün heyetlere yaptığı gibi nezaketle muamele edip diplomasinin gereğini yerine getirdiği, iyi muamele ve tatlı sözle heyetin kalbini kazanmayı esas aldığı, sonra da Müseylime'de anlayış göremeyince, hakkındaki azimkâr kararını ve hüccetini adamlarının huzurunda kendisine duyurmak üzere yanına gelmiş olabileceği belirtilmiştir. Resulullah'ın bu davranışından, imamın, küffardan görüşme arzusu ile gelen bir heyete, Müslümanların maslahatı gerektiriyorsa, bizzat gidebileceği hükmü çıkarılmıştır. **4-** Sabit İbnu Kays Resulullah'ın hatibi idi. İhtiyaç halinde onu bu maksatla istihdam ederdi. Müseylime'nin sözcülüğünü ettiği heyete, talepleri hususunda kesin cevabını veren Aleyhissalâtu vesselâm, heyetin arzulayacağı teferruatı konuşma hususunda onu vekil bırakıp ayrılmıştır. Kendisi cevamiu'lkelimdi. Özür ifade etmişti: "Bir çöp bile vermeyecekti." Gerisini hatibiyle konuşabilirlerdi. Resulullah'ın bu davranışı da, Müslüman diplomasisine bir kaide kazandırmıştır. İmam, ihtiyaç duyduğu taktirde, bu çeşit temaslarda bir başkasını vekil tayin edebilir, hatipten istifade edebilir, inatçılara karşı belagat sahiplerinin yardımını talep edebilir. Müseylimetu'l-Kezzab Resulullah'ın haber verdiği gibi, Hz. Sıddîk (radıyallahu anh) zamanında Müslümanlar tarafından öldürülecek ve fitnesi defedilecektir. Müseylime'nin, Hz. Hamza'yı şehid eden Vahşi tarafından, aynı harbe ile öldürüldüğü rivayetlerde gelmiştir.

5- Resulullah rüyada gördüğü altın bilezikleri, yalancılarla te'vil etmiştir. Çünkü yalan, bir şeyi asıl yerinden bir başka yere koymaktır. Kolunda altın bilezik görmesini, altın erkeğe haram ve yasak olması sebebiyle, onu olmaması gereken yerde görmekle yalancı ile te'vil etmiş; kendinin olmayan şeyi iddia edecek adamın çıkacağını söylemiştir. Üflemekle uçmalarını da, her ikisinin de tepelenip, ortadan kaldırılacaklarıyla te'vil etmiştir. Üflemekle ortadan kalkan şeyin adiliği, düşüklüğü ve değersizliği ayrıca ifade edilmiş olmaktadır. **6-** Hadiste zikri geçen ikinci yalancı el-Esved el-Anesi'dir. Buna Zü'l-Hımar da denirdi. Çünkü yüzünü örterdi. Hımar, örtü manasına gelmektedir. Resulullah'ın San'a'daki İran asıllı amili Bâzan vefat edince, San'a'ya adamlarıyla gelen Zü'l-Hımar oralara hakim olur ve Bâzan'ın hanımı el-Merzübane ile evlenir. Ancak, Merzubane'nin bir gece ona halis şarap içirerek sarhoş etmesi sonucu, duvarı delerek sarayına giren takipçi yiğitler, Zü'l-Hımar'ı öldürürler. Duvarı delerek girmeleri, kapısını bin kadar muhafızın beklemesi sebebiyledir. Kadın ve sarayda bulunan bazı kıymetli eşyalar kaçırılır. Derhal Medine'ye haber uçurulur. Resulullah'ın vefatı sırasında haber gelir. Bazı rivayetler, onun Resulullah'ın ölümünden bir gün bir gece önce öldürüldüğünü, Resulullah'ın vahiy yoluyla durumdan haberdar olduğunu ve ashabına bildirdiğini, sonra haberin Hz. Ebu Bekr'e geldiğini belirtir.

Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh)'in ridde denen bu irtidad hareketlerine karşı azimkâr davranışı, ciddiyet ve ısrarla üzerlerine giderek onları anında bertaraf etmesi İslam'a sebkat eden mühim hizmetlerinden biridir. Bilhassa Müseylime'nin hareketi genç İslam devletini epeyce uğraştırmıştır. **7-** Şunu belirtmede fayda var: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın sağlığında başlayan bu irtidad ve isyan hareketlerine karşı nasıl bir yol takip edileceğini bizzat Aleyhissalâtu vesselâm tesbit etmiştir: Resulullah derhal aktif şekilde mukabele etmiş, çevredeki devlete sadık Müslüman idarecilere talimatlar göndererek, isyancıların gerek savaş ve gerekse suikast yoluyla ortadan kaldırılmalarını emretmiştir. Taberi Tarihi bu çeşit Nebevî mektuplardan 19 tanesinin metnini nakletmektedir.712

أ َرَق َني ِح اَمُهَل ُلوُقَي # ِ هاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس] :َلاَق هنَع ُ هاللّ َي ِض َر هيبأ نع
يعجش‘ا دوعسم نب ميعن نب ةملس نعو ـ61 □6556ـ وبأ هجرخأ .[اَمُكَقاَنْعأ
ُتْب َرَضَل ُلَتْقُت َ ـلُس ُّرلا َّنأ ْ َوَل :# ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَقَف ،َلاَق اَمَك ُلوُقَن :َلاَق ؟
اَمُتْنأ ِن َوُقَت اَم :ِهْيَلإِ َةَمِلْيَسُم َباَتِك

دواد .

51. (5985)- Seleme İbnu Nuaym İbnu Mes'ud el-Eşcaî, babası (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Müseylime'nin kendisine yazdığı mektubu okuyunca, mektubu getiren iki elçiye şöyle söylediğini işitmiştir: "Bu yazdığı meselede siz ne diyorsunuz?" Elçiler: "Biz de onun söylediğini söyleriz!" dediler. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer elçileri öldürmemek kaide olmasaydı boyunlarınızı muhakkak uçururdum!" buyurdular." [Ebu Davud, Cihad 166, (2761).] 713

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Müseylime'nin Resulullah'a yazdığı bir mektubu mevzubahis etmektedir. Ancak, mektubun muhtevasını vermemektedir. Başka kaynakların kaydına göre Müseylime'nin mektubu şöyledir: "Allah'ın Resulü Müseylime'den Allah'ın Resulü Muhammed'e, Selam üzerine olsun. Emma ba'd: Din meselesinde ben sana ortak kılındım. Arzın yarısı bizimdir, yarısı da Kureyş'indir. Ne var ki Kureyş mütecavizdir."

Resulullah bu mektuba şu cevabı vermiştir:

"Bismillahirrahmanirrahim,

Allah'ın Resulü Muhammed'den yalancı Müseylime'ye,

Selam hidayete tabi olana olsun. Emma ba'd: Arz Allah'ındır, onu kullarından dilediğine miras kılar. Akibet ise muttakilerindir."

Görüldüğü üzere Müseylime kendini resulullah olarak takdim etmekte ve arzın yarısını talep etmektedir. Elçiler de buna inanmış olduklarını ifade etmişlerdir. Resulullah bu sebeple "elçiye zeval yok" prensibi olmasaydı sizi öldürürdüm" demiştir.

Alimler Resulullah'ın bu sözünden hareketle küffardan imama gelecek elçi küfür ifade eden sözler de sarfetse, ona dokunmanın haram olduğuna hükmetmiştir.

2- Bu vesile ile şunu da ilave edelim: Hicrî 11. yılda ortaya çıkan irtidad ve isyan eden ve hatta tıpkı Müseylime gibi mektup yazarak "ittifak anlaşması" yapmayı teklif eden Tuleyha da burada zikredilebilir. Resulullah'ın vefatından sonra ortaya çıkan isyankârlardan Zu't-Tac, Lakit İbnu Malik, el-Eş'as el-Kindî, Ümmü Zemil Bintu Ümmü Kirfe, Secâhî de burada zikredilebilir. Gatafanlılar arasında zuhur eden bu sonuncusu kendisinin dişi peygamber olduğunu da iddia etmiştir. el-Eş'asu'l-Kindî, el-Esved'in öldürülmesinden sonra Yemen'de zuhur etmiştir. Zu't-Tac, Umman'da, Ümmü Zemil de Gatafan'da zuhur etmiştir. Bu mevzuyu tahlil eden Muhammed Hamidullah, açıklamalarını şöyle noktalar: "Gerek Resulullah Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) ve gerekse onun yerini alan Halife Ebu Bekr (radıyallahu anh) sükunet içinde fakat enerjik bir şekilde davranmışlardır. Sonunda elde edilen başarı, insanlık tarihinde cereyan eden bu büyük inkılab ve ıslahat hareketini yok olup gitmekten kurtarmış ve bu İlahî hareketin bütün dünyaya hitap edebilmesi için gereken yolu açmıştır. [714]

اَن ْر َرَمَف ِفِئاهطلا ىلإ ُهَعَم اَنْج َرَخ َني ِح # ِ هاللّ ُلوُس َر َلاَق] :لاق امهنَع ُ
هاللّ َي ِض َر صاعلا نب ورمع نبا نعو ـ65 □6555ـ َنِفُدَف ِناَكَمْلا اَذِهِب ُهَم ْوَق
ْتَباَصأ ِبَتهلا ُةَمْق ِنْلا ُهْتَباَصأ َج َرَخ اَّمَلَف ،ُهْنَع ُعَفْدَي ُم َرَحْلا اَذه َناَكَف ٍلاَغ ِر يِبأ
ُرْبَق اَذَه :َلاَقَف ،ِرْبَقِب وبأ هجرخأ .[َنْصُغلا اُوج َرْخَتساَف ُساَّنلا َرَدَتْباَف
ُهوُمُتْب ِصأ ُهْنَع ْمُتْشَبَن ْمُتْنأ ْنإَف .ٍبَهَذ ْنِم ٌنْصُغ ُهَعَم َنِفُد ُهَّنأ َكِلذ ُةَيآ َو ،هِيف

دواد .

52. (5986)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beraberindekilerle Taif'e giderken bir kabre uğrayınca şunu söylemişti: "Bu kabir, Ebu Riğal'in kabridir. Şu Harem mıntıkası sebebiyle (kavmine gelen musibetten) masun kalmıştı. (Harem'den harice) çıkınca kavmini çarpan bela onu da burada yakaladı ve buraya defnedildi. Söylediğimin delili, altından bir dalın beraberinde gömülmüş olmasıdır. Eğer kabri açacak olsanız, onu bulup çıkarırsınız!" Bunun üzerine halk, alelacele orayı kazıp mezkur altın dalı çıkardı." [Ebu Davud, Harac 41, (3088).] 715

AÇIKLAMA:

1- Ebu Riğal'in şahsiyeti ihtilaflıdır. Bir rivayete göre Ebu Sakif'tir. Yani Taiflilerin ecdadı. Semud kavminden idi. Harem bölgesi ondan belayı kırk gün bertaraf etmişti, ancak Mekke'deki işi bitip Harem'i çıkınca bela ona da çarpmıştır. Bir başka açıklamaya göre, "Mekke'yi basmaya gelen Ebrehe komutasındaki Habeş ordusuna delil olmuş yol gösteriyordu, yolda ölmüştür." Diğer bir açıklamaya göre Salih Peygamber'in öşür tahsildarıdır, zalimane davranmıştır. Vergi için geldiği bir kabilede annesi ölen bir bebeğe süt veren tek koyunu zorla almıştır. Allah da onun belasını vermiştir.

Hülasa kötülüğe, uğursuzluğa misal olarak zikredilen bir kimsedir. Mekke ile Taif arasında kabri mevcuttur. Hacıların onun kabrini taşlaması âdet olmuştur.

2- Dal diye tercüme ettiğimiz gusn'dan muradın bir çırpı, baston yerine kullanılan uzunca bir çubuk olduğu tahmin edilmiştir. Ancak bu çubuk altındandır. Dendiğine göre yirmi küsur rıtl ağırlığındadır.
3- Hattâbî der ki: "Bunun hükmü rikâzın hükmü gibidir. Çünkü cahiliye devrinde gömülmüş olan bir mal durumundadır, sahibi bilinmemektedir. Ebu Riğal ise, Allah'ın helak ettiği Semud kavminin bakiyesindendi. Onlardan bir nesil, bir devam kalmadı. Böylece bu mal rikaz hükmüne girmiştir. Hadiste, Müslümanlar için bir faide bir maksad mevcut olduğu takdirde müşrik kabirlerinin açılabileceğine, onların kabirlerinin, Müslüman kabirleri gibi bir hürmet taşımadığına

delil vardır."716

اَمِف َ هاللّ اوُقّتا ،ةَ ُ ّصلا ةَ ُ ّصلا :# ِ هاللّ لِوُس رَ رِم ُ َك رُ ِخآ َناَك] : لاق هنَع ُ
هاللّ َي ِض َر بلاط بأ نب يلع نعو ـ65 □6555□

دواد وبأ هجرخأ .[ْمُكُناَمْيأ ْتَكَلَم .

53. (5987)- Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın son sözü: "Namaz! Namaz! Sağ ellerinizinsahip olduğu (köleler) hakkında Allah'tan korkun!" olmuştu." [Ebu Davud Edeb 133, (5156); ibnu Mace, Vesaya 1, (2698).]717

AÇIKLAMA:

1- Burda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en son tavsiyesini görmekteyiz. En son tavsiye bir bakıma, bir dinin peygamberi olarak onun nazarında en mühim şeyin ne olduğunu ifade eder. Bu namazdır. Nitekim başka hadislerde namaz dinin direği olarak ifade edilmiş, namazı gereğince kılanın dini ayakta tutacağı, kılmayanın da dini yıkmış olacağı belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de de namazın insanı her çeşit kötülüklerden koruyacağı ifade edilmiştir (Ankebut 45). Resulullah'ın namazdan sonra dikkat çektiği şey insan hukukuna mütealliktir: Kölelere karşı Allah'tan korkmak. Yani kölenin haklarına riayet etmek. Yapamayacağı iş vermemek, gündüz çalıştı ise gece çalıştırmamak, ma'ruf üzere yedirip içirmek, dövmemek, hakaret etmemek... gibi köle hakkında beyan edilen esaslara 718 riayet. Türbüştî, "köle haklarının namazla birlikte zikri ile Resulullah bu hakların da namaz 714 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/469-470. 715 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/470-471. 716 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/471. 717 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/472. 718 Resûlullah'ın köleye iyi muamele mevzuunda ne kadar hassasiyetle durduğunu göstermek için birkaç hadis kaydedeceğiz: "Resûlullah: "Kölelerine kötü muamelede bulunan cennete giremez" buyurmuştu ki "Ey Allah'ın Resulü! Bu ümmetin en çok köle ve yetimi olan ümmet olduğunu siz haber vermemiş miydiniz? Dediler. "Evet!" buyurdu. Öyleyse siz kölelerinize, aynen çocuklarınıza olan davranışınız gibi iyi davranın, yediğinizden yedirin." Tekrar sordular: "Dünyada bize en faydalı şey nedir?" Şu cevabı vartdi: "Allah yolunda cihad etmek üzere gibi mutlaka uyulması gereken bir vecibe olduğunu beyan etmeyi kastetmiştir" der. Bazı alimler kişinin malik olduğu hayvanların da buraya dahil olduğunu söylemiştir. Nitekim -daha önce kaydettiğimiz üzere- hadislerde hayvan hakları da medar-ı bahs edilmiştir **Köle haklarıyla ilgili olarak bu dikkat çekmenin gerisinde hür insanın hukuku mevcuttur. Yani, bir kısım haklardan mahrum ölenlerin hakkı ehemmiyet arzederse, hür insanların hakları daha çok**

ehemmiyet arzeder: Malı, canı, ırzı haramdır. Bu haramlar hususunda Allah'tan korkmak gerekir. Bazı alimler, "sağ elin sahip olduğu" tabiriyle -belirtildiği üzere- kölelere ihsanı (iyi muameleyi) anlarken, diğer bazıları da "sağ ellerin sahip olduğu emvalin zekat hakkını" anlamıştır. 2- Resulullah "Namaz! Namaz!" buyurmuştur, ifadeyi mutlak bırakmıştır. Bu ifade veciz olmakla birlikte manası geniştir, ölüm anında olan lisan-ı nübüvvete yaraşan bir özlülüğe sahiptir. Şu manaları takdir edebiliriz: * Namazları, hakkını vererek kılın: Farzları, vecibeleri, sünnetleri, ta'dil-i erkanı üzere kılın. * Namazlarınızı vakti vaktinde devamlı kılın.

* Namazın yeni nesillere öğretilmesini ihmal etmeyin. * Namazları cemaatle kılın! vs.

3- [719] Resulullah'ın son söyledikleri hususunda başka teferruat da var, daha önce geçti (5405).

Son Söz

Bu eserin müellifi -ki Allah onu gayesinde muvaffak kılsın ve rahmetinden ümit ettiği şeye ulaştırsın- der ki: İşte hadislerden cemedip özetleyerek, seçip kısaltarak telif ettiğim eserin sonuna geldim.. Altı ana kitap böylece birleştirilmiş oldu. Bu eser sayesinde inşaallah, Kütüb-i Sitte'nin muhtevasına yeterince kavuşulmuş olacak. Şimdiye kadar böylesi bir çalışma kimseye nasib olmadı. Bu eseri, sırf Cenab-ı Hakk'ın rızası için te'lif ettim. Ne riya, ne gösteriş, ne böbürlenme niyetime yaklaşmadı. Rivayetlerin tekerrür edenlerinden en kısa, en cami olanlarıyla uzun hadislerden hacimce en az, en faydalı olanlarla yetindim. Bununla Rab Teala hazretlerinden bol sevap ümid ediyorum. O, öylesine cömertir ki kendi hakkında beslenen ümitleri boş çevirmez. Kapısını çalıp isteyenlere hemen icabet eder.

Bu eseri İmam Ebu Abdillah Muhammed İbn İsmail el-Buhârî'nin Sahih'inde vurduğu mühürle mühürlemek istiyorum. Onun mühür makamında kitabına koyduğu şey, bütün hayırların ve sarih beşaretlerin esbabını cemeden pek ehemmiyetli bir hadistir. Ben bu hadisi, benden Resulullah aleyhissalatu vesselam'a kadar uzanan muttasıl senediyle kaydediyorum. Allah Teala hazretlerinden, halka ulaşmada onu bu dünyada bana sebep kıldığı gibi, ahirette rızasına ulaşmamda da sebep kılmasını talep ediyorum. Günah ve kusurlarımı itiraf edip, latif ve habir olan Rabbime güvenerek diyorum ki: Bize şeyhimiz el-İmam el-Allametu'l-Asil vel-Muhaddisu's-Salih Zeynü'd-Din Ebu'l-Abbas Ahmed İbn Zeyni'l-Abidin Ahmed İbni Abdillatif eş-Şerci rahimehullah, 886 yılında Zebid şehrindeki evinde -ki bu şehri Allah imanla mamur eylesin- tarafımdan kendisine okunmak suretiyle haber verdi ve dedi ki: "Bize şeyhimiz el-imam Muhaddisu'd-Diyari'l-Yemeniyye ve İbnu Muhaddisiha Nefisü'd-Din Ebu'r-Rebî Süleyman İbnu İbrahim İbni Ömer el-Alevî rahimehullah Teala 823 yılında (Yemen'in) Taizz şehrinde -sema değilse de- icazeten bize haber verdi ve dedi ki: "Babam el-İmam Burhanu'd-Din icazeten, şeyhimiz el-imam el-Allame Şeyhu Ôl-Muhaddisin Şerefu'd-Din Musa İbnu Mürri İbnu Muhammed İbni Ali el-Gazûlî ed-Dımeşkî semaan bize haber verdi ve dedi ki: "Bize eş-Şeyh el-Ma'mer Müsnidü'd-Dünya Ebu'l-Abbas Ahmed İbnu Ebi Talib el-Haccar es-Salihî öncekine icazeten, ikincisine semaen haber verdi ve dedi ki: “Bize eş-Şeyh es-Salih Ebu Abdillah el-Hüseyin İbnu'l-Mübarek ez-Zebidî semaen haber verdi ve dedi ki: "Bize Ebu'l-Vakt Abdu'l-Evvel İbnu İsa İbni Şuayb es-Siczî el-Herevî semâen haber verdi ve dedi ki: "Bize el-İmam Ebu'l-Muzaffer Abdu'r-Rahman İbnu Muhammed İbnu Muzaffer ed-Davudî, semaen haber verdi ve dedi ki:

"Bize el-İmam Ebu Muhammed Abdullah İbnu Ahmed İbni Hamuye es-Serahsî semaen haber verdi ve dedi ki: "Bize Ebu Abdillah Muhammed İbnu Yusuf el-Firebrî semaen haber verdi ve dedi ki: "Bize İmamu'l-Muhaddisin Ebu Abdillah Muhammed İbni İsmail İbni İbrahim el-Buhârî rahimehullah Teala semaen haber verdi ve dedi ki: "Bize Ahmed İbnu Eşkab tahdis etti ve dedi ki: "Bize Muhammed İbnu Fudayl, İmaretu'bnu'l-Ka'ka'dan o da Ebu Zürâa'dan, o da Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den haber verdi ki, o şöyle demiştir. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

çekmiştir). Öyleyse yanına oturtup onunla birlikte yesin. Eğer yemek azsa hiç olsun eline bir veya birkaç lokmalık koysun." (Sahiheyn).Yine Ebu Hüreyre anlatıyor: "Resûlullah aleyhisselâtu vesselâm buyurdular ki: "Kölenin yemek, içmek (efendi üzerindeki) hakkıdır. Ona gücü yeten iş verilmelidir" (Müslim).Ebu Hüreyre diyor ki: "Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular: "Salih bir kölenin ecri (Allah indinde) iki kattır." Ebu Hüreyre'nin ruhunu kudret elinde tutan Allah'a yemin olsun "Şayet Allah yolunda cihad, hacc ve anneme hizmet olmasaydı köle olarak ölmeyi tercih ederdim" (Müslim).Ebu Mûsa el-Eş'arî, Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü nakletmiştir: "Rabbine ibadetini iyi yapan, "Dilde hafif, mizanda ağır, Rahman'ın yanında sevgili iki kelime vardır: Sübhanallahi ve bihamdihi, Sübhanallahi'l-azim (Allah'ı hamdederek tenzih ederim yüce Allah (noksan sıfatlardan) müberradır." Teysiru'l-Vüsul ila Camiil-Usul min Hadisi'r-Resul (sallallahu aleyhi ve sellem) burada sona ermiştir. *** Eserin müellifi -ki Allah onun günahlarını affetsin ve ona hayatta da ölünce de hususi lütfuyla muamele etsin- der ki: Bu ihtisar işini Hicret-i Nebeviye'nin 916 yılında Haram aylarında Zilkade ayının ilk gününe müsadif mübarek cuma günü kuşluk vaktinde tamamladım. Tashih ve mukabele işini de 917 yılının başında Allah'ın haram aylarından Muharrem ayının ilk gününde tamamladım. Hamdimiz, izzet ve celalinin bereketiyle sahih amellerin tamamlanmasını müyesser kılan Allah'adır.

Bu kitabın benden rivayetine, Müslümanlardan hayatımı idrak edenlerin hepsine izin verdim. Allah bunu da kerim olan rızasına halis kılsın, cennât-i naimine vesile kılsın.

Rabbimiz bunu bizden kabul et! Sen işiten ve bilensin.

Mütercimin Son Sözü

Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi adı ile neşrettiğimiz eserin aslını teşkil eden Teysiru'l-Vüsul ila Camiil-Usûl adlı İbnu Deybe'nin eseri burada sona ermiştir. Bu değerli eserin açıklamalı şekilde tamamlanmasını bu aciz ve pürkusur kuluna müyesser kılan Rabbimize hamdimiz sonsuzdur. Eserin her bir harfi adedince elhamdülillah, okuyanların ve kıyamete kadar okuyacak olanların telaffuz edecekleri harfler adedinde elhamdülillah.

Rabbimizden, eserin hazırlanması sırasında ve tab'ı sırasında beşerî eksikliklerimiz sebebiyle kasda makrun olmadan südûr eden hatalarımızın affını diliyor, eksikleriyle birlikte rızasına ve sevgili Resulü'nün dar-ı bekada beraberliğine vesile kılmasını niyaz ediyoruz.

Cenab-ı Hak, ihlasla bu eseri okuyup, bizlere dua edecek mü'minlerden de razı olsun, onlara da dar-ı bekada Resul-i Ekrem'iyle beraberlik nasib etsin. Amin.

اَمَك ٍدهمَحُم اَنِد ِهيَس ِلآ بلع َو ٍدهمَحُم اَنِدهيَس بلع ِهلَص َّم ُهَّللَا ُميِلَعْلا ُعيِمَّسلا
َتْنَا َكَّنِا اَّنِم ْلَّبَقَت اَنَّب َر اَنْأَطْخَا ْوَا اَنيِسَن ْنِا اَنْذ ِخاَؤُت َ اَنَّب َر

□[721] َتْيَّلَص بلَع َرْبِإ َميِها َو بلع ِلآ َرْبِا َميِها Erzurum, 28.3.1992 Pazar **Not:**

1- [722] Bu eserin aslı olan Teysiru'l-Vüsul ortalama 400'er sayfalık dört ciltten mürekkeptir. Tercüme ve şerhinin 15 cilde tamamlanacağını tahmin ve böyle ilan etmiş olmamıza rağmen Mukaddime olarak esere koymayı gerekli bulduğumuz Usul-ü Hadis ve birkısım hadis meseleleriyle ilgili bahisler eserin tahminî hacmini taşırmış oldu.

2- Ayrıca bu eserin aslı, her ne kadar Kütüb-i Sitte'nin bir ihtisarı ise de, altıncı kitabını, İmam Malik merhumun Muvatta nam meşhur ve muteber eseri teşkil etmektedir. Halbuki günümüzde Kütüb-i Sitte deyince, altınıcı kitap olarak İbnu Mace'nin Sünen'ini kastederiz. Bu değerli çalışmamızdaki mezkur eksikliği gidermek için İbnu Mace'de yer alıp da diğer beş eserde (Buhârî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizî, Nesai) yer almayan ziyade hadisleri, İbnu Mace'deki fıkhî tertip üzere en sona aynen ilave etmeyi uygun gördük. Böylece hem Teysiru'l-Vüsul'ün orijinalitesi korunmuş oldu, hem de İbnu Mace'nin ziyadelerinden mahrum kalınmamış oldu. Çalışmamız bu haliyle altı değil, yedi kitabı ihtiva etmektedir.

İbnu Mace'den ilave edeceğimiz ziyade hadislerin takriben iki cilt tutacağını tahmin ediyoruz. **3-** Esere bir de Fihrist cildi ilave edeceğiz.

Burada öncelikle, kitapta yer verilen mevzuların alfabetik sıraya göre listesini yapıp, kitabın nerelerinde geçtiğini cilt ve sayfa numaralarıyla göstereceğiz. Böylece, eser bir ansiklopedi mahiyetini kazanacak, istediğimiz dinî bir bahsin nerelerde işlendiğini anında bulup kolayca istifade edeceğiz.

Fihrist cildinde ıstılahlar ve anlaşılması zor kelimelerle ilgili lügatçeye, hayatı işlenen sahabe ve diğer şahıslar, ayet ve hadislerle ilgili başka fihristlere de yer vereceğiz.

Bu mütemmim çalışmaların da bir an önce tamamlanmasını Cenab-ı Hakk'ın rahmetinden Resul-ü Ekrem'ini şefaatçi kılarak talep ediyor, okuyucularımızın dualarını bekliyoruz.

وَالسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّهِ وَبَرَكَاتُهُ[723] İbrahim CANAN

---

[720] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/473-475.

[721] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/475-476.

İBN-İ MACE'NİN ZİYADE HADİSLERİ 18

BİRKAÇ NOKTANIN AÇIKLANMASI 18

MUKADDİME KISMI 19

* SÜNNETE UYMA 19

* HADİS RİVAYETİNDEN ÇEKİNME 20

* BİD'ADAN MÜNAKAŞADAN KAÇMAK 21

* REY VE KIYASTAN KAÇMA 21

* İMAN 22

* KADER-KADERİYE 25

ASHABIN FAZİLETLERİ 27

* HZ. EBU BEKR 27

* HZ. ÖMER 28

* HZ. OSMAN 29

* HZ. ALİ

.... 31

* HZ. ABBAS 33

* HZ. HASAN VE HZ. HÜSEYİN 34

* EBU ZERR-MİKDAD 35

* HABBAB 36

* BEDİR EHLİ 36

* ENSAR 37

* HARİCÎLER 38

* SÜNNET (ÇIGIR) AÇMAK: 43

* KUR'AN ÖGRENİP ÖGRETEN 44

* ALİM VE TALİB 44

* İLMİ TEBLİG 46

* HALKA HAYRI ÖGRETMEK 46

* TEVAZU 47

* İLİM TALEBİNE TEŞVİK 47

* İLİMLE AMEL 48

* İLMİ GİZLEME 49

TAHARET BÖLÜMÜ 50

* ABDEST VE GUSÜLDE KULLANILACAK SU MİKTARI 50

* ABDESTSİZ NAMAZ MAKBUL DEGİL 50

* ABDESTİ MUHAFAZA 51

* TEMİZLİGİN SEVABI 51

* MİSVAK 52

* HELA DUASI 52

* OTURARAK BEVL 52

* HELA ADABI 53

* İSTİBRA 54

* YOLA ABDEST BOZULMAZ 54

* HELADA GÖZÜKMEMEK 55

* DURGUN SUYA AKITMAMALI 56

* SİDİK SIÇRANTISI 56

* BEVLEDENE (AKITANA) SELAM VERİLMEZ 56

* SU İE İSTİNCA 57

* KAPLARIN ÖRTÜLMESİ 57

* KEDİ ARTIGI İLE ABDEST 58

* KADININ ARTIGI İLE GUSÜL 58

* KADIN VE ERKEK AYNI KAPTAN GUSLEDER 58

* NEBİZ İLE ABDEST 59

* DENİZ SUYU İLE ABDEST 59

* UYKUDAN UYANINCA EL YIKANIR 60

* ABDESTTE BESMELE 60

* TEK AVUÇ SU İLE MAZMAZA İSTİNŞAK
.... 61

* UZUVLARI BİRER KERE YIKAYARAK ABDEST
.... 61

* UZUVLARI ÜÇER KERE YIKAYARAK ABDEST
.... 62

* UZUVLARI BİR, İKİ, ÜÇ KERE YIKAYARAK ABDEST
.... 62

* ABDESTTE İKTİSAD
.... 63

* ABDESTTE İSBAG: MÜKEMMEL ABDEST
.... 64

* SAKALI HİLALLEME
.... 64

* KULAKLAR BAŞTANDIR
.... 65

* PARMAKLARI HİLALLEME
.... 65

* AYAKLARIN YIKANMASI
.... 66

* ABDESTTEN SONRA ETEGE SU SERPME
.... 67

* ABDEST HAVLUSU
.... 67

* ABDESTTEN SONRAKİ DUA
.... 67

* TUNÇ KAPLA ABDEST
.... 68

* UYUYANIN ABDESTİ
.... 68

* ZEKERE DEGİNCE ABDEST Mİ?
.... 68

* ATEŞTE PİŞENDEN ABDEST Mİ?
.... 69

* DEVE ETİ YEYİNCE ABDEST Mİ?
.... 69

* SÜT İÇİNCE MAZMAZA
.... 70

* ÖPME ABDESTİ BOZAR MI?
.... 70

* ABDEST ÜSTÜNE ABDEST
.... 71

* ABDEST HADESTEN SONRA VACİPTİR
.... 71

* KİRLENMEYEN SUYUN MİKTARI
.... 72

* HAYIZ
....
72

* YEMEYE BAŞLAMAYAN ÇOCUGUN SİDİGİ
.... 73

* SİDİK DEGEN TOPRAGIN TEMİZLENMESİ
.... 73

* TOPRAK TOPRAGI TEMİZLER
.... 73

* MESTLER ÜZERİNE MESH
.... 74

* MESTİN ÜST VE ALTINA MESH
.... 74

* TEYEMMÜM
....
75

* CÜNÜBKEN ABDESTSİZ UYUNUR MU
.... 75

* HER KILIN DİBİNDE CENABETLİK
.... 75

* KADIN İHTİLAM OLUR MU?
.... 76

* GUSÜL SIRASINDA PERDE
.... 76

* ABDESTTE SIKIŞAN NAMAZ KILMASIN
.... 76

* KADIN HAYIZLI İSE
.... 77

* HAYIZLI NASIL YIKANIR?
.... 77

* HAYIZLI MESCİDE GİREMEZ
.... 77

* HAYIZLI KADIN TEMİZLİKTEN SONRA SARILIK, BULANIKLIK GÖRÜRSE ... 78

* NİFAS KAÇ GÜN?
....
78

* HAYIZLI OLAN KIZ KAPANMALIDIR
.... 78

* HAYIZLI KINA YAKAR
.... 79

* SARGI ÜZERİNE MESH
.... 79

* TÜKRÜK TEMİZDİR
.... 79

* KABA AGIZDAN SU DÖKMEK
.... 80

* AVRETE BAKMAMAK
.... 80

* VÜCUDDA SU DEGMEDİK KURU YER

.... 80

NAMAZ BÖLÜMÜ 81

* ÖGLE NAMAZI VAKTİ 81

* ÖGLEYİ SERİNLİGE BIRAKMA 81

* AKŞAM NAMAZI VAKTİ 82

* YATSIDAN ÖNCE YATILMAZ, SONRA KONUŞULMAZ 82

* YATSIYA ATEME DEMEYİN 83

EZAN BÖLÜMÜ 83

* EZAN NASIL BAŞLADI? 83

* EZANDA TERCİ' 83

* EZANDA SÜNNET 84

* EZAN OKUNURKEN EZAN TEKRAR EDİLİR 85

* EZANIN FAZİLETİ 85

* İKAMETTE BİRER BİRER OKUMA 85

* EZAN OKUNUNCA MESCİDDEN ÇIKILMAZ

.... 86

MESCİDLER VE CEMAATLER BÖLÜMÜ
.... 86

* ALLAH İÇİN MESCİD BİNA ETMEK
.... 86

* MESCİD MÜTEVAZİ OLMALI
.... 87

* MESCİD NEREYE YAPILMALI
.... 87

* MESCİDDE MEKRUH İŞLER
.... 87

* MAHALLELERDE MESCİD
.... 88

* MESCİDLERİN TEMİZLİĞİ
.... 88

* MESCİDE TÜKÜRMEK MEKRUHTUR
.... 89

* KOYUN VE DEVE AĞILINDA NAMAZ
.... 89

* MESCİDE GİRERKEN DUA
.... 90

* NAMAZA YÜRÜYEREK GİTMEK
.... 90

* MESCİDE UZAK EV DAHA SEVAPLI
.... 91

* CEMAATTEN GERİ KALMAMALI
.... 91

* YATSI VE SABAH NAMAZLARININ CEMAATİ
.... 91

* MESCİDE DEVAM VE NAMAZLARI BEKLEME
.... 92

NAMAZI EDA VE NAMAZIN SÜNNETLERİ BÖLÜMÜ... 92

* NAMAZDA İSTİAZE VE KIRAAT 92

* KIRAATA NE İLE BAŞLANIR? 92

* CUMA GÜNÜ SABAH NAMAZINDA KIRAAT 93

* ÖĞLE VE İKİNDİDE KIRAAT 93

* AKŞAM NAMAZINDA KIRAAT 93

* İMAMIN ARKASINDA KIRAAT 94

* AMİN'İ CEHREN SÖYLEMEK 95

* RÜKUYA GİDERKEN RÜKUDAN KALKARKEN ELLERİ KALDIRMA 96

* NAMAZDAKİ RÜKÛ 97

* ELLERİ DİZLER ÜZERİNE KOYMA 97

* RÜKUDAN DOĞRULURKEN NE OKUMALI? 97

* İKİ SECDE ARASINDA OTURMA 97

* İKİ SECDE ARASINDA NE DEMELİ? 98

* PEYGAMBER'E SALÂVÂT 98

* TEŞEHHÜDDE NE OKUMALI? 99

* TEŞEHHÜDDE İŞARET
.... 99

* NAMAZDA SELÂM
....
99

* NAMAZDA TEK TARAFA SELÂM
.... 100

* SELAMDAN SONRA NE OKUMALI?
.... 100

* NAMAZDAN ÇIKIŞ
....
100

* NAMAZ KILANIN ÖNÜNDEN GEÇİLMEZ
.... 101

* ÖNDEN GEÇEN NAMAZI BOZAR MI?
.... 101

* İMAMDAN ÖNCE RÜKU, SÜCUD
.... 101

* NAMAZIN MEKRUHLARI
.... 102

* CEMAAT İMAMI SEVMİYORSA?
.... 102

* İKİ KİŞİ CEMAAT SAYILIR
.... 103

* İMAMIN ARKASINDA DURMAK MÜSTEHABTIR
.... 103

* İMAMA VACİB OLAN
.... 103

* İMAM NAMAZI KISALTIR
.... 103

* SAFLARI DÜZELTME
.... 104

* ÖN SAFIN FAZİLETİ
.... 104

* KADINLARIN SAFLARI
.... 104

* SÜTUNLAR ARASINDA SAF
.... 104

* SAFIN GERİSİNDE TEK DURULMAZ
.... 104

* SAFIN SAĞ TARAFI
.... 105

* KIBLE
....
105

* TAHİYYETÜ'L-MESCİD
.... 106

* NAMAZ KILARKEN TÜKÜRÜLMEZ
.... 106

* SECCADE ÜZERİNDE NAMAZ
.... 106

* SICAKTA-SOĞUKTA ELBİSEYE SECDE
.... 106

* NAMAZDA UYARI TESBİHİ-EL ÇIRPMASI
.... 107

* AYAKKABIYLA NAMAZ
.... 107

* HUŞÛ
....
108

* TEK GİYSİ İÇİNDE NAMAZ
.... 108

* TİLAVET SECDESİNİN SAYISI
.... 108

* NAMAZI TAMAMLAMA
.... 109

* NAMAZI TERKEDEN
.... 109

* CUMANIN FARZİYYETİ
.... 109

* CUMA'NIN FAZİLETİ
.... 110

* CUMA GUSLÜ
....
110

* CUMAYA ERKEN GİTMEK
.... 110

* CUMA KIYAFETİ
....
111

* CUMA VAKTİ
....
112

* CUMA HUTBESİ
....
112

* HUTBEYİ DİNLEME EDEBİ
.... 113

* CUMA NAMAZINDA KIRAAT
.... 113

* CUMANIN BİR REKATINA YETİŞEN
.... 113

* CUMAYA GELME MESAFESİ
.... 113

* CUMAYI ÖZÜRSÜZ TERKEDEN
.... 114

* CUMADAN ÖNCE NAMAZ

.... 114

* CUMADA ÇÖMELME
.... 114

* CUMADA HATİBE YÖNELME
.... 115

* CUMADA SAAT-İ İCABE
.... 115

* FARZLARLA KILINAN SÜNNETLER
.... 115

* SABAHIN SÜNNETİ
.... 115

* SABAHIN SÜNNETİ KAÇARSA NE ZAMAN KAZA EDİLİR?
.... 116

* ÖĞLE FARZINDAN ÖNCE İKİ REK'AT
.... 116

* ÖĞLE FARZINDAN SONRA İKİ REKATI KAÇIRAN
.... 116

* AKŞAMIN SÜNNETİ
.... 117

* VİTR
....
117

* DUADA ELLERİ KALDIRMA, YÜZE SÜRME
.... 118

* KUNUT
....
118

* SEFERDE VİTR
....
118

* VİTRDEN SONRA İKİ REK'AT
.... 118

* VİTİRDEN SONRA OTURARAK İKİ REK'AT KILMAK
.... 119

* BİNEK ÜZERİNDE VİTR
.... 119

* GECENİN BAŞINDA VİTR
.... 119

* UNUTARAK CÜNÜB NAMAZ KILAN
.... 120

* NAMAZDA ABDESTİ BOZULAN
.... 120

* HASTA NAMAZI
....
121

* OTURARAK NAFİLE NAMAZI
.... 121

* OTURARAK KILINAN NAMAZIN SEVABI YARIM
.... 121

* RESÛLULLAH'IN HASTALIKTA KILDIĞI NAMAZ
.... 121

* SABAH NAMAZINDA KUNUT
.... 123

* NAMAZDA YILAN, AKREB ÖLDÜRÜLEBİLİR
.... 123

* MEKRUH VAKİT
....
124

* KORKU NAMAZI
....
124

* YAĞMUR NAMAZI
....
125

* YAĞMUR DUASI

.... 125

* BAYRAM NAMAZLARI 125

* BAYRAM HUTBESİ 125

* BAYRAM NAMAZINDAN ÖNCE VE SONRA NAMAZ 126

* BAYRAM NAMAZINA YAYA GİTMEK 126

* BAYRAMA GİDERKEN BİR YOLU, DÖNERKEN BAŞKA BİR YOLU TAKİP

ETMEK 127

* BAYRAMDA TAKLİS (ÇALGI) 127

* BAYRAMDA HARBE SÜTRE OLABİLİR 128

* KADINLAR BAYRAM NAMAZINA GİDER 128

* BİR GÜNDE İKİ BAYRAM 128

* BAYRAMDA SİLÂH TAŞIMAK 129

* BAYRAM GUSLÜ 129

* NAFİLELER KAÇ REKAT? 129

* KIYAMU'L-LEYL (GECE NAMAZI) 130

* KUR'ÂN'I GÜZEL SESLE OKUMAK
.... 130

* GECE NAMAZINDA KIRAAT
.... 132

* GECE KAÇ REKAT TEHECCÜT?
.... 132

* GECENİN EN EFDAL VAKTİ
.... 133

* AKŞAM YATSI ARASI NAMAZ
.... 133

* EVDE NAFİLE
....
133

* HACET NAMAZI
....
134

* ŞABANIN ONDÖRDÜ
.... 135

* ŞÜKÜR SECDESİ
....
135

* NAMAZ GÜNAHA KEFARETTİR
.... 136

* BEŞ VAKİT NAMAZIN FARZ OLUŞU
.... 136

* MESCİD-İ HARAM VE MESCİD-İ NEBİ'DE NAMAZIN FAZİLETİ
.... 136

* MESCİD-İ AKSA'DA NAMAZ
.... 137

* CAMİDE NAMAZ
....
137

* MİNBERİN İNŞAASI, KÜTÜĞÜN AĞLAMASI

.... 137

* ÇOK SECDE 138

* AYAKKABI NEREYE KONMALI? 138

CENAZE BÖLÜMÜ 139

* HASTA ZİYARETİ 139

* ÖLECEK KİMSEYE LAİLAHE İLLALLAH TELKİNİ 140

* ÖLECEK KİMSENİN YANINDA NE KONUŞMALI? 140

* MÜ'MİN CAN ÇEKİŞME HALİNDEN SEVAP KAZANIR 141

* ÖLÜNÜN GÖZÜ KAPATILIR 141

* ÖLÜNÜN GASLİ 141

* KARI KOCAYI, KOCA KARIYI GASLEDEBİLİR 142

* RASULULLAH'IN GASLİ 142

* KEFENLENEN ÖLÜYE BAKMAK 143

* CENAZE TAŞIYANIN KIYAFETİ 144

* CENAZE CEMAATİ ÇOKSA 145

* ÖLÜYÜ HAYIRLA YÂDETMELİ
.... 145

* CENAZE İÇİN KIRAAT
.... 146

* CENAZE NAMAZINDA DUA
.... 146

* CENAZE NAMAZI DÖRT TEKBİRLİDİR
.... 146

* ÇOCUK CENAZESİNE NAMAZ
.... 147

* RESÛLULLAH'IN OĞLUNA CENAZE NAMAZI
.... 147

* ŞEHİTLERE CENAZE NAMAZI
.... 148

* CENAZE NAMAZI KILINMAYAN VAKİTLER
.... 149

* KABİR ÜZERİNDE NAMAZ
.... 149

* NECAŞİ ÜZERİNE NAMAZ
.... 150

* CENAZEYE KATILANIN SEVABI
.... 150

* CENAZE GEÇERKEN AYAĞA KALKMAK
.... 151

* CENAZENİN KABRE SOKULMASI
.... 151

* LAHİD MÜSTEHABDIR
.... 152

* ŞAKK
....
152

* KABRİN KAZILMASI

.... 153

* KABİR TAŞI

.... 154

* KABİR ÜZERİNE BİNA YASAĞI

.... 154

* KABİR ÜZERİNDE YÜRÜNMEZ

.... 154

* KABİR ZİYARETİ

.... 155

* KABİR ZİYARETİ VE KADIN

.... 155

* KADINLAR CENAZEYİ TEŞYİ ETMEZ

.... 156

* YAS YASAĞI

.... 156

* DÖVÜNEREK ÜST-BAŞ YIRTARAK MATEM YASAĞI

.... 157

* ÖLÜ ÜZERİNE AĞLAMAK

.... 157

* ÖLÜ YAS SEBEBİYLE AZAB GÖRÜR MÜ?

.... 158

* MUSİBETE SABIR

.... 159

* MUSİBETZEDEYİ TÂZİYE

.... 159

* ÇOCUĞUNU KAYBEDENİN SEVABI

.... 160

* DÜŞÜK SAHİBİNİN SEVABI

.... 160

* CENAZE EVİNDE TOPLANMA
.... 161

* GURBETTE ÖLEN ŞEHİDDİR
.... 161

* HASTALANARAK ÖLEN
.... 161

* ÖLÜNÜN KEMİĞİ KIRILMAZ
.... 162

* RESÛLULLAH'IN HASTALIĞI
.... 162

* RESÛLULLAH'IN VEFATI VE DEFNİ
.... 162

ORUÇ BÖLÜMÜ
....
164

* ORUCUN FAZİLETİ
.... 164

* RAMAZAN AYININ FAZİLETİ
.... 164

* YEVM-İ ŞEKK ORUCU
.... 165

* RAMAZAN AYI KAÇ GÜN?
.... 165

* YOLCULUKTA ORUÇ TUTULUR MU?
.... 166

* RAMAZANDA BİR GÜN YEMENİN KEFARETİ
.... 166

* ORUÇLU KUSARSA
.... 167

* ORUÇLU MİSVAK VE SÜRME KULLANIR MI?
.... 167

* ORUÇLU HACAMAT OLUR MU?

.... 167

* ORUÇLUYKEN ÖPME
.... 168

* ORUÇLUYKEN MÜBAŞERET
.... 168

* ORUÇLUYKEN GIYBET
.... 168

* SAHUR
....
169

* İFTARDA ACELE
....
169

* ORUÇLU CÜNÜB SABAHLARSA
.... 169

* HZ. NUH'UN ORUCU
.... 169

* ŞEVVALDEN ALTI GÜN
.... 170

* TEŞRİK GÜNLERİ ORUÇ TUTULMAZ
.... 170

* CUMARTESİ ORUCU
.... 170

* AREFE GÜNÜ ORUCU
.... 171

* AŞURA ORUCU
....
171

* PAZARTESİ-PERŞEMBE ORUCU
.... 171

* HARAM AYLARINDA ORUÇ
.... 172

* ORUÇ BEDENİN ZEKÂTIDIR 172

* ORUÇLUNUN YANINDA YENİRSE? 172

* ORUÇLUNUN DUASI MAKBUL 173

* BAYRAM NAMAZINA BİRŞEYLER YİYEREK GİDİLİR 173

* RAMAZANDA MÜSLÜMAN OLAN 173

* KADIN KOCANIN İZNİYLE ORUÇ TUTAR 174

* MİSAFİR, NAFİLE ORUCUNU EV SAHİBİNİN İZNİYLE TUTAR 174

* ŞÜKÜRLE YİYEN ORUÇLU GİBİDİR 174

* MU'TEKİF MESCİDE YERLEŞİR 175

* MU'TEKİF HASTA ZİYARET EDER, CENAZEYE KATILIR MI? 175

* İTİKAFIN SEVABI 175

* BAYRAM GECELERİNİ İHYA 175

ZEKAT BÖLÜMÜ 176

* ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKATI 176

* BİR YILLIK MALA ZEKÂT 176

* ZEKAT DÜŞEN MİKTAR
.... 176

* ZEKÂT VERİRKEN NE DENİR?
.... 177

* DEVELERİN ZEKÂTI
.... 177

* DAVARIN ZEKATI
....
178

* SADAKA TOPLAYANLAR
.... 178

* ZEKÂT GEREKTİREN MALLAR
.... 178

* ZEKAT İYİ MALDAN VERİLMELİ
.... 179

* BALIN ZEKATI
....
179

* ÖŞÜR VE HARAÇ
....
180

* VASK, ALTMIŞ SA'DIR
.... 180

* YAKINLARA ZEKAT
.... 180

NİKAH (EVLENME) BÖLÜMÜ
.... 180

* EVLENMENİN FAZİLETİ
.... 181

* KOCANIN KADIN ÜSTÜNDEKİ HAKKI
.... 181

* EN EFDAL KADIN
....

182

* DİNDARLA EVLENMELİ 182

* BEKÂRLAR EVLENDİRİLSİN 182

* HÜR VE VELUD OLANLA EVLENİLSİN 183

* EVLENECEĞİN KADINA BAKMAK 183

* DUL VE BAKİRE İLE İSTİŞARE 184

* KIZIN GÖNLÜ OLMADAN EVLENDİRİLMEZ 184

* KÜÇÜK KIZLARI BABALARI EVLENDİREBİLİR 185

* KÜÇÜK KIZI BABA DIŞINDA EVLENDİREN 185

* VELİSİZ NİKAH CAİZ DEĞİL Mİ? 185

* ŞİĞAR NİKAHI YASAKTIR 186

* MEHİR 186

* NİKÂH DUASI 187

* NİKÂHI İLAN 187

* NİKÂHDA DEF VE GÜFTE 187

* MUHANNİS
.... 188

* DÜĞÜN YEMEĞİ
.... 188

* DAVETE İCABET
.... 189

* CİMA ESNASINDA TESETTÜR
.... 189

* DÜBÜRDEN TEMAS HARAMDIR
.... 189

* AZL
.... 190

* KIZ, HALA VEYA TEYZESİ ÜZERİNE NİKÂHLANMAZ
.... 190

* HÜLLECİYE LÂNET
.... 191

* SÜT KARDEŞLİĞİ
.... 191

* CARİYESİNİ ÂZÂD EDİP NİKÂHLAYAN
.... 192

* MUT'A NİKÂHI HARAMDIR
.... 192

* DENKLİK
.... 192

* KADIN GÜNÜNÜ KUMASINA VEREBİLİR
.... 193

* EVLENMEYE ARACI OLMA

.... 193

* KADINLARA İYİ MUAMELE
.... 194

* GERDEĞİN MÜSTEHAB VAKTİ
.... 196

* UĞUR VE UĞURSUZLUK NEDE VAR?
.... 196

* ERKEK, ÇOCUĞUNDAN ŞEKKE DÜŞERSE
.... 197

* ÇOCUK YATAK SAHİBİNE AİT
.... 197

* KOCASINI ÜZEN KADIN
.... 198

TALAK BÖLÜMÜ
....
198

* TALAKTA ŞAKA YOK
.... 198

* HAMİLENİN İDDETİ DOĞUMLA BİTER
.... 199

* BOŞAMA HEDİYESİ
.... 199

* MA'TUH, ÇOCUK VE UYUYANIN TALAKI
.... 200

* MÜKREH VE UNUTANIN TALÂKI
.... 200

* NİKÂHDAN ÖNCE TALÂK
.... 201

* KADININ BOŞANMA TALEBİ MEKRUHTUR
.... 201

* ÎLÂ
....

202

* Lİ'ÂN 203

* ÂZÂD EDİLEN CARİYEDE MUHAYYERLİK 203

* CARİYENİN İDDETİ 204

* KÖLENİN BOŞAMASI 204

KEFARETLER BÖLÜMÜ 204

* HZ. PEYGAMBER NASIL YEMİN EDERDİ? 204

* İSLÂMDAN BAŞKA BİR DİNLE YEMİN ETMEK CAİZ DEĞİL 204

* ALLAH ADINA YEMİN EDİLİNCE RAZI OL 205

* YEMİN GÜNAHA GİRMEK VEYA PİŞMAN OLMAKTIR 205

* KEFARETİM ÖDEYİP YEMİNİ BOZ 205

* YEMİN KEFARETİNDE KAÇ KİŞİ DOYURULUR? 206

* YEMİN EDENİ KURTARIN 206

* "ALLAH'IN DİLEDİĞİ SONRA SENİN DİLEDİĞİN" DEMEK 207

* NEZRİNE UY 207

* NEZİR BORCU İLE ÖLEN

.... 208

TİCARETLER BÖLÜMÜ
.... 208

* KAZANCA TEŞVİK
.... 208

* MAİŞET TALEBİNDE İTİDAL
.... 209

* KAZANÇ YOLUNU DEĞİŞTİRME
.... 209

* SAN'ATLAR
.... 210

* MUHTEKİR KAYBEDER
.... 210

* PARAYLA KUR'ÂN ÖĞRETİMİ... 211

* HACCAMIN KAZANCI HELAL Mİ?
.... 211

* ALIŞ-VERİŞTE MUHAYYERLİK
.... 212

* MEVCUT OLMAYAN ŞEY SATILAMAZ
.... 212

* AKİBETİ MEÇHUL SATIŞ YASAK
.... 212

* PİYASAYA NARH KONAMAZ
.... 212

* ALIŞ-VERİŞTE MÜSAMAHA
.... 213

* PAZARLIK
.... 213

* AŞILANMIŞ HURMA MALI OLAN KÖLE SATILMIŞSA 214

* TERAZİYİ AĞIR TUTUN 214

* ALDATMA HARAMDIR 214

* KABZEDİLMEYEN YİYECEK SATILAMAZ 215

* YİYECEKLERİN TARTILMASI BEREKET GETİRİR 215

* ÇARŞILAR 215

* ERKENDE BEREKET 216

* SÜTÜ MEMEDE BIRAKILAN HAYVANIN SATIŞI 216

* KÖLENİN MUHAYYERLİĞİ 217

* MALIN KUSURU SÖYLENİR 217

* ESİR AİLE EFRADI BİRBİRİNDEN AYRILMAZ 217

* SAYICA FAZLA HAYVANIN PEŞİN MÜBADELESİ 217

* FAİZ 218

* VERESİYEDE BELLİ MİKTAR BELLİ MÜDDET ŞART 218

* ORTAKLIK VE MUDÂRABE 219

* EVLADIN MALINDA BABANIN HAKKI 219

* RASTLANAN SÜRÜ VE BAHÇEDEN İSTİFADE 219

* DAVAR BESLEME 220

AHKÂM BÖLÜMÜ 221

* KAZA 221

* RÜŞVET 222

* HAKİMİN HÜKMÜYLE HARAM HELAL OLMAZ 222

* MAHKEMEDE YEMİN 222

* ÇALINMIŞ MALINI BULANIN ALMA HAKKI 223

* BİRŞEYİ KIRAN HAKKINDA HÜKÜM 223

* HATILINI KOMŞU DUVARA SAPLA 224

* YOLUN GENİŞLİĞİNDE İHTİLAF OLURSA 224

* ZARARA ZARARLA MUKABELE YOK 225

* ZİLYED 225

* KÂİF 225

* ÇOCUĞA EBEVEYN HAKKINDA MUHAYYERLİK 226

* MALINA ZARAR VERENE TASARRUF YASAĞI 226

* MÜFLİS 227

* ŞAHİTLİK İSTENMEDEN ŞEHADET 227

* BORÇLARDA ŞEHADET 227

* ŞAHİDLİĞİ CAİZ OLMAYANLAR 228

* TEK ŞAHİD VE YEMİNLE HÜKÜM 228

* YALAN ŞAHİTLİK 229

* EHL-İ KİTABIN BİRBİRİNE ŞAHİTLİĞİ 229

HİBELER BÖLÜMÜ 229

* ÖMRÂ 229

* HİBEDEN DÖNME 230

* SEVAP ÜMİDİYLE HİBE

.... 230

* KOCADAN İZİNSİZ KADININ HİBESİ 230

SADAKALAR BÖLÜMÜ 231

* SADAKA ETTİĞİ ŞEYİ SATIN ALABİLİR Mİ? 231

* SADAKA ETTİĞİ ŞEY VERASETLE GELİRSE 231

* ARİYET 231

* HAVALE 232

* ÖDEME NİYETİYLE BORÇLANAN 232

* ÖDEMEME NİYETİYLE BORÇLANAN 232

* BORÇTA CİDDİYET 232

* BORÇLUYA MÜHLET 233

* BORCUNU İSTEMEDE ANLAYIŞ 233

* HAK SAHİBİ SÖZ SAHİBİDİR 233

* ÖDÜNÇ VERME 234

* ÖLÜNÜN BORCUNU ÖDEME 235

* ÜÇ BORCU ALLAH ÖDER 235

REHİNLER BÖLÜMÜ 236

* HZ. PEYGAMBERİN ZIRHI REHİNE İDİ 236

* REHİN GERİ ALINIR 236

* İŞÇİNİN ÜCRETİ .... 236 * KARIN TOKLUĞUNA ÜCRET 236

* BİR KOVA SU BİR HURMAYA 237

* ÜÇTE BİRE, DÖRTTE BİRE MUZÂRA'A.. 238

* HURMA VE ÜZÜM ORTAKLIĞI .... 238 * MÜSLAMANLAR ÜÇ ŞEYDE ORTAK 238

* OTA MANİ OLMAK İÇİN SUYA MANİ OLUNMAZ 239

* AKAR SUYUN KULLANIMINDA SIRA .... 239 * SUYUN TAKSİMİ 240

* KUYUNUN HARÎMİ 240

* AĞACIN HARÎMİ .... 240 * AKARINI SATAN, PARASINI MİSLİNE YATIRSIN 241

ŞUF'A BÖLÜMÜ

.... 241

* ARAZİYİ SATIŞTA KOMŞUYA HABER VER 241

* HUDUD BELİRİRSE ŞUF'A YOK 241

* ŞUF'A TALEBİ 242

LUKATA (BULUNTULAR) BÖLÜMÜ 242

* YİTİK, BULANA HELAL DEĞİL 242

KÖLE AZADI BÖLÜMÜ 242

* MÜDEBBER 243

* ÜMMÜ VELED 243

* MÜKÂTEBE 244

* MAHREMİ KÖLE OLAMAZ 244

* MALI OLAN KÖLE AZAD EDİLMİŞSE 244

* VELED-İ ZİNANIN AZADLISI 244

HUDUD (AĞIR CEZALAR) BÖLÜMÜ 245

* HADDLERİN TATBİKİ 245

* ŞÜPHE VARSA HAD UYGULANMAZ 246

* HADD CEZASINDA ŞEFAAT OLMAZ 246

* KÖTÜLÜĞÜ ALENÎ YAPAN 247

* CARİYEYE HADD TATBİKİ .... 247 * YAŞLI VE HASTAYA HADD GEREKİR 247

* MALINI MÜDAFAA EDERKEN ÖLEN ŞEHİTTİR 248

* HIRSIZA HADD .... 248 * KÖLE ÇALARSA 248

* YANKESİCİ 248

* MEYVE VE SEBZEDE EL KESİLMEZ 249

* MESCİDDE HADD UYGULANMAZ .... 249 * TA'ZİR 249

* ERKEK KARISINI YABANCI İLE YAKALARSA 249

* ÖLEN BABASININ HANIMIYLA EVLENEN .... 250 * YABANCIYI BABA DİYE İDDİA EDEN 250

* KABİLEDEN BİRİNİ İNKÂR EDEN 251

* MUHANNİS 251

DİYETLER BÖLÜMÜ 252

* MÜSLÜMANI ZULMEN ÖLDÜREN 252

* KISAS NEREDE YOK? 253

* KÂFİRİN DİYETİ 253

* KATİL MAKTULE VARİS OLAMAZ 253

* DİŞİN DİYETİ 254

* PARMAKLARIN DİYETİ 254

* HÜR, KÖLEYE KARŞI ÖLDÜRÜLÜR MÜ? 254

* KISAS KILIÇLA YAPILIR 255

* HERKES KENDİ CİNAYETİNDEN SORUMLU 255

* HEDER OLAN (TAZMİN EDİLMEYEN) ZARARLAR 255

* KASÂME 256

* MÜSLE YAPILAN KÖLE HÜRDÜR 256

* EMAN VERDİKTEN SONRA ÖLDÜREN 257

* HAMİLE KADINA KISAS 257

VASİYETLER BÖLÜMÜ 257

* RESÛLULLAH'IN VASİYETİ 257
* VASİYETE TEŞVİK 258
* VASİYETTE ZULÜM 258
* SADAKA ÖLÜM SIRASINDA DEĞİL HAYAT BOYU VERİLMELİ 259
* VARİS LEHİNE VASİYET OLMAZ 259
FERAİZ BÖLÜMÜ 260
* FERAİZ (VARİSLERİN PAY HAKLARI) İLMİNE TEŞVİK 260
* CEDDE (BÜYÜKANNE)NİN PAYI 260
* KELÂLE 260
* KÂTİLİN MİRASI 260
* ÇOCUĞUNU İNKÂR EDEN 261
* ÇOCUK İDDİA ETME 261
* MİRASLARIN TAKSİM ÇEŞİTLERİ 262
CİHAD BÖLÜMÜ 262
* ALLAH YOLUNDA CİHADIN FAZİLETİ 262

* BİR GAZİYİ TEÇHİZ ETMENİN FAZİLETİ
.... 262

* ALLAH YOLUNDA NAFAKANIN FAZİLETİ
.... 262 * ALLAH YOLUNDA
RİBAT 263

* ALLAH YOLUNDA NÖBET
.... 264

* CİHADA ÇIKMAK
....
264

* DENİZ GAZVESİNİN FAZİLETİ
.... 264 *
DEYLEM'İN FETHİ VE KAZVİNİN FAZİLETİ
.... 265

* ALLAH YOLUNDA CİHAD İÇİN AT BESLEMENİN FAZİLETİ
.... 265

* ALLAH YOLUNDA ÇARPIŞMANIN
FAZİLETİ.. 266 * ALLAH
YOLUNDA ŞEHİD OLMANIN FAZİLETİ
.... 266

* SİLAH
....
266

* SİLAH YERLİ OLMALI
.... 267

* ALLAH YOLUNDA ATMAK
.... 267 *
SAVAŞ SIRASINDA ALIM-SATIM
.... 268

* MÜBAREZE (TEKE TEK SAVAŞ) VE SELEB
.... 268

* GULÛL (GANİMETTEN ÇALMA)
.... 269 * NEFEL
(GANİMETTEN AYRI OLARAK VERİLEN PARA)
.... 269

* DEVLET BAŞKANININ SAVAŞA YOLLADIĞI ORDUYA TAVSİYESİ 270

* ALLAH'A İSYANDA KULA İTAAT YOK .... 270 * BİATA VEFA GEREKİR 270

MENÂSİK (HAC VE UMRE) BÖLÜMÜ 271

* HACCA GİTME 271

* HACCIN FARZ KILINMASI .... 271 * HACC VE UMRENİN FAZİLETİ 271

* HACININ DUASINDAKİ FAZİLET 271

* ÖLENE BEDEL HACC .... 272 * HAYATTA OLAN GÜÇSÜZE BEDEL HACC 272

* MİKAT YERLERİ 273

* İHRAM 273

* İHRAMLIYA GÖLGELİK .... 273 * HACCDA İHRAMDAN ÇIKMA ŞARTI 273

* HAREM-İ ŞERİFE GİRME ÂDÂBI 274

* HACERÜ'L-ESVED'İ İSTÎLAM .... 274 *

TAVAFIN FAZİLETİ 274

* HACC-I İFRAD 275

* HACC-I KIRAN 275

* HACCI FESHETMEK 276

* UMRE 276

* RAMAZANDA UMRE 276

* ZÜLKADE AYINDA UMRE 277

* MİNAYA ÇIKMA 277

* ARAFAT'TA DUA 277

* ARAFAT'TAN MÜZDELİFE'YE DÖNÛŞ 278

* MÜZDELİFE'DE VAKFE 278

* AKABE CEMRESİ (İLK TAŞLAMA YERİ)NDE DURULMAZ 278

* TELBİYEYİ KESME ZAMANI 278

* KURBAN BAYRAMINDA HUTBE 279

* ZEMZEM İÇME ADABI 280

* MUHASSAB NAM MEVKİDE KONAKLAMA

.... 280 * VEDA TAVAFI
....
281

* İHRAMLININ AV CEZASI
.... 281

* İHRAMLIYA AV HAYVANI YEMEK YASAKTIR
.... 281 * DİŞİ VE ERKEK
HAYVANLARDAN MEKKE'YE KURBAN GÖNDERME 282

* MEKKE EVLERİNİ KİRAYA VERME
.... 282

* MEKKE'NİN FAZİLETİ
.... 283

* MEDİNE'NİN FAZİLETİ
.... 283 *
YAĞMUR YAĞARKEN KA'BE'Yİ TAVAF
.... 284

* YAYA OLARAK HACC YAPMAK
.... 284

KURBANLAR BÖLÜMÜ

.... 285

* RESÛLULLAH'IN KURBANLARI
.... 285

* KURBAN BAYRAMINDA KESİLEN KURBAN VACİB Mİ?
.... 285

* KURBAN KESMENİN SEVABI
.... 285

* MÜSTEHAB OLAN KURBANLAR
.... 285 * KAÇ DAVAR
BİR DEVE YERİNE GEÇER? ....
286

* KURBANIN ASGARİ YAŞ HADDİ
.... 286

* KURBAN NİYETİYI.E SATIN ALINAN HAYVAN SAKATLANIRSA

.... 286 * AİLE EHLİ YERİNE BİR DAVAR KURBAN ETME 287

* BAYRAM NAMAZINDAN ÖNCE KURBAN KESİLMEZ 287

* KURBAN ETİNDEN YEME 287

ZEBAİH (BOĞAZLANAN HAYVANLAR) BÖLÜMÜ 288

* AKÎKA 288

* FERÂ'A VE ATÎRE 288

* KESİM GÜZEL OLMALI .... 288 * SAĞMAL HAYVANI KESME YASAĞI 289

* HAYVANI HEDEF YAPMA YASAĞI 289

* VAHŞİ EŞEKLERİN ETİ 289

AV BÖLÜMÜ 289

* MECUSİNİN KÖPEĞİ 289

* OK-YAYLA AVLANAN HAYVANIN HÜKMÜ 289

* BALIK VE ÇEKİRGE AVI .... 290 * ÖLDÜRÜLMESİ YASAK HAYVANLAR 291

* KELERİ ÖLDÜRMENİN HÜKMÜ 291

* KURT VE TİLKİ 291

* KERTENKELE 291

* SU YÜZÜNDE DURAN ÖLÜ BALIĞIN HÜKMÜ 292

* KARGANIN HÜKMÜ 292

YİYECEKLER BÖLÜMÜ 293

* YEMEK YEDİRME 293

* BİR KİŞİLİK YEMEK İKİ KİŞİYE YETER 293

* YEMEK SIRASINDA ELİ YIKAMA 293

* DAYANARAK YEMEK 293

* YEMEK SIRASINDA BESMELE 294

* SAĞ ELLE YEMEK 294

* KENDİ ÖNÜNDEN YEMEK 294

* TİRİTİ YEMEYE YANLARDAN BAŞLAMALI 294

* YEMEKTEN HİZMETÇİYE DE İKRAM 295

* YEMEĞİN BAŞINDAN KALKILMAZ

.... 295

* YEMEĞE BUYUR ETME
.... 295

* MESCİDDE YEMEK
.... 296
* KABAK
....
296

* ET YEMEĞİ
....
297

* ETİN EN GÜZEL TARAFI
.... 297 *
KADİD YANİ GÜNEŞTE KURUTULMUŞ ET
.... 298

* TUZ
....
298

* ZEYTİNYAĞI
....
298

* SÜT
....
298 * KURU HURMA
....
299

* YAŞ HURMAYI KURU HURMAYLA YEMEK
.... 299

* HAS UNDAN YAPILAN EKMEK
.... 299 * YUFKA
EKMEK
....
300

* FÂLÛZEC (BAL HELVASI)
.... 300

* ARPA EKMEĞİ 301

* İKTİSATLI YEMEK 301

* EKMEK ATILMAZ 301

* AÇLIKTAN ALLAH'A SIĞINMAK 302

* AKŞAM YEMEĞİM BIRAKMAYIN 302

* MİSAFİR EDİNME 302

* ETLE YAĞI YEMEKTE BİRLEŞTİRME 303

* SOĞAN 303

* MEYVELER 303

İÇECEKLER BÖLÜMÜ 304

* ŞARAP HER KÖTÜLÜĞÜN ANAHTARIDIR 304

* HER SARHOŞ EDİCİ HARAMDIR 305

* BAZI KAPLARDA KURULAN ŞIRA 305

* KAPLARIN AĞZININ ÖRTÜLMESİ 306

* GÜMÜŞ KAPTAN İÇME 306

* KABIN İÇİNE SOLUMA 306

* AVUÇLA SU İÇMEK 306

* CAM BARDAKTAN İÇMEK 307

TIP BÖLÜMÜ 307

* PERHİZ 308

* HASTA YEMEĞE ZORLANMAZ 308

* ÇÖREK OTU .... 308 * BAL 308

* MANTAR VE MEDİNE'NİN ACVE HURMASI 309

* NAMAZ ŞİFADIR .... 310 * IRKU'N-NESÂ'NIN İLACI 310

* HUMMA 311

* HACAMAT 311

* HANGİ AYDA HACAMAT OLMALI? 312

* İSMİD SÜRMESİ 312

* KUR'AN'LA TEDAVİ
.... 313
* GÖZ DEĞMESİ

....
313

* RUKYE (DUA İLE TEDAVİ)
.... 313

* YILAN VE AKREP SOKMASINA KARŞI RUKYE (DUA)
.... 313

* RESÛLULLAH'IN OKUDUĞU ŞİFA DUASI
.... 314 * HUMMAYA KARŞI
DUA 314

* MUSKA TAKMA

....
314

* UĞUR VE UĞURSUZLUĞA İNANMA
.... 315 * SİHİR

....
316

ELBİSE BÖLÜMÜ

....
317

* HZ. PEYGAMBER'İN
GİYECEKLERİ... 317 *
YENİ ELBİSE GİYİNCE HAMDETMELİ
.... 318

* YÜNLÜ GİYMEK

....
318

* ELBİSESİNİ KİBİRLE SÜRÜMEK
.... 318

* İZARIN YERİ

....
319 * GÖMLEĞİN YENİ NE KADAR UZUN OLMALI?
.... 319

* KADININ ZEYLİ (ETEK BOYU) NE KADAR OLMALI? 319

* SİYAH SARIK .... 320 * İPEKLİ GİYMEK, ALTIN TAKINMAK KADINLARA HELAL 320

* KIRMIZI RENKLİ ELBİSE ERKEĞE MEKRUHTUR 320

* ŞÖHRET ELBİSESİ 320

* MEYTE (MURDAR ÖLEN) HAYVANLARIN DERİSİ .... 321 * AYAKKABILARIN ŞEKLİ 321

* TEK AYAKKABI İLE YÜRÜME 321

* AYAKKABIYI AYAKTA GİYMEK .... 321 * SAÇ VE SAKALI SİYAHA BOYAMA 321

* SAÇ-SAKAL BOYAMAYI TERKİN HÜKMÜ 322

* EVDE RESİM .... 322 * AYAKLA BASILAN EŞYADAKİ RESİM 323

EDEB BÖLÜMÜ 323

* ANNE BABAYA İYİLİK 323

* BABANIN ÇOCUKLARINA VE BİLHASSA KIZA İYİ DAVRANMASI .... 324 * KOMŞU HAKKI 325

* YETİM HAKKI 325

* SUYU SADAKA ETMENİN FAZİLETİ .... 326 * KÖLELERE İYİLİK 326

* SELAMI YAYMAK 326

* GAYR-İ MÜSLİMİN SELAMI NASIL ALINIR? 327

* KAPI ÇALMA (İZİN İSTEME) .... 327 * NASILSINIZ? DİYE HALİ SORULAN 327

* BÜYÜĞE İKRAM 328

* HAPŞIRANA TEŞMİT 328
* YANINDA OTURANA SAYGI 328

* MAZERETİ KABUL 328

* ŞAKA .... 329 * YARI GÖLGEDE OTURULMAZ 329

* YÜZÜKOYUN YATMAMALI 329

* İSİMLERİ DEĞİŞTİRME 330

* ÇOCUĞU OLMAYANA KÜNYE 330

* MEDİH 330

* MÜSTEŞAR EMİN OLMALIDIR .... 331 * VÜCUDA HAMAM OTU SÜRMEK 331

* HİKÂYE (KISSA) ANLATMA 331

* KÖTÜ ŞİİR 332

* GÜVERCİNLE OYNAMAK .... 332 * YAZIYI TOPRAKLA KURUTMA 333

* KUR'AN-I KERİM'İ OKUMANIN SEVABI 333

* LA İLAHE İLLALLAH'IN FAZİLETİ .... 334 * İSTİĞFAR 337

* LA HAVLE VELA KUVVETE İLLA BİLLAH 338

DUA BÖLÜMÜ 338

* RESÛLULLAH'IN DUASI 338

* RESÛLULLAH'IN SIĞINMA TALEP ETTİĞİ ŞEYLER 338

* DUAYA KENDİNLE BAŞLA

.... 340

* İSM-İ AZAM .... 340 * BABANIN DUASI 342

* SABAH VE AKŞAM YAPILACAK DUALAR 342

* YATAĞA GİRİNCE YAPILACAK DUA .... 343 * EVDEN ÇIKINCA YAPILACAK DUA 343

RÜYA TABİRİ BÖLÜMÜ

.... 343

* SALİH RÜYA 344

* HOŞLANILMAYAN RÛYA GÖRÜLÜNCE .... 345 * RÜYA NEYE DAYANILARAK YORUMLANMALI? 345

FİTNELER BÖLÜMÜ

.... 346

* LA İLAHE İLLALLAH DİYENE DOKUNULMAZ .... 346 * MÜ'MİNİN KANI MALI HARAMDIR 348

* YAĞMA YASAKTIR 348

* MÜSLÜMANA SÖVMEK FISKTIR .... 349 * BİRBİRİNİZİ BENDEN SONRA ÖLDÜRMEYİN 349

* MÜSLÜMANLAR ALLAH'IN ZİMMETİNDE (GARANTİSİNDE)DİR 349

* ASABİYET 349

* SEVADU'L-A'ZAM (EKSERİYET) 350

* FİTNEDE TESEBBÜT (DİKKATLİ, SABIRLI OLMA) 351

* İKİ MÜSLÜMAN BİRBİRİNE KILIÇ ÇEKERSE 351

* FİTNEDE DİLİ TUTMAK 352

* İSLÂM GARİB BAŞLADI 352

* FİTNEDEN KİMLER SALİM OLABİLİR 353

* ÜMMETLERİN AYRILMASI 354

* KADIN FİTNESİ 355

* EMR-İ Bİ'L-MÂ'RUF 355

* KENDİNİZE DÜŞENE BAKIN 356

* BELAYA SABIR 358

* FİTNE SEBEBİYLE ZAMANIN FENALAŞMASI 359

* KIYAMET ALAMETLERİ 360

* KUR'AN VE (DİNLE İLGİLİ) İLİMLERİN YOK OLMASI 361

* EMANETİN GİDİŞİ 361

* KIYAMETİN BÜYÜK ALÂMETLERİ 362

* DÂBBETU'L-ARZ.. 363

* YE'CÜC VE ME'CÜC 363

* MEHDİ'NİN ÇIKMASI 364

* MEZAHİM (ŞİDDETLİ SAVAŞLAR) 365
* TÜRKLERLE SAVAŞ 366

ZÜHD BÖLÜMÜ 367

* DÜNYAYA KARŞI ZÜHD, (DÜNYAYA RAĞBET ETMEMEK) 367

* DÜNYAYA İLGİ 368
* DÜNYANIN ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ 368

* FAKİRLERLE DÜŞÜP KALKMA 369

* KANAAT 372
* HZ. PEYGAMBERİN AİLESİNİN MAİŞETİ 373

* ÂL-İ MUHAMMED'İN YATAĞI 374

* TEVEKKÜL VE YAKIN 374
* HİKMET 374

* ALÇAK GÖNÜLLÜ OLMA 375

* HAYÂ 376

* ALLAH KORKUSUYLA AĞLAMAK 377

* RİYA VE SÜM'A.. 378

* HASED 379

* BAĞY (ZULÜM VE KÖTÜ MUAMELE) 379

* VERA' VE TAKVA 380

* KİŞİYİ İYİ SIFATLARIYLA ANMA 380

* NİYET 381

* EMEL VE ECEL 381

* AMELDE DEVAM 382

* GÜNAHLARI HATIRLAMAK 382

* TEVBE 383

* ÖLÜMÜ HATIRLAMAK 384

* KIYAMET GÜNÜ ALLAH'IN RAHMETİ 387

* KEVSER HAVZI 388

* ŞEFAAT ....

388

* CENNETİN VASFI
....
388

* CENNETİN EVSAFI
....
389

İBN-İ MACE'NİN ZİYADE HADİSLERİ

BİRKAÇ NOKTANIN AÇIKLANMASI

1- İbnu Mace'nin Sünen'i, Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı olarak sonradan benimsenmiştir. Ulemayı böyle bir tercihe sevkeden husus, İbnu Mace'de yer alan ziyade hadislerin çokluğudur. Kütüb-i Sitte Muhtasarı ve Şerhi adlı eserimizi hazırlarken esas aldığımız Teysiru'l-Vüsul ila Camii'l-Usul adlı kitabın altıncı kitabını İmam Malik merhumun el-Muvatta nam meşhur ve muhalled eseri teşkil etmesi sebebiyle İbnu Mace'nin bu ziyade hadisleri çalışmamızın muhtevasında yer almamış durumdadır. Eserimizin bütünlüğü mülahazasıyla bu ziyadeleri ilave etmeyi gerekli gördük.

2- İbnu Mâce'nin Sünen'ini tahkikli olarak neşre hazırlayan merhum ve mağfur Muhammed Fuad Abdulbaki, bu ziyade hadislerin 1339 adet olduğunu söyler ve neşrettiği nüshada, hangi hadislerin ziyade olduğunu, o hadislerin altına düştüğü notlarla belirtir. Muhakkikimiz ziyadeleri belirtmede, her ne kadar Ahmed İbnu Ebi Bekr el-Bûsiri'nin (v. 840/1436), Zevaidu İbnu Mace'sine dayanmış ise de, müteahhir ulemanın bu meseledeki bazı istidraklerini de belirtmiştir.Biz bu ziyade kısımda, istidrakleri nazar-ı itibara almadan Muhammed Fuad Abdulbaki'nin not düşerek ziyade olduğuna dikkat çektiği hadislere yer vermiş olacağız. **3-** Önceki kısımda da yaptığımız üzere, hadislerin sıhhati üzerine ulemanın yaptığı münakaşaya burada yer vermeyeceğiz. Çünkü ulemanın zayıfsahih münakaşası nefsü'l-emre bakmaz, sened duruma bakar. Ayrıca, bu münakaşa ulemaca sahih kabul edilen Kütüb-i Sitte'nin hadisleri hususunda, bunlardan ahkâm çıkarma yetkisinde olan fukaha ve müçtehidin-i kiramı ilgilendiren bir husustur. Avamın bu münakaşada hissesi yoktur. Zaten fıkha, harama, helale girmeyen mevzulardaki hadislerle -zayıf dahi olsalar- en büyük alimlerimiz bile amel etmede bir beis görmemişlerdir. Bu sebeplerle İbnu Mace'nin ziyade hadislerinin sıhhat durumlarına nadir hallerde dikkat çekilecektir. Biz, ulemanın telakkiyi bi'lkabul göstermesi sebebiyle bu ümmet-i merhumenin baş tacı ettiği muteber kaynaklarımızı "zayıf hadis" iddialarıyla gözden düşürmenin yapıcı biz hizmetten ziyade tahripkâr tesirler hasıl edeceğine inanıyoruz. Sözü avama, ayağa düşürmek, ilmî incelikleri anlayamayanların idlaline sebep olabilir.

4- Şu hususu belirtmede de fayda var: ZİYADE dendiği zaman muhteva itibariyle tamamen farklı olan hadisler kastedilmez. Esasen hadis, senet ve metniyle müstakil bir şahsiyettir. Dolayısıyla ifade ettiği ahkâm aynı bile olsa, senedleri farklı olan iki rivayet iki ayrı hadis kabul edilir. Sözgelimi "Buhârî, Sahih'ini iki yüz bin sahih hadisten seçmiştir" derken, bu sözle, her birisi muhteva bakımından farklı olan iki yüz bin hadis kastedilmez, pek çoğu muhteva yönüyle aynı veya çok az farklı iki yüz bin ayrı senedlerle gelen rivayetler kastedilir. Nitekim Buhârî, iki yüz bin sahih hadis bilmesine rağmen birkısım fıkıh bablarına uygun -kendi sıkı şartlarına mutabık- sahih hadis bulamadığı için senedlerini atarak kusuruna dikkat çektiği başka hadisler almak zorunda kalmıştır. Heysemî'nin Mecmau'z-Zevaid'ini okuyanlar kaydedilen herhangi bir hadisin Ahmed İbnu Hanbel'de "sahih", Taberani'de "çok zayıf" bir senedle geldiğini görür. Belirttiğimiz hususu bilmeyen okuyucu bu çeşit ifadeler karşısında taaccüb ve hayrete bile düşebilir. Ancak hadis ilmi açısından bu gayet tabii bir durumdur.Öyleyse burada yer vereceğimiz ziyadelerin muhtevaları, çoğunluk itibariyle daha önce geçmiş olmaktadır. Bu sebeple, hadislerin metinlerini tercüme ettikten sonra gerekiyorsa açıklama yapacağız. Hadiste temas edilen meselenin izah edildiği yeri (veya yerleri) kitabımızın son cildini teşkil eden FİHRİST VE LÜGATÇE kısmından kolayca bulabileceğiz.

5- İbnu Mace'nin Sünen'i fıkıh bablarına göre te'lif edilmiştir. Esasen sünen kelimesi, hadis sahasında te'lif edilen pek çok eserin ismidir. Bu, bir nevin muhtevasına alemdir. Ahkâm hadislerini ve bilhassa merfu olan, yani Resulullah'tan rivayet edilen ahkâm hadislerini toplayan te'liflerin müşterek adıdır. Bu çeşit eserlerde hadisler, ihtiva ettikleri hükümlere göre sınıflandırılmıştır: Temizlikle ilgili olanlar, namazla, oruçla vs. ilgili olanlar ayrı ayrı bölümlerde biraraya getirilirler. İşte İbnu Mace'nin Sünen'i 266 hadis ihtiva eden uzunca bir Mukaddime kısmından sonra 37 bölümden meydana gelir. Birinci bölümü diğer pekçok te'liflerde mutad olduğu üzere, Kitabu't-Tahare teşkil eder. Son bölümü de Kitabu'z-Zühd teşkil eder. Muhammed Fuad Abdulbaki'nin tahkikli neşrine göre eserde 4341 hadis mevcuttur.

6- Şu hususu belirtmeyi de gerekli buluruz: İbnu Mace'nin Sünen'ini, dilimize, günümüzün muhterem alimlerinden İzmir Müftüsü Haydar Hatiboğlu Hocaefendi şerhli olarak tercüme etmiştir. Eserin değerini lekelendiren sıkça yer verdiği AGOBÇA (uydurukça) kelimeler dışında, şerh tatminkâr bir muhtevadadır, istifade ettik. Cenab-ı Hak, taksiratını mağfir, sa'yini meşkur ve rızasına vesile kılsın. Burada kaydedeceğimiz ziyade hadisler hakkında daha fazla açıklama ihtiyacı duyanlar bu kıymetli esere başvurabilirler. (Parantez içerisindeki müteselsil olmayan rakamlar İbnu Mace'nin aslındaki hadis numarasına tekabül ettiği için, gerek mezkur şerhte ve gerekse kitabımızda bu rakamlar müşterektir, hemen bulunabilir). **7-** Bu kısımda hadislerin baş tarafında üç ayrı rakam var. Birinci rakam 1'den başlar, müteselsilen devam eder, bu rakam İbnu Mace'nin ziyade hadisleri için konulmuştur. İkinci rakam, parantez içerisindedir, bu, aldığımız hadise, muhakkik Muhammed Fuad Abdulbaki'nin neşir esnasında verdiği müteselsil numaradır. Böylece o hadisin, Sünen-i İbni Mace'nin kaçıncı hadisi olduğunu anlarız. Kitabın aslında veya -yukarıda sözünü ettiğimiz- Türkçe şerhinde, hadisi hemen bulmaya yardımcı olur.Üçüncü rakam, hadisin, kitabımızdaki müteselsil numarasını gösterir. Sözgelimi en son hadisin üçüncü rakamı olan 7338 sayısı, kitabımızın ana metninde bu miktar hadisin mevcut olduğunu ifade eder. 1

MUKADDİME KISMI

* SÜNNETE UYMA

لاَق ،ةَ رْيَ رُه يِبأ نْعَ ،حِلاَص يِبأ نْعَ ،شَمْعَ‘ا نَعِ ،عيِك َو َو ةَيِواَعُم وُبأ اَنَث ،ةَبْيَش يِبأ نُ بُ□
رْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ3 □8855 □1□

فنصملا هب درفنا امم ثيدحلا اذه.«ّاللّ نَصَع ْدَقَف يِناَصَع ْنَم َو ،ّاللّ َعاَطأ ْدَقَف يِنَعاَطأ .
ْنَم» :#ِ ّاللّ ُلوُس َر

1. (3) (5988)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bana itaat ederse, muhakkak ki Allah'a itaat etmiştir. Kim de bana isyan ederse muhakkak ki Allah'a isyan etmiştir."2

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın her hususta Allah'ın bilgisi ve irşadı tahtında hareket ettiğini ifade etmektedir. Nitekim daha önceki bahislerde Resulullah'ın söz ve fiillerinde hep vahye dayandığını, ulemanın gerek Kur'an'da ve gerekse hadislerde gelen delillerden hareketle sünnete de vahiy dediğini Kur'anî vahiyden tefrik etmek için buna vahy-i gayr-i metluv ıtlak ettiğini belirtmiştik.Bu hadisin muhtevası şu ayete muvafıktır. (Mealen): "Kim Resul'e itaat ederse, muhakkak ki Allah'a itaat etmiştir. Kim de yüz çevirirse, (sakın üzülme) zira biz seni onlar üzerine (günahlardan) koruyucu olarak göndermedik" (Nisa 80).Hadis ve ayet şu hususu da belirtmiş olmaktadır: Resulullah, Kur' an'da olmayan farz ve haram koyma yetkisine sahiptir.3

ا َمْيَلُس ُنْب ُميِها َرْبإ اَنَثّدَح ،ٍعْيَمُس ِنْب سيِع ُنْب ُدّمَحُم اَنَث ،ُّيِقْشَمِّدلا ٍراَّمَع ُنْب □□
ُماَشِه اَنَثّدَح ـ8 □8858 □2ـ ُن ْحَن َو # ِ ّالَّل ُلوُس َر اَنْيَلَع َج َرَخ :َلاَق ،ِءاَد ْرَّدلا يِبأ ْنَع ،
ِرْيَفُن ِنْب ِرْيَبُج ْنَع ،ِّيِش َرجْلا ِنمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب ِديِل َوْلا ِنَع ،ُسَطْف ا‘ . ْهَيِه َّإ َّةَغا َزأ ْمُكِدَحأ
َبْلَق َغي ِزُي َ ّتَح ًاّبَص اَيْنُّدلا ُمُكْيَلَع َّنَّبَصُتَل ِهِدَيِب يِسْفَن يِذّلا َو َ؟ ُوفاَخَت َرْقَفْلاآ» َلاَقف .
ُهُف َّوَختَن َو َرْقَفْلا ُرُكْذَن

لْثِم ىلَع ِ ّالَّل َو اَنَك َرَت .# ِ ّالَّل ُلوُس َر ِ ّالَّل َو َقَدَص :ِءاَد ْرَّدلا وُبأ َلاَق.«ٌءا َوَس اَه□
ُراَهَن َو اَهُلْيَل ،ءاَضْيَبْلا ِلْثِم ىلَع ْمُكُتْك َرَت ْدَقَل ِ ّالَّل ُميا َو

فنصملا هب درفنا امم ثيدحلا اذه.ٌءا َوَس اَه ُراَهَن َو اَهُلْيَل ،ءاَضْيَبْلا .

2. (5) (5989)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir gün) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza çıkageldi. Biz o sırada fakirlikten söz ediyor ve korkumuzu dile getiriyorduk."Fakirlikten mi korkuyorsunuz? Ruhumu kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun! Mutlaka dünya malı üzerinize akıtılacaktır. Öyle ki, sizden birinin kalbini (haktan başka istikametlere) sadece ve sadece dünyalık meylettirecektir. Allah'a yemin ederim! Ben sizleri, gecesi ve gündüzü apaydın olması bakımından eşit olan tertemiz kalplere sahip olarak bırakıyorum!" buyurdular."Ebu'd-Derda devamla der ki: "Vallahi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) doğru söyledi. Vallahi o bizi, gecesi ve gündüzü aydınlık olması bakımından eşit olan tertemiz kalplere sahip olarak bırakmıştı." 4

اللِّدْبَع ُنْب ُ ْوَع 18 اَنأَبْنأ ؛َّ ٍجَع ِنْبا ِنَع ،َةَبْعُش ْنَع ،ٍديِعَس ُنْب َيْحَي اَنَث ،ُّيِلِهاَبْلا ِد□ □□ □□
َّخْلا ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ ـ8885 □3ـ امم ثيدحلا اذه.ُهاَقْتأ َو ُهاَدْهأو ُهاَنْهأ َوُه يِذّلا # ِ
ّالَّل ِلوُس َرِب اوُّنُظَف # ِ ّالَّل ِلوُس َر ْنَع ْمُكُتْثَّدَح ا َذإ :َلاَق ،ٍدوُعْسَم ِنْب ِ ّالَّل ِدْبَع ْنَع

فنصملا هب درفنا .

3. (19) (5990)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) demiştir ki: "Ben size Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan bir hadis naklettiğim vakit, Resulullah'ın bu sözünün hakka en uygun, hidayete en muvafık ve takvaya en mutabık olduğuna inanın."5

AÇIKLAMA:

Resulullah'ın hadislerinden istifade ve feyiz, öncelikle onlar karşısında taşıyacağımız peşin kanaate bağlıdır. Resulullah'ın sünnetini vahy-i İlahî bilerek tam bir teslimiyetle karşılamamız ile -zamanımızda sayısı artmaya yüz tutan birkısım insanlar gibi- tereddüdle karşılama arasında fark vardır. İbnu Mes'ud, hadisin hüsnüzanla karşılanması gereğine dikkat çekiyor. Bu sünnet vahiy midir, Arap örfü müdür, Resulullah'ın şahsî içtihadı

1 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/479-481. 2 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/482. 3 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/482. 4 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/483. 5 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/483-484. mıdır, mensuh bir hadis midir gibi şeytanın vereceği vesveseler hadisten istifadeyi azaltır, belki de tamamen bertaraf eder. Bu çeşit tereddütler varid değil midir denecek olursa, bunun tamamen ulemayı ilgilendiren gâmız meseleler olduğunu söyleyebiliriz. Haramhelal hükmü çıkarma mevkiinde olmayan bizim gibi avam-ı nasın hadisler karşısındaki tavrı, tıpkı İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un belirttiği gibi olmalıdır. Aksi taktirde hadisin feyzinden, irşadından nasipsiz kalır, ortaya çıkacak boşluğu beşerî, şeytanî heva ile doldururuz. Çeşitli vesvese ve desiselerle hadisi devre dışı bırakma gayretinin gayesi de budur, onun yerine beşerî hevayı ikame etmek. Böylece dinimizi humanize etmek, laikleştirmek, beşerîleştirmek. 6

هَّنأ ؛# 21 ْنَع ،ُّي ِرُبْقَمْلا اَنَث ،لْيَضُفْلا ُنْب ُدّمَحُم اَنَث ، ِرِذْنُمْلا ُنْب ُّيِلَع اَنَثّدَح ـ ـ1888□
4□ ّيِبَّنلا ِنَع ،َة َرْي َرُه يِبأ ْنَع ،ه ِ َّدَجـ اذه.« ُهُتْلُق اَنأَف ٍنَسَح ٍل ْوَق ْنِم َليِق اَم . ًانآ ْرُق ْأ َرْقا
ُلوُقَيَف ِهِتَكيِ ِرأ ىلَع ُئِكَّتُم َوُه َو َثيِدَحْلا يِّنَع ْمُكُدَحأ ُثَّدَحُي اَم َّنَف ِرْعأ َ« : َلاَق :

فنصملا هب درفنا امم ثيدحلا .

4. (21) (5991)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden birinin, benden rivayet edilen hadisleri, rahat koltuğuna kurulmuş vaziyette dinleyip: "(Rivayeti bırak! Bana) Kur'an'dan oku!" dediğini sakın duymayayım! Söylenen güzel sözü ben söylemişimdir." 7

AÇIKLAMA:

Bu hadis, zaman içinde, birkısım insanların türeyip, Allah'la Resulü'nün, Kur'an'la sünnetin arasını açmaya çalışacaklarını, Resulullah ve sünneti aradan çıkarabilmek için Kur'an'ı öne süreceklerini haber vermektedir. Kur'an'da nice ayetler Allah ve Resulü'nü beraber zikrettiği, Resulullah'ın da aynen Kur'an gibi hüküm koyma yetisinden, Resulullah'a itaat etmenin gereğinden bahsettiği halde, bu ayetleri bir kısım hevaî, batıl te'villerle sünneti reddetmeye çalışan insanlar her devirde olagelmiştir. Kıyamete kadar varlığı devam edecek bu silsile-i zakkumun şerrine karşı Resulullah müteaddid uyarılarda bulunmuştur.Mü'minler her seferinde musibetler, belalar, hastalıklarla imtihan olunmuyor. Bu da imtihanın bir şubesidir. Bu ve benzeri hadislerde gelen uyarıları esas alarak belirtilen şeytanî iğvaya kapılmayan ve dolayısıyla beşerî hevaya düşmeyen, imtihanı kazanacaktır.Hadiste yer verilen "(rahat) koltuğuna kurulmuş" tabiri de dikkat çekicidir. Bu çeşit fikirler, ilim çilesi çekmeyen, maddi kaygısı olmayan, dünyaya fildişi kulesinden bakan sosyetik zümrelerden çıkacakır. 8

* HADİS RİVAYETİNDEN ÇEKİNME

نَع ٍّيِمْيَّتلا َميِها َرْبِإ ْنَع ،ُنيِطَبْلا ٌمِلْسُم اَنَث .ٍَوَع ِنْبا ِنَع ٍءاَذ ُم ُنْب ُذاَعُم اَنَث ،َةَبْيَش ِيِبأ□
ُنْب ِرْكَب ُوبأ اَنَثّدَح ـ23 □8882 □8ـ ُلوُس َر َلاَق ُّطَق ٍءْيَشِب ُلوُقَي ُهُتْعِمَس اَمَف ،َلاَق .
ِهيِف ُهُتْيَتأ ًاّ ِسيِمَخ َةَّيِشَع ِدوُعْسَم ُنْبا ِنَأْطْخأ اَم : َلاَق ٍ وُمْيَم ِنْب و ِرْمَع ْنَع ،ِهيِبأ

تَق َر ْو َرْغا ِدَق ،ه ِصيِمِق ُرا َر ْزأ ٌةَلَّلَحُم ٌمِئاَق َوُهَف ِهْيَلإ ُت ْرَظَنَف َلاَق . َسَكَنَف : َلاَق .#□
ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ٍةَّيِشَع َتاَذ ً اَك اَّمَلَف .# ِ ّاللّ .فنصملا هب درفنا امم ثيدحلا اذه.
َكِلذِب ًاهيِبَش ْوأ . َكِلذ ْنِم ًابيِرَق ْوأ . َكِلذ َق ْوَف ْوأ . َكِلذ ً وُد ْوأ : َلاَق . ُهُجاَد ْوأ ْتَخَفَتْنَا
َو ،ُهاَنْيَع

هتاور عيمجب َ اخيشلا جتحا ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يفو .

5. (23) (5992)- Amr İbnu Meymun anlatıyor: "Ben, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) ile, perşembe akşamları karşılaşmayı hiç aksatmazdım. Bu gelişlerimde, onun herhangi bir şey hususunda: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki" dediğini hiç duymadım. İşte bu akşamlardan birinde, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki" diyerek (söze başladı, fakat arkasını getirmeyip) başını öne eğdi. (Biraz bekledikten sonra) kendisine baktım. Gömleğinin ilikleri çözülmüş, gözlerinden yaşlar boşanmış, avurtları şişmiş vaziyette ayakta duruyordu.(Bir müddet bu vaziyette kaldıktan sonra) sözünü şöyle tamamladı: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öyle veya onun berisinde veya yukarısında veya ona yakın veya ona benzer bir şey söylemişti." [9]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un hadis rivayetindeki titizliğini göstermektedir. Ashab'ın, birçoğu, hata yapma korkusuyla rivayetten hayatları boyu kaçınmışlardır. Bu rivayet, söylenen hususta İbnu Mes'ud'la ilgili canlı bir misal vermektedir. Halbuki İbnu Mes'ud Ashab'ın büyüklerinden, tanınmış alimlerinden biridir.Onun ne İslam'daki ilkliği, ne Resulullah'a yakınlığı, ne de ilimdeki ileri mevkii, onu hadis rivayetinde rahat davranmaya cür'et ve cesarete sevketmemiştir. Çünkü bir sözü Resulullah'a nisbet etmenin mesuliyeti büyüktür. Onun saydığımız büyüklükleri bu mesuliyeti daha iyi idraka yardımcı olmuştur.Bu sözümüzden hadis rivayetinde dikkat çeken muksirunu tenkit ettiğimiz manası çıkarılmamalıdır. Ashab'a dil uzatmaktan Allah'a sığınırız. Çok rivayet edenler, hafızaları kuvvetli olan, hadisleri yazan sahabilerdir. Hadis rivayetinin sorumluluğunu hepsi müdriktir. Ancak hafızasından, zabtından emin olanlar rivayette bulunmuşlardır. Onlar da bu kesin ilimlerinin rivayet edilmemesinin mesuliyetinden korkmuşlardır. Hikmet nokta-i nazarından bakarak

---

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/484. [7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/484. [8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/484-485. [9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/485-486.

"Cenab-ı Hak şeriatının muhafazası için, ihtiyaca muvafık efradı her asırda istihdam etmiştir. Ashab'tan da bir kısmına, bu maksadla kuvvetli hafıza, hadisi öğrenme ve öğretme aşkı vermiştir" diyebiliriz. Nitekim, birinci ciltte, müksirûnu tanıtırken onların bu yönlerini tebârüz ettirdik. 10

*** BİD'ADAN MÜNAKAŞADAN KAÇMAK**

سأَّبَع ُنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ،ة َرِيغُمْلا يِبأ ْنَع ،دْي َز يِبأ ْنَع ،طاَّيَخْلا ٍروُصْنَم ُنْب ُرْشِب اَنَث□
،ديِعَس ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَثَّدَح ـ85 □8883 □6□

هَتَعْدِب َعَدَي ّتَح ٍةَعْدِب ِب ِحاَص َلَمَع َلَبْقَي ُ أ ُ ّاللّ ىبأ» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق□ » .

ىبهذلا هلاق .َ ولوهجم مهلك ثيدحلا اذه دانسإ لاجر :دئاوزلا يف□ .

6. (50) (5993)- Abdullah İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah, bid'at sahibi, bid'atını terketmedikçe, onun amelini kabul etmeyecektir." 11

AÇIKLAMA:

Ehl-i bid'at tabiri daha önceki bahislerimizde tekrar tekrar geçtiği için burada teferruata girmeden şu kadarını hatırlatacağız: Ehl-i bid'at deyince alimler itikadda sünnetten ayrılanları yani sapık fırka mensuplarını anlarlar. Sünnette olmayan şeyleri benimsemek, sünnete uymayan fiillere düşmek de bid'at sayılmıştır. Hadis mutlak olduğu için her iki anlayışı da kastettiği söylenebilir. Esasen amelî bid'ad da çoğunlukla önce onu kalben benimsemeden geçer.Hülasa hadis, "bid'at'e düşme"nin nasıl bir tehlike getirdiğine dikkat çektiği gibi, tevbe ile rücu edildiği takdirde Allah'ın bid'atcilerin amelini de kabul edeceğini ifade etmektedir. 12

نَع ،ً اَد ْر َو ِنْب َةَمَلَس ْنَع ،ٍكْيَدُف يِبأ ُنْبا اَنَث :َاَق ،َقاَحْسإ ُنْب ُ و ُره َو ُّيِقْشَمِّدلا َميِها َرْبإ□
ُنْب ِنمْح َّرلاُدْبَع اَنَثّدَح ـ81 □8884 □7□

ق ِحُم َوُه َو َءا َرِمْلا َكَرَت ْنَم َو ،ةَّنَجْلا ِضَب َر ِيف ٌرْصَق ُهَل َيِنُب ٌلِطاَب َوُه َو َبِذَكْلا َك□□
َرَت ْنَم» # ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ،ٍكِلَم ِنْب ِسَنأ

نسح ثيدح اذه :لاقو ،يذمرتلا هجرخأ ثيدحلا اذه.«اَه ٌعأ يِف ُهَل يِنُب ُهَقُلُخ َنَّسَح ْنَم َو .
اَهِطَس َو يِف ُهَل َيِنُب.

7. (51) (5994)- Hz. Enes İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Batıl ve haksız yolda iken (münakaşa ve) yalanı bırakana cennetin kenarında bir köşk bina edilir. Haklı olduğu halde münakaşayı bırakan kimse için cennetin ortasında bir köşk bina edilir. Kim de ahlakını güzelleştirirse ona cennetin en âla yerinde bir köşk bina edilir."[13]

*** REY VE KIYASTAN KAÇMA**

نَع ، ًَ أَّسَح ِنْبا ِديِعَس ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ،ُّي ِوَم‘ا ٍديِعَس ُنْب بيْحَي اَنَث ،ُةَداَّجَس ٍ،داَّمَح ُنْب□
ُنَسَحْلا اَنَثّدَح ـ88 □8888 □5□

نَل ِصْفَت ًَو َّنَي ِضْقَت َ» َلاَق ِنَمَيْلا ىلإِ # ِ ّاللّ ُلوُس َر ِينَثَعَب اَّمَل : َلاَق ٍ،لَبَج ُنْب ُذاَعُم□□
اَنَث ،ٍمْنَغ ِنْب ِنمْح َّرلاِدْبَع ْنَع ،ٍّيَسُن ِنْب َةَداَبُع

فنصملا هب درفنا امم نتملا اذه.«ِهيف َّيلاإِ َبُتْكَت ْوأ ُهَنِّيَبُت ّتَح ْفِقَف ٌرْمأ َكْيَلَع َلَكْشأ ُْ .
إِ َو . ُمَلْعَت اَمِب َّإ

8. (55) (5995)- Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), beni Yemen'e gönderdiği zaman şöyle tenbihte bulundular: "Sakın bildiğin (şer'î deliller dışında bir şeyle) hüküm verip, mesele çözmeye kalkmayasın! Şayet çözmede zorluk çektiğin bir mesele karşına çıkarsa (rastgele hükmetmekten) geri dur, meselenin aydınlanmasını bekle veya o hususu bana yaz." [14]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Hz. Muaz'ın Yemen'e giderken, Resulullah'ın orada nasıl amel edeceğini sorması üzerine "Kur'an ve sünnette bulamayacağı meseleyi içtihad ederek halledeceğini" söylediğine ve bu cevaba Resulullah'ın memnun olduğuna dair rivayete muhalefet etmektedir.Alimler bu hadisin zaafını belirtirler. Bazı İbnu Mace nüshalarında bizzat İbnu Mace'nin hadisteki kusura dikkat çektiği belirtilmiştir.[15]

---

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/486. [11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/487. [12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/487. [13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/487. [14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/488. [15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/488.

ةَبَاُبَل يِبأ ِنْب َةَدْبَع ْنَع ،ٍّيِعا َز ْو‘ 86 ٍرَمَع ِنْب ِنمْح َّرلاِدْبَع ْنَع ،ِلاَج ِّرلا يِبأ ُنْبا اَنَث ٍ،ديِعَس□□
ُنْب ُدْي َوُس اَنَثّدَح ـ 8886ـ □8 ا َو ،ـ ، ًَ ُودَّلوُمْلا ُمهِيف أَشِن ّتَح ٍدَتْعُم َليِئا َرْسإِ يِنَب ُرْمأ
ْل َزَي ْمَل» : ُلوُقَي # ِ ّاللّ ُلوُس َر ُتْعِمَس : َلاَق ِصاَعْلا ِنْب و ٍرْمَع ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع

فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.« اوُّلَضأ َو اوُّلَضَف .ِيْأ َّرلاِب او ُلاَقَف .ِمَمُ‘ا اَياَبَس ُءاَنْبأ .

9. (56) (5996)- Abdullah Bin Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:"Benî İsrail'in durumu, aralarında müvelledûn denen farklı milletlere mensup esir kadınlardan doğan çocuklar türeyinceye kadar itidal üzere devam etti. Bu yeni türediler şahsî re'yleri ile fetva verip kendilerini de, başkalarını da dalalete attılar."16

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, bir cemiyete karışan ve zamanla müessiriyet kazanan yabancı kültürlere mensup unsurların yıkıcı rolüne dikkat çekilmektedir. Bu çeşit unsurlar, cemiyeti teşkil eden aslî unsura nazaran, daha geri, daha eksik bir irfan seviyesine (sousculture) ulaşabilirler. Onların cemiyet içerisinde ihraz ettikleri madun vaziyet (position marjinalle) yani ikinci sınıf vatandaş olma hali, cemiyetin kültürünü aynen almaya, bütün hususiyetleriyle temsil etmeye manidir. Bu sebeple, böyleleri bütün değerlere aynı ölçüde bağlı, saygılı ve riayetkâr değildirler. Günümüz sosyolojisinde bu sınıf insanların cemiyetteki menfi tesirleri araştırma ve tahlil mevzuu edilmiştir. Mesela Osmanlılar'ın tedenni ve yıkılışında, dönme denen zümrenin ve diğer azınlıkların menfi ve yıkıcı rollerine bir kısım araştırıcılar dikkat çekmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis işte bu içtimâî kanunu nazarlara arzetmektedir.

Resulullah'ın hadislerinde Benî İsrail tabirinin bazan "eski milletler" manasında kullanıldığını da nazar-ı dikkate alacak olursak, bu hadiste sadece Beni İsrail'le ilgili hususi bir duruma değil, bütün beşer tarihiyle ilgili küllî ve amm bir kanuna dikkat çekilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Resulullah'ın haber verdiği bu içtimâî zaafın şuurunda olunduğu takdirde, takip edilecek akıllı bir kültür politikası ve adilane icraat siyasetiyle zarar asgariye indirilebilir, hatta tamamen ortadan kaldırılabilir. Böylece, cemiyetteki bazı menfi azınlık grupları, zararlarına binaen, İslam'a ve tarihî an'anemize tamamen aykırı olan Hitlervâri imha metodları teklifi yerine 17 daha insanî, daha İslamî bir ıslah programı getirilmiş olur. 18

*** İMAN**

نْب ِبُدْنُج ْن َع ،ِّين ْوَجْلا َ ا َرْمِع يِبأ ْنَع ،َةَقِث َ اَك َو ،ِعي ِجَن ُنْب ُدأَّمَح اَنَث ،ٌعيِك َو اَنَث
ِ،دّمَحُم ُنْب ُّيِلَع اَنَثّدح ـ61 8887 15ـ يف.ً انامياِ ِهب اَنْدَد ْزاَف . ً آرُقْلا اَنْمَّلَعَت َّمُث . ً
آرُقْلا َمَّلَعَتَن ْ أ َلْبَق َ اَمي“ا اَنْمَّلَعَتَف ٌة َرِوا َزَح ٌ اَيْتِف ُنْحَن َو # ِّيِبَّنلا َعَم اَّنُك : َلاَق ،ِ ّاللِّدْبَع

تاقث هلاجر .حيحص ثيدحلا اذه دانسإ :دئاوزلا.

10. (61) (5997)- Cündüb İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz erginlik çağına yaklaşmış bir grup genç, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik. Kur'an'ı öğrenmezden önce imanı öğrendik. Sonra da Kur'an'ı öğrendik. Kur'an sayesinde imanımız daha da arttı."19

AÇIKLAMA:

Bu hadis, İslâmî talim ve terbiye siteminde takip edilecek vetire ve safhaları öz olarak göstermektedir. Önce imanın öğretilmesi, sonra Kur'an ve diğer şeylerin öğretilmesi. Daha önce de belirtildiği üzere, Resulullah, çocuklara konuşmaya başlar başlamaz iman esaslarına giren Kur'anî ayetler ezberletiyor. Çocuk bu safhada henüz temyiz yaşında bile değildir. Temyiz yaşında namaz emrediliyor. Kur'an'ın okuma ve yazılma şeklinde öğretimi ise, daha sonra, küttab denen mekteplerde ele alınan bir hadisedir.İslam uleması, temel eğitime giren müfredatta önceliğin dinî talime verilmesi gereğinde ittifak eder. Onlara göre hesap, edebiyat, meslek öğretimi gibi diğer müfredat daha sonra ele alınmalı, dinî talim halledilmeden bunlara geçilmemelidir.Sonradan verilecek Kur'an bilgisi ve diğer faydalı bilgiler, önceden öğretilmiş olan imanî bilgileri takviye edecek şekilde olmalıdır. Bu bir planlama ve tanzim işidir.20

لاَق ٍساَّبَع ِنْبا ـ8885 11 ِنَع َةَم ِرْكِع ْنَع ،هِيِبأ ْنَع ،ٍرا َزِن ُنْب ُّيلَع اَنَث ِلْيَضُف ُنْب 62 :
ُدّمَحُم اَنَث ِدّمَحُم ُنْب ُّيِلَع اَنَثّدَح ـ ،يذمرتلا هجرخأ ثيدحلا اذه.« ُةَّي ِرَدَقْلا َو ُةَئ ِج ْرُمْلا :
لاَق َر ُلوُس ِ ّاللّ # «ص ِنْفَا َ م ِن ْهذه ِا ‘ُمَّة ِلَيْس َ لَهُمَا ىف ا“ س ْ َ م ِ نَص ِ بيٌ

بيرغ نسح لاقو .

---

16 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/488-489. 17 Umulmadık kalemden bu çeşit teklifin çıktığına maalesef şahit olduk. 18 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/489. 19 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/490. 20 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/490.

11. (62) (5998)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Bu ümmette iki sınıf vardır, onların İslam'dan hiçbir nasipleri yoktur: Mürcie ve Kaderiyye." 21

AÇIKLAMA:

Mürcie kelimesi bir görüşe göre dilimize de girmiş olan irca yani geri bırakma kökünden gelir. Mürcie lügat olarak geri bırakan demektir. Istılah olarak İslâm cemiyetinde zuhur eden sapık bir fırkanın adıdır. Bu fırkaya göre günah işleyenin hükmü dünyada bilinemez. Cennetlik veya cehennemlik olacağı ahirette belli olacaktır. İşte bu te'hir sebebiyle onlara mürcie denmiştir. Diğer bir izaha göre, mürcie, reca yani ümidden gelmektedir. Zira bunlar, uhrevî kurtuluş hususunda mü'mine ümid vermektedirler. Şöyle ki: Bu fırka mensuplarına göre, kâfire hayırlı amel fayda vermeyeceği gibi, mü'mine de işlediği günahların bir zararı olmayacaktır, kişinin uhrevî kurtuluşu için iman yeterlidir, amel eksikliğinin zararı yoktur.Bu zümrenin ilk nüvesini, Hz. Osman şehid edilince ne Hz. Ali'yi imamete layık görerek ona taraftar olanlara, ne de Hz. Osman'ı mazlum sayıp onun yakınlarını iltizam edenlere katılmayıp "Bunlar hakkındaki hükmü Allah verecektir" diye her iki tarafa yakınlık gösterenler teşkil etmiştir. Sonradan Kur'an'a ve sünnete uymayan iddialar geliştirmişler ve birkısım kollara ayrılmışlardır. Bu üçüncü fırkanın Mu'tezile'nin aslı olduğu da söylenmiştir. Mürcie ile ilgili başka yorumlar da var, ancak teferruat bizi ilgilendirmez.Kaderiyye fırkası ise kaderi inkar eder ve kulun tam irade sahibi olduğunu iddia eder, kaderin olmadığını söylemekte ısrarlı davranırlar. Mantıken, hadiselerde kulun iradesinin değil, İlahî takdirin esas olduğunu iddia edip kula hiçbir pay tanımayan Cebriye zümresine Kaderiye denmesi daha muvafık olduğu halde, kaderin olmadığı konusunu fazlaca ele aldıklarından kendilerine Kaderiye denmiştir.Sadedinde olduğumuz hadisin zahiri, bu iki fırka mensuplarını küfre nisbet ediyor gözükmektedir. Ancak mesele üzerine tedkiki derinleştiren İslam uleması, başka nassların delalet ve sarahatine dayanarak Kur'an-ı Kerim'i esas alarak sünnete uymayan te'villerde bulunanları küfre değil "bid'a"ya nisbet etmişlerdir. Yani, Ehl-i Sünnet dışında kalan itikadî fırka mensuplarına "kâfir" demekten kaçınıp ehl-i bid'a demişlerdir. Böylelerine daha umumi bir tabirle ehl-i kıble denir ve tekfir edilmezler. Her ne kadar onlar, kendi dışlarında kalanları tekfir ederlerse de. Bazı alimler bunları içtihadında hata yapan müçtehid veya hakikatı bilmeyen cahil olarak görür, insaflı nazarda bulunur. Şu da var ki, bunlarda tekfirlerini gerektiren saplantılara düşenler de olmuştur. O takdirde tekfir edilmişlerdir. Zaruriyat-ı diniye dediğimiz, sarih nasslarla sabit olan açık hükümlerden birini inkar gibi. Daha önce de açıkladığımız gibi Hattabiye fırkası bunun en güzel örneğidir. Keza Şiîlerin Rafizî denen aşırı takımı gibi ki, bunlar Cebrail'in, vahyi yanlışlıkla Hz. Muhammed'e getirdiğini, Allah'ın Hz. Ali'ye hulul ettiğini, Kur'an'da eksiklikler olduğunu vs. iddia ederler. Bu iddiaların Kur'an'a ne kadar zıt olduğu açıktır. Şu halde, "İslam'dan nasipleri yoktur "tabirini onların fasık olmaları, şahidliklerinin makbul olmayacağı şeklinde anlamak gerek. Nitekim ulema ehl-i bid'a hakkında öyle hükmetmiş, tekfirden kaçınmıştır. 22

وَمُحَمّدُ بْنُ إسْمَاعِيلَ قَا: ثنَا عَبْدُ السّ َ مِ بْنُ صَالِحٍ أبُو الصّلْتِ الهَرَوِيُّ، ثنَا عَلب
عَنْ أبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أبِي طَالِبِ، قَالَ: قَالَ ـ12□ 8888□ 68ـ حَدّثَنَا سَهْلُ بْنُ أبِي سَهْلِ،
عَلب مَجْنُوُ بْنُ ٍ مُوسَى الرِّضَا، عَنْ أبِيهِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمّدٍ، عَنْ أبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الحْسَيْنِ،
فَةٌ بِالِقَلْبِ وَ قَوْ لٌ بِاللِّسَا وَ ِ عَمَلٌ بِا'ْر كَا َ» .قَالَ أبُو الصّلْتِ: لَوْ قُرِ ئَ هذَا ا“سْنَادُ
رَ سُولُ اللّ ّ ِ #: «ا“يمَا ُ مَعْرِ

الراوي، الصلت أبي ضعف بلع تفاقهم ضعيف الحديث هذا إسناد: الزوائد في .لبَرَأ .

12. (65) (5999)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İman, kalben bil(ip tasdik et)me, dil ile söyle(yip ikrar et)me, beden uzuvlarıyla da amel etmektir." 23

AÇIKLAMA:

Hadis; namaz, oruç, zekat gibi amellerin imanın bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Amelin imanla münasebeti alimlerimiz arasında etraflıca münakaşa edilmiştir. İman-İslam nedir, ayrı ayrı şeyler midir, aynı şeyler midir şeklinde yapılan tahlil ve münakaşalar da buraya girer. Sadedinde olduğumuz hadis, bu ihtilaflı mevzuun yegâne rivayeti değildir. Kaydettiğimiz farklı görüşlerden herbirinin lehinde ve aleyhinde başka rivayetler ve hatta Kur'anî beyanlar var.Bütün bu naklî mütâlaaları (verileri) değerlendiren cumhur, amelin "mutlak iman"dan bir parça sayılmaması, belki "kâmil iman"ın bir parçası sayılması gerektiğine hükmetmiştir. Aksi taktirde her günah işleyen kimse kâfir sayılırdı.Son olarak, hadisin sıhhati üzerine münakaşa yapılmış olduğunu da belirtelim. Ancak sıhhat münakaşası muhtevadan ziyade senede dayanmaktadır.24

سَنأ ْنَع ، ٍسَنأ ِنْبا ِعِيب َّرلا ِنَع ،ُّي ِزا َّرلا ٍرَفْعَج ُوبأ اَنَث ،َدَمْحأ ُوبأ اَنَث ،ُّبِمَضْهَجْلا ٍّيِلَع ُنْب
ُرْصَن اَنَثّدَح ـ75 6555 13

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/490.
[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/490-492.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/492.
[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/492.

ةَاك َّزلا ِءاَتيإ َو ،ة َّ َصلا ِماَقإ َو ،ُهَل َكي ِرَش َ ِهِتَداَبِعو ،ُهَدْح َو ِ ّلل ِص ُِخ“ا ىلَع اَيْنُّدلا َق
َراَف ْنَم» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ٍكِلاَم ِنْب

فيعض دانسإ اذه :دئاوزلا يف.«ٍضا َر ُهْنَع ُ ّاللّو َتاَم .

13. (70) (6000)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, Allah'a herhangi bir şerik koşmadan tam bir ihlas yani Allah'ın birliğine iman, O'na halisane kulluk, namaz ve zekat vazifelerini yapma hali üzere dünyayı terkederse, Allah kendisinden razı olmuş halde ölmüş olur."Hz. Enes (radıyallahu anh) devamla der ki: "İşte bu hal, peygamberlerin hepsi tarafından getirilmiş olan [ve Allah indinde makbul olduğu Kur'an'da belirtilen (Al-i İmran 1)] gerçek dindir. Bu dini, peygamberler, Rablerinden alıp, beşerî hevaya dayanan (felsefî nazariye ve) iddialar ortalığı kaplamazdan önce, insanlara tebliğ etmişlerdir.Bu hakikatı tasdik eden Kur'anî nasslar mevcuttur. Bilhassa en son inen (suredeki) şu ayet onlardandır: "Eğer (o müşrikler) tevbe eder, -Enes der ki: "Tevbeden murad putları ve onlara tapmayı bırakmaktır- namazlarını dosdoğru kılar ve zekatlarını verirlerse siz de onları serbest bırakın. Muhakkak ki Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir" (Tevbe 5).Bir diğer ayette şöyle buyrulmuştur: "Eğer tevbe eder, namazlarını dosdoğru kılar ve zekatlarını verirlerse, artık onlar sizin din kardeşlerinizdir" (Tevbe 11).[25]

نَع ، ٍشاَّيَع َنْبا ِنْعَي ،ُليِعاَمْسإ اَنَث ،َةَج ِراَخ ُنْب ُمَثْيَهْلا اَنَث : 74 6551 14 َلاَق
،ٍدْعَس ُنْب ُديِعَس ُّي ِراَخُبْلا َ اَمْثُع ُوبأ اَنَثّدَح ـ ثيدحلا اذه دانسإ :دئاوزلا يف. ُصُقْنَي َو ُدي
ِزَي ُ اَمي“ا : َاَق ٍساّبَع ِنْبا َو َةَ َرْي َرُه يِبأ ْنَع ،ٍدِهاَجُم ْنَع ، ٍدِهاَجُم ُنْب ِباّه َوْلا ِدْبَع

فيعض .

14. (74) (6001)- [26] Hz. Ebu Hureyre ve İbnu Abbas (radıyallahu anhüm) demişlerdir ki: "İman artar ve eksilir."

AÇIKLAMA:

İmanın artıp eksilme meselesi münakaşa edilen bir husustur. İmam Buhârî başta bir kısım alimler imanın artıp eksileceği görüşündedir. Buhârî hazretleri, Kitabu'l-İman'da bu görüşünü te'yid eden çok sayıda ayet zikreder. Bunlardan bazıları: "...Ta ki imanlarıyla birlikte imanları artsın" (Fetih 4), "İman edenlerin de imanını artırsın..." (Müddessir 31), "Bu onların imanını artırdı" (Al-i İmran 173), "Ve bu durum ancak onların iman ve teslimiyetlerini artırdı..." (Ahzab 22).Bu ayetler imanın artmasını ifade edince, artmayı sağlayan unsurlardan biri terkedilince de eksilme hasıl olacağı kendiliğinden anlaşılır. Bu çeşit nassları değerlendiren pekçok sahabi (Ömer İbnu'l-Hattab, Ali, İbnu Mes'ud, İbnu Abbas, Muaz, Abdullah İbnu Ömer, Ebu Hureyre, Ebu'd-Derda, Huzeyfe, Aişe, Selman rıdvanullahi aleyhim hazeratı vs.) pek çok tabiin (Urve, Atâ, Tavus, Mücahid, Sa'd, İbnu Cübeyr, Hasan Basrî, Zührî, Katade, Nehaî, Abdurrahman İbnu Ebi Leyla, İbnu'l-Mübarek vs.) aynı görüşü benimsemişlerdir.Maturidiye mezhebine mensup ulema ise İmam A'zam Ebu Hanife'nin görüşünü esas alıp imanın artıp eksilme kabul etmeyeceğini söylemişlerdir. Bunlar, bu görüşü ileri sürerken imanın aslını teşkil eden kalbî tasdiki esas almışlardır. Tasdik, kesin bir inançtan ibarettir. Bu, kalpte bir bütün olarak ya vardır ya yoktur; biraz var biraz yok şeklinde bir iman olamaz görüşündedirler. Onlara göre, tasdik eksilince, kesin olmaktan çıkar, şüphelere maruz kalır ve iman kaybolur. Eğer kalpte kesin iman varsa bunun daha da fazlalaşacağı düşünülemez, çünkü zaten kesindir diye açıklarlar.Mesele üzerine yürütülen kelamî münakaşaya girmeden, mevzuyu, Nevevî'nin özetlemesi ile noktalamak isteriz: "Selef mezhebine mensup alimlerle hadiscilere göre, iman artma ve eksilme kabul eder. Bir kısım kelamcılar da bu görüştedir. Ancak mütekellimîn ulemanın büyük çoğunluğu aksi görüşü benimseyerek: "İman artma ve eksilme kabul etmez" demişlerdir. Şafii mezhebine mensup muhakkik kelamcılar da asıl tasdikin artma ve eksilme kabul etmeyeceğini, ancak amellerin çokluğu ve azlığı sebebiyle imanın semerelerinin ve "şer'î iman"ın artma ve eksilmesinin mevzubahis olacağını söylemişlerdir."Burada geçen şer'î iman tabiri ile ne kastedildiğini anlamak için, yine Nevevî'nin mevzu üzerine, et-Tahrir'den iktibasen kaydettiği bir açıklamayı görmede fayda var. "Eğer iman, "tasdik" manasına alınırsa, tasdik parçalanmaya kabil olmadığı için artma ve eksilmeyi kabul etmez. İman, şeriat dilinde, "kalp ile tasdik ve beden uzuvlarıyla amel"den ibarettir. Mesele böyle anlaşılınca, tabiidir ki, amel durumuna göre imanda artma ve eksilme olabilir. Ehl-i Sünnet'in görüşü de budur."Farklı iki görüşün haklı cihetlerini göstererek her ikisini de benimsemeye zihinleri hazır hale getiren bu açıklamadan sonra başka söze hacet yok. Bunun dışında şu veya bu görüş leh ve aleyhindeki ifratkâr, ittihamkâr ifadelerin, meselenin yeterince anlaşılmadan isticalen söylenen sözler olduğunu kabul edebiliriz.Tekrar ediyoruz; niyet-i halise ile ulemamızın nusustan çıkardıkları bütün görüşlerin bir haklı yönü vardır. Bize düşen, görüş sahiplerini red değil, haklı oldukları nokta-i nazarını bulmaktır. Unutmayalım bu haklılık liyakat sahibi eslaf ulemasına mahsustur. Günümüzün, taşıdığı etiket ve ünvan dışında liyakatı olmayan, kafası, farkına bile varmadan ustaca sokulmuş Batı menşeli hümanist ve laik

25 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/493. 26 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/493. hevalarla karışmış mütealim ve mütefelsif kimselere mahsus değildir. Bunların iddialarını hemen reddeden yanılmaz. 27

*** KADER-KADERİYE**

نْب بيْحَي اَنَث .ٍرْكَب يِبأ ىل ْوَم ،ً اَمْثُع ُنْب بيْحَي اَنَث .َليِعاَمْسإ ُنْب ِكلاَم اَنَث :َلاَق□
َةَبْيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب ُوبأ اَنَثّدَح ـ54 □6552 □18□

م َّلَكَت ْنَم» :ُلوُقَي # ِ ّاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :ْتَلاَقَف .ِرَدَقْلا َنِم ًائْيَش اَهَل َرَكَذَف َةَشِئاَع□
ىلَع َلَخَد ُهَّنأ ؛هِيِبأ ْنَع ،َةَكْيَلُم يِبأ ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع

ْدبَع اَنَث .بيْحَي ُنْب ُم ِزاَح ُهاَنَثَّدَح :ُ أَّطَقْلا ِنَسَحْلا ُوبأ َلاَق.« ُهْنَع ْلأْسُي ْمَل ْمَّلَكَتَي ْمَل□

يف ٍءْشَ ِنم َرَدَقْلا ِلئُس َهْنَع ُيَو ْم َالقِياَمِة، َو ْنَم

فيعض ثيدحلا اذه دانسإ :دئاوزلا يف ُه.َوْحَن َرَكَذَف . ًاَمْثُع ُنْب بيْحَي اَنَث .ٍانِس ُنْب .
ِكلَمْلا

15. (84) (6002)- Ebu Müleyke'den oğlu Abdullah'ın rivayet ettiğine göre, "O, Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin yanına girip, ona kaderle ilgili bir şeyler söylemiş o da kendisine şöyle cevapta bulunmuştur: "Kim kader konusunda herhangi bir meseleyi konuşacak olsa, ahiret günü kaderden hesaba çekilir. Kim de bu mevzuda bir şey konuşmazsa, ahirette kaderden hesaba çekilmez." 28

لاق ،هِّدَج ْنَع ،هِيِبأ ْنَع ،ِبْيَعُش و ِرْمَع ْنَع ،ِدْنِه ـ6553 816 يِبأ ُنْب ُد ُواَد اَنَث 58 :
َةَيِواَعُم ُوبأ اَنَث ،ِدّمَحُم ُنْب ُّيِلَع اَنَثّدَح ـ اَذهِب» :َلاَقَف .ِبَضَغْلا َنِم َِّأم ُّرلا ُّبَح ِهِهْج َو يف
(ُأَقْفِي اَمَّنأَكَف .ِرَدْقَلا يف ً ُوم ِصَتْخَي ْمُه َو ِهِباَحْصأ َىلع # ِ ّاللَ ُلوُس َر َج َرَخ

يِسْفَن ُتْطَبَغ اَم :وِ ِرْمَع ُنْب ِ ّاللُّدْبَع َلاَقَف :َلاَق.« ْمُكَلْبَق ُمَم ُ‘اِ تَكَلَه اَذهِب .ٍضْعَبِب ُهَضْعَب ً
آرُقْلا ً ُوب ِرْضَت ؟ ْمُتْقِلُخ اَذهِل ْوأ ْمُت ْرِمُأ

تاقث هلاجر ،حيحص دانسإ اذه :دئاوزلا يف.(ُهْنَع يِفُّلَخَت َو ِسلْجَمْلا َكِلذِب يِسْفَن ُتْطَبَغ اَم
ِ ّاللَ ِلوُس َر ْنَع ِهيف ُتْفَّلَخَت ٍسِلْجَمِب

.

16. (85) (6003)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir grup ashabının yanına aniden çıkageldi. Onlar kader üzerine tartışıyorlardı. Münakaşanın mahiyetini öğenince öylesine öfkelendi ki sanki yüzünde bir nar tanesi patlamıştı, kıpkırmızı oldu. Şunları söyledi:"(Kader üzerine bu çeşit) münakaşa yapmakla mı emrolundunuz -veya bunun için mi yaratıldınız?- Kur'an'ın bir kısım ayetlerini diğer bir kısım ayetleriyle karşılaştırıp duruyorsunuz! İşte sizden önceki ümmetler bu çeşit davranışları sebebiyle helak oldular."(Ravi Muhammed İbnu) Abdullah İbnu Amr devamla dedi ki: "Babam Abdullah dedi ki: "Ben Resulullah'ın bazı meclislerinde hazır bulunmamış olmama sevinirdim ama, (babam Amr'ın anlattığı) bu mecliste bulunmadığıma daha çok sevindim." 29

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis kader üzerine münakaşa etmenin mü'minlik edebine yakışmadığını ifade etmektedir. Çünkü kader Allah'a imanın bir parçasıdır. Onun mahiyetini yeterince anlamak her insanın kârı değildir. Allah inancımız, O'nun ezelden her şeyi bildiğini kabul etmemizi gerektirir. Öyleyse Allah'ın bizim nasıl hareket edip ne yapacağımızı ilmiyle önceden bildiğini, O'nun bu ilminin değişmeyeceğini kabul edip, Cenab-ı Hakk'ın bizlerden kulluk olarak neler istediğini düşünüp onu yapmaya çalışmalıyız. Allah'ın nasıl bildiği, bu bilginin niçin değişmeyeceği gibi neticesiz münakaşalara sebep olacak hususların çözülmesi bizden istenmiyor, bunlarla uğraşmak kulluk değil. Allah, şeriatiyle bildirdiği emirleri ne derece yaptık, yasaklarından ne kadar kaçınabildik, bizden bunu soracaktır. Öyleyse hesabını vereceğimiz şeyler üzerinde kafa yorup, zaman ayırmamız gerekmektedir. Kulluk edebi bunu gerektirmektedir.Resulullah, geçmiş ümmetlerin, böylesi faidesiz meselelerle uğraşarak nifaka, fitnelere düşüp, kulluk vazifelerini ihmal ederek helak olduklarını haber vermektedir. [30]

نَع ،ٌّيِبْلَكْلا ٍباَنَج وُبأ َةَّيَح يِبأ ُنْبا ىيْحَي اَنَث ،ٌعيِك َو : 56 □6554 □17 اَنَثّدَح َاَق ،ٍدّمَحُم□ ُنْب ٌّيِلَع َو ،َةَبْيَش ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ

اللّ َلوُس َر اَي : َلاَقف ٌّيِبا َرْعأ ٌلُج َر ِهْيَلإ َماَقَف .«َةَماَه ًَو َة َريِط ًَو ى َوْدَع َ» :# ِ□□ ! ّاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ، َرَمُع ِنْبا ِنَع ،هيِبأ دانسإ اذه :دئاوزلا يف .« ؟ل ًّو‘ا َب َرْجأ ْنَمَف . ُرَدَقْلا ُمُكِلذ» َلاَق ؟اَهَّلُك ِلِب“ا ُب ِرْجُيَف ُب َرَجْلا ِهِب ُ وُكَي َريِعَبْلا َتْيأ َرأ

فيعض .

17. (86) (6004)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ne sirayet, ne uğursuzluk, ne de (öldürülen kimsenin başından çıkıp intikam! intikam! diye bağıran ve hâme denen) bir kuş vardır!" buyurmuşlardı. Cemaatte bulunan bedevi bir adam doğrulup:"Ey Allah'ın Resulü! Pekâla, kendisinde uyuz olan bir devenin bütün deve sürüsünü uyuzlamasına ne dersiniz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm da:"İşte bu kaderdir. Söyle bakalım! O ilk deveyi kim uyuzladı?" buyurdular." [31]

AÇIKLAMA:

Daha önce de izah edildiği üzere, Resulullah bu hadislerinde kaderin varlığını ispatlamaktadır. Cahiliye devrinde, Araplar, bulaşıcı hastalıkların zuhuru ve sirayetini, Allah'ın irade ve takdiri olmadan, kendiliğinden olduğu şeklinde izah ediyorlardı. Resulullah bu inancı yıkmak için kendiliğinden sirayet olmadığına dikkat çekmiştir. Herşey irade-i İlahiye ve takdir-i Rabbani ile cereyan etmektedir. Öyle ya! İlk hastalık nereden geldi? Kim onu yarattı? Bu soru bedeviyi düşündürecektir.Öte yandan Resulullah: "Vebanın çıktığı yere girmeyin, bulunduğunuz yerde veba varsa orayı terketmeyin" emriyle, "Cüzzamlıdan, aslandan kaçar gibi kaçın" uyarısıyla karantinayı ve dolayısıyla sirayeti önleyici tedbirleri de emretmiştir. Şu halde hastalığın bulaşması gerçeğini reddetme yoktur.Hâme ve uğursuzluğun reddi ile ilgili açıklamayı tekrar etmeyeceğiz (Bkz. 11. cilt 4095-4099. hadisler). [32]

اَّمَل : َلاَق ٍّيِبْعَّشلا ِنَع ،ِرِواَسُمْلا يِبأ ِنْب ىلْع‘ا ِدْبَع ْنَع ، ُزا َّزَخْلا سيِع ُنْب ىيْحَي اَنَث ،ٍدّمَحَم

---

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/494-495.
[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/495-496.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/496.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/496-497.

ُنْب ٌّيِلَع اَنَثّدَح ـ57 □6558 □15□

يِبَّنْلا ُتْيَتأ : َلاَقَف ، # ِ ّاللّ ِلوُس َر ْنِم َتْعِمَس اَم اَنْثِّدَح : ُهَل اَنْلُقَف . ِةَفوُكْلا ِلْهأ ِءاَهَقُف□□
ْنِم ٍرِفَن يِف ُهاَنْيَتأ ،َةَفوُكْلا ٍمِتاَح ُنْب ٌّيِدَع َمِدَق ،اَهِّلُك ِراَدْق ُاِب ُنِم ْؤُت َو ، ِ ّاللّ ُلوُس َر يِّناَ َو
، ُ ّاللّ ّاَ َهلاِإ ٌَ َ أ ُدَهْشَت» َلاَقَف ؟ُم ٌَ ْس "ا اَم َو : ُتْلُق « ْمَلْسَت ِمِلْسأ ! ٍمِتاَح َنْب َّيِدَع اَي» :
َلاَقَف□#

فيعض دانسإ اذه :دئاوزلا يف .«اَه ِّرُم َو اَه َوْلُح ،اَه ِّرَش َو اَه ِرْيَخ

18. (87)- (6005)- Adiyy İbnu Hâtim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına vardığım zaman bana: "Ey Hâtim'in oğlu Adiyy, Müslüman ol ki selamete eresin!" buyurdular. Ben de:"İslam nedir?" diye sordum."Allah'tan başka ilah olmadığına, benim de O'nun Resulü olduğuma şehadet etmen ve hayır, şer, tatlı ve acı her şeyiyle kadere iman etmendir?" buyurdular. 33

AÇIKLAMA:

Adiyy, Tay kabilesinden cömertliği ile meşhur Hatem-i Tai'nin oğludur. Hicretin yedinci yılında Müslüman olmuştur. Onun bu maksadla Medine'ye gelişi, Resulullah'ın ağırlama ve iltifatı daha önce açıklandı. Sadedinde olduğumuz rivayet, "İslam nedir?" sorusuna Resulullah'ın verdiği cevap yani İslam'ı tarifi ihtiva etmektedir. Burada kader inancının açık şekilde İslam'ın şartlarından biri olarak ifade edilmesi dikkat çekicidir. 34

لُج ُر َءاَج : َلاَق ، ٍرباَج ْنَع ،ْدَعْجلا يِبأ ِنْب ِملاَس ْنَع ، ِشَمْع ُا ِنَع ،ىلْعَي يِلاَخ اَنَث ٍدّمَحُم□
ُنْب ٌّيِلَع اَنَثّدَح ـ58 □6556 □18□

دَق : َلاَقَف َكِلذ َدْعَب ُهاَتأَف «اَهَل َرِّدُق اَم اَهيِتأَيَس» َلاَق ؟اَهْنَع ُل ِزْعاَ ًةَي ِراَج يِل ٌّ إ !□
ِّاللّ َلوُس َر اَي :لاَقَف ، # ِّيِبَّنلا ىلاِ ِراَصْن ُا َن ِم

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.« ٌةَنِئاَك َيِه ّإ ٌءْيَش ٍسْفَنِل َرِّدُق اَم» :# ُّيِبَّنلا َلاَقَف ! ُةَي .
ِراَجْلا ِتَلَمَح

19. (89) (6006)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensardan bir zat Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek:"Ey Allah'ın Resulü! Benim bir cariyem var, onunla azil yapabilir miyim?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm ona: "Cariye için takdir edilen şey (çocuk) kendine gelecektir!" cevabında bulundu. Bundan bir müddet sonra aynı zat Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek:"O cariyem hamile oldu!" dedi. Bunun üzerine Resulullah: "Bir nefse takdir edilmiş olan şey mutlaka olur!" buyurdular." 35

AÇIKLAMA:

Azl nedir ne değildir daha önce açıklanmıştır (bkz 5717, 5718. hadisler). Keza kader bahsi de mükerreren açıklanmıştır.[36]

اَيْفُس ْنَع ً، اللِّدْبَع ْنَع ،بسيِع ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ّ ِنْبا يِبأ ِدْعَجْلا 6557 85 . ، ْنَع ْوَث اَب
25ـ ـ اَنَثّدَح ُّيِلَع ُنْب ٍدّمَحُم اَنَث َو ٌعيِك،

اَهُلَمْعَي ٍةَئيِطَخِب َق ْز ِّرلا ُم َرْحُيَل َلُج َّرلا ّ َ إ َو ،ُءاَعُّدلا ّ َ إ َرَدَقْلا ُّد ُرَي َ َو . ُّرِبْلا ّ َ إ ِرْمُعْلا».
يِف ُدي ِزَي »َ :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق

---

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/497. [32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/497-498. [33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/498. [34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/498-499. [35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/499. [36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/499.

20. (90) (6007)- Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ömrü ancak birr (her çeşit hayırlar, iyilikler, ihsanlar) uzatır; kaderi de ancak dua geri çevirir. Kişi, işlediği günah sebebiyle rızkından mahrum kalır!"[37]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, başka rivayetlerde gelen kaderin ve takdirin değişmeyeceğine dair beyanlara muhalefet ederek, iyiliklerin ve duaların takdiri değiştireceğini söylemekte, sözgelimi yapılan iyiliklerle ömrün uzayacağını, duanın kaderi iptal edeceğini ifade etmektedir. Bu sebeple te'lif edici açıklamalar yapılmıştır.* Hayır, iyilik ve dua ubudiyet nevinden olduğu için kısa ömrü, uzun ömürden daha bereketli, öbür dünya için daha kazançlı kılar. Bunları yapmayan -veya az yapan- uzun ömürlü de olsa, öncekinin aksine bereketsiz bir ömür yaşar.* Hayırlar, hakikaten ömrü uzatır. Bu şarta bağlı olarak ömrün uzunluğu takdir edilmiştir. Dolayısıyla kader-i muallaka göre ömrü uzar. İlm-i İlahîde ise onun bu hali de malumdur, o değişmez. Şu ayet buna delalet eder: "Allah dilediğini siler, dilediğini sabit bırakır, Ümmü'l-Kitap ancak O'nun katındadır" (Ra'd 39).* Günahla rızkın kısıtlanması meselesi de benzer şekilde açıklanmıştır: Günah işlememe şartına bağlı olarak takdir edilen rızık, günahı işlediği takdirde kısıtlanır. Allah yine de ilm-i ezelîsi ile onun nasıl davranacağını bilir. Bu bizce meçhuldür. Öyleyse, rızkının bol olmasını arzu eden, günahtan kaçınacaktır. Dolayısıyla Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hatırlatmayı günahtan kaçınmaya bir teşvik vesilesi kılmıştır. Ayrıca şunu da ilave edebiliriz. Günahlar maddî ve manevî pek çok hastalığın ve israfın kaynağıdır. Bunlar da bereketi giderici şeylerdir: İnsanın çalışmadan kalması, tedavi masrafları, israfat... hep rızkı daraltan sebeplerdir.[38]

لاَق ،ٍمُشْعُج ِنْب َةَقا َرُس ْنَع ،ِدِهاَجُم ْنَع ، ُشَمْع‘ا اَنَث . ُفاَفُخْلا ٍمِلْسُم ُن ْب ُءاَطَع اَنَث . :
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثّدَح ـ81 6555 21

ٍلَبْقَتْسُم ٍرْمأ يِف ْمأ ُريِداَقَمْلا ِهِب ْت َرَج َو ُمَلَقْلا ِهِب ّ َفَج اَميِف ُلَمَعْلا ! ِّاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق

لاقم هدانسإ يف :دئاوزلا يف.« ُهَل َقِلُخ اَمِل ّرَسَيُم ٌُّلك َو ،ريِداَقَمْلا ِهِب ْت َرَج َو ُمَلَقْلا . ِهِب ّ َفَج اَميِف ْلَب» َلاَق

21. (91) (6008)- Sürâka İbnu Cu'şum anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, (yapılan) amel, önceden kalemin yazıp kuruduğu, kaderin kesinleştiği şeyler cümlesinden mi, yoksa müstakbelde karşılaşacağı şeyler cümlesinden mi?"Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Amel, kaderin tesbit ettiği, kalemin de yazıp kuruduğu şeyler cümlesindendir. Herkes yaratıldığı şeye müyesser kılınır." 39

AÇIKLAMA 40 için 4833 numaralı hadise bakılmalıdır.

ASHABIN FAZİLETLERİ

* HZ. EBU BEKR

يِبأ ْنَع ،ِحِلاَص يِبأ ْنَع ، ُشَمْع'ا اَنَث . َةَيِواَعُم وُبأ اَنَث :اَق ،ِدّمَحُم ُنْب ُّيِلَع َو ،َة َ ْبَيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ84 □6558 □22ـ اَنأ ْله ! ِّاللّ َلوُس َر اَي :َلاَق َو ٍرْكَب وُبأ ىكَبَف َلاَق « ٍرْكَب يِبأ ُلاَم يِنَعَفَن اَم ،ُّطَق ٌلاَم يِنَعَفَن اَم» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ،َة َرْي َرُه هنأ إ ةيواعم وبأ اذكو ،سّلدي شمع'ا َ ارهم نب َ اميلس ' ،لاقم هيف ةريره يبأ ىلإ هدانسإ! ِّاللّ َلوُس َر اَي َكَل ّ َإ ِيلاَم َو

دئاوزلا . ه ا .تاقث هلاجر يقابو .سيلدتلا لازف ،ثيدحتلاب حرص .

22. (94) (6009)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Ebu Bekr (radıyallahu anh)'in malı kadar hiçbir mal bana menfaat sağlamamıştır!"Ebu Hureyre devamla der ki: "(Resulullah'ın bu sözü üzerine) Hz. Sıddık'ın gözlerinden yaş aktı ve: "Ey Allah'ın Resulü! Ben ve malım sadece senin için var değil miyiz! Ey Allah'ın Resulü!" dedi. 41

نَع ،ث ِراَحْلا ِنَع ،ِّيِبْعَّشْلا ِنَع ، ٍساَرِف ْنَع ،َة َراَمُع ِنْب ِنَسَحْلا ِنَع ، ُ اَيْفُس اَنَث . ٍراَّمُع ُنْب□ ا َو َنلŒُماَشِه اَنَثّدَح ـ88 □6515 □23ـ اَمُه ِرْبُخُت َ . َنيِلَس ْرُمْلا َو َنيِّيِبَّنلا ّ َإ ،َني ِر ِخ ّ َو'ا َن ِم ِةَّنَجْلا ِلْهأ ِلوُهُك اَدِّيَس ُرَمُع َو ٍرْكَب وُبأ» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ٍّيِلَع

هوجولا ضعب نم هنسح دقو يذمرتلا هركذ .هريغو ّيلع نع ةددعتم هوجوب ءاج دق .
ثيدحلا.«ِنْيَّيَح اَماَد اَم ! ُّيِلَع اَي

23. (95) (6010)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ebu Bekr ve Ömer, bu ikisi kendilerinden önce ve sonra gelip geçecek peygamberler dışında kalan bütün cennetliklerin olgun yaşta olanlarının efendileri olacaklardır. Ey Ali, bu hususu, hayatta kaldıkları müddetçe onlara haber verme!" 42

AÇIKLAMA:

1- Her iki hadis, Hz. Ebu Bekr'in faziletini beyan etmektedir. İkincisinde Hz. Ömer'in fazileti de mevzubahis edilmiştir. Bunlar Aşere-i Mübeşşere denilen grup içinde de en başta yer alırlar. Ehl-i Sünnet uleması Resulullah'tan sonra ümmet içerisinde fazilette baş sırayı Hz. Ebu Bekr'in, ikinci sırayı Hz. Ömer'in aldığında ittifak eder. Bunların fazileti pekçok hadiste sarih olarak, Kur'an'da da sarahate yakın delaletle te'yid edilmiştir. Sahabi ve tabiin büyükleri de ihtilaf etmemişlerdir. Sadece Hz Ali'nin efdaliyeti hakkında seleften bazı münferid şahısların şazz düşen kanaatlerine daha önce temas etmiştik.

2- Olgunluk yaştakiler diye tercüme ettiğimiz kühul tabiriyle yaşlılık alâmeti olan saçların ağarmaya başlaması halinden sonra vefat edenler kastedilmiştir. Lügatçiler olsun muhaddisler olsun bu ömür safhasının hududunu rakama dökmede ihtilaf ederler. Lügatçilere göre kühulet yaşı 30-40, 33-50, 34-51 yaşlarıdır. Muhaddisler, sadedinde olduğumuz hadisi esas alıp, mezkur iki zatın 63 yaşında vefat etmelerine nazar ederek, bu yaşın kühulet yaşı sayılması gerektiğini ileri sürerler. Böylece 63 yaşına kadarki ömür hadisçilere göre kühulete dahildir. Bu tahlili kaydeden Tahavi gençlik ile kühuletin iç içe girdiğine dikkat çeker.Cennete herkesin "genç" olarak gireceğini haber veren hadisleri değerlendiren alimlerimiz, Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'in bütün cennet ahalisinin efendileri olacağı hükmünü çıkarmışlardır.Sadece Müslümanların değil, insanlığın medar-ı iftiharı olan bu zatlar Aleyhissalâtu vesselâm'ın tayin ettiği şu makama, lütf-u İlahî olarak ziyadesiyle layıktırlar; sebkat eden hizmetleri, herkesin takdirini kazanan şahsiyetleri bunun şahididir. 43

*** HZ. ÖMER**

نَع ٍبَش ْوَح ِنْبا ِما َّوَعْلا ِنَع ،ٍّبَش ْوَحلا ٍشا َرِخ ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث . 153 ُّى ِحْلَّطلا ٍدّمَحُم□
ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَثّدَح - -6511 □24□

دئاوزلا يف. َرَمُع ِم َ ْسِإب ِءاَمَّسلا ُلْهأ َرَشْبَتْسا ِدَقَل ! ُدّمَحُم اَي : َلاَقَف ُلي ِرْب ِج َل َزَن:

---

37 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/500. 38 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/500. 39 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/501. 40 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/501. 41 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/502.

ُرَمُع َمَلْسأ اَّمَل :َلاَق .ٍساّبَع ِنْبا ِنَع ،ِدِهاَجُم يف هقيرط نم ثيدحلا اذه جرخأو ،تاقثلا يف
هركذ َ اّبح نبا َ أ إ .شارخ نب ّاللّدبع فعض ىلع مهقافت فيعض هدانسإ

هحيحص .

24. (103) (6011)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer Müslüman olduğu zaman, Hz. Cibril aleyhisselam inip:"Ey Muhammed! Sema ahalisi Ömer'in Müslüman olması ile müjdeleştiler!" dedi." [44]

نْبا ِنَع ،َ اَسْيَك ِنْبا ٍحِلاَص ْنَع ،ُّينِيدَمْلا ٍءاَطَع ُنْب ُد ُواَد اَنأَبْنأ . ُّي ِحْلَّطلا ٍدّمَحُم ُنْب ُليِعاَمْسإ□
اَنَثّدَح ـ154 □ 6512 □ 28ـ . ِهْيَل َع ُمِّلَسُي ْنَم ُل َّوأ َو . ُرَمُع ُّقَحْلا ُهُحِفاَصُي ْنَم ُل َّوأ»
:# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ،ٍبْعَك ِنْب ّيَبُأ ْنَع ،ِّبَيَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع ،ٍباَهِش ِنقابو .هفعض لع
اوقفتا دقو ،ّينيدملا ءاطع نب دواد هيف .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.« َةَّنَجْلا ُهُل ِخْدُيَف
ِهِدَيِب ُذُخأَي ْنَم ُل َّوأ َو

نم دعبأ وه امو ،ًادج ركنم ثيدحلا اذه :ديناسملا عماج يف ،ريثك نب نيدلا دامع ظفاحلا
لاق :ّطويسلا لاقو ،تاقث هلاجر

اعوضوم َ وكي َ أ□ .

25. (104) (6012)- Hz. Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Hakk'ın musafaha ettiği ilk kimse Ömer'dir. İlk selam verdiği kimse de odur. İlk elinden tutup cennete koyacağı kimse de o olacaktır." [45]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen hak kelimesi ile ilgili farklı yorumları Sindî şöyle kaydeder: * Hak'tan murad hak sahibidir. O da hakkı ve doğruyu ilham etmekle vazifelendirilen melektir. Bu meleğin herkesten önce Hz. Ömer (radıyallahu anh) ile tokalaşıp selamlaşması ve öncelikle cennete dahil etmesinin manası, Hz. Ömer'in, doğruyu herkesten önce işitip söylemesi, tatbik etmesi ve bunun sonucu olarak cennetle müjdelenmesi demektir.

* Hak'tan murad batılın zıddı da olabilir. Bu durumda hadis, Hz. Ömer'in istişare vesairede isabetli görüş ve sezgi sahibi olmasını, bunu herkesten önce söylemesini ifade eder. * Hak ve doğru söz ve hareketlerin ahiret günü güzel bir surette tecessüm ederek cennete götürücü bir rehber manası da muhtemeldir. Elinden tutma tabirinden murad da bu rehberlik olmalıdır.

---

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/503. [43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/503. [44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/504. [45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/504.

* Hak'tan, Allah Teala hazretlerinin kastedilmiş olması da muhtemel ise de, böyle bir ihtimale cezmetmenin mahzurlu olacağı açıktır. Çünkü, bu taktirde, Hz. Ömer'in peygamberlerden de üstün olacağı gibi bir mana melhuz olur. Halbuki, makamı ne kadar yüce de olsa hiç kimse peygamberden üstün olamaz. Peygamberlik kesbî değil, vehbîdir." 46

ماَشِه ْنَع ،ِدلاَخ ُنْب ُّي ِجْن َّرلا يِنَثَّدَح .َ ُوشَجاَمْلا ُنْب ِكِلَمْلا ُدْبَع اَنَث .ُّيِنيِدَمْلا ِدْيَبُع وُبأ□
ٍدْيَبُع ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ158 □6513 □26□

ثيدح :دئاوزلا يف.«ًةَّصاَخ ِباَّطَخْلا ِنْب َرَمُعِب َم ًَ ْس“ا َّزِعأ َّمُهَّللا» :#ِ ّالل ُلوُس َر َلاَق :
ْتَلاَق ،ًةَشِئاَع ْنَع ،هِيِبأ ْنَع ،َة َو ْرُع ِنْب لاق ،ّيجنزلا دلاخ نب ملسم هيفو .تاقثلا يف َ ابح نبا
هركذو ،ضعب هفعض َ، وشجاملا نب كلملادبع هيف .فيعض ةشئاع

ابح نباو نيعم نبا هقثوو .مهريغو ئاسنلاو متاح وبأ هفعضو .ثيدحلا ركنم : ّيراخبلا □ .

26. (105) (6013)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua etmişti: "Allahım! İslam'ı, hassaten Ömer İbnu'l-Hattab(ın Müslüman olmasıyla) aziz kıl!" 47

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen aziz kılmayı, "kuvvetlendirme" manasında anlamak gerekecektir. Yani onun İslam'a girmesi ile kuvvet ver, kâfirlere galip ve yardım lutfet demektir. İslam, vahy-i İlahî olma yönüyle azizdir, şereflidir. Beşerî katkı bu şerefi artırmaz, güç kazandırır. Nitekim bu dua hemen kabul görmüş, Hz. Ömer, İslam'a girmiş ve onun girişinden sonra İslam gizli tebliğ safhasından alenî tebliğe geçmiştir. İbadetler alenen yapılabilmiştir.Hadisin Tirmizî'de gelen veçhinde "Allahım, İslam'ı Ebu Cehl veya Ömer'le aziz kıl" buyurarak Ebu Cehil ve Ömer'i zikrettiği belirtilir. Hadisin başka vecihleri de var. Farklılığı alimler: "Resulullah, önce her ikisini de zikretmiş ise de, sonraki bir duada sadece Hz. Ömer'i zikretmiş olabilir" diyerek te'vil etmişlerdir. 48

*** HZ. OSMAN**

داَن ِّزلا يِبأ ِنْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع ،ِدِلاَخ ُنْب ُ اَمْثُع يِبأ اَنَث .ُّيِناَمْثُعْلا َ اَمْثُع ُنْب ُدّمَحُم ،ً ا َو□□
ْرَم وُبأ اَنَثّدَح ـ158 □6514 □27□

يف.«َ أَّفَع ُنْب ُ اَمْثُع اَهِيف يِقِف َر َو .ِةَّنَجْلا يف ٌقيِف َر ٍّيِبَن ِّلُكِل» :َلاَق #ِ ّالل َلوُس َر َّ أ
ْنَع ،هِيِبأ ْنَع ،اِ‘عْرَج ،ْنَع يِبأ ُرَه ْرَي ةَ؛

. دئاوزلا: هدانسإ فيعض. فيه عثما َ نب خالد، وهو ضعيف بتافقهم

27. (109) (6014)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her peygamber için ahirette bir arkadaş vardır. Orada benim arkadaşım Osman İbnu Affan'dır." 49

AÇIKLAMA:

Sindî, Hz. Osman-ı Zinnureyn'in Aleyhissalâtu vesselâm'a arkadaş olmasını şu mealdeki ayete dayanarak izah eder: "(Dünyada) zürriyetleri iman edip kendilerine uyan mü'minlere, (ahirette) zürriyetlerini kavuştururuz. Bununla beraber onların amellerinden hiçbir şey eksiltmeyiz" (Tur 21).Sindî der ki: "Bu ayete göre, Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)' in muhterem kızları cennette peygamberin yanında olacaklardır. Hz. Osman (radıyallahu anh) da bu iki kerimenin zevci olduğu için onlara tabi olacak, böylece, o da Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında bulunacaktır."Sindî, Hz. Ali'nin durumunu şöyle açıklar: "Ali (radıyallahu anh), Aleyhissalâtu vesselâm'ın damadı olduğu halde ondan bahsedilmeyip Peygambere arkadaş olarak sadece Hz. Osman'ın zikrediliş sebebi, Hz. Osman'ın esas itibariyle Resulullah'ın zürriyetinden sayılmamasıdır. Hz. Ali çok yakın bir akrabasıdır ve onun yanında ve terbiyesinde büyümüştür, bu sebeple onun zürriyetinden sayılır. Ayetin muktezasınca, onunla beraberliği tabii bir hadisedir, bunun belirtilmesine hacet yoktur. Ayrıca hadiste, Resulullah'la beraberlik ve arkadaşlığın Hz. Osman'a has kılındığına dair bir sarahat da yoktur." 50

دَانِّزلا يِبأ ِنْب ِنمْح َّرلاِدْبَع ْنَع ،ٍدِلاَخ ُنْب ُ اَمْثع يِبأ اَنَث .ُّيِناَمْثُعْلا َ اَمْثُع ُنْب ُدّمَحُم ،َ ا َو□□
□25□ 6518□ 115ـ اَنَثّدَح وُبأ ْرَم

يِن َرَبْخأ ُلي ِرْب ِج اَذه ! ُ اَمْثع اَي» :َلاَقَف ِد ِجْسَمْلا ِباَب َدْنِع َ اَمْثُع َيِقَل # ِّيِبَّنلا َّ أ ؛ةَ َرْي
َرُه يِبأ ْنَع ،ج َرْع ِ‘ا ِنَع ،دَانِّزلا يِبأ ْنَع

هلبق يذلاك ثيدحلا اذه دانسإ :دئاوزلا يف.« اَهِتَبْح ُص ِلْثِم ىلَع ،ةَّيَق ُر ِقاَدَص ِلْثِمِب ، .
ٍمُوُثْلُك َّمُأ َكَج َّو َز ْدَق َ ّاللّ َّ أ

28. (110) (6015)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mescid-i Nebevi'nin girişinde Hz. Osman (radıyallahu anh)'la karşılaşmıştı: "Ey Osman! İşte Cibril aleyhisselam! Bana

46 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/504-505. 47 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/505. 48 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/505-506. 49 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/506. 50 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/506-507. haber verdi ki Allah Teala hazretleri (kızım) Ümmü Gülsüm'ü, Rukiyye'nin mehrine denk bir mehirle ve ona yaptığın hayat arkadaşlığı gibi bir arkadaşlık yapmak üzere sana nikahlamıştır!" buyurdular." 51

نْب ِبْعَك ْنَع ،َني ِريس ِنْبا ٍدّمَحُم ْن َع ، ًأَّسَح ِنْب ِماَشِه ْنَع ،َسي ِرْدإ ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث .□
ٍدّمَحَم ُنْب ُّيِلَع اَنَثّدَح ـ111 □6516 □28□

تْبَث َوَف .«نَدُهْلا ىلَع ٍذِئَم ْوَي ،اَذَه» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَقَف . ُهُسأ َر ٌعّنَقُم ٌلُج َر َّرَمَف اَهَب□
َّرَقَف ًةَنْتِف # ِ ّاللّ ُلوُس َر َرَكَذ : َلاَق ؛َة َرْجُع

نب محمد :متاح وبأ لاق .عطقنم هدانسإ :دئاوزلا يف.«اَذه» َلاَق ؟اَذه : ٌتْلُقَف .# ِ ّاللّ َلوُس
َر ٌتْلَبْق َتْسا َّمُث ُ، اَمْثُع ْيَعْبَضِب ٌتْذَخأَف

تاقث هلاجر يقابو .ةرجع نب بعك عمسي مل نيريس .

29. (11) (6016)- Ka'b İbnu Ucre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) vukuu yaklaşmış olan bir fitneyi zikretmişti. O sırada başı örtülü birisi yoldan geçti. Aleyhissalâtu vesselâm:"İşte şu (giden), o gün hidayet üzere olacak!" buyurdular. Ben hemen sıçrayıp, Osman (olan o geçen kimse)nin bazularından tutup Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın karşısına geçerek: "(O söylediğiniz) bu mu?" dedim."Evet bu!" buyurdular.52

AÇIKLAMA:

Hz. Osman'ın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın iki kerimesiyle evlenmeleri, burada mevzubahis edilen fitnede şehid edilme hadisesi daha önce mükerreren geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz (mesela 4809 ve 5612. hadislere bakılabilir).53

نْب ِسْيَق ْنَع ،ِدِلاَخ ِيِبأ ُنْبا ُليِعاَمْسإ اَنَث ٌعيِك َو اَنَث :اَق ،ٍدَّمَحَم ُنْب ُّيِلَع َو ،ٍرْيَمُن ِنْب ِ□
ّاللِّدْبَع ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ113 □6517 □35□

وُعْدَن َأ !ِّاللّ َلوُس َر اَي :اَنْلُق « يِباَحْصأ َضْعَب ِيدْن ِع ّ أ ُتْدِد َو» :ِه ِض َرَم ِيف # ِ ّاللّ
ُلوُس َر َلاَق :ْتَلاَق ،َةَشِئاَع ْنَع ،ٍم ِزاَح ِيبأ .ُهُمِّلَكُي # ُّيِبَّنلا َلَعَجَف ،ِهِب ًَخَف ،َءاَجَف «
ْمَعَن» َلاَق ؟ َ اَمْثُع َكَل وُع ْدَن َأ :اَنْلُق .َتَكَسَف ؟َرَمُع َكَل وُعْدَن َأ :اَنْلُق .َتَكَسَف ،ٍرْكَب اَبأ
َكَل

يلاِ َدِهَع #ِّاللّ َلوُس َر ّ إ :ِراَّدلا َم ْوَي َلاَق ً اَّفع َنْب ً اَمْثُع ّ أ : ً اَمْثُع َنل ْوَم ،َةَلْهَس وُبأ□□
ِنَّثَدَحَف :ٌسْيَق َلاَق .ُرَّيَغَتي ً اَمْثُع ُهْج َو َو

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.َم ْوَيلا َكِلذ ُهَن ْو َرَي اوُناَكَف :ٌسْيَق َلاَق.ِهْيَلَع ٌرِباَص اَنأ َو :.
ِهثيِدَح ِيف ٌّيِلَع َلاق َو.ِهْيَلاِ ٌرِئاَص اَنأَف .ًادْهَع

تاقث هلاجر .

30. (113) (6017)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hastalığı sırasında: "Yanımda ashabımdan birinin bulunmasını istiyorum!" buyurdular. Biz de:"Ey Allah'ın Resulü! Sana Ebu Bekr'i mi çağıralım?" dedik, sükut buyurdular. Bunun üzerine:

"Sana Ömer'i mi çağıralım?" dedik, yine sükut buyurdular. Bunun üzerine:"Sana Osman'ı mı çağıralım?" dedik."Evet!" buyurdular. (Onu çağırdık. Derhal huzura geldiler. Resulullah onunla başbaşa kaldı. Aleyhissalâtu vesselâm ona konuştukça Hz. Osman'ın yüzü (renk renk oluyor) değişiyordu.Kays der ki: "Bana, Ebu Sehle Mevla Osman'ın anlattığına göre, Hz. Osman, yevmü'ddar'da (evinde muhasara edildiği günde) kendisine: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana bir ahidde (sözde) bulunmuştu. (Şu anda) ben ona kavuşmaktayım" demiştir.Hadisin ikinci ravisi Ali (İbnu Muhammed)'in rivayetinde Hz. Osman: "Ben bu ahid üzerine sabrediciyim" demiştir.Ravi Kays der ki: "Alimler, hadiste geçen yevmü'ddar (ev günü) tabiriyle Hz. Osman'ın evinde muhasara edildiği günü anlarlar." 54

AÇIKLAMA:

Resulullah, mükerrer hadislerinde Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın şehid edileceklerini haber vermiştir. Alimlerimizin bir kısmı, bu hadisten hareketle, bilahare Mısırlı ihtilalciler tarafından muhasara edilen Hz. Osman'ın onlara mukabele etmemesini ve halife ünvanıyla onların püskürtülme emrini vermemesini, Resulullah'ın hususi talimatıyla izah ederler. Zinnureyn efendimiz, Ebu Sehle'ye: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), vukua geleceğini bana bildirdiği fitne patlak verdiği zaman, benim sabretmemi ve fitnecilerle savaşmamamı bana söyledi" demiş olmalıdır. Daha önce, mükerreren temas ettiğimiz üzere, fitne yani dahilî kargaşada aslolan, fitneden imkan nisbetinde kaçınmak ve müdafa-i nefiste bile bulunmamakdır. Bu siyaset, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Adem'in iki oğlu arasında cereyan eden hadisenin hikâyesi zımnında, ümmet-i merhumeye ders verilmiştir. Haksız ve zalim olan Kabil, masum olan Habil'i öldürme niyetini açıklayınca Habil kardeşine şu cevabı verir: "Dilerim ki, sen benim günahımı ve kendi günahını yüklenesin de cehennem ateşinin ehlinden olasın. Bu da zalimlerin cezasıdır" (Maide 29).Alimler, bu ayete, Ümmet-i Muhammed'den ilk örneği Hz. Osman'ın teşkil ettiğini söylerler. 55

---

51 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/507. 52 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/507-508. 53 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/508. 54 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/508-509. 55 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/509.

*** HZ. ALİ**

يِن َرَبْخأ .ِنْيَسُحْلا وُبأ اَنَث .ٍدّمَحم ُنْب ٌّيِلَع اَنَثّدَح ـ116 □6515□ □31□

يِف # ِ ّاللّ ِلوُس َر َعَم اَنَلَبْقأ :َلاَق ،ِب ِزاَع ِنْب ِءا َرَبْلا ِنَع ،ِتِباَث ِنْب ِ ّيِدَع ْنَع ،ً اَعْدَج ِنْبا ِدْي
َز ِنْب ٍّيِلَع ْنَع ،ةَمَلَس ُنْب ُدا َّم َح « ؟ِمِهِسُفْنأ ْنِم َنيِنِم ْؤُمْلاِب ىل ْوأ ُتْسَلأ» :َلاَقَف ،ٍّيِلَع ِدَيِب
َذَخأف .ًةَعِماَج َة ًّ َصلا َرمأَف .ِقي ِرَّطلا ِضْعَب يِف َل َزَنَف .َّجَح يِتّلا ِهِتَّجَح ِداَع ّ َمُهّللا .
ُهاَ َو ْنَم ِلا َو ّ َمُهّللا .ُه ً ْوَم اَنأ ْنَم ٌّيِلو اَذَهَف» :َلاَق ىلَب :اوُلاَق «؟ِهِسْفَن ْنِم ٍنِم ْؤُم ِّلُكِب ىل
ْوأ ُتْسَلأ» َلاَق .ىلَب :اوُلاَق

اعدج نب ديز نب يلع فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«ُهاَدَاَع ْن َم □ .

31. (116) (6018)- Bera İbnu Âzib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yaptığı hacda biz de beraberdik. (Bir ara) yolda bir yerde konakladı ve cemaatle namaz kılma emrini verdi. Bu sırada, Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin elinden tutarak (yanındaki ashabına): "Ben mü'minlere nefislerinden evla değil miyim?" diye sordu. Hep bir ağızdan: "Elbette evlasın!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm tekrar:"Ben her mü'mine, kendi nefsinden evla değil miyim?" buyurdular. Ashab yine hep bir ağızdan: "Evet evlasınız!" dediler. Bunun üzerine (Ali'yi göstererek):"İşte bu, ben kimin dostu isem, onun dostudur! Allahım, sen buna dost olana dot, düşman olana düşman ol!" buyurdular. 56

AÇIKLAMA:

1- Hadiste başlıca iki husus işlenmektedir:

1) Resulullah'ın mü'minlere nefislerinden evla olması. Bu husus, bizzat Kur'an-ı Kerim'de ele alınmış olan bir husustur. "Peygamber, (her hususta) mü'minlere nefislerinden evladır..." (Ahzab 6). Bu hususta başka hadisler de var. Daha önce muhtelif vesilelerle açıkladığımız için tekrar etmeyeceğiz. **2)** İkinci husus: Hz. Ali'nin mü'minlerce sevilmesi meselesi, Resulullah bütün ashabının sevilmesi için mükerrer beyanlarda bulunduğu halde, hizmeti büyük olan bir kısım sahabilerin sevilmesi için daha ziyade beyanda bulunmuştur. Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Zeyd İbnu Harise, Übey İbnu Ka'b, Hz. Hatice, Hz. Aişe vs. radıyallahu anhüm ecmain. Hz. Ali hakkındaki uyarılarının çokluğu, onun bilahere maruz kalacağı birkısım hadiseler sebebiyle kalplerde onun hakkında doğabilecek menfi duyguları bertaraf etmek, ümmeti öyle bir vartadan korumak gayesine matuf olabilir. Bediüzzaman merhum, Hz. Ali'nin fazilet ve övgüsüyle ilgili rivayetlerin çokluğunu, onun muhalefetlerle karşılaşması sebebiyle, aleyhinde yıpratıcı propagandaların çokça vukua gelmesi karşısında, ulemanın onu müdafaa etmek maksadıyla, Resulullah'tan kendilerine intikal eden onunla ilgili hadisleri rivayet hususuna ayrı bir ehemmiyet vermeleri ile izah eder. Eğer o da diğer sahabiler gibi normal bir hayat sürmüş olsaydı, Hz. Ali ile ilgili hadislerin rivayetine ihtiyaç duyulmayacak ve dolayısıyla zaman içinde, diğerleri hakkındaki hadislerin unutulduğu gibi onun hakkındaki hadislerin de pek çoğu unutulacaktı.Rafizîler, bu çeşit hadisleri, "Resulullah'tan sonra Hz. Ali'nin hilafete elyak olduğu"na dair iddialarına delil olarak kullanmışlardır. Ehl-i Sünnet hadislerin bir kısmını zayıf bulsa da, onlar böyle değerlendirdiler diye hadisi inkar cihetine gitmezler. Ancak başka deliller muvacehesinde hilafete, sırayla Hz. Ebu Bekr'in, sonra Hz. Ömer'in, sonra Hz. Osman'ın layık olduğunu, Hz. Ali'nin de fazilet ve liyakatta dördüncü sırada yer aldığını söylerler.Bu hususu tahlil eden Sindî, sadedinde olduğumuz hadisin vürud sebebini de kaydederek Rafizî iddianın yersizliğini belirttikten sonra bir de şu rivayeti kaydeder: "Hz. Abbas, Hz. Ali'ye: "Resulullah'a müracaat ederek, halifeliğin bize mi başkasına mı ait olduğunu bir sor!" diye emretmişti. Hz. Ali, Abbas'a şu cevabı verdi: "Eğer benim sormam üzerine, o bizi bundan menederse, artık hiç kimse bize halifelik hakkı tanımaz."Sindî der ki: "Bu iki yüce şahsiyet, sadedinde olduğumuz hadisten halifelik manası çıkarmış olsalardı, meseleyi bir de sual konusu yapmak üzere aralarında tezekkür etmezlerdi." 57

لاَق ؛بَلْيَل يِبأ ِنْب ِنمْح َّرلاِدْبَع ْنَع ،ُمَكَحْلا اَنَث .بَلْيَل يِبأ ُنْبا اَنَث .ٌعيك َو اَنَث . 117□ :
َةَبْيَش يِبأ ُنْب ُ اَمْث ـ6518 □32 ُع اَنَثّدَح ـ َلوُس َر َّ إ : َلاَقَف . ُهَتْلأَس ْوَل :اَنْلُقَف .ِفْي
َّصلا يِف ِءاَتِّشلا َباَيِث َو ،ءاَتِّشلا يف ِفْيَّصلا َباَيِث ُسَبْلَي ً اَكَف .ٍّيِلَع َعَم ُرُمْسَي بَلْيَل ُوبأ ً اَك

نْيَعْلا ُدَم ْرأ يِّنإ ! ِّاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق . َرْبَيخ َم ْوَي ،نْيَعْلا ُدَم ْرأ اَنأ َو َّيَلإ َثَعَب # ِ□ .
ّاللّ ُّب ِحُي ٍّج َر َّنَثْعَب'» : َلاَق َو . ٍذِئَم ْوَي َدْعَب ًاد ْرَب ًّ َو ًا ّرَح ُتْدَج َو اَمَف : َلاَق « َد ْرَبْلا
َو ّ َرَحْلا ُهْنَع ْبِهْذأ ّ َمُهَّللا» : َلاَق َّمُث .يِنْيَع يِف َلَفَتَف .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف. ُهاَّيإ
اَهاَطْعأف ،ٍّيِلَع َيلإ َثَعَبَف . ُساَّنلا ُهَل َف َّرَشَتَف «ِرا ّ َرَفِب َسْيَل ،ُهَلوُس َر َو ُ ّاللّ ُهُّب ِحُي َو
ّاللّ َ َو َر ُهَلوُس،

هب درفني امب جتحي .ظفحلا فيعض ،محمد وهو ،عيكو خيش ،بليل يبأ نبا .

32. (117) (6019)- Abdurrahman İbnu Ebi Leyla anlatıyor: "Babam Ebu Leyla, Hz. Ali (radıyallahu anh) ile akşamları biraraya gelip sohbet ederlerdi. Hz. Ali, kışta yaz elbiseleri, yazda da kış elbiseleri giyerdi. Biz (babama bunun hikmetini bir) sorsanız! dedik. O da sordu. Ali (radıyallahu anh) şu açıklamayı yaptı:"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hayber günü, gözümden rahatsız olduğum bir sırada, bana adam göndererek yanına çağırdı. Ben:"Ey Allah'ın Resulü dedim, gözlerimden hastayım, (vereceğiniz vazifeyi yapamamaktan endişe ederim)" dedim. Bunun üzerine, gözüme mübarek tükrüklerinden sürüp, bir de: "Allahım, ondan sıcak ve soğuğun vereceği rahatsızlıkları kaldır!" diye dua buyurdular. O günden sonra ne sıcakta terledim, ne de soğukta üşüdüm" açıklamasını yaptı."Hz. Ali, ilaveten Resulullah'ın şöyle buyurduğunu anlattı:"Yarın, Hayber'in fethi için öyle bir zatı komutan yapacağım ki, o Allah'ı ve Resulü'nü hakkıyla sever, Allah ve Resulü de onu severler. O cepheden kaçacak biri de değildir."[58]

AÇIKLAMA:

Hz. Ali'nin , burada zikredilen Hayber'in fethi sırasındaki komutanlığı meselesi daha önce birkaç vesile ile geçti. Hadis, birçok farklı tarikten, bazı teferruat farklarıyla rivayet edilmiştir. Özeti şudur:Hayber'in kuşatması biraz gecikince bir gün Resulullah: "Yarın şu sancağı öyle birisine vereceğim ki Allah ve Resulü'nü hakkıyla sever, Allah ve Resulü de onu severler. Allah Hayber'in fethini onun elleriyle müyesser kılacaktır!" der. Bu ifade üzerine: "Acaba o övülen zat ben mi olurum?" ümidi bütün mü'minlerin kalbini yakar. Hatta Hz. Ömer, o güne kadar komutanlığa hiç talip olmadığını, ancak hadiste ifadesini bulan şerefe nail olmak gayesiyle, sancağın kendisine verilmesini arzu ettiğini, Resulullah'ın nazarına çarpma gayretlerine girdiğini belirtir.Ancak ertesi günü, Aleyhissalâtu vesselâm Hz. Ali'yi çağırtır, gözlerindeki rahatsızlık sebebiyle özür beyan eden Ali (radıyallahu anh)'nin gözünü mucizevî şekilde tedavi ettikten sonra sancağı ona teslim eder. Gerçekten, Hayber fethedilinceye kadar Hz. Ali öyle yiğitçe savaşır ki, Cenab-ı Hakk onun ihlas ve samimiyetine mükâfaten onu birçok harikalara mazhar eder. Sekiz-on kişinin kaldırmaktan aciz kaldıkları kale kapılarını tek eliyle kaldırıp kalkan olarak kullanır.Sadedinde olduğumuz hadis, bu vesile ile Hz. Ali'nin mazhar olduğu bir duayı Nebevinin eserinin ömrü boyunca onda müşahede edildiğini açıklamaktadır: Soğuk ve sıcağın tesirinden azade kalmak. [59]

---

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/510. [57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/510-511.

نْبا ِنَع ِعِفاَن ْنَع ِبْئِذ يِبأ ُنْبا اَنَث .ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب َّلَعُمْلا اَنَث . 115 ُّيِطِسا َوْلا ىسُوم ُنْب□
ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ ـ6525 □33ـ يف مكاحلا هاور :دئاوزلا يف.«اَمُهْنِم ٌرْيَخ اَمُهوُبأ َو .ِةَّنَجْلا
ِلْهأ ِبابَش اَدِّيَس ُنْيَسُحْلا َو ُنَسَحْلا» :#ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َرَمُع

نبا هلاق ،ّيلع لضف يف اثيدح نيتس عضوب ضرتعا ىلعملاو .فنصملاك ،نمحرلادبع نب ىلعملا قيرط نم كردتسملا

امهنم ريخ امهوبأو» ةدايز ريغب ةفيذح ثيدح نم يئاسنلاو يذمرتلا يف هلصأو .فيعض» .
دانس“اف .نيعم

33. (118) (6020)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hasan ve Hüseyin cennet ehlinin gençlerinin efendileridir. Babaları onlardan daha hayırlıdırlar." 60

AÇIKLAMA:

Burada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisi hayatta iken henüz temyiz safhasına ulaşma durumunda olan torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin efendilerimizi "cennetteki gençlerin efendileri" olarak tavsif buyurmaktadır. Bu durum, alimleri "kime genç denir?" veya "İnsan hangi yaşlarda genç sayılır?" sorularını sormaya ve cevap aramaya sevketmiştir. İnsan ömrünün çocukluk, gençlik, olgunluk, ihtiyarlık, düşkünlük gibi birkısım safhalara ayrılması, birçok yönden ehemmiyet arzeden bir husustur. Alimlerimizin bu meseleye verdikleri ehemmiyeti gösteren bir tahlilimizi aynen kaydedeceğiz. 61

GENÇLİK (Şebabet): Büluğundan sonra başlayıp kühulet ve hatta şeyhûhete kadar geçen safhaya denir. Şebabetin, iptidasında -ki bulüğdur- ittifak edilmekle beraber müntehası hususunda ihtilaf edilmiştir. Zeynü'd-Din el-Irakî kesin bir üslubla: "Ashabımız nezdinde, 33 yaşına basıp bunu geçmeyene genç (şâbb) denir" der. Ebu Ca'fer et-Tahavi bu hususta sırf nususa dayanarak bize oldukça detaylı bir münakaşa sunar. Hadisçilerin meseleye atfettikleri ehemmiyeti ve Kur'an-ı Kerim'in bu konudaki ayetlerini hatırlatmak maksadıyla burada hülasa edeceğiz:Tahavi, önce şebabetin yani gençlik devresinin bülüğla 40 yaş arasındaki devreye dendiği görüşünde olanları reddeder ve şahid olarak şu hadisi gösterir: "Enes Hz. Peygamber'den şunu nakleder: "Ben rüyamda cennete girdim. Derken altundan mamul bir kasrın önüne geldim. Bu kasr kime ait diye sordum. Kureyş'ten bir gence (ىتف) ait dediler. Bana ait olduğunu zannettim. Fakat yine de kime diye sordum. "Ömer İbnu'l-Hattab'a ait" dediler..."Tahavi, burada, "gerek Hz. Peygamber ve gerekse Hz. Ömer yaşça kırkın çok üstünde oldukları halde, hadiste "genç" kalimesiyle ifade edilmişlerdir" demek ister ve bu iddiasına "Hz. Peygamber'in torunları Hasan ve Hüseyin gençlerin efendileridir" sözüne dayanarak yapılacak itiraza da: "Onların ahiretteki durumlarını nübüvveti icabı Allah'ın bildirmesiyle bilmiştir" diye cevaplandırır. Tahavi, burada "cennetteki gençlerin efendisi" ünvanını alan Hz. Hasan ve Hüseyin'in vefat ettikleri zamanki yaşlarının -ki birincisi 50 civarında, ikincisi 58 civarında idi- gençlik devresi içerisinde olduğunu ifade etmiş

---

58 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/512. 59 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/512-513. 60 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/513. 61 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/513-514. oluyor.Tahavi, sadece gençlik

devresiyle ilgili işkali bertaraf etmekle kalmaz, aynı metodla (yani nususa dayanarak) bütün yaş safhalarının tablosunu vermeye çalışır: "Sonra gençlikten önceki ve gençlikten sonraki yaşlarının hakikatını ve bunlar için kullanılan tabirleri bulmak için araştırmamıza devam ettik. Cenab-ı Hakk'ın şu sözü karşımıza çıktı: "O Rabbiniz ki sizi önce topraktan, daha sonra da nutfeden yarattı, sonra da çocuk olarak (tıfl) çıkardı" (Hacc 5). Cenab-ı Hakk burada insanı çocuk olarak çıkardığını bildirmektedir. Sonra O (celle celaluhu) bir başka ayette de çocukluğun (tufuliyyet) sonunu bildirmektedir: "Sizden olan çocuklarınız (etfal) büluğa erdikleri zaman, kendinden öncekiler gibi (odanıza girmek için) izin istesinler" (Nur 59). Buradan anlarız ki, büluğa eren artık gençlik safhasına girmiştir. Bu safha Allah'ın istediği bir zamana kadar devam eder. Gençlik devresinin müddetini ve arkasından gelen safhayı aramaya devam ettik: Derken Cenab-ı Hakk'ın şu ayeti imdadımıza yetişti: "Sonra gençlikte zirveye ulaşırsınız" (Gafir 67). Burada Cenab-ı Hakk'ın karşımıza "gençliğin zirvesi (eşüdd)" tabirini çıkardığını görüyoruz. Bu mübhem tabirin bir başka ayette tavzihini buluruz: "Sonra o, yiğitlik çağına erdiği (hele) kırk(ıncı) yıl(ın)a ulaş(ıp da tam kemaline var)dığı zaman..." (Ahkaf 15). Ayetten gençliğin bu yaşa kadar mı olduğunu, daha öteye de geçip geçmediğini anlarız. Cenab-ı Hakk ilk kaydettiğimiz ayette der ki: "...Sonra sizi güçlü kuvvetli bir çağa erişmeniz için, sonra da ihtiyarlar olmanız için..." (Gafir 67). Böylece kırktan sonra gençlikten çıkıp ihtiyarlığa girme ihtimali belirir. Fakat Cenab-ı Hakk'ı şöyle der buluruz: "O Rabb-ı Zî Şan ki sizleri önce topraktan sonra nutfeden yarattı..." Toprakla nutfe arasında bir ayırıcı var. Çünkü topraktan yaratılanlar ise onun evladlarıdır. Bu iki yaratılış

arasında Allah'ın arzu etmiş olduğu miktarda zaman fasılası var. Cenab-ı Hakk'ın اخوُيُش اوُنوُكَتِل ّمُث ْمُكَّدُشَا اوُغُلْبَتِل sözü bunun gibidir. Binaenaleyh el-Eşüdd safhasına ulaşmaları ile ihtiyarlar olmaları arasında da miktarını ancak Allah'ın bileceği belli bir müddet bulunması ihtimali var. Böylece o rüyayı gördüğü zaman Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in yaşı kırkın üstündedir ve artık ihtiyar sayılacak yaşın altındadır. Bu meselede işin iç yüzünü ancak Allah bilir."Bu tahlilimizin "olgunluk (kuhulet) safhasıyla ilgili kısmını az yukarıda 6009 numaralı hadiste özetleyerek kaydettik. 62

نَع ،لاَهْنِمْلا ِنَع ِحِلاَص ُنْب ُء ًَعْلا اَناَأْبَنأ .نَسوُم ُنْب ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَث .ُّى ِزا ّرْلا َليِعاَمْسإ ُنْب
ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ125 6521 34

ساَّنلا َلْبق ُتْيَّلَص .ٌبأَّذَك ّاَّإ ِيِدْعَب اَهُلوُقَي َ .ُرَبْك‘ا ُقيِّد ّصلا اَناَأ َو .# ِهِلوُس َر وُخاَأ َو ،ِ
ّاللُّدْبَع اَناَأ :ٌّيِلَع َلاَق :َلاَق ِ؛ّاللِّدْبَع ِنْب ِداَّبَع

طرش بلع حيحص :لاقو .لاهنملا نع كردتسملا يف مكاحلا هاور .تاقث هلاجر .حيحص
دانسإ اذه :دئاوزلا يف .َنيِنِس ِعْبَسِل

نيخيشلا.

34. (120) (6021)- Hz. Ali (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Ben Allah'ın kulu, Resulü'nün kardeşiyim ve ben sıddîk-ı ekberim. Benden sonra sıddık-ı ekber olduğunu söyleyen yalancıdan başkası değildir. İnsanlardan önce yedi yıl namaz kıldım."63

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ali (radıyallahu anh) burada, kendine has bazı imtiyazlı durumları zikretmektedir. Kişinin üzerinde tecelli eden İlahî lütufları övünme kastıyla değil de tahdis-i nimet suretiyle zikretmesinin fahirlenmek, böbürlenmek sayılmayacağını Duha suresinde geçen "Rabbinin nimetlerini anlat!" ayet-i kerimesini şahid göstererek daha önce izah etmiştik, tekrar etmeyeceğiz.

2- Hz. Ali'nin kendisini "Resulullah'ın kardeşi ilan etmesi", "siyer kitaplarımızda belirtildiği üzere hicretle herkesi kardeşlerken, Hz. Ali'yi Resulullah'ın kimseyle kardeşlememesi karşısında Ali'nin müracaatı üzerine: "Sen, ey Ali, dünyada da ahirette de benim kardeşimsin" demiş olmasına dayanır. **3-** "Sıddîk-ı ekberim" sözünü Sindî şöyle açıklar: "Sıddik çok doğru söyleyen, hakkı tereddütsüz olarak kabul eden kimseye denir. Bu lakap, Hz. Ebu Bekr'e verilmiştir. Çünkü o, Aleyhissalâtu vesselâm'ı tereddütsüz tasdik etmiştir. Hz. Ali'nin bu sözü, Resulullah'ı herkesten önce tasdik etmiş olduğunu ima etme gayesini güdebilir. Çünkü birkısım alimler Hz. Ali'nin ilk iman eden kimse olduğunu kabul etmişlerdir. **4-** Hz. Ali'nin "Herkesten önce yedi yıl namaz kıdım" demesi de yaş durumuyla izah edilmiştir. Çünkü o çocuk iken Müslüman oldu ve derhal namaza başladı. Muasırları arasında onun kadar erken yaşta Müslüman olan yoktur. Onun yaşından en az yedi yaş büyük olanlar İslam'a girmiş olunca onun namaz kılma işi, bir bakıma onlardan yedi yıl önce başlamış olmaktadır. Aksi takdirde, "namaz emri gelince o namaz kılmaya hemen başladı, diğerleri ise yedi yıl sonra başladılar" şeklinde bir anlayış ortaya çıkar ki, bu mana batıldır, gerçekleri aksettirmez.[64]

*** HZ. ABBAS**

بْعَك ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ،ِّيِعَخَّنْلا َةَ رْبَس يِبأ ْنَع ،ُشَمْع'ا اَنَث . . 145 ٍفي ِرَط ُنْب ُدّمَحُم□
اَنَثّدَح ـ ـ6522 □38 ٍلْيَضُف ُنْب ُدّمَحُم اَنَثـ ِلوُس َرِل َكِلذ اَن ْرَكَذَف . ْمُهَثِيدَح ً وُعَطْقَيَف . ً
وُثَّدَح َتَي ْمُه َو ،ٍشْي َرُق ْنِم َرَفَّنلا نَقلَن اَنُك : َلاَق ؛ِبلَّطُمْلا ِدْبَع ِنْب ِساَّبَعْلا ِنَع ،ِّيِظ َرُقْلا ْمُهَّب
ِحُي ىّتَح ُ اَمي"ا ٍلُج َر َبْلَق ُلُخْدَي َ ،ِ ّاللو . ْمُهَثيِدَح اوُعَطق يِتيَب ِلْهأ ْنِم َلُج َّرلا ا ُوأ َر اَذإَف ً
وُثَّدَحَتَي ٍما َوْقأ ُلاَب اَم» :لاَقَف ،# ِ ّاللّ

ةلسرم سابعلا نع بعك نب محمد ةياور :ليق هنأ إ .تاقث هدانسإ لاجر :دئاوزلا يف.« يِّن .
ِم ْمِهِتَبارَق ِل َو ِ ّللّ

35. (140) (6022)- Hz. Abbas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kureyş'ten bir grup kendi aralarında konuşurken biz onlara rastladığımızda yanlarına varınca konuşmalarını keserlerdi. Durumu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattık. Şöyle buyurdular: "İnsanlara ne oluyor ki, kendi aralarında konuşurlarken Ehl-i Beytimden bir adamı görünce konuşmalarını kesiyorlar. Allah'a yemin olsun! Onları Allah için ve bana olan akrabalıkları için sevmeyenlerin kalplerine iman girmez."[65]

AÇIKLAMA:

---

[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/514-515. [63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/516. [64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/517.

Sindî bu konuşmaların sır mahiyetinde olmadığına, hususiyet arzetmeyen konular olması gerektiğine dikkat çeker. Çünkü hususiyet arzeden, sır olan konuşmaların yabancıya karşı kesilmesi ayıplanamaz der. Öyleyse Kureyşliler, öfke ve düşmanlıklarını ifade etmek için konuşmalarını kesmekte idiler. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm'ın sert çıkışı da bunu te'yid eder.Resulullah'ın Al-i Beyti sevmelerini mü'minlere emretmesi şu ayetin muhtevasına uygundur "(Ey Resulüm, onlara) de ki: "Tebliğ vazifem karşılığında sizden bir ücret istemiyorum. Sizden istediğim akrabaya ve Ehl-i Beytime karşı muhabbettir" (Şûra 23).Şu halde Al-i Beyti, hem Allah'ın rızası, hem de Resul-ü Ekrem'in hoşnutluğu için, mü'minler sevmelidirler, radıyallahu anhüm ecmain. 66

نْب ِنمْح َّرلاِدْبَع ْنَع ،و ٍرْمَع ِنْب ً ا َوْفَص ْنَع ،ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسإ اَنَث .ِكاَّحَّضْلا ُنْب ِباَه َوْلا□
ُدْبَع اَنَثّدَح ـ141 □6523 □36□

نْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ،ِّيم َرْضَحْلا َة َّرُم ِنْب ِريِثَك ْنَع ،ٍرْيَفُن ِنْب ِرْيَبُج ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِةَّنَجْلا□
يف َميِها َرْبإ ُل ِزْنَم َو يِل ِزْنَمَف . ًيِلَخ َميِها َرْبإ َذَخَّتا اَمَك ًيِلَخ يِنَذَخَّتا َ ّاللّ َّ إ» :#ِ ّاللّ ُلوُس
َر َلاَق : َلاَق ؛و ٍرْمَع :دواد وبأ هيف لاق لب .باهولادبع فعض بلع مهقافت ،فيعض هدانسإ
دئاوزلا يف.«ِنْيَلِيلَخ َنْيَب ٌنِمْؤُم اَنَنْيَب ُساَّبَعْلا َو .ِنْيَهاَجُت فنصملا هب درفنا :بجر نبا لاقو:
ةرخأب. طلتخا ليعامسإ هخيشو .ةعوضوم ثيداحأ ىور :مكاحلا لاقو .ثيدحلا عضي

ثيدحلا فيعض .دواد وبأ هيف لاقو .باهولادبع ايب نم هنإف .عوضوم وهو .

36. (141) (6023)- Abdullah İbnu Amr anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri beni kendisine Halil ittihaz etti, tıpkı İbrahim aleyhiselam'ı Halil ittihaz ettiği gibi. Kıyamet günü, cennette benim menzilimle Aleyhisselam'ın menzili yüz yüzedir. Abbas da aramızda, iki halil arasında bir mü'mindir."67

AÇIKLAMA:

Hz. Abbas (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimizin en çok sevdiği zatlardan biridir. Onun Resulullah nezdinde öyle yüce bir hatırı ve hürmeti vardır ki, Resulullah onu hiç kırmazdı. Ashab, Aleyhissalâtu vesselâm nezdinde görülmesi gereken işleri için çoğu kere onu şefaatçi yaparlardı. Bir Buhârî rivayeti Hz. Ömer'in, yağmur duasına çıktığı vakit, Abbas'la tevessül edip: "Allah'ım... Sana peygamberimizin amcası Abbas ile tevessül ediyor yağmur diliyoruz. Onun yüzüsuyu hürmetine yağmur ver!" diye dua ettiğini ve her seferinde duasının kabul gördüğünü belirtir.Hz. İbrahim'le de irtibatlanması, Aleyhissalâtu vesselâm gibi onun da o yüce ve pak nesilden gelmesi ve onun torunları arasında yer almasından ileri gelir. Hz. Abbas, Resulullah daha hicret etmemiş iken, Mekke'de zahirde müşrik olduğu halde, Aleyhissalâtu vesselâm'ı sevmiş ve himaye etmiştir. 68

*** HZ. HASAN VE HZ. HÜSEYİN**

نَع ،اًيِّض رَم ً اَك َو ،ِفاًّحَجْلا يِبأ ِف وَع يِبأ ِنْب َد ُواَد نْع َ، اَيْفُس نَع ُ،عيِك َو اَنَث .□
ِدّمَحُم ُنْب ُّيلَع اَن َثّدَحـ143 □6524 □37□

يف.«يِنَضَغْبأ ْدَقَف اَمُهَضَغْبأ ْنَم َو ،يِنَّبَحأ ْدَقَف َنْيَسُحْلا َو َنَسَحْلا َّبَحأ ْنَم» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر
َلاَق :َلاَق ؛ةَ رْي َرُه يِبأ ْنَع ،ٍم ِزاَح يِبأ

تاقث هلاجر ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا .

---

65 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/517. 66 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/517. 67 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/518. 68 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/518.

37. (143) (6024)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hasan ve Hüseyin'i kim severse mutlaka beni de sevmiştir. Kim de onlara buğzetmişse mutlaka bana da buğzetmiştir."69

يِبأ ِنْب ِديِعَس ْنَع ،ٍمْيَثُخ ِنبا ً اَمْثُع ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ،ٍمِيلَس ُنْب ىَيْحَي اَنَث . 144 □6528
ِبساَك ِنْب ِدْيَمُح ُنْب ُبوُقْعَي اَنَثّدَح ـ ـ35□

□□مَع َلا ِّيِبَّن # لإِب ماَعَط ِاوُعُد ُهَل . اَذإَف ُنْيَسُح ُبَعْلَي يِف لاسِّكَّة ِ. َلاَق : َفتَقَدَّم َلا ِّيِبَّن
اوُج َرَخ ْمُهَّنأ ْمُهَث َّدَح ةَ َّرُم َنْب َلْعَي ّ أ ؛ِدِشا َر

ى َرْخ ُ'ا َو ،ِهِنَقَذ َتْحَت ِهْيَدَي َنْدحإ َلَعَجَف . ُهَذ َخأ ّىَتَح # ُّيِبَّنلا ُهُك ِحاَضُي َو .اَنُه َو اَنُهه
ُّرِفَي ُم ٍّغُلا َلَعَجَف . ِهْيَدَي َطَسَب َو ،َم ْوَقْلا ماَمأ ُنْب ُّيِلَع اَنَثّدَح.«ِطاَبْس ُ'ا َن ِم ٌطْبِس ٌنْيَسُح
.ًانْيَسُح َّبَحأ ْنَم ُ ّاللّ َّبَحأ .ٍنْيَسُح ْنِم اَنأ َو ،يِّنِم ٌنْيَسُح» :َلاَق َو . ُهَلَّبَقَف ِهِسأ َر ِسأَف يِف

تاقث هلاجر .نسح هدانسإ :دئاوزلا يف. ُهَلْث ِم ً اَيْفُس ْن َع ُ،عيِك َو اَنَث .ٍدّمَحُم .

38. (144) (6025)- Ya'la İbnu Mürre (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre: "Bir grup Ashab, Resulullah'la birlikte Aleyhissalâtu vesselâm'ın davet edildiği bir yemeğe gittiler. Yolda, Hüseyin'e rastladılar, çocuklarla oynuyordu.Ya'la der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (çocuğu görünce) ilerleyip cemaatin önüne geçip (onu tutmak için) ellerini açtı. Çocuk ise sağa sola kaçmaya başladı. Resulullah da onu takliden sağa sola koşarak, tutuncaya kadar peşinde koştu. Yakalayınca ellerinden birini çenesinin altına diğerini de ensesine koyup öptü ve: "Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin'denim! Kim Hüseyin'i severse Allah da onu sevsin. Hüseyin sıbt'lardan bir sıbttır (torun)!" buyurdu." 70

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, torunu Hz. Hüseyin'e karşı ne kadar kuvvetli bir sevgi beslediğini göstermektedir. Bedi-üzzaman, Resulullah'ın, torunları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e karşı izhar ettiği fevkalâde sevginin aradaki kan bağından gelen bir sevgiden ziyade, ileride onların nesillerinden gelip İslam'a büyük hizmet verip, ümmete her hususta rehberlik edecek büyük zatlar sebebiyle olduğunu söyler. Yani o Nebevî ilgi ve sevgi, onların nübüvvet vazifesine olacak hizmetleri sebebiyledir, o küçüklere olan sevgide onların neslinden gelecek büyüklere olan takdirlerinin, sevgilerinin tezahürü vardır. **2-** Hadiste çocukların öpülmesine hem cevaz ve hem de teşvik vardır. Bu hadisin açıklanması sadedinde İslam uleması öpmenin çeşitlerini şöyle belirtirler:

* Ta'zim öpmesi: Mü'minin, saygı duyduğu büyükleri öpmesi gibi * Şefkat öpmesi: Çocuğun kendi ana ve babasını öpmesi gibi. * Merhamet öpmesi: Baba ve annenin kendi çocuğunu öpmesi gibi. * Şehvet öpmesi: Kişinin eşini öpmesi gibi.

* Muhabbet öpmesi: Kardeşlerinin birbirlerinin yanağını öpmesi gibi. * Dinî öpmek: Haceru'l-Esved'in öpülmesidir.Şehvet öpmesi zevczevce arasında caizdir, onun dışında caiz değildir.

3- Hüseyin için sıbt tabirinin kullanılmış olmasına gelince: Sıbt torun demektir. Hüseyin esbattan bir sıbttır demekle, Resulullah'ın Hüseyin'le olan beraberliğini ifade etmeyi kastettiği belirtilmiştir: Hüseyin, Resulullah'a torun olmaya layık, onun hakkını verecek bir şahsiyettir. Bazı alimler sıbtı "kabile" manasında anlayarak, hadisi Hz. Hüseyin'in neslinin devam edip çoğalacağına hamletmişlerdir. Sıbt kelimesinin ümmet manasına da kullanıldığını nazar-ı dikkate alan alimler, Hz. Hüseyin'in hayır sıfatlarda kemale erdiğini gözönüne alarak "O kendi başına müstakil bir ümmettir" demişlerdir. Ayet-i kerimede de Hz. İbrahim müstakil bir ümmet olarak tavsif edilmiştir. "Şüphesiz İbrahim hak dine yönelen, Allah'a itaate devam eden, bütün güzel vasıfları nefsinde cem eden bir ümmet idi" (Nahl 120). Resulullah da bazı şahısları "tek başına bir ümmet" olarak tavsif etmiştir.[71]

*** EBU ZERR-MİKDAD**

دوُجَّنلا يِبأ ِنْب ِم ِصاَع ْنَع ;ةَمادُق ُنْب ُةَدِئا َز اَنَث .ٍرْيَكُب يِبأ ُنْب يْحَي اَنَث .ٌّيِم ِرأَّدلا□□
ٍديِعَس ُنْب ُدَمْحأ اَنَثّدَح ـ185 □6526 □38□

راَّمَع َو ،ٍرْكَب وُبأ َو ،# ِ ّاللّ ُلوُس َر :ٌةَعْبَس ُهَم ًَ ْسإ َرَهْظأ ْنَم َل َّوأ ًَ اَك :لاَق ؛ٍدوُعْسَم□ □ □
ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ،ٍشْيَبُح ِنْب ِّر ِز ْنَع اَّمأ َو .ِهِم ْوَقِب ّاللّ ُهَعَنَمَف ٍرْكَب وُبأ ا َّمأ َو .ٍبِلاَط يِبأ
ِهِّمَعِب ُ ّاللّ ُهَعَنَمَف # ِ ّاللّ ُلوُس َر اَّمأف .ُداَدْقِمْلا َو ،ٌل َِب َو ، ٌبْيَهُص َو ،ُةَّيَمُس ُه ُّ َّمُأ َو

إ .اوُدا َرأ اَم نَلَع ْمُهاَتا َو ْدَق َو َّإ ٍدَحأ ْنِم ْمُهْنِم اَمَف .ِسْمَّشلا يِف ْمُهو ُرَهَص َو ِديِدَحْلا□□
َعا َرْدأ ْمُهوُسَبْلأ َو ًَ وُك ِرْشُمْلا ُمُهَذَخأف ;ْمُه ُرِئاَس

وُه َو ًةَّكَم ِباَعِش يِف ِهِب ًَ وُفوُطِي اوُلَعَجَف . ًَ اَدْلِوْلا ُه ْوَطْعأف ;ُهوُذَخاف .ِهِم ْوَق نَلَع ًَ □
اَه َو ِ، ّاللّ يِف ُهُسْفَن ِه ْيَلَع ْتَناَه ُهَّنإف . ًٌَب ىبأ نب مصاع قيرط نم كردتسملا يف مكاحلاو
ُلوُقَي : ٌدَحأ ،ٌدَحأ .يف دئاوزلا :هدانسإ تاقث .رواه نبا ابح ًَ يف هحيحص،

. دوجنلا ،هب

39. (150) (6026)- Abdullah İbnu Mes'ud anlatıyor: "İslam'ı ilk izhar eden yedi kişi idi:

---

[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/519. [70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/519. [71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/520.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebu Bekr, Ammar, annesi Sümeyye, Süheyla, Bilal ve Mikdad.Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Cenab-ı Hak amcası Ebu Talib'le korudu. Hz. Ebu Bekr'i Allah kavmi ile korudu. Diğerlerine gelince, müşrikler onları tutup, demirden zırhlar giydirdiler ve vücutlarının yağlarını eritmek üzere kızgın güneşte dağladılar. Bunlardan hiçbiri müşriklerin yaptıklarına dayanamadı, hepsi de onların isteklerine boyun eğmek zorunda kaldı. Bilal hariçti. Çünkü o, nefsini Allah yolunda alçalttı da alçalttı. Azab veren kavmi de onu öldürmeyi küçümsediler. Onu tutup çocuklara teslim ettiler. Bu aylak güruh onu Mekke sokaklarında ve dağ yollarında eziyet vererek dolaştırıp eğlendiler. O, bunlara aldırmayıp: "Allah birdir Allah birdir!" demeye devam etti." 72

AÇIKLAMA:

Burada İslam'ı ilk benimseyenlerin maruz kaldıkları muamele ve işkenceler anlatılmaktadır. Görüldüğü üzere ilk Müslümanlardan güçlü ve itibarlı ailelere mensup olanlar müşriklerin kötü muamelelerini hafif atlatmışlardır. Sözgelimi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh), itibarlı olan aileleri sebebiyle korunmuşlardır. Fakat garibanlar, zahiren bile olsa dinlerinden dönmek zorunda kalmışlardır. Arabistan'ın kızgın güneşlerinde demir zırhlar giydirilip güneşte bırakılmaları az bir işkence değildir. Aşırı şekilde ısınan demir vücudu yakıp, yağları cızır cızır eritmektedir.Bu çeşit işkencelere aldırmayan tek kişinin Bilal-i Habeşî olduğu belirtilmektedir. Bilal, inancı için varlığını hiçe saymış, bu yolda taviz vermektense her çeşit işkenceyi çekmeye razı olmuştur. Onun hayatı menkibelerle doludur. Daha önce Hz. Bilal'den söz ettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.Sümeyye (radıyallahu anhâ) imanı uğrunda işkence altında ilk şehid olan abidevî insandır. Sümeyye Bintu Hubbat diye bilinir, aslen Yemenlidir. Ebu Huzeyfe İbnu'l-Muğire el-Mahzumî'nin cariyesi idi. Yasir, Ebu Huzeyfe'nin halifi idi. Yasir'i Sümeyye ile evlendirdi. Bu mutlu evlilikten Ammar dünyaya geldi. Ebu Huzeyfe onu azad etti.Hz. Sümeyye (radıyallahu anhâ) İslam'la müşerref olan ilklerdendir. Bazı rivayetlere göre ilk yedinin yedincisidir.73 Allah yolunda en şiddetli azab çekenlerden biridir. Ancak o, yapılan işkencelere ölünceye kadar tahammül etmiş ve fakat inancından , Resulullah'a alenî olarak bağlılıktan vazgeçmemiştir.Aslında İslam için işkenceye uğramakta Sümeyye Hatun yalnız değildir; kocası Yasir, oğlu Ammar yani Yasir ailesinin hepsi dahildir. Birgün Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz onlara, Mekke'nin Ebtah semtinde işkence edilirken rastgelir. "Ey Al-i Yasir, sabredin, Allah size cenneti vaadetmiştir!" buyurur.Sümeyye (radıyallahu anhâ), Ebu Cehl

müşrikinin harbe darbesi altında can vermiştir. Kocası Yasir İbnu Âmir de işkence altında can verenlerdendir. 74 Allah bize onları şefaatçi kılsın! Amin!

*** HABBAB**

نْب ُمحَمّدِ و َعمْر ُو بْن ُعبْدِاللِّ. قَا: ثَنَا وَ كيِع. ثَنَا سفُيْاَن، عَنْ أبِي إِسْحقَ، عَنْ أبِي لَيْلنَ
حدَّثَنَا عَلِيُّ ـ183 □6527 □ 45□

اد ْ ُ. فما احد ُأحق َّبهذا المَجْلِسِ مِنْكَ، إ َّعمَّار ُ. فجَعَلَ خبَّاب ُيرِ ِيه آثارا ًبظَهْرِ ِه مِمَّا :
الكِنْدِيِّس ؛ قَاَل : جاَء َخبَّاب ُإلى عُمَر َ، فقاَل َ

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف. ً وُك ِرْشُمْلا ُهَبَّذَع .

40. (153) (6027)- Ebu Leyla el-Kindî anlatıyor: "Habbab, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'e uğramıştı. Hz. Ömer:"Yaklaş. Buraya, Ammar'dan başka kimse senden daha layık değildir" dedi. Sonra, Habbab, müşriklerin yaptıkları işkencelerden sırtında kalan izleri Hz. Ömer'e göstermeye başladı." 75

AÇIKLAMA:

Habbab İbnu Eret de ilk Müslüman olanlardandır. O da Mekke'ye sonradan gelenlerdendir. Bu sebeple hamisizdir ve pek ağır işkencelere maruz kalmıştır. Yakılmış ateşin üzerine çıplak olarak yatırılmış, vücudundan akan yağlar ateşi söndürmüştür. Bu yanıklardan hasıl olan yara izleri ömrünün sonuna kadar vücudundan silinmediği gibi, o yaralardan baki kalan bir kısım rahatsızlıklar da tamamen geçmemiş, hayatı boyunca tedaviye başvurmuştur.Bu yüce sahabi hakkında da daha önce açıklama geçtiği için kısa kesiyoruz. 76

*** BEDİR EHLİ**

ةَيِواَعُم وُبأ اَنَث .ِبْيرُك وُبأ اَنَثو ح ٌعيِك َو اَنَث ٍدّمَحم ُنْب ُّلِع اَنَثَّدَح َو ح . . 161 ٌري□ .
ِرَج اَنَث ِحاَّبّصلا ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ ـ6525 □41ـ ًّ أ ْوَل ! ِهِدَيِب يِسْفَن يِذَّلا َوف .يِباَحْصأ
اوُّبُسَت َ» # ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَ ْري َرُه يِبأ ْنَع ٍحِلاَص يِبأ ْنَع ، ِشَمْع‘ا ِنَع ًاعيِمَج

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.« ُهَفي ِصَن ًَو ْمِهِدَحأ َّدُم َك َرْدأ اَم ًابَهَذ ٍدُحُأ َلْثِم َقَفْنأ .
ْمُكَدَحأ

---

72 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/521. 73 Diğerleri: Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekr, Bilal, Habbâb, Süheyb ve Ammâr radıyallahu anhüm ecmaindir. 74 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/522. 75 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/523. 76 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/523.

41. (161) (6028)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ashabıma sebbetmeyin. Nefsimi elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin ederim ki, şayet sizden biri, Uhud dağı kadar çok altın infak etse, ashabımdan birinin bir müdd hatta onun yarısı kadarki infakına, sevapta yetişemez." 77

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Ashab'ın diğer Müslümanlara üstünlüğünü ifade etmede mühim bir nassdır. Ancak, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhatabı kimlerdir hususu bazı açıklamaları gerekli kılmıştır. Çünkü, Aleyhissalâtu vesselâm efendimizi mü'min olarak görüp mü'min olarak ölen herkese şerefbahş olan sahabi ünvanı verilmektedir. Şarih Sindî, muhataplar hakkındaki yorumları şöyle özetler: **1)** Kendisinden sonra gelecek olan mü'minlerdir. **2)** Asr-ı saaadette yaşadığı halde sahabe olma şerefini kazanamamış Müslümanlardır. Böylelerine muhadram da denir. Hadis, gelecekteki Müslümanların da bu gruba dahil olacağına delalet eder. **3)** Bir kısım alimler, muhatabın bazı sahabiler olduğunu söylemiştir. Nitekim, rivayette geldiğine göre, Hz. Halid İbnu Velid ile Hz. Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anhümâ) bozuşurlar. Bu sebeple Halid, Abdurrahman'a sebbeder. Durum Aleyhissalâtu vesselâm'a intikal edince, sadedinde olduğumuz hadis-i şerif sudur eder. Abdurrahman'ın ilk İslam'a girenlerden, Halid'in de muahharan İslam'la şereflenenlerden olduğu gözönüne alınınca, Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Benim ashabım" tabiriyle ilkleri kastettiği anlaşılır. **4)** Sübkî, Resulullah'ın "Benim ashabım" sözüyle Mekke Fethi'nden önce İslam'a girenleri kastettiğini söyler. Nitekim bu görüşü destekleyen bir ayette "Sizden Mekke'nin fethinden önce bağışta bulunan ve cihad edenler, diğerleriyle bir olmaz. Onların derecesi daha sonra bağışta bulunan ve cihad edenlerden daha büyüktür..." (Hadid 10) buyrulmuştur.Alimlerimizin hadislerden çıkardığı her bir mananın muteber olduğu bir durum vardır. Zaten Aleyhissalâtu vesselâm, cevamiu'lkelimle mümtaz kılınmıştır. Öyleyse burada da hem yaşadığı devrin şartlarına uyan, hem de muahhar devirlere uyan manaların hepsinin murad olduğuna hükmedeceğiz. Bu durumda bize göre, hadis ulemasının sahabi tarifine uyan bir zatın bir veya yarım müdd miktarındaki bir infakı, sahabi olmayan bir kimsenin Uhud dağı azametinde altın infakından daha makbuldür, Allah indinde daha sevaplıdır. Bu anlayış, Ehl-i Sünnet ulemasının, "en ami bir sahabenin, ilim, velayet vesair hususlarda en yüce mertebede olan bir başkasından daha üstün olduğuna dair prensibine de muvafıktır. Sahabi bu dinin müessisi olması sebebiyle "sebep olan, yapan gibidir" sırrınca, arkadan kıyamete kadar gelecek ümmetin sevabına da aynen iştirak etmektedir. Bu sebeple Allah yolunda, Uhud dağı miktarınca altın bağışlayan kimse ami bir sahabiye yetişemez. Çünkü bu kimsenin sevabı, sahabinin defterine de işlemektedir. Ayrıca, meselenin bir başka yönü, sahabenin doğrudan doğruya, Resulullah'tan tefeyyüz etmenin imtiyazına sahip olmasıdır."Daha önce bu hususlar açıklandı.

2- Şunu da belirtelim ki, Ashab arasında cereyan eden bazı elim hadiseler, bize Ashab'tan birine sebbetme ruhsatı tanımaz. Ehl-i Sünnet alimleri Ashab'a sebbetmenin büyük günah olduğu hususunda tereddüt etmemiştir. Çünkü onlar müçtehiddir. Dinin selameti, Allah'ın rızası için yaptıkları içtihadda farklı neticelere vardılar. Siyaset araya girince lihikmetin aralarında elim hadiseler husule geldi. Bu hal mü'minlerin onlardan bir kısmına sebbini caiz kılmaz. Cumhur, sahabeden birine sebbedenin ta'zir cezasına çarptırılacağına hükmetmiştir. Malikîlerden bazıları ise "ölüm cezasına çarptırılacağını" söylemiştir. Şu halde Ashab'ın tamamı ulemayı kirama göre, bu ümmet-i merhumenin müşterek mefahirlerinden biridir. Onlara olan sevgi ve hürmet de İslam'ın şeairindendir. Cenab-ı Hak samimi Müslümanları herhangi bir sahabiye sebbetme dalaletinden muhafaza buyursun. Amin!

3- Hadiste geçen müd, muhtelif seferler açıklandı. Kısaca tekrar etmek gerekirse, iki avuçluk bir miktar olup, 260 dirhem kadardır. Bir dirhem yaklaşık 3.2 gramdır. 78

*** ENSAR**

نَع ٍدْعس ِنْب ِلْهَس ِنْبا ِساَّبَع ِنْب ِنْمَيْهُمْلا ِدْبَع ْنَع ،ٍكْيَدُف يِبأ ُنْبا اَنَث . َميِها َرْبإ ُنْب ِنْمَح□
□42□ 6528□ 164ـ اَنَثّدَح رلاُدْبَع ّ

وأ ًايِدا َو اوُلَبْقَتْسا َساَّنلا ّ أ ْوَل َو . ٌراَثِد ُساَّنلا َو ٌراَعِش ُراَصْن ا‘» : َلاَق # ِ ّاللّ َلوُس َر□
ّ أ ؛ِهِّدَج ْنَع ،هِيِبأ

فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«ِراَصْن‘ا َن ِم ًاؤ َرْما ُتْنُكَل ُة َرْجِهْلا َ ْوَل َو . ِراَصْن‘ا َيِدا َو
ُتْكَلَسَل ،ًايِدا َو ُراَصْن‘ا ِتَلَبْقَتْسا َو ،ًابْعِش

اوŒتاقث هلاجر يقابو ،نميهملا دبع نم ةف .

42. (164) (6029)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ensar iç gömlek, insanlar da dış gömlek (mesabesinde)dirler. Eğer insanlar bir vadiye veya bir koyağa (dağlardaki düzlük) yönelirken Ensar da bir başka vadiye yönelecek olsa ben, Ensar'ın gittiği vadiyi takip ederdim. Eğer hicret olmasaydı ben Ensar'dan bir kimse olurdum." 79

هِيِبأ ْنَع ،ٍف ْوَع ِنْبا و ٍرْمَع ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ُنْب ُريِثَك يِنَثّدَح .ٍدَل ْخَم ُنْب ُدِلاَخ اَنَث .□□
□43□ 6535□ 168ـ اَنَثّدَح وُبأ ُنْب ِرْكَب يِبأ ُنْب ةَبْيَش َ

فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«ِراَصْن‘ا ِءاَنْبأ َءاَنْبأ َو ،ِراَصْن‘ا َءاَنْبأ َو ، َراَصْن‘ا ُ ّاللّ َم ِح َر» .
نَع ْهِدَج ؛ َلاَق : َلاَق َر َلوُس ّاللّ ِ #:

43. (165) (6030)- Amr İbnu Avf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, Ensar'ı, Ensar'ın oğullarını, Ensar'ın oğullarının oğullarını rahmetine bandırsın" buyurdular." 80

AÇIKLAMA:

---

77 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/524. 78 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/524-525. 79 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/526.

1- Bu hadisler, Ashab'ın bir bölümünü teşkil eden Ensar'ın, bir bütün olarak, faziletçe üstünlüğünü belirtmektedir. Şöyle ki, şiar bedene değen en içteki giysidir. Buna dilimizde iç gömlek denir. Ensar, Aleyhissalâtu vesselâm'a maddî ve manevî yakınlığı sebebiyle diğer sahabelerden daha üstün bir durum elde etmiş. Resulullah'a yakınlık kazanmıştır. Onların Akabe biatlarıyla Resulullah'a tanıdıkları himaye ve hicretten sonra da başta Aleyhissalâtu vesselâm olmak üzere bütün hicret edenlere sundukları yardım ve fedakârlıklar, onlara İslam'da ayrı bir makam kazandırmıştır. Bu hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, ıtlakı üzere, bütün Ensar'ın efdaliyetini beyan etmektedir.

2- Bu hadisin esbab-ı vürudu daha önce de geçti: Huneyn Savaşı'ndan elde edilen ganimetin taksimi sırasında Aleyhissalâtu vesselâm, İslam'a yeni girmiş olan Mekkelilerin ileri gelenlerine müellefe-i kulûb olarak bol bol vermişti. Bu durum Ensar arasında "Resulullah hemşehrilerine kavuştu, artık bizi terkedecek..." şeklinde dedikoduların çıkmasına sebep olmuştu. Bunları işiten Aleyhissalâtu vesselâm Ensar'ı toplayarak bir hitabede bulunur. Bu konuşmada birkısım Mekkelilere çokça verişinin maksadını belirtir, sonra da yukarıda görüldüğü üzere, Ensar'ın kendi nazarındaki yüce makamını belirtir. Ensar bu açıklama üzerine duygulanıp gözyaşları dökerler.81

*** HARİCÎLER**

نْبا ِنَع ،ةَم ِرْكِع ْنَع ،ٍكاَمِس ْنَع ِص َوْح ـ6531 ‘ ا وُبأ اَنَث :اَق . 171 ٍديِعَس ُنْب ُدْي َوُس□
َو ،ةَبْيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ ـ44ـ يف.«ِةَّيِم َّرلا َنِم ُمْهَّسلا ُق ُرْمَي اَمَك ِم ًس“ا َن ِم ً
وُق ُرْمَي .يِتَّمُأ ْنِم ٌسا َن ً آرُقْلا ًَأ َرْقَيَل» :#ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِساَّبَع

. فيعض دانسإ اذه :دئاوزلا

44. (171) (6031)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Ümmetimden bir grup insan Kur'an'ı mutlak surette okuyacak. Ancak bunlar, okun avı süratle delip geçtiği gibi dinden çıkacaklar."82

AÇIKLAMA:

Bu manada başka rivayetler Sahiheyn ve diğer bir kısım kaynaklarda da gelmiştir. Allahu a'lem, Resulullah bu hadislerinde, "Biz Kur'an'ı tanırız, sünneti tanımayız" gibi sözlerle sünneti, icmayı, ulemayı reddeden güruha işaret buyurmaktadır. İslam tarihinde zaman zaman bu çeşit iddia sahipleri zuhur etmiş, saman alevi gibi parlayıp sönmüşlerdir. Cehalete dayanan mutantan, kof sözlerinin teşkil ettiği büyü, ilmin elmas kılınçlarıyla bozulunca efkar-i âmme nazarında itibarlarını çabucak yitirmişlerdir. Aleyhissalâtu vesselâm bu çeşit sapıklıkların kıyamete kadar tekerrür edeceğini bildirmekte, sapık ahkâmlarını -hep Kur'an'a dayandırarak- kestiklerini belirtmektedir.Dolayısıyla hadiste, sadece Kur'an'ı esas alarak ortaya çıkacak iddia sahiplerine karşı mü'minler uyarılmakta, onlara karşı müteyakkız olmak istenmektedir. Bir kere daha tekrar edelim: Kur'an-ı Kerim'in pekçok ayeti, anlaşılması için "sünnet" kelimesiyle ifade edilen Resulullah'ın, Ashab'ın, tabiun ve etbauttabiîn ulemasının sözlerine ve tatbikatına müracaatı gerekli kılar. Bu aslî kaynaklar, şu veya bu mülahaza ile aradan çıkarıldı mı, geriye isteyenin istediğini söylemesi kalır. Kur'an böylece, her devre hakim olan modaya, hevaya göre tefsir edilmeye kalkılır. Nitekim günümüzde, Batı menşeli hevayı İslam'a adapte etmek isteyenler "Biz sadece Kur'anı tanırız, sünneti tanımayız" demeye gelen iddialar ortaya atmaya başlamışlardır.İslam uleması, Kur'an'ın anlaşılmasında "sünnet"e müracaatı esas alan kitleye Ehl-i Sünnet demiş, sünneti reddedip "heva"yı esas alan zümrelere de ehl-i heva, ehl-i bid'a demiştir. Sünnete müracaat etmenin, Kur'an emri olduğunu daha önce açıkladık.[83]

---

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/526. [81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/526-527. [82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/527. [83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/527-528.

لوُس َر ً اَك :َلاق ؛ . 172 ِحاَّبَّصلا ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ ـ6532 □48 ّاللِّدْبَع ِنْبا ِرِباَج ْنَع ،□
ِريب ّزلا يِبأ ْنَع ،ةَنْيَيُع ُنْب ُ اَيْفُس اَنأَبْنأـ ْنَم َو ! َكَلْي َو» َلاقف .ْلِدْعَت ْمَل َكَّنإَف ! ُدّمَحُماَي
ْلِدْعا :ُلُج َر َلاَقَف .ِل َب ِرْج ِح يِف َوُه َو .ِمِئاَنَغْلا َو َرْبِّتلا ُمِسْقَي َوُه َو ِةَنا َّرِع ِجْلاِب # ِ
ّاللّ يِف اَذَه ً إ» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَقَف .ِقِفاَنُمْلا اَذه َقُنُع َب ِرْضأ ّنَتح ! ّاللّ َلوُس َر اَي ِينْع َد
ُرَمُع َلاَقف «؟ْلِدْعأ ْمَل اَذإ ِيِدْعَب ُلِدْعَي :

هدانسإ :دئاوزلا يف.«ِةَّيِم َّرلا َنِم ُمْهَّسلا ُق ُرْمَي اَمَك ِنيِّدلا َنِم ً وُق ُرْمَي . ْمُهِقا َرَت
ُزِواَجي َـً اَرُقْلا َـُؤ َرْقَي ،ُهَل ِباَحْيَصُأ ْوأ ،ِباَحْصأ

حيحص .

45. (172) (6032)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ciirrane'de, işlenmemiş altın ve ganimetleri taksim ediyordu. Taksim edilen mal Hz. Bilal'in eteğinde idi. Bir adam:"Ey Muhammed adil ol! Çünkü adalet etmiyorsun!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yazık sana! Eğer ben de adil olmazsam, benden sonra kim daha adil olur?" diye mukabele etti. Hz. Ömer, (Resulullah'ın üzüldüğünü farkederek):"Ey Allah'ın Resulü! Bana müsaade buyurun şu münafığın kellesini uçurayım!" talebinde bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm:"İşte bu adamın mutlaka arkadaşları -veya arkadaşçıkları- var. Bunlar Kur'an'ı okurlar, ama okudukları gırtlaklarından aşağı geçmez. Bunlar, okun avı delip geçmesi gibi dinden çıkıp giderler!" buyurdular."[84]

AÇIKLAMA:

Bu hadise, Mekke Fethinden hemen sonra vukua gelen Huneyn Savaşı'nı müteakip meydana gelmiştir. Bazı rivayetler Medine'de de benzer bir hadisenin vukuundan bahseder. İbnu Hacer, benzer iki ayrı hadisenin olabileceğine dikkat çeker.Huneyn'de bol miktarda ganimet elde edilmişti. Çünkü Havazinli liderler, zaferi garantilemek, askerlerini ciddi şekilde savaştırabilmek için malmülk, efrad-ı aile her ne varsa cephenin gerisine sevketmişlerdi. Savaşı kaybedince hepsi ganimet oluverdi. Vakidî'nin kaydına göre her bir Müslüman askere 40 koyun ve 4 deve düşmüştü. Resulullah humus denen beştebirlik devlet payından müellefe-i kulûb denen kalpleri kazanılacak yeni Müslümanlara yani Mekke'nin ileri gelenlerine bol bol vermişti. İtirazcıyı o saygısız davranışa bu farklılık itmiş olmalıdır. İbnu İshak bu kimsenin Zülhüveyrisa adında bir Temimli olduğunu, sonra Haricîlerin başına geçtiğini, onlarla

Nehrevan'da yapılan meşhur savaşta katledildiğini belirtir.Hadislerin teferruatı, muhtelif vesilelerle kitabımızda geçmiştir. 85

اللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ىف ْوأ يِبأ ِنْبا ِنَع ،ِشَمْع ٔا ِنَع ُق َر ْز ٔا ُقحْسإ اَنَث . َةَبْيَش يِبأ□ □ #:
ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ173 □6533 □46□

«اعاطقنا هيف َ أ إ .تاقث دانس“ا لاجر َ إ :دئاوزلا يف.«ِرأّنلا ُب ًِك ُج ِرا َوَخْلا .

46. (173) (6033)- İbnu Ebi Evfa anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Haricîler cehennemin köpekleridir." 86

AÇIKLAMA:

Resulullah devrinde Haricî denen bir zümre yok ise de, bunu Aleyhissalâtu vesselâm'ın istikbale matuf gaybî ihbar nevine giren mucizelerden biri sayabiliriz. Nitekim, devrinde Kaderiyye diye bir zümre olmadığı halde onları da haber vermiş, "bu ümmetin Mecusileridir" diye tavsif buyurmuştur.Haricîler, büyük günah küfürdür inancıyla ortaya çıkan, Hz. Ali'ye karşı savaşan asi bir grubun adıdır. İlk defa Harura denen bir köyden çıktıkları için bunlara Harurî de denmiştir. Bunlarla ilgili geniş açıklama geçti. Ancak haricî kelimesini lügat manasında anlayarak Resulullah'ın, bu tabirle kıyamete kadar İslam âleminde çıkacak, İslam'a zıt bütün cereyanları kastetmesi de mümkündür. Bu mana, gaybten haber veren ve cevamiu'lkelimle mümtaz olan lisan-ı nübüvvete pek muvafıktır.87

لاَق # ِ ّاللّ َلوُس َر َّ أ ؛ َرَمُع ِنْبا ِنَع ،ِعفاَن ْنَع ،ُّيِعا َز ْو ٔا اَنَث . َة َزْمَح ُنْب يي ْحُي اَنَث .□ :
ِراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثّدَح ـ174 □6534 □47ـ َج َرَخ ا َمَّلُك» : ُلوُقَي # ِ ّاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :
َرَمُع ُنْبا َلاَق «َعِطُق ٌ ْرَق َج َرَخ اَمَّلُك . ْمُهَيِقا َرَت ُزِواَجُي َ َ آرُقْلا ً وأ َرْقَي ٌ ء ْشَن ُأْشَني»
ّيراخبلا جتحا دقو .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.«ُلاَّجّدلا ُمِه ِضا َرِع يِف َج ُرْخَي ّتَح» . ًة
َّرَم َني ِرْشِع ْنِم َرَثْكأ «َعِطُق ٌ ْرَق

هتاور عيمجب .

47. (174) (6034)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"İleride genç bir grup ortaya çıkacak. Bunlar Kur'an-ı okuyacaklar, ancak okudukları gırtlaklarından aşağıya geçmeyecek. Onlardan bir grup çıktıkça kökleri kazınacaktır."İbnu Ömer der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu

---

84 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/528. 85 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/529. 86 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/529. 87 İbrahim

Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/529-530. vesselâm)'ın: "Onlardan bir grup çıktıkça kökleri kazınacaktır" ibaresini yirmi kereden fazla işittim.(İbnu Ömer, Resulullah'tan işittiği sözleri şöyle tamamladı): "Nihayet bu cemaatin sürdürdüğü hile ve aldatma esnasında Deccal çıkacaktır." 88

AÇIKLAMA:

Hadis, Haricî fesadın, kıyamete kadar devam edeceğini, kökü kazınsa bile zamanla tekrar zuhur edeceğini haber vermektedir. Yani, yeryüzünde hakbatıl kavgası değişik zevahir altında kıyamete kadar devam edecektir. İnsanlar, inananlar mütemadi bir imtihan içinde kalacaklardır. Her devirde, harici kelimesiyle ifade edilen Ehl-i Sünnet'e zıt görüşler, cereyanlar eksik olmayacaktır. Ne var ki, hiçbiri çoğunluğa ulaşamayacak ve hakimiyet kuramayacak, hevaya tabi, düşüncesi kıt bir kısım gençler arasında bir müddet revaç bulsa da az sonra sönüp gidecektir. Yirmi kere kökünün kazınmaları bunu ifade eder.Hadis "Haricî" cereyanların daha çok gençler arasında müşteri bulacağına dikkat eder. Haricî kelimesini lügat manasında anlamamız da mümkündür. Bu durumda İslam'a ters düşen bütün moda cereyanlar kastedilmiş olur: Reformistler, Batıcılar, çağdaşçılar, ilericiler, inkılabcılar, feministler, sosyalistler, komünistler... vs. hep haricîdirler. Hadis bunların hiçbirinin kök tutamayıp, hepsinin zaman içinde köklerinin kazınacağını belirtmiş olmaktadır. Öyle ise mü'minler bu irşad-ı

Nebevîden ders alarak diyar-ı İslam'da zaman zaman hakimiyet kuran anti İslam karşısında ye'se düşmemeli, 89 bunların geçici olduğunun şuurunda olarak, ümitle mücadeleye devam etmelidir.

* CEHMİYE

عيك َو ْنَع ِءاَطَع ِنْب َنلْعَي ْنَع ،ةَمَلَس ُنْب ُدَّامَح اَنأَبْنأ . ً و ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . َةَبْيَش يبأ
ُنْب ِرْكَب ُوبأ اَن َثّدَح ـ151 6538 45ـ ! ِّاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق ،َلاَق « ِه ِرَيِغ ِب ْرُق َو
ِهِداَبِع ِطوُنُق ْنِم اَنَّب َر َك ِحَض» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ٍني ِز َر يِبأ ِهِّمَع ْنَع ،ٍسُدُح ِنْب

هلاجر يقابو .تاقثلا يف َ ابح نبا هركذ عيكو :دئاوزلا يف.ًارْيَخ ُكَحْضَي ٍّب َر ْنِم َمِدْعَن ْنَل :
ُتْلُق « ْمَعَن» َلاَق ؟ ُّب َّرلا ُكَحْضَي َوأ

ملسم مهب جتحا .

48. (181) (6035)- Ebu Rezin anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rabbimiz, sıkıntılı durumun değişeceği zaman yakın olmasına rağmen kullarının ümitsizliğe düşmesine güldü."Ebu Rezin devamla der ki: "Ey Allah'ın Resulü dedim hiç Rab Teala güler mi?""Evet!" buyurduar. Ben de:"Öyleyse gülme vasfı bulunan bir Rabb'ten bize hayır eksik olmayacaktır!" dedim."90

AÇIKLAMA:

Hadis, Allah'ın güldüğünü ifade etmektedir. Bu ise, Allah'ı insanlara benzetmeye müncer olur. Halbuki Allah "Bir benzeri yoktur. O, hiç bir şeye benzemez." Alimler bu çeşit hadislerde ne kastedilmiş olabileceğini tahlil ederler. İnsanlarda gülme memnuniyet ve hayırhahlık ifade ettiğine göre, Allah hakkında da bu fiilden hasıl olan neticenin kastedilmiş olması benimsenmiştir. Yani hadislerde, bir fiil Allah'a nisbet edilmişse, o hadis, o fiilden hasıl olan neticeyi Allah hakkında kastetmiş olmalıdır.

Hadiste geçen ümitsizlik, "Allah'ın rahmeti"nden ümitsizlik olmamalıdır. Çünkü bu çeşit yeis büyük günah addedilmiştir. Büyük günah karşısında Allah'ın rahmeti, rızası düşünülemez. Öyleyse buradaki ümitsizlik hali kulun amelini yetersiz görme halidir. Bu çeşit ye'is kulu ucubtan kurtarır, tevbe, istiğfar ve rahmet-i İlahiyeye ilticaya sevkeder. İşte bu türlü ye'sden Rabb Teala memnun olur, rızasını, rahmetini tecelli ettirir. İşte Resulullah, sadedinde olduğumuz hadiste bu İlahî tecelliyi gülme kelimesiyle ifade etmiştir. 91

نْب ِدّمَحُم ْن َع ،ُّيِشِقا َّرلا ُلْضَفْلا اَنَث . ُّيِناَدأَّبَعلا ِم ِصاَع ُوبأ اَنَث . ِب ِرا َوَّشلا يِبأ ِنْب□
□48□ 6536□ 154ـ اَنَثّدَح ُدّمَحُم ُنْب ِكِلَمْلاِدْبَع

اَذإَف ،ْمُهَسُؤ ُر اوُعَف َرَف . ٌروُن ْمُهَل َعَطَس ْذإ ِمِهميِعَن ِيف ِةَّنَجْلا ُلْهأ اَنْيَب» :# ِ ّاللّ ُلوُس
َر َلاَق : َلاَق ِ؛ ّاللِّدْبَع ِنْب ِرباَج ْنَع ، ِرِدَكْنُمْلا ! 36ـ). ِمي ِح َر ِّب َر ْنِم ًْوَق ُم ََس :ِّاللّ ُل ْوَق
َكِلذ َو َلاَق ! ِةَّنَجْلا َلْهأ اَي ،ْمُكْيلَع ُم ََّسلا : َلاَقَف . ْمِهق ْوَف ْنِم ْمِهْيَلَع َف َرْشأ ْدَق ُّب َّرلا

ب ِجَت ْحَي ّتَح ِهْيَلإ َُورُظْنَي اوُماَدَام ِميِعَّنلا َنِم ٍءْيَش ىلا ََوُتِفَتْلَي ََف . ِهْيَلإ ًو ُرُظْني□
ا !سي ةروسŒو ْمِهْيَلإ ُرُظْنَيَف لاق (85ـ ةي

هصنام ّيليقعلا باتك يف انأ هتيأر يذلاو :ةجاجزلا حابصم يف ّطويسلا لاق.«ْمِه ِرأَيِد :
ِيف ْمِهْيَلَع ُهُتَك َرَب َو ُه ُروُن َقْبَي َو ْمُهْنَع

مهولا هثيدح ىلع بلغي َ أ داك .ردقلا ىري «لضفلا» َ اكو .ثيدحلا ركنم ،ّينادابعلا مصاع وبأ .
6036) (184) .49 اللّديبع نب ّ،)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehli nimetler arasında yaşarken onlar için bir nur parlar. Onlar derhal başlarını kaldırırlar. Rab Teala'yı başlarının üstünde kendilerine yaklaşmış ve: "Ey cennet ehli, sizlere selam olsun!" dediğini görürler."Resulullah devamla dedi ki: "İşte bu hal, Kur'an'da zikri geçen: "Rahmet sahibi Rablerinden onlara selam vardır" (Yasin 58) ayetinin haber verdiği durumdur.

Resulullah devamla buyurdular:"Rab Teala onlara, onlar da Rab Teala'ya bakarlar. O'na baktıkları müddetçe etraflarındaki cennet nimetlerinden hiçbirine iltifat etmezler. Bu hal onların nazarında Rabb Teala hicaba bürününceye kadar devam eder. Rab Teala hicaba bürünür, fakat Allah'ın nuru ve bereketi cennet ehlinin üzerinde ve makamlarında baki kalır."

88 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/530. 89 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/530-531. 90 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/532. 91 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/531-532.

AÇIKLAMA:

1- Ehl-i Sünnet uleması, cennet ehlinin rü'yetullaha mazhar olacağına gökte dolunayı görürcesine Rab Teala'yı gözleriyle göreceğine inanır ve bu hususta ittifak ederler. Allah'ın görülmesinin, cennet ehlinin mazhar olacağı en büyük nimet olacağı belirtilmiştir. Nitekim sadedinde olduğumuz hadis, Allah kendini gösterdiği müddetçe cennet ehlinin diğer nimetlere iltifat etmeyeceğini belirtir. Bu iltifat etmeme hali, rü'yetin onların hepsinden üstün bir nimet olduğunu ifade eder.

2- Hadis, bir kısım kelamî münakaşalara müsait tabirler taşır: "Allah'ın başların üstünde görünmesi" ifadesi gibi. Burada Allah'a cihet ve mekan izafesi mevcuttur. Halbuki O, cihet ve mekandan münezzehtir. Şu halde bunu, mahiyetçe farklı olan ahiret âlemindeki bir hali, bizim me'lufumuz olan tabiratla ifade olarak anlayacağız. Rabbimizi ahirette göreceğiz. Bu kesin hâdise, dünyevî tabirlerle ifade edilmiş olmaktadır.Keza Allah'ın, kullarına cennette bakması hadisesi de müteşabihtir. Zira Allah her an insanları görmektedir. Bu da, rahmetini daha kesif olarak tecelli ettirmesi şeklinde te'vil edilir.

3- Hadisten, ahirette Allah'ı, kadın ve erkek bütün cennet ehlinin göreceği hükmü de çıkarılmıştır. [93]

ريثَك ِنْب َميِها َرْبإ ُنْبا سوُم اَنَث : َاَق . ٍّيِب َرَع ِنْب ِبيِبَح ُنْب ىْيَحي َو ،ُّيِما َز ِحْلا ِرِذْنُمْلا□
ُنْب ُميِها َرْبإ اَنَثّدَح ـ185 □6537 □85ـ ، ٍما َرَح ِنْب و ِرْمَع ُنْب ِ ّاللُّدْبِع َلِثُق اَّمَل : ُلوُقَي ِ
"اللّ ِدْب َع َنْبا َرِباَج ُتْعِمَس : َلاَق ، ٍشا َرِخ َنْب َةَحْلَط ُتْعِمَس : َلاَق . ُّيِما َز ِحْلا ُّي ِراَصْن ا

ك ُرِبْخُأ َأ ! ُرِباَج اَي» : َلاَقَف ،# ِ ّاللّ ُلوُس َر ِنَيِقَل ،ٍدُحُأ َم ْوَي َكَرَت َو ِيبأ َدِهْشُتْسا !□
ٍّاللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق ،َلاَق «؟ًارِسَكْنُم َكا َرأ ِيلاَم ! ُرِباَج اَي» : َلاَقَف ِهِثيِدَح ِيف ىْيَحي َلاَق َو
«؟ َكيِب' ُ ّاللّ َلاَق اَم

با ِجَح ِءا َر َو ْنِم ًّا ُّطَق ًادَحأ ُ ّاللّ َمَّلَك اَم» : َلاَق ! ٍّاللّ َلوُس َر اَي :َىلَب : َلاَق « ؟ َكاَبأ□ ».
ِهِب ُ ّاللّ َيِقَل اَمِب َك ُرِّشَبأ َ َفأ» : َلاَق . ًانْيَد َو ًاِيع ِّيِنم َقَبَس ُهَّنِإ : ُهَناَحْبُس ُّب َّرلا َلاَقَف .
ًةَيِناَث َكيِف َلَتْقُأَف ِينيِيْحَت ! ِّب َر اَي : َلاَق . َكِطْعُأ َّيَلَع َّنَمَت !ِيدْبَع اَي : َلاَقَف . ًاحاَفِك َكاَبأ
َمَّلَك َو ٌءاَيْحأ ْلَب ًاتا َوْمأ ِ ّاللّ ِليِبَس ِيف اوُلِتُق َنيِذّلا َّنَبَسْحَت َ َو :ىلاَعَت ُ ّاللّ َل َز ْنأَف َلاَق
.ِيئا َر َو ْنَم ْغِلْبَأَف ! ِّب َر اَي : َلاَق . َ ُوع ِج ْرَي َ اَهْيَلإ ْمُهَّنأ

هجرخأ .ًادنس و ًانتم ،ةجام نبا دارفأ نم ثيدحلا اذه سيل :ّيدنسلا لاق(168ـ ! ارمع لآ
ةروس). َ ُوق َز ْرُي ْمِهِّب َر َدْنِع

ثيدحلا لهأ رابك هنع هاور .ميهاربإ نب سوم ثيدح نم إ هفرعن .بيرغ نسح ثيدح اذه .
لاق مث .ريسفتلا يف يذمرتلا:

50. (190) (6037)- Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Abdullah İbnu Amr İbni

Haram Uhud günü, öldürüldüğü zaman Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana rastladı ve: "Ey Cabir! Allah baban için ne söyledi, sana haber vermiyeyim mi?" buyurdular." Yahyanın rivayetinde ise Resulullah: "Ey Cabir, seni niye böyle kalben kırık (ve üzüntülü) görüyorum?" buyurmuş, Cabir de: "Ey Allah'ın Rsulü! Babam şehit düştü, geriye bir yığın horanta ve borç bıraktı" demiştir. Aleyhissalâtu vesselâm da:"Sana, Allah'ın babanı karşıladığı şeklin müjdesini vereyim mi?" diye sordu. Cabir: "Evet! Ey Allah'ın Resulü!" dedi. Bunun üzerin Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı: "Allah her kimle konuştu ise mutlaka hicab gerisinden konuştuğu halde babana vicahen konuştu ve: "Ey kulum! Benden ne dilersen dile, dilediğini sana vereyim!" dedi. O da:"Ey Rabbim! Beni bir kere daha ihya et, senin yolunda ikinci kere öleyim!" dedi. Rab Teala hazretleri de: "Benden daha önce şu hüküm sadır oldu: "Ölenler artık dünyaya bir daha dönmeyecekler" buyurdular. Baban da: "Ey Rabbim, öyleyse (benim durumumu) arkamda kalanlara ulaştır!" dedi. Bu talep üzerine şu ayet nazil oldu: "Allah yolunda şehid edilenleri ölü sanma. Onlar Rablerinin katında hayat sahibidirler ve O'nun nimetleriyle rızıklanırlar" (Al-i İmran 169). [94]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste iki ayrı ravinin rivayeti birleştirilmiştir. Baş kısımları ayrı olan bu rivayetlerin son tarafı müşterektir. Müellif İbnu Mace de baştaki farklılığı belirttikten sonra müşterek olan son kısmı aynen kaydetmiştir. **2-** Hadis, Uhud'da babası şehid düşen Hz. Cabir ile Resulullah'ın ilgilenmesini aksettirmekte, onu nasıl teselli ettiğini göstermektedir.

3- Hadiste, Cenab-ı Allah'ın Cabir'in babası ile istisnai olarak vicahen konuştuğu ifade edilmektedir. Bu ifade, Şûra suresinin 51. ayetinde geçen Kur'anî beyana muhaliftir. Orada: "Allah, bir beşerle kalbine ilham etmek yahut perde arkasından sesini işittirmek suretiyle konuşur veya Rabbinin izniyle vahyetmesi için ona melek gönderir..." buyrulmuştur.Aradaki hilafı, alimler: "Ayet dünya hayatı ile ilgilidir, dünya hayatında Allah, insanlara mutlaka ya ilhamla, ya perde gerisinden hitapla, ya da melek vasıtasıyla konuşur. Halbuki hadis, ölümden sonraki hayatla (berzahla) ilgilidir. Hadise göre, berzah ve ahirette İlahî tecelli perdesiz, vasıtasız olabilir, ruhlar ve cesetler bu tecelliye mahal olabilir" demiştir.

4- Hadis, ölen kimsenin, şehid dahi olsa, bir daha dünyaya dönüş yapmayacağını kesin bir üslubla ifade eder. Öyleyse, zaman zaman gazetelerin tenasuh, hortlama gibi meseleleri gündeme getirmeleri ilmî dayanaktan, gerçekçilikten uzaktır. Gerçek ilmin kaynağı biz Müslümanlara göre vahiydir. Öyleyse ruhun dünyaya geri gelmesi gibi iddialar İslam'a göre safsatadan ibarettir.

5- Hadis, şehidlik mertebesinin yüceliğini te'yid eden delillerden biridir. Şehid olan, bundan öylesine memnundur ki, nazarında en büyük nimet, ikinci sefer şehadet şerbetini içmektir. Allah Teala hazretlerinin "Dile benden ne dilersen!" talebine: "İkinci bir şehidlik!" cevabı bunu ifade eder.[95]

اَبأ ُتْعِمَس : ُلوُقَي ِ ّاللّ ِدْيَبُع َنْب َرْسُب ُتْعِمَس : َلاَق ؛ِرِباَج ُنْبا اَنَث .ٍدِلاَخ ُنْب ُةَقَدَص اَنَث .
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثّدَح ـ188 □6535 □81□

---

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/532-533. [93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/533. [94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/534-535.

تْعِمَس : َلاَق ،ُّيِب َّكِلا َ اَعْمَس ُنْب ُسا َّوَّنلا يِنَثَّدَح : ُلو ُقَي ّيِن ٍَ وَخْلا َسي ِرْدإ□

اللّ ُلوُس َر َ اَك َو .« ُهَغا َزأ َءاَش ْ إ َو ُهمَاَقأ َءاَش َّ إ .ِنمْح َّرلا َعِباَصأ ْنِم ِنْيَعَبْصإ□ □ #
َنْيَب َّإٍ ِبْلَق ْنِم اَم» : ُلوُقَي # ِ ّاللّ َلوُس َر ِم ْوَي نلاِ َني ِرَخآ ُضِفْخَي َو ًاما َوْقأ ُعَف ْرَي ِنمْح
َّرلا ِدَيِب َِ ازَيِمْلا َو» : َلاَق « َكِنيِد نَلَع اَنبوُلُق ّتِّبَث ِبوُلُقْلا َتِّبَثُم اَي» : ُلوُقَي

. ِةَماَيِقْلا».في الزوائد: إسناده صحيح

51. (199) (6038)- Nevvas İbnu Sem'an el-Kilâbî anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Dedi ki:"Rahman'ın iki parmağı arasında olmayan bir kalp yoktur. Allah dilerse onu doğru yola sevkeder, dilerse şaşırtır!"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua ederdi:"Ey kalpleri tesbit eden Rabbimiz! Kalplerimizi dinin üzerine tesbit et."Resulullah yine derdi ki: "Mizan (terazi) Rahmanın elindedir. Kıyamete kadar bazı kavimleri yükseltir, bazı kavimleri de alçaltır." 96

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen parmak, el, terazi gibi kelimelerin Allah'a nisbeti müteşabihtir, mecazdır, hakikat değildir. Selef uleması bunların Allah'a mahsus sıfatlar olduğunu, inanmak vacib olduğunu, ancak keyfiyetlerini araştırmamak gerektiğini söylemiştir. Zira bunların keyfiyetini araştırmaktan teşbih doğacaktır. Bu sebeple İmam Malik bu gibi sıfatlardan soranlara: "Keyfiyetlerini düşünmeden onları olduğu gibi ikrar ve kabul ediniz" demiştir. **2-** Hadis, her şeyi Cenab-ı Hakk'ın tasarruf ettiğini, hiçbir şeyin O'nun tasarrufu haricinde kalmadığını, bu sebeple hayır üzerinde sebat ve devamı hep O'ndan istemek gerektiğini ifade ediyor. 97

ديِعَس يِبأ ْنَع ،ِكاَّد َوْلا يِبأ ْنَع ،ِدِلاَجَم ْنَع ،َليِعاَمْسإ ُنْب ِ ّللُّدْبَع اَنَث .ِء ًَعْلا ُنْب ُدّمَحُم ،ِبْي□
□82□ 6538□ 255 ـ اَنَثّدَح وُبأ َرُك

نَلإ ُكَحْضَيَل َ ّاللّ َّ إ» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ٌّي ِرْدُخْلا

يف :دئاوزلا يف .«ِةَبيِتَكْلا َفْلَخ (َلاَق ُها َرُأ) ُلتاَقُي ِلُج َّرلِل َو ،ِلْيَّللا ِف ْوَج يف يِّلَصُي ِلُج
َّرلِل َو ،ِة ََّصلا يِف ِّفَصلِل ٍةَثَث

. لاقم هدانسإ

52. (200) (6039)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Allah üç şeye güler (rahmetiyle yönelir): Namaz için teşkil edilen saf, geceleyin namaz kılan adam ve orduda cihad eden adam." 98

نَع ،ءاَد ْرَّدلا يِبأ ْنَع ،ِّمُأ ْنَع ،ٍسَبْلَح ُنْب ُسُنوُي اَنَث .ٍحيِبَص ُنْب ُري ِز ْوَلا اَنَث .
ِراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثّدَح ـ252 6545 83ـ َج ِّرَفُي َو ،اًبْنَذ َرِفْغَي ُ أ ِهِنْأَش ْنِم» :َلاَق (28ـ
ةَي:Œ !يِبَّنلا# ، يِف ْوَق ِهِل ْاَعَت ِلاب: َّلك يَو ْمِ هَوُ يِف ْأَش َ ـ(88 ،ةروس الرحمنا

نسح هدانسإ :دئاوزلا يف .«َني ِرَخآ َضِفْخَي َو ،اًم ْوَق َعَف ْرَي َو ،اًب ْرَك .

53. (202) (6040)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Allah her an iş başındadır" (Rahman 29) ayeti ile ilgili olarak: "Bir günahın affı, bir sıkıntıyı gidermesi, bir kavmi yükseltip, bir başkalarını alçaltması O'nun işlerindendir" buyurduğunu nakletmiştir." 99

AÇIKLAMA:

95 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/535. 96 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/536. 97 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/536. 98 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/537. 99 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/537.

Rivayetler, bu ayetin, Yahudiler tarafından iddia edilen "Allah cumartesi günü hiçbir emirde bulunmaz" telakkisini reddetmek üzere nazil olduğunu belirtir. İslam inancına göre, kâinatın varlığı, Allah'ın hallakiyet sıfatının her an tecellisiyle mümkündür. İlahî sıfatların tamamı her an tecelli halindedir. Bu tecelli, şuunat-ı İlahiyeye girdiği gibi, Resulullah'ın zikrettikleri de İlahî şuunata girmektedir. Ayete'l-Kürsi'de Allah'ın uyumaya ve uyuklamaya maruz olmadığı belirtilmiştir. 100

*** SÜNNET (ÇIGIR) AÇMAK:**

ُنْب ِدْمَّصلا ِدْبَع ُنْب ِث ِرا َو 254 ُلْدَبع اَنَثّدَح ـ ـ6541 84

لاَقَف .ِهْيَلَع َّثَحَف # يِبَّنلا َىلِإ ٌلُج َر َءاَج :َلاَق ;َة َرْي َرُه يِبأ ْنَع ;َني ِريِس ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ،
َبوُّيأ ْنَع ،يِبأ يِنَثّدَح .ِث ِرا َوْلاِدْبَع

ارْيَخ َّنَتْسا ِنَم» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَقَف .َرُثَك ْوأ َّلَق اَمِب ِهْيَلَع َقَّدَصَت َّإ ٌلُج َر ِسِلْجَمْلا يِف
َيقَب اَمَف ،َلاَق ;اَذَك َو اَذَك يِدْنِع :ٌلُج َر ِهْيَلَعَف ،ِهِب َّنُتْساَف ،ًةَئِّي َس ًةَّنُس َّنَتْسا ِنَم َو .
ًائْيَش ْمِه ِروُجُأ ْنِم ُصُقْنَي َ َو ِهِب َّنَتْسا ِنَم ِروُجُأ ْنِم َو ،ِهَماَك ُه ُرْجأ ُهَل َ اَك ،ِهِب َّنُتْساَف

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.«ًائْيَش ْمِه ِرا َز ْوأ ْنِم ُصُقْنَي َ َو ،ِهِب َّنَتْسا يِذّلا ِرا َز ْوأ .
ْنِم َو ،ِهَماَك ُه ُر ْزِو

54. (204) (6041)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, Ashab'ı ona yardım etmeye teşvik etti. Ashap'tan biri:"Benim yanımda şu kadar mal var!" dedi. Cemaatte bulunup da adama yardım etmeyen kalmadı, herkes az veya çok bir yardımda bulundu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm şu hitabede bulundu:"Kim bir hayrı başlatır ve başkaları da onu devam ettirirse, o kimse yaptığı hayrın sevabını eksiksiz alır ve o hayrı takip edenlerin hayrının bir mislini -onların hayırlarından hiçbir eksilme olmaksızın- aynen alır. Kim de kötü bir çığır açar ve bu çığırdan başkaları da giderse, bu adama, o kötü işin günahı eksiksiz gelir; ayrıca o kötü yoldan gidenlerin günahının bir misli de -onların günahından hiçbir şey eksiltmeden- ona gelir." 101

نَع ،ِ اَنِس ِنْب ِدْعَس ْنَع ،ِبِبَح يِبأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ،ِدْعَس ُنْب ُثْيَّللا اَنَأَبْنأ . ُّي ِرْصِمْلا ِداَّمَح□
ُنْب سيِع اَنَثّدَح ـ258 □6542 □88□

نِم ُصْقَني َ َو ُهُعَبَّتا ِنَم ِرا َز ْوأ َلْثِم ُهَل َّ إَف ،َعِبُّتاَف ٍةَل َ َض َىلإ اَعَد ٍعاَد اَمُّيأ» :َلاَق ُهَّنأ ؛□
ِ َّاللّ ِلوُس َر ْنَع ،ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ

ي َ َو ،ُهَعَبَّتا ِنَم ِروُجأ َلْثِم ُهَل َّ إَف ،َعِبُّتاَف ًىدُه ى َلإ اَعَد ٍعاَد اَمُّيأ َو .ًائْيَش ْمِه ِرا َز ْوأ .
نِم ُصُقْن ِروُجأ ْمِه ْئَيْش ً«.يف لازودائ: إسناده ضعيف □□

55. (205)- (6042)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Kim bir dalalete çağırır ve buna uyulursa, bu kimseye kendine uyanların günahının bir misli aynen gelir, onların günahından da bir şey eksilmez. Kim de bir hayra çağırır ve kendisine uyulursa, buna da kendine uyanların sevaplarının bir misli verilir, bu ona uyanların sevabından bir şey eksiltmez. 102

َّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ةَفْيَحُج يِبأ ْنَع ،ِمَكَحْلا ِنَع ،ُليِئا َرْسإ اَنَث ،ٍمْيَعُن وُبأ اَنَث□ □ #:
□86□ 6543□ 257ـ اَنَثّدَح ُدَّمَحُم ُنْب يْحَي.

ةَئِّيَس ًةَّنُس َّنَس ْنَم َو .ًائْيَش ْمِه ِروُج ُأ ْن ِم َصُقْنَي ُ أ ِرْيَغ ْنِم ْمِه ِروُجأ ُلْثِم َو ُه ُرْجأ□□
«اَهِب َلِمُعَف ًةَنَسَح ًةَّنُس َّنَس ْنَم ،ُهَدْعَب اَك ً ُهَل

فيعض دانس“ا اذه :دئاوزلا يف.«ًائْيَش ْمِه ِرا َز ْوأ ْنِم َصُقْنَي ُ أ ِرْيَغ ْنِم ْمِه ِرا َز ْوأ ُلْثِم .
َو ُه ُر ْزِو ِهْيَلَع ً اَك ،ُهَدْعَب اَهِب َلِمُعَف

56. (207) (6043)- Ebu Cuhayfe anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Kim bir hayrı başlatır ve kendinden sonra da onunla amel edilirse, bu kimse hem kendi amelinin ve hem de öbürlerinin amelinin sevabını -onların sevabını eksiltmeksizin- aynen alır. Kim de kötü bir iş işler ve kendinden sonra bunu başkaları da işlerse, bu kimseye hem kendi işinin günahı hem de onu takliden işleyenlerin günahı, -onlarınkinden bir eksiltme hasıl etmeden- aynen gelir." 103

لاَق :َلاَق ؛ةَ َرْي َرُه يِبأ ْنَع ،ٍكيِهَن ِنْب ِريِشَب ْنَع ،ٍثْيَل ْنَع ،ةَيواَعُم وُبأ اَنَث .ةَبْيَش يِبأ ُنْب□

□87□ 6544□ 255ـ حَدّثَنا أَبوُ كَبْرِ

هَت َوْعَدِل ًام ِزَ ِةَمايِقْلا َم ْوَي َفِق ُو ًّإ ٍءْيَش َىلإ و ُعْدَي ٍعاَد ْنِم اَم» :#ِ ّالّل ُلوُس َر .□□
فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«ٍُج َر ُلُجر اَعَد ُ إ َو .ِهْيَلإ اَعَد اَم

57. (208) (6044)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Dünyada bir şeye çağıran kimse, kıyamet günü, bu çağrısına devam ettirilir, hatta bir kişi bir kişiyi çağırmış bile olsa." [104]

---

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/537. [101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/538. [102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/539. [103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/539. [104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/540.

AÇIKLAMA:

Son dört hadis, dinimizin hayra teşvik ve kötülükten zecr hususunda getirdiği "Sebep olan yapan gibidir" prensibini te'yid eden Nebevî açıklamalardır. Bu manayı te'yid eden rivayetler çoktur. Bunlardan bir tanesi Hz. Adem'in oğlu Kabil ile ilgilidir. Resulullah yeryüzünde haksız bir kan döküldüğü zaman bundan hasıl olan günahın bir mislinin Kabil'e gittiğini belirtmiş, sebep olarak da yeryüzünde haksız kan dökme çığırını onun açtığını söylemiştir.[105]

*** KUR'AN ÖGRENİP ÖGRETEN**

؛هِيِبأ ْنع ٍدْعَس ِنْبا ِبَعْصُم ْنَع ،ةَلَدْهَب ُنْب ُم ِصاَع اَنَث . ً اَهْبَن ُنْب ُث ِراَحْلا اَنَث . ً ا َو ْرَم
□85□ 6548□ 213ـ حَدّثَنا أَزْ هَر ُنْب

هدانسإ :دئاوزلا يف. ُئ ِرْقُأ ،ا َذه يِدَعْقَم يِنَدَعْقأَف يِدَيِب َذَخأ َو :َلاَق « ُهَمَّلَع َو ً آرُقْلا
َمَّلَعَت ْنَم ْمُك ُراَي ِخ» :#ِ ّالّل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق

فيعض.

58. (213) (6045)- Mus'ab İbnu Sa'd'ın babası anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "En hayırlılarınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerdir." [106]

سَنأ ْنَع ،هِيِبأ ْنَع ٍلِيَدُب ُنْبا ِنمْح َّرلاُدْبَع اَنَث .ٍّيِدْهَم ُنْب ِنمْح َّرلاُدْبَع اَنَث .ٍرْش ِب وُبأ ٍفَلَخ□
ُنْب ُرْكَب اَنَثّدَح ـ218 □6546 □88ـ ِ ّالّل ُلهأ ،َِ آرُقْلا ُلهأ ْمه» َلاَق ؟ْمُه ْنَم ! ِّالّل َلوُس َر اَي
اوُلاَق « َِساّنلا َنِم َنِلْهأ ِ ّلّل َّ إ» :#ِ ّالّل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب:

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.«ُهُتَّصاَخ َو .

59. (215) (6046)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Şüphesiz insanlardan Allah'a yakın olanlar vardır!" buyurmuştu. Ashab: "Ey Allah'ın Resulü! bunlar kimlerdir?" diye sordu."Onlar Kur'an ehli, Allah ehli ve Allah'ın has kullarıdır!" cevabını verdi." 107

نَع ،ٍّينا َرْحَبْلا ِداَي ِز ِنْب ِ ّاللّدْبَع ْنَع ،ٌّيناَدأَّبَعْلا ٍبِلاَغ ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث . 218 □6547 □65□
ٌّيِطِسا َوْلا ِ ّاللّدْبَع ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثّدَح ـ ِ، ّاللّ ِباَتِك ْنِم ًةَيآ َمَّلَعَتَف وُدْغَت ُ ‘ ! ٍّرَذ اَبأ اَي» :# ِ
ّاللّ ُلوُس َر ِيل َلاَق :َلاَق ؛ٍّرَذ يِبأ ْنَع ،ِّبَيَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع ،ٍدْي َز ِنْب ّيِلَع

لاق.«ٍةَعْك َر َفْلأ َيِّلَصُت ُ أ ْن ِم ٌرْيَخ ،ِلَمْعُي ْمَل ْوأ ِهِب َلِمُع ،ِمْلِعْلا َنِم ًاباَب َمَّلَعَتَف َوُدْغَت ُ ‘
َو .ٍةَعْك َر َةَئاِم َيِّلَصُت ُ أ ْنِم َكَل ٌرْيَخ امهجرخأ َ ادهاش هلو :لاق ،َ اعدج نب ديز نب بلعو
دايز نب ِ ّاللّدبع فّعض هنأ دئاوزلا يف نكل .نسح هدانسإ :ّيرذنملا،

يذمرتلا .

60. (219) (6047)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana dediler ki: "Ey Ebu Zerr! Senin evden çıkıp Allah'ın kitabından bir ayet öğrenmen, senin için yüz rek'at namaz kılmandan daha hayırlıdır. Keza gidip ilimden bir bab (mevzu) öğrenmen -ki bu babla amel edilsin veya edilmesin- senin için bin rek'at namaz kılmandan daha hayırlıdır."108

*** ALİM VE TALİB**

يِبأ ْنَع ،ِّبَيَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع ،ِّي ِرْه ُّزلا ِنَع ، ٍرَمْعَم ْنَع ،َنْلع‘ . 225 أُدْبَع اَنَث ٍرْشِب وُبأ ،ٍفَلَخ
ُنْب ُرْكَب اَنَثّدَح ـ ـ6545 □61ـ ،سابع نبا ثيدح نم يذمرتلا هاور تلق :دئاوزلا يف.«ِنيِّدلا
ِيف ُهْهِّقَفُي ًارْيَخ ِهِب ُ ّاللّ ِد ِرُي ْنَم» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َة َرْي َرُه

نكلو ،ةحصلا ةرهاظ ةريره ىبأ دانسإو :ّيدنسلا لاقو .ةيواعمو ةريره ىبأ نع بابلا ىفو
حيحص نسح :لاقو.

باوصلا :لاقو ؛ةريره يبأ نع ،ةملس يبأ نع ،ّيرهزلا نع بيعش ثيدح نم يئاسنلا هاورف .
ّيرهزلا ىلع هيف فلتخا

نيحيحصلا يف امك ،ةيواعم نع نمحرلادبع نب ديمح نع ّيرهزلا ةياور .

61. (220) (6048)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah kimin hakkında hayır murad ederse, onu dinde alim kılar." 109

هَثَّدَح ُهَّنأ ؛ٍسَبْلَح ِنْب َة َرَسْيَم ِنْب َسُنوُي ْنَع ،ِحاَنَج ُنْب ُ ا َو ْرَم ،ِمِلْسُم ُنْب ُدِيل َوْلا اَنَث□□
. 221 ٍرِاَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثّدَح ـ ـ6548 □62ـ ُهْهِّقَفُي ًاْرَيَخ ِهِب ُ ّاللّ ِد ِرُي ْنَم َو .ٌةَجاَجَل
ٌرَّشلا َو ،ٌةَداَع ُرْيَخلَا» :َلاَق ُهَّنأ # ِ ّاللّ ِلوُس َر ْن َع ُثِّدَحُي ً اَيْفُس يِبأ َنْب َةَيِواَعُم ُتْعِمَس :
َلاَق

هنتمو هدانسإب ،رامع نب مشاه قيرط نم هحيحص يف َ ابح نبا هاور :دئاوزلا يف.« .
ِنيِّدلا يِف

---

105 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/540. 106 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/540. 107 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/541. 108 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/541. 109 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/542.

62. (221) (6049)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini anlatıyor: "Hayır bir alışkanlıktır, şer de düşmanlıktır; Allah kim hakkında hayır murad ederse onu dinde fakih (alim) kılar." 110

ْنب ِسَنأ ْنَع ،َني ِريِس ِنْبا ِدَمَحُم ْنَع ، ٍريِظْنِش ُنْب ُريِثَك اَنَث . ً اَمْيَلُس ُنْب ُصْفَح اَنَث .□
□63□ 6585□ 224 ـاَنَثّدَح ُماَشِه ُنْب ُرِاَّمَع ٍ

ُؤَل ْؤُّلا َو َر َه ْوَجلا ِري ِزاَنَخلا ِدِّلَقُمَك ِهِلْهأ ِرْيَغ َدْنِع ِمْلِع ْلا ُع ِضا َو َو .ٍمِلْسُم ِلُك َلَع ٌةَضي□
ِرَف ِمْلِعْلا ُبَلَط» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم

ّاللّ همحر ّيوونلا نيدلا يحم خيشلا لئس :ّيطويسلا لاقو َ اميلس نب صفح فعضل□
،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.« َبَهَّذلا َو اذه :ّي ّزملا نيدلا لامج هذيملت لاقو .بنعم يأ
،ًاحيحص َ اك َ إو .ادنس يأ ،فيعض هنإ :لاقف ،ثيدحلا اذه نع ىلاعت مام“ا مك لها .ءزج
يف اهتعمج دقو اقيرط نيسمخ هل تيأر ينإاف .لاق امك وهو .نسحلا هبترم غلبت قرط نم
نور ثيدحلا

. □يطويسلا

63. (224) (6050)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular: "İlim talebi her Müslümana farzdır. İlmi, ona layık olmayan kimseye öğretmek, domuzun boynuna mücevherat, inci, altın takmak gibidir."111

لاَق ؛ٍشْيَبُح ِنْب ِّر ِز ْنَع ،ِدوُجَّنلا يِبأ ِنْب ِم ِصاَع ْنَع ، ٌرَمْعَم اَنَأَبْنأ .ِقا َّز َّرلاُدْبَع اَنَث□ :

□64□ 6581□ 226 ـحَدّثَنَا مُحَمّدُ بْنُ يَحْيَى.

ج ِراَخ ْنِم اَم» : ُلوُقَي # ِ ّاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس يِّنِإَف : َلاَق . َمْلِعْلا ُطِبْنأ : ُتْلُق ؟ َكِب َءاَج اَم□ : َلاَقَف ،ِّيِدا َرُمْلا ٍلاَّسَع َنْب َ ا َوْفَص ُتْيَتأ مصاع َ أ إ .تاقث هدانسإ لاجر :دئاوزلا يف.« ُعَنْصَي ا َمِب ًاض ِر ،اَهَتَحِنْجأ ُةَكِئ ًَمْلا ُهَل ْتَعَض َو ّ ِإ ,ِمْلِعْلا ِبَلَط يِف ِهِتْيَب ْنِم َج َرَخ

ة َرخاَب طلتخا دوجنلا يبأ نب□ .

64. (226) (6051)- Zir İbnu Hubeyş anlatıyor: "Safvan İbnu Assal el-Murâdiye'ye geldim. Bana: "Ne maksatla yanıma geldin?" dedi."İlmi ortaya çıkarayım diye!" dedim. Bunun üzerine bana şunu söyledi:"Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan işittim. Buyurmuşlardı ki:"İlim talep etmek üzere yola çıkan hiç kimse yoktur ki, melekler, onun bu yaptığından memnun olarak, ona kanatlarını germemiş olsunlar!" 112

نَع ،ِمِساَقْلا ِنَع ،َدي ِزَي ِنْبا ِّيِلَع ْنَع ،َةَكِتاَع يِبأ ُنب ُ اَمْثُع اَنَث .ِدِلاَخ ُنْب ُةَقَدَص اَنَث .ِرأَّمَع□ ُنْب ُماَشِه اَن َثّدَح ـ225 □6582 □68ـ يِتّلا َو نَطْس ُوْلا ِهْيَعَبْصإ َنْيَب َعَمَج َو « َعَف ْرُي ُ أ ُهُضَبَق َو .َضَبْقُي ُ أ َلْبَق ِمْلِعْلا اَذهِب ْمُكْيَلَع» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ةَماَمُأ يِبأ

ديزي نب ّيلع هدانسإ يف :دئاوزلا يف.« ِساَّنلا ِرِئاَس يِف َرْيَخ ًَو .ِرْج ًا يِف ِ اَكي ِرَش□ ُمِّلَعَتُمْلا َو ُمِلاَعْلا» : َلاَق َّمُث .اَذَكَه َماَهْب ًا يِلَت

هفيعضت ىلع روهمجلاو.

65. (228) (6052)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yok edilmezden önce şu (dini) ilmi öğrenmeniz gerekir. Onun yok edilmesi kaldırılmasıdır."Aleyhissalâtu vesselâm, sonra orta parmağı ile şehadet parmağını şöyle birleştirerek: "Alim ve talebe sevapta ortaktırlar, diğer insanlarda (öğretici ve öğrenici olmayanlarda) hayır yoktur!" buyurdular. 113

نَع ٍداَي ِز ِنْب ِنَمْح َّرلاِدْب َع ْنَع ،ٍسْيَنُخ ِنْب ِرْكَب ْنَع ،َ اَقْرَب ّزلا ُنْب ُد ُواَد اَنَث .ُفا ّوَصلا□ ٍل َه ُنْب ُرْشِب اَنَثّدَح ـ228 □6583 □66□

نْيَتَقْلَحِب َوُه اَذإَف .َد ِجْسَمْلا َلَخَدَف .ِه ِرَجُح ِضْعَب ِنْم ٍم ْوَي َتاَذ # ِ ّاللّ ُلوُس َر َج□ . َرَخ : َلاَق .و ِرْمَع ِنْب ِ ّاللّدْبَع نَع ،َدي ِزَي ِنْب ِ ّاللّدْبَع

آرُقْلا َ وُأ َرَقْي ِء َُّؤه .ٍرْيَخ ىلَع ٌّلُك» :# ِّيِبّنلا َلاَقَف .َ وُمِّلَعُي َو َ وُمَّلَعَتَي ى َرْخ ُا َو . □□ ّاللّ َ وُعْدَي َو َ آرُقْلا َ وُأ َرْقَي اَمُهاَدْحِإ :دئاوزلا يف.ُمُهَعَم َسَلَجَف «ًاَمِّلَعُم ُتْثِعُب اَمَّنِإ َو . َ وُمّلَعُي َو َ وُمَّلَعَتَي ِء َُّؤه َو . ُمُهَعَنَم َءاَش ْ إ َو ُمُهاَطْعأ َءاَش ْ إَف ، ّاللّ َ وُعْدَي َو

ءافعض مهلك ،نمحرلادبعو ركبو دواد .فيعض هدانسإ .

66. (229) (6053)- Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir gün, hücrelerinden birinden çıkıp mescide girmişti. Mescidde ise iki halka vardı. Birinde halk, Kur'an okuyor, Allah'a dua ediyordu. Diğerindekiler ilim öğrenip ilim öğretmekle meşguldü. Aleyhissalâtu vesselâm: "Her ikisi de hayır üzeredir: Şunlar Kur'an okuyorlar, Allah'a dua ediyorlar, Allah (taleplerini) dilerse onlara verir, dilemezse vermez. Bunlar ise öğrenip öğretiyorlar. Ben de bir muallim olarak gönderildim!" buyurdular ve ilim halkasına oturdular." 114

---

110 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/542. 111 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/543. 112 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/543. 113 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/544. 114 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/544.

*** İLMİ TEBLİG**

باَه َوْلا ِدْبَع ْنَع ،ةَعاَف ِر ِنْب َ اعُم ْنَع ،ُّيِبَلَحْلا َلي ِعاَمْسإ ُنْب ُرِّشَبُم اَنَث . ُّيِقْشَمِّدلا َميِها َرْبإ□
ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ236 □6584 □67□

اللّ َرَّضَن» :#ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ،ِّيِكَمْلا ٍتْخُب ِنْب دق□ □ □
:بدنسلا لاق.«ُهْنِم ُهَقْفأ َوُه ْنَم ىلإ ٍهْقِف ِلِماَح َّب ُر َو . ٍهيِقَف َر ْيَغ ٍهْقِف ِلِماَح َّب ُرَف .يِّنَع
اَهَغَّلَب َّمُث ،اَهاَع َوَف ِتَلاَقَم َعِمَس ًادْبَع

ةمئ'ا دنع ةتباث اهنوتم َ أ إ (236ـ مقر ىلا 235ـ مقر نم) ثيداح'ا ضعب ىلع دئاوزلا يف .
ملكت

67. (236) (6054)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Allah benim sözümü işitip belleyen, sonra da onu benden (başkasına) ulaştıran kimsenin yüzünü kıyamet günü ağartsın. Zira nice ilim taşıyıcılar vardır ki, alim değildir. Nice ilim taşıyıcıları ilmi, kendinden daha alim olana taşırlar."115

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen son hadisler ilme, ilim talebine ve hadis rivayetine teşvik sadedinde varid olmuştur. Bu bahisler daha önce mükerrer olarak işlenmiştir, burada tekrar açıklama yapmaya gerek görmüyoruz. 116

ْنب ُصْفَح اَنَث .ٍدْيَمُح يِبأ ُنْب ُدّمَحُم اَنأَبْنأ . ُّي ِز َو ْرَملا ِنَسَحْلا□
ُنْب ُنْيَسُحْلا اَنَثّدَح ـ237 □6588 □65□

سأَّنلا َنِم َّ إَو .ِّرَّشلِل َقِلاَغَم ،ِر ْيَخْلِل َحيِتاَفَم ِسأَّنلا َنِم َّ إ» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛□
ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ،ٍسَنأ ِنْب ِ ّاللّْديَبُع

يف.«ِهْيَدَي ىلَع ِّرَّشلا َحيِتاَفَم ُ ّاللّ َلَعَج ْنَمِل ٌلْي َو ٌ َو .ِهْيَدَي ىلَع ِرْيَخْلا َحيِتاَفَم ُ ّاللّ َلَعَج
ْنَمِل ىبوُط .ِرْيَخْلِل َقِيلاَغَم ،ِّرَّشلِل َحيِتاَفَم

كورتم هنإف ،ديمح يبأ نب محمد لجأ نم فيعض هدانسإ :دئاوزلا .

68. (237) (6055)- Yine Hz. Enes anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlardan öyleleri vardır ki, onlar hayrın anahtarları, şerrin de sürgüleridir. Allah'ın, ellerine hayırın anahtarlarını koyduğu kimselere ne mutlu! Şerrin anahtarlarını Allah'ın ellerine koyduğu kimselere ne yazık!" 117

نَع ،َمَلْسأ ِنْب ِدْي َز ُنْب ِنَمْح َّرلاُدْبَع ِين َرَبْخأ .ٍبْه َو ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث .ِرَفْعَج ُوبأ ،ٌّيِلْي'ا□
ٍديِعَس ُنْب ٌ و ُره اَنَثّدَح ـ235 □6586 □68ـ ُ ّاللّ ُهَلَعَج ٍدْبَعِل ىبوُط .ُحيِتاَفَم ِنِئا َزَخْلا
َكْلِتِل َو .ُنِئا َزَخ َرْيَخْلا اَذه َّ إ» : َلاَق # ِ ّاللّ َلوُس َر َّ أ ؛ٍدْعَس ِنْب ٍلْهَس ْنَع ،ٍم ِزاَح يِبأ

نمحرلادبع فعضل فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«ِرْيَخْلِل ًاق ٍْغم ،ِّرَّشلِل ًاحاَتْفِم ُ ّاللّ ُهَلَعَج
ٍدبَعِل ٌلْي َو َو .ِّرَّشلِل ًاق ٍْغم ،ِرْيَخْلِل ًاحاَتْفِم

.

69. (238) (6056)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"(Size getirdiğim) bu hayır, bir kısım hazineler mesabesindedir. Bu hazinelerin anahtarları vardır. Allah'ın, hayır için bir anahtar, şerre karşı da sürgü kıldığı kimseye ne mutlu. Allah'ın şerre anahtar, hayra sürgü kıldığı kimseye de ne yazık!"118

*** HALKA HAYRI ÖGRETMEK**

سَنأ ِنْب ِذاَعُم ِنْب ِلْهَس ْنَع ، َبوُّيأ ِنْب ىيْحَي ْنَع ،ٍبْه َو ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ُّي ِرْصِمْلا□ □
□75□ 6587□ 245ـ اَنَثّدَح ُدَمْحأ ُنْب ىسيِع

يف ملكت َ إو .بنعم تباث نتملا.«ِل ِماَعْلا ِرْجأ ْنِم ُصُقْنَي َ .ِهِب َلِمَع ْنَم ُرْجأ ُهَلَف ،ًاملِع َمَّلَع
ْنَم» : َلاَق # َّيِبَّنلا َّ أ ؛ِهيِبأ ْنَع ىيحيو .ءافعضلاو تاقثلا يف َ ابح نبا هركذو ،ّيلجعلا هقّثوو
ذاعم نب لهس هيف :لاقف هدانسإ ىلع دئاوزلا ،نيعم نبا هفّعض،

عاطقنا هيفف .ذاعم نب لهس كردي مل هنإ :ليق ،بويأ نب .

70. (240) (6057)- Muaz İbnu Enes'in babası anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir ilim öğretirse ona bu ilimle amel edenlerin sevabı vardır. Bu, amel edenin ücretini eksiltmez." 119

نْب ُدْي َز يِنَثّدَح . ِمي ِح َّرلاِدْب َع يِبأ ْنَع ،ةَمَلَس ُنْب ُدّمَحُم اًنَثّدَح . 241 ُّيِنا َّرَحْلا َةَمي□
ِرَك يِبأ ُنْب ُليِعاَمْسإ اَنَثّدَح ـ ـ6585 □71□

ةَسْيَنُأ يِبأ□□

ْنَع ِهيِبأ؛ َلاَق : َلاَق َر ُلوُس ّاللِ #: «َخْيَر ُم اَم ُيِخْلَف ّ ُلاْز َّرلا ُج لِم ْن َبْعَدِه ِث ُثَّ: َو ُلَد َصَلاِح□
،ةَداَتَق يِبأ ِنْب ّاللِّدْبَع ْنَع ،ِمَلْسأ ِنْب ِدْي َز ْنَع ٍاِنس ِنْب َدي ِزَي ُنْب ُدّمَحُم ،ِمِتاَح ُوبأ اَنَثّدَح
َو : ِنَسَحْلا ُوبأ َلاَق.«ِهِدْعَب ْنِم ِهِب ُلَمْعُي ٌمْلِع َو ،اًه ُرْجأ ُهُغُلْبَي ي ِرْجَت ٌةَقَدَص َو ،ُهَل
ُوعْدَي

.يِبأ ِنْبا ّاللِّدْبَع ْنَع ،ِمَلْسأ ِنْب ِدْي َز ْنَع ،ًاَمْيَلُس ِنْب ِحْيَلُف ْنَع ،ةَسْيَنُأ يِبأ ُنْب ُدْي َز يِنَثّدَح
ُهاَبأ يِنْعَي ،ٍاِنس ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . ُّيِواَه َّرلا

. ّاللِ #. َفَذَكَر َنْحَو ُه.يف الزوائد: ما يقتضى أنه صحيح. رواه ابن ماجه في صحيحه
قَتَادَة، ْنَع ِهيِبأ؛ ُتْعِمَس َر ُسُوَل

71. (241) (6058)- Ebu Katâde babasından naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişinin (öldükten sonra) geride bıraktıklarının en hayırlısı şu üç şeydir: "Kendisine dua eden salih bir evlad, ecri kendisine ulaşan bir sadaka-i cariye, kendinden sonra amel edilen bir ilim."120

. □اَنَث ُدّمَحُم ُنْب ُو ِهْب ِنْب ِعَطِيَّة . اَنَث ْوَلا ُلِيد ُنْب ُمْسِلٍم . اَنَث َمْر ُز ُوق ُنْب يِبأ ِلْهُذَيْل
.بْيَحي ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ242 □6588 □72ـ ِهِتاَنَسَح َو ِهِلَمَع ْنِم َنِمْؤُمْلا ُقَحْلَي اَّمِم ًّ إ«
:# ّاللِ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَ َرْي َرُه يِبأ ْنَع ، ُّرَغ ْا ِ ّاللِّدْبَع ُوبأ يِنَثّدَح . ُّي ِرْه ُّزلا يِنَثّدَح

□َكُه . َو َمُصْحَفًا َو َر َّثَه ،ُوأ ْمَسْجِد اً َبَناُه ْوأ َبْيًتا ِنْب السَّبِيِل ،ُوأ ْنَهًرا َأجَّر َه ُوأ
َبَعْد َمْو ِتِه ،ِعْلًما َعَلَّمُه َو َنَشَر ُه، َو َو َلًدا َصاِلًحا َتَر

دئاوزلا يفو .نسح هدانسإ :لاق هنأ رذنملا نبا نع لقن.«ِهِت ْوَم ِدْعَب ْنِم ُهُقَحْلَي . ِهِتاَيَح َو:
ٌةَقَدَص ٌأَخَرْج َهَا ْنِم َماِلِه ِيف ِص ِحَّتِه

. هب ّلهذلا بيحي نب محمد نع هحيحص يف ةميزخ نبا هاور دقو .هيف فلتخم قوزرمو
.بيرغ هدانسإ

---

[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/545.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/545.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/545.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/546.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/546.

72. (242) (6059)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min kişiye, hayatta iken yaptığı amel ve iyiliklerden öldükten sonra ulaşanlar, öğretip neşrettiği bir ilim, geride bıraktığı salih bir evlad, miras bıraktığı bir mushaf (kitap), inşa ettiği bir mescid, yolcular için yaptırdığı bir bina, akıttığı bir su, hayatta ve sağlıklı iken verdiği bir sadakadır. Ölümünden sonra kişiye işte bunlar ulaşır."121

اللّدْيَبُع نَع ،ٍمْيَلُس ِنْب ً اَوْفَص نَع ،َميِها َرْبإ ُنْب ُقاَحْسإ ِينَثّدَح . ّيِنَدَمْلا ٍبِساَك ِنْب□ □ □
ِدْيَمُح ُنْب ُبوُقْعَي اَنَثّدَح ـ243 □6565 □73□

هَمِّلَعُي َّمُث ،ًامْلِع ُمِلْسُمْلا ُءْرَمْلا َمَّلَعَتَي ْ أ ِةَقَدَّصلا ُلَضْفأ» :َلاَق # ّيِبَّنلا ّ أ ؛ةَرْي َرُه يِبأ□
ْنَع ،ِّير ِصَبْلا ِنَسَحْلا ِنَع ،َةَحْلَط ِنْب هلاق ،ةريره يبأ نم عمسي مل نسحلاو .بوقعي كلذكو
فيعض ميهاربإ نب قحسإف .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«َمِلْسُمْلا ُهاَخأ

. دحاو ريغ

73. (243) (6060)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadakanın en üstünü, kişinin bir ilim öğrenip sonra da onu Müslüman kardeşine öğretmesidir." 122

*** TEVAZU**

ِمساَقْلا ُتْعِمَس :َلا َق ؛دي ِزَي ُنْب ُّيِلَع ِينَثّدَح .َةَعاَف ِر ُنْب ُ اَعُم اَنَث .ِة َريِغُمْلا ُوبأ اَنَث□
ِبي ْحَي ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّد ًح ـ248 □6561 □74□.

اًّمَلَف .ُهَفْلَخ َ وُشْمَي ُساَّنلا َ اَك َو .ِدَق ْرَغْلا ِعيِقَب َوْحَن ِّرَحْلا ِديِدَش ٍم ْوَي ِف ،# ُّيِبَّنلا
ًّرَم :َلاَق ؛ةَماَمُأ يِبأ ْنَع ٌّثَدَحُي ِنمْح َّرلاِدْبَع َنْب هدانسإ :دئاوزلا يف.ِرْبِكْلا َنِم ٌءْيَش ِهِسْفَن
ِبف َعَقي َّئِل ،ُهَماَمأ ْمُهَمَّدَق ّتَح َسَلَجَف .ِهِسْفَن ِبف َكلذ َرَق َو ِلاَعِّنلا َت ْوَص َعِمَس

. هتاور فعضل فيعض

74. (245) (6061)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Çok sıcak bir günde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bakiu'l-Garkad cihetine geçti. Arkasında yürüyen kimseler vardı. Bir ara ayak seslerini işitince bu ona ağır geldi ve içine bir kibir düşer endişesiyle yere oturdu, halkın kendisini geçmesini bekledi." 123

ْنب ِرِباَج ْنَع ،ِّي ِزَنَعْلا ٍحْيَبُن ْنَع ،ٍسْيَق ِنْب ِد َوْس‘ا ِنَع ً، اَيْفُس ْنَع ،ٌعيِك َو اَنَث .ٍدّمَحُم□

ُنْب ُّيِلَع اَنَثّدَح ـ246 □ 6562 □ 78□

تاقِث هدانسإ لاجر :دئاوزلا يف. ِةَكِئ ًَمْلِل ُه َرْهَظ اوُك َرَت َو ُ،هَمامَأ ُهبَاَحْصأ َنَشم ،َنَشم .
اَذإ # ُّيِبَّنلا َ اَك : َلاَق ؛ّاللِّدْبَع

75. (246) (6062)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolda yürüyünce Ashab, onun önünde yürürler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın sırtını meleklere bırakırlardı." [124]

*** İLİM TALEBİNE TEŞVİK**

ُهدوُعَن ِنَسَحْلا َنلَع اَنْلَخَد : َلاَق ؛َلِيعاَمْسإ ْنَع ،ٍل َِه ُنْب َّنلَعُمْلا اَنَث .ة َرا َر ُز ِنْب ِرِماَع ُنْب ِ□
ّاللُّدْبَع اَنَثّدَح ـ245 □6563□ 76□

َنلَع اَنْلَخَد : َلا َق َّمُث .ِهْيَلْج ِر َضَبَقَف ، َتْيَبْلا اَنْ ُ َم ّنَتَح ُهُدوُعَن َة َرْي َرُه ِيبأ َنلَع اَنْلَخَد :
َلاَق َّمُث .ِهْيَلْج ِر َضَبَقَف ، َتْيَبْلا اَنْ ُ َم ّنَتَح ً ُوبُلْطَي ِيدْعَب ْنِم ٌما َوْقأ ْمُكيِتأَيَس ُهَّنإ» : َلاَق
َّمُث .ِهْيَلْج ِر َضْبَق اَنآ َر اَّمَلَف ،ِهِبْنَجِل ٌع ِجَطْضُم َوُه َو . َتْيَبْلا اَنْ ُ َم ّنَتَح # ِ ّاللّ ِلوُس َر

بَهْذَن اََّنُك ُ أ َدْعَب َّاِإ .اَنوُمَّلَع ًَو اَن ْوَّيَح ًَو اَنِب اوُبَّح َر اَم ًَ،اما َوْقأ ِ، ّاللّ َو ،اَنْك َرْدأَف :□
َلاَق.« ْمُهوُمِّلَع َو ْمُهوُّيَح َو ،ْمِهِب اوُب ِّح َر َف . َمْلِعلا

ريغ ثيدحلا عضو بلإ هبسنو .امهريغو نيعم نباو دمحأ هبّذك له نب بلعملا َ إف .فيعض□
هدانسإ :دئاوزلا يف. اَنوُفْجَيَف ْمِهْيَلإِ ثيدح نم إ هفرعن :هيف يذمرتلا لاق ،ديعس يبأ
ثيدح نم دهاش هلو .هفعض بلع اوقفتا .ملسم نبا وه ،ليعامسإو .دحاو

ه ا مهقافتاب فيعض ّيدبعلا َ وراه وبأ :تلق .ديعس يبأ نع َ وراه يبأ .

76. (248) (6063)- İsmail İbnu Müslim anlatıyor: "Hasan Basri merhuma hastalığı sırasında geçmiş olsun ziyaretine uğramıştık; gelenler odayı doldurdu, öyle ki ayaklarını topladı ve şunları anlattı: "Biz, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ye hastalanınca geçmiş olsun ziyaretinde bulunduk, ziyaretçiler odayı doldurmuştuk, öyle ki, ayaklarını kendine çekti ve: "Bir keresinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girmiş, odasını doldurmuştuk, o da yanı üzerine yatıyordu. Bizi görünce ayaklarını kendine çekerek topladı ve şöyle buyurdu:"Haberiniz olsun, benden sonra, ilim talep etmek üzere, (size her taraftan) insanlar gelecektir. Onlara merhaba deyin, selam verin ve ilim öğretin!"Hasan Basrî hazretleri sözlerine devamla dedi ki: "Allah'a yemin olsun! Biz öyle insanlarla karşılaştık ki, (kendilerine ilim talep etmek üzere uğradığımız zaman) bize, ne merhaba dediler, ne selam verdiler, ne de ilim öğrettiler. Ancak kendilerine

---

[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/547. [121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/547-548. [122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/548. [123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/548. [124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/549.

ilim için gittiğimiz zaman bir şeyler öğrenir idiysek de bize kaba davranırlardı."125

AÇIKLAMA:

Şarihler, Hasan Basrî hazretlerinin şikâyetlendiği bu kimselerin sahabi olmayıp, tabiinden parayla ilim öğreten kimseler olacağını belirtmekte ittifak eder. 126

*** İLİMLE AMEL**

نَع ، رَمُع ِنْبا ِنَع ،ِعفاَن ْنَع ،ُّيِد ْز ْا ِب ِرَك ُوبأ اَنَث .ِنْمح َّرلاِدْبَع ُنب ُدأَّمَح اَنَث .ٍرأَمَع ُنب□
ُماَشِه اَنَثّدَح ـ283 □6564 □77□

يف«ِرأَّنلا يِف َوُهَف ،ه ْيَلإ ِساَّنلا َهوُج ُو َف ِرْصَيِل ْوأ ،َءاَمَلُعْلا ِهِب َيِهاَبُيِل ْوأ ،َءاَهَفُّسلا ِهِب
َي ِراَمُيِل َمْلِعْلا َبَلَط ْنَم» :َلاَق # ِّيِبَّنلا

ب ِرَك يبأو دامح فعضل فيعض هدانسإ :دئاوزلا .

77. (253) (6064)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Cühela takımıyla münakaşa veya ulemaya karşı böbürlenme veya halkın dikkatini kendine çekme gayesiyle ilim talep eden ateştedir." 127

نَع ،ِرِب ُّزلا يِبأ ْنَع ،ٍجْيَرُج ِنْبا ِنَع ، َبوُّيأ ُنب ىْيَحي اَنَأَبنأ . َمَي ْرَم يِبأ ُنْبا اَن َث .ىْيَحي ُنْب□
ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ284 □6568 □75□

مْلِعلا اوُمَّلَعَت َ» :َلاَق # ِّيِبَّنلا ًّ أ ِ؛ ّالل ِدْبَع ِنْب ِربا َج□

هدانسإ لاجر :دئاوزلا يف.«ُرأَّنلا ُرأَّنلاَف ،َكِلَذ َلَعَف ْنَمَف .َسِلاَجَمْلا ِهِب او ُرَّي َخَت ًّو
،َءاَهَفُّسلا ِهِب او ُراَمُتِل ًّو ،َءاَمَلُعْلا ِهِب اوُهاَبُتِل

افوقومو ًاعوفرم ،مكاحلاو .هحيحص يف َ ابح نبا هاورو .تاقث□ .

78. (254) (6065)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"İlmi, alimlere karşı böbürlenmek, cühela ile münakaşa etmek veya mevkimakam elde etmek için öğrenmeyin. Kim bunu yaparsa ona ateş gerekir, ateş!" 128

ةَد رُب يِبأ نِب ِ ّاللّ دْيَبُع نَع ،يِّدْنِكلا ِنمح َّرلاِدْب َع ِنْب ىيْحَي نَع ،ٍمِلْسُم ُنْب ُدِيل َوْلا□□
َانَأْبنأ .ِحاَّبَّصلا ُنْب اَنَثّدَح ـ288 □6566 □78ـ ُبي ِصُنَف َءا َرَمُ'ا يِتأَن : ً وُلوُقَي َو ، آرُقْلا ً
وُأ َرْقَي َو ،نيِّدلا يِف ً وُهَّقَفَتَيَس يِتَّمُأ ْنِم ًاسانُأ ّ إ» : َلاَق # يِّبَّنلا ِنَع ،ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع

حاَّبَّصلا ُنْب ُدَّمَحُم َلاَق.«اَّ ْمِهِب ْرِق ْنِم َنَتْجُي َ َكِلذك .ُك ْوَّشلا اَّ ِداَتَقْلا َنِم َنَتْجُي َ اَمَك□ :
ْنِم ْمُهاَيْنُد َو ْمُهَل ِزَتْعَن َو .اَنيِدِب ُكِلذَ ُوكَي َّ َو .

فرعُي ةدرب يِبأ نب ّاللّديبعو .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.اَياَطَخْلا يِنْعَي ُهَّنأَك .

79. (255) (6066)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Ümmetimden bir kısım insanlar, dinî ilimleri öğrenecekler. Kur'an-ı Kerim'i okuyacaklar ve şöyle diyecekler: "Umeraya gidip, onların dünyalıklarından alırız, dinimizi de onların şerrinden uzak tutarız." Halbuki bu mümkün değildir, tıpkı katad (denen dikenli ağaçtan) dikenden başka bir şey elde edilemediği gibi. Aynen öyle de, umeranın yakınlığından sadece... elde edilir."Muhammed İbnu's-Sabbah: "Aleyhissalâtu vesselâm sanki hataları kastetmiştir" der."129

125 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/549-550. 126 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/550. 127 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/550. 128 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/551. 129 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/551.

لَشْهَن ْنَع ،يِّرْصَّنلا َةَيِواَعُم ْنَع ،ٍرْيَمُن ُنْب ِ ّاللّْدَبَع اَنَث : 287 َاَق ،ِنمْح َّرلاِدْبَع ُنْب□□
ُنْيَسُحْلا َو ،ٍدَّمَحُم ُنْب ُّيِلَع ـ ـ6567 □55□

ِهِب اوُداَسَل ِهِلْهأ َدْنِع ُهوُعَض َو َو َمْلِعْلا اوُناَص ِمْلِع ُلا َلْهأَ ّ أ َوَل : َلاَق ٍدوُعْسَم ِنْب ِ□
ّ اللِّدْبَع ْنَع ،َدي ِزَي ِنْب ِدوْس'ا ِنَع ، ِكاَّحَّضلا ِنَع

اد ِحا َو ًاّمَه َموُمُهْلا َلَعَج ْنَم» : ُلوُقَي # ْمُكِّيِبَن ُتْعِمَس .ِهْيَلَع اوُناَهَف .ْمُهاَيْنُد ِنم ِهِب□□
اوُلاَنِيل اَيْنُّدلا ِلْه' ُهوُلَذَب ْمُهَّنِكل َو .ْمِهِناَم َز َلْهأ اَنَثّد َح :ِنَسَحْلا وُبأ َلاَق.«َكَلَه اَهِتَيِد ْوأ ِّيأ
يِف ُ ّاللّ ِلاَبُي ْمَل ،اَيْنُّدلا ِلا َوْحأ يِف ُموُمُهْلا ِهِب ْتَبَّعَشَت ْنَم َو .ُهاَيْنُد َّمَه ُ ّاللّ ُهاَفَك ،ِهِت َر
ِخآ َّمَه َّمُث .ًةَقِث ً اَك َو ،يِّ ِرْصَّنلا َةَيِواَعُم ْنَع .ٍرْيَمُن ِنْبا ُنْبا اَنَث : َاَق .ٍرْيَمُن ِنْبا ِ ّاللِّدْبَع ُنْب
ُدَّمَحُم َو ،َةَبْيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَث .ىيْحَي ُنْب ُم ِزاَح

تاعوضوملا لب ليقو .ريكانملا ىوري هنإ ليق .ديعس نب لشهن هيف فيعض هدانسإ .
دئاوزلا يف.ِهِداَنْسِإب ُه َوْحَن َثيِدَحْلا َرَكَذ:

80. (257) (6067)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) demiştir ki: "Eğer ilim ehli, ilmi koruyup, onu layık olanlara vermiş olsalardı, ilim sayesinde devirlerinin insanlarına efendi olacaklardı. Ne var ki onlar ilmi, dünyalıklarından menfaat sağlamak için ehl-i dünya için harcadılar. Dünya ehli de alimleri aşağıladı. Halbuki ben, Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğini işittim: "Kimin tasası sadece ahiret olursa, dünya tasalarına Allah kifayet eder. Kim de dünya tasalarına kendini kaptırırsa, dünyanın hangi vadisinde helak olduğuna Allah aldırmayacaktır." 130

نيرِيِس ِنْبا ِنَع ،ِرا َّوَس َنْبا َثْعشأ ُتْعِمَس :َلاَق ؛ِ وُمْيَم ُنْب ُرِشَب اَنَث .ُّينادَّأبْعلا ِم□ □
ِصاَع ُنْب ُدْمحأ اَنَثّدَح ـ288 □6565 □51□

اوُمَّلَعَت َ» :ُلوُقَي # ِ ّاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاَق ،َةَفْيَذُح ْنَع

دئاوزلا يف.«ِرانَّلا يف َوُهَف ،َكِلذ َلَعَف ْنَمَف .ْمُكْيَلِإ ِسانَّلا َهوُج ُو اوُف ِرْصَتِل ْوأ:
،ِءاهَفُّسلا ِهِب او ُرامَتِل ْوأ ،ِءاَمَلُعلا ِهِب اوُهاَبُتِل َمْلِعْلا

فيعض هدانسإ .

81. (259) (6068)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "İlmi, ulemaya karşı böbürlenmek için veya cühela ile münakaşa için veya insanların dikkatini kendinize çekmek için öğrenmeyin. Kim böyle yaparsa yeri ateştir." 131

نَع ،ِهِّدَج ْنَع ،ُّي ِرُبْقَمْلا ِديِعَس ُنْب ِ ّاللَّدْبَع اَنَث .ُّيِدَس ُ‘ا َليِعاَمْسِإ ُنْب ُهْب َو اَنَأَبْنأ .َليِعاَمْسإ□
ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ265 □6568 □52□

،ِهْيَلِإ ِسانَّلا َهوُج ُو ِهِب َف ِرْصَي َو ،ِءاَهَفُّسلا ِهِب َي ِراَجُي َو ،ِءاَمَل ُعلا ِهِب َيِهاَبُيِل َمْلِعْلا
َمَّلَعَت ْنَم» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبأ

فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«َمَّنَهَج ُ ّاللّ ُهَلَخْدأ .

82. (260) (6069)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim alimlere karşı böbürlenmek, cahillerle münakaşa etmek ve halkın dikkatini üzerine çekmek maksadıyla ilim öğrenirse Allah onu cehenneme sokar." 132

*** İLMİ GİZLEME**

نْب ِدّمَحُم ْنَع ،ِّي ِرَّسلا ِنْب ِ ّاللّدْبَع ْنَع ،ٍميِمَت ُنْب ُفَلَخ اَنَث .ُّينَِقْسَعْلا ِّي ِرَّسلا يِبأ ُنْب□
ُّنِيَسُحْلا اَنَثّدَح ـ263 □6575 □53□

دئاوزلا يف.«ُّاللّ َل َزْنأ اَم َمَتَك ْدَقَف ً اثيِدَح َمَتَك ْنَمَف ،اَهَل َّوأ ِة َّمُ ‘ا ِهِذه ُرِخآ َنَعَل اَذإ»:
:# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِرِباَج ْنَع ،ِرِدَكْنُمْلا نب محمد كردي مل ّيرسلا نب ّاللّدبع َ أ
فارط‘ا يفو .فيعض ،ّيرسلا نب ّاللّدبعو .باذك ،ّيرسلايبأ نب نيسح هدانسإ يف

اضيأ عاطقنا هيفف طئاسو امهنيب َ أ ركذو .ردكنملا□ .

83. (263) (6070)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bu ümmetin sonradan gelenleri önce gelenlerine lanet ettiği vakit, kim bir hadisi söylemez, ketmederse, Allah'ın indirdiğini ketmetmiş (gizlemiş) olur."[133]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, senet itibariyle zayıf sayılsa da, alimler, hadisin ifade ettiği manayı te'yid eden başka rivayetlere dayanarak hadiste beyan olunan manayı makbul addedip açıklama sunmuşlardır. Sindî'nin Haşiye' sinde kaydedildiği üzere, hadis iki şekilde te'vil edilmiştir:

1- Cehaletin artıp, Ashab'ın yüce makamını bilmeyen nesillerin yetişip, cahilliğin sevkiyle, Ashab'a dil uzatmaların meydana geldiği zamanlarda Ashab'ın fazileti ve onlara dil uzatmanın haramlığı konusunda hadis bilenler bildiklerini gizlememeli, daha bir gayretle neşretmelidir. Kim bu çeşitten bir bildiğini gizlerse Allah'ın indirdiğini gizlemiş olur. Hadisler de, ulemanın ittifakla belirttiği üzere, vahye dayanmaktadır. Öyleyse onun gizlenmesi de "Allah'ın indirdiğini gizlemek" sayılmalıdır.

2- Din ilimlerinin, çeşitli sebeplerle ortadan kalktığı, alimlerin sayıca azaldığı, ilim yerine cehaletin hüküm sürdüğü ve bu sebeple selef ve eslafa dil uzatıldığı zamanlarda ilme daha çok ihtiyaç hasıl olacaktır. Böyle durumlarda bilenlerin, bildiklerini neşretmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde Allah'ın indirdiğini gizleme gibi ciddi bir hataya ve sorumluluğa düşmüş olacaklardır.Bu yorumlar, bilhassa zamanımızı tasvir ediyor gibidir. Aslında, ilim şöyle dursun, daha mebadiden ve kavaid-i külliyeden (umumi prensiplerden) bîhaber bir birkısım ünvan sahiplerinin veya ne idüğü belirsiz yazar takımlarının sahabe, tabiin, etbauttabiin, bütün selef ve müteahhir eslaf ulemasını toptan reddedip, hadisi, icmayı, fukahanın kıyas ve fetvalarını reddedip, keyiflerine göre ahkâm kestiklerini, Kur'an'ı, -hiçbir ilmî disipline başvurmadan- rastgele yorumlamaya kalktıklarını görüyoruz. Bu cehalet fırtınası esnasında bilenlerin, alimlerin kendilerine düşeni yapması gerekmektedir. Hadis, böylesi hengâmlarda susmanın ciddi mesuliyetler getireceğini belirtmektedir. [134]

تْعِمَس َلاَق ؛َميِها َرْبِإ ُنْبا ُفُسُوي اَنَث .ٍميِلَس ُنْب و ُرْمَع يِنَثّدَح .ٍليِمَج ُنْب ُمَثْيَهْلا اَنَث .ِرَه□
ْز'ا ُنْب ُدَمْحأ اَنَثّدَح ـ264 □6571 □54□

ْمِلع ْنَع َلِئُس ْنَم» :ُلوُقَي # ِ ّاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :ُلوُقَي ٍكِلاَم َنْب َسَنأ□

بحاص وه :ّيراخبلا لاق .ميهاربإ نب فسوي هيف ،سنأ ثيدح هدانسإ :دئاوزلا يف.«ٍراَن ْنِم
ٍماَجِلب ِةَماَيِق ْلا َم ْوَي َم ِجْلُأ ُهَمَتَكَف

هفعض ىلع اوقفتاو .ه ا .ةياورلاب ّلخي ام هثيدح نم سنأ نع ىور :ً ابح نبا لاقو .بئاجع .

---

[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/552. [131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/553. [132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/553. [133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/554.

84. (264) (6071)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir ilimden sorulur, o da bunu gizlerse, kıyamet günü ateşten bir gem ile gemlenir." 135

نْب ُدّمَحُم اَنَث . . 268 ِم ِصاَع ُنْبا ِ ّاللُّدْبَع اَنَث ُّيِطِسا َوْلا َقاَحْسِإ وُبأ ،ُّيِفَقَّثلا ِدِقا َو ِنْب ً□
أَّب ِح ُنْب ـ6572 ُليِعاَمْسِإ اَنَثّدَح ـ ـ58ـ ْنَم» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلا َق : َلاَق ُّيِرْدُخْلا ِديِعَس يِبأ
ْنَع ،ِّي ِرْدُخْلا ِديِعَس يِبأ ِنْب ِنَمْح َّرلاِدْبَع ْنَع ،ٍمْيَلُس ِنْب ً ا َوْفَص ْنَع ،ِبأَد

وبأ هبذك .باد نب محمد هدانسإ يف.« ِرأَّنلا َنِم ٍماَجِلِب ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُ ّاللّ ُهَمَجْلأ ؛نيِّدلا ِرْمأ
،ِساّنلا ِرْمأ يِف ِهِب ُ ّاللّ ُعَفْنَي اًّمِم اًمْلِع َمَتَك

عضولا بلاإ بِسُنو ،هريغو ةعرز .

85. (265) (6072)- Ebu Saidi'l-Hudrî anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdularki: "Kim insanların dinî işlerinde Allah'ın faydalı kıldığı bir ilmi gizlerse, Allah, kıyamet günü onu ateşten bir gem ile gemler." 136

TAHARET BÖLÜMÜ

* ABDEST VE GUSÜLDE KULLANILACAK SU MİKTARI

يِلَع ُنْب ُ أَّب ِح اَنَث . ً أَّب َز ِنبا بيْحَي ُنْب ُرْكَب اَنَث : َاَق ؛ديِل َوْلا ُنْب ُدأَّبَع َو□□□
،حاَّبَّصلا ِنْب ِلَّمَؤُمْلا ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ275□ 6573□ ـ56 َن ِم ُئ ِزْجُي» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر
َلاَق : َلاَق ؛هِّدَج ْنَع ،هيِبأ ْنَع ،ِبلاَط يِبأ ِنْب ِليِق َع ِنْب ِدّمَحُم ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ،ِداَي ِز يِبأ ِنْب
َدي ِزَي ْنَع

يف.# ّيِب َّنلا ِنَعي . ًارَعَش ُرَثْكأ َو ، َكْنِم ٌرْيَخ َوُه ْنَم ُئ ِزْجُي ً اَك ْدَق : َلاَقَف .اَنُئ ِزْجُي َ :
ٌلُج َر َلاَقَف «ٌعاَص ِلْسُغْلا َنِم َو ،ٌّدُم ِءوُض ُوْلا

ديزيو َ ابح فعضل فيعض هدانسإ :دئاوزلا .

86. (270) (6073)- Abdullah İbnu Muhammed, babası tarikiyle dedesi Akil'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Abdeste bir müdd, gusle de bir sa' su yeterlidir" buyurmuştu" dedi. Bunun üzerine orada bulunan bir zat Akil'e: "Bu kadar su bize yetmez" diye itiraz etti. Akil de: "Bu kadar su senden daha hayırlı, saçı da senden daha çok olan Zat'a yetti" diye cevap verdi. Burada kastettiği kimse Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) idi." 137

AÇIKLAMA:

Daha önce de belirtildiği üzere Hanefîlere göre bir sa' 4 müddür. Şu halde abdest alınan miktarın dört misli su ile boy abdesti alınabilmektedir. Fazlası israf sayılmalıdır. [138]

* ABDESTSİZ NAMAZ MAKBUL DEGİL

نْب ِ اَنِس ْنَع ،ِبِبَح يِبأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ،َقاَحْسإ ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ، ٍرْيَه ُز وُبأ اَنَث . ٍلْهَس يِ بأ□
□57□ 6574□ 273 ـ اَنَثّدَح ُلْهَس ُنْب

□□دْعَس

ثيدح :دئاوزلا يف.« ٍلوُلُغ ْنِم ًةَقَدَص ًَو ، ٍروُهُط ِرْيَغِب ًة ََص ُ ّاللّ ُلَبْقَي َ» : ُلوُقَي # ِ ّاللّ
َلوُس َر ُتْعِمَس : َلاَق ؛ ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع

. سنأ هدانسإ فيعض فعضل ّيعباتلا . دقو درفت ديزي ةيواورلاب هنع وهف لوهجم

87. (273) (6074)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şöyle derken işittim: "Allah, temizlik olmadan namazı, çalınan maldan da sadakayı kabul etmez."[139]

* ABDESTİ MUHAFAZA

□. اَنَث َو ٌعيِك ،َنَع ْنَع ًايْفُس ، َنَع ْنَع ، ٍروُصْنَم ،ْنَع ِمِلاَس ْنِب يِبأ ِدْعَجلا ،ْنَع ْنَع ْوَث اَب ؛ َ َلاَق : َلاَق
□55□ 6578□ 277 ـ اَنَثّدَح ِيِلَع ُنْب ٍدّمَحُم

دئاوزلا يف.« ٌن ِم ْوُم ّ إ ِءوُض ُوْلا َلَع ُظِفاَحُي ََو . ةَ ّصلا ُمُكِلاَمْعأ َرْيَخ ّ أ اوُمَلْعا َو:
.اوُصْحُت ْنَل َو اوُميِقَتْسا» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر قيرط نم ،هحيحص يف َ ابح نباو ّيمرادلا
هجرخأ نكلو َ ابوثو ملاس نيب ًاعاطقنا هيف َ أ إ .تابثأ تاقث هدانسإ لاجر

. صتم َ ابوث

---

134 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/554. 135 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/555. 136 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/555. 137 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/556. 138 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/556.

88. (277) (6075)- Hz. Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her hususta dosdoğru istikamet üzere olun; meyletmeyin. Ama buna güç yetiremezsiniz. Öyleyse bilin ki, en hayırlı ameliniz namazdır. Kamil mü'minden başkası abdesti (hakkı ile) muhafaza edemez." 140

رَم ْيِ مَ اَنَث يىْحَي 58ـ نُب أيُّوب َ6576□ 278 . . . حَدَّثَنِي إِسْحَاقَ اَبْن ُأسيِدٍ، عَن ْأبِي حَفْص
إِ ِاسْتَقَمُتْ . وَ خَيْرُ أَعْمَالكُمُ الصّ َّةُ . وَ َ ُحَافِظُ عَلى ـ حَدّثَنَا مُحَمّدُ بْن ُيَحْيَي بْن اَبُ أبِي
الدمَشّقِيِّ، عَن ْأبِي أُمَامَةَ، يَرْ فَعُ الحَدِيث َ؛ قَالَ : «استَقِيموُا. وَ نِعِمَّا

.الوُضُ ءِ اَّ مُؤْ مِ نٌ». في الزوائد: إسناده ضعيف لضعف التابع

89. (279) (6076)- Ebu Ümame (radıyallahu anh), Resulullah'tan naklen anlatmıştır: "İstikamet üzere olun! İstikamet üzere olsanız, bu ne iyidir! Amellerinizin en hayırlısı namazdır. Abdesti ancak kâmil mü'minler (hakkıyla) muhafaza ederler."141

AÇIKLAMA:

Abdestin muhafaza edilmesini alimler iki şekilde anlamışlardır: 1- Namaz vakitlerinde abdestli olmak, namaza hazırlıklı bulunmak. 2- Namaz vaktinde ve dışında devamlı abdestli olmak.Her iki manayı destekleyen rivayetler mevcuttur. Abdesti muhafazadan, "isbağ" yani birçok hadiste beyan edilen hakkını vere vere alınan abdesti de anlamamız mümkündür. 142

*** TEMİZLİGİN SEVABI**

□النيَّسَابُورِ ِيُّ . ثَنَا أَبُو لَوْ َلِيدِ، هِ ِشَامُ بْنُ عَبْدَالمَلِكِ . ثَنَا حَمَّادٌ، عَن ْعَاصِ ِمٍ، عَن ْزِ ِرٍّ بْن
حَدّثَنَا مُحَمّدُ بْنُ يَحْي 254ـ □6577 □85□

□: اَي رَ سُولَ اللّ ِّ! كَيْفَ َتَعْرِ فُ مَن ْلَم ْتَرَ مِن ْأُمَّتِكَ ؟ قَالَ : «غُرٌّ مُحَجَّلُو ً . مِن ْآثَارِ الْقُب
حُبَيْشٍ ؛ أ ً عَبْدَ اللّ ّه ِ بْن َمَسْعُودٍ قَالَ : قِيلَ

أبُو حَاتِمٍ . ثَنَا أبُو الوْ َلِيدِ . فَذَكَرَ مِثْلَهُ. في الزوائد: أصل هذا الحديث في الصحيحين من
حَدَّثَنَا : ُ القَطَّانِ الحَسَنُ أبُو قَالَ.«الوُضُ ِء في صحفظه ولا كوفي ّصدوق، في النجود، أبي ابن هو
حديث أبي هريرة وحذيفة. وهذا حديث حسن. وحماد هو ابن سلمة. وعاصم

. شئ

90. (284) (6077)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü denildi. Ümmetinden, görmediğin kimseleri (kıyamet günü) nasıl tanıyacaksın?" Şu cevabı verdi: "Ümmetim, abdest sebebiyle alınlarında nur, kollarında nur, ayaklarında nur taşıyacaklar (bu nurla onları tanıyacağım)." [143]

نْب ُديِل َوْلا اَنَث . 258 َميِها َرْبإ ُنْب ِنمْح َّرلا ُدْبَع اَنَثَّدَح ـ ـ6575 □81□□

اَمْثُع َنل ْوَم ُ ا َرْمُح يِنَثّدَح . َةَمَل َس ُنْب ُقيِقَش يِنَثّد ًح . َميِها َرْبإ ُنْب ُدّمَحُم يِنَثّدَح . □□ ِريِثَك يِبأ َنْبا بيْحَي اَنَث . ُّيِعا َز ْو'ا اَنَث . ٍمِلْسُم اَذه يدَعْقَم يِف # ِ ّاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر : َلاَق َّمُث . َأَّض َوَتف ٍءوُض َوِب اَعَدَف . ِدِعاَقَمْلا يِف ًادِعاَق ً اّفَع َنْب ً اَمْثُع ُتْيأ َر : َلاَق ؛ ً اَّفَع ِنْبا

و» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق َو « ِهِبْنَذ ْنِم َمَّدَقَت اَم ُهَل َرِفُغ اَذه يِئوُض ُو َلْثِم َأَّض َوَت□ □□ ْنَم» : َلاَق َّمُث .اذه يِئوُض ُو َلْثِم َأَّض َوَت سيِع يِنَثّدَح . َميِها َرْبإ ُن ْب ُدّمَحُم يِنَثّدَح .بيْحَي يِنَثّدَح . ُّيِعا َز ْو'ا اَنَث . ٍبِبَح ُنْب ِديِمَحْلاُدْبَع اَنَث . ِراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثّدَح.«او ُّرَتْغَت

اورتغت و» هلوق خ ملسم يف ثيدحلا :دئاوزلا يف. ُه َوْحَن # َّيِبَّنلا ِنَع ً، اَمْثُع ْنَع ُ، ا َرْمُح» يِنَثَّدَح . َةَحْلَط ُنْب

---

[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/557. [140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/557. [141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/558. [142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/558. [143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/558.

91. (285) (6078)- Humran Mevla Osman İbni Affan (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Osman İbnu Affan'ı oturma yerlerine otururken gördüm. Abdest suyu istedi ve abdest aldı. Sonra da: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı oturduğum şu yerde oturmuş, benim şu abdestim gibi abdest aldığını gördüm. Abdestten sonra şöyle demişti: "Kim şu abdestim gibi abdest alırsa, geçmiş (küçük) günahları affedilir."Resulullah sonra şunu ilave etti: "Sakın gurura düşmeyiniz."[144]

*** MİSVAK**

نَع ،َدي ِزَي ِنْبا ِّيِلَع ْنَع ،ةَكِتاَعْلا يِبأ ُنْب ُ اَمْثُع اَنَث . ٍبيَعُش ُنْب ُدّمَحُم اَنَث . ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه□ اَن َ َثّدَح ـ258 □ 6578 □82ـ يِناَص ْوأ َّإ ُلي ِزْب ِج يِنَءاَج اَم . ِّب َّرلِل ٌةاَض ْرَم ، ِمَفْلِل ٌة َرَهْطِم َكا َوِّسلا َّ إَف .اوُك َّوَست» : َلاَق # ِ ّاللّ َلوُس َر َّ أ ؛َةَماَمُأ يِبأ ْنَع ، ِمِساَقْلا

يِتَّمُأ َىلَع َّقُشأ ْ أ ُفاَخأ يِّنأ َّ َوْل َو .يِتَّمُأ َىلَع َو َّيَلَع َض َرْفُي ُ أ ُتيِشَخ ْدَقَل ّتَح .ِكا َوِّسلاِب

فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.« ي ِمَف َمِداَقَم َيِفْح ُأ ْ أ ُتيِشَخ ْدَقَل ّتَح ُكاَتْس' يِّنإ َو . ْمُهَل .

ُهُتْض َرَفَل

92. (289) (6079)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dişlerinizi misvaklayın. Çünkü misvak ağız için temizlik sebebidir, Allah'ın rızasına vesiledir. Cibril her gelişinde bana misvakı tavsiye etti; öyle ki bana ve ümmetime farz kılacağından korktum. Ümmetime zorluk veririm diye endişe etmeseydim bunu onlara farz kılardım. Ben öyle (ciddi) misvak kullanırım ki, öndeki dişlerimin (veya diş etlerimin) diplerinden kazınacağı endişesine kapılırım." 145

ع ،ٍجاَس ِنْبا ً اَمْثُع ْنَع ،ٍزيِنَك ُنْب ُرْحَب اَنَث .َميِها َرْبإ ُنْب ُمِلْسُم اَنَث .ِزي□□□ □□ □□
ِزَعْلاِدْبَع ُنْب ُدّمَحُم اَنَث ّدَح ـ281 □ 6555 □ 83□

فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.ِكا َوِّسلاِب اَهوُبِّيَطف .ِ آرُقْلِل ٌق ُرُط ْمُكَها َوْفأ ً إ :َلاَق ،ٍبِلاَط .
يِبأ ِنْب ِّيِلَع ْنَع ،ٍرْيَبُج ِنْب ديِعَس

93. (291) (6080)- Hz. Ali (radıyallahu anh) buyurmuştur ki: "Muhakkak ki ağızlarınız Kur'an'ın yollarıdır, onları misvakla temizleyin."146

*** HELA DUASI**

دي ِزَي ِنْب ِّيِلَع ْنَع ،ٍرْح َز ِنْبا ِ ّاللِّدْيَبُع ْنَع ،َبوُّيأ ُنْب بيْحَي اَنَث .َمَي ْرَم يِبأ ُنْبا اَنَث□□
.بيْحَي ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ288 □6551 □84□

سْج ِّرلا َنِم َكِب ُذوُعأ يِّنإ َّمُهَّللا : َلوُقَي ُ أ ُهَقَف ْرِم َلَخَد اَذإ ،ُمُكُدَحأ ْز ِجْعَي َ» : َلاَق # ِ□
ّاللّ َلوُس َر َّ أ ؛َةَماَمُأ يِبأ ْنَع ، ِمِساَقْلا ِنَع

يِبأ ُنْبا اَنَث . ٍمِتاَح وُبأ اَنَثّدَح َو : ِنَسَحْلا وُبأ َلاق.« ِمي ِج َّرلا ِ اَطْيَّشلا ،ِثِبْخُمْلا ِثِبَخْلا ،
ِسَجَّنلا

هدانسإ :دئاوزلا يف. ِمي ِج َّرلا ِ اَطْيَّشلا ،ِثِبْخُمْلا ِثِيبَخْلا َنِم : َلاَق اَمَّنإ . ِسَجَّنلا ِسْج ِّرلا َنِم :
ِهِثيِدَح يِف ُلُقَي ْمَل َو . ُه َوْحَن َرَكَذَف . َمَي ْرَم

ه ا مهيدیأ هتلمع امم كاذف ،مساقلاو ديزي نب ّيلعو رْحز نب ِ ّاللّ ُديبع ٍربخ دانسإ يف .
عمتجا اذإ : ابح نبا لاق .فيعض

94. (299) (6081)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri, helaya girince sakın şu duayı okumaktan aciz olmasın: "Allahümme innî eûzu bike mine'rricsi'nnecesi elhabîsi'lmuhbisi, eşşeytani'rracîmi (Allahım, ben pis, necis, habis ve muhbis olan şeytan-ı racimden sana sığınırım."147

نَع ،َةَداَتَق َو ِنَسَحْلا ِنَع ،ٍملْسُم ِنْب َليِعاَمْسإ ْنَع ،ُّيِب ِراَحُمْلا ِنْمح َّرلاُدْبَع اَنَث . َقاَحْسإ ُنْب ُ و□
ُره اَنَثّدَح ـ351 □6552 □88□

نب ليعامسإ نع).«يِناَفاَع َو َنذ ّا يِّن َع َبَهْذأ يِذّلا ِ ّللّ ُدْمَحْلَا» : َلاَق ِء ًَخْلا َنِم َج َرَخ اَذإ ،#
أَنَس ِنْب َمِلاَكٍ ؛ َلاَق : َاك ً ِلاْنَّبِيّ

ه ا تباث ريغ ظفللا اذهب ثيدحلاو .هفيعضت ىلع قفتم وه :دئاوزلا يف (ملسم .

95. (301) (6082)- Enes İbnu Malik anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) heladan çıkınca "Benden ezayı giderip afiyet veren Allah'a hamdolsun!" derdi." 148

*** OTURARAK BEVL**

نْبا ِ َّع ٍعِفاَن ْنَع ،ةَّيَمُأ ِيبأ ُنْبا ِمي ِرَكلاِدْبَع ْنَع ،ٍجْي َرُج ُنْبا اَنَث . . 355 ِقا َّز َّرلاُدْبَع اَنَث□
ـ6553 □86 بيْحَي ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ نع هلوق). ُدْعَب ،ًامِئاَق ُتْلُب اَمَف «ًامِئاَق ْلُبَت َ !
ُرَمُع اَي» : َلاَقف . ًامِئاَق ُلوُبأ اَنأ َو # ِ ّالل ُلوُس َر ِينآ َر : َلاَق ؛ َرَمُع ْنَع ، َرَمُع

هفيعضت بلع قفتم :دئاوزلا يف (ميركلادبع .

144 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/559. 145 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/560. 146 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/560. 147 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/561. 148 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/561.

96. (308) (6083)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ayakta akıtırken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni gördü ve: "Ey Ömer! Ayakta akıtma!" buyurdu. Ondan sonra bir daha ayakta akıtmadım." 149

ة َ َرْضَن ِيبأ ْنَع ،مَكَحْلا ِنْب ِّيِلَع ْنَع ،لْضَفْلا ُنْب ُّيِدَع اَنَث . ٍرِماَع وُبأ اَنَث . ِلْضَفْلا ُنْب□□
بيْحَي اَنَثّدَح ـ358 □6554 □87ـ ِدْب َع َنْب َدَمْحأ ُتْعِمَس : ُلوُقَي ِ، ّاللِّدْبَع اَبأ ،َدي ِزَي ُنْب
َدّمَحُم ُتْعِمَس. ًامِئاَق َلوُبَي ُ أ # ِ ّالل ُلوُس َر بهَن : َلاَق ؛ ّالل ِدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع ُدَمْحأ
َلاَق.اَهِنم اَذهب ُمَلْعأ ُلُج َّرلا : َلاَق (ًادِعاَق ُلوُبَي ُهُتيأ َر اَنأ : ةَشِئاَع ِثيِدح يف) ّي ِر ْوَّثلا ُ
اَيْفُس َلاَق : ُلوُقَي ّيِمو ُزْخَمْلا ِنمْح َّرلا

لوُبَت اَمَك ُلوُبَي َدَعَق : ُلوُقَي ةَنَسَح ِنْب ِنمْح َّرلاِدْبَع ِثيِدَح ِيف ،ُها َرَت َأ . ًامِئاَق ُل ْوَبلا□
ِبرَعْلاَ َأش ْنِم ً اك َو : ِنمْح َّرلاِدْبَع ُنْب

هفعض بلع اوقفتا دئاوزلا يف (لضفلا نب يدَع اَنَث)؟ةأ ْرَمْلا .

97. (309) (6084)- Hz. Cabir İbnu Abdillah anlatıyor "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ayakta akıtmayı yasakladı. Muhammed İbnu Yezid Ebu Abdillah'ı dinledim, diyordu ki: "Ahmed İbnu Abdirrahman el-Mahzûmî'yi işittim, diyordu ki: "Süfyanu's-Sevrî, Hz. Aişe'den rivayet edilen "Ben Aleyhissalâtu vesselâm'ı ayakta akıtırken gördüm" hadisi hakkında: "Bu işi erkek, Hz. Aişe'den daha iyi bilir" dedi.150

AÇIKLAMA:

Ayakta akıtma caiz mi değil mi münakaşa edilmiştir. Çünkü cevazına işaret eden rivayetler de vardır. Netice olarak şu söylenebilir: Hanefî ve Şafiî fakihler, şer'î bir mazeret olmadıkça ayakta su dökmenin tenzihen mekruh olduğunu söylerler. Ancak Hz. Ömer, İbnu Ömer, Zeyd İbnu Sabit, Said İbnu'l-Müseyyeb, İbnu Sirin, İbrahim Nehaî, Şa'bî, Ahmed İbnu Hanbel ayakta akıtmanın mekruh olmadığına, caiz olduğuna hükmederler. İmam Malik de sıçrama endişesi yoksa mekruh değildir demiştir. 151

*** HELA ADABI**

نْب ِ ّاللّ َدْبَع ِعَمَس ُهَّنأ ؛ِبِيَبَح يِبأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ،ِدْعَس ُنْب ُثْيَّللا اَنَث . ُّي ِرْصِمْلا ٍحْمُر ُنْب□
ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ317 □6558 □ 85ـ َسأَّنلا ّثَدِح ْنَم ُل َّوأ اَنأ َو « ِةَلْبِقْلا َلِبْقَتْسُم ْمُكُدَحأ َّنَلوُبَي
«َ : ُلوُقَي # َّيِبَّنلا َعَمَس ْنَم ُل َّوأ اَنأ : ُلوُقَي ،ِّيِدْيَب ُّزلا ِء ْزَج ِنْب ِث ِراَحْلا

ةعامج هتحصب مكحو .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف. َكِلذب .

98. (317) (6085)- Abdullah İbnu'l-Haris İbni Cez' ez-Zübeydî anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Sizden kimse kıbleye dönük halde akıtmasın" sözünü ilk işiten kimseyim. Bunu insanlara ilk söyleyen de benim" dediğini işittim." 152

ِين ِزاَمْلا ىيْحَي ُنْب و ُرْمَع يِنَثَّدَح .ٍل َب ِنْب ً اَمْيَلُس ْنَع ،ٍدَل ْخَم ُنْب ُدِلاَخ اَنَث .□□□
َةَبْيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ318 □6556 □88□

نْيَتَلْبِقْلا َلِبْقَتْسَن ْ أ # ِ ّاللّ ُلوُس َر ىهَن :َلاَق ،# َّيِبَّنلا َب ِحَص ْدَق َو ،ِّيِدَس‘ا ٍلِقْعَم يِبأ ِنْب□
ِلِقْعَم ْنَع ،ِّنِيَبْلَعَّثلا َىل ْوَم ٍدْي َز يِبأ ْنَع

هب فيعض ثيدحلاف .لاحلا لوهجم ديز وبأ :ليق.ٍل ْوَب ْوأ ٍطِئاَغِب .

99. (319) (6086)- Ma'kıl İbnu Ebi Ma'kıl el-Esedî (radıyallahu anh) -ki Resulullah'a arkadaşlık yapmıştı- anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) büyük veya küçük abdest sırasında iki kıbleye yönelmemizi yasakladı." 153

نْب ِرِباَج ْنَع ،ِرْيَب ُّزلا يِبأ ْنَع ،ةَعيِهَل ُنْبا اَنَث .ٍدّمَحُم ُنْب ُ ا َو ْرَم اَنَث . ُّيِقْشَمِّدلا ِديِل َوْلا□
ُنْب ُسأَّبَعْلا اَنَثّدَح ـ325 □6557 □155ـ اذه :دئاوزلا يف.ٍل ْوَب ْوأ ٍطِئاَغِب َةَلْبِقْلا
َلِبْقَتْسَن ْ أ ىهَن ُهَّنأ # ِ ّاللّ ِلوُس َر ىلَع َدِهَش ُهَّنأ ؛ُّي ِرْدُخْلا ٍديِعَس وُبأ يِنَثَّدَح .ٍّللّدْبَع

ا ثيدحلاو ثيدحلاŒةعيهل نبا امهدانسإ يف ،يت .

100. (320) (6087)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlattığına göre, kendisi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, büyük veya küçük abdest bozarken kıbleye yönelmeyi yasakladığına şahid olmuştur." 154

[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/562. [150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/562. [151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/562. [152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/563. [153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/563. [154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/564.

ميها َرْب . : 321 ةَمَلس ُنْب ِنَسَحْلا وُبأ َلاَق ـ ـ6555 □151 إ ُنْب ِنمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث□□
ُّيِقَن ْوَّدلا ِساَد ْرِم ُنْب ُرْيَمُع ،ِدْعَس وُبأ اَنَثَّدَح َو ـ

أ يِناَهَن # ِ ّاللّ َلوُس َر ّ َ إ : ُلوُقَي ّي ِرْدُخْلا ٍديِعَس اَبأ َعِمَس ُهَّنأ ؛ ٍرِباَج ْنَع ، ِرْيب ُّزلا □□
يِبأ ْنَع ،ةَعيِهَل ُنْبا اَنَث . ُّي ِرْصَبْلا بيْحَي وُبأ

ةعيهل نبا هدانسإ يف :دئاوزلا يف. ِةَلْبِقلا َلِبْقَتْسُم َلوُبأ ْ أ َو ،ًامِئاَق َب َرْشأ .

101. (321) (6088)- Hz. Cabir (radıyallahu anh), Ebu Saidi'l-Hudrî'nin: "Resulullah, beni ayakta, su içmekten ve kıbleye dönük olarak akıtmaktan yasakladı" dediğini işitmiştir. 155

نَع ،ءاَّذَحْلا ٍدِلاَخ ْنَع ،ةَمَلس ِنْب ِداَّمَح ْنَع ،ٌعيِك َو اَنَث . َاَق . ٍدَّمَحُم ُنْب ّيِلَع َو ،ةَبْيَش يِبأ□
ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ324 □6558 □152□

مِه ِجو ُرُف ِب اوُلِبْقَتْسَي ْ أ َ وُه َرْكَي ٌم ْوَق # ِ ّاللّ ِلوُس َر َدْنِع َرِكُذ : ْتَلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ،□
ٍكِلاَم ِنْب ِكا َرِع ْنَع ،ِتْلَّصلا يِبأ ِنْب ِدِلاَخ

نْب ِزي ِزَعْلاُدْبَع اَنَث . ٍدْيَبُع ُنْب بيْحَي اَنَثّدَح : ًأَطقْلا ِنَسَحْلا وُبأ َلاَق.« َةَلْبِقلا يِتَدَعْقَمِب□
اوُلِبْقَتْسا .اَهوُلَعَف ْدَق ْمُها َرُأ» : َلاَقف . َةَلْبِقلا

وفورعم تاقث هلاجر ،نسح هدانسإ : عومجملا يف ّيوونلا لاق. ُهَلْثِم ،ِتْلَّصلا يِبأ ِنْب □ .
ٍدِلاَخ ْنَع ،ءاَّذَحْلا ٍدِلاَخ ْنَع ،ة َريِغُمْلا

102. (324) (6089)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında, fercleriyle kıbleye yönelmekten hoşlanmayan bazı kimseler zikredilmişti, şöyle buyurdular:"Bunların öyle yaptıklarını sanıyorum. Benim abdest bozmak üzere oturduğum yeri kıbleye çevirin." 156

نْب ِ اَبأ ْن َع ، َقاَحْسإ ْنَب َدّمَحُم ُتْعِمَس : َلاَق ؛يِبأ اَنَث . ٍري ِرَج ُنْب ُبْه َو اَنَث . ٍراَّشَب ُنْب□
ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ328 □ 6585 □ 153□

ثيدَح.اَهُلِبْقَتْسَي ،ٍماَعِب َضَبْقُي ْ أ َلْبَق ،ُهْتيأ َرَف .ٍل ْوَبِب َةَلْبِقلا َلِبْقَتْسَن ْ أ # ِ ّاللّ ُلوُس َر
يهَن : َلاَق ؛ ٍرِباَج ْنَع ،ِدِهاَجُم ْنَع ،ِحِلاَص

يذمرتلا هنّسح دق ،اذه رباج .

103. (325) (6090)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), akıtırken kıbleye yönelmemizi yasaklamıştı. Ancak, vefatından bir yıl kadar önce ben onun kıbleye karşı akıttığını gördüm." 157

AÇIKLAMA:

Şarihler gerek büyük, gerek küçük abdest bozarken kıbleye yönelme yasağının açık araziye mahsus olduğunu, ev içinde böyle bir yasağın olmadığını söylerler. Nitekim, mü'minleri bu hususta ikna için 102 numaralı hadiste görüldüğü üzere Aleyhissalâtu vesselâm, evdeki hela taşının kıble istikametine çevrilmesini söylemiştir."158

*** İSTİBRA**

نَع ءِحِلاَص ُنْب ُةَعْم َز اَنَث :َلاَق ،ٍمْيَعُن وُبأ اَنَث .بي ْحَي ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح َو ح ٌعيِك َو□
اَنَث .ٍدّمَحُم ُنْب ٌّيِلَع اَنَثّدَح ـ326 □6581 □154ـ :َةَمَلَس ُنْب ِنَسَحْلا وُبأ َلاَق .«ٍتا َّرَم
ثَث ُه َرَكَذ ْرُتْنَيْلَف ْمُكُدَحأ َلاَب اَذإ» :#ِّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛هِيِبأ ْنَع ،ِّيِناَمَيْلا َداَد ْزَي ِنْب
سيِع ةعمزو ةبحص هل حصي ،دادزا هل لاقيو دادزي :دئاوزلا يف.ُه َوْحَن َرَكَذَف .ُةَعْم
َز اَنَث .ِزي ِزَعْلاِدْبَع ُنْب ٌّيِلَع اَنَثّدَح

. فيعض

104. (326) (6091)- İsa İbnu Yezdad el-Yemânî babasından naklen diyor ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz akıtınca, erkeklik uzvunu üç sefer çeksin." 159

AÇIKLAMA:

Bu tavsiye istibra için yapılmıştır. Yani küçük abdest bozduktan sonra idrar borusundaki akıntının kesilmesi gereklidir. Bu, şahsa, şahsın yaşına göre değişen usullerle tahakkuk eder. Biraz beklemek, öksürmek, bir müddet yürümek, hadiste gelen tavsiyeye uymak, bu usullerden birkaçıdır. İstibra yapılmadan abdest alınır, sonra da bir sızıntı -az da olsa- meydana gelse abdest bozulur. İstibra ameliyesi daha ziyade erkeklere mahsustur." 160

*** YOLA ABDEST BOZULMAZ**

ديعَس اَباَ ً أ ؛ٍحي َرُش ِنْب َة َوْيَح ْنَع ،َدي ِزَي ُنْب ُعِفاَن ِين َرَبْخأ .ٍبِه َو ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث□
.بيْحَي ُنْب ُةَلم ْرَح اَنَثّدَح ـ325 □6582 □158ـ َنْب ِ ّاللّ َدْبَع َغَلَبَف .اوُعِمَس اًَّمَع ُتْكَسي َو
ِ ّاللّ ِلوُس َر ُبَاحْصأ ْعَمْسَي ْمَل اَمِب ُثَّدَحتَي ٍلَبَج ُنْب ُذاَعُم ً اَك :َلاَق ،ُهَثّدَح ّي ِرَيْم ِحْلا

[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/564. [156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/564. [157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/565. [158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/565. [159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/565. [160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/566.

هَيِقَلَف .ًاذاَعُم َكِلذ َغَلَبَف .ِء ًَخلا يِف ْمُكَنِتْفَي ْ أ ُذاَعُم كَش ْوأ َو .اَذه ُلوُقَي # ِ ّاللّ□ .
َلوُس َر ُتْعِمَس اَم ! ِّاللّو :َلاَقَف .ِهِب ُثَّدَحتَي اَم و ٍرْمَع

اللّ َلوُس َر ُتْعِمَس ْدَقَل .ُهَلاَق ْنَم ىَلَع ُهُمْثإ اَمّناِو ،ٌقاَفِن # ِ ّاللّ ِلوُس َر ْنَع ٍثيدَحِب□ □ #
َبيِذْكَّتلا ً إ ! ٍرْمَع َنْب ِ ّاللّ َدْبَع اَي :ٌذاَعُم َلاَقَف

دق ثيدحلا نتمو .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«ِقي ِرَّطلا ِةَّع ِراَق َو ،ِّلِظلاو ،د ِرا َوَمْلا يِف
َزا َرَبْلا :َثَّلا َنِع ًَمْلا اوُقَّتا» :ُلوُقَي

رخآ قيرط نم دواد وبأ هجرخأ .

105. (328) (6092)- Ebu Said el-Hımyerî rahimehullah anlatıyor: "Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın ashabınca işitilmemiş şeyler rivayet ediyor, onların işittiği (birçok) şeylerde de sükut edyordu. Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anhümâ)'a onun rivayet ettiği bir hadis ulaşmıştı ki:"Allah'a yemin olsun! Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bunu söylediğini işitmedim. Muaz'ın, kaza-i hacet hususunda sizi yakında fitneye atmasından korkarım!" dedi. Onun bu sözü Muaz'a ulaştı (ve bir gün) Abdullah'la karşılaştı. Muaz:

"Ey Abdullah İbnu Ömer! Şurası muhakkak ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan gelen bir hadisi tekzib etmek nifaktır. Bunun günahı da bunu söyleyenedir. Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini kesinlikle dinlemiştim: "Lanete sebep olan şu üç şeyden kaçının: Suyun geldiği yollara, (halkın istifade ettiği) gölgelere, yolların üstüne abdest bozmak."[161]

اَنَث :ُلوُقَي َنَسَحْلا ُتْعِمَس :ٌمِلاَس َلاَق :َلاَق ؛ٍرْيَه ُز ْن َع ،َةَمَلس ِيبأ ُنْب و ُرْمَع اَنَث
.بيْحَي ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ328 □6583 □156□

عاَبِّسلا َو ِتاَّيَحْلا ى َوأَم اَهَّنإَف .اَهْيَلَع َة ًَّصلا َو ،ِقي ِرَّطلا ِّدا َوَج ىلَع َسي ِرْعَّتلا َو□ .
ْمُكاَّيإ» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ِ؛ ّاللّدْبِع ُنْب ُرِباَج

فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«ِنع ًَمْلا َنِم اهَّنإف ،اَهْيَلَع ِةَجاَح ْلا َءاَضَق َو .

106. (329) (6093)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyururlar ki: "Geceleyin yolların üzerine yatmaktan, oralarda namaz kılmaktan sakının. Çünkü yolların üstü yılanların ve vahşi hayvanların sığınağıdır. Yoların üzerine abdest bozmaktan da sakının. Çünkü, bu lanet vesilesidir." 162

؛هيِبأ ْنَع ،ِمِلاَس ْنَع ،ٍباَهِش ِنْبا ِنَع ،َةَّرُق ْنَع ، ،َةَعيِهَل ُنْبا اَنَث .ٍدِلاَخ ُنْب و ُرْمَع اَنَث .بيْحَي
ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ335 □6584 □157□

نكلو .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف. اَهيِف َلاَبُي ْوأ ،اَهيَلَع ُء ًَخلا َب َرْضُي ْوأ ،قي ِرَّطلا ِةَّ ع
ِراَق ىلَع يَّلَصُي ْ أ ىهَن # َّيِبَّنلا َّ أ

ةحيحص دهاوش هل نتملا .

107. (330) (6094)- Salim (radıyallahu anh) babasından naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu 163 vesselâm) yol ortasında namaz kılmayı, oralarda büyük veya küçük abdest bozmayı yasakladı."

*** HELADA GÖZÜKMEMEK**

نَع ،ِّيِناَسا َرُخْلا ِءاَطَع ْنَع ،ٍَنَتُمْلا ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ،ٍدْيَبُع ُنْب و ُرْمَع اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ ّاللّدْبَع ُنْب□
ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ332 □6588 □155□

؛ٍسَنأ

فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف. ًَأّض َوَتَف ٍءوُض َوِب اَعَدَف َءاَج َّمُث ،ِهِتَجاَحِل َّحَنَتَف . .
ٍرَفَس يِف # ِّيِبَّنلا َعَم ُتْنُك :َلاَق

108. (332) (6095)- Hz.Enes İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir seferde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdim. Abdest bozmak üzere uzaklaştı. Sonra geldi. Su istedi ve abdest aldı." 164

؛هيِبأ ْنَع ،َةَّرُم ِنْبا ىلْعَي ْنَع ،وٍرْمَع ِنْب ِلاَهْنِمْلا ِنَع ،ِشَمْع ْ‘ا ِنَع ،ٌعيِك َو اَنَث . 338 ٍدّمَحُم ُنْب
ّيِلَع اَنَثّدَح ـ ـ6586 □158□

راَ غ ِّصلا َلْخَّنلا ِينْعَي :ٌعيِكو َلاَق) «ِنْيَتَءاَش ْ‘ا َكْلِت ِتْئا» :ِيل َلاَقَف .ُهَتَجاَح َي ِضْقَي□).
ْ أ َدا َرأَف .ٍرَفَس ِيف # ِّيِبَّنلا َعَم ُتْنُك :َلاَق : اَمُهَل ْلُقَف ،اَمِهِتْئا» :ِيل َلاَق َّمُث ،ُهَتَجاَح
«َنَضَقَف .اَمِهِب َرَتَتْساَف .اَتَعَمَتْجاَف .«اًعِمَتْجَت ْ أ اَمُك ُرُمأَي # ِ ّاللّ َلوُس َر َّ إ :اَمُهَل ْلُقَف

امهاور .رمع نبا ثيدح نمو سنأ ثيدح نم دهاش هل :دئاوزلا يف.اَتَعَج َرَف .اَمُهَل ُّتْلُقَف اَهِناَكَم ىلإ اَمُكْنِم ٍةَدِحا َو ُّلُك ْع ِج ْرَتِل»

عماجلا يف يذمرتلا .

109. (339) (6096)- Ya'la İbnu Mürre, babasından naklen anlatıyor: "Ben bir seferde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberdim. Bir ara kazayı hacette bulunmak istedi. Bana dedi ki: "Şu iki bodur hurmayı bana getir ve onlara: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sizin (sütre olmak üzere biraraya gelmenizi emrediyor!" de!" buyurdular. (Ben de dediğini yaptım), onlar hemen toplandılar. Aleyhissalâtu vesselâm onları sütre olarak kullanıp, kazayı hacetini yaptı. Sonra bana:"Ağaçların yanlarına var ve onlara: "Herbiriniz eski yerine gitsin!" de!" buyurdular. Ben emri onlara ulaştırdım. Onlar da yerlerine döndüler." 165

نْب ِدّمَحُم ْنَع ً، اَمْهَط ُنْبا ُمِيها َرْبإ يِنَثّدَح .ٍّاللّدْبَع ُنْب ُصْفَح يِنَثّدَح .ٍدِلْي َو ُخ ِنْب ِلِيقَع ُنْب□ ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ341 □6587 □115□

؛ٍساّبَع ِنْبا ِنَع ،ٍرْيَبُج ِنْب ِديِعَس ْنَع ،ٍمِيكَح ِنْب ىَلْعَي ْنَع ً، ا َوْكَذ

يراخبلا لاق .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف. َلاَب َني ِح ِهْيَك ِر َو ّكَف ْنِم ُهَل ِبوآ ي ّنأ ّتَح□ : .َلاَبَف ِبْعّشلا ىلإ # ِ ّاللّ ُلوُس َر َلَدَع :َلاَق يئاسنلا هفعضو .هب جاجتحا طقس :لاقو ءافعضلا يف هداعأ مث تاقثلا يف َ ابح نبا هركذو .ثيدحلا ركنم َ اوكذ نب محمد.

ينطقرادلاو□ .

110. (341) (6097)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir defasında dağ yoluna saparak küçük abdest bozdu. Abdest bozarken, (yere yaklaşarak nazarlara ve sıçrantılara karşı ihtiyat maksadıyla bacaklarını öyle açtı ki) uyluk kemikleri yerlerinden ayrılacak diye içimden ona acıma geçti."166

*** DURGUN SUYA AKITMAMALI**

نْبا ِنَع ٍعِفاَن ْنَع ،ةَو ْرَف يِبأ ُنْبا اَنَث . َة َزْمَح ُنْب ىيْحَي اَنَث .ِك َراَبُمْلا ُنْب ُدّمَحُم اَنَث□ .ىيْحَي ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ348 □6585 □111□

قاحسإ همسا ةورف يبأ نبا .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«ِعِقاّنلا ِءاَمْلا ىف ْمُك ُدَحأ ّنَلوُبَي.

---

161 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/566-567. 162 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/567. 163 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/567. 164 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/568.

عُمَر ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّ ِ#: «َ

مئادلا ءاملا» ظفلب نيحيحصلا يف هلصأو .هكرت بلع قفتم» .

111. (345) (6098)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse (akar olmayan) durgun suya küçük abdestini bozmasın." 167

AÇIKLAMA:

Nevevî'de gelen açıklamaya göre, su içerisine büyük veya küçük abdest bozmak, suyun durumuna göre haram veya mekruh hükmünü almaktadır: Su akıyor ve çok ise mekruhtur, azsa muhtar görüşe göre haramdır. Su durgun ve çok ise yine haram değildir. Durgun ve az ise muhtar görüşe göre haramdır.Suda büyük abdest bozmak da küçük abdest bozmak gibidir, suyu kirletme yönüyle aynı hükme tabidirler. Su dışında bir kaba abdest bozup suyun içine atmak da, suyun içine abdest bozma gibidir. Su kirlenmiş olur, bu kirlilikten haberi olmayanlar bunu kullanabileceğinden bu yasaklanmıştır. Usulcülere göre "yasaklama" haram ifade eder.İslam'ın bu yasağına uyulduğu takdirde nehirler ve denizler kirlenmekten korunmuş olur. Az yukarıda (6089 numaralı hadiste) geçtiği üzere, suyun geçtiği yollar üzerine abdest bozmak dahi yasaklanmıştır. Bütün bu yasakları suların kirlenmeye karşı korunma tedbirleri olarak değerlendirmemiz gerekir."Resulullah'ın hadislerinden hareketle, günümüzde ortaya çıkan kimyevî kirleticilere de yasağın teşmili gerekir. Bu yasaklara riayetsizlik bugün birçok kıyı ve körfezlerimizi, hatta kocaman Marmara denizimizi kirletmiştir." 168

*** SİDİK SIÇRANTISI**

وُبأ بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ . ثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ الأَعْمَشِ، عَنْ أبِي صَالِحٍ، عَنْ أبِي يَ ُ أَفَّعَ اَنَث . ثَنَا أَبُو
اَنَثّدَح ـ345 6588 112

دهاوش هلو ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.«لِ وْبَلا َنِم ِرْبَقْلا ِباَذَع ُرَثْكأ» :#ِ ّاللّ ُلوُس َر .
َلاَق : َلاَق ؛ةَ رْي َرُه

112. (348) (6099)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kabir azabının çoğu sidik sebebiyledir."169

*** BEVLEDENE (AKITANA) SELAM VERİLMEZ**

نَع ،َةَمَلَس يِبأ ْنَع ،ٍريِثَك يِبأ ِنْب ىَيْحَي ْنَع ،ُّيِعاَزْوَ‘ا اَنَث . . 381 ّيِلَع ُنْب ُةَمَلْسَم اَنَث□
ِراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثّدَح ـ ـ6155 □113□

□□. دَرَّمُث ،َمَّمَيَتَف َضْرَ‘ا ِهْيَّفَكِب َبَرَض ،َغَرَف اَّمَلَف .ِهْيَلَع ّدُرَي ْمَلَف ،ِهْيَلَع َمَّلَسَف
ُلوُبَي َوُه َو # ِّيِبَّنلا ىَلَع ٌلُجَر َّرَم :َلاَق ؛َةَرْيَرُه يِبأ

مكاحلا لاقو.ثيدحلا ركنم ةعرز وبأو :يراخبلا لاقو.ّيلع نب ةملسم فعضل فيعض هدانسإ:
دئاوزلا يف.َمً َّسلا ِهْيَلَع .رمع نباو ميهجلا ىبأ ةياور نم ءاج ثيدحلا نكل :ّدنسلا:
لاقو.تاعوضوملاو تاركنملا ،هريغو ّيعازوَ‘ا نع يوري

. هاور وبأ دواد يف باب مميتلا

---

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/568.
[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/569.
[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/569.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/569-570.
[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/570.

113. (351) (6100)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah bevlederken, yanından geçti ve selam verdi. Aleyhissalâtu vesselâm, selamına karşılık vermedi. İşi bitince, ellerini yere vurup teyemmüm etti, sonra selama mukabelede bulundu." [170]

نَع ،ٍليِقَع ِنْب ِدّمَحُم ِنْبا ِ ّللِّدْبَع ْنَع ،دي ِرَبْلا ِنْب ِمِشاَه ْنَع ، َسُنوُي ُنْب سيِع اَنَث .ٍديِعَس□
ُنْب ُدْي َوُس اَنَثّدَح ـ382 □6151 □114□

□# َو َوُه َيِبُول . َفَسَّلَم َهْيَلَع . َفَقاَل َلَه ُرَس ُلوُس ِّللا ِ# : «إذا َرَأيْتِني َعلى ِمثْل ِهذِه ِالحالَة
جاَبِر ِنْب ِعبدْ ِّللا ؛ أَ ّ َر ٍجُ َّرَم َع َلَن اّلَبِي ِّ

. . فَأِنَّك ُ إْ فَعَلْتَ ذلِكَ ، لَم ْ أُرَدّ َعلَيْكَ» .يف الزوائد: إسناده . فإ َ سويدا لم ينفرد به
فَ َ تُسَلِّمْ عَلَيَّ

114. (352) (6101)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) küçük abdest bozmakta iken bir adam yanına geldi ve selam verdi. Resulullah ona: "Beni bu halde görünce selam verme! Zira sen bu durumda selam da versen ben senin selamına mukabele etmem!" buyurdular." [171]

*** SU İE İSTİNCA**

□. اَنَث ُةَبْتُع ُنْب يِبأ ِميِكَح . يِنَثّدَح ُةَحْلَط ُنْب ٍعِفاَن وُبأ اَيفُس ً. َلاَق: يِنَثّدَح وُبأ بوُّيأ

ٍرِاَّمَع ُنْب ُمَاشِه اَنَثّدَح ـ388 □6152 □118 ! 8)ـ َني ِرِّهَطُمْلا ُّب ِحُي ُ ّاللّ َو او
ا ِهِذه َّ أ ، َكِلاَم ُنْب ُسَنأ َو ِ، ّاللّدْبَع ُنْب ُرِباَجŒرَّهَطَتَي ْ أ َ وُّب ِحُي ٌلاَج ِر ِهِيف : ْتَل َزَن ةَي
ُو ،ُّي ِراَصْن ا

اوُلاَق ؟ْمُك ُروُهُط اَمَف .ِروُهُّطلا ِيف ْمُكْيَلَع ىَنْثأ ْدَق َ ّاللّ َّ إ ! ُ'ا َرَشْعَم اَي» :# ِ ّاللّ ُلوُس :
ا !ةبوتلا ةروس .فيعض ،ميكح ىبأ نب ةبتع :دئاوزلا يف.«Œر َلاَق (155 ِراَصْنـ :ةَي
ُهوُمُكْيَلَعَف .َكاذ َوُهَف» :َلاَق .ِءاَمْلاِب ى ِجْنَتْسَن َو ِةَباَنَجْلا َنِم ُلِسَتْغَن َو ِة َّصلِل ُأَّضَوَتَن

بويأ ابأ كردي مل ةحلطو.

115. (355) (6102)- Ebu Süfyan (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bana Ebu Eyyub el-Ensarî, Cabir İbnu Abdillah, Enes İbnu Malik haber verdiler ki, Tevbe suresinin 108. ayeti -ki meal-i şerifi şöyledir: "Orada maddî ve manevî pisliklerden temizlenmeyi seven kimseler vardır. Allah da çokca temizlenenleri sever"- nazil olduğu vakit Resulullah: "Ey Ensar cemaati! Allah sizi temizlik hususunda övmektedir, (bu övgüye sebep olan) temizliğiniz nedir?" diye sordular. Onlar da:"Biz namaz için abdest alırız, cünüblüğe karşı yıkanırız, su ile de istinca yaparız!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Övgü işte bunun için! Buna devam edin!" buyurdular." 172

ي ِجاَّنلا ِقيِّد ّصلا ىِبأ ْنَع ،ِّيِمَعْلا ٍدْي َز ْنَع ،ٍرِباَج ْنَع ،ٍكي ِرَش ْنَع ،ٌعيِك َو اَنَث .ٍدّمَحُم ُنْب□
ُّيِلَع اَنَثّدَح ـ386 □6153 □116ـ وُبأ اَنَث .َةَمَلَس ُنْب ِنَسَحْلا وُبأ َلاَق. ًاروُهُط َو ًءا َوَد
ُهاَنْدَج َوَف ُهاَنْلَعَف :َرَمُع ُنْبا َلاَق . ًاثَث ُهَتَدَعْقَم ُلِسْغَي َ اَك # َّيِبَّنلا َّ أ ؛َةَشِئاَع ْنَع رباجو .
ّيمعلا ديز فعضل فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف. ُه َوْحَن ،ٌكي ِرَش اَنَث .ٍمْيَع ُن وُبأ اَنَث :َاَق
ٍمِتاَح ، َو َرْبإ َمِيها ُنْب ُمَيلُس َ اَوْلا َ اَطِسيُّ.

يناتخسلا بويأ هبذك دقف ،ّيروثلا َ ايفسو ةبعش هقثو َ إو ،ّيفعجلا□ .

116. (356) (6103)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) demiştir ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) makadını üç sefer yıkardı." İbnu Ömer de şöyle demiştir: "Bunu biz de yaptık ve makadı su ile yıkamayı bir şifa ve temizlik vasıtası bulduk."173

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, büyük abdest bozduktan sonra makadın su ile yıkanmasını irşad buyurmaktadır. Önceki rivayette, bu hususa teşvik eden ayetin nüzul sebebi belirtilmektedir. Bazı rivayetlerde ayetin, takva üzere bina edilen ilk mescidin kurulduğu yer olan Kuba halkı hakkında nazil olduğu tasrih edilir.Büyük abdestten sonra makadın yıkanması farz değildir, ancak fevkalâde ehemmiyetle teşvik edilen bir sünnettir. Yıkanmaması namaza mani değildir. 174

* KAPLARIN ÖRTÜLMESİ

نْب ُشي ِرَح اَنَث . َةَصْفَح يِبأ ِنْب َة َرامُع ُنْب ُّيِم َرَح اَنَث : َاَق . ٍميِكَح ُنْب بيْحَي َو□
ِلْضَفلا ُنْب ُةَمْصِع اَنَثّدَح ـ361 □6154 □117□

ءاَنإ َو ،ه ِروُهَطِل ًءاَنإ : ًة َرَّمَخُم ِلْيَّللا َنِم ٍةَيِنآ َةَثَث # ِ ّاللّ ِلوُس َرِل ُعَنْصأ ُتْنُك : ْتَلاَق□
؛ةَشِئاَع ْنَع ،ةَكْيَلُم يِبأ ُنْبا اَنأ . ِتي ّ ِر ِخْلا

تيرخلا نب شيرح فعض ىلع مهقافت .فيعض :دئاوزلا يف. ِهِبا َرَشِل ٍءاَنإ َو ،ِهِكا َوِسِل .

---

170 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/571. 171 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/571. 172 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/572. 173 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/572. 174 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/572.

117. (361) (6104)- Hz. Aişe anlatıyor: "Ben Resulullah için geceleyin, üzeri örtülü üç kap hazırladım; birisi abdest için, birisi misvak için, biri de içmesi için." [175]

يِبأ ِهيِبأ ْنَع ،ُّيِعَبُّضلا َة َرْمَج يِبأ ُنْب َةَمَقْلَع اَنَث . ِمَث ْيَهْلا ُنْب ُرَّهَطُم اَنَث . ِديِل َوْلا ُنْب ُداَّبَع
،ٍرْدَب وُبأ اَنَثّدَح ـ362 □6158 □115□

اَه ًَّوَتي ِيذّلا َوُه ُ وُكَي ،اَهِب َقَّدَصَتي ِيتّلا ُهَتَقَدَص ًَو ،ِدَحأ ىلإ ُه َروُهُط ُلِكَي َ # ِ ّاللّ ُلوُس
َر ً اَك : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،َة َرْمَج

مثيهلا نب رهطم فعضل .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف. ِهِسْفَنِب .

118. (362) (6105)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ne abdest suyunu (hazırlama ve dökme işini) ne de sadaka dağıtma işini başkasına bırakmaz, bizzat yapardı." [176]

نَع ،ةَث ِراَح ْنَع ،ةَدِئا َز يِبأ ِنْب اَّي ِرَك َز ُنْب بيْحَي اَنَث : َاَق . 365 ةَب ْوَت ُنْب ُليِعاَمْسإ□
َو ،ٍعِفا َر ُنْب وُرْمَع اَنَثّدَح ـ ـ6156 □118ـ هدانسإ يف :دئاوزلا يف. َكِلذ َلْبَق ُة َّرِهْلا ُهْنِم
ْتَبا َصأ ْدَق ،ٍدِحا َو ٍءاَنإ ْنِم # ِ ّاللّ ُلوُس َر َو اَنأ ُأَّض َوَتأ ُتْنُك : ْتَلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ،ةَ رْمَع

فيعض ،لاجرلا يبأ نب ةثراح .

119. (368) (6106)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikimiz de tek bir kaptaki suda)n abdest alırdık. Bundan önce suya kedinin değdiği de olurdu." [177]

*** KEDİ ARTIGI İLE ABDEST**

يِبأ ُنْب ِنَمْح َّرلاُدْبَع اَنَث . َّيِفَنَحْلا ٍرْكَب اَبأ ِنْعَي ،دي ِجَمْلا ِدْبَع ُنْب ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَث .ٍراَّشَب
□125 □ 6157 □ 368ـ اَنَثّدَح ُدّمَحُم ُنْب

يف.«ِتْيَبْلا ِعاَتَم ْنِم اَهَّن' ،َة َّ َصلا ُعَطْقَت َ ُة َّرِهْلا» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َة َرْي َرُه ىبأ
ْنَع ،َةَمَلَس ي ِبأ ْنَع ،هِيبأ ْنَع ،داَن ِّزلا

راشب نب محمد وهو ،رادنب ثيدح نم كردتسملا يف مكاحلاو ،هحيحص يف ةميزخ نبا .
هاور :دئاوزلا

120. (368) (6107)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Namaz kılanın önünden geçmekle) kedi namazı bozmaz. Çünkü o, evin (demirbaş) eşyasındandır." [178]

AÇIKLAMA:

Bazı hadislerde namaz kılanın önünden kadın, siyah köpek ve merkebin geçmesi halinde namazın bozulacağı ifade edilmiş ise de, İmam Ebu Hanife, Malik ve Şafii hazeratı, başka rivayetleri esas alarak hiçbir şeyin namazı bozmayacağını belirtmişlerdir. Sadedinde olduğumuz hadis, kediyi merkeb ve siyah köpekten ayırmış olmaktadır. [179]

*** KADININ ARTIGI İLE GUSÜL**

اَك :َلاَق ٌّيِلَع ْنَع ،ث ِراَحْلا ِنَع ،َقاَحْسإ يِبأ ْنَع ،َليِئا َرْسإ ْنَع ِ، ّاللّ ُدْيَبُع اَنَث .ىيْحَي ُنْب □□
□121□ 6155□ 378ـ اَنَثّدَح ُدّمَحُم

فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف .هِب ِحاَص ِلْضَفِب اَمُهُدَحأ ُلِسَتْغَي َ َو . ٍد ِحا َو ٍءاَنإ ْنِم ً .
وُلِسَتْغَي ُهُلْهأ َو # ُّيِبَّنلا

121. (375) (6108)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ehli, tek bir kapta yıkanıyorlardı. Onlardan biri, arkadaşının (guslettiği suyun) artığı ile yıkanmazdı."[180]

*** KADIN VE ERKEK AYNI KAPTAN GUSLEDER**

لِقَع ِنْب ِدّمَحَم ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ، ُكي ِرَش اَنَث . ُّيِدَس ّ‘ا ِنَسَحْلا ُنْب ُدّمَحُم اَنَث . َةَبْيَش□□
يِبأ ُنْب ِرْكَب ُوبأ اَنَثّدَح ـ378 □6158 □122□

نسح دانسإ اذه :دئاوزلا يف. ِد ِحا َو ٍءاَنأ ْنِم ً ُولِسَتْغَي ُهُجا َو ْزأ َو # ِ ّاللّ ُلوُس َر ً اَك : .
َلاَق ؛ ّاللِّدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع

122. (379) (6109)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve zevceleri tek bir kaptan (su alarak) yıkanırlardı."[181]

[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/573.
[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/573.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/573.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/574.
[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/574.
[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/574.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/575.

*** NEBİZ İLE ABDEST**

اَنَث .بي ْحَي ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح َو ح .ِهِيبأ ْنَع ،ٌعِيك َو اَنَث :اَق .ٍدّمَحَم ُنْب ُّيِلَع َو ،َةَبْيَش
يِبأ ُنْب ِرْكَب ُوبأ اَنَثّدَح ـ354 □6115 □123□

اللّ َلوُس َر ّ َ أ ؛ٍدوُعْسَم ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ،ٍثْي َرُح ِنْب ِرْم َع يَل ْوَم ،ٍدْي َز يِبأ ْنَع ،ِّيِسْبَعْلا َة□ □
َرا َزَف يِبأ ْنَع ً ،اَيِفْس ْنَع ،ِقا َّز َّرلاُدْبَع ُثِيدَح اَذه .َأّض َوَتَف « ٌرُوهَط ٌءاَم َو ٌةَبِّيَط ٌة َرْمَت»
َلاَق .ٍة َواَدإ ِيف ٍذيِبَن ْنِم ٌءْش ّ َإ . َ :َلاَق «؟ ٌرُوهَط َك ًَدْنِع» :ِّن ِجْلا َةَلْيَل ،ُهَل َلاَق

هريغو ّيذمرتلا هركذ امك ،ثيدحلا لهأ دنع لوهجم وهو «ديز ىبأ» ىلع ثيدحلا رادم.ٍعِيك َو .

123. (384) (6110)- Abdullah İbnu Mes'ud anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana, cin gecesi: "Yanında abdest alacak su var mı?" diye sormuştu. Ben: "Hayır, yok! Ancak bir kabın içinde bir miktar nebiz var" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hurma temizdir, su da temizleyicidir!" buyurdu ve hemen onunla abdest aldı." [182]

AÇIKLAMA:

1- Cinler gecesinden murad, Resulullah daha hicret etmemiş iken, Mekke'nin Cehun adlı dağında, cinlerden bir grubla karşılaştığı gecedir. Bu mülâkata İbnu Mes'ud da katılmış, Resulullah'ın çizdiği bir daire içerisinde uzakta Aleyhissalâtu vesselâm'ı beklemiştir. Sabaha doğru gelen Resulullah, sadedinde olduğumuz hadiste ifade edildiği üzere abdest suyu sormuş, su kabından nebiz yani hurma şırası çıkmıştır. **2-** Hadis, şıra ile abdest almanın caiz olduğunu ifade etmekte. Halbuki, teyemmümle ilgili ayette "... Su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm edin..." (Maide 6) buyrularak mutlak su bulunmadığı takdirde teyemmüm yapılması emredilmektedir. Ayet Medine'de nazil olduğu için, hadisteki ruhsat neshedilmiştir. Dört mezhebin imamları, temiz olduğu kabul edilen gül suyu, hurma suyu gibi herçeşit şıra vs. ile abdest alınmayacağını beyanda ittifak etmiştir. 183

شَنَخ ْنَع ،جاَّجَحْلا ُنْب ُسْيَق اَنَث . َةَعيِهَل ُنْبا اَنَث .ٍدّمَحُم ُنْب ُ َو ْرَم اَنَث . ُّيِقْشَمِّدلا ِديِل□
َوْلا ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثّدَح ـ358 □6111 □124ـ َلاَقَف .ٍةَحيِطَس يف ًاذيِبَن ّاَإ . َ: َلاَق «؟ُءاَم
َكَعَم» : ِّن ِجْلا َةَلْيَل ٍ،دوُعْسَم ِنْب َلاَق # ِ ّاللّ َلوُس َر ّ َ أ ؛ٍساَّبَع ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ،ِّيِناَعْنَّصلا
يف .فنصملا هب درت دق سابع نبا ثيدح. ِهِب َأّض َوَتف ،ْهَيَلَع ُتْبَبَصَف : َلاَق « َّيَلَع َّبُص .
ٌروُهَط ٌءاَم َو ٌةَبِّيَط ٌة َرْمَت» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر

فيعض وهو ةعيهل نبا هدنس .

124. (385) (6111)- Abdullah İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cin gecesinde İbnu Mes'ud'a: "Yanında su var mı?" diye sordu. O: "Hayır su yok. Ancak bir tulumda nebiz var!" deyince Aleyhissalâtu vesselâm: "Hurma temizdir, su da temizleyicidir (binaenaleyh nebiz temizdir) bana dök (abdest alayım)" buyurdular." 184

*** DENİZ SUYU İLE ABDEST**

نْب ِرْكَب ْنَع ،َةَعِيب َر ِنْب ِرَفْعَج ْنَع ،ِدْعَس ُنْب ُثْيَّللا يِنَثَّدَح .ٍرْيَكُب ُنْب ىَيْحَي اَنَث .ٍلْهَس□
يِبأ ُنْب ُلْهَس اَنَثّدَح ـ357 □6112 □128□

لَعْجأ ٌةَب ْرِق يِل ْتَناَك َو ُدي ِصأ ُتْنُك : َلاَق ؛ِّيسا َرِفْلا ِنْبا ِنَع ،ِّيِشْخَم ِنْب ِمِلْسُم ْنَع ،َةَدا□
َوَس

لاجر :دئاوزلا يف.« ُهُتَتْيَم ُّل ِحْلا . ُهُؤاَم ُروُهَّطلا َوُه» : َلاَقَف # ِ ّاللّ ِلوُس َرِل َكِلذ ُت
ْرَكَذَف . ِرْحَبْلا ِءاَمِب ُتْأَّض َوَت ِّيِنإ َو .ِيئاَم ا َهيِف

نع ثيدحلا اذه ىور امنإو .هل ةبحص و . ّسارفلا نبا نم عمس امنإو . ّيسارفلا نم عمسي
مل املسم َ أ إ .تاقث دانس“ا اذه

يدنسلا ه ا .قيرطلا اذه نم طقس هنأ رهاظلاف .هيبأ□ .

125. (387) (6112)- İbnu'l-Firâsî anlatıyor: "Ben ava çıkmıştım. Yanımda içine su koyduğum bir kırbam vardı. Deniz suyu ile abdest aldım. Durumu Aleyhissalâtu vesselâm' a sordum. Bana: "Denizin suyu temizdir, meytesi (ölüsü) de helaldir!" cevabını verdi."185

نب ِديِعَس ِنْب َةَسَبْنَع ُنْب ُح ْو َر ،يِبأ اَنَث .ِح ْو َر ُنْب ِمي ِرَكْلاُدْبَع اَنَث . ُّيِطِسا َوْلا ِ
ّاللَّدْبَع يِبأ ُنْب ُسوُد ْرُك اَنَثّدَح ـ382 6113 126ـ ِ ّاللّ ِلوُس َر ِتْنِب َةَّي َق ُرِل ًةَمأ ْتَناَك
َو ،ٍشاَّيَع ِّمُأ ،هِيِبأ ِّمُأ ،هِتَّدَج ْنَع ،ِديِعَس ِنْب َةَسَبْنَع ِهيِبأ ْنَع ، اَّفَع ِنْب ً اَم ْثُع ىل ْوَم ،ٍشاَّيَع
يِبأ

هيف فلتخم «ميركلادبع»و . لوهجم هدانسإ :دئاوزلا يف. ُدِعاَق َوُه َو ٌةَمِئاَق اَنأ .#ِ ّاللّ .
#َلوُس َر ُئ ِّض َوُأ ُتْنُك : ْتَلاَق ؛

[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/575. [183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/575-576. [184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/576. [185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/577.

126. (392) (6113)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Rukiye (radıyallahu anhâ)'nin cariyesi Ümmü Ayyaş (radıyallahu anhâ) demiştir ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturuyor olduğu halde ben kendim ayakta olduğum halde (gerekli hizmetleri yaparak) ona abdest aldırırdım." 186

*** UYKUDAN UYANINCA EL YIKANIR**

نَع ،ِليِقَع ْنَع ،َليِعاَمْسِإ ُنْبا ُرِباَج َو ،َةَعيِهَل ُنْبا يِن َرَبْخأ .ِبْه َو ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث .بْيَحي ُنْب
ُةَلَم ْرَح اَنَثّدَح ـ384 6114 127

ّتَح ِءاَن"ا ىف ُهَدَي ْل ِخْدُي ََّف ِهِم ْوَن ْنِم ْمُكُدَحأ َظَقْيَتْسا اَذإ» :#ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق
؛هِيِبأ ْنَع ،ٍمِلاَس ْنَع ،ِباَهِش ِنْبا

ملسم طرش ىلع حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.« اَهَلِسْغَي.

127. (394) (6114)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz uyanınca elini yıkamadıkça su kabına sokmasın." 187

*** ABDESTTE BESMELE**

ِرِماَع وُبأ اَنَث .ِراَّشَب ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح َو ح .ِباَبُحْلا ُنْب ُدْي َز اَنَث .ِء ًَعا ُنْب ُدّمَحُم

□125 □ 6118□ 387ـ اَنَثّدَح وُبأ َرُك ِبْي،

نَع ِديِعَس ِيبأ ِنْب ِنمْح َّرلاِدْبَع ِنْب ِحْيَبُر ْنَع ِدْي َز ُنْبا ُرِثَك اَنَث :اوُلاَق .ُّي ِرْيَب ُّزلا َدَمْحأ□ وُبأ اَنَث .ٍعِنَم ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح َو ح .ُّيِدَقَعْلا

نسح ثيدح اذه :دئاوزلا يف.«ِهْيَلَع ِّاللّ َمْسا ِرُكْذَي ْمَل ْنَمِل َءوُض ُو َ» َلاَق :# َّيِبَّنلا َّ أ . ِهيِبأ ْنَع ِيبأ ِديِعَس،

128. (397) (6115)- Ebu Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üzerine besmele çekmeyenin abdesti yoktur."188

AÇIKLAMA:

Bu hadisin zahiri, abdest için besmele çekmenin farz olduğunu ifade etmektedir. Ancak, fukaha bu mevzuda gelen başka hadisleri de gözönüne alarak, bunun zahiriyle amel etmemiş, besmelenin abdestte sünnet olduğuna hükmetmiştir."189

دْعَس ِنْب ِلْهَس ِنْبا ِساَّبَع ِنْب ِنِميَهُمْلا ِدْبَع ْنَع ،ٍكْيَدُف ِيبأ ُنْبا اَنَث .َميِها َرْبا ُنْب ِنمْح َّرلاُدْبَع□ اَنَثّدَح ـ455 □6116 □ 128□

ة َّص َّو .ِهْيَلَع ِّاللّ َمْسا ِرُكْذَي ْمَل ْنَمِل َءو ُض ُو َّو .ُهَل َءوُض ُو َ ْنَمِل َة َّص َ» :َلاَق□ # ِّيِبَّنلا ِنَع ،ِهِّدَج ْنَع ،ِهيِبأ ْنَع ،ِّيِدِعاَّسلا

نْب (ُسْيَبُع) سيِع اَنَث .ٍمِتاَح وُبأ اَنَثّدَح :َةَمَلَس ُنْب ِنَسَحْلا وُبأ َلاَق.« َراَصْن ْ ا ُّب□ ِحُي َ ْنَمِل َة َّص َّو .ِّيِبَّنلا ىلَع ِّيَلَصُي َ ْنَمِل :ّيدنسلا لاقو.نميهملادبع فعض ىلع مهقافت فيعض :دئاوزلا يف.ُه َوْحَن َرَكَذَف ٍساَّبَع ُنْب ِنِميَهُمْلاُدْبَع اَنَث .ُراَّطَعْلا ٍمِوُح ْرَم،

رييبكلا مجعملا يف ّيناربطلا هاور .نميهملادبع يخأ نبا هيلع هعبات دقف ،نميهملادبع هب . درفني مل نكل

129. (400) (6116)- Sehl İbnu Sa'd es Saîdî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Abdesti olmayanın namazı yoktur. Abdest alırken Allah'ın ismini zikretmeyenin de abdesti yoktur. Resulullah'a salat (u selam) okumayanın da namazı yoktur. Keza Ensar'ı sevmeyenin de namazı yoktur."190

AÇIKLAMA:

1- Hadis, abdestsiz olarak farz, vacib, nafile hiçbir namazın kılınamayacağını, kılındığı takdirde kabul edilmeyeceğini ifade etmektedir. Ulema bu meselede ihtilaf etmez: Abdest alabilecek durumda olan bir kimsenin abdestsiz namaz kılmaması gerekir. Ancak, abdest almaya güç yetirememek, su bulamamak veya su olsa bile can tehlikesi ile suya gidememek, sağlığa suyun zarar vermesi gibi hallerde teyemmüm abdestin yerine geçebilir.Teyemmümün ne şekilde olacağı hangi şartlarda caiz olacağı ilgili bahiste açıklandı. **2-** Hadiste temas edilen diğer bir husus abdest sırasında Allah'ın zikridir. Allah'ın zikri besmele çekmekle tahakkuk edebileceği gibi, hamd ile de, kelime-i tevhid, kelime-i şehadetin söylenmesiyle de tahakkuk eder.

Ancak, me'sur olarak, hadislerde bismillahi velhamdülillahi cümlesi, □ لَع ِب نيد ِ سِا ْ َ ًم مِسْب ِ اللّ ّ ِ ِالعظَِيم ِ و َالحْمَدْ ُللّّ ّ cümlesi tavsiye edilmiştir.Esasen, Resulullah başka hadislerinde her bir hayırlı ve meşru işin besmele veya hamdele ile başlamasını, aksi takdirde hayrının güdük kalacağını irşad buyurmuştur. Abdest gibi hayrı pek ziyade olan bir amelin besmele ile başlamasının ve abdest boyunca zikrullahın devam etmesinin ehemmiyetine

186 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/577. 187 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/578. 188 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/578. 189 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/578. 190 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/579. elbette dikkat çekilecektir. Resulullah Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ye şöyle buyurmuşlardır: "Ey Ebu

Hureyre, abdest almak istediğin vakit □ □بِاسْم ِ اللّ ّ ِ و َالحْمَدْ ُللّّ "Allah'ın adıyla başlar, (bu hayrı müyesser kılan) Allah'a hamdederim" de. Zira böyle dersen, aldığın bu abdest bozuluncaya kadar, amelini yazmakla muvazzaf melekler, senin için sevap yazarlar."Abdest alırken besmele çekmemenin hayırda meydana getireceği "güdüklük"ü bir başka hadis şöyle açıklar: "Kim abdest alırken zikrullah da bulunursa bu, onun bütün bedenine bir temizlik sağlar. Kim de Allah'ın adını zikretmeden abdest alırsa, bu da onun sadece abdest uzuvlarına bir temizlik sağlar."

3- Hadis, zikrullah olmayan abdestin abdest sayılmayacağını da ifade etmektedir. Hadisin zahiri, her ne kadar böyle bir abdestin batıl olduğunu ifade etmekte ise de, alimler, başka rivayetlerde gelen tasrihata dayanarak bunu kemale hamletmişlerdir. Yani, "zikrullah olmayan abdest, kâmil, mükemmel bir abdest değildir" demişlerdir.Zahiriye mezhebi, zikrullahsız abdestin butlanına hükmetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve diğer birkısım alimler, "zikrullahı bile bile terkedenin abdesti batıldır, unutarak terkedeninki batıl değildir" demiştir. Hanefîler, Şafiîler ve Malikîler ise, zikrullahın sünnet olduğunu söylemişlerdir. Bir görüşünde Ahmed İbnu Hanbel de böyle hükmetmiştir.Gusül, teyemmüm, abdest aynı hükme tabidir. 191

*** TEK AVUÇ SU İLE MAZMAZA İSTİNŞAK**

اللّ َلوُس َر ّ َ أ ٍّيِلَع ْنَع ،ٍرْيَخ ِدْبَع ْنَع ،َةَمَقْلَع ِنْب ِدِلاَخ ْنَع ،ٌكيِ َرِش اَنَث َةَبْيَش يِبأ ُنْب□ □ #
□135□ 6117□ 454 ـ اَنَثّدَح وُبأ َرْكَب ِ

دلاخ قيرط نم ،امهحيحص يف َ ابح نباو ةميزخ َ اب هاور :دئاوزلا يف .ٍد ِحا َو ٍّفَك ْنِم
اًثَث َقَشْنَتْسا َو ،اًثَث َضَمْضَمَف ًأَض َوَت،

ةمقلع نب .

130. (404) (6117)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı. Bu esnada bir avuç su ile üç kere mazmaza, üç kere istinşakta bulundu."192

AÇIKLAMA:

1- Mazmaza; suyu ağızda dolaştırarak ağzı yıkamaktır, istinşak ise burna su çekerek burnu yıkamaktır. Dilimize bu iki kelime de dinî tabir olarak girmiştir. İstinşak bazı hadislerde istinsar kelimesiyle de ifade edilmiştir. Mazmazanın kâmil manada gerçekleşmesi, suyun ağızda çalkalanmasına bağlı ise de, cumhur bunu şart koşmamıştır. Ağza alınan suyun dışarı atılması esastır.Sadedinde olduğumuz hadis, tek avuç su ile hem mazmaza hem de istinşakın üçer sefer yapıldığını ifade eder. Ancak her seferinde ayrı ayrı suyu avuçladığını ifade eden rivayetler de var. Keza ağıza bir kere, burna bir kere su verdiğini ifade eden rivayetler de mevcuttur. Aynî bu meselede geniş bir tahlille bir çok rivayetleri kaydeder. Mazmaza ve istinşakı başka tarzlarda tarif eden rivayetler de var. Şu halde abdestin bir teferruatı olan bu temizliği Aleyhissalâtu vesselâm şartlara ve zamana göre farklı şekillerde yapmış olmalıdır.Bu meselede Nevevî'nin şu özetlemesini kaydederek teferruata girmeyeceğiz: "Ağız ve buruna ne şekilde su alınırsa alınsın dinin gerekli kıldığı) mazmaza ve istinşak hasıl olur." Zikredilen ihtilaf en güzeli hakkındadır.

2- Mazmaza ve istinşakın hükmü gusül ve abdestte mezhepten mezhebe farklıdır. * Hanefîlere göre bunlar abdestte sünnet, gusülde farzdır. Zeyd İbnu Ali ve Süfyan-ı Sevrî de böyle hükmetmiştir.

* Şafiîlere ve Malikîlere göre hem abdestte ve hem gusülde sünnettir. Çünkü bunlara göre, ağız ve burun vücudun içi sayılır, "iç"in yıkanması gerekli değildir. Zührî, Hasan Basrî, Katâde, Rabia, Evzai, Leys İbnu Sa'd, İbnu Cerir et Taberi daha nice selef uleması bu görüştedirler.

* Birçok meselede olduğu gibi bunda da Ahmed İbnu Hanbel'den birkaç görüş rivayet edilmiştir. Meşhur görüşüne göre mazmaza ve istinşak hem abdest ve hem de gusülde vacibtir. Abdurrahman İbnu Ebi Leyla, İshak İbnu Rahuye, Kasım İbnu Muhammed ve el-Müeyyed Billah gibi bir kısım alimler de bu görüştedir. * Ahmed İbnu Hanbel'in diğer bir görüşüne göre, istinşak abdest ve gusülde vacibtir, mazmaza ise sünnettir. Davud-u Zâhirî, Ebu Sevr ve Ebu Ubeyd gibi başka bazıları da bu görüştedir.Hepsi de görüşlerinde rivayete dayanır.193

*** UZUVLARI BİRER KERE YIKAYARAK ABDEST**

نَع ،هِيِبأ ْنَع ،َمَلْسأ ِنْبا ِدْي َز ْنَع ،َلِبْح َرُش ُن ْب ُكاَّحَّضلا اَنَث .ٍدْعَس ُنْب ُنِيْدِش ِر اَنَث .□ ِبْي َرُك وُبأ اَنَثّدح ـ412 □6115 □131□

دعس نب نيدشر فعضل ،هاو هدانسإ :دئاوزلا يف.ًةَد ِحا َو ًةَد ِحا َو َأًّض َوَت َكوُبَت ِة َو . ْزَغ يف # ِ ّالل َلوُس َر ُتْيأ َر : َلاَق ؛ َرُمع

191 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/579-580. 192 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/580. 193 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/580-581.

131. (412) (6118)- Hz.Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Tebük Seferi sırasında abdest uzuvlarını birer kere yıkayarak abdest alırken gördüm." 194

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, abdest uzuvlarını üçer sefer yıkamak sünnettir, ikişer ve hatta birer defa yıkayarak da abdest alınabilir. Hepsi Resulullah'ın tatbikatında görülmüştür. Sadedinde olduğumuz hadis, birer kere yıkayarak aldığını göstermektedir. Bunun sefer sırasında olması, bu tarz abdeste suyun az bulunma veya zaman bakımından sıkışma gibi durumlarda başvurulmasının "sünnet" olacağına işaret sayılabilir. 195

*** UZUVLARI ÜÇER KERE YIKAYARAK ABDEST**

يِبأ ِنْب ِّاللِّدْبَع ْنَع ،نمْح َّرلاِدْبَع ِنْب ِءاَق ْر َوْلا يِبأ ،ِدِئاَف ْنَع ، َسُنوُي ُنْب سيِع اَنَث . 416
فيعض. دئاف نب نمحرلادبع نب لاق هيف ـ اَنَّثَدَح اَيْفُس ُ نْب ُو َعيِك ٍ132□ 6118□
دانس“ا اذه :دئاوزلا يف. ًةَّرَم ُهَسأَر َحَسَم َو ،ًاثَث ًاثَث َأَض َوَت # ِّاللَ َلوُس َر ُتْيأ َر :
َلاَق ؛َنف ْوأ

نم ىرغصلا يف يئاسنلا هاور نتملا ،معن .ةعوضوم ثيداحأ ىفوأ يبأ نبا نع ىور :مكاحلا لاقو
ثيدحلا ركنم :ّيراخبلا.

بلاط يبأ نب ّيلع ثيدح .

132. (416) (6119)- Abdullah İbnu Ebi Evfa (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı abdest alırken gördüm (yıkanacak uzuvlarını) üçer kere yıkamış, başına da bir kere meshetmişti." 196

AÇIKLAMA:

Bu hükmü ifade eden başka rivayetler de gelmiştir. Abdest almada başın bir kere meshi esas olmakla birlikte, Aleyhissalâtu vesselâm'ın iki ve hatta üç kere meshettiğine dair rivayetler de gelmiştir; Aynî, bunları mahrec ve kaynaklarını da göstererek kaydeder. 197

يبأ ْنَع ،ِبَش ْوَح ِنْبا ِرْهَش ْنَع ،ِثْيَل ْنَع ً، اَيْفُس ْنَع ، َفُسوُي ُنْب ُدّمَحُم اَنَث .يْحَي ُنْب ُدّمَحُم
اَنَثّدَح ـ417 □6125□ 133□

يدنسلا لاقو.فيص يبأ نبا وه ثيلو .فيعض دانس"ا اذه :دئاوزلا يف.ًاثَث ًاثَث ُأَّضوَتَي # ِ:
ّاللّ ُلوُس َر ً اَك : َلاَق ٍّي ِرَعْش ُا ِك ِلاَم

هيف اوملكت دق ،رهشو .

133. (417) (6120)- Ebu Malik el-Eş'arî anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (uzuvlarını) üçer sefer yıkayarak abdest alırdı." 198

*** UZUVLARI BİR, İKİ, ÜÇ KERE YIKAYARAK ABDEST**

ذي َز ُنْب ِمي ِح َّرلاُدْبَع يِنَثَّدَح . . 418 □6121 □134 ُرأَّطَعْلا ِزي ِزَعْلاِدْبَع ُنْب ُموُح ْرَم□
يِنَثّدَح ُيِلِهاَبْلا ِد َّخ ُنْب ِرْكَب ُوبأ اَنَثّدَح ـ ُّاللّ ُلْبَقي َْنَم ُءوُض ُو اذه» َلاَقف .ًةَد ِحا َو ًةَد ِحا
َو # ِ ّاللّ ُلوُس َر َأَّض َوَت : َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ،َة َّرُق ِنْب َةَيواَعُم ْنَع ،ِهيِبأ ْنَع ، ُّيِمَعْلا

ءوُض ُولا ُغَبْسأ اذه» : َلاَق َو . ًاثَث ًاثَث َأَّض َوَت َو .«ِءوُض ُوْلا َنِم ِر ْدَقْلا ُءوُض ُو□ .
اَذه» َلاَقف . ِنْيَتْنِث ِنْيَتْنِث َأَّض َوَت َّمُث «ِهِب َّإ ًة َّص ُهْنِم

هُدْبَع ًادّمَحُم ّ أ ُدَهْشأ َو ُّاللّ َّإ َهلإ َ ُ أ ُدَهْشأ : ِهِغا َرَف َدْنِع َلاَق َّمُث اَذكه َأَّض َوَت ْنَم َو .□
َميِها َرْبإ ِ ّاللّ ِليِلَخ ُءوُض ُو َو ِيئوُض ُو َوُه َو ميحرلادبعو .فيعض وهو ّيمعلا ديز ،دانس"ا
يف :دئاوزلا يف.«َءاَش اَهِّيأ ْنِم ُلُخْدَي ِةَّنَجلا ِبا َوْبأ ُةَيِناَمَث ُهَل َحِتُف ،ُهلو ُس َرو

كردتسملا يف مكاحلا هب ح ّرصو .للعلا يف متاح نبا هلاق .رمع نبا قلي مل ةرق نب .
ةيواعمو .باذك لب ،كورتم

134. (419) (6121)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir defasında abdest uzuvlarını) birer kere yıkayarak abdest aldı ve: "Bu abdest, Allah'ın bunsuz hiçbir namazını kabul etmeyeceği kimsenin abdestidir!" buyurdu. Sonra abdest uzuvlarını ikişer sefer yıkayarak aldı ve: "Bu, abdestlerin kıymetlisidir!" buyurdu. Sonra üçer sefer yıkayarak abdest aldı ve:"Bu, abdestin en mükemmel olanıdır. Ayrıca bu, hem benim, hem de Halilullah olan Hz. İbrahim aleyhisselam'ın abdestidir. Kim bu şekilde abdest alır, tamamlayınca da eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resulühü "Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir" derse kendisine cennetin sekiz kapısı birden açılır, hangi kapısından dilerse ondan içeri girer!" buyurdular." 199

194 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/581. 195 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme

ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/582. 196 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/582. 197 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/582. 198 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/583. 199 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/583.

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadislerinde abdestin meşru çeşitlerini öğretmektedir. Buna göre bütün uzuvların birer kere yıkanması suretiyle alınan abdest, namazın kabul edilmesi için şart olan temizliğin asgarî şartını yerine getirmektedir. Bu kadarcık bir temizlik yapılmadan kılınan namaz makbul değildir. Sözgelimi, abdest uzuvlarından birinin yıkanmaması veya "yıkama" manasını ifade etmeyecek şekilde ıslak bezle silinmesi abdest sayılmayacaktır.

2- Hadiste abdest işinin mutlak su ile yapılacağı manası da mevcuttur. Öyleyse bunun dışına çıkan mayilerle abdest caiz olmamalıdır. Sözgelimi gül suyu her ne kadar temiz ise de, onunla abdest caiz değildir. **3-** Hadis, abdestin en mükemmel şeklini de belirtmektedir: Abdest uzuvlarını üçer sefer yıkamak. Şu halde daha fazla yıkanması hiss-i zahirimize göre temizliği daha da artıracak gibi gelirse de, hakikat-ı diniye noktasından öyle değildir. Üçten fazlası israf addedilmiştir ve bunun mekruh olduğu başka rivayetlerde belirtilmiştir. Hadis, uzuvların üçer sefer yıkanmasına dair sünnetin Hz. İbrahim aleyhisselam'a dayandığını belirtir. Bazı rivayetlerde "Bu, benden önceki peygamberlerin abdestidir" diye ifade edilmiştir. **4-** Hadis, abdestle ilgili mühim bir adaba da yer vermiştir. Abdest kelime-i şehadetle son bulmalıdır. Bu, abdestte kemalin zirvesini teşkil etmektedir.

5- Sadedinde olduğumuz hadis, abdest yoluyla temizlik işinin, insanlara daha önceki devirlerde de teşrî edildiğini gösterir. Esasen pekçok ayet, eski peygamberlerin, beşeriyete namaz, oruç, zekat gibi dinimizde yer alan ibadetleri emrettiğini belirtmektedir. Esasen "Şurası muhakkak ki, Allah katında muteber din İslam'dır" (Al-i İmran 19) ayetinde bidayetten beri insanlığa tek dinin teşrî edildiği, buna da İslam dendiği haber verilmektedir. Bunu, bazı teferruatta farklı olsa da esas prensiplerde müştereklik diye anlayabiliriz.Son olarak şunu da belirtelim: Hadiste temas edilen hususlar, başka rivayetlerdede aynen gelmiştir. 200

نْب ِدْي َز ْنَع ،ُّيِناَبْيَّشلا َةَدا َرَع ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍرْشِب وُبأ ،ٍبْنَعَق ُنْب ُليِعاَمْسإِ اَنَث .□
ٍرِفاَسُم ُنْب ُرَفْعَج اَنَث ّدَح ـ425 □6122 □138□

لو ُس َر ّ َ أ ،ٍبْعَك ِنْب ِّيَبُأ ْنَع ،ٍرْيَمُع ِنْب ِدْيَبُع ْنَع ،َة ّرُق ِنْب َةَيِواَعُم ْنَع ،ِّي ِرا َوَحْلا َأََّض□
َوَت ّمُث «ً ة ً َص ُهَل ُ ّاللّ ِلَبْقَي ْمَل ُهَأْض َوَتي ْمَل ْنَم ُءوُض ُو» :َلاَق ْوأ «ِءوُض ُوْلا
ُةَفيِظو اَذه» :َلاَقف .ً ة ّرَم َأّْض َوَتف ٍءاَمِب اَعَد # ِ ّاللّ ُءوُض ُو َو يِئوُض ُو اَذه» :َلاَقف .
ً اَثَث ًاَثَث َأَّض َوَت ّمُث «ِر ْج َا ْ َن ِم ِنْيَلْفِك ُ ّاللّ ُهاَطْعأ ُهَأّْض َوَت ْنَم ُءوُض ُو اَذه» :َلاَق
ّمُث ِنْيَت ّرَم ِنْيَت ّرَم نع هدنسم يف دمحأ مام“ا هاورو .هنع ياورلا اذكو .فيعض ،وه ّ
يّمعلا ،ديز هدانسإ يف :دئاوزلا يف«يِلْبَق ْن ِم َنيِلَس ْرُملا

رمع نبا نع عفان نع ّيمعلا ديز نع ليئارسإ يبأ .

135. (420) (6122)- Übey İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) su getirtip (uzuvlarını) birer birer yıkayarak abdest aldı."İşte bu abdest vazifesidir!" buyurdu. Yahut da: "İşte bu, yapmadığı takdirde, Allah'ın namazını kabul etmeyeceği, kişinin (yapması gereken asgarî) abdestidir!" buyurdu. Sonra ikişer ikişer yıkayarak abdest aldı. Sonra:"Bu da, Allah'ın ücretini iki hisse verdiği kimsenin abdestidir!" buyurdu. Üç sefer yıkayarak abdest aldı ve: "İşte bu benim ve benden önceki peygamberlerin abdestidir!" buyurdu."201

*** ABDESTTE İKTİSAD**

؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ،ٍمِلاَس ْنَع ،هِيِبأ ْنَع ،لْضَفْلا ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ،ُةّيِقَب اَنَث . 424 □6123 ٌّي ِصْم
ِحْلا ّتَفَصُمْلا ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ ـ136□

سّلدم ةيقب .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«ْف ِرْسُت َ. ْف ِرْسُت َ» :َلاَقَف ُأّضَوَتَي ًجُ َر .
ّاللّ ُلوُس َر نأ َر :َلاَق

136. (424) (6123)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest alan bir adam görmüştü: "İsraf etme! İsraf etme!" buyurdular." 202

نمْح َّرلاِدْبَع يِبأ ْنَع ،ِّرِفاَعَمْلا ِ ّاللِّدْبَع ِنْب ِّيَيُح ْنَع ،َةً َعيِهَل ُنْبا اَنَث . 428 . ىْيَحَي ُنْب□
ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ ـ6124 □137 ُةَبْيَتُق اَنَثـ

ُوه َو ،ِدْعَسِب َّرَم # ِ ّاللّ َلوُس َر َّ أ ؛وٍ رْمَع ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ،ِّيِلُبُحْلا هدانسإ :دئاوزلا□
يف.«ٍراَج ٍرَهَن ىلَع َتْنُك ْ إ َو . ْمَعَن» :َلاَق ؟ٌفا َرْسإ ِءوُض ُوْلا يِفأ :َلاَقف «؟ُف َرَّسلا اَذه
اَم» :َلاَقف .أّضَوَتَي

ةعيهل نباو ِ ّاللّدبع نب يح فعضل ،فيعض .

137. (425) (6124)- Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), abdest almakta olan Sa'd'a uğramıştı:"Bu israf da ne?" buyurdular. Sa'd: "Abdestte dahi israf olur mu?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:"Evet! cevabını verdi, akan bir nehir üzerinde olsan bile!" 203

200 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/584. 201 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/585. 202 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/585. 203 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/586.

AÇIKLAMA:

Nevevi'nin de ifade ettiği üzere, İslam uleması bu ve benzeri hadislerden hareketle, abdest sırasında fazla su kullanmayı, deniz kenarında bile olsa "mekruh" addetmekte icma etmiştir.

Kerahati, tahrime hamleden olmuş ve hatta "haram" diyen de bulunmuş ise de, esahh olanı tenzihe hamletmektir.Bu yasakta şeriat-ı garranın başka maksadları bulunduğu için, suyun nehirde bedava akması gibi fevkalâde bolluğu kerahati ortadan kaldırmıyor. Buradaki makasıd-ı şer'iyyeden biri, kişiye, günde beş kere "israfın kötülüğü"nü hatırlatmak, bir değeri de "tabiata saygı"yı zihinlerde tesbit etmek olmalıdır.Hanefî alimler, kişinin kendi sahip bulunduğu suda veya kullanılması mübah olan suda israfın tahrimen mekruh, mescidlere vakfedilen sularda israfın ise, haram olduğuna hükmetmişlerdir. 204

* ABDESTTE İSBAG: MÜKEMMEL ABDEST

نْب ِدّمَحُم ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ِ،دّمَحُم ُنْب ُرْيَه ُز اَنَث .ٍرْيَكُب يِبأ ُنْب يبْحَي اَنَث .َةَبْيَش يِبأ□
ُنْب ِرْكَب ُوبأ اَنَثّدَح ـ427 □6128 □135□

اَياَطَخْلا ِهِب ُ ّاللّ ُرِّفَكُي اَم ىلَع ْمُكُّلُدأ َأ» :َلاَق #ِّاللّ َلوُس َر َعِمَس ُهَّنأ ِّيِ ِرْدُخْلا ٍديِعَس
يِبأ ْنَع ،ِبَّيَسُمْلا ِنْب ِديِعَص ْنَع ِ،لِقَع

ىلَب :اوُلاَق « ؟ِتاَنَسَحْلا يف ِهِب ُدي ِزَي َو.

دئاوزلا يف.«ِة َّ َصلا َدْعَب ِة َّ َصلا ُراَظِتْنا َو ،ِدِجاَسَمْلا ىلإ اَطُخْلا ُة َرْثَك َو ،ِه ِراَكَمْلا ىلَع:
ِءوُض ُوْلا ُغاَبْسإ» :َلاَق !ِّاللّ َلوُس َر اَي

هريغو ملسم حيحص يف دهاش هلو .هحيحص يف َ ابح نبا هاور ديعس يبأ ثيدح .

138. (427) (6125)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Yaptığınız taktirde Allah'ın günahlarınızı affedip, sevabınızı artırdığı ameli size söyleyeyim mi?""Evet ey Allah'ın Resulü, söyleyin!" dediler."Sıkıntıya rağmen abdesti mükemmel yapmak, mescidlere çok yürümek, bir namazdan sonra müteakip namazı beklemek." 205

AÇIKLAMA:

Resulullah burada, kulluk edebinin mühimlerine irşad buyurmaktadır: Abdestin her halukârda mükemmel olması: Sıkıntı, çok soğuk, çok sıcak, hastalık, suyun parayla ve pahalı olması... gibi durumlardan ileri gelebilir. Mescidlere çok yürümek: Mescid uzak dahi olsa namazları orada kılmak veya her vakti mescidde kılmak demektir. Namazı kılınca, zihnen ikinci namaza hazırlıklı olmak, abdestli bulunmak, vaktin girip girmediğini takip etmek, namazı ilk vaktinde cemaatle kılma gayretinde olmakla da Aleyhissalâtu vesselâm'ın belirttiği üçüncü şart gerçekleşir.206

* SAKALI HİLALLEME

رْضَّنلا وُبأ ، 431 □6126 138 ٍريِثَك ُنْب ىي ْحَي اَنَث ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ِنْب ِدْي َز ِنْب□ □ □
ِماَشِه ِنْب ِصْفَح ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ ـ

هَعِباَصأ َج ّرَف َو ُهَتَيْحِل َلَّلَخ َأَّض َوَت اَذإ # ِ ّاللّ ُلوُس َر َ اَك :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ،ِّي□
ِشاَق ّرلا َدي ِزَي ْنَع ،ِّي ِرْصَبْلا ُب ِحاَص

ديزي هخيشو ،فيعض وهو ،ريثك نب بيحي ،اذه سنأ ثيدح دانسإ يف :دئاوزلا يف. ِنْيَت .
ّرَم

139. (431) (6126)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldığı zaman mübarek parmaklarını açarak sakalını hilaller ve bunu iki sefer yapardı."207

عِفاَن يِنَثَّدَح .ٍسْيَق ُنْبا ِد ِحا َوْلاُدْبَع اَنَث .ُّيعا َز ْو‘ا اَنَث .ٍببَح ُنْب ِديِمَحْلاُدْبَع اَنَث .□□
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثّدَح ـ432 □6127 □145□

نَع□

يف :دئاوزلا يف. اَهِتْحَت ْنِم ِهِعِباَصأِب ُهَتَيْحِل َكَبَش ّمُث ، ِك ْرَعْلا َضْعَب ِهْيَض ِراَع َك َرَع
َأَّض َوَت اَذإ # ِ ّاللّ ُلوُس َر َ اَك :َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا

هيف فلتخم وهو ،دحاولادبع هدانسإ .

140. (432) (6127)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), abdest alınca, yanaklarını biraz ovduktan sonra sakalını alt kısmından (yukarı doğru) parmaklarıyla karıştırdı." 208

يِشاَق ّرلا ِبِئاَّسلا ُنْبا ُل ِصا َو اَنَث . . 433 ِّاللِّدْبَع ُنْب ُليِعاَمْسإ اَنَثّدَح ـ ـ6125 □141□□□
ُّيِب َ ِكْلا َةَعِيب َر ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ُّيِق ّرلا ـ مهقافت ،فيعض هدانسإ اذه :دئاوزلا يف.
ُهَتَيْحِل َلَّلَخَف َأَّض َوَت # ِ ّاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر :َلاَق ّيِ ِراَصْن‘ا َبوُّيأ يِبأ ْنَع ،َة َر ْوَس يِبأ ْنَع

يشاقرلا لصاوو ةروس يبأ فعض بلع□ .

141. (433) 6128)- Ebu Eyyub el-Ensarî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu

---

204 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/586. 205 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/587. 206 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/587. 207 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/587. 208 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/588.

vesselâm)'ın abdest alınca sakalını hilallediğini gördüm."209

* BAŞI MESH

نْب َةَمَلَس ْنَع ،َةَمَلَس لب ْوَم ،َدي ِزَي ْنَع ،ُّي ِرْصَبْلا ٍدِشا َر ُنْب بيْحَي اَنَث .ُّيرْصِمْلا ِث□
ِراَحْلا ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ437 □6128 □142□

نبا هركذ ،ثراحلا نب محمد .فيعض ةملس ثيدح دانسإ :دئاوزلا يف.ًة َّرَم ُهَسْأ َر َحَسَمَف
ًأَّض َوَت # ِ ّاللّ َلوُس َر ُتْيأ َر :َلاَق ،ِع َوْك ا

فيعض دشار نب بيحيو .ئطخي :لاقو تاقثلا يف َ ابح .

142. (437) (6129)- Seleme İbnu'l-Ekva (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı abdest alırken gördüm, başını bir kere meshetmişti." 210

*** KULAKLAR BAŞTANDIR**

نَع ،ِدْي َز ِنْب ِببَح ْنَع ،َةَبْعُش ْنَع ،َةَدِئا َز يِبأ ِنْب أَّي ِرَك َز ُنْب بيْحَي اَنَث .ٍديِعَس ُنْب ُدْي□
َو ُس اَنَثّدَح ـ443 □6135 □143□

نب ديوس َ اك َ إ .نسح دانسإ اذه :دئاوزلا يف.«ِسْأ َّرلا َنِم َ اَنُذ ُأ‘» # ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :
َلاَق ،ِدْي َز ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ،ٍميِمَت ِنْب ِدَّاَبَع

هظفح ديعس .

143. (443) (6130)- Abdullah İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kulaklar baştan (sayılır, yüzden sayılmaz)" buyurdular." 211

AÇIKLAMA:

İbnu Mace bu hadisi Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den de kaydetmiştir. Hanefîler, bunu esas alarak kulağın meshi için ayrı bir suya gerek görmemişlerdir. Şafiîler, kulağı baştan saymaz, müstakil bir uzuv addeder ve başınkinden ayrı bir su ile mesheder. İmam Malik ve Ahmed İbnu Hanbel kulakları baştan bir parça saysa da ayrı bir su ile meshetmeye hükmederler. 212

* PARMAKLARI HİLALLEME

سوُم ْنَع ،دَان ِّزلا يبأ ِنْبا ِنَع ،ٍرَفْعَج ِنْب ِديِمَحْلاِدْبَع ُنْب ُدْعَس اَنَث . ُّي ِرَه ْوَجْلا ٍديِعَس ُنْب
ُميِها َرْبِإ اَنَثّدَح ـ447 6131 144

لَعْجا َو َءوُض ُوْلا ِغِبْسأَف ِة َّصلا ىلإ َتْمُق اَذإ» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع
ِنْب ِةَبْقُع ،نَع ْحِلاَص ْوَم ِل ىلا ْوَّتلا ةَمَأ،

«.يف دئاوزلا :هاور التمرذي أيضا .وصالح مولى التوأمة، وإ َ اختلط بأخرة، لكن روى عنه
َكْيَلْج ِر َو َكْيَدَي ِعِباَصأ َنْيَب َءاَمْلا

. يذمرتلا لاق امك نسح ثيدحلاف .طتخا لبق ةبقع نب ىسوم

144. (447) (6131)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Namaza kalktığın vakit abdesti mükemmel yap. (Bu cümleden olarak) suyu ayak ve el parmaklarının arasına iyice ulaştır." 213

اللِّدْيَبُع ْنَع ،ِيِبأ اَنَث .ٍعِفا َر ِيِبأ ِنْب ِ ّاللِّدْيَبُع ِنْب ٍدّمَحُم ُنْب ُرَمْعَم اَنَث . ُّبِشاَق َّرلا ٍدّمَحُم
ُنْب ِكِلَمْلاُدْبَع اَنَثّدَح ـ448 6132 148

نب محمد هيبأو رمعم فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.ُهَمَتاَخ َك َّرَح َأَّض َوَت اَذإ َ اَك
ِ ّاللّ َلوُس َر َّ أ ؛هِيِبأ ْنَع ٍعِفا َر ِيِبأ ِنْب

. اللّدبع

145. (449) (6132) Ubeydullah İbnu Ebi Rafi (radıyallahu anh) babasından naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest alınca altına su ulaşsın diye yüzüğünü oynatırdı." 214

209 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/588. 210 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/588. 211 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/589. 212 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/589. 213 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/589. 214 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/590.

* ÖKÇELERİ YIKAMAK

نْب ِرِباَج ْنَع ،ٍبْي َرُك ِيِبأ ِنْب ِديِعَس ْنَع ،َقاَحْسإ ِيِبأ ْنَع ، ُص َوْح َلا اَنَث . َةَبْيَش ِيِبأ ُنْب

ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ484 □6133 □146□

اللّدبع ثيدح نم نيحيحصلا يف هلصأ تلق :دئاوزلا يف.«ِرأّنلا َنِم ِبِيقا َرَعْلِل ٌلْي َو» : ُلوُقَي□ ثيدحو ،رباج ثيدح ،رجا لاجر هدانسإ .تاقث إ أ َابا إسحاق ك َعْبَدّللّا ؛ِ قَلا: َسَمِعْت ُر َسُول َلّلا ِ# بن عمرو، ومن حديث أبي هريرة. وفي مسلم من حديث عائشة،

. □ِيدلس، واختلط بأخَر ة

146. (454) (6133)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Abdest sırasında yıkanmayan) ökçe üzerindeki kalın sinirlerin vay ateşten çekeceklerine!" 215

□نب ُنْب َعْمَأ ،َ و َعْمَأ ُنْب ِإسْماَعِيل الدَّمَشْقِيُّ ِ. قَا : ثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثَنَا شَيْبَةُ بن
□147 □ 6134 □ 488ـ اَنَثّدَح اَلْعَبّاسُ

أَبِي صَلَاحٍ اْلشْعَرِيِّ . حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ ّالل ا ْلشْعَرِيُّ، عَن خَالِدِ بْنِ اْلوَلِيدِ، وَيَزِيدَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، وَشُرَحْبِيلَ بْنِ حَسَنَةَ، وَعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ؛ كُلُّهُ ؤُ ءِ سَمِعُوا مِن ْر َسُولِ ّالل ِ# قَال: «أَتِمُّوا الْوُضُوءَ . وَ يْلٌ ِل ْلَعْقَابِ ِمنَ النّارِ».في الزوائد: إسناده حسن. ما علمت في رجاله ضعفا .

147. (455) (6134)- Halid İbnu'l-Velid, Yezid İbnu Ebi Süfyan, Şurahbil İbnu Hasene, Amr İbnu'l-As radıyallahu anhüm ecmain'den herbiri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Abdesti mükemmel alın! (Abdest sırasında iyi yıkanmayan) ökçelerin vay ateşten çekeceklerine!" 216

*** AYAKLARIN YIKANMASI**

□نب ُمْسُلِمٍ145□ 6138□ 487 . . اَنَث حَرِيز ُبْن عُثْمَا ،َ عَن ْعَبْدِ الّرَحْمَن ِبْنِ مَيْسَرَةَ، عَن
ـ اَنَثّدَح هِشَاُم ْبُن عَمّاٍر اَنَث الْوَلِيُد

ب َ؛ أ ّ َر ُسوَل ّالل ِ # تَوَضَّأَ فَغَسَلَ ِر ْجلَيْهِ َثاَثًا ت َّاث.في الزوائد: إسناده حسن .
الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِيكَرِ

148. (457) (6135)- Mikdam İbnu Ma'dikerb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), abdest aldı ve ayaklarını üçer sefer yıkadı." 217

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, bu hadisler de abdest sırasında ayakların mükemmel şekilde yıkanmasını amirdir. Çıplak ayağa meshetmenin Sünnî kaynaklarda delili yoktur. Ayakların yıkanmasını amir olan hadisler mütevatirdir. Kemal İbnu'l-Hümam, Fethu'l-Kadir'de bu hususta 34 sahabeden rivayet bulunduğunu tahkike dayanarak belirtir.Müteakip hadiste görülen İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın Kur'an'dan istinbatı, bizzat kendi açıklamasından da anlaşılacağı üzere, Ashab'ın bi'l-ittifak takip ettiği amele muhaliftir. İbnu Hacer, Abdurrahman İbnu Ebi Leyla'nın: "Ashab-ı Kiram hazeratı abdestte ayakları yıkamada icma etmiştir" şeklinde Said İbnu Mansur'dan bir rivayette bulunduğunu kaydeder. Sahabelerin ayağı yıkamada icmaı, -şayet var idiyse- mesh hükmünün neshine delil olur. Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini Ashab'ın icmaına uygun şekilde açıklamak gerekeceği, izah gerektirmeyen bir husustur.İbnu Abbas'ın, meshe cevaz veren ifadesi, önce de belirtildiği üzere çeşitli yorumlarra tabi tutulmuştur. İbnu Hacer, İbnu Abbas'ın bu fetvasından rücu ettiğini de belirtir. Her halukârda tevatüren sabit olan "yıkama" emri karşısında şaz, münferid rivayetlerin hükmüne göre amel etmek büyük hatadır. 218

نَع ٍلِقَع ِنْب ِدّمَحُم ِنْبا ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ، ِمِساَقْلا ِنْب ِح ْو َر ْن َع ،ِةَّيَلُع ُنْبا اَنَث . َةَبْيَش يِبأ ُنْب□
ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ485 □6136 □148□

هْيَلْج ِر َلَسَغ َو َأَّض َّوَت # ِ ّاللّ َلوُس َر َّ أ ْت َرَكَذ يِذّلا اَهَثيِدَح يِنْعَت .ِثيِدَحْلا اَذه ْنَع□ .
يِنَلأَسَف ٍساَّبَع ُنْبا يِناَتأ : ْتَلاَق ؛ِعِّيَب ُّرلا

□□□ َلاقَف ْبا ُن ٍساَّبَع : إ

نسح هدانسإ :دئاوزلا يف. َحْسَمْلا َّإ ِ ّاللّ ِباَتِك يِف ُد ِجأ ََّو . َلْسَغْلا َّإ ا ْوَبأ َساَّنلا .

149. (458) (6136)- Rübeyyi' (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bana gelerek, şu malum hadisten sordu. -Burada Rübeyyi' "Resulullah abdest aldı ve ayaklarını yıkadı" şeklinde yaptığı rivayeti kasteder- ve bana dedi ki: Halk (yani bütün Ashab-ı Kiram hazeratı) ayakları yıkamaktan başka bir şeyi caiz görmezler. Halbuki ben, Kitabullah'ta sadece mesh görüyorum." 219

215 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/590. 216 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/590. 217 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/591. 218 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/591. 219 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/592.

AÇIKLAMA 220 için önceki hadisin açıklamasına bakılmalıdır

*** ABDESTTEN SONRA ETEGE SU SERPME**

نَع ،ِّي ِرْه ُّزلا ِنَع ،ٍليِقَع ْنَع ،َةَعيِهَل ُنْبا اَنَث . . 462 ِّاللَّدْبَع ُنْب ُ أَّسَح اَنَث ُّيِباَي ْرِفْلا□
ٍدّمَحُم ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَثّدَح ـ ـ6137 □185ـ َحَضْنأ ُ ْ أ ِين َرمأ َو . ِءوُض ُوْلا ُليِئا َرْب ِج
ِينَمَّلَع» # ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛َةَث ِراَح ِنْب ِدْي َز ْنَع ،ِدْي َز ُنْب ُةَماَسُأ اَنَثّدَح : َلاَق ؛َة َو
ْرُع

اَنَث . ُّيِسيِّنَّتلا َفُسوُي ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث َو ح .ٍمِتاَح وُبأ اَنَث : َةَمَلَس ُن ْب ِنَسَحْلا وُبأ َلاَق.«
ِءوُض ُوْلا َدْعَب ِل ْوَبْلا َنِم ُج ُرْخَي اَمِل ،ِيب ْوَث َتْحَت

ةعيهل نبا فعضل فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف. ُه َوْحَن َرَكَذَف . َةَعيِهَل ُنْبا .

150. (462) (6137)- Zeyd İbnu Harise anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cebrail aleyhisselam bana abdesti öğretti. Bu meyanda bana, abdestten sonra, çıkacak bevl (sızıntısından hasıl olacak vesveseyi önleme) için elbisemin altına su serpmemi emretti." 221

؛ٍرِباَج ْنَع ،ِرْيَب ُّزلا يِبأ ْنَع ،َنلْيَل يِبأ ِنْبا ِنَع ،ٌسْيَق اَنَث .ٍّيِلَع ُنْب ُم ِصاَع اَنَث .يِب ْحَي ُنْب
ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ464 □6135□ 181□

فيعض وهو مصاع نب سيق هدانسإ يف :دئاوزلا يف. ُهَج ْرَف َحَض َّنَف # ِ ّاللّ لوُس َر.
َأَّض َوَت : َلاَق

151. (464) (6138)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı ve fercine (ön tarafına) su serpti."222

AÇIKLAMA:

Abdest bozduktan sonra istibra denen, idrar yolundan gelen sızıntının temizlenmesi gerekir. Şu halde bir müddet bekleyerek istibra yapılıp abdest alınınca ön kısımda tabii olarak hissedilecek serinlik, abdestin bozulmuş olma vesvesesine meydan verebilir. Bunu önlemek maksadıyla kolaylık dini olan İslam, donun ön kısmına su serpmeyi teşrî etmiştir. Tirmizi'nin bir rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm, bunun Cebrail tarafından emredildiğini belirtir. Ancak bu emir alimlerce: "Fercini yıka", "istibra et", "taşla istinca ile yetinme, su ile de taharetlen" gibi başka manalara da hamledilmiştir. Doğrusu, belirtilendir. 223

*** ABDEST HAVLUSU**

ني ِض َوْلا اَنَث .ِطْمِّسلا ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .ٍدّمَحُم ُنْب ُ ا َو ْرَم اَنَث : َاَق ؛ِرَه ْز ُا ُنْب ُدَمْحَأ□

وَ ،ديِل َوْلا ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثّدَح ـ465 □6138 □182□

اَهِب َحَسَمَف ،هْيَلَع ْتَناَك ٍفوُص ًةَّبُج ُبَلَقَف ،َأَّض َوَت # ِ ّاللّ َلوُس َر َّ أ ٍّيِس ِراَفْلا َ اَمْلَس ْنَع ُنْب ِءاَطَع ْنَع ِظوُفْحَم ِنْب َةَمَقْلَع،

رَظَن َ، اميلس نم ظوفحم عامس يفو .تاقث هتاورو .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.□ . ُهَهْج َو

152. (468) (6139)- Selmanu'l-Farisî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldılar. Sonra üzerindeki yün cübbesini ters çevirip (iç tarafıyla) yüzlerini sildiler." 224

* **ABDESTTEN SONRAKİ DUA**

اَنَث .بيْحَي ُنْب ُدّمَحُم اَنَثَّدَح َو ح . . 468 ِباَبُحْلا ُنْب ُدْي َز َو ٍّيِلَع ُنْب ُنْيَسُحْلا اَنَث ِنْمح . َلاَق : ِينَثَّدَح َز ُدْي ِّيِمَعْلا ٌّنَع ْنأ ِسَن ِنْب ِكِلاَم ، ٍنَع ـ182ـ ـ اَنَثّدَح اَنَثّدَح سوُم ُنْب َرلاِدْبَع ّ6145ـ وُبأ ٍمْيَعُن . اوُلاَق: اَنَث اَمَع ُر و ُنْب ِعَبْدِّللا ّ ِنْب َو ِهْب ٍء وُبأ اَمْيَلُس َ ًيِعَخَّنلا ٌّ

ث َ َت ،َلاَق ّمُث َءوُض ُوْلا َنَسْحَأَف َأَّض َوَت ْنَم» : َلاَق # ّيِبَّنلا□

لاَق.«َل َخَد َءاَش اَهِّيأ ْن ِم .ِةَّنَجْلا ِبا َوْبأ ُةَيِناَمَث ُهَل َحِتُف ُهُلوُس َر َو ُهُدْبَع ًادّمَحُم َّ أ□ ُدَهْشأ َو ُهَل َكي ِرَش َ ُهَدْح َو ُ ّاللّ َّإ َهَلِإ َ َ أ ُدَهْشأ :ِتا َّرَم لاق.فيعض وهو ّيمعلا ديز هدانسإ يف :دئاوزلا يف.ِهِوْحَنِب ٍمْيَعُن وُبأ اَنَث .ٍرْصَن ُنْب ُميِها َرْبإ اَنَث : ُ اَّطَقْلا َةَمَلَس ُنْب وُبأ ِنَسَحْلا

فنصملا هاور امك .يذمرتلاو دواد وبأو ملسم هاور .باطخلا نب رمع ثيدح نم حيحص ثيدحلا لصأ نكل تلق : ّيدنسلا هنأ دئاوزلا بحاص نم بجعلاو ،هيلع هّبن امك ،رمع ةياور نم ةياور عمر أيضا. و ةربع فيعضتب يذمرتلا ثيدحلا يف

ملسم حيحص يف ثيدحلا توبث عم يذمرتلا مك بلع رصتقا .

153. (469) (6140)- Hz. Enes anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim abdest alınca onu mükemmel kılar, sonra da üç kere: "Eşhedü enla ilahe illallalhu vahdehu la şerike leh ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resulühü" derse, kendisine cennetin sekiz kapısı açılır, dilediğinden içeri girer." 225

---

220 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/592. 221 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/592. 222 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/593. 223 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/593. 224 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/593.

*** TUNÇ KAPLA ABDEST**

نَع ، رَمُع ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ،ُّيِد ْر َوا ّرَدلا ٍدّمَحُم ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث . ٍبِساَك ِنْب ِدْيمُح ُنْب□
ُبوُقْعَي اَنَثّدَح ـ472 □6141□ 184□

ل ّج َرُأ ْتُنُك : ْتَلاَق .ٍرْفُص ْنِم ٌبَضْخِم اَهَل ً اَك ُهَّنأ ؛ٍشْحَج ِتْنِب َبَنْي َز ْنَع ،هِيبأ ْنَع ،ٍشْحَج□
ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ِنْب ِد ّمَحُم ِنْب َميِها َرْبإ

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.ِهِيف # ِ ّاللّ ِلوُس َر َسْأ َر .

154. (472) (6141)- Zeyneb Bintu Cahş radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre, "Kendisinin sarıdan (tunçtan) bir teknesi vardı ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saçlarını bu leğende tarardı." 226

*** UYUYANIN ABDESTİ**

نْب ِلْيَضُف ْنَع ،ٍجاَّجَح ْنَع ،َةَدِئا َز ِيبأ ِنْب َأي ِرَك َز ُنْب ىي ْحَي اَنَث . َة َرا َر ُز ِنْب ِرِماَع ُنْب□
ِ ّاللُّدْبَع اَنَثّدَح ـ478 □ 6142 □188ـ .تاقث هُلاجر ٌدانسإ اذه ؛دئاوزلا يف. ّىلَصَف َماَق
ّمُث . َخَفَن ّىتَح َماَن # ِ ّاللّ َلوُس َر ّ أ ِ؛ ّاللِّدْبَع ْنَع ،َةَمَقْلَع ْنَع ،َميِها َرْبإ ْنَع ،وِ رْمَع

ّسلدي ً اك ،ةاطرأ نبا وهو ،اجاجح هيف ً أ إ .

155. (475) (6142)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (bir gün) horlayıncaya kadar uyudu. Sonra kalkıp namaz kıldı." 227

داَّبَع ِنْب ىيْحَي ْنَع ،ٍرَطَم يِبأ ِنْب ِثْي َرُح ْنَع ،َةَد ِئا َز ِيبأ ِنْبا ِنَع ،َة َرا َر ُز ِنْب ِرِماَع ُنْب ِ□□
ّاللِّدْبَع اَنَثّدَح ـ476 □6143□ 186□

اذه :دئاوزلا يف.# ّيِبَّنلا ِينْعَي . ٌسِلاَج َوُه َو ِكلذ ُهُم ْوَن ً اَك : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،ٍرْيَبُج ِنْب
ِديِعَس ْنَع ،ٌىِراَصْن'ا ّة َرْيَبُه يِبأ

تلق : ّدنسلا لاق.قايسلا اذه ريغب ،سابع نبا نع ،رخآ هجو نم يذمرتلاو دواد وبأ هاورو
.ثيرح فعضل فيعض هدانسإ

نعملا ثيح نمو دانس" ا ثيح نم دواد وبأ هفّعض دق .

156. (476) (6143)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o uykusu, kendisi yani Hz. Peygamber oturur iken olmuştur." 228

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın uykudan kalkıp abdest almadan namaz kıldığına dair rivayetler, şarihlerce şöyle izah edilir. Aslında uyku abdestin bozulmasına vesiledir Çünkü farkında olmadan, uyuyan yellenmiş olabilir. Buna rağmen Resulullah'ın abdest almadan namaz kılması, onun kalbinin uyumamış olmasındandır. Zira başka hadislerde "gözünün uyuduğu, kalbinin uyumadığı" belirtilmiştir. 229

*** ZEKERE DEGİNCE ABDEST Mİ?**

اَنَث . ُّيِقْشَمَّدلا َميِها َرْبإ ُنْبا ِنَمْح َّرلاُدْبَع اَنَثّدَح َو ح سيِع ُنْب ُنْعَم اَنَث . ُّيِما َز ِجْلا ِرِذْنُمْلا
ُنْب ُميِها َرْبإ اَنَثّدَح ـ455 □6144 □87□

نْب ِرِباَج ْنَع ً، اَب ْوَث ِنْب ِنَمْح َّرلاِدْبَع ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ،نَمْح َّرلاِدْبَع ِنْب َةَبْقُع ْنَع ،ِبْئِذ يِبأ ِنْبا□
ِنَع ،ًاعيِمَج ،ِعِفاَن ُنْب ِ ّاللُّدْبَع نمحرلادبع نب ةبقع .لاقم هدانسإ يف :دئاوزلا ي .ف«ُ ءُوض
ُوْلا ِهْيَلَعَف ،ُه َرَكَذ ْمُكُدَحأ َّسَم اَذإ» :#ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ِ؛ ّاللِّدْبَع

تاقث هلاجر نقابو ،لوهجم خيش ّنيدملا نبا لاقو .تاقثلا يف هابح نبا هركذ .

157. (490) (6144)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz zekerine (erkeklik uzvuna) dokunacak olursa ona abdest almak gerekir." 230

ا َوْكَذ ِنْب ِريِشَب ِنْبا َدَمحأ ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَثّدَح َو ح .ٍروُصْنَم ُنْب َّلَعُمْلا اَنَث . َةَبْيَش يِبأ □□
ُنْب ِرْكَب ُوبأ اَنَثّدَح ـ451 □6148 □185□

مُأ ْنَع ً، اَيْفُس يِبأ ِنْب َةَسْبَنَع ْنَع ،ِلوُحْكَم ْنَع ،ث ِراَحْلا ُنْبا ُء ًَعْلا اَنَث .ٍدي ِمَح ُنْب ُمَثْيَهْلا□□
اَنَث : َاَق .ٍدّمَحُم ُنْب ُ ا َو ْرَم اَنَث . ُّيِقْشَمِّدلا ّنقشمدلا لوحكم هيفف .لاقم دانس“ا يف
دئاوزلا يف.« ْأَّض َوَتَيْلَف ُهَج ْرَف َّسَم ْنَم» : ُلوُقَي #ِ ّاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : ْتَلاَق ؛َةَبيِبَح:

بأ نب ةسبنع نم عمسي مل هنإ : ةعر ُز وبأو ّيراخبلا لاق دقو اميس .هثيدح كرت بجوف
ةنعنعلاب هاور دقو ،سّلدم وهو

عطقنم دانس“اف :َ ايفس .

[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/594. [226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/594. [227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/595. [228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/595. [229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/595. [230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/596.

158. (481) (6145)- Ümmü Habibe ve Ebu Eyyub (radıyallahu anhümâ)'dan rivayet edildiğine göre "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Fercine (cinsiyet uzvuna) dokunan abdest alsın" dediğini işitmişlerdir." [231]

نْب ِرَفْعَج ْنَع ،ةَيِواَعُم ُنْبا ُ ا َو ْرَم اَنَث . ُّي ِصْم ِحْلا ٍرانِيد ِنْب ِريِثَك ِنْب ِديِعَس ِنْب ً□
اَمْثُع ُنْب و ُرْمَع اَنَثّدَح ـ454 □6146 □188□

هدانسإ يف :دئاوزلا يف.«َكْن ِم ٌةَيْذ ِح َوُه اَمَّنإ» َلاَقَف ،ِرَكَّذلا ِّسَم ْنَع # ِ ّاللّ ُلوُس َر َلِئُس
َلاَق ؛ةَماَمُأ يِبأ ْنَع ،ِمِساَقْلا ِنَع ،ِرْيَب ُّزلا :

هومهتاو هثيدح كرت بلع اوقفتا دقو .ريبزلا نب رفعج .

159. (484) (6146)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kişinin zekerine değmesinden sorulmuştu: "O senin vücudundan küçük bir et parçasından başka birşey değil" buyurdular." [232]

AÇIKLAMA:

Bu mevzuda gelen bütün rivayetleri değerlendiren İslam fakihlerinin birkısmı bu temasın abdesti bozmayacağına hükmederken, diğer bir kısmı da bozacağına hükmetmiştir. Bozmaz diyenler arasında Ebu Hanife, Kûfe ehli ve İbnu'l-Mübarek de vardır.[233]

*** ATEŞTE PİŞENDEN ABDEST Mİ?**

اَك :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع ،ٍكِلاَم يِبأ ِنْب َدي ِزَي ُنْب ُدِلاَخ اَنَث .ُق َر ْز‘ا ِدِلاَخ □□
َنْب ُماَشِه اَنَثّدَح ـ457 □6147 □165□

هدانسإ يف :دئاوزلا يف.«ُرأَّنلا ِت َّسَم اَّمِم أُوَّض َوَت» :ُلوُقَي # ِ ّاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس ْنُكأ
ْمَل ُ إ اَتَّمُص :ُلوُقَي َو ِهْيَنُذُأ ىَلَع ِهْيَدَي ُعَضَي

ةحصلاب مولعم نتملاو .َ ورخآ هفعضو ةعامج هقثو .ديزي نب دلاخ .

160. (487) (6147)- Yezid İbnu Ebi Malik'ten rivayet edildiğine göre, "Enes İbnu Malik (radıyallahu anh) ellerini kulaklarının üstüne koyarak: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ateşte pişen şeyi yiyince abdest alın" dediğini işitmemişsem kulaklarım sağır olsun!" derdi." 234

اللِّدْبَع َو ،ٍراَنِيد ِنْب وِ رْمَع َو .ِردَكْنُمْلا ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ؛ةَنْيَيُع ُنْب ُ اَيْفُس اَن َرَبْخأ .□ □
ِحاَّبّصلا ُنْب ُدّمَح ُم اَنَثّدَح ـ458 □6145 □161ـ اذه لاجر :دئاوزلا يف.أُوَّضَوَتَي ْمَل َو
ًامْحَل َو ًازْبُخ ُرَمُع َو ٍرْكَب وُبأ َو # ُبّنَّلا َلَكأ :َلاَق ِ؛ّاللِّدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع ٍ،لِيقَع ِنْب ِدّمَحُم ِنْب

تاقث دانس"ا .

161. (489) (6148)- Hz.Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer ekmek ve et yediler ve abdest tazelemediler."235

ْنب ُدْي َوُس اَنَث ٍ.راَسَي ِنْب ِرْيَشُب ْنَع ٍ،ديِعَس ِنْب ىيْحَي ْنَع ٍ،رِهْسُم ُنْب ُّيِلَع اَنَث .□
َةَبْيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ482 □6148 □162ـ َت ْوُّي ْمَلَف ٍ،ةَمِعْطَأِب اَعَد َّمُث .
َرْصَعْلا ىّلَص ِءاَبْهَّصلاِب اوُناَك اَذإ ىّتَح .َرَبْيَخ ىلإ # ِ ّاللِّ ِلوُس َر َعَم اوُج َرَخ ْمُهَّنأ ؛ُّي
ِراَصْن'ا ِ اَمْعُّنلا

تاقث هدانسإ لاجر :دئاوزلا يف.َب ِرْغَمْلا اَنِب ىّلَصَف َماَق َّمُث .ُهاَف َضَمْضَمَف .ٍءاَم ِب .
اَعَد َّمُث .اوُب ِرَش َو اوُلَكأف .ٍقيِوَسِب ّاَإ

162. (492) (6149)- Süveyd İbnu Nu'man el-Ensari'nin anlattığına göre, "Ashab'tan bir grup Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hayber'e hareket ederler. Yolda Sahba nam mevkiye gelince ikindi kılınır. Aleyhissalâtu vesselâm yiyecek talep eder. Sadece kavud çıkarılır. Onlar yenilir, içilir. Sonra su talep eden Resulullah ağzını çalkayıp cemaate akşam namazı kıldırır." 236 AÇIKLAMA:Ateşte pişen şeyi yiyince abdest alınacağına ve alınmayacağına dair başka rivayetler de var. Fukaha bu hususta ihtilaf etmiş olsa da, cumhur ateşte pişeni yemekle abdest gerekmeyeceğine hükmetmiş, diğer hadislerin mensuh olduğunu belirtmiştir. 237

* DEVE ETİ YEYİNCE ABDEST Mİ?

---

231 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/596. 232 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/597. 233 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/597. 234 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/597. 235 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/598. 236 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/598. 237 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/598.

نب ِ ّاللَّدْبَع ْنَع ِ,جاَّجَح ْنَع ,ما َّوَعْلا ُن . 486 ٍمِتاَح ِنْب ِ ّاللَّدْبَع ُنْب ُمِيها َرْبِإ ,ٍّيِو َرَهْلا َقاَحْسِإ
وُبأ اَنَثَّدَح ـ ـ6185 163 ْب ُداَّبَع اَنَث.

لاَق :َلاَق ،ٍرْيَضُح ِـّْب ِدْيَسُأ ْنَع ،َنْلَيل ِيبأ ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث (ُهْنَع ُذْخَأي ُمَكَحْلا ً اَك َو
ِ ّاللَّدْبَع ,ِ مَو ْن لِ بَنِي مِشاَه ٍ) وَ كَا ً ةَقِث ًة.

لِب"اِ َ اَبْلأ ْنِم أُوَّض َوَت َو ِمَنَغْلا ِ َ اَبْلأ ْنِم ا ُؤَّض َوَت َ» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر ،بليل يبأ » .
نب نمحرلادبع نع» ظوفحملاو .هريغ هفلاخ دقو .هسيلدتو ةاطرأ نب جاجح فعضل فيعض
هدانسإ :دئاوزلا يف

ءاربلا نع» .

163. (496) (6150) Üseyd İbnu Hudayr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Koyun sütünü içince abdest almayın, deve sütünü içince abdest alın." 238

ي ِرا َزَفْلا َة َرْيَبُه ِن . . 487 ِهَّب َر ِدْبَع ُنْب ُدي ِزَي اَنَث ـ6181 ىيْحَي ُنْب ُدَمَحُم
اَنَثَّدَح ـ ـ164 ْب َرَمُع ِنْبا َدي ِزَي ِنْب ِدِلاَخ ْنَع ,ةَّيِقَب اَنَث : ُلوُقَي # ِ ّاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :
ُلوُقَي وٍ رْمَع َنْب ِ ّاللَّدْبَع ُتْعِمَس : ُلوُقَي ٍراَثِد َنْب ِب ِراَحُم ُتْعِمَس :َلاَق ؛ِبِئاَّسلا ِنْب ِءاَطَع ْنَع

ِيف اوُّلَص َو . ِمَنَغْلا ِ َ اَبْلأ ْنِم أُوَّض َوَتَت َ َو ,ِلِب"اِ َ اَبْلأ ْنِم أُوَّض َوَت َو . ِمَنَغْلا ِموُحَل ْنِم
أُوَّض َوَتَت َ َو ,ِلِب'ا ِموُحَل ْنِم ا ُؤَّض َوَت»

تاقث هلاجر .ةنعنعلاب هاور دقو .سّلدم وهو ديلولا نب ةيقب هدانسإ يف :دئاوزلا يف.«.
ِلِب'ا ِنِطاَعَم ِيف اوُّلَصُت َ َو ، ِمَنَغْلا ِحا َرُم

لاحلا لوهجم رمع نب دلاخ .

164. (497) (6151)- Abdullah İbnu Amr anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Devenin etini yeyince abdest alın, koyunun etini yeyince abdest almayın. Deve sütü içince de abdest alın, koyun sütü içince abdest almayın; koyun ağılında namaz kılın, deve ağıllarında namaz kılmayın!" buyurdular."239

AÇIKLAMA:

Alimler, bu hadislerdeki "abdest (vudu)" kelimesini yıkamak manasında anlamış, daha yağlı olan deve eti yiyip sütü içilince, yağdan arınmak için ağzın yıkanmasının tavsiye edildiğini belirtmişlerdir. Müteakip hadis bu hususu te'yid eder. 240

*** SÜT İÇİNCE MAZMAZA**

سآبَع ُنْب ِنمْيَهُمْلا ُدْبَع اَنَث.ٍبَعْصُم وُبأ اَنَثّدَح ـ855 □6182 □166□□

هدانسإ :دئاوزلا يف .(ًاَمَسَد ُهَل ّ إَف ،نَبّللا َن ِم اوُضِمْضَم) َلاَق # ِ ّاللّ ل َوُس َر ّ أ ؛هّدَج
ْنَع ،هيِبأ ْنَع ،ُّيِدعاّسلا ٍدْعَس ِنْب ِلْهَس ِنْب

قافتاب .ثيدحلا ركنم :يراخبلا هيف لاق .نميهملا دبع فعضل فيعض .

165. (500) (6152)- Sehl İbnu Sa'd es-Saidi (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Süt içince ağzınızı su ile çalkalayın, çünkü o yağlıdır" buyurdular." [241]

*** ÖPME ABDESTİ BOZAR MI?**

نَع ،ِتِباَث يِبأ ِنْب ِبِبَح ْنَع ، ُشَمْع'ا اَنَث . ٌعيِك َو انَث : َاَق .ٍدّمَحُم ُنْب ُّيِلَع َو ،ةَبْيَش يِبأ□
ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ852 □6183 □166□

تْنأ َّا ِيه اَم : ُتْلُق .ُْأضوَتَي ْمَل َو ِة َّ َصلا يِلإ َج َرَخ َّمُث ِهِئاَسِن َضْعَب َلَّبَق # ِ ّاللّ َلوُس□ .
َر َّ أ ؛ةَ َشِئاَع ْنَع ،ِرْيَب ُّزلا ِنْب َة َو ْرُع ءاج دقو .جاجتحا يف ،روهمجلا دنع ،رضي لاسراو
لاسرإ هيف دانسإب يئاسنلاو دواد وبأ هاور دق ثيدحلا اذه. ْتَك ِحَضَف

قافتاب ةجح ثيدحلاف .نيدانسإب فنصملا هاورو .نسح دانسإب رازبلا هاور دقو . .
ّينطقرادلا هركذ ،وصوم دانس“ا كلذب

166. (502) (6153)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hanımlarından birini öptü, sonra çıkıp namaza gitti, abdest almadı." (Ravi Urve der ki): "O mutlaka sendin!" dedim. Aişe güldü."[242]

بَنْي َز ْنَع ،ِبْيَعُش ِنْبا و ِرْمَع ْنَع ،ِجاَّجَح ْنَع ،ِلْيَضُف ُنْب ُدّمَحُم اَنَث . 853 □6184 َةَبْيَش□
يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ ـ167ـ جاجح هدانسإ يف :دئاوزلا يف.يِب ُهَلَعَف اَمَّب ُر َو .أُض
َوَتَي ً َو يِّلَصُي َو ُلِّبَقُي َّمُث أُض َوَتَي ً اَك # ِ ّاللّ َلوُس َر َّ أ ؛ةَشِئاَع ْنَع ،ةَّيِمْهَّسلا

ةجح اهب موقت ّينطقرادلا اهيف لاق ،بنيزو .ةنعنعلاب هاور دقو .سّلدم وهو .ةاطرأ نب.

---

[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/599. [239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme

ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/599. 240 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/599. 241 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/600. 242 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/600.

167. (502) (6154)- Yine Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest alır, sonra (zevcesini) öper ve abdest almadan namaz kılardı. Bunu bana yaptığı da olurdu." 243

AÇIKLAMA:

"Öpme"nin, kadına değmenin abdesti bozup bozmayacağı ihtilaflı bir mevzudur. Ashab ve tabiinden birkısmı, Ebu Hanife, Süfyan-ı Sevrî ve Kûfe ehli öpmenin adesti bozmayacağına hükmetmişlerdir.İmam Malik, Şafii, Evzai, Ahmed ve İshak ise öpme ve değmenin abdesti bozacağına hükmetmişlerdir. Ancak Hanefiler de mübaşeret-i fahişenin abdesti bozacağına hükmetmişlerdir: Kadın ve erkek çıplak veya ince bir haille karınlarını veya müntesir bulunan uzuvlarını değdirdikleri takdirde yaşlık hasıl olmasa da abdest bozulur. Sadece İmam Muhammed, "Bu durumda da yaşlık hasıl olmadıkça abdest bozulmaz" demiştir. 244

*** ABDEST ÜSTÜNE ABDEST**

؛يِّلَذُهْلا ٍفْيَطُغ يِبأ ْنَع ِءداَي ِز ُنْب ِنمْح َّرلاُدْبَع اَنَث . ُئ ِرْقُمْلا ُدي ِزَي ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث .يْحَي
ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ812 □6188 □165□

بلاِ َداَع َّمُث ،َّلَص َو َأَّض ً َوَتَف َماَق ُة َّ صلا ِت َرَضَح َّمَلَف .ِد ِجْسَمْلا يِف ِهِسِلْجَم يِف
،باَّطَخْلا ِنْب َرَمُع َنْب ِ ّاللَّدْبَع ُتْعِمَس :َلاَق بلاِ َداَع َّمُث ،ّلَص َو َأَّض َوَتَف َماَق ُب ِرْغَمْلا ِت
َرَضَح َّمَلَف .ِهِسِلْجَم بلاِ َداَع َّمُث ،ّلَص َو َأَّضوَتَف َماَق ُرْصَعْلا ِت َرَضَح َّمَلَف .ِهِسِلْجَم :
َلاَقَف .ْمَعَن :ُتْلُقَف ؟يِّنِم اَذه َنلاِ َو ،ّيَلاِ ُتْنِطَف َوأ :َلاَق ؟ٍة َ َّص ِّلُك َدْنِع ُءوُض ُوْلا ًةَّنُس ْمأ
ًةَضي ِرَفأ .ُّالل َكَحَلْصأ :ُتْلُقَف .ِهِسِلْجَم

لُك َنلَع َأَّض َوَت ْنَم» :ُلوُقَي # ِ ّالل َلوُس َر ُتْعِمَس يِّنِكَل َو .ْثِد ْحُأ ْمَلاَم .ا َهَّلُك ِتا□□
َوَلَّصلا ِهِب ُتْيَّلَص ِحْبُّصلا ِة َ َّصِل ُتْأَّض َوَت ْوَل .ً وهو ،ّيقيرف“ا دايز نب نمحرلادبع بلع
ثيدحلا رادم :دئاوزلا يف.ِتاَنَسَحْلا نف ُتْبِغ َر اَّمَنإ َو «ٍتاَنَسَح ُرْشَع ُهَلَف ٍرْهُط

ةصقلا ركذ ريغب يذمرتلاو دواد وبأ هاورو .سّلدي َ اك هفعض عمو .فيعض .

168. (512) (6155)- Ebu Gutayf el-Huzelî anlatıyor: "Abdullah İbnu Ömer'i, mesciddeki ders halkasında dinlemiştim. Namaz vakti girince, kalkıp abdest aldı ve namaz kıldı, sonra tekrar tedris halkasına döndü. İkindi vakti olunca, yine kalkıp abdest aldı, namaz kıldı, tekrar yerine geldi. Akşam vakti girince, kalkıp abdest aldı ve namaz kıldı, sonra yerine geldi. Ben: "Allah seni ıslah buyursun, her namaz girince abdest almak farz mı sünnet mi?" dedim."Sen hep beni ve yaptığımı mı gözetledin?" dedi. "Evet!" dedim. Bunun üzerine: "Hayır" dedi ve açıkladı: "Eğer sabah namazı için abdest alsam onunla bütün namazları kılabilirim, (bu caizdir), yeter ki abdestimi bozmamış olayım. Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kim abdest üzerine abdest alırsa ona on hasenat vardır" dediğini işittim de bu hasenelere talip oldum." 245

* ABDEST HADESTEN SONRA VACİPTİR

يِبأ ْنَع ،ِّيَسُمْلا ُنْب ُديِعَس ا . . 814 6186 168 َنأَبْنأ ِّي ِرْه ُزلا ِنَع ،ِدشا َر ِنْب ِرَمْعَم ْنَع
ِّيِب ِراَحُمْلا اَنَث ِبْي َرُك وُبأ اَنَثّدَح ـ ـ،

دئاوزلا يف.«ًاحي ِر َد ِجَي ْوأ ًات ْوَص َعَمْسَي ّتَح ْف ِرَصْنَي َ» : َلاَقَف .ِة َّ َصلا ِيف:
ِهَبَشَّتلا ِنَع # ِّيِبَّنلا َلِئُس : َلاَق ِّي ِرْدُخْلا ٍديِعَس

ركني دمحأ مام“ا َ اكو .ديز نبا ّاللدبع نب ديعس نع ،هنع اوور ّيرهزلا باحصأ نم ظاّفحلا َ
أب للعم هنأ إ .تاقث هلاجر

ّسلدي َ اك اميس . رمعم نم عمسي مل هن‘ ،رمعم نع ّبراحملا ثيدح .

169. (514) (6156)- Ebu Saidi'l-Hudri (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a namazda abdestin bozulduğuna dair düşülecek şüpheden sorulmuştu, şöyle cevap verdi: "Kulağına bir ses, burnuna bir koku gelinceye kadar namazdan ayrılmasın." 246

و ِرْمَع ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ،ِ ّاللّ ِدْيَبُع ِنْب ِزي ِزَعْلا ِدْبَع ْنَع ،ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسإ اَنَث .َةَبْيَش يِبأ ُنْب
ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ816 6187 175

وأ ٍحي ِر ِنْم إ َءوُض ُو َ» ُلوُقَي # ِ ّاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس يِّنإ : َلاَق ؟ َكِلذ َّمِم : ُتْلُقَف . ُهَب
ْوَث ُّمُشَي َدي ِزَي َنْب َبِئاَّسلا ُتْيأ َر : َلاَق ،ٍءاَطَع ِنْب

فيعض وهو زيزعلادبع هدانسإ يف :دئاوزلا يف.«ٍعاَمَس .

170. (516) (6157)- Muhammed İbni Amr İbnu Ata rahimehullah anlatıyor: "Ben, Saib İbnu Yezid'i elbisesini koklarken gördüm ve: "Bunu niçin yapıyorsun?" diye sordum. Bana: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Abdest, koku veya işitmek sebebiyle vacib olur!" dediğini işittim, bunun için kokluyorum" dedi. 247

AÇIKLAMA:

---

243 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/601. 244 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/601. 245 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/602. 246 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/602. 247 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/603.

Bu hadislerde müvesvis kimselere hitap edildiği bellidir. Çünkü ses işitmemiş, koku burnuna kadar gelmemiş bile olsa, kişi yel kaçırdığının idrakinde olunca abdesti bozulur, hadiste geçtiği üzere bir araştırmaya girişmesine hacet kalmaz. Ama vesveseli kimselere, şeriatımız böyle bir kolaylık yolu göstermiştir. 248

*** KİRLENMEYEN SUYUN MİKTARI**

نْب ِ ّاللِّدْبَع ِنْب ِ ّاللِّدْيَبُع ْنَع ،ِرِذ ْنُمْلا ِنْب ِم ِصاَع ْنَع ؛ةَمَلس ُنْب ُدامَّح اَنَث . ٌعيِك َو اَنَث .□
ٍدّمَحُم ُنْب ُّيِلَع اَنَثّدَح ـ815 □6185 □171□

ةَمَلس ُنْب ِنَسَحْلا وُبأ َلاَق.«ٌءيَش ُهْس ِّجَنُي ْمَل ،اًثَث ْوأ ِنْيَتَّلُق ُءاَمْلا ًاَك اَذإ» :#ِ ّاللّ□ .
ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛هيِبأ ْنَع ، َرَمُع ِنْب ِ ّاللِّدْبَع لاجر :دئاوزلا يف.ُه َوْحَن َرَكَذَف . َةَمَلس ُنْب
ُدامَّح اَنَثَّدَح :اوُلاَق ؛ُّيِش َرُقْلا َةَشِئاَع ُنْبا َو ،ةَمَلس وُبأ َو ،ديِل َوْلا وُبأ اَنَث . ٍمِتاَح وُبأ اَنَثَّدَح

ثث وأ» هلوق خ ام ،يذمرتلاو دواد وبأ هاور دقو .تاقث هدانسإ» .

171. (518) (6158)- Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Su iki veya üç kulle oldu mu onu hiçbir şey kirletmez." 249

AÇIKLAMA:

Kulleteyn bahsi daha önce geçti. 250

نْبا ِءاَطَع ْنَع ،هيِبأ ْنَع ؛مَلسأ ِنْب ِدْي َز ُنْب . 818 □6188 ِنمْح َّرلاُدْبَع اَنَث ُّيِنَدَمْلا□
ٍبَعْصُم وُبأ اَنَثّدَح ـ ـ172 ِنَع َو . ُرُمُحْلا َو ُب ًِكلا َو ُعاَبِّسلا اَهُد ِرَت ِةَنيِدَمْلا َو َةَّكَم َنْيَب
يِتّلا ِضاَي ِحْلا ِنَع َلِئُس #ِّيِبَّنلا ً أ ٌّيِ ِرْدُخْلا ِديِعَس يِبأ ْنَع ،ٍراَسَي :مكاحلا هيف لاق
نمحرلادبع هدانسإ يف :دئاوزلا يف.«ٌروُهَط . َرَبَغ اَم اَنَل َو .اَهِنوُطُب يِف ْتَلَمَح اَم اَهَل» :
َلا َقَف ؟اَهْنِم ِة ِراَهَّطلا

هفعض ىلع اوعمجأ :ّيزوجلا نبا لاق .ةعوضوم ثيداحأ هيبأ نع ىور .

172. (519) (6159)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Mekke ile Medine arasında bulunan vahşi hayvanların, köpeklerin, eşeklerin uğradıkları havuzlar ve bunların suyu ile temizlik yapılıp yapılamayacağı hususunda sorulmuştu: "Karınlarında götürdükleri onlarındır, kalan da bizimdir, temizlikte kullanabilirsiniz" dedi." 251

AÇIKLAMA:

Şarihler: "Resulullah'ın bu sözü, mezkur havuzların, iki kulle veya "büyük havuz" sınıfına girecek kadar çok

suya sahip olduğuna hamledilir, aksi takdirde bu hadisten "vahşi hayvanların artığı temizdir" hükmü [252] çıkarılamaz" demiştir.

*** HAYIZ**

ة َرْضَن اَباَ ُتْعِمَس :َلاَق ؛ِباَهِش ِنْب ِفي ِرَط ْنَع ، ُكي ِرَش اَنَث .ً و ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث□□ □173□ 6165□ 825ـ اَنَثّدَح ُدَمْحاَ ُنْب اَنِس .ٍ

لاَقف ،# ِ ّاللّ ُلوُس َر اَنْيَلاِ بهَتْنا ىّتَح .ُهْنَع اَنْفَفَكَف َلاَق .ٍرِاَم ِح ُةَفي ِج ِهيِف اَذإِف .□ : ِريِدَغ ىلاِ اَنْيَهَتْنا :َلاَق ؛ِ ّاللّدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع ُثّدَحُي

لاق .باهش نب فيرط فعضل ،فيعض رباج ثيدح دانسإ :دئاوزلا يف.اَنْلَمَح َو اَنْي َو ْراَ َو اَنْيَقَتْساَف « ٌءْىَش ُهُس ّجَنُي َ َءاَمْلا ّ إ»

فيعض هنأ ىلع اوعمجأ :ّربلادبع نبا .

173. (520) (6160)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Biz büyük bir su birikintisine rastladık, içerisinde eşek ölüsü vardı. Bu leş sebebiyle o sudan kullanmaktan kaçındık. Nihayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize uğradı. (Halimize muttali olunca): "Şurası muhakkak ki, suyu hiç bir şey kirletmez" buyurdular. Biz de oradan su aldık (hayvanlara) içirdik ve (kaplarımıza) su aldık." [253]

اَنأَبْناَ .ُنيِدْش ِر اَنَث .ٍدّمَحُم ُنْب ُ ا َو ْرَم اَنَث :َاَق .ِ أّيِقْشَمِّدلا ِديِل َوْلا ُنْب ُسا ّبَعْلا َو ،ِدِلاَخ ُنْب ُدوُمْحَم اَنَثّدَح ـ821 □ 6161 □ 174□

ىلَع َبَلَغ اَم ّإ ، ٌءْيَش ُهُس ّجَنُي َ َءاَمْلا ّ إ» # ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ّيِلِهاَبْلا َةَماَمُأ يِبأ ْنَع ،ِدْعَس ِنْب ِدِشا َر ْنَع ،ِحِلاَص ُنْب ُةَيِواَعُم وبأو يئاسنلا هاور ،ءانثتسا َ ودب ثيدحلا : ّيدنسلا لاق.نيدشر فعضل فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«ِهِن ْوَل َو ِهِمْعَط َو ِه ِحي ِر

يردخلا ديعس يبأ ثيدح نم يذمرتلاو دواد .

248 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/603. 249 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/603. 250 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/603. 251 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/604. 252 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/604. 253 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/604.

174. (521) (6161)- Ebu Ümame el-Bâhilî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki suyu hiç bir şey kirletmez, yeter ki (pis madde) kokusuna, tadına ve rengine galebe çalmasın."254

AÇIKLAMA:

Bu bahis daha önce geçti, tekrar etmeyeceğiz 255 .

*** YEMEYE BAŞLAMAYAN ÇOCUGUN SİDİGİ**

أ ؛ِز ْرُك ِّمُأ ْنَع ٍ,بْيَعُش ِنْب و ِرْمَع ْنَع ٍ,دْي َز ُنْب ُةَماَسُأ اَنث . ُّيِفَنَحْلا ٍرْكَب وُبأ اَنَث . □□□
ٍراَّشَب ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ827 □6162 □178ـ عمسي مل بيعش نب ورمع َ إف .عاطقنا
هدانسإ يف :دئاوزلا يف.«ُلَسْغُي ِةَي ِراَجْلا ُل ْوَب َو ،ُحَضْنُي ِم ُّغْلا ُل ْوَب» :َلاَق # ِ ّاللّ
َلوُس َر

. زرك مأ نم

175. (527) (6162)- Ümmü Kürz (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Henüz yemek yemeyen) erkek çocuğun sidiğini temizlemek için su serpilir, kız çocuğunun sidiği ise yıkanarak temizlenir." 256

AÇIKLAMA:

Bu mesele daha önce geçtiği üzere, Hanefîler başka delilleri esas alarak bu hadisle amel etmemiştir. 257

*** SİDİK DEGEN TOPRAGIN TEMİZLENMESİ**

نبا اَنَدْنِع َوُه َو ،بيْحَي ُنبا ُدّمَحُم َلاَق ؟ِيلَذُهْلا ِ ّاللّ ِدْيَبُع ْنَع ِ، ّاللّدْبَع ُنب ُدّمَحُم اَنَث .بيْحَي□
ُنب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ835 □6163 □176□

و .ًادّمَحُم َو ينِم ْح َرا ! ّمُهّللا :َلاَقَف ،# ّيِبّنَلا ىلإ ُّيِبا َرْعأ َءاَج :َلاَق ؛عَقْس ِا‘ نبا□ □□
َةَلِثا َو ْنَع ؟ُّيِلَذُهْلا ِحيِلَمْلا وُبأ اَنَث .ٍدْيَمُح يِبأ َلاَقَف .ْهَم :# ّيِبّنَلا ُباَحْصأ َلاَقَف .ُلوُبَي
َجَشَف ،َلاَق «! َكَلْي َو ْوأ ! َكَحْي َو ،ًاعِسا َو َت ْرَظَح ْدَقَل» :َلاَقَف .ًادَحأ اَناّيإ َكِتَمْحَر يِف
ْك ِرْشَت ىلع مهقافت فيعض عقس‘ا نب ةلثاو ثيدح دانسإ :دئاوزلا يف. ِهْيَلَع ّب َصَف ٍءاَم
ْنِم ٍلْجَسِب اَعَد ّمُث «ُهوُعَد» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر

ثيدحلا ركنم :يراخبلا لاقو .بئاجع حيلملا يبأ نع يوري :مكاحلا لاق .ّىلذهلا ّاللّدبع فعض .

176. (530) (6163)- Vâsile İbnu'l-Eska anlatıyor: "Bir bedevi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Allahım, bana ve Muhammed'e rahmet kıl! Bu rahmetinde bize başkasını ortak yapma!" diye dua etti. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Bak şu yaptığına! -veya: Yazık sana!- Sen geniş olan şeyi gerçekten daralttın!" buyurdu. Derken bedevi bacaklarını ayırıp akıtmaya başladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın ashabı: "Hey! (ne yapıyorsun!) deyip (telaşlandılar). Aleyhissalâtu vesselâm: "Bırakın adamı (işini tamamlasın!)" diye müdahale etti. Sonra da bir kova su getirtip üzerine döktü." 258

*** TOPRAK TOPRAGI TEMİZLER**

نَع ،نِيَصُحْلا ِنْب َد ُواَد ْنَع ؛َةَبيِبَح يِبأ ِنْبا ِنَع ،ُي ِرُكْشَيْلا َليِعاَمْسإ ُنب ُميِها َرْبإ اَنَث . 832□
ِبْي َرُك وُبأ اَنَثّدَح ـ ـ6164 □177ـ ُض ْر ا‘» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَقَف .َةَس ّجَنلا َقي ِرّطلا
ُأَطَنَف َد ِجْسَمْلا ُدي ِرُن اّنإ ! ّاللّ َلوُس َر اَي :َليِق :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبأ ْنَع ،َ اَيْفُس يِبأ

هفعض ىلع اوقفتا امم هخيشو :ّيبهذلا لاق .لوهجم ّيركشيلا َ إف .فيعض هدانسإ .
دئاوزلا يف.«ًاضْعَب اَهُضْعَب ُرِّهَطُي:

177. (532) (6164)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü biz mescide gelirken pis yerlere basıyoruz (bu durumda ne yapmamız gerekir?) diye sorulmuştu. Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Yeryüzünün bir kısmı (yürüyünce) diğer bir kısmını temizler." 259

نَع ِ، ّاللّدْيَبُع ِنْب ِرْسُب ْنَع ،ِدِقا َو ُنب ُدْي َز اَنَث .ُّيِنَشُخْلا بيْحَي ُنْب ُنَسَحْلا اَنَث .ُق َر ْز‘□
841 ا ٍدِلاَخ ُنب ُماَشِه اَن ّثَدَح ـ ـ6168 □175□

احِّش َوَتُم ،ٍد ِحا َو ٍب ْوَث يِف اَنِب ّلَصَف .ًءاَم ُرُطقَي ُهُسأ َر َو # ِ ّاللّ ُلوُس َر اَنْيَلَع َج□
َرَخ :َلاَق ؛ِءاَد ّرلا يِبأ ْنَع ،ِّين َ ْوَخْلا َسي ِرْدإ يِبأ

254 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/605. 255 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/605. 256 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/605. 257 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/605. 258 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/606. 259 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/607.

هِيف يِّلَصُأ . ْمَعَن» َلاَق ؟ِد ِحا َو ِب ْوَث ِف اَنِب ِّلَصُت ! ِّاللّ َلوُس َر اَي : ِبأَّطَخْلا ُنْب□□
ُرَمُع َلاَق َفرَصْنا اَّمَلَف . ِهْيَف َرَط َنْيَب َفلاَخ ْدَق . ِهِب

هفعض ىلع روهمجلا قفتا .بيحي نب نسحلا فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف. ِهى ِف .
ٌتْعَماَج ْدَق ْيأ « ِهِيف َو

178. (541) (6165)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam hanımına temas ederken giydiği elbisesinin içerisinde (elbiseyi yıkamadan) namaz kılıp kılamayacağını sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kılabilir. Ancak herhangi bir bulaşık görürse onu yıkaması gerekir" dedi."AÇIKLAMA:Alimler, kuru olmak kaydıyla pis yere basıldığı veya kadınların uzun olan etekleri böyle bir yere değdiği takdirde, bilahare temiz bir yere basılacak veya -etek değecek olursa- bu ikinci temas sebebiyle ayakkabı ve eteğin temiz sayılacağını belirtirler. Yaş bir pisliğe basıldığı veya yaş bir pislik bulaştığı takdirde onun temizlenmesi yıkamakla mümkündür, bu meselede ittifak vardır. 260

*** MESTLER ÜZERİNE MESH**

عِفاَن ْنَع ؛ َبوُّيأ ْنَع ،ةَبوُرَع يِبأ ُنْب ُديِعَس اَنَث . ٍءا َوَس ُنْب ُدّمَحُم اَنَث . ُّيِثْيَّللا سوُم□□
ُنْب ُ ا َرِمع اَنَثّدَح ـ846 □6166 □178ـ : َرَمُعِل ُدْعَس َلاَقَف . َرَمُع َدْنِع اَعَمَتْجاَف ؟ َكِلذ ً
وُلَعْفَتَل ْمُكَّنإ : َلاَقَف . ِنْيَّفُخْلا ىَلَع ُحَسْمَي َوُه َو ٍكِلاَم َنْب َدْعَس ىأ َر ُهَّنأ ؛ َرَمُع ِنْبا ْنَع

ي ِخأ َنْبا ِتْفأ

ءاَج ْ إ َو : َرَمُع ُنْبا َلاَقَف . ًاسْأَب َكِلذِب ى َرَن َ .اَنِفاَف ِخ ىلَع ُحَسْمَن # ِ ّاللّ ِلوُس َر َعَم□
ُنْحَن َو اَّنُك : ُرَمُع َلاَقَف . ِنْيَّفُخْلا ىَلَع ِحْسَمْلا يِف ىبأ نب ديعس َ أ إ .قايسلا اذه ريغب
ّيراخبلا حيحص يف وهو .تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف. ْمَعَن : َلاَق ؟
ِطِئاَغْلا َنِم

. □ةبورع اك َ سلدي. ورواه بالعنعنة، وأيضاً قد اختلط بأخرة

179. (546) (6166)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Sa'd İbnu Malik'i mestleri üzerine meshederken görür ve: "Siz demek mest üzerine meshediyorsunuz ha!" diyerek yadırgar ve birlikte Hz. Ömer'in yanına giderler. Sa'd, Hz. Ömer'e: "Şu kardeşim oğluna mestlere meshetme hususunda fetva ver!" der. Hz. Ömer: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberken, mestlerimize meshediyorduk, biz bunda bir beis görmeyiz!" der. İbnu Ömer: "Hatta, heladan gelmiş olsa da mı?" diye sorar. Hz. Ömer "evet!" der." 261

أ ؛هِّدَج ْنَع ،هيِبأ ْنَع ،ُّيِدِعاَّسلا ٍلْهَس ِنْب ِساَّبَعْلا ُنْب ِنْمَيُهْملاُدْبَع اَنَث . 847 ُّيِنَدَمْلا □□□
ٍبَعْصُم وُبأ اَنَثّدَح ـ ـ 6167 □ 155□

نميهملادبع فعض نلع روهمجلا قفتا .فيعض :دئاوزلا يف .ِنْيَّفُخْلا نَلَع ِحْسَمْلاِب اَن َرَمأ َو .
ِنْيَّفُخْلا نَلَع َحَسَم # ِ ّاللّ َلوُس َر

180. (547) (6167)- Sehl es-Sâidî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestleri üzerine meshetti, bize de mest üzerine meshetmemizi emir buyurdu." 262

ءاَطَع ْنَع ،ِّنَنَثُمْلا ُنْب ُرَمُع اَنَث . ُّيِسِفاَنَّطلا ِد . 845 ْيَبُع ُنْب ُرَمُع اَنَث ِرْيَمُن ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ُنْب□
ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ ـ 6165 □ 151□

ق ِحَل َّمُث ،هْيَّفُخ نَلَع َحَسَم َو َأَّض َوَتَف «؟ٍءاَم ْنِم ْلَه» :َلاَقَف .ٍرَفَس يِف # ِ ّاللّ لوُس□
َر َعَم ُتْنُك :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ،ِّيِناَسا َرُخْلا :ّيليقعلا لاقو .سنأ نم عمسي مل ّيناسارخلا
ءاطع :َةعرز وبأ لاق .عطقنم فيعض دانسإ اذه :دئاوزلا يف ْم .ُهَّمأَف ،ِشْيَجْلاِب

ظوفحم ريغ هثيدح ننثملا نب رمع.

181. (548) (6168)- Enes İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben bir sefer sırasında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdim. Bir ara "su var mı?" diyerek abdest suyu getirtti. Abdest alıp mestleri üzerine meshetti. Sonra orduya yetişerek askerlere namaz kıldırdı."263

*** MESTİN ÜST VE ALTINA MESH**

نَنَث .ٌرِذْنُم ِنِنَثّدَح : : 881 □6168 َلاَق ؛ُّيِصْمِحْلا ِّنَفُصْملا ُنْب ُدّمَحُم اَن َّتَدَح ـ ـ152
َلاَق ؛ُدي ِزَي ِنْب ِري ِرَج ْنَع ،ُةَّيِقَب اَنَثـ

حْسَمْلاِب َت ِرُمأ اَمَّنِإ» ُهَعَفَد ُهَّنأَك ،هِدَيِب َلاَقَف .ِهْيَّفُخ ُلِسْغَي َو ُأَّض َوَتَي ٍلُج َرِب # □ »
ُدّمَحُم ُنْب ُرِدَكْنُمْلا ، ِرِباَج ْنَع ؛ َلاَق : َّرَم َر َسوُل ّاللِّ

بحاص هركذي مل ثيدحلا :ّدنسلا لاق.ِعِباَص ُاب َّطَخ َو .ِقاَّسلا ِلْصأ نَلاِ ِعِباَص ُا ِفا
َرْطأ ِنم :اَذَكه ِهِدَيِب # ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق َو

هيف ملكتم وهو ،ةيقب هدنس يفو .دئاوزلا نم ،هارأ اميف ،وهو .دئاوزلا **182. (551) .**
6169))- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün yolda giderken) abdest almakta olan ve bu sırada mestlerini de yıkayan bir adama rastladı. Onu mestlerini yıkamaktan men edercesine eliyle işaret ederek: "Sen sadece şöyle

meshetmekle emrolundun" buyurdu ve mübarek elinin parmaklarıyla ayak parmaklarının ucundan bacağın dibine (mafsal kısma) kadar çizgiler çekerek gösterdi." 264

260 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/607. 261 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/608. 262 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/608. 263 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/609. 264 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/609.

* TEYEMMÜM

ُنْب ُ ِيبأ َةَبْيَش. اَنَث ُدْيَمُح ُنْب َّرلاِدْبَع نمح، نَع ِنْبا ِيبأ لْيَل، نَع ِمَكَحْلا، َو ةَمَلَس ِنْب ٍلْيَهُك،
اَمْثُع اَنَّثدَح ـ875 □6175 □153□

اَمُهَضَفَن َّمُث ِض ْر'ا َىلاِإ ِهْيَدَيِب َب َرضو .اَذَكه َلَعْفَي ْ أ ًارا َّمَع # ُّيِبَّنلا َرَمأ : َلاَقَف .ِمُّمَيَّتلا.
ِنَع نف ْوأ ِيبأ َنْب ِ ّاللَّدْبَع َأس اَمُهَّنأ

نب محمد همساو ،بليل ىبأ نبا هيف .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.ِهْيَقَف ْرِم َو : ُةَمَلَس َلاَق
َو .ِهْيَدَي َو : ُمَكَحْلا َلاَق .ِهِهْج َو َىلَع َحَسَم َو

هظفح َلبِق نم هفعضف .نمحرلادبع .

183. (570) (6170)- el-Hakem ve Seleme İbnu Küheyl'in anlattıklarına göre, "Abdullah İbnu Ebi Evfa (radıyallahu anh)'ya teyemmümden sormuşlar, o da kendilerine şu cevabı vermiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ammar'a şöyle yapmasını emretti: Ellerini yere vurdu, sonra ellerine yapışan toz toprağı çırptı ve yüzünü meshetti.el-Hakem, rivayetinde "Kollarını da (meshetti)" dedi.Seleme İbnu Küheyl, rivayetinde "Dirseklerini de" demiştir."NOT: Bu mesele teyemmümle ilgili bahiste açıklanmıştır. 265

ِيبأ ِنْب ِءاَطَع ْنَع ،ُّيِعا َز ْو'ا اَنَث .َني ِرْشِعْلا ِيبأ ِنْب ِبيِبَح ُنْب ِديِمَحْلاُدْبَع اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب
ُماَشِه اَنَّثدَح ـ872 □6171 □154□

ِرمُأَف .ٌم ِتَّحا ُهَباَصأ َّمُث .# ِ ّاللّ ِلوُس َر ِدْهَع َىلَع ،ِهِسأ َر ِيف ٌح ْرُج ُهَباَصأ ًٍج َر َّ أ ُرِبْخُي□
ٍساَّبَع َنْبا ُتْعِمَس : َلاَق ،ٍحاَب َر اَنَغلَب َو : ٌءاَطَع َلاَق .« ُلا َوُّسلا ِّيِعلا َءاَفِش ْنُكَي ْمَل َوأ . ُّاللّ
ُمُهَلَتَق . ُهوُلَتَق» : َلاَقَف # ِّيِبَّنلا َكِلذ َغَلَبَف .َتاَمَف ،َّزُكَف ،َلَستْغاَف ،ِلاَسِتْغِاب

عطقنم هدانسإ :دئاوزلا يف.« ُحا َر ِجْلا ُهَباَصأ ُثْيَح ،ُهَسْأ َر َك َرَت َو ُهَد َسَج َلَسَغ ْوَل» : .
َلاَق # ِ ّاللّ َلوُس َر َّ أ

184. (572) (6171)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre bir adam başından yaralanmıştı, bilahare ihtilam sebebiyle cünüb oldu. Kendisine gusletmesi emredildi, oda yıkandı, hastalanıp öldü. Bu haber Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaşınca:"Onu öldürdüler, sebep olanların Allah belalarını versin! Cehaletin ilacı sormak değil mi (niye sormadan fetva verdiler?)" buyurmuştur."Atâ der ki: "Bize ulaştığına göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Keşke bedenini yıkayıp başının yaralı yerini bıraksaymış" buyurmuştur."NOT: Bu hadis başka bir veçhiyle daha önce geçmiştir.266

* CÜNÜBKEN ABDESTSİZ UYUNUR MU

اَنَث . ً اَمْثُع ُنْب ُدّمَحُم ،ُّيِناَمْثُعْلا ً ا َو ْرَم وُبأ اَنَثّدَح ـ856 □6172 □158□

ةَباَنَجْلا ُهُبي ِصُت ً اَك ُهَّنأ ٍّي ِرْدُخْلا ٍديِع َس يِبأ ْنَع ،ِباَّبَخ ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ،داَهْلا ِنْبا ِ ّاللِّدْبَع□ ِنْبا َدي ِزَي ْنَع ،ِدّمَحُم ُنْب ِزي ِزَعْلاُدْبَع

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف .َماَنَي َّمُث َأَّض َوَتَي ْ أ # ّاللّ ُلوُس َر ُه َرَمأَف .َماَنَي ْ أ ُدي . ِرُيَف ،ِلْيَّللاِب

185. (586) (6172)- Ebu Saidi'l-Hudri (radıyallahu anh) anlattığına göre, "Kendisi geceleyin cünüb olur, o halde uyumak ister. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise , ona abdest alıp öyle uyumasını emreder."267

AÇIKLAMA:

Cumhur bu emri nedbe hamletmiştir. Yani cünüb kişinin uyumadan önce abdest alması mendubtur, vacib değil.268

* HER KILIN DİBİNDE CENABETLİK

ِينَثَّدَح .ٍعِفاَن ُنْب ُةَحْلَط ِينَثَّدَح .ٍميِكَح يِبأ ُنْب ُةَبْتُع ِينَثَّدَح .َة َزْمَح ُنْب يَحْي اَنَث . 885 ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثّدَح ـ ـ6173 □156ـ اَم َو :ُت ْلُق «اَهَنْيَب اَمِل ٌة َراَّفَك ،ِةَناَم ْا ُءاَدأ َو . ِةَعُمُجْلا َىلإ ُةَعُمُجْلا َو .ُسْمَخْلا ُتا َوَلَّصلا» :َلاَق # َّيِبَّنلا َّ أ ُّي ِراَصْن ْا َبوُّيأ وُبأ

يبأ نم عمسي مل عفان نب ةحلط َ ‘ فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف«ًةَباَنَج ٍة َرَعَش ِّلُك َتْحَت ً إَف .ِةَباَنَجْلا ُلْسُغ» َلاَق ؟ِةَناَم ْا ُءاَدأ

بويأ .

186. (598) (6173)- Hz. Ebu Eyyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Beş vakit namaz, cuma namazına kadar cuma namazı, emanetin edası, arada cereyan eden (küçük) günahlara kefarettir."Ben "Emanetin edası nedir?" dedim."Cenabetten gusüldür. Zira her kılın dibinde (yıkanması gereken) cenabetlik vardır" buyurdular." 269

265 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/610. 266 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/610. 267 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/611. 268 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/611. 269 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/611.

*** KADIN İHTİLAM OLUR MU?**

دّمَحُم ُنْب ُّيِلَع َو ،ةَبْيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَحـ652 □6174 □157□□ .

ةأ ْرَمْلا ِنَع # ِّاللّ َلوُس َر ْت َلأَس اَهَّنأ ؛ٍميِكَح ِتْنِب َةَل ْوَخ ْنَع ،ِبِّيَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع ٍدْي□
َز ِنْب ِّيِلَع ْنَع ً، اَيْفُس ْنَع ُعيِك َو اَنَث : اَق :دئاوزلا يف.« َل ِزْنُي ّتَح ُلْسُغ ِلُج َّرلا ىَلَع َسْيَل
ُهَّنأ اَمَك .َل ِزْنُت ّتَح ُلْسُغ اَهْيَلَع َسْيَل» َلاَقَف ؟ُلُج َّرلا ى َري اَم اَهِمأَنَم ِيف ى َرَت

يئاسنلا هاور ثيدحلا لصأو .ديز نب ىلع فعضل فيعض ثيدحلا اذه دانسإ .

187. (602) (6174)- Havle Bintu Hakim (radıyallahu anhâ)'in anlattığına göre "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "rüyasında erkeğin gördüğü şeyi gören kadının hükmünü" sormuş, Aleyhissalâtu vesselâm kendisine: "İnzal vaki olmadıkça gusül gerekmez, tıpkı inzal olmadıkça erkeğe de gusül gerekmediği gibi" şeklinde cevap vermiştir." 270

؛ِهِّدَج ْنَع ،ِهيِبز ْنَع ،ِبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع ْنَع ،ِجاَّجَح ْنَع ،ةَيِواَعُم وُبأ اَنَث . َةَبْيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب
وُبأ اَنَثّدَح ـ611 □6178 □155ـ فيعض ثيدحلا اذه دانسإ :دئاوزلا يف.« ُلْسُغْلا َبَج َو
ْدَقَف ،ُةَفَشَحْلا ِت َرا َوَت َو ،ِ اَناَت ِخْلا ى َقَتْلا اَذإ» # ِّ اللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق

رخآ ٌهوجو نم هريغو ملسم هجرخأ ثيدحلاو ةاطرأ نب جاجح فعضل .

188. (611) (6175)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdularki: "İki hitan (sünnet mahalli) birbirine kavuştu, (erkek uzvunun) baş kısmı kayboldu mu gusül vacip olur (inzal şart değildir.)" 271

* GUSÜL SIRASINDA PERDE

بيْحَي وُبأ ِديِمَحْلاُدْبَع اَنَث .ُّيِناَّم ِحْلا بيْحَي وُبأ ِديِمَحْلاُدْبَع اَنَث . 618 □6176ُّيِناَّم ِحْلا
َةَبَل ْعَث ِنْب ِدْيَبُع ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ ـ158ـ َ» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ٍ؛دوُعْسَم ِنْب ِ ّاللّ
ِدْبَع ْنَع ،َةَدْيَبُع يِبأ ْنَع و ٍرْمَع ِنْب ِلاَهْنِمْلا ِنَع ،َة َراَمِع ُنْب ُنَسَحْلا اَنَث .ُّيِناَّم ِحْلا

و ٍ،ة َ َف ِض ْرِأب ْمُكُدَحأ َّنَلِسَتْغَي□ □□

ليقو .ةرمع نب نسحلا فعض بلع مهقافت فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.« ى َرُي ُهَّنإَف ،ى:
َرَي ْنُكَي ْمَل ُ إَف ،هي ِرا َوُي ً ِحْطَس َق ْوَف

دوعسم نب ّاللّدبع هيبأ نم عمسي مل :ليق ،ةديبع وبأو .هثيدح كرت بلع اوعمجأ .

189. (615) (6176)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse açık arazide veya kendisini örtmeyen bir dam üstünde gusül yapmasın. O, kimseyi görmese de, kendisi (ruhaniler tarafından) görülmektedir." [272]

* ABDESTTE SIKIŞAN NAMAZ KILMASIN

نْب َدي ِزَي ْنَع ،ٍرْيَسُن ِنْبا ِرْفَّسلا ِنَع ،ٍحِلاَص ُنْب ُةَيِواَعُم اَنَث .ِباَبُحْلا ُنْب ُدْي َز اَنث .َمَدآ□
□185□ 6177□ 617ـ اَنثّدَح ُرْشِب ُنْب

اذكو .رفسلا فعضل فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.ٌنِقاَح َوُه َو ُلُج َّرلا يِّلَصُي ُ أ ىهَن # ِ ّاللّ
َلوُس َر َّ أ ؛َةَماَمُأ يِبأ ْنَع ٍ،حْي َرُش

مدآ نب رشب .

190. (617) (6177)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest bozma hususunda darlanan kimseye (abdestini bozmadan) namaz kılmayı yasakladı." [273]

لاَق :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبأ ْنَع ،هيِبأ ْنَع ،ِّيِد ْو'ا َسي ِرْدإ ْنَع َةَماَسُأ وُبأ اَنَث .َةَبْيَش يِبأ ُنْب□
□181□ 6175□ 615ـ اَنَثّدَح وُبأ ِرْكَب

تاقث هدانسإ لاجر :دئاوزلا يف.« ٌنذأ ِهِب َو ِة َّ َصلا َنلإ ْمُكُدَحأ ُموُقَي َ» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر .

191. (618) (6178)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse (abdest bozma) sıkıntısı varken namaza durmasın."274
NOT: Bu bahisle ilgili açıklama geçti.275

---

270 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/612. 271 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/612. 272 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/613. 273 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/613. 274 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/613. 275 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/613.

*** KADIN HAYIZLI İSE**

تَلاَق ؛ةَمَلَس ِّمُأ ْنَع ،ةَمَلَس وُبأ اَنَث .و ٍرْمَع ُنْب ُدّمَحُم اَنَث .ٍرْشِب ُنْب ُدّمَحُم اَنَث .□ :
ةَبْيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ637 □6178 □182□

عَم ُتْنُك□

تْدَج َو : ُتْلُق «؟ِتْسِفَنأ» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَقَف .ِفاَحِّللا َنِم ُتْلَلَسْناَف .ِةَضْيَحْلا َنِم ُءاَسِّنلا ُد□
ِجَت اَم ُتْدَج َوَف .ِهِفاَحِل يِف # ِ ّاللّ ِلوُس َر

يِل َلاَقَف .ُتْعَج َر َّمُث ،يِنْأَش ْنِم ُتْحَلْصأَف ، ُتْلَلَسْناَف : ْتَلاَق .َمدآ ِتاَنَب نَلَع ُ ّاللّ َبَتَك اَم َكِلذ
َلاَق .ِةَضْيَحْلا َنِم ُءاَسِّنلا ُد ِجَت اَم

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف. ُهَعَم ُتْلَخَدَف : ْتَلاَق «ِفاَحِّللا يِف يِعَم .
يِلُخْداَف ىلاَعَت» # ِ ّاللّ ُلوُس َر

192. (637) (6179)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte yorganın altında idim. Kadınların maruz kaldığı hayız (kanını) o sırada gördüm. Derhal örtünün altından sıvışıverdim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hayız mı oldun?" dedi. "Ben, kadınların gördüğü hayız kanını gördüm" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu, Allah Teala hazretlerinin, Hz. Adem'in kızlarına yazdığı bir kaderdir" buyurdular."Ümmü Seleme sözlerine şöyle devam eder: "Ben yataktan sıvışıp, (yapılması gerekenleri yaparak) kendime çekidüzen vererek geri döndüm. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Gel 276 benimle birlikte yatağa gir!" dedi. Ben de yanına girdim."

AÇIKLAMA:

Bu mevzu üzerine gelen başka rivayetlerde İslam'ın bidayetinde, hayızlı kadınların, hayız müddetince kocalarından uzak durdukları, ancak burada kaydedilen hadiseden sonra bu yasağın kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Hatta bazı rivayetlerde bu durum, İslam dini ile

Yahudiliğin arasındaki farklardan biri olarak zikredilir: Yani Yahudilerde hayızlı kadın âdet gördüğü müddetçe ne yatakta ne de yemekte kocasıyla beraber olmamaktadır. İslam'da ise bu ayrılık kaldırılmıştır.İslam hayızlı kadınla sadece cinsî münasebeti haram kılmıştır. Göbek ve diz kapağı arası dışında kalan bedeni ile mübaşeret de yasaklanmamıştır. Müteakip hadis bu hususu daha da açacaktır.277

نْب ِدْي َوُس ْنَع ،ِبِبَح يِبأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ،َقاَحْسإ ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ،َةَمَلَس ُنْب اَنَث .و ٍرْمَع ُنْب□
□183□ 6155□ 635ـ اَنَثّدَح ُليِلَخْلا

ةَيِواَعُم ْنَع ،ٍسْيَق□

يِف # ِ ّاللّ ِلوُس َر َعَم َنيِعَنْصَت ِتْنُك َفْيَك :اَهُتْلأَس َلاَق ؛# ّيِبّنلا ِج ْو َز ،َةَبيِبَح ّمُأ ْنَع ،ً
اَيْفُس يِبأ ِنْب َةَيِواَعُم ْنَع ،ِجيَدُخ ِنْب ِ ّاللّ ِلوُس َر َعَم ُع ِجَطْضَت َّمُث .اَه ِّيَذ ِخَف ِفاَصْنأ َىلاِ
ًارا َزإ اَهْيَلَع ُّدُشَت ،ُضي ِحَت اَم َل َّوأ اَه ِر ْوَف يِف ،اَناَدْحإ ْتَناَك : ْتَلاَق ؟ِةَضْيَحْلا

ةنعلاب هاور دقو .سّلدي وهو قاحسإ نب محمد هيف َ أب دانس“ا اذه دئاوزلا يف ثحب
#.َ إو ،بنعم حيحص ثيدحلا : ّيدنسلا لاق

.

193. (638) (6180)- Muaviye İbnu Ebi Süfyan (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i muhteremeleri olan Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ)'ye: "Hayız olduğunuz zaman Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la münasebetiniz nasıl olurdu?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "Birimiz hayız görmeye başlar başlamaz derhal uyluklarının yarısına kadar uzanan izarını bağlar, sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber yatardı." 278

*** HAYIZLI NASIL YIKANIR?**

نَع ،هيِبأ ْنَع ،َة َو ْرُع ِنْبا ِماَشِه ْنَع ،ٌعيِك َو اَنَث : َاَق .ٍدّمَحُم ُنْب ُّيِلَع َو ،َةَبْيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب□
□184 □ 6151 □ 641ـ اَنَثّدَح وُبأ

دئاوزلا يف.«ِكَسْأ َر ي ِضُقْنا» ِهِثيِدَح يِف ٌّيِلَع َلاَق.«يِلِسَتْغا َو ِك َرْعَش ي ِضُقْنا» ًاضِئاَح:
ْتَناَك َو ،اَهَل َلاَق # َّيِبّنلا َّ أ ؛َةَشِئاَع

امهريغو نيحيحصلا يف وه لب ،دئاوزلا نم ثيدحلا سيل تلاق : ّيدنسلا لاق .تاقث هلاجر .
هدانسإ اذه

194. (641) (6181)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ben âdetli iken, bana: "Saçı(n örgülerini) çöz ve yıkan" dedi."Hz. Ali, kendi rivayetinde: "Başını çöz" 279 demiştir.

* HAYIZLI MESCİDE GİREMEZ

بي ْحَي ُنْب ُدّمَحُم َو ،ةَبْيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ648 □6152□ 6152 □188□

---

276 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/614. 277 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/614. 278 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/615. 279 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/615.

ةَمَلَس ُّمُأ يِن ْت َرَبْخأ ْتَلاَق ؛ةَ رْسَج ْنَع ،ِّيِلْهُّذلا ِجوُدْحَم ْنَع ،ِّي ِرَجَهْلا ِباَّطَخْلا يِبأ ْنَع ،ةَّيِنَغ□□
يِبأ ُنْبا اَنَث .ٍمْيَعُن وُبأ اَنَث : َاَق :دئاوزلا يف.«ٍضِئاَحِل ََو ٍبُنُجِل ُّل ِحَي ََد ِجْسَمْلا َّ إ» : ِه
ِت ْوَص نَلْعِأب َدانَف .ِد ِجْسَمْلا اَذه َةَح ْرَص # ِ ّاللّ ُلوُس َر َلَخَد : ْتَلاَق

لوهجم باطخلا وبأو .قثوي مل جودحم .فيعض هدانسإ .

195. (646) (6182)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu mescidin avlusuna giderek, yüksek sesle: "Şurası muhakkak ki, mescid, ne cünüb ne de hayızlıya helal değildir" buyurdular." 280

* HAYIZLI KADIN TEMİZLİKTEN SONRA SARILIK, BULANIKLIK GÖRÜRSE

يِبأ ْنَع ،ٍريِثَك يِبأ ِنْبا ىيْحَي ْنَع ،ِّيِوْح َّنلا ََ اَبْيَش ْنَع ،ٍسوُم ُنْب ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَث .ىيْحَي ُنْب
ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ646 □6153□ 186□

ق ْرِع َيِه اَمَّنِإ» : َلاَق ِرْهُّطلا َدْعَب اَهُبي ِرَي اَم ى َرَت ِةأ ْرَمْلا يِف # ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :□
ْتَلاَق َةَشِئاَع ََ أ ْت َرِبْخأً اَهَّنأ ؛ٍرْكَب ِّمُأ ْنَع ،ةًَ مَلس

تاقث هلاجرو ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.ِلْسُغلا َدْعَب ِرْهُّطلا َدْعَب ُدي ِرُي :ىيْحَي ُنْب .
ُدّمَحُم َلاَق.«ٌقو ُرُع ْوأ

196. (646) (6183)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), temizlikten sonra hayız şüphesi veren akıntı gören kadın hakkında: "O bir damar veya damarlar(dan gelen istihaze kanı)dır, (hayız kanı değildir)" buyurdular."Muhammed

İbnu Yahya dedi ki: "Temizlikten sonra" tabiriyle "(hayız devri bitip) yıkandıktan sonra" demek istemiştir." 281

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, cünüb ve hayızlı kadının mescidden geçme meselesi ihtilaflıdır: Hanefîler: "Ancak zaruret icabı geçebilir, zaruret olmadan geçemez" derken, Şafiîler: "Cünübün, ihtiyaç olmasa da, abdest almamış olsa da mescidden geçebileceği" kanaatindedir. "Yeter ki hayızlı kadın kanla kirletmesin." Bu kanaati te'yid eden rivayetler var. Hanbelîler ve bir kısım alimler de bu görüştedir. Malikîler çoğunluk itibariyle: "Cünüb zaruret halinde teyemmüm yaparak mescidden geçebilir" demiştir. 282

*** NİFAS KAÇ GÜN?**

وُبأ َوُه ُهُنُّظأ َو . 648 . ِنَسَحْلا وُبأ ّكَش . ٍمْلَس ْوأ) ٍميِلَس ِنْب ِم َّس ْنَع ،ُّبِ ِراَحُمْلا اَنَث
ٍديِعَس ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَثّدَح ـ ـ6154 187ـ :دئاوزلا يف. َكِلذ َلْبَق َرْهُطلا ى َرَت ُ أ َّإ . ًام ْوَي
‘نيِعَب ْرأ ِءاَسَفُّنلِل َتَّق َو # ِ ّاللّ ُلوُس َر َ اَك :َلاَق ؛ٍسَنأ ْنَع ٍ،ْديَمُح ْنَع ،(ِص َوْح ا

تاقث هلاجرو ،حيحص سنأ ثيدح دانسإ .

197. (649) (6184)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nifaslı kadınlar için kırk gün (temizlenme) müddeti belirledi. Ancak daha önce temizlendiğini görenleri hariç tuttu." 283

*** HAYIZLI OLAN KIZ KAPANMALIDIR**

نْب و ِرْمَع ْنَع ،ِمي ِرَكْلاِدْبَع ْنَع َ، اَيْفُس ْنَع ،ٌعيِك َو اَنَث : َاَق ٍ،دّمَحُم ُنْب ُّيِلَع َو ،ةَبْيَش يِبأ
ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ684 6158 185ـ ،هِتَماَمِع ْنِم اَهَل َّقَشَف . ْمَعَن : ْتَلاَقَف «؟
ْتَضاَح» :# ُّيِبَّنلا َلاَقَف .اَهَل ٌة َ ْوَم ْتَأَبَتْخاَف ،اَهْيَلَع َلَخَد # َّيِبَّنلا َّ أ ؛ةَشِئاَع ْنَع ٍ،ديِعَس

ربلا دبع نبا لاق لب .هريغو دمحأ مام“ا هفّعض ،قراخملا نبا وهو ،ميركلادبع هدانسإ يف: دئاوزلا يف«اَذِهب ي ِرِمَتْخا» َلاقَف:

هفعض ىلع عمجم .

198. (654) (6185)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanıma girmişti, yanımdaki cariyem hemen gizlendi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cariye âdet gördü mü?" diye sordular. "Evet!" deyince, Resulullah, sarığından bir parça bez kopararak cariyeye: "Başını bununla ört!" buyurdular." 284

AÇIKLAMA

Büluğa eren (hayız görmeye başlayan) kızlar, kadın hükmüne tabi olduğu için, Hz. Aişe'nin yanında başı açık olarak oturmakta olan cariye, Resulullah'ın girmesi ile, başının açıklığı sebebiyle gizlenmeye çalışmıştır. Durumu kavrayan ve sorarak tahkik eden Resulullah, kıza, örtünmesi için sarığından bir parça koparıp veriyor.

[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/616. [281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/616. [282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/616-617. [283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/617. [284] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/617.

Hadis, büluğ çağına yaklaşan kızlarla ilgilenmeye, hususen birkısım ihtiyaçlarını düşünmeye, velilerini irşad etmektedir.[285]

*** HAYIZLI KINA YAKAR**

ةَشِئاَع ْتَلأَس ًةأ َرْما ًّ أ ؛ةَذاَعُم ْنَع ، ُبوُّيأ اَنَث . َميِها َرْبإِ ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . ُجاَّجَح اَنَث□
.بيْحَي ُنْب ُدّمَح ُم اَنَثّدَح ـ686 □6156 □188ـ .حيحص دانس“ا اذه :دئاوزلا يف. ُهْن َع
اَناَهْنَي ْنُكَي ْمَلَف . ُب ِضَتْخَن ُنْحَن َو # ِّيِبَّنلا َدْنِع اَّنُك ْدَق : ْتَلاَقَف ؟ ُضِئاَحْلا ُب ِضَتْخَت :
ْتَلاَق

. □جاجحو هو نبا مهنلا. وأيوب هو الاسختياني

199. (656) (6186)- Muâze (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye: "Hayızlı kadın kınalanır mı?" diye sormuştu. "Biz, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında kınalanırdık" diye cevap verdi."[286]

AÇIKLAMA:

Kadını erkekten ayıran vasıtalardan biri olarak, kadınların kına yakmaları teşvik edilmiştir. Saça, ellerine veya ayaklara olması farketmez. Hayız hali kına yakmaya mani değildir. Bu ruhsatı, şimdilerde, oje denen ve tırnak üzerinde suyun değmesine mani tabaka teşkil eden başka süs maddelerinin sürülmesine teşmil etmek caiz olmaz. Sürülmüş olsa bile, abdest sırasında temizlenmesi gerekir. [287]

*** SARGI ÜZERİNE MESH**

يِلَع ِنْب ِدْي َز ٍّع ،ِدِلاَخ ِنْب و ِرْمَع ْنَع ،ُلِيئا َرْسإ اَنَأَبْنأ .ِقا َّز َّرلاُدْبَع اَنَث .ُّي ِخْلَبْلا ٍَ اَبأ□□□
□255□ 6157□ 687ـ اَنَثّدَح ُدّمَحُم ُنْب

نَدْحاِ ْت َرَسَكْنا :َلاَق ،ٍبِلاَط يِبأ ِنْب ٍّيِلَع ْنَع ،ِهِّدَج ْنَع ،ِهيِبأ ْنَع يف .ُه َوْحَن ،ِقا َّز َّرلاِدْبَع ْنَع ،ُّي ِرَبَّدلا اَنَأَبْنأ .َةَمَلس ُنْب ِنَسَحْلا ُوبأ َلاَق .ِزِئاَبَجْلا ىَلَع َحَسْمأ ُ أ يِن َرَمأَف ،# ِّيِب َّنلا ُثْلأَسَف .ِّيَدْن َز عضي :ةعرز وبأو عيكو لاقو .ثيدحلا ركنم :يراخبلا لاقو .نيعم نباو دمحأ مام“ا هبذك .دلاخ نب رمع هدانسإ يف :دئاوزلا

تاعوضوملا ّيلع نب ديز نع يوري :مكاحلا لاقو .ثيدحلا .

200. (657) (6187)- Hz. Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bilek kemiklerimden biri kırılmıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (abdest sırasında ne yapmam gerektiğini) sordum. Aleyhissalâtu vesselâm bana, sargı üzerinden meshetmemi söyledi."288

AÇIKLAMA:

Kırık, çıkık, yara gibi herhangi bir sebeple vücut üzerine tedavi maksadıyla sargı yapılmışsa abdest veya gusül sırasında sargı üzerinden mesh yapılması yeterlidir. Hanefîler ve Malikîler: "Bedenin çoğu yaralı olması halinde yıkama yerine teyemmüm yapılır, sağlam yerlerin yıkanmasına, sargıların meshedilmesine gerek kalmaz" der. Şafiîler: "Sağlam yer yıkanır, sargı üzerine meshedilir, ıslanmayan yer için teyemmüm yapılır" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel'e göre sağlam yer yıkanır, yaralı yer için teyemmüm yapılır. 289

*** TÜKRÜK TEMİZDİR**

ثْيأ َر :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبأ ْنَع ،ٍداَي ِز ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ،َةَمَلس ِنْب ِداَّمَح ْنَع ،ٌعيِك َو اَنَث .□
ٍدّمَحُم ُنْب ُّيِلَع اَنَثّدَح ـ685 □6155 □251□

حيحصلا لاجر هلاجرو .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف .ِهْيَلَع ُليِسَي ُهُباَعُل َو ،ِهِقتاَع ىَلَع .
ٍّيِلَع ِنْب ِنْيَسُحْلا َلِماَح # َّيِبَّنلا

201. (658) (6188)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı Hz. Hüseyin'i omuzunda taşırken gördüm, çocuğun tükrüğü Aleyhissalâtu vesselâm'ın üzerine akıyordu." 290

AÇIKLAMA:

[285] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/618. [286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/618. [287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/618. [288] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/619. [289] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/619. [290] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/619.

Bu hadis, insan tükrüğünün (veya salgısının) temiz olduğunu ifade eder. Fukaha, insanın ağzından akan tükrük, salya veya sümüğün, namaza mani olmadığında, pis sayılmaması gerektiğinde ittifak eder. Mideden gelen su temiz sayılmaz.

Mide suyu rengi ve kokusuyla bilinir. Uyku sırasında midesinden su gelme rahatsızlığına mübtela olan kimse hakkında mide suyu affolunmuştur.Hanefiler, artığı yenen hayvanların ter, tükrük, göz yaşı... gibi akıntılarının namaza mani bir pislik olmadığı kanaatindedir. Şafiîler, bu sayılanların, eti yenen yenmeyen bütün hayvanların dirisinden akmışsa, namaza mani olmadığına hükmetmiştir. [291]

*** KABA AGIZDAN SU DÖKMEK**

وُبأ اَنَث . َةَما َرَك ِنْب ً اَمْثُع ُنْبا ُدّمَحُم اَنَثَّدَح َو ح . ٍرَعْسِم ْنَع ،ةَنْيَيُع ُنْب ُ اَيْفُس اَنَث .
ٍديِعَس ُنْب ُدْي َوُس اَنَثّدَح ـ688 □6158 □252□

بَيْطأ ْوأ ًاكْسِم ِهِيف ّجَمَف ،ُهْنِم َضَمْضَمَف ،ٍوْلَدِب َيِتُأ # ّيِبَّنلا ُتْيأ َر : َلاَق ؛هِيبأ ْنَع ،ِلِئا َو□
ِنْب ِراَّبَجْلاِدْبَع ْنَع ،ٍرَعْسِم ْنَع ،َةَماَسُأ نيعم نبا هلاق .ًائيش هيبأ نم عمسي مل لئاو نب
رابجلادبع َ ‘ .عطقنم هدانسإ :دئاوزلا يف.ِوْلَّدلا َنِم ًاج ِراَخ َرَثْنَتْسا َو .ِكْسِمْلا َنِم

. هريغو

202. (659) (6189)- Abdülcebbar İbnu Vail babası Vail (radıyallahu anh)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a (abdest için içi su dolu) bir kova getirildiğini gördüm. Aleyhissalâtu vesselâm, o sudan ağzına alıp mazmaza yaptı, misk kokulu veya miskten daha hoş kokulu olarak suyu fem-i mübareklerinden kovaya bıraktı. Sonra burnuna da su çekip bu suyu kovanın dışına attı."[292]

*** AVRETE BAKMAMAK**

نَع ،َدي ِزَي ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ِن . 662 ْبا بسوُم ْنَع ،ٍروُصْنَم ْنَع ً، اَيْفُس ْنَع ،ٌعيِك َو اَنَث َةَبْيَش□
يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ ـ6185 □253ـِة ـِة َ ْوَم ْنَع : ُلوُقَي ٍمْيَعُن وُبأ َ اَك ،ٍرْكَب وُبأ َلاَق.
ُّطَق # ِ ّاللِ لوُس َر َج ْرَف ُتْيأ َر اَم ْوأ ،ُت ْرَظَن اَم : ْتَلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ،َةَشِئاَعِل بل ْوَم

. ةَشِئاَعِل. يف دئاوزلا: اذه هدانسإ فيعض

203. (662) (6190)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın fercine hiç bakmadım -veya "görmedim-."Ebu Bekr der ki: "Bu hadisi (Hz. Aişe'den) onun azadlı bir cariyesi rivayet etmiştir."[293]

AÇIKLAMA:

Mevzu üzerine varid olan başka hadisleri de gözönüne alan alimler, karı kocanın birbirlerinin avretine bakmasının haram olmadığına hükmetmişlerdir. Keza erkek, cariyesine de bakabilir. Erkek mahremi (yani nikahı kendisine ebediyyen haram) olan kadının yüzüne, başına, göğsüne, diz kapaklarından aşağısına bakabilir haram değildir. Yabancı olan erkek kadının el ve yüzüne, şehvet duymayacağından emin olursa bakabilir, aksi taktirde haramdır. Kadın, yabancı erkeğin göbekdizkapağı arası dışında kalan yerlerine şehvetsiz bakabilir. Erkek de erkeğin göbekdizkapağı dışında kalan yerlerine bakabilir, araya bakamaz, haramdır.Bütün mezhepler, tedavi gibi zaruret halinde erkek ve kadının birbirlerine, ihtiyaç miktarınca her tarafına bakabileceğini söylemiştir. [294]

*** VÜCUDDA SU DEGMEDİK KURU YER**

نَع ،ِديِعَس ُنْب ُمِلْسُم اَنَأَبْنأ َ و ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث :َاَق .ٍروُصْنَم ُنْب ُقاَحْسإِ َو ،َةَبْيَش يِبأ□
□254□ 6181□ 663ـ اَنَثّدَح وُبأ ِرْكَب ُنْب

اَهَّلَبَف ِهِتَّمُجِب َلاَقَف .ُءاَمْلا اَهْب ِصُي ْمَل ًةَعْمُل بأ َرَف .ٍةَباَن َج ْنِم َلَسَتْغا # ّيِبَّنلا َّ أ ؛
ٍسآَّبَع ِنْبا ِنَع ،َةَم َرْكِع ْنَع ،ِّيِبَح َّرلا ٍّيِلَع يِبأ

هفعض بلع اوعمجأ ،ّيبحرلا بلع وبأ :دئاوزلا يف.اَهْيَلَع ُه َرْعَش َرَصَعَف :ِهِثيِدَح يِف .
،ُقاَحْسإِ َلاَق.اَهْيَلَع

204. (663) (6191)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cünüblükten yıkanmıştı. Gusülden sonra bir parça yerin kuru kaldığını farketti. Bunun üzerine perçeminden (akıttığı su ile) orayı ıslattı."İshak, rivayetinde: "O kuru yerin üzerine saçını sıktı" demiştir. [295]

نَع ،ِهيِبأ ْنَع ،ٍدْعَس ِنْبا ِنَسَحْلا ْنَع ِ،ّاللِّدْيَبُع ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ،ِص َوْح‘ا وُبأ اَنَث . 664ٍديِعَس□
□258□ 6182ـ ـ اَنَثّدَح َوُس ُدْي ُنْب

---

[291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/619-620. [292] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/620. [293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/621. [294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/621. [295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/621.

مَل ِرْفُّظلا َع ِض ْوَم َرْدَق ُتْيأ َرَف ُتْحَبْصأ َّمُث ، َرْجَف ْلا ُتْيَّلَص َو ،ِةَباَنَجْلا َنِم ُتْلَسَتْغا ِّنِإ :□
َلاَقَف ،# ِّيِبَّنلا َىلِإ ُلُج َر َءاَج : َلاَق ؓ ِّيِلَع

اللّديبع نب محمد فعضل فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.« َكَأ َزْجأ َكِدَيِب ِهْيَلَع َتْحَسَم َتْنُك□ .
ْوَل» # ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَقَف . ُءاَمْلا ُهْب ِصُي

205. (664) (6192)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Ben cenabetten yıkanmış, sonra da sabah namazını kılmıştım, sonradan, bedenimde tırnak kadar bir yere suyun değmemiş olduğunu farkettim (ne yapayım?)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer, orayı (ıslak) elinle meshetseydin bu sana yeterliydi" buyurdular. [296]

AÇIKLAMA:

Abdest veya gusül sırasında bir yerin kuru kaldığı sonradan farkedilince, ne yapılmalıdır? Orası ıslatılmakla kifayet eder mi, yeniden abdest -veya gusül- tekrarlanmalı mıdır meselesi fakihleri farklı görüşlere sevketmiştir. Başta Hanefîler ve kavl-i cedidinde Şafiî hazretleri olmak üzere çoğunluk, eksik kalan yerin yıkanması suretiyle eksikliğin tamamlanması yeterlidir, yeni baştan tekrara gerek yoktur demiştir. Bazıları, bunun sahih olması için, yıkanan kısımların kurumadan önce eksikliğinin tamamlanması gerekir demiştir. Ancak bu meselede de çoğunluk böyle bir şart koşmaz, aradaki fasıla bedenin kurumasına sebep olacak kadar uzun da olsa kuru kalan yerin yıkanmasının kifayet edeceğini söyler ve delilini gösterir. Bu mesele, uzuvların peşpeşe yıkanmasının (muvalat) vacib olup olmadığı meselesinin münakaşasını da getirmiştir. Ancak peşpeşelik gerekmeyeceği de çoğunluğun benimsediği görüştür. [297]

NAMAZ BÖLÜMÜ

* ÖGLE NAMAZI VAKTİ

نَع ،ِّيِدْبَعْلا ٍب ِّرَضُم ِنْب َةَث ِراَح ْنَع ،َقاَحْسإ ِيبأ ْنَع ، ُشَمْع‘ا اَنَث ٌعيِك َو اَنَث . ٍدَّمَحُم ُنْب□
ُّيِلَع اَنَثّدَح ـ678 □6183 □256ـ ٌف ْوَع اَنَث . ٌّي ِراَصْن‘ا اَنَث . ٍمِتاَح ُوبأ اَنَثَّدَح : ُّ ا َّطَقْلا
َلاَق .اَنِكْشُي ْمَلَف ،ءاَضْم َّرلا َّرَح # ِ ّاللّ ِلوُس َر َىلإ اَن ْوَكَش : َلاَق ؛ِباَّبَخ

يئاسنلا ننسو ملسم حيحص يف هجرخأ باّبخ ثيدح. ُه َوْحَن .

206. (675) (6193)- Habbab (İbnu Eret) ve Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anhümâ) anlatmışlardır: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a kızgın kumların hararetinden şikayet ettik. Fakat şikayetimizi dinlemedi."[298]

*** ÖGLEYİ SERİNLİGE BIRAKMA**

ي ِبأ ِنْب ِسْيَق ْنَع ٍ، اَيَب ْنَع ، ٍكي ِرَش ْنَع ، َفُسوُي ُنْب ُقاَحْسِإ اَنَث . ُّيِطِسا َوْلأ ِر ِصَتْنُمْلا ُنْب
ُميِمَت اَنَثّدَح ـ655 □6184 □257□

ةَّدِش َّ إَف ،ِة َّ َصلاِب اوُد ِرْبأ» :اَنَل َلاَقَف . ِة َر ِجاَهْلاِب ِرْهُظْلا َة َ َص # ِ ّاللّ ِلوُس َر َعَم□
يِّلَصُن اَّنُك : َلاَق ؛َةَبْعُش ِنْب ِة َريِغُمْلا ِنَع ، ٍم ِزاَح

هحيحص يف َ اّبح نبا هاور .تاقث هلاجر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.« َمَّنَهَج ِحْيَف ْنِم .
ِّرَحْلا

207. (680) (6194)- Muğire İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte öğleyi gün ortası sıcaklığında kılardık. (Bir ara) bize: "Öğle namazını serinliğe bırakın. Zira hararetin şiddeti cehennemin kabarmasındandır" buyurdular."[299]

نْبا ِنَع ،ٍعِفاَن ْنَع ِ، ّاللِّدْيَبُع ْنَع ،ُّيِقَقَّثلا ِباَّه َوْلاُدْبَع اَنَث . َرَمُع ُنْب ِنَمْح َّرلاُدْبَع اَنَثّدَح ـ651□
□255□ 6188□

هحيحص يف َ ابح نبا هاور .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.« ِرْهُّظلاِب اوُد ِرْبأ» :# ِ ّاللّ.
ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ َرَمُع

208. (681) (6195)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Öğle namazını serinliğe bırakın." [300]

AÇIKLAMA:

Önceki hadisin anlaşılması bazı farklılıklar arzetmiş ise de, çoğunluk, daha sonrakilerle irtibatlı olarak şöyle anlamışlardır: "Resulullah, öğle namazını, vakti başında, yani zevalden hemen sonra kıldırıyordu. Bu vakitte hava çok sıcak olduğu için kumlar ayakları -ve secde sırasında alnı- yakıyordu. Bunun üzerine Ashab, öğle namazını te'hirli olarak kılmak için

---

[296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/622. [297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/622. [298] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/623. [299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/623. [300] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/624.

Resulullah'a başvurmuş, bu ilk vaktin sebep olduğu sıkıntıyı mevzubahis etmiştir. Ama Aleyhissalâtu vesselâm te'hire izin vermemiş, ilk vakitte kılmaya devam etmişlerdir. Ancak, müteakip hadislerde de görüldüğü üzere sonradan Aleyhissalâtu vesselâm, öğle namazını geciktirerek kılmayı emretmiştir.301

* AKŞAM NAMAZI VAKTİ

ةَداَتَق ْنَع ،َميِها َرْبِإ ِنْبا َرَمُع ْنَع ،ما ّوَعْلا ُنْب ُداَّبَع اَنَأَبْنأ .بسوُم ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَث بيْحَي□□
ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ658 □6186 □258ـ او ُر ّخَؤُي ْمَلاَم ِة َرْطِفْلا بَلَع يِتَّمُأ ُلا َزَت« # ِ ّاللّ
ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِبِلَّطُمْلاِدْبَع ِنْب ِساَّبَعْلا ِنَع ، ٍسْيَق ِنْب ِفَنْح‘ا ِنَع ،نَسَحْلا ِنَع . َداَدْغَبِب
ِثيِدَحْلا اَذه يِف ُساَّنلا َب َرَّطْضا : ُلوُقَي بيْحَي َنْب َدّمَحُم ُتْعِمَس : َةَجاَم ُنْب ِ ّاللِّدْبَع وُبأ
َلاَق.« ُموُجُّنلا َكِبَتْشَت نَّتَح َب ِرْغَمْلا

نسح هدانسإ :دئاوزلا يف.ِهيِف ُثيِدَحْلا اَذإف ،هيِبأ َلْصأ اَنْيَلاِإ َج َرْخأَف .ِما ّوَعْلا ِنْب ِداَّبَع.
ِنْب ِما ّوَعْلا َبلاِإ ُنَيْع‘ا ٍرْكَب وُبأ َو اَنأ ُتْبَهَذَف

بويأ ىبأ ثيدح نم دواد وبأ هاورو.

209. (689) (6196)- Abbas İbnu Abdi'l-Muttalib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim, akşam namazını yıldızlar cıvıldaşıncaya kadar te'hir etmedikçe fıtrat üzerine devam eder."Ebu Abdillah İbnu Mace der ki: "Muhammed İbnu Yahya'nın şöyle dediğini işittim: "Bu hadis hakkında alimler Bağdat'ta anlaşmazlığa düştüler. Ben ve Ebu Bekr el-A'yan, Avvam İbnu Abbad İbni'l-Avvam'a kadar gidip sorduk. Bize, babasına ait asıl nüshayı çıkardı, araştırdı, hadisi orada buldu." 302

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere yıldızların cıvıldaşması diye tercüme ettiğimiz iştibak-ı nücumdan murad, gökte yıldızların çoklukla görülmesidir. Malum olduğu üzere, akşamın ilk vakitlerinde parlak yıldılar görülmeye başlar, karanlık arttıkça yıldızlar çoğalır. Fıtratla da hak din, istikamet, sünnet kastedilir. Hadis, akşam namazını ilk vaktinde kılmanın ehemmiyetini vurgulamaktadır.303

* YATSIDAN ÖNCE YATILMAZ, SONRA KONUŞULMAZ

ْنب ُدّمَحُم ا َنَث : 753 اوُلاَق ؛ِرِذْنُمْلا ُنْب ُّيِلَع َو ،ِبيِبَح ِنْب َميِها َرْبِإ ُنْب ُقاَحْسِإ َو ،ِديِعَس□
ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَثّدَح ـ ـ6187 □ 215ـ يِنْعَي .ِءاَشِعْلا َدْعَب َرْمَّسلا # ِ ّاللّ ُلوُس َر اَنَل َبَدَج

: َلاَق ؛ِدوُعْسَم ِنْب ِّاللَّدْبَع ْنَع ،ِقيِقَش ْنَع ،ِبِئاَّسلا ُنْب ُءاَطَع اَنَث .ٍلْيَضُف طتخا دعب هنع
نور امنإ ليضف نب محمدو .بئاسلا نب ءاطع طتخا إ ةلع هل ملعأ و .تاقث هلاجر دانسإ
اذه :دئاوزلا يف. اَن َرَج َز

.

210. (703) (6197)- Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bize, yatsı namazından sonra gece sohbetini kınamıştır, yani bize bunu yasaklamıştır." 304

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, günlük hayatın tanzimiyle ilgili olarak vazettiği mühim esaslardan biri de "gece"nin kullanılışıdır. Dinî değerlerimize göre, akşam namazının girmesiyle gece başlar. Resulullah, umumi bir prensip olarak yatsı namazından önce yatmaz, yatsıdan sonra da sohbete yer vermezdi. Ümmetine de bu istikamette direktifte bulunmuştur. Bu mesele üzerine, Hz. Aişe, Ebu Berze gibi başka sahabelerden de rivayetler gelmiştir. Hemen belirtelim ki Aleyhissalâtu vesselâm, zaman zaman gece sohbetlerine yer vermiş, yakınlarıyla ümmetin meselelerini gecenin geç vakitlerine kadar istişare etmiştir. Bu nev'e giren rivayetleri gözönüne alan alimlerimiz, yatsıdan sonra yatmanın bir vecibe olmadığını belirtirler, ilmî, istişarî ve diğer meşru gayelerle müsamere de denen "yatsı sonrası uyanıklık"ın caiz olduğunu belirtirler. Her halukârda, günümüz şartlarında, yatsı namazından hemen sonra yatmayı prensip edinmek, hüşyar mü'minlere çok şey kazandıracaktır: Radyo, televizyon ve benzerlerinin malayani ve zararlı neşriyatını takipten kurtulur, geceleyin teheccüd namazına kalkar. Böylece, bu hususta esas olan bir sünneti ihya etmenin büyük ecrini kazanır, vs. 305

---

301 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/624. 302 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/625. 303 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/625. 304 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/625. 305 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/625-626.

*** YATSIYA ATEME DEMEYİN**

ى ِرُبْقَمْلا ِنَع ،ٍَجَع ِنْب ِدّمَحُم ْنَع ،نمْح َّرلاِدْبَع ُنْب ُة َريِغُمْلا اَنَث .ٍبساَك ِنْب ِدْيَمُح ُنْب□□ □
ُبوُقْعَي اَنَثّدَح ـ758 □6185 □211□

يِبأ ْنَع ،ِّيِبَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع ،َةَلَم ْرَح ِنْب ِنمْح َّرلاِدْبَع ْنَع ،ٍم ِزاَح يِبأ ُنْبا اَنَث .ٍدْي َمُح ُنْب
ُبوُقْعَي اَنَثَّدَح َو ح .َة َرْي َرُه يِبأ ْنَع

ةَمَتَعْلا َ وُلوُقَي اَمَّنإ َو .ُءاَشِعْلا َيِه اَمَّنإَف» َةَلَم ْرَح ُنْبا َدا َز « ْمُكِت َ َص ِمْسا َلَع ُبا َرْع‘ا□
ُمُكَّنَبِلْغَت َ» : َلاَق # َّيِبَّنلا ّ أ ؛َة َرْي َرُه

“حيحص ةريره ىبأ دانسإ :دئاوزلا يف.«لِب“اِب ْمِهماَتْع .

211. (705) (6198)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bedeviler, (yatsı) namazı meselesinde size galebe çalmasınlar!" -İbnu Harmele şu ilavede bulundu:- "Bu namazın adı işa (= yatsı)dır. Bedeviler ona, develeri sebebiyle geciktirip te'hir ettikleri için "ateme" derler." 306

AÇIKLAMA:

Ateme, lügat olarak te'hir etmek, geciktirmek manasına gelir. Bedeviler, develerle meşgul olup, namazı bu meşguliyetlerinin bitimine kadar te'hir etmeleri sebebiyle şer'an işa diye isimlendirilmiş olan yatsı namazına ateme demişlerdir. Aleyhissalâtu vesselâm, namaz isminin değişmesine rıza göstermemiştir. 307

EZAN BÖLÜMÜ

* EZAN NASIL BAŞLADI?

نَع ،ِّي ِرْه ُّزلا ِنَع ،َقاَحْسإ ِنْب ِنْمح َّرلاِدْبَع ْنَع ،ِيبأ اَنَث . ُّيِطسا َوْلا ِ ّاللِّدْبَع ِنْب ِدلاَخ ُنْب□ □212□ 6185□ 757ـ اَنَثّدَح ُدّمَحُم

سوُقاَّنلا او ُرَكَذ َّمُث . ِدوُهَيْلا ِلْجأ ْنِم ُهَه ِرَكَف .َقوُبْلا او ُرَكَذَف . ِة َ َّصلا بلا ْمُهُّمِهُي□ . اَمِل َسأَّنلا َراَشَتْسا # َّيِبَّنلا َّ أ ؛ِهيِبأ ْنَع ، ٍمِلاَس

ق َرَط َف . ِبأَّطَخْلا ُنْب ُرَمُع َو ،ِدْي َز ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع ُهَل ُلاَقُي ِراَصْن ُ‘ا َن ِم ٌلُج َر َةَلْيَّللا َكْلِت□ َءاَدِّنلا َي ِرُأَف .ى َراَصَّنلا ِلْجأ ْنِم ُهه ِرَكَف ُة َّصلا ،ةاَدَغْلا ِة َ َص ِءاَدِن يِف ،ُل ِب َدا َز َو :ُّى ِْره ُّزلا َلاَق. َّذأَف ،ِهب ًَب # ِ ّاللّ ُلوُس َر َرَمأَف .ًيَل # ِ ّاللّ َلوُس َر ُّي ِراَصْن ا‘

هدانسإ يف :دئاوزلا يف. ِينَقَبَس ُهَّنِكل َو ،بأ َر يِذّلا َلْثِم ُتْيأ َر ْدَق !ِّاللّ َلوُس َر اَي : ُرَمُع َلاَق.# ِ ّاللّ ُلوُس َر اَه َّرَقأَف .ِم ْوَّنلا َنِم ٌرْيَخ

مهريغو ةعرز وبأو نيعم نباو دمحأ هفعض .دلاخ نب محمد .

212. (707) (6199)- Salim, babası Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), namazları (duyurup toplanmayı sağlama) vasıtası üzerine halkla istişare etti. Boru öttürmeyi teklif ettiler. Yahudiler(in usulü olması) sebebiyle bunu hoş karşılamadı. Bunun üzerine halk çan çalınabileceğini hatırlattı. Aleyhissalâtu vesselâm, Hıristiyanlar(a benzeme) endişesiyle bunu da hoş karşılamadı. Aynı gece, Ensar'dan Abdullah İbnu Zeyd denen bir zata ve Ömer İbnu'l-Hattab'a rüyalarında ezan öğretildi. Ensarî, geceleyin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kapısını çaldı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu (öğrenip okumasını) Bilal'e emretti. Bilal da ezan olarak okudu."

Zührî diyor ki: "Bilal (radıyallahu anh) hazretleri sabah ezanına şu ibareyi ilave etti: "Essalatu hayrun mine'nnevm (namaz uykudan hayırlıdır)." Resulullah bu ilaveyi te'yid etti."Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü, Abdullah İbnu Zeyd'in gördüğünü rüyamda ben de görmüştüm (ancak o, size duyurmakta benden önce davrandı)" dedi.[308]

*** EZANDA TERCİ'**

نْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع يِن َرَبْخأ .ِحْي َرُج ُنْبا اَنَأَبْنأ . . 755 ِم ِصاَع ُوبأ اَنَث َاَق ـ6255 213
بيْحَي ُنْب ُدّمَحُم َو ،ٍراَّشَب ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ ُتْلُقَف .ِماَّشلا ىلإ ُه َزَّهَج َني ِح ،ٍرَيْعِم ِنْب َة
َروُذْحَم يِبأ ِرْج ِح يِف ًاميِتَي ً اَك َو ،ٍزي ِرْيَحُم ِنْب ِّللَّدْبَع ْنَع ،َة َروُذْحَم يِبأ ِنْب ِكِلَمْلا ِدْبَع

اَّنُكَف .ٍرِفَن يِف ُتْج َرَخ :َلاَق َة َروُذْحَم اَبأ ً أ يِن َرَبْخأَف .َكِنيذأَت ْنَع ُلَأْسأ يِّنإ َو ،ِماَّشلا ىلإ
يِب َة َروُذْحَم : ْيأ َمَّع ! يِّنإ ِراَخ ِج ّ

اَنْخ َرَصَف . ً وُبِّكَنُتم ُهْنَع ُن ْحَن َو ِ َذَّؤُمْلا َت ْوَص اَنْعِمَسَف # ِ ّاللّ ِلوُس َر َدْنِع ،ِة َّصلاِب
ِضْعَبِب ِقي ِرَّطلا .ِقي ِرَّطلا َّذاَف ً َذَّؤُم ُر ِلوُس ّاللّ ِ #

مَّا ًفَأَقْعَدوُنَا َبْيَن َيَدْيِه .َقَاَل: »أَيُّكُم الَّذِي َسِمْعُت َصْوَت ُه َقْد اْرَتَفَع ؟« فَأَشاَر
ْنِم َر ُسْوِل ّاللّ ِ # َو ً َّمِأ ْنَحْكِيه ،َنْهَز ُأ ِبه .َفَسَمِع َر ُسْوُل ّاللّ ِ # .َفأَر ْسَل ِإلَيْنا َقْو
َو َصَدُقوا. َفأَر ْسَل ُكلَّهُم َو َحَبَسِني. َو َقاَل ِلي: »ُقْم َفأَذِّ ْ«. َفَقُمْت ، َو َ َشْيءٌ َأْكَر ُه ِإلَيَّ
ِإلَيَّ اْلَقْو ُم ُكلَّهُمْ،

َعَلَيَّ ر َسُوُل ّاللّ ِ اَلتأّْذِيَن ُهَو بَنْفِسِه. َفَقَاَل »ُقْل: ّاللّ ُ أَكْبَر، ّاللّ ُ أَكْبَر، ّاللّ
أَيْمُر ُونِي ِبه َفُقْمُت َبْيَن َيَدْي َر ُسوِل ّاللّ ِ #، َفأَلْقَى

أَشْهُد أ َّ ُمَحّمًد َر ُسوُل ّاللّ ِ, أَشْهُد أ َّ ُمَحّمًد َر ُسوُل ّاللّ« َثَّم َقَاَل ِلي: »اِرْفَع ْم ِن
أ َّ ُمَحّمًد َر ُسوُل ّاللّ ِ. َحَيّ َعلَى الَصّ َة، َحَيّ أَكْبَر ُ. أَشْهُد أ َّ َ ِإلَه َإَِّ ّاللّ ُ، أَشْهُد أ َّ َ ِإلَه َإَِّ ّاللّ
َصْوِتَك. أَشْهُد أ َّ َ ِإلَه َإَِّ ّاللّ ُ، أَشْهُد أ َّ ُمَحّمدًا َر ُسوُل ّاللّ ِ أَشْهُد

َعلَى الَصّ َة . َحَيّ َعلَى اْلَف َ ح، َحَيّ َعلَى اْلَف َ ِح ّاللّ ُ أَكْبَر, ّاللّ ُ أَكْبَر. َ ِإلَه َإَِّ ّاللّ ُ« َثُم

َة ًفيِها َشْيٌء ْمِن ِفَضٍّة. َثُّم َو َضَع َيَدُه َعلَى َناِص ِيةَ أِبي َمْحُذوَرَة . َثُّم َأَمَّرَها َعلَى
َعَدَّ ِحي َن َقَضْيُت الَتأِّذيَن َفأَْعَطاِني ُصَّرً

َر ُسوُل ّاللّ ِ # ُسَّرَة أِبي َمْحُذوَر ة. َثُّم َقَاَل َر ُسوُل ّاللّ ِ #: »َباَر َك ّاللّ ُ َلَك َو َبَار ك
َو َجْهِه، َثُّم َعَلى َثَدْيِيِه، َثُّم َعَلى َكِبِدِه، َثُّم َبَلَغْت ُيَد

---

[306] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/626. [307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/626. [308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/626.

ةَكِمب ! لاَق «نعَمْ. قدَ رْمأ تَكُ» فذهَبَ كلُّ شيْءٍ كاَ ً لرَ سوُلِ اللّ ِ# منِ كرَاَ يهاةَ□□
ِ# ةَكِمب، فأَذَّنتُ معَهَ ُبلاِص ّ َةِ عنَ أمرِْ علَيَكْ» فقلُتُْ : يا رَ سوُل َاللِّ ! أمرْ تنَِب بلاِتأُذينِ َ
و َعاَ دَلكِ َكلُه ُمحُبَةّ ً لرِ سوُلِ اللِّ ّ # فقدَمِتُْ علَىَ عتَاّ بِ بنِ أسيدِ ، عاَمِلِ رَ سوُل اللِّ ّ

تباث ثيدحلا اذه :دئاوزلا يف .زيٍرْيَحُم ُنب ِ اللّ ّ ُدْبَع ِين َرَبْخأ اَم ىَلَع ،َة َرُوذْحَم اَبأ َك َرْدأ
ْنَم َكِلذ ِين َرَبْخأ َو : َلاَق.# ِ اللّ ّ ِلوُس َر

تاقث اهلاجرو ،حيحص اهدانسإو ،ةدايز فنصملا ةياور يف نكل .ّيراخبلا حيحص ريغ .
يف

213. (708) (6200)- Ebu Mahzûre İbnu Mi'yer (radıyallahu anh)'in terbiyesinde yetim olarak yetişen Abdullah İbnu Muhayrız'dan rivayet edildiğine göre, "Ebu Mahzûre, kendisini Suriye'ye göndermek üzere hazırlarken, Abdullah, Ebu Mahzûre'ye şöyle dediğini anlatıyor: "Ey amcacığım! Ben Suriye'ye gidiyorum ve senin ezan okuyuşunun (hikâyesini) soruyorum."Ravi, bunun üzerine Ebu Mahzûre'nin şunu anlattığını belirtir: "Ben bir grupla birlikte yola çıkmıştım. Epey bir yol almıştık. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müezzini Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında namaz için ezan okudu. Biz de müezzinin sesini Aleyhissalâtu vesselâm'a arkamız dönük olarak işittik.

Biz onun sesini alaylı alaylı tekrar edip yansıladık. (Bu yaptığımızı) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) işitti. Bize bazı kimseler yollayarak yanına çağırttı, önüne oturttu ve: "Kulağıma kadar gelen ses hanginizin?" dedi. Arkadaşlarım beni işaretlediler. Doğru da söylediler. Resulullah, onları geri çevirdi, beni alıkoydu. Sonra bana: "Kalk ezan oku!" dedi. Doğruldum. (Ezanı bilmediğimden) öyle mahçup olmuştum ki, o anda nazarımda Resulullah'tan ve yapmamı emrettiği şeyden daha menfur bir şey yoktu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın önünde doğrulmuş, öyle kalmıştım.Bunun üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ezanı kendisi bana okudu. Arkadan: "Haydi söyle!" dedi. Allahuekber, Allahuekber, Allahuekber, Allahuekber, eşhedü en la ilahe illallah, eşhedu en la ilahe illallah, eşhedü enne Muhammede'r-Resulullah, eşhedü enne Muhammede'r-Resulullah!"Sonra bana şunu söyledi: "Sesini yükselt. Eşhedü en la ilahe illallah, eşhedu en lailahe illallah, eşhedü enne Muhammed'r-Resulullah, eşhedu enne Muhammede'r-Resulullah, hayye ala'ssalati, hayye ala'ssalah, hayye ale'lfelahi hayye ale'lfelah. Allahuekber Allahuekber, lailahe illallah!"Sonra, ezanı bitirince beni çağırdı ve bana içerisinde gümüş para bulunan bir çıkın verdi. Sonra elini Ebu Mahzûre'nın alnına koydu, arkadan yüzüne kaydırdı, sonra göğsü üzerine götürdü, sonra ciğerinin üzerine kaydırdı. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mübarek eli, Ebu Mahzûre'nın göbeği üzerine ulaştı. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah seni mübarek kılsın, Allah sana bereket yağdırsın"dedi. Ben de:"Ey Allah'ın Resulü! Bana Mekke'de ezan okumam emir buyursanız?" dedim."Haydi emrettim!" buyurdular.Derken içimde Resulullah'a karşı duyduğm bütün kötü hisler kayboldu. Yerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sevgisi doldu. Hemen Resulullah'ın Mekke'deki valisi Attab İbnu Esid'in yanına geldim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emri sebebiyle Attab'ın yanında namaz için ezanı ben okudum."Ravi der ki: "Ebu Mahzûre'ye yetişenler bu hadiseyi, Abdullah İbnu Muhayriz'in bana anlattığı şekil üzere bana tahdis ettiler."NOT: Ezanla ilgili kıssa daha önce genişçe açıklandı. 309

*** EZANDA SÜNNET**

يِبأ ِين َثَّدَح .# ِ اللّ ّ ِلوُس َر ِّ َذؤُم ،ِدْعَس ِنْب ِراَّمَع ِنْب ِدْعَس ُنْب ِنَمْح َّرلاُدْبَع اَنَث .ٍراَّمَع□

ُنْب ُماَشِه اَنَثّدَح ۔715 □6251 □214□

هاور :دئاوزلا يف.«َكِت ْوَصِل ُعَف ْرأ ُهَّنإ» :َلاَق َو .ِهْيَنُذُأ يِف ِهْيَعَبْصإ َلَعْجَي ْ أ ًًَب َرَمأ # ِ ّاللّ َلوُس َر َّ أ ؛ِهِّدَج ْنَع ،ِهيِبأ ْنَع

دعس دوأ فعضل فيعض فنصملا دانسإو .هححص دانسإب يذمرتلا .

214. (710) (6201)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müezzini Sa'd el-Karazi (radıyallahu anh)'den rivayet edildiğine göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Bilal (radıyallahu anh)'e (ezan okurken) iki parmağını kulağına sokmasını emrederek: "Şüphesiz bu, sesin daha çok yükselmesini sağlar" buyurmuştur." 310

يِبأ ِنْب َِ ْوَع ْنَع ،َةاَط ْرأ ِنْب ِجاَّجَح ْنَع ،ِداَي ِز ُنْب ِد ِحا َوْلاُدْبَع اَنَث .ُّيِمِشاَهْلا ٍدّمَحُم ُنْب ُبوُّيأ اَنَثّدَح ۔711 □ 6252 □ 218□

□َو َوُه َف ِي ِبُق ٍةَّبُق ِءا َرْمَح .َرَخَف َج َِب ُل .َّ َذأَف َرادَتْساَف يِف ِهِناَذأ .َو َلَعَج ِهْيَعَبْصإ ،َةَفْيَحُج ،ِهيِبأ ْنَع ؛َلاَق :ُتْيَتأ َر َلوُس ّللا ِ # ِاب ‘َحْطب،

فيعض وهو ةاطرأ نب جاجح هيف دانس“ا اذه. ِهْيَنُذأ يِف .

215. (711) (6202)- Ebu Cuhayfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ebtah nam mevkide Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldi. Kırmızı bir çadırda kalıyordu. Derken Bilal çıkıp ezan okudu. Ezanında herbir cihete dönüyor ve iki parmağını kulaklarına sokuyordu." 311

نَع ٍدا َّو َر يِبأ ِنْبا ِزي ِزَعْلاِدْبَع ْنَع ،ِملاَس ِنْب ً ا َو ْرَم ْنَع ،ُةَّيِقَب اَنَث . 712 ُّي ِصْمُحْلا□ ّفَصُمْلا ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ۔ ۔6253 □216□

يف.«ْمُهِماَي ِص َو ْمُهِت ًَ ص :َنيِمِلْسُمْلِل َنيِنِّذَؤُمْلا ِقاَنْعأ يِف َ اَتَقَّلَعُم َ اَتَلْصَخ» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ،ٍعِفاَن

ديلولا نب ةيقب سيلدتل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا .

216. (712) (6203)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müezzinlerin boyunlarına, Müslümanların iki hasleti takılmıştır: Namazları ve oruçları. (Bunların vakitlerini Müslümanlara müezzinler ilan eder.)"312

---

309 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/629-630. 310 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/631. 311 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/631.

نَع ،بِّيَسُم ْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع ،ِّي ِرْه ُّزلا ِنَع ،ٍرَمْعَم ْنَع ،ٍك َراَبُمْلا ُنْب ِّاللُّدْبَع اَنَث .ِعِفا َر ُنْب□ ُرْمُع اَنَثّدَح ـ716 □6254 □217ـ يِف ْت َّرِقُأَف .ِم ْوَّنلا َنِم ٌرْيَخ ُة َّصلا ، ِم ْوَّنلا َنِم ٌرْيَخ ُة َّصلا :َلاَقَف .ٌمِئاَن َوُه :َلِيقَف .ِرْجَفْلا ِة َ ِصب ُهُنِذ ْؤُي # ِّيِبَّنلا َتَأ ُهَّنَأ ،ٍل َِب

لب نم عمسي مل بيسملا نب ديعس .ًاعاطقنا هيف َ أ إ .تاقث هدانسإ :دئاوزلا يف.َكِلذ . ىلَع ُرْم‘ا َتَبَثَف .ِرْجَفْلا َنِيذأَت

217. (716) (6204)- Hz. Bilal (radıyallahu anh)'in anlattığına göre: "(Bir gün) sabah namazını haber vermek üzere Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gelmiş, ancak kendisine "uyuyor" denilmiş. Bunun üzerine:"Essalatu hayrun mine'nnevm, essalatu hayrun mine'nnevm (namaz uykudan daha hayırlıdır)" demiştir. Bundan böyle bu ibarenin sabah ezanına dahil edilmesi kabul görmüş ve ezan bu minval üzere kesinlik kazanmıştır." 313

*** EZAN OKUNURKEN EZAN TEKRAR EDİLİR**

نْب ِدأَبَع ْنَع ،ٌّيِكُمْلا ِءاَج َر ُنْب ِّاللُّدْبَع اَنَث .ِسأَبَعْلا ِنْب ِدّمَحُم ُنْب ُميِها َرْبِإ ،ُّيِعِفاَّشلا َقاَحْسإ□ اَنَثّدَح ـ715 □ 6258 □ 215□

يف.«ِهِل ْوَق َلْثِم اولُوقَف ُّنِذَؤُملا َّنَذأ اَذإ» :#ِّاللّ ُلوُس َر :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبأ ْنَع ،بِّيَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع ،ِباَهِش ِنْبا ِنَع ،َقاَحْسإ

هاورو .مهبتك يف ةتسلا ةمئ‘ا جرخأ امك .ديعس يبأ نع ءاطع نع ّيرهزلا نع ظوفحمو مولعم ةريره يبأ دانسإ :دئاوزلا

سنأ ثيدح نم هدنسم يف زازبلاو ،عفار يبأ َو يلع ثيدح نم هدنسم يف دمحأ **.218 (718) . 6205))-** Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müezzin ezan okuduğu vakit onun söylediklerini aynen tekrar edin..." 314

نَع ؛ةَماَسُأ ِنْب ِحيِلَمْلا يِبأ ْنَع ،ٍرْشِب وُبأ اَنَأَبْنأ .ٌمْيَشُه اَنَث َلاَق ؛ِلْضَفْلا وُبأ ،ِدَلْخَم ُنْب□ ُعاَجُش اَنَثّدَح ـ718 □ 6256 □ 218ـ ،اَهِتَلْيَل َو اَهِم ْوَي يِف اَهَدْنِع َ اَك اَذإ ،ُلوُقَي # ِّاللّ َلوُس َر ْتَعِمَس اَهَّنَأ ؛َةَبيِبَح ُّمُأ ِتَّمَع يِنْتَثّدَح . َ اَيْفُس يِبأ ِنْب َةَبْتُع ِنْب ِّاللّدْبَع

نبا هل جرخأو ،يئاسنلا هل ىور ةبتع نب ِّاللّدبعو .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.ُّنِذ َؤُمْلا ُلوُقَي اَمَك َلاَق ،ُنِّذَؤُي َّنِذَؤُمْلا َعِمَس

تاقث هلاجر ىقابو .ةقث هدنع وهف .هحيحص يف ةميزخ .

219. (719) (6206)- Ümmühatu'l-Mü'minîn'den olan Ümmü Habibe (radıyallahu anhâ)'nin anlattığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yanında iken, ister gece, ister gündüz olsun, her ne zaman müezzinin ezanını işitirse, müezzinin söylediğini aynen tekrar etmiştir."NOT: Bu husus, daha önce açıklandı. 315

* EZANIN FAZİLETİ

نْب ِنَع ، َبوُّيأ ُنْب بيْحُي اَنَث .ٍحِلاَص ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث :َاَق .ُل َّخْلا ٍّيِلَع ُنْب ُنَسَحْلا َو□
،بيْحَي ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ725 □6257 □225ـ ٍّلُك يِف ،ِهِنيِذْأَتِب ،ُهَل َبِتُك َو ،ُةَّنَجْلا ُهَل
ْتَبَج َو ،ًةَنَس َة َرْشَع ْىَتْنَث ًَّذأ ْنَم» :َلاَق # ِ ّاللِّ َلوُس َر ًّ أ ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ،ِعِفاَن ْنَع ،ٍجْي َرَج

حلاص نب ِ ّاللّدبع فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«ًةَنَسَح ً وُثَث ٍةَماَقِإ ٍّلُكِل َو ًةَنَسَح ً .
وُّتِس ،ٍم ْوَي

220. (728) (6207)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim on iki yıl müezzinlik yaparsa ona cennet vacip olur. Ona, her gün için, ezanı sebebiyle altmış hasene yazılır, her bir ikameti için de otuz hasene yazılır."316

* İKAMETTE BİRER BİRER OKUMA

يِبأ ِنَثَّدَح # ِ ّاللّ ِلوُس َر ُ ّذَؤُم ،ٍدْعَس ُنْب ُراَّمَع اَنَث .ٍدْعَس ُنْب ِنَمْح َّرلاُدْبَع اَنَث .ٍراَّمَع□
ُنْب ُماَشِه اَنَثّدَح ـ731 □6255 □221□

يف هانعمو .دعس دوأ فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.ٌةَد َرْفُم ُهُتَماَقِإ َو .َنْثَم َنْثَم ً
اَك ِل ِبَ ً اَذأ ًّ أ ؛ِهِّدَج ْنَع ،ِهيِبأ ْنَع

يراخبلا حيحص□ .

221. (731) (6208)- Aleyhissalâtu vesselâm'ın müezzinlerinden Sa'd el-Karazî (radıyallahu anh)'nin rivayetine göre, "Bilal-i Habeşî (radıyallahu anh)'nin ezanı ikişer ikişer idi. ikameti ise birer birerdi." 317

يِنَثَّدَح .# ِّيِبَّنلا َل ْوَم ،ِعِفا َر يِبأ ِنْب ِ ّاللِّدْيَبُع ِنْب ِدّمَحُم ُنْب ُرَمْعَم يِنَثَّدَح .ِديِل َوْلا ُنْب

---

312 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/632. 313 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/632. 314 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/632. 315 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/633. 316 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/633.

ُدأَّبَع ،ٍرْدَب وُبأ اَنَثّدَح ـ732 □6258 □222□

ميِقُي َو ،نَنْثَم نَنْثَم # ِ ّاللّ ِلوُس َر ْيَدَي َنْيَب ُّذَؤُي ًَّب ٌثيأ َر :َلاَق ؛ٍعِفا َر ِيبأ ْنَع ،ِ ّاللَّدْيَبُع□
ِهيِبأ ْنَع ،ِ ّاللّ ِدْيَبُع ُنْب ُدّمَحُم ،يِبأ

هيبأو ّاللّ ديبع نب محمد نب رمعم فعض بلع مهقافت فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.ًةَد .
ِحا َو

222. (732) (6209)- Ebu Rafi Mevla Resulillah anlatıyor: "Ben Bilal (radıyallahu anh)'in, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında ikişer ikişer ezan okuduğunu, birer birer de ikamet getirdiğini gördüm!" 318

AÇIKLAMA:

Daha önce geçtiği üzere, ezan ve ikamette geçen cümlelerin kaçar kere tekrar edileceği rivayetlere göre farklıdır. Bu rivayetler Hz. Bilal'in ezan tarzını anlatmaktadır.319

* EZAN OKUNUNCA MESCİDDEN ÇIKILMAZ

د ّمَحُم ْنَع ،ةَ َو ْرَف يِبأ ِنْبا ِنَع ،َرَمُع ُنْب ِراَّبَجْلا ُدْبَع اَنَأَبْنأ .ٍبْه َو ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث . 734□
يْحَي ُنْب ُةَلَم ْرَح اَنَثّدَح ـ ـ6215 □223ـ ْمَل ،َج َرَخ َّمُث ،دِ ِجْسَمْلا يِف ُ اَذ'ا ُهَك َرْدأ ْنَم»
ِنْب َفُسُوي ، َوْم َنَل اَمْثُع ًنِب اَّفَع ،ًنَع هيِبأ ، َنَع اَمْثُع ً؛ َلاَق :َلاَق َر ُلوُس ّاللّ ِ #:

اللّدبع نب قاحسإ همساو .ةورف بأ نبا هيف .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.«ٌقِفاَنُم َوُهَف□
،ةَعْجَّرلا ُدي ِرُي َوُه َو ،ِةَجاَحِل ْج ُرْخَي

رمع نبا رابجلادبع كلذكو .هوفعض .

223. (734) (6210)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim mescidde iken ezan okunmaya başladığı halde, bir ihtiyaç olmadan ve tekrar mescide dönme gayesinde bulunmadan mescidi terkederse o kimse münafıktır." 320

MESCİDLER VE CEMAATLER BÖLÜMÜ

*** ALLAH İÇİN MESCİD BİNA ETMEK**

اَنَث . َةَبْيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح َو ح .ٍدْعَس ُنْب ُث ْيَل اَنَث .ٍدّمَحم ُنْب ُسُنوُي اَنَث .
َةَبْيَش يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ738 □6211 □224□

دِيل َوْلا يِبأ ِنْب ِديِل َوْلا ِنَع ،داَهْلا ِنْب َةَماَس ُأ ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ِنْب َدي ِزَي ْنَع ًاعيِمَج ٍدّمَحُم□□
ِنْب ِزي ِزَعْلاِدْبَع ْنَع ،ُّي ِرَفْعَجْلا ِ ّاللِّدْبَع ُنْب ُد ُواُد ِهيِف ُرَكْذُي ًاد ِجْسَم َنَب ْنَم» : ُلوُقَي # ِ
ّاللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : َلاَق ؛ِباَّطَخْلا ِنْب َرَمُع ْنَع ،ِّيِوَدَعْلا َةَقا َرُس ِنْبا ِ ّاللِّدْبَع ِنْب ً اَمْثُع ْن َع

نب رمع نع ىور ةقارس نب ّاللّدبع نب َ امثع َإف .لسرم رمع ثيدح :دئاوزلا يف.« ِةَّنَجْلا
يِف ًاتْيَب ُهَل ُ ّاللّ َنَب ِ، ّاللّ ُمْسا

دانس“ا اذهب هحيحص يف َ ابح نبا هاورو .بيذهتلا يف ي ّزملا هلاق ،هنم عمسي ملو .
،هم‘ هدج وهو ،باطخلا

224. (735) (6211)- Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim, içerisinde Allah'ın isminin zikredildiği bir mescid bina ederse Allah da onun için cennette bir ev bina eder." [321]

ة َو ْرُع ْنَع ،د َوْس‘ا وُبأ يِنَثَّدَح . َةَعيِهَل ِنْبا ِنَع ،ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . ُّيِقْشَمِّدلا ً اَمْثُع□□
ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَث ّدَح ـ737 □6212 □228□

دانسإ :دئاوزلا يف.« ِةَّنَجْلا يِف ًاتْيَب ُهَل ُّاللّ َنَب ،ِهِلاَم ْنِم ًاد ِجْسَم ِ ّللّ َنَب ْنَم» :# ِ ّاللّ
ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ٍبِلاَط يِبأ ِنْب ِّيِلَع ْنَع

فيعض ةعيهل نبا هخيشو .ةنعنعلاب هاور دقو ،سلدم ملسم نب ديلولاو .فيعض ّيلع .
ثيدح

225. (737) (6212)- Hz. Ali İbnu Ebi Talib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, kendi malından Allah rızası için bir mescid bina ederse Allah da ona cennette bir ev bina eder."[322]

نَع ،ِبه َو ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث .نَلْع‘ِادْبَع ُنْب ُسُنوُي اَنَثّدَح ـ735 □6213 □226□□

---

[317] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/634. [318] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/634. [319] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/634. [320] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 16/634. [321] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/5 [322] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/5

أ ؛ ّاللِّدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع ٍ،حاَب َر يِبأ ِنْب َءاَطَع ْنَع ٍّ،يِلَف ْوَّنلا ِنْيَسُح يِبأ ِنْب ِنْمح َّرلاِدْبَع □□□
ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ٍ،طيِشَن ِنْب َميِها َرْبِإ ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.« ِةَّنَجْلا يِف ًاتْيَب ُهَل ُ
ّاللِّ َنَب ، َرَغْصأ ْوأ ٍ،ةاَطَق ِصَحْفَمَك ِ ّللِّ ًادِجْسَم َنَب ْنَم» : َلاَق # ِ ّاللِّ َلوُس َر

. تاقث هلاجرو

226. (738) (6213)- Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah için bağırtlak kuşu yuvası kadar veya daha küçük bir mescid bina etse, Allah onun için cennette bir ev bina eder." 323

AÇIKLAMA:

Mescid yapmaya teşvik sadedinde gelen bu nevi hadisler daha önce açıklanmıştır. 324

*** MESCİD MÜTEVAZİ OLMALI**

ةَم ِرْكِع ْنَع ٍ،ثْيَل ْنَع ٍّ،يِلْجَبْلا ِنْمح َّرلاِدْب َع ُنْب ِمي ِرَكْلاِدْبَع اَنَث ِسِّلَغُمْلا□□
ُنْب ُة َرابُج اَنَثّدَح ـ745 □6214 □227□

ى ِراَصَّنلا ِتَف َّرَش اَمَك َو ،اَهَسِئاَنَك ُدوُهَيْلا ِتَف َّرَش اَمَك يِدْعَب ْمُكَد ِجاَسَم ً وُف ِّرَشُتَس
ْمُكا َرأ» :# ِ ّاللِّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ًاعوفرم سابع نبا نع هدنسب دواد وبأ
هجرخأ دقو باذك وهو سّلغملا نب ةرابج هيف .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.« اَهَعِيب

. قايسلا اذه ريغب

227. (740) (6214)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Görüyorum ki, Yahudilerin havralarını, Hıristiyanların da kiliselerini yükselttikleri gibi sizler de mescidlerinizi yükselteceksiniz."325

نَع ، ٍ وُمْيَم ِنْب و ِرْمَع ْنَع ،َقاَحْسإ يِبأ ْنَع ٍ،نمْح َّرلاِدْبَع ُنْب ِمي ِرَكْلاُدْبَع اَنَث . ِسِّلَغُمْلا ُنْب ُة□
َرابُج اَنَثّدَح ـ741 □6218 □225□

قاحسإ وبأ هدانسإ يف :دئاوزلا يف.« ْمُهَد ِجاَسَم اوف َرْخ َز ًّإ ٌّطَق ٍم ْوَق ُلَمَع َءاَس اَم»□
:# ِ ّاللِّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِباَّطَخْلا ِنْب َرَمُع

. باذك ةرابجو .سّلدي َ اك

228. (741) (6215)- Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ameli bozulan her kavim mescidlerini süslemeye yönelmiştir." 326

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın inşa ettirdiği mescidler sade ve mütevazidir. Mescidler sonradan büyümüş ve tezyine boğulmuştur. Alimler, hadislerden hareketle sadeliğin esas olduğunda ısrar etmiştir. Ancak zamanla bazı şartlar altında tezyin edilebileceğine fetva verildiğini daha önce açıkladık. 327

*** MESCİD NEREYE YAPILMALI**

عِفَانْ نَع ،قَاحْسإِ نُبا دُّمَحُم اَنَث .نُيْعأ نُب سو مُ اَنَث . ً اَمْثُع نُب و رُمَع اَنَث .بيْحَيِ□□
نُب دُّمَحُم اَنَثّدَح ـ744 □6216 □228ـ :دئاوزلا يف.# يِّبَّنلا بلإ هُعَف رْي .«أهيِف
نَع نِبا رَمُع . وَ سُئِلَ نَع الحِ طيا َ تَلْقب اَهيِف العْذَرِ اتُ . فَقَالَ: «إذا سْقِيت َمرِ ارًا فَصَلُّوا

ةنعنعلاب هاور دقو .سّلدي َ اك .قاحسإ نب محمد هيف .فيعض هدانسإ

229. (744) (6216)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıldığına göre, "Kendisine, insan tersinin atıldığı bahçelerde namaz kılmanın hükmünden sorulduğu zaman, Resûlullah'a ref' ederek, şu cevabı vermiştir: "Eğer bahçe bir çok defalar sulanmış (pislik eseri kalmamış) ise orada namaz kılabilirsiniz." 328

*** MESCİDDE MEKRUH İŞLER**

نْب ِنْب رِيثَك ِنْب دِينَارٍ الحْلاِ مصِ يُّ 745 . اَنَث مُحَمَّدُ نْب حَ مِيْرَ . اَنَث زَ يْدُ نُب جَبِيرَ ةَ□
□235□ 6217 ـ حَدّثَنَا يَحْيى بْن عُثْمَاَ نْب سَعِيدِ ـ

عَن نَافِعٍ، عَن ابنِ عُمَرَ، عَن رَ سُولِ اللّ ّ # قَالَ: «خِ صَالٌ َ لا تَنْبَغِي فِي الْمَسْجِدِ: َ لا يُتَّخَذُ□
، نَي َ الحْصُ ِ بْن َ د ُ واد عَن ،يُّ ِ نصَار ا

---

323 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/6 324 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/6 325 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/6 326 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/6 327 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

صَتْقُي ًَو . ٌّدَح ِهِيف ُب َرْضُي ًَو . ٍئِن ِمْحَلِب ِهِيف ٌّرَمُي ًَو . ٌلْبَن ِهِيف ُرَشْنُي ًَو ٍس
ْوَقِب ِهِيف ُضَبْنُي ًَو . ٌح َِس ِهِيف ُرَهْشُي ًَو . ًاقي ِرَط

ىلع اوعمجأ :ربلادبع نبا لاق .ةريبج نب ديز فعض ىلع مهقافت فيعض هدانسإ :دئاوزلا
يف.«ًاقوُس ُذَخَّتُي ًَو .ٍدَحأ ْنِم ِهِيف

فيعض هنأ .

230. (748) (6217)- Yine İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bazı şeyler vardır, mescidde yapılması uygun değildir: "Mescid (yanlardan iki kapılı ise gelgeç için) yol olarak kullanılamaz, orada silah kılıfsız taşınmaz, yaya kiriş takılmaz, ok saçılmaz, çiğ et geçirilmez, had tatbik edilmez, kimseye kısas vurulmaz, alışveriş mahalli de yapılmaz." 329

نَع ،ً اَظْقَي ُنْب ُةَبْتُع اَنَثَّدَح ً اَهْبَن ُنْب ُث ِراَحْلا اَنَث . َميِها َرْبإ ُنْب ُمِلْسُم اَنَث . ٌيِمَلُّسلا
َفُسُوي ُنْب ُدَمْحأ اَنَثّدَح ـ785 6215 231

مُكَعْيَب َو ْمُك َرا َرِش َو ْمُكَنيِناَجَم َو ْمُكَناَيْب ِص ْمُكَد ِجاَسَم اوُبِّنَج» :َلاَق # ِّيِبَّنلا َّ أ
؛عَقْس‘ا ِنْب َةَلِثا َو ْن َع ٍلوُحْكَم ْنَع ٍديِعَس يِبأ

يف.«ِعَمُجْلا يِف اَهوُرِّمَج َو . َرِهاَط َمْلا اَهِبا َوْبأ ىَلَع اوُذ ِخَّتا َو . ْمُكِفوُيُس َّلَس َو ْمُكِدوُدُح
َةَماَقإ َو ْمُكِتا َوْصأ َعْف َر َو ْمُكِتاَموُصُخ َو

هفعض ىلع قفتم َ اهبن نب ثراحلا إف .فيعض هدانسإ :دئاوزلا .

231. (750) (6218)- Vasîle İbnu'l-Eska (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mescidlerinizi çocuklarınızdan, delilerinizden, alışverişlerinizden, davalarınızın ikamesinden, sesinizi yükseltmekten, hadlerinizin icrasından, kılıçlarınızı kınlarından sıyırmaktan uzak tutun. Mescidlerin kapılarının yakınlarında abdest yerleri yapın. Mescidlerinizi, cuma günü buhurlayarak güzel kokulu kılın." 330

AÇIKLAMA:

Çocuğun mescide sokulması meselesinde ihtilaf edilmiştir. Bu mevzu üzerine başka rivayetler de mevcuttur. Hanefîlere göre, çocuk mümeyyiz olmasa bile talim maksadı ile mescide gelmesinde bir mahzur yoktur. Şafiîlere göre deli ve çocuk mescidi kirletmeyecek ise girebilir, aksi takdirde haramdır. Malikîlere göre, deli ve çocuk mescidi kirletecek veya orada yaramazlık yapacak ise haramdır, aksi taktirde caizdir. Hanbelîler, talim gayesi yoksa, çocukların ve delilerin mescide girmesinin mekruh olduğuna hükmetmiştir. Mezhepler, mescidde yüksek ses çıkarmayı hoş karşılamamıştır. Namaz kılanları rahatsız edecek derecede yüksek ses, zikir, ibadet ve talim-i ilim gibi meşru ameller sırasında bile çıkmış olsa, yine de caiz bulunmamıştır. Aksi takdirde mübah sebeplerle ses çıkarılmasını, alimler çoğunlukla caiz addetmişlerdir. 331

* MAHALLELERDE MESCİD

نْب ِديِمَحْلاِدْبَع ْنَع ، َني ِريِس ِنْب ِسَنأ ْنَع ،َ ْوَع ِنْبا ِنَع ،ٍّيِدَع يِبأ ُنْبا اَنَث .ٍميِكَح ُنْب يْحَي□
اَنَّثدَح ـ786 □ 6218 □232□

؛ َلاَق : َعَنص ُضْعَب يِتَموُمُع ِّيِبَّنِلِل # اَماَعَط .ًلاَقَف َيِبَّنِلِل :# ِّنإ ُحأ ِب ُّأ ْ َلُكأَت َ يِف بِتْيَب
ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ،دو ُراَجْلا ِنْب ِرِذْنُمْلا

هَعَم اَنْيَّلَص َو َّلَصَف َّش ُر َو َسِنَكَف ،ُهْنِم ٍةَي ِحاَنِب َرَمأَف .ِلوُحُفْلا ِهِذه ْن ِم ُلْحَف□ .
ِتْيَبْلا يِف َو .ُهاَتأَف : َلاَق .ِهيِف َيِّلَصُت َو . حيحصلا يف لصأ هلو ،نسح هدانسإ :دئاوزلا
يف.ّد َوْسا ِدَق يِذّلا ُري ِصَحْلا َوُه ُلْحَفْلا : َةَجاَم ُنْب ِ ّاللِّدْبَع ُوبأ َلاَق

232. (756) (6219)- Hz. Enes İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Amcalarımdan biri, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) için yemek hazırladı. Gelip Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Evimde yemek yemenizi ve orada bir namaz kılmanızı arzu ediyorum" dedi. (Aleyhissalâtu vesselâm davete icabet ederek) evine geldi. Evinde şu hasırlardan biri vardı. Hasırın bir köşesinin namaz için hazırlanmasını emir buyurdu. Bunun üzerine üzeri süprüldü ve (yumuşaması için) üzerine su serpildi. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm namaz kıldı. Biz de ona uyarak namaz kıldık.

"Ebu Abdillah İbnu Mace der ki: "Hadiste geçen fahl kelimesi siyahlaşmış hasır manasına gelir." 332

* MESCİDLERİN TEMİZLİĞİ

اَنَثَّدَح .ُّيِنَدَمْلا ٍحِلاَص ُنْبا ُدَّمَحُم اَنَث .ِ َ ْوَجْلا يِبأ ِنْب ً اَمْيَلُس ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍرَّأمَع
ُنْب ُماَشِه اَنَثّدَح ـ787 □6225 □233ـ يِف ًاتْيَب ُهَل ُ ّاللّ َنَب ِد ِجْسَمْلا َنِم ًىذأ َج َرْخأ
ْنَم» :# ِّاللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ٍّيِ ِرْدُخْلا ٍديِعَس يِبأ ْنَع ،َمَي ْرَم يِبأ ُنْب ُمِلْسُم نب محمدو
ديعس يبأ نم عمسي مل ،ميرم يبأ نبا وهو ،راسي نب َ املس هيف َ إف .نيلو عاطقنا هيف
هدانسإ :دئاوزلا يف.«ِةَّنَجْلا

نيل هيف حلاص .

---

329 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/7 330 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/8 331 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/8 332 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/9

233. (757) (6220)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim mescidden (insanlara rahatsızlık veren) bir şeyi çıkarırsa Allah Teâla hazretleri ona cennette bir ev yapar." 333

نَع ؛ِبِطاَح ِنْبا ِنمْح َّرلاِدْبَع ِنْب بيْحَي ْنَع ،ٍساَيِإ ِنْب ِدلاَخ ْنَع ؛ةَيِواَعُم وُبأ اَنَث . 765□
□6221 ٍاَنِس ُنْب ُدَمْحأ اَنَثّدَح ـ ـ234ـ اوقفتا ،سايإ نب دلاخ هدانسإ يفو .فوقوم وه
:دئاوزلا يف. ُّي ِراَّدلا ٌميِمَت ِد ِجاَسَمْلا يِف َج َرْسأ ْنَم ُل َّوأ : َلاَق ؟ّي ِرْدُخْلا ٍديِعَس يِبأ

هفعض بلع.

234. (760) (6221)- Yine Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Mescidlere ilk defa kandil koyan Temimu'd-Dârî'dir."334

AÇIKLAMA:

Dinimiz sadece mescid inşasını fevkalâde faziletli bir amel ilan etmekle kalmamış, mescide yönelik her çeşit müsbet hizmetleri takdir ve onları teşvik etmiştir. Burada iki nümune var: Aydınlatılması, temizlenmesi. Bunlara tefriş, ısıtma, tamir, bakım, yollarının imar ve bakımı, su ihtiyacının karşılanması, imam ve müezzinin temini gibi akla gelecek her çeşit hizmetleri dahil edebiliriz. 335

* MESCİDE TÜKÜRMEK MEKRUHTUR

يِف ًاقا َزُب َّكَح # َّيِبَّنلا َّ أ ؛ةَشِئاَع ْنَع ،هيِبأ ْنَع ،ةَو ْرُع ِنْب ِماَشِه ْنَع ،ُعيِك َو اَنَث .ٍدّمَحم
ُنْب ُّيِلَع اَنَثّدَح ـ764 □6222 □238□

□اللّدبعو ديعس بأو ةريره يبأ ثيدح نم نيحيحصلا يف ثيدحلاو .تاقث هلاجرو ،حيحص
هدانسإ :دئاوزلا يف.ِد ِجَسَمْلا ِةَلْبِق

رمع نب .

235.(764) (6222)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mescidin kıble duvarındaki bir tükrüğü kazıyıp temizledi." 336

* KOYUN VE DEVE AĞILINDA NAMAZ

نْب ُدي ِزَي اَنَث . ِفَلَخ ُنْب ُرْكَب ،ٍرْشِب ُوبأ اَنَثَّدَح َو ح . ً و ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .َةَبْيَش□
□236□ 6223□ 765ـ اَنَثّدَح ُوبأ ُنْب ِرْكَب ِيبأ

نْب ِرِيس ِنيَ، نَع ِيبأ َرْه َرْيَة ؛ َقاَل : َقاَل َر ُسوُل ِاللّ # : «إ ُ مَل ْت ِجَد ُوا إ ٍّ َم َرا ِبض َالغْنَم□
ُز ُر َيْغٍ . َقاَ : َنَث اَه ِشاَم ُ نْب َحَّسا ، ًعَن ْمُحَمَّد ِ

َفُصَلّوا ِفي َم َرا ِبض ِالغْنَم ، ِو ًَ َتُصَلّوا ِفي أعَطْا ِ ا"ِ بل«.في الزوائد: إسناده صحيح .
و َأعَطْا َ ا "بلٍ

236. (768) (6223)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer siz, namaz kılmak için koyun ağılı ve deve damından başka bir yer bulamadı iseniz, koyun ağılında namazınızı kılın, fakat deve damında kılmayın." 337

: بْن ُ أبِي َشْيبَة . َثَنا أَبُو نُعْيم، عَن ْيُونُس ، عَن ِالحَسَن، عَن ْعبَدِ ّاللِّ بْن ُمَغَفَّل ِالمُزْنِي ؛قَال
□237□ 6224□ 768ـ حَدَثّنَا أَبُو بَكْر ِ

قَال َالنَبِّيُ #: «صَلُّوا

فِي أعَطْا َ ا"ِ بل . فَإِنَّهَا خُلِقَتْ مِن َالشَّيَاطِين«.في الزوائد: إسناد المصنف فيه مقال. وأصل
فِي مَرَاب ِضِ الغَنَم ِ. و َ ًتُصَلُّوا

الحديث رواه النسائي مقتصراً على النهي عن أعطا ً ا"بل .

237. (769) (6224)- Abdullah İbnu Muğaffel el-Müzenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Koyun ağıllarında namaz kılın, deve damlarında kılmayın. Çünkü develer, şeytanlardan yaratılmıştır."338

. . . 775 يُد بْن ُالحَبْاِب حَدَّثنَا عبُدْ ُالمَلِك ِبْن ُر َبيِع ِابْن ِسبَرْة َبْن ِمعَبْد ِالجُهَنِيُّ 6228□
فِي مُ َر ا ِح الغَنَم ِ.«الحديث كذكره صاحب ـ235ـ حَدّ تَن َا أبُو َبكْر ُ بْن ِأبِي شَيْبَة َ ثَنَا زَ
أخْبَرَ نِي أبِي ، عَن ْأبِيه ؛ أ َّ ر َسُول َاللّ ِ# قَال َ: « يُصَلّ َ فِي أعَطْا ِ ا"ِ بل، و َيُصَلّ

الزوائد ولم يتكلم على إسناده .

238. (770) (6225)- Sebre İbnu Ma'bed el-Cühenî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah

---

333 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/9 334 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/10 335 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/10 336 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/10 337 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/10 338 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/11

(aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Deve damlarında namaz kılınmaz, fakat koyun ağıllarında namaz kılınır."339

*** MESCİDE GİRERKEN DUA**

نَسَحلا ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ٍثْيَل ْنَع ،ةَيِواَعُم وُبأ َو ،َميِها َرْبإ ُنْب ُليعاَمْسإ اَنَث . ةَبْيَش يِبأ ُنْب□ □
ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ771 □6226 □238ـ . ّاللِّ ِلوُس َر ىلَع ُم َّسلا َو . ّاللِّ ِمْسِب» : ُلوُقَي َد
ِجْسَمْلا َلَخَد اَذإ # ِ ّاللّ لوُس َر َ اَك : ْتَلاَق ؛# ِ ّاللّ لوُس َر ِتْنِب َةَمِطاَف ْنَع ،هِّمُأ ْنَع

يِبوُنُذ يِل ْرِف ْغا َّمُهَّللا ِ ّاللّ ِلوُس َر ىَلَع ُم َّسلا َو . ّاللِّ ِمْسِب» : َلاَق َج َرَخ اَذإ َو .« َكِتَمْح َر
َبا َوْبأ يِل ْحَتْفا َو يِبوُنُذ يِل ْرِفْغا َّمُهَّللا

لصتمب هدانسإ سيلو ،نسح ثيدح :ةمطاف ثيدح يأ ،ثيدحلا اذه جيرخت دعب يذمرتلا.
لاق.« َكِلْضَف َبا َوْبأ يِل ْحَتْفا َو

ارهشأ # ّيبنلا دعب ةمطاف تشاع ذإ .ربكلا ةمطاف كردت مل نيسحلا تنب ةمطافو□ .

239. (771) (6226)- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın pek muhterem kerimeleri Hz. Fatıma (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescide girince: "Bismillahi vesselamu ala Resûlillâhi. Allahümmağfirlî zünûbî veftah lî rahmetike (Allah'ın adıyla girip, Allah'ın Resulü'ne selam ediyorum. Ey Allahım, benim günahımı affet, bana rahmet kapılarını aç)" derdi. Mescidden çıkarken de: "Bismillahi. Vesselamu ala Resûlillahi. Allahümmağfir lî zünûbî veftah lî ebvabe fadlike (Allah'ın adıyla çıkıyorum, Resûlullah'a selam ediyorum. Allahım, günahımı affet, bana fazl u kereminin kapılarını aç!)" diye dua okurdu." 340

؛ةَرْي َرُه يِبأ ْنَع ،يُِّرُبْقَمْلا ٌديِعَس اَنَث . ً اَمْثُع ُنْب ُكاَّحَّضلا اَنَث . ُّيِفَنَحْلا ٍرْكَب وُبأ اَنَث .
ٍراَّشَب ُنْب ُدّمَحُم اَنَثّدَح ـ773 □6227 □245□

ٌِملَسُيْلَف َج َرَخ اَذإ َو . َكِتَمْح َر َبا َوْبأ يِل ْحَتْفا َّمُهَّللا : ِلُقَيْل َو # ِّيِبَّنلا ىلَع ْمِّلَسُيْلَف َد□
ِجْسَمْلا ُمُكُدَحأ َلَخَد اَذإ» : َلاَق # ِ ّاللّ َلو ُس َر َّ أ

تاقث هلاجرو ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف.« ِمي ِج َّرلا ِ َاطْيَّشلا َنِم يِنْم ِصْعا َّمُهَّللا : .
ِلُقَيْل َو ّيِبَّنلا ىلَع

240. (773) (6227)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz mescide girince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a selam etsin ve şu duayı okusun: Allahümmaftah li ebvabe rahmetike (Allahım, bana rahmetinin kapılarını aç)" çıkarken de Resûlullah'a selam versin ve şu duayı okusun: "Allahümme a'sımınî mine'şşeytani'rracim (Allahım, beni taşlanmış şeytandan koru)." 341

* NAMAZA YÜRÜYEREK GİTMEK

لِيقَع ِنْب ِدّمَحُم ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنع ٍ،دّمَحَم ُنْب ُرْيَه ُز اَنَث .ٍريِكَب يِبأ ُنْب ىيحَي اَنَث .□□
َةَبْيَش ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثّدَح ـ776 □6225 □241□

هِب ُدي ِز َي َو اَياَطَخْلا ِهِب ُ ّاللّ ُرِّفَكُي اَم ىَلَع ْمُكُّلُدأ َأ» :ُلوُقَي # ِ ّاللّ َلوُس َر َعِمَس ُهَّنأ□
ٍّي ِرْدُخْلا ٍديِعَس يِبأ ْنَع ،ِبَّيَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع َدْعَب ِة َ َّصلا ُراَظِتْنا َو ،ِد ِجاَسَمْلا ىلِإ ىَطُخْلا
ُة َرْثَك َو ،ِه ِراَكَمْلا َدْنِع ِءوُض ُوْلا ُغاَبْسإ» َلاَق !ِّ ّاللّ َلوُس َراَي ىلَب :اوُلاَق «؟ِتاَنَسَحْلا يِف

ابأ . هريغو ملسم حيحص يف دهاش هلو .هحيحص يف َ ابح نباو ةميزخ نبا هاور ديعس
ثيدح :دئاوزلا يف.«ِة َ َّصلا

241. (776) (6228)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir defasında yanındakilere): "Allah'ın kendisiyle hataları örtüp, sevapları artırdığı şeyi size göstermiyeyim mi?" demişti. Ashab: "Evet söyleyin ey Allah'ın Resulü! dediler. Bunun üzerine: "O şey, zahmetli durumlarda bile abdesti tam almak, mescidlere çok adım atmak, namazdan sonra müteakip namazı beklemek!" buyurdular."[342]

ْنب ُلْيَضُف اَنَث .ِمْهَجْلا وُبأ ِقَّف َوُمْلا ُنْب ُلْضَفْلا اَنَث .ُّي ِرَتْسُّتلا َمِيها َرْبإ ِنْب َدي ِز َي□
ِإ َلاَقَف ِة َ َّصلا ىلِإ ٌمُهَّللا يِّنإ َكُلأسأ ـ242□ 6228□ 775 ـ اَنَثّدَح ُدّمَحُم ُنْب ُديِعَس ِنْب
ِهِتْيَب ْنِم َج َرَخ ْنَم» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ٍّي ِرْدُخْلا ٍديِعَس يِبأ ْنَع ،َةَّيِطَع ْنَع ،ٍقو ُز ْرَم

ك ِطْخُس َءاَقِّتا ُتْج َرَخ َو .ًةَعْمُس َ َو ًءاَي ِر َ َو ًارَطَب َ َو ًارَشأ ُج ُرْخأ ْمَل يِّناف .اَذه□
َياَشْمَم ِّقَحِب َكُلأسأ َو ، َكْيَلَع َنيِلِئاَّسلا ِّقَحِب َرِفْغَتْسا َو ،ِهِهْج َوِب ِهْيَلَع ُ ّاللّ َلَبْقأ .َتْنأ ًّ إ
َبوُنُّذلا ُرِفْغَي َ ُهَّنإ .يِبوُنُذ يِل َرِفْغ َت ْ أ َو ِراَّنلا َنِم يِنَذيِعُت ْ أ َكُلأسأَف .َكِتاَض ْرَم َءاَغِتْبا َو

نب لضفلاو ،قوزرم نب ليضفو ،يفوعلا وهو ةيطع .ءافعضلاب لسلسم هدانسإ اذه :دئاوزلا
يف.«ٍكَلَم ِفْلأ َ وُعْبَس ُهَل

. هدنع حيحص وهف ،قوزرم نب ليضف قيرط نم هحيحص يف ةميزخ نبا هاور نكل
.ءافعض مهلك قفوملا

242. (778) (6229)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim evinden namaz kılmak üzere çıkar ve: "Ey Allahım! Senden isteyenlerin senin katındaki hakkı için ve şu yürüyüşümün hakkı için senden istiyorum. Ben kibirlenmek, böbürlenmek veya görsünler,

---

[339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/11. [340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve

Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/11-12. 341 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/12. 342 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/12-13. desinler gibi adi maksadlarla evden çıkmış değilim. Senin gazabından sakınmak, rızanı kazanmak için evden çıktım. Öyleyse beni ateşten korumanı istiyorum, günahlarımı bağışlamanı talep ediyorum. Çünkü senden başka günahları affeden yoktur" diye dua eder, (yalvar yakar olursa) Allah Teala hazretleri, ona (rahmet) yüzüyle teveccüh eder ve yetmiş bin melek de kendisi için istiğfar eder." 343

تِباَت ْنَع ،ُغِئاَّصلا َد ُواَد ُنب ُ اَمْيَلُس اَنَثّدَح .ِّيِناَنُبْلا ٍتِباَت ىل ْوَم ،ٍديِسأ ِنْب ً اَيْفُس ُنب ُةَأ□
َزْجَم اَنَثّدَح ـ751 □ 6235 □ 243ـ يف.«ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِّماَّتلا ِروُّنلاِب ِد ِجاَسَمْلا ىلإِ
ِمَلُّظلا يِف َنيِئاَّشَمْلا ِرِّشَب» :#ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ،ِّيِناَنُبْلا

فيعض سنأ ثيدح دانسإ :دئاوزلا.

243. (781) (6230)- Hz. Enes İbnu Malik anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Karanlık gecelerde mescidlere müdavim olanların, kıyamet gününde tam bir nura kavuşacaklarını müjdele!"344

*** MESCİDE UZAK EV DAHA SEVAPLI**

تَناَك :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،َةَم ِرْكِع ْنَع ،ٍكاَمِس ْنَع ،ُليِئا َرْسإِ اَنَث . . 758 ٍدّمَحم ُنْب ُّيِلَع□
اَنَثّدَح ـ ـ6231 □244 ٌعيِك َو اَنَثـ اذه :دئاوزلا يف.اوُتَبَثَف ،َلاَق ـ ْمُه َراَثآ َو اوُمَّدَق اَم ُب ُ
ُتْكَن َو ـ ْتَل َزَنَف اوُب ِرَتْقَي ْ أ اوُدا َرَأف .ِد ِجْسَمْلا َنِم ْم ُهُل ِزاَنَم ًةَديِعَب ُراَصْن ا‘ :ةبيش
نب بوقعي لاقو .ثيدحلا برطضم :دمحأ لاق دقف متاح وبأو نيعم نبا هّقثو َ إو ،برح نبا
وهو ،كامس هيف .فوقوم

ةحلاص هريغ نع هتياورو .ةبرطضم ،ةصاخ ،ةمركع نع هتياور .

244. (785) (6231)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ensar(dan bir kısmının) evleri mescidden uzakta idi. Bunlar mescidin yakınına gelmek istediler. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu. (Meâlen): "Onların önden gönderdiklerini ve geride bıraktıklarını (eserlerini, ihmal etmeksizin) yazmaktayız" (Yasin 12). İbnu Abbas der ki: "Bunun üzerine onlar yerlerinde kaldılar."345

AÇIKLAMA:

Geride bıraktıkları diye tercüme ettiğimiz âsar kelimesini seleften pek çoğu "ayak izi" olarak te'vil etmiştir. Gerçekte onun müfredi olan eser kelimesi ayak izi manasına da gelmektedir. Böylece evi mescide uzak olanlar daha çok adım atmış olmakla daha kazançlı olmaktadırlar.

Ama bu uzaklık ezan sesinin gelemeyeceği kadar olmamalıdır.346

* CEMAATTEN GERİ KALMAMALI

نْب َ اَق ِرْب ِّزلا ِنَع ,ِبْئِذ ِيبأ ِنْبا ِنَع ،ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . 788 □6232 248 ُّيِقْشَّمِدلا□
ُّيِلَذُهْلا َليِعاَمْسإ ُنْب ُ اَمْثُع اَنَثّدَح ـ ـ يف.« ْمُهَتوُيُب َّنَق ِّرَح ُ ْوأ ,ِةَعاَمَجْلا ِك ْرَت ِنَع ٌلاَج ِر
َّنِيهَتْنَيَل» :ِّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ,ِدْي َز ِنْب َةَماَسُأ ْنَع ,ِّي ِرْمَّضلا وٍ ِرْمَع

امهريغو نيحيحصلا يف تباث ىنعملاو .هلاح فرعي َ امثعو .سّلدم ّىقشمدلا ملسم نب .
ديلولا هدانسإ يف :دئاوزلا

245. (795) (6232)- Usame İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kısım (tenbel) adamlar, ya cemaati terketmekten vazgeçerler yahut da ben onların evlerini (başlarına) yıkacağım."347

* YATSI VE SABAH NAMAZLARININ CEMAATİ

نَع ،ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ,ةَّي ِرَغ ِنْب َة َراَمُع ْنَع ،ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسإ اَنَث . َةَبْيَش ِيبأ ُنْب ً□
اَمْثُع اَنَثّدَح ـ785 □6233 □246□

ة َ َص ْنِم ىلو ُا ُةَعْك َّرلا ُهُتوُفَت َ ,ةَ َلْيَل َنيِعَب ْرأ ,ًةَعاَمَج ,ِد ِجْسَم يِف ىَّلَص ْنَم» :ُلوُقَي ً□
اَك ُهَّنأ ؛#ِّيِبَّنلا ِنَع ,ِباَّطَخْلا ِنْب َرَمُع ملو اسنأ ةرامع كردي مل :ْينطقرادلاو يذمرتلا لاق
فعضو لاسرإ هيف :دئاوزلا يف.«ِراَّنلا َنِم ًاقْتِع اَهِب ُهَل ُ ّاللّ َبَتَك ,ءاَشِعْلا.

سّلدي َ اك ليعامسإو .هقلي .

246. (798) (6233)- Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir mescidde cemaatle yatsının ilk rek'atini kaçırmadan kırk gece namaz kılarsa Allah Teala hazretleri, bu namazlar vesilesiyle onun için ateşten bir azadlık yazar." 348

---

343 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/13. 344 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/14. 345 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/14. 346 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/14. 347 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/15. 348 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/15.

* MESCİDE DEVAM VE NAMAZLARI BEKLEME

ُنْب يِبأ َةَبْيَش . اَنَث ُةَبَاَبش . اَنَث ُنْبا يِبأ ٍبْئِذ ، ِنَع ِرُبْقَمْلا ٍّي ، ْنَع ِديِعَس ِنْب ٍراَسَي ، ْنَع يِبأ
ِرْكَب ُوبأ اَنَثّدَح ـ555 □6234□ □247□

مِهِبِئاَغِب ِبِئاَغْلا ُلْهأ ُشَبْشَبَتَي اَمَك ُهَل ُ ّاللّ َشَبْشَبَت ّاَ إ ، ِرْكِّذلا َو ِة َّصلِل َد ِجاَسَمْلا ٌمِلْسُم□□
ٌلُج َر َنَّط َوَت اَم» :َلاَق ؛# ّيِبَّنلا ِنَع ، َة َرْي َرُه

تاقث هلاجر ، حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف .«ْمِهْيَلَع َمِدَق اَذإ .

247. (800) (6234)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman bir kimse, namaz ve zikir için mescidi vatan edindiği (çokça gitmeyi alışkanlık haline getirdiği) zaman Allah'ın onun bu halinden duyduğu sevinç, tıpkı gurbette adamı olan kimselerin onun yanlarına dönmesiyle (kavuşmaktan)duydukları sevinç gibidir." 349

اللِّدْبَع ْنَع ، َبوُّيأ يِبأ ْنَع ٍتِباَث ْنَع ، ٌدأَّمَح اَنَث . ٍلْيَمُش ُنْب ُرْضَّنلا اَنَث . ُّيِم ِرأَّدلا ٍديِعَس□ □
ُنْب ُدَمْحأ اَنَثّدَح ـ551 □6238□ □245□

عَم اَنْيَّلَص :َلاَق ؛وٍ ِرْمَع ِنْب□

هْيَتَبْك ُر ْنَع َرَسَح ْدَق َو ، ُسْفَّنلا ُه َزَفَح ْدَق ، ًاع ِرْسُم # ِ ّاللّ ُلوُس َر َءاَجَف . َبَّقَع ْنَم□□
َبَّقَع َو . َعَج َر ْنَم َعَج َرَف . َب ِرْغَمْلا # ِ ّاللّ ِلوُس َر

مُه َو ؛ ًةَضي ِرَف ا ْوَضَق ْدَق ِيدَابِع ىلإ او ُرُظْنا : ُلوُقَي . َةَكِئًَمْلا ُمُكِب يِهاَبُي ، ِءاَمّسلا ِبا□
َوْبأ ِنْم ًاباَب َحَتَف ْدَق ْمُكُّب َر اَذه .او ُرِشْبأ» :َلاَقَف

تاقث هلاجرو .حيحص دانسإ اذه :دئاوزلا يف .« ى َرْخُأ ً و ُرِظَتْنَي .

248. (801) (6235)- Abdullah İbnu Amr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte akşam namazını kılmıştık. Namazdan sonra dileyenler evlerine döndü, dileyenler de yerinde kaldı. (Çok geçmeden) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) koşarcasına ve hızlı nefes alarak, diz kapakları da açılmış bir halde geldi. Bize dediler ki: "Müjdeler olsun! İşte Rabbiniz! Sema kapılarından bir kapı açmış, meleklere karşı sizlerle iftihar ediyor ve diyor ki: "Kullarıma bakın! Farzlarını eda ettiler. Şimdi de diğer namazı beklemekteler!" 350

NAMAZI EDA VE NAMAZIN SÜNNETLERİ BÖLÜMÜ

* NAMAZDA İSTİAZE VE KIRAAT

نْب ِنَع ،ِّيِمَّلُّسلا ِنمْح َّرلاِدْبَع يِبأ ْنَع ،ِبِئاَّسلا ُنْب ُءاَطَع اَنَث ٍلْيَضُف ُنْبا اَنَث . 555 ِرِذْنُمْلا ُنْب□ □. 248□ 6236ـ ـ اَنَثّدَح ُّيِلَع

. □اَطْيَّشلا َ ِرلا َّج ِمي ، َو ِهْزَم ِه َو ِهْخَفَن َو ِهِثْفَن «.لَاَق : ِهَزْم ُه ُتَومْلا ُةَتُومْلا . َو ُهُثْفَن رْعِّشلا َنِم َكِب ُذوُعأ ِّنِإ َّمُهَّللا» : َلاَق # ِّيِبَّنلا ِنَع ،ٍدوُعْسَم يفو .طتخا دعب ليضف نب محمد هنم عمسو ،هرمع رخآ طلتخا بئاسلا نب ءاطع َ إف .لاقم هدانسإ يف :دئاوزلا يف.ُرْبِكْلا ُهُخْفَن َو

ورمع وبأ لاقو .امهو ةبعش لوق ىرأ :دمحأ لاقو .عمسي مل :ةبعش لاق .مك دوعسم نبا نم ّيملسلا نمحرلادبع يبأ عامس يئاسنلاو يذمرتلاو دواد وبأ هاور دق ثيدحلاو.ه ا. دوعسم يلعو ّنباو َ امثع نع اضرع ةءارقلا نمحرلادبع وبأ ذخأ :ينادلا

معطم نب ريبج ثيدح نم هحيحص يف َ ابح نبا هاورو .ّيردخلا ديعس بأ ثيدح نم .

249. (808) (6236)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Allahümme innî euzü bike mine'şşeytani'rracim ve hemzihi ve nefhihi ve nefsihi "Allahım, şeytan-ı racimden, onun dürtmelerinden, telkinlerinden, atacağı kibirden sadece sana sığınırım" diye dua ederdi." 351

AÇIKLAMA:

Cumhur-u ulema, namazda istiazeyi müstehab addetmiştir. Yeri de birinci rek'atte Fatiha'nın evvelinde okunan Sübhanekeden hemen sonradır. İstiazeden sonra Besmele ve Fatiha okunur. 352

* KIRAATA NE İLE BAŞLANIR?

اَنَث .سيِع ُنْب ُ ا َوْفَص اَنَث :اوُلاَق .ٍم َرْكُم ُنْب ُةَبْقُع َو ،ٍفَلَخ ُنْب ُرْكَب َو ،ُّيِمَضْهَجْلا ٍّيِلَع ُنْب ُرْصَن اَنَثّدَح ـ514 □6237 □285□

□نْب ُرْشِب

دئاوزلا يف .َنيِمَلاَعلا ِّب َر ِ ّللُّدْمَحْلاِب َةَءا َرِقْلا ُحِتَتْفَي َ اَك # ِّيِبَّنلا َّ أ ؛ِةَ َرْي َرُه يِبأ ْنَع ،ِة: َرْي َرُه يِبأ ِّمَع ِنْبا ،ِ ّاللِّدْبَع يِبأ ْنَع ،ِعِفا َر ةرمف .هيف نيعم نبا لوق فلتخا ،عفار نب رشبو لاحلا لوهجم ةريره يبأ رمع نبا ّيسودلا ّاللّدبع وبأ .فيعض هدانسإ.

349 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/15. 350 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/16. 351 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/17. 352 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/17.

يف تباث ،ةريره يبأ ريغ ةياور نم ثيدحلاو .ةعوضوم ءايشأ ىوري ٌ: ابح نبا لاقو .دمحأ هفّعضو .هفّعض ةرمو ،هقّثو

. امهريغو نيحيحصلا

250. (814) (6237)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) namazın kıraatini "Elhamdülillahi Rabbi'l-alemin..." ile başlatırdı."[353]

*** CUMA GÜNÜ SABAH NAMAZINDA KIRAAT**

نْب ُمَر ْو َا ً ثَنَا الاحْرَا ِث ُنْب نَبْها َ. ثَنَا عَاصِ م ُنْب هُبْدَلَةَ، عَن ْمصْعَب ِابْن ِسَعْد، عَن ْأبِيه؛ ُرَه ْزأ اَنَثّدَح ـ522 □6235 □281□

الفْجَر ِ، يَو ْم َالاجُمْعَة ِ: الم تَنْزِ ِيل ُ، و َهَل ْأتى عَلى ا"نسَ ا ِ.في الزوائد: إسناد حديث سعد صحيح. 524ـ حَدّثَنَا إِسْحَاقُ قَاَل: كَ ا َ ر َسُو ُل ّالل ِ # يَقْر ُأ في ِص َ ةِ أخرجه مسلم وغيره. ضعيف، فتاقهم علي ضعف الحارث بن نبها َ والحديث، من رواية ابن عباس،

أ ِدوُعْسَم ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ، ِص َو ْح'ا يِبأ ْنَع ،ةَ و َرْف يِبأ ْنَع ، ٍسْيَق يِبأ ُن ْب و ُرْمَع □□□ ُنْب مَنْصُو ٍر. أَنْبَأنَا إِسْحَاقُ ُنْب سَلَيْمَا ً. أَنْبَأنَا

يَو ْم َالاجُمُعَة ِ: الم تَنْزِ ِيل ُ، و َهَل ْأتى عَلى ا'نسَ ا ِ.قَال إِسْحَاقُ: هَكذَا ثَنَا عَمْر ٌو، عَن □ ر َسُو َل ّالل ِ # كَا َ يَقْر َأ ُ في ِص َ ةِ الصُّبْح،

عَبْد ِ ّالل ِّ. َأشَكُّ فيهِ.في الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات .

251. (822-824) (6238)- Mus'ab İbnu Sa'd'ın babası Sa'd İbnu Ebi Vakkas ve İbnu Mes'ud (radıyallahu anhüm)'un anlattıklarına göre: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) cuma günü sabah namazında "eliflammim tenzil ve Hel etâ a'le'l-İnsan" surelerini okurdu." [354]

*** ÖĞLE VE İKİNDİDE KIRAAT**

حَدّثَنَا يَحْي ب ُنْب حَكِي ٍم 282□ 6238□ 525 . ثَنَا أَبُو دَاو ُد َالطَّيَالِسِي ـ□□

اللّ ِلوُس َر ِباَحْصأ ِنم ًاي ِرْدَب ً وُث َ ت َعَمَتْجا : َلاَق ٌي ِرْدُخْلا ِديِعَس يِبأ ْنَع ،ةَ□ □ #
َرْضَن يِبأ ْنَع ،ُّيِمَعْلا ٌدْي َز اَنَث .ُّيِدوُعْسَمْلا اَنَث

ةَعْك َّرلا يِف ُهَتَءا َرِق اوُساَقَف .ٌجِّ َر ْمُهْنِم َفَلَتْخا اَمَف ِة َّصلا َنِم ِهِيف ُرَهْجَي ْمَل□
اَميِف # ِ ّاللّ ِلوُس َر ِةَءا َرِق َسِيقَن ىّتَح اوُلاَعَت :اوُلاَقَف

ِنم ِفْصِّنلا ِرْدَق َلَع ِرْصَعْلا يِف َكِلذ اوُساَق َو .َكِلذ ِنم ِفْصِّنلا َرْدَق ى َرْخُ'ا ِةَعْك َّرلا يِف َو□
.ًةَيآ َنيِثَث ِرْدَقِب ِرْهُّظلا َنِم ىلو ا' دواد وبأو . هرمع رخآب طلتخا ّدوعسملاو .فيعض
ّيمعلا ديز .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف.ِرْهُّظلا َنِم ِنْيَي َرْخُ'ا ِنْيَتَعْك َّرلا

طتخا دعب هنم عمس .

252. (828) (6239)- Ebu Saidi'l-Hudri (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından Bedir Savaşı'na katılanlardan otuz tanesi toplanarak aralarında: "Gelin, Resûlullah'ın namazda sessiz okuduğu kıraatin kaç ayet olduğunu kıyaslayarak tesbit edelim" dediler. Bu hususta iki kişi bile ihtilaf etmedi. Aleyhissalâtu vesselâm'ın öğle namazında okuduğu ayetin miktarını kıyas suretiyle hesaplayıp otuz ayet kadar olduğunu tesbit ettiler. İkinci rekatte okuduğu bunun yarısı kadardı. Aynı ölçümü ikindi namazı için de yaptılar. İkindinin kıraati öğlenin son iki rekatındaki kıraatin yarısı kadardı." 355

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın namazlarda takip ettiği uzunluk-kısalıkla ilgili farklı rivayetler gelmiştir. Bu farklılıklar, Aleyhissalâtu vesselâmın içinde bulunduğu şartlara göre, bazan uzun, bazan kısa kıraate yer verdiğini gösterir. Sadedinde olduğumuz rivayet O'nun kıraati uzun yaptığını göstermektedir. Halbuki, bilhassa cemaate kıldırdığı zamanlarda kısa okuduğuna ve imamın kısa okumasını tavsiye ettiğine dair rivayetler de var. Bu sebeple alimler prensip olarak, imamın kısa okumasının müstehab olduğuna hükmetmiştir. 356

* AKŞAM NAMAZINDA KIRAAT

ِيِبَّنلا َ اَك :َلاَق ؛َرَمُع ِنبا ِنَع ،ٍعِفاَن ْنَع ،ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَث .ٍثاَيِغ ُنْب ُصْفَح اَنَث .ِلْيَدُب□□ #
ُنْب ُدَمْحأ اَنَثّدَح ـ533 □6245 □283□

دَحأ ِ ّاللّ َوُه ْلُق َو ،َ و ُرِفاَكْلا اَهُّيأ اَي ْلُق :ِب ِرْغَمْلا يِف ُأ َرْقَي□ .

رأ ملو :ّيراخبلا حرش يف ظفاحلا ُلوق ّتركذ ام ىلع لديو .هل ض ّرعت امو دئاوزلا نم
،هارأ اميف ،ثيدحلا اذه :ّيدنسلا َلاَق ىلع هيف ّصن رمع نبا نع ةجام نبا يف ًاثيدح إ
،لصفملا راصق نم ئش ،اهيف ةءارقلا ىلع صيصنتلا هيف ًاعوفرم ًاثيدح

هتاور ضعب أطخأ :ّنطقرادلا لاق .لولعم هنأ إ .ةحصلا هدانسإ رهاظو (صخ"او َ.

(ورفاكلا

353 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/17-18. 354 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/18. 355 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/19. 356 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/19.

253. (833) (6240)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) akşam namazında "Kul ya eyyühe'l-kâfirun" ve "Kul hüvallahü ahad" surelerini okurdu." 357

*** İMAMIN ARKASINDA KIRAAT**

يبأ نَع اًعيمَج ،ٍرِهْسُم ُنْبا ُّيِلَع اَنَث .ٍديِعَس ُنْب ُدْي َوُس اَنَثَّدَح َو ح .ِلْيَضُفْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍب ْي َرُك وُبأ اَنَثّدَح ـ538 6241 284ـ (ِّللُّدْمَحْلا)ب ٍةَعْك َر ِّلُك يِف ْأرْقَي ْمَل ْنَمِل َة َـَص » :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ٍ،ديِعَس يِبأ ْنَع ،َة َرْضَن يِبأ ْنَع ،ِّيِدْعَّسلا ً اَيْفُس

هفعض ىلع اوعمجأ :ربلادبع نبا لاق .ّيدعسلا َ ايفس وبأ هدانسإ يفو .فيعض :دئاوزلا. يف.«اَه ِرْيَغ ْوأ ٍةَضي ِرَف يِف ٍِ،ة َروُس َو

هحيحص يف َ ابح نبا هاور امك ُةداتق َ ايفس ابأ عبات نكل .

254. (839) (6241)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İster farz ister nafilelerde olsun her rekatte "Elhamdülillahi Rabbi'l-alemin" suresi ile bir başka sure okumayanın namazı namaz değildir." 358

ُنْب و ِرْمَع ْنَع ،ُمِّلَعُمْلا ُنْيَسُح اَنَث . ُّيِعْلَّسلا َبوُقْعَي ُنْب ُفُسوُي اَنَث .ِنْيَكُّسلا ِنْب و ِرْمَع ُنْب 288 6242 541 ـ اَنَثّدَح َوْلا ُديِل

دئاوزلا يف.« ٌجاَد ِخ َيِهَف ،ٌجاَد ِخ َيِهَف ،ِباَتِكْلا ِةَحِتاَفِب اَهيِف ُأ َرْقُي َ ٍة َـَص ُّلُك» :َلاَق # ِ: ّاللّ َلوُس َر ً أ ،ِهِّدَج ْنَع ،هيِبأ ْنَع ،ِبْيَعُش

. نسح هدانسإ

255. (841) (6242)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İçinde Fatiha suresi okunmayan her namaz noksandır, noksandır." 359

AÇIKLAMA:

Namazda kıraat farz ise de teferruatta bazı ihtilaflar mevcuttur. Cemaat halinde olsun, münferid halde olsun, farz namaz olsun, nafile namaz olsun hepsinde Fatiha'nın gerekli olduğunu bu hadisten anlamaktayız. Önceki hadis, Fatiha'dan başka bir surenin okunmasını da gerekli göstermektedir. Ancak alimler başka rivayetleri de değerlendirerek, farklı hükümlere gitmişlerdir: Zamm-ı sureyi cumhur sünnet telakki eder, Hanefiler ve diğer bazı alimler, zamm-ı sureyi de vacib addetmişlerdir; bu, üç ayet veya üç ayet uzunluğunda bir ayet de olabilir. 360

يِبأ ْنَع ،ةَ رَسْيَم ِنْبا َسُنوُي ْنَع ،بيْحَي ُنْب ُةَيِواَعُم اَنَث . ً اَمْيَلُس ُنْب ُقاَحْسإِ اَنَث .ٍدّمَحَم ُنْب
ُّيِلَع اَنَثّدَح ـ542 ▯6243▯ 286▯

؟ةَءا َرِق ٍة َ َص ِّلُك يِفأ :# ّيِبّنلا ُلُج َر َلأَس :َلاَق ؟ُأ َرْقَي ُماَم“ا َو ُأ َرْقأ :َلاَقَف ُلُج َر ُهَلأَس
:َلاَق ؛ءاَد ْرّدلا يِبأ ْنَع ،ٍّين َ ْوَخْلا َسي ِرْدإ ،حيحص دانسإ اذه :لاق مث .فوقوم وه :ّي ّزملا
لاق :دئاوزلا يف .اَذه َبَج َو :ِم ْوَقْلا َنِم ُلُج َر َلاَقَف « ْمَعَن» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَقَف

. تاقث هلاجر

256. (842) (6243)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh)'nın anlattığına göre: "Bir adam kendisine: "Namazda imam okurken ona uyan kimse de Kur'an'dan okur mu?" diye sormuş, o da şu cevabı vermiştir: "Bir adam, Aleyhissalâtu vesselâma her namazda kıraat var mı? diye sormuştu da Aleyhissalâtu vesselâmdan: "Evet!" cevabını almıştı. Bunun üzerine cemaatten biri de: "Bu vacip oldu" demişti." 361

نَع ،ِرْيَب ُّزلا يِبأ ْنَع ،ٍرِباَج ْنَع ،ٍحِلاَص ِنْب ِنَسَحْلا ِنَع ،بسوُم ُنْب ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَث .ٍدّمَحَم▯
ُنْب ُّيِلَع اَنَثّدَح ـ585 ▯6244 ▯287ـ باذك ،ّيفعجلا رباج هدانسإ يف :دئاوزلا يف.« ٌةَءا
َرِق ُهَل ِماَم“ا ُةَءا َرِقَف ،ٌماَمإِ ُهَل َ اَك ْنَم» :# ِ ّاللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍرِباَج

. ةدابع ثيدح نم ةتسلا هاور امل فلاخم ثيدحلاو

257. (850) (6244)- Hz.Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim imama uymuş ise, imamın kıraati onun da kıraatidir" buyurdular." 362

AÇIKLAMA:

İmama uyan kimsenin kıraatte bulunup bulunmayacağı hususunda farklı rivayetler gelmiştir. Son iki rivayette de görüldüğü üzere, Hz. Cabir'den iki zıt görüş rivayet edilmektedir. Şarihler, ikinci hadisin daha sahih olduğunu belirtirler.

Netice olarak, Ebu Hanife, Sevrî, İbnu Uyeyne ve Malikîlerden İbnu Veheb ile diğer bir grup alim: "Cehrî ve hafî hiçbir namazda imama uyan kimse ne Fatiha ne de zamm-ı sure hiçbir şey okumaz" diye hükmetmiştir. İmam Malik, Şafii, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye, Evzâî, Makhul ve Ebu Sevr gibi diğer bir kısım ulema ise: "İmama uyan kişi, gizli, açık bütün namazların her rekatinde Fatiha okumalıdır, vaciptir" diye hükmetmiştir. Bu mevzuda: "İmama uyan kişi, hafi namazlarda kıraat eder, cehrîde etmez" veya "gizli namazlarda veya cehrî de olsa imamı işitmediği hallerde kıraat eder, işittiği açık namazlarda etmez" gibi başka görüşler de ileri sürülmüştür.

Hanefîler imama uyan kimsenin, kıraat hafî olsun, cehrî olsun Kur'ân okumasını tahrimen mekruh addetmiştir. 363

*** AMİN'İ CEHREN SÖYLEMEK**

ةَرْيَرُه يِبأ ِّمَع ِنْبا ِ، ّاللِّدْبَع يِبأ ْنَع ِءِفا َر ُنْب ُرْشِب اَنَث .سيِع ُنْب ُ ا َوْفَص اَنَث .□□
ِراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثّدَح ـ583 □6248 □285ـ نّتَح َنيِمآ : لاق َنيِّلاَّضلا َ َو ْمِهْيَلَع ِبوُضْغَملا
ِرْيَغ : َلاَق اَذإ # ِ ّاللّ ُلوُس َر َ اَك َو . َنيِمأَّتلا ُساَّنلا َك َرَت : َلاَق ؛ةَرْيَرُه يِبأ ْنَع

ابح نبا لاقو دمحأ هفّعض ،رشبو فرعُي ،ّاللّدبع وبأ هدانسإ يف :دئاوزلا يف .ُد ِجْسَمْلا □:
اَهِب ُّجَت ْرَيف .ِل َّو'ا ِّفَّصلا ُلْهأ اَهَعَمْسَي

رخآ دنسب هحيحص يف َ ابح نبا هاور ثيدحلاو .تاعوضوملا يورت .

258. (853) (6245)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "İnsanlar amin demeyi terkettiler. Halbuki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), namazda "gayri'l-mağdubi aleyhim ve la'ddallin" deyince amin derdi, bunu ön saftakiler işitirdi, sonra mescid amin sesiyle dalgalanırdı." 364

نَع ِءلْيَهُك ِنْب َةَمَلَس ْنَع ،يَلْيَل يِبَأ ُنْبا اَنَث . ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُديِمَح اَنَث . َتَبْيَش يِبَأ ُنْب ُ□
□288□ 6246□ 584-اَنَثَّدَح اَمْثُع

يف :دئاوزلا يف(َنيِمآ) : َلاَق (َنيِّلاَّضلا َ َو) : َلاَق اَذإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر.
ُتْعِمَس : َلاَق . ٍّيِلَع ْنَع ٍّيِدَع ِنْب َةَّيَجُح هلاجر يقابو زقدصلا هلحم :متاح وبأ َلاَقو .روهملا
هفعض ،بليل يبأ نب نمحرلا دبع يبأ نب محمد وه ،بليل يبأ نبا هدنس

تاقث.

---

357 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/20. 358 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/20. 359 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/20. 360 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/20-21. 361 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/21. 362 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/21.

259. (854) (6246)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâmın "Ve la'd-dâllîn" deyince amin dediğini işittim."365

يِبَأ ُنْب ُلْيَهُس اَنَث َةَم َلَس ُنْب ُداَّمَح اَنَث .ِث ِرا َوْلا ُدْبَع ُنْب ِدَمَّصلا ُدْبَع اَن َرَبْخَأ .رٍوُصْنَم
ُنْب َقاَحْسِإ اَنَثَّدَح-586 □6247 □265□

هيِبَأ ْنَع ،ِحِلاَص□□

دئاوزلا يف .ِنيِمأَّتلا َو ِم َّسلا ىَلَع ْمُكتَدَسَح اَم ٍءْيَش ىَلَع ُدوُهَيْلا ُمُكتَدَسَح اَم :َلاَق َمَّلَس َو: ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع ،َةَشِئاَع ْنَع

هتاور عيمجب ملسم جتحا .تاقث هلاجرو .حيحص دانسإ اذه.

260. (856) (6247)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Yahudiler, sizi, selamınız ve amin deyişiniz sebebi kıskandıkları kadar bir başka şey için kıskanmamışlardır" buyurmuşlardır." 366

ُنْب ُدِلاَخ اَنَث: اَق؛ ٍرِهْسُم وُبَأ َو ،ِدَّمَحُم ُنْب ُ ا َو ْرَم اَنَث .ُّيِقْشَمِّدلا ُل َّخْلا ِديِل َوْلا ُنْب□
ُساَّبَعْلا اَنَثَّدَح(5426)□-587 □6245 □261□

اَم) :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍسا َّبَع ِنْبا ِنَع ،ٍءاَطَع ْنَع ،ٍو ِرْمَع ُنْب
ُةَحْلَط اَنَث .ُّي ِّرُمْلا ٍحْيَبُص ُنْب ُدي ِزَي فعض يلع مهقافت .فيعض هضانسإ :دئارزلا يف.(
َنيِمَأ ِل ْوَق َنِم او ُرِثْكَأَف .َنيِمآ ىَلَع ْمُكتَدَسَح اَم ٍءْيَش ىَلَع ُدوُهَيْلا ُمُكتَدَسَح

رمع نب ةحلط.

261. (857) (6248)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yahudiler sizi, amin deyişiniz kadar başka şey için kıskanmazlar. Öyleyse amin sözünü çok söyleyin." 367

AÇIKLAMA:

Kaydedilen son dört hadis, namazda amin demenin ehemmiyetine dikkat çekmektedir. Önceki rivayetler, "amin"i Resûlullah ve ashabının cehri yaptıklarını ifade etmektedir. 368

[363] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/21-22. [364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/22. [365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/22. [366] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/23. [367] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/23. [368] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/23.

* RÜKUYA GİDERKEN RÜKUDAN KALKARKEN ELLERİ KALDIRMA

شاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث . َاَق ؛ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه َو ،َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ُ اَمْثُع َاَنَّثَدَخ ،َةَبْيَش يِبَأ
ُنْب ُ اَمْثُع اَنَثَّدَح-565 6248 262

يِف ِهْيَدَي ُعَف ْرَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْيَأ َر : َلاَق ؛ةَ ْرَي َرُه يِبَأ ْنَع ،ج َرْعَ‘ا ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع ً، اَسْيَك ِنْب ِحِلاَص ْنَع نب ليعامسإ ةياور هيفو .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يف. ُدُجْسَي َني ِح َو ،ُعَك ْرَي َني ِح َو ،ةَ ّصلا ُحِتَتْفَي َني ِح ِهْيَبِكْنَم َوْذَه ِة َ ّصلا

ةفيعض يهو ،نييزاجحلا نع شايع.

262. (860) (6249)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, namazda, iftitah tekbiri sırasında ellerini omuzlar hizasına kadar kaldırdığını gördüm. Rüku sırasında da, (rükûdan) secdeye gitme sırasında da aynı şekilde kaldırıyordu." 369

ْريَمُع ِنْب َدْيَبُع ِنْبا ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ،ُّيِعا َز ْو ُّيِناَّسَغْلا َةَعاَضُق ُنْب ُةَدْف ِر اَنَث . ٍراَّمَع ُنْب
ُماَشِه اَنَّثَدَح-561 6285 ‘َ ا اَنَث . ـ263

ةَ ّصلا يِف ،ٍةَ ريِبْكَت ِّلُك َعَم ِهْيَدَي ُعَف ْرَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً اَك :
َلاَق ؛ٍبيِبَح ِنْب ِرْيَمُع ،ِهِّد ِج ْنَع ،ِهيِبَأ ْنَع .جيرج ِنْبا نع يئعلا َ اكح ،هيبأ نم عمسي مل ّاللّ
دبعو .فيعض وهو ،ةعاضق نب ةدفر ِهيِف دانسإ اذه :دئاوزلا يِف .ِةَبوُتْكَمْلا

263. (861) (6250)- Umayr İbnu Habîb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm farz namazda, her tekbir ile beraber ellerini kaldırırdı." 370

؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،ِهيِبَأ ِنَع ،ٍس ُواَط ِنْب ّاللّ ِدْبَع ْنَع ،ٍحاَب ِر ُنْب ُرَمُع اَنَث . ُّيِمِشاَهْلا ٍدَّمَحُم ُنْب
ُبوُّيَأ اَنَثَّدَح-568 6281 ـ264 نب رمع فعض يلع مهقافت .فيعض هدانسإ :دئارزلا يِف.
ٍة َريِبْكَت ِّلُك َدْنِع ِهْيَدَي ُع َف ْرَي ً اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ َأ

حابر.

264. (865) (6251)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, her tekbir sırasında ellerini kaldırırdı."371

اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ّ َ ّأ ؛ ٍسَنَأ ْنَع ٌدْيَمُح اَنَث . ِبأَه َوْلا ُدْبَع اَنَث . □□ ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-566 □6282 □268ـ ،فقولاب هلعأ ينطقرادلا َ أ إ .نيحيحصلا لار هلار حيحص هدانسإ :دِئا َو ّزلا ِيف. َعَك َر اَذِإ َو ،ة َ ّصلا ِيف َلَخَد اَذِإ ِهْيَدَي ُعَف ْرَي ِيف َ ابح نباو ةميزخ ِنْبا هاور دقو .سنأ لعف نم باوصلاو .باهولا دبع ريغ ،اعوفرم ديمح نع هوري مل : َلاَقو

اميحيحص.

265. (866) (6252)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, namaza girdiği vakit ve rükuya giderken ellerini kaldırırdı." 372

AÇIKLAMA:

Şarihler, bu hadislerin, az farklı ifadelerle aynı şeyleri ifade ettiğini belirtirler. Böylece namazın bir halinden diğer bir haline geçerken getirilen tekbirler sırasında ellerin kaldırıldığı belirtilmiş olmaktadır: Namaza başlarken, rükua giderken, secdeye gitmek için rükudan kalkarken el kaldırmak gerekir. Rükudan kalkarken tekbir getirilmez ise de, başka rivayetlerdeki sarahat böyle bir yorumu ilave etmeyi gerektirmiştir. Ebu Hanife hazretleri İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivayeti esas alarak sadece iftitah tekbirinde elleri kaldırmayı esas almıştır. 373

اَك ّاللّ ِدْبَع َنْب َرِباَج ّ َ ّأ ؛ ِرْيَب ُّزلا ِيبَأ ْنَع ً، اَمْهَط ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَث . َةَفْيَذُح و ُبَأ اَنَث . □□ َيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-565 □6283 □266□

هْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلو ُس َر ُتْيَأ َر : ُلوُقَي َو . َكِلَذ َلْثِم َلَعَف ِعوُكُّرلا َنِم ُهَسأ َر َعَف َر اَذِإ َو□ اَذِإ َحَتَتْفا َ ّصلا ة َر َعَف َيدَيْهِ . َو اَذِإ َر َعَك،

تاقث هلاجر :دئاوزلا يِف. ِهْيَنُذُأ َىلِإ ِهْيَدَي ً اَمْهَط ُنْب ُميِها َرْبِإ َعَف َر َو . َكِلَذ َلْثِم َلَعَف. َمَّلَس َو

266. (868) (6253)- Hz. Câbir İbnu Abdullah radıyallahu anhüma, namaza başlarken ellerini kaldırırdı. Rükuya gidince, rükudan başını kaldırınca aynı şekilde ellerini kaldırırdı ve derdi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı bu şekilde yapıyor gördüm." İbrahim İbnu Tahmîn ellerini kulaklarına kadar kaldırırdı." 374

---

369 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/23. 370 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/24. 371 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/24. 372 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/24. 373 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi,

Akçağ Yayınları: 17/24. 374 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/25.

* NAMAZDAKİ RÜKÛ

نْب ِّيِلَع ِنْب َ اَمْح َّرلا ُدْبَع يِن َرَبْخَأ .ٍرْدَب ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع ْنَع ،ٍرْمَع ُنْب ُم ِز ٌّم اَنَث .َةَبْيَش□
ُنْب ٍرْكَب وُبَأ اَن َثَّدَح-567 □6284 □267□

هاَنْعَيايَبَف ،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر يَلَع اَنْمِدَق يَّتَح اَنْج َرَخ : َلاَق ،ِدْف َوْلا َنِم ً□
اَك َو ً، اَبْيَش ِنْب ِّيِلَع ،هيِبَأ ْنَع ً، اَبْيَش

هْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ُّيِبَّنلا َىَضَق اَّمَلَف .ِدوُجُّسلا َو ِعوُكُّرلا يِف ،ُهَبْلُص يِنْعَي ،ُهَت َ َص ُميِقُي□
ٍّج َر ِهِتْيَع ِر ِخْؤُمِب َحَمَلَف .ُهَفْلَخ اَنْيَّلَص َو

هلاجرو .حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِف.ِدوُجُّسلا َو ِعوُكُّرلا يِف ُهَبْلُص ُميِقُي َ ْنَمِل َة َ َص َ
َو َمَّلَس اَّصلا َة ً، َلاَق : اَي َرَشْعَم اَنيِمِلْسُمْلا !

امهيحيحص يِف َ ابخ ِنْباو ةميزخ ِنْبا هاورو .تاقث.

267. (867) (6254)- Ali İbnu Şeybân radıyallahu anh anlatıyor: "Kavmimizin, heyetiyle Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldik. Ona biat ettik ve arkasında namaz kıldık. Aleyhissalâtu vesselâm namazını tam yapmayan yani rüku ve secdede belini düzgün tutmayan bir adama gözünün ucuyla baktı. Resûlullah namazı kılınca: "Ey Müslümanlar, rükû ve secdede belini düzgün tutmayan kimsenin namazı namaz değildir" dedi."[375]

نَع ،ِدْي َز ُنْب ُةَحْلَط اَنَث 265 .ٍءاَطَع ِنْب ً اَمْثُع ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ُّبِاَي ْرِفْلا َفوُسُوي□
ِنْب ٍدَّمَحُم ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح - 572 □ 6288 □□

َّتَح ،ُه َرْهَظ ى َّوَس َعَك َر اَذِإ ً اَكَف .ِّيِلَصُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْيَأ َر :
ُلوُقَي ،ٍدَبْعَم َنْب َنْب َةَصِبا َو ُتْعِمَس : َلاَق ،ٍدِشا َر

هْيَلَع َّبُص ْوَل□

ثيدحلا عنظي ننيدملا نب دمحأ َلاَقو .ثيدحلا ركنم :هريغو يراخبلا َلاَق ،ديز نب ةحلط.
هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َّرَقَتْس َ ِءاَمْلا

268. (872) (6255)- Vâbısa İbnu Ma'bed radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı namaz kılarken gördüm, rüku yapınca sırtını (başını) dümdüz yapıyordu. Öyle ki üzerine su dökülecek olsa öyle sabit kalacaktı."[376]

* ELLERİ DİZLER ÜZERİNE KOYMA

؛ةَشِئاَع نَع ،ةَرْمَع نَع ،لاَجُّرلا يِبَأ ِنْب ةَث ِراَح نَع ً،اَمْيَلُس ُنْب ُهَدْبَع اَنَث .ةَبْيَش يِبَأ ُنْب
□268□ 6286□ 574-اَنَثَّدَح وُبَأ ٍرْكَب

نب ةثراح هدانسإ يِف :دئارزلا يِف. ِهْيَدُضَعِب يِفاَجُي َو ،هْيَتَبْك ُر ىَلَع ِهْيَدَي ُعَضَيَف ُعَك
ْرَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً اَك : ْتَلاَق

هفعض ىلع اوقفتا دقو ،لاجرلا يبأ.

269. (874) (6256)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm rüku sırasında ellerini diz kapakları üzerine koyar, pazularını da (karnından yanlara doğru) uzaklaştırırdı." 377

*** RÜKUDAN DOĞRULURKEN NE OKUMALI?**

ت َرِكُذ :ُلوُقَي َةَفْيَحُج اَبَأ ُتْعِمَس :َلاَق ؛َرَمُع يِبَأ ْنَع ،ٌكي ِرَش اَنَث .ٌّيِدُّسلا َسوُم ُنْب ُلي□
□275□ 6287□ 578-اَنَثَّدَح اَمْسِإ ِعا

يِف ٍ َّ ُف ٌّدَج :ُرَخآ َلاَق َو .ِلْيَخْلا يِف ٍ َّ ُف ٌّدَج :ٌلُج َر َلاَقَف .ِة َّ َّصلا يِف َوُه َو َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر َدْنِع ُدوُدُجلا ،ُهَت َ َّص َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ىَضَق
اَّمَلَف .ِقيِق َّرلا يِف ٍ َّ ُف ٌّدَج :ُرَخآ َلاَق َو .ِمَنَغْلا يِف ٍ َّ ُف ٌّدَج :ُرَخآ َلاَق َو ِلِب“ا َّ َمُهَّللا .
ُدْعَب ٍءْيَش ْنِم َتْئِشاَم َءْلِم َو ِض ْرَ“ا َءْلِم َو ِتا َوَمَّسلا َءْلِم ،ُدْمَحلا َكَل اَنَّب َر َّمُهَّللا» :َلاَق
،ةَعْك َّرلا ِر ِخآ ْنِم ُهَسأ َر َعَف َر َو

دَجلا)ب ُهَت ْوَص َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َل َّوَط َو «ُّد َجْلا َكْنِم ِّدَجْلا اَذ□□)
ُعَفْنَي َ َو .َتْعَنَم اَمِل َيِطْعُم َ َو .َتْيَطْعَأ اَمِل َعِناَم

هلاح فرعي لوهجم وهو وبأ هرانسإ يِف :دئارزلا يِف. ُ وُلوُقَي اَمَك َسْيَل ُهَّنَأ اوُمَلْعَيِل.

270. (879) (6257)- Ebu Cuheyfe anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namazdayken, yanında nasiblerden bahis açıldı. Bir adam: "Falanın nasibi atlardadır" dedi. Bir diğeri: "Falanın nasibi de develerdedir" dedi. Bir başkası ise "Falanın nasibi koyunlardadır" dedi. Bir diğeri "Falanın nasibi kölededir" de Aleyhissalâtu vesselâm namazını kılıp son rek'at(ın rüku'un)dan başını kaldırınca "Ey Rabbimiz! Semâvât ve arz dolusu, daha başka dileyeceğin şeyler dolu hamdimiz sanadır. Ey Rabbimiz! Senin verdiğine mani olacak yoktur. Men ettiğin şeyi de verecek yoktur. Nasib sahibinin de bir faydası yoktur. Nasibi veren de sensin" dedi ve Aleyhissalâtu vesselâm onlara, dediklerinin doğru olmadığını duyurmak için sesini nasib kelimesinde uzattı." 378

* İKİ SECDE ARASINDA OTURMA

---

[375] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/25. [376] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/26. [377] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/26. [378] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/26-27.

نْب َسَنَأ ُتْعِمَس : َلاَق .ٍدَّمَحُم و ُبَأ ُء ًَعْلا اَنَأَبْنَأ . ً و ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .ِحاَّبَّصلا ِنْب□
ِدَّمَحُم ُنْب َنَسَحْلا اَنَثَّدَح-586 □6285 □271□

نْيَب َكْيَتَيْلَأ ْعَض .ُبْلَكْلا ِعْقُي اَمَك ِعْقُت ً َف ِدوُجُّسلا َنِم َكَسأ َر َتْعَف َر اَذإ) : َمَّلَس َو□
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ِيل َلاَق : ُلوُقَي ٍكِلاَم ثيداحأ سنأ نع يوري هنإ : ِهيِف مكاحلا َ ابح نبا
َلاَق ،ءعلا هدانسإ ِيف :دئارزلا يِفج.ِض ْرَ ٰا ِب َكْيَمَدَق َرِهاَظ ْق ِزْلأ َو . َكْيَمَدَق

ثيدحلا عضي ً اَك :يندملا ِنْبا َلاَق و ثيدحلا ركنم :هريفو يراخملا ِهيِف َلاقو .ةعوضوم.

271. (896) (6258)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana: "Başını secdeden kaldırınca, köpeğin ayaklarını dikip mak'adının üzerine oturduğu şekilde oturma. Kabalarını ayaklarının arasına al ve ayaklarının üst kısmını yere yapıştır" buyurdular."[379]

* İKİ SECDE ARASINDA NE DEMELİ?

بيِبَح ُتْعِمَس : -585 َلاَق ؛ء ًَعْلا يِبَأ ٍلِماَك ْنَع ،ٍحيِبَص ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث ِء ًَعْلا ُنْب ُدَّمَحُم ِبْي□
َرُك وُبَأ اَنَثَّدَح ـ8288 □272ـ يِف ِنْيَتَدْجَّسلا َنْيَب ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّاللّ يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر ً
اَك : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،ٍرْيَبُج ِنْب ِديِعَس ْنَع ُثِّدَحُي َتِباَث ِيبَأ َنْب

اَك تباث يبأ نب بيبح َ أ إ .تاقث هلاجر : دئاوزلا يِف(ِ ِينْعَف ْرا َو ِينْق ُز ْرا َو ِين ْرُبْجا □□
َو ِينْمَح ْرا َو ِيل ْرِفْغا ِّب َر) : ِلْيَّللا ِة ًَّص

يذمرتلاو دواد يبأ يِف هلصأو .هنعنع دقو ،سلدي.

272. (898) (6259)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gece namazında, iki secde arasında: "Rabbi'ğ-fir lî ver'hamnî vecburnî ve'rzuknî verfa'nî (Rabbim! Beni mağfiret et, bana rahmet buyur kırıklarımı iyileştir, bana rızık ver, derecemi yükselt)" diye dua ederdi." [380]

* PEYGAMBER'E SALÂVÂT

نَع ،ةَت ِخَاف يِبأ ْنَع ِ، ّالل ِدْبَع ِنْب َ ْوَع ْنَع ،ٍُيدوُعْسَمْلا اَنَث . ّالل ِدْبَع ُنْب ُداَي ِز اَنَث . َ□
اَيِب ُنْب ُنَسَحْلا اَنَثَّدَح -856 □6265 □273ـ َكِلَذ َّلَعَل ً و ُرْدَت َ َمُكَّنِإَف .ِهْيَلَع ٍَة َّ صلا
‘اوُنِسْحأَف ِ ّلل ِلوُس َر يَلَع ْمُتْيَّلَص اَذِإ : َلاَق ٍِدوُعْسَم ِنْب ِ ّالل ِدْبَع ْنَع ،ِدي ِزَي ِنْب ِد َوْس ا

مَتاَخ َو َنيِقَّتُمْلا ِماَمِإ َو َنيِلَسْرُمْلا ِدِّيَس يَلَع َكِتَك َرَب َو َكَتَمْح َر َو َكَت َ َص ْلَعْجا َّمُهَّللا□
اوُلوُق : َلاَق اَنْمِّلَعَف :اوُلاَقَف َلاَق .ِهْيَلَع َض َرْعَي:

وُل َّو َ‘ا ُنْب ُهُطِبْغَي اًدوُمْحَم اًماَقَم ُهْثَع ْبا َّمُهَّللا ،ِةَمْح َّرلا ِلوُس َر َو ،ِرْيَخْلا ِدِئاَق َو □□
،ِرْيَخْلا ِماَمِإ ،َكِلوُس َر َو َكِدْبَع ٍدَّمَحُم ،َنيِّيِبَّنلا

يَلَع َو َميِها َرْبِإ يَلَع َتْي َّلَص اَمَك ٍدَّمَحُم ِيلآ يَلَع َو َميِها َرْبِإ يَلَع َتْيَّلَص اَمَك ٍدَّمَحُم ِلآ يَلَع َو
ا َو َتْيَّلَص اَمَك ٍدَّمَحُم ِيلآ يَلَع َو َميِها َرْبِإ يَلَع َتْيَّلَص اَمَكŒٍدَّمَحُم يَلَع ِّلَص َّمُهَّللا . ً و ُرَخ
ِدَّمَحُم ِلآ يَلَع َو ٍدَّمَحُم يَلَع ِّلَص َّمُهَّللا . ٌدي ِجَم ٌديِمَح َكَّنِإ َميِها َرْبِإ ِيلآ

زيمتي ملو ،هرمع رخآب طلتخا يدوعسملا َ أ إ .تاقث هلاجر :دئاوزلا يِف. ٌدي ِجَم ٌديِمَح
َكَّنِإ َميِها َرْبِإ ِيلآ يَلَع َو َميِها َرْبِإ يَلَع

ا نم لو‘ا هثيدحŒابح ِنْبا هلاق امك ،كرتلا قحتساف ،رخ □.

273. (906) (6260)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh şöyle dedi: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a salâvât okuyunca salâvâtı güzel yapın. Zira siz bilemezsiniz, belki bu salâvâtınız ona arzedilir." Kendisine: "Öyleyse (güzel olan salâvâtı) bize öğretin!" dediler. O da: "Şöyle söyleyin: Allahümme'c'al salâteke ve rahmeteke ve berekâtike alâ seyyidi'l-mürselîn ve imâmi'l-Muttakîn ve hatemi'n-nebiyyîn Muhammedin abdike ve Resûlike imâmi'l-hayri ve kâidi'l-hayrı ve Resûli'r-rahmeti. Allahümme'b'ashu makâmen mahmûden yağbituhu bihi'l-evvelûn ve'l-âhirûn. Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ sallayte alâ İbrahime ve alâ al-i İbrahime inneke hamidun mecid.

Allahümme bârik alâ Muhammedin ve ala âli Muhammedin kemâ barekte alâ İbrahime ve alâ âl-i İbrahime inneke hamidun mecid.

(Allahım, salâtını, rahmetini, bereketlerini peygamberlerin efendisi, müttakilerin imamı ve peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed'e kıl. O senin kulun ve elçindir, hayrın imamı, hayrın komutanı, ve rahmet peygamberidir.

Allahım! Onu makam-ı Mahmud üzere dirilt, ondan önce gelenler de sonra gelenler de bu makamı sebebiyle ona gıbta ederler.

Allahım! Muhammed'e, Muhammed'in âline salât et, tıpkı İbrahim'e ve İbrahim'in âline salât ettiğin gibi. Sen hamîd ve mecîdsin.

Allahım, Muhammed'i ve Muhammed'in âlini mübarek kıl, tıpkı İbrahim'i ve İbrahim'in âlini mübarek kıldığın gibi, sen hamîd ve mecîdsin)."381

تْعِمَس : َلاَق . ِّالل ِدْيَبُع ِنْبا ِم ِصاَع ْنَع ،ةَبْعُش ْنَع ،ث ِراَحْلا ُنْب ُدِلاَخ اَنَث . ٍرْشَب وُبأ ، □
ٍفَلَخ ُنْب ُرْكَب اَنَثَّدَح -857 □6261 □274□

ةَكِئًَمْلا ِهْيَلَع ْتَّلَص ًّإ ِّيَلَع يِّلَصُي ٍمِلْسُم ْنِم اَم) :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع ،هِيبَأ□
ْنَع ،ةَعيِب َر ِنْب ِرِماَع ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع

هريغو يراخبلا ِهيِف َلاَق ،ّاللّ دبع نب مصاع َ ‘ .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف.(ْرِثْكُيِل ْوَأ :
َكِلَذ ْنِم ُدْبَعْلا ّلِقُيْلَف . ّيَلَع يَّل َص اَم

ثيدحلا كتنم.

274. (907) (6261)- Amr İbnu Rabi'a radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bana salâvât okuyan bir mü'min yoktur ki ona melekler rahmet duası etmemiş olsun. Bu, bana salâvât okuduğu müddetçe devam eder. Öyleyse kul bunu, ister az ister çok yapsın!" 382

؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،ٍدي ِز ِنْبا ِرِباَج ْنَع ،ٍراَنيِد ِنْب و ِرْمَع ْنَع ،ٍدْي َز ُنْب ُدا َّمَح اَنَث .ِسِّلَغُمْلا ُنْب ُة
َراَّبَج اَنَثَّدَح-855 □6262 □278□

فيعضل ،فعض دانسإ اذه :دئاوزلا يِف.(ِةَّنَجْلا َقي ِرَط َءيِطَخ ًّيَلَع َة ًَّصلا َيِسَن ْنَم َو) :
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر :َلاَق

ةرابج.

275. (908) (6262)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bana salâvât okumayı unutursa, cennetin yolunu terketmiş olur:" 383

AÇIKLAMA:

Salât (veya salâvât) rahmet, mağfiret gibi değişik manalara gelir. Bunun geniş açıklaması daha önce yapıldığı için burada tekrar etmeyeceğiz. 384

*** TEŞEHHÜDDE NE OKUMALI?**

---

379 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/27. 380 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/27. 381 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/28-29.

لاَق :َلاَق ؛ةَرْي َره يِبأ ْنَع ،حِلاَص يِبأ ْنَع ،ِشَمْعَ'ا ِنَع ،ٌري ِرَج اَنَث . ُ أَّطْقلا َسوُم ُنْب□ ُفوُسوُي اَنَثَّدَح-815 □6263 □276ـ اَم ِ ّالل َو اَّمأ . ِراَّنلا َنِم ِهِب ُذوُعَا َو ;ةَّنَجْلا َ ّالل ُلَأْسَأ َّمُث ُدَّهَشَتأ :َلاَق (؟ةَ َّصلا يِف ُلوُقَت اَم) : ٍلُج َرِل َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر

تاقث هلاجرو ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يف(ُ ِدْنَدُن اَهَل ْوَح) :َلاَقَف .ٍذاَعُم َةَنَدْنَد ًَو. َكَتَنَدْنَد ُنِسْحُأ

276. (910) (6263)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir adama: "Namazda (oturunca) ne diyorsun?" diye sordu. Adam: "Ben teşehhüdü okurum, sonra Allah'tan cenneti isterim, ateşe karşı O'na sığınırım. Ama vallahi, ben ne senin mırıldanmalarını ne de Muâz'ın mırıldanmalarını (sessizce yapılan dualar) bilmiyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Biz de aynı şeyler etrafında mırıldanıyoruz" buyurdu."385

*** TEŞEHHÜDDE İŞARET**

؛ٍرْجُح ِنْب ِلِئا َو ْنَع ،هِيبَأ ْنَع ،ٍبْيَلُك ِنْب ِم ِصاَع ْنَع ، َسي ِرْدِإ ُنْب ِ ّالل ُدْبَع اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب ُّيِلَع اَنَثَّدَح-812 □6264 □277□

هدانسإ :دئاوزلا يف.ِدُّهَشَّتلا يِف اَهِب وُعْدَي ،اَمِهيِلَت يِتَّلا َعَف َر َو ،يَطْس ُوْلا َو َماَهْبِ“ا َقَّلَح ْدَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص َّيِبَّنلا ُتْيَأ َر :َلاَق

تاقث هلاجرو ،حيحص.

277. (912) (6264)- Vâil İbnu Hucr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı gördüm. Teşehhüdde (sağ elinin) baş ve orta parmaklarını halka etmiş, bunları takiben gelen şehadet parmağını kaldırıp onunla dua ederken gördüm." 386

*** NAMAZDA SELÂM**

َرف ُز ِنْب َةَ ل ِص ْنَع ;قاَحْسِإ يِبأ ْنَع ٍشاَّيَع ِنْب ِرْكَب وُبَا اَنَث َمَدآ ُنْب َيْحَي اَنَث□ □ ،ٍدَّمَحُم ُنْب ُّيِلَع اَنَثَّدَح-816 □6268 □275□

م َّ َسلا) : ِهِّدَخ ُضاَيَب ى ُرَي َّتَح .ِه ِراَسَي ْنَع َو ِهِنيِمَي ْنَع ُمِّلَسُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل□ يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر ً َاك :َلاَق ؛ٍرِساَي ِنْب ِراَّمَع ْنَع

نسح هدانسإ : دئاوزلا يف.(ِ ّالل ُتَمْح َر َو ْمُكْيَلَع ُم َّ َسلا .ِ ّالل ُتَمْح َر َو ْمُكْيَلَع.

278. (916) (6265)- Ammâr İbnu Yâsir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (namazın sonunda) sağına ve soluna selam veriyor, bu sırada yanağının beyazı görülecek kadar başını çeviriyordu. Selamda: "Esselamu aleyküm ve rahmetullahi, essalamu aleyküm ve rahmetullahi" diyordu." 387

382 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/29. 383 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/29. 384 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/29. 385 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/30. 386 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/30. 387 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/31.

مَي ْرَم يِبَأ ِنْب ِدي ِزَي ْنَع ،َقاَحْسِإ يِبَأ ْنَع ،ٍشاَّيَع ِنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَث . َة َرا َر ُز ِنْب ِرماَع□□
ِنْب ِ ّالل ُدْبَع اَنَثَّدَح-817 □6266 □278ـ .اَهاَنِيَسَن ً وُكَن ُ ْأ اَّمِإَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل
يَّلَص ِ ّلل ِلوُس َر َة َ َص اَن ْرَّكَذ ًة َ َص ،لَمَجْلا َم ْوَي ،ٍّيِلَع اَن ِب َّلَص :َلاَق ؛َسوُم يِبَأ ْنَع

سّلدي ً اَك قاحسإ ابأ َ أ إ .تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِف .ِهلاَمِش يَلَع َو□
ِهِنيِمَي يَلَع َمَّلَسَف .اَهاَنْك َرَت ً وُكَن ُ ْأ اَّمِإ َو

هرمع رخآب طلتخاو.

279. (917) (6266)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Bize Hz. Ali Cemel günü, öyle bir namaz kıldırdı ki, bu bize Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın namazını hatırlattı. Biz o namazı ya unutmuştuk yahut da tamamen terketmiştik. Zira Ali, sağına da soluna da selam verdi." 388

*** NAMAZDA TEK TARAFA SELÂM**

يِد -815 ِعاَّسلا ٍدْعَس ِنْب ِلْهَس ِنْب ٍساَّبَع ُنْب ِنِمْيَهُمْلا ُدْبَع اَنَث . ـ.6267 □255□□□
ٍرْكَب يِبَأ ُنْب ُدَمْحَأ ،ُّيِنيِدَمْلا ٍبَعْصُم وُبَأ اَنَثَّدَحـ

هيِف َلاَق ،نميهملا دبع هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِهِه ْج َو َءاَقْلِت ًةَد ِحا َو ًةَميِلْسَت َمَّلَس َمَّلَس□
َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل َلوُس َر َّ َأ ؛ِهِّدَج ْنَع ،هِيِبَأ ْنَع

ثيدحلا ركنم :يراخبلا.

280. (918) (6267)- Sehl İbnu Sa'd es-Sâidî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (namazın sonunda) bir kere önüne selam verdi."389

ٍع َو ْكَ‘ا ِنْب َةَمَلَس ْنَع ،َةَمَلَس َل ْوَم ،َدي ِزَي ْنَع ،ِدِشا َر ُنْب َيْحَي اَنَث . ُّي ِرْصِمْلا ِث؛
ِراَخْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-825 □6265 □251□

دشار نب بيحي فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. ًةَد ِحا َو ًة َّرَم َمَّلَسَف يَّلَص َمَّلَس َو.
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْيَأ َر : َلاَق

281. (920) (6268)- Seleme İbnu'l-Ekva' radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı namaz kılarken gördüm. (Namazdan çıkarken) bir kere selam vermişti." 390

AÇIKLAMA:

Namazın sonunda, namazdan çıkarken selam verilir. Bir kısım rivayetler, biri sağa, biri de sola olmak üzere iki sefer selam vermeyi beyan ederken, bir kısmı da bir kere selam vermeyi beyan eder. İbnu Ömer, Enes, Hz. Aişe, Seleme İbnu'l-Ekva', Hasan Basri, İbnu Sîrin, Evzâî, Ömer İbnu Abdilazîz gibi bir kısım zâtlar tek selamın meşruluğuna hükmederler. Diğer pek çok alim de iki sefer selam vermeyi ifade eden rivayetlerin daha sıhhatli olduğuna hükmederek bunu esas almıştır. İhtilaf, her iki şeklin de cevazını ifade eder. 391

*** SELAMDAN SONRA NE OKUMALI?**

نَع ،ةَمَلَس ِّمُ' نَل ْوَم ْنَع ،ةَشِئاَع يِبَأ ِنْب َسوُم ْنَع ،ُةبيْعُش اَنَث . ُةَباَبَش اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ِن□
ْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-828 □6268 □252□

اَبِّيَط اًق ْز ِر َو ،اًعِفاَن اًمْلِع َكُلَأْسَأ ِّن ِإ َّمُهَّللَا) : ُمِّلَسُي َني ِح َحْبُّصلا ىَّلَص اَذِإ ُلوُقَي ً اَك□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ّ َأ ؛ةَمَلَس ِّمُأ

هركذ تامهبملا يِف فنص نمم دحأرأ ملو .عمسي مل هنإف ةملس مأ نلوم خ .تاقث□
هدانسإ لاجر :دئاوزلا يِف . (ًَّبَقَتُم ًمَع َو

هلاح ام ردأ و.

282. (925) (6269)- Ümmü Seleme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, sabah namazını kılınca, selam verirken öyle derdi: "Allahümme es'elüke ilmen nâfi'an ve rızken tayyiben ve amelen mütekabbelen. (Ey Rabbim! Senden faydalı ilim, temiz rızık ve makbul amel talep ediyorum." 392

*** NAMAZDAN ÇIKIŞ**

هيِبَأ ْنَع ِ,ِبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع ْنَع ، ِمِّلَعُمْلا ِنْيَسُح ْنَع ِ,ِعْي َر ُز ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . ُفا ّوَصلا ِل َهِ□□
ُنب ُرْشِب اَنَثَّدَح-831 □6275 □253ـ ملسم جتحا .تاقث لاجر :دئاوزلا يِف .ِة ّ َصلا يِف
ِه ِراَسَي ْنَع َو ِهِنيِمَي ْنَع ُلِتَفْنَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا ُتْيَأ َر : َلاَق ;ِهِّدَج ْنَع

حيحص هدنع دانس“ اف ،هدج نع نيبأ نع بيعش ِنْبا ةياورب.

283. (931) (6270)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın (namazdan çıkınca bazan) sağından, (bazan) solundan dönüp gittiğini gördüm." 393

388 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/31. 389 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/31. 390 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/31. 391 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/32. 392 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/32.

*** NAMAZ KILANIN ÖNÜNDEN GEÇİLMEZ**

يِبَأ ْنَع ،ِهِّمَع ْنَع ِ,ِبِه ْوَم ِنْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب ِ ّاللّ ُدْيَبُع ْنَع ٌعيِك َو اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ِنْب ِرْكَب
ُوبَأ اَنَثَّدَح-846 □6271 □254□

اَك ،ِة ّ َصلا يِف اًض ِرَتْعُم ،هي ِخَأ ْيَدَي َنْيَب َّرُمَي ْ ُأ يِف ُهَلاَم ْمُكُدَحَأ ُمَلْعَي □□ ‘ □ □□
ْوَل» : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ُّيِبَّنلا َلاَق : َلاَق ;َة َرْي َرُه

ديبع همسا ،نمحرلا دبع نب ّاللّ ديبع مع َ ‘ .لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.« اَهاَطَخ يِتَّلا ِة
َوْطَخْلا َنِم ُهَل ًرْيَخ ٍماَع َةَئاِم َميِقُي

هنبا هنع يور اَذإ امب هثيداحأ فعض ّصخ َ ابح ِنْبا نكلو .ريكانم هثيداحأ :لبنح نب دمحأ.
َلاَق ، ّاللّ

284. (946) (6271)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah, aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz, namaz kılan kardeşinin önünden geçmesinde nasıl bir günah bulunduğunu bilseydi, o adımı atmaktansa yüz yıl yerinde kalmak (nazarında) daha hayırlı olurdu." 394

*** ÖNDEN GEÇEN NAMAZI BOZAR MI?**

ْدَبَع َنْب َرَمُع ٌّصاَق َوُه ، ٍسْيَق ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ِ,ْدي َز َنْب َةَماَسُأ ْنَع ٌعيِك َو اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ□

ِنْب ٍرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-845 □6272 □258□

وَأ ،ِ ّالل ُدْبَع ِهْيَدَي َنْيَب َّرَمَف ،ةَمَلَس ِّمُأ ِة َرْجُح يِف يِّلَصُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ُّيِبَّنلا َ□
اَك : ْتَلاَق ؛ةَمَلَس ِّمُأ ْنَع ،هِيِبَأ ْنَع ،ِزي ِزَعْلا ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َّلَص اَّمَلَف . ْتَضَمَف .اَذَكَه
َرُمُع ُنْب يِبَأ ،ةَمَلَس َلاَقَف ِهِدَيِب . َعَج َرَف . َّرَمَف ْت َز ْيَنُب ُتْنِب ِهِّمُأ ِةَمَلَس . َلاَقَف ِهِدَيِب

فرعي امهكو .هيبأ نع لدب همأ نع خسنلا ضعب يِف عقوو .فعضو هدانسإ يِف :دئاوزلا.
يِف.«ُبَلْغَأ َّنُه» : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع

285. (948) (6272)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ümmü Seleme'nin hücresinde namaz kılıyordu, önünden, Ebu Seleme'nin oğlu Ömer veya Abdullah geçmek istedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm eliyle işaret etti. Çocuk geri döndü. Derken Zeyneb Bintu Ümmü Seleme geçmek istedi. Resûlullah eliyle ona da işaret etti. Ama kızcağız geçti. Aleyhissalâtu vesselâm namazı kılınca: "Kadınlar (muhalefette ve istediklerini yapmada erkeklerden) baskındırlar" buyurdular." 395

دْعَس ْنَع ،نَف ْوَأ ِنْب َة َرا َر ُز ْنَع ،ةَداَتَق ْنَع يِبَأ اَنَث . . -885 □6273 □256 ٍماَشِه ُنْب□
ُذاَعُم اَنَث ٍبِلاَط وُبَأ ،م َزْخَأ ُنْب ُدْي َز اَن َثَّدَحـ

هْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع ،ةَ رْي َرُه يِبَأ ْنَع ،ٍماَشِه ِنْب□

هتاور عيمجب يراخبلا جتحا دقف .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.«ُ راَم ِحْلا َو ُبْلَكْلا َو ُةَأ.
ْرَم ْلا َة َّ َصلا ُعَطْقَي» : َلاَق ؛َمَّلَس َو

286. (950) (6273)- Hz. Ebu Hureyre ve Abdullah İbnu Muğaffel radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm "(Namaz kılanın önünden geçen) kadın, köpek ve eşek, namazı keser" buyurdular." 396

AÇIKLAMA:

Alimler, buradaki "kesme"yi bozma olarak değil, kesme olarak anlamış ve namaz kılanın önünden bu üç şeyden birinin geçmesi halinde namaz kılandaki huzurunun kırılacağını söylemişlerdir. 397

ْدنِع َرِكُذ -883 : َلاَق ؛يِّن َرُعْلا ِنَسَحْلا ِنَع ،َّنَلَعُمْلا وُبَأ َنَيْحَي اَنَث .ِدْي َز ُنْب ُدَّاَمَح اَنَأَبْنَأ .□
َةَدْبَع ُنْب ُدَمْحَأ اَنَثَّدَح ـ6274 □257□

َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل َلوُس َر َّ إ ؟يْدَجلا يِف ً وُلوُق َت اَم : َلاَقَف .ٌةَأ ْرَمْلا َو َراَم□

ِحْلا َو َبْلَكْلا او ُرَكَذَف .َة َّصلا ُعَطْقَي اَم ،ٍساَّبَع ِنْبا

هنأ إ ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .َةَلْبِقْلا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ُه َرَدابَف .
ِهْيَدَي َنْيَب ُّرُمَي ٌيْدَج َبَهَذَف .اًم ْوَي يِّلَصُي ً اَك

عطقنم.

287. (953) (6274)- Hasen el-Uranî anlatıyor: "Hz. İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın yanında namazı kesen şeyler mevzubahis edilmiş, bu meyanda köpek, eşek ve kadın da sayılmıştı. Şunu söyledi: "Oğlak hakkında ne dersiniz? Aleyhissalâtu vesselâm, bir gün namaz kılıyordu, önünden bir oğlak geçecekti, Resûlullah ondan evvel davranarak ileri geçip kıble duvarı ile arasını kapattı ve geçmesine mâni oldu." 398

*** İMAMDAN ÖNCE RÜKU, SÜCUD**

---

393 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/32. 394 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/33. 395 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/33. 396 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/34. 397 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/34. 398 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/34.

يِبَأ ْنَع ،َةَمْثَيَخ ِنْبا ِداَي ِز ْنَع ،ديِل َوْلا ُنْب ُعاَجُش ،ٍرْدَب ي ِبَأ اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ُنْب
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح- 862 □6278 □ 255□

دَق يِّنِإ» َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق َىسوُم يِبَأ ْنَع ،َةَد ْرُب يِبَأ ْنَع ،َةَد ْرُب□
يِبَأ ِنْب ِديِعَس ْنَع ،ٍم ِراَد ْنَع ،َقاَحْسِإ

َلاِإ َ َو ،عوُك ُّرلا َىلِإ يِنُقِبْسَي ًُج َر َّنَيِفْلُأ َ َو .اوُدُجْسَف ُتْدَجَس اَذِإ َو .اوُعَف ْراَف ُتْعَف َر اَذِإ َو
ُتْنَّدَب . اَذِإَف ُتْعَك َر اَف ْراوُعَك.

تاق ثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذو .لوهجم :يبهذلا ِهيِف َلاَق امراد َ ‘ .لاعم هدانسإ يِف :دئاوزلا.
يِف.« ِدوُجُّسلا

288. (962) (6275)- Ebu Musa anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben artık ihtiyarladım. Ben rükuya gittim mi siz de rükuya gidin. Rükudan kalktım mı siz de kalkın. Secde yaptım mı siz de secde yapın. Benden önce rükû ve secdeye giden kimseyi görmeyeyim" 399

*** NAMAZIN MEKRUHLARI**

نَع ،ُّيِمْيَّتلا ِرْيَدُهْلا ِنْبا ِ ّاللّ ِدْبَع ُنْب ُ و ُراَه اَنَث 6276 □258 .ٍكْيَدُف ُنْبا اَنَث .ُّيِقْشَمِّدلا□

□□ 864 - اَنَثَّدَح ُدْبَع ِّرلا ِنَمْح ُنب ِرْبَا اَهيِم

نِم ِغا َرَفْلا َلْبَق ،ِهِتَهْبَج َحْسَم ُلَج َّرلا َرِثْكُي ُ ْأ ِءاَفَجْلا َنِم َّ ِإ» : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص□ ُلّل َلوُس َر َّ ْأ ؛ةَ َرْي َرُه ِيبَأ ْنَع ،ج َرْع َا

.□ ص َّ ِهِت« .ِيف دئاوزلا: اوقفتا َلَع فعض وراه

289. (964) (6276)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişinin namazda iken (yapışan öteberiyi gidermek için) alnını silme işini çok yapması namazın edebine aykırıdır." 400

□ □ قاَحْسِإ ِيبَأ ْنَع ، َسُنُوي ُنْبا َليِئا َرْسِإ َو ،َقاَحْسِإ -868 □6277 □285 ِيبَأ ُنْب ُسُنُوي اَنَث□ ،ةَبْيَتُق وُبَأ اَنَث ، ِميِكَح ُنْب َيْحَي اَنَثَّدَحـ

دنسلا ِيف: دئاوزلا ِيف. ِة َّ َّصلا ِيف َتْنَأ َو َكِعِباَصَأ ْعِّقَفُت َ : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ َّلل َلوُس َر َّ ْأ ؛ِّيِلَع ْنَع ،ث ِرِاَحْلا ِنَع

.فيعض وهو ،روع'ا ثراحلا

290. (965) (6277)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Namazda iken sakın parmaklarını çıtlatma!" 401

ِيبَأ ْنَع ،هِيبَأ ْنَع ِّيِ ُرْبَقَمْلا ِديِع َس ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ،ِثاَيِغ ُنْب ُصْفَح اَنَأَبْنَأ . ِحاَّبَّصلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-865 □6275 □281ـ ُكَحْضَي َ اَطْيَّشلا َّ ِإَف .ِيِوَعَي َ َو .ِهيِف َلَع ُهَدَي ْعَضَيْلَف ْمُكُدَحَأ َبَءاَثَت اَذِإ : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ َّلل َلوُس َر َّ ْأ ؛ةَ َرْي َرُه

.ُهْنِم .ِيف دئاوزلا: ِيف هدانسإ دبع ّاللّ نب ديعس، اوقفتا َلَع هفعض

291. (968) (6278)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz esneyince elini ağzına koysun ve (haaah! diyerek) ses çıkarmasın. Çünkü bu hale şeytan güler:" 402

ِيبَأ ْنَع ، ٍكي ِرَش ْنَع ،ِنَيْكُد ُنْب ُلْضَفْلا اَنَث ،ةَبْيَش ِيبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-868 □6278 □282□

ِيف ُساَعُّنلا َو ُضْيَحْلا َو ُطاَخُمْلا َو ُقاَزُبْلا : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع ،ِهِّدَج ْنَع ،ِهيِبَأ ْنَع ،ِتِباَث ِنْب ِّيِدَع ْنَع َ ،اَظْقَيْلا

هفعض نَلَع اوعمجأ ،ريمع نب َ امثع همساو َ، اظقيلا وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َ اَطْيَّشلا.
َنِم ،ة َ َّصلا

292. (969) (6279)- Adiyy İbnu Sâbit, babası kanalıyla dedesinden, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü rivayet etmiştir: "Namazda tükürmek, sümkürmek, hayız haline girmek ve uyuklamak şeytandandır." 403

* CEMAAT İMAMI SEVMİYORSA?

مِساَقْلا ِنَع ،د َوْسَ'ا ُنْبا ُةَدْيِ َبُع اَنَث . ُّيِبَح ْرَ'ا ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب نَيْحَي اَنَث .ٍجاَّيَه ِنْب َرَمع□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-871 □6255 □283ـ ُعِفَت ْرَت َ ُةَث َ َث :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُاللَّ يَّلَص ِ
ّللَ ِلوُس َر ْنَع ،ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،ِرْيَبُج ِنْب ِديِعَس ْنَع ،وِرْمَع ِنْب ِلاَهْنِمْلا ِنَع ،ديِل َوَلا ِنْب يِف.َ
اَم ِراَصَتُم ٌ ا َوَخَأ َو ُط ِخاَس اَهْيَلَع اَهُج ْو َز َو ْتَتاَب ٌةَأ َرْما َو . ً وُه ِراَك ُهَل ْمُه َو اًم ْوَق َّمَأ
ُلُج َر :ا ًرْبِش ْمِهِسُؤ َر َق ْوَف ْمُهُت َ َص

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا.

293. (971) (6280)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Üç kişi vardır ki bunların kıldıkları namaz, başlarından bir karış öte yükselmez: Kendisini sevmeyen kimselere namaz kıldıran kimse, kendisine kocası küs olarak geceyi geçiren kadın, birbirine küs iki kardeş." 404

---

399 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/35. 400 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/35. 401 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/35. 402 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/35. 403 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/36.

* İKİ KİŞİ CEMAAT SAYILIR

نَسوُم يِبَأ ْنَع ،ِدا َرَج ِنْب و ِرْمَع ِهِّدَج ْنَع ،هِيِبَأ ْنَع ،ٍرْدَب ُنْب ُعيِب َّرلا اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه
اَنَثَّدَح-872 □ 6251 □ 284□

افيعض ردب ُهُدَل َو َو عيبرلا :دئاوزلا ي .ِف ٌةَعاَمَج ،اَمُهَق ْوَف اَمف ،ِ اَنْثِإ :َمَّلَس َو □.
ِهْيَلَع ُ ّاللَّ يَّلَص ِ ّللَ ُلوُس َر :َلاَق ّيِ ِرَعْش اَ

294. (972) (6281)- Ebu Musa el-Eş'ari radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İki ve daha fazlası bir cemaattir." 405

تْعِمَس :َلاَق ؛لِيِبْح َرُش اَنَث . ً اَمْثُع ُنْب ُكاَّحَّضلا اَنَث .ُّيِفَنَحْلا ٍرْكَب ُوبَأ اَنَث ،ٍرْشِب ُوبَأ ،□
ٍفَلَخ ُنْب ُرْكَب اَنَثَّدَح-874 □6252 □288□

هْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً اَك :ُلوُقَي ِ ّاللّ ِدْبَع َنْب َرِباَج□

ريغ هفّعض .فيعض ،ليبجرش هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ِهِني ِمَي ْنَع يِنَماَقَأَف ،ه ِراَسَي ْنَع
ُتْمُقَف ُتْئ ِجَف ،َب ِرْغَمْلا يِّلَصُي َمَّلَس َو نم ثيدحلا اذه امهحيحص يِف ةميزخ ِنْبا و وه
جرخأو .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ نكل .بذكلاب مهضعب همهتا لب دحاو

ليبحرش قيرط.

295. (974) (6282)- Hz. Câbir İbnu Abdillah anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm akşam namazını kılıyordu, gelip hemen sol tarafına durdum, beni tutup sağına durdurdu."406

*** İMAMIN ARKASINDA DURMAK MÜSTEHABTIR**

اللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً اَك :َلاَق ؛ٍسَنَأ ْنَع ،ٌدْيَمُح اَنَث .ِباَّه َوْلا ُدْبَع اَنَث .ُّيِمَضْهَجْلا ٍّيِلَع□ □
ُنْب ُرْصَن اَنَثَّدَح-877 □6253 □286□

تاقث هدانسأ لاجر :دئاوزلا يِف. ُهْنَع اوُذُخأَيِل ،ُراَصْنَ ْلا َو ً وُر ِجاَهُمْلا ُهَيِلَي ْ َأ ُّب ِحُي.
َمَّلَس َو ِهْيَلَع

296. (977) (6283)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, muhacirlerin ve ensarların, (namaz adabını) kendisinden almaları için, hemen peşine durmalarından hoşlanırdı." 407

*** İMAMA VACİB OLAN**

؛ٍم ِزاَح ُوبَأ اَنَث -851 □6254 □287 .ٍحْيَلُف ُوخَأ ً، اَمْيَلُس ِنْب ِديِمَحْلا ُدْبَع اَنَث . ً
اَمْيَلُس ُنْب ُديِعَس اَنَث ،ةَبْيَش يِبَأ ُنْب ٍرْكَب ُوبَأ اَنَثَّدَح۔

لوُس َر ُتْعِمَس يِّنِإ :َلاَق ؟ َكَلاَم ِمَدِقْلا َن ِم َكَل َو ،ُلَعْفَت :ُهَل َليِقَف .ْمِهِب ً ُّوَلَصُي ،ِهِم□
ْوَق ً اَيِتف ُمِّدَقُي ُّيِدِعاَّسلا ٍدْعَس ُنْب ُلْهَس ً اَك :َلاَق

هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ْمِهْيَلَع ًَو ِهْيَلَعَف ،يِنْعَي ،َءاَسَأ ْ ِإ َو . ْمُهَل َو ُهَلَف ،َنَسْحَأ ْ ِإَف . ٌن
ِماَض ُماَمِ“ا : ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ

هفعض يلع اوقفتا ،ديمحلا دبع.

297. (981) (6284)- Ebu Hâzım anlatıyor: "Yüce sahabi Sehl İbnu Sa'd es-Sâidî kavminin gençlerini namaz kıldırmak için öne geçirirdi. Kendisine: "Senin İslamiyet'te hatırı sayılır bir önceliğin (kıdem) olduğu halde niye böyle yapıyorsun?" diye soruldu. Şu cevabı verdi: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini

işittim: "İmam zamin (kefil)dir. Eğer namazı iyi kıldırırsa sevap hem onadır, hem cemaatedir. Şayet fena [408] kıldırırsa vebali kendinedir, cemaate değildir."

* İMAM NAMAZI KISALTIR

نَع ،َةَث ُ ِع ِنْبا ِ ّاللّ ِدْبَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ،َةَمَلَس ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ُّيِنا َّرَحْلا َةَمي ِرَك يِبَأ ُنْب□
□285□ 6258□ 885-دَح َّ اَنَث ُليِعاَمْسِإ

يِبَّصلا َءاَكُب ُعَمْسَ‘ يِّنِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ ِصاَعْلا يِبَأ ِنْب َ□□
اَمْثُع ْنَع ،ِنَسَحْلا ِنَع ٍ، اَّسَح ِنْب ِماَشِه نم نسحلا عمسي مل ليف : بيذهتلا يِف ّي ّزملا َلاَق
لاقم هدانسإ يِف ،صاعلا يِبَأ نب َ امثع :دئاوزلا يِف. ِة ًّصلا يِف ُز َّوَجَتأَف : َلاَق َ ابح ِنْبا و.
هبذك يدز‘او .ينطق رادلا هفعض دقف ،دعس ِنْباو نيعم ِنْبا هقم َ إو ،ةثع نب ّاللّ دبع نب.
دَّمَحُم .ها َ امثع

تاقث هلاجر يقابو ،هيف حدقلا هجو يلع إ هركذ لمتحي .تاقثلا نع تاعوضوملا يوري.

298. (990) (6285)- Osman İbnu Ebi'l-Âs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben namazda çocuk ağlaması işitir, bunun üzerine kıraatimi kısa tutarım." [409]

---

[404] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/36. [405] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/36. [406] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/37. [407] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/37. [408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/37. [409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/38.

* SAFLARI DÜZELTME

لاَق : ْتَلاَق ؛َةَشِئاَع ْنَع ،هِيِبَأ ْنَع ،َة َو ْرُع ُنْب ُماَشِه اَنَث .ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب□

288 6256 888-حَدَّثَنَا هِشَامُ

يُصَلُّونَ عَلَى الَّذِينَ يَصِلُونَ الصُّفُوفَ. وَمَنْ سَدَّ فُرْجَةً رَفَعَهُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً. فِي
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ

ةفيعض يهو ،نييزاجحلا نع ،شايع نب ليعامسإ ةياور نم ثيدحلا :دئاوزلا.

299. (995) (6286)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, (namazda) safları dolduranlara Allah rahmet kılar, melekler de günahlarının örtülmesi için dua ederler. Kim de safdaki bir gediği doldurursa, bu ameli sebebiyle Allah onun cennetteki makamını bir derece yükseltir." 410

*** ÖN SAFIN FAZİLETİ**

نْب َةَحْلَط ُتْعِمَس :َلاَق .ُةَبْعُش اَنَث :َلاَق :ٍرَفْعَج ُنْب ُدَّمَحُم َو ،ٍديِعَس ُنْب َيْحَي اَنَث .
ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-887 6257 355

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلل َلوُس َر ُتْعِمَس :ُلوُقَي ِب ِزاَع َنْب َءا َرَبْلا ُتْعِمَس :ُلوُقَي
َةَجَس ْوَع ِنْب ِنَمْح َّرلا َدْبَع ُتْعِمَس :ُلوُقَي ِف ِّرَص ُم

هَتَكِئًَم َو َ ّاللّ َّ ِإ :ُلوُقَي

تاقث هلاجر ،حيحص ءاربلا ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف.ِل َّوَ‘ا ِفَّصلا َلَع ً َوَّلصُي.

300. (997) (6287)- Berâ İbnu Âzib ve Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim: "Allah ve melekleri ilk safta namaz kılanlara salât ederler." 411

*** KADINLARIN SAFLARI**

ٍ؛ ّاللّ ِدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع ،ٍلِيقَع ِنْب ِدَّمَحُم ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع ْنَع ً، اَيْفُس ْنَع ،ٌعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب
ٌّيِلَع اَنَثَّدَح-1551 6255 351

اَه ُرَّخَؤُم ِءاَسِّنلا ِفوُفُص ُرْيَخ َو .اَه ُرَّخَؤُم اَه ُّرَش َو .اَهُمَّدَقُم ِلاَج ِّرلا ِفوُف ُص ُرْيَخ :َمَّلَس.
َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق

هدانسإ لاح نيبي مل هنكل .دئاوزلا نم مهفي امك .دئاوزلا نم ثيدحلا اذه :يدنسلا َلاَق..
اَهُمَّدَقُم اَه ُّرَش َو

301. (1001) (6288)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Erkeklerin saflarının en hayırlısı en öndeki saftır, en hayırsızı da en arkadakidir. Kadınların saflarını en hayırlısı en geride olanıdır, en kötüsü de en önde olanıdır." [412]

*** SÜTUNLAR ARASINDA SAF**

نَع ،ةَداَتَق ْنَع ،ٍمِلْسُم ُنْبا َ و ُراَه اَنَث :اَق .َةَبْيَتُق وُبَأ َو ،َد ُواَد وُبَأ اَنَث .ٍبِلاَط وُبَأ ،َم َزْخَا□
ُنْب ُدْي َز اَنَثَّدَح-1552 □6258 □352□

اَهْنَع ُد َرْطُن َو ،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالّلَ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ِدْهَع نَلَع ،ى ِرا َوَّصلا َنْيَب َّفُصَن ْ ُأ اَهْنُن
اَّنُك :َلاَق ؛هِيِبَأ ْنَع ،َة َّرُق ِنْب َةَيِواَعُم ةجام ِنْبا خ ام ،ةعبر‘ا ننسلا باحصأ هاور ثيدحلاو
اًد ْرَط .يِف دئاوزلا يِف: هدانسإ وراه ،َ وهو لوهجم امك َلاَق وُبَأ متاح.

سنأ ثيدح نم.

302. (1002) (6289)- Kurre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında, sütunlar arasında saf teşkil etmekten men edilir, sütunlar olduğu yerden kovulurduk." [413]

AÇIKLAMA:

Sütunlar arasında namaz kılmanın mekruh addediliş sebebi farklı yorumlara tabi tutulmuştur: "Saf, sütunlar sebebiyle kesilecektir", "Sütunlar arası, ayakkabıların yeridir", "Burası mü'min cinlerin yeridir..." Hepsi de burada namaz kılmanın mekruh olduğunda birleşir. [414]

*** SAFIN GERİSİNDE TEK DURULMAZ**

يِلَع ِنْب َنْمَح َّرلا ُدْبَع يَنَثَّدَح .ٍرْدَب ِنْب ِ ّالّلَ ِدْبَع ْنَع ،وٍرْمَع ُنْب ُم ِز ُّم اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ□□
ِنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1553 □6285 □353ـ .ُهاَنْعَياَبَف ،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالّلَ يَّلَص ِيِبَّنلا يَلَع
اَنْمِدَق َّتَخ اَنْج َرَخ :َلاَق .ِدْف َوْلا َنِم ً اَك َو ،ً اَبْيَش ِنْب ِّيِلَع ،هِيِبَأ ْنَع ،ً اَبْيَش ِنْب

---

[410] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/38.
[411] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/39.
[412] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/39.
[413] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/39.
[414] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/39-40.

يِبَّنلا ِهْيَلَع فَق َوَف ،َلاَق .ِّفَّصلا َفْلَخ ِّلَصُي اًد ْرَف ًّج َر بأ َرَف .َة َّّصلا نَضَقَف .ى َرْخُأ َّة □َ
َص ُهَءا َر َو اَنْيَّلَص َّمُث .ُهَفْلَخ اَنْيَّلَص َو

هلاجر .حيحص هداهسإ : دئاوزلا يِف.ِّفَّصلا َفْلَخ يِذَّلِل َة َّص َ .َكَت َّ َص ِلْبَقْتسا :َلاَق َف
َرَصْنا َني ِح َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص

تاقث.

303. (1003) (6290)- Ali İbnu Şeyban anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gitmek üzere kavmimizin yola çıkardığı heyet olarak yola çıkıp Resûlullah'ın yanına geldik. Ona biat ettik, arkasında namaz kıldık. Sonra arkasında bir başka namaz daha kıldık. Namaz bitmişti. Safın gerisinde tek başına namaz kılan birini gördü. Aleyhissalâtu vesselâm, adam gideceği zaman yanında durarak: "Namazına (yeniden) yönel! Çünkü safın gerisinde tek başına kılanın namazı yoktur!" buyurdu." 415

AÇIKLAMA:

Hadis, cemaatle namaz kılarken, imama safın dışında uyan kimsenin namazının sahih olmayacağını ifade eder. Bu husus ihtilaflıdır. Cumhûr, başka hadislere de dayanarak safın dışında imama uyan kimsenin namazını sahih fakat mekruh addeder. İmam Azam: "Safta yer bulamayan bekler, rükudan önce biri gelirse onunla saf yapar, gelmezse, saftan birini geri çeker onunla saf yapıp, tek başına mekruh namaz kılmaktan kendini korur" demiştir. 416

*** SAFIN SAĞ TARAFI**

و ْرمَع ُنْب ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَث .ُّيِب َ ِكلا َ اَمْثُع ُنْب و ُرَمُع اَنَث ،ٍرَفْعَج ُوبأ ،نْيَسُحْلا يِبَأ نب□
□354 □ 6281 □ 1557-اَنَثَّدَح دَّمَحُم

لاَقَف .ْتَلَّطَعَت ِد ِجْسَمْلا َة َرَسْيَم َّ ِإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلل َليِق :َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا□
ْنَع ٍعِفاَن ْن َع ،ٍمْيَلُس يِبَأ ِنْب ِثْيَل ْنَع ،ُّيِّق َّرلا

اللّ يَّلَص ُّيِبَّنلا□ □

فيعض ،ميلس يِبَأ نب ثيل هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِرجَ ْا َن ِم َ ِ َفْلِك ُهَل َبِتُك ،ِد ِجْسَمْلا َة.
َرَسْيَم َرَّمَع ْنَم : َمَّلَس َو ِهْيَلَع

304. (1007 (6291)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Caminin sol kısmı (cemaatsiz) boş kaldı" denmişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Mescidin sol kısmını ihya edene iki kat sevap vardır!" buyurdular." 417

*** KIBLE**

اَنْيَّلَص :َلَاق ؛ءا َرَبْلا ِنَع ،َقاَحْسِإ يِبَأ ْنَع ،ٍشاَّيَع ُنْب ِرْكَب ُوبَأ اَنَث .ٌّيِم ِراَّدلا وٍ ِرْمَع ُنْب ُةَمَقْلَع
□358□ 6282□ 1515-اَنَثَّدَح

هِلوُخُد َدَعَب ِةَبْعَكْلا ىَلِإ ُةَلْبِقْلا ِتَف ِرُص َو .ا ًرْهَش َرَشَع َةَيِناَمَث ِسِدْقَمْلا ِتْيَب َوْحَن َمَّلَس□
َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر َعَم ُ ّاللّ َمِلَع َو .ِءاَمَّسلا يِف ِهِهْج َو َبُّلَقَت
َرَثْكَأ ِسِدْقَم ْلا ِتْيَب ىَلِإ يَّلَص اذإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً اَك َو .ِنْي َرْهَشِب
ِةَنـيِدَمْلا ىَلِإ

ُوه َو ُه َرَصَب ُهُعِبْتُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلَعَجَف .ُلي ِرْب ِج َدِعَصَف .□
ةَبْعَكْلا ي َوْهَي ُهَّنَأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِهِيِبَن ِبْلَق ْنِم َةَلْبِقْلا ًَ ِإ :َلاَقَف ٍتآ اَناَتَأَف-ةَيŒI
«ِءاَمَّسلا يِف َكِهْج َو َبُّلَقَت ي َرَن ْدَق» ُ ّاللّ َل َزْنَأَف .ِهِب ِهيِتْأَي اَم ُرُظْنَي .ِض ْر ًا َو
ِءاَمَّسلا َنْيَب ُدَعْصَي َلاَقَف .اَنِت ًَ ص ْنِم يَضَم اَم ىَلَع اَنْيَنَبَف .اَنل ًَوَحَتَف ٌعوُك ُر ُنْحَن َو
ِسِدْقَمْلا ِتْيَب ىَلِإ ِنْيَتَعْك َر انْيَّلَص ْدَق َو .ِةَبْعَكْلا ىَلِإ ْتَف ِرُص ْدَق

اللّ َ اك اَم َو» َلَج َو َزَع ُ ّاللّ َل َزْنَأَف «؟ِسِدْقَمْلا ِتْيَب ىَلِإ اَنِت ًَ ص يِف اَنُلاَح َفْيَك ! ُلي□
ِرْب ِج اَي» َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر يِف ءاربلا نع قاحسإ يِبَأ عامس ءاج دق
يرابلا حتف يِف ظفاحلا َلَاق ؟يدنسلا َلَاق (خلا قاحسإ يِبَأ نع).«ْمُكَناَميِإ َعي ِضُيل:
حيحص ءاربلا ثيدح :دئاوزلا يِف و َ امي“ا باتك يِف هركذ .قاحسإ يِبَأ سيلدت نم ِهيِف،
فعض ف ،ثيدحلا اذه ريغ

تاقث هلاجرو.

305. (1010) (6292)- el-Berâ radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte Beytu'l-Makdis'e doğru onsekiz ay namaz kıldık. Medine'ye girişinden iki ay sonra kıble istikameti Ka'be'ye çevrildi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Beytu'l Makdis'e müteveccihen namaz kılarken yüzünü çokça semaya çeviriyordu: Allah Teâla hazretleri, Peygamberinin kalbinden geçeni yani, Kabe'ye yönelme arzusunu bildi. Bir gün Cebrail aleyhisselam (göğe doğru) yükseldi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, o yerle gök arasında yükselirken onu gözüyle takip etmeye başladı, onun nasıl bir vahiy getireceğini gözetliyordu. Derken aziz ve celil olan Allah "Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilip durduğunu görüyoruz..." (Bakara 144) ayetini indirdi. Biz, Beytu'l-Makdis'e doğru farzın iki rek'atini kılmış tam rükuda iken, bir adam gelip: "Kıble, Ka'be'ye doğru çevrilmiştir!" haberini getirdi. Derhal yönlerimizi çevirdik. Namazımızı yenilemeyip kıldığımız kısmın devamını tamamladık. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Cibril! Beytu'l-Makdis'e doğru kıldığımız namazlarımızın hali ne olacak?" diye sordu. Bunun üzerine de, Allah Teâla hazretleri:

[415] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/40. [416] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/40. [417] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/41.

"Allah sizin (daha önce Beytu'l-Makdis'e doğru kıldığınız) namazları zayi etmeyecektir" (Bakara 143) ayetini inzal buyurdu."[418]

*** TAHİYYETÜ'L-MESCİD**

نب ِريِثَك ْنَع ،ٍكْيَدُف يِبَأ ُنْبا اَنَث : َاَق ؛ِبساَك ِنْب ِدْيَمُح ُنْب ُبوُقْعَي َو ،ُّيِما َزِحلا ِرذْنُملا□ ُنْب َميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح-1512 □6283 □356ـ ْسِلْجَي ّ َف ،َد ِجْسَمْلا ُمُكُدَحَأ َلَخَد اَذِإ) : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ّ َأ ؛ةَ َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ،ِ ّاللّ ِدْبَع ِنْب ِبِلَّطُمْلا ِنَع ،ٍدْي َز

لسرم ،ةَ َرْي َرُه يِبَأ نع ّاللّ دبع نب بلطملا :متاح وُبَأ َلاَق .عطقنم هنأ إ ،تاقث هلاجر. دئاوزلا يِف.(ِنْيَتَعْك َر َعَك ْرَي ىَّتَح:

306. (1012) (6293)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz mescide girince iki rek'at namaz kılmadan oturmasın." 419

AÇIKLAMA:

Fakihlerin tahiyyetü'l-mescid dedikleri bu namazı kılmak sünnettir. Mescide giren kimse sünnet veya farz herhangi bir namaz kılsa, tahiyyetü'l-mescid sevabını alır, ayrıca bunu da kılmak gerekmez. Bu namaz en az iki rek'attir, dileyen fazla da kılabilir. 420

*** NAMAZ KILARKEN TÜKÜRÜLMEZ**

نَع ،ٍم ِصاَع ْنَع ،ِشاَّيَع ِنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَث : َاَق ؛ةَ َرا َر ُز ِنْب ِرماَع ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع َو ،ِّي ِرَّسلا□ ُنْب ُداَّنَه اَنَثَّدَح-1523 □6284 □357□

ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ّ ِإَف :َكْيَدَي َنْيَب ْق ُزْبَت َ ! ُثَبَش اَي :َلاَقَف ،ِهْيَدَي َنْيَب َق□ َزَب ٍّيِعْب ِر َنْب َثَبَش نأ َر ُهَّنَأ ؛ةَفْيَذُح ْنَع ،ِلِئا َو يِبَأ

اَك َمَّلَس َو □□

لاجر :دئاوزلا يِف.«ٍءوُس َثَدَح َثِدْحُي ْوَأ َبِلَقْنَي ىَّتَح ،ِهِهْج َوِب ِهْيَلَع ّاللّ َلَبْقَأ يِّلَصُي َماَق اَذِإ َلُج َّرلا ّ ِإ» َلاَق َو ، َكِلَذ ْنَع ىَهْنَي

تاقث هدانسإ.

307. (1023) (6294)- Hz. Huzeyfe radıyallahu anh'ın anlattığına göre, "Şebese! İbnu'r-

Rıb'iyy'in önüne tükürdüğünü görmüş ve: "Ey şebese! Önüne tükürme, zira Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bundan yasaklamış ve: "Kişi namaza durduğu vakit Allah Teâla hazretleri ona veçhinden yönelir" buyurmuştur dedi."[421]

AÇIKLAMA:

Hadis, namaza duran kimseye Cenab-ı Hakk'ın rahmetini tecelli ettirdiğini belirtmektedir. Bu tecellinin kişinin kıble cihetinden vâki olacağı iş'ar buyrulmaktadır. Bu sebeple namaza duran kişinin kıble cihetinin ayrı bir kudsiyeti vardır. Önünden geçilmez, ateşe, insana karşı durulmaz, bir sütre konmalıdır, kıble cihetine tükürülmemelidir vs. Pek çok hadis, namaz kılan kimsenin kıble cihetinin ehemmiyetini belirtir. Namazda esas olan huzurî tefekkür büyük ölçüde kıble cihetiyle alâkalıdır.[422]

*** SECCADE ÜZERİNDE NAMAZ**

بْه َو ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث . -1535 □6288 َلاَق ؛ٍرانِيد ِنْب و ِرْمَع ْنَع ،ٍحِلاَص ُنْب ُةَعْم□ . :
َز بِنَثَّدَح بَيْحَي ُنْب ُةَلَم ْرَخ اَنَثَّدَح ـ355ـ نَلَع يِّلَصُي ً اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ
َأ ُهَباَحْصَأ َثَّدَح َّمُث .ِهِطاَسِب نَلَع ٍة َر ْصَبْلاِب َوُه َو ،ٍساَّبَع ُنْبا يَّلَص نباو دمحأ هفّعض دقف
هريغب انورقم هل يور امناف .ملسم هل ىور َ إو فيض وهو ،ةعمز هدانسإ يِف :دئاوزلا.
يِف. ِهِطاَسِب

هريغو نيعم.

308. (1030) (6295)- Amr İbnu Dinar rahimehullah anlatıyor: "İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ Basra'da halısı üzerinde namaz kıldı, sonra arkadaşların Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, halısı üzerinde namaz kıldığını söyledi." [423]

*** SICAKTA-SOĞUKTA ELBİSEYE SECDE**

---

[418] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/41-42. [419] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/42. [420] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/42. [421] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/43. [422] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/43. [423] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/43.

ةَبِيَبَح يِبَأ ِنْب َليِعاَمْسِإ ْنَع ،ُّيِد ْر َوا َرَّدلا ٍدَّمَحُم ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ نب□□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1531 □6286 □358 □

هْيَدَي أَع ِضا َو ُهْتأ َرَف ،لَهْشَ‘اِدْبَع يِنَب ِد ِجْسَم يِف اَنِب يَّلَصَف ،َمَّل َس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□

يَّلَص ُّيِبَّنلا اَنَءاَج :َلاَق ؛ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب ّاللَّ ِدْبَع ْنَع

هِب ْوَث نَلَع

ا ةياورلا يِف امك ،تماصلا نب تباث هدج نع هيِبَأ نع نمحرلا دبع نب ّاللَّ دبع نعŒةيت
هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. َدَجَس اَذِإ

لصتم دانسإ اذهف.

309. (1031) (6296)- Abdullah İbnu Abdirrahmân radıyallahu anh anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize geldi ve Benî Abdileşhel mescidinde bize namaz kıldırdı. Secde edince ellerini elbisesinin üzerine koyduğunu gördüm." 424

دْبَع ْنَع ،يُّلَهْشَ'ا َليِعاَمْسِإ ُنْب ُميِها َرْبِإ يِن َرَبْخَأ .ٍسْي َوُأ يِبَأ ُنْب َليِعاَمْسِإ اَنَث .ٍرِفاَسُم ُن
ْب ُرَفْعَج اَنَثَّدَح-1532 6287 315

لَهْشَ'ا ِدْبَع يِنَب يِف نَّلَص َمَّلَس َو ِهْيَل َع ُ ّاللَّ يَّلَص ِ ّللَ َلوُس َر ّ َأ ؛هِّدَج ْنَع ،هيِبَأ ْنَع
،تِماَّصلا ُنْب ِتِباَث ِنْب ِ اَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب ِ ّاللَّ ِهيِف َلاَق ،يلهش'ا ليعامسإ نب َميِها َرْبِإ هدانسإ
يِف :دئاوزلا يِف.نَصَحْلا َد ْرَب ِهيِقَي .ِهْيَلَع ِهْيَدَي ُعَضَي .ِهِب ٌفِّلَتُم ٌءاَسِك ِهْيَلَع َو .هقّثو
نم و ِهيِف ملكت نم رأ مل ،نمحرلا دبع نب ّاللَّ دبعو .يلجعلاو دمحأ هقثوو .هريغ هفّعضو
ثيدحلا ركنم :يراخبلا.

ثيدحلا اذه صوصخ يِف وه امنإ ملكتلاو .تباث بارتلا نَلَع دوجسلا ثيدحف ،ةلمجلابو تلق ..
ّيدنس َلاَق .تاقث هلاجر يقابو

كِلَذ زوج نم لوق هجولاف .

310. (1032) (6297)- Sâbit İbnu Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir elbiseye bürünmüş olarak Benî Abdileşhel kabilesinde namaz kıldı. (Secdede) çakılların soğukluğundan korunmak maksadıyla ellerini ellerinin üzerine koymuştu." 425

AÇIKLAMA:

Secde sırasında alın ve ellerin yere konması esas ise de, soğuk veya sıcak sebebiyle imkânsızlık durumunda, giyilen elbisenin bir kenarı üzerine alın veya ellerin konabileceğine hükmedilmiştir. Ebu Hanîfe ve cumhûrun görüşü budur. 426

* NAMAZDA UYARI TESBİHİ-EL ÇIRPMASI

لوُقَي ً اَك ُهَّنأ ؛ِعِفَان ْنَع ،ِ ّالل ُدْيَبُع َو .ةَّيَمُأ ِنْب َليِعاَمْسِإ ْنَع ،ٍمْيَلُس ُنْب َيْحَي اَنَث .□ :
ِديِعَس ُنْب ُدْي َوُس اَن َثَّدَح-1536 □6285 □311□

نسح هدانسإ : دئاوزلا يِف .ِحيِبْسَّتلا يِف ِلاَج ِّرلِل َو ،ِقيِفْصَّتلا يِف ِءاَسِّنلِل َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ.
ّالل يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َصَّخ َر : َرَمُع ُنْبا َلاَق

311. (1036) (6298)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namazda, (ihtiyaç halinde), kadınların ellerini çırpmasına, erkeklerin de "sübhanallah!" demesine ruhsat tanıdı."427

AÇIKLAMA:

Namazda imam, bir hata yapacak olsa, cemaatten erkekler sübhanallah! diye ikaz ederler. Bu ibare zikir olduğu için namazı bozmaz. Böyle bir durumda, bu hadis kadınların ellerini çırparak uyanda bulunmasına ruhsat tanır. Şafiiler ve Hanbeliler bu hadisi esas almıştır. Ancak Hanefiler ve Malikiler başka delillere dayanarak kadın ve erkek her ikisinin de sübhanallah diyerek uyarı yapması gerektiğine hükmetmişlerdir. Ebu Hanife el çırpmanın namazı bozacağına hükmeder.428

*** AYAKKABIYLA NAMAZ**

لاَق ؛ٍس ْوأ يِبَأ ِنْبا ِنَع ،ٍمِلاَس ِنْب َ ِامْعُّلا ِنَع ؛ةَبْعُش ْنَع ،ٌرَدْنُغ اَنَث .ةَبْيَش يِبَأ نب ٍرْكَب□ :
وُبَأ اَنَثَّدَح-1537 □6288 □312□

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل َلوُس َر ُتْيأ َر : ُلوُق َي َو .ِهْيَلْعَن ِهيِطْعُأَف .ِة َ َّصلا يِف َوُه َو□
َّيَلِإ ُريشُيُف .يِّلَصُي ًانايْحأ ،ٌس ْوأ ،يِّدَج ً اَك

حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِف .ِهْيَلْعَن يِف يِّلَصُي.

312. (1037) (6299)- İbnu Ebî Evs radıyallahu anh anlatıyor: "Dedem Evs es-Sakafî, namaz kılarken bazan bana işarette bulunurdu. Ben de ayakkabılarını kendisine verirdim. Şöyle demişti: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı ayakkabıları ile namaz kılarken gördüm." 429

---

424 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/43-44. 425 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/44. 426 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/44. 427 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/45. 428 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/45.

دَقَل : . . -1538 □ 6355لاَق ؛ َّاللِ ِدْبَع نع ةَمَقْلَع ْنَع ،َقاَحْسإ يِبَأ ْنَع ، ٌرْيَه ُز اَنَث َمَدا ُنْب□
يِف هدانسإ وُبَأ ،قاحسإ دقو طلتخا رخآب .هرمع -313 اَنَثَّدَح ُيِلَع ُنْب دَّمَحُم ٍ اَنَث يْحَي
دئاوزلا ي .ِف ِنْيَّفُخْلا َو ِنْيَلْعَّنلا يِف يِّلَصُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ َّاللّ يَّلَص ِ َّللّ َلوُس َر َانْيأ َر:

ةعرز وُبَأ هَلاَق .هطتخا يِف هنع ىور جيرج نب ةيواعم ِنْبا وهو ،ريهزو.

313. (1039) (6300)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı ayakkabıları ve mestleri ile namaz kılarken gördük." 430

*** HUŞÛ**

؛ َرَمُع ِنْبا ِنَع ،ٍمِلاَس ْنَع ،ِّي ِرْه ُّزلا ِنَع ، َسُنوُي ْنَع ،بيْحَي ُنْب ُةَحْلَط اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ُ
اَمْثُع اَنَثَّدَح-1543 □6351 □314□

هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِة َ َّصلا يِف يِنْعَي .ِعِمَتْلَت ُ أ ِءاَمَّسلا َىلِإ ْمُك َراَصْبأ اوُعَف ْرَت َ : َمَّلَس
َو ِهْيَلَع ُ َّاللّ يَّلَص ِ َّللّ ُلوُس َر َلاَق :

سنأ ثيدح نم ربغصلا يِف يئاسنلا هاور دقو .تاقث هلاجرو حيحص.

314. (1043) (6301)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: 431 "Gözlerinizin hızla kör olmaması için, namazdayken onları semâya kaldırmayın."

AÇIKLAMA:

Daha önceleri de geçtiği üzere namazda aranan huşû, öncelikle gözle ilgilidir. Gözün namaz esnasında sağa sola, semaya kayması huşûyu bozar. Bundan şiddetle yasak edilmiştir. Yasaktaki şiddete binaen bunun haram olduğu hükmünü çıkaran da olmuştur. Ama dört mezhebe göre bu mekruhtur, namazın edebine aykırıdır. 432

*** TEK GİYSİ İÇİNDE NAMAZ**

دَّابَع ِنْب ِدَّمَحُم ِنْبا ةَلَظْنَح ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ِساَّبَعْلا ِنْب ِدَّمَحُم ُنْب ُميِها َرْبِإ ،ُّيِعِفاَّشلا□

َقاحْسإِ وُبَأ اَنَثَّدَح-1585 □6352 □318□

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل َلوُس َر ُتْيأ َر :َلاَق ؛هيِبأ ْنَع ً ،اَسَيك ِنْب ِنَمْحَّرلا ِدْبَع ْنَع ً،□
اَكْشُم ِنْب ِفو ُرْعَم ْنَع ،ُّيِمو ُزْخَمْلا .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا امهركذ ةلظنح نب دَّمَحُم و َ اسيك
نب نمحرلا دبع َ ‘ .لاقم هدانسإ يِف.ِ ب ْوَث يِف ؛اَيْلُعْلا ِرْئِبلاِب يِّلَصُي

فيعض هدانسإ َ أ اذه نم صخلتف ،ةقث يعفاشلا قاحسإ وُبَأ و .ِهيِف ملكت نم رأ مل َ.
اكشم نب فورعمو

315. (1050) (6302)- Kaysân radıyallahu anh demiştir ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı Bi'r-i ülya nam mevkide tek parça giysi içerisinde namaz kılarken gördüm." 433

لاَق ؛هيِبأ ْنَع ً اَسَيك ُنْبا اَنَث .ِريِثَك ُنْب و ُرْمَع اَنَث .ِرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ةَبْيَش يِبَأ□ :
ِنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1581 □6353 □316□

سيل .لاقو .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِهِب اًّبَلَتُم ،ِد ِحا َو ٍب ْوَث يِف َرْصَعْلا َو َرْهُّظا
يِّلَصُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ّيِبَّنلا ُتْيأ َر

لوص‘ا ةسمخلا ةيقب يِف ءيش هل سيلو .دحاو ثيدح امهو .هلبق يذلاو ثيدحلا اذه.
يوس ةجام نبا هنع َ اسيكل

316. (1051) (6303)- Kaysan radıyallahu anh: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı öğle ve ikindi namazlarını, (mübarek göğsü üzerinde) topladığı tek parçalık bir giysi içeririnde kılarken gördüm" demiştir. 434

* TİLAVET SECDESİNİN SAYISI

نب ُم ِصاَع اَنَث ٍدِئاَف ُنْب ُ اَمْثُع اَنَث .ُّيِقْشَمِّدلا ِنَمْحَّرلا ِدْبَع ُنْب ُ اَمْيَلُس اَنَث .يْحَي ُنْب□
□317 □ 6354□ 1586 -اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم

لاَق ؛ءاَد ْرَّدلا يِبأ ْنَع ،ءاَد ْرَّدلا ُّمأ يِتَّمَع يِنْتَثَّدَح :َلاَق .ِرِطاَخ ِنْب َةَنْيَبُع ِنْب ِنَمْحَّرلا دْبَع□ :
ِنْب ِّيِدْهَمْلا ِنَع؛ةَ ْوَيَح ِنْبِءاَج َر

يِنَب َو ،ُلْحَّنلا َو ،ُدْع َّرلا َو ،ُفا َرْع‘ا : ٌءْيَش ِلَّصَفُمْلا َنِم َاهيِف َسْيَل ،ًةَدْجَس َة َرْشَع َىدْحِإ
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ّيِبَّنلا َعَم ُتْدَجَس يِف :دئاوزلا يِف.ِميِما َو ْحَلا ُةَدْجَس َو ،ص يِف َو
،ُةَدْجَّسلا َو ،ِلْمَّنلا ِة َروُس ُ اَمْيَلُس َو ،َ اَق ُرْفُلا ُةَد ْجَس َو ،ُّجَحْلا َو ،ُمَي ْرَم َو ،َليِئا َرْسإ

فيعض وهو ،دئاف نب َ امثع هدانسإ.

[429] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/45. [430] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/45. [431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/45. [432] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/46. [433] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/46. [434] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/47.

317. (1056) (6304)- Ebu Derda anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte onbir (tilâvet) secde(si) yaptım. Onların arasında Kur'ân-ı Kerîm'in el-Mufassal denen (kısa surelerden) hiçbirisi yoktu. Secde ayeti olan sureler şunlardı: A'raf, Ra'd, Nahl, Beni Îsrail(=İsra), Meryem, Hacc, Furkân, Neml, Secde, Sâd, Havâmîm(=Fussilet)."[435]

نَع ،ءَانِيم ِنْب ِءاَطَع ْنَع ،سوُم ِنْب َبوُّيأ ْنَع ،ةَنْيَيُع ُنْب ُ َايْفُس اَنَث .َةبْيَش يِبَأ ُنْب ٍرْكَب وُبَأ□
□315□ 6358□ 1585-اَنَثَّدَح

نْبا هدانسإِ يِف.«َكِّب َر ِمْسَب ْأ َرْقا» و «ْت َّقَشْنا ُءاَمَّسلا اَذِإ» .يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□
يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر َعَم َانْدَجَس :َلاَق ؛ةَ َرْي َرُه يِبَأ

اطقلا ِنْبا هلاق امك .لوهجم وهو ،ءانيم □.

318. (1058) (6305)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte İza's-Semâu'n-Şakkat ve İkrâ bismi Rabbike surelerinin secde ayetlerinde secde ettik." [436]

AÇIKLAMA:

Secde ayetleriyle ilgili açıklama daha önce geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz. [437]

*** NAMAZI TAMAMLAMA**

رَفَّسلا يِف ِةَحْبُسلا ِنَع اًس ُواَط ُتْلَأَس ـ 6356 □318 :َلاَق ،ِدْي َز ُنْب ُةَماَسُأ اَنَث .□ □
□1572 - اَنَثَّدَح وُبَأ ِرْكَب ُنْب ِدَّخ ،اَنَث َو ُعيِك

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َض َرَف :ُلوُقَي ٍساَّبَع َنْبا َعِمَس ُهَّنأ ُس ُواَط يِنَثَّدَح :□
َلاَقَف .ُهَدْنِع ُسِلاَج ٍقاَّنَي ِنْب ِمِلْسُم ُنْب ُنَسَحْلا َو هدانسإ :دئاوزلا يِف. اَهَدْعَب َو اَهَلْبَق
ِرَفَّسلا يِف يِّلَصُن اَّنُك َو .اَهَدْعَب َو اَهَلْبَق ِرَضَحْلا يِف يِّلَصُن اَّنُكَف .ِرَفَّسلا ةَ َص َو
ِرَضَحْلا ةَ َص

نسح.

319. (1072) (6306)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hazar namazını ve sefer namazını farz kılmıştır. Biz hazarda farzdan önce ve sonra sünnet kılardık. Seferde de farzdan önce ve sonra sünnet kılardık." 438

*** NAMAZI TERKEDEN**

نَع ,ِدْعَس ِنْب وِ ِرْمَع ْنَع ,ٌيِعا َز ْو َ'ا اَنَث . ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . ٌيِقْشَمِّدلا َميِها َرْبِإ ِنْب□
ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَثَّدَح-1555 □6357 □325۔ اَهَك َرَت اَذِإَف .ِة َّصلا ُك ْرَت ِّإ ِك ْرِّشلا َو
ِدْبَعْلا َنْيَب َسْيَل» . َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِيِبَّنلا ِنَع ،ٍكِلاَم ِنْب ِسَنَأ ْنَع ,ِّيِشاَق َّرلا َدي ِزَي

يشاقرلا َ اباأ نب ديزي فعضل فيعض اَذه :دئاوزلا يِف.«َك َرْشَأ ْدَقَف.

320. (1080) (6307)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuşlardır: "Kulla şirk arasında sadece namazın terki vardır. Onu terk etti mi şirke düşmüş demektir."439

*** CUMANIN FARZİYYETİ**

دَّمَحُم ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع يِنَثَّدَح ،(ِيِبَّخ) ِيِّبَانَج وُبَأ ،ٍرْيَكُب ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ ّاللّ□
□321□ 6355□ 1551-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم ُنْب ُدْبَع

ّيِبَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع ,ٍدْي َز ِنْب ِّيِلَع ْنَع ,ٌيِودَعْلا□□

او ُرِداَب َو .اوُتوُمَت ْ ُأ َلْبَق ّاللّ َىلِإ اوُبوُت ! ُسَاْنلا اَهُّيَأ ُاي) : َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ
ّللّ ُلوُس َر اَنَبَطَخ :َلاَق ؛ّاللّ ِدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع اوُق ْز ُرَت ,ةَيِن َغْلا َو ِّرِسلا يِف ِةَقَدَّصلا ِة
َرْثَك َو ,ُهَل ْم ُك ِرْكِذ ِة َرْثَكِب ْمُكَّب َر َنْيَب َو ْمُكَنْيَب يِذَّلا اوُل ِص َو .اوُلَغْشُت ْ ُأ َلْبَق
ِةَحِلاَصلا ِلاَمْعَ'ِاب ,اَذه ي ِم َاع ْن ِم ،اَذه ي ِرْهَش يِف ،اَذه يِم ْوَي يِف ،اَذه يِماَقَم يِف
َةَعُمُجلا ُمُكْيَلَع َض َرَتْفا ِدَق َ ّاللّ َّ أ اوُمَلْعا َو .اوُرَبجُت َو او ُرَصْنُتو

هَلَمَش ُهَل ُ ّاللّ َع َمَج َ َف ,اَهَل اًدوُحُج ْوأ ,اَهِب ًافاَفْخِتْسا ،ٍرِئاَج ْوأ ٌلِدَع ٌماَمِإ ُهَل َو□□
،ِيِدْعَب ْوأ ِيتاَيَح يِف َاهَك َرَت ْنَمَف .ِة َماَيِقلا ِم ْوَي َىلِإ

اللّ َباَت ، َباَت ْنَمَف . َبوُتَي َّتَح ُهَل َّرِب َ َو ,ُهَل َم ْوَص َ َو ,ُهَل َّجَح َ َو ,ُهَل َةاَك َز َ َو□ □
,ُهَل َة َص َ َو ,َأ .ه ِرْمأ يِف ُهل َك َراَب َ َو يِف. ُهَط ْوَس َو ُهَفْيَس ُفاَخَي ٍ , اَطْلُسِب ُه َرَهْقَي
ْ أ َّإ ,اًنِمْؤُم ٌرِجاَف َّمُؤَي َ َو .ا ٌرِجاَهُم ًّيِبا َرْعأ َّمُؤَي َ َو . ٌج َر َّةأَرْما َّنَّمُؤَت َ ,أ .ِهْيَلَع

يودعلا دَّمَحُم نب ّالّل دبعو َ اعدج نب ديز نب نَلَع فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا□ .

---

[435] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/47. [436] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/47. [437] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/48. [438] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/48. [439] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/48.

321. (1081) (6308)- Hz. Cabir İbnu Abdillah radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) bize hitap etti ve dedi ki: "Ey insanlar! Ölmezden önce Allah'a tevbe edin. (Musibet hastalık, yaşlılık gibi) ağır meşguliyetlere düşmezden önce salih ameller işlemede acele edin. Çok zikir ederek, gizli ve açık çok sadaka vererek Allah'a karşı üzerinizdeki borcu ödeyin ki bol rızka, ilahi nusrete ve ıslah-ı hale mazhar olasınız. Bilesiniz Allah, benim içinde bulunduğum şu makamda, şu günde, şu ayda, bu yıldan Kıyamet'e kadar devam etmek üzere Cum'a namazını farz kıldı. Kim bunu, benim sağlığımda veya ölümümden sonra adil veya zalim bir imam oldukça, istihfaf ederek veya inkar ederek terk edecek olursa Allah onun iki yakasını bir araya getirmesin, işine bereket vermesin. Haberiniz olsun! O kimsenin tevbe etmedikçe ne namazı, ne zekatı, ne haccı, ne orucu, ne de makbul bir iyiliği vardır. Kim de tevbe ederse Allah onun tevbesini kabul eder. Haberiniz olsun! Bir kadın bir erkeğe imamlık yapamaz. Bir bedevi de muhacire imamlık yapamaz. Facir de mü'mine imamlık yapamaz. Ancak fâsık zor kullanır, mü'min de onun kılıncından ve kamçısından korkarsa bu durumda imama uyar." 440

AÇIKLAMA:

Kadının imamlık yapamayacağı belli bir husustur. Bedevinin muhacire yapamaması, bedevilerin dini bilgilerdeki eksikliğinin çokluğundandır. Muhacirler ise Medine'de Resûlullah'ın terbiyesinden geçen ilim ve irfanda yüce makama ermiş kimselerdir. Fasığın, fasık olmayana imameti de buradan gelir. İmamın ilim ve faziletçe önde olanlardan seçilmesi esastır. Herşeye rağmen fukahâ bu yasağı kerahate hamletmiş, fasığın, cahilin arkasında kılınacak namazın sahih olduğuna hükmetmiştir.441

*** CUMA'NIN FAZİLETİ**

نَع ،دَّمَحُم ِنْب ِ ّالّل ُدْبَع ْنَع ،دَّمَحُم ُنْب ُرْيَه َز اَنَث .ٍرْكَب يِبَأ ُنْب َيْحَي اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ□
نب ٍرْكَب وُبَأ اَنَث َّدَح-1554 □6358 □322□

هْيَلَع ُ ّالّل يَّلَص ّيِبَّنلا َلاَق ؛ِرِذْنُمْلا ِدْبَع ِنْب َةَبابُل يِبَأ ْنَع ،ِّي ِراَصْن ُأْلا َدي ِزَي ِنْب ِنَمْح َّرلا□
ِدْبَع ْنَع ،ِليِقَع ِنْب ِدَّمَحُم ِنْب ِ ّالّل ُدْبَع

قَلَخ .ٍل َخ ُسْمَخ ِهيِف .ِرْطِفْلا ِم ْوَي َو يَحْض ُأْلا ِم ْوَي ْنِم ِ ّالّل َدْنِع ُمَظْعَأ َوُه َو .ّالّل َدْنِع□
َاهُمَظْعَأ َو ،ِمَّاي ُأْلا ُدِّيَس ِةَعُمُجْلا َم ْوَي َّ إ) : َمَّلَس َو .ًاما َرَح َلَئْسَي ْمَلاَم .ُهاَطْعَأ ًّإ اًئْيَش
ُدْبَعْلا َاهيِف َ ّالّل ُلأْسَي َ ٌةَعاَس ِهيِف َو .َمَدآ ُ ّالّل َّف َوَت ِهيِف َو .ِض ْر ُأْلا َىِلِإ َمَدآ ِهيِف ُ
ّالّل َطِبْهُأ َو َمَدآ ِهيِف ُ ّالّل

يف.(ِةَعُمُجْلا ِم ْوَي ْنِم َنْقِفْشُي َّنُه َو ّاٍ ْرَحب ٍَو ٍلَاب ِج ٍَو ٍحاَي ِر ٍَو ٍض ْرأ ٍَو ٍءاَمَس ٍَو ٍب
َّرَقُم ٍكَلَم ْنِم اَم . ُةَعاَّسلا ُموُقَت ِهِيف َو

نسح هدانسإ :دئاوزلا.

322. (1084) (6309)- Ebu Lübâbe İbnu Abdilmünzir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cum'a günü, (haftanın diğer) günlerinin efendisidir. Allah katında da en mühim olanıdır. O, Allah katında, Kurban ve Ramazan bayramı günlerinden daha mühimdir. Bu günün beş hasleti vardır: Allah, Âdem'i bugünde yarattı. Allah Âdem aleyhisselâm'ı o günde yeryüzüne indirdi. Allah Âdem'in ruhunu o gün kabzetti. O günde bir saat vardır ki, kul o saatte Allah'tan haram bir şey talep etmedikçe her ne isterse mutlaka kendisine talebi verilir. Kıyamet de o gün kopacaktır. Bütün mukarreb (Allah'a yakın) melekler, sema, arz, rüzgâr, dağ, deniz hepsi o günden korkarlar." 442

Not: 443 Cum'a ile ilgili geniş açıklama daha önce geçti.

* CUMA GUSLÜ

دي ِزَي ْنَع ،ُّيِّكَمْلا ٍمِلْسُم ُنب ُليِعاَمْسِإ َانائَبْنأ ً و ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . ُّيِمَضْهَجْلا ٍيِلَع ُنْب□
ُرْصَن اَنَث َّدَح-1581 □6315 □323□

ةَضي ِرَفْلا ُهْنَع ُئ ِزْجُي . ْتَمْعِن َو اَهِبَف ،ةَعُم ُجْلا َم ْوَي َأَّض َوَت ْنَم) : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع□
ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع ٍكِلَام ِنْب ِسَنأ ْنَع ،ٍّيِشَاق َّرلا .ةشئاع ثيدح نم . ةام ِنْبا ريغ يِف ءاج دقو
ئشاقرلا. َ ابأ نب ديزي فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف.(ُلَضْفأ ُلْسُغْلاَف َلَسَتْغا ِنَم َو

ةضيرفلا هنع ئزيو) ةدايز ريغ نم بدنج نب ةرمسو).

323. (1091) (6310)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cum'a günü abdest alan kimse bununla fazilet kazanır. Bu, güzel bir ameldir. Farzı da yerine getirmiş olur. Kim de guslederse, gusül daha faziletlidir." 444

* CUMAYA ERKEN GİTMEK

---

440 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/49. 441 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/49-50. 442 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/50. 443 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/50. 444 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/51.

نْب ِديِعَس ْنَع ،ٍّي ِرْه ُّزلا ِنَع ،ةَنْيَيُع ُنْب ُ ُايْفُس انَث .َاَق .ِلْهَس يِبَأ ُنْب ُلْهَس َو ،ٍرَّامَع ُنْب□ ُمَاشِه اَنَثَّدَح-1582 □6311 □324□

د ِجْسَمْلا ِبا َوْبَأ ْنِم ٍباَب ِّلُك نَلَع ً اَك ،ةَعُمُجْلا ُم ْوَي ً اَك ا ذِإ) : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص□ ِ ّلل َلوُس َر َ أةعمجلا يِبَأ ْنَع ،ِبَّيَسُمْلا

ة ِ َّصلا نَلِإ ُر ِّجَهُمْلاَف .َةَبْطُخْلا اوُعَمَتْسا َو ،َفُحُّصلا ا ُو َوَط ُمامَ"ا َج َرَخ اَذِإَف .َل ّ َو ا'□ .ْمِهِل ِزاَنَم ِرْدَق نَلَع َسَّانلا َ وُبُتْكَي ٌةَكِئ ًَم ْنَمَف (ِهِثيِدَح يِف ٌلْهَس َدا َز .ةَضْيَبْلا َو َةَجاَجَّدلا َرَكَذ نَّتَح) .ٍشْبك يِدْهُمَك ِهِيلَي يِذّلا َّمُث .ٍة َرَقَب يِدْهُمَك ِهِيلَي يِذّلا َّمُث .ًةَنَدَب ي ِدْهُمْلاَك

حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِف.(ِة َ َّصلا نَلِإ ًقَحِب ُئ ِجَي َامَّنِإَف َكِلَذ َدْعَب َءاَج.

324. (1092) (6311)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cuma günü gelince, mescidin her bir kapısı üzerinde melekler yer alır. İnsanları mertebelerine göre yazarlar. Bu mertebeler önce geliş sırasına göredir. İmam minbere çıktımı defteri kapatırlar, hutbeyi dinlerler. Namaza erken gelen, bir deve tasadduk etmiş gibidir. Ondan sonra gelenler bir sığır tasadduk etmiş gibidir. Onu takiben gelenler bir koyun tasadduk etmiş gibidir."

(Resûlullah saymaya devam ederek tavuğu ve yumurtayı da saydı. Selh hadisinde bu ziyadede bulundu:) "Bundan da sonra gelen kimse, artık yalnız namaz sevabını almak için gelmiş olur." 445

أ ،ِبُدْنُج ِنْب َة َرُمَس ْنَع ،ِنَسَحْلا ِنَع ،َةَداَتَق ْن َع ،ٍرِشَب ِنْب ِديِعَس ْنَع .ٌعيِك َو اَنَث . □□□ ٍبْي َرُك وُبَأ اَنَثَّدَح-1583 □6312 □328□

رَكَذ نَّتَح َ ِةأَّشلا ِر ِحَانَك ِة َرَقْبلا ِر ِحَانَك ِةَنَدَبْلا ِر ِحَانَك َ ِريِبْكَّتلا َّمُث ِةَعُمُجْلا َلَثَم َب َرَض□ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل َلوُس َر

حيحص هدانسغ :دئاوزلا يِف. َةَجاَجَّدلا.

325. (1093) (6312)- Semüre İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Cum'â namazına erken gelmenin ehemmiyetini deve kurban edene, sığır kurban edene, davar kurban edene ve hatta tavuk tasadduk edene benzetti." 446

نَميِها َرْبِإ ْنَع ِشَمْع'ا ِنَع َ ِرَمْعَم ْنَع ِزي ِزَعْلا ِدْبَع ُنْب ِدي ِجَمْلا ُدْبَع اَنَث ٌي ِصْم ِحْلا ٍدْيَبُع ُنْب ُريِثَك اَنَثَّدَح-1584 □6313 □326ـ. ِ ّلل َلوُس َر ُتْعِمَس يِنِإ ٍديِعَبِب َةَعَب ْرَأ ُعِبا َر : َلاَقَف . ُهوُقَبَس ْدَق َو ،ٍث َ َث َدَج َوَف ،ةَعُمُجْلا نَلِإ ِ ّالل ِدْبَع َعَم ُتْج َرَخ َلاَق ؛ةَمَقْلَع ْنَع

لاَق َّمُث .ِجَتِلا ُثّلا َو يِناَّثلا َو َل ّ َو ا َ .ِةَعُمُجْلا نَلِإ ْمِه ِحا َو ِر ِرْدَق نَلَع ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِ ّالل□ َنِم ً وُسِلْجَي ِسَانلا َ ِإ : ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص حيحص يِف امنِاف ملسم هل جرخأ َ

إو ،زيزعلا دبع ِنْبا وه اذه ديمحلا دبع .لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٍديِعَب .ٍةَعَبرَأ ُعِبا َر
وُبَأ هنيلو .يئاسنلاو دوادو نيعم نبغو دمحأو روهمجلا هقثو نكل زهيلإ ةيعاد ءاجر“ا
ديدش ً اَك دقف .هريغب انورقم هل جرخأ

نسح دانس“اف .تاقث دانس“ا لاجر يقابو .متاح يِبَأ ِنْبا هفعضو .متاح.

326. (1094) (6313)- Alkame rahimehullah anlatıyor: "Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh ile birlikte cuma namazına gittik. Mescidde kendinden önce üç kişinin geldiğini gördü: "Ben dört kişinin dördüncüsüyüm, dördüncü de (rahmet-i ilahiyeden) uzak değildir" dedi ve açıkladı: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Kıyamet günü insanlar, cuma namazlarına geliş sıralarına göre Allah'a yakınlık kazanacaklardır. Birinci, ikinci, üçüncü... şeklinde."

Abdullah sonra: "Ben dördün dördüncüsüyüm, dördüncü olan da (Allah'ın rahmetinden) uzak değildir" dedi." 447

*** CUMA KIYAFETİ**

بيِبَح يِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ،ث ِراَحْلا ُنْب و ُرْمَع يِن َرَبْخا .ٍبْه َو ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .نَيْحَي□□
ُنْب ُةَلَم ْرَح اَنَثَّدَح-1588 □6314 □327□

لوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّللّ َلوُس َر َعِمَس ُهَّنأ ؛ٍم َ َس ِنْبا ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ً،اّبَح ِنْب□
نَيْحَي ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ،ٍديِعَس ِنْب يَسوُم ْنَع .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح.«ِهِتَنْهَم ِب ْوَث
ى َوِس ،ِةَعُمُجْلا ِم ْوَيِل ِنْيَب ْوَث ىرَتْشا ِوَل ْمُكِدَحأ َىلَع اَم» :ِةَعُمُجْلا ِم ْوَي يِف ِرَبْنِمْلا َىلَع

لاَق ؛هِيبَأ ْنَع ،ٍم َ َس ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ِنْب َفُسوُي ْنَع ً، َّاب َح ِنْبا نَيْحَي ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ،ٍرَفْعَج□ :
ِنْب ِديِمَحْلا ِدْبَع ْنَع ،اَنَل ُخْيَش اَنَث

رخآ دانسإب دواد وُبَأ هاورو .تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِف. َكِلَذ َرَكَذَف.
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َانَبَطَخ

327. (1095) (6314)- Abdullah İbnu Selâm radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir cuma günü minberde şöyle buyurdular:

"Sizden biri, cuma için, iş elbisesi dışında iki parçalı bir elbise satın alsa ona bir vebal yoktur." 448

ْنَع ً،ٍجِع ِنْبا ِنَع ُ، َّأطَقْلا ٍديِعَس ُنْب نَيْحَي اَنَث : َاَق .ٍدَّمَحُم ُنْب ُةَرَت ْوَح َو ،ٍلْهَس يِبَأ ُنْب□
ُلْهَس اَنَثَّدَح-1587 □6318 □325□

ةَعُمُجْلا َم ْوَي َل َسَتْغا ِنَم» : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِيبَّنلا ِنَع ، ٍّرَذ ِيبَأ ْنَع ،ةَعيِد َو ِنْب□
ِ ّاللّ ُدْبَع ْنَع ،ِهيِبَأ ْنَع ،ٍّي ِرُبْقَمْلا ٍديِعَس

445 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/51-52.. 446 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/52. 447 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/52-53. 448 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/53.

غْلَي ْمَل َو َةَعُمُجْلا َتَأ َّمُث ،ِهِلْهَأ ِبي ِط ْنِم ُهَل ُ ّاللّ َبَتَك اَم َّسَم َو ،ِهِبَايِث َنَسْحَأ ْنِم َسِبَل□
َو ،ُه َروُهُط َنَسْحَأَف َرَّهَطَت َو ،ُهَلْسُغ َنَسْحَأَف

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِف.(ى َرْخُ'ا ِةَعُمُجْلا َنْيَب َو ُهَنْيَب اَم ُهَل َرِفُغ.
،ِنْيَنْثا َنْيَب ْق ّرَفُي ْمَل َو

328. (1097) (6315)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cuma günü, kim güzelce yıkanır, mükemmelce temizliğini yapar, iyi elbiselerini giyer, ailesinin kokusundan Allah'ın takdir ettiğini sürünür, sonra da cuma namazına gider; camide boş söz etmez, oturan iki kişinin arasına girmezse, o cuma ile önceki cuma arasındaki (küçük günahları) affedilir." 449

نَع ٍّي ِرْه ُّزلا ِنَع ،ِرَضْخَ'ا يِبَأ ُنْب ِحِلاَص ْنَع ،ٍبا َرُغ ُنْب ُّيِلَع اَنَث . ُّيِطِسا َوْلا ٍدِلاَخ ُنْب ُراَّمَع□
اَنَثَّدَح-1585 □6316 □328ـ َءاَج ْنَمَف . َنيِمِلْسُمْلِل ُ ّاللّ ُهَلَعَج .ٍديِع ُم ْوَي اَذه َّ إ« : َمَّلَس
َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ْنَع ،ِقاَّبَّسلا ِنْب ِدْيَبُع هنع ليِن .ِرَضْخَ'ا يِبَأ
نب حلاص هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.»ِكا َّوِسلاِب ْمُكْيَلَع َو ُهْنِم َّسَمَيْلَف ٌبيِط َ اَك ْ إ َو .
ِلِسَتْغَيْلَف ِةَعُمُجْلا َىلِإ

تاقث هلاجر يقابو روهمجلا.

329. (1098) (6316)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bu (cuma gününü) Allah mü'minler için (haftalık) bayram kılmıştır. Öyleyse kim cumaya gelirse yıkansın. Eğer kokusu varsa ondan sürünsün. Misvak kullanmanız da gerekir." 450

*** CUMA VAKTİ**

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِيبَّنلا ِّذَؤُم ٍدْعَس ِنْب ِراَّمَع ِنْب ِدْعَس ِنْب َنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .□ .
ِراَّمَع ُنْب َماَشِه اَنَثَّدَح-1151 □6317 □335□

لْثِم ُءْيَفلا َ اَك اَذِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ِدْهَع َىلَع ِةَعُمُجْلا َم ْوَي ُ ّنّذَؤُي َ اَك□
ُهَّنَأ ؛ِهِّدَج ْنَع ،ِهيِبَأ ْنَع ،ِيبَأ يِنَثَّدَح لاح و هلاح فرعي ؛ اطقلا ِنْبا َلاَقَف هوُبَأ اماَو .هفعض َىلَع

اوعمجأ .دعس نب نمحرلا دبع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِكَاِّرشلا

هيِبَأ .

330. (1101) (6317)- Cum'a günleri Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a ezan okuyan Sa'd el-Karaz, ezanı, gölge ayakkabı bağı kadar olunca okuduğunu belirtmiştir."451

يِف.ُلِقَنَف ُع ِج ْرَن َّمُث ُعِّمَجُن ّانُك :َلاَق ؛ٍسَنأ ْنَع ٌدْيَمُح اَنَث .ًَامْيَلُس ُنْب ُرِمَتْعُمْلا اَنَث َةَدْبَع ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-1152 □6315 □331□

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا.

331. (1102) (6318)- Hz. Enes anlatıyor: "Biz cum'a namazını kılar, sonra (evlerimize) döner ve kaylûle (öğle uykusu) yapardık." 452

*** CUMA HUTBESİ**

أ ؛هِّدَج َنَع ِهيِبأ ْنَع ،يِنَثَّدَح .ٍدْعَس ِنْب ِرَّامَع ِنْب ِدْعَس ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍرَّامَع □□□ ُنْب ِماَشِه اَنَثَّدَح-1157 □6318 □332□

يِف.ًاصَع َلَع َبَطَخ ،ِةَعُم ُجْلا يِف َبَطَخ اَذِإ َو .ٍس ْوَق َلَع َبَطَخ ،ِب ْرَحْلا يِف َبَطَخ اَذِإ ًاَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر

نمح ّرلا ُدْبَع هيبأو دعس دوا فعضل فيعض هدانسأ :دئاوزلا.

332. (1107) (6319)- Sa'd el-Karaz anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm harbte hutbe okurken kılınca dayanarak hutbe okurdu. Cum'a günü hutbe okurken asasına dayanarak hutbe okurdu." 453

ِ؛ ّاللّ ُدْبَع ْنَع ،ةَمَقْلَع ْنَع ،َميِها َرْبِإ ْنَع ،ِشَمْع ْا ِنَع ،ةَّيِنَغ يِبَأ ُنْبا اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ٍرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1155 □6325 □333□

بي ِرَغ :ٍّاللّ ُدْبَع وُبَأ َلاَق.»ًامِئاَق َكوُك َرَت َو« . ُأَرْقَت َام َوأ : َلاَق ؟ًادِعاَق ْوأ ًامِئاَق□ . □ ُبَطْخ َي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ًَاكَأ : َلِئُس ُهَّنأ

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ُهَدْح َو َةَبْيَش يِبَأ ُنْبا ّاَ ِهِب ُدِّرَفَت.

333. (1108) (6320)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh'a: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ayakta mı, oturarak mı hutbe okurdu diye sorana, "(Bunu sormaya ne hacet. Kur'ân'daki:) "Onlar seni ayakta (yalnız) bıraktılar!" (Cum'a 11) ayetini okumuyor musun?" diye cevap verdi." 454

دَّمَحُم ْنَع ،ٍر ِجَاهُم ِنْبا ِدْي َز ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ؛ةَعيِهَل ُنْبا اَنَث .ٍدِلاَخ ُنْب و ُرْمُع اَنَث .يَيْحَي□
□334□ 6321□ 1158-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم ُنْب

ةعيهل ِنْبا هدانسأ يِف :دئاوزلا يِف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا َدِعَص اَذِإ َ اَك َمَّلَس َرَبْنِمْلا
َّ أ ؛ِ ّاللّ ِدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع ،ِرِدَكْنُمْلا ِنْب

فيعض وهو.

334. (1109) (6321)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, minbere çıkınca selam verirdi." 455

*** HUTBEYİ DİNLEME EDEBİ**

يِبَأ ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ِنْب ِكي ِرَش ْنَع ،ُّيِد ْر َوا َرَّدلا ٍدَّمَحُم ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث .ُّيِنَدَمْلا َةَمَلَس
□338□ 6322□ 1111-اَنَثَّدَح ُز ِرْحُم ُنْب

لّ َلوُس َر َّ أ ؛بْعَك ِنْب ِّيَبُأ ْنَع ،ٍرَاسَي ِنْب ِءاَطَع ْنَع ،ٍرِمَن□ □

تَل ِزْنُأ يَتُم :َلاَقَف يِن ُزِمْغَي ٍّرَذ وُبَأ ْوأ ِءاَد ْرَّدلا وُبَأ َو .ِّاللّ ِماَّيِأَب َان َرَّكَذَف .ٌمِئاَق َوُه َو□
،َك َرَابَت ِةَعُمُجْلا َم ْوَي أ َرَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّاللّ يَّلَص ؟يِن ْرِبْخُت ْمَلَف ُة َروُّسلا ِهِذه ْتَل ِزْنأ
ا ِإ َاهَعَمْسأ ْمَل يِّنِإ .ُةّ Œ□□ . نَتَم َكُتلأَس :َلاَق اوُف َرَصْنا اَّمَلَف .ْتُكَسا َ أ ،ِهْيَلِإ َرَاشَأَف
َروُّسلا ِهِذه

يِذَّلِاب ُه َرَبْخأ َو .ُهَل َكِلَذ َرَكَذَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر َلِإ َبَهَذَف .َت ْوَغَل
اَم َّإ َم ْوَيْلا كِت َّص ْنِم َكَل َسْيَل :ٌّي َ َبُأ َلاَقَف

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.(ٌّي َ َبُأ َقَدَص) :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ.
ُلوُس َر َلاَقَف .ِيبَأ َلاَق

---

449 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/53-54. 450 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/54. 451 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/54. 452 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/54. 453 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/55. 454 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/55.

335. (1111) (6322)- Übey İbnu Ka'b radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Cum'a günü, ayakta Tebâreke'yi okudu. Bize Allah'ın günlerini (Kıyamet'i) hatırlattı. Bu sırada Ebu d-Derda - veya Ebu Zerr - bana dürttü ve: "Bu sure ne zaman indirildi? Ben, onu şu ana kadar işitmedim" dedi. Ubey ona: "Sus!" diye işaret etti. Namazdan çıkınca: "Ben sana bu surenin ne zaman indirildiğini sordum, sen bana söylemedin!" dedi. Ubey de: "Bugünkü namazından, bu lakırdıdan başka bir nasibin yok!" diye cevap verdi. Soru sahibi (koşarak) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gitti ve hadiseyi anlatarak Ubey'in kendisine söylediğini haber verdi. Resûlullah da ona: "Übey doğru söylemiş" cevabında bulundu." 456

*** CUMA NAMAZINDA KIRAAT**

ةَبَنِع يِبَأ ْنَع ،ِةَّي ِرِها َّزلا يِبَأ ْنَع ٍ،انِس ِنْب ِديِعَس ْنَع ،ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث .رأَّمَع ُنْب□
ُماَشِه اَنَثَّدَح-1125 □6323 □336□

دئاوزلا يِف.ِةَيِشاَغْلا ُثيِدَح َكاَتأ ْلَه َو ،ىَلْعَ'ْا َكِّب َر َمْسا ِحِبَسِب ِةَعُمُجْلا يِف ُأ َرْقَي ً اَك َمَّلَس:
َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ّ أُ ًيِن ّ َوْخلا

رخآ دنسب امهريغو نيحيحصلا يِف ثيدحلا لصأو .فيعض َ انس نب ديعس.

336. (1120) (6323)- Ebu İnebe el-Havlânî anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm cuma namazında Sebbihisme Rabbike'l-A'la ve Hel etâke hadisu'l-Gâşiye surelerini okurdu." 457

*** CUMANIN BİR REKATINA YETİŞEN**

نَع ،ٍبْئَذ يِبَأ ِنْبا ِنَع ،ِبيِبَح ُنْب ُرَمُع َانأَبْنأ . ِحَّابَّصلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1121 □6324 □337ـ□
ًةَعْك َرِةَعُمُجْلا َنِم َك َرْدأ ْنَم :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ّ أ ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ،ِّبِيَسُمْلا
ِنْب ِديِعَص َو ،ِةَمَلَس يِبَأ ْنَع ِّي ِرْه ُّزلا .هفعض َلَع قفتم ،بيبح نب رمع دانسإ يِف :دئاوزلا
يِف.ى َرْخُأ َاهْيَلإِ َل ِصيْلَف

337. (1121) (6324)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim cuma'dan bir rekate yetişirse, onu ikiye tamamlasın." 458

*** CUMAYA GELME MESAFESİ**

إ :َلاَق ،َرَمَع ِنْبا ِنَع ،ٍعِفَن ْنَع ، َرَمُع ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ،َمَي ْرَم يِبَأ ُنْب ُديِعَس اَنَث □□□

335 328 1124-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى.

فيعض وهو رمع نب ّاللّ دبع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِةَعُمُجْلا ُم ْوَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّاللّ. يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر َعَم ً وُعِّمَجُي اوُناَك ٍءاَبُق َلْهأ

338. (1124) (6325)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Kuba ehli, cuma günü, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mescidine gelerek cuma namazı kılarlardı." 459

*** CUMAYI ÖZÜRSÜZ TERKEDEN**

سيِع ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح َو ح ٍديِسأ يِبَأ ِنْب ِديِسأ ْنَع ، ُرْيَه ُز اَنَث . ٍرِماَع ُوبَأ اَنَث .نَّنَثُمْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1126 6326 338

لاَق : َلاَق ؛ِّ ّاللّ ُدْبَع ِنْب ِرِبَاج ْنَع ،َةَداَتَق يِبَأ ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ،ٍديِسأ ْنَع ، ٍبْئِذ يِبَأ ِنْبا ِنَع ،ٍبْه َو ُنْب ِاللّ ُدْبَع اَنَث . ٌّي ِرْصِمْلا

هدانسإ ثيدحلا : دئاوزلا يِف. ِهِبْلَق ىَلَع ُ ّاللّ َعَبَط ِ ة َرو ُرَض ِرْيَغ ْنِم ًاث َلَث ِةَعُمُجْلا َك َرَت ْنَم. : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر

تاقث هلاجرو حيحص.

339. (1126) (6326)- Hz. Cabir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim cumayı zaruret (şer'î bir mazeret) olmadan üç kere terkederse, Allah kalbini mühürler." 460

هِيبأ ْنَع،َِّجَع ُنْبا اَنَث . ً اَمْيَلُس ُنْب ُّيِدْعَم اَنَث . ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1127 6327 345

ُ ّاللّ نْيَلِيم ْوأ ٍلِيم ِسا َر ىَلَع ِمَنَغْلا َنِم َةَّبُّصلا َذ ِخَّتَي ً أ ْمُكُدَحأ يسَع ْلَه َأ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق: َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبأ ْنَع

فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. اَهُدَهْشَي َ َف ِةَعُمُجْلا ُئ ِجَت َو . اَهُدَهْشَي َ َو ُئ ِجَي َ َف. ِةَعُمُجْلا ُئ ِجَت َّمُث . َعِفَت ْرَيف ُ ،ُ َكْلا ِهْيَلَع َرَّذَعَتَيَف

---

455 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/55. 456 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/56. 457 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/56. 458 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/57. 459 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/57.

340. (1127) (6327)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Farz edelim ki sizden birinin, şehirden bir-iki mil uzakta davar sürüsü olsun da, orada ot bulmak zorlaşsın ve daha uzaklara gitsin, sonra cuma gelsin, fakat o cuma namazına gelmesin, bir cuma daha gelsin, o yine cuma namazına katılmasın, üçüncü cuma gelsin, o yine de cuma namazına gelmesin. İşte Allah böyle birinin kalbini mühürler."461

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, üst üste cumayı mazeretsiz terkeden kimsenin durumunu belirtmektedir. Sonuncu hadis, şehirden iki milden daha uzak bir yerde bile olsa, koyun sürüsünün başında bile bulunsa üst üste cumayı terketmeye ruhsat olmadığını tasrih etmektedir. Hayvancılık, ziraat gibi meşguliyetler cum'ayı terke şer'î bir özür değildir. Kalbin mühürlenmesi, hayrın ulaşmasını zorlaştıran, engelleyen katılıktır. Demek ki insan fıtratı üst üste üç cum'a gelmemeye mütehammil değildir. Gelmedi mi manevi bağlardan ve dini hassasiyet ve sırrî duygulardan pek çok şey kaybedecektir.

Bazı alimler kalbin mühürlenme tehdidini "üst üste üç cumanın terkine bağlarken, bazıları üst üste olmasa da üç cum'anın terkiyle mühürlenmenin olacağını söylemiştir. 462

*** CUMADAN ÖNCE NAMAZ**

نَع ،ةَاَط ْرأ ِنْب ِجاَّجَح ْنَع ٍدْيَبُع ِنْب ِرِّشَبُم ْنَع ،ةَّيِقَب اَنَث . ِهِّب َر ِدْبَع ُنْب ُدي ِزَي اَنَث□
.بَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1128 □6325 □341ـ يِف. َّنُهْنِم ٍّئَش يِف ُل ِصْفَي َ . ًاعَب ْرأ
ِةَعُمُجْلا َلْبَق ُعَك ْرَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َ اَك : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،ِّيِفوُعْلا َةَّيِطَع
،ديلولا ِنْبا وه ،ةيقبو .باذك ديبع نب رشبمو :سّلدم جاجحو .هفعض نَلَع قفتم ةيطع
.ءافعضلاب لسلسم هدانسإ :دئاوزلا

سّلدم.

341. (1129) (6328)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm cuma namazından önce dört rek'ât (nafile) kılardı. Bu dört rek'atın arasında selam vermezdi." 463

*** CUMADA ÇÖMELME**

نَع ، ًّجَع ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع ،ِدِقا َو ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع ْنَع ،ةَّيِقَب اَنَث . ُّي ِصْمَحْلا يَّفَصُمْلا ُنْب ُدَّمَحُم□
اَنَثَّدَح-1134 □6328 □342□

مَام“ا َو ِيِنْعَي ،ةَعُمُجْلا َم ْوَي ِءَابِتْحِا ْنَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر يَهَن : َلاَق□
؛هِّدَج ْنَع ،هِيبأ ْنَع ،ٍبْيَعُش ِنْب ِو ْرَمع

لوهجم وهف إو ،هقّثو دق يذمرتلا ً اَكَ إو .هخيشو .سّلدم وهو ةيقي هدانسإ يِف. دئاوزلا يِف. بُطْخَي:

342. (1134) (6329)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah

aleyhissalâtu vesselâm cuma günü ihtiba şeklinde (kabalarının üzerine oturup bacaklarını dikerek) oturmayı 464 yasakladı." Râvi der ki: "Yani imam hutbe okurken."

---

460 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/57. 461 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/58. 462 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/58. 463 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/59. 464 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/59.

*** CUMADA HATİBE YÖNELME**

؛هِيبأ ْنَع ،ٍتِباَث ِنْب ِّيِدَع ْنَع ، ِبْلَغَت ِنْب ً ِاباَ ْنَع ، ِكَرَابُمْلا ُنْبا اَنَث. ِليِمَج ُنْب ُمَثْيَهْلا اَنَث
□343□ 63 □1136-اَنَثَّدَح ُنْب نَيْحَي

هنأ إ ،تاقث هدانسإ لاجر :دئاوزلا يِف. ْمِهِهوُج ُوِب ُهُباَحْصأ ُهَلَبْقَتْسا ، ِرَبِنِمْلا َىلَع َماَق اَذِإ
،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ً اَك : َلاَق

لسرم.

343. (1136) (6330)- Amr İbnu Sâbit, babası Sabit'ten naklen anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hutbe vermek üzere minbere çıktığı vakit, ashab ona yüzleriyle yönelirlerdi." 465

*** CUMADA SAAT-İ İCABE**

يِبَأ َ اَمْثُع ِنْبا ِكاَّحَضلا ِنَع ، ٍكْيَدُف يِبَأ ُنْبا اَنَث . -1138 □6331 □344 ُيِقْشَّمَدلا َميِها َرْبِإ
ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع َدَّمَحُم اَنَثَّدَحـ يِف :ِ ّاللّ ِبَاِتك ِيِف ُد ِجَنَل َّانِإ : ٌسِلاَج َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ
يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َو ،ُتْلُق : َلاَق ؛ٍم َ َس ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ;ةَمَلَس يِبأ ْنَع ، ِرْضَّنلا

راَشأَف :ٍّاللّ ُدْبَع َلاَق .ُهَتَجاَح ُهَل َىَضَق ّاًِإ اًئْيَش اَهيِف َّاللّ ُلَأْسَي ٍّيِلَصُي ٌنِمْؤُم ٌدْبَع□
اَهُقِف َوُي َّّةَعاَس ِةَعُمُج ْلا ِم ْوَي

□وأ ْضَعَب ُةَعاَس .ٍةَعاَس ُضْعَب ْوأ ، َتْقَدَص :ُتْلُف .ٍةَعاَس ُّيأ :ُتْلُق َف .ٍةَعاَس َيِه ؟َلاَق : َيِه آَخ ِر
: َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلِإ يِف َوُهَف ،َة َّّصلا ّاِإ ُهُسِبحَي َ ، َسَلَج َّمُث َّلَص اَذِإ
َنِمْؤُمْلا َدْبَعْلا َّ ِإ َىلَب :َلاَق ٍة َّص َةَعاَس ْتَسْيَل اَهَّنِإ :ُتْلُق .ِراَهَّنلا ِتاَعاَس

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِة َّّصلا.

344. (1139) (6331)- Abdullah İbnu Selâm radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm oturuyordu. Ben: "Allah'ın kitabında (Tevrat'ta) şu ifadeyi buluyoruz: "Cuma gününde öyle bir saat vardır ki, mü'min kul o saati denk getirerek namaz kılıp Allah'a dua ettiği taktirde isteği mutlaka yerine getirilir" dedim. Abdullah devamla dedi ki: "Benim bu sözüm üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Yahut bir saatin bir kısmı" diye bana işaret buyurdu. Ben de: "Doğru söylediniz veya bir saatin bir kısmı" diyerek sözümü düzelttim. Sonra sordum: "Bu vakit (cumanın) hangi vaktidir?" Bana: "O, gündüzün saatlerinin sonudur" diye cevap verdi. Ben dedim ki: "Bu saat namaz vakti değildir." şu cevabı verdi: "Evet, mü'min kul namaz kılar, sonra müteakip namazı beklemek maksadıyla oturursa o, sevap yönüyle aynen namaz kılıyor gibidir." 466

AÇIKLAMA:

Cuma günündeki saat-i icabe üzerine başka rivayetler de gelmiştir. Mevzu ile ilgili açıklama genişçe yapıldı, tekrar etmeyeceğiz. 467

*** FARZLARLA KILINAN SÜNNETLER**

يِبَأ ْنَع ،هيِبأ ْنَع ٍلْيَهُس ْنَع ،ٍّيَناهبْص‘ا ِنْب َ اَمْيَلُس ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . -1142 َةَبْيَش يِبَأ ُنْب
□348□ 6332 ـ اَنَثَّدَح وُبَأ ٍرْكَب

□لْبَق ِنْيَتَعْك َر .ِةَّنَجْلا يِف ٌتْيَب ُهَل َيِنُب ًةَعْك َر َة َرْشَع َتْنِث ِم ْوَي يِف يَّلَص ْنَم : َمَّلَس
َو ِهْيَلَع ُاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق :َة َرْي َرُه « َلاَق ُهُنُظأ» ِب ِرْغَمْلا َدْعَب ِنْيَتَعْك َر َو ،
ِرْصَعْلا َلْبَق « َلاَق ُهُنُظأ» ِنْيَتَعْك َر َو ،ِرْهُظلا َدْعَب ِنْيَتَعْك َر َو ،ِرْهُّظلا َلْبَق ِنْيَتَعْك َر َو ،
ِرْجَفْلا

ا ِءاَشِعْلا َدْعَب ِنْيَتَعْك َر َوŒفيعض وهو يهاهبص‘ا ِنْبا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِة َر ِخ.

345. (1142) (6332)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, bir günde (farzlar dışında) oniki rekatlık namaz kılarsa, cennette onun için bir köşk kurulur. Bunun iki rek'ati sabahın farzından önce, iki rek'ati öğleden önce, iki rek'ati öğle namazında sonra, iki rek'at -zannediyorum dedi ki- ikindi farzından önce, iki rek'at akşam farzından sonra ve iki rek'at -zannediyorum dedi ki- yatsı farzından sonra." 468

Not: 469 Farzlarla kılanan nafilelerin miktarıyla ilgili ihtilaflar daha önce geçti.

*** SABAHIN SÜNNETİ**

اَك ؟ تْلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ،د َوْس‘ا ْنَع ،ِص َوْح‘ا وُبَأ اَنَث . ةَبْيَش يِبَأ ُنْب □□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1146 □6333 □346□

لاجر هلاجرو ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِة َّ َصلا َىلِإ َج َرَخ َّمُث ِنْيَتَعْك َر يَّلَص َأَّضَوَت
اَذِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا

نيحيحصلا.

346. (1146) (6333)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm abdest alınca, iki rek'at namaz kılar sonra (mescide) giderdi."470

؛ةَشَئاَع ْن َع ٍقيِقَش ِنْبا ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ،ٌي ِرْي َرُجْلا اَنَث . ً و ُرَاه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . ةَبْيَش يِبَأ
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1185 □6334 □347□

يِف اَمِهب ُأ َرْقُي ،اَمُه َِات َروُّسلا َمْعِن :ُلوُقَي ً اَك َو .ِرْجَفْلا َلْبَق ِنْيَتَعْك َر يَّلَصي َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً اَك ؟ تْلاَق إ .امهيحيحص يِف َ اخيشلا هب جتحا .يريرجلا
هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ً و ُر ِفاَكْلا اَهُّيَأاَي ْلُق َو ،ٌدَحأ ُ ّاللّ َوُه ْلُق .ِرْجَفْلا نيَتَعْك َر

تاقث هلاجر يقابو .هرمع رخآ يِف طلتخا هنأ.

347. (1150) (6334)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm fecirden önce iki rekât namaz kılardı ve: "Şu iki sure ne kadar iyidir, sabahın o iki rekatinde bunlar okunur: Kulhü vallahu ahad" ve "Kul ya eyyûhe'l-kâfirûn." 471

---

465 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/59. 466 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/60. 467 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/60. 468 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/61. 469 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/61.

*** SABAHIN SÜNNETİ KAÇARSA NE ZAMAN KAZA EDİLİR?**

دي ِزَي ْنَع ،ةَيِوَاعُم ُنبا ُ ا َو ْرَم َانَث : َاَق ؛ِبساَك ِنْب ِدْيَمُح ُنْب ُبُوْقْعَي َو ،َميِها َرْبِإ ُنْب ِنَمْح□
َّرلا ُدْبَع اَنَثَّدَح-1188 □6338 □345□

بْن ِكيَسْا ،ً نَع ْأبِي حاَزِم ،ٍ نَع ْأبِي هُرَ ْيرَة ؛ أ َ النَّبِيّ صَلَّي

يرازفلا ةيواعم نب َ اورم إ .تاقث هدانسإ :دئاوزلا يِف .ُ سْمَّشلا ِتَعَلَط اَم َدْعَب اَمُهاَضَقَف .
ِ رْجَفْلا ِيتَعْك َر ْنَع َمَان َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ

امهيحيحص يِف َ اخيشلا هب جتحا ،معن .هنعنع دقو .سلدي ً اَك.

348. (1155) (6335)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm uyuyakalarak sabahın iki rekat (sünnet)ini kaçırmış, güneş doğduktan sonra bunları kaza etmiştir." 472

*** ÖĞLE FARZINDAN ÖNCE İKİ REK'AT**

ة َ َص ُّيَأ َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1186 □6336 □348 : َةَشِئَاع يِبَأ َلَس ْرأ : َلاَق□
؛هِيبأ ْنَع ، َسوُبَاق ْنَع ، ٌري ِرَج اَنَث ..

ماَيِقْلا َّنهِيف ُلِيطُي .ِ رْهُّظلا َلْبَق ً اعَب ْرأ يِّلَصُي ً اَك : ْتَلاَق ؟اَهْيَلَع بِظا َوُي ُ أ ِهْيَلإِ َّبَحأ ً□□
اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ِنْبا هقثوو .يئاسنلاو َ ابح ِنْبا هفعضو .ِهِيف فلتخم
سوباق َ ' .لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. َدوُجّسلا َو َعوُكُّرلا َّن ِهِيف ُنِسْحُي َو

تاقث لاجرلا يقابو .دمحأو نيعم.

349. (1156) (6336)- Kâbus İbnu Ebi'l-Muhârık babası Ebu'l-Muhârık radıyallahu anh'tan naklen anlatıyor: "Babam beni Hz. Aişe'ye göndererek, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın (farz dışında) hangi namaza ısrarla devam etmeyi sevdiğini sordu. Hz. Aişe: "Aleyhissalâtu vesselâm, öğleden önce dört rek'at kılar ve bunlarda kıyamı uzatır, rükû ve secdeyi de güzel yapardı" dedi."473

*** ÖĞLE FARZINDAN SONRA İKİ REKATI KAÇIRAN**

نْب ِ ّاللّ ُدْبَع ْنَع ،ِدَاي ِز يِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ، َسي ِرْدإ ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□

□385 □ 6337 □ 1188 -حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ

مَّلَس وَ ِهْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص ِ ّللَ لَوُس رَ ّ إ : ْتَلاَقَف . ةَمَلَس ّمُأ َلَأَسَف ِلوُس َّرلا َعَم ُتْقَلَطْناَف .□ ةَمَلَس ّمُأ نَل ِإ ُةَيِواَعُم َلَس ْرأ : َلاَق ؛ث ِراَحْلا َجرَخَف . ُبَابْلا َب ِرُض ْذإ .م ُهُنْأَش ُهَّمَهأ ْدَق وَ . ً و ُر ِجَاهُمْلا ُهَدْنِع رُثَك وَ .اًيِعاَس ّثَعَب ْدَق ً اَك وَ ،ِرْهُّظلل يِتْيَب يِف ُأّض وَتَي وُه اَمْنَيَب

لاَق ّمَث ،نِيَتَعْك رَ ىَّلَصَف يِل ِزَنَم َلَخَد ّمُث .ِرْصَعْلا ّتَح َكلاذك ْل َزَي ْمَلَف :ْتَلاَق .ِهِب□ : ِهْيَلِإ ىَّلَصَف رْهُّظلا .ُثّمَ سَلَج يَقْسِمُ مَا جَاءَ

. □. اَمُهْتيَّلَصَف رْصَعْلا َدْعَب .ِرْصَعْلا يِف :دئاوزلا يِف هدانسإ ديزي نب يِبَأ دايز، مختلف فيه ِرْهُّظلا َدْعَب اَمُهيِلَص ُا ُ أ يِعاَّسلا ًرْمأ يِنَلَغَش

ظفللا اذه ريغب دواد وُبَأ و ملسمو يراخبلا هاورو .هنعنع دقو سّلدي ً اَك هنأ إ .انسح. وكيف ۤ ا''سناد

350. (1159) (6337)- Abdullah İbnu'l-Hâris anlatıyor: "Hz. Muaviye (bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın muhterem zevceleri Ümmü Seleme radıyallahu anhâ'ya bir elçi gönderdi. Elçinin yanında ben de vardım. Elçi Ümmü Seleme'ye sordu. O da şöyle cevap verdi: "(Zekat toplamak üzere) bir memur göndermiş olan Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün benim odamda öğle namaz için abdest aldığı sırada yanında çokça muhacir vardı.

Resûlullah muhacirlerin meseleleriyle yakinen ilgileniyor idi. Derken kapı vuruldu. Kapıya çıktı (tahsildar gelmişti). Önce öğle namazı(nın farzını) kıldı; sonra, tahsildarın getirdiğini taksim etmek üzere oturdu. Bu taksim işi ikindi vakti girinceye kadar devam etti. Sonra odama girdi, iki rekat namaz kıldı ve arkadan şu açıklamayı yaptı: "Tahsildarla olan meşguliyetim, bu iki rek'ati öğlenin peşinden kılmama mani oldu. Bu sebeple onları ikindiden sonra kıldım." 474

AÇIKLAMA:

Bu hadis, sıkışık durumlarda namazların sünnet olan kısımlarının tehir edilse bile farz kısmının tehir edilemeyeceğini, vaktinde kılınmasına ciddi şekilde gayret gösterilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Resûlullah'ın, öğlenin son iki rek'atını ikindi namazının vakti girdikten sonra kılması da cidden manidardır: Sünnetleri "farz değil" diyerek terketmemek gerektiğini gösterir. Zaten ayet-i kerimede "sırf ibadet için yaratıldığı" belirtilen insanoğlu için ibadetin azami sınırı yoktur. Farzlar asgari sınırdır. Bu asgari miktara sünnetler "asgari ziyade"yi ifade ederler. Daha fazlası kişinin iradesine bırakılmıştır: Teheccüt, kuşluk, evvâbîn vs. namazlar bunlardandır.475

---

470 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/61. 471 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/61. 472 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/62. 473 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/62.

*** AKŞAMIN SÜNNETİ**

رَمُع ِنْب ِم ِصاَع ْنَع ،َقاَحْسإ ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ، ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسإ اَنَث . ِكاَّحَضلا ُنْب ِباَه َوْلا□
ُدْبَع اَنَّدَح-1168 □6335 □381□

اَنِب َّنَلَصَف . ِلَهْش‘ا ِدْبَع يِنَب يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر اَناَتأ :َلاَق : ِحيِدَخ
ِنْب ِعِفا َر ْنَع ، ٍديِبَل ِنْب ِدوُمْحَم ْنَع ،َةَداَتَق ِنْب شايع نب ليعامسإ ةياور َ ‘ .فيعض هانسإ
دئاوزلا يِف. ْمُكِتوُيُب يِف ِنْيِتَعْك َّرلا ِنْيَتاَه اوُعَك ْرا :َلاَق َّمُث .اَنِد ِجْسَم يِف َب ِرْغَمْلا:

ةفيعض نييماشلا ريغ نع هتياور َ أ حيحصلا لب :يدنسلا َلاَق بذك باهولا دبعو .ةفيعض.
نييماشلا نع

351. (1165) (6338)- Râfi İbnu Hadic radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Beni Abdi'l-Eşhel kabilesinde yanımıza geldi. Mescidimizde bize akşam namazı kıldırdı. Sonra da: "Şu iki rek'at (sünneti de) evlerinizde kılın" buyurdu." 476

AÇIKLAMA:

Sünnetlerin evlerde kılınması Resûlullah'ın umumi emridir. Hem riyadan uzak olur, hem de ev bereketlenir. Aile halkı, İslâmî hayatın en mühim tezahürü olan "namaz" ı fiilen görmelidir. 477

*** VİTR**

ّاللّ ِدْبَع ُنْب ِبِلَّطُمْلا اَنَث . ُّيِعا َز ْو‘ا اَنَث ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . -1176 □6338□ □
□382 ُّيِقْشَمِّدلا َميِها َرْبِإ ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَثَّدَح ِ ّاللّ ُةَّنُس :َلاَقَف . ُءا َرْيَتُبْلا :ُساَّنلا َلوُقَي
ُ أ َنَشْخأ يِّنِإ :َلاَق . ٍةَد ِحا َوِب ْرِت ْوَأ :َلاَق ؟ُرِتوُأ َفْيَك :َلاَقَف ٌلُج َر َرَمُع َنْبا َلَأَس :َلاَق

يراخبلا َلاَق .عطقنم هنأ إ تاقث هدانسإ لاجر :دئاوزلا يِف. َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ:
ِلوُس َر َو ِ ّاللّ ُةَّنُس ِهِذَه :ُدي ِرُي . ِهِلوُس َر َو

ةباحصلا نم دمحأ نم اعامس بلطملل فرعأ.

352. (1176) (6339)- el-Mutallibu'bnu Abdillah anlatıyor: "Bir adam İbnu Ömer radıyallahu anhüma'ya: "Vitri nasıl kılayım?" diye sordu. O da:

"Bir rek'atle vitir kıl!" dedi. Öbürü: "İyi ama halkın "Büteyra(=güdük)!" demesinden korkarım" dedi. İbnu Ömer "(tek rekâtlı bu namaz, Allah ve Resûlü'nün sünnetidir!" dedi. Bu ifadesiyle: "(Tek rekatlı bu namaz), Allah ve Resûlü'nün sünnetidir" demek istemiştir."478

وُبأ ِرْكَب ُنب يِبَأ ةَبْيَش . اَنَث ةَبَابَش ُنع ِنبا يِبَأ ،بْئِذ نَع ِزلا ُّي ِرْه ،ِّ نَع ْةَ وُرع ،َ نَع ْةَشِئاَع ؛
اَنَّثَدَح-1177 □6345 □383□

تاقث هلاجرو حيحص هدانسغ :دئاوزلا يِف .ٍةَد ِحا َوِب ُرِتوُي َو ،ِنْيَتَنْث هِلُك يِف ُمِّلَسُي.
تَلاَق : اَك َ ر َسوُل ُ لِّل ِ صَلِّي ُ اللِّ عَلَيْه ِو َسَلَّم

353. (1177) (6340)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm nafile namazların her iki rek'atinde selam verir, bir rek'atla da vitir namazı kılardı." 479

---

474 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/63. 475 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/63. 476 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/64. 477 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/64. 478 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/64. 479 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/64.

* DUADA ELLERİ KALDIRMA, YÜZE SÜRME

ي ِرَاصْن‘ا ً اَّسَح ِنْبا ٍحِلاَص ْنَع ،ِبيِبَح ُنب ُذِئاَع اَنَث : َاَق . ِحاَّبَّصلا ُنْب ُدَّمَحُم َو ،ِبْي□□□
َرُك وُبَأ اَنَثَّدَح-1151 □6341 □384ـ َ َو . َكْيَّفَك ِنِطاَبِب ُعْداَف َ اللّ َت ْوَعَد اَذِإ : َم َّلَس َو
ِهْيَلَع ُ اللّ يَّلَص ِ لِّل ُلوُس َر َلاَق : َلاَق :ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،ِّيِظا َرُقلا ٍبْعَك ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع

اسح نب حلاص فعض نَلَع مهقافت فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف .َكَهْج َو اَمِهِب ْحَسْماَف □.
تَعْدُ بِظُهُورِ هِما َ. فإذاَ فَر َغْت

354. (1181) (6341)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah'a dua edince avuçlarının içini açarak dua et, ellerinin sırtlarıyla dua etme. Duayı bitirince avuçlarını yüzüne sür."480

AÇIKLAMA:

Hadis dua sırasında ellerin şeklini teşri etmektedir: İçi semaya çevrilmeli, tersi değil. Alimler, başka rivayetleri de göz önüne alarak hayır talep ederken ellerin içini semaya çevirmek gerektiğini, bir şerrin defedilmesini talep ederken avuç içlerinin yere çevrilmesi gerektiğini, Resûlullah'ın da böyle yaptığını belirtirler. Ellerin yüze sürülüş hikmeti şöyle açıklanmıştır: "Dua sırasında ilahi rahmet açılan ellere inmiştir. Bunun, insanın en şerefli uzvu olan yüzüne ulaştırılması icabeder."481

*** KUNUT**

نَع َلِئُس :َلاَق .ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ,ِدْيمُح اَنَث . َفُسوُي ُن ْب ُلْهَس اَنَث . -1153 □6342□
اَنَثَّدَحـ ُرْصَن ُنْب ٍّيِلَع ُّيِمَضْهَجْلا 388□

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ُهَدْعَب َو ِعوُكُّرلا َلْبَق ُتُنْقَن اَّنُك :َلاَقَف.
,حْبُّصلا ِة َ َص يِف ِتوُنُقْلا

355. (1183) (6342)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh'a sabah namazındaki kunut hakkında sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Biz rükudan önce de sonra da kunut okurduk." 482

AÇIKLAMA:

Bir kısım hadisler sabah namazında da kunut okunacağını ifade eder. Mâlik ve Şafiî hazretleri buna hükmetmiştir. Bazı alimler, büyük bir bela, olmadıkça sabah namazında kunut okumak caiz değildir demiştir. Hanefiler vitrin son rek'atinde kunut okurlar. Mezheplere göre kunut duası da farklıdır. 483

*** SEFERDE VİTR**

نَع ،ٍرِباَج ْنَع ,ةَبْعُش اَنأَبْنأ . : -1183 □6343 ً و ُراَه ُنْب ُدي ِزَي َانَث َاَق ؛ٍروُصْنَم ُنْب□
ُقاَحْسإ َو ٍ، اَنِس ِنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح ـ386□

تْلُق .ِل ْيَّللا َن ِم دَّجَهَتَي ً اَك َو .اَمِهْيَلَع ُديزَي َ .ِنْيَتَعْك َر ِرَفَّسلا يِف يِّلَصُي َمَّلَس َو□ :
ِهْيَلَع ِ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً اَك :َلاَق ؛ِهيِبأ ْنَع ،ٍمِلاَس

باذك وهو ,ّيفعجلا رباج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ْمَعَن :َلاَق ؟ ُرِتوُي ً اَك َو.

356. (1193) (6343)- Salim babası Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma'dan anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sefer sırasında iki rek'at kılardı, buna ilavede bulunmazdı. Geceleyin de teheccüd namazı kılardı." Ben babama: "Aleyhissalâtu vesselâm sefer sırasında vitir de kılar mıydı?" diye sordum, "evet!" cevabını verdi."484

* VİTRDEN SONRA İKİ REK'AT

نَع ،هُّمُأ ْنَع ،ِنَسَحْلا ِنَع ،ُّيِئ َرَمْلا َنسوُم ُنْب ُ وُمْيَم اَنَث .َةَدَعْسُم ُنْب ُداَّمَح اَن َث .ٍراَّشَب□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1188 □6344 □387□

سِلاَج َوُه َو ،نْيَتَفيِفَخ ِنْيَتَعْك َر ِرْتِوْلا َدْعَب يِّلَصُي ً اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ّ أ□ .
؛ةَمَلَس ُّمُأ

357. (1195) (6344)- Ümmü Seleme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vitir namazından sonra oturduğu yerden iki hafif rekat daha kılardı." 485

---

480 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/65. 481 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/65. 482 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/65. 483 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/65-66. 484 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/66. 485 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/66.

* VİTİRDEN SONRA OTURARAK İKİ REK'AT KILMAK

نَع ،هِّمُأ ْنَع ،ِنَسَحْلا ِنَع ،ُّيِئ َرَمْلا َنسوُم ُنْب ُ وُمْيُم اَنَث .َةَدَعْسَم ُنْب ُداَّمَح اَنَث .ٍراَّشَب□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1188 □6348 □385□

لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ٌسِلاَج َوُه َو ،نْيَتَفيِفَخ َنْيَتَعْك َر ِرْتِوْلا َدْعَب يِّلَصُي ً اَك .' □
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ّ أ ؛ةَمَلس ِّمُأ هركذو .دحاو ريغ هنّيلو هب سأب :دواد وُبَأ
َلاَقو قودص .متاح وُبَأ َلاَقو .اسأب هب ىرأ ام : دمحأ ِهيِف َلاَق ،ىسوم نب َ ىميم

درفنا اَذِإ هب جاجتحا زوجي ثيدحلا ركنم َلاَقو ،ءافعضلاو تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا.

358. (1195) (6345)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, vitirden sonra kısa iki rekatlık bir namaz kılardı. Bunu oturarak kılardı." 486

يِبَأ ِنْب نَيْحَي ْنَع ،ُّيِعا َز ْو'ا اَنَث .ِد ِحا َوْلا ِدْبَع ُنْب ُرَمُع اَنَث .ُّيِقْشَمِّدلا َميِها َرْبِإ ُنْب ِنَمْح َّرلا
ُدْبَع اَنَثَّدَح-1186 □6346 □388□

اَمِهيِف ُأ َرْقَي ِنْيَتَعْك َر ُعَك ْرَي َّمُث .ٍةَد ِحا َوِب ُرِتوُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً
اَك : ْتَلاَق ُةَشِئاَع يِنْتَثَّدَح َلاَق ؛ةَمَلس يِبَأ ْنَع ،ٍريِثَك

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ اذه : دئاوزلا يِف. َعَك َرَف َماَق ،َعَك ْرَي ْ أ َدا َرأ اَذِإَف ٌس.
ِلاَج َوُه َو

359. (1196) (6346)- Hz. Aişe radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm tek bir rek'atle vitir kılar, sonra oturduğu yerden iki rek'at daha kılar, bunlarda kıraatte bulunurdu. Rüku'ya gitmek isteyince, kalkar rüku yapardı."487

AÇIKLAMA:

Şarihler, vitirden sonra kılınan bu iki rek'ati, Resûlullah'ın devamlı kılmadığını, vitirden sonra da namaz kılmanın caiz olduğunu göstermek için arada bir kıldığını belirtirler. 488

*** BİNEK ÜZERİNDE VİTR**

أ ؛ٍساَّبَع ِنْبا ْنَع ،ةَم ِرْكِع ْنَع ،ٍروُصْنَم ُنْب ُدَّابَع اَنَث . َد ُواَد وُبَأ اَنَث ُّيِطاَفْسُ'ا َدي ِزَي □□□ □
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1251 □6347 □365□

فيعض وهو روصنم نب دابع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِهِتَل ِحا َر َلَع ُرِتُوي ً اَك َمَّلَس َو.
ِهْيَلَع ُ ّللا يَّلَص ّيِبَّنلا

360. (1201) (6347)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vitir namazın: bineği üzerinde de kılardı." 489

AÇIKLAMA:

Hayvan üzerinde nafile namaz kılmak bilicma caiz ise de, farı namaz kılmak bazı şartlarla caizdir: Hanefilere göre düşman veya yırtıcı hayvan korkusu, fazla çamur bulunması, yol arkadaşından geri kalmak, hastalanmak gibi mazeretler sebebiyle hayvandan inme imkânsızlığı olması halinde, yolcu binek hayvanının üstünde farz namazını kılabilir. Rüku için biraz eğilir, secde için daha fazla eğilir. Kıble hayvanın gittiği istikamet kabul edilir. Hayvan veya üzerine oturulan palan vesairenin necaseti zarar vermez. Şafiîler de zaruret olmadıkça hayvan sırtında farı namaz kılınmasını caiz görmezler. Hayvan yürürken caiz görmezler. Hayvan durmuş ise, namaz müddetince kıbleye yönelmek, ayakta olmak, rüku ve secdelerin yapılması mümkün olmak gibi şartlarla sahih olabilir, aksi halde sahih olmaz derler. 490

*** GECENİN BAŞINDA VİTR**

لِيقَع ِنْب ِدَّمَحُم ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع ْنَع ،ٌةَدِئا َز اَنَث . ٍرْكَب يِبَأ ُنْب نَيْحَي اَنَث ،َةَب ْوَت ُنْب ُ□□
اَمْيَلُس ،َد ُواَد وُبَأ اَنَثَّدَح-1252 □6345 □361□

تْنأَف َلاَق .ِةَمَتْعلا َدْعَب ،لْيَّللا َل َّوأ :َلاَق ؟ ُرِتوُت ِني ِح َّيأ :ٍرْكَب يِب‘ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□
ي َّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ ّاللّ ِدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع

تْذَخأَف ، ُرَمُع اَي َتْنأ َّامأ َو .َقْث ُو ْلاِب َتْذَخأَف ، ٍرْكَب َابأ َاي َتْنأ َّامأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□
يَّلَص ّيِبَّنلا َلاَقف .ِلْيَّللا َر ِخآ :َلاَقَف ؟ ُرَمُع َاي

أ ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ،ِعِفاَن ْنَع ِ، ّاللّ ِدْيَبُع ْنَع ،ِميِلَس ُنْب نَيْحَي اَنَث . ٍداَّبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَأَبْنأ . □□□
َةَب ْوَت ُنْب ُ اَمْيَلُس ،َد ُواَد وُبَأ اَنَثَّدَح. ِة َّوُقْلاِب حيحص هدانسإ : ةيناثلا ةياورلا يِف َلاَق
و .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف. ُه َوْحَن َرَكَذَف . ٍرْكَب يب‘ َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا

ةداتق يِبَأ ثيدح نم دواد وُبَأ هاور ثيدحلاو :َلاَق و .تاقث هلاجرو.

---

486 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/67. 487 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/67. 488 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/67. 489 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/67. 490 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/67-68.

361. (1202) (6348)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh â: "Vitri ne zaman kılarsın?" diye sordu. O: "Gecenin başında, yatsıdan sonra!" diye cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Ömer, sen ne zaman?" diye sordu. Hz. Ömer: "Gecenin sonunda!" diye cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Ey Ebu Bekr! Sen sağlam (ihtiyatlı) olanı tutmuşsun! Ey Ömer, sen de kuvveti tutmuşsun."491

AÇIKLAMA:

Vitir namazını yatsıdan hemen sonra kılmak gece kalkamayacaklar için ihtiyatlı bir davranıştır. Gece kalkma hususunda kuvvetli irade sahibi olanlar da geceye bırakabilirler. Hz. Ömer bunun efdal olduğunu söylemiştir. 492

*** UNUTARAK CÜNÜB NAMAZ KILAN**

نْب ِ ّاللّ ُدْبَع ْنَع ،ِدْي َز ِنْبا َةَماَسُأ ْنَع ،ُّيِمْيَّتلا َسوُم ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث . ٍبِسَاك ِنْب ِدْيَمُح ُنْب□
ُبوُقْعَي اَنَثَّدَح-1225 □6348 □362□

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ُّيِبَّنلا َج َرَخ :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع . ً اَب ْوَث ِنْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب□

ِدَّمَحُم ْنَع ً، اَيْفُس ِنْب ِد َوْس'ا َىل ْوَم ،َدي ِزَي

َىلِإ

ْتج َرَخ يِّنإ :َلاَق َف َرَصْنا اًّمَلَف ،ْمِهِب َّلَصَف ً.ءاَم ُرُطْقَي ُهُسأ َر ً اَك َو .َلَسَتْغاَف َقَلَطْنا□
َّمُث .اوُثُكَمَف ،ْمِهْيَلِإ َراَشأ َّمُث ،ِرَّبَك َو ِة َ َّصلا

يِف ينطق رادلا هاورو .ديز نب ةماسأ فعضل فيعض هدانسإ اذه :دئاوزلا يِف.ِة َ َّصلا يِف
ُتْمُق َّتَح ُتيِسَن يِّنإ َو .اًبُنُج ْمُكيَلِإ

ديز نب ةماسأ قيرط نم هننس.

362. (1220) (6349)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namaz için evinden çıkıp (namaz mahalline gelerek) tekbir getirdi, sonra ashaba (bekleyin diye) işaret buyurdu. Hemen gidip gusletti geldi. Saçlarından su damlıyordu. Onlara namaz kıldırdı. Namazdan çıkınca: *"Yanınıza cünüb olarak gelmişim. Namaza duruncaya kadar da durumumu hatırlayamadım. (Tam kılacağım anda hatırladım)"* 493 buyurdular."

يِبَأ ِنْبا ِنَع ،ٍجْي َرُج ِنْبا ْنَع ،ٍشاَّيَع ُنْب ُليعاَمْسإ اَنَث .َةَج ِراَخ ُنْب ُمْثيَهْلا اَنَث َنْيَحي ُنْب
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1221 □6385 □363ـ ، ْف ِرَصْنَيْلَف ،ٌيْذَم ْوأ ٌسْلَق ْوأ ٌفاَع ُر ْوأ ٌءْيِف ُهَباَصأ
ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :ْتَلاَق .َةَشِئاَع ْنَع ،َةَكْيَل ُم ،نييزاجحلا نع ىور
دقو .شايع نب ليعامسإ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ُمَّلَكَتَي َ َكِلَذ يِف َوُه َو ،ِهِت َ َص ىَلَع ِنْبَيْل
َّمُث .ْأَّض َوَتَيْلَف

ةفيعض مهنع هتياورو.

363. (1221) (6350)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: *"Kime namazda iken kusma veya burun kanaması veya bulantılı kusma veya mezi akması hallerinden biri isabet ederse, hemen gidip abdest alsın. Sonra gelip namazının üzerine (kılamadığı kısmı) bina etsin. İşte bu sırada (dünyevî kelamla) konuşmasın."* 494

AÇIKLAMA:

Hadis sayılan hallerde abdestin bozulduğunu belirtmiş olmaktadır. Ayrıca böyle bir durumda kişinin, namaz edebine uymayan kelam telaffuz etmeden abdestini alıp geldiği taktirde, önceki kıldıklarını tamamlayabileceğini belirtmektedir.495

*** NAMAZDA ABDESTİ BOZULAN**

هيِبَأ ِنَع ،ةَ وْ رُع ِنْبا ِماَشِه ْنَع ،ُّيِمَّدَقُمْلا ٍّيِلَع ُنْب ُرَمُع اَنَث . ِدْي َز ِنْب َةَديِبَع ِنْب َةَّبَش ُنْب□□
ُرَمُع اَنَثَّدَح-1222 □6381 □364□

اَذِإ» :َلاَق .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللَّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع ،ةَشِئاَع ْنَع ْنَع ،ٍسْيَق ُنْب ُرَمُع اَنَث .ِهْب َو ِنْب ِ ّاللَّ ُدْبَع اَنَث .يَيْحَي ُنْب ُةَلَم ْرَح اَنَثَّد َح.«ْف ِرَصْنَيِل َّمُث ،ِهِفْنَأ ىَلَع ِكِسْمُيْلَف ، َثَدْكَأَف ْمُكُدَحَأ ىَّلَص

تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف.ُه َوْحَن َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللَّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع. ،ةَشِئاَع ْنَع ،هيِبَأ ْنَع ،ةَ وْرُع ِنْب ِماَشِه

سيق نب رمع فعض ىلع مهقافت ةفيعض ةيناثلا ةقيرطلاو.

364. (1222) (6351)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

---

491 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/68. 492 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/68. 493 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/69. 494 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/69. 495 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/69.

"Biriniz namaz kılarken hadesi vaki olsa, burnunu tutup namazdan çıksın." 496

*** HASTA NAMAZI**

زي ِرَح يِبَأ ْنَع ،ٍرِباَج ْنَع ً اَيِفُس ْنَع ،ُق َر ْز َ ْا ُقاَحْسِإ اَنَث . -1224ُّيِطِسا َوْلا ِ اَيَب ِنْب□ □
ِديِمَحْلا ُدْبَع اَنَثَّدَح ـ6382 □368□

ٍرِباَج هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف.ٌع ِج َو ُوَه َو ،ِهِنيِم َي ىَلَع اًسِلاَج ىَّلَص َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللَّ□ يَّلَص َّيِبَّنلا ُتْيأ َر :َلاَق ؛ٍرْجُح ِنْب ِلِئا َو ْنَع

مهتم وهو ،يفعجلا.

365. (1224) (6352)- Vâil İbnu Hucr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı hasta iken oturduğu yerde sağ tarafı üzerine (yaslanmış vaziyette) namaz kılarken gördüm."497

*** OTURARAK NAFİLE NAMAZI**

نَع ،هِيِبَأ ْنَع ،ةَو ْرُع ِنْب ِماَشِه ْنَع ،م ِزاَح يِبَأ ُنْب ِزيِزَعْلا ُدْبَع اَنَث . -1227 □ 6383 □□
366 ُّيِناَمْثُعْلا َ ا ْو َرَم وُبَأ اَنَثَّدَحـ

لَعَجَف .ُّنِسلا يِف َلَخَد ىَّتَح .ًامِئاَق ِّإ ِلْيَّللا ِة َـَص ْنِم ٍءْيَش يِف يِّلَصُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□
يِّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْيَأ َر اَم : ْتَلاَق :َةَشِئاَع

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.َدَجَس َو اَهأَرَقَف َماَق ،ًةَيآ َ وُث َـَث ْوأ ،ًةَيآ َ وُعَبرأ ِهِتَءا□
َرِق ْنِم ِهْيَلَع يِقَب اَذِإ ىَّتَح ًاسِلاَج يِّلَصُي

تاقث هلاجرو.

366. (1227) (6353)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın gece namazını hep ayakta kıldığını gördüm, başka şekilde kıldığını hiç görmedim. Bu hal yaşlanıncaya kadar devam etti. Yaşlanınca oturarak kılmaya başladı. Okumakta olduğu kıraatından otuz-kırk ayet kalınca, kalkar onları ayakta okuyup secdeye giderdi." 498

AÇIKLAMA:

Resûlullah gece namazlarında kıraatı çok uzun tutardı. Bu sebeple, yaşlılıkta uzun müddet ayakta kalması zahmet verir olunca, namazın kıraatini oturarak yaptığı; buna rağmen, yine de 30-40 ayeti ayakta okuyup sonra rükû-secde yaptığı belirtilmektedir.499

*** OTURARAK KILINAN NAMAZIN SEVABI YARIM**

دَّمَحُم ُنْب ُليِعاَمْسإ يِنَثَّدَح .ٍرَفْعَج ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث . َرَمُع ُنْب ُرْشِب اَنَث . ُّيِمَضْهَجلا ٍّيِلَع□
□367□ 6384□ 1235-اَنَثَّدَح ُرْصَن ُنْب

نَلَع ِدِعاَقْلا ُة َـَص :َلاَقَف .ًادوُع ُق َ ُّوَلَصُي ًاساَنُأ ىأ َرَف َج َرَخ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ
َلوُس َر َّ أ ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ،ٍدْعَس ِنْب

حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِف.ِمِئاَقْلا ِة َـَص ْنِم ِفْصِّنلا.

367. (1230) (6354)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün evinden çıkınca, mescidde oturarak (nafile) namaz kılanları gördü, şöyle buyurdu: "Oturanın kıldığı namaz, sevaben ayakta kılanın namazının yarısına denktir."500

*** RESÛLULLAH'IN HASTALIKTA KILDIĞI NAMAZ**

طْيَهُب ُنْب ُةَمَلَس َلاَق ،هِتْيَب يِف ِهِباَتِك ْنِم ،َد ْواَد ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنأَبْنأ . ُّيِمَضْهَجْلا ٍ ّيِلَع□ .
ُنْب ُرْصَن اَنَثَّدَح-1234 □6388□ 365□

. ه ِض َرَم يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر يلَع َيِمْغُأ : َلاَق ،ٍدْيَبُع ِنْب ِمِلاَس ْنَع□ .
،ِطي ِرَش ِنْب ِطْيَبُن ْنَع ،ِدْنِه يِبَأ ِنْب ِمْيَعُن ُ ْنَع

قاَفأَف ِهْيَلَع َيِمْغُأ َّمُث . ِساَّنلاِب ّلَصُيْلَف ٍرْكَب اَبأ او ُرُم َو . ّنِذ َؤُيْلَف ًَِب او ُرُم : َلاَق . ْمَعَن□
:اوُلاَق ؟ُةَ َّصلا ِت َرَضحأ : َلاَقَف . َقاَفأ َّمُث ٌلُج َر ِيبَأ ّ إ : ُةَشِئاَع ْتَلاَقف ِساَّنلاِب ّلَصُيْلَف
ٍرْكَب ابأ اورمو َ. ذِؤُيَلَف ًَِب او ُرم . َلاَق . ْمَعَن :اوُلاَق ؟ُةَ َّصلا ِت َرَضحأ : َلاَقَف

ذؤُيَلَف ًَِب او ُرُم : َلاَقَف ، َقاَفأَف . ِهْيَلَع َيِمْغأ َّم ُث . ُه َرْيغأ َّمُث . ُه َرْيَغ َت ْرَمأ□□ □□ .
ْوَمَف . ُعيِطَتْسَي َ ،يِكْبَي َماَقُمْلا َكِلَذ َماَق اَذإَف . ٌفِيسأ

لاَق . َفُسوُي ُتاَب ِحا َوَص ْوأ . َفُسوُي ُب ِحا َوَص َّنُكَّنِإَف . ِساَّنلاِب ّلَصُيْلَف ٍرْكَب اَبأ□□
او ُرُم َو

ءِيكَّتأ َنَم يِلاو ُرُظْنا : َلاَقَف ،ةَّف ِخ َدَج َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ ِإ َّمُث .□
ِساَّنلاِب َلَصَف ٍرْكَب وُبَأ َرِمُأ َو . ًَذأَف ٌل َِب َرِمُأَف ِ ّللّ ُلوُس َر َءاَج َّمُث . َكَناَكَم ْتُبْثا َِ أ ،هْيَلاِإ
أَم ْوأَف . َصُكْنَيِل َبَهَذ ،ٍرْكَب وُبأ ُهآ َر اَّمَلَف .اَمِهيَلَغ أَكَّتاَف ، ُرَخآ ٌلُج َرو ٌة َري ِرَب ْتَءاَجَف
. ِهْيَلَع

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َّ إ َّمُث . ُهَت َ َص ٍرْكَب وُبأ َضَق َّتَح . ٍرْكَب يِبأ ِبْنَج□
َبِلإ َسَلَج يَّتَخ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص

تاقث هلاجرو ،حيحص هدانسإ اذه : دئاوزلا يِف. ٍّيِلَع ِنْب ِرْصَن ُرْيَغ ِهِب ٌثِّدَحُي ْمَل . ٌبي.
ِرَغ ٌثيِدَح اَذه : ّاللّ ِدْبَع وُبأ َلاَق. َضِبُق

368. (1234) (6355)- Sâlim İbnu Ubeyd anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hastalığı sırasında bir ara bayılmıştı. Sonra ayıldı ve: "Namaz vakti girdi mi?" diye sordu. "Evet!" dediler. "Bilal'e söyleyin ezan okusun! Ebu Bekr'e söyleyin o da halka imamlık etsin!" buyurdular. Üzerine yine baygınlık geldi, az sonra ayıldı. Yine: "Namaz vakti girdi mi?" diye sordu. "Evet!" dediler. "Öyleyse Bilal'e söyleyin ezan okusun ve Ebu Bekr'e söyleyin o da halka imamlık etsin!" buyurdular. Sonra tekrar bayıldı. Az sonra ayıldı. Ayılır ayılmaz: "Namaz vakti girdi mi?" dediler. "Evet!" denildi. "Öyleyse Bilal'e söyleyin ezan okusun ve Ebu Bekr'e söyleyin o da halka imamlık etsin!" buyurdular. Hz. Aişe radıyallahu anhâ: "Babam Ebu Bekr yufka yürekli bir kimsedir. (Size mahsus) bu makama geçerse dayanamaz ağlar, (sizin

---

496 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/70. 497 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/70. 498 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/70-71. 499 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/71. 500 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/71.

yerinize) imamlığa tahammül edemez! Bu işi bir başkasına söyleseniz!" dedi. Derken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir kere daha bayıldı. Az sonra ayıldı. Yine: "Bilal'e söyleyin ezan okusun, Ebu Bekr'e söyleyin o da halkın namazını kıldırsın" buyurdular. Sonra: "Siz kadınlar Hz. Yusuf'un (kıssasında zikri geçen fettan) kadınlar gibisiniz" buyurdular." Râvi der ki: "Bilal'e emredildi, ezan okudu. Hz. Ebu Bekr'e emredildi o da namaz kıldırdı. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir hafiflik hissedip: "Kendisine dayanacağım birini çağırın!" buyurdular. Berîre ve bir de erkek geldi. Onlara dayanarak mescide gitti. Hz. Ebu Bekr onu görünce geri çekilmek istedi. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm ona: "Yerinden ayrılma!" diye işaret buyurdu. sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gelip Hz. Ebu Bekr'in yanına oturdu. Ebu Bekr böylece namazı kıldırdı. Bilahare Aleyhissalâtu vesselâm ruhunu teslim etti." 501

؛ٍساْبَع ِنْب ْنَع َلِيبْح َرُش ِنْبا ِمَق ْر‘ا ِنَع َقاَحْسإ ِيبَأ ْنَع َلِيئا َرْسإ ْنَع ٌعيك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب ٌّيِلَع اَنَثَّدَح-1238 □6386 □368□

؟ٌةَشِئاَع ْتَلاَق ًاّيلَع يِلاوُعْدا :َلاَقَف .َةَشِئاَع ِتْيَب يِف ً اَك ،هِيف َتاَم يِذَّلا ُهَض َرَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َض ِرَم اَّمَل :َلاَق ٌتَلاَق َهوُعْدا َلاَق ؟ َرَمُع َكَل وُعْدَن ! ِّللّ َلوُس َر اَي :ٌةَصْفَح ٌتَلاَق ُهوُعْدا :َلاَق ؟ٍرْكَب اَبأ َكَل وُعْدَن! َمَّلس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر اَي

تَكَسَف َرَظَنَف .ُهَسأ َر َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َعَف َر اوُعَمَتْجا اَّمَلَف .ْمَعَن□ . :َلاَق ؟ َساَّبَعْلا َكَل وُعْدَن ِ ّاللّ َلوُس َر اَي :ِلْضَف ْلا ُّمُأ

تَلاَقَف ِساَّنلاَب ِّلَصُيْلَف ٍرْكَب اَبأ اوُرُم :َلاَقَف .ِة َّ َصلاِب ُهُنِذ ْؤُي ٌل َِب ءاَج َّمُث َمَّلَس َو□ ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ْنَع اوُموُق :َرَمُع َلاَقَف

ساَّنلِاب ِّلَصُي َرَمُع َت ْرَمأ وَلَف . ً وُكْبَي ُساَّنلا َو ،ِيكْبَي ،َكا َرَي َ َتَم َو .ٌر ِصَح ٌقيِق َر□ . ٌلُج َر ٍرْكَب اَبأ َّ ِإ ِ ّاللّ َلوُس َر اَي :ُةَشِئاَع ِ َاَّطَخَت ُه ُ ِج ِر َو .ِنْيَلُج َر َنْيَب َداَهُي َج َرَخَف . ًةَّف ِخ ِهِسْفَن ْنِم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َدَج َوَف .ِساَّنلِاب ِّلَصَف ٍرْكَب وُبأ َج َرَخ َف

 □ □ِلّ ُلوُس َر َءاَجَف .َكَناَكَم يأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِهْيَلِا أَم ْوأَف .َر ِخأ َتْسَيِل َبَهَذَف .ٍرْكَب يِبأِب اوُحَّبَس ُساَّنلا ُهآ َر اَّمَلَف .ِض ْر‘ا يِف

يِبأِب ً وُّمَتأَي ُساَّنلا َو ،َم َّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلاِب ٌّمَتأَي ٍرْكَب وُبَأ ً اَك َو .ٍرْكَب وُبأ َماَق َو .ِهِني ِمَي ْنَع َسَلَجَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص :َلاَق. ٌةَّنُسلا اَذَك َو :ٌعيك َو َلاَق. ٍرْكَب وُبأ َغَلَب ً اَك ُثْيَح ْنِم ِةَءا َرِقْلا َنِم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َذَخأ َو :ٍساَّبَع ُنْبا َلاَق . ٍرْكَب

رخأب طلتخا قاحسإ ابأ إ .تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. َكِلَذ ِه ِض َرَم يِف َمَّلَس َو ِهْيَل َع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َتاَمَف

ليبحرش نب مقرأ نم اعامس قاحسإ يب‘ ركذن :يراخبلا َلاَق دقو .ةنعنعلاب هاور دقو. اسّلدم ً اَك و هرمع.

369. (1235) (6356)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kendisini ölüme götüren hastalığa yakalandığı vakit Hz. Aişe'nin evinde idi. "Bana Ali'yi çağırın!" buyurdular. Hz. Aişe radıyallahu anhâ: "Ey Allah'ın Resûlü! Sana Ebu Bekr'i çağırsak olmaz mı?" dedi. "Onu çağırın!" buyurdular. Hafsa radıyallahu anhâ: "Sana Ömer'i çağırsak olmaz mı?" dedi. "Onu çağırın!" buyurdular. Ümmü'l-Fadl: "Ey Allah'ın Resûlü! Sana Abbâs'ı çağırsak olmaz mı?" dedi. "Evet!" buyurdular. (Adı geçenler) toplanınca Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mübarek başlarını kaldırarak (etrafa bir) bakıp sükut ettiler. Hz. Ömer: "Kalkın! Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı yalnız bırakın!" dedi. Az sonra Bilâl geldi. Resûlullah'a namazı haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ebu Bekr'e söyleyin halka namaz kıldırsın!" buyurdular. Hz. Aişe "Ey Allah'ın Resûlü! Muhakkak ki Ebu Bekr, yumuşak kalpli, tutuk bir kimsedir. (Makamınızda) sizi göremezse ağlar, insanlar da (ona katılıp) ağlarlar. Emretseniz de halka namazı Ömer kıldırsa!" dedi. (Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namazı Ebu Bekr'in kıldırması için ısrar edince) Hz. Ebu Bekr, halka namaz kıldırmak üzere öne geçti. Bu sırada Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kendinde bir hafiflik hissetti. İki kişinin arasında dayanarak mescide geçti, ayakları yerde sürünüyordu. Halk Aleyhissalâtu vesselâm'ı mescidde görünce Ebu Bekr'i "sübhanallah!" diyerek ikaz ettiler. O geri çekilmek istedi. Ama Aleyhissalâtu vesselâm: "Yerinde kal" diye işaret etti. Resûlullah gelip Ebu Bekr'in sağına oturdu. Ebu Bekr kalktı. Hz. Ebu Bekr Resûlullah'ı imam kıldı, halk da Ebu Bekr'i imam kıldı. İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kıraatı, Hz. Ebu Bekr'in kıldığı yerden aldı."

Vekî der ki: "Sünnet böyledir (ikinci imam, kıraatı birincinin kaldığı yerden devam ettirir)." [502]

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın son günleriyle ilgili açıklama daha önce geçmişti. Rivayetler, bu hastalık sırasında Hz. Ebu Bekr'in üç gün (12 vakit) imamlık yaptığını ifade eder. Resûlullah iki sefer mescide çıkmış olmalı. Birinde yatsı, diğerinde öğle namazı için. Rivayetler dikkat edilmezse karıştırılabilir ve tenakuz var zannedilir. Nitekim, Resûlullah'ın mescide giderken omuzlarına dayandığı belirtilen isimler de ihtilaflı görülür. Nevevî şöyle bir telifte bulunur: "Resûlullah'ın dayandığı belirtilen Hz. Aişe ve Berîre gibi kadınlar, oda içerisinde yardımcı olmuşlardır. Oda kapısından sonra erkekler (Hz. Abbâs, Hz. Ali, Fadl İbnu Abbâs, Üsame İbnu Zeyd) nöbetleşe Resûlullah'ı mesciddeki yerine kadar götürmüşlerdir."

Namaz sırasında Hz. Ebu Bekr, Resûlullah'a uymuş, Resûlullah, hastalığı sebebiyle alçak sesle ve oturarak kıldırdığı için, Hz. Ebu Bekr mübelliğlik yaparak namazın harekâtını halka duyurmuştur. Dolayısıyla halk hakikatte Hz. Ebu Bekr'e değil, Resûlullah'a uymuştur. Esasen imam varken cemaatın bir başkasına uyarak namaz kılması caiz olmaz. Mamafih şarihler, bir seferinde Resûlullah'ın Hz. Ebu Bekr'e uyduğunu, bir seferinde de Hz. Ebu Bekr'in belirtildiği şekilde Resûlullah'a uyduğunu kabul ederler. Bu yorum, diğer bazı ihtilafların çözümünde de faydalıdır.[503]

*** SABAH NAMAZINDA KUNUT**

1242- . ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْلَى، زُ نْبُوَرٌ . ثَنَا عَنْبَسَةُ بْنُ عَبْدُ الرَّ حْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّ ّ بِنْ
فِي الْفَجْرِ. فِي الزوائد: إسناده ضعيف. قَالَ ـ375 6387 ـ حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ نَضْرِ الضَّبِّيُّ

---

[501] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/72. [502] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/73-74.

نَافِعٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ قَالَتْ: نُهِيَ رَ سُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَنِ الْقُنُوتِ

بن. عَبْدُ الرَّ حْمَنِ وِ عبد اللّ" بن نافع، كلمن ضعفاء. و يصح لنافع سماع من أم سلمة
الدار قطن": مُحَمَّد بن يعلب وعنبسة

370. (1242) (6357)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sabah namazında kunut yapmaktan nehyolundu."504

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, -bazı rivayetlerin sarahatine göre, Uhud savaşında dişlerinden isabet alınca, sabah namazlarında, son rek'atte semiallahu limen hamideh, Rabbena ve Lekelhamd dedikten sonra "Allahım, falana, falana ve falana lanet et" diye muayyen şahıslara lanet etmeye başlamıştı. Bunun üzerine "Kullarımın tedbir ve idaresinden senin elinde bir şeş yoktur ve sen onların inkârlarından mes'ul değilsin. Allah dilerse onlara tevbe nasip eder, dilerse, zalim oldukları için, azab verir" (Al-i İmran 128) mealinde ki ayette Resûlullah bu bedduadan men edilir. 505

*** NAMAZDA YILAN, AKREB ÖLDÜRÜLEBİLİR**

□عُثْمَا ً بْنِ حَكِيمٍ ا ًو دِيُّ، وَ الْعَبَّاسُ بْنُ جَعْفَرٍ؛ قَا: ثَنَا عَلِيُّ ابْنُ ثَابِتِ الدَّهَّأ ُ. ثَنَا الْحَكَمَ
بْنُ حَمْدُ أ حَدَّثَنَا-1246 □6385□ 371□

سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: لَدَغَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَقْرَ بُ وَ هُوَ فِي
فِي الْحِ لِّ وَ الْحَرَ مِ.فِي الزوائد: فِي إسناده الحكم بن بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ
الصَّ َ ةِ. فَقَالَ: لَعَنَ اللّهُ الْعَقْرَ بَ. مَا تَدَعُ الْمُصَلِّي وَ غَيْرَ الْمُصَلِّي. اقْتُلُوهَا

له الحكم. فقد رواه ابْنِ خزيمة فِي صحيحه عن مُحَمَّد بشار، عن مُحَمَّد بن جعفر، عن
عبد الملك، وهو ضعيف. لكن ينفرد

: وقد رواه الترمذي من حديث أَبِي هُرَ يْرَ ةَ و قَالَ: حديث حسن. وفي الباب عن ابْنِ عباس و أَبِي
شعبة، عن قتادة بهِ.و قَالَ

رافع.

371. (1246) (6358)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namazda iken, onu bir akreb sokmuştu. "Allah akrebe lanet etsin! dedi. Namaza duranı da başkasını da bırakmıyor. Onu Harem bölgesinde de, dışında da öldürün!" buyurdular." 506

أ ؛هِّدَج ْنَع ،هِيبأ ْنَع ،ٍعِفا َر يِبَأ ِنْبا ِنَع ،ٌلَذْنَم اَنَث .ٍلِيمَج ُنْب ُمَثْيَهْلا اَنَث .َيْحَي ُنْب □□□ ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1247 □6388 □372□

فيعض وهو ،لدنم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ِة َّصلا يِف َوُه َو اًب َرْقَع َلَتَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا

372. (1247) (6359)- Rafi radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm namazda iken bir akreb öldürdü." 507

---

503 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/74-75. 504 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/75. 505 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/75. 506 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/76. 507 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/76.

*** MEKRUH VAKİT**

يِبَأ ْنَع ّي ِرُبْقَمْلا ِنَع .َ اَمْثُع ِنْب ِكاَّحَضلا نَع ،ٍكْيَدُف يِبَأ ِنْبا اَنَث .ُّيِرِدَكْنُمْلا َد ُواَد ُنْب ُنَسَحْلا اَنَثَّدَح-1282 □6365 □373□

□مِلاَع ِهِب َتْنَأ ٍرْمأ ْنَع َكُلِئاَس ّنِا ! ّاللّ َلوُس َر َاي :َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ِلَّطَعُمْلا ُنْب ُ اَوْفَص َلأَس :َلاَق :َة َرْي َرُه

□نِم ْنَاَس ِتاَعاَس ِلْيَّللا َو ِراَهَّنلا ُةَعاَس ُةَرُكْت اَهيِف ُة َّصلا ؟ة َلاَق ْمَعَن اَذِإ َتْيَّلَص ،حْبُّصلا َعَدَف ْلَه :َلاَق ؟ُوهاَم َو :َلاَق .ٍلِهاَج ِهِباَنَأ َو َكِسأ َر ىَلَع ُسْمَّشلا َيِوَتْسَت ىَّتَح ٌةَلَّبَقَتُم ٌة َروُضْحَم ُة َّصلا َّنِإَف َّلَص َّمُث .ِ اَطْيَّشلا ِنْر َقِب ُعُلْطَت اَهَّنِإَف ِسْمَّشلا َعُلْطَت ىَّتَح َة َّصلا

□َة .َإف َّ َكْلِت َةَعاَّسلا ُرَجْسُت اَهيِف ُمَّنَهَج َو ُحَتْفُت اَهيِف اَهُباَوْبَأ .ىَّتَح ِزَت َغيِ ُسْمَّشلا َ ّصلا ِعَدَف ٍرْحَم ُّرلاَك ِكِسأ َر ىَلَع ٌتَناَك اَذِإَف .ٍرْحَم ُّرلاَك : دئاوزلا يِف .ُسْمَّشلا َبيِغَت ىَّتَح ِة َّصلا ِعَد َّمُث .َرْصَعْلا َيِلَصُت ىَّتَح ٌةَلَّبَقَتُم ٌة َروُضْحَم ُة َّصلاَف َتلا َز اَذِإَف .ِن َمْي ِّا َكِب ِجاَح ْنَع

نسح هدانسإ يِف.

373. (1252) (6360)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Saffân İbnu'l-Muattâl, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir husus sorarak: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben size sizin bildiğiniz, benim bilmediğim bir şey soracağım" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Nedir o?" deyince:

"Gece ve gündüzlerin saatleri içerisinde namaz kılmanın mekruh olduğu bir saat var mı?" dedi. Resûlullah şu cevabı verdi:

"Evet! Sabah namazını kıldın mı, artık güneş doğuncaya kadar namazı terket. Çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasından doğar. Doğduktan sonra güneş başın üzerinde ok gibi dik oluncaya kadar (geçen zaman içinde) namaz kıl. Çünkü bu esnada kılınan namazlara melekler hazır bulunurlar ve namazlar makbuldür. Güneş ne zaman ki başın üstünde ok gibi dik durur, namaz terket. Çünkü tam o sırada cehennem tutuşturulur ve kapıları açılır. Bu hal güneş senin sağ kaşından kayıncaya kadar devam eder. Güneş kaydı mı, artık, ikindi namazı kılıncaya kadar ki zaman içinde kılınan namazlar melekler hazır olur ve o namazlar makbuldür. İkindi namazını kıldın mı artık güneş batıncaya kadar namaz kılmayı terket." 508

راَسَيِ ِنْب ِءاَطَع ْنَع ،َمَلسأ ِنْب ِدْي َز ْنَع ُرَمْعَم اَنَأَبنأ . ِقا َّز َّرلا ُدْبَع ا،اَنَأَبْنأ . ٍروُصْنَم ُنْب□
ُقاَحْسإ اَنَثَّد -1283 □6361 □374 َحـ اَهَعَم ُعُلْطَي َلاَق ْوأ» ِ اَطْيَّشلا ِين ْرَق َنْيَب ُعُلْطت
َسْمَّشلا َّ إ : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ أ ِّي ِحِباَنُّصلا ِ ّاللّ ِدْبَع يِبَأ ْنَع ِبو ُرُغلِل
ْتَنَد اَذِإَف .اَهَق َراَف « ْتَلا َز َلاَق ْوأ» ْتَكَلَد اَذِإَف .اَهَن َراَق ِءاَمَّسلا ِطَسو يِف ْتَناَك اَذِإَف
.اَهَق َراَف ْتَعَفَت ْرا اَذِإَف « ِ اَطْيَّشلا اَن ْرَق

.اَهَق َراَف .ف َّ َتلُصَّوا هِذه ِتاَعاَّسلا ِثَلا َّ َث. يِف ِلازوائد :يِف ِإسناده مرسل وجرله ثقات
ْتَب َرَغ اَذِإَف .اَهَن َراَق

374. (1253) (6361)- Ebu Abdillah es-Sunâbihî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Güneş şeytanın iki boynuzu arasında doğar -veya güneşle birlikte şeytanın iki boynuzu doğar dedi.- Güneş yükselince şeytan ondan ayrılır. Güneş semanın ortasına gelince şeytan güneşe yaklaşır. Güneş batıya yönelince -veya ayrılınca dedi- şeytan güneşten ayrılır. Güneş batmaya yaklaşınca, şeytan güneşe yaklaşır. Güneş batınca şeytan ondan ayrılır. Öyleyse bu üç saatte namaz kılmayın." 509

*** KORKU NAMAZI**

ِ؛ ّاللّ ِدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع ،ِرْيَب ُّزلا يِبَأ ْنَع ، ُبوُّيأ اَنَث . ٍديِعَس ِنْب ِث ِرا َوْلا ُدْبَع اَنَث . -1265
ـحَدَّثَنا أ دَمْح ُنْب َةَدْبَع 378□ 6362□

ة َّ َص ِهِباَحْصِأب يَّلَص َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص يِبَّنلا َّ أ□

ا َو ،ُهَنوُلَي َنيِذَّلا ُّفَّصلا َو ،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللŒضَهَن اَذإ ىَّتَح . ٌماَيِق ً و ُرَخ□
ُلوُس َر َدَجَس َّمُث ،اًعيِمَج ْمِه ِب َعَك َرَف . ِف ْوَخلا

. □ُّفَّصلا ُمَّدَقُملا . َّىَتَح اوُماَق اوُماَق َماَقُم ُأولَئِك َو َتَخَلَّلَ ُأولَئِك َّىَتَح اوُماَق َماَقُم ِّفَّصلا ُمَّدَقُملا
َرَّخَأت َّمُث . ِنْيَتَدْجَس ْمِهِسُفْنَأِب َكِئلوُأ َدَجَس ْمُه َسُؤ ُر اوُعَف َر َّمَلَف . ُهَنوُلَي يِذَّلا ُّفَّصلا َو
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َدَجَس َّمُث .اًعيِمَج َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص يِبَّنلا ْمِهب
َعَك َرَف

.ِنْيَتَدْجَس َو َك اَ ًءلاَعُد ُّمِأَم يِلَي ِةَلْبِقلا . يِف ِلازوائد :يِف ِإسناده حديث جابر هذا صحيح

375. (1260) (6362)- Hz. Cabir İbnu Abdillah radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ashabına havf (korku) namazı kıldırdı. Resûlullah, bütün cemaatle birlikte rükû yaptı, sonra da Resûlullah ve hemen arkasındaki saf secde ettiler, diğerleri ise ayakta (kıyam halinde) beklediler. Resûlullah (ikinci rek'ate) kalkınca beklemekte olanlar kendi kendilerine iki secdede bulundular. Sonra öndeki saf gerileyerek ikinci safın yerinde durdu ve ikinci saftakiler ilerleyerek ön safın yerinde durdu. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hepsiyle birlikte rüku yaptı. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hemen arkasındaki safla birlikte secde etti. Bunlar başlarını secdeden kaldırınca, diğerleri de secde ettiler. Böylece cemaatin tamamı Aleyhissalâtu vesselâm ile birlikte rüku etmiş oldu. Her grup bir rek'âtin secdelerini kendi kendilerine yapmış oldular. Bu esnada, düşman kıble cihetindeydi."510

---

508 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/76-77. 509 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/77. 510 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/78.

AÇIKLAMA:

Korku namazı bahsi daha önce geçti. Orada gerekli açıklamalar yapıldı. 511

* YAĞMUR NAMAZI

تْعِمَس :َلاَق ؛يِبَأ اَنَث .ٍري ِرَج ُنْب ُبْه َو اَنَث :َاَق ؛عيِب َّرلا يِبَأ ُنْب ُنَسَحْلا َو ،ِرَه ْز‘ا ُنْب□ ُدَمْح أ اَنَثَّدَح-1265 □6363 □376ـ اًم ْوَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّللّ ُلوُس َر َج َرَخ َلاَق ؛ةَ ْري َرُه يِبَأ ْنَع ،نَمْح َّرلا ُدْبَع ِنْب ِدْيَمُح ْنَع ؛يِ ْره ُزلا ِنَع ُثِّدَحُي ً اَمْعُّنلا َلَعَجَف ُهَءاَد ِر َبَلَق َّمُث .ِهْيَدَي ًاعِفا َر ِةَلْبِقْلا َوْحَن ُهَهْج َو َل َّوَح َو ّ َاللّ اَعَد َو اَنَب َطَخ َّمُث .ٍةَماَقِإ َ َو ٍ اَذأ ِب نْيَتَعْك َر اَنِب َّلَصَف .ِقْسَتْسَي

‘تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ِنَمْي‘ا نَلَع َرَسْي‘او ِرَسْيَ‘ا نَلَع َنَمْي ا.

376. (1268) (6363)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün yağmur duasına çıkmıştı. Ezan ve ikamet olmaksızın bize iki rek'at namaz kıldırdı. Sonra bize hutbe okudu. Yüzünü, elleri kaldırılmış olarak kıbleye çevirdi. Ayrıca ridasını ters çevirdi; sağ yanını solu, sol yanını da sağı üzerine aldı." 512

* YAĞMUR DUASI

نْيَصُح اَنَث . .ِص َوْح‘ا وُبَأ ،ِمِساَقْلا يِبَأ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1275 □6364 َسي ِرْدإ ِنْبا ِ□□

ّاللَ ُدْبَع اَنَث ِعيِب َّرلا ُنْب ُنَسَحْلا اَنَث ـ377ـ ْن ِم َكُتْئ ِج ْدَقَل !ِّلل َلوُس َر اَي : َلاَقَف َمَّلَس
َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ىَلِإ ٌّيِب َرْعأ َءاَج : َلاَق ؛ ٍساَّبَع ِنْبا ِن َع ،ِتِباَث يِبَأ ِنْب ِّبيِبَح ْنَع

اقَدَغ ًائي ِرَم ًاقَبَط ًاىء ِرَم ًاثيِغُم ًاثْيَغ اَنِقْسا ! َّمُهَّللا : َلاَق َّمُث ِ ّاللّ َدِمَحَف ، َرَبنِمْلا َدِعَصَف□
ُلْحَف ْمُهَل ُرِطْخَي َو ،ِعا َر ْمُهَل ُد َّو َزَتَي اَم ِم ْوَق ِدْنِع .

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَنِيْيِحُأ ْدَق :اوُلاَق ّاَ ِإ ِهوُج ُوْلا َنِم ٍهْج َو ْنِم.
ُدَحأ ِهيِتأَي اَمَف .َل َزَن َّمُث .ٍثِئا َر َرْيَغ ًٍجاَع

377. (1270) (6364)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Bir bedevi gelerek Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben öyle bir kabileden geliyorum ki, (kuraklık sebebiyle) çobanlar hayvan otlatamıyor ve erkek develerinden hiçbiri rahat rahat yürüyemiyor" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm minbere geçip Allah'a hamd ü senâdan sonra: "Allahümme's-kına gaysen muğîsan merîen tabakan merî'en gadakan âcilen ğayra râisin (=Allahım! Bize can kurtaran âkibeti, hayırlı, umumi, bol, sırılsıklam eden âcil ve gecikmesiz yağmur ver" diye dua etti, sonra minberden indi. Etraftan gelen herkes: (Peygamberin duası bereketine gelen yeterli miktarda yağmurla) hepimiz ihya edildik") dedi." 513

AÇIKLAMA:

Yağmur namazı daha önce açıklandı. 514

*** BAYRAM NAMAZLARI**

نَع ، َرَمُع ُنْب ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَث . َةَماَسُأ وُبَأ اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب ُة َرَث ْوَح اَنَثَّدَح-1276□
□375□ 6368□

ثيدح :دئاوزلا يِف.ِةَبْطُخْلا َلْبَق َدي ِعْلا ً وُّلَصُي ، ُرَمُع َّمُث ، ٍرْكَب وُبَأ مث ،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
ّاللّ يَّلَص ُّيِبَّنلا ً اَك : َلاَق ؛ َرَمُع ِنْبا ِنَع ٍعِفاَن

هلاح فرعي هوبأو .دعس نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع فعضل .فيعض هدانسإ رامع نب دعس نب ِنَمْح.
َّرلا ُدْبَع

378. (1276) (6365)- İbnu (Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ve ondan sonra gelen iki halife radıyallahu anhüma hazretleri Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer İbnu'l-Hattâb, bayram namazını hutbeden önce kılarlardı." 515

AÇIKLAMA:

Bayram namazı ve hutbenin yeri ile ilgili açıklama daha önce geçti. 516

* BAYRAM HUTBESİ

511 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/78. 512 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/79. 513 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/79. 514 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/79. 515 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/80. 516 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/80.

يَّلَص يِّبَّنلا ُتْيأ َر :َلاَقَف َّجَح ُهَّنأ ؛هِيبأ ِنْع ,ِطْيَبُن َنْب َةَمَلَس ْنَع ,ٌعِيك َو اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1256 □6366 □378□

هلاح فرعي هوبأو .دعس نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِه ِريِعَب.
نَلَع بُطْخَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ

379. (1286) (6366)- Nubayt radıyallahu anh'ın anlattığına göre, "haccetmiş, haccı sırasında Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı devesi üzerinde, hutbe verirken görmüştür." 517

اَنَث . ُّيِنَا ْوَخْلا ِمِلْسُم ُنْبا ُلِيعاَمْسإ اَنَث ُّيِّق َّرلاو ٍرْمَع ِنْب ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَث .ٍرْحَب وُبَأ اَنَث .
اَنَثَّدَحـ يَنْحَي ُنْب ٍميِكَح355□ 6367□ 1258-

يِف. َماَق َّمُث ًةَد َعَق َدَعَق َّمُث ًامِئاَق َبَطَخَف .َنحضأ ْوأ ٍرْطِف َمْؤَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص
ِ ّللّ ُلوُس َر َج َرَخ :َلاَق ؛ٍرِباَج ْنَع ،ِرْيَب ُّزلا وُبَأ دقو ،ملسم نب ديعس ِهِيف ةجام ِنْبا
دانسإو . نحضأ وأ رطف موي . هلوق إ ،رباج ثيدح نم يرغضلا يِف يئاسنلا هاور :دئاوزلا

فيعض رحب وبأو .هفعض نَلَع اوعمجأ.

380. (1289) (6367)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ramazan ve Kurban bayramı (musallaya) çıktı. Orada ayakta hutbe okudu, sonra bir miktar oturdu, tekrar kalktı (ikinci hutbeyi okudu)." 518

* BAYRAM NAMAZINDAN ÖNCE VE SONRA NAMAZ

نَع ,ِبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع ْنَع ,ُّيِفِئاَّطلا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ٌعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب□ □351□ 6365□ 1282-اَنَثَّدَح ُّيِلَع

مَل َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َّ أ ;ِهِّدَج ْنَع ,ِهيِبأ□

تاقث هلاجرو .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِديِع يِف اَهَدْعَب َ َو اَهَلْبَق ِّلَصُي.

381. (1292) (6368)- Amr İbnu Şu'âyb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hiçbir bayramda bayram namazından önce ve sonra (nafile) namaz kılmamıştır (bayram namazıyla kılınan sünnet namaz yoktur.)" 519

نْب ِدَّمَحُم ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ُّيِق َّرلا و ٍرْمَع ِنْب ِ ّاللّ ِدْيَبُع ْنَع ,ِليِمَج ُنْب ُمَثْيَهْلا اَنَث□ □ □352□ 6368□ 1283-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم ُنْب يَيْحَي.

يِّ ;َلاَق : َكا َ ر ُلوُس ِ ّلل يَّلَص ُ ّاللّ ِهْيَلَع َو َمَّلَس َ َ يِّلَصُي َلْبَق ِديِعْلا اًئْيَش . َفِإَذا َر َجَع َ ِإَلى ْنَع ِءاَطَع ِنْب ِراَسَي ، ْنَع يِبَأ ٍديِعَس ِ يِرْدُخْلا

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِنْيَتَعْك َر ِ ّلَص ِهِل ِزْنَم.

382. (1293) (6369)- Ebu Saîdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bayram namazından önce hiçbir namaz kılmazdı. Evine dönünce iki rek'at namaz kılardı." 520

AÇIKLAMA:

Bayram namazına bağlı sünnet namazların olmadığı hususunda ulemâ müttefiktir. Ancak bayram namazından önce veya sonra nafile namaz kılmanın hükmünde âlimler ihtilaf eder: * Hanefiler: "Musallada bayramdan önce veya sonra nafile kılmak mekruhtur fakat bayram namazından sonra eve dönünce evde kılınabilir" der ve delil olarak 1293 numaralı hadisi gösterir. * Şâfiîler: "Bayramdan önce olsun sonra olsun namaz kılmak imama mekruhtur, cemaate değil" demiştir. * 521 Mâlikîler. "Musallada mekruhtur, caminin içinde cemaate mekruh değil imama mekruhtur" demiştir.

*** BAYRAM NAMAZINA YAYA GİTMEK**

;ِهِّدَج ْنَع ,ِهيِبأ ْنَع ,يِبَأ يِنَثَّدَح .ِدْعَس ِنْب ِراَّمَع ِنْب ِدْعَس ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب □353□ 6375□ 1284-اَنَثَّدَح ُماَشِه

دِيعْلا نَاِلإ ُج ُرْخَي ً اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ً أ□

هلاح فرعي هوبأو ،فيعض ِنَمْح َّرلا ُدْبَع :دئاوزلا يِف.ًايِشاَم ُع ِج ْرَي َو ،ًاي ِشاَم.

383. (1294) (6370)- Sa'd el-Karaz ve İbnu Ömer radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bayram namazına yürüyerek gider, yürüyerek dönerdi." 522

---

517 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/80. 518 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/80. 519 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/81. 520 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/81. 521 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/81. 522 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/82.

AÇIKLAMA:

Bayram namazına Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yaya gidip yaya döndüğüne dair başka rivayetler de var. Gerek ashab ve gerek tabiinden İslâm büyükleri mazeret olmadığı taktirde bayram namazına yayan gidip gelmeyi müstahsen addetmişler ve sünnet olduğunu söylemişlerdir. Mezhep imamları da bunun müstehab olduğunu söylemişlerdir.523

*** BAYRAMA GİDERKEN BİR YOLU, DÖNERKEN BAŞKA BİR YOLU TAKİP ETMEK**

نَع ،هِيبأ ْنَع ،ِيبَأ ِين َرَبْخأ .ِدْعَس ِن ْب ِراَّمَع ِنْب ِدْعَس ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ِراَّمَع ُنْب□
□354□ 6371 □1285-اَنَثَّدَح ُماَشِه

باَحْصأ نَلَع َّمُث .ِصاَعْلا يِبأ ِن ْب ِديِعَس ِراَد نَلَع َكَلَس ِنْيَديِعْلا نَاِلإ َج َرَخ اَذإ ً اَك َمَّلَس َو□
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ً أ ؛هِّدَج نَاِلإ َة َزْي َره يِبأ ِراَد َو ِرساَي ِنْب ِراَّمَع ِراَد نَلَع ُج ُرْخَي َّمُث .
ٍقْي َر ُز يِنَب ِقي ِرَط .ى َرْخُ' ا ِقي ِرَّطلا يِف َف َرَصْنا َّمُث .ِطيِطاَسَفْلا

دئاوزلا يِف هيلع هين امك ،هيبأو ِنَمْح َّرلا ُدْبَع فعضل فيعض دانس"ا اذه.ِط ٍَّبلا.

384. (1298) (6371)- Sa'd el-Karaz radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bayram namazlarına giderken Sa'îd İbnu Ebi'l-As'ın mahallesinden geçer, sonra çadırların bulunduğu yerden geçer, namaz dönüşünü başka bir yoldan yapar, Beni Zürayh'ten Ammâr İbnu Yâsir'in evine, oradan Ebu Hureyre'nin mahallesine, oradan Balât'a geçerek (evine gelirdi)."524

يِبأ ِنْب ِ ّاللّ ِدْيَبُع ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع ،ُلَدْنِم اَنَث . . 'ا ُنْب ُدَمْح أ اَنَثَّدَح-1355 □6372 ِباَّطَخْلا
□358ـ ز ْرَه ِر اَنَث ُدْبَع ِزَعْلا ِزي ُنْب

هيِف أَدَتْبا يِذَّلا ِقيِ رَّطلا ِرْيَغ يِف ُع ِج ْرَي َو ،ًايِشاَم َديِعْلا يِتأَي ً اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□ .
ّالّل يَّلَص ّيِبَّنلا َّ أ ؛ِهِّدَج ْنَع ،هيِبأ ْنَع ،ٍعِفا َر .6821ـ مقر ثيدحلا يِف دانس“ا اَذَه رم دقو .
ّالّل ديبع نب دَّمَحُم و لدنم ِهيِف .فيعض دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف

385. (1300) (6372)- Ebu Râfi' radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bayram namazına yaya olarak gider, dönüşü de, gittiğinden başka bir yolla yapardı."525

AÇIKLAMA:

Bayram namazıyla ilgili edeblerden biri de gidiş ve dönüş yollarını farklı kılmaktır. Alimler bu babta gelen hadisleri esas alarak, bayram namazına giderken bir yol, ondan dönerken de başka bir yol takip etmeyi müstehab addetmişlerdir. Farklı güzergâhtaki cinlerin ve insanların kişi lehine şehadet edeceği belirtilir. Bunda şeair-i İslâmiyenin teşhiri de mevcuttur.526

*** BAYRAMDA TAKLİS (ÇALGI)**

راَبْن 356 ‘ اِب اًديِع ُّي ِرَعْش ‘ ا ُضاَيِع َدِهَش :َلاَق ؛ٍرِماَع ْنَع ،ةَ َريِغُم ْنَع ،ٌكي ِرَش□ □ □
اَنَث .ٍديِعَس ُنْب ُدْي َوُس اَنَثَّدَح - 1352 □ 6373 □□

ضايعو .تاقث هلاجر دانسإ اَذَه : دئاوزلا يِف.َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالّل يَّلَص ِ ّلّل ِلوُس َر َدْنِع
ُسَّلَقُي ً اَك اَمَك ً وُسِّلَق ُت ْمُكا َرأ َ يِلاَم :َلاَقَف

لوص‘ا ةسمخلا بتكلا باحصأ نم دحأ هل جرخي مل لب ثيدحلا اَذَه ىوس ةجام ِنْبا دنع.
هل سيل يرعش ا‘

386. (1302) (6373)- Âmir rahimehullah anlatıyor: "İyâz el-Eş'ârî, Enbâr'da bir bayram namazında hazır bulunmuştu. Şöyle dedi: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında taklîs yapıldığı gibi sizi niye taklîs yapar görmüyorum?"527

ٍدْعَس ِنْب ِسْيَق ْنَع ٍرِماَع ْنَع َقاَحْسإ يِبَأ ْنَع َليِئا َرْسإ ْنَع ،ٍمْيَعُن وُبَأ اَن َث . َيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم
اَنَثَّدَح-1353 □6374 □357□

□َمَّلَس َو ِهْيَلَع َو اَّمَلَس َو إ َدْق َرأ ُهْتَيا . إ اَّيَش ُءْو َحا ِد ُ. فإ َّر َس وُل َلّل ّ ِصَلّي ّالّل ُع َلَيِه َو َسَلَّم
َلاَق : اَم اَك ً ُءْشَن َلَع َهْد ِر َسوُل ِلّل ّ ِصَلّي ّالّل ُ

اَنَثَّدَح .ٍرِماَع ْنَع ٍرِباَج ْنَع ُ اَبْيَش اَنَث .ُمدآ اَنَث .َلي ِزيِد ُنْبا اَنَث : ُأَّطَقْلا َةَمَلَس ُنْب

ُنَسَحْلا ُوبَأ َلاَق .ِرْطِفْلا َم ْوَي ُهَل ُسَّلَقُي ً اَك

مْيَعُن ُوبَأ اَنَث .ٍرْصَن ُنْب ُمِيها َرْبِإ اَنَثَّدَح َو ح .ِرِباَج ْنَع ُلِيئا َرْسِإ .تاقث هلاجرو□ .
،حيحص سيق ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف.ُه َوْحَن ِرِماَع ْنَع ،َقاَحْسِإ ِيبَأ ْنَع ، ٌكي ِرَش اَنَث

523 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/82. 524 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/82. 525 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/83. 526 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/83. 527 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/83.

387. (1303) (6374)- Kays İbnu Sa'd radıyallahu anhüma anlatıyor. "(Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından sonra) O'nun sağlığında mevcut olan her şeyi gördüm, ancak biri hariç. Görmediğim bu şey de, Ramazan bayramında onun için yapılan taklisdir."528

AÇIKLAMA:

Taklîs, def refakatinde güfte söylemektir. Daha önce de geçtiği üzere, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bazı fırsatlarda nezih bir tarzda neşe izhârını tecviz etmiştir. Bilhassa düğünlerde def refâkatinde bazı şiir ve güftelerin söylenmesi sünnet kılınmıştır. Habeşilerin bayramlarda kılınç kalkan oynamalarına izin verildiği, çocukların ve hatta -kadın dahil- büyüklerin bunları seyretmesine müsaade edildiği rivayetlerde gelmiştir, daha önce açıklandı. Mezhep imamları teğanni denen şarkı, türkü ve çalgıyı bir kısım kayıtlarla tecviz etmiştir. Şehevî duygulan tahrik eden, fuhşiyata teşvik eden, muhteva olarak meşru olmayan manalar taşıyan güfte ve çalgılar haram veya tahrimen mekruh addedilmiştir. 529

*** BAYRAMDA HARBE SÜTRE OLABİLİR**

ديِعَس ِنْب نَيْحَي ْنَع ، .ِبْه َو ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث . ٌّيِلْي‘ -1356 ِل َ ًب ُنْب ُ اَمْيَلُس ِبن َرَبْخأ□
ا ِديِعَس ُنْب ُ و ُراَه اَنَثَّدَح ـ6378 □355□

يِف يزملا هازع :دئاوزلا يِف.ٍةَب ْرَحِب ًارِتَتْسُم تَّلَصُمْلاِب َديِعْلا تَّلَص َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ
يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ أ ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع

.تاقث هلاجرو حيحص ةجام ِنْبا دانسإو .انتياور يِف سيلو ،يئاسنلل فارط ا‘

388. (1306) (6375)- Hz. Enes anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Musalla'da bir harbeyi sütre yaparak bayram namazını kıldı."530

*** KADINLAR BAYRAM NAMAZINA GİDER**

سِباَع ُنْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع ،َةاَط ْرأ ُنْب ُجاَّجَح اَنَث .ٍثاَيِغ ُنْب ُصْفَح اَنَث .ٍديِعَس ُنْب ِ□ □ □
ّاللّ ُدْبَع اَنَثَّدَح-1358 □6376 □358□

□ نَع ِنْبا ِسأَّبَع ؛ٍ أ َّ لانَّبِيّ صَلَّي اللّ ّ ُعَلَيْه ِو َسلَّم َ كاَ ً يَخْر ِج

ةاطرأ نب جاجح سيلدتل ،فيعض سابع ِنْبا ثيدح :دئاوزلا يِف. ِنْيَديِعْلا يِف ُهَءاَسِن َو. ِهِتاَنَب

389. (1309) (6376)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, her iki bayramda da kızlarını ve hanımlarını (musallaya) çıkarırdı." 531

*** BİR GÜNDE İKİ BAYRAM**

نْب ِزي ِزَعْلا ِدْبَع ْنَع ،ُّيِّبَّضلا ُة َريِغُم يِنَثَّدَح . ُةَبْعُش اَنَث . ُةَّيِقَب اَنَث . ُّي ِصْم ِحْلا ىَّفَصُمْلا□
□385□ 6377□ 1311-اَنَثَّدَح ُمَّدَحُم ُنْب

ءاَش ْنَمَف .اَذَه ْمُكِم ْوَي يِف ِ اَديِع َعَمَتْجا : َلاَق هنأ ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ ي َّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر□
ْنَع ،ٍسأَّبَع ِنْبا ْنَع ،ِحِلاَص يِبَأ ْنَع ،ِعْيَف ُر َة َريِغُم ْنَع ،ُةَبْع ُش اَنَث . ُةَّيِقَب اَنَث . ِهِّب َر ِدْبَع
ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .يَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح. ُّاللّ َءاَش ً إ ً وُعِّمَجُم اَّنإ َو . ِةَعُمُجْلا َنِم ُهأ َزْجأ

دئاوزلا يِف . ُه َوْحَن ،َمَّلَس َو ِهْيَل َع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع ،َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ،ِحِلاَص يِبَأ ْنَع:
ِّيِّبَّضلا ،ْنَع ِدْبَع ِزَعْلا ِزي ِنْب ُر ِعْيَف،ٍ

دانس“ا اَذِهب ىفصملا نب دَّمَحُم نع هننس يِف دواد وُبَأ هاورو .تاقث ُهُلاَج ِر و حيحص.
هدانسإ

390. (1311) (6377)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizin şu gününüzde iki bayram bir araya gelmiştir: Dileyene, bayram namazı cuma namazının da yerini tutar. (Ancak) biz, cum'a namazını da kılacağız."

Benzer bir rivayet Ebu Hureyre radıyallahu anh'tan da yapılmıştır. 532

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bayram gününün cuma'ya rastlaması haliyle ilgilidir. Cum'a günü mü'minin bayramı olması haysiyetiyle iki bayram bir araya gelmiş olmaktadır. Bu durumda bayram namazı kılınınca, ayrıca cum'a namazı

farz olmaktan çıkmakta, dileyenin cum'a kılacağı, dileyenin öğle namazı kılacağı, ancak cum'a kılmanın 533 efdaliyeti belirtilmektedir.

528 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/84. 529 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/84. 530 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/84. 531 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/85. 532 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/85. 533 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/85.

؛ َرَمُع ِنْبا ِنَع ،ٍعِفاَن ْنَع ، َرَمُع ِنْب ِزيِزَعْلا ِدْبَع ْنَع ٍّيِلَع ُنْب ُلَدْنَم اَنَث . َس ِّلَغُمْلا ُنْب ُة َراَبُج
اَنَثَّدَح-1312 □6375 □381ـ َءاَش ْنَم َو .اَهِتْأَيْلَف ُةَعُمُجْلا ِتْأَي ْ أ َءاَش ْنَم :َلاَق َّمُث ،
ِساَّنلاِب َّنَلَصَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللّ يَّلَص ِ للّ ِلوُس َر ِدْهَع يِلَع َ اَديِع َعَمَتْجا :َلاَق

لدنمو ةرابج فعضل فيعض :دئاوزلا يِف.ْفَّلَخَتَيْلَف َفَّلَخَتي ْ أ.

391. (1312) (6378)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında iki bayram (cuma ve bir bayram) aynı günde birleşti. Aleyhissalâtu vesselâm bayramı kıldırdı, sonra da: "Dileyen cumaya da gelsin, dileyen de gelmesin" buyurdular."534

*** BAYRAMDA SİLÂH TAŞIMAK**

ءاَطَع ْنَع ،ٍجيَرُج ِنْبا َنَع ،ٍداَيِز ُنْب ُليِعاَمْسإ اَنَث .ٍحيِجَن ُنْب ِلئاَن اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب□
ِسوُدُقْلا ُدْبَع اَنَثَّدَح-1314 □6378 □382□

ةَرْضَحِب اوُنوُكَي ْ أ َّاِإ ِنْيَديِعْلا يِف ِم َ ْس“ا ِدَبِل يِف ُح َ َّسلا َسَبْلَي ْ أ َىَهَن َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□
ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا َّ أ ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع

افيعض امهو ،دايز نب ليعامسأو حيجن نب لئان هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِّوُدَعْلا □.

392. (1314) (6379)- İbnu Abbas radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, düşman karşısında olmadıkça İslâm memleketlerinde, her iki bayramda silah kuşanılmasını yasakladı." 535

AÇIKLAMA:

Alimler, başka hadisleri de göz önüne alarak, "başkalarını rahatsız edecek Şekilde veya herhangi bir maslahat olmaksızın sırf çalım satmak için silah taşımak mekruhtur" diye kayıtlamışlardır. Emniyet için, tâlim için veya bir başka meşru, ma'kul maslahat için, bayramlarda dahi silah taşınabileceği belirtilmiştir. 536

*** BAYRAM GUSLÜ**

اَك :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ً، ا َرْهِم ِنْب َ وُمْيَم ْنَع ،ٍمِيَمت ُنْب ُجاَّجَح اَنَث .ِسِّلَغُمْلا ُنْب ُة □□
َراَبُج اَنَثَّدَح-1318 □6355 □383□

نَحْض‘ا َم ْوَيو ِرْطِفْلا َم ْوَي ُلِسَتْغَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َ ارهم نب َ. وميم نع نور :يليقعلا َلاَق.اضيأ فيعض ميمت نب جاجحو .فيعض وهو ،ةرابج ِهِيف دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف

هكافلا هدج نع ،اهيلع عباتي ،ثيداحأ.

393. (1315) (6380)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ramazan bayramında da Kurban bayramında da guslederdi.537

نْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ْنَع .ُّيِمَطْخْلا ٍرَفْعَج وُبَأ اَنَث .ٍدِلاَخ ُنْب ُفُس ْوُي اَنَث .ُّيِمَضْهَجْلا ٍّيِلَع ُنْب□
ُرْصَن اَنَثَّدَح-1316 □6351 □384□

م ْوَي َو ِرْطِفْلا َم ْوَي ً اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ أ ؛ٍةَبْحُص ُهَل ْتَناَك َو□ ٍ،دْعَس ِنْب ِهِكاَفْلا ِهِّدَج ْنَع ٍ،دْعَس ِنْب ِهِكاَفْلا ِنْب َةَبْقُع .نيعم ِنْبا ِهِيف َلاَق .دلاخ نب فسوي ِهِيف هدانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف.ِماَّي‘ا ِهِذَه يِف ِلْسُغْلاِب ُهَلْهأ ُرُمأَي ُهِكاَفْلا ً اَك َو .َةَف َرَع َم ْوَي َو ِرْحَّنلا

ثيدحلا عضي ً اَك :نباح ِنْبا َلاَق و .دحاو ريغ هبّذكو تلق :يدنسلا َلاَق .قيدنز ،ثيبخ ،باّذك.

394. (1316) (6381)- Sohbet şerefine eren Fâkih İbnu Sa'd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ramazan bayramında, Kurban bayramında, Arefe gününde yıkanırdı. Fâkih de o günlerde yıkanmalarını aile halkına emrederdi."538

*** NAFİLELER KAÇ REKAT?**

ة َرْضِن يِبَأ ْنَع ِّيِدْعَّسلا َ اَيْفُس يِبَأ ْنَع ,ِلْيَضُف ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ُّيِناَدْمَهْلا َقاَحْسإ ُنْب ُ و□□ □388□ 6352□ 1324-اَنَثَّدَح ُراَه

يدعسلا َ ايفس وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٌةَميَلْسَت ِنْيَتَعْك َر ِّلُك يِف : َلاَق ُهَّنأ ؛َمَّلَس َو. ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع ,ِديِعَس يِبَأ ْنَع

ثيدحلا فيعض هنأ ىَلَع اوعمجأ : ربلا دبع ِنْبا َلاَق.

395. (1324) (6382)- Ebu Saîd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her iki rek'atte bir selam vermek vardır." 539

AÇIKLAMA:

Nafile namazları kılarken kaç rek'atte bir selam vermek gerektiği alimlerce ihtilaflıdır. Zira bu mevzuya temas eden rivayetler arasında bazı farklar var:

* Ebu Hânîfe'ye göre: "Her dört rek'atte bir selam vermek efdaldir." * Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre "Gece nafilelerinde her iki rek'atte bir, gündüz nafilelerinde ise her dört rek'atte bir selam vermek efdaldir."

* İmâm Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel: "Bütün nafilelerde her iki rek'atte bir oturup selam vermek efdaldir." demişlerdir.

* İmam Mâlik, bu meselede Şâfiî ve Ahmed gibi hükmeder, ayrıca dört rek'atte selam vermenin mekruh olduğunu söyler.540

*** KIYAMU'L-LEYL (GECE NAMAZI)**

و ٍرْمَع ُنْب ُدَّمَحُم َو ،ٍرَفْعَج ُنْب ًساَّبَعْلا َو ، ِحاَّبَّصلا ِنْب ِدَّمَحُم ُنْب ِنَسَحْلا َو ,ِدَّمَحُم ُنْب ُرْيَه ُز اَنَثَّدَح-1332 □6353 □386ـ يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ِ؛ ّاللّ ِدْبَع ِنْب ٍرِباَج ْنَع ،ِهيِبأ ْنَع ،ِرِدَكْنُمْلا ِنْب ِدَّمَحُم ُنْب ُفُس ْوُي اَنَث .َد ُواَد ُنْب ُدْيَنُس اَنَث :اوُلاَق ؛ُّيِناَثَدْحلا

---

534 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/86. 535 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/86. 536 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/86. 537 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/87. 538 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/87.

م ْوَي ًاريِقَف َلُج َّرلا ُك ُرْتَت ِلْيَّللاِب ِم ْوَّنلا َة َرْثَك َّ إَف .ِلْيَّلاِب َم ْوَّنلا ِرِثْكُت َ ! َّيَنُب اَي : □ً
اَمْيَلُسِل َد ُواَد ِنْب َ اَمْيَلُس ُّمُأ ْتَلاَق : َمَّلَس َو ِه ْيَلَع ُ ّاللّ هدروأ ثيدحلا اَذَه :يطويسلا َلاَق و.
َ افيعض امهو ،دَّمَحُم نب فسوي هخيشو دواد نب دينس هيف دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف.
َةَماَيِقْلا

حلاص :ةعرز وُبَأ ِهيِف َلاَق تلق :يدنسلا َلاَق. كورتم هنإف ،ردكملا نب دَّمَحُم نب فسويب
هلهأو ،تاعوضوملا يِف يزوجلا ِنْبا

هب سأب هنأ وجرأ : يدع ِنْبا َلاَق و .ثيدحلا.

396. (1332) (6383)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hz. Davud'un oğlu Hz. Süleyman'ın annesi, oğlu Süleyman'a: "Ey oğlum! Geceleyin fazla uyuma! Zira geceleyin fazla uyku, kişiyi Kıyamet günü fakir bırakır" demiştir." 541

*** KUR'ÂN'I GÜZEL SESLE OKUMAK**

يِبَأ ِنْبا َنَع ،ٍعِفا َر وُبَأ اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث .ُّيِقْشَمِّدلا َ ا َوْكَذ ِنْب ِريِشَب ِنْب َدَمْحأ
ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَثَّدَح-1337 □6354 □387ـ ؟ َتْنأ ْنَم : َلاَقَف .ِهْيَلَع ُتْمَّلَسَف ،ُه َرَصَب َّفُك
ْدَق َو ،ٍصاَّق َو يِبَأ ُنْب ُدْعَس اَنْيَلَع َمِدَق : َلاَق ،ِب ِئاَّسلا ِنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ْنَع ،َةَكْيَلُم

هْيَل َع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْعِمَس .ِ آرُقْلاِب ِت ْوَّصلا ُنَسَح َكَّنأ يِنَغَلَب .ي ِخأ ِنْبِاب□
ًابَح ْرَم : َلاَقَف .ُهُت ْرَبْخَأَف

يِف. اًنِم َسْيَلَف ،ِهِب َّنَغَتَي ْمَل ْنَمَف .ِهِب ا ْوَّنَغَت َو .ا ُوكاَبَتَف اوُكْبَت ْمَل ْ إَف .اوُكْبَاف
َو َمَّلَس َيُقوُل : إ َّ اَذَه آرُقْلا َ نَز َل ِبَح ْزُ ٍ . فَإِذَا َق َرأُتُمُوهُ

كورتم فيعض عفار نب ليعامسإ همسا .عفار وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا.

397. (1337) (6384)- Abdurrahman İbnu's-Sâib anlatıyor: "Sa'd İbnu Ebi Vakkas yanımıza geldi. Gözü kapanmış idi. Kendisine selam verdim.

"Sen kimsin?" dedi. Kendimi tanıttım. Bunun üzerine dedi ki: "Kardeşim oğluna merhaba! Duydum ki senin Kur'ân okumaya güzel sesin varmış. Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı dinledim. Demişti ki: "Şu Kur'ân hüzünlü olarak nazil oldu, öyleyse onu okuyunca ağlayın. Eğer ağlayamazsanız ağlamaya çalışın ve onu güzel okuyun. Onu güzel okumaya gayret etmeyen bizden değildir." 542

AÇIKLAMA:

Kur'ân'ın teğanni ile okunması, ağır ağır ve tecvid kaidelerine uygun olarak, sesini güzelleştirerek okunmasıdır. Kur'ân-ı Kerim okunuş yönüyle de diğer kitaplardan ayrılmalıdır. Teğanninin lügat manasını esas alarak, Kur'ân'ı musiki nağmeleriyle okumak, bazı alimlerce hadisin zahirine binaen caiz addedilmiş ise de, çoğunluk caiz görmemiştir. Bilhassa, harflerin mahrecini değiştirecek, tecvidin sınırlarını aşacak teğanninin haramlığında ittifak vardır.

Kur'ân'ın hüzünlü olarak nazil olması, Kur'ân'ın kalplere tesir eden gözleri yaşartan ulvî manalarla dolu olarak inmiş olmasıdır. Onu huşu içinde tefekkürle okuyana tesir eder, gözleri yaşartır. Kur'ân-ı Kerim'i böylesi bir halet-i ruhiye ile dinlemek ve okumak esastır. 543

---

539 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/87. 540 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/87-88. 541 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/88. 542 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/89. 543 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/89.

دْبَع َعِمَس ُهَّنأ َ؛ اَيْفُس يِبَأ ُنْب ُةَلْظَنَح اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث .ُّيِقْشَمِّدلا ً اَمْثُع ُنْب□
ُسأَّبَعْلا اَنَثَّدَح-1335 □6358 □385□

اللّ يَّلَص ِ ّللِ لِوُس َر ِدْهَع ىَلَع ُتأَطْبأ : تَلاَق ،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِج ْو َز□ □
،َةَشِئاَع ْنَع ُثِّدَحُي ّيَ ِحَمُجْلا ٍطِباَس َنْب ِنَمْح َّرلا ِهِت ْوَص َو ِهِتَءا َرِق َلْثِم ْعَمْسأ ْمَل
َكِباَحْصأ ْنِم ٍلُج َر َةَئا َرِق ُعِمَتْسأ ُتْنُك : ُتْلُق ؟ِتْنُك َنْيأ : َلاَقَف ُتْئ ِج َّمُث .ِءاَشِعْلا َدْعَب ًةَلْيَل
َمَّلَس َو ِهْيَلَع

يِتَّمُأ يِف َلَعَج يِذَّلا ِ ّللَّدْمَحْلا .َةَفْيَذُح يِبَأ َل ْوُم ،ٌمِلاَس اَذه : َلاَقَف ّيَلِإ َتَفَتْلا َّمُث .ُهَل
عَمَتْسا ىَّتَح ُهَعَم ُتْمُق َو َماَقَف : ْتَلاَق .ٍدَحأ ْن ِم

اَذه َلْثِم .

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِف.

398. (1338) (6385)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sağlığında bir gece, yanına gitmekte ağır kaldım ve sonra geldim. "Nerdeydin?" buyurdu. "Ashabından birinin kıraatını dinliyordum. Onunki kadar güzel bir kıraati ve sesi hiç kimsede görmedim" dedim. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm kalktı, onunla ben de kalktım. Gidip onun kıraatini dinledi. Sonra bana dönüp: "Bu, Sâlim Mevlâ Ebu Huzeyfe'dir. Ümmetim içerisinde böylelerini var eden Allah'a hamdolsun!" buyurdular." 544

AÇIKLAMA:

Salim Mevla Ebu Huzeyfe İran asıllıdır. İstahrlıdır. Ashabın büyüklerinden ve fazıllarındandır. Esas itibariyle, Ebu Huzeyfe'nin karısı olan Sübeyte isminde bir kadının azadlısıdır. Sübeyte azad edince Salim, onun kocası Ebu Huzeyfe'yi kendisine veli ittihaz etti. Ebu Huzeyfe de Salim'i evlat edindi. Bu sebeple Salim muhacir sayılmıştır. Diğer taraftan eski sahibesi

Sübeyte, Ensariye olması sebebiyle de Sâlim ensari sayılmıştır. Ebu Huzeyfe'ye nisbeti sebebiyle aynı zamanda Kureyşî sayılmış, asıl itibariyle İranlı olduğu için de Acem (=yabancı) sayılmıştır. Ebu Huzeyfe onu, evlat edindikten sonra oğlu bilmiş, kardeşinin kızı Fatıma bintu'l-Velid İbnu Utbe ile evlendirmiştir. Sâlim radıyallahu anh Bedir, Uhud, Hendek ve diğer gazvelerin hepsinde Resûlullah'la birlikte bulunmuştur. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Kur'ân'ı dört kişiden alın..." tavsiyesinde Sâlim'i de zikrettiği için Kurrâdan sayılmıştır.

Sâlim Medine'ye Hz. Peygamber'den önce hicret etmişti. Medine'de muhacirlerin imamı idi. Hz. Ömer dahil bütün muhacirler arkasında namaz kılarlardı. Çünkü o, Kur'ân'ı hepsinden çok ezberlemişti. Hz. Ömer radıyallahu anh Sâlim'i çok sever, hep takdirlerini ifade ederdi. Öyle ki vefatı sırasında yerine geçecek halifenin tesbitini şurâya havale ederken: "Eğer Salim sağ olsaydı, Şurâya hacet duymaz (onu halife nasbeder)dim" demiştir.

Sâlim Yemame savaşında şehid düşmüştür. Hafızların ölümüne çok üzülen Hz. Ömer, Sâlim'in de şehid düşmesiyle, "Kur'ân daha önceki mukaddes kitapların akıbetine uğrayacak, aslı kaybolacak" diye telaşlanarak Halife Hz. Ebu Bekr'e müracaat ederek Kur'ân'ın bir kitap halinde tedvinini talep etmiş ve böylece Kur'ân'ın kitap haline getirilmesi gibi İslâm tarihinin en hayırlı işlerinden birine Sâlim radıyallahu anh'ın şehadeti vesile olmuştur.

İbnu'l-Esîr'in Üsdü'l-Gâbe'de kaydettiği bir menkîbe şöyledir: "Yemame harbi sırasında sancağı muhafaza vazifesi Sâlim'e teklif edilir. Ancak bazıları da: "Hayır, sana bir zarar gelebilir, başka birine verelim" derler. O: "Ben bundan korkarsam, kötü bir Kur'ân hamili olurum" der ve sancağı alır. Savaş sırasında sağ elini kaybeder. Sancağı sol eline alır. Sol eli de kesilir, o sancağı kucaklar ve Al-i İmran: 144-146) ayetlerini okur. Yere yıkılıp savaşamaz hale gelince arkadaşlarına: "Ebu Huzeyfe ne yaptı?" diye sorar. "Öldürüldü!" denince bir başka şahsı ismen zikredip "ne yaptı?" diye sorar, onun da öldürüldüğü söylenince "Beni ikisi arasına yatırın" der radıyallahu anhüm. 545

نَع ،ٍعَّمَجُم ِنْب َلِيعاَمْسإِ ُنْب ُمِيها َرْبِإ اَنَث .ُّيدَمْلا ِرَفْعَج ُنْب ِّاللّ ُدْبَع اَنَث .ُري ِرَّضلا ِذاَعُم□
ُنْب ُرْشِب اَنَثَّدَح-1338 □6356 □388ـ ،ُأ َرْق َي ُهوُمُتْعِمَس اَذِإ يِذَّلا َ، آرُقْلاِب ًات ْوَص
ِساَّنلا ِنَسحَأ ْنِم َّ إ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍرِباَج ْنَع ،ِرْيَب ُّزلا يِبَأ

هنع ىوارلاو ،عمجم نب ليعامسإ نب َميِها َرْبِإ فعضل فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. ّاللّ.
َىشْخَي ُهوُمُتْبِسَح

399. (1339) (6386)- Hz. Câbir anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kur'ân'ı okumada sesçe insanların en güzeli o kimsedir ki, okurken kendisini dinlediğiniz vakit, Allah'tan korktuğu kanaatine varırsınız." 546

نَع ِ، ّاللّ ِدْيَبُع ُنْبا ُلِيعاَمْسإ اَنَث .ُّيِعا َز ْو ْألا اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُدِيل َوْلا اَنَث .ُّيِلْم َّرلا ٍدِيعَس□
ُنْب ُدِشا َر اَنَثَّدَح-1345 □6357 □455□

ت ْوَّصلا ِنَسْحلا ِلُج َّرلا َىلِإ اَنَذأ ُّدَشأ ِ ّللّ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق□
ٍدْيَبُع ِنْب َةَلاَضَف ْنَع ،َة َرْسَيَم ْو َم ٍ؛

نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِهِتَنْيَق َىلِإ ِةَنْيَقْلا ِب ِحا ِصَ ْنِم ،ِهِب ُرَهْجَي ِ آرُقْلاِب.

544 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/90. 545 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/90-91. 546 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/91.

400. (1340) (6387)- Fedâle İbnu Ubeyd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri, güzel sesle Kur'ân'ı açıktan okuyan kimseyi dinleme hususunda, güzel sesli cariyesini dinleyen erkekten daha çok alâka sahibidir." 547

□6355 ةَرْي َرُه يِبَأ ْنع ،ةَمَلَس يِبَأ ْنَع ،وٍرْمَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث ً و ُراَه ُنْب ُدي 1341- . . :
ِزَي اَنَث نَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح ـ451□

اَذه َيِتوُأ ْدَقَل : َلاَقَف .ٍسْيَق ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع :ليقف ؟اَذه ْنَم : َلاَقَف ٍلُج َر ةَءا َرَق َعِمَسَف َد
ِجْس َمْلا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلَخَد : َلاَق يئاسنلا يفو .ةديرب ثيدح نم
ملسم يفو .ىسوم يِبَأ ثيدح نم نيحيحصلا يِف هلصأ تلق :دئاوزلا يِف. َد ُواَد ِلآ ِريِما َزَم ْنِم

تاقث هلاجر ،ةَ َرْي َرُه يِبَأ ثيدح دانسإو .ةشئاع ثيدح نم.

401. (1341) (6388)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün mescide girince bir kimsenin kıraatini işitmişti: "Bu kim?" diye sordu. "Abdullah İbnu Kays!" denilince: "Buna Âl-i Davud'un mizmarlarından (nağmelerinden) bir mızmar verilmiştir" buyurdular." 548

*** GECE NAMAZINDA KIRAAT**

ةَدْعَج ِنْب . ٌعيِك َو : َاَق . -1348 □6358 □452 نَيْحَي ْنَع ِء ًَعْلا يِبَأ ْنَع ٌرَعْسِم اَنَث□□
ٍدَّمَحُم ُنْب ٍّيِلَع َو ،ةَبْيَش يِبَأ ٍرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح ـ

دانسإ :دئاوزلا يِف. يِشي ِرَع نَلَع اَنأ َو ِلْيَّللِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َةَءا َرِق ُعَمْسأ
ٌتْنُك : ْتَلاَق ؛ِبلاَط يِبَأ ِتْنِب ئِناَه ّمُأ ْنَع

ىربكلا يِف يئاسنلاو ،لئامشلا يِق يذمرتلا هاورو .تاقث هلاجرو .حيحص.

402. (1349) (6389)- Ümmü Hâni Bintu Ebi Talib radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben evimin damında iken, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın geceleyin (namazda) okuduğu Kur'ân'ı işitirdim." 549

تَلاَق ؛ةَجاَجَد ِتْنِب َة َرْسَج ْنَع ِ، ّاللّ ِدْبَع ِنْب َةَماَدُق ْنَع ،ٍديِع َس ُنْب نَيْحَي اَنَث .ٍرْشِب□ :
وُبَأ ، ٍفَلَخ ُنْب ِرْكَب-1385 □6385 □453□

ا َو .اَهُدِّد َرُي َحَبْصأ ّتَح ٍةَيِأب َمَّلَسŒمُهَل ْرِفْغ َت ُ إ َو ، َكُداَبِع ْمُهَّنأَف ْمُهْبِّذَعُت ُ إ : ُةَي□
َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َماَق : ُلوُقَي ٍّرَذ اَبأ ُتْعِمَس ِنْباو ،دنسملا يِف دمحأو ،ىِركلا يِف
يئاسنلا هاور : َلاَق مث .تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ُميِكَحْلا ُزي ِزَعْلا َتْنأ
َكَّنِإَف هدنع احيحص َ وكي َ أ يضتقي ةميزخ ِنْبا نع نلعن مدقت امو تلق :يدنسلا
َلاَق.حيحص : َلاَق و مكاحلاو ،هحيحص يِف ةميزخ

لمأتيلف.

403. (1350) (6390)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sabah oluncaya kadar namazda bir ayeti tekrarlayıp durdu. O ayet şudur: "Eğer sen onlara azab edersen onlar senin kullarındır. Eğer onları affedersen muhakkak ki sen azizsin, hakimsin" (Maide 118).550

AÇIKLAMA:

Son iki hadis gece namazlarında kıraatın sesli olabileceğine delil kılınmıştır. Ümmü Hâni, bu sesi evinin damından işitebilmiştir. Ayrıca sonuncu hadis, namazda bir ayetin tekrar tekrar okunabileceğine delil olmaktadır. 551

*** GECE KAÇ REKAT TEHECCÜT?**

ح . َةَشِئاَع ْنَع ،َة َو ْرُع ْنَع ،َي ِرْه ُّزلا ْنَع ،ٍبْئِذ يِبَأ ِنْبا ِنَع ،ُةَبَاَبَش اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ٍرْكَب ُوبَأ
اَنَثّدَح-1385 □6381 □454□

يِبَأ ُتيِدَح اَذكهو . َةَشِئاَع ْنَع َة َو ْرُع ْنَع ،ِّي ِرْه ُّزلا ِنَع ُّيِعا َز ْو ُ ّا اَنَث . ُديِل َوْلا اَنَث . ٌّيِقْشَمِّدلا
َمي ِها َرْبِإ ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَثّدَح و ُمِّلَسُي . ًةَعْك َر َة َرْشَع َىدَحإ ، ِرْجَفْلا َىلِإ ِءاَشِعْلا ِة َ َص
ْنِم َغُرْفَي ْ أ َنْيَب اَم ،يِّلَصُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َ اَك : ْتَلاَق . ٍرْكَب َن ِم ُ ِّذَؤُم ُلا
َتَكَس اَذِإَف ،ُهَسأ َر َعَف ْرَي ْ أ َلْبَق ،ًةَيآ َنيِسْمخ ْمُكُدَحأ ُأَرْقَي اَم ِرْدَقِب ،ًةَدْجَس َّنِهيَف
ُدُجْسَي َو . ٍةَد ِحاَوِب ُرِتوُي َو . ِنْيَتَنْثا ِّلُك يِف

هضعب ملسم ىور .تاثث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِنْيَتَفيِفَخ ِنْيَتَعْك َر َعَك َرَف.
‘ماَق ،ِحْبُّصلا ِة َ َص ْنِم ِل َّو ُ ّا ِ اَذ ا

404. (1358) (6391)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yatsı namazından boşaldığı vakitten fecr vaktine kadar onbir rek'at namaz kılardı, her iki rek'atte bir selam verirdi, bir rek'atle de vitirde bulunurdu (yani tek kılardı). Bütün rek'atler sırasında, secdeleri öyle uzun tutardı ki, siz bu secde

547 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/91. 548 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/92. 549 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/92. 550 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/93. 551 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/93. esnasında, daha başını kaldırmadan elli ayet okuyabilirdiniz. Müezzin sabah namazının birinci ezanını tamamlayınca kalkar, hafif iki rek'at namaz kılardı." 552

*** GECENİN EN EFDAL VAKTİ**

اَنَث .ٍرفْعَج ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث :اوُلاَق .ِديِل َوْلا ُنْب ُدَّمَحُم َو ،ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم َو .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثّدَح-1364 □6382 □458□

دْبَع ْنَع ،ٍقْلَط ِنْب َدي ِزَي ْنَع ،ٍءاَطَع ِنْب َنلْعَي ْنَع ،ُةَبْعُش□

؟ َكَعَم َمَلْسأ ْنَم !ِّللّ َلوُس َر اَي :ُتْلُقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتيَتأ :َلاَق ؛َةَسَبَع ِنْب و ِرْمَع ْنَع ،ِّينامَ َلْيَبْلا ِنْب ِنَمْح َّرلا نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع :دئاوزلا يِف .ُطَس ْو ُا ِلْي َّللا ُف ْوَج . ْمَعَن َلاَق ؟ى َرْخُأ ْنِم ِ ّاللّ َىلِإ ُب َرْقأ ٍةَعاَس ْنِم ْله :ُتْلُق ٌدْبَع َو ٌّرُح :َلاَق

ليسارملا نوري :َ ابح ِنْبا َلاَق .قلط نب ديزيو ،فرس نم إ ةباحصلا نم دحأ نم عمس هنأ. فرعي :ليق ينامليبلا

405. (1364) (6392)- Amr ibnu abese radıyallahu anh anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Kim seninle birlikte (ilk defa) Müslüman oldu?" diye sordum. "Bir hür, bir köle!" buyurdular. Ben: "Allah'a daha yakın (olunan) bir saatta mı?" dedim, "Evet, gecenin son yarısı (Allah'a daha yakın olunan saattir" buyurdular."553

؛َةَشِئاَع ْنَع ،ِد َوْس ُا ِنَع ،َقاَحْسإ يِبَأ ْنَع ،َليِئا َرْسإ ْنَع ِ، ّاللّ ُديْبُع اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ِرْكَب وُبَأ اَنَثّدَح-1368 □6383 □456□

وبأو .تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا ي .ِف ُة َر ِخآ َيْحُي َو ،ِلْيَّللا َل َّوأ ُماَنَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً اَك :ْتَلاَق

اخيشلا هل نور يرط نمو .طتخ ُا لبق هنع نور ليئرسإ َ إف ،ةرخأب طلتخا َ إو ،قاحسإ □.

406. (1365) (6393)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gecenin evvelinde uyur, son kısmını (ibadetle) ihya ederdi." 554

ريِثَك يِبَأ ِنْبا ْنَع ،َيْح َي ْنَع ،ِّيِعا َز ْو ُا ِنَع ،ِبَعْصُم ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب□ □

□457□ 6384□ 1367-اَنَثّدَح وُبَأ

لِهْمُي ُ"اللّ ّ إ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ"اللّ يَّلَص ِ"للّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ٌّيِنَهُجْلا ةَعاَف ِر ْنَع ، ِراَسَي□ .
ِنْب ِءاَطَع ْنَع ،ةَنوُمْيَم ِيبَأ ِنْب ِل َه ْنَع يِن ْرِفْغَتْسَي ْنَم . ِهِطْعُأ يِنلَأْسَي ْنَم . ُهَل ْب ِجَتْسأ
يِنُعْدَي ْنَم .ي ِرْيَغ يِداَبِع ّنَلأْسَي َ : َلاَق . ُهاَثُل ُث ْوأ ُهُفْصِن ِلْيَّللا َنِم َبَهْذ اَذِإ ىَّتَح يعاَزو‘ا نع
هثيداحأ ةماع :دَّمَحُم نب حلاص َلاَق .فيعض ،بعصم نب محمد هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف.
ُرْجَفْلا َعُلْطَي ىَّتَح . ُهَل ْرِفْغأ

ةبولقم.

407. (1367) (6394)- Rıfâ'atü'l-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri gecenin yarısı veya üçte ikisi geçinceye kadar (günahların kaydını) geciktirir. Sonra: "Sakın kullarım benden başkasından bir talepte bulunmasınlar! Kim ben Azimüşşân'dan talep ederse, isteğine icabet eder, duasını kabul ederim. Kim benden talepte bulunursa, ona istediğini veririm. Kim benden af dilerse onu affederim, bu hal fecir doğuncaya kadar devam eder" buyurur." 555

*** AKŞAM YATSI ARASI NAMAZ**

ُنْب ِعيِنَم .ِ اَنَث يِعَقْوُب ُنْب َوْلا ُديِل ِدَمْلا يِنيِّ ْنَع ِماَشِه ِنْب ُر ْو َة ْنَع ِهيِبأ ْنَع ،ةَشِئاَع ْنَع؛
ُدَمْحأ اَنَثّدَح-1373 □6388 □455ـ هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف .ِةَّنَجْلا ِيف ًاتْيَب ُهَل ُ"اللّ
تَلاَق : َلاَق َر ُسوَل ّلِل : ْنَم َصَلّى ،َنْيَب اْلَمْغِر َب َو اْلِعَشاِء ِعْشِر يَن َر ْكَعًة ،َبَن

ثيدحلا عضي ً اَك و ،نيبّاذكلا نم :دمحأ مام“ا ِهيِف َلاَق .هفعض َنلَع اوقفتا ،ديلولا نب.
بوقعي

408. (1373) (6395)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim akşamla yatsı arasında yirmi rek'at namaz kılarsa Allah ona cennette bir köşk yapar."556

*** EVDE NAFİLE**

ِيبَأ□ اَنَث ،ةَبْيَش ُوبَأ ا‘ َحوَص ِ، ْنَع َطاِر ٍق ْنَع َعاِص ِم ْبِن َعَمِر ٍو؛ َقاَل : َخَرَج َنَفٌر ِم ن
□86□ 1378□ 458-اَنَثّدَح وُبَأ َبْكِر ُنْب

□َلهُم ْمِم ّنَأ ْمُتنِ َقاُلو: ْنِم َأْهِل اْلِعَر ِاق . َقاَل : َفَبِإذ ٍ ُجَءْتُم . َنَعْم :اولاَق . َلاَق : َفَسَأُلوه ْنَع
َأْهِل اْلِعَر ِاق ِإَلى ْعَمَر . َفَلَّما :َقِدُمو اَعَلْيِه ، َلاَق

او رٌّونَف .رٌونَف .ِهِتْيَب يِف ُلُج َّرلا ُةَ َص ّأَماُ : َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل َلوُس َر
ُثلأَس : ُرَمُع َلاَقَف .ِهِت ْيَب يِف ِلُج َّرلا ُةَ َص ، َقاَحْسإ يِبَأ ْنَع ،َةَسْيَنُأ يِبَأ ِنْب ِدْي َز ْنَع و
ِرْمَع ُنْب ِّالل ُدْبَع اَنَث : َلاَق .ٍرَفْعَج ُنْب ِ ّالل ُدْبَع اَنَث .ِنيَسُحْلا يِبَأ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح.
ْمُكَتوُيُب

[552] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/93.
[553] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/94.
[554] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/94.
[555] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/94-95.
[556] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/95.

َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ّيِبَّنلا ْنَع ،باَّطَخْلا ِنْب َرَمُع ْنَع ،باَّطَخْلا ِنْب َرَمُع َل ْوَم ، ٍرْيَمُع ْنَع□□
،و ٍرْمَع ِنْب ِم ِصاَع ْنَع

يليقعلا هركذ ،فيعض وهو ،ورمع نب مصاق نَلَع نيقيرطلا رادم :دئاوزلا يفو .نيقيرطب
فنصملا هركذ دق ثيدحلا. ُه َوْحَن

هثيدح تبثي مل : يراخبلا َلاَق َو .ءافعضلا يِف.

409. (1375) (6396)- Asım İbnu Amr anlatıyor: "Irak ahalisinden bir grup, Hz. Ömer'e gitmek üzere yola çıktı. Yanına geldikleri vakit Hz. Ömer onlara:

"Siz kimlerdensiniz!? diye sordu. Onlar: "Biz Irak ahalisindeniz!" dediler. "İzinli olarak mı geldiniz?" dedi. Onlar: "Evet!" dediler. Onlar Hz. Ömer radıyallahu anh'tan kişinin evde kıldığı namazın hükmünü sordular. Hz. Ömer: "Ben Resûlullah'a bu hususta sormuştum da: "Kişinin evinde kıldığı namazı nurdur, öyleyse evlerinizi nurlandırın" buyurdu" dedi."[557]

نَع ِشَمْع‘ ِنَع ُ اَيْفُس اَنَث .ٍّيِدّهَم ُنْب ِ اَمْح َّرلاُدْبَع اَنَث : َاَق . -1376 □6387 □415□
نَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم َو ، ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثّدَحـ

هَت َ َص ْمُكُدَحأ ىضق اَذإِ : َاَق َمَّل َس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع ،ِّي ِرْدُخْلا ٍديِعَس يِبَأ□□
ْنَع ِ ّاللِّدْبَع وب ِنْب ِرِباَج ْنَع ً اَيْفُس يِبَأ

ارْيَخ ِهِتَص نم ِهِتْيَب يِف ُل ِعاَج ّالل َّ إف ًابي ِصَن اَهْنِم ِهِتْيَبِل ْلَعْجَيْلَف□ .

410. (1376) (6397)- Ebu Saîdi'l-Hudrî anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizden biri namazını kılınca, ondan evi için de bir nasib ayırsın. Zira Allah Teâla hazretleri, onun evine, namazından bir hayır bırakır."[558]

ْنب ِء ًَعْلا ِنع ،ِحِلاَص ِنْبا َةَيِواَعَم ْنَع ،ٍّيِدْهُم ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث . -1375 □6385□
ّلل ِ ّالل يَّلَص ُ ّالل ِهْيَلَع َو َمَّلس : أَيُّما أَفْضَلُ؟ صلا َّ ُة ُةـحَدّثَنَا وُبأ َبْشِر ، َبْكُر ُنْب خَلَفٍ 411□
اَلْحاَر ِث ِنَع ْنَع َرح ام ِنْب مُعاِوَيِة ، ْنَع مَعِّه ِدْبَع ّالل ِنْب سَعْدٍ؛ قَاَل : سَأَلْتُ رَ سُول

َأ□ َرَت ى َلِإ ؟يِتْيَب اَم َرْقأ ُهَب َنِم !ِدِجْسَمْلا َف ‘ ُ يِّلَصُأ يِف يِتْيَب ُّبَحأ َّيَلِإ ْنِم أ ُ يِّلَصُأ
َلاَق ؟ِدِجْسَمْلا يِف ُة َّصلا ِوأ يِتْيَب يِف .تاقث ُهُلاَج ِر َو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.
يِف ِدِجْسَمْلا . إ َّتُكَو ً ص َ ة ةَبُوتْكَم ً

411. (1378) (6398)- Abdullah İbnu Sad radıyallahu anh anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Evdeki namaz mı, mesciddeki namaz mı daha efdal?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "Evime bakmıyor musun, mescide ne kadar yakın! Farzlar hariç, evimde kılmam, benim nazarımda mescidde kılmamdan daha makbuldür." 559

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, kişi farzlarını mescidde kılmalıdır, nafileleri de evinde. Nafileyi evde kılmak, mescidde kılmaktan efdaldir, faziletçe, sevapça üstündür. Çünkü riyadan uzaktır, ev halkı da namazı görerek ibret almakta, bilhassa; küçüklere güzel örnek olunmaktadır. 560

*** HACET NAMAZI**

نَف ْوأ . -1354 □6388 □412 يِبَأ ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ِنْب ِدِئاَف ْنَع ،ُّيِناَدَّأبَعلا ٍم
ِصاَع وُبَأ اَنَث ٍدِيعَس ُنْب ُدْي َوُس اَنَّثَدحـ

أَّض َوَتَيْلَف ،ِهِقْلَخ ْنِم ٍدَحأ َلِإ ْوأ ،ِ ّاللّ َلِإ ٌةَجاَح ُهَل ْتَناَك ْنَم :َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□
يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر اَنْيَلَع َج َرَخ :َلاَق ،يِّمَلْس ا ُ‘ َكَلأْسَأ يِّنِإ ! َّمُهَّللا َنيِمَلاَعْلا ِّب َر ِ ّاللّ ُدْمَحْلا .
ِميِظَعْلا ِش ْرَعْلا ِّب َر ِ ّاللّ َ اَحْبُس . ُمي ِرَكْلا ُميِلَحْلا ُ ّاللّ َّإ ِهلإَ : ْلُقَيْل َّمُث .ِنْيَتَعْك َر
ِّلَصُيْل َو

إ ًّامَه َ َو . ُهَت ْرَفَغ ًّإ ًابْنَذ يِل ْعَدَت َّأ َكُلَأْسأ ٍمْثإ ِّلُك ْنِم َةَم َ َّسلا َو ،ٍّرِب ِّلُك ْنِم َةَميِنَغلا َو□□
،َكِت َرِفْغَم ِمِئا َزَع َو ، َكِتَمْح َر ِتاَبُجوُم

ِخ َر ِة َماَشَاء. َف ُهَّنِإف .ُرِّدَقُي اَذه ثيدحلا دق هجرخأŒلِي. َّمُث ُلأْسَي َ ّاللّ ْنِم ِرْمأ اَيْنُّدلا َو ا
َف َّرَجْتُه . َو ً َحاَجَةً ِهَي َلَك ِر َضا ًّإ اَهَتْيَضَق

.بيرغ، ويف إسناده مقال. ‘ َفائد بن َعْبُد َّالر ْحَمِن يضعف يِف الحديث. وفائد هو َأُبو الورقا
التمرذي َو َقاَل: هذا حديث

412. (1384) (6399)- Abdullah İbnu Ebi Evfa el-Eslemî radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanımıza geldi ve: "Kimin Allah'a veya mahlukatından birine bir haceti varsa abdest alsın, iki rek'at namaz kılsın, sonra şu duayı okusun: Lailahe illallahu'l-Halîmu'l-Kerîm. Sübhanallahi Rabbi'l-Arşı'l-azim. Elhamdülillahi Rabbi'l-Alemin.

Allahümme innî eselüke mûcibâtı rahmetike ve azâime mağfiretike ve'l-ganîmete min külli birrin Vesselâmete min külli ismin, Es'elüke ellâ teda'a li zenben illâ ğafartehü. Ve la hemmen illâ ferrectehu velâ hâceten hiye leke rıdan illa kaday tehâ lî (Halîm ve kerim olan Allah'tan başka ilah yoktur. Büyük Arşın Rabbi noksan sıfatlardan mukaddestir. Hamd alemlerin Rabbine aittir. Allah'ım, şüphesiz ben, senin rahmetine vesile olan sebepleri, mağfiretini gerektiren hasletleri, her hayrın ganimetlerini ve her günahtan selamette olmayı senden dilerim. Allahım! Her günahımı bağışlamanı, her kederimi gidermeni, rızana uyan her dileğimi görmeni senden talep ediyorum)."

Sonra Allah'tan dünya ve ahiretle ilgili ne dilerse ister, çünkü şüphesiz (o dilek) takdir edilir."561

*** ŞABANIN ONDÖRDÜ**

نَع ٍدَّمَحُم ِنْب َميِها َرْبِإ ْنَع . َة َرْبَس يِبأ ُنْبا اَنَأَبْنأ . ُقا َّز َّرلاُدْبَع اَنَث . ُل َّخلا ٍّي ِلَع ُنْب□
□413□ 6455□ 1355-اَنَثَّدَح ُنَسَحل

ةَلْيَل ْتَناَك اَذإ) : َم َّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َلاَق : َلاَق ٍبِلاَط ،ِبأ ِنْب ٍّيِلَع ْنَع□
،هِيبأ ْنَع ،ٍرَفْعَج ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع ِنْب َةَيِواَعُم ْن ِم َأ : ُلوُقَيَف . اَيْنُّدلا ِءاَمَس ىلاِإ ِسْمَّشلا ِب ُرُغل
اَهيِف ُل ِزْنَي َ ّاللّ َّ إَف .اَه َراَهَن اوُم وُس َو اَهَلْيَل اوُم ُقوَف ، َنَبْعَش ْنِم ِفْصِّنلا

فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. (ُرْجَفْلا َعُلْطَي تَّىَح ،اَذَك َأ اَذَك َأ ُهَيِفاَعُأَف ًىلَتْبُم َأ !
ُهَق ُز ْرأَف ٌق ِز ْرَتْسُم َأ ! ُهَل ِرِفْغأَف يِل ٍرْغَتْسُم

ثيدحلا عضي :نيعم ِنْبا و لبنح نب دمحأ نيف َلاَق .ةرسي يِبَأ دَّمَحُم نب ّاللّ دبع نب ٍرْكَب.
وُبَأ همسلو ،ةرسي يِبَأ ِنْبا

413. (1388) (6400)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şaban ayının onbeşinci gecesi olduğu zaman gecesinde namaz kılın, gündüzünde de oruç tutun. Çünkü Allah Teâla hazretleri, o gün, güneşin batmasıyla, dünya semasına iner ve şöyle der: "Bana istiğfar eden yok mu mağfiret etsem! Benden rızık isteyen yok mu rızık versem, belaya maruz kalan yok mu afiyet versem... şöyle olan yok mu, böyle olan yok mu?.." Bu hal fecrin sökmesine kadar devam eder." 562

كاَّحَّضلا ِنَع ،َنَميأ ِنْب ِكاَّحَّضلا ِنَع ،َةَعيِهَل ِنْبا ِنَع ،ُديل َوْلا اَنَث . ُّيِلْم َّرلا ٍدِشا َر ِنْب ِديِع َس□
□414□ 6451□ 1385-اَنَثَّدَح َر اَشِد ُ

ةَلْيَل يِف ُعِلَّطَيَل ِ ّاللّ َّ إ : َلاَق ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ْنَع ،ِّي ِرَعْش‘ا َىسوُم□

---

557 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/96. 558 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/96. 559 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/96. 560 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/97.

يِبَأ ْنَع ٍب َز ْرَع ِنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ِنْب

راَّبَجْلا ِدْبَع ُنْب ُرْضَّنلا ،د َوْس'ا وُبَأ اَنَث .َقاَحْسإِ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح.ٍن ِحاَشُم ْوأ ٍك□ . ِرْشُمِل َّا إ .ِهِقْلَخ ِعيِمَجِل ُرِفْغَيَف .ً اَبْعَش ْنِم ِفْصِّنلا ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع َسوُم اَبأ ُتْعِمَس َ:لاَق ؛هِيِبأ ِنَع ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ِنْب ِكاَّحَّضلا ِنَع ،ٍمْيَلُس ِنْبا ِرْيَب ُّزلا ِنَع ،ةَعيِهَل ِنْبا اَنَث

ه َوْحَن ،َمَّلَس َو□ .

هَلاَق . َسوُم ابأ قلي مل بزرع ِنْبا :يدنسلا َلاَق.ملسم نب ديلولا سيلدتو ةعيهل نب ّاللّ ُدْبَع فعضا فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف

هطخي اذك ،يرذنملا.

414. (1390) (6401)- Ebu Musa el-Eş'ari radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri, Şaban ayının onbeşinci gecesi (kullarına rahmetle) nazar eder ve müşrikle, müşahin (kindar bencil) hariç herkese mağfiret buyurur." 563

*** ŞÜKÜR SECDESİ**

أ ؛َبف ْوأ ِبِز ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع ْنَع ،ُءاَثْعَش ِبِنْيَثَّدَح .ٍءاَج َر ُنبُ َةَمَلَس اَنَث ٍفَلَخ ُنْب ُرْكَب ، □□□ ٍرْشِب وُبَأ اَنَثَّدَح-1381 □6452 □418□

انيف ملكت نم رأ ملو ،ءاثعش هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َنْيَتَعْك َر ٍلْهَج يِبَأ ِسأ َرِب َرِّشُب َم ْوَي ،َنَّلَص َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر

فيعض :يئاسلا َلاَق َو .اهيلع عباتي نيداحأب ثيدح :يدع ِنْبا َلاَق و نيعم ِنْبا هنيل ،ءاجر. نب ةملسو .قيثوتب لو حرجب

□ ابح ِنْبا هركذو .سأب ثيداحأب ام :متاح وُبَأ َلاَق و .قيدص :ةعرز وُبَأ َلاَق و .ثيداحأو تاقثلا نع درفني :ينطق رادلا َلاَق َو

تاقثلا يِف.

415. (1391) (6402)- Abdullah İbnu Ebî Evfa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ebu Cehl'in başının kesildiği müjdelendiği gün, iki rek'at şükür namazı kıldı." 564

نَع ٍبيِبَح يِبَأ ِنْبا دي ِزَي ْنَع ،ةَعيِهَل ُنْبا اَنَث يِبأ اَنَث . ُّي ِرْصِمْلا ٍحِلاَص ِنْب ً اَمْثُع ُنْب□

نَيْحَي اَنَثَّدَح-1382 □6453 □416ـ يِف :دئاوزلا يِف ا.ًد ِجاَس َّرَخَف ,ٍةَجاَحِب َرِّشُب
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ًّ أ ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ,ِّيِمْهَّسلا َةَد ْبَع ِنْب ِديِل َوْلا ِنْب و ِرْمَع

فيعض وهو ،ةعيهل ِنْبا هدانسإ.

416. (1392) (6403)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ciddi bir ihtiyacının görüldüğü hususunda müjdelenmişti, bunun üzerine hemen secdeye kapandı." 565

ْنب ِبْعَك ِنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ْنَع ,ِّي ِرْه ُّزلا ِنَع ،ٍرَمْعَم ْنَع ,ِقا َّز َّرلا ُدْبَع اَنَث .َيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم□
□417□ 6454□ 1383-اَنَثَّدَح

أًد ِجاَس َّرَخ ِهْيَلَع ُ ّاللّ َباَت اَّمَل :َلاَق ؛ِهيِبأ ْنَع ،ٍكِلاَم .

---

561 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/97.97-98. 562 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/98. 563 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/99. 564 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/99. 565 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/99.

اَذه وحن نَلَع و ركب يِبَأ نع ىور دقو .تاقث هلاجرو دانسا حيحص هنكلو فوقوم ثيدحا اَذه.
دئاوزلا يِف:

417. (1393) (6404)- Ka'b İbnu Mâlik radıyallahu anh, Allah tevbesini kabul edince derhal secdeye kapanmıştır. 566

* NAMAZ GÜNAHA KEFARETTİR

هِّمَع ْنَع ,ِباَهِش ِنْبا ي ِخأ ِنْبا يِنَثَّدَح .ٍديِعَس ِنْب َميِها َرْبِإ ُنْب ُبوُقْعَي اَنَث ,ِداَي ِز يِبَأ ُنْب ِ□ .
ّاللّ ُدْبَع اَنَثَّدَح-1387 □6458 □415ـ ُتْعِمَس :ً اَمْثُع َلاَق :ُلوُقَي ً اَمْثُع َنْب ً اَبأ ُتْعِمَس :
َلاَق ؛ُه َرَبْخأ ٍدْعَس َنْب َرِماَع ًّ أ ؛َة َو ْرَف يِبَأ ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع ُنْب ُح ِلاَص يَنَثَدَح

اَر َأيْثَ لْوَك اَ ًبِفْنَا ِءاَحِدَكْمُ نَهْرُ يَ جِرْ ي يِغْتَسِلُ فِيهِ كُلِّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ, مَا اَكَ ًيِبْقَن
:ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُهُلاَج ِر َ افع نب ً اَمْثُع ثيدح :دئاوزلا يِف.ًَرَّدلا
ُءاَمْلا ُبِهْذُي اَمَك ِبوُنُّذلا ُبِهْذُت َةَّ َصلا ًّ إف :َلاَق .ٌءْيَش َ :َلاَق ؟ِهِن َرَد ْنِم

ةَزْي َرُه يِبَأ ثيدح نم ءئاسنلاو يذمرتلا هاورو .تاقث.

418. (1397) (6405)- Osman İbnu Affân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim:

"Birinizin evinin avlusunda bir nehir aksa da bunun içinde günde beş sefer yıkansa acaba bedeninde hiç kir kalır mı?" Aleyhissalâtu vesselâm'ın muhatabı: "Hiçbir şey kalmaz!" dedi. Resûlullah da: "İşte namaz da böyledir, suyun kiri, pası giderdiği gibi o da günahları giderir." 567

*** BEŞ VAKİT NAMAZIN FARZ OLUŞU**

نْبا ِنَع ً، ا َوْلُع يِبَأ ٍمْصُع ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع ْنَع ، ٌكي ِرَش اَنَث . ُديلوْلا اَنَث . -1455 ٌيِلِهاَبْلا ٍد َّخ□
اَنَثَّدَحـ وُبَأ رْكَب ِنُب 418□ 6456ـ

نْبا ىور :دئاوزلا ي .ِف ٍتا َوَلص َسْمَخ اَهَلَعْجَي ُ أ ْمُكَّب َر َل َزاَنَف .ًة َ َص َنيِسْمَخِب َمَّلَس□
َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ْمُكِّيِبَن َرِمُأ :َلاَق ؛ٍساَّبَع ،هاو ٍساَّبَع سنوس ثيدح دانسأو :َلاَق مث .د ُواَد
يِبَأ يِف وه امك رمع ِنْبا نع باوصلاو .ٍساَّبَع ِنْبا نع ثيدحلا ببه ةجام

اقت“او ظفخلا لهأ ةجرد نع يسلايطلا ديلولا يِبَأ و مصع نب ّاللّ ُدْبَع روصقل □.

419. (1400) (6406)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Peygamberiniz (Miraç gecesinde) elli vakit namazla emrolundu. Sonra bunu beşe indirinceye kadar Rabbinize müracaatta bulundu." 568

دْبَع ُنْب ُة َراَبُض اَنَث . ِديِل َوْلا ُنْب ُةَّيِقَب اَنَث .يِفْم ِحْلا ٍراَنيِد ِنْب ٍريِثَك ِنْب ِديِعَس ِنْب ً□
اَمْثُع ُنْب َيْحَي اَنَثَّدَح-1453 □6457 □425□

لُوس َر َّ أ ؛ُه َرَبْخأ ٍّيِعْب ِر ِنْب َةَداَتَق اَبأ َّ إ :ِّيِبَسُمْلا ُنْب ِديِعَس َلاَق :َلاَق ٌّي ِرْه ُّزلا ِنَع□
ٍ،عِفاَن ُنْب ُدْي َوُد يِن َرَبْخأ .ِليِلَّسلا يِبَأ ِنْب ِ ّاللّ َظَفاَح ْنَم ُهَّنأ ًادْهَع يِدْنِع ُتْدِهَع َو .ٍتا َوَلص
َسْمَخ َكِتَّمُأ ىَلَع ُتْض َرَتْفا :َّلَج َو َّزَع ُ ّاللّ َلاَق :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّللّ

ديودو ةرابض لجأ نم رظن هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.يِدْنِع ُهَل َّنِهَع َ َف ،َّنِهْيَلَع ْظِفاَحُي ْمَل.
ْنَم َو . َةَّنَجْلا ُهَتْلَخْدأ َّنِهِتْق َوِل َّنِهْيَلَع

420. (1403) (6407)- Ebu Katâde İbnu Rib'î anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah-u Zülcelal hazretleri buyurdu ki: "Senin ümmetine beş vakit namazı farz kıldım ve kim bunu vaktinde kılmaya devam ederse onu cennete koyacağım diye katımda ahidde bulundum. Kim de bunu vaktinde kılmaya devam etmezse katımda onun için hiçbir ahid yoktur." 569

* MESCİD-İ HARAM VE MESCİD-İ NEBİ'DE NAMAZIN FAZİLETİ

ءاَطَع ْنَع ،ِمي ِرَكْلا ِدْبَع ْنَع ،و ٍرْمَع ُنْب ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَأَبْنأ ،ٍّيِدَع ُنْب اَّي ِرَك َز اَنَث .ٍدَسأ ُنْب□□
□421□ 6455□ 1456-اَنَثَّد َح ُلِيعاَمْسِإ

ما َرَحْلا ِد ِجْسَمْلا َّاِإ . ُها َوس اَميِف ٍة ََص ِفْلأ ْنِم ُلَضْفأ ِيد ِجْسَم ِيف ٌة ََص َلاَق َمَّلَس َو□□
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ أ ؛ٍرِباَج ْنَع َ ‘ .تاقث هلاجرو حيحص رباج ثيدح دانسإ
:دئاوزلا يِف .ُها َوِس اَميِف ٍة ََص ِفْلأ ِةَئاَم ْنِم ُلَضْفأ ِما َرَحْلا ِد ِجْسَمْلا يِف ٌة ََص َو مهب
جتحم دانس“ا لاَج ِر يفابو .قودص :متاح ُوبَأ َلاَق و .فشاكلا يِف يبهَّذلا َو .ينطعرادلاو
رازرلا هقثو دسأ نب َلِيعاَمْسِإ

.نييصلا يِف

421. (1406) (6408)- Hz. Câbir anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Benim mescidimde kılınacak bir namaz, onun dışındaki mescidlerde kılınan bin namazdan efdaldir. Ancak Mescid-i Haram hariç. Zira Mescid-i Haram'da kılınan bir namaz, diğer mescidlerde kılınan yüzbin namazdan efdaldir." 570

* MESCİD-İ AKSA'DA NAMAZ

ْنَع َةَد ْوَس يِب َأ ِنْب ِداَي ِز ْنَع َدي ِزَي ُنْب َر ْوَث اَنَث َسُنوُي ُنْب َسيِع اَنَث ُّيِق َّرلا ِ ّاللّ□
□422□ 6458□ 1457-اَنَثَّدَح ُلِيعاَمْسِإ ُنْب ِدْبَع

. َ□ ِةَنوُمْيَم ِّيِبَّنلا ِةَ يَّلَص ُ ّاللّ ِهْيَلَع َو َمَّلَس ؛ْتَلاَق ُتْلُق اَي َر َلوُس ِ ّللّ ! اَنِتْفأ يِف ِتْيَب ِسِدْقَمْلا . َلاَق
ْوَم َةَنوُمْيَم ْنَع َةَد ْوَس يِبَأ ِنْب َ اَمْثُع ِهي ِخا ؟ِهْيَلِإ َلَّمَحَتأ ْ أ ْعِطَتْسأ ْمَل ْ إ َتْيأ َرأ : ُتْلُق .ِه
ِرْيَغ يِف ٍةَص ِفْلأَت ِهيِف ًة ََص َّ إف ِهيِف اوُّلَصَف ُهوُتْئا .ِرَشْنَمْلا َو ِرَشْحَمْلا ُض ْرأ ةجام
. َنَمَف ْنَعَف َلَذ َكِلَف َوُه ُكَمْن َاَتأاه.يِف دئاوزلا: روُن َوبُأ دَاو ُد هضعب .دانسأو قيرط سنوس
ِهيِف ُج َرْسُي ًاتْي َز ُهَل ِيدْهُتَف َلا َق

هل حرص امك . ةدوس يِبَأ ً اَمْثُع .ةنومنمو ةدوس يِبَأ نب دايز نيب َ إف .د ُواَد يِبَأ قيرط
نم حصأ وهو .تاقث ُهُلاَج ِرو حيحص

.ِنبا ةجام يِف هقيرط .امك ذكره .حص ىلدين يِف المرسيل .وقد ترك يِف ُوبَأ دَاو ُد

---

[566] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/100. [567] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/100. [568] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/101. [569] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/101. [570] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/101-102.

422. (1407) (6409)- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın azadlısı Meymune radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz Beytü'l-Makdis hakkında fetva ver!" demiştim. Şöyle buyurdular: "Orası mahşer (yani Kıyamet günü insanların toplanacağı) ve menşer (herkesin defterlerinin neşredileceği) yeridir. Oraya gidin ve içinde namaz kılın. Çünkü orada kılınacak tek namaz kendi dışındaki yerlerde kılacağınız bin namaz gibidir. "Ben tekrar sordum: "Ben oraya gitmeye muktedir olamazsam ne yapmalıyım?" Şu cevabı verdi: "Ona kandil yağı bağışlarsın, aydınlatılmasında kullanılır. Böyle yapan da oraya varan gibidir. 571

ِيبَأ ِنْب َنيْحَي ،ِّيِناَبْيَّسلا َةَع ْر ُز ِيبَأ ْنَع ،ِدْي َوُس ُنْب ُبوُّيأ اَنَث .ُّيِطاَمْن' ا ِمْهَجْلا ُنْب ِ ّاللّ
ُدْيَبُع اَنَثَّدَح-1455 □6415 □423□

ءاَنِب ْنِم َد ُواَد ُنْب ُ اَم ْيلُس َغ َرَف اَّمَل :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع ،وٍرْمَع ِنْب□
ِ ّاللّ ُدْبَع ْنَع ،ِّيِمَلْيَّدلا ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .وٍرْمَع

إ ،هِيف َة َّصلا َّإ ُدي ِرُي َ ُدَحأ َد ِجْسَمْلا اَذه َيِتأَي ًّأ َو ،هِدْعَب ْنِم ٍدَح' يِغَبْنَي ًاكْلُم َو□□
،ُهَمْكُح ُفِداَصُي ًامْكُح :ًاثَث ُ ّاللّ َلأَس ،ِسدْقَمْلا ِتْيَب

ةَثِلاَّثلا َيِطْعُأ ْدَق َ وُكَي ْ أ وُج ْرأ َو .اَمُهَيِطْعُأ ْدَقَف ِ اَتَنْثا اَّمأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص□ .
ُّيِبَّنلا َلاَقَف .ُهَّمُأ ُهْتَدَلو َم ْوَيَك ِهِبوُنُذ ْنِم َج َرَخ يِف يئاسنلا هاودرو .ةدايزلا هذَه َ ود
هجولا اَذه نم لو'ا هفرط نَلَع د ُواَد وُبَأ ردتقأ :دئاوزلا يِف .ِد ِجْسَمْلا اَذه يتأي َ أو يِبَأ نع
،ديزي نب ةعيبر نع ،زيزعلا دبع نب ديعس نع ،رهم يِبَأ نع ،روصنم نب ورمع نع هجولا اَذه
نم ورغصلا

نب نب بويأو ،هلاح فرعي منهجلا نب ّاللّ ديبع َ ' .فيعض ةجام ِنْبا قيرط هدانسأي.هب
يمليدلا ِنْبا نع ،ينؤخلا سيردإ

هقعض نَلَع قفتم ديوس.

423. (1408) (6410)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hz. Davud'un oğlu Süleyman, Beytu'l Makdis'in inşaatını tamamlayınca Allah'tan üç şey talep etti: "Allah'ın hükmüne muvafık düşecek şekilde hüküm vermek, kendinden sonra kimseye nasip olmayacak bir saltanat, bu mescide sırf namaz kılmak niyetiyle gelenleri günahlarından temizlenerek annelerinden doğdukları gündeki gibi olmaları:

Resûlullah ilave etti: "İlk ikisi verilmiştir, üçüncünün de verildiğini ümit ediyorum."572

* CAMİDE NAMAZ

؛ٍكِلَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ،ُّيِناَهْل'ا ِ ّاللّ ِدْبَع وُبَأ ٌقْي َز ُر اَنَث .ُّيِقْشَمِّدلا ِباَّطَخْلا وُبَأ اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب
ُماَشِهؤ اَنَثَّدَح-1413 □6411 □424□

ني ِرْشع َو ِسْمَخِب ِلئاَبَقلا ِد ِجْسَم يِف ُهُت َـَص َو ٍة َـِصب ِهِتْيَب يِف ِلُج َرلا ُة َـَص :□
َمّلَس َو ِهْيَل َع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق :دئاوزلا يِف .ٍة َـَص ِفْلَا ِةَئاَمِب ِما َرَحْلا ِد
ِجْسَمْلا يِف ُهُت َـَص َو :ٍة َـَص ِةَئاِمِسْمَخِب ِهيِف ُعَّمَجُي يِذَّلا ِد ِجْسَمْلا يِف ُهُت َـَص َو ،ٍة َـ
َص

نْبا هركذو .هب سأب :َلاَق هنأ ةعرز يِبَأ نع يكح .لاقم ِهِيف قيزو .هلاح فرعي يقشمدلا□
راطخلا ابأ َ ' .فيعض هدانسأ

قافولا دنع إ هب جاجتحا زوجي .تابث'ا ثيدح هبشي .ءايش'اب درفني :َلاَق و ،ءافعضلا.
يفو تاقثلا يِف َ ابح

424. (1413) (6411)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişinin evinde kıldığı namazı bir namazdır, ama mahallesinin mescidinde kıldığı namazı yirmibeş namazdır. İçerisinde cum'a kılınan mescidde kıldığı namazı beşyüz namazdır. Mescid-i Aksa'da kıldığı namazı ellibin namazdır. Benim mescidimde kıldığı namazı da ellibin namazdır. Mescid-i Haram'da kıldığı namazı yüzbin namazdır." 573

*** MİNBERİN İNŞAASI, KÜTÜĞÜN AĞLAMASI**

نَع ،ٍراَّمَع يِبَأ ِنْب ِراَّمَع ْنَع ،ةَمَلَس ُنْب ُداَّمَح اَنَث .ِدَسأ ُنْب ُزْهِب اَنَث .ُيِلهاَبْلا ِد ّخ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1418 □6412 □428□

نَحَف .ِرَبْنِمْلا َىلِإ َبَهَذ َرَبْنِمْلا َذَخَّت أَمَلَف .ٍعْذ ِج َىلِإ ُبُطْخَي َ اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل□□
يَّلَص ّيِبَّنلا َ أ ؛ٍسَنأ ْنَع ٍتِباَث ْنَع َو ؛ٍساَّبَع ِنْبا

ةَماَيِقْلا ِم ْوَي َىلِإ َّنَحَل ُهْن ِضَتْحأ ْمَل ْوَل :َلاَقَف .َنَكَسَف ُهَنَضَتْحاَف ُهاَتَأَف ُعْذ ِجْلا□ .

571 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/102. 572 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/103. 573 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/104.

425. (1415) (6412)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir hurma kütüğüne (dayanarak) hutbe verirdi. Minber yapılınca (hutbelerde kütüğü bırakıp) minbere çıktı. Bunun üzerine kütük (bu ayrılık sebebiyle ağlayıp) inledi. Aleyhissalâtu vesselâm yanına gelip kucakla(yıp teselli et)ti, kütük sustu. Aleyhissalâtu vesselâm şu açıklamayı yaptı: "Eğer onu kucaklamasaydım Kıyamet gününe kadar inleyecekti." 574

نْب ِرِباَج ْنَع ،ةَرْضَن يِبَأ ْنَع ،ٍّيِمْيَّتلا َ اَميَلُس ْنَع ٍّيِدَع يِبَأ ِنْبا اَنَث .ٍفَلَخ ُنْب ِرْكَب ،ِرْشِب□
وُبَأ اَنَثَّدَح-1417 □6413 □426□

لاَق ُعْذ ِجْلا ّتَحَف َلاَق ًارَبْنِم َذَخَّتا ّمُث .ٍعْذ ِج َىلِإ َلاَق ْوأ ٍة َرَجَش ِلْصأ َىلِإ ُموُقَي َمَّلَس َو□
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً اَك :َلا َق :ٍّاللّ ُدْبَع ِم ْوَي َىلِإ ّتَنَحل ِهِتأَي ْمَل ْوَل :ْمُهُضْعَب
َلاَقَف .َتَكَسَف ُهَحَسَمَف َمَّلَس َو ِه ْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ُهاَتأ ّتَح .ِد ِجْسَمْلا ُلْهأ
ُهَعِمَس ّتَح ٌرِباَج

رخآ دنسي رباج يئاسنلا هجرخأ دقو :َلاَق و .ةقث يدع يِبَأ ِنْبا و حيحص هدانسإ :دئاوزلا.
يِف. ِةَماَيِقْلا

426. (1417 (6413)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (hutbe sırasında) bir ağaç kökünün -veya bir hurma kütüğünün dedi- yanında ayağa kalkardı. Sonradan bir minber edindi. Ravi der ki (terk edildiği vakit) hurma kütüğü ağladı."

Hz. Câbir der ki: "Kütüğün iniltisini bütün mescid halkı işitti. O kadar ki Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanına gelip okşadı. Bunun üzerine kütük sustu Bazıları da: "Eğer Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanına gel(ip teselli et)meseydi Kıyamet'e kadar ağlayacaktı" dedi." 575

يِبَأ ْنَع ٍحِلاَص يِبَأ ْنَع ُشَمْع‘ا اَنَث .ٍ اَمَي ُنْب َيْحَي اَنَث .َدي ِزَي ُنْب ُدَّمَحُم ،ٍُّيِعاَف ِّرلا ِماَشِه
ُوبَأ اَنَثَّدَح-1425 □6414 □427ـ اَم َو َكِبْنَذ ْنِم َمَّدَقَت اَم َكَل َرَفَغ َدَق َ ّاللّ َّ إ :ُهَل َلِيقَف .
ُهاَمَدَق ْتَم َّر َوَت ّتَح يِّل َصُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً اَك ؛َة َرْي َرُه راحصا
هاورو زهتاور عيمجب ملسم جتحا زيوق َة َرْي َرُه يِبَأ ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف.؟ًاروُكَش
ًادْبَع ً وُكأ َ َفأ :َلاَق .َرَّخَأت

رباج ثيدح نم يذموتلاو .ةريغملا ثيدح ،د ُوَاد يِبَأ يوس ،ةتسلا رتكلا.

427. (1420) (6414)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm çok namaz kılardı. Öyle ki ayakları kabarmıştı. Kendisine "Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir (kendini niye bu kadar yıpratıyorsun?)" denildi. O bunlara şu cevabı verdi: "Çok şükreden bir kul olmayayım mı?" 576

*** ÇOK SECDE**

ُنْب َسُنوُي ْنَع ِ ّي ِّرُمْلا َدي ِزَي ِن ْب ِدِلاَخ ْنَع ،ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلزلا اَنَث. ُّيِقْشَمِّدلا َ اَمْثُع□
□425□ 6418□ 1424-اَنَثَّدَح ُسابَّعْلا ُنْب

□ □اللّ ُدُجْسَي ٍدْبَع ْنِم اَم :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْي َلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َعِمَس ُهَّنأ ؛ِتِماَّصلا
ِنْب َةَداَبُع ْنَع ِّي ِحِباَنُّصلا ِنَع ٍسَبْلَح ِنْب َة َرَسْيَم ةدابع ثيدح دانسإ : دئاوزلا يِف. ِدوُجُّسلا َنِم
او ُرِثْكَتْساَف . ًةَج َرَد اَهِب ُهَل َعَف َر َو ،ًةَئِّيَساَهِب ُهْنَع اَحَم َو ،ًةَن َسَح اَهِب ُهَل ُ ّاللّ َبَتَك
اَّ

ضعيف، لتدليس الوليد بن مسلم.

428. (1424) (6415)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah için secde eden herkese Allah bir sevap yazar ve bu secde sebebiyle bir günahını affeder, makamını da bir derece artırır; öyleyse secdeyi çok yapın." 577

AÇIKLAMA:

Kur'ân-ı Kerim'de cinler ve insanların ibadet için yaratıldığı belirtilmiştir. Binaenaleyh insanın yaratılış gayesi, asli vazifesi ibadettir. İbadetin çeşitleri var ise de, en halisi, en belirgini namazdır. Bunun azami bir miktarı yoktur, asgari hududu vardır. Ne kadar çok olursa makbul ve memduhdur. Buna en güzel örneği Aleyhissalâtu vesselâm vermiş, ayaklan şişinceye kadar namaz kılmıştır.

Secde ile ilgili teşvik de namaza teşviktir. Çünkü çok secde, çok namazla gerçekleşir. Daha önce kaydettiğimiz hadislerde, kulun Allah'a en yakın olduğu halin secde hali olduğu belirtilmiştir. 578

*** AYAKKABI NEREYE KONMALI?**

ُنب َرْبإ َميها ِنْب ِبيبَح َو ُدَّمَحُم ُنْبإ ِليعاَمْسِإ . اَق : اَنَث ُدْبَع َّرلا ِنَمْح ِراَحُمْلا ِّيُب، ْنَع ْدبَع
ُقاَحْسإ اَنَثَّدَح-1432 6416 428

ُهَر َرْي ةَ؛ َلاَق : َلاَق َر ُلوُس ِّلل ِ َصلّي ّللا ُ َعلَيْه ِو َسَلّم : ِ أَلْز ْم ِنَعْلَيْك َ قَدَمَيْك َ. فَإ
ّللا ِ ْنب ِسَعيد ِنْب ِأبَي َسِعيد، ْعن أِبيه، ْعن أبَي

---

574 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/104. 575 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/104-105. 576 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/105. 577 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/105. 578 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/106.

َعْن َيمِينِك، َو ًَ َعْن َيمِيِن َصاِحِبك، َو ًَ َو َراَءك، َف ُتْؤِذ ْي َمْن َخْلَفَك. في الزوائد
َخلَعْتَهُمَا فَاجْعَلْهُمَا َبْيَن ِر ْجلَيَك. َو ًَ َتجْعَلْهُمَا

روى أَبُو دَاو ُد هذا الحديث. وفي إسناده عبد ُالّلٓ بن سعِيد، متفق على تضعيفه.

429. (1432) (6416)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ayakkabılarını ayağından ayırma. Eğer çıkaracak olursan ayakkabılarını ayaklarının arasına koy. Onları sağına koyma, arkadaşının sağına da koyma;

arkana da koyma, aksi taktirde arkandakine ezada bulunursun." 579

AÇIKLAMA:

Namazgâhta ayakkabının çıkarılmaması onların temiz olma şartına bağlıdır. Pis olursa namaz sahih olmayacağından çıkarılması gerekir. Hadiste ayakkabılarla kimsenin rahatsız edilmemesi üzerinde ısrar edilmiştir. Başka rivayetlerde de sol tarafta kimse bulunmadığı taktirde, ayakkabıların sol tarafa konabileceği ifade edilmiştir. Şarihler ayakkabıların ayakların arasına veya önüne konma ruhsatını temiz olmalarına veya temiz bir şeyle örtülme şartına bağlarlar. Pis olur, örtü de bulunmazsa namaz kılanın beden veya elbisesinin değmesiyle namazın bozulacağını belirtirler. Cemiyetimizin bugünkü örfü ayakkabıları hususi olarak tanzim edilen ayakkabılıklara bırakmaktır. Ancak her hâlükârda, bunun bir örf olduğunun, ayakkabısını, dileyenin başkalarını rahatsız etmemek, mescidi kirletmemek şartıyla beraberinde götürmenin şer'an caiz olduğunun bilinmesi gereklidir. Günümüzde naylon torbalar bu maksada kullanmaya ziyadesiyle elverişlidir. Kalabalık camilere çalınma veya dışarı çıkışta koyduğu yerde bulamama gibi endişeleri olan kimseler dinin bu ruhsatından en azından cum'a ve bayram namazlarında istifade edebilirler yeter ki söylenen mahzurlara yer verilmesin. 580

CENAZE BÖLÜMÜ

* HASTA ZİYARETİ

نَع ،ٍرَفْعَج ُنْب ُديِمَحْلا ُد ْبَع اَنَث ِديِعَس ُنْب َنْيَحي اَنَث :َاَق .ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم َو ٍفَلَخ□
ُنْب ُرْكَب ٍرْشِب وُبَأ اَنَثَّدَح-1434 □6417 □435□

اَذِإ ُهتِّمَشُي :ٍل َخ ُعَب ْرأ ِمِلْسُمْلا َلَع ِمِلْسُمْلِل :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع ٍ،دوُعْسَم يِبَأ ْنَع ،َحَلْفأ ِنْب ٍميِكَح ْنَع ،هِيِبأ يِف ثيدحلا لسأو حيحص دوعسم يِبَأ ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف .َض ِرَم اَذِإ ُهُدوُعَي َو ، َتاَم اَذِإ ُهُدَهْشَيو ،ُهاَعَد اَذِإ ُهُبي ِجُي َو ، َسَطَع

.نيحيحصلا امهريغو ،نم ةياور هريغ

430. (1434) (6417)- Ebu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslüman için Müslüman üzerinde dört haslet vardır: "Hapşırınca (elhamdulillah! derse) teşmit etmek (yerhamukallah! demek), davet edince icabet etmek, öldüğü zaman (cenazesinde) hazır bulunmak, hastalandığı zaman geçmiş olsun ziyareti yapmak." 581

يِبَأ ْنَع َةَمَلَس يِبَأ ْنَع و ٍرَمَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ،ٍرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ

□431 □ 6415 □ 1438-اَنَثَّدَح

□وَ سَلَّمَ: خَمْسٌ مِنْ حَقِّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ: رَدُّ التَّحِيَّةِ، وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ، وَ شُهُودُ الْجَنَازَةِ، وَ عِيَادَةُ الْمَرِيضِ، وَ تَشْمِيتُ الْعَاطِسِ إِذَا حَمِدَ اللَّهَ. فِي الزَّوائد: إِسناده صحيح

الصحيحين، لكن بغير هذا السياق.

431. (1435) (6418)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir müslümanın diğer bir müslüman üzerinde beş hakkı vardır: "Selamını almak, davete icabet, cenazeye katılmak, hasta ziyareti, "elhamdülillah!" dediği taktirde hapşırana yerhamukallah (diyerek teşmitte bulunmak)." 582

؛هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثَنَا مَسْلَمَةُ بْنُ عَلِيٍّ. هيبة ابْنُ جَرِيجٍ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛
□432□ 6418□ 1437-اَنَثَّدَح

مَرِيضًا إِلاَّ بَعْدَ ثَلاثٍ. فِي الزوائد: فِي إسناده مسلمة بن علي، قَالَ فِيهِ البخاري وأبو قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لاَ يَعُودُ

ومن أحاديثه غير محفوظة. واتفقوا عَلَى تضعيفه. قَالَ السندي: قلت لكن ا‘حاديث ذكرها حاتم وأبو زرعة: منكر الحديث.

فِي المقاصد الحسنة، وقَالَ: يتقوى بشاهد بشواهد ضعيف. وكذلك أخذ هب بعض التابعين. السخاوي

432. (1437) (6419)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir kimse hastalanacak olsa ona üç günden sonra geçmiş olsun ziyaretinde bulunurdu." 583

بْنُ عَلِيٍّ الْخَلاَّ لُ. ثَنَا صَفْوَا ُ بْنُ هُبَيْرَةَ. ثَنَا أَبُو مَكِينٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أ □□□
□433□ 6425□ 1438-اَنَثَّدَح الْحَسَنُ

□: مَا تَشْتَهِي؟ قَالَ: أَشْتَهِي خُبْزَ بُرٍّ. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ: مَنْ كَانَ عِنْدَهُ
شَيْئًا، فَلْيُطْعِمْهُ. فِي الزوائد: إِسناده النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَادَ رَجُلاً فَقَالَ

---

579 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/106. 580 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/106-107. 581 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/108. 582 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/108. 583 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/109.

ْمُكِدَحأ ُضي ِرَم َهَتْش اذإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َلاَق َّمُث .ِهي ِخأ َىلِإ ْثَعْبَيْلَف ٍّرُب
ُزْبُخ

ثيدحلا نيل :بيذهتلا بيرقت يِف لاقو .تاقثلا يِف َ ابح. يليفنلا لاقو :تلق .هثيدح ىلع عباتي
نبا هركذة ،ةريبخ نب َ اوفص

433. (1439) (6420)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir hastayı ziyaret etti ve "Canın ne çekiyor?" diye sordu. Hasta "Buğday ekmeği!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Kimin yanında buğday ekmeği varsa kardeşine göndersin!" dedi. Sonra Resûlullah ilave etti: "Birinizin hastası bir şeye iştah duyarsa ondan yedirsin."584

؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ،ٍّيِشاَق َّرلا َدي ِزَي ْنَع ،ِشَمْع‘ا ْنَع ،ٌّيِناَّم ِحْلا َيْحَي وُبَأ اَنَث .ٍعيِك َو ُنْب ُ
اَيْفُس اَنَثَّدَح-1445 □6421 □434ـ يِف.ُهَل اوْبَلاَطَف .ْمَعَن :َلا َق ؟اًكْعَك يِهَتْشَتأ
؟اًئْيَش يِهَتْشَتأ :َلاَقَف .ُهُدوُعَي ٍضي ِرَم ىَلَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ُّيِبَّنلا َلَخَد :َلاَق

يشاقرلا َ ابأ نب ديزي فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا.

434. (1440) (6421)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ziyaretine gittiği bir hastanın yanına girdi ve "Bir şey canın çekiyor mu? Kek canın çekiyor mu?" diye sordu. Hasta "Evet!" deyince ona kek aradılar."585

نَع . ً ا َرْهِم ِنْب ِ وُمْيَم ْنَع ً، اَق ْرُب ُنْب ُرَفْعَج اَنَث .ٍماَشِه ُنْب ُروِثَك ِنَثَّدَح .ٍرِفاَسُم ُنْب□
ُرَفْعَج اَنَثَّدَح-1441 □6422□ 438□

ءاَعُدَك ُهَءاَعُد َّ إَف .َكَل َوُعْدَي ْ أ ُه ْرُمَف ٍضي ِرَم ىَلَع َتْلَخَد اَذِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص□
ّيِبَّنلا يِل َلاَق :َلاَق ؛ِبا َّطَخْلا ِنْب َرَمُع

نب َ وميم ةياور ي ِف :يزملاو ليسارملا يِف يمعلا َلاَق .عطقنم هنأ إ .تاقث ُهُلاَج ِر َو
حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِةَكِئ ًَمْلا

رمع كردي مل َ وميم :يوونلل راكذ‘ا يفو.هأ .ةملث رمع نع َ ارهم.

435. (1441) (6422)- Ömer İbnu'l-Hattâb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana: "Bir hastanın yanına girince, ondan sana dua edivermesini talep et. Çünkü onun duası melekleri duası gibidir" buyurdular." 586

*** ÖLECEK KİMSEYE LAİLAHE İLLALLAH TELKİNİ**

ٍرأَّشَب . اَنَث وُبَأ ٍرِماَع . اَنَث ٌرِؤْثَك ُنْب َز ٍدْي، ْنَع َقاَحْسإِ ِنْب ُدْبَع ِ ّاللّ ِنْبا ٍرَفْعَج، ْنَع ِبأ ؛هي
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1446 □6423 □436□

ب َر ِ ّلل ُدْمَحْلا ،ِميِظَعْلا ِش ْرَعْلا ِّب ِر ِ ّاللّ َ اَحْبُس ،ُمي ِرَكْلا ُميِلَحْلا ُ ّاللّ ّاَ إ ُهلاِ َ :□□
ْمُكاَت ْوَم اوُنِّقَل :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق .هحرج نم و هقثو نمرأ مل
.قاحسإ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ُد َوْجأ َو ،ُد َوْجأ َلاَق ؟ ِءاَيْح ‘ِل َفْيَك ! ِّلل َلوُس َر اَي
:اوُلاَق َنيِمَلاَعْلا ،حلاص :ةرم َلاَق و .ئشب سيل :ةرم َلاَق و سأب نب سيل : نيعم ِنْبا َلاَق
و .اسأب هب ىرأ ام ؟دمحأ ِهيِف َلاَق ،ديزي نب ريثكو

تاقث ُهُلاَج ِر يفابو .ةقث :ليفو .فيعض :يئاسنلا َلاَق و .بوقلاب سيل.

436. (1446) (6423)- Abdullah İbnu Câfer babasından radıyallahu anh naklen anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) Lailahe illallahu'l-Halîmu'l-Kerîm, Sübhânallahi Rabbi'l-Arşı'l-Azim, Elhamdulillahi Rabbi'l-Âlemin" demeyi telkin edin!" yanındakiler: "Ey Allah'ın Resûlü! Bunun sağlara telkini nasıldır?" dediler. "Daha güzeldir, daha güzeldir!" buyurdular." 587

* ÖLECEK KİMSENİN YANINDA NE KONUŞMALI?

لاَق ؛ِرِدَكْنُمْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .َ وُشَجاَمْلا ُنْب ُفُسوُي اَنَث .َسيِع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ِرَه ْز ‘ا□ :
ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-1485 □6424 □437□

دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف .َم َّ َسلا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلل ِلوُس َر َلَع ْأ َرْقا : ُتْلُقَف . ُتوُمَي
َوُه َو ِ ّاللّ ُدْبَع ِنْب ِرِباَج َلَع ُتْلَخَد

فوقوم هنأ إ تاقث ُهُلاَج ِر َو حيحص.

437. (1450) (6424)- Muhammed İbnu'l-Münkedir anlatıyor: "Hz. Cabir radıyallahu anh'ın yanına girdim. Ölmek üzereydi. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bizden selam götür!" dedim." 588

---

584 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/109. 585 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/110. 586 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/110. 587 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/110. 588 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/111.

* MÜ'MİN CAN ÇEKİŞME HALİNDEN SEVAP KAZANIR

للّ َلوُس َر ّ َ أ ؛ةَشِئاَع ْنَع ِءاَطَع ْنَع ،ٌّيعا َز ْو ّ ا اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب
ُماَشِه اَنَثَّدَح-1481 6428 435

يِسِئَتْبَت َ :اَهَل َلاَق اَهِب اَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ّيِبَّنلا أ َر اَّمَلَف .ُت ْوَمْلا ُهُقُنْخَي اَهَل
ٌميِمَح اَهْدنِع َو اَهْيَلَع َلَخَد َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص حرص دقف ،سلدي ً اَك َ إو ،ملسم نب
ديلولاو .تاقث ُهُلاَج ِر و حيحص دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف.ِهَتاَنَسَح ْنِم َكِلَذ ّ َ إَف .َكِميِمَح ىَلَع

شخي ام لازف ،ثيدحتلاب.

438. (1451) (6425)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir yanına girdiği sırada, bir yakınının nefesini ölüm kesmek üzere idi. Aleyhissalâtu vesselâm Hz. Aişe'nin üzüntüsünü görünce kendisine: "Şu yakının için üzülme. Zira onun şu ızdırabı hasenatındandır!" buyurdular." 589

يِبَأ ْنَع ،ٍسْيَق ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع ،ٍمَد ْرَك ُنْب َىسوُم اَنَث .ٍدَّمَح ُنْب ُرْصَن .اَنَث . -1483 ِج َرَفْلا
ُنْب ُح ْو َر اَنَثَّدَح ـ6426 438ـ رصن هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َنْياَع اَذِإ :َلاَق ؟ ساَّنلا َن
ِم ِدْبَعْلا ُةَف ِرْعَم ُعِطَقْنَت ىتم ِ ّلل َلوُس َر ُتْلَأَس :َلاَق ؛ َىسوُم يِبَأ ْنَع ؛ةَد ْرُب

ثيدحلا عضول ىدز ّ ا حتفلا وُبَأ هبسنو .هريغو نيعم نب َىيْحَي هبذك ،دامح نب.

439. (1453) (6426)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a (ölmek üzere olan bir kimsenin) insanları tanıma hali ne zaman sona erer?" diye sordum. "(Gaybî hakikatları) gördüğü zaman!" buyurdular." 590

*** ÖLÜNÜN GÖZÜ KAPATILIR**

ْنَع ،ج ِرْع ّ ا ِدْيَمُح ْنَع ،ِدْي َوَس ُنْب ُةَع َزَق اَنَث .ٍّيِلَع ُنْب ُم ِصاَع اَنَث . ُةَب ْوَت ُنْب ُ
اَمْيَلُس د ُواَد وُبَأ اَنَثَّدَح-1488 6427 445ـ اوُضِمْغَأَف ،ْمُكاَت ْوَم ْمُت ْرَضَح اَذِإ :
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍس ْوَأ ِنْب داَّدَش ْنَع ،ِديَبَلا ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع
،ٍّي ِرْه ُّزلا َ ‘ ،نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِتْيَبْلا ُلْهَأ َلاَق اَم ىَلَع ُنِّمؤَت َةَكِئ َلَمْلا ّ َ إَف َزاَرْيَخ
اوُلوُق َو .َحو ُّرلا ُعَبْتَي َرَصَبْلا ّ َ إَف .َرَصَبْلا

تاقث ُه ُلاَج ِر يقابو .ِهيِف فلتخم ديوس نب ةعزق.

440. (1455) (6427)- Şeddâd İbnu Evs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ölülerinizin yanında hazır bulunduğunuz taktirde (ölünce) gözlerini kapayıverin. Çünkü göz, ruhu takip eder (ve açık kalır). Ayrıca hakkında hayır söyleyin. Çünkü melekler ev halkının söylediklerine "âmin!" derler."591

*** ÖLÜNÜN GASLİ**

دْبَع نْع ،مَلْسأ ِنْب ِدْي َز نْع ،ِدْيَبُع ِنْب ِرِّشَبُم نْع ،ديِل َوْلا ُةَّيِقَب اَنَث .ُّي ِصْم ِحْلا تَّفصُمْلا□
□441□ 6425□ 1461-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم ُنْب

دقو ،سلدم وهو ،ةيقب هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ًُونوُمْأَمْلا ُمُكَت ْوَم ْلِّسَغُيِل :َمَّلَس َو ِهْيَلَع
ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َرَمُع ِنْب ِ ّاللّ :ينطقرادلا َلاَق و.ثيدحلا ركنم :يراخبلا َلاَق
َو .ةعوضوم بذك ةثيداحأ :دمحأ ِهيِف َلاَق ،ديبع نب رشبمو .ةنعنعلاب هاور

بذكيو ثيداح‘ا عضي ،ثيدحلا كورتم.

441. (1461) (6428)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ölülerinizi güvendiğiniz kimseler yıkasın." 592

نَع ِدِلاَخ ِنْبا و ِرْمَع نْع ،ٍريِثَك ُنْب ُدأَّبَع اَنَث .ُّيِب ِراَحُمْلا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب□
□442□ 6428□ 1462-اَنَثَّد َح ٍُّّيِلَع

لاَق ٍّّيِلَع نْع ،ةَ َرْمَض ِنْب ِم ِصاَع نْع ،ِةِباَث يِبَأ ِنْب ِبيِبَح□ :

نِم َج َرَخ ،بأ َر اَم ِهْيَلَع ِشْفُي ْمَل َو ،هْيَلَع تَّلَص َو ُهَلَمَح َو ُهَطَّنَح َو ُهَنَّفك َو ًاتْيَم َلَّسَغ نَم :□
َمَّلَس َو ِه ْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق

نيعم ِنْباو دمحأ هبذك ،دلاخ نب رمع ِهيِف .فيعض دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف. ُهُّمُأ ُهْتَدَل َو َم.
ْوَي َلْثِم ِهِتَئيِطَخ

442. (1462) (6429)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular k: "Kim bir ölüyü yıkar, kefenler, kefenini güzel kokulu maddelerle kokulandırır, taşır ve namazını kılar, cenazeyle ilgili olarak gördüğü (kötü alametleri ölü) aleyhine yaymazsa, (bu yaptığına mükâfat olarak) günahlarından temizlenir ve annesinden doğduğu gün gibi (tertemiz) olur." 593

---

589 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/111. 590 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/112. 591 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/112. 592 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/112. 593 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/113.

AÇIKLAMA:

Son iki hadis, mana itibariyle birbirini tamamlar. Birinci hadis ölülerin güvenilir kimselere yıkatılmasını emrederken, ikinci hadis, "güvenilir" liği kısmen açıklar: Ölüde görülen ve aleyhine yorum vesilesi yapılacak bazı kusurları açıklama... Şu halde bu hallerin ifşa edilmemesi esastır. Bunu ifşa etmeyeceği hususunda güvenilen kimselere yıkama işi yaptırılmalıdır.594

*** KARI KOCAYI, KOCA KARIYI GASLEDEBİLİR**

بوُقْعَي ْنَع ، َقاَحْسإ ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع ،َةَمَلَس ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍلَبْنَح ُنْب ُدَمْحأ اَنَث .يَيْحَي ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1468 □6435 □443□

يِف ًاعاَدُص ُد ِجا اَنأ َو يِنَدَج َوَف .ٍعيِقَبْلا َنِم ِ ّللَ َلوُس َر َعَج َر : ْتَلاَق ;ةَشِئاَع ْنَع ِ، ّاللّ ِدْبَع
ِنْب ِ ّاللّ ِدْيَبُع ْنَع ،ِّي ِرْه ُّزلا ِنَع ،ةَبْتُع ِنْب ِكُتْنَّفَك َو ِكُتْلَّسَغَف ِكْيَلَع ُتْمُقَف ي ِلْبَق ِّتِم ْوَل ِك ِّرَض
اَم : َلاَق َّمُث ُهاَسْأ َرا َو ! ُةَشِئاَع اَي ،اَنأ ْلَب : َلاَقَف .ُهاَسْأ َرا َو : ُلوُقأ اَنأ َو .ِيسأ َر

ا ًرصتخم رخآ هجو نم يراخبلا هاور .تاقث ُهُلاَج ِر دانسإ :دئاوزلا يِف .ِكُتْنَفَد َو ِكْيَع.
ُتْيَّلَص َو

443. (1465) (6430)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Bakî'den dönmüştü. Beni, başımdaki bir ağrıdan hastalanmış ve "vay başım"çekerken buldu. "Ey Aişe, asıl hasta benim, vay başım!" dedi ve sonra ilave etti: "Benden önce ölsen de senin başında durup seni (kendi elimle) yıkasam, kefenlesem, namazını kıldırsam ve defnetsem, senin için daha iyidir."595

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kocanın, ölen hanımının cenazesini yıkayabileceğini ifade ederse de, Hanefi ulemâsı başka karinelerden hareketle, kadının ölmesiyle erkeğinden nikah bağının kalkacağına ve dolayısıyla hanımına bakamayacağına, dokunamayacağına hükmetmiş ve dolayısıyla erkeğin, ölen karısını yıkayamayacağını söylemiştir. Ancak kadın, ölen kocasını yıkayabilir. Çünkü iddet beklemek zorundadır. İmam Şafiî, Mâlik ve meşhur kavlinde Ahmed, ölüm halinde eşlerin birbirini yıkayabileceğine hükmetmişlerdir. 596

*** RASULULLAH'IN GASLİ**

نَع ٍ,دَث ْرَم ِنْب َةَمَقْلَع ْنَع ،َةَد ْرُب وُبَأ اَنَث . ُةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث . ُّيِطِسا َوْلا ِرَه ْز' -1466 ا□
ِنْب َنَيْحَي ُنْب ُديِعَس اَنَثَّدَح ـ6431 □444□

يَّلَص ِ ّلَّل ِلوُس َر ْنَع اوُع ِزْنَت َ : ِل ِخاَّدلا َنِم ٍداَنُم ْمُهاَداَن َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللَّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِلْسُغ يِف اوُذَخأ اَّمَل :َلاَق ؛هِيِبأ ْنَع ،َةَدْي َرُب ِنْبا

ثيدحلا َ إ :مكاحلا لوقو .يميتلا ديزي نب رمع همساو ،ةدرب يِبَأ فعضل ،فيعض هدانسإ دئاوزلا يِف. ُهَصيِمَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللَّ:

بيذهتلاو فراط‘ا يِف يزملا هركذ امل .مهو ّاللَّ ُدْبَع نب ديزي وه ةدرب وبأو ،حيحص.

444. (1466) (6431)- Büreyde radıyallahu anh anlatmıştır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat edince,

yıkamak istedikleri vakit dahilden bir münadi şöyle nida etti: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın gömleğini 597 üzerinden çıkarmayın."

يِلَع ْنَع ِّيِبَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع ِّى ِرْه ُّزلا ِنَع ٌرَمْعَم اَنَث .َسيِع ُنْب َ ُا َوْفَص اَنَث . ٍماَذ ِخ□□ ِنْب َيْحَي اَنَثَّدَح-1467 □6432 □448□

ِّبَّيَّطلا يِبأَب :َلاَقَف .ُهْد ِجَي ْمَلَف ،ِتِّيَمْلا َنِم ُسِمَتْلَي اَم ُهْنِم ُسِمَتْلَي َبَهَذ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□ . ّاللَّ يَّلَص ّيِبَّنلا َلَّسَغ اَّمَل :َلا َق ؛ٍبِلاَط يِبَا ِنْب

اتِّيَم َتْبِط َو اًّيَح َتْبِط□ .

هب جتحا سيع ِنْبا َ اوفصو .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ ماذخ نب َي ْحَي َ ‘ .تاقث ُهُلاَج ِر َو حيحص هدانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف

وروهشم يقابلاو .ملسم □.

445. (1467) (6432)- Hz. Ali Radıyallahu anh'tan anlatıldığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı yıkadığı zaman, ölüde aranan (idrar, gâita gibi) şeyleri aradı, fakat bulamadı. Bunun üzerine: "Babam sana feda olsun. Sen çok temizsin hayatta iken temizdin, ölünce de temizsin!" dedi."598

اللَّ ِدْبَع ِنْب َليِعاَمْسِإ ْنَع ،ٍّيِلَع ِنْب ِنْيَسُحْلا ِنْب ِّيِلَع ِنْب ِدْي َز ْنب ُنْيَسُحْلا اَنَث .َبوُقْعَي□ □ ُنْب ُداَّبَع اَنَثَّدَح-1465 □6433 □446□

ي ِرْئِب ْنِم ٍب َرِق ِعْبَسِب يِنوُلِسْغاَف ُّتُم اَنأ اَذِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللَّ يَّلَص ِ ّلَّل ُلوُس َر َلاَق :□ َلاَق ؛ٍّيِلَع ْنَع ،هِيِبأ ْنَع ، ٍرَفْعَج ِنْب ىوري ً اَك َكِلَذ عمو .ايعاد ايضفار ً اَك ؛ ابح ِنْبا ِهيِف َلاَق بوقعي نب دابع َ ‘ .فيعض هدانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف. ٍس ْرَغ

594 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/113. 595 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/114. 596 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/114. 597 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/114. 598 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/115.

ةياورلا كرتو .هنع هتياور كرت قحتسم ،ضفاورلا ةغ نم وه : رهاط ِنْبا َلاَق و .كرتلا قحتساف .ريهاشملا نع ريكانملا

هِيف فلتخم هخيشو .هريغب انورقم يراخبلا هنع ىور :يبهَّذلا َلاَق و .ظافحلا نم□ . ةعامج هنع

446. (1468) (6433)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben ölünce, beni Gars adlı kuyumdan yedi kırba su ile yıkayın." 599

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, vasiyeti üzerine, Hz. Ali tarafından yıkandığını, yıkanırken üzerinden gömleğinin çıkarılmadığını, Gars kuyusunun suyu ile yıkandığını ifade etmektedir. Başka rivayetlerde, yıkama meselesi, de ashabın ihtilafı üzerine, gömleğinin çıkarılmadan yıkanacağı gaibten bir sesle duyurulduğu belirtilmiştir. Yıkama işinde Hz. Ali'ye Hz. Abbâs, Abbâs'ın oğlu Fadl, Üsame İbnu Zeyd, Kâsım ve Resûlullah'ın azadlılarından Sâlih radıyallahu anhüm ecmain yardımcı olmuşlardır. Üsame su dökmüş, Ali yıkamış, diğerleri sağa sola çevirme işlerinde yardımcı olmuşlardır. Bir rivayette, Aleyhissalâtu vesselâm'ın Hz. Ali'ye: "Senden başkası beni yıkamasın. Çünkü kim benim avretimi görürse gözü kör olur" demiştir. Hz. Ali'nin, Resûlullah'ın avretine bakmamakta çok sakındığını bildiği için ona vasiyet ettiği belirtilmiştir.600

دْيَعُم يِبَأ ْنِم ُتْعِمَس اَم اَذَه :َلاَق ،ةَمَلَس يِبَأ ُنْب و ُرْمَع اَنَث . ٌّيِنَ ًقْسَعْلا ٍفَلَخ ُنْب ُدَّمَحُم□□ اَنَثَّدَح-1475 □6434 □447□

□يِف نيحيحصلا نم ِصْفَح ِنْب ِنْيَغ ٍَّ نَع ْ اَمْيَلُس ِنْب ً سَوُم ِنْب ،سَوُم نَع ٍعِفاَن ْنَع َع ْدُب ّاللِ ّنْب ِ ّللِ ّصَلَّي ّاللِ ُعَلَيْهِ َو سَلَّمَ يِف ثَ َت ِر ِيَاط ِبيِض ٍسُحُوليِّةٍ. يِف الزوائد: قلت أصله ُلوُس َر َنِّفُك :َلاَق ؛َرَمُع ظفحلا لهأ ةجرد نع نيغ نب صفحو َسوُم نب َ اميلس روصقل ثيدح ةشئاع نباو ٍسأَّبَع . دانسإو ثيدح نبا رمع نسح،

اقت“او طبضلاو □.

447. (1470) (6434)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Suhuliyye denen üç parça beyaz ince bez içinde kefenlenmiştir." 601

نْبا ِنَع ،ٍمَسْقِم ْنِع ِمَكَحْلا ِنَع ،ٍداَي ِز ِيِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع َسي ِرْدإ ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍدَّمَحُم□
ُنْب ُّيِلَع اَنَثَّدَح-1471 □6438 □445□

اَذَه :يوونلا َلا .َق ٌةَّيِنا َرْجَن ٌةَّلُح َو ،هِيِف َضِبُق يِذَّلا ُهُصيِمَق :ٍبا َوْثأ ِةَثَث يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع
ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َنِّفُك :َلاَق ;ٍساَّبَع

تاقثلا ةياور هتياور فلاخ دقو امّيس .هفعض نَلَع عمجم دايز يِبَأ نب ديزي َ ‘ .هب.
جاجتحا حصي ،فيعض ثيدحلا

448. (1471) (6435)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm üç parça giysi içerisine kefenlenmiştir: İçerisinde vefat ettiği gömleği ve Necrânî (iki parçalı) hulle." 602

*** KEFENLENEN ÖLÜYE BAKMAK**

أَّمَل :َلاَق ;ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع َةَبْيَش وُبَأ اَنَث .ِنَسَحْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .َة َرُمَس ِنْب َليِعاَمْسِإ
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1478 □6436 □448□

هاَتأَف ِهْيَلإ َرُظْنأ ّتَح ِهِناَفْكأ يِف ُهوُج ِرْدُت َ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ُمُهَل َلاَق□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ُنْبا ُميِها َرْبِإ َضِبُق

لحي .هثيدح نم سيلام سنأ نع ىور :َ ابح ِنْبا َلاَق ،ةبيش ارأ َ ‘ ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف
.َىكَب َو ،هْيَلَع َّبُكْناَف

بئاجع هنع ىور ثيدحلا ركنم ،ثيدحلا فيعض :متاح وُبَأ َلاَقو .بئاجع بحاص :يراخرلا يمفت.
و .هنع تياورلا

449. (1475) (6436)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın oğlu İbrahim vefat ettiği zaman ashabına: "Ben oğluma bakmadıkça, onu kefenlerinin içine dahil etmeyin" buyurdu. (Yıkama işi bitince kefenlemezden önce) çocuğa yaklaştı, üzerine eğilip baktı ve ağladı." 603

AÇIKLAMA:

Hadis, kefenlenmezden önce ölüye bakmanın caiz olduğuna, sessizce ağlanabileceğine delildir. Bakma, avretine olmamalıdır, bakılması caiz olan yerlerine olmalıdır. 604

599 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/115. 600 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/115. 601 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/116. 602 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/116. 603 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/116. 604 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/117.

لاَق ؛ةَدْيَبُع يِبَأ ْنَع ،ٍساَطْسِن ِنْب ِدْيَبُع ْنَع ،ٍروُصْنَم ْنَع ،ٍدْي َز ُنْب ُدأَّمَح اَنَث .ٍةَدَعْسَم ُنْب□ : ُديَّمَح اَنَثَّدَح-1475 □6437 □485ـ يِف .ْعَدَيْلَف ءاَش ُ إ َو .ْع َّوَطَتَيْلَف ءاَش ُ إ َّمُث . ِةَّنُّسلا َنِم ُهَّنِإَف .اَهِّلُك ِري ِرَّسلا ِبِنا َوَجِب ْلِمْحَيْلَف ًة َزاَنَج َعَبَّتا ِنَم :ٍدوَعْسَم ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع َلاَق

هلاق .هيبأ نم عمسي مل ةديبع ابأ َ إف .فطعنم وه ،اضيأو .عفزلا همكح .فوقوم ثيدحلا نكل .تاتث دانس“ا لاَج ِر :دئاوزلا

امهريعو ةعرز وبأو متاح وُبَأ.

450. (1478) (6437)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Bir cenazeyi takip eden kimse, naaşın bütün taraflarını (sırayla) omuzlasın. Zira bu sünnettir. Sonra dilerse tekrar nafile taşıması yapsın, dilerse taşıma işini terketsin."605

AÇIKLAMA:

Hadis, cenazeyi sağ-sol, ön-arka her bir tarafından birer parça taşımanın sünnet olduğunu ifade eder. Bu miktar taşıyan, sünneti ifa etmiş olur. Dileyen ikinci sefer taşıma işine iştirak edebilir. Bu taktirde sevabı ziyadeleşir. 606

يِبَأ ْنَع ،ةَد ْرُب يِبَأ ْنَع ،ٍثْيَل ْنَع ،ُةَبْعُش اَنَث .ٍتِباَث ُنْب ُرْشِب اَنَث ٍلِيقَع ِنْب ِدْيَبُع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1478 □6435 □481□

ميلس ِنْبا وه ثيل :دئاوزلا يِف. ُةَنيُكَّسلا ُمُكيَلَع ْنُكَتِل :َلاَق .اَهِب ً وُع ِرْسُي ًة َزاَنَج نأ َر□ ُهَّنأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع ،َسوُم اوعرسأ ثيدح نم هيحيحصلا يِف ام فلاخي ثيدحلاأف هفيعض عمو .يدنم نباو نيعم نباو َ اطقلا نب َيْحَي هكرتو .فيعض

ةزانجلاب.

451. (1479) (6438)- Ebu Mûsa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir cenazenin süratle götürüldüğünü görmüştü, (müdahale ederek:) "Sükunetle gidin!" buyurdular..." 607

AÇIKLAMA:

Başka hadislerde cenazenin bir an önce defni hususunda acele edilmesi tavsiye buyrulmuştur. Burada ise acelecilik yasaklanmaktadır. Sadedinde olduğumuz yasağı çok aşın olan aceleciliğe, bilhassa taşıma sırasındaki aşın sürate hamledebiliriz. Çabukluk, ölüm-defin arasındaki hizmetlerin bekletilmeden, geciktirilmeden yapılması manasında anlaşılmalıdır.608

* CENAZE TAŞIYANIN KIYAFETİ

نْب َ ا َرْمَع ْنَع ،ٍعِيفَن ْنَع ،ٍر َّو َزَحْلا ُنْب ُّيِلَع اَنَثَّدَح .ِ اَمْعَنلا ُنْب و ُرْمَع ِن َرَبْخأ .َةَدْبَع ُنْب□
ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-1458 □6438 □482ـ يِف ً وُشْمَي ْمُهَتَيِد ْرأ ارُح َرَط ْدَق ًام ْوَق بأ َرَف .ٍة
َزاَنَج يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر َعَم اَنْج َرَخ :اَق ؛ةَ َز ْرَب يبأ َو ِنْيَصُحْلا

مُكْيَلَع وُعْدأ ُ أ ْتمَمه ْدَقَل َ؟ وُهَّبَشَت ِةَّيِلِهاَجْلا ِعْنُصِب ْوأ َ؟ وُذُخأَت ِةَّي ِلِهاَجِلا ِلْعِفِبأ :َمَّلَس□
َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف .ٍصُمُق ثِراحلا نب عيفن ِهيِف .فيعض هدانسإ اَذه
دئاوزلا يِف .َكِلذل اوِدوُعَي ْمَل َو ْمُهَتَيَد ْرأ اوُذَخأَف ،َلاَق ْمُك ِر َوُص ِرْيَغ يِف ً وُع ِج ْرَت ًةَ:
َوْعَد َلاَقو .ثيدحلا كورتم َكِلَذك ،روزحلا نب يلعو .عضولل هريغو نيعم نب َيْحَي هبسنو
دحاو ريغكرت ،بمع‘ا د ُواَد وُبَأ.

رظن ِهيِف :ةعم َلاَق و .بئاجع هدنع ثيدحلا ركنم :يراخولا.

452. (1485) (6439)- İmrân İbnu'l-Husayn ve Ebu Berze radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte bir cenazeye gittik. (Bu esnada) Aleyhissalâtu vesselâm, ridalarını atıp sadece gömlekleri içerisinde yürümekte olan bir cemaat gördü ve: "Cahiliye amelini mi işliyorsunuz? Yoksa cahiliye fiilini yaparak onlara mı benzemeye çalışıyorsunuz? Şu suretinizden bir başka suretle (kabristandan) dönmeniz için hakkınızda beddua etmeyi cidden arzuladım" buyurdu. Bunun üzerine ridalarını giydiler ve bir daha bu adetlerine dönmediler."609

AÇIKLAMA:

Cenazeye katılanların, matem alâmeti olsun diye ridalarını açtıkları anlaşılmaktadır. Resûlullah böylesi bir matemi yasaklamış bulunmaktadır. 610

---

605 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/117. 606 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/117. 607 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/117. 608 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/117-118. 609 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/118. 610 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/118.

مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ ا'ُ عَلن الصَّنْغَانِيُّ . أنْبَأَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَا ُ . قَالَ : قَرَأْتُ عَلن الْفُضَيْلِ بْن
يُّ، حَيْنَ حَضَرَ هَ الْمَوْ تُ، فَقَالَ : َ تُتْبِعُونِي بِمِجْمَرٍ. ـ483 6445 1457 -حَدَّثَنَا
مَيْسَرَةَ، عَنْ أَبِي حَرِ يزٍ؛ أ َّ أبَا بُرْ دَةَ حَدَّثَهُ قَالَ : أوْ صَن أَبُو مُوسَن ا'شْعَرِ

. لَهُ : أوَ سَمِعْتَ فِيهِ شَيْئًا؟ قَالَ : نَعَمْ . مِن رَ سُولِ لِّ ِ صَ لَّي اللِّ ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
حسين أبا حريز مختلف فِيهِ. قَالَ أَبُو زرعة: ثقة. وذكره ابْنِ حبا َ فِي الثقات. و قَالَ قَالُوا
منكر ابحيث. و قَالَ النسائي: ضعيف. و قَالَ سونس فِي الزوائد: إسناده حسن. ' َ عَبْدُ اللِّ بن
أَبُو حاتم: حسن الحديث، ليس بمنكر الحديث، يكتب حديثه. و قَالَ أحمد:

واختلف قول سونس معين فِيهِ. فمرة قَالَ: ثتة. ومرة قَالَ: ضعيف.وله شاهد من حديث
عدي: عامة ما يروي يتابع عَلَيْهِ.

.أَبِي هُرَيْرَةَ . رواه مالك فِي الموطأ، و أَبُو دَاوُد فِي سننه

453. (1487) (6440)- Ebu Bürde radıyallahu anh anlatıyor: "Ebu Musa el-Eş'âri radıyallahu anh, eceli geldiği zaman (yakınlarına): "Benim cenazemi ateşle takip etmeyin!" diye vasiyet etti. Bunun üzerine Ebu Bürde'ye: "Sen bu hususta bir şey işittin mi?" diye sordular. O da: "Evet, hem de Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan" dedi."[611]

AÇIKLAMA:

Hadis, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, cenazeyi taşımada uyulan bir kısım cahiliye adetlerini yasakladığını göstermektedir. Burada ateş taşıma adetinin varlığı ve yasaklandığı görülmektedir. [612]

* CENAZE CEMAATİ ÇOKSA

أَبُو بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ . ثَنَا عُبَيْدُ اللِّ ٌ. أنْبَأَنَا شَيَبَا ،ُ عَنِ ا'عْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحِ عَنْ أَبِي
مِنَ الْمُسْلِمِينَ غُفِرَ لَهُ.فِي الزوائد: قد جاء عن عائشة فِي ـ484 6441 1455-حَدَّثَنَا
هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللِّ ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ : مَنْ صَلَّتْ عَلَيْهِ مِائَةٌ

.الترمذي والنسائي مثله. وإسناده صحيح ورِجَالُ الصحيحين

454. (1488) (6441)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kimin cenazesine yüz müslüman namaz kılarsa, ona mağfiret olunur."[613]

*** ÖLÜYÜ HAYIRLA YÂDETMELİ**

أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي
□488 □ 6442 □ 1482-حَدَّثَنَا

□وَسَلَّمَ بِجَنَازَةٍ، فَأُثْنِيَ عَلَيْهَا خَيْرًا، فِي مَنَاقِبِ الْخَيْرِ. فَقَالَ: وَجَبَتْ. ثُمَّ مَرُّوا عَلَيْهِ
هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: مُرَّ عَلَي النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

. □فَأُثْنِيَ عَلَيْهَا شَرًّا، فِي مَنَاقِبِ الشَّرِّ. فَقَالَ: وَجَبَتْ. إِنَّكُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ
.الخير ومناقب الشر وأصله فِي الصحيحين من حديث أنس. ويوافقه حديث عمر، بِأُخْرَى
فِي الزوائد: رواه النسائي إ قوله فِي مناقب

رواه الترمذي والنسائي. وإسناد ابْنِ ماجة صحيح، ورجاله رجال الصحيحين.

455. (1492) (6442)- Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanından bir cenaze geçmişti, hakkında hayırla senâda bulunuldu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Vacib oldu!" buyurdu. Sonra bir diğer cenazeyi geçirdiler. Halk bunu kötü hasletlerle yâdetti. Aleyhissalâtu vesselâm yine: "Vacib oldu!" buyurdu ve şu açıklamayı yaptı: "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz!" 614

AÇIKLAMA:

Hadis değişik vecihlerle diğer kitaplarda da gelmiştir. Bazı vecihlerinde, ashabın ölüler hakkında ifade ettikleri medih ve zemleri de belirtilmiştir. Zemmedilen hakkında: "Allah'a ve Resûlüne buğzeder, Allah'a isyan eder ve bu yolda çalışırdı" dendiği de görülmektedir.

"Vacib oldu" sözü birinci hakkında cennetin vacib olduğunu, ikinci hakkında ise cehennemin vacib olduğunu ifade eder. Vacib olmak, sabit olmak, kesinlik kazanmak, gerekli hale gelmek manasındadır. Ölü hakkında kötü söz söylenmesi başka hadislerde yasaklandığı halde burada müsaade edilmiş olması, buradaki cenazenin münafıklara ait olmasındandır. Nitekim Allah ve Resûlüne buğzettiği belirtilmiştir. İslâm alimleri, kişi müslümansa, ölümünden sonra, fâsık dahi olsa şerle yâdedilmesine fetva vermemiştir. "Belki tevbe ile ölmüştür" denmiştir. Bu cümleden olarak, Yezid ve Haccac gibi herkesin iğbarını kazanan zalimlerin bile lanetlenmesini uygun bulamamışlardır. 615

611 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/119. 612 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/119. 613 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/119. 614 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/120. 615 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/120.

*** CENAZE İÇİN KIRAAT**

رَفْعَجُ نُْب ُدَّاَمَح اَنَث ،ٍمِصاَع وُبَأ اَنَث : اَق ؛ٍّرَمَتْسُمْلا نُْب ُميِها َرْبِإ َو ُليِبَّنلا ،ٍمِصاَع يِبَأ□
نُْب و ُرْمَع اَنَثَّدَح-1486 □6443 □486□

لَع أ َرْقَن ُ أ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر اَن َرمأ : ْتَلاَق ؛ُةَّي ِراَصْن ْا ٍكي ِرَش ُّمُأ ِينْت
تَّدَح .ٍبَش ْوَح نُْب ُرْهَش يِنَثَّدَح .ُّيِدْبَعْلا

بِاَتِكْلا ِةَحِتاَفِب ِة َزاَنَجلا□ .

يئاسنلا هنيلو .يقهيبلا .هفعضو . فوع ِنْبا هكرتو .امهريغو نيعم نباو دمحأ هقثو ،بشوح نب
رهش هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف

مهريغو دامحو.

456. (1496) (6443)- Ümmü Şerîk el-Ensariyye radıyallahu anhâ: "Resûlullah bize, cenazeye (namaz kıldığımızda) Fatiha-ı Şerifeyi okumamızı emretti" demiştir."616

AÇIKLAMA:

Cenaze namazında Fatiha'nın okunması meselesi ûlemâ arasında ihtilaflıdır: Hanefîlere ve bir kısım alimlere göre cenaze namazında Fatiha okunmaz, bu namaz dört tekbirdir: birinci tekbirden sonra Allah'a senâ, ikinci tekbirden sonra Resûlullah'a salât, üçüncüden sonra dua okunur, dördüncüden sonra selam verilir. Malikîlere göre, cenaze namazında Fatiha okumak mekruhtur. Şâfiîlere göre Fatihayı okumak farzdır, ilk tekbirden sonra okunması efdaldir. Hanbelîlere göre ilk tekbirden sonra okumak farzdır. Bütün bu farklı görüşler delile dayanırlar. 617

*** CENAZE NAMAZINDA DUA**

حاَبأ اَم : َلاَق ؛ٍرِباَج ْنَع ،ِرْيَب ُّزلا يِبَأ ْنَع ،ٍجاَّجَح ْنَع ،ٍثاَيِغ نُْب ُصْفَح اَنَث ٍديِعَس نُْب ِ ّالل□
ُدْبَع اَنَثَّدَح-1851 □6444 □487ـ يِف. ْتَقُّوَي ْمَل يِنْعَي .ِتِّيَمْلا ىلَع ِة َّصلا يِف اوُح اَبأ اَم
اَنَل َر ُلوُس ّلل ِ صَلِّي ّالل ُ عَلَيْهِ َو سَلَّمَ ،َو ٌأَبُو بَكْرٍ ، َو ٌعُمَر يِف شَيْءٍ

ةنعنعلاب هاور دقو .َكِلَذب ا ًروهشم سيلدتلا ريثك ً اَك دع ةاطرأ نب جاجح :دئاوزلا.

457. (1501) (6444)- Hz. Câbir radıyallahu anh demiştir ki: "Ne Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm, ne Ebu Bekir, ne de Ömer radıyallahu anhüma, cenaze namazı hakkında cevaz verdikleri kadar hiçbir şey hakkında cevaz vermediler. Yani (cenaze namazını) bir vakte bağlamadılar." 618

AÇIKLAMA:

Namazların belli vakitleri vardır, o çerçeve dahilinde kılınır. Sadedinde olduğumuz hadis, cenaze namazının gece-gündüz ve hatta mekruh vakitlerde bile kılınacağını ifade eder. Bu mana diğer hadislere muhalefet edeceği için hadisin: "Cenaze namazında belli bir dua okuma tahdidi konulmamıştır" şeklinde anlaşılabileceği de

söylenmiştir. Ne var ki hadisten çıkarılacak muhtemel manalardan birini cezmen söylemeye yeterli bir karine 619 yoktur. Hadisin zaafına da dikkat çekilmiştir.

*** CENAZE NAMAZI DÖRT TEKBİRLİDİR**

لِيعاَمْسِإ ْنَع .ِساي“ا ُنْب ُدلاَخ اَنَث . .ٍبِساَك -1852 ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ُنْب ُة َريِغُمْلا اَنَث ِنْب□
ِدْيَمُح ُنْب ُبوُقْعَي اَنَثَّدَح -6448 □485-ِهْيَلَع ُّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ّ أ َ؛ أَّف َع ِنْب ً امْثُع ْنِع ،ث
ِراَحل ِنْبا ِمَكَحلا ِنْب ّاللّ ِدْبَع ِنْب ً اَمْثُع ْنَع ،ِصاَعْلا ِنْب ِديِعَس ِنْب و ِرْمَع ِنْب

نَلَع اوقفتا دقو ،سايلإ نب دلاخ هدانسإ يِف ثيدحلا اَذه :دئاوزلا يِف.ًاعَب ْرأ ِهْيَلَع َرَّبَك َو ً
وُعْظُم ِنْب ً اَمْثُع نلَع نَّلَص َمَّلَس َو

هفيعضت.

458. (1502) (6445)- Hz. Osman İbnu Affân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Osman İbnu Maz'ûn üzerine cenaze namazı kıldırdı. Namazda dört kere tekbir getirdi." 620

يِبَأ ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع َعَم ُتيَّلَص :َلاَق ؛ُّي ِرَجَهْلا اَنَث .ُّيِب ِراَحُمْلا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب
□488□ 6446□ 1853-اَنَثَّدَح ُّيِلَع

و َ سَلَّمَ بلَع َزاَنَج ِة ِنْبا ٍةَ ٌهَل . فَكَبَّرَ َهْيَلَع اَ رأ ْ بَعا ً. فَمَكَثَ بَعْدَ الرَّ ابِعَةِ شَيْئاً . لاَق□
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ِب ِحاَص ،ِّيِمَلْس“ا َنف ْوأ ُنكأ ْ أ مَل :َلاَق .َكِلَذ اَنْف َّوَخَت :اوُلاَق
؟ًاسَمَخ ُرِّبَكُم يِّنَأ َ ْو َرُت ْمُتْنُكأ :َلاَق َّمُث َم َّلَسَف .ِفوُفُّصلا ى ِحِوَاَن ْنِم ِهِب ً وُحِّبَسُي َم
ْوَقْلا ُتِعمَسَف

[616] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/121. [617] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/121. [618] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/121. [619] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/121. [620] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/122.

دئاوزلا يِف.ُمِّلَسُي َّمُث ،ُلوُق َي ْ أ ُ ّاللَ ءاَش اَم ُلوُقَيَف ًةَعاَس ُثُكْمَي َّمُث .ًاعَب ْرأ ُرِّبَكُي َ:
‘اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ِنِكلو .َلَعْف

مهريعو يئاسنلاو نيعم نب َيْحَي و ةنييع نب َ ايفس هفعض .يفوكلا ملسم نب َميِها َرْبِإ.
همسِإو ،يرجهلا هدانسإ يِف

459. (1503) (6446)- El-Hecerî rahimehullah anlatıyor: "Resûlullah'ın sahabisi olan Abdullah İbnu Ebi Evfa ile birlikte, onun bir kızının cenaze namazını kıldım. Abdullah dört kere tekbir getirdi. Dördüncüden sonra (selam vermeyip) biraz durdu. Ben safların muhtelif yerlerinden cemaatin onu uyarmak üzere "sübhanallah" dediklerini işittim. Sonra selam verdi ve dedi ki: "Siz benim beş kere tekbir getireceğimi mi zannediyordunuz?" Cemaat: "Evet bundan korktuk" dediler. Bunun üzerine: "Hayır bunu yapmayacağım. Ancak Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm dört kere tekbir getirir, sonra bir müddet durup Allah'ın söylemesini dilediği bir şeyler söyler, sonra da selam verirdi" dedi." [621]

هيِبأ ْنَع ِ، ّاللّ ِدْبَع ِنْبا ِريِثَك ْنَع ،ُّيِعِفا َّرلا ٍّيلَع ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَث .ُّيِما َرَخلا ِرِذْنُمْلا ُنْب ُميِها□
َرْبِإ اَنَثَّدَح-1856 □6447 □465□

اكرأ نم نكر هنإ :ّاللّ ُدْبَع نب ريثك يِف يعفاشلا َلاَق :دئاوزلا يِف.ًاسَمَخ َرَّبَك َمَّلَس َو □
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ّ َ أ ؛هِّدَج ْنَع تاريبكتلا ثيدحو نيملسملا نيب زئاج حلصلا ثيدح
بذكلا. و َلاَق ِنْبا حب : رور نع هيِبَأ كِلَذَك . إ أ َ يذمرتلا حيحص هل

بذكلاب مهضعب هامرو َ ابح نباو يراخبلا هفيعض ،يَلَع نب َميِها َرْبِإ هنع يوارلاو .ديعلا.
يِف

460. (1506) (6447)- Kesir İbnu Abdillah'ın dedesi, "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın (cenaze namazında) 5 kere tekbir getirdiğini söylemiştir."[622]

Not: Hadisin zaafının şiddetli olduğu belirtilmiştir.[623]

*** ÇOCUK CENAZESİNE NAMAZ**

اللّ يَّلَص ُّيِبَّنلا َلاَق :َلاَق ؛ةَ رْي َرُه يِبَأ ْنَع ،هيِبَأ ْنَع ،ٍدْيَبُع ُنْب ي ِرَتْخَبْلا اَنَث .ٍرِاَّمَع ُنْب□ □
ُماَشِه اَنَثَّدَح-1858 □6445□ □461□

لاَق َو .يدز'ا ميعن وُبَأ ِهيِف َلاَق .ديبع نب يرتخبلا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ْمُكِطا َرْفأ ْنِم□
ْمُهَّنِاف ْمُك ِلاَفْطأ ىلَع اوُّلَص :َمَّلَس َو ِهْيَلَع

لوهجم :ةبيش نب بوقعي.

461 (1509) (6448)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Ölen) çocuklarınız için cenaze namazı kılın. Çünkü onlar (cennete girmede sizin öncülerinizdendir." 624

*** RESÛLULLAH'IN OĞLUNA CENAZE NAMAZI**

ةَبْيَتُع ُنْب ُمَكَحْلا اَنَث ً اَمْثُع ُن ْب ُميِها َرْبِإ اَنَث . ُّيِلِهاَبْلا ٍبيِبَش ُنْب ُد ُواَد اَنَث .ٍدَّمَحُم□□ ُنْب ِسوُّدُقْلا ُدْبَع اَنَثَّدَح-1811 □6448 □462□

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر تَّلَص َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ُنْبا ُميِها َرْبِإ□ تَام اَّمَل : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،ٍمسْقَم ْنَع

يِطْبِق َّق ِرُتْسا اَم َو ،ُطْبِقْلا ُهَلا َو ِخا ْتَقَتَعَل َشاَع ْوَل َو ًاّيِبَن ًاقيِّد ِص ً اَكَل َشاَع ْوَل□□ . َو ِةَّنَج ْلا يِف ًاع ِض ْرُم ُهَل ّ َ إ َلاَق َو

و هب مرا :كرابملا ِنْبا َلاَق َو .هنع اوتكس :يراخبلا ِهِيف َلاَق ،طساو يضاق ةبيش وُبَأ ً اَمْثُع نب َميِها َرْبِإ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف

ثيدحلا كورتم .يئاسنلا َلاَقو .ةقثب سيل : نيعم ِنْبا َلاَق.

462. (1511) (6449)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın oğlu İbrahim ölünce, Resûlullah cenaze namazı kıldı ve:

"Onun cennette bir süt annesi olacaktır. Eğer yaşasaydı sıddîk bir nebi olacaktı. Eğer yaşamış olsaydı kıbtî dayıları azad olacaktı ve hiçbir kıbtî köleleştirilmeyecekti" buyurdu." 625

AÇIKLAMA:

Resûlullah'ın oğlu İbrahim'in annesi, Mısırlı cariye Mâriye radıyallahu anhâdır. Mısır'ın yerli halkına Kabd denir. Kıbtî buna nisbettir. İbrahim'in annesi Mısırlı olduğu için Mısırlılar (kıbtîler) dayısı addedilmiştir. Resûlullah, İbrahim'in cennette sütannesinin olacağını söylemiştir. Bu, İbrahim'in Allah nezdindeki şerefini ifade ettiği gibi, çocukların hayatında, iki yıllık süt devresini süt emerek geçirmelerinin ehemmiyetini, gerekliliğini de ifade eder. Müteakip rivayet bu hususu iyice te'yid eder.

---

621 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/122. 622 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme

ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/123. 623 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/123. 624 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/123. 625 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/124.

Resûlullah, kendisinden sonra. peygamber gelmeyeceğini bildiği halde "İbrahim yaşasaydı peygamber olurdu" demiş olması, onun her hâlükarda öleceğini bilmesiyle te'vil edilmiştir. Bu ibareden "Peygamberlerin çocukları

da peygamber olur" diye bir kaide de çıkarılamaz. Aksi taktirde bütün ademoğullarının peygamber olması 626 gerekirdi. Dahası Hz. Nuh'un bir oğlu mü'min bile olamamıştır.

نْيَسُحْلا ِتْنِب َةَمِطاَف ْنَع ِهِّمُأ ْنَع ،ديِل َوْلا ِيِبَأ ُنْب ُماَشِه اَنَث . َد ُواَد ُوبَأ اَنَث . ً ارْمِع ُنْب ِ□
□463□ 6485□ 1812-اَنَثَّدَح اُللّ ُدْبَع

ةَنْيَبُل ْت َّرد ! ِّللّ َلوُس َر اي : ُةَجيِدَخ ْتَلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ُنْبا□
ُمِساَقْلا َيِّف ُوَت اَّمَل : َلاَق ٍّيِلَع ِنْب ِنْيَسُحْلا اَهِيبَأ ْنَع ْوَل : ْتَلاَق ِةَّنَجْلا يِف ِهِعاَض َر َماَمْتِإ ً إ
: َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف . ُهَعاَض ِر َلِمْكَتْسَي َّتَح ُهاَقْبَأ ُ ّاللّ ً اَك ْوَلَف .
ِمِساَقْلا

هَت ْوَص ِكَعَمْسأَف يلاعَت َ ّاللّ ُت ْوَعَد ِتْئِش ُ إ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر□
َلاَقَف . ُه َرْمأ َّيِلَع ً َّوُهَل ! ِّللّ َلوُس َر اَي َكِلذ ُمَلْعأ

هَلوُس َر َو َ ّاللّ ُقِّدَص ُأ ْلَب ! ِّللّ َلوُس َر اَي : ْتَلاَق□ .

و .كورتم هنإ :بيرقنلا يِف َلاَق هنأ لقن مل تلف :يدنسلا َلاَق. هحرج نم و هقثو نم رأ مل
ديلولا يِبَأ نب ماشهدانسإ :دئاوزلا يِف

تاقث دانس“ا ُهُلاَج ِر يقابو .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذو .حلاص :متاح وُبَأ ِهيِف َلاَق ،يزارلا.
مث يناهبص‘ا َ ارمع نب ّاللّ ُدْبَع

463. (1512) (6450)- Hüseyin İbnu Ali İbnu Ebi Tâlib radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın oğlu Kâsım vefat edince Hz. Hatice radıyallahu anhâ: "Ey Allah'ın Resûlü! Kasım'ın sütü taştı. Keşke Allah ona, süt çağını tamamlayacak kadar ömrünü uzatsaydı" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, bunun üzerine:"O süt devresini cennette tamamlayacak!" buyurdular. Hz. Hatice:"Ey Allah'ın Resûlü! Şayet bunu bilseydim, çocuğun ölümü, nazarımda hafiflerdi" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Dilersen Allah'a dua edeyim de sana onun sesini işittireyim" dedi. Ancak Hz. Hatice: "Hayır! Ey Allah'ın Resûlü! Allah ve Resûlünü tasdik ediyorum" dedi."627

* ŞEHİTLERE CENAZE NAMAZI

نْبا ِنَع ،ٍمَسْقَم ْنَع ،ٍداَي ِز يِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ،ٍشاَّيَع ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ٍّاللّ ِدْبَع□

□464□ 6481□ 1813-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ

وُعَف ْرُي َوُه اَمُك و ُهُة َزْمَح َو .ٍة َرَشعٍ ة َرَشع نَلع يِّلَصُي َلَعَجَف .ٍدُحأ َم ْوَي َمَّلَس َو □□ ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ْمِهب َيِتُأ : َلاَق ؛ٍساَّبَع

نسح هدانسإ َ أ دئاوزلا نم رهظي :يدنسلا َلاَق. ٌعوُض ْوَم َوُه اَمَك ُوُه َو.

464. (1513) (6451)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Uhud günü, şehidlerin cenazeleri Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına getirildiler. Aleyhissalâtu vesselâm onar onar gruplar halinde namazlarını kıldırdı. Her grup değiştikçe, Hamza yerinde sabit kalıyor (böylece her grupla birlikte ona namaz kılınıyordu)." [628]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Hamza, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın amcalarından biri idi, aynı zamanda süt kardeşiydi. Resûlullah'a ilgi ve yardımı fazla idi. Aleyhissalâtu vesselâm bu sebeple onu çok severdi. Uhud savaşı sırasında Ebu Süfyan'ın hanımı Hind'in teşvikiyle, henüz müşrik olan Vahşî -radıyallahu anhüm ecmain- tarafından öldürülmüştür. Resûlullah, onun feci şekilde öldürüldüğünü görünce, katillerine öfkelenir ve: "Onlara galebe çalınca onlardan yetmiş tanesine de ben müsle yapacağım" der. Ancak, gelen vahiy ikaz eder. "Ceza verecekseniz uğradığınız muamelenin misliyle ceza verin. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabır sahipleri için daha hayırlıdır. Sabret. Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımıyladır..." (Nahl 126-127). Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ona hususi ilgi göstermesinde belirtilen yakınlıklardan başka Hamza radıyallahu anh'ın cesedine yapılan müslenin de katkısı olduğu rivayetlerden anlaşılmaktadır. Zira müşrikler, Bedir'deki yenilgilerinin hıncıyla bir tanesi hariç, bütün şehitlere müsle yapmışlardı; gözlerini oymuşlar, burun ve kulaklarını kesmişlerdi. Henüz müşrik olan Hind radıyallahu anhâ, Hz. Hamza'nın karnını yarmış, ciğerini çıkarıp, parça parça ağzında çiğneyip atmıştır. Hz. Hamza'nın ölümü Resûlullah'ı ağlatmıştır. Bir rivayette ölümünü işitince hıçkırarak (sesli olarak) ağladığı, görünce de bayıldığı ifade edilir. Öldüğü zaman 57 yaşındaydı, ellidört ve hatta 59 da denmiştir.

Rivayetler, Hz. Hamza'nın fevkalade cesur ve sadık olduğunu belirtir. Ölmezden önce otuzbir müşrik öldürmüştür. Bir kısım rivayetler Resûlullah'ın onu, Cüheyne yurdunda Sîfu'l-Bahr'a sevk edilen ordunun başına komutan yaptığını ve ilk sancağı bu sırada bağladığını, böylece Hamza radıyallahu anh'ın İslâm'ın ilk bayraktarı olduğunu belirtir.

Hamza radıyallahu anh muhacirlerdendir ve onu Zeyd İbnu Hârise ile kardeşlemiştir. Hz. Enes, Resûlullah'ın her şehit için cenaze namazında dört tekbir okuduğu halde, Hamza'nın namazında yetmiş tekbir okuduğunu belirtir.

Sadedinde olduğumuz rivayette de görüldüğü üzere Uhud şehidlerine kılınan her namazda Hz. Hamza'nın cenazesi hazır olmuştur. İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayet, Hz. Hamza'ya Resûlullah'ın kıldığı cenaze namazının sayısının yetmiş ikiye ulaştığı belirtilmiştir.

---

[626] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/124. [627] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/125. [628] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/125.

Hz. Hamza'dan Resûlullah'a senetli olarak şu hadis rivayet edilmiştir: "Şu duaya devam edin: Allahım, senden ism-i azamını ve yüce rızanı şefaatçi kılarak (cennetini) talep ediyorum." Uhud şehidlerinden bazılarının kabirleri, savaştan kırk yıl kadar sonra bir vesile ile açılınca hepsinin çürümeden taptaze kaldığı görülür. Hatta bu hafriyat sırasında Hz. Hamza radıyallahu anh'ın ayağına kazma değer, oradan kan çıkar. 629

*** CENAZE NAMAZI KILINMAYAN VAKİTLER**

رِباَج ْنَع ،ِرْيَب ُّزلا ِيبَأ ْنَع ،َةَعيِهَل ِنْبا ْنَع ،ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث .ِّيِقْشَّمِدلا ً اَمْثُع ُنْب□
ُساَّبَعْلا اَنَثَّدَح-1822 □6482 □468□

فيعض ةعيهل ِنْبا :تلق :دئاوزلا ِيف .ِراَهَنلا َو ِلْيَّللاِب ْمُكاَت ْوَم نَلَع اوُّلَص :َلاَق َمَّلَس َو.
ِهْيَلَع ُ َّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ّ أ ؛ِّاللّ ُدْبَع ِنْب

سلدم ديلولاو.

465. (1522) (6452)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Ölüleriniz üzerine gece ve gündüz (cenaze) namazı kılınız (kılabilirsiniz)" buyurmuştur." 630

AÇIKLAMA:

Bir kısım âlimlerce, geceleyin cenaze defni, bazı farklı hadisler sebebiyle, caiz görülmemiş ise de asıl olan cevazdır. Bu hadis cevazı ifade etmektedir.631

نع ، ً اَظْقَي ُنْب ُةَبْتُع اَنَث . ً اَهْبَن ُنْب ُث ِراَحلا اَنَث .َميِها َرْبِإ ُنْب ُمِلْسُم اَنَث .ُّيِمَلُّسلا
َفُسوُي ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-1828 □6483 □466□

لُك َعَم اوُدِهاَج َو .ٍتِيَم ِّلُك نَلَع اوُّلَص :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ َّاللّ يَّلَص ِ ّللَ ُلو ُس َر َلاَق :َلاَق□□
؛عَقْس‘ا ِنْب َةَلِثا َو ْنَع ٍ،لوُحْكَم ْنَع ٍ،ديِعَس ،بولطملا وه ِديِعَس .هفيعض نَلَع عمجو َ، اهبن نب
ثراحلاو .فيعض وهو َ، اظقي نب ةبتع هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف .ٍريِمأ

بأذك.

466. (1525) (6453)- Vâsile İbnu'l-Eska' radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her ölü üzerine namaz kılın, her emîrin komutası altında cihad edin." 632

*** KABİR ÜZERİNDE NAMAZ**

نب ِدْي َز ِنب ِدَّمَحُم ْنَع ،ُّيِد ْر َوا َراَّدلا ٍدَّمَحُم ِنب ِزي ِزَعلا ُدْبَع اَنَث .ٍبِسا َك ِنب ِدْيَمُح ُنب□
بُوُقْعَي اَنَثَّدَح-1828 □6484 □467 □

. □ر َبِعْبَ ؛ةَ ْنَع أَبِيهِ؛ أ َّ اَمْر َ ٌةأ َوْس َداَء تَناَمَت ْمَل ْيؤ ْذ َ ُبِه اَلنَّبِّيِ ُصَل َّي اللّ ّ ُ َعَلْيِه َو َسَّلَم
. يِف الزوائد: أصل الحديث دق رواه غيرُه. المْهَاَج ِر بن ُقنُفذ، َعن َعْبُد اللّ ّ َبن ِعاَمر ِبن
فَأُخْبِرَ بِذَلِك. فَقاَل: ”آَذْنَتُمونِي ِبَها ثُمَّ َقاَل ٰ لِأَصَحاِبِه: َصفُّوا َعَلْيَها فََصَلَّت َعَلْيَها

. □وَ َهَذا ا“ سناد حسن، ‘ َ يوقعب نب ديمح فلتخم فِيه

467. (1529) (6454)- Amir İbnu Rebîa radıyallahu anh anlatıyor: "Siyahî bir kadın ölmüştü. Resûlullah'a duyurulmadan defnedildi. Sonra haberdar olunca "Bunu bana niye haber vermediniz?" dedi ve ashabına: "Kadının kabri üzerinde saf tutunuz!" emrederek kadına cenaze namazı kıldırdı."633

□ُمَحَّمُد ُبن ُحَمْيٍد. ثَنَا ُهْمَزا ُ بن ُأبَي َعُمَر، َعن أَبِي َسِناٍ، َعن َعْلَقَمَة ابن َمرْثَدٍ، َعن ابن
اَنَثَّدَح-1832 □ 6488 □ 465□

□ ُ َعَلْيِه َو َسَلَّم َصَلَّى َعَلى َمِّيٍت َب َعَد َماَدُفِن. في الزوائد: إسناده حسن. وأَبُو سنان َ فمن دونه
بُر َيَدة، َعن أَبِيِه؛ أ َّ النَبِّي َصَلَّى اللّ ّ

مختلف فيهم.

468. (1532) (6455)- Büreyde radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir ölü üzerine, gömüldükten sonra namaz kıldı." 634

□□. حَدَّثَنَا ُك َرْي ِب. حَدَّثَنَا َسِعيُد ُبن ُشَر َحِبيٍل؛ َعن ِابن َلِهيَعِة؛ َعن ُعْبَيِد اللّ ّ ِ ابِن الُمْغيِرَة
بِي َكُر وَأَبُ اَنَثَّدَح-1833 □6486 □468□

□تَقُمُّ الَمْسِجِد. فَتُوُ ُفِّيَت َلْيًل. فََأصَبَح َر َسوُل اللّ ّ ِ َصَلَّى اللّ ّ ُ َعَلْيِه َو َسَلَّمَ أُخَبِر
َعن أَبِي الَهْيَثِم، َعن أَبِي َسِعيِد؛ َقاَل: َكاَنْت َسْو َداُء

---

629 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/125-126. 630 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/127. 631 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/127. 632 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/127. 633 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/128. 634 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/128.

يِف.َف َرَصْنلا َّمُث ،اَهَلاَعَد َو ،هِفْلِ خ ِنِم ُساَّنلا َو اَهْيَلَع َرَّبَكَف ،اَه ِرْبَق َىلَع َفَقوَف
،هِباَحْصأِب َج َرَخَف ؟اَهِب يِنوِمُتْنَذآ َأ :َلاَقَف .اَهِت ْوَمِب

فيعض وهو ،ةعيهل ِن ْبا هدانسإ يِف :دئاوزلا.

469. (1533) (6456)- Ebu Said radıyallahu anh anlatıyor: "Mescidi temizleyen bir siyahî kadın vardı. Bir gece öldü. (Hemen defnedildi). Sabah olunca vefatı Resûlullah'a haber verildi. "Bana niye zamanında duyurmadınız?" deyip kalktı. Ashabıyla (kabristana gitti), kadının kabri üzerinde durup, halk arkasında, tekbir getirip namaz kıldı. Sonra oradan ayrıldı." 635

AÇIKLAMA:

Mevzu üzerine gelen başka rivayetler, bu siyahî kadının Mescid-i Nebevinin temizliğine bakan kayyum olduğunu tasrih eder.

Hadis, kabir üzerinde namaz kılınır mı, kılınmaz mı münakaşasına sebep olmuştur: * Hanefilere göre: Namazı kılınmadan defnedilen ölünün, henüz çürümediğine kanaat getirilirse kabir üzerinde namaz kılınabilir, aksi takdirde kılınamaz.

* Şâfiîlere göre: Definden önce namazı kılınmamış olanın kabri üzerinde namaz kılınır, Ahmed İbnu Hanbel de böyle hükmeder.

* Malikîlere göre: Namazı kılınmadan defnedilen cenazenin bozulmadığı kanaati varsa, cenaze kabirden çıkarılır, namazı öyle kılınır. Çürüdüğünden korkulursa cesed tamamen çürümedikçe kabir üzerinde namaz kılınır, bu vacibdir. Daha önce namazı kılınan kimsenin kabri üzerinde namaz kılmak mekruhtur. * Bazı alimler: "İlelebet kabir üzerinde namaz kılınabilir, namaz bir duadır ölüye her zaman dua edilebilir" demiştir.* Bazıları da: "Kabir üzerinde hiçbir surette namaz kılınamaz" demiştir. Nehaî bunlardandır. 636

*** NECAŞİ ÜZERİNE NAMAZ**

يِبَأ ْنَع ،َنَيْعأ ِنْبا َ ا َرْم ِح ْنَع ُ، اَيْفُس اَنَث .ٍماَشِه ُنْب ُةَيِواَعُم اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ
اَنَثَّدَح-1836 6487 475

اوُّلَصَف اوُموُقَف .َتاَم ْدَق َّيِشاَجَّنلا ُمُكاَخأ َّ إ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ أ
ِيِّ ِراَصْن َ'ا َةَي ِراَج ِنْب ِعِّمَجُم ْنَع ،لْيَفُّطلا

تاقث ُهُلاَج ِرو ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِنْيَّفَص ُهَفْلَخ اَنَّفَصَف .ِهْيَلَع.

470. (1536) (6457)- Mücemmi' İbnu Câriye el-Ensâri radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) buyurdular ki: "Kardeşiniz Necaşi ölmüştür, kalkın üzerine cenaze namazı kılın!" Biz de kalktık, Aleyhissalâtu vesselâmın arkasında iki saf yaptık (namazını kıldık)." [637]

أ ؛ َرَمُع ِنْبا ِنَع ،ِعِفاَن ْنَع ،ٍكِلاَم ْنَع ،َنَكَّسلا ُوَبأ َميِها َرْبِإ ُنْب ُّيِّكَم اَنَث .ٍلْهَس يِبَأ ُنْب □□□ ُلْهَس اَنَثَّدَح-1835 □6485 □471□

تاقث ُهُلاَج ِرو ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ًاعَب ْرأ َرَّبَكَف ،ِّيِشاَجَّنلا َىلَع َّىلَص َمَّلَس َو. ِهْيَلَع ُاللّ َّيلَص ّيِبَّنلا

471. (1538) (6458)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Necâşî üzerine (gıyabında cenaze) namazı kıldı ve dört kere tekbir aldı." [638]

*** CENAZEYE KATILANIN SEVABI**

نَع ،ِتِباَث ُنْب ُّيِدَع ْنَع ،َةاَط ْرأ ُنْب ِجاَّجَح ْنَع ،ُّيِب ِراَحُمْلا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍديِعَس ُنْب ِ□ ّاللّ ُدْبَع اَنَثَّدَح-1841 □6488 □472ـ َّتَح اَهَدِهَش ْنَم َو .ٌطا َريِق ُهَلَف ٍةَزاَنَج َىلَع َّىلَص ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّاللّ َّيلَص ِّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ،ٍبْعَك ِنْب ِّيَبُأ ْنَع ،ٍشْيَبُح ِّر ِز .سلدم وهو ،ةاطرأ نب جاجح هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَذه ٍدُحُأ ْنِم ُمَظْعأ ُطا َريِقْلا ! ِهِدَيِب ٍدَّمَحُم ُسْفَن يِذَّلا َو .ِ اطا َريِق ُهَلَف َنَفْدُت

فيعض دانس“اف.

472. (1541) (6459)- Ubey İbnu Ka'b radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bir cenaze üzerine namaz kılarsa ona bir kîratlık sevab vardır, kim de defnedilinceye kadar cenazeye iştirak ederse ona iki kîratlık sevab vardır. Muhammed'in nefsi elinde olan Zât-ı Zül-celâl'e yemin olsun. Kîrat, şu gördüğünüz Uhud dağından daha büyüktür." [639]

AÇIKLAMA:

Cenaze teşyii ve cenaze namazına iştirak, dinimizin teşvik ettiği hususlardandır. Hele bu, komşunun cenazesi ise, hadislerde komşunun komşuya haklarından biri olarak ifade

---

[635] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/128. [636] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/128-129. [637] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/129. [638] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/129. [639] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/130.

edilmiştir. Cenaze namazının farz-ı kifâye olduğu düşünülecek olursa, bazı durumlarda bu, sadece faziletli bir amel değil, müslüman olmanın gereği bir farizadır. Bu mühim vazifeye dinimiz teşvik sadedinde büyük sevap vaadetmektedir: Cenazeye iştirak Uhud dağından daha büyük bir kîratlık sevap. Sadedinde olduğumuz hadis, defin işi bitinceye kadar iştirakini devam ettirene iki kîratlık sevap vaadetmektedir. Böylece, alimlerin açıkladığı üzere, namaz ve defin işini tamamlayıncaya kadar iştirak edene üç kîratlık sevap vaadedilmiş olmaktadır.

Şunu da belirtelim ki, kîrat maddi bir birim olarak dirhemin onikide birine tekabül eden bir ağırlık ölçüsüdür. Hz. Peygamber, kîratın bu maddî ehemmiyetsizliğine takılıp kalınmaması için, buna tekabül eden mânevî büyüklüğü zikretmiş, Uhud dağı azametinde olduğunu belirtmeye ehemmiyet vermiştir. 640

*** CENAZE GEÇERKEN AYAĞA KALKMAK**

نَع ،و ٍرْمَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ً، اَمْيَلُس ُنْب ُةَدْبَع اَنَث :اَق ،ًي ِرَّسلا ُنْب ُدأَّنَه َو ،ةَبْيَش يِبَأ ُنْب
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1843 6465 473

يَّلَص ّيِبَّنلا نَلَع َّرُم :َلاَق ؛ةَ رْي َرُه يِبَأ ْنَع ،ةَمَلَس يِبَأ

تاقث ُهُلاَج ِر َو ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ًاع َزَف ِت ْوَمْلِل ًّ إف .اوُموُق :َلاَق َو.
،َماَقَف .ٍة َزاَنِجب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ

473. (1543) (6460)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanından bir cenaze geçirilmişti, derhal ayağa kalktı ve: "Ayağa kalkın, zira ölümde korku ve dehşet vardır" buyurdu." 641

AÇIKLAMA:

Dinimiz, müslim veya kâfir kime ait olursa olsun, cenaze görülünce ayağa kalkmayı teşrî etmiştir. Bu hadis, izhar edilen tâzimin cenazenin hürmeti sebebiyle değil, ölüm hadisesinin dehşetine tazim için olduğunu belirtmektedir. Yani ebediyete olan yolculuk hadisesi, kimin başına gelmiş olursa olsun, müslüman kişi bundan ibret almalı, düşünüp tefekkürde bulunmalıdır. Ayağa kalkmak, bu hâletin ifadesidir. Geçen cenazeden umursamayıp oturan, eski haline devam eden bu ibreti yaşayamaz. 642

اللّ ُدْبَع ْنَع ٍعِفا َر ُنْب ُرْشِب اَنَث .َسيِع ُنْب ُ ا َوْفَص اَنَث :َاَق .ٍم َرْكُم ُنْب ُةَبْقُع َو ،
ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1848 6461 474ـ اَذِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً
اَك :َلاَق ؛ِتماَّصلا ِنْب َةَداَبُع ْنَع ،ِهِّدَج ْنَع ،هيِبا ْنَع ،ةَّيَمُأ يِبَأ ِنْب َةَداَنُج ِنْب ً اَمْيَلُس ِنْب

مَّلس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َسَلَجَف ! ُدَّمَحُم اَي ُعَنْصَن ا َذكه : َلاَقَف ٌرْبَح ْهَل َض□
َرَعَف . ِدْحَّللا يِف َعَضوُت ىَّتَح ُدُعْقَي ْمَل ،ًة َزاَنَج َعَبَّتا

فيعض هدانسإ لبق :يدنسلا َلاَق. ْمُهوُفِلاَخ : َلاَق َو.

474. (1545) (6461)- Ubade İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir cenazeyi teşyi edince, cenaze lahde (mezardaki hususi oyuğa) konuncaya kadar oturmazdı. (Bir defasında), bir yahudi âlimi gelerek: "Ey Muhammed! (Bu sünnetin çok güzel.) Biz de böyle yapıyoruz!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hemen oturarak, cemaate emretti:

"(Oturun ve) yahudilere muhalefet edin!"643

AÇIKLAMA:

Dinimizde asıl olan, cenaze lahde konuncaya kadar oturmamaktır. Hadisle ilgili açıklama daha önce geçti. 644

*** CENAZENİN KABRE SOKULMASI**

دَّمَحُم يِن َرَبْخأ . ٍّيِلَع ِنْبا ُلَدْنِم اَنَث. ِبأَّطَخْلا ُنْب ِزي ِزَعْل ُدْبَع اَنَث . ُّيِشاَق َّرلا ِدَّمَحُم ُنْب□
ِكِلَمْل ُدْبَع اَنَثَّدَح-1881 □6462□ 478□

ادْعَس َمَّلس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َّلَس : َلاَق ،ٍعِفا َر يِبَأ ْنَع ،ِهيِبأ ْنَع ،ِنْيَصُحْلا ُنْب□
َد ُواَد ْنَع ،ٍعِفا َر يِبَأ ِنْب ِ ّاللّ ِدْيَبُع ُنْب

هفعض نَلَع قفتم ّاللّ ديبع نب دَّمَحُم و .فيعض يلَع نب لدنم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ًءاَم.
ِه ِرْبَق نَلَع َّش َر َو

---

640 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/130. 641 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/131. 642 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/131. 643 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/131. 644 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/131.

475. (1551) (6462)- Ebu Râfi' radıyallahu anh anlatıyor: "(Vefat etmiş bulunan Sa'd radıyallahu anh'ın cesedi kabre indirileceği zaman) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Sa'd'ın cesedini tabutun üzerinden usulca çekti, (kabre yerleştirip defnettikten sonra) kabrin üzerine su çiledi." 645

لوُس َر ّ أ ؛ِديِعَس يِبَأ ْنَع َةَّيِطَع ْنَع ٍسْيَق ِنْب و ِرْمَع ْنَع ، ُب ِراَحُمْلا اَنَث . -1882 6463
476ـ اَنَثَّدَح ُهاَر و ُ نْب ُقاَحْسِإ َ

هفعضو ،يفرعلا ةيطع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ً تْسا ًلُتْسا َو ،ًاَبِقتَسا َلِبْقُتْسا َو ،ةَلْبِقْلا ِلَبِق ْنِم
َذ ِخُأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللّ يَّلَص ِ لّل

دمحأ مام“ا.

476. (1552) (6463)- Ebu Saîdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (kabre indirilip defnedileceği zaman) kıble istikametinden tutularak karşılandı ve tabutun üzerinden yavaşça çekilip çıkarıldı."646

AÇIKLAMA:

Daha önce de izah edildiği üzere, tabut üzerinde getirilen cenaze, kabrin ayak tarafına, kabrin hizasına konur, sonra tabutun üzerinden alınarak, önce baş kısmı sonra da ayak tarafı kabre dahil edilir. Duruma göre, önce ayak tarafından kabre alındığı da olur. Sonra kabrin kıble cihetindeki lahid denen hususi oyuğa konur. Cenaze ile kabrin arası, tahtalarla veya hususi örgü ile hücre teşkil edecek şekilde ayrıldıktan sonra toprak doldurulur. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın defnedilme şekli ile ilgili farklı yorumları burada kaydetmeyi gerekli görmüyoruz.647

؛ِبِّيَسُمْلا ِنْب ِدي ِعَس ْنَع ،ُيِد ْو ُا ُسي ُرْدإ اَنَث . ُيِبْلَكْلا ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُراَّمَع اَنَث . ِراَّمَع
477 6464 1883-اَنَثَّدَح ُماَشِه ُنْب

؛ِد ْحَّللا يِف اَهَعَض َو اَّمَلَف .ِة َزاَنَج يِف َرَمُع َنْبا ُت ْرَضَح :َلاَق

بِاَذَع ْنِم َو ِ اَطْيَّشلا َن ِم اَه ْرِجأ ! َّمُه َّللا ِد ْحَّللا َلَع َنِبَّللا ِةَيِوْسَت يِف َذ َخُأ اَّمَلَف ِ لّل
ِلوُس َر ِةَّلَم َلع َو ِ اللّ ِليِبَس يِف َو ِ اللّ ِمْسِب :َلاَق

للّ ِلوُس َر ْنِم ُهُتْعِمَس ٌءْيَشأ ! َرَمُع َنْبا اَي :ُتْلُق .ًان َوْض ِر ُكْنِم اَهِّقَل َو ،اَهحو ُر
ْدِّعَص َو ،اَهْيَبْنَج ْنَع َض ْر ُا ِفاَج ! َّمُهَّللا .ِرْبَقْلا

يِف.َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللّ يَّلَص ِ لّل ِلوُس َر نم هُتِعمَس ءىش لب .لوقلا َلَع ردِاقل اَذإ ينِإ :
َلاَق ؟كيأرب هتلق مأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللّ يَّلَص

هفيعضت َلَع قفتم وهو ،ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب دامح هدانسإ يِف :دئاوزلا.

477. (1553) (6464)- Said İbnu'l-Müseyyeb rahimehullah anlatıyor: "Ben, İbnu Ömer radıyallahu anhümâ ile birlikte bir cenazede beraber bulundum. Cenazeyi lahde koyunca: "Bismillahi ve fî sebîlillahi, ve ala Milleti Resûlillahi" dedi. Sonra lahidin önüne kerpiç dizilmeye başlanınca: "Allahümme ecirhâ mineş şeytâni ve min azabi'l-kabri, Allahümme câfi'l-arda an cenbeyha ve sa'id ruhaha ve lakkıhâ minke rıdvânen, (Ey Allahım bu cenazeyi şeytanın şerrinden ve kabir azabından koru. Ey Allahım! Yeri onun yanlarından uzak tut! Ruhunu yükselt, onu katından rızaya erdir!" dedi. Ben: "Ey İbnu Ömer! Bu duayı Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan mı işittin, kendi fikrinle mi söylüyorsun?" dedim. "Bunu ben kendimden söylesem, ben söz söylemeye muktedirim demektir. Hayır! Ben onu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittim" cevabını verdi." [648]

*** LAHİD MÜSTEHABDIR**

اللّ ِدْبَع ِنْب ِري ِرَج ْنَع ً، اَذا َز ْنَع ِ، اَظْقَيْلا ِيبَأ ْنَع ، ٌكي ِرَش اَنَث . ٌّيِّدُسلا َسوُم ُنْب□ □
□475□ 6468□ 1888-اَنَثَّدَح اَمْسِإ ُليِعا

فيعضت َلَع مهقافت فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف.اَن ِرْيَغِل ُّقَّشلا َو ،اَنَل ُد ْحَّللا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ٌّيِلَجَبْلا يِف صاقو يِبَأ نب ِديِعَس ةياور نمو .ةعبر'ا نِسلا يِف ٍساَّبَع ِنْبا ةياور نم ثيدحلاو .ريمع نب ً اَمْثُع همساو ،َ اظقيلا يِبَأ

هريغو ملسم.

478. (1555) (6465)- Cerir İbnu Abdillah el-Beceli radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Lahd (usulüyle defin) bize aittir. Şakk (usulüyle defin) başkalarına aittir." [649]

*** ŞAKK**

سَنأ ْنَع ،ُليِوَّطلا ُدْيَمُح يِنَثَّدَح . َةَلاَضُف ُنْب ُك َراَبُم اَن َث . ِمِساَقْلا ُنْب ُمِشاَه اَنَث . ًٍَّيَغ□
□478□ 6466□ 1887-اَنَثَّدَح ُنْب ُدوُمْحَم

اَمِهْي َلِإ ُثَعْبَن َو اَنَّب َر ُري ِخَتْسَت :اوُلاَقَف .ُح َرْضَي ُرَخآ َو ُدَحْلَي ٌلُج َر ِةَنيِدَمْلاِب ً اَك. َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا يِّف َوُت اَّمَل :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب

نب كبارم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلِل اوُدَحَلَف . ِد ْحَّللا ُب ِحاَص َقَبَسَف .اَمِهْيَلِإ َلِس ْرُأَف . ُهاَنْك َرَت َقِبُس اَمُهُّيَأَف

حيحص دانس ''اف .تاقث دانم''ا لاجر يقابو .هسيلدت ةمهت لازف ،ثيدحتلاب حرصو.

---

[645] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/132. [646] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/132. [647] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/132. [648] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/133. [649] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/133.

روهمجلا هفثو ،،ةضف.

479. (1557) (6466)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm öldüğü zaman Medine'de bir adam vardı. Lahid kazardı, bir başkası da Şakk kazardı. Ashab: "Rabbimizden hayırlısına dileyerek ikisine de haber gönderelim, hangisi sonra gelirse onu terk eder (önce gelenin usulünce Resûlullah'ı defneder)iz" dediler, ikisine de haber saldılar. Lahid kazan önce geldi. Bunun üzerine ashab, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm için lahid kazdılar (ve onun usulünce defnettiler). 650

ةَكْيَلُم يِبَأ ُنْبا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث . ُئِرْقُمْلا ٍلْيَفُط ُنْب ُدْيَبُع اَنَث .ٍدْي َز ِنْب َةَدْيَبُع ِنْب َةَّبَش□
□455□ 6467□ 1885-اَنَثَّدَح ُرَمُع ُنْب

اوُمَّلَكَت َّتَح .ٍّقَّشلا َو ِدْحَّللا يِف اوُفَلَتْخا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َتاَم اَّم َل :
ْتلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ،ةَكْيَلُم يِبَأ ُنْبا اَنَث .ٌّيِش ُرَقْلا

اوُلِس ْرأَف .اَه َوْحَن ًةَمِلَك ْوأ .اًتِّيَم ًَو اًّيَح َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر َدْنِع
اوُبَخْصَت َ : ُرَمُع َلاَقَف .ْمُهُتا َوْصأ ْتَعَفَت ْرا َو .َكِلذ يِف اَذه :دئاوزلا يِف.َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ
يَّلَص َنِفُد َّمُث .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َرِل َدَحَلَف ،ُد ِحَّلا ءاَجَف .اًعيِمَج ِد ِحَّلا
َو ِقاَّقَّشلا َىلِإ

تاقث ُهُلاَج ِر َو حيحص هدانسإ.

480. (1558) (6467)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat ettiği zaman, (ashab, Aleyhissalâtu vesselâm'ın lahd veya şakk usulünden hangisiyle defnedileceği hususunda) ihtilaf ettiler. Hatta bu hususta (aralarında) konuştular, sesleri yükseldi. Bunun üzerine Hz. Ömer radıyallahu anh: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında ne sağ iken ne de ölmüş iken bağırmayın! -veya buna benzer bir söz- söyledi. Sözlerine devamla: "Şakk usûlüyle kazan kimseye de, lahid usulüyle kazan kimseye de adam gönderin" dedi Bunun üzerine lahid yapan erken geldi. Aleyhissalâtu vesselâm için bir lahid kazdı Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm oraya defnedildi." 651

AÇIKLAMA:

Lahid usulü şöyledir: Kabir kazıldıktan sonra kıble cihetinde, ölünün sığacağı kadar hususi bir oyuk açılarak cesed buraya, ölünün yüzü kıbleye gelecek şekilde başı, batı istikametinde olarak sağ yanı üzerine yerleştirilir ve arkası kerpiçle örülür veya tahta ile kapatılır, geri taraf toprakla doldurulur. Cesedin konduğu hücreyi toprak dolmaması için araya ot vs. konur.

Şakk usulünde ise, genişçe kazılan mezarın kıble tarafına 30-40 cm yüksekliğin de ince bir duvar örülür. Cesedin konabileceği bir aralık bırakılarak ikinci bir duvar daha örülür. Cesed bu iki duvar arasına yine yüzü kıbleye gelecek şekilde yerleştirilir. İki duvardan teşekkül eden hücrenin üzeri, cenaze konduktan sonra tahta kerpiç gibi şeylerle örtülür, hücreye toprak dolmaması için araya ot vs. konduktan sonra mezarın geri kalan kısmı toprakla doldurulur.

Şakk usulünde de ceset hücreye başı batı istikametinde, yüzü kıbleye dönük olarak sağ yanı üzerine konur.

Lahid ve şakk her iki usulde de, cesedin aynı tarzda konması esastır. İki usul de caizdir, ancak lahidin efdal olduğu anlaşılmaktadır. Zira Aleyhissalâtu vesselâm bu usulle defnedilmiştir. Ancak, çok kumlu ve gevşek yerlerde lahid elde etmek zorluk arz edebilir, bu durumda şakk usulüyle defin yapılır. 652

*** KABRİN KAZILMASI**

نَع ءِديِعَس يِبَأ ُنْب ُديِعَس يِنَثَّدَح .َةَدْيَبُع ُنْب َسوُم اَنَث .ِباَبُحْلا ُنْب ُدْي َز اَنَث .َةَبْيَش□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1888 □6465 □451 □

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ُّيِبَّنلا َج َرَخَف .ٌةَيِلاَع ُهُتَءا َرِق ٌلُج َّر اَذإَف .َم َّلَس َو ِهْيَلَع ُ□ .
ّالل يَّلَص ّيِبَّنلا ُس ُرْحأ ًةَلْيَل ُتْئ ِج :َلاَق ِّيِمَلُّسلا ِع َرْد ا' اوُقُف ْرا :َمَّلَس َو ِه ْيَلَع ُ ّالل
يَّلَص ّيِبَّنلا َلاَقَف .ُهَشْعَن اوُلَمَحَف .ِه ِزاَه ِج ْنِم اوُغ َرَفَف .ِةَنيِدَمْلاِب َتاَمَف َلاَق .ٍءا َرُم
اَذه !ِّلل َلوُس َر اَي :ُتْلُقَف َلوُس َر اَي :ِهِباَحْصأ ُضْعَب َلاَقَف ِهْيَلَع ُ ّالل َعَس ْوأ .ُهَل
اوُعِس ْوأ :َلاقَف ُهَت َرْفُح َرَفَح َو َلاَق .ُهلوُس َر َو َ ّالل َّب ِحُي ًاَك ُهَّنإ .ِهِب ُ ّالل َقَف َر
ءِهِب

هَلوُس َر َو َ ّالل ُّب ِحُي ًاَك ُه َّنإ .ْلَجأ َلاَقَف .ِهْيَلَع ِتْن ِزَح ْدَقَل !ِّلل وأ ثيدحلا ركنم□ .
: ليق ةديبع نب َسوُم هدانسإ يفو .ثيدحلا اَذه بوس ةتسلا بتكلا ِيف يملسلا عرد' سيل
دئاوزلا ِيف:

ةجحب سيلو ،ةقث :ليقو .فيعض.

481. (1559) (6468)- el-Edra'u's-Sülemi radıyallahu anh anlatıyor: "Bir gece Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı korumak üzere nöbet tuttum. Derken yüksek sesle Kur'ân okuyan bir adam peydah oldu. Az sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm dışarı çıktı. "Ey Allah'ın Resûlü dedim, bu adam riyâkârdır."

650 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/134. 651 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/134-135. 652 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/135.

Ravî Edra' devamla der ki: "Bu adam bir müddet sonra Medine de öldü. (Defin için hazırlık yapıldı ve) tekfin işlemi bitirildi. Ashab tabutunu taşıdı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ona rıfkla muamele edin, Allah ona rıfkla muamele etti. Zira o, Allah ve Resûlünü severdi" buyurdular. Resûlullah onun kabrini kazdırdı ve "Kabrini geniş tutun, Allah ona geniş davrandı" buyurdular.

Ashabından biri: "Ey Allah'ın Resûlü! Siz buna üzüldünüz" demişti, Aleyhissalâtu vesselâm: "Doğru üzüldüm! Çünkü o, Allah ve Resûlünü seviyordu" buyurdular." 653

* KABİR TAŞI

نَع ِدَّمَحُم ُنْبا ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث . ُيِطسا َوْلا َة َرْي َره ُوبَا َبوُّيأ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ِرَفْعَج ُنْب□
ُساَّبَعلا اَنَّثَدح-1861 □6468 □452□

وُعْظَم ِنْب ً اَمْثُع ِرْبَق َمَلْقأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل َلوُس َر ّ أ ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع □□
ِطْيَبُن ِتْنِب ِبَنْي َز ْنَع ِدْي َز ِنْب ِريِثَك

د ُوَاد وُبَأ هاور ،ةعادو يِبَأ نب بلطملا ثيدح نم دهاش هلو .نسح دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف. ِة.
َرْخَصِب

482. (1561) (6469)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Osman İbnu Maz'ûn'un kabrini bir taşla işaretledi." [654]

* KABİR ÜZERİNE BİNA YASAĞI

؛ٍرِباَج ْنَع َنسوُم ِنْبا ً اَمْيَلُس ْنَع ،ٍجْي َرَج ِنْبا ِنَع ،ٍثاَيِغ ُنْب ُصْفَخ اَنَث .ٍديِعَس ُنْب ِ ّالل ُدْبَع
اَنَّثَدح-1863 □6475 □453□

يِف ثيدحلا اَذَه جيرخت دعب مكاحلا َلاَق :يدنسلا َلاَق. ٌءْيَش ِرْبَقْلا ىَلَع َبَتْكُي ْ أ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر ىَهَن :َلاَق هذخأ ئش وهو .مهروبق ىَلَع َ وبتكي برغلا ىَلِإ قرشلا نم نيملسملا ةمئأ َ إف .ِهْيَلَع لمعلا سيلو .حيحص دانس"ا :كردتسملا

يهنلا مهغلبي ملو ،ثدحم هنأب : هرصتخم يِف يبهذلا هبقعتو .فلسلا نع فلخلا.

483. (1563) (6470)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kabrin üzerine herhangi bir şey yazılmasını yasakladı." [655]

رِباَج ِنْب َدي َزَي ِنْبا ِنَمح َّرلا ُدْبَع اَنَث . ُبْه َو اَنَث . ُيِشاَق َّرلا ِ ّالل ُدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث□
.ىَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَّثَدح-1864 □6471 □454□

هدانسإ ُهُلاَج ِر :دئاوزلا يِف. ِرْبَقْلا ىَلَع ىَنْبُي ْ أ ىَهَن َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص يِّبَّنلا َّ أ ؛ٍديِع َس
يِبَأ ْنَع ،ِة ِرْمَيَخُم ِنْب ِمِساَقْلا ِنَع

تاقث ُهُلاَج ِر َو ،حيحص.

484. (1564) (6471)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kabir üzerine bina yapılmasını yasakladı."656

AÇIKLAMA:

Kabirle ilgili bahiste de açıkladığımız üzere kabirlerin yerden yükseltilmesi, üzerinde bina yapılması bir kısım hadislerde yasaklanmıştır. Buna rağmen kabirlerin belirlenmesi için taş koymak gibi bazı tedbirlere yer verilmesi de hadislerde gelmiştir. Alimler umumiyetle, kabir üzerine ölünün adını, ölüm tarihini yazmanın da caiz olmadığını söylemiştir. Hanefi alimleri, kabrin tanınması için, üzerine medfunun isminin ve hatta uygun bazı şeylerin yazılmasını tecviz etmişlerdir. Tecviz edenler, az yukarıda, Osman İbnu Maz'un'la ilgili rivayete dayanırlar, nehiyle ilgili rivayeti "ihtiyaç olma hali"yle tevil ederler. 657

*** KABİR ÜZERİNDE YÜRÜNMEZ**

نَع ِبِيبَح يِبَأ ِنْبا َدي ِزَي ْنَع ٍديْعَس ِنْب ِثْيَّللا ِنَع ،يِب ِراَحُمْلا اَنَث -1867 □6472 □458 .□
َة َرُمَس ِنْب َليِعاَمْسِإ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح۔

نَع ْنَع َةَبْقُع ِنْب ِرِماَع ؛ َلاَق : َر َلاَق ُلوُس ِّللَّ ِ يَّلَص ُ ّللَّا ِهْيَلَع َو َمَّلَس : ‘ ْ أَمْشِي َلَع نَل َجْمَر ِة ٍ أو
أَبِي الْخَيْرِ مَرْثَدِ بْنِ عَبْدُ ّللَّا ِ الْيَزَنِيِّ

أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَ ْ أَمْشِيَ عَلَى قَبْرِ مُسْلِمٍ. وَ مَا أُبَالِي أَوَ سَطَ الْقُبُورِ قَضَيْتُ حَاجَتِي أَوْ وَ سَطَ□
اَبْنِ مَاجَة، وثقه أَبُو حاتم والنسائي وابْنِ حبا َ. وباقي رجال سَيِفِ أَوْ أَخْصِ فَ َنَعْلِي بِرِ جِلِي
السُّوقِ. فِي الزوائد: إسناده صحيح. ‘ َ مُحَمَّد بن إِسْمَاعِيلَ شيخ

ا“سناد عَلَى شرط الشيخين.

---

[653] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/136. [654] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/136. [655] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/137. [656] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/137. [657] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/137.

485. (1567) (6472)- Ukbe İbnu Âmir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir ateş koru veya bir kılıç üzerinde yürümek veya ayakkabımı ayağımla dikmek, bana bir müslümanın kabri üzerinde yürümekten daha sevimlidir. Ha kabirler arasında abdestimi bozmuşum, ha çarşı ortasında. (Nazarımda ikisi de birdir)." 658

*** KABİR ZİYARETİ**

لاَق .ِحاَّيَّتلا اَبأ ُتْعِمَس .َلاَق .ٍمِلْسُم ُنْب ِماَطْسِب اَنَث .ًح َو َر اَنَث .ُي ِرَه ْوَجْلا□ :
ِديعَس ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح- 1875 □6473 □ 456ـ هدانسإ ُلاَج ِر :دئاوزلا يِف.ِروُبُقْلا ِة
َراَي ِز يِف َصَّخ َر َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ ّأ ؛ةَشِئاَع ْنَع ؛ةَكْيَلُم يِبَأ ِنْبا ُتْعِمَس

ملسم طرش َىلَع ُهُلاَج ِر يقابو .مهريغ د ُواَد وبأو ةعرز وبأو هيعم ِنْبا هقثو ،ملسم نب.
ماطسب َ ‘ .تاقث

486. (1570) (6473)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kabir ziyaretine ruhsat tanıdı." 659

□نب ُقو ُرْسَم ْنَع ِئِناَه ِنْبا َبوُّيَأ ْنَع ِحْي َرُج ُنْب اَنَأَبْنأ ِهْب َو ُنْبا اَنَث .يِلَع‘ا ِد ْبَع ُنْب ُسُنوُي□
□457□ 6474 □1871 -اَنَثَّدَح

يِف ُدِّه َزُت اَهَّنِإَف .ا َهو ُرو ُزَف ،ِروُبُقْلا ِةَراَي ِز ْنَع ْمُكُتْيَهَن ُتْنُك» : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ
يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ ّأ ؛دوُعْسَم ِنْبا ِنَع ِعَدْج َا‘ .حلاص :متاح ِنْبا َلاَق و .فيعض :نيعم ِنْبا َلاَق
ا ُرِّكَذُت َو ،اَيْنُّدلاŒ،ئناه نب بويأو .نسح هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.«َة َر ِخ

تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذو.

487. (1571) (6474)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben size kabir ziyaretini yasaklamıştım, şimdi onları ziyaret edin. Çünkü bu, dünya bağını kırar, ahireti hatırlatır." 660

َنع ِديعَس ِنْبا َميِها َرْبِإ ْنَع ً و ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . -1873 ُّيِطِسا َوْلا ِ ّي ِرَتْخَبْلا ِنْب□
َليِعاَمْسِإ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح ـ6478 □455ـ َو ،َم ِح َّرلا ُل ِصَي ً َاك يِبأ َّ ِإ ! ِ ّللّ َلوُس َر اَي :
َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِيِّبَنلا ىَلِإ ُّيِبا َرْعأ َءاَج :َلاَق ؛ِهيِبأ ْنَع ٍمِلاَس ْنَع ِي ِرْه ُّزلا ِهْيَلَع ُ
ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف ؟َكوُبَأ َنْيأَف ! ِ ّللّ َلوُس َر اي :َلاَقَف .َكِلذ ْنِم َدَج َو ُهَّنأَكَف َلاَق
ِراَّنلا يِف :َلاَق ؟َوُه َنْيأَف . ً ا َك َو ً اَك

□َمْلسأَف َلاَق .ِراَّنلاِب ُه ْرِّشَبَف ،ٍك ِرْشُم ِرْبَقِب َت ْر َرَم اَمُثْيَح :َمَّلَس َو دانسإ :دئاوزلا
يِف.ِراَّنلاِب ُهَت ْرَّشَب َّ ِإ ٍرِفاَك ِرْبَقِب ُت ْر َرَم اَم .ًابَعَت َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر
‘يِنَفَّلَك ْدَقَل :َلاَق َو .ُدْعَب ُّيِبا َرْع ا

حيحص ثيدحلا اَذه.

488. (1573) (6475)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir bedevi Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ey Allah'ın Resulü, babam sıla-i rahim yapardı... daha neler neler yapardı. O şimdi nerede?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cehennemde" diye cevap verdi. Bedevi bu cevaba öfkelenmiş gibiydi, sormaya devam ederek: "Pekâlâ babanız nerede?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen nerede bir müşrik kabrine uğrarsan onu cehennemle müjdele!" buyurdular. Bilâhare bu bedevî müslüman oldu ve dedi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana cidden yorucu bir vazife yükledi, uğradığım her kâfir kabrine mutlaka ateşi müjdeledim." 661 NOT: Resûlullah'ın ebeveyninin durumları daha önce açıklandı. 662

*** KABİR ZİYARETİ VE KADIN**

وَأَبُو بَشْرٍ. قَالَا: ثَ نَا قَبِيصَةُ. ح و حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثَنَا عُبَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ح
□458□ 6476□ 1874-حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ،

□الْفِرْيَابِيُّ وَ قَبِيصَةُ كُلُّهُمْ عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ اللّ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ خُثَيْمٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْ مَن
وَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْعَسْقَلَانِيُّ. ثَنَا

حَسَّا بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللّ صَلَّى اللّ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ زَوَّارَاتِ الْقُبُورِ. فِي
بْنِ بَهْمَا، عَنْ عَبْدُ الرَّ حْمَنِ ابْنِ

الزوائد: إسناد حديث حسا بن ثابت صحيح، ورجاله ثقات.

489. (1574) (6476)- Hassân İbnu Sâbit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kabirleri ziyaret eden kadınlara lânet etti."663

AÇIKLAMA:

---

658 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/137-138. 659 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/138. 660 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/138. 661 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/139. 662 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/139. 663 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/139.

Ulemâ umumiyetle kadınların kabir ziyaretini hoş karşılamamış, mekruh addetmiştir. Ancak Hanefi ûlemâ çoğunluk itibariyle kadınların kabir ziyaretine caiz demişlerdir. Mâlikilerden bir kavl ve Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayeti de bu merkezdedir. Bunlar yasaklayıcı rivayetlerin, ruhsatın verilmesinden önceki devre ait olduğunu ileri sürerler. Ayrıca yasağın, tesettüre, ziyaret âdâbına uymayan kadınlarla ilgili olduğunu söylerler. 664

*** KADINLAR CENAZEYİ TEŞYİ ETMEZ**

مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ خَالِدٍ. ثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَلْمَا، عَنْ دِينَارٍ أَبِي
□485□ 6477□ 1875-حَدَّثَنَا

□ لّل ِ صلَّي ّ اللّ ُ عليَهِ وَ سلَّمَ فإذا نِسوَة ٌجلوُس ٌ. فقاَل : ما ُيجلِسُكنّ ؟ قلُن : ننتظِر
جناَزة َ. قاَل : هل ُتغسلَن ؟ قلُن : َ ل . قال َ: هل ُتحمِلَن ؟ قلُن : َ ل . قاَل : هل ُتدلِيَن فيِمْن ُيدلِي
؟ قلُن : َ ل . قاَل : فاْرجِعن مأزُوراِت غيَر مأُجوراِت، عن ابِن الحنفيَّة ِعن علِيٍّ قاَل : خرَج َرسُوُل
بن عمر وأبو عمر وهو، وإ ّوثقه وكيع وذكره ابن حب ّان في الثقات، فقد قاَل أبو حاتم : مجهوِل
رانيد هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٍتا َرُجأم

حلاص :متاح وبأ يِف َلاَق َ، اميلس هب َلِيعاَمْسِإو .باذك :داشر“ا يِف يليلحلا َلاَق و ،كورتم.
يدز‘ا َلاَق و .روهشملاب سيل:

تاقث ُهُلاَج ِر يقابو ئطخي :َلاَق و تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ نكل.

490. (1578) (6477)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (dışarı) çıkmıştı. Oturan bir grup kadın gördü. Onlara: "Ne sebeple oturuyorsunuz?" diye sordu. "Bir cenaze bekliyoruz" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Siz mi yıkayacaksınız?" buyurdular. Onlar: "Hayır!" dediler. "Siz mi taşıyacaksınız?" buyurdular. Kadınlar yine: "Hayır!" dediler. "Kabre indirenlerle siz mi cenazeyi indireceksiniz?" dedi. Kadınlar yine: "Hayır!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse günah işlemiş olarak ve sevapsız olarak geri dönün!" emrettiler."665

*** YAS YASAĞI**

□□1878- . ثنَا َو كيعُ، عن يَزِيد بن عبد اللّ ِ مولى الصهَّباء، عن شهر بن حوش
□6475 شيَبَة أبي بكر بن أبو ثنا حدثَّ ـ481ـ اللّ عبد بن يزيد اسناده في الزوائد: في.
عن أُمِّ سلَمة، عن النبِيّ صلَّي ّاللّ ُعلَيهِ وَ سلَّمَ: وَ َيعصِين في معُروف. قاَل: النوُّح

هيِف فلتخم وهو□ .

491. (1579) (6478)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (Mümtehine suresinin 12. Ayetinde geçen "... Ma'rûf (güzel) olan hiçbir hususta sana asi olmamaları [üzerine sana biatta bulunacakları zaman sen de onlarla biatta bulun...]" ibaresini "nevh" (yani ölü üzerine bağıra çağıra ağlamak) olarak açıkladı." 666

لاَق ؛ةَيِواَعُم يَل ْوُم ،ٌري ِرَج اَنَث .ٍراَنيَد ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث□ :
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-1855 □6478 □482□

ريرج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِح ْوُّنلا ِنَع َىَهَن َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ّ َأ□
ِهِتَبْطُخ يِف َرَكَذَف ،َصْم ِحِب ُةَيِواَعُم َبَطَح ِنْبا َلاَق و .يوقلاب سيل :متاح وُبَأ ِهيِف َلاَق و
يصمحلا وهو ،رانيد نب ّاللّ ُدْبَع و .هقثو نم و هحرجرأ مل :ريرج وُبَأ لاقيو.

تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذو ةقث يدنع وهو :ظفاحلا نَلَع وُبَأ َلاَق و .فيعض ؟نيعم.

492. (1580) (6479)- Cerîr Mevla Muâviye anlatıyor: "Hz. Muâviye radıyallahu anh Humus'ta halka hutbe verdi ve hutbesinde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yas tutmayı (=nevh) yasakladığını da hatırlattı." 667

لاَق ؛ةَيِواَعُم نَل ْوَم ،ٌري ِرَج اَنَث .ٍراَنيِد ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍشاَّيَع ُنْب َليِعاَمْسِإ اَنَث .□ :
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-1851 □6455 □483□

ريرج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِحوُّنلا ِنَع َىَهَن َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ّ َأ□
ِهِتَبْطُخ يِف َرَكَذَف :َصْم ِحِب ُةَيِواَعُم َبَطَخ ِنْبا َلاَق و :يوعلاب سيل :متاح وُبَأ ِهيِف َلاَق و
يصمحلا وهو ،رانيد نب ّاللّ ُدْبَع و .هتث نم و هحرجرأ مل :ريرج وُبَأ لاقيو.

تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذو .ةقث يدنع وهو :ظفاحلا نَلَع وُبَأ َلاَق و .فيعص :نيعم.

493. (1581) (6480)- Ebu Mâlik el-Eş'arî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yas tutmak cahiliye işlerinden biridir. Yas tutan kadın, tevbe etmeden ölürse, Allah Teâla hazretleri, ona katrandan bir elbise, cehennem alevinden de bir gömlek biçer." 668

نَع ٍريِثَك يِبَأ ُنْب نَيْحَي ْنَع ،ُّيِماَمَيْلا ٍدِشا َر ُنْب ُرَمُع اَنَث .َفُسوُي ُن ْب ُدَّمَحُم اَنَث .□
-1852 □6451 □484 نَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَحـ

مَل ُْ إ َةَح ِئاَّنلا َّ ِإَف .ِةَّيِلِهاَجْلا ِرْمأ ْنِم ِتِّيَمْلا َىلَع ُةَحاَيِّنلا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللَّ يَّلَص ِ ّللَّ□
ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،َةَم ِرْكِع

664 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/139. 665 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/140. 666 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/140. 667 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/141. 668 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/141.

يِف :دئاوزلا يِف .ِراَّنلا ِبَهَل ْنِم ٍع ْرِدِب اَهْيَلَع َنْلُعْي َّمُث .ٍَ ا َرِطَق ْنِم ُليِبا ِرَس اَهْيَلَع ِةَماَيِقْلا
َم ْوَي ُتَعْبُت اَهَّنِإَف .َتوُمَت ُْ أ َلْبَق ْبُتَت ثيدح :يراخبلا َلاَق و .فيعض :نيعم ِنْبا َلاَق و
.ميقتسمب سيل فيعض هثيدح :دمحأ مام“ا ِهِيف َلاَق ،دشار نب رمع هدانسإ

لاَق و .ِهِيف حدقلا ليبس َىلَع إ هركذ لحي ،ثيدحلا عضي ٌ: ابح ِنْبا َلاَق و .مئاقلاب سيل□
،برطضم ريثك يِبَأ نب َيْحَي نع

كورتم : للعلا يِف ينطق رادلا.

494. (1582) (6481)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yas tutma cahiliye işlerinden biridir. Zira yas tutan kadın, ölmezden önce tevbe etmezse, Kıyamet günü, üzerinde katrandan bir gömlek ve onun üstünde de cehennem aleminden bir gömlek giydirilmiş olarak diriltilir." 669

لاَق ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ،ٍدِهاَجُم ْنَع َيْحَي يِبَأ ْنَع ُليِئا َرْسإ اَنَأَبْنأ .ٍّاللِ ِدْيَبُع اَنَث .َفُسوُي ُنْب ُدَمْحأ□
اَنَثَّدَح-1853 □6452 □488□

ليقو َ، اذاز يفوكلا تاّتقلا َيْحَي وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ٌةَّنا َر اَهاَعُم ٌة َزاَن ِج َعَبْتُت ُْ:
أ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللَّ يَّلَص ِ ّللَّ ُلوُس َر َىهَن نب بوقعي َلاَق و .فعض هثيدح يِف :نيعم ِنْبا
َلاَق و .ادج ريكانم ،ةريثك ثيداحأ ليئارسإ هنع ىور :دمحأ مام“ا َلاَق .رانيد

هب سأب :رازبلاو َ ايفس.

495. (1583) (6482)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, beraberinde yüksek sesle ağlayan bir kadın bulunan cenazeyi takip etmeyi yasakladı." 670

*** DÖVÜNEREK ÜST-BAŞ YIRTARAK MATEM YASAĞI**

دي ِزَي ِنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ْنَع ،َةَماَسُأ وُبَأ اَنَث :اَق .َةَما َرَك ُنْب ُدَّمَحُم َو ،ُّيِب ِراَحُمْلا ٍرِباَج□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1858 □6453 □486□

اَهَبْيَج ةَّقاَّشلا َو ،اَهَبْيَج َو ةَشِماَخْل َنَع َل َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ َأ ;ةَماَمُأ يِبَأ□
ْنَع ِمِساَقْلا َو ٍلوُحْكَم ْنَع ٍرِباَج ِنْب ،يمرضحلا ّاللّ ُدْبَع نب دَّمَحُم هقثو ،ةَجام ِنْبا خيش ،ٍرِباَج
نب دَّمَحُم َ ' .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِروُبُّثلا َو ِلْي َوْلاِب ةَيِعاَّدلا َو

ملسم طرش ى َلَع تاقث دانس“ا لاجر يقابو .فشاكلا يِف ّيبهذلاو ةملسمو.

496. (1585) (6483)- Ebu Ümame radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yüzünü cırmalayıp yolan kadına, cebini, yakasını yırtan kadına, mahvoldum, helak oldum diyerek dövünen kadına lanet etti." 671

*** ÖLÜ ÜZERİNE AĞLAMAK**

;دي ِزَي ِتْنِب َءاَمْسأ ْنَع ٍبَش ْوَخ ِنْب ِرْهَش ْنَع ،ٍمَثْيَخ ِنْبا ِنَع ،ٍمْيَلُس ُنْب َيْحَي اَنَث .ٍديِعَس
ُنْب ُدْي َوُس اَنَثَّدَح-1858 □6454 □487□

وُبَأ اَّمإ : ى ِّرَعُمْلا ُهَل َلاَقَف :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر نَكَب ُميِها َرْبِإ ;َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ُنْبا َيِّف ُوُت اَّمَل : ْتَلاَق ُط ِخْسُياَم ُلوُقَن َ َو ُبْلَقْلا ُ َزْحَي َو ُنْيَعْلا
ُعَمْدَت :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق ;ُهَّقَح َ ّاللّ َمَّظَع ْنَم ُّقَحأ َتْنأ . ُرَمُع اَّمإ َو
ا َّ أ َوŒٍرْكَب َكِب اَّنأ َو .اَنْدَج َو اَّمِم َلَضْفأ ُميِها َرْبِإ اي َكْيَلَع اَنْدَج َوَل ِل َّو ' ِل ٌعِباَت َر ِخ
;ٌعِماَج ُدوُع ْوَم َو ٌقِداَص ٌدْع َو ُهَّنأ َ ْوَل . َّب َّرلا

سنأ ثيدح نم ،د ُواَد وُبَأو ملسمو يراخبلا هاور .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف. ً ون ُو ُزْحَمَل.

497. (1589) (6484)- Esma Bintu Yezid radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın oğlu İbrahim öldüğü zaman Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ağladı. Ona taziyede bulunan kimse -ki bu, ya Ebu Bekr ya da Ömer radıyallahu anhüma idi- "(Ey Allah'ın Resûlü!) Allah'ın hakkını tazim etmeye en çok hak sahibi olan kimse sen (değil mi)sin!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah: "Göz ağlar, kalp üzülür. Biz Rabbimizin razı olmayacağı söz söylemeyiz" (dedi. Sözünü, İbrahim'e hitaben şöyle tamamladı:) "Eğer ölüm doğru bir vaad ve herkese şamil umumî bir haber olmasaydı ve arkada kalan, önden gidene hiç kavuşmayacak olsaydı ey İbrahim, biz şu anda duyduğumuzdan çok daha büyük bir üzüntü çekecektik. Biz gerçekten senin için çok hüzünlüyüz."672

ْنب ِدَّمَحُم ِنْب َميِها َرْبِإ ْنَع َرَمُع ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث . ٌّيو ِرَفْلا ٍدَّمَحُم ُنْب ُقاَحْسإ اَنَث .َيْحَي□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1885 □6458 □485ـ : َلاَق . ً وُع ِجا َر ِهْيَلإ اَّنإ َو ِ ّاللّ اَّنإ َو ،ِ ّللّ ُهَم ِح
َر : ْتَلاَقَف .ِكو ِخُأ َلِت ُق :اَهَل َليِق ُهَّنأ ;ٍشْحَج ِتْنِب َةَنْمَح ْنَع ِهيِبأ ْنَع ،ٍشْحَج ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع

يِف :دئاوزلا يِف. ٍءْىَشِل َيِه اَم ;ًةَبْعُشَل ِةأ ْرَمْلا َنِم ِج ْو َّزلِل َّ إ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ
ُلوُس َر َلاَقَف . ُهاَن ْزحا َو . ْتَلاَق . ِكُج ْو َز َلِتُق

فيعض وهو يرمعلا رمع نب ّاللّ ُدْبَع هدانسإ.

[669] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/142. [670] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/142. [671] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/142. [672] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/143.

498. (1590) (6485)- Hamna Bintu Cahş radıyallahu anhâ'dan anlatıldığına göre: "Kendisine: "Kardeşin öldürüldü" denmişti, "Allah ona rahmet etsin, innâ lillah ve innâ ileyhi râci'ûn (Allah'tan geldik, Allah'a dönücüleriz)" dedi. Arkadan "Kocan öldürüldü" dendi, bu sefer "Vah kaderim!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Kadının kocasına karşı öyle bir sevgisi vardır ki, bu, bir başka şeyi için olmaz" buyurdular." [673]

نْبا ِنَع ٍعِفاَن ْنَع ٍدْي َز ُنْب ُةَماَسُأ اَنأَبْنأ .ٍبْه َو ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ُّي ِرْصِمْلا ٍديِعَس ُنْب ُ و□
ُرا َه اَنَثَّدَح-1881 □6456 □488ـ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق َف .ٍدُحأ َم
ْوَي َّنُهاَكْلَه َنيِكْبَي ِلَهْش ‘ا ِدْبَع ِءاَسِنب َّرَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ َأ ؛ َرَمُع

؟ْدْعَب َنْبَلَقْنا اَم ! َّنُهَحْيو : َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َظَقْيَتْساَف . َة َزْمَح
َنيِكْبَي ِراَصْن ‘ا ُءاَسِن ِءاَجَف ُهَل َيِكا َوُب َ َة َزْمَح َّنِكل ام نكل ،دئاوزلا نم ثيدحلا َ أ يضتقي
دئاوزلا بحاح عضو :يدنسلا َلاَق.ِم ْوَيْلا َدْعَب .ٍكِلاَه َىلَع َنيِكْبَي َ َو ،َنْبِلَقْنيَلَف َّنُهو ُرُم

هدانس“ ضرعت.

499. (1591) (6486)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Uhud'da şehit olanlar için ağlaşan Abdüleşhel kadınlarının yanından geçmişti. "Hamza'nın ağlayanları yok!" diye üzüntüsünü ifade etti. Bunun üzerine, Ensâr kadınları toplanarak gelip Hamza için ağladılar. Bir müddet sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm uyandı ve: "Yazık şu kadınlara! Hâlâ evlerine dönmemişler! Söyleyin onlara, evlerine dönsünler! Bugünden sonra da ölen üzerine ağlamasınlar!" buyurdu." [674]

للّ ُلوُس َر َىَهَن : َلاَق ؛ َىف ْوأ يِبَأ ِنْبا ِنَع ،ِّي ِرَجَهْلا َميِها َرْبِإ ْنَع ُ اَيْفُس اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب□ □
□855□ 6457□ 1882-اَنَثَّدَح ُماَشِه

دحاو ريغ هفعض ،ادج فيعض وهو يرجهلا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِيثا َرَمْلا ِنَع َمَّلَس َو.
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص

500. (1592) (6487)- İbnu Ebî Evfa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mersiyeler (ölünün iyi hallerini söyleyerek ağlamak) okumaktan men etti."[675]

*** ÖLÜ YAS SEBEBİYLE AZAB GÖRÜR MÜ?**

نْب نَسوُم نْع ،ِديِسأ يِبَأ نُب دُيِسأ اَنَث . ُّيِد ْر َوا َرَّدلا ٍدّمَحُم ِنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث . ٍبِساَك□
ُنْب بُوُقْعَي اَنَثَّدَح-1884 □6455 □851□

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َّ َأ ؛هِيِبأ ْنَع ّيِ ِرَعْش‘ا نَسوُم يِبَأ□

تْنأ ؟ َكِلَذَك تْنأ : َلاَقُي َو ُعَتْعَتُي .اَذه ْوَحَن َو . ْه ََ َبَجا َو . ْها َر ِصاَنا َو . ْهاَيِساَكا َو .□
ُهاُدُضَعا َو :اوُلاَق اَذإ ِ ّيَحْلا ِءاَكُبِب ُبَّذَعُي ُتِّيَمْلا : َلاَق ْنَع ِينَثَّدَح نَسوُم اَبأ َّ َأ َكُثِّدَحُأ ! َكَحْي َو
: َلاَق .ى َرَخُأ َر ْزِو ٌةَ َر ِزا َو ُر ِزَت ََ َو : ُلوُقَي َ ّاللّ َّ إ . ّاللَّ َ اَحْبُس ُتْلُقَف : ُديِسأ َلاَق ؟ َكِلَذَك

يِبَأ نَلَع َتْبَذَك ِّنأ ىرَت ْوأ ؟مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا نَلَع َبَذَك نَسوُم اَبأ َّ َأ ىرَتَف . َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر

هيِف فلتخم ديمح نب بوقعي َ ‘ .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف؟نَسوُم□ .

501. (1594) (6488)- Ebu Musa el-Eş'arî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah buyurdular ki: "Ölüye, dirinin ağlaması sebebiyle azab edilir. Diriler: "Ey koruyucu! Ey giydirici! Ey yardımcı! Ey sığınak!" gibi (hitaplarla ölüye seslendikçe) ölü kıskıvrak tutulup çekilir ve: "Sen böyle misin? Sen böyle misin?" denilir." Râvi Esîd der ki: "(Ben, bunu işitince) "Sübhanallah! Allah Teâla hazretler "Birinin günahı bir başkasına yüklenmez" buyurmadı mı!" dedim. Musa İbnu Ebi Musa: "Yazık sana! Ben sana, Ebu Musa radıyallahu anh'ın Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan anlattığını aktarıyorum. Yoksa sen Ebu Mûsa'nın Resûlullah'â iftira ettiğini mi sanıyorsun? Veya benim Ebu Musa hakkında yalan söylediğimi mi zannediyorsun?" dedi." 676

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz, ölenin ardından cahiliye usulünce yas tutmayı yasaklamıştır. Bu sebeple ölenin acısıyla bağırıp çağırmak, üst-baş yırtmak, saçını, sakalını yolmak yüzünü, elini yırtmak yasaklanmıştır. Bu çeşit davranışlar, Allah'ın takdirine itiraz ve en azından ilahi yazgıya saygısızlık ifade eder. Halbuki her çeşit felaket ve felâket karşısında "Allah'tan geldik Allah'a gideceğiz" inancı ile tevekkül ve teslim izhar etmek teşrî edilmiştir. Bir yakınını kaybetmek gibi acı bir hadise karşısında üzülmek elbette tabiidir, İslâm bunu yasaklamıyor Hattâ, geçtiği üzere, böyle durumlarda sessizce ağlamak da câizdir. Fakat bu, bağırıp çağırmayı meşru kılmaz. **2-** Dirilerin sesli ağlaması sebebiyle ölünün tâzib edilmesine gelince, ayette ifade edilen "birinin günahının bir başkasına yüklenmeyeceği" esastır. Bu sebeple, alimlerimiz büyük çoğunlukları itibariyle, dirilerin yaptıkları sebebiyle ölülerin tazib edileceğine dair hadisleri "Ölen kişinin sağken, diriler, kendisi için, yas tutsunlar diye vasiyet etmiş olması ve bu vasiyetin de yerine getirilmesi" haliyle izah ederler. Ölünün böyle bir vasiyeti yoksa,

---

673 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/144. 674 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/144. 675 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/144. 676 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/145. dirilerin matemi, yası sebebiyle ölüye azab yapılmayacağı belirtilmiştir. Bazı alimler, "Sesli şekilde matemin haram olduğunu bilen bir kimse, öldüğü taktirde yakınlarının matem tutacaklarını bilmesine rağmen,

yakınlarını ikaz etmemiş ise, onların tutacağı matem sebebiyle kendisine azab gelir" demiştir. [677]

*** MUSİBETE SABIR**

نَع َةَمامُأ يِبَأ ْنَع ، ِمِساَقْلا ِنَع ،ٍجَع ُن ْب ُتباَث اَنَث . ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث . ٍرأَّمَع ُنْب□
□852□ 6458□ 1887-اَنَثَّدَح ُماَشِه

□□ ُ هَناَحْبُس : ُمَدآ َنْبا ! ِإ ُ رَبَص ْ ت َو َتْبَسَتْحا َدْنِع ِةَمْدَّصلا ِ ا‘ىلو ،بَلو ْمَل رأ ْ ض َكَل َ وَث اَبا ًدُو
ّ اللّ ُلوُقَي : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا

تاقث ُهُلاَج ِرو ،حيحص ةماما يِبَأ ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف. ِةَّنَجْلا.

502. (1597) (6489)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri şöyle der: "Ey Âdemoğlu! İlk sadme sırasında sabreder, buna benim mükâfat vereceğimi ümit edersen, ben cennet dışında bir sevaba razı olmayacağım." [678]

يِبَأ ْنَع ٍدَّمَحُم ُنْب ُبَعْصُم اَنَث . َةَدْيَبُع ُنْب َىسُوم اَنَث . ٍماَّمَه ُوبأ اَنَث . ِنْيَكُّسلا ِنْب و ِرْمَع ُنْب
□853□ 6485□ 1888-اَنَثَّدَح َوْلا ُديِل

□سُوُل ّلل ِ صَلَّي ّاللّ ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بَابًا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ النَّاسِ . أوْ كَشَفَ سِتْرًا . فإذَا النّاس
رَ حَتَف : ْتلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب َةَمَلس اَمُّيأ ! ُساَّنلا اَهُّيأاَي : َلاَقَف . ْمُهآ َر ِيِذَّلاِب
ْمِهيِف ُ ّاللّ ُهَفُلْخَي ُ أ َءاَج َر َو ،ْمِهلاَح ِنْسُح ْنِم نأ َرام َلَع َ ّاللّ َدِمَحَف . ٍرْكَب يِبَأ َءا َر َو ً
ُّولَصُي

□بِمُص ِ هِتَبِي ِب ، عَن الْمُصِيبَةِ الَّتي ِ ت ُص ِ يبُه ُ بِغَيْرِ ِي. فإ ً أحَدًا مِن ْأُمَّ تي َلن
َّزَعَتَيْلَف ٍةَبي ِصُم َبي ِصُأ َنيِنِمْؤُمْلا َنِم ْوأ ، ِساَّنلا َنِم ٍدَحأ

فيعض وهو ،يدبرلا ةديبع نب َىسُوم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.يِتَبي ِصُم ْنِم ِهْيَلَع َّدَشُأ.
،يِدْعَب ٍةَبي ِصُم َباَصُي

503. (1599) (6490)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah kendisi ile halk arasında bulunan bir kapıyı açtı -veya perdeyi kaldırdı - halkın Hz. Ebu Bekir'in arkasında namaz kıldığını gördü. Onların bu iyi hali sebebiyle ve onlarda bu gördüğünü, kendinden sonra Allah'ın devam ettireceği ümidiyle Allah'a hamd etti ve dedi ki: "Ey insanlar! İnsanlardan veya mü'minlerden her kim bir musibete dûçar olursa, başına gelen musibetin şiddetini benim sebebimle maruz kaldığı musibetle hafifletsin. Çünkü, bende sonra, ümmetimden hiç kimse, benim musibetimden daha şiddetli bir musibetle karşılaşmayacaktır."[679]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir mü'min için en büyük musibetin kendisinin vefatı olduğunu belirtiyor. Bu böyledir. Çünkü her mü'min Aleyhissalâtu vesselâm'ı malından, canından, annesinden, babasından, kesada uğramasında korktuğu ticaretinden daha çok sevmekle mükelleftir. Musibet kişinin malına, canına veya diğer sevdiklerine bir zararın gelmesi veya onlardan birinin helak olması, ise, bunların hepsinden çok, sevdiği Resûlünün ölmüş olması onun en büyük musibeti olmaktadır. Böyle düşünebilen mü'min nazarında diğer musibetler küçülür. Ona tekrar kavuşmaya inandığımıza göre, o musibet bir ölçüde mânasını değiştirir. Böyle düşününce diğer musibetler haydi haydi üzülmeye değmeyen şeyler olabilir. 680

تْنِب َةَمِطاَف ْنَع ،هِّمُأ ْنَع ٍداَي ِز ِنْب ِماَشِه ْنَع ِحا َّرَجلا ُنْب ُعيِك َو اَنَث ،ةَب ْيَش يِبَأ ِنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1855 □6481 □854ـ َمداَقَت ُ إ َو ًاعاَج ْرِتْسا َتْدحاَأَف ،ُهَتَبي ِصُم َرَكَذَف
ِ،ةَبي ِصُمِب َبي ِصُأ ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َلاَق :َلاَق ؛اَهيِبَأ ْنَع ِنيَسُحْلا له خيشلا
فلتخا دقو .دايز هب ماشه ،فعضل ،فيعض هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .َبي ِصُأ َم ْوَي ُهَلْثِم
ِرْج ًا َن ِم ُهَل ُ ّاللّ َبَتَك ،اًهُدْهَع

تاقثلا نع تاعوضوملا ىور : ابح ِنْبا َلاَق و .دمحأ مام"ا هفعض :ليق .لاح امهل فرعي و.
همأ نع وأ هيبأ نع ىور وه،

504. (1500) (6491)- Hz. Hüseyin radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir musibete uğrayan kimse, bilahare o musibeti hatırlayarak innâ lillahî ve innâ ileyhi râciun diye istircâda bulunsa, musibetin vakti çoktan geçmiş bile olsa, Allah bu istircâsı sebebiyle, ona, musibetin geldiği ilk günün sevabını aynen verir." 681

* MUSİBETZEDEYİ TÂZİYE

لا َق ؛ِراَصْن ًا َل ْوَم ،ةَ َراَمُع وُبَأ ٌسْيَق يِنَثَدَح .ٍدَل ْخَم ُنْب ُدِلاَخ اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□ :
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1651 □ 6482 □ 858□

لاَق ُهَّنأ ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع ،هِّدَج ْنَع ،هِيِبَأ ْنَع ُتَّدَحُي ٍم ْزَح ِنْب و ِرْمَع ِنْب□ :
ِدَّمَحُم ِنْب ِرْكَب يِبَأ َنْب ِ ّاللّ ُدْبَع ُتْعِمَس

ةرامع وُبَأ سيق هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِةَما َرَكْلا ِلَلُح ْنِم ُهَناَح ْبُس ُ ّاللّ□

---

677 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/145-146. 678 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/146. 679 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/147. 680 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/147. 681 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/147.

ُهاَسَك ًّ إ ٍةَبي ِصُمِب ُهاَخأ ى ِّزَعُي ٍنِمْؤُم ْنِم اَم

ملسم طرش نَلَع ُهُلاَج ِر يقابو .رظن ِهيِف :يراخبلا َلاَق و .ةقث :فشاكلا يِف ببهذَّلا َلاَق و.
تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ.

505. (1601) (6492)- Amr İbnu Hazm radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir musibeti sebebiyle din kardeşine taziyede bulunan hiçbir mü'min yoktur ki, Allah Teâla hazretleri Kıyamet günü ona bir takım keramet elbisesi giydirmesin."682

AÇIKLAMA:

Taziye dilimize de giren bir kelimedir. Musibete düşene tesellide bulunmak, sabır tavsiye etmek mânasına gelir. Bilhassa yakını vefat eden için yapılan teselli ziyaretine tâziye denir. Alimler, büyük çoğunluğuyla bunun definden önce ve definden sonra üç gün içinde olması gerektiğini, daha sonra yapılacak tâziyenin mekruh olduğunu, zira üç gün içinde acının hafifleyeceğini, daha sonraki ziyaretlerin acıyı yenileyeceğini söylerler. Hanefilere ve Mâlikilere göre tâziyet için musibet sahibi erkeklerin mescidden başka bir yerde üç gün oturması caizdir. Şafiîler ve Hanbeliler oturmayı mekruh addederler. Bunlara göre ölü sahipleri işlerine devam ederler. Görenler ölü sahiplerine rastladıkça taziyede bulunurlar.683

*** ÇOCUĞUNU KAYBEDENİN SEVABI**

لِيبْح َرُش ْنَع ً، اَمْثُع ُنبا ِزي ِرَح اَنَث . ً اَميَلُس ُنْب ُقاَحْسإِ اَنَث :َلاَق .ٍريَمُن ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع□
ُنْب ُدَّم َحُم اَنَثَّدَح-1654 □6483 □856□

ةَث َ َت ُهَل ُتوُمَي ٍمِلْسُم ْن ِم اَم :ُلوُقَي َم َّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :□
َلاَقَف ٌّيِمَلُّسلا ٍدْبَع ُنْب ُةَبْتُع يِنَيِقَل :َلاَق ؛ةَعْفُش ِنْب .ةعفش نب ليبحرش هدانسإ يِف
دئاوزلا يِف .َلَخَد َءاَش اَهِّيأ ْنِم ،ةِينَاَمَّثلا ِةَّنَجْلا ِبا َوْبأ ْنِم ُه ْوَّقَلَت ًّإ ، َثْنَحْلا اوُغِلْبَي ْمَل ،دَل:
َوْلا َنِم

طرش ،دانس“ا لاَج ِر ،ُهُلاَج ِر يقابو .ـه ا تاقث مهلك ،ريرجو ليبحرش :د ُواَد شوب َلاَق و
تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ.

يراخبلا.

506. (1604) (6493)- Utbe İbnu Abdi's-Sülemi radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Buluğa ermemiş üç çocuğu ölen hiç bir müslüman yoktur ki, o çocuklar onu, cennetin sekiz kapısında karşılamasınlar. O, bu kapılardan hangisinden dilerse cennete girer."684

*** DÜŞÜK SAHİBİNİN SEVABI**

نْب َدي ِزَي ْنَع ،ُّيِلَف ْوَّنلا ِكلَمْلا ِدْبَع ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .ٍدَل ْخَم ُنْب ُدِلاَخ اَنَث :َلاَق .َةَبْيَش□
يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1657 □6484 □857□

لّل ِ يَّلص ُ ّالل ِهْيَلَع َو َمَّلس :ٌطْقِسَل ُهُمِّدَقُأ َنْيَب َّيَدَي ،ُّبَحأ َّيَلِإ ْنِم ٍراَف ِس ُهُفِّلَخأ يِفْلَخ.يف
ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ةَرْي َرُه يِبَأ ْنَع .ً اَمو ُر هفّعض دقف ،دعس ِنْبا هقث َ إو ،كلملا دبع نب
ديزيو .َة َرْي َرُه ابأ كردي مل ديزي :فارط‘و بيذهتلا يِف ّي َزملا َلاَق :تلق :دئاوزلا

فلخو نيعم ِنْباو دمحأ.

507. (1607) (6494)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Önümden göndereceğim bir düşük çocuk, arkamdan bırakacağım bir atlıdan, bana şüphesiz daha sevimlidir." 685

نَع ،ٌلَدْنِم اَنَث :َلاَق .ً أَّسَغ وُبَأ اَنَث :اَق .ُّيِئاَّكَبْلا ٍرْكَب وُبَأ ،َقاَحْسإِ ُنْب ُدَّم َحُم َو ،َيْحَي□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1655 □6488 □855□

إ :َمَّلس َو ِهْيَلَع ُّالل يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ٍّيِلَع ْنَع ،اَهيِبأ ْنَع ،َةَعيِب َر ِنْب□ □□□
ِسِباَع ِتْنِب َءاَمْسأ ْنَع ،ِّيِعَخَّنلا ِمَكَحْلا ِنْب َنَسَحْلا اَمُهَل ِخْدُي ىَّتَح ِه ِر َرَسِب اَمُه ُّرُجَيَف .
َةَّنَجْلا َكْي َوَبأ ْل ِخْدأ ! ُهَّب َر ُمِغا َرُمْلا ُطْقِّسلا اَهُّيأ :ُلاَقُيَف .َراَّنلا ِهْي َوَبأ َلَخْدأ اَذِإ ُهَّب َر
ُمِغا َرُيَل َطْقِّسلا

يلع نب لدنم فيعض َنلَع مهقافت ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف.ُب ِضاَغُي ُهُّب َر ُمِغا َر ُي :.
ٍّيِلَع وُبأ َلاَق.َةَّنَجْلا

508. (1608) (6495)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah, düşük çocuğun baba ve annesini cehenneme sokacağı zaman, düşük çocuk Rabbi ile mücadele eder. Sonunda ona: "Ey Rabbine karşı gelen düşük, haydi ebeveynini cennete sok!" denilir. Bunun üzerine düşük çocuk, onları göbek bağı ile çekerek cennete sokar." 686

---

682 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/148. 683 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/148. 684 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/149. 685 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/149. 686 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/149.

ِمِلْسُم ِنْب ِ ّالل ِدْيَبُع ْنَع ِ، ّالل ِدْيَبُع ُنْب َنيْحَي اَنَث .ٍقو ُز ْرَم ِنْب□ ُدْيَمُح ُنْب ُةَديِبَع اَنَث
ِماَشِه ُنْب ُّيِلَع اَنَثَّدَح-1658 □6486 □858□

ةَّنَجْلا نَلاِإ ِه ِر ِرَسِب ُهَّمُأ ُّر ُجَيَل َطْقِّسلا َّ ِإ ! ِهِدَيِب يِسْفَن يِذَّلا َو : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□□
ّالل يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع ,ٍلَبَج ِنْب ِذاَعُم ْنَع ,ِّيِم َرْضَحْلا

هفعض نَلَع اوقفلا دقو ،بهوم نب ّالل ُدْيَبُع نب نَيْحَي هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ُهْتَبَسَتْحا.
اَذِإ

509. (1609) (6496)- Hz. Muaz İbnu Cebel radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Nefsim elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki, düşük çocuk, ahirette annesini göbek bağından tutup cennete çekecektir, yeter ki annesi düşük sebebiyle sevap kazanacağına inanıp sabretsin." [687]

AÇIKLAMA:

Kur'ân-ı Kerim'de, Kıyamet günü, Allah Teâla hazretlerinin izin verdiği kimselerin şefaat edecekleri belirtilmiştir. Bu şefaatçiler arasında, buluğa ermezden önce ölen çocuklar ve hatta düşük dediğimiz, asgari altı aylıktan önce ölü doğan ceninler de vardır. Bunların hepsi ebeveyn ve bilhassa anne için acı ve meşakkat sebebi oldukları için Allah indinde mânevî mükâfatı vardır. Resûlullah bu mükâfatı mükerrer hadisleriyle hatırlatıp müslümanları teselli ve taziye etmiştir. Meselenin vukuunun, ihtisâba, yani ahiretteki sevabına inanarak sabretmeye bağlanmış olması da manidardır. Çocuğun münakaşa ve mücadelesi, Rabbine karşı nazlanması, ebeveyn lehinde ısrar etmesi demektir.[688]

*** CENAZE EVİNDE TOPLANMA**

لْضَفْلا وُبَأ ,ِدَلْخَم ُنْب ُعاَجُش اَنَثَّدَح َو َح . ُم يَشُه اَنَث . ٍروُصْنَم ُنْب ُديِعَس اَنَث : َلاَق .□ .
□815ـ اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم ُنْب نَيْحَي 6487□ 1612-

نَلِإ َعاَمِتْج"ا ى َرَن اَّنُك : َلاَق ٌّيِل َجَبْلا ِ ّالل ِدْبَع ِنْب ِري ِرَج ْنَع ، ٍم ِزاَح يِبَأ ِنْب ِسْيَق ْنَع
,ِدِلاَخ يِبَأ ِنْب َليِعاَمْسِإ ْنَع ,ٌمْيَشُه اَنَث : َلاَق نَلَع نناثلاو .يراخبلا طرش نَلَع لو'ا قيرطلا لاَج ِر
حيحص هدبنسإ :دئاوزلا يِف. ِةَحاَيِّنلا َنِم ، ِماَعَّطلا َةَعْنَص َو ,ِتِّيَمْلا ِلْهَأ.

ملسم طرش.

510. (1612) (6497)- Cerir İbnu Abdillah el-Beceli radıyallahu anh anlatıyor: "Biz (Resûlullah zamanında), cenaze sahibinin evinde toplanmayı ve (ev halkının da bu toplananlar için) yemek yapmalarını, yasaklanan matemden bir parça bilirdik." [689]

*** GURBETTE ÖLEN ŞEHİDDİR**

نَع ءِدا ّو َر يِبَأ ُنْبا ِزي ِزِعْلا ُدْبَع اَنَث . ِمَكَحْلا ُنْب ُلْيَذُهْلا ُرِذْنُمْلا وُبَأ اَنَث :َلاَق . -1618□
ِنَسَحْلا ُنْب ُلِيمَج اَنَثَّدَح ـ6485 □811□

نْبا دروأ :يطويسلا َلاَق .يدنسلا َلاَق. ٌةَداَهَش ٍةَب ْرُغ ُت ْوَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ□
ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،ةَم َرْكِع يِف ةريثك اقرط هل تقس دقو .َكِلَذ يِف بصي
ملو ،زيزعلا دبع نع رخآ هجو نم تاعوضوملا يِف ثيدحلا اَذَه يزوجلا

ينطقرادلا ركذو .ثيدحلا ركنم ليذهلا َ ' فيعض ةجام ِنْبا دانسإ :حيجرتلا يِف رجح ِنْبا
لاŒظفاحلا َلاَق .ةعونضملا يئ

رمع ِنْبا نع عفان نع زينعلا دبع نع ليذهلا نع :َلاَق نم لوق ححصو ،ليذهلا نَلَع ِهيِف فخلا.
للعلا يِف

511. (1615) (6498)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Gurbette ölmek şehitliktir."690

*** HASTALANARAK ÖLEN**

يِبَأ ُنْب َةَدْيَبُع وُبأ اَنَثّدَح َو ح ٍجْي َرُج ُنْبا اَنَأَبْنأ :َلاَق . ِقا ّز ّرلاُدْبَع اَنَث :َلاَق . َفُس وُي ُنْب
ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-1618 □6488 □812□

نَع ،ً اَد ْر َو ِنْب َسوُم ْنَع ،ءِاَطَع يِبَأ ِنْب ٍدَّمَحُم ُنْب ُميِها َرْبِإ ين ِرَبْخأ ٍجْي َرَج ُنْبا َلاَق :َلاَق□
،ٍدَّمَحُم ُنْب ُجاَجَح اَنَث :َلاَق . ِرَفَّسلا ِهِق ْز ِرِب ِهْيَلَع َحي ِرو َيِدُغ َو ِرْبَقْلا َةَنْتِف َيِق ُو َو
ًاديهَش َتاَم اًضي ِرَم َتاَم ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر :َلاَق ؛ٍة َرْي َرُه يِبَأ نبا
محمد نب َميِها َرْبِإ ب هّلعأو تاعوضوملا يِف ّيزوجلا نبا هدروأ ثيدحلا اذه :يطويسلا َلاَق
يدنسلا َلاَق . َةَّنَجْلا َنِم:

نب َميِها َرْبِإ نع هدانسإب ُّينطقرادلا لاق .اطبارم تام نم وه امنإ :لبنح نب دمحأ َلاَق و َلاَق
كورتم هنإف ّيملس'ا ىيحي يبأ.

هتثدح اذكه امو ًاضي رم تام نم ىنع ىورف اطبارم تام نم ثيدحلا اذه جيرج نبا تثدح.
لوقي ىيحي:

512. (1615) (6499)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim hasta halde ölürse şehit olarak ölmüştür ve kabir azabından korunmuştur, sabah-akşam cennetten rızıklandırılır."691

687 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/150. 688 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/150. 689 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/150. 690 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/151.

* ÖLÜNÜN KEMİĞİ KIRILMAZ

نْب ِ ّاللّ ُدْبَع ِنْبا َةَدْيَبُع وُبَأ ِين َرَبْخأ .ٍداَي ِز ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍرْكَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .□
ٍرَّمَعُم ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1617 □6855 □813□

دئاوزلا يِف.ِمْث"ا يِف ِّيَحْلا ِمْظَع ِرْسَكَك ِتِّيَمْلا ِمْظَع ُرْسَك :َلاَق ،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص:
ِّيِبَّنلا ِنَع َةَمَلَس ِّمُأ ْنَع ِهِّمُأ ْنَع ،َةَعْم َز

نيكوزتملا دحأ ّيندملا َ، اعمس نب دايز نب ّاللّ دبع هلعلو .لوهجم ،دايز نب ّاللّ ُدْبَع.
هدانسإ يِف

513. (1617) (6500)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ölünün kemiğini kırmak günah itibariyle tıpkı dirinin kemiğini kırmak gibidir." 692

* RESÛLULLAH'IN HASTALIĞI

نَع ،لِيلَخْلا يِبَأ ٍحِلاَص ْنَع َةَداَتَق ْنَع ،ٌماَّمَه اَنَث .ً و ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1628 □6851 □814□

ُمُكُناَمْيأ ْتَكَلَم اَم َو ،َةَ َّصلا :ِهِيف َيِّف ُوُت يِذ َّلا ِهِض َرَم يِف ُلوُقَي ً اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□ .
ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ َأ ؛َةَمَلَس ِّمُأ ْنَع ،َةَنيِفس

نيحيحصلا طرش نَلَع حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ُهُناَسِل اَهِب َضيِفَي اَم َّتَح اَهُلوُقَي َلا.
َز اَمَف

514. (1625) (6501)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı ölüme

götüren hastalığı sırasında "Namaza ve sağ ellerinizin mâlik olduğu şeylere dikkat edin" diyordu. Mübarek 693 lisanları bunu söyleyemeyecek hale gelinceye kadar tekrara devam ettiler."

*** RESÛLULLAH'IN VEFATI VE DEFNİ**

يَنَثَّدَح .َقاَحسإِ ُنب ِدَّمَحُم ْنَع يِبَأ اَنَث .ٍري ِرَج فنب ُبه َو اَنأَبْنأ .ُيِمَضْهَجْلا ِّيِلَع ُنب ُرصَن
اَنَثَّدَح-1625 □6852 □818□

يِبَأ نَاِإ اوُثَعب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص ِ َلِّ لِوُس َرِل او ُرِفْخَي ُ أ اوُدا َرأ اَّمَل :َلاَق ؛ٍسا َّبَع
ِنْبا ِنَع ،ةَم َرْكِع ْنَع ِ ،اللَّ ُدْبَع ُنب ُنْيَسُح

ةَنيِدَمْلا ِله' ُرِفْحَي يِذَّلا َوُه ً اَك َو .َةَحْلَط يِبَأ نَاِإ اوُثَعب َو .ةَّكَم ِلْهأ ِحي ِرَضك ُح□ .
.َرْضَي ً اَك َو ،حا َّرَجْلا ِنب َةَدْيَبُع ِلوُس َرِل َدَحَلَف .َةَدْيَبُع وُبَأ َدجوُي ْمَل َو .ِهب َئ ِجَف .
َةَحْلَط اَبأ اوُد ِج َوَف .َكِلوُس َرِل ْر ِخ ! َّمُهَّللا :اوُلاَقَف .نْيَل ُوس َر اَمِهْيَّلِإ اوُثَعَبَف .ُدَحْلَي ً
اَك َو

لِّ ِلوُس َر نَلَع ُسأَّنلا َلَخَد َّمُث .ِهِتْيَب يِف ِه ِري ِرَس نَلَع َع ِض ُو ،ءاَث ُثَلا َم ْوَي ِه□ □
ِزاَه ِج ْنِم اوُغ َر َف اَّمَلف ،َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص ِ َلِّ

نَلَع َسأَّنلا َّمَؤُي ْمَل َو .ً اَيب َّصلا اوِّل َخُدأ اوُغ َرَف اَذإِ نَّتح .َءاَسِّنلا اوُلَخْدأ اوُغ َرَف اَذإِ
نَّتح .ِهْيَلَع ُهنوُّلَصُي .ًاس ْرأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص َلاَق َو .ِهِد َجْسَم يِف ُنَفْدُي :ً وُلِئاَق
َلاَقَف .ُهَل ُرَفْحُي يِذَّلا ِ اَكَمْلا يِف ً وُمِلْسُمْلا َفَلَتْخا ِدَقَل .ٌدَحأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص ِ َلِّ
ِلوُس َر

ضَبْقُي ٌتْيَح ِنَفْدُي ّإِ ٌيِبَن َضَبُق اَم :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص ِ َلِّ َلوُس َر ُتْعِمَس يِّنِإ :□ .
ٍرْكَب وُبَأ َلاَقَف .ِهِباَح ْصأ َعَم ُنَفْدُي :ً وُلِئاَق

نِم ِلْيَّللا َطَس َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص ِنَفْدُي َّمُث ،ُهَل او ُر َفَحَف .ِهْيَلَع يَّف ُوُت يِذَّلا□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص ِ َلِّ لِوُس َر َشا َرِف اوُعَف َرَف :َلاَق

ه ْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص ِ َلِّ لِوُس َر َل ْوَم ُ ا َرْقُش َو ،ُهوُخأ ُمَثُق َو ،ِساَّبَعلا ُنبا ُلْضَفلا َو ،ِبِلاَط□
يِبَأ ُنب ُّيِلَع ِهِت َرْفُح يِف َل َزَن َو .ِءاَعِب ْر'ا ِةَلْيَل ُهَل َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص ِ َلِّ
ِلوُس َر ْنِم اَنَّظَح َو َ اللَّ َكُدُشنأ :ِبِلاَط يِبَأ ِنب ِّيِلَعِل ،ىلْيَل وُبَأ َوُه َو ٌّيِل ْوَخ ُنب ُس ْوأ َلاَق َو
َمَّلَس َو

اللَّ َو :َلاَق َو ِرْبَقلا يِف اَهَنَفَدَف .اَهُسَبْلَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص ِ َلِّ لوُس َر ً اَك□□ ! □
ٌةَفيِطَق َذَخأ ،ُه ً َوم ُ ا َرْقُش ً اَك َو .ل ِزْنأ :ِّيِلَع نب َ اللَّ ديبع نب َ اللَّ ُدْبَع نب نيسحلا ِهيف
دانسإ :دئاوزلا يِفَمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص لِّ لِوُس َر َعَم َتِنُفُدَف .ًادبأ َكَدْعَب ٍدَحأ اَهُسَبْلَي
ِنْبا هاوقو .ةقدنزلاب مهتي ً اَك هنإ لاقي :يراخبلا َلاَق و .يئاسنلاو ينيدملا نب يلعو لبنح
نب دمحأ هكرت ،يمشاهلا ِساَّبَع

تاقث دانس"ا لاَج ِر يقابو .يدع.

515. (1628) (6502)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu

vesselâm için mezar kazmaya azmettikleri vakit Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh'a adam gönderdiler. O, Mekke halkının mezarı gibi şak şeklinde mezar kazıyordu. Ebu Talha'ya da adam gönderdiler. O da Medine ahalisinin mezarı gibi, lahid tarzında mezar kazıyordu. İşte bu iki zata iki ayrı elçi yola çıkarıldı. Ashab dedi ki: "Allahım, Resûlün için sen tercih et." Ebu Talha'yı yerinde buldular ve (kazı yerine) getirdiler. Ebu Ubeyde (yerinde) bulunamadı. Böylece Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm için lahid tarzında mezar hazırlandı."

İbnu Abbas radıyallahu anhümâ demiştir ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın teçhizi salı günü tamamlanınca, evindeki karyolası üzerine konuldu. Sonra erkekler, gruplar halinde yanına girerek cenaze namazı kıldılar. Erkeklerin namazı bitince kadınlar gruplar halinde girip namaz kıldılar. Onlar da namazlarını tamamlayınca çocukları gruplar halinde odaya koydular. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın namazına kimse imamlık yapmadı (herkes müstakil kıldı).

Müslümanlar, kabrin kazılacağı yer hususunda ihtilaf etti. Bir kısmı: "Mescidine gömülsün" dedi. "Ashabıyla birlikte (Baki'e) defnedilsin" dedi. Hz. Ebu Bekir radıyallahu anh: "Ben Resûlullah'ın: "Her peygamber öldüğü yere defnedilmiştir" dediğini işittim" dedi.

[691] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/151. [692] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/152. [693] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/152.

İbnu Abbâs dedi ki: "Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, üzerinde ruh-u şerifelerini teslim ettikleri yatağını kaldırdılar ve (o yerde) mezar kazdılar. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm çarşamba gününün gece yarısında defnedildi. Resûlullah'ın kabrine Hz. Ali, Fazl İbnu Abbas, kardeşi Kusam, Şükran Mevlâ Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm inmişlerdi. Evs İbnu Havli -ki bu, Ebu Leylâ'dır- Ali İbnu Ebî Talîb'e dedi ki: "Allah aşkına, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan bizim de hissemizi verin." Bunun üzerine Hz. Ali, ona: "(Kabre) sen de in!" dedi. Şükran, Aleyhissalâtu vesselâm'ın azadlısı idi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın giymekte olduğu bir kadife parçasını aldı, kabre yaydı ve: "Allah'a yemin olsun senden sonra kimse bunu giymeyecek!" dedi. Böylece o da Aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte gömüldü." 694

لاَق ؛ٍكِلاَم ُنْب ِسَنأ ْنَع ،ُّيِناَنُبْلا ٌتِباَث اَنَث .رْيَب ُّزلا ُوبَأ ،َرْيَب ُّزلا ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍّيِلَع□ :
ُنْب ُرْصَن اَنَثَّدَح-1628 □6853 □816□

هْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف .ْهاَتَبأ َب ْرَكا َو :ُةَمِطاَف ْتَلاَق ،َدَج َو اَم ِت ْوَمْلا ِب ْرَك□
ْنِم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َدَج َو اَّمَل

هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِةَمايِقْلا َم ْوَي ُةاَ فا َوُمْلا .ًادَحأ ُهْنِم ٍك ِراَتِب َسْيَل اَم ِكيِبأ ْنِم
َرَضَح ْدَق ُهَّنِإ .ِم ْوَيْلا َدْعِب َكيِبأ ىَلَع َب ْرَك َ :َمَّلَس َو َلاَقو .لوهجم :متاح ُوبَأ َلاَق و .
تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ ،يرصملا ديعم يِبَأ :لاقيو .ريبزلا ُوبَأ ،يلهابلا ريبزلا نب ّاللّ ُدْبَع

نيخيشلا طرش ىَلَع ُهلاَج ِر يقابو .حلاص :ينطقرادلا.

516. (1629) (6503)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ölüm acısını duyunca, kızı Fatıma radıyallahu anhâ "Vay babacığımın ızdırabına!" dedi. Resûlullah da: "Bugünden sonra babana ızdırab yok artık! Kıyamete kadar hiç kimsenin yakasını bırakmayacak olan (ölüm), artık babana gelmiştir" buyurdular." 695

نبا ْنَع ،ٍرانَيد ِنبا ِّاللّ ُدْبَع ْنَع ُ، اَيفُس اَنَث .ٍّيدهُم ُنب ِنَمح َّرلا ُدْبَع اَن َرَبْخأ .ٍراَّشَب ُنب□
□817□ 6854□ 1632-اَنَّدَح ُدَّمَحُم

تاَم اَّمَلَف ُ آرُقْلا اَنِيف َل َزنُي ُ أ َةَفاَخَم َّمَلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ِدْهَع َلَع□
اَنِئاَسِن َىلِإ َطاَسِبْنِا َو َم َ َكلا يِقَّتَن ا ّنُك :َلاَق ؛َرَمُع ،بعك نب يبأو نسحلا نيب عطقنم هنأ إ
ملسم طرش َلَع حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.اَنَمَّلَكَت َّمَلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر.

ةرمض ِنبا َيْحَي امهنيب لخدي.

517. (1632) (6504)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Biz "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında kadınlarımıza kötü söz sarfetmek ve istediğimiz muameleyi yapmaktan, hakkımızda bir vahiy geliverir endişesiyle kaçınırdık. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat edince, (istediğimiz gibi konuşmaya başladık." 696

نَع ،نَسَحْلا ِنَع ،َوَع ِنبا ْنَع ،ُّيِلْجِعْلا ٍءاَطَع ُنب ِباَّه َوْلا ُدْبَع اَنَأَبنأ .ٍروُصْنَم ُنب ُقاَحْسإ□
□815□ 6858□ 1633-اَنَّدَح

اَذكه َو اَذكه اَن ْرَظَن َضِبُق اَّمَلَف .ٌدِحا َو اَنُهْج َو اَّمِنإ َو َّمَلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ.
ُلوُس َر َعَم اَّنُك :َلاَق ؛ٍبْعَك ِنب ِّيَبُأ

518. (1633) (6505)- Ubey İbnu Ka'b radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile beraberken biz Ashabın hedef ve gayesi tek idi. O vefat edince, kimimiz şöyle, kimimiz böyle baktı (hedefler ayrıldı)." 697

يِبَأ ِنب ِبِئاَّسلا ِنبا ِبِلَّطُمْلا ِنب َميِها َرْبإ ِنب ِدَّمَحُم ُنب ُدِلاَخ اَن َث .ُّيما َز ِحلا ِرِذْنُمْلا ُنب ُميِها
َرْبإ اَنَّدَح-1634□ 6856□ 818ـ .ةَّيَمُأ يِبَأ ِتْنِب َةَمَلَس ِّمُأ ْنَع ،ِّيِلَّدلا ُدْبَع ُنب ُبَعْصُم ِينَّدَح .
ُّيمو ُزْخَمْلا َةَّيَمُأ يِبَأ ِنب ِ ّاللّ ُدْبَع ُنب َسوُم ِينَّدَح .ُّيِمْهَّسلا َةَعاَد َو

□: اَك َ ُساَّنلا يِف ِ ْدَهَع ِ َر ُلوُس ِ ّللّ ِ َيلَص ُ ّاللّ ِهْيَلَع ِ َو َسَلَّم ،اَذإ َماَق ُمْلُصِّي يِّلَصُي ْمَل ْعَي
ْز َو ْج ِلاَنَّبِيّ َصَلّ يَّلَص ُ ّاللّ ِهْيَلَع ِ َو َسَلَّم ؛اَهنَّأ َقاَلَت

َبَصُر ُحاَدِهْم َوْم ِض َع ِقَدَمِيْه. فَلَّما ُتوِّف يَر َسُول□

هنيبج َع ِضوُم ْمِهَدَحأ ُرَصَب ُدْعَي ْمَل يِّلَصُي ْمِهَدَحأ ُرَصَب ُدْعَي ْمَل يِّلَصُي ْمُهُدَحأ َماَق اَذإ.
ُساَّنلا َ اَكف ،َّمَلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ

اَّقُع ُنب َ اَمْثُع َ اَك َو .َةَلْبِقْلا َع ِض ْوَم ْمِهَدَحأ ُرَصَب ُدْعَي ْمَل يِّلَصُي ْمُهُدَحأ َما َق □ □□ □
اَذإ ُساَّنلا َ اَكف .ُرَمُع َ اَك َو ،ٍرْكَب ُوبَأ يِبَأ َيِّف ُوُتَف :يلجعلا َلاَق .تاقثلا يِف َ ابح ِنبا هركذ ،
ّ اللّ ُدْبَع نب بعصم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ًاِمش َو ًانيِمَي ُساَّنلا َتَّفَلَتَف .ُةَنْتِفلا ِتَناَكَف

تاقثلا يِفَ ابح ِنْبا هركذ ،َميِها َرْبِإ نب دَّمَحُم و .هقثو و هحرج نمرأ مل ،ّاللّ ُدْبَع نب.
َنسُوم و .ةقث

519. (1634) (6506)- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zevce-i pâklerinden Ümme Seleme Bintu Ebi Ümeyye radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında insanlar namaza durdukları vakit hiç kimsenin nazarı ayaklarını bastığı yerden ileri geçmezdi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat edince insanlar namaza durunca hiçbirisinin nazarı alnını koyduğu yerden ileri geçmezdi. Sonra Hz. Ebu Bekr vefat etti, Hz. Ömer devri geldi. Bu devirde insanların nazarı kıbleden dışarı çıkmadı. Hz. Osman halife olunca fitne başladı, insanlar da sağa sola bakmaya başladı." 698

694 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/153-254. 695 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/155. 696 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/155. 697 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/155. 698 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/156.

AÇIKLAMA:

Daha önce de açıkladığımız üzere, namazda huşû mühim bir husustur. Huşû gözle ilgili bir haldir. Bu hadîse göre, gözün ayaklardan öteye nazar etmemesi efdal ise de, fukaha, kıyamda iken secde edilecek yere bakılması gereğine hükmetmiştir. 699

؛ٍسَنأ ْنَع ٍتِباَث ْنَع ،ةَ ريِغُمْلا ُنْب ُ اَمْيَلُس اَنَث .ٍم ِصاَع ُنْب و ُرْمَع اَنَث .ُل َّخْلا ٍّيِلَع ُنْب
ُنَسَحْلا اَنَثَّدَح-1638 □6857□ 825□

هْيَلَع ُ ّاللّ ي َّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َ اَك اَمَك اَه ُرو ُزَن َنَميأ ِّمُأ َىلِإ اَنِب ْقِلَطْنا : َرَمُعِل َّمَلَس َو□
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ِةاَف َو َدْعَب ٍرْكَب وُبَأ : َلاَق

رْيُخ ِ ّاللّ َدْنِع اَم َّ َأ ُمَلْع' يِّنإ : ْتَلاَق .ِهِلوُس َرِل ٌرْيَخ ِ ّاللّ َدْنِع اَمَف ؟ِكيِكْبُي اَم :اَهَل َاَقَف□
.ْتَكَب اَهْيَلِإ اَنْيَهَتْنا اَّمَلَف َلاَق .اَه ُرو ُزَي َمَّلَس َو طرش َىلَع حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.
اَهَعَم َ اَيِكْبَي اَمُهْتَجِّيَهَف : َلاَق .ِءاَمَّسلا َنِم َعِطَقْنا ِدَق َيْح َوْلا َّ ' يِكْبَأ ْنِكَل َو .ِهِلوُس َرِل

هتاور عيمجب اجتحا دقف .نيخيشلا.

520. (1635) (6507)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından sonra Hz. Ömer'e: "Bizimle gel, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yaptığı gibi Ümmü Eymen radıyallahu anhâyı bir ziyaret edelim" dedi. Hz. Enes devamla der ki: "Ziyaretin gittiler, yanına varınca kadıncağız ağladı. Kendisine: "Niye ağlıyorsun? Allah'ın kendi nezdinde hazırladığı, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm için daha hayırlıdır" dediler. Kadın onlara:

"Ben de biliyorum ki, Allah'ın yanındaki, Resûlullah için elbette daha hayırlıdır. Ancak ben semâdan vahyin kesilmesine ağlıyorum" cevabını verdi." (Ümmü Eymen) bu sözüyle onları da ağlattı ve Ümmü Eymen'le beraberce ağladılar." 700

يِبَأ ِنْب ديِعَس ْنَع ِث ِراَحْلا ِنْب و ِرْمَع ْنَع ٍبْه َو ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ٌي ِر -1637 ِصْمَلا ٍدا
َوَس ُنْب و ُرْمَع اَنَثَّدَح ـ6855 □821□

م ْوَي َّيَل َع َة َ ّصلا او ُرِثْكأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق :ِءاَد ْرَّدلا يِبَأ□
ْنَع ٍّيَسُن ِنْب َةَداَبُع ْنَع ٍنَمْيأ ِنْب ِدْي ِز ْنَع ٍل َّه

دْعَب َو :ُتْلُق َلاَق اَهْنِم َغ ُرْفَي ىَّتَح ُهُت َ َص َّيَلَع ْتَض ِرُع ّاَ إ َّنَلَع يِّلَصُي ْنَل ًادَحأ َّ إ َو .□
ُةَكِئ ًَمْلا ُهُدَهْشَت ٌدوُهْشَم ُهَّنِإَف .ِةَعُمُجْلا ثيدحلا اَذَه : دئاوزلا يِف.ُق َز ْرُي ٌّيَح ِ ّاللّ
ٌّيِبَنَف .ِءاَيِبْن ْا َداَسْجأ َلُكأَت ْ أ ِض ْر ْا ىَلَع َم َّرَح َ ّاللّ َّ إ ِت ْوَمْلا َدْعَب َو :َلاَق ؟ِت ْوَمْلا
هَلاَق ،ةلسرم ةدابع نع نميأ نب ديزو .ءعلا هلق ،ةلسرم ءادردلا يِبَأ نع هتياور ،ةدابع َ ‘
نيعضوم يِف عطقنم هنأ إ حيحص.

يراخبلا.

521. (1637) (6508)- Ebu'd-Derda anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cum'a günü bana salavâtı çok okuyun. Çünkü o gün okunan salavâtlar meşhuddur, melekler ona şahidlik ederler. Bana salavât okuyan hiç kimse yoktur ki, o daha okumasını bitirmeden salavâtı bana ulaştırılmamış olsun:" Bunun üzerine dedim ki: "Siz öldükten sonra da mı?" "Evet buyurdular öldükten sonra da. Zira Cenab-ı Hak hazretleri toprağa, peygamberlerin cesedini çürütmeyi haram etmiştir. Allah'ın peygamberi her zaman diridir, rızka mazhardır." 701

ORUÇ BÖLÜMÜ

* ORUCUN FAZİLETİ

لوُس َر َلاَق َلاَق ؛ٍرِباَج ْنَع ً اَيْفُس يِبَأ ْنَع ،ِشَمْع ْا ِنَع ،ٍشاَّيَع ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَث .ٍبْي َرُك وُبأ□
اَنَثَّدَح-1643 □6858□ □822□

نع هتياور َ ايفس ابأ ه‘ .تاقث هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٍةَلْيَل ِّلُك يِف َكِلذ َو .َءاَقَتُع ٍرْطِف ِّل ُك
َدْنِع ِ ّاللّ َّ إ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلل وهو .ةتسلا بتكلا يِف هتياور َ إف .بيرغ ،َ ايفس
يِبَأ نم عمسي مل شمع ْا َ إ رازبلا لوقو :ةيعش َلاَق .ةحيحص ٍرِباَج

هنع ةياورلاب فورعم.

522. (1643) (6509)- Hz. Cc3bir radıyallahu anh anlatıyor: "Her iftar vaktinde Allah tarafından (cehennemden) âzâd edilen kimseler bulunur. Bu, (Ramazanın) her gecesinde olur." 702

*** RAMAZAN AYININ FAZİLETİ**

نْب ِسَنأ ْنَع ،ةَداَتَف ْنَع ُ، اَّطَقْلا ُ ا َرْمِع اَنَث .ٍل َب ُنْب ُدَّمَح ُم اَنَث .ِديِل َوْلا ُنْب ُداَّبَع .□
ٍرْدَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1644 □6815 □823□

نَم .ٍرْهَش ِفْلأ ْنِم ٌرْيَخ ٌةَلْيَل ِهيِف َو ْمُك َرَضَح ْدَق َرْهَّشلا اَذه َّ ِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ□
ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف .ُ اَضَم َر َلَخَد :َلاَق ؛ٍكِلاَم

فلتخم َ، اطقلا ماوعلا يِبَأ د ُواَد نب َ ارمع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ٌمو ُرْحَم َّإ اَه َرْيَخ ُم
َرْحُي ًَو .ُهَّلُك َرْيَخْلا َم ِرُح ْدَقَف اَهَم ِرُح

699 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/156. 700 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/157. 701 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/157. 702 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/158.

ںورو َ. ارمع نع برغم :يدع ِنْبا َلاَق و .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذو .يلجعلاو َ افع هقثوو
دمحأ مام“ا َ اشمو .ِهيِف،

تاقث دانس“ا لاَج ِر .هب سأب هنأ وجرأو .بئارغ ثيداحأ َ ارمع ريغ نع.

523. (1644) (6510)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anhüma anlatıyor: "Ramazan ayı girmişti. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bu mübarek aya girmiş bulunuyorsunuz. Bu ayda bir gece vardır ki bin aydan hayırlıdır. Bu gecenin hayır ve bereketinden mahrum kalan bir kimse, bütün hayırlardan mahrum kalmış gibidir. Onun hayrı ise sadece (uhrevî saadetten) mahrum kimseye haramdır." 703

*** YEVM-İ ŞEKK ORUCU**

؛ةَ َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ،هِّدَج ْنَع ،ِديِعَس ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع نَع ،ِثاَيِغ ُنْب ُصْفَح اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب
وُبَأ اَنَث َّدَح-1646 □6811 □824□

فيعض نَلَع مهقافت فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِةَي ْؤُّرلا َلْبَق ِم ْوَي ِم ْوَص ِلي ِجْعَت ْنَع
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َىهَن :َلاَق

يربقملا ِديِعَس نب ّاللّ ُدْبَع□ .

524. (1646) (6511)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Ramazan orucunu hilâli görmezden bir gün önce başlatmayı yasakladı." 704

ث ِراَحلا ُنْب ُء ًَعْلا اَنَث .ٍدْيَمُح ُنْب ُمَثْيَهْلا اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب ُ ا َو ْرَم اَنَث . ُّيِقْشَمِّدلا□□
ِديِلَوْلا ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثَّدَح-1647 □6812 □828□

لوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ً اَك : ُلوُقَي ِر َبِنِمْلا نَلَع ً اَيْفُس يِبَأ َنْب َةَيِواَعُم□
َعِمَس ِهَّنأ ؛نَمْح َّرلا ِدْبَع يِبَأ ، ِمِساَقْلا ِنَع :دئاوزلا يِف. ْر ِّخأَتَيْلَف َءاَش ْنَم َو ،ْمَّدَقَتَيْلَف َءاَش
ْنَمَف . ً وُمِّدَقَتُم ُنْحَن َو . اَذك َو اَذك َم ْوَي ُماَي ِّصلا : ً اَضَم َر ِرْهَش َلْبَق ، ِرَبْنِمْلا نَلَع هلاق
ةماما يِبَأ بوس ةباحصلا نم دحأ نم عمسي مل ِنَمْح َّرلا ُدْبَع يِبَأ نب مساقلا َ إ ليق نكل .َ،
وقثوم هُلاَج ِرو حيحص هدانسإ

فشاكلا يِف يبهذلاو ،بيذهتلا يِف يزملا.

525. (1647) (6512)- Hz. Muaviye İbnu Ebi Süfyân radıyallahu anhüma minber üstünde şunu anlatmıştır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ramazan ayından önce minberde buyurdular ki: "Ramazan falan gün başlayacak. Biz daha önceden oruç tutarız. Dileyen önceden başlasın, dileyen de (o güne kadar tutmayı) tehir etsin."705

AÇIKLAMA:

Resûlullah, önceki hadiste Ramazandan bir gün önce oruç tutmayı yasaklamaktadır. İki gün önceden tutmayı yasaklayan rivayet de var. Son rivayet önceden başlamaya ruhsat vermekte hatta teşvik etmektedir. Şu halde üç veya daha fazla gün önceden tutmaya başlamak bu cevaza girmektedir. Şunu da belirtelim: Bazı hadislerde Aleyhissalâtu vesselâm her ayın başında ve sonunda oruç tutmayı tavsiye buyurmuştur. Bu sünnete uyan bir kimse -Ramazan'ı karşılamak düşüncesiyle hareket etmeyeceğinden- Ramazan ayından bir gün önce oruç tutabilir. 706

*** RAMAZAN AYI KAÇ GÜN?**

لاَق :َلاَق ؛ةَرْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍحِلاَص يِبَأ ْنَع ، ِشَمْع ُ'ا ِنَع ،ةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب□
وُبَأ اَنَثَّدَح-1686 □6813 □826ـ ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف . ٍ اَمَث َتِيقَب َو ً ، و ُرْشِع َو َ
اَنْثا :اَنْلُق َلاَق ((:؟ ِرْهَّشلا َنِم نَضَم َّمَك)):َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر

ملسم طرش نَلَع حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ًةَد ِحا َو َكَسْمأ َو ِ،تا َّرَم َثَث اَذكه ُرْهَّشلا َو.
اَذكه ُرْهَّشلا َو ،اَذكه ُرْهَّشلا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع،

526. (1656) (6513)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): "Ramazan ayında kaç gün geçti?" buyurdular. Biz: "Yirmiiki, geriye de sekiz gün kaldı!" dedik. Resûlullah bu cevabımız üzerine: "Ramazan ayı şu kadardır, Ramazan ayı şu kadardır, Ramazan ayı şu kadardır!" diyerek (ellerinin parmaklarıyla) üç kere gösterdi ve sonuncu sefer bir parmağını büktü (yani yirmidokuz işareti yaptı)."707

يِبَأ ْنَع ،ةَ ْرَضَن يِبَأ ْنَع ،يٌّ ِرْي َرُجْلا اَنَث . يٌّنِ َزُم ْلا ٍكِلاَم ُنْب ُمِساَقْلا اَنَث .َنسوُم ُنْب ُدِهاَجُم
اَنَثَّدَح-1685 □ 6814 □ 827□

هدانسإ :دئاوزلا يِف. َنيِثَ اَنْمُص اَّمِم ُرَثْكأ ،َني ِرْشِع َو ًاعْسِت َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ
ِلوُس َر ِدْهَع َلَع اَنْمُص اَم :َلاَق ؛ةَ َري َرُه

703 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/158. 704 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/159. 705 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/159. 706 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/159. 707 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/160.

د ُواَد وُبَأ هاور ثيدحلاو .هرمع رخأب طلتخا ،دوعسم وُبَأ سايإ نب ِديِعَس همساو ،يريرجلا
َ أ إ .ملسم طرش َلَع حيحص

دوعسم ِنْبا ثيدح نم يذمرتلاو.

527. (1658) (6514)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sağlığında ramazan ayını yirmidokuz gün olarak tutmamız otuz tutmamızdan daha fazladır." 708

*** YOLCULUKTA ORUÇ TUTULUR MU?**

نْبا ِنَع ،ِعِفاَن ْنَع ، َرَمُع ِنْب ِ ّاللّ ِدْيَبُع ْنَع ،ِب ْرَح ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ُّيِ ِصْم ِحْلا ىَّفَصُمْلا ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1668 □6818 □825□

رَفَّسلا يِف ُماَي ِّصلا ِّرِبْلا َنِم َسْيَل :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛□ .
َرَمُع يِف يبهذلاو ةملسم هقثوو . تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ ،يفصملا نب دَّمَحُم َ ‘ .حيحص
رمع ِنْبا ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف

نيخيشلا طرش َلَع دانس“ا لاَج ِر يقابو .حلاص :يئاسنلا َلاَقو قودص :متاح وُبَأ َلاَقو.
فشاكلا.

528. (1665) (6515)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yolculuk (sefer) sırasında oruç tutmak birr (denen makbul ve mahbûb amelden) değildir." 709

نبا ِنَع ٍ،ْدي َز ِنْبا َةَماَسُأ ْنَع ،ُّيِمْيَّتلا َنسُوم ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث . ُّيِما َز ِحْلا ِرِذْنُمْلا ُنْب ُميِها َرْبِإ□
اَنَثَّدَح-1666 □ 6816 □ 828□

مِئاَص : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ٍف ْوَع ِنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ِهيِبأ ْنَع□
ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ِنْب َةَمَلَس يِبَأ ْنَع ٍ،بِاَهِش نب ةماسأ .عاطقنا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ٍءْيَشِب
َسْيَل ُثيِدَحْلا اَذه . َقاَحْسإِ ُوبَأ َلاَق. ِرَضَحْلا يِف ِرِطْفُمْلاَك ِرَفَّسلا يِف ً اَضَم َر يئاسنلا هاورو
يراخبلاو نيعم ِنْبا هَلاَق .ائيش هيبأ نم عمسي مل ،ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب ةلمس وُبَأو.
هفيعضت َىلَع قفتم ،ديز.

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا مداخ كلام نب سنأ ريغ دبع وه)كلام نب سنأ نع اعوفرم□).

529. (1666) (6516)- Abdurrahman İbnu Avf radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Seferde Ramazan orucu tutan hazerde oruç tutmayan gibidir." 710

AÇIKLAMA:

Bazı alimler bu hadisten, sefer (yolculuk) sırasında Ramazan orucu tutmamanın daha iyi olacağı neticesini çıkarmışlardır. Ancak bazı âlimler de bunu "oruç tutmaya takati yetmeyenler için olabilir" diye kayıtlayarak, tutabilen kimsenin Ramazan orucunu seferde de tutmasının muvafık olacağını söylemiştir. 711

*** RAMAZANDA BİR GÜN YEMENİN KEFARETİ**

يِبَأ ْنَع ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب ِدْيَمُح ْنَع ّيِ ِرْه ُّزلا ِنَع ،َةَنْيَيُع ُنْب ُ اَيفُس اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب
وُبَأ اَنَثَّدَح-1671 □6817 □835□

لاَقَف . ً اَضَم َر يِف يِتأ َرْما َىلَع ُتْعَق َو : َلاَق ؟ َكَلْهأ اَم َو : َلاَق . ُتْك َله : َلاَقَف ُلُج َر َمَّلَس□
َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َىتأ : َلاَق ؛َة َرْي َرُه

لاَق ُقيِطُأ َ : َلاَق ِنيَعِباَتَتُم ِنْي َرْهَش ْمُص : َلاَق . ُد ِجأ َ : َلاَق ًةَبَق َر ْقِتْعأ : َمَّلَس َو□ :
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا

لّ َلوُس َر اَي : َلاَق ِهِب ْقَّدَصَتَف ْبَهْذا َلاَقَف . َق َرَعْلا ىَعْدُي ٍلَتْك ِمِب َيِتُأ ْذإ َكِلذك َوُه□□ !

اَمْنْيَبَف . َسَلَجَف ْسِلْجا :لاَق اَنيِكْسِم َنيِّتِس ْمِعْطَا,ِنْب ِ"اللّ ُدْبَع اَنَث .َيْحَي ُنْب ُةَلَم ْرَح اَنَّدَح.َكلاَيِع ُهْمِعْطاَف ْقِلَطْناَف : َلاَق .اَّنِم ِهْيَلِإ ُجَوْحأ ٍتْيَب ُلْهأ اَهْيَتَب َ َنْيَب اَم ،ِّقَحْلاِب َكَثَعَب يِذَّلا َو

هْيَلَع ُ"اللّ يَّلَص ِ"للّ ِلوُس َر ْنَع َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ،ِبِّيَسُمْلا ِنْبا ِنَع ،ِديِعَس ُنْبا َيْحَي يِنَثَدَح .□ َرَمُع ُنْب ِراَّبَجْلا ُدْبَع اَنَث .ٍبْه َو

دبع اهدانسإ يِفو . ةجام ِنْبا اهب درفنا دق ةدايزلا اَذَه :دئاوزلا يِف (هناكم اموي مصو). ُهَنَاَكَم ًام ْوَي ْمُص َو : َلاَقَف َكِلذب َمَّلَس َو

ةقثب سيل : يئاسنلا َلاَق َو .ريكانم هدنع :يراخبلا َلاَقو .يذمرتلاو د ُواَد وبأو نيعم ِنْبا . هفعض ،فيعض وهو ،رمع نب رابجلا

ة َرْي َرُه يِبَأ ثيدح نم ءاج دقو .ةقث ً اَك و :ديعس ِنْبا َلاَق و .ثيدحلا ركنم :سنوي ِنْبا□ َلاَق و .كورتم :ينطقرادلا َلاَق َو

ةدايزلا هفلاخت ثيدحلا اَذَه و ((رهدلا مايص هزجي مل ةصخر ريغ نم ً اَضَم َر نم اموي. رطفأ نم)) اعوفوم

530. (1671) (6517)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Helak oldum!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Seni helak eden şey nedir?" diye sordu. Adam: "Ramazan içinde hanımıma temasta bulundum!" dedi. Resûlullah: "Öyleyse bir köle âzâd et!" buyurdu. Adam: "Kölem yok ki!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Üst üste iki ay oruç tut!" emretti. Adam: "Tahammül edemem" dedi. Resûlullah: "Öyleyse altmış fakir doyur!" buyurdu. Adam: "(Bu kadar yiyeceği) bulamam!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm adama: "Otur!" dedi. Adam oturdu. Adam bu şekilde beklerken arak denen bir

708 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/160. 709 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/161. 710 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/161. 711 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/161. sepet hurma getirildi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Haydi bunu götür ve tasadduk et!" buyurdular. Adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Seni Hak ile gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun şu iki kayalık (Uhud ve Air dağları) arasında (yani Medine'de) yaşayan aileler içerisinde buna bizden daha muhtacı yoktur!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm:

"Öyleyse haydi götür, horantana yedir!" buyurdular."

Hadisin yine Ebu Hureyre'den yapılan bir başka rivayetinde şu ziyade mevcuttur: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm adama: "Ramazandan bozduğun gün yerine bir gün oruç tut!" buyurur." 712

AÇIKLAMA:

Hadis, özürsüz olarak Ramazan orucunu bozan kimseye terettüp eden ahkâmı beyan etmektedir: İmkânı olan, sırayla şunlardan birini ceza olarak yapacaktır: Köle âzâdı veya altmış fakirin doyurulması veya altmış gün oruç; ayrıca bozulan orucun kazası. Bunlardan hiçbirine gücü yetmeyen bir gün kaza edecektir. Rivayette adama terettüp eden tasadduku Resûlullah'ın bağışladığını görmekteyiz.

Bu bahis daha önce genişçe açıklandı. 713

*** ORUÇLU KUSARSA**

دي ِزَي ْنَع ،َقاَحْسإِ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث :َاَق .ِّيِسِفاَنَّطلا ِدْيَبُع اَنبا ُدَّمَحُم َو ىَلْعَي اَنَث .َةَبْيَش□
يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1678 □6815 □831ـ .ُهُموُصُي ًاَك ِم ْوَي يِف ِهْيَلَع َج َرَخ ِّيِبَّنلا
ِنْب يِبَأ ِبيِبَح ،ِبيِبَح يِبَأ ْنَع ،ٍقو ُزْرَم ْنَع ؛َلاَق :ُتْعِمَس َةَلاَضَف َنْب ٍدْيَبُع ‘أ ْن ِراَص ِيّ َيُحِدُّث أ ًّ

قحسإ نب محمد هدانسإ ِيف :دءاوزلا ِيف .ُتْئِق ِّيِنِكل َو .ْلَجأ َلاَق ُهُموُصَي َتْنُك ٌم ْوَي□
اَذه ًّ إ !ِّلل َلوُس َر اَي :اَنْلُقَف .َب َرِشَف .ٍءاَنِإب اَعَدَف

عاطقناو فعض ثيدحلا يفف ةلاضف نم عمسي ملو ،همسا فرعي ،قوزرم وبأو .ةنعنعلاب.
نور دقو ،سلدم وهو

531. (1675) (6518)- Fezâle İbnu Ubeyd el-Ensarî radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, oruçlu olduğu bir günde yanlarına gelmiş, içmek üzere su istemiş ve içmiştir. "Ey Allah'ın Resûlü! Bugün siz oruçlu idiniz!" denince: "Evet öyleydim, lakin (az önce) kustum (orucum bozuldu)" buyurmuştur." 714

*** ORUÇLU MİSVAK VE SÜRME KULLANIR MI?**

نَع ،ِّيِبْعَّشلا ْنَع ِدِلاَجُم ْنَع ، ُبِّدَؤُمْلا َليِعاَمْسإِ وُبَأ اَنَث َةَبْيَش يِبَأ ِنْب ِدَّمَحُم ُنْب ُ اَمْثُع□
□832 □ 6818 □ 1677-اَنَثَّدَح

دلاجم هدانسإ :دئاوزلا ِيف. ُكا َوِّسلا ِمِئاَّصلا ِلا َص ِخ ِرْيَخ ْنِم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ□
ّلل ُلوُس َر َلاَق :ْتَلاَق ؛َةَشِئاَع ْنَع ٍقورْسَم

يذمرتلاو دواد وبأو يراخبلا هاور ةعيبر نب رماع ثيدح نم دهاش هل نكل .فيعض.
وهو

532. (1677) (6519)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Oruçlunun hayırlı hasletlerinden biri misvak kullanmasıdır." 715

هِيِبأ ْنَع َة َو ْرُع ِنْب ِماَشِه ْنَع ،ُّيِدْيَب ُّزلا اَنَث .ُةَّيِقَب اَنَث .ُّي ِصْم ِحْلا ِكِلَمْلاِدْبَع ُنْب ُماَشِه□
،ِّيِقَّتلا وُبَأ اَنَثَّدَح-1675 □6825 □833ـ ديعس مساو ،ّيديبزلا فعفل فيعض هدانسإ
دئاوزلا يِف.ٌمِئاَص َوُه َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َل َحَتْكا : ْتَلاَق ؛ةَشِءاَع ْنَع:

دواد يبأ ِنْب رْكَب وُبَأ هنيب .رابجلادبع نب.

533. (1678) (6520)- Yine Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm oruçlu iken gözüne sürme çekti." 716

AÇIKLAMA:

Ebu Hânife, Şâfiî gibi bir kısım alimlerimiz göze çekilen sürmenin -tadı boğazda hissedilse bile- orucu bozmayacağına hükmetmiştir. İmam Mâlik'e göre boğaza ulaşacağından korkulursa sürme haramdır, değilse mekruhtur, boğaza ulaşırsa oruç kaza edilir. 717

*** ORUÇLU HACAMAT OLUR MU?**

712 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/162. 713 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/162-163. 714 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/163. 715 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/163. 716 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/164. 717 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/164.

ا ِنَع ،ٍرْشِب ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث . ً اَمْيَلُس ُنْب ُرَّمَعُم اَنَث :َاَق .ٍدِش َر ُنْب ُد ُواَد َو ،ُّيِّق َّرلا
ٍدَّمَحُم ُنْب ُبوُّيأ اَنَثَّدَح-1678 □6821 □834□

دئاوزلا يِف.ُموُجْحَمْلا َو ُم ِجاَحْلا َرَطْفأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَ:
َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ،ِحِلاَص يِبَأ ْنَع ،ِشَمْع ٔ نب ركب وبأ ّيلإ بتك :لوقي امنإو .شمع ٔا نم هعامس
تبثي مل رشب نب ّاللّدبع :متاح يبأ لاق .عطقنم ةريره يبأ ثيدح دانسإ

شمع ٔا نع شايع.

534. (1679) (6521)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hacamat yapan da yaptıran da orucunu bozmuş olur." 718

AÇIKLAMA:

Daha önce de geçtiği üzere, cumhûra göre hacamat edenin de hacamat olanın da orucu bozulmaz, sadedinde olduğumuz hadis mensuhtur. 719

* ORUÇLUYKEN ÖPME

دي ِزَي يِبَأ ْنَع ،ٍرْيَبُج ِنْبا ِدْي َز ْنَع ،َليِءا َرْسإ ْنَع ،ٍنْيَكُد ُنْب ُلْضَفْلا اَنَث . -1656 □6822□
838□ َةَبْيَش يِبَأ ِنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَحـ

اَمُه َو ُهَتأ َرْما َلَّبَق ٍلُج َر ْنَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ُّيِبَّنلا َلِئُس : ْتَلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل
يَّلَص ِّيِبَّنلا ِة َّوَم َهَنوُمْيَم ْنَع ،ِّيِبَّضلا

. □اَمِئاَص ِ. َلاَق : ْدَق أَفْطَرَ

ديز يبأ :بيرقتلا نع لقنو .بنضلا ديزي يبأ هخيش فعضو ريبج نب ديز فعض ىلع مهقافت
فيعض هدانسإ : دئاوزلا يِف،

لوهجم ديزي يبأو ،ركنم ثيدح : ّيريبزلا لاقو .لوهجم ّيِّنَّضلا.

535. (1686) (6522)- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın azadlılarından Meymune radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a oruçlu iken, oruçlu hanımını öpen adam hakkında sorulmuştu: "İkisinin orucu da bozulur!" buyurdular." 720

AÇIKLAMA:

Bu hadisin zahirine göre hükmeden alim olmuşsa da cumhûr, başka hadisleri esas alarak öpme ile orucun bozulmayacağına hükmetmiştir. Onlar bunu: "Bu durumda bozulma tehlikesi vardır" diyerek tevil ederler.721

* ORUÇLUYKEN MÜBAŞERET

نَع ،ٍرْيَبُج ِنْب ِديِعَس ْنَع ،ِبئاَّسلا ِنْب ِءاَطَع ْنَع ،ِيِبَأ اَنَث . ُّيِطِسا َوْلا ِ ّاللِّدْبَع ِنْب ِدِلاَخ ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1655 □6823 □836ـ خيش ،دلاخ نب محمد فعضل ،فيعض هدانسإ
دئاوزلا يِف.ِّباَّشلِل َه ِرُك َو ،ِة َرشاَب ُمْلا يِف ِمِئاَّصلا ِريِبَكْلِل َص ِّخ ُر : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا:

ةجام نبا.

536. (1688) (6523)- İbnu Abbas radıyallahu anh anlatıyor: "Yaşlı oruçlulara mübaşeret (öpme vs.) hususunda ruhsat tanındı ise de gençlere mekruh kılındı." 722

*** ORUÇLUYKEN GIYBET**

يِبَأ ْنَع ،ِّي ِرُبْقَمْلا ِديِعَس ْنَع ٍدْي َز ِنْب َةَماَسُأ ْنَع ،ِك َراَبُمْلا ُنْب ِ َّاللَّدْبَع اَنَث .ٍعِفا َر ُنْب وُرْمَع
اَنَثَّدَح-1685 6824 837ـ ًّإ ِهِماَيِق ْنِم ُهَل َسْيَل ٍمِئاَق َّب ُر َو .ُعوُجْلا ًّإ ِهِماَي ِص ْنِم
ُهَل َسْيَل ٍمِئا َص َّب ُر :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ َّاللَّ يَّلَص ِ َّاللَّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ;َة َرْي َرُه

فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف .ُرَهَّسلا.

537. (1690) (6524)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Nice oruçlular vardır ki, tuttuğu oruçtan yanına sadece çektiği açlık kâr kalır. Nice gece namazı kılanlar vardır ki onların da kârı gece uykusuz kalmaktan ibarettir." 723

---

718 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/164. 719 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/164. 720 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/165. 721 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/165. 722 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/165. 723 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/165.

*** SAHUR**

ْنَع ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع َةَم ِرْكِع ْنَع َةَمَلَس ْنَع ،ٍحِلاَص ُنْب ُةَع ْم َز اَنَث .ٍرِماَع وُبَأ اَنَث .ٍراَّشَب ُنْب
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1683 6828 835ـ هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِلْيَّللا ِماَيِق ىَلَع ِةَل وُلْيَقْلاِب َو .
ِراَهَّنلا ِماَي ِص ىلَع ِرَحَّسلا ِماَعَطِب اوُنيِعَتْسا :َلاَق ;َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ َّاللَّ يَّلَص ِّيِبَّنلا

فيعض حلاص نب ةعمز.

538. (1693) (6525)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Gündüz orucuna sahur yemeği ile yardımcı olun, kaylûle (öğle uykusu) ile de gece namazına yardımcı olun!" 724

*** İFTARDA ACELE**

يِبَأ ْنَع َةَمَلَس يِبَأ ْنَع و ٍرْمَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ، ٍرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . 1685- □ 6826 □
838 َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَحـ

هدانسإ :دئاوزلا يِف. ً و ُر ِّخَؤُي َدوُهَيْلا ّ َإَف . َرْطِفْلا اوُل َّجَع اَم ٍرْيَخِب ُساَّنلا ُلا َزَي َ َمَّلَس
َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛َة َرْي َرُه

امه ريغو َ اخيشلا هاور ،دعس نب لهس ةياور نم ثيدحلاو .نيخيشلا طرش ىلع ،حيحص.

539. (1698) (6526)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İnsanlar iftarı tacil edip (geciktirmedikleri) müddetçe hayır üzere devam ederler. Öyleyse iftarı tacil edin (ilk vaktinde orucunuzu açın). Çünkü yahudiler, iftarlarını tehir ederler." 725

AÇIKLAMA:

Dinimiz, sahur yemeğine teşvik ettiği gibi, iftarı geciktirmemeyi emretmiştir. Oruçtan maksad vücudu ölçüsüzce acıktırıp bedene zahmet vermek değildir. Her hususta olduğu üzere burada da fazilet, sünnetin teşri ettiği şekle uymaktadır. Sünnete muhalefet hayırdan uzaklaşmanın alâmetidir. Sünnet hususundaki titizliğin kaybolması iftarın geciktirilmesinde ortaya çıksa bile ehemmiyet taşımaktadır. Ya âdâba, kılık kıyafete, günlük hayatımızın akışına tesir eden hususlardaki sünnete muhalefet? Elbette bu, daha büyük felaketlerin alâmeti olmaktadır. 726

*** ORUÇLU CÜNÜB SABAHLARSA**

ْنب ُ اَيْفُس اَنَث ِحاَّبَّصلا ُنْب ُدَّمَحُم و . -1752 □6827 □845 : َاَق . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَحـ اَم ! َةَبْعَكْلا ِّب َر َو َ : ُلوُقَي َة َرْي َرُه اَبَأ ُتْعِمَس َلاَق ؕي ِراَقْلا و ٍرْمَع ِنْب ِ
ّاللِّدْبَع ْنَع َةَدْعَج ِنْب َيْحَي ْنَع ، ٍراَنِيد ِنْب و ِرْمَع ْنَع َةَنْيَيُع

نم دمحأ مام"ا هاور .حيحص هدانسإ :دءاوزلا يِف. ُهَلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ٌدَّمَحُم .
ْرِطْفُيْلَف ، ٌبُنُج َوُه َو َحَبْصأ ْنَم : ٌتْلُق اَنأ يَّلَص يبنلا نم هعمسأ ملو .ملسم دازو .لضفلا نم
هعمس ةريره ابأ َّ إ :نيحيحصلا يفو .اقيلعت يراخبلا هركذو ،هجولا اذه

. □ّاللّ ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس

540. (1702) (6527)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh demiştir ki: "Hayır! Kâbenin Rabbine yemin olsun! "Cünüb olarak sabahlayan kimse orucunu bozsun!" sözünü ben söylemedim. Bunu söyleyen, Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'dır." 727

AÇIKLAMA:

Ashab ve tâbiinden bazıları, cünüb olarak sabahlayan kimsenin orucunun bozulacağına hükmetmiştir. Ancak, bundan daha sahih hadislere dayanan cumhûr, cünüb halde sabahlayanın orucunun bozulmayacağına hükmetmiştir.728

* HZ. NUH'UN ORUCU

سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ ثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ عَنْ جَعْفَرِ ابْنِ رَبِيعَةَ عَنْ أَبِي
□841 □ 6825 □ 1714-حَدَّثَنَا

‘رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: صَامَ نُوحٌ الدَّهْرَ، إ يَوْمَ الْفِطْرِ وَيَوْمَ ا
فِرَاسٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو يَقُولُ سَمِعْتُ

.ضْحَى.فِي الزوائد : إسناده ابن لهيعة، وهو ضعيف

724 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/166. 725 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/166. 726 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/166. 727 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/167. 728 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/167.

541. (1714) (6528)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Nuh aleyhisselâm Ramazan ve Kurban bayramları hariç, yıl orucu tutmuştur" dediğini işittim." 729

* ŞEVVALDEN ALTI GÜN

. ثَنَا بَقِيَّةُ . ثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ . ثَنَا يَحْيَى بْنُ الْحَارِثِ الذِّمَارِيُّ؛ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا
□842□ 6828□ 1718-حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ

□ □أَسْمَاءَ الرَّحَبِيِّ، عَنْ ثَوْبَا ً مَوْلَي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللّ

□مَ؛ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ صَامَ سِتَّةَ أَيَّامٍ بَعْدَ الْفِطْرِ، كَا ً تَمَامَ السَّنَةِ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّ

قد رواه ابن حبا َ في صحيحه قال السندي ّ: يريد فهو صحيح، وقال: وله شاهد
عَشْرُ أَمْثَالِهَا.فِي الزوائد: الحديث

542. (1715) (6529)- Sevbân Mevla Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Ramazan bayramından sonra altı gün oruç tutan, yıl orucu tutmuş gibi olur. Zira (ayet-i kerime'de) "Kim bir hayır amelde bulunursa ona yaptığının on misli ecir verilir" (buyrulmuştur)" dediğini işitmiştir." 730

*** TEŞRİK GÜNLERİ ORUÇ TUTULMAZ**

نَع ،ةَمَلس يِبَأ ْنَع و ِرْمَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ً، اَمْيَلُس ُنْب ِنَمْح َّرلاُدْبَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب□
وُبَأ اَنَثَّدَح-1718 □6835 □843□

طرش بلع حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٍب ْرُش َو ٍلْكَأ ُماَّيَأ ًنِم ُماَّيَأ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ
يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَ رْي َرُه يِبَأ

نيخيشلا.

543. (1719) (6530)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Hacc sırasında) Mina'da geçirilen günler yeme içme günleridir."731

نَع ٍتِباَث يِبَأ ِنْب ِبيِبَح ْنَع ً اَيْفُس ْنَع ٌعيِك َو اَنَث : اَق .ٍدَّمَحُم ُنْب ُّيِلَع َو . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1725 □6831 □844□

سْفَن َّإ َةَّنَجلا ُلُخْدَي َ : َلاَقَف ِقي ِرْشَّتلا َماَّيَأ َبَطَخ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ أ□
ٍمْيَحُس ِنْب ِرْشَب ْنَع ٍمِعْطُم ِنْب ِرْيَبُج ِنْب ِعِفاَن؛

حيحص ثيدحلاف ،ديري :يدنسلا لاق.هحيحص يِف ةميزخ نبا هاور :دئاوزلا يِف.ٍب ْرُش.
َو ٍلْكَأ ُماَّيَأ َماَّي‘ا ِهِذه َّ ِإ َو ٌةَمِلْس ُم

544. (1720) (6531)- Bişr İbnu Suhaym radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm teşrik günlerinde hutbe okudu ve dedi ki: "Cennete sadece müslüman kimse girecektir ve şurası da muhakkak ki bu günler yeme içme günleridir." 732

*** CUMARTESİ ORUCU**

نْب ِ ّاللِّدْبَع ً اَدْعَم ِنْب ِد ِلاَخ ْنَع َدــي ِزَي ِنْب ِر ْوَث ْنَع ، َسُنوُي ُنْب َسيِع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ□

ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1726 □6832 □848.ِبَنِع َدوُع ًّا ْمُكُدَحأ ْد ِجَي ْمَل ُْ إَف . ْمُكْيَلَع َض ِرُتْفا اَميِف ًّا إ ِتْبَّسلا َم ْوَي اوُموُصَت َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ٍرْشُب ِرْسُب ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ً اَدْعَم ِنْب ِدِلاَخ ْنَع َدي ِزَي ِنْب ِر ْوَث ْنَع ٍبيِبَح ُنْب ُ اَيْفُس اَنَث . َةَدَعْسُم ُنْب ُدَّمَح ُم اَنَثَّدَح. ُهْصَّمَيْلَف ٍة َرَجَش َءاَحِل ْوَأ

دیري :يدنسلا َلاَق. هحيحص يِف َ ابح ِنْبا هاور :دئاوزلا يِف . ُه َوْحَن َرَكَذَف . َمَّلَس َو□ ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : ْتَلاَق ؛ِهِتْخُأ ْنَع

رخآ دانسإب هريقو د ُواَد يِبَأ يِف دوجوم نتملاو .حيحص ثيدحلاف.

545. (1726) (6532)- Abdullah İbnu Büsr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cumartesi günleri, farz oruçlar dışında oruç tutmayın. Sizden biri, o gün, üzüm çöpünden veya bir ağaç kabuğundan başka (yiyecek) bir şey bulamasa bile, onları emip oruç tutmasın." [733]

AÇIKLAMA:

Hadis, ramazan, nezir, kefaret, kaza gibi farz oruçlar dışında cumartesi günü oruç tutmamayı emreder. Mezhep imamları, sadece cumartesi gününde oruç tutmayı mekruh saymışlardır. [734]

---

729 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/167. 730 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/168. 731 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/168. 732 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/168. 733 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/169. 734 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/169.

* AREFE GÜNÜ ORUCU

يِبَأ ْنَع ِ ّاللِّدْبَع ِنْب ِضاَيِع ْنَع ِ، ّاللّ ِدْبَع ِنْب َقاَحْسإ ْنَع َة َزْمَح ُنْب َيْحَي اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-1731 □6833 □846 □

ةَنَس ُهَل َرِفُغ ،َةَف َرَع َم ْوَي َماَص ْنَم : ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْعِمَس□ : َلاَق ؛َِ اَمْعُّنلا ِنْب َةَداَتَق ْنَع ِ ّي ِرْدُخْلا ٍديِعَس دهاش هل َءاَج دق معن .ةورف يِبَأ نب ّاللّ ُدْبَع نب قاحسإ فعض ىَلَع مهقافت فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. ُهَدْعَب ٌةَنَس َو ُهَماَمأ

حيحص.

546. (1731) (6533)- Katâde İbnu'n-Numân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Arafe günü oruç tutan kimsenin önündeki bir yıl ile geçmişteki bir yıllık (küçük) günahları mağfiret olunur" dediğini işittim."[735]

*** AŞURA ORUCU**

يٍّفيَص ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ِّيبْعَّشلا ِنَع ٍنْيَصُح ْنَع ٍلْيَضُف ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث 1738 □6834 □847 .
َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَث َّدَح -

ةَّيِقَب اوُّمِتأَف :َلاَق .ْمَعْطَي ْمَل ْنَم اَّنِم َو َمِعَط اَّنِم :اَنْلُق ؟م ْوَيْلا َمِعَط ٌدَحأ ْمُكْنِم :َءا□
َروُشاَع َم ْوَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق

يِف .ِةَنيِدَمْلا َل ْوَح ِضو ُرَعْلا َلْها يِنْعَي :َلاَق ْمِهم ْوَي َةَّيِقَب اوُّمِتُيْلَف ِضو ُرَعْلا ِلْهأ ىلاِإ
اوُلِس ْرأَف .ْمَعْطَي ْمَل ْنَم َو َمِعَط ً اَك ْنَم .ْمُكِم ْوَي نم نيحيحسلا يِف دهاش هلو .يبعشلا
ريغ ّيفيص نب دَّمَحُم نع وري ملو .نيخيشلا طرش ىَلَع بيرغ ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا

يّنسلا ِنْبا ةياور يِف سيلو ،يئاسنلا ىَلِإ يزملا هازع دق ثيدحلاو .ذ ّوعم نب عيبرلاو قوك‘ا.
نب ةملس ثيدح

547. (1735) (6534)- Muhammed İbnu Sayfî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Aşure günü bize sordu: "Bugün sizden bir şey yiyen var mı?" Biz de: "Yiyen de var yemeyen de" dedik. Bunun üzerine: "Bu günün geri kalanını bir şey yiyen de, yemeyen de (oruçla) tamamlasın. Arûz halkına da haber salın, onlar da günün geri kalan kısmını (oruçla) tamamlasınlar" buyurdu." Râvi der ki: "Arûz ile, Medine civarındaki Arûz nam mevkiin ahalisini kastetti."736

AÇIKLAMA:

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Ramazan orucu farz olmazdan önce Aşure orucu farz idi. Ancak Ramazan'ın farziyetinden sonra, Aşure orucu, isteyenin tutup isteyenin tutmayacağı müstehab bir oruç olarak teşri edilmiş, farziyeti kaldırılmıştır. Bu hadis, farziyetiyle ilgilidir. 737

*** PAZARTESİ-PERŞEMBE ORUCU**

نْب ِلْيَهُس ْنَع َةَعاَف ِر ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع ٍدَلْخُم ُنْب ُكاَّحَّضلا اَنَث .ُّي ِرَبْنَعْلا ِميِظَعْلا ُدْبَع ُنْب□
ُساَّبَعْلا اَنَثَّدَح-1745 □6838 □845□

موُصَت َكَّنإ !ِّللّ َلوُس َر اَي :َليِقَف .َسيِمَخْلا َو ِن ْيَنْثا ُموُصَي ً اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□
يَّلَص ّيِبَّنلا َّ أ ،َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍحِلاَص يِبَأ

نْيَنْثا□

دئاوزلا يِف.اَحِلَطْصَي نَّتَح اَمُهَعَد :ُلوُقَي .َني ِر ِجاَهَتُم ًّإ .ٍمِلْسُم ِّلُكِل اَمِهيِف ُ ّللا ُرِفْغَي:
َسيِمَخْلا َو ِنْيَنَث"ا َم ْوَي ًّ َأ َلاَقف ؟َسيِمَخْلا َو هدانسإ يقابو .دلخم ِنبا كاحضلا هنع
ةياورلاب درفت ،تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ ةعافر نب دَّمَحُم و .بيرغ ،حيحص هدانسإ :َلاَق
و ،عماجلا يِف ضعب يذمرتلا يورو . يئاسنلاو د ُواَد وُبَأ هاور ،ديز نب ةماسأ ثيدح نم
دهاش هلو .نيخيشلا طرش َلَع

بيرغ نسح.

548. (1740) (6535)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutardı. Kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Siz Pazartesi ve Perşembeleri oruç tutuyorsunuz (bunun hikmeti nedir?)" diye sorulmuştu. Şu açıklamada bulundu:

"Allah Teâla hazretleri pazartesi ve perşembe günleri birbirlerine küsenler hariç bütün müslümanlara mağfiret buyurur ve (amelleri arzeden meleğe); "Küs olan bu iki kişi barışıncaya kadar onları bırak!" emreder." 738

AÇIKLAMA:

Hadisin Tirmizi'deki veçhinde "Ameller pazartesi ve perşembe günleri Rab Teâla'ya arzedilir. Ben amelimin, oruçlu olduğum halde arzedilmesini severim" buyrulmuştur.

Hadis, pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmaya teşvik etmektedir. Ayrıca bu günlerde müslümanların küslüklerini giderip barışmaları istenmektedir. O günlerdeki ilahî mağfiret "küs olmama" şartına bağlanmıştır. Hadiste dikkat edilirse küslüğe sebep olan durumda haklı-haksız ayırımı yapılmıyor. Kendini haklı gören kimse de küslüğün giderilmesinde adım atmakla mükelleftir.739

*** HARAM AYLARINDA ORUÇ**

نَمْح َّرلا ُدْبَع ِنْبا ِديِمَحْلا ِدْبَع ُنْب ُدْي َز يِنَثّدَح .ٍءاَطَع ُنْب ُد ُواَد اَنَث .ُّيما َز ِحْلا ِرِذْنُمْلا□
□848□ 6836□ 1743-اَنَثَّدَح اَرْبِإ ُميِها ُنْب

دئاوزلا يِف.ٍب ِج َر ِماَيِص ْنَع ىَهَن َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّللا يَّلَص ِّيِبَّنلا ًّ َأ ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ِهيِبأ ْنَع َ:

---

735 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/170. 736 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/170. 737 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/170. 738 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/171.

اَمْيَلُس نَع ،باَّطَخْلا ِنْب ِدْي َز ِنْب

هفعض نَلَع قفتم فيعض وهو ،ءاطع نب د ُواَد هدانسإ.

549. (1743) (6536)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah, aleyhissalâtu vesselâm Receb ayı orucunu yasaklamıştır." 740

AÇIKLAMA:

Hadis zayıftır, sahih olma durumunda, "yılın onbir ayında sadece Receb'te tamamıyla oruç tutmak yasaklanmış olabilir" diye tevil edilmiştir. Çünkü Receb haram aylardan biridir ve bu aylarda oruç tutmak müstehabdır. 741

نْب ِدَّمَحُم ْنَع ،َةَماَسُأ ِنْبا ِ ّاللِّدْبَع ِنْب َدي ِزَي ْنَع ،ُّيد ْر َوا َرَّدلا ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث . ِحاَّبَّصلا□ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1744 □6837 □885ـ َّمُث . ِم ُرُحْلا َرُهْشأَ ك َرَتَف ًا َّوَش ْمُص : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ُهَل َلاَقَف . ِم ُرُحْلا َرُهْشأَ ُموُصَي ً اَك ٍدْي َز ِنْب َةَماَسُأ َّ أ ؛َميِها َرْبِإ

ةماسأ نيبو ،يميتلا ثراحلا نب َميِها َرْبِإ نب دَّمَحُم نيب عطقنم هنأ إ .حيحص هدانسإ دئاوزلا يِف. َتاَم َّتَح ًا َّوَش ُموُصَي ْل َزَي ْمَل:

ديز نب.

550. (1744) (6537)- Muhammed İbnu İbrahim anlatıyor: "Üsame İbnu Zeyd radıyallahu anhümâ Haram aylarda oruç tutardı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kendisine: "Şevvâl'de oruç tut!" buyurdular. O da, bundan sonra haram aylarda orucu terketti ve vefat edinceye kadar Şevvâl ayında oruç tuttu." 742

*** ORUÇ BEDENİN ZEKÂTIDIR**

نْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث . ُّيِنَدَعْلا َةَمَلَس ُنْب ُز ِرْحُم اَنَثَّدَح َو ح . ِك َراَبُمْلا ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث□ □881□ 6835□ 1748-اَنَثَّدَح وُبَأ ٍرْكَب.

ةاَك َز ٍءْيَش ِّلُكِل : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ً اَهْمُج□ . ْنَع َةَدْيَبُع ِنْب َسوُم ْنَع ًاعيِمَج ٍ,دَّمَحُم

هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِرْبَّصلا ُفْصِن ُماَيِّصلا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّل َص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق َو : ِهيِثِدَح يِف ُز ِرْحُم َداَز . ُم ْوَّصلا ِدَسَجْلا ُةاَك َز َو

هفيعضت نَلَع قفتم وهو ِهْيَلَع نيقيرطلا رادمو .ّيريزلا ةديبع نب َسوُم ِهِيف .فيعض اعم. نيقيرطلا نم ثيدحلا

551. (1745) (6538)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her şeyin bir zekatı (temizlenme vasıtası) vardır, cesedin zekatı oruçtur." Muhrız rivayetinde şu ziyadede bulundu: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şunu ilave etti: "Oruç, sabrın yarısıdır." 743

نَع ِتِباَث ِنْب ِبَعْصُم ْنَع ،و ِرْمَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ُيِمْخَّللا َنيَحَي ُنْب ُديِعَس اَنَث .ِراَّمَع ُنْب□ □882□ 6838□ 1747-اَنَثَّدَح ُماَشِه

مُكَماَعَط َلَكأ َو ، ُومِئاَّصلا ُمُكَدْنِع َرَطفأ : َلاَقَف ٍذاَعُم ِنْب ِدْعَس َدْنِع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ ي□ َّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َرَطْفأ : َلاَق ؛ِرْيَب ُّزلا ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع

فيعض ،ريبزلا نب ّاللّ ُدْبَع نع ،تباث نب بعصم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ُةَكِئ ًَمْلا ُمُكْيَلَع. ُتَّلَص َو ، ُرا َرْب أ

552. (1747) (6539)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Sa'd İbnu Muâz'ın yanında iftar açmıştı. Şöyle buyurdular: "Yanınızda oruçlular iftar etti. Yemeklerinizden ebrâr olanlar yedi, size de melaikeler rahmet duasında bulundular."744

*** ORUÇLUNUN YANINDA YENİRSE?**

739 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/171. 740 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/171. 741 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/172. 742 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/172. 743 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/172. 744 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/173.

لاَق ؛ِهيِبأ ْنَع ،َةَدْي َرُب ِنْب ً اَمْيَلُس ْنَع ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ُةَّيِقَب اَنَث .ٍّفَصُمْلا□ : □883□ 6845□ 1748-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم ُنْب

لُكأَن : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق . ٌمِئاَص يِّنِإ : َلاَقَف ! ُل َِب اَي ِءاَدَغلا : ِل□ َِبِل َم َّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق

يِف؟ُهَدْنِع َلِكُأ اَم ُةَكِئ ًَمْلا ُهَل ُرِفْغَتْسَت َو ُهُماَطِع ُحِّبَسُت ُمِئاَّصلا ًَأ ! ُل َِب اَي ، َت ْرَعشأ . ِةَّنَجْلا يِف ِل َِب ِق ْز ِر ُلْضَف َو .اَنقا َز ْرأ

يدز'او متاح ِنْبا هبذكو .هفيعضت نَلَع قفتم .ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب دَّمَحُم هدانسإ يِف□ . دئاوزلا:

553. (1749) (6540)- Büreyde radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Bilal radıyallahu anh'a: "Yemek ye, ey Bilâl!" demişti. "Ben oruçluyum!" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Biz rızıklarımızı yiyoruz. Bilal'in rızkının fazlı cennettedir. Ey Bilâl yanında yemek yenen oruçlunun kemiklerinin tesbih ettiğini ve meleklerin de onun için istiğfarda bulunduğunu hissettin mi?" buyurdular."745

*** ORUÇLUNUN DUASI MAKBUL**

نْب ِ ّاللَّدْبَع ُتْعِمَس : َلاَق ؛ُّيِنَدَمْلا ِ ّاللّ ِدْيَبُع ُنْب ُقاَحْسإ اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث .□ ٍرأَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-1783 □6841 □884□

□يِبَأ َلُم َةَكْي ُلوُقَي : ُتْعِمَس ّاللَّدْبَع ِنْب ِرْمَع و ِنْب ِصاَعْلا

و ٍرْمَع ِنْب ّاللَّدْبَع ُتْعِمَس : َةَكْيَلُم يِبَأ ُنْبا َلاَق .ٌد َرُت اَم ًة َوْعَدَل ِه ِرْطِف َدْنَع ِمِئاَّصلِل ً إ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : ُلوُقَي ديبع نب قاحسإ َ ' حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.يِل َرِفْغَت ُ أ ٍءْيَش َّلُك ْتَعِس َو يِتَّلا ،َكِتَمْح َرِب َكُلأْسأ يِّنإ ! َّمُهَّللا : َرَطْفأ اَذإ ،ُلوُقَي

نَلَع دانس" الاَج ِر يقابو .تاقثلا يِف َ ابح نبا هركذو .ةقث :ةعرز وُبَأ َلاَق و .سأب هب سيل ّاللّ نب ثراحلا ،ئاسنلا َلاَق:

يراخبلا طرش.

554. (1753) (6541)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, oruçlunun iftarını açtığı zaman reddedilmeyen makbûl bir duası vardır."746

*** BAYRAM NAMAZINA BİRŞEYLER YİYEREK GİDİLİR**

اَك : َلاَق ؛ َرَمُع ِنْبا ْنِع ٍعِفاَن ْنَع ً، اَبْهَص ُنْب ُرَمُع اَنَث .ٍّيِلَع ِنْب ِلَدْنِم اَنَث .ِسِّلَغُمْلا ُنْب ُة □□ َرابُح اَنَثَّدَح-1788 □6842 □888ـ لسلست دق .فيعض هدانسإ : دئاوزلا يِف.ِرْطِفْلا ِةَقَدَص ْنِم ُهَباَحْصأ َيِّدَغُي ىَّتَح ِرْطِفْلا َم ْو َي وُدْغَي َ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا

ءافعض هنود نموَ ابهص نب رمع َ ' .ءافعضلاب.

555. (1755) (6542)- İbnu Ömer râdıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ashabına fıtır sadakasından yedirmedikçe Ramazan bayramı günü bayram namazına çıkmazdı."747

* RAMAZANDA MÜSLÜMAN OLAN

نب ِ ّاللّ ِدْبَع َنْب َسيِع ْنَع َقاَحْسإِ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ُّيِبه َوْلا ِدِلاَخ ُنْب ُدَمْحأ اَنَث .َيْحَي ُنب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1765 □6843 □886□

فيِقَث ِم ًٍسإِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ىَلَع اوُمِدَق َنيِذَّلا اَنُدْف َو اَنَث : َلاَق□
؛ةَعيِب َر ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ِنْب ً اَيْفُس ِنْب ةَّيِطَع ْنَع ِكلاَم

يِف :دئاوزلا يِف. ِرْهَّشلا َنِم ْمِهْيَلَع َيِقَب اَم اوُماَص اوُمَلْسأ اَّمَلَف . ِد ِجْسَمْلا يِف ةَّبُق م
ِهْيَلَع َب َرَضَف ً، اَضَم َر يِف ِهْيَلَع اوُمِدَق َو : َلاَق : َلاَق و ،هنع ةياورلاب د ّرفتو :ينيدملا
ِنْبا َلاَق ّاللّ ُدْبَع نب سيع نع ةنعنعلاب هاور دقو .سلدم وهو ،قاحسإ نب دَّمَحُم هدانسإ

لوهجم ّاللّ ُدْبَع نب سيع .

556. (1760) (6543)- Atiyye İbnu Süfyân radıyallahu anh anlatıyor: "Sâkif kabilesinin müslüman olmasını müzakere etmek üzere Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gönderilen heyetimizin bize anlattığına göre, heyet Ramazan ayında O'na varmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm, onları, mescidin içinde kurduğu çadırda ağırlamıştır. Heyet müslüman olunca ayın geri kalan günlerinin orucunu tutmuşlardır." 748

AÇIKLAMA:

Müslüman oluşları, bu esnada Resûlullah'la yaptıkları pazarlık ve bir kısım kabul edilen şartlarıyla ilgili teferruatı daha önce kaydettiğimiz bu heyetin yukarıda zikredilen macerası, Ramazan ayında müslüman olan bir kimsenin, ayın geri kalan günlerinde oruç tutması gerektiğini ifade etmektedir. 749

745 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/173. 746 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/174. 747 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/174. 748 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/175. 749 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/175.

* KADIN KOCANIN İZNİYLE ORUÇ TUTAR

ٍديعَس يِبَأ ْنَع ٍحِلاَص يِبَأ ْنَع ً اَمْيَلُس ْنَع ،ةَناَوَع وُبَأ اَنَث .ٍداَّمَح ُنْب يَيْحَي اَنَث .يَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1762 □6844 □887□

يراخبلا طرش نَلَع حيحص هدانسإ :دئاوزلا ي .ِف ّنِه ِجا َو ْزأ َ ِذإِب ّا َنْمُصَي ُ أ َءاَسِّنلا. َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ىَهَن :َلاَق

557. (1762) (6544)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadınların kocalarından izin almaksızın (nafile) oruç tutmaların yasakladı." 750

AÇIKLAMA:

Bazı alimler, kadının kocasından izin almadan oruç tutmasını "mekruh" addetmiş ise de, cumhûr "haram" demiştir. Bu yasağın sebebi, kocanın hanımı üzerindeki bazı haklarını gölgeleyeceği içindir. Nafile bir ibadet vesilesiyle vâcib bir hakkın ifa edilmemesi meşru değildir. Ancak farz olan oruç için izne ihtiyacı yoktur. Kaza oruç için de izin gerekir, çünkü onun başka zaman da kaza edilme ümidi vardır. Fakat günlü nezir oruçları için de izin gerekmez. Çünkü belli, muayyen bir vakitte ifaları vacib olmuştur. Alimler kocanın hazır bulunmadığı, hazır bulunsa bile zımnen izin verdiği veya vereceğinin bilindiği hallerde de kadının sarih bir izin olmaksızın oruç tutmasının caiz olduğuna hükmetmişlerdir. 751

*** MİSAFİR, NAFİLE ORUCUNU EV SAHİBİNİN İZNİYLE TUTAR**

نَع ُيِنَدَمْلا ٍرْكَب وُبَأ اَنَث :اَق ؛ديِ زَي يِبَأ ُنْب ُدِلاَخ َو َد ُواَد ُنْب َسوُم اَنَث .ُيِد ْز ُا يَيْحَي□ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1763 □6848 □885□

اَذه.«ْمِهِنْذِإِب ّا ُموُصَي ََ ف ،ٍم ْوَقِب ُلُج ّرلا َل َزَن اَذِإ» :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع َةَشِئاَع ْنَع ِهِيبَأ ْنَع َة َو ْرُع ِنْب ِماَشِه َةَشِئاَع نع هيبأ نع ةورع نب ماشه نع دقاو نب وُبَأ اَنَثَّدَح :َلاَق ،ذاعم نب بويأ اَنَثَّدَح :َلاَق .يذمرتلا هاور دق ثيدحلا

يِبَأ نع د ُواَد نب َسوُم ىور دقو .ماشه نع ثيدحلا اَذه ىور تاقثلا نم ادحأ فرعن .ركنم ثيدح اَذه :َلاَق و .ثيدحلا

ثيدحلا لهأ دنع فيعض اَذه ٍرْكَب وُبَأ و .ماشه نع ينيدملا ركب.

558. (1763) (6545)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Bir kimse başkasının yanında misafir olunca, ev sahibinden izin almadan oruç tutmasın" dediğini rivayet etmiştir." 752

AÇIKLAMA:

Alimler bu yasağın nafile oruçla ilgili olduğuna, kerahetin de tenzihî olduğuna hükmetmiştir. Böyle bir oruç, ev sahibine sahur ve iftar hazırlama külfeti getirecektir. 753

* ŞÜKÜRLE YİYEN ORUÇLU GİBİDİR

نْب ِدَّمَحُم ْنَع ٍ،دَّمَحُم ُنْب ِزي ِزَعْلاُدْبَع اَنَث .ٍرَفْعَج ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ُّيِق َّرلا ِ ّاللِّدْبَع ُنْب□
□888□ 6846□ 1768-اَنَثَّدَح ُلِيعاَمْسِإ

لاَق :َلاَق :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِب ِحاَص ،ِّيِمَلْس‘ا َةَّنَس ِنْب َ اَنِس ْن َع َة َّرُح يِبَأ□
ِنْب ِميِكَح ِهِّمَع ْنَع َة َّرُح يِبَأ ِنْب ِ ّاللِّدْبَع َ .وقثوم ُهُلاَج ِرو .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.
ِرِباَّصلا ِمِئاَّصلا ِرْجأ ُلْثِم ُهَل ، ُرِكاَّشلا ُمِعاَّطلا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر

ةيلوص‘ ا ةسمخلا بتكلا يِف ئش هل سيلو .ثيدحلا اَذه ىوس ،ةجام ِنْبا دنع ،ةنس نب َ.
انسل سيلو

559. (1765) (6546)- Sinan İbnu Senne el-Eslemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şükreden oruçsuz kimseye, sabreden oruçlunun sevabının misli verilir."754

AÇIKLAMA:

Oruç tutmayan kimse, yemek suretiyle kazandığı gücü Allah yolunda harcadığı taktirde, oruçlu gibi sevab kazanacaktır. Zira her ikisi de kulluk ifa etmiş olmaktadır. Oruçsuz, ömrünü aylak veya gayr-ı meşru şeylerde geçirirse oruçlu gibi sevap kazanacağı söylenemez. Hem oruçlu hem de hayırlı işler peşinde olan kimse elbette ayrıca oruç sevabıyla üstünlük elde eder.755

* MU'TEKİF MESCİDE YERLEŞİR

---

750 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/175. 751 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/175. 752 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/176. 753 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/176. 754 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/176.

نْبا نَع نَسوُم ِنْب َرَمُع ِنْب نَسيِع نَع ِك ِراَبُمْلا نُبا اَنَث .ٍداَّمَح نُب مْيَعُن اَنَث .ىَيْحَي نُب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1774 □6847 □865□

يِف.ِةَب ْوَّتلا ِةَنا َوُطْسأ َءا َر َو ُه ُري ِرَس ُهَل ُعَضُوي ْوأ . ُهُشا َرِف ُهَل َح ِرُط ، َفَكَتْعا اَذإ ًاَك ُهَّنأ ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع َرَمُع

وقثوم ُهُلاَج ِر َو حيحص هدانسإ :دئاوزلا □.

560. (1774) (6547)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma'nın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm itikafa girince, yatağı veya karyolası onun için, tevbe sütununun gerisine konulurdu." 756

AÇIKLAMA:

Tevbe sütunu, ashabtan birinin hatasını Allah affedinceye kadar kendini bağladığı sütundur. 757

*** MU'TEKİF HASTA ZİYARET EDER, CENAZEYE KATILIR MI?**

نْب ُةَسَبْنَع اَنَث . ُّيِنَسا َرُخْلا ُجاَّيَهْلا اَنَث .ٍدَّمَحُم نُب ُسُنوُي اَنَث .ٍرْكَب وُبَأ ٍروُصْنَم نُب□
ُدَمْحأ اَنَثَّدَح- 1777 □ 6845 □ 861□

دوُعَي َو َة َزاَنَجْلا ُعَبْتَي ُفِكَتْعُمْلا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ٍكِلاَم□
ِنْب ِسَنأ ْنَع ِقِلاَخْلاِدْبَع ْنَع ِنَمْح َّرلاِدْبَع هنأ وهو ،هنم بوقأ وه امب ضراعم هنأ عم .ءافعض
جايهلاو ةسبنعو قلاخلا دبع َ ‘ .فيعض هدانسإ : دئاوزلا يِف. َضي ِرَمْلا

ةجاحلا إ تيبلا لخدي ً اَك.

561. (1777) (6548)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mutekif (itikafta olan), cenazeye katılır, hastayı ziyaret eder." 758

AÇIKLAMA:

Bu hadis senetçe zayıf olduğu için, mutekifin cenazeye katılmasını, hasta ziyaretinde bulunmasını yasaklayan sahih hadisler sebebiyle, hükmüyle amel edilmemiştir. Mutekif, zaruri ihtiyacını gidermek üzere çıktığı zaman rastladığı hastaya "geçmiş olsun" diyebilir, sırf bu maksatla yerinden ayrılamaz. Alimler böyle hükmetmiştir. 759

* İTİKAFIN SEVABI

يِّمَعْلا ةَدْيَبُع نَع ،ٌي ِراَخُبْلا َسوُم ُنْب َسيِع اَنَث . َةَّيَمُأ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ِمي ِرَكْلا ِدْبَع□□
ُنْب ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَثَّدَح-1751 □6848 □862□

بوُنُّذلا ُفِكَعْي َوُه : ِفِكَتْعُمْلا يِف َلاَق َم ّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ ّأ ؛ ٍساَّبَع ِنْبا□ □
ْنَع ٍرْيَبُج ِنْب ِديِعَس ْنَع ّي ِخَبَّسلا ِدَق ْرَف ْنَع يرصبلا يخبسلا بوقعي نب دقرف فعضل
،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف.اَهِّلُك ِتاَنَسَحْلا ِلِماَعَك ِتاَنَسَحْلا َن ِم ُهَل ى َرْجُي َو هنع نورو
يخبسلا دقرف يِف ِديِعَس نب َيْحَي ملكت دق :يذمرتلا عماج نم جحلا باتك رخآ يِف :تلق
يدنسلا َلاَق.كئاحلا:

.سانلا

562. (1781) (6549)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mutekif hakkında: "O, günahları hapseder ve bütün hayırları işlemiş gibi ona hayırlar kazandırır" buyurdular." 760

* BAYRAM GECELERİNİ İHYA

نَع َدي ِزَي ِنْب ِر ْوَث ْنَع ِديِلَوْلا ُنْب ُةَّيِقَب اَنَث .يِّفَصُمْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . َةَيوُّمَح ُنْب ُرا□
َّرملا َدَمْحأ وُبَأ اَنَثَّدَح-1752 □6885 □863□

تومَت َم ْوَي ُهُبْلَق ْتُمَي ْمَل ِ، ّللّ ًابِسَتْحُم ِنْي َديِعْلا يِتَلْيَل َماَق ْنَم َلاَق : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□
يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع َةَماَمُأ يِبَأ ْنَع ً اَدْعَم ِنْب ِدِلاَخ

.بُوُلُقْلا . يِف دئاوزلا: هدانسإ ضعيف، لتد ليس بقية

563. (1782) (6550)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim her iki bayramın da gecesini, Allah'tan sevap umarak ibadetle geçirirse kalplerin öldüğü günde kalbi ölmez." 761

---

755 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/176-177. 756 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/177. 757 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/177. 758 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/177. 759 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/177-178. 760 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/178.

AÇIKLAMA:

1- Burada uyanık kalarak, ibadetle ihya edilmesi tavsiye edilen iki geceden biri Ramazan ayının son gününü bayramın birinci gününe bağlayan gecedir, diğeri de Arefe gününü kurban bayramının birinci gününe bağlayan gecedir. Bu gecelerin tamamını değil mühim bir kısmını ihya eden, hadiste vaad edilen ecre müstahak olur. Hatta İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayete göre, yatsı ile sabah namazını mescidde cemaatle kılan kimse o geceyi ihya etmiş sayılır, dolayısıyla bunu yerine getiren de hadisin belirttiği "gece ihyasının sırrı"na erebilir. **2-** Kalplerin öldüğü günle Kıyamet gününün kastedilmesi muhtemeldir. Baz alimler "dünya hayatı" demişlerdir. Nitekim dünya sevgisi galebe çalan zengin ve diğer sağlıklı kimselerin ölü sayıldığını ifade eden nasslar mevcuttur (En'âm 122). 762

ZEKAT BÖLÜMÜ

* ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKATI

نَع َليِعاَمْسِإ ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَأَبْنَأ .َسوُم ُنْب ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَث َاَق .َيْحَي ُنْب ُدّمَحَم َو ٍفَلَخ ُنْب□ ُرْكَب اَنَثَّدَح-1781 □6881 □864□

فْصِن ،ًادِعاَصَف ،ًاراَنيِد َني ِرْشِع ِّلُك ْن ِم ُذُخأَي ً اَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َّ َأ□ ؛َةَشِئاَع َو َرَمُع ِنْبا ِنَع ٍدِقا َو ِنْب ِ ّاللِّدْبَع

ليِعاَمْسِإ نب ميِها َرْبِإ فعضل ،فيعض ثيدحلا دانسإ :دئاوزلا يِف. ًاراَنيِد ،ًاراَنيِد َنيِعَب ْر ‘ا َن. ِم َو ٍراَنيِد

564. (1791) (6551)- İbnu Ömer ve Hz. Aişe radıyallahu anhümâ'nın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, her yirmi dinar ve daha fazlası için yarım dinar (zekât) alırdı, kırk dinar için de bir dinar (zekat) alırdı." 763

* BİR YILLIK MALA ZEKÂT

؛َةَشِئاَع ْنَع َة َرْمَع ْنَع ٍدَّمَحُم ُنْب ُةَث ِراَح اَنَث . . -1782 □6882 □868 ِديِل َوْلا ُنْب ُعاَجُش اَنَث ٌّيِمَضْهَجْلا ٍّيِلَع ُنْب ُرْصَن اَنَثَّدَحـ

فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. ُل ْوَحْلا ِهْيَلَع َلوُحَي َّتَح ,ٍلاَم يِف َةاَك َز َ :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ

ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : ْتَلاَق َلاَق.هاافوقومو اعوفرم رمع ِنْبا ثيدح نم يذمرتلا هاور
فعضل ةثراح نب دَّمَحُم، وهو نبا يبأ لاجرلا. ثيدحلاو

نَمْح َّرلا ُدْبَع ِهيِف دانسإب اعوفرم رمع ِنْبا نع هاور .لوحلا ِهْيَلَع لوحي يَّتَح ِهْيَلَع ةاكز ف□
ام دافتسا نم هظفل :تلق :يدنسلا .حصأ اَذَه :َلاَق و .افوقوم هنع هاورو .دحاو ريغ
هفعض .طلغلا ريثك ثيدحلا يِف فيعض وهو :َلاَق و .ملسأ نب ديز نب

افوقوم دحاو ريغ هاورو.

565. (1792) (6552)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Üzerinden bir yıl geçmedikçe, bir malda zekat yoktur" dediğini işittim." 764

*** ZEKAT DÜŞEN MİKTAR**

لاَق ِ؛ّاللِّدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع ،ٍرانِيد ِنْب و ِرْمَع ْنَع ٍمِلْسُم ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ُعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم□ :
ُنب ُّيِلَع اَنَثَّدَح-1784 □6883 □866□

دئاوزلا يِف.«ٌةَقَدَص ٍقاَس ْوَأ ِةَسْمَخ ً وُد اَميِف َسْيَل َو . ٌةَقدَص ٍد ْوَذ ِسْمَخ ً وُد اَميِف :
َسْيَل» :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق

نسح هدانسإ.

566. (1794) (6553)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Beş deveden aşağı mal için zekat yoktur. Beş okiyyeden az (gümüş için de) zekât yoktur. Beş vask miktarından az olan (hurma, üzüm ve hubûbat) için de zekat yoktur." 765

AÇIKLAMA:

1- Zekatla ilgili teferruat, vask, okiyye, müdd, rıtl gibi değişik ölçeklerin bugünkü birimlere göre miktarları daha önce açıklandı, burada tekrar etmeyeceğiz.

2- Beş vask toprak mahsullerinde zekat için nisab kabul edilmiştir. Beş vasktan daha az

---

761 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/178. 762 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/179. 763 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/180. 764 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/180. 765 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/181.

mahsul için zekat 766 verilmez. Bir vask, altmış sa'dır.

*** ZEKÂT VERİRKEN NE DENİR?**

لاَق :َلاَق ؛ةَرْيَرُه يِبَأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍدْيَبُع ِنْب ِّي ِرَتْخَبْلا ِنَع ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . -1787□
ـحَدَّثَنَا سَوُيْد ُنْب ُسَعِيد ٍ867□ 6884□

لاَزّ َكاَة َف َ ًتَنسَو ْا َتَوباَه، أ ُ تَقُوُلوا: اللهَّمُّ اجْعَلْهَا مَغْنَمًا وَ َ تَجْعَلْهَا مَغْرَ مَا .فِي
و قَاَل َ فِيِه: هل شاهد من حديث: إِذَا رَ َسُول ُ لِّل َ صِلَّي ُّ َاللِّ عَلَيْهِ َو سَلَّمَ: «إِذَا أَعْطَيْتُمُ
لازوائد: فِي إِسناده الوليد بن مسلم الدمشقي، و َ كا ً مدلسا. والبختري ّ متفق َعَلَى ضعفه.

. □أتاه الرَّ ُجل بصدقة ماله صلى عَلَيْهِ

567. (1797) (6554)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Zekat verdiğiniz zaman: "Allahım! Bu zekatı büyük bir sevaba vesile kıl, (hak sahibine ödenip sevap beklenmeyen) bir borç kılma" demek suretiyle zekatın sevabını istemeyi unutmayın." 767

AÇIKLAMA:

Zekat bir ibadettir. Hadis, bu ibadetin de ibadet niyetine makrûn olması gereğini hatırlatmaktadır. Bütün mal ve mülkün gerçek sahibi, onların yaratıcısı Rabbülâlemîn olan Allah Teâla hazretleridir. Kişinin tasarrufuna emanet ettiği malından belli bir miktarı fukaraya ödemesi gereken bir borç kılmıştır. Bu borcu ödeyen kimseye mutlaka sevap şartı yoktur. Hadis, kişinin, niyetine bağlı olarak bu sevabı alabileceğini belirtmektedir. Böyle bir dua, mal sahibine kulluk edebi kazandırmada, malın hakiki sahibi olmadığı şuurunu vermektedir. 768

*** DEVELERİN ZEKÂTI**

اَمْهَط ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَث . ُّي ِرُوبَاَسْيَّنلا ٍدِلْي َوُخ ِنْب□ □□ □ □
ِليِقَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1788 □6888 □865□

وُد اَميِف َسْيَل« :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلّل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ٌّي ِرْدُخلا ٍديِعَس يِبَأ □ □□
ْنَع ِهيِبأ ْنَع َة َراَمُع ِنْب َيْحَي ِنْب و ِرْمَع ْنَع

لاِب ،ِ اَتاَش اَهيِفَف ًارْشَع ْتَغَلَب اَذِإَف . ًاعْسِت َغُلْبَت ُ أ ىَلِإ ٌةاَش اَهيِفَف ًاسْمَخ ْتَغَلَب اَذِإَف :
َة . اَذِإَف ْتَغَلَب ِنيِرْشِع ،َنيِفَف اَهيِف َرْبَع ُمْسَخ ٍم ِن َا“ بِل ِصَدَقَة ٌ . َو َ فِي ا ْر َبَع ِشَيْء ٌ

َرْشَع َعْسِت َغُلْبَت ُ ْأ َنِلإ ِهاَيِش ُث َ َت اَهيِفَف ،َة َرَشَع َو َسْمَخ ْتَغَلَب اَذِإَف . َة َرْش َع َعَب
ْرأ َغُلْبَت ُ ْ أ ُتِنب ُنُكَت ْمَل اَذِإَف . َنيِث َ َت َو ٍسْمَخ َنِلإ ،ٍضاَخَم ُت ِنْب اَهيِفَف ،َني ِرْشِع َو
ًاَسْمَخ ْتَغَلَب اَذِإَف . َني ِرْشِع َو اً َعَب ْرَأ َغُلْبَت ُ ْ أ َنِلإ ِهاَيِش

أ َنِلإ ،ٌةَّق ِح اَهيِفَف ،اً ريِعَب ْتَدا َز ُ ْ إَف . َنيِعَب ْرَأ َو اًسْمَخ َغُلْبَت ُ ْ أ َنِلإ ٍ وُبَل ُتِنب□ □□
اَهيِفَف ا ًريِعَب ْتَدا َز ُ ْ إَف . ٌرَكَذ ،ٍ وُبَل ُنْباَف ٍضاَخَم

نيِعْسِت َغُلْبَت ُ ْ أ َنِلإ َ، وُبَلاَتِنب اَهيِفَف ،ا ًريِعَب ْتَدا َز ُ ْ إَف . َنيِعْبَس َو اًسْمَخ َغُلْبَت ُ ْ أ َنِلإ□ .
. ٌةَعَذَج اَهيِفَف ،ا ًريِعَب ْتَدا َز ُ ْ إَف . َني ِّتِس َغُلْبَت :دئاوزلا يِف.ٍ وُبَل ُتْنِب َنيِعَب ْرَأ ِّلُك يِف
َو . ٌةَّق ِح َنيِسْمَخ ِّلُك يِف َّمُث . ًةَئا ِم َو َني ِرْشِع َغُلْبَت ُ ْ أ َنِلإ َ، اَتَّقِح اَهيِفَف ،ا ًريِعَب ْتَدا َز ُ ْ
إَف ِ

تاقثلا نم : ابح ِنْبا َلاَقو .امهيلع عباتي مل نيثيدحب ّاللّ ُدْبَع نب صفح نع ثّدح :مكاحلاو
دمحأ ِهيِف َلاَق .ليقع نب دَّمَحُم ِهِيف .ءاملعلا َ ايعأ نم : مكاحلا ّاللّ ُدْبَع وُبأ َلاَقو .ةقث
يئاسنلا لاقو .ةبولقم ثيداحأ ةرشع رادقمب قارعلاب ثدح .أطخأ امبرو:

امهريغو َ اخيشلا اهاور ِديِعَس يِبَأ ثيدح نم ىلو‘ا ةلمجلاو .يراخبلا طرش َىلَع تاقث.
دانس“ا لاجر يقابو

568. (1799) (6555)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Beşten az olan deve için zekât yoktur. Dört deve için de zekat yoktur. Deve sayısı beşe ulaştımı, dokuz oluncaya kadar bir koyun gerekir. On deve olunca iki koyun gerekir, ondört deveye kadar yine iki koyun gerekir, onbeşe ulaştı mı üç koyun gerekir. Ondokuz olsa da üç koyun gerekir. Yirmi olunca dört koyun gerekir. Bu, yirmidörde kadar böyledir. Deve sayısı yirmibeşe ulaşınca, otuzbeş oluncaya kadar bu miktarın zekatı bir bint-i mehazdır (bir yaşını doldurmuş, ikinci yaşına basmış dişi deve); eğer bintu mehâz yoksa bir ibnu lebûn (iki yaşını doldurup üçüncü yaşına basan erkek deve)dir. Eğer bir deve fazlalaşırsa (otuzaltı olursa) zekatı bir bintu lebûndur. Sayı kırkbeşi buluncaya kadar zekat yine de bir bintu lebûndur. Bu miktarı bir deve aşsa bir hıkka (üç yaşını doldurup dörde basan dişi deve); bu, deve sayısı altmış oluncaya kadar böyledir. Altmış deveyi aşınca yetmişbeş oluncaya kadar bir ceze'a (dört yaşını doldurup beşinciye giren dişi deve) gerekir. Bu miktarı bir deve aşınca doksan deveye kadar iki bintu lebûn gerekir. Bu miktarı bir deve aşınca (91 olunca) iki hıkka gerekir, bu 120'ye kadar böyledir. Bundan sonra her elli deve için bir hıkka, her kırk için bir bintu lebûn (zekât) gerekir." 769

* DAVARIN ZEKATI

نَع ِهيِبأ ْنَع ٍدْي َز ِنْب َةَماَسُأ ْنَع ِك َراَبُمْلا ُنْبا اَنَث .ِلْضَفْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ِديِل َوْلا ُنْب□
ُداَّبَع ،ٍرْدَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1556 □6886 □868□

فعض َىلَع اوقفتا :دئاوزلا يِف.ْمِهِاَيِم َىلَع َنيِمِلْسُمْلا ُتاَقَدَص ُذَخ ْؤ ُت : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ

---

766 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/181. 767 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/181. 768 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/182. 769 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/183.

يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ َرَمُع ِنْبا

ملسأ نب ديز نب ةماسأ وه ليق .ديز نب ةماسأ.

569. (1806) (6556)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslümanların zekatları (sürülerini suladıkları) su başlarında alınır. (Zekat memurları oralara gider, halk, zekatını vermek için, zekat memurlarının ayağına gelmez)." 770

*** SADAKA TOPLAYANLAR**

ْرَيَبُج َنْب َنَسوُم ًّ َأ ؛ث ِراَحْلا ُنْب و ُرْمَع ِين َرَبْخأ .ِهْب َو ُنْبا اَنَث .ُّي ِرْصِمْلا ِدا ّوَس ُنْب و□
□875□ 6887□ 1515-اَنَثَّدَح ُرْمَع

اللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ْعَمْسَت ْمَلأ : ُرَمُع َلاَقَف . َةَقَدَّصلا ًام ْوَي ، ُباَّطَخْلا ُنْب ُرَمُع َو ُوَه□ □
َرَكاَذَت ُهَّنأ ُهَثَّدَح ٍسْيَنُأ َنْبا ِ ّللَّدْبَع ًّ َأ ُهَثَّدَح

نَي ِح َمَّلَس َو ِهْيَلَع□

يِف :دئاوزلا يِفَلَب :ٍسْيَنُأ ُنْبا ِ ّللَّدْبَع َلاَقَف :َلاَق ؟ُهُلِم ْحَي ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِهِب َيِتأَ ًةاَش ْوأ
ًاريِعَب اَهْنِم َّلَغ ْنَم ُهَّنأ ِةَقَدَّصلا َلوُلُغ ُرُكْذَي امهريغل رأ ملو .ةقث : فشاكلا يِف ّيبهذلا َلاقو
يطخي هنإ :لاقو .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ ريبج نب َنَسوُم َ ‘ .لاقم هدانسإ.

تاقث ُهُلاَج ِر يقابو .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب ّللّ ُدْبَع و .امك ِهيِف.

570. (1810) (6557)- Abdullah İbnu Üneys radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Kendisi Hz. Ömer radıyallahu anh'la birlikte bir gün zekat hakkında müzakerede bulunmuşlardır. Hz. Ömer: "Sen, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sadakada yapılan hırsızlık hakkında: "Kim sadaka malından bir deve veya koyun çalacak olsa, Kıyamet günü o çaldığı şeyi sırtına yüklenmiş olarak gelir!" buyurduğunu işitmedin mi?" demiş, Abdullah İbnu Üneys de: "Evet işittim" diye cevap vermiştir." 771

*** ZEKÂT GEREKTİREN MALLAR**

نَع ِبْيَعُش ِنْبا و ِرْمَع ْنَع ،ِ ّللَّدْيَبُع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ،ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه□
□871□ 6885□ 1518-اَنَثَّدَح

بيِب َّزلا َو ، ِرْمَّتلا َو ، ِريِعَّشلا َو ،ِةَطْنِحْلا يِف : ِةَسْمَخْلا ِهِذه يِف ةَاَك َّزلا َمَّلَس َو ِهْيَلَع□□

دمحأ: كرت سانلا هثيدح لاقو ملاحلا: ِهيِبأ ْنَع ِهِّدَج ؛قاَل: إِنَّمَا سَنَّ رَ سُول ُلّ ِصَلّي ّالل ُ
َو ْالذُّرَة. ِفي الزوائد: إسناده ضعيف. ‘ َمُحَمَّد بن ُعَبْد ّالل وه الخزرجي . قاَل ا“مام

ب. فخ نيب أمئة النقل فِيه. وقاَل الساجب: أجمع أهل النقل عَلَى ترك حديثه، وعنده مناكير. متروك الحديث

571. (1815) (6558)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (yerden çıkan mahsullerden) şu beş şeyden zekat verilmesini teşri buyurdu: "Buğday, arpa, hurma, üzüm ve darı." 772

AÇIKLAMA:

Mevzu üzerine gelen başka rivayetler de mevcuttur. Bu sebeple alimlerin bu meseledeki hükümleri ihtilaflıdır: * Hasan Basri, Sevrî, Şa'bi ve Hasan İbnu Sâlih'e göre sadece buğday, arpa, üzüm ve hurmadan zekat verilir. Beyhâkî, bu görüşü te'yiden "Sebzelerde zekât yoktur" rivayetini de kaydetmiştir. * Ebu Hanîfe ve Züfer rahimehümâllah'a göre, cemiyetin örfüne göre "gelir ve verim elde etmek maksadıyla ekimi yapılan her şeyden zekat verilmelidir." Dolayısıyla her çeşit hububat, karpuz, kavun, salatalık, patlıcan, yonca, şeker kamışı vs. bütün mahsulat zekata tabidir. Ancak kendiliğinden biten çayır, kamış, ağaç ve benzeri maddelerle odun, ot, saman, hurma dalı gibi tâli şeylerden zekat verilmez. "Her maldan zekat alınır" hükmüne giden alimler "mallarından zekat al!" (Tevbe 103) ayetinin âmm oluşunu delil kılmışlardır. Ayrıca, zekât alma hükmünü bütün mallara teşmil eden hadisler de mevcuttur.

* İmam Muhammed ve Ebu Yusuf, bir yıl kalabilen dayanaklı mahlukatın zekâta tabi olacağını, fazla uğraştırmadan bir yıl kalamayan meyve ve bitkilerin zekâta tabi olmayacağını söylemişlerdir. * İmâm Mâlik ve İmam Şâfiî hazretlerine göre, insanlarca ekilen ve uzun müddet saklanabilen buğday, arpa, darı, pirinç, mercimek ve nohut gibi hububat için zekat mevzubahistir. Zahire nev'ine girmeyen sebze, meyve, keten ve pamuk tohumu, susam ve zeytin gibi maddeler zekata tabi değildir. Meyvelerden yalnız üzüm ve hurmadan zekat verilir. Bunlara göre, zekata tabi toprak mahsulleri nisab miktarına ulaşırsa zekat verilir, aksi taktirde verilmez.

* Ahmed İbnu Hanbel merhuma göre, insanların ekip kaldırdıkları toprak mahsullerinden (hububat ve meyveden) kurutulmaya ve uzun müddet saklanmaya elverişli olup ölçeklerle ölçülen maddeler zekâta tâbidir. Bu bahisle ilgili teferruat için Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu görülmelidir (4 cilt s. 79 ve devamı). 773

*** ZEKAT İYİ MALDAN VERİLMELİ**

---

770 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/183. 771 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/184. 772 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/184.

رْصَن ُنب ُطاَبْسأ اَنَث .ُّي ِزَقْنَعْلا ِدَّمَحُم ُنب و ُرْمُع اَنَث .ِ أَّطقلا ٍديعَس ِنب نَيحَي ِنب□ □
ِدَّمَحُم ُنب ُدَمْحأ اَنَث َّدَح-1522 □6818 □872□

هْنَم َثيِبَخْلا اوُمَّمَيَت ًَو ِض ْرَ'ا َن ِم ْمُكَل اَن ْج َرْخأ اَّمِم َو :ُهَناَحْبُس ِهِل ْوَق يِف ٍب ِزاَع□
ِنْب ِءا َرَبْلا َنَع ٍتِباَث ِنْب ِّيِدَع ْنَع ِّيِّدُّسلا ِنَع ٍلِبَح َلَع ُهَنوُقِّلَعُيَف .ِرْسُبْلا َءاَنْقأ اَهِناَطيِح ْنِم
ِلْخَّنلا ُداَد ِج ً اَك اَذِإ ُج ِرْخُت ُراَصْنَ'ا ِتَناَك .ِراَصْنَ'ا يِف ْتَل َزَن :َلاَق . ً وُقِفْنُت

لُكأَيَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللَّ يَّلَص ِ ّللَّ ِلوُس َر ِد ِجْسَم يِ ف ِنْيَتَناوُطْسأ َنْيَب َلَعَف َنميِف ُل□
َزَنَف .ِءاَنْقَ'ا َن ِم ُعَضوُي اَم ِة َرْثَك يِف ٌزِئاَج ُهَّنأ ُّنُظَي .َفَشَحْلا ِهيِف ًاوْنِق ُل ِ خْدَيَف
ْمُهَدَحأ ُدِمْعَيَف .َني ِر ِجاَهُمْلا ُءا َرَقُف ُهْنِم

يِذُهأ َوَل :ُلوُقَي ِهيِف اوُض ِمْغُت ُ ّأ َّإ ِهيِذ ِخآَب ْمُتْسَل َو . ً وُقِفْنُت ُهْنِم ِفَشَحْلِل□
اوُدِمْعَت َ :ُلوُقَي . ً وُقِفْنُت ُهْن ِم َثيِبَخْلا اوُمَّمَيَت ًَو :َكِلَذ ْنَع ٌّيِنَغ َ ّاللَّ ً أ اوُمَلْعا َو .ٌةَجاَح
ِهيِف ْمُكَل ْنُكَي ْمَلاَم ْمُكْيَلِإ َثَعَب ُهَّنأ ًاظْيَغ ،ِهِب ِحاَص ْنِم ٍءاَيْحِتْسا َلَع ّ َإ ُهوُمُتْلِبَق اَم ْمُكَل

ابح ِنْبا َلاَق و .قودص :يبهذلاو متاح يِبَأ ِنْبا ِهيِف َلاَق نَيحَي نب دَّمَحُم نب دمحأ َ ' □:
حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ْمُكِتاَقَدَص.

ملسم طرش نَلَع دانس"ا لاجر يقابو .اتعنم ً اَك و .تاقثلا نم.

572. (1822) (6559)- Berâ İbnu Âzib radıyallahu anh'tan rivayet edildiğine göre, bu yüce sahabi "[Ey iman edenler! Kazandığınız şeylerin] ve yerden sizin için çıkardığımız şeylerin temizlerinden infak ediniz ve malın kötüsünden infak etmeye kalkmayın!" (Bakara 267) meâlindeki ayet-i kerime hakkında şöyle demiştir: "Bu ayet-i kerime Ensar radıyallahu anhüma hakkında nazil oldu. Onlar, hurma toplama mevsimi gelince, kendi bahçelerinden taze hurma salkımlarını devşirip, Resûlullah'ın mescidinde sütunlar arasına gerilmiş iplere asarlardı. Bunlardan fakir muhacirler yerlerdi. Ensarilerden biri, bu kadar çok salkımın arasında bir tane adi hurmalı salkımın bulunmasını caiz sanarak adi hurmalar da bulunan bir salkım sokuşturmuştu. İşte bunu yapan

hakkında □□ ًَو َثيِبَخْلا اوُمَّمَيَت ُهْنِم وُقِفْنُت

buyrularak "Zekatınızı, bozuk ve kötü hurmadan vermeye kalkmayın" ihtarında bulunulmuştur. □□ □□ ا ّإ ِهيِذ ِخآَب ْمُتْسَل َو ِهيِف اوُضِمْغُت□

İbaresiyle de "Öyle kötü hurmalar ki, eğer size hediye edilmiş olsaydı işinize yaramayan bir şeyi size gönderdiği

için hissedeceğiniz öfkeden dolayı, sahibinden utanç duyarak kabul edecektiniz" denmek istenmiştir. □□ □ ا اوُمَلْعا َو

.. . ّاللَّ َ□ ٌّيِنَغ ْنَع َقَدَص اَتِكُم

ibaresiyle Hak Teâla hazretleri, bizim sadakalarımıza muhtaç olmadığını belirterek, sadakayı kendi menfaatimiz için verdiğimizi, öyleyse iyi şeylerden vermemiz gerektiğini ihtar etmiştir."
774

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Allah rızası için verilen sadakaların, hoşumuza gitmeyen, işe yaramayan, başkasından bize geldiği taktirde haysiyeten rencide olacağımız nev'den olmamasına dikkat etmemiz gereğine Kur'ânî bir delil sunmaktadır. Ehemmiyetine binaen bu mevzuda başka nasslar da gelmiştir. 775

* BALIN ZEKATI

اَمْيَلُس نَع ، ِزي ِزَغْلا ُدْبَع ِنْبا ِديِعَس نَع ،ٌعيِك َو اَنَث : اَق . ٍدَّمَحُم ُنب ُّيِلَع َو ،َةَبْيَش يِبَأ □□
ُنب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1523 □6865 □873□

يِل اَهِمْحا ! ِّلّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق َرْشُعْلا ِّدأ : َلاَق .ٌحَن يل ُ إ ! ِّلّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق-َلاَق ..
ِّيِقَّتُمْلا َة َراَّيَس يِبَأ ْنَع َسوُم ِنْب نكحو .لسرم ثيدحلاو .ةرايس ابأ َسوُم نب َ اميلس قلي
مل :هيبأ نع متاح يِبَأ ِنْبا َلاَق هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.يِل اهاَحاَمَحَف ةرايس وبأو.ـه
ةباحصلا نم ادحأ َ اميلس كردي مل : َلاَق مث . لسرم هنأ ،ثيدحلا اَذَه بقع ،يراخبلا نع للعلا
يِف يذمرتلا

ةسمخلا «لوص‘ا يِف» ئش هل سيلو ،دحاولا ثيدحلا اَذَه ىوس ةجام ِنْبا دنع هل سيل.

573. (1823) (6560)- Ebu Seyyâre el-Müte'î anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, benim bal arılarım var (zekat düşer mi?)" dedim.

"Evet! Öşrünü ver!" buyurdu.

"Ey Allah'ın Resûlü! Arıları benim için muhafaza buyur!" dedim, o da onları benim için muhafaza buyurdu." 776

---

773 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/184-185. 774 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/186. 775 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/186.

* ÖŞÜR VE HARAÇ

ة َريِغُم ُتْعِمَس : َلاَق ؛ةَزْمَح وُبَأ اَنَث . ُّي ِز َو ْرَمْلا ٍداَي ِز ُنْب ُباَّتَع اَنَث . ُّيِناَغماَّدلا ٍدْيَبُج□
ُنْب ُنْيَسُحْلا اَنَثَّدَح-1531 □6861 □874□

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر يِنَثَعَب : َلاَق ؛يِم َرْضَحْلا ِنْب ِءًَعْلا ِنَع ،ج َرْع‘ا َ اَّيح□

أحَدَهُمْ . فَأخَذُ نِم َ الْمُسْلِمِ الْعُشْرَ ، وَ نِم َ الْمُشْرِكِ 'ا زْ دِيّ ِ يُحَدِّثُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ
ابْنِ معين، وعده إلاِ بَلاَ بَحْرَيْنِ أوْ إلاَ هَجَرَ. فَكُنْتُ آتيِ الْحَائِطَ يَكُوُ ُ بَيْنَ ا"خوْ َة ِ. يسْلِمُ
الزوائد: إسناده ضعيف. ' َ مغيرة 'ازدي و مُحَمَّد بن زيد مجهو. َ وحيا َ ا'عرج، وإ َ وثقه
الخَرَاج. َ فِي

ابن حبا َ في الثقات، فإ َ رواية عن علاء مرسلة. تبميه المزي ّ في التهذيب.

574. (1831) (6561)- Alâ İbnu'l-Hadramî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni Bahreyn'e -veya Hecer'e- gönderdi. Ben orada kardeşler arasında müşterek olan bir bağdan vergi almak üzere giderdim. Kardeşin biri müslüman ise, müslümanın payına düşenden öşür, müşrikten de haraç alırdım." 777

* VASK, ALTMIŞ SA'DIR

المنْذِرِ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ. ثَنَا مُحَمَّدْ بْنُ عُبَيْدِ اللّ ّ، عَنْ عَطَاءِ بِنْ أَبِي رَ بَاحٍ وَ أَبِي
: «الْوَسْقُ سِتُّو َ صَاعا ً» في الزوائد: إسناد حديث .878□ 6862□ 1533-حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ
من حديث أبي الزُبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِللّ ّ؛ قَالَ: قَالَ رَ سُولُ اللّ ِ صَلَّى اللّ ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
فتاقهم على ترك حديث مُحَمَّد بن عليد اللّ ّ العرزمي. قَالَ: وروأه أصحاب السنن، خ التَرمذ،
جَابِرِ ضعيف.

□سَعِيد .

575. (1833) (6562)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir vask altmış sa'dır." 778

* YAKINLARA ZEKAT

□□بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا يَحْيَ بْنُ آدَمَ. ثَنَا خَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيه
□876□ 6863□ 1538-حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ

: □□: أَمَرَ نَا رَ سُولُ اللّ ِ صَلَّى اللّ ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِالصَّدَقَةِ. فَقَالَتْ زَ يْنَبُ امْرَأَةُ عَبْدِ اللّ ِ
عَنْ زَ يْنَبَ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَة؛ قَالَتْ

زَ وْ جِ ي وَ هُوَ فَقِيرٌ، وَ بَنِي أخٍ لِي، أيْتَامٍ. وَ أَنَا أُنْفِقُ عَلَيْهِمْ هكذا و هَكَذَا، وَ عَلَى كُلِّ حَالٍ؟
وله شاهد صحيح رواه أصحاب الكتب الستة، خ أبا أيجْزِ ي عَنّي مِنَ الصَّدَقَةِ أ ْ أتَصَدَّقَ عَلَى
قَالَ، قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: وَ كَانَتْ صَنَاعَ الْيَدَيْنِ. في الزوائد: هذا إسناد صحيح.

دوعسم نب ّاللّ ُدْبَع ةأرما بنيز ثيدح نم ،د ُواَد.

576. (1835) (6563)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize sadaka vermemizi emretmişti. Abdullah İbnu Mes'ud'un hanımı Zeyneb radıyallahu anhüma: "Kardeşimin yetim çocukları ile fakir olan kocama versem bu, beni sadaka mükellefiyetinden kurtarır mı? Ben onlara şöyle şöyle infak ediyorum!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet!" buyurdular. Râvi der ki: "Zeyneb sanatkar bir kadındı, el işi yapardı."779

AÇIKLAMA:

Burada zikri geçen sadakanın nafile sadaka olması muhtemeldir. Hasan Basri, Sevrî, Ebu Hanîfe, İmam Mâlik -bir rivayette Ahmed ve Hanbelî alimlerden Ebu Bekr bu kanaattedirler. Bunlara göre, kadın farz olan zekatını kocasına veremez.

Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bu meselede Ebu Hânife'ye muhalefet ederler. Onlara göre kadın zekatını kocasına verebilir. Kişinin zekatını usul ve fürûuna veremeyeceği, kocanın da karısına zekat veremeyeceği hususunda Hanefîler ittifak ederler, ihtilaf sadece kadının kocasına zekat verip veremeyeceği hususundadır. İmam Şâfi'î, -bir rivayette Ahmed, Ebu Sevr, Ebu Ubeyd, Mâlikîlerden Eşheb, Hanefilerden İmam Muhammed, Ebu Yusuf ve Zahiriye alimlerine göre, hadisteki sadakadan maksat farz olan zekattır. Bunlara göre, kadın kocasına zekat verebilir.780

NİKAH (EVLENME) BÖLÜMÜ

*** EVLENMENİN FAZİLETİ**

للّ ُلوُس َر َلاَق : ْتَلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ِمِساَقْلا ِنَع ٍ وُمْيَم ُنْب َسيِع اَنَث . ُمَدآ اَنَث . ِرَه ْز'ا□ □
ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-1546 □6864 □877□

ل ْوَط اَذ ً اَك ْنَم َو . َمُم'ا ُمُكِب ٌرِثاَكُم ِّناِف اوُج ّو َزَت َو .ِّنِم َسْيَلَف ِيتَّنُسِب ْلَمْعَي ْمَل□
ْنَمَف .ِيتَّنُس ْن ِم ُحاَكِّنلا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص َ وميم نب سيع فعض نَلَع مهقافت
فيعض هدانسإ :دئاوزلا ِيف. ٌءاَجِو ُهَل َم ْوَّصلا ً إف . ِماَي ِّصلاِب ِهْيَلَعَف ْد ِجَي ْمَل ْنَم َو
ْحِكْنَيْلَف

حيحص دهاش هل نكل ،نيدملا.

---

776 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/187. 777 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/187. 778 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/188. 779 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/188. 780 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/188-189.

577. (1846) (6564)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Nikâh benim sünnetimdendir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir. Evleniniz! Zira ben, diğer ümmetlere karşı siz(in çokluğunuz) ile iftihar edeceğim. Kimin maddî imkanı varsa hemen evlensin. Kim maddî imkân bulamazsa (nafile) oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için şehveti kırıcıdır." 781

س ُوَاط ْنَع ،ةَ رَسْيَم ُنْبا ُميِها رَبْإِ اَنَث . ٍمِلْسَم ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍ اَمْيَلَس ُنْب ُديِعَس اَنَث□
.نَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1547 □6868 □875□

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِحاَكِّنلا ُلْثِم ِنْيَّباَحَتُمْلِل «رَيُ» رَن ْمَل :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ
يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق :ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع

.و َر ِجاَلُهُ ثقات

578. (1847) (6565)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sevişenler için nikâh kadar sevgiyi artırıcı bir şey görmedik veya görülmedi." 782

*** KOCANIN KADIN ÜSTÜNDEKİ HAKKI**

نْب ِديِعَس ْنَع ً اَعْدَج ِنْب ِدْي َز ِنْب ِّيِلَع ْنَع ،ةَمَلَس ُنْب ُدامَّح اَنَث . ُ اَّفَع اَنَث . ةَبْيَش يِباَ□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1582 □6866 □878□

هْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ّ َأ ؛ةَشِئاَع ْنَع ِبِّيَسُمْلا□

‘حَدَ ٍ ‘مَر ْت ُ لامْرأ َة أ ْ ُتسَجْدُ َلِز َو ْج ِ هآ. وَ لو ْ أ َّ ر َ جُ أمر َ إمر َ أأة َ أ ْ تنَقُلَ من ِ جبل ٍ أحمر َ إلا
لاوزئاد: فِي إسناده علب بن زيد، وهو ضعيف. لكن و َسَلَّم َ قال: َ لو ْ أمر ْ ت ُ أحاد ّ أ ْ يسَجْدُ َ
ورواه الترمذي و جبل ٍ أسو ْد َ، و َ من ْ جبل ٍ أسو ْد َ إلى َ جبل ٍ أحمر َ، لكا َ ن َ و ْ لها َ أ ْ تفعل. فِي
،ةملس ام أ حديث ومن .يئاسنلاو يذمرتلا هاور .ّيلع نب قلط ثيدح نم َ اهاش هلو .رخأ
للحديث طرق

. ابن ِ ماجة

579. (1852) (6566)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Eğer bir kimsenin bir başkasına secde etmesini emretseydim, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim ve eğer bir erkek karısına kırmızı bir dağdan siyah bir dağa ve siyah bir dağdan kırmızı bir dağa taş taşımayı emretseydi, uygun olan, kadının bu emri yerine getirmesidir." 783

يِبأ ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ّيِناَبْيَّشلا ِمِساَقْلا ِنَع ، ِبوُّيأ ْنَع ٍءْدي َز ُنْب ُداَّمَح اَنَث . ً ا َو َرَم ُنْب ُرَه ْزأ اَنَثَّدَح- 1583 □ 6867 □855ـ ْمُهْتَقَفا َوَف َماَّشلا ُتْيَتأ : َلاَق «؟ذاَعُم اَي اَذَه اَم» : َلاَق . َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلِ ِل َدَجَس َماَّشلا َنِم ذٌاَعُم َمِدَق اَّمَل : َلاَق ؛ىَف ْوأ

َوَل ّنِإَف .اوُلَعْفَت َ َف : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف . َكَب َكِلَذ َلَعْفَن ُ أ□ يِسْفَن يِف ُتْدِد َوَف . ْمِهتَق ِراَطَب َو ْمِهتَفِقاَس ُ ‘ َ ُوُدُجْسَي ىَّتَح اَهِب َر َّقَح ُةأ َرْمَلا يِّدَؤُت َ ! ِهِدَيِب ٍدَّمَحُم ُسْفَن يِذَّلا َو .اَه ِج ْو َزِل َدُجْسَت ُ أ َةأ َرْمَلا ُت ْرَم ُ ، ِ ّاللّ ِرْيَغِل َدُجْسَي ُ أ ً اَدحأ ً اِرمآ ُتْنُك

هنأك :يدنسلا َلاَق .هحيحص يِف َ ابح ِنْبا هاور :دئاوزلا يِف. ُهْعَنْمَت ْمَل ٍبَتَق َىلَع َيِه َو اَهَسْفَن ا َهَلَأَس ْوَل َو اَه ِج ْو َز َّقَح َيِّدَؤُت،

دانس“ا حيحص هنأ ديري .

580. (1853) (6567)- Abdullah İbnu Ebî Evfa radıyallahu anh anlatıyor: "Hz. Muâz Şam'dan dönünce Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a secde etmişti. Aleyhissalâtu vesselâm hayretle: "Ey Muaz! Bu da ne?" dedi. O açıkladı: "Şam'a gitmiştim, onların reislerine ve patriklerine secde ettiklerine rastladım. İçimden, aynı şeyi size yapmak arzusu geçti." Aleyhissalâtu vesselâm, bunun üzerine: "Bunu yapmayın! Zira, şayet ben, bir kimseye, Allah'tan başkasına secde etmeyi emretseydim, kadına kocasına secde etmesini emrederdim. Muhammed'in nefsi elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim ki, bir kadın, kocasının hakkını eda etmedikçe Rabbinin hakkını da eda edemez. Kadın (deve sırtındaki) semere binmiş iken kocası nefsini talep edecek olsa, kadın bu isteğe mani olamaz."784

781 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/190. 782 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/190. 783 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/191. 784 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/191.

*** EN EFDAL KADIN**

نْب ِمَلاَس ْنَع ِهيِبأ ْنَع ،ِة َّرُم ِنْب وِ ِرْمَع ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ُعيِك َو اَنَث . َةَرُمَس ِنْب َليِعاَمْسِإ□ □851□ 6865□ 1586-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم ُنْب

عَض ْوأَف . َكِلَذ ْمُكَل ُمَلْعأ اَنأَف : ُرَمُع َلاَق ؟ُذِ خَّتَن ِلاَمْلا َّيأَف :اوُلاَق ،َل َزَن اَم ِبَهَّذلا َو□ ِةَّضِفْلا يِف َل َزَن اَّمَل : َلاَق ؛ ً اَب ْوَث ْنَع ِدْعَجْلا يِبإ

اَبْلَق ْمُكُدَحأ ْذ ِخَّتَيِل : َلاَقَف ؟ُذ ِخَّتَن ِلاَمْلا َّيأ ! ِّللّ َلوُس َر اي : َلاَقَف .ِه ِرَثأ يِف اَنأ َو□ ،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َك َردأ َف .ِه ِريِعَب ىلَع ،يئاسنلا هفعض ةرم نب ورمع نب ا ِرْمأ ىَلَع ْمُكَدَحأ ُنيِعُت ًةَنِمْؤُم ًةَج ْو َز َو ،ً اِركاَذ ً اناَسِل وŒاللّ ُدْبَع :دئاوزلا يِف. ِة َر ِخ ،ً اِركاَش

و .رمع لوق َ ود ،هنم عوفرملا ،ريسفتلا يِف ،يذمرتلا ىور : َلاَقَف ،هب سأب :نيعم ِنْبا َلاَق

هقثوو مكاحلا نباو ابح َ: و

نسح :َلاَق .

581. (1856) (6568)- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın azadlısı Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Gümüş ve altın (biriktirme) ile ilgili ayet (Tevbe 34) nâzil olduğu zaman halk: "Öyleyse hangi malı biriktirmeliyiz?" diye birbirlerine sordular. Hz. Ömer: "Bunu, ben sorup size haber vereyim!" dedi ve hemen devesine atlayıp gitti. Ben de peşinden gittim. Hz. Ömer: "Ey Allah'ın Resûlü hangi maldan edinelim?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Her biriniz, şükreden bir kalp, zikreden bir dil, ahiret işinize yardımcı olacak mü'mine bir kadın edinsin" buyurdular." 785

مِساَقْلا ِنَع ،َدي ِزَي ِنْبا ِّيِلَع ْنَع .ِةَكِتاَعْلا يِبَأ ُنْب ً اَمْثُع اَنَث .ٍدِلاَخ ُنْب ُةَقَدَص اَنَث .ٍرأَّمَع□
ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-1587 □6868 □852□

إ .ٍةَحِلاَص ٍةَج ْو َز ْنِم ُهَل ًارْيَخ ِ ّاللّ ى َوْقَت َدْعَب ُنِمْؤُمْلا َداَفَتْسا اَم :ُلوُقَي ً اَك ُهَّنأ □□
؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع َةَماَمُأ يِبَأ ْنَع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِهِلاَم َو اَهِسْفَن يِف
ُهْتَحَصَن اَهْنَع َباَغ ْ إ َو .ُهْت َّرَبأ اَهْيَلَع َمَسْقأ ْ إ َو .ُهْت َّرَس اَهْيَلإِ َرَظَن ْ إ َو .ُهْتَعاَطأً اَه
َرَمأ يِبَأ ثيدح نم يئاسنلا هاور ثيدحلاو .ِهِيف فلتخم ،ةكتاعلا يِبَأ نب ً اَمْثُع و .ثيدحلا
ركنم :يراحبلا َلاَق ،ديزي نب لَ ع

رمع نب ّاللّ ُدْبَع ثيدح نم دهاش هلو .ِهْيَلَع تكسو ،َة َرْي َرُه .

582. (1857) (6569)- Ebu Ümâme radıyallahu anh'ın rivayetine göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuşlardır: "Mü'min, Allah'a takvada sonra en ziyade sâliha bir zevceden hayır görür. Böylesi bir kadına emretse itaat eder. Ona baksa sürur duyar, bir şeyi yapıp yapmaması hususunda yemin etse, kadın bunu yerine getirerek onu yeminden kurtarır, kadınından ayrılıp uzak bir yere gitse, kadın hem kendi namusu ve hem de adamın malı hususunda hayırhah ve dürüst olur. 786

*** DİNDARLA EVLENMELİ**

دي ِزَي ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ِّيِقيِ ِرْف“ا نع ،ٍ َوَع ُنْب ُرَفْعَج َو ُّيِب ِراَحُمْلا . -1588 □6875□
ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث ٍبْي َرُك وُبَأ اَنَثَّدَح ـ853ـ َّن ُهوُج َّو َزَت َ َو . َّنُهيِد ْرُي ُ أ . َّنِهنْسُحِل َءاَسِّنلا
يِف ْنَع ِدْبَع ِ ّاللّ ِنْب ِرَمُع ٍو؛ َلاَق : َر لوُس ِ ّلل يَّلَص ُ ّاللّ ِهْيَلَع َو َمَّلَس : َ تَزَو َّج ُو
دئاوزلا يِف.ُلَضْفأ ٍنيِد ُتاَذ ُءاَد ْوَس ُءاَم ْرَخ ٌةَم ‘َو . َنيِّدلا يلَع َّنُهوُج َّو َزَت ْنِكل َو . َّنُهيِغْطُت:
ٌ أ َّنُهلا َوْمأ َسَعَف . َّنِهلا َوْم

رخآ دانسإب هجيحص يِف َ ابح ِنْبا هاور ثيدحلاو .فيعض ،معنأ نب دايز نب ّاللّ ُدْبَع .
وهو ،يقيرف“ا هدانسإ

583. (1859) (6570)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Güzellikleri sebebiyle kadınlarla evlenmeyin. Çünkü güzelliklerinin onları (kibir ve gurur sebebiyle) alçaltacağından korkutur. Onlarla mal ve mülkleri sebebiyle de evlenmeyin, zira mal ve mülkün onları azdıracağından korkulur. Fakat onlarla diyaneti esas alarak evlenin. Yemin olsun, burnu kesik, kulağı delik siyahî dindar bir köle (dindar olmayan hür kadınlardan) efdaldir." 787

AÇIKLAMA:

Dinimiz, evleneceklere dindar kadın arama hususunda ısrarlıdır. Bu husus ayet-i kerimede dahi yer verilmiştir (Bakara 221). Yine âyet (Nisa 34) ve hadiste kadında övülen bir diğer vasıf kadının itaatkâr olmasıdır. Hatta âyet-i kerimede itaatkâr olan kadın hakkında haddi aşmamak emredilmiştir (Nisa 34). 788

*** BEKÂRLAR EVLENDİRİLSİN**

يِمْيَتلا ةَحْلَط ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٌيِما َز ِحْلا ِرِذْنُمْلا ُنْب ُمِيِها َرْبِإ اَنَثَّدَح-1561 □68□ .
□ 854□

785 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/192. 786 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/193. 787 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/193. 788 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/193.

هْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛هِّدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ُّي ِراَصْن‘ا ةَدِعاَس ِنْب ِمْي َوُع□
ِنْب ةَ َبْتُع ِنْب ِمِلاَس ُنْبا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع يِنَثّدَح

هيِف َلاَق .ةحلط نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِريِسَيْلاِب يَض ْرأ َو ،اًماَح ْرأ ُقَتْنأ َو□
،ًاها َوْفأ ُباَذْعأ َنُهَّنإَف .ِراَكْب‘إِب ْمُكْيَلَع :َمَّلَس َو حصي مل :يراخبلا َلاَق ،ةبتع نب ملاس
نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع .هأطخأ امبر تاقثلا نم وه :َ ابح ِنْبا َلاَق و .هب جتحي :متاح وُبَأ

هثيدح .

584. (1861) (6571)- Üveym İbnu Sâide radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Bakire kızlarla evlenin. Çünkü onların ağızları daha tatlı, rahimleri daha doğurgandır, aza da razı olurlar." 789

AÇIKLAMA:

Ağızlarının tatlılığı, "hayâ perdeleri yırtılmadığı için, edepli konuşurlar, kocalarına karşı kırıcı, çirkin söz söylemezler" diye anlaşılmıştır. Hadis, kadınların doğurganlık vasfını övmektedir. Kadının razı olacağı "az"dan muradın "maddi ihtiyaçlarda; yemede, içmede, giyim kuşamdaki azlık olabileceği gibi, "cinsi münasebetteki azlık"ın da olabileceği söylenmiştir. "Dul kadın önceki kocasının yanında her şeyin bolunu görmüş olabilir. Aynı şeyi yeni kocasında da arayarak, bulamayınca tatsızlığa sebep olur" denmiştir. 790

*** HÜR VE VELUD OLANLA EVLENİLSİN**

تْعِمَس : . اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-1562 □6872 َلاَق ؛ٍم ِحا َزُم ِنْبا ِكاَّحَّضلا ِنَع□
ٍميِلَس ُنْب ُريثَك اَنَث ٍرا َّوَس ُنْب ُم َّـَس ـ858□

يِف .َرئاَرَحْلا ِج َّو َزَتَيْلَف ،اًرَّهَطُم اًرِهاَط َىّللا َىقْلَي ُ أ َدا َرأ ْنَم :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّىّللا
يَّلَص ِ ّللا َلوُس َر ُتْعِمَس :ُلوُقَي ٍكِلاَم َنْب َسَنأ :ّيليقعلا َلاَق و .ريكانم هدنع :يدع ِنْبا َلاَق
راَ ّوس نب َ اميلس ِنْبا وه مسو .ميلس نب ريثك فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا.

ريكانم هثيدح يِف .

585. (1862) (6572)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim Allah'a pak ve temizletilmiş olarak kavuşmak isterse hür kadınlarla evlensin." 791

نَع ٍءاَطَع ْنَع ، َةَحْلَط ْنَع ،ٍّيِمو ُزْخَمْلا ِث ِراَحْلا ُنْب ِ ّىّللا ُدْبَع اَنَث .ٍبِساَك ِنْب ِدْيَمُح ُنْب□
ُبوُقْعَي اَنَثَّدَح-1563 □6873 □856□

نكملا ورمع نب هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ْمُكِب ٌرِثاَكُم ِّنِإَف .اوُحِكْنا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّىّللا
يَّلَص ِ ّىّللا ُلوُس َر َلاَق :َلاَق َة َرْي َرُه يِبَأ

هفيعضت ىَلَع قفتم .يمورضحلا .

586. (1863) (6573)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Evleniniz! Zira ben (Kıyamet günü diğer ümmetlere karşı) çokluğunuzla iftihar edeceğim." 792

*** EVLENECEĞİN KADINA BAKMAK**

لْهَس ِهِّمَع ْنَع َ اَمْيَلُس ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع ِجاَّجَح ْنَع ٍثاَيِغ ُنْب ُصْفَح اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب□
ُوبَأ اَنَثَّدَح-1564 □6874 □857ـ اَذه ُلَعْفَتأ :ُهَل َليِقَف .اَهَل ٍلْخَن يِف اَهْيَلِإ ُت ْرَظَن ُتَّح
اَهَل ُأَّبَختأ ُتْلَعَجَف . ًةأ َرْما ُتْبَطَخ :َلاَق ؛ةَمَلس ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع َةَمْثَح يِبَأ ِنْب

ئ ِرْما ِبلَق يِف ُ ّىّللا ىَقلا اَذِإ :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّىّللا يَّلَص ِ ّللا َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاَقَف :□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّىّللا يَّلَص ِ ّللا ِلوُس َر ُب ِحاَص َتْنأ َو هاورو . سلدمو فيعض ،ّيفوكلا ةاطرأ ِنْبا
وهو جاجح هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَهْي َلإ َرُظْنَي ُ أ َسأَب َـَف ،ٍةأ َرْما َةَبْط ِخ

رخآ دانسإب هحيحص يِف َ ابح ِنْبا هاور دقف ،جاجح هب درفني مل نكلو .ةنعنعلاب .

587. (1864) (6574)- Muhammed İbnu Mesleme radıyallahu anh anlatıyor: "Ben bir kadınla evlenmek istedim ve kadını gizlice görmeye çalıştım. Sonunda onu kendi hurma bahçesinde gördüm." Bu açıklaması üzerine, kendisine: "Sen Resûlullah'ın ashabından olduğun halde bunu yaptın mı?" diye ayıpladılar. O da şöyle cevapladı: "Ben Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Allah bir kimsenin kalbine bir kadınla evlenme arzusu attığı zaman, ona bakmasında bir beis yoktur!" dediğini işittim." 793

---

789 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/194. 790 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/194. 791 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/194. 792 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/195. 793 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/195.

نَع ِقا ّزَّرلا ُدْبَع اَنَث :اوُلاَق .ِكِلَمْلا ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم َو ،ٍدَّمَحُم ُنْب ُرْيَه ُز َو ،ُل ّخَلا ُّيِلَع ُنْب□
□ 855□ 6878□ 1568-اَنَثَّدَح ُنَسَحْلا

بَهْذا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ُهَل َلاَقَف .ًةَأ َرْما َج ّو َزَتَي ُ أ َدا َرَأ َةَبْعُش َنْب َة□
َريِغُمْلا ّ َأ ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ٍتِباَث ْنَع ٍرَمْعَم

رُظْناَف□

هاور دقو .تاقث ُهُلاَج ِر َو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.اَهِتَقَفا َوُم ْنِم َرَكَذَف .اَهَج ّو َزَتَف
َلَعَفَف .اَمُكَن ْيَب َمَد ْؤُي ُ أ ى َرْحأ ُهَّنإَف .اَهْيَلإ

ةريغملاو َة َرْي َرُه يِبَأ ثيدح نم يئاسنلاو ،ةريغملا ثيدح نم يذمرتلا .

588. (1865) (6575)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Mugire İbnu Şu'be bir kadınla evlenmek istemişti. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kendisine: "Git önce onu bir gör! Zira böyle yapman, aranızdaki ülfet ve sevginin devamı için daha uygundur" buyurdular. O da öyle yaptı ve evlendiler. Bilahare Mugire radıyallahu anh, aralarındaki uyumdan bahsettiler." 794

اللّ ِدْبَع ِنْب ِرْكَب ْنَع ّيِناَنُبْلا ٍتِباَث ْنَع ، ٍرَمْعَم ْنَع ،ِقا ّزَّرلا ُدْبَع اَنَأَبْنأ .ِعيِب ّرلا يِبَأ ُنْب□ □
ُنَسَحْلا اَنَثَّدَح-1566 □6876 □858ـ ُهَّنإف .اَهْيَلإ ْرُظْناَف ْبَهْذا :َلاَقَف اَهُبُطْخَأ ًةَأ َرْما ُهَل
ُت ْرَكَذَف ،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ُتْيَتأ :َلاَق ؛َةَبْعُش ِنْب ِة َريِغُمْلا ِنَع ّيِن َزُمْلا اَمُهَّناَكَف
:َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِل ْوَقِب اَمُهت ْرَبْخأ َو .اَهْي َوَبأ يَلِإ اَهُتْبَطَخَف .ِراَصْن َْا َن
ِم ًةَأ َرْما ُتْيَتأَف اَمُكَنْيَب َمَد ْؤُي ُ أ ُرَدْجأ

رُظْناَف ،َرُظْنَت ُ أ َك َرَمأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َ َك ُ إ : ْتَلاَقَف ،اَه ِرْدِخ□ .
يِف َيِه َو ،ُةَأ َرْملا َكِلَذ ْتَعِمَسَف َلاَق .َكِلَذ اَه ِرَك ْوُر دقو .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.
اَهِتَقَفا َوُم ْنِم َرَكَذَف .اَهُتْج ّو َزَتَف اَهْيَلإ ُت ْرَظَنَف َلاَق .َكِلَذ ْتَمَظْعأ اَهَّنأَك .َكُدُشْنأَف ِ ّإ َو

هضعب هريغو يذمرتلا .

589. (1866) (6576)- Mugire İbnu Şu'be anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelip evlenmek istediğim bir kadından bahsettim. Bana: "Git onu bir gör! Bu, onunla muhabbet ve ünsiyetinizin devamı için daha uygundur" dedi. Ben de Ensardan bir kadının yanına geldim, onu ebeveyninden istedim ve Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sözünü onlara haber verdim. Onlar sanki bundan hoşlanmadılar. Hıdr denen hususi hücresinde bulunan kız bunu işitmişti: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, sana bakmanı emretmişse, bak! Aksi taktirde Allah aşkına bana bakma!" dedi. Sanki kız da bu bakma işini büyütmüştü. Muğire sözüne devamla dedi ki: "Ben kıza baktım ve onunla evlendim." Muğire kızla aralarındaki uyuşmayı da zikretti." 795

*** DUL VE BAKİRE İLE İSTİŞARE**

نْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ٍ،ديِعَس ُنْب ُثْيَّللا اَنأَبْنأ . ٌي ِرْصِمْلا ٍدأَّمَح ُنْب َسيِع اَنَثَّدَح-1572 □6877□ □885□

□ِّيدَع ِنْب ِّيِدْنِكْلا ،ِهيِبأ ْنَع :َلاَق ؛ِهيِبأ ْنَع :َلاَق َر ُلوُس ِّ اللّ ِ َّلَص يِّللّ ُّا َلَع ِهْيَلَع َو َسَلّمَّ ُبِّيَّثلا ُبَرْعُت ِب َنَع ِنْب ِّيِدَع ْنَع ٍنْيَسُح يِبَأ ِنْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع .ةريمع نب ّيدع هيبأ نم عمسي مل ايدع َ إف اَهِسْفَن َو ،اَكْبِر ُر اَهاَض اَهُتْمَص .اَهُتْمَص يِف دئاوزلا :ر ِجَال هدانسإ تاقث إ هنأ منقطع.

ةحيحص دهاوش هل ثيدحلا نكل .هريغو متاح ُوَبأ لاق .ةريمع نب سرعلا امهنيب لخدي .

590. (1872) (6577)- Adiyy İbnu Âmire el-Kindî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dul kadın, kendi arzusunu açıkça ifade eder, bâkire kızın rızası sûkûtundan anlaşılır." 796

*** KIZIN GÖNLÜ OLMADAN EVLENDİRİLMEZ**

ةاَتَف ْتَءاَج :َلاَق ؛ِهيِبأ ْنَع ،َةَدْي َرُب ِنْبا ِنَع ،َنَسَحْلا ِنْب ِسَمْهَك ْنَع ٌعيِك َو اَنَث . ّيِ رَّسلا□ □881□ □6875□ 1574-اَنَثَّدَح ُدأَّنَه ُنْب

اَم ُت ْزَجأ ْدَق :ْتَلاَقَف .اَهْيَلإ َرْم ْا َلَعَجَف ،َلاَق ُهتَسيِسَخ يِب َعَف ْرَيِل ِهي ِخأ َنْبا ِنَج َّو َز يِبَأ َّ إ ْتَلاَقَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّا ّ للّ ِيَّلَص يِّبَّنلا َتَيأ ِإ فنصملا ريغ هاور دقو .حيحص هدانسإ : ا َنِلإ َسْيَل ُ أ ُءاَسِّنلا َمَلْعَت ُ أ ْتْد َرأ ْنِكَل َو يِبَأ َعَنَصŒدئاوزلا يِف .ٌءْيَش ِرْم ْا َن ِم ِءاَب

اهريغو َةَشِئاَع ثيدح نم .

591. (1874) (6578)- İbnu Bureyde, babası Bureyde'den naklediyor. "Genç bir kız, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Babam, hakirliğini benimle gidermek için kardeşinin oğluyla evlendirdi" diye şikayette bulundu.

Bureyde devamla der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bu nikahın kabul veya reddinde) yetkiyi kıza bıraktı. Kız da: "Ben babamın yaptığı işi kabul ettim, fakat babaların böyle yapmaya haklarının olmadığının kadınlarca bilinmesini istedim" dedi."797

---

794 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/196. 795 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/196. 796 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/197. 797 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/197.

AÇIKLAMA:

1- Alimler bu ve benzeri hadisler sebebiyle buluğ çağındaki bir kızın iznini almadan babası evlendirecek olsa, bu nikâhın hükmü hususunda ihtilaf etmiştir.

* Alimlerin çoğuna göre böyle bir nikâh hükümsüzdür. * Medine ehlinin bir kısmına göre caizdir. İmam Mâlik, Şâfiî, İbnu Ebî Leyla, el-Leys, Ahmed ve İshâk da bu görüştedir.

Buluğa eren dul ise, müsaadesi alınmalıdır, aksi taktirde nikâh batıldır. Bu hususta alimler ihtilaf etmez. Hadisteki duldan maksad sahîh veya fâsid bir nikâhla veya vat-yı şüphe ile bâkireliği giderilen kadındır. Keza bâkireden maksad da herhangi bir temasla bakirelik zarı giderilmemiş, veya atlama, aşın kan akma gibi hastalıkla bâkireliği zail olmuş bulunan kadın demektir.

2- Gayr-ı meşru cinsi temasla bekâreti izale olan kadın bakire mi sayılmalı, dul mu sayılmalı? Bu husus ihtilaflıdır:

* Ebu Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre bu kadın bakire hükmündedir. * İmam Şâfi'î, Ahmed İbnu Hanbel, Ebu Yusuf ve Muhammed el-Şeybâni'ye göre bu kadın dul hükmündedir. **3-** Bakire kadın, izin istendiğinde susar, bir şey söylemeden kaçar, veya ağlarsa veya oturduğu yerden kalkarsa veya hoşlanmadığını ifade eden bir belirti izhar ederse Mâlikilere göre bu sükutta izin yoktur, nikah kıyılmaz. Şafiîlere göre, bu davranışlar nikaha mani değildir, ancak bâkire ağlar, bağırır ve buna karşı olduğunu davranışları ile ortaya korsa bu durumda izninin olmadığı anlaşılır.798

*** KÜÇÜK KIZLARI BABALARI EVLENDİREBİLİR**

لاَق ِ؛ ّاللّ ِدْبَع ْنَع َةَدْيَبُع يِبَأ ْنَع ،قاَحْسإ يِبَأ ْنَع ،ُليِئا َرْسإ اَنَث . َدَمْحأ وُبَأ اَنَث . ٍ اَنِس ُنْب□ :
□882□ 6878□ 1577-اَنَثَّدَح ُدَمْحأ

ة َرْشَع ِبناَمَث ُتْنِب ِيه َو اَهْنَع يِّفُوُت َو .ٍعْسِت ُتْنِب َيِه َو اَه ِب َنَب َو .ٍعْبَس ُتْنِب َيِه َو□
َةَشِئاَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ َيَّلَص ِّيِبَّنلا َج ّوَ َزَت ِنْبا و متاح وبأو ةبعش هَلاَق .هيبأ نم عمسي
مل ةديبع ابأ َ ‘ .عطقنم هنأ إ .نيخيشلا طرش ىَلَع حيحص هانسإ :دئاوزلا يِف.ًةَنَس ثيدح

نم ىرغصلا يِف يئاسنلا هاور دق ثيدحلاو .مهريغو .فارط‘ا يِف يزملاو .عماجلا يِف
يذمرتلاو .تاقثلا يِف َ ابح

ةَشِئاَع□ .

592. (1877) (6579)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Aişe radıyallahu anhâ ile yedi yaşında iken onunla nikahlandı, dokuz yaşında iken zifaf yaptı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Aişe onsekiz yaşlarında iken vefat etti." 799

* KÜÇÜK KIZI BABA DIŞINDA EVLENDİREN

هيبأ ْنَع .ِعِفاَن ُنب ِ ّاللُّدْبَع ينَثَّدَح .ُغِئاَّصلا ِعِفاَن ُنب ّاللُّدْبَع اَنَث .ُّيِقْسَمِّدلا َميِها َرْبِإ ُنب□
ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَثَّدَح-1575 □6855 □883ـ .اَه ْرِواَشُي ْمَل َو ،اَهُّمَع َوُه َو ،ُةَماَدُق يِلاَخ
اَهينَج َّو َزَف :َرَمُع ِنْبا َلاَق .ُهَل ًةَنْبا َك َرَت َ ٍوُعْظَم ُنب ُ اَمْثُع َكَلَه َني ِح ُهَّنأ ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع

هدانسإ : دئاوزلا يِف .ُهاَّيِإ اَهَج َّو َزَف ،َةَبْعُش ُنب ُة َريِغُمْلا اَهَجِّو َزُي ْ أ ُةَي ِراَجْلا ِتَّبَحأ َو
،ُهَحاَكِن َتَه ِرَكَف .اَهوُبأ َكَلَه اَم َدْعَب َكِلذو

هفيعضت ىَلَع قفتم ،رمع ِنْبا ىلوم ،عفان نب ّاللّ ُدْبَع هيفو .فوقوم .

593. (1878) (6580)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma'nın anlattığına göre, "Osman İbnu Maz'un radıyallahu anh vefat ettiği zaman, geride yetim bir kızını bıraktı. İbnu Ömer der ki: "Dayım Kudâme -ki kızın da amcasıydı- o kızı bana nikâhladı. Bu nikah işi, kızın babasının ölümünden sonra olmuştu. Kız, amcasının yaptığı bu nikahtan hoşlanmadı ve Muğire İbnu Şu'be ile evlendirilmesini arzu etti. (Kız buluğ çağına vardıktan) sonra amcası, onu Muğire ile evlendirdi."800

* VELİSİZ NİKAH CAİZ DEĞİL Mİ?

نَع َةَشِئاَع ْنَع ،َة َو ْرُع ْنع ِّي ِرْه ُّزلا ِنَع ،ِجاَّجَح ْنَع ، ِك َراَبُمْلا ُنب ِ ّاللّ ُد ْبَع اَنَث .ِبْي َرُك□
وُبَأ اَنَثَّدَح-1555 □6851 □884ـ .ثيِدَح يفو .ِّيِل َو ِب ّ َإ َحاَكِن َ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ َيَّلَص ِ
ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َاَق .ٍساَّبَع ِنْب ِنَع َةَم ِرْكِع ْنَع َو ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ِلَم اضيأو
.ةنعنعلاب هاور دقو . سلدم ،ةاطرأ ِنْبا وهو ،جاجحلا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ُهَل َّيِل َو َ
هنَم ٌّيِل َو ُ اَطْلُّسلا َو :َةَشِئاَع دابع َهَلا َق ،يرهزلا نم جاجح عمسي ملو .دمحأ مام“ا َهَلاَق
ةمركع نم عمسي .ةمركع نع نيصحلا نب دواد نع ثدحي امناو.

ريغب تحكي ةأرما اميأ» ظفلب َةَشِئاَع نع ةورع نع يرهزلا نع ةقث وهو ،ىَسوُم نب َ اميلس

ِهْيَلَع هعبات دقف .يرهزلا نب

798 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/197-198. 799 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/198. 800 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/199.

مّلكت اضيأ دانس“ا اَذَه يِف ،ثيدحلا له‘و :تلق .يدنسلا َلاَق.ـها ننسلا باحصأ هاور امك
ثيدحلا «لطاب اهحاكنف اهيلو َ ذإ.

.

594. (1880) (6581)- Hz. Aişe ve İbnu Abbâs radıyallahu anhüm'ün anlattıklarına göre, "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Veliden izinsiz nikah sahih olmaz" buyurmuştur." 801

نْب ِدَّمَحُم ْنَع ،َ أَّسَح ُنْب ُمَاشِه اَنَث .ُيِلْيَقُعْلا َ ا َو ْرَم ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ُيِكَتَعْلا ِنَسَحْلا ُنْب□
□888□ 6852□ 1552-اَنَثَّدَح ُليِمَج

ةَيِنا َّزلا َّ إَف .اَهَسْفَن ُةأ ْرَمْلا ُجِّو َزُت َّو .َةأ ْرَمْلا ُةأ ْرَمْلا ُجِّو َزُت َ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□
يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ،َني ِريِس

اَهَسْفَن ُجِّو َزُت يِتَّلا َي ِه .

عمسأ مل : ّيدع ِنْبا َلاَق و .همك يِف ىنعي ،بذكي قساف هنإ ٌ: ادبع ِهيِف َلاَق .يكتعلا
نيسحلا نب ليمج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف

يِف هل جرخأو .برغي :َلاَق و.تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذو .اركنم ثيدح هل ملعأ و ،هب
سأب هنإ ،َ ادبع ريغ ِهيِف ملكت ادحأ

نُهَجا َو ْزَأ َنْحِكْنَي ُ ا َّنُهوُل ِضْعَت َّ َف.تاقث دانس“ا لاَج ِر يقابو .ةقث :ّسلدن‘ا ةملسم□□
َلاَق و .مكاحلاو ةميزخ ِنْبا وه هحيحص

.

595. (1882) (6582)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kadın kadını evlendiremez. Kadın kendi başına da evlenemez. Zâni kadın kendi kendine evlenen kadındır."802

AÇIKLAMA:

Nikâh mevzuunda bir kısım selef son hadisle amel ederek, kadının kendi kendini evlendiremeyeceğine hükmetmiştir. Hz. Ömer, Hz. Ali, İbnu Abbâs radıyallahu anhüm bunlardandır. Tâbiînden Said İbnu'l-Müseyyeb, Hasan Basri, Şureyh, İbrahim Neha'î, Ömer İbnu Abdilaziz vs. birçokları da aynı görüştedir. Süfyan Sevrî, Evza'î, Mâlik, İbnu Mübarek, Şâfi'î, Ahmed, İshak gibi meşhurlar da aynı görüştedir. Ulemânın cumhuru, velinin izni olmadan nikâhın caiz olmayacağına hükmetmişse de, Ebu Hanîfe merhum velinin iznini veya bir vekil tayin etmesini nikahın sıhhati için şart görmez. Kadının kendi arzusuyla iki şâhid huzurunda nikâhı yapabileceğini söyler. O, nikahı alış-veriş akdine kıyaslar. "Kadın, velisinin izni olmadan malını satabildiği gibi, nikâhını da yapabilir" der. O, yukarıdaki hadislerde gelen kaydı, buluğa ermemiş kıza hamleder. Ayrıca "... kadınlarınız, (aralarında sulh yaparak) eski kocalarına nikâh yapmak (geri dönmek) isterlerse onlara mâni olmayın..." mealindeki ayette "nikah yapma" fiilinin kadınlara nisbet edilmiş olması da, bu kanaatte olanlara delil kılınmıştır (Bakara 232).[803]

* ŞİĞAR NİKAHI YASAKTIR

لاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْبا ِسَنأ ْنَع ،ِتِباَث ْنَع ٌرَمْعَم اَنَث .ِقا ّزَّرلا ُدْبَع اَنَأَبْنأ .ٍّيِدْهَم ُنْب ُنْيَسُحْلا□
اَنَثَّد َح-1558 □6853 □886□

ةحيحص د هاوش هلو تاقث ُهُلاَج ِرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِم َّس“ا يِف َراَغِش .
ر َلوُس ّلل ِ ّيَّلَص ُّاللّ هْيَلَع ِو َمَّلَس :َ

596. (1885) (6583)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İslâm'da şiğar yoktur."[804]

AÇIKLAMA:

Şiğar: "Kızını veya kız kardeşini seninle evdendirmem üzere, sen kızını veya kız kardeşini benimle evlendir, aralarında mehir olmasın" diyerek yapılan nikâhtır. Burada erkekler mehir vermekten kaçmış oluyorlar. Halbuki mehir, kadının hakkıdır. Bu tarz nikâhta kadının mağduriyeti mevzubahistir, bu sebeple İslâm bunu yasaklamıştır.[805]

* MEHİR

---

801 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/199. 802 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/200. 803 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/200. 804 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/200. 805 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/201.

يِف ْوَعْلا َةَّيِطَع ْنَع ،ٌّيِشاَق َّرلا ُّرَغ‘ا اَنَث .ٍ اَمِي ُنْب نَيْحَي اَنَث .َدي ِزَي ُنْب ُدَّمَحُم□□□

ُّيِعاَف ّرلا َماَشِه وُبَأ اَنَثَّدَح-1585 6854 887

يِف :دئاوزلا يِف. ًامَه ْرِد َ وُسْمَخ ُهُتَميِق ,ِثْيَب ِعاَتَم ىَلَع َةَشِئاَع َج ّو َزَت َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َّ َأ ّيِ ِرْدُخْلا ٍديِعَس يِبَأ ْنَع

فيعض يفوعلا ةيطع هدانسإ .

597. (1890) (6584)- Ebu Saidi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Aişe radıyallahu anhâ'yı, elli dirhem değerinde ev eşyası mukabilinde nikâhladı."806

* NİKÂH DUASI

ْنب ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَث :اوُلاَق ٌّيِن َّقْسَعْلا ٍفَلَخ ُنْب ُدَّمَحُم َو ،ىَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم َو ،َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1584 6858 885

يَّلَص َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ;َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ،َةَمَلَس يِبَأ ْنَع ّيِ ِرْه ُّزلا ِنَع َة َّرُق ْنَع ُّيِعا َز ْو ّا ِنَع ،ىَسوُم

ْنبا هجرخأو .يوونلاو حصلا ِنْبا هنّسح دق ثيدحلا :يدنسلا يِف. ُعَطْقأ ,ِدْمَحْلاِب ِهيِف ُأَدْبُي َ ٍلاَب يِذ ٍرْمأ ُّلُك :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ

كردتسملا يِف مكاحلاو .هحيحص يِف َ ابح .

598. (1894) (6585)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah'a hamd etmekle başlamayan her hayırlı işin bereketi güdüktür." 807

* NİKÂHI İLAN

ُنب ٍّيِلَع ُيِمَضْهَجْلا َو ُّيِلَخْلا ُنْب ِرَمُع .َو اَق: اَنَث َسيِع ُنْب َسُنوُي ،ْنَع ِدلاَخ ِنْب ِسَايْلِإ َنَع ُرْصَن اَنَثَّدَح-1588 6856 888

َر َةَعيِب ِنْب يِبَأ ِدْبَع ّرلا ِنَمْح ِنَع ِمِساَقْلا ، ْنَع َةَشِئاَع َنَع

ِحاَكِّنلا ،اوُرِضاو ْهيَلَع ِلاَب ْرِغلاِب .يِف دئاوزلا :يِف هدانسإ دلاخ نب ساِيلإ وُبَأ مثيهلا ّيِبَّنلا يَّلَص ُّاللّ ِهْيَلَع َو َمَّلَس َلاَق: اوُنِلْعأ اَذه

عضولا نَلِإ شاقنلا ِديِعَس وبأو مكاحلاو َ ابح ِنْبا هبسن لب .هفعض نَلَع اوقفتا .يودعلا .

599. (1895) (6586)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şu nikâhı ilan edin ve bunun için davul da döğün." 808

AÇIKLAMA:

Nikâhın düğünle ilân edilmesi birçok hadiste gelen bir husustur. Düğün, ayrıca ziyafet ve davul çalınması ve hatta meşru sının aşmayan güfteler okuma refakatinde yapılmalıdır. Bütün bu teşvikler, düğünün aleniyet kazanmasını sağlamaya yönelik tedbirlerdir. Bazı hadislerde, çiftlerin helal birleşmeleri ile haram birleşmeleri arasındaki farkın bu ilân olduğu belirtilir.809

*** NİKÂHDA DEF VE GÜFTE**

أ ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ِ، ّاللّ ِدْبَع ِنْب َةَماَمُث ْنَع ُف ْوَع اَنَث . َسُنوُي ُنْب َسيِع اَنَث .□ □□□
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-1588 □6857 □655□

اَذِإَف اَذَبح َوُه َوَجب ِرا ِيَضْر ِنب َنُب ِدْفُهَّنِ َو َيِتَغْنَّيْنَ َو َيِقُلْنَ .نَحْنُ جَوَ ِرا نِمْ بَنِي الَنَجَّار ِاي اَذَّبح
. َةَنِيد َمْلا ِضْعَبِب َّرَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا

تاقث هُلاَج ِر َو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ّتُكُب ِحُ‘ ّنِا مُلْعَي ّاللّ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ .
ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َلاَقَف ِراَج ْنِم ٌدَّمَحُم

600. (1899) (6587)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir seferinde Medine-i Münevvere'nin bir yerinden geçmişti. Bir kısım câriyelerin deflerini çaldıklarını ve şöyle söylediklerini işitti:

"Biz Beni Neccâr'ın kızlarıyız

komşu olarak Muhammed ne iyi!"

Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah da bilir, ben sizleri cidden seviyorum" buyurdular." 810

؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ،ِرْيَب ُّزلا يِبَأ ْنَع ،ُحَلْج‘ا اَنأَبْنأ .ٍ َوْع ُنْب ُرَفْعَج اَنأَبْنأ .ٍروُصْنَم ُنْب ُقاَحْسإ
□651□ 6855□ 1855-اَنَثَّدَح

لاَق . ْمَعَن :اوُلاَق ؟ةاَتَفلا ُمُتيَدْهأ : َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َءاَجَف .□
ِراَصْن ُ'ا َن ِم اَهَل ٍةَبا َرَق َتاَذ ُةَشِئاَع ْتَحَكْنأ : َلاَق

لوُقَي ْنَم اَهَعَم ْمُتْثَعَب ْوَلَف . ْل َزَغ ْمِهيِف ُم ْوَق َراَصْن ُ'ا َّ ِإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ□ :
ْ ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف . َ : ْتَلاَق ؟ْنُكَّيَغُي ْنَم اَهَعَم ْمُتْلَس ْرأ

806 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/201. 807 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/201. 808 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/202. 809 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/202. 810 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/202.

ساَّبَع ِنْبا نم عمسي مل هنإ َ وُلوُقَي ريبزلا يبأو حلج'ا لجأ نم ِهيِف فلتخم هدانسإ□ .
دئاوزلا يِف. ْمُكاَّيَح َو اَناَّيَحَف ،ْمُكاَنْيَتأ ْمُكاَنْيَتأ:

ساَّبَع ِنْبا نأر هنأ متاح وُبَأ تبثأو□ .

601. (1900) (6588)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Hz. Aişe ensardan, bir yakını kızcağızı evlendirmişti. Resûlullah gelince: "Genç kızı (kocasına) gönderdiniz mi?" diye sordu. Evdekiler "evet!" deyince "Kızla birlikte bir de çalgıcı gönderdiniz mi?" dedi. Onlardan "Hayır göndermedik" cevabını alınca, Aleyhissalâtu vesselâm: "Ensar, aralarında gazel okuma adeti mevcut olan bir cemaattir. Keşke onlara: "Size geldik size geldik, size selam bize selam" deyiverecek birini gönderseydiniz" buyurdular." 811

تْنُك : َلاَق ؛ِدِهاَجُم ْنَع ٍثْيَل ْنَع ،ِّيِميَّمَتلا ٍكِلاَم يِبَأ ِنْب َةَبْلَعَث ْنَع ُّيِناَي ْرِفْلا اَنَث .َبْيَحِي ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1851 □6858 □652□

لوُس َر َلَعَف اَذكه : َلاَق َّمُث .ٍتا َّرَم َث َ َث َكِلذ َلَعَف َّتَح .َّحَنَت َّمُث .ِهْيَنُذُأ يِف ِهْيَعَبْصأ□
َلَخْدأَف ٍلْبَط َت ْوَص َعِمَسَف َرَمُع ِنْبا َعَم

يبايرفلا نم مهو وهو «كلام نب» ةَجام دنع عقوو .روهمجلا هفعض ميلس يِبَأ نب ثيل□ .
دئاوزلا يِف. َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ نع هدنسب هننس يِف د ُواَد وُبَأ هاور ثيدحلاو:
فارط'او بيذهتلا يِف يزملا هلاق امك .«كلام وُبَأ ،لهس نب ةبلعث» باوصلاو.

وحن يقابلاو .رامزم هلدب َلاَق و .لبط توص :لقي مل هنأ إ .رمع ِنْبا نع عفان .

602. (1901) (6589)- Mücahid merhum anlatıyor: "Ben İbnu Ömer radıyallahu anhüma ile beraberdim. Derken bir davul sesi işitti. Derhal iki parmağını iki kulağına soktu ve oradan (hızla) uzaklaştı. Bunu üç kere yaptı. Sonra: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm da böyle yapmıştı" dedi." 812

*** MUHANNİS**

يِبأ ْنَع ِهيِبا ْنَع ٍلْيَهُس ْنَع ، ٍم ِزاَح يِبَأ ُنْب ِزي ِزَعلاُدْبَع اَنَث . ٍبِساَك ِنْب ِدْيَمُح ُنْب ُبُوْقَعي
□653 □ 6885 □ 1853-اَنَثَّدَح

□ ‘ .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِءاَسِّنلاِب ُهَّبَشَتَي َلُج َّرلا َو ،ِلاَج ِّرلاِب ُهَّبَش َتَت َةَأ ْرَمْلا َنَعَل
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ َأ ؛َة َرْي َرُه

ظفللا اَذَه نم بيرق ظفلاب د ُواَد وُبَأ هاور ثيدحلاو .َ وقثوم ُهُلاَج ِر يقابو .ِهيِف فلتخم .
ديمح نب بوقعي

603. (1903) (6590)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, erkeklere benzemeye çalışan kadına ve kadınlara benzemeye çalışan erkeğe lanet etti."813

*** DÜĞÜN YEMEĞİ**

مُأ َو َةَشِئاَع ْنَع ٍقو ُرْسَم ْنَع ،ِّيِبْعَّشلا ِنَع ، ٍرِباَج ْنَع ِ ّاللّ ُدْبَع ُنْب ُلْضَفْلا اَنَث . ٍديِعَس ُنْب□□
□654□ 6881□ 1811-اَنَثَّدَح ُدْي َوُس

□ ُ أ ْنَجُّهَز َةَمِطاَف َّتَح نُدُخ ِلَه اَ ىلَع ِيلَع . اَنْدَمَعَف ِتْيَبْلا َىلِإ اَنْدَمَعَف . ِتْيَبْلا َىلِإ رَفَف ِشْنَاه ُ ُت ْر َب ا اَنِّيَل
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر اَن َرَمأ :اَتَلاَق ؛َةَمَلَس ،ٍدوُع َىلِإ اَنْدَمَع َو اًبْذَع ًءاَم
اَنْيَقَس َو اًبيِب َز َو اًرْمَت اَنْمَعْطَأ َّمُث .اَنيِدْيَأِب ُهاَنْشَفَنَف .ًافيِل ِنْيَتَقَف ْرِم اَن ْوَشَح َّمُث .
ِءاَحْطَبلا ِضا َرْعأ ْنِم

يِف :دئاوزلا يِف. َةَمِطاَف ِس ْرُع ْنِم َنَسْحأ ًاس ْرُع اَنْيأ َر اَمَف . ُءاَقِّسلا ِهْيَلَع َقَّلَعُي َو ُب
ْوَّثلا ِهْيَلَع َقْلُيِل ِتْيَبْلا ِبِناَج يِف ُهاَنْض َرَعَف

مهتم ُيفْعَجلا ٍرِباَجو ،فيعض وهو ،ّاللّ ُدْبَع نب لضفلا هدانسإ .

604. (1911) (6591)- Ümmü Seleme ve Hz. Aişe radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize Fatıma'yı zifafa hazırlayıp, Ali radıyallahu anh'a teslim etmemizi emretti. Hemen gidip ilk iş, Batha taraflarından getirilen yumuşak topraktan Ali'nin evinin tabanına yaydık. Sonra iki yastığın içerisine, ellerimizle dikmiş olduğumuz hurma lifi doldurduk. Hurma ve kuru üzümle ziyafet hazırladık, üzerine tatlı su içtik. Sonra üzerine elbise takılıp, su kabı asılacak bir ağaç parçasını getirip odanın bir kenarına koyduk. Biz, Hz. Fatıma radıyallahu anhâ'nın düğününden daha güzel bir düğün görmedik." 814

AÇIKLAMA:

İslâm'ın iki yüce büyüğünün evlenmeleri vesilesiyle icra edilen düğünün sadeliği ne kadar ibretamizdir! Bu meseleye temas eden başka rivayetler, bir kısım teferruat daha ilave ederse de hepsinde bu ibretli sadelik sabit kalır. Bazı rivayetler düğünde kuru hurmadan başka zeytin ve hatta hays denen kurutulmuş hurma da ikram edildiğini belirtir.

Bu evlilik hicretin birinci yılında, Recep ayında vuku bulmuştur. Ramazan, hatta Zilhicce ayında olduğunu söyleyen rivayetler de vardır. Taberî ise Hicretin ikinci yılı Sefer ayında nikahlarının kıyıldığını, Zilhicce ayında

811 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/203. 812 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/203. 813 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/204. 814 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/204. da zifaf yapıldığını kaydeder. Şu halde rivâyetlerden her birinin evlenme ile ilgili farklı merasimleri aksettirme ihtimali mevcuttur.815

*** DAVETE İCABET**

نَع ،ُّيِعَخَّنلا ِكِلاَم وُبَأ ٍنْيَسُح ُنْب ِكِلَمْلا ُدْبَع اَنَث .ً و ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .ُّيِطِسا َوْلا َةَدبَع□
ُنْب ُد َّمَحُم اَنَثَّدَح-1818 □6882 □658□

فو ُرْعَم يِناَّثلا َو .ٌّقَح ٍم ْوَي َل َّوأ ُةَميِل َوْلا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :□ .
َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِم ِزَاح يِبَأ ْنَع ٍروُصْنَم نم هعماج يِف يذمرتلا هاور دقو .هفعض نَلَع
اوقفتا نمم وهو .ّيعخنلا كلام وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٌةَعْمُس َو ٌءاَي ِر ُثِلاَّثلا َو

دوعسم نب ّاللّ ُدْبَع ثيدح .

605. (1915) (6592)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Düğün yemeği ilk gün haktır, ikinci gün meşrudur, üçüncü gün riya ve gösteriştir." 816

AÇIKLAMA:

İslâm dini, düğün merasimine ziyadesiyle ehemmiyet vermiştir. Bu, evlenme hadisesinin ilânını sağladığı, alâniyet kazandırdığı için gereklidir. Ancak düğünün hikmeti sadece bu değildir. İçtimaî kaynaşma vesilesidir de. Ayrıca, İslâm'ın, insanlara, ferdi eğlenceyi çok dar kayıtlarla tecviz etmiş olması sebebiyle, düğünler aynı zamanda eğlence ihtiyacının meşru bir karşılanma vesilesi de olmaktadır. Bu sebeple Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, davete icabeti vecibe kılmıştır.

Alimlerden bazısı "İlk günkü davete icabet vacibtir, ikinci günküne icabet müstehab, üçüncü günkü yemeğe icabet mekruh" demiştir.

Düğün ve davetlerle ilgili açıklamalar daha önce geçti. 817

* CİMA ESNASINDA TESETTÜR

اَنَث . ُّيِناَدْمَهْلا ِمِساَقْلا ُنْب ُديل َوْلا اَنَث ُّيِطِسا َوْلا ِبْه َو ُنْب ُقاَحْسإ اَنَثَّدَح-1821
□656□ 6883□

اللّ يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِّيِمَلُّسلا ِدْبَع ُنْب َةَبْتُع ْنَع ٍّيِدَع ُنْب نَلْع ‘ا ُدْبَع َو ٍدْعَس□ □ □
‘ُنْب ُدِشا َر َو ِهِيبأ ءنَع ، ٍميِكَح ُنْبا ُص َوْح ا

هيعبات ةلاهجل فيعض هدانسإ : دئاوزلا يِف.ِنْي َرْيَعْلا َد َّرَجَتَي ًَو ْرِتَتْسَيْلَف ُهَلْهأ .
ْمُكُدَحَأ َتأ اَذِإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع

606. (1921) (6593)- Utbe İbnu Abdi's-Sülemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz hanımına temas edeceği vakit örtünsün, eşekler gibi çırılçıplak soyunmasın." 818

AÇIKLAMA:

Bu hususta başka hadisler de gelmiştir. Kadın ve erkek, birleşme sırasında, odada yalnız oldukları taktirde örtüsüz olmaları haram sayılmamıştır. Başkasının görme durumunda örtüsüz olmaları haramdır. Birbirlerinin suret mahallerine bakmaları da haram sayılmamıştır.819

* DÜBÜRDEN TEMAS HARAMDIR

حِلاَص يِبَأ ِنْب ٍلْيَهُس ْنَع ِراَتْخُمْلا ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث . -1823 □6884ِب ِرا َّوَشلا يِبَأ□
ِنْب ِكِلَمْلا ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح ـ657ـ هدانسإ : دئاوزلا يِف. اَه ِرِبُد يِف ُهَتأ َرْما َعماَج ٍلُج َر
نَع ِراَحْلا ِث ِنْب ِدَّلَخُم ْنَع يِبَأ َةَرْي َرُه ِنَع ِّيِبَّنلا ؛َلاَق : َيِنْظُر ُ اللّ ّ ِإلَي

د ُواَد وُبَأ هاور دق ثيدحلاو :يدنسلا َلاَق .تاقث دانس“ا ُلاَج ِر يقابو .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا
هركذ دلخم نب ثراحلا َ ‘ .حيحص

اَذه نم بيرق ظفلب يذمرتلاو .

607. (1923) (6594)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah, hanımına dübüründen temas eden kimseye rahmet nazarıyla bakmayacaktır." [820]

815 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/204-205. 816 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/205. 817 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/205. 818 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/206. 819 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/206. 820 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/206.

نَع ٍبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع نَع ،ةَاَط ْرأ ِنْب ِجاَّجَح ْنَع ٍداَي ِز ُنْب ِد ِحا َوْلا ُدْبَع اَنأَبْنأ . ةَدْبَع ُنْب□
ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-1824 □6888 □655ـ اوُتأَت َ ِتا َّر َم ثَث ِّقَحْلا َنِم ِيْحَتْسَي َ َ ّالل ّ َ إ : َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِتِباَث ِنْب َةَمْي َزُخ ْنَع ٍّيِم َرَه ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ريغ َ ركذ
امك ،هجو نم حصي ركنم ثيدحلاو .سلدم وهو . ةاطرأ نب جاجح هدانسإ يِف :دئاوزلا
يِف. ّنِه ِراَبْدأ يِف ِءاَسَّنلا

قلط نب بلع ثيدح نم يذمرتلاو هاورو .دحاو .

608. (1924) (6595)- Huzeyme İbnu Sâbit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Allah, hakkı beyanda haya talep etmez." Bunu üç kere tekrarladı, sonra şöyle devam etti: "Kadınlara dübürlerinden temas etmeyin!"[821]

AÇIKLAMA:

1- İstihya: Utanma mânasına geldiği gibi istif'al babından olması sebebiyle "utanma talebi" manası da mevcuttur. Dinin gerçeklerini öğrenme sırasında "utanma tavrı" gerekmez demektir. Aksi halde bilinmesi

gereken bir kısım meseleler sorulamaz veya sorulsa da açıklanamaz. İslâm dini □ِقَحْلا َنِم ِيْحَتْسَي َ َ ّالل ّ َ إdüsturunu vazederek, utanmayı celbeden meselelerin ta'lim ve taallümünü garanti altına almıştır. Bu bahis genişçe açıklandı.

2- Kadınlara ekime elverişli olan cihetlerinden temas edileceği Kur'ân tarafından (Bakara 223) ele alınmış bir mevzudur. Mak'ad veya dübür de denilen arka cihetinden temas kesinlikle haram kılınmıştır. Lûtiliğin bir eşidir.[822]

*** AZL**

نَع ـَةَعِيب ـَر ُنْب ُرَفْعَج يِنَثّدَح . ـَةَعيِهَل ُنْبا اَنَث .ـَسيِع ُنْب ُقاَحْسإ اَنَث . ُل ـَّخْلا ِ ـّيِلَع ُنْب□
ُنَسَحْلا اَنَثَّدَح-1825 □6886□ 658□

نَع ـَل ـَزْعُي ْ أ ـَمَّلَس ـَو ِهْيَلَع ُ ـّالل يَّلَص ِ ـّلل ُلوُس ـَر ىَهَن : ـَلاَق ؛ِباَّطَخْلا ِنْب ـَرَمُع ْنَع ِهيِبأ ْنَع□
الزُّه ْرِ ـّي ، ْنَع ُمَحَّرِز ِنْب يِبَأ ُهَر ْيَر ـَة،

فيعض وهو ةعيهل ِنْبا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَهِنْذِإِب ّـَا ِة ـَّرُحْلا .

609. (1928) (6596)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hür kadının izni olmadan ona azil yapmayı yasakladı."823

AÇIKLAMA:

Azil, temasta meniyi rahme değil, dışarı atmaktır. Bu bahis daha önce açıklandı. 824

* KIZ, HALA VEYA TEYZESİ ÜZERİNE NİKÂHLANMAZ

نَع ـَقاَحْسإ ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ـً اَمْيَلُس ُنْب ُةَدْبَع اَنَث .ٍبْي ـَرُك وُبَأ اَنَثَّدَح-1835 □6887□
□ 615□

نَع بهْنَي ـَمَّلَس ـَو ِهْيَلَع ُ ـّالل يَّلَص ِ ـّلل ُلوُس ـَر ُتْعِمَس : ـَلاَق ُّيِرْدُخْلا ٍديِعَس يِبَأ ْنَع ، ٍراَسَي□
ِنْب ـً اَمْيَلُس ْنَع ـَةَبْتُع ِنْبا ـَبوُقْعَي

ةأ ْرَمْلا ـَنْيَب ـَو اَهِتَّمَع ـَو ِةأ ْرَمْلا ـَنْيَب ُلُج ـَّرلا ـَعَمْجَي ْ أ .ِنْيَحاَكِن□

هنعنع دقو سلدم ،قاحسإ نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَهِتَلا ـَخ ـَو .

610. (1930) (6597)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim, şu iki nikahı yasaklamıştı: "Kişinin, kadınla kadının halasını, veya kadınla kadının teyzesini bir nikâhta birleştirmesi."825

لاَق : ـَلاَق ؛ِهيِبأ ْنَع ـَسوُم يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ بِنَثَّدَح . ُّيِلَشْهَّنلا ٍرْكَب وُبَأ اَنَث .ِسِّلَغُمْلا ُنْب ُة□
ـَرابُج اَنَثَّدَح-1831 □6885□ 611□

سلغملا نب ةرابج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَهِتَلاَخ ـً ـَو اَهِتَّمَع بلَع ُةأ ْرَمْلا ُحَكْنُت ـَ : ـَم .
ـَر ُلوُس ـّلل ِ يَّلَص ـّالل ُ ِهْيَلَع ـَو ـَّلَس

611. (1931) (6598)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kadın, halası veya teyzesi üzerine nikâhlanamaz."

821 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/207. 822 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/207. 823 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/207. 824 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/207. 825 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/208.

AÇIKLAMA:

Bir erkek, bizzat Kur'ân-ı Kerim'in tanıdığı ruhsatla (Nisa 3) iki, üç hatta dört kadını aynı anda nikâhı altına alabilir. Fakat bu kadınlar arasındaki akrabalık hala-yeğen veya teyze-yeğen şeklinde olmamalıdır. Alimler daha da açarak, kadının erkek kardeşinin veya kız kardeşinin kızını da erkeğin nikâhlayamayacağını belirtmiştir. Bu tahrim, sünnette gelen bir tahrimdir. Kur'ân'da iki kız kardeşin aynı erkek tarafından birlikte nikâhlanması yasaklanmıştır (Nisa 23). Bu yasak aynı andaki nikâhlama ile ilgilidir. Birinin ölümüyle diğeri nikâhlanabilir. 826

*** HÜLLECİYE LÂNET**

لاَق :َلاَق ؛هيِبأ ْنَع َىسوُم يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ يِنَثَّدَح .ُّيِلَشْهَّنلا ٍرْكَب وُبَأ اَنَث .ِّسَلَغُمْلا ُنْب ُة□
َرابُج اَنَثَّدَح-1834 □6888 □612□

سلغملا نب ةرابج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَهِتَلاَخ َىَو اَهِتَّمَع ىَلَع ُةأ ْرَمْلا ُحَكْنُت َ :َمَّلَس .
َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر

612. (1934) (6599)- Hz. İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hulle yapana da yaptırana da lanet etti."827

وُبَأ يِل َلاَق :ُلوُقَي ٍدْعَس َنْب َثْيَّللا ُتْعِمَس :َلاَق . يِبَأ اَنَث .ُّي ِرْصِمْلا ٍحِلاَص ِنْب ً اَمْثُع ُنْب
َنْيَحَي اَنَثَّدَح-1836 □6655 □613ـ اَي يلَب :اوُلاَق ؟ِراَعَتْسُمْلا ِسْيَّتلاِب ْمُك ُرِبْخُأ َأ :
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :ٍرِماَع ُنْب ُةَبْقُع َلاَق ً اَعاَه ُنْب ُح َرْشِم ٍبَعْسُم
.تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ .َ اعاه نب حرشم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ُهَل َلَّلَحُمْلا َو َلِّلَحُمْلا ُ
ّاللّ َنَعَل .ُلِّلَحُمْلا َوُه َلاَق .ِّللّ َلوُس َر درفنا ام كرت باوصلاو .اهيلع عباتي ريكانم رماع نب
ةبقع نع يوري :َلاَق و ءافعضلا يِف هركذو .فلاخيو ئطخي :َلاَق و

يبهذلاو نيعم ِنْبا َلاَق و .فورعم :دمحأ َلاَق و .قينجنملاب ةبعكلا اومر نيِذَّلا جاجحلا شيج :

يِف ً اَك :سنوي ِنْبا َلاَق و .هب

ُدْبَع َّرلا ِنَمْح نب يِبَأ :متاح اوملكت ِهيِف و َلاَق وبأ سنوي : اَك ً اظفاخ ثيدحلل ثّدحو امب
َلاَق ،حلاص نب ً ا َمْثُع نب نَيْحَي و .ةقث

هريغ دنع دجوي نكي مل .

613. (1936) (6600)- Ukbe İbnu Âmir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): "Sizlere kiralık döl hayvanını haber vermiyeyim mi?" buyurdular. (Yanında bulunanlar:) "Evet ey Allah'ın Resulü! Haber verin!" dediler. "O hülle yapandır. Allah hülle yapana da hülle yaptırana da lânet etsin!" buyurdular." 828

AÇIKLAMA:

Hülle yapan diye tercüme ettiğimiz muhallil, başkasının üç talâkla boşamış olduğu karının tekrar eski kocasına helal olmasını ve onunla yeniden evlenmesini sağlamak maksadıyla, bu boşanmış kadınla cinsî temasta bulunduktan sonra boşamak üzere nikâhlayan adama denir. Bu fiili Resûlullah yasaklamıştır. Çünkü nikâh ebedî bir müddette yapılır. Üç günlük, beş günlük, bir yıllık, bir temaslık gibi bir müddetle nikâh İslâm'da haramdır. Bu çeşit nikâh zinayı andırır ve nikâh müessesesini yıpratır.

Hülle yaptıran diye tercüme ettiğimiz muhallel-leh, karısını üç talâkla boşadıktan sonra tekrar ona dönmek isteyen erkektir. Resûlullah böylesi haysiyetsizlere de lanet etmektedir. Bu bahis de daha önce işlendiği için bu kadarcık hülasa bilgi ile yetiniyoruz. 829

*** SÜT KARDEŞLİĞİ**

نَع ،ةَ َو ْرُع ْنَع ،د َوْس‘ا يِبَأ ْنَع َةَعيِهَل ُنْبا يِن َرَبْخأ .ٍبْه َو ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .نَيْحَي ُنْب ُةَلَم□
ْرَخ اَنَث ّدَح-1846 □6651 □614□

أ ؛ِرْيَب ٌّزلا ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع□ □□□

لاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر□ : □

لاَق و ةملس مأ ثيدح نم يذمرتلا هاور ثيدحلاو .فيعض وهو ،ةعيهل ِنْبا هدانسإ يِف□ :
دئاوزلا يِف.َءا َعْم‘ا َقَتَف اَم ّ َإ َعاَض َر:

حيحص نسح .

614. (1946) (6601)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Barsakları birbirinden ayıran miktarda süt emilmedikçe evlenme yasağı hâsıl olan emme vukû bulmaz."830

---

826 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/208. 827 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/208. 828 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/209. 829 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/209.

* CARİYESİNİ ÂZÂD EDİP NİKÂHLAYAN

؛ةَشِئاَع نْعَ ةَمَ رْكِع نْعَ بَوُّيُأ نْعَ ,دْيِ زَ نْبُ دُاَّمَح اَنَث .دٍّمَحُم نْبُ سُنوُي اَنَث .رٍّشَبُم نُب
ِشْيَبُح اَنَثَّدَح-1885 □6652□ 618□

اَك اَذِإ .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف ثيدحلا.اَهَج ّوَ زَت َو اَهَقاَدَص اَهَقْتِع َلَعَج َو □□
ةَّيِفَص َقَتْعأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُاللّ يَّلَص ِللّ َلوُس َر َّأ يِف َلاَق و .ةَشِئاَع نم عمسي مل
:ليسارملا يِف َلاَق َف .متاح ِنْبا لوق ِهِيف ضقانت دقف .ةَشِئاَع نم عمس ٍساَّبَع ِنْبا نلوم
ةمركع نم عمس هملعأ :يندملا ِنْبا َلاَق و .يراخبلا حيحص يِف اهنع هتياور َ أ اهنم هعامس
حجرو .اهنم عمس :ليدعتلاو حرجلا

امهريغو نيحيحصلا يِف سنأ ةياور نم ثيدحلاو :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا جاوزأ نم .
دحأ

615. (1958) (6602)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Safiyye radıyallahu anhâ'yı âzâd etti ve azadlığını onun mehri kıldı ve onunla (hürre olarak) evlendi." 831

دَّمَحُم ِنْب ّاللّ ِدْبَع ْنَع ِد ِحا َوْلا ِدْبَع ُنْب ُمِساَقْلا اَنَث .ٍديِعَس ُنْب ِث ِرا َوْلا ُدْبَع اَنَث . ً ا□
َو ْرَم ُنْب ُرَه ْزأ اَنَثَّدَح-1888 □6653□ 616□

اذه :دئاوزلا يِف.ًارِهاَع ً اَك ِهِدِّيَس َ ْذإ ِرْيَغب ُدْبَعْلا َج ّوَ زَت اَذِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُاللّ يَّلَص ِ
ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ٍلِيقَع ِنْب

رِباَج ثيدح نم يذمرتلاو د ُواَد وُبَأ هاور ثيدحلاو .نسح هدانسإ .

616. (1959) (6603)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Köle, efendisinin izni olmadan evlenirse, zâni sayılır." 832

AÇIKLAMA:

Hadis, kölenin evlenmesinin sahih sayılmasını efendisinin iznine bağlamaktadır. Öyleyse efendisinin izni olmadan kölenin akdedeceği nikâh batıldır. 833

*** MUT'A NİKÂHI HARAMDIR**

نْبا ِنِع ٍصْفَح ِنْب ِرْكَب يِبَأ ْنَع ِم ِزاَح يِبَأ ً اَبأ ْنَع ُيِباَي ْرِفْلا اَنَث . -1863 ٌيِن ًقْسَعْلا ٍفَلَخ ُنْب□
□617□ 6654ـ اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم

اَهَم َّرَح َّمُث ،اًثَث ِةَعْتُمْلا يِف اَنَل َ ِذأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ إ :َلاَقَف َساَّنلا.
َبَطَخ ِباَّطَخْلا ُنْب ْرَمُع َيِل َو اَّمَل :َلاَق ؛َرَمُع يِف. اَهَم َّرَح ْذإ َدْعَب اَهَّلَحأ ِ ّللّ َلوُس َر َّ أ َ
ُوَدَهْشَي ٍةَعَب ْرأب ِنَيِتاَي ُ أ َّا .ِة َراَج ِحْلاِب ُهَتْمَج َر َّا ٌنَصْحُم َوُه َو ُعَّتَمَتَي ًادحا ُمَلْعأ َ !
َو ّاللِّ

بتك :هيبأ نع متاح يِبَأ َ اب َلاَق و .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ .ّيبأب“ا َليِعاَمْسِإ همسا .صفح
نب ٍرْكَب وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا

مهريغو ريمن ِنْبا و يلجعلاو نيعم ِنْبا و دمحأ هقثو :متاح يِبَأ ِنْبا َلاَق .هب سأب :تلق.
بذكي وُبَأ َ اَك و .هيبأ نعو هنع.

كردتسملا يِف مكاحلاو ،هحيحص يِف ةميزخ ِنْبا هل جرخأو .

617. (1963) (6604)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb halife olunca halka hitap etti ve dedi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mut'â nikâhını bize üç kere helal kılmıştı, sonra onu haram kıldı. Vallahi, mut'a nikâhı yapan evli bir kimseyi duyarsam onu taşla recmederim. Böyle birisi, recm olmaktan kendini kurtarabilmek için, bana, Resûlullah'ın, onu haram kıldıktan sonra tekrar helal kıldığına dair dört şahid getirmelidir."834

AÇIKLAMA:

Mut'a bahsi genişçe izah edildi; ehl-i sünnet ulemâsı bunun haramlığında icma etmiştir. 835

*** DENKLİK**

؛ةَشِئاَع ْنَع ِهيِبأ ْنَع َة َو ْرُع ِنْب ِمَاشِه ْنَع ،ُّي ِرَفْعَجْلا ُ ا َرْمِع ُنْب ُث ِراَحْلا اَنَث .ٍديِعَس ُنْب ِ
ّاللُّدْبَع اَنَّثَدَح-1865 □6658 □615□

نب ثردحلا هدانسإِ يِف :دئاوزلا يِف. ْمِهيَلإِ اوُحِكْنأ َو َءاَفْكَ'ا اوُحِكْنا َو ْمُكِفَطُنِل او ُرَّيَخَت :
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :ْتَلاَق رادلا َلاَق و .تاقثلا نع ،ثيدحلا اَذَه ينعي ،هل
لصأ هاور يِذَّلا ثيدحلاو .يوعلاب سيل :متاح وبا ِهيِف َلاَق .ّينيدملا َ ارمع

كورتم :ينطق .

---

830 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/210. 831 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/210. 832 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/210. 833 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/210. 834 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/211. 835 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/211.

618. (1968) (6605)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Nutfeleriniz için (kadının) hayırlısını tercih edin. Kendinize denk olanlarla evlenin, denklerinizin kızını isteyin." 836

AÇIKLAMA:

Pek çok rivayette, çocuğun anne tarafına çekeceği belirtilerek, evlenilecek kadının aslına bakılması, hayırlı olanın tercih edilmesi belirtilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de olsun, hadislerde olsun hayırlı kadının dindar kadın olacağı belirtilmiştir. Sırf maddi mülahazalarla tercih dinen yanlıştır. Kadında aranması gereken diğer bir husus kadının erkeğe denk olmasıdır. Denklik mutlaktır, diyanette, içtimai şartlarda, zenginlikte ve hatta yaşta bile aranabilir. Cumhûr-u ulemâ denkliği dört şeyde aramıştır: Din, hürriyet, neseb ve san'at (meslek).

Denklik daha çok erkeklerle ilgili bir meseledir, kadınlarda denklik aranmaz. Çünkü hadisler "erkeğin kadına denk olması"ndan bahseder. Alimler bu sebeple müslüman bir kadının, gayr-ı müslim erkekle evlenemeyeceğini hükme bağlarken, müslüman bir erkeğin ehl-i kitaptan bir kadınla evlenebileceğini belirtirler. Keza dindar bir kadının fâsık bir erkekle, hür bir kadının köle bir erkekle, asaletli bir aile kızının soyu sopu tanınmayan bir erkekle, sarraflık gibi üstün bir mesleği olan bir aileye mensup kızın, adi sayılan bir meslek sahibi erkekle evlendirilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Buna rağmen, kız ve ailesi rıza gösterdikçe, bu sayılan şartlan haiz olmayan müslüman bir erkekle evlenmesi şer'an haram değildir, caizdir. Mâlikiler, denkliği sadece diyanette ararlar. 837

* KADIN GÜNÜNÜ KUMASINA VEREBİLİR

ةَّيَمُس ْنَع ِتِباَث ْنَع َةَمَلس ُنْبا ُداَّمَح اَنَث . ُ اَّفَع اَنَث :اَق .يَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم َو ،ةَبْيَش يِبَأ□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَّثَدَح-1873 □6656 □618□

أ ِكَل ْله ! ُةَشِئاَع اَي : ُةَّيِفَص ْتلاَقَف .ٍءْيَش يِف ٍّيِيُح ِتْنِب َةَّيِفَص ىَلَع َدَج َو َمَّلَس َو □□
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ّ َ أ ؛َةَشِئاَع ْنَع ِءاَمْلاِب ُهْتَبَّش َرَف .ٍ ا َرَفْع َزِب ًاغوُبْصَم اَه َل
ًارامِ َخ ْتَذَخأَف .ْمَعَن : ْتلاَق ؟ِم ْوَي ِكَل َو ،ِّنَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ِي ِض
ْرُت

هَّنِإ .يِّنَع ِكْيَلِإ ! ُةَشِئاَع اَي : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َلاَقَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ □
ّللّ ِلوُس َر ِبْنَج ىَلِإ ْتَدَعَق ّمُث .ُهُحي ِر َحوُفَيِل

يهو .ةيرصبلا ةيمس هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. اَهْنَع َي ِض َرَف ِرْم‘ِاِب ُهْت َرَبْخأَف . ُءاَشَي
ْنَم ِهيِتْؤُي ِ ّاللّ ُلْضَف َكِلَذ : ْتلاَقَف ِكِم ْوَي َسْيَل

. □ ازيملا بحاص هلاق اَذَك .فرعت

619. (1973) (6606)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, zevce-i pakleri Safiyye Bintu Huyey radıyallahu anhâya bir sebeple kızmışlardı. Safiyye bana: "Ey Aişe! "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı benden razı edecek bir çaren var mı? Böyle bir çare bulursan ben Resûlullah'ın bana uğrama sırası olan bugünü sana vereceğim!" dedi. Ben de: "Evet var!" dedim. Zaferanla boyalı olan başörtümü aldım, (nefis) kokusunu neşretmesi için üzerine su çiledim. Sonra (bunu üzerime alarak)gidip Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına oturdum. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey Aişe! Benden uzak dur, bugün senin günün değil!" buyurdular. Ben de: "Bu Allah'ın lütfudur, dilediğine verir" dedim ve (Safiyye ile aramızda) olup biteni anlattım. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, Safiyye'den razı oldu."838

*** EVLENMEYE ARACI OLMA**

وبَأ ْنَع ٍبيِبَح يِبَأ ِنْبا َدي ِزَي ْنَع َدي ِزَي ُنْب ُةَيِواَعُم اَنَث .ىَيْحَي ُنْب ُةَيِواَعُم اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب
□625□ 6657□ 1878-اَنَثَّدَح ُماَشِه

دئاوزلا يِف. ِحاَكِّنلا يِف ِنْيَنْث“ا َنْيَب َعَّفَشُي ْ أ ِةَعاَفَّشلا ِلَض ْفأ ْن ِم : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ :
يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ٍمْه ُر يِبَأ ْنَع ِرْيَخْلا وُبَأ َلاَق و .يعبات وه :يراخبلا َلاَق
اذَه دانسإ مسرل. وُبَأ مهر اَذَه، همسا بازحأ نب ديسأ «بفتح الهمزة، وقيل بضمها».

. متاح: ليست هل صحبة. وذكره ابن حبان َ في الثقات

620. (1975) (6607)- Ebu Rühm radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "En hayırlı şefaatlerden biri, evlenecek iki kişinin arasında yardımcı olmaktır." 839

---

836 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/211. 837 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/212. 838 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/213. 839 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/213.

رَثَع : تَلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ِبِهَبْلا ِنَع ِحْي َرُذ ِنْب ِسأَّبَعْلا ِنَع ٌكي ِرَش اَنَث . ةَبْيَش ِيبَأ ُنْب ِرْكَب□ وُبَأ اَنَثَّدَح-1876 □6655 □621ـ َم َّدلا ُهْنَع ُّصَمَي َلَعَجَف . ُهُت ْرَّذَقَتَف َنذُ‘ا ُهْنَع ِيطيِمأ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف . ِهِهْج َو يِف َّجُشَف . ِباَبْلا ِةَبَتَعِب ُةَماَسُأ نم عمس يهبلا ً اَكَ َ إ حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ُهَقِّفَنُأ َّتَح ُهُت ْوَسَك َو ُهُتْيَّلَحَل ًةَي ِراَج ُةَماَسأ ًَ اَك ْوَل : َلاَق َّمُث . ِهِهْج َو ْنَع ُهُّجُمَي َو جرخأ :ليسارملا يِف ءعلا َلاَق .بهبلا نع نوري امنإ ،ائيش اَذه يِف نرأ ام : َلاَقَف دمحأ هنع لئس دقو .مك هعامس يفو . َةَشِئاَع

اثيدح َةَشِئاَع نع بهبلا ّ اللّ دبعل ملسم .

621. (1976) (6608)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor. "(Bir gün) Üsâme radıyallahu anh kapının eşiğine takılıp düştü ve yüzü kanadı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Ondan şu ezayı temizleyiver!" buyurdular. Ben ise tiksindim (ve bunu yapmaktan imtina ettim). Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, onun kanını emip yüzünden atmaya başladı. Sonra da: "Eğer Usâme bir kız olsaydı onu süsleyip, (güzel)giydirecek ve (evlenmeye) cazip kılacaktım" buyurdular." 840

*** KADINLARA İYİ MUAMELE**

نَع ً اَب ْوَث ِنْب نَيْحَي ِنْبا ٍرَفْعَج ْنَع ٍم ِصاَع وُبَأ اَنَث : اَق .نَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم َو ،ٍفَلَخ ُنْب□ ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1877 □6658 □622□

مُك ُرْيَخ اَنأ َو . ِهَلْه‘ ْمُك ُرْيَخ ْمُك ُرْيَخ : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع□ ،ٍءاَطَع ْنَع ً اَب ْوَث ِنْب َة َراَمُع ِهِّمَع ِنْبا ةياور امأو .هحيحص يِف َ ابح ِنْبا و يذمرتلا هاور ‘،اهنع بلعت ّ اللّ يضر َةَشِئاَع ةياور نم ثيدحلا :دئاوزلا يِف.يِلْه

اطقلا ِنْبا َلاَق و . ّيوقلاو سيل :قحلا دبع َلاَق و .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ َ ابوث نب □ : ةرامع َ ‘ .فيعض هدانسإف ٍساَّب َع

لاحلا لوهجم .

622. (1977) (6609)- İbnu Abbas radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizin en hayırlınız, ehline karşı en iyi davrananınızdır. Ben aileme en iyi olanınızım." 841

لاَق ؛و ٍرْمَع ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ٍقو ُرْسَم ْنَع ٍقيِقَش ْنَع ِشَمْع‘ا ِنَع ٍدِلاَخ وُبَأ اَنَث . ٍبْي َرُك وُبَأ□ اَنَثَّدَح-1875 □6615 □623□

يذمرتلا هاور ثيدحلاو . نيخيشلا طرش َلَع هدانسإ :دئاوزلا يِف. ْمِهِئاَسِنِل ْمُك ُراَي ِخ ْمُك ُراَي ِخ : َمَّلَس َو ِهْيَل َع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر

نسح ثيدح :َلاَق َو ،َة َرْي َرُه يِبَأ ثيدح نم .

623. (1978) (6610)- Abdullah İbnu Amr (İbni'l-As) radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Sizin en hayırlınız, kadınlarına karşı en iyi davrananlardır." 842

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadınlara iyi davranmayı emretmiş, en hayırlı kimsenin, hanımına en iyi davranan kimse olduğunu belirtmiştir. Şüphesiz "iyi davranma" izafi bir durumdur. Bu "iyilik"in içine öncelikle kadınların haklarına hakkıyla riayet gelir: Nafaka hakkı, tahkir edilmeme, başına vurulmama hakkı gibi hadislerde belirtilen haklara riayet. Ayrıca onların bir kısım huysuzlukları, kıskançlıkları karşısında sabretmek, terbiyelerinde iyi davranmak, geçimi iyi yapmak... hep kadınına karşı iyi olmanın içine girer. Ancak kişinin "en iyi" olması için kadınına karşı iyiliğin yetmeyeceği de açıktır. Ayet ve hadislerde, bunun için başka şartlar da sayılmıştır: Takva, zühd, verâ, a'mâl-i sâlih... gibi. Şu halde o şartları yerine getiren, hanımına karşı da iyi olunca iyilikte kemale yaklaşmış olur. Resûlullah'ın zevcelerine karşı davranışları ile kadın hususundaki tavsiyeleri tahlil edilince bu "iyilik"ten kastedilen teferruat ortaya çıkarılabilir. 843

يِنَقَباَس :ْتَلاَق ؛َةَشِئاَع ْنَع ِهيِبأ ْنَع َة َو ْرُع ِنْب ِماَشِه ْنَع َةَنْيَيُع ُنْب ُ اَيْفُس اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب
ُماَشِه اَنَثَّدَح-1878 □6611 □624□

يئاسنلل فارط‘ا يِف ّيزملا هازعو .يراخبلا طرش نَلَع حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف..
ُهُتْقَبَسَف :َمَّلَس َو ِهْيَل َع ُ ّالّل يَّلَص ّيِبَّنلا

ينسلا ِنْبا ةياور يِف وه سيلو□ .

624. (1979) (6611)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm benimle koşu yarışı yaptı. Yarışı ben kazandım." 844

---

840 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/213-214. 841 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/214. 842 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/214. 843 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/214-215. 844 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/215.

AÇIKLAMA:

Önceki hadiste geçen "hanımına karşı iyi davranma"lardan biri de onların gönlünü çeşitli vesilelerle hoş etmek olmalıdır. İşte bunlardan biri, münasip bir zamanda yapılacak herhangi bir yarıştır. Başka bir rivayette Hz. Aişe, Aleyhissalâtu vesselâm'ın kendisiyle iki ayrı sefer yarıştığını, birini kaybeden Resûlullah'ın, birini kazandığını belirtir.845

مُأ ْنَع ِدْي َز ِنْب ِّيِلَع ْنَع َةَلاَض َف ُنْب ُك َراَبُم اَنَث :ِل َه ُنْب ُ أَّبَخ اَنَث .ِديِل َوْلا ُنْب□□
ُدَّابَع ،ٍرْدَب وُبَأ اَنَثَّدَح-1855 □6612 □628□

راَصْن‘ا ُءاَس ِن َنْئ ِج ،ٍّيَيُح ِتْنِب َةَّيِفَص ٌسو ُرَع َوُه َو َةَنيِدَمْلا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ□
ّلّ َلوُس َر َمِدَق اَّمَل : ْتَلاَق ;َةَشِئاَع ْنَع ٍدَّمَحُم

تَفَتْلاَف : ْتَلاَق .ِينَف َرَعَف ِينْيَع َىلِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلّ ُلوُس َر َرَظَنَف . ُتْبَهَذَف□
ُتْبَّقَنَت َو ُت ْرَّكَنَتَف : ْتَلاَق .اَهْنَع ً َرْبخَإَف

هدانسإ :دئاوزلا يِف .ٍتاَّيِدوُهَي َطس َو ٌةَّيِدوُهَي .ِلس ْرأ : ُتْلُق ، ْتَلاَق ؟ِتْيأ َر َفْيَك : َلاَقَف
.ِينَضْحاَف ِينَك َرْدأَف .َنْشَمْلا ُتْع َرْسأَف

. □ اعدج نب ديز نب يلع فعضل فيعض

625. (1980) (6612)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Safiyye Bintu Huyey radıyallahu anhâ ile evlenmiş olarak Medine-i Münevvere'ye geldiği zaman, Ensâr kadınları (yanıma) gelip ondan (ve güzelliğinden bana) haber verdiler. Hz. Aişe devamla der ki:- "Kendimi tanınmayacak bir hale getirip, üzerime örtü alıp (onu görmek üzere) ben de gittim. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (açık olan) gözüme bakıp beni tanıdı. Bunun üzerine ben hemen geri döndüm ve hızlıca yürüdüm. Aleyhissalâtu vesselâm da peşimden gelerek bana yetişti ve beni kucakladı. Sonra: "(Safiyye'yi) nasıl buldun?" diye sordu. Ben de: "Bırak (beni)! Yahudi kadınlardan bir yahudi kadındır!" dedim." 846

ة َو ْرُع ْنَع ِيِهَبْلا ِنَع َةَمَلَس ِنْبا ِدِلاَخ ْنَع اَّي ِرَك َز ْنَع ،ٍرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . -1851□
اَنَثَّدَح وُبَأ ِرْكَب ُنْب يِبَأ َةَبْيَش 626□ 6613□

اَذِإ َكُبْسَحأ ! ِّلّ َلوُس َر اَي : ْتَلاَق َّمُث .يِبْضَغ َيِه َو ٍ ْذإ ٍرْيَغِب ُبْنَي َز َّيَلَع ْتَلَخَد َّتَح ُتْمِلَع اَم :
ُةَشِئاَع ْتَلاَق : َلاَق ;ِرْيَب ُّزلا ِنْب ي ِر ِصَتْنا َف ،ِكَنوُد َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َلاَق َّتَح
.اَهْنَع ُتْض َرْعأَف . َّيَلَع ْتَلَبْقأ َّمُث .اَهْيَتَعْي َرُذ ِرْكَب يِبأ ُةَّيَنُب َكَل ْتَبلَق

يِف .ُهُهْج َو ُلَّلَهَتَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ُتْيأ َرَف . ًائْيَش َّيَلَع ُّد ُرَت اَم ،اَهيِف يِف
اَهُقي ِر َسِبَي ْدَق َو اَهُتْيأ َر َّتَح ،اَهْيَلَع ُتْلَبْقأَف

. دئاوزلا :هدانسإ حيحص ِرو ُهَلاَج تاقث .ويكذرا نب يبأ ةدئاز ًاك سلدب

626. (1981) (6613)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Zeyneb (Bintu Cahş) odama izinsiz olarak öfkeyle girinceye kadar (kumalarımın bana kızdıklarını) bilmiyordum. (Zeyneb odama girdikten) sonra: "Ey Allah'ın Resûlü! Ebu Bekr in kızının, kollarını sana sarması sana yeterli mi?" diye çıkıştı, sonra da bana yöneldi. Ben de ondan yüzümü çevirdim, (söylediklerine cevap vermedim). Öyle ki Aleyhissalâtu vesselâm (dayanamayıp): "Onu durdur ve kendini müdafaa et!" dedi. Bunun üzerine Zeyneb'e yöneldim, (gereken cevabı verdim. Öyle oldu ki) bana cevap veremez hale geldi ve sonunda ağzının tükrüğünün kuruduğunu farkettim. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın (bu durumdan memnun olarak) yüzünün güldüğünü gördüm." 847

AÇIKLAMA:

Bu hâdise, Resûlullah'ın hanımlarının, kendilerine her hususta eşit davranılma talebi üzerine çıkmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm, kendisine gelen bir hediye Aişe'nin gününe müsadif olursa alır, diğer günler almazdı. Bunun üzerine hediyeler hep Hz. Aişe'nin gününde gelmeye başladı. Diğer hanımlar, kendi günlerinde de hediyelerin kabulü için muhtelif teşebbüslerde bulundular. Önce Ümmü Seleme radıyallahu anhâ'yı, sonra da Hz. Fatıma'yı bu maksadla birkaç kere Resûlullah'a ricacı gönderdiler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kendisine vahyin sadece Hz. Aişe'nin yanında iken geldiğini belirterek bu husustaki tavrını değiştirmeyeceğini" belirtti. Bunun üzerine, bir kere de Zeyneb radıyallahu anhâ'yı gönderdiler. Bir başka rivayette, Hz. Zeyneb, içeri girince Resûlullah'a: "Hanımların, Ebu Bekr in kızı hususunda senden adalet talep ediyorlar" diye söze başlar ve sonra Hz. Aişe'ye yönelerek yüksek sesle ve öfkeyle hakaretler savurur. Sadedinde olduğumuz rivayet, bu hakaretlere, Hz. Aişe'nin Resûlullah'tan gelen talep üzerine cevap verdiğini belirtir. Bir başka rivayete göre Resûlullah, Hz. Zeyneb'in cevap veremez hale getirilişinden memnun kalır ve Hz. Aişe'ye takdirlerini: "Bu, Ebu Bekr'in kızıdır" diyerek ifade buyurur. 848

؛ةَشِئاَع ْنَع ،هِيبأ ْنَع َة َو ْرُع ُنْب ُمَاشِه اَنَث :َلاَق .يِ ضاَق ْلا ٍبيِبَح ُنْب ُرَمُع اَنَث .وٍرْمَع ُنْب
ُصْفَخ اَنَثَّدَح-1852 □6614 □627□

هدانسإ :دئاوزلا يِف. يِنَبِعُ ٍي يِتاَب ِحاَوَص َّنَلِإ ُب ِّرَسُي ً اَكَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل
ِلوُس َر َدْنِع اَنأ َو ِتاَنَبلاِب ُبَعْلأ ُتْنُك : َتَلاَق

845 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/215. 846 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/216. 847 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/216. 848 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/216-217.

يِف. نيعم ِنْبا هبذكو .هفيعضت َلَع قفتم َ، ومأملل ةيقرشلا يضاق مث ،ةعرملا ىضاق
ّيدعلا بيبح نب رمع هيف َ ‘ ،فيعض

بيرب تباث ثيدحلا لصأ تلق .يدنسلا .

627. (1982) (6614)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında iken bebeklerimle oynardım. Aleyhissalâtu vesselâm da benim kız arkadaşlarımı bana gönderirdi. Arkadaşlarımla beraber oynardık."849

*** GERDEĞİN MÜSTEHAB VAKTİ**

نَع ِرْكَب يِبَأ ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع َقاَحْسإ ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ، ٌرْيَه ُز اَنَث . ٍرِماَع ُنْب ُد َوْسأ اَنَث .□
َةَبْيَش يِبَأ اَنَثَّدَح-1881 □6618 □625□

يِف ِهْيَلِإ اَهَعَمَج َو . ٍلا َّوَش يِف َةَمَلَس َّمُأ َج َّو َزَت َمَّلَس َو ِه ْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ّ َأ ؛ِهيِبأ ْنَع
ٍماَشِه ِنْب ِث ِراَحْلا ِنْب ِكِلَمْلا ِدْبَع ْنَع ِهيِبأ اَذَه نوس ةريغملا نب ماشه نب ثراحلل سيلو
ٍلا َّوَش. يِف دئاوزلا :يِف هدانسإ دَّمَحُم نب قاحسإ. وهو سلدم. دقو هنعنع.

رماع نب دؤسأ نع بلمتسملا ديزي نب دَّمَحُم هاورو :ّيزملا َلاَق.ةسمخلا لوص‘ا يِف ئش
هل سيلو .فنصملا دنع ثيدحلا

باوصلاب ىلوأ وهو .كلملا دبع لدب .ِنَمْح َّرلا ُدْبَع :َلاَق هنأ إ .هدانسإب .

628. (1991) (6615)- Hâris İbnu Hişâm radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Ümmü Seleme radıyallahu anhâ ile Şevval ayında nikahlandı ve şevval ayında onunla gerdeğe girdi."850

AÇIKLAMA:

Alimler, bu sünnetiyle Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın cahiliye devrinde mevcut olan Şevval'de evlenmeyi uğursuz sayma inancını yıktığını, o ayda evlenmenin müstehablığını teşri ettiğini belirtirler.851

*** UĞUR VE UĞURSUZLUK NEDE VAR?**

رِباَج ِنْب ىَيْحَي ْنَع ،ُّيِبْلَكْلا ٍمْيَلس ُنْب ُ اَمْيَلَس يِنَثَّدَح . ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث . ٍراَّمَع ُنْب□
ُماَشِه اَنَثَّدَح-1883 □6616 □628□

نْمُيْلا ُ وُكَي ْدَق َو . َمْؤُش َ :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاَق□
؛َةَيِواَعُم ِنْب ِرَمْخِم ِهِّمَع ْنَع َةَيِواَعُم ِنْب ِميِكَح ْنَع

تاقث هُلاَج ِرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِراَّدلاو ِس َرَفْلا َو ِةأ َرْمَلا يِف : ٍةَثَث يِف .

629. (1993) (6616)- Mıhmâr İbnu Mu'âviye radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle söylediğini işittim: "Uğursuzluk yoktur. Ancak üç şeyde uğur olabilir: Kadında, atta, evde." 852

ي ِرْه ُّزلا ِنَع َقاَحْسإ ِنْبا َنْمح َّرلاِدْبَع ْنَع ،لَّضَفُمْلا ُنْب ُرْشِب اَن َث . َةَمَلس وُبَأ ،ٍفَلَخ ُنْب
نَيْحَي اَنَثَّدَح-1888 6617 635

يِنَث َّدَحَف :ُّي ِرْه ُّزلا َلاَق .ِراَّدلا َو ِةأ ْرَمْلا َو ِس َرَفْلا يِف :ٍثَث يِف ُم ْؤُّشلا :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ َأ ؛هِيبأ ْنَع ٍمِلاَس ْنَع يِف. ُفَيَّسلا َّنُهَعَم ُدي ِزَت َو . َةَث َّ ّتلا ِء ُّؤه ُّدُعَت ْتَناَك اَهَّنأ َةَمَلس ّمُأ ْنَع ُهْتَثَّدَح َبْني َز ،ُهَتَّدَج َّ أ ؛َةَعْم َز ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ُنْب َةَدْيَبُع وُبَأ

ةجام ِنْبا درفناو .نيحيحصلا يِف ثيدحلا لصأو ،هتاور عيمجب ملسم جتحا دقف .ملسم
طرش نَلَع حيحص هدانسإ :دئاوزلا

دئاوزلا يِف يأ .هتدروأ َكِلَذلف .فيسلا ركذب .

630. (1995) (6617)- Salim'in babası (Abdullah İbnu Ömer) radıyallahu anhüma anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Uğursuzluk üç şeydedir: At, kadın ve evdedir." Zührî der ki: "Bana Ebu Ubeyde İbnu Abdillah İbni Zeme'a, büyük annesi Leyneb'in Ümmü Seleme'den, onun bu üç şeyi sayıp bir de kılıncı ilave ettiğini rivayet etti." 853

AÇIKLAMA:

Uğursuzluk bahsi daha önce geçti. 854

* KISKANÇLIK

849 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/217. 850 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/218. 851 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/218. 852 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/218. 853 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/218-219. 854 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/219.

مْهَس يِبَأ ْنَع ٍريِثَك يِبَأ ِنْب َنْيَحي ْنَع َةَيِواَعُم يِبَأ َ اَبْيَش ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .َليِعاَمْسإ ُنْب
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-1886 6615 631ـ اَم اَّمأَف .ُّاللّ ُه َرْكَي اَم اَهْنِم َو .ُّاللّ ُّبحُي اَم ِة
(َرْيَغْلا َنِم :ِمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َة َري َرُه يِبَأ ْنَع ،(ٍمْهَش يِبَأ

لاَق و .لوهجم اَذه مهس وبا .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. ٍةَبي ِر ِرْيَغ يِف ُة َرْيَغْلاَف ُه
َرْكَي اَم اَّمأ َو .ِةَبي ِّرلا يِف ُة َرْيَغْلاَف ُ ّاللّ ُّب ِحُي

دمحا هاورو .ّيراصن ُا ديبع ثيدح نم هحيحص يِف َ ابح ِنْبا هارو .ةملس وُبَأ باوصلاو
مهو مهس وُبَأ :فارط ُا يِف ّيزملا.

ُنهجلا رماع نب ةبقع ثيدح نم هدنسم يِف□ .

631. (1996) (6618)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıskançlığın bazısını Allah sever, bazısını da sevmez. Allah'ın sevdiği kıskançlık, kötülük olduğunda kuvvetli zan beslendiği zaman duyulan kıskançlıktır. Allah'ın hoşlanmadığı kıskançlık da zayıf bir ihtimal karşısında duyulan kıskançlıktır." 855

AÇIKLAMA:

Bu hadisten alimler, kıskançlığın din adına olması gereği hükmünü çıkarmışlardır. Hadis buna bir ölçü vermektedir. Kıskançlık zann-ı galibe hükmettirecek bir emareden neşet etmeli, aksi taktirde dinî açıdan mahzurlu bir hâdisenin vukuuna dair emare yokken, kuru zanna dayanarak kıskançlık duymak ve bunun gereği amellere girişmek iyi değildir, dinen merdud bir davranıştır. 856

اَم : ْتَلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ِهيِبأ ْنَع ةَ َو ْرُع ِنْب ِماَشِه ْنَع ً اَميَلُس ُنْب ُةَدْبَع اَنَث . -1887 َقاَحْسإ
ُنْب ُ و ُراَه اَنَثَّدَح ـ6618 □632□

اَه َرِّشَبُي ُ أ ُهُّب َر ُه َرَمأ ْدَقَل َو . اَهَل َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ِرْكِذ ْنِم ُتْيأ َر اَّمِم
.َةَجيِدَخ نَلَع ُت ْرِغ اَم طَق ٍةأ َرْما نَلَع ُت ْرِغ

تاقث ُهُلاَج ِرو حيحص دانسإ :دئاوزلا يِف. َةَجاَم ُنْبا ُهَلاَق .ٍبَهَذ ٍبَصَق ْنِم ِةَّنَجْلا يِف .
ٍتْيَبِب

632. (1997) (6619)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Hz. Hatice radıyallahu anhâ'ya duyduğum kadar hiçbir kadına karşı kıskançlık duymadım. Bu da, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın onu çok zikretmesinden ileri gelmişti. Nitekim Resûlullah'ın Rabbi, ona, Hz. Hatice'yi cennette kamıştan İbnu Mâce der ki: yani altından- mamul bir evle müjdelemesini emretmişti." 857

*** ERKEK, ÇOCUĞUNDAN ŞEKKE DÜŞERSE**

نْبا ِنَع ٍعِفاَن ْنَع َءاَمْسأ ِنْب َةَي ِرْي َوُج ْنَع ً اَّسَغ وُبَأ ٍّيِثْيَّللا ٍبْيَلُك ُنْب ُةَءاَبَع اَنَث .ٍبِي َرُك وُبَأ□
اَنَثَّدَح-2553 □6625□ □633□

د َوْسأ ًامُغ ِبشا َرِف بلع ْتَدَل َو ِبتأ َرْما َّ إ ِ ّللّ َلوُس َر اَي :َلاَقَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□ .
يَّلَص ّيِبَّنلا َتأ ِةَيِداَبْلا ِلْهأ ْنِم ٍُج َر َّ أ ؛ َرَمُع َلاَق .ٌق ْرِع ُهَع َزَن ً وُكَي ْ أ َسَع :َلاَق ؟َكِلذ ً اَك

تّنأف لاَق . مْعَن : لاَق ٍلِبإ نِم كَل لَه لاَق . طّق دُ وَسأ انيف نْكَي مَل ٍتيَب لْهأ انّأ وَ

لاَق اَذَك .بيلك نب ةدابع هباوصو .فنصملا دنع عقو اَذَك .بيلك نب ةءابع هدانسإ يِف□
دئاوزلا يِف.قٌ رِع هُعَ زَن اَذه كَنْبا ّلَعَلَف:

ءافعضلا يِف راخبلا هجرخأ :متاح يِبَأ ِنبا لاَقو هثيدح يِف قودص :متاح وُبَأ ِهيِف لاَق و .
بيذهتلا يِف يزملا.

633. (2003) (6620)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Çölde yaşayan bedevilerden biri Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü! Karım, benim yatağımda siyah bir çocuk doğurdu. Biz, asla aramızda siyah bulunmayan bir aileyiz" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Senin develerin var mı?" diye sordu. Adam "Evet, var!" deyince: "Renkleri nedir?" diye sordu. Adam "Kızıl!" diye cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm "Aralarında siyah da var mı?" dedi. Adam "Hayır!" deyince: "Peki boz deve var mı?" diye sordu. Adam "Evet var!" deyince: "Pekiyi bu nereden oldu?" diye sordu. Adam "Belki bir damara çekmiştir!" deyince: "Senin o oğlun da bir damara çekmiş olabilir!" buyurdular." 858

* ÇOCUK YATAK SAHİBİNE AİT

أ ؛رَمُع نَع ِهيِبأ نَع دي ِزَي يِبأ ِنب ِّاللّ دْيبُع نَع ،ةَنْيَيُع نُب ُ اَيفُس اَنَث . ةَبْيَش يِبَأ□ □□□
ُنب ِرْكَب وُبَأ اَنَثّدَح-2558 □ 6621 □634□

شا رِفْلِل دَل وْلاِب نَضَق مّلَس وَ هِيْلَع ُ ّاللّ يّلَص ِ ّللّ لَوُس رَ□ .

نيخيشلا طرش نَلَع هُلاَجِ ر يقابو .تاقثلا يِف ابح ِنبا هركذ ّاللّ ديبع وبأو ،يكملا ديزي وُبَأ .
حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.

634. (2005) (6621)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, çocuğun yatak sahibine ait olduğuna hükmetmiştir."859

855 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/219. 856 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/219. 857 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/220. 858 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/220.

يِلِهاَبْلا ةَمَامُأ اَبأ تْعِمَس : لاَق ؛ٍمِلْسُم نُب ُليِبْح رَش اَنَث .ِشاَّيَع نُب ُليِعاَمْسِإ اَنَث .ِراَّمَع□□
نُب مُاَشِه اَنَثّدَح-2557 □ 6622 □638□

تاقث هُلاَجِ ر و حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. رُجَحْلا ِرهاَعْلِل وَ ، ِشا رَفِلِل دُلَ وْلا : لُوُقَي
مَّلَس وَ هِيْلَع ُ ّاللّ يّلَص ِ ّللّ لَوُس رَ تْعِمَس : لُوُقَي

.

635. (2007) (6622)- Ebu Ümame el-Bâhili anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Çocuk yatağa aittir, zanîye mahrumiyet (veya taşla öldürülmek) vardır" buyurdular. 860

AÇIKLAMA:

Bu bahis daha önce geçti. 861

*** KOCASINI ÜZEN KADIN**

لاَق ؛ةَمامُأ يِبَأ ْنَع ِدْعَجْلا يِبَأ ِنْب ِمِلاَس ْنَع ِشَمْع‘ا ِنَع ُ اَيْفُس اَنَث .ُلَّمَؤُم اَنَث .ٍراَّشَب ُنْب□ :
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2513 □6623 □636□

ا ُدوُقَت ِهِب َو اَمُهَدَحأ ْتَلَمَح ْدَق . اَهَل ِ َأيِبَص Œهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف . َرَخ□
اَهَعَم ُةأ َرْما َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِتَتَأ هنأ إ تاقث هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا يِف. َةَّنَجْلا
َّنُهُتاَيِّلَصُم َلَخَد .َّنِه ِجا َو ْزا َنْلِا َنيِتأي اَم ً َوَل .ٌتاَمي ِح َر ،ٌتاَدِلا َو ،ٌت ِاَمَح :َمَّلَس َو ابأ
كردأ : ابح ِنْبا َلاَق و .ةماُأ يِبَأ نم عمسي مل دعجلا يِبَأ نب ملاس :َلاَق هنأ يراخبلا نع
للعلا يِف يذمرتلا نكح .عطقم

ةماُأ .

636. (2013) (6623)- Ebu Ûmame radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir kadın geldi, yanında iki de çocuğu vardı. Kadın bunlardan birini sırtına almış, diğerini de yediyordu. Aleyhissalâtu vesselâm onu görünce (takdirlerini) şöyle ifade buyurdular: "(Kadınlar çocuklarını karınlarında) taşırlar, doğururlar ve onlara merhamet beslerler. Bunlar bir de kocalarına eziyet vermeseler, namazlarını kılanlar cennete girerler!" 862

نَع ٍعِفاَن ْنَع َرَمُع ُنْبا ّاللّ ُدْبَع اَنَث ـ6624 . ٌيِو ْرَفْلا ٍدَّمَحُم ُنْب ُقاَحْسإِ اَنَث .ٍروُصْنُم ِنْب□
َّلَعُم ُنْب َيْحَي اَنَثَّدَح-2518 □637□

ف *. فيعض وهو رمع نس ّاللّ ُدْبَع :دئاوزلا يِف. َل ًّحْلا ُما َرْحَلا ُم ِّرَحُي َ :َلاَق َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع َرَمُع ِنْبا

637. (2015) (6624)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Haram, helali haram kılmaz." 863

AÇIKLAMA:

Bu hadisten: "Bir erkek, bir kadınla zina işleyip haram işlese, bu sebeple kadın ona haram olmaz, kadınla nikâh yapıp evlenebilir" hükmü çıkarılmıştır. Ayrıca hadisten İmam Mâlik, Şâfi'î, Ebu Sevr gibi bazı alimlerin: "Zina gibi haram temas sebebiyle meşru temastaki gibi sıhriyet tahrimi hasıl olmaz. Dolayısıyla erkek zina ettiği kadının kızıyla evlenebilir" hükmüne uygun hüküm çıkaran da olmuştur. Fakat Ebu Hanife, Ahmed İbnu Hanbel,

Evzâî ve Süfyan-ı Sevrî gibi bir kısım alimler zina yapılan kadınla sıhriyet tahriminin hasıl olacağına 864 hükmetmişlerdir.

TALAK BÖLÜMÜ

* TALAKTA ŞAKA YOK

لاَق :َلاَق ؛َسوُم يِبَأ ْنَع َةَد ْرُب يِبَأ ْنَع َقاَحْسإ يِبَأ ِنَع ُ اَيْفُس اَنَث .ُلَّمَؤُم اَنَث .ٍراَّشَب ُنْب□ ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2517 □6628 □635□

دئاوزلا يِف.ِكُتْقَّلَط ْدَق .ِكُتْعَجا َر ْدَق .ِكُتْعَجا َر ْدَق :ْمُهُدَحأ ُلوُقَي .ٍّاللّ ِدوُدُحِب ً وُبَعْلَي : ٍما َوْقأ ُلاَب اَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر

ثيدحلا ركنم :ليقو .أطخلا ريثك :ليقو .ةقث :ليقف .ِهِيف فلتخا َلِيعاَمْسِإ نب لمؤم .نسح . هدانسإ

859 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/221. 860 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/221. 861 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/221. 862 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/221. 863 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/222. 864 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/222.

638. (2017) (6625)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir kısım insanlara ne oluyor da Allah'ın hududuyla oynarlar. Onlardan biri çıkıp: "(Ey kadın) seni boşadım, sana dönüş yaptım, seni boşadım" der." 865

* HAMİLENİN İDDETİ DOĞUMLA BİTER

نَع ِهيِبأ ْنَع ٍ وُمْيَم ِنْب و ِرْمَع ْنَع ُ اَيْفُس اَنَث . َةَبْقُع ُنْب ُةَصيِبَق اَنَث . ٍجاَّيَه ِنْب َرَمُع ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2526 □6626 □638□

عَج َرَف ِة َّصلا َىلِإ َج َرَخ َّمُث . ٍةَقيِلْطَتِب ِسْفَن ْبِّيَط :ُل ِماَح َيِه َو ُهَل ْتَلاَقَف . َةَبْقُع□
ُتْنِب ٍموُثْلُك ُّمُأ ُهَدْنِع ْتَناَك ُهَّنأ ؛ِما َّوَعلا ِنْب ِرْيَب ُّزلا َىلِإ اَهُبْطَخا . ُهَلَجأ ُباَتِكْلا َقَبَس َلاَقَف
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل َّيَلَص ِّيِبَّنلا َتأ َّمُث ! ُّالل اَهَعَدَخ ِنْتَعَدَخ ؟اَهلاَم :َلاَقَف . ْتَعَض َو ْدَق َو
هَلاَق .ةلسرم ريبزلا نع هتياور بويأ وبأو َ. اوهم ِنْبا وه َ وميمو .عطقنم هنأ إ .تاقث هدانسإ
لاَج ِر :دئاوزلا يِف.اَهِسْفَن

. بيذهتلا يِف ّيزملا

639. (2026) (6626)- Zübeyr İbnu'l-Avvâm radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Ümmü Külsüm Bintu Ukbe nikahı altında idi. Hanım, hamile olduğu halde kendisine: "Bir talakla nefsimi boş kıl!" diye talepte bulundu. Bunun üzerine o da hanımını bir talakla boşadı. Sonra namaza gitti. Döndüğünde hanımını doğum yapmış buldu. Zübeyr:

"Bu kadına ne oluyor? O, beni aldattı, Allah da onu aldatsın!" dedi. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gidip durumu anlattı. Aleyhissalâtu vesselâm: "İddet süresi, beklenmedik bir anda sona ermiştir. Sen ona yeniden talip ol!" demiştir."866

AÇIKLAMA:

Hadis, hamile kadın boşandığı taktirde iddetinin doğumla sona ereceğini ifade etmektedir. Halbuki sünnete uygun boşama üç kere olur ve her defasında bir temizlik müddeti bekler. Hamilenin boşanması halinde bu beklemelere hacet kalmadığı ifade edilmiş olmaktadır.

Resûlullah'ın: "Sen ona yeniden talip ol!" emrinden şu hüküm çıkarılmıştır: "Bir talakla boşanan kadının iddeti esnasında kocası geri dönüş yapmaz veya yapamazsa, iddet bittikten sonra, artık kadına geri dönüş yapamaz, ancak yabancı bir erkek gibi yeniden talip olur. Kadının kabul etmesi halinde usulünce yeniden nikahı yapılır. Kadın dilerse kabul etmeyebilir." 867

*** BOŞAMA HEDİYESİ**

ءنَع ِهيِبأ ْنَع َة َو ْرُع ُنْبا ُماَشِه اَنَث . ِمِساَقْلا ُنْب ُدْيَبُع اَنَث . ُّيِلْجِعْلا ِثَعْش‘ا وُبَأ ِماَدْقِمْلا ُنْب
ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-2537 □6627 □645□

اَهَقَّلَطَف ٍذاَعُمِب ِتْذُع ْدَقَل :َلاَقَف . ِهْيَلَع ْتَل ِخْدُأ َني ِح َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل َّيَلَص ِّلل ِلوُس َر.
ْنِم ْتَذ َّوَعَت ِ َوْجلا َتْنِب َة َرْمَع َّ أ ؛ةَشِئاَع و .اثيبخ اباَذ َك ً اَك :ِهيِف نيعم ِنْبا َلاَق .مساقلا

نب ديبع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ٍةَّيِق ِزا َر ِباوْثأ ِةَثِب اَهَعَّتَمَف ،ًاسَنأ ْوأ َةَماَسُأ َرَمأ َو

نب ماشه نع ثّدح :تاقثلا نع تاعوضيملا نوري نمم :َ ابح ِنْبا َلاَق و .ثيدحلا عضي ً اَك ،باَذَك
:دَّمَحُم نب حلاص َلاَق

مهريغو يئاسنلاو متاح وبأو ةعرز وباو ّيراخبلا هفعضو .ةعوضوم ةخسن ةورع .

640. (2037) (6627)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Amra Bintu'l-Cevn, zifaf için yanına geldiği vakit Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan istiazede bulunmuştu. Aleyhissalâtu vesselâm da: "(Ey kadın!) Sen gerçekten sığınılacak birisine (Allah'a) sığındın!" buyurup kadını hemen boşadı. Üsame veya Enes'e emredip ona razıkiyye (denilen beyaz keten kumaştan mamul) üç kat elbise verdi." 868

AÇIKLAMA:

Bu kadınla ilgili başka rivayetler de var. İsminin Esmâ veya Ümâme olduğu da zikredilmiştir. Bir rivayete göre, Kinde emîri, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile akraba olmak arzusuyla kızını vermek istemiş, Efendimiz de kabul buyurmuşlardır. Ancak zifafa hazırlarken Hz. Aişe radıyallahu anhâ, kıskançlığın şevkiyle, Resûlullah yanına gelince: "Senden Allah'a sığınırım" demesini telkin eder ve böyle dediği taktirde Resûlullah'ın kendisini daha çok seveceğini söyler. Kadın saflığı sebebiyle öyle yapar.

Hadis, gerdeğe girilmemiş olsa bile, boşanan kadına mehir verileceğini ifade eder. Hanefilere göre, bu mehr-i mislin yarısı kadar olmalı, onu geçmemelidir. Şafiîlere göre, mehir miktarı tesbit edilmemiş olma halinde temas vuku bulmadan ayrılma olursa mehir ödenir. Temas halinde de ödenir. Nikahda mehir belirlendiği halde temas

865 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/223. 866 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/224. 867 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/224. 868 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/224-225. olmadan ayrılma durumunda mehir ödenmez. Malikilere göre temastan önce ayrılmalarda mehir mendubtur, vacib değildir. Hanbelîlere göre de bu durumda mehir ödenir, miktarı bir namaz örtüsü bile olabilir, erkeğin durumuna göre tayin edilir.869

نَع ِجْي َرُج ِنْبا ْنَع ِرْيَه ُز ْنَع ،ُّيِسي . -2535 □6625 ِّنَّتلا ِصْفَخ وُبَأ َةَمَلَس يِبَأ ُنْب و ُرْمَع□
اَنَث َنْيَحي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح ـ641. َكِلذ َنلَع ْتَءاَجَف ،اَه ِج ْو َز َق ًط ُةأ َرْملا ِتَعَّدا اَذِإ َلاَق
ًٍط ُهَق. يِف دئاوزلا: ِرْمَع و ِنْب ٍبْيَعُش ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِهِّدَج ِنَع ّيِبَّنلا يَّلَص ّاللّ ُ ِهْيَلَع َو مَّلَس؛
ْو اَهُج. َف ِإ ُ َحلَف َبَطلَت ْشَهاَدَةُ الشَّاهِد . َو ُأ ْ َنَكل َفنَكُوُلهُ ِبمِنْز ِلَة ِشاَهد ِآخَر . َو َجاَز
َز َفِلْخُتْسا ِلْدَع ِدِهاَشِب

تاقث هُلاَج ِرو ،حيحص هدانسإ اَذه .

641. (2038) (6628)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kadın, kocasının kendisini boşadığını iddia eder ve bu iddiasına adil bir şahit de getirirse kocasından bu hususta yemin talep edilir. Boşamadım diye yemin ederse şahidin şehadeti bâtıl olur. Yeminden imtina ederse bu imtinası ikinci şahid yerine geçer." 870

AÇIKLAMA:

Nikah, boşama, vekalet, vasiyet, ric'at ve neseb gibi meselelerde ve muamelatta Hanefiler iki erkek veya bir erkek iki kadın şahidi şart koşar. Şafiiler ve Malikiler, kadınların erkekle yapacakları şahitliğin mali meselelerle ilgili olmasını şart koşar, diğer meselelerde muteber addetmezler. Dolayısıyla boşama, nikah gibi hukuki mevzularda kadının şehadeti muteber olmaz. Ahmed İbnu Hanbelden biri Şafiilere, biri de Hanefîlere benzeyen iki ayrı görüş rivayet edilmiştir. 871

*** MA'TUH, ÇOCUK VE UYUYANIN TALAKI**

. ثنَا رَ وْ حُ بْنُ عُبَادَةَ ثنَا ابْنُ جُرَ يْجٍ . أَنْبَأَنَا الْقَاسِمُ ابْنُ يَزِ يدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ،
النَّائِمِ. فِي الزَّوائِد: إِسْنَادُه الْقَاسِم بن ـ642□ 6628□ 2542-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بَشَّارٍ
أَ ـَّ ـَ رَ سُولَ اللّ ِ صَلَّى اللّ ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ: يُرْفَعُ الْقَلَمُ عَنِ الصَّغِيرِ وَ عَنِ الْمَجْنُونِ ً وَ عَنِ

طالب أبي بن علي يدرك لم وأيضا. مجهول هذا. يزيد .

642. (2042) (6629)- Ali İbnu Ebi Talib radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:"Kalem çocuktan, mecnundan ve uyuyandan kaldırılmıştır."872

*** MÜKREH VE UNUTANIN TALÂKI**

بْنُ شَهْرِ عَنْ الْهُذَلِيُّ بَكْرٍ أَبُو نَا ثَ. سُوَيْدٍ بْنُ أَيُّوبُ ثَنَا الْفِرْيَابِيُّ يُوسُفَ بْنِ مُحَمَّدُ□
بْنُ هِيمُ إِبْرَ حَدَّثَنَا-2543 □6635 □643□

مَا وَ ً النِّسْيَا وَ الْخَطَأَ أُمَّتِي عَنْ تَجَاوَزَ ـَ اللّ ـَّ إ : وَسَلَّمَ عَلَيْهِ ـُ اللّ صَلَّى ـِ اللّ رَسُولُ قَالَ :
قَالَ يِّ الْغِفَارِ ذَرٍّ أَبِي عَنْ شَبٍ حَوْ

حبا ابْنِ صحيحه . الهذليّ بَكْرٍ أَبُو ضعف على تفاقهم ،ضعيف إسناده :الزوائد فِي. □ .
اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ

643. (2043) (6630)- Ebu Zerr el-Gıfâri radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri ümmetimin hata, unutma ve mecbur edilme (ikrâh) hallerini affetmiştir." 873

سآّبَع ِنْبا ِنَع ٍءاَطَع ْنَع ّيعا َزو ْ'ا اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا انَث .ّى ِصْمِحِلا ّىفَصُمْلا ُنب□ □
□644□ 6631□ 2548-اَنَثَّدَح دّمَحُم

هْيَلَع اوُه ِر ْكُتْسا اَم َو ً اَيْسّنلا َو أَطَخْلا ِتّمُأ ْنَع َعَض َو َ ّاللّ ّ إ) َلاَق # ّيِبّنلا ِنَع□). .
سيلو ..!!!يناثلا قيرطلا يف ريمن نب ديبع ةدايز ليلدب عطقنم هنأ رهاظلاو .عاطقنا نم
مَلس َ إ حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف

سلدي َ اك هنإف ملسم نب ديلولا دهج نم طقسلا َ وكي َ أ ديعبب. .

644. (2045) (6631)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri ümmetimden hata, unutma ve zorlanma(nın günahını) affetmiştir." 874

AÇIKLAMA:

Kişinin unutarak veya hataen yaptığından sorumlu tutulmayacağı belirtilmiştir. Alimler bu unutma ve hatada kulun ihmal ve kusurunun olmamasını şart koşmuştur. Yani sözgelimi elbisesinde namaza mani bir bulaşık gören kimse derhal yıkamalıdır, yıkamaz, bilahare de unutursa bundan affedilmez. Ama o bulaşığı görmediği takdirde, bu hatalı namazı makbuldür.

Hanefiler zorlama altında yapılan boşanmayı muteber addederler. Diğer üç mezhebe göre zorlama ile yapılan boşama muteber değildir.875

*** NİKÂHDAN ÖNCE TALÂK**

نَع ِ ّي ِرْه ُّزلا ِنَع ٍدْعَس ُنْب ُماَشِه اَنَث .ٍد ِقا َو ِنْب ِنْيَسَحْلا ُنْب ُّيَلَع اَنَث .ُّيم ِراَّدلا ٍديِعَس□
□648□ 6632□ 2545-اَنَثَّدَح اُحْمَد ُنْب

هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٍكْل ِم َلْبَق َقْتِع ََ و .ٍحاَكِن َلْبَق َق ََّط : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص

---

869 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/225. 870 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/225. 871 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/226. 872 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/226. 873 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/226. 874 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/227.

ّيِبَّنلا ِنَع َةَم َرْخَم ِنْب ِر َوْسِمْلا ِنَع َة َو ْرُع

دهاوشلا يِف ملسم هل جرخأ ،فيعض وهو .دِيعَس نب ماشه َكِلَذكو .هيِ ِف فلتخم .
دقاو نب نيسحلا نب يلع َ ‘ .نسح

645. (2048) (6632)- Misver İbnu Mahreme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Nikahtan önce talak yoktur. Temellükten önce de azadlık yoktur." 876

ة َرْبَس ِنْب ِلا ّزَّنلا ِنَع ِكاَّحَّضلا ِنَع ٍرِبْي َوُج ْنِع ٌرَمْعَم اَنأَبْنأ . .نَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم□
اَنَثَّدَح-2548 □6633 ِقا ّزَّرلا ُدْبَع اَنَث ـ646□

يلع مهقافت فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِحاَكِّنلا َلْبَق َق ًط َ : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص
ّيِبَّنلا ِنَع ٍبِلاَط يِبَأ ِنْب ِّيِلَع ْنَع

. □فيعض ربيوج نب دِيعَس

646. (2049) (6633)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Nikahtan önce boşama olmaz." 877

AÇIKLAMA:

Hadis, bir adamın, henüz evlenmediği bir kadın hakkında: "Falanca kadınla evlenirsem boş olsun" demesi halinde o kadınla evlense kadının boş olmayacağını ifade eder. Keza, mâlik olmadığı cariyeyi de azad edemez. Alimler, bu çeşit önceden yapılan bir boşama veya azad etme yemini hususunda farklı görüşler ileri sürmüştür. * Hanefîlerce bu yemin muteberdir, nikahtan önce boşadığı kadınla evlense o kadın boş olur. Köle de azad olur. * İmam Mâlik'ten gelen meşhur rivayet de bu şekildedir. * İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, Zahiriler başta olmak üzere fukahanın cumhuruna göre bu çeşit akidler hükümsüzdür. 878

*** KADININ BOŞANMA TALEBİ MEKRUHTUR**

اَبوَث ِنْب َة َراَمُع ِهِّمَع ْنَع ً اَب ْوَث ِنْب نَيْحَي ِنْب ٍرَفْعَج ْنَع ٍم ِصاَع وُبَأ اَنَث .ٍرْشِب وُبَأ □□
ٍفَلَخ ُنْب ُرْكَب اَنَثَّدَح-2584 □6634 □647□

ةَّنَجْلا َحي ِر َد ِجَتَف ِهِنُك ِرْيَغ يِف َق َّطلا اَهَج ْو َز ُةأ ْرَملا ُلأَسَت : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□ .
ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َّ َأ ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ٍءاَطَع ْنَع

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ًاماَع َنيِعَب ْرأ ِة َريِسَم ْنِم ُدَجوُيَل اَهَحَي ِر َّ إ َو .

647. (2054) (6634)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mazur bir sebep yokken kocasından boşanma talep eden kadın cennetin kokusunu bile bulamaz. Halbuki cennetin kokusu kırk yıllık yürüme mesafesinden duyulur," 879

تَناَك : َلاَق ؛ِهِّدَج ْنَع ِهِيبأ ْنَع ٍبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع ْنَع ِجاَّجَح ْنَع ُرَمْح‘ا ِدِلاَخ وُبَأ اَنَث .ِبْي□
َرُكوُبَأ اَنَثَّدَح-2587 □6638 □645ـ ِ ّاللّ ُةَفاَخَم َ ْوَل ! َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس
َر اَي : ْتَلاَقَف .ًاميِمَد ٍّج َر ً اَك َو .ٍساَّمَش ِنْب ِسْيَق ِنْب ِتِباَث َتْحَت ٍلْهَس ُتْنِب ُةَبيِبَح

تَلاَق ؟ُهَتَقيِدَح ِهْيَلَع َنيِّدُرَتأ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف .ِهِجْهَو يِف□ :
ُتْقَصَبَل َّيَلَع َلَخَد اَذإ

سلدم ،ةاطرأ نب جاجح هدانسإ : دئاوزلا يِف. َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر اَمُهَنْيَب.
ُق َّرَفَف َلاَق ُهَتَقيِدَح ِهْيَلَع ْتَّد َرَف : َلاَق . ْمَعَن

هنعنع دقو .

648. (2057) (6635)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Habibe Bintu Sehl, Sabit İbnu Kays, İbni Şemmas radıyallahu anhüma'nın nikahı altında idi. Sabit ise kısa boylu çirkin bir adamdı.

Habibe, Aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi, Allah'tan korkmasam, kocam yanıma girince suratına tüküreceğim (o kadar nefret ediyorum)" der Aleyhissalâtu vesselâm: "(Mehir olarak aldığın) bahçeyi geri verir misin?" de di. Kadın "evet!" dedi.

Ravi der ki: "Kadın bahçeyi Sabit'e iade etti. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm da onları ayırdı." 880

AÇIKLAMA:

İslâm, boşanmayı meşru addeder fakat tecviz etmez. Bir hadiste talak "Allah'ı, en çok nefret ettiği helal" olarak tavsif edilmiştir. Bu sebeple kadının, ciddi bir sebep olmadan boşanma talebinde bulunması tecviz edilmemiştir. İkinci hadis, nefret etmek gibi ciddi bir sebeple kadın boşanma talep ettiği taktirde talebinin nazar-ı dikkate alınacağını gösteriyor. Kadının

---

875 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/227. 876 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/227. 877 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/227. 878 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/228. 879 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/228.

talebi ile olan boşanmaya muhâla'â denir. Bu durumda kadına, aldığı mehiri iade gerekir. Mâlik, Şâfi ve cumhûra göre erkek, mehirden fazlasını da isteyebilir, bu haram değildir. 881

AÇIKLAMA:

Muhâla'a ile ilgili teferruat geçti. 882

*** ÎLÂ**

مَسْقأ :ْت َلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع َة َرْمَع ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِلاَج ِّر يِبَأ ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍرأَّمَع ُنْب□
ُماَشِه اَنَثَّدَح-2588 □6636 □648□

يَلَع َلَخَد َنيِثَث ٍءاَسِم ً اَك اَذِإ ّتَح .ًام ْوَي َني ِرْشِعو ًةَعْسِت َثَكَمَف .ًارْهَش ِهِئاَسِن بلع□□ .
َلُخْدَي َ ْ أ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر اَهَّلُك ُهَعِباَصأ َلَس ْرأ َو اَذك ُرْهَّشلا َو ٍتا َّرَم
َثَث ِهيِف ُهَعِباَصأ ُلِس ْرُي اَذك ُرْهَّشلا :َلاَقَف .ًارْهَش اَنْيَلَع َلُخْدَت َ ُ أ َةْمَسْقأ َكَّنِإ :ُتْلُقَف

هيِف فلتخم لاَج ِرلا يِبَأ نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع َ ‘ .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِةَثِلاَّثلا يِف ًاد□ .
ِحا َو ًاعَبْصإ َكَسْمأ َو

649. (2059) (6636)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hanımlarının hücrelerine bir ay girmemeye yemin etti. Böylece yirmidokuz gün onlardan ayrı kaldı. Otuzuncu akşam olunca yanıma girdi. Kendisine: "Sen yanımıza tam bir ay girmemeye yemin etmiştin" dedim. Parmaklarıyla işaret ederek: "Ay şöyledir" dedi (ve otuzu gösterdi). "Ay şöyledir!" diyerek (iki elinin) parmaklarını saldı. Üçüncüde bir parmağını tutup (yirmidokuzu gösterdi)."883

؛ةَشِئاَع ْنَع َة َرْمَع ْنَع ٍدَّمَحُم ِنْب َةَث ِراَح ْنَع َةَدِئا َز يِبَأ ُنْب اَّي ِرَك َز ُنْب َي ْحَي اَنَث .
ٍديِعَس ُنْب ُدْي َوُس اَنَثَّدَح-2565 □6637 □685□

هْيَلَع ُ ّالل يَّلَص َب ِض َغَف .َكْتأَمْقأ ْدَقَل :َةَشِئاَع ْتَلاَقَف .ُهَتَّيِدَه ِهْيَلَع ْتَّد َر َبْني َز َّ ‘ ،بلاآ□
اَمَّنِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص ِ ّلل َلوُس َر َّ َأ

يدع ِنْبا و يئاسنلاو نيعم ِنْبا و دحأ هفعض دقو .لاَج ِرلا يِبَأ نب دَّمَحُم نب ةثراح هدانسإ
يِف :دئاوزلا يِف.ٌنُهِنم بلاَف .َمَّلَس َو

مهريغو .

650. (2060) (6637)- Hz. Aişe anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm îlâ da bulundu. Sebebi de hediyesinin Zeyneb Bintu Cahş tarafından reddedilmiş olması idi. Bunun üzerine Aişe radıyallahu anhâ Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Zeyneb senin hediyeni muhakkak küçümsemiş olmalı" dedi. Bunun üzerine öfkelenen Resûl-ü Ekrem aleyhissalâtu vesselâm bütün kadınlarından îlâ etti (ayrı kalmaya yemin etti.)." 884

AÇIKLAMA:

Îlâ, daha önce de açıklandığı üzere, lügat olarak yemin demektir. Istılahta, dört ay veya daha da fazla bir süreye kadar, erkeğin, hanımlarına cinsî temasta bulunmayacağına dair yemin etmesidir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hanımları arasında çıkan bir huzursuzluk sebebiyle bir aylık ilâda bulunmuştur. Huzursuzluk sebebi rivayetlerde muhteliftir. Burada, Zeyneb Bintu Cahş'ın hediye reddetme vakası gösterilmektedir. Nafakalarının artırılma talebi, Hz. Hafsa'nın bir sırrı ifşa hadisesi, bal şerbeti içme meselesi vs. de vardır. Hepsinin üst üste inzimamı da mümkündür.

Resûlullah'ın yemini hanımlarının yanına bir ay boyu girmeme mahiyetinde olduğu için, bu îlânın fıkıhta asgari dört ay olan ıstılahî îlâ sayılmayacağı belirtilmiştir. 885

---

880 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/229. 881 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/229. 882 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/229. 883 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/230. 884 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/230. 885 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/230.

* Lİ'ÂN

لاَق . َقاَحْسإِ ِنْبا َنِع يِبَأ اَنَث . ٍديِعَس ِنْب َميِها َرْبِإ ُنْب ُبوُقْعَي اَنَث . ُّي ِروُب اَسْيَّنلا□ :
َةَمَلَس ُنْب ُّيِلَع اَنَثَّدَح-2575 □6635 □681□

تاَبَف اَهِب َلَخَدَف . ٍجْعَلَب ْنِم ًةَأ َرْما ِراَصْن‘ا َن ِم ُلُج َر َج َّو َزَت :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا َنَع ٍرْيَبُج□
ِنْب ِديِعَس ْنَع ٍعِفاَن ُنْب َةَحْلَط َرَكَذ ْدَق .َنَلَب . ْتَلاَقَف اَهَل َأَسَف َةَي ِراَجْلا اَعَدَف . َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ ّالَّ يَّلَص ّيِبَّنلا َىلِإ اَهُنْأَش َعِفُر . َءا َرْذَع اَهْتَدَج َو اَم :َلاَق َحَبْصَأ اَّمَلَف .اَهَدْنِع
رازبلا َلاَق دقو . قاحسإ نب دَّمَحُم سيلدتل فيعض هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .َرْهَمْلا اَهاَطْعَأ:
َو .اَنَع َتَف اَمِهِب َرَمَأَف . َءا َرْذَع ُتْنُك

دانس“ا اَذَهِب إ فرعي ثيدحلا اَذَه .

651. (2070) (6638)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Ensârdan bir erkek, Beliclan'dan bir kadınla evlendi ve zifaf yapıp, kadının yanında geceyi geçirdi. Sabah olunca: "Ben bu kadını bâkire bulmadım!" dedi. Durum Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a intikal ettirildi. Resûlullah, kızı çağırtıp meseleyi sordu Kadın: "Hayır! Ben bâkire idim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm'ın emri üzerine mülâ'ane yaptılar. (Koca) kadına mehri verdi."886

AÇIKLAMA:

Hadis, erkek, hanımının kendisiyle evlenmezden önce zina yaptığını iddia etse de mülâ'aneye başvurulacağını ifade ettiği gibi, mülâ'ane ile ayrılma halinde kadının mehrini tam olarak alacağını da ifade eder. Mülâ'ane, karısının zina ettiğini iddia etmesi halinde kadınla erkeğin dörder kere iddialarını tekrar edip sonuncuda yalancı olana Allah'ın lanetini talep etmeler hadisesidir. Liân da denen bu hadiseye Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilmiştir. Mülâ'ane sonunda boşanma hasıl olur, kadın mehrini alır. 887

هيِبأ ْنَع ٍءاَطَع ِنْبا ِنَع َةَعيِب َر ِنْب َة َرْمض ْنَع ُّيِم َرْضَخْلا ِحْي َرُش ُنْب ُة َو ْيَح اَنَث .بَيْحَي□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2571 □6638 □682 ـ َتْحَت ُةَّيِنا َرْص َّنلا : َّنُهَنْيَب َةَنَع ُم َ .ِءاَسِّنلا َنِم
َعَب ْرأ : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا َّ َأ ؛ِهِّدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع ْنَع

ِمِلْسُمْلا□ .

هفيعضت يلع قفتم ءاطع نب ً اَمْثُع هدانسإ يِف .ٍّرُحْلا َتْحَت ِةَكوُلْمَمْلا َو ِكوُلْمَمْلا َتْحَت .
ُة َّرُحْلا َو .ِمِلْسُمْلا َتْحَت ُةَّيِدوُهَيْلا َو

652. (2071) (6639)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dört sınıf kadın vardır ki, onlarla kocaları arasında mülâ'ane yapılmaz: Müslümanın nikahı altındaki hıristiyan kadın, müslümanın nikâhı altındaki yahudi kadın, kölenin nikâhı altındaki hür kadın, hür kişinin nikâhı altındaki köle kadın." 888

AÇIKLAMA:

Hanefiler der ki: "Koca şahitliğe ehil değilse onun liâni geçerli değildir. Şahid olamayacaklardan bazıları köle, kazif haddi ile cezalandırılan kimse, kâfir. Bu durumdaki kocalar lianda bulunamazlar. Keza cariye, zımmiyye (yani hıristiyan veya yahudi kadın), birisine zina nisbet ettiği için hadd-i kazıla cezalandırılan kadın, buluğa ermemiş kadın, deli olan kadın ve daha önce zina işleyen bir kadın zina ithamına maruz kalsalar, bu ithamı yapan kimse yabancı ise hadd-i kazf cezasına çarptırılmaz. Kadın, bu sınıflardan birine mensupsa kocasının liânı muteber değildir ve bu isnaddan dolayı kocasına hadd uygulanmaz. Öyleyse bu durumdaki bir koca karısına zina isnad edecek olsa hakim ona hadd uygulamaz, sadece ta'zir cezası verir. Ta'zir, adamın durumuna göre hakimin takdirine kalmış bir cezadır, sopa cezası verecek olsa bu kırktan aşağı olacaktır. Ceza, kadına leke sürdüğü içindir. Müla'ane yapılmaması, hanımının durumu sebebiyledir.

Hem karı hem koca ikisi de şahitliğe ehil değilse, mesela ikisi de kazf haddi ile cezalandırılmış ise, koca kazif haddi ile cezalandırılır. Çünkü onun durumu lian hükmünü tatbike manidir." Şâfi'î, Mâlikî ve Hanbelilere göre yemini sahih sayılan herkesin liânı sahihtir. Bu itibarla eşlerin ikisi de hür, köle-cariye, adaletli, fâsık, zımmî olsalar, yahut biri köle veya cariye olsa veya koca müslüman olup kadın zımmî olsa yine de bunlar arasında liân uygulanır. Bu üç imama göre liân ayeti âmmdır, hepsine şamildir. Hanefilerdeki kayıt sadedinde olduğumuz hadisten kaynaklanır. [889]

* ÂZÂD EDİLEN CARİYEDE MUHAYYERLİK

نَع َميِها َرْبِإ ْنَع ِروُصْنَم ْنَع َ اَيْفُس ْنَع ُعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب ُّيِلع اَنَثَّدَح-2577 □6645□ □683□

---

886 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/231. 887 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/231. 888 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/232. 889 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/232.

وقثوم ُهُلاَج ِرو ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ٍضَي ِح ِث َ ِثَب َّدَتْعَت ُ أ ُة َري ِر َب ْت □ . ‘ِرمُأ : ْتَلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ِد َوْس ا

653. (2077) (6640)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Berîre üç hayız müddetince iddet beklemekle emrolundu."[890]

AÇIKLAMA:

Berire hâdisesi geçti. [891]

* CARİYENİN İDDETİ

نْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ُّيِلْسُمْلا ٍبيِبَش ُنْب ُرَمُع اَنَث : َاَق . ُّي ِرَه ْوَجْلا ٍديِعَس ُنْب ُميِها َرْبِإ َو ِقي□ ِرَط ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2578 □6641□ □684□

دئاوزلا يِف .َ اَتَضْيَح اَهُتَّدِع َو َ اَتَنْثا ِةَم‘ا ُق ًط :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : : َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع َةَّيِطَع ْنَع َسيِع يِف كلام هاور دق ثيدحلاو .ّيفوكلا بيبش نب رمع َكِلَذكو هفيعضت يلع قفتم .ّيفوعلا ةيطع ِهيِف رمع ِنْبا ثيرح دانسإ.

ةَشِئاَع قيرط نم ،يئاسنلا ىوس ،ننسلا باحصأ هاورو .رمع ِنْبا َنَلع افوقوم أطوملا□ .

654. (2079) (6641)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Köle kadının talâkı ikidir, iddeti de iki hayız müddetidir."892

* KÖLENİN BOŞAMASI

ةَم ِرْكِع ْنَع ِّيِقفاَغْلا َبوُّيأ ِنْب َسوُم ْنَع ةَعيِهَل ُنْبا اَنَث .ٍرْيَكُب ِنْب ِّاللّ ُدْبَع ُنْب َيْح َي ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2551 □6642 □688□

بِنْيَب َق ِّرَفُي ْ أ ُديوُي َوُه َو ُهَت َمأ ِبَنج َّو َز ِبِدِّيَس َّ ِإ ! ِّللّ َلوُس َر اَي : َلاَقَف ٌلُج َر َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َتَأ : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا َنَع ُقَّطلا اَمَّنِإ ؟اَمُهَنْيَب َق ِّرَفُي ْ أ ُدي ِرُي َّمُث ُهَتَمأ
ُهَدْبَع َجِّو َزُي ْمُكِدَحأ ُلاَب اَم ! ُساَّنلا اَهُّيأ اَي : َلاَقَف َرَبْنِمْلا ِ ّللّ ُلوُس َر َدِعَصَف : َلاَق اَهَنْيَب
َو

. ِنْمَل ْذَخأ َبِلاَسَّق ِف . ي دئاوزلا :يِف هدانسإ ِنْبا ةعيهل وهو فيعض

655. (2081) (6642)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Efendim beni köle kadını ile evlendirmişti. şimdi de hanımla aramı ayırmak (boşandırmak) istiyor" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm minbere çıkarak şu hitabede bulundu: "Ey insanlar! Sizden birine ne oluyor ki, kölesini cariyesi ile evlendirip, sonra da aralarını ayırmak ister. Boşama yetkisi, şüphesiz kadının bacağını tutan (kocay)a aittir, (kölenin efendisine ait değildir)."

KEFARETLER BÖLÜMÜ

* HZ. PEYGAMBER NASIL YEMİN EDERDİ?

ريِثَك ِيبَأ ِنْب َيْحَي ْنَع ُّيِعا َز ْو‘ا اَنَث .ُّيِناَعْنَّصلا ٍدَّمَحُم ُنْب .ِكِلَمْلا ُدْبَع اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب□ □
ُماَشِه اَنَثَّدَح-2581 □6643 □686□

□ٍيِساَر ِنَع ْر ِفاَعَة َبْن َعَر اَبَة اَلْجُهَنِيُّ؛ قَالَ: كَانَتْ يَمِينُ رَسُولِ ِاللّ ِصَلَّي اللّ ُعَلَيْهِ َو سَلَّمَ
ِنْب ِءاَطَع ْنَع ،ةَنوُمْيَم ِيبَأ ِنْب ِل ِهَ ْنَع

دانس“ا يفف .نيدانس“اب فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِهِدَيِب ِسْفَن يِذَّلا َو :ِّاللّ َدْنِع
ُدَهْشأ اَهِب ُفِلْحَي ِيتَّلا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص مويلا لمع يِف يئاسنلا هاور ثيدحلا نكل .
ّيناعنصلا دَّمَحُم نب كلملا دبع يناثلا يفو .فيعض وهو بعصم نب دَّمَحُم لو ا‘ اَذه بوس
فنصملا دنع هل سيل اَذه ةعافرو : َلاَق.يراخبلا يش يلع يناثلاو .نيخيشلا طرش يلع
امهدحأ .نيدانسإب ةليللاو

. ثيدحلا .ولسي هل يِف ا‘لوص ةسمخلا لئ أص

656. (2091) (6643)- Rifâ'a İbnu Arâbe el-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: "Allah huzurunda şehâdet ederim ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, and içtiği zaman kullandığı yemini şöyle idi: "Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zül-celâl'e yemin ederim."893

* İSLÂMDAN BAŞKA BİR DİNLE YEMİN ETMEK CAİZ DEĞİL

890 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/233. 891 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/233. 892 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/234. 893 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/235.

الّ يَّلَص ّيِبَّنلا َعِمَس :َلاَق ؛ٍسَنأ ْنَع َةَداَتَق ْنَع ٍر ّرَحُم ِنْب ِ ّالّ ُدْبَع ْنَع ُةَّيِقَب اَنَث .
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-2588 6644 687

ديلولا نب ةيقب هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ْتَبَجَو َمَّلَسَو ِهْيَلَع ُ ّالّ يَّلَص ِ ّالّ ُلوُسَر َلاَقَف
:ٌّيِدوُهَيَل ،اَذِإ ،اَنأ :ُلوُقَي ًجُر َمَّلَسَو ِهْيَلَع

ةنعنعلاب هاور دقو .سلدم .

657. (2099) (6644)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir kimsenin: "Ben, öyleyse yahudi olayım!" diye yemin ettiğini işitmişti. Şöyle buyurdular: "Yahudilik ona vacib oldu!" 894

AÇIKLAMA:

Bu hadisleriyle, Aleyhissalâtu vesselâm "Yahudi olayım", "kâfir olayım" gibi İslâm'ın tecviz etmediği şekilde yemin etmeyi yasaklamış olmaktadır. İzahı geçti. 895

* ALLAH ADINA YEMİN EDİLİNCE RAZI OL

نبا ْنَع ِعِفاَن ْنَع ٍَّجَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ِدَّمَحُم ُنْب ُطاَبْسأ اَنَث . َة رُمَس ِنْب َليِعاَمْسِإ ُنْب ُدَّمَحُم
اَنَثَّدَح-2151 6648 685 ِ ّللاِب َهَل ِفِلَح ْن َم َو ْقُدْصَيْلَف ِ ّللاِب َفَلَح ْنَم . ْمُكِئاَباَب
اوُفِلْحَت َ :َلاَقَف ِهيِبَأِب ُفِلْحَي ًجُر َمَّلَسَو ِهْيَلَع ُ ّالّ يَّلَص ُّيِبَّنلا َعِمَس :َلاَق ؛َرَمُع

تاقث هدانسإ ُهُلاَجِر :دئاوزلا يِف. ِّالّ َنِم َسْيَلَف ِ ّللاِب َض ْرَي ْمَل ْنَم َو .َض ْرَيْلَف .

658. (2101) (6645)- İbni Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir adamın kendi babası üzerine yemin ettiğini işitmişti, derhal müdahale ederek: "Babalarınız üzerine yemin etmeyin. Kim Allah üzerine yemin ederse doğru söylesin. Allah üzerine kendisi için yemin edilen de râzı olsun (söylenene inansın, tasdik etsin). Allah üzerine edilen yemine razı olmayan (söyleneni tasdik etmeyen) kimse, Allah'a yakın (bir kul) değildir" buyurdular." 896

AÇIKLAMA:

Yeminle ilgili açıklama geçti.897

*** YEMİN GÜNAHA GİRMEK VEYA PİŞMAN OLMAKTIR**

لاَق :َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا َنَع ٍدْي َز ُنْب ِدَّمَحُم ْنَع ٍماَدِك ِنْب ِراَّشِب ْنَع ،ةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث .ٍدَّمَحُم□
ُنْب ُّيِلَع اَنَثَّدَح-2153 □6646 □688□

ةيشاحلا يِف .حيحص ثيدحلاف» .هحيحص يِف ..هاور :دئاوزلا يِف.ٌمَدَن ْوأ ٌثْن ِح ُفِلَح :
َر ُلوُس َّلل ِ يَّلَص ّاللّ ُهْيَلَع ِو َمَّلَس :اَمَّنِإ ْلا

رهسي نم ّلجو .هملق هناخف ةميزخ ِنْبا وأ َ ابح ِنْبا دارأ هنأ رهاظلاو.احيحص هباتك .
هاور ِنْبا ةجام» . و نبا ةجام يسمـ

659. (2103) (6646)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yemin (sonuç ve netice itibariyle) ya günaha girmektir yahut da pişman olmaktır." 898

AÇIKLAMA:

Yemin dinimizde caiz ise de, yemin etmeyi alışkanlık haline getirmek, sıkça yemin etmek hoş karşılanmamıştır. Sadedinde olduğumuz hadis de yeminden zecretme gayesini güder. Bir şeyi yapmak veya söylemek üzere yemin eden kimse, o şeyi yapmaz, hânis olmanın gerektirdiği kefâreti de ödemezse günahkâr olur. Yeminini tutar veya kefâretini öderse bu sefer de "keşke yemin etmeseydim de kendimi bunu yapmaya veya kefaret ödemeye mecbur etmeseydim" diye pişmanlık izhar eder. Öyleyse, yemin eden, çoğunluk itibariyle günahkar olur veya pişman olur. Resûlullah bu sebeple yemin etmemeyi tavsiye buyurmaktadır. 899

* KEFARETİM ÖDEYİP YEMİNİ BOZ

894 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/235. 895 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/236. 896 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/236. 897 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/236. 898 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/236. 899 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/237.

تَلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع َة َرْمَع ْنَع َلاَج ِّرلا يِبَأ ِنْب َةَث ِراَح ْنَع ٍرْيَمُن ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍدَّمَحُم□ :
ُنْب ٌّيِلَع اَنَثَّدَح-2115 □6647 □665□

هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. كِلذ يلَع َّمِتَي َ ُ أ ُه ٌّرِبَف ُحُلْصَي َ اَميف ْوأ ،ٍم ِح َر ِةَعيِطَق يِف
َفَلَح ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّللّ ُلوُس َر َلاَق

هفيعضت يلع لاجرلا يِبَأ نب ةثراح .

660. (2110) (6647)- Hz. Aişe radıyallahu anha anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim sıla-i rahmi koparma veya uygun olmayan (benzeri bir şey) hususunda yemin ederse, bu yeminden (meşru olan kurtuluşu) onun gereğini yerine getirmemektir."900

AÇIKLAMA:

Dinimizin yasakladığı bir şeyi yapma hususunda yemin eden kimse, ben yemin ettim diye o kötü işi yapmamalıdır. Aksine onu yapmayıp kefarette bulunması gerekmektedir. Bu husus genişçe açıklandı. 901

* YEMİN KEFARETİNDE KAÇ KİŞİ DOYURULUR?

لاَهْنَملا ِنَع ٌّيِفَقَّثلا يِلْعَي ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع ُنْب ُرَمُع اَنَث َدي ِزَي ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثَّدَح-2112□
.. اَنَث ز ِ داَي ُنْب ُدْبَع ّاللّ ِ ّيِئاَّكَبْلا . 661□ 6645□

كِلَذِب َساَّنلا َرَمأ َو .ٍرْمَت ْنِم ٍعاَصِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َرَّفَك :َلاَق ؛□ .
ِنْب ِرَمَع و ْنَع ديِعَس ِنْب ِرْيَبُج ِنَع ِنْبا ِساَّبَع

فيعض ،بلعي نب ّاللّ ُدْبَع نب رمع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٍّرُب ْنِم ٍعاَص ُفْصِنَف ْد ِجَي .
ْمَل ْنَمَف

661. (2112) (6648)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (yerine getirmediği yemini için) kefaret olarak bir sa' miktarı kuru hurma tasadduk etti. İnsanlara da böyle yapmalarını söyledi. Bunu bulamayana "yarım sa' buğday" takdir etti." 902

*** YEMİN EDENİ KURTARIN**

نَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع ِدِهاَجُم ْنَع ٍداَي ِز ِيِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ٍلْيَضُف ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . َةَبْيَش ِيِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-2116 □6648 □662□

يِب ُ'لَع ْجا ! ِّللّ َلوُس َر اَي :َلاَقَف .ِهيِبَأِب َءاَج َةَّكَم ِحْتَف ُم ْوَي ً اَك اَّمَل :َلاَق ٍّيِش َرُقْلا
ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب ً اَوْفَص ِنْب ُ'و َأ ً اَوْفَص ِنْب َسْيَل ٍصيِمَق يِف ُساَّبَعْلا َج َرَخَف ْلَجأ :َلاَقَف ؟
ِينَتْف َرَع ْدَق :َلاَقَف ِساَّبَعْلا ىَلَع َلَخَدَف َقَلَطْناَف .َة َرْجِه َ ُهَّنِإ :َلاَقَف .َة َرْجِهْلا َنِم ًابي
ِصَن ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِيِبَّنلا َلاَقَف .ِة َرْجِهْلا ىَلَع ُهَعِياَبُتِل ِهيِبَأِب َءاَج َو .ُهَنْيَب َو اَنَنْيَب يِذ َّلا
ِهْيَلَع ُءاَد ِر َلاَقَف :ِّللّ َلوُس َر اَي ! ْدَق َرَع ْتُف ُفَ ً ان َو

و ِيِّمَع ُت ْر َرْبَأ َلاَقَف .ُهَد َي ّسَمَف ،ُهَدَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِيِبَّنلا ّدَمَف ،َكْيَلَع□ □□
َمَّلَس َو :ُهَّنِإ َ َة َرْجِه َلاَقَف ُساَّبعلا : ُتْمَسْقأ

نْب ُدي ِزَي َلاَق. ُه َوْحَن ِهِدانْساَب ٍداَي ِز ِيِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ، َسي ِرْدإ ِنْب ّ ِاللَّدْبَع ْنَع ،عِيب□
َّرلا ُنْب ُنَسْحَلا اَنَث .َيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح. َة َرْجِه ،تاعباتملا يِف ملسم هل جرخأ ،دايز
ِيِبَأ نب ديزي هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .اَهُلْهأ َمَلْسأ ْدَق ٍراَد ْن ِم َة َرْجِه َ يِنْعَي :ٍداَي ِز ِيِبَأ

روهمجلا هفعضو .

662. (2116) (6649)- Safvan İbnu Abdirrahmân el-Kureşî anlatıyor: "Fetih günü babamı Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına getirdim ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Babama hicretten bir pay ayır!" dedim. Resûlullah: "Artık hicret kalmadı" buyurdular. Ben de gidip (Resûlullah'ın hatırını hiç kırmadığı sevgili amcası) Abbâs radıyallahu anh'ın yanına gittim, "Beni tanıdın mı?" dedim. "Evet!" deyince, arzumu ona açtım, babama hicretten bir nasip ayırması için Resûlûllah nezdinde şefaatte bulunmasını rica ettim. Kabul etti ve Abbâs, üzerinde cübbesi olmaksızın gömlekli olarak evinden çıktı (huzur-u nebeviye gelip:) "Ey Allah'ın Resulü! Falancayı ve onunla aramızdaki (dostluğu) biliyorsun. O, size hicret üzere biat etmesi (ve böylece muhacir olma sevabından bir pay alması) için, babasını getirdi" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Artık hicret yok!" buyurdular. Abbâs hazretleri:

"(Bu adamın babası ile hicret şartıyla biat etmesi için) senin üzerine yemin ettim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm elini uzatıp adamın elini meshetti ve: "Amcamı yemininden kurtardım, hicret yoktur!" buyurdular." 903

AÇIKLAMA:

Bu hadiste iki mühim husus var:

1- Hicret üzerine biat etmenin ehemmiyeti ve Mekke'nin fethinden sonra hicretin sona ermesi meselesi. Bu husus hicretle ilgili bölümde geniş olarak tahlil edildiği için burada tekrar etmeyeceğiz.

2- Diğer mühim husus, başkasının bir işi yapması veya yapmaması hususunda yapılan yeminin hükmü: Hemen belirtelim ki, bir kimse bir başkasına: "Vallahi sen şunu yapacaksın veya yapmayacaksın, ben bu hususta yemin ettim" diyecek olsa muhataba herhangi bir sorumluluk gerekmez. Böyle bir yemini yapan kimsenin durumuna gelince, o kimse bunu bir yemin kastıyla değil de muhataba yemin verdirmek kastıyla yapmış ise, bu söz, yemin sayılmaz, dolayısıyla ikisine de bir şey gerekmez. Yemin kastıyla veya hiçbir şeye niyet etmeksizin bu yemini telaffuz etmiş ise o zaman yemin sayılır, muhatabı kendisine uymazsa hâris olur, kefâret ödemesi gerekir. Eğer adam muhatabına: "Kasem ettim sen şunu yapacaksın" veya "Allah'a yemin ederim" veya "Allah adıyla

şehadet ederim sen şunu yapacaksın" gibi bir şey söylese, bu yemindir. Bu çeşit yeminlerde 󠀠كَيْلَع(=senin üzerine) 904 demesi şart değildir. Muhatab onu yapmazsa, yemin eden hânis olur, muhataba bir şey gerekmez.

*** "ALLAH'IN DİLEDİĞİ SONRA SENİN DİLEDİĞİN" DEMEK**

ُنْب عَمَّارٍ. اَنَث عيسَ بْنُ يوُسُنَ. اَنَث ا'جْلَعُ الكِنْدِيُّ عَنْ يَزِي دَيا بْنِا' صَمِّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛
ُمَاشِه اَنَثَّدَح-2117 6685 663

ِيف. تَثِش َّمُث ُ اللَّ ءاَشَام : ْلُقَيِل ْنِكل َو . تَئِش َو ُ اللَّ ءاَشَام : ْلُقَي َ فْ مُكُدَحأ َفَلَح اَذِإ :
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللَّ يَّلَص ِ اللَّ لَوُس َر َلاَق : َلاَق ِنْبا هقثوو .دعس نباو د ُواَد وبأو يئاسنلاو
متاح وُبَأ و دمحأ مام"ا هفعض .ِهيِف فلتخم ،اللَّ ُدْبَع نب حلج ا' هدانسإ يِف :دئاوزلا

. تاقث دانس"ا ُهُلاَج ِر يقابو يلجعلاو َ ايفس نب بوقعيو نيعم .

663. (2117) (6650)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz yemin edince sakın: "Allah'ın dilediği ve senin dilediğin" demesin. Lâkin şöyle desin: "Allah'ın dilediği sonra senin dilediğin." 905

ةَفْيَذُح ْنَع ِشا َر ِح ِنْب ِّيِعْب َر ْنَع ِرْيَمُع ِنْب ِكِلَمْلا ِدْب . -2115 6681 664 َع ْنَع
َةَنْيَيُع ُنْب ُ اَيْفُس اَنَث ٍرامَع ُنْب ُمَاشِه اَنَثَّدَح . َ وُك ِرْشُت ْمُكَّنأ َ ْوَل ْمُتْنأ ُم ْوَقْلا َمْعِن :
َلاَقَف ِباَتِكْلا ِلْهأ ْنِم ٍج َر ِبقَل ُهَّنأ ِم ْوَّنلا يِف ىأ َر َنيِمِلْسُمْلا َنِم ٍج َر َّ أ ِ؛ اَمَيْلا ِنْب

---

900 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/237. 901 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/237. 902 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/238. 903 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/238-239.

اللّ َءاَشاَم :اوُلوُق .ْمُكَل اَهَف ِرْع' ُتْنُك ُ إ ! ِّاللّ َو اَماَ : َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّاللّ يَّلَص □ □
ّيِبَّنلل َكِلَذ َرَكَذ َو .ٌدَّمَحُم َءاَش َو ُّاللّ َءاَشاَم : ً وُلوُقَت

لَيَفُّطلا ْنَع ِشا َرَح ِنْبا ِّيِعْب َر ْنَع ، ِكِلَمْلا ِدْبَع ْنَع َةَناَوَع وُبَأ اَنَث .ِب ِرا َوَّشلا يِبَأ ِنْب ِكِلَمْلا□
ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح. ٌدَّمَحُم َءاَش َّمُث

يراخبلا طرش ىَلَع تاقث دانس"ا ُهُلاَج ِر :دئاوزلا يِف. ِهِوْحَنِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّاللّ يَّلَص .
ّيِبَّنلا ِنَع اَهِّم' َةَشِئاَع يِ ِخأ َة َرَبْخَس ِنْب

664. (2118) (6651)- Huzeyfe İbnu'l-Yemân radıyallahu anh anlatıyor: "Müslümanlardan bir adam rüyasında ehl-i kitaptan birine rastlamış, o da kendisine: "Siz (müslümanlar) bir de Allah'a ortak koşmasanız ne iyi insanlarsınız. Ama şöyle diyerek (şirke düşüyorsunuz): "Allah'ın dilediği ve Muhammed'in dilediği." Rüya sahibi bu gördüğünü gelip Resûlullah'â anlattı. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Vallahi ben sizin böyle söylediğinizi bilmiyordum. (Öyleyse bundan böyle) şöyle söyleyin: "Allah'ın dilediği, sonra Muhammed'in dilediği" buyurdular." 906

*** NEZRİNE UY**

نَع ُيِدوُعْسَمْلا اَنأَبْنأ .ٍءاَج َر ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث :َاَق .ٌي ِرَه َوَجْلا َقاَحسإ ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع َو□
نَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2135 □6682 □668□

ِّنإ !ِّللّ َلوُس َر اَي :َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ىَلِإ َءاَج ًُج َر َّ ًأ ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ِرْيَبُج
ِنْب ِديِعَس ْنَع ٍتِباَث يِبَأ ِنْب ِبيِبَح وُبَأ هاور ثيدحلا تلق ::دئاوزلا يِف. َك ِرْذَنِب ِف ْوأ :َلاَق .
:َلاَق ؟ِةَّيِلِهاَجْلا ِرْمأ ِنم ٌءْىَش َكِسْفَن يِف :َلاَقَف .َةَناَوُبِب َرَحْنأ ُ أ ُت ْرَذَن

نب ّاللّ ُدْبَع همساو يدوعسملا ِهِيف نكل .تاقث ُهُلاَج ِر ساَّبَع ِنْبا ثيدح دانسإو .رمع نب ّاللّ
ُدْبَع ثيدح نم هننس يِف د ُواَد

كرتلا قحتساو زيمتي ملف هثيدح طلتخا ؛ ابح ِنْبا َلاَق ةرخأب طلتخا .دوعسم .

665. (2130) (6652)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'â gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben Büvâne nam mevkide bir deve kurban etmeye nezrettim" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "İçinde cahiliyeden kalma bir şey var mı?" dedi. Adam: "Hayır!" deyince Resûl-i Ekrem efendimiz: "Nezrini yerine getir!" buyurdu." 907

ةَنوُمْيَم ْنَع ِّيِفِئاَّطلا ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع َةَيِواَعُم ُنْب ُ ا َو ْرَم اَنَث . َةَبْيَش وِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-2131 □6683 □666□

للّ ُلوُس َر َلاَقَف . َةَناوِبِب َرَحْنأ ُ أ ُت ْرَذَن ِّنِإ : َلاَقَف . ُهَل ةٌَفيِد َر َيِه َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□ □
ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا يَقَل اَهاَبأ َّ أ ؛ةَّي ِراَسَيْلا ٍمَد ْرَك ِتْنِب ِدْبَع ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ٍنْيَكُد ُنْبا اَنَث .
َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح.كَ ِرْذَنِب ِف ْوأ َلا َق َ : َلاَق ؟ ٌنَث َو اَهِب ْلِه : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
ّاللّ يَّلَص

بنت .حيحص هدانسإ :دئاوز لا يِف. ِهِوْحَنِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع ٍمَد ْرَك ِتْنِب
َةَنوُمْيَم ْنَع ٍمَسْقِم ِنْبا َدي ِزَي ْنَع ِنَمْح َّرلا

904 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/239. 905 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/239. 906 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/240. 907 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/241.

كِلَذ ديؤبو . تاقبطلا يفو فشاكلا يِف يبهذلاو َ ابح ِنْبا اهتبثأ .اهتبحص يِف فلتخاو .مدرك□
تنب ةنوميم نَلِإ بلو'ا قيرطلا

اللّ يَّلَص ِ ّلل لوسر لأس هنأ مدرك اهيبأ نع مدرك تنب ةنوميم نع ظفلب هدنسم يِف□□
دمحأ مام"ا اهاورو .بلو'ا ةياورلا قايس

لصأو .ةنوميم نم عمسي مل مسقم نب ديزي َ ' .عطقنم يناثلا قيرطلا دانسإو.اهيبأ دنسم
نم ثيدحلا لعجف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع

هنع بلاعت ّاللّ بضر باطخلا نب رمع ثيدح نم امهريغو نيحيحصلا يِف ثيدحلا .

666. (2131) (6653)- Meymune Bintu Kerdem el-Yesâriyye radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre: "Babasının terkisinde iken, babası Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la karşılaşır ve der ki: "Ben, Büvâne nam mevkide deve kurban etmek üzere nezrettim." Aleyhissalâtu vesselâm: "Orada put var mı?" diye sorar. Babası: "Hayır!" der. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse nezrini yerine getir!" emreder." 908

AÇIKLAMA:

Şâfiî hazretleri, bu hadise dayanarak bir kimse belli bir yerde kurban kesmeye veya yemek vermeye nezrederse, bunu başka memleketteki fakirlere veremez diye hükmetmiştir. Diğer alimler, nezrin bir başka yerde ifasını tecvîz ederler.

Hadis, cahiliye devrinden kalma putperestliğe ait maddî hatıra kalmadığı taktirde, niyet-i halise ile, o devirde 909 kurban kesilen yerlerde yine kurban kesilebileceğini ifade eder.

*** NEZİR BORCU İLE ÖLEN**

ُنْب .يْحَي اَنَث .يْحَي ُنْب ِرْيَكُب ، اَنَث اْبُن َهِلَيعَة َنْع َمْرِو وَ ِنْب ِدَيِنار َنْع َجاِبِر ِنْب َعْبِد اللِّه؛
ُمَحَّمُد اَحَّدَثنا 2133-□ 6684 □667□

إ ّ َأُمّ ُتُوِفَيْت . َو َعَلْيَها َنْذُر ِصَياٍم . َفُتُوِفَيْت َقْبَل َأ ْ َتْقِضَيُه . َفَقاَلَ َر ُسوِل :□
َأ ّ َأْمَرَأٌة َأَتْت َر ُسوَل اللِّه َصِلَّي اللِّه َعَلْيِه َو َسَلَّم َفَقاَلْت

. اللِّه َعَلْيِه َو َسَلَّم: ِلَيُصْم َعْنَها َوْلُيِه. فِي الزوائد: في إسناده اِبن َلهيعة وهو ضعيف
اللِّه َصِلَّي

667. (2133) (6654)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir kadın, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'â gelerek: "Annem öldü, üzerinde oruç nezri vardı, onu yerine getirmeden vefat etti" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Velisi ona bedel oruç tutsun!" buyurdular."910

AÇIKLAMA:

Ölü yerine oruç tutulabilir mi meselesi ihtilaflıdır. Ebu Hanîfe, Mâlik ve kavl-i cedidinde Şâfiî: "Ölü yerine hiçbir oruç tutulamaz" diye hükmetmişlerdir. Ahmed İbnu Hanbele göre adak orucu tutulabilir. Zahiriler velinin, ölünün orucunu tutmaya mecbur olduğunu söyler. Cumhûr tutmayabilir der. 911

TİCARETLER BÖLÜMÜ

* KAZANCA TEŞVİK

□َعَّمِار . اَنَث إِْسَماِعيُل ْبُن َعَّياٍش َعْن َبِجْيِر ْبِن َسِعْد َعْن َخاَلِد ِبِن َمْعَدا َ َعِن اْلِمْقَداِم ِبْن
ِهَشاُم ُبْن اَحَّدَثنا 2135-□ 6688 □665

َصِلَّي اللِّه َعَلْيِه َو َسَلَّم َقاَل: َما َكَسَب َالَّرُجُل َكْسًبا َأْطَيَب ِمْن َعَمِل َيِدِه. َو َما َأْنَفَق َالَّرُجُل َعَلى
َمْعِدْيِكَر ِب َالُّزَبْيِدِّي، َعْن َر ُسوِل اللِّه

. َصَدَقٌة. فِي الزوائد: إسناده اِبن َاْسَماِعيل بن عياش. ورواه أَبُو َداُو د والترمذي والنسائي
َنْفِسِه َو أْهِلِه َو َو َلِدِه َو َخاِدِمِه، َفُهَو

668. (2138) (6655)- Mikdâm İbnu Ma'dikerb ez-Zübeydî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişi elinin emeğiyle kazandığından daha temiz bir kazanç elde etmemiştir. Kişinin nefsine, ailesine, çocuğuna ve hizmetçisine harcadığı sadakadır."912

نْبا ِنَع ِعفاَن ْنَع َبوُّيأ ْنَع ُّي ِرْيَشُقْلا ٍنَش ْوَج ُنْب ُموُثْلُك اَنَث .ٍماَشِه ُنْب ُريِثَك اَنَث .َ اَنِس□
ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-2138 □6686 □668ـ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِءاَدَهُّشلا
َعَم ِمِلْسُمْلا ُقوُدَّصلا ُنيِم‘ا ُر ِجاَّتلا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َرَمُع

يردخلا ِديِعَس يِبَأ ثيدح نم يذمرتلا هاور دق ثيدحلا لصأو .فيعض ،يريشقلا نشوج نب□ .
موثلك

908 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/241. 909 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/241. 910 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/242. 911 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/242. 912 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/243.

669. (2139) (6656)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Emin, dürüst, müslüman tâcir, Kıyamet günü şehidlerle beraberdir."913

بْيَبُخ ِنْب ِّاللّ ِدْبَع ِنْب ِذاَعُم ْنَع َ اَمْيَلُس ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍدَل ْخَم ُنْب ُدِلاَخ اَنَث .َةَبْيَش□
يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-2141 □6687 □675□

م ْوَيلا َكا َرَن :اَنُضْعَب ُهَل َلاَقَف .ٍءاَم ُرَثأ ِهِسأ َر َلَع َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا□
َءاَجَف .ٍسِلْجَم يِف اَّنُك :َلاَق ؛ِّهِمَع ْنَع ِهيِبأ ْنَع

بِّيَط□

نِم ٌرْيَخ ىَقَّتا ِنَمِل ُةَّحِّصلا َو .ىَقَّتلا ِنَمِل ىَنِغْلاِب َسأَب َ :َلاَقَف .ىَنِغْلا ِرْكِذ يِف ُم ْوَقْلا َضا َفأ□
َّمُث .ِّللّ ُدْمَحْلا َو .ْلَجأ :َلاَقَف .ِسْفَّنلا

تاقث هُلاَج ِرو ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِميِعَّنلا َنِم ِسْفَّنلا ُبيِط َو .ىَنِغْلا .

670. (2141) (6657)- Muâz İbnu Abdûllah İbni Hudeyb'in amcası radıyallahu anh anlatıyor: "Biz bir cemaatte idik. Başında ıslaklık olduğu halde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm çıkageldi. Birimiz ona: "Bugün sizi iyi ve ferah görüyoruz" dedi. "Evet! Elhamdülillah öyledir!" buyurdular. Sonra halk zenginlik hususunda sohbete daldılar. Aleyhissalâtu vesselâm: "Muttakî için zenginliğin bir zararı yok!" buyurdular. Devamla: "Ancak dediler, sıhhat, muttaki için zenginlikten daha hayırlıdır. Gönül hoşluğu da bir nimettir." 914

* MAİŞET TALEBİNDE İTİDAL

نَمْح ّرَلا ِدْبَع يِبَأ ِنْبا َةَعِيب َر ْنَع َةَّيِ زَغ ِنْب َة َرامُع ْنَع . . -2142 □6685 □671 ِشاَّيَع□
ُنْب ُلِيعاَمْسِإ اَنَث ِراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَّثَدحـ

اَيْنَّدلا ِبَلَط يِف اوُلِمْجأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِّيِدِعاَّسلا ِدْيَمُح يِبَأ
ْنَع ّي ِراَصْنَ ُْا ِديِعَس ِنْب ِكِلَمْلا ِدْبَع ْنَع ةفيعض هلهأ ريغ نع هتياورو .ةنعنعلاب هاورو
سلدي ،شايع نب َلِيعاَمْسِإ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ُهَل َقِلُخ اَمِل ُرَّسَيُم ًّك ّ إف.

.

671. (2142) (6658)- Ebu Humeyd es-Sâidî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünya talebinde mûtedil olun. Çünkü herkes, kendisi için yaratılmış olana müyesserdir (kazanmaya hazırlanmıştır)." [915]

نَع ُ اَيْفُس اَنَث .ِّيِبْعَّشلا ِتِنِب ُج ْو َز ،َ اَمْثُع ِنْب ِدَّمَحُم ُنْب ُنَس َحْلا اَنَث .ِما َرْهِب ُنْب□
□672 □ 6688 □ 2143 -اَنَّثَدح ُلِيعاَمْسِإ

م ُهَي يِذَّلا ُنِم ْؤُمْلا ،اًّمَه ِساَّنلا ُمَظْعأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛□□
ِكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ِّيِشاَق ّرلا َدي ِزَي ْنَع ِشَمْع ا ُ‘ نسحلاو ،يشاقرلا ديزي هدانسإ يِف :دئاوزلا
يِف. ُلِيعاَمْسِإ ِهِب َد َّرَفت . ٌبي ِرَغ ٌثيِدَح اَذه :ٌّ اللّ ُدْبَع وُبأ َلاَق. ِهِت َر ِخآ ِرْمأ َو ُهاَيْنُد ِرْمِأب

مارهب نب َلِيعاَمْسِإ و َ اَمْثُع نب دَّمَحُم نب .

672. (2143) (6659)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Himmet yönüyle insanların en yücesi hem dünya hem de ahiret işine himmet gösteren mü'mindir." [916]

نْب ِرِباَج ْنَع ِرْيَب ُّزلا يِبَأ ْنَع ٍحي َرُج ِنْبا ِنَع ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . ُّي ِصْم ِحْلا ٌّفَصُمْلا□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَّثَدح-2144 □6665 □673ـ ي ِف ْوَتْسَت َّتَح َتوُمَت ْنَل ًاسْفَن ّ إف . ِبَلَّطلا
يِف اوُلِمْجأ َو َ ّللّ اوُقَّتا ! ُساَّنلا اَهُّيأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ّ اللّ
ِدْبَع ِهيِف َ ‘ .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. َم ُرَح اَم اوُعَد َو ،َّلَح اَم او ُذُخ .ِبَلاَّطلا يِف
اوُلِمْجأ َو َ ّللّ اوُقَّتاَف .اَهْنَع أَطبأ ْ إ َو ،اَهَق ْز ِر يِبأ ثيدح نم فنصملا هب درفني مل نكل
.هونعنع دقو .ريبزلا وُبَأ َكِلَذَك َو .سلدي ً ّاك امهنم لكو .حيرج نباو ملسم نب ديلولا

رِباَج نع نيدانسأب هحيحص يِف َ ابح ِنْبا هاور دقف ٍرِباَج نع ريبزلا□ .

673. (2144) (6660)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey insanlar Allah'a karşı muttakî olun ve (dünyevî) talepte mutedil olun. Zira, hiçbir kimse yoktur ki, (Allah'ın kendisine taktir ettiği) rızkını eksiksiz elde etmeden ölmüş olsun: Rızkı gecikse bile ona mutlaka kavuşacaktır. Öyleyse Allah'tan korkun ve talepte mutedil olun, (gayr-ı meşru yollara sapmayın), helâl olanı alın, haram olanı terkedin."917

* KAZANÇ YOLUNU DEĞİŞTİRME

913 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/243. 914 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/244. 915 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/244. 916 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/245. 917 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/245.

نْب ِسَنأ ْنَع ٍرْيَبُج ِنْبا ِل َه ْنَع َسُنوُي وُبَأ ُة َو ْرَف اَنَث .ٍّاللّ ِدْبَع ِنْب ِدَّمَحُم اَنَث .ٍراَّشَب□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2147 □6661 □674□

وهو سنوي وبأ ةورف هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف .ُهْم َزْلَيْلَف ٍءْيَش ِنْم َباَصأ ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْبا هركذ يرصبلا ريبج نب لهو .تاقثلا ِيف َ ابح ِنْبا هركذو .فيعض :يدزُ'ا َلاَق و .فشاكلا ِيف ّيبهذلا هَلاَق .ِهيِف فلتخم

هنم عمس ً اَك َ إ سنأ نع ىورو :َلاَق و .تاقثلا يِف َ ابح .

674. (2147) (6661)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Meşru) bir işten (helal rızık) kazanan kimse o işe devam etsin." 918

زِّهَجُأ ُتْنُك :َلاَق ؛ٍعِفاَن ْنَع ٍدْيَبُع ِنْب ِرْيَب ُّزلا ِنَع يِبَأ ِن َرَبْخأ .ٍم ِصاَع وُبَأ اَنَث .َيْحَي ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2145 □6662 □678ـ .ِماَّشلا َىلِإ ُزِّهَجأ ُتْنُك ! َنيِن ِم ْؤُملا َّمُأ اَي :ا َهَل
َتْلُقَف َنيِنِمْؤُملا َّمُأ َةَشِئاَع ُتْيَتأَف .ِقا َرِعْلا َىلِإ ُت ْزَهَجَف .َرْصِم َىلِإ َو ِماَّشلا َىلِإ

مُكِدَح‘ ُ ّاللّ َبَّبَس اَذِإ :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْعِمَس ِّنِإَف ؟َك ِرَجْتَمِل□
َو َكَلاَم .ْلَعْفَت َ :ُتْلاَقَف .ِقا َرِعْلا َىلِإ ُت ْزَّهَجف نب دلخم همسا مصاع يبادلاو َ ‘ .لاقم
هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف .ُهَل َرَّكَنَتَي ْوأ ،ُهَل َرَّيَغَتَي ىَّتَح ُهْعَدَي ًَف ،ِهْج َو ْنِم ًاق ْز ِر

يبهذلا َلاَق ،ديبع نب ريبزلاو .تاقثلا ِيف َ ابح ِنْبا هرذو .هثيدح ىَلَع عباتي :يئاسنلاو يليقعلا:
َلاَق .ِهيِف فلتخم ،كاحضلا

تاقثلا ِيف َ ابح ِنْبا هركذو .لوهجم .

675. (2148) (6662)- Nâfi anlatıyor: "Ben Şam ve Mısır'a ticaret malı gönderiyordum. Irak'a da gönderdim ve mü'minlerin annesi Hz. Aişe'nin yanına varıp kendisine: "Ey mü'minlerin annesi! Ben Şam'a ticarete gidiyordum, şimdi Irak'a gidiyorum" dedim. Bunun üzerine: "Böyle yapma! Sana ve eski ticaret yerine ne oldu? Zira ben, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Allah Teâla hazretleri, sizden birine bir ciheti rızkına sebep kılarsa, bu değişinceye veya güçleşinceye kadar onu terketmesin" buyurduğunu işittim" dedi." 919

* SAN'ATLAR

نْب ِ ّاللّ ِدْبَع ِنْب َدي ِزَي ْنَع ٍّي ِخَبَّسلا ٍدَق ْرَف ْنَع ٍماَّمَه ْنَع ً و ُراَه ُنْب ُرَمُع اَنَث . ٍعِفا َر ُنْب
وُرْمَع اَنَثَّدَح-2182 6663 676ـ هدانسإ :دئاوزلا يِف. ً وُغا ّوَّصلا َو ً وُغاَّبَّصلا ِساَّنلا
ُبَذْكأ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَ رْي َرُه يِبَأ ْنَع ِري ِّخِّشلا

هريغو نيعم ِنْبا هبذكَ، وراه نب رمعو .فيعض ،يخبسلا دقرف ِهيِف َ ‘ .فيعض .

676. (2152) (6663)- Ebu Hureyre radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İnsanların en çok yalan söyleyenleri boyacılar ve kuyumculardır." 920

AÇIKLAMA:

Bu hadis, İbnu Mâce'de yer alan zayıf hadislerdendir. İçtimâî hayat için burada zikri geçen iki mesleğe de ihtiyaç vardır. Bu mesleklerden vazgeçilemez. Resûlullah'ın bu meslekleri kötüleyeceği düşünülmemelidir. Bazı şarihler: "Bu iki meslekte, işler zamanında yapılamadığı için, sanatkârlar müşterilerine yalancı durumuna düşerler, hadis bu durumu kastetmiş olabilir" mânasında yorumda bulunmuştur. 921

* MUHTEKİR KAYBEDER

نْب ِّيِلَع ْنَع ً اَب ْوَث ِنْبا ِمِلاَس ِنْب ِّيِلَع ْنَع ُليِئا َرْسإ اَنَث . َدَمْحأ وُبَأ اَنَث . ُّيِمَضْهَجْلا ٍّيِلَع
ُنْب ُرْصَن اَنَثَّدَح-2183 6664 677ـ ُرِكَتْحُمْلا َو ٌقو ُز ْرَم ُبِلاَجْلا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ
يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق ؛باَّطَخْلا ِنْب َرَمُع ْنَع ِب َّيَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع ً، اَعْدَج ِنْب ِدْي َز

فيعض وهوَ، اعدج نب ديز نب نَلَع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ٌ وُعْلَم .

677. (2153) (6664)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Malını satışa arzeden rızka erer, muhtekir (pahalanması için satmayıp bekleten)de lânete uğrar." 922

خو ُّرَف ْنَع ،ُّيِّكَمْلا نَيْحَي وُبَأ يِنَثَّدَح .ِعِفا َر ُنْب ُمَثْيَهْلا اَنَث .ُّيِفَنَحْلا ِرْكَب وُبَأ اَنَث .□
ِميِكَح ُنْب نَيْحَي اَنَثَّدَح-2188 □6668 □675□

نيِمِلْسُمْلا ىلَع َرَكَتْحا ِنَم :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاَق ؛ِباَّطَخْلا□
ِنْب َرَمُع ْنَع ً اَّفع ِنْب ً اَمْثُع َنل ْوَم دق ،نيعم نب مثيهلاو يكملا نَيْحَي وُبَأ . َ وقثوم ُهُلاَج ِر
و ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِس َ ْف“ا َو ِماَذُجْلا ِب ُ ّاللّ ُهَب َرَض ً اماَعَط

---

918 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/245. 919 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/246. 920 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/246. 921 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/246-247. 922 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/247.

دبع نب ريبكلا دبع همساو ،يفنحلا رْكَب وُبَأ َو .د ُواَد وبأو نيعم ِنْبا هقثو ،عفار نب مثيهلاو
تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا امهركذ.

امهريغو يئاسنلاو د ُواَد وُبَأ هقثو ،ميكح نب نَيْحَي ،ةجام ِنْبا خيشو .َ اخيشلا هب جتحا .
ديجملا،

678. (2155) (6665)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim, buyurdular ki: "Müslümanlara bir gıda maddesinde ihtikarda bulunanı Allah Teâla hazretleri cüzzam ve iflasa mahkum eder."923

*** PARAYLA KUR'ÂN ÖĞRETİMİ**

نَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .َ اَدْعَم ُنْبا ُدِلاَخ اَنَث َدث ِزَي ِنْب ِر ْوَث ْنَع ٍديِعَس ُنْب نَيْحَي اَنَث .ٍلْهَس□
ِيبَأ ُنْب ُلْهَس اَنَثَّدَح-2185 □6666 □678□

يَّلَص ِ ّاللّ ِلوُس َرِل َكِلذ ُت ْرَكَذَف .ً اس ْوَق َّيَلِإ َىدْهأف .َ آ ْرُق ٍلا ُ ًج َر ُتْمَّلَع :َلاَق ؛ٍبْعَك ِنْب
ِّيَبُأ ْنَع ِّيِع َ َكَلا َةَّيِطَع ْنَع ٍمِلْسُم ُنْب

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□ .

نَمْح َّرلا ُدْبَع ةمجرت يِف َ ازيملا يِف يبهذلا هَلاَق برطضم هدانسإ :دئاوزلا يِف.اَهُتْدَد َرَف□
ٍراَن ْنِم ً اس ْوَق َتْذَخأ اَهَتْذَخأ ْ ُ إ :َلاَقَف

لسرم ،بعك نب ِيبَأ نع يعكلا سيق نب ةيطع :ليسارملا يِف ءعلا َلاَقو . ملس نب .

679. (2158) (6666)- Ubey İbnu Ka'b radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adama Kur'ân öğretmiştim. Bana bir yay hediye etti. Bunu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a haber verdim: "Eğer onu alırsan, ateşten bir yay almış olursun" buyurdular. Ben de geri iade ettim." 924

AÇIKLAMA:

Yazı öğretme mukabilinde verilen yayın reddi ile ilgili daha meşhur bir rivayette, hâdisenin kahramanı Übey değil, Ubâdetu'bnu's-Sâmit'dir (1. cilt 450-451. sayfalar). Rivayet esnasında, tashih yapılmış olabileceği gibi, iki ayrı hâdisenin cereyanı da mümkündür.

Kur'ân öğretimi mukabilinde ücret alınıp alınamayacağı bahsini de yine birinci cildin 442-444. sayfalarında tahlil ettik. 925

*** HACCAMIN KAZANCI HELAL Mİ?**

اَنَث . ٌّيِطِسا َوْلا َةَدابُع ُنْبا ُدَّمَحُم اَنَثّدَح َو (ح) .د ُواَد وُبَأ اَنَث . ٌّيِف َرْيَّصلا ِصْفَخ وُبَأ ٍّيِلَع ُنْب و ُرْمَع اَنَثَّدَح-2163 □6667 □655□

يِن َرَمأ َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َمَجَتْحا :َلاَق ٍّيِلَع ْنَع ٍدْيَمُح يِبَأ ْنَع ،نَلْع'ا ِدْبَع ْنَع ،ُءاَق ْر َو اَنَث :َاَق . ً و ُراَه ُنْب ُدي ِزَي دمحأ هفعضو َ، اطقلاو يدهم ِنْبا هكرت دق رماع نب ىلع'ا دبع ،يلع ثيدح هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ُه َرْجأ اَماَّجَحْلا ُتْيَطْعأَف.

امهريغو نيعم ِنْبا و .

680. (2163) (6667)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hacamat oldu ve bana emretti, ben de hacamat yapan zatın ücretini ödedim." 926

دْبَع ِنْب ِرْكَب يِبَأ ْنَع ،ِّي ِرْه ُّزلا ِنَع ُّيِعا َز ْو'ا يِنَثَّدَح .َة َزْمَح ُنْب َيْحَي اَنَث .ٍراّمَع ُنْب□ ُماَشِه اَنَثَّدَح-2168 □6665 □651□

بْسَك ْنَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َىَهَن :َلاَق ؛و ٍرْمَع ِنْب َةَبْقُع ٍدوُعْسَم يِبَأ ْنَع□ ِماَشِه ِنْب ِث َراَحْلا ِنْب ِنَمْح َّرلا

يراخبلا طرش نَلَع تاقث ُهُلاَج ِر و .حيحص دوعسم يِبَأ ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف.ِماَّجَحْلا .

681. (2165) (6668)- Ukbe İbnu Amr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hacamat edenin (bu işten) kazancını yasakladı." 927

AÇIKLAMA:

Hacamat yapanın ücret alması meselesi ihtilaflıdır, bir kısım hadislere göre helal, bir kısmına göre değil. Rivayetlerdeki farklılığa göre, alimler de ihtilaf etmiştir. Ancak cumhûra yani ûlemanın çoğunluğuna göre bu, ne

923 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/247. 924 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/248. 925 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/248. 926 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/248. 927 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/249. hür ne köle kimseye haram değildir. Bazı hadislerdeki yasak hükmü, tenzihen kerahete hamledilmiştir. Maksad adî kazançlara değil, daha şerefli, âli kazançlara teşviktir.928

*** ALIŞ-VERİŞTE MUHAYYERLİK**

نْب َد ُواَد ْنَع ٍدَّمَحُم ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث . ٍدَّمَحُم ُنْب ُ ا َو ْرَم اَنَث . ُّيِقَشِّمِدلا ِديِل َوْلا□
ُنْب ُسأَّبَعْلا اَنَثَّدَح- 2158 □ 6668 □652□

يِف.ٍضا َرَت ْنَع ُعْيَبْلا اَمَّنِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :ُلوُقَي َّي ِرْدُخْلا
ِديِعَس اَبأ ُتْعِمَس :َلاَق ؛ِهيِبأ ْنَع ،ِّيِنَدَمْلا ٍحِلاَص

حيحص يِف َ ابح ِنْبا هاور َ وقثوم ُهُلاَج ِر و ،حيحص هدانسأ :دئاوزلا .

682. (2185) (6669)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Satış her iki tarafın rızasıyla olur." 929

*** MEVCUT OLMAYAN ŞEY SATILAMAZ**

اَّمَل :َلاَق ؛ٍديِسأ ِنْب ِباَّتَع ْنَع ٍءاَطَع ْنَع ٍثْيَل ْنَع ،ِلْيَضُفْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ُ اَمْثُع
اَنَثَّدَح-2158 □6675 □653□

فيعض ،ميلس يِبَأ نب ثيل هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ْنَمْضُي ْمَلاَم ِّفِش ْنَع ُهاَهَن ،َةَّكَم َىلِإ
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر ُهَثَعَب

اباتع كردي مل حابر يِبَأ نبا وه ءاطعو .سلدمو .

683. (2189) (6670)- Attâb İbnu Esîd radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onu Mekke'ye gönderdiği zaman kendisini, satın alıp da henüz teslim alınmamış bir malın kârından men etmiştir." 930

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, kişinin, satın aldığı bir malı, henüz kabzetmezden yani tasarrufu altına almazdan, tam olarak teslim almazdan önce, satıp kâr etmeyi yasaklamış olmaktadır. Malın satılabilmesi için kabzedilmiş olması gerekmektedir. Bu, caiz olan selemden ayrı bir satış çeşididir. Selemin ne olduğu geniş olarak açıklandı. 931

*** AKİBETİ MEÇHUL SATIŞ YASAK**

نَع ،ةَبْت ُع ُنْب ُبوُّيأ اَنَث . ٍرماَع ُنْب ُد َوْس ّ‘ا اَنَث : َاَق . -2188 □6671 □654 ٌّي□ ِرَبْنَعْلا ِميِظَعْلا ِدْبَع ُنْب ُساَّبَعْلا َو ٍبْي َرُك وُبَأ اَنَّثَدحـ

هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِر َرَغْلا ِعْيَب ْنَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َىهَن : َلاَق ؛ ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ٍءاَطَع ْنَع ،ٍريِثَك ِنْب َيْحَي

فيعض ،ةبتع نب بويأ .

684. (2195) (6671)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Bey'-i garar'dan (yani tahakkuk edip etmeyeceği bilinmeyen akıbeti meçhul satılan) men etti." 932

AÇIKLAMA:

Garar Arapça'da aldatma mânasına gelir. Burada zahiren müşteriye parlak da gelse sonucu belli olmayan satıştır. Şafiî hazretleri bu çeşit satışa denizdeki balığı, havadaki kuşu, efendisinden kaçıp nereye gittiği bilinmeyen köleyi satmayı örnek verir. 933

*** PİYASAYA NARH KONAMAZ**

غ : َلاَق ؛ٍديِعَس يِبَأ ْنَع َة َرْضَن يِبأ ْنَع ،ةَداَتَف ْنَع ٌديِعَس اَنَث . َىلْع ّ‘ا ُدْبَع اَنَث . ٍداَي ِز□□□ ِ َىلَص !َىلَّلاَق : ّنإِ ٌ‘ر ْجُو أ ٌ ُأْفاَر ِقَكُمْ و َ ً يطَلْبُنَبِ. 658□ 6672□ 2251-اَنَثَّدَح ُمحَمَّدُ بْنُ

ّلّ َلوُس َر اَي َتْم َّوَق ْوَل :اوُلاَقَف . َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلّ ِلوُس َر ِدْهَع َلَع ُرْعِّسلا لبق
هنع بور ّيماشلا بلع‘ا دبع نكل ةرخأب طلتخا ،ةبورع يِبأ نب ِديِعَس هدانسإ يِف :دئاوزلا
يِف. ُهُتَمَلَظ ٍةَمِلْظَمِب ْم ُكْنِم ٌدَحأ ُلاَج ِر يقابو .أطخأ امبرو تاقثلا يِف ؛ ابح ِنْبا َلاَق و
.طتخلا ومُحَمَّد نب دايز َلاَق يبهذلا: بور هل يراخبلا انورقم هريغب.

. ا“ دانس تاقث

928 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/249. 929 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/249. 930 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/249. 931 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/249. 932 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/250. 933 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/250.

685. (2201) (6672)- Ebu Saîd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında fiyatlar artmıştı. Halk müracaat ederek: "Ey Allah'ın Resûlü fiyatları siz düzenleseniz!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Ben, sizden kimsenin kendisine yaptığım bir zulmü talep etmez olduğu halde aranızdan ayrılmayı diliyorum."934

AÇIKLAMA:

Böylece Resûlullah, piyasada fiyatlara müdahaleyi "zulüm yapmak" olarak tavsif etmiş bulunmaktadır. Piyasa, fiyatını kendi kendine ayarlamalıdır. Fiyat tesbiti meselesi daha önce geçti. 935

*** ALIŞ-VERİŞTE MÜSAMAHA**

نْب ِءاَطَع ْنَع ٍدْيَبُع َنْب َسُنوُي ْنَع ،ةَّيَلُع ُنْب ُلِيعاَمْسأ اَنَث . -2252 □6673 □656 ٍرْكَب□
وُبَأ ٌي ِخْلَبْلا ٍَابأ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَحـ

يِف. ًاي ِرَتْشُم َو ًاعِئاَب ، ًهَس َ اَك ًج َر َةَّنَجْلا ُ ّاللّ َلَخْدأ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلّ ُلوُس
َر َلاَق : ًاَّفَع ِنْب ُ اَمْثُع َلاَق : َلاَق ؛ُخو ُّرَف

للعلا يِف ينيدملا نب نَلَع هلاَق .َ افع نب ً اَمْثُع قلي مل خورف نب ءاطع َ ‘ .عطقنم هنأ إ .
دئاوزلا: ر ِ ُهُلاَج هدانسإ تاقث،

686. (2202) (6673)- Osman İbnu Affân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Gerek satıcı ve gerekse alıcı iken kolaylık gösteren kimseyi Allah cennete koydu." 936

AÇIKLAMA:

Hadis, hayatında birkaç kere değil, daima kolaylık ve anlayışı prensip edinen kimseyi kastetmektedir. Alıcı olarak kolaylık, parasını peşin vermek, borcunu vadesinde tam olarak ödemektir. Satıcı olarak kolaylık, malın ayıbını gizlememek, doğruyu söylemek, borçlusuna mühlet tanımak, talebini nezaketle yapmaktır. 937

*** PAZARLIK**

مُأ َةَلْيَق ْنَع ،ٍمْيَثُخ ِنْبا َ اَمْثُع ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ْنَع ،ٍبيِبَش ُنْب ىلْعَي اَنَث .ٍبِساَك ُنْب ِدْيَمُح ُنْب□□
□ 657□ 6674□ 2254-اَنَثَّدَح يِعَقْوُبُ

عيِبأ ُةأ َرْما يِّنإ ! ِّلّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف .ة َو ْرَملا َدْنِع ِه ِرَم ُع ِضْعَب يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□
ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْيَتأَ : ْتَلاَق ؛ٍراَمْنأ يِنَب

ءْيَّشلا َعيِبأ ُ أ ُتْد َرأ اَذإ َو . ُدي ِرُأ يِذَّلا َغُلْبأ ىَّتَح ُتْد ِز ّمُث ُتْد ِز َّمُث . ُدي ِرُأ اَّمِم َّلَقأ□
ِهِب ُتْمُس َءْيَّشلا َعاَتْبأ ُ أ ُتْد َرأ اَذإَف .ي ِرَتْشأ َو

ُتْد َرأ اَذإ ! ُةَلْيَق اَي َيِلَعْفَت َ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف . ُدي ِرُأ يِذَّلا َغُلْبأ□
ىَّتَح ُتْعَض َو ّمُث . ُدي ِرُأ يِذَّلا َنِم ُرَثْكأ ِهِب ُتْمُس ِتْيَطْعأ . َنيِدي ِرُت يِذَّلا ِهِب يِماَتْساَف
ًائْيَش يِعيِبَت ُ أ ِتْد َرأ اَذإ َلاَقَف . ِتْعِنُم ْوأ ِتيِطْعأ . َنيِدي ِرُت يِذَّلا ِهِب يِماَتْساَف ًائْيَش يِعاَبْت
ُ أ

ةليق : فشاكلا يِف يبهذلا لاَقو .رظن ِهيِف ،ةليق نع ميثخ ِنْبا :فارط'ا يِف يزملا َلاَق
عاطقنا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِتْعَنَم ْوأ.

سرم ميثخ نب َ اَمْثُع نب ّاللّ ُد ْبَع اهنع ىور َ: امور مأ .

687. (2204) (6674)- Kayle Ümmü Benî Emmâr radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yaptığı umrelerden birinde kendisine Merve'de yaklaştım ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben alıp satan bir kadınım. Bir şeyi satın almak istediğim zaman arzuladığımdan daha yüksek bir fiyat teklif ediyorum. Sonra yavaş yavaş artırarak arzuladığım fiyata geliyorum. Bir şeyi satacağım zaman da, önce, almayı arzuladığım fiyattan daha yüksek bir fiyat teklif ediyor, sonra yavaş yavaş inerek arzuladığım fiyata geliyorum, (böyle yapmama ne dersin?)" dedim. Şu cevabı verdi: "Ey Kayle, böyle yapma. Bir şey satın almak istedin mi, düşündüğün fiyatı söyle, sana verilsin veya verilmesin."

Aleyhissalâtu vesselâm sonra şunu söylediler: "Bir malı satmak istediğin zaman da versen de vermesen de (yüksek fiyat değil) satmak istediğin fiyatı söyle." 938

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kadınların ticaret yapabileceğine delildir. Alimler kadının mütesettire ve fitneye sebep olmayacak yaşta olması şartını zikrederler.

2- Ticaret sırasında aldatıcı fiyat teklifi yapılmamalıdır. Bu durum alış-verişte güven ve itimadı sarsar, gerçek fiyat söylenmelidir. 939

---

934 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/250. 935 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/250-251. 936 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/251. 937 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/251. 938 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/252. 939 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/252.

نَع ٍبيبَح ُنْب ُعيِب َّرلا اَنأَبْنأ َنسوُم ُنْب ِ اللّ ِدْيَبُع اَنَث :اَق .ٍلْهَس يِبَأ ُنْب ُلْهَس َو ٍدَّمَحُم□
ُنْب ُّيِلَع اَنَثَّدَح-2256 □6678 □655□

حْبَذ ْنَع َو .ِسْمَّشلا ِعوُلُط َلْبَق ِم ْوَّسلا ِنَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللّ يَّلَص ِ للّ ُلو ُس َر َىهَن :َلاَق□
ٍّيِلَع ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِكِلَمْلا ِدْبَع ِنْب ِلَف ْوَن

بيبح نب عيبرلاو كلملا دبع نب لفون هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٍّرَّدلا ِتاوَذ .

688. (2206) (6675)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm güneş doğmazdan önce alış-veriş pazarlığı yapmaktan ve süt vermekte olan hayvanları kesmekten men etti." 940

AÇIKLAMA:

Fecirden güneş doğuncaya kadar ki zaman ibadet, zikir ve dua zamanıdır, dünyevi işler için heder edilmemelidir. Resûlullah bu sebeple o zamanda alım-satımla meşguliyeti yasaklamıştır. Sütü sağılan hayvanın kesilme yasağı da açıktır: Süt gibi beslenme değeri fazla olan bir gelir, kesilmiş olacaktır. Ancak bu bir haram ifade etmez. Hiçbir alim de buna hükmetmemiştir. Ciddî bir ihtiyaç halinde kesilebilir.941

*** AŞILANMIŞ HURMA MALI OLAN KÖLE SATILMIŞSA**

يِنَثَّدَح .َةَبْقُع نب َىسوُم ْنَع ً اَميَلُس ُنْب ُلْيَضُفْلا اَنَث .ِسِّلَغُمْلا وُبَأ ُّي ِرْيَمُّنلا ٍدِلاَخ ُنْب ِهِّب َر
ُدْبَع اَنَثَّدَح-2213 □6676 □658□

أ إ .اَه َرَّبأ ْنَمِل ِلْخَّنلا ِرَمَثِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ اللّ يَّلَص ِ للّ ُلوُس َر َىضَق :َلاَق ٍتِماَّصلا ِنْب □ □□

َةَدابُع ْنَع ِديِل َوْلا ِنْب َيْحَي ُنْب ُقاَحْسإ مل اضيأو ديلولا نب َيْحَي نب قاحسإ هدانسإ يِف دئاوزلا يِف. ُءاَتْبُمْلا َط ِرَتْشَي ْ أ َّا ،ُهَعاَب ْنَمِل ِكوُلْمَمْلا َلاَم َّ أ َو . ُءاَتْبُمْلا َط ِرَتْشَي:

هريغو يراخبلا هَلاَق .تماصلا نب ةدابع كردي .

689. (2213) (6676)- Ubâde İbnu's-Samit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, müşteri (kendisine ait olmasını) şart. koşmamış ise, (satılan) hurma ağaçlarının (başında bulunan) meyvesinin, ağaçları aşılayanın hakkı olduğuna ve keza, müşteri, (kölenin malının kendisine ait olmasını) şart kılmadığı taktirde, kölenin malının satıcıya ait olduğuna hükmetti." 942

*** TERAZİYI AĞIR TUTUN**

لاَق ِ؛ َّاللّ ِدْبَع ِنْبا ِرِباَج ْنَع . ٍراَنِد ِنْب ِب ِراَحُم ْنَع ُةَبْعُش اَنَث . ِدَمَّصلا ُدْبَع اَنَث .َيْحَي□ : ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2222 □6677 □685□

يراخبلا طرش نَلَع ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.اوُح ِج ْرأَف ْمُتْن َز َو اَذِإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ . َّاللّ يَّلَص ِ َّللّ ُلوُس َر َلاَق

690. (2222) (6677)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Tarttığınız zaman tartınızı ağır yapın." 943

دِقا َو ِنْب ِنْيَسُحْلا ُنْب ُّيَلَع اَنَث َاَق . ٍديِلْي َوُخ ِنْب ِلِيقَع ُنْب ُدَّمَحُم َو ،َمَكَحْلا ِنْب ِرْشِب□ . ُنْب ُنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَثَّدَح-2223 □6675 □681□

ن ِم اوُناَك َةَنيِدَمْلا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّاللّ يَّلَص ُّيِبَّنلا َمِدَق اَّمَل : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ُهَثَّدَح َةَم□ ِرْكِع َّ َأ ؛ُّيِوْحَّنلا ُدي ِزَي ِينَثَّدَح .ِيبَأ ِينَثَّدَح ليقع نب دَّمَحُم َ ' .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف. َكِلذ َدْعَب َلْيَكْلا اوُنَسْحأَف (َنيِفِّفَطُمْلِل ٌلْي َو) ُهَناَحْبُس ُ َّاللّ َل َزْنأَف . ًيْك ِساَّنلا ِثَبْخأ

تاقث دانس“ا لاَج ِر يقابو .امهيف فلتخم نيسحلا نب يلعو .

691. (2223) (6678)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Medine ye geldiği vakit, halk ölçü-tartı işinde insanların en kötüsü idi. Bunun üzerine Allah Teâla hazretleri Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline" diye başlayan sureyi indirdi. Bundan sonra ölçü ve tartıyı güzel yaptılar." 944

*** ALDATMA HARAMDIR**

د ُوا َد يِبَأ ْنَع .َقاَحْسإ يِبَأ ْنَع ;َقاَحْسإ يِبَأ ُنْب ُسُنوُي اَنَث .ٍمْيَعُن وُبَأ اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-2228 □6678 □682□

لاَقَف .ِهيِف ُهَدَي َلَخْدَأَف .ٍءاَعِو يِف ٌماَعَط ُهَدْنَع ٍلُج َر ِتاَبَن ِجب َّرَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل□ :
يَّلَص ِ ّلل َلوُس َر ُتْيَأ َر :َلاَق ;ِءا َرْمَحْلا يِبَأ ْنَع و .نيكورتملا ءافعضلا دحأ ،بمع'ا يراحلا نب
عيفُن وهو .د ُوَاد و ُبَأ هدنس يِف :دئاوزلا يِف.اَّنِم َسْيَلَف اَنَّشَغ ْنَم .َتْشَشَغ َكَّلَعَل

940 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/252. 941 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/252. 942 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/253. 943 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/253. 944 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/254.

عضولا َنِإ نيعم ِنْبا هبسنو .هنع ةياورلا كرت َنَع اوعمجاو .مهضعب هبّذكو ،هفعض َنَع.
اوقفتا ءارمحلا وُبَأ :رمع ِنْبا َلاَق

مدقت دهاش نتملل ،معن .

692. (2225) (6679)- Ebu'l-Hamid radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı, yanında bir kap içinde bir miktar zahire satan bir adamın yakınlarından geçtiğini gördüm. Mübarek elini kabın içine sokup (kontrol ettikten sonra) adama: "Sen hile yapmışa benziyorsun. Bize hile yapan bizden değildir" buyurdu." 945

*** KABZEDİLMEYEN YİYECEK SATILAMAZ**

لّ ُلوُس َر ىَهَن َلاَق ;ٍرِباَج ْنَع ِرْيَب ُّزلا يِبَأ ْنَع ،ٍنْيَل يِبَأ ِنْب ِنَع ٌعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب□ □
□683□ 6655□ 2225-اَنَثَّدَح ُّيِلَع

نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ي ِرَتْشُمْلا ُعاَص َو ِعِئاَبْلا ُعاَص .ِ اَعاَّصلا ِهيِف َي
ِرْجَي ىَّتَح ِماَعَّطلا ِعْي َب ْنَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالل يَّلَص

فيعض وهو ،يراصن' ا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع وُبَأ ،ىلْيل يِبَأ نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع .

693. (2228) (6680)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, biri satıcının biri de alıcının ölçekleri olmak üzere iki ölçekten geçmedikçe bir zahireyi satmayı yasakladı." 946

AÇIKLAMA:

Hadis, götürü pazarlık usulü üzere değil de, ölçek usulü ile alım-satımları tanzim etmektedir. Yani, bir ölçekle belli bir miktar satın alındığı taktirde, bu teslim işi ölçülerek yapılmalıdır. Bu suretle teslim alınmadıkça, o mal tekrar satılamaz. Bu suretle ölçülerek satın alınan mal, satılmak istense, tekrar ölçerek satılmalıdır, eski ölçümüne itibar edilmemelidir. Ama, satın alan götürü ile satarsa ölçmeye gerek yoktur. Buna rağmen: "Ölçü ile satın alınan, götürü satılamaz" diyen alim de olmuştur. Bu görüş zayıftır. 947

* YİYECEKLERİN TARTILMASI BEREKET GETİRİR

نْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ٌّيِبَصْحَيْلا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث.ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-2231 6651 684

هيِف ْمُكَل ْكَراَبُي ْمُكَماَعَط اوُليِك :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْعِمَس . َلاَق ٌّيِن ِزاَمْلا ٍرْسُب :

694. (2231) (6681)- Abdullah İbnu Büsr el-Mâzinî ve Ebu Eyyub radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Zahirenizi ölçünüz ki, sizin için bereketlensin" buyurdular." 948

* ÇARŞILAR

بِنَثَّدَح .ٍمْيَلُس ُنْب ُ اوَّفَص يِنَثَّدَح .ٍديِعَس ِنْب َميِها َرْبِإ ُنْب ُقاَحْسِإ اَنَث .ُّيِما َز ِحْلا ِرِذْنُمْلا ُنْب ُميِها َرْب ِإ اَنَثَّدَح-2233 6652 688ـ ُهَثَّدَح َرِذْنُمْلا ُهاَبَأ َّ َأ اَمُهَثَّدَح ٌّيِدِعاَّسلا ٍدْيَسُأ يِب َأ ِنْبا ِرِذْنُمْلا َنْب َرْيَب ُّزلا َّ َأ ؛ُدا َّرَبْلا ِنَسَحْلا يِبَأ ُنْب ُنَسَحْلا اَنأَبْنأ .ٌّيِلَع َو ٌدَّمَحُم

مُك َل اَذَه َسْيَل :َلاَقَف ،ِهْيَلِإ َرَظَنَف .ِطيِبَّنلا ِقوُس َىلِإ َبَهَذ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ َأ ؛ُهَثَّدَح ٍدْيَسُأ اَبَا َّ َأ ؛ِدْيَسُأ يِبَأ ْنَع َ َف .ْمُكُقوُس اَذه :َلاَق َّمُث ِهيف َفاَطَف ِقوُّسلا اَذه َىلِإ َعَج َر َّمُث ٍقوُسِب ْمُكَل اَذَه َسْيَل :َلاَقَف ِهْيَلِإ َرَظَنَف .ٍقوُس َىلِإ َبَهَذ َّمُث ٍقوُسِب

امهخيشو يلع نب دَّمَحُم و ،ميهاربإ نب قاحسإ مهو .فاعض هدانسإ ةاور :دئاوزلا يِف.ٌجا َرخ ِهْيَلَع َّنَب َرْضي َ َو َّنَصَقْتُني

يدعاسلا ديبأ يِبَأ نب رذنملا نب ريبزلا .

695. (2233) (6682)- Ebu Üseyd es-Sâ'idi radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Nebit çarşısına gidip ona baktılar ve: "Burası sizi münâsip bir çarşı değildir" buyurdular. Sonra bir başka çarşıya gidip baktılar Yine: "Burası da size uygun bir çarşı değil" buyurdular. Sonra şu çarşıya döndü, içini dolaşıp (tedkik buyurdular) ve: "İşte sizin çarşınız burasıdır! Sakın burası daraltılmasın ve burada (satış ve alış) yapanlardan vergi alınmasın" buyurdular." 949

يِبَأ ْنَع ،ُّيِلْيَقُعْلا ُ ْوَع اَنَث . . . -2234 □ 6653ٍ وُمْيَم ُنْب ُسْيَبُع اَنَث يِبَأ اَنَث ُّيِقو ُرْعَلا
ِّرِمَتْسُمْلا ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح ـ 686□

اَمي“ا ِةَيا َرِباَدَغ ،ِحْبُّصلا ِةَ َص ىلاِإ اَدغ ْنَم ُلوُقَي ،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالَّل يَّلَص ِ ّلَّل َلوُس □□ .
َر ُتْعِمَس :َلاَق ؛ً اَمْلَس ْنَع ِّيِدْهَّنلا ً اَمْثُع

هفيعضت نَلَع قفتمَ، وميم نب سيع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. َسيِلْبِإ ِةَيا َرِباَدَغ ِقوُّسلا ىلاِإ .
اَدَغ ْنَم َو

---

945 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/254. 946 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/254. 947 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/254-255. 948 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/255. 949 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/255-256.

696. (2234) (6683)- Selmân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Kim sabah namazına giderse, imân bayrağıyla gitmiş olur. Kim de çarşıya giderse o da iblis bayrağıyla gitmiş olur" buyurdular. 950

* ERKENDE BEREKET

يِبَأ ِنْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع ُّيِنَدَمْلا ٍوُمْيَم ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . -2237 □6654 يِباَمْثُعْلا ً اَمْثُع ُنْب
ُدَّمَحُم ُ ا َو ْر َم وُبَأ اَنَثَّدَح ـ687□

م ْوَي اَه ِروُكُب يِف يِتَّمُ‘ ْك ِراَب َّمُه َّللا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالَّل يَّلَص ِ ّلَّل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ةَ□
َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِج َرْع‘ا ِنَع ِهيِبَأ ِنَع ،داَن ِّزلا

فيعض هنود نمف ،ِنَمْح َّرلا ُدْبَع :دئاوزلا يِف. ِسيِمَخْلا .

697. (2237) (6684)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Allahım, ümmetim için perşembe gününü ilk vaktin(de yapılan iş)i mübarek kıl" diye dua ettiler.951

دْبَع نَع ِنْيَسُحْلا ِنْب ِّيِلَع ِنْب ِدَّمَحُم ِنْب َرَفْعَج ُنْب ُقاَحْسإِ اَنَث .ٍبِساَك ِنْب ِدْيَمُح ُنْب ُبوُقْعَي□
اَنَثَّدَح-2235 □6658 □685□

يِف يِتَّم ُ ْك ِراَب َّمُهَّللأ» :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َّ َأ ؛رَمُع ِنْبا ِنَع ٍعِفاَن ْنَع ِّيِناَعْدَجْلا
ٍرْكَب يِبَأ ِنْب ِنَمْح َّرلا

نَمْح َّرلا ُدْبَع فعضل فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف.«اَه ِروُكُب□ .

698. (2238) (6685)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle dua buyurdular: "Allahım, ümmetime, günün ilk vakitlerin(de yaptıkları iş)i bereketlendir." 952

AÇIKLAMA:

Resûlullah, bir devlet reisi olması haysiyetiyle içtimâî hayatı ilgilendiren her şeyle alâkadar olmuş, şekil ve yön vermiştir. Bu cümleden olarak, yukarıdaki hadislerde çarşı-pazarla da meşgul olduğunu görmekteyiz. Belâzurî ve Şemhudi'de gelen bir kısım rivayetler, Medine'de pazar yeri olmadığını, böyle bir yer te'sis etmeyi düşününce, önce Benî Kaynuka çarşısına gelip tetkik ettiğini, sonra Medine'deki hal-i hazır çarşının yerine gelerek, oraya ayağı ile vurup: "Burası sizin pazar yeriniz. Burası daraltılamaz, buradaki alış-verişinizden dolayı sizden vergi alınmayacaktır da" dediğini gösterir. O zamana kadar ihtiyaçlar hep Benî Kaynuka çarşısından giderilmekteydi. Medine çarşısı kurulduktan sonra Resûlullah sık sık buraya uğrayıp teftişte bulunmuştur. Bir defasında buğday yığınına elini daldırmış, içerisini rutubetli bulunca "bizi aldatan bizden değildir" diyerek satıcıyı paylamıştır. Bir başka teftişte, hurma satıcılarından birinin çadır kurduğunu görmüş ve derhal kaldırtmıştır. Çarşıya Râşid halifeler de gerekli ilgiyi göstermişler, teftişlerini eksik etmemişlerdir. Mesela Hz. Ömer, gayr-ı nizamî olarak yapılan bir binayı yıktırmış, gelişi-güzel bırakılmış bir demirci körüğünü, parçalayıncaya kadar tekmelemiştir. Hatta Şifa Bintu Abdillah isminde okuma-yazma bilen bir kadını, çarşıya muhtesibe tayin etmiştir.

Müteakip hadisler, çarşı-pazarın erken açılmasına teşvik buyurmaktadır.953

*** SÜTÜ MEMEDE BIRAKILAN HAYVANIN SATIŞI**

اَنَث .ُّيِفَنَحِلا ٍديِعَس ُنْب ُةَقَدَص اَنَث .ٍداَي ِز ُنْب ِد ِحا َوْلا ُدْبَع اَنَث . -2245 □6656
اَنَثَّدَحـ ُدَّمَحُم ِنْب ِدْبَع ِكِلَمْلا ِنْب يِبَأ ِنْب َّشلا َوَّرا ِب 688□

وُهَف ًةَلَّفَحُم َعاَب ْنَم ! ُساَّنلا اَهُّيأ اَي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛□
َرَمُع ُنْب ِّاللّ ُدْبَع اَنَث .ُّيِمْيَّتلا ِرْيَمُع ُنْب ُعْيَمُج هدانسإ يفو :حتفلا يِف َلاَق و .د ُواَد وُبَأ
هجرخأ دق.ًاحْمَق اَهِنَبَل َلْثِم .«َلاَق وأ» اَهِنَبَل ْيَلْثِم اَهَعَم َّد َر اَهَّد َر ْ إف .ٍماَيأ َةَثَث ِراَي
ِبَلاِخْ

قافثاب رهاظلا كورتم هنإ : ةمادق ِنْبا َلاَق دقو َلاَق .فيعض .

699. (2240) (6686)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey insanlar! Muhaffele, yani müşteriyi aldatmak için sütü sağılmayıp memesinde kalan bir hayvanı satın alan kimse üç gün muhayyerdir. (Hayvanı bu esnada geri verebilir.) Eğer geri verecek olursa, hayvanla birlikte, sağdığı sütün iki mislini -veya sağılan sütünün (kıymetinin) bir mislini buğday olarak demişti- geri versin."954

950 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/256. 951 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/256. 952 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/256. 953 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/257. 954 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/257-258.

دْبَع ْنَع ِقو ُرْسَم ْنَع َنَحُّضلا يِبَأ ْنَع ِرباَج ْنَع ُّيِدوُعْسَمْلا اَنَث. ٌعيِك َو اَنَث َليِعاَمْسِإ ُنْب ُدَّمَحُم□
اَنَثَّدَح-2241 □6657 □755□

ت َّ َّفَحُمْلا ُعْيَب : َلاَق ،اَنَثَّدَح ُهَّنأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِمِساَقْلا يِب َأ ِقوِدْصَمْلا ِقِدأَّصلا□
ىلَع ُدَهْشأ : َلاَق ُهَّنأ ٍ؛دوُعْسَم ِنْب ِ ّاللّ

مهتم وهو ُ؛يفعجلا ِرِباَج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ٍمِلْسُمِل ُةَب َّخَلا ُّل ِحَت َ َو . ٌةَب َّخ .

700. (2241) (6687)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Doğru söyleyen ve doğruluğu (mucizelerle) tasdik edilen Ebu'l-Kâsım aleyhissalâtu vesselâm üzerine şehadet ederim ki, O bize şöyle buyurdular: "Muhalleb (sütü memede hapsedilmiş) hayvanları satmak aldatmacadır ve aldatma işi hiçbir mü'mine helal olmaz."955

*** KÖLENİN MUHAYYERLİĞİ**

اللّ َءاَش ْ إ ِنَسَحْلا ِنَع َةَداَتَق ْنَع ِديِعَس ْنَع ُ اَمْيَلُس ُنْب َةَدْبَع اَنَث . ٍرْيَمُن ِنْب ِ ّاللّ ُدْبَع□ □
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2244 □6655 □751□

ةرمس ثيدح هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ٍماَّيأ ُةَث َ َث ِقيِق َّرلا ُةَدْهُع : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□
يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ٍ؛بُدْنُج ِنْب َة َرُمَس ْنَع ِهيِف ةرمس نم نسحلا عامسو .لبق هنع
ىور َ اميلس نب ةدبعو .ةرخأب طلتخا ةبورع يِبَأ نب ِديِعَس َ أ إ .تاقث هدانسإ لاجر

لاقم .

701. (2244) (6688)- Semüre İbnu Cündüb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Satılan) kölenin uhdesi (yani alıcısının muhayyerliği veya satıcısının zimmetinde olduğu müddet) üç gündür."956

*** MALIN KUSURU SÖYLENİR**

نْب ٍ اَمْيَلُس َو ٍلُوُحْكَم ْنَع َنْيَحي ِنْب َةَيِواَعُم ِنْع ِديِل َوْلا ُنْب ُةَّيِقَب اَنَث .ِكاَّحَّضلا ُنْب ِباَه□
َولا ُدْبَع اَنَثَّدَح-2247 □6658 □752□

□ ِ مَل َو ِ ّاللّ ِتْقَم يِف ْل َزَي ْمَل ُهْنِّيَب ُي ْمَل ًابْيَع َعاَب ْنَم :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ
ّللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاَق ؛ِعَقْس‘ا ِنْب َةَلِثا َو ْنَع َنسوُم

فيعض هخيشو سلدم وهو ديلولا نب ةيقب هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ُهُنَعْلَت ُةَكِئ ًَمْلا َل .
َزَت

702. (2247) (6689)- Vâsile İbnu'l-Eska' radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bir şeyi ayıbını açıklamadan satarsa daima Allah'ın gadabına ve meleklerin lânetine maruz kalır." 957

*** ESİR AİLE EFRADI BİRBİRİNDEN AYRILMAZ**

دْبَع ِنْب ِمِساَقْلا ِنَع ٍرِباَج ْنَع ُ اَيْفُس اَنَث .ٌعيِك َو اَنَث :َاَق . -2245 □6685 □753□
َليِعاَمْسِإ ُنْب ُدَّمَحُم َو ٍدَّمَحُم ُنْب ُّيِلَع اَنَثَّدَحـ

اعي ِمَج ِتْيَبْلا َلْهأ يَطْعأ ِنْبَّسلاِب َيِتُأ اَذِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َ اَك :َلاَق ؛ِدوُعْسَم□ .
ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِنَمْح َّرلا

يفعجلا ٍرِباَج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ْمُهَنْيَب َق ِّرَفُي ُ أ َةَيِها َرَك .

703. (2248) (6690)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a esirler getirildiği zaman, aile efradını birbirinden ayırmak istemediği için hepsini bir kişiye verirdi." 958

AÇIKLAMA:

Hidane ile ilgili bahiste geçtiği üzere, Resûlullah anne şefkat ve çocukların terbiyesi gibi mülahazalarla, çocuğu anneden hatta kardeşi kardeşten, satış vs. sebeplerle ayırmayı yasaklamıştır. 959

* SAYICA FAZLA HAYVANIN PEŞİN MÜBADELESİ

دْبَع اَنَث . رَمُع نُبا ُصْفَخ رَمُع وُبأ اَنَثَّدَح َو ح . َة َو ْرُع نُب نُيَسُحْلا اَنَث . ُّيِمَضْهَجْلا ٍّيِلَع□
نُب ُرْصَن اَنَثَّدَح-2272 □6681 □754□

سُؤ ْرأ ِةَعْب َسِب َةَّيِفَص ىرَتْشا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َّ أ ؛ٍسَنأ ْنَع ِتِباَث ْنَع َةَمَلس□ .
نُب ُدامَّح اَنَث : َاَق . ٍّيِدْهَم ُنْب ِنَمْح َّرلا

وقثوم ُهُلاَج ِر و حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِّيِبْلَكْلا َةَيْحِد ْنِم : ِنَمْح َّرلا ُدْبَع َلاَق □ .

---

955 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/258. 956 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/258. 957 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/259. 958 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/259. 959 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/259.

704. (2272) (6691)- Hz. Enes radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, mü'minlerin annesi Safiyye radıyallahu anhâ'yı yedi baş (cariye-köle) ile satın aldı." 960

* FAİZ

نَع َةَمَلس ِنْب ِدامَّح ْنَع َسوُم ُنْب ُنَسَحْلا اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبأ اَنَثَّدَح-2273□
□6682 □758□

مُهنوُطُب ٍم ْوَق ىلَع يِب َي ِرْسُأ َةَلْيَل ُتْيَتأ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق ؛َة َرْي□
َرُه يِبَأ ْنَع ِتْلَّصلا يِبَأ ْنَع ٍدْي َز ِنْب ِّيِلَع

هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَب ِّرلا ُةَلَكأ ِء ُّؤه : َلاَق ؟ُليِئارْب ِج اَي ِء ُّؤه ْنَم : ُتْلُقَف . ْمِهنوُطُب
ِج ِراَخ ْنِم ى َرُت ُتاَّيَحْلا اَهيِف ِتوُيُبْلاَك

فيعض َ اعدج نب ديز نب يلع .

705. (2273) (6692)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Miraç gecesi, bir kavme uğradım ki, karınları evler gibi iri idi. Bu karınların içi yılanlarla dolu idi ve yılanlar dışardan gözüküyorlardı. Ben: "Ey Cibril bunlar kimlerdir?"diye sordum. "Bunlar fâiz yiyenler!" dedi.." 961

؛ةَرْي َر ُه يِبَأ ْنَع ي ِرُبْقَمْلا ٍديِعَس ْنَع ٍرَشْعَم يِبَأ ْنَع َسي ِرْدإِ ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍديِعَس ُنْب ِ
ّاللّ ُدْبَع اَنَثَّدَح-2274 □6683 □756□

□اَب َسْبَعُو ً اُبوَح .ًأيِسْرُ اَه أ ُ يِنَكْحِ َ الرَّ جُلُ أُمَّهُ. يِف الزوائد: إسناده جيح بن عَبْد
ِّرلا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق

هفيعضت نَلَع قفتم .رشعم وُبَأ ،ِنَمْح َّرلا .

706. (2274) (6693)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Faiz yetmiş çeşit günaha sebeptir. En hafif kişinin anasıyla zina yapması gibidir." 962

نَع َميِها َرْبإِ ْنَع ِدْيَب ُز ْنَع َةَبْعُش ْنَع ٍّيِدَع يِبَأ ُنْبا اَنَث .ٍصْفَح وُبَأ ،ُّيِف َرْيَّصلا ٍّيِلَع ُنْب ُرْمُع□
اَنَثَّدَح-2278 □6684 □757□

يدع يِبَأ ِنْبا و .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ًاباَب ً وُعْبَس َو ٌةَثَث اَب ِّرلا : َلاَق َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ٍقو ُرْسَم

ةبعش نع ثيدحلا اذه ةياورب درفنا دقو .ةقث وهو .َميِها َرْبإِ نب دَّمَحُم همسا .

707. (2275) (6694)- Abdullah (İbnu Mes'ud) radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Faiz yetmişüç kapı (çeşit)dir." 963

نَع ِبَّيَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع َةَداَتَق ْنَع ٌديِعَس اَنَث . . -2276 □6688ِث ِراَحْلا ُنْب ُدِلاَخ□
اَنَث ٌّيِمَضْهَجْلا ٍّيِلَع ُنْب ُرْصَن اَنَثَّدَح ـ755□

ةَيآ ْتَل َزَن اَم َر ِخآ َّ إ : َلاَق ؛ِباَّطَخْلا ِنْب َرَمُع□

ةبورع ِنْبا وهو .اديِعَس َ أ إ َ. وقثوم ُهُلاَج ِر و .حيحص هدانسإ. َةَبي ِّرلا َو اَب ِّرلا اوُعَدَف
.اَنَل اَه ْرِّسَفُي ْمَل َو َضِبُق ِ ّللّ َلوُس َر َّ إِ َو

دئاوزلا يِف اَذَك ةرخأب طلتخا .

708. (2276) (6695)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "En son inen ayet, faizle ilgili olan ayettir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onu bize açıklamadan vefat etti. Öyleyse faizi de faiz şüphesi olan muameleyi de bırakın." 964

نْب ِنْيَكُد ْنَع َليِئا َرْسإ ْنَع ِدِئا َز ِيبَأ ُنْب َيْحَي اَنَث .ٍَ ْوَع ُنْب و ُرْمَع اَنَث .ٍرَفْعَج ُنْب ُساَّبَعْلا□
اَنَثَّدَح-2278 □ 6686 □ 758□

َنِلإِ ِه ِرْمأ ُةَبِقاَع ًاكَّ إِ اَب ِّرلا َنِم َرَثْكأ ٌدَحأ اَم :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع ٍدوُعْسَم
ِنْبا َنَع ِهيِبأ ْنَع َةَل ْيَمُع ِنْب ِعيِب َّرلا يِف َ ابح ِنْبا هركذو ينيدملا ِنْبا و متاح ِيبَأ ِنْبا هقثو
َرفْعَج نب ساَّبَعلا َ ' .َ وقثوم ُهُلاَج ِر و حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٍةَّلِق

نسح هدانسإ :حتفلا يفو .ملسم طرش َىلَع دانس"ا لاَج ِر يقابو .تاقثلا .

709. (2279) (6696)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Faizle malını artırmaya çalışan hiç kimse yoktur ki, işinin akıbeti malının azalmasına müncer olmasın!" 965

*** VERESİYEDE BELLİ MİKTAR BELLİ MÜDDET ŞART**

960 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/259. 961 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/260. 962 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/260. 963 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/260. 964 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/261. 965 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/261.

نْب ِ ّاللّ ِدْبَع ِن ْب َفُسوُي ِنْبا َة َزْمَح ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ِمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث .ٍبِساَك ِنْب□
اَنَثَّدَح-2251 □6687 □715□ ِدْيَمُح ُنْب ُبوُقْعَي

ن ِم ِم ْوَقِل» اوُمَلْسأ ٍنُف ِينَب َّ إ :َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا َىلِإ ٌلُج َر َءاَج :َلاَق□
؛ ٍم َ َس ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ِهِّدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍم َ َس

اَذَك يِدْنِع :ِدوُهَيْلا َنِم ٌلُج َر َلاَقَف ؟ُهَدْنِع ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا َلاَقَف .او ُّدَت
ْرَي ُ أ ُفاَخأف .اوُعاَج ْدَق ْمُهَّنإِ َو «ِدوُهَيْلا يِف :دئاوزلا يِف.ٍ َ ُف ِينَب ِطِئاَح ْنِم ،اَذَك َو اَذَك
ِلَجأ َىلِإ اَذَك َو اَذَك ِرْعِسِب ٍراَنيِد ِةَئاِمُث َ َث ًلاَق ُها َرأ « ُهاَّمَس ْدَق ٍءْيَشِل» اَذَك َو

سلدم وهو .ملسم نب ديلولا هدانسإ .

710. (2281) (6697)- Abdullah İbnu Selam radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam gelip: "Yahudilerden bir aileyi kastederek "Falanın oğulları müslüman oldular. Ancak pek acıktılar, tekrar İslâm'dan dönmelerinden korkuyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kimin yanında bir şeyler var?" diye sordu. Yahudilerden biri: "Benim yanımda şu şu kadar nakit var, -zannedersem üçyüz dinar demişti- Falan ailenin bahçesinden (alınacak meyve için) şu fiyatla selem akdini yaparım)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Şu kadar vade ile şu fiyata" olur, "falan ailenin bahçesinden (elde edilecek meyve" kaydı) olmaz" buyurdu." 966

AÇIKLAMA:

Bu hadiste selem akdi mevzubahistir. Bu akitte peşin verilen para mukabilinde satın alınacak malın miktarı, evsafı ve vadesi belirlenir. Hadis, meyvenin "falan bahçeden olma" şartını reddetmektedir. Çünkü, o bahçeden mahsul kalkmayabilir. Başka bahçenin malı da olsa caizdir. Yeter ki belirlenen vasfı taşısın. 967

*** ORTAKLIK VE MUDÂRABE**

دْبَع» . ُرا ّزَبْلا ِتِباَث ُنْب ُرْشِب اَنَث. -2258 6685 ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع ِمِساَقْلا ُنْب ُرْصَن
اَنَث ُل َّخْلا ُّيِلَع ُنْب ُنَسَحْلا اَنَثَّدَح ـ711.

بَلِإ ُعْيَبْلا . ُةَك َرَبْلا َّنِهيِف ٌث َ ث : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِهيِبأ ْنَع
ٍبْيَهُص ِنْب ِحِلاَص نَع َد ُواَد ِنْب « ِمِيْح َّرلا

نب ميحرلا دبعو .لوهجم ،بيهص نب حلاص هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِعْيَبِلِل َ ،ِتْيَبْلِل ،
ِريِعَّشلاِب ِّرُبْلا ُط ُخأ َو . ُةَض َراَقُمْلا َو ،ٍلَجأ

لوهجم هثيدح :يراخبلا َلاَق مساق نب رصنو :ّيدنسلا َلاَق ـها .ظوفحم ريغ هثيدح .
يليقعلا َلا َق د ُواَد:

711. (2289) (6698)- Salih İbnu Süheyb, babası Süheyb (İbnu Sinan)'dan naklediyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Üç şey vardır ki onlarda bereket vardır: "Belli bir vade ile olan satış, Mukâraza (denilen ortaklık çeşidi), satmak için değil, ev için buğday-arpa karışımı." 968

*** EVLADIN MALINDA BABANIN HAKKI**

رِباَج ْنَع ،ِرِدَكْنُمْلا ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع َقاَحْسإ ُنْب ُفُسوُي اَنَث . َسُنوُي ُنْب َسيِع اَنَث . ٍراَّمَع ُنْب
ُماَشِه اَنَثَّدَح-2281 6688 712ـ : دئاوزلا يِف. َكيِب ' َكُلاَم َو َتْنأ : َلاَقَف .ِبلاَم َحاَتْجَي ُ
أ ُدي ِرُي يِبأ َّ إ َو . ًادل َو َو ًاَم يِل َّ إ ! ِّللّ َلوُس َر اَي : َلاَق ًُج َر َّ َأ ِ؛ ّاللّ ِدْبَع ِنْب

. هدانسإ حيحص. و ِر َهُلاَج تاقث يلع طرش يراخبلا

712. (2291) (6699)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Benim mal ve çocuğum var. Babam da malımı kökünden kurutmak, tüketmek ister" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen de malın da babana aitsiniz" buyurdular."969

AÇIKLAMA:

Bu hadis, babaya, çocuğun malında tasarruf yetkisi sağlamaktadır. Bilhassa fakir ve muhtaç durumda olan baba ve ananın, nafakası zengin olan oğlan üzerinde olduğu hususunda ulemâ icma etmiştir. Şâfi'î ye göre, baba fakir ve çalışamaz durumda olursa, nafakasını vermek evlada vacib olur. Babanın kendi malı varsa veya vücutça çalışabilir halde ise evlada nafakası vacib olmaz. Diğer fakihler böyle bir kayıt zikretmeden "Ebeveynin nafakası evladın üzerinde vaciptir" demiştir.970

*** RASTLANAN SÜRÜ VE BAHÇEDEN İSTİFADE**

يَّلَص ّيِبَّنلا ِنَع ٍديِعَس يِبَأ ْنَع َة َرْضَن يِبَأ ْنَع ٌي ِرْي َرُجْلا اَنأَبْنَأ . ً و ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .يَحَي ُنْب اَنَثَّدَح-2355 □6755 □713□

اَتْسُب ِطِئاَح نَلَع َتْيَتأ اَذِإ َو . َدِسْفُت ْ أ ِرْيَغ يِف ْب َرْشاَف ّإ َو ، َكَباَجأ ْ إَف .ٍرا َرِم □□ □ □
َثَث ِهِداَنَف ٍعا َر يلع َتْيَتأ اَذِإ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ ِنْبا هحيحصو يواحطلا هجرخأ ثيدحلا
اَذه :حتقلا يِف.َدِسْفُت َ ُ أ يِف ُلُكَف ّإ َو ، َكَباَجأ ُ إف .ٍتا َّرَم َث َ َث ِ اَتْسُبْلا َبَحاَص ِداَنَف
دعب هنع نور َ وراه نب ديزيو .ةرخأب طلتخا دقو . سايإ نب دعس همساو يريرجلا
هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.مكاحلاو َ ابح

. طتخا: نكل جرخأ ملسم هل يِف هحيحص نم قيرط ديزي نب وراه َ نع يريرجلا

713. (2300) (6700)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir çobanın (sürüsünün) yanına geldiğin vakit, ona üç kere nida et! (Çoban) cevap verirse ne âla, vermezse, fesada sebep olmadan (sütü sağıp götürmeden) sütünden iç. Bir bahçenin duvarına geldin mi, bahçe sahibini üç kere çağır. Cevap verirse ne âla, (kendinden isteyerek ihtiyacını gör), aksi taktirde fesada sebep olmadan yiyebilirsin."971

AÇIKLAMA:

Çobanı görülemeyen sürüden süt sağmak, sahibi görülemeyen bahçeden meyve yemek mutlak olarak herkese mi, yoksa açlık sebebiyle hayatî tehlikeye maruz kalan kimseye mi caiz olduğunda ihtilaf edilmiştir. Bir kısım ulemâ "herkese" derken, bir kısmı "zaruret halinde olana" demiştir ve çoğunluk bu sonuncu görüştedir. Böyle bir kişi, parası varsa aldığının

---

966 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/261-262. 967 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/262. 968 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/262. 969 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/263. 970 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/263.

bedelini ödemelidir. Ebu Hanîfe, Mâlik ve Şâfi'î, cumhur gibi hükmetmiştir. Ahmed İbnu Hanbel: "Bağ-bahçenin etrafı duvarla çevrili değilse, bundaki yaş meyveyi zaruret olmadan da yiyebilir." Bazıları da ruhsatı "yolculara mahsus" diye kayıtlamıştır. Bazıları "Bu davranış, halkının adeti böyle olan yerlere mahsustur" demiş, bazıları da "Sahibinin razı olacağı bilinirse caizdir" demiştir. Tahavi'ye göre, "bu tatbikat misafir etmenin vacip olduğu devre hastır, vaciblik hükmü neshedilince bu ruhsat da neshedilmiştir" demiştir.972

يِوَهُّطلا ِ ّاللّ ِدْبَع ِنْبا ِطيِلَس ْنَع ِجاَّجَح ْنَع ٍّيِلَع ُنْب ُرَمُع اَنَث . ٍروُصْنَم ِنْب ِرْشِب ُنْب□□□
ُليِعاَمْسِإ اَنَثَّدَح-2353 □6751 □714□

اَنْيأ َر ْذِإ ، ِرَفَس يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلّ ِلوُس َر َعَم ُنْحَن ا َمنْيَب : َلاَق َة َرْي َرُه
وُبَأ اَنَث . ِّيِوَهُّطلا ِخاَّمَش ِنْب ِف ْوَع ِنْب ِلْيَهُذ ْنَع ِتْيَب ِلْه 'َلِب"ا ِهِذه َّ إ َلاَقَف . ِهْيَلِإ اَنْعَج
َرَف . َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلّ ُلوُس َر اَناَداَنَف .اَهْيَلِإ اَنْبُثَف .ِرَجَّشلا ِهاَضِعِب ًةَرو
ُرْصَم ًّبِإ :اوُلاَق ؟ًدْع َكِلذ َ ْو َرُتأ ؟ِهِب َبِهُذ ْدَق اَهيِف اَم ُمْتْدَج َوَف ْمُكِدِوا َزَم َىلِإ ْمُتْعَج َر
ْوَل ْمُك ُّرُسَيأ .ِّاللّ َدْعَب ْمُهُنْمُي َو ْمُهُتوُق َوُه .َنيِمِلْسُمْلا َنِم

يِف :دئاوزلا يِف. ْل ِمْحَت َ َو ْب َرْشا َو . ْل ِمْحَت َ َو ْلُك َلاَقَف ؟ِبا َرَّشلا َو ِماَعَّطلا َىلِإ اَنْج
□□ . ْتحاَ ِإ ْتيأ َرفأ :اَنْلُق َكِل ذَك اَذه ً َإف : َلاَق

هاور دقو سلدي ً اَك ةاطرأ ِنْبا وه جاجحلاو تلق :يدنسلا َلاَق.مئاقلاب سيل دانسإ :يراخبلا
ِهيِف َلاَق . ّاللّ ُدْبَع نب طيلس هدانسإ

ةنعنعلاب .

714. (2303) (6701)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Bir sefer sırasında biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte idik. Derken, memeleri ida denilen bir bitki ile bağlanmış bir deve sürüsüne rastladık. (Sütten istifade için) sürüye yaklaştık. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bizi çağırdı, hemen yanına gittik. "Bu develer müslüman bir aileye ait, bu onların zaruri gıdalarıdır ve Allah'tan sonra (muhtaç oldukları) bereketleri (hayırlı malları)dır. İçinde azıklarınız bulunan dağarcıklarınızın yanına vardığınızda, onların içindeki erzakınızın çalınmış olması sizi sevindirir mi? Bunu adalete uygun bulurmusunuz?" buyurdular. Ashab: "Hayır!" deyince: "İşte bu (sizin yapmak istediğiniz) de öyle bir iştir" buyurdu. Biz: "Yeyip içmeye muhtaç olursak ne dersiniz?" diye sorduk. Şu cevabı verdi: "Yiyin fakat taşımayın, için fakat taşımayın." 973

AÇIKLAMA:

Hadis, Resûlullah'ın sağmal hayvanların memelerini, erzaklarımızı koyduğumuz dağarcık, depo, ambar gibi muhafaza edici şeylere benzetmiştir. Buralardan; izinsiz almak haramsa, memelerden de süt almak öyledir. Sahibinin izni alınmadan dokunulmamalıdır. Ancak zaruret hâsıl olursa o anki ihtiyacı giderecek kadarına izin verilmiştir. Bu sebeple "yiyin, fakat beraberinizde götürmeyin, için, fakat beraberinizde götürmeyin" 974 emretmiştir. Bu halde de borçlanmanın esas olduğu daha önce belirtildi.

*** DAVAR BESLEME**

اللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َّ َأ ؛ِئناَه ّمُأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع ةَ َو ْرُع ِنْب ِماَشِه ْنَع ٌعيِك َو اَنَث . ةَبْيَش يِبَأ□□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-2354 □6752 □718□

تاقث ُهُلاَج ِر و ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ًةَك َرَب اَهيِف َّ إف ًامَنَغ يِذ ِخَّتا : اَهَل َلاَق .
َمَّلَس َو ِهْيَلَع

715. (2304) (6702)- Ümmü Hâni radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana "Koyun ve keçi edin. Zira onda bereket vardır" buyurdular."975

يِق ِراَبْلا ةَ َو ْرُع ْنَع ٍرِماَع ْنَع ٍنْيَصُح ْنَع َسي ِرْدإ ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع□□□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2358 □6753 □716ـ يلع حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِف. ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي
َىلِإ ِلْيَخْلا ي ِصا َوَن يِف ٌدوُقْعَم ُرْيَخْلا َو . ٌةَك َرَب ُمَنَغْلا َو .اَهِلْه‘ ُّزِع ُلِب“ا : َلاَق ُهَعَف ْرَي

هتركذ كلذلف منغلاو لب“ا ركذب ةجام ِنْبا درفنا امنإو.هجولا اذهب نيحيحصلا يِف .
هضعب لب .نيخيشلا طرش

716. (2305) (6703)- Urve el-Bârikî radıyallahu anhüma, "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü nakletmiştir: "Deve, sahipleri için bir izzet vesilesidir. koyun ve keçi de berekettir. Hayır, Kıyamete kadar atın alnına bağlanmıştır." 976

ُنْب ٌّيِم َرَح اَنَث : اَق . ٌّيِف َرْيَّصلا ةَ َري َرُه وُبَأ ٍسا َرِف ُنْب ُدَّمَحُم َو ،ّي ِروُباَسْيَّنلا ِلْضَفْلا□
ُنْب ُةَمْصِع اَنَثَّدَح-2356 □6754 □717□

للّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص َرَمُع ِنْبا ْنَع ،َني ِريِس ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ٍ□ □
َّاَسح ِنْب ِماَشِه ِد ِجْسَم ُماَمإ ،ُّيِب ْر َز اَنَث . ةَ َراَمَع

□هْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص

هفعض نَلَع قفتم وهو يدز‘ا نَيْحَي وُبَأ ّاللّ ُدْبَع نب يبرز :دئاوزلا يِف. ِةَّنَجْلا ّبا َوَد ْنِم .

---

971 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/263. 972 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/263-264. 973 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/264. 974 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/265.

ُةأّشلا : َمَّلَس َو

717. (2306) (6704)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Koyun ve keçi cennet hayvanlarındandır."977

يِبَأ ْنَع ِ ّي ِرِبْقُمْلا ِنَع َة َو ْرُع ُنْب ُّيِلَع اَنَث .ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ً اَمْثُع اَنَث .َليِعاَمْسِإ ُنْب ُدَّمَحُم
□715□ 6758□ 2357-اَنَثَّدَح

□ّللا ُ ّهْيَلَع ِو َمَّلَس ا'غْيِنَاء َباِتَّخَاذ ِمَنَغْلا .و َ اَمر َرَقُفْلا اء َباِلِتَّخَاذ ِجَدلا .ِجاَّجَدلا و َ لاَق َ ْنِع
و قَ لاَ نبا ِ حبا :َ يِضع حلاديث و ةرَه ةَ رَيْز ر َ ضِ يَّ للّا ُ عَنْهُ قاَلَ : أمر ر َ سُولُ للّ ِ صَلَّي
ا'غْيِنَاء ِجدَّجاَلا ِجَدَّجاَج، يأذُ ُ للّا ُ بِهً ِكلاقْرُي. فِي الزوائد: فِي إسنادِه علي بن عروة تركوه.
ِاتِّخَاذ

. عُثْمَا ً بن عُبْدُ الرَّحْمَن، مجهول والمتن ذكره ابن الجوزي في الموضوعات

718. (2307) (6705)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zenginlere koyun-keçi edinmelerini emretti ve buyurdu ki: "Zenginlerin tavuk edinmeleri halinde, Allah, köylerin helak olmasına izin verir." 978

AÇIKLAMA:

Bu hadisler hayvancılığa teşvik etmektedir. Sonuncu hadis, köylülerin ve fakirlerin tavukçuluk yapmalarını teşvik etmektedir. "Zenginler de tavukçuluk yaparsa köylüye satacak bir şey kalmaz, helaklerine yol açar" şeklinde bir tevil tamamen tatminkâr gözükmüyor. Hadis, İbnu Mâce'nin mevzu, (uydurma) da denen zayıfı şiddetli olan hadislerindendir. 979

AHKÂM BÖLÜMÜ

* KAZA

□عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا يَعْلَى و أبو مُعَاوِيَة عَنِ الأعْمَشِ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ أبِي البَخْتَرِيِّ عَن
□718□ 6756□ 2315-اَنَثَّدَح

و سَلَّمَ إلَى اليَمَنِ. فقُلْتُ : يا رَسُولَ اللِّ ! تَبْعَثُنِي و أنا شَابٌّ أقْضِي بَيْنَهُمْ، وَ لا أدْرِي مَا

ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر يِنَثَعَب : َلاَق ٍّيِلَع يِف. ِنْيَنْثا َنْيَب ٍءاَضَق يِف ُدْعَب ُتْكَكَش اَمَف :
َلاَق . ُهَناَسِل ْتِّبَث َو ُهَبْلَق ِدْها ْمُهَّللا : َلاَق َّمُث .ي ِرْدَص يِف ِهِدَيِب َب َرَضَف : َلاَق
؟ُءاَضَقْلا

ملو ّيلع نم زوريف نب ِديِعَس همساو ّيرتخبلا وُبَأ عمسي مل :متاح وُبَأ َلاَق .عطقنم هنأ إ
تاقث هلاَج ِر دانسإ اَذَه :دئاوزلا

دانس“ا صوصخ َىلِإ ارظن دئاوزلا نم هدع هنأكف .رخآ دانسأب د ُواَد وُبَأ هاور يلع ثيدح .
تلق :يدنسلا َلاَق.هكردي:

975 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/265. 976 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/265. 977 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/266. 978 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/266. 979 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/266.

719. (2310) (6706)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni Yemen'e gönderdi. "Ey Allah'ın Resûlü dedim. Sen beni gönderiyorsun. Halbuki ben gencim ve aralarında dâvâlarını hükme bağlayacağım. Ben ise daha hükmetmeyi bilmiyorum!"

Ali devamla der ki: "Bunun üzerine Resûlullah eliyle göğsüme vurdu ve: "Allahım, kalbine hidayet, diline hakta sebat ver!" diye dua etti."

Ali der ki: "O günden sonra, iki kişi arasında verdiğim hiçbir hükümde tereddüd etmedim." [980]

* RÜŞVET

نَع ِقو ُرْسَم ْنَع ،ِرِماَع ْنَع ُدِلاَجُم اَنَث .َ اَّطَقلا ِديِعَس ُنْب يَيْحَي اَنَث .ُّي ِلِهاَبْلا ِد َّخ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-2311 □6757 □725□

عَف ْرَي َّمُث . ُهاَفَقِب ٌذ ِخآ ٌكَلَم َو ،ِةَماَيِقلا َم ْوَي َءاَج َّا ِإ ِساَّنلا َنْيَب ُمُكْحَي ِمِكاَح ْنِم اَم□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ِ؛ ّاللّ ِدْبَع

فيعض وهو دلاجم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ًافي ِرَخ َنيِعَب ْرأ ٍةا َوْهَم يِف ُهاَقْلأ . ِهِقْلأ .
َلاَق ُ إف . ِءاَمَّسلا َىلِإ ُهَسأ َر

720. (2311) (6707)- Abdullah (ibnu Mes'ud) radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Halk arasında hüküm veren hiç kimse yoktur ki, Kıyamet günü bir melek ensesinden tutmuş olarak onu getirmesin. Sonra melek başını semaya kaldırır. Eğer (meleğe): "Onu at!" diyen olursa melek onu cehennemin öyle derin bir çukuruna atar ki, kırk yılda o çukurun dibine varabilir." [981]

* HAKİMİN HÜKMÜYLE HARAM HELAL OLMAZ

نَمْح َّرلا ُدْبَع ِنْب َةَمَلَس يِبَأ ْنَع و ِرْمَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ِرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-2315 □6755 □721□

□ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس : اَمَّنِإ اَنَأ ٌرَشَب . َو َّلَعَل ْمُكَضْعَب أ ُ ْ يَكُو ً ألاحَن َو ِهِتَّجُحِب ْنِم ٍضْعَب . نَمَف
ْنَع يِبَأ َهِرْيَرَة ؛َلاَق : َلاَق َر ُلوُس ِلّل ِ يِّلَص ّاللِّ

. . فَإِنَّمَا أقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّأرِ.فِي الزوائد: إسناده صحيح. و رِجَالُهُ رجال الصحيح
قَطَعْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أخِيهِ قِطْعَةً

721. (2318) (6708)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Muhakkak ki ben bir insanım. Sizden bazısı, delilini beyanda diğerlerine nazaran daha belâgatlıdır. Bu sebeple, ben, kimin lehinde diğer kardeşimin hakkından bir parça kesersem, şüphesiz ona ateşten bir parça kesmiş olurum." 982

AÇIKLAMA:

Burada adaletin ehemmiyeti ve mekanizması tesbit edilmektedir. Şöyle ki: Hüküm delile, ikna edici açıklamaya göre verilecektir. Mahkemede davayı ikna kabiliyeti ileri olan kazanır. Bu işte ise, bazıları çok daha ileridir. Getirilen delile göre hükmedecek olan hakim, farkında olmadan haksız hüküm verebilir. Bu durumda, belagatıyla kardeşinin hakkından bir parça alan, ateşten bir parça almış olur. Mahkemede adaletten ayrılmamalıdır. Kur'ân-ı Kerim'de kendi veya anne babamız ve yakınlarımız aleyhine bile olsa şahitlikte haktan ayrılmamamız emredilmiştir (Nisa 135). Alimler, bu hadisi açıklarken, "hakimin hükmü gizli bir şeyi helal etmez ve haramı helal etmez" demişlerdir. Sadece Ebu Hanîfe, kâdı huzurunda iki yalancı şahitle kocasının kendisini boşadığını iddia eden kadının, durumunu bilen bu şahitlerle helal olacağını söylemiştir. Hadiste Resûlullah'ın beşer olma vasfına da dikkat çekilmiştir. Gaybı, Allah bildirirse bilir. Onun dışında O da hükümlerini zahir delillere göre verir.

Hadiste geçen elhan'ı belagatlı diye tercüme ettik. İfadesini daha zekice yapan, daha ikna edici beyanda bulunan, böylece kendini haklı çıkarmaya muktedir olan manasında kullanılmıştır. Hadiste, zahire göre hükmeden hâkim, yanlış bir hükümde bile bulunsa kendisine sorumluluk gelmeyeceği de ifade edilmiş olmaktadır. 983

* MAHKEMEDE YEMİN

□ُدْي ُنْب أخْزَ م. قَا: اَنَث ُكاَّحَّضلا ُنْب ِدَلْخَم. اَنَث ُنَسَحْلا ُنْبا َزِيد ِنْب فَرّوخَ. لَاَق
: َلاَق َر ُلوُس ِلّل ِ يَّلَص ُ ّاللَّ ِهْيَلَع.ـ722□ 6758□ 2326-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم ُنْب يَنْحَي، َو َز
ُنْب يَنْحَي، َو َوُه وُبَأ َسُنوُي ٍّيِوَقْلا، َلاَق: ُتْعِمَس اَبأ َرُه َرْيَة َيُقوُل

ُدَّمَحُم

هدانسإ :دئاوزلا يِف. ُرأَّنلا ُهَل ْتَبَج َو ّإ ٍءِبْط َر ٍكا َوِس ىَلَع ْوَل َو ٍةَمِثآ ٍنيِمَي ىَلَع ٌةَمأ ًَو ٌدْبَع َو
َمَّلَس َ: َيِحْلَفُ ِعْنَد اَذه ِرَبْنِمْلا

تاقث ُهُلاَج ِر و ،حيحص .

980 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/267. 981 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/268. 982 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/268. 983 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/268-269.

722. (2326) (6709)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yaş bir misvak çubuğu için bile olsa, şu minberimin yanında bile bile yalan yere yemin eden hiçbir köle ve cariye yoktur ki ona cehennem vacib olmasın." 984

AÇIKLAMA:

Yeminin ağırlığını ihsasta, yemin edilecek yer ve zamanın seçimine dikkat edilmiştir. Ashabtan bazılarının Resûlullah'ın minberinde, Haceru'l-Esved'le Makam-ı İbrahim'in arasında ikindi namazından sonra, cum'a günü yemin ettirmişlerdir, Cumhûr bunun caiz olduğunu belirtmiştir. 985

*** ÇALINMIŞ MALINI BULANIN ALMA HAKKI**

نَع ِهيِبأ ْنَع َةَبْقُع ِنْبا ِدْي َز ِنْب ِدْيَبُع ِنْب ِديِعَس ْنَع ُجاَّجَح اَنَث . َةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث . ٍدَّمَحُم□
□723□ 6715□ 2331-اَنَثَّدَح يِلَع ُّنْب ُنْب

لُج َر ِدَي يِف ُهَدَج َوَف ،ٌعاَتَم ِلُج َّرلِل َعاَض اَذِإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□
يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ٍءِبُدْنُج ِنْب َة َرُمَس

نب جاجح فنصملا هدانسإ يفو .د ُواَد وُبَأ هضحب بور :دئاوزلا يِف. ِنَمَّثلاِب ِعِئاَبْلا ىلَع ي
ِرَتْشُمْلا ُع ِج ْرَي َو . ِهِب ُّقَحا َوُهَف ،ُهَعِيَبَي

سلدم وهو ةاطبأ .

723. (2331) (6710)- Semure İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir kimsenin bir eşyası kaybolsa veya çalınsa, sonra bunu bir adamın satmakta olduğunu görse, o mala sahibi ehaktır. Onu satın almış olan kimse satandan bedelini geri alır."986

AÇIKLAMA:

Hadis, malını yitiren veya çaldıran kimse, bu malı kimin elinde bulursa, herhangi bir ödeme yapmadan onu alma hakkına sahiptir. Malı elinde bulunduran kimse de, kimden satın almışsa, ödediği parayı geri alma hakkına sahiptir.987

* BİRŞEYİ KIRAN HAKKINDA HÜKÜM

لاَق َةأوُس ِينَب ْنِم ٍلُج َر ْنَع ِبْه َو ِنْب ِسْيَق ْنَع ِ ّاللّ ِدْبَع ُنْب ُكي ِرَش اَنَث . -2333□ :
□6711 َةَبْيَش ِيبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح ـ724□

اَك : ْتَلاَق ؟- ٍميِظَع ٍقُلُخ ىلَعَل َكَّنِإ َو- ً آرُقْلا ُأرْقَت اَم َوأ : ْتَلاَق . َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص □□
ُتْلُق َةَشِئاَعِل : ْرِبْخأ ِيني ْنَع ِقُلُخ َر ِلوُس ّللِ

ْتلُقَف . ُةَصْفَح ِينْتَقَبَسَف : ْتَلاَق .اًماَعَط ُةَصْفَح ُهَل ْتَعَنَص َو .اًماَعَط ُهَل ْتَعَنَصَف .□
َر ُلوُس ِ ّللّ ِ يَّلَص ُ ّاللّ ِهْيَلَع َو َمَّلَس َعَم ِهِباَحْصَأ

ت َرَسَكْناَف اَهْتأَفْكَأَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ْيَدَي َنْيَب َعَضَت ْ ُأ ْتَّمَه ْدَق َو□
اَهْتَقَحِلَف .اَهَتَعْصَق ِءيِفْكأَف ِيقِلَطْنا : ِةَي ِراَجِلِ

ثَعَب َّمُث .اوُلَكأَف . ِعَطِنلا ىلَع ِماَعَّطلا َنِم اَهيَف اَم َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر□
اَهَعَمَجَف ْتَلاَق .ُماَعَّطلا َرَشَتْنلا َو .ُةَعْصَقْلا ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ِلوُس َر ِه ْج َو يِف َكِلذ ُتْيأ َر
اَمَف ْتَلاَق اَهيِف اَم اوُلُك َو ْمُكِف ْرَظ ً اَكَم ًاف ْرَظ اوُذُخ :َلاَقَف .َةَصْفَح َىلِإ اَهَعَفَدَف
يِتَعْصَقب.

يعباتلاب ةلاهجلل فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. َمَّلَس َو ِهْيَلَع□ .

724. (2333) (6711)- Benî Sûe kabilesinden bir adam anlatmıştır: "Ben Hz. Aişe radıyallahu anhâ'ya: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ahlâkını bana haber ver!" demiştim. Şu cevapta bulundu: "Sen Kur'ân'ın "Ve hiç şüphesiz sen pek yüce bir ahlâk üzerindesin" (Kalem 4) ayetini okumadın mı?" (Aişe radıyallahu anhâ sözüne devamla) dedi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın (bir gün) ashabıyla birlikte (hücremde) idiler. Kendisine yemek yapmıştım. Hafsa da yemek yapmıştı. Ama yemeği hazırlamada Hafsa benden önce davrandı. Ben cariyeme: "Git Hafsa'nın yemeğini dök!" dedim. O(nun cariyesi) yemeği Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın önüne tam koyacağı sırada cariyem yetişip ona vurdu ve tabak kırıldı, yemek ortalığa dağıldı. Resûlullah çabuk davranıp (kırıkları) bir araya getirdi, deri sofra üzerine dökülen yemekleri topladı ve (ashabıyla) yediler. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm benim kabımı (kırılana bedel, içindeki yemekle birlikte) Hafsa'ya gönderdi ve: "Kırılan kabınız yerine bu kabı alınız, içerisindeki yemeği de yiyiniz" buyurdu." Aişe devamla der ki: "Ben içlendiğim (bu densizliğe hak ettiğim gücenmenin izini) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mübarek yüzlerinde hiç görmedim." 988

984 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/269. 985 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/269. 986 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/270. 987 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/270. 988 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/270-271.

* HATILINI KOMŞU DUVARA SAPLA

نْب ِمَاشِه ّ َأ ٍرِانَيد ِنْبا و ِرْمَع نْع ،ِجْي َرُج ِنْبا ِنَع ،ِم ِصاَع ُوَبأ اَنَث .ٍفَلَخ ُنْب ِرْكَب ،ٍرْشِب□
ُوَبأ اَنَثَّدَح-2336 □6712 □728ـ َدي ِزَي ُنْب ُعِّمَجُم َلَبْقَأف .ِه ِراَد ِج يِف ًابَشَخ َز ِرْغَي ّ َ ُ أ
اَمُهَدَحأ َقَتْعأ َة َريِغُمْلَب ِنم ِنْي َوَخأ ّ َأ ُه َرَبْخأ َةَمَلس َنْب َةَم ِرْكِع ّ َأ ُه َرَبْخأ َنْيَحي

ه ِراَد ِج يِف ًةَبَشَخ َز ِرْغَي ُ أ ُه َراَج ْمُكَدَحأ ْعَنْمَي : َ َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ□
َلوُس َر ُ أ ُدَهْشَن :اوُلاَقَف .ِراَصْن'ا َن ِم ٌريِثَك ٌلاَج ِر َو

يِف :دئاوزلا يِف. َكَبَشَخ ِهْيَلَع ْلَعجاَف .ي ِراَد ِج ْوأ يِطِئاَح ً وُد ًانا َوُطْسُأ ْلَعجاَف ٌتْفَلَح ْدَق َو
ىلَع َكَل ِئُفْقَم َكَّنِإ !ي ِخأ اَي : َلاَقَف مل ،ةملس نب ةمركعو .ِهيِف فلتخم .يبهذلا َلاَق و
.تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ ،ّيموزخملا صاعلا نب َنْيَحي نب ماشه هدانسإ

ثيدحلا اَذَه ىوس بتكلا ةيقب و فنصملا غنع اَذَه عمجملا سيلو : َلاَق و .قيثوت و .
حيرجتب ِهيِف ملكت نم رأ

725. (2336) (6712)- İkrime İbnu Seleme'den rivayet edildiğine göre: "Belmuğire'den iki kardeşten biri duvarının üzerine hatıl koydurmamaya köle azad etmek üzere yemin etti. Sonra Mücemmi' İbnu Yezid ile ensardan birçok kimse yanına gelip:

"Şehadet ederiz ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Hiçbiriniz komşusunun hatılını duvarına saplamasına mani olmasın" buyurdu" dediler. Adamcağız bunun üzerine: "Ey kardeşim! Senin lehinde benim aleyhimde hüküm verilmiş oldu. Ben (koydurmayacağım diye köle azadı üzerine) yemin etmiştim. Bari, sen benim duvarımın yanına bir direk koy ve hatılını bu direk üzerine at (böylece benim de yeminim bozulmasın)" dedi." 989

نَع َةَم ِرْكِع ْنَع ِد َوْس'ا يِبَأ ْنَع َةَعيِهَل ُنْبا يِن َرَبْخأ .ٍبْه َو ُنْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .نَيْحَي ُنْب ُةَلَم□
□726□ 6713□ 2337-اَنَثَّدَح ْرَح

نْبا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.«ِه ِراَد ِج ىلَع َةَبَشَخ َز ِرْغَي ُ أ ُه َراَج ْمُكُدَحأ ْعَنْمَي َ» : َلاَق□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا ّ َأ ؛ٍساَّبَع ِنْبا

. فيعض وهو ةعيهل

726. (2337) (6713)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizden kimse, duvarına, komşusunun hatıl saplamasına mâni olmasın."990

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şehircilik siyasetinde komşu evlerin yan yana bitişmesi prensibi mevcuttur. Daha önce açıklandığı üzere, bu siyaset icabı, bir komşu ev yaparken, hatılını komşusunun duvarına saplamak isterse buna mani olunmamalıdır.991

*** YOLUN GENİŞLİĞİNDE İHTİLAF OLURSA**

727 6714 2338- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى وَ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ هَيَّاجٍ. قَالَا: ثَنَا قَبِيصَةُ. ثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ عِكْرِمَةَ

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا اخْتَلَفْتُمْ فِي الطَّرِيقِ فَاجْعَلُوهُ سَبْعَةَ أَذْرُعٍ.

727. (2339) (6714)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yolun (genişliği hususunda) ihtilafa düşerseniz yedi zira' yapın." 992

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şehircilik meselelerine de yer vermiştir. Bu cümleden olarak yollarla da ilgili beyanlarda bulunmuştur. Şarihler, tarla ve bağ arasında az geçilen yolların, komşular arasında anlaşmaya tâbi olarak daha geniş veya daha dar olabileceğini, hadiste gelen "yedi zirâ" rakamının, ihtilaf halinde vaz' edileceğini, keza çok geniş olan bir yolu hiç kimsenin istilaya hakkı olmadığını belirtirler. İbnu Hacer'in de belirttiği üzere, yedi zirâlık genişlikten maksat, yüklü olarak (taşıtların) rahatça gidip gelmesini-sağlayacak, lüzumu halinde zarurî eşyaların kapı önüne bırakılmasına imkân verecek genişliktir. Bu miktar ammenin menfaatına tahsis edilen miktar olması hasebiyle yol daha geniş olmadığı taktirde, daralmaya meydan vermemek için oturmak, satış vs. için işgal etmek yasaklanmıştır.

Şunu da kaydedelim ki, her devrin nakil vasıtalarına göre mezkur rakamın değiştirileceği şârihlerin ifadesinden anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Ömer zamanında Basra ve Kûfe şehirleri kurulurken ana caddeler 20, tâli sokaklar 9 zirâ olarak planlanmıştır. Böylece, hadiste gelen rakamların bağlayıcı olmadığı, bizzat

---

989 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/271. 990 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/272. 991 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/272. 992 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/272.

ashabın tatbikatından anlaşılmıştır.993

*** ZARARA ZARARLA MUKABELE YOK**

قاَحْسإِ اَنَث . ةَبْقُع نُْب نَسوُم اَنَث . ً اَمْيَلُس نُْب لُْيَضُف اَنَث . ِسِّلَفُمْلا وُبأَ يُّ ِرْيَمُّنلا ٍدِلاَخ□
نُْب ِهِّب َر ُدْبَع اَنَثَّدَح-2345 □6718 □725□

يِف :دئاوزلا يِف. َرا َر ِض ًَو َر َرَض َ ٌ أ نَضَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ َأ ؛ِتماَّصلا
ِنْب َةَدابُع ْنَع ِديِل َوْلا ِنْب نَيْحَي ُنْب .تماصلا نب ةدابع كردي مل :يدع ِنْبا و يذمرتلا َلاَق
ديلولا نب قاحسا َ ‘ ،عطقنم هنأ إ تاقث ُهُلاَج ِر دانسإ اَذه ةدابع ثيدح

ةدابع قلي مل :يراخبلا َلاَق و .

728. (2340) (6715)- Ubade İbnu's-Sâmit ve İbnu Abbâs radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle hükmetmiştir: "Zarara sokmak ve zarara karşı zarar vermek yoktur."994

AÇIKLAMA:

Dinimiz, kimsenin kimseye zarar vermemesini emreder. Bu yasağa rağmen zarar veren olursa, zarar gören

intikam almak üzere mukabil bir zarar vermemelidir. Hadisteki □و ً َ ض ِر َ ارا bunu ifade eder. Münâvî, zarar görenin zarar vermesi değil, affetmesi gereğini belirtir. Alimler □ را َر ضkelimesinde müşâreke yani, iki kişinin birbirine zarar verme mânasının varlığına dikkat çekerler. Bu yasaklanmış olunca, zarara uğrayan, intikam almanın caiz olduğuna hükmederek öbürüne tecavüz edip zarar vermemelidir. Ona düşen aftır, affetmezse

zararını meşru yollarla tazmin ettirir. Tazmin suretiyle hakkını telif, öbür tarafa zarar sayılmaz. Böyle olunca □□ □995 و َرا َر ِض 'ın hükmü gerçekleşmiş olur.

*** ZİLYED**

ا َّرُق ِنْب َمْثَهد ْنَع ٍشاَّيَع نُْب ِرْكَب وُبأَ اَنَث :ا َق . ُّيِطِسا َوْلا ٍدِلاَخ نُْب ُرَّمَع َو ،حاَّبَّصلا □ □□
يِف حُصِّ َكا ً بْيَنُهْم . فَبَعَث حُذْيَفَة َيِقْضِ ى ـ728□ 6716□ 2343-اَنَثَّدَح مَُّدُحم نُْب
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ّيِبَّنلا َلِإ اوُمَصَتْخا ًام ْوَق َّ َأ ؛ِهيِبأ ْنَع ةَيِ ِراَج ِنْب ً ا ْرِمَن ْنَع

نب َ ارمن :دئاوزلا يِف. َتْنَسْحأ َو َتْبَصأ : َلاَقَف ُه َرَبْخأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ َيَّلَص ِّيِبَّنلا َىِلإ َعَج
َر أَّمَلَف . ُطْمِقْلا ُمِهْيِلَي َنيِذَّلِل ى َضَقَف ْمُهَنْيَب يِف َ ابح ِنْبا ذشو هوكرت َ ارق نب مثهد
تلق :يدنسلا َلاَق .لوهجم هلاح : اطقلا ِنْبا َلاَق و .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ ةيراج

تاقثلا يِف هركذ .

729. (2343) (6716)- Câriye (İbnu Zafer el-Hanefî) radıyallahu anh anlatıyor: "Bir grup insan, aralarında yer alan ve sazlıktan mâmul bir çardağın mülkiyeti hakkındaki ihtilaflarını çözdürmek üzere Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a başvurdular. Aleyhissalâtu vesselâm, onlara, meselelerini çözmesi için Huzeyfe radıyallahu anh'ı gönderdi. Huzeyfe gidince, kulübe kamışlarını bağlayan ipin tesbit edildiği yere daha yakın olanlar lehinde hükmetti. Huzeyfe, Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına dönünce nasıl hükmettiğini haber verdi. Aleyhissalâtu vesselâm: "İsabet ettin ve güzel hükmettin!" buyurarak taktirlerini ifade etti." 996

AÇIKLAMA:

Böylesi ihtilaflı meselelerde, "zilyed"lik esası vardır. Yani, ihtilafa mevzu olan mal kimin elinde veya daha yakınında ise, yemin mukabilinde mal onun sayılır. Öbür tarafa aksini delillerle isbat düşer. Hadiste görülmüyor ise de, Hz. Huzeyfe, kulübeyi, yakın olanlara hükmederken, onlara, kulübenin kendilerine ait olduğuna dair yemin ettirmiş olmalıdır. 997

*** KÂİF**

نْبا ِنَع َةَم ِرْكِع ْنَع ِب َرح ُنْب ُكاَمِس اَنَث . ُليِئا َرْسإ اَنَث . َفُسوُي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .بَيْحَي□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2385 □6717 □735ـ بشَم َّمُث .ٍءاَسِك ْمُت ْر َرَج ْمُتْنأ ُ إ : ْتَلاَقَف .
ِماَقَمْلا ِب ِحاَصِب ًارَثأ اَنَهْبشأ اَني ِرِب ْخأ :اَهَل ا َوُلاَقَف .ًةَنِهاَك ًةأ َرْما ُأوُتأ ًاشي َرُق َّ َأ ؛
ٍسابَع

993 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/272-273. 994 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/273. 995 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/273. 996 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/274. 997 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/274.

وأ ،ًةَنَس َني ِرْشِع َكِلذ َدْعَب اوُثَكَم َّمُث . ًاهَبَش ِهْيَلإ ْمُكُب َرْقأ اَذه :تَلاَقَف . َمَّلَس َو ِهْيَلَع□
ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلّ ِلوُس َر َرَثأ ْت َرَصْبَأف .اَهْيَلَع ُساَّنلا

تاقث ُهُلاَج ِر و ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ادَّمَحُم ُ ّاللّ .
َثَعَب َّمُث ُ ّاللّ َءاَش اَم

730. (2350) (6717)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Kureyşliler kâhine bir kadına gelip: "(Hz. İbrahim aleyhisselâm'ın ayak izinin bulunduğu bilinen Makam-ı İbrahim'deki taşı kastederek) şu makam sahibine, iz yönüyle en çok benzeyeni bize bildir!" dediler. Kâhine: "Suyun sürüklediği kum kadar ince olan şu toprak üzerine bir bez yayıp sonra da üzerinden yürürseniz, ben istediğinizi haber veririm!" dedi. Söylendiği gibi bir bez yaydılar, sonra halk üzerinde yürüdü. Kâhine kadın Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ayak izini görünce: "Ona benzemede bu, en ileri olanınız!" dedi. Bu hadiseden sonra yirmi yıl -veya Allah'ın dilediği- kadar bir zaman geçince Allah Teâla hazretleri, Muhammed Mustafa'yı peygamber olarak gönderdi."[998]

* ÇOCUĞA EBEVEYN HAKKINDA MUHAYYERLİK

نَع ةَمَلَس ِنْب ِديِمَحْلا ِدْبَع ْنَع ِيِّتَبْلا ً اَمْثُع ْنَع ةَّيَلُع ُنْب ُلِيعاَمْسِإ اَنَث . ةَبْيَش ِيِبَأ ُنْب ِرْكَب□
□731□ 6715□ 2382-اَنَثَّدَح وُبَأ

ا َو ٌرِفاَك اَمُهُدَحأ . ةَّمَلَس َو ِهْيَلَع ُ ّالّلŒلاَقَف .ِر ِفاَكْلا َىلِإ َهَّجوَتَف ُه َرَّيَخَف .ٌمِلْسُم ُرَخ□ :
يَّلَص ّيِبَّنلا َىلِإ اَمَصَتْخا ِهْي َوَبأ َّ أ ؛ِهِّدَج ْنَع ِهِيبأ

هدجو هوبأو ةملس نب ديمحلا دبع :ينطقاردلا َلاَق .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِهِب ُهَل
نَضَقَف .ِمِلْسُمْلا َىلِإ َهَّجوَتَف .ِهِدْها َّمُهَّللا

. □ وفرعي

731. (2352) (6718)- Abdülhamîd İbnu Seleme'nin dedesi radıyallahu anh anlatıyor: "(Boşanan) annesi ile babası, kendisini yanında tutmak hususunda ihtilafa düşerek, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a başvurdular. Bunlardan biri kâfir, diğeri müslüman idiler. Aleyhissalâtu vesselâm çocuğu (anne veya babadan birini seçmede) muhayyer bıraktı. Çocuk kâfir olanı tercih etmişti ki, Aleyhissalâtu vesselâm: "Allahım, onu doğruya yönelt!" diye dua buyurdu. Bunun üzerine çocuk müslüman olana yöneldi. Böylece çocuğu müslüman olana verdi." [999]

AÇIKLAMA:

Bu husus Hidane bahsinde açıklandı.[1000]

* MALINA ZARAR VERENE TASARRUF YASAĞI

اَّبَح ِنْب نَيْحَي ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع َقاَحْسإ ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع يَلْع‘ا ُدْبَع اَنَث . ةَبْيَش ِيِبَأ ُنْب ِرْكَب □□

□ 732□ 6718□ 2388-وُبَأ اَنَثَّدَح

□ □□ اَكَ وَ . ـَة ـَراَجِّتلا ـَكِلذ ىلَع ـُعَدَي ـَـً اَكَ وَ . ـُهَناَسِل ـْت ـَرَسَكَف ـِهِسأ ـَر يِف ـٌة ـَّمآ ـُهْتَباَصأ
ـْدَق ـٍُج ـَر ـً اَكَ وَ .و ـِرْمَع ـُنْب ـُذِقْنُم يِّدَج ـَوُه : ـَلاَق

اَهَتْعَتْبا ـٍةَعْل ـِس ـٍّلُك يِف ـَتْنأ ـَّمُث . ـَةَب ـَخ ـَ : ـْلُقَف ـَتْعياَب ـَتْنأ اَذِإ ـُهَل ـَلاَقَف . ـُهَل ـَكِلذ ـَرَكَذَف
ـَمَّلَس ـَو ـِهْيَلَع ـُ ـّاللَّ يَّلَص ـِّيِبَّنلا ـَتاَأَف . ـُنَبْغُي ـُلا ـَزَي وهو قاحسا نب ـّدمحم هدانسإ يِف
دئاوزلا يِف.اَهِب ـِحاَص ىلَع اَهْدُدراَف ـَتْط ـِخَس ـٌ إ ـَو ـْكِسمأَف ـَتْي ـِض ـَر ـْ إَف . ـٍلاَيَل ـَث ـَلَث ـِراَي:
ـِخْلاِب

. هنعنع دقو سلدم

732. (2355) (6719)- Muhammed İbnu Yahya İbnu Habbân radıyallahu anh anlatıyor: "O benim dedem Munkız İbnu Amr'dır. (Bir savaşta başından derin bir yara almıştı. Bu yara onun dilini kırmıştı (normal konuşamıyordu). Buna rağmen o, ticareti bırakmamıştı. Alış-verişte hep aldatılırdı. Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek durumunu anlattı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen alış-veriş edince: "(Dinimizde) aldatma yok!" de! Ayrıca sen, satın aldığın her malı geri verme hususunda üç geceye kadar muhayyersin. (Bu üç günlük muhayyerlik müddetinden) sonra rızan varsa malı tut, yoksa malı sahibine geri ver" buyurdu." 1001

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah'a müracaat eden zatın kim olduğu rivayette net değildir, bu sebeple âlimler ihtilaf etmiştir. Bizim için hadisin fıkıh yönü mühimdir. Hadisin zahiri, "piyasayı iyi bilmeyen bir kimsenin, satın aldığı malı geri verme hususunda üç günlük muhayyerlik hakkı olduğunu" ifade eder. Ancak bu şekilde sadece Ahmed İbnu Hanbel ve bir kısım Mâlikîler hükmetmiştir. Hanefiler, Şâfiîler ve cumhûr "hadis muayyen bir şahısla ilgilidir" diyerek, hükmünü amelde esas tutmamışlardır. Bunlar "Satın alınan bir malda aldandığını sonradan anlayan kimse, malı geri veremez" derler. Ancak kusurlu malın kusuru gizlenmişse bu hariç, bunu geri verebilir. Alimler

998 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/274-275. 999 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/275. 1000 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/275. 1001 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/276. ayrıca "Satış sırasında muhayyerlik şartı konabilir" demiştir. Ebu Hanîfe, Şâfi'î, Züfer bu muhayyerlik müddetini üç günle sınırlarlar. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed "bir iki ay olabilir" demiştir. 1002

*** MÜFLİS**

رِباَج ـْنَع ـِّيِّكَمْلا ـَةَمَلَس ـْنَع ، ـٍزُم ـْرُه ـِنْب ـِمِلْسُم ـُنْب ـِ ـّاللّ ـُدْبَع اَنَث . ـٍم ـِصاَع وُبَأ اَنَث . ـٍراَّشَب□

ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2387 □6725 □733ـ َلوُس َر َّ إ : ٌذاَعُم َلاَقَف .ِنَمَيْلا َلَع ُهَلَمْعَتْس ِا
َّمُث ِهِئاَم َرَغ ْنِم ٍلَبَج َنْب َذاَعُم َعَلَخ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ َأ ؛ ّاللّ ِدْبَع ِنْب

ملسم نب ّاللّ ُدْبَع و .هلاح فرعي .يكملا ةملس هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.يِنَلَمْعَتْسا َّمُث
اŒيِلاَمِب يِنَصلْخَتْسِا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُّاللّ يَّلَص ِ ّللّ .هنم ةيلب لك :دمحأ نع د ُواَد يِبَأ نع يرج
َلاَق و .هب جاجتح ا زوجي عوفومل ا دنسيو فوقوملا عفري ٌ: ابح ِنْبا ِهِيف َلاَق

أطخلا ريثك قودص :نيعم ِنْبا َلاَق و .

733. (2357) (6720)- Hz. Cabir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Muaz İbnu Cebel radıyallahu anh'ı alacaklılarından kurtardı. Sonra onu Yemen'e âmil (vâli) olarak yolladı.

Bunun üzerine Hz. Muaz şöyle dedi: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (elimde mevcut) malımla beni 1003 borçlardan halâs etti, sonra da Yemen'e âmil tâyin etti."

AÇIKLAMA:

Hz. Muaz radıyallahu anh'ın borcu fazla olmasına rağmen, mevcut malı ile ödenebilen ödenmiş, geri kalanı için hapis vs. gibi herhangi bir muamele yapılmamıştır. Şu halde borçlunun malı haczedilerek borçlularına dağıtılabilir. Mekke fethinden sonra, muallimlik, kadılık, vergi tahsili gibi birçok vazifelerle muvazzaf olarak Yemen'e gönderilen Hz. Muaz, maddi bakımdan da durumunu telafi etmiş olmalıdır. 1004

*** ŞAHİTLİK İSTENMEDEN ŞEHADET**

رَمُع اَنَبَطَخ :َلاَق .َة َرُمَس ِنْب ِرِباَج ْنَع ٍرْيَمُع ِنْب ِكِلَمْلا ُدْبَع ْنَع ٌري ِرَج اَنَث .ِحا َّرَجْلا ُنْب□
ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَثَّدَح-2363 □6721 □734ـ َنيِذَّلا َّمُث .يِباَحْصأ يِف يِنوُظَفْحا َلاَقَف ْمُكيِف
يِماَقُم َلْثِم اَنيِف َماَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ ِإ : َلاَقَف ِةَيِباَجْلاِب ِباَّطَخْلا ُنْب
.تاقث هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا يِف. ُفِلَحَتْسُي اَم َو َفِلْحَي َو . ُدَهْشَتْشُي اَم َو ُلُج َّرلا َدَهْشَي
َّتَح ُبِذَكْلا وُشْفَي َّمُث ْمُهَنوُلَي َنيِذَّلا َّمُث . ْمُهَنوُلَي

ةنعنعلاب هاور دقو سلدم وهو ريمع نب كلملا دبع ِهِيف َ أ إ .

734. (2363) (6721)- Câbir İbnu Semüre radıyallahu anh anlatıyor: "Hz. Ömer radıyallahu anh bize Câbiye'de hitap etti ve dedi ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, tıpkı benim sizin aranızdaki şu kalkmam gibi bizim aramızda hitap için ayağa kalktı ve dedi ki: "Ashabım, bunları takip edenler (tabiin) ve onları da takip edenler (etbauttâbiîn) hakkında bana riayetkâr olun (benim hatırım için onlara da saygılı olun). Onlardan (Etbauttâbiînden) sonra yalan yaygınlaşacak, öyle ki, kişi kendisinden şahitlik istenmediği halde şehadette bulunacak, yemin talep edilmediği halde yemin edecek."1005

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadiste selef de denen İslâm'ın ilk üç neslini tebcil etmektedir. Sahâbe, Tâbiî'n ve Etbauüâbiîn'e saygıya, hürmete davet eden hadisler çoktur. Mütevatir derecesine ulaştığını, bu nesillerin söz ve davranışlarına da sünnet dendiğini, ûlemanın, bu sünneti de bağlayıcı ilan ettiğini daha önce muhtelif vesilelerle açıkladık. Bu hadisin benzeri hadisler daha önce geçti, açıklamaları tekrar etmeyeceğiz. 1006

*** BORÇLARDA ŞEHADET**

اَنَث . ُّيِلْجِعْلا ً ا َو ْرَم ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث : اَق . ُّيِكَتَعْلا ِنَسَحْلا ُنْب ُليِمَج َو ،ُّي ِرْيَبُجْلا َفُسوُي
ُنْب ِ ّاللّ ُدْيَبُع اَنَثَّدَح-2368 □6722□ □738□

ا ِهِذَه ً َت : َلاَق ؛ِيرْدُخْلا ٍديِعَس يِبأŒلَجا َىلِإ ٍنْيَدِب ْمُتْنَياَدَت اَذِإ او ُنَمآ َنيِذَّلا اَهُّيأ اَي- َةَي□
ْنَع ِهيِبأ ْنَع ،َة َرْضَن يِبَأ ُنْب ِكِلَمْلا ُدْبَع

عفرلا همكحو ،فوقوم دانسإ اَذَه : دئاوزلا يِف. اَهَلْبَق اَم ْتَخَسَن ِهذه : َلاَقَف- ًاضْعَب .
ْمُكُضْعَب َنِمأ ْ إَف- َغَلَب َّتَح- ًّنَمَسُم

1002 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/276. 1003 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/277. 1004 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/277. 1005 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/277. 1006 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/277-278.

735. (2365) (6722)- Ebu Sâidi'l-Hudrî radıyallahu anh, Bakara suresinin (meâlen) "Ey iman edenler! Birbirinize belirli bir müddet için borçlandığınız zaman!" diye başlayan (ve müdayene ayeti olarak bilinen ve Kur'ân-ı Kerîm'in en uzun ayeti olan Bakara suresinin 282. ayetini) "... Eğer bazınız bazınıza güvenirse -yani borcu, sened, şahidler veya rehinle tevsik etmeye gerek duymazsa- kendisine güvenilmiş olan borçlu kimse borcunu ödesin..." ayetine gelince: "Bu ayet, bundan önceki ayeti neshetti" dedi."1007

AÇIKLAMA:

Bakara suresinin 282. ayeti, borçlanmaların şahidler huzurunda, adil kâtip tarafından yazılmasını, rehinlenmesini emreder. Ayetin emri bugünkü noter müessesesinin tesisine götürür. 283. ayet güven halinde buna gerek olmayacağını ifade etmektedir.

Sadedinde olduğumuz hadis müdâyene ayetinin mensuh olduğunu ifade ederse de, İbnu Abbâs'ın mensuh olmadığına dair kanaati de bilinmektedir. Öyleyse ayetin neshinden çok, "borçların ayette belirtildiği ciddiyette yazılması esas olmakla birlikte, güven hasıl olan durumlarda bunun şart olmadığı" şeklinde hükme gidilmesi daha muvafıktır ve çoğunluk böyle anlamıştır. Bilhassa emniyetin kalktığı gününüz şartlarında ihtiyat esas alınarak borçlar şahitler huzurunda yazılmalı, rehinlenmelidir. 1008

* ŞAHİDLİĞİ CAİZ OLMAYANLAR

اَق ؛ً و ُراه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .يَنْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثّدَح . ً اَمْيَلُس ُنْب ُرَمْعَم اَنَث . ُّيِق َّرلا□ .
□736□ 6723□ 2366-اَنَثَّدَح ُبوُّيأ ُنْب ُدَّمَحُم ٍ

ةَنِئاَخ ًَو ٍنِئاَخ ُةَداَهَش ُزوُجَت َ : َمَّل َس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق ؛ِهِّدَج ْنَع ِهيِبأ□
ْنَع ٍبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع َةَاَط ْرأ ُنْب ُجاَّجَح اَنَث .ةنعنعلاب هاور دقو سلدي ً اَك و ةاطرأ نب
جاجح هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِهي ِخأ ىلَع ٍرْمِغ يِذ ًَو ِم ًْس"ا يِف ٍدوُدْحَم ًَو

. اهنع ّاللّ يضر َةَشِئاَع نع يذمرتلا هاورو

736. (2366) (6723)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(İslâm dinine göre) hâin erkek ve hâine kadının, müslüman iken hadd cezasına çarpılan kimsenin şahidliği makbul değildir. Keza kin ile husumet sahibinin kin beslediği kimse aleyhine şahidliği caiz değildir." 1009

AÇIKLAMA:

Hâin'i alimler, kula ve Allah'a karşı emanete ihanet eden kimse olarak anlamıştır ve bununla "büyük günahları işleyen, küçük günahta ısrar eden kimse"nin kastedildiğini söylemişlerdir. Bu mânada "hâin, "fasık" demektir" demişlerdir.

Ebu Hanife, hadisin son kısmını tevil ederek "düşmanlık şahitliğe mani değildir" diyerek aralarında husumet bulunan kimselerin birbirleri aleyhine şahidlik yapabileceğini söylemiştir. 1010

* TEK ŞAHİD VE YEMİNLE HÜKÜM

ىل ْوَم َدي ِزَي ُنْب ِ ّاللُّدْبَع اَنَث . َءاَمْسأ ُنْب ُةَي ِرْي َوُج اَنأَبْنأ . ً و ُراه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .□

َّرلا ِلُج َو َنيِمَي بِلاَّطلا. يِف دئاوزلا : 737ـ □6724 □2371-اَنَثَّدَح وُبَأ ِرْكَب ُنْب يِبَأ َةَبْيَش
اَلْمُنْبَعِث َعْن َر ُجِلٍ مَنْ أَهْلِ مِصْرَ عَنْ سُرَّقٍ أَ َّ النَّبِيَّ صَلَّي ُاللّ عَلَيْهِ وَ سَلَّم أَجاَزَ شَهاَدَة

فنصملا هجرخأ يِذَّلا ثيدحلا اَذه ريغ ،اَذَه قّ رسل جرخي ملو لوهجمّ يعباتلا .

737. (2371) (6724)- Sürrak radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir erkeğin şahitliğini ve talibin (davacının) yeminini geçerli saydı." 1011

AÇIKLAMA:

Bu paralelde başka rivayetler de var. Daha önce de açıklandığı üzere, aslında dâva sahibi iki şahidle iddiasını ispatlamak zorundadır. Bu hadise göre ise, dava sahibinin yemini -bir şahid yerine geçmek üzere- bir erkek şahidle birlikte, normalde gerekli olan iki şahit sağlanmış olmaktadır.

1007 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/278. 1008 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/278. 1009 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/279. 1010 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/279. 1011 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/279.

Ancak, Ebu Hanîfe başta, Kûfe ûleması, Şa'bî, el-Hakem, Evzâ'î, Leys, Malikilerden Endülüslü olanlar bu şekilde hiçbir davanın halledilemeyeceğini söylerler. Hz. Ebu Bekr, Hz. Ali, Ömer İbnu Abdilaziz, İmam Mâlik, Şâfi'î ve Ahmed, Medineli fakihler ve başka pek çok ûlemâ "malî konularda bir şahitle davacının yemini yeterlidir" demiştir.1012

*** YALAN ŞAHİTLİK**

للّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ َرَمُع ِنْبا ِنَع ٍراَثِد ِنْب ِب ِراَحُم ْنَع ِتا َرُفْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ٍدِيعَس□ □
ُنْب ُدْي َوُس اَنَثَّدَح-2373 □6728 □735□

لاَّز وِر حَتَّ يُوجِ بِ للّاّ ُهَل انلأَّر. يِف دئاوزلا: يِف إسناده مُحَمَّد نب الفرات، متفق عَلَن
صَلَّي ُاللّ عَلَيْهِ وَ سَلَّم: لَن تَزُول قَدَما شَاهِدِ

. هفعض. وكذّبه ا“مام أحمد

* EHL-İ KİTABIN BİRBİRİNE ŞAHİTLİĞİ

لوُس َر ّ َ َأ ؛ ّاللّ ِدْبَع ِنْبا ِرِباَج ْنَع ٍرِماَع ْنَع ِدِلاَجُم ْنَع ُرَمْح‘ا ٍدِلاَخ يبأ اَنَث .ٍفِي ِرَط ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2374 □6726 □738□

فيعض وهو ديعس نب دلاجم هدانسإ ي ِف :دئاوزلا يِف .ٍضْعَب ِمِه ْلَع بلَع ِضْعَب ِبِاَتِكْلا ِلْهأ .
َةَداَهَش َزاَجأ َمَّلس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلل

739. (2374) (6726)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ehl-i Kitab'ın birbirlerine şahitlik etmelerine izin verdi." 1014

AÇIKLAMA:

Ehl-i kitabın birbirleri aleyhine şehadetleri makbul mu değil mi ihtilaf edilmiştir. İmam Mâlik ve Şâfi'î hazretleri "Ehl-i kitabın ne bir müslüman ne de bir kâfir aleyhine şahitliği makbul değildir" demiştir. Ehl-i Rey'e göre zımmilerin birbirleri aleyhine şahitliği caizdir. Çünkü bütün kâfirler bir millet sayılır, dolayısıyla Hıristiyan, yahudi aleyhine; yahudi Hıristiyan aleyhine şahitlik yapabilir, fakat zımmî, müslüman aleyhine şahitlik yapamaz. Ahmed İbnu Hanbel de: "Zımmîlerin ne birbirleri aleyhine ne de müslümanlar aleyhine şahidliği kabul edilmez" demiştir. Ancak "Yolculuk halinde, başka şahid olmadığı için vasiyete şahid kılınan ehl-i kitabın şehadeti zarurete mebni kabul edilir" demiştir.1015

HİBELER BÖLÜMÜ

* ÖMRÂ

ةَمَلس يِبَأ ْنَع ،ٍرْمَع ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع ،ةَدِئا َز يِبَأ ُنْب اّي ِرَك َز ُنْب َيْحَي اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-2378 □6727 □745□

نَلَع حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ُهَل َوُهَف ،ًائْيَش َرِمْعُأ ْنَمَف .ىرْمُع َ :َمَّلس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ
يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ةَ َرْي َرُه يِبَأ ْنَع . نيخيشلا طرش

740. (2379) (6727)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ömrâ(nın mal sahibinin menfaatine bir yönü) yoktur. Kim bir malı ömrâ kılarsa artık o mal, ömrâ kılana aittir."1016

AÇIKLAMA:

Ömrâ, bir kimsenin bir malı, hayatta kaldıkça kullanması için bir başkasına vermektir. Bu bir cahiliye adetidir. Meselâ bir kimse evini, hayatta kaldığı müddetçe oturması için bir başka şahsa bağışlardı. İşte bu muameleye ömrâ veya amrâ denmiştir. Ömrâ: "Bu mal sen öldükten sonra da çocuklarına aittir" veya "Sen ölünce benim çocuklarıma aittir" sözleriyle de yapılsa, fakihler, malin artık alıcıya ait olacağını, dilediği gibi bu malda tasarruf edebileceğini belirtirler. İmam Mâlik verici verme sırasında: "Senden sonra da senin mirasçılarına olsun" demedikçe, o kimsenin ölümü halinde, malın intifa hakkının vericiye döneceğine hükmetmiştir. 1017

*** HİBEDEN DÖNME**

لوُس َر َلاَق : َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍس َخ ْنَع ٍف ْوَع ْنَع َةَماَسُأ وُبَأ اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-2354 □6725 □741ـ :دئاوزلا يِف. ُهَلَكأَف ِهِئْيِق يِف َداَع َّمُث . َءاَق
َعَبَش اَذِإ َّتَح َلَكأ ِبْلَكْلا ِلَثَمَك ،ِهِتَّيِطَع يِف ُدوُعَي يِذَّلا َلَثَم َّ ِإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ
عمسي مل :لبنح نب دمحا َلاَق .عطقنم هنأ إ .تاقث ُهَلاَج ِر َة َرْي َرُه يِبَأ دانسإو . َة َرْي َرُه
يِبَأ ريغ نع نيحيحصلا يِف ثيدحلا

انئيش َة َرْي َرُه يِبَأ نم يرجهلا ورمع نب سخ .

741. (2384) (6728)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bağışını geri alan kimsenin durumu şu köpeğin durumu gibidir: Yalını yer, iyice doyunca kusar. Sonra kusmuğuna tekrar dönüp onu yer."1018

*** SEVAP ÜMİDİYLE HİBE**

نْب ِعِّمَجُم ِنْب َليِعاَمْسِإ ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَث . ٌعيِك َو اَنَث : َاَق ،ُليِعاَمْسِإ ُنْب ُدَّمَحُم َو ،ٍدَّمَحُم□
ُنْب ُّيِلَع اَنَثَّدَح-2357 □6728 □742ـ ْبَثُي ْمَل اَم ِهِتَبِهِب ُّقَحأ ُلُج َّرلا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ

1012 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/280. 1013 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/280. 1014 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/280. 1015 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/281. 1016 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/282.

يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَ ْرَي َرُه ِيبَأ ْنَع ٍرانيِد ِنْب و ِرْمَع ْنَع ِي ِراَصْن‘ا َةَي ِراَج

فيعض وهو عمجم نب َليِعاَمْسِإ نب َمِيها َرْبِإ هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف.اَه ْنِم .

742. (2387) (6729)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişi, karşılığı verilmediği müddetçe hibesini geri alma hakkına sahiptir."1019

AÇIKLAMA:

Önceki hadis, mutlak şekilde hibenin geri alınmasını yasakladığı halde, bu hadiste -karşılığını beklemek niyetiyle verilen- hibenin, karşılığı verilmediği taktirde geri alınabileceğini ifade etmektedir. Bazı alimler karşılık bekleyerek hibe yapılmasını caiz görmüş ise de Hanefilere ve kavl-i cedidinde Şâfiî'ye göre, karşılık bekleyerek verilen hibe batıldır. Çünkü meçhul bir satış hükmündedir. Halbuki hibenin gayesi karşılıksız bağıştır, karşılık beklemek bu maksada aykırıdır. 1020

*** KOCADAN İZİNSİZ KADININ HİBESİ**

لُج َر» نَيْحَي نْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ٍدْعَس ُنْب ُثْيَّللا يِن َرَبْخأ .ٍبْه َو ُنْب ّاللّ ُدْبَع اَنَث .نَيْحَي ُنْب□
□743□ 6735□ 2358-اَنَثَّدَح ْرَح ُةَلَم

يِلُجِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلل َلوُس َر ْتَتأ ؛ ٍكِلاَم ِنْب ِبْعَك َةأ َرما َة َرْيَخ ُهَتَّدَج َّ َأ□□
؛هِّدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع « ٍكِلاَم ِنْب ِبْعَك ِدَل َو ْنِم ْتَنَذأَتْسا لَهَف .اَه ِج ْو َز ِ ْذإِب َّ إ اَهلاَم يِف ِةأ
ْرَمْلِل ُزوُجَي َ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر اَهَل َلاَقف .اَذِهب ُتْقَّدَصَت يِّنأ : ْتَلاَقف
اَهَل.

؟اَهِيِّلُحِب َقَّدَصَت ْ أ َة َرْيَخِل ْتِنَذأ ْله : َلاَقف اَه ِج ْو َز ، ٍكِلاَم ِنْب ِبْعَك َىلإِ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ
يَّلَص ِ ّلل ُلوُس َر َثعَبَف . ْمَعَن : ْتَلاَق ؟ًابْعَك

اَهْنِم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّلل ُلوُس َر ُهَلِبَقَف . ْمَعَن : َلاَقَف .

743. (2389) (6730)- Ka'b İbnu Mâlik'in anlattığına göre: "Hanımı, kendine ait bir zinet eşyasını Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a götürüp: "Ben bunu tasadduk ediyorum" demiştir. Aleyhissalâtu vesselâm kendisine: "Kadının kendi malından (da olsa) bağışı kocasının izni olmadan caiz değildir. Acaba sen Ka'b'den izin aldın mı?" demiştir. Hanım "Evet!" deyince, hanımın kocası Ka'b İbnu Mâlik'e (bir adam göndererek): "Sen Hayre'ye zinetini tasadduk etmesine izin verdin mi?" diye sordurmuş, Ka'b: "Evet!" deyince Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadının hibesini kabul buyurmuştur." 1021

AÇIKLAMA:

Dinimizde esas olan kadının kendi malında tasarruf yetkisine sahip olmasıdır. Bu sebeple cumhûr: "Kadın kendi malından kocasının izni olmadan dilediği şekilde tasarruf eder, tasadduk eder" diye hükmetmiştir. Bazı alimler

1017 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/282. 1018 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/283. 1019 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/283. 1020 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/283. 1021 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/284.

(Tâvus ve Mâlik) "kadın kendi malının üçte birini tasadduk edebilir, fazlasını etmek için kocasından izin almalıdır" demiştir.

Kadının sefih dediğimiz faydayı-zararı bilemeyecek halde aklî noksanlığı bulunması halinde kendi malından da olsa tasarruf edemeyeceği cumhurca da benimsenmiştir. 1022

SADAKALAR BÖLÜMÜ

* SADAKA ETTİĞİ ŞEYİ SATIN ALABİLİR Mİ?

اللّ ِدْبَع ْنَع ِّيِدْهَّنلا َ اَمْثُع يِبَأ ْنَع ُّيِمْيَّتلا ُ اَميَلُس اَنَث . َ و ُراه ُنْب ُدي ِز َي اَنَث . ٍميكَح□ □
ُنْب نَيْحَي اَنَثَّدَح-2383 □6731 □744□

بَسْنُي ،ُعاَبُي اَهِئ َ ْفأ ْنِم َة َرْهُم ْوأ ا ًرْهُم نأ َرَف . ٌة َرْمَغ ْوأ ٌرْمَغ ُهَل ُلاَقُي ٍسرَف ىلَع َلَمَح□
ُهَّنأ ؛ِما َّوَعْلا ِنْب ِرْيَب ُّزلا ِنَع ،ٍرِماَع ِنْب

حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِفاَهْنَع ىهَنَف ِهِس َرَف ىِلإ .

744. (2393) (6731)- Zübeyr İbnu'l-Avvam radıyallahu anh'ın anlattığına göre, "Kendisi ğamr veya gamra denilen bir atı hibe olarak vermiş, sonra o attan olduğu söylenen erkek veya dişi bir tayın satışa arz edildiğini görmüş, tayı satın almayı bırakmıştır." 1023

AÇIKLAMA:

Alimler, büyük çoğunluğuyla bu hadise dayanarak, hibe, tasadduk, zekat, kefaret, adak gibi yollardan bir yolla malını elden çıkaran bir kimsenin onu parayla tekrar satın almasını mekruh addetmişlerdir. İmam Mâlik, Kûfîler ve Şâfi'înin de böyle hükmettiği belirtilir. Ancak kerahet tahrimî değil, tenzihidir. 1024

* SADAKA ETTİĞİ ŞEY VERASETLE GELİRSE

نْب و ِرْمَع ْنَع ِمي ِرَكْلا ِدْبَع ْنَع ، ّاللّ ُدْيَبُع اَنَث . ٌيِّق َّرلا ٍرَفْعَج ُن ْب ِ ّاللّ ُدْبَع اَنَث .بَيْحَي□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2388 □6732 □748□

مَل َو ْتَتاَم اَهَّنإ َو .يِلَةَقيِدَح ِّمُأ ُتْيَطْعأ يِّنإ : َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا َىلِإ ٌلُج َر□
َءاَج : َلاَق ؛ِهِّدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍبْيَعُش

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. َكُتَقيِدَح َكْيَلإ ْتَعَج َر َو ، َكُتَقَدَص ْتَبَج َو : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□
يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَقَف .ي ِرْيَغ . ًاث ِرا َو ْك ُرْتَت

بيعش نب ورمع ثيدحب جتحي نم دنع .

745. (2395) (6732)- Amr İbnu Şu'âyb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek: "Ben bahçemi anneme vermiştim. "Şimdi o vefat etti. Benden başka da varis bırakmadı (bahçeye varis olabilir miyim?)" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Senin sadakan tam oldu. Bahçen tekrar sana rücû etti." 1025

AÇIKLAMA:

Alimler, çoğunlukla veraset yoluyla geri gelen sadakaya temellük etmenin mekruh olmadığını söylerler. 1026

* ARİYET

ةَماَمُأ اَبأ ُتْعِمَس : َلاَق ؛ٍمِلْسُم ُنْب ُلِيبْح َرُش اَنَثَّدَح .ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث . -2385□
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح ـ 6733 □ 746□

ةماَمأ يِبَأ ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف. ٌةَدوُد ْرَم ُةَحْنِمْلا َو . ٌةاَّد َؤُم ُةَي ِراَعْلا : ُلوُقَي َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : ُلوُقَي

رخآ هجوب هحيحص يِف َ ابح ِنْبا هاور دقف .شايع ِنْبا هب درفني مل نكل .شايع نب .
َلِيعاَمْسِإ سيلدتل ،فيعض

746. (2398) (6733)- Ebû Ümâme ve Enes İbnu Mâlik radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Ariyet, sahibine döner, minha (intifası bağışlanan mal) sahibine iade edilir" buyurdular." 1027

AÇIKLAMA:

1022 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/284. 1023 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/285. 1024 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/285. 1025 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/286. 1026 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/286. 1027 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/286.

Minha veya meniha lügat olarak bağış demek ise de burada sütünden istifade edilmesi için bağışlanan hayvan veya meyvesinden istifade edilmesi için bağışlanan ağaç manasına gelir. Bu, belli bir müddet için yapılan bağıştır. Burada sadece menfaat bağışı mevcuttur, malın aslı sahibine aittir. 1028

*** HAVALE**

للّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ َرَمُع ِنْبا ِنَع ٍعِفاَن ْنَع ،ِدْيَبُع ِنْب َسن ُوُي ْنَع ُمْيَشُه اَنَث . َةَب ْوَت□ □
ُنْب ُلِيعاَمْسِإ اَنَثَّدَح-2454 □6734 □747ـ نيبو ديبع نب سنوي نيب عاطقنا هدانسإ يِف
دئاوزلا يِف. ُهْعَبْتاَف ٍئِلَم ىلَع َتْل ِحُأ اَذِإ َو . ٌمْلُظ ِّيِنَغْلا ُلْطَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص نم:
عمسي مل :متاح وُبَأ و نيعم ِنْبا َلاَق و .هيبأ نع عفان ِنْبا نم عمس امنإو ائيش عفان نم
عمسي مل :لبنح نب دمحأ َلاَق .عفان

دئاوزلا بحاص مك .ـها هنعنع دقو ،سلدم رشب نب ميشهو :تلق .ائيش عفان .

747. (2404) (6734)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Borcunu ödemeye muktedir olan kimsenin özürsüz olarak ödemeyi geciktirmesi zulümdür. Sen alacaklı durumda iken (alacağın) varlıklı ve güvenilir bir kimseye havale edilirse, bu havaleyi kabullen." 1029

*** ÖDEME NİYETİYLE BORÇLANAN**

نْب ِرَفْعَج ْنَع ،َنِيِّيِمَلْس'ا َل ْوَم ً اَيْفُس ُنْب ُدِيعَس اَنَث .ٍكْيَدُف ِيِب ًأ ُنْبا اَنَث .ِرِذْنُمْلا ُنْب□
ُميِها َر ْبِإ اَنَثَّدَح-2458 □6738 □745ـ ْنُكَي ْمَل اَم .ُهَنْيَد َي ِضْقَي ىَّتَح ِنِئاَّدلا َعَم ُاللَّ ً اَك
ِيذَّلا ٍدَّمَحُم ْنَع ِهِيبأ ْنَع ِدْبَع ِاللَّ ِنْب ٍرَفْعَج؛ َلاَق: َلاَق َر ُلوُس ِللَّ يَّلَص ُاللَّ ِهْيَلَع َو َمَّلَس:
نْب ُرَفْعَج ٍيِقوُل ُلِخاَز ِنِه: اذْهَب فَخْذُلْيِ بِدْيَن. فَاِنَّت اَكْر َه ُأ ُتيِبأ َلْيَلَّة ًإ َّو اللَّ مَعِي. بْعَد
فيما يكْرَه اللّ ُه. قاَل: فَكَا ً عَبْدُ اللّ ِ

حيحص هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُاللَّ يَّلَص ِللَّ ِلوُس َر ْنِم ُتْعِمَس .

748. (2409) (6735)- Abdullah İbnu Cafer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Borç, Allah'ın hoşlanmadığı bir şeye ait olmadığı müddetçe, Allah-u Zülcelal hazretleri, borcunu ödeyinceye kadar borçlu ile birliktedir.

"Ravi der, ki: "Abdullah İbnu Cafer, vekil harcına derdi ki: "Git, benim için borç al. Zira ben, Resûlullah'tan bu hadisi işittikten sonra Allah'ın benimle olmadığı bir gece geçirmekten hoşlanmam." 1030

AÇIKLAMA:

Hadis, meşru yolda, ödemek niyetiyle borçlanmaya bir teşvik, borçlanmaktan fazla korkmamaya bir irşaddır. Çünkü, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu şekilde yapılan borçlanmalarda Cenab-ı Hakk'ın yardımcı olacağını vaadetmektedir. Bugünkü lüks hayat için, zaruri olmayan eşyalar için yapılacak borçların buraya girmeyeceği söylenebilir. 1031

*** ÖDEMEME NİYETİYLE BORÇLANAN**

داَي ِز ُنْب ِديِمَحْلا ُدْبَع يِنَثَّدَح .ِرْيَخْلا ِبْيَهُص ُنْب ِّيِفْيَض ِنْب ِدَّمَحُم ُنْب ُفُسوُي اَنَث .ٍراَّمَع□
ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-2415 □6736 □748 ُنيِدَي ٍلُج َر اَمَّيُأ : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُاللَّ يَّلَص ِللَّ
ِلوُس َر ْنَع ِرْيَخْلا ُبْيَهُص اَنَثَّدَح .وٍرْمَع ِنْب ِبْيَعُش ْنَع ،ِبْيَهُص ِنْب ِّيِفْيَص ِنْب ِدْلَع ْنَع ،ٍيِفْيَص
ِنْب ٍدَّمَحُم ُنْب ُفُسوُي اَنَث .ٌّيِما َز ِخْلا ِرِذْنُمْلا ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح.ًاق ِرا َس َ ّاللَّ ِقَل ،ُهاَّيِإ
ُهَيِّف َوِّيَ ْ أ ُعِمْج ُم َوُه َو ،ًانْيَد

هركذ ،دَّمَحُم نب فسوي هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ُه َوْحَن َمَّلَس َو ِهْيَل َع ُ ّاللَّ يَّلَص ِّيِبَّنلا
ِنَع ِبْيَهُص ِهِّدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍداَي ِز ِنْب ِديِمَحْلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ دايز نب ديمحلا دبعو.ـها
ِنْبا ابح َ ِيف تاقثلا. وَلاَق ُوبَأ متاح: سأب هب. و َلاَق يراخبلا: ِهِيف رظن.

تاقثلا ي ِف َ ابح ِنْبا هركذ نب دايزو.ـها خيش :متاح وبا لاق و .تاقثلا .

749. (2410) (6736)- Süheyb el-Hayr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim ödememek kastıyla borca girerse Allah'ın huzuruna hırsız olarak çıkar." 1032

*** BORÇTA CİDDİYET**

نَع ِقا ّر َوْلا ٍرَطم ْنَع ِّمَلعُمْلا ِنْيَسُح ْنَع ٍءا َوَس ُنْب ُدَّمَحُم ِّمَع اَنَث .ٍءا َوَس ِنْب َةَبَلْعَث ُنْب□
ُدَّم َحُم اَنَثَّدَح-2414 □6737 □785□

رانِيد َّمُث َسْيَل .ِهِتاَنَسَح ْنِم َي ِضُق ٌم َه ْرِد ْوأ ٌرانِيد ِهْيلَع َو َتاَم ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ□
يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ِعِفاَن رأ ملو ،هنع بتكأ ملو هتكردأ
متاح وُبَأ ِهيِف َلاَق ،ءاوس نب ةبلعث نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٌمَه ْرِد ًَو

ملسم طرش نَلَع ،تاقث دانس“ا لاَج ِر يقابو .هريغ ،امك ِهِيف ةمئ‘ا نم هريغل .

750. (2414) (6737)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Üzerinde bir dinar veya bir dirhemlik borçla ölen kimsenin borcu, onun hayır ve hasenatından ödenir. Orada (mahşer yerinde) ne dinar ne de dirhem vardır."1033

*** BORÇLUYA MÜHLET**

نَع .ِّيِمَلْس‘ا َةَدْي َرُب ْنَع َد ُواَد يِبَأ ٍعْيَفن ْنَع ُشَمْع‘ا اَنَث .يِبَأ اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ ّاللِّدْبَع ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2415 □6735 □781□

اَك ًارِسْع ُم َرَظْنأ ْنَم :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا □□

يمع‘ا ثراحلا نب عيفن هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٌةَقَدَص ٍم ْوَي ِّلُك يِف ،ُهُلْثِم ُهَل ً اَك ِهِّل ِح
َدْعَب ُه َرَظْنأ ْنَم َو .ٌةَقَدَص ٍم ْوَي ِّلُكِب ُهَل

هفعض نَلَع قفتم وهو ،يفوكلا .

751. (2418) (6738)- Büreyde el-Eslemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bir borçluya mühlet verirse, her gün için bir sadaka sevabı kazanır. Kim onun borcunu vadesi geldikten sonra tehir ederse, tehir ettiği müddetçe, her geçen gün (alacağı mal kadar) sadaka yazılır."1034

1028 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/286. 1029 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/287. 1030 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/287. 1031 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/287. 1032 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/288.

*** BORCUNU İSTEMEDE ANLAYIŞ**

بِئاَّسلا ُنْب ُديِعَس اَنَث . ُّيِش َرُقْلا ِّيَبَجُم ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ُّيِسْيَقْلا ِحاَّبَّصلا ِنْب ِلَّمَؤُمْلا ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2422 □ 6738 □ 782ـ يِف َكَّقَح : ْذُخ : ِّقَحْلا ِب ِحاَصِل َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر َّ َأ ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ،َنيِماَي ِنْب ِ ّاللِّدْب َع ْنَع ،ُّيِفِئاَّطلا

حيحص يِف َ ابح ِنْبا هاورو .ملسم طرش َىلَع تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ اَذَه :دئاوزلا .
يِف. ٍفا َو ِرْيَغ ْوأ ، ٍفا َو ٍفاَفَع

752. (2422) (6739)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir hak sahibine: "Sen hakkını (borçludan) imkân nispetinde günahlara girmeden al" buyurdular." 1035

*** HAK SAHİBİ SÖZ SAHİBİDİR**

نَع َةَم ِرْكِع ْنَع ٍشَبَح ْنَع ِهيِبأ ْنَع َ اَميَلُس ُنْب ِرَمَتْعُم اَنَث . ُّيِناَعْنَّصلا َىلْع'ا ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم□
اَنَثَّدَح-2428 □6745 □783ـ ِ ّللّ ِلوُس َر ُةَباَحص َّمَهَف . ِم َ َكْلا ِضْعَبِب َمَّلَكَتَف . ٍّقَحِب
ْوأ ٍنْيَدِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّاللّ َّيِبَن ُبُلْطَي ُلُج َر َءاَج : َلاَق ؛ ٍساَّبَع ِنْبا

نَّتَح ،ِهِب ِحاَص ىلَع َ ًاَطْلُس ُهَل ِنْيَّدلا َب ِحاَص َّ إ . ْهَم» : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ
ُلوُس َر َلاَقَف . ِهِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص

ةعرز وبأو متاح وبأو نيعم ِنْبا و دمحأ هفعض ،ّيجرلا يلع وُبَأ ،سيق نب همساو شيح .
هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.« ُهَي ِضْقَي

753. (2425) (6740)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam gelerek Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan bir alacağını veya bir hakkını talep etti. Bunu yaparken nezâkete uymayan bazı yakışıksız söz sarfetti. Resûlullah'ın ashabı adama dersini vermek istediler. Ama Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm müsaade etmeyip: "Bırakın! Zira alacaklı kimsenin, hakkını alıncaya kadar borçlu üzerinde söz hakkı vardır" buyurdular." 1036

نَع يِبَأ اَنَث.- َلاَق ُهُّنُظأ- َةَدْيَبُع يِبَأ ِنْبا اَنَث . َةَبْيَش و ُبَأ ، َ اَمْثُع ِنْب ِدَّمَحُم ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع□
ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح-2426 □6741 □784□

هْيَلَع َ اَك ًانْيَد ُهاَضاَقَتي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا َىلِإ ٌّيِبا َرْعأ َءاَج : َلاَق ٌّي ِرْدُخْلا□ .
ٍديِعَس يِبَأ ْنَع ،ِحِلاَص يِبَأ ْنَع ِشَمْع ا' َلاَقَف .ِّقَح ُبُلْطأ ِّيِنإ : َلاَق ؟ِّمُلَكُت ْنَم ي ِرْدَت ! َكَحْي َو

اوُلاَق َو ُهُباَحْصأ ُه َرَهَتْناَف .يِنَتْيَضَق َّاِإ َكْيَلَع ُج ِّرَحُأ : ُهَل َلاَق ىَّتَح ،ِهْيَلَع َّدَتْشَف:

اَني ِض ِرْقأَف ٌرْمَت ِكَدْنِع َ اَك ْ إ :اَهَل َلاَقَف ٍسْيَق ِتْنِب َةَل ْوَخ َىِلِإ َلَس ْرأ َّمُث ؟ُمُتْنُك ِّقَحْلا
ِب ِحاَص َعَم َّه : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ُّيِبَّنلا

َن ْوأ . َثْيَف ْوأ : َلاَقَف . ُهَمَعْطأ َو َّيِبا َرْع ْا َىَضَقَف . ُهَتَض َرْقأَف : َلاَق . ِّلّ َلوُس َر اَي َتْنأ
يِبأب . ْمَعَن : ْتَلاَقَف َكي ِضْقَنَف اَن ُرْمَت اَنِيتأَي ىَّتَح

ُهَلاَج ِر ،حيحص دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف.ٍعَتْعَتُم َرْيَغ ُهَّقَح اَهيِف ُفيِعَّضلا ُذُخأَي َ ٌةَّمُأ
ٌتَسِّدُق ُهَّنإ . ُساَّنلا ُراَي ِخ َكِئلوُأ : َلاَقَف . َكَل ُ ّاللّ

قودص : متاح وُبأ ِهيِف َلاَق ّاللّ ُدْبَع نب َميِها َرْبِإ َ ‘ .تاقث .

1033 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/288. 1034 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/289. 1035 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/289. 1036 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/290.

754. (2426) (6741)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Bir bedevi Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelerek, Efendimizin uhdesinde bulunan alacağını istedi ve bunu yaparken seri davrandı. Hatta: "Borcunu ödeyinceye kadar seni tâciz edeceğim" dedi. Ashab-ı Kiram hazretleri bedeviyi azarlayıp: "Yazık sana! Kiminle konuştuğunu bilmiyorsun galiba!" dediler. Adam: "Ben hakkımı talep ediyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, ashabına: "Sizler niçin hak sahibinden yana değilsiniz?" buyurdu ve Havle Bintu Kays radıyallahu anhâ'ya adam göndererek: "Sende kuru hurma varsa benim borcumu ödeyiver. Hurmamız gelince borcumuzu sana öderiz" dedi. Havle: "Hay hay! Babam sana kurban olsun Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Kadın, Resûlullah'a borç verdi, o da bedeviye olan borcunu kapadı ve ayrıca yemek ikram etti. (Bu tavırdan memnun kalan) bedevi: "Borcunu güzelce ödedin. Allah da sana mükafatını tam versin" diye memnuniyetini ifade etti: Aleyhissalâtu vesselâm da: "İşte bunlar (borcunu hakkıyla ödeyenler) insanların hayırlılarıdır. İçindeki zayıfların, incitilmeden haklarını alamadıkları bir cemiyet iflah olmaz" buyurdular." 1037

*** ÖDÜNÇ VERME**

اَك : َلاَق ِّيِمو ُر ِنْبا ِسْيُق ْنَع ٍرْيَسُي ُنْب ُ اَمْيَلُس اَنَث . َىلْعَي . ُّيِن ًقْسَعْلا ٍفَلَخ ُنْب
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-2435 6742 788ـ َةَمَقْلَع َّنَكأَف . ُهاَضَقَف ِهْيَلَع َّدَتْشا َو ُهْنِم اَهاَضاَقَت
ُهُؤاَطَع َج َرَخ اَّمَلَف . ِهِئاَطَع َىِلِإ ٍمَه ْرِد َفْلأ َةَمَقْلَع ُض ِرْقُي َ اَنُذأ ُنْب ُ اَمْيَلُس َةَطي ِرَخْلا
َكْلِت َّمُله ! َةَبْتُع َّمُأ اَي .ًةَما َرَك َو . ْمَعَن : َلاَق .يِئاَطَع َىِلِإ ٍمِه ْرِد َفْلأ يِن ْض ِرْقأ : َلاَقَف
ُهاَتأ َّمُي ًارُهْشأ َثَكَمَف . َب ِضَغ

كوُبأ ِ َ فَلِل : َلاَق ًاد ِحا َو ًامَه ْرِد اَهْنِم َتْك َّرَح اَم يِنَتْيَضَق يِتّلا َكُمِها َرَدَل اَهَّنا ِ ّاللّ َو اَمأ
:َلاَقَف .اَهِب َت ءاَجَف .ِكَدْنِع يِّتلا َةَموُتْخَمْلا

ّاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َ أ ٍدوُعْسَم ِنْبا ِنَع ُرُكْذَت َكُتْعِمَس : َلاَق ؟َنِم َتْعِمَس اَم : َلاَق . َكَن ِم
َتْعِمَس اَم : َلاَق ؟ِب َتْلَعَف اَم ىلَع َكَلَمَح اَم

رَقْ ضاً مَرَّتَيْنِ إِ ّاَ كَ ًصَدَقَتِهَا مَرَّ ةً. قَالَ: كَذَلِكَ أَنْبَأَنِي ابْنُ مَسْعُودٍ. فِي الزوائد: هَذَا
وَالحديث قد رواه ابْنُ حِبَّا فِي صَحِيحِهِ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُقْرِضُ مُسْلِماً
إسناده ضعيف. ’قيس بن رومي مجهول. وسليما نِ بن يسير، متفق عَلَى تَضعيفه.

بإسناد إِلَى ابنِ مسعود .

755. (2430) (6742)- Kays İbnu Rûmî merhum anlatıyor: "Süleyman İbnu Üzünân, Alkame'ye, ödeneği gelme zamanına kadar bin dinar borç vermişti. Ödeneği çıkınca, borcunu ondan istedi ve sert davrandı. O da hemen ödedi, ancak Alkame Süleyman'a kızmıştı. Birkaç ay durup yanına geldi: "Ödeneğim gelinceye kadar bana bin dirhem ver!" dedi. Süleyman yine: "Pekala! Memnuniyetle!" dedi (ve ailesine yönelerek:) "Ey Ümmü Utbe! Şu yanındaki mühürlü keseyi getir!" diye seslendi. Kadın keseyi getirdi. Süleyman, Alkame'ye: "Vallahi işte ödediğin dirhemler! Ben bunlardan tek dirhemi yerinden kımıldatmadım!" dedi. Bunun üzerine Alkame:

"Allah babandan razı olsun. O halde alacağını tahsil için bana olan o kaba davranışın sebebi neydi?"dedi. Süleymân:

"Senden işittiğim hadisler!" cevabını verdi.

"Benden ne işitmiştin?"

"Sen İbnu Mes'ud radıyallahu anh'dan naklen Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Bir müslümana bir şeyi iki kere borç olarak veren hiçbir müslüman yoktur ki, onun bu davranışı, o şeyi bir kere sadaka etmiş gibi sevap olmasın!" buyurmuştur.

Bunun üzerine Alkame: "Evet, İbnu Mes'ud bana böyle haber vermişti!" diye te'yîd etti." 1038

ميِ. ثَنَا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ. ثَنَا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ. وَ حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ. ثَنَا هِشَامُ بْنُ
786 6743 2431-حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللّهِ بْنُ عَبْدِ الْكَرِ

أَبِيهِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ: رَأَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي
عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي يَزِيدَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ خَالِدٍ مَا بَالُ الْقَرْضِ أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ؟ جِبْرِيلُ! مَا
عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ مَكْتُوبًا: الصَّدَّقَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا. وَ الْقَرْضُ بِثَمَانِيَةَ عَشَرَ فَقُلْتُ: يَا

ضُ يَسْتَقْرِضُ إِ ّاَ مِنْ حَاجَةٍ. فِي الزوائد: فِي إسناده خالد بن يزيد، ضعفه أحمد و ابنْ
قَالَ: ’ السَّائِلَ يَسْأَلُ وَ عِنْدَهُ. وَ الْمُسْتَقْرِ

معين و أبُو دَاوُد والنسائ و أبُو زرعة والدارقطنّي وغيرهم .

756. (2431) (6743)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Miraç gecesinde cennetin kapısı üzerinde şu ibarenin yazılı olduğunu gördüm: "Sadaka on misliyle mükafatlandırılacaktır. Ödünç para onsekiz misliyle mükafatlandırılacaktır." Ben: "Ey Cibril! Ödünç verilen şey ne sebeple sadakadan daha üstün oluyor?" diye sordum. "Çünkü dedi, dilenci (çoğu kere) yanında para olduğu halde sadaka ister. Borç isteyen ise, ihtiyacı sebebiyle talepte bulunur." 1039

يِبَأ ِنْب َنْيَحي ْنَع ،ُّيِّبَّضلا ِدْيَمَح ُنْب ُةَبْتُع يِنَثَّدَح .ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-2432 □6744 □787□

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؟ُهَل يِدْهُيَف َلاَمْلا ُهاَخأ ُض ِرْقُي اَّنِم ُلُج□ : َّرلا :ِكِلاَم ِنْب َسَنأ ُتْلأَس :َلاَق ؛ِّيِئاَنُهْلا َقاَحْسِإ

1037 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/290-291. 1038 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/291-292. 1039 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/292.

كِلذ َلْبَق ُهَنْيَب َو ُهَنْيَب ى َرَج ً وُكَي ْ أ َها ِإ .ُهْلَبْقَي ً َو اَهْبَك ْرَي ً َف ،ِةَّباَّدلا ىلَع ُهَلَمَح□ . ْوأ ،ُهَل ىَدْهأَف ًاض ْرَق ْمُكُدَحأ َض َرْقأ اَذِإ يِف

قاحسإ يِبَأ ِنْبا ىَيْحَي و .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذو .متاح وُبَأ و دمحأ هفعض ،يبضلا ديمح نب ةبتع هدانسإ يِف :دئاوزلا

هلاح فرعي .

757. (2432) (6744)- Yahya İbnu Ebî İshak el-Hünâî anlatıyor: "Hz. Enes radıyallahu anh'a: "Bizden bir adam, (din) kardeşine borç olarak mal verir. Sonra malı alan kimse borç verene bir hediyede bulunur (bu hususta ne dersin?)" diye sordum. Enes bana şu cevabı verdi: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz bir malı borç verse, sonra alan da veren kimseye bir hediye vermek veya bineğine bindirmek istese, sakın o hediyeyi almasın, bineğine de binmesin. Eğer aralarında borç-alıp vermezden önce böyle (dostane) muameleler olmuşsa o başka."[1040]

AÇIKLAMA:

Alimler çoğunluk itibariyle borç veren kimsenin, borç alan kimseden hediye almak, hayvanını kullanmak, hatta satacağı mala müşteri olmak gibi, menfaat ifade eden herbir şeyi fâiz addederek yasaklamışlardır. Bu yasağı çoğunluk tahrime hamleder. Sadece Hanefiler buna mekruh demiş, borçlunun borcunu öderken aldığından daha iyisini vermesini, hatta hediyede bulunmasını caiz addetmişlerdir. Ancak takvaya uygun olan bunlardan sakınmaktır. [1041]

* ÖLÜNÜN BORCUNU ÖDEME

يِبَأ ْنَع ،ٍرَفْعَج وُبَأ ِكِلُمْلا ُدْبَع يِن َرَبْخأ .َةَمَلَس ُنْب ُداَّمَح اَنَث . ُ اَّفُع اَنَث . -2433 □6748 □785 َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَحـ ُ ّاللّ يَّلَص ُّيِبَّنلا َلاَقَف .ِهِلاَيِع ىَلَع اَهَقِفْنُأ ْ أ ُتْد َرأَف .

نَع ةَ رْضَن دْعَس ِنْب ا‘لِ وَط ا ْلأ ًا َاخَأ ُهاَتَم َو تَر َك َثَم ِئا ةَ ِدر ْهَم ِ. َو تَر َك ِعَي ًا

اَمُهْت َعَّدا ِنْي رِاَنيد َّإ ُهْنَع ُتْيَّدأ ْدَق ! َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ َلوُس َر اَي : َلاَقَف .ُهْنَع ِضْقاَف .ِهِنْيَدِب ٌسَبَتْحُم َكاَخأ َّ إ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع .تاقثلا يِف َ ابح ِنْبا هركذ ٍرَفْعَج وُبَأ كلملا دبع .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ٌةَّق ِحُم اَهَّنإف اَهِطْعأَف :َلاَق .ٌةَنِّيَب اَهَل َسْيَل َو ٌةَأ َرْما

دحاولا ثيدحلا اَذه بوس ةتسلا بتكلا يِف اَذه دعسل سيلو :َلاَق .حيحص دانس“ا لاجر . يفابو

758. (2433) (6745)- Saîd İbnu'l-Atval radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Kardeşi ölmüş ve üçyüz dirhem mal ve geride bakıma muhtaç horanta bırakmıştır. Der ki: "Ben bu parayı ailesine harcamayı arzu ettim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Kardeşin borcundan dolayı hapsedilmiştir. Borcunu sen ödeyiver" buyurdu. Sa'd da: "Ya Resûlullah! Ben onun yerine borcunu ödedim. Yalnız bir kadının iddia edip şahitlendiremediği iki dinarı ödemedim" dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm Sa'd'a: "Sen kadına iddia ettiğini ver. Çünkü kadın gerçeği söylemektedir" buyurdu." 1042

*** ÜÇ BORCU ALLAH ÖDER**

نَع ِ. َوع ُنْب َرَفْعَج َو ةَماَسُأ وُبَأ َو ُّيِب ِراَحُمْلا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع َو ٍديِعَس ُنْب ُنْيَدْش ِر اَنَث .□ ٍبْي َرُك وُبَأ اَنَثّدَح-2438 □6746 □788□

لاَق ؛و ِرْمَع ِنْب ِ ّاللّ ِدْبَع ْنَع ّيِ ِرفاَعَمْلا ِدْبَع ِنْب َ ا َرْمِع ْنَع ِمُعْنَأ ِنْبا ِنَع ،َ اَيْفُس ْنَع ُعيِك َو□ : اَنَثَّدَح َو :ٍبْي َرُك وُبَأ َلاَق ؛ٍمُعْنَأ ِنْبا

لُج َّرلا :ٍل َخ ِث َ َث يِف ُنيَدي ْنَم َّإ . َتاَم اَذإ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِه ِب ِحاَص ْنِم يَضْقُي َنيِّدلا َّ□ ِإ» : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ ّاللّ يَّلَص ِ ّللّ ُلوُس َر َلاَق .ِنْيَدِب َّإ ِهي ِرا َوُي َو ُهُنِّفَكُي اَم ُد ِجَي َ ٌمِلْسُم ُهَدْنِع ُتوُمَي ٌلُج َر َو .ِهِّوُدَع َو ِ ّاللّ ِّوُدَعِل ِهِب ي َّوَقَتَي ُنيِدَتْسَيَف ِ ّاللّ ِليِبَس يِف ُهُت َّوُق ُفُعْضَت

هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.«ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِء ُّوُه ْنَع ي ِضْقَي َ ّاللّ َّ إَف .ِهِنيِد نَلَع ُةَيْشَخ ُحِكْنَيَف ،ِةَي ْزُعلا ِهِسْفَن نَلَع َ ّاللّ َفاَخ ٌلُج َر َو

مهريغو يئاسنلاو نيعم نباو دمحأ هفعض .فيعض وهو ،ةيقيرفإ يضاق ،ينابيشلا معنأ نب . دايز نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع

759. (2435) (6746)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şüphesiz, borç sahibi (ödemeden) ölünce, borcu Kıyamet günü ondan alınır. Fakat şu üç sebeple borçlanan kimse bu hükmün dışındadır:

1) Adamın gücü Allah yolunda (savaşta) zayıflar, o da Allah düşmanına ve kendi düşmanına karşı kuvvetlenmek için borçlanır.

2) Bir adamın yanında bir müslüman ölür, onu kefenleyip gömecek parası olmaz, bu maksatla borçlanır. **3)** Bir adam, bekarlık sebebiyle nefsinden Allah'a karşı korku hisseder. Dinine zarar gelir endişesiyle (borçlanarak) evlenir. Allah Teâla hazretleri, Kıyamet günü, bunların borçlarını kendisi öder." 1043

1040 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/293. 1041 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/293. 1042 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/293-294. 1043 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/294.

REHİNLER BÖLÜMÜ

* HZ. PEYGAMBERİN ZIRHI REHİNE İDİ

ءاَمْسأ ْنَع ،ِبَش ْوَح ِنْبا ِرْهَش ْنَع ،ما َرْهَب ِنْب ِديِمَحْلا ِدْبَع ْنَع ٌعيِك َو اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-8742 □6070 □067ـ ،بشوح نب رهش هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.
ٍماَعَطِب ٍهِيدوُهَي َدْنِع ٌةَنوُه ْرَم ُهُع ْرِد َو َّيِهف ُوُت َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛َدي
ِزَي ِتْنِب نبا و نيعم نبا و دمحأ هقثو مارهب نب ديمحلا دبعو يئاسنلاو متاح وُبَأ و ةبعش
هفعضو .امهريغو نيعم ِنْبا و دمحأ هقثو

مهريغو د ُواَد وُبَأ و هنيدملا .

760. (2438) (6747)- Esma Bintu Yezid radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, zırhını bir yahudinin yanında, bir miktar zahire mukabili rehine bırakılmış olarak vefat etti." 1044

نَأ ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع َةَم َرْكِع ٍباَّبَخ ُنْب ُل ِّه اَن َث . َدي ِزَي ُنْب ُتِباَث اَنَث . ي ِحَمُجْلا َةَيِواَعُم□□
□067□ 6072□ 8742-اَنَثَّدَح هاللُّدْبَع ِ ُنْب

هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٍريِعَش ْنِم ًاعاَص َنيِثَث ِبٍيدوُهَي َدْنِع ٌنه َر ُهُع ْرِد َو
َتاَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر

تاقث .

761. (2439) (6748)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat ettiği zaman, zırhı, otuz sa' arpa mukabili bir yahudiye rehin bırakılmıştı." 1045

* REHİN GERİ ALINIR

نْب ِديِعَس ْنَع ِ هي ِرْه َّزلا ِنَع ٍدِشار ِنْب َقاَحْسإ ْنَع ِراَتْخُمْلا ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَث .ٍدْيَمُح ُنْب□
□068□ 6072 □ 8777-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم

نه َّرلا ُقَلْغَي َ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِبِهيَسُمْلا□ .
ديمح نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف نوري :نابح ِنْبا َلاَق و .يناج زوجلاو يئاسنلاو
دمحأ هفعضو ىرخأ يِف هفعض دقف ةياورلا يِف نيعم ِنْبا هقثو نإو ،يزارلا

باَذَك :نيعم ِنْبا َلاَق و .تابولقملا ،تاقثلا نع .

762. (2441) (6749)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Rehin, (borcun ödenmesiyle) geri alınabilir."1046

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerinde bir cahiliye geleneğini kaldırmaktadır: Zira o devirde, rehin bırakılan bir mal, vadesi içerisinde borç ödenmediği taktirde, borç verenin mülkü olurdu. İslâm, rehin malın, vadesi içerisinde ödenmeyen borca mukabil temellük edilemeyeceğini teşri etmiştir. 1047

* İŞÇİNİN ÜCRETİ

نْب ِدْي َز ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث . يِمَلَّسلا َةَّيِطَع ِنْب ِديِعَس ُنْب ُبْه َو اَنَث . يِقْشَمِهدلا ِدِيل□
َوْلا ُنْب ُسَّابَعْلا اَنَثَّدَح-8774 □6077 □064□

يِف. ُهُق َرَع َّف ِجَي ْنأ َلْبَق ،ُه َرْجأ َري ِج َ‘ا اوُطْعأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر
َلاَق :َرَمُع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِهيِبأ ْنَع َمَلْسأ ُدْبَع و ِديِعَس نب بهو .فيعض فصملا دانسإ
نكل .َة َرْي َرُه يِبَأ ثيدح نم هريغو يراخبلا حيحص يِف هلصأ :دئاوزلا

نافيعض ديز نب ِنَمْح َّرلا .

763. (2443) (6750)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İşçiye ücretini, teri kurumadan önce veriniz."1048

* KARIN TOKLUĞUNA ÜCRET

بو يأ يِبَأ ِنْب ِديِعَس ِنَع ٍهيلَع ِنْب َةَمَلْسَم ْنَع .ِديِل َوْلا ُنْب ُةَّيِقَب اَنَث . يِ ِصْم ِحْلا َّفَصُمْلا□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-8777 □6077 □067□

مَسَط أرَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر َدْنِع اَّنُك :ُلوُقَي ِرَّذ نلا َنْب َةَبْتُع ُتْعِمَس.
:َلاَق ٍحاَب َر ِنْب ِهيِلَع ْنَع َدي ِزَي ِنْب ِث ِراَحْلا ِنَع

ماَعَط َو ِه ِج ْرَف ِةَّفِع ى َلَع ًارْشَع ْوأ ،َنيِنِس يِنامَث ُهَسْفَن َرَجأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص□
َسوُم َّنإ :َلاَق َسوُم َةَّصِق َغَلَب اَذِإ َّتَح

ئش هل سيلو .ثيدحلا اَذَه يوس ةجام ِنْبا دنع اَذَه ةيقبل سيلو .سهلدم وهو ،ةيقي ِهيِف ن‘
فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِهِنْطَب

ةسمخلا بتكلا ةيقب يِف .

764. (2444) (6751)- Utbe İbnu'n-Nüder anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında idik. Ta-sin-mim suresini okudu. Hz. Musa aleyhisselâm'ın kıssasına gelince: "Hz. Musa, fercinin iffeti (Hz. Şuayb'ın kızıyla evlenme) ve karnının doyurulması mukabilinde sekiz veya on yıl işçi olarak çalışmayı kabullendi" buyurdu." 1049

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Kasas suresinin 27-28. ayetlerini açıklamaktadır. Mezkur ayetler mealen şöyledir: "Kadınların babası "Bana sekiz yıl çalışmana mukabil bu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan o senden bir ikram olur. Ama sana güçlük vermek istemem. İnşaallah beni iyi kimselerden bulacaksın" dedi..." 1050

1044 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/295. 1045 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/295. 1046 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/296.

لوُقَي يِبَأ ُتْعِمَس . َناَّيَح ُنْب ُميِل َس اَنَث .ِهِيدْهَم ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .و ِرَمَع ُنْب□ :
ُصْفَح َرَمُع وُبَأ اَنَّدَح-8777 □6078 □067□

اَذِإ ُمَهَل ُبِطْحَأ .يِلْج َر ِةَبْقُع َو يِنْطَب ِماَعَطِب َنا َو َزَغ ِةَنْبِ ًاريِ ِجأ ُتْنُك َو ،ًانيِكْسِم ُت ْرَجاَه َو ،ًاميِتَي ُتأْشَن :ُلوُقَي َة َرْي َرُه اَبأ ُتْعِمَس

فوقوم حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ًاماَمِا َة َرْي َرُه اَبَأ َلَعَج َو ،ًاما َوِق َنِيهدلا َلَعَج يِذَّلا ِ. هالَّ ُدْمَحْلاَف اوُبِك َر اَذِإ ُمَهَل وُدْحَأ َو .اوُل َزَن

تابثأ دانس“ا لاَج ِر يقابو .مهريغو يبهذلاو هينطقرادلا هقثوو .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ . ماطسب نب نايح ن،‘

765. (2445) (6752)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Yetim olarak büyüdüm, fakir olarak hicret ettim. Karnımı doyurma ve (yolculuk) sırasında bazan binerek ayağımı dinlendirme nöbeti karşılığında İbnetu Gazvân'â işçi oldum. Konakladıkları vakit onlara odun topluyordum. Bindikleri zaman da develerini yürütmek için ezgi söylerdim. İslâm dinini bir nizam, Ebu Hureyre'yi de imam (idareci) kılan Allah'a hamdolsun." 1051

*** BİR KOVA SU BİR HURMAYA**

نِع َةَم ِرْكِع ْنَع ِشَنَح ْنَع ِهيِبأ ْنَع َناَمْيَلُس ُنْب ِرم َتْعُملا اَنَث . هيِناَعْنَّصلا يلع‘ا ِدْبَع ُنْب□ ُدَّمَحُم اَنَّدَح-8776 □6074 □066□

هِب َتيِقِيل ًائْيَش ِهيِف ُبي ِصُي ًَمع ُسِمَتْلَي َج َرَخَف .ًاهيِلَع َكِلذ َغَلَبَف .ٌةَصاَصَخ َمَّلَس َو□ ِهْيَلَع ُ هالَّ يَّلَص ِ هالَّ َّيِبَن َباَصأ :َلاَق ؛ ٍساَّبَع ِنْبا

ن ِم يِدوُهَيْلا ُه َرَّيَخَف .ٍة َرْمَت ِوْلَد ُلُك َو .ًاوْلَد َرَشَع َةَعْبَس ُهَل َىقَتْساَف .ِدوُهَيْلا َنِم□ ٍلُج َرِل ًاناَتْسُب َتَأَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّ يَّلَص ِهلِّلا َلوُس َر هفعض سيق نب نيسح همساو ،شنح هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهالَّ يَّلَص هيِبَّنلا َىلِإ اَهِب َءاَجَف .ًةَوْجَع َة َرَشَع َعْبَس ،ِه ِرْمَت

هريغو دمحأ .

766. (2446) (6753)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a (bir ara) maddi darlık isabet etti. Bu duruma Ali muttali oldu. Hemen çıkıp, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ihtiyacını görecek bir gelir temini için iş aradı. Derken bir yahudiye ait bir bahçeye uğradı. Adama her kovası yüz kuru hurmaya onyedi kova su çıkarıverdi. Yahudi de hurmasından onun için onyedi tane acve (denilen iyi hurma) seçip verdi. Ali radıyallahu anh bunları Resûlullah'a getirdi."1052

لاَق ؛ِهيِلَع ْنَع َةَّيَح وُبأ ْنَع ،ِقاَحْسإ يِبَأ ْنَع ُناَيْفُس اَنَث .ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍرأَّشَب ُنْب□ : ُدَّمَحُم اَنَّدَح-8770 □6077 □060ـ نب ورمع همسا قاحسإ وُبأ و .فوقوم ثيدحلاو تاقث هدانسإ ُهلاَج ِر :دئاوزلا يِف.ٌةَدِلَج اَهَّنأ ُط ِرَتْشأ َو .ٍة َرْمَت ِب َوْلَدلا ُولْدأ ُتْنُك

ةنعنعلاب هاور دقو سهلدي َناَك و ،ةرخأب طلتخا ،هيعيبسلا هالَّ ُدْبَع .

767. (2447) (6754)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor. "Ben bir hurma mukabilinde bir kova su çıkarırdım ve hurmanın iyi, kuru olmasını şart koşardım." 1053

لاَق ؛ةَرْي َرُه يِبأ ْنَع ِهِهدَج ْنَع ِ،ديِعَس ِنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .ِلْيَضُف ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .□ :
ِرِذْنُمْلا ُنْب ِيِلَع اَنَثَّدَح-8772 □6077 □062□

يِف ْد ِجَي ْمَلَف .ِهِلْح َر َىلِإ يِ رِاَصْن‘ا َقَلَطْناَف ُصْمَخْلا :َلاَق ؟ًاِئفَكْنُم َكَن َوْل ى َرأ يِلاَم !
ِهللّ َلوُس َر اَي :َلاَقَف ِراَصْن‘ا َن ِم ٌلُج َر َءاَج

ةَ رْمَتِب ٍوْلَد لُك :َلاَق .ْمَعَن :َلاَق ؟َكَلْخَن ِيقْسأ : ِيدوُهَيْلِل يِ راَصْن ا‘ َلاَقَف .ًخَن□ .
يِقْسَي ٍهِيدوُهيِب َوُه َذِإَف .ُبُلْطَي َج َرَخَف ًأيَش ِهِلْح َر

هيِب ّنلا َىلِإ ِهِب َءاَجَف .ِنْيَعاَص ْنِم ٍوْحَنِب َقَتْساَف .ًةَدِلَج ًّإ َذُخأَي َّ َو .ًةَفَشَح َّ َو ًة َز□
ِراَت َّ َو ًة َرِدَخ َذُخأَي َ ْنأ يِ راَصْن‘ا َط َرَتْشا َو

امهريغو نيعم ِنْبا و دمحأ هفعض ناسيك نب ِديِعَس نب هاللّ ُدْبَع هدانسإ يِف :دئاوزلا .
يِف. َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص

1049 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/297. 1050 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/297. 1051 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/297.

768. (2448) (6755)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Ensardan bir zat gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! (Bugün) renginizi niye değişmiş görüyorum?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Açlıktan" buyurdular. Ensarî hemen evine döndü. Ama evinde (ikram edecek) bir şey bulamadı. Yiyecek aramaya çıktı. Derken hurmalık sulayan bir yahudiye rastladı: Yahudiye: "Hurmalığını ben sulayayım ne dersin?"dedi. O da: "Pekâla!" dedi. Ensari: "Her kovaya bir hurma!" dedi ve hurmanın içi kararmış, sertleşmiş ve adileşmiş olmamasını şart koştu, iyi hurmadan alacağını söyledi. Sonra iki sa' hurma yapacak miktarda su çıkardı ve aldığı hurmayı Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a getirdi." 1054

* ÜÇTE BİRE, DÖRTTE BİRE MUZÂRA'A

نْب َذاَعُم َّنَأ ؛ٍس ُواَط ْنَع ٍدِهاَجُم ْنَع ِ،دِلاَخ ْنَع ِباَّه َوْلا ُدْبَع اَنَث . ي ِرَدْحَجْلا ٍتِباَث ُنْب ُدَمْحأ□
اَنَثَّدَح-8764 □6076 □062□

َىلِإ ِهِب ُلَمْعُي َوُهَف ِعِب رلا َو ِثُل ثلا ىلَع ،َناَمْثُع َو َرَمُع َو ٍرْكَب يِبَأ َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ
يَّلَص ِ هللّ ِلوُسَر ِدْهَع ىلَع َض ْر‘ا ى َرْكأ ٍلَبَج :تلق .رم‘ا ميقتسم :تاقثلا يِف نابح ِنْبا ِهيِف
َلاَق ،تباث نب دمحأ ن‘ .نوقثوم ُهُلاَج ِر و حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.اَذه َكِم ْوَي

حيحصلا يِف مهب جتحي دانس“ا لاجر يفابو .

769. (2463) (6756)- Tâvus'un anlattığına göre: "Muaz İbnu Cebel radıyallahu anh, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanlarında araziyi, (mahsulünü) üçte bir, dörtte bir karşılığında kiraya vermiştir. Bu kiralama işi, (o zamandan) şu günümüze kadar tatbik edile gelmiştir." 1055

* HURMA VE ÜZÜM ORTAKLIĞI

نْبا ِنَع ِمَسْقِم ْنَع َةَبْيَتُع ِنْب ِمَكَحْلا . -8762 □ 6070 □ 007 ِنَع ،ىَلْيَل يِبَأ ِنْبا ِنَع ُمْيَشُه□ اَنَث َةَب ْوَت ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَثَّدَحـ

نب مكحلا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَهُض ْرأ َو اَهُلْخَن .ِفْصِهنلا ىلَع اَهَلْهأ َرَبْيَخ ىَطْعأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالل يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ٍساَّبَع

فيعض ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب دَّمَحُم وه اَذه ىليل يِبَأ ِنْبا و .ثيداحأ ةعبرأ إ مسقم نم عمسي مل . ةبعش َلاَق ،ةبيتع:

770. (2468) (6757)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hayber arazisini, hurmalıklarıyla, tarlalarıyla mahsulün yarısı mukabilinde eski ahalisine (yahudilere müzâraa usulüyle) verdi." 1056

حَتَثْفا أَّمَل :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ِر َوْع'ا ِمِلْسُم ْنَع ِلْيَضُف ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ِرِذْنُمْلا ُنْب□ يِلَع اَنَثَّدَح-8762 □6072 □007□

نيعم ِنْبا و دمحأ هفعض ناسيك نب ملسم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِفْصِهنلا ىلَع اَهاَطْعأ َرَبْيَخ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر

امهريغو .

771. (2469) (6758)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hayber'i fethedince orayı yarıya ortağa verdi."NOT: Bu bahis daha önce yeterince açıklanmıştır, tekrar etmeyeceğiz. 1057

*** MÜSLAMANLAR ÜÇ ŞEYDE ORTAK**

دِهاَجُم ْنَع ٍبَش ْوَح ِنْب ِما َّوَعْلا ِنَع يِناَبْيَّشلا ٍبَش ْوَح ِنْب ِشا َر ِخ ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث.□ ٍديِعَس ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَثَّدَح-8708 □6072 □008□

هُنَمَث َو .ِراَّنلا َو "َكَلا َو ِءاَمْلا يِف :ٍث َ َث يِف ُءاَكَرُش َنوُمِلْسُمْلا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ□ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع

و َلاَق و . امهريغو هيراخبلاو ةعرز وُبَأ هفعض دق .شارخ نب هاللّ ُدْبَع :دئاوزلا يِف.َي ِراَجْلا َءاَمْلا يِنْعَي :ٍديِعَس وُبَأ َلاَق.ٌما َرَح

باذك :يلصوملا رامع نب محمد .

772. (2472) (6759)- Hz. İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslümanlar üç şeyde ortaktırlar: Suda, otta, ateşte. Bunlardan alınacak bedel de haramdır."Ebu Saîd dedi ki: "(Sudan maksad) akarsudur." 1058

1054 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/299. 1055 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/299. 1056 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/299.

هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِج َرْع'ا ِنَع ِداَن ِهزلا يِبَأ ْنَع ُناَيْفُس اَنَث .َدي ِزَي ِنْب ِ □

هاللِّدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-8704 □6067 □004ـ نب دَّمَحُم ن' .نوقثوم ُهُلاَج ِر و
.حيحص دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف. ُراَّنلا َو "ُكَلا َو ُءاَمْلا :َنْعَنْمُي َ ُث َ َث :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع
ُهاللّ يَّلَص

نيخيشلا طرش ىَلَع دانس"ا لاَج ِر يقابو .امهريغو متاح يِبَأ ِنْبا و يئاسنلا هقثو ،يكملا .
نَيْحَي ابأ ديزي نب هاللّ ُدْبَع

773. (2473) (6760)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Üç şey vardır ki (istenince) vermemezlik edilmez: Su, ot ve ateş." 1059

نْب ِدْي َز ُنْب ِهِيلَع ْنَع ٍقو ُز ْرَم ِنْب ِرْيَه ُز ْنَع ٍبا َرُغ ُنْب يِلَع اَنَث . يِطِسا َوْلا ٍدِلاَخ ُنْب□
ُراَّمَع اَنَثَّدَح-8707 □6067 □007ـ : ُتلاَق ُرا َّنلا َو ُحلِمْلاوَ ُءاَمْلا :َلاَق ؟ُهُعْنَم ل ِحَي َ يِذَّلا
ُءْيَّشلا اَم ! ِهلّ َلوُس َر اَي :ُتلاَق اَهَّنأ َةَشِئاَع ْنَع ِبِهيَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع َناَعْدَج

تَجَضْنأ اَم ِعِيمَجِب َقَّدَصَت اَمَّنأَكَف ،ًاراَن ىَطعأ ْنَم ! ُءا َرْيَمُح اَي َلاَق ؟ ِراَّنلا َو ِحلِمْلا ُلاَب□
اَمَف . ُهاَنْف َرَع ْدَق ُءاَمْلا اَذه ! هاللّ َلوُس َر اَي ُءاَمْلا ُدَجوُي ُثْيَح ٍءاَم ْنِم ًةَب ْرَش ًامِلْسُم
َنقَس ْنَم َو . ُحلِمْلا َكِلذ َبَّيَط اَم ِعِيمَجِب َقَّدَصَت اَمَّنأَكَف ًاحلِم يَطْعأ ْنَم َو . ُراَّنلا َكْلت فعضل
،فيعض دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف.اَهاَيْحأ اَمَّنأَكَف ُءاَمْلا ُدَجوُي َ ُثْيَح ٍءاَم ْنِم ًةَب ْرَش ًامِلْسُم
َنقَس ْنَم َو . ًةَبَق َر َقَتْعأ اَمَّنأَكَف

ناعدج نب ديز نب هيلع .

774. (2474) (6761)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü!" dedim, verilmemesi caiz olmayan şey nedir?"

"Su, tuz ve ateş!" buyurdular. Ben tekrar: "Ey Allah'ın Resûlü dedim. Evet suyu anladık öyledir, ama tuz ve ateş niye öyledir?" dedim. Şu cevabı verdi: "Ey Humeyrâ! Kim (isteyene) ateş verirse, bu ateşin pişirdiği her şeyi tasadduk etmiş gibi sevap kazanır! Kim de tuz verirse, o da bu tuzun tatlandırdığı her şeyi tasadduk etmiş gibi olur. Kim su bulunan yerde bir Müslümana bir içimlik su içirirse sanki bir köle azad etmiş gibi olur, suyun bulunmadığı yerde içirirse, onu ihya etmiş gibi olur."1060

*** OTA MANİ OLMAK İÇİN SUYA MANİ OLUNMAZ**

يَّلَص ِ هلّ ُلوُس َر َلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ،ةَ َرْمَع ْنَع َةَث ِراَح ْنَع َناَمْيَلُس ُنْب ُةَدْبَع . ٍديِعَس ُنْب ِ
هاللّ ُدْبَع اَنَثَّدَح-8702 □6068 □007□

هريغو دمحأ هفعض ،ُلَج َّرلا يِبَأ نب ةثراح هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِرْئِبْلا ُعْقَن ُعَنْمُي َ َو.
،ءاَمْلا ُلْضَف ُعَنْمُي َ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ

سلدم وهو قاحسإ ِنْبا ِهِيف دنسب هحيحص يِف نابح ِنْبا هاورو .

775. (2479) (6762)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Suyun fazlası esirgenmez. Kuyunun (ihtiyaçtan) artan kısmı da esirgenmez." 1061

*** AKAR SUYUN KULLANIMINDA SIRA**

□نْب ُدَّمَحُم ِنَثَّدَح .ٍكِلاَم ِيِبَأ ِنْب َةَبَلْعَث ِنْب ِروُظْنَم ُنْب ِّيِأ َرَك َز اَنَث . يِما َز ِحْلا ِرِذْنُمْلا
□006□ 6064□ 8727-اَنَثَّدَح َرْبِإ ُميِها ُنْب

ق ْوَف َنْلع'ا ،ِرو ُزْهَم ِلْيَس يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َىَضَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم□
يِبَأ ِنْب َةَبَلْعَث ِهَّمَع ْنَع ،ٍكِلاَم يِبَأ ِنْب َةَبْقُع

سيلو . ةبلعث نع ثيدحلا اَذِهب ةجام ِنْبا درفنا :دئاوزلا ِيف.ُهْنِم ُلَفْسأ َوُه ْنَم َىلِإ ُلِس ْرُي
'همُث ،نْيَبْعَكْلا َىلِإ َيلْع'ا يِقْسَي ،لَفْس ا

امهريغو نيعم نبا و دمحأ هفعض ،يضاقلا هيندملا روظنم نب ايركز هدنس يفو .ةتسلا .
ةيقب يِف ئش هل

776. (2481) (6763)- Sâlebe İbnu Ebî Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Mehzur (isimli derenin) suyu (ile arazilerin sulanması sırası) hususunda şu hükmü verdi: "(Arazisi) yukarıda olan kimse (arazisi) aşağıda olan kimsenin üstündedir (yani önce o sular). Yukarıdaki kimse (arazisini), su, ayak topuklarına varıncaya kadar sular, sonra suyu kendisinden aşağıda olana salıverir." 1062

نَع ِديِل َوْلا ُنْب َنْيَحي ِنْبا َقاَحْسإ ْنَع ،َةَبْقُع ُنْب َسوُم اَنَث . َناَمْيَلُس ُنْب ُلْيَضُف اَنَث .□
□000□ 6067□ 8724-اَنَثَّدَح وُبَأ ُسِهلَغُمْلا

لْبَق ُب َرْشَي يَلْع'اَف َنْلع'ا َّن َأ ِلْيَّسلا َنِم ِلْخَّنلا ِب ْرُش يِف ،َىضَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ□
يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ِتماَّصلا ِنْب َةَداَبُع يِف.ُءاَمْلا َىنْفَي ْوأ ُطِئا َوَحلا َى ِضَقْنَت َّتَح َكِلَذَكو
'،هيِلَي يِذَّلا ِلَفْس'ا َىلِإ ُءاَمْلا ُلَس ْرُي َّمُث ،نْيَبْعَكْلا َىلِإ ُءاَمْلا ُك َرْتُي َو ،لَفْس ا

هريغ لاق اَذك و .هكردي ملو ةدابع نع ىوري : هيدع ِنْبا َلاَق َىْحَي نب قاحسإ هدانسإ ِيف .
دئاوزلا:

777. (2483) (6764)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hurmalıkların akar su ile sulanmaları hususunda şöyle hükmetti: "Suyun başından itibaren önce üsttekiler aşağıdakilerden önce sular. Su ökçeye (çıkacak kadar akmaya) bırakılır. Sonra su bitişikteki aşağıya bırakılır. Bahçeler bitinceye veya su tükeninceye kadar böyle yapılır." 1063

AÇIKLAMA:

Bu bahsi daha önce geçti. 1064

*** SUYUN TAKSİMİ**

هاللّ ِدْبَع ِنْب ِريِثَك ْنَع . هاللّ ِدْبَع ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ِدْعَجْلا وُبَأ اَنأَبْنأ . يِما َز ِحْلا ِرِذْنُمْلا □
□002□ 6067□ 8727-اَنَثَّدَح َرْبِإ ُميِها ُنْب

دئاوزلا يِف. اَهْد ِرو َم ْوَي ِلْيَخلاِب ُأَّدْبُي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق:

1059 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/301. 1060 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/301.

؛هِهدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِهين َزُمْلا ِف ْوَع ِنْب و ِرْمَع ِنْب :د ُواَد وُبَأ َلاَق و .بذكلا َناَك رأ نم نكر
:يعفاشلا َلاَق هالّ ُدْبَع نب ريثك هديفح هيفو .فيعض ،فوع نب ورمع هدانسإ يِف بجعتلا
ةهج نَلَع إ هنع ةياورلا و .بتكلا يِف اهركذ لحي ةعوضوم ةخسن هدج نع هيبأ نع يور
:نابح نبا َلاَق و .باَذَك

.

778. (2484) (6765)- Kesir İbnu Abdillah İbni Avf el-Müzeni'nin dedesi (Amr İbnu Avf) radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sulama gününde önce atlardan başlanmalıdır." 1065

*** KUYUNUN HARÎMİ**

نْب ِدَّمَحُم ُنْب ُنَسَحْلا اَنَثَّدَح َو ح .َنَثُمْلا ِنْب ِ هالّ ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ِنْيَكُس ِنْب و□
ِرْمَع ُنْب ُديِل َوْلا اَنَثَّدَح-6846 □6766 □777□

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛ِلَّفَغُم ِنْب ِ هالّ ِدْبَع ْنَع ِنَسَحْلا ِنَع يِهَكْمَلا ُليِعاَمْسِإ□
اَنَث :َاَق ٍءاَطَع ُنْب ِباَّه َوْلا ُدْبَع اَنَث ؛حاَّبَّصلا يكملا ملسم نب َليِعاَمْسِإ نَلَع نيدانس"ا يِف
ثيدحلا رادم :دئاوزلا يِف .ِهِتَيِشاَم اًنَطَع اعا ِرذ َنوُعَب ْرأ ُهَلَف ًارْئِب َرَفَح ْنَم :َلاَق

امهريغو يدهم ِنْبا و ناطقلا نَيْحَي هكرت .

779. (2486) (6766)- Abdullah İbnu Muğaffel radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim (sahipsiz bir arazide) bir kuyu kazarsa, kendi hayvanlarına yatak olmak üzere kırk zirâlık mesafe onun olur."1066

AÇIKLAMA:

İhtiyaç sebebiyle sahipsiz arazide kuyu kazan kimsenin onu rahat tasarruf edebilmesi için muayyen belli bir sahaya hak sahibi olması gerekir. Sadedinde olduğumuz hadis, bunu kırk zirâ olarak belirler. Bu saha içinde başkası onun izni olmadan tasarrufta bulunamaz. Mesela gelip yeni bir kuyu açamaz, bahçe yapamaz. Kuyuyu kendi arazisi içinde açmışsa böyle bir yatak sahası mevzubahis olamaz, zaten kendisinindir. Kırk zirâlık saha her cihettendir. Ebu Hanîfe'nin fetvası da buna uygundur. Ebu Yusuf ve Muhammed, kuyu suyu deve gücüyle çekilirse bunun harîmi altmış zirâdır. Şâfi'î mezhebine göre, kuyunun sahipsiz arazideki harîmi, kuyudan su çeken kimsenin duracağı yer, suyun döküleceği yer, biriktirileceği havuz, sulamaya gelecek hayvan sürülerinin su civarında bekletileceği yerler gibi, kuyudan istifade edebilmek için ihtiyaç duyulacak yerlerin tamamıdır. Ancak ihtiyaç duyulan bu yerler başkasının mülkü ise harîm olamaz. 1067

*** AĞACIN HARÎMİ**

ين َرَبْخأ .َةَبْقُع ُنْب َسوُم اَنَث .َناَمْيَلُس ُنْب ُلْيَضُفْلا اَنَث .ِسَّلَغُمْلا وُبَأ ، يِرْيَم نلا ِدِلاَخ ُنْب
ِهِهب َر ُدْبَع اَنَثَّدَح-6844 □6767 □747□

ةَلْخَّنلا يِف نَضَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّل َص َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هلّ َلوُس َر َّنَأ□
؛ِتماَّصلا ِنْب َةَداَبُع ْنَع ،ديِل َوْلا ِنْب نَيْحَي ُنْب ُقاَحْسإ

مي ِرَح اَهِدي ِرَج ُغَلْبَم ِلَفْس'ا ْن ِم َكِئلوأ نِم ٍةَلْخَن ِلُكِل َّنَأ َضَقَف .َكِلَذ ِقوُقُح يِف□
َنوُفِلَتْخَيَف .ِلْخَّنلا يِف ِلَج َّرلل ِةَث َّتلا َو ِنْيَتَل ْخَّنلا َو

هكردي ملو ،ةدابع نع بوري نَيْحَي نب قاحسإ ن' ،فيعض .عطقنم هدانسإ :دئاوزلا .

يِف.اَهَل

1063 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/302. 1064 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/302. 1065 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/303.

780. (2488) (6767)- Ubade İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir hurma bahçesinde, bir adama ait bir, iki, üç hurma ağacı hususunda hüküm verdi. Bahçe sahibi ile bu birkaç ağacın sahipleri, bahçedeki hakları hususunda ihtilaf etmişlerdi. Aleyhissalâtu vesselâm, bu münferid ağaçlardan her biri için, dipten itibaren dalının uzandığı yere kadar ağacın harîmi sayılacağına hükmetti." 1068

لاَق :َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا ْنَع يِدْبَعْلا ِدَّمَحُم ُنْب ُتِباَث اَنَث ِر ْيَقُم ياُ رُوُصْنَم اَنَث .ِهيِدْغ صلا وُبَا□ ُنْب ُلْهَس اَنَثَّدَح-6847 □6764 □747□

فيعض هدانسإ : دئاوزلا يِف.اَهِدي ِرَج دَم ِةَلْخَّنلا ُمي ِرَح :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ . هللّ ُلوُس َر

781. (2489) (6768)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hurma ağacının harîmi onun dallarının uzunluğu kadardır." 1069

*** AKARINI SATAN, PARASINI MİSLİNE YATIRSIN**

رْيَمُع ِنْب ِكِلَمْلا ُدْبَع ْنَع ،ٍر ِجاَهُم ِنْب َميِها َر ْبِإ ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث .ٌعيِك َو اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ□ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-6877 □6767 □746ـ َناَك ِهِلْثِم يِف ُهَنَمَث ْلَعْجَي ْمَلَف ًاراَقَع ْوَأ ًاراَد َعاَب ْنَم :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاَق ِثْي َرُح ِنْب ِديِعَس ْنَع

كِلَمْلا ِدْبَع ْنَع ِر ِجاَهُم ِنْب َميِها َرْبِإ ُنْب ُليِعاَمْسِإ يِنَثَّدَح .ِدي ِجَمْلا ِدْبَع ُنْب ِ هاللّ ُدْيَبُع اَنَث□ .ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح .ِهيِف ُك َراَبُي َ ْنَأ ًاِنمَق

نب ديعسل سيل :دئاوزلا يِف .ُهَلْثِم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِب َّنلا ِنَع ِثْي َرُح ِنْب ِديِعَس ِهيِخَأ ْنَع ِثْي َرُح ِنْب وِرْمَع ْنَع ٍرْيَمُع ِنْب

ثيدحلا اَذه ىوس فنصملل و ،ئف ةسمخلا بتكلا يِف ثيدح .

782. (2490) (6769)- Sa'îd İbnu Hureys radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bir ev veya akâr satıp elde ettiği parayı aynı cins (bir mülk)e yatırmazsa, bu kimse, aldığı bedelin hakkında mübarek kılınmamasına müstehak olur."1070

ُنْب َفُسوُي ْنَع يِعَخَّنلا ِكِلاَم وُبَأ اَنَث .َةَيواَعُم ُنْب ُنا َو ْرَم اَنَث :َاَق ِعِفا َر ُنْب وُرْمَع َو□ ِراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-6877 □6777 □747ـ ْلَعْجَي ْمَل َو ًاراَد َعاَب ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِناَمَيلا ِنْب َةَفْيَذُح ِهيِبأ ْنَع َةَفْيَذُح ِنْب َةَدْيَبُع يِبَأ ْنَع ِنوُمْيَم

هريغو دمحأ هفعض .نوميم نب فسوي هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. اَهيِف ُهَل ْكَراَبُي ْمَل ،ا . َهِلْثِم يِف اَهَنَمَث

783. (2491) (6770)- Huzeyfe İbnu'l-Yemân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bir ev satar da aldığı parayı emsaline yatırmazsa, o para, kendisine mübarek kılınmaz." 1071

AÇIKLAMA:

Dinimiz gayr-ı menkul emvali satıp menkul emvalde harcamayı teşvik etmemiştir. Gayr-i menkul satıldığı taktirde yine gayr-ı menkule yatırılmalıdır. Bu mallar daha emniyetli, daha garantilidir. Zira çalınmaz, gasbedilmez, israfla istihlak edilip tez elden tüketilmez.1072 **ŞUF'A BÖLÜMÜ**

*** ARAZİYİ SATIŞTA KOMŞUYA HABER VER**

نْبا ْنَع ،ٍكاَمِس ْنَع ٌكيِرَش اَنَأَبْنأ .َنوُراه ُنْب ُديِزَي اَنَث :َاَق ،ٍمِلاَس ُنْب ُءَّلاَعلا َو ٍناَنِس□ ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-6877 □6777 □748□

دئاوزلا يِف.ِهِراَج ىلَع اَهْضِرْعَيْلَف ،اَهَعيَب َضاَرَأ ٌضْرأ ُهَل ْتَناَك ْنَم :َلاَق َمَّلَس َو: ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع ٍساَّبَع ْنَع َةَم ِرْكِع

تاقث ُهُلاَجِر ،حيحص هدانسإ .

784. (2493) (6771)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir kimsenin arazisi olur da satmak isterse, önce komşusuna arz etsin."1073

*** HUDUD BELİRİRSE ŞUF'A YOK**

نَع ِهيِرْه َّزلا ِنَع ٍسَنأ ُنْبا ُكِلاَم اَنَث .ٍمِصاَع وُبَأ اَنَث :َاَق رَمُع ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع َو ىَيْحَي□ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6877 □6776 □747□

مَسْقُي ْمَل اَميِف ِةَعْف شلاِب ىضَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛َةَرْي َرُه□ . يِبَأ ْنَع ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب َةَمَلَس يِبأ َو ِبهيَسُمْلا ِنْب ِديِعَس

[1068] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/304.
[1069] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/304.
[1070] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/305.
[1071] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/305.

بَّيَسُمْلا ِنْب ِديِعَس ْنَع ٍ هي ِرْه زلا ِنَع ٍكِلاَم ْنَع ٍمِصاَع وُبَأ اَنَث . يِنا َرْهِهطلا ٍداَّمَح ُنْب□ ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح. َةَعْفُش َّ َف ُدوُدُحلا ِتَعَق َو اَذإَف

نَع َةَمَلَس وُبَأ َو .ٌلَس ْرُم ِبهيَسُمْلا ُنْب ِديِعَس :ٍمِصاَع وُبَأ َلاَق .ُه َوْحَن َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع َةَرْي َرُه يِبَأ ْنَع َةَمَلَس يِبأ َو يراخبلا يِف ٍرِباَج ثيدح نم َءاَج دق ثيدحلاو :يراخبلا طرش ىَلَع حيحص هدانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف.ٌل ِصَّتُم َةَرْي َرُه يِبَأ

هريغو .

785. (2497) (6772)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm taksim edilemeyen malda şüf'a hakkı tanıdı. Eğer (taşınamaz mal taksim edilip) hududlar belli olursa artık şufa hakkı yoktur."1074

*** ŞUF'A TALEBİ**

؛ َرَمُع ِنْبا َنَع ِهِيِبأ ْنَع ِهِيناَمْلَيَبْلا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ِث ِراَحْلا ُنْب ُدَّمَحُم . ِرأَّشَب ُنْب
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6777 □6777 □746□

هِيف َلاَق ،ينامليبلا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِلاَقِعْلا ِهلَحَك ُةَعْف□
شلا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق هيبأ نع ثدح :َلاَق َو .نافيعض
امهف ثراحلا نب دَّمَحُم نع ىور اَذ ِإ و .هنم ِهِيف ءبلاف هينامليبلا هيوري ام لك :يدع ِنْبا

بجعتلا هجو ىَلَع إ هركذأ و هب جاجتحا زوجي .ةعوضوم اهلك ةخسن .

786. (2500) (6773)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şüf'a (hakkı) devenin bağlı bulunduğu ipi çözmek gibidir (ipi çözülen deve kaçırıldığı gibi, kullanılmayan şut"a hakkı da kaçırılır)." 1075

نْبا ِنَع ِهِيبأ ْنَع ِينا َمْلَيَبْلا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ُنْب ِدَّمَحُم ْنَع ِث ِراَحْلا ُنْب ُدَّمَحُم :َلاَق ٍديِعَس ُنْب□
ُدْي َوُس اَنَثَّدَح-6777 □6778□ □747□

يِف. ِبِئاَغِل ًَو ،ٍريِغَصِل ًَو . ِءا َرِهشلاِب ُهَقَبَس اَذِإ ٍكِي َرَش ىلَع ٍكِي َرَشِل َةَعْفُش َ :َمَّلَس
َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ َرَمُع

هلبق دانس“ا يِف ِهِيف مكلا مدقت دقو ينامليبلا هدانسإ يِف :دئاوزلا .

787. (2501) (6774)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir ortak diğer bir ortaktan önce (üçüncü bir ortağın hissesini şuf'a yoluyla) satın aldığı zaman, diğer ortağın, hisseyi satın alan ortağa karşı şuf'a hakkı yoktur. Buluğ çağına varmamış ortak ve gâib (yani hazır bulunmayan) ortak için de şüf'a hakkı yoktur." 1076

AÇIKLAMA:

Şufa hakkı ortaklık ve komşuluktan doğan bir haktır. Satılacak bir malı, aynı fiyata komşu veya ortağın alma hakkı vardır, işte bu hakka şufa hakkı denir. Son hadiste ifade edilen "çocuk ve gaib için şufa hakkının olmadığı" meselesini mutlak almamak gerekir. Sahih hadislere dayanan fukahâ bazı kayıtlarla hem çocuk ve hem de gâib için şufa hakkı olduğunu belirtmişlerdir.

Bu mevzu daha önce geçtiği için açıklama kaydetmiyoruz. 1077

LUKATA (BULUNTULAR) BÖLÜMÜ

*** YİTİK, BULANA HELAL DEĞİL**

نْب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِف ِهرَطُم ْنَع ِنَسَحْلا ْنَع ِليِوَّطلا ِدْيَمُح ْنَع ٍديِعَس ُنْب َيْحَي اَنَث .َنَّنُثْملا□

ُنب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6776 □6777 □744□

تاقث ُهُلاَج ِر َو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِرأَّنلا ُق َرَح ِمِلْسُمْلا ُةَّلاَض :َمَّلَس َو ِهْيَلَع.
ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛هِيِبأ ْنَع ِري ِهخِهشلا

788. (2502) (6775)- Abdullah İbnu's-Sıhhîr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslümanın yitirdiği (her şey) ateş alevidir." 1078

NOT: Bu bahsin açıklaması geçti. 1079

KÖLE AZADI BÖLÜMÜ

1074 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/307. 1075 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/307. 1076 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/307. 1077 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/307.

*** MÜDEBBER**

هالّ يَّلَص يِّبَّنلا ّنَأ ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ٍعِفاَن ْنَع ِ هالّ ِدْيَبُع ْنَع َناَيِبظ ُنْب يِلَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ □ ُنْب َناَمْثُع اَنَثَّدَح-6778 □6776 □747ـ َن ِم ُرَّبَدُمْلا» ٌثيِدَح يِنْعَي .أَطَخ اَذه : ُلوُقَي ،َةَبْيَش يِبَأ ِنْبا يِنْعَي َناَمْثُع ُتْعِمَس : َةَجاَم ُنْبا َلاَق .ِثُل ثلا َن ِم ُرَّبَدُمْلا : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع هبذكو .دحاو ريغو مشاه وُبَأ و نيعم ِنْبا هفعض نايبظ نب ىَلَع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ٌلصأ ُهَل َسْيَل : ِهاللّ ِدْبَع وُبَأ َلاَق.« ِثُل ثلا

أًعوفرم هب ثهدحأ تنك :نايبظ نب يلع َلاَق : َلاَق . افوقوم نايبظ نب هيلع نع يعفاشلا□ ِنْبا نيعم اضيأ. و َلاَق هزملا يه : هاور

رمع ِنْبا ىَل َع هنوفقوي هوثدح نيذلا ظافحلا :يعفاشلا لاق.هتفقوف رمع ِنْبا ىَلَع فوقوم . لب عوفرمب سيل انباحصأ لاقف

789. (2514) (6776)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müdebber (efendisi ölünce azad edilecek olan) köle, sülüs (yani sahibinin terekesinin üçte birin)den olmak üzere muteber) dir." 1080

AÇIKLAMA:

Efendinin "Ben ölünce hürsün" diye azad olmasını ölüm şartına bağladığı köleye müdebber denir. Bunun hukuki durumu diğerinden ayrıdır, artık satılamaz. Bu hadise göre, adamın geri kalan terekesinin üçte biri bu kölenin değerine denkse köle hür olur, değilse hür olamaz. Karşılamadığı taktirde geri kalan kısmı köle tazmin ederek hürriyetine kavuşur. Mâlik, Şafi'î ve cumhûrun hükmü böyledir. 1081

*** ÜMMÜ VELED**

هالّ ِدْيَبُع ِنْب ِ هاللِّدْبَع ِنْب ِنْيَسُح ْنَع ٌكي ِرَش اَنَث . ٌعيِك َو اَنَث : َاَق َليِعاَمْسِإ ُنْب ُدَّمَحُم □ و ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-6777 □6777 □777□

نَع ٌةَقَتْعُم يِهَف ،ُهْنِم ُهُتَمأ ْتَدَل َو ِلُج َر اَم يأ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق□ : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع َةَم ِرْكِع ْنَع ٍساَّبَع ِنْب متاح وُبَأ هفعضو .هريغو هينيدملا ِنْبا هكرت ، ٍساَّبَع نب هالّ ديبع نب هالّ دبع نب نيسحلا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ُهْنِم ٍرُبُد

ةقدنزلاب مهتي َناَك هنإ :يراخبلا لاقو .هريغو .

790. (2515) (6777)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kimin cariyesi, kendisinden bir çocuk doğurmuşsa, o cariye (ümmü veled olur ve) kendisinin vefatından sonra hür olur." 1082

ةَم ِرْكِع ْنَع ِ هالَّ ُدْبَع ِنْبا ِنْيَسُحْلا ِنَع َّيِلَشه َّنلا ِينْعَي ِرْكَب ُوبَأ اَنَث .ِم ِصاَع ُوبَأ اَنَث .□
َفُسوُي ُنْب ُدَمْحأ اَنَّدَح-6776 □6774 □777□

نيسحلا هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف.اَهُدَل َو اَهَقَتْعأ :َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّ يَّلَص ِ هلَّ
ِلوُس َر َهْنِع َميِها َرْبِإ مُأ َت َرِكُذ :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع

افنآ مكلا ِهِيف مدقت دقو هالَّ ُدْبَع نب .

791. (2516) (6778)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında (oğlu) İbrahim'in annesi zikredilmişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onu, oğlu İbrahim azad etti!" buyurdular." 1083

؛ِرْيَب زلا ُوبَأ يِن َرَبْخأ .ٍجْي َرُج ِنْبا ِنَع ِقا َّز َّرلا ُدْبَع اَنَث :َاَق ،ٍروُصْنَم ُنْب ُقاَحْسإِ َو ىَيْحَي
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَّدَح-6777 □6777 □776ـ ِيف.ًاسْأَب َكِلَذِب ى َرَن َ . ي ِحاَنيِف َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هالَّ يَّلَص يِ ِبَّنلا َو اَنِد َ ْوأ ِتاَهَّمُأ َو اَنِي ِرا َرَس ُعيِبَن اَّنُك :ُلوُقَي هالَّ ُدْبَع َنْب َرِباَج
َعِمَس ُهَّنأ

تاقث هُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا .

792. (2517) (6779)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm aramızda hayatta iken, cariyelerimizi ve çocuklarımızın annesi olan cariyelerimizi satardık, bunda bir beis görmezdik." 1084

AÇIKLAMA:

Ümmü'l-veledin satılamaması esastır. Bu hususta icma vardır. Alimler, aksi rivayette bulunan sahabilerin bilahare görüşlerinden rücu ederek icmaya katıldıklarını belirtir. 1085

1080 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/309. 1081 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/309. 1082 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/310. 1083 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/310.

* MÜKÂTEBE

هيِبأ ْنَع ٍبْيَعُش ِنْبا و ِرْمَع ْنَع ٍجاَّجَح ْنَع ٍلْيَضُف ُنْب ُدَّمَحُم َو ٍرْيَمُن ُنْب ِ هالَّ ُدْبَع اَنَث .ٍبْي□
َرُك ُوبَأ اَنَّدَح-6777 □6747 □777ـ ِيف.ٌقيِق َر َوُهَف ٍتاَّيِقوَأ َرْشَع ِإَّ اَهاَّدأف ٍةَّيِقوُأ ِةَئاِم
ىَلَع َبِتوُك ٍدْبَع اَم ياَ :َم َّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّ يَّلَص ِ هلَّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِهِدَج ْنَع

سلدم وهو ةاطرأ نب جاجح ِهِيف :دئاوزلا .

793. (2519) (6780)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kendisiyle yüzyirmi okiyye üzerinden mükâtebe yapılan bir köle, bütün borcunu ödese de on okiyyelik (az bir şey dahi kalsa) o yine köledir."1086

أَبِي شَيْبَةَ . ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ نَبْهَانَ مَوْلَى أُمِّ سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛
□778□ 6747□ 6767-حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ

أَنَّهَا قَالَتْ : إِذَا كَانَ "لِإِحْدَاكُنَّ مُكَاتَبٌ، وَ كَانَ عِنْدَهُ مَا يُؤَدِّي فَلْتَحْتَجِبْ مِنْهُ. قَالَ السندي:
أَنَّهَا أَخْبَرَتْ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

ذكر البيهقي عن الشافعي ما يدل على أن الحديث يخلو من ضعف، روايه نبهان ‘ن .

794. (2520) (6781)- Ümmü Seleme Radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Siz kadınlardan birinin mukâtebe yaptığı bir köleniz varsa, köleniz ödeyeceği meblağa sahip olduğu andan itibaren onun yanında örtünmeniz (kaç-göç etmeniz) gerekir." 1087

*** MAHREMİ KÖLE OLAMAZ**

الرَّمْلِيُّ وَ عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ الْجَهْمِ ‘نْمَطِيقَا : ثَنَا ضَمْرَةُ بْنُ رَبِيعَةَ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ□
□777□ 6746□ 6767-حَدَّثَنَا رَاشِدُ بْنُ سَعِيدٍ

سُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ: مَنْ مَلَكَ ذَا رَحِمٍ مَحْرَمٍ فَهُوَ حُرٌّ. فِي الزوائد: فِي
عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَ

إسنادهِ□ من تُكلم فِيه .

795. (2525) (6782)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim mahremi olan bir yakınına malik (olma durumunu kazanır) ise o mahremi hürdür." 1088

*** MALI OLAN KÖLE AZAD EDİLMİŞSE**

يَحْيَى. ثَنَا سَعِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجَرْمِيُّ . ثَنَا الْمُطَّلِبُ بْنُ زِيَادٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ□
□776□ 6747□ 6777-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ

قَالَ لَهُ: يَا عُمَيْرُ ! إِنِّي أَعْتَقْتُكَ عِتْقاً هَنِيئاً. إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
بْنِ عُمَيْرٍ. ثَنَا الْمُطَّلِبُ عَنْ جَدِّهِ عُمَيْرٍ وَ هُوَ مَوْلَى ابْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّ عَبْدَ اللّٰهِ
وَ سَلَّمَ يَقُولُ: أَيُّمَا رَجُلٍ أَعْتَقَ غُلَاماً، وَ لَمْ يُسَمِّ مَالَهُ فَالْمَالُ لَهُ. فَأَخْبِرْنِي مَا مَالُكَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ

اللّٰهِ بْنُ مَسْعُودٍ لِجَدِّهِ. فَذَكَرَ نَحْوَهُ. في الزوائد: في إسناده إسحاق بن إبراهيم□
و قَالَ مسلمة: ثقة. وذكره ابن حبان في الثقات؛ قَالَ: ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ جَدِّهِ عُبَيْدِ
قَالَ فِي الإخبار: يتابع في رفع حديثه. و قَالَ ابن عديه : ليس له إ حديثا.
المسعودي

تاقث مهيقابو .مهريغو يلجعلاو نيعم ِنْبا و دمحأ هقثو دايز نب بلطملاو .تاقثلا يِف نابح ِنْبا
هركذ ،ريمع هخيشو .تاقثلا

.

796. (2530) (6783)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh'ın azadlısı Umeyr'ın anlattığına göre: "Abdullah kendisine: "Ey Umeyr! Seni ben, kolay bir azadlama ile azadladım. Zira Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kim bir köleyi azad eder ve (kölenin elindeki) malını zikretmezse mal kölenin olur!" dediğini işittim. Sen bana elindeki maldan haber ver (ne kadardır)?" [1089]

AÇIKLAMA:

Bu ve benzeri bazı hadislere dayanan bir kısım âlimler, kölenin mülk edinebileceğini söylemişlerdir. Ancak aslolan aksidir.[1090]

*** VELED-İ ZİNANIN AZADLISI**

هيِهن ِهضلا َدي ِزَي يِبَأ ْنَع ِرْيَبُج ِنْبا ِدْي َز ْنَع ُلِيئا َرْسإ اَنَث .ٍنْيَكُد ُنْب ُلْضَفْلا اَنَث .َةَبْيَش
يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-6777 6748 777ـ.ِن ٍُعَن :َلاَقَف .اَن ِهزلا ِدَل َو ْنَع َلِئُس َمَّلَس
َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هلّ َلوُس َر َّنَأ ؛َمَّل َس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِهِيَّبَنلا ِة َّوَم ٍدْعَس ِتْنِب
َةَنوُمْيَم ْنَع

لاَق و .ثيدحلا ركنم :ينغلا دبع ِنْبا َلاَق ،هينضلا ديزي وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَن ِهزلا
َدَل َو َقِتْعُأ ْنَأ ِنم ٌرْيَخ ،اَمِهيِف ُدِهاَجُأ

فورعمب سيل :ينطقرادلا َلاَق و .يبهذلا َلاَق اذكو .لوهجم :يراخبلا .

797. (2531) (6784)- Resûlullah'ın azadlılarından Meymune bintu Sa'd anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a veled-i zinadan sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Savaşırken giydiğim bir çift ayakkabı veled-i zinayı azad etmemden daha hayırlıdır." [1091]

AÇIKLAMA:

Bazı alimler hadisi, veled-i zinanın kötü hal sahibi olması sebebiyle onu azad etmek suretiyle yapılacak iyiliğin sevabının pek az olacağı şeklinde anlamıştır. Hattabî gibi bazı alimler bu hükmün "muayyen bir veled-i zina hakkında varid olduğunu" söylemişlerdir. Bu görüşte olanlar "Zinadan zinaya yapan anne-babanın mesul olduğuna, çocuğun onların fiillerinden masum bulunduğuna" dair rivayetleri göz önüne almış olmalıdır. [1092]

HUDUD (AĞIR CEZALAR) BÖLÜMÜ

*** HADDLERİN TATBİKİ**

ريِثَك َة َرَجَش يِبَأ ْنَع ِةَي ِّرِها َّزلا يِبَأ ْنَع ٍناَنِس ُنْب ُديِعَس اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث .
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-6777 6747 774

د َّب يِف ،ًةَلْيَل َنيِعَب ْرأ ِرَطَم ْن ِم ٌرْيَخ ِ هالّل ِدوُدُح ْنِم ٍدَح ُةَماَقِإ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ

[1086] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/311. [1087] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/311. [1088] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/311.

نب ِنْب ةَّرُم َة َنع ِنْبا َرَمُع ؛ أَنَّ َر سُول َ للّه ِ صَلَّي اللّه

. يِف إسناده سَعِيدِ بن سنان ضعفه ابْن معين وغيره. و قَال َالدارقطني: يضع الحديث
اللّه ِ عَزَّ َو جَلَّ. فِي الزوائد:

798. (2537 (6785)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah'ın had cezalarından birinin yerine getirilmesi Allah'ın beldelerinde kırk gece yağan yağmurdan daha hayırlıdır."1093

بُنُ عَلِيٍّ الجَهْضَمِيُّ . ثَنَا حَفْصُ بُنْ عُمَرَ . ثَنَا الحَكَمُ بُنْ أَبَانَ عَنْ عِ كْرِ مَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛
□777□ 6746□ 6777-حَدَّثَنَا نَصْرُ

□□آيَةً مِنَ القُرْآنِ فَقَدْ حَلَّ ضَرْ بُ عُنُقِهِ . وَ مَنْ قَالَ: لاَ إِلهَ إ ّلاَ اللّه ُ و َ حْدَهُ َ شَرِ يكَ لَهُ
قَالَ: قَالَ ر َسُولُ اللّه ِ صَلَّي اللّه ُ عَلَيْهِ و َ سَلَّمَ: مَنْ جَحَدَ

‘حَدٍ عَلَيْهِ إ ّاَ أَنْ يُصِ يب َحدًا فَيُقِيمَ عَلَيْهِ .فِي الزوائد: هَذَا إسناده ضعيف، فِيهِ حفص بن
و َأنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ و َ ر َسُولُهُ فَ َ ً سَبِيلَ

. الأقرح ضعفه ابْن معين و أبُو حاتم والنسائي و ابْن عدي والدارقطني. ووثقه ابْن أَبِي حاتم
عمر الأبرعيه

799. (2539) (6786)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kur'an'dan tek bir ayeti inkâr edenin boynunu vurmak helal olur. Kim lâ ilâhe illallâhu vahdehû lâ şerîke leh ve enne Muhammeden abduhu ve Resûluhu (Allah birdir, ortağı yoktur, Muhammed onun kulu ve elçisidir)" derse hiç kimsenin ona dokunma yetkisi yoktur. Ancak, bir hadd suçu işlerse, ona cezası verilir." 1094

□المُفَلُّجُ . ثَنَا عُبَيْدَةُ بُنُ ‘اسْو َد ِ عَنِ القَاسِمِ بْنِ الوَ لِ يدِ عَنْ أَبِي صَادِقٍ عَن ْر َ بِيعَةَ بْنِ
□477□ 6747□ 6787-حَدَّثَنَا عَبْدُاللَّه ِ بْنُ سَلاَمٍ

□ اللّه ُ عَلَيْهِ و َ سَلَّمَ أَقِيمُوا حُدُود َ اللّه فِي القْر َ ِيب و َ البَعِيدِ . و َ َ تَأْخُذْكُمْ فِي اللّه
نَاجِدٍ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ قَال َ: ر َسُولُ اللّه ِ صَلَّي

. . فِي الزوائد: هَذَا إسناده صحيح عَلَى شرط ابن حبان فقد ذكر جمع رواته، فِي ثقاته
لَوْمَةُ لاَئِمٍ

800. (2540) (6787)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Siz Allah'ın had cezalarını (akrabalık ve diğer hususlarda size) yakın olan hakkında da uzak olan hakkında da tatbik edin. Allah'ın hükmünü uygulamaktan sizi hiçbir ayıplayıcının ayıplaması alıkoymasın." 1095

AÇIKLAMA:

Hadd cezalan bizzat nasslarla tesbit edilen cezalardır. Bunların tatbiki hem adaleti sağlar, hem de içtimaî hayatı nizam içinde tutar. Ayet-i kerimede "kısasta sizin için hayat var" buyrulmuştur. İslâm'a göre içtimaî hayatın baş dinamiği adalettir. Bu sebeple onun gerçekleşmesinin ifadesi olan haddin uygulanmasının, Resûlullah, kırk gece aralıksız yağan hareketli yağmurdan daha hayırlı olduğunu ifade etmiştir. Hududun uygulanması hususunda akraba-yabancı, zengin-fakir, avam-havas, müslim-gayr-i müslim ayırımı yapılmamalıdır. Kınayanların

1091 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/313. 1092 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/313. 1093 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/314.

kınamasına aldırış edilmemelidir. Resûlullah bu son ifadesiyle, İslâmî hududun tatbikatını medeniliğe aykırı bulacak nesillerin geleceğini haber vermiş olmaktadır. 1096

*** ŞÜPHE VARSA HAD UYGULANMAZ**

؛ةَ رَيْ رَه يِبَأ ْنَع ِديِعَس يِبَأ ِنْب ِديِعَس ْنَع ِلْضَفْلا ِنْب َميِها رْبِإ ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .ِحا َّرَجْلا ُنْب ِ
هاللّ ُدْبَع اَنَثَّدَح-6787 □6744 □477ـ لضفلا نع َميِها رْبِإ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ًاعَفْدَم
ُهَل ْمُتْدَج َو اَم َدوُدُحْلا اوُعَفْدا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق

مهريغو يراخبلاو نيعم ِنْبا و دمحأ هفعض يموزخملا .

801. (2545)(6788)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hadd cezasını defedebildiğiniz müddetçe defedin (suçun sübutunu zedeleyen delilleri esas alarak uygulamaktan kaçının)."1097

نَع َةَم َرْكِع ْنَع َناَبأ ُنْبا ُمَكَحْلا اَنَث . ي ِحَمُجْلا َناَمْثُع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍبِساَك ِنْب ِد ْيَمُح ُنْب□
□476□ 6747□ 6786-اَنَثَّدَح يِعْقُوُب

ة َر ْوَع َفَشَك ْنَم َو .ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُهَت َر ْوَع ُ هاللّ َرَتَس ِمِلْسُمْلا ِهيِ خَأ َد َر ْوَع َرَتَس□
ْنَم :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهِيَّبَنلا ِنَع ،ٍساَّبَع ِنْبا :ملاح وُبَأ ِهيِف َلاَق ،ِيحمجلا
ناوفص نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِهِتْيَب يِف اَهِب ُهَحَضْفَي ّيَتَح ُهَت َر ْوَع ُ هاللّ
َفَشَك ِمِلْسُمْلا ِهيِ خَأ

تاقث دانس"ا لاجر يقابو .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو .يوقب سيل :يطقرادلا َلاَق و .
ثيدحلا فيعض،ثيدحلا ركنم.

802. (2546) (6789)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim müslüman kardeşinin ayıbını örterse, Kıyamet günü Allah da onun ayıbını örter. Kim de müslüman kardeşinin ayıbını açarsa Allah da onun ayıbını açıp evinin içinde bile rezil eder." 1098

AÇIKLAMA:

Alimler, örtülmesi, teşhir edilmemesi gereken ayıplan bir daha dönüp yapılmayacak şahsi kusurlar olarak yorumlamışlardır. Değilse herkesi ilgilendiren kötülükleri, cürümleri işleyen kimselere müdahale etmek, vazgeçmediği taktirde ilgililere şikayet etmek yasaklanmış olan gıybet değildir, bilakis herkese terettüp eden emr-i bil-ma'ruf ve nehy-i anil-münker vazifesidir. Şu halde ayıbın örtülmesine müteallik hadisler kötülüklerle mücadeleye engel yapılmamalıdır.10991100

*** HADD CEZASINDA ŞEFAAT OLMAZ**

ةَناَك ُر ِنْب َةَحْلَط ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع َقاَحْسإ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ِرْيَمُن ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .َةَبْيَش□
□477□ 6777□ 6784-اَنَثَّدَح وُبَأ ُنْب ِرْكَب يِبَأ

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هلّ ِلوُس َر ِتْيَب ْنِم ًةَفيِطَقلا ٍكْلِت ُةَأ ْرَمْلا ِتَق َرَس اَّمَل :َلاَق□ . ؛اَهيِبأ ْنَع ِدَوْس ْلا ِنْب ِدوُعْسَم ِتْنِب َةَشِئاَع ِهِمُأ ْن َع َلاَقَف .ًةَّيِقوُأ َنيِعَب ْرَأِب اَهيِدْفَن ُنْحَن :اَنْلُق َو .ُهُمِهلَكُن مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِهيِبَّنلا َىلِإ اَنْئِجَف .ٍشْي َرُق ْنِم ًةَأ َرْما ِتَناَك َو . َكِلَذ اَنْمَظْعأ

مِهلَك :اَنْلُقَف َةَماَسُأ اَنْيَتأ َءم ّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هلّ ِلوُس َر ِل ْوَق َنيِل اَنْعِمَس□ اَّمَلَف اَهَل ٌرْيَخ َّرَهَطُت :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هلّ ُلوُس َر

نِم ٍهدَح يِف ّيَلَع ْمُك ُراَثْكِإ اَم :ًلاَقَف ًابيِطَخ َماَق َكِلَذ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هلّ ُلوُس□ َر ىأ َر اَّمَلَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هلّ َلوُس َر ،ِهِب ْتَل َزَن يِذَّلاِب ْتَل َزَن ِ هلّ َلوُس َر ُةَنْبا ُةَمِطاَف ْتَناَك ْوَل ! ِهِدَيِب ٍدَّمَحُم ُسْفَن يِذَّلا َو ؟ ِ هالّ ِءاَمِإ ْنِم ٍةَمأ ىلَع َعَق َو ّلَج َو َّزَع ِ هالّ ِدوُدُح

سلدم وهو قاحسإ نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. اَهَدَي ٌدَّمَحُم َعَطَقَل .

803. (2548) (6790)- Mes'ud İbnu'l-Esved radıyallahu anh anlatıyor: "(Fatıma isimli) kadın, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın evinden kadifeyi çalınca biz bunu büyük bir hadise olarak değerlendirdik. Kadın Kureyş'ten (tanınmış) birisiydi. Lehinde konuşmak üzere Resûlullah'a geldik: "Biz onun cezasına mukabil kırk okiyyelik fidye verelim" dedik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cezasını çekerek temizlenmesi onun için daha hayırlıdır" buyurdular. Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sözündeki yumuşaklığı görünce, Üsâme'ye geldik ve: "Git, kadın lehine Resûlullah'a konuş (da eli kesilmesin)" dedik. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bu hali görünce (sertleşti ve) hutbe irad etmek üzere ayağa kalktı, şöyle söyledi: "Aziz ve celil olan Allah'ın cariyelerinden bir cariyeye terettüp eden Allah'ın haddlerinden birini (tatbik etmemem için) üzerimde niye bu kadar ısrar ediyorsunuz? Muhammed'in nefsini kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun! Eğer o kadının tenezzül ettiği şeye (hırsızlığa) Muhammed'in kızı Fâtıma tenezzül etseydi Muhammed (hiç çekinmeden) onun elini mutlaka keserdi." 1101

1096 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/314. 1097 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/315. 1098 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/315. 1099 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/316.

AÇIKLAMA:

Bu hâdisenin açıklaması geçti. 1102

*** KÖTÜLÜĞÜ ALENÎ YAPAN**

يِبَأ ِنْب ِ هالّ ِدْيَبُع ْنَع ٍدْعَس ُنْب ُثْيَّللا اَنَث .ٍدْيبُع ِنْب َيْحَي ُنْب ُدْي َز اَنَث . يِقْشَمِهدلا ِديِل َوْلا ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثَدَح-6777 □6777 □478□

ةَنِهيَب ِرْيَغِب ًادَحأ ًام ِجا َر ُتْنُك ْوَل :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هلّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛□ ٍساَبَع ِنْبا ِنَع َة َو ْرُع ْنَع ِد َوْس ْلا يِبَأ ْنَع ٍرَفْعَج

تاقث هلاجرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. اَهْيَلَع ُلُخْدَي ْنَم َو اَهِتَئْيَه َو اَهِقِطْنَم يِف ُةَبي . ِهرلا اَهْنِم َرَهَظ ْدَقَف .ًةَن َ ُف ُتْمَج َرَل

804. (2559) (6791)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Zina suçu sebebiyle) herhangi birini şahitsiz olarak recmetseydim, falan kadını recmederdim. Çünkü onun konuşmasından, vaziyetinden ve yanına girip çıkanlardan dolayı ciddi bir şüphe hasıl olmuştur." 1103

*** CARİYEYE HADD TATBİKİ**

نَأ ؛ةَ وَ رَف يِبَأ ِنْب ِراَّمَع ْنَع ِبيِبَح يِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ِدْعَس ُنْب ُثْيَّللا اَنأَبْنأ : َلاَق ٍحْمُر ُنْب□□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6766 □6776 □477ـ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهللّ َلوُس َر َّنَأ ؛اَهْتَثَّدَح َة
َشِئاَع َّنَأ ،ُهْتَثَّدَح ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ُتْيِب َة َرْمَع َّنَأ ُهَثَّدَح َة َو ْرُع َّنَأ ُهَثَّدَح ٍمِلْسُم ُنْب ُدَّمَحُم
رُيِفَّضلا َو. ٍريِفَضِب ْوَل َو اَهوُعيِب َّمُث .اَهوُدِلْجاَف ْتَن َز ْنِإَف .اَهُدِلْجاَف ْتَن َز ْنِإَف
.اَهوُدِلْجاَف ْتَن َز ْنِإَف .اَهوُدِلْجاَف ُةَم‘ا ِتَن َز اَذِإ : َلاَق

تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو .هريغو يراخبلا هركذ امك فيعض وهو ،ةورف يِبَأ نب رامع .
هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ُلْبَحْلا

805. (2566) (6792)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cariye zina ederse sopalayın, yine zina yaparsa yine sopalayın, yine zina yaparsa yine sopalayın, yine zina yaparsa yine sopalayın, sonra onu, (bu halini belirterek) bir örgü (ip) bedeliyle de olsa satın!" 1104

*** YAŞLI VE HASTAYA HADD GEREKİR**

نْب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب َبوُقْعَي ْنَع َقاَحْسإ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍر ْيَمُن ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث . َةَبْيَش□
يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-6778 □6777 □476□

إ ْع َرْي َمْلَف ٌفيِعَض ٌجَدْخُم ٌلُج َر اَنِتاَيْبأ َنْيَب َناَك : َلاَق ؛َةَداَبُع ِنْب ِدْعَس ِنْب ِديِعَس ْنَع ،□□
ٍفْيَنُح ِنْب ِلْهَس ِنْب َةَماَمُأ يِبَأ ْنَع ،هِجَش ا‘ َب ْرَض ُهوُدِلْجا : َلاَقَف . َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ
يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر َىلِإ َةَداَبُع ُنْب ُدْعَس ُهَناَش َعَف َرَف .اَهِب ُثُبْخَي ِراَّدلا ِءاَمإ ْنِم ٍةَمأ ىلع
َوُه َو

هوُب ِرْضاَف ،ٍخا َرْمِش ُةَئاِم ِهيِف اًكْثِع ُهَل اوُذُخَف َلاَق . َتاَم ٍط ْوَس َةَئا ِم ُهاَنْب َرض□
ْوَل . َكِلذ ْنِم ُفَعْضأ َوُه ! ِهاللّ َّيِبَن اَي .اوُلاَق ٍط ْوَس ِةَئاِم ْنَع ٍلْهَس ِنْب َةَماُمُأ يِبَأ ْنَع ِ هاللّ
ِدْبَع ِنْب َبوُقْعَي ْنَع قاَحْسإ ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع يب ِراَحْملا اَنَث .ٍعيِك َو ُنْب ُناَيْفُس اَنَثَّدَح. ًةَد ِحا
َو ًةَب ْرَض

ه َوْحَن َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع َةَداَبُع ِنْب ِدْعَس هاور دقو .سلدم وهو□ .
قاحسإ نب دَّمَحُم نَلَع دانس“ا رادم :دئاوزلا يِف . ةنعنعلاب

806. (2574) (6793)- Said İbnu Sa'd İbnu Ubâde radıyallahu anhüma anlatıyor: "Evlerimiz arasında vücut yapısı noksan ve zayıf bir adam vardı. (Bir gün) mahallenin cariyelerinden biriyle kötü vaziyette aniden yakalandı. Bunun üzerine (babam) Sa'd İbnu Ubâde durumunu Aleyhissalâtu vesselâm'a duyurdu. "Yüz sopa vurun!" emrettiler. Halk: "Ey Allah'ın Resûlü! O buna zayıftır, buna dayanamaz, yüz sopa vurursak ölür!" dediler. Efendimiz: "Öyleyse, onun için yüz saçaklı bir hurma dalı alın ve ona o dal ile bir kere vurun!" buyurdular." 1105

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hadd cezasına dayanamayacak durumda olan hasta suçlu için takip edilecek usulü göstermektedir. İbnu'l-Hümâm, cezası recmedilmek olan yani bekar olmayan bir hasta zina edecek olsa, cezanın hemen uygulanacağını belirtir. "Çünkü der, zaten öldürülmesi gerekirdi." Bu sebeple hastalık hali cezanın uygulanmasına mani değil. Eğer hasta zani, bekarsa, iyileşinceye kadar hadd uygulanmaz. Çünkü onun cezası sopalanmaktır, öldürülmek değil. Hasta iken sopalanmak ölümüne sebebiyet verebilir: Eğer bu kimse iyileşmeyecek bir hastalığa tutulmuşsa veya bünyesi zayıfsa, hem Hanefiler, hem de Şâfiiler, sadedinde olduğumuz hadis mucibince, yüz dalcığı bulunan bir hurma dalı ile bir defa vurulacağına hükmeder. Her dalcık vücuduna değmelidir, bu vacibtir. Bu sebeple dal, hurma dalında olduğu gibi yaygın olmalıdır. 1106

1102 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/317. 1103 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/317. 1104 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/318.

* MALINI MÜDAFAA EDERKEN ÖLEN ŞEHİTTİR

نَع ،َنا َرْهِم ِنْب ِنوُمْيَم ْنَع ي ِر َزَجْلا ٍناَنِس ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . َةَيِواَعُم ُنْب ُنا َو ْرَم اَنَث .و□
ٍرْمَع ُنْب ُليِلَخْلا اَنَثَّدَح-6747 □6778 □477□

هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ٌديِهَش َوُهَف ،َلِتُقَف َلَتاَقَف َلِتوُقَف ،ِهِلاَم َدْنِع َيِتُأ ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع
ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا

هريغو دمحأ هفعض هيواهرلا ةرف وُبَأ ،يميمتلا نانس نب ديزي .

807. (2581) (6794)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kimin malının yanına (gasbetmek veya çalmak için) gidilir, bu maksatla mal sahibiyle mukatele edilir ve mal sahibi öldürülürse, o kimse şehit olur." 1107

نَع ِنَسَحْلا ِنْبا ِ هاللِّدْبَع ْنَع ِبِلَّطُمْلا ُنْب ِزي ِزَعلا ُدْبَع اَنَث . ٍرماَع وُبَأ اَنَث . ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم□
اَنَثَّدَح- 6746 □ 6777 □ 474□

يِف. ٌديِهَش َوُهَف ،َلِتُقَف ًامْلُظ ُهُلاَم َدي ِرُأ ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق
:َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِج َرْع‘ا ِنَمْح َّرلاِدْبَع

ناقث“او ظفحلا لخأ نع هتجرد روصقل نسح هدانسإ :دئاوزلا .

808. (2582) (6795)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kimin malı zulüm yoluyla elinden alınmak istenir ve bu yolda öldürülürse, o kimse şehittir." 1108

NOT: Malını müdafaa ederken öldürülme mevzuunda açıklama geçti. 1109

* HIRSIZA HADD

هِيبأ ْنَع ٍدِعَس ِنْب ِرِماَع ْنَع ٍدِقا َو وُبَأ اَنَث . ٌبْيَه ُو اَنَث . يِمو ُزْخَمْلا ٍماَشِه وُبَأ اَنَث .□
ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6746 □6776 □477□

فعض . فيعض وهو ،دقاو وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِهنَجِمْلا ِنَمَث يِف ِق ِراَّسلا ُدَي
ُعَطْقُت :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِب َّنلا ِنَع

مهنع هاللّ نضر رمع نباو ةريره يبأو ةشئاع ثيدح نم .امهريغو نيحيحص يِف ثيدح لصأو . دحاو ريغ

809. (2586) (6796)- Âmir İbnu Sa'dın babası (Sa'd İbnu Ebi Vakkas) radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:"(Üç dirhemlik) kalkan değerinde (bir malın çalınmasıyla) hırsızın eli kesilir." 1110

*** KÖLE ÇALARSA**

قيِق َر ْنِم ًادْبَع َّنَأ ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع َنا َرْهِم ِنْب ِنوُمْيَم ْنَع ٍميِمَت ُنْب ُجاَّجَح اَنَث .ِسِهلَغُمْلا ُنْب□ ُة َراَب ُج اَنَثَّدَح-6777 □6777 □477□

ُهَضْعَب َق َرَس ،َّلَج َو َّزَع ِ هاللّ ُلاَم :َلاَق َو ُهْعَطْقَي ْمَلف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص□ ِهيِبَّنلا َىِلإ َكِلذ َعِف ُرَف ،ِسُمُخْلا َنِم َق َرَس ِسُمُخْلا

فيعض وهو ةرباج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ًاضْعَب .

810. (2590) (6797)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Humusa ait kölelerden biri humus malından çalmıştı. Bu hâdise Resûlullah'a haber verildi. Hırsızın elini kesmedi. "(Hepsi de) Allah Teâla hazretlerinin malıdır, bazısı bazısını çalmıştır" buyurdular." 1111

*** YANKESİCİ**

□نْب َسُنوُي ْنَع َةَلاَضَف ُنْبا ُلَّضَفُمْلا اَنَث . ي ِرْصِمْلا ٍرَفْعَج ِنْب ِم ِصاَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .َيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6776 □6774 □477□

لوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاَق ؛هِيبأ ْنَع ،ٍف ْوَع ِنْب ِنَمْح َّرلا□ : ُدْبَع ِنْب َميِها َرْبِإ ْنَع ٍباَهِش ِنْبا ِنَع َدي ِزَي

نوقثوم دانسإ ُهُلاَج ِر :دئاوزلا يِف.ٌعْطَق ِسِلَتْخُمْلا َىَلَع َسْيَل .

811. (2592) (6798)- Abdurrahman İbnu Avf anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Muhtelis (yankesici) kimseye el kesme cezası verilmez." 1112

1107 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/319. 1108 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/320. 1109 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/320. 1110 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/320.

*** MEYVE VE SEBZEDE EL KESİLMEZ**

لوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ةَرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِهيِخأ ْنَع ي ِرُبْقَمْلا ٍديِعَس ُنْب ُدْعَس اَنَث .□ ٍرامَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-6778 □7777 □476□

فيعض وهو هيربقملا ِديِعَس نب هاللّ ُدْبَع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٍرَثَك َ َو ٍرَمَث يِف . َعْطَق :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ

812. (2594) (6799)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ne meyve sebebiyle ne de keser (denen hurma göbeği) hırsızlığı sebebiyle el kesilmez." 1113

AÇIKLAMA:

Alimler semer kelimesinin yaş meyve mânasına kullanılmasını göz önüne alarak yaş meyveyi çalana el kesme cezasının verilemeyeceğine hükmetmiştir. Ebu Hanife "ağacın üzerinde olsun, kesilip toplanmış olsun yaş meyve hırsızlığından kimsenin elinin kesilmeyeceğine" hükmetmiş, ayrıca etleri, sütleri ve meşrubatı da yaş meyveye kıyaslamıştır. Ama diğer alimler, bütün bu maddelerin muhafaza edilecekleri yerlere konduktan sonra çalınması halinde el kesileceğine hükmetmişlerdir. 1114

*** MESCİDDE HADD UYGULANMAZ**

ثِهدَحُيِ ٍبيَعُش َنب و َرْمَع َعِمَس ُهَّنأ ؛َنٍ ُّجع ِنب ِدَّمَحُم ْنَع َةَعيِهَل ُنب ِ هالَّل ُدْبَع اَنأَبْنأ . ٍحْمُر ُنب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6677 6477 477ـ وهو ،ةعيهل ِنْبا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ِد ِجاَسَمْلا يِف ِهدَحْلا ِةَماَقِإ ْنَع ىَهَن َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ هلَّل ُلوُس َر َّنَأ ؛ِهِدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع

اضيأ سلدم نجع نب دَّمَحُم و .سلدم فيعض .

813. (2600) (6800)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mescidlerde hadd uygulanmasını yasakladı." 1115

*** TA'ZİR**

ةَمَلَس يِبَأ ْنَع ٍريِثَك يِبَأ ِنْبا ىَيْحَي ْنَع ٍريِثَك ُنْب ُدَّأَبع اَنَث .ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث .ٍرأَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-6676 6477 478

ريثك نب دابع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٍطا َوْسأ ِة َرَشَع َق َوَف او ُر ِزْعَت َ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ هلَّل ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع

دحاو ريغ َلاَق اَذكو .هوكرت :يراخبلا َلاَق و .اهعمسي مل بذَك ثيداحأ بور :لبنح نب . دمحأ َلاَق ،هيفقثلا

814. (2602) (6801)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "On kamçıdan fazla ta'zir cezası vermeyin." 1116

AÇIKLAMA:

Ta'zîr cezası haddlerin dışındaki suçlara verilen cezadır. Pek çok çeşitleri vardır. Bunun miktarı, hangi suça hangisinin tatbik edileceği devlet reisine bırakılmıştır. Bu hususlarda geniş açıklamalar geçti.1117

*** ERKEK KARISINI YABANCI İLE YAKALARSA**

نْب ةَمَلَس ْنَع ٍثْي َرُح ِنب ةَصيبَق ْنَع ِنَسَحْلا ِنَع ٍمَهْلَد ِنب ِلْضَفلا ِنَع ٌعيِك َو اَنَث .ِدَّمَحُم ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-6676 6476 477ـ َكِتأ َرما َعَم َتْدَج َو َكَّنأ َول َتْيأ َرأ : ًاروُيَغ ٍّج ُر َناَك َو ِدوُدُحْلا ُةَيآ َتَل َزَن َنيِ َح ةَدابُع ِنب ِدْعَس ِتِباَث يِب ُ' َليِق : َلاَق ؛ِقِهَبَحُمْلا

وأ . َبَهذ َو ُهَتَجاَح َىِضَق ْدَق َكِاَذ اَم َىلِإ ؟ةَعَب ْرأ ِب ئ ِجأ ىَّتَح ُرِظَتْنأ .ِفْيَّسلاِب اَمُهَب

رَ جً أَنَّ شَءٍ كُنْتَ تَصَنْعَ؟ قَالَ : كُنْتَ ضَارِ

شَهَادَةً أَبَدًا . قَالَ فَذُكِرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّهِ فَقَالَ : كَفَى بِالسَّيْفِ شَاهِدًا . ثُمَّ قَالَ َ: إِنَّهِ
أَقُولُ : رَ أَيْتُ كَذَا وَ كَذَا. فَتَضْرِ بُونِي الحَدَّ وَ ً تَقْبَلُولاِ

أَخَافُ أَنْ يَتَتَابَعَ فِي ذَلِكِ□

يَعْنِي ابْنَ مَاجَةَ : سَمِعْتُ أَبَا زُرْ عَةَ يَقُولُ : هَذَا حَدِيثُ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الطَّنَافِسِيِّ . وَ فَاتَنِي
فِ يِ حديثه نظر. وذكره ابنُ حبان فِي الثقات. وباقي السَّكْرَانُ وَ الغَيْرَانُ. قَالَ أَبُو عَبْدُ اللّه
مِنْهُ. فِي الزوائد: فِي إسناده قبيصة بن حريث بن قبيصة. قَالَ البخاري:

رِ جَالَ "ا سناد موثقون .

[1113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/321. [1114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/321. [1115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/322.

815. (2606) (6802)- Seleme İbnu'l-Muhabbık radıyallahu anh anlatıyor: "Haddlerle ilgili âyet nazil olunca, kıskanç bir adam olan Ebu Sâbit, Sa'd İbnu Ubâde'ye: "Sen hanımınla bir adamı yakalasan ne yapacağını zannedersin?" denildi.

"Kılıncımı her ikisine de vurur (gebertirim)! Dört tane şahit getirmemi mi bekleyeceğim? O vakte kadar herif işini tamamlar ve gider bile veya "şöyle bir vak'â gördüm deyip de bana hadd vurmalarını ve ebediyen şahitlikten de düşmemi mi göze alacağım?" diye cevap verdi. Ravi der ki: "Onun bu sözleri Resûlullah'â haber verildi. Aleyhissalâtu vesselâm (önce): "Kılınç şahid olarak yeterlidir" dedi ise de, sonra: "Hayır! Sarhoşun ve kıskancın bu işte birbirini takip etmelerinden korkarım!" buyurdular." [1118]

AÇIKLAMA:

Hadis, karısını zina halinde yakalayan erkeğin ne yapacağı hususunu aydınlatmaktadır. "Her ikisini de öldürürüm" diyen Sad İbnu Ubâde'nin davranışını önce tasvip eden Resûlullah; bilahare bunun kötüye kullanılacağını belirterek bu kararından rücu etmiştir. Bu durumda kişiye düşen, mahkemeye başvurmaktır. İddia sahibi iddiasına dört erkek şahid getiremediği taktirde, müla'aneye başvurulur. Zina halinde karısını veya erkeği öldürme yetkisi kimseye verilmemiştir. Bu cezayı mahkeme verir. Böyle bir öldürmede bulunan kişinin durumu ihtilaflıdır. Zina hadisesini ispatlayamazsa cinayet suçuyla yargılanır, isbatlarsa kendisine düşmeyen işi yapmaktan dolayı ta'zir edilir. "Erkek veya kadının geçmişi lekeli ise veya tabip muayenesiyle zinaya hükmedilirse, katil kocaya ölüm cezası verilmez" diyen fakih de olmuştur. [1119]

*** ÖLEN BABASININ HANIMIYLA EVLENEN**

بْن ِ عَبْدُ اللّه ثَنَا . يُوسُفُ بْ نُ مَنَازِلِ التَّمِيمِيِّ . ثَنَا الحُسَيْنِ الجُعْفِيِّهِ . حَمْنِ ابْنُ أَخِي□
الرَّ عَبْدِ بْنُ مُحَمَّدُ حَدَّثَنَا-6674 6477□ 476□

بْنُ قُرَّةَ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ : بَعَثَنِي رَ سُولُ اللّه ِ صَلَّي اللّه ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِلَى رَ جُلٍ تَزَوَّ جَ□
إِدْرِ يسَ عَنْ خَلاَدِ بْنِ أَبِي كَرِ يمَةَ، عَنْ مُعَاوِيَةَ

امْرَ أَةَ أَبِيهِ أَنْ أَضْرِ بَ عُنُقَهُ وَ أُصَفِّيَ مَالَهُ. فِي الزوائد : صحيح .

816. (2608) (6803)- Muâviye İbnu Kurre radıyallahu anh babası (Kurre İbnu İyâs)dan naklediyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni, babasının hanımıyla evlenmiş olan bir adama göndererek boynunu vurmamı ve 1120 malını müsadere etmemi emretti."

*** YABANCIYI BABA DİYE İDDİA EDEN**

زْيَبُج ِنْب ِديِعَس ْنَع ِمْيَثُخ ِنْبا َناَمْثُع ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .ِفْيَّضلا يِبَأ ِنْبا اَنَث .ٍفَلَخ ُنْب□
ُرْكَب .ٍرْشِب وُبَأ اَنَثَّدَح-6677 □6478 □477□

هاللّ ُةَنْعَل ِهْيَلَعَف ،هِيلاَوَم ِرْيَغ َلِّوَت ْوَأ ،هِيبَأ ِرْيَغ َىلِإ َبَستنا ِنَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ □
يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ،ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع دانس“ا لاجر يقابو . قيثوتب و حرجب ،امك
ِهيِف دح‘رأ مل ،فيضلا يِبَأ ِنْبا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َنيِعَمْجأ ِساَّنلا َو ِةَكِئًمْلا َو

ملسم طرش َىلَع .

817. (2609) (6804)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, kendisini babasından başkasına nisbet ederse (yani onun oğlu olduğunu söylerse) veya Mevlasından başka birini Mevla (efendi) edinirse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti üzerine olsun." 1121

لاَق :َلاَق ؛و ِرْمَع ِنْب ِ هاللّ ُدْبَع ْنَع ِدِهاَجُم ْنَع ِمي ِرَكْلا ِدْبَع ْنَع ُناَيْفُس اَنَأَبْنأ .ِحاَّبَصلا ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6677 □6477 □474□

يِف.ٍماَع ِةَئاِ مِسْمَخ ِة َريِسَم ْنِم ُدَجوُيَل اَهَحي ِر َّنإ َو ِةَّنَجلا َةَحِئا َر ْح َري ْمَل ِهِيبأ ِرْيَغ َىلِإ
َىعَّدا ِنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر :متاح وُبَأ َلاَق و .هب سأب : نيعم ِنْبا
ِهيِف َلاَق .رجاتلا يناجرجلا رَفْعَج و ُبَأ وه حابصلا نب دَّمَحُم ن‘ حيحص هدانسإ :دئاوزلا

مهترهشل مهلاح نع لئسي دانس“ا لاَج ِر يقابو .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو ثيدحلا حلاص .

818. (2611) (6805)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim (kendisine) babasından başkasını (baba diye) iddia ederse cennetin kokusunu hiç duymayacaktır. Halbuki onun kokusu beşyüz yıl uzaklıkta bulunup (hissedilir)."1122

AÇIKLAMA:

1118 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/323. 1119 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/323. 1120 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/324.

Neseb bahsi daha önce açıklandı. 1123

*** KABİLEDEN BİRİNİ İNKÂR EDEN**

اَنَث .َنْيَحي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح َو ح . َةَمَلس ُنْب ُدادَّمح اَنَث . َنو ُراه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . َةَبْيَش
يِبأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-6676 □6476 □477ـ َةَحْلَط ِنْب ِليِقَع ْنَع َةَمَلس ُنْب ُدادَّمح اَنَث :
َاَق ؛ِة َريِغُمْلا ُنْبا ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَأَبْنأ . َناَّيَح ُنْب َنو ُراَه اَنَثهدَح َو ح .ِ ب ْرَح ُنْب ُناَمْيَلُس

إ بِن ْو َر َي ًَ و َةَدْنَك ِدْف َو يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْيَتأ : َلاَق ؛□□
ٍسْيَق ِنْب ِثَعْش ‘ا ِنَع ٍمَضْيَه ِنْب ِمِلْسُم ْنَع ِهِيَمَلَّسلا ُنْب ُثَعْش ‘ا َناَكَف ،َلاَق.اَنيِبأ ْنِم يِفَتْنَن ًَ و
اَنَّمُأ وُفْقَن ًَ ةَنَانِك ِنْب ِرْضَّنلا وُنَب ُنْحَن : َلاَقَف ؟اَّنِم ْمُتْسَلأ ! ِهللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف .
ْمُهَلَضْفأ هُلاَج ِر .حيحص دانسإ اَذه :دئاوزلا يِف. هدَحلا ُهُتَدْلَج إ ،ِةَنَانَك ِنْبا َرضهنلا ِنِم ٍشْي
َرُق ْنِم ًٍج َر َنَفن ِلُج َرِب َنتوأ َ : ُلوُقَي ٍسْيَق

ملسم طرش نَلَع دانس“ا لاجر يقابو .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو .يئاسنلاو نيعم ِنْبا هقثو .
ةحلط نب ليقع ن‘ .تاقث،

819. (2612) (6806)- Eş'as İbnu Kays anlatıyor: "Kinde heyeti içerisinde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldim. Heyet mensupları beni kendilerinden üstün görürlerdi. Bu sebeple: "Ey Allah'ın Resûlü! Bizden değil misiniz?" dedim.

"Biz, Benî Nadr İbni Kinânedeniz, anamızı iffetsizlikle itham etmeyiz ve babalarımıza olan nisbetimizi reddetmeyiz!" buyurdular.

Ravi devamla der ki: "Eş'as İbnu Kays derdi ki: "Kureyşli birinin, Nadr İbnu Kinâne'den olduğunu reddeden biri bana getirilse, ona mutlaka (iftira etti diye) hadd celdesi tatbik ederim." 1124

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz nesebe son derece ehemmiyet vermiştir. Birçok fıkhî ahkâm neseb bağına dayanır. Bu sebeple nesebin inkârı, neseplerin böylece karıştırılması pek çok haramların işlenmesine, hukukun karışmasına sebeptir. Bu sebeple nesebini inkâr haramdır ve Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm böylelerini en ağır bir lanetle lanetlemiştir.

2- Daha önce bizzat kaydettiğimiz üzere, "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın 21 göbek ecdadı bilinmektedir. Bu şecere sahih hadisle sabittir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın sahih hadisle sabit olan ecdatlarından biri de Nadr İbnu Kinâne'dir. Bu sebeple hadisin ravisi Eş'âs İbnu Kays, kesin bir üslupla, Kureyşe mensup bir adamın Nadr İbnu Kinâne'ye mensup olduğunu inkar edecek kimseye hadd-i kazf (seksen değnek) uygulayacağını söylemiştir. 1125

*** MUHANNİS**

□ْرِشب َعِمَس ُهَّنأ ؛ءًَعْلا ُنْبا َيْحَي يِن َرَبْخأ .ِقا َّز َّرلا ُدْبَع اَنأَبْنأ . يِناَج ْرُجلا ِعيِهب َّرلا يِبَأ
ُنْب ُنَسَحْلا اَنَثَّدَح-6677 □6477 □467ـ ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر َدْنِع ُأَنَّك : َلاَق
َةَّيَمُأ َنْب َنا َوْفَص َعِمَس ُهَّنأ ؛ هاللّ ِدْبَع َنْب َدي ِزَي َعِمَس ُههنإ : ُلوُقَي ًوُحْكَم ِعَمَس ُهَّنأ ؛
ِرْيَمُن َنْب

! يِف يِل َنَذأَف .يِهفَكِب يِهفُد ْن ِم َّإ ُق َز ْرُأ يِنا َرُأ اَمَف .َة َوْقِهشلا َّيلَع َبَتَك ْدَق َ هاللّ َّنإ
ِهللّ َلوُس َر اَي : َلاَقَف َة َّرَم ُنْب و ُرْمَع ءاَجَف .َمَّلَس َو

كَق َز َر ْدَقَل ! ِهاللّ َّوُدَع ْيأ َتْبَذَك .ٍنْيَع َةَمْعُن ًَ و َةَما َرَك ًَ و َكَل ُنَذآ ََ مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ□
يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَقَف .ٍةَش ِحاَف ِرْيَغ يِف ِءاَنِغلا

تْلَعَفَل َكْيَلإ ُتْمَّدَقَت ُتْنُك ْوَل َو .ِهِل ًَح ْنِم َكَل َّلَج َو َّزَع َ هاللّ َّلَحأ اَم َناَكَم ِهِق ْز ِر ْنِم َكْيَلَع□
ُ هاللّ َم َّر َح اَم َت ْرَتْخاَف ، ًًَح اًبِهيَط ُ هاللّ ْن ِم َكُتْيَفَن َو ًَةَلْثُم َكَسأ َر ُتْقَلَح َو ًاعيِ ج َو
ًاب ْر َض َكُتْب َرَض َكْيَلإ ِةَمِدْقَّتلا َدْعَب َتْلَعَف ْنإ َكَّنإ اَمأ . ِهاللّ ىِلإ ُبُت َو ِهِنَع ْمُق .ُتْلَعَف َو

َكِب

هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َلاَق يّل َو اَّملَف . ُهاللّ اَّ إ ُهَمَلْعَي َام ي ْزَخْلا َو ِهرَّشلا َنِم ِهِبو ، َو ُرْمَع □ َماَقَف. ِةَنيِدَمْلا ِلْهأ ِناَيْتِفِل ًةَبْهُن َكَبَلَس ُتْلَلْحأ َو َكِلْهأ

ِرَتَتْسَي َ ًاناَي ْرُع اًثَّنَخُم اَيْن دلا يِف َناَك اَمَك ِةَماَيِقْلا َم ْوَت َّلَج َو َّزَع ُ هاللّ ُه َرَشَح ِةَب□ ْوَت ِرْيَغِب ُمْهِنِم َتاَم ْنَم . ُةاَصُعْلا ِء ُؤَه َمَّلَس َو ِهْيَلَع

ناكرأ نم انكر َناَك :ناطقلا نَيْحَي ِهيِف َلاَق ،يرصبلا نب رشب هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َع ِرُص َماَق اَمَّلُك ِةَبْدُهِب ِساَّنلا َنِم

ريغ َلاَق ام هنم بيرقو .ثيدحلا عضي : دمحأ َلاَق ،ءعلا نب نَيْحَيو .هريغ َلاَق اَذَكو . هثيدح ساَّنلا كرت :دمحأ َلاَق َو .بذكلا.

820. (2613) (6807)- Safvân İbnu Ümeyye radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında idik. Derken Amr İbnu Mürre radıyallahu anh geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah bana musibet takdir etmiştir. Çünkü ben elimle def çalmaktan başka bir yolla rızıklanacağımı zannetmiyorum. Öyleyse bana fuhşa ait olmayan şarkı hususunda izin verin!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm cevapta bulundu: "Hayır! Sana izin veremem, bunda bir hayır, bir rıza yoktur Sen yalan söyledin ey Allah'ın düşmanı! Allah seni temiz ve helal şeylerle rızıklandırdı, sen ise (kendi iradenle) aziz ve celil olan Allah'ın rızkından sana helal kıldıkları yerine, Allah'ın rızkından sana haram kıldığı rızkı ihtiyar ettin. Eğer bu yasaklama hükmünü daha önce sana ulaştırmış olsaydım şimdi sana hak ettiğin cezayı verirdim. Yanımdan kalk ve Allah'a tevbe et. Bilesin bu yasaktan sonra (eski işini) yaparsan seni acı bir şekilde döveceğim ve ibret olsun diye saçını traş edeceğim, seni ailenden alıp

1123 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/325. sürgüne göndereceğim. Senin üstün başında taşıdığın varlığını Medine gençlerine ganimet olarak helal kılacağım."

Ravi der ki: "Amr, (Resûlullah'ın bu talimatından sonra, öyle fena ve rüsvay bir vaziyette kalktı ki, bunun derecesini ancak Allah bilir.

O çekip gidince Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Bunlar asilerdir. Böyleleri tevbe etmeden ölürse, aziz ve celil olan Allah onları, Kıyamet günü, dünya da oldukları üzere muhannes (kadınlaşmış), çıplak ve insanlara karşı bir ince yaprakla olsun örtülmemiş vaziyette haşredecektir, ayağa kalktıkça yere yıkılacaklardır." 1126

AÇIKLAMA:

İbnu Mace bu hadisi muhannes (kadınlaşan erkek)lerle ilgili babta kaydetmiştir, zaafı şiddetli olan rivayetlerdendir, ancak muhanneslerin teliniyle ilgili sahih rivayetler vardır. Muhanneslerle ilgili açıklama daha önce yapıldığı için tekrâr etmeyeceğiz. Rivayetteki üslubun, bildiğimiz sahih hadislerinkine olan farklılığı dikkatleri çekmiş olmalı. 1127

DİYETLER BÖLÜMÜ

* MÜSLÜMANI ZULMEN ÖLDÜREN

نْب َةَبْقُع ْنَع ِذِئاَع ِنْب ِنَمْح َّرلاِدْبَع ْنَع ِدلاَخ يِبَأ ُنْب ُليعاَمْسِإ اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب□
□467□ 6474□ 6674-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم

دئاوزلا يِف.َةَّنجْلا َلَخَد ٍما َرَح ٍمِدِب َّدَنَتَي ْمَل ًائْيَش ِهِب ُك ِرْشُي َ َ هاللّ َيِقَل ْنَم َمَّلَس َو:
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ِهِينَهُجْلا ِرِماَع

ةلسرم هنع هتياور نإ :ليق دقف .رماع نب ةبقع نم عمس يدزلأا ذئاع نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع َناَك .
نإ .حيحص دانسإ

821. (2618) (6808)- Ukbe İbnu Âmir el-Cüheni radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim hiçbir şirk koşmadan ve haram bir kana da bulaşmadan Allah'a kavuşursa (önünde sonunda) cennete girecektir." 1128

ءا َرْبلا ِنَع ِهِيناَج ْروُجْلا ِمْهَجْلا يِبَأ ْنَع ٍحاَنَج ُنْب ُنا َو ْرَم اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث .□
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-6674 □6477 □466ـ هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٍهقَح ِرْيَغِب ٍنِمْؤُم ِلْتَق
ْنِم ِ هاللّ ىلَع ُن َوْهأ اَيْن دلا ُلا َو َزَل :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ٍبِ ِزاَع
ِنْب ريغ هجرخأ ءاربلا ريغ ةياور يِف ثيدحلاو .هسيلدت ةمهت تلازف عامسلاب ديلولا
حرص دقو .نوقثوم ُهُلاَج ِر و حيحص

اضيأ فنصملا .

822. (2618) (6809)- Bera İbnu Âzib radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Şüphesiz dünyanın yok olması, Allah Teâla nezdinde, bir mü'minin haksız yere öldürülmesinden daha ehvendir" buyurdular." 1129

AÇIKLAMA:

Bu hadis bir mü'mini haksız yere öldürmenin ne kadar şer'î bir cinayet olduğunu insanların kavramaları maksadını gütmektedir. Zira, insanlar nazarında son derece azametli ve ehemmiyetli gözüken yer küresinin Allah nezdindeki ehemmiyeti, bir mü'mine karşı işlenen cinayetin yanında küçük kalmaktadır. Mü'minin hukuku bundan ehemmiyetli olunca, onun hayat hakkına riayetin fevkalade büyük bir ehemmiyet taşıdığı idrak edilir. 1130

نَع ِبِهيَسُمْلا ُنْب ِديِعَس ْنَع ِهي ِرْه زلا ِن َع ٍداَي ِز ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .َةَيِواَعُم ُنْب ُنا َو ْرَم□
اَنَث .ٍعِفا َر ُنْب وُرْمَع اَنَثَّدَح-6667 □6477 □467ـ َنْيَب ٌبوُتْكَم َّلَج َو َّزَع َ هاللّ يِقَل
ٍةَمِلَك ِرْطَشِب ٍنِم ْؤُم ِلْتَق ىَلَع َناَعأ ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َة
َرْي َرُه يِبَأ

عوضوم ثيدح هيأك ليق ىَّتَح ،هفيعضت يفاوغلاب ،دايز يِبَأ نب ديزي هدانسإ يِف :دئاوزلا .
يِف.ِهاللّ ِةَم ْح َر ْنِم ٌسِيآ :ِهْيَنْيَع

823. (2620) (6810)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim bir mü'mini öldürmeye yarım kelime kadar yardım etse, iki gözün arasına "Allah'ın rahmetinden ümidsizdir" yazılı olduğu halde Allah Teâla hazretlerinin huzuruna çıkacaktır." 1131

1126 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/327. 1127 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/327. 1128 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/328. 1129 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/328.

*** KISAS NEREDE YOK?**

يِنَثَّدَح .َنا َّرُق ِنْب ِمَثْهَد ْنَع ٍشاَّيَع ُنْب ِرْكَب ُوبَأ اَنَث . يِطِسا َوْلا ٍدِلاَخ ُنْب ُراَّمَع َو ِحاَّبَّصلا
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6676 □6477 □468ـ يَّلَص ِّيِبَّنلا ِهْيَلَع َنْدَعَتْساَف .ِل ِصْفَم ِرْيَغ ْنِم
اَهَعَطَقَف ِفْيَّسلاِب ِهِدِعاَس ىلَع ٍجَر َب َرَض ٍجَر َّنَأ ؛هِيِبأ ْنَع َةَي ِراَج ُنْب ُنا َرْمَن

هَل ِضْقَي ْمَل َو .اَهِيف َكَل ُ هاللّ َك َراَب .َةَيِهدلا ِذُخ :َلاَقَف .َصاَصِقْلا ُدي ِرُأ يِهنإ ! ِهللّ□
َلوُس َر اَي :َلاَقَف .ِةَيِهدلاِب ُهَل َرَمأَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ اَذه نوس فنصملا دنع
ةيراجل سيل َلاَقو ،د ُواَد ُوبَأ هفعض ،ينامیلا نارق نب مثهد هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.
ِصاَصِقْلاِب

بتكلا ةيقب يِف ئش هل سيلو ،ثيدحلا .

824. (2636) (6811)- Câriye İbnu Zafar radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adam bir başkasının ön kolunu bir kılıç vurarak mafsal olmayan bir yerden koparıp attı. Kolu koparılan adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a müracaatla kolunu kesenden hakkını almasını istedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kolu kesilene diyet ödemeyi emretti. Adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben kısas istiyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Diyetini al, Allah diyeti hakkında mübarek kılacaktır" buyurdular ve kısasa hükmetmediler." 1132

نْبا ِنَع ِ هي ِراَصْن‘ا ٍدَّمَحُم ِنْب ِذاَعُم ْنَع ٍحِلاَص ِنْب َةَيِواَعُم ْنَع ٍدْعَس ُنْب ُنيِدْش ِر اَنَث .□
ٍبْي َرُك ُوبَأ اَنَثَّدَح-6677 □6476 □467ـ يِف. ِةَلِهَقَنُمْلا ََو ِةَفِئاَجْلا ََو ِةَموُمأَمْلا يِف َد َوَق َ
:َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِبِلَّطُم ْلا ِدْبَع ِنْب ِساَّبَعْلا ِنَع َناَبْهُص ة
هرمو هفهعض ة هرمق دمحأ مك ِهِيف فلتخاو .ةعامج هفعض يرهملا ،جاجحلا ُوبَأ
دئاوزلا :يِف هدانسإ نيدشر نب دعس يرصملا،

ثيدحلا حلاص هنأ وجرأ :َلاَق .

825. (2637) (6812)- Abbâs İbnu Abdilmuttalib anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ne me'mûne (beyin zarına ulaşan yara)da, ne câife (bedenin iç kısmına ulaşan yara)da, ne de münakkile (kemiği kırıp yerinden kaydıran yara)da kısas vardır. (Yani başkasını bu çeşit yaralarla yaralayan kimseye kısas uygulanmaz, diyet alınır)."1133

AÇIKLAMA:

Belirtilen me'mune, münakkile, câife çeşidine giren yaralar için kısas yapılmaz. Çünkü, aynı miktarda yara açmak mümkün değildir. Bunlara diyet takdir edilir. Me'mune ve câife denen yaralar için tam diyetin (100 deve) üçte biri takdir edilmiştir. Münakkile denen yaraların diyeti 15 devedir.1134

*** KÂFİRİN DİYETİ**

يِبَأ ْنَع ٍبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع ْنَع ٍشاَّيَع ِنْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع َليِعاَمْسِإ ُنْب ُمِتاح اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-6688 □6477 □466□

يِف. ى َراَص َّنلا َو ُدوُهَيْلا ُمُه َو ؛َنيِمِلْس ُملا ِلْقَع ُفْصِن ِنْيَباَتِكْلا ِلْهأ َلْقَع َّنَأ َىَضَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ِهِدَج ْنَع نب ورمعو .هقثو نم و هفهعض نم رأ مل ،شايع نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ن' .حيحصلا ةجرد نع هروصقل ،نسح هدانسإ :دئاوزلا

هِيف فلتخم هدج نع بيعش□ .

826. (2644) (6813)- Amr İbnu şuayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ehl-i kitap olan yahudi ve hıristiyanların diyetinin müslümanların diyetinin yarısı olduğuna hükmetti."1135

AÇIKLAMA:

Bu hadis, zımmîlerin diyetinin; müslümanların diyetinin yansı olduğunu söylüyor ise de, bu mevzudaki başka nasslar sebebiyle: Hanefilere göre zımmilerin diyeti müslümanlarınki kadardır. Şafiîlere göre zımmilerin diyeti müslümanların diyetinin üçte biri kadardır. Mâlikilere göre yahudi ve hıristiyanların diyeti müslümanların diyetinin yansı kadardır. Hanbelilere göre yahudi veya hıristiyan kasten öldürülmüşse tam diyet, sehven öldürülmüşse yarım diyet ödenir.1136

*** KATİL MAKTULE VARİS OLAMAZ**

□ُدْبَع هالّل ِ ُنْب ٍديِعَس ِدْنِكْلا َيِق: اَنَث وُبأ ٍدِلاَخ ُا'رَمْح ُنَع ْنَيْحَي ِنْب َس ٍديِع ْنَع ورْمَع نْب َو ِيْب َرُك وُبأ اَنَثَّدَح-6686 □6478 □467□

□فاَخِذ َرُمَع ُرَئاِم ٌة َم ِن َا"ِبل. َثَنِين َو ٌةَّقِح َو َت َنيِث َجَذَعٌة َو َأْر َبَعِين َخَلِفٌة. َفَقاَل : َأْين ُبْيَعُش؛ َّنَأ َابأ َتاَدَة َر ُجُل ْنِم ِنَب يِمْدُلِج َقَتَل َابْنَهُ

. هللّ ِ َصلّي هالّل ُعَلَيْهِ َو َسلّمَ َيقُولُ : َلِيس َلِقاَتِل َمِيرَا ٌث .فِي الزوائد: إسناده حسن ُأخو َالمَقْتُول؟ َسمِعْتُ ر َسُولَ

827. (2646) (6814)- Amr İbnu Şuayb anlatıyor: "Benî Mudlic'ten bir adam oğlunu öldürmüştü. Hz. Ömer ondan (diyet olarak) yüz deve aldı. Otuz hıkka (beş yaşına basmış dişi deve), otuz ceze'â (dört yaşına basmış dişi deve) ve kırk da halifa (hamile deve). Sonra: "Maktûl'ün kardeşi nerededir? Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan: "Kâtile (maktulün malından) vâris olma hakkı yoktur" dediğini işittim" dedi." 1137

AÇIKLAMA:

1132 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/329. 1133 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/330. 1134 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/330.

Hanefiler ve Şâfiîler ve fakihlerin ekserisi bu hadisi esas alarak: "Katil öldürdüğü kimseye varis olamaz, kasten de, yanlışlıkla da öldürmüş olsa, malına da diyetine de" demişlerdir. Mâlik ve bir kısım fakihler "yanlışlıkla öldüren, maktulün malına varis olur, diyetine olamaz" demiştir. Hanefiler, Şâfiîler ve Hanbelîler: "Adam oğlunu öldürdüğü için kısas edilmez" demiştir. Mâlikîler, "Baba oğlunu yatırıp boğazlarsa veya aç susuz hapsedip ölümüne sebep olursa kısas edilir, değilse edilmez" demiştir. 1138

*** DİŞİN DİYETİ**

دي ِزَي اَنَث . ي ِز َو ْرَمْلا َة َزْمَح وُبَأ اَنَث .ٍقيِقَش ِنْب ِنَسَحْلا ُنْب يِلَع اَنَث يِسِلاَبْلا َميِها□
َرْبِإ ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَثَّدَح-6677 □6477 □464□

هدانسإ : دئاوزلا يِف.ِلب“ا َنِم ًاسَمَخ ِهِنهسلا يِف نَضَق ُهَّنأ ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا
ِنَع ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع َةَم ِرْكِع ْنَع يِوْحَّنلا

حيحص .

828. (2651) (6815)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir diş için diyet olarak beş deveye hükmetti."1139

*** PARMAKLARIN DİYETİ**

هيِبأ ْنَع ٍبْيَعُش ِنْبا و ِرْمَع ْنَع ٍرَطَم ْنَع ٌديِعَس اَنَث .َيلع‘ا ُدْبَع اَنَث . يِكَتَعْلا ِنَسَحْلا ُنْب ُليِمَج□
□467□ 6476□ 6677-اَنَثَّدَح

نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِلب“ا َن ِم ٌرْشَع ٌرْشَع َّنِهيِف .َّنُه لُك ٌءا َوَس ُعِباَص ا‘ :َلاَق .
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ِهِدَج ْنَع

829. (2653) (6816)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Parmakların hepsi diyette eşittirler. Her birine onar deve diyet vardır." 1140

*** HÜR, KÖLEYE KARŞI ÖLDÜRÜLÜR MÜ?**

ة َو ْرَف يِبَأ ِنْب هاللّ ِدْبَع ِنْب َقاَحْسإ ْنَع ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث .ِعاَّبَطلا ِنْبا اَنَث .َيْحَي□□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6668 □6477 □477ـ ًادْمَع ُهَدْبَع ٌلُج َر َلَتَق : َلاَق ؛ِهِدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع
ٍبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع ْنَع َو .ٍهِيلَع ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍنْيَنُح ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب َميِها َرْبِإ ْنَع نب قاحسإ
هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َني ِمِلْسُمْلا َنِم ُهَمْهَس ا َحَم َو .ًةَنَس ُهاَفَن َو .ًةَئا ِم َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر ُهَدَلَجَف .ًاد ِهمَعَتُم

شايع نب َليِعاَمْسِإو .فيعض وهو ةورف يِبَأ نب هاللّ ُدْبَع .

830. (2664) (6817)- Amr İbnu Şu'âyb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam kölesini kasten ve taammüden öldürdü. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm adama yüz sopa ile celde tatbik etti ve bir yıl da sürgüne gönderdi ve müslümanların (hisselerinin) içinden onun hissesini sildi." 1141

AÇIKLAMA:

Ebu Hanife'ye göre hür kimse kendi kölesini öldürürse kısas edilmez, başkasının kölesini öldürürse kısas edilir. Mâlik ve Şâfi'i ye göre hür, ne kendi kölesi ne de başkasının kölesi sebebiyle kısas edilmez. 1142

1137 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/331. 1138 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/331. 1139 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/332. 1140 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/332.

* KISAS KILIÇLA YAPILIR

نَامْع نلا ْنَع ِب ِزاَع ِنْبا ِنَع ِرباَج ْنَع َناَيْفُس ْنَع ِم ِصاَع ُوبَأ اَنَث . يِقو ُرُغْلا ِهرِمَتْسُمْلا ُنْب□
ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح-6667 □6474 □477□

باهذَك وهو ،هيفعجلا ِرباَج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِفْيَّسلاِب ّاِإ َد َوَق َ :َلاَق َمَّلَس َو .
ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ِريِشَب ِنَع

831. (2667) (6818)- Nu'man İbnu Beşîr ve Ebu Bekre radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kısas (cezası) ancak kılıçla icra edilir."1143

* HERKES KENDİ CİNAYETİNDEN SORUMLU

ق ِراَط ْنَع ِدأَّدَش ُنْب ُعِماَج اَنَث .ِداَي ِز يِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ِرْيَمُن ُنْب ِ هالّل ُدْبَع اَنَث .□
َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب ُوبَأ اَنَثَّدَح-6677 □6477 □476□

يِنْجَت َ َأ .ِدَل َو ىلَع مُأ يِنْجَت َأ : ُلوُقَي ِهْيَطْبِإ َضاَيَب ُتْيأ َر ىَّتَح ِهْيَدَي ُعَف ْرَي َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْيأ َر : َلاَق ؛هِيب ِراَحُمْلا

تاقث هُلاَج ِرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِدَل َو ىلَع مُأ .

832. (2670) (6819)- Târık el-Muhâribî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı koltuk altlarının beyazlığı görülecek kadar kollarını kaldırıp şöyle dediğini işinim: "Bilesiniz hiçbir anne oğlunun günahından sorumlu tutulmaz, bilesiniz hiçbir anne oğlunun günahından sorumlu tutulmaz." 1144

لاَق :ِهي ِرَبْنَعْلا ِشاَخْشَخْلا ِنَع ِهرُحْلا يِبَأ ِنْب ِنْيَصُح ْنَع َسُنُوي ْنَع ُمْيَشُه اَنَث .ِعِفا َر ُنْب□ :
ُورْمَع اَنَثَّدَح-6677 □6467 □477ـ اميشه نأ إ .تاقث مهلك هدانسإ : دئاوزلا يِف.َكْيَلَع
يِنْجَي ََو ِهْيَلَع يِنْجَت َ :َلاَقَف .يِنْبا ِعَم َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص َّيِبَّنلا ُتْيَتأ

ةسمخلا لوص‘ا ةيقب يِف هل سيلو .ةجام ِنْبا دنع دوجوملا ثيدحلا اَذه ىوس شاخشخلل .
سيلو .سلدي َناَك

833. (2671) (6820)- Haşhâş el-Anberî radıyallahu anh anlatıyor: "Beraberimde oğlum olduğu halde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelmiştim. Bilvesile: "Sen oğlunun günahından sorumlu tutulmazsın, o da senin günahından sorumlu tutulmaz" buyurdular." 1145

نْب ِدَّمَحُم ْنَع ُناَّطَقْلا ِما َّوَعْلا وُبَأ اَنَث .ٍم ِصاَع ُنْب و ُرْمَع اَنَث .ٍلِيقَع ِنْب ِدْيَبُع ُنْب ِ هاللّ□
ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6676 □6467 □478□

يِف. ى َرْخُأ ىَلَع ٌسْفَن يِنْجَت َ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ٍكي ِرَش
ِنْب َةَماَسُأ ْنَع َةَق َِع ِنْب ِداَي ِز ْنَع َةَداَحُج همسا ،ناهطقلا ما هوعلا وُبَأ و .هب سأب
ىئاسنلا َلاَق و .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ هاللّ دبع نب دَّمَحُم .حيحص هدانسإ :دئاوزلا:

نيخيشلا طرش ىلع دانس"ا لاَج ِر يقابو .روهمجلا هقثو ،د ُوآد نب نارمع .

834. (2672) (6821)- Üsame İbnu şerîk anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hiç kimse 1146 başka birinin günahından mesul olmaz."

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu hadislerde aynı manayı değişik üslûplarla tekrar etmektedir. Maksad ferdî sorumluluğu zihinlerde iyice tesbittir. Çünkü cahiliye sisteminde ferdi sorumluluk yoktu, kabilevî müşterek sorumluluk vardı. Bir ferde karşı cinayet yoktu, ferdin mensub olduğu kabîleye karşı cinayet vardı. Cani tek de değildi, cinayeti işleyen kimsenin bütün kabilesi suçlu ve mücrim idi. İntikam failden alınmaz, kabilesinin herhangi bir ferdinden alınabilirdi. Resûlullah tebliğinin ilk gününden itibaren hep ferdî sorumluluk, uhrevî sorumluluk duygusunu yerleştirmeye gayret göstermiştir. Kişi şahsiyetini büyük ölçüde ferdî sorumlulukla bulacaktı. 1147

*** HEDER OLAN (TAZMİN EDİLMEYEN) ZARARLAR**

؛ِهِدَج ْنَع ِهِيبَأ ْنَع ،ٍف ْوَع ِنْب و ِرْمَع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب ُرِيثَك اَن َث .ٍدَل ْخُم ُنْب ُدِلاَخ
اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ُرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-6678 □6 □477□

دبع نب ريثك هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ٌراَبُج ُنِدْعَمْلا َو ٌراَبُج اَهُح ْرَج ُءاَمْجَعْلا : ُلوُقَي َمَّلَس
َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : َلاَق هاللّ دبع ِنْبا َلاَق و ،بهذكلا ناكرأ نم نكر وه :
هيعفاشلا مام"ا َلاَق و .باهذَك :دواد وبأ لاقو .نيعم ِنْبا و دمحأ هفعض هاللّ

هفعض ىَلَع عمجم .

835. (2674) (6822)- Amr İbnu Avf anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Acma (yani dilsiz hayvan)ın verdiği zarar hederdir. Maden ocağında uğranılan zarar da hederdir" buyurdular." 1148

نْب ُقاَحْسإِ يِنَثَّدَح . َةَبْقُع ُنْب ىَسوُم يِنَثَّدَح . َناَمْيَلُس ُنْب ُلْيَضُف اَنَث . يِ ِرْيَم ُنلا ٍدِلاَخ□
ُنْب ِهِهب َر ُدْبَع اَنَثَّدَح-6677 □6467□ □476□

: □يِحَي ىَنْب ِنْب َوْلا ِديِل ْنَع َةَداَبُع ِنْب ِتِماَّصلا ؛َلاَق

1143 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/333. 1144 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/333. 1145 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/333.

اَه ِرْيَغ َو ِماَعْن'ا َن ِم ُةَميِهَبْلا ُءاَمْجَعْلا َو .ٌراَبُج اَهُح ْرَج ُءاَمْجُعْلا َو ،ٌراَبُج ُرْئِبْلا َو ،ٌراَبُج.
َنِدْعَمْلا َّنَأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ

هريغو يذمرتلا هَلاَق .ةدابع كردي مل نَيْحَي نب قاحسإ نأ إ .تاقث هدانسإ :دئاوزلا يِف. .
ُم هرغُي َ يِذَّلا ُرْدَهْلا َوُه ُراَبُجْلا َو

836. (2675) (6823)- Ubâde İbnu's-Sâmit anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle hükmetti: "Madende uğranılan zarar hederdir, kuyunun sebep olduğu zarar hederdir, dilsizin (hayvanın) sebep olduğu zarar hederdir." Acma: Deve, sığır, davar (koyun-keçi) ve başka hayvan mânasınadır. Cübâr tazmini olmayan, ödettirilmeyen zarardır, heder de denir.1149

AÇIKLAMA:

Bu bahisle ilgili açıklama geçti. 1150

*** KASÂME**

نَأ ؛ِهِدَج ْنَع ِهِيِبأ ْنَع ٍبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع ْنَع ،ٍجاَّجَح ْنَع ُرَمْح'ا ٍدِلاَخ ُوَبأ اَنَث .ٍديِعَس ُنْب ِ□□
هاللّ ُدْبَع اَنَثَّدَح-6674 □6468 □477ـ َرِكُذَف .َلِتُقَف ِ هاللَّدْبَع بلَع َيِدُعَف .َرَبْيَخِب َنو
ُرَاتْمَي اوُج َرَخ .ٍلْهَس ْيَنْبا ِنَمْح َّرلاَدْبَع َو ِ هاللَّدْبَع َو ؛ٍدوُعْسَم ْنَبا َةَصِهيَحُم َو َةَصِهي َوُح

؟ُدوُهَي ْمُكُئ ِرْبُتَف َلاَق ؟ْدَهْشَن ْمَل َو ُمِسْقُن َفْيَك ! ِهللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَقَف ؟ َنو ق
ِحَتْسَت َو َنوُمِسْقُت : َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َرِل َكِلذ

ةاطرا نب جاجح هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ِهِدْنِع ْنِم َمَّل َس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس
َر ُهاَد َوَف َلاَق .اَنُلُتْقَت ًاذِإ ! ِهللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق

سلدم وهو .

837. (2678) (6824)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Mes'ud'un oğulları Huvayyısa ve Muhayyısa ile Sehl'in oğulları Abdullah ve Abdurrahmân Hayber'den yiyecek temin etmek maksadıyla (Medine'den) çıkıp gittiler. Orada Abdullah'a saldırıp öldürdüler. Durum Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a haber verilmişti. "(Abdullah'ın arkadaşlarına: "Onun Hayber yahudileri tarafından öldürüldüğüne yemin ederseniz diyete) müstehak olursunuz!" buyurdular. Onlar: "Ey Allah'ın Resûlü! Görmediğimiz şey hususunda nasıl yemin edelim!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyle ise yahudiler yemin ederek isnat ettiğiniz suçtan berâat ederler" buyurdu. Onlar: "Ey Allah'ın Resûlü! (Yahudiler, yemin etmekle beraat edebilince) bizi öldürürler" dediler. Neticede maktulün diyetini, Aleyhissalâtu vesselâm kendi nezdinden karşıladı."1151

AÇIKLAMA:

Bu hadise Kasâme bahsinde açıklandı.1152

*** MÜSLE YAPILAN KÖLE HÜRDÜR**

نْب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب َقاَحْسإ ْنَع ِم َّسلا ِدْبَع اَنَث : َلاَق ٍروُصْنَم ُنْب ُقاَحْسإ اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ□
□474□ 6467□ 6677-اَنَثَّدَح ُوبَأ ِرْكَب ُنْب

يِبَّنلا ُهَقَتْعأَف .ُهَل ًامُغ َنَصَخ ْدَق َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َلَع َمِدَق ُهَّنأ ؛ِهِدَج ْنَع

ِعاَبْن ِز ِنْب ِح ْو َر ِنْب َةَمَلَس ْنَع َة َو ْرَف يِبَأ

ةورف يِبَأ نب قاحسإ فعضل فعض هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِةَلْثُمْلاِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ . يَّلَص

838. (2679) (6825)- Zinba (Ebu Ravh) radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gelmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, onun kölesini hadımlaştırdığını öğrenince, köleyi müsle (işkence) sebebiyle âzâd etti." 1153

AÇIKLAMA:

1148 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/334. 1149 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/335. 1150 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/335. 1151 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/335-336.

Müsle, işkence manasına gelir. Hakaret ve eziyet etmek maksadıyla burun, kulak kesmek, göz oymak gibi davranışlara hep müsle denir. Hür kimsenin köleye yaptığı bu çeşit işkenceler sebebiyle kısas yapılıp yapılamayacağı ihtilaflı mevzulardandır. Umumiyetle "hür, köle ile kısas edilmez" hükmü benimsenmiştir. Bu hükümde Bakara'nın 178. âyet esas alınmıştır. Bu çeşit davranışları önlemek için Resûlullah, işkence mukabili azad etme cezası uygulamıştır. Yukarıdaki hadis bu uygulamaya bir örnektir. 1154

*** EMAN VERDİKTEN SONRA ÖLDÜREN**

نْب َةَعاَف ِر ْنَع ،ٍرْيَمُع ِنْبا ِكِلَمْلا ِدْبَع ْنَع َةَنا َوَع وُبَأ اَنَث .ِب ِرا َوَّشلا يِبَأ ِنْب ِكِلَمْلا ِدْبَع ُنْب□ □477□ 6466□ 6644-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم

لوُقَي ُهُتْعِمَس .ِهِدَس َج َو ِراَتْخُمْلا ِسأ َر َنْيَب اَميِف ُتْيَشَمَل ِهيِعا َزُخْلا ِقِمَحْلا ِنْب و□ : ِرْمَع ْنِم اَهُتْعِمَس ٌةَمِلَك ٌَوْل : َلاَق ؛ِهيِناَبْتِقْلا ٍداَّدَش

هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِةَمايِقْلا َم ْوَي ٍر ْدَغ َءا َوِل ُلِمْحَي ُهَّناَف ؛ُهَلَتَقَف ،ِهِمَد ىَلَع ٍُج َر َنِمأ ْنَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق .تاتث لاَج ِر يقابو .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو هقثوو هننس يِف يئاسنلا هجرخأ دادش نب ةعافر ن‘ .تاقث ُهُلاَج ِر و حيحص

ملسم طرش ىَلَع دانس“ا لاَج ِر يقابي .

839. (2688) (6826)- Rıfâ'a İbnu şeddâd el-Fityânî demiştir ki: "şayet Amr İbnu'l-Hamık el-Huzâ'î'den işittiğim bir kelam (hadis) olmasaydı ben Muhtâr'ın başı ile cesedini (ayırıp) arasında yürürdüm. Ondan, Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kim bir kimsenin kanına emân verir ve sonra da öldürürse o kimse Kıyamet günü zulüm bayrağını taşır" buyurmuş olduğunu işittim."1155

AÇIKLAMA:

Burada adı geçen Muhtar, hicri 64 yılında, Kerbelâ hâdisesinin intikamını almak iddiasıyla ortaya çıkıp, Şiîlerle işbirliği yapan ve kurnazca topladığı 12 bin kadar taraftarla 65 yılında Kûfe'yi ele geçiren ve orada Kerbelâ hadisesinde bulunan pek çok kimsenin kanını döken zâlimlerden biridir. 1.5 yıl Kûfe'de hakimiyet kurmuş ise de, Mus'ab İbnu Zübeyr'in gönderdiği askerlere mağlup olmuş ve katledilmiştir. 1156

*** HAMİLE KADINA KISAS**

نَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع ِهسَسُن ِنْب َةَداَبُع ْنَع ِمُعْنأ ِنْبا ِنَع ،ةَعيهَل ِنْبا ِنَع ِحلاَص وُبَأ اَنَث .يَحي ُنْب
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6678 6467 487

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ِس ْوأ ُنْب ُدادَّش َو ِتِماَّصلا ُنْب ُةَداَبُع َو ِحا
َّرَجْلا ُنْب َةَدْيَبُع وُبَأ َو ٍلَبَج ُنْب ُذاَعُم اَنَث .ٍمْنَغ ِنْب َّتَح ْمَج ْرُت ْمَل ْتَن َز ْنإ َو .اَهَدَل َو
َلِهفَكُت َّتَح َو ،ًماَح ْتَناَك ْنإ ،اَهِنْطَب يِف اَم َعَضَت َّتَح ُلَتْقُت َ ،ًادْمَع ْتَلَتَق اَذإ ،ُةأ ْرَمْلا : َلاَق

كلَذَكو . فيعض معنأ نيدايز نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع همسا .معنأ ِنْبا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَهَدَل َو َلِهفَكُي َّتَح َو ،اَهِنْطَب يِف اَم َعَضَت

ةعيهل نب هاللّ دم هنع يوارلا .

840. (2694) (6827)- Muaz İbnu Cebel, Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrâh, Ubâde İbnu's-Sâmit ve Şeddâd İbnu Evs radıyallahu anhüm ecmainden rivayet edildiğine göre Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Kadın, taammüden bir kimseyi öldürdüğü vakit, hamile olduğu taktirde hemen öldürülmez, çocuğunu doğurup bir bakıcıya vermesi beklenir. Keza zina yapacak olsa karnındakini doğurup bir kadına verinceye kadar recmedilmez." 1157

AÇIKLAMA:

Hadisin hükmüyle amel hususunda ûlemanın ihtilafı yoktur. Çünkü, karnındaki çocuğun bir günahı yoktur. Onun annesiyle birlikte öldürülmesi câiz değildir. 1158

VASİYETLER BÖLÜMÜ

* RESÛLULLAH'IN VASİYETİ

لاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع َةَداَتَق ْنَع ُتِهدَحُي يِبَأ ُتْعِمَس . َناَمْيَلُس ُنْب ُرِمَتْعُملا اَنَث .ِماَدْقِملا□ :
ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-6677 □6464 □487□

يِف. ْمُكُناَمْيأ ْةَكَلَم ا َم َو . َة َّصلا : ِهِسْفَن ِب ُرِغ ْرَغُي َوُه َو ،ُةاَف َوْلا ُهْت َرَضَح َني ِح
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ِةَّي ِص َو ُةَّماَع ْتَناَك

نيخيشلا طرش ىَلَع ُهُلاَج ِر يقابو .طبضلا لهأ ةجرد نع مادقملا نب دمحأ روصقل ،نسح .
دانسإ :دئاوزلا

1154 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/336. 1155 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/337. 1156 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/337.

841. (2697) (6828)- Hz. Enes anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a ölüm vakti geldiği vakit, Aleyhissalâtu vesselâm'ın can çekişirken yaptığı vasiyetin hepsi: "Namaz(ı ihmal etmeyin) ve sağ ellerinizin sahip oldukları(nın yani kölelerinizin hukukuna riayet edin)" demek olmuştur." 1159

AÇIKLAMA:

Sağ elinizin sahip olduğu tabiri ile mal-mülk kastedilir. Öncelikle kölelerin kastedildiği bu tabirin şümûlüne zekata tabi malların da girdiği belirtilmiştir. Binaenaleyh, Resûlullah bu vasiyetiyle hem kölelere iyi muamele edilmesini hem de zekâtın hakkıyla verilmesini nazara vermiş olmaktadır. 1160

* VASİYETE TEŞVİK

لاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْبا ِسَنأ ْنَع يِشاَق َّرلا ُدي ِزَي اَنَث .ٍداَي ِز ُنْب ُتْس ُرُد اَنَث . يِمَضْهَجْلا□
ِهيِلَع ُنْب ُرْصَن اَنَثَّدَح . -6777 □6467 □486□

فيعض وهو يشاقرلا نابأ نب د يزي هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ُهَتَّي ِص َو َم ِرُح ْنَم ُمو .
ُرْحَمْلا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر

842. (2700) (6829)- Hz. Enes anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mahrum kişi, vasiyet etmekten mahrum kalan kişidir." 1161

ِرباَج ْنَع ِرْيَب زلا يِبَأ ْنَع ٍف ْوَع ِنْب َدـي ِزـي ْنَع ،ديِل َوْلا ُنْب ُةَّي ِقَب اَنَث . ي ِصْم ِحْلا□
َّفَصُمْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6777 □6477 □487□

ةَداَهَش َو ٍىقُت ىَلَع َتاَم َو .ٍةَّنُس َو ٍليِبَس ىلَع َتاَم ٍةَّي ِص َو ىَلَع َتاَم ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع□ .
ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ ِهاللّ ِدْبَع ِنْب .ِهيِف ملكت نمرأ مل ،فوع نب ديزي
هخيشو .سلدم وهو ،ةيقب هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ُهَل ًاروُفْغَم َتاَم َو

843. (2701) (6830)- Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim vasiyet yapmış olarak ölürse doğru bir yol ve sünnet üzere ölmüş olur; takva ve şehadet üzere ölmüş olur, mağfirete uğramış (günahları bağışlanmış) olarak ölmüş olur."1162

AÇIKLAMA:

Bilhassa borcu bulunan kimseler için vasiyet yapmanın ve vasiyetini beraberinde taşımanın vecibe olduğuna dair açıklama geçti.1163

*** VASİYETTE ZULÜM**

هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِكِلاَم ِنْبا ِسَنأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِهيِهَمْعَلا ِدْي َز ُنْب ِمي ِح َّرلا ُدْبَع اَنَث . □
ِديِعَس ُنْب ُدْي َوُس اَنَثَّدَح-6777 □6477 □488□

يهمعلا ديز هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِةَّنَجْلا َنِم ُهَثا َريِم ُ هاللّ َعَطَق ِهِث .
ِرا َو ِثا َريِم ْنِم َّرَف ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص

844. (2703) (6831)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim varisinin mirasçılığı (hakkı)ndan kaçarsa Allah Kıyâmet günü o kimsenin cennetten mirasçılığını keser." 1164

يِبأ ِنْب ِديِلَخ ْنَع ِسَبْلَح يِبَأ ْنَع ُةَّيِقَب اَنَث . ي ِصْم ِهخْلا ِرانيِد ِنْب ِريِثَك ِنْب ِديِعَس ُنْب
□487 □6476 □6777-اَنَثَّدَح يَيْحَي ُنْب ُناَمْثُع َ

ىلَع ُهُتَّي ِص َو ْتَناَك َو َىص ْوأَف ُةاَف َوْلا ُهْت َرَضَح ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ
ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِهيِبأ ْنَع َة َّرُق ِنْب َةَيِواَعُم ْنَع ِديِلَخ هخيشو .هنعنع دقو ،سلدم وهو
ديلولا نب ةيقب هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ِهِتاَيَح يِف ِهِتاَك َز ْنِم َك َرَت اَمِل ًة َراَّفَك ْتَناَك ِ،
هاللّ ِباَتِك

ليهاجملا دحأ سبلح وُبَأ .

845. (2705) (6832)- Muaviye İbnu Kurre babasından naklen anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, ölüm yaklaşınca vasiyette bulunur ve vasiyeti de Allah'ın kitabına uygun olursa, bu vasiyeti, onun hayatında vermeyi ihmal ettiği zekâtına kefâret olur." 1165

[1159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/338. [1160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/338. [1161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/338. [1162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/339. [1163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/339.

*** SADAKA ÖLÜM SIRASINDA DEĞİL HAYAT BOYU VERİLMELİ**

ِنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع يِنَثَّدَح . َناَمْثُع ُنْب ُزي ِرَح اَنأَبْنأ . َنو ُراه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . َةَبْيَش يِبأ ُنْب□
□486 □6477 □6777-اَنَثَّدَح وُبَأ ِرْكَب

□َلاَق: َبَز ِقَلانَّبِي يَّلَص هاللّ ُ هْيَلَع ِ وَ سَلَّمَ يِف َكَفهِهِ . تُمَّ وَ ضَعَ أَصْبُعَهُ السَّبَّابَة
؛هِيش ِرُقْلا ِشاَّحَج ِنْب ِرْسُب ْنَع ِرْيَفُن ِنْب ِرْيَبُج ْنَع ِةَ رَسَيِم : َتْلُق « ِهِقْلَح ِيلإ َراَشأ َو» ِهِذه

َكُسْفَن ٌتَغَلَب اَذإَف .ِهِذه ِلْثِم ْنِم َكُتْقَلَخ ْدَق َو ! َمدآ َنْبا ،ِين ُز ِجْعُت َّنأ : َّلَج َو َّزَع ُ هاللّ
ُلوُقي : َلاَق َو

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف؟ةَقَّدَّصلا ُنا َوأ َّنأ َو . ُقَّدَصتأ .

846. (2707) (6833)- Büsr İbnu Cahhâş el-Kureşî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün)bir avucuna tükürdü, sonra bu tükrüğü işaret parmağıyla göstererek buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri diyor ki: "Ey Âdemoğlu! Sen nasıl olur da beni âciz yerine koyar ve zekâtını ödemezsin! Halbuki ben seni şu tükrük damlası kadar bir sudan yarattım. Sen, ne vakit ruhun şuraya gelince -eliyle boğazını gösterdi- "Sadaka veriyorum!" dersin. Sadaka vermenin zamanı bu mu!" 1166

هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَ ْرَي َره يِبَأ ْنَع ِءاَطَع ْنَع ،و ِرَمَع ِنْب َةَحْلَط ْنَع ٌعيك َو اَنَث . □
□487□ 6478□ 6777-اَنَثَّدَح ُنب يِلَع ٍدَّمَحُم

نب ةحلط هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ْمُكِلاَمْعأ يِف ْم ُكَل ًةَداَي ِز ،ْمُكِلا َوْمأ ِثُلُثِب ،ْمُكِتاَف َو
َدْنِع ،ْمُكْيَلَع َقَّدَصَت َ هاللّ َّنِإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص

دحاو ريغ هفعض ،يمرضحلا ورمع .

847. (2709) (6834)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şüphesiz, Allah Teâla hazretleri, (ahirete göndereceğiniz hayır) amellerinizi artırmak için, vefatınız zamanında mallarınızın üçte birini size tasadduk etti (vasiyet etme yetkisini verdi)." 1167

نَع ٍناَّسَح ُنب ُك َرابُم اَنأَبنأ .َنسُوم ُنب ِ هاللّ ُدْيَبُع اَنَث .ِناَّطَقلا ٍديِعَس ِنْب َنْيَحي ِنْب□
□484□ 6477□ 6777-اَنَثَّدَح ُحِلاَص ُنب ٍدَّمَحُم

يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق: َلاَق ؛ َرَمُع ِنْبا ِنَع ٍعِفاَن

َكِيهك َزْأ َو ِهِب َك َرِههَط ُ، َكِمَظْكِب ُتْذَخأ َني ِح َكِلاَم ْنِم ًابي ِصَن َكَل ُتْلَعَج :اَمُهْنِم ٌةَد□ .
ِحا َو َكَل ْنُكَت ْمَل ِناَتَنْثا ! َمدآ َنْبا اَي : َمَّلَس َو ،امك ِهيف دح ُرأ مل ،نَيْحَي نب دَّمَحُم نب
حلاص ن ُ .لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف . َكِلَجأ ِءاَضِقْنا َدْعَب ، َكْيَلَع يِدابِع ُةَ َص َو

نْبا هركذو .ثيدحلا ركنم :د ُواَد ُوبَأ َلاَق و .يوقلاب سيل : هيئاسنلا َلاَق و .نيعم ِنْبا هقثو□
،ناسح نب كرابمو .هريغ و حرجب

نيخيشلا طرش ىَلَع دانس"ا ُهُلاَج ِر يقابو .كورتم :يدز ُ'ا َلاَق و .فلاخيو ئطخي ،تاقثلا .
يِف نابح

848. (2710) (6835)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Ademoğlu! İki şey vardır ki, hiçbirisi senin hakkın değildir ve ben onları rahmetimle sana bağışladım: 1) (Canını almak üzere) gırtlağından tuttuğum anda malından sana (vasiyette bulunman için üçte bir nisbetinde) bir pay ayırdım, tâ ki onunla seni temizleyeyim, günahlarından arındırayım. 1168 2) Ecelin sona erdikten sonra kullarımın sana (kılacakları cenaze) namazı."

AÇIKLAMA:

Mal-mülk, insanın sahip olduğu her şey aslında Allah'ın mülküdür. Rab Teâlâ belli şartlar çerçevesinde tasarruf etmek üzere bunu insana emanet etmiştir. İnsanoğlu, gafletle bu mala temellük eder, kendinin zanneder, Allah'ın dilediği tarzda tasarruftan kaçınır. Halbuki ölünce beraberinde kefenden başka bir şey götürmez Rab Teâla, mü'mine, bu servetin üçte birini dilediği gibi vasiyet ederek uhrevî kazancını artırma yetkisi vermiştir. Resûlullah bu yetkinin ilahî bir lütuf olduğuna, bu yetkinin ne maksatla kullanılacağına dikkat çekmektedir. 1169

*** VARİS LEHİNE VASİYET OLMAZ**

نْب ِديِعَس ْنَع ِرِباَج ِنْبا َدي ِزَي ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍروُباَش ِنْب ِبْيَعُش ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .□
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-6778 □6476 □487□

لو ُقَي ُهُتْعِمَسَف .اَهُباَعُل َّنَلَع ُليِسَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ هللِّ لِوُس َر ِةَقاَن َتْحَتَل□ :
يهنإ :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ُهَثَّدَح ُهَّنأ ؛ِديِعَس يِبَأ

د ُواَد وبأو ميحر هقثو بيعش نب دَّمَحُم و .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٍث ِرا َوِل َةَّي.
ِص َو ًأ . ُهَّقَح ٍهقَح يِذ َّلُك َىطْعأ ْدَق َ هالَّل َّنِإ

يراخبلا طرش نَلَع دانس“ا لاَج ِر يقابو .

1166 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/340. 1167 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/340.

849. (2714) (6836)- Hz. Enes anlatıyor: "(Veda hutbesi sırasında) ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın devesinin (boynunun) altında idim. Devenin salyası üzerime akıyordu. Efendimizin şöyle söylediğini işittim: "Allah Teâla Hazretleri her hak sahibine hakkını vermiştir. Bilesiniz, vârise vasiyet yoktur." 1170

FERAİZ BÖLÜMÜ

* FERAİZ (VARİSLERİN PAY HAKLARI) İLMİNE TEŞVİK

نَع ،ج َرْع‘ ِنَع ِداَن ِهزلا وُبَأ اَنَث .ِفاَطِعْلا ِيبَأ ِنْب َرَمُع ِنْب ُصْفَح اَنَث ِيما َز ِحْلا ِرِذْنُمْلا ُنْب□
ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح-6777 □6477 □477ـ. َسْنُي َوُه َو .ِمْلِعْلا ُفْصِن ُهَّنِإَف اَهوُمِهلَع َو َضِئا
َرَفْلا اوُمَّلَعَت !َة َرْي َرُه اَبأ اَي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َة َرْي َرُه
ِيبَأ نِاف .رظن هلاَق اميفو .دانس“ا حيحص هنإ :لاَقو .كردتسملا يِف مكاحلا هجرخأ تلق
دئاوزلا يِف. يِتَّمُأ ْنِم ُع َزْنُي ٍءْيَش ُل َّوأ َوُه َو َلاَق و لاحب .هب جاجتح ا زوجي :نابح نبا:
لاقو زمتاح وباو يئسنلاو يراخبلاو نيغم نبا هفعض روكذملا رمع نب صفح

ركنم يراخبلا َلاَق امك ،هثيدحو .ثيدحلا ليلق : يدع ِنْبا .

850. (2719) (6837)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Ebu Hureyre, feraiz ilmini öğrenin ve öğretin. Çünkü o, ilmin yarısıdır. O unutulan bir ilimdir ve o ümmetimden çıkıp alınacak ilk ilimdir." 1171

* CEDDE (BÜYÜKANNE)NİN PAYI

؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ٍس ُواَط ْنَع ٍثْيَل ْنَع ،ٍكي ِرَش ْنَع َةَبْيَتُق ُنْب ُمْلَس اَنَث .ِباَه َوْلا ِدْبَع ُنْب ِنَمْح
َّرلا ُدْبَع اَنَثَّدَح-6767 □6474 □477□

سلدم فيعض وهو ،ميلس نب ثيل هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ًاسُدُس ًةَّدَج َث َّر َو َمَّلَس َو .
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ

851. (2725) (6838)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir ceddeyi südüse (altıda bir'e) vâris kıldı." 1172

* KELÂLE

ْنب َة َّرُم ْنَع ،َة َّرُم ُنْب و ُرْمَع اَنَث ُناَيْفُس اَنَث .ٌعيِك َو اَنَث :اَق ،َةَبْيَش ِيبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ□
َو ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-6767 □6477 □476□

اَهيِف اَم َو اَيْن دلا َنِم هَل َإ بَحأ ،َّنُهَنَّيَب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َنوُكَي ْن‘ :
ٌث َ َث : ِباَّطَخْلا ُنْب ُرَمُع َلاَق :َلاَق ؛ِلي ِحا َرُش ،

عطقنم هنأ إ ،تاقث هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا يِف . ُةَف َخِلا َو اَب ِهرلا َو ُةَل َكَلا .

852. (2727) (6839)- Ömer İbnu'l-Hattâb radıyallahu anh demiştir ki: "Üç mesele vardır ki, şayet Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onları açıklamış olsaydı, bu benim yanımda, dünya ve dünyanın içindeki şeylerden daha hayırlı olacaktı: Kelâle, fâiz ve hilâfet." 1173

AÇIKLAMA:

Bunlar, ilgili bahislerde açıklandı. 1174

* KÂTİLİN MİRASI

دَّمَحُم ْنَع ِحلاَص ِنْبا َنَسَحْلا ِنَع َسوُم ُنْب ِ هاللّ ُدْيَبُع اَنَث : َاَق .َنْيَحي ُنْب ُد َّمَحُم َو□
ُدَّمَحُم ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-6776 □6487 □477ـ َلوُس َر َّنَأ ؛ُرْمَع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع يِهدَج ْنَع يِبَأ
يِنَثَّدَح :ٍبْيَعُش ِنْب وِرْمَع ْنَع ٍديِعَس ِنْب َرَمُع ْنَع َنْيَحي ُنْب ُدَّمَحُم َلاَق َو .ٍديِعَس ِنْب

لُتقَي ْمَلاَم .اَهِلاَم َو اَهِتَيِد ْنِم ُث ِرَي َوُه َو .ِهِلاَم َو اَه ِج ْو َز ِةَيِد ْنِم ُث ِرَت ُةَأ ْرَمْلا :□
َلاَقف َةَّكَم ِحْتَف َم ْوَي ،َماَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ،ِهِلاَم ْنِم َث ِرو ،أَطَخ ُهَب
ِحاَص اَمُهُدَحأ َلَتَق ْنإ َو .ًائْيَش ِهِلاَم َو ِهِتَيِد ْنِم ْث ِرَي ْمَل ،ًادْمَع ُهَب ِحاَص اَمُهُدَحأ َلَتَق
اَذإَف .ُهَب ِحاَص اَمُهُدَحأ

ناَك ادمع :ةرم لاَقو .عوضوم هثيدح :دمحأ َلاَق . بولصملا وهو ،ديِعَس نب دَّمَحُم هدانسإ□
يِف :دئاوزلا يِف .ِهِتَيِد ْنِم ْث ِرَي ْمَل َو

فخ ب طقاس : هاللّ ُدْبَع وُبَأ مكاحلا َلاَق و .ةقدنزلا نَلَع بلص ،ثيدحلا عضي َناَك :مكاحلا .
دمحأ وُبَأ َلاَق و .عضي

853. (2736) (6840)- Abdullah İbnu Amr anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Mekke'nin fethedildiği gün kalkıp şu beyanda bulundu: "Kadın kocasının diyetine ve malına vâris olur. Erkek de karısının diyetine ve

1170 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/342. 1171 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/343. 1172 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/343.

malına varis olur, yeter ki bunlar birbirlerini öldürmüş olmasınlar. Bunlardan biri diğerini taammüden öldürürse ne malına, ne de diyetine hiçbir surette vâris olamaz. Bunlardan biri arkadaşını hatâen öldürürse malına vâris olur, diyetine vâris olamaz." 1175

* ÇOCUĞUNU İNKÂR EDEN

نَع ٍب ْرَح ُنْب َنْيَحي يِنَثَّدَح .ةَدْيَبُع ِنْب َسوُم ْنَع ِبَابُحْلا ُنْب ُدْي َز اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
□478□ 6487□ 6787-اَنَثَّدَح وُبَأ ْرَكَب ِ

ةأ َرْما اَم يأ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق ،ناَعِهلالا ُةَيآ ْتَل َزَن اَّمَل : َلاَق ؛ة□
َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ،هي ِرُبْقَمْلا ٍديِعَس يِبَأ ُنْب ِدي ِعَس َم ْوَي ُهْنِم ُ هاللّ َبَجَتْحا ،ُهَف َرَع ْدَق َو
ُهَدَل َو َرَكنأ ٍلُج َر اَم يأ َو .ُهَتَّنَج اَهَل ِخْدُي ْنلو .ٍءيَش يِف ِ هاللّ َنِم ْتَسيَلَف ،ْمُهْنِم َسْيَل،
ْنَم ٍم ْوَقِب ْتَقَحْلأ يِف يبهذلا هلاَق . لوهجم وهو ،برح نب َنْيَحي ِهيِف .فيعض دانسإ اَذه
دئاوزلا يِف .ِداَهْش‘ا ِسُؤ ُر نَلَع ُهَحَضف َو ِةَمايِقْلا:

. فشاكلا

854. (2743) (6841)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Mulâane âyeti nazil olduğu zaman Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kendilerinden olmayan bir kimseyi (yalan beyanla) bir kavme dahil eden kadının, Allah'tan bekleyeceği hiçbir şeyi yoktur. Allah onu asla cennetine koymayacaktır. Kendinden olduğunu bile bile çocuğunu inkâr eden erkeğe karşı Allah, (rahmetini) perdeleyecek ve onu, şahidler huzurunda rezil-rüsvay edecektir." 1176

و ِرْمَع ْنَع ِديِعَس نَيْحَي ْنَع ٍل ِبَ ُنْب ُنامْيَلُس اَنَث .ِهاللّ ِدْبَع ُن ْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث نَيْحَي
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6788 □6486 □477□

يِف. ًّقَد ْنِإ َو ُهُدَحَج ْوأ ،ُهُف ِرْعَي َ ٍبَسَن ُءاَعِدا ٍئ ِرْماِب ٌرْفُك :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ
يَّلَص هيِبَّنلا َّنَأ ؛ِهِدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍبْيَعُش ِنْب ِنْبا تادايز نم هنظأو حيحص هدانسإو .فارط'ا
يِف يزملا هركذي ملو ضعب نود خسنلا ضعب يِف ثيدحلا اَذَه :دئاوزلا

. ناطقلا

855. (2744) (6842)- Amr İbnu Şu'âyb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir kimsenin, bilmediği bir nesebi iddia etmesi veya iç yüzü meçhul olsa bile bir nesebi reddetmesi bir nankörlüktür."1177

AÇIKLAMA:

Neseb iddia ve inkâr meselelerine temas edildi. 1178

*** ÇOCUK İDDİA ETME**

نْب َنامْيَلُس ْنَع ِدِشا َر ُنْب ُدَّمَحُم اَنأَبْنأ . يِقْشَمِهدلا ٍل ِبَ ِنْب ِراَّكَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .بَيْحَي□
ُنْبا ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6786 □6487 □476□

دْعَب َق ِحْلُتْسا ٍقَحْلَت ْسُم لُك َلاَق َم َّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ِهِدَج ْنَع□
ِهيِبأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍبْيَعُش ِنْب و ِرْمَع ْنَع ،َسوُم

هَل َسْيَل َو . ُهَقَحْلَتْسا ِنَمِب َق ِحَل ْدَقَف ،اَه َباَصأ َم ْوَي اَهُكِلْمَي ٍةَمأ ْنِم َناَك ْنَم َّنأ َضَقَف□
،ِهِدْعَب ْنِم ُهَثَر َو ُهاَعَّدا ُهَل نَعْدُي يِذَّلا ِهيِبأ ْنإ َو . ُه َرَكْنأ ُهَل نَعْدُي يِذَّلا ُهوُبأ َناَك اَذإ
ُقَحْلَي َ َو . ُهُبي ِصَن ُهَلَف ْمَسْقُي ْمَل ٍثا َريِم ْنِم َك َرْدأ اَم َو . ٌءْيَش ِثا َريِمْلا َنِم ُهَلْبَق َمِسُق
اَميِف ِهَمُّأ ِلْه' . ًان ِز ُدَل َو َوُهف ،ُهاَعَّدا َوُه ُهَل نَعْدُي يِذَّلا َناَك ْنإ َو . ٌث َروُي َ َو ُقَحْلَي َ
ُهَنإَف ،اَهِب َرَهاَع ٍةَّرُح ْنِم ْوأ .اَهُكِلْمَي َ ٍةَمأ ْنِم َناَك

يِف اَذَه و .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِم َ ّس"ا َلْبَق ِةَّيِل ِخاَجْلا يِف َمِسُق اَم َكِلَذِب يِنْعَي :
ِدِشا َر ُنْب ُدَّمَحُم َلاَق. ًةَمأ ْوأ ًةَّرُح .اوُناَك ْن ِم

. ضعب نود خسنلا ضعب .هيزملا هركذي ملو

856. (2746) (6843)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Nisbet edildiği babasının ölümünden sonra ilhak edilmesi istenen çocuk, (adamın sağlığında inkâr etmemiş olması şartıyla) babası olduğu söylenen adamın ölümünden sonra mirasçılarının ilhak iddiasında bulundukları kimsedir."

Ravi der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm onun hakkında şu hükmü koydu: "Cinsi temasta bulunduğu sırada mülkiyetinde bulunan cariyeden doğan çocuk, bu çocuğun, o adamın çocuğu olduğunu iddia eden mirasçılara katılmış olur. Fakat mirasçıların yaptığı bu ilhak iddiasından önce (ölen adamın) mirasçılar arasında taksim edilmiş olan malından o ilhak edilen kimseye artık pay yoktur. (Şayet varsa) henüz taksim edilmemiş mirastan yetiştiği miktardan kendine hissesi vardır. Nisbet edildiği babası (hayatta iken) onu inkâr etmiş (yani onun kendi çocuğu olmadığını söylemiş) olma halinde, artık (mirasçılar, ilhak iddiasında bulunsalar bile) o kimse mirasçılara katılmaz (ve adamın çocuğu sayılmaz). Eğer çocuk, adamın, cinsi temasta bulunduğu sırada) mâlik

---

1175 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/344. 1176 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme

ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/345. olmadığı bir cariyeden veya zina ettiği hür bir kadından olsa, (adamın mirasçıları ilhak iddiasında bulunsa bile) çocuk, adamın evladından sayılmaz ve çocuğa mirasçı olamaz; bu durumda kendisine nisbet edilen adam, çocuğun kendisinden olduğunu te'yid etse bile hüküm böyledir. Çünkü o, zina mahsulü bir çocuktur. Hür veya cariye olan annesinin mirasçılarına katılır."1179

AÇIKLAMA:

Bu hadiste bir cahiliye müessesesi ıslah edilmektedir: Cahiliyede câriye sahipleri, bunları hem zinaya teşvik ederler, kazanç sağlarlar, hem de kendileri temasta bulunurlardı. Doğan çocuğa hem efendi, hem de zâni sahip çıkabilirdi. İslâm, zaniye neseb hakkı tanımamakla bu meseleyi halletmiştir. Hadis, ister hür, ister köle kadından olsun zina mahsulünü anneye ilhak etmiş, babayla nisbetini kesmiştir. Hadis, sağ iken babası tarafından inkâr edilmemiş bulunan bir çocuğun, babasının ölümünden sonra iddiası halinde, o babaya ilhakını kabul etmektedir. 1180

*** MİRASLARIN TAKSİM ÇEŞİTLERİ**

نَأ ؛ َرَمُع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ُرِبْخَي ًاعِفاَن َعِمَس ُهَّنأ ؛ٍليِقَع ْنَع َةَعيِهَل ِنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَأَبْنأ .□□
ٍحْمُر ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6787 □6488 □477۔ ُهَكَرْدأ ٍثا َريِم ْنِم َناَك اَم َو ِةَيِلِهاَجْلا ِةَمْسِق
نَلَع وُهَف .ِةَّيِلِهاَجْلا يِف َمِهسُق ٍثا َريِم ْنِم َناَك اَم : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس
َر

ةعيهل ِنْبا فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِم َ ْس“ا ِةَمْسِق ىلَع َوُهَف ،ُم َ ْس“ا .

857. (2749) (6844)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cahiliye devrinde taksim edilmiş bir miras malı, o zamanki taksim üzere muteberdir. İslâm dönemine intikal eden bir miras, artık İslâm'a göre taksim edilecektir." 1181

CİHAD BÖLÜMÜ

* ALLAH YOLUNDA CİHADIN FAZİLETİ

نَع َةَّيِطَع ْنَع ٍسا َرِف ْنَع َنابَيَش ْنَع ،َسوُم ُنب ِ هاللّ ُديبَع اَنَث :اَق ،ِبي َرُك وُبأ َو َةَبْيَش يِبأ□
ُنب ِرْكَب اَنَثَّدَح-6778 □6487 □474□

هِت َرِفْغَم يَلِإ ُهَتِفْكَي ْنأ اَّمإ .ِهاللّ يَلَع ُنوُمْضَم ِ هاللّ ِليِبَس يِف ُدِهاَجُمْلا :َلاَق َمَّلَس َو□
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع ِ هي ِرْدُخْلا ٍديِعَس يِبأ :دئاوزلا يِف.َع ِج ْرَي ىَّتَح ُرُت ْفَي َ يِذَّلا
ِمِئاَقْلا ِمِئاَّصلا ِلَثَمَك ،ِ هاللّ ِليِبَس يِف ِدِهاَجُمْلا ُلَثَم َو .ٍةَميِنَغ َو ٍرْجأب ُهَع ِج ْرَي ْنأ اَّمإ َو
،ِهِتَمْح َر َو

. يِف هدانسإ ةيطع نب ديِعَس ِيفوعلا ،هفعض دمحأ وبأو متاح وغيرهما

858. (2754) (6845)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah yolunda cihad eden kimse Allah'ın şu garantisi altındadır: "Allah onu ya mağfiret ve rahmetine dahil eder (şehit olur), yahud sevap ve ganimetle sağ salim geri çevirir. Allah yolunda cihad eden kimsenin misali, hiç ara vermeden geceleri hep namaz kılan, gündüzleri de hep oruç tutan kimse gibidir. Bu hal evine dönünceye kadar böyledir."1182

* BİR GAZİYİ TEÇHİZ ETMENİN FAZİLETİ

نَع ،داَهْلا ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْبا َدي ِزَي ْنَع ٍدِعَس ُنْب ُثْيَل اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب ُسنُوي اَنَث .َةَبْيَش□
يِبأ ُنْب ِرْكَب وُب َأ اَنَثَّدَح-6774 □6486 □477□

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :َلا َق ;ِباَّطَخْلا ِنْبا َرَمُع ْنَع َةَقا َرُس ِنْب ِ□
هاللّ ِدْبَع ِنْب َناَمْثُع ْنَع ِديِل َوْلا يِبأ ِنْب ِديِل َوْلا َناَك نإ ،حيحص دانسإ :دئاوزلا يِف.َع ِج ْرَي
ُلوُقَي : ْنَم َزَّهَج اًزاَغ يِف ِليِبَس هاللّ ِ ىَّتَح يِفَتْسَي َناَك ُهَل ُلْثِم ِرْجأ ِه ىَّتَح َيِمُوت َوأ ْ

. ةلسرم هنع هتياور نإ :بيذهتلا يِف َلاَق دقف .هنع هاللّ يضر باطخل ا نب رمع نم عمس
هاللّ ُدْبَع نب َناَمْثُع

859. (2758) (6846)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim Allah yolunda cihad eden bir gaziyi tam olarak teçhiz ederse, o gazi ölünceye veya savaştan dönünceye kadar sevabına iştirak eder."1183

* ALLAH YOLUNDA NAFAKANIN FAZİLETİ

1179 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/346-347. 1180 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/347. 1181 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/347.

نْب ِهيِلَع ْنَع ِنَسَحْلا ِنَع ،ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِلْيَخْلا ِنَع ٍكْيَدُف يِبأ ُنْبا اَنَث .ُلاَّمَحْلا ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب□
َنو ُراه اَنَثَّدَح-6767 □6487 □467□

هاللّ ِدْبَع ِنْب ِرِباَج َو ِرْمُع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع َو َرَمُع ِنْبا ِ هاللّ ِدْبَع َو ِهيِلِهاَبْلا َةَماَمُأ يِبأ َو ،َة □

َرْي َرُه يِبأ َو ِءاَد ْرَّدلا يِبأ َو ِبِلاَط يِبأ

هُلّال ُهْيَلَع َو َمَّلَس ؛أَّنُه َلاَق : مَن ْرأ َلَس ِبَنْفَقَةٍ يِف ِلِيبَس هّلال َو ِ َقاَم يِف ِهِتْيَب َفَلَه يِّلَص ِ هلّل ِلوُس َر نَع ُتْهدَحُي ْمُه لَك ؛نْيَسُحلا َنب َنا َرْمِع َو ِهذه ً َت َّمُث . َمِه ْرِد ِفْلأ ِةَئا ِمُعْبَس ٍمَه ْرِد ِهلُكِب ُهَلَف َكِلذ ِهْج َو يِف َقَفْنأ َو ِ، هّلال ِلِيبَس يِف ِهِسْفَنِبا َزَغ نَم َو . ٍمَه ْرِد ِهلُكِب ِمَه ْرِد ِمُعْبَس ِةَئاِ

يداهلا ديع ِنْبا َلاَق اَذكو .فرعي :يبهذلا َلاَق . هّلال ُدْبَع نب ليلخ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف(. ٍةَي)ﻭَ هّلال ُ يِضُعاَفُي ْنَمِل ُءاَشَي

860. (2761) (6847)- Hz. Ali, Ebu'd-Derda, Ebu Hureyre, Ebu Ümâme, Abdullah İbnu Ömer, Abdullah İbni Amr, Hz. Câbir, İmran İbnu Husayn radıyallahu anhüm ecmain anlatmışlardır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim evinde oturduğu halde; Allah yolunda (cihad edenlere) bir nafaka gönderecek olursa, ona her bir dirhem karşılığında yediyüz dirhem (sevabı) vardır. Kim de Allah yolunda bizzat cihad eder ve bu yolda mal harcarsa, ona da her bir dirhem için yediyüzbin dirhem (sevabı) vardır." Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sözlerini şu ayetle tamamladı: "Ve Allah dilediğine kat kat sevap verir" (Bakara 261). 1184

*** ALLAH YOLUNDA RİBAT**

هّلال ِدْبَع ْنَع ِتِباَث ِنْبا َبْعُصم ْنَع ِهيِبأ ْنَع ،َمَلْسأ ِنْب ِدْي َز ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ِرأَّمَع ُنب ُماَشِه اَنَثَّدَح-6766 6484 467ـ ْمَل . َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هّلال يَّلَص ِ هلّل ِلوُس َر ْنِم ًاثيِدَح ُتْعِمَس يِهنإ ! ُساَّنلا اَه يأ يا :َلاَقَف َساَّنلا َناَّفَع ُنب ُناَم ْثُع َبَطَخ :َلاَق ؛ِرْيَب زلا ِنْب

ُرَاتْخَم ِهِسْفَنِل ْوأ ِل ْيَدَع . ُتْعِمَس َر َلوُس هّلال يَّلَص ِ هّلال ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس يَقُول َمن ْرَتخْيَلَف . ْمُكِتِباَحصِبو ْمُكِب ن ِهضلا َّإ ِهِب ْمُكَتِهدَحُأ ْنأ يِنَعَنَمِ .ملسأ نب ديز نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَهِماَيِق َو اَهِماَيِ ص ،ٍةَلْيَل ِفْلأَك ْتَناَك ،ُهَناَحْبُس ِ هّلال َلِيبَس يِف َّةَلْيَل َطَبا َر

. هفعضو هفعضو دمحأ و ِنْبا معِ ني وغيرهما

861. (2766) (6848)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anh anlatıyor: "Osman İbnu Affân radıyallahu anh bir hitabesinde şöyle dediler: "Ey insanlar! Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan bir hadis işitmiştim. Size ve arkadaşlığınıza olan düşkünlüğüm (yani bu hadisi duyunca beni terk ederek hep cephelere koşacağınız endişem) bunu şimdiye kadar rivayetime mani oldu. (Şimdi rivayet ediyorum. Artık) dileyen kendisine ribâtı (Allah yoluna bezli) seçsin, dileyen de bıraksın. Efendimiz buyurmuştu ki: "Kim Allah Sübhanehu yolunda bir gece ribât (yani hududda ve tehlikeli yerde düşmana karşı bekleme)de bulunursa, o tek gecesi bin günlük gece namazına ve bin günlük gündüz orucuna bedel olur." 1185

يِبأ ْنَع ِهيِبأ ِنَع ِدَبْعَم ِنْبا َة َرُه ُز ْنَع ُّيِثْيَّلا يِن َرَبْخأ .ِبْه َو ُنْب ِ هّلال ُدْبَع اَنَث . ىلع'ا ِدْبَع ُنْب ُسُنوُي اَنَثَّدَح-6767 6487 466

ﻭَ َمَّلَس َلاَق : مَن َتاَم ُرَم ًاطبا يِف ِلِيبَس هّلال ِ رْجأ َرْجأ ِهِلَمَع ِهْيَلَع ى َرْجأ ِلاَّصلا ِحَلاَّذي َناك ِهْيَلَع ُ هّلال يَّلَص ِ هلّل ِلوُس َر نَع َة َرْي َرُه

دْبَع نب دبعم .حيحص هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِع َزَفْلا َنِم ًانِمآ ِةَمايِقْلا َم ْوَي ِ هاللّ□
ُهَثَعَب َو ِنااَّتَفْلا َنِم َنِمأ َو ُهَق ْز ِر ِهْيَلَع ى َرْجأ َو ،ُلَمْعَي

يراخبلا طرش يلع دانس“ا لاَج ِر يقابو .ملسم هل جرخأ ىلع‘ا دبع نب سنويو .تاقثلا يِف .
نابح ِنْبا هركذ ،ماشه نب هاللّ

862. (2767) (6849)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim Allah yolunda murâbıt olarak ölürse, kendisine, yapmakta olduğu salih amellerin ücreti (sanki ölmemiş gibi Kıyamet gününe kadar verilir), rızkı da mütemadiyen verilir, kabirdeki hesaba çekicilerden emin olur. Allah Teâla hazretleri onu, Kıyamet günü cehennem korkusundan emîn olarak diriltir." 1186

دْبَع ْنَع ٍحْيَبُص ُنْب َرَمُع اَنَث . يِمَلَّسلا يلْعَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح .َة َرُمَس ِنْب َليِعاَمْسِإ ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6764 □ 6477 □ 467ـِءا َر َو ِنِم ِ هاللّ ِليِبَس يِف ٍم ْوَي ُطاَب ِرَل : َمَّلَس
َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ٍبْعَك ِنْب ِهيَبُأ ْنَع ٍلوُحْكَم ْنَع و ٍرْمَع ِنْب ِنَمْح َّرلا
ْن ِم ِ هاللّ ِليِبَس يِف ٍم ْوَي ُطاَب ِر َو .اَهِماَيِق َو اَهِماَي ِص ٍةَنَس ِةَئاِم ِةَدابِع ْنِم ًارْجأ ُمَظْعأ
َناَضَم ر ِرْهَش ِرْي َغ ْن ِم ًابِسَتْحُم َنيِمِلْسُمْلا ِة َر ْوَع

اَهِماَيِق َو اَهِماَي ِص ٍةَنَس ِفْلأ ِةَدابِع ْن ِم- َلاَق ُها َرُأ- ًارْجأ ُمَظْعأ َو ِ هاللّ َدْنِع ُلَضْفأ َناَضَم َر.
ِرْهَش ْنِم ًابِسَتْحُم َنيِمِلْسُمْلا ِة َر ْوَع ِءا َر َو يِف. ِةَمايِقْلا ِم ْوَي َىلِإ ِطاَب ِهرلا ُرْجأ ُهَل ي
َرْجُي َو ُتاَنَسَحْلا ُهَل ُبَتْكُت َو .ٍةَنَس َفْلأ ٌةَئِيهَس ِهْيَلَع ْبَتْكُت ْمَل ًامِلاَس ِهِلْهأ َىلِإ ُ هاللّ ُهَّد َر
ْنإَف

عمو .بعك نب هيِبَأ كردي مل لوحكمو .حيبض نب رمع َكِلَذك و .فيعض وهو ىلعي نب
دَّمَحُم ِهيِف .فيعض دانسإ اَذَه :دئاوزلا اذه ىَلَع ةحئ عضولا راثآ :بيغرتلا يِف يرذنملا نيدلا
يكز ظفاحلا َلاَق :يطويسلا َلاَق و.هنعنع دقو سلدم وهف َكِلَذ

نوكي نأ ثيدحبا اَذَهب قلخأ :ديناسملا دماج يِف ريثك نب نيدلادامع ظفاحلا َلاَق .حيبص
نب رمع ةياورب جتحي و .ثيدحلا

ثيدحلا عضوب نيفورعملا نيباذكلا دحأ حيبص نب رمع ةياور نم هن‘و . ةفزاجملا نم .
ِهيِف امل ،اعوضوم

863. (2768) (6850)- Übey İbnu Ka'b radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah rızası için Ramazan ayı dışında müslümanların avreti gerisinde (yani düşmanların gelmesinden korkulan tehlikeli cephede), sevap umuduyla bir günlük ribât, sevap yönüyle yüz yıllık oruçlu, namazlı ibadetten hayırlıdır. Müslümanların avreti gerisinde, ramazan ayında Allah rızası için bir günlük ribât Allah indinde, orucuyla namazıyla bin yıllık ibadetten daha hayırlı, sevabca daha büyüktür. Eğer Allah onu sağ-salim ailesine kavuşturursa, bin yıl ona bir tek günah yazılmaz, sadece haseneleri yazılır ve kendisine Kıyamete kadar ribât sevabı akıtılır."1187

AÇIKLAMA:

Alimler gerek sevapta ve gerekse günahta fazla mübalağayı, hadisin uydurma olduğuna delil

---

1184 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/349.

kabul ederler. Burada aynı durum mevzubahistir. Hele sağ-salim dönenden bin yıl hiç günah yazılmaması, olacak şey değil. Bunun da uydurma olabileceği belirtilmiş, zaafına dikkat çekilmiştir. 1188

*** ALLAH YOLUNDA NÖBET**

دْبَع ِنْب َرَمُع ْنَع َةَدِئا َز ِنْب ِا ِدَّمَحُم ِنْب ِحِلاَص ْنَع ٍدَّمَحُم ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنأَبْنأ . ِحاَّبَصلا□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6767 □6477 □468ـ هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِس َرَخْلا َس ِراَح ُ هاللّ َم
ِح َر : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛هِينَهُجْلا ٍرِماَع ِنْب َةَبْقُع ْنَع ِزي ِزَعْلا

فيعض ،ثيللا دقاو وُبَأ ةدئاز نب دَّمَحُم نب حلاص ِهِيف .فيعض .

864. (2769) (6851)- Ukbe İbnu Âmir el-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah askerlerin nöbetini tutan kimseye rahmet eylesin (veya eylemiştir)." 1189

؛لِيوَّطلا يِبَأ ِنْب ِدِلاَخ ِنْب ِديِعَس ْنَع ٍروُباَش ِنْب ِبْيَعُش ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . يِلْم َّرلا َسُنو ُي ُنْب
َسيِع اَنَثَّدَح-6777 □6476 □467ـ ٍلُج َر ِماَي ِص ْنِم ُلَضْفأ ِهاللّ ِلِيبَس يِف ٍةَلْيَل ُس َرَح :
ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : ُلوُقَي ٍكِلاَم َنْب َسَنأ ُتْعِمَس : َلاَق َلاَق
َو َتِس َنو َي ْوَم ًام . َو َلايْو َم ُكأَلْف ِةَنَس ٍةَنَس. يِف دئاوزلا :ديعس نب دلاخ نب يِبَأ ليوطلا،
ٍةَئِامُثَث ُةَنَّسلا : ٍةَنَس َفْلأ ِهِلْها يِف ِهِماَيِق َو ُوبَأ َلاَقو .ريكانم سنأ نع ىور :ميعن ُوبَأ َلاَقو
ةعوضوم ثيداحأ سنأ نع ىور :مكاحلا هاللّ ُدْبَع ُوبَأ َلاَقو ِهِيف يراخبلا.

فرعت سنأ نع هثيداحأ :متاح .

865. (2770) (6852)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah yolunda bir gece nöbetçilik, bir adamın ailesi içinde bin yılda kılacağı namaz ve tutacağı oruçtan daha hayırlıdır, (bu zikredilen) yıl üçyüzaltmış gündür ve bir gün bin yıl gibidir." 1190

*** CİHADA ÇIKMAK**

يِنَثَّدَح . ُديِل َوْلا اَنَث . َةَاَط ْرأ يِبَأ ِنْب ِرْسُب ِنْب ِديِل َو ْلا ِنْب ِكِلَمْلا ِدْبَع ِنْب ِراَّكَب ِنْب ِنَمْح
َّرلا ُدْبَع ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-6777 □6477 □466□

هدانسإ :دئاوزلا يِف.او ُرِفْناَف ْمُت ْرِفُنْتسا اَذِإ : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهِيبَّنلا ِنَع
ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ٍحِلاَص يِبَأ ْنَع ِشَمْع'ا ْنَع ُنَاَبْيَش

تاقث ُه ُلاَج ِر حيحص .

866. (2773) (6853)- İbnu Abbas radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cihada çağırıldığınız zaman cihada koşun." 1191

لاَق ؛ِكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ٍبِيَبُش ْنَع ٍم ِصاَع ُوبَأ اَنَث . ي ِرَتْس تلا َمِيها ْرِبإ ِنْب َدي َزَي ِنْب□ :

ِديِعَس ُنب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6777 □6478 □467□

يِف .ِةَمايِقْلا َم ْوَي ًاكْسِم ِرابُغْلا َنِم ُهَباَصأ اَم ِلْثِمب ُهَل َناَك ِ هاللّ ِليِبَس يِف ٌةَح ْو َر َحا َر
ْنَم : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق

هدانسإ لاَج ِر يِف فلتخم نسح هدانسإ اَذه :دئاوزلا .

867. (2775) (6854)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah yolunda kim tek bir yürüyüş yapsa, kendisine isabet eden toz, Kıyamet günü mislince misk olur." 1192

* DENİZ GAZVESİNİN FAZİLETİ

همُأ ْنَع ِدابَّع ِنْب نَيْحَي ْنَع ِمْيَلُس يِبَأ ِنْب ِثْيَل ْنَع نَيْحَي ِنْب َةَيِواَعُم ْنَع ُةَّيِقَب اَنَث .ٍراَّمَع□
ُنب ُماَشِه اَنَثَّدَح-6777 □6477 □464□

رَدْسَي ِبذَّلا َو .ِهرَبْلا يِف ٍتا َو َزغ ِرْشَع ُلْثِم ِرْحَبْلا يِف ٌةَو ْزَغ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ□
يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ِءاَد ْرَّدلا يِبَأ ْنَع ِءاَد ْرَّدلا

فيعض وهو نَيْحَي نب ةبياعم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ُهَناَحْبُس ِ هاللّ ِليِبَس يِف ِهِمَد .
يِف ِط ِهحَشَتُمْلاَك ِرْحَبْلا يِف

868. (2777) (6855)- Ebu'd-Derda radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Denizde yapılan bir gazve (savaş), sevapça karada yapılan on gazveye bedeldir." 1193

* DEYLEM'İN FETHİ VE KAZVİNİN FAZİLETİ

ح .َنو ُراَه ُنب ُدي ِزَي اَنَث . يِطِسا َوْلا ِكِلَمْلا ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنثهدَح َو ح .ُدواَد وُبَأ اَنَث
.نَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6777 □6476 □467□

لاَق :َلاَق ؛ةَرْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍحِلاَص يِبَأ ْنَع ٍن ْيَصُح يِبَأ ْنَع ٍسْيَق ْنَع ْمُه لُك ؛ٍروُصْنَم ُنْب□
ُقاَحْسإ اَنَث .ِرذْنُمْلا ُنْب يِلَع اَنَثهدَح َو ِمَلْيَّدلا َلَبَج ُك ِلْمَي يِتْيَب ِلْهأ ْنِم ٌلُج َر َكِلْمَي يَّتَح َّلَج َو
َّزَع ُ هاللّ ُهَل َّوَطل ٌم ْوَي َّإ اَيْن دلا َنِم َقْبَي ْمَل ْوَل :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر
،هوقب سيل :متاح وُبَأ َلاَق و .امهريغو ينيدملا ِنْباو دمحأ هفعض .عيبرلا نب سيق
هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .َةَّيِني ِطَنْطُسُقْلا َو

هب سأب هنأ ِهيِف لوقلاو ،ةميقتسم هتاياور : هيدع ِنْبا َلاَقو .اقودص ثيدحلاب افورعم .
َناَك : هيلجعلا َلاَقو .قدصلا هلحم

869 (2779) (6856)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünyanın ömründen bir tek gün bile kalmış olsa, Ehl-i Beyt'imden bir adam melik oluncaya ve Deylem dağına ve Konstantiniyye'ye (İstanbul'a) malik oluncaya

---

1187 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/351. 1188 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/351. 1189 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/352. 1190 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/352.

kadar Allah, o günü uzatacaktır."1194

نْب ِسَنأ ْنَع ٍنابَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ِحِبَص ُنْب ُعيِب َّرلا اَنأَبْنأ .ٍرَّبَحُمْلا ُنْب ُد ُواَد اَنَث .ٍدَسأ ُنْب
ُليِعاَمْسِإ اَنَثَّدَح-6747 6477 477ـ اَهيِف َطبا َر ْنَم .ُنيِو ْزَق اَهَل ُلاَقُي ٌةَنيِدَم ْمُكْيَلَع
ا ُمُكْيَلَع ُحَتْفُتَس :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛Œُحَتْفُتَس َو ،ُقاَف
ٍكِلاَم اَهَل .َءا َرْمَح ٍةَتوقاَي ْنِم ٌةَّبُق اَهْيَلَع .ُءا َرْضَخ ٌةَدَج ْرَب َز ِهْيَلَع .ٍبَهَذ ْنِم ٌدوُمَع ِةَّنَجْلا
ِيِف ُهَل َناَك ،ًةَلْيَل َنيِعَب ْرأ ْوأ ًام ْوَي َنيِعَب ْرأ

نب ديزي فعضل .فيعض هدانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف .ِنيِعْلا ِروُحْلا َنِم ٌةَج ْو َز ٍعا َرْصِم ِهلُك
نَلَع .ٍبَهَذ ْنِم ٍعا َرْصِم َفْلأ َنوُعْبَس .تاعوضوملا يِف يزوجلا ِنْبا هركذ . ءافعضلاو لسلسم
وهف .ربحملا نب د ُواَد و حيبص نب عيبرلاو يشاقرلاو يشاقرلا نابأ هملع عم ةجام ِنْبا نم
بجعلاو : َلاَق .نابأ نب ديزي ريغ ثيدحلا اَذَه عضوب مهتأ و .ِهيِف كش عوضوم ثيدحلا
اَذَه : َلاَق و

ثيدحلا اَذَه : َلاَق هنأ يزوجلا ِنْبا نع يطويسلا لقنو.ـه ا ِهْيَلَع ملكتي و ننسلا باتك يِف
ثيدحلا اَذَه ركذي نأ لحتسا فيك : َلاَق و هخيرات يِف يعفارلا هدروأ :يطويسلا َلاَق
و.كورتم ديزو فيعض عيبرلاو .هب مهتملا وهو عاضو د ُواَد ن' عوضوم

د ُواَد يِبَأ ننسو نيحيحصاب هباتك نونرقي ظافحلاو .هننس يِف ةجام ِنْبا مام"ا هعدوأو
ةعامج د ُواَد نع هاور .روهشم.

هريغو دمحأ نع د ُواَد فيعضت يكحي نكل .ِهيِف امب نوجتحيو .يئاسنلاو .

870. (2780) (6857)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünyanın etrafını fethetmek sizlere nasib kılınacak ve Kazvin denilen bir şehir size fethedilecektir. Sizden kim bu gazveye kırk gün -veya kırk gece- iştirak ederse, ona cennette üzerinde yeşil zeberced taşı bulunan altından mamul bir sütun verilecektir. Bu sütun üzerinde, kırmızı yakut taşlarından mamul bir kubbe (köşk) vardır. O kubbenin, altundan mamul yetmişbin kapısı vardır, her kapı kanadının başında (huru'l-iyn denilen) siyah gözlü bir zevce vardır."1195

AÇIKLAMA:

Bazı hadisçiler bunu mevzu addetmiştir.1196

*** ALLAH YOLUNDA CİHAD İÇİN AT BESLEMENİN FAZİLETİ**

ةَبْقُع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع يُم ِرأَّدلا ٍح ْو َر ِنْب َدي ِزَي ُنْب ُدَمْحأ اَنَث . يِلْم َّرلا ٍدَّمَحُم ُنْب َنسيِع
ٍرْيَمُع ُوبَأ اَنَثَّدَح-6777 6474 477ـ ٌَّمُث ِ هاللّ ِليِبَس يِف ًاس َرَف َطبَت ْرا ِنَم : ُلوُقَي
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : َلاَق ؛ِهي ِرأَّدلا ٍميِمَت ْنَع ِهِهدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع
ي ِضاَقْلا مل هدجلاو نولوهجم مهو .هدجو ةبقع هدجو ةبقع هوبأو دَّمَحُم :هدانسإ يِف
دئاوزلا يِف. ٌةَنَسَح ٍةَّبَح ِهلُكِب ُهَل َناَك ِهِدَيِب ُهَفَلَع َجلاَع:

همسي .

871. (2791) (6858)- Temîmu'd-Dârî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim, buyurdular ki: "Allah yolunda kim bir at (edinip) bağlar, kendi eliyle yemini verirse, yedirdiği her bir dâne için bir sevap vardır."1197

1193 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/353. 1194 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/354.

*** ALLAH YOLUNDA ÇARPIŞMANIN FAZİLETİ**

ت ْرَضَح : َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ٌتِباَث اَنَث . َنا َو ْزَغ ُنْب ُمَلْيَد اَنَث . ُناَّفَع اَنَث . َةَبْيَش□
يِبَأ ُنْب ِرْكَب ُوبَأ اَنَثَّدَح-6777 □6477 □476□

نسح هدانسإ : دئاوزلا يِف. هَّنِه َرْكُتَل ْوأ ًةَعِئاَط.ة َّنَل ِزْنَتَل ِ هللاِب ُفِلْحاُةَّنَجْلا َنيِه َرْكَت ِكا.
َرأ َأ! ِسْفَن اَي :َةَحا َو َر ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع َلاَقَف . ًاب ْرَح

. □ن مليد نب ناوزغ فلتخم هِيف‘

872. (2793) (6859)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Ben bir harbe katıldım. Abdullah İbnu Ravâha şöyle demişti: "Ey nefsim! Seni cennet(e sokacak olan mukâtele)den hoşlanmıyor görüyorum. Allah'a yemin ederim ki sen istesen de istemesen de savaşacaksın!" 1198

ْنب ِرْهَش ْن َع َنا َوْكَذ ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع ٍرانِيد ُنْب ُجاَّجَح اَنَث . ٍدْيَبُع ُنْب ىلْعَي اَنَث . َةَبْيَش□
يِبَأ ُنْب ِرْكَب ُوبَأ اَنَثَّدَح-6778 □6467 □477□

داَه ِجْلا يأ ! َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص□
ّيِبَّنلا ُتْيَتأ : َلاَق ؛َةَسَبَع ِنْب و ِرْمَع ْنَع ٍبَش ْوَح

ناوكذ نب دَّمَحُم فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف. ُهُدا َوَج ِرِقُع َو ُهُمَد َقي ِرْهُأ ْنَم : .
َلاَق ؟ُلَضْفأ

873. (2794) (6860)- Amr İbnu Abese radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Cihadın hangisi en faziletlidir?" dedim. "Kanı dökülen ve iyi cins atı yaralanan mücahid(in cihadı en faziletli cihaddır)" buyurdular." 1199

نَع َن ٍْجَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .َسيِع ُنْب ُنا َوْفَص اَنَث : َاَق ، ي ِرَدْحَجْلا ٍتِباَث ُنْب ُدَمْحأ َو َمَدآ□
ُنْب ُرْشِب اَنَثَّدَح-6777 □6467 □478□

ليِبَس يِف ُح َرْجُي ٍحو ُرْجَم ْنِم اَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛َة□
َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍحِلاَص يِبَأ ْنَع ٍميِكَح ِنْب ِعاَقْعَقْلا :دئاوزلا يِف. ٍكْسِم ُحي ِر ُحي ِرلا َو ٍمَد ُن
ْوَل ُنوَّللا . َح ِرُج َم ْوَي ِهِتَئْيَهَك ُهَح ْرُج َو ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َءاَج ََّإ ِهِليِبَس يِف ُح َرْجُي ْنَمِب
ُمَلْعأ ُ هاللّ َو ِ هاللّ

. حيحص هدانسإ

874. (2795) (6861)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah yolunda yaralanan hiçbir yaratık yoktur ki -ancak kimin O'nun yolunda yaralandığını Allah bilir- Kıyamet günü, yarası, yaralandığı gündeki şekliyle getirilmiş olmasın: Kanı kan renginde, kokusu misk kokusunda olarak." 1200

* ALLAH YOLUNDA ŞEHİD OLMANIN FAZİLETİ

ن ْب ِرْهَش ْنَع َبْني َز يِبَأ ِنْبا ِل َه ْنَع ِن ْوَع ِنْبا ِنَع ٍ هيِدَع يِبَأ ُنْبا اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب□ وُبَأ اَنَثَّدَح-6774 □6466 □477□

نِم ُض ْر'ا ف ِجَت َ : َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َدْنِع ُءاَدَه شلا َرَكَذ َمَّلَس َو□ ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍبَش ْوَح

ن ِم ُرْيَخ ٌةَّلُح اَمُهْنِم ٍةَد ِحا َو ِهلُك ِدَي يِف َو .ِض ْرَ'ا َن ِم ٍحا َرَب يِف اَمِهْيَلي ِصَف اَتَّلَضأ□ َنا َرْئِظ اَمُهَّنَأَك .ُهاَتَج ْو َز ُه َرِدَتْبَت تَّتَح ِديِهَّشلا ِمَد

بئذ نب له فعضل ،فيعض هدانسإ اَذه :دئاوزلا يِف.اَهِيف اَم َو اَيْن دلا .

875. (2798) (6862)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında şehitlerden bahsedilmişti. Şöyle buyurdular: "Yeryüzü şehidlerin kanından kurumadan önce, onu, hurilerden iki karısı, emzikli yavrularını çöl bir arazide kaybedip âniden bulan anne heyecanıyla, her birinin elinde -dünya ve içindekilerden daha değerli- birer takım elbise olduğu halde karşılarlar."1201

* SİLAH

هاللّ َءاَش ْنإ َدي ِزَي ِنْبا ِبِئاَّسلا ِنَع َةَف ِصَخ ِنْب َدي ِزَي ْنَع َةَنْيَيُع ُنْب ُناَيْفُس اَنَث .ِرا □ هوَس ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-6476 □6467 □476□

يراخبلا طرش َلَع حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. اَمُهَنْيَب َرَهاَظ ُهَّنَأَك ِنْيَع ْرِد َذَخا ٍدُحأ َم ْوَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛ىلاعَت،

.

876. (2806) (6863)- Sâ'ib İbnu Yezid radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Uhud günü iki zırh giydi. Aleyhissalâtu vesselâm sanki ikisini de üst üste giymişti." 1202

1197 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/355. 1198 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/355. 1199 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/356. 1200 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/356.

هيَلَع ْنَع ِلَيَخلا يِبَأ ْنَع َقاَحسإ يِبَأ ْنَع َناَيْفُس ْنَع ٌعيك َو اَنأَبْنأ . َة َرُمَس ِنَب َليعاَمسإ ُنب□ ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6477 □6468 □477ـ ُهحَمُر ُر َح َرَط َعَج َر اَذإَف .اًحمُر ُهَعَم َلَمَح َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َعَم ا َزَغ اَذإ َةَبْعُش ُنب ُة َريِغُملا َناَك : َلاَق ؛ِىلاَط يِبَأ ِنَب

يِف.َةَّلاَض . ُعَف ْرُت ْمَل تَلَعف ْنإ َكَّنإَف . ْلَعفَت َ : َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َرِل َكِلذ َن َرِكُذ' : يِلَع ُهَل َلاَقَف .ُهَل َلِمَحي َّتَح وبأو .ِهْيَلَع عباتي : يراخبلا َلاَقو ،تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ .ليلخلا يِبَأ نب هاللّ دبع وهو ،ليلخلا وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا

هرمع رخآب طلتخا دقو .سلدموه قاحسإ .

877. (2809) (6864)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor. "Mugire İbnu Şu'be radıyallahu anh, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la gazveye çıktığı vakit, beraberinde bir mızrak taşırdı. Dönüşünde mızrağını atardı, ta ki onu, kendisi için bir başkası taşıyıversin. Ali ona: "Senin bu yaptığını Resûlullah'a haber vereceğim!" dedi (ve haber verdi). Aleyhissalâtu vesselâm Muğire'ye: "Öyle yapma! Eğer yaparsan yere attığın mızrak, yitik mal olarak kaldırılmaz, (alan onu temellük eder)" dedi." 1203

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, mızrağını yere atmamasını tembihliyor. Zira atılan bir mal, yitirilen bir mal gibi değildir. Yitiği bulan kimse, sahibini aramakla mükelleftir. Böylesi mallara lukata veya dâlle denir. Ama atılan malı alan kimse atana götürmek zorunda değildir, temellük edebilir. 1204

* SİLAH YERLİ OLMALI

رْشِب ِنْب ِ هاللِّدْبَع ْنَع ِديِعَس ِنْب َثَعْشأ ْنَع َسوُم ُنْب ِ هاللّ ُدْيَبُع اَنأَبْنأ . َة َرُمَس ِنْب□
َليِعاَمْسِإ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6477 □6467 □474□

؟ِهِذه اَم :َلاَقَف .ٌةَّيِس ِراَف ٌس ْوَق ِهَدَيِب ٍُج َر َأ اَرَف .ٌةَّيِب َرَع ٌس ْوَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْتَناَك :َلاَق ٍهيِل َع ْنَع ٍدِشا َر ِيِبأ ْنَع

هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف.ِد َبلا ِيف ْمُكَل ُنِهكَمُي َو .ِنيِهدلا ِيف امَهِب ْمُكَل ُ هاللّ ُدي ِزَي
اَمُهَّنإَف .اَنَقْلأ ِحاَم ِرو اَهِهاَبْشأ َو ِهِذِه ِب ْمُكْيَلَع َو .اَهِقْلأ

كِلَذ يِف داجأ ام هنكل تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو .هريغو ناطقلا يحي هفعض هينابجلا□ .
رشب نب هاللّ دبع

878. (2810) (6865)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın elinde bir arabî yay vardı. Aleyhissalâtu vesselâm o sırada elinde fârisî bir yay olan bir adam görmüştü: "Bu nedir? At onu!" buyurdular ve devamla: "Sizin şunu ve şunun benzerleri ile (el-kanâ denen) mızrakları edinmeniz gerekir. Çünkü Allah Teâla hazretleri, sizin için dini bunlarla güçlendirecek ve size muhtelif beldeler(in fethini) müyesser kılacaktır" buyurdular."1205

AÇIKLAMA:

Şârih Sindî, arabî yayı "okların atılmasında kullanılan yay", fârisî yayı da "küçük taşları ve benzeri şeyleri atmada kullanılan yay" diye açıklar.

Bazı rivayetlerde, bu hadisenin Hayber fethi sırasında cereyan ettiği tasrih edilir. Resûlullah'ın bu emrinde, henüz fethedilmediği için diyar-ı küfür addedilen Fars (İran) memleketlerinde imal edilen yay yerine, yedi imal edilen-arabî yayın kullanılmasına, bir başka ifade ile, silah sanayiinde dışa bağımlı olmamaya, yerli imalat varken yabancı mamûlâta yer vermemeye nebevî bir irşad görmek istiyoruz. Allahu a'lem bissavab. 1206

* ALLAH YOLUNDA ATMAK

يِبَأ ْنَع ِنْيَصُحْلا ِنْبا ِداَي ِز ْنَع ِشَمْع'ا ِنَع ُناَيْفُس اَنأَبْنأ .ِقا َّز َّرلا ُدْبَع اَنَث .َيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم
اَنَثَّدَح-6477 □6466 □477□

يِف.ًاي ِما َر َناَك ْمُكاَبأ َّنِإَف . َليِعاَمْسِإ ِنَب ًايْم َر َلاَقَف . َنوُم ْرَي ٍرَفَنِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ
يَّلَص يِبَّنلا َّرَم : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ِةَيِلاَعْلا

عوك'ا نب ةملس ثيدح نم يراخبلا هاورو ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا .

879 (2815) (6866)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir defasında) ok atmakta olan (Eslem kabilesinden) bir gruba rastlamıştı, (onları takdiren): "Ey İsmailoğulları! Atmaya devam edin. Sizin atalarınız da (çok iyi) atıcılardı" buyurdular." 1207

1203 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/357. 1204 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/358. 1205 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/358.

*** SAVAŞ SIRASINDA ALIM-SATIM**

ةَ وَ رُع ُنْب يِلَع اَنأَبْنأ . ِهيِهق َّرلا َناَّيَخ ِنْب ِدِلاَخ ْنَع َد ُواَد ُنْب ُدْيَنُس اَنَث . ِمي ِرَكْلا ِدْبَع□
ُنْب ِ هاللّ ُدْيَبُع اَنَثَّدَح-6467 □ 6467 □ 447-ُعيِبَي َو ي ِرَت ْشَيَف و ُزْغَي ِلُج َّرلا ِنَع يِبَأ
ُلأْسَي ًجُ ر ُتْيأَ ر : َلاَق ؛ٍدْي َز ِنْب َةَج ِراَخ ْنَع ِداَن ِهزلا يِبَأ ْنَع َدي ِزَي ُنْب ُسُنُوي اَنَث . يِق
ِراَبْلا

دئاوزلا يِف. اَناَهْنَي ًَو اَنا َري َوُه َو ُعيِبَن َو ي ِرَتْشَن َكوُبَتِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ :
هللّ ِلوُس َر َعَم اَّنُك :يِبَأ ُهَل َلاَقَف ؟ِهِت َو ْزَغ يِف ُر ِجَّتَي َو

د ُواَد نب دينسو ،هيقرابلا ةورع نب يلع فعضل ،فيعض هدانسإ .

880. (2823) (6867)- Harice İbnu Zeyd radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adamın, babam (Zeyd İbnu Sâbit)ten gazveye çıkıp, gazve sırasında alış-veriş ve ticaret yapan kimse hakkında sorduğuna şahit oldum. Babam ona şu cevabı vermişti: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile Tebük (seferin)de iken alıyor, satıyorduk. Resûlullah bizi gördüğü halde yasaklamamıştı." 1208

AÇIKLAMA:

Gazve sırasında, savaş hizmetlerine mâni olmayacak şekilde alış-verişte bulunmak haram değildir. Fakat asıl vazife olan cihad hizmetlerini aksatacak olan ticarete cevaz verilmez. Tebük seferinde ordu savaşa girişmemiştir. Savaşa girişilse bile, bir askerî seferin her anı düşmanla mukâtele ile geçmez. Şu halde müsait zamanlarda alış-veriş yapmak "haram" denilemez. 1209

سَنأ ْنَع ٍباَهِش ِنْبا ِنَع ِيلِماَعْلا َةَمَلَس وُبَأ اَنَث . يِناَعْنَّصلا ُدَّمَحُم ِكِلَمْلا ُدْبَع اَنَث . ٍراَّمَع ُنْب□
ُماَشِه اَنَثَّدَح-6467 □6464 □447□

م ُرْكَت َو ، َكُقُلُخ ْنُسْحَي َكِم ْوَق ِرْيَغ َعَم ُزْغ ! ُمَثْكأ اَي : ِهي ِعا َزُخْلا ِن ْوَجْلا ِنْب َمَثْكَ'□
َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ٍكِلاَم ِنْب ِنم ًافلأ َرَشَع اَنْثا َبَلْغُي ْنَل َو .ٍفاَ
ُةَعَب ْرأ ِشوُيُجْلا ُرْيَخ َو ٍةَئاِمُعَب ْرأ اَيا َرَّسلا ُرْيَخ َو ٌةَعَب ْرأ ِءاَقَف رلا ُرْيَخ ! ُمَثْكأ اَي .
َكِئاَقَف ُر َلَع

يِبَأ ِنْبا َلاَق :يطويسلا َلاَقو .نافيعض امهو هملاعلا ةملس وبأو يناعنصلا دَّمَحُم نب كلملا

دبع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٍة َّلِق

لطاب ثيدحلاو .كورتم هلماعلا : ُلوُقَي يِبَأ ُتْعِمَس :متاح .

881. (2827) (6868)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Eksem İbnu'l-Cevn el-Huzâ'î'ye: "Ey Eksem! Kendi kavminden olmayanlarla birlikte (kâfirlere karşı) savaş ki huyun güzelleşsin ve arkadaşlarının yanında kıymetin olsun. Ey Eksem! (Yolculuk sırasında) arkadaşların en hayırlısı (sayıca) dört olandır. Askerî birliğin en hayırlısı, (miktarı) dörtyüz olandır. Ordunun en hayırlısı dörtbin olandır. Onikibin kişilik ordu, sayı azlığı sebebiyle mağlub olmaz." 1210

AÇIKLAMA:

İnsan kendi kavmi içinde, ufak tefek kusurları da bilindiği için fazla itibar görmez. Üstelik o, kavmi içinde bazı kötü alışkanlıklarını da devam ettirebilir. Halbuki, yabancıların arasında itibar görmek için dikkatli davranacak, kendisine çekidüzen verecektir. Böylece huyu da güzelleşir.

Ordunun miktarıyla ilgili açıklama geçti. 1211

*** MÜBAREZE (TEKE TEK SAVAŞ) VE SELEB**

نَع ِع َوْك َ‘ا ِنْب َةَمَلَس ِنْبا ِساَيِإ ْنَع ٍراَّمَع ُنْب ُةَم ِرْكِع َو ِسْيَمُعْلا وُبَأ اَنَث . ٌعيِك َو اَنَث .□
ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-6476 □6477 □446□

تاقث هُلاَج ِرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ُهَبَلَس َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ .
ُلوُس َر يِنَلَّفَنَف . ُهُتْلَتَقَف ًج َر ُت ْز َراَب : َلاَق ؛هِيبأ

882. (2836) (6869)- Seleme İbnu'l-Ekvâ' anlatıyor: "Bir adamla teke tek vuruştum ve herifi geberttim. Onun selebini (eşyalarını) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana verdi." 1212

نْب َة َرُمَس ِنْبا ِنَع ٍدْنِه يِبَأ ِنْبا ِمْيَعُن ْنَع يِعَجْش َ‘ا ٍكِلاَم وُبَأ اَنَث . َةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث . ٍدَّمَحُم□
ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-6474 □6477 □447□

نب ةرمس نب ناميلس هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.« ُبَلَّسلا ُهَلَف َلَتَق ْنَم» : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛هِيبأ ْنَع ٍبُدْنُج

نوقثوم هُلاَج ِر يقابو .لوهجم هلاح .ناطقلا ِنْبا َلاَق و .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ .بدنج .

883. (2838) (6870)- Semüre İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Kim bir kâfiri öldürürse seleb'i onundur" buyurdular."1213

1208 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/359. 1209 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/359. 1210 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/360.

AÇIKLAMA:

Seleb, öldürülen askerin üzerinden çıkan her şeydir: Askeri teçhizat, elbise, para vs. Resûlullah, savaş sırasında bir kafiri öldürdüğünü ispatlayan askere, onun selebinin verileceğini teşrî etmiştir. Askerin üzerinde çıkan hangi şeylerin seleb sayılacağında alimler ihtilaf etmiştir. Bazıları atı seleb saymaz. Keza fazla miktarda mal çıkmışsa o da seleb sayılmayabilir. Ahmed İbnu Hanbel, Evzâî ve Şâfi'î hazretleri selebin öldürene ait olacağına hükmetmiştir. Ama devlet başkanı dilerse selebin beşte birini alabilir derler. Hanefiler ve Mâlikiler ise, devlet başkanı "seleb öldürene aittir" demedi ise seleb öldürene ait değildir, ganimet gibi muamele görür. Cumhûr, selebin kâtile ait olduğu kanaatinde birleşir. 1214

*** GULÛL (GANİMETTEN ÇALMA)**

448 6477 6477-حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ أَبِي سِنَانٍ عِيسَى بْنِ سِنَانٍ عَنْ يَعْلَى بْنِ شَدَّادٍ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ

الصَّامِتِ؛ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَوْمَ حُنَيْنٍ إِلَى جَنْبِ بَعِيرٍ مِنَ الْمَقَاسِمِ. ثُمَّ تَنَاوَلَ شَيْئًا مِنَ الْبَعِيرِ. فَأَخَذَ مِنْهُ قَرَدَةً. يَعْنِي وَبَرَةً. فَجَعَلَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ ثُمَّ قَالَ: يَا أيُّهَا النَّاسُ! هَذَا مِنْ غَنَائِمِكُمْ. أدُّوا الْخَيْطَ وَ الْمِخْيَطَ فَمَا فَوْقَ ذَلِكَ فَمَا دُونَ

ذَلِكَ. فَإِنَّ الْغُلُولَ عَارٌ عَلَى أهْلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ .. وَ شَنَارٌ وَ نَارٌ. فِي الزوائد: فِي إسناده عيس بن سنان. اختلف فِيهِ كم ابْنِ معين

قَالَ: لينه الحديث وليس بالقوي. قيل: ضعيف وقيل: بأس به. وذكره ابْنِ حبان فِي الثقات. وبقية رجال ا“سناد ثقات

884. (2850) (6871)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Huneyn günü bize, ganimet malından bir devenin yanında namaz kıldırdı. Namazdan sonra deveden bir parça yün alıp onu iki parmağı arasına koydu sonra: "Ey insanlar! buyurdu. Şu yün parçası bile sizin ganimetlerinizdendir. Bir iplik, bir iğne, bundan daha değerli, daha değersiz bile olsa buraya getirin. Zira (getirmemek gulûldür yani hırsızlık); gulûl ise, Kıyamet günü yapan için ardır, ayıptır, ateştir." 1215

AÇIKLAMA:

Gulûl hakkında mükerreren açıklama geçti. 1216

*** NEFEL (GANİMETTEN AYRI OLARAK VERİLEN PARA)**

447 6476 6477-حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ. ثَنَا رَجَاءُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ. ثَنَا عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ؛

قَالَ: نَفَلَ بَعْدَ رَسُولِ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ. يَرُدُّ الْمُسْلِمُونَ قَوِيُّهُمْ عَلَى ضَعِيفِهِمْ. قَالَ رَجَاءٌ: فَسَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ مُوسَى يَقُولُ لَهُ: حَدَّثَنِي مَكْحُولٌ عَنْ حَبِيبِ بْنِ مَسْلَمَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَفَّلَ، فِي الْبَدْأَةِ الربُعَ؛ وَ حِينَ قَفَلَ الثلُثَ. فَقَالَ

. عَمْرُو: أُحَدِّثُكَ عَنْ أَبِي عَنْ جَدِّي وَ تُحَدِّثُنِي عَنْ مَكْحُولٍ؟ فِي الزوائد: إسناده حسن

885. (2853) (6872)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan sonra nefel (yani mücahide ganimetteki hissesinden başka bir şey) yoktur. Müslümanların kuvvetli olanları (kazandıklarından) zayıf olanlara verirler." (Ravilerden) Recâ demiştir ki: "Süleyman İbnu Musa'nın şöyle söylediğini işittim: "Mekhûl bana Habib İbnu Mesleme'den rivayeten dedi ki: "Resûlullah savaşa giderken (askerlerden bazılarına diğerlerinden fazla olarak) dörtte bir ve savaş dönüşünde üçte bir nisbetinde nefel (denen ziyade bir ikram)da bulundu." Bunun üzerine Amr: "Ben sana babam vasıtasıyla (sahabi olan) dedemden rivayet ediyorum, sen ise Mekhûlden hadis rivayet ediyorsun" demiştir."1217

AÇIKLAMA:

1- Nefel, dilimizde mevcut nafile kelimesiyle aynı köktendir. Burada, mücahide ganimetteki payından fazla olarak verilen mala denmiştir. Pay dışı, -bilhassa üstün başarı gösterenlere olmak üzere bir kısım askerlere ziyade bir ikramda bulunulmasının meşruiyetinde İslâm ûleması icma eder. Bunun kaynağı ne olmalıdır düşmandan elde edilen ganimetten devlet başkanının beşte birlik payı alınmazdan önce, ganimetin tümünden mi, devlet başkanının payı olan beşte birin beşte birin den mi? gibi hususlarda ihtilaf edilmiştir. Daha önceki bahislerde açıklandığı için burada tekrar etmeyeceğiz.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste, bir ihtilaf dikkatimizi çekmektedir: Nefel verme yetkisi sadece Resûlullah'a mı mahsustur? Amr İbnu Şu'ayb'ın bu kanaatte olduğu anlaşılmaktadır. Resûlullah'tan sonra da meşruiyetinde icma edildiğini kaydettiğimize göre, hakikatte bu noktada bir ihtilaf mevzubahis değildir. 1218

*** DEVLET BAŞKANININ SAVAŞA YOLLADIĞI ORDUYA TAVSİYESİ**

يِنَثَّدَح . يِناَدْمَهلا ِفُؤ َر وُبَأ ِث ِراَحْلا ُنب ُةَّيِطَع يِنَثَّدَح .َةَماَسُأ وُبَأ اَنَث .ُل َّخْلا ٍ هيِلَع ُنْب
ُنَسَحْلا اَنَثَّدَح-6477 □6477 □446□

مْساِب او ُرِيس َلاَقَف .ٍةَّي ِرَس يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِهلّل ُلوُس َر اَنَثَعَب :َلاَق□
ِلأَّسَع ِنْب َنا َوْفَص ْنَع َةَفيِلَخ ُنْب ِ هالّل ُدْيَبُع ِفي ِرَغْلا وُبَأ

نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف.ًاديِل َو اوُلُتْقَت ًَو او لُغَت ًَو او ُرِدْغَت ًَو اوُلُثْمَت ًَو ِ .
هللاِّب َرَفَك ْنَم اوُلِتاَق .ِهالّل ِليِبَس يِف َو ِ هالّل

886. (2857) (6873)- Safvan İbnu Assâl radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni seriyyede savaşa gönderdi. (Yola çıkarken) şu talimatı verdiler: "Allah'ın adıyla, Allah yolunda yürüyün. Allah'ı inkâr edenlerle savaşın. İşkence yapmayın, (ahidde bulunduğunuz taktirde) ahdinizi bozmayın, çocukları öldürmeyin."1219

AÇIKLAMA:

Askeri sefere çıkan komutanlara yapılan başkaca tavsiyeler daha önce kaydedildi ve gerekli açıklamalar yapıldı. 1220

*** ALLAH'A İSYANDA KULA İTAAT YOK**

ناَب ْوَث ِنْب ِمَكَحْلا ِنْب رَمَع ْنَع و ٍرْمَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .نو ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . َةَبْيَش□
يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-6467 □6478 □447□

سأ َر َنِلإ بهَتْنلا اًَمَلَف .ْمِهيف اَناأ َو ِثْع َب ىلَع ٍز ِهزَجُم َنْب َةَمَقْلَع َثَعَب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل□

1213 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/361. 1214 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/361. 1215 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/362.

يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛هي ِرْدُخلا ِديِعَس يِبَأ ْنَع ْنميِف ُتْنُكَف . َّيِمْهَّسلا ٍسْيَق ِنْب َةَفاَذُح َنْب ِهاللَّدْبَع ْمِهْيَلَع َرَّمأ َو ْمُهَل َنِذأَف ِشْيَجْلا َنِم ٌةَفِئاَط ُهْتَنَذْأَتْسا ِقي ِرَّطلا ِضْعَبِب َناَك ْوأ ِهِتا َزَغ َسْيَلأ :- ٌةَباَعُد ِهيِف ْتَناَك َو- ِ هاللّ ُدْبَع َلاَقَف .ًاعيِنَص اَهْيَلَع اوُعَنْخَيِل ْوَأ اوُلَطْصَيِل ًاراَن ُم ْوَقْلا َدَق ْوأ ِقي ِرَّطلا ِضْعَبِب َناَك اَّمَلَف ُهَعَم ا َرَغ

يِف ْمُتْبَثا َوَت َّاِإ ْمُكْيَلَع ُم ِزْعأ يِهناِف َلاَق . ْمَعَن :اوُلاَق ؟هوُمُتْعَنَص ًّإ ٍءْيَشِب ْمُك ِرِمآَب َانأ اَمَف َلاَق . َىلَب :اوُلاَق ؟ٌةَعاَّطلا َو ُعْمَّسلا ُمُكْيَلَع يِل َكِلذ اوُرُكذ اَنم ِدَق اَّمَلَف . ْمُكَعَم ُح َزْمأ ُتْنُك اَمَّنِإَف . ْمُكِسُفْنأ ىلَع اوُكِسْمأ : َلاَق َنوُبِثا َو ْمُهَّنأ َّنَظ اَّمَلَف .او ُزَّجَحَتَف ٌسا َن َماَقَف . ِراَّنلا ِهِذه هدانسإ : دئاوزلا يِف .هوُعيِطُت َ ًف ِ هاللّ ِةَي ِصْعَمِب ْمُهْنِم ْمُك َرَمأ َنَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَقَف .ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص هِيِبَّنلل

حيحص .

887. (2863) (6874)- Ebu Sâid radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Alkame İbnu Mücezzez radıyallahu anhâ, benim de içinde bulunduğum bir askerî birliğin başında savaşa gönderdi. Kumandan gazvesinin başına geçince veya yolda belli bir yere varınca, askerlerden bir grup, kendisinden (ayrı gitmek) hususunda izin istedi. Onlara izin verdi. Başlarına Abdullah İbnu Huzâfe İbnu Kays es-Sehmî'yi sorumlu tayin etti. Ben onunla savaşanlar içerisinde idim. Yolun bir yerine gelmiştik, (mola sırasında) askerlerden bazıları ısınmak veya üzerinde (yemek) yapmak maksadıyla bir ateş yaktılar. Komutanımız Abdullah -ki şakacı birisiydi- sizin üzerinizde itaat edilmek ve sözü dinlenmek hakkım yok mu?"diye sordu. Askerler: "Elbette var!" dediler. "Öyleyse, dedi ne emredersem yapacaksınız değil mi?" Askerler yine: "Elbette!" dediler. Bunun üzerine komutan: "Şu halde size, şu ateşe atılmayı emrediyorum" dedi. Askerlerin bir kısmı kalkıp emri yerine getirmeye hazırlandılar. Abdullah, onların ateşe atılacaklarına inanınca: "Kendinizi tutun, ben size şaka yapmıştım" dedi. Medine'ye dönünce, bu hadiseyi Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a anlattılar. Efendimiz şöyle buyurdular: "Onlardan (yani başınızdakilerden) kim size Allah'a isyanı emrederse ona itaat etmeyin." 1221

* BİATA VEFA GEREKİR

ديِعَس يِبَأ ْنَع َة َرْضَن يِبَأ ْنَع َناَعْدَج ُنْب يِلَع اَنأَبْنأ .ٍدْي َز ُنْب ُداَّمَح اَنَث . يِثْيَّللا َنسُوم ُنْب□ □444□ 6477□ 6477-اَنَثَّدَح َرْمِع ُنا

يِف :دئاوزلا يِف.ِهِت َرْدَغ ِرْدَقِب ِة َماَيِقْلا َم ْوَي ٌءا َول ٍرِداَغ ِهلُكِل ُبَصْنُي ُهَّنِإ َأ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛هي ِرْدُخلا

فيعض ناعدج نب ديز نب َىلَع هدانسإ .

888. (2873) (6875)- Ebu Saidi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bilesiniz, Kıyamet günü ahdini tutmayan her vefasıza vefasızlığının derecesine uygun bir bayrak dikilecek (böylece vefasızlığı teşhir edilecek)tir." 1222

MENÂSİK (HAC VE UMRE) BÖLÜMÜ

* HACCA GİTME

1218 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/362-363. 1219 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/363.

ْنب ِلْيَضُف ْنَع َليِئا َرْسإِ ُوبَأ ُليِعاَمْسِإ اَنَث . ٌعيِك َو اَنَث : اَق . هاللِّدْبَع ُنْب و ُرْمَع َو ٍدَّمَحُم□
ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-6447 □ 6476 □ 447□

ا ِنَع اَمِهِدَحأ ْوأ(ِلْضَفْلا ِنَعŒنَم : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق(ِرَخ□
ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ٍرْيَبُج ِنْب ِديِعَس ْنَع ،و ٍرْمَع ُوبَأ ةفيلخ و ُبَأ َليِعاَمْسِإ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.
ُةَجاَحْلا ُض ِرْعَت َو ُةَّلاَّضلا ل ِضَت َو ُضي ِرَمْلا ُض َرْمَي ْدَق ُهَّنإِف . ْلَّجَعَتَيْلَف َّجَحْلا َدا َرأ

دق معن . غئاز ٍرتفم :يناجرجلا َلاَق و فيعض :يئاسنلا َلاَق و .تاقثلا فلاخي هيوري ام
ةماع : هيدع ِنْبا ِهيِف َلاَق ،يئملا ليئارسإ

اضيأ د ُواَد ُوبَأ هاورو .حيحص َلاَق و .مكاحلا هاور رخآ دنسب لجعيلف جحلا دارأ نم .
َءاَج

889. (2883) (6876)- İbnu Abbas veya Fadl İbni Abbâs -veya bunlardan biri bir diğerinden- anlatmıştır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim hacc yapmak isterse acele etsin. Çünkü olur ki insan hastalanır (bineği) kaybolur, (gitmeye mani) bir iş zuhûr eder."1223

*** HACCIN FARZ KILINMASI**

َنع َناَيْفُس يِبَأ ْنَع ِشَمْع‘ا ْنَع ِهيِبأ ْنَع َةَدْيَبُع يِبَأ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍرْيَمُن ْنب ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6447 □6477 □477□

َمل ْوَل َو .اَهِب اوُموُقَت ْمَل ْتَبَج َو ْوَل َو . ْتَبَج َوَل . ْمَعَن : ُتْلُق ُوَل : َلاَق ؟ٍما َع ِلُك يِف□
ِسَنأ ِنْب ِكِلاَم ٍ؛ َلاَق : اوُلاَق: ي َأ َر َسوُل َهللّ ِ! اَلْحَج

ةقث دوعسم نب هاللّ ُدْبَع نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب نعم نب ةديبع يِبَأ نب دَّمَحُم ن‘ .حيحص.
هدانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف. ْمُتْبِهذَع اَهِب اوُموُقَت

هلثم هوُبَأو .

890. (2885) (6877)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Halk: "Ey Allah'ın Resûlü, haccetmek her sene farz mıdır?" diye sormuştu. "Eğer "Evet!" desem bu vacip olur. Eğer vacip olsa, bunu yerine getiremezsiniz, bu durumda yer getirmezseniz azab görürsünüz" buyurdular." 1224

*** HACC VE UMRENİN FAZİLETİ**

َنع ٍرِماَع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِ هاللّ ِدْيَبُع ِنْب ِم ِصاَع ْنَع َةَنْيَبُع ُنْب ُناَيْفُس اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ□
ُنْب ِرْكَب ُوبَأ اَنَثَّدَح-6447 □6474 □477□

: تاَبِعُوا َنْيَب اَلْحَجِّ وَ الْعُمْرَةِ . فَإِنَّ الْمُتَابَعَةَ بَيْنَهُمَا تَنْفِي الْفَقْرَ وَ الذُّنُوبَ كَمَا يَنْفِي
َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع َرَمُع ْنَع ِهيِبأ ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِ هاللّ ِدْيَبُع ِنْب ِم ِصاَع
ْنَع َرَمُع ُنْب ِ هاللّ ُدْيَبُع اَن َث . ٍرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب ُوبَأ اَنَثَّدَح.
ِديِداَحْلا َثَبَخ ُريِكْلا

َلَع نيدانس“ا رادم :دئاوزلا يِف. ُه َوْحَن َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع ِباَّطَخْلا ِنْب
َرَمُع ْنَع ِهيِبأ ْنَع َةَعيِب َر ِنْب ِرِماَع ِنْب

يئاسنلاو يذمرتلا هاور .هنع يلعت هاللّ يضر دوعسم ِنْبا ثيدح نم حيحص نتملاو .فيعض .
وهو ، هاللّ ديبع نب مصاع

891. (2887) (6878)- Hz. Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hacc ve umreyi peşpeşe yapın. Çünkü bunla peşpeşe yapılması, tıpkı körüğün demirin pasını temizlemesi gibi, fakrı ve nahları temizler." [1225]

*** HACININ DUASINDAKİ FAZİLET**

نْب ُبوُقْعَي ِنَثَّدَح .ٍرِماَع ِينَب ْل ْوَم ٍحِلاَص ِنْب ِ هاللِّدْبَع ُنْب ُحِلاَص اَنَث . يِما َز ِحْلا□
ِرِذْنُمْلا ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح-6476 □6477 □476ـ : َلاَق ُهَّنأ ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهللّ
ِلوُس َر ْنَع ةَ َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِناَّمسلا ٍحِلاَص يِبأ ْنَع ِرْيَب زلا ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِداَّبَع ِنْب َيْحَي
يراخبلا َلاَق . هاللّ دبع نب حلاص هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ْمُهَل َرَفَغ ُهو ُرَفْغَتْسا ْنإ َو
ْمُهَباَجأ ُه َوَعَد ْنإ .ِهاللّ ُدْف َو ُراَّمُعْلا َو ُجاَّجُحْلا

ثيدحلا ركنم :ِهيِف .

[1222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/365. [1223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/366.

892. (2892) (6879)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hacılar ve umre yapanlar Allah'ın elçileridir. Onlar Allah'a dua etseler, Allah onlara derhal icabet eder (duaları kabul eder). Eğer kendisinden af ve mağfiret dileseler, derhal onlara mağfiret eder." [1226]

نع َرَمُع ِنْبا ِنَع ٍدِهاَجُم ْنَع ِبِئاَّسلا ِنْب ِءاَطَع ْنَع ةَنْيَيُع ُنْب ُنا َرْمِع اَنَث .ٍفي ِرَط ُنْب ُدَّمَحُم□
□477□ 6447□ 6477-اَنَثَّدَح

يِف.ْمُهاَطْعاَأَف ُهوُلَأَس َو .ُهوُباَجأَف ْمُهاَعَد .ِهاللّ ُدْف َو ُرِمَتْعُمْلا َو جاَحْلا َو ِ هاللّ ِليِبَس
يِف ي ِزاَغْلا : َلاَق ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا

هيِف فلتخم نارمعو .نسح هدانسإ :دئاوزلا□ .

893. (2893) (6880)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki. "Allah yolunda cihad eden, hacceden ve umre yapan Allah'ın elçisidir. Çünkü Allah bunların yapılmasına kulları davet etti, onlar da icabet ettiler. Buna mukabil onlar da O'ndan (dilediklerini istediler), Allah da onlara istediklerini verdi."[1227]

*** ÖLENE BEDEL HACC**

نَع ِهِيناَبْيَّشلا ِناَمْيَلُس ْنَع ي ِر ْوَّثلا ُناَيْفُس اَناَأْبنأ .ِقا َّز َّرلا ُدْبَع اَنَث . يِناَعْنَّصلا ىلْع'ا ِدْبَع□
□478□ 6447□ 6778-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم ُنْب

كيبأ ْنَع َّجُح . ْمَعَن : َلاَق ؟يِبَأ ْنَع ُجُحأ : َلاَقف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِهيِّبَنلا ىَلإ ٌلُج َر□ .
َءاَج : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ِهمَص'ا ِنْب َدي ِزَي

ةقث قاحسإ وُبَأ زوريف ِنْبا وه ناميلسو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ًارَش ُهْد ِزَت ْمَل .
ًارْيَخ ُهْد ِزَت ْمَل ْنإَف

894. (2904) (6881)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Babama bedel haccedebilir miyim?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet! Babana bedel haccet. Bu haccınla onu hayır yönüyle artırmasan bile şer yönüyle artırmış olmazsın" buyurdular." 1228

نْيَصُح ِنْب ِث ْوَغلا يِبَأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍءاَطَع ُنْب ُناَمْثُع اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث .ٍرأَّمَع□
ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-6777 □6446 □477□

هْيَلَع ُ هالّل يَّلَص يِبَّنلا َلاَق .َّجُحَي ْمَل َو َتاَم .ِهيِبأ ىَلَع ْتَناَك ٍةَّج ِح ْنَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهالّل□
يَّلَص َيِبَّنلا َتْفَتْسا ُهَّنأ «ِع ْرُفْلا َنِم ٌلُج َر» نب َناَمْثُع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ُهْنَع َضْقُي ،
ِرْذَّنلا يِف ُماَي ِهصلا َكِلذك َو : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص يِبَّنلا َلاَق َو َكيِبأ ْنَع َّجُح : َمَّلَس َو

ةعوضوم ثيداحأ هيبأ نع ىور :مكاحلا َلاَق و .كورتم ثيدحلا ركنم :ليقو .نيعم ِنْبا هفعض .
،يناسارخلا ءاطع

895. (2905) (6882)- Ebu'l-Ğavs İbnu Huseyn'in -ki el-Fur kabilesinden biridir- anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a babasının üzerine vacib olmuş fakat eda etmeden ölmüş olduğu hacc hakkında sormuştu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Babana bedel haccet!" buyurdu ve ilave etti: "Nezir orucu da böyle, ona bedel kaza edilir."1229

*** HAYATTA OLAN GÜÇSÜZE BEDEL HACC**

؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ِهيِبأ ْنَع ٍبْي َرُك ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ُرَمْح'ا ِدلاَخ وُبَأ اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ هالّل ُدْبَع
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6774 □6447 □476□

ةَعاَس َتَمَصَف .ًاض ِرَتْعُم ًاِ َّجُحَي ْنأ ُعيِطَتْسَي َ َو جَحْلا ُهَك َرْدأ يِبَأ َّنإ ! ِهلّل َلوُس َر َاي□
: ٌثلُق : َلاَق ؛ِف ْوَع ُنْب ُنْيَصُح ِين َرَبْخأ : َلاَق و فوع نب نيصح نع بئاجعب ئجي ثيدحلا
ركنم :دمحأ َلاَق ،بيرك نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .َكيِبأ ْنَع َّجُح : َلاَق َّمُث

دحاو ريغ هفعضو .رظن ِهيِف ،ثيدحلا ركنم :يراخبلا َلاَق .

896. (2908) (6883)- Nusayn İbnu Avf radıyallahu anh anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! Babama hacc farz oldu. Ancak binek üzerinde bağlanmadıkça hacc yapmaya muktedir değil!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm bir müddet sukut buyurup sonra: "Babana bedel haccet!" buyurdular." 1230

AÇIKLAMA:

Hacca gidemeyecek derecede sıhhati bozulan birinin yerine bedel olarak bir başkası hacca gidebilir. Bu başta Hanefîler, Şâfiler olmak üzere çoğunlukla benimsenen bir görüştür. Bedel gönderen kimse sonradan şifa bulsa çoğunluğun hükmüne göre, bizzat hacca gitmesi gerekir.1231

1226 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/367. 1227 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/368. 1228 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/368. 1229 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/369.

*** MİKAT YERLERİ**

هللّ ُلوُس َر اَنَبَطخ :َلاَق ؛ٍرِباَج ْنَع ِرْيَب زلا يِبأ ْنَع َدي ِزَي ُنب ُميِها َرْبِإ اَنَث .ٌعيِك َو □ اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنب يِلَع اَنَثَّدَح-6777 □6448 □477□

لْهأ لَهُم َو .َمَلْمَلَي ْنِم ِنَميلا ِلْهأ لَهُم َو .ِةَفْحُجْلا َنِم ِماَّشلا ِلْهأ لَهُم َو .ِةَفْيَلُحْلا يِذ ْنِم□ ِةَنيِدَمْلا ِلْهأ لَهُم َّمَل َس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص

مِهبوُلُقِب ِلْبقأ !ّمُهَّللا َلاَق َّمُث ،ِقُفُ ْل ِهَهْج َوِب َلَبْقأ َّمُث ِق ْرِع ِتاَذ ْنِم ِق ِرْشَمْلا ِلْهأ□ . ِهلَهُم َو .ٍن ْرَق ْنِم ٍدْجَن

نم ملسم هاور ثيدحلا لصأو.فيعض :ليقو ثيدحلا كورتم : هريغو دمحأ ِهيِف َلاَق .يريرحلا َميِها َرْبِإ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف

ماشلا لهأ هلهم ركذ و .ههجبو لبقأ مث :لقي ملو .ٍرِباَج ثيدح .

897. (2915) (6884)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize hitap ederek buyurdular ki: "Medine halkının ihrama gireceği yer Zülhuleyfe'dir. Şam halkının ihrama gireceği mikat yeri Cuhfe'dir. Yemenlilerin mîkat yeri Yelemlem'dir. Necid ahalisinin mikat mahalli Karn'dır. Doğu (yani Irak) ahalisinin mîkat yeri Zat-ı Irk'dır." Aleyhissalâtu vesselâm sonra, mübarek yüzlerini doğu taraftaki ufka çevirdi ve: "Allahım onların (doğudakilerin) kalplerini İslâm'a çevir" diye dua etti." 1232

AÇIKLAMA:

Mikatlar hakkında açıklama geçti. 1233

*** İHRAM**

نَع يِعا َز ْو'ا اَنَث .اَق .ِد ِحا َوْلا ِدْبَع ُنب َرُمُع َو ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث يِقْشَمِهدلا َميِها□ َرْبِإ ُنْب ِنَمْح َّرلاُدْبَع اَنَثَّدَح-6777 □6447 □474ـ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ِةَقاَن ِتاَنِفَس َدْنِع يِهنِإ :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ِهيِناَنُبْلا ِتِباَث ْنَع ٍرْيَمُع ِنْب ِدْيَبُع ِن ْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع َسوُم ِنْب َبو يأ

هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِعاَد َوْلا ِةَّج ِح يِف َكِلذ و ًاعَم ٍةَّجَح َو ٍة َرْمُعِب !َكْيَّبَل :َلاَق ًةَمِئاَق ِهِب ْت َوَتْسا اَّمَلَف .ِة َرَجَّشلا َدْنِع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ

تاقث هُلاَج ِرو حيحص .

898. (2917) (6885)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor. "Ben (Zülhuleyfe'deki) ağacın yanında, Resûlullah'ın bindiği devesinin sefinelerinin (yani çökük iken yere değen uzuvlarının) yanında idim. Deve ayağa kalkıp doğrulunca, Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah'ım! Umre ve hacca beraber niyet ederek davetine icabet ediyorum! Emrine âmâdeyim!" buyurdular. (Yani o zaman ihrama girdiler). Bu (ihrama girme işi) Veda haccında idi." 1234

AÇIKLAMA:

Zülhuleyfe'de ihrama giriş anlatıldı. 1235

*** İHRAMLIYA GÖLGELİK**

اَنَث :َلاَق ِحْيَلُف ُنْب ُدَّمَحُم َو ِهِب َو ُنْب ِ هاللُّدْبَع َو ِعِفاَن ُنْب ِ هاللُّدْبَع اَنَث . يِما َز ِحْلا
ِرِذْنُمْلا ُنْب َميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح- 6767 6446 477-ِ هللّ ُلوُس َر :َلاَق :َلاَق ؛ هاللّ ِدْبَع ِنْب
ِرِباَج ْنَع ْةَعيِب َر ِنْب ِرِماَع ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِ هاللّ ِدْيَبُع ِنْب ِم ِصاَع ْنَع ٍصْفَح ِنْب َرَمُع ُنْب ُم
ِصاَع

دئاوزلا يِف. ُة م ُأ ُهْتَدَل َو اَمَك َداَعَف ِهِبوُنُذِب ْتَباَغ ّاِ ُسْمَّشلا َبيِغَت َّتَح يِهبَلُي ُهَم ْوَي ِ:
هللّ َنَحْضَي ِم ِرْحُم ْنِم اَم : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص

صفح نب رمع نب مصاعو هاللّ ديبع نب مصاع فعضل .فيعض هدانسإ .

899. (2925) (6886)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah rızası için gününü, akşama kadar, güneş altında telbiye çekerek geçiren hiçbir muhrim (hacc veya umre için ihrama giren) yoktur ki günahları güneşle beraber batmasın ve annesinin kendisini 1236 doğurduğu (günahsız) şekle dönmesin."

*** HACCDA İHRAMDAN ÇIKMA ŞARTI**

اَنَث .ٍرْيَمن ُنْب ِ هاللّ ُدْبع اَنَث . ةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح َو ح . يِبَأ اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ
هاللّ ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6776 6447 777-ِ ّنَأ ؛(ٍف ْوَع ِتْنِب َدْعُس ْوأ ٍرْكَب يِبَأ
ِتْنِب َءاَمْسأ ي ِرْدأ َ :َلاَق) ِهِتَّدَج ْنَع ِرْيَب زلا ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِرْكَب يِبَأ ْنَع ٍميِكَح ُنْب ُناَمْثُع

ةأ َرْما اَنأ : ْتَلاَقَف ؟ِهجَحْلا َنِم ! ُهاَتَّمَع اَي َكُعَنْمَي اَم :َلاَقَف .ِبِلَّطُمْلا ِدْبَع يِبَأ ِتْنِب َةَعاَبَض
يلع َلَخَد َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر

1232 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/370. 1233 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/370. 1234 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/370.

دنع هذَه ،فوع تنب ىدعسل سيل : دئاوزلا يِف. ٌتسِبُح ٌثْيَح ٍكِّل ِحَم َّنَأ ي ِط َرَتْشل َو يِم
ِرْحأَف َلاَق .َسْبَحْلا ٌفاَخأ اَنأ َو .ٌةَميِقَس ملكت نم رأ مل . هاللّ ُدْبَع نب ٍرْكَب وُبَأ هدانسإ
يفو .اهدنسم نم اَذه و .ئش بتكلا ةيقب يِف اهل سيلو .ثيدحلا اَذه ىوس فنصملا

تاقث دانس"ا لاَج ِر يقابو .قيثوتب و حرجب ِهيِف .

900. (2936) (6887)- Ebu Bekr İbnu Abdillah İbnü'z-Zübeyr radıyallahu anhüma büyük annesinden -ravi der ki: Bu büyükanne Esmâ Bintu Ebi Bekr midir, yoksa Su'dâ Bintu Avf mıdır bilemiyorum- naklediyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın Dubâ'a Bintu Abdilmuttalib'in yanına girmişti, ona: "Ey halacığım seni hacc yapmaktan alıkoyan mâni nedir?" diye sordu. Halası: "Ben hastalıklı bir kadınım, (hastalığımın hacc menasikini yapmama) engel olmasından korkuyorum" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "İhrama gir, ancak (menasiki) ikmalden alıkonulduğun yerde ihramdan çıkmayı şart koş!" buyurdular.." 1237

؛ةَعاَبُض ْنَع ِهيِبأ ْنَع َة َو ْرُع ُنْب ِماَشِه ْنَع ٌعيِك َو َو ٍليَضُف ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب
ِرْكَب ُوبَأ اَنَثَّدَح-6777 □6444 □777□

لاَق ! ِهللّ َلوُس َر اَي ٌةَليِلَعَل يِهنِإ : ُتْلُق َماَعْلا َّجَحْلا َنيِدي ِرُت اَمأ : َلاَقَف .ٌةَيِكاَش اَنأ َو□ :
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َّيَلَع َلَخَد : ْتَلاَق جارخإب فنصملا درفنا .ثيداحأ ةثث
بوس ةعابضل سيلو حيحصلا ُهُلاَج ِر :دئاوزلا يِف.يِنُسِبْحَت ُثْيَح يِهلَحَم :يلِوُق َو ي ِهجُح

رخأ يئاسنلاو اثيدح د ُواَد ُوبَأ جرخأو .اَذه .

901. (2937) (6888)- Dubâ'a (Bintu Zübeyr İbnu Abdilmuttalib) radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben hasta iken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanıma girdi ve (bana): "Sen bu yıl hacca gitmek istemiyor musun?" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben cidden hastayım" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen hacca git ve ihrama girerken: "(Allah'ım!) beni hacc menakisini tamamlamaktan alıkoyduğun yerde ihramdan çıkacağım" diyerekten niyet et!" buyurdular." 1238

AÇIKLAMA:

Umumiyetle alimler, hadiste zikredildiği şekilde ihrama girerken, bir engel zuhûru halinde ihramdan çıkma şartının koşulabileceğini, bunun caiz olduğunu söylemiştir. Zahiriler, Şâfiîler, Hanbelîler bu görüştedir. Hanefîlerle Mâlikîlerin bir kısmı bu görüşe katılmamıştır. Onlar böyle şart koşmanın caiz olmayacağına, hacc tamam olmadan ihramdan çıkılamayacağına hükmederler. 1239

*** HAREM-İ ŞERİFE GİRME ÂDÂBI**

نَع ٍحاَب َر يِبَأ ِنْب ِءاَطَع ْنَع ِ هاللّ ِدْبَع ُوبَأ َناَّسَح ُنْب ُك َراَبُم اَنَث .ٍحيِبَص ُنْب ُليِعاَمْسِإ□
اَنَث ِبْي َرُك ُوبَأ اَنَثَّدَح-6777 □6447 □776ـ يِف :دئاوزلا يِف.ًةاَشُم ًةاَفُح َكِساَنَمْلا
َنوُضْقَي َو .ِتْيَبْلاِب َنوُفوُطَي َو . ًةاَفُح ًةاَشُم َم َرَحْلا ُلُخْدَت ُءاَيِبْن‘ا ِتَناَك : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْب ِ
هاللّ ِدْبَع ِنْبا َلاَق و .ثيدحلا ركنم :د ُواَد ُوبَأ لاَقو .يوقلاب سيل :يئاسنلا َلاَق دقف ،نيعم نبا
هقثو نإو وهو .ناسح نب كرابم هدانسإ

تاقث دانس“ا ُهُلا َج ِر تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ لِيعاَمْسِإو .كورتم : هيدز‘ا َلاَق و .فلاخيو .
ئطخي :تاقثلا يِف نابح

902. (2939) (6889)- Abdullah İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Peygamberler Harem-i şerife yaya ve yalınayak olarak girerlerdi. Yine yalınayak ve yaya olarak Beytullah'ı tavaf edip, menâsiki (hacc ve umrenin gereklerini) bu şekilde ifa ederlerdi." 1240

*** HACERÜ'L-ESVED'İ İSTÎLAM**

لوُس َر َلَبْقَتاْس : َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ٍعِفاَن ْنَع ٍن ْوَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع بلْعَي ِبلاَخ اَنَث .ٍدَّمَحُم□
ُنْب ِيلَع اَنَثَّدَح-6787 □6477 □777ـ ! ُرَمُع اَي : َلاَقَف .يِكْبَي ِباَّطَخْلا ِنْب َرَمُعب َوُه اَذِإَف
َتَفَتْلا َّمُث .ًيِوَط يِكْبَي ِهْيَلَع ِهْيَتَفَش َعَض َو َّمُث . َر َجَحْلا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ

امهريغو متاح ُوبَأ نيعم ِنْبا هفعض ،يناسارخلا نوع نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ُتا .
َرَبَعْلا ُبَكْسَت اَنُهَه

903. (2945) (6890)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Haceru'l-Esved'e yöneldi, sonra dudaklarını üzerine koyup uzun müddet ağladıktan sonra ondan ayrıldı. Bir de baktı ki, Ömer İbnu'l-Hattat da yanında, o da ağlıyor. Hemen: "Ey Ömer buyurdular, evet gözyaşları burada dökülür." 1241

*** TAVAFIN FAZİLETİ**

1237 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/371. 1238 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/372. 1239 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/372.

لأْمَي ٍماَشِه ِنْبا ُتْعِمَس : َلاَق ؛ةَّيِوَس يِبَأ ُنْب ُدْيَمُح اَنَث .ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب□
ُماَشِه اَنَثَّدَح-6777 □6477 □778□

لاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص هيِبَّنلا ّنَأ َة َرْي َرُه وُبَأ ِنَثَّدَح : ٌءاَطَع َلاَقَف .ِتْيَبْلاِب ُفوُطَي□
ا ِيف َو ٌةَنَسَح اَيْن دلا ِيف اَنِتآ اَنَّبŒوُه َو ِهِيناَمَيْلا ِنْك رلا َنِع ٍحاَب ًر يِبَأ َنْب َءاَطَع ِة َر ِخ
ا َو اَيْن دلا ِيف َةَيِفاَعْلا َو َوْف َعْلا َكُلأْسأ يِهنِإ ! َمُهَّلَلا : َلاَق ْنَمَف .ًاكَلَم َنوُعْبَسŒر َة َر ِخ
ِهِب َلِك ُو : ٌءاَطَع َلاَقَف ؟ِد َوْس ًلا ِنْك رلا اَذه يِف َكَغَلَب اَم ! ٍدَّمَحُم اَبأ اَي : َلاَق َد َوْس ًلا
َنْك رلا َغَلَب اَمَلَف .َنيِمآ :اوُلاَق ،ِراَّنلا َباَذَع اَنِق َو ُةَنَسَح

اَبأ اَي :ٍماَشِه ِنْبا ُهَل َلاَق .ِنَمْح َّرلا َدَي ُضِواَفُي اَمَّناَف ُهَض َواَف ْنَم :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َعِمَس ُهَّنأ َة َرْي َرُه وُبَأ ِينَثَّدَح

□□ةَ أَّنهُ سَمَعِ النَّبِيَّ صَلَّي اللّه ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ: مَن طَافَ بِالبَيْتِ سَبْعاً وَ يَتَكَلَّمُ إ
َرْي َرُه وُب َأ ِينَثَّدَح : ٌءاَطَع َلاَق ؟ ُفا َّوَطاَف ! ٍدَّمَحُم َعِف ُر َو ٍتاَنَسَح ُرْشَع ُهَل َتْبِتُك َو
ٍتاَئِهيَس ُرْشَع ُه ْنَع َتْي ِحُم ِ هللَّاِب َّا ِإ َة َّوُق َّ َو َل ْوَح َّ َو ُرَبْكَأ ُ هاللّ َو ُ هاللّ َّا ِإ َهلِإ ّ َو ِ
هلَّلُدْمَحْلا َو ِ هاللّ َناَحْبُسِب

لدي : دئاوزلا يِف .ِهْيَلْج َرِب ِءاَمْلا ِضِئاَخَك ِهْيَلْج َرِب ِةَمْح َّرلا يِف ِضاَخ ِلاَحْلا َكْلِت يِف َوُه
َو َمَّلَكَتَف َفاَط ْنَم َو .ٍتاَج َرَد ةَ َرَشَع اَهِب ُهَل ثيدحلا هنأ ىَلَع لدي ام يريمدلا ركذ و :مدقتام
ركذ دعب : هيدنسلا َلاَق و.هدانسإ ىَلَع ملكتام هنأ إ : دئاوزلا نم ثيدحلا نأ ىَلَع

ظوفحم ريغ .

904. (2957) (6891)- Ata İbnu Ebî Rabâh Ka'be'yi tavaf ederken İbnu Hişâm radıyallahu anhüm'ün kendisine şöyle soru sorduğuna ve kendisine şöyle cevap verdiğine şahit oldum: "İbnu Hişâm: "Rükn-i Yemanî hakkında bilgi verir misin?" diye sordu. Atâ dedi ki: "Ebu Hureyre radıyallahu anh'ın rivayetine göre, aleyhissalâtu vesselâm demiştir ki: "Rükn-i Yemanî 70 bin meleğe emanet edilmiştir. Kim (onun yanında): "Allahım! Senden af, dünya ve ahirette âfiyet diliyorum. Rabbimiz! Bize dünyada iyiyi, ve ahirette de iyiyi ver ve bizi cehennem azabından koru!" diye dua ederse o melekler "âmin!" derler."

Atâ, Haceru'l-esved'in bulunduğu köşeye gelince: "Ey Ebu Muhammed! Bu Haceru'l-esved rüknü hakkında ne işittin?" dedi. Atâ şu cevabı verdi: "Ebu Hureyre radıyallahu anh bana, Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kim Haceru'l-esvede yönelirse, şüphesiz Rahmân (olan) Allah'a yönelmiş olur" buyurduğunu anlattı.." İbnu Hişâm, Atâ'ya: "Ey Ebu Muhammed! Tavafın faziletiyle ilgili ne işittiniz?" diye sordu. Atâ şu cevabı verdi: "Ebu Hureyre radıyallahu anh, bana Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kim Beytullah'ı yedi sefer tavaf eder, tavaf sırasında konuşmayıp sadece "Sübhanallah, velhamdülilillah ve lâilahe illallah, vallahu ekber velâ havle velâ kuvvete illa billah" derse ondan on günah silinir ve on sevap yazılır, onun bununla mertebesi on derece yükselir. Kim de tavaf sırasında konuşursa sadece ayaklarıyla rahmete girer, tıpkı ayaklarıyla suya dalanlar gibi." 1242

AÇIKLAMA:

Tavaf sırasında konuşmak caizdir, ancak konuşmayıp, hep zikirde meşgul olmak efdaldir. 1243

*** HACC-I İFRAD**

هيبأ ْنَع ٍدَّمَحُم ِنْبا ِرَفْعَج ْنَع َليِعاَمْسِإ ُنْب ُمِتاَح َو ِيد ْر َوا َرَّدلا ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب□
ُماَشِه اَنَثَّدَح-6766 □6476 □777□

حيحص ِرِباَج ثيدح دانسإ. َّجَحْلا َد َرْفأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ٍرِباَج . ْنَع

905. (2966) (6892)- Hz. Cabir radıyallahu anh diyor ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hacc-ı ifrâd yapmıştır." 1244

هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ٍرِباَج ْنَع ِرِدَكْنُمْلا ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ى ِرَمُع ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب ُمِساَقْلا اَنَث .ٍراَّمَع □
ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-6767 □6477 □776□

هبذكو . كورتم وهو هاللّ دبع نب مساقلا هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف. َّجَحْلا اوُد َرْفأ َناَمْثُع َو َرَمُع َو ٍرْكَب اَبأ َو َم َّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص

عضولا َىلِإ وبسنو لبنح نب دمحأ .

906. (2967) (6893)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Ebu Bekr, Ömer, Osman radıyallahu anhüm ecmaîn hacc-ı ifrad yaptılar."1245

*** HACC-I KIRAN**

وُبَأ يِن َرَبْخأ :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ٍدْعَس ِنْب ِنَسَحْلا ِنَع ٌجاَّجَح اَنَث .َةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث .ٍدَّمَحُم
ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-6777 □6478 □777□

دقو .سلدمو فيعض ةاطرأ نب جاجح هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف. َة َرْمُعْلا َو َّجَحْلا َن َرَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّن َأ َةَحْلَط

ةنعنعلاب هاور .

1242 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/374. 1243 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/374.

907. (2971) (6894)- Ebu Talha radıyallahu anh demiştir ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hacc ve umreyi beraber (yani hacc-i kıran) yaptı."1246

ْنب َن ُيَغ ْنَع يِبَأ اَنَث . يِب ِراَحُمْلا ٍث ِراَح ِنْب يِلْعَي ُنْب َيْحَي اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6776 □6477 □774□

□نَع ْنَع ِرِباَج ِنْب ِدْبَع ِ هاللّ َو ِنْبا َرَمُع َو ِنْبا ِساَّبَع ؛ َّنَأ َر َلوُس هللّ ِ يَّلَص هالّل ُ ِهْيَلَع َو مَّلَس
ِعماَج ْنَع ِثْيَل ْنَع ِءاَطَع َو ُواَط ِس َو ُمَجاَهِد

. □وهو ْمَل ِيطَفُق ْوَه َو ُأصْحاَبُه ِلعُمْرَ ْتهِم َو ْحَجَّتِهِم ِح يَن َقَدِموا ًإ َطوَافا َو احِد
ريغ ابِن ِعَبَّاس ٍذكره ريغ المصنف أيضا . فِي الزوائد: فِي إسناده المصنف ليث بن أبِي سليم،
عن ثيدحلاو .سلدمو فيعض

908. (2972) (6895)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, ashabıyla birlikte (Veda Haccında Mekke'ye) geldikleri zaman, ne o ne ashabı, umre ve hacc için (Kabe'nin etrafında yedi defa dolaşmak suretiyle) ancak bir kere tavaf ettiler." 1247

*** HACCI FESHETMEK**

□بْنُ الصَّبَّاحِ. ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَن أبِي إِسْحاَقَ عَنِ البَراَءِ بِنْ عَازِبٍ قَالَ: خَرَ ج
ُمُحَمَّد حَدَّثَنَا-6746 □6476 □777□

. فَأَحْرَ مْنَا بِالْحَجِّ. فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ قَالَ: اجْعَلُوا حَ جَّتَكُمْ عُمْرَةً. فَقَالَ النَّاسُ: يَا
عَلَيْنَا رَ سُولُ اللّه ِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ أَصْحاَبُهُ

. □كَيْفَ نَجْعَلُهَا عُمْرَةً؟ قَالَ: انْظُرُوا مَا أَمُرُكُمْ بِهِ فَافْعَلُوا. فَرَدُّ وا عَلَيْهِ الْقَوْ ل
. وَ قَالَ: وَ مَالِي لاَ أَغْضَبُ! وَ أَنَا آمُرُ أَمْرًا فَ لاَ أُتْبَعُ؟ فَدَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ غَضْبَانَ. فَرَأَتِ الْغَضَبَ فِي وَجْهِهِ فَقَالَتْ: مَنْ أَغْضَبَكَ؟ أَغْضَبَهُ اللّهُ! قَالَ: مَنْ أَغْضَبَكَ؟ أَغْضَبَهُ اللّهُ ! فَغَضِبَ
ِضَعْف

طلتخا دقو . هاللّ ُدْبَع نب ورمع همساو .قاحسأ اباِ هِيف نأ إ .تاقث هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا
يِف؟عَبْتُأ َ َف ًارمأ رُمآ انأ َو ُبَضْغأ

. ولم يتبين حال ابن عياش. له رو ى بكل اختلط أو بعده فيتوقف حديثه حتّى يتبين حاله
.ةرخأب

909. (2982) (6896)- Berâ İbnu'l-Âzib radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ve ashabı, haccda başımızda beraber çıktılar. Biz (sahabilerin çoğu) hacc niyetiyle ihrama girdik. Mekke'ye geldiğimiz vakit, Aleyhissalâtu vesselâm: "Haccınızı umreye çevirin!" buyurdular. Ashab: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz hacc niyetiyle ihrama girmiştik! Şimdi onu nasıl umreye çevirelim?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Size emrettiğime riayet edin, dediğimi yapın!" buyurdular. Ashab, önceki itirazlarını tekrar etti, bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm kızdı. (Ashab'ı koyup) gitti. Öfkeli haliyle Hz. Aişe'nin yanına girdi. Aişe radıyallahu anhâ, Resûlullah'ın öfkesini yüzünden okumuştu: "Seni kim öfkelendirdi? Allah da onu öfkelendirsin!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Nasıl öfkelenmeyeyim? Ben bir emirde bulunuyorum, emrim tutulmuyor!" buyurdu." 1248

*** UMRE**

□عَمْرٍ. ثنَا الحَسَنُ بْنُ يَحْيَ الخُشَنِيُّ. ثنَا عُمَرُ بْنُ قَيْسٍ. أَخْبَرَنِي طَلْحَةُ بْنُ يَحْيَ عَن
بْنُ هِشَامُ حَدَّثَنَا-6747 □6477 □777□

يِف.ٌع وَطَت ُة َرْمُعْلا َو ٌداَه ِج جَحْلا :ُلوُقَي َم ّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َعِمَس ُهَّنأ ِ؛ هاللّ ِدْيَبُع ِنْب َةَحْلَط ْنَع َةَحْلَط ِنْب َقاَحْسإِ ِهِهمَع

فيعض اضيأ سحلاو .مهريغو نيعم ِنْبِاو دمحأ هفعض لدنمب فورعملا سيق ِنْبِا هدانسإ . يِف :دئاوزلا

910. (2989) (6897)- Talha İbnu Ubeydillah radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hacc cihaddır. Umre tatavvu (sünnet)dir." 1249

*** RAMAZANDA UMRE**

اعي ِمَج ٌعيِك َو اَنَث :اَق ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب و ُرْمَع َو ٍدَّمَحُم ُنْب ِيلَع اَنَثَّدَح َو ح . ُناَيْفُس□ اَنَث .ِحاَّبَّصلا ُن ْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-6776 □6474 □777ـ َناَضَم َر يِف ٌة َرْمُع :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍشَبْنَخ ِنْب ِم ِرَه ْنَع ِيبْعَّشلا ِنَع ِهي ِرِفاَع َّزلا َدي َزَي ِنْب َد ُواَد ْنَع فيعض يناثلا قيرطلا هدانسإو حيحص قيعط نم يلو‘ا قيرطلا هدانسإ شبنخ نب بهو ثيدح :دئاوزلا يِف.ًةَّج ِح ُلِدْعَت

ديزي نب د ُواَد فعضل .

911. (2992) (6898)- Herim İbnu Hanbeş radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ramazan ayında yapılan bir umre (sevap cihetiyle) bir hacca muâdildir."1250

1246 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/375. 1247 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/376. 1248 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/376.

*** ZÜLKADE AYINDA UMRE**

نْبا ِنَع ٍءاَطَع ْنَع َىلْيَل ي ِبَأ ِنْبا ِنَع َةَدِئا َز يِبَأ ِنْب أَي ِرَك َز ُنْب َىيْحَي اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□ ُناَمْثُع اَنَثَّدَح-6776 □6477 □776ـ فعضل ،فيعض ٍساَّبَع ِنْبِا ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف. ِةَدْعَقْلا يِذ يِف َّاِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر ْرِمَتْعَي ْمَل :َلاَق ؛ٍساَّبَع

ىليل يِبَأ نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب دَّمَحُم .

912. (2996) (6899)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Zülkâde ayından başka bir ayda umre yapmamıştır."1251

*** MİNAYA ÇIKMA**

يِهلَصُي َناَك ُهَّنأ ؛ َرَمُع ِنْبا ِنَع ٍعِفاَن ْنَع َرَم ُع ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنأَبْنأ . ِقا َّز َّرلا ُدْبَع اَنَث .َىيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7777 □6777 □777ـ ِهيِف ،رمع ِنْبا ثيدخ دانسإ :دئاوزلا يِف. َكِلذ ُلَعْفَي َناَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ْمُه ُرِبْخُي َّمُث .ًنِمِب َسْمَخْلا ِتا َوَلَّصلا

فيعض وهو رمع نب هاللّ ُدْبَع .

913. (3005) (6900)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma'nın anlattığına göre: "Kendini (hacc sırasında) beş vakti (yani Zilhicce'nin sekizinci günü öğle, ikindi, akşam, yatsı ve Arefe günü sabah namazlarını) Mina'da kılardı. Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın da böyle yaptığını arkadaşlarına haber verdi." 1252

AÇIKLAMA:

Hadiste görüldüğü üzere hacıların Zilhiccenin sekizinci günü Mekke'yi terk ederek Mina'ya gitmeleri, orada belirtilen beş vakit namazı kılıp ve Terviye gününü Arefe gününe bağlayan geceyi orada geçirmeleri, oradan da Arafat'a geçmeleri sünnettir. Bunun sünnet olduğunda icma vardır. Tatbikatta, bugün kalabalık sebebiyle herkes bunu uygulamamaktadır. Arafe günü Mekke'den doğrudan Ârafat'a giden de olmaktadır. Mina'da gecelemek sünnet olduğu için, böyle yapanlara herhangi bir ceza gerekmez. 1253

*** ARAFAT'TA DUA**

نْب ِساَّبَع ِنْب َةَناَنِك ُنْبا ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث . يِمَلَّسلا ي ِرِهسلا ُنْب ِرِهاَقْلا ُدْبُع اَنَث . يِمِشاَهْلا□
ٍدَّمَحُم ُنْب ُبو يأ اَنَثَّدَح-7777 □6777 □778□

ت ْرَفَغ ْدَق ِهنِإ : َبي ِجُأَف . ِة َرِقْغَمْلاِب َةَف َرَع َةَّيِشَع ِهِتَّمُ' اَعَد َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ□
يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ِهيِبأ ْنَع ُه َرَبْخأ ُناَبأ َّنَأ ؛ يِمْل َّسلا ٍساَد ْرِم

هَتَّيِشَع ْبَجُي ْمَلَف ِمِلاَّظلِل َت ْرَفَغ َو . ِةَّنَجلا َنِم َمُولْظَمْلا َتْيَطعأ َتْئِش ْنإ ! ِهب َر ْيأ : َلاَق .□
ُهْنِم ِمُولْطَمْلِل ُذُخآ ِهنِإَف . َمِلاَّظْلا ًَخ اَم ْمُهَل

وُبَأ ُهَل َلاَقَف . َمَّسَبَت َلاَق ْوأ ،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َك ِحَضَف َلاَق . َلأَس
اَم َنِلإ َبي ِجُأَف . َءاَع دلا َداَعأ ِةَفِلَد ْزُمْلاِب َحَبْصأ اَّمَلَف ِ هاللّ َّوُدَع َّنِإ : َلاَق ! َكَّنِس ُ هاللّ
َكَحْضأ ؟ َكَكَحْضأ يِذهلا اَمَف .اَهيِف ُكَحْضَت َتْنُك اَم ٌةَعاَسَل ِهِذه َّنِإ !ي ِهمُأ َو َتْنأ يِبِأب :
ُرَمُع َو ٍرْكَب

لَعَجَف َبا َر تلا َذَخأ يِتَّمُ' َرَفَغ َو يِئاَعُد َباَجَت ْسا ِدَق َّلَج َو َّزَع َ هاللّ َّنَأ َمِلَع اَّمَل َسيِلْبإ□
َلاَق ،ةنانك نب هاللّ ُدْبَع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِهِع َزَج ْن ِم ُتْيأ َر اَم يِنَكَحْضأَف . ِرُوب
ثلاو ِلْي َوْلاِب وُعْدَي َو ِهِسأ َر ىلَع ُهوُثْحَي

قيثوت و حرجب ِهيِف ملكت نم رأ ملو .هثيدح حصي مل :يراخبلا .

914. (3013) (6901)- Abbâs İbnu Mirdas es-Sillemî radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Arafe günü akşamı ümmeti için mağfiret duasında bulunmuştur. Rabb Teâla, duasına: "Ben, zalimler hariç ümmetini mağfiret buyurdum. Zira ben zalimden mazlumun intikamını alacağım" diye icabette bulunmuştur. Resûlullah: "Ey Rabbim! Dilersen mazluma (kendi katından bir lütuf olarak) cenneti verir, zalimi de affedersin!" dedi. O akşam Rabb Teâla bu duasına icabet etmedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Müzdelife'de sabah namazını kılınca, önceki (cevapsız kalan) duasını tekrar etti. Duasına, arzusu istikametinde cevap verildi. Ravî devamla der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine (memnuniyetinden) güldü -veya "tebessüm etti" demiştir.- Hz. Ebu Bekr ve Ömer radıyallahu anhüma: "Annem babam sana kurban olsunlar! Şimdiye kadar bu saatlerde hiç gülmemiştiniz. Sizi güldüren şey nedir? Allah seni sevindirsin!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Allah'ın düşmanı İblis, Rab Teâla hazretlerinin, ümmetimin hepsini mağfiret buyurduğunu öğrenince, yerden toprak alıp kendi yüzüne saçtı ve "Yazıklar olsun bana! Helak oldum, her emeğim boşa gitti!" diye bağırıp çağırmaya başladı. Onun bu korku ve üzüntüsünü görmek beni güldürdü" buyurdular." 1254

[1251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/377. [1252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/378.

* ARAFAT'TAN MÜZDELİFE'YE DÖNÛŞ

تَلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ِهيِبأ ْنَع َة َو ْرُع ِنْب َماَشِه ْنَع ي ِر ْوَّثلا اَنأَبْنأ . ِقا ّز ّرلا ُدْبَع اَنَث .بَيْحَي□ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7774 □6776 □777□

دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف.«ُساَّنلا َضاَفأ ُثْيَح ِنم اوُضيِفأ َّمُث» َّلَج َو َّزَع ُهاللّ َلاَقَف .َم َرَحْلا ُزِواَجُن َ .ِتْيَبْلا ُنِطا َوَق ُنْحَن : ٌشْي َرُق

هلوزن نأش يِف هن‘ عفرلا همكح نكلو ،فوقوم ثيدحلا : َلاَق و .تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص .

915. (3018) (6902)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Kureyşliler dediler ki: "Biz Ka'be-i Muazzama sakinleriyiz (yani onun yanında ikamet eden imtiyazlı kimseleriz). Biz (vakfe için) Harem-i Şerifin dışına çıkmayız (Arafat'a gitmeyiz, vakfemizi sadece Müzdelife'de taşradan gelenlerden ayrı olarak yaparız" dediler. Bunun üzerine Allah Teâla hazretleri şöyle buyurdular. (Meâlen): "Sonra siz de, halkın ifaza yaptığı (döndüğü) yerden (yani Arafat'tan Müzdelife'ye) ifaza yapınız (akın akın dönünüz)" (Bakara 199). [1255]

AÇIKLAMA:

Bu bahiste açıklama geçti.[1256]

* MÜZDELİFE'DE VAKFE

نَع ِهي ِصْم ِحْلا َةَمَلَس يِبَأ نَع ٍدا َّو َر يِبَأ ُنْبا اَنَث .ٌعيِك َو اَنَث :َاَق ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب و ُرْمع□ َو ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-7768 □67 □776□

هاللّ َّنِإ َلاَق َّمُث َساَّنلا ِت ِصْنأ ْوأ َساَّنلا ِتِكْسأ ! ُل َِب اَي :ٍعْمَج َةاَدَغ ُهَل َلاَق َمَّلَس َو □ ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص هِيِبَّنلا َّنَأ ؛ٍحاَب َر ِنْب ِل َِب

هدانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف. ِهاللّ ِمْسِاب اوُعَفْدا . َلأَس اَم ْمُكَنِسْحُم َىطعأ َو . ْمُكِنِسْحُمِل ْمُكَئيِسُم َبَه َوَف اَذه ْمُكِعْمَج يِف ْمُكْيَلَع َل َّوَطت

لوهجم وهو .همسا فرعي اَذَه ةملس وُبَأ .فيعض .

916. (3024) (6903)- Bilâl İbnu Rabâh radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana, Müzdelife vakfesinin sabahında: "Ey Bilâl! Halkı sustur -veya Halkı dinlet!"- buyurdular. Sonra halka Şu hitabede bulundular: "Allah Teâla hazretleri, şüphesiz, şu Müzdelife'nizde, sizlere iyilik ve ihsanda bulunarak, günahkârlarınızı, hayır sahipleriniz hatırına bağışladı. İyilerinize dilediğini verdi. Öyleyse Allah'ın adıyla (buradan Mina'ya) hareket edin!"[1257]

AÇIKLAMA:

Cem' Müzdelife demektir. Buradaki vakfe ile ilgili geniş açıklama geçti. [1258]

* AKABE CEMRESİ (İLK TAŞLAMA YERİ)NDE DURULMAZ

؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ٍمَسْقِم ْنَع َةَبْيَتُع ِنْب ِمَكَحْلا ِنَع ِجاَّجَحْلا ِنَع ِرِهْسُم ُنْب يِلَع اَنَث .ٍديِعَس ُنْب ُدْي
َوُس اَنَثَّدَح-7777 6778 777

فلتخم ِديِعَس نب ديوس هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ْفِقَي ْمَل َو َىضَم ِةَبَقَعْلا َةَرْمَج َىمَر اَذِإ
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َناَك :َلاَق

. هيِف

917. (3033) (6904)- İbnu Abbas radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Akabe cemresine taş attığı zaman hemen geçiyor (orada dua ve zikir için) durmuyordu." 1259 * **TELBİYEYİ KESME ZAMANI**

ْرَيَبَج ِنْب ِديِعَس ْنَع َبو يأ ْن َع ِهيِبأ ْنَع ٍرْيَمُع ِنْب ِث ِراَحْلا ُنْب ُة َزْمَح اَنَث .ٍرْشِب ُوبَأ ٍفَلَخ
ُنْب ُرْكَب اَنَثَّدَح-7777 6777 774

ىنايتخسلا وه بويأو .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِةَبَقَعْلا َةَرْمَج َىمَر ىَّتَح ىَّبَل َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص هيِبَّنلا َّنَأ ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع

.

918. (3039) (6905)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Akabe cemresine (ilk taşlama)ya kadar telbiye getirdi (Lebbeyk... dedi)." 1260

يِبَأ ُنْب ُءاَطَع يِنَثَّدَح .ٍدْي َز ُنْب َةَماَسُأ يِن َرَبْخأ .ٍبْه َو ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث . ي ِرْصِمْلا
ٍديِعَس ُنْب ُنو ُراَه اَنَثَّدَح-7776 6776 777

اَي :َلاَقف ٌلُج َر ُهَءاَجَف .ِساَّنلل ِرْحَّنلا َم ْوَي ًىنِمب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر
َدَعَق :ُلوُقَي ِ هاللّ ِدْبَع َنْب َرِباَج َعِمَس ُهَّنَأ ؛ٍحاَب َر

لِئُس اَمَف َج َرَح َ َلاَق َيِم ْرأ ْنأ َلْبَق ُت ْرَحَن يِهنِإ ! ِهللّ َلوُس َر اَي َلاَقَف ُرَخآ ُهَءاَج َّمُث َج
َر َح َ :َلاَق .َحَبْذأ ْنأ َلْبَق ُتْقَلَح يِهنِإ ِ هللّ َلوُس َر

تاقث هُلاَج ِرو ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. َج َرَح َ َلاَق َّاِإ ٍءْيَش َلْبَق َمِهدُق ٍءْيَش ْنَع ٍذِئَم .
ْوَي

919. (3052) (6906)- Hz. Câbir İbnu Abdillah radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kurban günü, Mina'da halk(ın suallerine cevap vermek üzere) oturdu. Bir adam yanına gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Kurbanımı kesmezden önce traş oldum!" dedi. "Bir zararı yok!" buyurdular. Sonra bir başkası gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Taşlamaları yapmazdan önce kurbanımı kestim" dedi. "Bir zararı yok!" buyurdular. O gün menasikle ilgili takdim ve tehirden her ne sorulmuşsa mutlaka "Bir zararı yok!" diye cevap verdiler." 1261

1255 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/379-380. 1256 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/380. 1257 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/380. 1258 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/380.

AÇIKLAMA:

Cumhûr, Mina'daki "Akabe cemresine taş atma", "kurban kesme" ve sonra "traş olma" amellerini, bu sırayla yapmayı "sünnet" olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla bunlar arasında takdim-tehir hatalarına bir günah terettüp etmeyeceği ve fidye vs. icab etmeyeceği görüşündedir. Ebu Yusuf, Muhammed, Şâfiî, Atâ, Ahmed ve İshak da bu görüştedirler. Ahmed: "Bu işi bilerek yapana ceza kurbanı gerekir" demiştir. Ebu Hanîfe, Nehaî, İbnu Abbâs, Hasan Basrî, Katade ve Malikîlerden İbnu Mâceşûn'a göre, zikri geçen menasikin mezkur sırayla yapılması vacibtir, dolayısıyla bu sırayı bozana bir kurban cezası gerekir. 1262

*** KURBAN BAYRAMINDA HUTBE**

نَع ِ هي ِرْه زلا ِنَع ِم ّ َسلا ِدْبَع ْنَع َقاَحْسإ ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع يِبَأ اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7776 □6777 □767□

يِتَلاَقَم َعِمَس أرْما ُ هاللّ َرَّضَن : َلاَقَف .ًنِم ْنِم ِفْيَخْلاِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َماَق : َلاَق ؛ِهيِبأ ْنَع ٍمِعْطُم ِنْب ِرْيَبُج ِنْب ِدَّمَحُم ، هللّ ِلَمَعْلا ُص ُ ْخإ : ٍنِم ْؤُم ُبْلَق َّنِهْيَلَع لِغُي ٌ َث ٌ َث .ُهْنِم ُهَقْفأ َوُه ْنَم َىلِإ ٍهْقِف لِماَح َّب ُر َو .ِهيِقَف ُرْيَغ ٍه ْقِف لِماَح َّب ُرَف .اَهَغَّلَبَف وهو قاحسإ نب دَّمَحُم ِهيِف دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف. ْمِهئا َر َو ْنِم ُطي ِحُت ْمُهَت َوْعَد َّنِإَف .ْمِهِتَعاَمَج ُموُزُل َو ،َنيِمِلْسُمْلا ِة َ ُوِل ُةَحي ِصَّنلا َو

حيحص هلاح نَلَع نتملاو .ةنعنعلاب هاور دقو .سلدم .

920. (3056) (6907)- Cübeyr İbnu Mut'im radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Mina'da Hayf (denilen dere kenarında ayağa kalkarak şunları söyledi: "Benim sözümü işitip aynen tebliğ edenin yüzünü (Kıyamet-günü) Allah ak eylesin. Çünkü fıkıh (dolu hadisleri) yüklenen nice kimseler vardır ki, fakih değildir. Nice hadis taşıyıcıları vardır ki kendilerinden daha fakih olana hadis götürürler. Üç haslet vardır ki, bunlar oldukça mü'min kalbi kin ve husûmet taşımaz: Ameli Allah rızası için ihlaslı yapmak, müslüman idarecilere hayırhah olmak, müslümanların cemaatine devam etmek... Çünkü müslümanların duaları ona katılanların hepsini kuşatır."1263

نْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع َةَّرُم ِنْب و ِرْمَع ْنَع ٍناَنِس يِبَأ ْنَع َناَمْيَلُس ُنْب ُرِفا َز اَنَث .َةَب ْوَت ُنْب□
ُليِعاَمْسِإ اَنَثَّدَح-77777 □6774 □767□

رْهَش يأ َو اَذه ٍم ْوَي يأ َنوُرْدَتأ : َلاَقَف ٍتاَف َرَعِب ِةَم َرْض َخُمْلا ِهِتَقاَن ىلَع َوُه َو َمَّلَس َو□ ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ٍدوُعْسَم اَذه ْمُك ِرْهَش ِةَم ْرُحَك ٌما َرَح ْمُكْيَلَع ْمُكَءاَمِد َو ْمُكَلا َوْمأ َّنأ َو َأ : َلاَق .ٌما َرَح ٌم ْوَي َو ٌما َرَح ٌرْهَش َو ٌما َرَح ٌدَلَب اَذه :اوُلاَق ؟ اَذه ٍدَلَب يأو اَذه

اسَاَنأ ٌذِقْنَتْسُم يِهنإ َو َأ .يِهْج َو اوُدِهوَسُت َ َف .َمَمُ'ا ُمُكِب ُرِثاَكُأ َو .ِض ْوَحْلا ىَلَع ْمُكَط□ َرَف يِهنِإ َو َأ .اَذه ْمُكِم ْوَي يِف اَذه ْمُكِدَلَب يِف

سَاَنُأ يِهنِم ٌذَقْنَتْسُم َو□ .

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. َكَدْعَب اوُثَدْح؛أ اَم ي ِرْدَت َ َكَّنإ : ُلوُقَيَف ؟يِباَحْيَصُأ ! ِهب َر . اَي ُلوُقَأَف

921. (30577 (6908)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm Arafat'ta kulakları kesik gibi küçük olan devesinin üstünde olduğu halde şöyle buyurdular: "Bugünün hangi gün olduğunu, bu ayın hangi ay olduğunu, bu beldenin hangi belde olduğunu biliyor musunuz?" Halk: "Burası haram beldedir, bu ay haram aydır, bugün kurban günüdür" diye cevap verdiler. Aleyhissalâtu vesselâm sözlerine şöyle devam ettiler: "Bilesiniz! Şurası muhakkak ki mallarınız, kanlarınız birbirinize karşı haramdır, tıpkı şu ayınızın şu belde ve şu gündeki haramlığı gibi. Bilesiniz! (Kıyamet günü) Havz'ın başına hepinizden önce ben geleceğim. Ben sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar edeceğim. Sakın benim yüzümü kara çıkarmayın. Haberiniz olsun! Ben pek çok kimseyi (şefaatimle) ateşten kurtaracağım. Bazı kimseler de benden kurtarılacak (zebaniler onları götüreceklerdir). Ben: "Ey Rabbim! (Zebanilerin benden kaçırdıkları) benim sahabeciklerimdi (niye cehenneme götürülüyorlar?) diyeceğim. Allah Teâla hazretleri şöyle buyuracak: "Senden sonra onların neler ihdas ettiklerini sen bilmiyorsun!" 1264

AÇIKLAMA:

Veda hutbesi olarak bilinen ve tek bir metin halinde birleştirilen hutbe ile yukarıdaki metinler arasında oldukça fazla noksan-ziyade farkı mevcuttur. Rivayetlerde parça parça gelen ifadeler Veda haccı sırasında Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bütün konuşmalarının derlenmesiyle hasıl edilmiştir. Halbuki Veda haccı sırasında Aleyhissalâtu vesselâm muhtelif vesilelerle hitapta bulunmuştur. Ashab, bunlardan hatırında kalanları rivayet etmiştir. Fakihlerimiz bunları değerlendirmede ihtilafa düşmüştür: Hanefilere göre hacc esnasında verilmesi gereken hutbe üçtür: Zilhicce'nin 7, 9, ve 11. günleri; Şâfiilere göre dörttür. Zilhicce'nin 7, 9, 10 ve 11. günleri; Ahmed İbnu Hanbel'e göre üçtür: Zilhicce'nin 9, 10. ve 12. günleri. Bu farklılıklar, rivayetlerdeki ihtilaflardan gelir. Demek ki Resûlullah bu günlerin her birinde hitabede bulunmuş olmalıdır. 1265

*** ZEMZEM İÇME ADABI**

يِبَأ ِنْب َنَمْح َّرلا ُدْبَع ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع ِد َوْس ُ‘ا ِنْب َنامْثُع ْنَع َسوُم ُنْب ِ هاللّ ُدْيَبُع اَنَث .ٍدَّمَحُم
ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-7767 6777 766

لاَق ؟يِغْبَني اَمَك اَهنِم َتْب ِرَشَف :َلاَق .َم َزْم َز ِنم :َلاَق ؟َتْئ ِج َنْيأ ْنِم :َلاَقَف .ٌلُج َر ُه
ِرْكَب ؛َلاَق : ُتْنُك َدْنِع ِنْبا ٍساَّبَع ًاسِلاَج . َءاَجَف

نإَف .َّلَج َو َّزَع َ هاللّ ِدَمْحا َف َتْغ َرَف اَذإَف .اَهْنِم ْعَّلَضَت َو .ًاثَلَث ْسَّفَنَت َو ِ هاللّ َمْسا
ِرْكُذا َو َةَلْبِقلا ِلِبْقَتْساَف اَهْنِم َتْب ِرَش اَذإ :َلاَق ؟َفْيَك َو

حيحص دانسإ اَذه : دئاوزلا يِف.َم َزْم َز ِنم َنوُعَّلَضَتي َ ْمُهَّنإ,َنيِقِفاَنُمْلا َنْيَب َو اَنَنْيَب اَم َةَيآ
َّنإ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر

نوقثوم ُهُلاَج ِر .

922. (3061) (6909)- Muhammed İbnu Abdirrahman İbni Ebî Bekr radıyallahu anhüm anlatıyor: "Ben İbnu Abbas radıyallahu anhümâ'nın yanında oturuyordum. Ona bir adam gelmişti. "Nereden geliyorsun?" diye sordu. Adam: "Zemzemden!" dedi. İbnu Abbâs: "Ondan gerektiği şekilde içtin mi?" diye sordu. Adam: "Nasıl?" deyince açıkladı: "Zemzem içerken kıbleye döneceksin. Besmele çekeceksin. Üç kere nefes alıp kana kana içeceksin. İçip bitirince aziz ve celil olan Allah'a hamdedeceksin. Zira Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular: "Münafıklarla bizim aramızdaki fark, onların zemzemi kana kana içmemeleridir." 1266

لوُقَي ِرْيَب زلا اَبأ َعِمَس ُهَّنإ :ِلَّمَؤُمْلا ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع َلاَق :َلاَق ،ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . :
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-7766 6777 767

1261 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/381.

ةيشاح يِف يطويسلا َلاَق. ُهَل َب ِرُش اَمِل َم َزْم َز ُءاَم : ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ
هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : ُلوُقَي ِ هاللّ ِدْبَع َنْب َرِباَج ُتْعِمَس .هفهعص نم مهنمو هنهسح نم منهمو
هححص نم مهنمف .ِهيِف ظافحلا فلتخاو .اريثك ةنسل‘ا نَلَع روهشم ثيدحلا اَذه :باتكلا

ِنْبا قيرط نم كردتسملا يِف مكاحلا هجرخأ دقو .لمؤملا نب هاللّ دبع فعضل ،فيعض□
هدانسإ اَذه :دئاوزلا يِف.لو‘ا دمتعملاو

كِلَذك هودجوف مهنأ ءاملعلا ركذ دقو تلق :يدنسلا َلاَق.دانس“ا حيحص ثيدح اَذه :َلاَق□ .
و .ٍساَّبَع

923. (3062) (6910)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Zemzem suyu ne maksatla içilirse o maksatla faydalıdır." 1267 **AÇIKLAMA:**

Alimlerce sıhhatine zann-ı galib hasıl olan bu hadis, zemzem içerken niyet etme edebini getiriyor: Açlığın veya susuzluğun giderilmesine niyet edilebileceği gibi, hastalığa şifaya veya bir başka şeye de niyet edilebilir. Bazı şarihler bittecrübe, Allah'ın izni ile niyetlerinin yerine geldiğini ifade etmişlerdir. 1268

*** MUHASSAB NAM MEVKİDE KONAKLAMA**

ِنَع َميِها َرْبِإ ْنَع ِشَمْع‘ا ْنَع ِقْي َر ُز ِنْب ِراَّمَع ْنَع ٍماَشِه ُنْب ُةَيِواَعُم اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب□
وُبَأ اَنَثَّدَح-7764 □6777 □768□

ُهَلاَج ِر ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ًاج َهدا ِءاَحْطَبْلا َنِم ِرْفَّنلا َةَل ْيَل َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□
‘هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َجَلَّدا : ْتَلاَق ;َةَشِئاَع ْنَع ِد َوْس ا

ملسم طرش نَلَع تاقث .

924. (3068) (6911)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Mina'dan döndüğü günü ertesi güne bağlayan gecenin sonunda Batha'dan Medine'ye hareket etti. 1269

1264 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/383. 1265 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/383. 1266 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/384. 1267 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/384.

AÇIKLAMA:

Hadislerde bazan Muhassab, bazan Bathâ, bazan da Ebtah olarak geçen bu yer, Mina ile Mekke arasında yer alan bir derenin adıdır. Burada Resûlullah konaklamış ve hatta, Resûlullah'tan sonra Hz. Ebu Bekr, Ömer ve Osman radıyallahu anhüm ecmaîn'in de aynı yerde konaklamış olmalarına rağmen ûlemâ, orada konaklamanın hacc menasikinden olmadığını belirtirler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın, dinlenmek, Medine'ye hareketi kolaylaştırmak için bu konaklamayı yapmış olacağını söylerler. (Daha geniş açıklama geçti.) 1270

*** VEDA TAVAFI**

هللّ ُلوُس َر َهَن : َلاَق َرَمُع ِنْبا ِنَع ٍس ُوَاط ْنَع َدي ِزَي ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَث .ٌعيِك َو اَنَث . □
ٍدَّمَحُم ُنْب ِيِلَع اَنَثَّدَح-7777 □6776 □767□

هيكملا َليِعاَمْسِإ ِنْبا وه ،َميِها َرْبِإ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ِتْيَبْلاِب ِهِدْهَع ُر ِخآ َنوُكَي ىَّتَح ُلَج ٍّرلا َرِفْنَي ْنأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ ىَّلَص

هريغو دمحأ هفعض . هيربرفلا .

925. (3071) (6912)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hacının son amelinin (veda tavafı denilen) Ka'be'yi tavaf etmek olmadıkça Mekke'den ayrılmasını yasakladı." 1271

AÇIKLAMA:

Hangi çeşit hacc yapılmış olursa olsun, hacc menasikinin son safhasının veda tavafı olması gerekmektedir. Hanefiler, Şâfi'îler, Hanbeliler bu hususta müttefiken "vacibtir" derler. Mâlikiler ve bir kavlinde Şâfi'î "sünnettir" demiştir. Vacib diyenlere göre, terki halinde ceza olarak kurban kesilir. Şu da bilinmelidir: Veda tavafı adet gören kadınlarla, lohusa kadınlara, bir de Mikat denilen bölge dahilinde oturan hacılara vacib değildir. 1272

*** İHRAMLININ AV CEZASI**

يِلَع اَنَث . ي ِرا َزَفْلا َةَيِواَعُم ُنْب ُنا َو َرَم اَنَث .ٍبَه ْوُم ُنْب ُدي ِزَي اَنَث ، يِطِسا َوْلا ُناَّطَقْلا
َنسُوم ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7746 □6777 □766□

ماَعَّنلا ِضْيَب يِف : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ ىَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِم□
ِهزَهْمُلا يِبَأ ْنَع ،ِمِهلَعُمْلا ُنْيَسُح اَنَث .ِزي ِزَعْلا ِدْبَع ُنْب

فيعض نايفس نب ديزي همسا ؛مزهملا وبأو .لوهجم ،زيزعلا دبع نب يلع هدانسإ يِف .
:دئاوزلا يِف.ُهُنَمَث . ُم ِرْحُمْلا ُهُبي ِصُي

926. (3086) (6913)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İhramlı kişi deve kuşu yumurtası kıracak olursa, o yumurtanın bedeline denk fidye ödemelidir." 1273

هيِبَّنلا ِنَع ٍديِعَس يِبَأ ْنَع ٍمْعُن ِنْبا ِنَع ٍداَي ِز يِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ِلْيَضُف ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍبْي□
َرُك وُبَأ اَنَثَّدَح-7747 □6777 □767□

ليِق َمِل : ُهَل َليِقَف. َةَقِسْيَوُفلا َة َرأَفْلا َو َروُقَعْلا َبْلَكْلا َو َيِداَعْلا َع ُبَّسلا َو َب َرْقَعْلا َو□
َةَّيَحْلا ُم ِرْحُمْلا ُلُتقَي : َلاَق ُهَّنأ ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ ىَّلَص

هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. َتْيَبْلا اَهِب َق ِرْحُتِل َةَليِتَفْلا َتَذَخأ ْدَق َو اَهَل َظَقْيَتْسا َمَّلَس َو ِهْيَلَع
ُ هاللّ ىَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّن ٰ َلاَق ؟َةَقِسْيَوُفلا اَهَل

ملسم هل جرخأ ،نإو ،فيعض وهو ،دايز يِبَأ نب ديزي .

927. (3089) (6914)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İhramlı yılanı, akrebi, saldırgan yırtıcı hayvanı, kelb-i akûru (saldırgan köpek, kurt, aslan, kaplan vs.), fasıkcık fareyi öldürebilir (bunları öldürdüğü için fidye ödemez)."

Ebu Saîd'e fareye niye "fasıkcık" dendiği sorulmuştu. "Çünkü (bir keresinde) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, onun yanmakta olan kandilin fitilini evi yakmak üzere sürüklemesinden dolayı uykusundan uyanmıştı" diye cevap verdi." 1274

AÇIKLAMA:

Bu hususlarda açıklama geçti.1275

*** İHRAMLIYA AV HAYVANI YEMEK YASAKTIR**

نْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِمي ِرَكْلا ْنَع ِهِيبأ ْنَع َلْيَل ِيبَأ ِنْب ِدَّمَحُم ُنْب ُنا َرْمِع اَنَث . َةَبْيَش ِيبَأ ُنْب□
ُنَامْثُع اَنَثَّدَح-7777 □6777 □764□

ِيف. ُهْلُكَأي ْمَلَف ٌم ِرْحُم َوُه َو ٍدْيَص ِمْحَلِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِيبَّنلا َيِتُأ :َلاَق ٍبِلاَط
ِيبَأ ِنْب ِهِيلَع ْنَع ٍسا َّبَع ِنْبا ِنَع ِث ِراَحْلا

فيعض وهو ،قراخملا وُبَأ وهو ،ميركلا دبع هدانسإ يِف :دئاوزلا .

928. (3091) (6915)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a ihramlı iken av eti getirilmişti, onu yemedi." 1276

AÇIKLAMA:

Bir kısım selef ûlemâsı bu nevi hadislere dayanarak, ihramlının, ister ihramlı, ister ihramsız tarafından avlanmış olsun, av etini yiyemeyeceği kanaatindedir. Bunlar görüşlerine Mâide suresinin 96. ayetini de delil yaparlar: "Size ihramlı olduğunuz müddetçe kara avı haram kılınmıştır." Ahmed, şâfi'î ve cumhurun hükmü böyledir. Hanefiler, "İhramlının herhangi bir yardım olmaksızın, ihramsız tarafından avlanan avı, ihramlının yemesinde bir beis yoktur. Hatta ihramsız kişi bu avı ihramlıya yedirmek niyetiyle avlamış olsa bile mübahtır" demiştir. Bunların görüşünü te'yid eden rivayetlerden biri müteakip hadistir. 1277

نَع ِهِيمْيَّتلا َمِيها َرْبِإ ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع ٍديِعَس ِنْب َيْحَي ْنَع َةَنْيَيُع ُنْب ُنَايْفُس اَنَث . ٍراَّمَع ُنْب□
ُماَشِه اَنَثَّدَح-7776 □6776 □767□

ِيف. َنوُم ِرْحُم ْمُه َو ِقاَف ِهرلا ِيف ُهَق ِهر َفُي ْنأ ُه َرمأ َو ٍشْح َو َراَم ِح ُهاَطْعأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع
ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ِ؛ هاللّ ِدْيَبُع ِنْب َةَحْلَط ِنْب َسيِع داراأ هبسحاأو .ةنييع ِنْبا ريغ اذكه هاور
ملعأ ثيدحلا اذه :ةبيش نب بوقعي َلاَق :فارط'ا يِف .تاقث هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا

يِف همسقي نأ ركب ابأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر رمأف :مهثيدح يِف
اولاَقف .اعيمج سأَّنلا هفلاخ دقو .ِهيِف أطخأف هرصتخي نأ

نومرحم مهو باقرلا .

929. (3092) (6916)- Talha İbnu Ubeydillah radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bana bir vahşi eşek verdi ve arkadaşlar arasında taksim etmemi

---

1270 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/385. 1271 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/385. 1272 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/386. 1273 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/386.

emretti. O sırada arkadaşlarımın hepsi de ihramlıydı." 1278

*** DİŞİ VE ERKEK HAYVANLARDAN MEKKE'YE KURBAN GÖNDERME**

نَع ،ةَمَلَس ِنْب ِساَيِإ ْنَع ،ةَدْيَبُع ُنْب َسوُم اَنأَبْنأ .َسوُم ُنْب ِ هاللّ ُدْيَبُع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □6777 □777□

نباو دمحأ هفعض ،يديبزلا ةديبع نب َسوُم هدانسإ يِف :دئاوزلا ي ِف . ُلْمَج ِهِنْدُب يِف َناَك
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا َّنَأ ؛هِيبأ

امهريغو نيعم.

930. (3101) (6917)- İyas İbnu Seleme'nin babası (Seleme) radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kurbanlık develeri arasında bir de erkek deve vardı." 1279

*** MEKKE EVLERİNİ KİRAYA VERME**

يِبَأ ِنْب َناَمْثُع ْنَع ٍنْيَسُح يِبَأ ِنْب ِديِعَس ِنْب َرَمُع ْنَع َسُنوُي ُنْب َسيِع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □6774 □777□

ن ِم . َبِئا َوَّسلا َّإ ِ َةَّكَم ُعاَب ِر نَعْدُت اَم َو ُرَمُع َو ٍرْكَب وُبَأو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ□
ُلوُس َر ِيِهف ُوُت :َلاَق ؛ةَلْضَن ِنْب َةَمَقْلَع ْنَع َناَمْيَلُس نوس ،ةَجام ِنْبا دنع ،ةلضن نب ةمقلعل
سيلو .ملسم طرش نَلَع حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. َنَكْسأ نَنْغَتْسأ ِنَم َو . َنَكَس َجاَتْحا

ةلفن نب ةمقلع :يريمدلا َلاَق نكل . َكِلَذ يوري ذإ ةجح ثيدحلا :تلق :يدنسلا َلاَق.بتكلا
ةيقب يِف ئش هل سيلو .ثيدحلا اَذه

ناَك نإو فيعض ثيدحلا اَذهو . تاقثلا نم نيعباتلا عابتأ يِف نابح ِنْبا هركذ .هاوس ئش□
بتكلا يِف هل سيلو .ةبحص هل حصي

هكردتسم يِف هاور مكاحلا .

931. (3107) (6918)- Alkame İbnu Nadle radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer radıyallahu anhümâ vefat ettikleri zaman Mekke'nin evlerine "sevâib (yani oturanların mülkü değil, ihtiyaç sahiplerine terkedilmiş)" denmekte idi. Kim, (meskene) muhtaç ise bu evlerde oturur, kim de muhtaç değilse ihtiyacı olanı orada (kirasız) oturtur idi." 1280

AÇIKLAMA:

Mekke'deki binaların durumu hakkında ûlemâ ihtilaf eder. Bir kısmı bu ve benzeri rivayetlere dayanarak onların satılamayacağı, kiralanamayacağı hükmüne varmışlardır. Bu kanaatte olanlar Hacc suresinin 25. ayetini de kendilerine delil yaparlar. Ayet-i kerime'de Rab Teâla Hazretleri "Mescid-i Haram'ın, orada ikamet edenlere ve etmeyenlere eşit kılındığını" beyan eder.

1276 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/387. 1277 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/387. 1278 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/387.

Mekke binalarının satılabileceği, kiralanabileceği kanaatinde olanlar, ayette geçen hükmün sadece Ka'be ile ilgili olduğunu, Mescid-i Haram tabîriyle Harem-i Şerif değil sadece Ka'be'nin kastedildiğini söylemişlerdir. Mezkur âyetin tefsirinde geniş mâlumat bulunabilir.1281

*** MEKKE'NİN FAZİLETİ**

□ ِنْب ٍرْيَمُن. ُسنُوي ُنْب ٍرْيَكُب. اَنَث ُدَّمَحُم ُنْب َقاَحْسإ. اَنَث ُنَاَبأ ُنْب ِحِلاَص ِنَع نَسَحْلا
هالّل ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7777 □6777 □776□

□ ُتْعِمَس ِّيِبَّنلا يَّلَص هالّل ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس ُبُطْخَي َماَع ِحْتَفْلا :َلاَقَف يَأ ياُّ اَه ُساَّنلا ! َّنِإ هالّل
اَه َو َّ ُرَّفَنُي اَهُدْيَص َو َّ ُذَخْأَي اَهَتَطَقُل َّإ ِنْب ِمِلْسُم ِنْب ِقاَّنَي ْنَع َةَّيِفَص ِتْنِب ِةَبْيَش; َتلاَق :
َّرَح َم َةَّكَم ْوَي َم َقَلَخ ِتاَواَمَّسلا َو ا' ْر ِض. َيِهَف َرَح ٌما َىلِإ ْوَي ِم ِةَماَيِقْلا. َ ُدَضْعُي َش ُرَج
. َلاَقَف َر ُلوُس هلّل ِ يَّلَص هالّل ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس : َّإ ا"ِخْذ َر .يِف دئاوزلا : اَذَه ثيدحلا ناِو
ٌدِشْنُم .َلاَقَف ُساَّبَعْلا : َّإ ا"ِخْذ َر ُهَّناَف ِتوُيُبْلِل َو ِرْوُبُقْلا

. اهعامس نم هيِبَّنلا يَّلَص هالّل ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس نكل يِف هدانسإ نابأ نب حلاص وهو فيعض
َناَك احيرص يِف

932. (3109) (6919)- Safiyye Bintu Şeybe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı Fetih yılında dinlemiştim. Şöyle buyurdular: "Ey insanlar! Allah arz ve semayı yarattığı gün Mekke'yi haram kılmıştır. Orası Kıyamet gününe kadar haramdır. Bitkisi sürülmez, av hayvanı ürkütülmez, buluntusu da sadece (sahibini bulmak üzere) ilan etmek için alınır." Bu esnada (amcası) Abbas radıyallahu anh: "İzhir otu hariç (olsun!). Çünkü evler ve kabirler için ona ihtiyacımız var!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "İzhir otu hariç!" buyurdular." 1282

□ُنْب يِبَأ َةَبْيَش. اَنَث يِلَع ُنْب ٍرِهْسُم َو ُنْبا ِلْيَضُفْلا ْنَع َي ِز َدي ِنْب يِبَأ ِز ٍداَي. اَنأَبنأ دْبَع
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح- 7777 □ 6767 □ 777□

ُزْخَمْلا ِهيِمو َلاَق : َلاَق َر ُلوُس هلّل ِ يَّلَص هالّل ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس َزَت ُلا ِهِذه ْا ُةَّمُ ِرْيَخِب اَم
َّرلا ِنَمْح ُنْب ِطِباَس ْنَع ِشاَّيَع ِنْب يِبَأ َر َةَعيِب

□اوُمَّظَع ِهِذَه ْرُحْلا ةَم

. اَذِإَف اوُعَّيَض َكِلذ اوُكَلَه.يِف دئاوزلا: يِف هدانسإ ديزي نب يِبَأ دايز، طلتخاو ةرخاَب
.َّقَح ْعَت اَهِميِظ

933. (3110) (6920)- Ayyâş İbnu Ebi Rebî'a el-Mahzûmî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bu ümmet, şu haram yerlere hakkı olduğu hürmeti gösterdiği müddetçe hayır üzere devam eder. Bu hürmete riayet etmediler mi helak olurlar." 1283

AÇIKLAMA:

Haram bölge ile ilgili açıklama geçti. 1284

*** MEDİNE'NİN FAZİLETİ**

□َو اَن ُدَّمَحُم ُنْب َناَمْثُع يِناَمْثُعْلا . اَنَث ُدْبَع ِزَعْلا ِزي ُنْب يِبَأ ِزاَح ِم ِنَع َّعْلا ِء ِنْب ُدْبَع َّرلا نَمْح

ْرَم وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □6767 □778□

نَاسِل ىلَع ةَّكَم َتْم َّرَح َكَّنِإ َو . َك يِبَن َو َكُليلَخ َميِها َرْبِإ َّنِإ ! َّمُهَّللا َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ□
يَّلَص ِّيِبَّنلا َّنَأ ؛ة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ؛هِيبَأ ْنَع يِف ثيدحلا لصأ .ِةَنيِدَمْلا ِيَت َّرَح اَهْيَتَب َ : َنا َر ْوَم
وُبَأ َلاَق.اَهْيَتَب َ َنْيَب اَم ُم ِهرَحُأ يِهنإ َو . َك يِبَن َو َكُدْبَع اَنأ َو ! َمُهَّللا . َميِها َرْبِإ نب حلاص
َلاَق و :متاح وُبَأ هقثو َناَمْثُع نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف َلاَق .دئاوزلا نم هجولا
اَذهب ثيدحلا نكل .نيحيحصلا

هالّ ُدْبَع وُبَأ َلاَق و .فلاخبو ئطخي :تاقثلا يِف نابح ِنْبا َلاَق و .ريكانملا هيبأ نع يوري هنأ إ
قودص ةقث :يدس‘ا دَّمَحُم

ريكانملا ضعب ثيدح يِف :مكاحلا .

934. (3113) (6921)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Allahım! İbrahim aleyhisselâm senin Halîlindir, peygamberindir. Sen Mekke'yi İbrahim'in diliyle haram kıldın. Ey Allahım! Ben de senin abdin ve peygamberinim. Ben de (Medine'yi) iki kayalığı arasında kalan kısmıyla haram kılıyorum." 1285

AÇIKLAMA:

1281 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/388-389. 1282 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/389. 1283 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/390.

Medine'nin haramlığı ile ilgili geniş açıklama yapıldı. 1286

نْب َسَنأ ُتْعِمَس: َلاَق ؛ٍفَنْكِم ِنْب ِ هالّ ِدْبَع ْنَع َقاَحْسإ ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ُةَدْبَع اَنَث .ِهي ِرَّسلا□
ُنْب ُدأَنه اَنَثَّدَح-7777 □6766 □777□

ىلَع ٌرْيَع َو .ِةَّنَجْلا ِعا َرُت ْنِم ٍةَع ْرُت ىَلَع َوُه َو . ُه ب ِحُن َو اَن ب ِحُي ٌلَبَج ًادحُأ َّنِإ : َلاَق
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنِإ : ُلوُقَي ٍكِلاَم

رأَّنلا ِع َرُت ْنِم ٍةَع ْرُت□ .

نابح ِنْبا َلاَق و .رظن هثيدح يِف :يراخبلا َلاَق ، هالّ دبع هخيشو .هنعنع دقو .سلدم وهو:
قاحسإ ِنْبا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف

‘عامسلاب حيرصتلا نم ةجام ِنْبا يِف ام هعفديو .سنأ نم اعامس هل لمع .

935. (3115) (6922)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Uhud, şüphesiz bizi seven, bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır ve cennet bahçelerinden bir bahçenin üstündedir. Ayr dağı da cehennem derelerinden bir derenin üzerindedir."1287

*** YAĞMUR YAĞARKEN KA'BE'Yİ TAVAF**

اَنْيَضَق اًّمَلَف .ٍرَطَم يِف ٍلاَقِع يِبَأ َعَم اَنْفُط :َلاَق َن ٍْجَع ُنْب ُد ُواَد اَنَث . يِنَدْعَلا َرَمُع يِبَأ ُنْب
ٌدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7774 □6767 □776□

اَنَل َلاَقَف .ِنْيَتَعْك َر اَنْيَّلَصَف َماَقَمْلا اَنْيَتأ َفا َوَّطلا اَنْيَضَق اًّمَلَف .ِرَطَم يِف ٍكِلاَم ِنْب ِسْنأ
َعَم ُتْفُط :َلاَقَف .ِماَقَمْلا َفْلَخ اَنْيَتأ اَنفا َوَط

هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٍرَطَم يِف ُهَعَم اَنْف ُط َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر
اَنَل َلاَق اَذكه .ْمُكَل َرِفُغ ْدَقَف .َلَمَعْلا اوُفِنَتْئا :ٌسَنَأ لاقع وُبَأ هخيشو .ةعوضوم ثيداحأ لاقع
يِبَأ نع ىور :َلاَق و .شاقنلاو مكاحلاو د ُواَد وبأو نيعم ِنْبا هفعض نجع نب د ُواَد ام
ةعوضوم ءايشأ سنأ نع يوري :َلاَقو .نابح نباو يدع نباو يئاسنلاو يراخبلاو متاح وُبَأ
هفعض ديز نب له همسا

لاحب هب جاجتح ا زوجي .طق سنأ اهب ثدح .

936. (3118) (6923)- Dâvud İbnu Aclân radıyallahu anh anlatıyor: "Babam İkal ile birlikte yağmurlu bir günde tavafta bulunduk. Tavafımız bitince Makam(-ı İbrahim)in arka kısmına geldik. Babam orada dedi ki: "Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh ile birlikte yağmur altında tavaf yaptım. Tavafı bitirdiğimizde, buraya geldik, iki rek'at namaz kıldık. O zaman Enes radıyallahu anh bize: "Tavafa yeniden başlayın. Zira mağfiret olundunuz. Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte yağmur altında tavaf ermiştik de bize böyle buyurmuştu" dedi." 1288

*** YAYA OLARAK HACC YAPMAK**

نيْعأ ِنْب َنا َرْم ُح ْنَع ِتاَّي َّزلا ِبيِبَح ِنْب َة َزْمَح ْنَع ٍناَمي ُنْب نَيْحَي اَنَث . يِلْي‘ا ٍصْفَح ُنْب□□
ُليِعاَمْسِإ اَنَثَّدَح-7777 □6768 □777□

اوُطِب ْرا :َلاَق َو .َةَّكَم ىَلِإ ِةَنيِدَمْلا َنِم .ٌةاَشُم ُهُباَحْصأ َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا
َّجَح :َلاَق ٍديِعَس يِبَأ ْنَع ِلْيَف طلا يِبَأ ْنَع

ةَل َو َرَهْلا َطْل ِخ َىَشَم َو ْمُك ِر ُزُأِب ْمُكَطاَس ْوأ□ .

لاَق و . هيضفار :د ُواَد وُبَأ َلاَق و .ئشب سيل :نيعم ِنْبا ِهيِف َلاَق يفوكلا نيعأ نب نارمح□
ن‘ ،فيعض دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف طتخا لبق وه هنع ىور نم لاح زيمتي ملو .ٍةرخأب
طلتخا دقف ملسم هل ىور نإو هيلجعلا نامي نب نَيْحَي و .ةقث سيل :يئاسنلا نأ تمدقت
يتلا ةحيحصلا ثيداح‘اب دودرم ركنم فيعض وهو .فنصملا هب درفنا :يريمدلا َلاَق و.كرتلا
وأ هدعب قحتساف

ةكم ىَلِإ ةنيدملا نم ةاشم اونوكي مل هباحصأو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص هيِبَّنلا .

937. (3119) (6924)- Ebu Saîd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ve ashab-ı kiram hazeratı radıyallahu anhüm ecmaîn, Medine'den Mekke'ye yaya olarak hacc yaptılar. (Bu sırada) Aleyhissalâtu vesselâm: "İzarlarınızı (=vücudun belden aşağısını örten peştemal) bellerinize bağlayın" buyurmuş, sonra da bazan hızlı bazan yavaş yürümüştü."1289

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Resûlullah ve ashabının binekleri üzerinde hacc yaptığını ifade eden sahih hadislere muhalefet eden zayıf hadislerdendir. Bunlara usulcüler münker demiştir. Münker hadislerin hükmüyle amel edilmez. Ûlemâ haccı binekli olarak yapmanın efdal olduğuna hükmetmiştir. Hadisin nefsülemirde sahih olma ihtimaline binaen: "Resûlullah'la hacc yapan ashabtan bir kısmının yaya olmuş olmaları muhtemeldir, bu durumu aksettirebilir" diye tevil edilmiştir. 1290

[1286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/390. [1287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/391. [1288] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/391.

KURBANLAR BÖLÜMÜ

* RESÛLULLAH'IN KURBANLARI

يِبَأ ْنَع ٍلِيقَع ِنْب ِدَّمَحُم ِنْبا ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ي ِر ْوَّثلا ُنايْفُس اَنأَبْنأ .ِقا َّز َّرلا ُدْبَع اَنَث .َيْحَي ُنْب
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7766 6767 774

نْيَمِيظَع ِنْيَشْبَك ى َرَتْشا َي ِهحَضُي ْنأ َدا َرأ اَذِإ َناَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر
َّنأ ؛ةَ َرْي َرُه يِبَأ ْنَع َو َةَشِئاَع ْنَع َةَمَلَس

ا َحَبَذ َو .ِغ َ َبْلاِب ُهَل َدِهَش َو ِدي ِح ْوَّتلاِب ِ هاللّ َدِهَش ْنَمِل ِهِتَّمُأ ْنَعŒدَّمَحُم ْنَع َرَخ
اَمُهَدَحأ َحَبَذَف .ِنْيَئوُج ْوَم ِنْيَحَلْمأ ِنْيَن َرْقأ ِنْيَنيِمَس

هيِف فلتخم دَّمَحُم نب هاللّ ُدْبَع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص .
ٍدَّمَحُم ِلآ ْنَع َو

938. (3122) (6925)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kurban kesmek istediği zaman iki tane büyük şişman çift boynuzlu alaca, hadımlattırılmış koç alırdı. Bunlardan birisini Allah'ın birliğine ve kendisinin peygamberliğine şehadet eden ümmeti adına keser, diğerini de Muhammed ve Âl-i Muhammed Aleyhissalâtu vesselâm adına keserdi."1291

* KURBAN BAYRAMINDA KESİLEN KURBAN VACİB Mİ?

نَع ِج َرْع'ا ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع ٍشاَّيَع ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .ِباَبُحْلا ُنْب ُدْي َز اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ
ُنْب ِرْكَب ُوبَأ اَنَثَّدَح-7767 6766 777ـ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَن َّ َصُم َّنَب َرْقَي َ َف
ِهحَضُي ْمَل َو ٌةَعَس ُهَل َناَك ْنَم :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ةَ َرْي َرُه
يِبَأ ُوبَأ َلاَق و . يئاسنلاو د ُواَد ُوبَأ هفعض دقو .دهاوشلاو تاعباتملا شف هل جرخأ امنإف
ملسم هل ىور نإو وهو شايع نب هاللّ ُدْبَع

تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو .ثيدحلا ركنم :سنوي ِنْبا َلاَق و .قودص :متاح .

939. (3123) (6926)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Maddi imkânı olup da kurban kesmeyen namazgâhımıza sakın yaklaşmasın." 1292

AÇIKLAMA:

Bu sadette gelen hadisleri alimler farklı yorumlara tabi tutmuşlardır. Daha önce teferruatlı olarak kaydettik. Şöyle özetleyebiliriz: Ebu Hanîfe, şer'an zengin sayılan kimse için kurban kesmeyi vacib addetmiştir. Şâfi'î, Ahmed İbnu Hanbel, İshak, Ebu Sevr, Ebu Yusuf, Muhammed eş-Şeybânî, İmâm Mâlik sünnet addetmiştir. Hanefilerde fetva İmam Azam'a göre verilmiştir. 1293

* KURBAN KESMENİN SEVABI

د ُوَاد يِبَأ ْنَع ِ هاللّ ُذِئاَع اَنَث .ٍنِيكْسِم ُنْب ُم ًَّس اَنَث .ٍساَيِإ يِبَأ ُنْب ُمَدآ اَنَث . يِن ًَّقْسَعْلا
ٍفِلَخ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-776 6767 787

هاللّ ُ هِيَلَع َو ِهْيَلَع ُ هاللّ َم َّلَس َو :يِا َر َلوُس هلِلّ ! اَم هِذِه ُ ِحاَض ي ؟ َلاَق :ُةَّنُس ْمُكيِبأ َرْبِإ اَهيِم
يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ُباَحْصأ َلاَق : َلاَق ؛َمَق ْرأ ِنْب ِدْي َز ْنَع يِف. ُةَنَسَح ِفو صلا َنِم ٍة َرَعَش
ِهلُكِب : َلاَق ! ِهللّ َلوُس َر اَي ؟ ُفو صلاَف :اوُلاَق ُةَنَسَح ٍة َرَعَش ِهلُكِب : َلاَق ! ِهللّ َلوُس
َر اَي ؟اهِيف اَنَل اَمَف :اوُلاَق

ثيدحلا عضوب مهتاو .كورتم وهو .ثراحلا نب عيفن همساو .د ُوَاد وُبَأ هدانسإ يِف .
دئاوزلا:

940. (312) (6927)- Zeyd İbnu Erkam radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabı: "Ey Allah'ın Resûlü dediler, bayram günü kesilen şu kurban nedir?"

"Bu babanız İbrahim aleyhisselâm'ın sünnetidir" buyurdular. Ashab: "Pekiyi, kurban kesmede bize ne gibi sevap var ey Allah'ın Resûlü!" dediler.

"Kurbanın her bir kılı için bir sevap" buyurdular. Ashab tekrar: "(Kesilen kurban, koyun kuzu gibi) yünlü ise ey Allah'ın Resûlü (sevap nasıl olacak)?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yünün her bir kılı için de bir sevap var!" buyurdular." 1294

*** MÜSTEHAB OLAN KURBANLAR**

نْب ُسُنوُي اَنَث .ِزي ِزَعْلا ِدْبَع ُنْب ُديِعَس يِن َرَبْخأ .ٍبْيَعُش ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث َميِها َرْبِإ ُنْب
ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَثَّدَح-7767 6764 787

سُنوُي َلاَق.اَياَحَّضلا ِءا َرِش َنلِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ِب ِحاَص ِهيِق َر :
زلا ِديِعَس يِبَأ َعَم ُتْج َرَخ : َلاَق ؛ِسَبْلَح ِنْب ة َرَسْيَم

لاَقَف .ِهِمْس ِج يِف ِع ِضَّتُمْلا ًَو ِعِفت ْرُمْلاِب َسْيَل َمَغْدأ ٍشْبَك َنلِإ ٍديِعَس وُبَأ َراَشأَف

حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِف. َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ِشْبَكِب ُهَهَّبَش ُه.
نأَك .اَذه يِل ِرَتْشا :يِل

1291 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/393. 1292 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/393.

941. (3129) (6928)- Yunus İbnu Meysere İbni Halbes radıyallahu anh anlatıyor:"Ebu Sa'îd ez-Zürakkî -ki Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabındandır- ile birlikte kurbanlarımızı satın almaya çıktık. Yunus der ki: "Ebu Sa'îd vücutça ne iri ne de alçak olan siyah nişanlı bir koça işaret ederek bana dedi ki: "Bana şunu satın al!" Ebu Saîd, sanki bu koçu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın koçuna benzetmişti." 1295

نْبا ِنَع ِهيِد ْز ُا ٍر ِضاَح يِبَأ ْنَع ٍنوُمْيَم ِنْب و ِرْمَع ْنَع ٍشاَّيَع ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَث .ِهي ِرَّسلا ُنْب
ُداَّنَه اَنَثَّدَح-7778 6767 786

هُلاَج ِرو حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. َرَقَبْلا او ُرَحْنَي ْنأ ْمُه َرَمأَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ□
يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ِدْهَع نَلَع ُلِب“ا ِتَّلَق : َلاَق ؛ٍساَّبَع

رضاح نب َناَمْثُع همسا رضاح وبأو .تاقث .

942. (3134) (6929)- İbni Abbas radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında (bir ara) develer miktarca azalmıştı. Ashabına sığırların kurban edilmesini emretti." 1296

*** KAÇ DAVAR BİR DEVE YERİNE GEÇER?**

نْبا ِنَع يِناَسا َرُخلا ُءاَطَع َلاَق : َلاَق ؛ٍجْي َرُج ُنْبا اَنَث . يِناَس ْرُبْلا ٍرْكَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .□
ٍرَّمَعُم ُنْب ُد َّمَحُم اَنَثَّدَح-7776 □6777 □787ـ يَّلَص يِبَّنلا ُه َرَمأَف .اَهي ِرَتْشأَف اَهُد ِجأ ً
َو .اَهِب ٌر ِسوُم اَنأ َو .ًةَنَدَب َّيَلَع َّنِإ : َلاَقَف ٌلُج َر ُهاَتأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛
ٍساَّبَع

نْبِا نم عمسي مل نيناسارخلا ءاطع نأ إ .حيحصلا لاَج ِر دانس“ا لاَج ِر :دئاوزلا يِف.□
َّنُهَحَبْذَيَف ٍهاَيِش َعْبَس َعاَتْبَي ْنأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ .عامسلا نَلَع لدي اذهف يأ .يراخبلا
حيحص يِف ٍساَّبَع ِنْبا نع هتياور :ةعرز وُبَأ انخيش َلاَق نكلو .دمحأ مام“ا هَلاَق .ٍساَّبَع وه
امنإ .فيعض يناسارخلا ءاطع نع جيرج ِنْبا :ناطقلا ِديِعَس نب َيْحَي َلاَق و .ةنعنعلاب هاور
دقو .سلدم جيرج ِنْبا : َلاَق و

هيلاإ هنود باتك .

943. (3136) (6930)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam geldi ve: "Üzerimde bir deve (kurbanı) borcu var. Ben onu satın alacak güçteyim. Ama deve bulamıyorum ki satın alayım" dedi.

Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ona yedi davar satın alıp kesmesini emretti."1297

*** KURBANIN ASGARİ YAŞ HADDİ**

بل ْوَم َنَيْحَي يِبَأ ُنْبا ُدَّمَحُم يِنَثَّدَح .ٍضاَيِع ُنْب ُسَنأ اَنَث . يِقْشَمِهدلا َميِها َرْبِإ ُنْب ِنَمْح َّرلا□
ُدْبَع اَنَثَّدَح-7777 □ 6777 □ 788ـ َن ِم ُعْذَجْلا ُزوُجَي : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ
هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛اَهيِبأ ْنَع ِل َّه ُتْنِب ِل َّب ُمأ يِنْتَثَّدَح : ْتَلاَق :ِهِمُأ ْنَع َنِهيِمَلْس ا‘ ثيدح هنإ
:مزح نبا َلا َق :يريمدلا َلاَقو .هدانس“ : دئاوزلا يِف فرعتي ملو دئاوزلا نم ثيدحلا :يدنسلا
َلاَق.ًةَّي ِحْضُأ ِنْأَّضلا لو‘ا يِف باصأو . َلاَق اَذَك :يدنسلا َلاَق . مأ ةيباحص اهنأ يردي
ةلوهجم اضيأ لب مأو .َنَيْحَي يبأ نب دَّمَحُم مأ ةلاهجل طقاس،

فرعت اهنإ :نازيم لا يِف يبهذلا َلاَق مث . ربلا دبع ِنْبا و ميعن وبأو ،ةدنم ِنْبا ،ةباحصلا يِف.
لب مأ ركذ دقف .يناثلا يِف أطخأو

هححص دانسأب يذمرتلاو د ُواَد وُبَأ يِف دوجوم ثيدحلا لصأ نأ دئاوزلا يِف دافأو .اها .
يلجعلا اهقثوو

944. (3139) (6931)- Ümmü Bilâl Binti Hilâl babasından naklediyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Koyun nev'inden ceza' (yani altı ayını doldurmuş ve bir yılını doldurandan geri kalmayan dolgun kuzu)nun bayram kurbanı olması câizdir."[1298]

* KURBAN NİYETİYI.E SATIN ALINAN HAYVAN SAKATLANIRSA

نْب ِرِباَج ْنَع ِهي ِر ْوَّثلا ِنَع ِقا ّز َّرلا ُدْبَع اَنَث :َاَق ٍرْكَب ُوبَأ ِك ِلَمْلا ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم َو ،بَيْحَي□
□787□ 6776□ 7786-اَنَثَّدَح ُنْب ُدَّمَحُم

هِنُذُأ ْوأ ِهِتَيْلأ ْنِم ُبْئِهذلا َباَصأَف .ِهِب ي ِهحَضُن ًاشْبَك اَنْعَتْبا :َلاَق ؛هي ِرْدُخْلا ٍديِعَس□ .
يِبَأ ْنَع ِ هي ِراَصْن'ا َةَظ ْرَق ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع َدي ِزَي

لاَق .مهتا دق فيعض وهو ،هيفعجلا ٍرِباَج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِهِب ي ِهحَضُن ْنأ اَن□
َرمِأَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا اَنْلأَس َف

باَذَك وهو هيفعجلا ٍرِباَج نيف نور رثأ وه :مزح ِنْبا َلاَق :يريمدلا .

945. (3146) (6932)- Ebu Saîdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Kurban etmek üzere bir koyun satın almıştık. Kurt kuyruğunu veya kulağını kaptı. Biz durumu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a sorduk. Bize onu kurban etmemizi söyledi." [1299]

AÇIKLAMA:

Hadis zayıf olduğu için hükmüyle amel edilmemiştir. Hanefiler: "Sağlam olarak satın alınan kurbanlık, kesilmezden önce kurban edilmeye mani bir hale giriftar olursa adamın haline bakılır. Şer'an zenginse bir kurbanlık daha alır ve onu keser. Zengin değilse o ayıplanan hayvanı keser" derler. Şâfiîler bu durumda, kurbanlığı satın alan zengin veya fakir olmasına bakmadan "ayıplı hayvan kurban olmaz, sahibi, ayıplanan hayvanı başka şekilde değerlendirir, kurban için yeni bir hayvan satın alır" der.[1300]

* AİLE EHLİ YERİNE BİR DAVAR KURBAN ETME

نْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح و ح .َفُسوُي ُنْب ُدَّمَحُم َو ٍ هيِدْهَم ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنأَبْنأ .ٍروُصْنَم ُنْب□
□786□ 6777□ 7784-اَنَثَّدَح اَحْسإ ُقا

اَمْدَعَب ِءاَفَجْلا َلَع يِلْهأ يِنَلَمَح :َلاَق ؛ةَحي ِرَس ي ِبأ ْنَع ِهِيبْعَّشلا ِنَع ٍناَيَب ْنَع ي ِر ْوَّثلا
َناَيْفُس ْنَع ًاعيِمَج ِقا ّز َّرلا ُدْبَع اَنَث .بَيْحَي ُهُلاَج ِر و حيحص هدانسغ :دئاوزلا يِف.اَنُا َري
ا َو .ِنْيَتاَّشلا َو ِةاَّشلاِب َنو حَضُي ِتْيَبْلا ُلْهأ َناَك .ِةَّن سلا َنِم ُتْمِلَعŒِج اَنُل ِهخَبُي َن

نوقثوم .

946. (3148) (6933)- Ebu Serîha radıyallahu anh anlatıyor: "Ben sünneti bildikten sonra ev halkım beni (çok sayıda kurban kesmeye) zorladılar. Ev halkı bir davarı veya iki davarı bayramda kurban ederlerdi. Şimdi (bir veya iki davarı kurban etmekle yetinirsek) komşularımız bizi cimrilikle itham ederler." [1301]

[1295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/395. [1296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/395. [1297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/395-396.

AÇIKLAMA:

Bu babta gelen bazı hadisleri esas alan bir kısım alimler (İmam Şâfi'î, Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel, el-Leys, Evzâ'î ve İshak İbnu Râhûye) bir tek kurbanın, bayram da bir aile için yeterli olduğuna hükmetmiştir. Öte yandan Hanefiler ve Süfyan Sevrî, bir davarın bir ev halkı için kurban olarak yeterli olmadığına, ev halkı içinde şer'an zengin sayılan, şartları haiz her fert için ayrı bir kurban gerektiğine hükmetmiştir. 1302

* BAYRAM NAMAZINDAN ÖNCE KURBAN KESİLMEZ

نْب ِرِمْي َوُع ْنَع ِميِمَت ِنْب ِدأَّبَع ْنَع ِديِعَس ِنْب َنْيَحي ْنَع ُزَمْح‘ا ِدِلاَخ وُبَأ اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □6778 □787□

ن‘ . عطقنم هنأ إ تاقث ُهُلاَج ِر :دئاوزلا يِف. َكَتَّي ِحْضُأ ْدِعأ : َلاَقَف . َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ
يَّلَص ِهيِبَّنلِل ُه َرَكَذَف ِة َّ َصلا َلْبَق َحَبَذ ُهَّنأ ؛ َرَقْشأ

رجح ِنْبا ظفاحلا هَلاَق .رقشأ نب رميوع عمسي مل ميمت نب دابع .

947. (3153) (6934)- Uveymir İbnu Eşkar radıyallahu anh'ın anlattığına göre, "Kurbanını bayram namazından önce kesmiş, sonra da durumu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a açmıştır. Aleyhissalâtu vesselâm da kendisine: "Kurbanını iade et (yeniden kes, o kurban yerine geçmez)" cevabında bulunmuştur." 1303

AÇIKLAMA:

Hanefiler, kurbanın, bayram namazının kılınmasından sonra kesileceğine hükmetmiştir. Bir yerde bayram namazı kılınmazsa, bayramın ilk günü öğle namazı vaktinin girmesiyle kurban kesme vakti başlamış olur. Şâfiî mezhebine göre; bayramın birinci günü, güneş doğduktan sonra, namaz kılıp hutbe okunacak kadar vakit geçti mi, kurban kesme vakti girer. İmam namazı kılmamış bile olsa kesilen kurban câizdir. İmam Mâlik'e göre, kurban kesme zamanı bayram namazı ve hutbesinden sonradır. İmam kesecekse, önce o keser. Namaz, hutbe veya imamdan önce kesenin kurbanı kurban değildir, yeniden keser. İmam kesmeyecekse, onun kurban kesme zamanı kadar bir müddet beklenir, halk bundan sonra kurbanlarını keser. 1304

* KURBAN ETİNDEN YEME

نَأ ِ؛ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍدَّم َحُم ِنْب َرِفْعَج ْنَع َةَنْيَيُع ُنْب ُناَيْفُس اَنَث . ٍرأَّمَع□□
ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-7774 □6777 □784□

تاقث هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا يِف. ِق َرَمْلا َنِم ا ْوَسَح َو ِمْحَّللا َنِم اوُلَكأَف . ِرْدِق يِف .
ْتَلِعُجَف . ٍةَعْضَبِب ٍرو ُزَج ِهلُك ْنِم َرَمأ ِ هللّ َلوُس َر

948. (3158) (6935)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kurban ettiği her deveden bir parça etin alınmasını emretti. (Toplanan) etler bir çömleğe konulup pişirildi. Sonra Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâm ve beraberindekiler etten yediler ve et suyundan içtiler." 1305

1300 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/397. 1301 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/397. 1302 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/397.

ZEBAİH (BOĞAZLANAN HAYVANLAR) BÖLÜMÜ

* AKÎKA

نْب بَو يأ نَع ْتِ راَحْلا نُب و رُمَع يِنَثَّدَح .ٍبْه وَ نُب ِ هاللّ دُبَع اَنَث .ٍبِساَك ِنُب ِدْيَمُح نُب□
بُوُقْعَي اَنَثَّدَح-7766 □6776 □787□

يِف.ٍمَدِب ُهُسأ َر سَمُي ًَو ِم ٌُغلا ِنَع قَعُي :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛ُهَثَّدَح َّين
َزُمْلا ٍدْب َع َنْب َدي ِزَي َّنَأ ُهَثَّدَح ُهَّنأ ؛بَسوُم

دنع ،اَذَه ديزيل سيلو :َلاَق .نيخيشلا طرش يلع دانس“ا لاَج ِر يقابو .ِهِيف فلتخم ديمح
نب بوقعي ن‘ .نسح هدانسإ :دئاوزلا

بتكلا ةيقب يِف ئش هل سيلو .ثيدحلا اَذَه ىوس ةجام ِنْبا .

949. (3166) (6936)- Yezîd İbnu Abdi'l-Müzenî radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Oğlan çocuk için akika kurbanı kesilir, çocuğun başına kurban kanı değdirilmez." 1306

AÇIKLAMA:

Akîka ile ilgili teferruat daha önce geçti. Burada şunu bir kere daha ifade edelim ki, kurban kesildiği zaman kanından sürmek adeti, cemiyetimizde halen mevcuttur. Halbuki, bunu sahih olarak hadis reddetmektedir. Ayrıca dört mezhebin dördüne de mensup alimler bilittifak bunun caiz olmadığını, cahiliye adeti olduğunu söylemede ittifak ederler.1307

* FERÂ'A VE ATÎRE

نَأ ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ِهِيبأ ْنَع َمَلْسأ ِنْب ِدْي َز ْنَع َةَنْيَيُع ُنْب ُناَيْفُس اَنَث . يِنَدَعْلا َرَمُع يِبَأ ُنْب□□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7767 □6777 □777□

رمع ِنْبا ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف.ِهِينَدَعْلا ِدِئا َرَف ْنِم اَذه :َةَجاَم ُنْبا َلاَق .َة َريِتَع ًَو َةَع
َرَف َ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا

تاقث ُهُلاَج ِر و ،حيحص .

950. (3169) (6937)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(İslâm'da) ferâ'a ve atîre kurbanı kesmek yoktur."1308

AÇIKLAMA:

Fera'a ve atîre kurbanları cahiliyede kesilen kurban çeşitleridir, mahiyeti daha önce açıklanmıştır.1309

* KESİM GÜZEL OLMALI

يِبَأ يِن َرَبْخأ .ِهِيمْيَّتلا َميِها َرْبِإ ِنْب ِدَّمَحُم ِنْب َسوُم ْنَع ٍدِلاَخ ُنْب ُةَبْقُع اَنَث .َةَبْيَش ِيبَأ ُنْب
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □6774 □777□

ُ هِيْلَع َو َمَّلَس ِبَر ٍلُج َو َوُه رُجَي ًةاَش اَهِنُذأِب. َلاَقَف: ْعَد اَهَنُذُأ َو ْذُخ اَهِتَفِلاَسِب. يِف
ْنَع يِبَأ دِيعَس ِلاخْدُرِ يهِ؛ :َلاَق َّرَم َّنلا يِب يَّلَص هاللّ

فيعض وهو .َميهاَرْبإ نب دَّمَحُم نب َسوُم هدانسإ يِف :دئاوزلا .

951. (3171) (6938)- Ebu Sa'î'di'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a koyunu kulağından tutarak yeden bir adam uğradı. Aleyhissalâtu vesselâm hemen müdahale ederek: "Hayvanın kulağını bırak da boynunun kenarından tut!" buyurdular." 1310

ة َّرُق يِنَثَّدَح .َةَعيِهَل ُنْبا اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب ُنا َو ْرَم اَنَث .ِهِيفْعُجْلا ٍنْيَسُح يِ ِخأ ِنْبا ِنَمْح□
َّرلا ُدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7776 □6777 □776□

□ِ نْب ِرَمُع َنَع هِيِبأ ِدْبَع هاللّ ِ نْب ِرَمُع ؛َلاَق: رمأ َر ُلوُس هللّ ِ يَّلَص هاللّ ُ هِيْلَع َو مَّلَس
. اَنَث اَبُو ‘اْ سَوْ دِ. اَنَث اَنْبُ هَلِيعَة َنْع نْبُ حَيْوَ لَيِئ َنْعِ لاز هِرِ يهِ ِ َنْع سَلاِمِ نْبِ ُدْبِع هاللّ
َو نأْ تَوُ رَا يِ َنْعِ لاَبْهَائِمِ. َو قَالَ: إِذَا ذَبَحَ أَحَدُكُمْ فَلْيُجْهِزْ .حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ
بِحَدِهِ الشِّفَارِ

وهو ،ةعيهل نْبا يلع نيدانس"ا رادم :دئاوزلا يِف .ُهَلْثِم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ِنَع
ِهِيبأ ْنَع ِمِلاَس ْنَع ٍبيِبَح يِبَأ ِنْب َدي ِزَي

فيعض اضيأ ةرق هخيشو .فيعض .

1305 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/398. 1306 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/399. 1307 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/399. 1308 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/400.

952. (3172) (6939)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bıçakların bilenmesini ve hayvanlara gösterilmemesini emretti ve şu tenbihte bulundu: "Biriniz hayvan boğazlayınca boğazlamayı hızlı yapsın." 1311

*** SAĞMAL HAYVANI KESME YASAĞI**

ْدبَع ِنْب نَيْحَي ْنَع يِب ِراَحُمْلا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-7747 □6787□
□777□

اَنِب اَقِلَطْنا :َرَمُعِل َو ُهَل َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ةَفاَحُق يِبَأ ُنْب
ِرْكَب وُبَأ يِنَثهدَح :َلاَق ؛ةَ رْي َره يِبَأ ْنَع ِهِيبأ ْنَع ِ هاللّ

□ . َلاَقَف :ْرَم اًبَح َو أَهٍ . ثُمَّ أَخَذَ الشَّفْرَ ة . ثُمَّ جَالَ فِي الْغَنَمِ . فَقَالَ َر ُسُول هللّ
إِلَى نَوْ اقْفِيهِ قَالَ فَانْطَلَقْنَا فِي الْمَقْرِ حَتَّى أَتَيْنَا الْحَائِطِ

. إِيَّاكَ وَ الْحَلُوبَ . أوْ قَالَ ذَاتَ الدَّرِّهِ. فِي الزوائد: في إسناده يَحْيَى بن عبد اللّه وهو الحديث
صَلَّى اللّه ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ :

953. (3181) (6940)- Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana ve Ömer'e "Bizimle birlikte el-Vâkıfî'ye gelin" buyurdular. Biz de ay ışığında gittik, bahçeye kadar ulaştık. Bize: "Merhaba, hoş geldiniz" dediler. Sonra bıçağı alarak davar sürüsünün içerisinde dolaştı. Aleyhissalâtu vesselâm (bu esnada): "Sağmal olandan sakın!" veya "Süt sahibi olandan" dedi.1312

*** HAYVANI HEDEF YAPMA YASAĞI**

ُدْبَع□□ هالَّل ِ ُنْب ديِعَس ،ٍ اَق: اَنَث ُةَبْقُع ُنْب ِدِلاَخ ْنَع َنسوُم ِنْب ِدَّمَحُم ِنْب َرْبِإ َميِها هيِمْيَّتلا
.يِف دئاوزلا: يِف هدانسإ مَسوُم نب ـ778□7 □77-اَنَثَّدَح وُبَأ ُنْب ِرْكَب يِبَأ ةَبْيَش َو
يِبَأ ديِعَس ِدْخُلا ِرْهي؛ قاَل: نَهَي َر سوُل ُهللّ ِ صلَّي هاللّ ُ علَيَهِ وَ سلَّمَ أنْ يُمَثَّلَ بالِبَهَائِمِ
عَن أبيِهِ عَن

. مُحَمَّد نب إِبْرَ اهيِمَ. وهو ضعيف

954. (31 fi5) (6941)- Ebu Sa'idi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah hayvanlara müsle (işkence) yapmayı yasakladı."1313

*** VAHŞİ EŞEKLERİN ETİ**

بن□ أبِي شَيْبَةَ. ثَنَا زَ يْدُ بن ُالحْبُاَبِ عنَ ْمُعاَوِيَةَ بن ِصَالِحٍ. حَدَّثَنِ الحسَنُ بن ُجَاِبرِ عَنِ
. حَتَّ ذَكَرَ الحُمُرَ ا"نسَيِّةَ. في الزوائد: إسناده ـ777□ 6786□7777-حَدَّثَنَا أبُو بَكْرِ
المقْدِامَ بن مَعْدِيكَرِ بَ الكِنْدِيهِ؛ أنَّ رَ سوُلَ هللّ ِ صلَّي هاللّ ُ علَيَهِ وَ سلَّمَ حرَّمَ أشيَاءَ

. كذره ابن حبان في الثقات. ولم أر من تكلم فيِهِ. وباقي رِ جاَل ا"سناد علي شرط مسلم
صحيح. الحسن بن جاَبِرِ

955. (3193) (6942)- Mikdam İbnu Ma'dikerb el-Kindî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm birçok şeyi haram kıldı, hatta vahşi eşekleri de zikretti." 1314

AV BÖLÜMÜ

* MECUSİNİN KÖPEĞİ

نَع ،ةَ ّزَب يِبَأ ِنْب ِمِساَقْلا ِنَع َةاَط ْرأ ِنْب ِجاَّجَح ْنَع ٍكيِرَش ْنَع ٌعيِك َو اَنَث . ِهاللّ ِدْبَع ُنْب□ و ُرْمَع اَنَثَّدَح-7677 □6787 □776ـ جاجح هدانسإ يِف :يدنسلا َلاَق. َسوُجَمْلا يِنْعَي . ْمِه ِرِئاَط َو ْمِهِبْلَك ِدْيَص ْنَع اَنيِهُن : َلاَق ؛ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع ِ هي ِرُكْشَيْلا َناَمْيَلُس

مهرئاطو :هلوق إ يذمرتلا هاور ثيدحلاو .ةنعنعلاب هاور دقو.سلدم وهو .ةاطرأ نب .

956. (3209) (6943)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Biz onların, yani mecusilerin köpek ve kuşlarının avladıklarını yemekten nehyolunduk. 1315

* OK-YAYLA AVLANAN HAYVANIN HÜKMÜ

لاَق ؛ٍمِتاَح ِنْب ِ هيِدَع ْنَع ،ٍرِماَع ْنَع ٍديِعَس ُنْب ُدِلاَجُم اَنَث .ٍلْيَضُف ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث.□ : ِرِذْنُمْلا ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-7676 □6788 □777□

وهو .ِديِعَس نب دلاجم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َتْق َزَخ اَم ْلُكَف َتْق َزَخ َو َتْيَم َر اَذِإ :َلاَق .يِم ْرَن ٌم ْوَق اَّنإ ! ِهللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق

قايسلا اَذَه ريغب نكل .امهريغو نيحيحصلا يِف ثيدحلا صأو ،فيعض .

1311 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/400. 1312 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/401. 1313 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/401.

957. (3212) (6944)- Adiyy İbnu Hâtim radıyallahu anh anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, biz ok atan bir kavimiz, (bize ne tavsiye buyurursunuz?)" Şu cevabı verdi: "(Ava) ok atıp (onu) deldiğin zaman deldiğin (av)ı ye."1316

AÇIKLAMA:

Hayvanların yenebilmesi için kan akıtılması esastır. Eğer atılan ok, hayvanda yara açmadan yani kan akıtmadan ölümüne sebep olmuşsa -ki bu darbe tesiri şeklinde olabilir- o av yenmez. 1317

ميِمَت ْنَع ٍبَش ْوَح ِنْبا ِرْهَش ْنَع يِلَذُهْلا ٍرْكَب وُبَأ اَنَث . ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث . ٍراَّمَع ُنْب□ ُماَشِه اَنَثَّدَح-7677 □6787 □774□

اَمَف َأ . ِمَنَغْلا َباَنْذَأ َنوُعَطْقَي َو ،ِلِب"ا َةَمِنْسَأ َنو ُبَجَي ٌم ْوَق ِناَم َّزلا ِر ِخآ يِف ُنوُكَي : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛هي ِراَّدلا

فيعض وهو يلذهلا ٍرْكَب وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ُتِهيَم َوُهَف ٍهيَح ْنِم َعِطُق .

958. (3217) (6945)- Temîmu'd-Dârî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ahir zamanda develerin hörgüçlerini koyunların kuyruklarını (hayvan canlı iken) kesen bir kavim olacak. 1318 Bilesiniz! Canlıdan her ne kesilirse, o (meyte hükmündedir) murdardır (haramdır)."

AÇIKLAMA:

Hadis, sağ hayvandan kasten kesilecek parçanın hükmünü belirttiği gibi, avcılık esnasında karşılaşılabilecek bazı durumların hükmünü de belirtir. Hayvana fırlatılan kesici bir alet sözgelimi bacağını koparsa, bu kopan bacak haramdır. Çünkü hayvan henüz ölmemişken bedenden ayrılmıştır. Hanefiler, avda, atılan aletle, tam iki eşit parçaya bölünerek ölen hayvanın her iki parçasının da yeneceğine, parçanın biri büyükse baş tarafının yenip, diğer tarafının yenmeyeceğine, küçük bir parça koparılmış ise, o parça hariç geri kısmın yeneceğine hükmetmiştir. Şâfiîler, hayvan, kesilen parçanın tesiriyle ölmüşse kesilen parçanın da yeneceğine hükmetmiştir.1319

*** BALIK VE ÇEKİRGE AVI**

هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ َرَمُع ِنْبا ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِهيِبأ ْنَع َمَل ْسأ ِنْب ِدْي َز ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث . □
ٍبَعْصُم يِبَأ اَنَثَّدَح-7674 □6786 □777□

وهو ،ملسأ نب ديز نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف . ُدا َرَجْلا َو ُتوُحْلا : ِناَتَتْيَم اَنَل
ٌتَّل ِحُأ َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص

فيعض .

959. (3218) (6946)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bize iki hayvanın ölüsünün yenmesi helâl kılındı: "Balık ve çekirge." 1320

نُك : ُلوُقَي ٍكِلاَم َنْب َسَنأ َعِمَس ،لاَّقَبْلا (ٍدْعَس) ٍديِعَس يِبَأ ْنَع َةَنْيَيُع ُنْب ُناَيْفُس اَنَث .□□
ٍعيِنَم ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-7667 □6787 □767ـ نب ِديِعَس همساو ،لاقبلا ِديِعَس وُبَأ هدانسإ
يِف :دئاوزلا يِف .ِقاَبْطَ‘ا ىلَع َدا َرَجْلا َنْيَداَهَتَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ُجا َو ْزأ

فيعض وهو يفوكلا هيسبعلا نابزرملا .

960. (3220) (6947)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın zevceleri, çekirgeleri tabaklar üstünde birbirlerine hediye ederlerdi. 1321

AÇIKLAMA:

Çekirgenin yenmesinin helal olduğu hususunda ûlemâ icma etmiştir. Kim tarafından tutulursa tutulsun, kendi kendine ölsün veya öldürülsün farketmez, helaldir.

Balıkla ve çekirgeyle ilgili geniş açıklama daha önce yapıldı.1322

1316 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/402. 1317 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/402. 1318 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/403. 1319 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/403. 1320 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/403.

* ÖLDÜRÜLMESİ YASAK HAYVANLAR

□ز َو ُدْبَع َّرلا َنَمْح ُنْب ِدْبَع ْوَلا ِباَه :َاق اَنَث وُبَأ ِرِماَع يِدَقْعَلا . اَنَث َرْبِإ ُميِها نُب لْضَفْلا
ِراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7667 □6784 □767□

ُلوُس هللّ ِ يَّلَص هاللّ ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس ْنَع ِلْتَق ضلا َر ِد هضلاوِ ِعَدْف َو ِةَلْمَّنلا َو ِدُهْدُهْلا .يِف
ْنَع ِديِعَس ِرُبْقَمْلا ِهى ْنَع يِبَأ َرُه َرْي ةَ; َلاَق : ىَهَن َر

. دئاوزلا: يِف هدانسإ َرْبِإ َميِها نب لضفلا يموزخملا وهو فيعض

961. (3223) (6948)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm göçeğen kuşu (surad), kurbağa, karınca ve hüdhüd kuşunu öldürmeyi yasakladı." 1323

* KELERİ ÖLDÜRMENİN HÜKMÜ

□يِبَأ ةَبْيَش . اَنَث ُسُنوُي ُنْب ِدَّمَحُم ْنَع ِرَج ِري ِنْب ِزاَح ِم ْنَع ِعِفاَن ْنَع ةَبِئاَس َوْم َ ِة هِكاَفْلا
َنيِنم ! اَم َنيِعَنْصَت اَذِهب؟ ْتَلاَق : ُلْتقن ِهِب ـ766□ 6787□ 7677-اَنَثَّدَح وُبَأ ِرْكَب ُنْب
ةَ َريِغُمْلا; اَهَّنَأ ْتَلَخَد َع َىل ةَشِئاَع َرَف ْتَأ يِف اَهِتْيَب ُر ًاحْم ْوَم ًاعوُض . ْتَلاَقَف : اَي َّمُأ ْؤُمْلا
ِنْب

□َّيِبَّن هاللّ ِ يَّلَص هاللّ ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس َرَبْخأ اَن َّنَأ َرْبِإ َميِها اَّمَل ِقْلأ يَ يِف ِراَّنلا ْمَل ُنَكَت
َّنِاَف . اَغ َز ْو ُا ِهِذَه

:ْتَناَك ُخُفْنَت ِهْيَلَع . َرَماَف َر ُلوُس هللّ ِ يَّلَص هاللّ ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس ِهِلْتَقِب.يِف دئاوزلا
اَهَّنِاَف . ِغ َز ْ َلو َرْيَغ . ِراَّنلا ِتَأْفَطا ًإ ةَّباَد ِض ْر ُا يِف

. دانسإ ثيدح ةَشِئاَع حيحص، و ِر َجاَلُه تاقث

962. (3231) (6949)- Fâkih İbnu'l-Muğîre'nin azadlı cariyesi Saibe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın yanına girmiştim. Odasında, yere konulmuş bir mızrak gördüm. "Ey mü'minlerin annesi! Bununla ne yapıyorsun?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "Biz bununla şu kelerleri öldürüyoruz. Çünkü Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize bildirdi ki, Hz. İbrahim aleyhisselâm ateşe atıldığı zaman yerdeki bütün hayvanlar ateşin sönmesine katıldı, sadece keler katılmadı. Dahası o, ateşi (yanması için) üflüyordu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm bunun öldürülmesini emir buyurdu."1324

AÇIKLAMA:

Alimler, kelerin insanlara zarar veren bir tabiata sahip olduğunu, Hz. İbrahim'in ateşine üflemekle bu tabiatını ortaya koymuş bulunduğunu, dolayısıyla Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bu zararlının öldürülmesini emrettiğini belirtirler.1325

* KURT VE TİLKİ

ِرْكَب ُنْب يِبَأ ةَبْيَش . اَنَث َنيَحَي ُنْب َو ِضا ِح ْنَع ِدَّهَمُم ِنْب َقاَحْسِإ ْنَع ِدْبَع ِرَكْلا ِمي ِنْب يِبَأ
َلوُس ِهلّ ! ِج َكُتْئ ' َكَلأْس ْنَع ِشاَنْحأ ُا ْر ِض اَم ُلوُقَت ـ767 □ 6777□ 7677-اَنَثَّدَح وُبَأ

ِراَخُمْلا ِق ْنَع ِح َنأَّب ِنْب ٍءْزَج ْنَع ِخأ ِهي َزُخ َةَمْي ِنْب ِزَج ٍء ؛ َلاَق : ُتْلُق : اَي َر

ِهلّلا َلوُس َر اَي : َلاَق ؟ِبْئِهذلا يِف ُلوُقَت اَم ! َو ُلُكْأَي : َلاَق ؟ِبْئِهذلا ُدَحأ ِهيِف ٌرْيَخ ؟ثيدحلا يخلو
ِيف ِبَلْعَّثلا ؟ َلاَق : َو ْنَم ُلُكْأَي ِبَلْعَّثلا ؟ ُتْلُق

. نع فعض، امك هركذ يذمرتلاو. يفو دئاوزلا راشأ ِلَإ فعضلا

963. (3235) (6950)- Huzeyme İbnu Cez' radıyallahu anh anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, ben, kara hayvanlarının hükmünü sormak üzere size geldim. Tilki hakkında ne buyurursunuz?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Tilkiyi kim yiyor?" buyurdu. Ben bu sefer: "Kurt hakkında ne buyurursunuz?" dedim. "Kendisinde hayır bulunan bir kimse kurdu yer mi?" buyurdular." 1326

AÇIKLAMA:

Bu hadis, tilki ve kurdun etinin haram olduğuna delalet eder. Hadisin senedi zayıftır. Kurt azı dişi bulunan yırtıcı hayvanlara girdiği için haramlığında, Hanefi, Şâfi'î ve Hanbelî mezhepleri ittifak eder. Mâlik'e göre mekruhtur. Tilki hususunda Hanefiler haram derken, Şâfiîler, insana saldırmamasını göz önüne alarak sırtlan gibi, bunun da etinin helal olduğuna hükmeder.1327

*** KERTENKELE**

1323 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/404. 1324 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/405. 1325 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/405.

ويِ اِبْزَ اهيِمُ ُنْب َعْدِب ّللاه ِ ِنْب َحاِتمٍ . ثَنَا اِسْمَاعِيلُ ُنْب َعَلّيَ َةَ ْنَع َسِعيدِ ِنْب َأبِي َعُر وبَةَ□
□768□ 6777□ 7677-َحدَّثَنَا َأبُو اِسْحَاقَ الهْرَ

ّللاه ؛ِ َأنّ َالنبِّيّ َصلّيَ ّللاه َعَلْيِه َو َسلّ َم َلْم ُيحَرِّم ِالضّبَّ . َو لَكِنْ َقذَرَ ُه . َو ِانّهُ َلطَعَامُ
َعنْ َقتَاَدةَ َعنْ ُسلَيْمَانَ َالْيَشْكُرِ ِيه َعنْ َجاِبرِ ِبنْ َعْبدِ

َغيْرِ َو اَحِ دِ . َو لَْو َكانَ ِعنْدِي ‘َلكْتُهُ .َحدَّثَنَا َأبُو َسلَمَة َيحْيَ ُنْب َخلَفٍ . ثَنَا َعبْدُ ا‘ْلَعْ .
ّللاه ُ َعلَيْهِ َو َسلّ َم نَحْوَ ُه. فِي الزوائد: عَاةُ الرعِ َاء . َو اِنّ ّللاه َ عَز َو َجلّ َليَنْفَعُ بِهِ
َسعِيدُ ُبْن َأبِي َعُر وبَةَ َعْن َقتَاَدةَ َعنْ ُسلَيْمَانَ َعْن َجاِبرٍ َعْن عُمَرَ ِبْن َالخْطّابِ َعنِ َالنبِّيهِ َصلّيَ

. يكشيلا سيق هب ناميلس نم عمسي مل ةداتق نأ يراخبلا نع ،عماجلا يِف يذمرتلاو بكح
.عطقنم هنأ إ .تاقث هدانسإ ُهُلاَج ِر

964. (3239) (6951)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kertenkeleyi haram kılmadı. Lakin ondan tiksindi. O, bütün çobanların yiyeceğidir. Allah Teâla hazretleri ondan birçok kimseleri faydalandırır, yanımda olsaydı ben de yerdim."1328

AÇIKLAMA:

Kertenkele ile ilgili açıklama geçti.1329

*** SU YÜZÜNDE DURAN ÖLÜ BALIĞIN HÜKMÜ**

□َعبْدَةَ . ثَنَا َيحْيَ ُبْن ُسلَيْمٍ ِالطّاَئفِيِ . ثَنَا اِسْمَاعِيلُ ُبْن ُأمَيّةَ َعْن َأبِي الزبَيْرِ َعْن َجاِبرِ ْبنِ
□767□ 6776□ 7687-َحدَّثَنَا َأحْمَدُ ُبْن

لاَق. ُهوُلُكَأَت َ َف ،اَفَطف ِهِيف َتاَم اَم َو . ُهوُلُكَف ُهْنَع َر َزَج ْوأ ُرْحَبْلا َىَقْلأ اَم : َمَّلَس َو□
ِهْيَلَع ُ هالّل يَّل َص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق: َلاَق ِ؛ هالّل ِدْبَع

هيفئاطلا ميلس نب نَيْحَي ةياور نم هنإف .هب جاجتح ا زوجي ظافحلا قافتاب فيعض .
ثيدح وه :يريمدلا

965. (3247) (6952)- Hz. Cabir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Denizin sahile attığı ve geri çekilmekle sahilde bıraktığı avı yiyiniz. Denizde ölüp de su yüzüne çıkan avı yemeyiniz." 1330

AÇIKLAMA:

Tâfî denen ve denizin yüzünde karnı yukarıda yüzen ölü balığın hükmünde ihtilaf edilmiştir. Bir kısım sahabi ile birlikte, Şâfi'î, Mâliki mezhepleri helal olduğu kanaatindedir. Hanefiler haram demiştir. Sırtı yukarıda olan balık tâfî sayılmaz, helaldir.1331

* KARGANIN HÜKMÜ

نَع ِهِيبأ ْنَع َة َو ْرُع ِنْب ِماَشِه ْنَع ، ُكي ِرَش اَنَث .ٍليِمَج ُنْب ُمَثْيَهْلا اَنَث . ي ِروُباَسْيَّنلا ِرَه□
ْز“ا ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-7684 □6777 □766□

اَذَه :دئاوزلا يِف.ِتاَبِهيَّطلا َنِم َوُه اَم ! ِهالّل َو .ًاقِسا َف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ
ُلوُس َر ُهاَّمَس ْدَق َو ؟ َبا َرُغْلا ُلُكأَي ْنَم : َلاَق ؛ َرَمُع ِنْبا

تاقث ُهُلاَج ِر و حيحص دانس“ا .

966. (3248) (6953)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın "fâsık" dediği kargayı kim yer? Vallahi o temiz hayvanlardan değildir." 1332

ْرَكَب يِبَأ ِنْب ِدَّمَحُم ِنْبا ِمِساَقْلا ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث . يِدوُعْسُمْلا اَنَث . ي ِراَصْن“ا اَنَث .□
ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7687 □6778 □767□

با َرُغْلا َو ُةَقِساَف ُة َرأَفْلا َو ٌةَقِساَف ُب َرْقَعْلا َو ٌةَقِساَف ُةَّيَحلا : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهالّل□
يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛َةَشِئاَع ْنَع ِهيِبا ْنَع ِقِيهد ِهصلا

هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا ي .ِفاًقِساَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ِل ْوَق َدْعَب
؟ُهُلُكْأَي ْنَم : َلاَق ؟ ُبا َرُغْلا ُلَك ْؤُيَأ : ِمِساَقْلِل َليِقَف . ٌقِساَف يِف فقوتلا بجيف .هدعب وأ
طلتخا لبق يدوعسملا نع اذه يراصن“ا ىور له ملعن ملو ةرخأب طلتخا يدوعسملا نأ إ .تاقث

ىنثملا نب هالّل دبع نب دَّمَحُم يراصن“ا مساو .هثيدح .

967. (3249) (6954)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yılan fasıktır, akreb fasıktır, fare fasıktır, karga fasıktır."

Kâsım İbnu Muhammed İbni Ebi Bekr radıyallahu anh'a: "Karga yenilir mi?" diye sorulmuştu. şu cevabı verdi: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ona "fasık" demesinden sonra onu kim yer?" 1333

1328 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/406. 1329 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/406. 1330 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/407. 1331

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/407.

YİYECEKLER BÖLÜMÜ

* YEMEK YEDİRME

نَع اَنَثَّدَح .نَسوُم ُنْبا ُناَمْيَلُس َلاَق ؛ِجْي َرُج ِنْبا ْنَع ِدَّمَحُم ُنْب ُجاَّجَح اَنَث . ِيد ْز ُا نَيْحَي ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7676 □6777 □764ـ ًانا َوْخإ اوُنوُك َو َماَعَّطلا اوُمِعْطأ َو ،َم َّسلا اوُشفأ :
َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنِإ :ُلوُقَي َناَك َرَمُع َنْب ِ هاللّ ُد ْبَع َّنَأ ؛ِعِفاَن

نَسوُم نب ناميلس نم هعمس ج يرج ِنْبا َناَك نإ .تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا .
يِف. َّلَج َو َّزَع ُ هاللّ ُمُك َرَمأ اَمَك

968. (3252) (6955)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Selamı yaygınlaştırın, yemek yedirin, Allah Teâla hazretlerinin size emrettiği şekilde kardeşler olun!" 1334

* BİR KİŞİLİK YEMEK İKİ KİŞİYE YETER

لآ ُنَام َرْهَق ِراَنِيد ُنْبا و ُرْمَع اَنَث . ِدْي َز ُنْب ُديِعَس اَنَث .نَسوُم ُنْب ُنَسَحْلا اَنَث . ُل َّخْلا□
ِهِيلَع ُنْب ُنَسَحْلا اَنَثَّدَح-7677 □6776 □767□

نِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِباَّطَخْلا ِنْب َرَمُع ِهِدَج ْنَع ِهِيبأ ْنَع□□
َر ُمَع ِنْب ِ هاللِّدْبَع َنْب َمِلاَس ُتْعِمَس :َلاَق ِرْيَب زلا

يِف :دئاوزلا يِف. َةَّتِهسلا َو َةَسْمَخ ْلا يِفْكَي . ِةَعَب ْر َْا َماَعَط َّنإ َو . َةَعَب ْر َْا َو َةَث َّتلا
يِفْكَي ِنْيَنْث“ا َماَعَط َّنإ َو . ِنْيَنْث“ا يِفْكَي ِد ِحا َوْلا َماَعَط

فيعض وهو ريبزلا لأ نامرهق رانيد نب ورمع هدانسإ .

969. (3255) (6956)- Ömer İbnu'l-Hattâb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Muhakkak ki bir kişilik yemek iki kişiye yeter, iki kişilik yemek de üç ve dört kişiye yeter. Dört kişilik yemek de beş-altı kişiye yeter." 1335

* YEMEK SIRASINDA ELİ YIKAMA

هْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :ُلوُقَي ٍكِلاَم َنْب َسَنأ ُتْعِمَس . ٍمْيَلُس ُنْب ُريِثَك اَنَث .□
ِسِهلَغُمْلا ُنْب ُة َراَبُج اَنَثَّدَح-7667 □6777 □777□

امهو ريثكو ةرابج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. َعِف ُر اَذِإ َو ،ُهُؤاَدَغ َرَضَح اَذِإ ْأَّض َوَتَيْلَف
،ِهِتْيَب َرْيَخ ُ هاللّ َرِثْكُي ْنأ َّبَحأ ْنَم :َمَّلَس َو

نافيعض .

970. (3260) (6957)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, evinin hayır ve bereketini Allah Teâla hazretlerinin artırmasını diliyorsa, yemeğe otururken ve yemekten kalkarken ellerini yıkasın." 1336

اَنَث . ةَداَحُج ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ةَبِواَعُم ُنْب ُرْيَه ُز اَنَث . ي ِر َزَجْلا ِدْيَبُع ُنْب ُدِعاَص اَنَث .
ِرِفاَسُم ُنْب ُرَفْعَج اَنَّثَدَح-7667 □6774 □777□

يِثُأَف .ِطِئاَغْلا َنِم َج َرَخ ُه َّنَأ ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنَع َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع□
ِراَسَي ِنْب ِءاَطَع ْنَع ، يِهكَمْلا ِراَنِيد ُنْب و ُرْمَع رأ مل ،ديبع نب دعاص ن‘ . لاقم هدانسإ يِف
دئاوزلا يِف؟ة َّصلا ُدي ِرُأ :َلاَق ؟ ِءوُض َوِب َكيِتآ َأ ! ِهللّ َلوُس َر اَي :ٌلُج َر َلاَقَف .
ِماَعَطِب .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو .حلاص :يئاسنلا َلاَقو .(؟) خيش :متاح وُبَأ َلاَق
رفاسم نب رفعجو .قيثوت و حرجب ِهيِف ملكت نم،

نيحيحصلا طرش يلع دانس“ ا لاَج ِر يقابو .

971. (3261) (6958)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm helâdan çıkmışlardı. Bu esnada bir yemek getirildi. Bir adam: "Ey Allah'ın Resûllü! Size abdest suyu getirmeyeyim mi?" dedi. Efendimiz: "Namaz mı kılacağım ki, (şimdilik gerek yok)" buyurdular." 1337

AÇIKLAMA:

Yemekten önce ve sonra ellerin yıkanmasını emreden hadisler vardır. Bunların vücub değil, istihbab ifade ettiğini ifade eden ûlemâ, Resûlullah'ın bu durumlarda yıkamaya yer vermediğini gösteren rivayetleri de kaydederler. Yukarıda bunlara örnek var. 1338

*** DAYANARAK YEMEK**

يِبَأ اَنَث . ي ِص ْم ِحْلا ِراَنِيد ِنْب ِريِثَك ِنْب ِديِعَس ِنْب َناَمْثُع ُنْب و ُرْمَع اَنَّثَدَح-7667
□776□ 6777□

يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر تَجَف .ًةاَش َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلل ُتْيَدْهأ :َلاَق ؛ ِرْسُب ُنْب ِ
هاللّ ُدْبَع اَنَث .ِق ْرِع ِنْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنأَبْنأ

يِف.ًاديِنَع ًاراَّبَج يِنْلَعْجَي ْمَل َو ًاميِ رَك ًادْبَع يِنَلَعَج َ هاللّ َّنِإ َلاَقَف ؟ةَسْلَجْلا ِهِذه اَم . يِبا
َرْعأ َلاَقَف .ُل ُكأَي ِهْيَتَبْك ُر َىلَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ

تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا .

972. (3263) (6959)- Abdullah İbnu Büsr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir koyun (parçası) hediye etmiştim. Aleyhissalâtu vesselâm onu yemek üzere, dizlerinin üzerine oturdu. Bir bedevî: "Bu ne biçim oturuştur?"dedi. Resûlullah: "Allah beni mütevazi bir kul olarak yarattı, kibirli kasılan biri yapmadı" diye cevap verdi." 1339

*** YEMEK SIRASINDA BESMELE**

1334 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/409. 1335 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/409. 1336 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/410.

هاللّ ِدْبَع ْنَع َة َرَسْيَم ِنْب ِلْيَدُب ْنَع ِهيِئا َوَتْسَّدلا ٍماَشِه ْنَع َنو ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . َةَبْيَش □
يِبَأ ُنْب ِرْكَب ُوبَأ اَنَثَّدَح-7668 □6767 □777□

يِبا َرْعأ َءاَجَف .ِهِباَحْصأ ْنِم ٍرَفَن ِةَّتِس يِف اَماَعَط ُلُكأَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ
ُلوُس َر َناَك : ْتَلاَق ؛َةَشِئا َع ْنَع ٍرْيَمُع ِنْب ِدْيَبُع ِنْب .ِهاللّ ِمْسِب : ْلُقيْلَف ،اًماَعَط ْمُكُدَحأ َلَكأ
اَذِإَف .ْمُكاَفَكَل ِ هاللّ ِمْسِب :َلاَق َناَك ْوَل ُهَّنأ اَمأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر
َلاَقَف .ِنْيَتَمْقُلِب ُهَلَكأَف هنأ إ .ملسم طرش يلع تاقث هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا يِف.ِه ِر ِخآ َو
ِهِل ْوأ يِف ِ هاللّ ِمْسِب : ْلُقيْلَف ِهِل َّوأ يِف ِ، هاللّ ِمْسِب : ُلوُقَي ْنأ يِسَن ْنإَف

ةَشِئاَع نم عمسي مل ريمع نب ديبع نب هاللّ دبع : ل ِهمجُملا يِف مزح ِنْب ِا َلاَق□ .
عطقنم.

973. (3264) (6960)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir defasında) Ashabından altı kişiyle beraber yemek yiyordu. Bir bedevi gelerek (hazır) yemeği iki lokmada ye(yip bitir)di. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer bu (müsafir) "Bismillah" deseydi, (yemek) hepinize yeterdi. Öyleyse biriniz yemek yediği vakit "Bismillah" desin. Yemeğin başında "Bismillah" demeyi unutacak olursa, (hatırlayınca) "Bismillahi fi evvelihi ve âhirihi (başında da sonunda da bismillah)" desin!" buyurdular." 1340

*** SAĞ ELLE YEMEK**

ةَمَلَس يِبَأ ْنَع ٍريِثَك يِبَأ ِنْب َيْحَي ْنَع ٍناَّسَح ُنْب ُماَشِه اَنَث .ٍداَي ِز ُنْب ُلْقِهلا اَنَث .ٍراَّمَع□
ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-7666 □6767 □778□

ناَف ؛ِهني ِميِب ِطْعُيْل َو ،ِهِنيِمَيِب ْذُخأَيْل َو ،ِهِنيِمَيِب ْب َرْشَيْل َو ،ِهِنيِمَيِب ْمُكُدَحأ□□
ْلُكأَيل :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛َة َرْي َرُه يِبأ ْنَع ُهلاَج ِر ،حيحص َة َرْي َر ُه يِبأ
ثيدح هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِهِلاَمِشِب ُذُخأَي َو ِهِلاَمِشِب يِطْعَي َو ِهِلاَمِشِب ُب َرْشَي َو
ِهِلاَمِشِب ُلُكأَي َناَطْيَّشلا

تاقث .

974. (3266) (6961)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Herbiriniz sağ eliyle yesin, sağ eliyle içsin, sağ eliyle alsın, sağ eliyle versin. Zira şeytan sol eliyle yer, sol eliyle içer, sol eliyle verir, sol eliyle alır" buyurdular."1341

*** KENDİ ÖNÜNDEN YEMEK**

ْنب َة َو ْرُع ْنَع ،ٍريِثَك يِبَأ ِنْب َيْحَي ْنَع َنلْع'ا ُدْبَع اَنَث هاللّ ُدْبَع اَنَث . يِنًَقْسَعْلا ٍفَلَخ ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7677 □6766 □777□

يَدَي ِنْيَب ْنِم ْل َوانَتَي َو ،هِيلَي اًّمِم ْلُكأَيْلَف ُةَدِئاَمْلا ِتَع ِض ُو اَذِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ□
يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا ِن َع ِرْيَب زلا .ةقثب سيل : هينطقرادلا َلاَق و .هاو
فشاكلا يِف يبهذلا َلاَق .نارمح وخأ ،نيعأ نب يلع'ا دبع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِهِسيِلَج:

هب جاجتحا زوجي :نابح ِنْبا َلاَق و .ظوفحم ئش اهيف سيل ةركنم ثيداحأ َءاَج .
يليقعلا َلاَقو:

975. (3273) (6962)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sofra konulunca, herkes kendi önünden yesin, sofra arkadaşının önünden almasın." 1342

* TİRİTİ YEMEYE YANLARDAN BAŞLAMALI

ةَلِثا َو ْنَع َةَميِسَق يِبَأ ِنْبا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع يِنَثَّدَح .ِسْف َرَّدلا ُنْب ُرَمُع ٍصْفَح وُبَأ اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب□
ُماَشِه اَنَثَّدَح-7676 □6767 □776□

نإَف .اَهَسأ َر اوُفْعا َو اَهْيَلا َوَح ْنِم ِ هاللّ ِمْسِب اوُلُك :َلاَقَف ،دي ِرَّثلا ِسأ َرِب َمَّلَس□□
َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َذَخأ :َلاَق ؛هِيِثْيَّللا ِعَقْس‘ا ِنْب نب رمعو .امك ِهِيف ةمئ‘ا
نم دح‘ا نم دحارأ مل ،ةميسق يِبَأ نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَهِق ْوَف ْنِم
اَهِيتأَت َةَك َرَبْلا

تاقث لاَج ِرلا يقابو ثيدحلا حلاص :ليق ،سفردلا .

1339 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/411. 1340 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/411.

976. (3276) (6963)- Vâsile İbnu'l-Eska el-Leysî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, tirit (tabağın)ın ortasına elini koyup: "Bismillah diyerek etrafından (kendinize yakın yerinden) yiyin, orta kısmını bırakın. Zira yemeğe bereket ortasından gelir" buyurdular."1343

* YEMEKTEN HİZMETÇİYE DE İKRAM

جَرْع‘ا ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع َةَعيِب َر ِنْب ِرَفْعَج ْنَع ٍدْعس َنْب ُثْيَّللا اَنأَبْنأ . هي ِرْصِمْلا ٍداَّمَح ُنْب□
َسيِع اَنَثَّدَح-7677 □6768 □777ـ ُهُعْدَيْلَف ،ُه َّرَح َو ُهَءاَنَع ُهاَفَك ْدَق ًاماَعَط ُهُكاوُلْمَم
ِهْيَلاِ َب َّرَق ْمُكُدَحأ اَذِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّل َص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع
بحاص هركذي ملو تلق :يدنسلا َلاَق دئاوزلا نم وه :يريمدلا َلاَق.ِهِدَي يِف اَهْلَعْجَيْلَف
ًةَمْقُل ْذُخأَيْلَف ،ْلَعْفَي ْمَل ْنإَف . ُهَعَم ْلُكأَيْلَف

فنصملا ريغ هجرخأ دقو َة َرْي َرُه يِبَأ ثيدح نم هنإف ،دئاوزلا .

977. (3290) (6964)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Birinize, hizmetçisi, (hazırlamak için) zahmetini ve hararetini çektiği bir yemek getirdiği vakit, onu da çağırsın ve kendisiyle beraber o da yesin. Eğer bunu yapmazsa, hiç olsun bir lokma alıp eline koysun." 1344

* YEMEĞİN BAŞINDAN KALKILMAZ

نَع ِرْيَب زلا ِنْب ِريِنُم ْنَع ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . يِقْشَمِهدلا َنا َوْكَذ ِنْب ِريِشَب ِنْب َدَمْحأ□
ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَثَّدَح-7678 □6767 □774□

نب ديلولا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َع َف ْرُي ىَّتَح ِماَعَّطلا ِنَع َماَقُي ْنأ ىَهَن َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ةَشِئاَع ْنَع ٍلوُحْكَم .تضعملب .تاقثلا نع يتأي . نابح ِنْبا َلاَقو

فيعض :ميحد ِهيف َلاَق ريبزلا نب رينمو .يقشمدلا لوحكم كلذكو .سهلدم ،ملسم.

رابتع'ا ليبس ىلع إ هنع ةياورلا لحت .

978. (3294) (6965)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sofra kaldırılıncaya kadar yemeğin başından kalkılmasını yasakladı.1345

ة َو ْرُع ْنَع ِريِثَك يِبَأ ِنْبا َيْحَي ْنَع ،َىلْع'ا ُدْبَع اَنَأَبْنأ .ِهاللّ ُدْيَبُع اَنَث . يِن ًَّقْسَعْلا ٍفَلَخ ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7677 □6766 □777ـ ،َعَبَش ْنإ َو ،ُهَدَي ُعَف ْرَي ًَو . ُةَدِئاَمْلا َعَف ْرُت ْنَّتَح
ِنْب زلا ِرْيَب ِنَع ِنْبا َرَمُع ؛َلاَق : َلاَق َر َلوُس هللّ ِاذإ َو ِض ِتَع ُةَدِئاَمْلا ًَف ُموُقَي َر ٌلُج
هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٌةَجاَح ِماَعَّطلا يِف ُهَل َنوُكَي ْنأ َسَع َو . ُهَدَي ُضِبْقَيَف ُهَسِيلَج ُل
ِجْخُي َلُج َّرلا َّنإَف . ْرِذْعُيْل َو . ُم ْوَقْلا َغ ُرْفَي ْنَّتَح

فيعض وهو ،نيعإ نب ىلع'ا دبع .

979. (3295) (6966)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sofra kuruldu mu, hiç kimse sofra toplanıncaya kadar yemekten kalkmasın. Doysa bile, herkes bırakmadan, yemekten elini çekmesin, yemeye devam etsin. Zira kişi (erken çekilirse) arkadaşını mahcup eder, o da bırakır. Halbuki arkadaşının daha yemeye ihtiyacı vardır."1346

* YEMEĞE BUYUR ETME

ْرَهْش ْنَع ٍنْيَسُح يِبَأ ِنْبا ْنَع َناَيْفُس ْنَع ٌعيِك َو اَنَث : َاَق ٍدَّمَحُم ُنْب يلَع َو ،َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7674 □6767 □747

نْعَمْجَت َ : َلاَقَف .ِهيِهَتْشَن :اَنْلُقَف .اَنْيَلَع َض ِرُعَف .ٍماَعَطِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص□
يِبَّنلا َيِتُأ : ْتَلاَق ؛َدي ِزَي ِتْنِب َءاَمْسأ ْنَع ٍبَش ْوَح ِنْب

هيِف فلتخم اً رهش ن' ،نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف.ًابِذَك َو ًاعوُج□ .

980. (3298) (6967)- Esmâ Bintu Yezîd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir yemek getirilmişti. Bize de teklif edildi. "İştihamız yok" dedik. Aleyhissalâtu vesselâm: "Açlıkla yalanı birleştirmeyiniz" buyurdular. 1347

AÇIKLAMA:

Bu hadîse dayanan alimlerimiz, yemek gelince başkalarına buyur etmek gerektiğini söylediği gibi, aç olanın da sofraya oturmasının meşru olduğunu belirtmişlerdir. Dahası, samimi bir "buyura" aç kimsenin "ben tokum" diye istiğna göstermesi de caiz görülmemiştir.1348

1343 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/413. 1344 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/413. 1345 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/414. 1346 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/414.

* MESCİDDE YEMEK

ُنْب و ُرْمَع يِن َرَبْخأ .ِهِب َو ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث : َاَق َيْحَي ُنْب ُةَلَم ْرَح َو ٍبِساَك ِنْب ِدْيَمُح□

□747□ 6764□ 7777-اَنَثَّدَح يِعْقُوبُ نُبُ

□أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللّه بِنُ الْحَارِثِ بِنُ جَزْءِ الزُبَيْدِيَّ يَقُولُ: كُنَّا نَأْكُلُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ الْحَارِثِ. حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بُنُ زِيَادِ الحَضْرَمِيِّ ؛

هِيف فلتخم ،بوقعيو ،تاقث ُهُلاَجِ ر .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف .مْحَّللا َو زْبُخلا ِد ِجْسَمْلا□ . يِف ،مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ

981. (3300) (6968)- Abdullah İbnu'l-Hâris İbnu Cez ez-Zübeydî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında mescidde ekmek ve et yerdik." 1349

AÇIKLAMA:

Hanefiler, pis kokulu şeylerin mescidde yenmesini tahrimen mekruh addemişlerdir. Öyle olmayan bir şey yemek ise tenzihen mekruhtur. Şâfiîler mescidi kirletecek bir şey yemeyi caiz bulmazlar. Mescidi kirletmeyen bir şeyin yenmesi onlar göre câizdir. Mâlikîler başka barınak yoksa, mescidde kalınabileceğini, kirletmeyi önleyecek bir tedbirle (sofra örtüsü yaymak gibi) mescidde yemek yenebilir demiştir. Hanbelîler mescidi kirletmemek, kirletici bir şey atmamak şartıyla gerek itikafta bulunanların gerekse başkalarının mescidde yemek yiyebileceğini söylemişlerdir. 1350

*** KABAK**

□بنُ المُثَنَّى. ثَنَا اَبُو اَبِي عَدِيِّ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: بَعَثَتْ مَعِي أُم سُلَيْمٍ بِمِكْتَلٍ فِيه
□746□ 6767□ 7777-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ

□. وَ خَرَجَ قَرِيبًا إِلَى مَوْلًى لَهُ. دَعَاهُ صَنَعَ لَهُ طَعَامًا. فَأَتَيْتُهُ وَ هُوَ يَأْكُلُ. قَالَ رُطَبٌ إِلى رَسُولِ اللّه صَلَّي اللّه عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ. فَلَمْ أَجِدْهُ

عِ. قَالَ: فَإِذَا هُوَ يُعْجِبُهُ الْقَرْعُ. قَالَ: فَجَعَلْتُ أَجْمَعُهُ فَأُدْنِيهِ مِنْهُ .. فَلَمَّا طَعِمْنَا كُلَّ مَعَهُ. قَالَ: وَ صَنَعَ ثَرِيدَةً بِلَحْمٍ وَ قَرŒ فَدَعَانِي

ه رِخآ نِم غ َرَف ّتَح مُسْقِي َو لُكأَي لَعَجَف .هِيَدَي َنْيَب لَتْكِمْلا ُتْعَض َو و .هل زِنْم□ . بلإ َعَجَر ُهْنِم

اَذه نم بيرق ظفلب اضيأ سنأ قيرط نم ةتسلا ةمئ‘ا هاور دق ثيدحلاو .تاقث ُهُلاَجِ ر . حيحص هدانسإ اذه :دئاوزلا يِف.

982. (3303) (6969)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Annem Ümmü Süleym Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a benimle bir sepet taze hurma gönderdi, ama evinde bulamadım. Bana bir azadlısının kendisi için hazırladığı bir yemeğe çağrıldığını, oraya gittiğini söylediler. Yanına ben de gittim. Yemeğini yemekte idi. Aleyhissalâtu vesselâm kendisiyle beraber yemem için beni de çağırdı." Enes devamla der ki: "(Ev sahibi) etli ve kabaklı bir tirid hazırlamıştı. Meğer Aleyhissalâtu vesselâm kabağı severmiş. Ben (bunu görünce) kabağı toplayıp Aleyhissalâtu vesselâm'ın önüne yakın bırakmaya başladım. Yemeği yediğimiz zaman Aleyhissalâtu vesselâm evine döndü. (Ben de hurma) sepetini önüne sürdüm. Resûlullah hurmayı yemeye ve taksim etmeye başladı, sepetteki hurmayı böylece bitirdi." 1351

□بنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثَنَا وَ كِيعٌ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بنِ أَبِي خَالِدٍ عَنْ حَكِيمِ بنِ جَابِرٍ عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ :
□747□ 6777□ 7778-حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ

هِب ُرِثْكُن . ُءاَّب دلا َوُه . ُع ْرَقْلا اَذه : َلاَق ؟اَذه ٍءْيَش يأ : ُتْلُقَف . ُءاَب دلا ِهِذه ُهَدْنِع َو□
ِهِتْيَب يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا نَلَع ُتْلَخَد

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف.اَنماَعَط .

983. (3304) (6970)- Câbir (İbnu Târik) radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın evinde huzurlarına çıktım. Yanında şu kabak vardı. "Bu nedir?"diye sordum. "Bu kabaktır, biz bununla yemeğimizi artırıyoruz" buyurdular."1352

AÇIKLAMA:

Bazı rivayetlerde "bir terzi" olduğu belirtilen davet sahibi, Fahr-i âlem aleyhissalâtu vesselâm'a kendi imkanlarına uygun bir yemek hazırlamış, Aleyhissalâtu vesselâm fevkalâde bir tevazu örneği vererek bu davete icabet etmiştir. Alimlerimiz, davetin mahiyetine göre, icabeti bazıları vacib, bazıları sünnet, bazıları da mendub olarak değerlendirmiştir.

Rivayette kabak yemeğinin mümtazlığı anlaşılmaktadır. Çünkü Fahr-ı âlem onu tercih etmiştir. Biz zevklerimizi O'na göre yönlendirdiğimiz nisbette İslâm'da mertebe katedeceğiz. Binaenaleyh mü'minler kabağı sevmelidir. Kabağın ucuzluğu düşünülürse, bu zevkin iktisadi ehemmiyeti de anlaşılır. 1353

1349 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/415. 1350 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/415. 1351 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/416.

*** ET YEMEĞİ**

يِنَثَّدَح . ي ِر َزَجْلا ٍءاَطَع ُنْبا ُناَمْيَلُس يِنَثَّدَح . ٍحِلاَص ُنْب َيْحَي اَنَث . يِقْشَمِهدلا ُل َّخْلا ِديِل
َوْلا ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثَّدَح-7777 □67 □748ـ ِلْهأ ِماَعَط ُدِهيَس : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ
هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِءاَد ْرَّدلا يِبَأ ْنَع َةَعَجْشَم يِبَأ ِهِهمَع ْنَع ،ِيِنَهُجْلا ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب ُةَمْلَسَم
امهقثو نم و امهحرج نم رأ مل. هاللّ ُدْبَع ةملسم هيخأ ِنْباو ةعجشم وُبَأ هدانسإ يِف.
دئاوزلا يِف. ُمْحَّللاِةَّنَجْلا ِلْهأ َو اَيْن دلا:

عضولاب مهتا دقو :يذمرتلا َلاَق تلق : هيدنسلا َلاَق .فيعض ءاطع نب انميلسو .

984. (3305) (6971)- Ebu'd Derda radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünya ve cennet ehlinin yemeklerinin efendisi ettir." 1354

نْب ُةَمَلَسَم اَنَث . ي ِر َزَجْلا ٍءاَطَع ُنْب ُناَمْيَلُس اَنَث . ٍحِلاَص ُنْب َيْحَي اَنَث . يِقْشَمِهدلا□
ِديِل َوْلا ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثَّدَح-7776 □6776 □747□

و َباَجأ َّا إ َطق ٍمْحَل َىلِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َيِعُد اَم : َلاَق ؛ِءاَد ْرَّدلا□ □□
وُبَأ ْنَع َةَعَجْشَم يِبَأ ِهِهمَع ْنَع يِنَهُجْلا ِ هاللّ ِدْبَع

مدقتملا ثيدحلا دانسإ هدانسإ : دئاوزلا يِف. ُهَلِبَق َّا إ ، َطق ٌمْحَل ُهَل َيِدْهُأ .

985. (3306) (6972)- Ebu'd Derdâ radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm davet edildiği her yemeğe mutlaka icabet etti. Bir et hediye getirildiği zaman da mutlaka kabul buyurdu." 1355

*** ETİN EN GÜZEL TARAFI**

وُبَأ .ٍرْشِب اَنَث يَيْحَي ُنْب ُديِعَس ْنَع ٍرَعْسِم .يِنَثَّدَح ٌخْيَش ْنِم ْمِهَف. (لاَق َو ُهَّنُظأ يِّمَسُت
ِفَلَخ ُنْب ِرْكَب اَنَثَّدَح-7774 □6777 □746□

َنْبا زلا ِرْيَب َو ْدَق َرَحَن ْمُهَل َزُج ًاروُ ْوأ ًاريِعَب؛ ُهَّنأ َعِمَس َر َلوُس هللّ ِ َّلَص ي هالّل □
ُتِهدَحُي ٍرَفْعَج َنْب ِهالّل ُدْبَع َعِمَس ُهَّنأ ؛(ِهالّل ِدْبَع َنْب َدَّمَحُم

هالّل ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس َمْحَّللا ُلوُقَي : أطْيَ ُب ِمْحَّللا ُمْحَل ِرْهَّظلا. َلاَق يدنسلا: مل يذكر يِف
ِ يَّلَص هللّ ِلوُس َرِل َنوُقْلُي ُم ْوَقْلا َو َلاَق ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع

. دئاوزلا لاح هدانسإ ، هنأ إ ركذ ام يشعر ةوعب ا"دانس

986. (3308) (6973)- Abdullah İbnu Ca'fer radıyallahu anh, İbnu'z-Zübeyr ve bir grup için boğazladığı bir deveyi ikram ettiği sırada İbnu'z Zübeyr'e rivayet ettiğine göre: "Bir defasında ashab Aleyhissalâtu vesselâm'a et yemeği sunarlarken kendisi Efendimizden şöyle söylediğini işitmiştir: "Etin en güzeli (hayvanın) sırt etidir." 1356

هللّ ِلوُس َر ْيَدَي ِنْيَب ْنِم َعِف ُر اَم :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ٍمِيَلُس ُنْب ُريِثَك اَنَث . □
ِسِهلَغُمْلا ُنْب ُةَرَابُج اَنَثَّدَح-7777 □6778 □747□

. . َو ًّحُمْلَت ُهَعَم ٌةَسِفْنُط .يِف دئاوزلا: يِف هدانسإ ةرابج ريثكو نب ميلس، وهما فيعضان
ِقَط ءاِ َوش ُلْضَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص

987. (3310) (6974)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anhüma anlatıyor:"Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın önünden kebap artığı hiç kaldırılmadı ve beraberinde tüylü yaygı taşınılmadı." 1357

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm eti severdi. Ancak, sofraya her seferinde az miktarda et gelirdi. Bu sebeple, sofrasında et artmazdı. Keza "tüylü yaygı taşınmazdı" ifadesi de efendimizin konfordan kaçtığını, kaba, rahat yaygılar üzerine değil, tüysüz ince yaygılar üzerine oturduğunu ifade etmektedir. 1358

َنَع يِم َرْضَحْلا ِداَي ِز ُنْبِا ُناَمْيَلُس ِين َرَبْخأ .ُةَعيِهَل ُنْبا اَنَث .ٍرْيَكُب ُنْب يَيْحَي اَنَث .يَيْحَي□
ُنْب ُةَلَمْرَح اَنَث َدَّح-7777 □6777 □744□

. □أَكَلْنَا َمَع َر ِلوُس هللّ ِ يَّلَص هالّل ُ هْيَلَع َو َمَّلَس اًماَعَط يِف دِجْسَمْلا .ِد اًمْحَل ْدَق ِيوُش
:َلاَق ؛ِهيِدْيَب زلا ِء ْزَجلا ِنْب ِث ِراَحْلا ِنْب ِ هالّل ِدْبَع

. . ُثَّم اَنْمُق اَنْصُلَهِي َو َمْل َنَتَو َضأَّ .يِف دئاوزلا: يِف هدانسإ ِنْبا ةعيهل، وهو فيعض
ِءاَبْصَحْلاِب اَنيِدْيأ اَنْحَسَمَف

988. (3311) (6975)- Abdullah İbnu'l-Hâris İbnu'l-Cez'ez-Zübeydî radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün) biz, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte mescidde kızartılmış bir parça et yedik. Sonra ellerimizi çakıllarla silip abdest almadan namaza durduk."1359

AÇIKLAMA:

[1354] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/417. [1355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/417. [1356] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/418. [1357] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/418.

Hadis, yemekten sonra, et bile yenmiş olsa, elin su ile yıkanmasının bir vecibe olmadığını, dolayısıyla, suyun kolayca bulunmadığı durumlarda, taşa, çakıla bile olsa eldeki bulaşığın silinmesi suretiyle idare edileceğini ifade etmektedir. Sileceğimiz eşya bez veya kağıt olursa pek tabii daha iyi olacaktır. Şunu kaydetmekte gerek var: Sünnette mükerrer olarak geldiği üzere, normal şartlarda aslolan elin yemekten önce ve sonra yıkanmasıdır. [1360]

*** KADİD YANİ GÜNEŞTE KURUTULMUŞ ET**

نَع ،ٍم ِزاَح يِبأ ِنْب ِسْيَق ْنَع ،ٍدِلاَخ يِبَأ ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث .ٍن ْوَع ُنْب ُرَفْعَج اَنَث .ٍدَسأ ُنْب□
ُليِعاَمْسِإ اَنَثَّدَح-7776 □6776 □747□

كِلَمِب ُتْسَل يِهناَف . َكْيَلَع ْنِهوَه ُهَل َلاَقَف .ُهُصِئا َرَف ُدَع ْرُت َلَعَجَف ،ُهَمَّلَكَف ،ُلُج َر َمَّلَس□ .
َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِّيِبَّنلا َتَأ : َلاَق ،ٍدوُعْسَم يِبَأ َلاَق.تاَقث ُهُلاَج ِر و ،حيحص دانسإ اَذه
:دئاوزلا يِف.ُهَلَص َو ُهَدْح َو ،ُليِعاَمْسِإ : ِهالّل ِدْبَع ُوبَأ َلاَق .َديِدَقْلا ُلُكأَت ٍةَأ َرْما ُنْبا اَنأ اَمَّنِإ

ليِعاَمْسِإ َنَلع راشاو .رعاشلا نب جاجح هب رغتسا دقو .ةجام ِنْبا دارفأ يِف دودعم□
ثيدحلا اَذه :ركاسع ِنْبا َلاَق :يطويسلا نب جاجح َنِلا ثعب : ُلوُقَي ثراحلا يبأ ِنْبا ُتْعِمَس : َلاَق
ديبع نب نسحلا نع جرخأ مث .هتبارغل ةنسلا يِف ةرم إ هب ثدحي نأ

لاَق.تارم مويلا ي ِف هب ثدح امبر :لقو م ًَّسلا هأرقا :لوسرلل تلقف . ةنس َنِلا ةنس نم□
إ ثيدحلا اذهب ثدحت : َلاَقَف ،رعاشلا

نْبا َلاَق و .نابأ ِنْبا ديلولا نب دَّمَحُم هقرسو .قثمد يضاق ِهْيَلَع نب َليِعاَمْسِإ نب دَّمَحُم□
ِهْيَلَع َليِعاَمْسِإ عبات دقو :ركاسع ِنْبا هاورو . هيبلحلا مثيهلا نب ديبع اضيأ هنم هقرسو
.ناطقلا ثراحلا يِبَأ نب َليِعاَمْسِإ نم نابأ ِنْبا هقرس ثيدحلا اَذه : هيدع

ريغ نم .سرم سيق نع دلاخ يِبَأ نب َليِعاَمْسِإ نع ظوفحملاو .سرم دلاخ يِبَأ نع ناضقلا نَيْحَي
و ةنييع هسوس و ريهز

دوعسم يِبَأ ركذ .

989. (3312) (6976)- Ebu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün) Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam gelmişti. (Bir müddet) Efendimizle konuştu. Bu sırada adamcağız (duyduğu korkudan) omuzları titremeye başladı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm adama: "Sakin ol! Ben bir kral değilim, ben kadîd (güneşte kurutulmuş et) yiyen bir kadının oğluyum" buyurdular." [1361]

*** TUZ**

نَع ،(نَسوُم ُها َرُأ) ِلُج َر ْنَع َسيِع يِبَأ ُنْب َسيِع اَنَث . َةَيِواَعُم ُنْب ُنا َو ْرَم اَنَث . ِرأَّمَع ُنْب□
□777□ 6777□ 7777-اَنَثَّدَح ُماَشِه

ْحلِمْلا ُمُكِماَدإِ ُدِهيَس :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب□ .
ِسَنأ . كورتم :بيذهتلا بيرقت يِف َلاَق طايحلا سيع يِبَأ نب سيع هدانسإِ يِف :دئاوزلا يِف

990. (3315) (6977)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Katığınızın efendisi tuzdur" buyurdular. 1362

*** ZEYTİNYAĞI**

ة َرْي َرُه ا َبأ ُتْعِمَس :َلاَق ؛هِهدَج ْنَع ٍديِعَس ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .َسيِع ُنْب ُنا َوْفَص اَنَث .□
□777□ 6774□ 7767-اَنَثَّدَح ُةَبْقُع ُنْب ُمَرْكُم ِ

ديِعَس نب هاللّ دبع هدانسإِ يِف :دئاوزلا يِف.َك َراَبُم ُهَّناَف ِهِب اوُنِهَّدا َو َتْي َّزلا اوُلُك :□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :ُلوُقَي

كورتم بذهتلا بيرقت يِف َلاَق هيربقملا .

991. (3320) (6978)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Zeytinyağını yiyin ve onu (bedeninize) sürünün. Çünkü o, mübarektir." 1363

*** SÜT**

؛ةَّيِبِسا َّرلا ِمِلاَس مُأ يِت َ ْوَم بِنْتَثَّدَح .ِهيِبِسا َّرلا ِد ْرُب ِنْب ِرَفْعَج ْنَع ِباَبُحْلا ُنْب ُدْي َز اَنَث .
□776□ 6777□ 7767-اَنَثَّدَح وُبَأ ُكَر ْيِب ِ

ملاس مأ :دئاوزلا يِف.ِناَتَك َرَب ْوأ ٌةَك َرَب :َلاَق ٍنَبِلب يِتُأ اَذإِ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ
هللّ ُلوُس َر َناَك :ُلوُقَت َةَشِئاَع ُتْعِمَس :ْتَلاَق يِف يريمدلا َلاَق تلق :يدنسلا َلاَق . تاقث
دانسا لاَج ِر يقابو .قيثوت و حرجب امهيف ملكت نم رأ مل ،درب نب ٍرَفْعَجو ةيبسارلا

ملاس مأ نع ثهدحي مل : هينطقرادلا َلاَق .هثيدح بتكي ةقث اخيش َناَك و .دحاولا ثيدحلا
اَذه فنصملا هل نورو :درب نب ٍرَفْعَج عبس ةرصبلا نم تمرحأ .تادباعلا نم تَناَك و .ةرصبلا
لهأ نم ملاس مأو هب ربتعي ،هلقم يرصب خيش وهو .اَذه ٍرَفْعَج ريغ

دحاولا ثيدحلا اذه فنصملا اهل نور .ةرم ةرشع .

1360 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/418-419. 1361 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/419.

992. (3321) (6979)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kendisine süt sunulduğu vakit: "(Süt) bir berekettir" veya "(Süt) iki berekettir" derdi." 1364

*** KURU HURMA**

نإو وهو دعس نب ماشهو .هِيف فلتخم يلع نب هاللّ ديبع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.هِيف
َماَعَط ِتْيَبْلاَك ِهيِف َرْمَت َلا ٌتْيَب :َلاَق َمَّلَس َو خيش :قاحسإ نب دَّمَحُمو ةعرز ُوبأَ َلاَقو
.امهريغو يئاسنلاو نيعم ِنْبا ةفعض دقو .دهاوشلا يِف هل هاور امنإف ،ملسم هل ج هرخ

تاقث دانس“ا لاَج ِر يقابو .قدصلا هلحم .

993. (3328) (6980)- Ubeydullah İbnu Ali İbni Ebi Râfi'în nenesi -ve Ebu Râfi'în karısı- Selma radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İçerisinde kuru hurma olmayan bir ev, içerisinde yiyecek maddesi olmayan bir ev gibidir." 1365

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Aleyhissalâtu vesselâm'ın kendi içinde yaşadığı cemiyetin şartlarına göre beyan buyurduğu bir hadistir. O devirde, Arabistan'ın baş yiyeceği, zahiresi hurma idi. Onun olmaması evde büyük eksiklik idi. Bir başka yerde bu, buğday veya mısır olabilir. Nitekim, memleketimizde söylenen bir fıkra buradaki hakikati ifade eder: Karadenizli, maruz kaldıkları gıda darlığını şöyle ifade eder: "Bu yıl öyle kıtlık oldu, mısır öyle az kalktı ki nerdeyse buğday ekmeğine muhtaç olacaktık." Bu fıkra Karadeniz yöresi için mısırın ne kadar ehemmiyetli olduğunu ifade eder.1366

*** YAŞ HURMAYI KURU HURMAYLA YEMEK**

نَع ِهيِبأ ْنَع َة َو ْرُع ُنْبا ُماَشِه اَنَث. يِنَدَمْلا ٍسْيَق ِنْب ٍدَّمَحُم ُنْب َيْحَي اَنَث .ٍفَلَخ ُنْب ُرْكَب□
ٍرْشِب ُوبَأ اَنَثَّدَح-7777 □6747 □778□

يِقَب :ُلوُقَي َو ُبَضْغَي َناَطْيَّشلا َّنِإَف .ِديِدَجْلاِب َقَلَخْلا اوُلُك .ِرْمَّتلاِب َحَلَبْلا اوُلُك :َمَّلَس□
َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َتلاَق ؛َةَشِئاَع :ندع ِنْبا َلاَق و .هريغو نيعم ِنْبا هفعض
،دَّمَحُم نب َيْحَي ايركذ ُوبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف !ِديِدَجْلاِب َقَلَخْلا َلَكأ َّتَح َمَدآ ُنْبا هنإ
:يئاسنلا َلاَق و .ثيداح‘ا كلت ةلمج نم ثيدحلا اَذَه دع دقو تلق :يدنسلا َلاَق .ثيداحأ ةعبرأ
نوس ةميقتسم هثيداحأ

ركنم ثيدح .

994. (3330) (6981)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yaş hurmayı kuru hurmayla birlikte yiyin. Eski hurmayı yeni hurmayla beraber yiyin. Zira şeytan (böyle yapmanıza) kızar ve: "Ademoğlu, eskiyi yeni ile beraber yiyecek kadar (hayatta) kaldı" der." 1367

ناَك َو) ٍرْكَب يِبَأ َل ْوَم ٍدْعَس ْنَع ِنَسَحْلا ِنَع ُزا َّزَخْلا ٍرِماَع ُوبَأ اَنَث .َد ُواَد ُوبَأ اَنَث .□
ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7776 □6746 □777ـ يِف .ِرْمَّتلا يِف يِنْعَي .ِنا َرْق“ا ِنَع ىَهَن
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛(ُهُثيِدَح ُهُب ِجْعُي َناَك َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا
ُمُدْخَي ٌدْعَس

ةتسلا بتكلا ةيقب يِف ئش هل سيلو .ثيدحلا اَذَه ريغ فنصملا دنع دعسل سيلو .تاقث .
ُهُلاَج ِر .حيحص دانسإ اَذَه :دئاوزلا

995. (3332) (6982)- Hz. Ebu Bekr'in azadlısı Sa'd radıyallahu anhüma -ki bu Sa'd "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a hizmet ediyordu ve Aleyhissalâtu vesselâm onun hizmetini beğeniyordu- anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hurma yerken (açgözlülükle) ikrân yapmayı (ikişer ikişer yemeyi) yasakladı." 1368

AÇIKLAMA:

İkranla ilgili teferruat açıklandı. 1369

*** HAS UNDAN YAPILAN EKMEK**

تْلأَس : َلاَق ؛ِيِبَأ ِنَتَّدَح ِم ِزاَح ِيِبَأ ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث : َاَق ،ِديِعَس ُنْب ُدْي َوُس َو□
و َمَّلَس . ُتْلُقَف : َهَل ْكاَن ْمُهَل ْمَناَخ ِل ُـ776□ 6747□ 7777-اَنَثَّدَح ُمَحَّمُد ُنْب ُلاصَّبَّاح،
ِهْي َلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َضِبُق نَّتَح َّيِقَّنلا ُتْيأ َر اَم : َلاَق ؟َّيِقَّنلا َتْيأ َر ْله : ٍدْعَس َنْب
َلْهس

مُتْنُك َفْيَكَف : ُتْلُق . َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َضِبُق نَّتَح ًُخْنُم ُتْيأ َر اَم : َلاَق□
؟َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ِدْهَع ىلَع

1364 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/420. 1365 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/421. 1366 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/421. 1367 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/421.

هُلاَج ِر .حيحص دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف .ُهاَنْي َّرَث َيِقَب اَم َو َراَط اَم ُهْنِم ُريِطَيَف .□
ُهُخُفْنَن اَّنُك ْمَعَن : َلاَق ؟ٍلوُخْنَم َرْي َغ َريِعَّشلا َنوُلُكْأَت

. تاقث

996. (3335) (6983)- Ebu Hâzım anlatıyor: "Ben Sehl İbnu Sa'd radıyallahu anh'a: "Sen has undan yapılmış~ beyaz ekmek gördün mü?" diye sormuştum. Sehl: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat edinceye kadar, beyaz ekmek görmedim" dedi. Ben tekrar: "Resûlullah zamanında ashabın eleği var mıydı?" dedim. "Aleyhissalâtu vesselâm vefat edinceye kadar elek görmedim" dedi. "Öyleyse elenmemiş arpa ekmeğini nasıl yiyordunuz?"dedim. "Biz onu üflerdik, içindeki kepekten uçan uçardı. Kalan (kepek)leri de su ile yumuşatıp yoğururduk" cevabını verdi."1370

ث ِراَحْلا ُنْب و ُرْمَع يِن َرَبْخأ .ٍبْه َو ُنْبا اَنَث .ٍبِساَك ِنْب ِدْيَمُح ُنْب ُبوُقْعَي اَنَثَّدَح-7776□ .
□777□ 6748□

افِيغ َر َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِهِيبَّنِلِل ُهْتَعَنَصَف .ًاقيِقَد ْتَلَب ْرَغ اَهَّنأ ؛َنَمْيأ ِهمُأ ْنَع□ .
ُهَثَّدَح ِ هالّل ِدْبَع ِنْب َشَنَح َّنَأ ؛َةَدا َوَس ُنْب ُرْكَب يِن َرَبْخأ دانسإ اَذَه : دئاوزلا يِف .ِهيِن ِجْعا
َّمُث ،ِهيِف ِهيِهد ُر : َلاَقَف .ًافيِغ َر َكَل ُهْنِم َعَنْصأ ْنأ ُتْبَبْحأَف .اَن ِض ْرأِب ُهُعَنْصَن ٌماَعَط :
ْتَلاَق ؟اَذه ا َم َلاَقَف .انأ تلق.ئش ةيقابلا باتكلا يِف اهل سيلو .زئانجلا باتك يِف هركذ
نسح. سيلو ‘م نميأ دنع فنصملا اَذه إ ثيدحلا ثيدحو

وهو .777ـ مقر ثيدح ،انع هالّل ىضر نميأ مأ لئاضف نم باب-47ـ ،ةباحصلا لئاضف
باتك-88ـ :يِف ملسم اهل جرخأ لب

ـ مقرب زئانجلا باتك يِف ةجام ِنْبا هاور يذلا ثيدحلا7767.

997. (3336) (6984)- Ümmi Eymen radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre: "Kendisi bir unu eleyip ondan Aleyhissalâtu vesselâm için ekmek yapmıştır. Resûlullah: "Bu nedir?" diye sormuş, o da: "Bu bizim diyarda yaptığımız bir yiyecektir. Ben ondan sizin için bir ekmek yapmak arzu ettim"demiştir. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Şu eleyip ayırdığın kepeği, öbürüne (un kısmına) geri kat, sonra yoğur (ve ekmek yap)" buyurmuştur."[1371]

AÇIKLAMA:

Birinci hadis, Aleyhissalâtu vesselâm zamanında unların elenmediğini belirtmektedir. İkinci hadisten bu elenmeyiş hâdisesinin, elek denen âletin yokluğundan ileri gelmeyip nebevî bir kasıttan ileri geldiğini anlamaktayız. Zira kepeğin unla karıştırılarak hamur yapılmasını emir buyurmuştur.[1372]

*** YUFKA EKMEK**

لاَق ،هيِبأ ْنَع ٍءاَطع ِنْبا ِنَع َةَعيِب َر ُنْب ُةَ رْمَض اَنَث . يِلْمَّرلا ُساَّحَنلا ٍدَّمَحُم ُنْب َسيِع ،□ : ٍرْيَمُع ُوبَأ اَنَثَّدَح-7774 □6747 □774□

هْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر نأ َر اَم :َلاَق َو َكبَف .ِل َوُ‘ا ِقاَق ُر ْنِم ٍقاَق ُرِب ُه ْوَتأَف□ (اَنُي َلاَق ُه نُظأ) ًةَي ْرَق يِنْعَي .ُهَم ْوَق َة َرْي َرُه ُوبَأ َرا َز

فيعض وهو ،هيناسارخلا ملسم يِبَأ نب ءاطع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. طَق ِهِنْيَعِب اَذه . َمَّلَس َو

998. (3338) (6985)- Atâ anlatıyor: "Ebu Hureyre radıyallahu anh (bir ara) kavmini ziyaret etmişti. -Râvi der ki: "Köyü de zannedersem Yuna idi- Köylüler kendisine evvelkilerin yufka ekmeğinden bir yufka getirmişlerdi. Ebu Hureyre ekmeği görünce ağladı ve "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şu (lüks) ekmeği gözleriyle hiç görmedi" dedi."[1373]

*** FÂLÛZEC (BAL HELVASI)**

نَع َةَحْلَط ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث .ِث ِراَحْلا ُوبَأ . يِمَل سلا ِكا َّحَضلا ُنْب□ ِباَّه َوْلا ُدْبَع اَنَثَّدَح-7787 □6746 □777□

نإ :َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َتَأ ُم َّ َّسلا ِهْيَلَع َلي ِرْب ِج َّنَأ . َذوُلاَفْلاِب□□ اَنِمَس اَم ُل َّوأ :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع َيْحَي ِنْب َناَمْثُع

؟ذوُلاَفْلا اَم َو :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َلاَقَف .َذوُلاَفْلا َنوُلُكأَيَل ْمُهَّنِإ ىَّتَح .اَيْن دلا َنِم ْمِهْيَلَع ُضاَفُيَف ُض ْرَ‘ا ُمِهْيَلَع ُحَتْفُت َكَتَّمُأ هنإ .يزوجلا ِنْبا َلاَق :يريمدلا َلاَق. ًةَقْهَش َكِلذل . ْمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َقَهَشَف .ًاعيِمَج َلَسَع ْلا َو َنْمَّسلا َنوُطِلْخَي :َلاَق دبعو هفرعأ مل ةحلط نب دَّمَحُم و .احرج ِهيِف تملع ام ىَي ْحَي نب َناَمْثُع هدانسإ يِف :دئاوزلا يفو .هل لصأ لطاب عوضوم

ةعوضوم ثيداحأ نور :مكاحلا َلاَق و .ثيدحلا عضي :د ُواَد ُوبَأ ِهيِف َلاَق باهولا .

999. (3340) (6986)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Fâlûzeci ilk işitmem şöyle oldu: "Cebrail aleyhisselâm Resûlullah'a gelip: "Ümmetine yeryüzü açılacak. O zaman onlara dünyalık bol bol akacak. Öylesine akacak ki fâluzec bile yiyecekler" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Fâlûzec nedir?" diye

[1370] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/422. [1371] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/423. sormuş, Cebrail aleyhisselâm: "Yağ ve balı karıştırıp yapılan helva" diye açıklamıştır. Resûlullah bu haber karşısında hıçkıra hıçkıra ağlamıştır."1374

AÇIKLAMA:

Birçok hadisçiler, bu hadisin mevzu olduğunu söylemiştir. Sıhhat ihtimaline binaen "Resûlullah, mü'minlerin tereffüh sayılacak beslenme tarzları sebebiyle üzülmüştür" diye te'vil edilebilir. Çünkü birçok içtimâî ve ferdî bozulmaların kaynağı beslenme rejimiyle ilgilidir. Hastalıklar, israflar, bir kısım suistimal ve ahlâk bozulmaları çoğunlukla tereffühe dayanan sebeplerle başlamaktadır. 1375

*** ARPA EKMEĞİ**

اَنَث . ُةَّيِقَب اَنَث .(ِلاَدْب‘ا َن ِم دَعُي َناَك َو) ي ِصْم ِحْلا ٍراَنِيد ِنْب ِريِثَك ِنْب ِديِعَس ِنْب
َناَمْثُع نب َيْحَي اَنَثَّدَح-7784 □6747 □7777□

سَن،أ ْنَع ِنَسَحْلا ِنَع َنا َوْكَذ ِنْب ِحوُن ْنَع ٍريِثَك يِبَأ ُنْب ُفُسوُي□

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلَكأ : َلاَق و. َفوُصْخَمْلا َدَتْحا َو َفو صلا َمَّلَس َو□
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َسِبَل : َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْبا .فيعض دانسإا اذه : دئاوزلا يِف.ٍءاَم
ِةَع ْرُجب إ ُهُغيِسُي َناَك اَم .ِريِعَّشلا ُظيِلَغ : َلاَق ؟ِعِشَبْلا اَم: ِنَسَحْلِل َليِقَف. ًاِنشَخ َسِبَل َو
ًاعِشَب

هلضعم لك نسحلا نع ىوري .مكاحلا هاللّ دبع وُبَأ َلاَق .هفيعضت ىَلَع قفتم ناوكذ نب .
حون هنŒ

1000. (3348) (6987)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yün (elbise) giydi, yamalı papuç giydi." Enes şunu da ilave etti: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beşi' yemeği yedi ve sert elbise giydi."

(Enes'in râvisi) Hasen'e soruldu: "Beşi' dediğin yemek nedir?" O şu cevabı verdi: "Arpanın iri öğütülmüşüdür, ağızdaki lokmayı kişi, ancak bir yudum su ile yutabilirdi." 1376

*** İKTİSATLI YEMEK**

َنسوُم ْنَع ِيفَقَّثلا ٍدَّمَحُم ُنْب ُديِعَس اَنَث : َاق .ِحاَّبَّصلا ُنْب ُدَّمَحُم َو ، ي ِرَكْسَعْلا َناَمْيَلُس ُنْب
َد ُواَد اَنَثَّدَح-7777 □6744 □7777ـ ُتْعِمَس ِهِبَنأ . ِيبْسَح : َلاَقَف ُهُلُكأي ٍماَعَط ىلَع َه ِرْكُأ
َو َناَمْلَس ُتْعِمَس : َلاَق ؛ِهيِنَهُجْلا ٍرِماَع ِنْب َةَّيِطَع ْنَع ِهْبِ َو ِنْب ِدْي َز ْنَع ِهِيِنَهُجْلا

ديِعَس هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف« ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ًاعوُج ْمُهَل ُوْطأ ،اَيْن دلا يِف ًاعَبِش ِساَّنلا□
َرَثْكأ َّنِإ» ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهللّ َلوُس َر

مكاحلاو نابح ِنْبا هقثوو .هوفعض يفقثلا قاروَلا دَّمَحُم نب .

1001. (3351) (6988)- Atiyye İbnu Âmir el-Cüheni radıyallahu anh anlatıyor: "Selman radıyallahu anh, yemek yerken, biraz daha yemesi için ısrar edilince şöyle demişti: "(Yediğim miktar) bana yeter. Zira ben Aleyhissalâtu vesselâm'ı işittim. Buyurmuşlardı ki: "Dünyada insanların doyasıya en çok yiyeni, Kıyamet günü açlığı en uzun olacaktır." 1377

ي ِصْمَحْلا ِرانِيد ِنْبا ِريِثَك ِنْب ِديِعَس ِنْب َنامْثُع ُنْب َيْحَي َو ِديِعَس ُنْب ُدْي َوُس َو ِرامَع ُنْب
ُماشِه اَنَثَّدَح-7776 □6747 □7776□

حوُن ْنَع ِريِثَك ِيبَأ ُنْب ُفُسوُي اَنَث . ِديِل َوْلا ُنْب ُةَّيِقَب اَنَث :اوُلاَق يِف. َتْيَهَتْشا اَم َّلُك□
َلُكأَت ْنأ ِف َرَّسلا َنِم َّنِإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع
ِنَسَحْلا ِنَع َنا َوْكَذ ِنْب

هْيَلَع ركنأ امم ثيدحلا اَذَه :يريمدلا َلاَق و .هفيعضت نَلَع قفتم ناوكذ نب حون ن‘□ .
فيعض هدانسإ اَذَه :دئاوزلا.

1002. (3352) (6989)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her iştiha duyduğunu yemen israftandır." 1378

* EKMEK ATILMAZ

دَّمَحُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . ِجاَّس َو ِنْب َةَبْقُع ُنْب ُجاَس َو اَنَث . ِيباَي ْرِفْلا َفُسوُي ِنْب□
ِدَّمَحُم ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح-7777 □ 6777 □ 7777ـ اَهَذَخأَف . ًةاَقْلُم ًة َرْسِك ىأ َرَف .
َتْيَبْلا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهالّل يَّلَص يِبَّنلا َلَخَد : ْتَلاَق ؛َةَشِئاَع ْنَع َة َو ْرُع ْنَع ي ِرْه زلا اَنَث . ي
ِرَقوُمْلا نب ديلولا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.« ْمِهْيَلِإ ْتَداَعَف طَق ٍم ْوَق ْنَع ْت َرَفن اَم اَهَّنِإَف
.ًامي ِرَك يِم ِرْكأ ! َةَشِئاَع اَي» : َلاَق َو اَهَلَكأ َّمُث اَهَحَسَمَف

عضولاب مهنم هنأ َىَلإ يريمدلا راشأ تلق :يدتسلا َلاَق.فيعض وهو ،دَّمَحُم .

1374 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/424. 1375 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/424. 1376 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/425.

1003. (3353) (6990)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hücreme girmişlerdi. Atılmış bir ekmek parçası gördüler. Hemen onu alıp silerek yediler ve: "Ey Aişe! Kerim olana ikram et! (Yani kıymetli olan ekmeğe hürmet et!) Zira şu ekmek, bir kavme nefret edip kaçmışsa bir daha dönmemiştir" buyurdular." 1379

AÇIKLAMA:

Bu hadis tek başına çok zayıftır. Ancak ekmeğe hürmetle ilgili başka rivayetler daha önce geçti. 1380

* AÇLIKTAN ALLAH'A SIĞINMAK

؛ة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍبْعَك ْنَع ٍثْيَل ْنَع ٌمْي َرُه اَنَث . ٍروُصْنَم ُنْب ُقاَحْسإ اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب
وُبَأ اَنَثَّدَح-7778 □6777 □7778□

اَهَّنِإَف ِةَناَيِخْلا َنِم َكِبُذوُعأ َو . ُعي ِجَّضلا َسْئِب ُهَّنِإَف ِعوُجْلا َنِم َكِبُذوُعأ يِنِإ ! َمُهَّللا : ُلوُقَي
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َناَك : َلاَق

ةَناَطِبْلا ِتَسْئِب□ .

فيعض وهو ،ميلس يِبَأ نب ثيل هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .

1004. (3354) (6991)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allahım, açlıktan sana sığınırım. Çünkü o, en kötü yatak arkadaşıdır. Hıyanetten de cana sığınırım. Çünkü o, çok kötü iç duygusudur."1381

*** AKŞAM YEMEĞİM BIRAKMAYIN**

هاللُّدْبَع اَنَث . يِم ُزْخَمْلا ُهاَبَاب ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِم َّسلا ِدْبَع ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَث . يِهق َّرلا □
ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7777 □6776 □7777□

نِم ٍهفَكِب ْوَل َو َءاَشَعْلا اوُعَدَت َ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ِ؛□
هاللّ ِدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع ِرِدَكْنُمْلا ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ٍنوُمْيَم ُنْب

هنإ :َلاَق و سنأ نع يذمرتلا هاور دقو . فيعض وهو م َّسلا دبع نب َميِها َرْبِإ هدانسإ يِف
:دئاوزلا يِف. ُم ِرْهُي ُهَك ْرَت َّنإَف .ٍرْمَت

ركنم ثيدح .

1005. (3355) (6992)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Akşam yemeğini bırakmayın, bir avuç hurma ile de olsa akşamı yiyin. Çünkü akşamın terki insana (erken) ihtiyarlık getirir." 1382

*** MİSAFİR EDİNME**

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ٍمْيَلُس ُنْب ُريِثك اَنَث .□ :
ِسِهلَغُمْلا ُنْب ُةَ َرابُج اَنَثَّدَح-7776 □6777 □7776□

نافيعض امهوريثكو ةرابج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِريِعَبْلا ِماَنِس ىَلِإ ِة َرْفَّشلا َنِم ،َنْشُغي .
يِذَّلا ِتْيَبْلا ىَلِإ ُع َرْسأ ُرْيَخْلا

1006. (3356) (6993)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hayır, misafir ağırlanan eve, bıçağın deve hörgücüne ulaşmasından daha hızlı ulaşır." 1383

نْبا ِنَع ِم ِحا َزُم ِنْبا ِكاَّحَّضلا ِنَع ٍلَشْهَن ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث . يِب ِراَحُمْلا اَنَث . ِسِهلَغُمْلا□
ُنْب ُةَ َرابُج اَنَثَّدَح-7777 □6778 □7777□

ْرَيَخْلَا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍساَّبَع نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع و□
.فيعض وهو ةرابج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِريِعَبْلا ِماَنَس ىَلِإ ِة َرْفَّشلا َنِم ِهيِف ُلَكْؤُي يِذَّلا
ِتْيَب ْلا ىَلِإ ُع َرْسأ

طقاس لشهنو . ِديِعَس ِنْبا وهو .لشهن نع ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نع يبراحملا اَنَث :باوصلاو .طلغ .
لشهن

1007. (3357) (6994)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hayır, içerisinde yemek yenen eve, bıçağın deve hörgücüne ulaşmasından daha hızlı ulaşır." 1384

نَع ٍكِلَمْلا ِدْبَع ْنَع ة َو ْرُع ِنْب ِهِيلَع ْنَع ِنمح هرلا ِدْبَع ُنْب ُنَامْث ُع اَنَث . يهق َّرلا ِنُوُمْيَم ُنْب□ يِلَع اَنَثَّدَح-7774 □6777 □7774□

يِف. ِرا َّدلا ِبَاب َىلِإ ِهِفْيَض َعَم ُلُج َّرلا َج ُرْخَي ْنأ ِةَّنُسلا َنِم َّنإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَ َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِءاَطَع . ثيدحلا عضي : نابح ِنْبا َلاَق .نيكورتملا دئاوزلا: يِف هدانسإ يلع نب ةورع ،دحأ ءافعضلا

1379 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/426. 1380 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/426. 1381 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/427. 1382 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/427.

1008. (3358) (6995)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Adamın misafirini kapıya kadar uğurlaması sünnettendir."1385

*** ETLE YAĞI YEMEKTE BİRLEŞTİRME**

نْبا ِنَع ِهِيبأ ْنَع َبُوقْعَي يِبَأ ُنْب ُسُنوُي اَنَث . يِبَح ْر ُا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ُنْب َنَيْحَي اَنَث .ٍبْي َرُك□ وُبَأ اَنَثَّدَح-7767 □6776 □7777□

َّنَث َّمُث .ًةَمْقَل َمِقْلَف ِهِدَيِب َب َرَض َّمُث .ِهاللّ ِمْسِب :َلاَقَف .ِسِلْجَمْلا ِرْدَص ْنَع ُهَل َعَس ْوَأف .ِه ِتَدِئاَم َىلَع َوُه َو ُرَمُع ِهْيَلَع َلَخَد :َلاَق ؛َرَمُع

نِيمَّسلا ُبُلْطأ ِقو سلا َىلِإ ُتْج َرَخ يِهنإ !َنيِنِم ْؤُمْلا َريِمأَاي :ِهاللّ ُدْبَع َلاَقَف .ِمْحَّللا َمَسَدِب□ َوُه اَم .ٍمَسَد َمْعَط ُد ِج ُ يِهنإ :َلاَق َّمُث برْخِأب

لاَقَف .ًاْمظَع ًامظَع يِلاِيَع َدَّد َرَتَي ْنأ ُتْد َرأَف .ًانْمَس ٍمَه ْرِدِب ِهْيَلَع ُتْلَمَح َو .ِلو ُزْهَمْلا َنِم□ ٍمَه ْرِدِب ُتْي َرَتْشاَف .ًايِلاَغ ُهُتْدَج َوَف .ُهَي ِرَتْش

اِب َقَّدَصَت َو اَمُهَدَحأ َلَكأ َّإ طَق َمَّلَس َوŒنيِن ِم ْؤُمْلا َريِمأ اَي ْذُخ :ِهاللّ ُدْبَع َلاَق. ِرَخ□ ! ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر َدْنِع اَعَمَتْجا اَم :ُرَمُع

ديبع نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب َىي ْحَي ِهِيف .نسح دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف. َلَعْفَ ُتْنُك اَم :َلاَق . .َكِلَذ ُتْلَعَف إ يِدْنِع اَعِمَتْجَي ْنَلَف

1009. (3361) (6996)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Babam Ömer yanıma girmişti. Ben o sırada sofradaydım. Sofranın başında kendisine yer açtı (Babam oturdu ve:) "Bismillah" dedi. Sonra elini yemeğe vurup bir lokma aldı. Sonra bir lokma daha alarak ikiledi. Sonra da: "Ben bu yemekte bir yağ tadı aldım. Bu, etin yağının tadı değildir" dedi. Ben: "Ey mü'minlerin emîri! Ben semiz et almak için çarşıya çıkmıştım. Pek pahalı buldum. Bunun üzerine, bir dirhemlik zayıf et aldım. Ona bir dirhemlik de yağ ilave ettim. Böylece bütün aile fertlerinin kemiklerden faydalanmasını arzu ettim" dedim. (Babam) Ömer dedi ki: "Bu iki şey, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın sofrasında asla bir araya gelmediler Efendimiz birini yediyse diğerini tasadduk etti." Ben: "Al! ey mü'minlerin emîri. Ben bir kere yapmış bulundum. Bundan böyle bu iki şey benim soframda da asla beraber bulunmayacak!" dedim. Babam yinede: "Hayır! Ben bunu yapamam!" dedi (ve yemedi)." 1386

*** SOĞAN**

نْب ِة َريِغُمْلا ِنَع ٍمْيَعُن ِنْبا َناَمْثُع ْنَع َةَعيِهَل ُنْبا يِن َرَبْخأ .ٍبْه َو ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .يَيْحَي□
ُنْب ةَلَم ْرَح اَنَثَّدَح-7766 □6777 □7777□

اوُلُكأَت َ : ِهِبا ِحْص ‘َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَإ : ُلوُقَي َّيِنَهُجْلا ِرِماَع َنْب َةَبْقُع َعِمَس ُهَّنأ ؛هِي ِرْجَحْلا ِنْيَخُد ْنَع ٍكيِهَن ملكت نمرأ مل ،ةريغملاو َناَمْثُع و .فيعض وهو ةعيهل نب هاللّ دبع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.يئاسنلا .ًةَّيِفَخ ًةَمِلَك َلاَق َّمُث َلَصَبْلا

قيثوت و حرجب امهيف .

1010. (3366) (6997)- Ukbe İbnu Âmir el-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ashabına: "Soğan yemeyin!" dedi. Arkada gizli (yani alçak sesli) bir kelime ile "çiğ" demiştir." 1387

*** MEYVELER**

نْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْبا ُدَّمَحُم اَنَث يِبَأ اَنَث . ي ِصْم ِحْلا ٍراَنيِد ِنْب ِريِثَك ِنْب ِديِعَس ِنْب□
َناَمْثُع ُنْب و ُرْمَع اَنَثَّدَح-7764 □6774 □7777□

دوُقْنُعْلا اَذه ْذُخ َلاَقَف يِناَعَدَف .ِفِئاَّطلا َنِم ٌبَنِع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلل َيِدْهُأ: َلاَق□
؛ٍريِشَب ِنْب ِناَمْع ُنلا ِنَع ِهيِبأ ْنَع ٍق ْرِع

هَتْغَلْبأ ْلَه : ُدوُقْنُعْلا َلَعَف اَم يِل َلاَق ٍلاَيَل َدْعَب َناَك اَّمَلَف .اَهَّيِإ ُهَغِلْبُأ َلْبَق ُهُتْلَكأَف َكَّمُأ□
ُهْغِلْبأَف

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص هيِبَّنلا نع ةياوربا يِف هنأ إ .تاقث ُهُلاَج ِر و حيحص هدانسإ□
دئاوزلا يِف. َرَدُغ يِناَّمَس َف َلاَق َ : ُتْلُق ؟ َكَّمُأ:

هاللّ ي َّلَص هيِبَّنلا هغلبي نأ لبق هنم لكأف بنع نم فطقب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص □
هيِبَّنلا َىِلإ هتثعب همأ نأ هيفف .انهركذ ام سكع

نيتصق انوكي نأ لمتحيف .اهيف فلتخم ةصقلاو بحأ نم عم ءرملا َلاَق و «ردغ اي» هل
َلاَقَف هنذأب ذخأ هب َءاَج اَّمَلَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع

.

1011. (3368) (6998)- Nu'man İbnu Beşîr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a Taiften üzüm hediye gelmişti. Beni çağırıp: "Şu salkımı al anana götür!" dedi. Aldım, ama anneme ulaştırmazdan önce yiyip bitirdim. Birkaç gece sonra karşılaşmıştık. Bana: "Salkımı ne yaptın, annene götürdün mü?" dedi. "Hayır!" dedim. Bunun üzerine beni Guder (vefasız) diye tesmiye buyurdu." 1388

نَع ِ هي ِرْيَب زلا ِكِلَمْلا ِدْبَع ْنَع ٍديِعَس يِبَأ ْنَع ٍب ِجاَح ُنْب ُبْيَقُي اَنَث . ي ِحْلَّطلا ٍدَّمَحُم ُنْب□
ُليِعاَمْسِإ اَنَثَّدَح-7767 □6777 □7776□

يِف :دئاوزلا يِف. َداَؤُفْلا م ِجُت اَهَّنإَف ! ُةَحْلَط اَي ،اَهَكَنوُد :َلاَقَف . ٌةَلَج ْرَفس ِهِدَيِب َو

طَلْحَةَ؛ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فشاكلا يِف هيمبت .هركي : ديِعَس وبأو ،فشاكلا يِف يبهذلاو فارطأ يِف يزملا َلاَق و .
لوهجم يريبزلا كلملا دبع هدانسإ.

1385 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/428. 1386 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/429.

1012. (3369) (6999)- Talha radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına girmiştim. Elinde ayva vardı. Bana: "Ey Talha! Şunu al, (ye)! Çünkü bu, kalbe rahatlık verir" buyurdular." 1389

İÇECEKLER BÖLÜMÜ

* ŞARAP HER KÖTÜLÜĞÜN ANAHTARIDIR

دْبَع اَنَث . ي ِرَه ْوَجْلا ِديِعَس ُنْبا ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح َو . ٍهِيِدَع يِبَأ ُنْبا اَنَث . ي ِز َو ْرَمْلا□
ِنَسَحْلا ُنْب ُنَيَسَحْلا اَنَثَّدَح-7777 □7777 □7777□

يِليِلَخ يِناَص ْوأ : َلاَق ؛ءاَد ْرَّدلا يِبَأ ْنَع ِءاَد ْرَّد لا ِهمُأ ْنَع ِبَش ْوَح ِنْب ِرْهَش ْنَع ِهيِنأَّم ِحْلا
ِدَّمَحُم يِبَأ ِدِشا َر ْنَع ًاعيِمَج ِباَّه َوْلا

نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف. ٍهِرَش ِهلُك ُحاَتْفِم اَهَّنِإف َرْمَخْلا ِب َرْشَت َ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ .
هالّل يَّلَص

1013. (3371) (7000)- Ebu'd-Derda radıyallahu anh demiştir ki: "Dostum bana: "Şarap içme. Çünkü o her kötülüğün anahtarıdır!" diye tavsiyede bulundu." 1390

هَسُن َنْب َةَداَبُع َعِمَس ُهَّنأ ؛ِرْيَب زلا ُنْب ُريِنُم اَنَث . ٍمَلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . يِقْشَمِهدلا□
َناَمْثُع ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثَّدَح-7776 □7777 □7778□

نأ اَمَك اَياَطَخْلا ُع َرْفَت اَهَتَئيِطَخ َّنِاَف . َرْمَخْلا َو َكاَّيِإ : َلاَق ُهَّنأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل□□
يَّلَص ِ هلّل ِلوُس َر ْنَع ِهت َر‘ا َنْب َباَّبَخ ُتْعِم َس : ُلوُقَي

فيعض وهو يدز‘ا يماشرا ريبزلا نب ريمن هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. َرَجَّشلا ُع َرْفَت اَهَت .
َرَجَش

1014. (3372) (7001)- Habbab İbnu'l-Eret radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şaraptan sakın! Çünkü şarabın ağacı (asma) diğer ağaçların üstüne çıktığı gibi şarabın günahı da diğer günahların üstüne çıkar."1391

هَثَّدَح ِنْيَسُح ِ هالّل ِدْبَع َنْب َدِلاَخ َّنَأ ؛ِدِقا َو ُنْب ُدْي َز بِنَثَّدَح . َة َزْمَح ُنْب يَيْحَي اَنَث . ٍراَّمَع□
ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-7778 □7776 □7777□

ا يِف اَهْب َرْشَي ْمَل ،اَيْن دلا يِف َرْمَخْلا َب ِرَش ْنَم : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّلŒيِف. ِة َر ِخ
يَّلَص ِ هلّل َلوُس َر َّنَأ ؛َة َرْي َرُه وُبَأ يِنَثَّدَح : َلاَق

. دئاوزلا :هدانسإ حيحص و ِر ُهُلاَج تاقث

1015. (3374) (7002)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh rivayet ediyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünyada şarap içen, onu ahirette içemeyecektir."1392

لْيَهُس ْنَع َّيِناَهْبَص‘ا ِنْبا َناَمْيَلُس ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث : َاَق ،حاَّبَّصلا ُنْب ُدَّمَحُم و ،َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □7777 □7776ـ .ناميلس نب دَّمَحُم :دئاوزلا يِف. ٍنَث َو ِدِباَعَك
ِرْمَخْلا ُنِم ْدُم : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هلّل ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع

تاقث دانس“ا ُهلاَج ِر يقابو نب جتحي و هثيدح بتكي :مباح وُبأ َلاَق و نابح ِنْبا هاوقو .
يدع نباو يئاسنلا هفعض.

1016. (3375) (7003)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İçki müptelası (=şarap düşkünü), (günah yönüyle) puta tapan gibidir."[1393]

نَع َسي ِرْدإ يِبَأ ْنَع ٍسَبْلَح ِنْبا َة َرْسَيم ُنْب ُسُنوُي يِنَث َّدَح .َةَبْتُع ُنْب َناَمْيَلُس اَنَث .ٍرأَّمَع□
ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-7776 □7778 □7777□

ةبتع نب ناميلسو .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٍرْمَخ ُنِم ْدُم َةَّنَجلا ُلُخْدَي َ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع ِءاَد ْرَّدلا يِبَأ

تاقث دانس“ا لاَج ِر يقابو .ِهيِف فلتخم .

1017. (3376) (7004)- Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İçki mübtelası cennete giremez."[1394]

نْب ِدِلاَخ ْنَع َدي ِزَي ُنْبا ُر ْوَث اَنَث .ِسو دُقْلا ِدْبَع ُن ب ِم َّسلا ُدْبَع اَنَث . يِقْشَمِهدلا ِديِل□
َوْلا ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثَّدَح-7747 □7777 □7774□

ن ِم ٌةَفِئاَط اَهيِف َب َرْشَت ىَّتَح ُماَّي‘ا َو يِلاَيَّللا ُبَهْذَت َ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ□
ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِهيِلِهاَبْلا َةَماَمُأ يِبَأ ْنَع َناَدْعَم

فيعض :بيذهتلا بيرقت يِف َلاَق سودقلا دبع نب م َّسلا دبع هدانسإ يِف :دئاوزلا .
يِف.اَهِمْسا ِرْيَغِب اَهنو مَسي .َرْمَخْلا يِتَّمُأ

1018. (3383) (7005)- Ebu Ümâme el-Bâhilî anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetimden bir zümre, şaraba bir başka ad takarak onu içmedikçe geceler ve gündüzler tükenmeyecek (Kıyamet gelmeyecek)." [1395]

* HER SARHOŞ EDİCİ HARAMDIR

نَع ٍقو ُرْسَم ْنَع ،ِئ ِناَه ِنْبا َبو يأ ْنَع ٍجْي َرُج ُنْبا اَن َرَبْخأ .ٍبْه َو ُنْبا اَنَث . َيلِع‘ا ِدْبَع ُنْب□
ُسُنوُي اَنَثَّدَح-7744 □7776 □7777ـ :دئاوزلا يِف.َنيِهِي ِرْصِمْلا ٌثيِدَح اَذه : َةَجاَم ُنِبا َلاَق
ِنْبا ِدوُعْسَم ؛ َّنَأ َر َلوُس هللّ ِ َيَّلَص هاللّ ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس :َلاَق لُك ٍرِكْسُم ٍرَح ٌما .

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ .

1019. (3388) (7006)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her sarhoşluk veren şey haramdır." [1396]

[1389] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/430. [1390] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/431. [1391] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/431. [1392] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/432.

نْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِم ِزاَح ِيبَأ ْنَع ِروُظْنَم ُنْب أَّي ِرَك َز اَنَث .نَيْحَي وُبَأ اَنَث . ِيما َز ِحْلا□
ِرِذْنُمْلا ُنْب َميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح-7776 □77 □7767ـ ايركز هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف. ٌما َرَح
ُهُليِلَقَف ،ُه ُريِثَك َرَكْسأ اَم َو . ٌما َرَح ِرِكْسُم لُك :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق
:َلاَق ؛ َرَمُع

فيعض وهو روظنم نب .

1020. (3392) (7007)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her sarhoş edici haramdır, çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır."1397

*** BAZI KAPLARDA KURULAN ŞIRA**

؛ةَ َرْي َرُه ِيبَأ ْنَع ةَمَلَس وُبَأ اَنَث َو . َرَمُع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ِرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ةَبْيَش ِيبَأ ُنْب
□7767□ 7774□ 7877-اَنَثَّدَح وُبَأ ِرْكَب

دئاوزلا ِيف. ٌما َرَح ِرِكْسُم لُك َلاَق َو . ِةَمَتْنَحْلا َو ِءاَّب دلا َو ِتَّف َزُمْلا َو ِريِقَّنلا ِيف َذَبْنُي ْنأ:
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر ىَهَن :َلاَق

مارح ركسم لك هلوق نوس نيحيحصلا ِيف ثيدحلا اَذَه لصأو .تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص .
هدانسإ

1021. (3401) (7008)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm nakîr, müzeffet, dübbâ ve hanteme (denilen kaplar)da şıra yapılmasını yasakladı ve: "Sarhoş eden her şey haramdır" buyurdu."1398

AÇIKLAMA:

Bu kaplar cahiliye devrinde şarap kurulan kaplardır, mahiyetini daha önce açıkladık. 1399

قو ُرْسَم ْنَع ٍئِناَه ِنْبا َبو يأ ْنَع ِجْي َرُج ُنْبا اَنأَبْنأ . ٍبْه َو ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث . َىلْع ّا ِدْبَع ُنْب□
□7766□ 7777□ 7876-اَنَثَّدَح وُيُنُس

اْيَش ُم ِهرْحُي ًَءاَع َو َّنا َو ُأ . ِةَيِع ْو ّا ِذيِبَن ْنَع ْمُكُتْيَهَن ُتْنُك يِنإ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع □ .
هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ٍدوُعْسَم ِنْب ِنَع ِعَدْج ّا ِنْب

نسح هدانسإ :دئاوزلا ِيف. ٌما َرَح ِرِكْسُم لُك .

1022. (3406) (7009)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben size bazı kaplarda nebîz (şıra) yapmayı yasaklamıştım. Bilesiniz, tek başına kap bir şeyi haram kılmaz. Sarhoşluk veren her şey haramdır." 1400

ز ِجْعَتأ : ْتلاَق اَهَّنأ ؛ةَشِئاَع ْنَع ُةَثْيَم ُر ِينْتَثَّدَح . ِهِيبأ ْنَع َناَمْيَلُس ُنْب ُرِمَتْعُمْلا اَنَث . ٍديِعَس□
□7767□ 7777□ 7877-اَنَثَّدَح وُس َدْي ُنْب

اَذك ِيف َو ِهرَجْلا ِيف َذَبْنُي ْنأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر ىَهَن : ْتلاَق َّمُث ؟ًءاَق

ِص اَهِتَّي ِحْضُأ ِدْلَج ْن ِم ِماَع َّلُك َذ ِخَّتَت ْنأ َّنُكاَدْحإ

هِيف فلتخم هنإف ديوس لجأ نم ،نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف.َّلَخْلا ًّإ اَذك يِف َو□ .

1023. (3407) (7010)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ şöyle demiştir: "(Ey Rümeyse!), sizden biri her yıl kurban derisinden bir su kabı yapmaktan aciz mi?"Aişe sözüne şöyle devam eder: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm küpte, şunda ve şunda şıra yapmayı yasakladı. Ancak bu nevi kaplarda sirke yapmayı yasaklamadı."1401

*** KAPLARIN AĞZININ ÖRTÜLMESİ**

لاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍلْيَهُس ْنَع ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب ُدِلاَخ اَنَث . يِطِسا َوْلا ٍناَيَب ُنْب□ :
□7768□ 7777 □7877-اَنَثَّدَح ُدْبَع ِديِمَحْلا

تاقث ُهُلاَج ِر و ،حيحص هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِءاَن“ا ِءاَفْكإ َو ِءاَقِهسلا ِءاَكيإ َو ِءاَن“ا
ِةَيِطْغَتِب َمَّلَس َو ِهْيَل َع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر اَن َرَمأ

.

1024. (3411) (7011)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize kapların ağızlarının örtülmesini, tulumların ağızlarının bağlanmasını ve (boş) kabın (ağzı yere gelecek şekilde) ters çevrilmesini emretti." 1402

يِبَأ ُنْبا اَنأ َبْنأ .ٍتي ِهر ِح ُنْب ُشي ِرَح اَنَث .َةَصْفَح يِبَأ ِنْب َة َراَمُع ُنْب يِم َرَح اَنَث .ِلْضَفْلا
ُنْب ُةَمْصِع اَنَثَّدَح-7876 □7776 □7767ـ يِف.ِهِبا َرَشِل ًءاَنإو ِهِكا َوِسِل ًءاَنإ َو ِه ِروُهَطِل
ًءاَنإ :ًة َرَّمَخُم ِلْيَّللا َنِم ٍةَيِنآ َةَث َ َث ِ هللّ ِلوُس َرِل ُعَنْصأ ُتْنُك :ْتَلاَق َةَشِئاَع ْنَع َةَكْيَلُم

فيعض وهو تيرخ نب شيرح هدانسإ يِف :دئاوزلا .

1025. (3412) (7012)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm için, geceleyin ağzı kapalı üç kap hazırlardım: Bir kap abdest suyu için, bir kap misvakı için, bir kap içeceği için." 1403

*** GÜMÜŞ KAPTAN İÇME**

َرمُع ِنْبا ِةأ َرْما ِنَع ٍعِفاَن ْنَع َميِها َرْبإ ِنْب ِدْعَس ْنَع َةَبْعُش ْنَع ٌرَدْنُغ اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7877 □7777 □7766ـ :دئاوزلا يِف.َمَّنَهَج َراَن ِهِنْطَب يِف ُر ِج ْر ِجُي
اَمَّنأَكَف ٍةَّضِف ِءاَنإ يِف َب ِرَش ْنَم :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنَع َةَشِئاَع
ْنَع

تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ .

1395 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/432. 1396 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/433. 1397 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/433. 1398 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/433. 1399 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/433.

1026. (3415) (7013)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim gümüş bir kaptan su içerse, sanki karnını cehennem ateşi doldurmuş gibi olur." [1404]

* KABIN İÇİNE SOLUMA

يِبَأ ِنْب ِث ِراَحْلا ِنَع ٍدَّمَحُم ِنْب ِزي ِزَعْلا ِدْبَع ْنَع ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب ُد ُواَد اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7867 □7777 □7767□

□هللّ ِ يَّلَص ُ هاللّ ِهْيَلَع َو َمَّلَس : اَذِإ َرِش ب َأحَدُكْم َف َ يَتَنَفَّس ْ يِف ا"نَاِء . فإذا َأراد
ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِهِهَمَع ْنَع ٍباَبُذ

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص َة َرْي َرُه يِبَأ ثيدح هدانسإ :دئاوزلا يِف. ُدي ِزُي َناَك ْنِإ ُدْعَيل َّمُث .
ِءاَن" ا ِهَحنُيْلَف َدوُعَي ْنَأ

1027. (3427) (7014)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz su içerken kabın içine solumasın. Tekrar yudumlamak isteyince kabı ağzından uzaklaştırıp (nefes alsın) sonra dilerse yeniden içsin." [1405]

* AVUÇLA SU İÇMEK

م ِصاَع ْنَع ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِداَي ِز ْنَع ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِمِلْسُم ْنَع ُةَّيِقَب اَنَث . ي ِصْم ِحْلا□
َّفَصُمْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7877 □7777 □7764□

اَنِبُوُطب َلَع َب َرْشَن ْنَأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر اَناَهَن : َلاَق ؛ِهِدَج ْنَع ِهِيبأ
ْنَع َرَمُع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِدْي َز ِنْب ِدَّمَحُم ِنْب َنيِذَّلا ُم ْوَقْلا ُب َرْش َي اَمَك ِةَد ِحا َوْلا
ِدَيْلاِب ْب َرْشَي َ َو . ُبْلَكْلا ُغلَي اَمَك ْمُكُدَحأ ْغلَي َ : َلاَق َو . ِةَد ِحا َوْلا ِدَيْلاِب َف ِرَتْغَن ْنَأ
اَناَهَن َو . ُع َرْكلا َوُه َو ُدي ِرُي ٍءاَنِإ َلَع ُرِدْقَي َوُه َو ِهِدَيِب َب َرِش ْنَم َو . ًارَّمَخُم ًءاَنِإ َنوُكَي
ْنَا َّإ . ُهَك ِهِرَحُي َتَّح ٍءاَنِإ يِف ِلْيَّللاِب ْب َرْشَي َ َو . ْمِهْيَلَع ُ هاللّ َط ِخَس

□ِتاَنَسَح َو َوُه ُءاَنِإ َسيِع ِنْب َرَم ْي َمَيلْهِمُا اَلَّس َم ُ، اِذْ َرط َح َدْقلا َح َلاَقف َ: ُأفهِ ! اذه َعَم
ِهِعِباَصأ ِدَدِعب ُهَل ُ هاللّ َبَتَك ؛ِع ِضا َوَّتلا دبع نب دايزو .فنصملا هب درفنا ركنم ثيدح اَذه
يريمدلا َلاَق و.هنعنع دقو ،سلدم وهو ةيقب هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. اَين دلا:

دحاولا ثيدحلا اَذه فنصملا هل نور .فرعي داكي روكذملا هاللّ .

1028. (3431) (7015)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yüzükoyun yatarak dudaklarımızla su içmemizi yasakladı. Keza, tek bir avuçla, avuçlayarak içmemizi de yasakladı ve buyurdu ki: "Sakın sizden kimse köpeklerin içtiği gibi suyu dudaklarıyla içmesin! Allah'ın gazabına uğrayan kavim gibi tek eliyle de içmesin. Suyu çalkalamadıkça geceleyin de içmesin, ağzı kapalı ise çalkalamaya gerek yok. Kim kapla içmeye muktedir olduğu halde, tevazuyu düşünerek eliyle içerse Allah parmakları adedince

[1402] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/434. [1403] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/435. kendisine sevap yazar. Bu (avuç), Hz. İsa aleyhisselâm'ın kabı idi. Çünkü o, kadehi atmış ve: "Öf! Bu dünya ile beraberdir!" demişti." [1406]

* CAM BARDAKTAN İÇMEK

نَع ِهي ِرْه زلا ِنَع َقاَحْسإ ِنبا ِدَّمَحُم ْنَع ٍهِيلَع ُنْب ُلَدْنَم اَنَث . ِباَبُحْلا ُنْب ُدْي َز اَنَث . ٍناَنِس□
ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-7877 □7776 □7767□

يِف :دئاوزلا يِف.ِهيِف ُب َرْشَي َري ِرا َوَق ُح َد َق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َرِل
َناَك : َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِ هاللّ ِدْيَبُع

نافيعض امهو قاحسإ نب دَّمَحُم و يلع نب لدنم هدانسإ .

1029. (3435) (7016)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, cam bir bardağı vardı, (suyu) onunla içerdi." 1407

TIP BÖLÜMÜ

نْب َةَماَسُأ ْنَع َةَق ِع َداَي ِز ْنَع َةَنْيَيُع ُنْب ُناَيْفُس اَنَث :َاَق .ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه َو ،َةَبْيَش يِبَأ□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7876 □7777 □7777ـ َداَبِع :ْمُهَل َلاَقَف ؟اَذك يِف ٌج َرح اَنْيَلَعأ ؟
اَذك يِف ٌج َرح اَنْيَلَعأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َنوُلأْسَي َبا َرْع'ا ُتْدِهَش :َلاَق ؛ٍكي
ِرَش َ ْنأ ٌحاَنُج اَهْيَلَع ْلَه ! ِهللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَقَف َج ِرَح يِذَّلا َكاَذَف ًائْيَش ِهي ِخَا ِض ْرَع
ْنِم َض َرَتْقا ِنَم َهِإ َج َرَحلا ُ هاللّ َعَض َو ! ِهاللّ

يِطْعأ اَم ُرْيَخ اَم ! ِهللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق .َم َرَهْلا َّاِإ َو ًءاَد ْعَضَي ْمَل□
ُهَناَحْبُس هاللّ َّنِإَف ! ِهاللّ َداَبِع ،ا ْو َوَداَت َلاَق ؟ى َواَدَتَن

اضيأ يذمرتلاو د ُواَد وُبَأ هضعب ىور دقو .تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. .
ٌنَسَح ٌقُلُخ َلاَق ؟ُدْبَعْلا

1030. (3436) (7017)- Üsâme İbnu Şerik radıyallahu anh anlatıyor: "Bedevileri gördüm. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bize şu işi yapmada bir günah var mı; şöyle davranmada günah var mı?" diye soruyorlardı. Onlara şöyle cevap vermişti: "Allah'ın kulları! Allah, (sizlerin sorduğu şeyleri işleyen kimseden) günahı kaldırmıştır. Ancak din kardeşinin ırzından (şeref ve haysiyetinden) bir şeyler kırpan kimse bu hükmün dışındadır. İşte haram olan budur." Bedeviler bu defa: "Ey Allah'ın Resûlü! Hastalandığımız zaman tedavi yollarını aramasak, bu günah mıdır?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Tedavi arayın ey Allah'ın kulları! Zira, Allah Teâla hazretleri koyduğu her hastalığa şifa da koymuştur, bundan sadece ihtiyarlık hariçtir, (onun tedavisi yok)" buyurdular.

Bedeviler yine sordular: "Ey Allah'ın Resûlü! Kula verilen (hasletler)in en hayırlısı hangisidir?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Güzel huy!" buyurdular." 1408

؛ةَما َزِخ يِبَأ ْنَع َةَما َزِخ يِبَأ ِن ْبا ِنَع ِ هي ِرْه زلا ِنَع َةَنْيَيُع ُنْب ُناَيْفُس اَنأَبْنأ .ِحاَبَّصلا ُنْب
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7877 □7774 □7777ـ ؟ًائْيَش هاللّ ِرَدَق ْنِم د ُرَت ْلَه اَهيِقَّتَن ىقُت َو اَهِب
يِق ْرَتْسَن ًىق ُر َو اَهِب ى َواَدَتَن ًةَيِوْدأ َتْيأ َرأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلِئُس
:َلاَق

. □ َلاَق: ْنِم َيِه ِرَدَق هاللّ

1031. (3437) (7018)- Ebu Hizâme radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Tedavi için kullandığınız ilaçlar" şifa isteğiyle okunan dualar ve (düşmanlardan) korunmak için kullandığımız koruyucu şeyler hakkında ne dersiniz, bunlar Allah'ın kaderinden bir şeyi geri çevirip değiştirir mi?" diye sormuşlardı.

"Bu saydıklarınız da Allah'ın kaderindendir" diye cevap verdi." 1409

ْدَبَع يِبَأ ْنَع ِبِئاَّسلا ِنْب ِءاَطَع ْنَع ُناَي ْفُس اَنَث .ِهِدْهَم ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍراَّشَب ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7874 □7777 □7776□

نب هاللّ دبع ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف.ًءا َوَد ُهَل َل َزْنأ ّ َإ ًءاَد ُ هاللّ َل َزْنأ اَم :َلاَق َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِنَمْح َّرلا

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص دوعسم .

1032. (3438) (7019)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor; "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah hiçbir hastalık indirmedi ki şifasını da indirmemiş olsun." 1410

1406 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/436. 1407 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/437. 1408 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/438.

؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ِهِيشاَق َّرلا َديِ زَي ْنَع ِشَمْع ْ'ا ِنَع ِينأَّم ِحْلا َيْحَي ُوَبأ اَنَث .ٍعيِك َو ُنْب
ُناَيْفُس اَنَثَّدَح-7887 □7767 □7777- ي .ِف ُهَل اوُبَلَطَف ْمَعَن :َلاَق .اًكْعَك ِهَتْشأ :
َلاَق ؟اًئْيَش ِهَتْشَتأ :َلاَق .ُهُدوُعَي ٍضيِر َم َلَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِيِبَّنلا َلَخَد :َلاَق

يشاقرلا ديزي فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا .

1033. (3441) (7020)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm "geçmiş olsun" ziyareti için uğradığı bir hastaya: "Bir şey yemek arzu ediyor musun?" diye sordu. Adam: "Kek!" dedi. Resûlullah: "Hay hay!" dedi ve hastaya kek aradılar." 1411

*** PERHİZ**

ْنب اَنَث .َليِعاَمْسِإ ُنْب َنسُوم اَنَث .ِبأَّه َوْلا ِدْبَع ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَثَّدَح-7887 □7767□
□7778□

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا َلَع ُتْمِدَق :َلاَق ؛ِبْيَهُص ِهِدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع (ٍبْيَهُص ِدَل َو□
ْنِم) ٍهيِفْيَص ِنْب ِديِمَحْلا ِدْبَع ْنَع ِك َراَبُمْلا

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص : يِبَّنلا َلاَقَف .ِرْمَّتلا َنِم ُلُكآ ُتْذَخأَف « ْلُكَف ُنْدا» :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□
هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َلاَقَف .ُرْمَت َو ٌزْبُخ ِهْيَدَي ْنَيَب َو

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َمَّسَبَتَف ىرْخُأ ٍةَي ِحاَن
ْنِم ُغَضْمأ يِهنإ : ُتْلُقَف َلاَق ؟ٌدَم َر َكِب َو ًارْمَت ُلُكأَت

تاقث ُهُلاَج ِر .

1034. (3443) (7021)- Süheyb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gelmiştim, yanında ekmek ve kuru hurma vardı. Bana: "Yanaş ve ye!" buyurdular. Bunun üzerine (yanaştım)ve hurmadan yemeye başladım. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sende göz hastalığı bulunduğu halde hurma mı yiyorsun?" dedi. Ben: "Diğer bir kenardan çiğniyorum!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm tebessüm buyurdular." 1412

*** HASTA YEMEĞE ZORLANMAZ**

هِيِبأ نْعَ ٍحاَب َر ِنْب ِهِيلَع ِنْبا َسوُم نْعَ ٍرْيَكُب ِنْب َسُنوُي ُنْب ُرْكَب اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ هالَّل□
ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7888 □7766 □7777ـ َ هالَّل َّنإَف .ِبا َرَّشلا َو ِماَعَّطلا ىَلَع ْمُكاَض
ْرَم اوُه ِرْكُت َ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِهِينَهُجْلا ٍرِماَع ِنْب َةَبْقُع
ْنَع هاور ثيدحلاو .تاقث دانس“ا لاَج ِر يقابو .هيف فلتخم ريكب نب سنوُي نب ركب ن‘
نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف. ْمِهيِقْسَي َو ْمُهُمِعْطُي.

دئاوزلا يِف هتدروا كذلف «بارشلا» ةظفل إ يذمرتلاو .

1035. (3444) (7022)- Ukbe İbnu Âmir el-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hastalarınızı yeyip içmeye zorlamayın. Zira Allah onları yedirir, içirir."1413

*** ÇÖREK OTU**

دْبَع َنْب َمِلاَس ُتْعِمَس :َلاَق ،ِكِلَمْلا ِدْبَع ُنْب َناَمْثُع نْعَ ٍم ِصاَع وُبَأ اَنَث .ٍفَلَخ ُنْب َيْحَي□
□7776□ 7767□ 7884-اَنَثَّدَح وُبَأ ةَمَلَس،

هْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِهللّ َلوُس َر َّنَأ ؛هِيِبأ نْعَ ُتِهدَحُي ِ هالَّل□

دبع نب َناَمْثُع و نسح رمع ِنْبا ثيدح :دئاوزلا يِف. َماَّسلا َّإ ٍءاَد ِهلُك ْنِم ًءاَفِش اَهيِف َّنإَف .
ِءاَد ْوَّسلا ِةَّبَحْلا ِهِذِهِب ْمُكْيَلَع :َلاَق َمَّلَس َو

هيِف فلتخم كلملا□ .

1036. (3448) (7023)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Size şu çörek otunu tavsiye ederim. Zira onda, ölümden başka her derde şifa vardır." 1414

*** BAL**

ديِمَحْلا ِدْبَع نْعَ يِمِشَحْلا ٍديِعَس ُنْبا ُرْيَب زلا اَنَث . يِش َرُقْلا َءاَّي ِرَك َز ُنْب ُديِعَس اَنَث .□
□7777□ 7768□ 7877-اَنَثَّدَح ُدوُمْحَم ُنْب خِ داَشٍ

نِم ٌميِظَع ُهْب ِصُي ْمَل ٍرْهَش ِهلُك ٍتا َوَدَغ َثَث َلَسَعْلا َقِعَل ْنَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ□
هالَّل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ،ٍمِلاَس ِنْب

ة َرْي َرُه يبأ نم اعامس ديمحلا دبعل فرعن :يراخبلا َلاَق .عطقنم وهف َكِلَذ عمو .نهيل□ .
هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِء َ َبْلا

1037. (3450) (7024)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her ay üç sabah bal yalayan kimseye büyük bir bela (hastalık) gelmez." 1415

1411 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/439. 1412 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/440. 1413 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/440.

دْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع ِنَسَحْلا ِنَع ُراَّطَعْلا ُة َزْمَح وُبَأ اَنَث .ٍلْهَس ُنْب ُرَمُع اَنَث .ٍفَلَخ ُنْب ُرْكَب□
ٍرْشِب ِيبَأ اَنَثَّدَح-7877 □7767 □7774□

لاَق ؟ى َرْخُأ ُداَد ْزأ ! ِهللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق َّمُث .ِيتَقْعُل ُتْذَخَأف .ًةَقْعُل اَنَنْيَب َمَسَقَف .□
ٌلَسَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلِل َيِدْهُأ : َلاَق ؛ هاللّ

لهس نب رمع كلذَك و .عيبرلا نب قاحسإ همسا .ةزمح يِبَأ لجأ نم ِهيِف فلتخم هدانسإ اَذه .
َمَعَن .يِف دئاوزلا:

1038. (3451) (7025)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bal hediye edilmişti. Aramızda lokma lokma taksim etti. Ben kendi payımı aldım, sonra ben: "Ey Allah'ın Resûlü, bir lokma daha isterim!" dedim. "Pekiyi!" buyurdu." 1416

ِ؛ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِص َوْح'ا ِيبَأ ْنَع َقاَحْسإ ِيبَأ ْنَع َناَيْفُس اَنَث .ِباَبُحْلا ُنْب ُدْي َز اَنَث .َةَمَلَس ُنْب
يِلَع اَنَثَّدَح-7876 □7766 □7777□

تاقث لاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِنآ َرُقْلا َو ِلَسَعْلا : ِنْيَءاَفِهشلاِب ْمُكْيَلَع : .
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق

1039. (3452) (7026)- Abdullah (İbnu Mes'ud) radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Size şu iki şifayı tavsiye ederim: "Bal ve Kur'ân." 1417

AÇIKLAMA:

Balla ilgili açıklama geçti.1418

*** MANTAR VE MEDİNE'NİN ACVE HURMASI**

ْنب ِرْهَش ْنَع ِساَيِإ ِنبا ِرَفْعَج ْنَع ُةَبْعُش ا' .ٍدَّمَحُم ُنْب ُطاَبْسأ اَنَث .ٍريِمُن ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7877 □7767 □7787□

ةَّنَجلا َنِم ُة َوْجَعلا َو .ِنْيَعلِل ٌءاَفِش اَهُؤاَم َو .ِهنَملا َنِم ُةأْمَكلا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ□ .
يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : اَق ِرِباَجو ِديِعَس يِبَأ ْنَع ِبَش ْوَح

نَع ِشَمْع'ا ِنَع ٍماَشِه ِنْب َةَمَلَسَم ُنْب ُديِعَس اَنَث : ا َق ، ِناَّيِهق َّرلا ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم َو□
ٍنوُمْنَم ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح .ِةَّنَجلا َنِم ٌءاَفِش َيِه َو رهشو .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف .ُهَل ِتْم َّلَس
َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع ِهي ِرْدُخلا ِديِعَس يِبَأ ْنَع َة َرْضَن يِبأ ْنَع ِساَيِإ ِنْب ِرَفْعَج

فنصملا ريغ ةياور يِف امك َة َرْي َرُه يِبَأ نع رهش نع باوصلا :لبق نكل ِهيِف فلتخم .

1040. (3453) (7027)- Ebu Sa'îd ve Câbir radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mantar kudret helvası (nevi)ndendir. Suyu göze şifadır. Acve hurması cennettendir ve cinnete karşı şifadır."1419

ْنب و ُرَمُع ِنتَّدَح . ِين َزُملا ِساَيأ ُنْب لَعَمُشَملا اَنَث .ِهيِدْهَم ِنْب ِنَمح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍراَّشَب□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7876 □7764 □7787□

لاَق .ِةَّنَجْلا َنِم ُة َرْخَّصلا َو ُة َوْجَعْلا : ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر□
ُتْعِمَس : َلاَق َّيِن َزُمْلا وِ رْمَع َنْب َعِفا َر ُتْعِمَس : َلاَق ؛ٍمْيَلُس

: □دْبَع ُ رلا َّنَمْح

تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِهيِف ْنِم َة َرْخَّصلا ُتْظِفَخ .

1041. (3456) (7028)- Râfi' İbnu Amr el-Müzeni radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Acve (ismindeki Medine hurması) ve Sahra (adındaki Mescid-i Aksa'da yer alan taş) cennettendir."

Râvi Abdurrahman derki: "Ben sahra kelimesini şeyhimin ağzından dinledim." 1420

نْب ُميِها َرْبِإ اَنَث . يِكَسْكَّسلا ٍرْكَب ُنْب و ُرْمَع اَنَث . يِباَي ْرِفْلا ٍح ْرَس ِنْب َفُسوُي ِنْب□
ِدَّمَحُم ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح-7877 □7767 □7786ـ ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : ُلوُقَي ِنْيَتَلْبِقلا
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر َع َم ىهلَص ْدَق َناَك َو ٍما َرَح ِهمُأ َنْب ِهيَبُأ اَبأ ُتْعِمَس
: َلاَق َةَلْبَع يِبَأ

لاَق ؟ُماَّسلا اَم َو ! ِهللّ َلوُس َر اَي : َليِق َماَّسلا َّاًإ ٍءاَد ِهلُك ْنِم ًءاَفِش اَمِهيِف َّنِاَف .ِتو□ :
نَّسلا َو نَنَّسلاِب ْمُكْيَلَع : ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ُل ْوَق َوُه َو .ِنْمَّسلا ِقاَق ِز يِف
ُنوُكَي يِذَّلا ُلَسَعْلا َوُه ْلَب : َنو ُرَخآ َلاَق َو . ُتِبِهشلا ُتو نَّسلا : َةَلْبَع يِبَأ ُنْب َلاَق :و ٌرْمُع َلاَق. ُت
ْوَمْلا

لاَق .يكسكسلا ركب نب ورمع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَد َّرَقُي ْنأ ْمُه َراَج َنوُعَنْم َي َمُه َو□
ُمِهيِف َسْلأَ ِتو نَّسلاِب ُنْمَّسلا ُمُه: ِرِعاَّشلا

حيحص دانسإ هنإ :مكحلا َلاَق نكل .هب جاجتا لحي .تاماطلاو دباو‘ا ةلبع يِبَأ نب َميِها .
َرْبِإ نع نور :نابح ِنْبا ِهيِف

1042. (3457) (7029)- Ebu Übey İbnu Ümmi Haram radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sinameki ve sennût (yani tereyağı tulumuna konulan bal veya dereotu) yemenizi tavsiye ederim. Çünkü bu iki şeyde sâm'dan başka her hastalığa karşı şifa vardır."

"Ey Allah'ın Resûlü sâm nedir?" diye sorulmuştu. "Ölüm!" buyurdular." Râvi Amr dedi ki: "İbnu Ebî Able'nin söylediğine göre, sennût dereotudur, bazı başka alimler de "Bilakis, yağ tulumuna konan baldır, şairin şu beytinde sennût bu mânadadır" demiştir. "Onlar tereyağı tulumundaki bal ile tereyağı gibidirler, aralarında hıyânet yoktur. Onlar komşularına hile yapılmasına da mâni olurlar." 1421

*** NAMAZ ŞİFADIR**

يِبَأ ْنَع ِدِهَجُم ْنَع ٍثْيَل ْنَع َةَبْلُع ُنْب ُداَؤُذ اَنَث .ِرَّسلا ي ُنْب ِنيِكْسِم .ٍرِفاَسُم ُنْب ُرَفْعَج
اَنَثَّدَح-7874 □7777 □ 7787□

1416 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/441. 1417 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/442. 1418 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/442.

لاَقَف َمَّلس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َّنَلِإ َتَفَتْلاَف . ُتْسَلَج َّمُث ُتْيَّلَصَف . ُت ْرَّجَهَف َمَّلس□ : َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َرَّجَه كَلاَق ؛ةَرْيَرُه اَنَث .ٍرْصَن ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَث . ُناَّطَقْلا ِنَسَحْلا وُبَأ اَنَثَّدَح. ًءاَفِش ِة َّصلا يِف َّنِإف ِهلَصَف ْمُق :َلاَق ! ِهللّ َلوُس َر اَي . ْمَعَن : ُتْلُق ؟د ْرَد ْتَمَكْشا

هِب َثَّدَح : ِهاللّ ِدْبَع وُبَأ َلاَق . ِةَّيِس ِراَفْلاِب َكَنْطَب يِكَتْشَت يِنْعَي .د ْرَد ْتَمَكِشا : ِهيِف□ َلاَق َو َه َوْحَن َرَكَذَف . َةَبْلُع ُنْب ُداَوُْذ اَنَث . َةَمَلس وُبَأ ةعبطلا شماه يِف َءاَج .روهمجلا هفعض دقو .ميلس يِبَأ ِنْبا وهو ،ثيل هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِهْيَلَع ْاوُدَعَتْساَف . ِهِلْه ُ‘لُج َر

نونومأب مهلك ثيدحلا اَذَه لاَج ِر تلق :َلاَق مث .ئش حص ام :ةيسرافلاب هِيب َّنلا□ ملكت باب يِف يدابآ زوريفلا َلاَق كيتأي ام ةيدنهلا

امك.فرعي ام ءافعضلانمو ،هل لصأ ام تاقثلا نع يوري ادج ثيدحلا ركنم :نابح ِنْبا َلاَق فيعض هنإف ةبلع نب داؤذ إ.

بيذهتلا يِف هركي .

1043. (3458) (7030)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir keresinde) Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm erken namaza kalktı. Ben de erken kalktım ve biraz namaz kıldıktan sonra oturdum. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana dönüp baktı ve (Farsça): "Karnın mı ağrıyor?" buyurdu. Ben: "Evet! Ey Allah'ın Resûlü!" dedim.

"Öyleyse kalk! Namaz kıl! Çünkü namazda şifa var!" buyurdular." 1422

AÇIKLAMA:

Namazda şifa olması hususunda yapılan bazı açıklamalar şöyledir: **1)** Namaz bedenen birçok hareketleri ihtiva etmektedir. Bunların sağlığa tesiri herkesçe bilinen bir husustur. **2)** Namaz mukaddes bir ibadettir, feyzle doludur. Kişinin onun feyzinden feyizlenmesi, maddî-manevî hastalıklarına şifa bulması rahmet-i ilahiyeden beklenir.

3) Namaz bir meşguliyettir: Zihnin, fikrin, hayalin, dikkatin dünyevî umurdan koparılıp meâliyâta, ruhâniyata, maneviyâta çekilmesidir. Hele huşû, hudû ve huzur ile kılınan namaz, insanı, dünyevi olan ihsaslardan fevkalade uzaklaştıracak, acılarını, ızdıraplarını duymaz hale getirecek, en azından onları asgari seviyede algılar, hisseder durumda tutacaktır. Bu çeşit, ruhî tahavvül ve tegayyürlerin bir kısım hastalıkların gelişme seyrini tâdil edeceği söylenebilir. Nitekim tababette, tedavinin çeşitli usulleri vardır: Hastaya telkin, dua, ümit, sevinç ve heyecan vermek; unutturmak, ferahlatmak, efkâr ve üzüntüsünü gidermek; mahcup etmek vs... Namazda bunların bir kısmı vardır. Daha önce örnekler geçtiği üzere Ashabın namaz esnasında gürültü duymadıkları, yaralarındaki acıyı hissetmedikleri vs. rivayetlerle sabittir. Dolayısıyla namazın, hadiste kaydedilen örnekte olduğu üzere, karın ağrısı gibi, gelip-geçici bir kısım rahatsızlıkların giderilmesinde ilaca, doktora gidinceye kadar hemen tevessül edilecek bir çare olarak düşünülmesi gerekir. Şüphesiz, bütün rahatsızlıkların giderilmesinde, ilk ve son yegane çare namazdır denmiyor. Zaten pek çok hadiste her derdin dermanı bulunduğu belirtilerek derman aramaya teşvik edilmiştir. 1423

*** IRKU'N-NESÂ'NIN İLACI**

سَنأ اَنَث .ٍناَّسَح ُنْب ُماَشِه اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث :اَق ، يِلْم َّرلا ٍديِعَس ُنْب ُدِشا َر□ َو ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-7867 □7777 □7788□

ةَّيِبا َرْعأ ٍةاَش ُةَيْلأ اَسَّنلا ِق ْرِع ُءاَفِش : ُلوُقَي َمَّلس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر□

تْعِمَس : ُلوُقَي ٍكِلاَم َنْب َسَنأ َعِمَس ُهَّنأ ؛َني ِريِس ُنْب

تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِفُ.ء ْزُج ِم ْوَي ِهلُك يِف ِقي ِهرلا بلَع ُب َرْشُي .
َّمُث ِءا َزْجأ َةَث َّ َت ُأ َّزَجُت َّمُث . ُبا َذُت

1044. (3463) (7031)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Irku'n-nesânın (oturak hizasından topuğa kadar uzanan bir sinirin) ilacı, arabî bir koyunun kuyruğudur. Bu kuyruk eritilip üç kısma ayrılır, sonra her sabah aç karnına bir parça içilir." 1424

AÇIKLAMA:

Alimler, hadislerde gelen bir kısım tedavi usullerinin "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yaşadığı coğrafya ve iklim şartlarına mahsus olduğuna, burada da böyle bir durum olabileceğine dikkat çekerler; havadaki kuruluk sebebiyle yakalanılan ırku'n-nesaya hadiste temas edilen tedavi usulünün uygun olacağını belirtirler. Herhangi bir ilacın şifasının her yerde müessir olacağına, hadisteki beyanın âmm olduğuna dair bir delil, bir karîne yoksa hususiliğinin unutulmaması gereği bir prensip olarak vazedilmiştir. Bu durumu, tıpla ilgili bölümde, örnekler vererek ısrarla belirttik. 1425

*** HUMMA**

دْيَبُع ِنْب ِصْفَح ْنَع ٍدَث ْرَم ِنْب َةَمَقْلَع ْنَع َةَدْيَبُع ِنْب َسوُم ْنَع ٌعيِك َو اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7867 □7776 □7787□

َّمَلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ□ : □ َّمَلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َلاَقَف ٌلُج َر اَهَّبَسَف . َّمَلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص
ِلوُس َر َدْنَع تَّمُحْلا ِت َرِكُذ : َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِ هاللّ

فيعض وهو ةديبع نب َسوُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِديَدَحْلا َثَبَخ ُراَّنلا يِفْنَت اَمَك َبوُن .
ذلا يِفْنَت اَهَّنإَف .اَهَّبُسَت

1045. (3469) (7032)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında hummadan bahsedilmişti. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onun hakkında fena söz sarfetmeyin. Çünkü o, günahları temizler, tıpkı ateşin demirdeki pası, cürufu temizlemesi gibi" buyurdular."1426

نأ ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِنَسَحْلا ِنَع َةَداَتَق ْنَع ٍديِعَس ْنَع َىلْع‘ا ُدْبَع اَنَث .ٍفَلَخ ُنْب َيْحَي َةَمَلَس□□
وُبَأ اَنَثَّدَح-7877 □7777 □7786ـ و حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِف.ِد ِراَبْلا ِءاَمْلاِب ْمُكْنَع
اَهو حَنَف .َمَّنَه َج ِريِك ْنِم ٌريِك تَّمُحْلا : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر

تاقث ُهُلاَج ِر .

1046. (3475) (7033)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu

---

1421 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/443. 1422 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/444.

vesselâm buyurdular ki: "Humma (ateşli hastalık), cehennemin körüklerinden bir körüktür. Siz onu soğuk su ile kendinizden uzaklaştırın."1427

AÇIKLAMA:

Hummanın su ile nasıl tedavi edileceği açıklandı. 1428

*** HACAMAT**

هْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق ُلوُقَي ِكِلاَم َنْب َسَنأ ُتْعِمَس .ٍمْيَلُس ُنْب ُريِثَك اَنَث .□
ِسَّلَغُمْلا ُنْب ُةَ َراَبُج اَنَثَّدَح-7877 □7778 □7787□

‘ ٍإِ ّاَ:اوُلاَق اَي ُدَّمَحُم ! ْرُم َأُتَّكَ بِالْحِ ِجاَمَةِ. فِي لازوائد: قَالَتْ وإن ضعف جبارة وكثير فِي
وَلشمائل، و قَالَ: حسن غريب. وروا هالحاكم فِي وَ سَلَّمَ: مَا مَرَرْ تُ لَيْلَةَ أُسْرِ يَ بِي بِمَ
إسناد حديث أنس، عقد روا ه فِي حديث أبنِ مسعود، الترمذي فِي الجامع

. حديث أبنِ عَبَّاسٍ، و قَالَ: صحيح ا“ سناد. وروا هالبزار فِي مسنده من حديث أبنِ عمر
المستدرك من

1047. (3479) (7034)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mirac sırasında yanlarından geçtiğim her zat bana mutlaka "Ey Muhammed! Ümmetine hacamat olmalarını emret demiştir."1429

ل َزَن :َلاَق ٍهِيلَع ْنَع َةَتاَبُن ِنْبا ِغ َبْص‘ا ِنَع ِفاَكْس“ا ٍدْعَس ْنَع ٍرِهْسُم ُنْب يِلَع اَنَث .ٍديِعَس□
ُنْب ُدْي َوُس اَنَثَّدَح-7846 □7777 □7784ـ. ،هيلظنحلا يميتلا ةتابن نب غبصأ هدانسإ
يِف :دئاوزلا يِف .ِلِهاَكْلا َو ِنْيَع َدْخ‘ا ِةَماَج ِحِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِهِيبَّنلا ىَلَع ُلي ِرْب
ِج

. فيعض وهو

1048. (3482) (7035)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor. "(Bir gün) Cebrail; Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a, Ahdaayn (boynun iki tarafındaki damar) hizasından ve kâhilden (iki omuzun arası) hacamat olma emrini getirdi."1430

هْيَلَع ُ هالّ يَّلَص َّيِبَّنـلا َّنَأ ؛ٍرِباَج ْنَع َناَيْفُس يِبَأ ْنَع ِشَمْع‘ ا ِنَع ٌعيِك َو اَنَث .ٍفي ِرَط ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7847 □7777□7787□

يِف .ٍء ْث َو ْنِم اَهْيَلَع َمَجَتْحا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ِنْعَي :ٌعيِك َو َلاَق . ُهَمَدَق
َو َمَّلَس َطَقَس ْنَع َرَف ِهِس ىَلَع ِج ْذِع. ٍفاَنْفَكَّتْ

. □دئاوزلا: إسناده صحيح، إن كاَنَ أَبُو سفيان طلحة بن نافع سمع من جاَبِر

1049. (3485) (7036)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir keresinde) atından bir hurma kütüğü üzerine düşmüş ve ayağı çıkmıştı."

[1425] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/445. [1426] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/446. [1427] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/446. [1428] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/446.

Râvi Vekî' der ki: "Yani Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir incinmeden dolayı ayağının üstünden hacamat ettirmiştir."1431

* HANGİ AYDA HACAMAT OLMALI?

نْب ِسَنأ ْنَع ، ٍمهَق ِنْبا ِساَهَّنلا ِنَع َة َرَسْيَم ِنْب أَّي ِرَكَذ ْنَع ٍرِطَم ُنْب َناَمْثُع اَنَث . ٍديِعَس ُنْب□
ُدْي َوُس اَنَثَّدَح-7846 □7777 □7777□

و . َني ِرْشِع َو َدْحاِ ْوأ َرَشَع َةَعْسِت ْوأ ، َرَشَع َةَعْبَس َّرَحَتَيْلَف َةَماَج ِحْلا َدا َرأ ْنَم :□ □□
َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ٍكِلاَم

حيحص نتملا نأ َلِإ راشأو .مهق نب ساهنلا فعضل فيعض دانس“ا نإ :دئاوزلا يِف. .
ُهَلُتْقَيَف ُمَّدلا ُمُكِدَح ِأب ْغَّيَبَتي

1050. (3486) (7037)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim hacamat olmak isterse, ayın 17 veya 19 veya 21'ini arasın. Sakın, kan fazlalaşmak suretiyle birinize galebe çalıp onu öldürmesin." 1432

نْب ِديِعَس ْنَع َةَمْصِع ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث . ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُناَمْثُع اَنَث . ي ِصْم ِحْلا□
َّنفَصُمْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7844 □7774 □7777□

لاَق َو ،َلاَق. ًاهيِبَص ًَو ًاخيَش ُهْلَعْجَت ًَو ًاباَش ُهْلَعْجا َو . ٍماَّجَحِب يِنِتْأَف . ُمَّدلا هيِب□
َغَّيَبَت ! ُعِفاَن اَي : َرَمُع ُنْبا َلاَق : َلاَق ؛ٍعِفاَن ْنَع ٍنوُم ْيَم

ظْف ِحْلا يِف ُدي ِزَت َو ِلْقَعْلا يِف ُدي ِزَت َيِه َو . ُلَثمأ ِقي ِهرلا َلَع ُةَماَج ِحْلا : ُلوُقَي َمَّلَس□
َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : ُرَمُع ُنِبا . ِدَح ‘ا َم ْوَي َو ِتْب َّسلا َم ْوَي َو ِةَعُمُجلا
َم ْوَي َةَماَج ِحْلا اوُبِنَتْجا َو ِ هاللّ ِمْسِا َلَع ِسيِمَخْلا َموَي ،ًام ِجَتَحُم َناَك ْنَمَف . ًاظْف ِح
َظِفاَحْلا ُدي ِزَت َو

ماَّذُج وُدْبَي اَم َو . ِء ًَبْلاِب ُبو ياَ ِهيف َبي ِصُأ يِذهلا ُم ْوَيلا ُهَّناِف . ِءاَعِب ْر‘ا َم ْوَي□
َةَماَج ِحْلا اوُبِنَتْجا َو . ِءاَث ًَ ثلا َو ِنْيَنْث“ا َم ْوَي اوُم ِجَتْحا َو : نوميم نب ديعَس نع ةمصع
نب هاللّ ُدْبَع ةمجرت يِف ،يبهذلا َلاَق :دئاوزلا يِف. ِءاَعِب ْر‘ا ِةَلْيَل ْوأ ِءاَعِب ْر‘ا ِم ْوَي يِف ًّإ
ٌص َرَب ًَو

بيذهتلا يِف يزملا َلاَق اَذَك و.لوهجم .

1051. (3488) (7038)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma (âzadlısına): "Ey Nâfî bana kan galebe çaldı, benim için bir haccâm getir, getireceğin haccâm genç olsun, yağlı veya çocuk olmasın" dedi. Devamla İbnu Ömer dedi ki: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Aç karnına hacamat olma idealdir, [onda şifa ve bereket vardır] aklı artırır. Hafızayı güçlendirir. Hafız olmak isteyenlerin hıfzetme kabiliyetini artırır. Hacamat olmak isteyen Allah'ın adıyla perşembe günü hacamat olsun. Cuma, cumartesi, pazar günlerinde hacamat olmaktan kaçının. Pazartesi ve Salı günü de hacamat olunuz. Çarşamba günü hacamat olmaktan kaçının. Çünkü o, Eyyûb aleyhisselâm'ın belaya düştüğü gündür. Cüzzâm ve alaca hastalığı da sadece çarşamba günü veya çarşamba gecesi zuhûr eder" dediğini işittim."1433

* İSMİD SÜRMESİ

ْدبَع ُنْب ُناَمْثُع يِنَثَّدَح . ِم ِصاَع وُبَأ اَنَث . ٍفَلَخ ُنْب َيْحَي ؛َةَمَلَس وُبَأ اَنَثَّدَح-7877□

□7776□ 7777□

رَصَبْلا وُلْجَي ُهَّنإَف ِدِمْث"اِب ْمُكْيَلَع :َمَّلَس َو ِه ْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هلل ُلوُس َر لاَق : لاَق□
؛هيِبأ ْنَع ُثِهدَحُي ِ هالّل ِدْبَع َنْب َمِلاَس ُتْعِمَس :َلاَق ؛ِكِلَمْلا َلاَق و .ثيدحلا ركنم : متاح وبا
ِهيِف َلاَق كلملا دبع نب َناَمْثُع ن‘ .لاَقم رمع ِنْبا ثيدح هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .َرَعَّشلا ُتِبْنُي
َو

تاقث دانس"ا لاَج ِر يقابو .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو .سأب هب سيل :نيعم ِنْبا .

1052. (3495) (7039)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Size ismidi tavsiye ederim. Zira o, gözü(n görme gücünü) parlatır ve kirpikleri (besleyip) bitirir." [1434]

نْب ِدَّمَحُم ْنَع ،ِمِلْسُم ِنْبا َليِعاَمْسِإ ْنَع َناَمْيَلُس ُنْب ِمي ِح َّرلا ُدْبَع اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب□
□7777 □ 7787 □ 7876-وُبَأ اَنَثَّدَح

تِبْنُي َو َرَصَبْلا وُلْجَي ُهَّنإَف ِم ْوَّنلا َدْنِع ِدِمْث"ا ِب ْمُكْيَلَع :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص□
ِ هلّل َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاَق ؛ٍرِباَج ْنَع ِرِدَكْنُمْلا

رباج ثيدح هدانسإ نيبي ملو .ٍرِباَج قيرط ريغ نم ةورع هجرخأ هتملا نا :دئاوزلا يِف. .
َرَعَّشلا

1431 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/447. 1432 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/448.

1053. (3496) (7040)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Uyuyacağınız zaman ismidle sürme çekmenizi tavsiye ederim. Çünkü o, gözü(n görme gücünü) parlatır ve kılları (yani kirpikleri besleyip) bitirir." [1435]

AÇIKLAMA:

Sürme ile ilgili açıklama yapıldı. [1436]

*** KUR'AN'LA TEDAVİ**

نَع َناَمْيَلُس ُنْب ُداَعُس اَنَث .ٍتِباَث ُنْب يِلَع اَنَث . يِدْنِكْلا ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب َةَيْطَع ِنْب ِدْيَبُع□
□7778□ 7787□ 7777-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم ُنْب

هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ُنآ ْرُقْلا ِءا َو َّدلا ُرْيَخ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هلل ُلوُس َر َلاَق
:َلاَق ؛ِهيِلَع ْنَع ِث ِراَحْلا ِنَع َقاَحْسِإ يِبَأ

فيعض وهو روع‘ا ثراحلا .

1054. (3501) (7041)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İlaçların en hayırlısı Kur'ân'dır."[1437]

AÇIKLAMA:

Daha önce açıklandığı üzere, birçok âyet Kur'ân'da mü'minler için şifa bulunduğunu te'yid etmiştir. [1438]

*** GÖZ DEĞMESİ**

دْبَع ْنَب َةَمَلَس يِبَأ ْنَع ِدِقا َو يِبَأ ْنَع ْبَيَه ُو اَنَث . يِمو ُزْخَمْلا ِماَشِه وُبَأ اَنَث .ٍراَّشَب ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7774 □7786 □7777□

دقاو وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. قَح َنْيَعْلا َّنِإف .ِهللاِب ُذيِعَتْسا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ□
يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : ْتَلاَق ؛َةَشِئاَع ْنَع ِنَمْح َّرلا

فيعض وهو ،شيلا ةدئاز نب دَّمَحُم نب حلاص همساو .

1055. (3508) (7042)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Göz değmesinden) Allah'a sığının. Zira göz değmesi haktır." 1439

*** RUKYE (DUA İLE TEDAVİ)**

نَأ ؛ِدَّمَحُم ِنْب ِرْكَب يِبَأ ْنَع َة َراَمُع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع َسي ِرْدِإ ُنْب ِهاللّ ُدْبَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ□□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7778 □7787 □7776□

دئاوزلا يِف. اَهِب اَه َرَمأَف َىق رلا ِهْيَلَع ْتَض َرَعَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا تَلِإ:
ْتَءاَج َةَّيِدِعاَّسلا ِم ْزَح يِنَب َّمُأ ِسَنأ َتْنِب َةَدِلاَخ

فنصملا دنع ثيدحلا اَذَه ىوس ةتسلا بتكلا يِف ئش ةدلاخل نكي ملو .تاقث ُهُلاَج ِر .
حيحص هدانسإ،

1056. (3514) (7043)- Halide Bintu Enes Ümmü Benî Hazm es-Sâidiyye radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'a gelmiş, (tedavide okuduğu) duayı Aleyhissalâtu vesselâm'a (kontrol ettirmek üzere) arz etmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm (dua metninde mahzurlu bir kelam görmediği için) o duayı tedavide okumasına ruhsat vermiştir." 1440

AÇIKLAMA:

Dua ile (rukye=nefes etme) tedavi cahiliye geleneğinde vardı. Bir kısım dualarda, şeytan ve putların isimleri, manasız sözler de bulunmakta idi. İslâm'dan sonra Resûlullah bunları kontrolden geçirmiş, mahzurlu olmayanlara tedavide okunması için izin vermiştir. 1441

*** YILAN VE AKREP SOKMASINA KARŞI RUKYE (DUA)**

نَع ِهيِبأ ْنَع ِحِلاَص يِبَأ ِنْب ِلْيَهُس ْنَع َناَيْفُس ْنَع يِعَجْش'ا ِ هاللّ ُدْيَبُع اَنَث .َما َزْهَب ُنْب□
ُليِعاَمْسِإ اَنَثَّدَح-7774 □7788 □7777□

لي ِقَف . ُهَتَلْيَل ْمَني ْمَلَف ٌج َر ٌب َرْقَع ْتَغَدَل :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ□

1435 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/449. 1436 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/449. 1437 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/449. 1438 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/449. 1439 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/450.

تاَماَّتلا ِ هاللّ ِتاَمِلَكِب ُذوُعَأ :َسمأ َني ِح ;َلاَق ْوَل ُهَّنِإ اَمأ :َلاَقَف . ُهَتَلْيَل ْمَني ْمَلَف ٌب□
َرْقَع ُهْتَغَدَل ًان َُف َّنِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهِيَّبَنلِل

تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. َحِب ْصُي ىَّتَح ِب َرْقَع ُغْدَل ُه َّرَض اَم َقَلَخ اَم .
ِهرَش ْنِم

1057. (3518) (7044)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adamı akrep sokmuştu. O gece acıdan uyuyamadı. Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'a: "Falancayı akrep soktu, bu yüzden geceleyin hiç uyuyamadı" diye haber verilmişti. Şöyle buyurdular: "Keşke akşamleyin şu duayı okusaydı: Eûzu bikelimâtillahi't-tâmmâti min şerri mâ halaka" (Yarattığının şerrinden Allah'ın mükemmel kelimelerine sığınırım)" deseydi, akrebin sokması sabaha kadar ona zarar vermezdi."1442

زْكَب وُبَأ يِنَثَّدَح .ِميِكَح ُنبا َناَمْثُع اَنَث .ِداَي ِز ُنْب ِد ِحا َوْلا ُدْبَع اَنَث .ُناَّفَع اَنَث َةَبْيَش□
يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □7787 □7774□

يِف. اَهِب َرَمَأَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر نَلَع ِةَّيَحْلا َنِم َةَشْهَّنلا ُتْض َرَع :َلاَق
ِم ْزَح ِنْب و ِرْمَع ْنَع ؛ِم ْزَح ِنْب و ِرْمَع ُنْب

هدح كردي مل هنإف مزح نب ورمع نب دَّمَحُم وُبَأ وه ِرْكَب وُبَأ و .لسرم اذه يذمرتلاو .
َلاَق :دئاوزلا

1058. (3519) (7045)- Amr İbnu Hazm radıyallahu anh anlatıyor: "Yılan sokmasına karşı okunan duayı Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a arzettim, onu okumama izin verdi." 1443

*** RESÛLULLAH'IN OKUDUĞU ŞİFA DUASI**

نَع ِ هاللّ ِدْيَبُع ِنْب ِم ِصاَع ْنَع ُناَيْف ُس اَنَث ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث :َاَق ، َرَمُع ُنْب ُصْفَح َو ،□
ِراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7768 □7787 □7777□

؟ليِئا َرْبَج اَهِب يِنَءاَج ِةَيْق ُرِب َكيِق ْرأ َأ :يِل َلاَقَف ،يِنُدوُعَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا
َءاَج :َلاَق ؛َة َري َرُه يِبَأ نَع ِيِبْ َوَث ِنْب ِداَي ِز

هرَش ْنِم َو ِدَقُعْلا يِف ِتاَثاَّفَنلا ِهرَش ْنِم .َكيِف ٍءاَد ِهلُك ْنِم .َكيِفْشَي ُ هاللّ َو .َكيِق ْرأ□
هاللّ ِمْسِب» :َلاَق !ِهللّ َلوُس َر اَي َلَب .ي ِهمُأ َو يِبَأِب :ُتْلُق

تا َّرَم َثَث « َدَسَح اَذِإ ٍدِساَح□ .

فيعض وه و ،يرمعلا رمع نب هاللّ ديبع نب مصاع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .

1059. (3524) (7046)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (hastalığım sırasında) bana geçmiş olsun ziyaretine gelmişti. Bana: "Seni, Cebrail'in bana getirdiği dua ile tedavi etmeyeyim mi?" buyurdular. Ben: "Annem babam sana kurban olsun ey Allah'ın Resûlü! Evet!" dedim. Okudular: "Bismillahi erkîke vallahu yeşfike min külli dâin fîke min şerri'n-neffâsâti fi'l-ukadi ve min şerri hâsidin izâ hased (Allah'ın adıyla sana okuyorum, sende olan her hastalığa karşı, düğümlere üfleyenlerin şerrine, hased ettikleri zaman hasedçilerin şerrine karşı Allah şifa versin (veya şifayı verecek olan Allah'tır)." Bunu üç sefer okudu." 1444

*** HUMMAYA KARŞI DUA**

هَّنأ ؛ٍرْيَمُع ْنَع َناَب ْوَث ِنبا ِنَع يِبَأ اَنَث . ي ِصْم ِحْلا ٍراَنيِد ِنْب ِريِثك ِنْب ِديِعَس ِنْب َناَمْثُع□
ُنْب و ُرَمَع اَنَثَّدَح-7767 □7787 □7767□

وُه َو َم َّلس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ،ُم َّسلا ِهْيَلَع ُلِئا َرْب ِج َتَأ : ُلوُقَي ِتِماَّصلا َنْب َةَداَبُع□
ُتْعِمَس : َلاَق َةَّيَمُأ يِبَأ َنْب َةَداَنُج َعِمَس ِنْبا ن' .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف. َكيِفْشَي ُ هاللّ ٍنْيَع
ِهلُك ْنِم َو ٍدِساَح ِدَسَح ْنِم . َكيِذْؤُي ٍءْيَش ِهلُك ْنِم . َكيِق ْرَأ ِ هاللّ ِمْسِب َلاَقَف. ُكَعُوَي

تاقث دانس"ا لاَج ِر يتابو .ِهيِف فلتخم نابوث ِنْبا و .تباث نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع همسا نابوث .

1060. (3527) (7047)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, şiddetli bir hummaya yakalanmış iken Cebrail aleyhisselâm gelmişti. Efendimizi tedavi için şu duayı okudu: "Bismillahi erkîke min kûlli şey'in yüz'ike min hasedi hâsidin ve min külli aynin. Allah u yeşfike. (Sana Allah adıyla okuyor, sana eza veren her şeyden, hasedcinin hasedinden ve herbir (kem) gözden şifa diliyorum. Allah sana şifa versin." 1445

*** MUSKA TAKMA**

ْنب و ِرْمَع ْنَع ِسَمْع'ا ِنَع ٍرْشِب ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .َناَمْيَلُس ُنْب ُرَّمَعُم اَنَث . ِيهَق َّرلا□
ٍدَّمَحُم ُنْب ُبو يأ اَنَثَّدَح-7777 □7784 □7767□

ةَ ْرَمُحلا َنِم يِق ْرَت اَنْيَلَع ُلُخْدَت ٌزوُجَع تَناَك : ْتَلاَق ؛ َبَنْي َز ْنَع ؛ِ هاللّ ِدْبَع ِةَأ َرما َبَنْي َز□ .
ِتْخُأ ِنْبا ِنَع ِرا َّزَجْلا ِنْب َيْحَي ْنَع َة َّرُم

لِيَوَط ٌري ِرَس اَنَل َناَك َو□

ينَّسَمَف .يِبِناَج َىلِإ َسَلَجَف َءاَجَف .ُهْنِم ْتَبَجَتْحا ُهَت ْوَص ْتَعِمَس اَّمَلَف .اًم ْوَي َلَخَدَف .َت
َّوَص َو َحَنْحَنَت َلَخَد اَذِإ هاللّ ُدْبَع َناَك َو .ِمِئا َوَقلا

ءاَيِنْغَأ ِ هاللّ ِدْبَع َلآ َحَبْصَأ ْدَقَل .َلاَق َو ِهِب يَم َرَف ،ُهَعَطَق َو ُهَبَذَجَف .ِةَ ْرَمُحلا َنِم ِهيِف□
يِل ًىقر : ُتْلُقَف ؟اَذه اَم : َلاَقَف .ٍطْيَخ َّسَم َدَج َوَف

َلاَق : ْتَعَمَد اَهُتْك َرَت اَذِإ َو : ُتْلُق. ٌك ْرِش َةَل َوِهتلا َو َمِئاَمَّتلا َو َىق رلا َّنِإ : ُلوُقَي َمَّلَس□ :
َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس .ِك ْرِهشلا ِنَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس
َر َلَع َف اَمَك ِتْلَعَف ْوَل ْنِكَل .ِكِنْيَع يِف ِهِعَبْصِإِب َنَعَط ِهِتْيَصَع اَذِإ َو ِكَك َرَت ِهِتَعَطَأ اَذِإ
ُناَطْيَّشلا ِكاَذ َكُؤاَفِش ًّاَ ءاَفِش َ .يِفاَّشلا َتْنَأ ِفْشِا ْساَّنلا َّب َر . ْساَبْلا ِبِهْذَأ : َنيِلوُقَت َو َءاَمْلا
ِكِنْيَع يِف َىِن َحَضْنَت . َنيِفْشَت ْنَأ َرَدْجَأ َو ِكَلاَرْيَخ َناَك

كردتسملا يِف مكاحلا هاورو .هضعب د ُوَاد وُبَأ يور :دئاوزلا يِف. ًامَقَس ُرِداَغُي َ ًءاَفِش .

1061. (3530) (7048)- Abdullah İbnu Mes'ud'un zevcesi Zeyneb radıyallahu anhüma anlatıyor: "Yaşlı bir kadın vardı, bize gelir, humre (denilen bir veba çeşidine) karşı rukye yapardı. Bizim ayakları uzun bir karyolamız vardı. (Eşim) Abdullah eve gireceği zaman (geldiğini sezdirmek için) öksürüp ses çıkarırdı. Bir gün Abdullah aynı şekilde içeri girdi. Kadın, sesini işitince ona karşı örtüsüne büründü. Abdullah gelip yanına oturdu ve bana eliyle dokundu ve bir ipin eline değdiğini hissetmişti ki: "Bu nedir?" diye sordu. Ben: "(Takındığım bu muska) içinde humraya karşı dua var!" dedim. Abdullah onu derhal çekip kopardı, fırlatıp attı ve: "Abdullah'ın ailesi şirkten müstağnidir. Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Rukyeler, muskalar ve büyü bir şirktir" dediğini işittim" dedi. Ben: "Ama ben bir gün dışarı çıkmıştım. Beni falanca gördü, bunun üzerine ona gelen taraftaki gözüm yaşardı. O günden beri rukye

---

1442 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/451. 1443 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/451.

yapınca gözümün yaşı kesilir, rukyeyi bıraktım mı tekrar yaşarır" dedim. Bunun üzerine Abdullah dedi ki: "Bu şeytandır, ona itaat edince seni bırakıyor, ona isyan ettiğin vakit parmağıyla gözüne dürtüyor. Ama Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yaptığı gibi yapsaydın, bu senin için daha hayırlı, şifa bulman için de daha münasip olurdu: Gözüne su serpip şöyle diyeceksin: "Ezhibî'l-be's, Rabbi'n-nâs, işfî, enteş-Şâfi, lâ şifaen illâ şifâuke, şifâen lâ yugâdiru sakamen (Fenalığı gider. Ey insanların Rabbi! Şifa ver! Sen şifa verensin. Senin verdiğinden başka şifa yok! Öyle şifa ver ki, hiçbir hastalık geride kalmamış olsun)." 1446

AÇIKLAMA:

Muska bu hadise göre caiz değildir. Ancak mesele ûlemâca münakaşa edilmiştir. Hangi şartlarda caiz veya değil, gerekli açıklama ilgili bahiste geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz. Burada birkaç kelimeyi kısaca açıklayalım: Humra ateşli bir hastalıktır, vebanın bir çeşidi olduğu belirtilmiştir. Temdim, Temîme'nin cem'idir, çocuklara takılan nazarlıklar, boncuklar vs. hep temime ile ifade edilir. Tivele bu da, bazı açıklamalara göre sihirdir. Yani sihrin bir çeşidi ve üzerine sihir okunup üflenen ipliktir. Muhabbet veya bir başka maksatla yazılan sihir ve büyü muskalarına hep tivele denir.1447

يِبَّنلا َّنَأ ؛نْيَصُحْلا ِنْب َنا َرْمِع ْنَع ِنَسَحْلا ِنَع ِك َرابُم ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .ِبي ِصَخْلا يِبأ ُنْب يِلَع□□
اَنَثَّدَح-7777 □7787 □7766□

□. لاقَف: مَا هذِه ِالحَلْقَةُ؟ قَال: هذه ِمن َالو ْاهِنَةِ. قَال: انْزِ عْها فَاِنَّهَا َ تَزِ يدُك
رْفُص ْنِم ًةَقْلَح ِهِدَي يِف ٍُج َر ىأ َر َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص . ةلاضف ِنْبا وه اَذَه كرابم ن'
.نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف.ًانْه َو َّإ

1062. (3531) (7049)- İmrân İbnu'l-Husayn radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kolunda tunçtan bir bilezik taşıyan bir adam görmüştü: "Bu halka da ne?" diye sordu. Adam: "Bu vâhine (denen kol ağrısın)dan dolayıdır" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Çıkar onu! Zira o, ağrını artırmaktan başka bir işe yaramaz!" buyurdu." 1448

*** UĞUR VE UĞURSUZLUĞA İNANMA**

يِبَأ ْنَع َةَمَلَس يِبَأ ْنَع و ٍرْمَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع نَامْيَلَس ُنْب ُةَدْبَع اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7776 □7777 □7767□

تاقث ُهُلاَج ِر و حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.َةَرِيهطلا ُه َرْكَي َو ُنَسَحْلا ُلأَفْلا ُهُب .
ِجْعُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َناَك : َلاَق ؛َة َرْي َرُه

1063. (3536) (7050)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm güzel tefâülden hoşlanır, uğursuz saymaktan hoşlanmazdı."1449

لوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ٍسابَّع ِنْب ِنَع َةَم ِرْكِع ْنَع ٍكاَمِس ْنَع ِص َوْح'ا وُبَأ اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □7777 □7768□

رَفَص ًَو َةَماَه ًَو ةَرَيِط ًَو ،ى َوْدَع َ: َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ . تاقث ُهُلاَج□ .
ِر حيحص ٍسابَّع ِنْبا ثيدح هدانسإ :دئاوزلا يِف

1446 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/453. 1447 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/454.

1064. (3539) (7051)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ne sirayet (hastalığın bulaşması), ne uğursuzluk, ne hâme (denen öldürülenin başından çıkıp intikam istediğine inanılan mahluk) ne de Sefer (ayının uğursuzluğu) vardır."1450

هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ِهيِبأ ْنَع ،ِباَنَج يِبَأ ِنْب ِنَع ٌعيِك َو اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب □
□7767□ 7776□ 7787-اَنَثَّدَح وُبَأ ٍرْكَب

لْب"ا ِهِب ُب َرْجَتَف ُب َرَجْلا ِهِب ُنوُكَي ُريِعَبْلا ! ِهللّ َلوُس َر اَي :َلا َقَف ٌلُج َر ِهْيَلإ□ .
َماَقَف ًةَماَه ًَو َةَ َريِط ًَو ى َوْدَع َ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص

فيعض وهو ةيح يِبَأ نب َنْيَحي همسا بانج وُبَأ ِهيِف .فيعض رمع ِنْبا ثيدح :دئاوزلا يِف. .
َل ًّو"ا َب َرْجأ ْنَمَف .ُرَدَقْلا َكِلذ َلاَق

1065. (3540) (7052)- İbnu Ömer anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): "Ne sirayet, ne uğursuzluk, ne de hâme yoktur" demişti. Bir adam kalkarak: "(Nasıl olmaz ey Allah'ın Resûlü! Kendisinde uyuz olan bir deve sebebiyle bir sürü uyuzlanıyor" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "İşte bu kaderdir. Pekiyi önceki deveyi kim uyuzladı?" buyurdular." 1451

يِبَأ ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح َو .ِداَن ِهزلا يِبَأ ِنْب ِنَع ٍعِفاَن ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .َميِها َرْبِإ ُنْب ِنَمْح َّرلا
ُدْبَع اَنَثَّدَح- 7787 □ 7777 □ 7766ـ.ِتْنِب َةَمِطاَف ِهَّم ُأ ْنَع َناَمْثُع ِنْب و ِرَمَع ِنْب ِ هاللّ
ِدْبَع ِنْبا ِدَّمَحُم ْنَع ًاعيِمَج ،ِدْنِه يِبَأ ِنْب ِديِعَس ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .ِبي ِصَخْلا

تاقث هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا يِف. َنيِموُذْجَمْلا َىلِإ َرَظ َّنلا وُميِدُت َ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ .
هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛ٍساَّبَع ِنْبا ْنَع ِنْيَسُحْلا

1066. (3543) (7053)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cüzzamlılara devamlı surette bakmayınız."1452

*** SİHİR**

ةَّيِقَب اَنَث . ي ِصْمُحْلا ٍراَنيِد ِنْب ِريِثَك ِنْب ِديِعَس ِنْب َناَمْثُع ُنْب َنْيَحي□ .
اَنَثَّدَح-7786 □7778 □7767ـ.َلوُس َر اَي :َةَمَلَس مُأ ْتَلاَق َكَلاَق رَمُع ِنْب ِنَع ٌعِفاَن اَنَث :
َاَق ِنْيَّي ِرْصِمْلا َدي ِزَي ِنْب ِدَّمَحُم َو ٍبيِبَح يِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع يَسْنَعْلا ٍرْكَب وُبَأ اَنَث

يِف ُمَدآ َو َّيلَع ٌبُوتْكَم َوُه َو َّإ ،اَهْنِم ٌءْيَش يِنَباَصأ اَم :َلاَق .ٌتْلَكأ يِتهلا ِةَموُمْسَمْلا ِةاَّشلا َنِم
ٌعَج َو ٍماَع َّلُك ،َكُبي ِصُي ُلا َزَي َ ! ِهللّ

فيعض وهو هيسنعلا ٍرْكَب وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِهِتَنيِط .

1067. (3546) (7054)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ diyor ki: "Ey Allah'ın Resûlü! (Hayber'de) yediğin zehirli koyun etinin ağrısı her yıl sana ara vermeden geliyor" demiştim, şu cevapta bulundular: "Ondan bana isabet eden şey, Adem daha çamurunda iken (daha tam olarak yaratılmamış iken) Allah'ın hakkımda yazdığı) şeydir, (ondan ne eksiktir ne de fazlası)." 1453

يِبَأ يِنَثَّدَح .نَمْح َّرلا ُدْبَع ُنْب ُةَنْيَي ُع يِنَثَّدَح . ي ِرَاصْن َ‘ا ِ هالل ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7784 □7777 □7764□

يِف ٌءْيَش يِل ُض ِرْعَي َلَعَج ،ِفِئاَّطلا ىلَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر يِنَلَمْعَتْسا اَّمَل : َلاَق ؛ِصاَعْلا يِبَأ ِنْب َناَمْثُع ْنَع

ْتلُق ؟ِصاَعْلا يِبَأ ُنْبا َلاَقَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالل يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ىَلِإ ُتْلَح َر َكِلذ ُتْيأ َر ا□ : َّمَلَف .يِهلَصُأ اَم ي ِرْدأ اَم ىَّتَح يِت َّ َص َكاَذ : َلاَق .ى ِهلَصُأ اَم ى ِرْدأ اَم ىَّتَح يِتا َولَص يِف ٌءْيَش يِل َض َرَع ! ِهللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق ؟َكِب َءاَج اَم : َلاَق ! ِهللّ َلوُس َر اَي ! ْمَعَن َلَعَفَف ! ِهالل َّوُدَع . ْج ُرْخا : َلاَق َو يِمَف يِف َلَفَت َو ِهِديِب ي ِرْدَص َب َرَضَف َلاَق . َّيَمَدَق ِرُدُص ىَلَع ُتْسَلَجَف .ُهْنِم ُت ْوَنَدَف . ْهُنْدا .ُناَطْيَّشلا

هُلاَج ِر ،حيحص دانسإ :دئاوزلا يِف. ُدْعَب يِنَطَلاَخ ُهُبِسْحأ اَم ي ِرْمَعَلَف : َناَمْثُع َلاَقَف□ َلاَق . َكِلَمَعِب ْقَحْلا : َلاَق َّمُث .ٍتا َّرَم َث َث َكِلذ،

دانس“ا حيحص ثيدح اَذَه : َلاَق و مكاحلا هاورو .تاقث .

1068. (3548) (7055)- Osman İbnu Ebi'l-As radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni, Taif'e vali tayin edince, namazda bana bir şey ârız olmaya başladı. Öyle ki, kıldığımı bilemez hale geldim. Bu durumu kendimde görünce, hemen Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a gittim. (Beni görünce: "Bu gelen İbnu Ebi'l-As değil mi?" buyurdular. Ben: "Evet! Ey Allah'ın Resûlü!" dedim. "Niye geldin?" buyurdular. "Ey Allah'ın Resûlü! Bana namazda bir hal ârız oldu, ne kıldığımı bilmez, anlamaz hale geldim" dedim. "Anlattığın şey şeytandır, onu bana yaklaştır!" buyurdular. Bunun üzerine Resûlullah'a yaklaştım. (Diz çöküp) ayaklarımın üstüne oturdum. Aleyhissalâtu vesselâm mübarek elleriyle göğsüme vurup ağzımın içine tükürdüler. Sonra: "Çık ey Allah'ın düşmanı!" dediler. Bu muameleyi bana üç kere tekrar ettiler. Sonunda: "Haydi işinin başına git!" buyurdular."

[1450] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/455. [1451] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/455.

Râvi der ki: "Osman kasem ederek dedi ki: "Ömrüme yemin olsun ki ondan sonra şeytanın bana sokulduğunu hiç sanmam."1454

ْدبَع ْنَع ٍبِاَن َج وُبَأ اَنَث . َناَمْيَلُس ُنْب َةَدْبَع اَنأَبْنأ .َىسوُم ُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَث . َناَّيَح ُنْب ُنو ُراَه□ اَنَثَّدَح- 7787 □7776 □ 7767□

اَخأ يِل َّنِإ : َلاَقَف ، يِبا َرْعأ ُهَءاَج ْذإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالل يَّلَص ِّيِبَّنلا َدْنِع ًاسِلاَج ُتْنُك : َلاَق ؛□ نَلْيَل يِبَأ ِهيِبأ ْنَع نَلْيَل يِبَأ ِنْب ِنَمْح َّرلا

باَتِكْلا ِةَحِتاَفِب ُهَذ َّوَع ُهُتعِمَسَف . ِهْيَدَي َنْيَب ُهَسَلْجأَف ِهِب َءاَجَف َبِهْذَف َلاَق ِهِب□ يِنِتأَف َبْهْذا َلاَق . َمَّمَل ِهِب : َلاَق ؟ َكي ِخأ ُعَج َو اَم : َلاَق . ًاع ِج َو

َلآ ْنِم ٍةَيأ َو ،اَهِتمِتاَخ ْنِم ٍتاَيأ ِث َ َث َو ، ِيِس ْرُكْلا ُةَيآ َو ،ٌد ِحا َو ٌهلاِإ ْمُكُهَلاِإ َو .اَهِطَس َو ْنِم□ ِنْيَتَيأ َو ِة َرَقَبْلا ِل َّوأ ْنِم ٍتاَيآ ِعَب ْرأ َو َعَم ُعْدَي ْنَم َو ،َنيِنِمْؤُملا َنِم ٍةَيأ َو ،ِةَي ا ٓ . َقَلَخ يِذَّلا ُ هالل ُمُكَّب َر َّنِإ : ِفا َرْع َ‘ا ن ِم ٍةَيآ َو « َوُه َّ آِإ َهلاِإ َ هَّنأ ُ هالل َدِهَش : َلاَق ُهُبِس ْحأ» َنا َرْمِع

تآَفاَّصلا ِل َّوأ ْنِم ٍتاَياأ ِرْشَع َو ،ًادَل َو َـ َو ًةَّب ِحاَص َذَخَّتا اَم اَنِّب َر دَج ىلاَعَت ُهَّنأ َو :ِهن□□
ِجْلا َنِم ٍةَيأ َو ،ِهِب ُهَل َناَه ْرُب َـ َرَخآ ًاهلاِإ ِ هاللّ

وُبَأ ِهيِف دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف .ٌسأَب ِهِب َسْيَلأ َرَب ْدَق يِبا َرْع‘ا َماَقَف ِنْيَتَذِهوَعُمْلا َو ٌدَحأ
ُ هاللَّ َوُه ْلُق َو ِرْشَحْلا ِر ِخأَ ْنِم ٍتاَياأ ِث ََـ ت َو اَذَه :َلاَق و ،بانج يِبَأ قيرط نم كردتسملا يِف
مكاحلا هاورو .تييح يِبَأ نب نَيْحَي همساو ،فيعض وهو ،يبلكلا بانج

رَخأ ًاهَلاِإ ِ هاللّ َعَم َعَدَي ْنَم َوَقلَخ يِذَّلا ُ هاللّ ُمُكَّب َر َّنِإ َوُه ًّإ َهــلاِإ َـ ُهَّنأ ُ هاللّ َدِهَش ٌد□ □□
ِحا َو ٌهَلاِإ ْمُكُهَلاِإ َو :678ـ .حيحص ،ظوفحم ثيدحلا

ادَل َو ََـ َو ًةَّب ِحاَص َذَخَّتا اَم اَنِهب َر دَج ىَلاعَت ُهَّنأ َو .ُهَل َناَه ْرُب□ .

1069. (3549) (7056)- Ebu Leylâ el-Ensârî radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün) ben Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında otururken, Efendimize bir bedevi geldi: "Hasta bir erkek kardeşim var" dedi. Resûlullah: "Kardeşinin hastalığı nedir?" diye sordu. "Kardeşimde biraz delilik var!" dedi. "Git onu bana getir!" buyurdular. Adam gitti kardeşini getirdi. Resûlullah önüne oturttu. Fatihayı Şerife, Bakara suresinin başından ilk dört ayeti, ortalarından □َو ْمُكُهَلاِإ ٌهَلاِإ َو ِحادayeti, Ayete'l-Kürsi, sonundan ise üç ayeti; Al-i İmrandan bir ayeti -ki bunun □ هاللّ َدِهَش

□أهنَّ ُهَـ َلاِإ َهاِإ هوُوَayetinin olduğunu zannediyorum-, A'raf suresinden bir ayeti: ... . □قَلَخ هَل َناَه ْرُب َـ َرَخآ ًاهَلاِإ ِ هاللّ□ ayeti, Mü'minin suresinden bir ayeti; يِذهلا ُ هاللّ ُمُكهب َر هنإ
َعَم ْعَدَي ْنَم َو

ayeti; Cin sûresinden bir ayeti, □َو ُهنأ َو ادَل َو ََـ َو ًةَّب ِحاَص َذَخهتا اَم اَنهب َر دَج ىَلاعَت ُهنأ َو
ayeti, Saffât suresinin başından on âyeti, Haşîr suresinin sonundan üç ayeti; Kul-hüvallahî Ahad suresi, Muavvizateyn surelerini okuyarak ona afsun yaptığını işittim. Bunun üzerine bedevi ayağa kalktı. Tamamen iyileşmişti." 1455

ELBİSE BÖLÜMÜ

* HZ. PEYGAMBER'İN GİYECEKLERİ

نَع َناَدْعَم ِنْب ِدِلاَخ ْنَع ،ٍميِكَح ِنْب ِص َوْح‘ا ِنَع َةَنْيَيُع ُنْب ُناَيْفُس اَنَث . ي ِرَدْحَجْلا ٍتِباَث□ ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-7776 □7777 □7777□

نم دلاخ عامس حصي ام : دئاوزلا يِف.اَهْيَلَع َدَقَع ْدَق ٍةَلْمَش يِف ىَّلَص َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ِتِماَّصلا ِنْب َةَداَبُع

فيعض ميكح نب صوح‘او .هنم عمسي ملو تماصلا نب ةدابع دلاخ قلي مل :ميعن وبا . َلاَق و .تماصلا نب ةدابع

1070. (3552) (7057)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir şemle (câr) içerisinde namaz kıldı. Car, (bedeninden düşmesin diye) onu bağlamıştı." 1456

رَمُع ِنْب ِم ِصاَع ْنَع ِد َوْس‘ا وُبَأ اَنَثَّدَح . َةَعيِه َل ُنْبا اَنَث . َرَمُع ُنْب ُرْشِب اَنَث .ٍدَّمَحُم□ ِنْب ِسو دَقْلا ُدْبَع اَنَثَّدَح-7778 □7774 □7777□

يِف.ٌب ْوَث ُهَل ى َوْطُي ٌَو ًادَحأ بُسَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْيأ َر اَم : ْتَلاَق َةَشِئاَع ْنَع ِنَيْسُحْلا ِنْب ِهِيلَع ْنَع َةَداَتَق ِنْب

فيعض وهو ةعيهل نب هاللّ ُد ْبَع هدانسإ يِف :دئاوزلا .

1071. (3554) (7058)- Hz. Aişe anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bir kimseye sövdüğünü ve kendisi için bir elbise dürüldüğünü görmedim." 1457

بأ ِنْب َفُسوُي ْنَع ِديِل َوْلا ُنْب ُةهيِقَب اَنَث. هى ِصْم ِحْلا ِراَنيِد ِنْب ِريِثَك ِنْب ِديِعَس ِنْب ناَمْثُع ُنْب بيْحَي اَنَثَّدَح-7776 □7777 □7776□

انِشَخ ًاَب ْوَث َسِبَل َو . َفوُصْخَمْلا ىَذَتْحا َو . َفوهصلا # ِ هاللّ َلوُس َر َسِبَل : َلاَق ،ٍسَنأ□ ْنَع ،ِنَسَحْلا ِنَع ،َنا َوْكَذ ِنْب ِحوُن ْنَع ،ٍريِثَك

هنعنع دقو ،سلدم ديلولا نب ةيقبو .فيعض ناوكد نب حون هدانسإ يف :دئاوزلا يِف.اَنِشَخ .

1072. (3556) (7059)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yün elbise, yamalı ayakkabı ve cidden sert mi sert elbise giydi." 1458

1454 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/456-457. 1455 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/457-458. 1456 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/459.

* YENİ ELBİSE GİYİNCE HAMDETMELİ

نَأ ؛ َرَمُع ِنْبا ِنَع ِمِلاَس ْنَع ِ هي ِرْه زلا ِنْب ُرَمْعَم اَنأَبْنأ .ِقا ّزَّرلا ُدْبَع اَنَث .ٍهِيْدَهَم ُنْب□□
□7777 □ 7767 □ 7774-اَنَثَّدَح ُنْيَسُحْلا

سَبْلا : َلاَق . ٌلِيسَغ َلَب َ : َلاَق ؟ٌديدَج ْمأ ٌلِيسَغ اَذه َكُب ْوُث : َلاَقَف َضَيْبأ ًاصيِمَق َرَمُع يلع□
نب يدهم ا‘ ليِي، ذكره ابن ِحبان في الثقات. وروى ر َسُولُ الله ِ صَلّى اللّهُ ُعَلَيْهِ َو َسَلَّمَ ر أب
نيسحلاو .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ًاديهَش ْتُم َو ًاديِمَح ْشِع َو،ًاديِدَج

نيحيحصلا يِف مهل دانس“ا لاجر يقابو .هحيحص يِف ةميزخ ِنْبا هنع .

1073. (3558) (7060)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hz. Ömer'in üzerinde bembeyaz bir gömlek görmüştü. "Bu elbisen yıkandı mı, yeni mi?" diye sordu. Hz. Ömer: "Hayır (yeni değil), yıkanmıştır!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm (ona): "Yeniyi giy(esin), hamdedici olarak yaşa(yasın) ve şehit olarak öl(esin)!" buyurdular." 1459

نَع َة َرْمُع ْنَع ِدي ِعَس ِنْبا ِدْعَس ْنَع َةَماَسُأ وُبَأ َو ٍرْيَمُن ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
□7778□ 7767□ 7767-اَنَثَّدَح وُبَأ ٍرْكَب

كَج ْرَف ٍضْفُم َتْنأ َو ٍد ِحا َو ٍب ْوَث يِف ِءاَبِتْح“ا َو ِءاَّمَّصلا ِلاَمِتْشا : ِنْيَتَسْبِل ْنَع َمَّلَس َو□
نب ديِعَس ا‘ نصاري، احتج هب ملسم ؛ةَشِئاَع َتلاَق : نَهَى ر َسُولُ الله ِ صَلّى اللّهُ ُعَلَيْهِ
نَيْحَي وخأ وه ِديِعَس نب دعسو .تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص َةَشِئاَع ثيدح :دئاوزلا يِف. ِءاَمَّسلا
ىَلِإ

.

1074. (3561) (7061)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şu iki kıyafeti yasakladı: İştimâl-i sammâ (elleri de dahil, vücudunu tek bir elbise ile sıkıca sarmak) ve fercini semaya açmış vaziyette kabaların üzerinde oturup bacakları dikerek tek bir elbiseye sarınmak." 1460

* YÜNLÜ GİYMEK

نْب ِدِلاَخ ْنَع ٍمِيكَح ُنْب ُص َوْح‘ا اَنَث . َةَماَسُأ وُبَأ اَنَث . َةَما َرَك ِنْب□
□7777□ 7766□ 7767-اَنَثَّدَح ُدَّمَحُم ُنْب َنَامْثُع

هللّ ُلوُس َر اَنْيَلَع َج َرَخ : َلاَق ؛ِتِماَّصلا ِنْب َةَداَبُع ْنَع َنَادْعَم □

يِف . اَه ُرْيَغ ٌءْيَش ِهْيَلَع َسْيَل .اَهِيف اَنِب َّلَصَف ِنْيَّمُكْلا ُةَقِهيَض ٍفوُص ْنِم ٌةَّيِمو ُر ٌةَّبُج ِهْيَلَع
صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ َو َسَلَّمَ ذَات َيوْم ٍ. َو

فيعض صوح‘او متاح وُب َأ َلاَق اَذك و .هنم عمسي ملو تماصلا نب ةدابع قلي مل دلاخ .
دئاوزلا: تلق َلاَق الحافظ أَبُو نعيم:

1075. (3563) (7062)- Ubâde İbnu's-Sâmit radıyallahu anh anlatıyor: "Bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanımıza geldi. Üzerinde kolları dar, yün, rumî bir cübbe vardı. Bize onun içerisinde namaz kıldırdı. Aleyhissalâtu vesselâm'ın üzerinde bundan başka bir giyecek yoktu." 1461

طْمِهسلا ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .ِدَّمَحُم ُنْب ُنا َو ْرَم اَنَث :َاَق ْرَه َز ْ'ا ُنْب ُدَمْحأ َو ِيقْشَمِهدلا□ . ِديِل َوْلا ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثَّدَح-7768 □7767 □7776□

ةَّبُج َبَلَقف أَّض َوَت َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛هِيس ِراَفْلا َناَمْلَس ْنَع□ َةَمَقْلَع ِنْب ِظوُفْحَم ْنَع ٍءاَطَع ُنْب ُني ِض َوْلا ِينَثَّدَح .بيذهتلا يِف امك ،لسرم هنإ :لاقي ،ناملس نع ةمقلع نب ظوفحم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ُهَهْج َو اَهِب َحَسَمَف .ِهْيَلَع ْتَناَك ٍفوُص

تاقث دانس"ا لاَج ِر يقابو .

1076. (3564) (7063)- Selmân el-Fârisî radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm abdest almıştı. Üzerindeki yûn cübbeyi çevirip onun (iç kısmı) ile yüzünü sildi." 1462

ْنب َنا َوْفَص ْنَع ٍمِلاَس ُنْب ُنا َو ْرَم اَنَث. َد ُواَد ِيبَأ ُنْب ِدي ِجَمْلا ُدْبَع اَنَث . ُق َر ْز ْ'ا ٍناَّسَح□ ُنْب ُدَّمَحُم اَن َثَّدَح-7764 □7768 □7777□

ِهب َ هاللّ ُمُت ْر ُز اَم َنَسْحأ َّنإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ءاَد□ ْرَّدلا ِيبَأ ْنَع ِهيِم َرْضَحْلا ٍدْيَبُع ِنْب ِحْي َرُش ْنَع ،و ٍرْمَع

بيذهتلا يِف هَلاَق ءادردلا يِبَأ نم عمسي مل ديبع نب حيرش .فيعض هانسإ :دئاوزلا يِف. . ُضاَيَبْلا ُمُكِد ِجاَسَم َو ْمُك ِروُبُق يِف

1077. (3568) (7064)- Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mescidlerde olsun, kabirlerde olsun Allah Teâla hazretlerini ziyarette giydiğiniz en güzel elbise beyazdır." 1463

*** ELBİSESİNİ KİBİRLE SÜRÜMEK**

1459 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/460. 1460 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/460. 1461 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/461.

لوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِديِعَس ِيبَأ ْنَع َةَّيِطَع ْنَع ِشَمْع'ا ِنَع ةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث . َةَبْيَش ِيبَأ ُنْب ِرْكَب□ وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □7767 □7774□

ه َل ُت ْرَكَذَف .ِط َ َبَلاِب َرَمُع َنْبا ُتيِقَلَف ؛َلاَق .ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِهْيَلِإ ِ هاللّ ُرِظْنَي ْمَل ِء□ َءَيُخْلا َنِم ُه َرا َزإ َّرَج ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ وبأ ثيدح : دئاوزلا يِف. يِبْلَق ُهاَع َو َو َياَنُذُأ ُهْتَعِمَس :ِهْيَنُذُأ َىلِإ َراَشأو ؛َلاَقف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهِيبَّنلا َنِع ٍديِعَس يِبَأ َثيِدَح فيعض وهو .نسحلا وُبَأ هيفوعلا دعس نب ةيطع دانسإ يفو .فنصملا نب درفنا دق ِديِعَس يِبَأ ثيدح نكل .نيحيحصلا يِف رمع

.

1078. (3570) (7065)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim izarını kibirle yerde sürürse, Allah Kıyamet günü ona (rahmet nazarıyla) bakmaz." Ravi (Atiyye) der ki: "Sonra ben, Balât'da İbnu Ömer'e rastladım. Ebu Sa'îd'in

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan yaptığı rivayeti hatırladım. Eliyle kulağına işaret ederek dedi ki: "Bunu şu kulaklarım da işitti ve kalbim ezberleyip zaptetti." 1464

* İZARIN YERİ

نْيَصُح ْنَع ٍرْيَمُع ِنْب ِكِلَمْلا ِدْبَع ْنَع ٌكي ِرَش اَنأَبْنأ .َنو ُراَه ِنْب َدي ِزَي اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّد َح-7778 □7766 □7777□

ب ِحُي َ َ هالّ َّنإف .ْلِبْسُت َ !ٍلْهَس َنْبا ُناَي ْفُس اَي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هللّ
ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َةَبْعُش ِنْب َة َريِغُمْلا ِنَع َةَصيِبَق ِنْب . تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ
دئاوزلا يِف. َنيِلبْسُمْلا:

1079. (3574) (7066)- Muğire İbnu Şu'be radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Süfyan İbnu Sehl, izarını (topuklarından aşağı) sarkıtma! Çünkü Allah Teâla hazretleri, izanını (topuklardan) aşağı sarkıtanı sevmez!" 1465

* GÖMLEĞİN YENİ NE KADAR UZUN OLMALI?

اَنَث :اَق ِدَّمَحُم ُنْب ُدْيَبُع اَنَث .ٍبْي َرُك وُبَأ اَنَثهدَح َو .َناَّسَغ وُبَأ اَنَث . يِد ْو'ا ٍميِكَح ِنْب
َناَمْثُع ُنْب ُدَمْحأ اَنَثَّدَح-7777 □7767 □7747□

ناَك :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ِدِهاَجُم ْنَع ،ٍمِلْسُم ْنَع ،ٍحِلاَص ِنْبا ِنَسَحْلا ِنَع يِبَأ اَنَث .ٍعيِك َو ُنْب□
ُناَيْفُس اَنَثَّدَح َو .ٍحِلاَص ُنْب ُنَسَح وهو ،يفوكلا ناسيك نب ملسم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف
.ِلو طلا َو ِنْيَدَيْلا َري ِصَق ًاصيِمَق ُسَبْلَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهالّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر هاوة ،نكسلا
تنب ءامسأ ثيدح نم دهاش هلو .سنأ ثيدح نم رازبلا هاور ثيدحلاو .ِهْيَلَع دانس"ا رادمو
هفيعضت ىَلَع قفتم.

نسح ثيدح :َلاَق و ،يذمرتلاو .

1080. (3577) (7067)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kolları ve boyu kısa kamîs (gömlek) giyerdi." 1466

* KADININ ZEYLİ (ETEK BOYU) NE KADAR OLMALI?

يِبَأ ْنَع ِم ِهزَهُمْلا يِبَأ ْنَع َةَمَلَس ُنْب ُدَّمَح اَنَث .َنو ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب
وُبَأ اَنَثَّدَح- 7746 □7764 □ 7747□

قفتم وهو ،مزهم لا وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ٌعا َرِذ ِكُلْيَذ :َةَمَلَس ِهمُ'ْوأ ؛َةَمِطاَفِل َلاَق
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛َة َرْي َرُه

نَمْح َّرلا ُدْبَع ليقو نايفس نب ديزي همساو .هفيعضت ىَلَع□ .

1081. (3582) (7068)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Fatıma veya Ümme Seleme radıyallahu anhümâ'ya: "Senin eteğinin boy uzunluğu(nun erkek eteğine nazaran fazlalığı) bir zirâdır." buyurdular." 1467

يِبَأ ْنَع ِم ِهزَهُمْلا يِبَأ ْنَع ُمِهلَعُمْلا ٌبيِبَح اَنَث .ِث ِرا َوْلا ُدْبَع اَنَث .ُناَّفَع اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7747 □7767 □7746□

عا َرِذَف :َلاَق .ٌنُهقُوس َج ُرْخَت ًاذِإ :ُةَشِءاَع ْتَلاَقَف .ًارْبِش ِءاَسِهنلا ِلوُيُذ يِف :َلاَق□ .
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ّيِبَّنلا ّنَأ ؛ةَشِئاَع ْنَع َة َرْي َرُه

اضيأ مدقت دقو ،مزهملا وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .

1082. (3583) (7069)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kadınların eteklerinin (erkeğinkinden fazla uzunluğu) hakkında: "Bir karış" demişti. Aişe kendisine: "Bu durumda, yürürken bacakları (etekten dışarı) çıkar" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öyleyse bir zira' olsun!" buyurdular." 1468

AÇIKLAMA:

Etek boyu hususunda açıklama geçti ise de şöyle bir özet verebiliriz: Erkekler için müstehab uzunluk baldırların yansına kadardır, topukların hizasına kadar ise caizdir. Kadınlar için iki hal var: Erkekler için caiz olan miktardan bir karış uzatmak kadınlar için müstehab olan şekildir. İki karış (bir zirâ kadar) uzatmaları ise caizdir.1469

* SİYAH SARIK

؛رَمُع ِنْبا ِنَع ،ٍرانِيد ِنْبا ِ هالّل ِدْبَع ْنَع َةَديْبَع ُنْب َسوُم اَنأَبْنأ ِ هالّل ُدْبَع اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7746 □7777 □7747□

فيعض وهو يذبرلا ةديبع نب َسوُم :دئاوزلا يِف .ُءاَد ْوَس ُةَماَمِع ِهْيَلَع َو َةَّكَم ِحْتَف َم .
ْوَي َلَخَد َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ّيِبَّنلا ّنَأ

1083. (3586) (7070)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Fetih günü, Mekke'ye başında siyah bir sarık olduğu halde girdi." 1470

* İPEKLİ GİYMEK, ALTIN TAKINMAK KADINLARA HELAL

ْنب ِ هالّل ِدْبَع ْنَع ٍءِعفا َر ِنْبا ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع ،هِيقِي ِرْف“ا ِنَع َناَمْيَلُس ُنْب ِمي ِح َّرلا ُدْبَع□
اَنَث .ٍرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □7777 □7748ـ ِنْيَذه ّنَإ :َلاَقَف .ٌبَهَذ ى َرْخُ‘ا يِف َو .ٍري
ِرَح ْنِم ٌب ْوَث ِهْيَدَي َىدْحإِ يِف َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر اَنْيَلَع َج َرَخ :َلاَق ؛
و ٍرْمُع هربخب جتحي : نابح ِنْبا َلاَق و .ريكانم هنع عفار نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع هدانسإ يِف
دئاوزلا يِف. ْمِهثاَن“ ل ِح يِتَّمُأ ِروكُذ َىلَع ٌم َّرَحُم:

ركنم هثيدح خيش :متاح وُبَأ َلاَق و .هلجأ نم هثيدح يِف ريكانملا عقو امنإو .معنا نب .
دايز نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ةياور نم َناَك اَذِإ

1084. (3597) (7071)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) yanımıza geldiler. Bir elinde ipek bir elbise, diğer elinde de altın vardı: "İşte bu iki şey ümmetimin erkeklerine haramdır, kadınlara helaldir" buyurdular." 1471

* KIRMIZI RENKLİ ELBİSE ERKEĞE MEKRUHTUR

ْنب ِن َع ٍليْهُس ِنْب ِنَسَحْلا ِنَع ٍداَي ِز يِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ٍرِهْسُم ُنْب يِلَع اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7677 □7776 □7747□

1464 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/462. 1465 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/462.

يِف.ِ رُفْصُعْلاِب ُعَبْشُمْلا ؟لاَق ؟ُمَّدَفُمْلا اَم :ِنَسَحْلِل ُتْلُق :ُدي ِزَي َلاَق .ِمَّدَفُمْلا ِنَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر يَهَن َكلاَق ؛َرَمُع

تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا .

1085. (3601) (7072)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm müfeddem elbiseyi yasakladı."

Râvi Yezid demiştir ki: "Ben (hadisi bana rivayet eden) Hasan İbnu Süheyl'e "Müfeddem nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Usfur ile kıyasıya boyanmış (kıpkırmızı olmuş) kumaştan elbisedir. 1472

*** ŞÖHRET ELBİSESİ**

شيْبُح ِنْب ِهر ِز ْنَع ٍمْهَج ُنْب ُناَمْثُع اَنَث .ي ِجاَّنلا ٍز ِرْحُم ُنْب ُعيِك َو اَنَث . يِنا َرْحَبْلا َدي□ ِزَي ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثَّدَح-7674 □7777 □7746□

دئاوزلا يِف. ُهَعَض َو نَتَم ُهَعَضَي ىَّتَح ُهْنَع ُ هالّل َض َرْعأ ٍة َرْهُش َب ْوَث َسِبَل ْنَم :َلاَق: ْنَع يِبَأ ِهرَذ ٍنَع ِيِبَّنلا يَّلَص ِ هالّل ُ يَلَع ْهِ و َمَّلَس

هيِف فلتخم ديزي نب سابعلا .نسح هدانسإ اذه□ .

1086. (3608) (7073)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim (dünyada, dikkatleri üzerine çeken) şöhret elbisesi giyerse, Allah, alçaltacağı gün alçaltıncaya kadar, o kimseden yüz çevirir (rahmet nazarıyla bakmaz)." 1473

1468 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/464. 1469 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/464. 1470 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/464. 1471 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/465.

*** MEYTE (MURDAR ÖLEN) HAYVANLARIN DERİSİ**

؛َناَمْيَلُس ْنَع ٍبَش ْوَح ِنْبا َرْهَش ْنَع ٍثْيَل ْنَع َناَمْيَلُس ُنْب ِمي ِح َّرلا ُدْبَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِر ْكَب ُوبَأ اَنَثَّدَح-7677 □7778 □7747□

لُوس َر َّرَمَف . ْتَتاَمَف ٌةاَش َنيِنِمْؤُمْلا ِتاَهَّمُأ ِضْعَبِل َناَك :َلاَق□

فيعض وهو ميلس نب ثيل هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.؟اَهِباَهِإِب اوُعَفَتْنا ِوَل ِهِذه َلْهأ َّرَض . اَم :َلاَق َف اَهْيَلَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ

1087. (3611) (7074)- Selman radıyallahu anh anlatıyor: "Ümmühatu'l-mü'mininden birinin bir davarı vardı. Hayvan öldü. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, hayvanın ölüsünün yanından geçti ve: "Sahibi bunun derisinden istifade etseydi, kendine bir zarar (günah) gelmezdi" buyurdu." 1474

AÇIKLAMA:

Murdar ölen hayvanların derilerinin debbağlamak suretiyle temizleneceği ve kullanılabileceği hususunda açıklama geçti.1475

* AYAKKABILARIN ŞEKLİ

نْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِث ِراَحْلا ِنْبا ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِءاَّذَحْلا ٍدِلاَخ ْنَع َناَيْفُس ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .□ ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-7678 □7777 □7744□

تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.اَمُهَكا َرِش يِنْثَم ،نَاَبِق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ . يَّلَص ِهيِبَّنلا ِلْعَنِل َناَك : َلاَق ؛ٍساَّبَعْلا

1088. (3614) (7075)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ayakkabısının, tasması çift olan iki askısı (parmak arasından geçen tasması) vardı." [1476]

* TEK AYAKKABI İLE YÜRÜME

لاَق ؛ةَرْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍديِعَس يِبَأ ِنْب ِديِعَس ْنَع َن ًٍجَع ِنْبا ِنَع َسي ِرْد ِإ ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .□ : ٍرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7677 □7776 □7747□

يِف. اًعي ِمَج اَمِهيِف ِشْمَيِل ْوَأ ،اًعيِمَج اَمُهْعَلْخَيِل .ٍدَحا َو ٍهفُخ ََو ٍد ِحا َو ٍلْعَن يِف ْمُكُدَحَأ ِشْمَي ََمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق

دئاوزلا يِف هتدروأ اذلف .فخلا داز فنصملا نأ إ .اضيأ فنصملا ريغ هاور ثيدحلاو .تاقث . ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا

1089. (3617) (7076)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizden kimse ayakkabı veya mestin sadece bir tekini giymiş olarak yürümesin, iki tekini birden çıkarsın veya ikisini birden giyerek yürüsün." [1477]

* AYAKKABIYI AYAKTA GİYMEK

يَّلَص هيِبَّنلا يَهَن : َلاَق ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ٍراَنيِد ُنْب ِهاللّ ِدْبَع ْنَع َناَيْفُس ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-7677 □7777 □7777□

دانس“ل ضرعني ملو ،حئاوزلا نم ثيدحلا نأ يَلِإ راشأ .اًمِئاَق ُلُج َّرلا َلِعَتْنَي ْنَأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع . ُ هاللّ

1090. (3619) (7077)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kişinin ayakkabılarını ayakta giymesini yasakladı."[1478]

AÇIKLAMA:

Bazı alimler, bu yasağın, bağı bulunduğu için ayakta giyilmesi zor olan ayakkabılarla ilgili olduğunu belirtmiştir. [1479]

* SAÇ VE SAKALI SİYAHA BOYAMA

يِبأِب َىِئ ِج : َلاَق ٍرِباَج ْنَع ِرْيب زلا يِبَأ ْنَع ٍثْيَل ْنَع َةَّيَلُع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7668 □7774 □7777□

ضْعَب يَلِإ ِهِب اوِبَهْذا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَقَف .ٌةَماَغَث ُهَسأ َر□ هنأك َو .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا يَلِإ ِحْتِفْلا َم ْوَي َةَفاَحُق

1474 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/466. 1475 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/466. 1476 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/466. 1477 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/466-467.

ثيل ،فنصملا اهب هاور يتلا قيرطلا هذَه يِف نكل .ملسم هاور دق ثيدحلا لصأ :دئاوزلا يِف
ِهِئاَسِن ِفَلْتُغَيِهِر ْه ُ. َو َجنَهِبُوه ُالسَّو َاد.

روهمجلا دنع فيعض وهو ميلس نب .

1091. (3624) (7078)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Ebu Kuhâfe, Fetih günü Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a getirilmişti. Saçları köpük gibi bembeyazdı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bunu hanımlarından birine götürün(de bunu saç ve sakalının rengini) değiştirsin. Fakat siyah(a boyamak)tan da kaçınınız buyurdular."

نْب ُعاَّفَد اَنَث . يِبِسا َّرلا أَّي ِرَك َز ِنْب ِبأََّطَخْلا ُنْب ُرَمُع اَنَث .ٍسا َرِف ُنْب ُدَّمَحُم ، يِف□
َرْيَّصلا َة َرْي َرُه وُبَأ اَنَثَّدَح-7667 □7777 □7776□

نا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِرْيَخْلا ِبْيَهُص ِهِهدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍ□□
هِيفْيَص ِنْب ِديِمَحْلا ِد ْبَع ْنَع يِسوُدَّسلا ٍلَفْغَد

هِب ْمُتْبَضَتْخا اَم َنَسْحأ□□

َو ُبَيْهأ ْمُكَل يِف ِروُدَص ْمُكِهوُدَع .اَذَه ثيدحلا ضراعم ثيدحلا ىهنلا نع داوسلا. وهو ىوقأ
اَذهل ُداوَّسلا . ْرأ ُبَغ ْمُكِئاَسِنِل ْمُكيِف،

نسح هدانسإ :دئاوزلا يِفو ةضراعملا دنع مدقي ىهنلا اضيأو .ادانسإ .

1092. (3625) (7079)- Süheybü'l-Hayr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Ağaran saç ve sakallarınızı boyamada) kullandığınız en iyi boya şüphesiz şu siyahtır. (Çünkü siyah boya) kadınlarınızı size daha çok rağbet ettiricidir, düşmanınızın içinde de hakkınızda daha çok korku doğurucudur." 1480

AÇIKLAMA:

İkinci hadis, birinciye zıttır. Bu babta başka rivayetler de gelmiştir. Hepsini göz önüne alarak meseleyi değerlendiren ûlemâ, çoğunluk itibariyle erkeklerin saç ve sakalını siyaha boyamalarının mekruh olduğuna hükmetmiştir. Hatta bazısı buradaki kerâhetin tahrimî olduğu kanaatindedir. Bazısı kadınlara caiz olduğu, keza savaş sırasında erkeklere de caiz olduğu görüşündedir. Kadınlara olan ruhsat kapalılık şartlarıyla ilgilidir. Açık saçıklar, boyama sebebiyle ayrıca günahkâr olurlar. 1481

*** SAÇ-SAKAL BOYAMAYI TERKİN HÜKMÜ**

كِلاَم ُنْب ُسَنأ َلِئُس :َلاَق ؛ِدْيَمُح ْنَع ٍ هيِدَع يِبَأ ُنْبا َو ِث ِراَحْلا نْب ُدِلاَخ .َنَّثُمْلا ُنْب ُدَّمَحُم□ :
اَنَث َدَّح-7667 □ 7747 □ 7777□

يِف.ِهِتَيْحِل ِمَّدَقُم يِف ،ًة َرَعَش َني ِرْشِع ْوأ َرَشَع َةَعْبَس َوْحَن ًا إِبْيَّشلا َنِم َرَي ْمَل ُهَّنِإ : َلاَق
؟َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ هلَّل ُلوُس َر َبَضَخأ

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص دانس"ا اَذَه :دئاوزلا .

1093. (3629) (7080)- Hz. Enes radıyallahu anh'a: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm saç ve sakalını boyadı mı?" diye sorulmuştu, şu cevabı verdi: "Aleyhissalâtu vesselâm, sakalının ön kısmında, onyedi veya yirmi tel kadar bir aklık görmüştür (bunlar için boya olur mu!) diye cevap verdi." 1482

*** EVDE RESİM**

؛َةَماَمُأ يِبَأ ْنَع ِرِماَع ُنْبا ُمْيَلُس اَنَث . َناَدْعَم ُنْب ُرْيَفُع اَنَث . ُديِل َوْلا اَنَث . يِقْشَمِهدلا َناَمْثُع
ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثَّدَح-7676 7747 7778

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِهِيِبَّنلا ِتَتأ ًةأ َرْما َّنَأ

نب ريفع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف . اَهاَهَن ْوأ اهَعَنَمَف .ًةَل ْخَن اَهِتْيَب يِف َرِهوَصُت ْنأ
ُهْتَنَذأَتْساَف .ي ِزاَغَمْلا ِضْعَب يِف اَهَج ْو َز َّنَأ ُهْت َرَبْخأَف

فيعض وهو نادعم .

1094. (3652) (7081)- Ebu Ümame radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir kadın gelerek, kocasının gazvede olduğunu söyleyerek evine bir hurma ağacı resmini yapmak için için istedi. Aleyhissalâtu vesselâm kadını men etti veya nehyetti."1483

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen suret yasağının mahiyeti daha önce açıklandı. Burada şunu belirtmede fayda var. Ağaç resminin yapılması veya eve asılması âlimlerce câiz görülmüştür. Bu hadisle amel edilmemiştir.1484

1480 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/468. 1481 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/468. 1482 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/468.

*** AYAKLA BASILAN EŞYADAKİ RESİM**

نَع ِهِيِبأ ْنَع ِمِساَقلا ِنْبا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ْنَع ٍدْي َز ِنْب َةَماَسُأ ْنَع ُعيِك َو اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب
7777 7746 7677-اَنَثَّدَح وُبَأ ِرْكَب

هْنِم ُتْلَعَجَف . ُهَكَتَه َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص يِبَّنلا َمِدَق اَّمَلَف . ُريِواَصَت ِهيِف ٍرْتِسِب َل
ِخاَّدلا يِنَعَت .يِل ًة َوْهَس ُت ْرَتَس : ْتَلاَق ؛َةَشِئاَع

هفيعضت ىَلَع قفتم ،ديز نب ةماسأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَمُهاَدْحِإ ىَلَع ًائِكَّتُم َمَّلَس َو.
ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص َّيِبَّنلا ُتْيأ َرَف . ِنْيَتَدوُبْنَم

هوحن يقابلاو-امهادحإ نَلَع أكتم ـَّمَلَس ـَو ِـهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص هيِبَّنلا تيأرف-هلوق ادع ام . يراخبلا يِف ثيدحلاو.

1095. (3655) (7082)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Ben bir sehvemi -yani odasının içindeki yüklüğümsü bir kısmı kastediyor- üzerinde resimler bulunan bir kumaşla örtmüştüm. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (eve) gelince onu söktü. Ben de ondan iki yastık yaptım. Ben Aleyhissalâtu vesselâm'ı, bunlardan birine yaslanmış olarak gördüm." 1485

AÇIKLAMA:

Mevzu daha önce açıklandı ise de burada şu hususu tekrar edelim: Ûlemânın cumhûru, bu meyanda (Ebu Hanîfe, 1486 Şâfi'î, Mâlik) üzerine basılan eşya üzerinde resmin bulunmasını caiz görmüştür.

EDEB BÖLÜMÜ

* ANNE BABAYA İYİLİK

نْبا ِنَع ٍ هيِلَع ِنْبا ِ هاللّ ِدْيَبُع ْنَع ٍروُصْنَم ْنَع ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب ُكي ِرَش اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-8677 □7747 □7776□

اثَث» ِهِهمُأِب ًاء َرْما ى ِصوُأ . ِه ِهمُأِب ًاء َرْما ى ِصوُأ . ِهِهمُأِب ًاءرْما ى ِص ُوأ : َمَّلَس□ ».
َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َلاَق : َلاَق ؛هيِمَلِ سلا َةَم َ َس امم ثيدحلا نأ نَلع :دئاوزلا يِف هبن
دق. ِهيِذ ْؤُي ًىذأ ُهْنِم ِهْيَلَع َناَك ْنإ َو ،هيِلَي يِذَّلا ُه ً َوِمب . ًاء َرْما ى ِصوُأ . ِهيِبأِب ًاءرْما ى
ِصُأ ةيقب يِف ئش هل سيلو .ثيدحلا اَذه بوس فنصملا دنع اَذه ةَمَس نب سيل : َلاَق و
هدانس“ ضرعتي مل نكل .فنصملا هب درفنا.

بتكلا .

1096. (4657) (7083)- İbnu Selâme es-Sülemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişiye annesi(nin hakkına riayeti) tavsiye ederim. Kişiye annesi(nin hakkına riayeti) tavsiye ederim. Kişiye annesi(nin hakkına riayeti) tavsiye ederim" -diye üç kere tekrar etti. Sonra şöyle devam etti:- "Kişiye babası(nın hakkına riayeti) tavsiye ederim, kişiye kendi yerine işini takip eden velisi(nin hakkına riayeti) tavsiye ederim, hatta velisi kendisine eza vermiş bile olsa." 1487

يِبَأ ْنَع ِم ِصاَع ْنَع َةَمَلَس ِنْب ِدَّمَح ْنَع ِث ِرا َوْلا ِدْبَع ُنْب ِدَمَّصلا ُدْبَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب
ِرْكَب وُبَأ اَن َثَّدَح-7667 □7748 □7777□

ءاَمَّسلا َنْيَب اَّمِم ٌرْيَخ ٍةَّيِقوُأ ُلك . ٍةَّيِقوُأ َفْلا َرَشَع اَنْثا ُراَطْنِقْلا : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ□
يَّلَص َّيِبَّنلا ِنَع َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍحِلاَص َكِدَل َو ِرافْغِتْسِاِب : ُلاَقُيَف ؟اَذه َّنأ : ُلوُقَيَف ِةَّنَجْلا
يِف ُهُتَج َرَد ُعَف ْرُتَلا َلُج َّرلا َّنإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق َو . ِض ْر‘ا َو

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف . َكَل .

1097. (3660) (7084)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıntâr onikibin okiyyedir. Her okiyye, yerle gök arasında bulunan şeylerin hepsinden hayırlıdır." Yine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişinin ahirette derecesi yükseltilir. Bunun üzerine: "Bu yükselme (hakkım değildi), nereden gelmedir?" der. Kendisine: "Bu senin için evladının yaptığı istiğfar sebebiyledir" denilir." 1488

نْب ِماَدْقِمْلا ِنَع َناَدْعَم ِنْب ِدِلاَخ ْنَع ٍديِعَس ِنْب ِري ِحَب ْنَع ٍشاَّيَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث . ٍراَّمَع□
ُنْب ُماَشِه اَنَثَّد َح-7667 □7747 □7774□

مُكي ِصوُي َ هاللّ َّنِإ . ْمُكِئاَبآِب ْمُكي ِصوُي َ هاللّ َّنإ «ًاث َ َث» ْمُكِتاَهَّمُأِب ْمُكي ِصوُي□
هاللّ َّنِإ : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ َب ِرَكيِدْعَم

انه امك ،ةفيعض نييزاجحلا نع هتياورو ،َليِعاَمْسِإ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف . ِب َرْقَ‘اَف ِب .
َرْقَ‘اِب

1098. (3661) (7085)- Mikdam İbnu Ma'dîkerb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri size annelerinizin haklarına riayeti tavsiye etmektedir. -Bunu üç sefer

1485 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/469. 1486 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/469. tekrarladı-Allah size babalarınızın haklarına riayet etmenizi tavsiye etmektedir. Allah size akrabalarınızın haklarına yakınlık derecesine göre riayet etmenizi tavsiye etmektedir." 1489

مِساَقْلا ِنَع َدي ِزَي ِنْبا ِهيلَع ْنَع ،ةَكِتاَعْلا يِبَأ ُنْب ُناَمْثُع اَنَث .ٍدِلاَخ ُنْب ُةَقَدَص اَنَث .ٍراَّمَع□ ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-7666 □7746 □7777ـ : نيعم ِنْبا َلاَق :دئاوزلا يِف.َك ُراَن َو َكُتَّنَج اَمُه ْنَع يِبَأ ُماَمُأ ؛ةَماَمُأ َّنَأ َر ًج َلاَق : اَي َر َلوُس هللَّ اَم ًّ قَح َدلاَوْلا ِنْيَدِلا نَلَع َو َدلَهِما؟ َلاَق:

ديزي نب َلَع فعض َلَع لقنلا لها قفتا :يجاسلا َلاَق و .اهلك ةفيعض يه ،ةماما يِبَأ نع . مساقلا نع ديزي نب َلَع

1099. (3662) (7086)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü, anne ve babanın çocukları üzerinde hakları nedir?" diye sormuştu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onlar senin cennet ve cehennemindirler" buyurdu. 1490

*** BABANIN ÇOCUKLARINA VE BİLHASSA KIZA İYİ DAVRANMASI**

ْنب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .ٌبْه َو اَنَث .ُناَّفَع اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7666□ □7777□ 7747□

ْهيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا نَلِإ ِناَيَعْسَي ُنْيَسُحْلا َو ُنَسَح ْلا َءاَج :َلاَق ُهَّنأ ؛هي ِرِماَعْلا نَلْعَي ْنَع□ ٍدِشا َر يِبَأ ِنْب ِديِعَس ْنَع ٍمْيَثُخ ِنْبا َناَمْثُع

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٌةَنَبْجَم ٌةَلَخْبَم َدَل َوْلا َّنإ :َلاَق َو ِهْيَلِإ . اَمُهَّمَضَف .َمَّلَس َو

1100. (3666) (7087)- Ya'la İbnu Mürre radıyallahu anh anlatıyor: "Hz. Ali'nin oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin radıyallahu anhüm ecmain koşarak Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldiler. Efendimiz onları bağrına bastı ve: "Şurası muhakkak ki, çocuk, cimrilik ve korkaklık sebebidir" buyurdular." 1491 AÇIKLAMA: Çocuk sahibi olan baba onu yetiştirmek maksadıyla ölümden korkar, cihada gitmek istemez. Çünkü şehid olursa çocuk bakımsız kalacak endişesine kapılır. Aynı şekilde, malını mülkünü çocuğu için harcamayı düşünerek cimrileşir.1492

ْنب َةَقا َرُس ْنَع ُرُكْذَي يِبَأ ُتْعِمَس ٍهيَلُع ِنْب َنَسوُم ْنع ِباَبَحْلا ُنْب ُدْي َز اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□ ِرْكَب و ُبَأ اَنَثَّدَح-7667 □7744 □7777□

دئاوزلا يِف.َك ُرْيَغ ٌبِساَك اَهَل َسْيَل َكْيَلِإ ٍةَدوُد ْرَم َكُتَنْبا ؟ِةَقَدَّصلا ِلَضْفأ نَلَع ْمُك لُدأ َأ :َلاَق: َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛ٍكِلاَم

ةقارس نم عمسي مل حابر نب يلع نأ إ .تاقث هدانسإ لاَج ِر .

1101. (3667) (7088)- Sürâka İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Size sadakanın en faziletlisini haber vereyim mi? (Boşanma, kocasının ölümü gibi bir sebeple sana geri gönderilmiş, senden başka çalışanı (Nafakasını temin edecek bir kimsesi) olmayan kızın (için harcadığın)dır."1493

نَع ِنَسَحْلا ِنَع َميِها َرْبِإ ُنْبا ُدْعَس ِين َرَبْخأ .ٍرَعْسِم ْنَع ٍرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ةَبْيَش ِيبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7664 □7747 □7776ـ .ةً َرْمَت اَمُهْنِم ٍةَد ِحا َو َّلُك ْتَطْعأَف .ٍتا َرَمَت
َث اَهْتَطْعأَف .اَهَل ِناَتَنْبا اَهَعَم .ٌةأ َرْما ةَشِئاَع َىلَع ْتَلَخَد :َلاَق ؛ِفَنْح'ا ِهمَع ةَعَصْعَص

دئاوزلا ِيف.ةَنَجْلا ِهِب ْتَلَخَد ْدَقَل ؟ِكُبَجع اَم :َلاَقَف .ُهْتَثَّدَحَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص:
ِيبَّنلا ىتأف ْتَلاَق .اَمُهَنْيَب ةَيِقاَبْلا ِتَعَدَص َّمُث

قايسلا اَذَه ريغب .امهريغو نيحيحصلا يِف هلصأو .تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ .

1102. (3668) (7089)- Ahnef İbnu Kays'ın amcası Sa'sa'a İbnu Muâviye radıyallahu anhüma anlatıyor: "Bir kadın beraberinde iki kızıyla birlikte Hz. Aişe'nin yanına girdi. Aişe radıyallahu anhâ kadıncağıza üç tane kuru hurma verdi. Kadın çocuklarına birer hurma verdi, kalan üçüncü hurmayı da çocukları arasında taksim etti." Hz. Aişe der ki: "Az sonra Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm geldi, hadiseyi kendisine anlattım. Bunun üzerine: "Buna hayret mi ettin? Kadın bu davranışı sebebiyle cennete girdi" buyurdular." 1494

هللّ ُلوُس َر َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ٍديِعَس ِيبَأ ْنَع ٍرْطِف ْنَع ِك َراَبُمْلا ُنْبا اَنَث .ِنَسَحْلا ُنْب □
□7777□ 7777□ 7677-ُنْيَسُحْلا اَنَثَّدَح

يِف :دئاوزلا يِف.ةَنَجْلا ُهاَتَلَخْدأ َّاِإ اَمُهَب ِحَص ْوأ ُهاَتَب ِحَص اَم ،اَمِهْيَلِإ ُنِسْحُيَف ِناَتَنْبا ُهَل
ُك ِرْدُت ٍلُج َر ْنِم اَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص .امهتم َناَك :بئذ ِيبَأ ِنْبا َلاَقو .دحاو ريغ
هفعض دقف تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ نإو وهو .ليبحرش همساو .ِديِعَس وُبَأ هدانسإ

دانس"ا حيحص ثيدح اَذَه :َلاَق و .كردتسملا يِف مكاحلا هاورو .

1103. (3670) (7090)- İbnu Âbbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, erginlik çağına varan iki kızına, onlar yanında kaldıkları veya kendisi onların yanında kaldığı müddetçe iyilik yapar ihsanda bulunursa, bu kızlar onu mutlaka cennete dahil ederler." 1495

ْنب ُث ِراَحْلا ِين َرَبْخأ .ةَ َراَمُع ُنْب ُديِعَس اَنَث .ٍشاَّيَع ُنْب ِيلَع اَنَث . يِقْشَمِهدلا ِديِل َوْلا□
□7778 □ 7777 □ 7677-اَنَثَّدَح ِسَاَّبَعْلا ُنْب ُسا

دئاوزلا يِف ْم.ُهَبَدأ اوُنِسْحأ َو ،ْمُكَدَ ْوأ اوُم ِرْكأ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ :
ِلوُس َر ْنَع ُثِهدَحُي ٍكِلاَم َنب َسَنأ ُتْعِمَس .ِناَمْع نلا

1489 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/471. 1490 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/471. 1491 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/472. 1492 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/472.

متاح وُبأ هنيل دقف ،تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ نإو .نامعنلا نب ثراحلا هدانسإ يِف .

1104. (3671) (7091)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Çocuklarınıza gereken ikramı yapın ve terbiyelerini güzel yapın." 1496

*** KOMŞU HAKKI**

لاَق :َلاَق ؛ةَرْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍدِهاَجُم ْنَع َقاَحْسإ يِبَأ ُنْب ُسُنوُي اَنَث .ٌعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب□
يِلَع اَنَثَّدَح-7678 □7776 □7777□

راَجْلاِب ِني ِصوُيُليِئا َرْب ِج َلا َز اَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر . تاقث□
ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ ثيدحلا :دئاوزلا يِف. ُهُث ِهر َوُيَس ُهَّنأ ُتْنَنَظ نَّتَح

1105. (3674) (7092)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cebrail aleyhisselâm komşu hakkında öyle ısrarla tavsiyede bulundu ki, komşuyu komşuya varis kılacak zannettim."1497

*** YETİM HAKKI**

؛ةَر ْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍديِعَس ْنَع َن ُْجَع ِنْبا ِنَع ِنأَّطَقْلا ٍديِعَص ُنْب َنْيَحَي اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب
وُبَأ اَنَثَّدَح-7674 □7777 □7776□

اَذه نع ج هرحأ نعملا :دئاوزلا يِف. ِةأ ْرَمْلا َو ِميِتَيْلَا : ِنْيَفيِعَّضلا َّقَح ُج ِهرَحُأ يِنإ ! َّمُهَّللا :
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإو . هيوونلا هلاَق
اديكأ ارجز هنع رجزأو .اغيلب اريذحت َكِلَذ نم رذحاو .امهقح عيضي نأ نعمب .مث“ا

. تاقث

1106. (3678) (7093)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki "Allahım! Ben şu iki zayıfın hakkının çiğnenmesinden cidden sakındırırım: Yetim ve kadın." 1498

نْب نَيْحَي ْنَع َبو يأ يِبَأ ِنْب ِديِعَس ْنَع ِك َراَبُمْلا ُنْبا اَنَث .َمدآ ُنْب نَيْحَي اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب□
يِلَع اَنَثَّدَح-7677 □ 7778 □ 7777□

ميِتَي ِهيِف ٌتْيَب َنيِمِلْسُمْلا يِف ٍتْيَب ُرْيَخ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع ،ةَرْي□
َرُه يِبَأ ْنَع .ٍباَّتَع يِبَأ ُنْب ِدْي َز ْنَع َناَمْيَلُس ِهيِف َلاَق .حلاص وُبأ ،ناميلس نب نَيْحَي هدانسإ
يِف :دئاوزلا يِف. ِهْيَلإ ُءاَسُي ٌميِتَي ِهيِف ٌتْيَب َنيِمِلْسُمْلا يِف ٍتْيَب رَش َو . ِهْيَلإ ُنَسْحُي

يِف هثيدح ةميرخ ِنْبا جرخأو .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو .ثيدحلا برطضم :متاح وُبأ َلاَق و
.ثيدحلا ركنم :يراخبلا ءاملعلا فلتخي هن‘ هربخ تجرخ امنإو .حرج و ةلادعب نَيْحَي فرعأ
هحيحص، و َلاَق : يِف سفنلا نم اَذه ثيدحلا ئش نإف

دئاوزلا بحاص مك ـه أ .هلهدع نم نَلَع مدقم امهحرجف ،ةميزخ ِنْبا نَلَع يفخ ام متاح يبأو .
يراخبلا رهظ دق :تلق .ِهيِف

1107. (3679) (7094)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslümanlar içinde en hayırlı ev kendisine iyilik yapılan bir yetimin bulunduğu evdir. Müslümanlar içinde en kötü ev de kendisine kötülük yapılan bir yetimin bulunduğu evdir." [1499]

نَع ي ِرَاصْن'ا َميِها َرْبِإ ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث . يِبْلَكْلا ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُدَّاَمَح اَنَث. ٍراَّمَع ُنْب□ ُماَشِه اَنَثَّدَح-7647 □ 7777 □ 7774□

ماَق ْنَمك َناَك ِماَتْي'ا َن ِم ًةَث َث َلاَع ْنَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :□ َلاَق .ٍساَّبَع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ،ٍحاَب َر يِبَأ ِنْب ءاَط َع ِهْيَعَبْصِإ َقَصْلأ َو .ِناَتْخُأ ِنْيَتاَهَك ِنْي َوَخأ ِةَّنَجْلا يِف َوُه َو اَنأ ُتْنُك َو .ِهاللّ ِليِبَس يِف ُهَفْيَس ًارِهاَش َحا َر َو اَدَغ َو .ُه َراَهَن َماَص َو ُهَلْيَل

فيعض يوارلاو .لوهجم وهو َميِها َرْبِإ نب َليِعاَمْسِإ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.َنْطس ُوْلا َو . َةَباَّبَسلا

1108. (3680) (7095)- İbnu Abbas radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim üç yetimi yetiştirir, nafakasını temin ederse, sanki ömrü boyu geceleri namaz kılmış, gündüzleri oruç tutmuş ve sabahtan akşama yalın kılıç Allah yolunda cihad etmiş gibi sevap alır. Kıza, ben ve o, şu iki kardeş (parmak) gibi cennette kardeş oluruz" buyurdu şehadet parmağı ile orta parmağını birbirine yapıştırdı." [1500]

*** SUYU SADAKA ETMENİN FAZİLETİ**

نَع ِهِيشاَق َّرلا َدي ِزَي ْنَع ِشَمْع'ا ِنَع ٌعيِك َو اَنَث :اَق ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع َو ٍرْيَمُن ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع□ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7647 □7776 □7777□

رُمَيَف .«ِةَّنَجْلا ُلْهأ .ٍرْيَمُن ُنْب َلاَق َو» ًافوُفُص ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُساَّنلا فُصَي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ

لوُقَيَف ُلُج َّرلا رُمَي َو .ُهَل ُعَفْشَيَف َلاَق ؟ًةَب ْرَش َكُتْيَقَسَف َتْيَقْسَتْسا َم ْوَي ُرُكْذُت اَمأ !□ : ن ًُف اَي :ُلوُقَيَف ِلَج َّرلا ىلَع ِراَّنلا ِلْهأ ْنِم ُلُج َّرلا

؟ َكَل ُتْبَهَذَف ،اَذَك َو اَذَك ِةَجاَح يِف ِنَتْثَعَب َم ْوَي ُرُكْذَت اَمأ ! ُن ًُف اَي :ُلو ُقَي َو ٍرْيَمُن ُنْبا َلاَق. ُهَل ُعَفْشَيَف ؟ًاروُهَط َكُتْل َوَان َم ْوَي ُرُكْذَت اَمأ

فيعض وهو يشاقرلا نابأ نب ديزي هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ُهَل ُعَفْشَيَف .

1109. (3685) (7096)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyamet günü insanlar saf saf olurlar -İbnu Nümeyr dedi ki: "Cennet ehli saf saf olurlar.- Derken cehennem ehlinden bir kişi cennet ehlinden birine uğrar ve: "Ey fülan! Hatırladın mı sen su istemiştin de ben sana bir içimlik su vermiştim" der, (ve bu suretle Şefaat diler). (Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm buyurdu ki:) "Adam, o kimseye şefaat eder.

[1495] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/473. [1496] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/473. [1497] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/474.

(Cehennemlik olan bir başka) adam, cennetlik olan bir başkasının yanından geçer ve ona: "Sana abdest suyu verdiğimi hatırlıyor musun?" der (şefaat ister. O da hatırlar) ve ona şefaat eder." (Ravi) İbnu Nümeyr (rivayetinde biraz farkla) şöyle der: "Ve cehennemlik olanlardan biri cennetlik olanlardan birine): "Ey falan! Beni şöyle şöyle bir işe gönderdiğin günü hatırlıyor musun? Ben o gün senin için gitmiştim. (Bu sözüyle şefaatini ister. Cennetlik olan) kimse de ona şefaat eder." 1501

ن َمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع ِهي ِزْه زلا ِنَع َقاَحْسإ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍرْيَمُن ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث . َةَبْيَش□
يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7646 □7777 □7777□

َنْشَغَت ِلْب“ا ِةَّلاَض ْنَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْلأَس :َلاَق ؛ٍمَشْعُج ِنْب َةَقا
َرُس ِهِهدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍمَشْعُج ِنْب ِكِلاَم ِنْب نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٌرْجأ ى َّرَح
ٍدِبَك ِتاَذ ِهلُك ي ِف .ْمَعَن ؟َلاَق ؟اَهُتْيَقَس ْنإ ٍرْجأ ْنِم يِل ْلَهَف بِلب“ اَهُتْطَل ْدَق ،ى ِضاي ِح

سلدم وهو قاحسإ .

1110. (3686) (7097)- Sürâka İbnu Cu'şem radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a, kendi develerini sulamak için hazırlayıp sıvadığım havuzlarıma gelen yolunu kaybetmiş yitik deveyi sularsam benim için bir sevap olup olmadığını sordum. Bana: "Evet, hararetli her ciğer sahibin(i sulamak)ta bir sevap vardır" buyurdular." 1502

* KÖLELERE İYİLİK

دَق ْرَف ْنَع ٍمِلْسُم ِنْب ِةَرِيغُم ْنَع ُنَامْيَلُس ُنْب ُقاَحْسِإ اَنَث :اَق ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع َو َة َبْيَش يِبَأ□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7677 □7774 □7777□

اَي : اوُلاَق ِةَكَلَمْلا ُئِهيَس َةَّن َجلا ُلُخْدَي َ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق
: ِقِيهِد ِهصلا ٍرْكَب يِبَأ ْنَع ِبِهيَّطلا َة َّرُم ْنَع ِهي ِحَبَّسلا اًمِم ْمُهوُمِعْطأ َو .ْمُكِد َ ًوأ ِةَما َرَك
ْمُهوُم ِرْكأَف .ْمَعَن َلاَق ؟نَماَتَي َو َنيِكوُلْمَم ِمَمُ‘ا ُرَثْكأ َةَمُ‘ا ِهِذَه َّنأ اَنَت َرَبْخأ َسْيَلأ ! ِهللّ َلوُس
َر

كوُخأ َوُهَف َّلَص اَذِإف .َكيِفْكَي َكُكوُلْمَم . ِهاللّ ِلِيبَس يِف ِهْيَلَع ُلِتاَقُت ُهُطِبَت ْرَت□ .
ٌس َرَف :َلاَق ؟اَيْن دلا يِف اَنُعَفْنَي اَمَف :اوُلاَق .َنوُلُكأَت . هريغو يراخبلا هفعضو ىرخأ يِف
هفعض دقف ةياور يِف نيعم ِنْبا هقثو ناو وهو . هيخبسلا دقرف هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف

1111. (3691) (7098)- Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir defasında): "Mülkiyeti altında bulunan (köle ve cari ye)lere kötü muamele eden kimse cennete girmeyecektir" demişti. "Ey Allah'ın Resûlü! Siz bize: "Bu ümmet, köle ve yetimi en çok olan ümmettir" diye haber vermediniz mi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet! Öyleyse onlara çocuklarınıza verdiğiniz değer gibi değer verin ve yediklerinizden yedirin!" buyurdu."

Ashab bu defa: "Köle ve cariyeler bize dünyada ne gibi faide sağlar?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Savaş için beslediğin bir at üstünde Allah yolunda cihad edersin. Senin kölen de senin ihtiyacını giderir. Namaz kıldığı zaman artık o senin kardeşindir" açıklamasını yaptılar." 1503

* SELAMI YAYMAK

اَن َرَمأ :َلاَق ؛َةَماَمُأ يِبَأ ْنَع ٍداَي ِز ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ٍشاَّيَع ُنْب ُلِيعاَمْسِإ اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب
وُبَأ اَنَثَّدَح-7677 □7777 □7776□

تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.َم ًّسلا َيِشْفُن ْنأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص اَن .
يِبَن

[1500] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/475. [1501] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/475-476.

1112. (3693) (7099)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize selâmı yaygınlaştırmamızı (tanıdık, tanımadık herkese vermemizi) emretti." [1504]

*** GAYR-İ MÜSLİMİN SELAMI NASIL ALINIR?**

هاللّ ِدْبَع ِنْب َدَث ْرَم ْنَع ِبيِبَح يِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع َقاَحْسإ ُنْب ُدَّمَحُم ْنَع ٍرْيَمُن ُنْبا اَنَث . □
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7677 □7777 □7777□

مُهُؤَدْبَت ًَف .ِدوُهَيْلا ىلإ ًادَغ ٌبِكا َر يِنِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :□
َلاَق ؛هِينَهُجْلا ِنَمْح َّرلا ِدْبَع يِبَأ ْنَع ِهِين َزَيْلا اَذه ِنَمْح َّرلا ُدْبَع يِب' سيلو :َلاَق .سهلدم وهو
احسإ ِنْبا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ْمُكْيَلَع َو :اوُلوُقَف ْمُكْيَلَع او مَلَس اَذإِف .ِم ًّسلاِب،

ةتسلا بتكلا ةيقب يِف ئش هل سيلو .فنصملا دنع ثيدحلا اَذه ىوس .

1113. (3699) (7100)- Ebu Abdirrahman el-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yarın ben yahudilere kadar gideceğim, sakın onlara, önce siz selam vermeye kalkmayın. Onlar size selam verirse sadece "ve aleyküm" deyin."[1505]

*** KAPI ÇALMA (İZİN İSTEME)**

نَع َة َر ْوَس يِبَأ ْنَع ،ِبِئاَّسلا ِنْب ِل ِصا َو ْنَع َناَمْيَلُس ُنْب ِميِح هرلا ُدْبَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □7777 □7778□

حَنْحَنَتَي َو ًةَديِمْحَت َو ًة َريِبْكَت َو ًةَحيِبْسَت ُلُج َّرلا ُمَّلَكَتَي :َلاَق ؟ ُناَذْئِتْس"ا اَمَف . ُم ًّ□
َّسلا اَذه ! ِهللّ َلوُس َر اَي اَنْلُق :َلاَق ؛يِ راَصْن'ا َبو ياَ يِبَأ

عباتي ريكانم بويأ يِبَأ نع ىوريو ثيدحلا ركنم :يراخبلا ِهِيف َلاَق .ةروس وُبَأ هدانسإ يِف
دئاوزلا يِف. ِتْيَبْلا َلْهأ ُنِذ ْؤُي َو:

اهيلع .

1114. (3707) (7101)- Ebu Eyyûb el-Ensâri anlatıyor: "(Bir gün), Ey Allah'ın Resûlü! Şu selâm malum. İsti'zan (=izin istemek=kapı çalmak) nedir?" diye sorduk. Şu açıklamayı yaptılar: "(Bir başkasının evine girmek isteyen) kimse (varlığını duyurmak için kapıda, sesli olarak) sübhanallah, Allahüekber, elhamdülillah! der, öksürüp boğazını temizler (ve içeri girmek istediğini haber verip) ev halkından böylece izin ister." [1506]

AÇIKLAMA:

Bu tarz izin isteme o devrin şartlarına göredir. Çünkü, Resûlullah devrinde, kapılar pek çok durumda bir örtüden ibarettir, ahşap kapı nadirdir. İsti'zânla ilgili teferruat daha önce açıklandı. [1507]

*** NASILSINIZ? DİYE HALİ SORULAN**

ٍرْكَب . اَنَث عيِسَ نْبُ يِوُنُسَ نَعْ دِبَعْ هاللّ ِ نْبِ مِسْلِمِ نع دِبْعَ الرَّ حْمَنِ ابْنِ سَابِطِ عَنْ جَابِرٍ؛
□7777 □7776 □7777-حَدَّثَنَا أَبُو

□: بَخِيْرٍ. مَنْ رَجُلٍ لَمْ يَصْبِحْ صَائِمًا، وَ لَمْ يَعُدْ سَقِيمًا. فِي الزوائد: فِي إسنادِه عَبْدُ
قَالَ: قُلْتُ: كَيْفَ أَصْبَحْتَ ؟ أي رَ سُولَ اللّهِ! قَالَ

. اللّه بن مسلم وه ابنِ مؤمن الملكه ضعفه أحمد و ابنِ معين وغيرهما

1115. (3710) (7102)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü nasıl sabaha erdiniz?" diye sordum. Bana: "(Nafile) oruç tutmayan ve hiçbir hastayı ziyaret edemeyen bir adam olarak hayır ile sabahladım" diye cevap verdi."1508

□الهَرَوِي . إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللّهِ ِ بْنِ أَبِي حَاتِمٍ . ثَنَا عَبْدُ اللّهِ ِ ابْنُ عُثْمَانَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ
□7776 □7777 □7777-حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ

□أُمُّهُ بِ مَالِكُ بْنُ حَمْزَ ةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ السَّاعِدِيِّ عَنْ أَبِيهِ ِ عَنْ جَدِّهِ أَبِي أُسَيْدٍ السَّاعِدِيِّ؛ قَالَ
سَعْدِ بْنِ أَبِي وَ قَّاصٍ . حَدَّثَنِي جَدِّهِ أَبُو

بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَ دَخَلَ عَلَيْهِمْ فَقَالَ: السَّ لاَمُ عَلَيْكُمْ قَالُوا: وَ عَلَيْكَ السَّ مُ وَ رَ حْمَةُ اللّه
رَ سُولَ اللّهِ ! قَالَ: أَصْبَحْتَ بِخَيْرٍ. أَحْمَدُ رَ سُولُ اللّه ِ صَلَّى اللّه ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لِلْعَبَّاسِ
. قَالَ: كَيْفَ أَصْبَحْتُمْ؟ قَالُوا: بِخَيْرٍ. نَحْمَدُ اللّهَ. فَكَيْفَ أَصْبَحْتَ ؟ بِأَبِينَا وَ أُمِّهَا يَا
وبَرَكَاتُهُ

بن حمزة عن أبيه عن جده أن النبَّيه صَلَّى اللّه ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عا العباس ...الحديث، يتابع
اللّه. فِي الزوائد: قَالَ البخاري: كلام

. عَلَيْهِ. و قَالَ أَبُو حاتم: عَبْدُ اللّه بن عُثْمَانَ شيخ يروي أحاديث مشتبهة

1116. (3711) (7103)- Ebu Üseyd es-Sâ'idi radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Abbâs İbnu Abdilmuttalib'in evine girerken, Abbâs radıyallahu anh'a: "Esselamu aleyküm" buyurmuş, ev halkı da: "Ve 1504 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/477. 1505 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/478. 1506 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/478. aleykesselam ve rahmetullahi ve berekâtuhu" diye selamını almışlar. Sonra Resûlullah, "Nasılsınız?" diye hal-hatır sormuş, onlar da: "Allah'a hamdolsun, iyiyiz. Babamız ve anamız sana feda olsun, sen nasılsın ey Allah'ın Resûlü!" diye karşılık vermişler, Aleyhissalâtu vesselâm da: "Allah'a hamdolsun, ben de iyiyim!" buyurmuştur." 1509

*** BÜYÜĞE İKRAM**

□بْ نُ الصَّبَّاحِ. أَنْبَأَنَا سَعِيدُ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنِ ابْنِ عَجْ لاَنَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ
□7777 □7778 □7776-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ

. أَتَاكُمْ كَرِيمُ قَوْمٍ فَأَكْرِمُوهُ. فِي الزوائد: فِي إسناده سَعِيدِ بن مسلمة وهو ضعيف
رَ سُولُ اللّه ِ صَلَّى اللّه ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ: إِذَا

1117. (3712) (7104)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Size bir kavmin büyüğü gelince onu büyükleyin, ikramda bulunun." 1510

*** HAPŞIRANA TEŞMİT**

نْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع َسيِع ْنَع َلْيَل يِبَأ ِنْبا ْنَع ِرِهْسُم ُنْب يِلَع اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ□
اَنَثَّدَح-7777 □7777 □7774□

اللّ َكُمَح ْرَي :ُهَل ْوَح ْنَم ِه ْيَلَع ّد ُرَيْل َو .ِهللُّدْمَحْلا ِلُقَيْلَف ْمُكُدَحأ َسَطَع اَذِإ :َمَّلَس َو□ .
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر :َلاَق ؛ِهيِلَع ْنَع َلْيَل يِبَأ

ـه أ فيعض وهو ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب دَّمَحُم همساو ،بليل يِبَأ ِنْبا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. .
ْمُكَلاَب ُحِلْصُي َو ُ هاللّ ُمُكيِدْهَي :ْمِهْيَلَع ّد ُرَيْل َو

1118. (3715) (7105)- Hz. Ali anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz hapşırınca "Elhamdulillah!" desin. Yanındakiler ona, yerkamukellah! desinler, hapşıran da onlara "Yehdikümullah ve yuslihu bâleküm (Allah size hidayette bulunsun ve halinizi iyi kılsın)" desin." 1511

*** YANINDA OTURANA SAYGI**

نَع ِهيِهَمَغْلا ٍدْي َز ْنَع «ِةَفوُكْلا ِلْهأ ْنِم ٌلُج َر» ِليِوَّطلا نَيْحَي يِبَأ ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب□
ُيِلَع اَنَثَّدَح-7776 □7776 □7777□

فر ِصْنَي يِذَّلا َوُه َنوُكَي ّتَح ُهْنَع ُهَهْج َو ْف ُرْصَي ْمَل ُهَمَّلَكَف َلُج َّرلا َيِقَل اَذِإ َمَّلَس َو□ .
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َناَك :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ رادم :دئاوزلا يِف. طَق ُهَل ًاسِلَج ِهْيَتَبْك
ُرِب ًامِهدَقَتُم َرُي ْمَل َو .اَهُع ُزْنَي يِذَّلا َوُه َنوُكَي ّتَح- ِهِدَي ْنِم- ُهَدَي ُع ِزْنَي ْمَل ُهَحَفاَص
اَذِإ َو

فيعض وهو يمعلا ديز نَلَع ثيدحلا .

1119. (3716) (7106)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir adama rastladı mı onunla konuşur, muhatabı ayrılmadıkça da yüzünü ondan çevirmezdi. Muhatabıyla musâfaha yapsa, elini muhatabın elinden çekmezdi. İlk çeken muhatabı olurdu. Aleyhissalâtu vesselâm'ın dizlerinin, yanında oturan arkadaşının dizlerinden ileri çıktığı da görülmemiştir." 1512

*** MAZERETİ KABUL**

لاَق :َلاَق ؛ٍناَذ ْوَج ْنَع َءاَنيِم ِنْبا ِنَع ٍجْي َرُج ِنْبا ِنَع ُناَيْفُس اَنَث .ٌعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب□
يِلَع اَنَثَّدَح-7774 □ 7777 □ 7767□

سْكَم ِب ِحاَص ِةَئيِطَخ ُلْثِم ِهْيَلَع َناَك اَهْلَبْقَي ْمَلَف ،ِة ِرِذْعَمِب ِهيِخَأ َىلِإ َرَذَتْعا ِنَم :□ .
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر

نَع ٍناَذ ْوَج ْنَع « َءاَنِيم ُنْبا َوُه» .نَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب ِساَّبَعْلا ِنَع ٍجْي َرُج ِنْبا ِنَع َناَيْفُس ْنَع ٌعيِك َو□
اَنَث .َليِعاَمْسِإ ُنْب ُدَّمَح ُم اَنَثَّدَح لوهجم وهو ةبحص هل تسيل اَذه ناذوج :متاح ُوبَأ َلا َق
لسرم هنأ إ تاقث ُهُلاَج ِر :دئاوزلا يِف .ُهَلْثِم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا.

.

1120. (3718) (7107)- Cevzân el-Kûfî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim (din) kardeşine bir özür beyan eder de kardeşi bunu kabul etmezse, onun üzerinde meks sahibinin günahı kadar vebal olur."1513

AÇIKLAMA:

Hadis, özür dileyen bir din kardeşinin mâkul bir özrünü kabul etmek gerektiğini, kabul etmeyenin günahkâr olacağını ifade eder. Zira meks sahibi, yanından geçen tüccarlardan haksız yere öşür adı altında bir miktar para

1509 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/479. 1510 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/479. 1511 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/480. alır. Aslında öşrü, usulünce, yetkilinin alması meşrudur, haram değildir. Usulsüz, haksız, liyakatsiz olarak alınırsa haram olacağı açıktır.1514

*** ŞAKA**

ةَمَلَس ِهمُأ ْنَع َةَعْم َز ِنْب ِدْبَع ِنْبا ِبْه َو ْنَع ِهي ِرْه ز لا ِنَع ٍحِلاَص ِنْب َةَعْم َز ْنَع ٌعيِك َو□ .
اَنَث ٍرْكَب ُوبَأ اَنَثَّدَح-7777 □7774 □7767□

ج َرَخ :ْتَلاَق ;ةَمَلَس ِهمُأ ْنَع َةَعْم َز ِنْب ِبْه َو ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِهي ِرْه ُزلا ِنَع ٍحِلاَص ُنْب□
ُةَعْم َز اَنَث .ٌعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح َو .اًرِدَب اَدِهَش اَناَكو َةَلم ْرَح ُنْب ُطِبْي
َوُس َو ُناَمْيَعُن ُهَعَم َو .ٍماَعِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِت َوَم َلْبَق .ى َرْصُب ىَلِإ ٍةَ
َراَجِت يِف ٍرْكَب ُوبَأ َلاَق .َكَّنَطِيُغ'َ ف :َلاَق .ٍرْكَب ُوبَأ َئ ِجَي َّتَح :َلاَق .يِنْمِعْطأ :َناَمْيَعُنِل
َلاَقف .اًحا َّزَم ًُج َر ٌطِبْي َوُس َناَك َو .ِدا َّزلا ىلَع َناَمْيَعُن َناَك َو

اَذِإ ُمُتْنُك ْنِإف .ٌرُح يِهنِإ :ُمُكَل ٌلِئاَق َوُه َو .ٌم َـَك ُهَل ٌدْبَع ُهَّنِإ :َلاَق .ْمَعَن :اوُلاَق ?يل اًدْبَع
يِهنِم َنو ُرَتْشَت :ٌطِبْي َوُس ْمُهَل َلاَقف .ٍم ْوَقِب او َرَمف

اوُعَض َوف ُه ْوَتأ َّمُث .ٍصِئَلَق ِرْشَعِب ُهْنِم ُه ْو َرَتْشاَف .ُكْنِم ِهي ِرَتْشَن ْلَب َ :َلاَق .يِدْبَع
ِّيَلَع اوُدِسْفُت َـَـف ُهوُمُتْك َرَت َةَلاَقَملا ِهِذه ُمُكَل َلاَق

ْدَبَعِب ٌتْسَل ِهرُح يِهنِإ َو .ُمُكِب ُئِزْهَتْسَي اَذه َّنِإ :ُناَمْيَعُن َلاَقف .ًٌبَح ْوأ ًةَماَمِع ِهِقُنُع□ .
يِف

لاَق .َناَمْيَعُن َذخأ َو .ٍصِئَلَقلا ُمِهْيَلَع ّدَ رَو .ُم ْوَقْلا َعَبَتاَق َلاَق .َكِلَذِب ُهو ُرَبْخأَف .□
ٍرْكَب ُوبَأ َءاَجف .ِهِب اوُقَلَطْناَف .َك َرَبَخ اَن َرَبْخأ ْدَق :اوُلاَقَف

دئاوزلا يِف .ًاَوح ُهْنِم ِهِباَحْصأ َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِيِبَّنلا َكِحَضَف َلاَق .ُهو ُرَبْخأ َو:
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ىلَع اوُمِدَق ا َّمَلَف

امهريغو نيعم نباو دمحا هفعض دقو هريغب انورقم هل ىور امنإف ملسم هل جرخأ نإ .

وهو حلاصم نب ةعمز هدانسإ يِف

1121. (3719) (7108)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr radıyallahu anh ticari maksatla, Aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından bir yıl önce Busra'ya kadar gitmişti. Beraberinde Nu'aymân ve Suvaybıt İbnu Hermele de varlardı. Bunlar Bedir gazilerindendi. Nu'aymân erzakları gözetiyordu. Suvaybıt mizahı seven şakacı birisiydi. Nuayman'a (bir ara): "Bana yiyecek bir şeyler ver!" dedi. O ise: "Bekle de Ebu Bekir gelsin!" dedi. Suvaybıt (biraz öfkelenerek) "Vallahi seni kızdırmasını bilirim!" dedi. Râvi der ki: "(Bir müddet sonra) bunlar bir kavme uğradılar. Suvaybıt onlara: "Benim bir kölem var, satın alırsanız (ucuza vereceğim)" der. Onlar da "Alırız!" derler. Suvaybıt: "Ancak şimdiden söyleyeyim, kölem çenebazdır, o size: "Ben hür kimseyim (köle değilim)" diyecektir. Eğer o böyle dedi diye almaktan vazgeçecekseniz (alıcı olup da) kölemle arama fesad sokmayın!" dedi. Onlar: "Hayır! biz onu senden satın alacağız!" dediler ve (pazarlık edip) on deve mukabili Nuayman'ı satın aldılar. Sonra yanına gelip, boynuna sarık veya ip bağladılar. Nu'ayman: "Bu adam sizinle alay ediyor, ben hürüm, köle değilim" dedi. Adamlar: "Senin böyle söyleyeceğini bize haber vermişti (yalanlarınla bizi kandıramazsın)" dediler ve Nuayman'ı alıp götürdüler. Derken Hz. Ebu Bekr geldi. Durumu kendisine haber verdiler. Râvi der ki: Hz. Ebu Bekr o kavmin peşine düştü, develerini geri verdi ve Nuayman'ı kurtardı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına döndükleri zaman hâdiseyi haber verdiler. Bu hâdiseye Aleyhissalâtu vesselâm ve ashabı bir yıl güldüler." 1515

*** YARI GÖLGEDE OTURULMAZ**

هيِبَّنلا َّنَأ ؛هيِبأ ْنَع َةَدْيَرُب ِنْبا ِنَع ِبيِنُمْلا يِبَأ ْنَع ِبَابُحْلا ُنْب ُدْيَز اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب
□7766□ 7777□ 7766-اَنَثَّدَح وُبَأ

نسح ةديرب ِنْبا ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف .ِسْمَّشلا َو ِلِهظلا َنْيَب َدَعْقُي ْنَأ ىَهَن َمَّلَس َو .
ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص

1122. (3722) (7109)- Büreyde İbnu'l-Husayb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm gölge ile güneş arasında oturmayı nehyetti." 1516

AÇIKLAMA:

Yarı gölge-yarı güneşte oturmayı yasaklayan başka rivayetler de mevcuttur. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm birinde gerekçe de kaydeder: "Öyle yer, şeytanın oturduğu yerdir." Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'ın tebliğinde başvurduğu mühim metodlardan biri, birçok mahzuru bulunan veya mahzurları zamanla anlaşılacak olan pek çok meseleyi şeytana nisbet ederek yasaklamaktır. 1517

*** YÜZÜKOYUN YATMAMALI**

رِمْجُمْلا ِ هاللّ ِدْبَع َنْبا ِمْيَعُن ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ِهاللّ ِدْبَع ُنْب ُليِعاَمْسِإ اَنَث .ِبِساَك ِنْب ِدْيَمُح□
□7767□ 7777□ 7768-اَنَثَّدَح ُبوُقْعَي ُنْب

يِنَضَكَر َف . يِنْطَب ىلَع ٌعِجَطْضُم اَنأ َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َيِب َّرَم :َلاَق ؛ِهرَذ
يِ بَأ ْنَع ِ هي ِراَفِغْلا َةَفْخِط ِنْبا ِنَع ِهيِبأ ْنَع

1514 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/481. 1515 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/482.

هقثو نم و هحرج نم رأ مل . ميعن نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِرأَّنلا ِلهأ ُةَعْجِض .

ِهِذه اَمَّنإ ! ُبْدَيَنُج اَي :َلاَق َو ِهِلْج ِرِب

تاقث دانس”ا لاَج ِر يقابو .ِهِيف فتلخم ديمح نب بوقعيو .

1123. (3724) (7110)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Ben yüzükoyun yatar vaziyette iken Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm yanıma geldi. Ayağıyla bana dürtüp: "Ey Cüneydib, bu yatış, cehennem ehlinin yatışıdır" buyurdu."1518

ِمساَقْلا َعِمَس ُهَّنأ ؛ِيقْشَمِهدلا ٍليِمَج ِنْب ِديِل َوْلا َنَع ٍءاَجر ُنْب ُةَمَلَس اَنَث .ِبساَك ِنْب ِدْي□
َمُح ُنْب ُبوُقْعَي اَنَثَّدَح-7767 □7777 □7768□

هِهْج َو َنَلع ٍحِطَبْنُم ٍد ِجْس َمْلا يِف ِمِئاَن ٍلُج َر َنَلع َّمَلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِيِّبَّنلا َّرَم :َلاَق□
؛ةَماَمُأ يِبَأ ْنَع ٌتِهدَحُي ِنَمْح َّرلا ِدْبَع َنْب نور خيش :متاح وُبَأ َلاَق و .ةعرز وُبَأ هنيل .ليمج نب
ديلولا :دئاوزلا يِف .ٌةَيِمَّنَهَج َةَم ْوَن اَهَّنإَف .ْدُعْقا َو ْمُق :َلاَق َو ِهِلْج ِرِب ُهَب َرَضَف

ديمح نب بوقعيو ءاجر نب ةملسو .تاقثلا يِف نابح ِن ْبا هركذو .سأب هب سيل :د ُواَد وُبَأ
َلاَق و ةركنم ثيداحأ مساقلا نع

امهيف فلتخم .

1124. (3725) (7111)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mescidde, yüzükoyun yatıp uyuyan bir adamın yanından geçmişti. Ayağıyla dürterek: "Kalk, otur! Zira bu, cehennem(dekilere mahsus bir uykudur (yatıştır)" buyurdu." 1519

*** İSİMLERİ DEĞİŞTİRME**

ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع ي ِخأ ُنْبا ِنَثَّدَح .ِرْيَمُع ِنْب ِكِلَمْلا ِدْبَع ْنَع ِةَّيِحُمْلا وُبَأ ؛ِيلْعَي ُنْب َيْحَي اَنَث□
.ٍرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7778 □7776 □7767ـ ُلوُس َر ِيناَّمَسَف .ٍم َّ َس َنْب ِ هاللّ َدْبَع ِهِمْسا
َسْيَل َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر َنَلع ُتْمِدَق :َلاَق ؛ٍم َّ َس ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ٍم ً
َس

تاقث دانس”ا لاَج ِر يقابو .مسي مل مس نب هاللّ دبع يخأ ِنْبا.ٍم َّ َس َنْب ِ هاللّ َدْبَع .
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ

1125. (3734) (7112)- Abdullah İbnu Selam radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldiğimde ismim Abdullah İbnu Selâm değildi. Beni Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Abdullah İbnu Selâm diye isimlendirdi.1520

AÇIKLAMA:

İsim ve isim değiştirme ile ilgili geniş açıklama geçti.1521

*** ÇOCUĞU OLMAYANA KÜNYE**

نْب ِدَّمَحُم ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ٍدَّمَحُم ُنْب ُرْيَه ُز اَنَث .ٍرْيَكُب يِبَأ ُنْب يَحْيَ اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7474 □7777 □7766ـ يِبأِب ِ هللّ ُلوُس َر يِنَاَّنَك :َلاَق .ٌدَل َو َكَل
َسْيَل َو ؟يَحْي يِبأِب يِنتْكَت َكَلاَم .ٍبْيَهُصِل َلاَق َرَمُع َّنَأ ؛ِبْيَهُص ِنْب َةَزْمَح ْنَع ،ِليِقَع

هِيف فلتخم دَّمَحُم نب هاللّ دبع ن‘ .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف.يَحْي□ .

1126. (3838) (7113)- Hamza İbnu Suhayb radıyallahu anhüma anlatıyor: "Hz. Ömer, Suhayb radıyallahu anhümâ'ya: "Senin oğlan çocuğun olmadığı halde niçin "Ebu Yahya" diye künye taşıyorsun?" diye sordu. Suhayb: "Beni, Ebu Yahya diye Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm künyeledi" dedi."[1522]

AÇIKLAMA:

Araplarda bir erkek evlenip erkek çocuğu oldu mu oğlunun ismiyle "falanın babası" mânasında Ebu fülan diye isimlenirdi. Bu isme künye denir. Resûlullah, bir kısım eşhası, çocuğu olmadığı halde "Ebu fülan" diye künyelemiş, bunun caiz olduğunu göstermiştir. [1523]

*** MEDİH**

[1518] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/483. [1519] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/483. [1520] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/484. [1521] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/484.

نَع ٍف ْوَع ِنْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب َميِها َرْبِإ ِنْب ِدْعَس ْنَع ِةَبْعُش ْنَع ٌرَدْنُغ اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ِنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7787 □7778 □7767□

دانسإ :دئاوزلا يِف.ُحْبَّذلا ُهَّنِاف َحُداَمَّتلا َو ْمُكاَّيِإ :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ
َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاَق َةَيِواَعُم ْنَع ِهِينَهُجْلا ٍدَبْعَم

تاقث دانس“ا لاَج ِر يقابو .ِهِيف فلتخم ينهجلا ادبعم ن‘ .نسح نايفس نب ةيواعم ثيدح .

1127. (3743) (7114)- Hz. Mu'âviye radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sakın birbirinizi methetmeyin. Çünkü bu boğazlamak (yani methedileni bir nevi katletmek)dir." [1524]

*** MÜSTEŞAR EMİN OLMALIDIR**

نَع َّيِناَبْيَّشلا و ٍرْمَع يِبَأ ْنَع ِشَمْع‘ا ِنَع ٍكي ِرَش ْنَع ٍرِماَع ُنْب ُد َوْسأ اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب□
وُبَأ اَنَثَّدَح-7786 □7777 □7764□

هُلاَج ِر .حيحص دوعسم يِبَأ ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف.ٌنَمَتْؤُم ُراَشَتْسُمْلا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□
هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِدوُعْسَم يِبَأ

تاقث .

1128. (3746) (7115)- Ebu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kendisiyle istişare edilen kişi güvenilen bir kimse (olmalı)dır." [1525]

رْيَب زلا يِبَأ ْنَع َىلْيَل يِبَأ ِنْبا ِنَع ٍمِشاَه ُنْب يَلَع َو ةَدِئا َز يِبَأ ِنْب اَّي ِرَك َز ُنْب َي ْحَي اَنَث .□ ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7787 □7776 □7767ـ .ىليل يِبَأ ِنْبا هدانسإ يِف : دئاوزلا يِف. ِهْيَلَع رِشْيَلَف ُهاَخَأ ْمُكُدَحأ َراَشَتْسا اَذِإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ٍرِباَج ْنَع

فيعض وهو يضاقلا يراصن‘ا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع هوبأو ىليل يِبَأ نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب دَّمَحُم . همساو

1129. (3747) (7116)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz (din) kardeşine danıştığı zaman, danışılan kimse ona (hak ve doğru gördüğü) kanaatini söylesin." 1526

*** VÜCUDA HAMAM OTU SÜRMEK**

نَع ِهِينَاَّم رلا ٍمِشاَه يِبَأ ْنَع َةَمَلَس ُنْب ُداَّمَح اَنَث . ِهاللّ ِدْبَع ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث . ٍدَّمَحُم□ ُنْب يِل َع اَنَثَّدَح-7777 □7777 □7777□

هِدَسَج َرِئاَس َو ِة َروَّنلاِب اَه ًَطَف ِهِت َر ْوَعِب َأدَب َّىَلَط اَذِإ َناَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص□ َّيِبَّنلا َّنَأ ؛ةَمَلَس ِهمُأ ْنَع ٍتِباَث يِبَأ ِنْب ِبيِبَح

ةعرز وُبَأ هَلاَق ةملس مأ نم عمسي مل تباث يِبَأ نب بيبحو عطقنم وهو .تاقث ُهُلاَج ِر . ثيدح اَذَه :دئاوزلا يِف. ُهُلْهأ

1130. (3751) (7117)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (vücudundaki kılları gidermek için) hamam otu sürmek istediği zaman avret mahallinden başlayarak oraya hamam otunu kendisi sürerdi. Bedeninin diğer yerlerine ailesi sürerdi."1527

نَع ٍتِباَث يِبَأ ِنْب ِبيِبَح ْنَع ِء ًَعْلا يِبَأ ٍلِماَك ْنَع ٍروُصْنَم ُنْب ُقاَحْسإ يِنَثَّدَح . ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع□ اَنَثَّدَح-7776 □7774 □7777□

نب بيبحو عطقنم وهو .تاقث ُهُلاَج ِر ثيدح اَذَه :دئاوزلا يِف. ِهِدَيِب ُهَتَناَع يِل َو َو َيلَّطا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛ةَمَلَس ِهمُأ

ةعرز وُبَأ هَلاَق ةملس مأ نم عمسي مل تبا ث يِبَأ .

1131. (3752) (7118)- Ümmü Seleme radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (tüylerini almak için) hamamotu süründü, kasıklarına kendi eliyle sürdü." 1528

AÇIKLAMA:

Rivayette geçen nure, hamam otu denen nesnedir. Kireçle zırnıhtan yapılan bu madde vücuttaki kılların alınmasında kullanılır. Sadedinde olduğumuz hadisler, Resûlullah'ın bu maddeyi kullandığını gösterir. Başka hadislerde ustura kullanma da mevzubahistir. Bazı âlimler, erkekler için usturanın daha uygun, kadınlar için de hamamotunun daha muvafık olacağına söylemiştir. Mamafih, sadedinde olduğumuz rivayetler bunun erkekler tarafından kullanılmasının cevazına delildir.1529

* HİKÂYE (KISSA) ANLATMA

1524 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/485. 1525 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/485. 1526 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/485. 1527 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/486.

نب و ِرْمَع ْنَع ِهِمَلْس'ا ِرِماَع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع يِعا َز ْو'ا اَنَث . ِداَي ِز ُنْب ُلْقِهْلا اَنَث .□ ِراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثَّدَح-7777 □7777 □7776□

هْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ِهِدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِبْيَعُش□

فيعض وهو ،بملس'ا رماع نب هاللّ ُدْبَع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ٍءا َرُم ْوأ ٌروُمْأَم ْوأ ٌريِمَأ . ٍّا ِساَّن ىلَع ُصَقَي َ :َلاَق َمَّلَس َو

1132. (3753) (7119)- Amr İbnu Şu'ayb an ebihi an ceddihi radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Halka ya emîr, ya emîrin memuru yahut da mürâî kimse kıssa anlatır." 1530

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen kıssa anlatma işi, halka ibretli, hikmetli va'z u nasihat etme, hutbe okumak olarak değerlendirilmiştir. Böyle olunca, halkın camilerde irşad edilmesi işi öncelikle emirin yetkisindedir: Ya bizzat yapar veya yaptırır. Bunun dışındaki irşadçılığın müraîlik olarak tavsifi, adem-i cevazı ifade eder. Me'mur mefhumuna şârihler sadece emîrin memurunu dahil etmezler. Alim ve fâzıl kişilerin Allah tarafından irşadla memur olduklarını söylerler ki bu, reddedilemez. Emr-i bi'l-ma'ruf bilhassa âlimlere terettüp eden bir vazifedir. Mürâî de yetkisi, ilmî ehliyeti olmayan kimselerle açıklanabilir. Bunlar kendilerini gösterip, şöhret elde edip menfaat temin etmek, baş olmak isteyen kimselerdir. 1531

* KÖTÜ ŞİİR

نب َفُسوُي ْنَع َةَّرُم ِنْب و ِرْمَع ْنَع ِشَمْع'ا ِنَع َناَبْيَش ْنَع ِ هاللّ ِديْبَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□ ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7767 □7767 □7777□

ج َر نَجاَه ٌلُج َرَل َةَي ْرِف ِساَّنلا َمَظْعأ َّنإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق□□□ حيحص .ر ِجَلاُه ُتاقث .ديبعو هاللّ وه ِنْبا َسوُم َكَهاَم ْنَع ِدْيَبُع ِنْب ِرْيَمُع ْنَع ِةَشِئاَع ؛َةَلاَق َتْ : هدانسإ :دئاوزلا يِف .ُهَّمُأ يِهن َز َو ِهيِبأ ْنِم نَفَتْنا ٌلُج َر َو .اَه ِرْسِأب َةَليِبَقْلا اَجَهَف

دانس"ا يفو .نارهم نب ناميلس وه شمع'او .بدؤملا ةيواعم وُبَأ ،يوحنلا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ِنْبا وه نابيشو .دَّمَحُم وُبَأ هيسيقلا

ضعب نع مهضعب يور نيعباتلا نم ةعبرأ .

1133. (3761) (7120)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İftira yönüyle insanların en büyüğü, bir adam hicveden ve tümüyle bir kabileyi hicveden kimsedir. Keza, 1532 babasını inkâr edip annesini zina ile itham eden kimsedir."

AÇIKLAMA:

Şiirle ilgili geniş açıklama geçti. 1533

*** GÜVERCİNLE OYNAMAK**

نَمْح ّرلا ِدْبَع ِنْب ةَمَلَس يِبَأ ْنَعو ِرْمَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ٌكي ِرَش اَنَث . ةَ َرا َر ُز ِنْب ِرِماَع ُنْب ِ□
هالّل ُدْبَع اَنَثَّدَح-7768 □7767 □7778□

ةَشِئاَع ثيدح :دئاوزلا يِف. ًاناَطْيَش ُهُعَبْتَي ًناَطْيَش :َلاَقف ًارِئاَط ُعَبْتَي ٍناَس ْنِإ َىِلا َرَظَن□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ;ةَشِئاَع ْنَع

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص دانسإ ببه .

1134. (3764) (7121)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir kuşun peşinde koşan bir adam görmüştü. "Şeytanı takip eden bir şeytan!" buyurdu." 1534

نَع ِنَسَحْلا يِبَأ ِنْبا ِنَسَحْلا ِنَع ٍجْي َرُج ُنْبا اَنَث . يِفِئاَّطلا ٍمْيلُس ُنْب َيْيَحي اَنَث . ٍرِاَّمَع ُنْب□
ُماَشِه اَنَثَّدَح-7766 □7766 □7777ـ لاَج ِر :دئاوزلا يِف. ًةَناَطْيَش ُعَبْتَي ًناَطْيَش :َلاَقف
ٍةَماَمَح ءا َر َو ًج َر ىأ َر َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ; َناَّفَع ِنْب َناَمْثُع

ةعرز وُبَأ هَلاَق نافع نب َناَمْثُع نم عمسي مل نسحلا نإف .عطقنم هنأ ريغ ،تاقث دانس“ا .

1135. (3766) (7122)- Hz. Osman ve Hz. Enes radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir güvercinin peşine takılan bir adam görmüştü. "Bir şeytanı kovalayan bir şeytan" buyurdu." 1535

AÇIKLAMA:

1530 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/487. 1531 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/487. 1532 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/487. 1533 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/487.

Güvercin, kuşla oynama bahsi geçmişte incelendi. 1536

*** YAZIYI TOPRAKLA KURUTMA**

رْيَب زلا يِبَأ ْنَع يِقْشَمِهدلا َدَمْحأ وُبَأ اَنأَبْنأ . ُةَّيِقَب اَنأَبْنأ . َنو ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . َةَبْيَش□
يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7778 □7767 □7776□

بورو تلق : دئاوزلا يِف. ُك َرَابُم َبا َر تلا َّنِإ .اَهَل ُحَجْنأ ُهَفُجِّف ُص اوُب ِهَرَت :َلاَق َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ;ٍرِباَج ْنَع .ةجاحلل حجنأ هنإف ،هب هريلق اباتك مكدحأ
بتك اَذِإ :طفلب هب ريبولا يِبَأ نع ةزمح نع ةبابش اَنَثَّدَح نيغ نب دَّمَحُم نع يذمرتلاو

وهو ،هيبصنلا ورمع ِنْبا وه بدنع ةرمحو :َلاَق .هجولا اَذَه نم إ ريبزلا يِبَأ نع هفرعن ركنم
ثيدح اَذَه :يذمرتلاو َلاَق نيدلا جارس ظفاحلا اهدقتنا يتلا ثيداح‘ا دحأ اَذَه :يطويسلا َلاَق
تلق :يدنسلا َلاَق.دئاوزلا مك ـهأ .ثيدحلا يِف فيعض

عوضوم هنأ معزو عيباصملا نَلَع ينيوزقلا .

1136. (3774) (7123)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Mürekkeple yazdığınız vakit, kâğıdınızı topraklayın. (Mürekkebin dağılmaması için) bu uygundur. Çünkü toprak mübarektir."1537

*** KUR'AN-I KERİM'İ OKUMANIN SEVABI**

؛هي ِرْدُخْلا ِديِعَس يِبَأ ْنَع ًةَّيِطَع ْنَع ٍسا َرِف ْنَع ُناَبْيَش اَنأَبْنأ .َسوُم ُنْب ِ هاللّ ُديْبُع اَنَث .
ٍرْكَب وُبأ اَنَثَّدَح-7747 □7768 □7777□

ةَج َرَد ٍةَيا ِهلُكُب ُدَعْصَي َو ُأ َرْقَيَف .ْدَعْصا َو ْأ َرْقا :ةَّنَجلا َلَخَد اَذإ ِنآ ْرُقلا ِب ِحاَصِل□ .
ُلاَقُي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق

فيعض وهو هيفوعلا ةيطع هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف.ُهَعَم ٍءْيَش َر ِخآ أ َرْقَي ّتَح .

1137. (3780) (7124)- Ebu Saidi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kur'an ehli (yani onu okuyan, onunla amel eden) cennete girdiği vakit, kendisine: "Oku ve yüksel!" denilir. O da okur ve yükselir. Her ayet için bir derece verilir. Böylece o bildiği ayetleri sonuna kadar okur (ve her biri için bir derece alır)." 1538

AÇIKLAMA:

Bazı hadislerde cennetteki derecelerin miktarının Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinin sayısına denk olduğu ifade edilmiştir. Cennette, mü'mine Kur'ân'dan ezberlediği ayet sayısınca derece verileceği bu hadiste ifade edilmektedir. Bu nokta-i nazardan Kur'ân hâfızları, ihlaslı ve Kur'ân'la amel etmek şartıyla, ahirette en yüce mertebelere erişecek demektir. Bazı alimler, hadisten ahirette Kur'ân'ı her okudukça mertebe katedileceğini anlamıştır. Bu durumda Kur'ân ehlinin mertebeleri, devamlı artacaktır ve buna bir hudud koymak mümkün değildir. Yine tekrar edelim: Hadiste "Kur'ân hâfızı" denmiyor, "Kur'ân ehli" deniyor. Bu durum, ebedî yükselme imkanının, hâfız olmayanlara da açık olduğunu ifade eder. Kur'ân'ın hakkını vermeyen kimseler, hâfız da olsalar onların derecesi sınırlıdır. Şu halde esas olan, Kur'ân ehli olmaktır. 1539

هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛هِيبأ ْنَع َةَدي َرُب ِنبا ِنَع ٍر ِجاَهُم ِنْب ِريِشَب ْنَع ٌعيِك َو اَنَث . □
ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-7747 □7767 □7774□

دئاوزلا يِف.َك َراَهَن ُتأْمظأ َو َكلْيَل ُت َرهْسَأ يِذَّلا اَنأ :ُلوُقَيَف .ِب ِحاَّشلا ِلُج َّرلاَك ِةَماَيِقْلا :
َم ْوَي ُنآ ْرُقلا ُئ ِجَي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ .

1138. (3781) (7125)- İbnu Büreyde'nin babası (Büreyde) anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyamet günü Kur'ân-ı Kerîm rengi uçuk bir adam gibi gelir ve (okuyucusuna): "Seni gece uykusuz ve gündüz susuz bırakan benim" der."1540

يِبَأ ْنَع ِنوُمْيَم ِنْبا و ِرْمَع ْنَع ِ هِيد ْو'ا ٍسْيَق يِبَأ ْنَع َناَيْفُس ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع
اَنَثَّدَح-7747 □7766 □7777□

اَذه : دئاوزلا يِف.ِنأ ْرُقلا َثُلُث ُلِدْعَت ،ُدَمَّصلا ُد ِحا َوْلا ،ٌدَحأ ُ هاللّ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ
يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛هي ِراَصْن'ا ٍدوُعْسَم

ناورث نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع وه سيق وبأو .تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ .

1139. (3789) (7126)- Ebu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah u ahad, el-Vahidu's-Samed (yani İhlas suresi Kur'ân'ın üçte birine denktir."NOT: İhlas sûresinin Kur'ân'ın üçte birine denkliği açıklandı.[1541]

[1536] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/488. [1537] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/489. [1538] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/489.

نَع ءِاَد ْرَّدلا ِهمُأ ْنَع ِ هاللّ ِديْبَع ِنْب َليِعاَمْسِإ ْنَع ِهِيعا َز ْو'ا ِنَع بَعْصُم ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍرْكَب□
وُبَأ اَنَثَّدَح-7776 □7767 □7787ـ يِف. ُهاَتَفَش ِبِ ْتَك َّرَحَت َو ِن َركَذ َوُه اَذِإ ِدْبَع َعَم
اَنأ :ُلوُقَي َّلَج َو َّزَع َ هاللّ َّنِإ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهِيَّبَنلا ِنَع َة َرْي َرُه يِبَأ نم
هحيحص يِف نابح ِنْبا هاور نكل فيعض :دَّمَحُم نب حلاص ِهيِف َلاَق يناسقرقلا بعصم نب
دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا

فيعض ديوس نب بويا و .اضيأ يعازو'ا نع ديوس نب باوبأ قيرط .

1140. (3792) (7127)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Aziz ve celil olan Allah buyurmuştur ki: "Kulum, beni andığı ve dudakları benim için kımıldandığı an ben kulumla beraberim." [1542]

*** LA İLAHE İLLALLAH'IN FAZİLETİ**

دِلاَخ يِبَأ ِنْب َليِعاَمْسِإ ْنَع ٍرَعْسِم ْنَع ِباَّه َوْلا ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . يِناَدْمَهْلا َقاَحْسِإ ُنْب َنو ُراَه□
اَنَثَّدَح-7777 □7764 □7787□

لاَقَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ِةاَف َو َدْعَب َةَحْلَطِب َرَمُع َّرَم :َتلاَق ;ةَّي□ :
ِهرُمْلا ىدْعُس ِهِمُأ ْنَع َةَحْلَط ِنْب َيْحَي ْنَع ِهِيبْعَّشلا ِنَع َدْنِعُّدَحا اَهلوُقَي ًَةَمِلَك ُمَلْع' ِبهنِإ :
ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُت ْعِمَس ِنْكلو َ :َلاَق ؟ َكِهمَع ِنْب ُة َرْمِإ
َكْتَءاَسأ ؟ًابِيَئك َكَلاَم

َهحو ُر َو ُهَدَسَج َّنإ َو . ِهِتَفِي َحَصل ًارُون َتَناَك إ ِهِت ْوَم□

اَهْنِم ُهَل َنجْنأ ًاَئْيَش َّنأ َمِلَع ْوَل َو اَهْيَلَع ُهَّمَع َدا َرأ ِيتَّلأ َيِه .اَهُمَلْعَأ اَنأ :َلاَق . َيِهف َوُن َّتَح
ُهَلأَسأ ْمَلَف .ِت ْوَمْلا َدْنِع ًاح ْو َر اَهَل َناَد ِجَيَل همأ نع َيْحَي نع هنع :ليقو . هيبأ نع ةحلط
'يِبَأ نأ هنع :ليقو .اَذَكه هنع :ليقف .يبعشلا َلَع فلتخا :دئاوزلا يِف.ُه َرَم

سرم ةحلط نع هنع :ليقو .ةحلط نع ىدعس .

1141. (3795) (7128)- Su'dâ'l-Mürriyye radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından sonra Hz. Ömer, (bir gün kocam) Talha'ya uğradı. (Onu üzgün bularak:) "Neyin var, niye üzgünsün? Amca oğlun (Ebu Bekr'in) halife oluşu mu seni üzdü?" dedi. Talha: "Hayır! Lakin ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Ben bir kelime biliyorum, her kim ölümü anınâ onu söylerse mutlaka amel defteri için bir nur olur ve onun cesedi ve ruhu ölüm anında o kelime sebebiyle bir rıza, bir rahmet bulacaktır" buyurduğunu işittim" dedi. Ben bu kelimenin ne olduğunu o ölünceye kadar sormadım. (İşte bunun için üzgünüm)" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Ben o kelimeyi biliyorum. (Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın amcası (Ebu Tâlib)e vefatı anında teklif etti, kelime-i tevhiddir. Eğer Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, amcası için, kelime tevhidden daha kurtarıcı bir şey bilseydi onu (söylemesini) emrederdi" dedi."[1543]

AÇIKLAMA:

Bu hadis ziyadesiyle mesaj yüklü bir muhteva taşımaktadır: * Sahabeyi en çok meşgul eden, sevindiren veya üzen şeyler hep uhrevîdir, zikirdir; ubudiyettir. * Kelime-i tevhid çok feyizli bir kelimedir. Ölüm anında hayatı onunla kapayabilmek büyük bir saadettir. Bu saadete ermek için ölüm anı gelmezden önce dili dudakların ona alıştırılması, kalbe, zikre iyice nakşedilmesi gerekmektedir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm, kişi ne şey üzerine yaşadıysa o şey üzerine öleceğini haber vermektedir. Tevhid üzere yaşayanın şirk üzere ölmesi rahmet-i ilahîyeden baîddir. Keza şarkı, türkü, mâlâyâniyat üzere yaşayanın kelime-i tevhid üzere hayata elveda etmesi de uzak bir ihtimaldir. * Hz. Ömer, Hz. Talha'nın sormayı ihmal ettiği kelimenin kelime-i tevhid olduğunu istidlali pek makuldur. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, hayatı boyunca himayesini gördüğü sevgili amcası Ebu Tâlib'in uhrevi kurtuluşunu çok istiyordu. Bu maksatla ona şu teklifi yapmıştı: "Ey amcacığım, Lâ ilahe illallah de! Ben o sayede Allah indinde senin imanına şehadet edeyim, (ebedi kurtuluşuna vesîle olayım)." Resûlullah bunda ısrar etmişti, fakat o buna yanaşmamıştı. (Bu bahis açıklandı).1544

نأَّصِه ْنَع ِل َه ِنب ِديَمُح ْنَع ُسُنوُي ْنَع ِ هاللّ ُدْبَع ُنب ُدِلاَخ اَنَث . بِطسا ْولا ٍناَيَب ُنْب□
ِديمَحْلا ُدْبَع اَنَثَّدَح-7776 □7767 □7786□

دَهْشَت ُتوُمَت ٍسْفَن ْنِم اَم : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ٍلَبَج ِنْب□
ٍذاَعُم ْنَع َة َرُمَس ِنْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ْنَع ِلهاَكْلا ِنْب

يئاسنلا هاور ثيدحلا :دئ اوزلا يِف. اَهَل ُهاللّ َرَفَغ َّاِ نِقوُم ِبْلَق ىَلِإ َكِلذ ُع ِج ْرَي َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر ِهنأ َو ُ هاللّ َّاِ َهلاِ َ نأ

قرط نم ةليللاو مويلا لمع يِف .

1541 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/490. 1542 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/490.

1142. (3796) (7129)- Muâz İbnu Cebel radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ölen bir nefis (ölüm anında) Allah'ın bir ve benim Allah elçisi olduğuma şehadet eder, kalbi de bunu tasdik ederse, Allah mutlaka ona mağfiret kılar." 1545

تَلاَق ٍئِناَه ِهمُأ ْنَع َةَبْقع ُنب ُدَّمَحُم يِنَثَّدَح .ٍروُظْنَم ُنْب اَي ِرَك َز اَنَث . ِيما َز ِحلا ِرذْنُمْلا□ :
ُنب ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح-7777 □7777 □7787□

هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ًابْنَذ ُك ُرْتَت َ َو ٌلَمَع اَهُقِبْسَي َ ؛ هاللّ َّاِ َهلاِ َ لاق :
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهللّ ُلوُس َر َلاَق

فيعض وهو روظنم نب ايركز .

1143. (3797) (7130)- Ümmü Hâni radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "La ilahe illallah (Allah'tan başka ilah yoktur)" kelimesini fazilette hiçbir amel geçemez ve bu kelime hiçbir günahı bırakmaz, (affettirir)." 1546

ىلْيَل يِبأ ُنْب ُدَّمَحُم ْنَع ِراَتْخُمْلا ُنْب َسيِع اَنَث . ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُرْكَب اَنَث . َةَبْيَش يِبأ ُنُب□

ِرْكَب وُبَأ اَنَث َّدَح-7777 □7777 □7788ـ ُهَل َكي ِرَش َ ُهَدْح َو ُ هاللّ َّ إ َهلإ َ ِةاَدَغلا ِة َ
َص ِرُبُد يِف َلا َق ْنَم : َلاَق ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع ٍديِعَس يِبَأ ْنَع ِهيِف ْوَغلا
َةَّيِطَع ْنَع ةيطع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .َليِعاَم ْسِإ ِدَل َو ْنِم ٍةَبَق َر ِقاَتَعِك َناَك ٌريِدَق ٍءْيَش
ِهلُك َلَع َوُه َو ُرْيَخلا ِهِدَيِب ُدْمَحلا ُهَل َو ُكْلُملا ُهَل

هنع يوارلا َكِلَذكو . فيعض وهو ،يفوعلا .

1144. (3799) (7131)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, sabah namazının peşinden La ilâhe illallahu vahdehu la şerîke leh lehü'l-mülkü ve lehû'l-hamdü bi-yedihi'l-hayr ve hüve alâ külli şey'in kadîr (Allah'tan başka ilah yoktur. O birdir, ortağı yoktur, mülk ona aittir, hamdler de ona layıktır, her çeşit hayır O'nun elindedir. O her şeye kadirdir)" derse kendisine, Hz. İsmail evlatlarından bir köleyi âzâd etmiş gibi sevap yazılır." 1547

نْب َةَمادُق ُتْعِمَس : َلاَق ، َنيِهي ِرَمُعْلا َل ْوَم ،ٍريِشَب ُنْب ُةَقَدَص اَنَث . يِما َز ِحلا□
ِرِذْنُمْلاُنْب ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح- 7477 □ 7776 □ 7787ـ اَنَثَّدَحف َلاَق .ِنا َرفْصَعُم ِناَب ْوَث
ِهْيَلَع َو . ٌم ُغ َوُه َو ِباَّطَخْلا ِنْب َرم ُع ُنْب ِ هاللّ ِدْبَع َىلِإ ُفِلَتْخَي َناَك ُهَّنأ ؛ ُتِهَدَحُي َّيَحَمُجْلا
َميِها َرْبِإ

ل ًجِل يِغَبْنَي اَمَك ُدْمَحلا َكَل ! ِهب َر اَي : َلاَق ِ هاللّ ِداَبِع ْنِم ًادْبَع َّنأ : ْمُهَثَّدَح َمَّلَس َو□
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ َرَمُع ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع َ َةَلاَقَم َلاَق ْدَق َكَدْبَع َّنإ !اَنَّب َر اَي :
َاَق َو ءاَمَّسلا َىلِإ اَدِعَصَف .اَهناَبُتْكَي َفْيَك اَي ِرْدَي ْمَلَف .ِنْيَكَلَمْلاِب ْتَلَّضَعَف . َكِناَطْلُس
ِميِظَعِل َو َكِهْج َو

اَمَك ُدْمَحلا َكَل ! ِهب َر اَي : َلاَق ُهَّنِإ ! ِهب َر اَي : َاَق ؟ِيدْبَع َلاَق اَذاَم : ُهُدْبَع َلاَق اَمِب ُمَلْعأ
َوُه َو َّلَج َو َّزَع ُ هاللّ َلاَق .اَهُبُتْكَن َفْيَك ي ِرْدَن

يِف :دئاوزلا يِف. اَهِب ُهَي ِزْجَأف يِناَقْلَي ىَّتَح .يِدْبَع َلاَق اَمَك اَهاَبُتْكا :اَمُهَل َّلَج َو َّزَع ُ هاللّ
َلاَقف . َكِناَطْلُس ِميِظَع َو َكِهْج َو ِل ًجِل يِغَبْنَي

تاقث دانس“ا لاَج ِر يقابو هقثو نم و هح هرج نم رأ مل ريشب نب ةقدصو .تاقثلا يِف .
نابح ِنْبا هركذ َميِها َرْبِإ نب ةمادق هدانسإ

1145. (3801) (7132)- Kudâme İbnu İbrahim el-Cümahî radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Kendisi, Hz. Abdullah İbnu Ömer İbni'l-Hattâb radıyallahu anhümâ'ya gidip geliyordu. Bu uğramaları esnasında yaşça delikanlı ve üzerinde kırmızıya boyanmış iki parça yiyecek vardı. Kudâme devamla der ki: "Abdullah İbni Ömer bize Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kendilerine şunu anlattığını söyledi: "Allah'ın kullarından bir kul dedi ki: "Ey Rabbim! Senin zâtının celalin ve senin hâkimiyetinin azametine layık şekilde sana hamd olsun." Bu ham kulun amelini yazmakla muvazzaf iki meleği aciz bıraktı. Onlar (bunun sevabını) nasıl yazacaklarını bilemediler. Bunun üzerine melekler göğe çıktılar ve "Ey Rabbimiz! Senin kulun öyle bir kelam söyledi ki, nasıl yazacağımızı bilemiyoruz" dediler. Allah Teâla hazretleri, -kulun söylediği sözü en iyi bilen olduğu halde-: "Benim kulum ne söyledi?" diye sordu. Melekler: "Ey Rabbimiz! O kul: "Ya Rabbi lekel-hamdu kemâ yenbagi li-Celâli vechike ve azîmi sultânike" söyledi" dediler. Bunun üzerine Allah Teâla hazretleri o iki meleğe buyurdu ki: "Kulum bana kavuşup da ben onu söylediği söze (hamde) karşılık mükâfatlandırıncaya kadar siz o sözü kulumun söylediği gibi yazınız" buyurdu."1548

نْب ِروُصْنَم ْنَع ٍدَّمَحُم ُنْب ُرْيَه ُز اَنَث . ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . َنا َو ْرَم وُبَأ ،ُق َر ْز“ا ٍدِلاَخ□

ُنْب ُمَاشِه اَنَثَّدَح-7477 □7777 □7786□

هللّ ُدْمَحْلا :َلاَق ب ِحُي اَم نأ َر اَذِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َناَك :َناَك □
؛ةَشِئاَع ْنَع ،ةَبْيَش ِتْنِب َةَّيِفَص ِهِمُأ ْنَع ِنَمْح َّرلا ِدْبَع

تاقث ُهُلاَج ِر و ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ٍلاَح ِهلُك نَلَع َلّ ُدْمَحْلا- َلاَق ُه َرْكَي اَم نأ َر .
يِذَّلا ِهِتَمْعِنِب ِمِتَت ُتاَحِلاَّصلا . َو اَذِإ

1146. (3803) (7133)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm sevdiği bir şeyi görünce: "Hamd o Allah'a mahsustur ki sâlih şeyler sadece onun lütuf ve nimetiyle tamamlanır" derdi. Hoşlanmadığı bir şey görünce de: "Her durum üzerine Allah'a hamd olsun" derdi."[1549]

هيِبَّنلا َّنَأ ؛ةَ َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِتِباَث ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع َةَدْيَبُع ِنْب َسوُم ْنَع ُعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب
يِلَع اَنَثَّدَح-7478 □7778 □7787□

نب َسوُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ِراَّنلا ِلْهأ ِلاَح ْنِم َكِب ُذوُعأ ِهب َر .ٍلاَح لُك بلَع ِ هللّ
ُدْمَحْلا :ُلوُقَي َناَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص

لوهجم تباث نب دَّمَحُم هخيشو .فيعض وهو ةديبع .

1147. (3804) (7134)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle derlerdi: "Elhamdulillah alâ külli hal. Rabbi eûzu bike, min hâli ehli'n-nâr. (Hep hal için Allah'a hamdolsun. Ey Rabbim cehennem ehlinin halinden sana sığınırım."[1550]

يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍسَنأ ْنَع ٍرْشِب ِنْب ِبيِبَش ْنَع ٍم ِصاَع وُبَأ اَنَث . ُل َّخْلا ٍهيِلَع
ُنْب ُنَسَحْلا اَنَثَّدَح-7477 □7777 □7784□

هللّ ُدْمَحْلا :َلاَقَف ةَمْعِن ِدْبَع نَلَع هاللّ َمَعْنأ اَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ .ِهيِف فلتخم □
رشب نب بيبش .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف .َذَخأ َّمِمأ َلَضْفأ ُهاَطْعأ يِذَّلا َناَك ًّ إ

1148. (3805) (7135)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah kuluna bir nimet verdiği zaman kul "Elhamdülillah" derse, kulun verdiği (yani hamd demek suretiyle ödediği, kendine sağlayacağı menfaatçe) aldığından efdal (üstün) olur."[1551]

نَع َةَدْوَس يِبَأ ِنْب َناَمْثُع ْنَع ٍناَنِس يِبَأ ْنَع َةَمَلَس ُنْب ُداَّمَح اَنَث . ُناَّفَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7477 □7776 □7787□

تْلُق ؟ ُس ِرْغَت يِذَّلا اَم ! َة َرْي َرُه اَبأ اَي :َلاَقَف ًاس ْرَغ ُس ِرْغَي َوُه َو ِهِب َّر َم َمَّلَس َو□ :
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛ةَ َرْي َرُه يِبَأ ُ هاللّ َّإ َهلإ ََ و ِ هاللّ ُدْمَحْلا َو ِ هاللّ َناَحْبُس

[1545] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/492. [1546] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/492. [1547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/493.

: لْق : َلاَق ! ِهلّ َلوُس َر اَي ىلَب : َلاَق ؟اَذه ْن ِم َكَل ٌرْيَخ ٍسا َرِغ ىَلَع َك لُدُأ َأ : َلاَق .يلاَسا
َرغ ِهيِف فلتخم يفنحلا نانس نب سيع همأ نانس وبأو .نسح دانسإ :دئاوزلا يِف.ِةَّنْجَلا
يِف ٌةَ رَجَش ٍةَد ِحا َو ِهلُكِب َكَل ْس َرْغُي ُرَبْكأ ُ هاللّ َو

.

1149. (3807) (7136)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh'ın anlattığına gön "Kendisi ağaç dikerken yanına Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm uğrar ve: "Ey Ebu Hureyre! Şu diktiğin nedir?" der. "Kendim için bir fidan dikiyorum!" cevabını verir. Aleyhissalâtu vesselâm "Sana, senin için daha hayırlı bir dikilecek olan göstermiyeyim mi?" buyurur. Ebu Hureyre: "Göster! Ey Allah'ın Resûlü!" der. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sübhanallahi velhamdülillahi ve lâ ilahe illallahu vallahu ekber (Allah bütün noksan sıfatlardan münezzehtir, bütün hamdler ona mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür)" de! Bunu söylersen her bir kelimesi için sana cennette bir ağaç dikilir." 1552

نْب ِن ْوَع ْنَع ِناَّحَّطلا َسيِع يِبَأ ِنْب َسوُم ْنَع ٍديِعَس ُنْب َىْيَحي يِنَثَّدَح .ٍفَلَخ ُنْب ُرْكَب□
□7777□ 7777□ 7477-اَنَثَّدَح وُبَأ ٍرْشِب

هاللّ ِل ًج ْنِم َنو ُرُكْذَت اَّمِم َّنِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّل َص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ □
ٍريِشَب ِنْب ِناَمْع نلا ِنَع ِهي ِخأ ْنَع ْوَا ِهيِبأ ْنَع ِ هاللِّدْبَع

ب ِحُي اَمأ .اَهِب ِحاَصِب ُرِهكَذُت .ِلْحَّنلا ِهيِوَدَك يِوَد َّنُهَل .ِش ْرَعْلا َل ْوَح َنْفِطَعْنَي .
َدي ِم ْحَّتا َو َليِلْهَّتلا َو َحيِبْسَّتلا

نب هاللّ ديبع همسا نوع وخأو . تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.؟ِهِب ُرِهكَذُي
ْنَم « ُهَل َلا َزَي ًَوأ» . ُهَل َنوُكَي ْنأ ْمُكُدَحأ

ةيتع .

1150. (3809) (7137)- Nu'man İbnu Beşîr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah'ın celalinden zikrettiğiniz tesbih (sübhanallah), tehlil (lâ ilahe illallah) ve tahmid (elhamdülillah) cümleleri Arş'ın etrafında dönüp dururlar. Onlar tıpkı arı oğulu uğultusu gibi uğultu çıkararak, sahiplerini andırırlar. Sizden biri, Arş'ın civarında kendisini andırtan birisinin olmasından hoşlanmaz mı?" 1553

يِبَأ ِنْب َةَبْقُع ُنْب ُدَّمَحُم يِنَثَّدَح .ٍروِظْنُم ُنْب اَّي ِرَك َز َىْيَحي وُبَأ اَنَث . يِما َز ِحْلا ِرِذْنُمْلا ُنْب
□7777□ 7774□ 7477-اَنَثَّدَح اَرْبِإ ُميِها

□ ت ْرِبَك ْدَق يِهناَف .ٍلَمَع ىَلَع يِنَّلُد ! ِهلّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ
هللّ ِلوُس َر ى َلِإ ُتْيَتأ : ْتَلاَق ؛ٍءِناَه ِهمُأ ْنَع ٍكِلاَم

ج َرْسُم ٍمَجْلُم ٍس َرَف ِةَئاِم ْنِم ٌرْيَخ .ٍة َّرَم َةَئاِم َ هاللّ ي ِحِبَس َو .ٍة َّرِم َةَئاِم ِ هاللّ□
ِبَدْمحا َو .ٍة َّرَم َةَئاَم َ هاللّ ي ِرِهبَك :َلاَقَف . ٌةَنُدَب َو ٌةَفُعَض َو

فيعض وهو ايركز هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٍةَبَق َر ِةَئاِم ْنِم ٌرْيَخ َو .ٍةَنَدَب ِةَئا ِم ْنِم ٌرْيَخ َو .
.ِهاللّ ِليِبَس يِف

1151. (3810) (7138)- Ümmü Hani radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a geldim ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Bana (kolay ve sevabı büyük) bir amel gösterin. Zira artık ben yaşlandım, zaafa uğradım ve şişmanladım" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm derhal şu cevabı verdiler: "Yüz kere Allahuekber de! Yüz kere

1550 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/494. 1551 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/495. elhamdulillah de, yüz kere sübhanallah de. (Bunu yapman senin için) Allah yolunda eğerlenip gemlenmiş yüz attan daha hayırlıdır. (Kurban edilmiş) yüz deveden daha hayırlıdır. Yüz köle azad etmekten daha hayırlıdır." 1554

نْب َةَمَلَس يِبَأ ْنَع ٍريِثَك يِبَأ ِنْب ىَيْحَي ْنَع ٍدِشا َر ِنْب َرَمُع ْنَع َةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب□
يِلَع اَنَثَّدَح-7477 □7777 □7776□

هاللّ َو ُ هاللّ َّإ َهلإ َ َو ِ هللّ ُدْمَحْلا َو ِ هاللّ َناَحْبُس ِب َكْيَلَع :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ □
هللّ ُلوُس َر يِل َلاَق :َلاَق ؛ءاَد ْرَّدلا يِبَأ ْنَع ِنَمْح َّرلا ِدْبَع

اَهَّنِإَف- ُرَبْكَأ.

يِبَأ ِنْبِا نع هثيدح :يراخبلا ِهِيف َلاَق ،دشار نب رمع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَهَق َر َو ُة
َرَجَّشلا طُحَت اَمَك اَياَطَخْلا َنُطْحَي يِنْعَي

هِيف ح دقلا ليبسلا نَلَع إ نركذ لحي ثيدحلا عضي :نابح ِنْبِا َلاَق .مئاقلاب سيل□ .
،برطضم ريسك

1152. (3813) (7139)- Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana dedi ki: "Sana sübhanallahi velhamdulillahi ve la ilahe illallahu vallahu ekber" demeyi tavsiye ederim. Zira bu kelimeler, günahları döker, tıpkı ağacın yapraklarını dökmesi gibi." 1555

*** İSTİĞFAR**

؛ة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع َةَمَلَس يِبَأ ْنَع ٍرَمَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ٍرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب
وُبَأ اَنَثَّدَح-7477 □7787 □7777□

ة َرْي َرُه يِبَأ ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف.ٍة َّرَم َةَئاِم ِم ْوَيْلا يِف ِهْيَلِإ ُبوَتأ َو َ هاللّ ُرِفْغَتْس‘□
يِهنِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلا َق :َلاَق

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص .

1153. (3815) (7140)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben günde yüz sefer Allah'a istiğfarda bulunurum." 1556

نَع َسوُم يِبَأ ِنْبا َةَد ْرُب يِبَأ ِنْب ِديِعَس ْنَع ِهرُحْلا يِبَأ ِنْب َة َريِغُم ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم□
ُنْب يِلَع اَنَثَّدَح-7476 □7787 □7778□

هاور : دئاوزلا يِف.ًة َّرَم َنيِعْبَس ِم ْوَيْلا يِف ِهْيَلِإ ُبوُتأ َو َ هاللّ ُرِفْغَتْس‘ يِهنِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِهِدَج ْنَع ِهِيبَأ

هب ةريغم نع ميعن يِبَأ نع بوقعي نب َميِها َرْبِإ نع ،ةليللاو مويلا لمع يِف يئاسنلا .

1154. (3816) (7141)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben günde yetmiş kere Allah'a tevbe ve istiğfarda bulunurum." 1557

ناَك :َلاَق ؛َةَفْيَذُح ْنَع ِة َريِغُمْلا يِبَأ ْنَع َقاَحْسإ يِبأ ْنَع ٍشاَّيَع ُن ْب ِرْكَب وُبَأ اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب□
يِلَع اَنَثَّدَح-7477 □7786 □7777□

را َفْغِتْسِا ْنِم َتْنأ َنْيأ :َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلِل َكِلَذ ُت ْرَكَذَف .ْمِه ِرْيَغ َىلِإ□ :
ْمُهوُدْعَي َ َناَك َو .يِلْهأ َىلَع ٌب َرَذ يِناَسِل يِف

ةَّرَم َنيِعْبَس ِم ْوَيْلا يِف َ هاللّ ُرِفْغَتْسَت□ .

فشاكلا يِف يبنذلا هَلاَق .ةفيذح نع ثيدحلا برطضم يلجبلا ةريغملا وُبَأ هدانسإ يِف .
يِف دئاوزلا:

1155. (3817) (7142)- Huzeyfe radıyallahu anh anlatıyor: "Benim dilimde, aile efradıma karşı bir ölçüsüzlük vardı. Fakat bu başkalarına olmazdı. Bu halimi Aleyhissalâtu vesselâm'a söyledim. Resûlullah: "İstiğfar bakımından ne haldesin? (Bu kusurunun bağışlanması için günde yetmiş kere istiğfar et!" buyurdular."1558

ْنب ِنَمْحَّرلا ِدْبَع ُنْبا ُدَّمَحُم اَنَث .يِبَأ اَنَث . ي ِصْمِحْلا ٍراَنيِد ِنْب ِريِثَك ِنْب ِديِعَس ِنْب□
َناَمْثُع ُنْب و ُرْمُع اَنَثَّدَح-7474 □7787 □7776□

يِف.ًاريِثَك ًاراَفْغِتْسا ِهِتَفيِحَص يِف َدَج ْوَ ْنَمِل َبوُط :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َلاَق
ٍرْ ِق؛ َتْعِمَس َدْبَع هاللّ ِ َنْب ٍرْسُب ُلوُقَي :

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا .

1156. (3818) (7143)- Abdullah İbnu Busr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Amel defterinde çok istiğfar bulunana ne mutlu!"1559

ناَمْثُع يِبَأ ْنَع ِديِ َز ِنْب ِهِيِلَع ْنَع َةَمَلَس ِنْب ِداَّمَح ْنَع َنوُراَه ِنْب َديِزَي اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ُرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7467 □7788 □7777□

اوُءاَسأ اَذِإ َو .او ُرَشْبَتْسا اوُنَسْحأ اَذِإ نيِذَّلا َنِم يِنْلَعْجا ! َّمُهَّللا :ُلوُقَي َناَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هاللّ يَّلَص هيِبَّنلا َّنَأ ؛َةَشِئاَع ْنَع

فيعض وهو ،ديز نب نَلَع :دئاوزلا يِف.او ُرَفْغَتْسا .

1157. (3820) (7144)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle dua ederdi: "Ey Allahım! Beni, güzel amel işledikleri zaman (bunun mükâfatıyla) müjdelenen ve hata işlediği zaman da istiğfar eden kimselerden eyle!" 1560

*** LA HAVLE VELA KUVVETE İLLA BİLLAH**

؛ِهِرَد يِبَأ ْنَع َنْلَيَل يِبَأ ِنْبا ِنَمْحَّرلا ِدْبَع ْنَع ِدِهاَجُم ْنَع ِشَمْعَ'ا ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع

1554 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/496. 1555 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/497. 1556 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/497. 1557 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/497.

اَنَثَّدَح-7467 □7787 □7774□

إ َة َّوُق َّ َو َل ْوَح َ :َلاَق ! ِهللّ َلوُس َر اَي َلَب :ُتْلُق ؟ِةَّنَجلا ِزوُنُك ْنِم ٍزْنَك يلَع َك لُدأ َأ :□□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر يِل َلاَق :َلاَق

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص رذ يِبَأ ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف. ِهللّاِب .

1158. (3825) (7145)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana: "Sana cennet hazinelerinden bir hazineyi haber vereyim mi?" buyurdular.

"Evet! Ey Allah'ın Resûlü!" dedim.

"La havle velâ kuvvete illa billah (Gerek ibadet için gerek dünyevî işlerim için muhtaç olduğum) bütün güç kuvvet Allah'tandır" de!" buyurdular."1561

نْب ِم ِزاَح َنل ْوَم َبْني َز يِبَأ ْنَع ٍديِعَس ُنْب ُدِلاَخ اَنَث .ٍنْعَم ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . يِنَدَمْلا ٍدْيَمُخ□
ُنْب ُبوُقْعَي اَنَثَّدَح-7466 □7786 □7777□

هللاِب َّا َة َّوُق َّ َو َل ْوَح َ :ِل ْوَق ْنِم ْرِثْكَأ ! ُم ِزاَح اَي :يِل َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل□ .
يَّلَص ِهيِبَّنلاِب ُت ْر َرَم :َلاَق ؛ِةَلَم ْرَح ِنْب ِم ِزاَح ْنَع َةَلَم ْرَح ِنْبا وه ِديِعَس نب دلاخو .هقثو
نم و هحرج نم رأ ملو . همسي مل بنيز وُبَأو .لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِةَّنَجلا ِزوُنُك
ْنِم اَهَّنِإَف

فلتخم ديمح نب بوقعيو .هحيحص يِف يراخبلا هب جتحا يرافغلا نعم نب دَّمَحُم و
تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ ،هيميتلا ميرم.

جرخي مل Œبتكلا ةبقب يِف ئش هل سيلو .ثيدحلا اَذَه ريغ اَذَه ةلمرح نب مزاح يب.
فنصملا نإ مث . ِهيِف

1159. (3826) (7146)- Hâzım İbnu Harmele radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a uğramıştım. Bana: "Ey Hâzım! Lâ havle vela kuvvete illa billah" de! Çünkü bu cümle cennet hazinelerinden biridir" buyurdular." 1562

DUA BÖLÜMÜ

* RESÛLULLAH'IN DUASI

ناَك :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ،هِيِشاَق ّرلا َدي ِزَي ْنَع ُشَمْع ا‘ يِبَأ اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ هالّل ِدْبَع□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7478 □7787 □7767□

ك ِب أَّنماَ ْدَق َو ؟اَنْيَلَع ُفاَخَت ! ِهلّل َلوُس َر اَي :ٌلُج َر َلاَقَف َكِنيِد ىَلَع يِبْلَق ْتِّبَث ! َّمُهَّللا :□
َلوُقَي ْنَأ ُرِثْكُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هلّل ُلوُس َر

يِف .ِهْيَعَبْسإِب ُشَمْع‘ا َراَشأ َو .اَهُبِّلَقُي َّلَج َو َّزَع .ِنَمْح َّرلا ِعِباَصأ نم ِنْيَعَبْصإِ َنْيَب َبوُلُقْلا َّنِإ
َلاَقَف .ِهِب َتْئ ِج اَمِب َكاَنْقَّدَص َو

فيعض وهو يشاقرلا ديزي ىَلَع ثيدحلا رادم :دئاوزلا .

1160. (3834) (7147)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah şu duayı çok yapardı: "Allahümme sebbit kalbî alâ dînike. (Allahım kalbimi dinin üzere sabit kıl." Bir adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz sana iman ettiğimiz ve senin getirdiklerini tasdik ettiğimiz halde bizim (âkibetimiz) için korkuyor musun?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm adama şu cevabı verdi: "Kalpler, muhakkak ki Rahman'ın parmaklarından iki parmağı arasındadır, onu (dilediği şekilde) döndürür."

Ravi der ki: "A'meş iki parmağını gösterdi." 1563

* RESÛLULLAH'IN SIĞINMA TALEP ETTİĞİ ŞEYLER

نْبا ىَل ْوَم ٍبْي َرُك ْنَع ُطا َّرَخْلا ٌدْيَمُح يِنَثَّدَح .ٍمْيَلُس ُنْب ُرْكَب اَنَث . يِما َز ِحْلا ِرِذْنُمْلا ُنْب□
ُميِها َرْبِإ اَنَثَّدَح-7487 □7784 □7767□

ِهِنإِ ! َّمُهَّللا :ِنآ َرُقْلا َنِم َة َر َوُّسلا اَنُمِّلَعُياَمَك َءاَعُّدلا اَذه اَنُمِّلَعُي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ
هلّل ُلوُس َر َناَك :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ٍساَّبَع

كِبُذوُعأ َو .ِلاَّجَّدلا ِحيِسَمْلا ِةَنْتِف ْنِم َكِبُذوُعأ َو .ُرْبَقْلا ِباَذَع ْنِم َكِبُذوُعأ َو .َمَّنَهَج ِباَذَع□
ْنِم َكِبُذوُعأ . ميلس نب ركب كِلَذَكو .ِهيِف فلخم ،طارخلا ديمح ن‘ .نسح دانسإ :دئاوزلا
يِف .ِتاَمَمْلا َو اَيْحَمْلا ِةَنْتِف ْنِم

1161. (3840) (7148)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Kur'ân'dan bir sure öğretir gibi şu duayı bize öğretmişti: "Allahım! Cehennem azabından, kabir azabından, Mesîh Deccâl'in fitnesinden, hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım." 1564

1560 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/498. 1561 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/499.

لوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِرِباَج ْنَع ِرِدَكْنُمْلا ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ِدْي َز ِنْب َةَماَسُأ ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .□
ِدَّمَحُم ُنْب ِيِلَع اَنَثَّدَح-7487 □7787 □7766□

نب ةماسأو .تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ُعَفْنَي ٍمْلِع ْنِم ِ هللاِب اوُذ ْوَعَت
َو .ًاعِفاَن ًامْلِع َ هاللّ اوُلَس :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ

ملسم هب جتحا ،ينزملا هيثيللا وه اَذه ديز .

1162. (3843) (7149)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Allah'tan faydalı ilim dileyin, faydasız ilimden Allah'a sığının" buyurdu." 1565

يِبَأ ِتْنِب ِموُثْلُك هِمُأ ْنَع ٍبِيَبَح ُنْب ُرْبَج يِن َرَبْخأ .َةَمَلَس ُنْب ُداَّمَح اَنَث .ُنا َّفَع اَنَث .َةَبْيَش
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7486 □7777 □7767□

اَم َو ُهْنِم ُتْمِلَع اَم ِهِل ِجاَو ِهِلُك ِرْيَخْلا َنِم َكُلأْتأ يِهنإ ! َّمُهَّللا :ِءاَع دلا اَذه اَهَمَّلَع َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ ؛َةَشِئاَع ْنَع ٍرْكَب .َك يِبَن َو َكُدْبَع َكَلَأَس اَم ِرْيَخ ْنِم َكُلأْسَأ
يِهنِإ ! َّمُهَّللا .ْمَلْعَأ ْمَل اَم َو ُهْنِم ُتْمِلَع اَم ِهِل ِجآ َو ِهِل ِجاَع ِهِهلُك ِهرَّشلا َنِم َكِب ُذوُعَأ َو .
ْمَلْعَأ ْمَل ِراَّنلا َنِم َكِبُذوُعأ َو .ٍلَمَع ْوأ ٍل ْوَق ْنِم اَهْيَلإِ َب َّرَق اَم َو َةَّنَجلا َكُلأْسَأ َكُلأسأ يِهنإ !
َّمُهَّللا .َك يِبَن َو َكُدْبَع ِهِبَذاَع اَم ِهرَش ْنِم َكِب ُذوُعَأ َو

هذَه موثلك مأو .لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ًاري َخ ،ِيل ُهَتْيَضَق .ٍءاَضَق َّلُك َلَعْجَت ْنأ
َكُلأسأ َو .ٍلَمَع ْوأ ٍل ْوَق ْنِم اَهْيَلإِ َب َّرَق اَم َو

تاقث دانس“ا لاجر يقابو .ركب يِبَأ توم دقب تدلو اهن‘ رظن هيفو .ةباحصلا يِف ةعامج .
اهدعو .اهيف ملكت نم رأ مل

1163. (3846) (7150)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ'nın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm kendisine şu duayı öğretmiştir: "Allahım ben senden hayrın her çeşidini isterim; yakın olsun, uzak olsun; bildiğim olsun, bilmediğim olsun; bütün şerlerden de sana sığınırım; yakın olsun, uzak olsun; bildiğim şer olsun, bilmediğim şer olsun. Allahım! Kulun ve peygamberin Muhammed'in senden istediği şeyleri senden ben de istiyorum. Kulun ve peygamberin hangi şerlerden sana sığınmışsa ben de o şerlerden sana sığınıyorum. Allahım! Ben senden, cenneti ve cennete götüren söz ve amel(de beni muvaffak kılman)ı istiyorum. Ateşten ve ateşe götüren söz ve fiillerden de sana sığınıyorum. Ve dahi benim hakkımda hükmettiğin her kaza ve kaderi hayırlı kılmanı senden diliyorum."1566

لوُس َر َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍحِلاَص يِبَأ ْنَع ِشَم ْع‘ا ِنَع ٌري ِرَج اَنَث .ُناَّطَقْلا َسوُم ُنْب□
ُفُسوُي اَنَثَّدَح-7487 □7777 □7768ـ ُنِسْحُأ اَم ! ِهاللّ َو اَمأ .ِراَّنلا َنِم ِهِب ُذوُعأ َو َةَّنَجلا
َ هاللّ ُلأسأ َّمُث ُدَّهَشَتأ : َلاَق ؟ِة َّصلا يِف ُلوُقَت اَم :ٍلُج َّرل َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص دانسإ :دئاوزلا يِف .َنِدْنَدُن اَهَل ْوَح : َلاَق .ٍذاَعُم َةَنَدْنَد ًَ و .
َكَتَنَدَنَد

1164. (3847) (7151)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir adama: "Namazda ne diyorsun?" diye sordu. Adam: "Teşehhüdü (Ettahiyyatu, Allahümme salli, Allahümme barik...) okuyorum. Sonra Allah'tan cennet diliyor ve cehennem ateşinden O'na sığınıyorum. Ama vallahi ben, ne senin okuduğunu ne de Muaz'ın okuduğunu bilmiyorum" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (adama): "Biz de senin okuduğun şeyler çerçevesinde okuyoruz" buyurdu." 1567

لاَق ؛ٍرْيَمُخ ِنْب َدي ِزَي ْنَع َةَبْعُش ُتْعِمَس :َلاَق ؛ٍديِعَس ُنْب ُدْيَبُع اَنَث :اَق ٍدَّمَحُم ُنْب ِيلَع□ :
َو ٍرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7487 □7776 □7767□

لوُقَي َمَّلَس َو ِه ْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِيبَّنلا َضبُق َني ِح ٍرْكَب اَبَأ ِعَمَس ُهَّنأ ؛ ِيلَجَبْلا َليِعاَمْسِإ□ :
ُنْب َطَس ْوأ ْنَع ُثِهدَحُي ِرِماَع ِنْب َمْيَلُس ُتْعِمَس

اَمُه َو .ِهرِبْلا َعِم ُهَّنِاف .ِقْدِّصلاِب ْمُكْيَلَع :َلاَق َّمُث «ٍر ْكَب وُبَأ َىكَب َّمُث».ِل َّو ْ'ا َماَع اَذه
ِبماَقِم ِيف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َماَق .ِةا َفاَعُمْلا َنِم ًاريَخ ِنيِقَيْلا َدْعَب ٌدَحأ
َت ْؤُي ْمَل ُهَّنِاف .َةاَفاَعُمْلا َ هاللّ اولَس َو .ِراَّنلا ِيف اَمُه َو .ِروجُفْلا َعَم ُهَّنِاف .َبِذَكْلا َو
ْمُكاَيِإ َو .ِةَّنَجْلا ِيف

انا َوْخإِ ! ِهاللّ َدابِع اوُنوُك َو .او ُرَبادَت ََو .اوُعَطاَقَت ََو .اوَضُغاَبَت ََو .اوُدَساَحَت ًَ□ .
َو دومحم نعو دحاولا دبع نب رمع نع َناَمْثُع نب َيْحَي نع اهنم :قرط نم ةليللاو مويلا يِف
يئاسنلا هاور :تلق :دئاوزلا يِفو.

رماع نب ميلس نع ٍرِباَج نع ديزي نب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نع امهمرك ديلولا نع دلاخ نب .

1165. (3849) (7152)- Evs İbnu İsmail el-Becelî radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm vefat ettiği zaman, Hz. Ebu Bekr'in şöyle söylediğini işitmiştir: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm benim şu makamımda ilk yıl, ayağa kalktı - böyle söyleyince Hz. Ebu Bekr gözlerinin yaşını tutamayıp ağladı- sonra dedi ki: "Size doğru olmanızı sıdkı, tavsiye ederim. Çünkü sıdk birr (denen Allah'ın rızasına götüren en iyi amelle) beraberdir, ikisi de cennettedir. Yalandan sakının. Çünkü o, fücûrla beraberdir ve ikisi de cehennemdedir. Allah'tan afiyet dileyin. Çünkü, kimseye yakînden sonra ayetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Birbirinizle hasedleşmeyin. Birbirinizle aranızdaki iyi münasebetleri kesişmeyin. Birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları kardeşler olun!" 1568

1564 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/501. 1565 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/501. 1566 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/501-502.

هِيو َدَعْلا ٍداَي ِز ِنْب ِء ًَعْلا ِنَع َةَداَتَق ْنَع ِهِيئاَوَتْسَّدلا ِب ِحاَص ٍماَشِه ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .□
ٍدَّمَحُم ُنْب ِيلَع اَنَثَّدَح-7477 □7777 □7766□

ةاَفاَعُمْلا َكُلأْسأ يِهنإِ ! َّمُهَّللا- َن ِم َلَضفأ ُدْبَعْلا اَهِب وُعْدَي ٍة َوْعَد ْنِم اَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□
هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ دايز نب ءعلاو
ا َو اَيْن دلا يِفŒ.تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص َة َرْي َرُه يِبَأ ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف.-ِة َر ِخ

مهترهشل مهلاح نع لأسي دانسإ“ا لاَج ِر يقابو .ِهيِف ملكت نم رأ ملو .

1166. (3851) (7153)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişinin yaptığı dualar içerisinde en hayırlısı şudur: Allahümme innî es'eluke'l-mu'âfâte fid-dünya ve'l-âhireti (Ey Allah'ım! Senden dünya ve ahirette afiyet istiyorum)."1569

*** DUAYA KENDİNLE BAŞLA**

نْبا ِنَع ٍرْيَبُج ِنْب ِديِعَس َقاَحْسإ يِبَأ ْنَع ُنايْفُس انَث .ِباَبُحْلا ُنْب ُدْي َز اَنَث .ُل َّخْلا ِهيِلَع
7767 7778 7476-اَنَثَّدَح ُنَسَحْلا ُنْب

داَع اَخأ َو ُ هاللّ اَنُمَح ْرَي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍساَّبَع .
.تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف

1167. (3852) (7154)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah bize ve Âd'ın kardeşine rahmet eylesin." 1570

AÇIKLAMA:

Kişi birisi için dua edecekse, bu meyanda kendine de dua etmelidir. Gerek Resûlullah ve gerekse ashabtan gelen bir kısım rivayetler, bu durumda, kişinin önce kendisi için dua edip, sonra da dua etmek istediği kimse için duada bulunmasının bir edeb-i İslâmî olduğunu tesbit etmektedir. Bu bir vecibe değil edeptir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın bazan önce dua etmek istediği kimseden başlayarak duada bulunduğu da rivayet edilmiştir. 1571

*** İSM-İ AZAM**

؛ِمِساَقْلا ِنَع ِء َغَلا ِنْبا ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع َةَمَلَس يِبَأ ُنْب و ُرْمَع اَنَث . يِقْشَمَّدلا َميِها َرْبِإ ُنْب ِنَمْح
7764 7777 7476-اَنَثَّدَح ُدْبَع ُرلا َّ

ميِها َرْبِإ ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَثَّدَح. َهَط َو َنا َرْمِع ِلآ َو ِةَرَقَبْلا :ٍث َث ٍر َوُس يِف َباَجأ ِهِب
َيِعُد اَذِإ يِذَّلا ُمَظْع َ ْلا ِ هاللّ ُمْسا :َلاَق ِمِساَقْلا ِنَع ُثِهدَحُي ٍسَنأ َنْب َن ٍْيَغ َعِمَس ُهَّنأ يِنَثَّدَحَف
.َسوُم ُنْب َسيِعِل َكِلَذ ُت ْرَكَذ :َلاَق ؛ةَمَلَس يِبَأ ُنْب و ُرْمَع اَنَث . يِقْشِمهدلا

هيفف ،عوفرملا دانسإ اماو .فوقوم وهو . تاقث هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا يِف. ُه َوْحَن َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع َةَماَمُأ يِبَأ ْنَع

. تاقث دانس“ا لاَج ِر يقابو .قيثوت و حرجب .امك ِهيِف دحأرأ مل نيغ

1168. (3856) (7155)- el-Kâsım (İbnu Abdirrahman) radıyallahu anh demiştir ki: "Allah'ın, duada şefaat kılındığı taktirde, o duayı kabul ettiği ism-i âzamı şu üç surededir: Bakara, Âl-i İmran ve Tâ-Hâ. Ebu Ümâme radıyallahu anh'tan yapılan bir rivayette, bunun benzeri Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan merfu olarak gelmiştir.1572

AÇIKLAMA:

İsm-i Âzam, Allah u Teâla'nın en yüce ismidir. Duada onunla dua edilirse, o duanın kabul edileceği hadislerde gelmiştir. Bazı âlimler, sadedinde olduğumuz hadisten hareketle, bu surelerde geçen (el-Hayyu'l-Kayyûm) lafzının ism-i azam olduğu kanaatine varmıştır. İbnu Hâcer, bir tahlilinde, bu meselede âlimlerin 14 farklı görüş ileri sürdüğüne dikkat çeker. Sözgelimi şu isimlerin ism-i âzam olabileceği ileri sürülmüştür: "Allah", "La ilahe illallah", "er-Rahmanu'r-Rahim", "Allahu'r-Rahmanu'r-Rahîm", "Allahu la ilahe illa huve'l-Hayyu'l-Kayyum", "Lâ ilahe illa hüve'l-Hayyu'l-Kayyum", "Rabb", "Allahu lâ ilahe illâ hüve'l-Ahadü's-Samedü'llezî lem yelid ve lem yüled ve lem yekün lehü küfüven ahad", "el-Hannânu'l-Mennânu Bedî'u's-Semâvatı ve'l-ardı zü'l-Celâli ve'l-ikram el-Hayyu'l-Kayyum"... Bazı alimler, her şahsa göre ism-i azamın farklı olabileceğini söylemiştir. 1573

ةَبْيَش يِبَأ ِنَع ِ هي ِرا ِزَفْلا ِنَع َةَمَلس ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . يِهق َّرلا َدَمْحأ ُنْب ُدَّمَحُم ُيِنَ َدْيَّصلا□
َفُسوُي وُبَأ اَنَثَّدَح-7477 □7776 □7767ـ ِرهاَّطلا َكِمْساِب َكُلأْسَأ يِهنإ َّمُهَّللا : ُلوُقَي َمَّلَس
َو ِهْي َلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : ْتَلاَق ;ةَشِئاَع نع ِهيِنَهُجْلا ٍمْيَكُع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع

[1569] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/503. [1570] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/504. [1571] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/504.

ِهب َتْج ِرْفُتْسا اَذِإ َو. َتْم ِح َر ِهِب َتْم ِح ُرْتْسا اَذِإ َو . َتْيَطْعأ ِهِب َتْلِئُس اَذِإ َو . َتْبَجأ ِهِب□
َتِيِعُد اَذِإ يِذَّلا َكْيَلِإ ِهبَح‘ا ِك َراَبُمْلا ِبِهيَّطلا

هللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف ، ْتَلاَق ؟ َباَجأ ِهِب َيِعُد اَذِإ يِذَّلا ِمْسا ىَلَع يِنَّلَد ْدَق هاللّ َّنَأ ِتِمَلَع ْله
َةَشِئاَع اَي : ٍم ْوَي َتاَذ َلاَقو : ْتَلاَق. َت ْج َّرَف ِ هللّ َلوُس َر اَي ُتْلُق َّمُث ُهَسأ َر ُتْلَّبَقف ُتْمُق
َّمُث ًةَعاَس ُتْسَلَج َو ُتْيَّحَنَتَف : ْت َلاَق ُةَشِئاَع اَي ِكَل يِغَبْنَي َ ُهَّنِإ : َلاَق . ِهيِنْمِهلَعَف يِهمُأ َو
َتْنأ يِبَأِب ُتْيَّلَص َّمُث ُتأَّض َوَتَف ُتْمُقَف ; ْتَلاَق .اَيْن دلا َنِم ًائْيَش ِهِب َنِيلأْسَت ْنأ ِكَل يِغَبْنَي َ
ُهَّنِإ . ِكَمِهلَعُأ ْنأ ُةَشِئاَع اَي ِكَل يِغَبْنَي َ ُهَّنِإ : َلاَق . ِهيِنْمِهلَع

اَهْنِم ُتْمِلَع اَم اَهِلُك َنْسُحْلا َكِئاَمْسأِب َكوُعْدأ َو . َمي ِح َّرلا َّرلا َكوُعْدأ َو . ِنَمْح َّرلا َكوُعْدأ َو
َهاللّ َكوُعْدأ يِهنإ َّمُهَّللا : ُتْلُق َّمُث . ِنْيَتَعْك َر .

ت ْوَعَد يِتَّلا ِءاَمْس‘ا يِفَل ُهَّنِإ : َلاَق َّمُث َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر□
َكَحْضَتْساَف : ْتَلاَق .ينمَح ْرَت َو يِل َرِفْغَت ْنأ . ْمَلْعأ ْمَل اَم َو مل ،ةبيش وبأو .قامس هل
حصي و .ةباحصلا نم هدعو بيطحلا هفثو ،ميكع نب هاللّ ُدْبَع و .لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا
يِف. اَهِب

تاقث دانس“ا لاَج ِر يقابو .هقثو نم و هحرج نمرأ .

1169. (3859) (7156)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle yalvardılar: "Allahım! Ben, senin pak, güzel, mübarek ve yüce nezdinde en sevimli olan, onunla dua edildiği taktirde hemen icabet ettiğin, onunla senden istenince hemen verdiğin, onunla rahmetin talep edilince rahmetini esirgemediğin, onunla kurtuluş talep edilince kurtuluş verdiğin isminle senden istiyorum." Hz. Aişe'nin belirttiğine göre, bir başka gün Aleyhissalâtu vesselâm'ın, kendisine "Eş Aişe! Kendisiyle dua edildiği taktirde icabet ettiği ismi, Allah'ın bana gösterdiğini sen biliyor musun?" diye sormuştu. Hz. Aişe der ki: "Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Annem babam sana feda olsun, onu bana da öğret!" dedim. "Ey Aişe onu sana öğretmem uygun düşmez!" buyurdu. Bu cevap üzerine ben de oradan uzaklaşıp bir müddet tek başıma oturdum. Sonra kalkıp, başını öptüm ve: "Ey Allah'ın Resulü! Onu bana öğret" diye ricada bulundum. O yine: "Onu sana öğretmem uygun olmaz, ey Aişe! Onunla senin dünyevî bir şey talep etmen uygunsuz olur" buyurdu." Hz. Aişe devamla der ki: "Ben de kalkıp abdest aldım, sonra iki rek'at namaz kıldım, sonra: "Allahım! Sana Allah isminle dua ediyorum. Sana Rahmân isminde dua ediyorum. Sana Birrurrahîm isminle dua ediyorum. Sana bildiğim ve bilmediğim güzel isimlerinin hepsiyle dua ediyorum. Bana mağfiret et, rahmet eyle" diye dua ettim." Aişe devamla der ki: "Bu duam üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm güldü ve: "İsm-i âzam, senin yaptığın şu duanın içinde geçti" buyurdu."[1574]

يِميِمَّتلا ٍدَّمَحُم ُنْبا ُرْيَه ُز ِرِذْنُمْلا وُبَأ اَنَث . يِناَعْنَّصلا ٍدَّمَحُم ُنْب ِكِلَمْلا ُدْبَع اَنَث . ٍراَّمَع ُنْب .
ُماَشِه اَنَثَّدَح-7467 □7777 □7777□

ثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ الأَعْرَجُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ لِلهِ تِسْعَةً

وَتِسْعِينَ اسْماً. مِائَةً إِلَّا وَاحِداً. إِنَّهُ وِتْرٌ يُحِبُّ الْوِتْرَ. مَنْ حَفِظَهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ. وَهِيَ: اللهُ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ الأَوَّلُ الآخِرُ الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْمَلِكُ الْحَقُّ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْعَلِيمُ الْعَظِيمُ الْبَارُّ الْمُتَعَالِ الْجَلِيلُ الْجَمِيلُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْقَادِرُ الْقَاهِرُ الْعَلِيُّ الْحَكِيمُ الْقَرِيبُ الْمُجِيبُ الْغَنِيُّ الْوَهَّابُ

الْوَدُودُ الشَّكُورُ الْمَاجِدُ الْوَاجِدُ الْوَالِي

الرَّاشِدُ الْعَفُوُّ الْغَفُورُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ التَّوَّابُ الرَّبُّ الْمَجِيدُ الْوَلِيُّ الشَّهِيدُ الْمُبِينُ الْبُرْهَانُ الرَّءوفُ الرَّحِيمُ الْمُبْدِئُ الْمُعِيدُ الْبَاعِثُ

الْوَارِثُ الْقَوِيُّ الشَّدِيدُ الضَّارُّ النَّافِعُ الْبَاقِي الْوَاقِي الْخَافِضُ الرَّافِعُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْمُعِزُّ الْمُذِلُّ الْمُقْسِطُ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ الْقَائِمُ الْهَادِي الْكَافِي الأَبَدُ الْعَالِمُ الصَّادِقُ النُّورُ الْمُنِيرُ التَّامُّ الْقَدِيمُ الْوِتْرُ الأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ.

قَالَ زُهَيْرٌ: فَبَلَغَنَا مِنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ؛ أَنَّ أَوَّلَهَا يُفْتَحُ بِقَوْلِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ

وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ لَهُ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَى. في الزوائد: لم يخرج أحمد من الأئمة الستة عدد أسماء الله الحسنى من هذا الوجه ومن غيره غير ابن ماجة والترمذي. مع تقديم وتأخير. وطريق والترمذي أصح شئ في الباب. قال: وإسناد

طريق ابن ماجة ضغيف. لضعف عبد الملك بن محمد.

1170. (3861) (7157)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretlerinin doksandokuz ismi vardır, yüzden bir eksik. O, tektir, teki sever. Kim bu isimleri ezberlerse cennete girer. Onlar şunlardır: Allah, el-Vahid, es-Samed, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Hâlık, el-Bâri, el-Musavvir, el-Melik, el-Hakk, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Aziz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Latif, el-Habîr, es-Semî', el-Basir, el-Alîm, el-Azîm, el-Bârr, el-Müte'âl, el-Celîl, el-Cemîl, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Kâdir, el-Kâhir, el-Aliyyu, el-Hakîm, el-Karîb, el-Mucîb, el-Ganiyyu, el-Vehhab, el-Vedûd, eş-Şekûr, el-Mâcid, el-Vacid, el-Vâli, er-Râşid, el-Afuvvu, el-Ğafûr, el-Halîm, el-Kerîm, et-Tevvâb, er-Rabb, el-Mecîd, el-Veliyyu, eş-Şehîd, el-Mübîn, el-Bürhân, er-Ra'ûf, er-Rahîm, el-Mübdiu, el-Mu'îd, el-Bâis, el-Vâris, el-Kaviyyu, eş-Şedîdu, ed-Dârru, en-Nâfi'u, el-Bâki, el-Vâkî, el-Hâfıd, er-Râfi', el-Kâbıd, el-Bâsıt, el-Mu'ızzu, el-Müzillü, el-Muksıt, er-Rezzâk, Zül-Kuvve, el-Metîn, el-Kâim, ed-Dâim, el-Hâfız, el-Vekîl, el-Fâtır, es-Sâmi', el-Mu'tî, el-Muhyî, el-Mümît, el-Mâni', el-Câmi', el-Hâdî, el-Kâfi, el-Ebed, el-Âlim, es-Sâdık, en-Nûr, el-Münîr, et-Tâmm, el-Kadîm, el-Vitru, el-Ahadu, es-Samedu, ellezi lem yelid velem yûled ve lem yekün lehu küfüven ahad."

Zührî der ki: "Bana birçok ilim ehlinden ulaştığına göre, bu Esmâu Hüsna'nın okunmasına "Lâ ilahe illallahu vahdehu lâ şerike leh. Lehü'l Mülkü ve Lehü'l-Hamdu bi-yedihi'l-Hayr ve huve ala külli şeyin kadîr, la ilahe illâ'llahu, lehû'l-Esmâu'l-Hüsnâ" diye başlanmalıdır."[1575]

AÇIKLAMA:

1- Esma-u Hüsna ile ilgili rivayet daha önce Tirmizi'de kaydedilen veçhi ile geçti. Orada her bir isimle ilgili gerekli açıklama yapıldı. Bununla onun arasında bazı farklar var. Sözgelimi, bu rivayette yer aldığı halde Tirmizî rivayetinde yer almayan bazı isimler var. Onlar şunlardır: "el-Bârr, el-Cemîl, el-Kâhir, el-Karîb, er-Râşid, er-Rabb, el-Mübîn, el-Bûrhân, eş-şedîd, el-Vaki', Zü'l-Kuvve, el-Kâim, ed-Dâim, el-Hâfız, el-Fâtır, es-Sâmi', el-Mu'tî, el-Kâfî, el-Ebed, el-Âlim, es-Sâdık, el-Münir, et-Tâmm, el-Kadîm, el-Vitr ve el-Ahad." **2-** Şu isimler Tirmizi'de olduğu halde bunda mevcut değildir: "el-Kuddüs, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Fettah, el-Hakem, el-Adl, el-Kebîr, el-Hâfız, el-Muhît, el-Hasib, er-Rakib, el-Vâsi', el-Hamîd, el-Muhsî, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Berr, el-Müntakim, Mâliku'l-Mülk, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muğnî, el-Bedi', er-Reşîd ve es-Sabûr."

3- Sadece bu rivayette geçtiği için daha önce açıklanmamış olan bazı isimleri kısaca açıklayalım: el-Bârr: Kullarına şefkatli olup ikramda bulunan.

el-Cemîl: Güzel olan, her şeye güzellik veren.

el-Kâhir: Kahredici, yenici ve kullarına dilediği talimat ve fermanı vermeye yetkili. el-Karîb: Kullarına kendi canlarından daha yakın olan.

er-Reşid: Kullarına yolların en doğrusunu gösteren.

er-Rabb: Sahib ve terbiye edici, yaşatıcı.

el-Mübîn: Kullarına gerekli şeyleri açıklayan.

el-Bürhân: Kullarına hak ve doğru yolu gösteren.

eş-Şedîd: Azabı şiddetli olan.

el-Vaki': Koruyucu olan.

Zü'l-Kuvve: Kuvvet sahibi.

el-Kâim: Varlığı başka bir varlığa bağlı olmayan, diğer varlıklara varlık veren. ed-Dâim: Varlığı devamlı olan. Varlığının önü sonu olmayan.

el-Hâfız: Varlıkları hıfzedip koruyan.

el-Fâtır: Kâinatı yoktan var eden.

es-Sâmi': Her şeyi işiten.

el-Mu'tî: Dilediği kuluna dilediği kadar veren.

el-Kâfî': Kuluna yardımcı olmaya yeterli olan.

el-Ebed: Ebedi olan, varlığının sonu olmayan.

el-Âlim: Her şeyi bilen.

es-Sâdık: Doğru olan.

el-Münir: Varlıkları aydınlatan, onlara nur veren.

et-Tâmm: Eksiği ve noksanlığı olmayan.

el-Kadîm: Ezeli olup, varlığının başlangıcı olmayan.

el-Vitr: Zatında, sıfatlarında ve fiillerinde tek olan, ortağı olmayan. el-Ahad: Bir olan, eşi benzeri olmayan.1576

* BABANIN DUASI

تْنِب َةَّيِفَص ْنَع ِصْفَح ِهمُأ اَهِمُأ ْنَع َن ٍّجَع ُةَنْبا ُةَبَابُح اَنَثَّدَح . َةَمَلَس وُبَأ اَنَث .َيْحَي ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7467 □7774 □7777□

َنلِا ي ِضْفُي ِدِلا َوْلا ُءاَعُد :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :ْتَلاَق ِ؛ةَّيِعا
َز ُخْلا ِعاَّد َو ِتْنِب ِميِكَح ِهمُأ ْنَع ِري ِرَج ةملس وبأو . نهقثو نم و نهحرج نمرأ مل ،ءاسنلا نم
هدانسإ يِف هركذ نم عيمج ن‘ .لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِبَاَج ِحْلا

هنع يوارلا اَذَكو .ةقث َلِيعاَمْسِإ نب َسو ُم همساو هيكذ وبتلا وه .

1171. (3863) (7158)- Ümmü Hâkim Bintü Veddâ' el-Huzâ'iyye radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular: "Babanın duası perdeyi deler (kabul makamına ulaşır)." 1577

* SABAH VE AKŞAM YAPILACAK DUALAR

1575 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/507-508.

م َّس يِبَأ ْنَع ِقِباَس ْنَع ِليِقَع وُبَأ اَنَثَّدَح .ٌرَعْسِم اَنَث .ٍرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7477 □7777 □7776□

ني ِح َو يِسْمُي َني ِح ُلوُقَي ٍدْبَع ْوأ ٍناَسْنإ ْوأ ٍمِلْسُم ْنِم اَم :َلاَق ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص□
ِهيِبَّنلا ْنَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِمِداَخ

حيحص هدانسإ :دئاوزلا ي .ِف ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُهَي ِض ْرَي ْنأ ِ هاللّ ىلَع اًهقَح َناَك َّإ اًهيِبَن
ٍدَّمَحُمِب َو اًنيِد ِم َ ْس“اِإ ِب َو اًهب َر ِ هللّاِب ُتي ِض َر : ُحِبْصُي

تاقث ُهُلاَج ِر .

1172. (3870) (7159)- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın hâdimi Ebu Selâm anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular: "Akşam ve sabaha erdiği vakit: "Radîtu billahi Rabben ve bi'l-İslâmi dînen ve bi-Muhammedin nebiyyen (Rabb olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, peygamber olarak Muhammed'den razıyım" diyen bir müslüman veya insan veya köle yoktur ki, o kimseyi Kıyamet günü razı ve memnun etmek Allah üzerine bir hak olmasın."1578

* YATAĞA GİRİNCE YAPILACAK DUA

يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ِ؛ هاللّ ِدْبَع ْنَع َةَدْيَبُع يِبَأ ْنَع َقاَحْسِإ ْنَع َليِئا َرْسإ ْنَع ٌعيِك َو اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب
يِلَع اَنَثَّدَح-7477 □7767 □7777□

عَمْجَت ْوأ- ُثَعْبَت َم ْوَي َكَباَذَع يِنِق ! َّمُهَّللا :َلاَق َّمُث .ِهَّدَخ َتْحَت-َنَمْيَلا يِنْع َي-□ -
ُهَدَي َعَض َو ِهِشا َرِف َىلِإ ى َوأ اَذإ َناَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ . ائيش هيبأ نم عمسي مل
ةديبع وبأو عطقنم هنأ إ .تاقث هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا يِف . َكَداَبِع

1173. (3877) (7160)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, yatağına girince, sağ elini yanağının altına koyar sonra şu duayı okurdu: "Allahümme, kınî azâbeke yevme teb'asu -ev tecme'u- ibâdeke (Allahım! Kullarını yeniden diriltttiğin -veya topladığın- gün beni azabından koru." 1579

*** EVDEN ÇIKINCA YAPILACAK DUA**

نْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع َليِعاَمْسِإ ُنْب ُمِتاَح اَنَث . ِبِساَك ِنْب ِدْيَمُح ُنْب ُبوُقْعَي اَنَثَّدَح-7447□
□7778□ 7767□

ج َرَخ اَذِإ َناَك َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛ةَرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِهِيبَأ ْنَع ٍحِلاَص يِبَأ ِنْب□
ِلْيَهُس ْنَع ٍراَسَي ِنْب ِءاَطَع ْنَع ٍنْيَسُح ةعرز وُبَأ فعض نيسح نب هاللّ ديع هدانسإ يِف
دئاوزلا يِف.ِهاللّ ىلَع ُن َّ ْك تلا .ِهللّاِب َّ اِ ةَّوُق َّ َو َل ْوَح َ ِ هاللّ ِمْسِب :َلاَق ِهِتْيَب ْنِم:

نابخ ِنْبا و يراخبلاو .

1174. (3885) (7161)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, evinden çıktığı vakit şu duayı okurdu: "Bismillahi la havle vela kuvvete illa billah, et-tüklânî alallah. (Allahın ismiyle. Dünya ve ukbâ işlerine güç kuvvet Allah'tandır. Dayanağım Allah'dır." 1580

يِبَأ ْنَع ِج َرْع َ'ا ِنَع َنو ُراَه ُنْبا َنو ُراَه يِنَثَّدَح .ٍكْيَدُف يِبَأ اَنَث . يُقْشَمِهدلا َميِها َرْبِإ ُنْب ِنَمْح َّرلا
ُدْبَع اَنَثَّدَح-7446 □7 □7777□

اَذِإَف .ِهِب ِن َّ َك َوُم ِناَكَلَم ُهَعَم َناَك- ِه ِراَد ِباَب ْنِم ْوَأ- ِهِتْيَب ِباَب ْنِم ُلُج َّرلا َج َرَخ اَذِإ :
َلاَق َمَّلَس َو ِه ْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛ةَرْي َرُه ُهاَني ِرَق ُهاَقْلَيَف- َلاَق- .َتيِفُك :َاَق ِ هاللّ
ىلَع ُتْلَّك َوَت :َلاَق اَذِإ َو .َتيِق ُو :َاَق ِ هللّاِب َّ اِ ةَّوُق َّ َو َل ْوَح َ :َلاَق اَذِإ َو .َتْيِدُه :َاَق ِ
هاللّ ِمْسِب :َلاَق

فيعض وهو هاللّ ُدْبَع نب نوراه نب نوراه هدانسإ يِف : دئاوزلا يِف ؟يِق ُو َو َيِفُك َو َيِدُه .
ْدَق ٍلُج َر ْنِم ِنَادي ِرُت اَذاَم :ِن َوُقَيَف

1175. (3886) (7162)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kişi evinin -veya apartmanın 1581 - kapısından çıkınca, adama müekkel (nezaretçi) iki meleği vardır. Adam: "Bismillah" deyince onlar: "Doğruya irşad edildin" derler. "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" deyince, melekler: "Korundun" derler. Adam: "Tevekkeltü alâllah" deyince onlar: "İşin (sana bedel) görüldü" derler. (Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm devamla) dedi ki: "Sonra adamın iki karîni (yani onu günaha sürüklemek isteyen insî ve cinnî iki şeytanı) onu karşılarlar. Melekler (o şeytanlara): "Hidayete erdirilen, işi (Allah tarafından) görülen ve muhafaza altına alınan bir kimseden ne istiyorsunuz?" derler." 1582

RÜYA TABİRİ BÖLÜMÜ

1578 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/510. 1579 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/510. 1580 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/511. 1581 Dâr kelimesi, daha önce de açıklandığı üzere Resûlullah devrinde, bir avlu etrafında birbirine bitişik olarak inşa edilmiş, akrabaların oturduğu meskenler topluluğun adıdır. Her mesken aynı avluya açılar. Bugün böylesi bir mesken düzenine en yakın inşa tipi apartmandır. Bu * **SALİH RÜYA**

نَع ِسا َرِف ْنَع ُنَاَبْيَش اَناَأْبنأ :َنسوُم ُنْب ِ هاللّ ُديْبَع اَنَث : َاَق ،ِبْي َرُك وُبأ َو ةَبْيَش ي ِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7477 □7767 □7776□

نيُعْبَس ْنِم ُء ْنُج ِح ِلاَّصلا ِمِلْسُمْلا ِلُج َّرلا اَي ْؤ ُر:َلاَق ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ْنَع ِ□
هي ِرْدُخْلا ٍديِعَس يِبَأ ْنَع ةَّيِطَع ْنَع ٍسا َرِف

فيغض وهو يلجبلا يفوعلا ِديِعَس نب ةيطع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِة و ب نلا َنِم ًاء .
ْزُج

1176. (3895) (7163)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslüman kişinin salih rüyası, peygamberliğin yetmiş cüzünden biridir." 1583

عاَبِس ْنَع ِهيِبأ ْنَع َدي ِزَي يِبَأ ِنْب ِ هاللّ ِدْيَبُع ْنَع ةَنْيَبُع ُنْب ُنَايْفُس اَنَث . ُلاَّمَحْلا ِ هاللّ ِدْبَع□
ُنْب َنو ُراَه اَنَثَّدَح-7476 □7768 □7777ـ : دئاوزلا يِف. ٌتا َرِشَبُمْلا ِتَيِقَب َو ُة َّو ب نلا
ِتَبَهَذ : ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : ْتَلاَق ِةَّيِبْعَك ْلا ٍز ْرَك ِهمُأ ْنَع
ٌتِباَث ُنْب

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ .

1177. (3896) (7164)- Ümmü Kürz el-Ka'biyye radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Peygamberlik gitti fakat mübeşşirât (mü'minin göreceği güzel rüyalar) bâkidir." NOT: Bu hususlar daha önce açıklandı. 1584

نْبا ِنَع ِراَتْخُمْلا ُنْب َنسيِع اَنَث .ِنمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُرْك َب اَنَث : َاَق ،ِبْي َرُك وبأو ةَبْيَش يِبَأ□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □7767 □7774□

يِب ُلَّثَمَتَي َ َناَطْيَّشلا َّنِإَف .يِنأ َر ْدَقَف ِماَنَمْلا يِف يِنأ َر نَم:َلاَق ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص
ِهيِبَّنلا ِنَع ٍديِعَس يِبَأ ْنَع ةَّيِطَع ْنَع َىلْيَل يِبَأ

.

ىليل يِبَأ ِنْبا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب محمد همساو .ىليل يِبَأ نباو ،يفوعلا دعس نب ةيطع فعضل .
فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف،

1178. (3903) (7165)- Ebu Sa'îd ve İbnu Abbâs radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim, beni rüyasında görmüşse mutlaka beni görmüştür.

Çünkü şeytan benim suretime giremez."1585

يِمْخَّللا ِحِلاَص ِنْب نَيْحَي ُنْب ُنَادْعَس اَنَث . يِقْشَمِهدلا ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب َنَامْيَلُس اَنَث .
.نَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7778 □7766 □7777ـ اَمَّنأَكَف ِمَانَمْلا يِف يِنآ َر ْنَم َلاَق : َمَّل
َس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنَع ِهيِبأ ْنَع َةَفْيَحُج يِبَأ ِنْب ِن ْوَع ْنَع َنا َرْمِع يِبَأ ُنْب
ُةَقَدَص اَن َث

هيف فملخم نارمع يِبَأ نب ةقدص ن‘ .نسح هدانسإ :دئاوزلا ي .ِفِيب َلَّثَمَتَي ْنأ ُعيِطَتْسَي َ .
َنَاطْيَّشلا َّنإ .ِةَظَقَيْلا يِف يِنآ َر

1179. (3904) (7166)- Ebu Cuheyfe radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim beni rüyasında görürse, o uyanıkken beni görmüş gibidir. Çünkü şüphesiz, şeytan benim suretime girmeye muktedir değildir." 1586

نَع َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع َني ِريِس ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ٌف ْوَع اَنَث . َةَفيِلَخ ُنْب ُةَذْوَه اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ□
□7747□ 7767□ 7776-اَنَثَّدَح وُبَأ ِرْكَب ُنْب

هْب ِجْعُت اَي ْؤ ُر ْمُكُدَحأ يأ َر اَذِإف .ِنَاطْيَّشلا َنِم ٌفيِوْخَت َو ِسْفَّنلا ُثيِدَح َو ِ هاللّ َنِم ى□
َرْشُبَف : ٌثَث اَي ْؤ رلا َلاَق ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنْبا َلاَق ةفيلخ نب ةذ وه هدانسإ
يِف :دئاوزلا يِف.يِهلَصُي ْمُقَيْل َو .ٍدَحأ ىلَع ُهَّصُقَي َ َف ُهُه َرْكَي ًائْيَش ىأ َر ْنإ َو . َءاَش ْنإ
صُقَيْلَف

فيغض ةفيلخ نب ةذوه :نيعم .

1180. (3906) (7167)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Rü'ya üç kısımdır: Biri Allah'tan bir müjdedir. Biri nefsin konuşmasıdır. Biri de şeytanın korkutmasıdır. Biriniz hoşuna giden bir rü'ya görecek olursa, dilerse onu anlatsın. Eğer hoşuna gitmeyen bir şey görürse onu kimseye anlatmasın, kalkıp namaz kılsın."

مَكْشُم ُنْب ِمِلْسُم ِ هاللّ ِدْيَبُع وُبَأ يِنَثَّدَح . َةَديِبَع ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . َة َزْمَح ُنْب نَيْحَي اَنَث .□
□7747□ 7764□ 7777-اَنَثَّدَح ُماَشِه ُنْب ِرامَّع

؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنَع ٍكِلاَم ِنْب ِف ْوَع ْنَع

اَهْنِم َو .ِهِمانَم يِف ُها َرَيَف ِهِتَظَقَي يِف ُلُج َرلا ِهِب ُمُهي اَم اَهْنِم َو .َمدآ َنْبا اَهب َن ُزْحَيل
ِنَاطْيَّشلا َنِم ُليِواَهأ اَهْنِم : ٌثَث اَي ْؤ رلا َّنإ : َلاَق ُهُتْعِمَس اَنأ . ْمَعَن : َلاَق ؟َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنِم اَذه َتْعِمَس َت ْنَأ : ُهَل ُتْلُق َلاَق ِة َّو ب نلا َنِم ًاء ْزُج َنيِعَب ْرأ َو
ٍةَّتِس ْنِم ٌء ْزُج

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف . َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر .
ْنِم ُهُتْعِمَس انأ ! ِهللّ َلوُس َر ْنِم

1583 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/512. 1584 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/512.

1181. (3907) (7168)- Avf İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Rüya üç kısımdır: "Bir kısmı, âdemoğlunu üzmek için şeytandan olan korkulardır; bir kısmı, kişinin uyanıkken kafasını meşgul ettiği şeylerdendir; bunları uykusunda görür; bir kısım rüyalar da var ki, onlar peygamberliğin kırkaltı cüzünden birini teşkil eder."

Râvi Müslim İbnu Mişkem der ki: "Ben, Avf İbnu Mâlik radıyallahu anh'a: "Sen, bu hadisi Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan bizzat işittin mi?" dedim. Avf, (iki sefer tekrarla): "Evet! Ben bunu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittim. Ben bunu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittim" dedi."1587

*** HOŞLANILMAYAN RÛYA GÖRÜLÜNCE**

هللّ ُلوُس َر َلاَق: َلاَق ؛ةَ َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِهي ِرِبْقُمْلا ِديِعَس ْنَع ِهي ِرَمُع ْلا ِنَع ُعيِك َو اَنَث . □
ٍدَّمَحُم ُنب يِلَع اَنَثَّدَح-7777 □7767 □7746□

ن ِم ْذ َّوَع َتَيْل َو اَه ِرْيَخ ْنِم َ هاللّ ِلأْسَيْل َو . ًاث َ َث ِه ِراَسَي ْنَع ِلُفْتَيْل َو ْل َّوَحَتَيْلَف اَهُه□
َرْكَي اَيْؤ ُر ُمُكُدَحأ ىأ َر اَذِإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص

فيعض يرمعلا هاللّ دبع همساو ،هيرمعلا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَه ِهَرَش .

1182. (3910) (7169)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biriniz hoşuna gitmeyen bir rüya görünce uzandığı zaman diğer yanına dönsün, üç sefer soluna tükürsün. Allah'tan o rüyanın hayrını talep edip, şerrinden Allah'a sığınsın." 1588

نْيَسُح يِبَأ ِنْب ِدي ِعَس ِنْب َرَمُع ْنَع ِرْيَب زلا ُنْب ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ□ .
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7777 □7777 □7747□

ب ِرُض يِسْأ َر ُتْيأ َر يِهنِإ : َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ىَلِإ ٌلُج َر َءاَج : َلاَق ؛ةَ□ .
َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍحاَب َر يِبَأ ُنْب ُءاَطَع يِنَثَّدَح

لاَقَف . ُهَدْهَدَتَي ُهَتْيأ َرَف□

هُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. َساَّنلا ِرِبْخُي وُدْغَي َّمُث . ُهَل ُل َّوَهَتَيَف ْمُكِدَحأ□
ىَلِإ ِناَطْيَّشلا ُدِمْعَي : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر

تاقث .

1183. (3911) (7170)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam gelip: "Rüyamda başımın vurulduğunu, (koparıldığını) sonra da yerde yuvarlandığını gördüm!" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdular: "Şeytan (birinize rüyasında) gelir. O da bundan korkar. Sabah olunca, 1589 gidip bunu halka anlatır."

AÇIKLAMA:

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, birçok hadislerinde, hoşlanılmayan rüyanın anlatılmamasını tavsiye buyurmuştur. Son hadiste de, adamın hoşlanmadığı rüyasını anlatmasını dolaylı bir üslûbla tenkit etmiş, bu çeşit rü'yaların şeytandan olduğunu, anlatılmamasının daha muvafık olacağını irşad buyurmuştur. Rüya anlatılan kimse, ehliyetli biri değilse, onun yapacağı rastgele yorumlar kişiyi iyiden iyiye huzursuz edebilir. Bu meselede de irşâd-ı nebevîye uyulmada nice hikmetler ve maslahatlar var. 1590

*** RÜYA NEYE DAYANILARAK YORUMLANMALI?**

لاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع يِشاَق َّرلا َدي ِزَي ْنَع ُشَمْع‘ا اَنَث يِبَأ اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ هاللّ□
ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7777 □7777 □7748□

نابأ نب ديزي هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٍرِباَع ِل َّو‘ اَي ْؤ رلا َو .اَهاَنُكَب اَهوَّنَك َو .اَهِئاَمْسأِب
اَهو ُرِبَتْعا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر

فيعض وهو يشاقرلا .

1184. (3915) (7171)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Rüyada gördüğünüz şeylerin isimlerini, o rüyayı yormada esas alın. Keza gördüklerinizin künyelerini veya kinaye mânalarını da dikkate alın. Rüya, ilk yorumcuya göre (vukûa gelir, öyleyse rastgele kimselere anlatmayın)." 1591

اَي :ِلْضِفْلا ِهمُأ ْتَلاَق :َلاَق ؛ٍسوُباَق ْنَع ِكاَمِس ْنَع ِحِلاَص ُنْب يِلَع اَنَث .ٍماَشِه ُنْب اَنَث .
ٍرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7767 □7776 □7747ـ .ًانَسَح ْوأ ًانْيَسُح ْتَدَل َوَف ِهِع ِض ْرَتَف ًام ُّغ
ُةَمِطاَف ُدِلَت .ِتْيأ َر ًارْيَخ َلاَق .َكِئاَضْعأ ْنِم ًاوْضُع ِتْيَب يِف َّنأَك ُتْيأ َر ! ِهللّ َلوُس َر

تَلاَق .ِمَثُق ِنَبَلِب ُهْتَعَض ْرأف□ :

1587 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/514. 1588 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/514. 1589 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/515.

تْعَج ْوأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َلاَقَف .ُهَفِتَك ُتْب َر َضَف .َلاَبَف ِه ِرْجَح يِف□
ُهُتْعَض َوَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهِيَّبنلا َىلِإ ِهِب ُتْئ ِجَف

لضفلا مأ نع هيبأ نع سوباق نور :فارط‘او بيذهتلا يفو .عطقنم هنأ إ .تاقث هدانسإ لاَج ِر .
دئاوزلا يِف! ُهاللّ ِكَم ِح َر يِنْبِا:

1185. (3923) (7172)- Ümmü'l-Fadl radıyallahu anha'dan rivayet edildiğine göre: "Kendisi (bir gün): "Ey Allah'ın Resûlü! Rüyamda sanki sizin uzuvlarınızdan birinin evimde olduğunu gördüm" demiş, Aleyhissalâtu vesselâm da: "Hayır görmüşsün. Kızım Fâtıma bir oğlan çocuğu dünyaya getirir, sen onu emzirirsin" buyururlar. Gerçekten de Hz. Fâtıma radıyallahu anhâ (bir müddet sonra) Hz. Hüseyin veya Hasan radıyallahu anhümâ'yı doğurdu.

Ümmü'l-Fadl da (kendi bebeği) Kusam'ın sütüyle onu emzirdi.Ümmü'l-Fadl (sözüne devamla) dedi ki: "Bir gün ben onu Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına getirip kucağına koydum. Çocuk (Resûlullah'ın kucağına) işedi. Ben de çocuğun omuzuna vurdum. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm müdahale ederek "Oğlumun canını yaktın. Allah sana rahmet (mağfiret) etsin" buyurdular." 1592

ةَمَلَس يِبَأ ْنَع يِمْيَّتلا َميِها َرْبِإ ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ِداَهْلا ِنْبا ِنَع ِدِعَس ُنْب ُثْيَّللا اَنَأَبْنا .ِحْمُر ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثَّدَح-7767 □7777 □7746ـ .ًاعيِ َمَج اَمُهَم َّسإ َناَك َو .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ
يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ىَلَع اَمِدَق ٍهِيلَب ْنِم ِنْيَلُج َر َّنَأ ؛ هاللّ ِدْيَبُع ِنْب َةَحْلَط ْنَع ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْب

ا ًتَكَم َّمُث .َدِهْشُتْساَف اَمُهْنِمŒيِ ِف ٌتيأ َرَف : ُةَحْلَط َلاَق. ِيهِفوُت َّمُث .ًةَنَس َهَدْعَب ُرَخ
ا َن ِم ًاداَهِتْجا َّدَشأ اَمُهَدَحأ َناَكَف يِذَّلِل َنِذاَف َج َرَخ َّمُث .اَمُهْنِم َرŒُدِهَتُنْمُلا ا َزَغَف .ِرَخ
ا َيِهِفوُت يِذَّلِل َنِذأَف ِةَّنَجْلا َنِم ٌج ِراَخ َج َرَخَف .اَمِهِب اَنأ اَذِإ ،ِةَّنَجْلا ِباَب َدْنِع اَنأ ًاتيَب Œخِ
: ِماَنَمْلا ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ِكلَذ َغَلَبَف َكِلذِل اوُب ِجَعَف .َساَّنلا ِهِب ُثِهِدَحُي ُةَحْلَط
َلاَق. ُد َعَب َكَل ِنأَي ْمَل َكَّنِإَف .ْع ِج ْرا : َلاَقَف َيلِإ َعَج َر َّمُث .َدِهْشُتْسا

نْيَلُج َّرلا َّدَشأ َناَك اَذه ! ِهللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَقَف ؟ َنوُبَجْعَت َكِلذ ِهيأ ْنِم : َلاَقَف .□
َتِيدَحْلا ُهوُثِهدَح َو .َمَّلَس َو ِهْيَلَع .يلَب : َلاَق ؟ًةَنَس ُهَدْعَب اَذه َثَكَم َدَق َسْيَلأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع
ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَقَف .ُهَلْبَق ِةَّنَجْلا ُرِخ‘ا اَذه َلَخَد َو َدِهْشُتْسا َّمُث .ًاداَهِتْجا

اَمُهَنْيَب اَمَف : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر .ىَلَب َلاَق :اوُلاَق ؟ِةَنَّسلا ِيف َةَدْجَس
ْنِم اَذَك َو اَذك ىَّلَص َو .َماَصَف َناَضَم َر َك َرْدأ َو َلاَق مل ةملس وُبَأ : نيعم ِنْباو ينيدملا نب
ىَلَع َلاَق .عطقنم هنأ إ ،تاقث هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا ِيف.ِض ْر ‘ا َو ِءاَمَّسلا ِنْيَب اَّمِم ُدَعْبأ

ائيش ةحلط نم عمسي .

1186. (3925) (7173)- Talha İbnu Ubeydillah radıyallahu anh anlatıyor: "Beli (kabilesinden) iki kişi Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldiler. İkisi beraber müslüman olmuştu. Biri gayret yönüyle diğerinden fazlaydı. Bu gayretli olanı, bir gazveye iştirak etti ve şehit oldu. Öbürü, ondan sonra bir yıl daha yaşadı. Sonra o da öldü." Talha (devamla) der ki: "Ben rüyamda gördüm ki: "Ben cennetin kapısının yanındayım. Bir de baktım ki yanımda o iki zat var. Cennetten biri çıktı ve o iki kişiden sonradan ölene (cennete girmesi için) izin verdi. Aynı vazifeli zat, bir müddet sonra yine çıktı, şehit olana da (içeri girme) izni verdi. Sonra, adam benim için geri geldi ve: "Sen dön, senin cennete girme vaktin henüz gelmedi!" dedi. Sabah olunca Talha bu rüyayı halka anlattı. Herkes bu rüyada şehid olan zâtın sonradan cennete girmesine) şaştı. Bu, Resûlullah'a kadar ulaştı, rüyayı ona anlattılar. (Dinledikten sonra) Aleyhissalâtu vesselâm: "Burada şaşacak ne var?" buyurdular. Halk: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu zat (din için) çalışmada öbüründen daha gayretli idi ve şehit de oldu. Ama cennete öbürü ondan evvel girdi" dediler. Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Berikisi ondan sonra bir yıl hayatta kalmadı mı?" dedi.

"Evet!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ve o ramazan idrak edip oruç tutmadı mı, bir yıl boyu şu şu kadar namaz kılmadı mı?" Halk yine: "Evet!" deyince, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Şu halde ikisinin arasında bulunan mesâfe gök ile yer arasındaki mesafeden fazladır!" buyurdular." 1593

FİTNELER BÖLÜMÜ

* LA İLAHE İLLALLAH DİYENE DOKUNULMAZ

نْب ِنَامْع نلا ِنَع َة َريِغَص ِيِبَأ ُنْب ُمِتاَح اَنَث . يِمْهَّسلا ٍرْكَب ِنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث . َةَبْيَش ِيِبَأ□
ُنْب ُرْكَب وُبَأ اَنَثَّدَح-7767 □7778 □7747□

ذإ اَن ُرِهكَذُي َو اَنْيَلَع صُقَي َوُه َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا َدْنِع ٌدوُعُقَل اَّنِإ : َلاَق ؛ُه□
َرْبَخأ ًاس ْوأ ُهاَبَأ َّنَأ ُه َرْبَخأ ٍس ْوأ َنْب و َرْمَع َّنَأ ؛ٍمِلَس . َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ
ُلوُس َر ُهاَعَد ُلُج َّرلا َّل َو اَّمَلَف ُهوُلُتْقاَف ِهِب اوُبَهْذا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َلاَقَف
. ُه َّرَاسَف ٌلُج َر ُهاَتَأ اَذإف . ُهاللّ َهِإ َهَلِإ َ :اوُلوُقَي َّتَح َساَّنلا َلِتاَقُأ ْنأ ُت ْرِمُأ اَمَّنأف .
ُهَلِيبَس او لَخَف اوُبَهْذا : َلاَق . ْمَعَن : َلاَق ُ؟ هاللّ َهِإ َهَلِإ َ ْنَأ ُدَهْشَت ْلَه : َلاَقَف

دوجوم اضيأ يئاسنلا يِف ثيدحلا نكل .تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ْمُهُلا.
َوْمأ َو ْمُهُؤاَمِد َّيَلَع َم ُرَح َكِلذ اوُلَعَف

كِلَذ نم ئش نَلإ :دئاوزلا يِف راشأو□ .

1187. (3929) (7174)- Evs (İbnu Ebî Evs Huzeyfe es-Sakafi) radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında oturuyorduk. O bize bir kısım kıssalar anlatarak vâz u nasihat ediyordu. Derken bir adam gelerek, gizli bir şeyler söyledi. Resûlullah: "Bunu götürüp öldürün!" emretti. Adam geri dönünce, Resûlullah onu çağırdı ve: "Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet eder misin?" diye sordu. Adam "Evet!" deyince: "Gidin, bu adamı serbest bırakın! Zira ben, insanlarla onlar lâ ilâhe illallah deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bunu dediler mi, bana onların kanları ve malları haram olur" buyurdu." 1594

نْب ِنا َرْمِع ْنَع ِريِم سلا ِنْب ِطْيَم سلا ِنَع ٍم ِصاَع ْنَع ِرِهْسُم ُنْب يِلَع اَنَث ٍديِعَس ُنْب ُدْي□
َوُس اَنَثَّدَح- 7777 □ 7777 □ 7744□

؟يِنَكَلْهَأ يِذَّلا اَم َلاَق .نَلَب : َلاَق . ُتْكَلَه اَم : َلاَق ىَّتَح ْمُهوُلِتاَق َو : ُهاللّ َلاَق :اوُلاَقَف . ُهُباَح
ْصَأ َو ِق َر ْزَ ًا ُنْب ُعِفاَن َتنَأ : َلاَق ؛ِنْيَصُحْلا

مُكُتَّدَح ْمُتْئِش ْنِإ .ِهاللّ ُه لُك َنيِهدلا َناَكَف . ْمُهاَنْيَفَن ىَّتَح ْمُهاَنْلَتاَق ْدَق : َلاَق . هللّ ُه لُك□
ُنيِهدلا َنُكَي َو ٌةَنْتِف َنوُكَت َ ! ُنا َرْمِع اَي َتْكَلَه :اوُلاَق

تْدِهَش . ْمَعَن : َلاَق ؟َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنِم ُهَتْعِمَس َتْنَأ َو :اوُلاَق .□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنِم ُهَتْعِمَس ًاثيِدَح

مُهَفاَتْكَأ ْمُهوُحَنَمَف .اًديِدَش ًاَتِق ْمُهوُلِتاَق ْمُهوُقَل اَّمَلَف . َنيِك ِرْشُمْلا ىَلِإ َنيِمِلْسُمْلا َنِم□ .
اًشْيَج َثَعَب ْدَق َو ،َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ ي َّلَص ِ هللّ َلوُس َر

بِتَأَف . ُهَلَتَقَف ُهَنَعَطَف . ٌمِلْسُم يِهنِإ . ُهاللّ َهِإ َهَلِإ َ ْنَأ ُدَهْشَأ : َلاَق ُهَيِشَغ ا َّمَلَف .ِحْم رلاِب
َنيِك ِرْشُمْلا َنِم ٍلُج َر ىَلَع يِتَمْحُل ْنِم َلَج َر َلَمَحَف َلاَقُف . َعَنَص يِذَّلاِب ُه َرَبْخَأَف . ِنْيَت َّرَم ْوَأ
ًة َّرَم ؟ َتْعَنَص يِذَّلا اَم َو : َلاَق . ُتْكَلَه ! ِهللّ َلوُس َر اَي : َلاَقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ
هللّ ِلوُس َر

اَم ُمَلْعَأ َتْنُكَل ُهَنْطَب َتْقَقَش ْوَل ! ِهللّ َلوُس َر اَي : َلاَق ؟ِهِبْلَق يِف اَم َتْمِلَعَف ِهِنْطَب ْنَع

ُهَل َر ُلوُس هللّ ِ يَّلَص هالل ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس : ًهَف تْقَقَش

اَم يِف ِهِبْلَق .!َلاَق تَكَسَف ُهْنَع َر ُلوُس هللّ ِ يَّلَص هالل ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس . مْلَف تَبْلَي هِإ
اَنامْلِغ ْرَحي ُهَنوُس . َحَبْصَأف نَلَع يِف ِهِبْلَق . َلاَق َف تْنَأ تْلِبَق اَم َت َمَّلَك ِهب َو تْنَأ مُلَعت
. ُهاَّنَفَدَف َحَب ِصَأف ىَلَع ِرْهَظ ْرَ'ا ِض. :اوُلاَقف َّلَعَل ًّوُدَع ا ُهَشَبَن . َفَدَف ُهاَّن َّمُث ْرَمأ اَن
اَنِسُفْنَأِب َحَبْصَأف ىَلَع ِرْهَظ ْرَ'ا ِض ُهاَنْيَقْلأَف يِف ِضْعَب َكلِت ِبَاعِهشلا.يِف ا ًرِيسَي َّتَح َتاَم
هل ملسم اضيأو يِف ِرْهَظ ْرَ'ا ِض. اَنْلُقَف َّلَعَل َناَمْلِغلا اوُسَعَن. ُهاَّنَفَدَف . َّمُث َرَح ُهاَنْس
اَذَه دانسإ نسح. ايمسلاو هقثو لجعلا يورو هل ملسم يِف هحيحص مصاعو وه لوح'ا ؤريو
:دئاوزلا

ديوسو نب ِديِعَس فلتخم ِهيِف.اَنَثَّدَح َليِعاَمْسِإ ُنب ِصْفَح يِلَيَ'ا . اَنَث ُصْفَح ُنب ًتاَيِغ نَع
.تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو، هحيحص

؛ َلاَق: اَنَثَعَب َر ُلوُس هللّ ِ يَّلَص هالل ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس يِف ٍةَّي ِرَس . َلَمَحَف َر ًلُج ِم ن
ِنْيَصُحلا َنب َنا ْرِمع ْنَع ِطْيَم سلا ِن َع ِم ِصاَع

. َو َز اَد ِهيِف: َفَنَبَذْتُه ا'َر ُض: َفَأُخْبِر َلانبيِ يَّلَص هالل ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس َو َلاَق: نِإ
َنيِمِلْسُمْلا ىَلَع َر ٍلُج َنِم ْرِشُمْلا َنيِك. َفَذَكَر ِثيِدَحْلا

َأحَبَّ أَنْ يِرِيُكْم ُمَطْعَت ْرَح ِمَة- َ ِإَلَه ِإَّلا ُهَّلل- يِف دئاوزلا: اَذَه دانسإ نسح. 'ن ِإِسْمَاعِيل
ا ْر َض لَتْقَبُل َمن ُهَو َشَّر ِمنُه . َو َلِكَّت هالل'

. نب صفح فلتخم ِف يه. وباقي رجال ا''سناده ثقات

1188. (3930) (7175)- İmrân İbnu'l-Husayn radıyallahu anh anlatıyor: "Nâfi' İbnu'l-Ezrak ve arkadaşları geldiler ve bana: "Ey İmrân helak oldun (dinden çıktın)!" dediler. İmrân: "Hayır! İmran helak olmadı (dinden çıkmadı)" dedi. Onlar ısrarla: "Evet evet helak oldun!" dediler. İmran: "Beni helak eden şey nedir?" dedi. Onlar: "Allah Teâla hazretleri: "Fitne olmasın, dinin tamamı Allah için olsun diye onlarla savaşın" buyuruyor" dediler. İmrân: "Evet biz onlarla savaştık ve hatta onları sürdük. Dinin tamamı Allah içindi. Dilerseniz, ben size Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittiğim bir hadisi rivayet edeyim!" dedi. Onlar: "Onu Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan sen mi işittin?" dediler. İmrân: "Evet! Ben gördüm ki, Resûlullah, müşriklere karşı müslümanlardan müteşekkil bir ordu gönderdi. Askerler müşriklerle karşılaşınca, aralarında çok şiddetli bir savaş oldu. Müşrikler mağlup olup sırtlarını müslümanlara verdiler (saf dışı oldular). Sonra benim yakınlarımdan bir adam müşriklerden birine mızrakla saldırdı. Adamın üzerine yürüyünce, müşrik Eşhedü en lâilâhe illallah (Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim), ben müslümanım" dedi. Fakat müslüman asker ona mızrağını saplayıp adamı öldürdü. Adam Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Helak oldum! (Yani büyük bir günah işledim)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm bir iki sefer: "Ne yaptın?" diye sordu. Adam yaptığını olduğu gibi anlattı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm adama: "Kalbini yarıp içinde ne olup olmadığına bakmalı değil miydin?" dedi. Adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Eğer kalbini yarsaydım içindekini bilebilir miydim?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen adamın hem sözünü kabul etmiyorsun hem de kalbindekini bilmiyorsun (olur mu böyle şey!)" dedi. İmrân sözlerine devam etti: "Sonra Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, adam hakkında bir şey söylemedi. Adam da az bir zaman yaşadı. Nihayet öldü. Biz onu defnettik. Ertesi günü adamın cesedi yer üstünde görüldü. Halk: "Belki de bir düşman, kabrini deşip (kötülük için çıkarmıştır)" dedi. Tekrar onu defnettik. Gençlerimize mezarı başında nöbet tutmalarını söyledik. Buna rağmen cesedi tekrar mezardan dışarı atıldı. "Bekleyen gençlerimiz uyumuş olabilirler" diye düşündük. Bir kere daha onu defnettik. Bu sefer mezarını kendimiz bekledik. Ertesi gün yine cesedi kabirden dışarı atıldı. Bunun üzerine, adamın cesedini dağlar arasında bir geçide attık." Hâdise, bir başka rivayette İmrân İbnu'l-Husayn tarafından (biraz farkla) şöyle anlatılmıştır: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bizi bir seriyyeye göndermişti. Sonra (savaşın bitiminde) müslümanlardan biri, müşriklerden birine saldırdı..." hadisi yukarıdaki gibi anlattı. Şu ilavede bulundu: "Toprak onun cesedini dışarı attı. Biz durumu Resûlullah'a haber verdik.. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu toprak, ondan daha şerir insanları da kabul eder. Fakat Allah Teâla hazretleri, size "lâ ilahe illallah" kelâmının hürmetinin büyüklüğünü ders vermek istedi." 1595

AÇIKLAMA:

Benzer bir hâdise Üsâme İbnu Zeyd radıyallahu anhümâ'nın başından da geçmiştir. Hâdiseyle ilgili bazı açıklamalar yapıldığı için burada tekrar etmeyeceğiz. 1596

* MÜ'MİNİN KANI MALI HARAMDIR

لاَق :َلاَق ؛ِديِعَس يِبَأ ْنَع ِحِلاَص يِبَأ ْنَع ُشَمْعَ‘ا اَنَث .ُسُنوُي ُنْب َسيِع اَنَث .ٍراَّمَع ُنْب□
ُماَشِه اَنَثَّدَح-7777 □7776 □7747□

دلبلا مرحأ نإو أ .اَذَه مكرهش روهشلا مرٖأ نإو أ .اَذه مكموي ماي‘ا مرحأ نأ أ :ِءاَد َوْلا ِةَّج ِح يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّل َص ِ هللّ ُلوُس َر ! َمُهَللَا :َلاَق .معن :اوُلاَق ؟تغلب مه أ .اَذه مكدلب يِف اَذَه مكرهش يِف اَذَه مكموي ةمرحك مارح مكلاومأو مكءامد نإو أ .اَذه مكدلب

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.دهشا .

1189. (3931) (7176)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Veda haccı sırasında buyurdular ki: "Bilesiniz! Günlerin en ziyade haram olanları şu günlerinizdir. Bilesiniz! Ayların en haramı da şu ayınızdır. Bilesiniz! Beldelerin en haramı da şu beldenizdir. Bilesiniz! Kanlarınız, mallarınız birbirinize şu ayda, şu beldede şu gününüzün haramlığı gibi haramdır. Acaba tebliğ ettim mi?" Halk: "Evet!" dediler. Resûlullah: "Ey Allahım şahid ol!" buyurdu." 1597

يِبَأ ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .يِبَأ اَنَث . ي ِصْم ِحْلا َناَمْيَلُس ِنْب ِدَّمَحُم ُنْب ُرْصَن َة َرْمَض يِبَأ ُنْب
ِمِساَقْلا وُبَأ اَنَثهدَح-7776 □7777□ 7777□

هللّ َلوُس َر ُتْيأ َر :َلاَق ؛وٍرْمَع ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث . ي ِرْصَّنلا ٍسْيَق □

هِدَيِب ٍدَّمَحُم ُسْفَن يِذَّلا َو .ِكَتَم ْرُح َمَظْعأ َو ِكَمَظْعأ اَم .ِكَحيِ ر َبَيْطأ َو ِكَبَيْطأ اَم :□ ! ُلوُقَي َو ِةَبْعَكْلاِب ُفوُطَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص خيش دَّمَحُم نب رصنو .لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ًاريَخ ٍّإ ِهِب َّنُظَن ْنأ َو ِهِمَد َو ِهِلاَم .ِكْنِم ًةَم ْرُح ِ هاللّ َدْنِع ُمَظْعأ ِنِمْؤُمْلا ُةَم ْرُحَل

تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو .متاح وُبَأ هفعض ،ةجام ِنْبا .

1190. (3932) (7177)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anh anlatıyor: "Ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ı Ka'be'yi tavaf ederken gördüm, şöyle diyordu: "Sen ne temizsin, kokun da ne güzel! Sen ne yücesin, senin hürmetin ne büyük! Muhammed'in nefsini elinde tutan Zât-ı Zülcelal'e yemin olsun! Mü'minin Allah katındaki hürmeti, senin hürmetinden daha büyüktür. Mü'minin malının, kanının hürmeti de böyledir. Biz mü'min hakkında sadece hüsn-i zanda bulunuruz." 1598

كِلاَمِ نْب وِ رْمَع نَع ئِناَه يِبَأ نْع لِه َو ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث . يِ رْصِمْلا ِح رْسلا نْب وِ رْمَع ُنْب□
ُدَمْحأ اَنَثهدَح-7778 □7774 □7777-ُر ِجاَهُمْلا َو . ْمِهِسُفْنأ َو ْمِهِلا َوْمأ َلَع ُساَّنلا ُهَنِمأ ْنَم
ُنِمْؤُمْلا : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِّبَّنلا َّنَأ ُهَثَّدَح ٍدْيَبُع َنْب َةَلاَضَف َّنَأ ؛هِيِبْنَجْلا

ةينوخلا ئاه نب ديمح همسا هناه وبأو . تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف..
َبو ن ذلا َو اَياَطَخْلا َرَجَه ْنَم

1191. (3934) (7178)- Füdâle İbnu Ubeyd anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Gerçek mü'min, halkın, kendisinden malı ve canı hususunda emîn olduğu kimsedir. Hakiki muhâcir de hata ve günahlardan hicret (terk) eden kimsedir." 1599

*** YAĞMA YASAKTIR**

هوُدَعْلِل ًامَنَغ اَنْبَصأ . َلاَق ؛ِمَكَحْلا ِنْب َةَبَلْعَث ْنَع ٍكاَمِس ْنَع ِص َوْح‘ا وُبَأ اَنَث . َةَبْيَش□ .
يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثهدَح-7774 □7777 □7776□

هدانسإ :دئاوزلا يِف. ل ِحَت ََةَبْه نلا َّنِإ : َلاَق َّمُث ْتَئِفْكُأَف اَهِب َرَمأَف ِروُدُقْلاِب َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َرَمَف اَن َروُدُق اَنْبَصَنَف .اَهاَنْبَهَتْناَف

ائيش ةسمخلا بتكلا ةيقب نم دحأ هل جرخي ملو .تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص .

1192. (3938) (7179)- Sa'lebe İbnu'l-Hakem radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gazvede) düşmanın koyun sürüsüne rastlamıştık. Hemen yağmaladık ve tencereleri kurduk. Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm tencerelerimizin yanından geçti (ve onları gördü). Kaldırmamızı emretti. Derhal hepsini devirdik. Sonra: "Yağma helal değildir" buyurdu."1600

1596 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/521. 1597 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/521. 1598 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/522.

*** MÜSLÜMANA SÖVMEK FISKTIR**

يِبَأ ْنَع َني ِريِس ِنْبا ِنَع ِل َِه وُبَأ اَنَث . يِدْس‘ا ِنَسَحْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . َةَبْيَش يِبَا ُنْب ِرْكَب
وُبَأ اَنَثهدَح-7787 □7747 □7777□

وبأو .نسح َة َرْي َرُه يِبَأ ثيدح هدانسإ :دئاوزلا يِف. ٌرْفُك ُهُلاَتِقو ٌقوُسَف ِمِلْسُمْلا ُباَبِس : َلاَق
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهِيِبَّنلا ِنَع َة َرْي َرُه

تاقث دانس“ا لاجر يقابو هيدس‘ا نسحلا ِنْبا دَّمَحُم َكِلَذكو .ِهِيف فلتخم ميلس نب .
دَّمَحُم همسا له

1193. (3940) (7180)- Ebu Hureyre ve İbnu Ebi Vakkâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslümana sebbetmek (sövmek) fısktır, öldürmek de küfürdür." 1601

*** BİRBİRİNİZİ BENDEN SONRA ÖLDÜRMEYİN**

حِبِاَن صلا ِنع ِسْيَق ْنَع ُليِعاَمْسِإ اَنَث :َاَق ٍرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم َو يِبَأ اَنَث .ٍرْيَمُن ُنْب ِ هاللِّ□ ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثهدَح-7788 □7747 □7778ـ يِف. يِدْعَب َّنُلِهتَقَت ًَف .َمَمُ'ا ْمُكِب ٌرِثاَك ُم يِهنأ َو ِض ْوَحْلا ىَلَع ْمُكُط َرَف يِهنِإ َأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللِّ يَّلَص ِ هللِّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛هِيَسَمْح ا' دنع اَذه هيحبانصلل سيلو .دلاخ يِبَأ ِنْبا وه َليِعاَمْسِإو .مزاح يِبَأ ِنْبا وه سيقو .تاقث ُهُلاَج ِرو .حيحص هدانسإ :دئاوزلا

هامس مهضعبف . هيباحصلا اَذه مسا ةحص يِف فلتخا :تلف .ةتسلا بتكلا ةيقب يِف ئش هل سيلو .ثيدحلا اَذه ىوس فنصملا

ءاملعلا نم هريغو يراخبلا هحجر يِذَّلا وهو .ءاي نودب «حبانصلا» هامس مهضعبو :ةبسنلا ءايب « هيحبانصلا» انه امك

ةبسنلا ءايب « هيحبانصلا» هاور دقو 777ـ ص ،عابرلا ءزجلا ؟دمحأ دنسم يِف ثيدحلا . لصأو

1194. (3944) (7181)- Sunâbih el-Ahmesî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bilesiniz! Havz(-ı kevser)e ilk geleniniz ben olacağım ve ben diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla övüneceğim. Benden sonra birbirinizi öldürmeyin." 1602

*** MÜSLÜMANLAR ALLAH'IN ZİMMETİNDE (GARANTİSİNDE)DİR**

نْب ُدَمْحأ اَنَث . ي ِصْم ِحْلا ٍراَنِيد ِنْب ِريِثَك ِنْب ِديِعَس ِنْب َناَمْثُع ُنْب و ُرْمَع□ اَنَثهدَح-7787 □7746 □7777□

هيِمَاَمَيْلا ٍسِباَح ْنَع َمِيها َرْبِإ ِنْب ِدْعَس ْنَع ِن ْوَع يِبَأ ِنْب ِد ِحا َوْلا ُدْبَع ْنَع ُنوُشجاَمْلا َةَمَلَس□ يِبَأ ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث . يِبَهَّذلا ِدِلاَخ او ُرِفْخُت ًَف .ِهاللِّ ِةَّمِذ يِف َوُهَف َحْب صلا ىَّلَص «نَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللِّ يَّلَص ِ هللِّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِقِيهد ِهصلا ٍرْكَب يِبَأ ْنَع « ِهِيناَمَيْلا

مِيها َرْبِإ نب دعسو عطقنم هنأ إ .تاقث هدانسإ لاجر :دئاوزلا يِف. ِهِهْج َو ىَلَع ِراَّنلا يِف□ ُهَّبُكَي ىَّتَح ُ هاللِّ ُهَبَلَط ُهَلَتَق ْنَمَف .ِهِدْهَع يِف َهاللِّ

بيذهتلا يِف هَلاَق دعس نب سباح كردي مل .

1195. (3945) (7182)- Ebu Bekrı's-Sıddık radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sabah namazını kim kılarsa, o Allah'ın zimmetindedir. Allah'ın bu garantisini ihlal etmeyin. Kim onu öldürürse, Allah, yüzüstü cehenneme atıncaya kadar öldürenin peşini bırakmaz."1603

يِبَّنلا ِنَع ٍبَدنُج ِنْبا َة َرُمَس ْنَع ِنَسَحْلا ِنَع ُثَعْشأ اَنَث . َةَداَبُع ُنْب ُح ْو َر اَنَث .ٍراَّشَب ُنْب□□ ُدَّمَحُم اَنَثهدَح-7786 □7747 □7776□

نم عمس نسحلا َناَك نإ حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.َّلَج َو َّزَع ِ هاللِّ ِةَّم ِذ يِف َوُهَف َحْب صلا ىَّلَص ْنَم :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللِّ يَّلَص

كلملا دبع وه ثعشأو .ةرمس .

1196. (3946) (7183)- Semüre İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim sabah namazını kılarsa, Allah'ın garantisi altındadır."1604

ثْع ِمَس . نَايْفُس ُنْب ُدي ِزَي ِهم ِهزَهُمْلا وُبَأ اَنَث . ةَمَلَس ُنْب ُدأَّمَح اَنَث . ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل□
َوْلا اَنَث . ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثهدَح-7787 □7748 □7777□

هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِهِتَكِئ ًم ِضْعَب ْنِم ًّلَج َو ًّزَع ِ هاللّ نَلَع ُم َرْكأ ُنِمْؤُمْلا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : ُلوُقَي َة َرْي َرُه اَبأ

مزهملا يِبَأ نايفس نب ديزي فيعضل فيغض .

1197. (3947) (7184)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mü'min, Allah katında, bir kısım meleklerden daha kıymetlidir." 1605

*** ASABİYET**

1601 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/523. 1602 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/523. 1603 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/524.

مُهْن ِم ٍةأ َرْما ِنَع ،هِيماَّشلا ٍريِثَك ِنْب ِدأَّبَع ْنَع يِدِمْحُيْلا ِعيب َّرلا ُنْب ُداَي ِز اَنَث . ةَبْيَش□
يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثهدَح-7787 □7747 □7774ـ ؟هَم ْوَق ُلُج َّرلا َّب ِحُي ْنأ ِةَّيِبَصَعْلا َنِمأ !
ِهللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا ُتْلأَس : ُلوُقَي يِبَأ ُتْعِمَس : ْتَلاَق :اَهَل
َلاَقي َلوُس َر اي تلق :وهو .ثيدحلا اَذَه ضعب د ُواَد وُبَأ ىور :دئاوزلا يِف. ِمْل ظلا نَلَع ُهَم
ْوَق ُلُج َّرلا َنيِعُي ْنأ ِةَّيِبَصَعلا َنِم ْنِكل َو َ : َلاَق

ملظلا نَلَع هموق ُلُج َّرلا نيعي نأ َلاَق ؟ةيبصعلا ام : ِهللّ .

1198. (3949) (7185)- Füseyle'nin babası (Vâsile İbnu'l-Eskâ) radıyallahu anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, kişinin kavmini sevmesi, (merdud olan) asabiye midir?"

"Hayır buyurdular, asabiye, kişinin zulümde kavmine yardımcı olmasıdır." 1606

AÇIKLAMA:

Daha önce mükerreren açıklandığı üzere, asabiye bugünkü tabirle ırkçılık demektir. İslâm, kişinin ırkî hususiyetini reddetmez. Dolayısıyla her insanın kendi ırktaşlarına husuŝi bir yakınlık hissetmesi tabiidir. Hadis bu taraftarlığın zulme sürecek seviyeye çıkmamasını emretmektedir. Dinimiz bütün mü'minlerin kardeş olduğunu söylemiştir. Kardeşler arasında münasebet adalet, hakkaniyet çerçeve de yürür. Zulümde yardım, himaye yoktur, kardeş bile olsa. Öyleyse kavmine zulümde yardımcı olmak, dinin reddettiği asabiyettir. 1607 Irkçılıkla ilgili bahisler görülmelidir.

*** SEVADU'L-A'ZAM (EKSERİYET)**

وُبَأ يِنَثَّدَح . يِم ًّسلا َةَعاَف ُر ُنْب ُناَعُم اَنَث . ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . يِقْشَمِهدلا َناَمْثُع ُنْب
ُساَّبَعْلا اَنَثهدَح-7777 □7746 □7777□

ةَل ًّض نَلَع ُعِمَتْجَت َ يِتَّمُأ َّنِإ : ُلو ُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس :□ .

ُلوُقَي ٍكِلاَم ِنْب َسَنأ ُتْعِمَس : َلاَق ؛َمَع ُ ‘ا ٍفَلَخ دق .فيعض وهو ءاطع نب مزاح همساو َمع ُ‘ا
فلخ وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ِمَظْع ُ‘ا ِدا َوَّسلاِب ْمُكْيَلَعَف ًاف َتْخا ُمُتْيأ َر اَذإف

يواضيبلا ثيداحأ جيرخت يِف يقارعلا انخيش هَلاَق .رظن اهلك يِف قرطب ثيدحلا َءاَج .

1199. (3950) (7186)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetim dalâlet (bâtıl) üzerinde toplanmaz. Öyleyse bir ihtilâf görünce, size çoğunluğu iltizam etmenizi 1608 tavsiye ederim."

AÇIKLAMA:

İslâm ûlemâsı ümmetin dalalette içtima etmeyeceğini bildiren hadisi, pek çok meselenin hallinde umumi bir prensip yapmıştır. Mesela ihtilaflı meselelerde ulemânın ekseriyetinin ittifak ettiği görüşün, savâba makrun olduğu kabul edilir, zayıf bir rivayet, ûlemanın fiilen amel etmesi yani telakki-yi bil kabulü ile sıhhat kazanır, hükmî tevatür derecesinde itibar görür. Bu hususlara daha önce açıklama kaydedildi. 1609

ءاَج َر ْنَع ِشَمْع ُ‘ا ِنَع َةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث :اَق ٍدَّمَحُم ُنْب ِيلَع َو ٍرْيَمُن ِنْب ِ هالِلّ ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم□
اَنثهدَح- 7777 □ 7747 □ 7677□

لاَطأف ًة َ َص ًام ْوَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالِلّ يِّلَص ِ هللِّ ُلوُس َر تَّلَص : َلاَق ؛ٍلَبَج ِنْب ِذاَعُم ْنَع□
ِيداَهْلا ِنْب ِدادَّش ِنْب ِ هالِلّ ِدْبَع ْنَع ِهي ِراَصْن ا ُ‘ َّزَع َ هالِلّ ُتْلأَس .ٍةَبْه َر َو ٍةَبْغ َر َة َ َص
ُتْيَّلَص يِهنِإ : َلاَق .َة َ َصلا َم ْوَيلا َتْلَطأ ! ِهلِلّ َلوُس َر اَي :-اوُلاَق ْوأ-اَنْلُق َف َرَصنا اَّمَلَف
.اَهيِف ْمُهَكِلْهُي َ ْنأ ُهُتْلأَس َو .اَهِينَاَطْعأف ْمِه ِرْيَغ ْن ِم ًا هوُدَع ْمِهْيَلَع َطِهلَسُي َ ْنأ ُهُتْلأَس .
ًةَد ِحا َو َّيَلَع َّد َر َو ِنْيَتَنْثا يِنَطْعأف .ًاث َ َث يِتَّمُ ‘ َّلَج َو

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. َّيَلَع اَهَّد َرَف ْمُهَنْيَب ْمُهسأَب َلَعْجَي َ ْنأ .
ُهُتْلأَس َو .اَهِينَاَطْعأف ًاق َرَغ

1200. (3951) (7187)- Hz. Mu'âz İbnu Cebel radıyallahu anh anlatıyor: "Bir gün, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir namaz kılmış ve namazı çok uzatmıştı. Namazdan çıkınca biz: "Ey Allah'ın Resûlü! Bugün namazı çok uzattınız!" dedik. şu açıklamayı yaptılar: "Ben bugün, bir ümit ve korku namazı kıldım. Ben (namazda) aziz ve celil olan Allah'tan ümmetim için üç şey talep ettim. Allah bunlardan ikisini verdi, birini vermedi. Ben Allah'tan ümmetime, kendileri dışında bir düşman musallat etmemesini talep ettim, bu talebimi kabul etti. Allah'tan ümmetimi (eski ümmetler gibi) toptan suda boğarak helak etmemesini talep ettim. Allah bunu da kabul etti. Allah'tan ümmetimin kendi aralarında savaşmamalarını talep ettim, Allah bunu reddetti." 1610

AÇIKLAMA:

1606 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/525. 1607 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/525. 1608 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/526.

Resûlullah'ın birinci talebi, müslümanların hâricî düşmanlar tarafından hain bir yenilgiye uğratılmaması istikametindedir. Allah bunu kabul etmiştir. Nitekim 1500 yıllık İslâm tarihi içinde hariçle çok savaşlar olmuş ise de müslümanların varlığını bütün dünyada sona erdirecek şekilde bir mağlubiyet olmamıştır. Bir cephede kaybedilmiş, bir başka cephede muzaffer kılınmıştır. Veya bu kısmî mağlubiyetler geçici olmuştur. En karanlık günler Birinci

Cihan Harbi'nden sonra yaşanmış, buna rağmen tekrar bir toparlanma içine girilmiş, esarete düşen müslüman cemiyetler kurtulmaya başlamışlardır. Resûlullah bu halin Kıyamete kadar devam edeceğini haber vermektedir. İkinci talep Nuh kavmi tarzında bütün ümmetin suda boğularak helak olmamasıyla ilgili. Buna kıyasen, Kur'ân'da geçen ve bir milleti toptan yok eden semavî belaların da bütün ümmeti yok edecek şeklinde vaki olmayacağını söyleyebiliriz.

Üçüncü dua ki -kabul edilmediği belirtiliyor- ümmetin kendi arasında savaş yapmama meselesidir. Sahabe devrinde başlayan iç kavgalar tarih boyu eksik olmamıştır. Hadisin sarahatine göre bu hal Kıyamete kadar devam edecektir. Endülüs'ün elden çıkması, Osmanlıların çöküşü hep bu iç kavgalar sebebiyledir. Ümmet-i merhumenin büyük belaları bu iç kavgaların peşinden gelmektedir. İslâm düşmanları İslâm beldelerini istila planlarını iç kavgalarımıza göre yapmakta, önce dahili kavga zeminleri hazırlamakta, böylece bölüp parçaladıktan sonra istilâ ameleyelerini gerçekleştirmektedir. Allah, bu ümmete, tevhid ve iman kardeşliğinde birleşme, bütünleşme feraseti versin. 1611

نْب ِهيِلَع ْنَع ِبِئاَّسلا يِبَأ ِنْب َناَمْيَلُس ِنْب ِديِل َوْلا ْنَع ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . يِلْم َّرلا□
ٍديِعَس ُنْب ُدِشا َر اَنَثهدَح-7778 □7744 □7677□

ان ِم ْؤُم اَهيِف ُلُج َّرلا ُحِبْحُي . ٌنَتِف ُنوُكَتَس َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق:□
َلاَق ؛ةَمامُأ يِبَأ ْنَع ِنَمْح َّرلا ِدْبَع يِبَأ ِمِساَقْلا ِنَع َدي ِزَي يه ةماُأ يِبَأ نع مساقلا نع ديزي نب
يلع :نيعم ِنْبا َلاَق .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِمْلِعْلاِب ُ هاللّ ُهاَيْحأ ْنَم ّاَّإ . ًارِفاَك يِسْمُي َو

ثيدحلا ركنم :ديزي نب يلع يِف هريغو يراخبلا َلاَق و اهلك فاعض .

1201. (3954) (7188)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Benden sonra ümmetim içerisinde) fitneler olacak. O fitnelerde, kişi mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar, Allah'ın ilimle ihya ettikleri hâriç." 1612

*** FİTNEDE TESEBBÜT (DİKKATLİ, SABIRLI OLMA)**

نْب ِد ْي َز ِنْب ِهيِلَع ْوأ» ٍتِباَث ْنَع َةَمَلَس ِنْب ِدأَّمَح ْنَع َنو ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ□
ُنْب ُرْكَب ُوبَأ اَنَثهدَح-7766 □7747 □7676□

اَهَّنِإ : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنِإ : َلاَقَف َةَمَلْسَم ِنْبا ِدَّمَحُم َىلَع ُتْلَخَد :
َلاَق ؛ةَد ْرُب يِبَأ ْنَع «ٍرْكَب ُوبَأ َّكَش َناَع ْدَج ٌةَئِطاَخ ٌدَي َكَيتِأَت َّتَح َكِتْيَب يِف ْسِلْجا َّمُث .
َعِطَقْنَي َّتَح ُهْب ِرْضاَف ًادُحُأ َكِفْيَس ِب ِتْأف َكِلذك َناَك اَذإف . ٌف َتْخا َو ٌةَق ْرُف َو ٌةَنْتِف
ُنوُكَتَس

دامح عامس تبث نإ .حيحص هدانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ
ُلوُس َر َلاَق اَم ُتْلَعَف َو . ْتَعَق َو ْدَقَف . ٌةَي ِضاَق ٌةَّيِنَم ْوأ

هينانبلا تباث نم ةملس نب .

1202. (3962) (7189)- Muhammed İbnu Mesleme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, bir fitne, bir ayrılık ve bir ihtilaf olacak. Bu durum gelince, Uhud'a kılıncınla git! Kırılıncaya kadar onu (taşa) çal. Sonra evinde otur. Hatta sana günahkâr bir el veya ölüm gelinceye kadar (evinden çıkma)."

Nitekim (haber verilen bu fitne) çıktı ve ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın söylediğini yaptım." 1613

* İKİ MÜSLÜMAN BİRBİRİNE KILIÇ ÇEKERSE

نَع َةَداَتَق ْنَع َةَي ْو ُرَع يِبَأ ِنْب ِديِعَس َو ِهِيمْيَّتلا َناَمْيَلُس ْنَع َنو ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .ٍناَنِس
ُنْب ُدَمْحأ اَنَثهدَح-7768 7777 7677

رأَّنلا يِف ُلوُتْقَمْلا َو ُلِتاَقْلاَف اَمِهْيَفْيَسِب ِناَمِلْسُمْلا َىَقْتلا اَذإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ .
هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛َسوُم يِبَأ ْنَع ِنَسَحْلا

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِهِب ِحاَص َلْتَق َدا َرأ ُهَّنِإ : َلاَق ؟لوُتْقَمْلا .
ُلاَب اَمَف ُلِتاَقْلا اَذه ! ِهللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق

1203. (3964) (7190)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir keresinde): "İki müslüman birbirlerine kılıç çekerlerse kâtil de maktûl de cehennemdedir" buyurmuşlardı. Orada bulunanlar: "Ey Allah'ın Resûlü! Katili anladık, cehennemdedir; ya maktulün suçu ne?" dediler. "Çünkü, o da kardeşini öldürmek istemişti" buyurdular." 1614

1611 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/527. 1612 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/527.

يِبَأ ْنَع ٍبَش ْوَح ُنْب ُرْهَش اَنَث . ِهِيسوُدَّسلا ِمَكَحْلا ِدْبَع ْنَع َةَيِواَعُم ُنْب ُنا َو ْرَم اَنَث .ٍديِعَس
ُنْب ُدي َوُس اَنَثهدَح-7766 7777 7678

يِف. ِه ِرْيَغ اَيْنُدِب ُهَت َر ِخآ َبَهْذأ ٌدْبَع ؛ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِ هاللّ َدْنِع ًةَل ِزْنَم ِساَّنلا ِهرَش ْنِم :
َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َّنَأ َةَماَمُأ

بشوح نب رهش اَذكو تلق :يدنسلا َلاَق . ِهِيف فلتخم ِديِعَس نب ديووس .نسح هدانسإ .
اَذه :دئاوزلا

1204. (3966) (7191)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mertebe itibariyle insanların Kıyamet günü Allah indinde en kötüsü, ahiretini, başkasının dünyası için helâk eden kuldur."1615

AÇIKLAMA:

Başkasının dünyası için, ahiretini helâke atmak, zâlim uğrunda dünyevî maksatlar peşinde koşan insanlar uğrunda zulme düşen, ölen, öldüren kimselerin halini ifade eder. Bu yolda ölmek veya öldürmek, zulme düşmek, ahiretini heba etmek demektir. Müslüman, hatt-ı hareketini hesaplamak zorundadır. Allah rızası maksadıyla olmayan ölme ve öldürmeler ahiretini heba etmeyi netice verir. Irkçılık uğruna yapılan faaliyetler bunun en güzel örneğidir. Hele bu, mü'min kardeşini öldürmeye, fitne ateşini uyandırmaya vesile olursa. Hadisten "başkasının elindeki dünyalık"ı elde etmek için âhiretini feda etme mânasını çıkarmak da mümkündür. İnanan insanlar için böylesi akılsız davranışları Resûl-i Ekrem en kötü amel olarak tavsif buyurmaktadır.1616

* FİTNEDE DİLİ TUTMAK

نْبا ِنَع ِهِيبأ ْنَع ِهِينامَلْيَبْلا ِنْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ِث ِراَحْلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث.□
ٍراَّشَب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثهدَح-7764 □7776 □7677□

نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِفْيَّسلا ِعْق َو ُلْثِم اَهيِف َناَسِهلل َّنإف .نَتِف ْلا َو ْمُكاَّيإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر :َلاَق ؛َرَمُع

رمع ِنْبِا نم عمسي مل هوبأو .فيعض وهو ِنَمْح َّرلا ُدْبَع .

1205. (3968) (7192)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Fitneden kaçının! Çünkü o esnada dil, (tesir bakımından) kılıç darbesi gibidir." 1617

نْب ِد َّمَحُم ْنَع َقاَحْسإ ِنْبا ِنَع َةَمَلَس ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . يِق َّرلا َدَمْحأ ُنْب ُدَّمَحُم يِنَ َدْيَّصلا□
َفُسُوي وُبَأ اَنَثهدَح-7777 □7777 □7676□

هاللّ ِطْخُس ْنِم ِةَمِلَكْلاِب ُمَّلَكَتَيَل َلُج َّرلا َّنِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر□ . □
َلاَق :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع َةَمَلَس يِبَأ ْنَع َميِها َرْبِإ

سلدم وهو قاحسإ نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ًافي ِرَخ َن يِعْبَس َمَّنَهَج ِراَن يِف .
اَهِب يِوْهَيَف .ًاسأَب اَهِب ى َرَي

1206. (3970) (7193)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki: Kişi, (bazan) Allah'ın gazabına sebep olan bir kelâm eder, kendisi o sözde bir mahzur görmez. Ama o söz sebebiyle, cehennem ateşinin yetmiş yıllık dibine iner."1618

ر َمُع ِنْب َليِق :َلاَق ؛ِءاَثْعَّشلا يِبَأ ْنَع َميِها َرْبِإ ْنَع ِشَمْع'ا ِنَع يلْعَي ،يِلاَخ اَنَث .ٍدَّمَحُم ُنْب□ :
يِلَع اَنَثهدَح-7777 □7778 □7677ـ هدانسإ :دئاوزلا يِف.َقاَفِهنلا ِ هللّ َلوُس َر ِدْهَع َلَع
َكِلذ دُعَن اَّنُك َلاَق .ُه َرْيَغ اَنْلُق اَنْج َرَخ اَذِإف .َل ْوَقْلا ُلوُقَنَف اَنِئا َرَمُأ َلَع ُلُخْدَن اَّنِإ

؟دوس'ا نب ناميلس همسا ءاثعشلا وُبَأ .تاقث هُلاَج ِر .حيحص

1207. (3975) (7194)- Ebu'ş-Şa'şâ rahimehullah'ın anlattığına göre, "İbnu Ömer radıyallahu anhüma'ya: "Biz ümerânın yanlarına girer, bir çeşit konuşuruz, yanlarından çıkınca da bir başka çeşit konuşuruz" denilmişti. Onlara "Biz bunu, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm zamanında münafıklık addederdik" dedi."1619

*** İSLÂM GARİB BAŞLADI**

يِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع َةَعيِهَل ُنْبا َو ِث ِراَحْلا ُنْب و ُرْمُع اَنأَبْنأ .ٍبْه َو ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .بَيْحَي
ُنْب ُةَلَم ْرَح اَنَثهدَح-7747 □7777 □7674□

ابي ِرَغ ُدوُعَيَس َو ًابي ِرَغ أَدَب َم َ ْس"ا َّنِإ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر□
ْنَع ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ٍد ْعَس ِنْب ِناَنِس ْنَع ٍبيِبَح َنِي ِذَّلا ِءاَب ُرْغِلِل َبوُط487-..همسا يفو

هيف فلتخم نانس نب دعس نب نانسو .نسح سنأ ثيدح :دئاوزلا يِف.ءِاَب َرُغْلِل يَبوُطَف

يِتَّنُس ْنِم يِدْعَب ْنِم ُساَّنلا َدَسْفأ. اَم َنوُحِلْصُي .

[1615] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/529. [1616] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/529. [1617] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/529.

1208. (3987) (7195)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki İslâm garib (eşine rastlanmadık bir şekilde) başladı tekrar garibliğe avdet edecek. Gariblere ne mutlu."[1620]

AÇIKLAMA:

Garîb, yabancı demektir, şimdilerde gurbetçi diyoruz. Yani yabancı bir yerde bulunan. Kelime İbnu Mâce'nin müteakip hadisinde bizzat Aleyhissalâtu vesselâm tarafından -bir soru üzerine- açıklanmıştır: "Kabilelerinden (dinleri için) ayrılanlar." Hadisin, bazan, İslâm'ın temel esprisine zıt bir karamsarlıkla izahına rastlanır: "İslâmiyet kimsesizlerle başladı, yine kimsesiz kalan az sayıda mü'minlerle sona erecek." Bu mana "Allah'tan ümit kesilmez" esprisine aykırıdır. Mü'min, hangi şartlarda olursa olsun gelecek hakkında karamsar ve bedbin olmamalıdır. Öyleyse hadisi, "İslâm, tarihte eşine rastlanmayan, fevkalâde sür'atli bir inkişafla başladı, ahir zamanda tekrar böyle bir inkişâfa mazhar olacak" diye anlamak, o mutlu günleri hazırlayan "gariplerden olma" emel ve gayretine girmek daha muvafıktır. Bediüzzaman bunu "İstikbal inkılâbı içinde en yüksek gür sedâ İslâm'ın sedası olacaktır" diye müjdelemiş [1621], "... Ahirette cennet ve cehennemin zaruri vücutları gibi, hayır ve hak din, istikbalde mutlak galebe edecektir...", "...Alem-i İslâm milletleri Arabın metanetinden ders almışlar. İnşaallah yine Araplar, ye'si bırakıp İslâmiyet'in kahraman ordusu olan Türklerle hakiki bir tesanüd ve ittifak ile el ele verip Kur'ân'ın bayrağını dünyanın her tarafında ilan edeceklerdir", "Yaşasın sıdk, ölsün hizb, muhabbet devam etsin, şûrâ kuvvet bulsun!" gibi kesin ifadelerle ümmetin yolunu ümid şavkıyla aydınlatmıştır. Bu şavkla aydınlanan nurlu gönüller, şeytanın ümitsizlikle kalpleri kararttığı bir devirde Sadece ümmet-i Muhammediyeye değil, bütün insanlığa saadet-i hakikiyyeyi getirecek gurebâlar olarak tebcîle, takdire layıktırlar. Hadisten anlaşılan ümid manası, şahsi, ferdi ve "yeni" bir yorum da değildir. Tirmizî'nin bir rivayetinde gurebâ ile ilgili olarak Aleyhissalâtu vesselâm'ın şöyle bir açıklaması daha vardır: "Benden sonra insanların ifsad edip bozdukları sünnetimi düzeltecek olan o gariblere ne mutlu" (İman 13). Şu halde Resûlullah, İslâm dışı âdetleri hayattan çıkararak asli hüviyetiyle İslâm'ı hayata yeniden tatbik edecek olan garibleri tebşir etmekte, ümmete öyle bir istikbali müjdelemektedir.

Bu bahse, son olarak, Elmalılı Hamdi Efendi merhumun hadisle ilgili tahlilini kaydetmeyi uygun buluyoruz.

"Bu hadisteki □دوُعَيَس fiilini ekseri kimseler .. . □ريِ ِصَيَس(olacak) mânasına fi'l-i-nâkıs telakki ederek "İslâm garib olarak başladı (yahud zuhûr etti) yine başladığı gibi garib olacak" diye yalnız inzar suretinde anlamış, bundan ise hep yeis, teamüm etmiştir (yayılmıştır). Halbuki Kamus'ta gösterildiği üzere, âde fi'ili .. . ئدبَي َو دِيعُيde olduğu gibi, dönüp yeniden başlamak mânasına da gelir.

Bu hadiste de böyledir. Yani "İslâm garib olarak başladı (veya zuhur etti) ileride yine başladığı gibi garip olarak tekrar başlayacak yahud yeniden zuhur edecek. Ne mutlu o gariblere" demektir. Hadisin âhirindeki fetûbâ, onun inzar için değil, tebşîr için sevk buyurulduğunu gösterir. Gerçi bunda da dönüp garib olmak inzarı yok değil, lakin sönmeyip yeniden başlaması tebşiri vardır. İşte fetûbâ lil gurebâ müjdesi de bunun içindir. Çünkü onlar, sâbikûn-i evvelûn gibidirler. Binaenaleyh hadiste yeis değil, müjdeyi nâlıktır..."(5, 3713-3714).[1622]

*** FİTNEDEN KİMLER SALİM OLABİLİR**

نَع ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْبا سَيِع ْنَع َةَعيُهَل ُنْبا ِين َرَبْخأ .ِبْه َو ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .بَيْح َي ُنْب َةَلَم□
ْرَح اَنثهدَح-7747 □7776□7677□

لَبَج ِنْب َذاَعُم َدَج َوَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ِد ِجْسَم َىلِإ ًام ْوَي َج َرَخ ُهَّنأ□
؛ِباَّطَخْلا ِنْب َرَمُع ْنَع ِهيِبأ ْنَع َمَلسأ ِنْب ِدْي َز

مَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر َنِم ُهُتْعِمَس ٌءْيَش ِنيِكْبُي :َلاَق ؟َكيِكْبُي اَم :□
َلاَقَف .يِكْبَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهِيَّبنلا ِرْبَق َدْنِع ًادِعاَق

هاللّ َّنِإ .ِةِب َراَحُمْلاِب ِ هاللّ َز َراَب ْدَقَف ،ًاهِيل َو ِ هاللّ َداَع ْنَم َّنإ َو .ٌك ْرِش ِءاَي ِهرلا □
َريِسَي َّنإ :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَل َع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس ْن ِم َنوُج ُرْخَي َدُهْلا
ُحيِباَصَم ْمُهُبوُلُق اوُف َرْعُي ْمَل َو ا ْوَع ْدُي ْمَل او ُرَضَح ْنإ َو اوُدَقْتُفُي ْمَل اوُباَغ اَذِإ َنيِذَّلا
َءاَيِفْخ‘ا َءاَيِقْت‘ا َرا َرْب‘ا ب ِحُي

فيعض وهو ةعيهل نب هاللّ ُدْبَع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ٍةَمْلِظُم َءا َرْبَغ ِهلُك .

1209. (3989) (7196)- Hz. Ömer radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Bir gün Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın mescidine gitmiştir. Orada Hz. Muaz İbnu Cebel radıyallahu anh'ı Aleyhissalâtu vesselâm'ın kabrinin dibinde oturmuş ağlar bulmuş ve: "Niçin ağlıyorsun?" diye sormuştur. Hz. Mu'âz: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işitmiş olduğum bir hadis sebebiyle" demiş ve Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın hadisini okumuştur: "Şurası muhakkak ki riyanın azı dahi şirktir. Kim Allah'ın velisine düşmanlık yaparsa şüphesiz Allah ile savaşmaya çıkmış olur. Allah itaatkâr, takva sahibi ve halktan uzak duran öyle (kendi halinde) kullarını gerçekten sever ki, onlar görünmedikleri zaman aranmazlar (ehemmiyet verilmedikleri için, yoklukları kimsenin dikkatini çekmez), hazır bulundukları zaman (da meclislere, ciddi meşguliyetlere) çağırılmazlar, tanınmazlar. Kalpleri pırıl pırıl hidayet kandilleridir. (Onları hiçbir şey şekke şüpheye atamaz.) Her müşkil meselenin, ağır belanın altından kalkarlar."[1623]

؛َرَمُع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع َمَلسأ ُنْب ُدْي َز اَن َث . يِد ْر َوا َرَّدلا ٍدَّمَحُم ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث .
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثهدَح-7777 □7777 □7677□

نإ .تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ًةَل ِحا َر اَهيِف ُد ِجَت ُداَكَت َ .ٍةِئاِم ِلِبإَك
ُساَّنلا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق

رمع نب هاللّ دبع نم ملسأ نب ديز عامس تبث .

1210. (3990) (7197)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İnsanlar, içerisinde bir tane iyisini bulamayacağın yüz

---

[1620] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/531.

deve(lik bir sürü) gibidirler." 1624

* ÜMMETLERİN AYRILMASI

□ِنْب ِديعَس ِنْب ِريثك ِنْب ِرأنيد ِحْلا ِصْم ي . اَنَث ُدأَّبَع ُنْب َفُسوُي . اَنَث َوَّفَص ُنا نْب
َناَمْثُع ُنْب و ُرْمَع اَنَثهدَح-7776 □7774 □7677□

□؛ َلاَق: َلاَق َر ُلوُس هللّ ِ يَّلَص ُ هالّل ْيَلَع ِه َو َمَّلَس: َرَتْفا ِتَق ُدوُهَيْلا نَلَع يدْحاِ َو نيِعْبَس
ًةَق . َنْدِحإَف َو َنوُعْبَس يِف ِرأَّنلا َو َو ةَّدِحا وِرْمَع ْنَع َر ِدِشا ِنْب ِدْعَس ْنَع ْوَع ِف ِنْب ِكِلاَم
. َوَف ةَّدِحا يِف ِةَّنَجْلا َو َنوُعْبَس يِف ِرأَّنلا. َو َرَتْفا ِتَق َراَصَّنلا ى نَلَع ِنْيَتِنْث َو َنيِعْبَس ْرِف
ً ٍث َو َنيِعْبَس ْرِف ُةَق. َو ةَّدِحا يِف ِةَّنَجْلا َو ِناَتِنْث َو َنوُعْبَس يِف ِرأَّنلا :َليِق َيا ْرِف ًةَق
يِف ِةَّنَجْلا َو َّلا يِذ ُسْفَن ٍدَّمَحُم ِهِدَيِب ! ِرَتْفَتَل َّنَق يِتَّمُأ نَلَع َث

ةَعاَمَجْلا : َلاَق ؟ْمُه ْنَم ! ِهللّ َلوُس َر□ .

ِهيف لاقم. دشارو نب دعس َلاَق ِهيف وُبَأ متاح: قودص. دابعو ِنْبا فسوي مل جرخي هل
ىور ثيداحأ درفت اهب. هركذو ِنْبا نابح يِف تاقثلا. يِف دئاوزلا: دانسإ ثيدح فوع نب كلام
: هيدع ِنْبا َلاَق .ثيدحلا اَذه ىوس هدنع هل سيلو .ةجام ِنْبا ىوس دحأ

. يقابو لاجر ا“دانس تاقث

1211. (3992) (7198)- Avf İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yahudiler yetmişbir fırkaya bölündüler, onlardan sadece bir fırka cennetliktir, yetmiş fırka cehennemliktir. Hıristiyanlar ise yetmişiki fırkaya bölündüler. Bunlardan da yetmişbir fırka cehennemliktir, sadece biri cennetliktir. Muhammed'in nefsi elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun! Benim ümmetim yetmişüç fırkaya bölünecek, bunlardan biri cennetlik, yetmişikisi cehennemliktir."

"Ey Allah'ın Resûlü! Cennetlikler kimlerdir?" diye sorulmuştu. "Onlar, cemaattir" buyurdular." 1625

□ . اَنَث َوْلا ُديِل ُنْب ِمِلْسُم. اَنَث وُبَأ ِرْمَع و. اَنَث ُةَداَتَق ْنَع َسَنأ ِنْبا ِكِلاَم؛ َلاَق َر ُلوُس هللّ
ِراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثهدَح-7777 □7777 □7676□

نَلَع ىَدْحِا َو َنيِعْبَس ْرِف ًةَق. َو َّنِا يِتهمُأ ِرَتْفَتَس ُق نَلَع ِنْيَتَنْث َو َنيِعْبَس ْرِف ًةَق. لُك اَه يِف
يَّلَص ُ هالّل ِهْيَلَع َو َمَّلَس َّنإ يِنَب َرْسإ َليِئب َرَتْفا َّتَق

. ِرأَّنلا اً َو ةَدِحا َو َيِه ُةَعاَمَجْلا .يِف دئاوزلا: هدانسإ حيحص. ِر ُهُلاَج تاقث

1212. (3993) (7199)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Muhakkak ki, İsrailoğulları yetmişbir fırkaya ölündü, ümmetim de yetmişiki fırkaya ayrılacak. Biri hariç hepsi ateştedir. Biri hâriç olan cemaattir." 1626

وُبَأ ِرْكَب ُنْب يِبَأ َةَبْيَش. اَنَث ِزَي ُدي ُنْب ُراَه َنو ْنَع ِدَّمَحُم ِنْب ٍرْمَع و ْنَع يِبَأ َةَمَلس ْنَع يِبَأ
اَنَثهدَح-7778 □ 7677 □ 7677□

□َمَّلس: َّنُعِبَّتَتَل َةَّنُس ْنَم َناَك ْمُكَلْبَق ًاعاَب ٍعاَبِب َو ًاعا َرِذ ٍعا َرِذِب َو ًارْبِش ِرْبِشِب َّنَتح وَلِ
؟يِف دئاوزلا: هدانسإ حيحص. ِر ُهُلاَج َرُه َرْي َة؛ َلاَق: َلاَق َر ُلوُس ِ هللّ يَّلَص ُ هالّل ِهْيَلَع َو
ِرْحُج ٍهِبَض َدَل ْمُتْلَخ ِهِيف اوُلاَق: اَي َر َلوُس ِهللّ! ُدوُهَيْلا َو ى َراَصَّنلا؟ َلاَق: َنَمَف ، اَذِإ
يِف اوُلَخَد

تاقث .

1213. (3994) (7200)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizler, kendinizden önce gelen ümmetlerin sünnetine kulacı kulacına, arşını arşınına ve karışı karışına muhakkak tıpa tıp uyacaksınız. Hatta onlar, daracık bir keler deliğine girseler oraya siz de gireceksiniz." Oradakiler, "Ey Allah'ın Resûlü! (Onlar) yahudiler, ve hıristiyanlar mı?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bunlar değilse kimler olur?" buyurdular." 1627

1623 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/533. 1624 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/533. 1625 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/534.

AÇIKLAMA:

Ehl-i Kitap, ehl-i bida ile ilgili bahisler daha önce işlendi. Burada tekrar etmeyeceğiz. 1628

*** KADIN FİTNESİ**

مَلْسأ ِنْب ِدْي َز ْنَع ٍبَعْصُم ِنْبا َةَج ِراَخ ْنَع ٌعيِك َو اَنَث :َاَق ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع َو َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□ ِرْكَب وُبَأ اَنَثهدَح-7777 □7677 □7678□

نِم ِلاَج ِهرلِل ُلْي َو :ِناَيِدانُي ِناَكَلَم َو َّاِإ ٍحاَبَص ْنِم اَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ□ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ،ٍديِعَس يِبَأ ْن َع ٍراَسَي ِنْب ِءاَطَع ْنَع

فيعض وهو بعصم نب ةجراخ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. َلاَج ِهرلا َنِم ِءاَسِهنلِل ُلْي َو َو . ِءاَسِهنلا

1214. (3999) (7201)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her sabah mutlaka iki melek nida eder: "Kadından vay erkeğin haline!" ve "Erkekten vay kadının haline!" 1629

نَع َةَدْيَبُع ِنْب َسوُم ْنَع َسوُم ُنْب ِ هاللّ ُدْيَبُع اَنَث :َاَق ٍدَّمَحُم ُنْب يِلَع َو َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□ ِرْكَب وُبَأ اَنَثهدَح-8777 □7676 □7677□

تَلَخَد اْذِإ ِد ِجْسُمْلا يِف ٌسِلاَج َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر اَمَنْيَب :ْتَلاَق□ ؛ةَشِئاَع ْنَع ِرْيَب زلا ِنْب َة َو ْرُع ْنَع ٍك ِرْدُم ِنْب َد ُواَد

ةَني ِهزلا ِسْبُل ْنَع ْمُكَءاَسِن ا ْوَهْنأ ! ُساَّنلا اَه يأ اَي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َلاَقَف□ . ِد ِجْسَمْلا يِف اَهَل ٍةَني ِز يِف ُلُف ْرَت َةَني َزُم ْنِم ٌةأ َرْما د ُواَد هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِد ِجاَسَمْلا يِف َن ْرَتْخَبَت َو َةَني ِهزلا ُمُهؤاَسِن َسِبَل ىَّتَح ،اوُنَعْلُي ْمَل َليِئا َرْسِإ يِنَب َّنِإف . ِد ِجْسَمْلا يِف ِرُتْخَبَّتلا َو

فيعض ةديبع ِنْبا َسوُمو .فرعي ةركن :تاقبطلا باتك يِف يبهذلا ِهيِف َلاَق .كردم نب .

1215. (4001) (7202)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm mescidde otururken Müzeyre kabîlesinden bir kadın girdi, çok süslüydü, zinetleriyle mescidin içinde bile pek çalımlı yürüyordu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Ey insanlar! Kadınlarınızı mescidde süsler takınmaktan ve çalımlı yürümekten men edin! Zira İsrailoğulları, kadınları zinet takınıp, mescidde çalımlı yürüyünceye kadar lanetlenmediler" buyurdular."1630

*** EMR-İ Bİ'L-MÂ'RUF**

يِبَأ ْنَع َة ّرُم ِنْبا و ِرْمَع ْنَع ِشَمْع'ا ِنَع ةَيِواَعُم وُبأ َو ٍرْيَمُن ُنْب ِهاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍبْي َرُك وُبأ
اَنَثهدَح-8774 □7677 □ 7676□

اَنُدَحأ ُر ِقْحَي َفْيَك ! ِهللّ َلوُس َر اَي :اوُلاَق ُهَسْفَن ْمُكُدَحأ ْرِقْحَي َ : َمّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ
يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ،ٍديِعَس يِبَأ ْنَع ِ هي ِرَتْخَبْلا

؟اَذَك َو اَذَك يِف َلوُقَت ْنأ َكَعَنَم اَم :ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ُهَل ّلَج َو ّزَع ِ هاللّ ُلوُقَيَف .ِهيِف ُلوُقَي َ
ّمُث ٌلاَقَم ِهيِف ِهْيَلَع ِ هللّ ا ًرْمأ ى َرَي :َلاَق ؟ُهَسْفَن نب ِديِعَس همسا يرتخبلا وبأو .تاقث
ُهلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.َىَشْخَت ْنأ ّق َحأ َتْنُك َياّيإف :ُلوُقَيَف .ِساّنلا ُةَيْشَخ :
ُلوُقَيَف

. يئاطلا زوريف

1216. (4008) (7203)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): "Hiçbiriniz kendisini tahkir etmesin" buyurmuştu. Yanındakiler: "Ey Allah'ın Resulü! Bizden biri nefsini nasıl tahkir eder?" diye sordular. "Bir kimse öyle bir şey görür ki, onunla ilgili bir şey söylemesi Allah'ın onun üzerindeki hakkıdır. Fakat o, bu hususta konuşmaz. (Yani, insanlardan çekinip konuşmamakla nefsini tahkir etmiş, alçaltmış olur). Allah Teâla hazretleri de Kıyamet günü, ona: "Şu şu meselede niye üzerine düşen sözü söylemedin?" diye hesaba çeker. Adam: "Konuşmamı halk korkusu engelledi" der. Allah Teâla da: "Sen (insanlardan değil), önce benden korkmalıydın" der." 1631

،ٍرِباَج ْنَع ِرْيَب زلا يِبَأ ْنَع ٍمْيَثَخ ِنْب َناَمْثُع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ٍمْيَلُس ُنْب َيْحَي اَنَث .ٍدْي َوُس
ُنْب ُديِعَس اَنَثهدَح-8777 □7678 □7677□

لاَق ؟ِةَشَبَحْلا ِض ْرأِب ْمُتْيأ َر اَم ِبي ِجاَعأِب يِنوُثِهدَحَت َ أ : َلاَق ِرْحَبْلا ُة َر ِجاَهُم َمّلَس َو□
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر َلِإ ْتَعَج َر اّمَل : َلاَق

اَي.ىلَب : ْمُهِنم ٌةَيْتِف

لَعَجَف . ْمُهْنِم ًىتَفِب ْت ّرَمَف .ٍءاَم ْنِم ًةّل ُق اَهِسأ َر ىَلَع ُلِمْحَت ْمِهنِيباَه َر ِزِءاَجَع ْنِم ٌزوُجَع□
اَنِب ْت ّرَم ٌسوُلُج ُنْحَن اَنْيَب ! ِهللّ َلوُس َر اَذإ ؛ُرُدْغ اَي ُمَلْعَت َف ْوَس : ْتَلاَقَف ِهْيَلِإ ْتَتَفْتلا
ِتَعفَت ْرا اّمَلَف .اَهُتّلُق ْت َرَسَكْناَف اَهيَتَبْك ُر ىَلَع ْت ّرَخَف .اَهَعَفَد ّمُث اَهيَفِتَك َنْيَب ِهْيَدي
ىدحإ

هَدْنِع َك ُرْمأ َو ى ِرْمأ َفْيَك ُمَلْعَت َف ْوَسَف َنوُبِسْكَي اوُناَك اَمِب ُلُج ْر'ا َو ِيِدْي'ا ِتَمّلَكَت َو□
َني ِر ِخ'ا َو َنيِل ّو'ا َعَمَج َو ّيِس ْرُكْلا ُهاللّ َعَض َو

دئاوزلا يِف؟ِمِهديِدَش ْنِم ْمِهفيِعَضِل ُذَخ ْؤُي َ ًةّمُأ ُ هاللّ ُسِهدَقُي َفْيَك . ْتَقَدَص ْتَقَدَص ::
َمّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر ُلوُقَي َلاَق . ًادَغ

هِيف فلتخم ديوس نب دِيعَسو .نسح هدانسإ□ .

[1628] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/535. [1629] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/535.

1217. (4010) (7204)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına Habeşistan muhacirleri dönünce, onlara: "Habeşistan diyarında gördüğünüz farklı şeylerden bana anlatmaz mısınız?" buyurdular. Onlardan bir grub genç: "Elbette! Ey Allah'ın Resulü!" dediler (ve anlatmaya başladılar): "(Bir gün) biz otururken, onların yaşlı rahibelerinden biri, başının üstünde bir su küpü olduğu halde yanımızdan geçti, onlardan bir gence rastladı. Genç elinin birini rahibenin omuzları arasına koyup onu itti. Kadın dizlerinin üzerine düştü ve küpü kırıldı. Kadın yerden kalkınca, gence yöneldi ve: "Ey zâlim! Allah kürsüyü kurup, evvelini ve âhirini toplayıp hesaba çektiği, el ve ayakların lisana gelip yaptıklarını anlattıkları (o Kıyamet gününde) sen bana yaptığın zulmün ne demek olduğunu bileceksin! Yarın Allah'ın huzurunda benim halimle, kendi halinin ne olduğunu göreceksin!" dedi.

Râvi der ki: "Resûlullah (bu anlatılanları dinledikten sonra): "Rahibe doğru söylemiş, rahibe doğru söylemiş. Allah, zayıfların intikamını güçlülerden almayan bir ümmeti nasıl takdis edip (günahlarından arındırır?)" buyurdu."1632

؛ةَمامُأ يِبَأ ْنَع ٍبِلاَغ يِبَأ ْنَع َةَمَلَس ُنْب ُدَّاَمح اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . يِلْم َّرلا ٍديِعَس ُنْب ُدِشا َر اَنَثهدَح-8776 □7677 □7674□

أَّمَلَف .ُهْنَع َتَكَسَف ؟ُلَضْفأ ِداَه ِجْلا يأ ! ِهللّ َلوُس َر ا َي :َلاَقَف .َىلوُ‘ا ِة َرْمَجْلا َدْنِع ٌلُج َر َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َرِل َض َرَع :َلاَق

ة َرْمَجْلا ىأ َر□

لاَق ! ِهللّ َلوُس َر اَي اَنأ :َلاَق ؟ُلِئاَّسلا َنْيأ :َلاَق .َبَك ْرَيِل ِز ْرَغلا يِف ُهَلْج ِر َعَض َو□ : ِةَبَقَعْلا َة َرْمَج َىم َر اَّمَلَف .ُهْنَع َتَكَسَف .ُهَلأَس َةَيِناَّثلا

يئاسنلاو متاح وبأو دعس ِنْبا هفعض .ِهِيف فلتخم وهو ،بلاغ وُبَأ هدانسإ يِف :دئاوزلا. يِف. ٍرِئاَج ٍناَطْلُس ِيذ َدْنِع ٍهقَح ُةَمِلَك

تاقث دانس“ا لاجر يقابو .قودص :متاح وُبَأ هِيف َلاَق ِديِعَس نب دشارو .هب سأب : . هيدع ِنْبا لاقو ينطق رادلا قثوو

1218. (4012) (7205)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (hacc esnasında) birinci cemrenin yanında iken yanına bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Hangi cihad efdaldir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm adama cevap vermedi. Adam ikinci cemrede görünce tekrar aynı şeyi sordu. Resûlullah yine sükut buyurdular. Akabe taşlamasını yapınca, bineğine binmek üzere, ayağını üzengiye koyunca: "Soru sahibi nerdedir?" dedi. Adam da: "İşte benim ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "(En efdal cihad) Zalim sultana karşı hakkı söylemektir!" buyurdular." 1633

*** KENDİNİZE DÜŞENE BAKIN**

وُب َأ اَنَث .ٍدْيَمُح ُنْب ُمْثَيْهلا اَنَث . ِيعا َزُخلا ٍدْيَبُع ِنْب َيْحَي ُنْب ُدْي َز اَنَث . يِقْشِمهدلا

ِديِل َوْلا ُنب ُساَّبعْلا اَنثهدَح-8777 □7676 □7677□

يْهَّنلا َو ِفو ُرْعَمْلاِب َرْم'ا ُك ُرْتَن َتَم! هاللّ َلوُس َر اَي :َليِق :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع□
ٍلوُحْكَم ْنَع ِيِنْيَع رلا َن ِيْغ ُنب ُصْف ِح ٍدْيَعُم .ْمُك ِراَغ ِص ِيف ُكْلُمْلا :َلاَق ؟اَنْلَبَق ِمَمُ'ا ِيف
َرَهَظ اَم َو ! ِهللّ َلوُس َر اَي :اَنْلُق .ْمُكَلْبَق ِمَمُ'ا ِيف َرَهَظ اَم ْمُكيِف َرَهَظ اَذِإ :َلاَق ؟ِرَكْنُمْلا
ِنَع

ناَك اَذِإ ْمُكِتَلَذ ُر ِيف ُمْلِعْلا َو :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِل ْوَق َنْعَم ُريِسْفَت :ٌدْي َز□
َلاَق .ْمُكِتَلاَذ ُر ِيف ُمْلِعْلا َو ْمُك ِراَبِك ِيف ُةَش ِحاَفْلا َو

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا ِيف.ِقاَّسُفْلا ِيف ُملَعْلا .

1219. (4015) (7206)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün) Ey Allah'ın Resulü! Emr-i bi'l-ma'ruf ve'n-nehy-i ani'l-münker'i ne zaman terketmeliyiz?" diye sorulmuştu. Aleyhissalâtu vesselâm şu cevabı verdi: "Aranızda, sizden önceki milletlerde zuhur etmiş olan şeyler zuhûra başladığı vakit." Biz: "Bizden önceki ümmetlerde ne zuhûr etmişti?" diye sorduk.

"Hükümdarlık küçüklerinizin elinde olduğu, fuhuş (her çeşit çirkin ve kirli işler) büyüklerinizce işlendiği, ilim de rezillerinizin eline geçtiği vakit" buyurdular."

Râvi Zeyd İbnu Yahya der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın "ilim rezillerinizin eline geçtiği vakit" sözünün mânasının açıklanması, "İlmin, fasıkların (haramı alenen işleyen, farzları alenen terkeden) eline geçmesi demektir."1634

ُوبَأ ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ُنب ٍ هاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍديِعَس ُنب َيْحَي اَنَث .ٍلْيَضُف ُنب ُدَّمَحُم اَنَث .
ٍدَّمَحُم ُنب ِيلَع اَنَثهدَح-8777 □7677 □7667□

م ْوَي َدْبَعْلا ُلأْسَيَل َ هاللّ َّنِإ :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلو ُس َر ُتْعِمَس :ُلوُقَي□
َّي ِرْدُخْلا ٍديِعَس اَبأ َعِمَس ُهَّنأ ؛ يِدْبَعْلا ٌراَهَن اَنَث .َةَلا َوُط ِيف.ِساَّنلا َن ِم ُتْق ِرَف َو ُكَت
ْوَج َر ! ِهب َر اَي َلاَق ُهَتَّجُح ًادْبَع ُ هاللّ َنَّقَل اَذِإف ؟ُه َرِكْنُت ْنأ َرَكْنُمْلا َتْيأ َر ْذإ َكَعَنَم اَم :
ُلوُقَي ىَّتَح ِةَماَيِقْلا

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص دانسإ :دئاوزلا .

1220. (4017) (7207)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri, Kıyamet günü kulu mutlaka hesaba çeker. Hatta şunu da söyler: "Münkeri gördüğün zaman onu tatbik etmene mani olan şey ne idi?" Eğer Allah Teâla hazretleri kula hüccetini söylemeyi telkin

1632 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/537. ederse kul şöyle der: "Ey Rabbim! Ben senin rahmetini umdum ve insanlardan korktum (ve dinin reddettiği münkerlere müdahaleyi bu sebeple terkettim)." 1635

هيِبَأ ْنَع ٍكِلاَم ِيبَأ ِنْبا ِنَع َبو يأ ُوبَأ ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنب ُناَمْيَلُس اَنَث . ِيقْشَمِهدلا ٍدِلاَخ ُنب ُد□
ُومْحَم اَنَثهدَح-8777 □7674 □7667□

ني ِر ِجاَهُمْلا َرَشْعَم اَي :َلاَقَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر اَنْيَل َع َلَبْقأ :□ !
َلاَق ؛َرَمُع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ٍحاَب َر ِيبَأ ِنْب ِءاَطَع ْنَع ُعاَج ْو'ا َو ُنوُعاَّطلا ُمِهيِف اَشَف ًّاِإ اَهِب
اوُنِلْعُي ىَّتَح ُّطَق ٍم ْوَق ِيف ُةَش ِحاَفْلا ِرَهْظَت ْمَل :َّنُهوُك ِرْدُت ْنأ ِ هللّاِب ُذوُعأ َو َّنِهب

ْمُتيِلُتبا اَذِإ ٌسَمَخ

ا ْوَضَم َنيِذَّلا ُمِهِف ٌسأ يِف ْتَضَم ْنُكَت ْمَل يِتَّلا .

ْرَطْقلا ُوِعن ُم ّ ٓإ ْمِهِلا َوْمأ َةاَكَ ز اوُعَنْمَي ْمَل َو . ْمِهْيَلَع ِناَطْل سلا ِر ْوَج َو ِةَنوُئَمْلا ِةَهدِش َو ِنيِنهسلاِب اوُذِخُأ ّ ٓإ َنا َزيِمْلا َو َلاَيْكِمْلا اوُصُقْنَي ْمَل َو

يِف ا َم ُضْعَب اوُذَخأَف ْمِه ِرْيَغ ْنِم ًا هوُدَع ْمِهْيَلَع ُ هاللّ َطّلَس ّ ٓإ ِهِلوُس َر َدْهَع َو ِ هاللّ َدْهَع اوُضُقْنَي ْمَل َو.او ُرَطْمُي ْمَل ُمِئاَهَبْلا َ ْوَل َو ِءاَمَّسلا َنِم .هب لمعلل حلاص ثيدح اَذَه دئاوزلا يِف. ْمُهَنْيَب ْمُهَسأَب ُ هاللّ َلَعَج ّ ٓإ ُ هاللّ َل َزْنأ اَّمِم اوُ رَّيَخَتَي َو ِ هاللّ ِباَتِكِب ْمُهُتَّمِئأ: ْمُكْحَت ْمَل اَم َو. ْمِهيِدْيأ

هيبأو كلام يِبأ ِنْبا يِف اوفلتخا دقو .

1221. (4019) (7208)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor. "(Bir gün) Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm yanımıza gelip şöyle buyurdular: "Ey muhacirler! Beş şey vardır, onlarla imtihan olacağınız zaman (artık cemiyette hiçbir hayır kalmamıştır. Onların siz hayatta iken zuhurundan Allah'a sığınırım. (Bu beş şey şunlardır:) **1)** Zina: Bir millette zina ortaya çıkar ve alenî işlenecek bir hale gelirse, mutlaka o millette tâun hastalığı yaygınlaşır ve onlardan önce gelip geçmiş milletlerde görülmeyen hastalıklar yayılır. **2)** Ölçü-tartıda hile: Ölçü ve tartıyı eksik yapan her millet mutlaka kıtlık, geçim sıkıntısı ve sultanın zulmüne uğrar.

3) Zekat vermemek: Hangi millet mallarının zekatını vermezse mutlaka gökten yağmur kesilir. Hayvanlar da olmasaydı tek damla yağmur düşmezdi.

4) Ahdin bozulması: Hangi millet Allah ve Resûlünün ahdini (yani düşmanla yaptığı anlaşmayı) bozarsa, Allah Teâla hazretleri o millete, kendilerinden olmayan bir düşmanı musallat eder ve ellerindeki (servet)lerin bir kısmını onlar alır.

5) Kitabullahla hükmetmeyi terk: Hangi milletin imamları Kitabullahla ameli terk ederek Allah'ın indirdiği hükümlerden işlerine gelenleri seçerlerse, Allah onları kendi aralarında savaştırır." 1636

ِب ِزاَع ِنْب ِءا َرَبْلا ِنَع َناَذا َز ْنَع ِلاَهْنِمْلا ِنَع ٍثْيَل ْنَع ٍدَّمَحُم ُنْب ُراَّمَع اَنَث .ِحاَّبَصلا ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثهدَح-8767 7677 7666-ِنْبا وهو ،ثيللا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِض ْر َٔا اب َو َد : َلاَق َنوُنِعَّلا ُمُهُنَعْلَي َو ُ هاللّ ُمُهُنَعْلَي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق

نوُنِعَّلا ُمُهُنَعْلَي َو ُ هاللّ ُمُهُنَعْلَي-477 .ِفيعض ميلس .

1222. (4021) (7209)- Berâ İbnu Âzib radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, (bir defasında): "Onlara Allah lanet eder ve lanet edenler de onlara lanet eder" buyurdu ve arkasından lanet edenler ibaresiyle "yerde yürüyen hayvanlar" ın kastedildiğini açıkladı." 1637

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen "Onlara Allah lanet eder ve lanet edenler de onlara lanet eder" ibaresi Bakara suresinin 159. ayetinde geçer. Resûlullah bu hadisleriyle ayette geçen "lanet ediciler"den ne kastedildiğini açıklamış olmaktadır. Ayetin tam meali şöyle: "Biz, Kitap'ta insanlara iyice açıkladıktan sonra indirmiş olduğumuz açık delilleri ve doğru yolu gizleyenlere gelince:

Onlar, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı kimselerdir. Lânet edebileceklerin hepsi onlara lânet eder (rahmetten uzaklaştırılmalarını diler)."1638

نَع ِدْعَجْلا يِبَأ ِنْبا ِ هالّل ِدْبَع ْنَع َنسِيع ِنْب ِ هالّل ِدْبَع ْنَع َنايْفُس ْنَع ُعيك َو اَنَث . ِدَّمَحُم ُنْب□
يِلَع اَنَثهدَح-8766 □7677 □7667□

ق ْز ِهرلا ُم َرْحُيَل َلُج َّرلا َّنإ َو . ُءاَع دلا َّإ َرَدَقْلا د ُرَي َ َو . رِبْلا َّإ ِرْمُعْلا يِف ُدي ِزَي َ :□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛َناَب ْوَث

نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف. ُهَبي ِصُي ِبْنَّذلاِب .

1223. (4022) (7210)- Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ömrü sadece yapılan iyilik artırır. Kaderi de sadece dua geri çevirir. Şurası muhakkak ki, kişi, işlediği günah sebebiyle rızkından mahrum edilir." 1639

1635 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/539. 1636 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/540. 1637 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/541.

*** BELAYA SABIR**

ءاَطَع ْنَع َمَلسأ ِنْب ِدْي َز ْنَع ِدْعَس ُنْب ُماَشِه يِنَثَّدَح .ٍكْيَدُف يِبَأ ُنْبا اَنَث .َميِها َرْبإ ُنْب ِنَمْح□
َّرلا ُدْبَع اَنَثهدَح-8768 □7677 □7668□

يَّلَص َّيِبَّنلا ىَلَع ُتْلَخَد :َلاَق ؛هِي ِرْدُخْلا ِديِعَس يِبَأ ْنَع ٍراَسَي ِنْب

لاَق ! َكْيَلَع اَهَّدَشأ اَم ! ِهللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُقَف .ِفاَحِهللا َق ْوَف َّيَدَي َنْيَب ُه َّرَح ُتْدَج□ :
َوَف .ِهْيَلَع يِدَي ُتْعَض َوَف ُكَعوُي َوُه َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهالّل َّمُث ! ِهللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق
ُءاَيِبْن ا' : َلاَق ؟ِء َ َب َدَشأ ِساَّنلا يأ ! ِهللّ َلوُس َر اَي : ُتْلُق ُرْج'ا اَنَل ُفَّعَضُي َو ُء َ َبْلا اَنَل
ُفَّعَضُي َكِلَذَك اَّنإ

ء َ َبْلاِب ُح َرْف َيَل ْمُهُدَحأ َناَك ْنإ َو .اَهيِهوَحُي َةَءاَبَعْلا َّإ ْمُهُدَحأ ُد ِجَي اَم َّتَح .ِرْقَفْلاِب□
َنَلَتْبُيَل ْمُهُدَحأ َناَك ْنإ . َنوُحِلاَّصلا َّمُث : َلاَق ؟ ْنَم

تاقث ُهُلاَجِ ر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِءاَخ َّرلاِب ْمُكُدَحأ ُح َرْفَي اَمَك .

1224. (4024) (7211)- Ebu Sa'idi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm hasta yatmakta iken yanına girdim. Elimi üzerine koydum, hararetini, yorganın üstünden elimin altında hissettim. "Ey Allah'ın Resulü! Hararetiniz çok fazla!" dedim.

"Biz (peygamberler) böyleyiz. Belalar bize katmerli gelir, buna mukabil ücretleri de katmerli verilir" buyurdular. "Ey Allah'ın Resûlü! Hangi insanlar en çok bela çekerler?" dedim. "Peygamberler!" buyurdular.

"Ey Allah'ın Resûlü! Sonra kimler?" dedim.

"Sonra sâlihler! buyurdular ve açıkladılar: Onlardan biri fakirliğe öylesine müptelâ olur ki, kendini örten abadan başka bir şey bulamaz. Onlar, sizin bollukla sevindiğiniz gibi fakirlikle sevinirler." 1640

ُنْب ٍهيِلَع يِمَضْهَجْلا َو ُدَّمَحُم ُنْب ؛ّنَنُثُمْلا :اَق اَنَث ُدْبَع َوْلا .ِبأَه اَنَث ٌديَمُح ْنَع ِسَنأ ِنْب ؛ٍكِلاَم
ُرْصَن اَنَثهدَح-8767 □7676 □7667□

□ِ يَّلَص هاللّ ُ ِهْيَلَع َو مَّلَس َو ّجُش. لَعَجَف مُّدلا ُليِسَي ىَلَع َو .ِهِهْج َو لَعَج ُحَسْمَي مَّدلا
َّزَع َو ّلَج -َكَل ْسَيَل ِم َن ُ'ا ِزْم ٌةَيَش :لاَق اَّمَل َناَك ْوَي ُم ٍدُحأ َرِسُك ْت َر ُةَيِعاَب َر ِلوُس هللّ
: َفْيَك ُحِلْفُي ْوَق ٌم اوُبَضَخ َو َهْج ْمِههيِبَن ِمَّدلاِب َو َوُه ْمُهوُعْدَي ىَلإ ِهاللّ ! َل َزْنأف هاللّ ُ
ْنَع َو ِهِهْج َو ُلوُقَي

. َبوُتَي ْمِهْيَلَع ْوَا ْمُهَبِذَعُي ْمُهَّنِاَف َنوُمِلاَظ-.يِف دئاوزلا: هدانسإ حيحص، ِر ُهُلاَج تاقث
ْوَا

1225. (4027) (7212)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Uhud (savaşı) gününde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bir dişi kırıldı ve başından yaralandı. Kan yüzüne akmaya başladı. Yüzündeki kanı hem siliyor hem de: "Kendilerini Allah'a çağıran peygamberlerinin yüzünü kanâ boyayan bir kavim nasıl iflah olur?" diyordu. Allah Teâla hazretleri (sanki bu sözleri tevekküle uygun bulmayarak) şu ayeti inzal buyurdu: "Kullarımın tedbir ve idaresinden senen elinde bir şey yoktur ve sen onların inkârlarından mes'ul değilsin. Allah dilerse onlara tevbe nasip eder, dilerse zalim oldukları için onlara azab verir" (Âl-i İmrân 128). 1641

□ُنْب .ٍفي ِرَط اَنَث وُبأ َةَيِواَعُم ْنَع ِشَمْعَ'ا ْنَع يِبأ َناَيْفُس ْنَع ؛ٍسَنأ :َلاَق ءاَج ِج ِرْب ُلي هْيَلَع
ُدَّمَحُم اَنَثهدَح-8764 □7677□7666□

: َو□ مَّلَس َو َوُه ٌسِلاَج ِزَح .ُني ْدَق ِضُخ َب ءاَمِهدلاِب ْدَق َرَض ُهَب ُضْعَب ِلْهأ .َةَّكَم لاَقَف
ِة ْنِم َو َر ِءا َوْلا يدا . :َلاَق ُعْدا َكُلت ُ َّسلا ُم َتاَذ ْوَي ِم َىلِإ َر ِلوُس هللّ ِ يَّلَص ُهاللّ ِهْيَلَع
:َلاَقَف َلَعَف يِب ُؤَه ِء َو اوُلَعَف :َلاَق ُّب ِحُتأ ْنأ ِرُأ َكَي ؟ًةَيآ :َلاَق ْمَعَن ِرأ يِن َرَظَنَف َىلِإ َرَجش
؟ َكَلاَم

□َنْيَب .ِهْيَدَي :َلاَق ْلُق اَهَل ْرَتْلَف ِج .ْع َلاَقَف اَهَل َرَف ْتَعَج ّتَح ْتَداَع َىلِإ .اَهِناَكَم لاَقَف
َرَجَّشلا ةَ اَهاَعَدَف ْتَءاَجَف يِشْمَت ّتَح ْتَماَق

«.يِف :دئاوزلا اَذه دانسإ حيحص نإ َناَك وُبأ نايفس همساو ةحمط نب عفان عمس نم
َر ُلوُس هللّ ِ يَّلَص هاللّ ُ ِهْيَلَع َو مَّلَس »يِبْسَح

. رباج

1226. (4028) (7213)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Bir gün Hz. Cibril aleyhisselâm, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldi. O sırada Resûlullah üzgün vaziyette oturuyordu. Sebebiyse Mekkelilerden biri vurup yaralamıştı, mübarek vücutları kana boyanmıştı. Hz. Cebrail: "Neyin var (niye üzgünsün)?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Şunlar bana yaptıklarını yaptılar!" dedi. Cibrîl: "Diler misin sana bir mucize göstereyim?" dedi. Resûlullah: "Evet bana (bir mucize) gösterin!" buyurdu. Derken Cebrail aleyhisselâm, bulundukları vadinin gerisindeki bir ağacı gösterdi: "Şu ağacı çağır!" dedi. O da hemen çağırdı. Ağaç yürüyerek geldi, önünde durdu. Cebrail aleyhisselâm: "Ona söyle de geri gitsin!"dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ağaca: "Geri dön!" dedi, o da döndü, eski yerine vardı. (Bunu gören Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, "üzüntümün zâil olması için) bu bana yeter!" buyurdu." 1642

□.ٍراَّمَع اَنَث َوْلا ُديِل ُنْب .ٍمِلْسُم اَنَث ُديِعَس ُنْب ٍريِشَب ْنَع َةَداَتَق ْنَع ِدِهاَجُم ِنَع ِنْبا ساَبَع
ُنْب ُماَش ِه اَنَثهدَح-8777 □7678 □7667□

حي ِهرلا ِهِذه اَم ! ُلي ِرْب ِج اَي َلاَقَف .ًةَبِهي َط ًاحي ِر َدَج َو ِهِب َي ِرْسُأ َةَلْيَل ُهَّنأ□
عَن ْأَبِيهِ ِبْن كَعْبٍ َر سُولِ هللّ ِ صَلَّي اللَّه ُ عَلَيْهِ َو سَلَّمَ؛

نَاكَ َو .َلِيئا ِرْسإِ ِنَب ِفا َرْشأ ْنِم َناَك َر ِضَخْلا َّنأ َكِلذ ُءْدَب َناَك َو : َلاَق .اَه ِج ْو َز َو اَهْيَنْبا َو□
ِةَطِشاَمْلا ِرْبَق ُحي ِر ِهِذه : َلاَق ؟ةَيِهبَّطلا

ذَخأ َو .ُر ِضَخْلا َهَّمَلَعَف .َةأ َرما ُهوُبأ ُهَج َّو َز ُر ِضَخْلا َغَلِب اَّمَلَف .َم ًَس‘‘ا ُهُمِهلَعُيَف .□
ُبِها َّرلا ِهْيَلَع ُعَلْطَيَف ِه ِتَعَم ْوَص ِيف ٍبِها َرِب ُه رَمَم

1640 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/542.

اَمُهاَدْحإِ ْتَمَتَكَف .ًادَحأ ُهَمِلْعُت َ ْنأ اَهْيَلَع َذَخأ َو اَهَمَّلَع َف .ىر ْخُأ ُهوُبأ ُهَج َّو َز َّمُث .اَهَقَّلَطَف
اَهْيَلَع َ ْنأ ُهَمِلْعُت ًادَحأ .َو َناَك َ َيِقْز ُب ِالنهسِاَء.

ا َتَشْفأ َو اَمُهَدَحأ َمَتَكَف ُهاَيأ َرَف ِناَبِطَتْحَي ِن ًُج َر َلَبْقَأَف ِرْحَبْلا ِيف ًةَري ِزَج َتَأΠرَخ□ □
ّتَح .ًاب ِرَاه َقَلَطْناَف .ى َرَخ‘ا ِهْيَلَع ْتَشفأ َو

ةأ َرْملا َج َّو َزَتَف ،َلاَق َلِتُق َبَذَك ْنَم َّنَأ ْمِهنِيد ِيف َناَك َو َمَتَكَف َلِئُسَف .ٌن ًَف : َلاَق : َكَعَم□
ُهأ َر ْنَم َو : َلِيقَف .َر ِضَخْلا َتيأ َر ْدَق : َلاَق َو َلَس ْرأَف .ٌج ْو َز َو ِناَنْبا ِةأ َرْمِلِل َناَك َو .اَهاَبأ
ْت َرَبْخأَف ! ُن ْوَع ْرِف َسِعَت : ْتَلاَقَف .ُطْشُمْلا َطَقَسْذإِ َن ْوَع ْرِف َةَنْبا ُطِشْمَت ِيه اَمَنْيَبَف
.َةَمِتاَكْلا

ْتَيَب ِيف اَنَل َعْجَت ْنأ اَنَتْلَتَق ْنإ اَنْيَلاِ َكِنم ًاناَسْحإِ : اَقَف .اَمُكَلِتاَق ِهنإِ : َلاَقَف اَيِباَأَف□
.اَمِهنِيد ْنَع اَع ِج ْرَي ْنأ اَهَج ْو َز َو َةأ َرْملا َد َوا َرَف ْمِهْيَلاَ

لاَق ريشب نب ِديِعَس هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف. ُه َرَبْخأَف َلي ِرْب ِج َلأَسَف .ًةَبِيَط ًاحي□
ِر َدَج َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلاِب َي ِرْسُأ اَّمَلَف َلَعَفَف

اَق ؟هب جتحي :تلق اندنع قدصلا هلحم .َاَق ةعرز يبأو ي ِبَأ ْتِعَمَس :متاح وُبأ َلاَق و□ :
هظفح ِيف نوملكتي :يراخبلا ِهِيف.

مهريغ هفعضو .

1227. (4030) (7214)- Übey İbnu Ka'b radıyallahu anh'ın anlattığına göre: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Mi'rac gecesinde çok hoş bir koku hissetti.

"Ey Cibril bu güzel koku nedir?" diye sordu. O da anlattı: "Bu mâşıta (berber) kadının, iki oğlunun ve kocasının kabirlerinin kokusudur. Bunların hikâyesi şöyledir: Hızır aleyhisselâm, Benî İsrail'in ileri gelenlerinden biriydi. Onun yol güzergâhında manastırda oturan bir rahib vardı. Hızır oradan geçtikçe rahib önüne çıkar, İslâm'ı öğretirdi. Hızır buluğa erince babası onu bir kadınla evlendirdi. Hızır İslâm'ı hanımına öğretti ve bunu kimseye haber vermemesi hususunda söz aldı. Kendisi kadınlara yaklaşmazdı. Bu sebeple bir müddet sonra kadını boşadı. Aradan zaman geçince babası, Hızır'ı bir başka kadınla evlendirdi. Hızır ona da İslâm'ı öğretti ve kimseye söylememesi için söz aldı. Bu sırrı o iki kadından biri tuttu, diğeri ifşa etti. (Böylece onun İslâm'ı yaydığı ortaya çıktı.) Bunun üzerine Hızır oradan kaçtı. Deniz ortasında bir adaya geldi. Odun kesmek için iki kişi oraya geldi ve onu gördüler. Bunlardan biri Hızır'ı gördüğünü gizledi, diğeri ifşa etti ve: "Ben Hızır'ı gördüm!" dedi. Ona: "Seninle beraber onu başka kim gördü?" denildi. O: "Falan kimse!" dedi. Ona soruldu ise de gördüğünü söylemedi. Onların dininde yalan söyleyen öldürülürdü. Zamanla bu sır tutan adam, öbür sır tutan kadınla evlendi. Bu kadın, Firavun'un kızının başını tararken tarak elinden düştü. Kadıncağız: "Firavun helak olsun!" dedi. Kız bunu babasına haber verdi. Kadının kocasından başka iki de oğlu vardı. Firavun, onları da çağırttı. Bunları dinlerinden çevirmek için Firavun ısrar eni. Onlar direndiler. O zaman Firavun: "Öyleyse sizi öldüreceğim!"dedi. Karı-koca: "Bu, tarafınızdan bize bir ihsan olur!" diye merdane cevap verdiler ve: "Madem öldüreceksin hiç olsun bizi bir kabre koy!" dediler. O da öyle yaptı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Mirac'ta iken güzel bir koku duydu, Cibril aleyhisselâm'a bunu sordu. O da bu hâdiseyi anlattı." 1643

ْدَبَع اَنَث . ي ِرَه ْوَجْلا ِديِعَس ُنْبا ُمِيها َرْبِإ اَنَثهدَح َو .ِهيِدَع يِبَأ ُنْبا اَنَث . ي ِز َو ْرَمْلا□
ِنَسَحْلا ُنْب ُنْيَسُحْلا اَنَثهدَح-8778 □7677 □7664□

يِناَص ْوأ :َلاَق ؛ءاَد ْرَّدلا يِبَأ ْنَع ِءاَد ْرَّدلا ِهمُأ ْنَع ِبَش ْوَح ِنْب ِدْهَش ْنَع يِناَّم ِحْلا ِدَّم َحُم ُوَبأ
ٌدِشا َر بهية :اَق ِءاَطَع ُنْب ِباَّه َوْلا

دَقَف ًاد ِهمَعَتُم اَهَك َرَت ْنَمَف ًاد ِهمَعَتُم ًةَبو ُتْكَم ًة َـص ْك ُرْتَت ًَو تْق ِهرُح َو ْتِعهطُق ْنإ َو□
ًائيَش ِ هللاِب ْك ِرْشُت َ ْنأ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِلِيلَخ

هيِف فلتخم رهشو .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِهرَش ِهلُك ُحاَتْفِم اَهَّنإف َرْمَخْلا ِب□ .
َرْشَت ًَو . ُةَّمِهذلا ُهْنِم ْتَئ ِرَب

1228. (4034) (7215)- Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh anlatıyor: "Halilim Aleyhissalâtu vesselâm bana şu vasiyette bulundu: "Hiçbir şeyi Allah'a ortak kılma, hatta param parça edilsen, ateşlerde yakılsan da; bile bile hiçbir namazını terketme; kim namazı bile bile terkederse ondan Allah'ın zimmeti (garantisi) kalkar; içki içme, çünkü o, bütün kötülüklerin anahtarıdır."1644

*** FİTNE SEBEBİYLE ZAMANIN FENALAŞMASI**

ْدَبَع اَبأ ُتْعِمَس :َلاَق :ُلوُقَي ِرِباَج َنْبا ُتْعِمَس .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنأَبْنأ . يِبَح َّرلا ِرَفْعَج ُنْب□
ُثاَيِغ اَنَثهدَح-8777 □7676 □7667□

هاللّ يَّلَص يِبَّنلا ُتْعِمَس :ُلوُقَي ةَيِواَعُم ُتْعِمَس :ُلوُقَي ِهِهب َر □

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٌةَنْتِف َو ٌء َـب ٌّإ اَين دلا َنِم َقْبَي ْمَل : .
ُلوُقَي َمَّل َس َو ِهْيَلَع

1229. (4035) (7216)- Hz. Muaviye radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünyanın bela ve fitneden başka hiçbir şeyi kalmadı." 1645

ْنب َقاَحسإ ْنَع ي ِحَمُجلا َةَماَدُق ُنْب ِكِلَمْلا ُدْبَع اَنَث . َنو ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ□
ُنْب ِرْكَب ُوَبأ اَنَثهدَح-8776 □7677 □7677□

تاَعاَّدَخ ٌتا َونَس ِساَّنلا َلَع ِبتأَيَس :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هلل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ةَ□ .
َري َرُه يِبَأ ْنَع ِ هي ِرُبْقَمْلا ِنَع ِتا َرُفلا يِبَأ اَم َو :َليِق »ٌةَضِبْي َو رلا اَهيِف ُقِطْنَي َو .ُنيِم'ا
اَهيِف ُن َّوَخُي َو ُنِئاَخْلا اَهيِف ُنَمَتْؤُي َو . ُقِداَّصلا اَهيِف ُبَّذَكُي َو ُبِذاَكْلا اَهيِف ُقَّدَصُي

[1643] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/544-545.

فشاكلا يِف يبهذلا َلاَق تارفلا يِبَأ نع قاحسإ هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .ِةَّماَعْلا ِرْمأ يِف «:
ُهِفاَّتلا ُلُج َّرلا :َلاَق ؟ُةَضْبي َو رلا

تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذو .ركنم :ليفو .لوهجم .

1230. (4036) (7217)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İnsanlar öyle aldatıcı yıllar görecek ki, o yıllarda yalancılar tasdik, doğru söyleyenler tekzib edilecekler. Keza o yıllarda hâine itimad edilecek, emin kimseye de hainsin denecek. O zaman ruvaybıda adam amme işinde söz sahibi olacak."

"Ruvaybıda kimdir?" diye sorulmuştu. "Amme işlerinde (söz sahibi olan) değersiz adam" diye cevap verdi." 1646

َنل ْوَم بِنْعَي ِدْيَمُح يِبَأ ْنَع ي ِرْه زلا ِنَع َسُنوُي ْنَع َنيَحَي ُنْب ُةَحْلَط اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ُناَمْثُع اَنَثهدَح-8774 7674 7677

نَيَقْبَيَل َو ْمُك ُراَي ِخ َّنَبَهْذَيْلَف ِهِلاَفْغأ ْنِم ُرْمَّتلا يَقْنُي اَمَك َّن ُوَقْنُتَل :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هالَّ يَّلَص ِ هللَّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َة َرْي َره يِبَأ ْنَع ِعِفاَسُم . هيلي'ا ديزي ِنْبا وه سُنوُيو
.هقثو و هحرج نم رأ مل ديمح وبأو .لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ْمُتْعَطَتْسا ْنإ او ُتوُمَف
ْمُك ُرا َرِش

تاقث دانس“ا لاجر يقابو .

1231. (4038) (7218)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İyi hurmalar adilerinden ayıklandığı gibi siz de ayıklanacaksınız. İyileriniz gidecek, kötüleriniz kalacak. (O devirde kötülerin içinde kalmaktansa) elinizden gelirse hemen ölün (ölün de hayırlı olanı tercih edin)." 1647

ناَبأ ْنَع يِدَنَجْلا ِدِلاَخ ُنْب ُدَّمَحُم يِنَثَّدَح . يِعِفاَّشلا َسي ِرْدإ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .َنلع'ا ُدْبَع ُن ْب
ُسُنوُي اَنَثهدَح-8777 7677 7676

و .ًاراَبْدإ َّإ اَين دلا َّ َو .ًةَّدِش َّإ ُرْم'ا ُداَد ْزَي َ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّ يَّلَص ِ هللَّ
َلوُس َر َّنَأ ؛ِكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ِنَسَحْلا ِنَع ٍحِلاَص ِنْب دعب ،كردتسملا يِف مكاحلا َلاَق :دئاوزلا
يِف. َمَي ْرَم ُنْب َسيِع َّإ يِدْهَمْلا َّ َو .ِساَّنلا ِرا َرِش ىَلَع َّإ ُةَعاَّسلا ُموُقَت َّ َو .ًاهحُش َّإ ُساَّنلا
لوقلا هيطويسلا طسب دقو .هريغ هب ثهدح دقف .ِكِلَذك سيلو ،هيعفاشلا دارفأ يِف دعي
ثيدح اَذه :دانس“ا اَذهب نتملا اَذه ىور نأ ،نذؤملا يناغصلا هيدنجلا دلاخ نب دمحمب
روهشم ثيدح اَذه :َلاَق هنأ ريثك نب نيدلادامع ظفاحلا نع لقن ام ةصخو .ِهيِف

ةقث هنأ نيعم ِنْبا نع ىور لب لوهجمب وه سيلو .اضيأ دحو ريغ هنع ىورو هيعفاشلا .
خيش

1232. (4039) (7219)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(İslam'ı yaşama) işi gittikçe zorlaşacak. Dünya da (gerçek müslümanlara) gittikçe sırt çevirecek. İnsanların da cimriliği artacak. Kıyamet ancak şerirlerin tepesine kopacak. Mehdî, Hz. İsa'dan başkası değildir." 1648

*** KIYAMET ALAMETLERİ**

ؤة َرْي َرُه ِيبَأ ْنَع َةَملَس ِيبَأ ْنَع و ِرْمَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ٍرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . َةَبْيَش ِيبَأ ُنْب
□7677 □7667 □8786-اَنَثهدَح وُبَأ ِرْكَب

هلُك ْنِم ُلَتْقُيَف ِهْيَلَع ُساَّنلا ُلَتْقُيَف . ٍبَهَذ ْنِم ٍلَبَج ْنَع ُتا َرُفْلا َرِسْحَي ىَّتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ :□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ هلَّل ُلوُس َر َلاَق: َلاَق .بهذ نم زنك نع رسحي نأ تارفلا كشوي
ظفلب د ُواَد ِيبَأ ةياورو .تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا ِيف. ٌةَعْست ٍة َرَشَع:

ائيش هنم ذخأي ف رضح نمف .

1233. (4046) (7220)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Fırat nehri, altından bir dağı ortaya çıkarmadıkça Kıyamet kopmayacaktır. İnsanlar o altın sebebiyle öldürülecek. Öyle ki on insandan dokuzu öldürülecektir." [1649][1650]

نَع ِهيِبأ ْنَع ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ِنْب ِء ُعلا ِنَع ِم ِزاَح ِيبَأ ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث . ِيناَمْثُعْلا َنا َو ْرَم□
□7678 □7667 □8787-اَنَثهدَح وُبَأ

اَم َو :اوُلاَق ُج ْرَهْلا َرِثْكَي َو ُنَتِفْلا َرَهْظَت َو ،ُلاَمْلا َضيِفَي ىَّتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ : َلاَق َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ هلَّل َلوُس َر َّنَأ ؤة َرْي َرُه ِيبَأ

هضعب يذمرتلاو ىور دقو .تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا ِيف. ًاثَث . ُلْتَقْلا . ُل .
ْتَقْلا . ُلْتَقْلا : َلاَق ! ِهلَّل َلوُس َر اَي ؟ُج ْرَهْلا

1234. (4047) (7221)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mal dolup taşmadıkça, fitneler zuhûr etmedikçe ve herc (haksız, sebepsiz öldürmeler) artmadıkça Kıyamet kopmayacaktır." Orada bulunanlar: "Herc nedir, ey Allah'ın Resulü?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Öldürmedir! Öldürmedir! Öldürmedir!" diye üç kere tekrar etti."[1651]

[1646] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/546. [1647] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/546-547. [1648] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/547. [1649] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/547.

* KUR'AN VE (DİNLE İLGİLİ) İLİMLERİN YOK OLMASI

لاَق ؤِديِبَل ِنْب ِداَي ِز ْنَع ِدْعَجْلا ِيبَأ ِنْب ِملاَس ْنَع ُشَمْع‘ا اَنَث . ٌعيِك َو اَنَث . َةَبْيَش ِيبَأ□ :
□7677 □7666 □8784-اَنَثهدَح وُبَأ ِرْكَب ُنْب

أ َرْقَن ُنْحَن َو ُمْلِعْلا ُبَهْذَي َفْيَك َو ! ِهلَّل َلوُس َر اَي : ُتْلُق ِمْلِعْلا ِباَهَذ ِنا َوأ َدْنِع َكاَذ : َلاَقَف□
،ًأيَش َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص يِبَّنلا َرَكَذ َسْيَل َوأ . ِةَنيِدَمْلاِب ٍلُج َر ِهَقْفأ ْنِم َكا َر‘ ُتْنُك ْنإ !
ُداَي ِز َك ُمُأ َكْتَلِكَث : َلاَق ؟ِةَماَيِقْلا ِم ْوَي ىَلِإ ،ْمُهَءاَنْبأ ُهُئ ِرْقُي َو اَنَءاَنْبَأ ُهُئ ِرْقُن َو َنآ ْرُقْلا

هنأ إ .تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ اَذه :دئاوزلا ِيف.؟اَميِهيِف اَمِم ٍءْيَشِب َنوُلَمْعَي َ َلي
ِجْن“ا َو َةا َر ْوَّتلا َنوُأ َرْقَي ى َراَصَّنلا َو ُدوُهَيْلا ِهِذه

فشاكلا ِيف يبهذلا َكِلَذ نَلَع هعبتو .ديبل نب دايز نم دعجلا ِيبَأ نب ملاس عمسي مل.

:ريغصلا خيراتلا يِف يراخبلا َلاَق .عطقنم

بتكلا ةيقب يِف ئش هل سيلو ثيدحلا اَذَه بوس فنصملا دنع دايزل سيل :َلاَق و .

1235. (4048) (7222)- Ziyâd İbnu Lebîd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir şey anlatarak: "İşte bu şey, ilmin gitme anlarında olur" buyurdu. Ben: "Ey Allah'ın Resulü! Bizler Kur'ân'ı okur olduğumuz, evlatlarımıza da okuttuğumuz, evlatlarımız da kendi evlatlarına okutur olacakları halde ilim nasıl gider (kaybolur)?" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Anasız kalasıca Ziyâd! Ben seni, Medine'nin en fakihlerinden biri bilirdim. Şu, (gözümüzün önündeki) yahudi ve hıristiyanlar kitapları olan Tevrat ve İncil'i okudukları halde onların içinde bulunanlarla amel ediyorlar mı? (Demek ki keramet okumada değil, okunanı hayata geçirmekte, yaşamakta ve tatbik etmektedir)" buyurdular." 1652

نْب َةَفْيَذُح ْنَع ٍشا َرِح ِنْب ِهِيْعِب َر ْنَع ِهِيَعَجْش‘ا ٍكِلاَم يِبَأ ْنَع َةَيِواَعَم وُبَأ اَنَث .ٍدَّمَحُم□
ُنْب يِلَع اَنَثهدَح-8787 □7667□ 7676□

ة َ َص َ َو ُماَي ِص اَم ى َرْدُي َ نَّتَح .ِب ْوَّثلا ُشْن َو ُس ُرْدَي اَمَك ُم َ ْس“ا ُس ُرْدَي :َمَّلَس□
َو ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ هلَّل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِناَمْيِلا ِساَّنلا َنِم ُفِئا َوَط نَقْبَت َو .ٌةَيآ ُهْن ِم
ِض ْر‘ا يِف يَقْبَي َ َف .ٍةَلْيَل يِف َّلَج َو َّزَع ِ هالَّل ِباَتِك نَلَع ى َرْسُيَل َو .ٌةَقَدَص َ َو ٌكُسُن َ َو

ِهِإ َهِلِإ َ :ْمُهْنَع يِنْغُت اَم :ٌةَل ِص ُهَل َلاَقَف اَهُلوُقَن ُنْحَن .ُهالَّل َهِإ َهِلِإ َ :ِةَمِلَكلا ِهِذه□□
نَلَع اَنَءاَبآ اَنْك َرْدأ :َنوُلوُقَي .ُزوُجَعْلا َو ُريِبَكْلا ُخْيَّشلا

ةَفْيَذُح ُهْنَع ُض ِرْعُي َكِلذ َّلُك .ًاثَث ِهْيَلَع اَهَّد َر َّمُث .ُةَفْيَذُح ُهْنَع َض َرْعأَف ؟ٌةَقَدَص َ َو□
ٌكُسُن َو ٌماَي ِص َ َو ٌة َ َص ا َم َنو ُرْدَي َ ْمُه َو ُ هالَّل :َلاَق و مكاحلا هاورو .تاقث ُهُلاَج ِر
.حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ًاث َ َث .ِراَّنلا َنِم ْمِهي ِجْنُت ! ُةَلَص اَي :َلاَقَف ِةَثِلاَّثلا يِف
ِهْيَلَع َلَبْقأ َّمُث

ملسم طرش نَلَع حيحص هدانسإ .

1236. (4049) (7223)- Huzeyfe İbnu'l-Yemân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Elbisenin nakşı silinip gittiği gibi İslâm da silinip gidecek. Öyle ki oruç nedir, namaz nedir, hacc nedir, sadaka nedir? bilinemeyecek. Bir gecede Allah'ın kitabı götürülecek, ondan yeryüzünde hiçbir şey kalmayacak. Çok yaşlı ihtiyar erkek ve kadınlardan bir kısım insanlar sağ kalıp: "Biz babalarımıza lâ ilâhe illallah kelimesi üzerine yetiştiğimiz için bu kelimeyi söyleriz" diyecekler."

Huzeyfe bu hadisi anlatınca orada bulunan Sıla radıyallahu anh kendisine: "O yaşlılar namaz nedir, oruç nedir, hacc nedir, sadaka nedir bilmezken "Lâ ilâhe illallah" kelimesi onlara bir fayda sağlar mı?" dedi. Huzeyfe (bu söze) cevap vermedi. Ama Sıla bu sorusunu üç kere tekrarladı. Her seferinde Huzeyfe onun sorusuna cevaptan kaçındı. Sonunda üçüncü tekrar üzerine Sıla'ya yönelerek: "Ey Sıla, kelime-i tevhid onları (hiç olsun ebedî) cehennemden kurtarır" dedi ve bunu üç kere tekrar etti." 1653

*** EMANETİN GİDİŞİ**

ة َرَجْش يِبَأ ْنَع ِةَّي ِرِها َّزلا يِبَأ ْنَع ٍناَنِس ِنْب ِديِعَس ْنَع ٍب ْرَح ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍّفَصُمْلا ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثهدَح-8778 □7668□ 7677□

اَذِإَف .َءاَيَحْلا ُهْنِم َع َزَن اًدْبَع َكِلْهُي ْنأ َدا َرأ اَذِإ َّلَج َو َّزَع َ هالَّل َّنِإ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل

يَّلَص يِّبَّنلا نَّأ ؛ رَمُع ِنبا نَع ةَ رَّم ِنب ِريثَك َّإ ُهَقْلَت ْمَل اَذِإَف . ًان َّوَخُم ًانِئاَخ َّإ ُهَقْلَت ْمَل
ُةَنَام ًا ُهْنِم ْتَع ِزُن اَذإف . ُةَنَام ًا ُهْنِم ْتَع ِزُن ًاتَّقَم ُم ًاتيِقَم َّإ ُهَقْلَت ْمَل اَذِإف َّإ ُهَقْلَت ْمَل
ءاَيَحْلا ُهْنِم َع َزَن

ةَقْب ِر ُهْنِم ْتَع ِزُن ًانَّعَلُم ًامي ِج َر َّإ ُهَقْلَت ْمَل اَذِإَف ًانَّعَلُم ًامي ِج َر َّإ ُهَقْلَت ْمَل ُةَمْح َّرلا□
ُهْنِم ْتَع ِزُن اَذِإَف . ُةَمْح َّرلا ُهْنِم ْتَع ِزُم ًان َّوَخُم ًانِئاَخ

همسا يِف فلتخم فيعض وهو نانس نب ديعص هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِم َ ْس“ا .

1237. (4054) (7224)- İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Aziz ve celil olan Allah, bir insan helak etmek istedi mi, ondan önce hayayı çeker alır. Hayası bir kere gitti mi sen ona artık herkesin nefretini kazanmış bir kimse olarak rastlarsın. Herkesin nefretini kazanmış olarak rastladığın kimseden emanet çekilip alınır (artık o, güvenilmeyen, kuşkulu kişidir). Kişiden emanet (güven) çekilip alınınca ona artık hep hain ve herkesçe hain bilinen biri olarak rastlarsın. Ona hep hain ve hıyanetle bilinen biri olarak rastladın mı, sıra ondan merhametin çekip çıkarılmasına gelmiştir. Ondan rahmetin çıkarıldığı vakit artık ona (Allah'ın rahmetinden) kovulmuş, lânetlenmiş olarak rastlarsın. Ona sen kovulmuş, lânetlenmiş olarak rastlayınca ondan İslâmiyet bağı çözülüp atılır."1654

1652 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/548-549.

*** KIYAMETİN BÜYÜK ALÂMETLERİ**

نْب َدي ِزَي ْنَع ةَعيِهَل ُنْبا َو ِث ِراَحْلا ُنْب و ُرْمَع يِن َرَبْخأ .ٍبْه َو ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث□
□7674□ 7667□ 8776-اَنَثهدَح ْرَح ُةَلَم ُنْب ىَيْحَي.

سْمَّشلا َعوُلُط :ًاتِس ِلاَمْع ًاِب اوُرِداَب :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنَع□
ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ٍديِعَس ِنْب ِناَنِس ْنَع ٍبيِبَح يِبَأ

ةَّماَعْلا َرْمأ َو ْمُكِدَحأ َةَصْي َوَخ َو َلاَّجَدلا َو ِض ْر ًا َةَّباَد َو َناَخ دلا َو اَهِب ِرْغَم ْنِم .□ .
همسا يفو ِهيِف فلتخم دعس نب نانسو .نسح دانسإ :دئاوزلا ي ِف

1238. (4056) (7225)- Hz. Enes İbnu Ma'lik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şu altı şeyden önce (ahirete bakan) iyi ameller işlemekte acele edin: "Güneşin battığı yerden doğması, Duhân, dâbbetü'l-arz, Deccâl, herbirinize mahsus olan ölüm ve (sizin salih amelinize mani olacak) âmme hizmeti."1655

نْب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْبا َةَماَمُث ِنْب َنَّنُثْملا ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث . َة َراَمُع ُنْب ُن ْوَع اَنَث . ُل َّخْلا□
□7677□ 7666□ 8777-اَنَثهدَح ُنْب ُنَسُحْلا ٍهِيَلَع

ا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَداَتَق يِبَأ ْنَعŒيِف .ِنْيَتَئاِمْلا َدْعَب ُتاَي
ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ِهِدَج ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِسَنأ تاعوضوملا يِف يزوجلا ِنْبا هدروأ ثيدحلا اَذَه :
هيطويسلا َلاَق و .فيعض وهو ،يدبعلا ةرامع نب نوع هدانسإ يِف :دئاوزلا

هب مهتملا نأ ريغ نافيعض ىنثملا ِنْباو نوعو عوضوم ثيدح اَذَه : َلاَق و .هب نوع نع
هيميدكلا ُسُنوُي نب دَّمَحُم قيرط نم

رخآ قيرط نم كردتسملا يِف مكاحلا هجرخأو «فنصملا ةياور يِف يأ» نرت امك ِهْيَلَع عبوت هنأ نيبت دقلو :تلق . هيميدكلا حص نإو .حصي ثيدحلا اَذَه : ريثك ِنْبِا َلاَق و .هوفعض نوع : َلاَقَف هصيخلت يِف يبهذلا هبقعتو .حيحص : َلاَق و .هب نوع نع

ثيدحلا ةمئا نم هباحصأو لبنح نب دمحأ مام‘ل ةنحملاو نأرقلا قلخب لوقلا ببسب . ةنتفلا نم عقو ام نَلَع لومحمف،

1239. (4057) (7226)- Ebu Katâde radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Kıyametin büyük) alâmetleri ikiyüz (senesin)den sonra gelecektir."1656

سَنأ ْنَع ِهِيشاَق َّرلا َدي ِزَي ْنَع ِلَّفَغُم ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍسْيَق ُنْب ُحوُن اَنَث. يِمَضْهَجْلا□ ِهِيَلَع ُنْب ُرْصَن اَنَثهدَح-8774 □7667 □7687□

مُهَنوُلَي َنيِذَّلا َّمُث .ى َوْق َت َو ٍهِرِب ُلْهأ َةَنَس َنوُعَب ْرأَف :ٍتاَقَبَط ِسْمَخ نَلَع يِتَّمُأ : َلاَق□ ْمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنَع ٍكِلاَم ِنْب

اَجَّنلا . ُج ْرَهْلا ُج ْرَهْلا َّمُث .ٍعُطاَقَت َو ٍرُباَدَت ُلْهأ ٍةَنَس ٍةَئاِم َو َنيِهتِس ىلاِإ ُمُهَنوُلَي َنيِذَّلا َّمُث .ٍلُصا َوَت َو ٍمُحا َرَت ُلْهأ ٍةَنَس ٍةَئاِم َو َني ِرْشِع نَلِإ يِف يزوجلا ُنْبِا هدروأ اضيأ اَذه يطويسلا َلاَق و .فيعض وهو يشاقرلا نابأ نب ديزي هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَجَّنلا هل نأ: نيبت دقو .دابع هب مهتملاو .هل لصأ : َلاَق و سنأ نع هاللّ دبع نب دابع نع ةحلط نب لماك قيرط نم تاعوضوملا

دهاوش ةدع هلو .سنأ نع تاعباتم .

1240. (4058) (7227)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetim beş tabakadır: İlk kırk yıl, hayır ve takva ehlidir. Bunu takip edenler yüzyirmi yılına kadardır. Bunlar merhamet sahibi, sıla-i rahme değer veren kimseler olacak. Sonra yüzaltmış yılına kadar olanlar birbirlerine sırt çevirirler, aralarındaki (kardeşlik bağlarını) koparırlar. Sonra da birbirlerini öldürme devri gelir. O devirde kurtuluş isteyin, kurtuluş!"

Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetim beş tabakadır. Her tabaka kırk yıldır. Benim tabakam ve ashabımın tabakası ilim ve iman ehli insanların tabakasıdır. İkinci tabaka kırk ile seksen yılı arasındaki (insanların) tabakasıdır, bunlar hayır ve takva ehli insanlardır..." (Hz. Enes, sonra hadisi yukarıdaki şekilde tamamladı.)"1657

هاللّ ِدْبَع ْنَع ٍق ِراَط ْنَع ِرَّيَس ْنَع َناَمْيَلُس ُنْب ٌريشَب اَنَث .َدَمْحأ وُبَأ اَنَث يِمَضْهَجْلا ِهِيَلَع □ ُنْب ُرْصَن اَنَثهدَح-8777 □7664 □7687□

هنأ إ .تاقث هدانسإ لاَج ِر هاللّ ُدْبَع ثيدح :دئاوزلا يِف.ٌقْذَق َو ٌفْسَخ َو ٌخْسَم ِةَعاَّسلا ِيَدَي َنْيَب : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا نع نابح ِنْبا هاور ،َة َرْي َرُه يِبَأ ثيدح نم دهاش هلو .دمحأ مام“ا هلاَق .باهش ِنْبِا قراط نع ثهدحي مل مكحلا وُبَأ رايسو .عطقنم

هحيحص يِف .

1241. (4059) (7228)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyametin kopmasına yakın (bazı insanlar günahları sebebiyle) "mesh"e (hayvan sûretine çevrilme), "hasf'e yere batma) ve "kazf'e (taşlanma azabı) uğrayacaktır." 1658

1655 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/551. 1656 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/551.

هالّ ِدْبَع ْنَع ِرْيَب زلا يِبَأ ْنَع ِرْمَع ِنْب ِنَسَحْلا ِنَع ٍلْيَضُف ُنْب ُدَّمَحُم َو ِةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث .ِبْي □
□7686 □7667 □8766-اَنثهدَح وُبَأ ِكْر َ

إ .تاقث هدانسإ لاَج ِر :دئاوزلا يف. ٌفْذَق َو ٌخْسَم َو ٌفْسَخ ِيتَّمُأ يِف ُنوُكَي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هالّ يَّلَص ِ هلّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛و ٍرْمَع ِنْب مل :متاح وُبَأ لاَق و نيعم ِنْبا هلاَق ،ورمع نب
هالّ دبع نم عمسي مل ،سردت نب ملسم نب دَّمَحُم همسا ريبزلا وبأو .عطقنم هنأ

هقلي .

1242. (4062) (7229)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetimde hasf, mesh ve kazf olacaktır." 1659

*** DÂBBETU'L-ARZ**

نَع َةَدْي َرُب ُنْب ِ هالّ ُدْبَع اَنَث .ٍدْيَبُع ُنْب ُدِلاَخ اَنَث .َةَلْيَمُت وُبَأ اَنَث .ٌجْيَن ُز و ٍرْمَع ُنْب□
□7687□ 7677□ 8767-اَنثهدَح وُبَأ ُغَّسَان َدَّمَحُم ُ

لاَقَف .ٌل ْم َر اَهَل ْوَح ٌةَسِباَي ٌض ْرأ اَذِإف .ةَّكَم ْنِم ٍبي ِرَق ِةَيِداَبْلاِب ِع ِض ْوَم ىَلِإ َمَّلَس□
َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هلّ ُلوُس َر يِب َبَهَذ :َلاَق ؛هِيِبَأ

نيَنِسب َكِلذ َدْعَب ُتْجَجَحَف :َةَدْي َرُب ُنْبا َلاَق.ٍرْبِش يِف ٌرْتِف اَذِإف .ِع ِض ْوَملا اَذه□ .
ْنِم ُةَّباَّدلا ُجُرْخَت َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هلّ ُلوُس َر هثيدح يِف :يراخبلا َلاَق ،ديبع نب
دلاخ ن' .فيعض هدانسإ اَذه :دئاوزلا ي .ِفاَذَكه و اَذكه .ِهِذَه َياَصَع َوُه اَذِإف .ُهَلاَصَع
اَنا َرأَف

ةعوضوم ثيداحأب سنأ نع ثدحي : مكاحلاو نابح ِنْبا َلاَق و .رظن .

1243. (4067) (7230)- Abdullah İbnu Büreyde radıyallahu anhüma babası (Büreyde)'den naklediyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni, Mekke'ye yakın badiyedeki bir yere götürdü. Burası kuru bir yerdi, etrafı da kumdu. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Dâbbetu'l-arz bu yerden çıkacak" buyurdu. İşaret edilen yerin eni ve boyu birer karıştı."

İbnu Büreyde dedi ki: "Bundan yıllar sonra haccettim. Babam (o sahanın en ve boy uzunluğunda) bir asasını bize gösterdi. Baktım ki, o âsa benim bu âsam ile şu ve bu kadardır." 1660

*** YE'CÜC VE ME'CÜC**

؛ةَ ْرَي ْرَه يِبَأ ْنَع ٍعِف ْر وُبَأ اَنثهدَح :َلاَق .َةَداَتَق ْنَع ٌديِعَس اَنَث .َيلْع'ا ُدْبَع اَنَث .ناَ و ْرَم
ُنْب ُرَه ْزَأ اَنَثهدَح-8747 □7677 □7688ـ يِذَّلاَ لاَق ِسْمَّشلا َعاَعُش َن ْو َري اوُداَك اَذِإ ىَّتَح

.ِم وَي لَّك نو ُرِفحَي جوُجاَم وَ جوُجاَي َّنِإ :مََّلَس وَ ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ هلَّل ُلوُس َر َلاَق : َلاَق اَذِإ َّتَح او ُرَفح ِساَّنلا ىلَع ْمُهَتْعَبي َنأ ُ هالَّل َدا َرأ َو ْمُهَتَّدُم ْتَغَلَب اَذِإ َّتَح .َناَك اَم َّدشأ ُ هالَّل ُهُديِعُيَف .ًادَغ ُه ُرِفحَنَسَف اوُع ِج ْرا :م ِهْيَلَع ِهتَئْيَهَك ْوَه وَ ِهْيَلِإ َنودوُعَيَف .اوُنْثَتْسا وَ .ىلاَعَت ُ هالَّل َءاَش ْنإ ًادَغ ُهَنو ُرِف ْحَتَسَف اوُع ِج ْرا : ْمِهْيَلَع يِذَّلا َلاَق ِسْمَّشلا َعاَعُش َن ْو َرَي ا َوُداَك

ىَلِإ ْمِهِماَهِسِب َنوُم ْرَيَف ْمِهِنوُصُح يِف ْمُهِنِم ُساَّنلا ُنَّصَحَتَي وَ .َءاَمْلا َنوُفِشْنَيَف ِساَّنلا ىلَع َنوُج ُرْخَي وَ ُهَنو ُرِفْحَيَف .ُهوُك َرَت َنيِ ح

مُهُلُتْقَيَف ْمِهِئاَفْقأ يِف ًافَغَن ُ هالَّل ُثَعْبَيَف ِءاَمَّسلا َلْهأ اَن ْوَلَع وَ ِض ْر َلا َلْهأ اَن ْرَهَق :□ َنوُلوُقَيَف .َّظَفْجإ يِذهلا ُمَّدلا اَهْيَلَع ُع ِج ْرَتَف .ِءاَمَّسلا

دئاوزلا يِف. ْمِهِموُحُل ْنِم ًارَكَش ُرَكْشَت وَ ُنَمْسَتَل ِض ْر َلا َّباَ وَد َّنإ ! ِهِدَيِب ِيسْفَن يِذَّلاو: مََّلَس وَ ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ هلَّل ُلوُس َر َلاَق.اَهِب

ملسم طرش ىَلَع حيحص :َلاَق و مكاحلا هاورو .تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص دانسإ .

1244. (4080) (7231)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ye'cüc ve Me'cüc (seddi) her gün kazarak nihayet güneşin ışığını görmeye yakın, başlarındaki kişi onlara: "Haydi dönün, kazımıza yarın devam ederiz!" der. Allah Teâla hazretleri, sabah oluncaya kadar seddi eski güçlü haline iade eder. Bu hal onların müddetleri doluncaya kadar devam edecek. Vakit dolup da Allah onları insanların üzerine göndermek istediği zaman, aynı şekilde yine kazacaklar, güneşin ışığını görecekleri gedik açılacağı zaman, başlarındaki "haydi dönün inşaallah yarın kazmaya devam ederiz" diyecek. Onlar da "inşaallah!" diyecekler; ertesi günü gelecekler. Bu sefer seddi bıraktıkları gibi bulacaklar. Yine kazacaklar, bu sefer insanların üzerine çıkacaklar ve (uğradıkları) suyu içip tüketecekler. İnsanlar, onlara karşı kalelerine çekilecekler. Bu sefer onlar da oklarını göğe atacaklar. Okları, üzeri kanlı olarak geri dönecek. Bunun üzerine Ye'cüc ve Me'cüc: "Biz yeryüzündeki insanları kahrettik ve göktekilere de galebe çaldık" diyecekler. Sonra Allah, onların enselerine musallat olacak deve kurtlarını gönderecek, bunlarla onları öldürecek." Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm devamla dedi ki: "Nefsim elinde olan Zât-ı zülcelâl'e yemin olsun ki, yerdeki hayvanlar onların etlerini yemek suretiyle muhakkak ki iyice semirecek ve memeleri sütle dolacaktır."1661

رِثْؤُم ْنَع ٍمْيَحُس ُنْب ُةَلَبَج يِنَثَّدَح .ٍبْش َوَح ُنْب ُما َّوَعْلا اَنَث .َنو ُراه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث.□ □7687 □7676 □8747-اَنثهدَح ُدَّمَحُم ُنْب ُرِاَّشَب

َنسيِع َو َنسوُم َو َميِها َرْبِإ َيِقَل َمَّلَس وَ ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ هلَّل ِلوُس َر ِب َي ِرْسُأ َةَلْيَل َناَك ا َّمَل :َلاَق ٍدوُعْسَم ِنْب ِ هالَّل ِدْبَع ْنَع َة َزاَفَع ِنْب

اوُأَدَبَف .ِةَعاَّسلا او ُرَكاَذَتَف

1659 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/552.

مَي ْرَم ِنْب َنسيِع ىَلِإ ُثيِدَحلا َّد ُرَف .ٌمْلِع اَهْنِم ُهَدْنِع ْنُكَي ْمَلَف .َنسوُم اوُلَأَس َّمُث .ٌمْلِع□ . اَهْنِم ُهَدْنِع ْنُكَي ْمَلَف .اَهْنَع ُهوُلَأَسَف .َميِها َرْبِإ ىَلِإ ُسا َّنلا ُع ِج ْرَيَف .ُهُلْتَقأَف ُل ِزْنأَف : َلاَق ِلاَّجَّدلا َجو ُرُخ َرَكَذَف .ُهالَّل اَّ ِإ اَهُمَلْعَي َ ََف اَهِتَبْج َو اَّمأَف .اَهُتَبْج َو َنوُد اَميِف َّىَلِإ َدِهَع ْدَق :َلاَقَف

نو رُأْجَيَف ُهوُدَسْفأ ًّا ءْيَشِب ًَو . ُهوُب رَش ًّا ءاَمِب نو رُمَي ًَف . ُنوُلسْنَي ِبَدَح ِهلُك ْنِم□ ْمُه َو ُجوُجأَم َو ُجوُجأَي ُمُهلِبْقَتْسَيَف . ِمِهدَ َب يِف ْمِهيِقْلُيَف ُمُهلِمْحَيَف . ءِاَملاِب ءَاَمَّسلا ُلِس ْرُيَف َ هاللّ وُعْدأَف ِ هاللّ ىَلإِ نو رُأْجَيَف . ْمِه ِحي ِر ْنِم ُض ْر‘ا ُنْتَنَتَف ْمُهتيِمُي ْنأ َ هاللّ وُعْدأَف هاللّ ىَلإِ

اَهُلْهأ ى ِرْدَي َ يِتَّلا ِلِماَح ْلاَك . ِسأَنلا َنِم ُةَعاَّسلا ِتَناَك َكِلَذ َناَك ىَتم : َّىَلإِ َدِهُعَف . ِميِد‘ا َّدَم ُض ْر‘ا دَمِت َو ُلاَب ِجْلا ُفَسْنُت َّمُث . ِرْحَبْلا

هلُك ْنِم ْمُه َو ُجوُجأَم َو ُجوُجأَي ْتَحِتُف اَذِإ ىَّتَح» يَلاعَت ِ هاللّ ِباَتِك يِف َكِلَذ ُقيِدْصَت َد□ ِج ُو َو : ُما َّوَعْلا َلاَق .اَهِتَدَ ِوب ْمُهُؤَجْفَت ىَتم

دانس“ا لاَج ِر يقابو .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ ةزافع نبرثؤمو .تاقث ُهُلا َج ِر .حيحص ِبَدَح ٍ نَوُلِسْنَي«.يِف دئاوزلا :اَذه دانسإ

دانس“ا حيحص اَذه :َلاَق و مكاحلا هاورو .تاقث .

1245. (4081) (7232)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Miraç gecesinde, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa ile karşılaştı. Kıyameti aralarında müzakere ettiler. Önce Hz. İbrahim aleyhisselâm'dan başlayıp ona Kıyametten sordular. Onun Kıyamet hakkında herhangi bir bilgisi yoktu. Sonra Hz. Musa aleyhisselâm'a sordular. Kıyamet hakkında onun da bir bilgisi yoktu. Söz Hz. İsa aleyhisselâm'a geldi. O: "Kıyametin kopmasına yakın şeyler (alametler) hakkında bana bilgi verildi. Ama Kıyametin kopma (vaktini) Allah'tan başka hiç kimse bilemez" dedi. Sonra (Kıyametin alâmetlerinden biri olarak) Deccal'in çıkmasını anlattı. Şunları söyledi: "Sonra ben inip onu öldüreceğim ve bundan sonra halk memleketlerine dönecek. Bu defa onların karşısına Ye'cüc ve Me'cüc çıkacak ve her tepeden hızla hücum edeceklerdir. Onlar giderken rastladıkları her suyu içip tüketecekler ve uğrayacakları her şeyi bozup alt-üst edecekler. Bunun üzerine halk feryat ederek Allah'tan yardım dileyecek. Ben de Ye'cüc ve Me'cüc'ü öldürmesi için Allah'a dua edeceğim. (Duam kabul görecek) ve yer onların (leşlerinin) kokusu ile çok pis kokacak. Ben yine Allah'a dua edeceğim! Allah da bir su gönderecek ve o su, onları taşıyıp denize atacaktır. Daha sonra dağlar ufaltılıp dağıtılacak ve yer, derinin yarılıp genişletildiği gibi yayılıp genişletilecek. İşte söylenen bu hal vukua gelince, insanlara yakınlığı itibariyle Kıyametin, ev halkı ne zaman doğumu ile aniden karşılaşacaklarını bilmedikleri hamile kadın gibi olacağı bana bildirildi."

Râvi el-Avvâm demiştir ki: "Bunun tasdiki Kitabullah'da bulunmuştur (Meâlen): "Nihayet, Ye'cüc ile Me'cüc'ün önündeki sed açıldığında, her tepeden saldırmağa başlarlar" (Enbiya 96). 1662

*** MEHDİ'NİN ÇIKMASI**

َنع ِداَي ِز ِيبَأ ِنْبا َدي ِزَي ْنَع ِحِلاَص ُنْب ِيلَع اَنَث . ِماَشِه ُنْب ُةَيِواَعُم اَنَث . َةَبْيَش ِي ِبَأ ُنْب□ ُنامْثُع اَنَثهدَح-8746 □7677 □7686ـ ُمهاَ ر َأَملَف . ِمِشاَه ِنَب ْنِم ُةَيْتِف َلَبْقأ ْذإ َّمَلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ َّيَلَص ِ هللّ ِلوُس َر َدْنِع ُنْحَن اَمَنْيَب : َلاَق ؛ هاللّ ِدْبَع ْنَع َةَمَقلَع ْنَع َميِها َرْبإِ ِتْيَب ُلْهأ اَنإ : َلاَقَف . ُهُه َرَكَن اَئْيش َكِهْجَو يِف ى َرَن ُلا َزَن اَم : ُتْلُقَف َلاَق . ُهُن ْوَل َرَّيَغَت َو ُهاَنْيَع ْتَقَت ْو َرْغا َّمَلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ َّيَلَص ِيِبَنلا

م ُهَعَم ٍق ِرْشَملا ِلَبِق ْنِم ٌم ْوَق َيِتأَي ىَّتَح ًاديِ رْطَت َو ًاديِ رْشَت َو ء ًَب يِدْعَب َن□ ا اَنَل ُ هاللّ َراَتْخا ِلْهأ ْنِم ِلُج َر ىَلإِ اَهوُعَفْديŒوَقلَيس يِتيَب َلْهأ َّنإ َو .اَين دلا نَل ع َة رِخ ىَّتَح ُهَنوُلَبْقَي ًَف اوُلأَس اَم َن ْوَطْعُيَف نو ُرَصْنُيَف َنوُلِتاَقُيَف ُهَن ْوَطْعُي ًَف َرْيَخْلا

نَوُلأسْيَف . ٌدوُس ُتآيا َر

فعضل ،فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف .ِجْلَّثلا نَلَع ًاوْبَح ْوَل َو ْمِهتأَيْلَف ْمُكْنِم َكِلَذ َك َرْدأ ْنَمَف . ًار ْوَج اَهُؤُلَم اَمَك ًاطْسِق اَهُؤَلْمَيَف يِتْيَب نب رمع قيرط نم كردتسملا يِف مكاحلا هاور دقف .َميِها َرْبِإ نع دايز يِبَأ نب ديزي درفني مل نكل . هيفوكلا دايز يِبَأ نب ديزي

ميِها َرْبِإ نع مكحلا نع سيق□ .

1246. (4082) (7233)- İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Biz, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında iken Benî Hâşim'den bir grub genç geldi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm onları görünce, gözleri yaşla doldu ve rengi değişti. Ben: "(Ey Allah'ın Resulü!) şimdiye kadar, mübarek yüzünüzde hoşumuza gitmeyen bir manzara hiç görmemiştik, (şimdi ne oldu da bizi üzen bir ifade ile karşılaşıyoruz?)" dedim. Şu cevabı verdiler: "Biz öyle bir Ehl-i Beytiz ki, Allah bizim için dünyaya mukabil ahireti tercih etmiştir. Benim Ehl-i Beytim benden sonra bela, kaçırılma ve sürgüne maruz kalacak. Nihayet, meşrık (doğu) tarafından beraberlerinde siyah bayraklar olan bir kavim gelecek. Bunlar hayır (saltanat) isteyecekler, fakat istekleri yerine getirilmeyecek. Bunun üzerine onlar savaşacak. Allah onlara yardım edecek. Bundan sonra istedikleri (hükümdarlık) kendilerine verilecek. Ne var ki, onlar bunu kabul etmeyip emirliği Ehl-i Beytim'den bir adama tevdi edecekler. Bu (Emîr) de, insanlar yeryüzünü daha önce zulüm ile doldurdukları gibi, yeryüzünü adaletle dolduracaktır. Artık sizden kim o güne yetişirse kar üstünde emeklemek suretiyle de olsa onlara varsın (katılsın)" buyurdu." 1663

نَع ِءاَّذَحْلا ٍدِلاَخ ْنَع ِهي ِر ْوَّثلا َناَيْفُس ْنَع ِقا َّز َّرلا ُدْبَع اَنَث :اَق ،َفُسوُي ُنْب ُدَمْحأ َو□ نَيْحَي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثهدَح-8748 □7678 □7687□

ةَفيِلَخ ُنْبا ُمه لُك ٌةَث َـَث ْمُك ِزْنَك َدْنِع ُلِتَتْقَي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر□ . َلاَق :َلاَق ؛َناَب ْوَث ْنَع ِهيِبَح َّرلا َءاَمْسأ يِبَأ ْنَع َةَبَق يِبَأ :َلاَقَف .ُهُظَفْحأ َـاًئْيَش َرَكَذ َّمُث .ٌم ْوَق ُهْلَتْقُي ْمَل ًتَق ْمُكَنوُلُتْقَيَف .ِق ِرْشَمْلا ِلَبِق ْنِم ُدو سلا ُتاَيا َّرلا ُعُلْطَت َّمَث .ْمُهْنِم ِد ِحا َو َىلِإ ُري ِصَي َـَّمُث

مكاحلا هاورو .تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف . يِدْهَمْلا ِ هاللّ ُةَفيِلَخ ُهَّنِإَف ِجْلَّثلا نَلَع ًاوْبَح ْوَل َو ُهوُعِياَبَف ُهوُمُتْيأ َر اَذِإَف

نيخيشلا طرش نَلَع حيحص َلاَق و كردتسملا يِف .

1247. (4084) (7234)- Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizin hazinenizin yanında üç kişi kavga edecek Üçü de bir halifenin evladıdır. (Halifelik) bunların hiçbirine nasip olmayacaktır. Sonra meşrık (doğu) cihetinden siyah bayraklar (taşıyan bir ordu) zuhur edecek, hiçbir kavmin öldürmediği şekilde sizi öldürecek."

Ravi der ki: "Sonra (Aleyhissalâtu vesselâm) ezberde tutamadığım bir şey daha söyledi. Son olarak da: "Onları görünce onlara derhal biat edin, kar üzerinde emekleyerek de olsa!" buyurdular. Çünkü o, Allah'ın halifesidir, Mehdidir."1664

هيِبأ ْنَع ِةَّيِفَنَحْلا ِنْب ِدَّمَحُم ِنْب َميِها َرْبِإ ْنَع ُنيِساَي اَنَث . ي ِرَفَحْلا َد ُواَد وُبَأ اَنَث . َةَبْيَش□
وُبَأ ُنْب ُناَمْثُع اَنَثهدَح-8747 □7677 □7684□

ةَلْيَل يِف ُ هالّ ُهُحِلْصُي ِتْيَبْلا َلْهأ اَّنِم يِدْهَمْلا :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هلّ ُلوُس□ .
َر َلاَق :َلاَق ؛ِهِلَع ْنَع

يِف نابح ِنْبا هركذو رظن هدانسإ يِف :اَذَه ةيفنح لا نب دَّمَحُم نب َميِها َرْبِإ ثيدح بقع
خيراتلا يِف يراخبلا َلاَق :دئاوزلا يِف وبأو .هب سأب :ةعرز وبأو نيعم ِنْبا َلاَق و .اَذَه ريغ
اثيدح هل ملعأ و .رظن ِهيِف :يراخبلا َلاَق يلجعلا .يلجعلا قثوو .تاقثلا

تاقث مهيقابو هحيحص يِف ملسم هب جتحا دعس نب رمع همسا يرفحلا د ُواَد .

1248. (4085) (7235)- Hz. Ali anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Mehdi bizden, ehl-i Beyt'imizdendir. Allah onu bir gecede ıslah eder (yani tevbesini kabul eder, hizmetini yapacak hale getirir. Doğruyu ilham eder ve muvaffak kılar)".1665

ةَم ِرْكِع ْنَع ِهِيماَم َيْلا ِداَي ِز ِنْب ِهِيلَع ْنَع ِرَفْعَج ِنْب ِديِمَحْلا ِدْبَع ُنْب ُدْعَس اَنَث ِبأَه َوْلا ُدْبَع□
ُنْب ُةَّيِدَه اَنَثهدَح-8747 □7676 □7687ـ َدل َو ُنْحَن :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ
هلّ َلوُس َر ُتْعِمَس :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع َةَحْلَط يِبَأ ِنْب ِ هالّ ِدْبَع ِنْب َقاَحْسإ ْنَع ِراَّمَع ِنْب
نب هيلعو .لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. يِدْهَمْلا َو ُنْيَسُحْلا َو ُنَسَحْلا َو ُرَفْعَج َو يِلَع َو ُة
َزْمَح َو اَنأ .ِةَّنَجْلا ِلْهأ ُةَداَس ِبِلَّطُمْلا ُدْبَع

نوقثوم دانس“ا لاجر يقابو هح هرج نم و هقثو نم رأ مل دايز .

1249. (4087) (7236)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biz Abdulmuttalib'in oğullarıyız. Cennet ehlinin efendileriyiz: Ben, Hamza, Ali, Cafer, Hasan, Hüseyin ve Mehdi."1666

د ُواَد ُنْب ِراَّفَغْلا ُدْبَع ِحِلاَص وُبَأ اَنَث :اَق ي ِرَه َوْجلا ِديِعَس ُنْب ُميِها َرْبِإ َو ي ِرْصِمْلا□
نَيْحَي ُنْب ُةَلَم َرَح اَنَثهدَح-8744 □7677 □7677ـ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِهيِدْيَب‘ا ِء َزَج ُنْب
ِث ِراَحْلا ِنْب ِ هالّ ِدْبَع ْنَع ِهِيم َرْضَحْلا ِرِباَج ِنْب و ِرْمَع َةَع ْر ُز يِبَأ ْنَع َةَعيِهَل ُنْبا اَنَث. يِنا
َّرَحْلا ِرِباَ ج نب ورمع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف . ُهَناَطْلُس يِنْعَي يِدْهَمْلِل َنوُئِطَوُيَف . ِق
ِرْشَمْلا َنِم ٌساَن ُج ُرْخَي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هلّ

نافيعض امهو ةعيهل نب هالّ دبعو يمرضحلا .

1250. (4088) (7237)- Abdullah İbnu'l-Hâris İbni Cez'iz-Zübeydi radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): "Doğudan birtakım insanlar çıkacak ve Mehdi için zemin hazırlayacak" buyurdular. O Mehdi'nin hakimiyetini kastediyor." 1667

*** MEZAHİM (ŞİDDETLİ SAVAŞLAR)**

لاَم :َلاَق ؛ةَّيِطَع ِنْبا َناَّسَح ْنَع ِهيِعا َز ْو ْا ِنَع ُسُنوُي ُنْب َسيِع اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ□
اَنَثهدَح-8747 □7674 □7677ـ يِذ َنِلا اَنِب ْقِلَطْنا :ٌرْيَبُج يِل َلاَق :َلاَق ؛ٍرْيَفُن ِنْب ِرْيَبُج
ْنَع اَنَثَّدَحَف .اَمُهَعَم ُتْلِم َو َناَدْعَم ِنْب ِدِلاَخ َنِلإ اَّي ِرَك َز يِبَأ ُنْبا َو ٌلوُحْكَم

هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ُتْعِمَس :َلاَقَف .ِةَنْدُهْلا ِنَع ُهَلأَسَف .اَمُهَعَم ُتْقَلَطْناَف .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ □
هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِباَحْصأ ْنِم ٍُج َر َناَك َو ٍرَمْخِم

[1663] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/556-557.
[1664] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/557.
[1665] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/558.

نَّتَح َنوُف ِرَصْنَت َّمُث َنوُمَلْسَت َو َنوُمَنْغَت َو َنو ُر ِصَتْنَتَف ًا هوُدَع ْمُه َو ْمُتْنأ َنو ُزْغَت َّمُث .
ًانِمآ ًاحْلُص ُمو رلا ُمُكِحلاَصُتَس :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع

□دْنِعَف .ُه قُدَيَف ِهْيَلإ ُموُقَيَف َنيِمِلْسُمْلا َنِم ٌلُج َر ُبَضْغَيَف ُبيِلَّصلا َبَلَغ :ُلوُقَيَف ِبيِلَّصلا ِلْهأ
ْنِم ٌلُج َر ُعَف ْرَيَف .ٍلوُلُت يذ ٍج ْرَمِب اوُل ِزْنَت

هضعب د ُوَاد وُبَأ نورو .نسح هدانسا :دئاوزلا يِف.ِةَمَحْلَمْلِل َنوُعِمَتْجَي َو ُمو رلا ُرِدْغَت .
َكِلذ

1251. (4089) (7238)- Zî Muhmer radıyallahu anh'a müslümanların Rumlarla yapacağı savaş sorulunca, Resûlullah'tan şu hadisi nakletmiştir: "Rumlar sizlerle emin bir sulh antlaşması yapacaklar. Sonra, siz ve onlar (başka) bir düşmanla savaşacaksınız ve zafer kazanıp ganimet mallarını alıp (savaştan) salimen galip çıkacaksınız. Sonra savaş yerinden ayrılıp tepeleri bulunan bir çayırlıkta mola vereceksiniz. Orada haç ehlinden (hıristiyanlardan) bir adam haçı havaya kaldırarak: "Haç galip oldu" diyecek, müslümanlardan bir adam kızarak kalkıp (adamın elindeki) haçı kırıp ezecektir. İşte o zaman Rumlar sulh antlaşmasını bozarak şiddetli bir savaş için toplanacaklar."

İbnu Mâce, bu hadisin, kendisine bir başka vecihten de ulaştığını, hadisin o veçhinde şu ziyadenin olduğunu belirtir: "(Rumlar) şiddetli bir savaş için toplanacaklar. O zaman onlar seksen sancak altında oldukları halde gelirler ve her sancakta onikibin asker vardır."[1668]

هيِب ِراَحُمْلا ٍبيِبَح ِنْب َناَمْيَلُس ْنَع ِةَكِتاَعْلا يِبَأ ُنْب ُناَمْثُع اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث .□
□7676□ 7677□ 8777-اَنَثهدَح ُماَشِه ُنْب ُراَّمَع ٍ

اس َرَف ِب َرَغلا ُم َرْكأ ْمُه يِلا َوَملا َن ِم ًاثْعَب ُ هاللّ َثَعَب ُم ِح ًَمْلا ِتَعَق َو اَذِإ :َمَّلَس َو□
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ةَ َرْي َرُه يِبَأ ْنَع

□و َأجْو َدُه

. □هاللّ ُ هِبُم َنيِهدلا.يِف دئاوزلا: اَذه دانسإ نسح. و َناَمْثُع نب يِبَأ ةكتاعلا مختلف فيِه
ُدِهيَؤُي ًاح ًِس

1252. (4090) (7239)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şiddetli savaşlar vukûa geldiği zaman Allah mevaliden (Arap olmayan müslümanlar) öyle bir ordu gönderecek ki atlarının cinsi yönünden Arapların en kıymetlisi ve silah yönünden onların en iyisi olup Allah, İslâm dinini onlarla te'yid (takviye) edecektir." 1669

نَع ٍف ْوَع ِنْب و ِرْمَع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِريِثَك ْنَع يِنْيَنُحْلا َبوُقْعَي وُبَأ اَنَث .ِهيِهق َّرلا□
ِنوُمْيَم ُنْب يِلَع اَنَثهدَح-8778 □7687 □7677□

اَي : َلاَق َّمُث .َء َ ْوَبَب َنيِمِلْسُمْلا ِحِلاَسَم َنْدأ َنوُكَت َّتَح ُةَعاَّسلا ُموُقَت َ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هاللّ ي َّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِهِدَج ْنَع ِهيِبأ ُةَقو ُر ْمِهْيَلإِ َج ُرْخَت َّتَح ْمُك ِد ْعَب ْنِم
َنيِذَّلا ُمُهِلتاَقُي َو ِرَفْص ُ‘ا يِنَب َنوُلِتاَقُتَس ْمُكَّنِإ : َلاَق !ى ِهمُأ َو يِبأِب !يِلَع اَي ! يِلَع اَي ! يِلَع

Œاوُبي ِصُي ْمَل َمِئاَنَغ َنوُبي ِصُيَف ِريِبْكَّتلا َو ِحيِبْسَّتلاِب َةَّيِنيِطْنَطْسُقْلا َنوُحِتَتْفَيَف .ِمِئ
ةَم ْوَل ِ هاللّ يِف َنوُفاَخَي َ َنيِذَّلا ِزاَجِحْلا ُلْهأ ِم َ ْس“ا يِف. ٌمِداَن ُك ِراَّتلا َو ٌمِداَن ُذ ِخ َاَف□
ٌةَبْذِك َيِه َو َأ ْمُكِدَِب يِف َجَرَخ ْدَق َحيِسَمْلا َّنِإ : ُلوُقَيَف ٍتآ يِتأَي َو .ِةَس ِرْت ُ‘اِب اوُمِسَتْقَي
َّتَح .اَهَلْثِم لحي ةعوضوم ةخسن هدج نع هيبأ نع نور :نابح ِنْبا َلاَق و .د ُواَد وبأو يعفاشلا
هبذك هاللّ دبع نب ريثك هدانسإ يِف :دئاوزلا

بجعتلا ةهج نَلَع إ هنع ةياورلا و بتك يِف اهركذ .

1253. (4094) (7240)- Amr İbnu Avf radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Müslümanların silahlarını koydukları yerin en yakını Bevlâ'da olmadıkça kıyamet kopmaz." Aleyhissalâtu vesselâm sonra: "Ey Ali, ey Ali, ey Ali!" diye nida etti. (Hz. Ali) "Annem babam sana kurban olsun, (buyurun ey Allah'ın Resulü!)" dedi.

Aleyhissalâtu vesselâm: "Muhakkak ki, sizler Benî Esfar'la (Rumlarla) savaşacaksınız. Sizden sonra gelecek müslümanlar da onlarla savaşacaklar. Nihayet Allah yolunda hiçbir kınayanın kınamasından korkmayan seçkin müslümanlar olan Hicaz halkı onlarla savaşa çıkacaklar. Konstantin'i tesbih ve tekbirlerle fethedecekler. Onlar daha önce benzerini elde etmedikleri ganimetler elde edecekler. Öyle ki (dirhem ve dinarları sayıyla değil, kalkanla ölçerek taksim edecekler. Bu sırada biri gelip şöyle diyecek: "Memleketinizde mesih çıktı." Bilesiniz bu haber yalandır. Artık o haberi tutan (inanan) da pişmandır, terkeden (inanmayan) da pişmandır." 1670

*** TÜRKLERLE SAVAŞ**

؛هي ِرْدُخْلا ٍديِعَس يِبَأ ْنَع ٍحِلاَص يِبَأ ْنَع ِشَمْع ُ‘ا ِنَع ٍدَّمَحُم ُنْب ُراَّمَع اَنَث .َةَف َرَع ُنْب ُنَسَحْلا
اَنَثهدَح-8777 □7687 □7678ـ ُقَدَح ْمُهَنُيْعأ َناَك ِهوُج ُوْلا َضا َرِع ِنُيْع ُ‘ا َراَغ ِص ًام ْوَق
اوُلِتاَقُت َّتَح ُةَعاَّسلا م ُوُقَت َ :َم َّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق .نسح
هدانسإ :دئاوزلا ي .ِف ِل ْخَّنلاِب ْمُهَلْيَخ َنوُطِب ْرَي َق َرَّدلا َنوُذ ِخَّتَي َو َرَعَّشلا َنوُلِعَتْنَي ُةَق
َرْطُمْلا ناَجَمْلا ُمُهَهوُج ُو َّنأَك .ِدا َرَجْلا

شمع ُ‘ا قيرط نم حيحص يِف نابح ِنْبا هاور ثيدحلاو .ِهيِف فلتخم دَّمَحُم نب رامعو .

1668 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/559.

1254. (4099) (7241)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sizler, gözleri küçük, yüzleri geniş yuvarlak bir kavimle savaşmadıkça Kıyamet kopmayacaktır. Onların gözleri çekirge gözleri gibi olup yüzleri de kat kat deri ile kaplanmış kalkanlar gibidir. Kıl ayakkabılar giyerler, deriden mamul kalkanlar edinirler ve atlarını hurma ağaçlarına bağlarlar." 1671

AÇIKLAMA:

Bu çeşit hadislerde Türklerin kastedildiği daha önce açıklandı. 1672

ZÜHD BÖLÜMÜ

* DÜNYAYA KARŞI ZÜHD, (DÜNYAYA RAĞBET ETMEMEK)

هَل ْتَناَك َو ِد َّخ يِبَأ ْنَع َة َو ْرَف يِبَأ ْنَع ِديِعَس ُنْب َيْحَي اَنَث .ٍماَشِه ُنْب ُمَكَحْلا اَنَث .□
□7677□ 7686□ 8777-اَنَثهدَح ُماَشِه ُنْب ُرامَع ٍ

يِقْلُي ُهَّناِف ُهْنِم اوُب ِرَتْقاَف ٍقِطْنَم َةَّلِق َو اَيْن دلا يِف ًادْه ُز َيِطْعُأ ْدَق َلُج َّرلا ُمُتْيأ َر اَذِإ :
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللَّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ٌةَبْحُص

ائيش ةسمخلا بتكلا باحصأ نم دحأ هل جرخي ملو .ثيدحلا اَذه يلوس دخ يب ةجام ِنْبا .
جرخي مل : دئاوزلا يِف. َةَمْك ِحلا

1255. (4101) (7242)- Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın ashabından olan Ebu Hallâd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir kimseye dünyaya karşı zühd ve az konuşma hasletlerinin verildiğini görürseniz ona yaklaşın (ve sözlerini dikkatle dinleyin). Çünkü o hikmetli sözler eder veya ona hikmet ilham edilir-."1673

نَع ِهي ِر ْوَّثلا َناَيْفُس ْنَع يِش َرُقْلا و ُرْمَع ُنْب ُدِلاَخ اَنَث ِداَّبَع ُنْب ُباَهِش اَنَث .ِرَفَّسلا وِبَأ□
□7676□ 7687□ 8776-اَنَثهدَح وُبَأ َةَدْيَبُع ُنْب

اَنأ اَذِإ ٍلَمَع َىلَع يِنَّلُد ! ِهللّ َلوُس َر اَي : َلاَقَف ٌلُج َر َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َىتأ : َلاَق
;هيِدِعاَّسلا ٍدْعَس ِنْب ِلْهَس ْنَع ٍم ِزا َح يِبَأ

ساَّنلا يُديأ يِف اَميِف ْدَه ْزاَ َو . ُهاللّ َكَّب ِحَي اَيْن دلا يِف ْدَه ْزا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ□
يَّلَص ِ هللَّ ُلوُس َر َلاَقَف . ُساَّنلا َهِينَّبَحأ َو ُ هاللّ يِنَّبَحأ ُهُتْلِمَع و ثيدحلا اَذه هيليقعلا
هلدرواو .عضولاب مهتاو .هفعض َىلَع قفتم فيعض وهو ورمع نب دلاخ هدانسإ يِف
دئاوزلا يِف. َكو ب ِحُي:

ةنسح ديناسأب هريغو ةجام ِنْبا هاور :ثيدحلا اَذه بقع يوونلا َلا َق نكل .يروثلا ثيدح نم .
لصأ هل سيل : َلاَق

1256. (4102) (7243)- Sehl İbnu Sa'd es-Sâidî radıyallahu anh anlatıyor: "(Bir gün) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Bana öyle bir amel gösterin ki, ben onu yaptığım taktirde Allah beni sevsin, halk da beni sevsin" dedi. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Dünyaya rağbet gösterme, Allah seni sevsin, insanların elinde bulunanlara göz dikme ki onlar da seni sevsin!" buyurdular." 1674

يكَتْشا : َلاَق ؛ٍسَنأ ْنَع ٍتباَث ْنَع َناَمْيَلُس ُنْب ُرَفْعَج اَنَث .ِقا َّز َّرلا ُدْبَع اَنَث .ِعيِب َّرلا يِبَأ□
ُنْب ُنَسَحْلا اَنَثهد َح-8778 □7688 □7677ـ ؟ َسْيَلأ َسْيَلأ ؟َمَّلس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ
هللّ َلو ُس َر َتْب ِحَص ْدَق َسْيَلأ !ي ِخأ اَي ؟ َكيِكْبُي اَم : ٌدْعَس ُهَل َلاَقَف .يِكْبَي ُهأ َرَف

ٌدْعَس ُهَداَعَف . ُناَمْلَس

ل ًةَيِها َرَك ًَو اَيْن دلِلَّاهن□ Œدِهَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر ِنْكل َو . ِة َر ِخ□
ِض يِكْبأ اَم . ِنْيَتَنْثا ِنِم ًةَد ِحا َو يِكْبأ اَم : ُناَمْلَس َلاَق . ُتْيَّدَعَت ْدَق ًّإ يِن َرأ ًَو . ِبِكا ًّرلا ِدا َز
ُلْثِم ْمُكَدَحا يِفْكَي ُهَّنأ ًّيَلِإ َدِهَع : َلاَق ؟ َكْيَلإ َدِهَع اَم َو : َلاَق . ُتْيَّدَعَت ْدَق ًّإ يِنا َرُأ اَمَف .
ًادْهَع ًّيلاِإ

ك َرَت اَم ُهَّنأ يِنَغَلَبَف : ٌتِباَث َلاَق . ْتَمَه اَذإ َكِهَمَه َدْنِعو ْتَمَسَق اَذإ َكِمْسَق َدْنِع َو ْتَمَكَح اَذإ□
َكِمْكُح َدْنِع َ هاللّ ِقَّتاَف ! ُدْعَس اَي َتْنأ اَّمأ َو

ملسم هل جرخأ نإو وهو ،يعبضلا ناميلس نب ٍرَفْعَج هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف . ُهَدْنِع ٌتَناَك
ٍةَقَفَن ْنِم ًامَه ْرِد َني ِرْشِعو ًةَعْضِب ًّإ يِف فلاخي :ءافعضلا يِف يراخبلا َلاَق و .ةركنم ثيداحأ
تباث نع رثكأ .اندنع ةقث وه :نيدملا ِنْبا َلا َق دقف نيعم ِنْبا هقثوو

هفعضتسي ِديِعَس نب َيْحَي َناَك و .رمعو ركب ابأ ضغبي َناَك ؟تاقثلا يِف نابح ِنْبا َلاَق و .
هثيدح ضعب.

1257. (4104) (7244)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm hastalanmıştı. Sa'd İbnu Ebi Vakkâs geçmiş olsun ziyaretine gitti. Yanına varınca Selman'ı ağlıyor buldu. Sa'd: "Niye ağlıyorsun? Ey kardeşim, sen Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a arkadaşlık etmedin mi, şöyle değil mi, böyle değil mi (diye ağlamasını abes kılan bir kısım faziletleri hatırlattı). Selman radıyallahu anh şu cevabı verdi: "Ben şu iki şeyden biri için ağlamıyorum: "Ben ne bir dünya düşkünlüğü ne de ahiret gafleti sebebiyle ağlıyor değilim. Beni ağlatan Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın bir ahdidir. O bana bir husus ahdetmişti, şimdi kendimi o ahdi tecavüz etmiş görüyorum."

Sa'd: "Resûlullah size ne ahdetmişti?" diye sordu.

Selmân: "Aleyhissalâtu vesselâm bana: "Birinize dünyalık olarak bir yolcunun azığı kadarı yeterli" diye ahdetmişti. Ben kendimi bu haddi aşmış görüyorum. Sana gelince, ey Sa'd! Hüküm verdiğin zaman hükmünden, (hak) taksim ettiğin zaman taksiminden, bir şeye yöneldiğin zaman niyetinden Allah'tan kork." Ravilerden Sâbit der ki: "Selman radıyallahu anh'ın vefat ettiğinde geriye nafaka olarak sadece yirmi küsur dirhemlik bir mal bıraktığı haberi bana geldi." 1675

*** DÜNYAYA İLGİ**

نَمْح ًّرلا ُدْبَع ُتْعِمَس : َلاَق َناَمْيَلُس ِنْب َرَمُع ْنَع َةَبْعُش اَنَث . ٍرَفْعَج ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . ٍراَّشَي□
□7674□ 7687□ 8777-اَنثهدَح ُدَّمَحُم ُنْب

إ َةَعاَّسلا ِهِذه ِهْيَلإ َثَعَب اَم : ُتْلُق . ِراَهَّنلا ِفْصِنِب َنا َو ْرَم ِدْنِع ْنِم ٍتِباَث ُنْب ُدْي َز َج َرَخ□□
ُنْب َناَبأ ِنْب َناَمْثُع ِنْب َنأَّفَع ِنْب َنَع ْهِيِبأ ؛َلاَق :

هْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس . َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنِم□
اَهاَنْعِمَس َءاَيْشأ ْنَع اَنلأَس : َلاَقَف ُهْتلأَس َف . ُهْنَع َلأَس ٍءْيَشِل

1671 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/561. 1672 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/561.

ا ِتَناَك ْنَم َو .ُهَل َبِتُك اَم َّاِإ اَيْن دلا َنِم ِهِتاَأي ْمَل َو ِهْيَنْيَع ِهي ِب ُه َرْقَف َلَعَج َو ُهŒة َر ِخ□
َرْمأ ِهْيَلَع ُ هاللّ َق َّرَف ُهَّمَه اَيْن دلا ِتَناَك ْنَم :ُلوُقَي َمَّلَس َو

تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ُةَمِغا َر َيِه َو اَيْن دلا ُهْتَتأ َو ِهِبْلَق يِف ُهاَنِغ .
َلَعَج َو ُه َرْمأ ُهَل ُ هاللَّ َعَمَج ُهَتَّيِن

1258. (4105) (7245)- Hz. Osman İbnu Affân radıyallahu anh anlatıyor: "Zeyd İbnu Sa'bît radıyallahu anh gün ortasında Halife Mervan'ın yanından çıkmıştı. Ben: "Bu saatte, Zeyd'i mutlaka sormak istediği bir şey için çağırmıştır" (diye düşündüm ve kendisine kanaatimi) söyledim. Zeyd: "O bize, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan işittiğimiz bazı şeyler sordu. Ben Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kimin emeli dünya olursa Allah onun işini aleyhine darmadağın eder, fakirliği iki gözünün arasında kılar, dünyadan eline geçen miktar da kaderinde yazılandan fazla olmaz. Kimin de kasdi ahiret olursa, Allah, onun (dağınık) işini lehinde toplar, zenginliğini kalbine koyar, dünya nimetleri ona koşarak (kendiliğinden) gelir" sözünü anlattım." 1676

نَع ِ هي ِرْصَنلا َةِيواَعُم ْنَع ٍرْيَمُن ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث :اَق ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُنْيَسُحْلا َو ٍد□
َّمَحُم ُنْب يِلَع اَنثهدَح-8776 □7686 □7677□

هاللّ ُدْبَع َلاَق :َلاَق ؛دي ِزَي ِنْب ِد َوْس‘ا ِنَع ِكاَّحَّضلا ِنَع ٍلَشْهَن :

يِف ُموُمُهْلا ِهِب ْتَبَّعَشَت ْنَم َو .ُهاَيْنُد َّمَه ُ هاللّ ُهاَفَك ِداَعَمْلا َّمَه ًادِحا َو ًاهمَه َموُمُهْلا َلَعَج
ْنَم :ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ْمُكَّيِبَن ُتْعِمَس

ـ مقرب وهو مدفت ثيدحلا : دئاوزلا يِف.َكَلَه ِهِتَيِد ْوأ ِهيأ يِف ُ هاللّ ِلاَبُي ْمَل اَيْن776.
دلا ِلا َوْحأ

1259. (4106) (7246)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim gam ve tasalarını bire indirir ve sadece ahiret tasasına gönlünde yer verirse, onun dünyevi gamlarını Allah izale eder. Kim de gam ve tasalarını dünya ahvaline dağıtacak olursa, Allah onun, vadilerden hangisinde helak olacağına aldırış etmez."1677

*** DÜNYANIN ALLAH KATINDAKİ DEĞERİ**

نْب أَّي ِرَك َز َنْيَحَي وُبَأ اَنَث :اوُلاَق ُحاَّبَّصلا ُدَّمَحُم َو يِما َز ِحْلا ِرِذْنُمْلا ُنْب ُميِها َرْبِإ َو ،□
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنثهدَح-8777 □7687 □7667□

ةَلِئاَش ٍةَتِهيَم ٍةاَشِب َوُه اَذِإَف .ِةَفْيَلُحْلا يِذِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر َعَم□
أَنُك : َلاَق ؛ٍدْعَس ِنْب ِلْهَس ْنَع ٍم ِزاَح وُبَأ اَنَث .ٍروُظْنَم ِتَناَك ْوَل َو .اَهِب ِحاَص َىلَع ِهِذه َنِم ِ
هاللّ َىلَع ُن َوْهأ اَيْن دلَل ! ِهِدَيِب يِسْفَن يِذَّلا َوَف ؟اَهِب ِحاَص َىلَع ًةَنِهيَه ِهِذه َن ْو َرُتأ : َلاَق
َف .اَهِلَج ِرِب

هيفو .فيعض وه ،روظنم نب ايركز هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ًادَبأ ًة َرْطَق اَهْنِم ًارِفاَك َىقَس:
اَم ٍةَضوُعَب َحاَنَج ِ هاللّ َدْنِع ُن ِزَت اَيْن دلا

حيحص نتملا لصأ نإ .

1260. (4110) (7247)- Sehl İbnu Sa'd radıyallahu anh anlatıyor: "Biz (hacc sırasında)

Zülhuleyfe'de Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile beraberdik. O, birden şişkinlikten ayağı havaya kalkmış bir davar ölüsüyle karşılaştı. Bunun üzerine: "Şu lâşenin, sahibine ne kadar değersiz olduğunu görüyor musunuz? Nefsimi elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun, şu dünya, Allah yanında, bunun sahibi yanındaki değersizliğinden daha değersizdir. Eğer dünyanın Allah katında sivrisineğin kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire ondan ebediyen tek damla su içirmezdi" buyurdular." 1678

AÇIKLAMA:

Daha önce açıklandığı üzere, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, bu hadislerinde tel'in ettikleri dünya, insanların nefs-i emmarelerine bakan fuhşiyatın, şerlerin, zulümlerin, isyanların, günahların işlendiği dünyadır. Ahiretin tarlası olan, Allah'a kulluk icra edilen, Allah'ın isimlerinin aynası, tecelligâhı olan dünya değildir. 1679

1675 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/563-564. 1676 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/564. 1677 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/565.

نَع ةَ رَّم ِنْب َميِها َرْبِإ ْنَع ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب َةَقَدَص ْنَع َةَمَلَس ِيبَأ ُنْب و ُرْمَع اَنَث .بَيْحَي ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثهدَح-8777 □7684 □7667 .ِهظَح وُذ ِذاَحْلا ُفيِفَخ ٌنِم ْؤُم ِيدْن ِع ِساَّنلا َطَبْغأ َّنِإ
: َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ ىَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنَع َتَماَمُأ وُبَأ ْنَع َناَمْيَلُس ِنْب َبو يأ هدانسإ
دئاوزلا ِيف .ِهيِكا َوِب ْت َّلَق َو ُهُثا َرُت َّلَق َو ُهُتَّيِنَم ْتَل ِجَع ِهْيَلَع َرَبَص َو ًافاَفَك ُهُق ْز ِر :
َناَك ُهَل ُهَبْؤُي َ ِساَّنلا ِيف ًضِماَغ .ٍة َ َص ْنِم ُدْبَع نب ةعدصو .اهريغو تاقبطلا ِيف يبهذلا
َكِلَذ نَلَع هعبتو لوهجم :متاح و ُبَأ ِهِيف َلاَق .ناميلس نب بويأ فعضل فيغض

هنهسح دق رخآ دانسإب ةدايزب يذمرتلاو هاور ةماما وُبَأ ثيدح :تلق .دئاوزلا مك ـه ا .
هاللّ قفتم نَلَع هفيعضت.

1261. (4117) (7248)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Benim nazarımda en ziyade gıbta etmeye değer kimse şu evsafı taşıyan kimsedir: (Dünyevi yükü ve) hâli hafif, namazdan nasibi fazla, insanlar içinde (adem-i şöhretle) gizli kalmış ve kendisine (cemiyette) iltifat edilmemiş mü'mindir. Onun rızkı (zaruri ihtiyaçlarına) yetecek kadardı, o buna sabretti, ölümü de çabuk geldi, az miras bıraktı, kendisi için mâtem tutan kadın da az oldu."1680

؛دي ِزَي َتْنِب َءاَمْسأ ْنَع ٍبَش ْوَح ِنْب ِرْهَش ْنَع ٍمْيَشُخ ِن ْبا ِنَع ٍمْيَلُس ُنْب َيْحَي اَنَث .ٍديِعَس
ُنْب ُدْي َوُس اَنَثهدَح-8777 □7687 □7666□

ركُذ أُؤ ُر اَذِإ َنيِذَّلا ُمُك ُراَي ِخ َلاَق ! ِهللّ َلوُس َر اَي ىلَب :اوُلاَق ؟ْمُك ِراَي ِخِب ْمُكُئِهبَنُأ َأ :□
ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ ىَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ْتِعَمَس اَهَّنأ

تاقث دانس"ا لاجر يقابو .امهيف فلاخم ِديِعَس نب ديوسو بشوح نب رهشو .نسح دانسإ .
اذه :دئاوزلا ِيف .َّلَج َو َّزَع هاللّ

1262. (4119) (7249)- Esmâ Bintu Yezid radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün): "Size en hayırlınızı haber vereyim mi?" diye sordu. "Evet! Ey Allah'ın Resûlü!" dediler. "Sizden o kimseler en hayırlıdır ki, onları görenler aziz ve celil olan Allah'ı hatırlarlar" buyurdular." 1681

AÇIKLAMA:

Görüldüğü zaman Allah'ın hatırlandığı kullardan maksat, va'z u nasihat etmeyi, sohbetlerinde uhrevî meseleleri ele almayı âdet edinmiş kimselerdir. Bunlar mâlâyâni mevzulara girmezler, dillerinden zikir düşmez, çokça ibadet ederler. Başkaları onları bu hal üzere görmeye âdeta şartlanmıştır, bu sebeple görür görmez Allah'ı hatırlarlar. Hadis-i şerif böyle kimseleri tebcil etmektedir. 1682

نْب ُمِساَقْلا ِين َرْبخأ . َةَدْيَبُع ُنْب َنسُوم اَنَث .َنسِيع ُنْب ُداَّمَح اَنَث . ي ِرْيَبُجلا َفُسُوي ُنْب ِ□
هاللّ ُدْيَبُع اَنَثهدَح-8767 □7677 □7667□

اَبأ َفِهفَعَتُمْلا َرِيقَفْلا َنِم ُؤْمْلا ُهَدْبَع ب ِحُيَ هاللّ َّنِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر
َلاَق :َلاَق ؛ٍنْيَصُح ِنْب َنا َرْمِع ْنَع َنا َرْهِم

كورتم ةديبع نب َنسُوم و نارمع نم هعامس تبثي : هيليقعلا َلاَق نارهم نب مساقلا .
هدانسإ ِيف :دئاوزلا ِيف.ِلاَيِعْلا

1263. (4121) (7250)- İmrân İbna Husayn radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, Allah Teâla hazretleri, maddeten fakir, çoluk çocuk sahibi olup dilencilik ve haram kazançtan kaçınan mü'min kulunu sever." 1683

نَع .ٍراَنِيد ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع َةَدْيَبُع ُنْب َنسُوم اَنَث .ُلوُلْهَب َناَّسَغ وُبَأ انأبْنأ .ٍروُصْنَم ُنْب□
ُقاَحْسإ اَنَثهدَح-8768 □7677 □7668□

اَي :َلاَقَف .ُمُهَءاَيِنْغأ ْمِهْيَلَع ِهِب ُ هاللّ َلَّضَف اَم َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر َىِلإ
َني ِر ِجاَهُمْلا ُءا َرَقُف َىكَتْشا َلاَق ؛َرَمُع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع

ا ِه ِذه َنسُوم ََت َّمُث ِم.اَع ِةَئاِمِسْمَخ ِم ْوَي ِفْصِنب ْمِهئاَيِنْغأ َلْبَق َةَّنَجلا َنوُلُخْدَيŒةَي□ -
َنيِنِمْؤُمْلا َءا َرَقُف َّنَأ ْمُك ُرْشَبُأ ََأ ! ِءا َرَقُفْلا َرَشْعَم

ةديبع نب َنسُوم و رمع نب هاللّ دبع نم عمسي مل رانيد نب هاللّ ُدْبَع :دئاوزلا ِيف.-َنو
دُعَت اَّمِم ٍةَنَس ِفْلأَك َكِهب َر َدْنِع ًاموَي َّنإ َو

نو دُعَت اَّمِم ٍةَنَس ِفْلأَك َكِهب َر َدْنِع. ًام ْوَي َّنإ َو847-.فيغض□ .

1264. (4124) (7251)- Abdullah İbnu Ömer radıyallahu anh anlatıyor: "Muhacirlerin fakirleri, Allah'ın, zenginleri kendilerinden (mali ibadetler yönüyle) daha üstün kıldığı hususunda dert yandılar. Aleyhissalâtu vesselâm onlara: "Ey fakirler cemaati! Ben sizi, fakir muhacirlerin, cennete zenginlerinden, (dünya ölçüleriyle beşyüz yıl olan) yarım gün önce gireceklerini müjdelemeyeyim mi?" buyurdular." Bu hadisi rivayet eden Musa rahimehullah şu ayeti okudu: Ve şüphesiz, senin Rabbin katındaki bir gün sizin saymakta olduğunuz bin yıl gibidir" (Hacc 47).1684

*** FAKİRLERLE DÜŞÜP KALKMA**

1680 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/566. 1681 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/566. 1682 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/567.

ِيبَأ ْنَع ٍناَنِس ِنْب َدي ِزَي ْنَع ُرَمُح‘ا ٍدِلاَخ وُبَأ اَنَث :َاَق ٍ،ديِعَس ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع َو َةَبْيَش وُبَأ ُنْب
ِرْكَب وُبَأ اَنَثهدَح-8766 □7676 □7667□

يِف ُلوُقَي مَّلَس َو هِيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ لَوُس رَ تُعِمَس يِّنإف . نَيكاَسَمْلا او ب حِأ : لاَقَ
؛هي ِرْدُخْلا ٍدي ِعَس يِبَأ ْنَع ٍءاَضَع ْنَع ِك َراَبُمْلا وهو همسا فرعي كرابملا وُبَأ :دئاوزلا يِف.
ِنيِكاَسَمْلا ِةَ رْم ُز يِف يِن ْرُشْحا َو ًانيِكْسِم يِنْتِمأ َو ًانيِكْسِم يِنِيْحأ َّمُهَّللا : ِهِئاَعُد َلاَق
:يطويسلا َلاَق و. تاعوضوملا يِف يزوجلا ِنْبا هدعو مكاحلا هحيحص ثيدحلاو .فيعض
نانس نب ديزيو .لوهجم لوهجم :يذمرتلاو ِهيِف َلاَق نإو كرابملا وبأو .عضولا هيلع مكحي
نكل دنسلا فيعض ثيدحلا :ءعلا نب نيدلا حلص ظفاحلا

هنبا نأ إ ثيدحلا براقم : هيراخبلا لاقو .ئشب سيل :نيعم ِنْبا ِهيِف َلاَق نانس نب ديزيو
.تاقثلا يِف هركذو نابح ِنْبا هفرع دقف يهتني هنإ :ءعلا َلاَق نوروهشم ةياور يقابو .هب
دتحي و قدصلا هلحم :متاح وُبَأ َلاَق و . ريكانم هنع ىور ديزي مب دَّمَحُم

ادهاش هل ن‘ يذمرتلاو هنسح دق :رجح ِنْبا ظفاحلا َلاَق و .ةحصلا ةجرد َىلِإ هقرط .
عومجمب

1265. (4126) (7252)- Ebu Sa'idi'l-Hudrî radıyallahu anh derdi ki: "Fakirleri sevin. Zira ben Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın, dualarında şöyle söylediğini işittim: "Allahım, beni fakir olarak yaşat, fakir olarak ruhumu kabzet, ahirette de fakirler zümresinde haşret."1685

رْصَن ُنْب ُطاَبْسأ اَنَث . ي ِزَقْنَعْلا ٍدَّمَحُم ُنْب و ُرْمَع اَنَث . ِناَّطَقْلا ٍديِعَس ِنْب َيْحَي ِنْب□
ٍدَّمَحُم ُنْب ُدْمَحأ اَنثهدَح-8767 □7677 □7666□

مُهَّب َر َنوُعْدَي َنيِذَّلا ُد ُرْطَت َ َو» يَلاعَت ِهِل ْوَق يِف ,ِباَّبَخ ْنَع ِدوُنَكْلا يِبَأ ْنَع ِد ْز‘ا َئ ِراَق□
َناَك َو ِهيِد ْز‘ا ٍدْعَس يِبَأ ْنَع ِهيِهد سلا ِنَع

نَم َنوُكَتَف ْمُهَد ُرْطَتَف ٍءْي َش ْن ِم ْمِهْيَلَع َكِباَس ِح ْنِم اَم َو ٍءْيَش ْنِم ِمِهباَس ِح ْنِم َكْيَلَع□
اَم ُهَهْج َو َنوُدي ِرُي ِهيِشْعَلاو ِةاَدْغلاِب

ي ِرا َزْفلا ِنص ِح ُنْب ُةَنْيَيُع َو يِميِمَّتلا ِسِباَح ُنْب ُع َرْق‘ا ءاَج :َلا َق «. ْنيِمِلاَّظلا .

ا َّمَلَف . َنيِنِم ْؤُمْلا َنِم ٍءاَفَع ضلا َنِم ٍساَن يِف ًادِعاَق .ٍباَّبَخ َو ٍراَّمَع َو ٍل َب َو ٍبْيَهُص َعَم
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ لوُس َر اوُدَج َو ِف ِهَب اَنَل ُف ِرْعَت ًاسِلْجَم َكْنِم اَنَل َلَعْجَت
ْنَأ ُدي ِرُي اَّنِإ :اوُلاَق َو ِهِب ا ْوَلَخَف ُه ْوَتَأَف . ْمُهوُرَقَح َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهِيِبَّنلا َل
َوَح ْمُه ْوأَ َر اَنْغ َرَف ُنْحَن اَذإف . َكْنَع ْمُهِمقأَف َكاَنْئِ ج ُنْحَن اَذإف . ُدْبَع‘ا ِهِذه َعَم ٌب َرَعْلا
اَن َرَت ْنأ ْيِحَتْسَنَف َكِيتأَت ِب َرَعْلا َدوُف ُو َّناِف .اَنْلَضَف ُب َرَعْلا

ل َزَنَف ٍةَي ِحاَن يِف ٌدوُع ُق ُن ْحَن َو ُبْتَكَي ًاهيِلَع اَعَد َو .ٍةَفي ِحَص اَعَدَف َلاَق .□
ًاباَتَك َكْيَلَع اَنَل ْبُتْكاَف :اوُلاَق ْمَعَن : َلاَق .َتْئِش ْنإ ْمُهَعَم ْدُعْقاَف

اَم َو ٍءْي َش ْن ِم ْمِهباَس ِح ْنِم َكْيَلَع اَم ُهَهْج َو َنوُدي ِرُي ِهِيشَعلا َو ِةاَدَغْلاِب ْمُهَّب َر
َنوُعْدَي َنيِذَّلا ُد ُرْطَت َ َو» : َلاَقَف ُم َّ َسلا ِهْيَلَع ُليِئا َرْب ِج اَنَيِتَب ْنِم ْمِهْيَلَع ُ هاللّ َّنَم ِء ُ‌ؤَهأ
اوُلوُقَيِل ٍضْعَبِب ْمُهَضْعَب اَّنَتَف َكِلَذَك َو . َنيِمِلاَّظلا َنِم َنوُكَتَف ْمُه َد ُرْطَتَف ٍءْيَش ْنِم ْمِهْيَلَع
َكِباَس ِح ْنِم

اَن ْوَنَدَق َلاَق«...... ٌةَمْح َّرلا ِهِسْفَن َىلَع ْمُك ُب َر َبَتَك ْمُكْيَلَع ٌم َ َس ْلُقَف اَنِتاَيآِب َنوُنِمْؤُي
َنيِذَّلا َكَءاَج اَذِإ َو . َني ِرِكاَّشلاِب َمَلْعأِب ُ هاللّ َسْيلأ

هاللّ َل َزْنأَف .اَنك َرت َو َماَق َموُقي ْنأ َدا َرأ اَذِإف اَنعَم ُسِلجَي َمَّلس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلص □
ِ هللّ ُلوُس َر َناَك َو ،ِهتَبْك ُر َنَلع اَنبَك ُر اَنعَض َو َّتَح ُهنِم ةَني ِز ُدي ِرُت» َفا َرْش ُ ِسلاَجُت َ
َو « ْمُهنَع َكاَنْيَع ُدْعَت َ َو ُههْج َو َنوُدي ِرُي ِهيِشَعْلا َو ِةاَدَغْلاِب ْمُهَّب َر َنوُعْدَي َنيِذَّلا َعَم
َكَسْفَن ْرِب ْصا َو» ُرْمأ :َلاَق » ًاك َه َلاَق« ًاط ُرُف ُه َرْمأ َناَك َو ُها َوَه َعَبَّتا َو» َع َرْق ُا َو
َةَنْيَيُعِنَعي «.اَن ِرْكِذ ْنَع ُهَبْلَق اَنْلَفْغأ ْنَم ِعُطت َ َو اَيْن دلا ِةاَيَحْلا

اَهيِف ُموُقَي ِيتهلا َةَعاَّسلا اَنَغَلَب اَذِإف ِهيِبَّنلا َعَم ُدُعْقَن اَّنُكَف :ٌباَّبَخ َلاَق .اَيْن دلا ِةاَيَحْلا
َلَثَم َو ِنْيَلُج َّرلا َلَثَم ْمُهَل َب َرَض َّمُث .ِع َرْق ُا َو َةَنْيَيُع ثيدح نم هضعب فنصملاو يئاسنلاو
ملسم بور دقو . تاقث ُهُلاَج ِر و ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. َموُقَي َّتَح ُهاَنْك َرت َو
اَنُمَق

نوُعْدَي َنيِذَّلا ُد ُرْطَت َ َو-647 .ـساقو يِبَأ ِنْبا دعس□ .

1266. (4127) (7253)- Habbâb radıyallahu anh "(Akşam, sabah, Rablerinin rızasını dileyerek O'na dua edenleri yanından kovma. Onların hesabı senden sorulmayacaktır, senin hesabın da onlara sorulmayacaktır, öyleyse onları kovup da zalimlerden olma" (En'am 52) mealindeki ayetle, ilgili olarak şunu anlattı: "Akra' İbnu Habis et-Temîmî ve Uyeyne İbnu Hısn el-Fezâri Resûlullah'ın yanına geldiler. Aleyhissalâtu vesselâm'ı Suheyb, Bilâl, Ammâr ve Habbâb gibi zayıf müslümanlarla oturmuş buldular. (Bu gariban takımını) Resûlullah'ın etrafında görünce onları küçümseyip hakir gördüler. Aleyhissalâtu vesselâm'a yaklaşıp başbaşa kaldılar (yani biz bir kenara çekildik). Onlar: "Biz, senin bize hususi bir sohbet oturumu ayırmanı isteriz, tâ ki Araplar bizim üstünlüğümüzü tanısınlar. Zira sana (her taraftaki) Araplardan (durmadan) heyetler geliyor. Onların bizi bu (değersiz) köle bozuntularıyla beraber görmelerinden utanıyoruz. Şu halde, her ne zaman biz sana gelirsek, onları yanından kaldır. Biz gidince, dilersen yine onlarla beraber ol!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm da: "Pekala!" diye cevap verdi. Bunun üzerine onlar: "Bu teklifimizi bir yazı ile de tevsik et" dediler." (Habbab) der ki: "Aleyhissalâtu vesselâm hemen bir kağıt istedi, yazması için Ali radıyallahu anh'ı çağırdı. Biz hâla bir kenarda oturmuş duruyorduk. Derken Cibril aleyhisselâm indi ve şu vahyi getirdi. (Meâlen): "Sabah akşam Rablerinin rızasını isteyerek O'na yalvaranları kovma. Onların hesabından sana bir sorumluluk yoktur. Senin hesabından da onlara bir sorumluluk yoktur ki onları kovarak zulmedenlerden olasın" (En'am 52). Ayet-i kerime daha sonra Akra' İbnu Hâbis ve Uyeyne İbnu Hısn'ı zikrederek devam etti: "Böylece, "Aramızdan Allah bunlara mı iyilikte bulundu?" demeleri için onları birbiriyle imtihan ettik. Allah şükredenleri iyi bilen değil midir?" (En'am 53). Ayet şöyle devam etti: Ey Muhammed) ayetlerimize iman edenler sana gelince: "Size selam olsun!" de. Rabbiniz, sizden kim bilmeyerek fenalık işler de arkasından tevbe eder ve nefsini düzeltirse, ona rahmet etmeyi kendi üzerine almıştır" (En'am 54).

Habbâb devamla der ki: "Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm'a yaklaştık, öyle ki dizlerimizi dizlerinin üzerine koyduk. Aleyhissalâtu vesselâm bizimle oturdu. Kalkıp gitmek istediği zaman doğrulur ve bizi öyle terkederdi. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah şu vahyi indirdi: "(Sabah-akşam Rablerinin rızasını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sende sabret. Dünya hayatının güzelliklerini isteyerek gözlerini o kimselerden ayırma -yani eşraf ile beraber oturma-. Bizi anmasını kendilerine unutturduğumuz yani - Uyeyne ve Akra' - ve işinde aşırı giderek hevesine uyan kimseye uyma" (Kehf 28). Sonra onlara (yani mü'minlere ve kafirlere iki kişinin misalini (Kehf 32-44) ve dünya hayatının misalini (Kehf 45) getirdi (yani mezkur ayetleri bu maksatla inzal buyurdu). Habbâb der ki: "(Bu hâdiseden sonra) biz (zayıf takımdan olan sahabiler) Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la beraber otururduk. Aleyhissalâtu vesselâm'ın kalkma saati gelince, O'nun kalkması için önce biz onu terkederdik."[1686]

نَع ِراَتْخُمْلا ُنْب َسيِع اَنَث .ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُرْكَب اَنَث :اَق ِبْي َرُك ُوبَأ و َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب ُوبَأ اَنَثهدَح-8767 □7678 □7667□

إ . َني ِرْثَكْمِلِ ّْلَي َو :َلاَق ُهَّنأ ;َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ َّيلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنَع ِهي ِرْدُخلا□□
ِديِعَس يِبَأ ْنَع ِهيِف ْوَعْلا َةَّيِطَع ْنَع َنْلَيَل يِبَأ ِنْب ِدَّمَحُم يفوعلا ةيطع :دئاوزلا يِف .ِهِئا َر َو ْنِم
َو ِهِمَّاَدُق ْنِم َو ِهِلاَمِش ْنَع َو ِهِنيِمَي ْنَع : ُعَب ْرأ اَذَكَه َو اَذَكَه َو اذكه َو اذكه ِلاَمْلاِب َلاَق ْنَم

هب ةيطع نع شمع'ا نع ةديبع نب دَّمَحُم نع هدنسم يِف دمحأ مامإا هاورو .نافيعض هنع .
يوارلاو

1267. (4129) (7254)- Ebu Saidi'l-Hudri radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Malı şöyle şöyle, şöyle ve şöyle dağıtanlar hariç dünyalığı çok kazananlara yazıklar olsun!" "Şöyle!" kelimesini Resûlullah dört kere tekrar etti. Bunlarla "sağından, solundan, önünden ve arkasından (hayır için harcayanlar" demek istedi)."1687

لَيِم ُز ُوَبأ يِنَثَّدَح .ِرأَّمَع ُنْب ُةَم ِرْكِع اَنَث .ِدَّمَحُم ُنْب ُرْض َّنلا اَنَث .ِهي ِرَبْنَعْلا ِميِظَعْلا□
ِدْبَع ُنْب ُساَّبَعْلا اَنثهدَح-8777 □7677 □7664□

م ْوَي َنوُلَفْس'ا ُمُه َنو ُرَثْك اَ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ َّيلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ;ِهرَذ يِبَأ□
ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِهيِفَنَحْلا ِدَث ْرَم َنْب ِكِلَم ْنَع ٍكاَمِس َوُه

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِبِهيَط ِنِم ُهَبَسَك َو ، اَذكه َو اَذكه ِلاَمْلاِب َلاَق .
ْنَم َّإ . ِةَماَيِقْلا

1268. (4130) (7255)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Bu dünyada malca) en çok olanlar, Kıyamet günü en aşağıda olacaklardır. Ancak malı şöyle şöyle (bol bol) harcayanlar ve onu temiz yoldan kazananlar hariç." 1688

;ةَ رْي َرُه يِبَأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع َن ُجَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ُنَاَّطَقْلا ِديِعَس ُنْب َيْحَي اَنَث .ِميِكَح ُنْب
َيْحَي اَنثهدَح-8777 □7676 □7667□

حيحص هدانسإ : دئاوزلا يِف.اًثَث اَذكه و اَذكه َو اذكه َلاَق ْنَم َّإ َنوُلَفْس'ا ُمُه َنو ُرَثْك ا :
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ َّيلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق

تاقث ُهُلاَج ِر .

1269. (4131) (7256)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Dünyalığı en çok olanlar (âhirette rütbece) en aşağı olacaklardır. Ancak, malı şöyle şöyle şöyle (hayır yolunda) harcayanlar hariç." 1689

يِبَأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع ٍكِلاَم ِنْب ِلْيَهُس يِبَأ ْنَع ِدَّمَحُم ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث .ٍبِساَك ِنْب ِدْيَمُح ُنْب
ُبوُقْعَي اَنثهدَح-8776 □7677 □7677□

ُهُدَص ْرأ ٌءْيَش َّإ ٌءْيَش ُهْنِم يِدْنِع َو ٌةَثِلاَث َّيلَع يِتأَتَف .اًبَهَذ يِدْنِع اًدُحُأ َّنَأ ب ِحُأ اَم :َلاَق□
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ َّيلَص هيِبَّنلا َّنَأ ;ةَ رْي َرُه يحبص'ا رماع يِبَأ نب كلام نب عفان همسا
لهس وبأو .ِهيِف فلتخم ديمح نب بوقعيو .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٍنْيَد ِءاَضَق يِف

سنأ نب كلام مع .

1270. (4132) (7257)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Yanımda Uhud dağı kadar altınım olup da ondan bir miktar yanımda kaldığı halde (iki gün geçip) üçüncü bir gecenin gelmesini sevmem. Bir borcu ödemek üzere (o altından) saklayacağım miktar hariç." 1690

نَع ِمَكْشِم ِنْب ُمِلْسُم ِ، هاللّ ِدْيَبُع ْنَع َمَي ْرَم يِبَأ ُنْب ُدي ِزَي اَنَث .ٍدِلاَخ ُنْب ُةَقَدَص اَنَث .□
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثهَدَح-8777 □7674 □7677□

ِ يَّلَص هاللّ ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس : َّمُهَّللا ! ْنَم َنَمآ يِب َو يِنَقَّدَص َو َمِلَع َّنَأ اَم ِج ُتْئ ِهِب َوُه قَحْلا
يِنْقِهدَصُي َو ْمَل ْمَلْعَي َّنَأ اَم ِج ُتْئ ِهِب َوُه ِرْمَع و ِنْب ٍيَغ َن هيِفَقَّثلا؛ َلاَق : َلاَق َر ُلوُس هللّ
ْلِلقَأَف ُهَلاَم َو َو ُهَدَل َو ْبِبَح ِهْيَلِإ َكَءاَقِل َو ِهجَع ْل ُهَل َءاَضَقْلا َو ْنَم ْمَل ْنِمْؤُي يِب َو َل ْم
َكِدْنِع ْنِم

ه َرَمُع ْلِطأ َو ُهَدَل َو َو ُهَلاَم ْرِثْكأَف َكَدْنِع ْنِم قَحْلا□ .

لسرم. و َلاَق: مل جرخي ِنْبا ةجام ورمعل ريغ اَذه ثيدحلا. سيلو هل ئش يِف ةبقب
يِف دئاوزلا: لاجر ا“دانس تاقث. وهو

ةتسلا بتكلا .

[1686] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/570-571. [1687] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/571. [1688] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/571.

1271. (4133) (7258)- Amr İbnu Gaylân es-Sakafî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Allahım! Kim bana inanır, beni tasdik eder, ve her ne getirmiş isem onun senin yüce katından olduğunu ve hak olduğunu bilirse, ona az mal, az evlat ver, ona, sana kavuşmayı sevdir ve ölümünü çabuklaştır. Kim de bana inanmaz ve beni tasdik etmezse malını ve evladını çok kıl, ömrünü de uzat." [1691]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin mürsel yani senedinde kopukluk bulunduğu ve dolayısıyla zayıf olduğu, ayrıca Râvi Amr'ın ne İbnu Mâce ve ne de öbür Kütüb-i Sitte mecmualarında bir başka rivayetinin bulunmadığı belirtilmiştir. diğer taraftan ihtiva ettiği hüküm yönüyle de sahih hadislere muhalefeti sebebiyle hadisin münkerliği mevzubahistir. Zira sahih hadislerde çok evlat edinmeye teşvikten başka, hayırlı mal, hayırla geçen uzun ömür de övülmüştür. Bu sebeple hadisin gerçekten Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm'dan varid etmiş olması halinde, muhatabın ve içinde bulunulan şartların kayıtlarıyla kayıtlamak gerekir. Aksi halde, sözgelimi, Hz. Enes'e bol mal, çok evlat, uzun ömür için Efendimizin yaptığı dua manasız kalırdı. Mesela şayet mü'min kişi çok mal sahibi ve fakat onun hakkını vermesini sağlayacak ilimden mahrumsa veya ruhunda cimrilik, hisset, dünyaya tamahkarlık damarı kavî ise, fakirlik; keza çocuğu çok, fakat terbiyelerini veremeyecek şekilde ilmen, bedenen, maddeten âciz ise, az evlat; şu anda salih amel üzere olmakla beraber, bir kısım eksiklikleri, mizaçtan gelen zaafları, hızla değişen içtimaî-siyasî şartlar sebebiyle sonuna kadar bu istikamette gitmesinden korkulan bir kimse ise, âcil bir ölüm güzel olabilir. Bunların aksi durumda olan, dünyayı ahiret için yaşamayı ideal edinmiş şuurlu bir müslüman için çok mal fevkalâde mühim bir hayır kaynağıdır, terbiyesi iyi verilen evladlar da öyle. Birer İslâm mücahidi olacak bu evlatlar, babanın ve ananın amel defterini fevkalade kabartacaktır, çok sayıda sadaka-i cariye hükmüne geçecektir. Hele uzun ömür! İhtiyarlık dönemi hastalıklı geçse bile uhrevî kazancın artma vesilesidir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm dünyada mü'minin telaffuz ettiği her bir zikir kelamının uhrevî bir ağaç ve meyve olduğunu, kişinin ebedi hayattaki manevî mertebesini yücelttiğini belirtir. Bu çeşit ifadeler, dünya hayatına -ahiret adına- sahip çıkmaya teşviktir. Hadisleri daima farklı muhataplar, farklı şartlar çerçevesinde anlamak gerekir, bu, kişiyi ifrat ve tefritten korur. 1692

اَنَث . ي ِحَمُجْلا َةَيِواَعُم ُنْب ِ هالِّل ُدْبَع اَنَثهدَح َو َنِي ِز ْرُب ُنْب ُنَاَّسَغ اَنَث . ُنَاَّفَع اَنَث .
َةَبْيَش ِيِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثهدَح-8778 □7677 □7676□

ىَلِإ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالِّل يَّلَص ِ هلِل ُلوُس َر ِينَثَعَب : َلاَق ؛هِيدَس ْ'ا َةَداَقُن ْنَع ِهيِطَيِلَّسلا ِءا
َرْبَلا َنَع َةَم َّس ُنْب ُرَّيَس اَنَث . َني ِز ْرُب ُنْب ُنَاَّسَغ ! َمُهَّللا : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالِّل يَّلَص ِ
هلِل ُلوُس َر اَن َرَضْبَأ اَّمَلَف . ٍةَقاَنِب ِهْيَلِإ َلَس ْرَأف . َرَخآ ٍلُج َر ىَلِإ ِينَثَعَب َّمُث . ُهَّد َرَف
ًةَقاَن ُهَجِنْمَتْسَي ٍلُج َر

اَهِب َرَمأ َّمُث اَهِب َءاَج ْنَميِف َو : َلاَق .اَهِب َءاَج ْنَميِف َو : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالِّل يَّلَص ِ هلِّل
ِلوُس َرِل ُتْلُقَف : ُةَداَقُن َلاَق.اَهِب َثَعَب ْنَميِف َو اَهيِف ْكِراَب

نيِذَّلِل .ٍموَيِب اَم ْوَي ٍن َّف َق ْز ِر ْلَعْجا َو ِل َّو ُ'اِ ِعناَمْلِل ِن ُ َف َلاَم ْرِثْكأ َّمُهَّللا : َمَّلَس َو□
ِهْيَلَع ُ هالِّل يَّلَص ِ هلِّل ُلوُس َر َلاَقَف . ْت َّرَد َف ْتَبِلُحَف .تاقث دانس"'ا لاجر يقابو .لوهجم
:يبهذلا َلاَق و .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ دق ،ءاربلا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِةَقاَّنلاِب َثَعَب

ةجام ِنْبا هب درفنا يِذَّلا ثيدحلا اَذَه ىوس ةتسلا بتكلا ةيقب يِف ئش هداقنل سيل : َلاَق .
و

1272. (4134) (7259)- Nükâde el-Esedî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm beni, bir adama göndererek onun dişi devesini meniha olarak (bir müddet sütünden istifade etmek için) istedi. Adam talebi kabul etmedi. Bunun üzerine, Aleyhissalâtu vesselâm bir başka adama (aynı maksatla) yolladı. Bu zât, Efendimize sağmal bir deve yolladı. Resûlullah deveye bakınca: "Allahım, deveyi onu göndereni mübarek kıl!" diye dua buyurdu."

Nükâde der ki: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Onu getireni de (deyin)" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Onu getireni de (mübarek kıl)" dedi. Sonra devenin sağılmasını emretti. Deve sağıldı fakat derhal yine memeleri süt doldu. Resûlullah: "Allahım, falanın malını çoğalt!" diye, önce reddeden kimse için de dua etti. Devesini gönderen için de: "Allahım, falanın rızkını gün be gün eyle" diye dua etti." 1693

*** KANAAT**

لاَق : َلاَق ؛ٍسَنأ ْنَع ٍعْيَفُن ْنَع ِدِلاَخ يِبَأ ِنْب َليِعاَمْسِإ ْنَع َىْلَعي َو يِبَأ اَنَث . ٍرْيَمُن ُنْب ِ هالِّل□
□7677□ 7667□ 8787-ِدْبَع ُنْب اَنَثهدَح

اتوُق اَيْن دلا َنِم يِتأ ُهَّنأ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َّد َو َّإ ٍريِقَف َّو ٍهِينَغ ْنِم اَم : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□ .
هالِّل يَّلَص ِ هلِّل ُلوُس َر هلو . دمحأ دنسم يِف جرخم وهو .كورتم هناف عيفنب هلعأو
.تاعوضوملا يِف يزوجلا ِنْبا هدروأ ثيدحلا اَذَه :يطويسلا َلاَق

هخيرات يِف بيطخلا هجرخأ دوعسم ِن ْبا ثيدح مب دهاش .

1691 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/573.

1273. (4140) (7260)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyamet günü, dünyada iken yetecek kadar rızık verilmiş olmasını temenni etmeyecek ne fakir ne de zengin olacaktır." 1694

* HZ. PEYGAMBERİN AİLESİNİN MAİŞETİ

ُنْب يِبَأ ةَبْيَش. اَنَث ِزَي ُدي ُنْب ُراه َنو. اَنَث ُدَّمَحُم ُنْب وِرْمَع ْنَع يِبَأ ةَمَلَس ْنَع ةَشِئاَع؛
ِرْكَب وُبَأ اَنثهدَح-8787 □7767 □7678□

هاللّ ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس ُرْهَّشلا اَم َرُي ي يِف ٍتْيَب ِنم ِهِتوُيُب دلا ُناَخ. ٌتْلُق: اَمَف َناَك مُهُماَعَط؟
ص ِقْد. َو ٌتَناَك مُهَل ِر ُبِئاَب. اوُناَكَف َنوُثَعْبَي ِهْيَلِإ ْتَلاَق: ْدَقَل َناَك يِتأَي ىلَع ِلآ ِدَّمَحُم يَّلَص
ِتَلاَق: 'ا َوْس ِناَد: ُرْمَّتلا َو ُءاَمْلا. َرْيَغ ُهَّنَأ َناَك اَنَل ٌناري ِج ِم َن ا'ِراَصْن ِج َري ُنا

. ٍتاَيْبأ .يِف دئاوزلا: هدانسإ حيحص ِر ُهُلاَج تاقث. دقو ىور ملسم هضعب نم اَذَه هجولا
اَهناَبْلأ. َلاَق ٌدَّمَحُم: َو اوُناَك َةَعْسِت

1274. (4145) (7261)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "ÂI-i Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'ın, bazan bir ay geçer, hücrelerinin hiçbirinde ateş yanmazdı.

Hz. Aişe'nin ravisi Ebu Seleme der ki: "Ben Aişe radıyallahu anhâ'dan sordum: "Öyleyse bu esnada ne yerlerdi?" Şu cevabı verdi: "İki siyah: Hurma ve su! Ancak, Ensardan komşularınız vardı. Onlar sadâkatli komşulardı. Onların sağmal hayvanları vardı. Bunlar hayvanlarının sütünden Aleyhissalâtu vesselâm'a gönderirlerdi. (O, bize de içirirdi)" dedi. Muhammed (İbnu Mâce) der ki: "Ve onlar (yani Hz. Peygamber'in hücreleri) dokuz taneydi." 1695

□ُنْب ٍعيِنَم. اَنَث َحْلا ُنَس ُنْب َسوُم. اَنأَبْنأ ُناَبْيَش ْنَع َةَداَتَق ْنَع ِسَنأ ِنْبا ٍكِلاَم؛ َلاَق ْتِعِمَس
َدْنِع ِلآ ِدَّمَحُم ُعاَص ِهبَح َو ّ ُعاَص َت ٍرْم. َو ّنِإ ـ7677□ 7666□ 8787-اَنَثهدَح ُدَمْحأ
َر َلوُس هللّ ِ يَّلَص هاللّ ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس ُلوُقَي َرِم ًارا: َو يِذَّلا ُسْفَن ٍدَّمَحُم ِهِدَيِب! اَم َحَبْصَأ

. □ُهَل ْوَي ٍذِئَم َعْسِت َوْسِن ة

ِر ُهُلاَج تاقث. هاورو ِنْبا نابح يِف هحيحص نم قيرط نابأ راطعلا نع ةداتق هب :تلق لصأو
يِف هنأ فوقوم وأ عوفرم نكل ةياور فنصملا درت ىَلَع يِف دئاوزلا: اَذَه دانسإ حيحص.
ثيدحلا هاور يراخبلا يِف حيحص يِف باتك عيبلا. فلتخاو هحارش

نم َلاَق هفقوب نع سنأ .

1275. (4147) (7262)- Hz. Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm tekrar tekrar buyurdular ki: "Muhammed'in nefsini elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki, Âl-i Muhammed'de hiçbir zaman akşamdan sabaha bir sa' miktarında ne zahire ne de kuru hurma bulunmuştur." Halbuki o sıralarda Aleyhissalâtu vesselâm'ın dokuz zevceleri vardı."1696

□اَنَث وُبَأ ِة َريِغُملا. اَنَث ُدْبَع ّرلا َنَمح ُنْب ِدْبَع هاللّ ِ ِهيدوُغْسَملا ْنَع ِهيتلَع ِنْب ةَميذَب
ِدَّمَحُم ٍإ ّ ُدم ِنم ٍماَعَط ْوأ اَم َحَبْصأ يِف ـ7676□ 7667□ 8784-اَنَثهدَح ُدَّمَحُم ُنْب َنيَحي.

ِلآ يِف َحَبْصأ اَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع َةَدْيَبُع يِبَأ ْنَع

نوخلا جاجح نب سودقلا دبع همسا ةريغملا وبأو .تاقث هلاجر دانسإ اَذَه : دئاوزلا يِف. . ِماَعَط ْنِم دُم ٍدَّم َحُم ِلآ

1276. (4148) (7263)- Abdullah İbnu Mesud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Al-i Muhammed'de ancak bir nüdd miktarı yiyecek maddesi sabahlamıştır" veya "Al-i Muhammed'de bir nüdd yiyecek (bile) sabahlamadı" buyurdular." 1697

1277. (4149) (7264)- Süleymân İbnu Surad radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize geldi ve bir yiyecek (ikramına) gücümüz yetmeksizin -veya bir yiyeceğe gücü yetmeksizin- üç gece kaldık." 1698

يِثُأ :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِحِلاَص يِبَأ ْنَع ِشَمْع ْألا ِنَع ِرِهْسُم ُنْب يِلَع اَنَث .ٍديِعَس ُنْب ُدْي□ □7674□ 7667□ 8777-اَنَثهدَح َوُس

غ َرَف اَّمَلَف َلَكَأَف .ٍنْخُس ٍماَعَطِب ًام ْوَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر .□ ِهِيف فلتخم ديوسو .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف. اَذَك َو اَذك ُذْنُم ٌنْخُس ٌماَعَط يِنَطَب َلَخَد اَم !ِ هاللّ ُدْحلا :َلاَق

1278. (4150) (7265)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir gün sıcak bir yemek getirilmişti. Yedi ve yemekten çıkınca: "Elhamdülillah, şu şu vakitten beri mideme sıcak bir yemek girmemişti" buyurdu." 1699

1694 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/575. 1695 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/575. 1696 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/576. 1697 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/576.

* ÂL-İ MUHAMMED'İN YATAĞI

ِرماَع ْنَع ٍدِلاَجُم ْنَع ٍلْيَضُف ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث :اَق ٍبيِبَح ِنْب َميِها َرْبِإ ُنْب ُقاَحْسإ َو ٍفي ِرَط□ □7677□ 7666□ 8778-اَنَثهدَح ُدَّمُحَم ُنْب

يِف. ٍشْبَك َكْسَم اَّ إ َتَيِدْهُأ َةَلْي َل اَنُشا َرِف َناَك اَمَف .َّتَلِا َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ُةَنْبا ِتَيِدْهُأ :َلاَق ؛ٍهيِلَع ْنَع ِث ِراَحْلا ِنَع

نافيعض امهو دلاجمو ثراحلا هدانسإ يِف :دئاوزلا .

1279. (4154) (7266)- Hz. Ali radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın kızı (Fatıma gerdek gecesi) bana gönderildi. Onun gönderildiği gece yatağımız koyun derisinden başka bir şey değildi." 1700

يِنَثهدَح . َة َو ْرَف يِبَأ ِنْبا َىلَع'اِدْبَع ُنْب َسيِع اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . يِقْشَم ِهدلا
َنامْثُع ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثهدَح-8767 □7667 □7647ـ ؟ِهذه اَم؟َلاَق َف .ِراَصْن'ا َنِم ٍلُج َر ِباَب
ىَلَع ٍةَّبُقِب َّمَلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َّرَم : َلاَق ؛ٍسَنأ ْنَع َةَحْلَط يِبَأ ُنْب ُقاَحْسإ

غَلَبَف .ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِهِب ِحاَص ىَلَع ٌلاَب َو َوُهَف اَذكه ُنوُكَي ٍلاَم لُك :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ□
هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق . ُن َـف اَهاَنَب ٌةَّبُق :اوُلاَق

لاَقَف .َكْنَع ُهَغَلَب اَمِل اَهَعَض َو ُهَّنأ َرِبْخأَف اَهْنَع َلأَسَف اَه َرَي ْمَلَف . ُدْعَب َمَّلَس َو□ :
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َّرَمَف .اَهَعَض َوَف .َكِلذ َّي ِراَصْن ا' .تاقث دانس“ا لاجر يقابو .هقثو
نم و هح هرج نم رأ مل ،ىلع‘ا دبع نب سيع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف! ُهاللّ ُهُمَح ْرَي !
ُهاللّ ُهُمَح ْرَي

هجولا اَذَه نم ظفللا اَذَه ريغب هننس يِف د ُواَد و ُبَأ هاورو .

1280. (4161) (7267)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, Ensâr'dan bir zâtın kapısının üstüne yaptırdığı bir kubbe gördü. Bu nedir?" diye sordu. "Bu falancanın inşa ettirdiği bir kubbedir!" dediler. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Böyle sarfedilen her mal, Kıyamet günü sahibine bir vebaldir!" buyurdular. Bu söz Ensari'ye ulaşmıştı. Kubbe'yi hemen yıktı. Sonra, Aleyhissalâtu vesselâm oradan tekrar geçti, fakat kubbeyi göremedi, akıbetini sordu. "Sizin söylediğiniz kendisine ulaşınca yıktı" denildi. Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Allah ona rahmet kılsın, Allah ona rahmet kılsın!" diye dua buyurdular." 1701

*** TEVEKKÜL VE YAKIN**

نَع َليِبْح َرُش يِبَأ- َليِبْح َرُش ِنْبا- ِم َّس ْنَع ِشَمْع'ا ِنَع َةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب□
□7647□ 7664□ 8767-اَنَثهدَح اَن وُبَأ

اَم ِق ْز ِهرلا َنِم اَسأْيَت َ : َلاَقَف . ِهْيَلَع ُهاَنْعأَف .ًائْيَش ُجِلاَعُي َوُه َو َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ
يَّلَص ِهيِبَّنلا ىَلَع اَنْلَخَد : َاَق ؛ِدِلاَخ ْيَنْبا ٍءا َوَس َو َةَّبَح نب مسو .حيحص هدانسإ :دئاوزلا
يِف. َّلَج َو َّزَع ُ هاللّ ُهُق ُز ْرَي َّمُث . ٌرْشِق ِهْيَلَع َسْيَل َرَمْحأ ُه مُأ ُهُدِلَت َناَسْن“ا َّنإَف .ا ُّ
ُكُسُؤ ُر ْت َز َّزَهَت

تاقث دانس“ا لاجر يقابو ِهيف ملكت نم رأ ملو .تاق ثلا يِف نابح ِنْبا هركذ ليبحرش .

1281. (4165) (7268)- Halid'in oğulları Habbe ve Sevâ radıyallahu anhümâ anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir şey tamir etmekte iken yanına girdik. O işte kendisine yardım ettik. "Başlarınız kımıldadığı müddetçe rızık hususunda yeise düşmeyin. Zira insanı annesi kıpkızıl, üzerinde hiçbir şey olmadığı halde doğurur, sonra aziz ve celil olan Allah onu her çeşit rızıkla rızıklandırır" buyurdular." 1702

نَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُديِعَس اَنَث . ُراَّطَعْلا ٍقْي َز ُز ُنْب ُحِلاَص ٍبْيَعُش وُبَأ اَنأَبْنأ . ٍرو ُصْنَم ُنْب□
□7646 □ 7667 □ 8766-اَنَثهدَح اَقاَحْسإ ُ

ىْلَق ْنِم َّنإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِصاَعْلا ِنْب و ِرْمَع ْنَع ِهيِبأ□
ْنَع ٍحاَب َر ِنْب ِهيِلَع ِنْب َىسوُم ْنَع يِ حَمُجْلا : دئاوزلا يِف. َب َعَّشَتلا ُهاَفَك ِ هاللّ ىَلَع َلَّك
َوَت ْنَم َو . ُهَكَلْهأَ ٍدا َو ِ هيِأَب ِ هاللّ ِلاَبُي ْمَل اَهَّلُك َىَع شلا ُهُبْلَق َعَبَّتا ِنَمَف . ًةَبْعُش ٍدا َو
ِهلُكِب َمدآ ِنْبا

ركنم ثيدح : نازيملا يِف َلا َق .ثيدحلا اَذَه إ هل سيل قيزر نب حلاصو .فيعض هدانسإ .

1282. (4166) (7269)- Amr İbnu'l-As radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şüphesiz, her derede, âdemoğlunun kalbinden bir parça bulunur (yani kalp her şeye karşı bir ilgi duyar).

Öyleyse kimin kalbi bütün parçalara ilgi duyarsa, Allah onun hangi vadide helak olacağına hiç aldırmaz. Kim de 1703 Allah'a tevekkül ederse, kalbinin her şeye (ilgi kurarak dağılmasını önlemek için) Allah ona yeter."

*** HİKMET**

□ٍداَي. اَنَث ُلْيَضُفلا ُنْب َناَمْيَلُس . اَنَث ُدْبَع هاللّ ِ ُنْب َناَمْثُع ِنْب ٍمْيَشُخ ُناَمْثُع ُنْب ٍرْيَبُج ُم ٍلوس
ٌهللّ ِ! َعلِهْمِنب َو ْأو ْج َز ْ َقاَل : ِإذاَ َقُمْت ِفي .7647□ 7677□ 8777-َحَدهْثَنا ُمَحُّمُد ُنْب ِز
ِبَأ ِيبَأ وب َنَع ْ َأبِي اَي وب ؛ َقاَل َجاَء َ ر ُجلٌ ِإَلى النَّبِيِّ َصلَّى اللّه ُ َعَلْيِه َو َسلَّم َ َفَقاَل : َيا َ ر ُسوَل

ً َتَكلَّْم ِبَك َ َم ِتَعْتَذِر ُم ِن ْهُ . َو أْجِمعِ اْلَيأَس َعَّما ِفي أْيِدي النَّاِس .في الزوائد: إسناد ضعيف
َو . ٍِعهد َوُم َة ََص َّلَصف َكِت ََص

1700 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/577. 1701 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/578.

في الطبقات: مجهول. وذكره ابن حبان في الثقات. و َقاَل البخاري وأبو حاتم: روى عن أبيه
وعثمان بن جبير قال الذهبي

قلت: لكن كون الحديث من أوجز الكلمات وأجمعها الحكمة يدعلي قربه للثبوت فليتأمل .
عن جده عن أبيه

1283. (4171) (7270)- Hz. Ebu Eyyub radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Bana (dini) öğret ve fakat çok özlü olsun!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Namazına kalktığın vakit (dünyaya) veda edenin (namazı gibi) namaz kıl. Sonradan (pişman olup) özür dileyeceğin söz söyleme. İnsanların elinde bulunan (dünyalık şeylerden) ümidini kesmeye azmet!" buyurdular." 1704

□ُنْب َأِبي َشْيَبَة. َثنا اْلَحَسُن ُنْب ُموَسى َعْن َحمَّاِد ْبِن َسَلَمَة، َعْن َعِلْيِه ِبْن َزْيِد َعْن اْو ْس
ِبْكَر َأُبو َحدَّهْثَنا -8776 □7677 □7648□

اللّه ُ َعَلْيِه َو َسلَّم: َمَثُل الَّذِي َيْجِلُس َيْسَمُع اْلِحْكَمَة ثُمَّ َ َال ُيَحدِّث َعْن َصاِحِبِه ِإلَّا□□
ِبَشرِّه
َص ِلّي َ َقاَل َر ُسوُل اللّه: َقاَل ؛َة َرْي َرُه ِبيَأ َعْن ِدِلاَخ ِنْب َذْخاَف َبَهْذَف . اَه ِرْيَخ ِنُذأَب ُذْخَف
َبْهَذا : َقاَل . َكِمَنَغ ْنِم ًةاَش ِيِن ْر ِزْجَأ ! ِيعا َر اَي : َفَقاَل ، ًاِيعا َر َتا ٍلُج َر ِلَثَمك ُعْمَسَي اَم

. ‘ن رادم ِبُأذُِن َكْلِب اْلَغَنِم . َقاَل َأُبو اْلَحَسِن ُنْب َسَلَمَة : َثنَا ِإْسَماِعيُل ُنْب ِإْبَراِهيم
ُه َو َقاَل ِفيِه ِبُأذُِن َخْيِر ِه ا َشاًة. في الزوائد: َهَذا إسناده ضعيف من الطرفين نيقرطلا
َثَنا ُموَسى َثَنا َخُّماٌد َفَذَكَر َنْحَو

. ا“سند علي عليه بن زيد بن جدعان وهو ضعيف

1284. (4172) (7271)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Bir meclise oturup hikmetli söz dinleyip, sonra bu meclisten bahsederken işittiği şeylerin sadece kötü kısımlarını anlatan bir kimsenin misali, bir çobana gelip: "Ey çoban, süründen bana bir koyun kes!" deyince, çobandan: "Git en iyisinin kulağından tut al" iznine rağmen gidip sürünün köpeğinin kulağından tutan adamın misalidir."

Ebu'l-Hasen İbnu Seleme de bu hadisin bir mislini rayet etmiş, ancak rivayette şu farklılığa yer vermiştir: "Sürünün en iyi koyununun kulağını tut."1705

*** ALÇAK GÖNÜLLÜ OLMA**

نَع ِبِئاَّسلا ِنْب ِءاَطَع ْنَع يِب ِراَحُمْلا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث :اَق ؛َقاَحْسإ ُنْب ُنو ُراه َو ٍديِعَس ُنْب□
ِ هاللَّدْبَع اَنَثهدَح-8777 □7676 □7647□

ي ِرا َزإ ُةَمَظَعْلا َو ِيئا َد ِر ُءاَي ِرْبِكْلا .ُهَناَحْبُس ُ هاللّ ُلوُقَي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ.
هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ٍرْيَبُج ِنْب ِديِعَس هنع ىور يله نيبراحملاو طلتخا بئاسلا
نب ءاطع نأ إ .تاقث ُهُلاَج ِر :دئاوزلا يِف.ِراَّنلا يِف ُهُتْيَقْلأ اَمُهْنِم ًادِحا َو يِنَع َزاَن ْنَمَف

هدعب وأ طتخا لبق؟

1285. (4175) (7272)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri buyurdular ki: "Büyüklük benim ridamdır, azamet de benim izarımdır. Kim, bunlardan birinde benimle iddialaşmaya kalkarsa, onu cehenneme atarım." 1706

مَثْيَهْلا يِبَأ ْنَع ُهَثَّدَح اًجا َّرَد َّنَأ ؛ث ِراَحْلا ُنْب و ُرْمَع يِن َرَبْخأ .ٍبْه َو ُنْبا اَنَث .يَيْحَي ُن ْب□
ُةَلَم ْرَح اَنَثهدَح-8776 □7677 □7646□

هاللّ ىَلَع ُرَّبَكَتَي ْنَم َو .ًةَج َرَد ِهِب ُهاللّ ُهَعَف ْرَي ًةَج َرَد ُهَناَحْبُس ِ هللّ ُعَضا َوَتَي ْنَم : □
َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر ْنَع ٍديِعَس يِبَأ ْنَع

نيِلِفاَّسلا ِلَفْسأ يِف ُهَلَعْجَي ىَّتَح ًةَج َرَد ِهِب ُ هاللّ ُهْعَضَي ًةَج َرَد□ .

ميقتسم :هريغو دواد وُبَأ َلاَق دقف نيعم ِنْبا هقثو نإو هيرصملا حمسلا وُبَأ ناعمس نب
جاردو .فيعض هدانسإ اذه :دئاوزلا يِف

هينطقرادلاو يئاسنلاو متاح وُبَأ هفعضو هيلع عباتي امم جارد ثيداحأ ةماع : هيدع ِنْبا .
َلاَقو .مثيهلا يِبَأ نع َناَك ام إ

1286. (4176) (7273)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim Allah Teâla hazretlerinin rızası için bir derece tevazu izhar eder (alçak gönüllü) olursa, Allah, onu bu sebeple, bir derece yükseltir. Kim de Allah'a bir derece kibirde bulunursa, Allah da onu bu sebeple bir derece alçaltır, böylece onu esfel-i safilîne (aşağıların aşağısına) atar."1707

نْب ِسَنأ ْنَع ِدْي َز ِنْبا يِلَع ْنَع َةَبْعُش اَنَث : اَق ؛ةَبْيَتُق ُنْب ُمْلَس َو ِدَمَّصلا ُدْبَع اَنَث . ِهْيِلَع□
ُنْب ُرْصَن اَنَثهدَح-8777 □7678 □7647□

ثْيَح ِهِب َبَهْذَت تَّتَح اَهِدَي ْنِم ُهَدَي ُع ِزْنَي اَمَف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر□
ِدَيِب َذُخأَتَل ِةَنيِدَمْلا ِلْهأ ْنِم ُةَم'ا ِتَناَك ْنإ : َلاَق ؛ٍكِلاَم َدْنِع ْنُك .ُهاللّ ُهَعَف َر َعَضا َوَت
ْنَم-776 .ـفيعض ناعدج ديز نب هيلع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف .اَهِتاَجَح يِف ِةَنيِدَمْلا َنِم
ْتَءاَش

عَضا َوَت-776 .ـ َكِئاَعُد يِف اَنْك ِرْشا َّيَخُأ اَي-676 .ـ ُهاللّ ُهَعَض َو َرَّبَكَت ْنَم َو ُ هاللّ□
ُهَعَف َر َعَضا َوَت ْنَم-776 .ـ ِساَّنلا َنِم ًاد ْرَف. ِساَّنلا

هْيَلَع َنوُنوُكَي اوُداَك ُهوُعْدَي ِ هاللّ ُدْبَع َماَق اَّمَل ُهَّنأ َو-476 .ـ ًوُس َر ًادْبَع. َنيِنِم ْؤُمْلا َنِم□
َكَعَبَّتا ْنَمِل َكَحاَنَج ْضِفْخا َو. ُدَّمَحُم اَي َكِهب َرِل

[1704] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/579. [1705] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/580.

مَل ْنِإَف# َنيِقِداَص ْمُتْنُك ْنا ِ هاللّ ِنوُد ْن ِم ْمُكَءاَدَهُش اوُعْدا َو ِهِلْثِم ْنِم ٍة َروُسِب اوُتاَف□
اَنِدْبَع نَلَع اَنْل َّزَن اَّمِم ٍبْي َر يِف ْمُتْنُك ْنِأ َو. ًادبِل

ساَّنلا اَهُدوُق َو يِتَّلا َراَّنلا اوُقَّتاَف ا ُولَعْفَت ْنَل َو اوُلَعْفَت□

نِم ُهَي ِرُن ِل ُهَل ْوَح اَنْك َراَب يِذَّلا اَصْقَاِد ِجْسَمْلا َىلِإ ِما َرَحْلا ِد ِجْسَمْلا َنِم ًيَل ِهِدْبَعِب□
ى َرْسَا يِذَّلا َناَحْبُس# َني ِرِفاَكْلِل ْتَّدِعُا ُة َراَج ِحْلا َو

ري ِصَبْلا ُعيِمَّسلا َوُه ُهَّنِا اَنِتاَيآ□ .

1287. (4177) (7274)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor.'"Medine ehlinden bir cariye bile Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın elinden tutardı ve Aleyhissalâtu vesselâm elini onun elinden çekmezdi de, cariye ihtiyacı için, O'nu Medine'nin istediği semtine çeker götürürdü. (Resûlullah tevazu gösterir, itiraz etmezdi)." [1708]

* HAYÂ

؛ٍسَنأ ْنَع ِهي ِرْه زلا ِنَع َنْيَحي ِنْب َةَيِواَعُم ْنَع َسُنوُي ُنْب َسيِع اَنَث . يِهق َّرلا ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب
ُليِعاَمْسِإ اَنَثهدَح-8747 □7677 □7644□

نب ةيواعمو فيعض سنأ ثيدح :دئاوزلا يِف. ُءاَيَحْلا ِم َ ْس"ا ُقُلُخ َو . ًاقُلُخ ٍنيِد ِهلُكِل َّنإ :
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق

هوفعض هيقشمدلا حور وُبَأ هيفدصلا َنْيَحي .

1288. (4181) (7275)- Hz. Enes ve İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her dinin (kendine has temel) bir huyu vardır. İslâm'ın bu huyu, hayadır." [1709]

هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَ َرْكَب يِبَأ ْنَع ِنَسَحْلا ِنَع ٍروُصْنَم ْنَع ٌميَشُه اَنَث .َسوُم ُنْب □
ُليِعاَمْسِإ اَنَثهدَح-8748 □7676 □7647□

□ةركب، يَّلَص هاللّ ُ ِهْيَلَع َو َمَّلَس : ُءاَيَحلا ِم َن ا“ِيَمانِ. َو ا“ِيمانُ يِف الجَنَّةِ َو البَذَاءُ
الأنَّرِ. يِف دئاوزلا: رواه ابنِ حبان يِف صحيح.وقول الدار قطني: إن الحسن لم يسمع من أبِي
مِ نَ الجَفَاءِ َو الجَفَاءُ يِف

يِف صحيحه بروياة الحسن عن أبِي بكرة يِف أربعة أحاديث. وفي مسند أحمد ومعجم
الجاب عنه أن البخاري احتجه

. الكبير التصريح بسماعه من أبِي بكرة يِف عدة أحاديث والمثبت مقدم عَلَى النافي
الطبرانيه

□ يِبِ مُحَمَّدُ بُن العَ ًءِ الهَمْدَانِي . ثَنَا يَوُنسُ بُن بُكَيْرٍ. ثَنَا خَالِدُ بُن دِينَارٍ الشَّيْبَانِي عَن
□7677□ 7677 □8747-حَدَهتنَا أَبُو كَرُ

جُلُوساً عِنْدَ رَسُول اللّهِ .صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ : فَقَالَ أتَتْكُمْ وَفُودُ عَبْدِ القَيْسِ وَ مَا
عَمْرَ ةَ العَبْدِيِهِ. ثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الخُدْرِي ؛ قَالَ: كُنَّا

. □ □□ ِصَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ . وَ بَقِيَ ا“شَج العَصَرِي . فَجَاءَ بَعْدُ فَنَزَل َ مَنْزِ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ : أي يَرَى أحَدٌ فِينَا نَحْنُ كَذلكِ. إذ جَاءُوا فَ نَزَ لوا فأتَو ْا رَ سُول َ اللّهِ
. ثُمَّ جَاءَ إلِيَ رَ سُول ِ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ. فَقَال َ ل َه ُ رَ سُول ُ اللّهِ صَلَّى
فَأنَاخَ رَ احِ لَتَه ُ، وَ وَ ضَعَ ثِيَابَهُ جَانِبًا

□ وَ التؤَدَة . قَال َ: يَا رَ سُول ُ اللّهِ ! أشَجُّ تُلِبْتُ عَلَيْهِ أمْ شَيْءٌ حَدَثَ لِي؟ قَال َ رَ سُول ُ اللّه
العلا بهذك ابنِ معيم و عُثْمَانَ بن أبِي شجَ ! إنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّ بِهِ مَا اللّهُ : الحِلْمَ
صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ : بَل شَيْءٌ جُبِلْتَ عَلَيْهِ. فِي الزوائد: عامرة بن جويين وأبُو هاروٍن

. شبية و ابنِ عليه و قاَل ابنِ بعد البر: أجمعوا عَلَى أنه ضعيف الحديث

1289. (4184) (7276)- Ebu Bekre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Haya imandandır. İman (sahibi) ise cennettedir. Hayasızlık (ve bundan kaynaklanan kabalıklar, çirkin ve kırıcı sözler) cefa (eziyet, zulüm, haksızlık)dan bir parçadır. Cefa (eden de) cehennemdedir." 1710

1290. (4187) (7277)- Ebu Sa'idi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında oturuyor idik. (Bir ara): "Size Abdulkays kabilesinin gönderdiği heyet geldi" buyurdular. Halbuki içimizden hiç kimse (henüz heyetin geldiğini) görmemişti. Hakikaten geldiler ve konakladılar. Sonra Aleyhissalâtu vesselâm'ın huzuruna geldiler. Onlardan Eşecc el-Asarî (adında biri) konaklama yerinde kaldı, o sonradan geldi. Çünkü o, bir konağa indi, devesini ıhtırdı. Yolculuk elbisesini bir kenara bıraktı. Sonra (taze elbise giyip, öyle) Aleyhissalâtu vesselâm huzuruna çıktı. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm da ona: Ey Eşecc! Sende aziz ve celil olan Allah'ın sevdiği iki haslet vardır: Hilm (Acele etmemek) ve teenni ile hareket etmek" buyurdular. Eşecc: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu hasletler, cibilliyetimde (fıtratımda doğuştan getirdiğim) bir şey mi, yoksa sonradan (iradî gayretimle) meydana gelen bir şey mi?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Hayır! Yaratılışında bulunan bir şeydir!" buyurdular." 1711

□الزهَر وي . ثَنَا العَبَّاسُ بُن الفَضْل ِ“انصَارِ ي . ثَنَا قَرَّ ةُ بُن خَالِدٍ . ثَنَا أَبِي حَمْزَ ةَ عَن ابنِ
□7677□ 7674 □8744-حَدَهتنَا أَبُو إسْحَاقَ

يِف :دئاوزلا يِف. ءاَي َحْلا َو ْمِل ْحِلا : ُهاللّ اَمُه ب ِحُي ِنْيَتَلْصَخ َكيِف َّنِإ : ي ِرَصْعَلا
ِهجَشَ‘ ِل َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا َّنَأ ؛ ِساَّبَع

يذمرتلا ناور امك لضفلا نب رشب هيلع هعبات دلاخ نب ةرق نع لضفلا نب سابعلا .
هدانسإ

1708 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/581. 1709 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/581.

1291. (4188) (7278)- İbnu Abbâs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Eşecc el-Asari'ye: "Muhakkak ki sende Allah'ın sevdiği iki haslet var: Hilm (acele etmemek) ve haya" buyurdular." 1712

نْبا ِنَع ِنَسَحْلا ِنَع ٍدْيَبُع ِنْب َسُنوُي ْنَع َةَمَلَس ُنْب ُداهمَح اَنَث . َرَمُع ُنْب ُرْشِب اَنَث . َم َزْخَأ
ُنْب ُدْي َز اَنَثهدَح-8747 7677 7676

ْهَج َو َءاَغِتْبا ٌدْبَع اَهَمَظَك ٍظْيَغ ِةَع ْرُج ْنِم ِ هاللّ َدْنِع ًارْجأ ُمَظْعأ ٍةَع ْرُج ْنِم اَم َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هاللّ ي َّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ َرَمُع

تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف. ِهاللّ .

1292. (4189) (7279)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah indinde kişinin yuttuğu en sevaplı yudum, Allah'ın rızasını düşünerek kendini tutup, yuttuğu öfke yudumudur."1713

*** ALLAH KORKUSUYLA AĞLAMAK**

يِبَأ ْنَع ِهيِعْم َّزلا َبوُقْعَي ُنْب َنسوُم ْنَع ٍكْيَدُف يِبَأ ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . َميِها َرْبِإ ُنْب ِنَمْح َّرلا ُدْبَع
ا ِهِذه ْتَل َزَن ْنأ َنْيَب َو ْمŒاَنَثهدَح-8776 7647 7677ـ اَهِب ُ هاللّ ُم ُهَبَتاَعُي ٌةَي
ِهِم ًِسا َنْيَب ْنُكَي ْمَل ُهَّنَأ ُه َرَبْخأ ُهاَبَأ َّنَأ ُه َرَبْخَأ ِرْيَب زلا ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب َرِماَع َّنَأ ؛ ِم َزاَح

اَذِه :دئاوزلا يِف- َنوُقِساَف ْمُهِنم ٌريِثَك َو ْمُهبوُلُق ْتَسَقَف ُدَمَ‘لا ُمِهْيَلَع َلاَطَف ُلْبَق ِنم َباَتِكْلا
اوُتوُأ َنيِذَّلاَك اوُنوُكَي َ ًو- َنيِنِس ُعَب ْرَأ ًّإ

لْبَق ْنِم َباَتِك ْلا اوُتوُأ َنيِذَّلاَك اوُنوُكَي َ ًو.تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ .

1293. (4192) (7280)- Abdullah İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anhüma'nın anlattığına göre, "Kendilerinin Müslümanlığı kabul etmeleri ile, Allah'ın onları azarladığına dair (şu) ayetin inmesi arasında dört yıldan fazla zaman olmamıştır: "Onlar, daha önce kendilerine kitap verilen ve zaman geçtikçe kalpleri katılaşan kimseler gibi olmasınlar. Çünkü onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdi" (Hadid 16). 1714

ْنب ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب َميِها َرْبِإ ْنَع ٍرَفْعَج ُنْب ِديِمَحْلا ُدْبَع اَن َث . ِيفَنَحْلا ٍرْكَب وُبَأ اَنَث . ٍفَلَخ

ُنب ِرْكَب وُبَأ اَنَثهدَح-8777 □7647 □7678□

دئاوزلا يِف. ْبلَقْلا ٌتيِمُت ِك ِحَّضلا َة َرْثَك ّنِاف َك ِحَّضلا او ُرِثْكُت َ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل :
يَّلَص ِ هلل ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ة َرْي َره يِبَأ ْنَع ِنْيَنُح

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص هدانسإ .

1294. (4193) (7281)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Çok gülmeyin, çünkü çok gülmek kalbi öldürür."1715

نب ِدَّمَحُم ْنَع يِناَسا َرُخْلا ِءاَج َر وُبَأ اَنَث .ِروُصْنَم ُنب ُقاَحْسإِ اَنَث .ِراَنيِد ِنب ٍّيَأ ِرَك َز□
ُنب ُمِساَقْلا اَنَثهدَح-8777 □7646 □7677□

لاَق ّمُث ى َرَّثلا ّلَب ّتَح َىكَب َف .ِرْبَقْلا ِريِفَش ىَلَع َسَلَجَف .ٍة َزاَن ِج يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع □ُ :
هالّل يَّلَص ِ هلل ِلوُس َر َعَم اَّنُك :َلاَق ؛ءا َرَبْلا ْنَع ِكِلاَم مث . ءاربلا نم عمسي مل كلام نب
دَّمَحُم . تاقثلا يِف نابح ِنْبا َلاَق .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف.او ِدَعأَف اَذه ِلْثِمِل !يِنا َوْخإِ ٍيَأ

ءافعضلا يِف هركذ .

1295. (4195) (7282)- Berâ radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte bir cenazede beraberdik. Aleyhissalâtu vesselâm kabrin kenarına oturup ağladılar, öyle ki (göz yaşlarıyla) toprak ıslandı. Sonra da: "Ey kardeşlerim! İşte (başımıza gelecek) bu aynı (ölüm hadisesi) için iyi hazırlanın" buyurdular."1716

داَّمَح يِنَثَّدَح .ٍكْيَدُف يِبَأ ُنْبا اَنَث :َلاَق ؛ِرِذْنُمْلا ُنب ُميِها َرْبإِ َو يِقْشَمِهدلا َميِها َرْبإِ ُنب َنَمْح□
َّرلا ُدْبَع اَنَثهدَح-8777 □7647 □7676ـ ُ هالّل يَّلَص ِ هلل ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍدوُعْسَم ِنْب ِ
هالّل ِدْبَع ْنَع ِهيِبأَ ْنَع ِدوُعْسَم ِن ْب َةَبْتُع ِنْب ِ هالّل ِدْبَع ِنْب ِن َوْع ْنَع يِق َر زلا ِدْيَمُح يِبَأ ُنب

هْيَلَع□

إ- ِهِهْج َو ِهِرُح ْنِم ًاىئ ْيَش ُبي ِصِت َّمُث ِ هالّل ِةَيْشَخ ْنِم ِباَب ذلا ِسأ َر َلْثِم َناَك ْنإِ َو□□
ٌعوُمُد ِهْيَنْيَع ْنِم ُج ُرْخَي ٍنِمْؤُم ٍدْبَع ْنِم اَم : َمَّلَس َو

فيعض ديمح يِبَأ نب دَّمَحُم همسا ديمح يِبَأ نب دامحو .فيعض هدانسإ :دئاوزلا يِف.ِراَّنلا .
ىَلَع ُ هالّل ُهَم َّرَح

1296. (4197) (7283)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sinek başı kadar bile olsa, gözünden Allah korkusuyla yaş çıkan ve bu yaşı yanak yumrusuna değecek kadar akan hiçbir mü'min kul yoktur ki, Allah onu (ebedî) ateşe haram etmesin!" 1717

1712 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/583. 1713 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/583. 1714 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/584. 1715 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/584.

نْب َدي ِزَي ُنْبا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث .ِمِلْسُم ُنْب ُديِلا َوْلا اَنَث . ِيْقَشِمِهدلا َنا َرْمِع ِنْب َليِعاَمْسِإ□
ُنْب ُناَمْثُع اَنَثهدَح-8777 □7648 □7677□

اَمَّنِإ : ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ُتْعِمَس : ُلوُقَي َناَيْفُس يِبَأ َنْب َةَيِواَعُم
ُتْعِمَس : َلاَق ُِهب َر ِدْبَع ُوَبَأ ِينَثَّدَح .ِرباَج .ِهِيف ملكت نم رأ مل َليِعاَمْسِإ نب َناَمْثُع
Œهدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ُه ُعَأ َدَسَف ُهُلَفْسأ َدَسَف اَذِإ َو.ُه ُعَأ َباَط اَذِإ .ِءاَعْولاَك ُلاَمْعَلأ

نوقثوم دانس“ا لاجر يقابو .

1297. (4199) (7284)- Hz. Muaviye İbnu Ebi Süfyan radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ameller kap(ta bulunan madde) gibidir. En aşağısı (yani dipteki kısım) güzelse en yukarısı (yani üst kısmı) da güzel olur; en aşağısı bozulursa en üstü de bozulur." 1718

نَع ِدِاَن ِهزلا ُوَبَأ َنا َوْكَذ ُنْب ِ هالّل ُدْبَع اَنَث . َرَمُع ِنْب َءاَق ْر َو ْنَع ُةَيِقَب اَنَث . ي ِصْم ِحْلا□
ٍدْيَبُع ُنْب ُريِثَك اَن ثَهدَح-8677 □7647 □7674□

هرِهسلا يِف تَّلَص َو َنَسْحأَف ِةَين َّعْلا يِف تَّلَص اَذِإ َدْبَعْلا َّنِإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ□
‘هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ;ةَ َرْي َره يِبَأ َنَع ِج َرْع ا

هنعنع دقو سلدم وهو ةيقب هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ًاهقَح يِدْبَع اَذه : َّلَج َو َّزَع ُ هالّل .
َلاَق- َنَسْحأَف

1298. (4200) (7285)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Eğer kişi namazını herkesin gözü önünde kılınca (edebine uygun kılar) güzel yapar, tek başına kimsenin görmediği durumda kılınca da (edebine uygun kılar) güzel Yaparsa, Allah Teâla hazretleri (onun ibadetinden memnun kalır ve:) "Bu (kulluğunu riyasız yapan) gerçek bir kulumdur" der." 1719

نَع ِشَمْع‘ا ْنَع ِ هالّل ِدْبَع ُنْب ُكي ِرَش اَنَث : َاَق ;َنسُوم ُنْب ُليِعاَمْسِإ َو ةَ َرا َر ُز ُنْب ُرماَع ُنْب□
ِ هالّل ُدْبَع اَنَثهدَح-8677 □7646 □7677□

اوُلاَق . ُهُلَمَع ِهي ِجْنِمب ْمُكْنِم ٌدَحأ َسْيَل ُهَّناَف .اوُدِهدَس َو اوُب ِراَق : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ:
هالّل يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ;ةَ َرْي َره يِبَأ َنَع ِحِلاَص يِبَأ

هِيف فلتخم كيرشو .نسح دانسإ اَذه :دئاوزلا يِف.ٍلْضَف َو ُهْنِم ٍةَمْح َرِب ُ هالّل□ .
ِينَدَّمَغَتَي ْنأ َّّإ .اَنأ َ َو : َلاَق !ِهللّ َلوُس َر اَي ؟ َتْنأ َ َو

1299. (4201) (7286)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Ey mü'minler! Amel ve ibadetlerinizi) itidal üzere yapın, ifrattan kaçının. Zira sizden hiç kimseyi (ateşten) ameli kurtaracak değildir."

Sahabiler: "Seni de mi amelin kurtarmaz, ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Beni de, buyurdular. Eğer Allah kendi katından bir rahmet ve fazl ile benim günahlarımı bağışlamazsa beni de amelim kurtarmaz!" buyurdular." 1720

*** RİYA VE SÜM'A**

نَع ِهيِبأ ْنَع ِنَمْح َّرلا ُدْبَع ِنْب ِء َّعْلا ِنَع ِم ِزاَح يِبأ ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْبَع اَنَث . ِيناَمْثُعْلا َنا َو ْرَم□

وُبأ اَنَثهدَح-8676 □7647 □7777□

مَع يِل َلِمَع ْنَمَف .ِك ْرِهشلا ِنَع ِءاَك َر شلا نَنْغأ اَناَ ّلَج َو ّزَع ُ هاللّ َلاَق :َلاَق َمّلَس َو□□□
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ َلوُس َر ّنَأ ؛ةَ رْي َرُه يِبَأ

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.َك َرْشأ يِذّلِل َوُه َو ئ ِرَب ُهْنِم اَناَف ي ِرْيَغ .
ِهيِف َك َرْشأ

1300. (4202) (7287)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah u Teâla hazretleri şöyle buyurmuştur: "Ben her çeşit şirkten müstağniyim. Öyleyse, kim benim için işlediği bir amele birden başkasını ortak ederse ben ondan uzağım ve benim için yaptığı o iş, bana değil, ortak ettiği kimseyedir." 1721

يِبَأ ِنْب ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ِنْبا ِحْيَبُر ْنَع ٍدْي َز ِنْب ِريِثَك ْنَع ُرَمْح ‘ا ٍدِلاَخ وُبأ اَنَثهدَح .ٍديِعَس ُنْب ِ
هاللّ ُدْبَع اَنَثهدَح-8678 □7644 □7777ـ اَ : َلاَقَف .ِلاَّجَدلا َحيِسَمْلا ُرَكاَذَتَن ُنْحَن َو َمّلَس
َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر اَنْيَلَع َج َرَخ :َلاَق ؛ِديِعَس يِبَأ ْنَع ِهيِبأ ْنَع ِهي ِرْدُخْلا ٍديِعَس

نِهي َزُيَف يِهلَصُي ُلُج َّرلا َموُقَي ْنأ : يِفَخْلا ُك ْرِهشلا :َلاَقَف .ىَلَب :اَنْلُق ، َلاَق ؟ِلاَّجَدلا□
ِحيِسَمْلا َنِم يِدْنِع ْمُكيَلَع ُف َوْخأ َوُه اَمِب ْمُكُرِبْخُأ

امهيف فلتخم ِنَمْح َّرلا ُدْبَع نب حيبرو ديز نب ريثكو .نسح هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٍلُج َر .
ِرَظَن ْنِم ىرَي اَمِل ُهَت َص

1301. (4204) (7288)- Ebu Safâ radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) yanımıza geldi. Biz o sırada Mesîh Deccal'i müzakere ediyorduk. Dediler ki: "Ben size, nazarımda sizin için Mesih Deccal'den daha ürkütücü bir şeyi haber vereyim mi?"

"Evet! Ey Allah'ın Resûlü! Söyleyin!" dedik.

"Şirk-i hafidir (gizli şirk). Mesela, kişi kalkar, namaz kılar, bu namazını, kendisine bakanlar sebebiyle güzel kılar, (işte bu, gizli şirke bir örnektir)" buyurdular." 1722

نا َوْكَذ ِنْب ِنَسَحْلا ِنَع ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب ِرِماَع ْنَع ِحا َّرَجْلا ُنْب ُدا َّو َر اَنَث . ّيِن ًقْسَعْلا ٍفَلَخ□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثهدَح-8677 □7647 □7776ـ ُكا َرْش“ا يِتَّمُأ ىلَع ُف َّوَختأ اَم َف َوْخأ َّنِإ :
َمّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍس ْوأ ِنْب ِداَّدَش ْنَع ٍ هيَسُن ِنْب َةَداَبُع ْنَع
نب رماع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ًةَّيِفَخ ًة َوْهَش َو ِ هاللّ ِرْيَغِل ًاَمْعأ ِنْكل َو . ًانَث َو َّ َو
ًارَمَق َّ َو ًاسْمَش َنوُدُبْعَي ُلوُقأ ُتْسَل ِهنِإ اَمأ . ِهللاِب

تاقث دانس“ا اجر يقابو .ِهيِف ملكت نم رأ مل . هاللّ دبع .

1302. (4205] (7289)- Şeddâd İbnu Evs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetim hakkında en ziyade korktuğum şey, Allah'a şirktir. Bu sözümle, ümmetimin dönüp de tekrar güneşe veya kamere veya puta tapacaklarını demek istemiyorum. Fakat beni korkutan şey, Allah'tan başkası için yapacakları ameller ve (spor

---

1718 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/585. 1719 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/585-586. 1720 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/586.

maksadıyla kılınan namazda, sıhhat niyetiyle tutulan oruçta olduğu üzere, amellerde Allah rızasından başka maksatları ön plana getirme gibi) gizli arzulardır." 1723

□نب ُنب يِبَأ َو ُةَبْيَش ِيبأ وُرك ِبِي :اَق اَنَث رَكَب ُنب دْبَع َرلا نَمْح . اَنَث نَسيِع ُنب لاُمُخْتَرا ِنَع
□7777 □7677 □8676-اَنَثهدَح اَ وُب رْكَب ِ

□يِه ِنَع لاِنَّبِيه ِلَص يَّلاَ هاللّ ُعَلَي ْه ِو َسَلَّمَ قَال: مَن ْيُسَمِّعْ يُسَمِّعِ اللّهُ ِبه. وَ مَن
يُرَاءِ اللّهُ ِبه. في الزوائد: إسناده عطية العوفي وهو ضعيف. وكذلك محمد بن ليل. والحديث من حديث جندب محمد بن أبي ليلى عن عطية العوفي عن أبي سعيد الخدري
ءا َرَي

. في الصحيحين

1303. (4206) (7290)- Ebu Saîdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Her kim (ibadetini gösteriş için) halka işittirirse, Allah o kimseyi (yani gayesini halka) işittirir ve kim (ibadetinde) riyakârlık ederse Allah onun riyakârlığının cezasını (dünyada) verir." 1724

*** HASED**

ونُ بن عَبْدِ اللّهِ الْحَمَّلُ وَ أَحْمَدُ بن بُنُ ا‘زْ هَرِ؛ قَا: ثَنا اَبْنُ أَبِي فُدَيْكٍ عَنْ عِيسَ بْنِ أَبِي
□7778 □7677 □8677-حَدَهتَنا هَارُ

□ر َسُول اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَال: الْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النّارُ الْحَطَب
الصَدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النّارَ. وَ الصّلَاةُ نُورُ الْمُؤْمِنِ وَ
وَالصِيَامُ جُنَّةٌ مِنَ النّارِ. في الزوائد: المجلة ا‘ولب عيسَ الْحَنَّاطِ عَنْ أَبِي الزهِنَادِ عَنْ أَنسٍ؛ أَنَّ

. من حديث أَبِي هُرَيْرَةَ. وإسناده حديث أنس بن مالك فِيهِ عيسَ بن أَبِي عيسَ وهو ضعيف
روها أَبُو دَاوُد فِي سننه

1304. (4210) (7291)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Hased (çekememezlik) hayırları yer bitirir, tıpkı ateşin odunu yeyip tükettiği gibi. Sadaka hataları söndürür, tıpkı suyun ateşi söndürmesi gibi. Namaz, mü'minin nûrudur. Oruç ateşe karşı perdedir." 1725

*** BAĞY (ZULÜM VE KÖTÜ MUAMELE)**

□سَوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثَنَا صَالِحُ بْنُ مُوسَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَائِشَةَ
□7777 □7676 □8676-حَدَهتَنا

□اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ: أَسْرَعُ الْخَيْرِ ثَوَابًا الْبِرّ وَ صِلَةُ الرَّحِمِ وَ أَسْرَع
بِنْتِ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ أُمّهِ الْمُؤْمِنِينَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُول

. عُقُوبَةً الْبَغْيُ وَ قَطِيعَةُ الرحم. في الزوائد: إسناده صالح بن مُوسَ وهو ضعيف
الشَّرِه

1305. (4212) (7292)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sevabı en çabuk gelen hayırlı amel mahlukâ iyilik ve sıla-i rahimdir. Cezası en çabuk gelen kötü amel de bağy (mahlukâ kötü muamele, zulüm) ve sıla-ı rahm'i kesmektir."1726

□نَع ِبيِبَح يِبَأ ِنْب َدي ِزَي ْنَع ِث ِراَحْلا ُنْب و ُرْمَع اَنأَبْنأ .ٍبْه َو ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .يَيْحَي ُنْب
□7776□ 7677□ 8678-اَنَثهدَح رَح ْرَح ةَلَم ُ

□مُكُضْعَب يِغْبَي َ َو اوُعَضا َوَت ْنأ :ّيَلِإ يح ْوأ َ هاللّ ّنِإ :َمّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يّلَص ِ هللّ
ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم ِنْب ِسَنأ ْنَع ٍدْعَس ِنْب ِناَنِس

نانس نب دعس وأ دعس نب نانس مسا يِف فتخ .نسح دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف.ٍضْعَب .
ىلَع

1306. (4214) (7293)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm: "Bana "mütevazi olun, birbirinizin hukukuna tecavüz etmeyin" diye Allah Teâla hazretleri vahiyde bulundu" buyurdular." 1727

* VERA' VE TAKVA

□. نْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ٍهَمُس ُنْب ُثيِغُم اَنَث .ٍدِقا َو ُنْب ُدْي َز اَنَث .َة َزْمَح ُنْب يَيْحَي اَنَث
□7777□ 7678□ 8676-اَنَثهدَح ُماَشِه ُنْب رِاّمَع ٍ

□قوُدَص :اوُلاَق .ِناَسِهللا ِقوُدَص ِبْلَقْلا ِموُمْخَم لُك :َلا َق ؟ُلَضْفأ ِساّنلا يأ :َمّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هاللّ يّلَص ِ هللّ ِلوُس َرِل َليِق :َلاَق ؛و ٍرْمَع

حيحص دانسإ اَذَه :دئاوزلا يِف.َدَسَح َ َو ّلِغ َ َو يْغَب َ َو ِهيِف َمْثإ َ . يِقّنلا يِقّتلا َوُه َلاَق.
؟ِبْلَقْلا ُموُمْخَم اَمَف .ُهُف ِرْعَن ِناَسِهللا

تاقث ُهُلاَج ِر .

1307. (4216) (7294)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "En efdal insan kimdir?" diye sorulmuştu. "Kalbi mahmûm (pak), dili doğru sözlü olan herkes" buyurdular. Ashab: "Doğru sözlülüğün ne demek olduğunu biliyoruz. Mahmûmu'l-kalb ne demektir?" ye sordu. "(Mahmûm kalb), Allah'tan korkan tertemiz kalptir, içinde günah yoktur, zulüm yoktur, kin yoktur, hased yoktur" buyurdular." 1728

□نْب َةَلِثا َو ْنَع ٍلوُحْكَم ْنَع ٍناَنِس ِنْب ِد ْرُب ْنَع ٍءاَج َر يِبَأ ْنَع َةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث .ٍدّمَحُم ُنْب يِلَع
□7774□ 7677□ 8677-اَنَثهدَح

□ ِ نُكَت ًاعِنَق ْنُك َو ِساّنلا َدَبْعأ ْنُكَت ًاع ِر َو ْنُك ! َة َرْي َرُه اَبأ اَي :َمّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يّلَص
هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ِعَقْس ا'ِك ِحّضلا َة َرْثَك ّنأف َك ِحّضلا ّلِقأ َو ًامِلْسُم
ْنُكَت َك َر َواَج ْنَم َرا َو ِج ْنِسْحأ َو اًنِم ْؤُم ْنُكَت َكِسْفَنِل ب ِحَت اَم ِساّنلِل ّب ِحأ َو .ِساّنلا

1723 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/587-588. 1724 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/588. 1725 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/588.

َرَكْشأ

يرزجلا هاللّ دبع نب زرحم همسا ءاجر وبأو .نسح دانسإ بابخ :دئاوزلا يِف.َبْلَقْلا ُتيِمُت .

1308. (4217) (7295)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ey Ebu Hureyre, verâ sahibi ot (harama düşme şüphesi olan şeylerden de kaçın) ki insanların Allah'a en iyi kulluk edeni olasın! Kanaatkârlığı esas al kî insanların Allah'a en iyi şükredeni olasın. Nefsin için sevdiğini insanlar için de sev ki (kâmil) mü'min olasın. Sana komşu olanlara iyi komşuluk et ki (kâmil bir) Müslüman olasın. Gülmeyi az yap, zira çok gülmek kalbi öldürür."1729

نَامْيَلُسِ ِنْب ِهِيِلَع ْنَع ٍدَّمَحُم ِنْب ي ِضاَمْلا ِنَع ِبْه َو ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍحْمُر ِنْب ٍدَّمَحُم□
ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث هدَح-8674 □7676 □7777ـ ًَو . ِرِيبْدَّتلاَك َلْقَع َ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ
ِنَع ِمِساَقْلا ِنْب ٍدَّمَحُم ْنَع ِيبَأ ِسيِرْدِإ ِيِنَلاَوْخَلا ٍرَذ ِيبَأ ْنَع ،ٍرَذ ِيبَأ ْنَع ِهِين َوْخلا َسي ِرْدإ ِيبَأ ْنَع ٍدَّمَحُم ِنْب ِمِساَقْلا ِنَع

فيعض وهو هيرصملا دَّمَحُم نب مساقلا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِقُلُخْلا ِنْسُحَك َبَسَح ًَو .
ِهفَكْلاَك َع َر َو .

1309. (4218) (7296)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Tedbir gibi akıl yoktur. Sakınmak gibi vera' yoktur. İyi huy gibi haseb (itibar vesilesi) yoktur." 1730

نَع ِنَسَحْلا ِنْب ِسَمْه َك ْنَع َنامْيَلُس ُنْب ِرِمَتْعُمْلا اَنَث : َاَق ؛ةَبْيَش ِيبَأ ُنْب ُناَمْثُع َو ٍراَّمَع ُنْب□
ُماَشِه اَنَثهدَح-8667 □7677 □7777□

لاَق ؛ٍهرَذ ِيبَأ ْنَع ِرْيَفُن ِنْب ِيْب َرُض ِلِيلَّسلا ِيبَأ□ :

ةَّيأ ! ِهللّ َلوُس َر اَي : اوُلاَق ْمُهتَفَكَل اَهِب ْمُه لُك ُساَّنلا َذَخأ ْوَل «ًةَيآ : ُناَمْثُع َلاَق َو»□
ًةَمِلَك ُف ِرْع' ِيهنإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر رذ ابأ كردي مل ليلسلا وبأو
.عطعنم هنأ ريغ . تاقث ُهُلاَج ِر ثيدحلا اذه :دئاوزلا يِف.ًاج َرْخَم ُهَل ْلَعْجَي ِ هاللّ ِقَّتَي ْنَم
َو َلاَق :ٍةَيأ

بيذهتلا يِف هلاق..

1310. (4220) (7297)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben bir kelime -Osman dedi ki: "Bir âyet"- biliyorum. Eğer insanların hepsi onu tutsaydılar hepsine kâfi getirdi." Ashab: "Ey Allah'ın Resûlü, bu hangi ayettir?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ve kim Allah'tan korkarsa, Allah o kimseye (darlıktan genişliğe) bir çıkış yolu ihsan eder" (Talak 2) ayetini okudu." 1731

*** KİŞİYİ İYİ SIFATLARIYLA ANMA**

نَع َنا َوْفَص ِنْب َةَّيَمُأ ْنَع ي ِحَمُجْلا َرَمُع ُنْب ُعِفاَن اَنأ . َنو ُراَه ِنْب َدي ِزَي اَنَث . َةَبْيَش ِيبَأ□
ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثهدَح-8667 □7674 □7777□

فِئاَّطلا َنِم ُة َوَابْنلاِو . َلاَق» ِة َوَانَبلا ِوأ ِة َوَابَّنلاِب َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس□ »

َر اَنَبَطَخ :َلاَق ؛هِيبأ ْنَع ِهِيفَقَّثلا ِرْيَه ُز يِبَأ ٍرْكَب يِبَأ

هاللّ ُءاَدَهُش ْمُتْنأ .ِئِهيَّسلا ِءاَنَّثلا َو ِنَسَحْلا ِءاَنَّثلاِب :َلاَق !ِهللّ َلوُس َر اَي ؟َكِلذ َمِب □
:اوُلاَق .ِراَّنلا ِلْهأ ْنِم ِةَّنَجْلا َلْهأ اوُف ِرْعَت ْنأ ُكِشوُي :َلاَق هل سيلو ثيدحلا اَذَه نوس ةجام
ِنْبا دنع اَذَه ريهز يب' سيلو .تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ٍضْعَب ىلَع
ْمُكُضْعَب

ةتسلا بتكلا ةيقب يِف ئش .

[1728] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/589-590. [1729] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/590.

1311. (4221) (7298)- Ebu Züheyr es-Sakafi radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bize, Nebavet veya Benâvet'te -ravi dedi ki: Benâve, Taifte bir yerdir- hitapta bulundu ve dedi ki: "Cennet ehlini cehennem ehlinden tefrik edip bileceğiniz zaman yakındır." Ashab: "Ne ile bileceğiz ey Allah'ın Resûlü?" dediler. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:"

(Kişiler hakkında yapacağınız iyilikle anma ve kötülükle anma suretiyle, sizler, birbirinize karşı Allah'ın şahitlerisiniz, (sizin hayırla yâdettikleriniz cennetliktir, zemmederek, kötüleyerek andıklarınız da cehennemliktir)."1732

لاَق ِ؛ هاللّ ِدْبَع ْنَع ٍلِئا َو يِبَأ ْنَع ٍروُص ْنَم ْنَع ٌرَمْعَم اَنأَبْنأ .ِقا َّز َّرلا ُدْبَع اَنَث .ىَيْحَي ُنْب□ :
□7776□ 7677□ 8667-اَنثهدَح ُدَّمَحُم

اَذِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِبَّنلا َلاَق ؟ ُتْأَسأ اَذِإ َو ُتْنَسْحأ اَذِإ َمَلْعأ ْنأ يِل َفْيَك :َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َرِل ٌلُج َر َلاَق دبع ثيدح دانسإ :دئاوزلا يِف.َتْأَسأ ْدَقَف َتْأَسأ ْدَق
:َنوُلوُقَي ْمُهْتعِمَس اَذِإ و َتْنَسْحأ ْدَقَف َتْنَسْحأ ْدَق ْنأ :َنوُلوُقَي َكَنا َري ِج ُتْعِمَس

هب قازرلا دبع قيرط نم حيحص يِف نابح ِنْبا هاورو .تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص اَذَه دوعسم .
نب هاللّ

1312. (4223) (7299)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a: "Yaptığım işin iyilik veya kötülük olduğunu nasıl anlayabilirim?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Komşunun "İyi yaptın!" dediğini işitirsen iyilik yaptın demektir. Eğer "kötülük yaptın!" dediklerini 1733 işitirsen, kötülük yaptın demektir" buyurdular."

ُتْيَبُث يِبَأ ُنْب ُةَبْقُع اَنَث .ٍل ِه ُوبَأ اَنَث .َميِها َرْبِإ ُنْب ُمِلْسُم اَنَث :َاَق ؛َم َزْخأ ُنْب ُدْي َز َو□
□7777□ 7777□ 8668-اَنثهدَح ُدَّمَحُم ُنْب ىَيْحَي

اريَخ ِساَّنلا ِءاَنَث ْنَم ِهْيَنُذُأ ُ هاللّ ' َم ْنَم ِةَّنَجْلا ُلْهأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس□
َر َلاَق :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا ِنَع ِءا َز ْوَجْلا يِبَأ ْنَع

وه ءازوجلا وبأو .تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ُعَمْسَي َوُه َو ًا هرَش ِساَّنلا
ِءاَنَث ْنِم ِهْيَنُذُأ َ' َم ْنَم ِراَّنلا ُلْهأ َو ُعَمْسَي َوُه َو

ميلس نب دَّمَحُم وه له وبأو .يعبرلا هالّ دبع نب سيوأ .

1313. (4224) (7300)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cennetlik kişi o kimsedir ki, Allah kulağını hakkında halkın hayırlı övgüleriyle doldurmuştur, kendisi de hayırla yâdedildiğini işitir. Cehennemlik olan da, kendi kulakları, halkın hakkındaki kötü anmalarıyla dolan ve bunu bizzat işiten kimsedir."1734

AÇIKLAMA:

Kişinin iyi sıfatlarıyla veya kötü sıfatlarıyla anılmasıyla ilgili kaydedilen bu hadisler efkâr-ı umumiyenin (şimdilerde kamuoyu denmektedir) ehemmiyetini ifade ediyor. Yani, mü'min kişi, insanların hakkında kötü konuşmalarından kaçınması gerekir. Mü'min, riyaya, gösterişe, yalana yer vermeden, imkân nispetinde kendisini hayırla yadettirecek fiil, davranış ve sözlerde bulunmalıdır. Çünkü hadise göre halkın hükmü Hakk'ın hükmü gibidir.

Bu mevzu üzerine geniş açıklamalar geçti. 1735

*** NİYET**

نَع ِس ُوَاط ْنَع ِثْيَل ْنَع ِكي ِرَش ْنَع َنو ُراَه ُنْب ُدي ِزَي اَنَث : َاَق ،َنْيَحي ُنْب ُدَّمَحُم َو ِناَنِس
ُنْب ُدَمْحأ اَنَثهدَح-8667 7777 7778

وهو ميلس نب ثيل هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ْمِهتاَّيِن ى َلَع ُسَّانلا ُثَعْبُي اَمَّنأ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هالّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَ رْي َرُه يِبَأ

ملسم هارر دقو رباج ثيدح هل دهشيو .فيعض .

1314. (4229) (7301)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor. "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki insanlar Kıyamet günü niyetleri üzere diriltilecekler." 1736

*** EMEL VE ECEL**

دْيَع ِنْب ِء ًَغْلا ِنَع ِم ِزاَح يِبَأ ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْيَع اَنَث . يِناَمْثُعْلا َناَمْثُع ُنْب ُدَّمَحُم َنا َو ْرَم وُبَأ
اَنَثهدَح- 8677 7776 7777

هِهبُح يِف ؟نْيَتَنْثا ِهبُح يِف بَأَش ِخْيَّشلا ُبْلَق : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َّنِإ
:َلاَق ؛ةَ رْي َرُه يِبَأ ْنَع ِهيبأ نع ِنَمْح َّرلا

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص وجام ِنْبا قيرط :دئاوزلا يِف. ِلاَمْلا ِةَ رْثَك َو ِةاَيَحْلا .

1732 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/591. 1733 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/592. 1734 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/592.

1315. (4233) (7302)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "İhtiyar kimsenin kalbi iki şeyin sevgisinde daima gençtir: "Hayat sevgisi, çok mal sevgisi." 1737

نَع ِهيبأ ْنَع ِنَمْح َّرلا ُدْيَع ِنْب ِء ًَغْلا ِنَع ِم ِزاَح يِبَأ ُنْب ِزي ِزَعْلا ُدْيَع اَنَث . يِناَمْثُعْلا َنا َو ْرَم
وُبَأ اَنَثهدَح-8677 7777 7776

إ ُهَسْفَن ُ ُ ْمي َ َو . ٌثِلاَث اَمُهَعَم َنوُكَي ْنأ ّبَح ُ ٍلاَم ْنِم ِنَيِيدا َو َمدآ ِنْب ّنأ ْوَل : َلاَق َمَّلَس َو□□ ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هلل َلوُس َر ّنَأ ؛َة َرْي َرُه يِبَأ

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص ةجام ِنْبا قيرط دانسإ :دئاوزلا يِف. َباَت ْنَم َىلَع ُ هالّل ُبوُتَي َو ُبا َر . تلا

1316. (4235) (7303)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Eğer âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsaydı bir üçüncüsünü isterdi. Onun nefsini ancak toprak doldurur. Allah tevbe edenlerin tevbesini kabul eder." 1738

*** AMELDE DEVAM**

ْثِعَمَس ُج َرْع ُ ا ِنَمْح َّرلا ُدْبَع اَنَث . َةَعيِهَل ِنْبا اَنَث . ٍمِلْسُم ُنْب ُدِل َوْلا اَنَث . يِقْشَمِهدلا□ َناَمْثُع ُنْب ُسَّأَبْعَلا اَنَثهدَح-8687 □7778 □7777□

دئاوزلا يِف. َّلَق ْنإ َو ُهُم َوْدأ ِلَمَعْلا َرْيَخ َّنإَف . َنوُقيِ ط ُت اَم ِلَمَعْلا َنِم اوُفَلْكا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع: ُ هالّل يَّلَص ِ هلل ُلوُس َر َلاَق : ُلوُقَي َة َرْي َرُه اَبأ

فيعض وهو ةعيهل ِنْبا هدانسإ يِف .

1317. (4240) (7304)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Farz olmayan amelden gücünüz yettiği kadar yüklenin. Çünkü amelin hayırlısı devamlı olanıdır, az bile olsa."1739

ِ؛ هالّل ِدْبَع ِنْب ِرِباَج ْنَع َةَي ِراَج ِنْب َسيِع ْنَع ي ِرَعْش ُ ا ِ هالّل ِدْبَع ُنْب ُبوُقْعَي اَنَث . ٍعِفا َر ُنْب وُرْمَع اَن َثهدَح-8687 □7777 □7774ـ ُلَج َّرلا َدَج َوَف . َف َرَصْنا َّمُث اًيِلَم َثَكَمَف . َةَّكَم َةَي ِحاَن َىتَأَف ٍة َرْخَص َىلَع يِهلَصُي ٍلُج َر َىلَع َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هلل ُلوُس َر َّرَم َلاَق :

نسح دانسإ :دئاوزلا يِف. و لَمَت ىَّتَح لَمَي َ َ هالّل َّنِإَف ًاثَلاَث ِدْصَقْلاِب ْمُكْيَلَع ! ُساَّنلا اَه يأ اَي َلاَق َّمُث ِهْيَدَي َعَمَجَف َماَقَف .ِهِلاَح ىلَع يِهلَصُي :

تاقث هدانسإ لاجر يقابو .هيف فلتخم هالّل دبع نب بوقعيو .

1318. (4241) (7305)- Hz. Cabir İbnu Abdullah radıyallahu anhüma anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir taşın üzerinde namaz kılmakta olan bir adamın yanından geçip Mekke'nin kenarına geldi. Orada bir müddet durdu. Sonra ayrıldı. Adamı aynı vaziyette namaz kılıyor buldu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu selâm ayağa kalktı, ellerini birleştirdi, sonra şöyle hitap etti: "Ey insanlar! Mutedil olun!" ve bu sözünü üç kere tekrarlayıp, sonunda: "Siz ibadetten usanmadıkça, Allah da size ihsan etmekten usanmaz!" buyurdular." 1740

*** GÜNAHLARI HATIRLAMAK**

ٍمِلْسُم ُنْب ُديِعَس يِنَثَّدَح .ٍدَل ْخَم ُنْب ُدِلاَخ اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ□

اَنَثهدَح-8687 7776 7777ـِ. هللّ ُلوُس َر يل َلاَق : ْتَلاَق ؛ةَشِئاَع ْنَع ِث ِراَحْلا ُنْب ُف
ْوَع يِنَثَّدَح :ُلوُقَي ِرْيَب زلا ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع َنْب ِرماَع ُتْعِمَس :َلاَق ؛َكَناَب ِنْبا

تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ًابلاَط ِ هاللّ َن ِم اَهَل ّنَاِف . َلاَمْع‘ا ِتا .
َرَّقَحُم َو َكاَّيِإ ! ةَشِئاَع اَي : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص

1319. (4243) (7306)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bana: "Ey Aişe! Ehemmiyetsiz görülen amellere karşı aman dikkatli ol! Çünkü onlar için de Allah (tarafın)dan (vazifelendirilmiş) araştırıcı bir melek vardır."1741

نَع ِرِذْنُمْلا ِنْب َةاَض ْرأ ْنَع يرِفاَعَمْلا ٍجيِدَح ِنْب َةَمَقْلَع ُنْب ُةَبْقُع اَنَث . يِلْم َّرلا َسُنوُي ُنْب
َسيِع اَنَثهدَح-8687 7777 7767ـِ.تاَنَسَحِب ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َنوُتْأَي يِت َّمُأ ْنِم ًاما َوْقأ
َّنَمَلْع‘ : َلاَق ُهَّنأ ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهِيبَّنلا ِنَع َناَب ْوَث ْنَع ِهِيناَهْل‘ا ٍرماَع يِبأ ْمُهْنِم
َنوُكَن َ ْنأ اَنَل ْمِهلَج اَنَل ْمُهْف ِص ! ِهللّ َلوُس َر اَي : ُناَب ْوَث َلاَق . ًاروُثْنَم ًءاَبَه َّلَج َو َّزَع ُ
هاللّ اَهُلَعْجَيَف . ًاضيِب َةَماَهِت ِلاَب ِج ِلاَثْمأ يِف. اهوُكَهَتْنا ِ هاللّ ِم ِراَحَم ِب ْوَلَخ اَذِإ ٌما َوْقأ
ْمُهَّنِكَل َو َنوُذُخأَت اَمَك ِلْيَّللا َنِم َنوُذُخْأَي َو ْمُكِتَدْل ِج ْنِم َو ْمُكِنا َوْخإ ْمُهَّنِإ اَماَأ : َلاَق . ُمَلْعَن َ
ُنْحَن َو

رباغ نب هاللّ دبع همسا هيناهلا رماع وبأو .تاقث ُهُلاَج ِر .حيحص هدانسإ :دئاوزلا .

1737 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/593. 1738 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/594. 1739 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/594.

1320. (4245) (7307)- Sevbân radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ümmetimden bir kısım insanları bilirim ki, Kıyamet günü Tihâme dağları emsalinde bembeyaz (tertemiz) hayırlarla gelirler. Aziz ve celil olan Allah Teâla hazretleri o sevapları saçılmış toz haline getirir (değersiz kılar, kabul etmez)."

Sevban dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Onları bize tavsif et, durumlarını açıkla da, bilmeyerek biz de onlardan olmayalım!" Aleyhissalâtu vesselâm açıkladılar: "Onlar sizin din kardeşlerinizdir. Sizin cinsinizden insanlardır. Sizin aldığınız gibi onlar da gece (ibadetin)den nasiplerini alırlar. Ancak onlar, Allah'ın yasaklarıyla tenhâda başbaşa kalınca o yasakları ihlâl ederler, çiğnerler." 1742

*** TEVBE**

همَصُ‘ا ِنْب َدي ِزَي ْنَع ٍناَق ْرُب ُنْب ُرَفْعَج اَنَث . َةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث . ِهِنيِدَمْلا ٍبِساَك ِنْب
7767 7774 8684-اَنَثهدَح َي ُبوُقْع ُنْب ِديَمُح

اَذَه :دئاوزلا يِف. ْمُكْيَلَع َباَتَل ْمُتْبُت َّمُث َءاَمَّسلا ُمُكاَياَطَخ َغُلْبَت ىَّتَح ْمُتْأَطْخأ ْوَل : َلاَق
َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهِيبَّنلا ِنَع َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع

تاقث دانس“ا لاَج ِر يقابو .ِهِيف فلتخم ديمح نب بوقعيو .نسح دانسإ .

1321. (4248) (7308)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Günahlarınız semaya ulaşacak kadar bile olsa, arkadan tevbe etmişseniz, günahınız mutlaka affedilir." 1743

هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ٍديِعَس يِبَأ ْنَع َةَّيِطَع ْنَع ٍقو ُز ْرَم ِنْب ِلْيَضُف ْنَع يِبَأ اَنَث .ٍعيِك َو □ :
ُنْب ُناَيْفُث اَنَثهدَح-8687 □7777 □7766ـ َعِمَس ْذإ َكِلذك َوُه اَنْيَبَف .ِهِب ْوَتِب َّتَجَست
َنْيَعأ اَذإ َّتَح .اَهَسَمَتْلاَف ِض ْر ُأا َن ِم ٍة َ ّ ِفَب ُهَتَل ِحا َر َّلَضأ ٍلُج َر ْنِم ِهِدْبَع ِةَب ْوَتِب ُح َرْفأ
ُهاللّ عيكو نب نايفسو هيفوعلا ةيطع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِهِتَلَحا َرِب َوُه اَذإف ِهِهْج َو
ْنَع َب ْوَّثلا َفَشَكَف .اَهَدَقَف ُثْيَح ِةَل ِحا َّرلا َةَبْج َو

سنأو دوعسم ِنْبا ثيدح نم ناخيشلا هجرخأ ثيدحلا لصاو نافيعض امهو .

1322. (4249) (7309)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah, kulunun tevbesine şu adamın sevinmesinden daha çok sevinir (yani razı olur): Adam yolculuk halindedir. Bir susuz çölde bindiği devesini kaybetmiştir, onu aramaya koyulur. Sonunda aramaları adamı cidden yorup aciz bırakınca (susuzluk ve sıcaktan olduğu yerde ölmek üzere, yere yatar), elbisesini başına çekip örtünür. İşte kendisi o halde iken, devesini kaybettiği yerde hayvanın ayak seslerini duyar. Yüzünden örtüyü kaldırır ve karşısında devesini görür." 1744

ْدَبع ْنَع ٌرَمْعَم اَنَث .ٍدِلاَخ ُنْب ُبْيَه ُو اَنَث . يِشاَقا َّرلا ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . يِ مِ رأَّدْلا□
ٍديِعَس ُنْب ُدَمْحا اَنَثهدَح-8677 □7777□ 7767□

هَل َبْنَذ َنَمك ِبْنَّذلا َن ِم ُبِئاَّتلا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق□ .
؛هِيبأ ْنَع ِ هاللّ ِدْبَع ِنْب َةَدْيَبُع يِبأ ْنَع ِمي ِرَكْلا نقبأو . َلاَق ام نَلَع برض مث . تاقث ُهُلاَج ِر
.حيحص هدانسإ : َلاَق و هدئاوز يِف دئاوزلا بحاص هركذ ثيدحلا :يدنسلا َلاَق هاللّ ديبع
يِب َأ قيرط نم بعشلا يِف يقهيبلاو ريبكلا يِف هيناربطلاو ةجام ِنْبا هاور .ةنسحلا دصاقملا
يفو .لاحلا نَلَع ثيدحلا

مل هنأب دحاو ريغ مزج ةديبع وبأف إو هدهاوشل نعي انخيش هنسح لب . تاقث ُهُلاَج
ِرو .هعفر هيبأ نع دوعسو نب هاللّ دبع نب

هيبأ نم عمسي .

1323. (4250) (7310)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Günahtan tevbe eden,bir günah işlememiş gibidir."1745

؛ٍلِقْعَم ِنْبا ِنَع َمي ْرَم يِبَأ ِنْب ِداَي ِز ْنَع ِ هي ِر َزَجْلا ِمي ِرَكْلا ِدْبَع ْنَع ُناَيْفُش اَنَث .ٍرأَمَع ُنْب
ُماَشِه اَنَثهدَح-8676 □7777 □7768□

يِبَّنلا َتْعِمَس َتْنأ :يِبَأ ُهَل َلاَقَف ُةَب ْوَت ُمَدَّنلا : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر□□
َلاَق : ُلوُقَي ُهُتْعِمَسَف ِ هاللّ ِدْبَع ىلَع يِبأ َعَم ُتْلَخَد : َلاَق هَلاَق .باطخلا نب رمع نب هاللّ
دبع ةجام ِنْبا دنع عقو :تلق :دئاوزلا يِف. ْمَعَن : َلاَق ؟ٌةَب ْوَت ُمَدَّنلا : ُلوُقَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ
هاللّ يَّلَص

كردتسملا يِف مكاحلاو هحيحص يِف ةجام ِنْبا و يذمرتلاو هاور امك يأ :كِلَذ دعب َلاَق . و .يرذنملا

1324. (4252) (7311)- İbnu Makıl anlatıyor: "Babamla birlikte Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh'ın yanına girdim. Bu ziyaret sırasında o: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın "pişmanlık tevbedir" dediğini nakletti. Babam: "Aleyhissalâtu vesselâm'dan bunu bizzat işittin mi?" diye sordu. Abdullah: "Evet!" dedi." 1746

1742 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/595. 1743 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/596. 1744 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/596.

□نْب ِرْيَبُج ْنَع ِلوُحْكَم ْنَع ِهيِبأ ْنَع َناَب ْوَث ِنْبا ِنَع ِمِلْسُم ُنْب ُديِل ْوَلا اَنأَبْنأ يِلَم ٌّرلا ِديِعَس ُنْب ُدِشا َر اَنَثهدَح-8677 □7776 □7767□

يِف :دئاوزلا يِف. ْرِغ ْرَغُي ْمَل اَم ِدْبَعْلا َةَب ْوَت ُلَبْقَيَل ّلَج َو ّزَع َ هاللّ ّنِإ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع و ِرَمُع ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ْنَع ِرْيَفُن

هيقشمدلا لوحكم َكِلَذكو .هنعنع دقو .سلدم وهو ملسم نب ديلولا هدانسإ .

1325. (4253) (7312)- Abdullah İbnu Amr radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri, kulun tevbesini, can boğaza gelmedikçe kabul eder." 1747

*** ÖLÜMÜ HATIRLAMAK**

نَع ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب ُعِفاَن اَنَث .ٍضاَيِع ُنْب ُسَنأ اَنَث .ٍراَّكَب ُنْب ُرْيَب زلا اَنَثهدَح-8677□ □7777 □7766□

□نِم ٌلُج َر ُهَءاَجَف :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َر َعَم ُتْنُك :َلاَق ُهَّنأ ؛َرَمُع ِنْبا ِنَع ِراَصْن َلأا .ٍراَصْن ِحاَب َر يِبأ ِنْب ِءاَطَع ْنَع ٍسْيَق ِنْبا َة َو ْرَف يِبأ :َلاَق اًقُلُخ ْمُهُنَسْحأ :َلاَق ؟ُلَضْفأ َنيِنِم ْؤُمْلا يأ !ِهللّ َلوُس َر اَي :َلاَق ّمُث .َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِّيِبَّنلا ى َلَع َمَّلَسَف .لوهجم سيق نب ةورف :دئاوزلا يِف .ُسايْكَلأا َكِئَلوُأ .اًدادْعِتْسا ُهَدْعَب اَمِل ْمُهُنَسْحأ َو اًرْكِذ ِت ْوَمْلِل ْمُه ُرَثْكأ :َلاَق ؟ ُسَيْكأ َنيِنِم ْؤُمْلا

بيذهتلا تاقبط يِف يبهذلا هَلاَق لطاب هربخو .هنع ناورلا َكِلَذكو .

1326. (4259) (7313)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm ile birlikte idim. Ensardan bir zat gelerek Aleyhissalâtu vesselâm'â selam verdi. Sonra da: "Ey Allah'ın Resûlü! Mü'minlerin hangisi en faziletlidir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Huyca en iyisidir!" buyurdular. Adam: "Mü'minlerin hangisi en akıllıdır?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Ölümü en çok hatırlayandır ve ölümden sonra en iyi hazırlığı yapandır. İşte bunlar en akıllı kimselerdir" buyurdular." 1748

□ليعاَمْسِإ ينَرَبْخأ .ِهيَلَع ُنْب َرَمُع اَنَث :َاَق ؛ةَديِبَع ِنْب َةَبْيَش ُنْب ُرَمُع َو ي ِرَدْحَجْلا ِتِباَث ُنْب ُدَمْحأ اَنَثهدَح-8667 □7778 □7767□

ض ْرأب ُمكِدَحأ ُلجأ َناَك اَذِإ : َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع ِدوُعْسَم ِنْب ِ هاللّ
ِدْبَع ْنَع ِم ِزاَح يِبَأ ِنْب ِسْيَق ْنَع ِدِلاَخ يِبَأ ُنْب

دئاوزلا يِف. يِنَتْعَد ْوَتْسا اَم اَذه ! ِهب َر : ِةَماَيِقلا َم ْوَي ُض ْر'ا ُلوُقَتَف ُهَناَحْبُس ُ هاللّ :
ُهَضَبَق ِه ِرَثأ َىصْقأ َغَلَب اَذِإف . ُةَجاَحْلأ اَهْيَلِإ ُهْتَبَث ْوَأ

تاقث ُهُلاَج ِر و حيحص هدانسإ .

1327. (4263) (7314)- Abdullah İbnu Mes'ud radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Birinizin eceli bir yerde olduğu zaman ihtiyaç onu oraya sıçratır. Sonra kalan ömrünün sonuna varınca aziz ve celil olan Allah onun ruhunu orada alır. Kıyamet günü, o yer: "Ey Rabbim! işte bu, bana emanet ettiğin (ceses)dir!" der."1749

نْب ِديِعَس ْنَع ٍءاَطَع ِنْب و ِرْمَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ٍبْئِذ يِبَأ ِنْبا ِنَع َةَبَاَبَش اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب
ٍرْكَب ُوبَأ اَنَثهدَح-8664 7777 7764

لاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع َة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع ٍراَسَي :

يِف ٌتْنُك :ُلوُقَيَف ؟ َتْنُك َميِف :ُهَل ُلاَقُي َّمُث .ٍفوُعْشَم ََو ٍع ِزَف َرْيَغ ِه ِرْبَق يِف ُحِلاَّصلا
ُلُج َّرلا ُسَلْجُيَف ِرْبَقْلا ىلا ُري ِصَي َت ِهيَمْلا َّنِإ ُلاَقُيَف .ُهاَنْقَّدَصَف ِ هاللّ ِدْنِع ْنِم ِتاَنِهيَبْلاِب
اَنَءاَج َمَّلَس َو ِهْي َلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللا ُلوُس َر ٌدَّمَحُم :ُلوُقَيَف ؟ُلُج َّرلا اَذـه اَم :ُهَل ُلاَقُيَف
.ِم َ ْس"ا :ُهَل ُلاَق ُيَف .ًاضْعَب اَهُضْعَب ُمِطْحَي اَهْيَلِإ ُرُظْنَيَف .ِراَّنلا َلَبِق ٌةَج ْرُف ُهَل ُج
َرْفُيَف ؛ هاللّ ى َرَي ْنأ ٍدَحَ يِغَبْنَي اَم :ُلوُقَيَف ؟ هاللّ َتْيأ َر َله :ُهَل

تْنُك ِنيِقَيْلا ىلَع :ُهَل ُلاَقُي َو .َكُدَعْقَم اَذه :ُهَل ُلاُقَيَف .اَهيِف اَم َو اَهِت َرْه َز ىَلِإ .
ُرُظْنَيَف .ِةَّنَجْلا َلَبِق ُهَل ُج َرْفُي َّمُث .ُهاللّ َكاَقو اَم ىَلِإ ْرُظْنا

لاَقُيَف .ي ِرْدأ َ :ُلوُقَيَف ؟ َتْنُك َميِف :ُهَل ُلاَقُيَف .ًافوُعْشَم ًاع ِزَف ِه ِرْبَق يِف ُءو سلا ُلُج
َّرلا ُسِلْجُي َو .ُهاللّ َءاَش ْنإ ُثَعْبُت ِهْيَلَع َو .َّتُم ِهْيَلَع َو ُرْظنا :ُهَل ُلاَقُيَف .اَهيِف اَم َو اَهِت
َرْه َز ىَل إ ُرُظْنَيَف .ِةَّنَجْلا َلَبِق ُهَل ُج َرْفُيَف .ُهُتْلُقَف ًَوق َنوُلوُقَي َتْعِمَس َساَّنلا :ُلوُقَيَف
؟ُلُج َّرلا اَذه اَم :ُهَل

تْنُك ِهكَّشلا ىلَع َكُدَعْقَم اذه :ُهَل ُلاَقُيَف .ًاضْعَب اَهُضْعَب ُمِطْحَي .اَهْيَلِإ ُرُظْنَيَف .ِراَّنلا .
َلَبِق ٌةَج ْرُف ُهَل ُج َرْفُي َّمُث .َكْنَع ُ هاللّ َف َرَص اَم ىَلِإ

حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.ىلاَعَت ُ هاللّ َءاَش ْنإ ُثَعْبُت ِهْيَل َع َو .َّتُم ِهْيَلَع َو.

1328. (4268) (7315)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ölü kabre konulur. Salih kişi, kabrinde korkusuz ve endişesiz oturtulur. Sonra kendisine: "Hangi dinde idin?" denilir, "İslâm dinindeydim" der. "Şu adam nedir?" denilir. "O, Allah'ın Resûlü Muhammed'dir, bize Allah indinden açık deliller getirdi, biz de onu tasdik ettik" der. Ona: "Allah'ı gördün mü?" denilir. O: "Allah'ı görmek hiç kimseye mümkün ve muvafık değildir" der. Bu safhadan sonra cehenneme doğru bir delik açılır. Oraya bakar, ateş alevlerinin birbirini kırıp yok etmeye çalıştığını görür. Kendisine: "Allah'ın seni koruduğu ateşe bak!" denilir. Sonra ona cennet cihetinden bir delik açılır ve onun güzelliklerine ve içinde bulunan (nimet)lere bakar. Kendisine: "İşte senin makamın!" denilir ve yine ona: "Sen bunlar hususunda yakîn (kesin iman) sahibi idin. Bu iman üzere öldün, bu iman üzere yeniden diriltileceksin inşaallah!" denilir.

1747 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/597.

Kötü adam da kabrinde korku ve endişe ile oturtulur. Kendisine: "Hangi dinde idin?" diye sorulur. "Bilmiyorum" diye cevap verir. Kendisine: "Bu adam kimdir?" denilir. Halkı dinledim, bir şeyler söylüyorlardı, onu ben de söyledim" der. Ona cennet cihetinden bir delik açılır. Cennetin güzelliklerine, içinde bulunan nimetlerine bakar. Ona: "Allah'ın senden uzaklaştırdığı şu cennete bak!" denilir. Sonra ona cehenneme doğru bir delik açılır. Oraya bakar. Alevlerin birbirini yeyip yok etmekte olduğunu görür. Ona: "İşte makamın burasıdır. Sen cehennemin varlığı hususunda şekk (ve inkâr) içerisinde idin, bu şekk üzere öldün ve bu şekk üzere diriltileceksin inşaallah!" denilir."1750

يَّلَص ّيِنَّبـلا ِنَع َنَاَيْفُس يِبَأ ْنَع َشَم َ‘ا ِنَع ٍشاَّيَع ُنْب ِرْكَب و ُبَأ اَنَث . يِهلُبُ‘ا ٍصْفَح ُنْب ُليِعاَمْسِإ
اَنَثهدَح-8676 □7776 □7767□

دئاوزلا يِف. يِهلَصُأ يِنوُعَد :ُلوُقَي َو ِهْيَنْيَع ُحَسْمَي ُسِلْجَيَف اَهِبو ُرُغ َدْنِع ُسْمَّشلا ِتَلِهثُم:
َرْبَقْلا ُتِيَمْلا َلَخَد اَذِإ َلاَق ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ

هيِف فلتخم صفح نب َليِعاَمْسِإو هاللّ دبع نب رباج نم عمس عفان نب ةحلط همساو□ .
نايفس وُبَأ ناك نإ نسح هدانسإ اَذه

1329. (4272) (7316)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Mü'min) ölü, kabre girdimi, güneş batışındaki haliyle ona temsil edilir. Bunun üzerine ölü oturup ellerini gözlerine sürer ve: Beni bırakınız namaz kılayım" der." 1751

لاَق :َلاَق ٍ،ديِعَس يِبَأ ْنَع َةَّي ِطَع ْنَع ٍجاَّجَح ْنَع ِما َّوَعْلا ُنْب ُدأَّبَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب□
وُبَأ اَنَثهدَح-8677 □7777 □7777ـ يِف. ِنا َرَم ْؤُي َنَتِم َرَظَّنلا ِناَظ ِح ٍُي . ِناَن ْرَق
«اَمِهيِدْيأ يِف ْوأ» اَمِهيِدْيِأب ِرو صلا يِب ِحاَص َّنِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر

هيفوعلا ةيطعو ةاطرأ جاجح فعضل فيعض هدانسإ :دئاوزلا .

1330. (4273) (7317)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sûrun iki sahibinin ellerinde iki boynuz bulunur. Ne zaman (üflemekle) emrolunacaklarını dikkatle gözleyip düşünürler."1752

؛ة َرْي َرُه يِبَأ ْنَع َةَمَلَس يِبَأ ْنَع و ٍرْمَع ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ٍرِهْسُم ُنْب يِلَع اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب
وُبَأ اَن َثهدَح-8678 □7774 □7777□

اوُلَقَت :َلاَق . ُهَمَطَلَف ُهَدَي ِراَصْن‘ ا َن ِم ٌلُج َر َعَف َرَف ! َرَشَبْلا ىلَع َسوُم ىَفَطصا يِذَّلاو :
ِةَنيِدَمْلا ِقوُسِب ِدوُهَيْلا َنِم ٌلُج َر َلاَق :َلاَق

□ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر اَنيِف َو ؟اَذه

تا َواَم َّسلا يِف ْنَم َقِعَصَف ِرو صلا يِف َخِفُن َو-َّلَج َو َّزَع ُ هاللّ َلاَق :َلاَقَف :َمَّلَس َو□
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ِلوُس َرِل َكِلذ َرِكُذَف ؟َمَّلَس َو ِهْيَلَع ٍةَمِئاَقِب ُذ ِخآ َسوُمِب اَنأ اَذِإف .
ُهَسأ َر َعَف َر ْنَم َل َّوأ ُنوُكأَف -. َنو ُرُظْنَي ٌماَيِق ْمُه اَذِإف ى َرْخُأ ِهيِف َخِفُن َّمُث ُ هاللّ

اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ. وَمَنْ قَالَ: أنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى فَقَدْ وَمَنْ فِي اْلأرْضِ إلاَّ مَنْ شَاءَ
مِنْ قَوَائِمِ الْعَرْشِ. فَ أدْرِي أرَفَعَ رَأسَهُ قَبْلِي أوْ كَانَ مِمَّنِ اسْتَثْنَ

كَذَبَ. فِي الزوائد: إسناده صحيح رِجَالُهُ ثقات .

1331. (4274) (7318)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Yahudilerden bir adam Medine çarşısında: "Hz. Musa'yı insanlar üzerine seçen Zât'a yemin olsun!"demişti. Ensardan bir zât elini kaldırıp herife bir tokat indirdi.

"Demek böyle dersin ha! Üstelik Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm aramızda olduğu halde!" dedi. Durum Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'a anlatıldı. Aleyhissalâtu vesselâm: "Aziz ve celil olan Allah buyurmuştur ki: "Sûra üfürülür ve Allah'ın dilediklerinden başka göklerde kim var, yerde kim varsa düşüp ölür. Sonra bir daha sûra üflenir ve onlar kabirlerinden kalkıp bakışırlar" (Zümer 58). Ben, başını ilk kaldıran olacağım. Ben, arşın ayaklarından birini tutan Hz. Musa aleyhisselam ile karşılaşırım. Bilemem, o başını benden önce mi kaldırdı, yoksa o, Allah'ın çarpılıp yıkılmaktan istisna tuttuklarından mıdır? Kim de: Ben Yûnus İbnu Metta'dan daha hayırlıyım (üstünüm) derse şüphesiz yalan söylemiş olur." 1753

AÇIKLAMA:

1- Hadis sûra üfleme hadisesine temas etmekte ve ilgili ayete atıf yapmaktadır. Kaydedilen ayette sûra iki ayrı üflemeden bahis edilmektedir. Bu hususlar daha önce geçtiği için tekrar etmeyeceğiz. **2-** Hadisin sonunda: "Ben Yunus aleyhisselâm'dan üstünüm diyen yalan söylemiştir" fıkrasında geçen "ben" zamiri iki ihtimale râcidir: **1)** Öyle söyleyen herhangi bir kimse. Bu durumda yalan küfür manasındadır. Hiç kimse, peygamberden üstün olduğunu iddia edemez, eden küfre düşer.

2) İkinci durumda "ben"den maksad Resûlullah'tır. Resûlullah'ın bütün peygamberlerden üstün olduğu nasslarla sabit olduğu için, Resûlullah'ın bu sözü daha öncelere aittir. Üstünlüğünü ifade eden nasslarla mensuh olmuştur 1750 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/599-600. 1751 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/600. denmiştir. Ayrıca, Kur'ân'da geçen kıssası sebebiyle Hz. Yunus'un büyüklüğü hususunda düşülecek tereddüdü önlemek için Hz. Peygamber'in böyle söylemiş olabileceğine de dikkat çekilmiştir. 1754

قَالَ: قَالَ أبِي مُوسَى اْلأشْعَرِيِ؛ عَنْ الحَسَنِ عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ عَلِيهِ بْنِ عَلِيهِ عَ ْن وَكيعٌ□
□7776□ 7777□ 8677-حَدَّثَنَا أبُو بَكْرٍ. ثَنَا

يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَ ثَ عَرَضَاتٍ. فَأمَّا عَرْضَتَانِ فَجِدَالٌ وَمَعَاذِيرُ وَأمَّا الثَّالِثَةُ فَعِنْدَ□
أنه منقطع والحسن لم يسمع من رَسُولِ اللّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَعْرِضُ النَّاسُ
الصُّحُفُ فِي اْلأيْدِي فَآخِذٌ بِيَمِينِهِ وَآخِذٌ بِشِمَالِهِ. فِي الزوائد: رِجَالُ الإسناد ثقات. إ
و أبُو زرعة. وقد رواه والترمذي عن الحسن عن أبِي هُرَيْرَةَ وَقَالَ: يصح هذا ذَلِكَ تَطِيرُ
أبِي مُوسَى قَالَهُ عَلَى بن المدينه و أبُو حاتم

□الحديث من قبل أن الحسن لم يسمع من أبِي هُرَيْرَةَ .

1332. (4277) (7319)- Ebu Musa el-Eş'arî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyamet günü, insanlar üç defa Allah'a arzolunacaklar. İki arza mücadele ve mazeretlerden ibarettir. Üçüncü arzaya (sunuşa) gelince, (insanların işlediği amellerin yazılı olduğu defterler o zaman ellere uçacaklar (yani hızla verilecektir). Artık defteri kimisi sağ eliyle tutacak ve kimisi sol eliyle tutacaktır."1755

نَع ِرِهشَبُم ِهمُأ ْنَع ِرِباَج ْنَع َناَيْفُس يِبَأ ْنَع ِشَمْع'ا ْنَع َةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث . َةَبْيَش وُبَأ ُنْب ِرْكَب□
وُبَأ اَنَثهدَح-8647 □7767 □7777□

تَلاَق . َةَّيِبْيَدُحْلا َو ًارْدَب َدِهَش ْنهمِم ىلاعَت ُ هالّل َءاَش ْنإ ٌدَحأ َراَّنلا ُلُخْدَي َّأ وُج ْر' ِبِهنِإ□ :
:َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص يِبَّنلا َلاَق : ْتَلاَق ;ةَصْفَح

ا «77ـ ةروس». ًاهي ِضْقَم ًامْتَح َكِهب َر هيلَع َناَك اَهُد ِرا َو َّإ ْمُكْنِمŒمَلأ َلاَق .77ـ ةَي□
ْنإ َو- : ُهالّل َلاَق ْدَق َسْيَلأ ! ِهلّل َلوُس َر اَي : ُتْلُق

77ا. ةروس . ًاهيِث ِج اَهيِف Œهُلاَج ِر حيحص ةصفح ثيدح :دئاوزلا يِف .67ـ ةَي□
َنيِملاَّظلا ُرَذَن َو ا ْوَقتا َنيِذَّلا ي ِهجَنُن َّمُث : ُلوُقَي ِهيِعَمْسَت

هالّل دبع نب ِرِباَج نم عمس نايفس وُبَأ َناَك ،إ تاقث .

1333. (4281) (7320)- Hz. Hafsa radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın buyurdular ki: "Ben Bedir ve Hudeybiye'ye katılanlardan hiç kimsenin cehenneme girmemesini ümid ederim" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah Teâla hazretleri: "Sizden cehenneme varmayacak hiç kimse yoktur. Bu senin Rabbin katında kesinleşmiş bir hükümdür" (Meryem 71) buyurmadı mı?" dedim. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "(Ey Hafsa!) Sen Allah'ın: "Sonra biz, Allah'tan korkup (O'na karşı gelmekten) sakınanları kurtarır, zalimleri de toptan orada bırakırız" (Meryem 72) buyurduğunu işitmedin mi?" buyurdu." 1756

ل َِه ْنَع ِريِثَك يِبَأ ِنْبا َنْيَحي ْنَع ِهيِعا َز ْو'ا ِنَع ِبَعْصُم ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب□
وُبَأ اَنَثهدَح-8647 □7767 □7778ـ ُسْفَن يِذَّلا َو َلاَقف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالّل يَّلَص ِ هلّل
ِلوُس َر َعَم اَن ْرَدَص : َلاَق ;هِينَهُجْلا َةَعاَف ِر ْنَع ٍراَسَي ِنْب ِءاَطَع ْنَع َةَنوُمْيَم يِبَأ ِنْب َنَكاَسَم
ْمُكِهي ِرا َرَذ ْنِم َحَلَص ْنَم َو ْمُتْنأ أوَّوَبَت َّت َح اَهوُلُخْدَي َّأ وُج ْرأ َو . ِةَّنَجْلا يِف ِهِب َكِلس
َّإ ُدَّدَسُي َّمُث ُنِم ْؤُي ٍدْبَع ْنِم اَم ! ِهِدَيِب ٍدَّمَحُم

نب دَّمَحُم هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ٍباَس ِح ِرْيَغِب ًافلأ َنيِعْبَس يِتَّمُأ ْنِم َةَّنَجْلا َل ِخْدُي ْنأ َّلَج
َو َّزَع يِهب َر يِنَدَع َو ْدَقل َو . ِةَّنَجْلا يِف

دقو .هب درفني مل نكل . ةبولقم هيعازوا نع هثيداحأ ةماعو . هيعازو'ا يِف فيعض :
هيدادغبلا دَّمَحُم نب حلاص ِهِيف َلاَق .بعصم

هيعازو'ا نع ةزمح نب َنيَحي نع ةليللا مويلا لمع يِف يئاسنلا هاور .

1334. (4285) (7321)- Rifa'a el-Cühenî radıyallahu anh anlatıyor: "Biz Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la birlikte bir seferden dönmüştük. Buyurdular ki: "Muhammed'in nefsi elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun! İman edib, sonra doğru yoldan ayrılmayan hiçbir kul yoktur ki cennete sokulmasın. Siz ve iyi (dindar) nesliniz cennetteki meskenlere yerleşmedikçe (diğer ümmetlerin mü'minleri olan) cennetliklerin cennete girmemelerini de ümit ederim ve Rabbim ümmetimden yetmişbin kişiyi hesapsız olarak cennete dahil etmeyi bana kesin vaadetti." 1757

نَع َة َرْضَن يِبَأ ْنَع ِهي ِزْي َرُجْلا ٍساَيِإ ِنْب ِديِعَس ْنَع َةَمَلَس ُنْب ُداَّمَح َةَمَلَس وُبَأ اَنَث□
َنْيَحي ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثهدَح-8677 □7766 □7777□.

ن ْحَنَف ؟اَه ِيبَن َو ُةَّيِهمُ'ا ُة ِهمُ'ا َنْيأ : ُلاَقُي . ُبَساَحُي ْنَم ُل َّوأ َو ِمَمُ'ا ُر ِخآ ُنْحَن : َلاَق□ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا َّنَأ ؛ٍساَّبَع ِنْبا

هيكذوبتلا يرصبلا َليِعاَمْسِإ نب َسُوم وه ةملس وبأو .تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ . خ ِر ُنو َا ُ'وَّ ُلوَن. يِف ِلاوزئاد:ŒI

1335. (4290) (7322)- İbnu Abbâs radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Biz, ümmetlerin sonuncusuyuz ve hesabı ilk görülecek olanlarız. Orada: "Ümmî ümmet ve peygamberi nerededir?" denilir. Bilesiniz, biz sonuncu olan ilkleriz (yani dünyaya gelişte sonuncuyuz, Kıyamet günü hesabı verip cennete girmede ilkleriz." 1758

1754 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/601-602. 1755 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/602. 1756 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/602-603.

هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ِهيِبأ ْنَع َةَد ْرُب يِبَأ ْنَع ِرِواُسْملا يِبَأ ُنْب َىلْع'ا ُدْبَع اَنَث . ِسِهلَغُمْلا □ ُنْب ُة َراَبُج اَنَثهدَح-8677 □7767 □7776ـ ُمْكَسُؤُ ُر اوُعَف ْرا : ُلاَقُي َّمُث ًيِوَط ُهَل َنوُدُجْسَيَف . ِدوُج سلا يِف ٍدَّمَحُم ِةَّمُ' َنِذُأ ِةَماَيِقْلا َم ْوَي َقِئ ًَخْلا ُ هاللّ َعَمَج اَذِإ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُهاللّ يَّلَص اَذه نم حصأ دانسإب هيبأ نع ةدرب يِبَأ نع ثيدحلا قوس متاو . هانعم َق ْدَع اَنْلَعَج ْمُكَتَّدِع ُفِداَءُكْم ْنِم َلاَن ًرا. يِف ِلاوزئاد: رور ملسم

هيراخبلا هلعأ دقف َكِلَذ عمو .

1336. (4291) (7323)- Ebu Bürde babasından anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyamet günü, Aziz ve celil olan Allah, mahlûkâtı topladı mı Ümmet-i Muhammed'e secde etmeleri için izin verilir. Onlar Allah'a uzun bir secde yaparlar. Sonra: "Başlarınızı (secdeden) kaldırın. Biz sayınız kadar (kâfirleri) ateşten, kurtuluş için fidyeleriniz yaptık" buyurulacaktır." 1759

*** KIYAMET GÜNÜ ALLAH'IN RAHMETİ**

لاَق ؛ٍديِعَس يِبَأ ْنَع ٍحِلاَص يِبأ ْنَع ِشَمْع'ا ْنَع َةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث : اَق ٍناَنِس ُنْب ُدَمْحأ َو ِيْب□ : َرُك وُبَأ اَنَثهدَح-8678 □7768 □7777ـ اَهنِم ِض ْر'ا يِف َلَعَجَف . ٍةَمْح َر َةَئِم َض ْر'ا َو ِتا َواَمَّسلا َقَلَخ َم ْوَي َّلَج َو َّزَع ُ هاللّ َقَلَخ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق ُم ْوَي َناَك اَذإف . ِةَماَيَقْلا ِم ْوَي َىلِإ َنيِعْسِت َو ًةَعْسِت َرَّخأ َو ُرْيَّطلا َو ٍضْعَب َىلَع اَهُضْعَب ُمِئاَهَبْلا َو ًةَمْح َر . اَهِبَف ُفِطْعَت َوْلا ُةَدِلا َىلَع َو اَهِدَل َو

تاقث ُهُلاَج ِر ،حيحص ِديِعَس يِبَأ ثيدح :دئاوزلا يِف. ِةَمْح َّرلا ِهِذهِب ُ هاللّ اَهَلَمْكأ . ِةَماَيِقْلا

1337. (4294) (7324)- Ebu Sa'id radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Aziz ve celil olan Allah semâvat ve arzı yarattığı gün, yüz rahmet yaratmıştır. Bunlardan birini arza indirmiştir. İşte bunun sayesinde bir anne çocuğuna karşı şefkat duyar, hayvanlar, kuşlar birbirlerine şefkat duyarlar. Allah geri kalan doksandokuz rahmeti, Kıyamet günü için (kendine) saklamıştır. Kıyamet gününde onları bu rahmetle yüze tamamlayacak." 1760

نْب رَمُع نِب ِ هاللّ ِدْبَع نَع ينِاَبْيَّتلا نَيْحَي نُب ُليِعاَمْسِإ اَنَث . نَيْعأ نُب ُميِها رَبِإ اَنَث .رِاَّمَع□
نُب ُماَشِه اَنَثهدَح-8677 □7767 □7774□

؟مُ وَقْلا نَم : َلاَقَف .مٍ وَقِب رَّمَف ِهِتا وَزَغ ِضْعَب يِف َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ
ِلوُس َر َعَم اَّنُك : َلاَق ؛رَمُع ِنْبا ِنَع ٍعِفاَن نَع ٍصْفَح ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص يِّبَّنلا ِتَتأَف .ِهِب تَّحَنَت
ِرو نَّتلا ُجَه َو َعَفَت ْرا اَذإَف اَهَل ٌنْبا اَهَعَم َو .اَه َرو نَت ُب ِضْحَت ٌةأ َرْما َو . نَوُمِلْسُمْلا ُنْحَن
اوُلاَقَف:

مَح ْرِاَب ُ هاللّ َسْيَل َوأ : ْتَلاَق نَلَب : َلاَق ؟نَيِم ِحا َّرلا ِمَح ْرَأب ُ هاللّ َسْيَلأ !ى ِهمُأ َو ْتَنأ□
يِبأَب : ْتَلاَق ْمَعَن : َلاَق ! ِهللّ ُلوُس َر َتْنأ : ْتَلاَقَف َمَّلَس َو

هَسأ َر َعَف َرَّمُث .يِكْبَي َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َّبَكأَف ! ِراَّنْلا يِف اَهَدَل َو□
يِقْلُت ٍَّمُ'ا َّنإَف : ْتَلاَق نَلَب َلاَق ؟اَهِدَل َوِب ِهمُ'ا َن ِم ِهِداَبِعب ثيدح هدانسإ : دئاوزلا يِف.
ُهاللّ َهِإ َهَلِإ َ : َلوُقَي ْنأ ِبأ َو ِ هاللّ يلَع ُد َّرَمَتي يِذَّلا : ِد ِهرَمَتُم ْلا َد ِراَمْلا َّإ ِهِداَبِع ْنِم
ُبِهذَعُي َ َ هاللّ َّنإ َلاَقَف اَهْيَلِإ

دئاوزلا نم سيل ثيدحلا لصأ :تلق : هيدنسلا َلاَق .ـه ا !هفيعضت نَلَع قفتم نَيْحَي نب .
َليِعاَمْسِإ فعضل فيعض رمع ِنْبا

1338. (4297) (7325)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Gazvelerinin birinde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'la beraberdik. Derken bir kavme uğradı. "Siz kimsiniz?" diye sordu. "Bizler müslümanlarız!" dediler. Bir kadın tandırına yakacak atmakla meşguldü ve yanında bir oğlu vardı. Tandırın alevi yükselince kadın çocuğu uzaklaştırdı. Sonra kadın, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın yanına geldi ve: "Sen Allah Resûlüsün öyle mi?"dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Evet!" deyince, "Annem ve babam sana feda olsun! Allah Erhamu'r-Rahimîn (yani merhametli olanların en merhametlisi) değil mi?" dedi. Kadın, "Evet!" cevabını alınca bu sefer: "Allah'ın kullarına olan rahmeti, annenin yavrusuna olan merhametinden daha fazla değil mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm yine: "Elbette!" buyurdu. Kadın: "Anne çocuğunu asla ateşe atmaz! (daha merhametli olan Allah kullarını nasıl cehenneme atar?)" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm ağlayarak başını eğdi. Sonra başını kadına doğru kaldırarak: "Şüphesiz Allah, hak yoldan sapıp O'na itaat etmeye tenezzül etmeyen ve tevhid kelimesini söylemekten imtina eden azgın kulundan başka kullarına azab vermeyecektir" buyurdu."1761

ديِعَس ْنَع ٍديِعَس ِنْب ِهِهب َرِدْبَع ْنَع َةَعيِهَل ُنْبا اَنَث .ٍمِشاَه ُنْب و ُرْمَع اَنَث . يِقَشِمهدلا□
ِديِل َوْلا ُنْب ُساَّبَعْلا اَنَثهدَح-8674 □7766 □7777□

لاَق ؟ يِقَّشلا ِنَم َو ! ِهللّ َلوُس َر اَي : َليِق يِقَش َّإ َراَّنلا ُلُخْدَي َ : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ□ :
يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَ رْي َرُه يِبَأ ْنَع ِهي ِرُبْقَمْلا

فيعض وهو ةعيهل ِنْبا هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ًةَي ِصْعَم ُهَل ْك ُرْتَي ْمَل َو ٍةَعاَطِب ِ هللّ .
َلَمْعَي ْمَل ْنَم

1339. (4298) (7326)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ateşe sadece şakî olanlar girecektir." Ashab: "Ey Allah'ın Resûlü! şakî kimdir?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Allah için hiçbir ibadette bulunmayıp, hiçbir günahı terketmeyen kimsedir" diye cevap verdi." 1762

1759 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/604. 1760 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme

ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/604-605.

* KEVSER HAVZI

نَأ ؛هيِ ِرْدُخْلا ِديِعَس يِبَأ ْنَع ُةَّيِطَع اَنَث .اَّي ِرَك َز اَنَث .ٍرْشِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .َةَبْيَش□□
يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثهدَح-8777 □7767 □7787□

رَثْك' ي ِهنِإ َو ِموُج نلا ُدَدَع ُهُتَيِنآ ِنَبَّللا ُلْثَم َضَيْبأ ِسِدْقَمْلا ِتْيَب َو ِةَبْعَكْلا َنْيَب اَمَّاض ْوَح□
يِل َّنِإ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص َّيِبَّنلا

'فيعض وهو يفوعلا ةيطع هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ًاعَبَت ِءاَيِبْن ا .

1340. (4301) (7327)- Ebu Sa'î'di'l-Hudrî radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Benim bir havuzum var. Genişliği Ka'be'den Beytu'l-Makdis'e kadar uzanır. Suyu süt misali bembeyaz. Yıldızlar adedince susakları var. Şurası muhakkak ki, Kıyamet günü ben, peygamberler arasında ümmeti sayıca en çok olan kimseyim." 1763

* ŞEFAAT

شا َر ِح ِنْب ِهيِعْب ِر ْنَع ٍدْنِه يِبَأ ِنْب ٍمْيَعُن ْنَع َةَمْثَيَخ ُنْب ُداَي ِز اَنَث .ٍرْدَب وُبَأ اَنَث .ٍد□
َسأ ُنْب ُلِيعاَمْسِإ اَنَثهدَح-8777 □7764 □7787□

ةَّنَجْلا يِتَّمُأ ُفْصِن َل ُخْدَي ْنأ َنْيَب َو ِةَعاَفَّشلا َنْيَب ُت ْرِيُخ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ□
هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛هيِ ِرَعْش'ا َسوُم يِبَأ ْنَع و حيحص هدانسإ :دئاوزلا يِف.َنيِثِهوَلَتُمْلا
َنيِءاَّطَخْلا َنيِبِنْذُمْلِل اَهَّنِكلو َ ؟ َنيِقَّتُمْلِل اَهَن ْو َرُتأ .َنفْكأ َو ُمعأ اَهَّن' َةَعاَفَّشلا ُت ْرَتْخاَف

تاقث ُهُلاَج ِر .

1341. (4311) (7328)- Ebu Musa el-Eş'âri radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ben, ümmetimin yarısının cennete girmesi ile şefaat (sahibi olmam) arasında muhayyer bırakıldım. Ben şefaati tercih ettim. Çünkü şefaat, daha şümullü ve ümmetimin (toptan kurtuluşuna) daha yeterlidir. Şefaati siz müttakilere mahsus mu biliyorsunuz? Hayır! O muttakiler değil günahkârlar, hatalılar ve pis işlere karışan (müslüman)lar içindir." 1764

* CENNETİN VASFI

نَع َد ُواَد يِبَأ ٍعْيَفُن ْنَع ٍدِلاَخ يِبَأ ُنْب ُلِيعاَمْسِإ اَنَث :اَق يلْعَي يِبَأ اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع□
ُنْب ُدَّمَحُم اَنَثهدَح-8774 □7767 □7786ـ تَئِفْطُأ اَهَّنأ َ ْوَل َو َمَّنَهَج ِراَن ْن ِم ًاء ْزُج
َنيِعْبَس ْنِم ٌء ْزُج ِهِذه ْمُك َراَن َّنِإ :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم
ِنْب ِسَنأ :َلاَق و فنصملا هاور امك مكاحلا هجرخأ :دئاوزلا يِف .اَهيِف اَهَديِعُي َ ْنأ َّلَج َو َّزَع
َ هاللّ وُعْدَتَل اَهَّنأ َو .اَهِب ْمُتْعَفَتْنا اَم ِنْيَت َّرَم ِءاَمْلاِب

ة ْرَي َرُه يِبَأ ثيدح نم نيحيحصلا يِف هضعبو .نيخيشلا طرش ىَلَع دانس“ا حيحص□ .

1342. (4318) (7329)- Enes İbnu Mâlik radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şu dünya ateşiniz var ya! Bu, cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir cüzdür. Eğer o, su ile iki kere söndürülmemiş (harareti giderilmemiş) olsaydı, ondan faydalanamazdınız. Şurası muhakkak ki, bu dünya ateşi, aziz ve celil olan Allah'a, bir daha eski hararetine döndürmemesi için dua eder." 1765

نَع َنلْيَل يِبَأ ِنْب ِدَّمَحُم ْنَع ِراَتْخُمْلا ُنْب َسيِع اَنَث .ِنَمْح َّرلا ِدْبَع ُنْب ُرْكَب اَنَث .َةَبْيَش ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثهدَح-8766 7777 7787ـ .ٍدُحُأ ْنِم ُم َظْعَ' ُهَس ْرِض َّنِإ َّتَح ُمُظْعَيَل َرِفاَكْلا َّنِإ :َلاَق َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِهيِبَّنلا ِنَع ِهي ِرْدُخْلا ٍديِعَس يِبَأ ْنَع ِهيِف ْوَعْلا َةَّيِطَع نور دقو .نافيعض هنع نوارلاو يفوعلا ةيطع :دئاوزلا يِف. ِهِس ْرِض نَلَع ْمُكِدَحُأ ِدَسَج ِةَلي ِضَفك ِهِس ْرِض نَلَع ِهِدَسَج ُةَلي ِضَفو

ة َرْي َرُه يِبَأ ثيدح نم هضعب يذمرتلاو حيحص يِف ملسم .

1343. (4322) (7330)- Ebu Sa'îd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Cehennemde) kafirin vücudu büyür: Öyle ki bir azı dişi Uhud dağından büyük olur. Vücudunun dişinden büyüklüğü, sizden birinin vücudunun dişinden büyüklüğü gibidir."1766

AÇIKLAMA:

Bu hadisin muhtevası Müslim, Tirmizî gibi başka kitaplarda da gelmiştir. Ahirette, kâfirin, hak ettiği azabı daha çok çekebilmesi için Cenab-ı Hak onun vücudunu büyütecektir. Allah buna kâdirdir. Nevevî, buna inanmanın vacib olduğunu kaydeder. 1767

1763 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/606. 1764 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/607. 1765 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/607-608.

؛ٍسْيَق ُنْب ِ هاللّ ُدْبَع اَنَث .ٍدْنِه يِبَأ ِنْب َد ُواَد ْنَع َناَمْيَلُس ُنْب ِمي ِح َّرلا ُدْبَع اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب وُبَأ اَنَثهدَح-8767 7777 7788

ِراَحْلا ُث ُنْب ُأَقْيَش .ٍشْيَقُأ ُنْب ُث ِراَحْلا اَن َّثَدَحَف .ِذِئَةَلْيَل ٍث ِراَحْلا اَن َّثَدَحَف ؛ِذِئَةَلْيَل َّنَأ َر ُسْوَل هللّ ِ صَلَّي هاللّ ُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ َح َتَّن يَكُون َأحَد َز َو َيَاهَا .يِف ٍلاَزوُئاد: قَاَل: ُكُنْت ُعِنْد َأبِي ُبرْد َة َذَات َلَيْلٍة. فَحَدَّثَ عَلَيْنَا َقَاَل: ِإ َّن ْمِن ُأَّمِتي َمْن َيْدُخُل الْجَنَّة َبِشَفَاعَتِهِ َأكْثَر ُمِن ْمُضَر َو ِإ َّن ْمِن ُأَّمِتي َمْن َيْعُظُم لِلنَّاِر

و .ٍسابَّع ِنْبا نع قاحسإ وُبَأ هنع نور يِذَّلا هبسحأ :َلاَقو .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ .يعخنلا شيقأ نب هاللّ دبع هدانسإ يِف

يفاصلاب هدانسإ سيلو دنه نب د ُواَد ريغ هنع وري مل :َلاَق .

1344. (4323) (7331)- Hâris İbnu Ukayş radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, benim ümmetimde öyle şefaati makbul kimseler var ki, birinin şefaatiyle Mudar kabilesinin insanlarından daha çok kimse cennete girecektir. Benim (davetime muhatap olan) ümmetimden öylesi de var ki, vücudu ateş için irileşir ve cehennemin bir köşesini teşkil eder."1768

نْب ِسَنأ ْنَع ِيِشاَق َّرلا َدي ِزَي ْنَع ِشَمْع َ‘ا ْنَع ٍدْيَبُع ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍرْيَمُن ِنْب ِ هاللّ ِدْبَع ُنْب□
ُدَّمَحُم اَنَثهدَح-8768 □7776 □7787□

نَّتَح َمَّدلا َنوُكْبَي َّمُث .ُعوُم دلا َعِطَقْنَي نَّتَح َنوُكْبَيَف .ِراَّنلا ِلْهأ ىلَع ُءاَكُبْلا ُلَس ْرُي :َمَّلَس َو
ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ٍكِلاَم

فيعض وهو يشاقرلا نابأ نب ديزي هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.ْت َرَجَل ُنُف سلا ِهيِف ْتَلِس .
ْرُأ ْوَل .ِدوُد ْخُ‘ا ِةَئْيَهَك ْمِههوُج ُو يِف َري ِصَي

1345. (4324) (7332)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Ağlama, cehennem ahalisi üzerine gönderilir. Bunun üzerine onlar da (ağlamaya başlarlar ve) gözyaşları kuruyuncaya kadar ağlarlar. Sonra (yaş yerine) kan ağlarlar. Öyle ki yüzlerinde kanallar meydana gelir. Eğer bu kanallara gemiler salınsa gemiler yürür." 1769

؛ةَ رْي َرُه يِبَأ ْنَع َةَمَلَس يِبَأ ْنَع و ٍرْمَع ِنْب ٍدَّمَحُم ْنَع ٍرْش ِب ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .َةَبْيَش وُبَأ ُنْب
ِرْكَب يِبَأ اَنَثهدَح-8767 □7777 □7786□

نوُعِلَّطَيَف !ِةَّنَجْلا َلْهأ اَي :ُلاَقُيَف .ِطا َر ِهصلا ىلَع ُفَقوُيَف .ِةَماَيِقْلا َم ْوَي ِت ْوَمْلاِب□
نَتْؤُي :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص ِ هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ُمِهناَكَم ْنِم اوُج َرْخُي ْنَأ َني ِح َرَف
َني ِرِشْبَتْسُم َنوُعِلَّطَيَف !ِراَّنلا َلْهأ اَي :ُلاَقُي ِهيِف ْمُه يِذَّلا ُمِهناَكَم ْنِم اوُج َرْخُي ْنَأ َنيِل ِج َو
َنيِفِئا َخ : اَمُه َ ِك ِنْيَقي ِرَفْلِل ُلاَقُي َّمُث ِطا َر ِهصلا ىلَع ُحَبْذُيَف ِهِب ُرَمْؤُيَف َلاَق .ُت ْوَمْلا
اَذه . ْمَعَن :اوُلاَق ؟اَذه َنوُف ِرْعَت ْله : ُلاَقُيَف .ِهيِف ْمُه يِذَّلا

هلو هجولا اَذَه نم هضعب يراحبلا جرخأ دقو .تاقث ُهُلاَج ِر حيحص هدانسإ اَذَه :دئاوزلا
يِف.ًادبأ اَهيِف َت ْوَم َ َنوُد ِجَت اَميِف ٌدوِلَخ

ديِعَس يِب َأ ثيدح نم نيحيحصلا يِف دهاش□ .

1346. (4327) (7333)- Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kıyamet günü ölüm getirilir. Sırat üzerinde durdurulur ve: "Ey cennet ahalisi!" diye nida edilir. Cennettekiler, (bu çağrı üzerine) içinde bulundukları (o güzel) yerden çıkarılacakları korku ve heyecanıyla bakarlar. Sonra da: "Ey cehennem ahalisi!" diye nida edilir. Onlar da içinde bulundukları (o fena) yerden çıkarılacakları ümid ve sevinciyle bakarlar. (Ölüm gösterilerek) "Bunu tanıyor musunuz?" denilir. (Cennetlikler ve cehennemlikler hepsi bir ağızdan:) "Evet! Bu ölümdür" derler."

Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdu ki: "Bundan sonra emredilir ve Sırat üzerinde ölüm kesilir. Sonra her iki tarafa birden: "Haydi bulunduğunuz hal üzere ebediyet sizindir, burada artık ölüm yoktur" denilir." 1770

*** CENNETİN EVSAFI**

هيِبَّنلا ِنَع ِهي ِرْدُخْلا ٍديِعَس يِبَأ ْنَع َةَيِطَع ْنَع ٍجاَّجَح ْنَع َةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث .َةَبْيَش يِبَأ ُنْب□
ِرْكَب وُبَأ اَنَثهدَح-8767 □7778 7787ـ نب جاجح هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.« اَهيِف اَم
َو اَيْن دلا» اَهْيَلَع اَم َو ِض ْر َ‘ا َن ِم ٌرْيَخ ِةَّنَجْلا يِف ٌرْبِشَل :َلاَق ؛َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص

نافيعض امهو هيفوعلا ةيطعو ةاطرأ .

1347. (4329) (7334)- Ebu Sa'îdi'l-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cennette bir karışlık yer (ebedi olduğu için, fani olan) küre-i arz ve üzerinde bulunanlardan -dünya ve içindekilerden- daha hayırlıdır." 1771

هللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِدْعَس ِنْب ِلْهَس ْنَع ٍم ِزاَح وُبَأ اَنَث .ٍروُظْنَم ُنْب اَّي ِرَك َز اَنَث . □
ٍراَّمَع ُنْب ُماَشِه اَنَثهدَح-8777 □7777 □7784□

فيعض وهو ايركز هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف.اَهيِف اَم َو اَيْن دلا َنِم ٌرْيَخ ِةَّنَجْلا يِف ٍط ْوَس .
ُع ِض ْوَم :َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ يَّلَص

1348. (4330) (7335)- Sehl İbnu Sa'd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Cennette bir kamçılık yer (ebedi olduğu için, fani olan) dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır." 1772

يِنَثَّدَح . ي ِراَصْن'ا ِر ِجاَهُم ُنْب ُدَّمَحُم اَنَث .ٍمِلْسُم ُنْب ُديِل َوْلا اَنَث . يِق ْشَمِهدلا َناَمْثُع ُنْب
ُساَّبَعْلا اَنَثهدَح- 8776 □7776 □ 7787□

يَّلَص ِهللّ ُلوُس َر َلاَق :َلاَق ؛ِدْي َز ُنْب ُةَماَسُأ يِنَثَّدَح :َلاَق ؛ٍساَّبَع ِنْبا يل ْوَم ٍبْي َرُك ْنَع
َنسوُم ِنْب َناَمْيَلُس ْنَع ي ِرِفاَعُمْلا ُكاَّحَّضلا

تَي ٌروُن ! ِةَبْعَكْلا ِهب َر َو َيِه .اَهَل َرَطَخ َ ةَّنَجْلا َّنِاَف ؟ِةَّنَجْلِل ٌرِهَمَشُم ًأ :□ '□'□
ِهِباَحْصَ'ٍم ْوَي َتاَذ َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هاللّ ِة َرْبَح يِف .ًادَبأ ٍماَقَم يِف .ٌة َريِثَك ٌلَلُح َو ٌةَليِمَج
ٌءاَنْسَح ٌةَج ْو َز َو ٌةَجي ِضَن ٌة َريِثَك ٌةَهِكاَف َو ٌد ِرَّطَم ٌرَهَن َو ٌديِشَم ٌرْصَق َو ٌزَتْهَت ٌةَناَحْي َر
َو

ضَح َو َداَه ِجْلا َرَكَذ َّمُث ُ هاللّ َءاَش ْنإ :اوُلوُق :َلاَق ! ِهللّ َلوُس َر اَي اَهَل َنو ُرِهَمَشُمْلا□□
ُنْحَن :اوُلاَق !ةَّيِهَب ٍةَميِلَس ٍةَيِلاَع ٍروُد يِف ٍة َرْضَن َو

تاقبط يِف هيبهذلا َلاَق و .تاقثلا يِف نابح ِنْبا هركذ يقشمدلا هيرفاعملا كاحضلاو .لاقم
هدانسإ يِف :دئاوزلا يِف. ِهْيَل َع

هحيحص يِف نابح ِنْبا هاورو .تاقث دانس"ا لاجر يقابو . ِهيِف فلتخم َنسوُم نب ناميلسو .
لوهجم :بيذهتلا.

1349. (4332) (7336)- Üsâme İbnu Zeyd radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir gün Ashab-ı Kiramına: "İçinizde cennet için gayret edecek kimse yok mu? Zira cennetin eşi yoktur. Kâ'be'nin Rabbine yemin ederim ki, cennet, parıl parıl parlayan nurları, güzel kokulu üğrünen yeşillikleri, sağlam yüksek köşkleri, devamlı akan nehirleri, çok çeşitli olgun meyveleri, güzel genç zevceleri, pek çok takım elbiseleri ile yüksek, sağlam ve güzel saraylarda saadet ve yüz parlaklığı içinde yaşanan ebedi mekandır" buyurdu. Sahabiler: "Biz zaten onun için gayretteyiz, ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm: "İnşaallah!" deyiniz" dedi ve sonra cihaddan söz açtı ve ona teşvik etti."1773

1768 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/608-609. 1769 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/609.

نْب ِدِلاَخ ْنَع ِهِيِبأ ْنَع ِكِلاَم يِبَأ ِنْب َدي ِزَي ُنْب ُدِلاَخ اَنَث . يِقْشَمِهدلا َنا َو ْرَم وُبَأ ُق َر ْز'ا□
ِدِلاَخ ُنْب ُماَشِه اَنَثهدَح-7777 □8777 □676□

نْيَتْنِث َّلَج َو َّزَع ُ هالَّل ُهَج َّو َز َّإ ِةَّنَجْلا ُ هالَّل ُهُل ِخْدُي ٍدَحأ ْنِم اَم : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل□
يَّلَص ِ هلَّل ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَماَمُأ يِبَأ ْنَع َناَدْعَم َلاَق.يِنَثْنَي َ ُرَكَذ ُدَل َو . يهَش ُلُبُق اَهَل َو َّإ
ٌةَد ِحا َو َّنُهْنِم اَم ِراَّنلا ِلْهأ ْنِم ِهِثا َريِم ْنِم َنيِعْبَس َو ِنيِعْلا ِروُحْلا َنِم ِنْيَتْنِث : ًةَج ْو َز َنيِعْبَس
َو

يِف. َن ْوَع ْرِف ُةأ َرْما ِتَث ِر ُو اَمَك ْمُهَءاَسِن ِةَّنَجْلا ُلْهأ َث ِر َوَف . َراَّنلا اوُلَخَد ًاَج َر يِنْعَي
ِراَّنلا ِلْهأ ْنِم ِهِثا َريِم ْنِم : ٍدِلاَخ ُنْب ُماَشِه

وباو نيعم ِنْبِاو دمحأ هفعض يرصملا حلاص نب دمحأو . هيلجعلا هقثو كلام يِبَأ نب ديزي
نب دلاخو .لاقم هدانسإ يِف :دئاوزلا

مهريغو يليقعلاو يجاسلا دوراجلا ينباو يئاسنلاو دواد .

1350. (4337) (7337)- Ebu Ümâme radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Allah'ın cennete soktuğu hiç kimse yoktur ki, onu yetmişiki zevce ile evlendirmiş olmasın. Bunlardan ikisi hûru'l-ayn (siyah gözlü), yetmiş tanesi cehennemliklerden kendine düşen mirasıdır. Bu kadınlardan her biri şehvet çekicidir ve cennetlik her erkeğin şehvet gücü dâimidir."

Hişam İbnu Halid der ki: "(Hadiste geçen) "Cehennemliklerden kendine düşen mirası" ibaresinden maksad, cehenneme giren erkeklerdir, bunların kadınlarına cennet ehli varis olurlar, tıpkı Firavun'un hanımına varis olunduğu gibi." 1774

يِبَأ ْنَع ٍحِلاَص يِبَأ ْنَع ِشَمْعَ'ا ْنَع َةَيِواَعُم وُبَأ اَنَث : اَق ٍناَنِس ُنْب ُدَمْحأ َو . َةَبْيَش يِبَأ ُنْب ِرْكَب
وُبَأ اَنَثهدَح-8787 □7774 □7777ـ َتاَم اَذِإف ِراَّنلا يِف ٌل ِزْنَم َو ِةَّنَجْلا يِف ٌل ِزْنَم : ِن ً
ِزْنَم ُهَل َّإ ٍدَحأ ْنِم ْمُكْنِم اَم : َمَّلَس َو ِهْيَلَع ُ هالَّل يَّلَص ِ هلَّل ُلوُس َر َلاَق : َلاَق ؛ةَ َرْي َرُه

نيخيشلا طرش َلَع حيحص هدانسإ اذه :دئاوزلا يِف. َنوُث ِرا َوْلا ُمُه َكِئلُأ :َىلاعَت ُهُل ْوَق .
َكِلذف . ُهَل ِزْنَم ِةَّنَج ْلا ُلْهأ َث ِرو َراَّنلا َلَخَدَف

1351. (4341) (7338)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "(Cennette) sizden her birinin iki tane menzili vardır: "Bir menzili cennette, bir menzili de cehennemde. Ölünce cehenneme girerse cennet ehli onun menzilinin varis olur. İşte Allah Teâla hazretlerinin şu sözü bu durumu teyid eder: "İşte onlar varislerin ta kendileridir" (Mü'minûn 10).

"Hitamuhû misk oldu. Cenâb-ı Hak bizleri o vârislerinden eylesin. Âmin. 1775

Bu çalışmayı bitirmeyi müyesser kılan Rabbime zerrât-ı kâinat adedince hamdolsun.Erzurum 9.8.1992.

1772 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/610. 1773 İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/611.